47533/B

William Snow.

Scriptores

William Snow - Given by his Tutor, Charles Yonge

B. Picart invenit et sculpsit 1733.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini — *Scilicet et rerum facta est pulcherrima Rom[a]*

43499

SCRIPTORES
REI RVSTICAE
VETERES LATINI
CATO, VARRO, COLVMELLA
PALLADIVS

QVIBVS NVNC ACCEDIT

VEGETIVS DE MVLO-MEDICINA

ET

GARGILII MARTIALIS FRAGMENTVM

CVM EDITIONIBVS PROPE OMNIBVS ET MSS. PLVRIBVS COLLATI

ADIECTAE

NOTAE VIRORVM CLARISS. INTEGRAE

TVM EDITAE TVM INEDITAE

ET LEXICON REI RVSTICAE

CVRANTE

IO. MATTHIA GESNERO
ELOQV. ET POES. P. P. GOETTING.

LIPSIAE
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH
M DCCXXXV.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
GEORGIO II
MAGNAE BRITANNIAE,
FRANCIAE ET HIBERNIAE
REGI
DEFENSORI FIDEI
BRVNSVICENSIVM ET LVNEBVRGENSIVM
DVCI
S. R. I. ELECTORI
ET
ARCHITHESAVRARIO &c. &c.

REGI AC DOMINO MEO
INDVLGENTISSIMO
S.

REX POTENTISSIME,

QVos ad puluinar TVVM deferre ſuſtineo Libros de re ruſtica veteres, eorum ipſi auctores fiduciam mihi aliquam inſpirant. Ciues Romani ſunt, viri non modo propter ipſam ruris diſciplinam ſimplices & nulla decoris affectatione debilitati, ſed doctrina etiam & ſapientia, immo imperiis & rebus gerendis, hoc adſecuti, vt ſi per fati temporumque rationem illis contigiſſet in aulam TVAM deduci, ad homines qui

TE circumſtant, nobilitate, prudentia, fortitudine, eminentiſſimos, tum demum in conſilium ſe dignum, & ad ſimillimos ſui viros delati ſibi viderentur. Neque vero munus ipſum indignum MAIESTATE TVA videri debet, qui nihil contemnendum putes, vnde aliqua ad rem publicam vtilitas peruenire poſſit: rem porro publicam iis etiam iuuari literis, quas hic ornare ſtuduimus, ſapienter iudices. Taceo, quod Vegetii opus, minimum fere eorum, quae iuncta TIBI hic offeruntur, olim Ferdinando, Hungariae tum & Bohemiae Regi, Romanorum deinde Imperatori de Nuenarii Comitis ſententia dedicatum eſt. Quid? quod imperandi etiam praecepta hic habentur, quae adſpernari non potes, REX AVGVSTISSIME, qui ſumma cum admiratione omnium, nec minore cum felicitate & gloria imperii TVI illis vtare; quorum in primis magnum illud atque diuinum eſt, VOLENTIBVS IMPERARE, quod quale ſit, nusquam melius quam in TVA ditione intelligitur. Addebat illud etiam nobis audendi animum, quod quin-

quinque iſti ſcriptores nondum ornamenti quidquam habent a Britannis TVIS: non quo plane ceſſatum ab iis ſit, viris omni laude in hoc etiam genere cumulatiſſimis; ſed quod nemo illorum potuit, fatis intercedentibus, deſtinata perficere. Putabam igitur fieri poſſe, vt hac ipſa AVGVSTISSIMI NOMINIS TVI praeſcriptione inuitati ciues TVI aliquid felicis operae ſuae ad comendos illos conferant, quod ipſum TIBI deinde, quotquot vbique ſunt ſtudioſi harum rerum debebunt. Denique temeritatis me atque impudentiae crimine liberat ſapientiſſimorum hominum iudicium, qui TIBI, REX POTENTISSIME, me commendarunt loquendi orandique in Gottingenſi Academia TVA magiſtrum, ipſiusque adeo literariae vniuerſitatis, ſi res ita ferat, interpretem, & beneficiorum in nos TVORVM ad poſteros etiam praeconem. Neque vero quod de literarum minutiis hic diſputatur, & paruis rebus aliis, ideo minus dignus liber eſt, qui magno Regi offeratur, niſi forte contemni abs TE putamus Newtonos TVOS aut Sloanios, qui vel ab-

 ſtruſa-

ſtruſarum doctrinarum elementa infinite parua perſecuti ſunt, vel in minimis naturae operibus ſcrutandis, conſeruandis, conſpectui curioſorum exhibendis, bonam rei familiaris atque temporis ſui partem impendunt. Scilicet quidquid in omnibus artibus magnum & admirabile eſt, illud fere occupatur circa minima: & ipſa rerum natura, quod Plinio olim viſum, nusquam magis quam in minimis tota eſt, hoc eſt, totam vim ſuam atque potentiam demonſtrat. Quae cum ita ſint, accipies, REX AVGVSTISSIME, illo vultu, quo vincula ſoles liberis animis iniicere, quidquid in hoc opere meum eſt, tanquam primitias quasdam fundi illius, quem nouum conſerere nuper DEO TIBI, DEO iſtam mentem tribuente, coepiſti. Non verentur, qui actorum TVORVM atque ingenii aliquam habent notitiam, ne vſu veniat huic TVO immortali operi, quod ruſticorum aliquis meorum queſtus eſt, opera noua plerosque fortius auſpicari, quam tueri perfecta: ſed potius omnes credunt, plantari abs TE arbores, & huic & alteris profuturas

ras

ras ſaeculis. Itaque nos, quorum partes aliquas in maximo illo munere exhibendo eſſe voluiſti, metu ſoluti tam vano, aliam curam ſuſcepimus haud paullo iuſtiorem, non niſi cum vita ipſa deponendam, ne quid noſtra culpa aut negligentia adeo ſecus adminiſtretur, ne non finem ſuum conſequatur magnifica illa & plane Regia animi TVI propoſitio; ne vlla vnquam aetas, quae quidem literas amabit, laudum TVARVM praeconio iuſtiſſimo non perſonet. Nam inter nos verſantem (audi, DEVS, preces noſtras, & longo poſt nos interuallo poteſtatis tuae vicarium hinc ad ſuperos euoca!) viuentem igitur parcius verecundiusque laudabimus. Quid enim rhetoris alicuius aut poëtae, aut eius denique, qui ſtipendiis ſe TVIS militare cum gloria quadam profiteatur; quid, inquam, hominis ex eo genere laudes moueant vel iuuent Regem, ab integris populis, ab vniuerſo terrarum orbe laudari ſolitum? Quare TV viuus quidem placebis nobis, REX POTENTISSIME, carus nobis eris, nec poterimus ſemper geſtientem erumpere animi noſtri de TE ſententiam

cohi-

cohibere: ſed plenis quaſi velis laudandum per liberos TE noſtros horum poſteris commendabimus. Votis vero noſtris, quae pro TVA, pro REGINAE, REGIAEque SOBOLIS incolumitate, pro imperii TVI amplitudine atque gloria, nuncupamus, ſeris etiam nepotibus noſtris ſoluenda, nihil eſt quod modum ponat, quam ipſa mortalis vitae ac felicitatis conditio, ad cuius quidem quod altiſſimum eſſe poteſt faſtigium, TE, REX AVGVSTISSIME, peruenire, ita opto, vt hac ipſa in re ſalutem publicam verſari, ex animi mei ſententia iudicem

REGIAE MAIESTATI TVAE

Scrib. Gottingae TVAE
a. d. VIIII April. cIↃ IↃ CC XXXV.

deuotus
IO. MATTHIAS GESNERVS.

IO. MATTHIAE GESNERI
PRAEFATIO.

Fungi enim tandem aliquando, Dei virtute, licet dulci officio, & diu votis noſtris expetito: quod tanto alacrius ruſticis noſtris, quin tibi, Lector, praeſtabimus, quo maiori nos voluptate finis ipſe longi laboris, & quaſi occupatus ex difficili nauigatione portus, afficit. Ne vero turba opprimamur, placet ordinem quendam iis, quae hic dicenda ſunt praefinire, vt primo quidem, quae ſingulorum ſcriptorum, quos damus, adhuc fata fuerint, indicemus; deinde qua fortuna coniuncti ſint vſi quatuor principes, perſequamur; vt commemoremus denique, quid auxilii vel ornamenti, poſtquam aliorum conatus fortuna intercepit, hac editione iis acceſſerit.

I. Iam vt *M. Catonis Cenſorii, qui agricolationem Latine loqui primus inſtituit* (Col. 1, 1, 12.) vel caeterorum adeo vitam enarremus, nemo, credo, expectat, in primis cum in omnium manibus verſetur Fabriciana bibliotheca, quae ſtudioſos illius rei ad fontes ipſos ablegat. Scriptum ab illo de agricultura librum, vel ex noſtris ſatis certum eſt, ne de Cicerone dicamus ac Plutarcho. Sed vtrum is, quem habemus hodie, qualis hodie eſt, Catonem auctorem habeat, de eo non facile eſt pronunciare. Illud quidem apparet, quae Varro, Columella, Plinius, Palladius, laudant, ea nihil fere vel parum immutata hic legi. Habent etiam pleraque illam ex antiquitate grauitatem, breuitatem illam, oraculis non abſimilem, interlucentem illum in auſteritate incomta leporem atque ſuauitatem, quae faciunt, vt Catoniana eſſe, quae hic dantur, dubitari non debeat. Verum enim vero illud nemo temere mihi perſuaſerit, qualis nunc exſtat, & a nobis etiam poſt multas multorum curas editur, talem hoc eſt hoc ordine, his totidem verbis (ne de orthographia * quid-

* Egit de illa erudite Cl. Pontedera principio notarum ſuarum in Addendis.

quam commemorem) conſtantem librum ab auctore ſuo traditum amicis eſſe. Primo, ſi Seruio fides ad Georg. 2, 412 *Cato libros* ſcripſit *ad filium de agricultura.* Non illud nunc dicam *libros* appellari a Seruio, non *librum : librum* enim appellat Cicero, de Senect. c. 15. Sed *ad filium* ſi ſcripſit Cato, allocutus illum quidem eſt in ingreſſu libri, in fine; vt a Tullio factum videmus, vt a Varrone, vt ab omnibus, qui libros ſuos aliis inſcripſere. Sed huius quidem rei nec vola hodie nec veſtigium ſupereſt. Deinde, aut male nobis Catonis ingenium atque orationem deſcripſit Tullius eo ipſo loco, quem modo laudauimus, aut egit Cato paullo diſertius vberiusque de natura & rationibus agrorum, frumentorum, vinearum, arborum. Profecto qui fuit illo ingenio, quo ſuauiſſimus ille ſenex, quem pingit Tullius, is non potuit ſibi temperare ab amoenioribus etiam quibusdam digreſſionibus & deſcriptionibus, quales non tantum Ciceronianus Cato profert, ſed Varro, ſed Columella, ſed Plinius, & quicunque ſunt viri humaniores. Quem modo nominaui Plinius 19, 8 ſ. 42 *nouiſſimum libri* Catonis *ait eſſe de aſparagis, vt appareat repentinam ac nouiciam viro curam fuiſſe.* At in noſtris libris non nouiſſimum eſt de aſparagis, ſed ſequitur adhuc *de pernis ſaliendis;* ac ne hoc quidem fuiſſe nouiſſimum, ſed *de offis Puteolanis* praeceptum adhaeſiſſe in antiquis libris, ex ſummario veteri ſiue lemmate fit manifeſtum. Quod ex eodem Plinio adfert ad Ca. 112 Popma, non videtur magnam vim habere: & ea ipſa, quae adhuc protulimus non nimis firma forte aliquis dixerit. Sed illud quale eſt, quod Columella 3, 2, 31 ex Catone laudat, *nullum genus vitium conſerendum, niſi fama; nullum conſeruandum, niſi experimento probatum.* Ac ne quis dicat, ex ore forte Catonis hoc acceptum traditumque poſteris, alia formula de talibus vtitur Columella v. g. 1, 4, 1 *Caeſonianum praeceptum, quo fertur vſus etiam Cato.* Hoc quidem non mirarer, ſi hodie non legeretur apud Catonem: & tamen ſententia eius habetur in ipſo principio. Extra controuerſiam etiam eſt illud, ab eodem Columella 12, 50, 19 plura laudari ex Catone, quam hodie eo ipſo loco leguntur. Itaque pendet animus, an non iniuria facta ſit a me pariter atque Cl. Schoettgenio Columellae, cum ad 1, 3, 1 ipſum potius Moderatum feſtinationis poſtulare, quam conqueri de Catone amiſſo aut truncato maluimus. In eo quidem certe errare non potuit Columella; quod pratorum commendationem longam 2, 17, 2 M. Porcio Catoni adſcripſit, cum ſuffragatorem eius rei ipſum Tullium habeat. At in his Catonianis, quae nunc exſtant, *quintus* demum prato locus adſignatur. Hoc quidem eiusmodi eſt, vt integritatem libri euertat penitus. Sed ſunt etiam alia. Notas agri boni ex Catone laudat Plinius 18, 6 ſ. 7 n. 2 quae in noſtris libris non habentur: quasque ex eodem repetiſſe videtur Columella 2, 2, 20. Neque illud inuenio, quod ex eo adfert idem Plin. 18, 6 ſ. 8 *Quidquid per aſellum fieri poteſt, viliſſime conſtat.* Ecquis vero putabit, ſanum Catonem fuiſſe, ſi immiſcuit ipſe piſtoriis operibus *votum pro bubus* c. 83, aut

inter

inter vini condituras praeceptum *de canibus interdiu clauſis* c. 124. De priore iam ſtomachatus eſt Meurſius. Et nos malam manum ſuſpicati ſumus ad c. 38, 3. Minime etiam contemnenda nobis videntur, quae de repetitionibus in hoc libello occurrentibus monet Cl. Pontedera in ipſo fine, ſeu ad 162, 3. Iterum dico, aut talis vir non fuit, qualem nobis vno ore tradunt veteres, qualem loquuntur fragmenta a Gellio aliisque ſeruata; aut liber de re ruſtica, vt nunc eſt, non eſt Catonis. Itaque non tantum ſubſcribo ſententiae eius, qui in calce Rhedingeriani codicis adnotauit, *Exiſtimo opus eſſe fragmentatum, vt & alia multa, quae ad nos peruenere:* ſed fragmenta etiam reliqua male digeſta atque conſuta vix *dimidiatum Catonem* vel potius *disiecta membra Catonis* exhibere. An dicamus hic etiam eſſe, quae non ſint Catonis? Suſpicionem mouet Plinius. Hic enim 17, 14 ſ. 24 de Catone loquens *Ex iis*, inquit, *quae commentatus eſt Cato, facile apparet, illa aetate inter lignum & corticem, nec alio modo inſerere ſolitos.* At noſter cap. 41 *Vitem ſic inſerito — eam mediam diffindito* rel. Et paullo poſt, *Vitem teneram praeacuito, obliquo inter ſeſe medullam cum medulla libro colligato. Tertia inſitio eſt: Terebra vitem — pertundito.* Sed fateor, quo minus in argumento negante, vt ita loquar, omnia tribuam Plinio, nouo ſcrupulo impedior. Negat ille *prunorum neque ſilueſtrium, neque aliorum mentionem a Catone fieri* 15, 13 ſ. 13. (quod idem de oleo ficticio 15, 7 ſ. 7. ac de meſpilo arbore 15, 20 ſ. 22. de amygdalis autem dubie negauerat 15, 22 ſ. 24) cum tamen ipſe 18, 6 ſ. 7 n. 2 inter notas boni ſoli, quas Catonis maxime verbis ſe ponere dicit, *prunum ſilueſtrem* referat. Cum autem illud ipſum *maxime* liberare poſſit Secundum, manet vtique ſuſpicio illa aduerſus hodiernum Catonem mota: qui vndecunque ſit, congeries eſt parum digeſta *oraculorum* quae Plinius vocat veri & *Priſci* Catonis (Horatianum illud epitheton tribuunt illi etiam inter nomina libri antiqui) tum formularum & deſcriptionum ab ipſo vtique primum profectarum, ſed, quantum ad architectonicas v. g. a cap. 18 ad 22, ita varie corruptarum, vt nusquam fere minus intelligatur, plus tenebrarum & ſudoris adeo offundat interpretibus. Sed qualiscunque eſt, hoc quidem iam Catone contenti ſimus neceſſe eſt. Incredibilem codicum varietatem etiam, praeter caetera ſcriptoribus omnibus communia, ortam eſſe arbitror, primo ex ipſa illa formularum & deſcriptionum obſcuritate, in qua facile nimis fuit errare imperitis hominibus; tum inde etiam, quod correctores nunc ex Varrone atque Plinio Catonem, nunc contra emendare aggreſſi ſunt.

II. Quae communia cum reliquis ruſticis fata habuerit, deinde dicetur. iam illud monendi ſumus, poſt Pe. Victorivm diligenter in primis tractatum eſſe Catonem ab Adr. Tvrnebo in aduerſariis, quibus ſtrenue vſus eſt Avson. Popma: an ſatis liberaliter, alii exiſtiment. Certe in ſuas areolas tranſtulit pluribus in locis Turnebi explicationes & emendationes, vbi verbum de Turnebo ipſe nullum fecit. Exempla ſunto, in quae primum

nunc incidimus, *placentae*, *ſpirae*, *ſcriblitae*, *encyti*, *ernei*, *ſpaeritae*, *ſauilli* deſcriptiones apud Catonem c. 76-84, quas eodem plane modo explicauerat Turnebus 23, 10. *Laterculos* Ca. 109 ſic interpretatus fuerat Turnebus 30, 6. Plura huius generis in Varrone dabimus. Edidit igitur Popma Catonem cum reliquorum ipſius ſcriptorum fragmentis, quae a ſe collecta dicit (ſed fecerat idem diu ante Riccobonus) in officina Plantiniana 1590. 8. quae quo minus diuendi poſſet editio, offeciſſe videtur Commeliniana, omnium ruſticorum paullo poſt emiſſa. Igitur reſciſſo veteri nouum titulum adglutinari reliquis exemplis iuſſit Raphelengius, adiecto adnotationum Meurſianarum inſigni auctario. Nouus titulus ita habet: *M. PorcI Catonis de agricultura ſ. de re ruſtica liber: poſt vltimam A. Popmae editionem centum amplius locis auctus correctusque ſtudio atque opera Io. MeursI. Item fragmenta eiusdem ſcriptoris ab A. Popma diligenter collecta reſtituta. ex offic. Plant. apud Chriſtoph. Raphelengium 1598. 8.* Illud de Commeliniana editione non dictum temere, inde etiam arguas quod iniquior eſt in illam Meurſius in praefatione, quam deinde damus loco XIII. Separatim etiam vendita quaedam Meurſianarum notarum exempla inde colligo, quod non noua modo paginarum ſeries in iis notatur; ſed, quod prima illarum plagula litera B ſignatur: vt intelligamus, τῇ A tributum cum praefationibus libelli titulum. Minutiora haec fortaſſe videantur: ſed cum mutatis perſonis eadem agatur ſaepe fabula, intereſt harum artium non eſſe ignarum, qui in libris verſetur. Meurſianarum emendationum fundus eſt Baſileenſis Catonis Varronisque editio 1521. 8, quam cum Colonienſe Gymnici conuenire, ipſe non negat, & collatio ipſa me docuit. Cum igitur V. G. ad Ca. 10, 4 ex Codice ſuo, quem mirificis mactat laudibus, *dolia olearia XV* laudet, is autem, non minus quam reliqui ante Victorium libri typis incuſi, *decem* habeat: errorem neſcio cuius putaui, nec rationem eius in varietate lectionis adnotanda habui.

III. Et ſane magnam partem notarum Meurſii ita compendii fecimus. Prope enim ab inſania abeſſe putabam adſcribere adnotationem vnum alterumque verſum impleturam, qua nihil diſceret lector aliud, quam quod iam ſupra breui nota vnius alteriusque literae ſatis aperte indicatum eſſet. Atque hoc quidem eo conſilio factum eſt, quod nemo facile improbabit. Sed alias etiam quasdam tum Meurſii tum Popmae notas ſuo loco fruſtra requires, ſi forte id agas, Lector: cuius rei reddenda hic ratio eſt, ne quis alio, quam opus eſt accipiat. Decreueramus initio in quatuor quaſi claſſes diſpeſcere, quidquid ad illuſtrandos hoſce ſcriptores pertineret, atque in prima claſſe ponere lectionis varietatem, eo modo, quem ſecuti etiam ſumus, in altera breuiores adnotatiunculas quibus ſententia redderetur clarior, easque & ipſas verbis auctorum ſubiicere; tertiae autem adſignare vberiores diſputationes, quibus vel lectionis redderetur ratio, vel argumentum ipſum copioſius explicaretur; denique in

Indicem

Indicem coniicere ea omnia, quae ad ſingularum vocum ſignificationem atque vſum pertinerent. Eam vero rationem, quam nunc etiam optimam iudicamus & omni lectorum generi accommodatiſſimam, quaque vſum ex parte aliqua video in Aretaeo nuper illuſtrem Boerhauium, ſeruare aliae quaedam rationes non ſunt paſſae, euenitque quod eſt apud Comicum, *quae mihi putaram prima in experiundo repudio.* Hic igitur factum eſt, dum diſperſae iam & in ſuas ſibi ſtationes diuiſae adnotationes in Catonis priora reuocantur, & ſub vetera ſigna rediguntur, paucae quaedam in indice vt manerent, quaedam moratorum inſtar palatae ſero tandem in addendis collocandae eſſent. Spero tamen nullam eſſe vel Popmae vel Meurſii animaduerſionem ita praetermiſſam, vt non illius ratio vel in varietate lectionis, vel alterutro locorum quos dixi habita ſit. Caeterum, redeundum enim in viam eſt, iterum recenſuit Catonem & notas tum ſuas tum Meurſii, ſuumque de inſtrumento fundi librum addidit, Auſonius Popma Franekerae 1620. 8. cuius ipſius quoque editionis rationem quoties a ſuperiore diſſentit, habuimus. Popmae praefationem neutra habet, poſterior nec Meurſii. Quoties cum Varrone Cato ſit editus, quoties item cum reliquis ruſticis deinde indicabitur. Codex Catonis MS. membranaceus recenſentur in Montfauconii Diario Ital. p. 304. alius ibid. p. 313. alius denique p. 393. Neapoli in Bibliotheca S. Ioannis Carbonarii eſſe Catonem de re ruſtica Thom. Bartholinus narrat de peregrinat. Medica p. 26. Recentioris notae A. 1472 ſcriptus, & monſtroſe vitioſus eſt membranaceus item codex, qui adſeruatur in Rhedingeriana Bibliotheca Vratislauiae, cuius ſpecimina plura ad me miſit humaniſſimus cum viueret ſenex Kranzius: conieceram autem in chartam loca in primis difficiliora, & quae opem a bonis libris expectare mihi videbantur. Cum ea parum aut nihil iuuari viderem, nolui abuti optimi ſenis facilitate, vel arca Thomae Fritſchii in re parum, vt ſuſpicabar, ad ſummam profutura. An recte coniectauerim, ipſi lectores iudicabunt, quibus inſpiciendam omnem, quae nobis innotuit, huius quoque codicis varietatem exhibemus. Haec de Catone.

IIII. M. Terentivs Varro *iam eloquentem* Saſernarum beneficio *agricolationem expoliuit* (Col. 1, 1, 12) tum quod methodum ei adplicauit diuiſionibus ſubtiliter inſtitutis, quas deinde adcurate plerumque perſequatur (vid. V. G. 1, 5, 3 & 4. 1, 37, 4. 2, 1, 12. 3, 3, 1 ſeqq.) tum quod genere dicendi vtitur erudito, quod polymathian, Graecam praeſertim literaturam, vbique reſipiat. Hinc *etymologias* (vide Indicem hac voce) ſectatur, vt auctorem librorum de lingua latina facile agnoſcas, collocutores etiam & perſonas quaſi ludi ſui deligit, quorum nomina ad res de quibus agitur, apte cadant: *prouerbia* admiſcet pluſcula (vid. Indic. h. v.) antiquitatem in rebus & verbis, leges, hiſtorias, fabulas, paſſim docet obiter, dictionem ſuam translationibus vbique paene exhilarat (vid. Indic. *Metaphora*) doctumque & abſtruſius dicendi ge-

nus ſequitur perpetuo (vid. *Pleonaſmus*, *Syneſis* in Indic.) Integrior ad nos peruenit Catone, niſi quod ſuſpicionem nobis mouit locus 1, 5, 4, quam ibi indicauimus, & verſus finem vulnera aliquot habere inſanabilia videtur: denique a Plinio 18, 29 ſ. 70 laudatur Varronis locus, qui ad ruſticam rem pertinet haud dubie, ſed in libris noſtris non inuenitur: *Varro auctor eſt, ſi fidiculae occaſu, quod eſt initium auctumni, vua picta conſecretur inter vites, minus nocere tempeſtates.* Si bene coniecit Iuſtus Lipſius Var. Lect. 3, 21 (quem mihi indicauit ὁ πάνυ Fabricius) cum apud Nonium 7, 82 legi voluit *de re ruſtica*, pro eo quod legitur vulgo *de rerum natura:* ſi recte illi, quanquam non laudato, nec vlla varietatis mentione facta, obſecutus Mercerus, eum titulum reſtituit: etiam illo indicio conſtabit non integrum eſſe hodie Varronem, apud quem, niſi parum attendi, non ſunt hodie verba illa *Ne familiae rixent cum vicinis* (*rixentur* male ſcribitur in Merceriana, & contra conſilium Nonii) Confer. quae dicimus ad Varr. 1, 13, 6.

V. Si igitur, vt illuc redeamus, paſſus eſt iniuriam ſaeculorum Varro; at in hoc eſt felicior, quod ſoſpitatorem eſt nactus, acutiſſimum monſtroſarum ſaepe lectionum, quas Victorius ex MSS. Codicibus protulerat, interpretem, an coniectorem? IOSEPHVM SCALIGERVM; cuius notas, ſi titulo fides eſt, primum edidit cum reliquis anno 1573, 8 Henricus Stephanus: vocat enim *non antea editas.* Ex hac editione tum alias notas, quas poſtea deleuit Scaliger reuocauimus (ad 3, 17, 4. *quos proinde*, & ibid. *quam illi in Lydia*) ne quid talis viri pereat, tum in primis ad 1, 2, 10 nobiles Mureti verſiculos Trabeae ſuppoſitos atque Accio. Reliqua ad Durdrechtanam 1619 editionem fere exegimus, non neglectis etiam, quae in margine adnotatae ſunt lectiones, quas Aldinas fere eſſe, iam Cl. Pontedera ad 1, 12, 4 obſeruauit. AVSONIVS POPMA etiam hunc dedit cum notis & coniectaneis ex offic. Plantin. 1601. 8. Sed minus etiam, quam in Catone factum obſeruauimus, candori ſuo pepercit, ita paſſim alienis inuentis auctore diſſimulato pro ſuis vtitur. Hoc temere non dici comperiet, ſi quis inſpicere volet & comparare adnotationes ad 1, 23, 3. 1, 45, 3. Illud *inigere eſt vtile* 2, 2, 12 debetur Vrſino. Add. 2, 2, 13 & 2, 2, 18 vbi duas Victorii notas praecedentem & ſequentem compilauit. Add. 2, 3, 8. 2, 4, 10. 2, 4, 11 vbi locum Strabonis e Scaligeri nota ad *Tomacinae* ſumſit. Eidem Scaligero quoque debentur notae ad 2, 5, 14 & ad 2, 9, 7. ad 2, 11, 2; Vrſino autem, quae ad 2, 9, 9 itemque ad 3, 1, 2 adſcripſit; denique, deſinendum enim eſt, Victorio ea, quae leguntur ad 3, 5, 9. Illiberale ſane facinus, & dignum iris Scaligeri, qui vero mire locutus eſt, ſi dixit ea, quae tribuuntur illi in Scaligeranis ſecundis * quem locum indicauit nobis Cl. Schoettgenius, vt

&

* *Popma a pauvrement fait ſur Varron. O les pauvres iugemens que les Popma! celuy qui a fait ſur Varron & Salluſte*, ſtercora collegit. (At deſcripſit Scaligerum, & magnos viros alios!) *Ie me moquois tant de lui à Geneue.*

& alterum e Scaligeranis primis p. 19 vbi dicitur notas in Varronem de R. R. confeciſſe Scaliger anno aetatis XXV. Sed de Popmae notis illud adhuc dicendum. Mirifice corruperunt eas librarii, & minime ex dignitate Plantinianae officinae ediderunt. In mediis vocibus, vt hoc vtar, eſt interpunctum, toti verſus geminati & alia id genus flagitia. Quae ſatis aperta erant, ea reſtituimus, non ſane pauca. Erant etiam, de quibus ſuſpicaremur, ſed quae perueſtigare tempore excluſi non poteramus. Illud quidem nemo qui ſuperiorem editionem inſpexerit, negabit, multo iam commodius eas notas emendatiusque legi. De MSS. illud adhuc vnum indicamus, vnum eſſe Vratislauiae in Bibliotheca Rhedingeriana ſaeculo ſcriptum XIIII, lemmatibus & capitum diſtinctione carentem, de quo non audebamus negotium faceſſere humaniſſimo Kranzio, quod non nimis multa ſperaremus a codice, qui nos in ornithonis deſcriptione, quam ſubmiſerat ſenex optimus, & paucis aliis locis dubiis, deſtituiſſet. Plus opis adtulit collatio ex antiquo codice facta a Theodoro Ryckio, quam Perizonii rogatu cum Schoettgenio communicauerat Io. Theodorus Schalbruchius, Amſtelodamenſis Lycei profeſſor meritiſſimus. Πολλὴ χάρις αὐτοῖς.

VI. De Colvmella paullo adcuratius agendum, cum ille totus noſter ſit, Cato & Varro inprimis propter reliqua ſcripta ad aliorum quoque curam pertineant. Huius igitur vitam ſcriptam eſſe ab Io. Argolo Talioquitienſi non tantum ex Teiſſerio p. 160 & libro Italico, *Glorie degli incogniti* p. 165 obſeruauit Lichtenhahnius, Medicus in Saxonia celebris, cuius manu paſſim notatum exemplar Aldinum ſcriptorum rei ruſticae peruenit ad I. H. Schulzium Medicum & Philologum clariſſimum, verum etiam docuit me per literas Fabricius, eam laudari in Nic. Comneni Papadopoli hiſt. Gymnaſii Patauini T. 2. p. 140. Addit vir ſummus, *Promiſſam video in elogiis Academicorum Incognitorum* p. 195. Vtrum is idem ſit liber, cuius Italice modo titulum Lichtenhahnii fide retuli, iam non disquiro. Vtrum multo plura dederit Argolus, vel dare adeo potuerit, quam ex ipſo opere viri conſtarit, neſcio. Quae illa ſint, hic repetere nihil opus eſt, cum in Indice auctorum ſub Columellae nomine poſuerimus. Ex eo quod Syriam Ciliciamque ſe obiiſſe indicat 2, 10, 18, forte non iniuria collegerit aliquis, cum imperio, certe cum poteſtate ibi eum fuiſſe. Ea coniectura fuerit tanto minus improbabilis, ſi ex eodem indice auctorum de patruo ipſius Marco, aliquis volet cognoſcere: qui idem docet, quoties Columellam Palladius laudet, Vegetiusque. De aetate certius ſtatui inde poteſt, quod Senecae viuentis & florentis vineas commemorat 3, 3, 3: atque Cornelium Celſum ſuorum temporum virum nominat 1, 1, 14: paſſim ipſe citatur a Plinio maiore. qui quidem non nimis illi aequus videtur fuiſſe, cuius rei vel teſtimonia vel indicia proferimus ad 2, 2, 19. 2, 9, 8. 2, 15, 4. 2, 16, 4. 2, 21, 5. 5, 6, 20. 10, 407. An pungat illum 1, 6, 3, itemque in ipſo operis ſui,

prooe-

prooemio, Palladius, ad ea diſputamus: iniuria quidem certe in prooemio, ſi hoc voluit. Ita enim profecto diſertus eſt Columella, non vt argumentum ſimplex, quod doceri amat, dicendo obſcuret, quod Palladio facilius aliquis obiiciat, ſed vt clariſſima luce perfundat omnia, & mereatur non illud modo Vegetii, *Columellae abundauit dicendi facultas*, ſed illud quoque Theodori Bezae Epigramma, quod non in Fabriciana tantum Bibliotheca, ſed hic etiam legi dignum eſt:

Orphea mirata eſt Rhodope ſua fata canentem,
Si modo Virgilii carmina pondus habent.
Tu vero Iuni ſilueſtria rura canendo
Poſt te ipſas vrbes in tua rura trahis.
O ſuperi, quales habuit tum Roma Quirites,
Quum tam facundum viderit agricolam.

Nimirum interdum quaſi vela laxat orationi, vbi argumentum vim dicentis recipit, vt in praefationibus fere, &, vt exemplis ex medio opere petitis vtamur, 3,10,9 ſeqq. 3,21,2. 7,12,1. 8,8,10. vbique autem copioſus eſt, & vt rura, quae coluit, laeta quadam vbertate nitens & ſplendidus. Quam felicem verborum copiam habuerit, exiſtimare licet, ſi ſynonyma quaedam illius proferamus. Quam diuerſimode de caſeo loquitur? *Lac cogitur, conducitur, concreſcit, congelatur, glaciatus eſt caſeus:* plantas translatas aut inſitas *coaleſcere* dicit, *conualeſcere, comprehendere, tenere, reſpondere.* Plantae eaedem apud ipſum *ponuntur, diſſeruntur, panguntur, diſponuntur, deprimuntur, ſeruntur, differuntur, transferuntur, deponuntur, depanguntur.* Sed ſe, quod difficile erat, ſuperaſſe, & ipſam naturae matris varietatem aemulatus videtur in re ſimpliciſſima & quotidiana exprimenda. Operae pretium eſt ipſi paullum auſcultare. *Agit arbor coliculum, folia, gemmas: citat virgam vitis: creat palmes materiam: dat materias, edit frondem prima germinatione vlmus: effunditur vitis in materiam frondemque: egerminant vites: eiicit ex ſe vitem, ſarmentum* (quanquam hoc ſolius forte Varronis eſt) *emicat in iugum palmes: emicat celeriter nux poſita: emittunt oculi pampinos: enaſcuntur rami: euenit ſerius arundo: euomit ſolum herbas: exit herba: exigit palmes vuas: facit caulem cicuta: fruticat e trunco vitis: fundit vitis pampinum: gemmant palmae: germinat vitis ex ſingulis gemmis compluribus materiis cum fructu: incitatur vitis: mittere radiculas: procedit ſarmentum, germen de cicatrice, e tenero nepos: prodeunt ſemina: procreatur palmes: profundit vitis ex inſito germen, profundit ſe ſupra modum numerus palmitum: progemmant palmae: progerminant, promunt ſe, proſiliunt vites: promunt vlmi ſameram: prorepunt vndique pampini: prorumpunt nouelli caules: prouenit palmes ex duro: pullulaſcit, pullulat vitis: repulleſcit*

vitis nouis frondibus. Sunt quadraginta prope formulae, cultae omnes, nitidae, rem vnam eandemque mira quadam venuſtate ſignantes.

VII. De libro, qui de arboribus inſcriptus eſt totoque adeo Columellae conſilio, dictum in prooemio illius libri ab Aldo, a Cl. Pontedera, & a nobis denique. Nunc illud addimus. Diximus, videri Columellam primum tribus aut quatuor libris rem omnem ruſticam eſſe complexum, in quorum numero fuerit ille de arboribus, ſolus hodie ſuorum fratrum ſuperſtes. Iam ſi ponas quatuor fuiſſe, omnes aliquamdiu ſuperſtites, habebis computato integro, quod adhuc legimus opere XII libris concluſo, *ſedecim* illos, quos laudat Caſſiodorus diuin. lection. c. 28. qui locus Cel. Fabricio ſcrupulum mouit. Poſt Palladium delituiſſe videtur Columella, cum illum accommodatiorem rationibus ſuis putarent agricolae, ea credo cauſſa, quod & lingua magis ad barbariem declinante, & illa in menſes diuiſione vſus eſt. Certe Pe. Creſcentius, qui Catone, Varrone, Palladio, frequenter vtitur, nusquam, quod recorder, Columellae meminit. Tanto magis gratulandum nobis eſt, quod tot tamen codices aetatem tulere. * Commemorat plures Fabricius & in his primum ex fide Menagii, qui ad Diogenem Laërtium p. 54 edit. Wetſt. laudat Columellam monaſterii Corbeienſis, qui hodie Pariſiis adſeruatur in Bibliotheca S. Germani de pratis. Hunc eundem puto, quem Nic. Heinſius ſaepe laudat ad Ouidium, vnde plurimas ipſius obſeruationes & emendationes depromere Cl. Schoettgenio & mihi licuit. Quin aut valde fallor, aut idem eſt Goeſianus ille, de quo deinde dicetur: Pergit Cel. Fabricius, *Alii tres MSS. exſtant in Bibliotheca Medicea.* Horum vno alteroque vſus forte eſt amicus ille Pontederae & literarum Georgius. Quin ſuſpicari fas eſt, in Mediceis numerari nunc, & iure quidem, eosdem quibus vſi ſunt primo Angelus Politianus, ac poſt eum Pe. Victorius, quod & ipſum in huius editionis adparatu erit commemorandum. De illo quidem vix dubito, quem quartum numerat, ac Venetiis exſtare dicit Cl. Fabricius in Bibliotheca S. Marci, eundem eſſe quo duumuiri modo laudati vſi ſunt, nec Venetiis quaerendum, ſed Florentiae, apud ſodales Diui Marci (nam & ibi colitur Euangeliſta;) vel in ipſa adeo Medicea: de quinto enim qui Auguſtinianorum S. Galli fuit a Politiano Victorioque adhibitus, plane dubium non eſt, quin inter Mediceos ſit referendus. Quae cum ita ſint, probabile mihi eſt, quartum & quintum Fabricii codices, ſub tribus Mediceis contineri. Aequum eſt autem, omnes qui magna ſua cum commoditate vtuntur quotidie Fabricianis theſauris, non tantum comiter ferre, ſi is non viderit omnia: ſed etiam pro virili quemque ſua nummos aliquot in diuitem gazam conferre. Nos qui-

* Laudauit cel. Fabr. B. Lat. To. 2. p. 680. locum Poggii Florentini ex dialogo de infelicitate Principum vbi inter inuentos ab illo auctores Latinos, qui ante detruncati & deformes erant, etiam Columella ponitur. Quod ſi ita eſt, miror, qui factum ſit, vt neque primi typographi, neque Angelus Politianus, neque Victorius, eius rei aliquam mentionem fecerint. Quid ſi Mediceae Bibliothecae Poggiani illi codices Columellae illati ſunt?

dem hac praefatione tale quid conamur, non autem, quod emendari poſſunt quaedam in libris praeſtantiſſimis, viro multis nominibus amabili exprobrare. Addi igitur Fabricianis poteſt Codex Columellae collatus, qui exſtat in Bibliotheca Ed. Bernardi n. 7478 No. 132 p. 227. Catal. MSS. Angliae: itemque quem Neapoli eſſe ait in Bibliotheca S. Ioannis Carbonarii Thomas Bartholinus de peregrinat. Med. p. 26. Sed huic noſtrae editioni duo praeſertim MSS. profuerunt. Primo Guil. Goeſius Columellam cum optimae notae Codice contulerat ad editionem Colonienſem; eamque collationem editioni Pariſinae 1533 adſcripſerat Ianus Broukhuſius; qui liber deinde peruenit in Bibliothecam Lipſiae conditam a Io. Iac. Kaeſio Conſiliario Regis Poloniarum & Senatore Lipſienſi, in quam vir ille rei ruſticae ſtudioſus non magis quam peritus magnam vim librorum ad omnes eius partes pertinentium congeſſerat. Ex hac igitur Bibliotheca primum vtendam acceperat Cl. Schoettgenius, deinde etiam mihi eius copia facta eſt per Thomam Wagnervm ICtum & Conſiliarium Regium, inter maxima decora ſua agricolam etiam & ruſticum politiſſimum. Hinc lectiones omnes etiam in noſtram collectionem relatae ſunt. Non autem procedit ea collatio vltra Col. 8, 11, 4: ſiue non plura habuit antiquum exemplar, ſiue fatigatus eſt Goeſius aut Broukhuſius * adeo. Si prius eſt, damno coniecturam illam quo videbatur mihi idem ille Codex San. Germanenſis eſſe, ad quem prouocat ſaepe Nic. Heinſius: huius ſiquidem emendationes ad finem fere librorum progrediuntur. Caeterum adeo ſaepe inter ſe conueniunt, quae Heinſius laudat, & quae profert Goeſius, ad cuius familiam illius perueniſſe libros conſtat; vt mirum ſit, ſi ſint diuerſi: ſi quando diſſentire videantur, vt v. g. ad 6 pr. 7; poteſt fieri, vt coniectura Heinſii *Atticis*, pro lectione ipſius libri *Atticus* arrepta ſit. Cum vero ſaliuam eruditis mouiſſent merito Heinſianarum illa emendationum ſpecimina, tentauit quidem aditum ad ea ſcrinia Schoettgenius, ſed reſponſum tulit triſte, *non conſenſuros eſſe haeredes Heinſianos, vt theſauri iſti exteris concedantur.* Bene igitur eſt, quod vel inuitis quibusdam hominibus materia certe, in qua verſatum eſt ingenium Heinſianum, publici nunc iuris facta eſt, qua vti omnes in poſterum poſſint. Praeter hoc editionis noſtrae ornamentum multis etiam locis ſalutaris fuit Codex depromtus e bibliotheca Ampliſſimi Ordinis Lipſienſis, theſauro tam referto optimorum librorum, quam praeclarum ſemper fuit ille ordo virtutis, doctrinae, humanitatis quaſi armamentarium. Huius cum iam multas lectiones adnotaſſet Schoettgenius, viſum tamen eſt, opportunitate ita ferente, totum de integro codicem conferre, cuius laboris noſtri non poenitendum ad Columellam & lectores noſtros fructum redundare putamus.

VIII. Sed

* Editio Ro. Stephani collata cum veteri codice Wilh. Goeſii vſque ad Lib. VIII. c. 8 fuit in Bibliotheca Surenhuſ. p. 63 cum notis MSS. viri docti. Fabric. in literis.

VIII. Sed iam porro de hoc ſcriptore ſeparatim qui meruerint videndum eſt. Hic interpretes excipio, quos deinde commode vno quaſi faſce comprehendemus. Iam PETRARCHAE in Columellam notas in Bibliotheca Vaticana aliquando exſtitiſſe, deprehenſum a ſe ait ex aduerſariis philologicis intimi ſui Io. Rhodii, Iac. Phil. Thomaſinus in Petrar. rediu. c. 7. p. 34. Sed ille quidem labor metuo ne perierit, vel ſi exſtat, vt multum inde iuuari Columella poſſit. Plura expectare poteramus a PE. NEEDHAMO, qui Geoponicis edendis, quantum in eo genere poſſet, declarauit. (vid. Act. Erudit. Lipſ. 1724 p. 376); ſed ille fato nuper functus, anno ſaeculi XXXII, ſpem noſtram deſtituit, non minus ac Menagius, qui idem conſilium indicauerat ad Diog. Laërt. p. 54. edit. Wetſt. Quid ſi hoc reſeruatum eſt Abrahamo Gronouio V. C. qui non alia de cauſſa negauit mihi aui ſui, cui principatum in hoc doctrinae genere deferre ſoleo, obſeruata in Columellam, quem diligenter lectitaſſe & emendaſſe mihi conſtabat; quam quod ipſe cogitaret in lucem ea proferre. Vtinam inquam ea felicitas contingat Viro clariſſimo, vt Needhami & Menagii curas adiicere auitis aliquando poſſit. Nunc ad ea veniamus, quae habemus. PHILIPPVS BEROALDVS praefatus ille quidem eſt pauciſſima iam in editione Bonon. 1496 fol. in cuius titulo etiam *cum excriptionibus D. Philippi Beroaldi* dari hi ſcriptores dicuntur, h. e. ſi recte interpretor, ex recenſione Beroaldi. Adnotationis enim plane nihil hic comparet; ſed lectio a mendis Ienſonianae quam alioquin preſſe ſequitur, ſic ſatis diligenter purgata. In editione Regienſi 1499 eadem praefatiuncula Beroaldi habetur, ad nomen typographi accommodata: ſed notas ipſas non vidi prius editas, quam in Aſcenſiana 1529 fol. & cum ibi dicantur literarum ſerie digeſtae, ſuſpicari licuit alio habitu, ad ſeriem nimirum ipſius Columellae, fuiſſe initio diſpoſitas: in Georgii quidem Merulae explicationibus ita factum, deinde obſeruabimus. Poſt Aſcenſianam repetitae ſunt illae Beroaldi explicationes, a Galeoto, a Gymnico & a Gryphio. Nos primo cogitaueramus quales ſunt, indici noſtrae inſerere integras: ſed procedente opere, tum multa in iis deprehendimus bona illa quidem & neceſſaria adeo, cum proderet Beroaldus, ſed poſtea per Lexica omnia ſic vulgata, vt ſine emtorum lectorumque iniuria repeti hodie vix poſſe viderentur *: alia quaedam potius ad emendandum Columellam pertinere videbam, quibus olim obtemperatum eſſet in ſuperioribus editionibus, ſed nulla tamen viri mentione facta. Hic illud mihi curandum putaui, vt memoria huius meriti exſtet; igitur, in notis tum prioribus, tum poſt in addendis quidquid ad hanc claſſem pertinet, ſuo auctori vindicaui: explicationum autem tantum

* Quid V. G. attinebat referre in indicem quaede verbo *decuſſare* habet Beroaldus ac de perfectione numeri denarii, cum iam agnouiſſet praeſertim *Graecam literam* quam nominat Columella eſſe xĩ. Ita quae de coniugatis *fibulae* diſputat ad 1, 6, 13. ſunt ea bona; ſed olim in Fabro leguntur declarata accuratius &c.

ſeruaui, vt habita illa quam dixi ratione potius tamen iuſto liberalior, quam reſtrictior videri mallem: ſcilicet, quae ad paucas voces pertinent, eas indici inſerui, alias autem inter adnotationes reliquas collocaui.

VIIII. Supereſt, vt de decimo libro Columellae ſiue hortulo aliquid dicamus, quandoquidem ille priuatim ſuos ſibi eſt fautores nactus; credo quod carmine venuſto ſcriptus, & paruae molis eſt. Eſt igitur penes I. H. Schulzium, Medicum & Philologum nuper Aldorffi nunc apud Halenſes clariſſimum, libellus antiquiſſimus, & in ipſa typographiae infantia excuſus, niſi fallit expresſionis ratio adeo imperfecta & vitioſa, vt cum vitioſiſſimis MSStis certare posſit. Hic igitur libellus in principio hanc habet praeſcriptionem *I. Moderati Columellae hortuli commentarium incipit foeliciter.* in fine autem legitur, *Commentarium I. M. Columellae finit.* In hoc commentario quod plagulas tres cum dimidia implet, habentur explicationes, quas pleraſque omnes & multo plures damus nomine Iulii Pomponii Fortunati inſcriptas: ſed ita corrupte ſcriptae, ita multis verborum compendiis, (in charactere non Longobardico, ſed Romano erecto quem antiquum vocant typographi) implicitae, ita denique traiectae, truncatae, repetitionibusque deformatae, vt magiſtri cuiusdam dictata a diſcipulo neque docto neque diligente ſcripta, & imperitiſſime typis mandata, ſine ipſo Columellae carmine, adpareat. Emendatiora pleraque & pleniora; nec tamen illa valde praeclara ſunt, quae adſcripto nomine IVLII (in edit. Regienſi IVNII) POMPONII FORTVNATI circumpoſita verſibus Columellae leguntur in Bononienſi 1494, Regienſi 1496, & Iuntina 1521 * (nam Aldus & Iuntarum prior contemſere) itemque in Aſcenſiana 1529, vbi intextae ſunt *adnotationes virorum illuſtrium Baptiſtae Pii & Philippi Beroaldi, & aliquot aliorum.* Cur dicatur *aliquot aliorum*, non video: certe vnicam obſeruaui Iac. Conſtantini Fanenſis ad v. 178 & pauca hinc inde ab Aſcenſio, vt videtur, Pii obſeruationibus adiecta: ſub eo quidem nomine edi curauimus, quae in Gruteriana lampade (e qua deſcribendas iam curauerat Cl. Schoettgenius) non inuenta dederat Aſcenſius: cum tamen alioquin illa Gruteri editio quibusdam locis ſit plenior. Sed de Fortunato pariter ac Pio aliquid hic dicendum eſt. De illo Pyrrhus Perottus praefatione ad patrui ſui cornu copiae *Pomponius*, inquit, *Fortunatus vir ſaeculo noſtro doctiſſimus & Romanae Academiae princeps — Nicolaum Perottum Siponti Pontificem patruum meum hortatus eſt, vt M. Valerium Martialem* &c. Non dubito quin idem hic ſit, cuius in Virgilium Commentarii, cum editioni iam parati eſſent A. 1486, demum in lucem prodierunt opera Io. Oporini Baſileae 1544. 8. Cum non vulgata ſit huius viri notitia **, iuuat ex praefationibus huius libri docere, quae ad virum memoria dignum pertinent.

IVLIVS

* Sed vid. quae dicentur in Indice editionum.

** Quanquam non ſatis iam ea de re mihi conſtare poteſt in noua Academia ſcribenti, in quam vel nondum delatae ſunt, vel nondum explicatae & diſpoſitae, quae illatae illi ſunt, & quae deſtinantur bibliothecae inſignes qua publicae qua priuatae.

Ivlivs igitur Pomponivs Sabinvs hic, a patria, credo, ſemper vocatur: vnde Fortvnati nomen illi haeſerit, in Commentarii ad Columellam inſcriptione vſurpatum, non habeo dicere. Huius viri in Virgilium commentaria iam 1486, quod diximus, vulgare typis in animum induxerat *Daniel Gaitanus*, eumque dedicauerat *Petro Mannae, inſigni Grammatices & Rhetorices propagatori, quem Cremona quadraginta iam annos legentem & ex pectore, non ex ore recitantem tum audiuerat, ad quem confugiebant ex vltimis Ciſalpinae Galliae partibus magnorum principum gnati cum paedagogis erudiendi;* qui *quoties pleniſſimo auditorio legebat, ingenua & liberalis iuuentus ſingula tanto ſtudio adnotabat, vt nulla alicuius didaſcalia quam ipſius doctior effici poſſe arbitraretur:* cuius etiam *dictata in Ciceronem, Saluſtium, Plinium, Liuium, Tranquillum, Caeſaris commentarios (hos libros omnes ad manus habebat) in Ouidium, Lucanum, Silium, Iuuenalem, Martialem, Catullum, Propertium, Tibullum, Oratium, Papiniam (quorum ſingulos ſaepius perlegerat)* praecipue vero in *Maronem* miris laudibus effert Daniel. Huic enim Petro Mannae, quod dicere coepimus, ſuo praeceptori, Pomponii commentarios dedicat hac formula vſus: *Quare tot tuis cumulatus beneficiis & meritis, Petre praeſtantiſſime, hoc meum pignus, mihi vita carius, quod prae omnibus theſauris & deliciis meis, ne vlla pila ſiue columna venale haberet, congeſtis vndique ſaccis incubans hactenus ſeruaui, non potui diutius penes me continere, quin palam facerem, tuoque ductu & auſpicio illud adiutum omnibus Vergilianum poëma interpretantibus impertiri non dubitarem— Adeſt itaque Pomponius Sabinus, vir noſtri temporis doctiſſimus: cuius exactiſſimum Opus in Virgilium viri docti quanto diutius expectauerunt impreſſoribus tradi, tanto fortaſſe— Sed ad Sabinum meum redeo. Is eſt vnus, qui in praeclariſſima illa ac feliciſſima beatiſſimi Pii Pontificis Secundi academia optimas e ſitu literas in lucem coepit adſerere, & myſtica illa veterum annalium apophthegmata miro ingenio dilatauit: nec adhuc parcit quotidiana antiquorum Graecorum vti conſuetudine, quos adhuc inclyta vrbs Roma, cunctarum gentium regina & imperatrix, ad ſui contemplationem trahit, & notas in aes & marmor inciſas ſcrutari. vnde coniecturis non ſolum colligit, ſed argumentis quibusdam, eſſe non nihil, quo adhuc Latina lingua indigeat: & multa in manibus ſunt, quae propediem lucem habebunt.* Haec Daniel Gaitanus ex vrbe Cremona 1486. Verum eo quidem tempore non eſt typis mandatus ille Commentarius, ſed quacunque de cauſſa latuit in tenebris, donec ab *D. Arnoldo Arlenio Peraxylo, viro doctiſſimo adſerendisque ab interitu veterum monumentis nato* nactus illum eſt Io. Oporinus, qui 1544 eum edidit, quod diximus, iudicatque in praefatione *dignum eſſe Pomponium hunc, cuius etiam reliqua ſcripta, quibus a ſe T. Liuium, Cor. Tacitum, Silium Italicum, & alios quosdam explicatos eſſe non vno in loco teſtatur, aliquando in lucem proferantur.* Profitetur porro Oporinus, *Supra ſexcenta loca per librarii incuriam corrupta emendauimus, vt non tam alienam, quam noſtram ipſius operam tibi*

commendare iure optimo videri queamus. Tametſi non omnibus etiam monſtris, quae ſe in eo nobis offerebant conficiendis ſoli eſſe pares potuerimus. Haec paullo verboſius de Pomponio noſtro referre tanto minus dubitauimus, quod praefationes hae omiſſae ſunt poſtea, licet recuderentur cum Georgii Fabricii Virgilio Seruioque ipſi commentarii. Adparet etiam credo ex his quae de Virgilianis commentationibus acta ſunt, qui fieri poſſit, vt nomen ſuo alioqui merito illuſtre ferant explicationes & diſputationes ſaepe mediocres, pueriles ſaepe, & plane abſurdae. Nimirum non ipſe literis talia mandauit Pomponius, ſed excepta a rudiſſimis bonarum rerum auditoribus in vulgus tandem edita ſunt. Itaque ſuſpicor Pomponianos in Virgilium commentarios, quales primo ad Oporinum peruenere non multo meliores fuiſſe illo, quem apud Cl. Schulzium eſſe diximus libello. Hinc patet, quid voluerit ſibi Pius ad Col. 10, 235 ſcribens, *Inſulſiſſimus interpres Pſeudo-Pomponius ; non enim auſim credere, talem mentem in haec errata incidiſſe.* In hanc ſententiam etiam accipi volo, ſi quid mihi exciderit, quod ad Pomponii iniuriam pertinere videatur: itemque illud a me dictum intelligi, quod paullo ante de eius emendatione commemorabat Oporinus. De ipſo Io. Baptista Pio dicere nihil opus eſt, poſtquam Pe. Burmannus, quem honoris cauſſa, ſtatori harum literarum debiti ſemper adpello, in doctiſſima ad Valerium Flaccum praefatione obſcuritati nomen & vitam atque facta viri eripuit. Huius viri ad laudem vel illud ſatis eſt, quod Burmannus, *Plurima*, inquit, *iam a me ſcripto conſignata in notis Pii deprehendebam, quae a me profecta ante credebam ; ſed quae a Pio iam occupata eſſe comperiebam —.* Poſt haec non moramur, quae inclementer paſſim in Pium Barthius in aduerſariis, vnde quaedam etiam translata ſunt ad Col. 10, 40 it. 125. iniquiſſimumque illud Adu. 28, 14, vbi audit illi *Pius homo omnium bonorum auctorum varo quodam ingenio conſpurcator.* Sed addit, verecunde quidem & modeſte, *quanquam non raro tamen etiam ſuae ſponſae bene colat fundum.* Sed, quod dixi, mihi videbatur veriorem candidioremque ſententiam dicere Burmannus. Illud iam coepi dicere, adnotationes Pii hic dari vt a Cl. Schoettgenio ex Lampade Gruteriana excerptae fuerant, collata tamen paſſim Aſcenſiana editione, quae interdum potius videbatur ſequenda. Video etiam, omiſſum interdum aliquid a Cl. Schoettgenio, quod vel ipſe ſtatim damnauerat auctor, vel quod alioquin ad rem Columellae plane non pertineret: qua in re, ſerius inprimis animaduerſa, ſtandum ipſius conſilio putabam. Haec de Pio. Reliquae hortuli editiones, in quibus nihil noui ornamenti acceſſit, in Catalogo, quem deinde texemus, commemorabuntur. Lancilloti expoſitionem MS. in hortum Columellae Florentiae in Bibliotheca Medicea pluteo LII eſſe narrat Cl. Fabricius.

X. Nunc tranſimus ad Palladium, de cuius aetate nihil certi videtur poſſe conſtitui. Illud quidem ſatis apertum. Plinio & Quinctiliano non eſſe

aequa-

aequalem, quod putabat Chriſtophorus Mylaeus apud Scheffer. de re vehic. 2, 6 p. 116. Sed neque Hadriani tempore vixiſſe poteſt, qui Apuleium laudet, quo argumento vtitur aduerſus Ludou. Viuem Caſp. Barthius ad Rutilii itinerar. 1, 207. Neque adhuc, qui noſtrum laudauerit, antiquior inuentus credo eſt Caſſiodoro qui diuin. lect. c. 28 *Aemilianus*, inquit, *explanatos duodecim* * *libros de hortis vel pecoribus aliisque rebus planiſſima lucidatione diſſeruit:* vnde probabile fit, etiam Iſidori Aemilianum ad noſtrum eſſe referendum, quamquam corruptiſſime ita laudatur 17, 1. *Cornelius Celſus & Iulius Atticus Emilianus ſiue Columella, inſignis orator* (arator Baſil. 1489) *qui totum corpus eiusdem diſciplinae complexus eſt.* Nobis, dictionem praeſertim & deletum prope Romanum genium, *titulorum* item diuiſionem, ipſamque appellationem adeo, conſiderantibus tanto minus falli aliquis videtur, quanto recentiorem fecerit. Itaque probabilem, dum certius quid proferatur, iudicamus ſententiam Barthii, qui ſuſpicatur Palladium Rutilii itiner. 1, 208 eſſe noſtrum, quod tum commune nomen Rutilii, tum alia ibi commemorata ſuadent: vnde nec Petro Burmanno extra veri ſpeciem iſta coniectura videtur. De fundis ſuis in Sardinia ipſe Mart. 10, 16. Vtrum vero *Neapolitanum territorium* cuius ibi mentionem facit, in ipſa Sardinia ſit, quod nobis auctoritas praeſertim MSS. perſuaſit, an famoſior illa Neapolis? de eo tanto facilius eſt diſputare, cum etiam ibid. ſ. 24 *in Italia* plantas grandes ficorum ſe diſpoſuiſſe commemoret. Itaque nolim temere erroris poſtulare Antonium Sanfelicium, qui in libro de ſitu & origine Campaniae To. IX theſ. Ital. Burmann. ex hoc ipſo loco Palladii, eum Neapoli, quae caput regni eſt, ſcripſiſſe colligit. Indicauit mihi hunc locum Cel. Fabricius. Palladii Codice MS. vſus eſt Barthius, cuius obſeruationes damus ex Aduerſariis; diuerſus a Leidenſi, quod apparet ad 1, 9, 3 praeſertim ad 1, 9, 12. Aſſeruatur alius in Bibliotheca Rhedingeriana Vratislauiae (quam in Catone & Varrone iam nominauimus) in titulos diuiſus quorum argumenta ſ. rubricae interpoſitae ipſis titulis ſunt: nomen ſcribitur *Rutilii* & *Emiliani.* Ad MS. quod in Bibliotheca Saluinii ſeruetur, prouocat in praefatione ad Facciolatum Cl. Pontedera. Quem laudat Felleri Catalogus Palladium bibliothecae Paulinae Lipſienſis, cum Cl. Schoettgenius comperit epitomen eſſe barbaram hoc titulo, *Palladii liber breuiatus per Gotfridum tractatus primus de plantationibus arborum* rel. Sed Voſſianum Palladii Codicem, qui in bibliotheca Academiae Lugdunenſis aſſeruatur accurate conferri iuſſit, qui Varroni etiam ſuppetias tulit, Vir ſummus Iac. Perizonius eamque collationem Cl. Schoettgenio miſit, a quo illa porro dextre adhibita, a nobis vero tota in varietatem lectionis relata eſt. Idem eſſe videtur hic liber, quo vſus eſt Io. Frid. Gronouius ex cuius obſeruationi-

* Debebat XIII etiam non computato de inſitionibus carmine. Si eſt a Caſſiodoro, XII menſes tantum cogitaſſe videtur, in quos deſcripſit opus ſuum Palladius.

uationibus haec pluſcula relata ſunt. Vid. V. G. ad 1, 6, 5. Quid ſi idem quoque a Vlitio adhibitus? conueniunt certe ad Ian. 12, 3.

XI. Vegetii Renati artis veterinariae ſiue mulomedicinae libros IV vt ſcriptoribus rei ruſticae comites darem, primo illud me impulit, quod videbam non materiam tantum noſtris cognatam, ſed etiam inſignem Columellae locum, apud eum quoque legi; vt mutuam ſibi opem vterque ſcriptor praeſtare poſſe videretur. Cum deinde viderem, illud negotium praeclare iam actum in tertia Cl. Morgagni epiſtola, ibique inter ſe comparatum vtrumque ſcriptorem, vt vix quidquam nobis relinqueretur, abieceram conſilium illud prius; mox tamen ad illud me retuli, cum praeter ſpem mihi offerrentur hinc ab incomparabili humanitate ſummi viri Io. Alb. Fabricii exemplum Vegetii cum Corbeienſi codice * collatum, quod ad ipſum ex Gudiana auctione peruenit, vnde quam plurimis locis emendatiorem dari hunc ſcriptorem poſſe animaduertebam: hinc ab Io. Henr. Kromayero humaniorum literarum in Academia Ienenſi Profeſſore clariſſimo, amico veteri, quem malo harum literarum fato nuper extinctum nondum eluxi, primae editionis exemplar, cum altero Sambuci accuratiſſimo ſtudio a ſe compoſitum. Videbar enim mihi ipſe vix reprehenſione carere poſſe, ſi tantam opportunitatem iuuandi operis, nimis fere ad hunc diem neglecti dimitterem. Ambabus igitur, quod aiunt, amplexus ſum munus amicorum, atque illud cum meis coniecturis, & adnotationibus, propter alias occupationes, & quod moles operis iam metuebatur, breuiſſimis, in medium quam potui diligentiſſime contuli, adiutus aliquoties ab Io. Zacharia Platnero, Medico non minus quam Philologo praeſtantiſſimo: perfecique, ſpero, vt nunc maiore parte monſtrorum quae obſederunt Vegetium profligata, cognoſci commodius, & plus vtilitatis praebere ſtudioſis queat. Quae ſuperſunt pauca, ea forte confici & ipſa poterunt adhibito Codice MS. membranaceo, quem inter libros Bibliothecae Caeſareae Philoſophicos & Philologicos n. LXXXI numerauit Seb. Tengnagelius, quod ſubiecit mihi Cel. Fabricius, vt & illud, Vegetii exemplum cum notis MSS. fuiſſe in Bibliotheca Cl. Almelouenii; nec non hoc, Codicem MS. huius operis fuiſſe Neapoli apud illuſtrem Virum Ioſephum Vallettam; idque ipſum opus cum aliis Veterinariis eſſe Noribergae penes Gottfridum Thomaſium, virum, quem & nos experti ſumus humaniſſimum, ſed de hac re propter neceſſariam feſtinationem noſtram compellare nolebamus; denique hoc, meditatum eſſe Io. Rhodium, editionem huius operis (id quod obſeruaueram etiam ex ipſius Lexico Scribo. Voc. *Fecula*) atque loca ſuſpecta caſtigari ſibi petiiſſe ex MS. Mediceo aliisque, quod

* Adſcripſit enim, quisquis primus fuit collationis illius auctor: *Contuli cum exemplari deſcripto ex MS. codice Corbeienſis monaſterii, tunc temporis Coloniae apud S. Pantaleonis depoſito.* item illud, *Codex Corbeienſis optimae notae admodum antiquus, literis vncialibus exaratus, lacerus tamen & inde* (forte hinc inde) *lacunis deformatus.* Quoties deficiat Corbeienſis codex, ex noſtris notulis poteſt intelligi.

quod conſtat ex Epiſtolis ad Heinſium Syll. Burman. To. V. p. 447. 449. 456. vbi laudat quoque Iordanum Calabrum de equorum natura, qui MS. in bibliotheca Thuana habeatur. * Loco, quem medium laudauimus, notat Rhodius, in Sambuci Vegetio quaedam aliunde acceſſiſſe. Et ſane compages huius operis male quibusdam in locis cohaeret. Taceo libro ſecundo, caput ſecundum, tertium & quartum bis numerari, illud quidem attento lectori patet, 4, 3, 3 ſq. haberi introductionem quaſi totius operis, certe diſtributionem, quae vel principiis ipſis, vel certe libri tertii ex auctoris conſilio initiis conueniat: ita quae 1, 19 & 20 habentur, ea recurrunt 4, 12, *reliqua :* ſunt enim plura quae ad hanc quaeſtionem pertinent. Et quid illud, quod Corbeienſis MSti titulus nullam facit Vegetii mentionem, ſed ita modo conceptus eſt, *Digeſtorum artis mulomedicinae libri III?* Qui, igitur, hunc operi indicem praefixit, ille videtur non ſola Vegetii nobis dediſſe, ſed aliunde etiam, inprimis quae Columella de hoc argumento habet, in vnum corpus digeſſiſſe. Et ſane illud etiam ex varietate lectionis apparet, minime religioſe tractatum eſſe hoc opus, ſed diuerſa exempla a ſuis dominis ita habita, vt non, quod a Vegetio ſcriptum eſſet, rationem haberent, ſed quid ipſi conuenientiſſimum iudicarent. hinc medicamenta Vegetianis ſubſtituta, quae vel commodiora putarent, vel parabiliora e. i. g. a. legentibus enim idem patebit.

XII. De GARGILIO MARTIALI ſubiicere volebamus, quae ex Bibliotheca Latina mediae aetatis, quae hac parte excuſa quidem erat, ſed nondum cum iſta ſcriberem, publicata, communicauit nobiscum humaniſſimus Fabricius, quorumque partem iam in bibliotheca Latina dixerat. Sed cum paullo poſt omnibus ea legendi facultas futura ſit in libro, quo carebit nemo qui iſta legit, ac Cl. Schoettgenius iisdem fere veterum locis vſus, iuſtam diſſertatiunculam, de hoc viro ſcripſerit; eam potius hic extare, & poſt praefationes reliquas collocari loco XVI debere, viſum eſt. Illud vnum licet obſeruare, hoc fragmentum, ne Caſſiodoro quidem, quem laudat Schoettgenius, potuiſſe pulchrum videri, itaque mirifice corruptum eſſe debere: deinde ex eo, quod ex corpore DIGESTORVM ARTIS MVLOMEDICAE Corbeienſi deſumtum, hoc fragmentum teſtatur, qui deſcripſit, confirmari coniecturam noſtram de Vegetio, quam paullo ante propoſuimus.

XIII. Dicendum etiam eſt aliquid de ſemiuetere ſcriptore, quem non edimus illum quidem, ſed quo tamen ſaepe vtimur. Is eſt PETRVS CRESCENTIVS vel DE CRESCENTIIS, vt ipſe ſe vocat, ciuis Bononienſis, qui ſeptuagenarius cum eſſet ſcripſit, & Carolo II, Ieruſalem & Siciliae regi (regnauit ab A. 1287-1308) dedicauit opus *commodorum ruralium* XII libris comprehenſum, *viſum, lectum, examinatum & approbatum per ſapientiſſimum*

c *virum*

* Quin etiam illud docet Fabricius, To. 3 p. 137 Caſparem Bartholinum Tho. F. iam typographis dediſſe Rhodii ſuasque ipſius obſeruationes; eiusque operis iam primum folium ſpeciminis cauſa excuſum fuiſſe.

virum fratrem Aymericum, Magiſtrum ordinis fratrum praedicatorum & per prudentiſſimos fratres eius: itemque per peritos in ſcientia naturali vniuerſitatis ſcholarium ciuitatis Bononienſis. In epiſtola, qua miſerat opus ſuum Aymerico, quem modo nominauimus, veſtigia mihi deprehendere videbar, inquiſitionis rei eo tempore vehementer agitatae. *Veſtrae*, inquit, *dominationi eundem* (librum) *grandi affectu offero corrigendum per veſtram prudentiam, quae ſumma eſt, & veſtrorum fratrum: humiliter ſupplicans, quod ipſius elimetur rubigo, & quod eſt vtile non ſpernatur. — Non enim opus,* QVOD DE FIDE NON TRACTAT, *reprobari vel ſperni — ſicut nec eradicatur roſarium quibusdam ſpinis, ſi multas redolentes exhibeat roſas*, rel. Caeterum de ſe & vita ſua iſta quoque in tertia praefatione Petrus, *Ego qui tempus adoleſcentiae in Logica, Medicina, & ſcientia naturali totum conſumſi, & demum nobili Legum ſcientiae inſudaui, pacifici ſtatus anxius, poſt flendum ſchiſma illius egregiae vrbis, quae vero & ſibi proprio nomine Bononia h. e. bona per omnia in omnibus mundi climatibus dicebatur, cognoui, quod commutata vnitate & ſtatu pacifico, in diſſenſionem, odium & liuorem, non erat iuſtum illius peruerſae diuiſionis immiſcere negotiis: ideoque annis triginta diuerſas prouincias, cum earum rectoribus circumiui, ſubiectis iuſtitiam libenter tribuens, rectoribus fidele conſilium; & ciuitates in ſuo iure & ſtatu pacifico pro poſſe conſeruans. Multosque libros antiquorum & nouorum prudentum perlegi & diuerſas ac varias operationes colentium rura vidi. Demum ciuitate quodammodo diuina gratia reformata, taedio latae circuitionis — ad propria redii — ad cultum ruris mentem animumque conuerti & — actus & commoda eius, & cuiuslibet generis agrorum & plantarum atque animalium doctrinam obſcure ac imperfecte ab antiquis traditam, & modernis ſatis incognitam, de ſola Chriſti liberalitate confiſus dilucide, tam ſecundum prudentum naturalis philoſophiae ſententias & rationes apertas, quam ex approbatis experientiis, tradere in ſcriptis propoſui. Liber iſte ruralium commodorum dicitur —.* Non poenituit pluſcula ponere, cum in quibusdam editionibus, omiſſae ſint, ſi bene memini, praefationes. Et ſane intereſt lectoris, noſſe aliqua ex parte virum cuius teſtimoniis ſaepe deinde non nos tantum vtemur, ſed Pontedera quoque & Morgagnus VV. CC. vide v. g. huius Epiſtolam II, 12. Nimirum Catonis, Varronis, atque Palladii (de Columella enim non recordor) non ſententiis modo, ſed verborum longa ſatis ſerie ſaepe vtitur Creſcentius: ſcripſit autem eo tempore, quo antiquiſſimorum illi codicum facultas eſſe potuit: vt adeo primae Creſcentii editiones, nondum, quod poſtea non nusquam factum ſuſpicor, ad veteres ſcriptores exactae, inſtar MSStorum eſſe iis quas dixi, partibus poſſint: ac nobis quidem non minus quam praeclarus aliquis liber MS, ſaepe rebus dubiis, antiquiſſima editio profuit. De ea vero, & reliquis, deinde dicetur. iam illud monemus, Vegetio vſum non videri, neque Hippiatricis antiquis Creſcentium: adeo alia omnia h. e. barbara membrorum, morborum, inſtrumentorum nomina;

mina; alia medendi ratio: quibus quidem rebus omnibus melius illi cum Laurentio Ruſio conuenit.

XIIII. Nunc denique quae fata habuerint ruſtici noſtri, in quantum iuncti fuere, videndum eſt. Vtrum extet liber manuſcriptus, qui omnes illos in vnum quaſi corpus redactos habeat, non habeo dicere. Suſpicandi occaſionem praebet, quod inter tam multos, quos laudauimus adhuc nullus eſt. Palladius ſolus defuit illi, quo Victorius vſus eſt codici, quem deſcribit in praefatione explicationis ſuarum in hos libros caſtigationum, qui Catonem, Varronem, Columellam, & Martialem Gargilium comprehenderat, quorum vltimi duo perierant. Igitur quod norimus, coniunctionem illam ſuam & neceſſitudinem debent Nicolao Iensonio, quamquam enim ille quoque in tria quaſi volumina totum hoc corpus diuiſit, quorum primo Catonem cum Varrone iunxit, quod vel praefationes ternae teſtantur, quas deinde damus: ab eo tamen tempore plerumque ſimul editi ſunt, & rei ruſticae ſcriptores κατ᾽ ἐξοχὴν dicti, etſi eodem iure Georgica Virgilii, & Plinii aliquot libri adſumi potuiſſent. Ienſonianam igitur editionem qua antiquior adhuc nulla, quod ſciam innotuit, curauit praecipue Ge. Mervla Alexandrinvs, quanquam medium nomen fere in his libris omittitur, non autem recenſuit ſolum tres priores (nam Palladium curauit *Franciſcus Colucia Verzinenſis*) ſed etiam enarrationes vocum obſcuriorum adiecit; ordine librorum & capitum diſpoſitas initio: quae in Aſcenſiana editione primum videntur elementari ſerie ordinatae. De huius viri vita atque libris quaedam dabunt additiones ad Trithemium in Fabricii V. C. Bibl. Eccleſ. p. 233. plura G. Stollius ob ingenii, morum, doctrinae, elegantiam, ornamentum Ienenſis Academiae merito dicendus, in bibliothecae ſuae hiſtoria Germanice nuper edi coepta p. 15. Neſcio an ſatis ſanus ſit locus, quem adfert ex Gallicis *Nouellis* (vtemur enim verbo quod facillime intelligatur, in re nouitia) reip. literariae M. Maio A. 1685 p. 473. *Il traitoit ſi mal Gileote qu' il en fut mourir de depit, & de tant de perſonnes, qu' il attaqua, il n' y en a eu pas vne, qui oſa mettre la main à la plume, pour ſe defendre, tant on craignoit d' eſtre accablé par vne replique.* Legitur enim Tomo I Facis Gruterianae, p. 583 ſeqq. Cornelii Wittelli Corynthii (melius credo Vitellii Corinthii) defenſio Plinii & Domitii Calderini contra Georgium Merulam Alexandrinum ad Hermolaum Barbarum, in cuius prooemio tum alias peſſime traducitur viuus videnſque Merula, tum ſua maledicentia in iracundiam conieciſſe accuſatur praeceptorem bene de ſe meritum Franciſcum Philelfum, quae mortis vero ſtatim cauſa fuerit. Poſt hunc Philippi Beroaldi ſtudio emendati videntur quatuor viri. De Columella ſatis conſtat, & nos paullo ante commemorauimus. Sed videtur etiam reliquis recenſendis aliquid induſtriae impendiſſe: quod ex praefatione, quam loco V damus, intelligas: & docuit nos collatio inſtituta multa Ienſonianae peccata in Bononienſi & Regienſi emendata eſſe. Bruſchianam enim

conſulere non licuit. Illud autem obſeruaſſe mihi videor, vnam quaſi ſectam eſſe earum editionum, quae ante Aldinam prodierunt. ALDVS enim edidit hos libros, a IVCVNDO VERONENSI, ex vetuſtis exemplaribus, quod in praefatione profitetur, emendatos; * quamquam eſt etiam, vbi τὰ καλῶς κείμενα videatur mouiſſe. Iuntarum deinde editioni priori, a qua vix diſcedere alteram deprehendimus, operam dedit NICOLAVS ANGELIVS BVCCINENSIS vir ingenio praeſtans & doctrina. Hanc in explicatione vocabulorum quibus vtuntur noſtri declarauit, cui cur praelata ſit in editionibus poſterioribus, illa altera Georgii Alexandrini non video. Hodie neutra valde opus eſt, poſtquam in Lexica haec talia commigrarunt, & quidem maiorem partem, & accuratiora & auctoritatibus ſuis confirmata. Ingenium autem Angelii elucet, quod multos locos in Iuntarum libris videas multo clarius legi, & explicatius. Quod ſi libris bonis ita dextre vſus eſt Angelius, bene habet. Sed metus eſt, ne coniecturae ſint bonam partem, quod inde apparet, quod diſceſſionem ſaepe ab illis lectionibus ita lepidis & planis, facit PETRVS VICTORIVS, ille vnus tot librorum ſoſpitator atque Aeſculapius.

XV. Quibus ille libris fretus ad emendandos ruſticos acceſſerit, ipſe indicat in praefatione cui locum XI adſignauimus. Hic ſingularem caſum ruſticorum narrabimus. Quibus Codicibus Victorius vſus eſt, eos ante diu contulerat cum Ienſoniana editione ANGELVS POLITIANVS (cuius de laude qui legere vult, adeat Barthii aduerſ. 47, 5) & varietatem omnem marginibus illius commiſerat. Politiani ille liber in Magni Ducis Hetruriae Bibliotheca ſeruatur, vnde beneficio ANTO. MAGLIABECHII, quem literis adierat Schoettgenius, liberali autem & erudita opera HENR. BRENCMANNI deſcriptae accuratiſſime Politiani obſeruationes poſt longum errorem tandem peruenere ad Thomam Fritſchium, & nunc cum fide in hanc editionem relatae ſunt. Iisdem codicibus vſum & Victorium, manifeſtiſſime apparebit inſpicientibus v. g. Cato. c. 84. 112, 3. Varr. 3, 17, 4. Quin, quod ad Ca. 2, 4 *expinſi lar* legi ſcribit Victorius in optimo codice, pro quo ipſe *far* coniecerit, illud in Politiani collatione eodem modo ſe habet: nimirum τῷ *lar* ſuperſcriptum *far* eſt. Suſpicioſum id alicui videri poterat: cum conſtet inprimis, Florentiae etiam nunc eſſe librum Politiani; vſum autem eſſe Victorium etiam aliis eius viri in hoc genere laboribus, Terentio, vt hoc vtar, ad Cicero. fam. 7, 23. & libris iuris (Pandecten Florentinum, credo, intelligit) in peroratione notarum ad Colum. ſeu de Arb. 28, 4. Verum enim vero indignum eſt de candidiſſimo viro tale quid ſuſpicari, qui fateri lubenter ſolet, per quos profecerit. Deinde ſi habuiſſet Victorius Politiani collationem, habuiſſet etiam Ienſonianam editionem. Iam vero pluribus ex locis nobis videbamur colligere, neque hanc neque aliam

ſaeculi

* Indicauit mihi Cel. Fabricius locum Budaei de aſſe L. V p. 232. *Iucundus Veronenſis, profeſſione Architectus, ſed antiquariorum diligentiſſimus, Catonem imprimendum curauit, multaque in eo emendauit & reſtituit.*

ſaeculi XV ad manus ſemper optimo ſeni fuiſſe. Inſpiciat, qui volet, Varr. 2,4,20. 2,11,1. 3,5,14 in *naualia;* it. 3,5,4 *in id tectum;* 3,12,4 *mares in foeminas.* Nam quod Varr. 3,9,18 ad eas videtur reſpicere, illud ex coniectura facere potuit. tamen ad V. 1,19,4. Venetiis excuſos libros memorat. Et plane abit a Politiani obſeruationibus ad Ca. 95,3, *naſcebit;* itemque ad Ca. 11,1. *dolia vbi quinque.* Saluus certe apud me Victorii pudor eſt, ſi etiam rationem forte omnium reddere non poſſim. Caeterum caſtigationum explicationem ſiue notas optimi viri dedimus comparatione editionum inſtituta pleniores. ſed cum non ſemper ad manus fuerint, hinc factum eſt, vt aliquot earum in Addenda coniiciendae fuerint, inprimis illa nobilis de voce *quandoque* quem errorem nobis a beneuoli lectoris facilitate condonari petimus.

XVI. Alterum in Italia praeſidium inuenere ruſtici noſtri plerique FVLVIVM VRSINVM, quem *florem Italiae ſuae extra controuerſiam* pronunciabat Lipſius Elect. 1 p. 609. Fuluius igitur Vrſinus, vt rem ex ipſius praefatione paullo repetamus altius cum PE. CIACCONO Hiſpano Romae familiariter viuebat, quod ambo eſſent inter delectos viros, qui Pontificis iuſſu biblia Graeca expolirent, poſt ſeueriores autem illas de obſcuris S. Scripturae locis habitas diſputationes, ſolebant hi duo aliquem ex nobilibus Latinis ſcriptoribus perpoliendum ſuſcipere. *In quo quidem genere*, inquit, *ſcriptionis, cum multa ex illo congreſſu vterque noſtrum ad communem vtilitatem contulerit, tum praecipue in M. Varrone de re ruſtica, poſt aliorum in eum editas lucubrationes perpurgando communis induſtria elaborauit. Ad cuius ſane libros cum permultae tum ex vetuſtis codicibus per nos collatis, tum ex coniectura petitae correctiores eſſent a nobis in aduerſaria relatae — & Ciacconus morte ſatis immatura praeuentus eſſet — Omnia quae ille in ſuo chirographo ad M. Varronem notaſſet, edere operae pretium viſum non eſt, verum illa tantum ex iis excerpere, quae mihi vel penitus probarentur, vel ſaltem non improbarentur. Quibus praeter ea, quae a me fuerant in eundem ſcriptorem notata, & cum Ciaccono cum viueret communicata, adiunxi etiam illa, quae in M. Catonem & L. Columellam, vel ipſe iam pridem ſcripſiſſem, vel a Io. Babtiſta Sighicello clar. viro ſcripta accepiſſem. Quin & alia ad rem ruſticam itidem pertinentia olim a me collecta adieci notas ſcilicet ad Kalendarium ruſticum Farneſianum & ad veteres inſcriptiones fratrum arualium, itemque ad Seruium in Bucolica Virgilii & Georgica, cuius etiam lectiones nonnullas in Commentario Aeneidis reſtitutas non omittendas cenſui.* Deinde etiam de iis, quae in illa collectione plane ad rem noſtram nihil faciunt: quaeque iure a nobis praetermiſſa putamus. Curabunt ea, qui Virgilium, qui Grammaticos veteres edent in poſterum. Ceterum longiorem ex Vrſini epiſtola locum deſcribere non pigratus ſum, tum vt rationem redderem, cur ipſius nomen adiectum ſit adnotationibus, non ab ipſo ſolo, ſed maiorem forte partem a Petro Ciaccono profectis: deinde vt deſiderium minuerem huius in Varronem notarum, quae in

in Iſaaci Voſſii Bibliotheca, quae Leidae aſſeruatur, eſſe cum dicantur a Colomeſio, rogatus de iis a Schoettgenio Perizonius reſpondit, fruſtra eas a ſe requiſitas. Multa ſunt in his Vrſini & Ciacconi notis ingenio illorum digna, ſed eſt etiam, vbi audaciores iuſto videantur illorum coniecturae. Saepiſſime in iis vſu mihi venit, quod ſibi in Pio accidiſſe narrantem ante audiebamus Burmannum. Bona nobis pars emendationum noſtrarum ſic periit. Quod interdum non diſſimulauimus idem nobis in mentem veniſſe, id eo inprimis conſilio factum, ſi ponderis aliquantum accedere poſſet coniecturis de quibus pluribus, tanto interuallo disiunctis, idem videretur. Sed non nobis ſolis hoc contigiſſe, etiam Cl. Pontederae exemplum docet, qui ab initio certe F. Vrſini notis deſtitutum ſe fuiſſe queſtus eſt, & tamen eadem dicit quae Vrſinus ad Varr. 2, 2, 12 & alias. Quin ipſe etiam Vrſinus ad Varr. 1, 16, 6 de *oleris* appellatione eadem fere dicit, quae ibid. Scaliger: & quae ad 1, 19, 3 de *pecuaria* diſputantur, ea praeceperat Victorius V. L. 31, 23. Solet Vrſinus vna comprehendere adnotatione plures in vicinia locos: nos plerumque ea diſtraximus, vt ſuo quodque loco applicari poſſet: ſed eſt tamen vbi coniuncta manſerunt, ita tamen vicina, vt diligenti lectori moleſtiam creare non poſſint.

XVII. Nouiſſime ruſticis omnibus commodare conatus eſt HIERONYMVS COMMELINVS, qui ex mente Pe. Victorii, adhibita etiam Bartholomaei Bruſchii editione ſuam concinnauit, vſus imprimis diligenti & ingenioſa opera FRIED. SYLBVRGII. Moliebatur opus multo amplius, quod ex praefatione illius, quam damus loco XII poteſt intelligi: ſed fatis interceptum eſt: non minus, quam adhuc retenta ſunt, quae alii viri praeclari in hos ſcriptores ſunt conati. In his numeratur a Fabricio & Schoettgenio IOSEPHVS WASSE, Collegii Reginenſis apud Cantabrigienſes ſocius, qui guſtum aliquem dedit, reſtitutis ad Salluſtium aliquot Columellae locis quibus etiam vſus eſt laudatus modo Schoettgenius. Sic in eadem Anglia PE. NEEDHAM idem agitaſſe fertur; de quo ſupra diximus, cum de Columella ageremus. Quid IO. CONR. SCHWARZIVS, Director nuper Gymnaſii Coburgenſis factus, in quo diu bonas literas cum ſucceſſu & fama docuit, quid igitur ille in animo habuerit, ex epiſtolis viri doctiſſimi, quae hanc editionem ornant, intelligitur. Et optandum erat, vt vel ipſe nobis curaſſet hos auctores, vel certe ſua cogitata atque obſeruationes ſubmiſiſſet. Egerat quidem cum illo Cl. Schoettgenius, egi & ego, vt ſua ſi videretur nobiscum communicaret, ſed maluit ille, quod nec reprehendimus, ſua ſibi ſeorſim conſilia habere. De ABRAHAMO GRONOVIO v. e. ante diximus cum de Columella ageremus. Habebit ſane nunc aliquanto minus negotii, ſi quis poſt nos admouere manum ruſticis voluerit: niſi tamen, ſibi negotium datum putet peccata noſtra deprehendendi, producendi, emendandi. Neque ego ſi poſterius fiat, priora deprecor. Quid hic actum ſit, nunc ſimpliciter exponam.

XVIII. Anni viginti credo ſunt, cum THOMAS FRITSCHIVS quo neſcio an maiorem bibliopolam noſtra habuerit Germania, vir prudens inprimis, & literis variis non mediocriter cultus, conſilium cepit edendi hoſce ſcriptores, praeſidiis, quae tum haberi poſſent omnibus exornatos. Vſus erat ad eam rem opera CHRISTIANI SCHOETTGENII, viri eo tempore iuuenis, acris, docti, & perquam diligentis. Ille virorum quos adhuc commemorauimus eruditorum notas & obſeruationes in vnum corpus digeſſit, certe ordinem quo quidque ponendum eſſet praeſcripſit: Varias lectiones, quas diximus, (non peruenerant autem ad ipſius manus Mediceae Politiani) notis ſuis intexuit, quas quidem momentum aliquod habere crederet; eodem retulit eorum qui in Lampade Gruteriana habentur, BARTHII item, GRONOVIIQVE, ac THO. CREENII adnotationes, ex Aduerſariis, Obſeruationibus, Animaduerſionibus illorum excerptas; acceperat etiam a Viro Illuſtri GISBERTO CVPERO obſeruationes quasdam in Varronem, neque quidquam intermiſerat, quod ad ornandam Spartam pertineret. Iacuit deinde opus, credo quod expectarentur copiae illae Italicae: & Schoettgenius ad alia vocatus, in manibus Thom. Fritſchii diligentiae ſuae fructum reliquit. circa annum ſeculi quod viuimus XXVI ad me iuit vir ille acerrimus, cum interim non Medicea tantum collatio veniſſet, ſed etiam excitati a CL. FACCIOLATO Duumuiri praeſtantiſſimi IO. BAPT. MORGAGNVS & IVLIVS PONTEDERA Patauinae Academiae & Medicae artis, alter Botanices praeſertim, Anatomices alter lumina, ſuos labores doctos ſane & ingenioſos liberaliter Fritſchio indulſiſſent, quibus nouis ſubſidiis deinde etiam acceſſerunt A. BVCHNERI & C. S. SCHVRZFLEISCHII quaedam obſeruationes ex bibliotheca cui tum praeeram, Vinarienſi deſumtae, itemque eae quas ALMELOVEENIVS margini libri ſui commiſerat, liberalitate Illuſtris VFFENBACHII, cuius viri nunquam nobis memoria, & grata beneuolentiae illius recordatio, excidet.

XIX. Petiit igitur a me Fritſchius, vt vniuerſas copias iam denuo meo iudicio digererem, quas tandem aliquando in lucem edere poſſet. Putabam initio laboris tantum & diligentiae mediocris opus futurum, ingenio aut doctrinae qualicunque vix locum relictum iri. Sed aliter euenit. Illam fundi huius calamitatem vel praecipuam animaduertebam, quod nemo vnus operam dediſſe videretur virorum doctorum qui a Victorii inde aetate hos ſcriptores attigerunt, vt vno quaſi tenore perlectis ſemel iterumque & perceptis hiſce rei ruſticae praeceptis, ante omnia & orationi quatuor virorum & ſententiis ita adſueſceret, vt illos tanquam ſuos amicos & de ſententiis & de verbis noſſet: ex quo & falſas interpretationes non nunquam, & emendationes non neceſſarias, quin corruptiones potius, oriri in aliis ſaepe didiceram. Primum igitur omnium ſumma diligentia totos mihi vnoque quaſi ſpiritu cognoſcendos ſumſi hos libros, vt non ad omnia ſolum quantum poſſem attenderem, verum etiam in indicem

dicem referrem, quidquid ad verba vel res explicandas pertinere videretur; ſperoque hanc rem non tantum eo profuturam lectoribus, quod pro Lexico vti poterunt ruſtico, inprimis cum in illum multae obſeruationes tum noſtrae, tum aliorum coniectae ſint: ſed multis in locis ſententiam auctorum aperire facilius, eorumque tueri integritatem nobis licuit, quod praeſertim in Vrſini audacioribus coniecturis ſaepiuſcule fuit neceſſarium. Commode hic nobis accidit, & commodius multo lectoribus accidet, illa capitum quae vocantur & titulorum in minora ſegmenta diuiſio iam a Schoettgenio inſtituta, quae etiam ad parallelismum quem vocant, indicandum, vnum optimum interpretandi libros quoscunque inſtrumentum, apprime vtilis eſt, vt mirer, rem ita facilem & olim cognitam negligi fere in ſplendidis librorum antiquorum editionibus, praeſertim cum metus non ſit, ne ea ſimilia bonis libris vulnera infligat, qualibus capitum illa diuiſio occaſionem dedit.

XX. Hic locus eſt plura de infelici illa capitum diuiſione, & coniunctis ei rei lemmatibus diſputandi; qua de re viſum eſt hic vno loco ita dicere, vt totam complecti aliquis animo poſſit, ac tum in his, tum in aliis libris eorum quae hic diſputata ſunt meminiſſe. Iam ipſos antiquos ſcriptores vno fere tenore & continuatione, libros ſcripſiſſe ſatis conſtat, vt non tantum hiſtorias in vnum perpetuum & vndique cohaerens corpus redigerent, ſed ea etiam quae diuerſitatem aliquam habent, arte quadam inter ſe deuincirent, latentibus, vt in Corinthia columna membris, aut in ſtatuarii opere commiſſuris, & ſubtiliter permiſtis, velut in pictura extremis partis cuiusque lineis; Cuius rei neſcio an clarius & mirabilius exemplum exſtet, Ouidiano Metamorphoſeon opere: quod qui vno quaſi ſpiritu legere volet, ille demum poëtae ingenium mirabitur, qui mille partes diſſimillimas ita inter ſe coagmentauerit, vt vno ſolido factum marmore totum illud templum videatur. Ita quam apte Plinius ille naturae hiſtoricus tranſitione res ſaepe diuerſiſſimas connectit? vt vnum voluiſſe illum librum vno quaſi protelo percurrere appareat. Quae cum ita ſint diſſecuiſſe antiquos, quae ſcripſiſſent, in partes libris ipſis minores, non eſt probabile: qui librorum ipſam diuiſionem ad voluminum & chartarum modum neceſſitate quadam attemperauerint.

XXI. Sed exortum tamen mature eſt genus quoddam, vnde gradus ad capitum, quae vocant diuiſiones factus eſt. Nimirum qui de rebus diuerſis ſcriberent, quas non omnes omnis palati eſſe praeuiderent, ii ſolebant *indices* quosdam, *lemmata*, *ſummaria* (his enim vtuntur vnius eiusdemque rei nominibus auctores idonei) apponere libris ſuis, ſed non partibus eorum, quas ita diſtrahere & lacerare nolebant: verum vno in loco ſub conſpectum legentis ponebant vniuscuiusque argumentum libri. Hoc Valerius Soranus fecerat, cuius ſe exemplum ſecutum ait Plinius in ipſo praefationis fine, cui indicem illum ſubiungit, quo liber totus primus impletur. Hoc Gellius, hoc Solinus

fecit,

fecit, de quorum ſummariis pleniſſime, vt ſolet, diſputat in praefatione ad opus magnum Claudius Salmaſius. Quod vero ait ab initio tantum operis, & poſt praefationem poſitos id genus indices, oblitus eſt credo Columellae noſtri, qui diſerte docet in ipſo fine libri, qui vndecimus nobis eſt, ſe illo loco *omnium librorum ſuorum argumenta ſubieciſſe, vt cum res exegiſſet facile reperiri poſſit, quid in quoque quaerendum, & qualiter quidque faciendum ſit.* & habet in eo ipſo loco lemmata Lipſienſis Codex & Goeſianus, nec ipſa tamen multum editis meliora, aut talia qualia a Columella ſcripta iure putes. Quin Martialis quibusdam epigrammatibus v. g. Xeniis, niſi tamen aenigmata voluit ſcribere, plerisque, appoſita lemmata fuiſſe, nec aliter potuiſſe, res ipſa loquitur. Alia quaeſtio eſt, vtrum ea, quae habemus, ſint Martialis, quod de toto hoc genere merito negat Sanctius Mineruae 3, 14, p. 507. Sed illud plane diuerſum ſcriptionis genus eſt, & a noſtro propoſito alienum.

XXII. De noſtris illud tenendum. Varronis quidem & Columellae libros, ita inter ſe cohaerere, vt diuiſio in capita, quae nunc habetur, plane auctorum conſilio repugnet. Teſtantur hoc ipſi etiam antiquiſſimi libri, qualem Varronis non ipſe modo Victorius tractauit, ſed item etiam de eo oſtendit, quo Nonnius vſus eſt. vide illum in ipſo explicationis ſuarum in Varronem caſtigationum principio, itemque ad 1, 60, 1. quem compilauit ſuo more Popma ad Varr. 3, 17, 9. Et quo quisque antiquior eſt Columellae liber, eo minus diſcerptus eſt, eo minus habet lemmatum. Palladius vero in *titulos*, quos ipſe vocat, opus ſuum diſtribuit, ſi ipſi credimus Oct. 12, 9: verum ita opinor, vt non interponeret lemmata ab orationis ſerie ſeiuncta, ſed primis fere tituli cuiusque verbis indicaret illius argumentum. Eandem fere rationem, vt retro quaſi tandem ad hunc veniamus, cui primae debentur alioquin, Priſcus ille Cato noſter tenuiſſe videtur. Ille enim, modo liber qualem nunc habemus talis de manu ipſius exierit, qua de re ante diſputabamus; Cato igitur, vt quidquid vſu venit aut memoriam ſubiit, ita in chartam coniecit, nulla ratione habita ordinis, ſic tamen vt primis fere verbis quoties ſcribere inciperet, qua de re dicturus eſſet indicaret. Haec ita ſe habere tanto videbit apertius, quo quisque diligentius ad libros veteres attenderit.

XXIII. Iam quibus quaſi gradibus in eum ſtatum res peruenerit, quo nunc eſt, videamus. Primum vel auctorum ipſorum argumenta (quae ſeorſim ipſi vniuerſa poſuerant vti diximus) vel, idque multo frequentius, alia quaecunque lemmata margini commiſerunt ipſorum locorum, ad quae pertinent, raro illi quidem omnium, ſed prout vſus, libido, impetus, aut quaelibet altera cauſa ſuaſiſſet: nunc denſiora, nunc rariora, longa, breuia, apta, inepta, cuius rei exempla plura inueniet, qui vel ad dimidiam horam in manus ſumere Lipſienſem Columellam voluerit. II. Quoties vero ita conueniret, vt verba ipſius auctoris lemmatis inſtar eſſe poſſent, ea ipſa indicis loco in margine poſuerunt.

vid. Ca. 10. it. 11 & 12 pr. it. 37. 57. 66. 106. 107. 110. 136. 161. Varr. 1, 59. 1, 60. Col. 12, 46 & 47. III. Cum libri antiquiſſimi vna ſerie atque tenore ſcripti eſſent, iique diſtinctionibus & interpunctis, quibus nunc vtimur, fere carerent, non potuit fieri, vt accurate ſatis lemmata illa reſponderent auctorum verbis, quare ſuperuenientibus librariis imperitis atque barbaris, qui vellent ſuperare ornatu archetypos ſuos, & indices illos, quos *rubricae* vt fierent minio pingebant, tanquam emblemata quaedam intexere, ſaepiſſime abſurdum in modum diſtracta ſunt, quae auctores volebant coniunctiſſima. Vid. exempli cauſa Col. 2, 11, 1. 4, 12 & 13 itemque 16 & 17. Col. 12, 11 & 12 tum 14 & 15. Ita pars vltima cap. 51 ad 52 adiuncta. Ac poterat illis malis acutior aliquis facile mederi. ſed vt eſt prona in vitia mortalitas, ſucceſſerunt interdum his qui medicinam multo peiorem facerent, & ita concinnarent verba, vt veſtigia illa continuatae orationis abolerentur, certe obſcurarentur. IV. Porro cum otioſa aliis viderentur verba iterum poſita & rubricam ſolam ſeruarent, eam vero ipſam, alii vel differrent minii defectu, paullo poſt explendam, vel plane ornatum non neceſſarium omitterent: ea res truncandis capitibus occaſionem dedit. Exempla ſupra ad n. II. dedimus. V. Denique alii, vel vt minio parcerent, vel alia de cauſa vel temeritate, ea quae lemmatis ſtationem tueri verba aliena debebant, ipſius auctoris contexto immiſcuerunt. e. g. C. 3, 7 extr. Var. Lect.

XXIV. Poſt multiplicem illam lemmatis calamitatem, mirum non eſt I. quae hodie interpoſita leguntur Catoni & reliquis, ea vehementer inter ſe inuicem diſcrepare, vt nulli fere libro cum altero conueniat, niſi quod vt quisque eſt antiquiſſimus ita minime illis phaleris ornatur. II. Sententiae auctoris ſaepe aduerſari, vel quod diſtrahunt, quae coniuncta eſſe debebant, vel quod vix partem aliquam attingunt eorum, quae tamen comprehendere videntur omnia. III. Quae tolerabilia ſunt, ea fere ex ipſorum verbis auctorum repetita aut plane ex lemmatum ſtatione ad contextum orationis reuocanda eſſe. Quae cum ita ſint, non reprehendendum credo conſilium noſtrum, quod I capitum quidem diuiſionem, a primis inde editoribus acceptam, qualis Commelino placuit, ſeruauimus, non quod ea commodiſſima ſit omnium, ſed quod ad eam fere prouocatum adhuc eſt in ſexcentis libris. quam ob cauſam non poſſet ſine lectorum iniuria omitti. Lemmata autem a contexto auctoris plane remouimus, ſi qua tamen ad corpus ipſum orationis pertinere viderentur, ea reuocauimus in ſtationem ſuam. verbo, operam dedimus, vt quantum eius fieri poſſet priſca facies hac etiam parte bonis ruſticis rediret. Denique lemmata Commeliniana ſcriptoribus praepoſuimus, collata in Columella cum Lipſienſis codicis lemmatibus iis, quae vndecimo noſtrae diuiſionis, ſiue vt ille librarius numerat, duodecimo libro ſubiecta ſunt, vt vel hoc ſolo ſpecimine, quae de varietate lemmatum diximus, confirmentur. Plura paſſim adnotauimus, hic non repetenda. Illud ſolum iuuat adieciſſe, Meurſii iras & ſtomachum bonam partem in vulneribus Catoni per lemmata illatis

tis

tis occupari; Clariſſ. Pontederam per totum Catonem in eadem lemmata criſin ſanam & ſalutarem poſterioribus adnotationibus ſuis exercuiſſe. Cl. Morgagnum autem Ep. I, 63 luculenter oſtendiſſe, quam contra mentem auctoris Columellae capita quae vocantur ſaepe diuiſa ſint.

XXV. Iam vt pergamus commemorare, quid a nobis ſit praeſtitum, varietatem lectionis tum in MSS. tum in editis quarum deinde Catalogum dabimus obſeruatam, ſeparatim ſub vnum conſpectum poſuimus compendio ea in re & notis vſi, quas poſt Catalogum explicatas dabimus; qua in re non modo faſtidio lectorum conſuluimus, qui haec non amant, quod nunc tanto facilius ea poſſunt praetermittere; & voluntati eorum, qui breui ita via ingenia veterum & recentiorum librariorum diſcere cupiunt, & ad Criticam facultatem adſpirare *: ſed etiam ſpatii multum lucrati ſumus. Quid? quod pluribus Meurſii in Catonem notis plane ſuperſedere potuimus. Vſi ſumus ſimili libertate nonnunquam in Clariſſimi Pontederae adnotationibus; non vt integras omitteremus, neque enim ille vnquam ſolam varietatem propoſuiſſe contentus fuit, ſed vt iam poſitam a nobis varietatem non repeteremus. Ita interdum loca ex auctoribus noſtris plenius laudata a Viro Doctiſſimo, non tota poſuimus, ſed indicauimus tantum librum, caput, ſegmentum, vbi legerentur. Cum enim ille ita ſcripſerit ſuas adnotationes, vt legi per ſe intelligique poſſint, etiamſi quis libros noſtros ad manus non haberet, concedendum hoc nobis fuit, vt non cogerentur emtores in quibus ſunt multi viri boni, ſed non nimis beati, certe nummati modice, bis emere, aut ſaepius in eodem libro expreſſa verba eadem, quae facili nimis negotio poſſent euoluere. In Cl. SCHOETTGENII annotationibus vſi ſumus ea libertate, quam ipſe nobis vltro per literas detulit, operamque ſtudioſe dedimus, vt pudoris vtriusque noſtrum ratio conſtet, neque ſpero vnquam futurum, vt vel ipſe vel alius quisquam candorem in nobis honeſtatisue vllam partem deſideret.

XXVI. Atque vtinam aeque facile alios cauere errores atque peccata potuiſſemus, quorum ea demum lege veniam nobis dari petimus, ſi conſilio & volentes neminem hic hominem laeſimus, errorem ſuum aſpere exprobrauimus nemini, laudem ſuam nemini inuidimus, alienam ipſi inuadere nunquam ſumus conati. Tanto aequius nobiscum agent idonei harum rerum arbitri, quod per curſum huius operis varie ita ſumus iactati, vt non vno tenore, & per tranquillitatem quandam hoc agere potuerimus, ſed ſaepe nimis vel mutare conſilia, vel ad intermiſſa redire, coacti ſimus. Interceſſit enim, ne alia commemorem non dicenda, niſi cogamur, per hoſce nouem annos, quibus hoc ſaxum voluimus, primo mors THOMAE FRITSCHII, quae incredibilem rebus noſtris plagam intulit; deinde multo luctuoſius vt reip. ita nobis fatum WILHELMI ERNESTI, Principis Vinarienſis, quae nos Bibliotheca vna locupletiſſima eius inſtrumenti, quo hic opus erat, mox vrbe ipſa excuſſit, & migrare per CXX millia paſſuum

 coëgit

* Qui hac mente ſunt, iis non legendam, ſed ediſcendam iam alias commendauimus auream BVRMANNI in Iuſtinum 1722. 12 editum praefationem, quae mirifice nos confirmauit.

coëgit Onoldum, vrbem longe illam quidem mihi dulciſſimam, vel quod patria eſt, & pueritiae noſtrae nidus, vel quod Principes habet & proceres in me indulgentiſſimos, vel quod humaniſſimis viris abundat & nobis amicis; ſed vbi propter alia impedimenta nulla ſpes erat perficiendi. Hinc Lipſiam remigrare per CLX. M. P. iuſſus inueni denuo Bibliothecas & commoditates reliquas; inueni CASPAREM FRITSCHIVM, qui fratrem mihi ſuum redderet, & cum ſua liberalitate animum mihi adderet, ad telam ſtrenue pertexendam, tum quod cultum operi eum deſtinaret praeſtaretque, quem in hoc genere neſcio an viderit Germania. ſed morbum etiam inueni, qui per binos impetus plures mihi menſes eriperet; labores inueni plures quam putabam.

XXVII. De typorum erroribus nihil aliud dico, quam illud me negotium operarum peccata cauendi ſemper deprecatum; mandatum autem eſſe viris longo vſu harum rerum exercitatiſſimis, eorumque induſtriam honeſtis praemiis excitatam. Itaque credibile eſt quam pauciſſima hic peccata eſſe: quae quidem in hoc genere obſeruaui, ea in Addendis notarum retuli. Minutias diſtinctionum & reliqua quae difficulter nimis humana cauet natura, quo quis eſt harum rerum peritior, tanto aequiore animo condonabit. Deſinam cum laudauero ante operam diligentem, ingenioſam, & liberalem duorum iuuenum diſciplinae meae in Vinarienſi Gymnaſio alumnorum Io. RODOLPHI ENGAVII & CHRISTOPHORI HENR. REIDEMEISTERI, qui Lipſiae etiam in contubernio meo cum eſſet denuo multum me adiuuit. Ambo certe oculos, manum, doctrinamque qua pollent minime vulgarem ita fideliter liberaliterque commodarunt, vt absque iis ſi fuiſſet deſtinata perficere non potuiſſem. Horum prior I. V. in Ienenſi Academia Doctor iam praemia virtutis ſuae capere incepit, & collectos doctrinae theſauros aliis impertitur: hic in contubernium primarii Theologi aſſumtus, & filiis ipſius educandis praefectus, & ipſe non ita multo poſt dignum virtute ſua atque doctrina locum, quod auguror, nanciſcetur. Si quis praeterea nobis & ruſticis aliquid praeſtitit, cuius nomen ſcribentibus iſta excidit, quando per abſentiam noſtram hunc memoriae errorem corrigere non licet: eum rogamus, vt obliuionem interpretari, quam ingratum conſilio animum malit.

Colum. 5, 1, 2.

IN MAGNA SILVA BONI VENATORIS EST, INDAGANTEM FERAS QVAM PLVRIMAS CAPERE, NEC CVIQVAM CVLPAE FVIT NON OMNES CEPISSE.

I. GEOR-

I.

GEORGIVS * ALEXANDRINVS BERNARDO IVSTINIANO

EQVITI ET SENATORI FACVNDISSIMO, SALVTEM.

Piſiſtratus Athenienſis patria ſua per tyrannidem potitus, ſiue vt aliquid faceret, quo tyrannicum ſcelus minus inuidioſum foret, ſiue Homerica maieſtate motus, vatis praeclariſſimi carmina diſperſa, atque membratim per vniuerſam Graeciam diſſipata, ad ſe propoſito praemio deferri curauit. Sed quum illa lucri cupiditate indiſtincta, promiſcua & temere cumulata, plurimi attuliſſent, grammaticos accerſiuit, qui tunc eruditiſſimi habebantur, id oneris iniungens, vt illam carminum molem indigeſtam accurate excuterent, penitus rimarentur, & prudenter reuolutam apte diſtinguerent. Qui tyranno obſequentes, verſus, quos tanti vatis non putauerunt, omnino a familia Homerica ſubmouerunt, vtpote ſubditicios, & in Homeri domum mendaci inſcriptione ingreſſos; aliis aſteriſcum impoſuerunt, qui lucis indigerent; alios, qui infra poëtae dignitatem viderentur, obeliſco confoderunt. Vnde factum eſt, vt diuini poëtae opus, quod prius ordine fortuito legebatur, Piſiſtrati impendio & acri grammaticorum iudicio commode diuiſum, purum, candidum & ex omni parte ſpecioſum habeamus, quod in duo diuiſum volumina de facti nomine ῥαψῳδίας Graeci dixerunt. Quam vellem, vt noſtra aetas aliquem Piſiſtratum ſortita eſſet, qui praemiis hos ad veterum ſcripta indaganda incitaret, vt libri in tenebris iacentes a ſitu & foedo tinearum atque blattarum morſu vindicari poſſent; illis mandaret vt ſtudioſe, qui in lucem prodirent, quique in manibus habentur, eos perlegerent atque emendarent. Quod ſi nobis concederetur, quorum ſaeculo ars haec imprimendorum librorum excogitata atque in ſummum culmen euecta eſt, forſan maxima illa Latinarum literarum iactura plurima ex parte reparari poſſet. Sed proh dolor res in contrarium ceſſit. Nam docti pariter & indocti ad corrigendos libros paſſim concurrunt, quaſi in compitis & in plebe vulgaria illa decantentur, quae felicioribus temporibus remotiora & recondita, mediocriterque doctis incognita fuerunt. Quare quum res difficillima ſine cura diſcriminis & ſine iudicio fiat, vix auſim dicere, obfueritne magis, an profuerit latinis literis nouum iſtud artificium, niſi copia librorum ingenia multorum acuet, ſolertiamque excitabit, qui collatis libris deprehenſisque erroribus, meram veritatem quandoque aſſequentur. Igitur cum Nicolaus Ienſon Priſci Catonis librum viri cenſura triumphoque inſignis, & ſui confeſſione aeui optimi ſine aemulo agricolae impreſſurus eſſet, nec non & tres doctiſſimi illius Varronis libros, qui potius par quam aemulus Graecorum ſcriptorum in quocunque diſciplinarum genere fuit; etſi huiusmodi recognitionem ſaepe recuſaſſem, quod peritiſſimi antiquarii & otioſi hominis foret: non potui ſatis honeſte bonis & ſtudioſis viris id petentibus negare, praeſertim quum ſe vereri dicerent, ne temerario & velut ſacrilego quorundam conatu de maieſtate Catoniana, Varronianaque doctrina, plurimum nobis tolleretur. Id quod deprehendebant ex quibusdam exemplaribus, in quibus pauca admodum, quae vere Catonis atque Varronis dici poſſent, offendiſſent. Quae res hoc item effecit, vt in prima vtriusque ſcriptoris parte nonnulla putem aliter legi poſſe. ** Sed noſtra haec correctio primum repentino & graui morbo intermiſſa, tum ne impreſſorum operarii cum dominorum noxa feriarentur, praecipitata fuit, alioquin diligenter examinanda & pro varia & recondita priſcarum rerum, veterumque vocum copia maturanda. Nam quid Catone, noſtrarum literarum parente (vt Plinius ait) antiquius? Apud quem multa in literis remotiſſima, & ipſis pontificum libris obſcuriora, noſtris hominibus, tum ignorata, tum deſita leguntur. Quare ſtudioſum & accuratum lectorem rogamus, vt ſi vel legendis veterum libris, vel vſu aliquo rei ruſticae, priſcarum dictionum ſignificata cognouerit, hunc antiquum & adorandum patrem iuuet. Hoc idem de Varrone dico, *** qui tribus libellis omnem agricolationis rationem ſubtiliter & prudenter diuiſam cumulate in dialogi morem abſoluit: abs quo non pauca Mantuanus vates in Georgicum ſuum carmen tranſtulit, atque ita longe Heſiodum reliquit, praecepta ruſtica in partis quatuor partitus, ratione diuerſiſſima ab ea, quam Seruius Virgilianus interpres, alias doctiſſimus, in explananda Georgici carminis quadripartita propoſitione tradit. In qua re plurimum differerem, niſi ex iis libris, qui nunc frequentiſſimi habentur, id luce clarius conſtaret. Sed vt lector laetior ad haec legenda accedat, quaedam an-

d 3 notaui-

* *Habetur in Ienſoniana editione 1472 & in Bonon. 1494 fol. pertinet ad Catonem & Varronem.*

** *An hoc vult dicere, ſe non ſtatim in principio ad hanc editionem ornandam aduocatum, eoque deterius aliquamdiu rem geſtam eſſe?*

*** *Ad haec verba iſta Politianus adſcripſit: Fortaſſe hoc Varro non in his libris expoſuit, ſed in oeconomicis potius, quorum primus liber Matrisfamilias officia, ſecundus Patrisfamilias continebat; tertius agriculturae rationem, vt Seruius docet in primum librum Georgicon, poſt prooemium.*

notauimus ſtrictim enarranda, in quibus alioquin multi dubitarent. Quaedam intacta reliquimus, quae nos adhuc lateant, vt poſſint alii, vel libris fidelioribus repertis, vel ingenii bonitate & egregia praeceptorum doctrina de eruditione & diligentia laudem quaerere. Nam plurimum rei Latinae referret, hos auctores, qui primi Romano generi omnium rerum expetendarum praecepta tradiderunt, quam emendatiſſimos facere. Sed hanc emendationem noſtram, qualiscunque ea ſit, tibi dicamus, BERNARDE IVSTINIANE, praeclare ſenator, militiaeque inſignibus decorate, quem in omni publico munere magnificum atque prudentem fere omnis Europa cognouit. Nam in cenſura domi mirabili quodam temperamento ſeuerus humanusque fuiſti. In dicenda ſententia quis ſenator te grauior? copioſior? & vehementior auditur? Foris vero in gerendis magiſtratibus, quanta tua fuit clementia atque iuſtitia? Sed in obeundis legationibus peculiarem illam domus tuae cum ſapientia eloquentiam adeo praeſtitiſti, vt vere Leonardum illum Iuſtinianum, patrem tuum, oratorem clariſſimum, vt corpore, ita ſpiritu & eloquentia reddideris, poſſitque in familiam Iuſtinianam per continuam ſeriem oratorum id dici, quod in Curionum laudem de eloquentia hiſtoriae commemorant. Igitur, diſertiſſime Patricie, ſi quando a publicis negotiis otioſus fueris, ruſticos hos libros, quos legiſſe nec inutile nec indecorum erit, paulo accuratius perlegas. In quibus (quia in vtraque lingua polles plurimum) ſiquid mendoſum inueneris, in ſtudioſorum vtilitatem emendabis, vt poſſint latinae quoque literae de eruditione ita debere, quemadmodum de prudenti & generoſo conſilio res tua publica tibi debet. Vale.

II.

GEORGIVS * ALEXANDRINVS DOMINICO GEORGIO, INSIGNI PATRITIO. S.

Franciſcus Philelphus, quo primum magiſtro ad litteras Mediolani ſum vſus, quotiens a diſcipulis interrogaretur, immo vero, vt eſt comis facilisq; natura, eos vt de ſe multa quaererent hortaretur, illud duntaxat affirmabat, quod exploratum ſibi certumque fuiſſet, nixus ſemper tum noſtrorum, tum Graecorum ſcriptorum teſtimonio. Quod ſi quempiam [*forte* quidpiam] vel parum conſtitiſſet, vel in praeſens non ſuccurriſſet: non pudebat tantum virum ſcriptores euoluere, vel, ſi per otium id non licuiſſet, ſtudioſos iuuenes ad libros remittebat, locum indicans, vbi quod conſuleretur tractari explicarique putaſſet. Nonnunquam etiam ſi in exponendis auctoribus ſententiam minus veram protuliſſet, tum autem ex lectione varia, aut ab alio vel aemulo diuerſum cognouiſſet; libenter ſua damnata expoſitione alienum ſenſum comprobabat. Adeo veram doctrinam colebat, tantaque ex fide diſcipulos erudiebat, vt nunquam contentioſus in veritatem inſurgeret, aut iuuenum mentes iis praeceptis pateretur imbui, quae aliquando cum dedecore & damno dediſcenda forent. Admirandus profecto vir, & ab iis inprimis colendus atque ſectandus, qui prompto & expedito ingenio praediti honeſtam cupiunt eruditionem. Gregorius item Tifernus praeceptor noſter, nunquam a me ſine honorifica & grati diſcipuli praefatione nominandus, qui viam ad multa aperuerit, quae non dico ignorata, ſed vix animaduerſa a doctis viris noſtro tempore fuerunt. Adeo acutus & exactus rimator Romanae antiquitatis & cenſor Latinae litteraturae ſeuerus fuit, vt non modo id probatum elegansque duceret, quod priſcorum vſu confirmaretur: ſed inter eos, qui in bonis litteris illuſtres olim fuiſſent, iudicium atque diſcrimen exigebat: quando quidem alius eruditioni magis quam eloquentiae conferret: contra in alio eloquentia maior quam eruditio ſpectaretur. Illud item ante omnia ab ingenuo praeceptore, qui vtilitati diſcentium conſuleret, vitari dicebat, id ſibi fidei poſtulare, quod plerique omnes magiſtri facere ſolent, vt ſine locuplete teſte aut ratione conſtanti, quae enarraret, credi vellet. Et vt fuit omnibus bonis artibus tam Graece quam Latine inſtructus & in noſtra memoria doctiſſimus ac ſine ſimulatione praeceptor veriſſimus: ſic eos maxime omnium promeritus fuit, qui reconditae alicuius & indubitatae doctrinae amatores fuerunt. Sed quorſum tanta & tam longe de Philelpho Tifernoque repetita? Vtinam poſt ea tempora, quibus latinae litterae diu turpiter oppreſſae & indigne iacentes paululum reſpirare & ſe erigere coeperunt, pulſaque foeda barbarie maieſtas Latina aliquantulum emerſit, qui publice per Italiam profeſſi ſunt, ſiue ii publico ſalario conducti, ſiue priuatis diſcipulorum impendiis legerent: aut minus ſibi arrogaſſent, aut quos docebant inſoleſcere non docuiſſent. Nam iam excitatis ſtudiis, reque Latina in maius creſcente, ſi iuuenes ingenue (vt par erat) ad diligentiam magis quam ad inſolentem negligentiam inſtituti fuiſſent: noſtris temporibus in Romanam elegantiam exquiſitamque eruditionem prope ventum eſſet. Sed pro nefas, pernicioſam illam conſuetudinem, qua nulla maior peſtis ſtudioſis afferri poteſt, in ſcholas intulerunt, vt quotienscunque paulo ſolertiorem diſcipulum nacti forent, plus quam conueniret eblanditi atque laudibus attollentes, hunc ex Plauti atque Terentii anima conſtare dicerent; in illo vim & copiam

* *Habetur in ſola Ienſoniana: & pertinet ad Columellam.*

copiam Ciceronianam plane ſpectari; alium διὰ τὴν τοῦ Πυθαγόρου παλιγγενεσίαν (per Pythagorae regenerationem) poſt longa tempora Virgilium referre; illum vero Naſonem effingere; hunc ita facere vt alterum Liuium iam Latini habere poſſint. Quae nugae eo ſuperbiae atque arrogantiae multos perduxerunt, vt iſto illiberali ſermone & inſano praecipientis iudicio contenti, ſpreto ſtudio, propalam de omnibus ſe dicturos pollicerentur, omneque ſcriptorum genus tractare auderent. Quod ſi vnquam ratio grauior petita, vel firmius teſtimonium quaeſitum fuiſſet, praeceptoris verba recordati, ſtulteque elati, nil aliud reſpondebant, niſi Pythagoreorum exemplo ἀυτὸς ἔφη, hoc eſt ipſe dixit: quamuis ipſe non eſſet Pythagoras. Ex qua impudenti temeritate intolerabilique arrogantia lectiones tum variae & diſſidentes, tum peruerſae atque confuſae nobilium auctorum habentur: & his potiſſimum diebus quibus in publicum commodum exprimendarum litterarum ratio, barbaro inuento barbaraque meditatione excuſſa fuit: vt ſaepe ſtomachatus fuerim, cum libros me conferre [*forte* conferente] egregias & proprias dictiones iam ſublatas viderem. Quam ne ruſtici ſcriptores indignitatem paterentur, & praecipue. L. Moderatus Columella, amicus quidam priſcarum vocum aſſertor a me impetrauit, vt inter multas curas grauisque labores collatis exemplaribus quoad poſſem facundiſſimum agricolationis doctorem iuuarem. Quod tamen onus cum a me deprecarer, acrius inſtare coepit prolato codice quodam vmbilicis geminis decorato, aurea fronte inſignito, viridi aluta circuntecto, coccineisque litteris ſuperbo, quem diceret ab eo fuiſſe exſcriptum archetypo, quod vnus ex eorum numero, de quibus paulo ante diximus, emendaſſet. In quo cum elegantes reconditae & Romanae voces in obuias tritas & peruulgatas, &, quod aegrius ferendum fuit, a ſcriptoris ſenſu alieniſſimas, conuerſas offendiſſem: deploraui primum ſcriptoris Latiniſſimi caſum, tum ignauiam & arrogantiam ſaeculi noſtri conqueſtus, L. Columellae libros potius paulo diligentius perlegendos quam emendandos ſuſcepi, quando intra XL dies inſtantibus impreſſoribus res multorum alioquin dierum conficienda foret. Quare pro eo otio, quod nobis tunc conceſſum fuit, proque ingenio noſtro & ea doctrina, quam perexiguam in nobis cognoſcimus, multis in locis elegantiſſima haec colendi agri praecepta iuuimus, ita nobis temperantes, vt nihil aut truncaremus, aut adderemus mutaremusue, niſi quod nobis luce clarius conſtaret. Nonnihilque dubitauimus, vtrum finem ſexti libri reciderenus, qui eadem iisdem fere verbis illic repeteret, quae in tertio iam praecepiſſet. * Sed cum nonnulla legerentur a ſuperioribus praeceptis vel in verbis vel in re diſcrepantia, nolui temere falcem alienae meſſi (vt aiunt) ſupponere, illudque ſatis habui, hac praefatione conſilii noſtri lectorem admonere. Quantum autem noſter hic labor litteris Latinis profuerit, te iudicem facio, Dominice Georgie, facunde ſenator, magnifice Patricie, quem omnibus prope muneribus, quae in ſanctiſſima atque ampliſſima republica maxima habentur, functum light glorioſe videmus. Cuiusque integritas, generoſum prudensque conſilium, dicendique vis atque copia, ſiue in agendis cauſis, ſiue in conſilio patriae dando, adeo mentes auditorum intrat, penitusque in ſenſus omnes penetrat, vt te velut tonantem ſaepe ſenatus admiretur & ſtupeat, arbiterque quodammodo curiae dicaris. Porro in Veronenſi praefectura, tum vero Patauina ea fuit cum iuſtitia continentia, vt nullo in praefecto vnquam aut magis temperata deſideria, aut moderatiora remedia, ſpectata fuerint: ita omni ex parte tibi ipſi imperans, miti quadam auſteritate, placidaque conſtantia, iura populis prudenter & fortiter dixiſti. Quare factum fuit, vt te patria ſaepius deſiderauerit, generoſique patres ſententiam tuam frequenter recordati aegerrime abſentiam tuam ferrent: Populi vero, humanitatem clementiam bonitatemque tuam experti, te non vnius anni praefectum, ſed praefectorum vices peroſi plurium annorum vellent: nimisque feſtinantes menſes, & perquam breuis ille videretur annus, per quem magiſtratum apud eos ageres. Caeterum ne te poeniteat in ciuilibus negotiis diutine verſatum, atque ſemper magna tractantem, res ruſticas humilemque materiam legere: quando Romani quondam patres iis manibus, quibus gentes domuerant, arua colerent, atque ex agris conſulem dictatoremque acceſſerent, adeo opere ruſtico delectati, vt vrbico oneri renunciantes ruri velut in portu & quiete vitam agerent. Apud caeteros etiam populos de cultura agri praecipere principale fuit: ſiquidem reges fecere Hieron Philometor Attalus & Archelaus: duces item Xenophon & Mago poenus poenica lingua. Te praeterea oblectabit ſcriptoris facundia & ſermonis elegantia, qui in tenui rerum materia agreſtique vſu verbis non ex medio ſumtis neque impropriis, ſed nitidis apteque & commode poſitis vtitur. In dandis autem praeceptis & quid veriſſime & quid decentiſſime dicat reſpexit. Tum agricolas rerumque ruſticarum ſtudioſos & docere voluit, & ſimul docendo delectare. Quod a Mantuano vate abfuiſſe, cum de ſatione trimeſtri praecipit, Seneca in quadam ad Lucillum epiſtola ſcribit. Rationem item colendorum hortorum a Virgilio praetermiſſam excepit, adeoque ſcite & copioſe horti dotes numeris abſoluit, vt cum poëta diuinus illam poſt ſe aliis memorandam relinqueret, de Columella diuinaſſe videatur: cuius voces quasdam ſubobſcuras & forſitan a pluribus ignoratas, ne legentem retardent, paucis enarrauimus. Id quod in Catone & Varrone fecimus. Vale.

* *Nimirum tertius tum liber erat ille de Arboribus; ſextus autem, qui nunc eſt quintus. Vid. quae ante initium libri de arboribus diſputantur.*

III.

GEORGIVS ALEXANDRINVS

PETRO PRIOLO

M. FILIO VENETO S.

Priſcas dictiones de tribus rei ruſticae ſcriptoribus annotatas, vt tibi latinae elegantiae ſtudioſo patricio morem gererem, pro tempore breuiſſime enarraui. Quanquam aut plura annotaſſem, aut enarratius ea interpretatus eſſem, ſi mihi vel plus otii a lectione publica relictum, vel maius ab impreſſoribus ſpatium conceſſum fuiſſet. Nam tu optimus teſtis es, hos libros potius transcurſim & in tumultu perlectos, quam diligentius emendatos fuiſſe, adeo me morbo grauiter tentatum impreſſores vrgebant. Caetera, mi Petre, ſi ἀκριβεστέρως ruſtica praecepta euolueris, magna ex parte, ſine tradente, cognoſces. Illius tamen & te & reliquos, qui Catonis, Varronis, & L. Columellae libros legent, commonefacio, vt de multis medicos conſulant, alia ab herbariis diſcant, nonnulla a veterinariis requirant. Sed ante omnes eum adeant virum, quem diutius ruri verſatum colendo agro, tuendo pecori, fructibus condendis, ſalgamiſque faciendis egregrie operam dediſſe nouerint, quando res diſciplinaque ruſtica potiſſimum vſu & experientia docente habeatur. Vale.

IV.

NICOLAO*IENSON GALLICO

FRANCISCVS COLVCIA VERZINENSIS

S. P. D.

Etſi nihil gratius duco, vir praeſtantis ingenii, quam tuae obſequi voluntati: tamen cum a me Palladii de agricultura opus vt emendarem efflagitaſti, dubitaui (fateor) nunquid onus ſuſciperem. Videbam enim quam id mihi difficile futurum eſſet, qui cum vnum & item alterum exemplar paulo ante percurriſſem, vitiata ea ac diuerſa non paucis in locis ita reppereram: vt non niſi acri iudicio diſcerni poſſit, quae vera eſſet lectio. Sed cum eam tibi de me opinionem eſſe animaduerterem, vt putares procul dubio facultatem mihi non defuturam ſi voluntas adeſſet: non potui non rem aggredi, ne tibi perſuadere poſſes, me non tam non potuiſſe quam tua cauſa, cui etiam maiora debeo, noluiſſe. Sed gratias ago Deo optimo maximo, qui pro ſua benignitate meis orſis ſecundos eſt impertitus euentus. Exceptis enim non pluribus quinque locis, vbi licet verba interrupta videantur, ſenſus tamen elici facile poteſt, caetera omnia (vt equidem arbitror) ita ſunt pro paruitate ingenii mei emendata, vt ſi qui legerint, eis a me ſatisfactum iri non dubitem. Caeterum illud non omittam, Palladium non modo quae apud Catonem, Varronem, Columellam, Martialem, Magonem Carthaginenſem, atque alios tum Latinos tum Graecos, qui de re ruſtica ſcripſere, optime tradita inuenerit, excerpſiſſe; ſed etiam, quae ſubinde vſus cunctarum rerum magiſter mortales docuit ſcitu digna, collegiſſe, & in hunc libellum quam diligentiſſime elegantiſſimeque contuliſſe. Cuius vt praecepta magno erunt agricolis adiumento, ita ſtilus dicendi pro qualitate materiae adhibitus viris etiam eruditis voluptati non mediocri. Vale.

* *Habetur in ſola Ienſoniana: pertinet ad Palladium.*

V.

PHILIPPI BEROALDI EPISTOLA.

De agricolatione praecipere apud priſcos regium ac principale munus fuit, ſiquidem Hiero Attalus & Archelaus reges, Xenophon ac Poenus Mago Duces de ea re non parum multa prodiderunt. Sed apud Romanos clariſſimi rei ruſticae conditores ſunt Porcius Cato, M. Varro, Columella, atque Palladius, quibus veluti ſolidiſſimis fulturis omnis ruſticatio innixa fulcitur; Plinium enim vt Achillem ſemper excipi par eſt. Hoſce vno volumine connexos nuperrime impreſſit Benedictus,* bibliopola Bononienſis caſtigatius limatiusque, quam priores impreſſores factitauerint, additis non paucis appendiculis, quod veluti illicium emtori ſit, eumque faciat emturientem magis. Quicquid id eſt, lector candide, quaeſo boni conſulito.

* *Ita eſt in editione Bonon. 1494. at in Regienſi 1496 nominatur Dionyſius de Berthochis, ſeu volente ita Beroaldo, ſeu ipſius Bibliopolae ingenio.*

VI. IVCVN-

VI.
IVCVNDI VERONENSIS
IN
LIBROS DE RE RVSTICA
AD LEONEM X. PONT. MAX.
PRAEFATIO.

Rerum ruſticarum ſtudiis ſemper ſum incredibiliter delectatus B. P. quod eae, quae ex illis capiuntur, voluptates: proxime ad ſapientis vitam videntur accedere: habent enim rationem cum terra: quae nunquam recuſat imperium, nec vnquam ſine vſura reddit, quod accepit. Quam ob rem cupiens hanc vitam, requiem aliquando, oblectamentumque futuram ſenectutis, ſi ad eam vnquam Ieſu Dei Opt. Max. munere peruenerim: cum alios libros de cultura agrorum, tum praecipue Catonis, Varronis, Columellae, Palladii ſic ſemper ſtudioſe legi: vt ſatiari delectatione non poſſem. videbar enim illis legendis ruri eſſe, villas habitare, M. Curii, L. Quintii Cincinnati felicem illam vitam degere: quorum alter, cum de Samnitibus ac Sabinis triumphaſſet, & de Pyrrho, in agris conſumſit extremum tempus aetatis, vbi ad focum ſedenti magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent, ſpreto auro, magnificam illam vocem edidit: non aurum habere praeclarum ſibi videri; ſed eis, qui haberent aurum, imperare: alter dictator factus, a villa in ſenatum accerſitus eſt. Hos ipſos libros ſumma mea in illos beneuolentia cum antiquis contuli exemplaribus, accurateque emendaui, adhibito tamen iudicio amicorum, & doctorum hominum: tum Aldo noſtro dedi, vt ſuis typis excudendos curaret: idque cum factum ſit non indiligenter, ſanctitatis tuae feliciſſimo nomini eos nuncupaui, cum ob meam erga illam ſummam obſeruantiam, tum etiam, quia tu digniſſimus omnium eo munere occurrebas. nam libri, in quibus de vitibus, & paſtoribus, & patribus familiarum tractatur, cui conuenientius dicari poſſunt, quam ei, qui vitis eſt foecundiſſima, qui paſtor optimus, qui pater omnium? *ἀυτὸς ἔφη, Ego ſum vitis vera, vos palmites. Ego paſtor bonus, qui ſatago mearum ouium, & cognoſco oues meas, & me illae contra.* Tu vero B. P. accipias velim munus hoc, qualecunque eſt, a Iucundo ſeruo tuo benigna fronte: vt ſpero, facies, es enim perſimilis Dei, cuius locum tenes in terris. amat ille pium cor, amat puram mentem, amat ſimplicitatem offerentis, non munus. Venetiis Idibus Maii. M D XIIII.

VII.
ALDI PRAEFATIO.
STVDIOSIS S.

Ex omnibus iis actionibus, ad quas propter excellentiam animi natus vnusquisque videtur, nullam omnino praeſtantiorem eſſe duco, quam cum omni ſtudio contendimus, vt non modo noſtrae aetatis hominibus, ſed ipſi etiam poſteritati conſulere poſſimus. Itaque nos de veteri noſtro inſtituto hanc voluntatem retinentes, denuo Moderatum Columellam cum aliis, qui rem ruſticam ſuis libris complexi ſunt, quam licuit accurate recognitum, noſtris typis excuſum emittimus. in qua editione, vt interim reliqua ſilentio praetermittam, indicem quidem certe, qualem adhuc in hoſce ſcriptores deſideraſtis, addidimus. Fortunati vero in Columellae carmen expoſitionem ea ratione omiſimus, quod neque ſatis dignus ille videbatur, qui ſcriptori tam egregio veluti interpres attexeretur: & ſtudia veſtra remorari magis, quam adiuuare poterat. nihil enim vobis ab officina noſtra praeſtari volumus, niſi quod fructum, & vtilitatem non minimam afferat. Valete.

VIII.
ALDVS LECTORI SAL.

IAMPRIDEM decreui, quacunque in re poſſum, prodeſſe ſtudioſis. Quam ob rem perquam vtile viſum eſt futurum, ſi hic de diebus & qui in viginti quatuor partes, & qui in duodecim diuiduntur: tum de horis, quae ſunt apud Palladium, nonnihil dicamus. Atque eo magis, quod a perquam paucis aetatis noſtrae hominibus intelliguntur. Dierum duo ſunt genera, alii naturales: alii ciuiles. Naturales, quibus nunc paſſim vtimur: conſtant quatuor & viginti partibus aequalibus ab occaſu ſolis ad

alterum occaſum: quae horae appellantur: & Graece ἰσημεριναί, Latine aequinoctiales dicuntur. Ciuiles autem, ab ortu ſolis ad occaſum conſtant duodecim partibus inaequalibus: quae Graece καιρικαί, Latine, temporales, ſeu, quod idem eſt, vulgares nominantur. Atque hae duodecim partes hibernis ſolſtitiis breuiſſimae ſunt, & tertia parte minores, quam aequinoctiales, aeſtiuis autem longiſſimae: eademque tertia maiores, quam illae, &, quod ſequens eſt vincunt hibernas duabus quartis: ſiue, quod idem eſt dimidio, id quod ſignificare voluit Verg. eo verſu: An ne nouum tardis ſidus te menſibus addas, id eſt Iunio, & Iulio, quibus horae longiſſimae ſunt. At Vere, ſole Arietem, Autumno, Libram ingrediente: pares ſunt aequinoctialibus: eademque ab hiberno Solſtitio ad aeſtiuum cum die creſcente creſcunt: ab aeſtiuo autem ad hibernum cum eodem decreſcente decreſcunt. Et quoniam ſinguli dies ciuiles, ac noctes totius anni, horis duodecim continentur, ſexta diei hora ſemper eſt Meridies: & prima incipit oriente ſole: Duodecima eodem occidente finitur. Verbi gratia, menſe Martio cum hae ipſae horae temporales fere pares ſunt aequinoctialibus: prima hora diei ciuilis eſt eadem cum tertiadecima diei naturalis. Secunda, eadem cum quartadecima. Tertia, cum quintadecima. Quarta, cum ſextadecima. Quinta, cum decimaſeptima. Sexta, cum decimaoctaua. Septima, cum decimanona. Octaua, cum vigeſima. Nona, cum vigeſimaprima. Decima, cum vigeſimaſecunda. Vndecima, cum vigeſimatertia. Duodecima, cum vigeſimaquarta. Illud igitur in ſacris literis. A ſexta autem hora vſque ad Nonam, tenebrae factae ſunt ſuper vniuerſam terram: intelligendum eſt a Decimaoctaua hora, vſque ad vigeſimamprimam diei naturalis: vt nunc horae aguntur. Nam apud veteres, Solaria in horas tam noctis, quam diei temporales non aequinoctiales diuidebant. Menſe autem Iunio: cum horae quam longiſſimae ſunt: prima hora temporalis, eſt eadem, quae nona cum tertia parte decima aequinoctialis: Secunda, quod reliquum decimae cum duabus tertiis vndecimae. Tertia, quae duodecima cum tertia parte vndecimae. Atque ita ſingulae tres horae temporales continent quatuor aequinoctiales. Pari modo, quarta eſt eadem quae tertiadecima cum tertia parte quartaedecimae. Quinta, quod reliquum quartaedecimae cum duobus tertiis quintaedecimae. Sexta, quod reliquum quintaedecimae cum integra ſextadecima & eſt Meridies. Item tres temporales, Septima, Octaua, Nona, ſunt eaedem, quae quatuor aequinoctiales: videlicet decimaſeptima, decimaoctaua, decimanona, vigeſima. Item decima, vndecima, duodecima, eaedem quae vigeſimaprima, vigeſimaſecunda, vigeſimatertia, vigeſimaquarta. Non ab re hic viſum eſt ſubiungere epigramma Martialis ad Euphemum ſtructorem Domitiani; vbi harum horarum temporalium meminit, eſt autem hoc:

Prima ſalutantes, atque altera detinet hora.
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios exercet Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua Paleſtris.
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt Eupheme meorum:
Temperat ambroſias cum tua cura dapes.
Et bonus aetherio laxatur nectare Caeſar:
Ingentique tenet pocula parca manu.
Tunc admitte iocos, greſſu timet ire licenti
Ad matutinum noſtra Thalia Iouem.

Horae autem, de quibus agit Palladius: ſunt quae diem ab ortu ſolis ad occaſum diuidunt, in partes duodecim: quae vmbris ſic deprehenduntur. Fiat planicies quadrata ad regulam, & libellam in loco aperto: qui toto die illuſtretur a ſole: ſpectetque vno latere ſeptentrionem: alio Meridiem: Solem alio orientem: occidentem alio. Deinde in medio quadrati collocetur indagator vmbrae: qui Graece γνώμον, ſeu σκιαθήρας dicitur, obſerueturque prima dies cuiuſuis menſis: Verbi gratia, Ianuarii: idque coelo ſereno, tunc tacto gnomone a ſolis radiis: vmbra gnomonis prima hora diei erit longa pedes XXIX. Secunda XIX. Tertia XV. Quarta XII. Quinta X. Sexta IX. atque hac hora, ſemper (vt dixi) eſt Meridies: tunc enim ſol altiſſimus facit vmbras breuiſſimas. Deinde incipit declinare, & deſcendere ad occaſum atque vmbrae eadem, qua decreuerant, menſura augentur: quo fit, vt ſeptima hora, quae eſt prima poſt meridiem, vmbra gnomonis ſit longa pedes decem & reſpondeat quintae antemeridianae (nam horae ante ſextam antemeridianae, poſt ſextam pomeridianae appellantur) octaua ſit longa pedes XII. & reſpondeat quartae. Nona, XV. quanta fuerat tertia. Decima, XIX. quot pedum erat ſecunda. Vndecima, XXIX. quot prima. Et quoniam in horarum ſpatio Ianuar. cum Decembri menſe conuenit: eaedem erunt vmbrae ſingulis horis hoc menſe, quae & Ianuario. Idem quoque faciendum eſt in caeteris menſibus: vt bini ſcilicet computentur, & Feb. in horarum menſura cum Nouembri menſe concordet, Martius cum Octobri, Aprilis cum Septembri, Maius cum Auguſto, Iunius cum Iulio: quemadmodum in fine cuiuſque menſis apud Palladium licet videre. Illud apud eundem in fine poſtremi menſis his verbis. Decembrem Ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit: cum linea ſimili ille augeatur: hic decreſcat: intelligendum eſt & de vmbris: quod tam ante meridiem, quam poſt pares, atque eaedem in ſingulis binis menſibus ſint: idque diſpari cauſa: & de diebus: quos conſtat ſex menſibus augeri: & ſex decreſcere. Nam etſi eadem quantitate ſunt horae menſe Ianuario, qua & Decembri: eademque menſe Februario, qua & Nouembri: & ſic

in re-

in reliquis paribus: quemadmodum auctor oſtendit: tamen ex ſingulis paribus quantum augetur alter, tantum alter diminuitur. Aſcendente enim Sole a Capricorno ad Cancrum (vt ſupra diximus) dies ſemper augentur: decreſcunt contra deſcendente illo a Cancro ad Capricornum. Notandum praeterea, creſcentibus diebus, decreſcere ſemper vmbras gnomonis: contra, decreſcentibus illis, has ſemper augeſcere: & hinc eſt, quod menſe Ianuario cum dies breuiſſimi ſunt, & augentur: prima hora diei vmbra gnomonis eſt longa pedes XXIX. Februario, quae eſt longiſſima, XXVII. Martio, XXV. Aprili, XXIIII. Maio, XXIII. Iunio, XXII. Menſe autem Iulio, cum dies longiſſimi ſunt, & decreſcunt, prima hora diei vmbra gnomonis eſt longa pedes XXII. quae eſt breuiſſima: Auguſto, XXIII. Septembri, XXIIII. Octobri, XXV. Nouembri, XXVII. Decembri, XXIX. Id quod vt melius cognoſcatur: ſubiunximus & eos menſes: quibus dies augentur, vmbris decreſcentibus: & eos, quibus dies decreſcunt, vmbris creſcentibus. Incepimus autem ab Ianuario, & Iulio: quorum altero dies ſunt breuiſſimi, & ſemper augentur vſque ad ſolſtitium aeſtiuum: & vmbrae longiſſimae: ſed decreſcunt: quamdiu dies augentur: Altero dies ſunt longiſſimi, & ſemper decreſcunt vſque ad ſolſtitium hibernum, & vmbrae breuiſſimae: ſed augentur: quamdiu dies decreſcunt. Et licet a ſolſtitiis incipiendum fuiſſet: quae Decembri, & Iunio fiunt, tuncque dies vel augeri, vel decreſcere incipiunt: tamen incrementa, vel diminutiones dierum cum diminutionibus, incrementiſque vmbrarum ſic facilius dignoſcuntur, qua quidem re cognita, & diſpar illa cauſa cognoſcetur: quia in horarum ſpatio Ianuarius Decembri, Februarius Nouembri, Martius Octobri, Aprilis Septembri, Maius Auguſto, Iunius Iulio adiuncti, linea ſimili, vt ait Palladius, augentur, vel decreſcunt.

Ianuario augentur dies: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXIX.
II.	XIX.
III.	XV.
IIII.	XII.
V.	X.
VI.	IX.
VII.	X.
VIII.	XII.
IX.	XV.
X.	XIX.
XI.	XXIX.

Februario augentur dies: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXVII.
II.	XVII.
III.	XIII.
IIII.	X.
V.	VIII.
VI.	VII.
VII.	VIII.
VIII.	X.
IX.	XIII.
X.	XVII.
XI.	XXVII.

Martio augentur dies: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXV.
II.	XV.
III.	XI.
IIII.	VIII.
V.	VI.
VI.	V.
VII.	VI.
VIII.	VIII.
IX.	XI.
X.	XV.
XI.	XXV.

Aprili dies augentur: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXIIII.
II.	XIIII.
III.	X.
IIII.	VII.
V.	V.
VI.	IIII.
VII.	V.
VIII.	VII.
IX.	X.
X.	XIIII.
XI.	XXIIII.

Maio dies augentur: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXIII.
II.	XIII.
III.	IX.
IIII.	VI.
V.	IIII.
VI.	III.
VII.	IIII.
VIII.	VI.
IX.	IX.
X.	XIII.
XI.	XXIII.

Iunio dies augentur: & vmbrae decreſcunt.

Hora	Pedes
I.	XXII.
II.	XII.
III.	VIII.
IIII.	V.
V.	III.
VI.	II.
VII.	III.
VIII.	V.
IX.	VIII.
X.	XII.
XI.	XXII.

Iulio decreſcunt dies: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXII.
II.	XII.
III.	VIII.
IIII.	V.
V.	III.
VI.	II.
VII.	III.
VIII.	V.
IX.	VIII.
X.	XII.
XI.	XXII.

Auguſto decreſcunt dies: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXIII.
II.	XIII.
III.	IX.
IIII.	VI.
V.	IIII.
VI.	III.
VII.	IIII.
VIII.	VI.
IX.	IX.
X.	XIII.
XI.	XXIII.

Septembri decreſcunt dies: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXIIII.
II.	XIIII.
III.	X.
IIII.	VII.
V.	V.
VI.	IIII.
VII.	V.
VIII.	VII.
IX.	X.
X.	XIIII.
XI.	XXIIII.

Octobri dies decreſcunt: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXV.
II.	XV.
III.	XI.
IIII.	VIII.
V.	VI.
VI.	V.
VII.	VI.
VIII.	VIII.
IX.	XI.
X.	XV.
XI.	XXV.

Nouembri dies decreſcunt: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXVII.
II.	XVII.
III.	XIII.
IIII.	X.
V.	VIII.
VI.	VII.
VII.	VIII.
VIII.	X.
IX.	XIII.
X.	XVII.
XI.	XXVII.

Decembri dies decreſcunt: & vmbrae augentur.

Hora	Pedes
I.	XXIX.
II.	XIX.
III.	XV.
IIII.	XII.
V.	X.
VI.	IX.
VII.	X.
VIII.	XII.
IX.	XV.
X.	XIX.
XI.	XXIX.

SED ſciendum primos quoſque dies menſis deſcriptos tantum a Palladio: nec tantas fore vmbras caeteris diebus cuiusque menſis: quantae fuere primis: ſiquis eas deſcriberet: ſed ſemper vel minores, cum dies creſcunt: vel maiores, illis decreſcentibus, quae ſi deſcriberentur omnes: magnum efficerent volumen, eſſet praeterea opus multis annis: ſi id fieret, in Europa: nam cum oporteat ſingulos quoſque dies totius anni ab ortu ſolis ad occaſum tunc eſſe ſerenos, nec id contingat vnquam in Europa: obſeruandi forent dies ſereni multorum annorum: donec omnes deſcriberentur. Quod quia laborioſum eſt: & longi taedii plenum: nec Palladius fecit, nec alius quiſquam; nec forte erit vnquam qui faciat. Sed de his haec ſatis. tu vero Lector cariſſime vale: & me ama.

IX.

PHILIPPVS IVNTA FRANCISCO VICTORIO, VIRO CLARISSIMO S.

Mirabitur fortaſſe quiſpiam, Franciſce optime, quod ego, qui abhinc annos circiter decem libris noua impreſſione cudendis operam totam impenderim, nec ex eis aliquem ſub cuiuspiam nomine ediderim, modo hos quatuor de agricolatione auctores tuo potiſſimum nomini dicarim, Cui quidem, ſi ea, quae in te bonarum artium fulgent ornamenta, praeter ea, quibus domi foriſque ſplendes, virtutis emblemata perſpexerit, facile obuiam eſt ire. Praetereo namque illud vetus familiaritatis & clientelae vinculum, quo maiores mei domui Victoriae iam tum ab ipſo exordio arctiſſimo fuere coniuncti, quod vnum vel me ſatis ad id exhortari debuiſſet. Iure igitur cogitanti mihi iam diu, cui maxime hos de agrorum cultu libros dicarem, tu ſolus in primis occurriſti, qui a Senatu Florentino miſſus maximis de rebus orator Caeſareum imperatoris numen tam graui ac dulci oratione ad tuae Reip. vota impuliſti, vt re bene geſta merito te eadem ad Iulium prius, tum ad Leonem Pont. Max. rurſus legatum miſerit, nuperque Roma rediens magna cum tuorum ciuium admiratione, ad chriſtianiſſimum Galliae regem orator iterum crearis. Vnde quantum te tua Reſpublica indigeat, cuique facile eſt coniicere, quando negotiorum molem, in quem vertat, te ſolum tanquam Phoenicem vnicum delegerit. Tu igitur, qui, vt Vlyſſes Homericus, regiones multas & vrbes peragrando, agrorum etiam cultus non aſymbolos perſpexiſti, totum hoc rei ruſticae corpus bene compactum & ad amuſſim formatum, munus quidem tua dignitate minus protegendum ſuſcipies, ipſumque cum fueris ab occupationibus feriis, magniſque negotiis, quibus iugiter deſtineris, feriatus, currenti ſaltem oculo leges. Vbi quantum curae ac laboris, ne vna quidem macula ineſſet, impenderimus, cum ex nouis typis, tum ex aliorum exemplarium mendis facile erit dignoſcere. Accedit praeterea Nicolai Angelii Buccinenſis, tui quondam praeceptoris accuratiſſima caſtigatio, qui quidem vir de vtraque lingua bene meritus ſuis lucubrationibus multa turgida reſecuit, hiantia ſuppleuit, carioſa poliuit, tumentia complanauit. Adiecto item vocum indice, vbi vberrime ac elegantiſſime, quae pertinent ad villae poſitionem, fundi inſtrumenta, ſtatumina, pomaria, ichthyotrophia, melitturgia, ſalgama, oxygara, oxypora, aliaque id genus ruſticationis corpore complexa ad vnguem citra aliorum deſiderium exponuntur. Accipe igitur, noſtrae Reip. decus, opus te dignum, ſiquidem Reges Cyrus, Archelaus, Attalus, nec non & Xenophon, ruſticationem excoluerunt, quam denique Mago Poenus octo & viginti voluminibus expoliuit, quae quamuis extera & barbara Senatus Conſulto in Latinum conuerſa ſunt ſermonem. Suſcipe, inquam, illuc deferendos auctores, vnde tu felici legatione nomen grande reportaſti, vt ſi qui rhinocerotes in tam longo itinere ipſos inuaſerint, tuo audito nomine naſum aculeatum comprimant, me tu interea vt fidum clientem cum noua prole hac oblata confoue. Vale.

X.

PETRVS * VICTORIVS MARCELLO CERVINO CARDINALI S.

Poſt longum temporis ſpatium, Marcelle Ampliſſime, reliquum tibi mei promiſſi perſoluo. Neque tamen hoc ignauia aut negligentia feci, ſed moleſtis occupationibus impeditus, rem plus quam voluiſſem, differre coactus ſum. Nam animum meum, incredibileque ſatis tibi faciendi deſiderium, primis illis meis laboribus perſpicere potuiſti. Paucis enim diebus toto animo in onus a te mihi impoſitum incumbens, ea confeci, quae me non inertem, neque immemorem mandatorum tuorum oſtendere,

dere potuerunt. Secuta poſtea ſunt tempora, quae me in negotio illo, quod declinare non potui, nouum atque inexercitatum ita perturbarunt, vt non dico rerum tuarum oblitus ſim, ſed veniam mihi te daturum ſperarim, ſi meo illi tempori inſeruiens, curam hanc aliquantulum diſtuliſſem. Idem etiam me hoc facilius a te impetraturum confiſus ſum, quod videbam, te eodem tempore in publicis maximis rebus occupatum, vt ſi haec ſtudia ex animo non abieciſſes, neceſſario te remiſſius illis nauare operam putarem. Nam ſubito fortuna auctus es, & in eum dignitatis gradum pro multis tuis meritis elatus, quo paucis aſpirare licet, & quo altius aſcendi nunc recte factis vix poteſt. Quae autem artes in tam illuſtri excelſoque loco collocarunt, eaedem te in honeſtiſſimis negotiis ſemper occupatum poſtea tenuerunt, vt a nobis etiam diu abfueris, ad Carolum Caeſarem miſſus, & apud eum perſonam Maximi Pontificis geſſeris. Mirari igitur non debes, ſi tot curis te implicatum videns, & pene tibi haec noſtra ſtudia dimiſſa ex animo putans, iis meis literis tibi obſtrepere nolui. Fateor enim me in hac re aliquantulum deceptum eſſe. Quanquam enim te vere ex animoque diligere ſtudia literarum ſciebam, (quippe in quibus tantum profeceras, vt paucos pares haberes, quomodo illa non amare vnice poteras?) tamen exiſtimabam, te magnitudine negotiorum abreptum, & conditionis etiam, vitaeque iſtius honeſtate compulſum, aliis nunc ſtudiis operam dare. Verum non multo poſt errorem meum cognoui, qui ex plurimorum ingenio te iudicaſſem. illi enim cum altius aſcenderunt, ſaepe etiam artes illas, quae viam ipſis ad eos honores patefecerunt, obliuiſcuntur. Animaduerti, inquam, me de te, quem optime cognitum habere debebam, non vere exiſtimaſſe: atque hoc intelligere maxime potui, cum Romam reuerſus, ſtatim me huius aeris alieni, literis tuis amantiſſime ſcriptis admonuiſti. Et quamuis magnum illae apud me pondus haberent, nec poſſem vllo pacto amplius ſalua fide creditorem ludificari: tamen eum mihi flagitatorem adpoſuiſti, qui quamuis multis de cauſis ſuauis iucundusque eſſe poterat, tamen quod ei mandaras, impigre ſtrenueque procurabat. Cum enim Ioannes Caſa publicis de rebus huc a Pontifice Max. miſſus eſſet, mandaſti ei, vt mecum accurate ageret, vt quam diligentiam olim in M. Varrone purgando adhibueram, eandem in Catone, quemadmodum pollicitus fueram, expoliendo adhiberem. Vix igitur domum ad eum acceſſeram, hominemque ſalutaueram, cum rem tuam ille agere coepit, & quantum tempus illud tulit, ac multitudo ciuium, quae ingens ad eum conuenerat, conceſſit, mandata tua executus eſt. Expectabatur enim cum ſumma omnium laetitia, qui ea, quae ab omnibus audiuerant de optimis moribus, eximia ingenii vi, ſumma omnium bonarum artium eruditione, videre cupiebant. Antea enim cum in patria non admodum vixerit, magis conſtanti omnium fama de praeclaris ipſius virtutibus delectati fuerant, quam illo praeſente frui vnquam potuiſſent. Breui igitur tunc, paucisque verbis rem expoſuit: nec tamen deſtitit, cum ſaepe ad eum (quemadmodum dignitas illius, ac noſtra vetus amicitia poſcebat) omni illo tempore, quo apud nos manſit, ventitarem, vrgere me, vt id conficerem, nec vllo pacto amplius procraſtinarem. Quare non multo poſt opus aggreſſus ſum, & ita me in eo ſedulo geſſi, vt rem totam mature confecerim. Vt qui tamen vellem temporis tarditatem aliquo munere compenſare, veteres meos labores in M. Varronem retractare coepi, & accuratius, quomodo poſſem tibi plene morem gerere, mecum diu cogitaui: ſtatuique tandem cunctos qui de rebus ruſticis Latine ſcripſerunt, cum antiquis codicibus conferre, & quaecunque auxilio eorum emendaſſem, libello aliquo meo explicare. Ita enim tu quid de ſingulis locis ſentiam aperte perſpicies, & alii etiam ex ſtudio meo, quod vt a te ortum, ita etiam tibi acceptum referri volo, fructum aliquem capient. Cognoui enim naturae tuae bonitatem, & mirifice te gaudere publicis commodis ſcio. Nec enim tu (quemadmodum nonnulli improbe faciunt) ea quae ſtudioſis literarum opem ferrent abdis: ſed contra, quae ingentes vtilitates praebere poſſunt, & egregia veterum ſcriptorum monumenta quae adhuc in tenebris latent, iam diu cogitas quomodo poſſis peruulgare: & eo iam rem deduxiſti, vt cito ſedulitas tua, atque aliis opitulandi incredibilis cupiditas, magnos fructus paritura ſit. Quaecunque igitur poſſent hoc meum negotium adiuuare, comparare coepi, magnamque librorum copiam vndique corrogaui. Nec ſi quid in hac re induſtriae aut exercitationis habeo, id ceſſare paſſus ſum, ſed omnibus ingenii viribus huic ſtudio incubui, quid praeſtiterim, tu ipſe, cui in primis placere cupio, & qui hoc propter ingenii acumen, & bonarum artium eruditionem egregie facere potes, iudicabis. Quod ſi diutius mihi in hoc ſtudio manere licuiſſet, (ſcis enim tu, qui omnes meas cogitationes perſpectas habes, in quibus nunc literis occupatus ſim, & quae multarum vigiliarum ſtudia animo verſem) rem, vt arbitror perutilem feciſſem: nec reliquis, in quo magnopere laborare deberent, fortaſſe reliquiſſem. Nec tamen is ſum, qui ſocios aliquos laudis habere vnquam recuſauerim, quos etiam laboris participes habuerim: ſed aliorum ſemper induſtriam excitarim, & in quo illi ingenia exercere poſſent oſtenderim, & non parua quoque auxilia ad rem peragendam fideliter ipſis benigneque ſuppeditarim. Quod autem exiguo hoc tempore, quod ex meis multis cotidianisque occupationibus eripui, conficere potui, ad te mitto: tu, quemadmodum te facturum eſſe confido, ſi qua acute animaduerti, boni conſules: ſi qua me fefellerunt, non reprehendes: ſed aut rei ipſius difficultati, aut ingenii mei tenuitati aſſignabis. Habes igitur magni illius Catonis librum de re Ruſtica, quantum fieri per me potuit, multis mendis inde ſublatis, non parum expurgatum. Habes treis M. Varronis de rebus itidem Ruſticis libros, doctiſſimi & grauiſſimi auctoris, in quibus etiam valde laboraui. Cum enim ille plurima ſcripſerit, & omnes pene Romanos homines elegantia & multitudine ſcriptorum ſuperarit, omniaque fere vetuſtate, quae (vt ipſe ſapienter inquit) non pauca deprauat, multa tollit, abſumta ſint: & hi quoque rerum ruſticarum, qui cum paucis aliis diſſectis mutilatisque de lingua Latina libris ſuperſunt,

ſunt, male affecti eſſent: volui ſtudio, ac diligentia mea illis aliquid opis afferre: ſiquidem cum ſemper nobilitatis ſtudioſus fuerim, hos nobiliſſimos auctores in ſqualore ſordibusque iacere, aequo animo pati non poteram. Nam de elegantia ipſius Varronis & ſermonis puritate, quid ego nunc loquar? cui enim cognitum non eſt, eum optimis temporibus vixiſſe, & optimos ſemper Latinos Graecosque auctores pertractaſſe, indeque magnam elegantiſſimorum verborum ſyluam, & ad omnis rei naturam exprimendam appoſitorum, ſibi comparaſſe? Nam antiqui etiam auctores, & qui de eodem ſtudio diligenter ſcripſerunt, affirmant, eum rem ruſticam eloquentia & candore linguae expoliuiſſe. Huc vsque igitur fidem meam liberaui, nec amplius tibi quod ſciam debebam. Acceſſerunt tamen, tanquam cumulus quidam, nonnulla quae in Columella emendaui: nam eum quoque ſcriptorem non neglexi. Quod ſi aut meliora ipſius exemplaria nactus eſſem, aut ille fortaſſe magis emendatoris opera eguiſſet, plura etiam in eo reſtituturus fui. Totam huius mei negotii rationem in caſtigationibus meis explicatam inuenies: nam nonulla etiam quae aut a Graecis optimis auctoribus Terentius Varro acceperat, aut declaratione aliqua indigere videbantur, adnotaui: non pauca etiam vulnera quae ſanare non potui, aperui: in quibus nunc purgandis ſtudioſi literarum operam ponere debebunt. Hoc vt illi facere in animum inducant, & hos meos labores qualescunque ſunt hilari vultu adſpiciant, vehementer precor: nec aliam vllam mihi tantarum moleſtiarum mercedem poſco. Nam ſi iudicio tuo probatus diſceſſero, optime & ornatiſſime Marcelle, ab omnibus me magnifice laudatum eſſe, non ſine cauſa exiſtimabo. Dat. XII. Cal. Quintiles M. D. XLI. Florentiae.

* *Praefixa haec epiſtola Catoni & Varroni apud Gryphium 1541. & apud Ro. Stephanum 1543. 8vo. editis. De Marcello Ceruino & Codice Varronis vid. Victor. ad Cic. fam. 8, 8.*

XI.

IN PETRI VICTORII EXPLICATIONES SVARVM IN CATONEM, VARRONEM, COLVMELLAM CASTIGATIONVM, PRAEFATIO.

Quia hunc laborem non ingenii, aut doctrinae oſtentandae cauſa, ſed optimum auctorem, eiusque ſtudioſos adiuuandi ſuſcepi: cupio in primis fidem meam probari. Nam ſi mediocris diligentiae laudem aſſequi potuero, non fruſtra mihi in tam moleſto negotio verſatus videbor. Quibus igitur auxiliis vſus ſim, & quomodo me in hac re geſſerim explanabo. Auxilia autem vetuſti libri fuerunt, ſine quibus, ne dum hoc opus aggreſſurus fuerim, vix hos rerum ruſticarum ſcriptores, vt accuratius legerem, in manus vnquam cepiſſem: omnes enim omnium conatus ſine illorum ope aut irritos eſſe, aut parum progredi poſſe puto. Vetuſtiſſimum volumen eſt in diui Marci Bibliotheca, in quo M. Catonis vnus liber eſt, quem de Re ruſtica ſcripſit: ac tres M. Terentii Varronis Rerum item ruſticarum. Is vnus liber, vt verum fatear, & vt veris laudibus ipſum ornem, maiores mihi vtilitates praebuit, quam vniuerſi alii: ſuperat enim reliquos, quos habui, longo interuallo, & vetuſtate & fidelitate. Nec tamen cuncti, qui in eo continebantur auctores, ad nos peruenerunt: nam duo toti vetuſtate collapſi ſunt, & M. Varronis extrema etiam pars defecit. Quemadmodum autem ex vetere inſcriptione, quae in fronte libri eſt, cognoſcimus, Iunii Moderati Columellae XII libri illic etiam erant, & vnus ante illos Claudi Martialis: literae tamen & antiquitate & frequenti attritu in prima parte libri ita deletae ſunt, vt rubricam ſuperinducere opus fuerit (rubrica enim notatae huiuſcemodi inſcriptiones in eo ſunt) quare macula aliqua in his nominibus eſſe poteſt. *Martialis* tamen aperte legitur. Martialem autem veterem fuiſſe rei ruſticae ſcriptorem, teſtimonio etiam Palladii didicimus. Seruius quoque Vergilii interpres cum locum illum e IV Georgicorum declararet, — *atque aliis poſt commemoranda relinquo:* inquit: *Gargilium Martialem ſignificat.* Sitne idem Palladii, & Seruii Martialis, ſtudioſe quaerere nunc minime oportet. Hoc autem relinquere nolui, quin notum facerem, vt vetuſtas huius libri intelligeretur, qui illis temporibus ſcriptus fuit, quibus alii adhuc ſcriptores reperiebantur, qui poſtea negligentia hominum, aut ſeculorum iniquitate perierunt. Ille autem ſi totus integerque conſeruatus eſſet, & Iunium Columellam fortaſſe emendatiorem, & alium, quo caremus non negligendum ſcriptorem haberemus. Habui etiam eosdem auctores in alio volumine, non adeo vetuſto, neque adeo fideli, quod literis Gallicis ſcriptum videbatur. Id autem e Medicaea bibliotheca promſi, & non paucos item alios, qui illic cuſtodiuntur, quos nunc neceſſe non eſt omnes nominare. De vno autem tantum, qui diligenter exaratus fuit, & e bono exemplari exſcriptus Pataui, non tacebo. Franciſci autem Barbari, patricii Veneti, quondam fuit: & eius ſtudio in ea vrbe, in qua doctrinarum domicilium eſt, diligenter deſcriptus fuiſſe, illic traditur. Hi ſunt praecipue codices, quorum auctoritate vſus ſum: nam alii, aut de optimo illo deſcripti, aut

aut ita mendoſe & negligenter ſcripti ſunt, vt eorum teſtimonium paruum pondus merito habiturum fuerit. Quomodo ſuſceptum negotium adminiſtrarim, ex ſingulis nunc explicationibus meis apparebit.

XII.

HIERONYMI COMMELINI

PRAEFATIO.

Rei ruſticae ſcriptores vetuſtiores tum Graecos tum Latinos tibi, polite lector, ſimul iunctos dare decreueram. Verum hoc inceptum ob alia maioris momenti ad tempus differre coactus, non ingratum tibi fore exiſtimaui, ſi Latinos hoſce (interea dum Graeci ad tres MSS. Palatinos collati, cum interpretatione Latina excudantur) praemitterem. Nudos porro hic auctores habes; ſed quantum in nobis fuit, emendatiſſime expreſſos, quibus indices tres * Fr. Sylburgius noſter, qua ſolet diligentia conſcriptos, addidit. Criticorum notationes in praeſens conſulto omiſi, quod ad eas, collatione Graecorum Geoponicorum facta, non exiguum emendationum numerum accedere poſſe re ipſa compererim, ita vt haec mora tibi nequaquam fraudi ſit futura. Vale, & noſtris laboribus faue.

* *Vnum capitum ex editione Regienſi 1482. auctorum alterum, tertium rerum & verborum.*

XIII.

IO. MEVRSII

IN CATONEM PRAEFATIO.

Habes, mi lector, Catonem ſeuere anxieque caſtigatum. Vſus ſum ad eam rem exemplari vetuſto excuſo Baſileae anno CIↃ IↃ XXI. qui incredibile quam fuerit bonae notae, quamuis & labem adſperſam nonnunquam habuerit; ſed aiebat Naſo non inſcite, decentiorem faciem, in qua aliquis naeuus. Idem hic vſurpauero. Praeterea inſpexi quoque editionem Colonienſem annis XV. poſteriorem, quam Scriuerius meus vtendam ſuppeditarat: ſed inſpexi tantum, quia nihil fere ab illa Baſilienſi mea differebat. Commelinianam etiam CIↃ IↃ XCV. adhibui, eam tamen peiorem deprehendi Plantiniana, quae quinque annis iſtam praeceſſit, quam & denuo exhibeo. Illud inſuper moneo. Capitum ſingularum ἐπιγραφὰς retinui, magis ad textus ornatum, quam neceſſitatem: nam vt Cato illas poſuerit, nemo ſanus credat, ego quidem nunquam; nullum earum in Baſilienſi veſtigium, vt nec in Colonienſi Scriuerii, qui tamen ait reperiſſe in Regienſi anni CIↃ CCCC XCIX. Notum autem quam ſoleant librarii impenſis huiusmodi bonos auctores etiam cum detrimento eorum farcire, quo ſcilicet nauſeae delicati auctoris ſubueniant, & ὄρεξιν aliquanto maiorem moueant. Quod quidem audere illos mirum non eſt; habent enim, quod olim de Cn. Domitio Ahenobarbo dixit Licinius Craſſus, os ferreum, cor plumbeum. Haec volebam. Quid vero praeſtiterim, iudica & gratiam habe, referque, ſed, quomodo Senatui Nero reſpondebat, quum meruero. Vale, & quisquis es, AETERNITATEM COGITA!

XIV.

IVLII PONTEDERAE

IN PATAVINO GYMNASIO BOTANICES PROFESSORIS

AD CLAR. VIRVM

IACOBVM FACCIOLATVM

IN EODEM GYMNASIO DIALECTICES PROFESSOREM

EPISTOLA.

Qua hora ad te, Vir Optime, vt tibi ſignificaram, venire ſtatueram, quod eo tempore pluuius aëris ſtatus publicas in horto exercitationes videbatur prohibiturus, diſcuſſis ſubito nubibus, & patefacto coelo, in hortum, vt iis qui conuenerant, botanicarum rerum hiſtoriam traderem, deſcendi. Qua propter, cum ingruentibus iam tenebris horto exceſſerim, neque cras munere grauiſſimo,

ſimo, & aliis ſubinde interpellationibus occupatus, te conuenire poſſe ſperem, quod eram allaturus, obſignatis hiſce litteris incluſi, & tibi ſic reddendum miſi. Inuenies eas, quas in Catonem & reliquos veteres tres, qui ruſtica praecepta latina conſuetudine nobis reliquerunt, ſucciſiuis temporibus adnotationes meditabar, magis vt meo ingenio, quo ab ineunte aetate huiuſmodi rebus ſum addictus, indulgerem, quam vt grauiſſimorum virorum iudicio, & tuo inprimis, quod iure ac merito ſemper feci maximi, ſubiicerem. Sed quoniam Vir Clariſſ., meique amantiſſimus, Ioannes Baptiſta Morgagnus Primarius anatomiae Profeſſor non autoritate ſolum ſed etiam exemplo (epiſtolis nimirum tribus ad me datis, ea qua ſolet doctrina expolitis, quae tibi cum his quoque reddentur) cum me nimis, vt ipſe dicebat cunctantem, reuera autem minus amicorum reprehenſione carentem videret, id mihi expreſſit, malo in diſcrimen huius adduci voluntati obſequens, quam ei, quem ſemper parentis loco colui, cuique me cariſſimum eſſe ſentio, quicquam negando, grati animi officium a me deſiderari. Nam ſi patria iucundiſſima nobis eſſe debet, quae nos materno ſinu naſcentes ſuſcepit, ſi parentes cariſſimi, quorum beneficio viuimus, & libere & ingenue vita fruimur: omnia profecto ſumma ac prope immenſa illis nos debere putandum eſt, a quibus non ciuitas, libertas aut vita tradita nobis fuit; ſed recta viuendi ratio atque diſciplina, ſine quibus miſera ac infelix eſt hominum conditio, his autem adiuuantibus, & patriae munera, & parentum beneficia perfecte conſequimur, cumulateque. Neque enim ego in eo ſum hominum genere, qui diſſimulant, per quos profecerunt; quin omnibus praedicare quoad viuam, non deſinam, ipſum mihi ad omnia optimarum artium ſtudia diſciplinasque, & ad eas praeſertim, quae naturalem hiſtoriam complectuntur ſuſcipiendas non ſolum extitiſſe principem, verum etiam easdem mihi vnum tradidiſſe, & peramanter ipſis imbuiſſe, ac informaſſe. Atque vtinam mihi de tanto viro gloriari liceret, qui, cum omnia ſumma in illo, in me contra eſſe videam, vereor ne mihi, tanquam mali aedificii domino optimum architectum ſe habuiſſe iactanti, vitio culpaeque vertatur. Quod ſiquis forte miretur, me nunc in alio diſciplinarum ſtudio verſari, is ſciat, nihil eſſe homini in Phyſicis ac Medicis rebus diu exercitato facilius, quam ſe ad remediorum materiam, cuius pars quidem Botanice vel maxima habetur, conuertere, & mox ad vniuerſalem ſtirpium hiſtoriam, ſine qua manca ac imperfecta medicina cenſenda eſt. Iam vero ea quae ex ſecandis cadaueribus profecta eſt ratio, nonne certa ſimilitudine ad plantarum anatomen ducem ſe praebet, quarum multa communia habet; tracheis enim pulmones reſpondent, fibris vaſa, vtriculis glandulae. Ad hanc ſane immortalis memoriae Malpighius non prius animum adiecit, quam in hominum fuerit brutorumque ſectionibus diu verſatus. Mitto ea quae in minutis animantibus contemplari ſoleo, quae nunquam attingenda iudicaſſem, niſi in maioribus exercitationem habuiſſem vſumque. Viro itaque de me optime merito, & mihi ſemper praeclaro, cupienti quicquam negare non ſuſtinui, ſed id quod adnotaram, raptim tranſcripſi, ipſique primum non inſpiciendi ſolum, ſed etiam, ſi per otium licuiſſet emendandi facultatem feci, mox tibi, vt reipſa praeſto, facturus, quoniam & Morgagnus meus ac etiam noſter, haſce meas adnotationes ea conditione remiſit, vt eas ſtatim tibi reddendas vellet. Qua propter te etiam atque etiam rogo, atque obteſtor, vt eas non ſolum diligenter perlegas, ſed etiam (vt ruſticis monitis iam vtar) ne opera tua parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire, quo emendatiores prodire poſſint, teque approbante, illuſtriores. Quid enim imperitorum voces verear, ſi, vobis quorum vtrumque in veterum auctorum monumentis emendandis, illuſtrandisque probe verſatos video, aſſentientibus, iubentibusque haec quantulacunque ſint, in hominum manus emittam. Habes quae me ad haec tibi ſubiicienda impulerint: nunc quas viderim editiones, accipe, ſimulque indicato, ſi quas non viderim, aut ſiquid item comparatu facile ad inſpiciendum reſtat. Cum plurimi extiterint diligentiſſimi viri, quorum opera Latinos de *Re Ruſtica Autores* typis editos habemus, multum mihi contulit Nicolaus Ienſonius Gallus ſua Veneta anni 1472 editione, tum Aldo ſum vſus, cuius libri Venetiis quoque prodierunt anno 1514; mox Iunta, qui proximus ſecutus (anno enim 1521 hoſce Autores emiſit Florentiae) multa ab Aldo accepit; ac vtrique ſimili Ioanne Gymnico, cuius opera quinque ſupra decem annos ab Iuntinis edita Coloniae accepimus; nouiſſime Roberto Stephano, Sergio Gryphio, Hieronymo Commelino, qui inter ſe plurimum conueniunt. Horum primus Pariſiis anno 1543 Rei Ruſticae Autorum editionem procurauit, alter Lugduni 1548, tertius Heidelbergae 1595. Haſce ſeptenas editiones in ſingulis autoribus emendandis adhibui: ſingulatim vero in Catone quidem Chriſtophori Raphelengii libellum anno 1596 emiſſum cum Auſonii Popmae, & Ioannis Meurſii adnotationibus, quem ex tua bibliotheca miſiſti, tibi propterea maximas ago gratias; nam multa ſcripſeram, quae deleui, quoniam ab aliis annotata inueni; in Varrone vero tum eiusdem Raphelengii librum, quo Varronis opera, quae extant, omnia cum notis Auſonii quoque Popmae continentur anno 1601 formis ſubiecta, tum alium non abſimilem opera Ioannis Berewoutii Dordrechti anno 1619 euulgatum, quo Ioſephi Scaligeri, Adriani Turnebi, Petri Victorii, & Antonii Auguſtini emendationes in Varronem habemus. Ex horum monumentis nonnulla, quae in Catone & Varrone obſcura mihi videbantur ac vitioſa, perſpicua reddita ac emendata deprehendi. Quae licet praecipua, vtiliora tamen (quod minime credas) excerpſi ex eo libro, quem Petrus Creſcentienſis anno 1473. vt Tournefortius prodidit, de Agricultura conſcripſit. Hic quamuis barbarus ſcriptor, & impolitus autor, multa tamen vt in vetuſtis codicibus inuenerat, ex Catone, Varrone, & Palladio (nam Columella caruiſſe exiſtimo; nihil enim niſi quod de Palladio eſt mutuatus, ex illo affert) tranſcripſit. Vtinam mihi optimae editionis copia fuiſſet!

ſet! Sed quoniam eam quam Henricus Petri Baſileae anno 1538 procurauerat, vitiis ac mendis plurimis refertam ad manus tantum habui, multa praetermittere ſum coactus, donec meliora exemplaria inueniam. Acceſſere eiusdem Creſcentii interpretationes duae, hac noſtra vernacula conſuetudine editae, quarum vna Venetiis prodiit 1536 Bernardini de Viano typis, altera Florentiae 1605 Coſmo Iunta curante. Nonnulla quoque commoda ad emendandum Palladium percepi, ex codice vetuſto in Viri Clariſſ. Saluinii Bibliotheca Florentiae ſeruato, (cuius exemplum habui ab humaniſſimo Viro iisdem iam dudum mecum Anatomicis ſtudiis imbuto, nunc autem egregio horum Profeſſore ac collega noſtro Ioanne Baptiſta Vulpio) quo Palladii vernacula lingua interpretatio continetur. Horum auctoritatem multis in locis ſum ſecutus, num recte? tu videbis. Illud etiam praetereundum non eſt, multa ex vetuſtis Laurentianae Mediceae Bibliothecae codicibus mihi transſcripta miſiſſe Florentia amiciſſimum, atque liberalium artium, diſciplinarumque ſtudiis ac medicis potiſſimum praeclare ornatum Ioſephum Gaſtonem Georgium, quibus dubias ac vitioſas nonnullas lectiones reſtitui. Roma quoque ex codicibus Vaticanis, & ex Regienſi editione, quam Bartholomaeus Bruſchius anno 1482 concinnauerat, nonnulla quae adnotata leges, accepi. Inuenies etiam quae non ex aliorum ſcriptis, ſed ex longo vſu, quo in huiusmodi rebus ſum a puero verſatus, cognoui. Caeterum cum Vitium cultura, quae pars quidem vel praecipua rei ruſticae ſemper habita fuit, quibusdam vocibus tradatur, huic tantum accommodatis diſciplinae, ideoque perobſcuris, cuiusmodi ſunt *furunculus*, *mergus*, *tabulatum*, *malleolus*, *torus*, *pollex*, & aliae, quae quod in hominum conſuetudine minime verſentur, niſi ab agricolationis peritis intelligi non poſſunt, figuras nonnullas adieci, eodem etiam Morgagno auctore, quibus harum ſtirpium cultus, vt apud hoſce auctores praecipitur, & hac etiam aetate in plurimis regionibus ſeruatur, ſub oculos poneretur, qua potui diligentia curaui. Sed quid te prolixiori epiſtola moror, meis adnotationibus non recte conſulens. Ad ipſas iam te remitto. Da operam, vt valeas. Dabam Patauii ex horto publico Idibus Maii 1723.

XV.

DEDICATIO VEGETII EX PRIMA EDITIONE.*

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI FERDINANDO, REGI HVNGARIAE, BOHEMIAE &c.

Transuexerat olim, Ferdinande Regum ſereniſſime, ad nos D. Heremannus Inclytus a Neuenare Comes, Vegetii Renati artem Veterinariam, vt eam doctiſſimorum virorum auxilio a mendis, quibus ſcatebat, expurgaremus & typis excuſam ederemus in publicum. Sed cum exemplaris infinita deprauatione deſperantes ab incepto negotio deterriti fuiſſemus, codicemque illum peruetuſtum rurſum ablegaſſemus, inſtigauit ad deſperatum munus redeundum, quod tuae Serenitatis nomini opus hoc dedicandum aſſerebat, nimirum vt cui non inglorioſum eſſet, & egregios & validos equos habere etiam permultos, quos hic auctor & a peſte praeſeruari, & iam aegrotantes ſanari non incommode perdocuit. Verum etſi non integre natiuo nitori me redditurum confiderem, ſperabam tamen me & Celſitudini tuae rem gratam, & poſteris anſam id ſtudii diligentius perquirendi praebiturum. Habeant itaque per Serenitatem tuam & caeteri Vegetium hunc, noſtro labore a vitiis propemodum infinitis expurgatum, quanquam ſint pleraque, quae absque ἀυτογράφῳ reſtitui poſſe non crederem, quae, vbi viſum fuerat, vel obelo, vel aſteriſco, vel alia quadam notula conſignauimus. Nonnulla, licet immutatis vel verbis vel verborum ordine, ſententias tamen plenas & intellectu faciles inſinuare comperimus, quae lectoris iudicio immutanda vel corrigenda reliquimus; mei enim candoris non eſſe cenſebam, ſi mea alienis ingererem. Quaedam etiam morborum, ſimul & herbarum, remediorumque vocabula licet immutanda cognoſceremus, conſtans tamen exemplariorum conſenſus, ne quicquam immutaremus, prohibuit. Nam ita fortaſſis ſcriptum ab auctore, non vulgares neque ineruditi perſuadebant amici, quod eo facilius effecerant & quod non ignorem Antonii Codri * de hoc auctore iudicium, & quod ſciam apud plerosque medicos permulta eſſe vel corruptiſſima. Quaedam etiam cum vel variarent exemplaria, vel abundare viderentur, aut etiam vel parum, vel nihil ad ſententiam facerent, parentheſi interdum cinximus. De his Serenitatem tuam admonendam duximus. Precantes noſtrum hunc laborem (qui certe quantus fuerit, nemo facile crediderit) hilari fronte ſuſcipere non dedignetur. Vale felix.

S. M. T.

obſequentiſſimus
Ioannes Faber Emmeus,
Iuliacenſis Typographus.
Baſileae.

* *Altera epiſtola ipſi Vegetio per abſentiam noſtram praepoſita eſt.*

* *Adſcripſerat aliquis ad hunc locum quaedam, quae extricare non potui, niſi quod intelligerem accuſari duo in Vegetii Latinitate a Codro, tum quod* gambas *&* gamboſum iumentum dixerit, *tum quod* paruiſſimum. *Sed Hermolaum* gambas *deducere a Gr.* κάμπτω· *paruiſſimum vero eſſe apud Lucretium.*

XVI.

CHRISTIANI SCHOETTGENII
DE GARGILIO MARTIALE
BREVIS DISSERTATIO.

§. I. *Aetas Gargilii.*

Gargilius Martialis quo tempore vixerit, docet Lampridius in Alexandro Seuero c. 37 qui *eius temporis ſcriptorem* vocat, Vopiſcus autem in Probo c. 2 inter Suetonium Tranquillum & Iulium Capitolinum collocat. Incidit igitur aetas ipſius in ſeculum III a nato Chriſto. Proinde neſcio, quid in mentem venerit Seruio, qui verba Virgilii explicans, vbi materiam de arboribus tangens his verbis vtitur, Georg. 4, 147

Verum haec ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Praetereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo;

haec addit: *Gargilium Martialem ſignificat.* Quomodo enim Virgilius talem indigitare poteſt, qui tribus poſt ſeculis demum in lucem prodiit? Volebat forte ſcribere, illud, quod aliis Poëta reliquit, Gargilium Martialem poſt tria ſecula demum exſecutum eſſe. Horatius equidem Epiſt 1, 7 Gargilium quendam venatorem ridet, qui feras pecunia coëmtas mulo impoſuerat, & per forum vexerat, vt eas ipſe cepiſſe videretur. Sed illum non credo huc pertinere. Si enim aurei ſeculi ſcriptor eſſet Gargilius Martialis, Columella, diligens rei ruſticae ſcriptor, illum non praeteriiſſet, ſed, quod de aliis fecit, in vſum ſuum conuertiſſet. Iam vero Gargilius noſter a Palladio demum allegatur, & a nemine, qui Palladio eſt antiquior, adeoque ſeculum, quod ipſi adſcripſimus, optime conuenit. Quis autem fuerit, quae patria, quas dignitates ornauerit, nemo veterum tradidit.

§. II. *Scripſit I. Hiſtoriam Auguſtam.*

Ex operibus notior eſt, quae tunc quidem elaborauit, iniuria vero temporum nobis inuidit. Primo loco ſcripta eius hiſtorica tangenda ſunt, quae ſcilicet ad res geſtas Imperatorum Romanorum illuſtrandas memoriae prodidit. Teſtis eſt Lampridius, qui, quum frugalitatem Alexandri Seueri memorat, omniaque ipſi ad modum & rationem praebita fuiſſe tradit, ad Gargilium Martialem prouocat, illorum temporum ſcriptorem, qui haec ſingulatim perſecutus ſit. Clarius id probat locus Vopiſci in Probo, qui illum non optimis, ſed tamen veris ſcriptoribus adnumerat. Verba eius haec ſunt: „Et mihi quidem id animi fuit, non vt Salluſtios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros in vita principum & temporibus diſſerendis, ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargillium Martialem, Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium, caeterosque qui haec & talia non tam diſerte, quam vere, memoriae tradiderunt.„

§. III. *II. De hortis.*

Porro ipſum ad horticulturam animum applicuiſſe teſtes habemus tres. Seruium iam audiuimus. Palladius duodecies ad ipſum prouocat, & loca facili negotio adferri poſſent, ſed nihil ex iiſdem amplius, quam quae iam dixi, conſpicitur. Tertius eſt Caſſiodorus, qui c. 28 Diuinarum Lectionum hoc ipſum elogio mactat: „Quodſi huius ſtudii requirantur auctores, de hortis ſcripſit pulcherrime Gargilius Martialis, qui & nutrimenta olerum, & virtutes eorum diligenter expoſuit, vt ex illius commentarii lectione, praeſtante Domino, vnusquisque & ſaturari valeat, & ſanari.„ Neque de ſolis oleribus commentatus eſt Gargilius, ſed de tota horticultura, nam ipſum de amygdalis, nucibus, citro, ficu, ceraſo, & aliis huiusmodi fructibus agentem citat Palladius. Caeterum Caſpar Barthius, Criticus non incelebris, Aduerſ. 38, 4 librum de Arboribus, qui Columellae adſcribitur, Gargilio Martiali tribuit, eiusque rei cauſſas in Commentario *de dubiis Scriptoribus* ſe diſſeruiſſe tradit. Commentarii vero illi lucem publicam nondum adſpexerunt. Quaecunque vero ſint rationes Barthianae, ego contra rationem habeo non contemnendam, quae librum laudatum Columellae vindicat. Teſtimonium ſcilicet Palladii, qui Columellam bis citat, quae in libro de Arboribus inueniuntur. Prior locus exſtat in Februario tit. 10 *Vlmos Columella dicit ſeminario debere nutriri.* Haec exſtant libri iam dicti c. 16. Alter in Octobri tit. 3 *Aſſerit autem Columella, explorari foecunditatem vitium vno anno non poſſe, ſed quatuor.* Inuenies haec libro de Arboribus c. 2.

§. IV. *III. De re Veterinaria.*

Tandem de re Veterinaria ſiue medicina animalium ſcripſiſſe hunc noſtrum, ex antiquis nemo equidem memorat, fragmentum tamen, quod nunc edimus, illud ſatis ſuperque teſtatur. Et credibile eſt, ipſum de vniuerſa re ruſtica ſiue oeconomica ſcripſiſſe, quia duas has partes illius non poſtremas adtigit. Petrus Victorius teſtatur in praefatione ad Catonem, Varronem & Columellam, in codicis manu exarati, quo ad hos ſcriptores reſtituendos vſus eſt, inſcriptione Gargilii Martialis quoque nomen adfuiſſe, quamuis ipſum opus defuerit. Idem autem fragmentum, quod nunc damus, habuit etiam Io. Rhodius, illiusque edendi ſpem fecerat in Lexico Scriboniano p. 367. impleuiſſe autem non conſtat. Primus igitur illud typis publicis nunc edo, idque ex codice bibliothecae Lugduno-Batauae, ex quo in meos vſus olim deſcribi curauit Vir Celeberrimus, Iacobus Perizonius. Scriptum autem eſt exemplum Lugdunenſe manu recentiore anno CIↃ IC XXXVII. nona Octobris, ex exemplari monaſterii Corbeienſis depromtum, quod tunc temporis Coloniae apud S. Pantaleonis depoſitum erat, prout ſub finem adſcriptum legitur. Librarium habuit non optimum, quare Medici & Critici eruditi manum exſpectat, qui Vegetio & Hippiatricis graecis adhibitis loca deprauata reſtituat.

INDEX EDITIONVM CATONIS ET RELIQVORVM REI RVSTICAE SCRIPTORVM.

QVIBVS ASTERISCVS PRAEFIXVS EST, EAS IPSI TRACTAVIMVS: QVIBVS CRVX, DE IIS DVBITAMVS.

I.

CATO, VARRO, COLVMELLA, PALLADIVS.

* 1472 fol. Venetiis, Nicolao Throno Duce Venetiarum inclyto, opera & impenſis Nicolai Ienſon Galli.

Eſt in Bibliotheca publica Noribergenſi, vnde vtendam opera amici fato iam functi accepimus, quod grati agnoſcimus. Poſtea venit etiam in theſauros Illuſtriſſimi BVNAVII, apud quem ſplendidiſſime excipiuntur & habitant Muſae Graiae Latinaeque. Vſus etiam eſt Cl. Pontedera. Fuit in Bibliotheca Daneſchioldiana n. 586.

1482 fol. Regii, opera & impenſis Bartholomaei Bruſchii, aliter Bottoni Regienſis.

Exſtat, Fabricio teſte, Hieronymi Commelini manu paſſim annotata in Bibliotheca publica Academiae Franequeranae. Vſus eius lectionibus Roma ſibi miſſis Cl. Pontedera: quas non nunquam diuerſas eſſe ab aliis omnibus, apparet Ca. 5, 1.

* 1494 ſiue M CCCC LXXXXIV fol. Bononiae, impenſis Benedicti Hectoris Bononienſis, Ioanne Bentiuo. II reip. bono habenas feliciter moderante.

Exſtat Lipſiae in Bibliotheca Paulina, teſte Schoettgenio. Vtendam etiam habui a Tho. Fritſchio.

† 1496 fol. Bono. per Benedictum Hectorem.

In Catalogo Hulſiano To. I p. 108. n. 1848.

† 1496 fol. Venet.

Laudat Fabricius.

* 1496 ſiue M CCCC LXXXXVI fol. Regii, impenſis Dionyſii Bertochi Regien. imperante Diuo Hercule Eſten.

Eſt Lipſiae in Bibliotheca Paullina, teſte Schoettgenio. Vſus ſum commodante Tho. Fritſchio. Fuit in Bibliotheca Boiſiana n. 2837.

† 1496 fol. Regienſis apud Franc. Mazalum.

Fabricius in literis. Quatuor igitur ſi iſta omnia vera ſunt, quod vehementer mirarer, editiones eodem anno in Italia prodiere. Crucem tribus appoſui, ſine iniuria, ſpero, commemorantium. Poteſt fieri, vt fucum fecerint Bibliopolae.

1498 fol. Regii, apud Dionyſium Bertochium.

Fabricius in literis.

* 1499 fol. Regii, impenſis Franciſci Mazali, imperante Diuo Hercule Eſten.

Eſt in Bibliotheca Academiae Ienenſis. Mihi videbatur nihil differre niſi in ſphalmatis a Bonon. 1494.

1513 fol. Paris.

Laudat Schoettgenius, & negat ſe quidquam diuerſi ab ante editis obſeruaſſe.

† 1513 8vo. apud Aldum.

In Catalogo Hulſiano n. 4072. Sed puto non diuerſam ab ea quam ſtatim laudabimus.

* 1514 8vo. mai. Venet. apud Aldum.

Eſt Vitebergae apud Ill. Bergerum, apud Caſparem Fritſchium Lipſiae, & paſſim in Bibliothecis.

* 1515 8vo. mai. Florentiae opera & impreſſa (*ſic ſcriptum*) Philippi Iuntae, ex recognitione & cum Indice Nic. Angelii.

In Bibliotheca Vinarienſi. Eſt etiam penes me.

1521 8vo. Baſil. *vid. ſub Claſſe proxima.*

* 1521 8vo. mai. apud Iuntas.

Habet Cl. Pontedera: habui & ego commodatam a Tho. Fritſchio, dicebatur autem eſſe Scholae Portenſis. Nihil diuerſum obſeruaui a ſuperiore, niſi quod adiuncta habet vel ad decimum Columellae commentaria Pomponii, vel Codri ad Palladium de inſitione. Alterutrum ita eſſe recordor: vtrum verum ſit iam N. L.

* 1528 8vo. ad Aldinum exemplar, quod in fine dicitur, expreſſa neſcio vbi. Eſt Vitebergae in Bibl. Ill. Bergeri, qui cum inſpiciendi mihi facultatem pro ſua humanitate dediſſet, nihil ab Aldinis diuerſam deprehendi, niſi quod Codri ad Palladium de inſitione ſcholia adiecta ſunt, quae neglexerat Aldus.

* 1529 fol. Pariſiis. venundantur Iodoco Badio Aſcenſio.

Ex Hulſiana Bibliotheca peruenit ad Tho. Fritſchium. Promittuntur in tituli pagina auerſa ſcholia Codri in Palladium de inſitione, quae in libro ipſo non dantur. Sequitur alioquin fere ſectam Aldi. Argumenta & quaedam varietates notantur in margine: paucae adnotationes pagina proxima a Catonis initiis: praefationem habet Iucundi Veronenſis, & eam quam libro de Arboribus praefixit Aldus.

* 1533 fol. Pariſiis apud Galeotum a Prato, in aula maiore Regii Palatii, ad primam columnam: prelo Antonii Augerelli, impenſis autem Ioannis Parui & Galeoti a Prato.

Fuit in Bibliotheca Boiſiana n. 2838. Eſt Lipſiae in Kaeſiana, adſcripta Goeſiani codicis varietate manu Iani Brouckhuſii. Videtur autem ex aſſe referre Aſcenſianam 1529, deſcripta etiam vana illa ſcholiorum Codri promiſſione. Sed margines hic vacui ſunt.

* 1533 8vo. mai. Aldi editio repetita.

Nulla, quam obſeruarim, differentia a priore. Eſt in Bibliotheca Vinarienſi, & paſſim.

† 1534 8vo. Aldi.

Sic Catal. Hulſia. n. 4079. Sed non dubito, quin ſit eadem, quam modo laudauimus.

* 1535 8vo. mai. Baſileae apud Heruagium.

Ad Aldinam & ipſa expreſſa. Eſt penes me.

* 1535 8vo. Lugduni apud Sebaſtia. Gryphium.

Eſt certe apud me volumen Catonem, Varronem, Palladium complexum: nec de altero tomo, qui Columellam cum Ge. Alexandrini & Beroaldi explicationibus & enarrationibus, habere ſolet in Gryphianis & Stephanianis, dubito. Nondum hic ſit mentio Victorii: neque quidquam praefationis hic eſt vel adnotationis. Lectio etiam aperte ad ſectam ante Victorianam pertinet.

* 1536 8vo. Coloniae apud Io. Gymnicum. cum Ge. Alexandrini & Beroaldi explicationibus & enarrationibus.

Adleui meo exemplo, quae Almeloueenius margini adſcripſerat.

* 1541 8vo. Lugduni apud Gryphium.

Eſt certe penes me volumen ſolum Catonem & Varronem complexum, qui in titulo dicuntur *per Petrum Victorium ad veterum exemplarium fidem ſuae integritati reſtituti.* Praefixa praefatio Victorii, quam damus n. X. & in peculiari pagina *Loci aliquot Columellae ad vetuſtorum exemplarium collationem emendati.* Reſpondent paginae & verſus qui hic laudantur Columellae etiam editioni Gryphianae 1548. Haec prima mihi innotuit Victorii editio, & eſſe indicat dies epiſtolae Victorii adſcriptus : niſi eodem tempore in Italia edidit, cuius tamen rei nusquam veſtigium obſeruaui.

* 1542 8vo. Lugduni apud Gryphium Pe. Victorii Explicatio ſuarum in Catonem, Varronem, Columellam caſtigationum.

Eſt in Bibliotheca Vinarienſi: & pars editionis 1541.

* 1543 8vo. Pariſiis apud Robertum Stephanum.

Nihil, credo, differt a Gryphiana modo commemorata. Ego certe nihil memorabile obſeruaui, cum Vinariae in Bibliotheca Ducali tractarem Columellam, & Lipſiae reliqua ab Cl. Kappio mecum eſſent communicata liberaliter. Haec de ipſo contexto & praefationibus intelligi velim. Nam in Victoriana explicatione quaedam auctiora inueni, quam ex editione Gryphiana deſcripta erant iuſſu Cl. Schoettgenii ; eaque in noſtra editione expleui.

* 1548 & 1549 8vo. Lugduni apud Gryphium.

Nimirum Columella qui penes me eſt, itemque in Bibliothecula ſcholae Thomanae Lipſienſis adſcriptum habet annum 1548. Palladius autem 1549. Victorianam explicationem huic editioni adiectam, non obſeruaui.

* 1595 8vo. ex Hiero. Commelini typographio. Cato, Varro, Columella e vetuſtisſimis editionibus ; Palladius e veteribus membranis aliquam multis in locis emendatiores.

† 1629 fol. Paris.

In Catal. Bibl. Menarſia. p. 29. Sed recte Cl. Fabricius monet legendum 1529. Sic.

† 1635 4to. Baſil.

In Catal. Hulſiano n. 4246. Sed eſt haud dubie Heruagiana 1535.

II.

CATO ET VARRO.

* 1521 8vo. Baſileae apud Adamum Petri M. Terentii Varronis in omni literarum genere principis III de agricultura libri. M. Catonis Latinarum literarum (teſte Plin.) parentis lib. I de rebus ruſticis. Habes praeterea Graecarum & priſcarum dictionum enarrationem.

In fine praefationis, cui ſubſcripſit VL. H V G. nihil repetitu dignum obſeruaui, praeter iſta : „ His duobus Adamus noſter periculum facturus eſt, quam non defuturi ſitis, (Lectores) induſtriae eius, & vbi viderit, ſe operam & oleum non perdere, ex Graecis & Latinis „ alios rei ruſticae ſcriptores pari exarabit diligentia. Nec ſolum poſt Aldum hos auctores „ imprimere conatur, vt omnes & minoris emere poſſint, ſed vt emendatiores quoque poſthac habeantur. Valete in Chriſto, & viuat in his ſtudiis, qui dulciſſimos ſoles voluerit experiri.„ Num quid igitur ſpes iam tum erat edendorum γεωπονικῶν Graecorum? Num hic *Adamus Petri* cognatione aliqua contingit Henricum Petri? Nos iam premimur aliis. Caeterum hic eſt ille ipſe liber Meurſianus quem tanto ſemper opere commendat: Sed quem nos ab Aldino rariſſime abire deprehendimus. Vſi autem ſumus exemplo, quod eſt in Bibliotheca Vinarienſi. Habet etiam Vitembergae Ill. Bergerus.

1535. 1541. 1543 vid. Ord. praeced.

* 1576 8vo. Baſileae: adiuncti methodo ruſticae Catonis atque Varronis praeceptis aphoriſticis per locos communes digeſtis a Theod. Zuingero typice delineatae & illuſtratae.

Catonem dedit ex recenſione Victoriana, ex Scaligerana Varronem. Eſt penes me, & ſatis alias etiam obuius.

III.

CATO SOLVS CVM FRAGMENTIS ALIORVM LIBRORVM.

* 1590 8vo. Lugd. Bat. ex officina Plantin. c. n. Auſonii Popmae.
  In Bibliotheca Vinar.
* 1598 8vo. ibidem *(titulo tantum immutato)* adiectis notis Io. Meurſii. *vid. praef.*
  Habui a Tho. Fritſchio.
* 1620 8vo. Franequerae ſumtibus I. Commelini viduae. A. Popma iterum recenſuit & notas addidit. Acc. Io. Meurſii notae, & Popmae liber de inſtrumento fundi.
  In Bibliotheca Vinarienſi & apud me.

IV.

VARRO SOLVS, CVM RELIQVIS LIBRIS ET FRAGMENTIS.

1569 8vo. apud H. Stephanum, c. n. Victorii & Scaligeri.
  Fabric. vid. pr. §. 5.
* 1573 8vo. apud eundem cum iisdem.
  Eſt Lipſiae penes Cl. Chriſtium. Vid. praef.
* 1581 8vo. apud eund. c. iisd.
  Habet Vitembergae Ill. Bergerus. Eſt in Bibliotheca Vinarienſi.

1585 8vo. Pariſiis. Fabricius.
* 1601 8vo. min. Lugd. Bat apud. Chriſto Raphelengium edente & recenſente A. Popma cum ſuis notis.
  Vſus eſt Cl. Pontedera. Habeo & ego.
* 1619 8vo. Durdrechti ex offic. Io. Berewout.
  Conuenit cum Stephanianis, niſi quod paſſim habet varias lectiones in margine. Habeo, & quis non?

1623 8vo. Amſtelod. apud Io. Ianſonium. Fabricius.

V.

COLVMELLA SOLVS.

Separatim quidem impreſſus eſt in Ienſoniana, Bruſchiana, Gryphianis ac Ro. Stephani: ſed tamen vt collectionis totius pars eſſet. Sed

1543 4to. Paris. Columellae liber x ſ. Hortus cum annotationibus Pomponii, Pii, Beroaldi & aliorum. Fabricius.

* – 8vo. ſine mentione anni Argentorati cum Caena Baptiſtae Fierae de herbarum virtutibus.
  Lipſiae in Bibliotheca Paullina.

1543 4to. cum Nicolai Bartholomaei carmine de cultu hortorum, & Georgii Vercellani, Annibalis Crucei Mopſo & Carpo Hieron. Fracaſtorii.

Fabricius in literis.

* 1655 8vo. As veterum nonnullorum, vt & mediae vergentisque aetatis ſcriptorum fere metricorum & medicorum, de re herbaria. videlicet I. L. Iun. Moderati Columellae cultus hort. II. Palladii Rutilii Tauri Aemiliani de inſitione: cum aliorum villaticis carm. III. Walafridi Strabi Germani Hortulus: cum Auli Septimii Sereni Moreto. IV. Macri de viribus herbarum cum appendice. V. Incerti ſcriptoris Graeci de facultatibus plantarum quarundam Epos cum proſa. VI. Theſſali myſterium ad Hermen, de XII herbis per XII ſigna zodiaci & de VII aliis ſecundum VII planetas. VII. Alexandri Imp. de VII herbarum virtutibus quas percipiant ab influentia planetarum. VIII. Io. Mediolanenſis ſchola Salernit. IX. Theſaurus pauperum methodici Barb. X. Apuleii de nominibus & medicaminibus herbar. XI. Antonii Muſae de Betonica. XII. Veſtii Valentis Antiochei de Planetar. naturis, & quibus praeſint in regno minerali, vegetabili & animali. Qui iunctim nunc ita compacti, vt inuicem conferri, emaculari, illuſtrari & enarrari valeant, praemiſſa ſimul de auctoribus ipſis praefatione & ſubiuncto indice herbarum macti ab An. Riuino, Phil. & Med. D. ac P. P. Lipſiae vbi proſtant in Bibliopolio Ellingeriano. Aera Chriſti ∞ Iↄ CLV. 8vo. 1 Alph. pl. 3.

Erat A. 1730 Lipſiae inter manus Keckii, auctionum praeconis. Deterrebat me pretium libri, quem ita rarum eſſe non putabam, quoque mihi non valde opus eſſet, cum in fine iſta moneat auctor: "Cum auctores praemiſſi omnes & ſinguli ex antea editis recuſi „ſint, itaque prout ibi iacebant, fere fuerant relicti; neque naeui ipſi, qui plerisque „adhaerebant, vbique ſublati, nec ipſa adeo ſphalmata typographica, quorum correctionem „B. Lectori commendamus, reliqua animaduerſionibus noſtris reſeruantes. „ Has vero animaduerſiones nunquam prodiiſſe credibile eſt. Certe nec volam nec veſtigium earum attendens quamuis deprehendi. Plagulam modo vnam totius operis, quem textum vocant prodiiſſe, perſuaſerat aliquis Cl. Schoettgenio.

COLVMELLAE VERSIONES.

ITALICA.

1554 & 1564 8vo. Venetiis Petro Lauro Mutinenſi interprete. **Fabricius.**

GALLICA.

1551 4to. Paris. Les douze liures de Lucius Iunius Moderatus Columella des choſes ruſtiques traduits par Claude Cotereau Chanoine de Paris.

Vidit Halae in Bibl. publica Ill. Gebauerus.

1556 ---- reueus & corrigez par Iean Thierry de Beauuais, & imprimez à Paris chez Keruer.

Haec la Croix du Maine p. 55. vt notauit in libro ſuo Almeloueenius. Cl. Fabricius habet annum 1554.

GERMANICAE.

1538 f. *Strasburg* L. Columellae *und* Palladii *Ackerwerck verteutſcht durch Mich. Herren.*

Fuit in Biblioth. Riuin. n. 1356.

* 1612 fol. *Magdeburg*, Agricultur *oder Ackerbau* Columellae *und* Palladii &c. *durch* Theodorum Maium.

In praefatione reprehendit ſuperiorem vt obſoletam & obſcuram. Fuit in Bibl. Riuin. n. 1357. Eſt penes me.

1613 f. quam Fabricius laudat & Catal. Kaeſianus, credo, eadem eſt, itemque ea cui typorum, vt ſuſpicor culpa adſcriptus eſt apud Fabricium 1621.

VI.

PALLADIVS SOLVS.

* 1536 4to. Paris. apud Io. Lodoicum Teletanum, e regione collegii Remenſis. In fine ſcriptus annus M D XXXIX. vter verior?

Ex auctione Hulſiana peruenit ad Tho. Fritſchium: nihil obſeruaui diuerſum ab Aldina. Praefationem non habet, ne Aldi quidem de horis Palladii epiſtolam: vnde ſuſpicabar eſſe partem totius corporis, quod edidiſſet idem typographus. Certe paginae & quam *Signaturam* vocant typographi, oſtendunt, ſuum ſibi opus integrum hoc voluiſſe typographos.

PALLADII VERSIONES.

ITALICAE

1528 4to. Venet. Petri Marini.
1560 4to. Venet. Sanſouini.

Haec Cl. Fabricius in literis, qui etiam hoc addit, Italica Palladii verſio commemoratur a Iulio Nigro p. 539 Hiſtoriae ſcriptorum Florentinorum. Add. Cl. Morgag. Epiſt. I, 12 & 13.

GALLICA.

1553 8vo. Paris auctore Io. Darcio Fabric. ex Crucimanio &c.

GERMANICAE.

In Columella commemoratae.

VII.

VEGETIVS.

* 1528 4to. Baſileae excudit Io. Faber Emmeus Iuliacenſis. editio prima.
Eſt penes me munere Kromayeri collata ad ſingulos apices cum altera.
* 1574 4to. Baſileae per Pe. Pernam. opera Io. Sambuci Pannonii.

VERSIONES.

ITALICA.

1543 8vo. Venetiis cum Hippiatricis Graecis, & Ruſio. Fabricius.

GALLICAE.

— — Carolus Stephanus, teſte Crucimanio apud Fabricium.
1563 4to. Pariſiis Bernardus Podius (du Poy mon clar) Lucenſis in Bearnio. Fabricius ex Verderio.

GERMANICAE.

* 1565 4to. Francof. Vegetii *Thier-Arzneykunſt.*
Lipſiae in Bibliotheca Kaeſiana.

1665 Francoſ. *Arzneybuch der Thiere.*

In Catalogo eiusdem Bibliothecae ſed librum non vidi.

VIII.

CRESCENTIVS.

1471 fol. per Io. Schuſſler Aug.

Eſt apud Io. Gottl. Schwarzium V. C. Altorfii, teſte catalago p. 86.

* 147.. fol. Louanii in domo Ioh. de Weſtfalia hoc induſtrioſo caracteriſandi ſtilo impresſum.

Eſt in Bibliotheca Vinarienſi. Fuit in Riuini. n. 1365. Hunc illi locum aſſignabimus, ſi recte S. R. Loeſcherus in incunab. typogr. p. 150 Stromatei, Io. de Weſtphalia initia collocat in A. 1473. Anno 1474 adſignatur in Catal. Bibl. Hulſ. n. 1852. Sed ſtatim ſine anno aliqua ſubiicitur n. 1853.

1486 fol. Argentinae.

Eſt in Bibliotheca Ienenſi: itemque in Roteburgenſi ad Tubarim, quam vna cum Gymnaſio cui praefectus eſt curat frater meus Andreas Samuel, vir facile celebritatem nominis conſecuturus, ſi res ipſius animusque tuliſſent, vt in publicum exire pateretur, quales in fundo ipſius naſcuntur fructus ingenii cultiſſimi. Fuit etiam in Bibliotheca Riuini n. 1364. & eſt penes Schwarzium quem modo laudaui, quo neſcio an vnus aliquis plures ſaeculi XV codices propitia fortuna nactus ſit: an quisquam melius ſciat vti.

* 1538 4to. Baſileae apud Henricum Petri.

In Bibl. Ienenſi. vſus etiam Cl. Pontedera.

1548 fol. Baſileae. Catal. Bibl. Hulſ. n. 1854.

VERSIONES.

ITALICA.

1536 Venet. typis Bern. de Viano.

1650 Florentiae cur. Coſmo Iunta.

Vtramque laudat Pontedera.

GALLICA.

Refert neſcio vnde Cel. Fabricius in praef. Phyſicotheologiae Derhami praemiſſa, iam 1370 Gallice verſum eſſe.

GERMANICA.

1493 fol. *zu teutſch mit Figuren gedruckt.*

Apud Cel. Schwarzium Altdorfii.

1518 *Strasburg.* Fabricius l. c.

1531 f. *Strasburg durch Hans Knoblauch.*

Bibl. Riuin. n. 1366.

* 1583 f. *Franckf. durch einen Hochgelahrten des Feldbaues Wohlerfahrnen Herrn, der Arzney* Doctorn *in unſere teutſche* Orthographia *und Sprach an Tag gebracht, auch mit andern vielen Sachen gemehret.*

Neque ordinem ſeruat Creſcentii, & alioquin ita diſcedit ab autographo, vt vix agnoſcas. Habet ſchola Thomana Lipſiae.

* 1602 fol. *Strasburg.*

In Bibl. Vinarienſi.

† 1702 fol. *Strasburg.*

In Catalogo MS. Kaeſiano: ſed metuo ne ſit error librarii.

IX.

Mentionem fecimus aliquoties LAVR. RVSII. Cum liber illius videatur eſſe rarior, nobis autem fortuna illius dominium conceſſerit, hic illum vtcunque deſcribemus. Titulus eſt,

Hippiatria ſiue Mareſcalia Laurentii Ruſii ad Nicolaum S. Hadriani Diaconi Cardinalem, in qua praeter variorum morborum plurima ac ſaluberrima remedia, quadraginta tres commodiſſimae frenorum formae excuſae ſunt, vt nullum tam nouo oris vitio laborantem equum inuenias, cui non hinc occurrere poſſis. Pariſiis excud. Chriſti. Wechelus 1531. fol.

Ex praefatione ad lectorem duas tantum obſeruationes ipſis verbis typographi damus, literariam vnam, alteram Criticam.

I. „Gallicum Laurentium propediem proferemus, in quo vertendo conferendoque „cum Mulomedicis totus & aſſiduus eſt homo quidam eruditus —

II. „In ductibus illis litterarum qui *im mu nu* &c. exprimunt, a nobis nihil verearis „diſſentire ſicubi videbimur tibi a recto aberraſſe. Scis enim ita eſſe typos chalcographicos, „vt tam multi huiusmodi ductus coniungi non poſſint, quin certum aliquid explicetur: quo „factum eſt, vt hic cum exemplari noſtro paria facere non potuerimus, quod in iis nihil non habet dubium ac ambiguum. „ Illud non ad Ruſium ſolum, ſed ad omnes prope libros antiquos pertinere, norunt, qui eos tractarunt.

NOTARVM S. SIGLARVM, QVIBVS TVM IN VARIETATE LECTIONIS TVM IN NOTIS NON NVNQVAM VTIMVR EXPLICATIO.

Primo illud vix monere opus eſt Ca. Catonem notare, C. Columellam, V. Varronem & P. Palladium, Reliqua elementari ordine perſequemur. Notat igitur

A. editionem Aldi.
B. Bononienſem.
Barth. in Palladio Barthianum ſ. collatum a Barthio codicem.
Ba. vel Baſ. editionem Catonis & Varronis Baſileenſem 1521.
Ber. Beroaldi enarrationes.
Br. Brouckhuſianas coniecturas.
Cr. Creſcentium.
Durd. editionem Varronis Durdrechtanam.
G. editionem Io. Gymnici.
Goeſ. in Columella Goeſiani codicis lectionem.
Gr. editionem Gryphii.
I. Ienſſonii editionem.
II. Iuntarum.
inſ. inſerit.
L. Codicem Lipſienſem Columellae.
Lugd. Lugdunenſem ſ. Leidenſem Palladii.
Mor. Morgagnum in epiſtolis.
P. vel Pol. Collationem Angeli Politiani. interdum 2 adiicitur ad ſecundae notae codicem, quem vocat, indicandum.
Po. 1. Po. 2 Popmae priorem Catonis vel poſteriorem.
Pom. Iulii Pomponii Fortunati Comm. in X Columellae.
R. Regienſem.
Ry. Ryckianum codicem Varronis.
St. Roberti Stephani editionem.
Vict. Victorium, a V. ante Victorium.
W. Codicem Wratislauienſem.

M. PORCIVS CATO

DE

RE RVSTICA.

CAPITA REI RVSTICAE

EX RHEGIENSI EDITIONE

ANNI CIↃ CCCC LXXXII.

M. P. CATONIS.

1 Quomodo agrum emi pararique oporteat.
2 Patrisfamilias officia.
3 Quomodo agrum in aduleſcentia conſerere oporteat.
4 Bubilia vti bene aedificata habeantur, & vicinia bona.
5 Villici officia.
6 Quibus locis agrum conſeri oporteat.
7 Quo in loco arbuſta & virgae ſerantur.
8 Ficos plurium generum quo loco ſerere oporteat.
9 Vti ſalicta locis aquoſis ſerantur.
10 Quot conſeruos, quot boues aſinosque & miniſtros atque vtenſilia villicum habere oporteat.
11 Alia inſtitutio, quot & quibus conſeruis atque operis inſtrui villicum oporteat.
12 Quot & quae in torculari parari vaſa oporteat.
13 Quomodo torcularium & cellam oleariam parare oporteat.
14 Villam aedificandam fabro quomodo locaueris.
15 Maceriae quomodo aedificentur.
16 Calx quo pacto locetur.
17 Materies qui tempore anni tempeſtiua ſit.
18 Torcularium quomodo aedifices.
19 Quot vaſa vinaria, quibus ſtipitibus & qualiter facias.
20 Trapeti columnella quo ſit concinnanda modo.
21 Cuppa trapeti quomodo fabrefiat.
22 Quomodo faber trapetum accommodet.
23 Quae ad vindemiam in tempore parari opus ſit.
24 Vinum Graecum & helueolum quo fiat modo.
25 Vinum coctum quo fiat modo.
26 Quod vindemia facta, vaſa reponantur.
27 Sementim vti facias.
28 Oleas, vites, ficos, ceterasque arbores cum ſeres, quomodo ſeras.
29 Stercus ad arbores colendas vti diuidas.
30 Quomodo bubus & ouibus frondem des.
31 Ad oleam cogendam quae opus ſint.
32 Vti maturae arbores putentur.
33 Vinea quomodo curetur, & vetus vti renouetur.
34 De ſementi faciunda & quo loco.
35 Quis locis faba, ſiligo & hordeum ſeri debeat.
36 Quod ſtercus praeſtantius ad ſegetem.
37 Quae mala in ſegete ſint.
38 De fornacae calcaria.
39 Quid confici per tempeſtatem debeat.
40 Quid veris tempore fiat.
41 Vitis inſitio, pirorumque & malorum, quali modo fiat.
42 Ficorum & olearum inſitio alio modo.
43 Vites & oleae quomodo infodiantur.
44 Oliuetum quo tempore putetur.
45 Quantam taleam oleaginam decidas.
46 Seminarium quo fiat modo.
47 Arundinetum & vitiarium vti ſeratur.
48 Semina cupreſſi, piri, nucis, & pini, ceterarumque arborum qualiter ſerantur ac foueantur.
49 Vti vinea vetus de loco transferatur.
50 Prata quomodo ſerantur.
51 Propagatio oleae pomorumque.
52 Quae diligentius propagari voles.
53 De foenificio.
54 Bubus pabulum.
55 De lignis domini.
56 Familiae cibaria quanta dentur.
57 Vinum familiae quantum detur.
58 Pulmentarium familiae quantum detur.
59 Veſtimenta familiae.
60 Bubus cibaria.
61 Quomodo ager colatur.
62 Quot ploſtra habere oporteat.
63 Funem quam longum eſſe oporteat.
64 De olea legenda.
65 Oleum viride quomodo fiat.
66 Cuſtodis & capulatoris officia.
67 Cuſtodis in torculari officia.
68 Vaſa olearia & vinaria extollere.
69 Dolia quomodo imbuantur.
70 Bubus medicamentum.
71 Bos ſi aegrotare coeperit.
72 Boues ne pedes ſubterant.
73 Quomodo bubus medicamentum detur.
74 Panem depſiticium vti facias.
75 Libum vti facias.
76 Placentam vti facias.
77 Spiram vti facias.
78 Scriblitam vti facias.
79 Globulos vti facias.
80 Encitum vti facias.
81 Herneum vti facias.
82 Sphaericam vti facias.
83 Votum pro bubus.
84 Sauillum vti facias.
85 Pultem Punicam vti facias.
86 Graneam triticeam vti facias.
87 Amylum vti facias.
88 Salem candidum vti facias.
89 Gallinas & anſeres vti farcias.
90 Palumbum recentem vti farcias.
91 Aream vti facias.

92 Frumento ne noceat gurgulio.
93 Olea ſi fructum non ferat.
94 Fici vti groſſos teneant.
95 Conuolulus in vinea ne fiat.
96 Oues ne ſcabrae fiant.
97 Amurcae vnguentum.
98 Veſtimenta ne tineae tangant.
99 Fici aridae vt integrae ſint.
100 Oleum in metretam vt indas.
101 Virgas myrteas vti ſerues, item aliud genus.
102 Si bouem aliamue quadrupedem ſerpens momorderit.
103 Boues vti valeant.
104 Vinum familiae per hiemem.
105 Si ager a mari longe aberit, vti vinum Graecum ibi facias.
106 Aquae marinae concinnatio.
107 Quomodo labra doliorum circumlinias, odorata vt ſint, & ne quid vitii in vinum accedat.
108 Vinum ſi voles experiri duraturum ſit nec ne.
109 Vinum aſperum vti lene fiat.
110 Odorem deteriorem vti vino demas.
111 Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit, nec ne.
112 Vinum Coum ſi facere voles.
113 Vt bene odoratum ſit.
114 Vinum ſi voles concinnare ad aluum.
115 Vinum ad aluum mouendam.
116 Lentim quomodo ſeruari oporteat.
117 Oleae albae quomodo condiantur.
118 Oleam albam ſecundum vindemiam qua vtaris.
119 Epithyrum album, nigrum, & varium.
120 Muſtum ſi voles totum annum habere.
121 Muſtaceos vti facias.
122 Vinum concinnare ad lotium.
123 Vinum ad iſchiacos.
124 Vt interdiu canes clauſos habeas.
125 Vinum myrteum vti facias.
126 Ad tormina, & ſi aluus non conſiſtat, & ſi tineae ac lumbrici moleſti exſiſtant.
127 Ad dyſpepſiam & ſtranguriam.
128 Habitationem delutare.
129 Area frumentaria vti fiat.
130 Ligna amurca aſpargantur.
131 Dapem pro bubus.
132 Dapem quomodo facias.
133 Propagatio pomorum ceterarumque arborum.
134 Antequam meſſem incipias, vti porcum praecidaneum facias.
135 Tunicae & centones, ferramenta & reliqua vtenſilia vbi emantur.
136 Pollintionem quo pacto dari oporteat.
137 Vineam redemtori partiario quomodo des.
138 Boues quomodo feriis coniungere liceat.
139 Quemadmodum lucum collucare debeas.
140 Si fodere velis altero piaculo quid facere debeas.
141 Si agrum luſtraueris, quid tunc facere debeas.
142 Villici officia.
143 Villicae officia.
144 Lex oleae legendae.
145 Lex oleae faciundae.
146 Lex oleae pendentis.
147 Lex vini pendentis.
148 Lex vino in doliis.
149 Lex pabulo.
150 Fructus ouium qua lege venierit.
151 Quo pacto cupreſſeta ſeri oporteat.
152 Quae Memius & M. Manlius de vino emtoribus admetiendo monſtrauerint.
153 De vino faecato.
154 Vinum emtoribus quomodo admetiaris.
155 Per hiemem de agro aquam pellere.
156 Medicamenta braſſicae.
157 Quot braſſicae genera, & quae natura.
158 Aluum deiicere quo modo oporteat.
159 Ad intertriginem remedia.
160 Luxum vt excantes.
161 Aſparagus quomodo ſeratur.
162 Salſura pernarum & oſſellae Puteolanae.

M. PORCIVS [a] CATO DE RE RVSTICA.

Est interdum praeſtare [b] mercaturis rem quaerere, ni [c] tam periculoſum ſiet [d]; & item foenerari, ſi tam honeſtum † ſiet. Maiores enim [e] noſtri [f] ſic habuerunt [g], & ita in legibus poſiuerunt, Fvrem dupli condemnari, foeneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuem exiſtimarint foeneratorem, quam furem, hinc licet exiſtimari. Et

VARIETAS LECTIONIS.

Cum laudamus Victorianam lectionem, illud intelligi volumus, nihil poſtea mutatum. Paucula, quae Popma ſibi indulſit, ſuis locis indicantur. Editiones, quarum copiam nobis fuiſſe indicauimus, & quae hic tacentur, eas nobiſcum facere, intellige. a) *Marci Catonis Priſci I. B R.* b) *Populo* add. *B. H. A. Gr. G. Eſt int. praeſtantius W.* c) *niſi P. ſi non W.* d) *ſit* hic & p. p. *I. B. R.* †) *Si tam inhoneſtum non ſit W.* e) *enim* abeſt *P.* f) *hoc* add. *I. B. R.* g) *habuere* & p. p. *poſuere* omnes *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

1 De re rvstica) Hunc vnum titulum agnoſcit ipſe Cato apud Ciceronem, in dialogo de ſenectute, vbi ſic loquitur, *Quid de vtilitate loquar ſtercorandi? dixi in eo libro, quem de rebus ruſticis ſcripſi.* Eundem praeferunt omnes libri veteres, ſine vlla varietate, & laudat Gellius 10, 26. Pop. Hicne genuinus libri huius titulus? ambigo, & putem fuiſſe, *de agricultura.* Agellius ita citat 3, 14 *M. Cato in libro, quem de agricultura conſcripſit.* Varro etiam de R. R. 1, 2 *Annon in magni illius Catonis libro, qui de agricultura eſt editus, ſcripta ſunt permulta ſimilia?* colligas quoque ex Plinio 14, 4 *Catonum ille primus triumpho, & cenſura ſuper caetera inſignis, magis tamen etiamnum claritate litterarum, praeceptiſque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima vero agrum colendi, illius aeui confeſſione, optimus ac ſine aemulo agricola.* Et ex Columella 1, 1 *Vt agricolationem Romana tandem ciuitate donemus (nam adhuc iſtis autoribus Graecae gentis fuit) iam nunc M. Catonem cenſorium illum memoremus, qui eam Latine loqui primus inſtituit.* Eiiciam igitur vulgatam inſcriptionem, vt nouam ac commentitiam? non auſim, cum idem Agellius illam laudet 10, 26 *Atqui Cato in libro de re ruſtica, fundus inquit &c.* Quid ergo? dicam, quod cenſeo. Hunc librum ſuum gemino titulo inſcripſit Cato, *de agricultura,* ſiue *de re ruſtica.* Cum enim plus eſſet in libro, quam primus ille titulus promitteret, ſecundum addidit, qui latius ſe extenderet. Sic etiam Varro gemina libros ſuos inſcriptione inſigniuit: ſic Cicero, ſic Salluſtius, etſi hodie hoc minus appareat. Nam quin ille librorum ſuorum titulos duplicauerit, dubium non eſt, ita enim inſcripſit. *Catilina, ſiue bellum Catilinarium.* Item *Iugurtha, ſiue bellum Iugurthinum.* Liquet ex Agellio, Nonioque: quod tamen ante me nemo, quod ſciam, obſeruauit. Iudica, ſerie & erudite Lector, nam libet teſtari in aditu hoc: *Odi profanum vulgus, & arceo.* Mevrs. Num ita inſcripſerit hoc opus Cato, merito dubitat Ioannes Meurſius. M. tamen Tullius vulgatam inſcriptionem tueri videtur; ſiquidem in libro *de ſenectute* Catonem haec narrantem inducit, *Quid de vtilitate ſtercorandi loquar? dixi in eo libro, quem de rebus ruſticis ſcripſi* Ponted. add. locus Gellii, quem laudamus ad 1, 3 *vbi naues ambulant.*

1 Est interdvm praestare) Locus ita interpungendus; & eſt antiqua locutio, cui fere ſimilis illa Terentii Hecyra, *ſi eſt, vt velit reducere vxorem, licet:* & Horatii lib. 1. epiſt. 12, 2 *Non eſt, vt copia maior, ab Ioue donari poſſit:* et Ciceronis in Laelio, *Eſt quatenus amicitiae dari venia poſſit.* Vbi *Eſt interdum, Eſt vt, Eſt quatenus,* vſurpantur ornatus cauſa; quemadmodum apud Graecos ἔϛιν ὅτε, ἔϛιν ὡς, ἔϛιν ὅπῃ. Significat enim *praeſtat interdum, ſi volt, non poteſt.* Pop. Fere adducor, vt Catonem exiſtimem velle ſignificare, interdum mercaturis praeſtantiam quaeri, mercatura enim diuites cum reddat, praeſtantes, & excellentes efficit. Alii, *eſt praeſtare,* pro *ſatius eſſe,* explicant: ſed illud alterum verius mihi videtur Tvrn. 28, 47. Conſtructionis huius exemplum eſt Hor. 2 Sat. 5, 104 *Eſt gaudia prodentem vultum celare.* Barth. 11, 3 p. 516 & 517 ita παραφράζει, bene praeſtando negotiationibus, res aliquando paratur. It. 29, 6 p. 1362 *praeſtare* h. l. interpretatur, ſuis rebus praeeſſe. Verius & ſimplicius cum Gron. obſ. 4, 8 p. 118 *Eſt praeſtare* interpretamur *praeſtat, melius eſt.* De hoc vſu verbi *eſt* cum infinito copioſe Cortius ad Sall. Iug. 110, 3 vbi hunc ipſum Catonis locum in primo agmine collocat.

1 In legibvs posivervnt) Teſtimonio Grammaticorum cognouimus vetuſtiſſimos autores *poſiui* ſaepe protuliſſe: quare, cum hic, & non multo poſt iterum ſic in manuſcriptis codicibus ſcriptum inuenerim, Catoni ſuum ſermonem reddendum cenſui. Nam ſic etiam locutum fuiſſe Catullum in hymno Dianae, manifeſtum eſt, fortaſſe etiam eiuſdem aetatis Poeta in Iambo, quo Catulli Phaſelum imitatus eſt, idem tempus eadem ratione protulit: ita enim arbitror verſiculum illum legi oportere: *Tua in palude*

2 Et virum bonum cum laudabant, ita laudabant, BONVM agricolam bonumque colo-
3 num. Ampliſſime laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Mercatorem autem ſtrenu-
um ſtudioſumque rei quaerendae exiſtimo; verum (vt ſupra dixi) periculoſum & cala-
4 mitoſum. At ex agricolis & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeque
pius quaeſtus, ſtabiliſſimusque conſequitur, minimeque inuidioſus: minimeque male cogi-
tantes ſunt, qui in eo ſtudio occupati ſunt. Nunc (vt ad rem redeam) quod promiſi, inſti-
tutum principium [h] hoc erit.

I. PRAEDIVM quum [i] parare cogitabis, ſic in animo habeto, vti ne cupide emas, neue opera tua parcas [k] viſere, & ne ſatis habeas ſemel [l] circumire. Quoties ibis,

toties

VARIETAS LECTIONIS.

h) *primum* omnes *a. V.* [C. I.] i) *cum comparare Cr.* & omnes *a. V.* k) *Cr. perdas. nec ſatis. videre W.* l) *ſemel* omitt. *I. B. R. it. W.*

NOTAE VARIORVM.

lude depoſiſſe ſarcinas, vt *depoſiſſe*, pro *depoſuiſſe*, imminuto verbo dixerit. Quanquam alia ratione *depoſuiſſe* illic ſine vitio dictum eſſe, defendi poteſt, vt ϲυνίζηϲιϲ in media voce fiat. VICTOR. Exiſtimamus deſignari legem aliquam ex duodecim tabulis, licet haec non reperiantur in iis fragmentis, quae hodie in manibus habentur. VRSIN. Intelligit leges duodecim tabb. in quibus praeter caetera capita, de furtis hoc fuit, SI ADORAT FVRTO, QVOD NEC MANIFESTVM ESCIT DVPLIONEM LVITO De foenore autem ita cautum, ne quis vnciario foenore amplius exerceret, vt refert Tacitus 5; etſi non meminit de poena quadrupli, quam demum Valentinianus Imperator conſtituit in foeneratores, qui quidquam vltra centeſimam accepiſſent l. 11 C. Theod. de vſuris POP. V. C. *Poſuere.* Sed illud Catonis aeuum, & ſtylum magis redolet. Veteres enim, *peſiui*, dicebant. Plautus Aſinaria, *Quin pol, ſi repoſiui remum ſola ego in Caſteria.* et ita reſcribendum apud Nonium, *Caſteria.* MEVRS. Alia loca Plauti, & Apuleii adfert Priſcianus 10, 104 SCHOETTG.

1 FVREM DVPLI CONDEMNARI) Haec conſuetudo legibus & diuinis, & humanis recepta eſt. Ipſe Deus Exod. 22, 4 & 7 furem duplum reddere debere praecipit, id quod ipſum apud Athenienſes quoque obſeruatum eſſe docet Meurſius, Themide Attica 2, 1. Aliter tamen ſanxit Iuſtinianus, *qui furti manifeſti poenam dupli, nec manifeſti quadrupli reſtitutionem poenae loco ſtatuit.* §. 5 I. de oblig. quae ex delicto naſc. §. 23 I. de actionibus & §. 1 I. de poena tem. litig. SCH.

1 FOENERATOREM QVADRVPLI) Vnde etiam quadruplatores appellati. Feſtus, *Quadruplatores dicebantur, qui eo quaeſtu ſe tuebantur, vt eas res perſequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio.* Vide Aſconium in Diuinat. & Verr. 4 MEVRS. Addantur Marc. Donatus ad Capitolinum in Antonino Pio p. 873, & Turnebus aduerſ. 3, 9 SCH.

1 QVANTO PEIOREM CIVEM) Huc pertinet, quod Cicero extremo 2 de Offic. ait, hunc ipſum Catonem aliquando rogatum, quid eſſet foenerari? reſpondiſſe, *Quid hominem occidere?* MEVRS.

2 ET VIRVM BONVM CVM LAVDABANT) De hoc dixi in ſpicilegio Theocritico Idyllio 9 MEVRS. Citat hunc locum Plinius H. N. 18, 3 SCH.

3 PERICVLOSVM ET CALAMITOSVM) Horatius, (Epiſtola 1, 1, 45) *Impiger extremos currit mercator ad Indos Per mare, pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes,* MEVRS.

4 AT EX AGRICOLIS) Vide Cic. in orat. pro S. Roſcio Amerino. MEVRS. & Vegetium de re militari 1, 3 SCH.

4 VIRI FORTISSIMI) Plin. 18, 5 ſ. 6 *Fortiſſimi viri, & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur minimeque male cogitantes.*

4 PIVS QVAESTVS) eſt legitimis & bonis artibus quaeſitus. *Pius* enim idem aliquando notat, quod iuſtus, id quod obſeruat, & exemplis probat Rittershuſius ad Guntheri Ligurinum 1, 36. Ad rem ipſam, quod attinet, paria cum noſtro ſcribit Ambroſius de Offic. 3, 6 *Bona quidem eſt agricultura, quae fructus miniſtrat omnibus, quae ſimplici induſtria adcumulat terrarum foecunditatem, nihil doli, nihil fraudis, interſerens:* Adde Varronem 3, 1, 5, Columellam praef. n. 7. SCHOETTG.

C. 1, 1 PRAEDIVM CVM PARARE) Pleraque huius capitis laudat Plinius 18, 5 ſ. 6 ita tamen, vt ſententiam confirmet, cum verborum varietate, vel nulla, vel tali, quae potius Plinio appendenti ſententiam, non adnumeranti verba, tribuenda videatur, quam libri, quo vſus eſt, diuerſitati. Alia ratio eſt Creſcentii, qui & ipſe totum fere caput in ſuas areolas tranſtulit 2, 12. Hunc ordine deſcripſiſſe, verba Catonis apparet, & ex Codice quidem eo, qui ne voces quidem dirimeret, nedum vt interpunctione crebra intellectum iuuaret. Itaque non tantum mox ab

initio

oties magis placebit, quod bonum erit. Vicini quo pacto niteant, id animum [m] aduertito: in bona regione bene nitere oportebit: & vti [n] eo cum introeas, circumſpicias, vti inde exiri poſſit: vti bonum caelum habeat, ne calamitoſum ſiet. Solo [o] bono, ſua virtute valeat. Si poteris, ſub radice montis ſiet, in meridiem ſpectet, loco ſalubri, operariorum copia ſiet, bonumque [p] aquarium, oppidum validum prope ſiet, aut mare, aut amnis,

VARIETAS LECTIONIS.

m) *animaduertito I. B. R. Ba. A. G. Gr. id aduertito Cr.* n) omitt. *eo I. B. R. W.* omitt. *cum Cr.* o) *ſolum bonum I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* ipſeq. forte *Plin.* ſed nobiſcum reliqui & *Cr.* p) *bonum: in quem aquarium I. B. R. it. W. boumque, ibique aquarium* reliquae *a. V.* nobiſcum *P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

initio legit, pro *comparare, comparatione*, & pro *parcas, perdas*, (quae potius typographo tribuenda putem, *comparaoe* legenti &c.) ſed fere ſemper, vbi eſt in Catone *ſiet*, quo inciſum clauditur, ille orditur interpunctum, diuiſis vocibus: *ſi et.* Nolui haec diſſimulare eorum praeſertim cauſa, qui in libris vetuſtis verſari incipiunt, quos de moribus librariorum diligenter admonuiſſe, operae pretium eſt.

1, 1 NEVE OPERA TVA.) Iam MEVRSIVS hic laudat C. 1, 4, 1. *vbi Caeſonianum hoc praeceptum* vocat, quo *fertur vſus etiam Cato.* Neſcio, cur *fertur*, dicat, de eo, quod etiam Plinius l. c. ex libro Catonis profert.

1, 2 VICINI QVO PACTO NIT.) Columella lib. 1, 3 *De vicini commodo non eſt quidem certum, quem nonnunquam mors, aliaeque nobiscum diuerſae cauſae mutant. Et ideo quidam reſpuunt Catonis ſententiam: qui tamen multum videntur errare*, & quae ſequuntur. Vide Heſiodum etiam lib. 1 Huc pertinet illud Themiſtoclis, qui domum venditurus addebat, ὅτι καὶ καλὸς ἔχοι γείτονας, vt ait Plutarchus. MEVRS. *Nitere* eſt felici conditione gaudere, in qua notione, de iumentis & pecoribus adhibetur, quae pinguia ſunt. Sed haec iam obſeruarunt I. F. Gronouius ad Phaedrum 3, 8, 4 & Burmannus ad Petronium c. 99. Confer autem de re ipſa Greenium de ruſticatione, & villis veterum. 2, 3, p. 196. 197. SCH. Vera ſunt, quae ex Columella, & aliunde hic laudant viri docti; ſed hic quidem non eum locum tractat, proprie Cato, verum hoc modo ſibi vult, ſi vicini bene habere videantur inde coniecturam capi de bonitate ſoli & caeli.

1, 2 VTI INDE EXIRI POSSIT) id eſt, videas, quos euectus habeat ad exportanda, quae pecunia mutanda ſunt, & foras danda. TVRN. 28, 47 Locus relictus fere a viris doctis, cum tamen interpretatione, ſi quis alius, egeat. Dicam quid putem, libenter auditurus meliora monentes. Reſpicere igitur videtur vir ſapiens ad fabulam, quae etiam apud Phaedrum eſt 4, 8 de capro, qui *non circumſpexerat, vti exire poſſet* e puteo, in quem a vulpecula inuitatus, deſcenderat, quae illum deinde *clauſo reliquit haerentem vado.* Et multi maiora copiis ſuis praedia emunt, ac iis ſe implicant negotiis, quorum facilius eſt initium, quam finem inuenire. Plane probarem hanc interpretationem, ſi ea, quae praecedunt, & quae proxime ſequuntur, ſatis reſponderent. Quod tamen in Catonis hoc libello omnino eſſe neceſſarium, nemo, credo, qui totum legerit, dixerit. Poſſis tamen etiam referre ad ſalubritatem, ne ſit pro agro ſepulcrum, & domus illa, *vnde negant redire quemquam.* Et ita conueniret cum his, quae ſequuntur.

1, 2 VTI BONVM CAELVM HABEAT.) V, 1, 2, 8 C. 1, 3, 1.

1, 2 CALAMITOSVM) *Calamitas* proprie eiusmodi tempeſtas eſt, plerumque grando, quae calamos ſolet frangere, apud Terentium & alios. V. Becmannus Orig. p. 317 Gronouius obſeru. 3, 9. Inde h. l. *calamitoſum*, quod multis tempeſtatibus eſt ſubiectum SCH.

1, 3 SVB RADICE MONTIS) V. 1, 7, 1 Plin. 17, 5 ſ. 3. *Cato agrum optimum iudicat ad radicem montium, planitie in meridiem excurrente.*

1, 3 BONVMQVE AQVARIVM) Hic veterem ſcripturam reſtituimus, quam nonnullae etiam coniecturae adiuuant. Ne autem cuncta, quae variauimus, quamuis minuta, aut aperta explicare cogamur, ſemel quam rationem in hoc negotio ſecuti ſimus, exponere placuit. Sciant igitur omnes, quaecunque immutata inuenerint, ad fidem priſcorum codicum reducta eſſe, nec temere nos ab ipſis diſceſſiſſe: quod ſi unquam coniecturis ducti nobis aliquid permiſimus, ſuſpicionis noſtrae cauſam reddemus, & in quo parua etiam licentia vſi ſumus, oſtendemus. VICT.

1, 3 OPPIDVM VALIDVM) Munitum, & frequens, vt fructus inuehere ſine iniuria, & facile poſſit diuendere. Vſurpat Salluſt. lib. 1. Hiſtor. *Vrbem validam multos dies reſtantem, pugnando vicit.* Et in Iugurtha; *Erat inter ingentes ſolitudines oppidum magnum, atque validum*: etſi ibi in pleriſque libris veteribus eſt *valens*: id quod Cyprianus Popma, frater meus, & poſt illum alii receperunt. Gellius memoria lapſus hic legit *oppidum prope amplum.* POP.

1, 3 QVA NAVES AMBVLANT) Ennius apud Feſtum in Rigido, *Inde parum per caerula nauibus ambulabant.* Sic enim antiqui litteram *l* geminabant metri cauſa. Cicero etiam Xenophontem imitatus, *Xerxen nauibus maria ambulauiſſe*

4 amnis, qua naues ambulant, aut via bona, celebriſque [q]. Siet [r] in iis agris, qui non
ſaepe dominos mutant: qui in his agris praedia vendiderint, quos pigeat vendidiſſe: vti
bene aedificatum ſiet. Caueto [s] alienam diſciplinam temere contemnas. De [t] domino
5 bono colono, bonoque aedificatore melius emetur. Ad villam cum venies, videto vaſa
torcula & dolia multa ne ſient. Vbi non erunt, ſcito pro [tt] ratione fructuum eſſe. In-
6 ſtrumenti [u] ne magni ſiet, loco bono ſiet. Videto quam minimi inſtrumenti, ſumptuo-
ſusque [x] ager ne ſiet. Scito idem agrum quod hominem, quamuis quaeſtuoſus ſiet, ſi
7 ſumptuoſus erit, relinqui [y] non multum. Praedium quod primum ſiet, ſi me rogabis,
ſic dicam. De omnibus agris, optimoque [z] loco ſi emeris iugera agri centum, vinea
eſt prima, ſi vino multo [a] ſiet; ſecundo loco hortus irriguus, tertio ſalictum, quarto ole-
tum,

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ſecus ei: celebris ſiet. In is agris W. celebris quae ſiet. In h. a. Ienſ.* pro *quae B. R. que.* r) *ſiet autem & in I. I.* & reliquae *a. V.* s) *caueto ne al. Cr.* & omnes *a V.* t) *a domino Cr.* ſed *de* etiam Plin. tt) *pro* om. *Meurſ. & Po.* u) *inſtrumenti magni ne ſiet: bono loco ſiet* omnes *a. V. inſt. m. copia, bono loco ne ſiet, vtile W. Inſtrumenta multa vel pauca ſint videto Cr.* quae paraphraſis potius. x) *que* abeſt in omnibus *a. V.* y) *relinquere W. I. B. R. relinquit H.* z) *optimo loco emito i. c. a. Vinea W. I. B. R.* a) *multa eſt W.*

NOTAE VARIORVM.

bulauiſſe dixit. VRS. Conferri iubet haec Druſius Quaeſt. Hebr. 3, 59 cum illis Pſalm. 104, 26 שם אניות יהלכון, *ibi naues ibunt.* SCH. Gellius 10, 26 cum defendit Salluſtium, qui *transgreſſum*, pro transfretatione dixerat, *Qui autoritatem requirunt*, inquit — *volo, vti reſpondeant, quantum exiſtiment intereſſe*, ingredi, *atque* ambulare. *Atqui M. Cato in libro de re ruſtica*, fundus, *inquit*, eo in loco habendus eſt, vt & oppidum prope amplum ſit, & mare, aut amnis, qua naues ambulant.

1, 3 VIA BONA CELEBRISQVE) quae ab hominibus, & viatoribus ſaepe frequentatur. Vide, quae de voce *celebris* congeſſit ZINZERLINGIVS Promulſ. Crit. c. II. Intelliguntur autem viae publicae per totam fere Italiam lapidibus ſtratae, de quibus in compendio Lipſius de Magnit. Rom. 3, 10. SCHOETTG.

1, 4 QVOS PIGEAT VENDID.) Malim *hos*: ratio aperta dicendo obſcurari poteſt, non explicari.

1, 4 CAVETO ALIENAM DISCIPL.) V. C. *Caueto, ne alienam d.* Lego, & interpungo. *Vti bene aedificatum ſiet, caueto. Ne alienam d.* MEVRS.

1, 4 AEDIFICATORE) qui magna aedificandi voluptate tenetur. Nepos Attico 13, 1. *Nam cum eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator.* Et Ancus, *aedificator* audit Floro 1, 8, 4 Columella 1, 4, 8 *Eleganter igitur aedificet agricola, nec ſit tamen aedificator.* SCHOETTG.

1, 5 ET DOLIA MVLTA NE SIENT) i. e. an ſient. Cum videam viris non indoctis inſolens videri, vt, *ne* ſeparatim poſitum interrogationi ſeruiat, adeo quidem, vt de emendandis illis auctorum locis cogitent, vbi ita ponitur, iuuat uno loco proponere, quae adhuc obſeruaui eius formae exempla. Plautus igitur Aul. prol. verſu ult. *Credo aurum inſpicere vult, ne ſurreptum ſiet*, h. e. ſitne ſurreptum. Id. Capt. 1, 2, 24. *Viſam, ne nocte hac quippiam turbauerint*, h. e. turbauerintne. Id. Pſeud. 1, 2, 71. *ne illi audeant id facere*, h. e. illine audeant. Terent. Andr. 4, 4, 45. ex fide caſtigatiſſimarum editionum, quem deſerere nobis non videbatur debuiſſe Bentleius, *Audiui iam omnia. Ah ne tu omnia?* h. e. tu ne omnia audiſſes. Video tamen Baſ. & Heru. hic & paulo ante τὴν *ne*, ad praecedentem vocem admouere.

1, 5 PRO RATIONE FRVCTVVM) Sed illud non credo voluiſſe Catonem, multa dolia ſi ſint, vberes fructus hinc intelligi.

1, 6 VIDETO, QVAM MINIMI INSTRVMENTI) Haec non pugnant iis, quae ſ. 5 dixerat de paucitate doliorum. *Inſtrumenti* enim vox multo patet latius & comprehendit, quae v. g. noſter c. 10. & 11. complectitur, quaeque V. 1, 17, 1 in *genus vocale, ſemiuocale & mutum* partitur. Ille igitur ager haud dubie melior, qui eoſdem fructus minori inſtrumento cultus reddit. Huc pertinent ea, quae ſequuntur.

1, 6 IDEM AGRVM, QVOD) ſingulare dicendi genus, quod non memini, alias me obſeruare: forte Graeciſmus τὸσον ὅσον. Alius dixiſſet *itidem* agrum, *vt* hominem &c. Caeterum *relinquere* prope eſt vt malim.

1, 7 PRIMVM) primarium, maximae vtilitatis, & optimae conditionis, quemadmodum alias in hac ſignificatione occurrere notant Barthius ad Gratium v. 437. Reineſius ad Daumium epiſt. 46. SCHOETTG. Caeterum hanc ipſam Catonis gradationem refert Varro 1, 2, 7 & ex eo Creſc. 2, 26.

I, 7 VINEA EST PRIMA) in duobus libris

tum [b], quinto pratum, ſexto campus frumentarius, ſeptimo ſilua caedua, octauo arbuſtum, nono glandaria ſilua.

II. Paterfamilias vbi ad villam venit, vbi larem familiarem ſalutauit, fundum eodem die, ſi poteſt, circumeat: ſi non eo die, at poſtridie. vbi cognouit quomodo fundus cultus ſiet, operaque quae facta infectaque ſient, poſtridie eius diei vilicum vocet, roget quid operis ſiet [c] factum, quid reſtet, ſatisne tempori opera ſient [d] confecta, poſſitne quae reliqua ſient conficere: & quid [e] factum vini, frumenti, aliarumque rerum omnium. Vbi ea cognouit, rationem inire oportet operarum [f], dierum. Si ei opus non apparet, a dicit

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Oliueta Varr. & Cr.* [C. II.] c) *ſiet* omitt. *I. B. R.* d) *ſiant: confectaque durare poſſint, aut quae reliqua ſient conficere W. I. B. R.* niſi quod *B. R. ſiant quae: ſient confecta, quae dur. poſſ., quid reſtet, aut quae relicta* (*Ba. & A. reliqua*) *ſient conficienda*, reliqui *a. V.* nobiſcum *etiam Pet. Cr.* e) *ecquid Po.* 2 in not. f) *operarium* omnes *a. V. praeter B. R.* etiam *Ba.* in qua vidiſſe vult *operariorum* Meurſ. Nobiſcum *Pol. & Cr.*

NOTAE VARIORVM.

libris manuſcriptis [etiam Politiani] eſt, *vel ſi vino multo ſiet.* Vnde apparet legendum eſſe, *ſi bono, vel ſi vino multo ſiet*, atque hoc modo legiſſe Varronem, conſtat ex libro 1, 7 de re ruſtica, in quo ita citat hunc locum, Cato *quidem gradatim proponens, alium alio agrum meliorem dicit eſſe in novem diſcriminibus, & quod ſit primus, vbi vineae poſſunt eſſe bono vino & multo &c.* Sed *aut multo* legendum videtur. Putamus autem apud Catonem, ex *vono* (nam ita ſcribebant pro *bono*) factum fuiſſe *vino*, & mox eam vocem expunctam, quod bis poſita eſſet. Vrs.

1, 7 Septimo silva caedva.) Columella 3, 3. *Atque optabiliorem pratorum poſſeſſionem, paſcuorumque vel ſiluae caeduae iudicent.* Siluarum autem duo erant genera: hae ſacrae, illae profanae. Sacras caedere non licebat. Arnobius 7. *Nunquid erui ſacratiſſimos lucos, aut religioſa quaedam loca, ſubſtructionibus pollui, profanarique priuatis?* Profanas licebat, unde & *caeduae* dicebantur. Feſtus, *Conlucare dicebant, cum profanae ſiluae ramos deciderent officientes lumini.* De ſilua autem caedua ita Caius L. 7 ad Edictum. *Silua caedua eſt, vt quidam putant, quae in hoc habetur, vt caederetur. Seruius eam eſſe, quae ſucciſa rurſus ex ſtirpibus, aut radicibus renaſcitur.* De ſacra iſta Statii Thebaid. 3 etiam capienda. *Caedere nec validas ſanctis e ſtirpibus haſtas, Nec pudor emerito clypeum veſtiſſe iuuenco.* Mevrs.

2, 1 Paterfamilias) Veteres dominorum tyrannicum nomen abominati. *Patres familias*, ſe dici volebant. Seneca ep. 47. *Ne illud quidem videtis, quam omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, patrem familiae appellauerunt: ſeruos, quod etiam in mimis adhuc durat, familiares.* Macrobius Saturnal. 1, 11 vbi totum hoc Senecae deſcripſit, *Et Maiores noſtri omnem Dominis inuidiam, omnem ſeruis contumeliam detrahentes, Dominum patrem familias, ſeruos familiares appellauerunt.* Apud antiquiſſimos tamen *patres familiae* dicebantur generis principes, & *familiares* non ſerui, ſed qui eiusdem eſſent familiae. Feſtus, *Famelia aurea in liberis hominibus dicebatur, quorum dux, & princeps generis vocabatur pater, & mater familias. Vnde familiae Pompiliorum, Valeriorum, Corneliorum, & familiares ex eadem familia, poſtea hoc nomine etiam famuli appellari coeperunt, permutata I cum V littera* Mevrs. Sed vide mihi editionem Feſti Dacerianam, vbi *familia antea* legitur &c.

2, 1 Vbi larem fam. sal.) Veteres, ut peregre in patriam appellentes, Genium regionis ſalutabant (qua de re abunde dixi ad Lycophronem) ita cum domum rediiſſent, larem familiarem. Videmus hoc apud Catonem & Symmachum L. 5 epiſt. 72. *Octauo demum die multa reluctatus itineris difficultate larem patrium ſalutaui.* Colebant autem eum propter maiores, qui erant ibi ſepulti; nam veteres in ſuis domibus ſepeliebantur, vt noto in curis ſecundis ad Lycophronem: Seruius Aeneid. 6 *Apud maiores omnes homines in ſuis domibus ſepeliebantur; vnde ortum eſt, vt lares colerentur in domibus.* Colebatur autem (vt notum eſt) in foco, vnde & veteres frugaliores ibi cibum ſumebant. Saluianus de prouid. Dei 1. *Nunquid parcam illam tunc agreſtemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant; cum viles ac ruſticos cibos ante ipſos quibus exercebantur focos ſumerent?* id quamuis poſtea mutarit, in villis tamen inter ſeruos ruſticos nihilominus factitatum. Columella 11, 1 *Conſueſcatque ruſticos circa larem domini* (ſcripſerim *domi*) *focumque familiarem ſemper epulari.* Mevrs.

2, 1 Vbi larem fam. sal.) Haec verba omiſit Creſc. 2, 12 credo religione ductus.

2, 1 Et qvid factvm vini) Non tantum de oleo *facere*, dixerunt veteres, ſed & de vino; quomodo Lycophron quoque Ἔρξιν τε ῥέζειν, ἠδ' ἀλοιφαῖον λίπος. Mevrs.

2, 2 Si ei opvs non apparet) h. e. ſi non conſtat ratio, ſi non ſatis operis factum videtur domino pro operarum i. e. hominum

dicit vilicus ſedulo ſe feciſſe, ſeruos non valuiſſe, tempeſtates malas fuiſſe, ſeruos aufugiſſe, opus publicum effeciſſe. Vbi eas aliasque cauſas multas dixerit [g]; ad rationem operum operarumque vilicum reuoca.
3 Cum tempeſtates pluuiae [h] fuerint, videto [i] quot dies, quaeue opera per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari, villam purgari, frumentum transferri, ſtercus foras efferri, ſterquilinium fieri, ſemen purgari, funes veteres ſarciri, nouosque fieri [k]: centones, cuculiones familiam oportuiſſe ſibi [l] ſarcire.
4 Per ferias [m] potuiſſe foſſas veteres tergeri [n], viam publicam muniri, vepres recidi, hortum [o] fodiri,

VARIETAS LECTIONIS.

g) *dixit P. Cr.* non male. h) *pluuiaeue* omnes *a. V. & pluuiae Cr.* i) tria verba *vid. q. dies* omitt. *W.* k) *Fieri centones: cuculionesue* omnes *a. V.* nobiſcum *Cr.* l) *ſibi* omitt. *I. B. R. potuiſſe* pro *oport. Cr.* m) *potuiſſe* omitt. *I. B. R. item Ba. H. A. Gr. G.* qui & inſer. *vero*, quod habent etiam *I. L.* n) *tergi Pol. & Cr. tergere I. B. R.* o) *ortos W. hortos I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

num opus facientium, ac dierum, numero. Turn. 28, 47 huc refert Plautinum illud Trin. 2, 4, 7 *Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.*

2, 2 DICIT VILICVS) V. C. *Villicus*, ſed hoc magis placet: nam veteres non geminabant *l* literam. Feſtus, ABOLOES, *dicebant, pro* AB ILLIS. *Antiqui enim litteram non geminabant.* Lego, *a. enim l litteram n. g.* Facile videre eſt originem mendi. Dicebatur autem, *Villicus*, qui a patrefamilias villae curandae praeponebatur. Varro de re ruſtica 1, 2 *Villicus agri colendi cauſa conſtitutus, atque appellatus a villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum veneunt.* MEVRS.

2, 2 SEDVLO SE FECISSE) V. C. *ſedolo*, quod duobus modis accipi poteſt, & pro *ſedulo* ἀρχαϊκῶς, vt *Conſol*, pro *Conſul*; & pro, *ſine dolo*, vt eſt in fragmentis legum vetuſtarum. VRS. Suppetias fert Vrſino Creſc., qui *ſe dolo caruiſſe* ſcripſit; forte, quod vim τῆς *ſe* non perciperet, *feciſſe* in *caruiſſe* mutauit. *Se dolo*, vt in LL. XII Tabb. *ſe fraude.* Ipſum *ſedulo* paſſim ita interpretantur Donatus, Nonius, Gloſſae: vt quicquid ſit de ſcriptura, intellectus certe is ſit, quem dicimus.

2, 2 OPVS PVBLICVM EFFECISSE) opera publica ſunt miniſteria veterum, qui ſeruos ſuos ad reparanda balinea, conficiendos aggeres, ſternendas vias, purgandas cloacas, non nunquam etiam ad curſus publicos mittebant. Haec ſeruitia agebant, vel priuatorum ſerui, vt ex hoc Catonis loco conſtare poteſt, vel ſerui publici, qui integrae alicuius ciuitatis, & reipublicae ſumtibus ad hoc alebantur; de quibus eorumque ſeruitiis agunt Petrus Faber ſemeſtr. 2, 5. Lipſius Elect. 1, 22. Pignorius de ſeruis p. 65, ſ. SCHOETTG. Si audaci mihi eſſe liceat, in vna litterula pro effeciſſe ſcribam *offeciſſe*, impedimento fuiſſe, ne plura fieri potuerint, *officere* vocem antiquam & Catone non indignam Lucretius oſtendit, qui frequenter ea vtitur.

2, 2 OPERVM OPERARVMQVE) Ita habent omnes, quos vidi, editi Catonis libri, nempe Ienſonii, Aldi, Iuntae, Gymnici, Stephani, Gryphii, Commelini, Raphelengii, cum Meurſii, ac Popmae annotationibus. Ego pro *operum* legendum opinor *dierum*, quod patet ex illis: *Rationem inire oportet operarum dierum.* Item *cum tempeſtates pluuiae fuerint, videto quot dies. Quaeque opera per imbrem fieri potuerint.* PONTED. Vulgatam tamen etiam agnouit Creſcentius; & *operae* dierum notionem includunt. Eſt enim opera, quantum vno die, operis poteſt fieri. Vid. Ind.

2, 3 TEMPESTATES PLVVIAE) non penitus damno lectionem omnium ante Vict. *pluuiaeue*, aut Creſc., *& pluuiae.* Tempeſtas niuem, grandines, ventos complectitur. Itaque Creſcentius ſtatim ſubiicit, *quae opera per hiemem fieri, & per imbrem potuerunt. Hiemem*, χειμῶνα, *tempeſtatem* ſynonyma ſaepe eſſe, notius eſt, quam vt hic dici debeat.

2, 3 STERQVILINIVM FIERI) in antiquiſſimo codice Catonis ac Varronis ſemper *ſtercilinum* ſcriptum eſt: quam ſcripturam, quamuis non receperim, tamen ſemel notam facere volui. VICT.

2, 4. FOSSAS VET. TERG.) Nam nouas facere ius pontificium vetabat. Macr. 1 Saturn. *Verrium Flaccum iuris pontificii peritiſſimum dicere ſolitum refert Varro, quia feriis tergere veteres foſſas liceret, nouas facere ius non eſſet, ideo magis viduis, quam virginibus idoneas eſſe ad nubendum.* Quo in loco notandum cenſeo inſignem temeritatem Macrobii, qui cum Varro nominaret Flaccum, intelligeretque Fuluium Flaccum, Flaminem Martialem, cuius teſtimonio in libris de lingua latina aliquoties vtitur; ipſe repoſuit Verrium Flaccum, hominem Grammaticum, & aetate inferiorem, quam vt a Varrone tam honorifice potuerit laudari in illis libris Antiquit. Diuinar. ad C. Caeſarem Pont. Max. POP. Cuius adnotationem, laudato auctore repetiit MEVRS. *Quid per ferias liceat agricolae*, diſputat etiam Columella 2, 22 praeſertim ex Virg. G. 1, 269 *ſeqq.* quem locum etiam Macrobius illuſtrat

fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, [p] expinſi far, mundicias fieri. Cum ſerui [q] aegrotarint, cibaria tanta dari non oportuiſſe. Vbi haec cognita aequo animo ſient, quaeue [r] reliqua opera ſient, curare vti perficiantur: rationes putare argentariam [s], frumentariam, pabuli cauſa quae parata ſunt; rationem vinariam, oleariam, quid venierit, quid exactum ſiet [t], quid reliquum [u] ſiet, quid [x] ſiet quod veneat; quae ſatis accipiunda

VARIETAS LECTIONIS.

p) *truncari Cr.* add. *cremariq. ex piſcina immunditias efferri* omnes *a. V. niſi quod H. A. Gr. G. afferri.* Contra *expinſi far* omittunt, quod habet *Pol.* q) *ſeruis excogitata cibaria tanta dari, quanta eum oportuiſſe W. I. B. R. ſeruis execta cibaria non tanta dari, quanta cum ſine tempeſtate operantur in aruis,* reliqui *a. V. cum aegrotarint Vict.* & ſecutae illam: *vid. not.* r) *quae opera ſint curanda, vti perficiantur ratione putato. Argentaria W.* ead. *I. B. R.* niſi quod pro *putato* habent *curato.* s) *frumenti pabuliue cauſa: qua paranda ſint ratione vinaria oleariaque: W. I. B. R. & frumentariam familiae pabuliue cauſa, quae paranda ſient parare, rationem item vinariam oleariamque* reliquae *a. V.* nobiſcum aliae, niſi quod *familiae & item* inſerit dictis locis *Po. 2.* t) *ſiet* omitt. *W. I. B. R.* u) *rel. deinde ſiet imperato quid ven. W. I. B. R.* x) *quidque I. I.* & reliquae *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

ſtrat Sat. 3, 3, Add. Plin. 18, 6 ſ. 8 vbi ex oraculis abauorum refert: *Malum patrem familias eſſe, qui interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi in tempeſtate caeli: peiorem, qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet &c.*

2, 4 VIAM PVBL. MVN.) Hoc opus poenae ſpeciem habebat. Traianus ad Plin. lib. 10 ep. 4 *Si qui vetuſtiores inuenientur, & ſenes ante annos decem damnati, diſtribuamus illos in ea miniſteria, quae non longe a poena ſint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum item munitiones viarum & vicorum dari.* MEVRS. Add. Bergerius de Viis 1, 10.

2, 4 VIRGAS VINCIRI) putem eſſe viminea vaſa fieri, & vitilia parari. Virgae enim, cum nectuntur, vinciuntur. TVRN. 28, 47.

2, 4 SPINAS RVNCARI) V. C. auget. *Spinas runcari, cremarique, ex piſcina immunditias efferri, munditias fieri.* Et recte quidem, *ex piſcina immunditias efferri,* ingerit. Sed capiemusne de publica piſcina, (ſic antea dixit *viam publicam muniri*) ad quam natandi, exercitiique cauſa veniebant? de illa ſic Feſtus, *Piſcinae publicae, hodieque nomen manet, ipſa non extat. ad quam & natatum, & exercitationis alioquin cauſa veniebat populus.* Erat circa portam Oſtienſem. Ammianus lib. 17 *Vnde chamulcis impoſitus, tractusque lenius per Oſtienſem portam piſcinamque publicam Circo illatus eſt maximo.* Ad cuius inſtar etiam erant iſtae piſcinales cellae, quae in aeſtiuis balneis a ſeptentrione, in hiemalibus autem a meridie lumen accipiebant, vt tradit Palladius 1 Tit. 40. Non poteſt; valide vetat Columella lib. 2, cap. 22. *Piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare,* quem totum locum cum hoc Catonis contuliſſe iuuabit. MEVRS.

2, 4 EXPINSI FAR.) Peruulgata lectio valde a priſcis exemplaribus diſſentiebat: hoc autem factum puto, quia in antiqua ſcriptura paruum mendum inoleuerat, quod cum aliquos turbaſſet, ita reſtitui poſſe locum cenſuerunt. Ipſe eo ſublato, veterem in ſuam ſedem repoſui, macula autem in vno verbo erat, nam reliqua cum fide in noſtrum librum translata ſunt: *Expinſi lar.* Vnius igitur tantum litterae caſtigatione pro *Lar, Far* lego. Varronis locus de vita populi Rom., qui a Nonio adducitur, rem confirmat. *Nec piſtoris nomen erat, niſi eius, qui ruri far pinſebat.* VICTOR V. C. eiicit. Benéne? non auſim pronuntiare, cum Columella hoc ipſum etiam inter opera feriis licita numeret. Ait enim: *Feriis autem ritus maiorum etiam illa permittit, far pinſere &c.* MEVRS. Forte optimum fuerit utramque lectionem coniungere, & alteram ex altera explere. Audiamus de re ipſa TVRN. 28, 47 *Cato dicit, expinſi far, non triticum, nam triticum in area exterebatur, cum facile liberetur ſua gluma: far in piſtrino pinſebatur, & torrebatur: quod in area ſua gluma liberari non poſſet.*

2, 4 CVM SERVI AEGROTARINT) Victoriana potior mihi videtur lectio. Nam Paterfamilias his verbis villico reſpondet dicenti *ſeruos non valuiſſe,* videlicet *ſi ſerui non valuerunt, cur tanta cibaria dediſti?* deſiderari tamen poteſt τὸ *ſerui,* ad hunc modum: *cum ſerui aegrotarint, cibaria tanta dari non oportuiſſe.* Sic excerpſit Petrus Creſcentius 1, 13 ſic in codice manu exarato circa annum 1400 legi, per litteras monuit Ioſephus Gaſt. Georgius; in tribus vero aliis codicibus Florentino vno, & duobus Bibliothecae Vaticanae: *cum ſerui excogitarint; excogitarint* pro *aegrotarint* poſito; Item deprauatum locum Ienſonius, & Bruſchius ediderunt: *ſeruis excogitata cibaria tanta dari, quanta eum oportuiſſe.* PONTED. Cum tantis praeſidiis nitatur vox *ſerui,* quae modo Cl. Pontedera expoſuit, & accedat auctoritas Pol. non dubitaui eam recipere.

2, 5 QVAEVE RELIQVA OPERA SIENT) Cogitabam aliquando, locum hunc ita poſſe reſtitui; *quae reliqua opera curanda ſunt, vti perficiantur, curato. Rationes putato, argentariam, frumentariam, familiae, pabuliue cauſa,* quae

6 da ſient, ſatis accipiantur. Reliqua quae [y] ſient, vt compareant. Siquid [z] deſit in an-
num, vti paretur. quae ſuperſint, vti [a] veneant: quae opus ſient locato, locentur [b]: quae
opera fieri velit, & quae locare velit, vti imperet, & ea ſcripta relinquat: pecus conſi-
7 deret. Auctionem [c] vti faciat. Vendat oleum, ſi precium habeat, vinum frumentum-
que quod ſuperſit. Vendat boues vetulos, armenta delicula [d], oues deliculas, lanam, pelles,

VARIETAS LECTIONIS.

y) *quae comparanda ſint, ſi quid W. I. B. R.* z) *ſiqua deſint i. a. v. comparentur I. I. G. comparetur* etiam *I. B. R.* nobiſcum *Cr.* a) *vti* om. *I. B. R.* b) *loc. videat: quae deinde o. f. v. & quae nolit, imperet W. I. B. R.* *τὴν deinde* etiam habent caeterae *a. V.* c) *tonſionem W. I. B. R.* d) *reiicula oues reiic.* omnes *a. V.* plane omitt. *Cr.*

NOTAE VARIORVM.

quae parata ſint, rationem vinariam, oleariam, quid venierit, quid exactum ſiet, quid reliquum ſiet; deinde imperato quid veneat, quae ſatis acc. ſ. acc. reliqua &c. Neque audaciae me magnae accuſaturum confidebam, qui varietatem lectionis ſupra indicatam conſideraret: ſed cum horridiuſculam Catonis aetatem non dedecere videatur Commeliniana lectio, quanquam non vsque quaque ſibi reſpondens, & infinitiuus pro imperandi modo poſitus, legislatori, vel oracula fundenti conueniens (quo honore Catonem poſterior aetas mactauit) videatur librariis mutandi occaſionem praebuiſſe: nihil tentandum putaui.

2, 5 QVID EXACTVM SIET) Nimirum opponuntur *reliqua* iis, quae *exacta* ſunt & *ſoluta:* vtrumque ſolenne, apud ICtos praeſertim, verbum de penſionibus colonorum, aliisque publice vel priuatim praeſtandis.

2, 5 QVAE SATIS ACCIPIVNDA) Haec *ſatis acceptio ſatis dationi* reſpondet, quam vulgo *cautionem* vocant e. g. Dominus conſtituere debet, an ſatis accipiendum ſit a vicino, cui nouum ipſe opus nunciauerit. Quam quidem eo magis hic intelligi velim, quod ea ſine praetore tranſigi poteſt. Vid. ICtos, e. g. Donell. 15. 46. p. 844.

2, 5 AVCTION. VTI FAC.) Male haec, vt plurima alia, in hoc libello a ſuperioribus diuulſa ſunt, quae coniungi debent ex fide veteris codicis. *Pecus conſideret, auctionem vti faciat. Vendat oleum &c.* MEVRS. Locus mihi dubius; nam *τὸ auctionem vti faciat*, librariorum additamentum exiſtimo, quippe apud Stephanum, Gryphium, Commelinum, Popmam, & in Vaticanis etiam codicibus capitis 3 argumentum, cum iisdem verbis etiam caput incipiant. Ienſonius edidit pro *auctionem*, *tonſionem*, [&] ita [quoque] Bruſchius, quae vox in vetuſto quoque codice Florentino extat ad hunc modum: *Pecus conſideret, tonſionem vbi faciat.* Sed non tonſionis tantum (quod ad ouile & caprile pecus attinet,) aut *auctionis* gratia Paterfamilias pecudes conſiderat, verum ob alia multa: nempe, vt inutiles ſecernat, vt numerum recenſeat, vt animaduertat, quomodo curentur, quae ad admiſſuram apta, quae ad ruſtica opera, qui foetus nati ſint, qui naſcituri, & plurima alia. Idcirco Columella, qui multa ex hoc loco accepit, ſic lib. 1 cap. 8 de patrefamilias eſt locutus: *tum etiam pecus & familiam omnem recenſeat, fundique inſtrumentum & ſupellectilem.* Quare ita fortaſſe ſcripſit Cato: *pecus conſideret* in uniuerſum id praecipiens. Certe Petrus Creſcentius lib. 1, c. 13 qui totum fere caput excerpſit, ſcripſit haec ſolum: *Pecus omne conſideret.* PONTED. Ita aſſentior viro clariſſimo, vt *auctionem* quidem ad pecus ſolum pertinere negem, pecusque multis aliis quoque de cauſis conſiderandum fatear: ſed plane tamen eiicere haec verba non audeam, eaque, vt ſummam dicendorum a Catone profecta credam, quae deinde, vt plerumque factum videbit, qui animum aduertet, lemmatis inſtar repetiuere librarii. *Tonſionem*, quam habent quidam codices, peperit forte eorum opinio, qui putarent neceſſario ad pecoris conſiderationem referenda eſſe, quae proxime ſequuntur.

2, 7 ARMENTA DELICVLA) in manuſcriptis cunctis, quos vidi, ita legi. Formis excuſi antea *Reicula & Reiculas.* Veterem lectionem non poſſum, niſi auctoritate vetuſtorum librorum confirmare. M. Varro de re pecuaria *Reiculas oues* appellat: item in Catone, vel de liberis educandis, vt ex Commentariis Nonii cognoſcimus, haec enim eius verba: *Et vt in grege opilio oues minus idoneas remouere ſolet, quas reiculas appellat &c.* Nec tamen veterem ſcripturam damnandam cenſeo: multa enim apud hunc vetuſtiſſimum ſcriptorem leguntur, quae vſus poſtea aboleuit. VICT. *Delicuum* veteres dicebant, a delinquendo Plaut. Caſina. *Quando tibi nil domi delicuum eſt*; & Deliculum, vt Cato, *armenta delicula, quae aetate vel morbo deficiunt, vt non poſſint amplius vſui eſſe.* *Delinquere* enim idem eſt, quod deficere, vt *Deliquium & Defectus* eadem ſunt. Tubero in hiſtoria: *Num delinquit, aut ſupereſt aliquid tibi*, id eſt, deficit, aut ſuperat, vt interpretatur Seruius in 4 Aeneid. Alia his armenta reiicula, quae ſcilicet magiſter pecoris a grege ob vitium ſegregat, & alienat. POP. Quaenam *armenta delicula?* quaenam *oues?* an quae non amplius ſugunt, vt ſit ὑποκοριστικῶς, a *delicus?* eo enim vocabulo Latini veteres animalia lactere

les, ploſtrum vetus, ferramenta vetera, ſeruum ſenem, ſeruum † morboſum, & ſiquid aliud ſuperſit, vendat. PATREM familias vendacem, non emacem eſſe oportet.

III. PRIMA adoleſcentia patrem familiae agrum [e] conſerere ſtudere [f] oportet [g], aedificare diu cogitare oportet; conſerere cogitare non oportet, ſed facere oportet [h]. vbi aetas acceſſit ad annos XXXVI, tum aedificare oportet, ſi agrum conſitum habeas [i]. Ita aedifices, ne villa fundum quaerat, neue [k] fundus villam. Patrem familiae villam ruſti- 2
cam bene aedificatam habere expedit, cellam oleariam, vinariam [l], dolia multa, vti lubeat [m] caritatem expectare, & [n] rei & virtuti, & gloriae erit. Torcularia bona habere oportet vt opus bene effici poſſit. Olea vbi lecta ſiet, oleum fiat continuo, ne corrumpatur. Cogitato quotannis † tempeſtates magnas venire, & oleam deiicere ſolere. Si cito ſuſtu- 3
leris, & vaſa parata erunt, damni nihil erit ex tempeſtate, & oleum viridius & melius fiet. Si in terra & [o] tabulato olea nimium diu erit, puteſcet, oleum foetidum fiet. ex 4
qua-

VARIETAS LECTIONIS.

†) omitt. I. B. R. [C.III.] e) *ſtatim* addunt *I. I G.* f) *ſtudioſe I. B R.* g) *omitt. I. I.* &c. *a. V.* h) *omitt. iid.* i) *tum add. P. I.* &c. *a. V.* k) hoc membrum om. *P. W. I. B. R.* l) *vinariamque inſtructam I. I. G.* m) *iubeant W. I. B. R.* n) *& id rei I. I. G. f. id &* †) *quod annus tem. ma. habere W.* o) *vel I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

lactere deſita appellant. Gloſſae. *Delicum ἀπογαλακτισθὲν*, Ita enim lego, non *Delitum*, vt inepte hodie eſt. Varro de R. R. 2, 4. *Cum porci depulſi ſunt a mamma, a quibusdam delici appellantur, neque iam lactentes dicuntur.* Sed minime tamen conuenit id verbi huic loco, & melius V. C. *armenta reiicula, oues reiiculas.* Nam pecora *reiicula* dicebantur aetate, aut morbo grauia. Nonius: *Reiiculas oues, aut aetate aut morbo graues.* Varro Catone, vel de liberis educandis, *Et vt in grege opilio oues minus idoneas remouere ſolet, quas reiiculas appellat.* Et de re ruſtica 2, 1. *Praeter ea ſcire oportet in grege, quot foeminas habeat, quae parere poſſunt, quot arietes, quot vtriusque generis ſoboles, quot reiiculae ſint alienandae.* Vbi tamen *epulae* legendum ex veſtigiis MS. coniicit vir illuſtris Ioſephus Scaliger. MEVRS. Verum FACCIOLATVS V. C. e Lexicis interim, dum certiora adferantur, amandari, inter incertiſſimas certe vocem iubet reiici. Quod autem negat Meurſius, hic poſſe intelligi oues a lacte recens depulſas, in eo quidem falli eum arbitror; quis enim ignorat de ſobole partem ad lanionem ire, partem gregis ſupplendi cauſa ſubmitti? Sed TVRN. etiam 28, 47 *delicula* intelligit, quae vel aetate vel morbo delinquunt & deficiunt.

2, 7 SERVVM SENEM) Hoc praeceptum, vt inhumanum reiicit Plutarchus, tribuitque moribus Catonis nimium auſteris, nec vllam exiſtimantibus extra quaeſtum eſſe inter homines communionem. Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὁρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν, & reliqua, quae in hanc ſententiam vere & luculenter diſputat in Catone. POP.

2, 7 VENDACEM, NON EMACEM) Haec & quae c. 3, 1 leguntur, habet etiam Plin. 18, 5 ſ. 6. Titianus libris de agricultura (notante Heinſio ad Ouid. am. 2, 6, 23) fere integra vſurpauit iſta Catonis verba apud Diomedem libro 1. *Patrem familias vendacem magis quam emacem expedit eſſe. Nam id melius emitur quam venditur.* Vltima verba difficultatis aliquid videntur habere. Expectat enim lector potius hoc. *Nihil melius emitur quam venditur.*

3. 1 NE VILLA FVNDVM) In priſcis exemplaribus poſterius membrum non eſt, quod culpa librarii commiſſum credo: Nam Columella & Plinius, qui hoc praeceptum Catonis referunt, non ſimplex referunt: niſi quis putet, Catonem breuitate gaudentem, altero membro contentum fuiſſe: reliquos autem autores illud magis explicaſſe. VICT. Repetunt hoc praeceptum Plin. 18, 5 ſ. 6 & Col. 1, 4, 8 vnde interpretationem petere licet, ſententiam ipſam habet V. 1, 11. Caeterum de villa vrbana, ruſtica, fructuaria Col. 1, 6.

3, 2 ET VIRTVTI) frugalitas, vel maxima virtus barbatis illis Romanis adeo vt omnem deinde laudem *frugi* appellatione comprehenderint. Vid. Cic. Tuſc. 3, 8.

3, 2 TORCVLARIA BONA) Non vini modo cauſa, ſed inprimis etiam olei, de quo ſtatim: generatim hic locum ſignificat, vbi exprimuntur vuae, vel oliuae Vitr. 6. 9. Vid. Col. 12, 50, 6 ſqq.

3, 2 FIAT CONTINVO) Idem praecipit Col. 12, 50, 10.

3, 2 OLEVM VIRIDIVS) Quin acerbum etiam. Nam tres gradus facit Col. 12, 50, 1 *acerbum, viride, maturum.*

3, 4 VASA BINA) De quibus Popma, de inſtrumentis fundi c. 12 & nos ad illum, vnde petes, quae hic de apparatu oleae premendae dicuntur.

5 quauis olea oleum viridius & bonum fieri poteſt, ſi tempori [p] facies. In iugera oleti c x x. [q] vaſa bina eſſe oportet. Si oletum bonum beneque frequens, cultumque erit, trapetos bonos, priuos [r], impares eſſe oportet: ſi orbes contriti ſient, vt [s] commutare poſſis, funes loreos priuos, vectes ſenos, fibulas duodenas, medipontos [t] priuos loreos, trochleas
6 Graecanicas binas, quae funibus ſparteis ducantur. Orbiculis ſuperioribus octonis, inferioribus ſenis citius duces. Si rotas voles facere, tardius ducentur, ſed minore labore.

IV. Bvbilia bona, bonas praeſepis, faliſcas clatratas. Clatros intereſſe [u] oportet pede. Si ita feceris, pabulum boues non eiicient. Villam vrbanam [x] pro copia aedificato

VARIETAS LECTIONIS.

p) *temperi Pol.* quod non damno. q) *centum viginti* omnes *a. V.* r) *priuos* abeſt *W. I. B. R.* s) *vt* abeſt *W.* t) [*melipentos*] *Po.* 1. *Melipontos Po.* 2. [C. IV.] u) *inter ſe oportet pede diſtare a V.* x) *ſuburbanam I. I. G.* nobiſcum alii omnes, etiam *W.*

NOTAE VARIORVM.

3, 5) Trapetos bonos, privos) Intelligo ſingulis torculis vaſis ſuos, & proprios, quos eosdem vult impares eſſe, ne inſtrumentum eorum commutetur, aliisque deſeruire poſſit, vt verbi gratia orbes, quibus olea teritur, quos tamen ſingulis trapetis plures imperat, vt commutari poſſint, ſi qui contriti ſint. Sic ſingulis vaſis torculis praecipit ſuos & *priuos funes* eſſe *loreos*, quos quidem *loreos funes* opponit *ſparteis*: *medipontos* itidem *priuos*, quos alio loco declaramus. *Trocleas graecanicas* polyſpaſta dicere videtur, vt e Vitruuio lib. 10 c. 5 & 16 & Theone intelligi poteſt: quod machinamenti genus inuenit Archimedes. Tvrn. 28, 47. Totus hic locus in vulgatis libris male ab interpunctionibus laborat; ejus ſenſus eſt: iugera oleti CXX requirunt in torculario bina vaſa torcula ad olei confectionem: & ſi oletum cultum, atque aſſidue terenda olea erit, oportet trapetos eſſe bonos ſingulos maiores, & minores, vt ſi vnius trapeti orbes frequenti preſſione ſient contriti, in alios poſſis oleam imponere. *Priuum* veteres dixerunt id, quod nos ſingulum dicimus, atque ita Cato perpetuo vſus, itemque Lucillius & Lucret. vt *Priuas mutamur in boras* & *Inque dies priuos aboriſci quaeque creata.* *Impares trapetos* accipio maiores & minores, quales deſcribuntur cap. 135. ſicut Varro lib. 8. de L. lat. dixit *lectum imparem*, & Liuius lib. 42. *Funda media duo funalia imparia habebat.* Non tamen ignoro doctiſſimum Scaligerum exiſtimare, *Trapetos impares*, hic eſſe *ſuccedaneos*, & *ſuperuacaneos*, quos ſcilicet diligens paterfamilias ſibi ſeruat praeter illos, quorum quotidie vſus eſt, vt ſi illi quotidiani fracti, aut contriti ſient, tum habeat in manu, quos illis ſufficiat: ſicut cap. 12 vult eſſe prela ſuperuacanea III. ſucculam ſuperuacaneam I. Popma. Vidit ſane Scaliger (neſcio vbi?) *impares* trapetos hic dici non poſſe ſignificatione conſueta: quid enim? ſi impares ſunt. i. e. diuerſae magnitudinis, commutari ne poſſunt, ſi orbis alterutrius trapeti contritus ſit? itaque putabam aliquando non *impares* ſed *pares* legendum. Sed nimirum de ſententia Scaligeri, *impar* eſt, quod *par* non habet, v. g. in trapeto *orbis* ſine mortario, in mola ordinaria veterum meta ſine catillo, aut conuerſim.

3, 5 Fvnes loreos privos) quorum vſus videtur fuiſſe in circumagendo orbe inſtar trochi, & rhombi.

3. 6 Citivs dvces) Librariorum hic interceſſiſſe ignorantiam arbitror, qui mechanicarum legum imperiti, quo plures eſſent orbiculi in trochlea (*Scheiben in dem Kloben*) tanto citius onus poſſe promoueri, cum putarent, ſententiam & verba Catonis corrupere. Ipſum enim non ignoraſſe puto, virum in rerum harum actu verſatiſſimum, quod tirones hodie ſcire oportet, in polyſpaſto, quidquid accedat viribus, per orbiculorum numerum auctum, hoc tempori decedere. Ita illud etiam apertum eſt, rota, & quidem, quo maior ſit axis, circa quem funis voluitur, tanto duci citius, ſed maiori labore: qui tamen labor pro ratione longitudinis radiorum h. e. diametri ipſius rotae minuatur. Haec indicaſſe ſuffecerit: quomodo autem ſcripſerit Cato, hariolari ſuperuacuum hic eſt.

4, 1 Praesepeis, faliscas) *Praeſepeis*, vbi pabulum bobus ponitur, quod minutum eſt, vt hordeum, lupinum, eruum, vicia, frons, quae in canali obiicere ſolemus iumentis. *Faliſcae*, in quibus ponitur pabulum gramineum, & herbaceum, vt foenum, farrago, reliqua: quod quidem praeſepis genus *raſtellatum* vulgo vocamus. Itaque apud Catonem *praeſepes* hibernae ſunt, *faliſcae* aeſtiuae, quia legumine & fronde, quae in canali ponenda ſunt (non enim faliſcis continerentur clatratis) iumenta aluntur hyeme: foeno, & reliquo pabulo, quod in clatris ponitur, aeſtate. Non me fallit tamen utrumque genus praeſepiorum nomine comprehendi poſſe, cum apud alios ſcriptores *praeſepeis* tantum, & *praeſepias* reperiamus; *faliſcas* non reperiamus. Sed & *praeſepes* ſtabula ſignificant. *Faliſcae* autem nomen ne habeant per diminutionem a *falis*, an quod potius reor, a Faliſcis populis, nondum mihi ſatis liquet. Tvrn. 14, 2. Ita Plauti Milite, *Feneſtra clatrata,*

cato [y]. In bono praedio ſi bene aedificaueris, beneque poſiueris [z]: ruri [a] ſi recte habitaueris, libentius & ſaepius venies, fundus melios [b] erit, minus [c] peccabitur, fructi plus capies. FRONS occipitio prior eſt. Vicinis bonus eſto. Familiam ne ſiueris peccare. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. Si aedificabis, operis, iumentis, materia adiuuabunt [d]. Siquid (bona ſalute) vſus [e] venerit, benigne defendent.

V. HAEC

VARIETAS LECTIONIS.

y) *aedificato in bono praedio. Si a. V. praeſidio Cr.* z) *poſueris eam a. V. bene poſiueris Pol.* a) *tu & ſi recte habit. W.* b) *melior a. V. melius V. Z. C. melios Po. 1. 2.* c) *minusq. a. V.* d) *iuuabunt a. V.* nobiſcum *Pol.* e) *vſu I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

ta, munita clatris. Virgilius inſertam vocat Aeneid. III. *Plena per inſertas fundebat luna feneſtras.* In lege parieti faciundo Neapoli: IISDEM FORES CLATRATAS II CVM POSTIBVS. Sunt autem *Faliſcae* in quibus ponitur pabulum aeſtiuum, vt fenum, farrago, & alia graminea & herbacea, *ſicut praeſepes*, quae habent pabulum hibernum & minutum, ut hordeum, lupinum, paleam, frondem, ex quo illae appellantur aeſtiuae, hae hibernae cap. 14. Dictae vero *Faliſcae*, vt coniicio, quaſi *Paliſcae*, a palis firmioribus ſeu raſtellis, e quibus fiunt: etſi aliter Turnebus. POPMA.

4, 1 VILLAM VRBANAM) Ita ſcriptum reperi in optimo exemplari, quemadmodum non multo poſt, *Fundum vrbanum*: cum formis excuſi libri praepoſitionem huic verbo addidiſſent. Animaduerti etiam a M. Varrone de agricultura ita hoc nomen vſurpatum fuiſſe in illo loco. Nunc contra *villam vrbanam, quam maximam*; ſi fides habenda eſt iisdem optimis ac vetuſtiſſimis libris. VICT. Qui *ſuburbanam* inculcarunt villam, quid *vrbana* eſſet, videntur ignoraſſe, rectiora edocendi ex Col. 1, 6.

4, 1 FVNDVS MELIOS ERIT) Ita emendaui, & veteres ita locuti. Varro lib. 6. de lingua latina. *Melios, melior, foedeſum, foederum, pluſima, plurima, aſena, arena, ianitos, ianitor.* POP. V. C. *Melior.* Popma, *melios* non repugno. MEVRS. Cum vltimam *s* aperte praetuliſſe debeant Victoriani libri, *melius* autem, quod ille edidit, ὑποσόλοικον videatur, Popmae poſteriorem hic ſequi placuit. De ſolenni apud veteres elementorum *r* & *s* loco ſibi proximorum permutatione, plura ad Fabrum diximus. Poteras etiam ſuſpicari *fundo melius.*

4, 2 FRONS OCCIPITIO PRIOR EST) i. e. vt interpretatur Turn. 14, 2 & 29, 27 praeſentia potior eſt abſentia. Ioh. Bapt. Pius annott. prior. To. 1. p. 430. Fac. Gruter. multis verbis hunc locum illuſtrat. Omnia redeunt ad veterum teſtimonia, quae huc etiam referemus. Ariſtoteles igitur in Oecon. 1, 6. Καὶ τὸ τοῦ Πέρσου inquit, καὶ τὸ Λίβυος ἀπόφθεγμα εὖ ἂν ἔχοι. Ὁ μὲν γὰρ ἐρωτηθεὶς, τί μάλιστα ἵππον πιαίνει; τὰ τοῦ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. Columella 3, 21, 4 huc trahit illud Maronis de numine, *Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum* &c. Add. id. 1, 1, 18. & 4, 18, 1 vbi *oculos & veſtigia Domini rem agro ſaluberrimam* dicit. Plin. 18, 5 ſ. 6 hoc ipſum Catonis, vt vocare ſolet, oraculum profert, & c. 6. ſ. 8. *Fertiliſſimum in agro oculum Domini*, maiores dixiſſe refert. Pall. 1, 6, 1. *Domini praeſentia prouectus eſt agri.* Meurſius ad h. l. laudat etiam Theocritum Hercule Leonicida, cuius verba ex Idyll. 25. v. 58. emendatiora paulo quam in vtraque Meurſiana factum exhibemus, Ὥς που καὶ βασιλεῦσιν ἐείδεται ἐν φρεσὶν ἦσιν. Αὐτοῖς κηδομένοισι σαώτερος ἔμμεναι οἶκος. Ad quem locum videri vult Spicilegium ſuum. Adde Camerar. iun. opuſc. de R. R. p. 6, 27. In primis autem elegantem Phaedri fabulam de ceruo in bubili deliteſcente, nec niſi a Domino deprehenſo 2, 9. cuius finis, *haec ſignificat fabula, Dominum plurimum videre in rebus ſuis.*

4, 2 VICINIS BONVS) Virgilius Ecl. 5. 65. *Sis bonus o felixque tuis* Dionyſius Cato diſtich. 1, 11. *Sic bonus eſto bonis, ne te mala damna ſequantur* SCHOETTG. Vid. Col. 1, 3, 5 ſqq. Plin. 18, 5. ſ. 6. *Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, & vicinum*, qui etiam 18, 6 ſ. 18 *hoc humaniſſimum, vtiliſſimumque Catonis praeceptum vocat.* Plut. apophth. c. 38 de Themiſtocle, χωρίον πωλῶν ἐκέλευσε κηρύττειν, ὅτι καὶ γείτονα χρηστὸν ἔχει.

4, 2 SI TE LIBENTER) Schoettgenius tanquam Meurſianam notam huc adſcripſit, *Lego ſic te* &c.

4, 2 BONA SALVTE) Quomodo tandem accipimus? & putem verbum eſſe, quo bonam valetudinem, & ſalutem ominabantur, contrariaque deprecabantur. Argumento eſt, quod comicus Plautus in mercatore, Sc. *Hera, quo me miſit*, ſcribit his verbis *Sua quidem ſalute, ac familiae maxima.* Eſt enim bona ſalute, tanquam ſalute propitia. TVRN. 14, 2. Eſt εὐφημισμὸς & inuocatio ſalutis Deae, vt, *quod omen Deus auertat, ſaluis rebus tuis* חס ושלום vel ſimiles omnium gentium formulae.

5, 1

V. HAEC erunt vilici officia. Diſciplina bona vtatur. Feriae ſeruentur. Alieno manum abſtineat. Sua ſeruet diligenter. Litibus familiae ſuperſedeat. Siquis quid deliquerit, pro [f] noxa bono modo vindicet. Familiae male ne ſit [g], ne algeat, ne eſuriat,
2 opere [h] bene exerceat, facilius [i] malo [k] & alieno prohibebit. Vilicus ſi nolet male facere, non faciet. Si paſſus erit, dominus impune ne ſinat eſſe. Pro beneficio gratiam referat, vt aliis recte facere libeat. Vilicus ne ſit ambulator, ſobrius ſiet ſemper, ad coenam nequo eat. Familiam exerceat: conſideret [l], quae dominus imperauerit, fiant. Ne
3 plus cenſeat ſapere ſe, quam dominum. Amicos domini, eos habeat ſibi amicos. Cui iuſſus

VARIETAS LECTIONIS.

[C. V.] f) *pro noxa* abſunt *Creſc.* g) *prouideat* omnes *a V. ſed nobiſcum P. Cr.* h) *operas I. B. R. Et opere I. I. G. Et vt opera* neſcio vnde *Almel.* i) *ſic facil. I. I. G.* k) *a malo proh. Cr.* l) *conſideretque vt A. G. Gr.*

NOTAE VARIORVM.

5, 1 HAEC ERVNT VILICI) *Vilicum* eſſe in optimis libris, non *villicum*, ante obſeruatum eſt. Conferri poteſt totum caput cum C. 1, 8. Repetit etiam pene totum, quanquam Varrone laudato, Creſc. 1, 11 ita quidem vt archaiſmis etiam abſtineat, & v. g. *dormiet*, ſcribat, vbi Cato *dormibit* &c.

5, 1 LITIBVS FAMILIAE) Lectio vitiata apud omnes, *familia*, Ienſonio, Bruſchio, & Creſcentio exceptis, qui poſuere: *Litibus familiae ſuperſedeat.* Quod optimum videtur. PONTED. Habet tamen etiam antiquiſſima Creſcentii editio *familia.* Interim lectionem I. B. R. praeferre nihil dubito reliquis omnibus, quod hic video vilici officia enumerari, inter quae haud dubie illud eſt, vt de controuerſiis familiae iudicium interponat, ſententiamque ferat in rebus minoribus, quo minus aequum eſt, ipſum litibus immiſceri ita, vt litigator potius poſſit, quam iudex videri.

5, 1 BONO MODO) Formulae ſolennis vim habet, qua moderatio ſuadetur, & ἐπιείκεια quaedam a ſummo rigore & contentione pro temporis & hominum ratione aliquid remittens.

5, 1 FAMILIAE MALE NE SIT) Non modo Creſc. 1, 11 *familia* legit, quod non damnauerim. Quidni enim *male* dicatur *eſſe familia*, cui male eſt? Sed Plin. 18, 6 ſ. 8. *Familiae malae ne ſint*: quod poteras huc referre. Opportune tamen Harduinus obſeruat, eſſe vetera exemplaria Plinii, quae legant, ut in Catone editum adhuc eſt, *familiae male ne ſit.*

5, 1 OPERE BENE EXERCEAT) Qui hanc lectionem ſic formis ediderunt, crediſiſſe videntur a villico familiam eſſe opere exercendam; at hoc infra Cato item praecepit: *Familiam exerceat.* Apud Ienſonium, & Creſcentium 1, 12. legitur: *Operas bene exerceat*, id eſt, *operarios* tantum. Bruſchiani libri hoc in loco deprauati ſunt, nam habent: *Operas ne bene exerceat.* In vaticanis codicibus inventum eſt: *Opere bono exerceat.* PONTED. Non indignabitur credo humaniſſimus Pontedera, in textu, quem vocant, exprimendo nos ipſius ſententiam non ſecutos eſſe. Putamus enim a Catone illum generatim locum communem tractari, ne nihil agendo male agere patiamur familiam in vniuerſum omnem: non operas tantum mercenarias. Nam quod deinde iterum *familiam*, inquit, *exerceat*, nouum illi non eſt, rem magni momenti bis ac ſaepius inculcare.

5, 2 NON FACIET) Intell. familia, quae voce illius & exemplo regitur.

5, 2 PRO BENEFICIO) h. e. bono facto generatim, vt diligentiam complectatur, & quicquid bene fieri a ſeruo poteſt. Leuiculum hoc videri poterat, ſed non praetermittendum, quod omiſſum video in lexicis.

5, 2 NE SIT AMBVLATOR) Sic infra c. 143. *Ad caenam, ne quo eat, neue ambulatrix ſiet.* Vocabantur autem *ambulatores*, circulatores & homines circumforanei Martialis lib. 1 epigr. 42. *Hoc quod Tranſtiberinus ambulator, Qui pallentia ſulfurata fractis Permutat vitreis.* Petronius Satyrico, *Quarum furem male ambulantem obſcuritas temporis facillime tegeret.* Ita ibi legendum monui in critico meo Arnobiano. Et infra hic idem noſter Cato, *Si hoc faciet, minus libebit ambulare.* MEVRS.

5, 2 NE PLVS CENSEAT SAPERE) Plin. 18, 6 ſ. 7 n. 4. *Quam proximus Domino corde eſſe debet, & tamen ſibi non videri.*

5, 3 QVOD DOMINVS CREDIDERIT) Qui in republica hoc munere fungebatur, *Coactor* dicebatur. Vide Ciceronem pro Cluentio. Hinc *argentaria coactio* Suetonio. *Vbi deinde venia & miſſione impetrata coactiones argentarias factitauit.* Sub imperatoribus vero medio aeuo, cuius id officium erat, *Comes priuatarum & ſacrarum dicebatur.* Auguſtino *collectarius* nominatur de Civit. Dei 22. 8. *Rurſus ibidem apud nos Irenaei cujusdam collectarii filius aegritudine extinctus eſt.* Habebant autem libros, in quibus nomina perſcribebant, vt foeneratores Calendarium, atque hoc, *Codicem inſtituere*, vocat. Cicero pro Roſcio Comoedo. Item: *Nummum commouere* pro ipſa coactione in Orat. pro M. Fonteio. MEVRS.

iuſſus ſiet, auſcultet. Rem diuinam niſi compitalibus in compito, aut in foco ne faciat. Iniuſſu domini credat nemini. Quod dominus crediderit, exigat. Satui [m] ſemen, cibaria. far, vinum, oleum mutuum dederit nemini. Duas aut tres familias habeat, vnde vtenda roget, & quibus det: praeterea [n] nemini. Rationem cum domino crebro putet [o]. Operarium, mercenarium, politorem [p] diutius eundem ne habeat [q] die. Nequid 4
emiſſe velit inſciente domino, neu quid dominum celauiſſe velit. Paraſitum ne quem habeat. Haruſpicem [r], Augurem, Hariolum, Chaldaeum ne quem conſuluiſſe velit. Segetem ne defrudet [s]: nam id infelix eſt. Opus ruſticum omne curet vti ſciat facere, & id faciat ſaepe, dum ne laſſus fiat [ſſ]. Si fecerit, ſcibit [t] in mente familiae quid ſiet, & 5
illi animo aequiore facient. Si hoc faciet, minus libebit ambulare, & valebit rectius, & dormibit libentius [u]. Primus cubitu ſurgat: poſtremus cubitum eat. prius villam videat clauſa vti ſiet [x], & vti ſuo quisque loco cubet, & vti iumenta pabulum habeant. Boues maxima diligentia 6
cura-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *ſatum W. I. R. ſatu B.* n) *praeter nemini P. praeter eas I. B. R. Ba. A. H.* o) *paret I. B. R.* p) *poliſtorem W. pollintorem* omnes *a. V. polit. P.* q) *libeat Pol.* r) *Augurem arnſp. ariol. a. V.* s) *defrondet W. defruget I. B.* & vt ex ſilentio colligere licet etiam *Pol. defrudet* reliqui. ſſ) *ſiat I. B. R.* t) *ſcribit Vict.* & ſecutae. u) *libentius* omitt. *I. B. R.* x) *ſiat I. B. R. fiat W.*

NOTAE VARIORVM.

5,3 PRAETEREA NEMINI) Non contemnendum videtur, quod ex Pol. obſeruauimus, *praeter nemini.* Saepe certe Plinius, v. g. 9, 12 pr. *praeterque* dixit pro *praeterea.*

5,4 POLITOREM) De *politore* & politione dedita opera dicemus ad c. 136. Sed vereor an non hic *pollintorem* verius ſit: certe de alio homine hic ſermo eſt, de mercenaria nempe opera in vnum diem conducta. Ac neſcio an *operarius mercenarius pollintor* ſint vnius modo hominis nomina. De omnibus enim operariis, mercenariis, accipere nimis durum videtur & a negotiorum ruſticorum ratione alienum. An hoc vult, *diutius ne habeat die dicta,* v. g. ſi in dies X conducta ſit illius opera, ne quid addat. Alioquin enim metus eſt, ne ſtudio opus trahant atque ducant mercenarii, quod inutile ipſis eſt, ſi non producatur ipſis conditio, ſed aliis conductis deludantur hiantes corui.

5,4 SEGETEM NE DEFRVDET) v. c. *defrondet*, quae lectio poteſt videri ex veteri ſcriptura fluxiſſe, qua *fruns* pro *frons*, & alia ſimilia in vſu erant. Plin. 8, 11, 24. *Oraculum illud magnopere cuſtodiendum, ſegetem ne defruges,* & hoc modo Columellam legiſſe intelligimus ex his verbis: *Conſtat ſegetem nimia defrugatione exinanire* VRS. *Defrudare* veteres pro *defraudare* dixerunt: *defrudat* autem *genium ſuum* homo & *ſe*, qui ſibi non indulget, & miſere viuit, & tanquam demenſo ſuo detrahit, quod idem facit, qui ſegeti, & agro culturam, & opera iuſta non tribuit: Sed vel de aratione, vel lactamine, vel ſemente deducit: tamen in Plinii codicibus, ne quid diſſimulem 18, 24 ſegetem *defrugare,* non *defrudare* legitur: quod Budaeus de frugibus terram extenuantibus accipit. TVRN. 14, 2. Plinius legit *defruget* id eſt frugibus ſpoliet, ſed alterum retinent libri veteres Catonis, nec reſpuit verbi notio. Nam *defrudare* pro defraudare ſegetem, eſt minuere, extenuare; quod facit villicus, qui ſegeti iuſtum ſementis modum, & debitam menſuram detrahit: quo pertinere Catonis praeceptum colligitur ex Plinio, qui huc refert, vbi de diſciplina ſeminandi & modo ſeminum tractat. Quamuis ſegetem villici, & ſerui etiam minuant vel fraude, vel negligentia: cum & ipſi diripiunt, & ab aliis furibus non cuſtodiunt: ſed nec conditum cum fide rationibus inferunt, vt notat Columella 1, 7. POP. Apertiſſimum eſt Plinium legentibus, illum ita intelligere Catonis verba, non eſſe maligne ferendum. *Defruges* apud ipſum habere omnes Codd. teſtatur Harduinus. *Defruget* apud Catonem eſſe in I. B. ſupra obſeruauimus: quemadmodum etiam Vrſinianae lectioni ſuffragari oſtendimus Wratislauienſem. Deteſtabile ſcelus ſeruile eſſe κλέπτειν ἀπὸ τοῦ σπέρματος, non ἀπὸ τοῦ σωροῦ, apparet etiam ex Plutarcho de diſcr. adul. p. 97 H. Steph. Quid verum ſit N. L.

5,5 SCRIBIT IN MENTE) legendum *ſcibit.* vt monui in notis ad Macrobium, in quo ſimilem maculam tum eluere commemini. MEVRS. Fere eſt, vt ſuſpicer, mendum tantum irrepſiſſe in Victorii primam, quod repetiere bona fide poſteriores. Sententia aperta eſt. Si villicus ipſe manum admouerit operi, non modo rectius commonſtrabit reliquis, qua ratione vnum quodque tractandum ſit: verum etiam prudentius iudicabit, quid effici poſſit, quis labor caeteris durior e. i. g. a. Itaque aequitate maiore ſeruos tractabit. Omnia redeunt ad illud Ariſtotelicum Pol. 3, 4. οὐκ ἔςιν εὖ ἄρξαι μὴ ἀρχθέντα De formis *ſcibit, dormibit* e. i. g. a. non opus eſt hic diſputare.

5,6 BVBVLCIS OBSEQVITOR PARTIM) *Partim* hic ſemel poſitum, quod Budaeus

ſem-

curatos habeto. Bubulcis obſequitor [y], partim quo libentius boues curent. Aratra vomereſque facito vti bonos habeas. Terram carioſam caueto [z] ne ares, neue ploſtrum, neue pecus impellas [a]. Si ita non caueris, quo impuleris, triennii [b] fructum amittes.
7 Pecori & bubus diligenter ſubſternatur, vngulae curentur. Scabiem pecori & iumentis caueto. id ex fame, & ſi impluit, fieri ſolet. Opera omnia mature conficias face. Nam res ruſtica ſic eſt, ſi vnam rem ſero feceris, omnia opera ſero facies. Stramenta ſi deerunt, frondem iligneam legito, eam ſubſternito ouibus bubuſque. Sterquilinium [c] ma-
8 gnum ſtude vt habeas. Stercus ſedulo conſerua, cum exportabis ſpargito [d] & comminuito. Per autumnum euehito. Circum oleas autumnitate [e] ablaqueato, & ſtercus [f] addito. Frondem populneam [g], vlmeam, querneam [h] caedito, [i] per tempus eam condito, non peraridam, pabulum ouibus. Item foenum cordum, ſicilimenta de prato [k] ea arida condito. Poſt imbrem autumni [l] rapinam, pabulum, [m] lupinumque ſerito.

VI. Agrvm

VARIETAS LECTIONIS.

y) *obſequito prompte W. I. B. R. obſequitor ſtatim I. I. G. opſequito partim Pol.* z) *caue Pol.* a) *in illam* add. *I. B. R. in eam impellas I. I. G.* b) *triennio* omnes *a V.* c) *ſtercil. Pol.* d) *purgato & communito W. I. B. R. purgato* etiam *Vict. & ſqq* e) *accumulato ablaqueatoque W. I. B. R.* f) *& ſtercus ſtercorê addito confoue W. I. B. R. & ſtercore addito confoueto I. I. G.* g) *populeam I. B. R.* non male. h) *querneamque* omnes *a V.* i) *& per temp. I. B. R.* k) *demito eaq. omnes a V.* l) *autumnum Pol. a W.* m) *pabulumque ſerito W. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſemper geminari cenſuit. Similiter cap. ſequenti: *Vlmos ſerito & partim populos.* Salluſt. lib. 3. hiſt. *Quorum alia toleraui, partim repuli Deorum auxiliis & virtute mea* Cic. in Laelio: *Nihil eſt, quod illi non perſequantur ſuis argutiis, partim fugiendas eſſe* &c. Pop. Aldus, Iunta, & Gymnicus ediderunt *ſtatim*, & ſic etiam Meurſius in annotationibus ex Vet. Cod. legit; at Stephanus, Gryphius, Commelinus, Popma *partim*, quae etiam ex vetuſto codice mihi a Georgio traſcripta accepi Florentia. Sed neque τὸ *ſtatim*, neque τὸ *partim* Catonis ſententiam adaequat; aſſerit enim magis eſſe indulgendum bubulcis, quam reliquis operariis & ſeruis. Ienſonius, & Bruſchius propius accedunt edentes pro *partim*, & *ſtatim*, *prompte.* At omnium rectiſſime Creſcentius lib. 1. cap. 12. hunc locum ita expreſſit. *Bubulcis inprimis beneuolus ſit, quo libentius boues curent.* Ponted. Non tamen auſus ſum mutare lectionem Victorianam, ob ea, quae dicentur de *partim* ſolitario ad Ca. 6, 3. Potuit igitur Cato hoc ſibi voluiſſe, bubulcis obſequendum, tum alias ob cauſas, tum inter alias, & vel maxime, quo libentius boues curent, quorum praeſertim habendam rationem modo dixit. De Creſcentio, quem laudatum video a Celeb. Pontedera illud adiiciendum eſt, videri illum alia atque nos editione Creſcentii vſum. Noſtra enim, de qua in praefatione dictum, aperte confirmat Victorianam lectionem. Siquidem ita habet. *Bubulcis obſequioſus*, partim *ſit, quo libentius boues curent.* Si quid mutandum ſit, dixerim *partim* illud ortum ex *praeſertim* correpte ſcripto, vnde etiam appareret, cur Creſcentius *in primis* poſuerit, quod ſcilicet illi alteri plane eſſet Synonymon.

5, 6 Terram cariosam) Copioſe quid eſſet, *carioſa terra*, interpretatur Plin. 17. 5. ſ. 3. ſed vt paullo aliter hunc locum legat. *Terram carioſam caue, neue plauſtro, neue pecore impellas.* Interpretatur autem carioſam ex ligni natura, *aridam, fiſtuloſam, ſcabram, caneſcentem, exeſam, & pumicoſam*, ſed paulo aliter accepit, qui conferendus eſt, Col. 2, 4, 5.

5, 8 Vlmeam, qverneam caedito) *frondem caedere*, eſt eam colligere, quod cum faciebant, eam ſtringebant, & ferramento plerumque, velut deradebant ex arbore, & quia fronde ſaginabatur pecus, exiſtimo Comicum Plautum per translationem in Moſtellaria, Sc. *Exi e culina*, dixiſſe: *Eſte, effercite vos, ſaginam caedite.* Tvrn. 14, 2. Mihi nulla cauſa videtur, quare in alterutra formula a conſueto vocis vſu recedendum ſit.

5, 8 Spargito et comminvito). Non fuerit fraudi praetuliſſe hanc lectionem reliquis, apud eos certe, qui rerum ruſticarum non plane imperiti, cogitauerint *purgari* quidem ſtercus non poſſe neque debere, quod plerumque tanto magis laetificat ſegetes, quanto eſt immundius; ſed *ſpargi* debere & ſpargendo comminui, vt aequabiliter diuiſum parem agris, vel pratis laetitiam inducat. Caeterum apparet, & hic, quod ſaepe factum eſſe conſtat, litteram *s* maiuſculam pro geminata poſitam, quae inter finem praecedentis vocis, ac ſequentis initium diuidenda fuerat, occaſionem dediſſe librario ſcribendi *pargito*, quod deinde corrector aliquis parum circumſpectus in *purgato* mutauit.

5, 8 Non peraridam.) Hunc locum, & hanc vocem Catonis laudat Plin. 16, 24. extr. ſ. 38.

5, 8 Foenvm cordvm.) Meurſio etiam admonen-

VI. Agrvm quibus locis conferas, ſic obſeruari oportet: Vbi ager craſſus, & laetus eſt ſine arboribus, eum agrum frumentarium eſſe oportet. Idem ager ſi nebuloſus eſt, rapa, raphanos, milium, panicum id maxime ſeri [n] oportet. In agro craſſo, & caldo [o] oleam conditiuam, radium maiorem [p], Salentinam, orchitem [q], poſeam, Sergianam, colminianam [r], albicerem. Quam earum in his locis optimam dicent eſſe, eam maxime ſerito. Hoc genus oleae in xxv. aut in xxx. pedes conſerito. Ager oleto conſerundo, qui 2
in ventum Fauonium ſpectabit, & ſoli oſtentus erit, alius bonus nullus erit. Qui ager frigidior & macrior erit, ibi oleam Licinianam ſeri oportet. Sin in loco craſſo aut caldo ſeueris, hoſtus [ſſ] nequam erit, & ferundo [t] arbor peribit, & muſcus ruber [tt] moleſtus erit. Circum coronas, & circum vias vlmos ſerito, & partim [u] populos, vti frondem ouibus & 3
bubus habeas, & materia, [x] ſi quae opus ſit, parata erit. Sicubi in his locis ripae, aut locus humectus [y] erit, ibi cacumina populorum ſerito & arundinetum. [yy] In hoc modo ſerito:

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VI.] n) *feri W.* o) *calido I. B. R.* p) *conditiuam vtriolariam aut Salentinam circicem puteolam Sergianam, colinianam aut albicerem W. rad. mai. aut Sal. I. B. R.* q) *orcitem Pol.* inde ſuſpiceris quid ſibi velit *circicem W.* r) *colmianam aut I. B. R. albiceram B. R.* s) *viginti quinque aut triginta a V.* ſſ) *hortus I. ortus W.* t) *foecundo W. I. B. R.* tt) *tuber I.* u) *partim* omitt. *H. A. Gr. G.* x) *materiam vt ſi quid opus erit parata ſiet Ba. H. A. Gr. G. ſiquid W. I. B. R. ſiqua Iuntt. ſiquo Pol.* y) *iunctus W. I. B. R. locus iunctus humectus Ba. H. A. Gr. G. vmectus Pol.* yy) *harundinetum hic & al. Pol.*

NOTAE VARIORVM.

admonente diſtinctionem ſuſtulimus. de *cordo* vid. ind.

5, 8 Post imbrem avtvmni) non contemnenda tamen, quam indicauimus, lectio Pol. & Wrat. Eleganter enim adiectiua notione ponitur *imber autumnus*, nec ſine auctoritate. Vid. Heinſ. ad Ouid. met. 3, 729. & Col. 11, 3, 38 quamquam is quidem locus dubius eſt.

6, 1 Vbi ager crassvs) reddit h. l. V. 1, 23, 7 ſeq. non ſine differentia.

6, 1 Oleam conditivam, radivm) His olearum generibus explicandis commodior & ſuus locus in indice aſſignatur. Caeterum Plin. 15, 5 ſ. 6 ita laudatur hic locus: *In calido, & pingui ſolo radium maiorem Salentinam, orchitem, pauſiam, Sergiam, Cominianam, albiceram ſeri iubet (Cato) adiicitque ſingulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam eſſe dicant* &c. Nam plura ex hoc, & aliis locis Catonis ibi de olea coniungit, conf. & Colum. 5, 8 vbi de generibus olearum.

6, 1 In his locis) Sic habent codices Catonis, & Varro, quoque, qui noſtrum exſcribit. Plin. H. N. 14, 5 legit *in finitimis locis*, quae verba Harduinus, Catoni noſtro reſtituenda, exiſtimat. Sed ego mallem dicere, voluiſſe Plinium circumſcribere Catonem, aut verba quidem iſta in mente habuiſſe, ſed aliter tamen ſcripſiſſe. Poteſt enim quaedam olea in finitimis locis eſſe frugifera, quae in noſtro non reſpondet, & contra. Schoettg.

6, 1 In xxv avt in xxx pedes) conf. Col. 5, 9, 7. Nimirum hic de ſolo non frumentario ſermo eſt. Add. Plin. 17, 12 ſ. 19 vbi laudat h. l.

6, 2. Ager ol. conser., qvi) Erunt fortaſſe, qui ante illud, *qui in ventum τὸ niſi* deeſſe exiſtiment, nam id apud Varr. 1, 24 dum Catonis hunc locum commemorat, legitur: *agrum olivueto conſerundo, niſi qui in ventum Fauonium ſpectet, & ſoli oſtentus ſit alium bonum nullum eſſe.* Pont. Laudat hunc locum Plin. 18, 34 ſ. 77. *In hunc* (Fauonium) *ſpectare olivueta Cato iuſſit.*

6, 2 Avt calido) MS. *caldo*, quod magis Catonianum Mevrs.

6, 2 Fervndo arbor peribit) Plin. 17, 24 ſ. 37. *Nocet plerumque vitibus atque oleis & nimia fertilitas.*

6, 2 Mvscvs rvber) Plin. 17, 24 ſ. 37 n. 4. *Nocere tradit Cato & muſcum rubrum.*

6, 3 Et partim popvlos) Illud *partim* merito retinuit Codicum antiquorum diligens obſeruator Victorius, cum Ienſoniana editio *promte* ſubſtituerit, quia ſcilicet non erat alterum *partim*, quod cum priore reciprocaretur. ſane notabile exemplum eſt ἀκυρολογίας Veterum, quod eleganter confirmatur allegata l. 2 §. 24 D. de orig. iur. eamque viciſſim eleganter confirmat. Dicit ibi Pomponius de Decemviris abrogatis, *populique conſenſu partim in carcere necatis*: nihil praeterea. Quare nonnulli totam periodum vncis incluſerunt, vt ſuſpectam, quod vel in Blauianis editionibus videri poteſt, alii vero explendi gratia adiecerunt, *partim vrbe pulſi*, aut ſimile quid. Haec Vir Eruditiſſimus, Henr. Brenkmannvs, in litteris ad me V Id. Mart. CIƆ IƆ CCX Florentia datis, cum quo coniunge, quae ad caput proxime praecedens n. 6. notauit Auſonius Popma. Schoettg.

6, 3 Locvs hvmectvs) Vox, *iunctus*, abeſt a libris veteribus, neque eam habet Varro, qui hunc locum ita citat 1, 24. *Ille adiicit ab*

ſerito: bipalio vortito, ibi oculos [z] arundinis pedes ternos alium ab alio ſerito. Ibi [a]
4 corrudam [b] ſerito, vnde aſparagi fiant. (Nam conuenit arundinetum cum corruda, eo quia foditur, & inceditur, & vmbram [c] per tempus habet.) Salicem Graecam circum arundinetum ſerito, vti ſiet [d] qui vineam alliges. Vineam quo in agro conſeri oportet, ſic obſeruato. Qui locus vino optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſoli, [dd] ibi Aminnaeum [e] minuſculum, & geminum eugeneum, helueolum [ee] minuſculum [f] conſerito. Qui locus craſſus erit, aut nebuloſior, ibi Aminnaeum maius, aut Murgentinum, [g] Apicium, Lucanum ſerito. Caeterae vites [h], miſcellae [i] maxime, in quemuis agrum conueniunt.

VII. Fvndvm [k] ſuburbanum arbuſtum maxime conuenit habere, & ligna & virgae [l] venire poſſunt, & domino erit, qui vtatur. In eodem fundo ſuum quidquid conſeri [m]
2 oportet, arbuſtoque vitem copulari. Aminnaeum minuſculum, & maiuſculum, [n] & Apicium. Haec

VARIETAS LECTIONIS.

z) *radicis* add. *W. I. B. R.* a) *ibique a V.* b) *corudam a V.* c) *partim* ADD. *W. I. B. R.* d) *vti fiat W. I. B. R.* dd) *ſolibus, Ammi. Plin. ibi* etiam omitt. *Pol.* e) *Amineum a V. Aminnium Pol.* & ita etiam *p. p.* vtrobique *Aminneum Plin. Hard.* ee) *Heluinum Plin. Heluolum Pol* f) *erit* add. *I. B. R.* g) *aut* add. *a V.* h) *& de his* add. *Ba. H. A. Gr. G. it. Varr.* i) *miſellae W. I. A.* [C. VII.] k) *fundo ſuburbano I. B. R. Ba. Gy. quod malle ſe dicit Turn.* 25, 19. l) *ſalictum vti venire poſſint, & domino fiat W. I. B. R. vti ligna & virgae ſalicti venire poſſint, e. d. fiat I. I. G. ſiat* ſuſpicatur *Meurſius.* m) *conſeret: oportet copulari vineam, amin. W. I. B. R. conſerit oportet vitem compularia Pol. ſuum quodq. fructi genus conſeri oportet I. I. G.* n) *& malum W. I. B. R. vino vino & malus Pol.*

NOTAE VARIORVM.

ab eodem ſcriptore, Si *locus humectus ſit* &c. eſt autem gloſſula expoſitoris, in textum recepta, & recte a Petro Victorio reiecta. Putamus etiam, verba, quae ſequuntur (*nam conuenit arundinetum cum corruda, eo quia foditur & incenditur, & vmbram per tempus habet*) ab eodem expoſitore adiecta eſſe, nam apud M. Varronem in loco, quem ſupra citauimus, non leguntur. Vrs. Non dubito quin ex *vmectus,* quod eſt in Pol. ignorantia librarii, vel correctoris fecerit *iunctus.* Suſpecta Vrſino verba vncis includenda curaui.

6, 3 Bipalio vortito) V. C. *fortito.* Sic *ſerfos, Volpes,* pro *Seruus Vulpes* dicebant veteres. Erat autem *Bipalium* ligo ferramentum habens duo pedes longum. Columella 11, 3. *At vbi copia eſt rigandi, ſatis erit, non alto* (lego *alte*) *bipalio, id eſt, minus quam duos pedes ferramento nouale conuerti.* Mentio Catoni etiam infra cap. 151 & Varroni lib. 1, 37 Mevrs. Metuo, ut operarum peccatum ſit, quod ex V. C. ſuo hoc eſt editione Baſ. laudat hic Meurſius. Certe ita videntur putaſſe, qui alias ab ea nunquam diſcedunt HGG. Vera tamen, quae de permutatione τῆς F & V dicit.

6, 3 Ibi ocvlos arvndinis) *Radicis,* quod inſeri notamus a quibusdam, haud dubie gloſſema videtur. Plin. 17, 20 ſ. 33 *ſeritur bulbo radicis, quem alii oculum vocant.* Locum ipſum Catonis refert idem 16, 36 ſ. 67 Add. V. 1, 24, 3 & Col. arb. 29, 1.

6, 4 Vmbram per tempvs) *partim,* quod habent quidam, ortum ex intempeſtiua repetitione ſyllabarum *per tempus.* Caeterum, qui me docuerit, quid ſit h. l. *vmbram per tempus habere,* ei gratias agam L. M. Totum hoc ſuſpectum fuiſſe Vrſino, modo vidimus.

6, 4 Qvi locvs vino) Plin. 14, 3 ſ. 5 poſt elogium Catonis ita refert verba, quae prae manibus habemus, vt Commelinum ſecuti expreſſimus, praeter paucula, quae in varietate lectionis notata ſunt. Confer. V. 1, 25. De ipſis vitium generibus commodius agetur in indice.

7, 1 Fvndvm svbvrban. arbvstvm) Nam in arbuſto, perticis, & virgis ad pedandam, iugandamque vineam nihil eſt opus. ita ligna, & virgae venire poſſunt, cum eis in arbuſto non ſit opus, ſit opus in vinea. ſic fundus erit fructuoſior. Tvrn. 25. 19.

7, 1 Svvm qvidqvid) vix dubito, quin altera lectio II-G. *ſuum quodque fructi genus* interpretationis cauſa ab aliquo primum adſcripta ſit. Vim pronominis reciproci intelligas ex illis Plinianis, quae iam ad Fabrum annotauimus 33, 4 ſ. 21 *aurum arrugia quaeſitum ſtatim ſuum eſt.* & 33, 8 ſ. 42 de minio, *ſuae venae arena ſine argento excoquitur, auri modo. Suum* igitur eſt, quod ſolidum eſt, & nihil alterius naturae admixtum habet. In eodem nimirum fundo praecipit Cato vnum tantum genus materiae conſeri. cuius praecepti ratio non eſt, puto, difficilis. Vid. quae Columella diſputat de vinea 3, 21.

7, 1 Arbvstoq. vitem copvlari) vt arbuſtiua ſit vitis, de qua tum alias, tum praeſertim Col. 5, 6, & 7 dedita opera praecipitur.

7, 2 Ollae in vinaceis) Plin. 14, 1 ſ. 3. *Aliae* vuae, *in ſua tantum continentur anima, ollis, fictilibus, & inſuper doliis incluſae, ſtipatae vinaceis circumſudantibus* ad V. 1, 54, 2.

7, 2 In sapa, in mvsto, in lora) hanc lectionem a manuſcriptis libris accepi, nam excuſi *in lora* non habebant: eandem Plinius confirmat

Haec [o] in ollis, ollae in vinaceis conduntur. eadem in ſapa, in muſto, in lora [p] recte conduntur, quas [q] ſuſpendas duracinas, aminnaeas maiores, [r] vel [s] ad fabrum ferrarium pro paſſis eae recte ſeruantur. Poma, mala ſtruthea [t], cotonea ſcantiana, Quiriniana, item alia conditiua [u] mala muſtea, & Punica. eo lotium ſuillum aut ſtercus ad radicem [uu] addere

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ea in olla vinaceis cond.* *W. I. B. R.* *eae in olla in vinaces Pol.* Poſt prius *conduntur* ſtatim *W.* *quae ſuſpendas.* p) *olla I. B. R. lora Pol.* & in marg. *denſa. II - G.* omitt. q) *quae ſuſpendas duratura. Aminea maiora vtilia ad fabrum ferrarium: pro paſſis ea recte ſeruantur W. I. B. R. duranas Pol.* r) *& Scantianas opportuniſſimas eſſe,* add. omnes inde a *Iuntt.* Sed omitt. vt vidimus *Pol. W. I. B. R. vid. not.* s) *hae & ad f. f. r. ſ. II - G.* t) *ſtructea, coronea Scauriana W. ſtructea coronea* etiam *I. ſtructea* etiam *I. B. R.* u) *condiditia W.* uu) *eorum* add. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

confirmat, qui 14, 4 haec cum magno honore Catonis praecepta referens, inquit, *in lora recte conduntur.* VICT.

7, 2 QVAS SVSPENDAS DVRACINAS) In magnis ſaepe anguſtiis verſantur, qui in hoc munere corrigendorum librorum occupati ſunt: ego ſane diu incertus fui, quidnam hic conſilii caperem, receptamne lectionem ſeruarem, an veterem reponerem, quae valde diuerſa eſt. Nulla demum mutatione facta, ſtatui totam rem, quomodo ſe haberet, in hoc meo libello indicare. M. Varro de agricultura, quo loco diſſeruit de vuis condendis, receptam lectionem adiuuare videtur: nam Catonem ſe ſequi oſtendens, inquit: *Quas ſuſpendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & Ammineas & ſcantianas.* Contra Plin. 14, 4 veterem: qui etiam ipſe, quae de vitibus, vuiſque prodiderit Cato, referens, inquit: *Quas ſuſpendas duracinas, aminneas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro paſſis* etc. ita enim legitur in optimo exemplari: nam verba, quae in excuſis adduntur, neque in illo, neque in aliis manuſcriptis leguntur. Vt tamen, quo mihi animus inclinat, aperiam: arbitror, quam apud Plinium legimus, veram eſſe Catonis lectionem, in hanc ſententiam maxime autoritate veterum librorum ductus: communem autem hanc, & peruulgatam ſuſpicor a Varrone acceptam eſſe, qui Catonis magis ſententiam, quam verba expoſuerit. Nam illud etiam animaduertendum eſt, duo illa verba. *In lora,* quae paulo ſupra repoſuimus, e manuſcriptis libris eruta, a Varrone relinqui, vt facilius etiam hac coniectura exiſtimem, totum locum ad ſcripturam Varronis conformatum fuiſſe. VICT. Ita legitur hic locus in VV. CC. & ita legit Plin. 14, 4 niſi, quod poſt vocem *paſſis,* addit, *hae.* In vulgatis autem codicibus male additur, *& ſcantianas opportuniſſimas eſſe, hae* &c. VRSIN. Vidiſti igitur, Lector, Victorio pariter ac Vrſino magis placere eam lectionem, quam ex antiquiſſimis libris, qua cuſis, qua manu exaratis, codice praeſertim Politiani, reuocauimus. Reuocauimus autem non illorum tantum auctoritate moti, ſed quod obſeruaremus, a Plinio planiſſime confirmari Victorianam coniecturam, qui ex Varrone 1, 58 deriuatam eſſe vulgatam huius loci lectionem ſuſpicatus fuerat. Nimirum Plinius 14, 4 ſ. 5 cum retuliſſet Catonis verba, totidem apicibus, quot a nobis expreſſa ſunt, (niſi quod pro *eae* ſcriptum eſt in Harduini quidem editione *hae,*) paulo poſt ſubiungit: *Ammineam proxime dictam Varro ſcantianam vocat.* Vnde ſimul & illud apparet, *Ammineas* apud Varronem in Plinii quidem codice non fuiſſe. Porro hic, & ſimiles loci indicant ſatis, quantum licere ſibi in Catonem aliosque bonos autores librarii putauerint, & quantum proinde licere debeat Critico.

7, 2 VEL AD FABRVM FERRARIVM) Plin. 14, 1 ſ. 3. *Aliis vuis gratiam, qui & vinis, fumus adfert fabrilis.* Inde, obſeruante Harduino, apud Caelium Aurel. chron. 4, 3 & 3, 2 *fabrilis vua dicitur,* h. e. *fumi vapore ſiccata.* Haec ſeruantur pro paſſis h. e. ad ſolem ſiccatis.

7, 3 POMA, MALA STRVTHEA) Poſtquam de vitibus, quae viſum erat, dixit, de pomis praecipere pergit, haec ſubdiuidit in *mala,* & *pira.* De generibus malorum conferendus Plin. 15, 14 ſ. 15. Nominum rationes, quantum eius fieri poteſt, reddimus in Ind.

7, 3 ITEM ALIA CONDITIVA) Lego, Item *mala conditiua.* Adhaeſit prima littera fini praecedentis dictionis. MEVRS. ſed nihil opus hac emendatione videtur. Nam poſſunt etiam in his, quae ante commemorauit, conditiua fuiſſe.

7, 3 VTI STABILIA MALA FIANT). Hic mendum eſſe ſuſpicor, nam veteres libri ab excuſis diſſentiunt: optimus ille, & antiquiſſimus deprauatus eſt, ſic enim in illo eſt, *vti fabulim malorum,* habet alter, non tam bonus, neque tam antiquus. *Pabulum malorum,* reliqui recentiores cum vetuſtiſſimo faciunt. Quamvis ſaepe, multumque quaeſierim, nihil potui excogitare, quod magnopere placeret, quare volo, in hoc, etiam aliorum ingenia exerceri. VICT. *Vt fauulum malorum fiat,* quod immundo lotio aeque mala, ac fauo aut melle homines delectentur. non ignoro tamen *pabulum* etiam legi, quo paſtum & cibum malorum intelligemus, vt farraginem iumentorum. TVRN. 25, 9. Locus interpolatus, optimus Codex Victorii habuit, *vti fabulim malorum fiant,* e cuius lectionis veſtigiis Scaliger tentauit emendare, *vt fabulium alarum fiant,* id eſt, culmorum

4 dere oportet, vti ſtabilia mala fiant. Pira volema, Aniciana, & ſementiua [x]. (haec conditiua in ſapa bona erunt,) Tarentina, muſtea, & [y] cucurbitina. Item alia genera quamplurima [z] ſerito, aut inſerito oleas orchites, poſias, eae optimae [a] conduntur vel virides in
5 muria, vel in lentiſco contuſae [b]. Orchites vbi nigrae erunt & ſiccae, ſale confricato [c] dies v. poſtea ſalem excutito, in ſolem ponito biduum, vel ſine ſale in defrutum condito. Sorba

VARIETAS LECTIONIS.

x) *ſementina* omnes *a. V. ſementiua* etiam *Plin.* y) *muſtea, cucurbitiua Pol.* z) *quampluris I. B. R.* a) *optime Baſ. it. Gryph.* 1542 *caſtigationum Vict.* b) *confuſae W. & Ienſ. contuſae vel orch. Pol.* c) *confriato P.* d) *duos a. V. & W. II. Pol.*

NOTAE VARIORVM.

culmorum fabalium, ſeu aceris fabalis, cuius frequentiſſimus vſus ad arborum ſtercorationem. Mihi probatur, *vti fauuli malorum fiant*; quod a veteri ſcriptura minimum decedit, & ſententiam commodam habet: Fiant ad radicem, inquit, parua exculpta foramina, quae lotio aut ſtercore ſuillo repleta, velut fauuli, malis fomenta ſuppeditent. Quod praeceptum Geoponici commentarii tradunt [10, 18. Needh. p. 254.] his verbis τὴν δὲ σκώληκας ἔχουσαν θεραπεύσεις, χοιρείαν κόπρον κεχυλισμένην οὔρῳ ἀνθρωπείῳ περιχέων ταῖς ῥίζαις· πάνυ γὰρ χαίρει ἡ μηλέα τῷ οὔρῳ, καὶ δεῖ ταύτην συνεχῶς ποτίζειν. POP. Vulgata adhuc lectio ſenſum forte illum admittat, vt *ſtabilia mala* ſint, quae condendo aptiora ſint, nec ita facile ob mollitiem corrumpantur. Sed cum omnium, qui adhuc a viris doctis adhibiti ſunt, MStorum fides repugnet, eorumque ſcriptura aptiſſime, quod iam oſtendemus, congruat huic loco, & negotio, vix dubito, quin ſcripſerit Cato *pabulum malorum fiat*. Nimirum ſuillus fimus damnatus licet ad arua Columellae 2, 15, 4 (ſed ſoli inter Latinos, cum ſcriberet Plinius, 17, 9 quem deinde ſecutus eſt Palladius 1, 33) arboribus tamen vtilis eſt, & laudatur in Geopon. 2, 21 p. 5. Needh. itemque 10, 18 p. 254; a Plinio etiam, 17, 27 ſ. 47 *vbi malorum Punicorum ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhiberi ait*: tum ab ipſo Columella 5, 10, 15 ac Palladio Arb. 23. 1. Cur igitur addere oportet ad radicem malorum lotium, & ſtercus ſuillum? *vt pabulum malorum fiat* i. e. vt alantur ex illo laetamine arbores, dulcioremque fructum ferant. Sed quis hoc *pabulum* vocauit? Non prouocabo equidem ad poëtas; ſed Columellae tantum autoritate vtar, qui de ſimili negotio 5, 9, 13 *fimo pabulandas eſſe oleas* docet. Si quis mihi obiecerit, illud *pabulum* nihil ad condendos fructus pertinere, illum diligentius legere Catonem iuſſero, vbi deprehendet, non ita ſeruantem ordinis, aut methodi fuiſſe illum, vt non prout quidque ſub ſtilum veniret, ita poneret &c. vt hic poſtquam genera quaedam vitium enarrauit in fundo ſuburbano plantanda, ſtatim, quomodo condantur ſubiicit, eodemque modo de reliquis. Sed compara tamen, lector, quae de hoc loco diſputat vir longe doctior Ioſ. Scal. ad Varronem noſtrum 1, 31, 4.

7, 4 PIRA VOLEMA) De pirorum generibus Plin. 15, 15 ſ. 16.

7, 5 EAE OPTIMAE CONDVNTVR) Si quis M. Varronem attendat, exiſtimabit hunc locum mancum eſſe, defeciſſeque verbum *aridae*: ille enim in agricultura, cum de oliuitate diſſereret, inquit, *oleas eſui optime condi ſcribit Cato orchites, & pauſeas aridas vel virides in muria vel lentiſco contuſas*. Plin. 15, 6 receptam nunc lectionem ſequitur: quam cum in cunctis manuſcriptis inuenerim, retinendam cenſui. VICT. Locus manifeſto mutilus. cur enim *vel virides*, quae verba arguunt abunde antitheton deſiderari. Reſtituo audacter. e. o. *conduntur aridae vel virides*. Ecce iuuat me Varro, qui hunc locum transſcripſit 1, 60 his verbis. *Oleas eſui, optime condi ſcribit Cato, orchites & pauſeas, aridas, vel virides in muria vel lentiſco contuſas.* Lego vero etiam, *eae optime conduntur*, ad Varronis exemplar & hoc elegantius. MEVRS. Lego cum Meurſio *optime* &c. Varro & Plinius, dum hoc Catonis monitum commemorant, ſic tranſcripſerunt, ille quidem 1, 60 *oleas eſui optime condi ſcribit Cato, orchites, & pauſeas aridas vel virides in muria vel lentiſco contuſas*: hic vero 15, 6. *Nec alio vllo modo laudat condi oliuas, optime orchites & pauſias, quam vel virides in muria vel fractas in lentiſco.* Sic etiam in ſuis caſtigationibus Petrus Victorius ſcripſit. id tamen nobis non inculcans, vt vitium tolleretur. Caeterum in Vaticanis codicibus recta inuenta haec lectio eſt. PONTED. *Optimae* ſignificat ad condendum deligendas eſſe praeſtantiſſimas quasque, reliquas prelo ſubiiciendas. Deinde metuo, vt apud Varronem 1, 60 non ab aliena manu ſit *vel aridae*, quod tanto facilius fieri potuit, quod eſt is locus, vt obſeruamus, in I. B. R. mutilus. Certe Plinius 5, 6 pr. quanquam, & ipſe, certe ante Harduinum, forte adhuc etiam hic mendoſus, *virides* & *fractas* ſibi opponit inuicem. Nimirum *virides* ſunt, quales a ſua arbore venere, & recentiſſimae: quod in fractis aliter fieri poſſe, conſtat. Caeterum ipſa vox *fractas* ſatis tueretur noſtrum *contuſae*, etſi, quod fieri nonnunquam ſolet, errorem W. & Ienſonianae repetiiſſent reliquae.

7, 5 SALE CONFRICATO) vv. cc. *confriato*: & ita legendum tum hic, tum apud M. Varronem 1, 60 *ſale ſi ſint confriatae*, & alibi, & apud Colum. 6, 15 *fuligo infriatur*, & cap. 31 *vlceri infriata* & 12, 30 *amphoris ſingulis infriato*. VRS. Parum

Sorba [e] in ſapa cum vis condere, vel ſiccare, arida [f] facias. item [g] pira eodem modo facias.

VIII. Ficos mariſcas in loco cretoſo & aperto [h] ſerito: Africanas, & Herculanas [i], Saguntinas [k], hibernas, Telanas atras pediculo longo, eas in loco craſſo [l], aut ſtercorato ſerito. Pratum ſi irriguum habebis, foenum [m] non deficiet. ſi non [n] erit, ſiccum, ne foenum deſiet, ſummittito. Sub vrbe hortum omne genus, coronamenta omne genus, bulbos megaricos, murtum [o] coniugulum & album & nigrum, laurum [p] Delphicam, & Cypricam [q], & ſiluaticam, nuces caluas [r], auellanas Praeneſtinas, & Graecas, haec facito vti ſerantur. fundum vrbanum [s], & qui eum [t] fundum ſolum habebit, ita paret [u], itaque conſerat, vti quam ſolertiſſimum [x] habeat.

IX. Sali-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ſerua in ſapa. Cum vis condere W. I. B. R. Sappa W. ſorua in ſapa. Condere P. ſorba in ſapa cum vis condire II - G. ſorba in ſapa condere Vict. & reliqui; nobiſcum Po. 2* f) *viridia* omnes *a. V. viada W.* g) *item - - facias* deſunt *W. I. B. R. item pira facias P.* reliqui nobiſcum, niſi *quod A. & G. pyrea.* [C. VIII.] h) *aprico II - G. aperto etiam Pli.* i) *Herculaneas Pol. & Pli.* k) *Sacontinas Pol. Sagont: Pol. 2.* l) *craſſiore Pol.* m) verba *foenum non def.* deſunt *in Pol.* n) *ſi non & erit ſiccum, ſummittito a. V.* o) *myrtum* ante *Pop. 2.* omnes. p) *loream P.* q) *Cypream. P.* r) *galuas Ienſ. galbas B. R.* s) *ſuburbanum II - G.* t) *& qui cum fundo ſolum habebit W. I. B. R.* u) *apparet Pol. 2.* x) *fertiliſſimum II - G. ſollertiſſimum Pol.*

NOTAE VARIORVM.

rum aberat, quin recepiſſem, *confriato*, Politiani etiam libro probatum. Sed cum Victorii lectionem quaſi conſecratam videam, nec iniuria, nolui ab ea diſcedere, vbi ea ſe tueri quoque modo videretur poſſe. Videtur autem *confricare* aliquando plus eſſe, quam *confriare*. Hoc nimirum minutam rei, quae inter manus friatur, adſperſionem notat. Illud autem, oliuas, vt hoc vtar, vel inter manus ſale fricari, vel certe addito ſale ſubigi & circumagi, vt ad omnes partes ſal perueniat.

7, 5 Dies V.) ita legitur in veteribus libris, cum in excuſis antea minor ſumma dierum eſſet: ſed etiam M. Varro hunc numerum ſequitur, dum praeceptum hoc Catonis recitat. Victor. Duos peperiſſe videtur nota numeralis II, quam praefert etiam Pol. Haec cum parum abſit, in Longobardica praeſertim ſcriptura, ab altera V. facile iſta, pro hac poni potuit.

7, 5 Sorba in sapa cvm vis condere) V. C. *in ſapa cum vis condire vel ſiccare, viridia f.* Corrigo. *Cum vis condere, belle ſicca & arida facias.* Nam *arida* quidem prae iſto *viridia* retineo, autoritate Varronis inductus, qui ita ait 1, 59. *Contra in ſapa condita manere pira Aniciana & ſementiua. Sorba quidem diſſecta, & in ſole macerata, vt pira & ſorba per ſe, vbicunque ſint poſita, in arido facile durare.* Mevrs. Tentata hic a Meurſio emendatio ita placuit Harduino, vt eam pro Catonis verbis laudet ad Plin. 15, 21. ſ. 23. *Cato & ſorba condi ſapa tradit.* Auſi ſumus illud *cum vis* ex codd. antiquis reponere poſt Popmae ſecundam conf. Ca. 143, 3. P. Ia. 15, 5.

8, 1 Ficos mariscas) hunc locum ita laudat Plin. 15, 18. ſ. 19. *Ficos mariſcas in loco cretoſo, aut aperto ſerito. In loco autem craſſiore, aut ſtercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas, hibernas, Telanas atras pediculo longo.* Obſecuti autem ſumus Harduino ad h. l. qui ex Macrobio Sat. 2, 16. inciſum tolli iubet inter *Telanas*, & *atras*.

8, 1 Si non erit siccvm) Reſtituo ex V. C. *ſi non, & erit ſiccum, ne foenum deſiet, ſumito ſub vrbe* Mevrs. Metuo, vt recte viderit vir doctiſſimus, vel recte ipſius manum aſſecuti ſint typographi. Vetus codex, quem ille ſolet laudare, eſt Baſ. 1521. Hic aperte legitur, vt obſeruatum modo eſt. Interpunctum poſt *ſummittito* tollit quidem laudata editio non minus quam A. Gr. G: ſed ad prata omnino referendum eſt illud *ſubmittito* v. Ind.

8, 1 Sagvntinas) V. C. *Sacontinas*, antiqua ſcriptura, qua *maciſtratos* pro *magiſtratus* ſcribebant, vt eſt in columna Duilii, & in vetuſtis legum fragmentis. Vrs.

8, 1 Hibernas) nam quemadmodum in Italia & vicinis regionibus ſunt fructus hiberni & aeſtiui, ita quoque credibile eſt, tale quid ſaguntinis ficubus factum eſſe. Schoettg. Sed Harduinus incidit poſt *hibernas*, easdemque ait, quas ante Plinius dixerat, *chelidonias* idem etiam pro *Tellianas*, quod legebatur, *Telanas*, repoſuit.

8, 1 bvlbos megaricos) Plin 9, 5 ſ. 30 *bulbos Cato inprimis ſerendos* praecipit *celebrans Megaricos* vid. C. 10, 105.

8, 2 Mvrtvm conivgvlvm) ſic etiam legitur infra cap. 134, quod ob ἀρχαϊσμὸν probo magis, quam Plinii *coniugalem*. Haec autem ſpecies myrti dicta eo, quod Veneri & coniugiis ſacrata eſſet. Plin. lib. 15, 19. *Ideo tum electa, quoniam coniunctioni & huic arbori praeeſt Venus.* Seruius Georgic. II. *Veneri myrtus conſecrata eſt, vel quod*

IX. SALICTA locis aquoſis, humectis [y], vmbroſis, propter amnes ibi ſeri oportet. Et id videto, vti aut domum [z] opus fient [a], aut vt venire poſſint. Prata irrigua, ſi aquam habebis [b], potiſſimum facito: ſi aquam non habebis, ſicca [c] quam plurima facito. Hoc [d] eſt praedium quod vbi vis expedit facere.

X. OLI-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. IX.] y) *viretis vm. propeque W. I. B. R. vietis vm. propterque II. G. vmectis vm. propter Pol.* z) *domui a. V.* a) *ſiant I. B. R. fiant W.* b) *id* inſ. *a V.* c) *ſic vt habeas quamplurimum a. V.* d) *Hoc modo pr. quoduis exp. a. V.*

NOTAE VARIORVM.

quod haec arbor gaudet litoribus, & Venus dicitur de mari procreata, vel quod, vt medicorum indicant libri, haec arbor apta eſt mulierum neceſſitatibus plurimis. POP. Ita omnes libri tum hic, tum 133, 2 vt maſculino genere vſurpata vox videatur, cum tamen non de fructu, qui neutro genere dicitur, ſed de arbore ſermo ſit. Plin. 15, 29 ſ. 37 vbi hunc locum laudat, foemino genere effert, *nigram, candidam, coniugulam.* Scilicet *fruticem* forte intellexere veteres, vti poſteriores arborem, ad quod genus Plinius perpetuo, niſi fallor, myrtum refert. Si quis tamen neutro genere vſum dicat Catonem, & *genus* vel ſimile quid intellexiſſe, floccum non interduim, nedum, vt contendam. Caeterum *murtum* ſcripſimus apud Catonem, eo magis, quia id nomen ante iam Romae cognitum videtur fuiſſe, vt ex Plinio l. c. apparet, quam literatura Graeca. *Coniugulam* non *coniugalem* legit Plinius Gelenii & ipſius Harduini.

8, 2 LAVRVM DELPHICAM) laudat h. l. & genera diſtinguit Plin. 15, 30 ſ. 39.

8, 2 ET SILVATICAM) Haec verba in omnibus libris veteribus, & vulgatis extant, tamen vereor, ne ſint adulterina, nam Cap. 131. duo ſolum genera lauri nominat, Cypriam, Delphicam, & Plin. 15, 30. expreſſe ſcribit: *Duo eius genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam.* POPMA.

8, 2. NVCES CALVAS) Similiter in Lexico vetere *Caluae* ποντικὰ πεφρυγμένα: Sed in Plinio legitur *galbas:* quae varietas fortaſſis eſt, ex affinitate, & commutatione litterarum C, G, & B, V. Dicitur autem *Nux calua*, quod fructum caluum fert, id eſt, ſummo apice nudum. qualis eſt auellana; Galba a colore, vt galbula auis. nam Galbus eſt viridis, pallidus, flauus, qui color in nucibus hornotinis c. 17. Nux graeca eſt amygdalum. POPMA. Plinii MSSti omnes, monente Harduino 15, 22. ſ. 24. *galbas.* Cum vero *caluae nucis* autoritas praeter h. l. ad Gloſſarium ſolum & dubium Petronii locum c. 66. redeat, vocem quibusdam certe Catonis, & omnibus Plinii codicibus ſe tuentem praeferre forte praeſtiterit. Quod diſtinctionem inter *auellanas Praeneſtinas* ſuſtuli, obſecutus ſum Senftlebio nuc. Saturnalit. c. 4. p. 28. qui *Praeneſtinas* adiectiuum eſſe oſtendit *auellanis & caluis* ſ. *galbis* conueniens.

8, 2 HAEC FACITO, VTI SERANTVR) Ne cui libeat forte hunc locum emendando corrumpere, quia plures accuſatiui non habeant, quo referantur, iuuat Plauti quaedam loca ſimilia adſcribere Amph. 1, 1, 141. *Nunc propterea, quod* ME *meus herus fecit, vt vigilarem, hic pugnis faciet, hodie vt dormiam.* Aſin. 1, 1, 3 *vt ipſe ſcibo*, TE *faciam, vt ſcias.* Perſ. 5, 1, 8 *vnde ego omnes* HILAROS &c. *faciam vt ſciant.* Simillimus autem noſtro loco eſt Pſeud. 1, 2, 33 *Pernam, callum, glandium, ſumen, facito in aqua iaceant.* & 4, 6, 37. *Quid ego ceſſo Pſeudolum facere, vt det nomen ad molarum coloniam?* Plura Ciceronis etiam, & Terentii dabit Perizon. ad Sanctii Min. 2, 5, 5. De Graecis autem Kuſter. ad Ariſtoph. Plut. 55.

8, 2 FVNDVM VRBANVM) Hinc noni capitis initium in Ienſon. Bon. Iuntt. Ald. Gymn. quod placet etiam Meurſio. Bonon. etiam praeſcribit titulum, *vt ſalicta locis aquoſis ſerantur.* Sed melius, arbitror, Polit. Vict. reliqui, haec iungunt ſuperioribus, tanquam recapitulationem & ſummam de fundo ſuburbano dictorum. *Suburbanum* autem fundum, malim fere pro *vrbano*, tum re ipſa ſuadente (vid. 7, 1 & principium huius ipſius ſegmenti) tum autoritate motus. Niſi tamen *Vrbanum* hic ſumit Cato pro ſuburbano.

8, 2 ET QVI EVM FVNDVM SOLVM HAB.) Vox *fundum* abeſt a vv. cc. & certe videtur, adiecta VRS. Retinuimus eam conſenſu reliquorum, & quod pleonaſmus videatur haud inelegans, & antiquitatis colorem concilians orationi.

8. 2 QVAM SOLERTISSIMVM) *Fertiliſſimum* melius videtur MEVRSIO. Sed ſi cogitemus etiam *ingenium* tribui paſſim ſenſu carentibus naturae daedalae operibus, tum *ſalem, blitum, oleum, inertia* dixiſſe Plinium 31, 7, ſ. 40 20, 22 ſ. 93. 23, 4 ſ. 45: quidni *ſolertiſſimum fundum* credamus a Catone appellatum, in quo ſumma naturae atque domini ſolertia ex varietate, & cultu eluceat: idque tanto magis, ſi quis ſolum, & vnicum habeat, ne alius fundus alii ferre ſuppetias, & quaſi ſuccenturiari queat. Et ſermo eſt de ſuburbano, ad quem elegantes homines & hoſpites ſaepe accedunt, in quo cauſam interponere non poteſt pater familias, per abſentiam ſuam negligentius haberi. Hunc fundum merito iubet Cato eſſe *ſolertiſſimum.*

9. HVMECTIS, VMBROSIS) haec eſt priſca lectio: nam in excuſis pro *Humectis, Vietis.* Duae res, vt ſuſpicor, caſtigatorem aliquem, aut librarium fefellerunt. Nam *Vmectis*, ſine aſpiratione in antiquis libris ſcriptum hic eſt, quemad-

modum

X. Olivetvm [e] agri c c x l iugerum. vilicum, vilicam, operarios v. bubulcos iii. [f] ſubulcum i. aſinarium i. opilionem i. Summa [g] hominum x i i i. boues trinos [h], aſinos ornatos [i] clitellarios, qui ſtercus vectent, i i i. aſinum vnum [k], oues c. vaſa [l] olearia inſtructa iuga v. ahenum quod capiat quadrantalia [m] x x x. operculum aheni [n], vncos ferreos i i i. vrceos

VARIETAS LECTIONIS.

[C. X.] e) Lemma: *quot villicus conſervos: quot boues & aſinos & miniſtros & vtenſilia habere oporteat. Villicus villicos operarios habeat I. B. R.* Lemma: *Quae villicus habere debet.* deinde verſus deficit, tum *villicus villicos W.* Lemma: *Quomodo oleum agri iugera* CCXL. *inſtruere oporteat. Vilicum vilicam Pol. Vict.* & rel. praeter *Po. 2.* quae nobiſcum. *Oliuetum agri ducentorum quadraginta iugerum habere oportet II - G.* f) *duos I. B. R.* g) *hominum* per *h.* ſolitarium exprimit *Pol.* Totum hoc, *ſumma h. XIII.* om. *W. I. B. R.* h) *ternos a. V.* i) *onerarios W. I. B. R. inſtratos* k) *ad* add. *a. V.* l) *vaſa ollariaque inſtrumenta habeat. Ahenum vnum, quod capiat metretas triginta aut pluris. W. I. B. R.* m) vox *quadrantalia* in Pol. ſignatur litera *q* tum hic tum deinde. n) *vnum* add. *a. V.* hic & alias. Hic omittit quaedam *W.*

NOTAE VARIORVM.

modum nonnullis aliis in locis: ita autem fere ſcriptum *Vmorem & Vmidum* in priſcis exemplaribus inueniri docti, & diligentes viri admonuerunt: quod ipſe quoque in optimo, ac vetuſtiſſimo diligenter ſeruatum, animaduerti. Altera eſt, quod priore voce, quod ad humorem pertineret ſignificari putarunt. Diſcrepare tamen aquoſum & humectum, manifeſtum eſt, nec poſterior vox otioſa, meo iudicio, haberi debet, reliqua, quae a caeteris excuſis in noſtro variant, ab iisdem veteribus libris accepta ſunt. Victorivs.

9 Ibi seri oportet.) Illud *ibi* non παρέλκει plane, ſed ex more Catonis noſtri reuocat, & complectitur quaſi ea, de quibus ſingulatim dictum fuerat: vt paulo ante recenſum rerum hortenſium ita finit, Haec *facito, uti ferantur* &c.

9 Sicca qvam plvrima) Vetus haec eſt lectio, quam vehementer probo. Sicca prata opponuntur irriguis, quod etiam ex ſuperiore capite intelligi poteſt: manifeſtius tamen ex illo, cum legem pabuli locandi exponeret: *Ex Kal. Septembrib. prato ſicco decedat.* Id, vt ſuſpicor, cum aliquis non animaduertiſſet, omnia perturbauit. Vict. Neceſſaria videtur loci huius, non difficilis licet, & a Victorio probe intellecti, explicatio, ne quis Meurſium audiendum putet, qui reſtitutum a ſe putat, cum legit, *ſic, vt habeas quam plurimam facito*, quaſi id ſibi vellet Cato, ſi non habeas aquam, fac, vt quam plurimam habeas. Sed, quod pace manium optimi viri dixerim, id eiusmodi praeceptum eſt, ac ſi mendico diceres, ſi non habes pecuniam, fac, vt quam plurimam habeas. *Si non habeas*, aperte ſignificat, ſi habere non poſſis, ſi copia non ſit aquae. Hic igitur, Catonem ſi audis, prata tamen ſicca etiam facito, quia vel ſic vtilius erit, quam ſi aliis rebus conſeras. *Hoc* enim *eſt praedium, quod vbiuis expedit facere.* Scilicet prato non *riguo* tantum, ſed *ſiccaneo* etiam veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. Qui Columellam 2, 17, 1 & 2 & praeſertim 6. praef. 4 ſeq. & Plin. 18, 5 legeris, quin vera ſit haec ſententia, non poteris dubitare.

10, 1 Olivetvm agri ccxl ivgervm) Bene ſit iſtis optimis librariis, qui nobis caput hoc, vt alia non pauca in Catone, inſigniter mutilarunt. Simile in Macrobio obſeruaui, vt oſtendam in ſecundis curis. Nunc vero hoc agam. Reſcribo ex fide mei veteris codicis, *oliuetum agri* CCXL *iugerum habere oportet vilicum, vilicam* &c. ex quibus verbis iſti mutilatores ἐπιγραφὴν nobis fabricarunt. Sed gratia optimo meo codici, cuius opera & indicio omne hoc, quicquid eſt, damnum ſarciam ſine vllo negotio. Mevrs. Vetus editio. *Oliuetum agri iugerum* CCXL. *habere oportet*, quae poſtrema duo verba ſunt e gloſſemate. Eſt enim lemma, *Oliuetum agri iugerum* CCXL. *villicum villicam* ſcilicet requirit, vel habere debet; ſicut Cato frequenter, & aliquotiens Varro, lemma proponit, mox explicationem ſubiicit: Sed vbique fere librarii gloſſemata infarſerunt, quae leguntur in codice antiquitus excuſo, quem cum vulgata editione contulit vir doctiſſimus Ioh. Meurſius. Pop. Putaui omnium proxime a veritate abeſſe Popmae curas poſteriores. Modum oliueti finiuit haud dubie Cato: quorſum alioquin numeri reliqui? verba noſtri auctoris primum pro lemmate arrepta, tum etiam varie contaminata, alias etiam obſeruaui. Caeterum profuerit contendi V. 1, 18 it. 19 & 22. it. quae ad initium capitis proximi notabimus.

10, 1 Bvbvlcos iii.) Bubulcos tres imperat, vt exiſtimo, ad arandum, ſingulosque ſingulis boum paribus praeficit: *boues* enim *trinos* in hac reperio formula, quod interpretor tria boum paria, vt inſtruenda vinea (11, 1) *boues binos* lego, & expono duo boum paria. Tvrn. 7, 22.

10, 1 Asinos ornatos.) Haec vera eſt, & eadem antiqua lectio. Eodem intellectu Cicero pro lege Manilia *ornare claſſem*, inquit. Graeci ἐυπρεπίσαι. Veteres etiam Iuriſconſulti ſic locuti ſunt. Vlpianus de aedilicio edicto L. *Aediles agunt*, hoc aperte oſtendit: nam *iumenta ornata*, & *ornamenta iumentorum* ſaepe appellat. Vict.

10, 1 Asinvm vnvm) M. Varro 1, 19 citat hunc locum & legit: *Aſinum molarium vnum*, quae vox in vv. cc. non reperitur. Vrsin. Cum ad tres aſinos, aſinum praeterea vnum addit, eum molarium interpretor, vt tres illos clitellarios ad ſtercus vectandum. Tvrn. 7, 22 V. C. *A. vnum*

vrceos aquarios I I I. infidibula [o] II. ahenum [p] quod capiat quadrantalia V. [q] aheni opercu-
2 lum, vncos [qq] I I I. labellum polulum, amphoras olearias I I. vrnam quinquagenariam vnam, trullas [r] I I I. ſitulum aquarium vnum, peluim vnam, matellionem [s], trullium, ſcutriſcum, matellam, naſſiternam [t], candelabrum, ſextarium [u], ploſtra [x] maiora I I I. aratra cum vomeribus V I. iuga cum loris ornata I I I. ornamenta bubus V I. vrpicem [y] vnum, crates

VARIETAS LECTIONIS.

o) *infundibula a. V. infud. Po.* 1 & 2. p) *ahenum vnum, q. c. vrceos tres, ah. op. vnum, amphoras ollarias duas: quinquag. W. I. B. R. ahenum aliud II-G.* q) *decem II-G.* r) *trulas I. B. R.* s) *matelionem trulium, ſcuriſcum W. I. B. R. trullium ſcurriſcum Pol.* t) *naſiternam II-G. it. Po.* 2. u) *ſeſtarium Pol. I. B. R. vnum* add. hic & alias ſingularibus editt. aliae. x) *plauſtra I. B. R.* y) *irpicem B. R, vrp.* etiam *lenſ.*

NOTAE VARIORVM.

vnum ad oues C. Lego vero, *aſinum molarium vnum.* Ita Catonem ſcripſiſſe ſuggerit Varro 1, 19 iſtis verbis. *Quod addit, aſinos, qui ſtercus vectent tres,* aſinum molarium. MEVRS.

10, 1 VASA OLEARIA INSTRVCTA IVGA) quinque trapeta, vel prela ordinaria intelligo, cum ſuo omni inſtrumento TVRN. l. c. ita & infra c. 145, 1. *ſi ſex iugis vaſis opus erit facito:* & Varro 1, 22, 3 vbi locum, quem prae manibus habemus, refert. Nemo vel veterum, vel recentiorum, quod ſciam, quid ſint *vaſa iuga* ſatis explicat. Putabam primo, eſſe *iuncta vaſa,* forte *iugo* etiam quodam inſtructa, qualia apud nos aquae ferendae paſſim adhiberi videas, ſitulas nimirum duas a iugo, humeris hominis imponendo, aptas atque ſuſpenſas, quo referebam etiam *gemellaris* appellationem, quod eſt inter vaſa olearia v. c. C. 12, 50, 10: ſed iam magis probo, eſſe *vaſa olearia quinque iuga,* quinque generum vaſa coniuncta, quae vnam *ſyntheſin* efficiunt, & quaſi corpus inſtrumentorum. Et ſane quinque enumerat Cato *ahenum, operculum aheni, vncos, vrceos, infudibula.* Ita hic Vinariae, vbi iſta commentabar, decet in familia eſſe *vaſa cereuiſiaria iuga quinque,* quae vulgaribus appellationibus exprimemus, *eine butte,* portandae ex coquina cereviſiae, *ein groſſer Stutz,* colligendae, antequam diffundatur in dolia. *ein Trichter,* infudibulum, *etliche Faeſſer,* dolia, *kleine Stütze,* excipiendis binorum doliorum fecibus. Confirmat hanc ſententiam l. c. Varronis. Is enim, cum dixiſſet, *Cato ſcribit -- vt faceret vaſa olearia quinque, ſubiicit, quae* MEMBRATIM enumerat. Ita Col. 12, 50, 12 *tricena labra* in vno ordine componi vult, e quorum vno in alterum transfundatur oleum: haec dixeris *tricena iuga labra. Iugus, a, um,* adiectiuum nomen eſt, pro quo poſterior aetas *iugis* dixit, ſcilicet, vt *hilarus, ſterilus,* & alia, quae laudat Auſon. Popma de vſu antiq. locut. 1, 8. Ab antiqua hac forma eſt *Iuno Iuga* apud Feſtum, vbi de *iugario vico*: ita *biiugus, triiugus, quadriiugus, coniugus* &c.

10, 1 INFIDIBVLA) Ita in manuſcriptis libris vno conſenſu ſcriptum inueni, quemadmodum ſequenti capite iterum, ac tertio, vbi exponit, in cella olearia, quae opus ſunt: quare eorum fidem, & auctoritatem ſecutus, ita in meo ſcribi volui. Nec tamen me latet, alios *Infundibulum* hoc, ſiue inſtrumentum, ſiue vas appellaſſe: & a fundendo etymon habere tradidiſſe. VICT.

10, 1 AHENVM QVOD CAPIAT) Bene auget v. c. *Ahenum aliud quod* c. nam antea dixit: *Ahenum vnum quod capiat quadrantalia triginta.* An vero idem X bene habeat pro V, non habeo dicere. nam nihil hic iuuat Varro, qui alias non nihil. MEVRS.

10, 2 VNCOS III). *Vncos ferreos* inuentario ſuo adſcribit, vt vel ex vrceis aliquid extrahatur, vel potius, vt vrcei de iis ſuſpendantur, vel iis geſtentur TVRN. l. c. v. c. *Vrceos tres.* Optime. Aſtruit Varro 1, 22 *quae membratim enumerat, vt ex aere ahenea, vrceos, naſſiternam* MEVRS.

10, 2 SCVTRISCVM) *Scutra* genus patinae maioris, cuius mentio cap. 157. Plauti Perſa, & Lucillii lib. 6. *Scutram ligneolam cerebro inflixit.* Ab hoc *ſcutriſcum* Catonis, & *ſcutula, Scutella* apud Ciceronem & Martialem, a rotunda figura, ſimili ſcuto: quae nomina paene integra in germanica lingua remanſerunt, pro patella. POPMA. Germanica vox, quam innuit Popma, eſt Belgarum *Schotel,* pro qua noſtri *Schüſſel.*

10, 2 ARATRA CVM VOMERIBVS VI) cuique iugo boum & pari binos vomeres adſcribit, & bina *ornamenta*: ſic autem ea vocantur, quibus ad arandum ornantur, vt ſtrata, & ſubiugia, TVRN. 7, 22. Ploſtra autem ſingulis iugis vel paribus ſingula tribuenda eſſe, diſerte praecipit noſter c. 63.

10, 2 IVGA CVM LORIS ORNATA) ſi nihil aliud ad ornatum, h. e. inſtructum iugum requiritur, quam lora, hic locus inter eos referendus eſt, vnde fundamentum conſtructionis verbi *ornare,* & *ſimilium* cum ſexto caſu intelligitur, adiiciendusque Perizonianis ad Sanctii Mineruam 4, 6. obſeruationibus, non minus, atq. alter Plinii 7, 20 ſ. 19 *vehicula cum culeis onuſta.*

10, 2 VRPICEM VNVM) Lego *irpicem* v. Feſtus: *Irpices genus raſtrorum ferreorum, quod plures habet dentes ad extirpandas herbas in agris.* Varro de lingua latina lib. 4 *Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam item ut plauſtrum boues trahunt, vt eruant, quae in terra ſunt.* Seruius V. Cl. Petri Danielis, in illud: VIMINEASNE TRAHIT CRATES, *Ad agrorum* (inquit) *ſcilicet exequationem, quam*

crates ſtercorarias [z] IIII. ſirpeas ſtercorarias [a] III. ſemuncias III. inſtrata aſinis III. ferramenta [b], ferreas VIII. ſarcula VIII. palas IIII. rutra [c] V. raſtros quadridentes II. falces foenarias III. ſtramentarias VI. arborarias V. [d] ſecures III. cuneos III. fiſtulam [e] farrariam I. forpicis [f] II. rutabulum I. foculos II. dolia olearia C. [g] labra XII. dolia quo vinaceos condat X. amurcaria X. vinaria X. frumentaria XX. labrum [h] lupinarium vnum, ſerias [i] VI. labrum eluacrum [k] vnum, ſolium vnum, labra aquaria II. [l] opercula doliis, ſeriis priua plura [m], molas aſinarias vnas, & truſatiles vnas, hiſpanienſes vnas, molilia [n] III. abacum I. orbes aheneos [nn] II. menſas II. ſcamna magna III. ſcamnum in cubiculo vnum, ſcabilla

(3, 4)

VARIETAS LECTIONIS.

z) *ſtergerarias W. I. grates ſterg. P. ſcirpeas II-G.* a) *feſtercenarias W. I. B. R. ſtercerarias Pol.* b) *ſtramentaria ferrea I. B. R. ſetamentaria ferrea W. ferramenta furcas ferreas II-G.* c) *raſtra quinque, furculas quadrid. W. I. B. R.* d) numerus abeſt & iungitur cum ſecures *W. I. B. R.* e) *fiſcellam farinariam W. I. B. R. ferrariam Pol. 2.* f) *forcipes a. V.* g) *oliaria decem: labra totidem, dolia quis a. V.* h) *labrum* abeſt *W. I. B. R.* i) *feſtercias ſex W. I. B. R. ſerias x. Pol.* k) *vinaticum a. V. vinacium W. eluacrum Pol. 2.* l) *quinque a. V.* forte fuit *u* quod alius legit *ü.* m) *plura* abeſt *Pol.* n) *mobiliacum vnum, orbes W. I. B. R. mollilia I. I. G.* nn) *aeneos a. V.*

NOTAE VARIORVM.

quam Irpicem ruſtici vocant. Vide magnum Scaligerum ad Varronem & Feſtum. Nec perſuadeor *Vrpicem* Catonem pro Irpice dicere voluiſſe. MEVRS. Add. Salm. ad Solin. c. 37. p. 513 SCH.

10, 2 CRATES STERCORARIAS) Simpliciterne librariis debeatur notata ſupra lectionis varietas, non dixerim. *Sirpus* etiam & *ſcirpus*, unde eſt *ſirpea* vel *ſcirpea* diuerſimode ſcribi conſtat. *Seſtercenarias* forte peperit inſueta ſcriptura *ſtercer.* & ſequens *ſemuncias*, vt ſcilicet de ponderibus aut nummis ſomniaret librarius. quamquam nihil impedit, quo minus, vt *trimodiae fuerunt ſatoriae*, quarum mentio eſt apud Colum. 2, 9, 9. & 12, 50, 8. ita etiam fuerint *ſeſtertiariae*. ita etiam *bipalium ſeſtertium* eſt Col. arb. 1, 5.

10, 3 SEMVNCIAS III.) Semuncias interpretor ſirpeas minores, & tanquam ſemiſirpeas: vt ſirpea loco vnciae ſit. TVRN. 7, 22. *Semunciae* hic ſunt clitellulae, quas gloſſae veteres interpretantur *κανθήλια*, vt Turnebus obſeruauit. Ego puto *Semuncias* dici clitellas minores parte dimidia: ſicut *ſeſtertium* paruum operimentum duorum pedum & ſemiſſis, quod tertiam partem corporis, humerorum tenus tegeret, apud Sueton. Auguſto. POP. Locus Suetonii eſt c. 83. Sed placuit fere viris doctis *Segeſtrium* a Cuiacio primum prolatum obſ. 15, 13.

10, 3 FERRAMENTA, FERREAS VIII). In manuſcriptis, quod erat in excuſis hic *Furcas*, non legitur: vt apud Varronem etiam, qui totum hunc locum Catonis recitat, quare id deleuimus. VICT. V. C. *Furcas.* Male: hanc lectionem adſtruit Varro 2, 22. Ait enim ipſis in Catonis verbis, vt ſolet, *Sic de ferramentis quae ſint, & quot opus ad multitudinem, vt ferreas octo, ſarcula totidem, dimidio minus palas, item alia.* MEVRS. Primo ne quem turbet vox *ferramenta*, quam, vt vidimus, quidam librarii mutarunt in *ſtramentaria*, quod mox ſequitur, obſeruandum, eam generalem eſſe, & plura, quae ſequuntur, complecti, idque Varrone inprimis 1, 22, 3 collato apertum eſt. Sed quod eſt de *furcis*, quas contra impreſſorum, quos nominauimus, auctoritatem furcillis eiiciunt Victorius, atque Meurſius, vereor, an non fruſtra ad conſenſum MSStorum prouocetur. Apud Varronem certe, ad quem prouocant, *furcas* agnoſcunt non impreſſi tantum ante Victorium omnes, ſed etiam alter Politiani MStus. Et quam facile potuit *furcas* in *ferreas* corrumpi? alterutrum igitur vocabulum ſolum, & hic & apud Varronem ſcribendum puto. Res facilis foret, ſi aliunde conſtaret, *ferream* pro *furca* dictam.

10, 4 LABRVM ELVACRVM) Vid. Victor. ad Ca. 11, 3.

10, 4. SERIIS PRIVA PLVRA.) *v. c. doliis & ſeriis p. p.* Sed, ſi quid iudico, omnino inducendum *τὸ plura.* Quomodo enim, ſi *priua*, quod non poteſt? nam ſi plura, deſinunt eſſe priua. Narro fraudem; nata illa vox ex vitioſa geminatione *τοῦ priua.* MEVRS. Confirmat Meurſii coniecturam, vt vidimus, lectio Pol. quam neglectam ſtudio non arbitror a Victorio. Sed quod Meurſius a voce *priua* argumentatur, illud vereor vt ſatis firmum ſit. Poſſunt enim *opercula priua* eſſe ſuis non niſi vnum doliis vel ſeriis reſpondentia; & tamen plura, quia plura ſunt vaſa.

10, 4. MOLAS ASINARIAS) in quibus aſini ipſi molunt. Hae erant verſatiles, h. e. aſini, & alia animalia in circulum iuerunt. Gabrias fab. 14. *Φέρων λέοντος δέρμα τοῖς ὤμοις ὄνος, Ηὔχει λεὼν εἶναί τις, αἰπόλους βλέπων· Ἐπεὶ δὲ γυμνὸς τῆς λεοντῆς εὑρέθη, Τοῦτον μύλων ἔμνησε τῆς ἀταξίας·* Leonis pellem humero ferens aſinus, Iactabat eſſe leo quiſpiam videndo caprarios. Sed ubi ſine leonis inuentus eſt pelle, Piſtrinum eum memorem turbationis reddidit. Achmet Oneirocr. c. 195. *Ἐὰν ἴδῃ τὶς, ὅτι ἔσχε μύλωνα ἀλήθοντα ὄνῳ δυνατῷ ſi quis viſus ſibi fuerit habere piſtrinum, in quo aſinus robuſtus moleret.*

ſcabilla [o] III. ſellas [p] IIII. ſolia [q] II. Lectum in cubiculo I. lectos loris ſubtentos [r] IIII. & lectos [ſ] tres, pilam ligneam vnam, fullonicam vnam [t], telam iogalem vnam, pilas duas, pilum fabarium vnum, farrearium vnum, ſeminarium vnum, qui nucleos ſuccernat [x] vnum, modium vnum, ſemodium vnum, culcitas [y] VIII. inſtragula VIII. puluinos XVI. operimenta X. mappas III. centones pueris VI.

XI. Vinea [a] C. iugerum vilicum, vilicam, operarios X. bubulcum I. aſinarium I. ſalictarium [b] I. ſubulcum I. Summa [c] homines [d] XVI. boues II. aſinos ploſtrarios II.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſcabillia I. B. R. Ba. A. G. Gr.* p) *ſellas* I¦I *Pol.* q) *ſollia P. B. R.* qq) *vrceos II-G.* r) *ſubſtentos I. B. R.* s) *communes* inſer. *a. V.* t) *vnam* omitt. *W. I. B. R.* u) *telum regale vnum W. I. B. R.* x) *ſecernat* omitt. *vnum a. V.* y) *culcitras a. V.* [C. XI.] a) Lemma: *Alia inſtitutio, quot & quibus conſeruis & operibus inſtitui villicum oporteat. Villicum villicos operarios & opera haec in iugera plura oportet habeat: Bubulcum vnum &c. I. B. R.* Lemma: *Alia item habenda a Villico. Villicum villicos &c. W.* Lemma: *Quomodo viniae Iug. C. inſtituere oporteat. Vilicum vilicam P. Vineam Centenum iugerum habere oportet villicum villicam &c. II-G. Vinea centenum iugerum, Villicum, villicam &c. Po. 2.* b) *ſalictarium I.* omitt. *a. V.* c) *opilionem vnum: ſtabularios quattuor: boues duos: & aſinos &c. I. B. R. W.* d) *hominum II-G.*

NOTAE VARIORVM.

moleret. Vide Bochartum Hierozoic. 1, 2, 13. Schefferum de re vehic. 1, 8. Alias mola aſinaria gr. μύλος ὀνικὸς, notat magnum aliquem lapidem molarem Matth. 18, 6. *Saxum molinum* vocat Tertullianus adv. Marcionem 4, 35. λίθον μυλικὸν Antiochus homil. 18. λίθον τοῦ μύλωνος Achmet. c. 194. SCHOETTG.

10, 4 LECTOS LORIS SVBTENTOS) Lecti ſubtenti loris, aut reſtibus in vſu veterum. Lucill. lib. 6 Satir. *Tres a Deucalione grabati reſtibus tenti* Horatius, *Tenta cubilia, tectaque rupit.* Quod explicat Porphyrio: *Lectus reſtibus ſiue faſciolis ſubtentus.* Gloſſae Iſidori eiusmodi reſtes vocant, *inſtitas: Inſtitae Grabati reſticulae.* Interpres Iuuenalis *Inſtita, qua lectus intenditur.* Hinc eſt *Epidromum funeum textum,* quod ſubtenditur lecto, in quo ſeruus cubat c. 13. Tinc *Tori* dicti, quod tenderentur *toris*, id eſt funibus ex loris retortis: de quibus mentio cap. 135 etſi Varro & Seruius aliter. POPMA.

10, 5 LIGNEAM VNAM, FVLLONICAM VNAM) Non diſſimulo, mihi commodius videri, ſi auctoritate W. I. B. R. omiſſo poſteriori *vnam* coniunctim legatur *pilam ligneam vnam fullonicam.* nimirum cum caeterae pilae metalli aliquid, certe lapidis, haberent, vt fortius contundi earum ope frumenta poſſent: fullonicae, ne qua fraus fieret veſtibus, totae erant ligneae.

10, 5 TELAM IOGALEM VNAM) Sic in cunctis manuſcriptis, cum in excuſis *Tedam:* quemadmodum in capite de villa aedificanda, nam iidem *Telas iogales* habent. In re incerta fidem vetuſtorum codicum ſequi volui, neque enim de facibus nuptialibus agere hic Catonem credo. VICTOR. *Telam iugalem*, iugo impoſitam, in quo texatur, eſſe puto, ad aliarum telarum diſcrimen, quae pinguntur acu, texuntur radio, pectine, aut alio genere, ſine iugo tamen. De iugo telarum Ovid. 6 metam. *Tela iugo iuncta eſt.* TVRN. 7, 22 extr. Vt mihi videtur, *tela iugalis* ipſum hic *iugum* ſignificat, quod neque alias inſolens. V. Intt. ad Tib. 2, 1, 65 & Popma ad Ca. 14, 3. itemque de Inſtr. fundi c. 19.

10, 5 PILAS DVAS, PILVM) Poſſet alicui non immerito in mentem venire, ſcriptum a Catone fuiſſe ita *pilas duas, pilam fabariam vnam, farreariam vnam:* vel ita, *pila duo, fabarium &c.* Nimirum vt *pilam*, & *pilum* eodem intellectu dixerit, mortarium nempe cum piſtillo; tamen non videtur diuerſo genere extuliſſe, vbi generali appellationi duas partes ſiue ſpecies ſubiecit.

10, 5 SEMINARIVM VNVM, QVI NVCLEOS SVCCERNAT) Facilius forte eſt videre locum hunc eſſe corruptum, quam reſtituere. Placet tamen audire ſententiam Turnebi, qui 7, 22 ext. ita interpretatur, quaſi poſt *pilas duas, fabariam & farrariam*, imperaret, Cato *ſeminariam* quoque pilam ad cernendos ſeminum nucleos.

11, 1 VINEA C. IVGERVM) Recepimus, & hic rationem Popmae in editione poſteriore initam, & huc repeti volumus, quae de initio proximi capitis dicta ſunt. Varietatem lemmatum, vnde in ipſum etiam contextum auctoris graſſandi via facta eſt, appoſuimus, vt vel hoc exemplo, quid ſibi hic indulſerit librariorum natio, appareat.

11, 1 ASINARIVM I. SALICTARIVM I.) Vetus haec eſt lectio, quam ſumma etiam hominum, quae eſt in antiquis, confirmat. M. Varro, quo loco de familia agit, peruulgatam nunc lectionem ſequitur, neque de Salictario loquitur: nos tamen conſenſum veterum codicum non damnauimus.

rios II. aſinum molarium I. vaſa torcula [dd] inſtructa III [e]. dolia [f] vbi quinque vindemiae eſſe poſſint, culleum [g] DCCC [h]. dolia [i] vbi vinaceos condat, XX [l]. frumentaria XX. oper-

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *torcularia I. I-G.* e) *quattuor I. B. R. W.* f) *quattuor I. B. R. W. dolia. Vbi quinque vind. Pol. dolia cum operculis, vbi &c. I. I-G. dolia V. vbi Vict.* g) *culeum I. B. R. W. culeorum I. I-G.* h) *Sexcentorum W. I. B. R. octingentorum I. I. H. A. Ba. octegintorum Gr. G.* i) *minora decem* inſ. *I. B. R. W. item* inſ. *I. I-G.* l) *XX.* deeſt *I. B. R. W.*

NOTAE VARIORVM.

mnauimus. VICTOR. *Salictarium vnum.* Bene haec duo verba v. c. inducit, & poſtea: *Summa hominum* XV non autem XVI. Ita ſcripſiſſe Catonem noſtrum tam certum, quam me viuere. Firmat etiam validiſſime Varro 1, 18. *Alteram formam ſcribit* (Cato) *de vinearum iugeribus centum, vt dicat haberi oportere haec XV. mancipia, vilicum, vilicam, operarios X bubulcum, aſinarium, ſubulcum.* Videri nullum heic *ſalictarium*; quo ſublato neceſſario, mancipia XV, vt habet optimus ille meus codex. MEVRS. Haec duo verba omittit Varro, & mox homines XV habet: quod eius incuriae, aut memoriae vacillanti adſcribendum puto. Nam ſaepe verba Catonis mutat, addit, vel demit, vt ab illo huius libri emendatio peti minime poſſit, aut debeat, ſicut nec a Plinio. Quomodo vero Cato omitteret Salictarium? cuius opera inprimis neceſſaria eſt, & vtilis ad ſuppeditandas ſalices, quarum vſus multiplex in vinea. POP. Iuuerit omnino conferre Varr. 1, 22, 4 itemque 1, 19, 3, vt appareat, quomodo is in laudando Catone verſatus fuerit.

II, 1 BOVES II) h. e. binos, ſ. duo paria, vid. Turn. ad 10, 1 vbi & boues ita interpretatur *ternos.* Sed diſſimulandum non eſt, Varronem 1, 19, 3 contradicere Turnebo, ſiquidem *iugum boum & aſinorum* a Catone poſci narrat.

II, 1 ASINOS PLOSTRARIOS) Aſinos etiam plauſtra traxiſſe, teſtatur Col. 7, 1, 2 vid. Scheff. de re vehic. 1, 8 SCHOETTG.

II, 1 VASA TORCVLA) VV. CC. *Vaſa torcula*, & ita legendum apud M. Varronem, qui 1, 22 citat hunc locum. VRSIN. Sunt in torculari vno tria preſſoria, vt eodem tempore, tribus, vt loquitur, torculis vaſis vinum prematur. TVRN.

II, 1 DOLIA VBI QVINQVE) Praeterquam quod lectio haec, ne apice quidem vno abit ab ea, quam in MSto Florentino obſeruauit Politianus, cuius codicis religionem quam perpetuo alias ſequitur, hic forte aliud agens, praetermiſit Victorius, ita porro rebus ipſis eſt accommodata, vt ita legendum ante coniecerim (duabus voculis ſcripturae Victorii *vbi* & *quinque* transpoſitis) quam ita eſſe in MS. Polit. deprehenderem. Quid enim? dolia V ſufficiunt vineae C iugerum? vbi vinaceis condendis XX requiruntur? numeralem notam plane omittunt I. I-G, quae etiam a prima littera vocis *vindemiae*, ante hanc enim ſtetiſſe debuit, hauriri potuit facile. Iidem opercula hic inferciunt, quorum paulo poſt ſeparatim fit mentio. Quin Cato requirit dolia infinito numero, magnitudine incerta, ſed capacitatis eius, vt in illis eſſe poſſint *vindemiae V.* ſ. quinque annorum prouentus, *culleum octingenorum.* Agit nimirum de vinea iugerum centenum. Iugerum autem vnum reddebat Catonis aetate in Italia etiam *culleos*, ſi bene reſponderet, *octo.* Vide mihi Varr. 1, 2, 7, vbi ex Catonis originum libro felicitatis ſpecimen profert, *in agro cis Ariminum in ſingula iugera dena cullea vini fiunt, & in agro Fauentino iugerum tricenas amphoras reddit.* h. e. DC vrnas ſiue culleos XV. Ex eodem, vt videtur, Catonis loco Plin. 14, 4 ſ. 5 extr. *Idem Cato denos culleos redire ex iugeribus ſcripſit.* Paulo ante dixerat, *ſaepe numero ſeptenos culleos, ſingula iugera, h. e. amphoras centenas quadragenas muſti dedere.* Col. 3, 3, 2 ſq. vbi haec ipſa Catonis, & Varronis refert, ſubiicit, *Senecae vinearum iugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque.* Octo igitur cullei in iugera optandus vtique prouentus, idemque non deſperandus diligenti agricolae, ex ipſius Catonis ſententia. Quod autem quinque vindemiis ſufficientia dolia parari vult, rationem reddit Varro, 1, 22, 4, vbi hunc ipſum locum noſtri Catonis prae oculis habuit, quamquam ita reddit, vt obliuiſci videatur eorum, quae 1, 2, 6 ipſe de fertilitate Italiae commemorauerat. *Tantum*, inquit, *numerum culleorum ſcripſiſſe puto, ne cogeretur, quotannis vendere vinum. Vetera enim, quam noua, & eadem alio tempore, quam alio pluris.* Quin DCCC culleum dolia in vnum modo annum, ipſo Varrone teſte, ſuffeciſſent. Scilicet ſolenne eſt errare etiam doctiſſimis, illis praeſertim, qui tam multa ſcribunt, & tam varia. Secundum noſtram interpretationem quater mille culleorum dolia eſſe debuere. Varronem improuide ſecutus videtur Turn. 7, 23 qui τὴν *quinque* omittit. Itaque ſine fraude fuerit ſpero, lectionem Polit. id eſt optimi codicis in ipſum contextum Catonis recepiſſe.

II, 1 CVLLEVM DCCC) V. C. culeorum. Sed hoc magis Catone dignum: veteres enim accuſatiuum ſingularis numeri pro genitiuo plurali ponere amabant. Siſenna Hiſt. lib. IV. *Qui tamen quibus litibus foedera maiorum ſuum diſſoluta.* Vide Nonium de numeris, & caſibus, qui pluria eiuſmodi exempla congeſſit. MEVRS.

 I, 2

2 xx. opercula doliorum, & tectoria [ll] priua [m]. Vrnas ſparteas [n] vi. amphoras ſparteas IIII.

VARIETAS LECTIONIS.

ll) *tecturia Pol.* m) *parua plura vrn. I. B. R. W.* n) *ſparteas* deeſt *I. B. R. ſpartheas W.*

NOTAE VARIORVM.

II, 2 DOLIA, VBI VINAC. COND.) V. I, 22, 4 vno verbo *acinaria* vocat.

II, 2 VRNAS SPARTEAS) Ad vinum metiendum parari reor. nam ſi fictiles eſſent tractando ſaepe, vt in metiendo fit, frangerentur. Sic *per corbem metiuntur* iuriſconſulti, quod nos *per haſtam* dicimus. *Faciundum* inquit Vlpianus *l. ſi vinum ff. de peric. & com. rei vend. quod veteres putauerunt per corbem venditorem menſuram facere, & effundere*: veteres enim propter hoc menſuram ſuaſerunt, ſi quanta menſura eſſet, non appareat: videlicet, vt appareret, quantum emtori vini perierit. TVRN. Putauerim tum *urnas*, *amphorasque* Catonis *ſparteas*, tum *corbes* Vlpiani per quos *menſuram* ſuadet *faciendam*, tum denique *naues vimineas* Caeſaris, quas aduocat Cuiac. obſ. 2, 36 picis beneficio, (vel ſimplicis, vel lentiore quadam materia temperatae, ne ita facile diſſiliret) ita fuiſſe firmatas & obſtructas undique, vt cum inſigni levitate futiles eſſe deſinerent, & fideliter commiſſum liquorem continerent. Quanquam non negem totum illud de *menſura per corbem facienda*, aliquando mihi prouerbiale & iocoſum viſum eſſe, vt nihil aliud ſignificet, quam effundendum eſſe vinum antea menſuratum, vt intelligatur, quantum emtori perierit, i. e. quantum ſoluere cogatur, licet non acceperit. Licuiſſe enim hoc venditori eadem lege (l. 1. π. de peric. & comm. rei vend. §. 3) conſtituitur, & noſter Cato c. 148, 2. *ſi ante K. Octobr.* (vindemiae tempus) *non deportauerit Dominus, vino quid volet, faciet.* Vid. quae ad l. c. dicentur.

II, 2 COLA VITILIA) Nihil video, niſi locus hic corruptus ſupinitate librarii nimium ſibi in vocum repetitione indulgentis. Reſcripſerim: *cola vitilia, qui florem demant, tria.* Sed nec ſic ſatis omnia recte, quin *flocem* pro *florem* repoſuerim. Erant autem *Cola* vaſa e lino aut iunco, quibus vinum tranſigebant, ita, ut floces eius in fundo haererent, atque hoc *colare* dicebant. Columella 12, 19. *Tum colis omnem ſpurcitiam, quae redundarit, expurget, nec abſiſtat, id facere, donec videbitur eliquatum omni faece muſtum carere.* MEVRS. Specie non carent iſta Meurſii; eo diligentius ſunt excutienda. Primo alia ſunt *cola vitilia maiora*, per quae vniuerſum muſtum traiicitur, alia *minora*, *qui* (h. e. queis vel quibus) *florem demant*, *florem* inquam, non *flocem*. Primo *flocem* ſingulari numero, qui dixerit, non ſupereſſe credo. Deinde audiamus, quid fuerint *floces* caſcis illis Romanis & Catone ipſo antiquioribus. Non ſinit nos ignorare Gellius 11, 8. nimirum *vini fex, e vinaceis expreſſa, ſicut fraces ex oleis.* Lorae igitur genus ſunt *floces*, & facticium aliquid, non ſubſidens, aut innatans vino bono. Nec repugnat alter locus Caecilii a Nonio ſeruatus, 2, 354. *Aedepol ego neque florem, neque floces volo mihi, vinum volo.* Etiam hic *floris* mentio, qui quid ſit optime diſcemus ex Plinio. Ille 14, 21 ſ. 27 vbi de *collecti in cella vini* differentia, & cura agit. *Flos*, inquit, *vini candidus probatur, rubens triſte ſignum eſt, ſi non is vini colos ſit.* Et ſtatim, *quod celeriter florere coeperit - non fore diutinum.* Dubitationem eximit Columella noſter 12, 30, 1. *Si vinum florere incipiet, ſaepius curare oportebit, ne flos eius peſſum eat, & ſaporem vitiet.* Eſt igitur *flos*, quod Harduino ad Plin. l. c. etiam obſeruatum eſt, tenuis ſpuma in ſummo innatans, ad quam demendam, demi autem quantocius oportet, quin coli ſubtilis vſus ſit, non eſt dubitandum. Certe Franci mei vitium hoc vini (*Kahn* vocant vel *Kohn*) tollere feſtinant, vt fugientis mox vini indicium. Illa enim ſignificatio, vbi *flos vini* vel *Liberi*, praeſtantiſſimum vinum ſignificat, plane ab hoc loco aliena eſt, de qua Taubm. ad Plaut. Curc. 1, 2, 1 & Caſ. 3, 5, 16.

II, 2 IVGVM PLOSTRARIVM) V. C. *iuga ploſtraria duo.* Male. Varro vocat, *iugum boum* 1, 19. MEVRS. *Iugum* ploſtrarium eſt, quod iis animalibus aptatur, quae plauſtrum trahunt, ſicut aſinarium, quod aſino. Hic non poſſum facere cum Scheffero de re vehic. 1, 1, qui dicit, nullam eſſe differentiam inter haec iugorum genera, ſed unam. eandemque eſſe omnium formam, idque ex hac ratione, quia Cato, & alii nullius diſtinctionis meminerunt. Vocari autem aliter ob diuerſos vſus. Verum ſi nulla inter haec fuiſſet differentia, potuiſſet Cato noſter ſimpliciter dicere, iuga tria, additis tamen diuerſis eorum vſibus. Formam autem illorum antiquitate ſilente nos neſcimus. SCHOETTG. *Iuga ploſtraria duo habent*, vti vidimus ante Victorium omnes. *Ploſtra duo, aratra duo, boues duos, ac aſinos ploſtrarios duos*, qui habet, minus iugis ploſtrariis duobus habere non debet. Quidni enim conuertamus, & huc trahamus oraculum, ſi diis placet, Catonis noſtri c. 62 *quot iuga &c.*

II, 2 IVGVM VINARIVM VNVM) A vetere codice abſunt haec, & recte. Varro enim l. c. vbi hoc Catonis caput retractat, iugi vinarii nullus meminit; quae res non leuem ſuſpicionem iniicit de fuco librarii, qui haec ipſa de ſuo liberaliter noſtro ſcriptori appendit. MEVRS. *Vinarium* quid ſit, nemo docet. Quid ſi igitur legamus *molarium* mutatione non nimis violenta, certe, ſi veteres literarum ductus ſpectes, & totum locum ita conſtituamus: *Iuga ploſtraria duo, iugum molarium* 1, *iugum aſinarium* 1, *&c.*

Poteſt

IIII. infidibula [o] II. cola vitilia [p] III. cola, qui [q] florem demant, tria, vrceos muſtarios decem. ploſtra duo. aratra duo. iugum [r] ploſtrarium I. iugum [ſ] vinarium I. iugum aſinarium I. orbem [t] aheneum I. molile [u] I. aheneum, quod capit [x] culleum vnum, operculum aheni vnum, vncos ferreos III. aheuum coculum [y], quod capiat † culleum [z], vrceos aquarios II. Amphoram [a] naſſiternam I. peluim I. matellionem [b] I. trullium [c] I. 3
ſitulum aquarium I. ſcutriſcum [d], trullam, candelabrum [e], matellam [f], lectos IIII. ſcamnum [ff] I. menſas II. abacum [g] I. arcam veſtiariam I. armarium promptuarium † I. ſcamna [h] longa VI. rotam aquariam I. modium praeferratum [i] I. ſemodium [l] I. labrum eluacrum [m] I. ſolium [n]. labrum lupinarium I. ſerias [o] X. Ornamenta bubus, ornamenta [p] 4
aſinis

VARIETAS LECTIONIS.

o) *infundibula a. V. infudibula M. Po.* 2. p) *vinaria I. B. R. W.* q) *quis vel queis a. V.* r) *iuga ploſtraria duo a. V.* ſ) *iugum vinarium vnum* deſ. *a. V.* forte leg. *molarium.* t) *orbem aheneum I.* deſunt *I. B. R. I. I-G.* u) *ahenum vnum mobile quod I. B. R. aenum vnum &c. W mollile vnum, ahenum, quod I. I-G.* x) *capiat culeos triginta a. V. capiat culleos I. Pol.* y) *aliud a. V.* †) *capeat Pol.* z) *culeos decem & operculum: vrceos I. B. R-G.* a) *amphoram* omitt. *P. H-G. amphoram, naſiternam I. B. R. Iuntt.* b) *matelionem I. B. R.* c) *trulum I. B. R. trullum I. I-G. trulleum P.* d) *trulum ſcutriſcum vnum: candelabrum I. B. R. trullum ſcutr. I. I-G.* e) *vnum* add. *I. B. R. I. I-G.* f) *matellam, lectos quatuor* deſunt *I. B. R. W.* ff) *ſcamnum P. I. B. R.* g) *abacum I.* deeſt *W. ſcabilia quattuor I. B. R. abacum vnum, ſcabillia quatuor I. I-G.* †) *promptarium P.* h) *ſcanna P. I. B. R.* i) *perferratum I. B. R.* l) *ſolium vnum* inſ. *a. V.* m) *vinarium a. V.* n) *ſolium* deeſt *a. V. ſolum P.* o) *ſtorias Wr.* p) *&* omiſſo *ornam. a. V.* & ipſe *Pol.* qui nec & agnoſcit.

NOTAE VARIORVM.

Poteſt fieri, vt *iugi molarii* ſingularis figura fuerit, *aſino molario* applicandi.

II, 2 ORBEM AHENEVM) Orbium & orbiculorum in mola fuiſſe vſum, ad Ca. 3, 5. vidimus. Sed quid *aheneus* hic ſibi *orbis* velit, mihi obſcurum eſſe fateor.

II, 2 AHENVM COCVLVM) Multa hic ad fidem veterum codicum reduximus, nam hoc etiam verbum inde ſumptum eſt, quod verum eſſe teſtimonio Sex. Pompeii confirmatur, qui tradit, *Cocula vaſa aenea* eſſe, coctionibus apta. VICT. Mirum quantum variet in hoc capite vetus meus codex, hic etiam longe aliter, *Ahenum aliud quod capiat culleos decem, & operculum.* Plane caecutio, nec quid ſequar, video. Dicebantur autem *cocula*, vaſa, quae coctionibus deſtinata. Feſtus. *Cocula vaſa aenea coctionibus apta.* Iſidorus lib. 20. c. 8. *Omnia vaſa, coquendi cauſa parata Cocula dicuntur.* Plautus. *Ex aeneis coculis mihi excocta eſt omnis miſericordia.* Sed & ligna tenuia, quae flammam facile concipiebant, *Cocula* vocabant. Feſtus. *Alii cocula dicunt ligna minuta, quibus facile decoquantur opſonia.* Ruſtici appellabant *cremia* a cremando. Columella 12, 19. *Leuique primum igne, & tenuibus admodum lignis, quae cremia ruſtici appellant, fornacem incendemus.* MEVRS.

II, 3 ARMARIVM PROMPTVARIVM) Vt *cella promtuaria*, & videtur illa ratio, ubi ſubſtantiue ponitur, *promtuarium*, aliquanto recentior.

II, 3 LABRVM ELVACRVM) Sic in cunctis manuſcriptis, vt ſupra etiam, vbi id verbum reſtituimus: quod quorumdam culpa (vt opinor) ſublatum fuerat, qui cuncta, quae non intelligunt, delent. Quod ſi cogitaſſent, ſe Catonem manu tenere, vetuſtiſſimum ſcriptorem, & qui multis paſſim verbis vſus ſit, quae non multo poſt abolita ſint, hoc nunquam commiſiſſent. Nos nacti optimos ac fideliſſimos codices, ſermonem ſuum priſcum priſco viro reddemus, atque hoc fidentius faciemus, cum easdem voces in duobus aut tribus locis reperiemus; neque enim tunc exiſtimandum eſt, id lapſu, aut imperitia librarii commiſſum. VICT.

II, 4 ORNAMENTA BVBVS) V.C. *O. bubus, & aſinis inſtrata tria.* Melius, nam ſuperiori quoque capite ait: *Ornamenta bubus ſex.* Et paulo poſt: *inſtrata aſinis tria.* Itaque legendus ſine dubio hic locus, vt in meo codice eſt expreſſus. *Ornamenta* enim *equis*, *inſtrata* aſinis tribuit. MEVRS. Poſterius *ornamenta* cum omittat etiam, quod vidimus, Pol. fere eſt, vt putem, errore quodam irrepſiſſe eam vocem in Victorianam, quam in his, quae ſecutae ſunt, tanti viri ſeruauit autoritas.

II, 4 FERRAMENTA) Hic quaſi titulus eſt, & comprehenſio eorum, quae ſequuntur: quia forte gloſſema videbatur, omiſſum eſt ab antiquiſſimis editionibus.

II, 4 FALCES VINEAT. SEX) Haec verba non leguntur in VV.CC. & videntur accepta a M. Varrone, qui I, 22 citat hunc locum, & ita ſcripſiſſe Catonem teſtatur his verbis: *Nam dicuntur ab eodem ſcriptore vineaticae opus eſſe ſex, ſcirpiculae quinque, ſiluaticae quinque, arborariae tres, & ruſtariae decem.* Sic enim eſt in VV.CC. non *ruſticariae.* Feſtus. *Ruſtum ex rubus* &c. nam quod his ſecarentur rubi, ſic dictae. VRS.

aſinis inſtrata III [q]. ſemuncias [r] III. ſportas faecarias III. molas aſinarias III [s]. truſatiles

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ſua Wr.* r) *ſemuncias tres: ſportas faecarias tres* deſunt *I. B. R. W.* s) *unas I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

II, 4 SCIRPICVLAS) *Sirpiculas* emendari ex Varrone de R. R. 1, 22 & de L. L. lib. 4 vbi inter genera falcium *Sirpiculae vocatae a ſirpando, id eſt, alligando. Sic ſirpata dolia* quaſſa, *cum alligata, dicta. His vtuntur in vinea alligando faſces, inciſos fuſtes, faculas. has phancillas germiniſeces dicunt.* Sic enim locus ille a nobis emendatus eſt, qui homines eruditiſſimos nimium quantum torſit. POPMA. Nihili ſunt, quae ex Varrone adduxit Popma. Nam *ſirpiculae* ſunt, h. l. inter ferramenta, quae ad ligandum vſurpata, vix credes. Mihi vero ſimilior videtur, Salmaſii coniectura, qui ad Solinum c. 35 p. 414 ſtatuit, veteres hac in parte linguae ſuae ignaros fuiſſe, & legendum potius eſſe *ſarpiculas a ſarpendo* h. e. putando. Certe verbum tale mediis aeuis vſitatum fuit. Radulphus Ardens Dom. Septuageſimae p. 190 *ſarmenta vitiorum ſarpa correctionis a nobis, & ab aliis auellamus.* Sermo ibi eſt de vinea: vnde *ſarpa* idem, quod diminutiuum *ſarpicula.* Teſtatur quoque Salmaſius, in Gallia hoc verbum vſu receptum eſſe, quod mihi non liquet. Idem tamen Radulphus *ſirpam* quoque dicit in Communi Apoſtolorum p. 400. *Ita Deus pater filium ſuum vnicum praeelegit, per incarnationem in terram miſit, rore ſpiritus rigauit, ligone tribulationum fodit, ſirpa diſcretionis putauit, infructuoſos amputans, vt Iudam, fructuoſos vero, vt plus fructificarent, purgans, vt Petrum & Andream.* Inde ergo habet diminutiuum *ſirpicula.* SCHOETTG. Ex ſarpicula poteſt ortum eſſe *ſcirpicula* diſtracto in duas litteras *a* tanto quidem facilius, quod, alia licet ſignificatione, *ſcirpus*, ſ. *ſirpus* nota ſunt. *Sarpa* eſt ἅρπη, vt in multis aliis ſpiritu aſpero in S. mutato.

II, 4 ARBORARIAS III, SECVRES V) Auget V. C. *a. tres ruſticarias decem, ſecures d.* Optime equirine, niſi quod legendum iudicem, *ruſtarias* decem. Quod verum eſſe, facile euincet Varro 1, 22 vbi Catonis hunc locum recenſet. *Nam dicuntur ab eodem ſcriptore vineaticae opus eſſe ſex, ſirpiculae quinque, ſiluaticae quinque, arborariae tres & ruſtariae decem.* Sunt autem *Ruſtariae falces*, quibus rubos accidebant a voce *Ruſtum* cuius mentio in fragmentis Feſti Pompeii. Errat vero Italiae ſuae non infimum decus, Petrus Victorius, dum in Varronis citato loco *ruſtariae XL* legendum affirmat ex iis verbis Catonis, quae poſtea leguntur. *Falculas vineaticas XL*, quae tamen Catonis eſſe, vt negem, facit codex meus. MEVRS.

II, 4 RASTROS QVADRIDENTES II) V. C. *Raſtros q. ſex* Hercules male! nam cum ſuperiori capite in oleto iugerum CCXL. duos duntaxat raſtros quadridentes opus eſſe commemoret, cur in oleto iugerum C. ſex eos requiri numero triplicato dicat? non video, nec poſſum probare. Rectum omnino eſt: *Raſtros quadridentes duos.* MEVRS. Nempe hic inſerunt I. I-G. *falces* ſiue *ruſticariae* ſint, ſiue *ruſtariae*, quas deinde omittunt, vt annotamus.

II, 4 CRATES STERCORARIAS) Num crates, & ſirpeae inter ferramenta? ſed plura ſunt ſcilicet, in hoc loco vel luxata a librariis, vel non ordine poſita ab ipſo Catone.

II, 4 FALCVLAS VINEATICAS XL) Abſunt haec a meo codice, & bene: Cur enim, amabo, bis eandem crambem nobis coquat? nam paulo ante dixit: *Falces vineaticas ſex, ſirpiculas quinque, falces ſyluaticas quinque, arborarias quinque, ruſtarias decem.* Vt emendaui penultimam iſtam dictionem. Nam de vineaticarum numero quadragenario gerrae germanae ſunt, & nimis ſe falli paſſus optimus ille, & reuerendus ſenex P. Victorius. MEVRS. Non dubitaui reponere lectionem earum editionum, quas *falculas* agnoſcere ſupra tacendo ſignificaui. *Falces* ſ. *falculas* a Varrone, quin ipſo Victorio quoque intelligi, ſatis apertum eſt, neque quid *faculae* hic ſibi velint, aut indicauit aliquis, aut facile quisquam diuinauerit, ſi quem numerus offendit, quod videbimus de Meurſio, is poterit eum dimidio minuere ex I. B. R. W. quod indicatum eſt. *Falculas* video, etiam in indice Sylburgiano poſitum, licet Commeliniana editio, cui adiunctus eſt, mendum, quod puto, ſeruauerit. Probat etiam *falculas* Turn. 7, 23.

II, 4 RVSCARIAS) Hanc lectionem e manuſcriptis libris eruimus, quam apud Varronem etiam inuenimus, qui hunc locum exprimens, inquit: *Arborariae tres, & ruſtariae X* quamuis excuſi etiam Varronis codices *Ruſticariae*, haberent. Veteres tamen omnes *Ruſtariae.* Nam M. Varro videtur haec verba legiſſe apud Catonem ſupra, vbi ante in excuſis *Ruſticarias X* legebatur. In antiquis tamen libris, vbi nos illa repoſuimus, ea leguntur. VICT. Ita ſcriptum in Victoriana Stephani, & Commelin. in cuius indice etiam coniicit Sylburgius apud Varronem 1, 22, 6 legendum eſſe *ruſcarias*, vbi *ruſtariae*, & ipſe edidit, & qui non habent *ruſticariae.* *Ruſtarias* etiam legit h. l. Popma, vt modo vidimus, item Fruterius Veriſ. 2, 21 & Giphan. Ind. Lucret. v. *vnda.* Et ſane nihil eſſe frequentius in Longobardica praeſertim ſcriptura, quin in pronuntiatione plerorumque hominum, confuſione litterarum *c* & *t*, notiſſimum eſt. Interim cum de *ruſco* Virgilii Ecl. 7, 42 & Ge. 2, 413 quam ibi *horridam*, hic *aſperam* vocat, optimi libri conſentiant: cum apud Plinium 21, 15. ſ. 50 pr. & eod. libro 27 ſ. 100, ac denique

nique

tiles ſ vnas. Ferramenta [t], falces vineaticas [u] VI. ſcirpiculas [x] V. falces ſilvaticas V [y]. arborarias III [z]. ſecures V [a]. & [b] cuneos IIII [c]. vomeres ferreos † X [d]. palas [e] VI. rutra [f] quatuor, raſtros quadridentes II [g]. crates ſtercorarias IIII. ſirpeam [h] ſtercorariam [i] I. falculas [l] vineaticas [m] XL. falculas [n] ruſcarias [o] X. Foculos [p] II. forpices II. rutabulum [q], corbulas [r] Amerinas XX [s]. quala [t] ſataria VII [u]. alueos [x] XL. palas ligneas XL [y]. lintres [z] II [a]. culcitas [b] IIII. inſtragula IIII [c]. puluinos VI. operimenta [d] VI [e]. mappas III [f]. centones pueris VI.

XII. In torcularium [a] quae [b] opus ſunt [c] vaſis quinis [d]. Prelo temperata [e] V. ſuperuacanea III [f]. ſuculas [g] V. ſuperuacaneam [h] I. funes loreos V [i]. ſubductarios V [l]. medi-

VARIETAS LECTIONIS.

ſ) *molas vnas truſatilis ferramenta P.* t) *ferramenta* deeſt *I. B. R. W.* u) *ferrulas I. B. R. ſurculas W. vineaticas ſex* deeſt *P.* x) *ſcirpiculas V.* deeſt *I. B. R. W. ſirpiculas P. & Po 1 & 2.* y) *quattuor : & I. B. R. W. V. I. Pol.* z) *totidem I. B. R. W. ruſticarias decem* inſ. *I. I-G.* a) *quattuor I. B. R. W.* b) *&* omitt. *P.* c) *totidem I. B. R. W.* †) *ferreas P.* d) *ſex I. B. R. W.* e) *palas VI.* deeſt *I. B. R. W.* f) *raſtra I. B. R. W.* g) *ſex I. B. R. I. I-G.* h) *ſcyrpeas I. B. R. ſcirpeas W. ſirpiam P. ſcirpeam I. I-G.* i) *ſtercorariam vnam* omitt. *I. B. R. W. ſtercoriam Ba. ſtercoream Gy.* l) *faculas P. W. I. V. falculas vineaticas XL. falculas ruſcarias X.* deſunt *I. I-G.* m) *vinaticas viginti I. B. R. W. viniaticas XL. P.* n) vt *l.* o) *ruſticarias I. B. R. ruſtirarias W. ruſtarias Pol. & Meurſ. it. Po. 2.* p) *forcipes duas, foculos duos I. B. R. I. I-G. forpices duas, foc. I. I. W. foc. 2. forcipes 2. Polit.* q) *rutabulum* omitt. *Wrat.* r) *corcubulas W. corabulas Pol.* s) *quattuor : viginti I. B. R. amerinas, viginti, Iuntt.* t) *Laſataria W.* u) *vel I. B. R. W.* x) *alucos triginta W.* y) *treginta W.* z) *luntres P. lectos W.* a) *duas I. B. R. duos I. I-G. quattuor W.* b) *culcitras a. V.* c) ı¦ı *Pol.* hic & alias. d) *opermenta Pol.* e) *octo W.* f) *quatuor* W. [C. XII.] a) *torcolarium P.* b) *haec I. I-G.* c) *ſint. Vaſis I. B. R. W. ſunt, vaſis I. I-G. ſunt. Vaſis Pol.* d) *quinis, praela a. V. quinis : prela. M. Po. 2.* e) *competanea ſex W.* f) *duo W.* g) *ſucculas I. B. R. W.* h) *ſuperuacaneas duas W.* i) *ſex W.* l) *quatuor W.*

NOTAE VARIORVM.

nique 23, 9 f. 83 *ruſcus* extra controuerſiam laudetur, & vltimo loco, *ſcopae* ex ea *fieri ruri* dicantur: cum ipſe Seruius, Erythraeus porro ac Taubmannus, cum la Cerda, ad Virgilii ll. cc. ſpinoſi fruticis genus, oxymyrſinen, vel *myrrham ſilveſtrem*, *ruſcum* eſſe antiquorum auctoritate confirment, ac partim eorum Italorum *bruſco* inde deriuent: cum Goeſius Ind. ad Scriptt. rei agr. v. *ſubrunciui limites*, apud Feſtum etiam, qui fundus *ruſti* adhuc fuit, *ruſcum* ſe inueniſſe confirmet, ac Papiam praeterea in ſententiam ſuam laudet: cum Salmaſius ad Tert. de Pall. p. 166 ex vett. gloſſis ipſe adferat *ruſcus* μυῤῥινάκανθος, *ruſcum*, χαμαιδάφνη, κυνόσβατον ἔιδος βοτάνης : *ruſcus*, βάτος, *ruſcum* μυρσίνη ἀγρία. cum denique Hauerkampius in eiusdem Tertulliani apol. c. 4, p. 50. non infauorabiliter legat, *nouis principalium reſcriptorum & edictorum ſecuribus ruſcatis & caeditis*: putaui, certius, veri ſimilius profecto, *ruſcarias* legi falculas, *ruſcis* exſcindendis, & *ruſcando* adeo aptas, quam *ruſtarias*, quas tamen ipſas non plane damnauerim, cum, vt iam innui, fieri potuerit, vt antiquiſſimis iam temporibus, *ruſcus*, &, *ruſtus* &c. & pronunciatione & ſcriptione miſcerentur. Video etiam Turnebo 7, 23 placere *ruſcarias*, quamquam idem 13, 26 *ruſtarias* probare videtur apud Feſtum. Neutro loco rationis aliquid profert.

11, 5 CORBVLAS AMERINAS) In veteribus libris Catonis *Corbulas*: in Varronis autem, qui hanc partem recitat, *Corbubulae*. Peccatum hoc fuiſſe librarii exiſtimaui, atque ideo receptam lectionem retinui, nam a *corbe corbulam* ὑποκοριστικῶς fieri, indicio etiam veterum grammaticorum, ac teſtimonio M. Varronis planum eſt; cuius locum e primo de re ruſtica adducunt, qui quemadmodum illi legunt, in antiquiſſimo etiam codice ſcriptus eſt. Cato item vbi refert, quae ad vindemiam opus ſunt, inquit, *corbulae* ſarciantur: qui locus in antiquis, vt in formis excuſis, ſcriptus eſt. VICTOR. Antiquum vitium eſſe debet, quod commemorat hic Victorius, ſiquidem etiam Wratislauienſem hic mutare obſeruatum eſt.

11, 5 QVALA SATARIA) *Satoria* legit Popma, non in editione quidem ſua, ſed in de inſtr. fundi c. 8. Et ſane analogia fauere videtur, & Columellae auctoritas, cuius ſunt *trimodiae Satoriae* 2, 9, 9 & 12, 50, 8.

12, Quam diuerſa eſſe lemmata ſoleant capitum, quae inde corrumpendi occaſio, alias diximus. vid. ad pr. c. 10 & 11. Lemma Victorianum huc apponere nos cogunt doctorum virorum annotationes, quas omittere religio eſt. Habuit igitur ita: *Quomodo vaſa torcula V. iugerum inſtruere oporteat.* GESN. Videtur legendum *quinqueiuga* non *quinque iugerum*: & *vaſis quinqueiugis*, non *vaſis quinis*; nam M. Varro 1, 22 citans hunc locum ſic

ſcribit

medipontos [m] v [n]. trocleas [o] v. capiſtra v. aſſercula v [p]. vbi [q] prela ſita fient v [r]. ſerias [s] III. vectes [t] XL. fibulas XL. confibulas [u] ligneas, qui [x] arbores comprimat, ſi dishiaſcent [y], & cuneos VI [z]. trapetos V [a]. cupas minuſculas X [c]. alueos X [d]. palas ligneas X [e]. rutra ferrea V.

XIII. In [a] torcularium in [b] vſu [c] quod opus eſt [d]. Vrceum aheneum [e] I. quod capiat quadrantalia [f] quinque, vncos ferreos tres, orbem aheneum [g] vnum, molas vnas, cribrum

VARIETAS LECTIONIS.

m) *melipontbis Ienſ. melipontis W. Pol. medipontbos B. R. melipontos M. Po. 2.* n) *quinos W. quinque* ante *V.* reliqui. o) *trochleas decem I. B. R. trochlias X. P. trocleas I. I-G. Trochias denas W.* p) *quina W.* q) *bimplaſica ſient I. R. bimplaſica ſcient Bo. bipartita ſient W. Bipraela ſita ſient Pol.* r) *quinque* om. *W.* s) *ſerias 3.* deeſt *W.* t) *vertes ſenas, fibulas quaternas, W. fibulas XI. vectes XI. I. B. R. I. I-G.* u) *conſtibules W. conſtibilis Pol.* x) *quis I. B. R. W. Iuntt. queis H. A. Ba. Gr. G.* y) *debiſcent I. B. R. I. I-G. diſicent W. Pol.* nobiſcum z) *ſenos W.* a) *quinos W.* b) *cuppas I. B. R. W. I. I-G.* c) *duas W.* d) *denos W.* e) *denas, raſtra W.* [C. XIII.] a) *In cella olearia torcularium vnum in vſum fiat, opus eſt. W.* b) *in* omitt. *a. V. Pol.* nobiſcum. c) *vſui I. I-G.* d) *ſit I. B. R. ſiet I. I-G.* e) *vnum aeneum a. V.* f) *culeos quadraginta quinque I. B. R. culeos treginta V. W. q. V. Pol.* g) *ahenum Pol. aeneum a. V.*

NOTAE VARIORVM.

ſcribit: *Olíueti iugera ducenta quadraginta qui coleret, eum inſtituere ita oportet, vt faceret vaſa olearia inſtructa, iuga quinque* &c. Vide tit. 18, & 145. VRS. *Vaſa torcula* appellat *torcularia inſtrumenta*, vt prela, funes, quae quidem ſingulorum generum quinque vult eſſe, vt *quina prela, quinos funes.* Eodem modo ſupra dixit; *vaſa olearia inſtructa iuga quinque.* Vaſa enim ſentit, illic quibus oleum fit, & premitur. Ait ibidem, *in torcularium, quae opus ſunt vaſis quinis?* Quod per interrogationem elatum exiſtimo. mox enim reſpondet *prela temperata quinque: ſuperuacanea tria.* TVRN. 8, 6. Iungi poſſunt, quae de vaſis iugis diſputata ſunt ad 10, 1. Titulo autem alio opus non eſt, quam eo, quem ab ipſo Catone profectum hic repraeſentamus.

12, PRELA TEMPERATA) Vocat *temperata*, quae apta ſunt, & accommodata ad torquendum & premendum: *ſuperuacanea* otioſa ſuperſunt, nihil agentia, & ceſſantia; quae ſi illa ſuperiora deficiant, aut vitium agant, operoſa eſſe poſſint, & inuicem ſuccedere. Eodem modo vult *ſucculas eſſe quinque operoſas* vnam *ſuperuacaneam*, ſi qua e quinque laborarit. TVRN. 8, 6.

12, SVPERVACANEA III) Suſpicor ſcripſiſſe Catonem *ſuperuacaneum*, omiſſo nomine, vel nota numerali.

12 ASSERCVLA V, VBI PRELA) Neſcio quam opportune moneat Turn. 8, 6 quorſum *aſſerculis* hic opus eſſe potuerit, nimirum ex Catone c. 152. Qui ſcripta monachorum tractauit obſeruauitque, quamque ſolenne illis ſit *prae* vel *pre* ſyllabam vna p litera, ſuperne transuerſo apice tenui notata, proponere, ille facile diuinabit, quid monſtroſa illa *bimplaſica* pepererit.

12, SERIAS III) Viſum Turnebo l. c. poſci ſerias, vt potus ſit operariorum. Forte etiam generatim hauriendi muſti cauſa. Porro putem fuiſſe *ſerias VI*, vt reliquis reſponderit. Vide dicenda de vectibus XL.

12, VECTES XL, FIBVLAS XL,) Si quis conſideret varietatem lectionis ſupra propoſitam, facile nobis credet notam XL (quam deinde omnibus ſuis litteris expreſſerunt, qui ſolent) corruptum ex VI, quod quam facile in Longobardica potiſſimum ſcriptura fieri poſſit, nemo eſt, quin videat. Vni prelo vectem vnum ſufficere, conſtat: Superuacaneum vnum vbique adiungit quinis &c. Sed nolui vel hic, vel paulo ante quidquam admittere contra ſcripturam Victorii, quanquam hic ſuffragante codice Wrat. Vſum vaſorum inſtrumentorumque, quae hic commemorantur, commodius index oſtendet.

13, 1 IN TORCVLARIVM) V. C. *In torcularium vſui quod opus ſiet.* Lego. *In torcularium rurſum, quod opus ſiet.* Addit vero *rurſum*, quia & ſuperiori capite de iis, quae in torcularium opus ſunt, tractauit. Vulgata quidem lectione nihil poteſt eſſe ineptius. MEVRS. Cum nec planum eſſe putem, corruptum eſſe Catonem, tum an ita emendandus ſit, multo magis ambigo. Verba *in vſu* forte ſimpliciter accipienda, *cum vti volumus.*

13, 1 VRCEVM-QVOD CAPIAT) Igitur neutro genere vſurpauit *vrceum*? an hic etiam librarii manum temerariam paſſus eſt? Mihi ipſa vrcei mentio ſuſpecta videtur, tantae quidem capacitatis, vt quadrantalia V capiat.

13, 1 CLAVAM TORCVLARII) C. V. *Clauem* t. v. ſed inepte nimis. MEVRS. Quia cum ſummo conſenſu *clauem* habeant omnes ante Victorium, nec abſurdum ſit, *clauis* meminiſſe, vbi multa vaſa ſeruanda ſunt, non poſſum ſimpliciter aſſentiri Meurſio, qui non doceat praeſertim, quae videatur *claua* torcularii, *vectes* enim ſuperiori capite iam commemorauit: Quia ipſa

cribrum [h] vnum, incerniculum vnum, ſecurim vnam, ſcamnum [i] vnum, ſeriam vinariam vnam, clauam [l] torcularii vnam, lectum ſtratum, vbi duo cuſtodes liberi [m] cubent, & [n] tertius ſeruus [nn] vna cum [o] factoribus vti cubet [oo]. fiſcinas nouas veteres [p]. epidromum [q], puluinum [r], corium vnum, lucernas [s] craticulas duas, carnarium vnum, ſcalas vnas [t]. In cellam oleariam [u] haec opus ſunt. Dolia olearia [x], opercula [y], labra olearia XIIII [z]. 2
conchas maiores duas, & minores duas, trullas [a] aheneas [b] tres [c], amphoras olearias duas, vrceum aquarium vnum, vrnam quinquagenariam vnam, ſextarium olearium vnum, la- 3
bellum vnum, infundibula [d] duo, ſpongias [dd] duas, vrceos fictiles II [e]. vrnales II [f]. trullas ligneas duas, claues [g] cum [h] cloſtris III. cellas duas [i], trutinam vnam, centumpondium [l] incertum vnum, & pondera certa [m].

XIV. Villam aedificandam ſi locabis nouam ab ſolo, faber haec faciat oportet. Parietes omnes (vti [a] iuſſitur) calce & cementis [b], pilas ex lapide angulari [c], tigna omnia

VARIETAS LECTIONIS.

h) *cribum vnum incerniculum. Securim W.* i) *Scannum P. I. B. R.* l) *clauem torculario a V. clauem torculari P.* m) *libere I. B. R.* n) & omitt. *P.* nn) *ſeruos Po. 2.* o) *cum his ſit oportet, & uti cum his cubet Wrat.* oo) *vbi Po. 2.* p) *vetus epidromum a. V. vetere epridomum Pol.* punct. omitt. etiam *Po. 2.* q) *epidionium W.* r) *Puluinos binos, lucernam vnam, craticulas W.* s) *lucernas, craticulas I. B. R. it. Meurſ. & Po. 2. lucernas* ponitur ante *corium Pol.* t) *duas. Item in caella olearia I. B. R. duas* etiam habent *Ba. H. A. Gr. G.* u) *oleaream Po. 2.* x) & interpon. *a. V.* comma interp. *M. Po. 2.* y) & interſer. *a. V.* z) *quindena W.* a) *trulas I. B. R.* b) *aeneas a. V.* c) *duas W.* d) *infidibula Pol. infudibula M. Po. 2.* dd) *ſpongeas Pol.* e) *I. I.* omitt. *I. B. R.* f) *binos W. duos I. B. R. I. I. G.* g) *clares duas W.* h) *in I. B. R. W. P.* i) *duas* abeſt *W.* l) *centum pondium* diu. *I. I. H. A.* m) *cetera Pol. caetera W.* [C. XIV.] a) *vti iuſſitur* deeſt *W.* b) *conglutinet* interpon. *W.* c) *fabricet, & limina, & poſtes, & feneſtras ex latere & cemento. Tigna vero, & quae ad culmina opus ſunt, ex ligno, & aſſeres fulcimentis opportuna. Praeſepes bubus &c. W.*

NOTAE VARIORVM.

ipſa *clauis* etiam pro vecti non abſurde videtur poni.

13, 1 LECTVM STRATVM VTI-CVBENT) Iuuaret me vetus codex meus, valde vellem eiicere duas poſtremas dictiones a mala quadam male feriati magiſtilli manu impudenter adſutas: nunc autem verear, vt nimis audacter id tentem. Sed vt retinendae ſint, legendum tamen, *cum factoribus vbi cubet.* Iudica ſerie & erudite lector, ex vetere formula: QVID AEQVIVS MELIVS. MEVRS. *Vbi*, receptum videmus in Popmae ſecunda: quam bene non diſputo. Caetera certe ipſiſſimum Catonem olere mihi videntur:

13, 1 CORIVM VNVM) Pellium vſum in ruſticorum ſtratis fuiſſe indicat Homerus Od. XIV, atque etiam in lectis & ſedibus ditiorum agnoſcit Od. I & XIX. Similiter Cato *corium vnum* requirit, quod iniiceretur *epidromo*, ſiue texto funeo in quo ſeruus cubabat. POP. *Epidromum* virgam ferream intelligit, per quam cortinae annulis transiiciantur, Vlitius ad Grat. 26. Sed neſcio, an ita delicate poſt velum dormire ſeruos in torculari voluerit Cato. Quid ſi *epidromus* ſit funis, aut lorum? in reti certe eſt funis *epidromus.* add. Popma ad Ca. 10, 4.

13, 2 IN CELLAM OLEARIAM) Iniqui hercle nimis iſti librarii & ſupini, qui duo capita in vnum contraxerunt. His enim audacter contra omnium codicum fidem capitis decimi quarti initium ſtatuo, vt quod hodie 14 eſt, 15 exiſtat. Et certe ſic oportet. MEVRS.

13, 3 CELLAS DVAS) Vix dubium mihi eſt, quin legendum ſit *ſellas.* Quid enim ſibi volunt cellae in cella? video etiam 14, 2 confundi haec duo.

13, 3 CENTVMPONDIVM INCERTVM) Pondus ſuſpicor vna mole centum libras pendens: *certis ponderibus* opponitur, quae diſtincta, partitaque ſunt, non in vnum pondus confuſa. *Aequum centupondium* apud Plaut. in Aſin. Sc. Vbi ego nunc, *aequum eſt, & iuſtum centum librarum pondus.* TVRN. 7, 24.

14, 1 VTI IVSSITVR) Non plane igitur aberrare videtur Barthius, qui Adu. 22, 14 & 35, 3 *iuſſo* frequentatiuum ſtatuit, quamquam forte non ſatis accurate Virgilianum *iuſſo* Aen. 11, 467 & Silii 12, 175 huc retulerit, notatus eo nomine a cel. Drackenborchio ad l. c. Silii. Iuſſitur enim vix poteſt eſſe, niſi praeſens paſſiui a *iuſſo.*

14, 1 ASSERES, FVLMENTAS) Antiqua haec lectio: quae etiam adiuuatur a Nonio, qui oſtendit Lucilium, ac Plautum muliebri genere *Fulmentas* ſaepe dixiſſe. VICTOR. *Fulcimenta* videtur eſſe ex gloſſa: de re ipſa v. Ind.

14, 1 PRAESEPIS-HIBERNAS) Trabes arbitror excauatas, quae etiam liquidum calefactum

omnia quae opus ſunt, limina [d], poſtes, iugumenta [e], aſſeres, fulmentas [f], praeſepis bubus [g]
hibernas, & [gg] aeſtiuas [h] Faliſcas, equile [i], cellas familiae, carnaria III. [l] orbem [m], ahena [n]
2 II. haras X. [o] focum, ianuam [p] maximam, & alteram [q] quam volet dominus [r], feneſtras,
clatros in [s] feneſtras maiores, & [t] minores bipedales X. [u] lumina VI. [x] ſcamna [y] III. ſel-
las [z] V. telas [a] iogales [b] duas, luminaria VI. [c] paullulam [d] pilam, vbi triticum pinſant [e]
3 vnam, fullonicam [f] vnam, antepagmenta [g], vaſa torcula duo. Hae [h] rei materiem, & quae
opus

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ahena duo* inſ. *I. B. R.* e) *iugamenta I. B. R.* f) *fulcimenta, praeſepes a. V.* g) *bubus* omitt. *I. B. R.* gg) *&* om. *Pol.* h) *faciat* cum puncto inſ. *W.* i) *equile* deeſt. *W.* l) *in orbes W.* m) *orbem* om. *Pol.* n) *ahena* 2. om. *I.B.R.W. ahenea* 2. *Pol.* o) *ſuillas W.* p) *ianium maximum Wrat.* q) *alterum quem W.* r) *fieri* add. *W.* s) *in feneſtras* deeſt *W. in feneſtris maioris & minoris I. B. R.* t) *& minores bipedales X.* deſunt. *Pol.* u) *aut pluris lumina. Sanna longa trina, ſellas quinas. Telaſtegalis duas &c. W.* x) *bipedalis X.* hic inſer. *Pol.* y) *ſcanna P. I. B. R.* z) *cellas Pol.* 2. a) *tedas I. I-G. cellas Pol.* 2. Sic etiam legit Scaliger in Varronem de *R. R. p.* 215. Varroni dicuntur *Sellae familiaricae.* b) *togales P. I. B. R. iugales Gr. G.* c) *ſena W. ſex* ante *V.* d) *paululum lata. Pilam W. paululum lata: pilam I. B. R. paululum latam pilam* ſine diſtinct. *I. I-G.* e) *pinſat Pol.* f) *fulloniam P. I. B. R. fuloniam W.* g) *ante pagmenta* diuiſ. *luntt. antepagnicum. Vaſa Wr.* h) *Herus a. V. Eae rei Po.* 2

NOTAE VARIORVM.

factum continent, vel certe foenum conciſum, aut grana: *Faliſcae* enim clathratum opus v. Cat. 4, 1.

14, 1. CELLAS FAMILIAE) Libri omnes ita habent. Scaliger mutat, *Sellas familiae* (ad Varr. 1, 13,4.) & interpretatur τὺς ἀφεδρῶνας, inſtrumenta oneri ventris excipiendo facta ad vſum familiae, quae Varroni dicuntur *ſellae familiaricae*: in quo non facile illi aſſentior, quid enim Cato in partibus villae, cum nominaret bubilia, equilia, & alia minutiora, familiae habitationes praeteriret, quas accurate deſcribunt Varro, Columella, Palladius. Niſi forte vocat *Cellas familiae*, in quibus adſeruantur penora familiae, quas Vitruuius *cellas familiaricas* 6, 10. *In porticibus triclinia quotidiana, cubicula etiam, & cellae familiaricae conſtituuntur.* mox enim ſequitur: *Hoſpitibus aduenientibus inſtruebant triclinia, cubicula, cum penu cellas.* POPMA. Quicquid ſit de hoc Catonis loco, certe apud Vitruuium *ſellas familiaricas* legerem, quae cum *cellis*, quarum deinde mentionem facit, tanto minus confundendae ſunt, quod habent adiunctum epitheton *familiaricas*, quod proprie ad illum locum pertinere, quo ſaturi ſolent ire, non eſt dubium. *Cellae* commigraſſe in *ſellarum* locum etiam videntur 13, 3.

14, 1 CARNARIA -- AHENA) Haec videntur non ſuo loco inculcata hic eſſe, & deſunt bonam partem, vt indicatum eſt. Poſſis etiam ſuſpicari pro *carnaria III.* legendum *carnarium.* Quamquam plura etiam fuiſſe in vna domo carnaria Plautini, quos in indice laudamus, ſales indicare videntur: & non ſolet methodi ſtudioſus eſſe Cato.

14, 2 LVMINA VI) Scribo *luminaria ſex*: quod autem paululo interuallo poſt ſequitur, *luminaria ſex*, non dubitem expungere, vtpote natum ex ſupina exſcriptoris repetitione. Hoc ni verum eſt, tum me omnes critici. MEVRS. *Luminaria* ſunt foriculae feneſtrarum, quibus in aedes lumen admitti ſolet: fiuntque hodie aut vitrea aut chartacea [Addere poterat viminea opere textili aut lintea] Cato in villa ſua fieri vult e ligno ſiue ligneis cancellis: nimirum tunc nondum erant in vſu ſpecularia, clarum lumen transmittentia: quae Seneca ſua aetate primum prodiiſſe refert. Cic. Att. 15. *Octauam partem tuli luminarium* [ſed al. *luminum*] *medium.* *Lumina* ſunt foramina ſine feneſtris & luminaribus, a quibus hic ſeparantur, & impoſitis vitris aut cancellis lumen admittunt. PO. Etiam Turn. 8, 13 *luminaria* interpretatur foriculas feneſtrarum.

14, 2 TELAS IOGALES.) Iam ante in inſtrumento villici recenſuit telam iogalem, quia olim nulla domus priuata, nulla villa ſine textrino. Hanc Turnebus exiſtimat dici ad aliarum telarum diſcrimen, quae pinguntur acu, texuntur radio, pectine, aut alio genere, ſine iugo tamen. Ego quomodo Telae iſto ſignificatu inter opera fabri, aut villici inſtrumenta referri poſſint, non intelligo, Itaque telas iogales interpretor ipſa iuga lignea, in quae imponitur detexenda tela. nam, vt ait Ovidius libro ſexto Metamorphoſeos: *tela iugo iuncta eſt.* Atque ita telam pro textorio inſtrumento vſurpauit Seneca epiſt. 91 *Quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat* Tibullus lib. 2. Elegiar. *Atque aliqua aſſidue textrix operata Mineruam, Cantat, & apploſo tela ſonat latere.* Vlpianus. *Quod in tela eſt nondum pertextum, vel detextum, contextum appellatur.* POPMA.

14, 2 ANTEPAGMENTA) *Antepagmenta* ſunt valuarum ornamenta, quae inſculpi vel affigi hodieque ſolent, ſiue ſint hominum formae, ſiue belluarum, ſiue gentilia inſignia dicta ab *ante & pangendo*, non vt Feſtus nugatur, ab *antis*, id eſt, lateribus oſtiorum. Sic *Antefixa* dicebantur ſigna fictilia, vel aerea inaurata, quae in faſtigiis aedium ponebantur. Liuius lib. 34 *Antefixa fictilia Deorum Romanorum ridentes* POPMA.

14, 3 HAE REI) Hic locus valde a peruerſo
aliquo

opus ſunt dominus [i] praebebit, & ad opus dabit: ſuccidet [l], dolabit. ſerram [m] 1. lineam 1. materiam [n] duntaxat ſecabit [o], facietque. Conductor [p] lapidem, calcem, arenam, aquam, paleas [q], terram, vnde lutum fiat. Si de caelo villa tacta ſiet, de ea re verba [r] vti fiant [s]. Huic operi precium ab domino bono, qui bene praebeat quae opus ſunt, & numos fide bona ſoluat. In tegulas ſingulas 11. [t] in [v] tectum: ſic [u] numerabitur [x] tegula: integra [y] 4
quae non erit, vnde quarta pars [z] aberit [a], duae pro vna [b], conliciares quae erunt, pro binis [c] putabuntur [d]: in aliis [dd] quot erunt, in [e] ſingulas [f] quaternae numerabuntur [g]. Villa [h]; lapide calce [i] fundamenta ſupra terram pede [l], caeteros parietes ex latere, iugumenta [m], & ante-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *domui praeſtabit a. V.* l) *faber* add. *W.* m) *lineabit ſecabitque materiam a. V.* n) *vnam* inſ. *I. B. R. ſolam I. I-G. materiem W.* o) *ſecabit facietque* deſunt *W. I. B. R. I. I-G.* p) *vero ligna* inſ. *W. I. B. R. ligna* om. *I. I-G* q) *&* inſ. *I. B. R. paleasque & terram W. paleasque parabit & terram I. I-G.* r) *diuina* inſ. *I. B. R. I. I-G. vba Pol.* 1. *vti verba Pol.* 2. s) *fiat Pol.* 1. *procuret* add. *I. B. R. I. I-G.* t) *N. duo I. I-G. duo pedalia. Tectum W.* v) *Id I. B. R.* u) *rite* inſer. *W.* x) *numerabitur. Tegula I. B. R.* y) *quae erit* interſer. *I. B. R. I. I-G.* z) *non erit, vel* inſ. *Wrat.* a) *abierit I. B. R.* b) *vna. Deliciares a. V. vna computabuntur, quae W.* c) *integris* interpon. *I. I-G.* d) *deputabuntur & in ſingulas W.* dd) *valus quod Pol.* e) *in* om. *I. B. R.* f) *ſingulis B. R.* g) *connumerabuntur W.* h) *Villae aedes lapide fundamentata ſupra W. Villae fundamenta ex cementis & calce ſupra &c. I. I-G.* i) *fundamenta calce I. B. R.* l) *pede* omitt. *W.* m) *iugamenta I. B. R. iugamentum Pol. pede vno excedet. & ante pagimenta W.*

NOTAE VARIORVM.

aliquo correctore deprauatus fuerat: quam nos repoſuimus ſcripturam, in optimo exemplari fideliter conſeruatam inuenimus: hoc tantum labis erat, quod ex duabus primis vocibus importune vna facta erat: quae macula, vt valde potuit imperitos homines turbare, ita ab eo, qui ab antiquis grammaticis accepiſſet, vetuſtiſſimos ſcriptores ſic locutos eſſe, vt *Eae*, pro *Ei*: *Solae* pro *Soli*: *Vnae* pro *Vni* dicerent, facile diſcuti potuit. Differit de hac veterum conſuetudine in 6 libro accurate Priſcianus, duobus etiam locis, exemplaque plurima affert e libris Catonis, & aliorum etiam priſcorum autorum. Peruulgata lectio multis modis improbari potuit, neque enim *Herus*, eo ſenſu apte diceretur, ſed antiqua elegantia penitus illam refellit. Nonnulla etiam infra reſtituta ſunt, quae confirmatione non egent. Neque enim nos haec ſcribimus, vt operam, ac induſtriam noſtram venditemus: ſed vt ſtudium noſtrum probemus, & luculentiſſimos auctores adiuuemus. VICTOR. Aliter V. C. *Herus materiem, & quae o. ſ. domui, praeſtabit.* Quam lectionem non iniuria praetulerim. MEVRS. Non videtur vel hic vel alias legiſſe Victorianam annotationem Meurſius, quae facile eum in viam reuocare poterat.

14, 3 SVCCIDET, DOLABIT) ſi coniecturae locus eſſet, admitterem τὴν *faber* ex Wr. & reliqua legerem cum a. V. & Meurſio h. m. *ſuccidet faber, dolabit, lineabit, ſecabitque materiam duntaxat.* verba *ſerram* 1, *lineam* 1, plane hic importuna ſunt. *ſolam*, puto eſſe gloſſam τῆς *duntaxat.*

14, 3 SI DE CAELO -- VTI FIANT) Poſt Scaligerum ad Feſtum in *bidental*, Caſaub. ad Perſ. 2, 26 ſeq. & Gronou. obſ. 1, 13 alii paſſim de luſtratione loci fulmine icti egerunt. v. ad c. 139.

14, 4 IN TEGVLAS SINGVLAS) Lego *in tegulas ſingulas N.* vt *manupretium* ſit minus, id eſt merces operae ſine materia, quae ſemiſſis acceſſionem facit. Quare mox ſcribitur *pretium in ſingulas tegulas N. S* nam *manupretium* & materia numeratur. Confidenter igitur continuo reſtituam: etenim quo alio nomine hanc audaciam temerariam vocem? *ex ſing. nu. manupretium erit.* quod enim *ex ſigno* inueterauit in exemplaribus, non facilem intelligentiam habet: & videri poſſunt verba duo compendio notata in vnum coaluiſſe. Quis enim non videt *ex ſing. no.* coniunctis ſyllabis, & comprehenſis *ex ſingno effici?* deinde *ſigno* detracta littera? Hae me ſuſpiciones permouerunt, vt audacter contracta diſtraherem, & ſuae breuitati redderem, ſenſum integrum exhibenti, quem contractio corrumpit. Mihi tamen hoc pretio percharae videntur tegulae. ſed libri tam non emendandi, quam de integro ſcribendi eſſent, ſi ad diminutionem ſummae longe a litteratura vetere recederetur. TVRN. 7, 24. Nummos binos pro ſingulis tegulis ſoluendos praecipit, & rationem numerandi deinde perſequitur. Caeterum erat cum putarem, non ſimpliciter nummos binos proceſſiſſe pro ipſis tegulis; ſed ex numero tegularum, quarum determinata fuit magnitudo, in illa caſarum potius, quam villarum, tempore Catonis ſimplicitate & raritate pecuniae, de mercede fabrorum in vniuerſum conſtitutum eſſe, ita quidem, vt pro tecto ſoluerentur in ſingulas tegulas *nummi bini* pro reliqua aedificatione in ſingulas iterum tegulas *bini ſemis*: accederet tandem manupretium *ligni.* Sed de his iudicari non poteſt, niſi cognoſcantur & reliqua huius capitis.

14, 4 CONLICIARES, QVAE) Antiquam lectionem reſtituimus: nam in excuſis antea *Deliciares*: eam Sex. Pompeius confirmat, qui in 9 libro

5 antepagmenta, quae opus erunt [n], indito [o]. Caetera lex [p] vti villa ex [q] calce cementis [r]; pretium in [s] tegulas [t] ſingulas N. [v] s. loco ſalubri bono [u] domino [x] haec [y], quae ſupra precia [z] poſita ſunt. ex ſigno manupretium [a] erit [b]; peſtilenti, vbi aeſtate [c] fieri [d] non poteſt, bono domino pars quarta precii [e] accedat.

XV. MA-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ex lapide* interſ. *I. I-G.* o) *inducto W. indicto Pol.* p) *iubet* inſ. *W.* q) *ex* omitt. *W.* r) *& cemento & lapide, precio W. & cemento I. B. R. & cementis ſi fiat, in tegulas I. I-G.* s) *in* abeſt. *I. B. R.* t) *tegulas dato aedificetur loco &c. W.* v) *duo, id eſt in loco I. B. R. N.* I I S. *in loco I. I-G. N. S. Pol.* u) *Domino bono. Haec, quae ſunt ſupra poſita, ſunt precia ex &c. W.* x) *domino. Haec* ante Vict. omnes. y) *pretia, quae ſupra poſita I. I-G.* z) *poſita ſunt precia I. B. R.* a) *inani pretium W. I. B. R. I. I-G. inani precium Pol. manipretium M. Po. 2.* b) *loco* inſer. ante V. omnes. c) *aſtante W.* d) *bono Domino fieri non poteſt, pars W. fieri bono domino non poteſt, pars I. B. R.* e) *preſii W. preti Pol.*

NOTAE VARIORVM.

libro inquit: *Colliciae tegulae*, per quas aqua in vas defluere poteſt. VICT. V.C. *Deliciares, quae e.p. binis integris p.* Rectiſſime. Sunt autem *Deliciares* tegulae angulares, a *Delicia*, quod tigni genus ad infimas angulares tegulas a culmine faſtigium verſus collocatur, vnde & *Deliciatum* tectum. Audiamus Feſtum: *Delicia eſt tignum, quod a culmine ad tegulas angulares infimas verſus faſtigium collocatur, vnde deliciatum, & tegulae deliciares.* Poſſunt tamen *Conliciares* dictae videri a conliciis: nam veteribus *Conliciae* ſiue *colliciae*, ſiue *colliquiae* dicebantur canales, qui aquam e ſtillicidio defluentem excipiebant. Vitruuius lib. 6, 3. *Tuſcanica ſunt, in quibus trabes in atrii latitudine traiectae habeant interpenſiua, & colliquias, ab angulis parietum, ad angulos tignorum intercurrentes.* In agris quoque *Colliciae* erant ſulci ampliores, qui & *Porcae*, per quos aquam *delibrabant.* Plinius lib. 18, 19 *In vſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quae in foſſas aquam deducant.* MEVRS. Meurſianis ſimillima ſunt, quae habet H. Magius miſcell. 3, 8. Lampadis Grut. T. II, p. 1380.

14, 4 IN ALIIS, QVOT ERVNT. Interruptus eſt vel a Catone, vel a deſcriptoribus, ſermo de tegulis fractis. Harum, *vbi quarta non amplius pars aberit, duae pro vna* procedunt (hic inſertum de conliciaribus) *in aliis* fractis, *quot erunt* partes earum fractae *in ſingulas quaternae numerabuntur*; vel quod malim ex Wr. *connumerabuntur.*

14, 4 VILLA; LAPIDE, CALCE) Quamquam ὐδὲν ὑγιὲς putat Meurſius in hac lectione; tamen ſi attentius conſideres, ſana & plane Catoniana videtur. *Villa* abſolute ponit, i. e, quod ad villam attinet, *lapide calce* coniungitur ἀσυνδέτως, vt id genus alia, v. g. *ruta caeſa, ſarta tecta, triumuiri argento aeri flando* &c. *equis viris, nocte die, emtio venditio, rerum litium,* & multa apud ICtos huic ſimilia *dextra ſiniſtra* apud noſtrum 18, 2 *lacuna ſtria* V. 1, 29. 3 *aſſem ſemiſſem* V. 3. 7, 11. *ſarſurae aſſurae* V. 3, 9. 1. *prima poſtrema* Liu. 1, 24 extr. Ita ſ. 5, lego eadem ſententia *ex calce caementis*, ita 15, 1 *ex calce, cementis, ſilice.* Igitur *lapide calce fundamenta ſupra terram* extrues vno *pede*; *caeteros parietes ex latere* facies, qui non, vt apud nos igni coctus, proinde etiam fundamentis interdum idoneus, ſed ſole modo duratus eſt.

14, 4 IVGAMENTA) Sunt tigna, quae trabes, aut ſupremas aedium contignationes, iungunt & continent. PO.

14, 5 PRET. IN TEG. SING. N. S.) Et N. S. valet *numos ſingulos.* Quod ſane rectum ne ſit dubito, nam antea dixit: *In tegulas ſingulas N. duo.* Codex meus habet N. CXV. nimium quantum liberaliter, nec fidem habeo. Quomodo igitur emendandum? mihi, vt ingenue fatear, aqua haeret, nec interpono audacule decretorium ſtilum. MEVRS. Puto notam corruptam eſſe, & reponendum N. id eſt, Nummus; vt mox in *tegulas ſingulas* N. S. nummi ſinguli POPMA Qui varietatem ſupra indicatam conſiderauerit, forte non multum dubitabit, quin legendum ſit IIS. (quod ſignum hic & alias perperam accepere pro notis Arabicis, & permutarunt cum CXV vid. Vict. ad 18, 3) h. e nummi duo cum dimidio, qui eſt ipſe ſeſtertius: vti ſ. 4 etiam ſimpliciter poſitus eſt numerus. Caeterum eandem computandi rationem hic obtinere arbitrabar, de qua ad ſ. 4. dixi.

14, 5 EX SIGNO MANVPRETIVM ERIT) Dictionem *ſigno* corruptam eſſe, & coaluiſſe ex notis *ſig-no*, id eſt, ſingulis nummis, exiſtimat doctiſſimus Turnebus. Ego veterem lectionem retinendam arbitror; cuius ſenſum ita concipio, loco ſalubri dominus perſoluet pretium materiae, quam conductor praebet, vt lapidis calcis, & ceterarum rerum, quas ante poſuit. Mercedem autem operae dabit, vt erit forma, vel deſcriptio operis. Solent enim hi, qui opus faciundum locant, formam ſignare, atque exprimere, & ad illam depeciſci mercedem, ſiue manipretium. POPMA. Turnebi verba retulimus ad ſ. 4. Quid ſi legas *ex ligno* mutatione blandiſſima, intellectu hoc, de ligni caedendi mercede peculiariter tranſigendum, neque computatum eſſe in pretio per tegulas aeſtimato, niſi forte numeralis nota excidit.

14, 5 MANVPRET. ERIT) In excuſis antea, *inani pretium* mendoſe. *Manupretium* caſtigauimus. In optimo tamen exemplari *Manipretium*, quemadmodum fere in antiquis codicibus.

Nam

XV. Macerias [a] ex calce [b], cementis [c], ſilice [d], vti [e] dominus omnia ad opus praebeat, altam [f] P. [g] V. facito [h], & [i] columen [l] P. [m] I. craſſam P. [n] I. S. longam [o] P. [p] XIV. & vti ſublinat [q] locari oportet [r]. Parietes villae ſi locet [s] in pedes C. [t] id eſt, P. [u] X. quoquouorſum, libellis in [x] pedes V [y]. & perticam [yy] vnam P. [z] vic. [a] N. X. Seſquipedalem parietem 2
dominus [b] fundamenta [c] faciat, & ad [d] opus praebeat [e] calcis in P. ſingulos longitudinem opus eſt modium vnum, arenae modios duos.

XVI. Calcem partiario coquendam qui dant, ita dant. [a] Perficit, & coquit, & ex fornace calcem eximit calcarius [b], & ligna conficit ad fornacem [c]. Dominus lapidem, ligna ad fornacem, quod opus fiet, praebet.

XVII. Robvs [a], materies item pro [b] ridica, vbi ſolſtitium fuerit ad brumam ſemper tempeſtiua eſt. Caetera [c] materies quae [d] ſemen habet, cum ſemen maturum habet, tum

VARIETAS LECTIONIS.

[C.XV.] a) *Maceria ſi I.I-G.* b) *&* inſ. *I. I-G.* c) *&* inſ. *W. vel I.I-G.* d) *aedificetur* inſ. *I.I-G.* e) *domos faciet* interpon. *W.* f) *faciat* inſ. *W.* g) *pedes quinque a.V. pedibus quinis W.* h) *facito* deeſt *W.P.I. B.R.* i) *&* om. *W.* l) *culmen W. I. B.R. I.I-G.* m) *pede vno W. I. B.R. p.V. Pol. pedem vnum I.I-G.* n) *P. I. S.* deſunt *W. I. B.R. pedem & ſemiſſem I.I-G.* o) *longum W. longa Pol.* p) *pedibus quindecim W. I. B. R. pedes quindecim I. I-G.* q) *ſublimat I. B. R. ſublimat ita W.* r) punctum abeſt *W.* s) *locet. Id ſi pedes denos quoquouerſum habeat: idem maceria. ſi pedes quinos & perticam vnam itidem. Si ſeſquipedalem &c. W.* t) *centum I. I-G.* u) *pedes denos quoquouerſum habeat libellum a.V.* x) *tres I. B. R.* y) *quinos a.V.* yy) *perricam Popm. 2.* z) *Pedes centum. Me ſi ſeſquipedalem Ienſ. pedes centum. Et ſi ſeſqu. B. R. ped. III. CIIX. Si ſeſqu. I.I.Ba.A. ped III. CIX. Si ſeſqu. H.Gr.G.* a) *vict. M. Po.2.* b) *voluerit* interſer. *I.I-G.* c) *ſuper fundamentum W. fundamento I. B. R.* d) *id* interpon. *W.* e) *praebeat calcem & arenam in pede ſingulo, modium vnum calcis, & arenae modios duos in longitudine & latitudine communi. W. praebeat: tres pedes longitudini opus eſt calcis modium &c. I. B. R. praebeat, ei longitudini, & latitudini in pedes ſingulos altitudinis opus eſt calcis modium &c. I. I-G* & tamen deficit in *Ba.* Polit. vero plane nobiſcum facit. [C. XVI.] a) *datur Pol. Calcarius* inſ. *I B.R. I. I-G.* b) *Calcarius* nunc om. *I. B R. I.I-G.* c) *furnacem Pol.* [C. XVII.] a) *Rebus I.B.R. Robur & I. I-G.* b) *pro* abeſt. *I. B. R.* c) *Quae I. B. R. I. I-G.* d) *quae* omitt. *I. B. R. I.I-G.*

NOTAE VARIORVM.

Nam apud Plinium in vetuſto codice ſic locus ille legitur, *ſolitum enim ex manupretio cuiusque ſigni denarios ſeponere aureos ſingulos.* Eſt autem in 34. lib. cap. 7. Eodem capite pro, *immani pretio*, quod eſt in excuſis, *Manipretii*, in eodem illo antiquo legitur. In 35. c. 10 eodem pacto pro *immanitate pretii, Manipretii, Artis vero tantum, vt multum manipretii antecederet celeberrimos eadem aetate imaginum pictores.* Apud Vitruuium etiam lib. 9. eodem pacto peccatum fuit: vbi enim in excuſis *immani pretio* faciendam locauit, in manuſcripto, quem perantiquum vidi, *Manupretio* legitur. Huius animaduerſionis ignoratio quot locos foedauerit, hinc facile intelligi poteſt. Vim, & etymon huius vocis M. Varro in 5 lib. de lingua latina expreſſit. Verbum etiam hoc apud Ciceronem in oratione, quam habuit contra L. Piſonem & in accuſationis libro 3 integrum conſeruatum eſt. VICTOR.

14,5 PESTIL. - POTEST) Quid igitur? pater familias ita inſaniet, ut loco ita peſtilenti aedificet, vbi aeſtate aedificari non poteſt? Non puto. Sed neque quid aliud ſibi velit hic locus, comminiſcor.

15 Ingens ipſa varietas, quam corruptus ſit hic Cato, indicat, quem emaculare velle, noſtrum non eſt.

15,1 ET COLVMEN) V.C. *& culmen.* Sed *columen* vox caſca, & Catone digna, pro qua poſtea *colmen* dixerunt, extrita littera, deinde O. in V. mutato, *culmen.* Varro etiam vſurpauit de R.R. 3, 7. *Vnum agreſte, vt alii dicunt, ſaxatile, quod habetur in turribus, ac columinibus villae, a quo appellatae columbae, quae propter timorem naturalem ſumma loca in tectis captant.* Terentius Phorm. Act. II Sc. I. *Bone cuſtos ſalue, columen vero familiae Cui commendaui filium hinc abiens meum.* Quo loco Donatus: *Columen, culmen,* an *columen, columna?* Arnobius priſcarum vocum mirus affectator lib. 7. *Libertatem his dedit, alios ad columen dominationis erexit.* MEVRS.

15, 1 P. VIC. N. X) Compendiariis his notis *victoriatos numos* ſignificari puto. Hoc iterum in libro, vbi de lege oleae faciundae agit, *Vaſarium Vict. II.* De his numis meminit Cicero pro M. Fonteio, & Quintilianus lib. 6. dicente quodam, *Victoriato ſe vno in Sicilia* V.P. *Murenam longam emiſſe* &c. VICTOR.

15,2 ET AD OPVS PRAEBEAT) Si poſt haec verba interpungas, difficultatem non exiguam ſuſtuleris.

17,1 ROBVS, MATERIES) V.C. melius, *Robur, & materies,* I. Feſtus: *Robum rubro colore, & quae*

tum tempeſtiua eſt. Quae materies ſemen non habet, cum glubebit [e], tum tempeſtiua eſt. Ea [f] quae ſemen viride & maturum habet [g], vti [h] ſemen de cupreſſo [i], de pino, quiduis [l] anni [m] legere poſſis. Item quiduis [n] anni [o] matura eſt, & tempeſtiua, ibi [p] dum ſunt nuces bimae [q], inde [r] ſemen excidet, & anniculae [rr] eae [s] vbi primum incipiunt hiaſcere, tum legi oportet, per [t] ſementim primum [v] incipiunt maturae [x] eſſe. Poſtea vſque adeo ſunt plus menſes VIII. Hornotinae nuces virides ſunt. Vlmus [y], cum folia cadunt, tum iterum [z] tempeſtiua eſt [a].

XVIII. TORCVLARIVM ſi aedificare voles, quadrariis [a] vaſis, vti contra [aa] ora ſient, ad hunc modum vaſa componito: arbores craſſas P. [b] II. altas P. [c] VIIII. cum cardini-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *glubet I.B.R. I.I-G.* f) *eo quia P.I.B.R.* g) *habet. Id ſemen P.I.B.R.* h) *eſt* inſ. *I.I-G.* i) *&* inſ. *I.B.R. I.I-G* *cipreſſo Pol.* l) *quiſuis a.V.* m) *temporibus* interſer. *a.V.* n) *quid vis* diu. *I.B.R. quiſuis I.I-G.* o) *temporibus* inſ. *I.I-G.* p) *ibidem W. P. I. B.R.* q) *bonae W. binae P.* abeſt plane *I. B. R.* r) *hinc inde I. B. R.* rr) *anucleae Pol 2.* s) *erunt. Et I. B.R. eae* deeſt *I.I-G.* pro quo punctum ponitur. t) *tum primum per ſemen I. B. R. II-G.* v) *primum* abeſt *Pol.* x) *matura P.I.B R.* y) *vlmus I. B. R.* z) *vtraque I.B.R. I.I-G* a) *fiet I. B. R.* [C. XVIII.] a) *quadridis Pol* aa) *Wrat. inter* contra *&* ora *ſuſpendit inſerendi cauſa ſyllabam* cti. *contractiora fient a.V.* & quidem adiecto puncto *I. B.R. I.I.A.* adiecto commate reliqui. b) *pedes duos I.B.R.* : *I.I-G.* c) *pedibus nouem I. B. R. pedes I.I-G.*

NOTAE VARIORVM.

quae Ruſo ſignificari, vt bouem quoque ruſtici appellant, manifeſtum eſt, vnde & materia, quae plurimas venas eius coloris habet, dicta eſt robur. Gloſſae: Robor ξύλος, ςερέωμα. MEVRS. Compara Ca. 31, 2.

18. Hoc caput Catonis, Turnebo indice 7, 25 non tam Grammatici litteratura, quam architecti, eiusque ingenioſi opera, vt intelligatur, indiget. Dum autem talis exiſtat, praeſtiterit, materiam, quaſi congerere interim, compoſitionem, coagmentationem illi relinquere integram: operae ne pretium ſit multum hic ſudare, non diſputo. Vid. Popma ad verba, quae mox habebimus, *contra ora ſient.*

18, 1 QVADRARIIS VASIS.) Corruptus eſt etiam hac parte vetuſtiſſimus codex: notam igitur antiquam ſcripturam faciemus, vt vnusquisque in eo purgando laborare poſſit. *Quadridis vaſis vti contraria ſient.* Infra vbi in impreſſis *Quadrariis*, in eodem *Quadrinis*. Diſſentit igitur in hac voce duobus locis a peruulgata lectione antiquus, atque optimus liber, verum etiam non bene ſibi ipſi conſtat. Ex altera quae peruerſa eſt voce, nos *Contra ora* fieri poſſe arbitrati ſumus. Videbunt nunc ingenioſi, ac docti viri, noſtrane coniectura, an communis lectio melior ſit: fortaſſe etiam tertiam aliquam, ambabus veriorem, e priſcis veſtigiis educent. VICTOR. VV. CC. *quadridis*: corrupte; legendum enim *quadriiugis* tum hic, tum paulo poſt, vbi pro *quadrariis* VV. CC. habent corrupte item *quadrinis*, pro *quadriiugis*. Tit. 145. emendate ſcriptum eſt in vetuſtis codicibus: *ſi ſexiugis vaſis opus erit, facito.* VRSIN: *Quadrinis* vaſis non quadrariis lego, vt alio loco *quinis vaſis*. *Quadrina vaſa* ſunt quadrina torcula. TVRN. 7, 25 Ita in V. C. quoque & poſtea: *Cumina* [f. leg. *Summa* ex ſ. 4.] *torculario, vaſis quadrariis*, &c. Turnebus *quadrinis* corrigit, me non nolente, ex veſtigiis aliorum librorum, in quis erat *quadridis*. Male autem (obiter hoc monebo) in Gloſſario haec vox legitur: τετραετὴς, *Quadrinus.* Emend. *Quadrimus.* MEVRS. Vetus ſcriptura *Quadridis*: quam ita, vt propoſui, emendauit Turnebus. Similiter c. 13. *Quae opus ſint vaſis quinis.* Pomponius Piſtore. *Non plus quaeſti facerem, quam quadrinas ſi haberem molas.* Alii fruſtra mutant *Quadriiugis*, ex loco illo cap. 146. *Si ſex iugis vaſis opus erit.* POPMA.

18, 1 CONTRA ORA SIENT.) lego, *vti contraria ſint*, non vt receptum video, vult enim bina e regione collocari, quem etiam ſenſum illud *contra ora*, poteſt vtcunque reddere. TVRN. 7, 25. Ita Victorius reſtituit corruptam vocem *contrarora*: ex qua ipſe fecerim, *contra fora*. Eſt autem *forum* pars torcularis, quae continet vuas, vel oleas deſtinatas prelo: cuius fabricam Cato mox infra deſcribit. Iſidorus l. 15. *Forum eſt locus, vbi vua calcatur*, dictum quod ibi feriatur vua, vel propterea, quod ibi teratur. Columella lib. 12. *Locus vinarii, & torcularia, & fora.* Porro hoc Catonianum torcular diuerſum eſt a Vitruuiano, & etiam a noſtrae aetatis torcularibus; quod ego, cum inſtituiſſem apertius, & fuſius hic deſcribere, animaduerti vix poſſe verbis illuſtrari; & ſi maxime illuſtretur, nullam vtilitatem habere, ſane non magnam. itaque omiſi. POPMA.

18, 1 ARBORES -- CVM CARDINIBVS) intelligo arbores cum ſuo pede, quo tenuiore inſiguntur ſuae baſi, ſuoque fundamento inſeruntur. *Arbores* autem in torculari Cato vocare videtur, quas vulgo gemellas poſteriores ſolemus dicere, vt ſtipites anteriores gemellas, ni fallor: haec enim omnia coniectura quadam vacillante, & infirma a me diuinantur. TVRNEB. 7, 25.

18, 1 FO-

dinibus, foramina longa P. [d] III. S. ≡- exculpta [dd] digitos [e] VI. Ab ſolo foramen primum, 2
P. [f] I. S. inter [g] arbores & arbores, & parietes P. [h] II. in II. arbores P. I. ≡- arbores ad ſti-
pitem primum directos [i] P. [l] XVI. ſtipites craſſi P. [m] II. alti cum cardinibus P. [n] X. ſucula
praeter cardines P. [o] VIIII. prelum longum P. XXV. inibi lingulam P. [p] II. S. pauimen-
tum binis vaſis cum canalibus duobus P. XXXIIII. trapetibus locum dextra [q], ſiniſtra, pa-
uimentum P. XX. inter binos ſtipites vectibus locum P. XXII. Alteris vaſis ex aduerſum 3
ab ſtipite extremo ad parietem, qui pone arbores [r] eſt, P. XX. Summa torculario [s], va-
ſis quadrariis [t] latitudine [v] P. LXVI. longitudine [x] P. L. II. Inter parietes [y] arbores vbi
ſtatues, fundamenta bona facito alta P. [z] V. inibi lapides ſilices [a] totum forum [b] longum P.
V. latum P. [c] II. S. craſſum [d] P. [e] I. S. Ibi foramen pedicinis duobus facito. Ibi [f] arbo- 4
res pedicino in lapide ſtatuito. Inter duas arbores, quod loci ſupererit, robore expleto,
eo plumbum infundito [g], ſuperiorem partem arborum digitos ſex altam [h] facito [i] fiet, eo
capitulum robuſtum indito [l], vti fiet ſtipites vbi ſtent. Fundamenta P. [m] V. facito. Ibi 5
ſilicem

VARIETAS LECTIONIS.

d) *pedibus tribus & I. B. R. pedes tres ſemis & excalpta I. I-G* dd) *excalpta I. I-G.* e) *digitis I. B. R. digit. P.* f) *pede vno, & I. B. R. pede vno ſemis. I. I-G.* g) *inter arbores ped.* II. *inter arbores & parietes ped.* II. *arbores ad &c. I. I-G.* h) *pedes duos, tres duos arbores pedem vnum arbores ad &c. P. I. B. R.* i) *derectos I. B. R.* l) *pedibus ſexdecim I. B. R. ped. &c. I. I. Ba. A. Gr. G. pedes Heru.* m) *pedes duos I. B. R.* n) *pedibus decem I. B. R. pedes Heruag.* o) *pedes I. B. R. H.* p) *pedes duos: octo I. B. R. ped.* 115. *I. I.* ex quo ortum *CXV. Ba. H. A. Gr. G.* q) *deſtra Pol. deſtra & I. B. dextra, & R. I. I-G.* r) *arborem I. B. R.* s) *&* inſ. *I. I-G.* t) *quadrinis Pol. quadriuiis I. B. R.* v) *latitudinem pedes I. B. R. latitudo pedum I. I-G.* x) *longitudinem pedes quinquaginta duo ſit. I. B. R. longitudo pedum quinquaginta duorum ſiet I. I-G.* y) *&* inſ. *P. I. B. R.* z) *pedibus quinque I. B. R.* a) *ſiliceos Ba. H. A. Gr. G. in* praeterea inſ. *I. I-G.* b) *ſtatuito* interſ. *I. I-G.* c) *pedicinis duobus: octo I. B. R. ped.* II. S. *I. I.* ex quo ortum *pedibus centum quindecim Ba. H. A. Gr. G.* d) *craſſum P.* I. S. deeſt *I. I-G.* e) *pedicino vno I. B. R.* f) *ibique* a. V. g) *fundito I. I-G.* h) *altum Pol.* i) *facito: fiet & cap. Ienſ. facito: fiat & cap. B. R.* l) *indicto P. I. B. R.* m) *pedibus quinis a. V.*

NOTAE VARIORVM.

18, 1 FORAMINA LONGA) quid ſi *foramina tria longa p. ſ.* ≡- TVRN. l. c. Caeterum tres virgulas transuerſas totidem notare vncias, h. e. quadrantem vnum, olim docuere viri docti v. g. Gron. de P. V. c. 6 p. 27. Eiſenſchm. in tabula notarum ponderalium ad p. 150.

18, 2 PRELVM -- LINGVLAM.) Prelum trabs eſt torcularis ad premendum, in quo *lingulam* interpretor nouiſſimam partem, quae inter duas arbores inſeritur: eam pedes duos & ſemiſſem longam eſſe vult, & ita inter arbores conuenire debere proximo capite deſcribet, vt digitum pollicem laxamenti habeat, quo facilius prelum moueatur, quam ſi arctius iungeretur. TVRN. 7, 25.

18, 2. LINGVLAM P. II. S) Iterum recurrit error notatus ad 14, 5.

18, 2 TRAPETIBVS LOCVM DEXTRA SINISTRA) Pluribus locis in Catonis libro poſtrema duo verba ſine coniunctione nunc leguntur, quae antea, *Et*, in medio habebant. Eam ipſe in nullo veteri exemplari a me inuentam illinc deieci. Animaduerti praeterea Ciceronem in extremo 13 lib. epiſtolarum ad Atticum ſic etiam locutum fuiſſe: *Omnis armatorum copia dextra ſiniſtra ad equum.* VICT. Add. quae diximus de *lapide calce* 14, 4.

18, 3 LATVM P. II. S.) Foeda macula, ſeu potius ridicula, hunc locum occuparat: ſtulte enim notis numerorum noſtri temporis deſcripta latitudo erat, atque imperitia librariorum, ſiue emendatorum ita aucta, vt nullo pacto longitudini reſponderet. S (quae nota ſemis manifeſta ſignificat) cum antecedente ſumma coniuncta fuerat, atque ex duo, & ſemis, centum quindecim factum: quo errore nihil ineptius fingi poteſt: nec is vnum tantum locum, ſed plures foedauerat, Deerat etiam menſura craſſitudinis, quam e manuſcriptis libris acceptam hic reſtituimus. VICTOR. Iam bis eundem errorem notauimus, 14, 5 & 18, 2.

18, 4 FACITO SIET) Reiicula ſane vltima dictio, & ſuperuacanea, ideoque delendam cenſens, cum codicem meum conſulerem, conſenſum eius offendi. MEVRS. Quin Catonianam hanc eſſe rationem oſtendimus ad. 8, 2 add. ind.

18, 4 CAPITVLVM ROBVSTVM,) Libri antiqui pro robuſteum, a robore. mox *Arbores ſtipiteſque robuſtas facito.* Varro lib. 1. de re ruſtica, *Si in medio robuſta aliqua materia ſit depacta.* Plautus Poenulo, *Lachonem vos quos ego iam detrudam ad molas, Inde porro ad puteum, atque ad robuſtum codicem.* Idem Curculione: *Vos ambo in robuſto carcere vt pereatis.* Significat enim carcerem, qui robur dicitur ab eo, quod antea arcis robuſteis malefici includebantur, autore Feſto Pompeio. POPMA.

18, 5 CRASSVM P. II. S. An tanta craſſitudo, quanta

ſilicem longum P [n] II. s. latum P.[n] II. s. craſſum † P.[o] II. s. planum ſtatuito, ibi ſtipites ſtatuito. Item alterum ſtipitem ſtatuito: inſuper arbores ſtipitesque trabem planam imponito, latam P.[p] II. craſſam P.[q] I. longam P.[r] XXXVII. Vel [s] duplices indito, ſi ſolidas non habebis, ſub eas trabes inter canales, & parietes extremos, vbi trapeti ſtent, trabeculam pedum XXIII[t]. s. imponito ſeſquipedalem, aut binas pro ſingulis eo [u] ſuppo-
6 nito. In iis [x] trabeculis trabes, quae inſuper arbores ſtipites ſtant, collocato. In iis [x] tignis parietes extruito, iungitoque materiae, vti oneris ſatis habeat. Aream [y] vbi facies, P. V. fundamenta alta facito, lata P. VI. aream [z], & canalem rotundam [a] facito latam P.[b]
7 IIII. s. — Caeterum pauimentum [c] totum [d] fundamenta pedum duorum facito. Fundamenta [e] primum fiſtucato [ee], poſtea cementis † minutis, & calce arenato [f] ſemipedem vnumquodque corium ſtruito. Pauimenta ad hunc modum facito, vbi libraueris, de glarea, & calce arenato primum corium facito; id pilis ſubigito, idem [g] alterum corium facito [h]. eo calcem cribro ſuccretam indito alte digitos duo [i]. ibi de teſta arida pauimentum
8 ſtruito. vbi ſtructum erit [l], pauito, fricatoque [m], vti pauimentum bonum ſiet. Arbores, ſtipitesque [n] robuſtas facito [o], aut pineas. Si trabes minores facere voles, canales extra columnam

VARIETAS LECTIONIS.

n) *pedicinis duobus: & I. B. R. ped. CXV. I. I-G.* † *craſſem Pomp. 2.* o) *pede vno & I. B. R. ped. XV. I. I-G.* p. I. s. *Pol.* p) *pedicinis duobus I. B. R. pedes duos I. I-G.* q) *pede vno I. B. R. pedem vnum I. I-G.* r) *pedibus triginta I.B.R.* s) *Has I. I-G.* t) XXIIII. s. *Pol. viginti quattuor I. B. R. viginti trium & ſemis I. I-G.* v) *deſuper ponito a. V.* x) *bis I B. R. I. I-G.* y) *aram P. Haram I. B. R.* z) *haram P. I. B. R.* a) *rutundam Pol.* b) *pedibus quattuor: & I. B. R. ped. quatuor S. I. I-G. pedes* exprimit *Heru.* c) *pauimento toto I. I. Ba. H. A. pauimenta toto Gr. G.* d) *totum. Fundamenta I. B. R.* e) *fundamenta* om. *I. B. R.* ee) *feſtucato* omnes praeter *I. I-G. & Meurſ. in nota.* † *ſementis H.* f) *harenato Pol.* g) *id eſt I. B. R. inde I. I-G.* h) *face I. B. R. facito eo. eo Pol.* i) *duos a. V.* l) *eſt a. V.* m) *oleo* inſ. *I. B. R. oleo perungito I. I-G.* n) *ſtipites Pol.* o) *facito* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

quanta longitudo, latitudoue? manifeſtum mendum & procliue: Emendo *Craſſum* P. I. S. Nec audio vero codicem meum, qui P. XV. habet. Fidem meae emendationi adſtruit ipſe Cato, qui paullo ante dixit: *Inibi lapides ſilices in totum forum ſtatuito, longum P. V. latum P. II. S. craſſum P. I. S.* MEVRS.

18, 5. AVT BINAS PRO SINGVLIS). antiqua haec lectio, quam recepimus. In excuſis antea, *pro ſingulis deſuper ponito.* VICTOR.

18, 6 PAVIMENTVM -- FACITO) Varietatem huius loci non aliunde ortam puto, quam quod Catonis oratio elliptica aliquid obſcuritatis habet. Voluit *per pauimentum totum* ſ. quantum quantum eſt pauimentum. &c.

18, 7 CALCE ARENATO) Cum nihil vel hic, vel paulo poſt diuerſitatis deprehendatur in ſcriptis cuſiſue libris tum a *calce*, lapide, dicatur *calculus*, genere maſculino, de *calce* autem in quantum poſteriorem plantae partem notat, nemo dubitet, quin vtroque genere adhibeatur: corrigamus hinc errorem quorundam Lexicorum, quae *calcem* pro lapide tantum foeminini generis eſſe volunt. Iam dubitabat Voſſius de anal. 1, 34 cuius hinc ſententia confirmatur. Caeterum de hac ratione pauimenti conferri iam iuſſit Schoettgenius Salmaſ. ad Solin. c. 28 p. 268 ſeq. it. c. 56 p. 867 ſeqv.

Ex inſtituto hanc partem aedificandi tractant Vitruu. 7, 1. & Plin. 36, 25 ſ. 60 ſeq. itemque Pall. Mai. 11.

18, 7 IDEM ALTERVM CORIVM.) Legerim, *item*; vel vt eſt in V. C. *Inde alterum* c. f. MEVRS.

18, 7 IBI DE TESTA ARIDA) quid ſi legatur; *ibidem teſta arida pauimentum ſternito, vbi ſtratum eſt, pauito.* Sed haec coniectura tantum nituntur, & fortaſſe non mala, niſi V V. C C. repugnarent, a quibus recedendum non eſt. VRSIN.

18, 7 PAVITO, FRICATOQVE) V. C. addit, *Oleo perungito.* Bene. Vitruuius 7, 1. *Sin autem curioſius videbitur fieri oportere, tegulae bipedales intra ſe coagmentatae ſupra rudus ſubſtrata materia collocentur, habentes ſingulis coagmentorum frontibus excíſos canaliculos digitales: quibus iunctis impleantur calce &* [leg. *ex*] *oleo ſubacta, confricenturque inter ſe coagmenta compreſſa.* Palladius lib. 6, 11. *Antequam rudus ſiccetur, bipedas, quae per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita, vt calce viua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe connectendi ſunt, impleantur, vt earum coniunctione* (male *MS. coniectio*) *rudus omne cooperiatur.* Qui locus de Vitruuii expreſſus, vt etiam obſeruauit eius interpres Guilielmus Philander, vir profecto

columnam expolito [p]. ſi ita feceris, trabes pedum XXII. longae opus [q] erunt. Orbem 9
olearium latum pedibus IIII. punicanis [r] coagmentis facito, craſſum digitos [s] VI. facito [t], ſubſcudes [v] iligneas adindito. Eas vbi confixeris, clauis corneis occludito. In eum orbem tris cathenas [x] indito. Eas cathenas [x] cum orbibus [y] clauis ferreis corrigito. Orbem ex vlmo, aut ex corylo facito. Si vtrumque habebis, alternas indito.

XIX. In vaſa vinaria ſtipites arboresque binis pedibus altiores facito, ſupra foramina arborum pedem quaeque vti abſient [a] vnae fibulae locum facito. ſemipedem quoquouerſum, in ſuculam ſena foramina indito. foramen, quod primum facies, ſemipedem ab cardine facito, caetera [c] diuidito [d] quam rectiſſime. Porculum [e] in media ſucula [ee] facito. 2
Inter arbores [f] medium quod erit, id ad mediam collibrato [g], vbi porculum [h] figere oportebit. vti in medio prelum recte ſitum ſiet. Lingulam cum facies, de medio prelo collibrato [i]. vt inter arbores bene conueniat, digitum pollicem laxamenti facito. Vectes longiſſimos pedum XIIX. [l] ſecundos pedum XVI. tertios pedum XV. remiſſarios pedum XII. alteros pedum X. tertios pedum VIII.

XX. Trapetvm quomodo concinnare oporteat. Columellam [a] ferream, quae in miliario [b] ſtat, eam rectam ſtare oportet in medio ad perpendiculum, cuneis ſalignis circunfigi oportet bene. eo plumbum effundere caueat [c], ni labet columella [d]. Si [e] moue-bitur,

VARIETAS LECTIONIS.

p) *exponito I.I-G.* q) *opus* abeſt *I. B. R.* r) *punicariis I. B. R. item Pol. 2. punicarnis I.I-G.* s) *digitis I. B. R. I. I-G.* t) *facito* omitt. *I. B. R. I. I-G.* v) *ſubſudes ibi iligneas dindito Pol. 2.* x) *catenas P. I. B. R. M. Po. 2.* y) *orbis Pol.* [C. XIX.] a) *abſiet Pol.* b) *ſucculam I. B. R.* c) *caeteraque I. B. R.* d) *diuito Pol.* e) *portulum I. B. R. porcliclium Pol. 2.* ee) *ſuccula I. B. R* f) *arborem Bo.* g) *conlibato Pol.* h) *portulum I. B. R.* i) *conlibato Pol.* l) XII. X. *Pol. duodecim. vel decem I. B. R. decem & octo I. I-G.* [C. XX] a) *Columnellam I. B. R. Trapeti columnellam I. I-G.* b) *meditulio I. B. R.* c) *caueto I. I-G.* d) *columnella I. B. R. I. I-G.* e) *autem* inſer. *I. B. R. I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

profecto ſingularis, & admirandae doctrinae. Mevrs.

18, 9 Pvnicanis coagmentis) Poenorum opera lignea in magno pretio, & vſu apud Romanos erant. Vnde Cato hic commendat *Punica coagmenta*, quae non dishiaſcebant, & Varro *Punicas feneſtras*, Plinius *lectos Punicos*. itemque Plautus in Mercatore cum vult oſtendere poſtium commiſſuras hiaſcere, ait: *Non enim haec pultifagus opifex opera fecit barbarus.* Pultifagus enim ibi Poenus dicitur a frequenti vſu pultis Punicae, cuius faciendae rationem Cato infra docet; id quod Scaliger rectiſſime animaduertit. Popma.

18, 9 Tres catenas) Catenae hic ſunt vincula lignea, quae materiam arte compingunt, & praeſtant aequalem ac directam. Sic apud Vitruuium 7, 2. *Aſſeres cum ad formam circinationis fuerint diſtributi, catenis diſpoſitis ad contignationes ſiue tecta erunt crebriter clauis ferreis fixi religentur, eaeque catenae ex ea materia comparentur, cui nec caries, nec vetuſtas, nec humor poſſit nocere, id eſt, buxo, iunipero, olea, robore, cupreſſo, ceteriſque ſimilibus.* Quem locum Palladius ita eſt imitatus 1, 13 *Tunc eas catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis, ad contignationem ſuſpendemus.* Popma.

19, 2 Porcvlvm) Male, V. C. *Proculum in m. ſ. ſ.* Nam dicebatur *Proculus* qui patri ſeni natus eſſet, vel peregre agenti. Paulus apud Feſtum, *Proculum inter cognomina eum dicunt, qui natus eſt patre peregrinante a patria procul.* Feſtus: *Proculos ſunt qui credant ideo dictos, quia patribus ſenibus, quaſi procul progreſſis aetate, nati ſunt.* Gloſſae. *Proculus,* τηλέγονος. Sed *Porculus* erat batillus aut vncus, qui figebatur, vt teneret funem, quo dum verſabatur torcular, ſucula circumplicabatur. Vide clariſſimum Galliae ſuae lumen, Hadrianum Turnebum Aduerſ. 7, 25. Mevrs.

20. Caput hoc cum duobus proximis, qui intelligere volet, eum forte adiuuabunt, quae de tota re a nobis diſputata ſunt ad Popmam de inſtrum. fundi, 2, 8 vbi etiam Turnebi obſeruata propoſuimus. Quamquam neque ſic expedita omnia eſſe fatendum ſit. Caeterum quae lemmatis in morem ſuperſcripta erant verba, ea cum ipſius Catonis eſſe videantur, oratione alioquin hiulca futura, ei reddere nihil dubitauimus.

20, 1 Qvae in miliario stat.) Milia-

2 bitur, eximito[f]; denuo eodem modo facito, ne [g] ſe moueat[h]. Modiolos[i] in orbis, oleaginos[l] ex orchite olea facito, & [ll] eos circumplumbato[m], caueto ne laxi[n] ſient[o]. Si [p] autem labent, in cupam [q] eos indito[r]. tunicas ſolidas, & [rr] latas digitum pollicem facito[s]. labeam [ſſ] bifariam faciat[t], & [v] habeat quas figat clauis duplicibus, ne cadant.

XXI. CVPAM [a] facito P. X. tam craſſam, quam modioli poſtulabunt[b], mediam[c] inter orbis, quae conueniat[d], tam craſſam quam columella[e] ferrea erit. Eam mediam pertundito, vti in [f] columella [g] indere poſſis. Eo fiſtulam ferream indito, quae in colu-
2 mellam [h] conueniat, & in cupam[i]. Inter cupam dextra[l] ſiniſtra[m] pertundito late digitos primoris IIII. alte digitos primoris tres, ſub cupa tabulam ferream lata cupa media erit, pertuſam figito, quae in columellam conueniat dextra ſiniſtra[m]. foramina vbi feceris, laminis † circumplectito, replicato in inferiorem partem cupae omnis quatuor laminas:

VARIETAS LECTIONIS.

f) *&* inſ. *I.I-G. & plumbum fundito*: *&* inſ. *I.B.R.* g) *donec non a. V.* h) *ſi ſe mouerit, eo plumbum fundito* inſ. *I.I-G.* i) *Modulos I.B.R.* l) *oleagines ex orcite Pol.* ll) *&* om. *P.* m) *circum plumbato* diu. *I.B.R.* n) *laſſi P. Ienſ.* o) *ſiant I.B.R.* p) *Si autem labent* deſ. *Pol.* q) *cuppam I.I-G. cuppam ferream I.B.R.* r) *fundito cunicas Pol.* 1. Alter nobiſcum. *fundito in tunicas I.B.R.* punctum abeſt *I.I.Ba. H. A.* vbi, *Gymn.* rr) *&* om. *Pol.* s) punctum om. *I.B.R.* vbi, *I.I-G.* ſs) *labrum Pol.* t) *faciat* om. *I.B.R.* v) *&* om. *P.* [C. XXI.] a) *Cuppam I.B.R. Cuppam trapeti I.I-G.* b) *poſtulabant Pol.* c) *aliam* inſ. *I.I-G.* d) *conueniant craſſam P.* e) *columnella a.V. Pol.* 2. nobiſcum. f) *in* om. *I.B.R.* g) *columellam Pol. columnella a. V.* h) *columnellam a. V.* i) *cuppam B. R. I. I-G.* & ſic per totum caput. *cuppale. cupa P.* l) *deſtra I.B.R.* m) *ſiniſtraque a. V.* † *lamnis P.*

NOTAE VARIORVM.

Miliarium vas eſt longum, & anguſtum milii formam referens, quod ponebatur ſub trapeto ad excipiendum liquorem: & in medio ſtabat Columella ferrea, quae molam ſuſtinebat. Erat etiam eius vſus in balneo, vt deſcribit Palladius lib. 1 vel in coquina ad parandam aquam loco aheni, teſte Athenaeo lib. 2. vel ad coquendum apud Paulum Iuriſconſultum tit. de auro & arg. leg. Meminit Columella l. 9. Palladius l. 1 & Florentinus his verbis τὸ δὲ ἐλαιοτρόπιον ἐςενωμένον χρὴ ἔναι· Mox infra *Modioli* ſunt, qui à Graecis appellantur χοινικίδες, includunturque in orbem, vt illum, & cupam committant: ſicut in rota ſunt modioli lignei, quibus affiguntur radii, & in baliſta *modioli aerei, in quos induntur axiculi, qui neruos vertunt*, vt eſt Vitruuii l. 10. De aliis trapeti inſtrumentis plura Turnebus in aduerſariis, & nos in libro de inſtrumento fundi. POPMA Nobis de *miliario* omnia alia videri ſatis oſtendimus ad Popmam de I. F. 12, 8.

20, 1. DENVO EOD. MODO FACITO) Fidem vetuſtorum codicum ſecuti, hinc nonnulla verba ſuſtulimus, quae enim praeter haec erant in excuſis, in nullo a nobis manuſcripto libro inuenta ſunt, ſed res etiam ipſa diligenter conſiderata ſuperioraque Catonis verba, ni fallor, declarant hanc veram lectionem eſſe: praeceperat enim diligenter, ne quis plumbo in columella ſuſtinenda vteretur, & quibus rebus fulciri deberet, oſtenderat: quod ſi nunc, cum vitium illa facit, ad plumbum confugi oportere diceret: ſibi ipſi, vt opinor, aduerſaretur. Cenſet igitur commodius eſſe, eam eximi, rurſusque eodem modo fieri. plumbum enim, res mollis, non poteſt maius aliquod pondus ſuſtinere, ſed cito cedit, vt ad alia maiora remedia tranſire neceſſe ſit: nam modiolos leuiores recte circumplumbari poſſe oſtendit, neque enim a pondere illic periculum eſt. VICT.

20, 2 LABEAM) *Labrum*, quod eſſe in Pol. oſtendimus, gloſſa forte eſt *labeae*: quamquam quid proprie fuerit, id eſt, quem vſum habuerit, non plane aſſequor. Idem de *tunicis* fatendum, quarum paulo ante fit mentio: illud mihi videre videor, commodius legi *faciat vt habeat*, vel *faciat habeat* quod in Mediceo eſſe obſeruamus.

21, 1 CVPAM FACITO) Bene auget V.C. *Cupam trapeti facito.* Sic initio ſuperioris capitis: *Trapeti columellam ferream* &c. MEVRS.

21, 1 VTI IN COLVMELLA). Planior videtur lectio ſupra propoſita, *vti columellam*: neque tamen altera abſurda: dicimus enim *induere pedem vallis, ſurculis.*

21, 2. DIGITOS PRIMORES.) Digiti alii primores, alii craſſi, alii tranſuerſi vocantur a Catone. *Primores* digiti ſunt ſummi, eminuli, & primae partes digitorum, quibus more vulgi definit altitudinem, & latitudinem, vt hic, & cap. 40. Ad horum differentiam dicuntur *digiti craſſi*, qui ſunt menſurae craſſitudinis, c. 40. *Transverſi* digiti appellantur, cum extenduntur, & porriguntur tranſuerſum ad dimetiendam altitudinem, vt cap. 46, & cap. 49. *Ne plus 4 digitos tranſuerſos emineant* id quod in Geoponicis eſt, ἐνθήσομεν δὲ αὐτὸ τῇ γῇ ὡς ὑπερέχειν δ δακτύλους. Et ita mihi videtur: Turnebo aliter. POPMA. Locum Turnebi damus ad c. 40. ad quod ille adſcripſit.

21, 3 SVB.

nas: dextra ſiniſtra [n] foramina vtrinque ſecus laminas. Sublaminas [o] pollulas [p] minutas 3
ſupponito, eas [q] inter ſeſe configito, ne foramina maiora fiant, quo cupulae [r] minuſculae
indentur [s]. Cupam [t], qua fini in modiolos erit, vtrinque ſecus imbricibus ferreis quatuor
deſues [v], ibi [x] vtrinque ſecus facito, qui figas. imbrices medias clauulis figito. Supra im-
brices extrinſecus cupam pertundito [y], qua clauus eat qui orbem cludat [z]. Inſuper fora- 4
men librarium ferreum digitos ſex latum indito, pertuſum [a] vtrunque ſecus qua clauus
eat. Haec omnia eius rei cauſa fiunt, vti ne cupa in lapide [b] conteratur. Armillas [c]
IIII. facito, quas circum orbem indas, ne cupa & clauus conterantur. Intrinſecus [d] cu-
pam materia vlmea aut faginea facito [e]. Ferrum factum, quod opus erit, vti idem faber fi-
gat. ++ [f]. LX. opus ſunt, cum [g] plumbum [h] cupam emito [i] ++ [l]. IIII. cupam qui concin-
net [m], & modiolos qui indat, & plumbet, operas fabri duntaxat ++ [n]. VIII. Idem tra-
petum oportet accommodet [o]. Summa [p] ſumpti [q] ++ [r]. LXXII. praeter adiutores.

XXII. TRAPETVM hoc modo accommodare oportet. librator vti ſtatuatur [a] pa-
riter. ab [b] labris digitum minimum orbem abeſſe oportet. ab ſolo mortarii orbes cauere
oportet, ne quid mortarium terant. Inter orbem, & miliarium vnum [c] digitum inter-
eſſe oportet. ſi plus intererit, atque orbes [cc] nimium aberunt, funi circunligato milia-
rium [d] arcte [e] crebro, vti expleas quod nimium intereſt. Si orbes altiores erunt, atque 2
nimium

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ſiniſtraque a. V.* o) *Sub laminas* diu. Gr. G. p) *polulis minutis I. R. peculis minutis Bo. polulas &c. I. I-G.* q) *easque a. V.* r) *cuppae a. V.* s) *videntur I. B. R.* t) Cupa *P.* v) *deſuos P.* 1 & 2. x) *ibique a.V.* y) *protundito P. Ienſ.* z) *claudat a. V.* a) *pertuſumque P. pertuſumque intrinſecus I. B. R. Pol.* 2. nobiſcum. b) *lapidem a.V.* c) *Armilas Pol.* 2. d) *Vtrinſecus P. I. B. R. P.* 2. nobiſc. e) *facta Ienſ. factam B.R.* f) H I. *ſ. haec opus W. Pol.* hic & ſemper *LX. operae opus a.V.* g) *Tum W. Pol.* 2. h) *in* inſ. *a. V.* i) *emittas I. B. R. emittis I. I-G.* l) ++ deeſt *a. V.* m) *concinnat a. V.* n) ++ deeſt. *a. V.* o) *accommodet ſumptui. Summa* LXXII. *I. B.R.* p) *Sumpti ſumma I. I-G.* q) *ſumptui* etiam *Pol.* r) *N. I. I-G.* [C. XXII.] a) *ſtatuat. Pariter I. B. R. ſtatuat pariter I. I-G.* b) *a I. B. R.* c), interpon. *luntt.* cc) *adque Pol.* d) *molarium I. B. R.* e) *arte Pol.* & inſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

21, 3 SVBLAMINAS) Diremerim. *Sub laminas* p. m. ſ. *Sub* pro *Subter.* MEVRS.

21, 3 QVA FINI IN MODIOLOS) Qua fini, hac fini, ſignificat quatenus, hactenus. Caſſius Hemina Annal. 4. *Qua fini omnes res, atque omnes artes humanitasque aguntur.* Gellius lib. 11. *Hac fini ames, tanquam forte fortuna eſurus* POPMA.

21, 4 FORAMEN LIBRARIVM FERREVM) Fabros hinc obſeruamus etiam olim clauorum genera per pondera diſtinxiſſe, vt etiamnum hodie apud nos. Dicebatur autem *Librarius clauus*, cuius pondus eſſet vnius librae. Sic *Libraria fruſta* apud Columellam 12, 53. *Ex tenuibus lignis flammula facta glabrantur (nam vtroque modo pili detrahuntur) caro in libraria fruſta conciditur.* Et *libraria caementa* apud Vitruuium 8, 7. *Caementum de ſilice frangatur, ne grauius, quam librarium.* MEVRS. Sed non videtur cogitaſſe Meurſius, hic foramen dici librarium, non clauum. Igitur intelligenda forte pyxis, fiſtula, vel modiolus recipiendo clauo. Aliter certe non intelligo, quomodo vel ferreum dici poſſit, vel librarium foramen. Menſuram, & capacitatem foraminis non intelligi, adiecta 6 digitorum menſura ſatis indicat. Supereſt itaque, vt *librarium* vel totius foraminis, h. e. pyxidis pondus notet, vel genus laminae, e quo perficitur, vt nouimus in fiſtulis plumbeis ad aquaeductus eſſe centenarias, octogenarias &c. qua de re ad Pall. Aug. 12.

21, 5 ++ LX OPUS SVNT) in Pol. quoties nota haec occurrit in Commel., eſt N ſiue N inuerſum, nummi nota haud dubie, vt acceperunt II-G. Niſi malis lineam poſteriorem inflexam S notare, vt accepit Rob. Stephanus, vt ſit ſignum ſeſtertii ſpeciatim, pro conſuetiore HS; nam X ſ. *decuſſis inductus*, nota denarii, quam forte cogitare hic poſſis ſummam nimis grandem videtur efficere. De ſignis tum ſeſtertii tum denarii Gron 1, 13 p. 12. De ſeſtertii etiam Hard. ad Plin. 7, no. mai. 108,

21, 5 CVM PLVMBVM CVPAM) Forte legendum, *Tum plumbum in cupam.* vid. Var. lect.

21, 5 SVMMA SVMPTI) qui *ſumptui* ſcripſit, forte metuit, ne barbariſmus ſit *ſumti*, vt illi qui *ſenati conſultum* expunxere nonnuſquam apud Ciceronem.

22, 1 Vid. quae dicta ſunt ad initium cap. 20.

nimium mortarium deorſum [f] teret, orbiculos ligneos pertuſos in miliarium, in columellam [g] ſupponito, eo altitudinem temperato. Eodem modo latitudinem orbiculis ligneis,
3 aut armillis ferreis temperato, vſque dum recte temperabitur. Trapetus emptus eſt in Sueſſano †† [h]. CCCC [i]. & olei p. l. compoſturae ++ [h]. LX. vectura boum [l], operas ſex homines [m] VI. cum bubulcis ++ [h]. LXII [n] cupam [o] ornatam ++. LXXII. pro oleo †† [p]. XXV. S. [q] S. ++ [p] DCXXIX. [r] Pompeiis emptus [s] ornatus ++. CCCXXCIIII. vectura [t] ++ CCXXC [v]. Domi melius concinnatur, & accommodatur. Eo ſumpti [x] opus eſt. ++ [y] LX.
4 Summa, †† [z]. DCCXXIIII. Si orbes in [a] veteres trapetos [b] parabis medios craſſos P. I. digitos [c] III. [d] altos P. I. foramen ſemipedem [e] quoquouerſum [f]. eos cum [g] aduexeris, ex trapeto temperato. Ii [h] emuntur [i] ad Rufri [l] macerias ††. CXXC. temperantur ++. XXX. tantidem Pompeiis [m] emitur [n].

XXIII. Face [a] ad vindemiam, quae opus ſunt, vti [b] parentur. vaſa lauentur: corbulae ſarciantur: picentur dolia [c]: quae opus ſunt, picentur [d]. cum pluet [e], quala parentur [f],

VARIETAS LECTIONIS.

f) *deorſom Pol.* g) *columnellam a. V. columella Pol.* h) *nummis I.B.R. numis I. I-G.* Sic per totum caput. i) *quadringentis a. V.* l) *&* inſ. *a. V.* m) *homines ſex cum bubulcis*, omitt. *I. B. R. homines ſex* deeſt quoque *I. I-G* n) LXXII. *Pol. ſeptuaginta duobus a. V.* o) *cuppae ornamenta totidem: olei torculum & vaſa caetera nummis ſeptingentis: caeterus ornatus domi pompeiis emptus eſt nummis tricentis octoginta quattuor: vectura &c. I. P. R.* p) *N. I. I-G* q) *ſumma ſumpti I.I-G.* r) DCCVIIII. *Pol. caeterus ornatus domi* inſer. *I.I-G.* s) *emptus eſt trapetus numis &c. I.I-G.* t) *vecturam Pol.* v) *empta eſt* inſ. *a.V.* x) *ſumptui P. ſumptum Ie. ſumptu B. R.* y) ++. LX. *Summa* ++. DCCXXIIII. deſunt *I.B.R. N.* LXV. *I.I-G.* z) *N.* DCCXXIX. *I.I-G.* a) *in* om. *a. V.* b) *trapeto a. V.* c) *digitus tribus I.I-G.* d) *&* inſ. *I.B.R.* e) *ſemipede I. I-G.* f) *quoquoüorſum a.V.* punct. praeterea deeſt *I. B. R.* g) *cum* om. *I.B.R.* h) *li* om. *a. V.* i) *Venduntur I.I-G. Venuntur trapeti ad macerias I. B. R.* l) *rutri P.* m) *pompeis Pol.* n) *emuntur a V.* [C. XXIII.] a) *Fac Pol.* b) *vt Pol. antea* inſ. *I.I-G.* c) *& alia* inſ. *a.V.* d) *&* inſ. *a. V.* e) *aqua imbuantur. &* interſ. *I. B. R. aqua imbuantur. Quala &c. I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

22, 3 ET OLEI P. L.) h. e. *pondo libram*, nam haec ita coniungi, luculenter oſtendit Gron. de P. V. c. 6. p. 27. Olei mentio etiam deinde fit, neſcio quam bene.

22, 3 OPERAS SEX, HOMINES VI.) Apparet homines VI. eſſe gloſſam *operarum ſex.*

22, 3 XXV. S. S. N. DCXXIX) Id eſt: Summa ſumpti, nummi DCXXIX. Sed ſi ad calculos ſedeamus, & rationem putemus, inueniemus numerorum iſtorum ſummam eſſe DCXXXI. Itaque corrigendum. Lapſus procliuis. MEVRS.

22, 3 POMPEIIS EMTVS) Melius longe, vt ſolet vetus codex, *Pompeiis emtus eſt Trapetus.* Sic antea locutus de trapeto in Sueſano empto. Infra quoque cap. CXXXV, trapetos optimos emi docet Pompeiis. MEVRS.

22, 4 EMVNTVR AD RVFRI) VV. CC. *Veneunt ad Rufei macerias.* quae lectio vera eſt. VRSIN. V. C. *Venduntur ad. R. m.* Erat autem *Rufri maceria* locus in vrbe Nola, infra cap. CXXXV. *Nolae ad Rufri maceriam claues.* MEVRS.

23, 1 QVAE OPVS SVNT PICENTVR) Nimirum & alia ſunt, quae picari debent. v. g. *vrnae, ſparteae, & amphorae*, de quibus ad Ca. 11, 2.

23, 1. CVM PLVET, QVALA PARENTVR) Nihil hac lectione profecto ineptius. Reſtituo ex V. C. meo, qui longe plenius, & melius. *Et, cum pluet, aqua imbuantur.* Dolia inquit, & quae alia opus ſunt picentur, &c, cum pluet, aqua imbuantur. Deinde quae ratio, vt quala debeant pluuiae tempore parari. MEVRS. Nihil equidem inepti in lectione Commeliniana, quam ſequimur, video. Quidni enim, *cum pluet*, ac proinde opus in agro fieri non poteſt, *quala*, e vimine, quod tum magis lentum eſt inſuper, vel *parentur* noua, vel vetera *ſarciantur.* Vt hic nihil ineptum eſt, ita neque ſtultum *imbuere*, eluendi & ſarciendi cauſa. Quid vero ſcripſerit Cato, non definio: illud video, non ſimpliciter ad vindemiae proximum tempus ab eo reſpici, qui farris etiam molendi mentionem iniiciat.

23, 1 BENNAE EMANTVR) in antiquiſſimo exemplari *Menae:* receptam tamen lectionem retinuimus: Eſt enim *Benna*, quod Sex. Pompeius docet, gallica lingua *genus vehiculi*: niſi aliquid etiam *Mena* ſignificat, quod hic accommodatum ſit: id autem nos ignoramus. VICTOR: vulgati libri habent *Bennae:* quae lectio, quam ſit inepta, hoc loco facile omnes videre arbitror. Quis enim vſus iſtius gallici vehiculi in vindemia? aut qua fini diligens paterfamilias hoc vnum inſtrumentum non ante quam opus eſt, parat. Hac re veteris [f. codicis] lectionem conſeruaui. Fortaſſis autem praecipit Menas parari, & areſieri, ſicut oleas caducas ſaliri, in cibum familiae & vindemiatorum. Sunt enim *Menae* piſciculi

tur [f], farciantur. far molatur. Bennae [g] emantur. oleae caducae ſalliantur [h]. Vuas mi- 2
ſcellas [i] ad vinum praeliganeum, quod operarii bibant, vbi tempus erit, legito. ſic-
cum [l] puriter [m] omnium dierum pariter in dolia [n] diuidito. Si opus erit, defrutum in-
dito in muſtum, de [o] muſto lixiuo coctum, partem quadrageſimam addito defruti [p], vel
ſalis ſeſquilibram in culleum [q]. Marmor ſi indes in culleum [r], libram indito [s]. id indito 3
in vrnam [t], miſceto cum muſto. id [u] indito in dolium [x]. reſinam ſi indes, in culleum muſti

P. III.

VARIETAS LECTIONIS.

f) & interpon. *a. V.* g) *Maenae P. I. B. R. Menae M. Po.* 2. h) *ſaliantur a. V.* i) *miſellas a. V.* l) *ſuccum a. V.* m) *pariter B. R* n) *dola Pol.* o) *cineris lixiui cocti I. B. R.* p) *defriti Pol.* q) *culeum indito. Marmor a. V.* r) *culeum a. V.* Sic per totum hoc caput, & alibi pluries s) *indito. id* deeſt *a. V.* t) & inſ. *a. V.* u) *id indito* abeſt *a. V.* x) *doleum Pol.*

NOTAE VARIORVM.

piſciculi viles & vulgares, quas nunc haleces dici quidam putant: vt *menae aridae* ad probandam muriam, cap. 89 *ſalſae* apud Plinium. lib. 32 quas in Orcis conditas pauperculi clientes patronis donabant. Perſius Sat. III. *Menaque quod prima nondum defecerit, orca.* POPMA. *Menae emantur.* Haec vetus lectio? aſſeuerat nobiliſſimus, eruditiſſimusque vir Auſonius Popma, cuius fidem eleuatum ire nullum in praeſens mihi conſilium; abſit. Teſtor tantum me in meo illo optimae notae codice minime repperiſſe, qui diſertim habebat, *Bennae emantur.* Vehiculum autem opus habuiſſe exiſtimem ad auehendum in proximam vrbem vinum. Licet etiam per me, ſi quis velit, aut rectius putabit, transponere. *Bennae emantur, far molatur, oleae caducae ſalliantur* MEVRS. Schefferus, qui toto c. 2 l. 2 de re vehic. de *benna* agit, non modo oſtendit *corbem* eſſe (plauſtro deinde impoſitam) vel ciſtam vitilem, qua ſignificatione hodieque vtuntur Belgae: ſed pro *emantur* vult legi *vieantur*; ſatis quidem ille ingenioſe.

23, 2 *Vuas miſcellas*) Sic ſemper apud Catonem, Varronemque in antiquis codicibus ſcriptum eſt: non vt in formis antea excuſis *Miſellas*: apud Plinium quoque in impreſſis etiam libris, ita ſcriptum hoc nomen offendi. VICTOR. Hoc genus vel ideo *praeliganeo* vino conuenit h. e. ante iuſtam vindemiam legendo, premendoque, quia vetuſtatis impatiens eſt, vt eius venditio ne in aeſtatem quidem differri poſſit. Vid. Colum. 3, 21, 6. add. Varr. 1, 54, 2.

23, 2 SICCVM PVRITER OMNIVM DIER.) Quid ſi vera ſit lectio ante Victorium recepta, & intelligatur *ſucci* nomine muſtum, quod quantum vno quoque die factum eſt, in dolia iubeat diuidi, quemadmodum c. 25 vinaceos quotidie recentes iubet ſuccerni. Video de ſucco idem videri Meurſio. Sed conſideratis omnibus, crediderim hic excidiſſe aliquid. Nam quae ſequuntur, non iam ad vinum illud praeliganeum, ſed ad conditiuum dulce pertinent. conf. c. 25, vbi videtur *vinum ſiccum* laudare forte ex vuis ſiccatis? Tanto minus aliquid mutare volui.

23, 2 DE MVSTO LIXIVO COCTVM) Plinius 14, 20. hunc locum refert, ſed peccat μνημονικὸν ἁμάρτημα non leue. Sic enim ibi, *Cato iubet vina concinnari, hoc enim vtitur verbo, cineris lixiuii cum defruto cocti parte quadrageſima, pulegii vel ſalis ſeſquilibra, interim & tuſo marmore. Facit, & ſulphuris mentionem, reſinae vero in nouiſſimis.* At Cato hic non nominat *cinerem lixiuium.* Sed vult adiici in vinum ad condituram defrutum coctum de muſto lixiuo, id eſt quod liquatum, deſtillatum, priusquam prelo vuae premantur, in lacum fluxit: nec ponit ſulphur, aut pulegium, quae ne hinc excidiſſe ſuſpicemur, facit ſequens enumeratio eorundem condimentorum. Vidend. Columella 10, 1. POPMA.

23, 2 VEL SALIS SESQVIL. IN CVLLEVM) V. C. *in culleum indito.* Viſitatum Catoni iterare verba. Quare autem? *vel ſalis.* Nam τὸ *vel* praeceſſiſſe aliquid aliud vocabuli acuto & attento lectori facile inſinuat: itaque licet vetere codice nihil iuuante, augeo, & ſcribo: *pulegii vel ſalis ſeſquilibram &c.* Tibicen ecce mihi Plinius 14, 20. *Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuii cum defruto cocti parte quadrageſima, pulegii, vel ſalis ſeſquilibra, interim & tuſo marmore. Facit & ſulphuris mentionem, reſinae vero in nouiſſimis.* Qui Plinii locus, quam Catonis hoc caput mutilum ſit, oſtendit. Nam vbi hic vox *concinnare*? vbi ſulphuris mentio? doleamus ſane merito ſcriptoris noſtri vicem; qui non ſatis erat, ſi vulneratus eſſet foediſſime, niſi etiam miſerrime truncatus. Forte reſtituendum. *Succum puriter omnium dierum concinnato pariter, in dolia diuidito.* Item pro: *de muſto lixiuo coctum,* reſcripſerim, ex Plinii autoritate: *de cinere lixiuio coctum.* Libet exclamare: *Tantum aeui longinqua valet mutare vetuſtas.* Sulphur vbi commode collocem, non video. MEVRS. Adiuuant Plinium, vt videmus I. B. R., vt fere nihil dubitem, quin reponendum ſit, *cineris lixiui cocti &c.* Neque tamen *muſtum lixiuum* vel *lixiuium* nihil eſſe, Columella docet 12, 27, it. 12, 41, 1, cuius verba de *ſicco die* etiam forte huc referri poſſint, ſi placeat retinere *ſiccum* Catonis noſtri. Sed nimis omnia corrupta & luxata ſunt.

23, 4

P. III. bene comminuito [y], indito [z] in fiſcellam [a] & facito vti in dolio [b] muſti pen-
4 deat. eam quaſſato crebro, vti reſina [c] condeliqueſcat [d]. Indideris [e] defrutum, aut mar-
mor, aut reſinam, dies XX. permiſceto crebro, tribulato [ee] quotidie †. Tortiuum mu-
ſtum [f] circumcidaneum ſuo cuique dolio diuidito, additoque pariter.

XXIV. VINVM Graecum hoc modo fieri oportet: Vuas Apicias percoctas
bene legito. vbi delegeris, in eius muſti culleum aquae marinae veteris quadrantalia [a] II.
vel ſalis puri modium [b]. Eum [c] in fiſcella [d] ſuſpendito, ſinitoque cum muſto diſtabe-
ſcat. Si helueolum [e] vinum facere voles, dimidium helueoli, dimidium apicii vini [f] indi-
2 to, defruti [g] veteris partem trigeſimam addito [h]. Quicquid vini defrudabis [i], partem
trigeſimam [h] defrutiaddito.

XXV. QVVM vinum [a] coctum erit, & quum legetur [b], facito vti ſeruetur
familiae primum ſuisque [c], facitoque ſtudeas bene percoctum ſiccumque legere, ne vi-
num

VARIETAS LECTIONIS.

y) *communito I. B. R.* z) *inde a. V.* a) *indito* inſ. *a. V.* b) *doleo Pol.* c) *reſinam P. Ienſ.* d) *cum deliqueſcat Pol. deliqueſcat a. V.* e) *Si inderis I. B. R. Si indideris I. I-G.* ee) *tribulatoque a. V.* †) *cuotidie Pol.* f) *muſtam B. R.* [C. XXIV.] a) *q.* II. *P. quartas binas I. B. R. quadrantalia bina I. I-G.* b) punctum abeſt *P.* & inſ. *I. B. R.* c) *Hunc I. I-G.* d) *fiſcellam a. V.* e) *beluiolum Pol.* per totum caput. f) *vini* abeſt *a. V.* g) *defrutique a. V.* h) *tricesimam I. B. R. trigeſumam Po. 2.* i) *defrutabis M. Po. 2.* [C. XXV.] a) *Quom I. B. R. Cum I. I-G.* b) *legitur Pol. 2.* c) *ſi vis P. Sicque* (praeced. puncto) *facito: a. V.*

NOTAE VARIORVM.

23, 4 TORTIVVM MVSTVM CIRCVMCID.) Vox, *circumcidaneum*, gloſſema eſt; neque eam agnoſcit Plinius, qui 14, 20 citat hunc locum his verbis: *Super omnia Cato matureſcente iam vino iubet muſtum, quod ille torticium adpellat, nos intelligimus nouiſſime preſſum.* Videndus Varro 1, 54. VRSIN. Varro l. c. *circumciſitum* vocari ait. Rem ipſam interpretatur Colum. 12, 36. Vinum eiusmodi Diis offerre, *quod circumciſis vinaceis profluxerit*, nefas habitum docet Plin. 14, 19 ſ. 23.

24, 1 AQVAE MARINAE VETERIS) Hinc *Graeca vina prolibare Diis nefaſtum habetur* auctore Plinio l. c. *quoniam aquam habeant.* Lepide nugatur Plaut. Rud. 2, 7, 30. *Quaſi vinis Graecis Neptunus nobis* (naufragis) *affudit mare &c. Vetus* autem *aqua* adhibebatur, non tantum *ab aequinoctio verno ſeruata* Plin. 14, 20 ſ. 25: ſed integro etiam ſexennio vid. C. 12, 21, 5.

24, 2 SI HELVEOLVM) Helueolum vinum a colore nomen habet, vulgo nunc *Blieckaert*, eſt enim heluus color Catoni & Feſto medius inter rufum & album, Columellae inter purpureum & nigrum. Similiter heluella olera a colore, quae nos *Baſtaerdt* Titinnius *lenti calido heluella, rapula, rumices.* POPMA.

24, 2 QVICQVID VINI DEFRVDABIS) Videtur legendum *defrutabis*, licet VV. CC. repugnent. nam littera *t* in *d* ex antiqua ſcribendi conſuetudine mutata eſt. Columella 2, 22 *Et defrutare vinum licet &c.* VRSIN. Non auſim accedere coniecturae Vrſini, receptae, vt vidimus, a Meurſio & Popma. Neque enim hic de vinis *defrutandis* ſermo eſt, nulla ſiquidem coctionis mentio. Crediderim potius *defrudare vinum* eſſe adulterare, καπηλεύειν, vel honeſtiore verbo & Catoniano *concinnare*, h. e. alienum ei ſaporem conciliare, & ita guſtantes decipere ac defraudare. Quidni *defrudandi* voce vtatur Cato, cum ſui ſeculi alter Cato Plinius poſt enumerata conditurae genera *Tot*, inquiat, *veneficiis placere cogitur: & miramur noxium eſſe.*

25 FAMILIAE PRIMVM SVISQVE) Quid hoc eſt? *familiae ſuisque* Numquid hoc eſt inepte ταυτολόγον? Legendum ex V. C. *Seruetur familiae primum. Sicque facito. Studeas bene &c.* MEVRS. Quidſi fuit olim *tuisque*?

25 LECTO RETIBVS SVBTENTO) Splendide medicinam faciam huic loco, in quo οὐδὲν ὑγιές. Codex meus vberius, & longe verius: *Lectos exſiccato reſtibus ſubtentis, cribro illi rei parato, ſiccos conculcato in d. p* Non melius ipſe Aeſculapius medeatur. MEVRSIVS. Quidſi *reſtibus*? quibus olim lectos ſubtentos fuiſſe iam ante monui. Ad hoc autem genus lectorum fortaſſis pertinent verba Varronis ταφὴ μενίππου, *Inde putidas vuas acinis electis & comeſtis, extendit in lectis quondam.* niſi legendum, *in lecti ſpondam*, & alio referendum. POPMA.

25 LAVITO, PAVLATIM ERIT LOREA) V. C. melius; *lauito paululum, e. l.* Lego vero: *erit lora.* Nonius: *Loram dicebant in vindemia, cum expreſſiſſent acinis muſtum, & folliculos in dolium conieciſſent.* Apud antiquiſſimos Romanos mulierum grandaeuarum potio erat.
Varro

num nomen perdat. Vinaceos [cc] quotidie [d] recentes ſuccernito, lecto [e] retibus [f] ſubtento cribrum [g] illius rei parato, eos [h] conculcato [i] in dolia picata [l], vel in lacum [m] vinarium picatum [n]. id bene operito [o], iubeto [p] oblini [q], quod des bubus per hiemem. Indidem, ſi voles, lauito [r]. paulatim erit lorea familiae, quod bibat.

XXVI. Vindemia facta vaſa torcula, corbulas, fiſcinas, funes, patibula, fibulas iubeto ſuo quidquid [a] loco condi. Dolia cum vino bis in die face [b] extergeantur [c]. Priuaſquc [d] ſcopulas in dolia facito habeas illi [e] rei, qui [f] labra doliorum circumfrices. Vbi erit lectum [g] dies triginta, ſi bene deacinata [h] erunt dolia, oblinito. Si voles de faece [i] demere vinum, tum erit ei rei optimum tempus.

XXVII. Sementim facito [a], ocinum, viciam [b], foenum Graecum, fabam, eruum, pabulum bubus [c]. Alteram, & tertiam pabuli ſationem facito. Deinde alias fruges ſerito. Scrobis [d] in veruacto oleis, vlmis, vitibus, ficis, ſimul cum ſemine ſerito [e]. Si erit locus ſiccus, tum oleas [f] per [g] ſementim ſerito, & quae ante ſatae erunt, teneras tum ſupputato, & arbores ablaqueato.

XXVIII. Oleas, vlmos, ficos, poma, vites, pinos, cupreſſos cum ſeres, bene cum radicibus eximito cum terra ſua quam plurima, circumligatoque vti ferre poſſis, in alueo aut in corbula ferri iubeto. Caueto [a] cum ventus ſiet aut imber, effodias, aut ſeras. nam id maxime cauendum eſt. In ſcrobe cum [b] pones, ſummam terram ſubdito. 2
poſtea operito terra radicibus fini [c], deinde calcato pedibus bene, deinde [d] fiſtucis [e] vectibusque

VARIETAS LECTIONIS.

cc) *Vinacios Po. 2.* d) *cuotidie regentes Pol.* e) *lector Pol. lectos a. V.* f) *reſtibus Pol. aeſtibus ſubſternito: vel cribrum eius &c. I. B. R. exiccato reſtibus ſubtentis, cribro illi rei I. I-G.* g) *cribum Pol.* h) *ſiccos I. I-G.* i) *conculcatos I. B. R.* l) *indito* inſ. *I. B. R.* m) *latum I. B. R. & Pol. 1.* Pol. vero 2. nobiscum. n) *pilatum Pol.* o) *operito* omitt. *I. B. R.* p) *iubetoque I. I-G.* q) *vti habeas* inſ. *I. I-G.* r) *lauato paululum, & lotio erit familiae W. lauito paululum, & lorea erit a. V. lora Po. 2.* [C. XXVI.] a) *quicque I. I-G.* b) *fac Pol.* c) *extergantur P. lenſ.* d) *que* omitt. *I. B. R.* e) *illius I. B. R.* f) *quis I. B. R. Iuntt. queis Ba. H. A. Gr. G.* g) *poſt* inſ. *a. V.* h) *deamata Pol. 2.* i) *fece I. I-G.* [C. XXVII.] a) *facito ita: ocymum a. V.* b) *vitiam I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* c) *dato* add. *I. B. R. ſerito* add. *I. I-G.* d) *ſcrobisque inuectito I. B. R. ſcrobis inuernacio Pol. ſcrobes inuertito I. I-G.* e) *ſerito* omitt. *I. I-G.* f) *oleam pro ſementi I. B. R.* g) *per* omitt. *P.* [C. XXVIII.] a) *autem, ne* inſ. *a. V.* b) *qui impones I. B. R. quum ponas Pol. 2.* c) *foeni I. B. R.* d) *inde I. B. R.* e) *feſtucis I. B. R. & Vict.*

NOTAE VARIORVM.

Varro de vita Pop. Rom. lib. I. *Antiquae mulieres maiores natu bibebant loram, aut ſapam, aut defrutum, aut paſſum, quam murrhinam Plautum quidam appellare putant.* Graeci vocabant, ὄινον δευτερίαν. Heſychius: Δευτερίας ὁ κατὰ [f. μετὰ] τὸ ὕδωρ ἐπιχεθῆναι εἰς τὰ στέμφυλα ὄινος. Vel etiam δευτερῖον ſimpliciter. Plinius 14, 10 *Non poſſunt iure dici vina, quae Graeci δευτερεῖα appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis; ſed tamen inter vina operaria numerantur.* Vid. Varro I, 54. Colum. 12, 40. Mevrs. Vix dubito, quin obſequendum ſit Meurſio. Nolui tamen, niſi in re omnium manifeſtiſſima a lectione Commelini h. e. ipſius Victorii recedere.

27 Scrobis in vervacto) Antiqui libri, *in veruacio:* coniectura ducti, *in veruacto* emendauimus. In formis antea excuſis *Inuertito* corrupte legebatur. Quid *veruactum* ſit, & unde ei nomen impoſitum, Plinius 19 cap. 18 libri declarauit: nam verbum, vnde tota haec oratio pendet, infra conſtitutum: illud autem in excuſis quoque libris erat Sed non ſuo loco poſitum, nihil hanc ſcripturam adiuuabat. Vict. Meurſius hic obſeruat, ſcrobis eſſe accuſatiuum pluralem. Quae de *veruacto* laudat auctorum loca, ea & multo plura dabit index noſter.

28, 1 Caveto, cvm ventvs siet) Laudat pleraque huius capitis Plin. 17, 11 ſ. 16.

28, 2 Radicibvs fini) Eſt, opinor, mutatio caſus, radicibus pro radicum fini, i. e. ad finem vſque radicum vt cap. 113 *Amphoras nolito*

buſque calcato quamoptime poteris. Id erit ei rei primum [f]. Arbores craſſiores digitis [g] v. quae erunt, eas praeciſas ſerito, oblinitoque fimo ſummas, & foliis alligato.

XXIX. STERCVS diuidito ſic. Partem dimidiam in ſegetem, vbi pabulum ſeras, inuehito. Et ſi ibi olea erit, ſimul ablaqueato †, ſtercusque addito. Poſtea pabulum ſerito, partem quartam circum oleas ablaqueatas, qua [a] maxime opus erit, addito, terraque ſtercus operito. Alteram quartam partem in pratum reſeruato, idque tum [b] maxime opus erit, vbi fauonius flabit. Euehito luna ſilenti.

XXX.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *Poſt haec* praepon. *a. V.* g) *digitos I. B. R.* [C. XXIX.] † *oblaqueato Com.* a) *quammaxime I. B. R.* b) *cum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

lito implere nimium anſarum infimarum fini. Salluſt. Hiſt. 2 *Fine inguinum ingrediuntur mare.* POPMA. Mihi videtur vox *finis* ita vſurpata fuiſſe, vt *tenus*, quod etiam ex τέλος deriuat Voſſius. Quemadmodum igitur *tenus* vtrique caſui iunctum reperitur, fluctuante forte conſuetudine inter Graecam rationem & Romanam, vt in his, quae copiam vel inopiam ſignificant, & aliis: ita *finis* etiam, vel ſexto caſu, *fini*, nunc, & frequentius quidem, genitiuum ſibi adiunctum habet, alias, vt hic apud Catonem noſtrum, eumque forte ſolum, ablatiuum. Cum taceant adhuc Lexica, hac opportunitate oblata congeremus loca veterum, quibus hoc oſtenditur. Ac primo quidem Gellius in hac certe verborum diſputatione minime ex aetate ſua aeſtimandus, clariſſime hunc vſum vocis declarat 1, 3 poſt pr. vbi coniungit, QVATENVS, QVAQVE FINI *dari amicitiae venia debeat*, & eod. cap. extr. HAC FINI *ames, tamquam forte fortuna oſurus*, HAC *itidem* TENVS *oderis, tamquam fortaſſe poſt amaturus.* Salluſtius fragment. hiſt. 3 p. 979 Cort. fine inguinum *ingrediuntur mare*, vbi cl. editor aduocat Auct. B. Afr. c. 85 *Atque ita per mare vmbilici fine ingreſſi terram petebant*; itemque Iuſtin. 30, 4, 6, vbi ex MSS. pariter ac optimis per integrum, & quod excurrit, ſeculum editionibus, ſenſu commodiſſimo legitur, *orientis fine*, h. e. vſque ad Orientem: vt adeo intempeſtiue a recentioribus mutatum ſit. Porro Bentleius ad Horat. 2. Od. 18, 30 illud Ouidii Pont. 1, 4, 28 *Qui vix* Theſſaliae fine *timendus erat*, interpretatur, *Theſſalia tenus*, itemque alterum Ouidii Halieut. 102 *ſcopulorum fine*, explicat *ſcopulorum tenus.* Ita antiquitatis affectator Hyginus Aſtron. 272 ſ. L. 3. extr. *Quae ad figurationem ſiderum pertinent, ad hunc finem nobis erunt dicta* i. e. hactenus. Idem fab. 82 Tantalum dicit *ſtare in aqua media fine corporis*, vbi malit legere Sanctius in Min. 4, 4 *medii.* Maneat igitur, *fine* vel *fini* eandem plane vim habere, quam habet *tenus*; illud peculiare huic loco Catonis, quod iunxit Latino caſui, numero praeſertim plurali, vbi *tenus* etiam frequentius genitiuum habet.

29 Ad totum hoc caput de fimi ratione praeter noſtros videndus Plin. 17, 9.

29 SIMVL ABLAQVEATO) Cum deſtituatur ab omnibus editis pariter ac ſcriptis Commeliniana hic & Colum. 2, 15, 3, neque *oblaqueandi* verbum alias, quod ſciam, ruſtica quidem ſignificatione occurrat, repoſui alterum illud, dum certioribus teſtibus ciuitatis ius tueri Commelinianum *oblaqueare* poſſit. conf. Index noſter.

29 LVNA SILENTI) Sic infra cap. 50. *Prata primo vere ſtercorato luna ſilenti.* Colum. 11, 10 *ſed & illud, quod deinceps dicturi ſumus, experti praecipimus, ſilente luna fabam vellito ante lucem.* Plinius 16, 39 *Inter omnes vero conuenit, vtiliſſime in coitu eius ſterni*, (h. e. caedi arbores) *quem diem alii interlunium, alii ſilentis lunae appellant.* Id. 18, 31 *A fidiculae autem occaſu viciam, faſeolos, pabulum: hoc ſilente luna ſeri iubent.* Huc Virgilianum illud pertinet e lib. 2. *Tacitae per amica ſilentia lunae.* Atque haec quidem ſufficere poterant ad loci huius integritatem adſtruendam, niſi Plinius valide impugnaret, qui Catonem *luna ſitiente* ſcripſiſſe teſtis eſt 17, 9 *Fimum miſcere terrae plurimum refert. Fauonio flante, ac luna ſitiente.* Et profecto cum interlunium eſt, elegantiſſime *Luna ſitiens* dicitur; nam Stoici putabant lunam ali ex fontanis fluuialibusque aquis. Porphyrius libro de Nymph. antro: Τοῖς δ' ἀπὸ τῆς στοᾶς ἥλιον μὲν τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάσεως ἐδόκει, σελήνην, δ' ἐκ τῶν πηγαίων καὶ ποταμίων ὑδάτων. Capella tamen l. 6. tam lunam, quam ſolem maris exhalatione nutriri facit, confuſe, vt ſolent Poetae. Ait enim: *Sic Cypris Oceani perfuſo ſidere lymphis Lucifero annuerat lumina tota ſuo.* Horatius etiam 1, 5. *Albo ſic humero nitens, Vt pura nocturno renidet Luna mari.* Huc pertinet figmentum illud de Ioue cum diis omnibus ad Aethiopas epulatum eunte, de quo notaui Critici mei Arnobiani 6, 11. Macrobius Comment. in Somn. Scip. 11, 10 *Hoc eſſe volunt, quod Homerus diuinarum omnium inuentionum fons & origo, ſub poetici nube figmenti verum ſapientibus intelligi dedit,*

XXX. Bvbvs frondem vlmeam, populneam [a], querneam, ficulneam [b] vſquedum habebis, dato. Ouibus frondem viridem, vſquedum habebis, praebeto †. Vbi ſementim facturus eris, ibi oues delectato [c], & [d] frondem vſque ad pabula matura [e]. Pabulum aridum quod condideris in hieme, quam maxime conſeruato, cogitatoque hiems [f] quam longa ſiet.

XXXI. Ad oleam cogendam quae opus erunt, parentur. Vimina matura, ſalix [a] per tempus legatur [b], vti ſiet [c] vnde corbulae fiant, & veteres ſarciantur, fibulae vnde fiant. Aridae iligneae, vlmeae, nuceae, ficulneae, face [d] vti in ſtercus, aut in aquam coniiciantur [e]. inde vbi opus erit, fibulas facito. vectes iligneos, acrufolios [f], laureos [g], vlmeos

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXX.] a) *populeam I. B. R.* b) *ficulnamque Pol. ficulneamque a. V.* c) *delegato a. V. delicato Pol. 2.* d) *&* omitt. *P.* e) *dato* add. *a. V.* f) *hyemis Iuntt.* [C. XXXI.] a) *ſalices a. V.* b) *legantur a. V.* c) *ſit I. B. R.* d) *fac in Pol.* e) *coniciantur P.* f) *aquifolios a. V.* g) *aut I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dedit, Iouem cum diis ceteris, i. e. cum ſtellis profectum in Oceanum, Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabuloſam Homerum ſignificaſſe volunt, hauriri de humore nutrimenta ſideribus, qui ob hoc Aethiopas reges epularum caeleſtium dixit, quoniam circa oram Oceani nonniſi Aethiopes habitant, quos vicinia ſolis uſque ad ſpeciem nigri coloris exurit. Aliquid etiam de opinione hac veterum dicere memini in ſpicilegio Theocritico ad Idyll. 2. Quam Cato *ſitientem* lunam, Propertius *ſiccam* appellat II, 17. *Nec licet in triuiis ſicca requieſcere luna, Aut per rimoſas mittere verba fores.* Et Plinius 17, 9. *Quocunque tempore fiat, curandum, vt ab occaſu aequinoctiali flante vento fiat, luna decreſcente ac ſicca.* Contra *vdam* dixit Apuleius Mileſ. II. cum plenilunium eſt: *Iſta luce foeminea colluſtrans cuncta moenia, & vdis ignibus nutriens laeta ſemina.* Varro περὶ αἱρέσεων, *Aquulentam. Tu cum tremula, aquulenta apud alta littora, Oriris, ac reluces nobilis omnibus,* Vt recte emendauit Germaniae ſuae ornamentum Ianus Gulielmius. Porro quod ad lunam *ſitientem* attinet, optime conuenit diuerbium ruſticorum noſtrorum, qui, cum interlunium eſt, dicere ſolent: *De Maen is te bier.* Mevrs. Multa etiam de *luna ſilente & amicis tacitae* apud Virgilium *lunae ſilentiis* Ang. Polit. miſcell. c. 100.

30 Oves delectato) Elegantiſſimum verbum hinc incommode ſublatum fuerat, ac pro illo, *Delegato,* importune repoſitum, quod multis modis parum hic aptum eſſe intelligitur. *Delectato*, in cunctis manuſcriptis offendimus. Apud Plinium etiam, qui praecepta Catonis de ſtercore colligit, eodem pacto legitur. Vict. Locus Plinii eſt 17, 9 ſ. 6 ſententia eſt, vt puto, oues eſſe detinendas & quaſi deligendas, vt foecunditatem agro concilient. Iam aduocarat Schoettgenius Non. 2, 224. Nam in loco illo quadrigarii *hoſtem delectare* certe eſt detinere. Ad l. c. Plinii laudat Dalecampius etiam Titinnium: *Quod ea paraſitus habeat, qui illum ſciat delicere, & noctem facere poſſit de die.*

30 Frondem vsqve ad pabvla matvra) Manifeſto mutilatus locus. Reſtituo ex V. C. *Frondem vſque ad pabula matura dato.* Mevrs. Crediderim tamen a breuitate Catonis & conſuetudine non abhorrere omiſſum verbum. Certe plura id genus paſſim apud illum occurrunt. Vide v. g. 37, 2.

30 Hiems qvam longa siet) Non contemnenda lectio Iuntarum *hiemis.* Nota obſeruatio, quam Voſſii verbis proponemus de anal. c. 33 *Antiquis nullus nominatiuus ſic* (in S cum conſona praecedente) *deſinebat, ſed inter duas vltimas conſonas media erat vocalis.*

31, 1 Salix per tempvs legatvr) Locutio Catoni vſitata, pro *in tempore* ac *tempeſtiue.* cap. 5 *per tempus eum condito.* c. 6 *vmbram per tempus habet.* Plaut. Menaechm. *Per tempus aduenis.* ita *Per ver, per ſementim, per rorem,* & ſimilia. Popma.

31, 1 Fibvlae vti fiant aridae) Videbatur mihi *aridae* tranſpoſitum eſſe, collocandum poſt *ficulneae*: Verum paulo poſt obſeruaui, ſi interpungatur, vt iam factum eſt, nihil ſubeſſe difficultatis. Ante legebatur, *Sarciantur. Fibulae vnde fiant aridae &c.*

31, 1 Coniiciantvr) Quod e Pol. obſeruatum eſt, *coniciantur*, ad veterem morem pertinet alterum i in deriuatis ex *iacio* omittendi, de quo ad Fabrum iam laudauimus Brouckhuiſenium ad Tib. 1, 9, 54.

31, 1 Inde, vbi opvs erit) Hanc velut parentheſin puto, quaſi dicat; ex his enim quae nominaui generibus, ilice, vlmo, nuce, ficu, fibulae parari poſſunt.

31, 1 Acrvfolios) Non auſim mutare, & reponere Plinii *aquifolios.* Forte enim Cato *aquifoliam* arborem vulgo dictam, vocat acrifoliam, ob praecipuam acrimoniam, qua etiam veneficia

2 vlmeos facito, vti ſient [b] parati. Prelum de [i] carpino [l] atra potiſſimum facito [m]. vlmeam [n], pineam [o], nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cum effodies, luna decreſcente, eximito, poſt meridiem [oo], ſine vento auſtro. Tum erit tempeſtiua, cum ſemen ſuum maturum erit. Cauetoque [p] per rorem [q] trahas, aut doles [r]. Quae materies [s] ſemen [t] non habebit, cum glubet [u], tempeſtiua erit. Vento auſtro caueto; ne quam materiem, neue vinum tractes, niſi neceſſario.

XXXII. Vineas, arboreſque mature [a] face [b] incipias putare. Vites propages [c] ſulcos, ſurſum [cc] vorſum, quo ad [d] eius facere poteris, vitis [e] facito vti [f] ducas. Arbores hoc modo putentur, rami vti [g] diuaricentur, quos relinques, & vti recte caedantur, & ne nimium crebri relinquantur.
2 Vites bene nodentur per omnes ramos [h]. diligenter caueto ne vitem praecipites, & ne nimium perſtringas [i]. Arbores facito [l] vti bene mari-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *fient Ienſ.* i) *ex Pol.* l) *ſappino a. V.* m) *At* inſ. *I. I-G. aut I. B. R.* n) *aut* interſer. *I. B. R.* o) *vel* inſ. *I. B. R.* oo) *meridies in P.* p) *ne* inſ. *a. V.* q) *errorem Pol.* r) *materiem* add. *I. B. R.* s) *materies* abeſt *P. I. B. R.* t) *maturum* inſ. *I. B. R.* u) *glube P.* [C. XXXII.] a) *maturae P. Ienſ.* b) *vti* inſ. *I. B. R.* c) *in* inſ. *I. I-G.* cc) *ſuſum Pol.* d) *quod P. Iuntt.* e) *vitis* omitt. *I. I-G.* f) *vbi Gymn.* g) *vti* omitt. *a. V.* h) *ramos diligenter. I. B. R. ramos, diligenterque I. I-G.* i) *praeſtringas P.* l) *facito* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

neficia arcet, aquam glaciat. Vnde & Graecis *ἀγρία* dicitur, quaſi immitis. Vid. Theophraſtus Hiſtor. plant. l. 1. Plin. 24, 13. POPMA. Aquifolios etiam legit Plin. 16, 43 ſ. 84. Vid. Ind.

31, 2 PRELVM DE CARPINO ATRA) Ita in cunctis MSS. legimus. Apud Plinium tamen, qui locum hunc tranſcripſit 16, 39, *de ſapino atra* legitur. VICTOR. Longe aliter vetus meus ille optimae notae codex. *Prelum de ſappino atra.* Gloſſarium, *ſappinus*, *πεύκη*. Item, *ſapinus*, *πίτυς*. Alias *ſapinus* dicebatur pars inferior abietis decorticata, vt ſuperior *Fuſterna.* Plin. 16, 39. *Abietis, quae pars a terra fuit, enodis eſt: haec, qua diximus, ratione, fluuiata decorticatur, atque ita ſapinus vocatur: ſuperior pars nodoſa, duriorque fuſterna.* Sed vnice lectioni huic adſtruendae ille ipſe Plinius l. c. qui Catonem diſertim ita ſcripſiſſe teſtatur. *Cato hominum ſummus in omni vſu de materiis haec adiicit: Prelum ex ſapino atra potiſſimum facito.* Quia vero de prelo ſermo, extra ordinem corrigendum Gloſſarium: *Praenum*, ἀπωτήριον τȣ̃ λινȣ̃. Legendum: *Prelum*, ἀπωτήριον τȣ̃ ληνȣ̃. Et fallitur vir magnus, qui hoc in Tertulliani libris inculcare voluit, etiam contra Euſebii autoritatem: non debebat. nam rectiſſime habet vulgata lectio. Hoc me monuit D. Scaliger. MEVRS. In Florentino codice *ex carpino atra.* Ienſonius & Bruſchius ediderunt *de Sappino atra* (vt in omnibus Codd. ſe legiſſe teſtatur Petrus Victorius) quod & Gymnicus tranſcripſit, & Meurſius ex veteri codice commemorauit. *Carpinus* porro *atra* ab agricolis hac aetate vocatur *Oſtrya, vlmo ſimilis, fructu racemoſo, lupulo ſimili* Caſp. Bauhini Pin. 427, ad hoſce vſus praecipua, de qua fortaſſe intelligit Cato. Arbor in aſperioribus montoſisque locis frequens, cuius fructus plurimus, in racemum lupuli inſtar diſpoſitus, calyce ceu veſica turgido obducitur, in quo ſemen. Quo calycis diſcrimine a Carpino proprie dicta ſeparatur; nam haec de calyce multifido fructum producit. Amenta vero ſiue iuli eadem fere ſunt in vtraque. PONTEDERA.

31, 2 VLMEAM, PINEAM, NVCEAM) V. C. *At vlmeam, p. n.* Quam tamen vocem, Catonis eſſe vt negem, inducit Plinius l. c. qui hanc nullus agnoſcit, cum integre tranſcribat haec omnia. Macrobius certe Sat. 6, 4 valde memoria lapſus, cum ſcribit: *Hoc verbum de pino tempeſtiua a Catone ſumſit, qui ait, Pineam nucem, cum effodies, luna decreſcente eximito &c.* MEVRS.

32, 1 VITES PROPAGES - DVCAS) Quis tam Thamyras, vt non videat *τὸ vitis* ex ſupina librarii iteratione hic inculcatum? Deleo audacter, & confidentem facit V. C. mei conſenſenſus. Legendus itaque totus locus: *Vites, propages. in ſulcos ſurſum vorſum, quoad eius facere poteris, facito vti ducas.* MEVRS. Turnebo videtur legendum: *ſulco*: quod ego minime probo. hic enim ſenſus. Facito vt vites habeant ſulcos & propagines: quae eadem coniungit & explicat cap. 43. *Propago* autem & *Propages* dici, Nonius exemplis docet. POPMA. Quin totus locus ita conſtituendus videtur, *Vites propages: ſulcos - poteris, facito vti ducas.* *Propages* eſt verbum, vt *incipias.*

32, 2 NE VITEM PRAECIPITES) h. e. deorſum intorquendo frangas. vid. Colum. 5, 6, 33,

maritae ſint, viteſque vti ſatis multae aſſerantur, & ſicubi opus erit, de arbore deiiciantur [m], & in terram deprimantur, & biennio poſt praecidito veteres.

XXXIII. Vineam [a] ſic facito, vti curetur: Vitem bene enodatam [b] deligato recte, flexuoſa vti [c] ne ſiet, [d] ſurſum vorſum ſemper ducito [e], quoad [f] eius poteris, vinarios, cuſtodeſque recte [g] relinquito. Quam altiſſimam vineam [h] facito, alligatoque recte, dum ne nimium conſtringas. Hoc modo eam curato. Capita vitium per ſementim ablaqueato. Vineam putatam [i] circumfodito. arare incipito, vltro citroque ſulcos 2
perpetuos ducito [l]. Vites teneras quamprimum propagato, ſic [m] occato veteres, quam minimum caſtrato; potius, ſi opus erit, deiicito [n], biennioque poſt praecidito. Vitem nouellam reſecari [o] tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea a vite calua [p] erit, ſulcos 3
inter-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *deiciantur: vti P.* [C. XXXIII.] a) *Viniam P.* b) *nodatam P.* c) *vti* omitt. *I. B. R.* d) *ſit I. B R.* e) *adducito a. V.* f) *quod P. Iuntt. quo ad* diu. *H.* g) *recte* omitt. *a. V.* h) *viniam P.* i) *puratam I. B. R.* l) *& intus* inſer. *W.* m) *ſucciditoque W. ſed occato I.B.R.* deeſt plane *I, I-G.* n) *deicito P.* o) *reſicari P.* p) *caluata a. V.*

NOTAE VARIORVM.

6, 33, vbi de alia quidem praecipitatione ſermo, ſed res ipſa intelligitur.

33, 1 Totum hoc caput in ſuas areolas deriuauit Plinius, non ſine inſigni varietate, quam ſpeciminis cauſa toto illius loco propoſito notabimus. Eſt autem 17, 22 ſ. 35 n. 20. *Cato de omni cultura vitium ita praecipit. Quam altiſſimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium conſtringas, hoc modo eam curato. Capita vitium putata circumfodito, arare incipito. vltro citroque ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quam primum propagato, veteres quam minimum caſtrato. Potius, ſi opus erit, deiicito, biennioque poſt praecidito. Vitem nouellam reſecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite caluata erit, ſulcos interponito, ibique viuiradicem ſerito. Vmbram a ſulcis remoueto: crebroque fodito. In vinea vetere ſerito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne ſerito: & circum capita addito ſtercus, paleas, vinaceas, aut aliquid horumce. Vbi vinea frondere coeperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caulis praefringatur. Et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leniter, porrigitoque. Vbi recte ſteterint, vbi vua varia fieri coeperit, vites ſubligato.*

33, 1 VINARIOS CVSTODESQVE RECTE RELINQVITO) V.C. tertiam vocem non male eiicit. Dicebantur vero *Vinarii* caupones, qui vina a dominis vinearum emebant. Gloſſa οἰνοπώλης, *vinarius*. MEVRS. Vetus editio perperam omittit particulam *recte*, qua Cato frequentiſſime vtitur, pro vtiliter, &, vt oportet. Sic *recte facient & haeres & legatarius* dixit Vlpianus tit. Vſufructuar. quemadm. cau. *Dum tamen ſtillicidium recte recipiatur*, Paulus tit. De ſeruit. vrban. POPMA. Tota via aberrare videtur Meurſius. *Vinarii & cuſtodes* non hominum nomina ſunt, ſed palmitum: *Vinarii* iidem, qui alias *fructuarii* Columellae, itemque *coles vinearii*; *cuſtodes*, quos & *reſeces* ſiue *praeſidiarios* appellant. De vtroque genere v. Index.

33, 1 HOC MODO EAM CVR.) V. C. *Hocque modo e. c.* Scriberem, *Hocce m.* Archaiſmo Catone digno, niſi ſcrupulum iniiceret Plin. 17, 22, qui totum hunc locum deſcribens τὸ *hoc* ſeruat. MEVRS.

33, 1 CAPITA VITIVM PER SEMENTIM) *Capita vitium per ſementim ablaqueato, vineam putatam circumfodito.* In cunctis & manu ſcriptis, & formis excuſis Catonis codicibus, ita ſcriptum offendi: in Plinio tamen, qui Catonis praecepta de Cultura vitium in XXII caput libri XVII tranſtulit, plura verba defecerunt: conſulto ea Plinius reliquerit, an negligentia librariorum omiſſa ſint, docti viri iudicabunt: quamuis nunc aliud agam, hoc tamen demonſtraſſe inutile non fuit. VICT.

33, 2 VITES TENERAS - SIC OCCATO) Poſtrema duo verba, in omnibus a me antiquis libris inuenta, reſtitui: neque tamen ea apud Plinium illo loco leguntur. *Sic* autem intelligo, deinde poſtquam propagaueris: quemadmodum etiam Graeci οὕτω ſaepe in oratione ponunt. VICT. Vetus Codex duabus vocibus *ſic occato* eliſis, ita ſcribit: *Veteres quam minimum caſtrato.* Atque hanc eſſe veram Catonis ſcripturam, ſermonis ipſius decor & Plinius teſtantur. MEVRS. Non videtur contemnenda lectio Wratisl. *ſucciditoque*, poſt quam interpungendum forte ac pergendum: *Veteres quam minimum caſtrato &c. Caſtrantur* nempe ita, vt, quidquid abſciſſum eſt, abiiciatur; *deiiciuntur* in terram, ut radicibus actis reſurgat noua vitis a matre abſcindenda.

33, 3 SI VINEA A VITE CALVA ERIT) *Calua* in noſtris legimus. *Calua a vite* dixit, ſi modo haec vera eſt lectio, vt Cicero,

Vacuus

interponito, ibique viuiradicem [pp] ſerito, vmbram ab ſulcis remoueto crebroque fodito. In vinea vetere ſerito ocimum [q]. Si macra erit, quod granum capiat ne ſerito, & circum capita addito ſtercus, paleas, vinaceas [r], aliquid horum [s], quo rectius valeat.
4 Vbi vinea frondere coeperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caules [t] perfringantur [u]. Et quae iam [x] in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter [y], corrigitoque, vti recte ſpectent. Vbi vua varia fieri coeperit, vites ſubligato, pam-
5 pinato [z], vuaſque expellito, circum capita ſarito [a]. [XXXIV.] Salictvm ſuo tempore caedito, glubito, arcteque [aa] alligato. Librum conſeruato [b], cum opus erit in vinea ex eo in aquam coniicito [c], alligato [d]. Vimina [e] vnde corbulae fiant, conſeruato.

XXXIV. [XXXV.] Redeo ad ſementim. vbi quiſque locus frigidiſſimus, aquoſiſſimuſque erit, ibi primum ſerito. In calidiſſimis locis ſementim poſtremum fieri oportet.

VARIETAS LECTIONIS.

pp) *viueradicem P.* q) *ocymum a. V. ocimnum Com.* r) *aut* inſ. *a. V.* s) *hoc onere Popm. 2.* t) *ſatae* inſer. *I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* u) *praefringantur P.* x) *vitis* inſer. *I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* y) *leniter I. B. R.* z) *pampinatoque & vuas a. V.* a) *ſarrito a. V.* aa) *arteque P.* b) *&* inſ. *a. V.* c) *coicito P.* d) *alligato* abeſt *a. V.* e) *Vimiam P. Ienſ.*

NOTAE VARIORVM.

Vacuus a frumento : & *Inanis* etiam *ab aliqua re*, ſaepe dixit. Nam *vineam caluam* tranſlato a capite noſtro nomine, eleganter appellauit: quemadmodum Columella, *Caſtaneta calueſcere*, eadem ratione dixit: apud Plinium tamen, vt in formis antea excuſis Catonis libris, *caluata* legitur. Vict. *Calua* magis probo, quam Plinii *caluata*, i. e. orbata, viduata, & deſtituta c. 35. *Aperta ab umbra.* Plaut. Truculento: *Nam quando ſterilis eſt amator a datis.* Cicero pro domo: *Tam inops ego eram ab inimicis*, [amicis] *aut tam nuda reſpublica a Magiſtratibus.* Idem ad Atticum 6 *Copioſo a frumento.* Prudentius περὶ στεφ. *Inanis a marſupio.* Popma. *Calua* dicitur vinea metaphorice i. e. quando nullae vites in ipſa. Sic Columella quoque 4, 29, 11 *penuriam & caluitiem loci* dixit. Et Iudaei partem agri non conſitam קרחה ſ. *caluitium* vocant, quae vox hoc ſenſu aliquoties occurrit in Maſſecheth Kelaim fol. 23, 2. Vid. ibi Raſchi, Maimonides, & Obadias de Bartenora. conf. & f. 26,2 vbi quaerunt: ואיזו היא קרחת הכרם, *Et quodnam eſt caluitium vineae?* & reſpondent: כרם שחרב באמצעו. h. e. *vinea, quae vaſta eſt in medio ſui.* Vide Bodaeum a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 3, 15. Schoettg.

33, 3 Qvod granvm capiat) Si vitis macrior eſt, inquit, ne feras, quod in frugem & granum ſolet matureſcere: ſed pabulum vel farraginem, quae viridia ſubſecantur, priusquam ſpicam capiunt. Similiter dixit c. 52 *Extollitoque primorem partem, vti radicem capiat.* & c. 53 *Ramum, quem radicem capere velis, traiicito.* Varro l. 1 *Lupinum, cum non nimis ſiliculam cepit.* ita enim ibi legendum eſſe ex veſtigiis priſcae ſcripturae, & loci ſententia alias docui. Popma.

33, 3 Aliqvid horvm) V. C. *Aut aliquid horum.* Plinius: *aut aliquid horumce.* Quod rectiſſimum & purum putum Catonianum. Mevrs. Neſcio, quo auctore Po. 2 legat, vt indicauimus.

33, 4 Ne cavles perfringantvr) V. C. *ne caules ſatae perfringatur.* Quam tamen dictionem Plinius omittit, in quo eſt, *ne caulis* perfringatur. Sed ſcribendum eſt, *perfringantur.* nam *caulis* pro *caules* eſt ἀρχαϊσμὸς Catoni vſitatiſſimus. Mevrs.

33, 4 Corrigitoqve, vti) In cunctis MSS. excuſiſque Catonis libris nulla varietate ita ſcriptum inuenimus. Apud Plinium in impreſſis: *Porrigitoque, quae vbi recte ſteterint:* in antiquis eiusdem codicibus *quae* non legi: in vno *ſtent* pro *ſteterint*: in vetuſtiore tamen fidelioreque *ſteterint.* Sitne Plinii ſcriptura ad Catonis regulam redigenda, an in Catone etiam aliquid vitii ſit, doctiſſimi viri videbunt. Vict. Plinius videtur legiſſe: *porrigitoque vti recte ſtent*; tamen receptam hic lectionem ſeruo. cap. 18 *clauis ferreis corrigito.* Plinius l. 7 *nemo digitum corrigebat.* Popma.

33, 4 Sarito) V. C. *ſarrito.* Gloſſae: *ſarit*, βοτανίζει. Idem eſt *ſarire* & *ſarrire.* Sed illud aeuum Catonis magis ſapit; nam inuſitatum veteribus litteras geminare, vt docet Feſtus: Calendarium ruſticum, Segetes sarivntvr. Mevrs.

33, 5 Hic Popmae altera nouum caput numerat, & conſequenter ad finem libri, vt habeat capita 163.

34, 1 Vbi qvisqve locvs) Poterat aliquis ſuſpicari, legendum *vti?*

34, 2

tet. terram caue carioſam tractes. Ager rubricoſus & terra pulla, materina [a], rudecta, 2
arenoſa [b]: item quae aquoſa non erit, ibi lupinum bonum fiet [c]. In creta, & vligine, &
rubrica, & agro [d] qui aquoſus erit, ſemen adoreum potiſſimum ſerito, quae loca ſicca &
non herboſa [e] erunt [f], aperta ab vmbra, ibi triticum ſerito.

XXXV. [XXXVI.] FABAM in locis validis non calamitoſis ſerito. Viciam &
foenum Graecum quam minime herboſis locis ſerito. Siliginem, triticum in loco aperto [a],
celſo, vbi ſol quam diutiſſime ſiet, ſeri oportet. Lentim in rudecto [b] & rubricoſo loco [c],
qui herboſus non ſiet, ſerito. Hordeum qui locus nouus [cc] erit, aut qui reſtibilis fieri 2
poterit, ſerito. Trimeſtrem [d] quo in loco ſementim maturam facere non potueris [e], & qui
locus reſtibilis craſſitudine fieri poterit, ſeri oportet. Rapinam & coles rapicii vnde fiant,
& raphanum, in loco ſtercorato bene, aut in loco craſſo ſerito.

XXXVI. [XXXVII.] QVAE ſegetem ſtercorant. Stercus columbinum ſpargere oportet in pratum, vel in hortum, vel in ſegetem. Caprinum, ouillum [a], bubulum, item caeterum ſtercus omne ſedulo conſeruato Amurcam [b] ſpargas, vel irriges ad arbores, circum capita maiora amphoras, ad minora vrnas cum aquae dimidio addito [c], ablaqueato prius non alte.

XXXVII. [XXXVIII.] SI [a] carioſam [aa] terram tractes [b], cicer quod vellitur, & [d] quod ſalſum eſt, eo [e] malum eſt [f]. Hordeum [g], foenum Graecum [g], eruum [h], haec

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXIV.] a) *atterina rudeta & a. V.* b) *harenoſa P.* c) *ſiet a. V.* d) *ager I. B. R.* e) *erboſa P.* f) & inſ. *I. B. R.* [C. XXXV.] a) & interſ. *a. V.* b) *rudeto a. V.* c) *loco* abeſt *I. B. R.* cc) *nouos Po. 2.* d) *Trimeſtem Pol. 2.* e) *poteris a. V.* [C. XXXVI.] a) *ouilum I. B. R.* b) *Amurca P.* c) & inſ. *I. B. R.* [C. XXXVII.] a) *Carioſam terram faciet, ſi iacies cicer, I. I-G.* aa) *in* inſ. *I. B. R. W.* b) *tracies P. iacies cicer: I. B R. W.* c) *& quia Iuntt. & qua Ba. H. A. Gr. G.* d) *& quod* omitt. *I. B. R. W. & quibus Pol.* e) *& I. B. R. W.* f) *eſt* om. *I. B. R. W.* g) & inſ. *I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* h) *eruom Po. 2.*

NOTAE VARIORVM.

34, 2 Quae hinc & c. 35. integro dicuntur a Catone, ea non totidem quidem verbis, ſed vt ſententiam reddat, habet Plinius 18, 17 ſ. 46.

35, 2 TRIMESTREM) intellige fructum, vt plene Columella. Plinius l. c. *Trimeſtre, vbi ſementem maturam facere non poſſis, & cuius craſſitudo ſit reſtibilis.*

35, 2 COLES RAPICII) Ita libri veteres Catonis, melius quidem, quam Plinii *rapaciorum.* Vt enim a lana lanicium, ſic a rapa dicitur rapicium, i. e. ſemen raparum, quod colibus ſiue caliculis cum quadam gratia inhaeret. cap. 135. *fabam, ſemen rapicium.* Vid. Plin. 20, 31. POPMA.

36 CVM AQVAE DIMIDIO) Rectene? Plinius aliter longe 17, 28. *Cato & medicamenta quaedam componit, menſurae quoque diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcae, & aquae portionem aequam, ablaqueatis prius radicibus, paulatim affundi iubens.* An dicendum, eſſe Plinii ἁμάρτημα μνημονικόν? MEVRS.

37, 1 SI CARIOSAM TERRAM TRACTES) Multa hic reſtituimus, quae omnia e veteribus libris accepta ſunt. In extrema tantum voce paruum vitium erat, *tracies* enim habebant; emendauimus, vt puto, apte: *tractes*: eodem enim modo hic peccauerat librarius, vt ſupra, cum pro *veruacta, ueruacio* ſcripſerat. VICTOR. Hoc caput in veteri editione multa gloſſemata habet, quae Victorius recte ſuſtulit: ſed perperam auulſit lemma, fecitque inſcriptionem capitis. Sic ergo legendum: *Quae mala in ſegete ſunt? Si carioſam terram tractes*: quod praeceptum etiam extat cap. 5 & 35. *Carioſam terram* Colum. 2, 4, exponit limoſam, lutoſamque, nimbis exiguis ſemimadidam, cum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit. POPMA. Sic apud Stephanum, Commelinum, Gryphium, Popmam legitur. Ienſonius vero typis expreſſit: *Si carioſam in terram iacies cicer, quod vellitur ſalſum eſt, & malum.* At Aldus, Iunta, Gymnicus & Meurſius in adnotationibus hanc exhibent

haec omnia ſegetem exſugunt [hh], & omnia quae velluntur [i]. nucleos in ſegetem ne indideris [l].
2 Lupinum, faba, vicia [m], ſtercus vnde facias [n]. ſtramenta [o], lupinum [p], paleas [q], faba-

VARIETAS LECTIONIS.

hh) *exuggunt I. B. R. eſugunt P. exugunt Iuntt. exurunt Ba. H. A. Gr. G.* i) *ex eis, mala ſunt,* add. *a. V.* l) *qui ſuffocant fruges* add. *a. V. quae ſegetem ſtercorent fruges P.* m) *& caetera* inſ. *I. B. R.* n) *habent B. R. I. I-G. habeant Ienſ.* o) *ſtramenta* omitt. *I. B. R.* p) *lupinum* omitt. *I. I-G.* q) *paleae I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

hibent lectionem: *Carioſam terram faciet, ſi iacies cicer, & quia vellitur, &c.* Sed hi longius fortaſſe a Catonis ſententia abſunt, quoniam cicer non carioſam terram reddit, ſed macram. Colum. 2, 10 *Cicer,* inquit, *quod arietinum vocatur, itemque alterius generis, quod Punicum, ſeri menſe Martio toto poteſt, coelo humido, loco quam laetiſſimo. Nam id terram laedit, atque ideo improbatur a callidioribus agricolis.* Item c. 14 *Ac de iis quoque leguminibus, quae velluntur, Tremellius obeſſe maxime ait ſolo virus ciceris & lini: alterum quia ſalſae, alterum quia ſit feruidae naturae.* Expreſſius porro id ſignificauit Plinius, quippe Catonis verba referens 17, 9 *Sicut,* ait, *e contrario* (non ſtercorant) *cicer, quia vellitur & quia ſalſum eſt; hordeum, foenum Graecum, haec omnia ſegetem exurunt.* Terra autem carioſa dicitur, quae madida aut ſemimadida tractatur. *Sed quandocunque,* inquit Colum. 2, 4 *arabitur, obſeruabimus, ne lutoſus ager tractetur, neque exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamque appellant.* Ego itaque ſi coniectura aliquid aſſequi licet, ita poſſe reſtitui locum arbitror: *Si carioſam terram tractes, ſi iacies cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt, eo malum;* Laedimus enim terram, dum eam carioſam aramus, laedimus quoque, ſi iis ſeminibus ſerimus, quibus arua exſucca atque effoeta redduntur, vt ſunt ciceris, foenigraeci, ordei, erui, lini, ſemina. Noſtris coniecturis indulget etiam Florentinus codex, in quo haec eſt lectio: *Si carioſam terram traiicias* cicer &c. Quod verbum *traiicias* ex duobus *tractes* & *iacies* fortaſſe factum eſt, quae nos repoſuimus. PONT. Parum abeſt, quin Popmae rationem in contextum recipiam: ita tota Catoniana eſſe videtur; & ita paſſim actum de lemmatibus video.

37, 1 QVOD VELLITVR, ET QVOD) Quidam legunt, *& qua vellitur, & quod ſalſum eſt.* VRSIN. V. C. *Cicer & qua vellitur.* Lego, *& quia v.* Plinius ſuadet 17, 9 *Sicut e contrario cicer quia vellitur, & quia ſalſum eſt.* MEVRS.

37, 1 SEGETEM EXSVGVNT) Longe melius V. C. *ſegetem exurunt.* Et hanc eſſe Catonis lectionem veram praeſtat Plinius loco citato Sic Virg. Aeneidos 3 *Tum ſteriles exurere Sirius agros.* Arnobius l. 1 *Sapor frugibus, eſculentis, exuſtis liquoribus mutatus eſt?* Inuenio tamen *ſegetes exuctiores* apud Varronem 2, 7. MEVRS.

37, 1 ET OMNIA, QVAE VELLVNTVR) V. C. addit, *ex eis mala ſunt.* Haec etſi Plinius omittat, non dubitem nihilominus recipere. Nam ille multa Catonis, vt ſeruiret ſuo ſaeculo, & antiquitatis ſcabritudinem molliret, ſuis verbis ἰσοδυναμοῦσιν, & eundem ſenſum habentibus refert. MEVRS.

37, 1 NVCLEOS IN SEGETEM NE INDIDERIS) V. C. addit: *qui ſuffocant fruges.* Quae cur indigna Catone cenſere debeamus, non video. MEVRS. Arborum ſemina intelligit Turnebus 21, 25 & ſane nucleos proprie de his dici, ſpeciatim, in quibus duro cortice ſemen tectum eſt, conſtat. Repetit Plin. 17, 9 ſ. 7.

37, 2 LVPINVM, FABA, VICIA) V. C. vberius & melius: *lupinum, faba, vicia, ſtercus vnde facias, habent.* MEVRS. Idem fere hic commiſſum, quod initio capitis. quare inſcriptio retrahenda in contextum hoc modo. *Segetes ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Fabalia* Cato mox vocat, quae *fabarum culmos* Columella dicit, Varro de lingua latina *alas fabales.* Acus intelligit fabale, quod Geoponicis eſt ἄχυρον κυάμινον, longe diuerſum a paleis aut fabaliis. POPMA. His praemittenda ſunt, quae in nonnullis excuſis libris ad capitis argumentum reſeruata ſunt: *quae ſegetem ſtercorent fruges* (nam Catonis verba videntur) τῷ *quae* abiecto: *Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia.* Sic Plin. 17, 9 a Catone accepit: *Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia.* Id & Colum. 11, 2 attigiſſe videtur: *vicia & faba ſtercorare agrum dicuntur, lupinum niſi in florem verteris, nihil agrum ſtercoraueris.* PONTEDERA. Sed non opus videtur retrahere inſcriptionem. verba enim in contextu poſita: *ſtercus vnde facias,* ad ea, quae praecedunt, non minus referri poſſunt commode, quam quae ſequuntur: ſi quidem interpungas, vt nos fecimus. Adſcribemus etiam verba Plinii 17, 9 ſ. 6 *Cato: ſtercus vnde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernaſque. E ſegete euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, vluamque: eam ſubſternito ouibus, frondemque putidam. Vinea, ſi macra erit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itemque vbi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato.*

37, 2 STRAMENTA, LVPINVM, PALEAS) Cur *lupinum* hic iterum inculcat? recte abeſt a codice meo, ex quo ſcribo, & augeo: *Stramenta, paleas, fabalia & caetera itidem.* Nam quod Plinius tria poſtrema verba omittit, nihil omnino me mouet. MEVRS.

37, 2

fabalia [r], acus [s], frondem iligneam, querneam [t]. Ex ſegete vellito ebulum, cicutam, &
circum [u] ſalicta herbam altam, vluamque [x]. eam ſubſternito ouibus, bubuſque, frondem
putidam [y]. partem de nucleis ſuccernito & in lacum coniicito [z], eo aquam addito, per-
miſceto [a] rutro bene. Inde lutum circum oleas ablaqueatas † addito [b], nucleos combuſtos
item addito. Vitis [c] ſi macra erit, ſarmenta ſua concidito minute, & ibidem inarato, aut 3
infodito. Per hiemem lucubratione haec facito. Ridicas & palos quos pridie in tecto
poſueras, ſiccos dolato, faculas facito [cc], ſtercus egerito [d]. Niſi intermeſtri [dd], lunaque
dimi-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *& caetera itidem* inſ. *a. V.* s) *Aceris frondem a. V.* t) *querneam & ſegetum ſtipulas: ebulum & &c. I. B. R. querneam ex ſegeti vellito. Stipulas, ebulum & &c. I. I - G.* u) *circumſaucto P.* 1. *circumſancta P.* 2. *circum ſata a. V.* x) *ſuccide & eam a. V. vuamque P.* y) *putridam & partem I. B. R. putridam & putrem partem I. I - G.* z) *coicito P.* a) *permiſcetoque a. V.* †) *ablaqueatis Iuntt.* b) *&* inſ. *a. V.* c) *Viti Pol.* 1. *Vinea a. V.* cc) *&* inſ. *W.* d) *Et* praeced. puncto inſ. *W.* ante *niſi* incidit *Vict.* dd) *in termeſtri* diu. *P. in trimeſtri Ie. Iu. - G. intermeſtri W. intermeſtris B. R.*

NOTAE VARIORVM.

37, 2 ACVS FRONDEM ILIGNEAM) In omnibus typis excuſis erat: *Aceris frondem iligneam.* In vetuſtis legimus: *acus, frondem iligneam, querneam.* Apud Plinium, qui haec Catonis praecepta de ſtercore refert: *Ac frondes ilignea, querneasque.* Veriorem tamen putamus eſſe veterum Catonis librorum lectionem, & *Acus*, non *Aceris* legi debere cenſemus; vt leuiſſimas paleas, non frondem arboris aceris ſignificet. VICTOR. Antea dixit *paleas*, cur hic *acus*? Nec puto ſane Catonem voluiſſe inepte ταυτολογεῖν. Reſtituo ex vetere meo codice: *aceris frondem iligneam &c.* Hoc rectum eſt. Plinius hunc locum ita tranſcripſit loco citato, *Cato ſtercus vnde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia ac frondes ilignas, quernasque.* Quae verba me etiam iuuant in τῇ *acus* expunctione. MEVRS.

37, 2 CIRCVM SALICTA HERBAM ALTAM) In excuſis omnibus codicibus mendoſiſſimus hic locus erat, vbi illi *ſata* habebant, veteres *ſaueta*; nos *ſalicta* emendauimus, adiuti etiam a Plinio, apud quem ita vulgo legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio abhinc capite, nam *ſaucem* pro *ſalicem* ſcripſerat. Sic enim in perantiquo: *ſaucem Graecam diſcindito.* Vbi iidem, *& eam:* antiqui, *vuamque eam*: a Plinio hic etiam confirmati *vluamque eam &c.* caſtigauimus. Nam *ſuccide*, quod in impreſſis erat, neque in MSS. neque in Plinio legimus. Vnum tantum diſcrimen reſtat inter Plinium & Catonem, quod in Plinio impreſſo, *Herbam auctam*, in vetuſto vero *mactam* pro *altam* legitur: cuius verbi rationem reddere non poſſumus. VICT. Ego *herbam mactam* legendum crediderim; vt adulta grandisque herba, quae inter ſalicta prouenit, nec feniſecem metuit, intelligatur. huic ſcripturae adſtipulantur vetera Plinii exemplaria. TVRN. 11, 13. V. C. *circum ſata herbam.* Quam lectionem probam eſſe cenſuerim, & Plinio quoque reſtituendam 17, 9. MEVRS. Pliniani codices antiqui habent *mactam*, i. e. adultam grandemque, quaſi magis auctam, vt, mactus vino, thure, animo, virtute: contra *herbam teneram* dixit Varro 2 de re ruſtica. POPMA.

37, 2 FRONDEM PVTIDAM) Apud Ienſonium & alios legitur, *frondem putridam & partem de &c.* Nonnulli tamen ediderunt: *Frondem putridam & putrem partem de &c.* Sed illa fortaſſe potiora, ſi ita legantur: *Frondem & putridam partem de nucleis &c.* Quae caſtigatio ex duobus Vaticanis codicibus deſumitur, in quibus legitur, *Frondem: putridam partem de nucleis ſuccernito.* Alio modo reſtitui poteſt locus, legendo non *partem de nucleis*, ſed *fraces de nucleis*; fraces enim de nucleis ſuccernuntur, quae ſunt carnoſae oliuarum partes, ex quibus oleum iam expreſſum eſt. Haſce fraces ita commemorat Cato cap. 64 *Nam oleum quam diutiſſime in amurca, & in fracibus erit, tam deterrimum erit.* Item c. 66 *De iis labris fraces amurcamque ſemper ſubtrahito.* Iam vero ea, quae in hoc ipſo capite leguntur, ex Ienſoniana editione nonne hanc noſtram coniecturam manifeſto argumento confirmant; *nucleos in ſegetem ne indideris, quia ſuffocant frugem?* Secretis enim nucleis quid aliud relinquitur, niſi fraces? quae coniiciuntur in lacum, nuclei vero comburuntur, eorumque cinis ablaqueatis oleis apponitur. PONT.

37, 3 VITIS SI MACRA ERIT) In MSS. *viti*: antea in impreſſis *vinea*: nos *vitis* ſcripſimus. Apud Plinium aliud diſcrimen: *macruerit* enim pro *macra erit.* Nos tamen, quam inuenimus apud Varronem [f. Catonem] ſcripturam reliquimus. VICTOR. V. C. *vinea ſi macra erit.* Hanc lectionem aſſerit Plinius l. c. apud quem tamen *macra erit* ſcribendum moneo, non *macruerit.* MEVRS.

37, 3 STERCVS EGERITO. NISI) Puto me ſatis rationis habuiſſe ita interpungendi & legendi. Plin. 16, 39 ſ. 75 *Niſi intermeſtri lunaque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus ſeptem proximis, qui-*

4 dimidiata [e]. materiam [f] ne tangas. Materiam [g] quam effodies aut praecides, abs [h] terra, diebus ſeptem proximis [i] quibus luna plena fuerit, optime eximetur. Omnino caueto, ne quam materiam doles, neu caedas, neu tangas ſi potes, niſi ſiccam, neu gelidam [l], 5 neu rorulentam. Frumenta face bis ſarias [m] runceſque, auenamque deſtringas [n]. De vinea & arboribus putatis ſarmenta degere [o], & fiſcinam [p] facere [q], & vitis [r], & ligna in caminum [s] ficulna [t], & codicillos domino [u] in aceruum componeto.

XXXVIII. [XXXIX.] FORNACEM calcariam [a] pedes latam x. facito, altam pedes xx, vſque ad pedes III. ſummam latam redigito. Si vno praefurnio coques, lacunam intus magnam facito, vti ſatis fiet, vbi cinerem concipiat, ne foras ſit educendus. Fornacemque [b] bene ſtruito [c], facito fortax totam fornacem infimam complecta-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ſit* add. *I. B. R. W.* f) *tum* aliae *praeter I. I-G tum* etiam abeſt in *W.* ſed modo ſemel *materiam.* g) *Materiem I. B. R* h) *ab a. V.* i) *proximis* abeſt *I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* l) *gelidam ſorulentam P.* m) *ſarrias a V.* n) *diſtringas I. B. R.* o) *deterge, fiſc. a. V.* p) *faſcinam* ſine praeuio *& Pol.* q) *face a. V. item: Po. 2.* r) *vites a. V.* s) *congere,* inſ. *a. V.* t) *fuculna lenſ.* u) *domino* omitt. *I. B. R.* x) *componito a. V.* [C. XXXVIII.] a) *calcaream I. B. R. Ba. H. A. Gr. G.* b) *que* om. *a. V.* c) *ſtrui facito; foras totam I. B. R. ſtruito, farcitoque foras, vt totam I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigram (corruptum ex *ne quam*, vel *ni* potius, quod pro *ne* poni iam ad Fabri theſaurum notauimus) *materiem doles, neue caedas, neue tangas, niſi ſiccam: neue gelidam, neue rorulentam.* Poteſt etiam fieri, vt vera lectio ſit, quam integram prope Plinius ſeruauit, & Victoriana transpoſitis modo quatuor voculis agnoſcit: *ne tangas materiem; tum ne quam effodias &c.* Quantum ad rem ipſam attinet, videtur hoc ſibi velle Plinius, & ita interpretari Catonem, vti diſtinguat prima quaſi vulnera arboribus illata, quibus & ſignantur, & ſucco exſtillanti via aperitur, hoc eſt *tangere materiam*; & ipſam arboris reſectionem vel effosſionem adeo.

37, 3 NISI INTERMESTRI) Sic emendauimus ex vetuſtis codicibus, cum antea *in trimeſtri* perperam ſcriptum eſſet: quae macula etiam apud Plinium eundem hunc Catonis locum foedauerat, inde tamen diligentia & ſtudio Hermolai Barbari ſublata fuerat. Varro lib. 6 de lingua latina de hoc nomine diſſerit, & vnde etymon habeat, oſtendit, in primo etiam de re ruſtica hoc nomen vſurpat. VICTOR.

37, 4 DIEBVS SEPTEM PROXIMIS) Plinius loco citato: *Diebus quatuor proximus.* Emendo: *Diebus ſeptem proximis* ad Catonis noſtri exemplar; nam inter dimidiam & plenam lunam ſeptem ſoli dies interſunt. Facilis lapſus ex confuſione notarum IV & VII. MEVRS. Edidit Harduinus SEPTEM, vt vidimus, ſed probabilius errorem deriuat ex confuſione notarum IIII & UII.

37, 4 NE QVAM MATERIAM DOLES) Apud Plinium: *nigram materiam doles,* quod puto mendoſum eſſe. Peritiores tamen videbunt. Eſt aliud apud Plinium, quod a Catone diſcrepat. Varietas tamen ab interpunctionibus potius, quam ab vlla alia re oritur. VICTOR. Corrigo iterum Plinium loco citato ad Catonis exemplar, nam male hodie apud eum legitur.: *nigram materiam doles.* MEVRS. *Nigram* ortum videri ex *ni quam* in referendo Plinii loco diximus.

37, 5 SARMENTA DEGERE) Vetus haec eſt lectio, quam probamus. *Degere* cum plures ſignificationes habeat, valet etiam detrahere, quemadmodum teſtimonio Nonii cognoſcimus, & auctoritate Plinii, qui ab eo adducitur. VICTOR. Degere pro Digere, vt deuertor, deuerſorium, Deſcrucior ſemper in antiquis & optimis libris ſcripta offendimus. Mox *componeto* a componeo, ſecundo ordine, vt alia multa. POPMA. Plautum in Epidico laudat Nonius, non Plinium: itaque feſtinauit aut ipſe vir optimus, aut librarius aliquis. Sed malim cum Victorio infinitum putare *degere*, quam cum Popma Imperatiuum. Planiſſima eſt lectio ante-Victoriana *deterge.*

37, 5 COMPONETO) V. C. *componito.* Sed illud Catonis aeuo dignius. Veteres enim multa ſecunda pariter & tertia coniugatione efferebant. *Feruo, Ferueo; Tergo, Tergeo; Attingo, Attingeo; Claudo, Claudeo; Fido, Fideo; Dico, Diceo* & ſimilia. MEVRS.

38, 1 SVMMAM LATAM REDIGITO) Intelligo ita: fornacem metae aut pyramidis inſtar e latiore fundo in cacumen anguſtius aſſurgere debere, vt cum in imo X pedes lata ſit, ſumma non niſi III habeat. Vid. ad ſ. 3 *fauces praecipites deorſum.*

38, 1 FORTAX TOTAM FORNACEM) Haec eſt antiqua lectio, quam hic repoſuimus; communem enim inanem commenticiam-

pleɫatur. Si duobus praeſurniis [cc] coques, lacuna nihil opus erit. Cum cinere 2
eruto opus erit, altero praeſurnio eruito, in altero ignis erit. Ignem caueto ne in-
termittas, quin ſemper ſiet, neue noctu, neue vllo tempore intermittatur [d], caueto.
Lapidem bonum, in [e] fornacem, quam [f] candiſſimum, quam minime varium [g] indito.
Cum fornacem facies, fauces praecipites deorſum facito. Vbi ſatis foderis, tum fornaci 3
locum facito, vti quam altiſſima, & quam minime ventoſa ſiet. Si parum altam fornacem
habebis, vbi facias [h] lateres ſummam [hh] ſtatuito [i], aut cementis [l] cum luto ſummum [m] ex-
trinſecus oblinito. Cum ignem ſubdideris, ſiqua flamma exibit, niſi [n] per orbem ſum- 4
mum [o], luto oblinito. Ventus ad praeſurnium caueto ne accedat. Inibi [p] auſtrum ca-
ueto maxime [q]. Hoc ſigni erit, vbi calx cocta erit, ſummos lapides coctos eſſe oportebit †:
item infimi lapides cocti cadent, & flamma minus fumoſa exibit [r]. Si ligna & virgas [s]
non

VARIETAS LECTIONIS.

cc) *praeſurnis Pol.* d) *intermittatur. caueto lapidem Heru.* e) *in fornacem* om. *I. I-G.* f) *quam diutiſſimum I. B. R. quam duriſſimum, quam candidiſſimum Iuntt. quam duriſſimum* ſol. *Ba. H. A. Gr. G. candidiſſimum* ſolitarium. *P.* g) *in fornacem* interſer. *a. V.* h) *facies lateres: I. B. R. facies, lateribus I. I-G.* hh) *ſummum Pol.* i) *ſtruito I. I-G.* l) *cementi ſummam cum luto I. R. ementi ſummam &c. B. cementis. Summam cum luto &c. I. I-G.* m) *ſummamque P.* n) *luto oblinito, ne niſi per orbem ſummum I. B. R. luto obl. ne niſi per orbem exeat ſummum B. A. Gr. G. ſummam Heru.* o) *ſummam* etiam praec., *Popm. 2. ſummum. Luto Iuntt.* p) *ibi Ba.* q) *permaxime I. B. R. Ba. - G. permaxiem lenſ. maxiem P.* † *opertebit. Com.* r) *Itaque* praepon. *a. V.* s) *virga B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ciamque putauimus. Illius enim in MSS. Codicibus veſtigium nullum. Non tamen huius rationem plene reddere poſſumus. Neque tamen mirum videri debet, ſi in tam priſco ſcriptore vnum aut alterum vocabulum ignoratur: ita enim (vt veteres grammatici docent) ille ſaepe locutus eſt, vt multae ipſius voces paulo poſt obſoleuerint. VICTOR. Vt a fornice fornax, ita a *fortitudine fortax* dici videtur: quo verbo cenſetur totus imus camini gyrus, & ſoli tegumentum pauimentatum & ſaxeum. θαῤῥὸς a Graecis vocari videtur. Heſychius θαῤῥὸς λίθος ὁ κάτω τιθέμενος ἐν τῷ ἰπνῷ ἐν τοῖς μεταλλεῦσιν. TVRN. 11, 13. Quae repetiere Popma & Meurſius.

38, 2 QVAM MINIME VARIVM) Plin. 36, 23, ſ. 53 *Calcem e vario lapide Cato Cenſorius improbat.*

38, 3 CVM FORNACEM FACIES) Patet, vt multis aliis locis, ita hic etiam, negligentiorem ordinis fuiſſe Catonem, & prout vſu vnumquodque didicerat, ita in chartam conieciſſe; modo non ab alio corraſa ſunt, quae Catonis nomine hodie circumferuntur. Iam lapidem indi praeceperat: nunc denuo fundamenta fornaci quaerit.

38, 3 FAVCES PRAECIPITES DEORSVM) h. e. foramen, cuius fundus latior, quam labra ſuprema; hinc vocat Plin. 17, 11 ſ. 16 *caminatam foſſuram ore compreſſiore.* Vide quae ad principium capitis huius diximus. *Fauces* ſignificare ſuprema labia, vbi incipit foſſa, patet ex Plin. l. c. verba damus ad Ca. 43.

38, 3 VBI FACIAS LATERES, SVMMAM) Longe melius V. C. *Vbi facies, lateribus ſummam ſtruito, aut caementis. Summam cum luto extrinſecus oblinito.* Lego: *lateribus imam ſtruito.* Adhaeſit principio vltima litera vocis praecedentis, & *i* in *u* commutauit, & *m* geminatum; atque inde natum mendum. Quid *imam* fornacem vocet, quid *ſummam*, neminem putem neſcire. Sic antea dixit: *Vſque ad pedes III ſummam latam redigito*; deinde: *Facito fortax totam fornacem infimam complectatur.* MEVRS. Turnebus legendum putat *latere* minus recte. Hoc enim Cato ſentit: ſi fornax eſt parum alta, addito ad ſummam extruendam lateres, vel circumducito, & ſummam ſtatuito lateres, quos ſuperaddes & extrues. POPMA. Quid? ſi legas cum ante-Victorianis omnibus *facies* & cum Pol. *ſummum*; interpreteris autem ita, vt iam ex parte intellexiſſe videtur Popma: ſi fornax non ſatis alte in terram depreſſa ſit; cum lateres faciendi ſint aedificaturo non minus, quam calx vrenda, *ſummum*, h. e. in ſummo, vbi exit e terra fornax, circumſtatuito lateres ita ſiccandos felicius, quam a ſolo ſole, quod alias in Graecia pariter atque Italia fiebat.

38, 4 PER ORBEM SVMMVM) Tres pedes latum, vt ſect. 1. indicauerat.

38, 4 COCTOS ESSE OPORTEBIT) *Opertebit* non auderem damnare, ſi a Victorio eſſe putarem: eſt enim ab *opera.* Sed annotaturum fuiſſe credebam, ſi ab omnium conſenſu abiret. Pro operarum etiam errore habuiſſe Popma videtur.

38, 4 LAPIDES COCTI CADENT) diſſilient a flamma macerati, & cedent oneri.

non poteris vendere, neque lapidem habebis vnde calcem coquas, de lignis carbones coquito, virgas & ſarmenta, quae tibi vſioni [t] ſupererunt, in ſegete [u] comburito. Vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito.

XXXIX. [XL.] Vbi tempeſtates malae erunt, cum opus fieri non poterit, ſtercus in [a] ſterquilinium egerito. Bubile, ouile, cortem [b], villam bene purgato. Dolia plumbo vincito, vel materie quernea [c], viri [d] ſicca alligato. Si bene ſarſeris, aut bene alligaueris, & in rimas medicamentum indideris, beneque picaueris, quoduis dolium vinarium facere poteris. Medicamentum in dolium hoc modo facito: Cerae P. I. reſinae P. I. [e]
2 ſulfuris P. ∵ ſ. Haec omnia in calicem nouum indito. eo addito gypſum contritum [g], vti craſſitudo fiat quaſi emplaſtrum [h], eo dolia ſarcito [i]. Vbi ſarſeris [l], qui colorem eundem facias, cretae crudae partes duas, calcis tertia [m] commiſceto: inde laterculos facito, coquito in fornacem, eum [n] conterito, idque inducito. Per imbrem in villam quaerito quid fieri poſſit. Ne ceſſetur, munditias facito. Cogitato, ſi nihil fiet, nihilo minus ſumtum futurum. XL.

VARIETAS LECTIONIS.

t) *vſtioni a. V.* u) *ſegetem a. V.* [C.XXXIX.] a) *de ſterquilinio I. B. R. Ba-G. in ſtercilinum* P. b) *cohortem P.* & inſ. *I. B. R. Ba-G.* c) & inſ *I. I-G.* d) *viti I. B. R. I. I. niſi Ba-G. viriſicca* iunct. *Pol.* & *Vict.* e) & inſ. *a. V.* f) *XXX I. B. R.* I S *I. I-G.* I. S. *Po.* 2 ¶. ʒ ξ *Pol.* g) *contrito B. R.* h) & inſ. *a. V.* praeter. *Iu.* i) *farcito Bo.* l) *ſarceris M. Po.* 2. m) *tertiam a. V.* n) *tum P.* abeſt *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

38, 4 QVAE TIBI VSIONI) Ita legi debet, non *vſtioni*: atque ita eſt in antiquis codicibus. Vtitur alibi M. Cato hac voce, ſed teſtimonio Nonii etiam intelligitur, veteres & *vſum*, & *vſuram* & *vſionem* dixiſſe. Nam ab eodem M. quoque Varronis locus bis adductus mendoſam ambobus locis hanc vocem habet. *Vſioni* enim (niſi me coniectura fallit) non *viſioni* ſcriptum reliquit Varro ταφῇ μενίππου, *Diogenem literas ſciſſe, dum vſioni quod ſatis eſſet.* In 32 etiam libro Pandectarum de legatis & fidei commiſſis, l. *cum quaereretur*, ſic locus ille legitur in optimo exemplari: *Nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſioni ipſe & haeres eius &c.* VICTORIVS. V. C. *vſtioni* Plin. 18, 25 *inciſioni.* Vox *vſio* vſitata etiam Varroni ταφῇ μενίππου: *Diogenem litteras ſciſſe, dum vſioni quod ſatis eſſet.* Sed in tanta lectionum differitate verum pronunciare non ita facile MEVRSIVS. Harduinus etiam *vſionem* Plinio ex h. l. reſtituit, ſimulque hanc lectionem ex Plinii MS. probauit.

38, 4 IBI PAPAVER SERITO) Deeſſe finem huic capiti, oſtendit Plin. l. c. qui plenius adducit hoc modo: *Ibi papauer ſerito ſilueſtre; quod in miro vſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Visque ſomnifera etiam ſatiuo* Et profecto cur haec Catonis non eſſe putanda ſint, cauſae nihil eſt. MEVRSIVS. Sed nihil impedit, quo minus dicamus, Plinium ſtatim de ſuo adiungere, quae de vſu medico papaueris dicit. Apud Catonem certe eſſent ἀπροσδιόνυσα.

39, 1 Conf. ſupra 2, 3.

39, 1 DOLIA PLVMBO VINCITO) Dolia vinaria frumentariaue erant fictilia, & in cellis ac horreis plerumque deprimi & defodi ſolebant. Ideo plumbo vinciebantur, vel materia quernea, viridi, ſicca alligabantur. Plin. 14, 21 *Imbecilla vina demiſſis in terram doliis ſeruanda, valida expoſitis.* Iuuenalis (14, 308) - - *dolia nudi Non ardent Cynici; ſi fregeris, altera fiet Cras domus, aut eadem plumbo commiſſa manebit.* POPMA.

39, 1 VIRI SICCA ALLIGATO) In vna editione *& viti ſicca*; in altera *& niſi ſicca*: In antiquiſſimo & optimo codice ſine coniunctione *viriſicca.* Locus tamen in eo quoque nota mendi adpoſita ſignatus. Hoc enim ſemper ſeruauit diligens librarius, vt, quos locos ſuſpectos haberet, notula indicaret. Non poſſumus ad eum reſtituendum praeter antiquam ſcripturam aliud afferre. VICTORIVS. Commelini editio anni CIↃ. IↃXCV. habet *viri ſicca*, & alia ante eam; Turnebus doctiſſimus II, 13 legendum cenſet *vere ſicca*, vel *viridi ſicca*: aut, quod omnino melius exiſtimat, *viridi colligato.* Lego ex V. C. *materia quernea, & niſi ſicca*, MEVRSIVS. *Viti ſicca*, quod eſſe in antiquis editionibus vidimus, poſſe vinciri dolia non improbabile eſt. In vinculis etiam adhibitas vites, Barthius oſtendit ad Claudian. de 4. Conſ. Hon. 609.

39, 1 BENEQVE PICAVERIS) Libri nonnulli *putaueris*: ſed nihil cenſeo mutandum; etſi verbo *puto* veteres vſi pro purgo. Feſtus l. 9 *Imputatum nondum purgatum putum enim eſt purum.* Varro lib. 2 de re ruſtica (2, 2, 18) *vel infici recte poſſit, vel lauari ac putari* vbi vulgo *parari.* Titinnius Fullone: *Date penſam lanam, qui non reddet tempori - - Putatam recte, facite vt multetur male.* POPMA.

39, 2 CRETAE CRVDAE PARTES) *Creta cruda* dicitur, quae non eſt exſiccata purgataque,

XL. [XLI.] PER ver haec fieri oportet. Sulcos & ſcrobes fieri ſeminariis. Vi-
tiariis locum verti. vites propagari. In locis craſſis & humectis [a] vlmos, ficos, poma,
oleas ſeri oportet, Ficos, oleas, mala, pira, vites inſeri oportet luna ſilenti poſt meridiem,
ſine vento auſtro. Oleas, ficos, pira, mala hoc modo inſerito: Quem ramum inſiturus 2
eris, praecidito, inclinato aliquantum [b], vt aqua defluat. Cum praecides, caueto ne librum
conuellas. Sumito tibi ſurculum durum, eum praeacuito [c], ſalicem [d] Graecam diſcindito.
argillam, vel cretam coaddito, arenae [e] paululum, & fimum bubulum. Haec vna bene
condepſito [f], quam maxime vti lentum [g] fiat [h]. capito tibi ſciſſam ſalicem, ea [i] ſtirpem
praeciſum [l] circumligato, ne liber frangatur. Vbi id feceris, ſurculum aridum [m] praea- 3
cutum inter librum & ſtirpem artito [n] primores digitos duos. poſtea capito tibi ſurculum,
quod genus inſerere voles, eum primorem praeacuito [o] obliquum [p] primores digitos duos.
ſurculum aridum quem artiueras [q] eximito, eo [r] artito ſurculum, quem inſerere voles. Li-
brum ad librum vorſum facito, artito [s] vſque adeo quo praeacueris. Idem alterum ſur-
culum

VARIETAS LECTIONIS.

• [C. XL.] a) *vmectis P.* b) *aliquantulum a. V.* c) *proacuito P. peracuito a. V.* d) *ſalucem P.* e) *harenae paulolum P.* f) *condepoſito P.* 1. *condempſito Pol.* 2. *condenſato a. V.* g) *letum Pol. lutum a V.* h) *dein* inſ. *a. V.* i) *eaque a. V.* l) *praeciſam a. V.* m) *aridum* abeſt *I. B. R.* n) *arcito a. V.* o) *proacuito P. Iuntt.* p) *oblicum P.* q) *artueris. P. acueris I, B. R. arciueras I. I-G.* r) *eoque arcito a. V.* s) *arcito a. V.* praeter Heru. quae *arato.*

NOTAE VARIORVM.

gataque, & maiorem acrimoniam habet, quam cocta & pura. De illa Plinius 35, 17 *Eſt & viliſſima, qua circum praeducere ad victoriae notam, pedesque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituere maiores.* POPMA.

39, 2 EAM CONTERITO, IDQVE) Legendum: *tum conterito, ſicque inducito*: niſi eſt geminus archaiſmus ex mutatione numeri & generis: cuius exempla peti poſſunt ex lib. 2 c. 2 de vſu antiquae locutionis. POPMA. Omnino magis Catonianum videtur, *eum conterito. idque*, quod ſcilicet contritum fuerit: eſt enim aliud quaſi, poſtquam tritum eſt.

39, 2 IN VILLAM QVAERITO) Obſeruaſſe videor Catonem in hoc libro ſine diſcrimine praepoſitioni *In* vel accuſandi vel auferendi caſum iunxiſſe cap. 53. *In aulas aut in qualos pertuſos propagari oportet.* ibid. *In arborem relinquito* vt Plaut. Aulularia: *collocaui in arborem.* cap. 89. *In patinas in ſole ponito.* cap. 157. *In aquam macerare oportet.* cap. 123. *Indito in duobus congiis*: Sed loca omnia adſcribere nimis eſſet longum. Vid. Gellius 1, 7 POPMA. Male V. C. *in villa.* Bene obſeruauit Nobiliſſimus Popma, Catonem in hoc libro ſine diſcrimine praepoſitioni *In* vel accuſandi vel auferendi caſum iunxiſſe. MEVRSIVS.

40, 1 Apponamus Plinii locum, vt conferri melius poſſit ex 18, 26 ſ. 65 n. 3 *Cato verna opera ſic definit: ſcrobes fieri, ſeminaria propagari: in locis craſſis & humidis vlmos, ficos, poma, oleas ſeri: prata ſtercorari luna ſitiente, quae rigua non erunt: ab afflatu Fauonii defendi* &c. ſed haec & reliqua ad c. 50.

40, 1 LVNA SILENTI) Iterum hic in Plinio 18, 26 eſt *luna ſitienti*, vt & 17, 14, ita vt certo certius ſit ſcripſiſſe Catonem *luna ſitienti*, non autem *ſilenti.* Quod ipſum quomodo explicemus, vide cap. 29. MEVRSIVS.

40, 1 SINE VENTO AVSTRO) Plin. 17, 22 ſ. 35 n. 8 vbi de inſitione, *Plerique auſtros optant, Cato abdicat.* Caeterum etiam 17, 13 ſ. 24. hunc locum refert.

40, 2 HAEC VNA BENE CONDEPSITO) Non magnum negotium eſt intelligere hanc veram eſſe lectionem. Crebro enim Cato hoc verbo vtitur, & ſignificatus hic mirifice quadrat. In antiquis libris *Condepoſito*, nos vna e medio verbo ſublata littera *Cendepſito* caſtigauimus. Non multo etiam poſt, vbi antea in excuſis omnibus mendoſe *praedicto* erat, *depſto* ex iisdem antiquis libris repoſuimus. VICTORIVS.

40, 2 VTI LENTVM FIAT) Male V. C. *Vti lutum fiat.* Plinius 17, 14 *Cato argillae vel cretae harenam, fimumque bubulum admiſceri, atque ita vſque ad lentorem ſubigi iubet, idque interponi & circumlini.* MEVRSIVS.

40, 2 SVMITO TIBI SVRCVLVM DVRVM) quem paulo poſt *aridum* vocat, aperiendo nimirum loco vel ſinui, cui inſerendum deinde ſemen viride. Itaque falſus fuit, qui metuit, ne abſurdum eſſet ſurculum aridum inſerere, eamque vocem omiſit, quem audiuere I. B. R.

40, 3 SVRCVLVM ARIDVM) quem paulo ante *durum* vocauerat.

40, 3 ET STIRPEM ARTITO) Quo frequenter vſus eſt Cato, hoc verbum ſemper in

 antiquo

4 culum tertium, quartum facito. quot [t] genera voles, tot indito. Salicem Graecam amplius circumligato, luto depſto [u] ſtirpem oblinito, digitos craſſos [x] III. Inſuper lingua bubula obtegito. ſi pluat, ne aqua in librum permanet [y]. eam linguam inſuper librum alligato, ne cadat. Poſtea ſtramentis circundato, alligatoque, ne gelus noceat.

XLI. [XLII.] Vitis inſitio vna eſt per ver, altera eſt cum vua floret, ea optima eſt. Pirorum ac [a] malorum inſitio per ver, & per ſolſtitium dies quinquaginta, & per vindemiam. Oleae & ficorum inſitio eſt per ver. Vitem ſic inſerito. praecidito quam inſe-
2 res. eam [b] mediam diffindito [bb] per medullam. eo ſurculos praeacutos artito [c], quos inſeres, medullam cum medulla componito. Altera inſitio eſt: Si vitis vitem continget [d], vtriuſque [e] vitem teneram praeacuito [f], obliquo inter ſeſe medullam cum medulla libro colligato.

VARIETAS LECTIONIS.

t) *Quod P.* u) *dempſto P. denſato a. V.* x) *craſſum R. Iuntt. graſſum I. B.* y) *permaneat I. B. R. permeet I. I-G.* z) *neu gelu a. V.* [C. XLI.] a) *& a. V.* b) *eamque a. V.* bb) *defindito Cr.* c) *ſarcito I. B. R. arcito I. I-G. acuito Cr.* d) *contingat a. V.* e) *vitem vtrinque I. B. R. vitis vtriusque latus alterum praeradito oblique, & inter &c. I. I-G.* f) *proacuto obliquo: inter P. praeacuto oblique: & inter Ienſ. praeacuito obl. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

antiquo illo exemplari ſcriptum eſt, non *arcite*, vt in excuſis olim erat: apud Nonium quoque de mutatis coniugationibus, eodem modo, *Artiuit* pro *artauit*, qui exempla etiam Naeuii poetae adfert. VICTORIVS. V. C. *arcito*. Male. Nam *artire* eſt artare, in arctum redigere, inſerere. Nonius *Dotata*: *Artiuit linguam in palatum, coepit labia ſugere.* Item, (vt Scriuerius meus corrigit) *Pedio. Natus artiuit matri inter femina fortiter.* Alias *artire* etiam dicebant veteres, bonis artibus inſtruere & erudire aliquem. Feſtus: *artitus, bonis inſtructus artibus.* Gloſſa: *artitus, πάντεχνος, δαίδαλος* MEVRSIVS.

40, 3, PRIMORES DIGITOS DVOS) Hic *primores digiti* tenues intelliguntur, quod digiti primore ſui parte minus craſſi ſint. Itaque Cato his *craſſos* opponit, ita ſcribens: *ſtirpem oblinito digitos craſſos tres.* TVRN. II, 13.

40, 3 AD LIBRVM VORSVM FACITO) Lego *pacito.* Veteres enim latini non in nominibus duntaxat, ſed etiam verbis *n* elidebant, dicentes *pago* pro *pango* vt *tago*, pro *tango.* Et *g* in *c* more ſuo commutato, *paco.* Feſtus: PACIONEM *antiqui dicebant, quam nunc pactionem dicimus, vnde &* PACISCI *adhuc &* PACO *in vſu manet.* Laberius apud Macrobium ſat. 2, 7 *Non flexibilem me concuruaſti, vt paceres*, vt legendum recte vidit ingenioſiſſimus Ianus Gulielmius. Extat & in lege XII. tabb. *Ni cum eo pacit, ſexaginta dies in vinculis retineto.* MEVRSIVS.

40, 4 DIGITOS CRASSOS TRES Quid ſi *craſſo*, vt referatur ad *luto?* ſed vidimus modo, quid videatur Turnebo.

40, 4 LINGVA BVBVLA) Plinius 17, 14 *linguam bubulam* hic exponit herbam, quam ſcilicet Graeci vocant *βύγλωσσον.* At Cato intelligit lingulam e corio bubulo, factam ad ſimilitudinem linguae, quod ſatis indicant ſequentia verba: *eam linguam inſuper librum alligato, ne cadat.* Non enim tam firma & valida eſt herba bugloſſa, vt librum retinere poſſit ne cadat; ſed lingula bubula hoc poteſt. *Linguam* dixit *lingulam*, vt *globos globulos*; Cicero pro Milone *malleos*, inſtrumenta bellica, quae omnes hiſtorici *malleolos* vocant. POPMA Nolim tamen Plinii interpretationem damnare: & quanti conſtaret iſta inſitio, ſi loro bubulo ſurculus quisque deligandus eſſet? tum verba, quae ſequuntur, Catonis adeo non ſignificant, quod vult Popma; alligandam enim praecipit linguam, ne ipſa cadat. De libro enim metus non eſt ne cadat, ſed ne aqua concepta putreſcat.

40, 4 NE GELVS) Ita in MSS. codicibus legitur. Virili autem genere vetuſtiſſimos hoc verbo vſos eſſe, etiam veteres grammatici teſtantur. VICTORIVS. V. C. *Neu gelu noceat.* Inepte. Veteres dicebant *gelu, gelus*, quomodo *Cornu Cornus, Genu Genus, ſexu ſexus, teſtu teſtus* & ſimilia Cato hic ipſe Orig. lib. 2 *Qui aquatum & lignatum videntur ire, ſecurim atque ſolum ferunt, gelum craſſum excidunt, eum loro colligatum auferunt.* Afranius Epiſt: - - *Quis tu es ventoſo in loco Soleatus intempeſta nocte, ſub diuo Aperto capite, ſilices cum findat gelus?* Accius Prometheo: - - *Tum profuſus flamine hyberno gelus.* MEVRSIVS.

41, Hoc caput integrum in ſuam rem vertit Petr. de Creſcentiis 4, 11. Sententiam verbis contractioribus retulit, laudato itidem Catone, Plin. 17, 15 ſ. 25.

41, 2 VTRIVSQVE VITEM TENERAM) h. e. palmitem vel flagellum, quod obſeruat TVRN. II, 13. Conf. Varro 1, 31, 3. Quin de ramis cucumeris adhibet Pall. Mart. 9, 8.

41, 2 VTRI-

colligato. Tertia inſitio eſt: Terebra vitem quam inſeres, pertundito [g], eo duos ſurcu- 3
los vitigineos, quod genus eſſe voles, inſectos [h] obliquos artito [i] ad medullam. facito [l] iis medullam cum medulla coniungas, artitoque ea qua [m] terebraueris, alterum ex altera par-
te. Eos ſurculos facito ſint longi pedes binos: eos in terram dimittito [n], replicatoque ad 4
vitis caput, medias [o] vitis vinclis in terram defigito, terraque operito. Haec omnia luto depſto [p] oblinito, alligato [q], integitoque ad eundem [r] modum, tanquam oleas.

XLII. [XLIII.] Ficos & oleas altero modo [a], quod genus aut ficum, aut oleam eſſe voles, inde librum ſcalpro eximito [b], alterum librum cum gemma de eo fico, quod genus eſſe voles, eximito [c]; apponito in eum locum, vnde execaueris [d] in alterum genus, faci-
toque vti conueniat. Librum longum facito digitos III. S [e]. latum [f] digitos tres. ad [g] 2
eundem modum oblinito, integito [h], vti caetera.

XLIII. [XLIV.] Svlcos, ſi locus aquoſus erit, alueatos eſſe oportet latos ſummos pedes

VARIETAS LECTIONIS.

g) *pertunditoque I. B. R.* h) *inſertos a. V.* i) *arcito a. V. acuito Cr.* l) *facito ut medullae medullam coniungas arcito: ea &c. I. B. R. facitoque vt medullae medullam coniungas, arcitoque I. I-G. it. Cr.* m) *quam P. quae I. B. R. it. Cr.* n) *demittito P. I. I-G.* o) *vitique vinclis alligato, medios in I. I-G.* p) *praedicto a. V. depreſſa* Cr. q) *alligatoque a. V.* r) *eum I. B. R.* [C. XLII.] a) *inſerito* inſer. *a. V.* b) *&* inſ. *I. B. R. Ba-G.* c) *fico apponitoque I. B. R. eximito apponitoque Ba-G.* d) *exiccaueris Pol.* 1 *excicaueris Pol.* 2 *extraxeris I. B. R. Ba-G. exicaueris Iu. exſecaueris Popm.* 2. e) *ſemis* abeſt *I. B. R.* f) *latum digitos tres* deſunt *I. B. R. Ba-G.* g) *& ad a. V.* praeter *Iu.* h) *integitoque a. V.* praet. *Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

41, 2 VTRIVSQVE VITEM -- MEDVLLAM) Longe alia veteris codicis lectio. *Vitis vtriusque latus alterum praeradito oblique, & inter ſ. m.* Atque hanc genuinam eſſe Catonis oſtendunt iſta Plinii verba, 17, 15 *Altero, ſi inter ſeſe vites contingant, vtriusque in obliquum latere contrario adraſo, iunctis medullu, colligari.* MEVRSIVS.

41, 3 INSECTOS OBLIQVOS) Lego ex V. C. *Inſertos.* Quam lectionem ſtabilit quoque Plinius l. c. IDEM. Omnino retinendum eſt *inſectos obliquos*, quod etiam habet Creſcentius. Qui enim alias medullam vitis contingent ſurculi, niſi oblique ſecti ſint?

41, 4 MEDIAS VITIS VINCLIS) Melior codicis veteris lectio: *vitique vinclis alligato, medios in terram defigito.* MEVRSIVS. Lectio haec a Ienſonio, Bruſchio, Stephano, Commelino, Gryphio recepta eſt, quae in codicibus quoque occurrit. Aliam edidit Aldus, Iunta, Gymnicus, & Meurſius in adnotationibus: *vitique vinclis alligato, medios in terram defigito.* Quae potior cenſenda eſt. At illam, ſi quis ſequitur, ſic emendet: *mediam vitem vinclis in terram defigito.* Vna enim eſt, vt patet: *Terebra vitem quam inſeres*, & iterum: *replicatoque ad vitis caput.* Creſcentius 4, 11 qui haec omnia tranſcripſit, habet: *mediam vitem vinculis in terram defigito.* PONTEDERA. Videtur tamen Victoriana, quam retinuimus, lectio bene habere, ſi *vitis* (quarto caſu pluralis numeri) intelligas. Sunt enim tres illius partes, tres *vites.* Nimirum flagellum vitis (*vitem* ipſam appellat, vt ſaepe alii, Cato) pertuſum, cum inſertis vtrinque, & intus in ipſo foramine ſibi occurrentibus, ſurculis, iubetur *vinclis* h. e. furcillis quibusdam, quales omne genus arbores ſuppeditant, in terram defigi, ne rediens ad ingenium vitis, & verſus caput ſuum reſiliens, terram deſerat, & totus ille labor areſcentibus ſurculis fruſtra ſuſceptus ſit.

41, 4 LVTO DEPSTO) V. C. *Luto praedicto.* Quam veram lectionem exiſtimauerim. Diligens quidam lector adnotauerat ad marginem libri I. *depſto* quod poſtea in textum, (vt non raro in bonis autoribus factum) tamquam ipſius Catonis receptum, altero eiecto. MEVRSIVS. Sed conf. notam Victorii ad 40, 2.

42, 2 LATVM DIGITOS TRES) Male omiſit haec V. C. Nam Plinius 17, 16 clare dicit Catonem de latitudine eo modo praecepiſſe. *Sed id etiam apud veteres Graecos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficumque ſic inſeri iuſſit, menſura etiam praefinita ſecundum reliquam diligentiam ſuam: cortices ſcalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine.* Vbi nec hoc negligendum, quod Plinius plenos quatuor digitos Catonem dixiſſe teſtetur, cum codices vulgati, quos equidem inſpexerim, tres tantum & dimidium praeferant. Expectemus igitur meliores, aut de Plinii autoritate citra ampliationem emendemus. MEVRSIVS.

43, 1 Adſcribemus primo verba Plinii, qui hunc locum

pedes III. altos pedes IIII. infimum latum pedem vnum, & palmum, eos lapide con-
ſternito [a]. ſi lapis non erit, perticis ſaligneis viridibus controuerſis [b] collatis conſternito:
ſi pertica non erit, ſarmentis colligatis [c]. Poſtea ſcrobes [d] facito altos P. III. S [e]. latos pe-
2 des IIII. & facito [f] de ſcrobe aqua in ſulcum [g] defluat [h], ita oleas ſerito [i]. Vitibus ſul-
cos & propagines [l], ne minus pedibus II [m]. s. quoquouerſus facito. Si voles vinea cito cre-
ſcat, & olea quam ſeueris, ſemel in menſe ſulcos [n], & circum capita oleagina [o] quot men-
ſibus vſque [p] donec trimae erunt, fodere oportet. Eodem modo caeteras arbores pro-
curato.

XLIV. [XLV.] OLIVETVM [a] diebus XV. ante aequinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies XLV. recte putabis. Id hoc modo putato. Qua [b] locus recte ferax erit, quae arida erunt. & ſiquid ventus interfregerit, ea omnia eximito. qua [b] locus ferax non erit, id [c] plus concidito, aratoque. bene enodato, ſtirpeſque leueis facito.

XLV.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XLIII.] a) *circumſternito I. B. R.* b) *controuerſiis Ie. quoquouerſus I. I-G.* c) *itidem facito* add. *I. I-G.* d) *ſimili modo* inſer. *I. B. R.* e) *ſcilicet I. B. R.* f) *vti* inſ. *a. V.* g) *ſulcos I. I-G.* h) *&* inſ. *a. V.* i) *inſerito a. V.* l) *propagationes a. V.* m) *binis quoqu. I. B. R.* n) *Sarrito: ſulcos & I. B. R. ſarrito & I. I-G.* o) *oleaginea quod P.* p) *vſque* om. *I. B. R. Ba-G.* [C. XLIV.] a) *Oliuae tum Heru. OLIVE tum Ald.* b) *qui a. V.* c) *eo a. V.* d) *aratroque I. B. R.* e) , inſ. *Iu. Ba.*

NOTAE VARIORVM,

locum traxiſſe videtur ad ſcrobes ipſos, in quibus plantantur arbores, quos a ſulcis aquae deriuandae cauſa factis diſtinguit noſter. Is ergo 17, 11 ſ. 16 *Cato, ſi locus aquoſus ſit*, inquit, *latos pedes ternos in faucibus* (vid. ſupra ad 38, 3) *imoſque palmum & pedem, altitudine IV. pedum ex lapide conſterni, aut ſi non ſit, perticis ſalignis viridibus, ſi neque eae ſint, ſarmentis.* Hinc apparet, aut mutatum ab ipſo Catone numerum, quod fit in tali re, aut legendum *infimos* ſc. ſulcos *latos pedem vnum* &c.

43, 1. LATOS SVMMOS PEDES) Plinius c. 11 legit *latas*, & ad ſcrobes refert, cum Cato loquatur de ſulcis colliciis, in quos vult aquam e ſcrobibus defluere. POPMA. Neſcio, qua editione Popma vſus ſit, Harduinus itemque Elzeuir. 1625. 12 ita legunt, vt propoſuimus: *ſcrobs* vtroque genere dicitur.

43, 1 CONTROVERSIS COLLATIS) veteres libri *Controuerſiis.* VICTORIVS. V. C. *Quoquouerſus.* Quod probauerim; nam infra ſic dicit: *Vitibus ſulcos & propagines ne minus pedibus II. S. quoquouerſus facito.* &. c. 46. MEVRSIVS. Quid ſi legeres *contra verſis*, quae contra vel aduerſus ſe inuicem verſae ſunt? SCHOETTGENIVS. Probabilis admodum mihi etiam primum videbatur coniectura Viri Cl. Blandiebatur magis, cum viderem, a magno Salmaſio quatuor locis ad Solinum, nempe p. 208 a. B. C. p. 225 a. F. p. 271 a. F. p. 300 a. C. *controuerſum* mutatum eſſe in *contrauerſum.* Sed cogitanti deinde tot loca optimorum librorum, quae ipſe ibi ὁ πάνυ laudat, & perpendenti *controuerſiam* ipſam non poſſe aliam originem habere, quam vt *contra obuerti* aliquid dicatur alteri, illud tutiſſimum putaui, relinquere ſcripturam antiquam, & permittere iudicium lectoribus. Illud modo maneat *controuerſas* etiam perticas eſſe contrauerſas, vel contra obuerſas.

43, 1 ITA OLEAS SERITO) V. C. *Et ita oleas inſerito.* Hoc rectum cenſuerim; nam ſuperiori capite dixit: *Ficos & oleas altero modo inſerito.* MEVRS.

43, 2 SEMEL IN MENSE SVLCOS) V. C. *ſemel in menſe ſarrito.* Quid melius, iudicium eſto vinitorum. IDEM.

43, 2 CIRCVM CAPITA OLEAGINA) Significat ſtirpes vel radices oleaginas, vt c. 33 *Capita vitium per ſementim ablaqueato.* c. 36 *Amurcam ſpargas vel irriges ad arbores circum capita maiora amphoras, ad minora vrnas:* quae verba Plinius ita explicat, *Ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam.* POPMA.

43, 2 QVOT MENSIBVS VSQVE) ſic veteres loquebantur: *quot menſibus, diebus, Calendis*, pro ſingulis menſibus, diebus, Calendis, qua forma nos *quotannis* dicimus. Plautus Sticho: *Vos meminiſtis quot calendis petere demenſum cibum.* Vitruuius 9, 4 *Itaque quot menſibus ſub rotam ſolis radioſque primo die, antequam praeterit latens, obſcuratur.* Vlpianus ad Sabinum l. 23 *Nihil intereſſe, vtrum in annos ſingulos, vel quotannis, an in ſingulos menſes, vel quot menſibus, an in ſingulos dies, an quot diebus legatur.* Etiam dicebant *quotquot menſibus. quotquot annis.* Varro lib. 4 de lingua latina: *ſacra quotquot menſibus feruntur in arcem*; & lib. 8. *Quotquot annis eodem modo exoritur.* Gellius libro 6 *Vt Carthaginienſes quotquot annis darent populo Romano certum pondus argenti puri puti.* De quo plura libro 1. de vſu antiquae locutionis. IDEM.

44, Totum hoc caput Plinius habet 17, 18 ſ. 30 niſi quod dies tantum 40 numerat, vbi noſtri quinque adiiciunt: & in fine *aratoque bene, enodatoque,*

que,

XLV. [XLVI.] Taleas oleagineas[a], quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas decidito[aa], diligenterque tractato, ne liber laboret[b], cum dolabis aut ſecabis. Quas in ſeminario ſaturus eris, pedalis facito, eas[c] ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, [beneque[d] terra tenera[e] ſiet] beneque glutus[f] ſiet. Cum taleam demittes, pede taleam[g] op- 2
primito. ſi parum deſcendet[h], malleolo[hh] aut mateola adigito, cauetoque ne librum ſcindas cum adiges. Palo prius locum ne[i] feceris, quo taleam demittas: ſi ita ſeueris vti[l] ſtet talea, melius[m] viuet. Taleae vbi trimae ſunt, tum denique maturae[n] ſunt[o], vbi li- 3
ber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus aut in ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, eaſque diuaricato[p]. Supra terram, ne plus IIII. digitos[q] tranſuerſos[r] emineant[rr], vel oculos[s] ſerito.

XLVI.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XLV.] a) *oleaginas a. V.* aa) *facito Plin.* b) *&* inſ. *I. B. R.* c) *easque a. V.* d) *beneque terra tenera ſiet* deſunt *I. I-G.* itemque ap. *Plinium* e) *ſi* inſ. *I. B. R.* f) *glitus ſiet W. glittus ſiet Pol.* 1. *glutus ciet I. B. R. glictus ſiet Pol* 2. *ſiet* om. *Plin.* g) *tum* vel *tantum a. V.* h) *deſcendit a. V.* hh) *malleo Plin. & ita Cato* 46, 2. i) *ſi I. I-G. & Plin.* deeſt plane *I. B. R.* l) *vtus ſtet Pol.* 1. *ictus ſtet Pol.* 2. *vtilis fiet a. V. ſi ita - talea* deſ. *Plin.* m) *meliusque a. V.* n) *tibi curae a. V. curae Plin.* o) *ſint I. I-G. Plin.* p) *vel oculos ſerito* inſ. *I. B. R.* q) *digitis transuerſis I. I-G.* r) *transuorſos I. B. R.* rr) *emineant, gemma, vel oculo ſeruato I. I-G. Plin.* ab Hard. emendatus: ante erat *vel oculos ſerito.* s) *vel oculos ſerito* deſunt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

que, vbi noſtri poſteriori *que* omiſſo legunt, quaſi *arato* eſſet ablatiuus participii, pro quo, vt vidimus, I. B. R. habent *aratro*.

45, Etiam hoc caput totum habet Plin. 17, 18 ſ. 29, cuius varietatem ſupra notauimus.

45, 1 BENEQVE TERRA TENERA SIET) Bene haec V. C. omittit, nam gloſſema ſunt, & interpretamenti vice notata in ora libri, ad iſta ſequentia verba: *beneque glutus ſiet.* Plinius quoque l. c. *Locus bipalio ſubactus ſit beneque glutus.* Nam *glutus* dicebatur tener, mollis, & ſubactus. Hinc *glutire*, cum cibum prius dentibus molaribus ſubigimus, & tenerum mollemque facimus. Feſtus: *Glutis, ſubactis, leuibus, teneris.* Ita legendum; non *glittis*, vel *glictis*, monuit Scaliger, Galliae lumen. MEVRSIVS.

45, 1 BENEQVE GLVTVS SIET) *Glutus* eſt tener, mollis & ſubactus, autore Feſto. Gloſſae Iſidori *Glux glutis, limus tenax.* ſed *gluttus* tt geminato, eſt pars colli, qua cibi tranſeunt. Inde *gluttire* pro deuorare, & *glutto*, guloſus. Perſius ſatyra 5. *Nec glutto ſorbere ſalinam Mercurialem.* POPMA.

45, 2 PALO PRIVS LOCVM NE FECERIS) Ita Stephanus, Gryphius, Commelinus, Popma, ediderunt: Ienſonius, Iuntae, Aldus, Gymnicus & Meurſius in notis: *palo prius locum, ſi feceris* (Bruſchius: *palo prius locum feceris*, reliqua vt Ienſonius) *quo taleam demittas, & ſi ita ſeueris, vtilis fiet talea, meliusque viuet.* Haec potior eſt lectio, ſi extrema membra, vt in illa legantur. Ab omnibus enim rei ruſticae ſcriptoribus praeceptum habemus, oleagineas taleas ſic eſſe ponendas, vt iisdem coeli partibus, quibus in arbore ſteterant, obuertantur. C. 5, 9 *Taleae*, inquit, *deinde ſeſquipedales ſerra praecidantur, atque earum plagae vtraque parte falce leuentur, & rubrica notentur, vt ſic, quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita parte ima terram, & cacumine coelum ſpectans deponatur.* Ita & Palladius 3, 18: *ſed maximum beneficium eſt, vt proficiat incremento ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſae ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponantur.* Poſterior quoque aetas inuenit, felicius prouenire taleas, ſi hordei ſemina ſubſternantur C. 5, 9 *Quae* (talea) ait, *antequam deponatur, oportebit ſolum ſcrobis imum fodere bidentibus, deinde terram aratro ſubactam (ſi tamen pinguior erit ſumma humus) immittere, & ita hordei ſemina ſubſternere.* Palladius Columellam imitatus haec 3, 18 poſteris reliquit: *Palo antea deprimente hordei grana ſubteriaciantur.* Qui vſus nunc adeo inualuit, vt ipſae mulierculae in deponendis caryophyllis, lychnidis aut leucoii ſurculis Milium aut Panicum ſpargant. PONTEDERA. Hic ita diſſentiunt Plinius & quaedam editiones, vt ipſa etiam ſententia mutetur. Putauerim tamen meliorem eſſe Victorianam lectionem, vti prohibeat Cato, *palo locum prius fieri* (quod Plinio eſt 17, 17 ſ. 27 *palis laxare meatum* C. 4, 16, 3 *paxillo perforare ſolum*) Nam aperte hoc praecipit, vt talea demittenda ipſa vim omnem excipiat. Et ſane melius terrae ita applicatur, & tenerius illam arctiusque noua mater complectitur, quam ſi paxillo prius adacto retractoque, fauces illae & meatus leuigentur, & pori obſtruantur, ne ita facile vitalis ille ſuccus intrare corticem taleae poſſit.

45, 2 VTI STET TALEA) Ita caſtigaui, cum in veteribus libris, *Vtis ſtet talea*, ſcriptum eſſet. Nam, quae antea in impreſſis erat, lectionem nullo modo probaui. Alia, quae variaui, ab optimis fideliſſimisque exemplaribus a me ſumpta ſunt, neque vlla egent confirmatione. VICTORIVS. *Stat* autem *talea*, cum ſummum id eſt, quod in arbore fuerat. Plin. 17, 21 ſ. 35. n. 2 *Sic vt deſcendant, quae proxima arbori fuerint.*

45, 3. VBI LIBER SESE VERTET)

 Hardui-

XLVI. [XLVII.] SEMINARIVM ad hunc modum facito: Locum quam optimum[a] & apertiſſimum [a] & ſtercoroſiſſimum [b] poteris, & quam ſimillimum genus [c] terrae eae [d], vbi ſemina poſiturus eris, & [e] vti ne nimis longe ſemina ex ſeminario ferantur [f], eum locum bipalio vortito [g], delapidato [h], circumque ſepito bene, & in ordine ſerito, in ſeſquipedem quoquouorſum taleam demittito, opprimitoque pede. Si [i] parum deprimere poteris, malleo [l] aut mateola adigito. Digitum ſupra terram facito ſemina emineant, fimoque [m] bubulo ſummam taleam oblinito, ſignumque apud [n] taleam apponito, crebroque ſarrito [o], ſi voles cito ſemina creſcant. ad eundem modum alia ſemina ſerito.

XLVII.

VARITAS LECTIONIS.

[C. XLVI. a) *aptiſſimum I. B. R.* b) *ſtercoratiſſimum a. V.* c) *genus* om. *I. I-G.* d) *eae* abeſt *a. V.* e) *hoc I. B. R.* f) *ſerantur I. B. R.* g) *vertito P.* h) *delapidatoque & circumſepito a.V.* i) *& ſi a.V.* l) *maleo aut matiola I. B. R.* m) *fimo I. B. R.* n) *aput P.* o) *ſarrito a.V.* vt alias.

NOTAE VARIORVM.

Harduinus ita interpretatur, oleas rubrica notandas, vt cum feruntur easdem caeli partes liber adſpiciat &c. quod quidem qui ex verbis his exſculpi queat, non video. Porro Plinius paulo ante hunc locum 17, 11 ſ. 16 negat Catonem ea de re aliquid praecepiſſe. *Non omiſiſſet idem, ſi attineret, meridianam caeli partem ſignare in cortice* &c. Sed conſidera mihi tamen illud Catonis 49, 2 *Ita vti fuerit.* Forte circa trimatum oleae liber (quod nobis ſub frigidiore plaga poſitis obſeruare non licet) vertitur, vt ex viridiori molliorique fuſcior fiat ac durior.

45, 3. VEL OCVLOS SERITO) Ita etiam Plinius. Aliter V. C. *gemma vel oculo ſeruato.* Lego: *gemma vel oculo ſerito.* Palladius 2, 24 *Seritur oculis ſicut calami, quos abſcindere & terra leuiter debemus obruere.* Vocantur autem in arboribus *oculi*, vnde ſurculi pullulaſcunt. Plinius 17, 21 *Duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis vocantur, vnde germinant.* Colum. 4, 32 *Tempus repaſtinandi & conſerendi eſt prius, quam oculi arundinum egerminent.* Idem 11, 2 *Sed & prima pampinatio recte inchoatur, dum prorepentes oculi digito decuti poſſint.* Dicebantur etiam *oculi* fiſſurae, quibus ſurculos peregrinae arboris inſerebant, vnde *inoculare.* Macrobius Comment. in ſomn. Scip. 1, 1 *Ad hunc porro iuſtitiae affectum pectoribus inoculandum nihil aeque patrocinatum vidit.* Vſurpant & aliquoties Plinius, Columella, Palladius. Eſt vero gemma idem quod *oculus.* Gloſſae: ὀφθαλμὸς ἀμπέλȣ, gemma. MEVRSIVS. Vitiata lectio altera; *gemma vel oculo ſeruato*, retinendum videtur. Meurſius in notis hunc locum multis rationibus ſic nobis inculcat: *gemma vel oculo ſerito*, qui Botanicis rebus nequaquam addictus, poſſe gemmis vel oculis ceu inulam & arundinem, oleam ſeri crediidiſſe videtur. At Cato praecepit oleae gemmas diligenter eſſe cuſtodiendas, ne in deponendo laederentur. Quare vel haec ſunt verba Catonis: *gemmas vel oculos ſeruato*, vel potius illa: *gemma vel oculo ſeruato.* PONTEDERA. *Gemma vel oculo ſeruato* etiam Harduinus ex hoc loco reſtituit Plinio; & alteram, *vel oculos ſerito* inſulſam appellat.

46, 1 SIMILLIMVM GENVS TERRAE) Theopraſtus hiſt. plant. 2, 7 Τὰ φυτὰ λαμβάνειν ὡς μάλιςα καὶ ἐξ ὁμόιας γῆς, ἐις ἣν μέλλεις φυτέυειν ἢ χέιρονος. SCHOETTG.

46, 2 DIGITVM SVPRA TERRAM) Hic Catonis locus male accipi ab omnibus agricolis poteſt, quoniam ſemina nimis deprimenda eſſe docet, quae non vno, ſed tribus quatuorue digitis debent minimum eminere; ſiquidem Columella magis ſupra terram extare vult, qui tres quatuorue gemmas non obruendas tradit, cum gemmae inter ſe longius quam quatuor digitis ſingulae diſtent. Verba Col. 3, 6 haec ſunt: *Hunc* (malleolum) *ex foecundiſſima matre legendum cenſemus omni tempore, quo vineae putantur, ac ſupra terram gemmis tribus vel quatuor extantibus diligenter obruendum.* Quare non ſine vitio haec in Catone ſcripta videntur; non enim tantum virum in re tam neceſſaria erraſſe exiſtimo. Quod Creſcentius 2, 20 confirmat, apud quem haec inuenio: *Item dicit* (Cato) *quod ſurculi non debent eminere, niſi quatuor digitis ſupra terram, & cacumina debent fimo bubulo obliniri.* Quapropter non *digitum*, ſed *quatuor digitos* ſcripſit Cato, & ita reſtituendum eſſe arbitror. PONTEDERA. Quo minus pedibus eam in ſententiam viri humaniſſimi, faciunt verba proxima, *ſignumque apud taleam apponito.* Quid enim opus eſt ſigno, ſi quatuor ipſa digitos eminet? Deinde de vineis loquitur Columella, Cato de olea. Viderit ipſe V. C. Alium enim hic iudicem non requiro.

46, 2 CREBROQVE SARRITO. SI VOLES) Vt ſemina cito proueniant, alia eodem modo ſunt ſerenda? quid ineptius? Alia itaque ratione haec membra ſunt interpungenda: *crebroque ſarrito, ſi voles cito ſemina creſcant. Ad eundem modum alia ſemina ſerito.* PONTEDERA. Mutauimus nimirum ex Viri Clariſſimi ſententia interpunctionem.

47, VITIA-

XLVII. [XLVIII.] Harvndinem[a] ſic ſerito. ternos[b] pedes oculos diſponito. Vitiarium eodem modo facito, ſeritoque. vbi vitis bima erit, reſecato[c]. vbi trima erit, eximito, ſi pecus paſcetur. vbi vitem ſerere voles[d], ter prius reſecato[e], quam ad arborem ponas. vbi V nodos[f] veteres habebit, tum ad arborem ponito. quotannis[g] porrinam inſerito[h], quotannis[i] habebis quod[l] eximas[m].

XLVIII. [XLIX.] Pomarivm ſeminarium ad eundem modum, atque[a] oleagineum[b] facito. Suum quidquid[c] genus talearum ſerito. Semen cupreſſi vbi ſeres, bipalio vortito. vere primo ſerito. porcas pedes quinos latas facito. eo ſtercus minutum ad-
dito, conſarito[d], glebaſque[e] comminuito. Porcam planam facito, paulum[f] concauam. 2
Tum ſemen ſerito crebrum[g] tanquam linum[h], eo terram cribro incernito, altam digitum
tranſuerſum. Eam terram tabula aut pedibus complanato, furcas circum offigito[i]. eo
perticas intendito. eo ſarmenta aut crates ficarias imponito, quae frigus defendant[l], &
ſolem. vti ſubtus homo ambulare poſſit, facito. crebro runcato[ll]. ſimul[m] herbae[n] ince-
perint naſci, eximito. Nam ſi herbam duram velles, cupreſſos ſimul euelles. Ad eun- 3
dem modum ſemen pirorum, malorum[o] ſerito, tegitoque. Nuces pineas[p] ad eundem
modum, niſi[q] tanquam alium[r] ſerito.

XLIX.

VARIETAS LECTIONIS.

[C XLVII.] a) *Arundinem a. V.* b) *in ternos pedes arundinum oculos I.I-G.* c) *reſicato Pol.* 1. *ſic reſecato Pol.* 2. d) *voles ter : prius B. R.* e) *reſicato W.P.* f) *nodo P.* g) *& quot annos habebit, tot eximas ac ſerito ſecus porinam W. quot annis* diu. *I. B. R. quod annis P.* h) *ibi ſerito a. V.* i) *quot annis* diuiſ. *I. B. R. quod annis Pol.* l) *quid a. V.* m) *exſimas Pol.* [C. XLVIII.] a) *adque Pol.* b) *oleaginum I. B. R.* c) *quidquit P.* 1. *quodque a. V.* d) *& conſerito I. B. R. & conſarrito I. I-G.* e) *glebisque communito I. B. R.* f) *paululum a. V.* g) *cribo P. cribro* omnes praeter *Po.* 2. h) *&* inſ. *a. V.* i) *affigito I. B. R. Ba-G.* l) *arceant I.I.-G* ll) *runcatoque I. B. R.* m) *ſimulac a. V.* n) *herbas ſi coeperint I. B. R.* o) *maiorum* ſine praec., *Pol.* p) *& ceteras arbores ſementarias* inſer. *Wrat.* q) *niſi* om. *I. I-G. niſi tanquam alium* deſunt *W.* r) *allium I. I-G. M. Po.* 2.

NOTAE VARIORVM.

47 Vitiarivm eod. modo) Hic caecutire me fateor, ita omnia de harundine ac de vite confuſa mihi videntur. Illa verba *ſi pecus paſcetur*, plane quid ſibi velint, non inuenio. Quaedam genera arundinis *ſuauiſſima in teneritate animalibus*, diſco ex Plinio 16, 36 ſ. 66.

47 Qvotannis porrinam inserito) Ne otioſum ſolum caro nimis conſtet agricolae, oſtendit Cato, cui praeterea rei in ſeminario vitigineo locus eſſe poſſit.

48, 2 Semen serito crebrvm) Ita emendaui, cum in omnibus libris eſſet *cribro*: cuius emendationis mihi autor ipſe Cato infra c. 151 vbi hoc idem praeceptum iisdem paene verbis tradidit, & Gellius 3, 14. Popma. Male V. C. *ſerito, cribro tanquam linum.* Lego: *ſerito crebro tanquam linum.* Nam linum non ſolum hodie noſtri ruſtici crebrum ſerunt, vt tenuius prodeat, maiorisque pretii ſit, ſed illi veteres etiam: Colum. 2, 10 *Nonnullis placet macro ſolo quam ſpiſſiſſimum ſemen eius committi, quo tenue linum proueniat.* Vide Palladium 3, 22 & 11, 2. Nec male emendauit eruditiſſimus Popma: *ſemen ſerito crebrum.* Mevrs. Hunc locum ita recenſet Gellius, vbi diſcrimen inter *dimidium & dimidiatum* docere vult, 3, 14 *Semen cupreſſi ſerito crebrum, ita vti linum ſeri ſolet. Eo cribro terram inſternito, dimidiatum digitum. Iam id bene tabula aut pedibus aut manibus complanato.* Vtri codices peiores & infideliores? illi Catonis, quibus Gellius vſus eſt? an Gelliani, quos habemus hodie? an denique qui nunc ſunt Catoniani? Laudauerit locum ex memoria Gellius, in eo certe falſum non puto, quod *dimidiatum digitum* ponit, vbi nos habemus *tranſuerſum.* Quod autem *inſternito* eſt apud Aulum pro *incernito*, illud librariis forte illius tribuendum eſt.

48, 2 Eam terram tabvla) Tabulis ſeu aſſeribus ad pedes alligatis, quemadmodum id in olitorum prope Lipſiam hortis fieri videmus. Schoettgenivs. Addi poteſt ex c. 151 *aut manibus* ſic: *eam terram aut tabula, aut manibus aut pedibuss complanato.* nam c. 151. haec extant: *id bene tabula aut manibus aut pedibus complanato.* Pont.

48, 2 Fvrcas circvm offigito) Plin. 17, 10 ſ. 14 *Cato ex furcis crates imponi iubet, altitudine hominis ad ſolem recipiendum* (f. intercipiendum) *atque integi culmo ad frigora arcenda.*

48, 2 Crates ficarias) quas ſatis deſcribit Colum. 12, 15, 1.

48, 3 Nisi tanqvam alivm) Cato in hoc libro ſaepius vtitur particula *niſi*, pro *ſed.* c. 79. *Eadem omnia facito, niſi alio modo fingito.* c. 81 *Niſi calicem pertuſum cauum habeat.* c. 83. *Ita,*

vti

XLIX. [L.] Vineam veterem ſi in alium locum transferre voles, duntaxat
brachium craſſam [a] licebit. Primum deputato, binas gemmas ne [b] amplius relinquito.
2 Ex radicibus [c] bene effodito, [uſque [d] radices perſequitor [e],] & caueto [ee] ne radices ſau-
cies. ita vti fuerit [f], ponito in ſcrobe, aut in ſulco, operitoque, & bene occulcato [g]. Eo-
demque modo vineam ſtatuito, alligato, flexatoque [h] vti fuerit, crebroque fodito.

L. [LI.] Prata primo vere ſtercorato [a] luna ſilenti [b]. Quae irrigua [c] non erunt [d],
vbi fauonius flare coeperit [e]. Cum prata defendes, depurgato [f], herbaſque malas [g] omneis
2 radicitus effodito. Vbi vineam deputaueris, aceruum lignorum virgarumque facito. Fi-
cos interputato, & in vinea ficos ſubradito [h] alte, ne eas vitis [i] ſcandat. Seminaria [l] facito,
& vetera [m] reſarcito. Hoc [n] facito antequam vineam fodere [o] incipias. Vbi daps profa-
nata comeſtaque [p] erit, verno arare incipito, & loca primum arato quae ſicciſſima erunt:
& quae craſſiſſima [q] & aquoſiſſima erunt, ea poſtremum arato, dum ne prius obdureſcant.

LI. [LII.] Propagatio pomorum, aliarum [a] arborum. Ab arbore abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito, extollitoque primorem partem, vti radicem ca-

piat

VARIETAS LECTIONIS.

[C.XLIX.] a) *craſſum I.B.R. Heru. it. Plin. Hard.* ſed *Elzeu. craſſam* b) *nec a.V.* c) *brachium* inſ. *Ba - G.* d) *eiusque Ba - G.* e) *perſequito I B.R.* totum hoc *vſque -- perſequitor* deeſt ap. *Plin.* ee) *caue radices ne ſaucies. Plin.* f) *fuerint I B.R.* g) *occultato I.B.R.* h) *flexato P. laxatoque I B.R. it* editt. quaedam Plin. ſed Hard. ex MSC. *flexato.* i) *fuerat a.V.* (C.L.] a) *ſtercerato P.* b) *ſilenti, quae a.V.* & Po.2. c) *inrigiua P.* d) *erunt. Vbi a.V.* e) *coeperit, tum a.V.* f) *depurgatoque I B.R. Ba-G.* g) *herbas I.B.R.* h) *ſuccidito a.V.* i) *vites ſcandant a.V.* l) *Seminariam P. Seminarium I.B.R. Ba - G.* m) *veteres vineas Ba - G.* n) *Haec P. Iunt.* o) *defodere I.B.R. Ba - G.* p) *commeſtaque I. B. R.* q) *craſſiſſima Heru.* (C. LI.) a) *aliarumque a. V.*

NOTAE VARIORVM.

vti ſpiram, niſi ſic fingito. Similiter Plautus Sticho: *Miror quid ſiet, niſi vt periculum fiat; viſam, quid velit.* Terentius Hecyra: *Quid egerint inter ſe nondum etiam ſcio, niſi ſane curae eſt, quorſum eventurum hoc ſiet.* Cicero lib. 13 Epiſt. *De re nihil poſſum iudicare, niſi illud mihi certe perſuadeo, te talem virum nihil temere feciſſe.* POPMA. Malim τὸ *niſi* eiicere cum V.C. MEVRS. Neque vim exceptiuam exuit hoc quidem loco ἡ *niſi*, vult enim *ad eundem modum* ſeri nuces &c.

49 Caput hoc totum habet Plin. 17, 22 ſ. 35 n. 21. Varietatem notamus ſupra.

49, 2 VSQVE RADICES PERSEQVITOR) Videntur haec interpretamentum eſſe eorum, quae praecedunt, omiſſa etiam a Plinio.

49, 2 VINEAM STATVITO) Plinius 17, 22 habet *ſtatuminato.* MEVRS. ſed Harduinus ex MSS. etiam Plinii *ſtatuito* : *ſtatuminato* Elzeu. 1635, 12.

50, 1 Principium capitis huius ſic interpungo ex V.C. *Prata primo vere ſtercorato, luna ſilenti, quae irrigua non erunt. Vbi Fauonius flare coeperit, tum prata defendes* &c. Sed & hic *luna ſitienti* ſcripſiſſe Catonem contenderim. Vide quae ad c. 29 & 40. MEVRS. Conueniunt fere, quae hic dicuntur cum c. 40, 1. vbi cum Plinio contulimus.

50, 1 CVM PRATA DEFENDES) *defendere prata* eſt ſaepire & claudere, ne pecus alienum introeat; quod primo vere fit; tunc enim ſaepimenta vel foſſata reparantur, lapides eiiciuntur, radices noxiae euelluntur. Varro 1, 29 *Radices, quae in ſumma terra ſunt, praecidi, prata purgari.* POPMA.

50, 2 VBI DAPS PROFANATA) *Profanare* h. l. eſt conſecrare, quemadmodum occurrit apud Varronem de lingua latina lib. 5 c. 7, Macrobium Saturn. 3, 8 & Auctorem de origine gentis Romanae c. 6. Eſt autem haec deſcriptio temporis verni, quo dapem quandam Ioui dapali fecerunt pro ſalute boum aliorumque iumentorum, vt infra apud noſtrum praecipitur c. 132, quo facto ſtatim ad arationem ſe accingebant, vid. c. 131. SCHOETTG. Proprie huc pertinent verba Varronis l. c. *profanatum, quod in ſacrario pollutum* - - & paulo poſt: *pollutum, quod a porriciendo eſt fictum - - vt cum profanum dicitur, id eſt proinde, vt ſit fani factum* &c. Vbi pateret, credo, vnicuique, *polluctum* legendum eſſe haud dubie, etiamſi hunc locum non ita laudaſſet Scaliger ad Feſtum, & idipſum monuiſſet in etymologico G. Voſſius. Vid. c. 131, & 132.

51, Explicamus, quae hic dicuntur, infra c. 133 vbi totidem verbis leguntur.

51 2,

piat: inde biennio poſt effodito, ſeritoque. Ficum, oleam, malum Punicum, cotoneum[b], aliaque mala omnia, laurum, myrtum, nuces Praeneſtinas, platanum[c]. Haec omnia a capite propagari eximiquè, ſerique eodem modo oportet.

LII. [LIII.] QVAE diligentius propagari voles, in aulas, aut in qualos pertuſos propagari oportet, & cum iis[a] in ſcrobem deferri oportet. In arboribus, vbi radices capiant, calicem[b] pertundito per fundum[c], aut qualum. ramum, quem radicem capere voles, traiicito[d]. Eum qualum, aut calicem terra impleto, calcatoque bene, in arborem relinquito. Vbi ita fuerit[e], ramum ſub qualo praecidito. Qualum incidito ex vna parte perpetuum[f]. Si vero calix erit, conquaſſato. cum eo qualo, aut calice in ſcrobem[g] ponito[h]. Eodem modo vitem facito, eam anno poſt praecidito[i], ſeritoque cum[l] qualo. Hoc modo quod[m] genus vis[n] propagabis.

LIII. [LIV.] FOENVM, vbi tempus erit, ſecato, cauetoque ne ſero ſeces. Prius quam ſemen maturum fiet, ſecato & quod optimum foenum erit, ſeorſum condito[a]. Per ver cum arabunt[b] antequam ocinum[c], des[d] quod edunt[e].

LIV.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *cotoniumI. B. R.* c) *platanumque Iuntt.* [C. LII.] a) *bis a. V.* b) *aut qualum* inſ. *I. I-G.* c) *fundum ramum* cet. deſ. *I. I-G.* d) *ſcarificato traiicitoque I. I-G.* e) *& radices egerit* inſ. *I. I-G.* f) *perpetuum* diu..*P. prope imum a. V.* praeter Iuntt. g) *ſcrobe I. B. R.* h) *monito P. poſito I. B. R.* i) *recidito a. V.* l) *eum Iuntt.* m) *quodque a. V.* n) *vitis I. B. R. volueris I. I-G.* [C. LIII.] a) Hic cap. 54. incipit in *I. I-G.* b) *arabitur a. V.* c) *ocimum Po. 2. ocymum naſcatur a. V.* d) *dies Iuntt.* e) *comedant Pol. 2. edant I. B. R. edant bubus pabulum. Id hoc I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

51, 2 LAVRVM, MYRTVM, NVCES PRAENESTINAS) Etſi contra Codicum autoritatem, auctius tamen ſcripſiſſe Catonem contenderim, hoc modo: *Laurum, prunum, myrtum, nuces Auellanas, & Praeneſtinas.* Plinius 17, 13 fidem facit, quam temere nolim ei abrogatam. ſic ſcribit: *Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos nuces Auellanas & Praeneſtinas.* Deinde ſcribo quoque: *malum Punicam, cotoneam*, non *Punicum, cotoneum.* MEVRS.

52, Etiam hoc caput totidem paene verbis recurrit c. 133.

52, 1 TRAIICITO) V. C. auctior voce, *ſcarificato traiicitoque.* Rectiſſime, nam *ſcarificare* eſt deſcindere, pertundere. Palladius 4, 10 *Truncus arboris, quo loco turget, ſcarificandus eſt, vt poſſit humor effluere.* Plinius 17, 27. Col. 6, 12 & 17 Eſt vero ὑποκοριστικὸν a *ſcariſo*: quemadmodum, a *fodo, fodico, fello, fellico.* Gloſſae: *Scariſo* χαράσσω, κατακνίζω. Item *ſcariſat:* κατασχίζει, κατακνίζει, καταχαράσσει. MEVRS.

52, 2 EX VNA PARTE PERPETVVM) Vt in nonnullis impreſſis, ita etiam in antiquis hic locus ita ſcriptus eſt, nota tamen ei mendi adpoſita. Alii, ex coniectura, vt puto, *prope imum* caſtigarunt. VICTORIVS. Cautionis gratia cum qualo vel calice in ſcrobe deponi vult ramum; ſed vt facultas ne deſit radices agendi, calicem quidem, qui operis figlini eſt, frangi iubet, qualum vero, qui ligneus eſt, incidi *ex vna parte perpetuum* h. e. ab vno extremo ad alterum.

52, 2 QVOD GENVS VIS) pro volueris vide notam proximam Victorianam.

53 PER VER CVM ARABVNT) Hunc locum ex antiquis libris ſumma cum fide reſtitui: in quo illud inuſitatum, quod *edunt* pro *edant* poſuit. Idem etiam bis fecit in capite, quo braſſicam Pythagoream laudat. Sed aliis etiam in locis, quemadmodum poſt indicabo, Quare id negligentia librarii commiſſum non putaui: ſed hanc fuiſſe loquendi conſuetudinem M. Catonis, priſci hominis, credidi, VICTOR. Hic bene V. C. initium c. 54 conſtituit; Legi vero & interpungi debet ex eodem codice: *per ver cum arabitur, antequam ocymum naſcatur, des quod edant bubus pabulum. Id hoc modo parari darique oportet.* Male in vulgatis editionibus diuulſa & truncata leguntur. MEVRSIVS. Haec lectio a Stephano, Gryphio, Commelino & Popma, (quae etiam in Vaticanis codicibus occurrit) recepta aliquid deſiderat, nempe *bubus?* Quod verbum ad ſequentis capitis initium reiectum fuit: *Bubus pabulum hoc modo parari denique oportet.* Alio modo in Aldi, Iuntae, Gymnici libris & etiam Ienſonianis & Bruſchianis (omnia enim fere ſimillima hi habent, ordine tamen, vt in illis, diſpoſita) ac etiam Meurſii adnotationibus

 locus

LIV. [LV.] Bvbvs pabulum hoc modo parari darique oportet. Vbi ſementim patraueris [a], glandem parari legique oportet [b], & in aquam coniici [c]. Inde ſemodios ſingulis bubus in dies dari [d] oportet, & [e] ſi non laborabunt, paſcantur, ſatius erit. aut modium vinaciorum quos in dolium condideris. Interdiu paſcito, noctu foeni pondo xxv. vni bo-
2 ui dato. Si foenum non erit, frondem iligneam & ederaceam [ee] dato. Paleas triticeas, & ordeaceas, acus [f] fabaginum, viciam [g], vel de lupino: item de caeteris frugibus omnia condito. Cum ſtramenta condes [h], quae herboſiſſima erunt, in tecto condito, & ſale ſpar-
3 gito. deinde ea pro foeno dato. Vbi verno dare coeperis, modium glandis aut vinaciorum [l] dato, aut modium lupini macerati, & foeni pondo xv. Vbi ocinum [m] tempeſtiuum erit, dato primum. Manibus carpito, id renaſcetur. quod falcula ſecueris, non re-
4 naſcetur. Vſque ocinum [m] dato, donec areſcat, ita [n] temperato, poſtea [p] viciam dato, poſtea panicum dato, ſecundum panicum frondem vlmeam dato. Si populneam habebis [q], admiſceto, vt vlmea [r] ſatis ſiet. Vbi vlmeam non habebis, querneam & ficulneam dato.
5 Nihil eſt quod magis expediat, quam boues bene curare. Boues niſi per hiemem, cum non arabunt, paſci non oportet. Nam viride cum edunt, ſemper id expectant. & fiſcellas habere oportet, ne herbam ſectentur cum arabunt.

LV. [LVI.] Ligna domino in tabulato condito, codicillos [a] oleagineos, radices in aceruo ſub dio [b] metas facito.

LVI.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LIV.] a) *prataueris P. peraueris Ie. paraueris B. R.* b) *conuenit a. V.* c) *conici Pol.* d) *dare Bon.* e) *aut modium - - - condideris. At ſi non lab. - - - erit. Interdiu &c. I. I-G.* ee) *ederaciam P. ederatiam I. B. R.* f) *viciam acus fabaginum I. I-G.* g) *vicia P.* h) *concedes Heru.* i) *ſuperſpargito a. V.* l) *vinaceorum P.* m) *ocymum a. V. ocimum Po. 2.* Sic alibi pluries & per hoc totum caput. n) *item temperate poſt I. B. R.* p) *poſt* etiam *I. I-G.* q) *habueris a. V.* r) *vlmeae I. B. R.* [C. LV.] a) *que* add. *I. I-G.* *oleagineos Reg.* b) *dionetas* coni. *P.*

NOTAE VARIORVM.

locus impreſſus eſt: omnia ſiquidem ad caput ſequens adpoſita ſunt, nonnullis adiectis, aliis immutatis. *Per ver cum arabitur, antequam ocymum naſcatur, des, quod edant, bubus pabulum; id hoc modo parari denique oportet.* Quae longius a vera Catonis ſententia abeſſe puto, quam quae apud Stephanum, Gryphium, Commelinum, Popmam leguntur; optimum enim foenum ab omnibus agricolis ad vernum tempus ſeruatur, idque bubus agros proſcindentibus, (qui proptera, quod *vere arentur, veruacta* dici ſolent) exhibetur. Nam quod ad farraginem ſeritur, adhuc acerbum eſt, vt perpuſillum. Recte igitur colonis praecepit Cato, optimum foenum per ver arantibus bubus eſſe dandum, ante ocymum, i. e. ante vernam farraginem. Hoc attigiſſe videtur Colum. 6, 3 hoc modo: *Martio & Aprili debet ad foeni pondus adiici, quia terra proſcinditur. Sat autem erit pondo quadragena ſingulis dari, ab Idibus tamen menſis Aprilis, vsque in Idus Iunias viride pabulum recte ſecatur.* Propter quod ſic videtur ſcripſiſſe Cato: *Quod optimum foenum erit, ſeorſim condito, per ver cum arabitur antequam ocymum, des quod edant bubus. Pabulum hoc modo denique parari oportet.* Quod poſtremum membrum ad c. 54. eſt reuocandum. Ponted.

54, 1 Vbi sementim patraveris) Editio vetus: *paraueris.* Inepte. *Patrare* apud antiquos honeſte dicebatur pro peragere, ad exitum perducere, conſummare; vt *patrare ſementim* Cato hic, *patrare bellum*, Salluſtius in Iugurtha; & *pater patratus* dictus qui ad *patrandum* h. e. peragendum iuramentum, vbi de foederibus conuenerat, mittebatur. Vide Quintilianum. Popma. Ita omnino legendum, contra ac vult Meurſius, qui *paraueris* praefert, haud dubie, quod putaret de eo tempore hic ſermonem eſſe, quo grauior labor bubus eſt ſuſtinendus. Sed aliud eſt tempus legendae glandis, aliud dandi eam bubus. Legitur glans adulto iam autumno, poſt patratam ſementim.

54, 1 Inde semodios) Valde haec confuſa, quae reſtituo priſtino nitori ex vetere codice, *Inde ſemodios ſingulos bubus in dies dari oportet, aut modium vinaciorum, quos in dolium condideris. Aut ſi non laborabunt, paſcantur, ſatius erit. Interdiu paſcito* &c. Mevrsivs. Haud dubie commodior eſt lectio I. I-G., & iure praelata a Meurſio, niſi idonea cauſa eſſet, a Victoriana lectione quam minimum recedendi.

54, 5 Fiscellas habere oportet) *fiſcella* notat h. l. corbem ex iunco, quo boum ora capiſtrantur, ne inter arandum herbam ſectentur. Occurrit apud Plinium 18, 19. *ſi inter*

arbores

LVI. [LVII.] Familiae cibaria qui [a] opus facient per hiemem, tritici modios IIII [b]. per aeſtatem modios IIII. S. vilico [c], vilicae epiſtatae, opilioni modios III. Compeditis per hiemem panis P. IIII. Vbi vineam fodere coeperint, panis P. V. vſqueadeo dum ficus [d] eſſe coeperint, deinde ad P. [e] IIII. redito.

LVII. [LVIII.] Vinum familiae. Vbi vindemia facta erit, loram bibant [a] menſes III.
Menſe quarto heminas [b] in [c] dies, id [d] eſt, in menſe congios II [e]. S. Menſe quinto, ſexto,
ſeptimo [f], octauo, in dies ſextarios [g], id eſt, in menſe congios quinque. nono, decimo, vn-
decimo [h], in dies heminas ternas: id eſt amphoram [i]. Hoc amplius Saturnalibus, & Com- 2
pitalibus in ſingulos homines [l] congios. Summa vini in homines ſingulos inter [m] annum:
cum [n] compeditis vti quicquid operis facient pro portione addito: eos non eſt nimium in
annos ſingulos vini quadrantalia [o] x. ebibere.

LVIII. [LIX.] Pulmentarium familiae, oleae caducae quam plurimum condito.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LVI.] a) *vbi I. I-G.* b) *IIII. per aeſtatem modios* deſunt *I. B. R.* c) *villico, villicae a. V.* d) *ficos P.* e) *panes a. V.* [C. LVII.] a) *bibat I. B. R.* b) *heminam I. I-G.* c) *in dies* abeſt *I. B. R.* d) *i. I. B. R.* vnde ortum I. *I. I-G* e) *tres. Menſe a. V.* f) *&* inſ. *I. I-G* g) *ſextarium I. in &c. I. I-G.* h) *& duodecimo* inſ. *I. I-G.* i) *in menſe* inſ. *I. I-G.* l) *congios pro homine I. B. R.* m) *intra a. V.* n) *quadrantalia VIII. compeditis autem vt quicquid I. I-G.* o) *IIII. X. I. B. R.* pro *IIII.* in *Pol.* eſt q & ad marginem *al. quadrantalia.*

NOTAE VARIORVM.

arbores vitesque aretur, fiſcellis capiſtrari. (boues oportet) *ne germinum tenera praecerpant.* Alias de tritura hoc notiſſimum eſt, vt in Antiquitatibus Triturae prolixius expoſuimus. SCHOETTG. Editus poſtea libellus elegans & vtiliſſimus ad eam partem antiquitatis cognoſcendam Traiecti ad Rhen. CIↃIↃCCXXVII. 8. De obturato triturantium boum ore §. 14 p. 38 ſq.

57 Cum totum hoc caput illuſtrauerit Marſilius Cagnatus Var. Obſ. 4, 16, illius locum integrum Catoni ſubiicere viſum eſt.

57, 1 LORAM BIBANT) Plin. 14, 10 ſ. 12 *Non poſſunt iure dici vina, quae Graeci deuteria appellant. Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: ſed tamen inter vina operaria numerantur.* Genera eius deinde enarrat tria.

57, 1 IN MENSE CONGIOS II. S.) Hinc igitur inter alia efficitur modus congii vel certe relatio inter ipſum & heminam. Triginta heminae efficiunt congios duos ſemis, igitur XII. heminae implebunt congium. Eadem ratione ex iis, quae ſequuntur, conficitur, *ſextarium* dici ratione congii, cuius nimirum ſexta pars eſt, *heminam* autem appellatam *dimidiam* ſextarii partem. De amphora non exquiſite loquitur Cato, ſed ὡς ἐν πλάτει. Aliunde enim notum, in amphora non XC. tantum heminas ineſſe, ſed XCVI.

57, 2 SATVRNALIBVS ET COMPITALIBVS) *Saturnalia* erant feſta ſeruorum & familiae ruſticae, quae per tres dies celebrabantur menſe Decembri XVI. Cal. - - *Compitalia* feſta ruri agebantur in compitis, in honorem Deum Larium, quotannisque is dies concipiebatur, vt Macrobius & alii docent. Ideo Cato iſtis diebus feſtis familiae dat vini congios, in ſingulos homines. POPMA.

57, 2 SVMMA VINI) Locum hunc mutilum, & valde deprauatum ſic reſtituo ex V. C. *Summa vini in homines ſingulos intra annum quadrantalia octo. Compeditis autem vti quicquid* &c. MEVRSIVS. Si aequalis eſſet librorum, qui hic diſſentiunt, auctoritas, ita hunc locum conſtituerem. *Summa vini i. h. ſ. inter annum* Q. VIII. (Hae notae peperiſſe potuerunt illud *cum* Victorianum) *Compeditis vti - - addito*: *Eos* (durioris conditionis homines & parcius habitos) *non eſt nimium in a. ſ. vini quadrantalia ebibere*: intellige ſingula. Cum autem numerus deeſſe alicui videretur, & ſummam, quam vocant, ſummarum hic poſtulari, adiecit ex ingenio illud X: quo proinde ſolo abiecto commoda videtur lectio I. I-G. Sed videnda etiam Cagnati interpretatio, Catone illo horridiuſculo non indigna.

57, 2 INTER ANNVM) Non admittit hanc phraſin Latinitas. Corrigo: *intera annum.* vltima iſta literula propter ſimilem primam vocis ſequentis abſorpta eſt. Dicebant autem veteres. *Intera* pro *intra*, & *ſupera* pro *ſupra.* Lex Numae: SEI. HOMINEM. FOLMINIS. OCCESIT. IM. SOPERA. GENVA. NEI. TOLITO. Lucretius lib. I MEVRS. Recta locutio & veteribus vſitata. Plaut. Truculento. *Inter hos dies quidem hercle iam actum aliquid oportuit.* Titinnius: *quae inter decem annos nequiſti vnam togam detexere.* POPMA. Confer Marſilii Cagnati locum, ſub finem Catonis adiectum.

to. Poſtea oleas tempeſtiuas, vnde minimum olei fieri poterit, eas condito, parcito [a], vti quam diutiſſime durent. vbi oleae comeſae [b] erunt, halecem [c] & acetum dato. Oleum dato in menſes vnicuique ſextarium I. Salis vnicuique in anno modium ſatis eſt.

LIX. [LX.] VESTIMENTA [a] familiae tunicam P. III. S. ſaga alternis annis. Quoties [b] cuique tunicam aut ſagum [c] dabis, prius veterem accipito, vnde centones fiant. Sculponeas [d] bonas alternis annis dare oportet.

LX. [LXI.] BVBVS cibaria annua [a] in iuga ſingula lupini modios CXX. aut glandis modios CCXL. foeni pondo, IↃXXↃ [b] ocini [c]. fabae modios XX. viciae modios XXX. Praeterea granatui [d] videto vti ſatis viciae ſeras. Pabulum cum ſeres, multas ſationes facito.

LXI. [LXII.] QVID eſt agrum bene colere [a]? bene arare. Quid ſecundum? Arare. tertio [b], Stercorare. Qui oletum ſaepiſſime & altiſſime [c] miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. ſi male arabit, radices ſurſum [d] adibunt [e], craſſiores fient, & in radices vires oleae abibunt. (Agrum frumentarium cum ares [f], bene & tempeſtiue [g] ares, ſulco vario ne ares)
2 Caetera cultura eſt multum ſerere, & diligenter eximere ſemina, & per tempus radices quampluri-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LVIII.] a) *& partito a. V.* b) *commeſae I. B. R.* c) *hallecem Pol.* [C. LIX.] a) *alias quadrantalia P.* b) *quotienscunque I. B. R.* c) *ſagam a. V.* d) Varro Triptolemum *ſculponeatum* dixit in Serrano: vt apud Nonium in vocabulo: *Rurant P.* [C. LX.] a) *ſingula* inſ. *I. B. R.* b) *LXXI. ocymi a. V.* c) *tantundem*, add. *I. I-G.* punctum abeſt *I. B. R.* d) *generatim I B. R. Ba. H. A. peneratim Gr. Gy.* deeſt plane *Iuntt.* [C. LXI.] a) *Primum* inſ. *I. I-G.* b) *Quid tertium? I. I-G.* c) *altiſſimas radices* reliquis om. *I. B. R.* nec ab. *Pol.* d) *ſuſum P.* e) *abibunt a V.* f) *aras a. V.* g) *tempeſtiuo Pol.*

NOTAE VARIORVM.

58 HALECEM ET ACETVM) *Halex* foeminino genere ſignificat ſalſamentum piſcoſum, a ſuo liquamine nondum purgatum: quo ruſtici & pauperes pro pulmentario vtebantur, ſicut & muria. Plinius 9, 17 *E iecore eorum halecem excogitare prouocauit.* Idem 31, 8 *Vitium huius eſt halex, imperfecta nec colata faex.* Martialis: *Capparin & putri caepas halece natantes.* POPMA.

59 SCVLPONEAS BONAS) Auſimne? *binas.* Certe apud Apuleium idem mendi reſidet Mileſ. 2 in iſtis verbis: *Grabatulum meum aſſiſtit menſula coenae totius honeſtas reliquias tolerans: & calices boni, iam infuſo latice ſemipleni, ſolam temperiem ſuſtinentes.* Corrigo: *& calices bini.* An, quod magis placet, transpoſitis leuiter litteris? *Sculponeas nouas.* An *bonas* κατ' ἐξοχὴν *nouas* intelligi voluit? Atque hoc pacto eludetur noſter conatus, quod facile patior. MEVRSIVS. *Sculponeae* ſunt ruſticorum & ſeruorum calceamenta, clauis ferreis confixa Vnde *Sculponeatus*, indutus ſculponeis. Plaut. Caſina, *Qui quaeſo potius quam ſculponeas.* Varro Serrano, *Adſpicio Triptolemum ſculponeatum.* POPMA. Omnes hoſce Meurſii conatus irritos eſſe cenſet Io. Frid. Nilant ad Balduinum de calceo c. 17. p. 153. qui *bonas* explicat ex ligno firmo, non molli vel putrido. Adde Potgieſerum de ſtatu ſeruorum apud Germ. 1, 4, 2. SCHOETTGENIVS.

60 GRANATVI VIDETO) *Granatui ſeritur*, quod non ſeritur, vt viride pabulum iumentorum ſubſecetur, ſed vt ad granum perueniat & frugem. TVRN. 6, 23. Praeceſſit ſane de viciae modiis: itaque forte praeſtiterit legere *propterea*, vbi editur *praeterea.*

60 MVLTAS SATIONES) Diverſis temporibus, vt ſuppeditet ſemper viride ac tenerum.

61, 1 QVID EST AGRVM BENE COLERE? BENE ARARE) Poſtremas duas dictiones eiicio, & ſcribo: *Quid eſt primum? agrum bene colere.* Audi Plinium 18, 19 *In arando magnopere ſeruandum eſt Catonis oraculum. Quid eſt primum? agrum bene colere. Quid ſecundum? bene arare* &c. MEVRS.

61, 1 QVI OLETVM SAEPISSIME) Haec eſt vetus lectio. In excuſis plura verba leguntur, quae M. Catonis ſint, an recentiorum hominum, qui locum hunc ſupplere voluerint, affirmare non poſſim: nam ſuperior ſententia valde a Plinio laudatur, atque oraculum appellatur. In Plinii diuerſis codicibus non vno modo legitur. Nos, vt in optimis exemplaribus illam inuenimus, ita illam ſcripſimus. VICTORIVS. Quam veterem lectionem vocat Victorius, & diuerſam eſſe ab excuſis notat, eam, vt ſupra notatum eſt, habent etiam editiones primae.

61, 1 AGRVM FRVMENTARIVM) Incluſimus quaedam vncis, vt non ſuo loco poſita, ſiue ab ipſo Catone, ſeu quis alius oracula eius parum prouide conſuit. Apertum enim eſt, eum & ante haec verba, & poſt illa, de oleti cultura agere.

61, 1 SVLCO VARIO NE ARES) Etiam hoc

plurimas [h] cum terra ferre. vbi radices bene operueris, calcare [hh] bene, ne aqua noceat [i]. Siquis quaerat [l], quod tempus oleae ſerendae ſiet, agro ſiccọ per ſementim, agro laeto per ver.

LXII. [LXIII.] Qᴠᴏᴛ [a] iuga boum [b], mulorum, aſinorum habebis, totidem ploſtra eſſe oportet.

LXIII. [LXIV.] Fᴠɴᴇᴍ torculum eſſe oportet extentum P. LV. Funem loreum in ploſtrum [a] P. LX. lorea [aa] retinacula longa P. XXVI. ſubiugia [b] in ploſtrum P. XVIII. [c] funiculum P. XV. in aratrum [d] ſubiugia [e] lorum P. XVI. funiculum P. VIII.

LXIV. [LXV.] Oʟᴇᴀ vbi matura erit, quam primum cogi oportet, quam minimum in terra & in tabulato eſſe oportet. In terra & in tabulato puteſcit [a]. Leguli volunt, vti olea caduca quamplurima ſit, quo plus legatur. Factores, vt in tabulato diu ſit, vt fracida ſit, quo [b] facilius [c] efficiant. Nolito [d] credere oleum in tabulato poſſe creſcere. Quam 2
citiſſime conficies, tam maxime expedies, & totidem modiis [e] collectae plus olei efficient [f], & melius. Olea quae diu fuerit in terra, aut in tabulato, inde olei minus fiet & deterius. Oleum ſi poteris, bis in die depleto. Nam oleum quam diutiſſime in amurca & in fracibus erit [g], tam deterrimum erit.

LXV. (LXVI.) Oʟᴇᴠᴍ viride ſic facito: Oleam quam primum ex [a] terra tollito. Si

VARIETAS LECTIONIS.

h) *euellere, ſemina occultare bene, ne &c. W.* hh) *calcare a. V.* i) *neu aues tollant* inſ. *W.* l) *quaeret P.* [C. LXII.] a) *Quod P.* b) *bouerum P.* [C. LXIII.] a) *plauſtrum P.* aa) *lora I. B. R.* b) *ſub iuga* diuiſ. *I. B. R.* c) *XIX. Iuntt.* d) *aratum P.* e) *ſub iuga* diuiſ. *I. B. R.* [C. LXIV.] a) *putreſcit a. V.* b) *qua P.* c) *oleum* inſ. *I. I-G.* d) *Nolite I. B. R.* e) *modis P.* f) *efficiet P.* g) *fuerit I. I-G.* [C. LXV.] a) *extra* coniunct. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

hoc oraculum laudat Plin. 18, 9 ſ. 49; explicat autem Colum. 2, 4, 5.

62 Qᴠᴏᴛ ɪᴠɢᴀ ʙᴏᴠᴍ) In manuſcriptis, quos vidi, *Bouerum.* In optimo exemplari mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt. Opinor accuratum librarium ſuſpectam hanc vocem habuiſſe, quae propter vetuſtatem peritos etiam viros decipere potuit: nam ita ſcribi debere, & ita priſcos illos Romanos locutos eſſe teſtatur M. Varro, cuius e libro VII de lingua latina haec ſunt verba: *Alios dicere boum greges, alios bouerum* Vɪᴄᴛᴏʀɪᴠs. In duobus veteribus libris ſcriptum eſt: *bouerum.* Marcus Varro de L. L. libro 7 *Neque oportebat conſuetudinem notare: alios dicere boum greges: alios bouerum.* Lucilius. *Quapropter deliro, & cupide officio fungor bouerum.* Vʀsɪɴᴠs, *Bouerum* etiam praefert Tᴠʀɴ. 6, 23. Locus Varronis eſt p. 98, 30 Durdr.

62 Mᴠʟᴏʀᴠᴍ) Mulos etiam plauſtris aptatos fuiſſe ex hoc & alio Homeri loco oſtendit Schefferus de re vehicularia 2, 9. De Aſinis iam ſupra dictum eſt. Sᴄʜᴏᴇᴛᴛɢᴇɴɪᴠs. Caeterum hanc legem ipſe obſeruat v. g. 10, 2.

63 Repetuntur haec 135, 4.

63 Sᴠʙɪᴠɢɪᴀ ʟᴏʀᴠᴍ) *Lora* mauult Tᴠʀɴ. 6, 23. Poſterior vox an redundat, an eſt genitiuus caſus & periphraſis, pro ſubiugiis loreis, vt horror ſaxi, glacies aeris & ſimilia? Sunt autem ſubiugia lora, quibus colla iumentorum ad iuga alligantur. Vitruuius lib. 10. *Eadem ratione iumenta, cum iuga eorum ſubiugiorum loris per medium temperantur, aequaliter trahunt onera* Pᴏᴘᴍᴀ. Schefferus de re vehic. 1, 11 p. 120. legi malit *lorum* P. XII, vbi & *ſubiugia* Catonis idem eſſe putat, quod Graecum ζεύγλη Gl. *ſubiuga.*

64 Quae hoc itemque 65 & 66 capitibus habet Cato, ea pleraque inde repetit Plin. 15, 6 ſ. 6. Commentarii vicem praeſtare poteſt Colum. 12, 50.

64, 2 Tᴏᴛɪᴅᴇᴍ ᴍᴏᴅɪɪs ᴄᴏʟʟᴇᴄᴛᴀᴇ) Intelligo, quot diebus citius colligentur, totidem modiis plus efficient.

65, 1 Oʟᴇᴠᴍ ᴠɪʀɪᴅᴇ) eſt, quod conficitur ex oliua nondum inchoatae maturitatis, vti loquitur Plinius 15, 1; Graece ὀμφάκινον, ἀπὸ τῦ ὄμφακος, quod eſt viridis, immatura & acerba oliua. Meminerunt Plinius 12, 27. Coelius Aurelianus Acut. 1, 68. ſapore praeſtantiſſimum iudicat Plin. l. c. Adde Reineſium Var. Lectionum 3, 12 p. 540. Sᴄʜᴏᴇᴛᴛɢ.

Si inquinata erit[b], lauito, a foliis & ſtercore purgato. Poſtridie aut poſt diem tertium, quam lecta erit, facito[c]. Oleam[cc] vbi nigra erit, ſtringito. Quam acerbiſſima[d] olea[dd]
2 oleum facies, tam oleum optimum erit. domino de matura olea oleum fieri maxime expediet. Si gelicidia[e] erunt, cum oleam coges, triduum, aut[f] quatriduum poſt oleum facito. Eam oleam, ſi voles, ſale inſpergito[g]. Quam calidiſſimum torcularium & cellam habeto.

LXVI. (LXVII.) Cuſtodis[a] & capulatoris officia. ſeruet diligenter cellam & torcularium[b]. Caueat quam minimum in torcularium & in cellam introeatur. Quam mundiſſime puriſſimeque fiat, vaſe aheneo, neque nucleis ad oleum ne vtatur. nam ſi vtetur, oleum male ſapiet. Cortinam plumbeam in lacum ponito, quo oleum fluat. vbi factores vectibus prement[f], continuo capulator concha oleum, quam diligentiſſime poterit, tollat, nec[g] ceſſet.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *eſt I. B. R.* c) *facito oleam. Vbi Ienſ. facito oleum B. R.* cc) *Olea P.* d) *aceruiſſima P.* dd) *erit &* inſer. *I. B. R.* e) *gelicida I. B. R.* f) *atque I. B. R.* g) *ſpargito I. B. R.* [C. LXVI.] a) *Cuſtodis & capulatoris officia.* Lemma ſunt *poſt Vict.* b) *tabularium I. B. R.* c) *Cabet P.* d) *Quammundiſſimo puriſſimoque a. V.* e) *vaſe a. V.* f) *premerint a. V.* g) *ne P.*

NOTAE VARIORVM.

65,1 A FOLIIS ET STERCORE) Corrigo: *A foriis*, Quid ſint *foriae*, docui Critici Arnobiani 7, 9. MEVRSIVS. Apage, bone vir! *forias* tuas. (neque enim l. c. oſtendit aliud eſſe *forias*, quam a quibus dicuntur *forioli.*) *Folia* facile corraduntur cum oliua, ab his purganda eſt & reliquo ſtercore, ne prelo ſubiiciantur.

65, 1 QVAM ACERBISSIMA OLEA) Vetus locutio, qua Cato ita frequenter vſus, vt longum eſſet omnia loca hic congerere. Extat & apud Salluſtium. *Quam quisque peſſume facit, tam maxume tutus eſt.* Et Terentium Heautontim. *Quam in minuma ſpe ſitus erit, tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.* Item Varronem lib. 1 de re ruſtica: *Quam pauciſſimos reliquerint, tam optime in alendo fiunt.* Vide Seruium in lib. 7 Aeneid. POPMA. Optimum, inquit, & praeſtantiſſimum oleum quoad ſaporem, quod ex immatura colligitur oliua. At vero domino hoc non expedit, quia paucum iſtud eſt, a copia domino maximus prouentus & reditus. Ergo quanquam ſapore deterius oleum illud, quod ex matura oliua exprimitur; ideo tamen laudabile, quod inde domino plus accedet emolumenti, ditiorque fiat colonus. Haec Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 4, 3 p. 313 SCHOETTG.

65, 2 QVAM CALIDISSIMVM) Nam, vt ait Plin. 15, 3 *olei cauſa eſt calor, quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quaeritur.* h. e. ſemper ignis accendendus, vt oleum eo melius paretur, conficiatur & conſeruetur, cum contra Columella teſte 1, 6, 18 liquor oliuae frigoribus magis conſtringatur, ac deinde fraceſcat. IDEM.

66, 1 Caput hoc ἀκέφαλον reddiderunt nobis iſti epigrapharum concinnatores ineptiſſimi, qui vt aliquam etiam hic epigrapham facerent, Catonem truncare neceſſe habuerunt. Nam iſta, *cuſtodis & capulatoris officia*, quae hodie ἐπιγραφῆς locum obtinent, ipſiſſima ſunt Autoris noſtri verba, vt luculente teſtatur optimus ille meus codex. Narrabo fucum. Cum more ſuo aſinus ille, quisquis fuit, vellet titulum capiti praefigere, nec capulatoris nomen per imperitiam alio vocabulo exprimere poſſet, Catonis verba ſumſit, parum intereſſe ratus, ſiue in frontiſpicio illa, ſiue in ipſo capite legerentur. Non feciſſet profecto, ſi cerebrum habuiſſet. Dicebantur vero *capulatores*, qui oleum deplebant. Cato noſter hoc ipſo capite: *Continuo capulator concha oleum, quam diligentiſſime poterit, tollat, nec ceſſet.* Item capite ſequenti: *Oleum frequenter capulet.* Colum 12, 52 *Protinus capulator depleat, & in fictilia labra huic vſui praeparata defundat.* Hinc *decapulare* apud Plin. 15, 6. MEVRS. De Victoriana, & quae eam ſecutae ſunt, editionibus intelligendae ſunt irae Meurſii, Praeter Popmae 2. Nos rem ita apertam putabamus, vt revocare antiquam rationem non dubitaremus.

66, 1 QVAM MINIMVM -- INTROEATVR) Caloris facilius ſeruandi gratia. Plin l. c. *Feruentibus omnia ea fieri, clauſisque torcularibus, & quam minime ventilatis: ideo nec ligna ibi caedi oportere.*

66, 1 VASE AHENEO) Locum hunc in vulgatis libris corruptum ab interpunctione reſtitui ex Plinio 15, 1 Sic enim ibi eſt: *In conchas & plumbeas cortinas: aere vitiari.* Colum. 12, 20, 1 *Ipſa autem vaſa, quibus ſapa aut defrutum coquitur, plumbea potius, quam aenea eſſe debent. Nam in coctura aeruginem remittunt aenea, & medicaminis ſaporem vitiant.* POPMA.

66, 1 NEQVE NVCLEIS) Hoc vult, cauendum eſſe, ne fractorum nucleorum liquor admiſceatur oleo; quod quidem molis facillime caueri poſſe oſtendit Colum. 12, 50, 6. Caeterum nucleorum vſum Plinius docet l. c. *E nucleis ipſarum ignis aptiſſimus.*

66, 1 VECTIBVS PREMENT) Bene V. C.

ceſſet. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito. inde in alterum 2 dolium indito. de iis [h] labris fraces, amurcamque ſemper ſubtrahito. Cum oleum ſuſtuleris de cortina, amurcam dehorito [i].

LXVII. [LXVIII.] [a] Qvi in torculario erunt [b], vaſa pura habeant [c], curentque vti olea bene perficiatur [d], beneque ſiccetur [e]. Ligna in torculario ne caedant [f]. Oleum frequenter capiant [g]. Factoribus det in ſingulos [h] factus, olei ſextarios, & in lucernam [i] quod opus ſiet. Fraces quotidie [l] reiiciat [ll]. amurcam commutet vſque adeo, donec in 2 lacum [m], qui in cella eſt, poſtremum peruenerit. fiſcinas ſpongia effingat. Quotidie oleo lacum [m] commutet, donec in dolium peruenerit [n]. In torculario & in cella [o] caueat diligenter, ne quid [p] olei ſurripiatur.

LXVIII. [LXIX.] Vbi vindemia & oleitas [a] facta erit [b], prela extollito, funes torculos, medipontos [c], ſubductarios [d] in carnario, aut in prelo ſuſpendito. orbes, fibulas, vectes, ſcutulas [e], fiſcinas, corbulas, quala, ſcalas, patibula omnia, queis vſus erit, in ſuo quidque [f] loco reponito.

LXIX.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *his I. B. R.* i) *dehaurito a. V.* praeter Iuntt. [C. LXVII.] a) *Item cuſtodis officia, quae in torcularia a. V. item cuſtodis officia* etiam *Po.* 2. praeponit. b) *erunt. Vaſa I. B. R.* c) *habeat curetque I. I-G.* d) *perficiantur I. B. R.* e) *ſiccentur I. B. R.* f) *cedant P. cadant I. B. R. caedat I. I-G.* g) *capulet I. I-G.* h) *ſingulos* omitt. *I. B. R.* i) *lucerna P.* l) *cotidie P.* ll) *reiciat P. eiiciat a. V.* m) *locum I. B. R.* n) *peruenerit in I. B. R.* o) *cella. Caueat I. B. R.* p) *neque P.* [C. LXVIII.] a) *oletas I. B. R.* b) *fuerit P.* c) *melipontos I. B. R.* d) *aut* interſ. *a. V.* e) *tellas Pol.* 2. f) *quodque a. V.* praeter. *Iu.*

NOTAE VARIORVM.

V. C. *premerint.* Archaiſmus eſt Catone digniſſimus: nam veteribus flexiones eiusmodi praeteritorum a praeſentibus crebrae ſunt. Ennius apud Macrobium: *Conſiſtere amnes perennes, arbores vento vacant.* Cornelius Tacitus Hiſtor. lib. 1. *Mox atteritis opibus lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Claudii iracundia.* Ita ex Vaticano recte legendum ibi monuit Vir Clariſſimus Iuſtus Lipſius. Plautus, Salluſtius, Tibullus ſimilibus flexionibus vſi. Mevrs. vid. Ind. in *Praeterita.*

66, 2 Inde in alterum dolium) Si quis legat Col. 13, 50, 11 vbi is per triginta labra transfundi oleum, ante quam in dolia veniat, praecipit, in mentem ei venire poteſt, deeſſe aliquid Catonis verbis. Quin ipſe Cato 67, 2 lacus plures agnoſcit ſubinde commutandos, donec in dolium perueniat oleum.

67, 1 Qvi in torculario) Etiam hoc caput mutilum. Augeo & emendo: *Item cuſtodis officia, quae in torculario erunt vaſa &c* Ita recte V. C. ſimilem hic induſtriam ſuam oſtendit ille, quisquis fuit, quem dicere nolo. Mevrs. Hic quidem non viſum eſt neceſſarium, deſerere Victorium. Nihil enim impedit, quo minus ita ſcripſerit Cato.

67, 1 Ligna - ne caedant) Rationem adfert Plinius l. c. vt quam minime ventilentur torcularia. Itaque etiam Colum. 12, 50, 8 *lignorum copiam multo ante adportari vult,* & Plinius *nucleos* ipſos oliuarum ad ignem adhiberi.

67, 1 Freqventer capiant) Non auſim damnare verbum, ex quo & *capula* & *capulare* ortum eſt. Et ſane *capiunt* oleum i. e. nouis ſubinde vaſis labriſue excipiunt, faecibus in eo relictis, vnde depletur. Vid. ad Col. 6, 2, 4.

67, 2 Amvrcam commvtet) h. e. commutandis labris ſeparet ab oleo.

67, 2 Fiscinas spongia effingat) Valet *tergeat*, vt apud Cic. pro Sextio *ſanguinem ſpongiis effingi* legit Seruius, vbi mendoſe hodie *effundi* ſcribitur. Tvrn. 6, 23 Locus eſt c. 35, vbi recepit *effingi* Gruterus auctoritatibus luculentis. add. Burm. ad illud Ouidii Her. 20, 134 *Effingoque manus, inſideoque toro.* Rem ipſam diligenter etiam inculcat Columella l. c.

68 Medipontos) Hic in optimo exemplari, *Melipontos*, quemadmodum antea, vbi docuit, in torcularium quae opus ſint. Victor. Fruter. Veriſimil. 2, 21 vtrumque recte dici putat, vt *medicae gallinae* ſunt, quae alias *melicae*, *lacrymae*, *dacrymae*.

68 Vectes, scvtvlas) *ſucculas* legendum, quod in torculari locum iis etiam alias aſſignat Cato. Tvrn. 6, 23 Omnino legendum, vt Turnebo placuit *ſucculas*: quarum notiſſimus vſus in torculari ad premendum, cum traiectis vectibus verſan-

LXIX. [LXX.] Dolia olearia noua ſic imbuito. Amurca impleto dies VII. Facito vt amurcam quotidie [a] ſuppleas. Poſtea amurcam eximito & arfacito [b]. vbi arebit,
2 cummim [c] pridie in aquam [d] infundito. ea poſtridie diluito [e]. Poſtea dolium calfacito [f]. Minus quam ſi picare velis tepeat, ſatis eſt. Lenibus [g] lignis facito caleſcat. vbi temperate tepebit [h], tum cummim [i] indito, poſtea linito. Si recte liueris [l], in dolium quinquagenarium cummim P. IIII. ſatis erit.

LXX. [LXXI.] Bvbvs [a] medicamentum. Si morbum metues, ſanis dato ſalis micas III. folia laurea III. porri fibras III. vlpici ſpicas III. alii [b] ſpicas III. thuris [c] grana

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LXIX.] a) *cuotidie Pol.* b) *arefacito a. V.* c) *cuminum a. V.* d) *aqua a. V.* praeter Iuntt. e) *deluito P.* f) *calefacito a. V.* praeter *I. I.* g) *Leuibus a. V.* h) *tepedit B. tepetit R.* i) *cummini P. cuminum a. V.* l) *leueris P. laueris I. B. R.* m) *cummini P. cumini a. V.* [C. LXX.] a) *Bubus ſi* omitt. *medicam. I. I-G. Bubus medicamentum* Lemma eſt *I. B. R. it. Vict.* b) *allii I. I. I-G.* c) *turis Pol.*

NOTAE VARIORVM.

verſantur & circa eas obuoluuntur funes ductarii, qui in medio annectantur paxillo, cui nomen *porculus*. vid. c. 12 Mox, *Patibula* ſunt fuſtes validiores, quibus muniuntur oſtia, & vaſa, vel portantur, corbulae, dolia. Popma.

69, 1 Arfacito) V. C. *Arefacito.* Sed idem eſt, vt *calefacere*, *calfacere*, Mevrsivs.

69, 1 Cvmmim pridie in aqvam) Haec eſt antiqua & vera lectio, cum excuſi omnes libri antea mendoſe *cuminum* haberent, & hic, & duobus aliis huius capitis locis. Nonius enim, cum de indiſcretis generibus diſſereret, docuit veteres & neutro & muliebri genere hoc nomen vſurpaſſe. Victor. *Cuminum*, quod ante Victorium obſederat hunc locum, ex Columella, quem ſtatim laudabimus, refutat hic Mevrsivs; ſed nonne aduerſatur Catoni Colum. 12, 50, 17 cum negat, *quae ſemel oleum teſta combibit, eam recipere gummitionem.* Scilicet amurca non aeque pinguis eſt.

69, 2 Lenibvs lignis) *Lenia ligna* ſunt, quae flammam lenem emittunt, vt faſces, ſarmenta, & id genus ligna minuta, quae veteres dixerunt *cocula*, quod iis facile decoquantur obſonia, autore Feſto. Non enim adſentior doctiſſimo Scaligero exiſtimanti *lenia ligna* eſſe τὰ ἄκαπνα, quae Homerus κάγκανα vocat, Plinius lib. 36,26 *Lenibus autem, aridisque lignis coquitur.* Similiter Cato cap. 113 *Eo prunam lenem indito.* Cap. 96 *Igni leni coquito*, vt Varro lib. 1. de re ruſt. *Decoquant in ahenis leni igni.* Et Columella lib. 12,19,3 *Lenique primum igne, & tenuibus admodum lignis, quae Cremia ruſtici appellant, fornacem incendemus.* His opponuntur *ligna grandia.* Tibullus 2, eleg. 1. *Ingerat ardenti grandia ligna foco.* Popma.

96, 2 Cvmmim P. IIII.) Videtur legendum *cummis.*

70, 1 Bvbvs medicamentvm) Haud dubie ab ipſo Catone ſunt duo verba, quae pro lemmate deinde temere accepta ſunt. Medicinam ex parte fecere I. I-G. quos ſequitur Meurſius. Vide ad c. 66 Nobiſcum hic Po. 2.

70, 1 Porri fibras III, vlpici spicas III,) Salmaſius Plin. Exerc. p. 748 legit: *Vlpici ſticas III, allii ſticas III.* aſſeritque *nihil reperiri verius poſſe.* In Iſidori quoque Gloſſario ad vocem *ſtica tunica* haec Io. Georgius Graeuius adnotat: *Stica tunica: hanc vocem reſtituit diuinus Salmaſius Catoni, vbi agit de medicamento, quod bubus paratur: ſi morbum metues, ſanis dato ſalis micas III, folia laurea III, Vlpici ſticas III, allii ſticas III. In Vlpico enim & allio nullae ſunt ſpicae. Intelligit per ſticas allii, quibus allium velatur, & quibus ſeparatim nuclei velantur.* Voſſius item in libro, quem *Etymologicum* vocauit: *Vſi* (inquit) *ſic voce* ſticae, (*ad tunicas allii indicandas*) *Cato & Columella, ſed vulgo* ſpicae *ſubſtituerunt: vt obſeruatum Salmaſio. Columellae locus ſic legi debet: - - Iam teneris frondens lactucula fibris Alliaque infractis ſticis, & olentia late Vlpica. Idem* 11, 3 *de vlpico: habet enim velut allium plures cohaerentes ſticas, eaeque cum ſint diuiſae, liratim ſeri debent.* Horum ſententiis ſi quis addictus & Catonis commemoratum locum, & Colum. 11,3,20 *habet enim velut allium* (nam quod ad alterum in hortorum cultu ſpectat: *Alliaque infractis ſticis &c.* poſſumus aliquatenus conniuere) vitioſos eſſe conſtituet. Quod mihi contra videtur; recte enim legi cenſeo, & Catonis *vlpici* ac *allii ſpicas*, & Columellae *cohaerentes ſpicas.* Siquidem ſpica nucleus vocatur, quod nomen ad id ſignificandum in noſtra hac vernacula lingua adhuc durat. Qua enim ratione *ſticis*, i. e. tunicis ſ. inuolucris accommodari poteſt Columellae illud: *eaeque cum ſint diuiſae, liratim ſeri debent.* Tunicaſne ſeremus? Quid illud quoque 11, 5 *ſpicae Vlpici vel allii* (*nam id quoque ſimiliter conſeritur*) *diſponendae ſunt?* item; *Deinde cum ternas fibras emiſerunt ſpicae, ſarriantur? Sticas*, credo, nucleorum nimirum membranas in porcarum puluinis diſponemus, ſarriemusque germinantes? Palladium quoque adeamus, qui 12, 6 ſic ait: *Si capitatum* (allium) *facere volueris, vbi cœperit*

grana III, herbae ſabinae plantas III. rutae folia III. vitis albae caules III. fabulos albos III. carbones viuos III. vini s. III. Haec omnia ſublimiter [d] legi, teri, darique oportet [e]. Ieiunus ſiet qui dabit. Ter triduum de ea potione vnicuique boui dato. Ita diuidito, cum ter vnicuique dederis, omnem abſumas. Bosque ipſus, & qui dabit, facito vt vterque ſublimiter ſtent. Vaſe ligneo dato.

LXXI. [LXXII.] Bos ſi aegrotare [a] coeperit, dato continuo ei [b] vnum ouum gallinaceum crudum, integrum facito [c] deuoret. Poſtridie caput [d] vlpici conterito [e], cum hemina vini, facitoque [f] ebibat. ſublimiter terat [g] & vaſo ligneo det. Bosque ipſus, & qui dabit, ſublimiter ſtet [h]. Ieiunus ieiuno boui dato.

LXXII. [LXXIII.] Boves ne pedes ſubterant, priusquam in viam quoquam ages [a], pice liquida cornua infima vnguito.

LXXIII. [LXXIV.] Vbi vuae variae coeperint fieri, bubus medicamentum dato quotannis [a], vti valeant. Pellem anguinam vbi videris, tollito & condito, ne quaeras cum

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ſublimit' W.* e) *oportet bubus ieiunusque W.* [C. LXXI.] a) *aegrotauerit I. B. R.* b) *ei* om. *iid.* c) *facito* abeſt *I. I. facito vt a. V.* d) *vnum* inſ. *I. B. R. Ba-G.* e) *& id vaſe ligneo terito, &* inſ. *I. I-G.* f) *facitque olebibat P. facito bibat a. V.* g) *terat & - - det* deſunt *I. I-G.* h) *ſtent Baſ.* [C. LXXII.] a) *agas a. V.* [C. LXXIII.] a) *quot annis* diu. *I. B. R. quod annis P.*

NOTAE VARIORVM.

oeperit caulis prodire, proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Succus itaque, ſi Salmaſio credimus, ad allii membranas reuertetur, & hac ratione capitatum habebimus allium ſucciſioribus tunicis refertum. Quo quid poſſet dici ineptius? Praeterea aduerſus gallinarum pituitam haec praecepit Col. 8, 5, 21 *Quod ſi tamen peſtis peruaſerit, ſunt, qui ſpicas allii tepido madefactas oleo faucibus inferant.* Quod remedium excerpens Palladius 1, 27 pro *ſpicas allium* expreſſit, non autem tunicas: *haec* (pituita) *leuiter vnguibus vellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conſpergitur.* His ſatis, ni fallor, oſtenditur, ſpicas nucleos vocari, nullumque in huiusmodi lectionibus latere vitium. Nunc ad Catonis locum redeo, qui ſimillimo ex Columella depromto exemplo confirmatur; hic enim de bouis aegrotantis cura verba faciens, non ſticas, ſed ipſa vlpici capita, quae nucleis ſeu ſpicis fiunt, conterenda docet: *poſtridie caput vlpici conterito cum hemina vini. Spicarum* itaque nomine expoſito, *fibrarum* etiam vt explicem, inter neceſſaria eſſe video; tenuiſſimas enim porri radiculas, aut quid item perexile danda bubus a Catone praeceptum credidiſſe videtur Salmaſius, dum haec adiecit: *Sed inquiet aliquis, cur tunicas tantum allii ac vlpici in illo medicamento dari praecepit Cato, & non potius nucleos ipſos & capita? Quaeram ab ipſo viciſſim, cur idem Cato ſolas porri fibras tres, & non potius ipſa capita danda praeſcripſerit?* Sciendum itaque eſt, porri *fibras* folia dicta apud veteres inuenio, quae anguſta eſſent, oblonga, & in mucronem faſtigiata, atque, ut poſteriores vocant, *Graminea* Col. 11, 2, 9 *Eorumque tempeſtiua ſarritio eſt, cum enata frumenta quatuor fibrarum eſſe coeperunt.* Idem 2, 12, 4 *Triticumque & adoreum, cum quatuor fibras habere coeperint,* (ſunt ſarrienda) *hordeum, cum quinque.* Quod ſic Pallad. 2, 9 ſignificauit: *Sed triticum & far ſarritur quatuor foliorum, bordeum quinque.* Quoniam autem & lactuca, dum tenera, folia anguſta fert, & acuminata, idcirco Columella de hortorum cultu v. III. dixit: *Iam teneris frondens lactucula fibris.* Iam vero illa, quae ſupra adduxi; *deinde cum ternas fibras emiſerunt allii & vlpici ſpicae,* item haec 11, 3, 31: *in eo autem* (porro) *quod magni capitis efficere voles, ſeruandum ſit, vt antequam translatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum ſummas partes intondeas,* nonne fibras & allii, & vlpici & porri denique folia eſſe oſtendunt? Quapropter recte dixit Cato: *allii & vlpici ſpicas tres, porri fibras tres,* quarum rerum dationes non adeo ob paruitatem contemnendae ſunt, vt cenſet Salmaſius. PONTEDERA.

70, 2 HAEC OMNIA SVBLIMITER) Fere mutaſſem *ſubtiliter*, ſed obſiſtunt, quae hoc & ſequenti capite ſequuntur. Explicandum ergo erit ita: qui medicamentum hoc leget, teret, & dabit, eum ſtare oportet ſublimem, ſiue erectum. Cauſam vero eius rei me fugere lubens profiteor. SCHOETTG. Quid ſi ſublimiter omnia fieri oportet, h. e. a ſtantibus &, quantum poteſt erectis, vt etiam bos ne decumbat? hem aſtutias!

cum opus ſiet. Eam pellem, & far, & ſalem, & ſerpullum [b], haec omnia vna conterito, cum vino dato bubus bibant [c] omnibus [d]. per aeſtatem boues [e] aquam bonam & liquidam bibant ſemper curato. vt valeant refert.

LXXIV. [LXXV.] PANEM depſticium [a] ſic facito. Manus, mortariumque bene lauato. Farinam in mortarium indito, aquae paulatim addito, ſubigitoque pulchre. vbi bene ſubegeris, defingito, coquitoque ſub teſtu [b].

LXXV. [LXXVI.] LIBVM hoc modo facito. Caſei P. II. bene diſterat [a] in mortario. vbi bene diſtriuerit, farinae ſiligineae [b] libram [c], aut ſi voles tenerius eſſe, ſelibram ſimilaginis [d] ſolum eodem indito, permiſcetoque cum caſeo bene. ouum I. addito, & vna permiſceto bene. Inde panem facito. Folia ſubdito. in foco caldo [e] ſub teſtu [f] coquito leniter [g].

LXXVI. [LXXVII.] PLACENTAM ſic facito. Farinae ſiligineae [a] L. II. vnde ſolum facias in tracta [b], farinae L. IIII. & alicae primae L. II. alicam in aquam infundito. vbi bene mollis erit, in mortarium purum indito, ſiccatoque bene. Deinde manibus depſito:

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſerpyllum I.I. Ba. ſerpillum a. V.* c) *omnibus vt bibant a. V.* d) *omnibus vt* omitt. *P.* e) *bonus Bon.* [C. LXXIV.] a) *teſtitium I. B. R. depſiticum I. I. G.* b) *teſta a. V.* C. [LXXV.] a) *diſtereat Bon. deſiſtereat Reg.* b) *ſiliginiae Iuntt.* c) *libra Pol.* d) *ſiliginis I. I. G.* e) *calido a. V.* f) *teſta a. V.* praeter Iuntt. g) *leuiter a. V.* praeter Iuntt. [C LXXVI.] a) *ſiligneae Bon.* b) *tractu I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

73 AQVAM BONAM ET LIQVIDAM) Hoc ineptum. Quaſi vero non ſemper aqua liquida. Corrigo: *limpidam.* MEVRS. *Aqua bona* eſt ſalubris; *liquida* tenuis & pura, non turbida. Nam liquare & turbare ſunt contraria, quod, vt ait Varro, *turbida, quae ſunt, deliquantur, vt liquida fiant.* Plautus Moſtellaria. *Efficiam quae facta hic turbauimus, profecto vt liquida omnia & tranquilla ſint.* Hinc per translationem *liquidus aër, ignis, liquida aqua, vox, liquidum auſpicium* & ſimilia. POPMA.

74 SVB TESTV) V. C. *Sub teſta.* Sed illud Catonis aeuum & ſtylum magis redolet. MEVRS. Ita enim antiqui, & hos imitati quidam recentiores. Priſcianus lib. 4 p. 101 *Teſta quoque ſiue teſtu* (facit) *teſtudo.* Sulpicius Seuerus hiſt. ſacr. 2, 2, 5 vbi de ſtatua Nabuchodonoſoris: *Sed ferrum atque teſtum inter ſe confuſum coire non poterat.* SCHOETTG. *Teſtum* neutro genere vocat Plinius 32, 7 ſ. 26 & 30, 12 ſ. 39 vas primo quidem, vt arbitror, teſtaceum ſeu figlinum, vnde nomen, deinde etiam aereum, cui impoſitae prunae, quod ſubiectum erat, torrerent; quod quidem apertum eſt ex 76, 4 licet ibi & alias *texto* ſcribatur.

75 FOLIA SVBDITO) Qualia? vtrum arida ad leniter coquendum? an vero odoramenta, nam & haec ſaepiſſime *folia* dicuntur. Videantur, ne prolixi ſimus, Barthius ad Claudianum p. 1316. Salmaſius ad Solinum c. 52 p. 749, 750 SCHOETTG. Mihi videntur folia maiora arida, ſucci certe non multi, ſubiecta ad cineres arcendos aut cauendam aduſtionem, vt apud nos charta adhibetur. Lauri folia praeſertim vſurpata vel ex 76, 3 apparet, itemque ex illo Ciceroniano, *laureolam quaerere in muſtaceo* ad Att. 5, 20 cui lucem olim viri docti foenerati ſunt ex Catone noſtro c. 121.

76, 1 PLACENTAM SIC FACITO) Plutarchus in Catone: *Καὶ συντέτακταί γε βιβλίον γεωργικὸν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων σκευασίας, καὶ τηρήσεως ὀπώρας γέγραφεν, ἐν παντὶ φιλοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος. ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖπνον ἐν ἀγρῷ δαψιλέστερον.* Vtitur autem vocabulis propriis arti piſtoriae & dulciariae, vt cum vocat *Solum* fundamentum placentae, quod primo latum fingebatur, poſt vbi erant impoſita Tracta, contrahebatur: *Balteus* eſt pars ſoli, quae placentam cingit, & ambit: *Tracta* ſunt ficta farinacea, quae imponebantur in ſolo, ita vt ſingulatim ſurſum verſus exirent, dicta a tractando, quod maſſa manibus ſubacta multa tractatione miſceatur & molleſcat. *Tractas* foeminino genere dixit Plinius 18, 11. Vide Athenaeum lib. 3 & 14 Turnebum 23, 10 POPMA. Eadem fere iam viderat TVRN. l. c. Thuringi, inter quos iſta ſcribo, hoc genus placentarum hodieque vſurpant, & appellant *Kraepfel* vel *Kraeppelkuchen* h. e. ſolo cuidam ſiue placentae maiori impoſita tracta, ſeu placentulas minores rhomboides, adiecto butyro, vel oleo, coctas in furno. Idem Turnebus etiam laudat Athenaei locum L. 1 *εἰς δὲ τὰ καπύρια καλούμενα τράκτα μίξεις ὥσπερ καὶ εἰς ἄρτον.* Quod autem idem vir doctiſſimus

pſito [c]. vbi bene ſubactum erit, farinae L. IIII. paulatim addito. id vtrunque tracta faci-
to. In qualo, vbi areſcant, componito [d]. vbi arebunt, componito puriter. Tum [e] facies
in ſingula tracta. vbi depſueris [f], panno oleo vncto tangito, & circuntergeto [g], vngui- 2
toque [h] vbi tracta erunt. focum, vbi [i] coquas [l], calfacito [m] bene, & teſtum [n]. Poſtea
farinae L. II. conſpergito [o], condepſitoque. Inde facito ſolum tenue caſei ouilli [p] P. [q]
XIIII. ne acidum ſiet [r] & bene recens, in aquam [s] indito. ibi macerato, aquam ter mu-
tato. Inde eximito, ſiccatoque bene paulatim manibus [t], ſiccum bene in mortarium im-
ponito. Vbi omne [u] caſeum bene [x] ſiccaueris, in mortarium purum manibus condepſi- 3
to [y], comminuitoque [z] quam maxime. Deinde cribrum farinarium purum ſumito, ca-
ſeumque per cribrum facito tranſeat in mortarium. Poſtea indito mellis boni P. IIII.
S. id vna bene commiſceto cum caſeo. Poſtea in tabula pura, quae pateat
P. I. ibi balteum ponito, folia [a] laurea vncta ſupponito, placentam fingito. Tracta [b] 4
ſingula in totum ſolum primum ponito, deinde de mortario tracta linito, tracta addito
ſingulatim, item linito vſque adeo, donec omne [c] caſeum cum melle aduſus [d] eris. In
ſummum tracta [e] ſingula indito, poſtea ſolum contrahito [f], ornatoque focum. * de [g] ve
pri-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *dempſito I. B. R.* d) *compoſito I. B. R.* e) *cum I. B. R.* f) *dempſueris P. dempſeris : paruo I. B. R.* g) *circuntegito I. B. R. Heru. circumtergito I. I. Ba. A. Gr. G.* h) *vngitoque a. V.* i) *ea* inſ. *Ba - G.* l) *cocas Pol.* m) *calefacito I. B. R. Ba - G.* n) *textum I. B. R. teſtam Heruag.* o) *conſpargito condempſitoque I. B. R. conſpargito* etiam *Meurſ. & Po. 2.* p) *ouilis a. V.* q) *pond. XIII. H. A. Gr. G.* r) *ſiet* omitt. *I. B. R.* s) *ter* inſ. *a. V.* t) *manibus* om. *I. B. R.* u) *omnem a. V.* x) *bene* deeſt *I. B. R.* y) *condempſito I. B. R.* z) *comminutoque Ienſ. communuitoque Reg. communitoque Iuntt.* a) *foliaque a. V.* b) *Tractan Pol. 1. Tractam in Pol. 2.* c) *omnem a. V.* d) *abuſus a. V.* e) *tractan P. 1. Tractam in P. 2.* f) *contracto Pol. 2.* g) *de veprino Pol. 1, de' ve'prino Pol. 2. Deinde premito I. B. R. de iunipero I. I - G.* vbi punct. praec. tollit Heru. eiusque loco, ponit *Ba. Gr. G.*

NOTAE VARIORVM.

ſimus *tartam* hodiernam, quae placentae ſpecies eſt, pomis omne genus fartae cum *tracta* Catonis comparat, rectius intelligetur ex ipſius adnotatione ad verba ſ. 4 *ſolum contrahito.* Apud Apicium paſſim *tractum*, vel *tracta* confringi iubetur, & cibis aliis adiici, vt appareat, fuiſſe etiam maſſulas frumentaceas, vel, ſi mauis, laminas tenues e maſſa denſiuſcula manibus aut cylindri ope expanſas, iurulentis quibusdam aliquantum conſolidandis adiici ſolitas.

76, 1 ALICAE PRIMAE) Sunt enim tria eius pro granorum magnitudine genera. Plin. 18, 11 ſ. 29 qui locus claſſicus eſt. Reliqua damus in Ind.

76, 1 COMPONITO PVRITER) *Pariter* legendum putat TVRN. l. c. id eſt, facies, vt ante feceras, cum in qualo poneres.

76, 1 TVM FACIES IN SINGVLA TRACTA) Id eſt eodem autore, ſingula tracta tractabis & depſes & finges, vt oportet.

76, 2 PANNO OLEO VNCTO) Hodie fere penicillos ſiue ſetas potius adhibent.

76, 2 VNGVITOQVE, VBI TRACTA ERVNT) TVRNEBVS intelligit, *vbi* hoc eſt, *cum* ficta erunt; ſed mihi videtur hoc ſibi velle Cato ; vnguito non ipſa modo tracta, ſed locum etiam ſoli, ſiue placentae inferioris, vbi tracta erunt. Idque per prolepſin praecipit. Nam de ſolo poſt focum demum calefactum agit.

76, 3 VBI OMNE CASEVM) V. C. *omnem.* Sed illud praetulerim, vt magis Catonianum. Porro neutro etiam extulit hanc dictionem Nonius : *Pecunia quid? Bonum breue eſt, reſpondi. Sardis veniens caſeum.* Item Plautus : *Paraſito cum virgis caſeum tradi* [Merc. *radi*] *poteſt.* Ita legendi iſti verſus apud Nonium. MEVRS. *Omne* legi etiam vult Barth. 24, 1 p. 1171.

76, 3 BALTEVM PONITO) Explicante eodem TVRNEBO ſoli pars replicata.

76, 4 DE MORTARIO TRACTA LINITO) Caſeo, qui per cribrum in mortarium iniectus fuit, & melle commixtus.

76, 4 ADVSVS ERIS) Malit etiam TVRN. *abuſus.*

76, 4 SOLVM CONTRAHITO) Siue replicato, vt minus fiat, exiſtatque balteus, de quo dictum eſt. Ita malo interpretari, quam ſequi TVRN. cuius verba tamen lectoribus non inuidebo : „Cum fingitur placenta poſitis tractis „ita, vt in ſummo ſingula ſint : ſolum, quod in „imo latum erat, replicatum in metam ſurſum „verſus colligitur : vnde ſcribit : *poſtea ſo-„lum contrahito:* totaque tracta cingit, & „tractorum condimenta complectitur." Quae verba tanto minus omittenda fuere, quia hinc

intel-

primo, temperatoque [h], tunc placentam imponito, teſto [i] caldo operito, pruna [l] inſuper, & circum operito. Videto vt bene, & otioſe percoquas. aperito, dum inſpicias, bis aut ter. vbi cocta erit, eximito, & melle vnguito [m] : haec erit placenta ſemodialis.

LXXVII. [LXXVIII.] SPIRAM ſic facito. Quantum voles pro ratione, ita vti placenta ſit, eadem omnia facito, niſi alio [a] modo fingito in ſolo tracta. cum melle oblinito bene. Inde tanquam reſtim tractes [b] facito, ita imponito in ſolo [c], ſimplicibus [d] completo bene arcte [e]. Caetera omnia quaſi placentam facias, facito, coquitoque.

LXXVIII. [LXXIX.] SCRIBLITAM ſic facito. In balteo tractes [a] caſeo, ad eundem modum facito, vti placentam ſine melle [b].

LXXIX.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *que* abeſt *Pol.2.* i) *texto* omn. praet. *PI.I.* l) *pruna - operito* deſunt *I.B.R.* m) *vngito a.V.* [C.LXXVII.] a) *quod* inſer. *I. B. R. ſic Ba - G.* b) *tractes* omitt. *Iuntt.* c) *ſole de I. B. R.* d) *de ſimplicibus I. B. R. dein plicis I.I - G.* e) *arte I. B. R.* [C.LXXVIII.] a) *baltheo tracta ex Iuntt. tractis P.* b) *coquitoque* add. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

intelligitur, cur cum *tartis* comparauerit placentam Catonis vir doctiſſimus ; ſed non videtur Catonis eſſe haec ſententia, verum ea, quam propoſuimus. Viderint, quorum refert.

76, 4 DEVE PRIMO) Communem lectionem improbauimus, vt nouam inſulſamque: nec tamen locum reſtituere potuimus. Quod in nobis fuit, veterem ſcripturam demonſtrauimus, ad eamque mendi notam adpoſuimus : id quod in optimo etiam libro ei acciderat. VICTOR. Turnebus emendat *Bene primo*, alii *de iunipero*; ego *leni pruna* ex verbis ſequentibus cap. 114 *eo prunam lenem indito.* Laberius : *leni pruna percoctus.* POPMA.

76, 4 TESTO CALDO) Similiter cap. 85 *Catinum texto operito*, antique, pro *teſto*, propter affinitatem & commutationem litterarum S & X, vt *nugas & nugax, ninſi ninxi*, & alia, quae notaui lib. 1 de vſu antiquae locutionis cap. 2 POPMA. Lego *teſto.* Sic ſupra c. 74 *vbi bene ſubegeris, defingito, coquito ſub teſtu.* c. 75. *folia ſubdito, in foco caldo ſub teſtu coquito.* Dicebant autem veteres *teſta, teſtu, teſtum.* MEVRS. *Textum* vel *teſtum*, quid rei fuerit, hic locus comparatus cum c. 74 apertiſſime declarat. Neque tamen intellexit Meurſius, qui ad verba proxima, *pruna inſuper & circum operito*, hoc eſt, totum teſtum, ſub quo latet placenta, prunis aggeſtis contegito, laudat locum Seruii huc plane nihil facientem. Eſt non quidem ad Aen. 6 vt laudatur a Meurſio, ſed ad 7, 463 *Virgea* (flamma) *ſuggeritur coſtis vndantis aheni*, vbi Grammaticus, nec ipſe quidem ſatis accurate, puto, *Bene antiquum*, inquit, *reſpexit morem: nam ollas non ſuſpendebant, ſed poſitis circum circa ignem adhibebant.* Quaſi vero ignis ſubiectus, vel *ſuggeſtus* Virgilii verbo ollae pendenti, non etiam coſtas ſiue latera illius inuaderet; aut quaſi *coſtae ollae* non pro toto illius cauo ſiue pendentis ſiue ſtantis dici a poëta potuiſſent. Noſtram interpretationem etiam verbum *aperito* iuuat, quod oſtendit, *teſtum* ſuperimpoſitum foco, poſitaeque in eo placentae hanc texiſſe, &, vt cruſtam in ſummo acciperet, effeciſſe.

77 NISI ALIO MODO FINGITO) h. e. *ſed*, vid. Popma ad c. 48.

77 TANQVAM RESTIM TRACTES) Ita legendum, non *tractos* maſculino genere, quo nec Cato, nec vllus auctor vtitur. Praecipit autem tracta tanquam reſtim conuoluta in ſolum imponi. Vnde & Spirae nomen accepit; cuius mentio Athenaei lib. 4. Feſtus : *Spira dicitur & baſis columnae vnius tori aut duorum, & genus operis piſtorii, & funis nauticus in orbem conuolutus.* Vide ſcholia noſtra in Salluſt. l. 3. Hiſtor. POPMA.

77 SIMPLICIBVS COMPLETO) In excuſis antea, *Dein plicis* : nos eam ſcripturam repoſuimus, quam in cunctis MSS. inuenimus, nec tamen eam explicare poſſumus. Meliora fortaſſe ingenia ex veteribus veſtigiis veram lectionem indagabunt. VICT. V. C. *Deinplicis.* Rectene, ſi dirimamus ? *dein plicis*, arbitror. MEVRS. Quid ſi *ſine plicis* fuit ? coniunctis & ita prope admotis ſibi inuicem tractis, vt vna inde continua ſpira efficiatur.

78 SCRIBLITAM SIC) *Scribillo & Conſcribillo* veteres dixerunt, vt obſeruauit Nonius. Inde *ſcribilita* ſiue *ſcriblita* dicitur placenta, notis quibusdam ſignata & inſcripta, quaſi *ſcribillata.* Plaut. Poenulo : *Dum ſcribilitae aeſtuant, occurrite.* Martial. lib. 3 *Circumlata diu menſis ſcriblita ſecundis.* Etſi nonnulli a graeco τριβλύτῃ, ab intenſione deducant; quibus non adſentior ; cum etiam Graeci Latinam vocem *ſcriblitam* vſurpent. POPMA.

78, IN BALTEO TRACTES CASEO) Lego, & interpungo : *In balteo tractos caſeo*

ad eun-

LXXIX. [LXXX.] GLOBOS † ſic facito. Caſeum cum alica ad eundem modum miſceto. inde quantos voles facere facito. in ahenum [a] caldum vnguen indito. Singulos aut binos coquito, verſatoque crebro duabus rudibus; coctos eximito. eos melle vnguito [b], papauer [c] infriato, ita ponito.

LXXX. [LXXXI.] ENCYTVM [a] ad eundem modum facito, vti globos [b], niſi calicem pertuſum cavum habeat. ita in [c] unguen [d] caldum fundito. honeſtum [e] quaſi ſpiram

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LXXIX.] † *globulos a. V.* a) *aenum P. aeneum I.B.R.* b) *vngito a. V.* praeter Iuntt. c) *papauere a. V.* [C. LXXX.] a) *Encitum ſic ad I B.R. Enchytum ſic I. I-G.* b) *globulos a. V.* c) *in* omitt. *I.B.R.* d) *vnguem Sphalma* Commel. e) *toſtumque W. Hoc peſtum I.B.R. Hoc in reſtim I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

ad eundem &c. MEVRSIVS. Sed malim tamen cum Iuntis legere *tracta ex caſeo.* Eliſio vocalis, & affinitas ſoni litterarum ſibilantium, *tractes* peperiſſe videtur. Certe Victorianam lectionem a me non intelligi fateor. De *ſcriblita*, & praecipue etymologia ac orthographia multa viri docti ad Petron. c. 35 & Martial. 3, 17. Voſſ. in etymol. Quo minus adſentiamur *ſtriblitam* quaſi *ſtreblitam* volentibus ἀπὸ τοῦ στρεβλοῦν, conſenſus Codicum Catonis facit.

79 GLOBOS SIC FACITO) Sic in antiquis libris legi, cum in impreſſis antea ὑποκοριστικῶς *globulos.* Idem etiam non multo poſt factum erat. Ita quoque ſcriptum eſſe animaduerti in M. Varronis de lingua latina antiquis exemplaribus, in illo loco libri quinti: *A globo farinae dilatato, item in oleo cocti dicti globo, globi.* Nam illic etiam formis excuſi libri *globuli* habent. VICTORIVS. *Globi* ſiue *globuli* ab orbiculari figura dicti: qui melle vngebantur, vt ait Cato. Inde Petronius: *mellitos verborum globulos.* Meminit eorum Varro de l. l. 4. Athenaeus. POPMA. Inde metaphoram deſumſit Petronius c. 1. quando *mellitos verborum globulos* dixit. Vide ibi Barthium & reliquos Interpr. nec non, quae Wowerius notat ad Minucium Fel. p. 20. SCHOETTG. Locus Varronis laudatus Victorio eſt l. 4 p. 28, 2 Durdr. *Item in oleo cocti dicti a globo globuli.* Nec aliter editio Gothofr. p. 19, 25.

79 QVANTOS) pro quot, vt *tantos* pro tot. Saluianus de gubern. Dei lib. 3. p. 80. *Quantos putamus eſſe, qui dicto huic vel aures modeſte praebeant?* Plura, ne prolixi ſimus, dabunt Rittershuſius ad Guntheri Ligurinum 4, 373. Weizius ad Valer. Flaccum 2, 563. Munckerus ad Fulgentium Mythol. 2, 9. SCHOETTG.

79 PAPAVER INFRIATO) V. C. *papauere.* Legendum *papauerem.* Veteres enim *papauer* etiam maſculino genere vſurpabant. Soſipater Chariſius l. 1. "Papauer neutri generis eſt, ſed " maſculino genere Plautus dixit. *Quaſi tu obiicias* " *formicis papauerem.* Et Cato originum ſecundo: " *Papauer Gallicanus*; & Varro in Admirandis: *In-* " *friaſſe papauerem.* Scribo autem in Plauti verbis: " *Quam ſi tu obiicias* &c.,, Eſt enim verſus Trinummi, ſc. *minus quindecim &c.* Vtitur & Poenulo, ſc. *Negoti ſibi: ſeſamum, papaueremque, triticum, & frictas nuces.* Et memoria lapſus Nonius, qui ex Aſinaria producit; eumque ſecutus D. Lambinus. Iam vero in Varronis loco, quem ex Admirandis citat Chariſius, malim ex Nonio legere: *Infria ſeni papauerem.* Nam ſenes, vt qui inſomnio plurimum laborant, eius remedii egeni. MEVRSIVS.

80 ENCYTVM) *Encytum* ſcribitur ſine aſpiratione, quam veteres plerumque omittebant, non in Graecis modo dictionibus, ſed etiam Latinis, vt alibi notaui. Eſt autem genus placentae, ſic appellatum ab ἐγχυτεύειν, infundere, quia infundebatur in calicem pertuſum in vnguine poſitum, efficiebaturque *honeſtum quaſi ſpira*, id eſt luculentum & completum. *Honeſtum* interdum refertur ad formam. Ter. Andria: *Erat honeſta facie, & liberali*: ad quod Donatus: "*Honeſta* ad formam, *liberali* " ad vultum retulit.,, Meminit *encyti* Athenaeus lib. 14. & Heſychius POPMA.

80 CALICEM PERTVSVM CAVVM HABEAT) non intelligo, niſi forte hoc vult, formam calicis ſeu figuram habeat, qua ſola differre a globis videtur. Nam quod Popma narrat, illud certe Cato, vt nunc eſt, non dicit.

80 HONESTVM) Antiqua haec lectio, quam veram eſſe huius loci credidi. *Honeſtum*, (vt opinor) appellauit enchytum, quod magnitudinem & elegantiam quandam habeat; id enim honeſtum ſaepe ſignificare, perſpicuum eſt. Formis excuſi antea libri *In reſtim* habebant. Vt autem *honeſtum* dignitatis plenum: ita contra *inhoneſtum* dedecoris ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis haec vox eſſe debuit. Vbi enim in impreſſis lib. 15. *Bellum anceps, an pax in hoſte placeret:* in antiquiſſimo libro, *In hoſta:* quare *inhoneſta* arbitror legendum. Item 17, vbi in excuſis: *Vitellius ventre & gula ſibi ipſi hoſtis:* in eodem, *ſibi inhoſtus*: ego *inhoneſtus* lego. Et vt plenius intelligatur negligentia librarii, qui imminutas voces ſcribebat, has maculas exortas, lib. 20 pro innexa ſigna, *inhonora* legi debet: in illo enim *in hora.* VICTOR. V. C. longe melius, vt ſolet fere: *Hoc in reſtim quaſi ſpiram facito.* Male Critici mei 1, 13 incuria operarum τὸ *in* omiſſum eſt.

ram facito. idque duabus rudibus vorſato[f], praeſtatoque[g]. item vnguito[h], coloratoque, caldum ne nimium. id cum melle, aut cum mulſo apponito.

LXXXI. [LXXXII.] Ernevm [a] tanquam placentam[b], eadem omnia indito quae in placentam. id [c] permiſceto in alueo[d]. Indito in hirneam [e] fictilem, eam demittito [f] in aulam [g] aheneam [h] aquae calidae plenam. ita coquito ad ignem. Vbi coctum erit, hirneam [i] confringito [l], ita ponito.

LXXXII. [LXXXIII.] Spaeritam [a] ſic facito, ita vti ſpiram, niſi ſic fingito [b] detractis caſeo, melle, ſphaeras pugnum altas facito. Eas in ſolo componito, denſas eodem modo componito atque [c] ſpiram, itemque coquito.

LXXXIII. [LXXXIV.] Votvm pro bubus, vt valeant, ſic facito. Marti Siluano in ſilua interdius, in capita ſingula boum votum facito [a] farris adorei libras III. & lardi P. IIII. S. [b] & [c] pulpae P. IIII. S. vini ſextarios tres [d]. Id in [e] vnum vas liceto conii-

cere [f],

VARIETAS LECTIONIS.

f) *verſato a. V.* g) *perfrigitoque I. I-G.* h) *vngito a. V.* [C. LXXXI.] a) *Herneum Ienſ. placentum* praeterea inſ. *I. B. R.* b) *facito* inſ. *I. I-G.* c) *eo I. B. R. & I. I-G.* d) *alueo indito: I. B. R.* e) *irneam Pol.* f) *dimittito Pol. 2.* g) *aullam Iuntt. & Ba.* h) *aeneam I. a. V. ahenam P.* i) *irneam P.* l) *conſtringito I. B. R. confrigito Heruag.* [C. LXXXII.] a) *Spericam ita Pol. 2. Spaericam I. B. R. Sphaericam I. I-G.* b) *effingito a. V.* c) *adque P.* [C. LXXXIII.] a) *facito. Adoris lib. I. B. R. facito. Farri l. P.* b) *S. &* deeſt *I. I-G.* c) *& pulpae P. IIII. S.* deſunt *I. B. R.* d) *S.* add. *a. V.* e) *inumuas P.* 1. ſed Pol. 2. nobiſcum *in vrnas a. V.*

NOTAE VARIORVM,

eſt. Iuuat vero hanc emendationem iſte locus c. 77, vbi de ſpirae confectione. *Fingito in ſolo tractu, eum* (lego *tum*, quod monere neglexi,) *melle oblinito. Inde tanquam reſtim tractos facito*, vt legendum indicaui. Mevrs. Satis apparet ex varietate lectionis ſupra propoſita, eam ab emendaturis ortam. Ac reliqua quidem aperta: *peſtum* autem forte fuit *paſtum* a *παςὸν*, vnde *paſtillus* ſupereſt, & Italorum *paſta*.

80 Praestatoqve) Vetus editio: *perfrigitoque*, quod omnino corruptum eſt. Legendum: *preſſatoque* Plautus Perſa: *preſſato bene.* Popma.

81 Ernevm tanqvam) *Erneum* & *Irneum* propter affinitatem litterarum *e* & *i* appellatur libum, quod in hirneam fictilem indebatur. *Hirnea* eſt vaſculum planum, & ex parte concauum, referens formam manus ab *hir hirnea*, & detracta aſpiratione *Irnea* & *Irnella*, cuius meminit Feſtus. Apud Plautum in Amphitruone eſt genus vaſis vinarii: *Hirneam impleui*; etſi nonnulli libri habent *herniam:* quod non improbo. Popma.

82 Spaeritam) *Spaerita* dicitur a *Sphaeris* quibus conſtabat. hoc autem a globis differebat, quod hi rotundi ſine ſolo ſine certa quantitate fiebant; haec denſa, pugnum alta, in ſolo componebantur. Popma.

83 Marti silvano) Hunc, vt opinor infra 142, in ſacrificio Ambaruali, appellat *Martem patrem*; quem Horatius dixit tutorem finium: *Et te pater Siluane tutor finium.* Vrsinvs. *Siluanus* Deus praeerat poſſeſſioni, pecori, finibus; id quod Virgilius oſtendit lib. 8. Aeneidos his verſibus: *Siluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgas Aruorum pecorisque Deo, lucumque diemque Qui primi fines aliquando habuere Latinos.* Etſi in libris de limitibus agrorum ex hac triplici poteſtate tres Siluanos faciunt, quos diverſis nominibus appellant, vnum domeſticum, alterum agreſtem, tertium orientalem, cui in confinio lucus poſitus, a quo inter duos pluresue fines oriuntur. Idem in precationibus ruſticorum indigetabatur *Mars Siluanus*, & *Mars pater*, vt apud Horatium Epodis: *te pater Siluane tutor finium*; atque ita in ambaruali ſacrificio c. 142 intelligendum eſſe, monuerunt Turnebus & Scaliger. Nec vero pro cura pecoris tantum, ſed etiam pro tutela finium, lucorum & ſalute familiae vota illi fiebant. c. 142. [nobis 141, 3] *Paſtores pecuaque ſalua ſeruaſſis, duisque bonam ſalutem valetudinemque mihi, domo, familiaeque noſtrae.* Lucillius lib. 26 Satir. *Luporum exactorem Siluanum, & fulguritatum arborum.* Vetus inſcriptio: APOLLINI SILVANO AESCVLAPIO NYMPHIS SACRVM L. ARATIVS PHEBVS DECVRIALIS DECVRIAE IVLIAE PRAECONIAE CONSVLARIS VOTO SVSCEPTO DD. CONPHEBANIO FILIO. Popma. Ab hoc Marte Siluano patre dictum eſſe *Picum Martium*, illum Latii Regem ſuſpicatur Tvrn. 19, 3.

83 Adorei) haec vox non habetur in duobus veteribus libris, qui extant apud me, vt facile ſuſpicer gloſſema eſſe. Vrsin.

83 Id in vnvm vas) Ita locum coniectura emendaui, ſed quia falli potui, veterem ſcripturam notam omnibus faciam, vt videant ingenio-

cere[f], & vinum item [g] in vnum vas liceto coniicere[h]. Eam rem diuinam vel ſeruus, vel liber licebit faciat[i]. Vbi res diuina [l] facta erit, ſtatim ibidem conſumito. Mulier ad eam rem diuinam ne adſit, neue videat quomodo fiat. Hoc votum in annos ſingulos, ſi voles, licebit vouere.

LXXXIV. [LXXXV.] SAVILLVM hoc modo facito. Farinae ſelibram, caſei P. II. S. vna commiſceto [a] quaſi libum [b] mellis P. ⁻⁄— [c] & ouum vnum [d]. Catinum fictile oleo vnguito [e]. Vbi omnia bene commiſcueris, in catinum indito. Catinum texto [ee] operito. 2
videto vt bene percoquas [f] medium, vbi altiſſimum eſt. vbi coctum erit, catinum eximito, melle vnguito [g], papauer [h] infriato, ſub textum [i] ſubde pauliſper, poſtea eximito. ita pone cum catillo [l], & lingulis [m].

LXXXV. [LXXXVI.] PVLTEM Punicam ſic coquito. Libram alicae [a] in aquam indito, facito vti bene madeat[b]. Id infundito [c] in alueum purum, eo caſei recentis P. III. mellis. P. S. ouum vnum, omnia vna [d] permiſceto bene. Ita inſipito in aulam [e] nouam.

LXXXVI. [LXXXVII.] GRANEAM triticeam ſic facito. Selibram tritici puri in mortarium purum indat, lauet [a] bene, corticemque [b] deterat bene, eluatque bene [c]. Poſtea in aulam [d] indat, & aquam puram, coquatque [e]. Vbi coctum erit, lacte addat paulatim vſque adeo, donec cremor craſſus erit factus.

LXXXVII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *coicere P.* g) *idem a. V.* h) *coicere P.* i) *facere I.B.R.* l) *diuinas P.* [C. LXXXIV.] a) *commiſceto Bon.* b) *librum Heru.* c) *S. Ba. H. Gr. G. S.* ⁛ — *Ald.* deeſt *I.B R. I. I.* d) *vnum* deeſt *a.V.* e) *vngito a. V.* ee) *teſto Iuntt.* f) *percocas P. percoquas: moleum I. B. R.* g) *vngito a. V.* h) *papauere I. I - G.* i) *teſtum P. I. I. teſto I. B. R.* l) *catiuo P. catino a. V.* m) *lingulas I. B. R.* In marginibus vetuſtiſſimi Codicis: cum quo hunc noſtrum conferebamus; haec erant aſcripta verba hic, eiusdem librarii manu, qui & ipſum deſcripſerat Codicem: *Huc vſque de duobus emendaui, hinc de vno exemplario tantum Pol.* [C. LXXXV.] a) *aligae P.* b) *madeant I. B. R.* c) *fundito I. B.R.* d) *vna* om. *I.B.R.* e) *aullam I. I. Ba.* [C. LXXXVI.] a) *lauetque a. V.* b) *corticem decenter eluat. Poſtea I. B. R.* c) *bene* om. *I. I - G.* d) *aullam I. I. Ba.* e) *cocatque P.*

NOTAE VARIORVM.

genioſiores, an meliorem lectionem inde elicere poſſint: *Idinum tuas liceto*. VICTOR. Male V.C. *Id in vrnas.* Vt autem libere dicam, hoc caput inſigniter transpoſitum eſſe cenſeo, & reponendum poſt c. 132, vt ſit 133 non vt hodie 83. Non enim video cauſam, ob quam inter piſtoria opera votum hoc pro bubus collocari debeat. Verum eſt, quod dicam. Librarii iſti nequiſſimi nimis tyrannice egerunt in exſcribendis bonorum Autorum monimentis, nulla ordinis habita ratione omnia confundentes, nihil inter caput pedesue diſcriminis rati. Ob quod profecto ſcelus iratas aeternum habebunt Muſas. In Manilio etiam ita luſerant iſti belluti, vt acutiſſime animaduertit Scaliger: & in quo non pene genere ſcriptorum? MEVRS. De iſta querela Meurſiana dictum in prolegomenis.

83 CONIICERE) Minime negligenda lectio Pol. *coicere*, quae ex ſincera antiquitate ſupereſſe videtur. Plura de compoſitorum ex *iacio* ſcriptione per vnum *i* obſeruarunt viri docti, quorum adnotationes ad Fabri theſaurum a nobis relatae ſunt

84,1 SAVILLVM) veteres dixerunt *Sauior* & *Sauiata*, vnde *ſauillum*, libum farinaceum a ſuauitate; quod ad eum modum, quem Cato praeſcribit, confectum neſcio an nomini ſuo reſpondeat. POPMA.

84,1 QVASI LIBVM) Nam & hoc farina & caſeo conſtat v. c. 75.

84,2 CATINVM TEXTO) Contra hunc locum in margine vetuſtiſſimi fideliſſimique exemplaris haec verba eadem manu ſcripta ſunt: *Huc usque de duobus emendaui, hinc de vno exemplario tantum*? Quae ipſa adſcripſi. Indicant enim diligentiam librarii, & illi etiam libro autoritatem aliquam adferunt. VICT. De diuerſa ſcriptura vocis ad c. 74 diximus.

84,2 CVM CATILLO ET LINGVLIS) Quia integrum eximi non poteſt ſauillum, cum catillo ponitur, & lingulis inde a conuiuis hauritur.

85 PVLTEM PVNICAM) Vid. Scal. ad Varr. 3, 7 & Pop. ad Ca. 18.

86 GRANEAM TRITICEAM) Ex tritico multa placentarum genera olim fiebant: inter quae *Granea triticea*, puls, & ptiſana triticea parata. Plinius 8, 11 [eſt 18, 11 ſ. 29, 3] de alica: *Ex tritico candidiſſima atque grandiſſima eligunt grana, & ſemi-*

LXXXVII. [LXXXVIII.] A m v l v m [a] ſic facito. Siliginem purgato bene, poſtea in alueum indat, eo addat aquam bis in die. Die decimo aquam exſiccato, exurgeto bene, in alueo puro miſceto bene, facito tanquam faex fiat. Id in linteum nouum indito, exprimito cremorem in patinam nouam, aut in mortarium. id omne ita facito, & refricato denuo. Eam patinam in ſole ponito [b], areſcat. vbi arebit, in aulam [c] nouam indito, inde facito cum lacte coquat.

LXXXVIII. [LXXXIX.] S a l e m candidum ſic facito. Amphoram defracto [a] collo puram impleto aquae [b] purae, in ſole ponito: ibi fiſcellam cum ſale populari ſuſpendito, & quaſſato, ſuppletoque [c] identidem. Id aliquoties [d] in die quotidie [e] facito, vſque
2 adeo donec ſal deſiuerit [f] tabeſcere biduum. Id ſigni erit, maenam [g] aridam, vel ouum demittito: ſi natabit, ea muries erit [h], vel carnem, vel caſeos, vel ſalſamenta quo [i] condias [l]. Eam muriam in labella, vel in patinas [m] in ſole ponito. Vſque adeo in ſole habeto, donec concreuerit. inde flos ſalis fiet. Vbi nubilabitur, & [n] noctu ſub tecto [o] ponito. Quotidie [p], cum ſol erit, in ſole ponito.

LXXXIX. [XC.] G a l l i n a s & anſeres ſic farcito. Gallinas teneras, quae primum parient [a], concludat, polline, vel farina ordeacea [b] conſperſa [c] turundas [d] faciat. eas in aquam intinguat [e], in os indat [f]. paulatim quotidie [g] addat. ex [h] gula conſideret, quod ſatis ſiet. Bis in die farciat [i], & meridie bibere dato, nec plus aqua [l] ſita ſiet horam vnam. Eodem modo anſerem alito, niſi, prius dato bibere, & [m] bis in die [n], bis eſcam.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LXXXVII.] a) *Amillum P. Amyllum I. B. R. Amylum I. I-G.* b) *vt* inſ. *a. V.* c) *ollam a. V.* [C. LXXXVIII.] a) *defricato colluitoque I. I-G.* b) *aqua pura I. I-G.* c) *ſupletoque I. B. R.* d) *aliquotiens I. B. R.* e) *cotidie P. V.* abeſt *a. V.* f) *deſierit I. B. R* g) *menam* omnes ad vnum. h) *qua* inſ. *I. I-G.* i) *quo* om. *I. I-G.* l) *condas. Porro mur. I. B. R.* m) *patina a. V.* n) *&* om. *B. R. I. I-G. enoctu* iunct. *Ienſ.* o) *eo* inſ. *I. B. R.* p) *Cotidie P.* [C. LXXXIX.] a) *paritat P. parierint a. V.* b) *ordeacia P.* c) *conſparſa P. I. B. R.* d) *curandas* aut *curundas Ienſ.* e) *intingat I. B. R.* *&* inſuper inſ. *a. V.* f) *mittat I. B. R.* g) *cotidie P.* h) *& I. B. R. & ex I. I-G.* i) *faciat I. B. R.* l) *aquas: ita I. B. R. aqua ita P. aquam ante ſinat, quam horam I. I-G.* m) *&* om. *a. V.* n) *&* inſ. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

& ſemicocta in ollis, poſtea areſaciunt ſole ad initium, rurſusque leuiter aſperſa molis frangunt. P o p m a.

87 A m v l v m) Non temere negligenda ſcriptura, prae altera *amylum* vſitatiore. Caeterum Plin. 18, 7 ſ. 17 *De amylo, vt recens ſit, iam & Catoni dictum apud nos.*

87 M i s c e t o b e n e) h. e. aqua denuo adfuſa agitato, vt ſolutis granis & interfluitantibus corticulis ſimilitudinem faecium habeat.

87 R e f r i c a t o d e n v o) interpretor: aqua denuo affuſa ſiliquis agitataque maſſa, quod reliquum eſt, cremoris exprimito.

88, 1 A m p h o r a m d e f r a c t o c o l l o) In hoc & aliis nonnullis locis, quos hic variaui, fidem antiquorum codicum ſecutus ſum. V i c t o r.

88, 1 I b i f i s c e l l a m) h. e. in ipſa amphora. Nimirum in fiſcella continetur ſal, vt intra eam relinquantur ſordes; flos ſalis liquatus in amphoram perueniat.

88, 1 D e s i v e r i t t a b e s c e r e) Hoc enim ſignum eſt, aquam ita iam impletam eſſe ſalis partibus minimis, vt iam percipere plures non poſſit. hoc etiam auctum eius pondus indicat: nec enim hodie certior eſt ratio explorandi, quantum ſalis habeant ſalinae, quam pondere aut libella hydroſtatica immiſſa, quo facto iudicatur ſtatim, quot vnciae ſalis in amphora aquae ſint. Rem ab alto repetere, & inculcare lectoribus principium hydroſtaticum, *Leuius in grauiore natat*, non eſt huius loci.

88, 2 I n d e f l o s s a l i s) Eſt *ſal optimum* & candidiſſimum, cui opponitur *populare.* Ita Liuius Poeta, *Florem anculabant Liberi ex carcheſiis.* Fauorinus orator apud Gellium: *Is flos cenae habetur inter iſtos.* Lucretio: *Flos nardi & flos Bacchi*; quae ſunt ab aliis etiam obſeruata. P o p m a.

89 T v r v n d a s f a c i a t) *Turundae* hic ſunt offae, quibus farciuntur altilia ad ſaginam, dictae a terendo, Graece *μάζαι*. Varro lib. 3, 9 de re ruſtica: *Gallinas farciunt turundis hordeaceis*: quod Geoponici vertunt: *μάζας τε ποιήσας ἐκ τούτων πρόσφερε τὴν τροφὴν ἐις τὸ κορεσθῆναι·* At c. 89 ſunt linamenta inuoluta & oblonga, quae vulneri inferuntur. P o p m a.

89 A q v a s i t a s i e t) forte hoc vult, non

XC. [XCI.] PALVMBVM recentem [a] vt prenſus [b] erit, ei fabam coctam toſtam primum dato. ex ore in eius os inflato item aquam. hoc dies VII. facito. Poſtea fabam freſam puram, & far purum facito, & fabae tertia pars vt inferueſcat. cum [c] far [d] inſipiat, puriter facito, & coquito bene. id vbi excoxeris [e] depſito [f] bene, oleo manum vnguito [g]. primum puſillum, poſtea magis depſes, oleo tangito depſitoque [h], dum poteris [i] facere turundas [l], ex aqua [m] dato [n], eſcam temperato.

XCI. [XCII.] AREAM ſic facito. Locum vbi facies [a] confodito, poſtea amurca conſpergito [b] bene, ſinitoque combibat. Poſtea comminuito glebas bene. Deinde coaequato, & pauiculis verberato. Poſtea denuo amurca conſpergito [b], ſinitoque areſcat. Si ita feceris, neque formicae [c] nocebunt, neque herbae naſcentur.

XCII. [XCIII.] FRVMENTO ne noceat curculio [a], neu [b] mures tangant, lutum de amurca facito, palearum paulum [c] addito, ſinito matereſcant [d] bene, & ſubigito bene [e], eo granarium totum oblinito craſſo luto, poſtea conſpergito [f] amurca [g] omne quod lutaueris. Vbi aruerit, eo frumentum refrigeratum condito, curculio [h] non nocebit.

XCIII. [XCIV.] OLEA ſi fructum non feret [a], ablaqueato. Poſtea ſtramenta circumponito. Poſtea amurcam cum aqua commiſceto aequas partes. Deinde ad oleam circunfundito, ad arborem maximam vrnam [b] commixti [c] ſat [d] eſt. Ad minores arbores pro

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XC.] a) *recentem ſic farcito. Vti a. V.* b) *prebenſus I. I-G.* c) *tum* vid. not. d) *feruere incipiet I. I-G. far incipiat Ie. R. far inſpiciat Pol.* e) *exluſeris P. excuſſeris I. B. R.* f) *deponito, bene a. V.* g) *vngito, & bene coquito, donec denſa ſint, & parum olei infondito, & commiſceto bene. dein paſcito, & ſaepe & parum dato, & aquam mixtam ceno potui dato, & pari modo poteris turundas incraſſare. Wrat. depſitoque* inſ. *I. Ba. H. A. depoſitoque B. R. I. I. Gr. G.* h) *depoſitoque Iuntt.* i) *poterit P.* l) *& eas* interſer. *Ba-G.* m) *aqua: des eſcam temperatam I. B. R.* n) *&* inſ. *Ba-G.* [C. XCI.] a) *facias a. V.* b) *conſpargito I. B. R. M. Po. 2.* c) *formica nocebit I. B. R.* [C. XCII.] a) *gurgulio a. V.* b) *nec I. B. R. ne Heru.* c) *parum a. V.* d) *marceſcant a. V.* e) *bene* om. *a. V.* f) *conſpargito I. B. R. M. Po. 2.* vt alibi. g) *bene* inſer. *a. V.* h) *gurgulio a. V.* [C. XCIII.] a) *fert a. V.* b) *amphoram vnam a. V.* c) *commiſti I. I-G.* d) *ſatis a. V.*

NOTAE VARIORVM.

non patiendum eſſe, vt hora vna amplius aqua abſit, vt bibere non poſſit gallina. Frequenti potu opus eſſe ſaginandis auibus, norunt apud nos mulierculae.

90 PALVMBVM RECENTEM) Vt mutarent hunc locum editores quidam, inculcatis verbis *ſic farcito*, inductos eſſe puto inſolentia conſtructionis, cum habere non videretur accuſatiuus, quo referretur. Et eſt ſane iſta ratio inſolentior, cum neque relatiuum adſit, vt in illo Plauti Amphitr. 4, 1, 1, *Naucratem, quem conuenire volui, in naui non erat*; neque *facio* aut *ſcio*, vt in his, de quibus ad Cat. 8, 2 diximus: ſed eſt tamen huic noſtro geminum illud Plauti Rud. 4, 3, 23. *Vidulum iſtum, cuius ille eſt, noui ego hominem iam pridem.* Et praeclare obſeruatum Perizonio ad Sanct. 4, 11 extr. & alias ſubaudiri, *quod ad.* Ad hunc quidem locum nihil eſt accommodatius. De Graecorum ratione nullum dubium eſt. Tanto minus haec talia negligenda ſunt, vt non ita facile emendandi pruritu vel ſcabie potius tentemur, quoties inſolens aliquid aut σολοικοφανὲς oblatum eſt.

90 CVM FAR INSIPIAT) Haec eſt antiqua lectio, quam valde probamus. Antea in impreſſis omnibus *cum feruere incipiat*, erat. Sext. Pompeius lib. 17. vim huius verbi declarat: *Et inſipit, hoc eſt, iniicit.* VICT. In editione caſtigationum Victorii Gryphiana eſt *tum far inſipiat*, leuicula mutatione & non improbabili. Sed cum nullum praeterea eius lectionis veſtigium inuenerim, etiam hic religionem volui approbare ſtudioſis Catonis.

91 Quas Cato ab hoc loco inde ad c. 100 it. 103, 129 (vbi aliis verbis nihil aliud dicit, quam hoc ipſo capite) & 130 amurcae vtilitates recenſet, eas complexus eſt Plin. 15, 8. *Amurca ſubigi areas, terendis meſſibus, vt formicae rimaeque abſint* &c. Plura in Ind.

92 Plin. l. c. *Lutum parietum, ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, veſtiarium etiam contra teredines ac noxia animalia amurca aſpergi* &c.

93 AD ARBOREM MAXIMAM VRNAM) V. C. *maximam amphoram.* Et recte: Plinius 17, 28. *Cato & medicamenta quaedam componit, menſurae*

pro ratione indito. Et idem hoc ſi facies ad arbores feraces, eae [e] quoque meliores fient. Ad eas [f] ſtramenta ne addideris.

XCIV. [XCV.] Fici vti groſſos teneant, facito omnia, quo [a] modo oleae, & hoc amplius. cum ver adpetet [b], terram adaggerato bene [c]. Si ita feceris, & groſſi non cadent, & ſici ſcabrae non fient, & multo feraciores erunt.

XCV. [XCVI.] Convolvvlvs [a] in vinea [b] ne ſiet [c], amurcam condito, puram bene [d] facito, in vas ahenum [e] indito congios II. poſtea igni [f] leni [g] coquito, rudicula agitato crebro, vſque adeo, dum fiat tam craſſum [h], quam mel. Poſtea ſumito bitumi-
2 nis tertiarium, & ſulfuris [i] quartarium. Conterito in mortario ſeorſum [l] vtrunque. Poſtea infriato quam minutiſſime in amurcam caldam, & ſimul rudicula miſceto, & denuo coquito ſub dio [m]. Nam ſi in tecto coquas, cum bitumen & ſulfur [n] additum eſt, excande-
3 ſcet. Vbi erit tam craſſum [o], quam viſcum, ſinito frigeſcat. Hoc [p] vitem circum [q] caput, & ſub brachia vnguito [r], conuoluulus [s] non naſcetur.

XCVI. [XCVII.] Oves ne ſcabrae fiant, amurcam [a] condito, puram bene facito, aquam, vbi [b] lupinus deferuerit [c], & faecem [d] de vino bono inter ſe omnia commiſceto [e] pariter. Poſtea cum detonderis [f], vnguito totas, ſinito biduum aut triduum conſudent.
2 Deinde lauito in mari: ſi aquam marinam non habebis, facito [g] aquam ſalſam, ea lauito. Si haec ſic feceris, neque [h] ſcabrae fient, & lanae plus, & meliorem habebunt, & ricini non erunt moleſti. Eodem [i] in omnes quadrupedes [l] vtito [m], ſi ſcabrae erunt.

XCVII. [XCVIII.] Amvrca decocta axem vnguito, & lora, & calciamenta, & coria: omnia [a] meliora facies.

XCVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *hae a. V.* f) *tamen a. V.* except. Iuntt. [C. XCIV.] a) *quae a. V.* b) *apparet I. B. R.* c) *terram I. B. R.* [C. XCV.] a) *Inuoluolus, Conuoluolus Pol.* 1. *Inuoluolus & Conuoluolus Pol.* 2. b) *vinia P.* c) *fiat a. V.* d) *benefacito* iunct. *I B. R. Heru.* e) *aeneum a. V. aheneum Vict.* f) *igne I. B. R.* g) *leui a. V.* h) *craſſa I. I - G.* i) *ſulpuris P.* l) *per ſe I. B. R.* m) *celo* add. *Pol.* n) *ſulpur P.* o) *craſſa Iuntt.* p) *Hac Iuntt.* q) *ſub I. B. R.* r) *vngito a. V.* s) *conuoluolus I. B. Po.* 2. [C. XCVI.] a) *amurcam puram & aquam vbi I. I - G.* b) *in lupino I. B. R.* c) *defruerit P. deferbuerit I. I - G.* d) *fecem Ba. H. Gr. G.* e) *pariter ſumito & bene commiſceto I. I - G.* f) *detunderis I. B. R. I. I. Ba. H. A. oues* add. *Ba - G.* g) *facies aquam ſalis I. B. R.* h) *neque I. B. R. Ba - G.* i) *modo* inſ. *a. V.* l) *quadripedes Pol.* m) *vtitor Heru.* [C. XCVII] a) *&* inſ. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

menſurae quoque diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcae, & aquae portionem aequam, ablaqueatis prius radicibus, paullatim affundi iubens. Mevrs.

94 Cvm ver adpetet) Hinc corrigo Plinium loco citato: *Huius praecipuae vere terram adaggerari radicibus.* Nam male hodie legi *veterem terram*, abunde oſtendunt haec Catonis verba, quae ille περιφραστικῶς tranſcribit. Mevrs.

95, 1 Igni leni coqvito) Ita eſt in VV. CC. & ita legendum apud M. Varronem 1, 64. non *leui igni*, vel vtquidam emendarunt, *lenibus lignis* ex ſimili loco Catonis c. 69. Vrsin.

95, 3 Et svb brachia) Dicuntur *brachia* in arboribus *rami*. Plinius l. c. *Hoc vites circa capita & ſub brachiis vngi.* Apuleius Mileſ. 11. *Quid? quod arbores etiam, quae pomifera ſobole foecundae, quaeque earum tantum vmbra contentae, & ſteriles, auſtrinis laxatae flatibus, germine foliorum renidentes, clementi motu brachiorum dulces ſtrepitus obſibilabant.* C. 4, 24 *Brachia tenera & viridia ſeruato, arida & vetera falce amputato.* Mevrs.

95, 3 Convolvvlvs non nascetvr) Et manuſcripti codices & excuſi hic habent: *conuoluulus non naſcebit*: niſi quod in margine optimi exemplaris eadem manu, qua liber exaratus eſt, pro *Naſcebit*, *Nocebit* emendatum eſt. Vict. Etiam hic obſeruo Victorianas caſtigationes abire ab reliquis omnibus. *Naſcebit* enim nuſquam comparet, neque *nocebit* adeo. Simile quid deprehendebam c. 90 ad verba: cum far *inſipiat.*

96 Oves ne scabrae) In VV. CC. eſt, *ſcabeſiant*, quae lectio fortaſſe verior eſt. Vrsin.

97 Axem vngvito) V. Schefferus de re vehic. 1, 15. Schoett g. Plin. 15, 8 *Lora etiam ac coria omnia & calceamina axesque decocta vngi.*

98 Creſcentius

XCVIII. [XCIX.] Vestimenta ne tineae tangant, amurcam decoquito ad dimidium; ea [a] vnguito fundum arcae, & extrinſecus, & [b] pedes, & angulos. Vbi ea adaruerit, veſtimenta condito. Si ita feceris, tineae [c] non nocebunt. Et item ligneam [d] 2 ſupellectilem omnem ſi vngues, non puteſcet [e]: & cum ea terſeris, ſplendidior fiet. Item ahenea [f] omnia vnguito, ſed prius extergeto [g] bene [h]. Poſtea cum vnxeris, cum [i] vti voles, extergeto [l], ſplendidior [m] erit, & aerugo [n] non erit moleſta.

XCIX. [C.] Fici aridae ſi voles vt integrae ſint, in vas fictile condito. id amurca decocta vnguito.

C. [CI.] Oleum ſi [a] in metretam nouam inditurus [b] eris, amurca ita vti eſt cruda prius colluito, agitatoque diu, vt bene combibat [c]. Id ſi feceris, metreta oleum non bibet, & oleum melius faciet [d], & ipſa metreta firmior erit.

CI. [CII.] Virgas murteas [a] ſi voles cum bacis [b] ſeruare, & [c] item aliud [d] genus quod vis, & ſi ramulos ficulneos voles cum foliis, inter ſe alligato, faſciculos facito, eos in amurcam demittito, ſupra ſtet amurca facito. Sed ea quae demiſſurus eris, ſumito paulo acerbiora. Vas, quo condideris, oblinito plane.

CII. [CIII.] Si [a] bouem, aut aliam quamuis quadrupedem ſerpens momorderit, Melanthii [aa] caetabulum [b], quod medici vocant ſmyrneum [c], conterito in vini veteris hemina. Id per nares indito, & ad ipſum morſum ſtercus ſuillum apponito. Et idem hoc (ſi vſus venerit [d]) homini facito.

VARIETAS LECTIONIS.

[C.XCVIII.] a) *& vngito I. B. R. & ea I. I-G.* b) *&* omitt. *a. V.* c) *tiniae P.* d) *ligneam* om. *P. I. B. R. lignum Ba-G.* e) *putreſcet a. V.* f) *aenea a. V.* g) *extergito a. V.* h) *bene* om. *I. B. R.* i) *ea I. B. R. & ea I. I-G.* l) *extergito I. B. R. iterum extergito I. I-G.* m) *ſplendior Ienſ.* n) *erugo I. B. R.* [C. C.] a) *ſic I. B. R.* b) *indituruſus P.* c) *conuibat Pol.* 1. *conubat Pol.* 2. d) *fuerit a. V.* praeter Iuntt. qui *fiet.* [C. CI.] a) *myrteas a. V.* b) *baccis I. B. R. H. Gr. G. M. Po.* 2. c) *&* abeſt *I. B. R.* d) *aliut P.* [C. CII.] a) Verba: *Si bouem aliamque quadrupedem ſerpens momorderit* loco rubricae poſita ſunt, nec in ipſo capite repetuntur *I. B. R.* aa) *Melanthi P.* b) *acceptabulum I. B. R. acetabulum P. I. I. Ba. Gr. G.* it. *M. Po.* 2. *&* praeterea inſ. *a. V.* it. *M. Po.* 2. c) *zmurnaeum P. ſmurneum Po.* 2. d) *euenerit a. V.*

NOTAE VARIORVM.

98 Creſcentius 5, 19 hoc totum caput deſcripſit, mutatione nulla commemorabili. Plinius l. c. *atque aeramenta contra aeruginem, coloriſque gratia elegantioris: & totam ſupellectilem ligneam.*

98 Item ahenea omnia voles, extergeto) Sic Stephanus, Gryphius, Commelinus ac Vaticani Codices: Aldus vero & Iunta inter *τὸ voles & extergeto iterum* interponunt. Ienſonius autem & Bruſchius ita: *poſtea cum vnxeris, ea vti voles extergeto.* Meurſius porro ex veteri Codice: *Poſtea cum vnxeris, & ea vti voles, iterum extergeto.* Sic etiam Gymnicus edidit. At Creſcentius, cum multa tranſcripſiſſet, etiam hunc locum ita expreſſit lib. 5. cap. de oleo: *Item enea omnia vnguito, ſed prius extergeto bene, poſtea cum vti volueris, extergeto.* Pontedera.

99 Plin. l. c. *ac vaſa fictilia, in queis ficum aridam libeat aſſeruare.*

100 Prius colluito) Inter *colluito* & *agitatoque* interponendum videtur verbum *oppillato*, quod extat apud Creſcentium l. c. *Prius colluito, oppillato, agitatoque* &c. Ponted. Illud *oppillato* poſitum eſt credo pro *oppilato*. h. e. obſtruito, ne in agitatione aliquid effluat

101 Plin. l. c. *aut ſi folia baccaſque in virgis myrti, (int. aſſeruare libet) aliudue id genus ſimile.*

102 Smyrneum) In antiquiſſimo codice vetere ſcriptura *Zmurnaeum*: apud Varronem etiam de agricultura: *Vt vites apud mare Zmurnae.* Nam eruditi & accurati viri docuerunt, aliquando in priſcis monumentis Z pro S inueniri. Y autem paſſim in V a latinis translatum eſt. Non multo poſt *ſoliſtitium* in eodem libro pro *ſolſtitium* ſcriptum eſt. Victor. Vocis huius occaſione de gloſſario mendum tollam. Σμυρνίον λάχανον, *Oleaſtrum.* Corrigo: *olus atrum.* Colum. 11, 3, 36 *Atrum olus, quod Graecorum quidam vocant ἱπποσέλινον, nonnulli σμυρνίον, paſtinato loco ſemine debet conſeri.* Plinius 19, 8 *ſed praecipue olus atrum mirae naturae eſt. Hippoſelinum Graeci vocant, alii ſmyrneum.* Mevrs.

102 Stercvs svillvm) Vide Veget. vet. 3. 77. Almelov.

CIII. [CIV.] Boves vti valeant, & curati bene ſient, & qui faſtidient cibum, vti
magis cupide appetant, pabulum, quod dabis, amurca ſpargito; primo paulułum, dum
2 conſueſcant, poſtea magis, & dato rarenter bibere commixtam [a] cum aqua aequabiliter
quarto quinto [b] quoque die. hoc ſic facies [c], ita boues & corpore curatiores erunt, & mor-
bus aberit.

CIV. [CV.] Vinvm familiae per hiemem qui [a] vtatur. Muſti quadrantalia [b] x. in
dolium indito, aceti acris quadrantalia II. Eodem infundito ſapae quadrantalia duo, aquae
2 dulcis quadrantalia [b] L. Haec rude miſceto ter in die, dies v. continuos. Eo addito
aquae marinae veteris ſextarios LXIIII. & operculum in dolium imponito [c], & oblini-
to [d] dies x. Hoc vinum durabit tibi vſque ad ſolſtitium. Si quid ſuperfuerit poſt ſolſti-
tium, acetum acerrimum & pulcherrimum erit.

CV. [CVI.] Qvi [a] ager longe a mari aberit, ibi vinum Graecum ſic facito. Muſti qua-
drantalia xx. [b] in aheneum [c], aut plumbeum infundito, ignem ſubdito. vbi bullabit [d] vinum,
ignem ſubducito. vbi id [e] vinum refrixerit, in dolium quadragenarium infundito, ſeor-
2 ſum [f] in vas aquae dulcis quadrantal I. infundito. ſalis $\overset{\circ}{\text{M}}$ I. ſinito muriam fieri. Vbi mu-
ria facta erit, eodem in dolium [g] infundito. Schoenum, & calamum in pila contundito,
quod ſiet ſextarium vnum eodem in dolium infundito [h], vt odoratum [i] ſiet. Poſt dies
xxx. dolium oblinito. Ad ver diffundito in amphoras. Biennium in ſole ſinito po-
ſitum eſſe. Deinde in tectum conferto. Hoc vinum deterius non erit, quam Coum.

CVI. [CVII.] Aqvae marinae [a] quadrantal [b] I. ex alto ſumito, quo aqua dulcis
non accedit [c], ſeſquilibram ſalis frigito [d], eodem indito, & rude miſceto vſque adeo, donec
2 ouum [e] gallinaceum [f] coctum [g] natabit, deſinito miſcere. Eodem vini veteris, vel [h] amin-
nii [i],

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CIII.] a) *commiſtum Iuntt. commiſtam Ba-G.* b) *quintoque die a.V.* c) *feceris a. V.*
[C. CIV.] a) *quo vtantur I. B. R.* b) *quartarios I. B. R.* b) *q.* I. *I. B. R.* c) *indito I. B. R.* d) *oblinto I. B.*
[C. CV.] a) Verba: *Qui ager* - - - *ſic facito.* loco rubricae poſita ſunt, nec repetuntur in capite *I. B. R.*
b) *viginti* abeſt *Ba-G.* c) *ahenum a. V.* d) *ebullibit I. B. R. H. Gr. G. ebulibit Ba. A. bullabat Pol.* e) *iam a. V.* praeter Iu. f) *aut* inſ. *I B R* g) *dolio I.B.R.* h) *confundito a. V.* i) *oderatum P.* [C.CVI.] a) *concinnatio* inſer. *I.I-G* b) *q. I. P.* ad marginem: *al: quadrantarium. quartarium. I.B.R.* c) *accedat a.V.* d) *fringito I.B.R.* e) *ovom* hic & alibi ſemper *Po. 2.* f) *gallinacium Heru. gallinae I.B.R.* g) *coctum* omitt. *Ba.G.* h) *vel* om. *Reg.*

NOTAE VARIORVM.

103 Boves vti val.) Vid. Veget. vet. 2, 1 Almelov.

103 Qvarto qvinto qvoqve die) Forte legendum *quarto quoque die.* ſed haec coniectura tantum nituntur. Vrsin. V. C. *quarto, quintoque die.* ſed illud elegantius, & Catone longe dignius. Sic locuti multi praeſtantiſſimi ſcriptores. Lycophron: *Κηφεὺς δὲ καὶ πράξανδρος ὀυ ναυκληρίας Λαῶν ἄνακτες, ἀλλ' ἀνώνυμοι σποροὶ Πέμπτοι τέταρτοι γαῖαν ἵξονται θεᾶς Γόλγων ἀνάσσης.* Ad quem locum vide Annotationes eruditiſſimi viri, & optime de Lycophrone meriti, Guilielmi Canteri. Mevrs.

104 Mvsti qvadrantalia x) In MSS. legimus *quartarios*: vbi antea multis locis *Quadrantalia.* In optimo exemplari tantum eſt prima eius nominis littera. Victor.

104 Aceti acris) *Acris* nomen attribuunt veteres aceto optimo & praeſtantiſſimo, vt Cato hic, & Varro Seſquiulyſſe de Stoico: *Virtutis e cupis acris aceti*; quod imitatus Perſius de eodem: *Aurem mordaci lotus aceto.* Plaut. Bacchidib. *Nunc experiar, ſitne aceto tibi cor acre in pectore.* Pop.

105, 1 Longe a mari aberit) Aqua vero marina opus eſt ad vinum Graecum vid. Cat. 24, 1.

106, Aqvae marinae) Etiam hoc caput iſti epigrapharum concinnatores mutilarunt, quorum fraudem indicat, vt ſolet, optimus meus ille codex, in quo ſignate ita reperio: *Aquae marinae concinnatio. Quadrantal vnum* &c. Plenius, & longe melius. Muſae dent vniuerſo iſti hominum generi (Homerico hemiſtichio ludere liceat) *ὕδωρ καὶ γαῖα γένεσθαι.* Mevrs.

106, 1 Ovvm gallinacevm coctvm) Et cur *coctum*? Sane ſupra c. 88. vbi ſimile experimentum praeſcribit, illud non requirit: ait enim:

nii[i], vel miſcelli[l] albi congios II. infundito, miſceto probe. Poſtea in vas picatum confundito, & oblinito. Siquis[m] plus voles aquae marinae concinnare, pro proportione, ea omnia facito.

CVII. [CVIII.] QVO[a] labra doliorum circunlinas, vt bene odorata ſient, & nequid vitii in vinum accedat. Sapae congios[b] VI. quam optime infundito in aheneum[c], aut in plumbeum. & iris aridae contuſae heminam, & ſertam Campanicam P. V. bene odoratam, vna cum iri contundas quam minutiſſime, per cribrum cernas, & vna cum ſapa coquas ſarmentis, & leui flamma. Commoueto, videto, ne aduras. vſque coquito, 2
dum dimidium excoquas[d]. Vbi refrixerit, confundito in vas picatum bene odoratum[e], & oblinito[f], & vtito[g] in labra doliorum.

CVIII. [CIX.] VINVM[a] ſi voles experiri duraturum ſit, nec ne, polentam[b] grandem dimidium acetabuli[c] in caliculum nouum indito, & vini ſextarium[d] de eo vino[e] quod voles experiri, eodem infundito, & imponito in carbones, facito bis, aut ter inferueat. Tum id percolato, polentam[f] abiicito[g]. Vinum ponito ſub dio. Poſtridie mane guſta- 2
to. Si id[h] ſapiet[i], quod in dolio eſt, ſcito duraturum. Si ſubacidum erit, non durabit.

CIX. [CX.] VINVM aſperum quod erit, lene[a] & ſuaue ſi voles facere, ſic facito. De eruo farinam facito lib. IIII. & vini cyathos IIII. conſpergito ſapa. Poſtea facito later-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *aminniP. amini Ienſ. aminii a. V* l) *miſelli a. V.* m) *ſi quidem a. V.* [C CVII] a) *Quo - - accedat* lemma eſt *Com.* nobiſcum *P. Po.* 2. *Hoc modo labra - - - vt odorata - - - accedat, ſapae I. I-G.* b) *cogios P.* c) *ahenum a. V.* d) *exquoquas B. R.* e) *oderatum P.* f) *&* omitt *I. B. R.* g) *vtitor a. V.* [C. CVIII.] a) *Vinum - - - nec ne* haec verba ſtant loco Rubricae *I. B. R.* b) *Puolentam P.* c) *acceptabuli I. B. R.* d) *ſeſtarium I. B. R.* e) *eo* repet. *I. B. R.* f) *puolentam P.* g) *adiicito* omnes praeter *B. R.* h) *vinum* inſ. *a. V.* i) *ſapiat I. B. R.* [C. CIX] a) *leue Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

Id ſigni erit; maenam aridam, vel ouum demittito; ſi natabit, ea muries. Liceat itaque ſine vllo Catonis damno vocem hanc eiicere, quam & V. C. nullus agnoſcit. IDEM. Experimentis accuratiſſime inſtitutis comperit, quod literis ipſius edoctus ſum, clariſſimus Ienenſium philoſophus Hambergerus, ouum gallinaceum coquendo vix trientem grani amittere. Sed ponamus, illud vel tantillo fieri leuius: paullo igitur minus ſalis opus eſt, ſi aqua coctum ouum ſuſtentare debeat, quam ſi crudum. Agitando efficitur, vt ſal recipiatur in aquae interſtitia, quod cognoſcitur, ſi grauitatem illius, quam ſpecificam vocant, auxerit: alioquin in fundo deſidet.

107 Miſerrime caput truncatum, ſi quod aliud in omni hoc libello, quod facile vel primore aſpectu patebit Reſtituam ex vetere meo toties & nunquam ſatis laudato codice, in quo plene ita eſt: *Hoc modo labra doliorum circumlinas, vt odorata ſient, & ne quid vitium in vinum accedat. Sapae congios* &c. Haec verba illi, quos antea dixi, a capite violente auulſerant, & ἐπιγραφῆς locum habere iuſſerant. Ecce in Macrobio ſimile facinus auſi Saturnal. I, 20. Omnia iſta: *Quin Aeſculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iſide ipſum etiam Serapin, alios, quam ſolem, deos non eſſe*, quae in ἐπιγραφὴν mutarunt, ipſiſſima Macrobii verba ſunt, caput iſtoc ordientia. Deeſt tamen poſt ea, *conſtat*, aut tale quid, quod abſciderunt. Iudica ſerie & erudite lector. MEVRSIVS.

107, 1. QVAM OPTIME) Scribo: *quam optimae.* Referendum enim ad *τὸ ſapae.* MEVRSIVS.

107, 2 COMMOVETO, VIDETO) Non longa apologia opus eſt, cur ita interpunxerim potius, quam praecedentes ſecutus ſim, qui legebant, *leui flamma commoueto. Videto.* Ita paullo ante interpunctum ſuſtuli poſt *contundas*, & incidi poſt *minutiſſime.* Intelligentibus haec indicaſſe ſufficit, reliquis nihil ſatis eſt,

107, 2 ET VTITO) V. C. *Et vtitor.* ſed illud vt antiquitatem, ita & Catonianum ſtylum magis ſapit. ſic c. 123. *Vbi refrixerit, in lagoenam confundito & poſtea id vtito.* Eadem forma dicebant etiam veteres illi: *miro, recordo, auſpico, ſortio* & innumera talia. Vide Nonium de contrariis verborum generibus. MEVRS.

108 POLENTAM ABIICITO) Reuocaui hanc vocem, non tam autoritate librorum veterum ductus, quam rei natura.

108 SI ID SAPIET) Plenius & melius V. C. *ſi id vinum ſapiet.* Vſitatum Catoni ita loqui. ſic paullo ante *Vini ſextarium, de eo vino, quod voles experiri, eodem infundito.* MEVRS.

109 ET VINI CYATHOS) Quid ſibi hic vult vox

laterculos. Sinito combibant noctem & diem. poſtea commiſceto cum eo vino in dolio, & oblinito dies L X. Id vinum erit lene, & ſuaue, & bono colore, & bene odoratum.

CX. [CXI.] Odorem [a] deteriorem demere vino ſi voles, teſtam de tegula craſſam puram calfacito in igni bene. Vbi calebit, eam picato, reſticula alligato, teſtam demittito in dolium infimum leniter, ſinito biduum [b] oblitum dolium: ſi demptus erit odor deterior, id optime; ſi non, ſaepius facito, vſque dum odorem malum dempſeris.

CXI. [CXII.] Si [a] voles ſcire in vinum aqua addita ſit, nec ne, vaſculum facito de materia ederacea [b]. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit. Nam non continet vinum vas ederaceum [c].

CXII. [CVIII.] Vinum [a] Coum ſi voles facere, aquam ex alto marinam ſumito,
mari tranquillo, cum ventus non erit, dies [b] L X X. ante vindemiam, quo aqua dulcis non
perueniet [c]. Vbi hauſeris de mari, in [d] dolium fundito [e], nolito implere, quadrantalibus V.
2 minus ſit, quam plenum. operculum imponito, relinquito [ee] qua [f] interſpiret. Vbi dies XXX.
praeterierint, transfundito in alterum dolium puriter, & leviter [g]. relinquito in imo quod
deſederit [h]. poſt dies XX. in alterum dolium item transfundito, ita relinquito vſque ad [i]
vindemiam. Vnde vinum Coum facere voles, vuas relinquito in vinea, ſinito [l] bene co-
quantur. & vbi pluerit, & ſiccauerit, tum [m] deligito. & ponito in ſole biduum, aut triduum
ſub dio, ſi pluuiae non erunt. ſi pluuia erit, in tecto in cratibus componito, & ſi qua acina
3 corrupta erunt, depurgato. Tum ſumito aquam [n] marinam [o] Q. S. S. & [p] in dolium [q]
quin-

VARITAS LECTIONIS.

[C. CX.] a) *Odorem deteriorem vino demere* Lemma ſunt: caput ipſum incipit, *Teſta* in aliis praeter *I. I-G. Po. 2.* b) *biduo a. V.* c) *vsque* om. *I. B. R.* [C. CXI.] a) Verba: *Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit, nec ne* locum Rubricae occupant *I. B. R.* b) *hederacea I. B. R. hederacia P.* c) *hederaceum I. B. R.* [C. CXII.] a) Verba: *Vinum Coum ſi voles facere* locum Rubr. occupant *I. B. R.* b) *die ſeptuageſima I. I-G.* c) *perueniat a. V.* d) *culeare* inſ. *I. I-G. Po. 2.* e) *infundito P.* ee) *relinqui Po. 2.* f) *qui a. V. quia interſiret Pol.* g) *leniter P. I. I.* punct. abeſt *a. V.* h) *deſciderit P.* i) *in a. V.* l) *vt* inſ. *I. I-G.* m) *tunc a. V.* n) *aquae marinae I. I-G.* o) *quadrantalia* S. S. *I. B. R. al. quadrantalia a (ex)* Ad marginem Pol. *ſupra ſcriptae quadrantalia X. I. I-G.* deſunt *W.* p) *&* *a. V.* excepta Iuntt. quae delet. q) *doleum W.*

NOTAE VARIORVM.

vox *vini*? niſi forte adiecta cyatho modo eſt exegeſeos cauſa, vt intelligatur, de quo genere menſurae intelligendus ſit cyathus, vt noſtri *ein Wein-Glas*. Ita videtur etiam poſuiſſe c. 123. Certe vini nihil adiiciendum eſt, ſed ſapa. Legendum vero videtur *ſapae*, cuius IIII cyathi conſpergendi h. e. farinae admiſcendi ſunt.

109 FACITO LATERCVLOS) Laterculus hic eſt genus dulciarii, vocatum a forma, qua definigitur, vt in Poenulo Plauti: *nil niſi laterculos.* POPMA.

110 TESTAM DE TEGVLA) Quis adeo Thamyras, vt hoc caput ἀκέφαλον eſſe non videat? Reſtituo ex codice meo: *Odorem deteriorem vino demere ſi voles, teſtam de tegula craſſam* &c. Iidem illi aſini peſſime truncauerant. MEVRS. Intelligendus nimirum Meurſius de Victoriana editione.

110 ODOREM DETERIOREM) Poterat aliquis ſuſpicari, hic & paulo poſt *tetriorem*, quod verbum *foetidum* ſignificare Nonius docet 4, 466. Vid. Virg. Aen. 3, 228, quem ipſe laudat. Apuleius in Geopon. 7, 26 inter alios modos, δυσωδίαν tollendi etiam hunc habet, οἱ δὲ ὄστρακα ἐκπυρώσαντες ἐμβάλλουσιν.

111 Plin. 16, 35 ſ. 63 *Ederae mira proditur natura ad experienda vina: ſi vas fiat e ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit mixta.* Miror, qui effugerit artificium, verum an falſum, non diſputo, Geoponicῶν collectores, qui 7, 8 & 9. diuerſa id genus commenta referunt.

112, 1 VINVM COVM) Plin. 14, 8 *Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonſtrauit ſuper caetera in ſole quadriennio maturandum praecipiens.* Quod praeceptum cum hic non extet, aut aliis codicibus vſus, aut lapſus memoria Plinius: quod ego quidem puto. Forte enim in mente habuit locum illum c. 106 de vino Graeco: *Biennium in ſole ſinito poſitum eſſe.* POPMA.

112, 3 AQVAM MARINAM) V. C. *Aquae marinae* S. S. Q. X. Notae illae valent: *ſupra ſcriptae quadrantalia decem.* Ita c. 154. *In modios ſingulos* SS. SS. *dabuntur.* Item 146 *Proque ea re ita vti* S. S.

E. *item*

quinquagenarium infundito [r] aquae [s] marinae Q. [t] x. Tum acina [v] de vuis miſcellis [x] decerpito [y], de ſcopio [z], in idem dolium vſque dum impleueris, manu comprimito [a], vt combibant aquam marinam. vbi impleueris [b] dolium, operculo operito, relinquito qua interſpiret. Vbi triduum praeterierit, eximito de dolio [c], calcato in torculario, & id vinum condito in dolia lauta, & pura [d], & ſicca.

CXIII. [CXIV.] Vt [a] odoratum [b] bene ſiet, ſic [c] facito: ſumito teſtam picatam: eo prunam lenem indito, ſuffito ſerta, & ſchoeno, & palma, quam habent vnguentarii, ponito in dolio [d], & operito, ne odor exeat, ante quam vinum indas. Hoc facito pridie quam vinum infundere voles, de lacu quam primum vinum in dolia [e] indito, ſinito dies xv. operta [f] ante quam oblinas [g], relinquito qua interſpiret vinum. poſtea oblinito. Poſt 2 dies xl. diffundito in amphoras, & addito in ſingulas amphoras ſapae ſextarium [h] vnum. Amphoras nolito implere nimium, anſarum infimarum ſini. & [i] amphoras in ſole ponito, vbi herba non ſiet. & [l] amphoras operito, ne aqua accedat, & ne plus quadriduum [m] in ſole ſiueris. Poſt quatriduum [m] in culleum [n] componito, & inſtipato [o].

CXIV. [CXV.] Vinvm ſi voles concinnare, vt aluum bonam faciat, ſecundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis ei rei ſatis eſſe vini, tot vites ablaqueato, & ſignato. earum radices circunſecato [a], & purgato. Veratri radices contundito in pila, eas radices dato [b] circum vitem. & [c] ſtercus vetus, & cinerem veterem, & duas partes ter-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *infondito W.* s) *aquae marinae q. X.* deſunt *I. I-G.* t) *quadrantalia I. B. R. quartaria decem W.* v) *accina W.* x) *miſellis a. V.* y) *decarpito I.B.R. M. Po. 2.* z) *ſcapo B.R. al. de ſcopione a (ex)*: ad marginem *Pol.* & inſer. *I. I-G.* a) *acina* inſer. *I. B. R.* b) *compleueris a. V.* c) & inſ. *a. V.* d) *al. curata ex.* [C. CXIII.] a) Verba: *Vt odoratum bene ſit* ſtant loco Rubr. *I. B. R. Vinum* inſer. *I. I-G.* b) *adoratum Popm. 2.* c) *ſic facito* deſunt *a. V.* d) *dolia I. B. R.* e) *dolium a. V.* f) *apertam I. B. R. opertum I. I-G.* g) & inſer. *I. I-G.* h) *ſeſtarium I. B. R.* i) & abeſt *a. V.* l) & omitt. *a. V.* m) *quadriennium Pol.* n) *cuneum P. culeum a. V.* o) *inſtipa Pol. in ſapa I. B. R.* [C. CXIV.] a) *circum ſecato* diuiſ. *I. B. R. circumſarrito I. I-G.* b) *ponito I. I-G.* c) *his* inſ. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

E. *item pigneri ſunto.* C. 157 *ſi braſſicam edet ita, vti* S. S. E. Mevrs. Nihil eſt incommodi in Victoriana lectione. Q. S. S. E. ſignificat, *quae ſupra ſcripta eſt.* modum nunc finiri non opus eſt, ſequitur enim ſtatim.

112, 3 De scopio) In margine antiquiſſimi libri contra hunc locum mendi nota adpoſita eſt: & eadem manu ibidem *de ſcopione* emendatum. In extremo autem capite pro *pura*, quae vox, vt in impreſſis, ita etiam in eo legitur, eodem pacto in margine *Curata* emendatum. Victor. In VV. CC. apud me ſcriptum eſt, *de ſcopione*; quae lectio vera eſt. M. Varro appellat *ſcopos*, & Columella item *ſcopiones*, licet in vulgatis editionibus legatur *ſcipiones.* Vrsinvs. Legendum *ſcopis*, vel vt in antiquo Victorii Codice fuit emendatum *ſcopione.* Sunt autem *ſcopi* & *ſcopiones* pediculi, quibus adhaerent acina Varro l. 1, 54 de re ruſtica. *Quae calcatae erunt vuae, earum ſcopi cum folliculis ſubiiciendi ſub prelum.* Colum. 12, 39, 3 emendante Scaligero: *Vbi ſatis corrupta erunt acina, demito, & ſine ſcopionibus in dolium coniicito.* & c. 43, 10 *Modice ſeparatis ſcopionibus, reſolutaque intrita folliculorum in dolio ſubſternitur.* Popma.

113 De aliis modis vina odorata concinnandi vid. Geop. 7, 20.

113, 2 Et ne plvs qvatridvvm) In vetuſtiſſimo libro *quadriennium*: quemadmodum paucis poſt verbis iterum: id nos erratum librarii putauimus. Victor.

113, 2 Post qvatridvvm) Haec vltima paullo alieniora videntur ab ipſo argumento. *Componi & inſtipari* quomodo poſſit vinum *in culleum*, non capio equidem: in apothecam vel *cellam* ſi diceretur, intelligerem.

144 Plin. 14, 16 f. 19. n. 5. *Fiunt vtraque* (hyſſopites & elloborites) *& alio modo circa radices vitium ſato. ſic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet.* it. paullo poſt: *ſic & elleborum* (ad vites) *ſeritur in Thaſo* &c. ſi igitur Plinium audias, integrae radices vel fibrae certe videntur ſerendae, quod ex Catone non apparet: niſi potius reſpexit ad 15, 2.

114, 1 Veratri radices) Cum duo ſint veratra, ſiue ellebora, album & nigrum, hoc nimirum nigrum a Catone commemoratum, quae infra legimus, ſuſpicionem faciunt: *In vinum muſtum veratri atri manipulum coniicito in amphoram.* Et c. 115, in quo eadem repetuntur: *Tres faſciculos veratri*

2 terrae circundato [d] radices vitis [e]. terram inſuper iniicito [f]. Hoc vinum ſeorſum legito. Si voles ſeruare in vetuſtatem, ad aluum mouendam ſeruato, nec commiſceas cum caetero vino. De eo vino cyathum ſumito, & miſceto aqua, & bibito ante coenam. Sine periculo aluum mouebit.

CXV. [CXVI.] In [a] vinum muſtum veratri atri manipulum coniicito [b] in amphoram. vbi ſatis efferuerit [c], de vino manipulum eiicito [d], id vinum ſeruato ad aluum mouendam.
2 Vinum [e] ad aluum mouendam concinnare ſi [f] voles: Vites cum ablaqueabuntur, ſignato rubrica, ne admiſceas cum caetero vino. Treis faſciculos veratri atri [g] circumponito circum radices, & terram inſuper iniicito [h]. Per vindemiam de iis [i] vitibus, quod delegeris, ſeorſum [l] ſeruato, cyathum in caeteram potionem indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit ſine periculo.

CXVI. [CXVII.] Lentim [a] quomodo ſeruari oporteat. Laſerpitium [b] aceto diluito, permiſceto lentim aceto laſerpitiato [c], & ponito in ſole. Poſtea lentim oleo perfricato, ſinito areſcat, ita integra ſeruabitur recte.

CXVII. [CXVIII.] Oleae albae quemadmodum [a] condiantur. Ante quam nigrae fiant contundantur †, & in aquam [b] deiiciantur, crebro aquam mutet. Deinde vbi ſatis maceratae erunt, exprimat, & in acetum coniiciat, & oleum addat [c], ſalis ſelibram in modium olearum. Foeniculum, & lentiſcum ſeorſum condat in acetum. Si vna admiſcere voles, cito vtitor, in orculam [d] calcato manibus ſiccis. cum vti [e] voles, ſumito.

CXVIII. [CXIX.] Oleam albam quam [a] ſecundum vindemiam vti voles, ſic condito. Muſti tantundem addito, quantum aceti. Caetera item condito ita, vti ſupra ſcriptum eſt.

CXIX.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *circumdato: radices I. B. R. circumaddito. Radicibus I. I-G.* e) punctum abeſt *a. V.* f) *ycito P.* [C. CXV.] In Vict. ea demum verba: *Vinum ad aluum mouendam concinnare &c.* ſunt initium capitis 115. a) *Vinum ad aluum mouendam, in vinum I. I-G.* b) *coicito P.* c) *efferbuerit a. V.* e) *eicito Pol.* e) *Aliter. ſi voles vinum &c. I. I-G.* f) *ſi voles* deeſt *a. V.* g) *atri* om. *Iuntt.* h) *inicito Pol.* i) *his a. V.* l) *ſeorſus P.* [C. CXVI.] a) *Lentim - - - oporteat* locum Rubricae occupant *I. B. R.* b) *Laſſerpitium I. B. R. Laſſerpicium P.* c) *Laſſerpiciato I. B. R.* [C. CXVII.] a) *quema P.* †) commundantur *quidam libri apud N. Heinſ. ad Petron. c.* 47. SCH. b) *aqua a. V.* c) *&* inſ. *a. V.* d) *orculum Heru.* e) *vt P.* [C. CXVIII.] a) *ſecundum vindemiam, qua a. V.* praeter Iuntt. qui *qua vti ſecundum vindemiam &c. quam* tamen in Ienſ. ſcriptum fuiſſe, Polit. MSS. perhibet.

NOTAE VARIORVM.

ratri atri circumponito circum radices. Accedit & Dioſcoridis autoritas, qui 4, 148 elleborum nigrum circa vitium radices ad vinum catharticum conficiendum poni ſolitum tradit: *συμφυτευθεὶς δὲ ἀμπέλοις πρὸς τῇ ῥίζῃ, τὸν ἐξ αὐτῶν οἶνον καθαρτικὸν ἐργάζεται.* Quare *atri* vocem deſiderari exiſtimo, librariis fortaſſe elapſam; quoniam extremae *τῦ veratri* ſyllabae *τὸ atri* reſonant; minus enim diligenter attendes *ὁμοφωνία* illa facile in errorem inducit. PONTED.

115, 1 IN VINVM MVSTVM) Non recte vetus editio haec cum ſequenti capite coniungit. Nam hoc remedium ſicut praecedens eſt ad aluum bonam faciendam pariter atque mouendam; alterum tantum ad aluum mouendam. Cato autem ex veratri atri manipulis vel tribus faſciculis, Dioſcorides ex plantae radicibus muſto immiſtis elleboriten & ſcammoniten parat. POPMA.

115, 1 VBI SATIS EFFERVERIT) Ita in cunctis MSS. inuenimus: ſed accurati etiam Grammatici oſtendunt, vetuſtiſſimos ſaepe ſic locutos eſſe: Vergilium etiam eadem ratione dixiſſe, *Feruere Leucatem*, manifeſtum eſt. Hoc multis locis ita conformatum tempus reſtituimus. VICTORIVS.

116 Aut alia lens eſt Catonis, quam vulgaris noſtra, aut in Italia legumen illud difficilius ſeruatur. Certe etiam Pall. Iun 3, 1 de ea ſeruanda ſolicitus eſt.

17 SALIS SELIBRAM IN MODIVM) Interpunctum poſt *ſelibram* ſuſtuli, non inuita, ſpero, Mineruа.

118 QVAM SECVNDVM VINDEMIAM) V. C. *qua ſecundum* &c. Male: veteres enim hanc vocem cum accuſatiuo coniunctam efferebant. Ipſe hic noſter Cato c. 123 *In lagoenam confundito, & poſtea id vtito.*

CXIX. [CXX.] Epityrvm [a] album, nigrum, variumque ſic facito. Ex oleis albis, nigris variiſque nucleos [b] eiicito. Sic condito. Concidito ipſas: addito oleum, acetum, coriandrum, cuminum [c], foeniculum, rutam, mentam. in orculam condito, oleum ſupra ſiet, ita vtitor.

CXX. [CXXI.] Mvstvm [a] ſi voles totum annum habere, in amphoram muſtum indito, & corticem oppicato, demittito in piſcinam. poſt xxx [b]. diem eximito. totum annum muſtum erit.

CXXI. [CXXII.] Mvstaceos [a] ſic facito. Farinae ſiligineae modium vnum muſto conſpergito [b]. Aniſum, cuminum [c], adipis p. II. caſei libram, & de virga lauri deradito, eodem addito. Et vbi deſinxeris [d], lauri folia ſubtus addito, cum [e] coques.

CXXII. [CXXIII.] Vinvm concinnare, ſi lotium difficilius tranſibit. Capreidam [a], vel iuniperum [b] contundito in pila, libram indito in duobus congiis vini veteris in vaſe aheneo [c], vel in [d] plumbeo deferuefacito. vbi refrixerit, in lagoenam [e] indito. id mane ieiunus cyathum [f] ſumito. proderit.

CXXIII. [CXXIV.] Vinvm ad iſchiacos ſic facito. De iunipero materiam [a] ſemipedem craſſam concidito minutim. Eam inferuefacito [aa] cum congio vini veteris. vbi refrixerit, in lagoenam [b] confundito, & poſtea id vtito [c] vini [d] cyathum mane [e] ieiunus [ee]. proderit.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXIX.] a) *Epitirum Ienſ.* in Lemmate etiam *P. B. R.* b) *nuculeos eicito P.* c) *cyminum a. V.* [C. CXX.] a) Lemma: *Muſtum - - - habere. In amphoram &c. I. B. R.* b) *trigeſimum a. V.* [C. CXXI.] a) Rubrica: *Muſtaceos ſic facito. Farinae &c. I. B. R.* b) *conſpargito. Aneſum Pol.* c) *cyminum a. V.* d) *defrixeris I. B. R.* e) *dum concoques a. V.* [C. CXXII.] a) *Capidam I. B. R. Pol.* 1. Pol. 2. nobiſcum *Capridam Pop* 2. b) *iuniperum Com.* c) *aeneo a. V.* d) *in* abeſt *a. V.* e) *lagenam a. V.* praeter Gryph. qui nobiſcum *lagonam P.* f) *cyatum I. B. Gr. G.* [C. CXXIII.] a) *materiem P.* aa) *feruefacito a. V.* praeter *I. I.* b) *lagonam P. lagenam I. I - G.* c) *vtitor a. V.* d) *& ieiuno cyathus vnus proderit W* e) *mane* omitt. *P.* ee) *ieiunis proderit a. V.*

NOTAE VARIORVM.

id vtito. Vide Nonium. Scioli iſti indocti temere mutarant. c. 126. *Poſt dies* 30 *aperito & vtito.* Mevrsivs.

119 Epityrvm album) *Epityrum* eſt genus cibi ex oleis conciſis: quod in Sicilia & Graecis ciuitatibus plerumque vſurpabatur, vt tradunt Varro & Columella. Nomen habet, non quod in eo τυρὸς, i. e. caſeus eſſet, ſed quod in vſu caſeo accederet, & poſt eum apponeretur. Confectio eius diuerſa eſt apud Catonem & Colum. 12, 47, 9 Meminit Plautus initio Milites. Popma.

119 Nvcleos eiicito) Plautus Curculione: *Qui e nuce nucleum eiicere vult, frangat nucem,* Quem locum eo adduxi, vt ab amiciſſimi noſtri Iſacii ſollicitatione defendam, qui vult *icere* legendum. Quem eius errorem facile & phraſeos inſolentia, quam Latinitas non admittit, & Catonis locus geminus euincunt. Mevrs.

120 Corticem oppicato) Facit ad hunc locum Horatii verſus, [3 O. 8, 9] *Hic dies - - - corticem adſtrictum pice dimouebit Amphorae.* Vrs.

121 Mvstaceos sic) *Muſtaceus* ſiue *muſtaceum* eſt libi genus, quod fit e farina ſilignea muſto conſperſa, & decoquitur ſuppoſitis lauri foliis. Vnde natum prouerbium: *lauream quaerere in muſtaceo*, id eſt, ex rebus minimis captare famam. Cicero ad Atticum 5, 20 *Coepit laureolam in muſtaceo quaerere.* Iuuenalis: [6, 203] *coenam & muſtacea perdas.* Popma.

122 Capreidam) Contra hanc vocem in margine vetuſti codicis eadem manu *capidam* ſcriptum eſt. Non multo etiam poſt in eodem libro *lagonam* pro *lagoenam*, quemadmodum etiam in Mediceo codice locus ille epiſtolae Quinti fratris ad Tironem: *quae lagonas etiam inanes obſignabat.* Et in vetuſtiſſimo Plinio locus hic e XVI libro: *E quibus montani praetenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagonas, & alia vaſa nectunt.* Neque tamen nos hanc rectam eſſe huius nominis ſcribendi rationem credimus: animaduertimus enim, veteres librarios, ſaepe in diphthongis alteram illarum litterarum, & poſteriorem fere, quae diphthongum conflaret, omittere ſolitos. Victorivs. Ita vocant fruticem, quem vulgo *Caprifolium*, vel Matriſiluam, Graeci nominant περικλύμενον mire efficacem ad mouendam vrinam. Nam & ſemen & folia decocta & adſumta in vino, tanta vi vrinam educunt, vt a ſexto die ſanguis eam conſequatur. Legendi Dioſcorides l. 4. & Plinius 27, 12. Popma.

122 Deferuefacito) Lego, *& feruefacito.* ſimile mendum in Valerio Flacco ſuſtuli aliquando, vbi pro *definite amplexus*, legendum *& finite*, monui Critici Arnobiani 4, 15. Mevrs.

123 Id vtito vini cyathvm) Interpun-

CXXIV. [CXXV.] Canes interdiu clauſos eſſe oportet, vt noctu acriores & vigilantiores ſint.

CXXV. [CXXVI.] Vinum [a] murteum [b] ſic facito: Murtam [bb] nigram arfacito [c] in vmbra. vbi iam paſſa erit, ſeruato ad vindemiam. in vrnam [d] muſti contundito [e] murtae [f] ſemodium, id oblinito. Vbi deſiuerit feruere muſtum, murtam [g] eximito. Id eſt ad aluum [h] crudam, & ad lateris dolorem, & ad coeliacum [i].

CXXVI. [CXXVII.] Ad [a] tormina, & [b] ſi aluus [c] non conſiſtet [d], & ſi tineae [e], & lumbrici moleſti erunt [f], xxx mala Punica acerba ſumito, contundito, indito in vrceum, & vini nigri auſteri congios tres [g], vas oblinito. poſt dies xxx aperito [h], & vtito [i]: ieiunus heminam bibito.

CXXVII. [CXXVIII.] Ad [a] dyſpepſiam [b] & ſtranguriam [mederi [c]]. Malum Punicum vbi florebit, colligito. Tris [d] minas in amphoram infundito. vini Q. [e] I. veteris

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXIV.] Deeſt plane in Wrat. [C. CXXV.] a) Lemma: *Vinum myrteum ſic facito. Myrtam I. B. R.* b) *myrteum* etiam *I. I-G. murtheum P.* bb) *Murteam P. Myrtum I. I-G.* c) *arefacito a. V.* d) *vrna I. B. R. vrcam Po. 2.* e) *contondito Bo.* f) *myrtae a. V.* g) *myrtam I. B. R. myrtum I. I-G.* h) *aluom Po. 2.* Sic etiam alibi *ouom* pro *ouum*. i) *& ſi aluus non conſiſtet* add. *a. V. & ad tineas & lumbricos* inſuper add. *I. B. R.* [C. CXXVI.] a) *R. Ad tormina: & ſi aluus non conſiſtat, & ſi tineae & lumbrici moleſti exiſtent. Triginta &c. I. B. R.* b) *& ſi aluus non conſiſtet* deſunt *I. I-G.* c) *aluos Po. 2.* d) *conſiſtat Pol.* e) *teniae P. Iuntt.* f) *erunt* deeſt *P.* g) *ſuperponito* add. *I. I-G.* h) *Operito Ienſ. apperito B. R.* i) *vtitor a. V.* [C. CXXVII.] a) Lemma: *Ad diſpepſiam & ſtranguriam. Malum &c. I. B. R.* b) *Diſpepſiam a. V. diſpniam. ſtranguiriam medela. Malum &c. W.* c) *mederi* abeſt *I. I-G. Po. 2.* d) *Tres heminas a. V.* e) *quartar. Ienſ. quartare B. R. veteris quadrantal I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

ctum poſt *vtito* ſuſtulere iam I. I-G. *Id* hic & c. 122 eſt pro *eius*, vt in *idgenus alia. Vini cyathum* poni puto menſurae tantum indicandae cauſa, non materiae vt c. 109.

124 Inculcatum hoc de canibus emblema loco plane alieno.

125 Mvrtam nigram) Retinendum *murteam*, & nihil mutandum: etſi mox infra *murtam* foeminino genere efferat, & Varro de l. l. *Murtatum a murta quod ea large fartum.* Intelligitur enim *virgam* vt c. 102. *Virgas murteas.* Vinum autem murteum Catonis, & Dioſcoridis οἶνος μυρτίτης longe aliud eſt, quam eiusdem οἶνος μυρσίτης; cum tamen vtrumque e nigrae murti baccis conficiatur. Vide Dioſcor. l. 5. Popma.

126 Ad tormina et si alvvs non consistet) Poſtrema haec verba hoc loco poni debere arbitramur, quem etiam in antiquis libris tenent. Appellant *tormina*, vt arbitror, δυσεντερίαν, & ſi aluus non conſiſtat, διάῤῥοιαν· Cicero in epiſt. ad Gallum hoc confirmat: *Tanta me* διάῤῥοια *arripuit, vt hodie primum videatur coepiſſe conſiſtere.* Victorivs.

127, 1 Mederi) Inculcarunt hanc vocem ſcioli quidam parum habita latinitatis ratione. Optime V. C. omittit. Mevrsivs. Incluſi equidem vncis vocem damnatam magno ſatis conſenſu. Neque tamen illud diſſimulandum, forte dixiſſe aetatem Catonis *mederi ad aliquid.* Certe illud conſtat, pro datiuo conſueto poni nonnunquam τὴν *ad*, eique praepoſitioni in medicina proprium quaſi & ſuum locum eſſe. Tum infinitum ita poni, in problematibus praeſertim mathematicorum, quibus eiusmodi praecepta ſimilia ſunt, tralaticium eſt. Denique etiam inde colligas, hoc verbum plane abeſſe non debere, quod Wratislauienſis codex, vt vidimus, legit *medela.*

127, 1 Tris minas in amphoram) Emendaueram de coniectura *tris heminas*, cum video etiam in V. C. ſcribi. Mevrs. Vereor, ne male hic & paullo poſt coniectauerit & bonus Meurſius, & quisquis hoc loco *heminas* (quae liquidorum menſura eſt, cum hic ſermo ſit de re appendi ſolita) pro *minis* inculcauit, quas optimo iure in locum ſuum reſtituit Victorius. *Minam* in ponderibus fuiſſe, non modo ſubobſcure, (quia locus valde obſcurus eſt) indicat Pollux 9, 57 καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις, τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι; & Fannius de ponderibus v. 32; ſed etiam Plin. 12, 14 ſ. 32 *tertiam partem minae XXVIII denariorum pondus aequare* dicit, qui librae romanae modus eſt, cum ipſo Plinio indice, & nemine dubitante ea habeat denarios (Conſulares) LXXXIV quin idem, quas 14, 17 ſ. 21 *mellis decem libras* dixerat, eas 23, 2 ſ. 29 *mellis minas decem* appellat. Denique 21, 34 ſ. 109 vbi ponderum ſe rationem expedire profitetur, *Mna*, inquit,

teris addito, & foeniculi radicem puram contuſam minam [f]. Oblinito amphoram, & poſt dies XXX aperito & vtitor. Vbi voles cibum concoquere [g], & lotium facere, hinc bibito quantum voles ſine periculo. Idem vinum tinias [h] perpurgat, & lumbricos, ſi ſic 2
concinnes [i]. Incoenatum iube eſſe, poſtridie thuris drachmam I [l]. conterito, & mel [m] coctum drachmam [n] vnam, & vini [o] ſextarium [p] origaniti [q], dato ieiuno, & puero pro aetate [r] triobolum, & vini heminam. Supra pilam inſcendat, & ſaliat decies, & deambulet.

CXXVIII. [CXXIX.] Si [a] habitationem delutare vis [b], terram quam maxime cretoſam, vel rubricoſam ſumito [c], eo amurcam infundito, paleas indito. ſinito quatriduum [d] fraceſcat. vbi bene fracuerit, rutro concidito. vbi concideris, delutato. Ita neque aſpergo [e] nocebit, neque mures caua facient, neque herba naſcetur, neque lutamenta ſcindent ſe.

CXXIX. [CXXX.] Aream [a] vbi frumentum teratur, ſic facito [b]: Confodiatur minute terra [c], amurca bene conſpergatur, vt [d] combibat quam plurimum. comminuito [e] terram, & cylindro aut pauicula coaequato. vbi coaequata erit, neque formicae moleſtae erunt, & cum pluerit [f], lutum non erit.

CXXX. [CXXXI.] Codicillos oleaginos [a], & caetera ligna amurca cruda perſpergito, & in ſole ponito, perbibant bene. Ita neque fumoſa erunt, & ardebunt bene.

CXXXI. [CXXXII.] Dapem pro bubus piro [a] florente facito. Poſtea verno arare incipito. Ea loca primum arato quae rudeata [b] arenoſaque [c] erunt. Poſtea vti [d] quaeque grauiſſima atque aquoſiſſima erunt, ita poſtremo arato.

CXXXII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *heminam vnam a. V.* g) *conquoquere P.* h) *tenias P. I. I.* i) *concines I. B. R.* l) I. abeſt *a. V.* m) *mellis cocti I. I-G.* n) *dragmam I. B. R.* o) *praedicti I. I-G.* p) *ſeſtarium I. B. R. W* q) *& origanum a. V.* etiam *W.* r) *in* inſ. *I. B. R.* [C. CXXVIII.] a) Rubr. *Habitationem delutare. Terram &c. I. B. R. Si* abeſt *a. V.* b) *vis* deeſt *P. cum voles I. I-G.* c) *ſumito* omitt. *I. B. R.* d) *quadriduum P.* e) *aſpargo Po. 2.* [C. CXXIX.] a) *Area B. R.* b) *facies a. V.* c) *&* inſ. *I. I-G.* d) *& I. B. R.* e) *vbi bene comminuta terra fuerit, & amurcam combiberit, cylindro aut I. I-G.* f) *pluet a. V.* [C. CXXX.] a) *oleagineos P. oleaginos* praec., *I. I-G.* [C. CXXXI.] a) *pyro I. I. Ba. A. Gr. G.* b) *rudecta P. rudeta a. V.* c) *harenoſaque P.* d) *vtique quae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

quit, *quam noſtri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.*

127, 2 ORIGANITI) Neque hic opus eſt emendato, quod viſum fuit non nemini. Eſt forma eadem genitiui, quae in propriis praeſertim olim animaduerſa eſt ab artis magiſtris, vt *Pericli, Themiſtocli,* & id genus alia.

127, 2 TRIOBOLVM) Siue drachmam dimidiam, ſex enim in drachma oboli.

127, 2 SVPRA PILAM) Vtrum eam, in qua piſitur, an ſaxum truncumue mediocriter altum? quo aſcendens, ac vnde deſiliens ſic ſatis aluum concutiat.

129 Eadem praeceperat c. 91 verbis leuiter immutatis. Laudat Plin. 18, 29 ſ. 71.

130 AMVRCA CRVDA PERSPERGITO) *Spargo* verbum in compoſitione eadem vocali prima littera ſcribi in libris veteribus Catonis & Varronis monuit diligentiſſimus Victorius. Cuius fidem ipſe ſecutus vbique reſtitui *perſpargo, aſpargo, conſpargo*; a quo *conſparſa farina*, quae aqua inſipitur, vt ſubigatur. c. 90. Sed Velius Longus monet verbum *aſpergo* per *e* ſcribi ad differentiam nominis *aſpargo*; quam obſeruationem vanam eſſe oſtendi lib. I de differentiis verborum. POPMA. Dubitaui tamen ab ea lectione diſcedere, quam ipſe probauit Victorius, vt ex Rob. Stephani & Commelini editt. apparet.

130 ITA NEQVE FVMOSA) Veteres exſiccabant ligna, purgabantque, ne fumum facerent. Vnde *cocta ligna* nominat Vlpianus titulo de verborum ſignific. & tit. de legat. 3 *Coctilia* Trebellius Pollio, *Arida* Ouid. l. 4 Faſtorum: *Ille domum, glandes, excuſſaque mora rubentis Portat, & arſuris arida ligna focis.* Martialis Graeca voce ἄκαπνα. Homerus Odyſſ. 6. κάγκανα, Pollux καύσιμα. POPMA. Tanto magis neceſſaria erant illa ἄκαπνα, quod caminos vulgo non haberent, qua de re diſputamus in Ind. v. *Carnarium.*

131 Eadem fere praecepit c. 50 conf. Plin. 18, 26 ſ. 65.

131 RV-

CXXXII. [CXXXIII.] DAPEM hoc modo fieri oportet. Ioui dapali culignam vini quantum vis polluceto [a]. Eo die feriae bubus & bubulcis, & qui dapem facient. Cum pollucere [b] oportebit, ſic facies. Iupiter dapalis, quod tibi fieri oportet, in domo familia [c] mea culignam vini [d] dapi, eius [dd] rei ergo [e] macte hac illace dape pollucenda [f] eſto.
2 Manus interluito. Poſtea vinum ſumito. Iupiter dapalis, macte iſtace dape pollucenda [f] eſto. Macte vino inferio [g] eſto. Veſtae ſi voles dato. daps [h] Ioui aſſaria pecuina [i], vrna vini Ioui caſte. Profanato [l] ſine [ll] contagione. Poſtea dape facta ſerito milium, panicum, alium [m], lentim.

CXXXIII.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXXII.] a) *poluceto a. V.* b) *polucere a. V.* c) *familiamque a. V.* d) *vini. Da dapem omnis rei non macrem. Ergo haec illa dapes pollucenda Ioui eſto W.* dd) *ei P.* e) *Macte vino inferiori eſto* inſer. *a. V.* f) *polucenda a. V.* g) *inferiori* omnes praeter *P. & Popmae tres.* h) *dapſiom aſſaria Pol. 2.* i) *pecunia I. B. R.* l) *Prophanato I. B. R.* ll) *ſua P.* m) *lentim, allium a. V. allium* etiam *M.*

NOTAE VARIORVM.

131 RVDEATA ARENOSAQVE) Haec enim facile verti aratro poſſunt, cum denſiora terrae genera, quamdiu madent ab hyeme, tractari nondum queant.

132, 1 IOVI DAPALI) Iupiter dapalis dictus, quod amplis dapibus ſacra illi fiebant cubanti in lectulo, cum Iunone & Minerua, ſedentibus in ſellis, vt refert Arnobius Lib. 5 *Sic dapalis coena,* magnifica & ſplendida. Nonius. POPMA.

132, 1 IN DOMO FAMILIA MEA) Amarunt veteres in formulis praeſertim ſolemnibus aſyndeta, vt in *ruta caeſa*, *ſartum tectum*, *triumuiri auro*, *argento*, *aeri flando &c.* Vid. Ind. Voc. *Aſyndeta.*

132, 1 DAPI, EIVS REI ERGO MACTE) An recte ita diſtinxerim, iudicent, qui poſſunt. Ante erat, *dapi eius rei ergo. Macte.* Protaſis eſt, mea quidem ſententia, *Quod tibi - - dapi*; apodoſis, *eius rei ergo macte &c.*

132, 2 MANVS INTERLVITO) Veteres ſoliti in ſacrificiis manus lauare aqua perenni, & ad eam rem *Malluuium* vaſculum, autore Feſto. Tibull. l. 2. de ambaruali ſacro; *Caſta placent ſuperis, pura cum veſte venite, Et manibus puris ſumite fontis aquam.* Hoc amplius intelligitur ex hoc loco, idem illos factitaſſe in ſingulas libationes. POPMA. De hoc more copioſe Broukh. ad Tib. 4, 4, 24.

132, 2 MACTE HAC ILLACE) Seru. ad Aen. 9, 641 *in Pontificalibus ſacrificantes dicebant Deo* MACTE HOC VINO INFERIO ESTO, quo loco de *mactus* vel *macte* plura diſputat.

132, 2 MACTE VINO INFERIO ESTO) Quae in duobus veteribus libris pro *inferiori,* occurrit lectio, *inferio*, vera eſſe videtur. Inferiae a Graecis χοαὶ dicuntur, vnde intelligi poteſt, quid ſit *vino inferio.* VRSIN. V. C. *inferiori.* Inepte. Quid ſit *vinum inferium,* ex Feſto & Arnobio noſtro nimis eſt notum. MEVRS. Ita omnino legendum, cum ipſe Codex Mediceus, quo vſum puto Victorium, ita habeat, quod praeteruiſum ab optimo ſene, & alioquin oculatiſſimo, nemo niſi ingratus indignatur. Ita legendum docet primo Arnobius, qui refert hanc formulam & ridet l. 7 p. 236 ſq. Operae pretium eſt, quaedam illius verba adſcribere. *Operae pretium eſt*, ille ait, *etiam verba ipſa depromere quibus, cum vinum datur, vti ac ſupplicare conſuetudo eſt.* Mactus hoc vino inferio eſto. Inferio, *inquit Trebatius, verbum ea cauſa eſt additum, eaque ratione profertur, ne vinum omne omnino, quod in cellis atque apothecis eſt conditum, ex quibus illud, quod effunditur, promtum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc verbo, ſolum erit, quod* inferetur, *ſacrum, nec religione obligabitur caeterum.* Aperte indicat, *inferium vinum* dici ab *inferendo*, vel offerendo. Deinde *inferium* vinum eſt etiam apud Seruium, cuius verba nota proxima laudauimus, itemque apud Feſtum, vel illius Paulum mutilatorem, eamque veram lectionem agnoſcit ad Varronem de L. L. Scaliger coniect. p. 75. ante quem iam Paulus Leopardus emendatt. 18, 6 *inferium vinum* Arnobii ac Feſti auctoritate reſtitutum Catoni iuerat. adde Cuiac. Obſ. 2, 12 Lud. Carrio emend. 2, 3 l. N. Loënſ. miſc. epiphyll. 3, 12 quos iam Schoettgenius ad hunc locum laudauit.

132, 2 VESTAE, SI VOLES, DATO) Credo hoc ſibi velle Catonem, Veſtae etiam, antiquiſſimae Deae, dari poſſe dapem Ioui alioquin ſacram.

132, 2 ASSARIA PECVINA) *Aſſaria* caro hic non eſt aſſata, ſed apta & parata aſſurae: etſi nonnulli hanc vocem tollunt, & totum locum ita reſcribunt: *Daps Ioui Aſſir a pecu in vrna vini caſte*: Quam lectionem probare nondum poſſum. quae enim eſſet iſta daps, ſanguis pecudis cum vino permixtus? aut cur tam multis verbis Cato vſus, cum vno potuiſſet dicere *Aſſiratum*; de quo ita Feſtus: *Aſſiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & ſanguine temperatum, quod Latini priſci ſanguinem Aſſir vocabant.* POPMA.

132, 2 VRNA VINI IOVI CASTE) Legerim *vrna vini. Ioui caſte profanato. Profanare* hic eſt ſacrificio pollucere, & quaſi fano conſecrare

ſecrare

CXXXIII. [CXXXIV.] Propagatio [a] pomorum, caeterarumque arborum. Arboribus ab terra pulli qui nati erunt, eos in terram deprimito, extollito [b] vti radicem capere poſſint. Inde vbi tempus erit, effodito, ſeritoque recte. Ficum, oleam, 2
malum Punicum, mala ſtruthea [c], cotonea [d], aliaque mala omnia, laurum Cypriam, Delphicam, prunum, myrtum coniugulum [e], & myrtum album & nigrum, nuces Auellanas [f], Praeneſtinas, platanum; haec omnia genera a capitibus propagari eximique [g] ad hunc modum oportebit. Quae diligentius ſeri voles, in calicibus ſeri oportet. In arbori- 3
bus radices vti capiant, calicem pertuſum ſumito tibi, aut quaſillum [h], per eum [i] ramulum tranſferito [l], eum quaſillum [m] terra impleto calcatoque, in arborem [n] relinquito. Vbi bimum [o] erit, ramum tenerum infra praecidito, cum quaſillo [p] ſerito. Eo modo quod [q] vis genus arborum facere poteris, vti radices bene habeant. Item vitem in quaſillum propa- 4
gato terraque bene operito, anno poſt praecidito, cum qualo ſerito.

CXXXIV. [CXXXV.] Prisqvam meſſim [a] facies, porcam praecidaneam hoc

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXXIII.] a) *Propagatio -- arborum* locum Rubricae occupant *I. B. R.* aa) *altera Baſ.* b) *excolitoque I. I. G.* c) *ſtrutea I. B. ſtructea Reg.* d) *cotonia I. B. R.* e) *conuolum P.* f) *abellanas P.* g) *& eximi a. V.* h) *quaſſilum a. V.* praeter Ienſ. quae *quaſſillum.* i) *ea P.* l) *transferito I. B. R.* m) *quaſſillum Ienſ. quaſſilum a. V.* n) *arbore P.* o) *biemum P. biennium I. B. R.* p) *quaſſillo Ienſ. quaſſilo a. V.* Sic per hoc caput, & alibi fere. q) *quoduis* coniunct. *Ba. H. Gr. G.* [C. CXXXIV.] a) *meſſem facias a. V.*

NOTAE VARIORVM.

ſecrare. Varro lib. 5 de L. L. *Profanatum dicitur, id eſt, perinde vt ſit fani factum.* Sic *defanare* eſt effari & deſcribere locum verbis conceptis, vt fani lege ſit. Arnobius: *Spatiola templorum defanata.* POPMA.

132, 2 ALIVM, LENTIM) Ita hic & omnibus aliis locis in his libris *alium* ſcriptum inueni, quam etiam orthographiam ſeruaui, ſecutus maxime iudicium Ioannis Pierii, docti & accurati viri, qui ſuper illo Vergilii, *Allia ſerpillumque*, ita ſcribit: *Scribendum Alia vno l, cum antiquis codicibus doctorum etiam hominum ſententia decernit.* VICTOR.

133 Hoc capite ea repetuntur, quae dicta fuerant c. 51 & 52. Alterum locum conferre cum altero iuuerit.

133, 1 ARBORIBVS AB TERRA) V. C. *Arboribus ac altera pulli.* Vnde & elici poſſit: *Arboribus ad latera pulli* Sed vulgatam lectionem nolim temere mutare. MEVRS. An rectius, vt in c. 51 praecepit Cato: *Ab arboribus abs terra pulli, qui nati erunt*; nam in illo loco hoc monitum ſic commemoratur; *ab arbore abs terra pulli, qui naſcentur.* PONTEDERA.

133, 1 DEPRIMITO, EXTOLLITO) Qui haec adeo contraria fieri poſſunt? Lego ex V. C. *deprimito, excolitoque &c* MEVRS. Aperit haec Meurſiana animaduerſio, quid mouerit homines, vt hic aliquid mutarent, nimirum ruſticae rei ignorantia. Quid enim? nonne deprimuntur pulli ea parte, qua capiti ſiue matri ſunt propiores in terram, vt radices ibi capiant; ſuoque faſtigio extolluntur ad agendos ramos?

133, 2 LAVRVM CYPRIAM) Vide quae dicta ſunt ad 8, 2 vbi eaedem arbores enarrantur.

133, 3 QVAE DILIGENTIVS SERI) Plin. 17, 13 ſ. 21 *Alterum genus luxurioſius, radices in ipſa arbore ſolicitando, traiectis per vaſa fictilia, vel qualos ramis, terraque circumfartis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipſa & cacumina: in* [f. &] *ſumma etenim cacumina hoc modo petuntur, audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi: eodem, quo ſupra, biennii ſpatio abſciſſa propagine & cum qualis illis ſata.*

133, 3 AVT QVASILLVM) Ita ſane eſt in MSS, & ita legi debet, non *Quaſſillum*, vt in impreſſis hic ſemper erat: quod etiam verſiculo politiſſimi Poëtae confirmatur: *Sit tibi cura togae potior, preſſumque quaſillum.* VICTOR.

134, 1 PORCAM PRAECIDANEAM) Sextus Pompeius, quam appellare *porcam praecidaneam* veteres ſoliti ſint, declarat. Hic etiam locus Varronis, vbi mentio ipſius eſt, a Nonio adducitur, de vita populi Romani lib. 3. Quod humatus non ſit, haeredi porca praecidanea ſuſcipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non eſt. VICTOR. Videndus Feſtus in praecidanea. In VV. CC. paullo poſt habetur, *porco femina*, non *porcam feminam*: & item *porcum feminam*, non *porcam feminam*, quod non fuit omittendum, praeſertim conſentientibus duobus vetuſtiſſimis libris. VRSIN. Feſtus: *Praecidaneam porcam dicebant, quam immolare erant ſoliti antequam nouam frugem praeciderent.* Quae verba faciunt huic loco. MEVRS. Sed quod Feſtum laudat

hoc modo fieri oportet. Cereri [b] porca praecidanea, porco [c] foemina; priuſquam haſce fruges condantur [d], far, triticum, ordeum, fabam, ſemen rapicium; thure, vino, Iano [e],
2 Ioui, Iunoni praefato. Priuſquam porcum [f] foeminam immolabis, Iano ſtruem commoueto ſic: Iane pater, te hac ſtrue commouenda [ff] bonas preces [g] precor, vti ſies volens

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Caereri porcam praecidaneam feminam W.* c) *porcam foeminam a. V.* d) *condas W.* e) *Ioui Iano I. B. R.* f) *porcam a. V.* ff) *ommouenda P.* g) *te* inſ. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

dat Meurſius, id Paulo interpolatori debetur, iudicio Scaligeri. Feſti autem ſunt iſta: *Praecidanea agna vocabatur, quae ante alias caedebatur. item porca, quae Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo iuſta non feciſſet, id eſt, glebam non obieciſſet: quod mos erat eis facere prius, quam nouas fruges guſtarent.* Add. Gell. 4, 6. *Porca etiam praecidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri coeptas immolari Cereri mos fuit, ſi qui familiam funeſtam aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant.* Eodem loco etiam *ſuccidaneas* hoſtias & *ferias praecidaneas*, quid fuerint, explicat. Scaliger ad Feſtum a *praecedendo* ſ. praeeundo dictas hoſtias diſputat aduerſus Gellium.

134, 1 PORCO FOEMINA) V. C. *Porcam foeminam.* Sed inepte. Nam veteres ita loquebantur. In leg. XII. tab. apud Feſtum *Pellices.* PELLEX. ARAM. IVNONIS. NE. TANGITO. SI. TANGET. IVNONI. CRINIBVS. DEMISSIS. AGNVM. FEMINAM. CAEDITO. Sic *lupum foeminam* dixit Ennius alibi. MEVRS.

134, 1 HASCE FRVGES CONDANTVR) Legendum *haecce* pro hae, vel *condant, vt.* Vbi deſideratur homines, operarii, aut nomen ſimile. Varro lib. 4 de L. L. *Quod munitur opis cauſa, vbi ſint, & quod opus eſt ad vitam gerendam, vbi habitent tuto.* POPMA. Quae ratio Popmam mouit, vt mutatum aliquid vellet, ea etiam induxiſſe videtur librarium Wrat. vt legeret *condas.* Melius ille, quam Popma, qui non conſiderauit, inter fruges, quae enumerantur per appoſitionem, etiam eſſe *fabam* accuſandi caſu, vbi nihil mutat. Caeterum dubito, an prolatum adhuc ſit exemplum quarti caſus ita cum paſſiuo iuncti, vt hic factum eſt a Catone, ſi ſcripſit *condantur.* Neque coniecturam Popmae *condant, vt* probare poſſum: ſequitur enim *praefato.* Quid igitur ſupereſt? ἐπέχω.

134, 1 SEMEN RAPICIVM; THVRE) Ita diſtinxi orationem: ante modo incidebatur. Ratio, credo, aperta.

134, 1 IANO, IOVI, IVNONI PRAEFATO) Legendum cenſeam *praefamino.* Sic c. 141 *Ianum Iouemque vino praefamino.* Huc pertinet, quod doctiſſimus Grammaticus Feſtus *famino* exponit *dicito.* Sed cur addit *Iunoni*, cum eius nunquam poſtea toto hoc capite mentionem faciat, Iani vero & Iouis crebram? An dicendum reiiculam hanc vocem? Certe: nam neque citato cap. 141. vllus ei locus, vt videmus: aut transponendum, legendumque: *Vino Iano Iunonio, Ioui praefamino.* Nam Ianum Iunonium eſſe cognominatum ſcimus ex Macrobio Sat. 1, 10 MEVRSIVS. *Praefamino* & *famino* conſenſu omnes, Feſtum ſecuti, exponunt *dicito.* Sed nemo, quod ſciam, inter imperatiui formas hanc in *mino* refert; *minor* ſolam omnes agnoſcunt, & pluralis quidem numeri, cum hic ſingularis requiratur. Sed ſi *praefato* retineamus, etiam hic deeſſe canina littera videtur.

134, 2 IANO STRVEM COMMOVETO) Feſtus: *Strues genera liborum ſunt, digitorum coniunctorum non diſſimilia, qui ſuperiecta panicula in transuerſum continentur.* Ouidius Faſt. 1, 276 vbi loquitur Ianus: *Ara mihi poſita eſt paruo coniuncta ſacello, Haec adolet Flammis cum ſtrue farra ſuis.* Vide ibi Anton. Conſtantinum. Puto autem hoc Ethnicos ex Iudaeorum ſacris ſuſcepiſſe, vt eiusmodi ſtrues, quas Feſtus deſcribit, formarent. nam panes propoſitionum nihil aliud erant, quam duae ſtrues panum ſibimet inuicem impoſitorum; & ita quidem, vt infimus panis menſae incubuerit, reliqui calamis aureis, qui ex quatuor ſtipitibus, vtrique menſae adſtantibus, protendebantur, innisi fuerint. Ita optime poſitum horum panum deſcribit Vir in talibus doctiſſimus Theodorus Daſſouius in Diſſ. de panibus facierum, qui ſingula teſtimoniis ex antiquitate Iudaica petitis probat, de quibus noſtrum non eſt prolixius agere. *Commouere*, vt & ſimplex *mouere*, & *obmouere* in ſacris idem notant, quod admouere. Vide Meurſium paullo poſt. SCHOETTG. Haec videtur antiquiſſima illa ratio, quam vocibus תרומה & תנופה exprimunt Hebraei; quod hic indicaſſe ſatis fuerit. Viros doctos, qui de ea re egere, laudauit nuper *Pe. Zorn.* bibl. antiqu. p. 74.

134, 2 IANE PATER, HAC STRVE) Feſtus. *Ianual libi genus, quod Iano tantummodo delibatur.* Iuuenalis Sat. 6 *Cum farre & vino Ianum Veſtamque rogabat.* Ouid. 1. Faſt. *Inde vocor Ianus, cui cum cereale ſacerdos Imponit libum, farraque mixta ſale.* Sed de ferto & ſtrue videndus Feſtus, in *Strufertarii*; item vetus inſcriptio Suouetaurilium, quae habetur in hoc libro. VRSIN. Subiecimus illam Catoni, ne hic turbaret nimis, quod longiuſcula eſt, circulos vel regulas potius typographorum.

134, 2

ſens propitius mihi, liberiſque meis, domo familiaeque meae [h]. Ferctum [i] Ioui moueto & mactato ſic: Iupiter te hoc ferćto obmouendo bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi liberiſque meis, domo familiaeque meae mactus [l] hoc ferćto. Poſtea Ia- 3
no vinum dato ſic: Iane pater, vti te ſtrue commouenda bonas preces bene precatus ſum, eiusdem rei ergo macte vino inferio [ll] eſto. Poſtea Ioui ſic: Iupiter macte [m] ferćto [n] eſto. macte [o] vino inferio [p] eſto. Poſtea porcam praecidaneam immolato. Vbi exta proſe- 4
cta [q] erunt, Iano [r] ſtruem commoueto [s], mactatoque item vti prius obmoueris [t]. Ioui [u] ferctum obmoueto, mactatoque item [x] vti prius feceras [y]. Item Iano vinum dato, & Ioui vinum dato, ita vti prius datum [z] ob ſtruem obmouendam †, & ferctum libandum. Poſtea Cereri exta & vinum dato.

CXXXV.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *mactus hoc ferto* add. *a. V.* i) *Fertum a. V.* Sic per totum caput. l) *vicinis I. B. R.* ll) *inferiori* omnes praeter *M. Po. 2.* m) *iſto* inſ. *P.* n) *ferćto* deeſt *I. B. R.* o) *macte* omitt. *I. B. R.* p) *inferiori* omnes praeter *M. Po. 2.* q) *profecta P. porrecta Ienſ. proiecta a. V.* r) *i Iano P. ita voueto I. B. R. ita Iano I. I-G.* s) *commoueto, mactatoque item vti prius* deſunt *Pol.* t) *obmoueris. Ioui ferctum obmoueto, mactatoque item vti prius* deſunt *I. B. R. obmoueras I. I-G.* u) *item* inſ. *I. I-G.* x) *item* omitt. *I. I-G.* y) *feceris P. I. B. R.* z) *fuit* inſ. *I. I-G.* †) *obmouendum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

134, 2 BONAS PRECES PRECOR) Vox *t*, non eſt in VV. CC. neque in fragmento vetuſtae inſcriptionis, [inter Vrſinianas XIX. Grut. p. CXXII, 5] in qua haec formula his plane verbis concepta eſt: BONAS PRECES POSCO VTI SIES &c. & infra c. 139 legitur: *bonas preces precor* IDEM. Coniugia eiusmodi verborum eiusdem originis plurima collegere Taubmann. ad Plauti Mil. 2, 4, 47 & quos hic laudat.

134, 2 VTI SIES VOLENS PROPITIVS MIHI) Haec erat formula vetus. Feſtus: *Strufertarios apellabant antiqui homines conductos mercede, qui ad arbores, fulguritas piaculorum commiſſorum cauſa ſacrificia quaedam ſtrue & ferto ſolemnibus verbis faciunt* PRECOR. TE. IVPITER. VTI. MIHI. VOLENS. PROPITIVS. SIES. Vide eundem *Teſca.* MEVRS.

134, 2 FERCTVM IOVI) Paulus Feſti abbreuiator: *Ferctum genus libi, dictum, quod crebrius ad ſacra ferebatur, nec ſine ſtrue, altero genere libi: quae qui adferebant, ſtruferctarii appellabantur.* Vide pluribus Bapt. Pium annot. poſt. c. 147 Alardum ad Valer. Flaccum 5, 143. Lomeierum de luſtrat. c. 13 Forte hinc reſtitui poteſt locus Ouidii ſupra adductus, vbi legitur: *Cum ſtrue farra:* fortaſſe ſcriptum erat *ferta* vel *fercta*, quod librarius non intelligens ex ingenio mutauit in *farra.* SCHOETTGENIVS.

134, 2 FERCTO OBMOVENDO) Nihil *obmouere* aliud eſt, quam *admonere.* Nam veteres *ob* pro *ad* vtebantur teſte Feſto. OB *praepoſitione antiquos vſos eſſe pro* AD, *teſtis eſt Ennius.* Poſtea *ob os ſignificat ad os.* Et, quod huic loco maxime facit: OBMOVETO *pro* ADMOVETO *dicebatur apud antiquos, vt alia quae ſupra relata ſunt.* MEVRS.

134, 3 MACTE VINO INFERIO) Vide quae diſputauimus de hac formula ad c. 132, 2.

134, 4 VBI EXTA PROSECTA) Alii libri habent, *proiecta.* Sed *porrecta* vera lectio eſt, quae & in VV. CC. reperitur, & auctoritate Macrobii confirmatur in Saturnalibus, ſuper illo Virgilii verſu: *Extaque ſalſos porriciam in fluctus*; ad quem verſum adducit Macrob. Veranii haec ex L. 1. Pictoris. *Exta porriciunto, Diis danto in altaria, aramue, focumue, eoue, quo exta dari oportet.* In quibus verbis animaduertendum, *Diis danto* gloſſema eſſe verbi *porriciunto.* M. Varro lib. 1. de re ruſt. c. 29. *Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod ea ſeges frumentum porriciat. Sic quoque exta deis cum dabant, porricere dicebant.* Et fortaſſe ex hoc loco Varronis id gloſſema ſumptum eſt. VRSIN. V. C. *proiecta* vnde tranſpoſita & immutata litterula non difficulter *porrecta* legi poſſet. Nam *porricere* etiam proprium huius rei vocabulum. Vide Macrobium Sat. lib. 3 cap. 11 Sed temerarius eſſe nolo. MEVRS. Bene Meurſius, quod audacter mutare nihil voluit. *Proſecare* eſt ſacrificantium verbum, quod notat exta diuidere, earumque partem Deo adponere, partem vero alteram ſacerdotibus, tertiam populo diſtribuere. Plautus Poenulo 2, 1, 8 *vetui exta proſecarier.* Suetonius Aug. c. 1 *Semicruda exta rapta foco proſecuit.* Inde *proſecta*, quae vox notat particulas talium extorum minutas. Ouidius Metam. 12, 152 *Cuius vt poſuit proſecta calentibus aris.* Vbi male aliquot editiones legunt *profecta.* Idem Faſt. 6, 163 *Sic vbi libauit, proſecta ſub aethere ponit.* Valerius Flaccus 3, 439 *Tunc piceae mactantur oues, proſectaque partim Pectora per medios, partim gerit obuius Idmon.* Plura, ne vltra, quam decet, prolixi ſimus, dabunt Nonius 1, 180. Meurſius ad Lycophronem

CXXXV. [CXXXVI.] ROMAE tunicas, togas, ſaga, centones, ſculponeas: Calibus & Minturnis [a] cuculliones [b], ferramenta, falces, palas, ligones, ſecures, ornamenta, murices, catellas [c]: Venafro, palas [d]. Sueſſae, & in Lucanis ploſtra, treblae [e]
2 Albae: Romae dolia, labra: tegulae ex Venafro. Aratra in terram validam Romanica bona erunt, in terram pullam [f] Campanica, iuga Romanica optima erunt. Vomis [g] indutilis [h] optimus erit. Trapeti Pompeiis [i]. Nolae ad Rufri [l] maceriam claues. Cloſtra Romae [m]. Hamae, vrnae [n] oleariae [o], vrcei aquarii, vrnae vinariae [p], alia vaſa ahe-
3 nea [q] Capuae. Nolae fiſcinae Campanicae [r]. [Hae hamae [s] vtiles ſunt.] Funis [ſſ] ſubductarius, ſpartum omne Capuae. Fiſcinas [t] Romanicas Sueſſae, Caſino [u]. Eae [x] optimae

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXXV.] a) *menturnis P.* b) *cuculiones I. B. R.* c) *clitellas I. I-G.* d) *palla I. B. R.* e) *trabes I. B. R.*, deeſt *a. V.* item *Steph. &c. Trobulae, Meurſ. Trebulae, Po. 2.* f) *pulleam P.* g) *Vomeris I. B. R. M. Po. 2.* h) *in Rutulis M. Po. 2.* i) *pompeis Pol.* l) *rufimaceriam Ienſ. rufimateriam B. R. rufrimaceriam* iunct. *I. I. Ba. A. Gr. G. Heru.* nobiſcum m) *ac* inſ. *a. V.* n) *Vrinae B. R.* o) *oliariae P. oleareae Po. 2.* p) *&* inſ. *a. V.* q) *aenea a. V.* r) *campanicae meliores & vtiliores ſunt W. campanicae came vtiles P. campanicae caniae vtiles I. B R.* nobiſcum *I. I-G.* s) *Hae hamae vtiles ſunt* deſunt *Po. 2.* ſſ) *Funes P.* t) *Fiſcinae romanicae : Caſſino & Sueſſae optimae W.* u) *caſſinae optimae I. B. R. Caſſino I. I-G. Caſini Po. 2.* x) *eae* quoque omitt. *P*

NOTAE VARIORVM.

phronem p. 307. Weizius ad Valer. Flaccum p. 227. Salmaſius ad Solinum cap. 5 p. 90, 91. Barthius ad Statium Theb. 5, 671. Scio, quid ſit *porricere*, ſed illud huc non ſatis apte quadrat. SCHOETTG.

134, 4 VTI PRIVS OBMOVERIS) Putabam forte legendum *obmoueras* : ſed intercedit proxima nota Vrſinus, & reliqui, qui habent *feceris*. Forte Catonis aeuum ita loquebatur.

134, 4 VTI PRIVS FECERAS) *Feceris* eſt in VV. CC. & ſupra dictum eſt, *vti prius obmoueris*, VRSIN.

135, 1 ORNAMENTA, MVRICES, CATELLAS) *Ornamenta* ſunt equorum, mulorum, aſinorum, quae ipſis inſternuntur, imponunturue, vt ſtragula, ephippia, clitellae; *murices* ſunt laminae ferreae acuminatae, iumentorum operimentis affixae ad ſimilitudinem muricum ſiue tribulorum militarium; *catellae* ſunt paruae catenae, ad vſum vel ornatum iumentorum. Horatius lib. 1 epiſt. *ſaepe catellam, ſaepe periſcelidem raptam ſibi flentis*; niſi quis malit legere, *clitellas*, vt vetus editio habet. POPMA.

135, 2 VOMIS INDVTILIS) *Vomeris* in MSS. libris legimus, quae fortaſſe lectio repudiari non debet. Grammatici enim teſtantur, vetuſtiſſimos multa huiuſcemodi protuliſſe. vt *ſupellectilis* nominandi caſu, & non tantum *ſupellex* dicerent. VICTOR. Libri veteres *indutilis*; ex quo Scaliger fecit *Cutiliis* ; id nomen oppidi ad lacum Cutilienſem, celebrem aquae ſalubritate ; de quo multa Plinius, Strabo, Feſtus & alii. Mihi videtur legendum : *in Rutulis*, vt iam ante *in Lucanis*. POPMA. Scaliger coniecturam illam propoſuit ad Varr. de L. L p. 33. Coniecturam voco. Nam ipſe *fortaſſe*, bis ponit, ac adiungit, *de quo ad eruditos referendum puto*. Quo minus ſequi poſſum conſilium eorum, qui *in Rutulis* recepere. Poſſit etiam fieri, vt ἀπὸ τȣ͂ κοινȣ͂ intelligenda ſit patria vomeris, qualem laudat Cato, praeſertim cum *optimum* epitheton repetat. *Indutilis*, modo Catonis ſit, quid ſit, nimis obſcurum eſſe non poteſt, nimirum *ferrum* illud, quod *indui* poteſt vel inſeri ligneae aratri parti, quam ἔλυμα Graecis dici patet ex Poll. 1, 252 benene *furcam* vocauerit interpres, non habeo dicere.

135, 2 CLOSTRA ROMAE &c.) V. C. aliter diſtinguit: *Cloſtra Romae, ac hamae. Vrnae ol.* MEVRS.

135, 2 HAMAE) In Pandectis hoc nomen eſt, libro primo de officio praefecti vigil. l. [3] *Nam ſaltem. Sciendum eſt autem praefectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coërrare calciatum cum hamis & dolabris.* Eodem, aut paullo immutato nomine Graeci inſtrumentum aliud apellant, de quo diſſeruit eruditiſſimus Budaeus, qui locum quoque Plinii in epiſtola ad Traianum adducit, vbi Latina dictio eſt. VICTOR. *Hamae* vaſa aquaria, quae & in vſu quotidiano erant, & ad reſtinguenda incendia hisdem aqua ferebatur. Columella lib. 10, 387 *aut habilem lymphis hamulam.* Plin. lib. 10 epiſt. 42 *Et alioquin nullus vsquam in publico ſipho, nulla hama, nullum denique inſtrumentum ad incendia compeſcenda.* Plura Budaeus in Pandectas, & Turnebus 19, 33. POPMA.

135, 3 HAE HAMAE VTILES SVNT) Reicula haec omnia & ab aliquo male feriato adſuta. MEVRS. Adſenſus doctiſſimo Meurſio, haec verba vt gloſſema ego etiam eieci. POPMA. Adſcripſerat nimirum aliquis, quid rei, & cui vſui eſſet hama. Nolui tamen plane expungere Victorii reuerentia.

mae erunt [y] Romae. funem torculum ſi quis faciet Caſini [z] L [a]. Tunnius [b]. Venafri C.
Mennius L. F. eo indere oportet coria bona VIII. noſtratia recentia [c] quae depſta [d] ſient [e],
quam minimum ſalis habeant, ea depſere [f] & vnguere [g] vnguine prius oportet, tum ſic-
care: Funem exordiri oportet longum pedes [h] LXXII. toros III. habeat, lora [i] in toros 4
ſingulos IX [l], lata [m] digitos II. Cum tortus erit [n] longus [o] pedes XLIX [p]. In commiſſura
abibunt [q] pedes III, reliquum erit pedes XLVI. Vbi extentus [r] erit, accedent [s] P. V.
longus erit P. LI. Funem torculum extentum longum eſſe oportet pedes LV [t], maximis
vaſis: minoribus pedes LI. Funem loreum in ploſtrum iuſtum pedes LX. ſemifunium 5
pedes XLV. lora retinacula in ploſtrum ped. XXXVI, ad aratrum ped. XXVI lora prae-
ductoria [v] ped. XXVII [u]. s. ſubiugia in luſtrum lora ped. XIX. funiculum P. XV [x], in ara- 6
trum ſubiugia [y] lora P. XII [yy]. funiculum ped. IIX [z]. Trapetos latos maximos ped.
IIII. s. orbis altos ped. III. s. orbis medios ex lapicidinis [a] cum eximet craſſos [b] pedem,
& palmum inter miliarium, & labrum ped. II. digitos II. labra craſſa digitum [c]. Secun-
darium trapetum latum ped. IIII. & palmum inter miliarium, & labrum pes [cc] vnus,
digitus vnus, labra craſſa digitos V [d]. orbes altos [dd] ped. III. & digitos V. craſſos ped. I,
& digitos III. Foramen [e] in orbes ſemiped. quoquouerſum facito. Tertium trapetum 7
latum ped. IIII. inter miliarium, & labrum ped. I. labrum [f] dig. V. orbis altus [g] ped.
III. digitos III. craſſos ped. I. digitos II. Trapetum vbi aruectum [h] erit, vbi ſtatues, ibi
& commodato [i], concinnatoque.

CXXXVI. [CXXXVII.] POLITIONEM [a] quo pacto dari oporteat. In agro Ca-
ſinate

VARIETAS LECTIONIS.

y) *erunt. Romae funem I. B. R. W.* z) *caſſini W. I. I-G.* a) *Minturnis : Venafro longe meliora fient. Eo inde te oportet habere coria bouina noſtratia &c. W. L. nummis : venafri minturnis. CL. eo &c. a. V.* b) *Trinnius P.* c) *recenti aqua a.V.* etiam *W. recenti aquae P.* d) *dempta W. deperſta I. B. R.* e) *fient meliora quamuis minimum W.* f) *denſare, vngere, tum ſiccare prius oportet : exungi demum. Funem W.* g) *vngere* etiam *a. V.* h) *centumſeptuagenta pedum. Thoros tres habeant oportet. Lora tria in thoros &c. W.* i) *loris I. I-G.* l) *IX.* deeſt *W.* m) *latas I. B. R. W. latis I. I-G.* n) *fuerit I. I-G. erit funis W.* o) *erit* interſer. *W. I. I-G.* p) *XLVIII, I. B. R. centum quadraginta octo W.* q) *abibit I. B. R.* r) *extentum I. B. R.* s) *accedet I. B. R.* t) *V.* tantum *B. R.* v) *productoria I. B. R. preductoria P.* u) *XXXVII. Ienſ.* x) *II. X. I. B. R. IIX. I. I. Ba. A. IX. H. Gr. G.* y) *in luſtrum* inſ. *a. V.* yy) *XIX. I. I-G.* z) *XX. I. B. R. XV. I. I-G.* a) *lapidicinis a. V.* b) *craſſum P. I. I. B. R.* c) *digitum ſecundarium. Trapetum I. B. R.* cc) *pedem I. digitum I. I. I-G.* d) *II. I. I-G.* dd) *latos IIII. & I. B. R. p.* ante numerum pon. *Ienſ.* e) *in orbem* inſ. *I. B. R.* f) *labrum* omitt. *a. V.* g) *alios P. alius I. B. R.* h) *aduectum a. V.* i) *connodato I. B. R.* [C. CXXXVI.] a) *Politionem -- oporteat* lemma ſunt: caput ipſum incipit, *In agro &c. P. I. B. R. Vict. Pollintionem in I. I-G. Politionem Po. 2.*

NOTAE VARIORVM.

135, 4 TOROS III. HABEAT) *Torus* funis ex pluribus loris conſtans, a *torquendo.* Scaliger ad Varronem p. 68 Schefferus de torquibus §. 1 SCHOETTG. *Torus* hic non tam funis eſt, quam pars funis maioris, quae in filo *licium* vocatur. Caeterum incidi poſt *habeat*, vt clarius intelligatur, funis partes maiores eſſe *toros*, horum partes ſiue *licia* eſſe *lora.*

135, 4 FVNEM TORCVLVM) Eadem iam ſupra adfuere c. 63.

135, 5 IN LVSTRVM LORA PED. XIX.) Recte, puto, Schefferus de re vehic. I, II p. 120 ex c. 63 emendat, *in ploſtrum lora ped. XIIX.*

135, 6 EX LAPICIDINIS) Antiqua lectio *lapricedinis*, emendaui *lapicidinis.* Varro lib. 8 de L. L. *Qui lapides caedunt, lapicidas; qui ligna, lignicidas dici.* VICTOR.

135, 7 VBI ARVECTVM ERIT) V. C. *aduectum.* Sed *Ar* veteres pro *Ad* dicebant, vt *arfero*, *aruenio*, & ſimilia. MEVRS. Poterat *arceſſo* inprimis laudare, in quo manifeſta huius praepoſitionis vis eſt.

135, 7 IBI ET COMMODATO) Puto lectum fuiſſe *accommodato*, pro quo ſcioli fecerunt *&*, qui illud idem eſſe putarunt, quod *ac.* Subintellige autem accommodato tuis vſibus. SCHOTTG. Cum res compoſita ſit trapetum ex pluribus partibus, metus eſt, ne, ſi iam concinnatum transferatur, vitium faciat.

136 POLITIONEM QVO PACTO) Reddidi, niſi fallor, Catoni verba ſua, lemmatis

obten-

ſinate [aa] & Venafro [b] in loco bono parte [c] octaua corbi [d] diuidat, ſatis [e] bono ſeptima, tertio loco ſexta [f], ſi granum modio [g] diuidet [h], parti [i] quinta [l]. in [m] Venafro ager optimus IX [n]. parti [o] corbi diuidat [p]. Si [q] communiter piſunt [r], qua ex parte politori [s] pars [t] eſt, eam partem in piſtrinum politor [u]. Ordeum [x] quinta modio, fabam [y] quinta modio diuidat.

CXXXVII.

VARIETAS LECTIONIS.

aa) *Caſſinate W. I. I-G.* b) *Venafri I. B. R. Venafri ſic dare oportet. In I. I-G.* c) *partem octauam W.* d) *corbis a. V.* e) *In loco ſatis bono ſeptimam W. bona editi plerique.* f) *ſextam W.* g) *medio* ſphalma *Vict.* h) *diuidat I. B. R.* i) *partem V. I. B. R.* l) *quintae W. quanta I. I-G.* m) *in* omitt. *I. B. R.* n) *nona P. dabit nonam Wrat.* o) *partem corbi W. partem corbis I. B. R. parte corbis I. I-G.* p) *diuidant Bon.* q) *Sed W.* r) *pinſunt a. V. partem ſextam W.* s) *pollintori a. V.* except. *P. W.* quae nobiſcum. t) *illa* inſ. *W.* u) *pollintor a. V. P. W.* nobiſcum. x) *hordeum P. ordei quintam ex W.* y) *fabae quintam ex W.*

NOTAE VARIORVM.

obtentu ei ſubtracta, ita vt a Victorii fide nihil praeterea diſceſſerim. Quod ad rem ipſam pertinet, Turnebus 30, 6 interpretatur *politionem* contractus ſpeciem, cum ager colendus locatur pactione certae partis frugum, qui etiam huc refert l. 52 π. §. 2 pro ſocio (17, 2) *Si in coëunda ſocietate artem operamue pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus* : quem quidem locum primus ex codice Florentino reſtitutum interpretatus eſt A. Auguſtinus Emend. 4, 9 Aſſentiri non poſſum ſummo viro Bynckershoeckio, qui obſeru. Iur. Rom. 2, 9 apud Vlpianum, (is enim eſt autor legis laudatae) legi malit *olitori.* Rarior vſus vocis videtur ſummum virum mouiſſe. Proinde operae pretium fuerit, quae adhuc nobis occurrerunt loca, huc adſcribere. Seruauit eorum pluſcula Nonius 1, 339 *Politiones agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Sat. l.* 3 *Teſtes ſunt Lati campi, quos gerit Africa terra politos. Idem Annali libro nono, Raſtros dente fabros capſit cauſa poliendi Agri. Varro, quid mirum? ex agri depolitionibus eiiciuntur ; hic in coenaculo polito recipiuntur.* Varro idem *politum cultura fundum* vocat 3, 2, 5 *Politionis* autem *ſegetum* & *veſtimentorum* coniunctim iniicit mentionem Feſtus in *polimenta*; quam quidem coniunctionem non ineptam eſſe declarat Voſſius in etymol. *Similitudo* inquit, *in eo eſt, quod vt veſtis pectine vel ſpina fullonia poliretur ; ita occa vel raſtro pecteretur tellus &c. Politor* itaque hic fuerit, qui certa parte fructuum pacta alterius agrum *polit* h. e. colit. Obſtare videtur merces nimis parua, intra quintam & nonam partem fructuum, cum dimidia fere parte hodie contrahi apud nos ſoleat. Sed vt taceam admirabilem fertilitatem Italiae, frugalitatemque politoris pauco contenti; poteſt fieri vt adiici tum quaedam ſolita fuerint ad id genus pacta, quibus paullo melior redderetur politoris conditio. Quantum vero illud eſt, quod c. 137 cauetur de pabulo bobus partiarii politoris praebendo. Cum haec igitur ita ſunt, tum certe Catonis ſtomachi non videtur fuiſſe, vti pro trituratione & granorum purgatione quintam granorum partem daret, quam operam hodie multo minoris redimi conſtat. Interim hoc non negamus, *politoris* & *poliendi* nomina ſatis eſſe apta vltimae illi operae ſignificandae. *Expolita frumenta* dixit Colum. 2, 21, 6 ; *politor* ipſius Catonis 5, 4 referendus ad eam rem videtur. Sed videamus, quomodo conueniant reliqua.

136 IN LOCO BONO PARTE OCTAVA) *Locus* hic eſt ager, quo ipſo vocabulo vtitur paullo poſt. Quo autem melior locus eſt, tanto maiori cum foenore reddit ſemen & laborem. Itaque *octaua pars* in agro bono non minus aequa merces operae impenſae eſſe poteſt, quam quinta in multum deteriore.

136 CORBI DIVIDAT) Spicas nimirum cum granis ante trituram, & curam reliquam: quam ſi & ipſam praeſtet politor, vt *modio diuidatur* granum, propter impenſam enixiorem operam non iam octauam modo partem accipit, ſed quintam, Lubet hic proportionem veteris in Italia, & noſtri in Germaniae parte aeui proponere, a qua non parum roboris noſtrae de *politore* ſententiae accedit. Si corbi diuidunt, politor, vti vidimus, accipit partem octauam, quae reſpondet quinque quadrageſimis; ſin etiam triturae & purgandi laborem adiiciat, accipit partem quintam, ſiue octo quadrageſimas: quae igitur merces eſt triturae & purgationis? tres quadrageſimae, quae proxime accedit ad rationem hodiernam regionis, in qua ſcribo, vbi intra partem duodecimam & quintam decimam fere triturandi ille & purgandi labor conducitur.

136 IN VENAFRO — DIVIDAT) Iſta quaſi exceptio eſt, cum raro admodum contingat ita bonus ager, vt nona pars fructus aequa politori merces ſit.

136 SI COMMVNITER PISVNT) Hinc apparet, nihil mutandum in Feſto, cum ait: *Piſtum a pinſendo, pro politum antiqui frequentius vſurpabant, quam nunc nos dicimus* : nam vt *polire* de agro dicebant, cum eius glebas raſtro confringerent; ita etiam de frumento, cum id molerent.

Ipſe

CXXXVII. [CXXXVIII.] Vineam curandam partiario [a] bene curet; fundum [b], arbuſtum, agrum frumentarium [c]. Partiario foenum & pabulum, quod bubus ſatis ſiet, qui illic ſient. Caetera omnia pro indiuiſo.

CXXXVIII. [CXXXIX.] Boves feriis coniungere licet. Hoc licet facere, aruehant [a] ligna, fabalia, frumentum, quod non daturus erit [b]. Mulis, equis, aſinis feriae nullae, niſi ſi [c] in familia ſunt.

CXXXIX.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXXVII.] a) *particiario ſi des, bene W.* b) *fondum W.* c) *frumentarium & fenumentarium, & boues particiarius: Cui pabulum quod bobus ſatisfiet: dato: & caetera quae illic fient opus. Caetera omnia &c. W.* [C. CXXXVIII.] a) *Trabant a. V.* praeter *Iuntt. Aruebant P.* b) *eris a. V.* c) *ſi* abeſt *I. B. R. Heru.*

NOTAE VARIORVM.

Ipſe Feſtus alibi teſtis: *Polit: pila ludit.* Vbi putarim legendum, *pila tundit.* Veteres enim molarum vſu nondum inuento, fruges torrebant, & in pila tundebant, vt docui in commentario ad Lycophronem. MEVRS. Vera forte iſta, ſed parum ad h. l. faciunt. Sententia eſt, *ſi communiter* h. e. collatis frugibus ſuis poſt diuiſionem in idem piſtrinum, *piſunt*; *qua ex parte politori pars eſt*, v c. ex quinta *eam partem in priſtinum*, h. e. ad piſendi vel pinſendi impenſas confert, quintam vnam nempe ſoluit politor, quatuor quintas dominus.

136 POLITORI) Vnico tantum *l* hoc nomen in libris ſcriptum offendi: an quia, quod Sextus Pompeius ſaepe teſtatus eſt, vetuſtiſſimi conſonantes geminare non ſolebant? vnde *Aula*, non *Aulla*, aut *olla* hic ſemper ſcriptum eſt. VICTOR. Nimirum *pollinctorem* vel *pollintorem* & *pollinctionem* ſ. *pollintionem* a *polline* tum deriuabant Perottum ſecuti, quibus quidem ſatisfactum his, quae adhuc obſeruata ſunt, videtur.

136 ORDEVM QVINTA MODIO) Interpunxi ante *ordeum*. Indicat ordei & fabae eandem, quae frumenti eſſe rationem.

137 VINEAM CVRANDAM) Lemma antiquarum editionum & Victorii eſt, *vineam redemtori partiario quomodo des.* Id forte fuit initium capitis. Certe redemtor optime hic locum habere poteſt; ſignificat enim eum, qui aliquid curandum ſuſcipit, accepta poſtea certa mercede. Feſtus: *Redemtores proprie & antiqua conſuetudine dicebantur, qui, cum quid publice faciendum aut praebendum conduxerant, effecerantque, dum demum pecunias accipiebant. Nam antiquitus emere pro accipere ponebatur. At ii nunc dicuntur redemtores, qui quid conduxerunt praebendum vtendumque.* Pro varietate autem rerum infinitae erant redemtorum ſpecies. Sic *redemtor, qui aedificium locauit*, eſt apud Cicer. Verrin. 1, 55, ad Q. fratrem 2, 4 & 6. *porticum* ad Att. 4, 2 *viam publicam.* Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 9 Sic etiam, *qui agrum aut vineam* locat. Acron de Horat. Od. 3, 1, 35 *Redemtor, fabricae ſuſceptor*, aut certe, qui redimat terras cum famulis. Vide Marcellum Donatum ad Liuium l. 23 & ad Sueton. Veſpaſ. c. 1. *Redemtor* ergo *partiarius* h. l. eſt, qui vineam conducit colendam, vt poſtea dimidium muſti, & reliqui fructus accipiat. Tales vineae dantur in ditione illuſtris Gymnaſii Portenſis, vbi per quinquennium ſtudiis operam dedimus, & vocantur noſtra lingua Halbberge q. d. dimidiati montes, quia dimidia portio fructuum redemtori cedit. His itaque praeſuppoſitis ex argumento iſto mutilum huius capitis initium ita reponimus: *Vineam curandam redemptori partiario des*, (ea conditione atque lege) *vti bene curet &c.* SCHOETTG. Non diffiteor, mihi paullo aliter videri. *Partiario* aduerbium eſſe, per ellipſin τοῦ *iure* ortum puto hic & ſupra c. 16 non minus quam apud Apuleium met. 9 p. 229 *Cum uxore mea* partiario *tractabo, nec ercifcundae familiae, ſed communi diuidundo formula dimicabo.* Porro, quod nunc eſt eſt caput 137, illud totum partem eſſe proxime ſuperioris arbitror, nominatiuumque ἀπὸ τοῦ κοινοῦ reuocandum, *politor*; hic igitur *vineam curandam partiario bene curet*, ſimiliterque *fundum, arbuſtum &c. Partiario* tamen eiuſmodi *politori*, qui caeteroquin commune diuidit cum Domino, extra illam communionem concedendum *foenum & pabulum, quod bobus* ſuis (dominus enim nihil praeſtat praeter fundum) *ſatis ſiet*, non omnibus quidem, ſed ſolis, *qui illic*, & quam diu illic operis cauſa *ſient. Caetera omnia*, quam diu manet communio illa, *pro indiuiſo.* Diuiſio enim certis tantum temporibus inſtituitur.

138 QVOD NON DATVRVS ERIT) Cui? & quae diuerſitatis ratio? Si *dare* eſſet poſitum pro ἀποδιδόναι vendere, (hingeben noſtris) intelligerem, licere neceſſarium laborem imperare iumentis, non neceſſarium non licere. Nouimus in piſtrinis ſ. molendinis ſimili de cauſa nullas pene obſeruari, magiſtratu conniuente, ferias: fructus etiam colligendi cauſa plus licere, praeſertim ſi per tempeſtatem metus ſit, ne quid detrimenti fiat.

138 MVLIS, EQVIS) Macrob. 1, 16 *Sunt praeterea feriae propriae familiarum, vt Claudiae familiae, & ſi quas ferias proprias quaeque familia ex vſu domeſticae celebritatis obſeruat.* Feſtus. *Porcus propudianus, qui in ſacrificio gentis*

 Clau-

CXXXIX. [CXL.] Lvcvm conlucare Romano more ſic oportet. Porco piaculo facito. Sic verba concipito: Si deus, ſi dea [a] es, quoium illud ſacrum eſt, vti tibi ius ſiet [b] porco piaculo facere, illiuſce ſacri coercendi ergo. Harumce [c] rerum ergo, ſiue ego ſiue quis iuſſu meo fecerit, vti id [d] recte factum ſiet. Eius rei ergo te hoc porco pia-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXXXIX.] a) *deae cuius illud I. B. R. deae ſquorum Pol.* 1. *deae ſi quorum (ſi dea eſt quoium) Pol.* 2. *dea, cuius illud I. I-G.* b) *eſt I. B. R.* c) *Harumque a. V.* d) *fecerit* repet. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Claudiae velut piamentum, exolutio omnis contractae religionis eſt. Videndus idem Feſtus in *Saturno.* VRSIN. De mulis, Cato, ſatin' vera? At in Pontificum libris expreſſe tantum denicalibus feriis iungere eos vetitum legebatur tuo aeuo. Colum. 2, 22, 5 *Apud Pontifices legimus feriis tantum denicalibus mulos iungere non licere, caeteris licere.* MEVRS. Cauſſam Catonis aduerſus viri docti accuſationem agat Feſtus, qui *denicales*, inquit, *feriae colebantur, cum hominis mortui cauſa* familia *purgabatur.* Etiam ex Cic. de L L 2, 22, licet obſcurus de caetero locus ſit, illud intelligitur, *denicales ferias* familiae cuique ſuas & proprias fuiſſe.

138 NISI SI IN FAMILIA) Nam olim Romae etiam familiis erant propriae feriae, quae *familiares* apellabantur. Cato noſter infra c. 140 *Si intermiſeris aut feriae publicae, aut familiares interceſſerint, altero piaculo facito.* MEVRS.

139 LVCVM CONLVCARE) Luci ſacri, vbi inter duo pluresue fines oriuntur, fuerunt dicati Siluano, caeteriſque diis agreſtibus. Erant autem incaedui. Ouidius 8 Met. *Ille etiam cereale nemus violaſſe ſecuri Dicitur, & lucos ferro temeraſſe vetuſtos.* Et lib. 4 Faſt. *Seu mea falx ramo lucum ſpoliauit opaco, Vnde data eſt tenerae fiſcina frondis oui.* Itaque Cato hic voluit docere modum, quo recte & ſine piaculo caedi poſſent. At *lucos* profanos lumini decidere, vt interpretatur Feſtus. Quo pertinet locus Ciceronis e lib. 7 ep. *Nec Papirianam domum deſeres: quamquam illa quidem habet lucum, a quo etiam aduenae teneri ſolent; quem tamen ſi excideris, multum proſpexeris.* POPMA. Mos veteribus agricolis lucorum arbores, quarum rami lumini officerent, amputare. Id *conlucare* dicebant. Feſtus: *Conlucare dicebant, cum profanae ſyluae rami deciderentur officientes lumini.* Col. 2, 22, 3 *Neque terram aperire, neque arborem conlucare.* Idem erat *Interlucare.* Plin. 17, 23. *Deputantur cum vite pariter interlucata denſitate ramorum, qui ſint ſuperuacui, & abſumant alimenta.* Etiam *ſublucare* pro eodem vſurpabant. Feſtus: *ſublucare arbores eſt ramos earum ſupputare, & veluti ſubtus lucem mittere.* MEVRS. Plin. 17, 28 ſ. 47 *Cato arbores religioſas lucosque praecidi permiſit ſacrificio prius facto.* Defendit igitur Plinius Feſtum ab accuſatione Dacerii, qui putat male illum in *ſublucare* interpretari cognatum *collucare*, SVCCISIS *arboribus locum implere luce.* Modo illud teneamus, *ſuccidi lucum* non modo cum totus euertitur, ſed etiam, cum arboribus paucis caeſis lux infertur, quin *arbor ſuccidi* vi compoſitionis dici poſſe videtur, cum inferiores rami auferuntur, vt magis peruius fiat locus. Immo fodiendi etiam cauſa collucatum aliquando lucum videtur, ſi iungas c. 140.

139 SI DEVS, SI DEA ES) Videndus de hac formula Agellius 2, 28 & Arnobius lib. 3 Macrobius autem 1, 9 in formula euocationis Deorum ſic habet: *Si Deus, ſi Dea eſt, cui populus, ciuitasque Carthaginienſis eſt in tutela.* Apparet autem ex loco Catonis, abundare apud Macrobium verbum *eſt*, quod primo loco ponitur: item illud, *Carthaginienſis*, quod expoſitoris gloſſema eſſe opinamur in textum receptum. VRSIN. Haec verba erant in precibus Romanorum ſolennia, cum Deos ſexu diſtinctos, vt & homines exiſtimarent; in quo ab Arnobio illuduntur merito & reprehenduntur, cuius haec ſunt verba: *Nam conſueſtis in precibus, ſiue tu Deus es, ſiue tu Dea, dicere.* TVRN. 15, 14 Vſitata haec formula valde apud veteres. Agellius 2, 28 *Eas ferias, ſi quis polluiſſet, piaculoque ob hanc rem opus eſſet*, hoſtiam SI. DEO. SI. DEAE. *immolabat.* Feſtus *Teſca: Sancta loca vndique capta docent Pontificis libri, in quibus ſcriptum eſt templumque, ſedemque teſcumque* SIVE DEO, SIVE DEAE, *dedicauerit, vti eos accipias volens propitiusque,* vt correxit magnus Scaliger. Macrobius Sat. 3, 9 *Eſt autem carmen huiusmodi, quo Dii euocantur, cum oppugnatione ciuitas cingitur,* SI DEVS, SI DEA EST, CVI POPVLVS CIVITASQVE &c. Arnobius libro 3. *Non enim Deus mas eſt, ſed nomen eius generis maſculini eſt; quod idem vos dicere in religione veſtra non quitis. Nam conſueſtis in precibus*, SIVE TV DEVS ES, SIVE TV DEA dicere. MEVRS. Vid. Inſcriptio fratrum Arualium, quam Catoni ſubiicimus, vbi SIVE DEO SIVE DEAE duo verueces immolantur.

139 SACRI COERCENDI ERGO) *Sacrum* h. l. eſt lucus cuidam Deo vel Deae ſacer. *Coërcere* notat arborum luxuriem ferro amputare. Et ſic quoque interpretatur Salmaſius ad Solinum c. 35 p. 411, 412 niſi quod *coinquendi* ſuſpicatur legendum, quod ipſe prolixe probat idem eſſe ac *putare.* SCHOETTG. De illo *coinquendi* verbo ad laudatam modo inſcriptionem agitur.

culo immolando bonas preces precor; vti ſies volens propitius mihi, domo familiaeque meae, liberisque meis. Harumce [dd] rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando eſto.

CXL. [CXLI.] Si fodere velis, altero piaculo, eodem modo facito, hoc amplius dicito, operis faciundi cauſa: cum [a] opus, quotidie [b] per partes facito [c]. Si [d] intermiſeris, aut feriae publicae aut familiares interceſſerint, altero piaculo facito.

CXLI. [CXLII.] Agrvm luſtrare ſic oportet. Impera [a] ſuouitaurilia circumagi.

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *Haruce P. Harumſce I. B. R.* c) *eſto* omitt. *I. B. R.* [C. CXL.] a) *dum P.* b) *cotidie P.* c) *facies I. I-G.* d) *ſed ſi a. V.* praeter Iuntt. [C. CXLI.] a) *imperans ſolitaurilia a. V. ſuouetaurilia M. Po. 2.*

NOTAE VARIORVM.

141, 1 De ritu agri luſtrandi legenda Tibulli elegia 1 libri ſecundi, & ad eam Brouckhuſius.

141, 1 SVOVITAVRILIA) *Suouitaurilia* ſemper in optimo exemplari & aliis MSS. ſcriptum eſt: nam haec etiam in antiquiſſimis Cornelii Taciti libris orthographia eſt: cuſtodita quoque a perito & diligenti viro, quo correctore quinque primi libri editi ſunt. Sic etiam locum illum in XXmo arbitror legi debere, vbi de reſtitutione Capitolii agit: *Luſtrata ſuouitaurilibus area:* nam ſic fere in vetuſto legitur. Non me latet Sextum Pompeium *ſolitaurilia* hos ludos appellare, & id etymon habere tradere, quod huic vocabulo accommodari non poteſt. VICTOR. In VV. CC. *ſuouetaurilia*, non *ſuouitaurilia* conſtanter ſcriptum eſt. Et ita ſemper in tabula marmorea fratrum Arualium, quae apud me eſt. Et certe Feſti Suouetaurilia [ſ. *ſolitaurilia*] eiusque vocabuli etymon repugnat Suouetaurilium ſacrificio, quod in veteribus monumentis deſcribitur. Chariſius lib. 1 *Suouetaurilia quidam putant dicenda a victimis Subuetauro. Sed Valgius de rebus per epiſtolam quaeſitis, ſolitaurilia dicta ait eſſe a ſolis maribus.* VRSIN. Luſtrationis eſt ſpecies per *ſuem*, *ouem & taurum*, ſeu verrem, arietem & taurum, vt loquitur Varro 2, 1, 10 qua haec animalia circa rem luſtrandam circumducebantur, vt apparet e hoc noſtro & Varronis loco, conf. Phil. Rubenium Elect. 1, 11 Haec ſatis certa ſunt, ſed de origine & ſcriptione vocis inter eruditos non conuenit. Alii enim hoc modo ſcribunt *ſuouitaurilia*, vel cum *e ſuouetaurilia*, Liuius etiam 1, 44 *Sue, oue, taurilia*, alii contra *ſolitaurilia*. Prima ſcriptio reſpicit ad originem vocis, & exhaurit ſimul totam eius ſignificationem. Poſterior auctorem habet Feſtum, & aliquot eius ſequaces. Verba Feſti ſunt haec: *Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificant, tauri, arietis, verris, quod omnes eae ſolidi integrique ſunt corporis.* Et paulo poſt: *Atque harum hoſtiarum omnium inuiolati ſunt tauri, quae pars ſcilicet caeditur in caſtratione.* (ταῦρος, membrum virile) *Sunt quidem, qui putant, ex tribus hoſtiis* (male in edit. Gothofredi legitur *hoſtibus*) *praecipuo nomen incluſum cum ſolido tauri, quod ampliſſima ſit earum. Quidam dixerunt omnium trium vocabula confuſa ſuis, ouis, tauri adfeciſſe* [Dac. *adeffeciſſe*] *id, quod vno modo appellarentur vniuerſae, quod ſit a ſollo & tauris. Earum hoſtiarum ductum eſt nomen antiquae conſuetudinis &c.* Verum incerta plane eſt haec etymologia, quam puto inde promanaſſe, quod Feſtus in quodam codice minus adcurate ſcripto legit pro *ſuouitaurilia*, *ſolitaurilia*, dum ſcriba *u* plane omiſit, vel etiam tranſpoſuit ex incuria, τὸ *v* vero antiquo more tranſuerſim poſuit <, quemadmodum ſaepe in inſcriptionibus occurrit; putem itaque ſcriptum fuiſſe in libro quodam, quo Feſtus vſus eſt, SO < < ITAVRILIA, ex quo facile enaſci potuit *ſollitaurilia*. Haec poſtquam ita legerat, excogitanda etiam fuit aliqua originatio, quam ex Oſca lingua deſumſit, vbi *ſollum*, totum ſeu ſolidum notauit. Hanc etymologiam recepit epitomator ſeu potius corruptor eius, Paullus Diaconus, & exinde in varios codices promanauit, ſed ſine ratione e. g. apud Quintil. Inſtit. 1, 5 legitur: *Nam ſolitaurilia perſuaſum eſt eſſe ex ſue, oue, & tauro. Et ſane ita ſe habet ſacrum, quale apud Homerum quoque eſt. Sed haec non tam ex tribus, quam ex particulis trium coëunt.* Quis quaeſo putet, Quintilianum, tam bonum alias Grammaticum, adeo ineptiiſſe, vt putaret, ex *ſue, oue, & tauro* potius *Solitaurilia*, quam *ſuouetaurilia* componi poſſe? Sed hoc vltimum in quibusdam codicibus expreſſe legitur. Culpa ergo deſcriptoris fuit, non ipſius Quintiliani. Adluſio praeterea Feſti admodum eſt incerta, nam in impoſitione vocis ex plurimis compoſitis certe non reſpicimus ad pauciora, ſed ad plura, quae in ea re inueniuntur. Pone etiam *ſolitaurilia* ideo vocari, quia *taurus* (i. e. membrum virile illorum) fuit *ſolidus*, eadem certe ratione ſacrificium ex hirco & aliis animalibus, etiam tantum vnico, poteris dicere *ſolitaurilia*. Immo *ſolitaurilia* erunt, in quibus *ſolus taurus* immolatur. Retinemus ergo noſtram ſcriptionem, quam etiam in veteribus libris apparere teſtatur Petrus Victorius, quo a renatis litteris nemo religioſius optimorum

agi. Cum diuis volentibus, quodque bene eueniat, mando [b] tibi Mani [c], vti illace [d] ſuouitaurilia [e] fundum [f], agrum, terramque [g] meam quota ex parte ſiue circumagi, ſiue cir-
2 cumferenda [h] cenſeas, vti cures luſtrare. Ianum, Iouemque vino [i] praefamino, ſic dicito [l]: Mars pater te precor, quaeſoque vti ſies volens propitius mihi, domo, familiaeque noſtrae [m], quoius [n] rei ergo agrum, terram, fundumque meum ſuouitauralia [o] circumagi iuſſi, vti tu [p] morbos viſos, inuiſosque, viduertatem, vaſtitudinemque, calamitates, intemperiasque [q] prohibeſſis, defendas, auerruncesque [r]. vtique [s] tu fruges, frumenta,
3 vineta [t], virgultaque grandire, beneque euenire ſinas [u], paſtores, pecuaque [x] ſalua ſeruaſſis, duisque [y] bonam ſalutem valetudinemque [z] mihi, domo [a], familiaeque noſtrae. Harumce [b] rerum ergo fundi, terrae agrique mei luſtrandi, luſtrique faciendi ergo ſicuti dixi macte hiſce ſuouituarilibus [c] lactentibus immolandis [d] eſto. Mars pater eiusdem rei ergo

VARIETAS LECTIONIS.

b) *iuuando W.* c) *inani I. B. R. W.* d) *illae Ienſ. illa a. V. illare Pol. 2. per illa W.* e) *ſolitaurilia a. V. quae es votus taurilia W. ſuouetaurilia* M. *Po.* 2. f) *fondum W.* g) *terram quae & quota ſit W.* h) *cirferenda B. R.* i) *Iuno P. viuo I. B. R.* l) *dicito* abeſt M. *Po.* 2. m) *meae I. B. R.* n) *quouis B. R.* o) *ſalitaurilia B. R. ſolitaurilia a. V. ſuouetaurilia* M. *Po.* 2. p) *in Iuntt. tamen orbos I. B. R.* q) *intemperantiasque H. A. Gr. G.* r) *aueruncesque I. B. R.* s) *vineta Iuntt.* t) *vtique Iuntt.* u) *ſinis I. B. R. ſiris P.* M. *Po.* 2. x) *paſcuaque I. B. R.* y) *diuisque B. R.* z) *valitudinemque I. B. R.* a) *domus* B. R. *domui a. V.* b) *Harumſce I. B. R. Haruncae Heru.* c) *ſolitaurilibus a. V. ſuouetaurilibus* M. *Po.* 2. Sic per totum hoc caput. d) *immolandus Ienſ.*

NOTAE VARIORVM.

morum auctorum membranas tractauit, quo ipſum elogio mactauit Gudius ad Phaedrum 3, 12 Haec paullo prolixius, quam alias ſolemus, deducenda fuerunt, licet res ipſa alias ſatis ſit nota, quia vidimus id non feciſſe Virum doctiſſ. Io. Lomeierum, de luſtrationibus c. 23. vbi tamen haec ex profeſſo diſcutienda erant. Caeterum imaginem *ſuouitaurilium* repraeſentant Lomeierus in poſteriore operis iam laudati editione, & Sponius miſc. p. 310, 311. SCHOETTG. Neque tamen diſſimulandum, Voſſium etiam in etymol. eo inclinare, vt putet, *ſuouetaurilium* nomen ab his confictum primo, qui *ſolitaurilium* etymon (quantumuis abſurdum, tamen forte antiquum & ſolenne) ignorarent. Caeterum *ſuouetaurilium* etiam apud Liuium in luſtratione, ſed totius exercitus, mentio fit 1, 44 *Suem, ſ. porcum, agnum, vitulumque* noſter ipſe nominat ſ. 4.

141, 1 CVM DIVIS VOLENTIBVS) Locus ita legendus & diſtinguendus: *Impera ſuouetaurilia circumagi. Cum diuis volentibus, quodque bene eueniat, Mando tibi Mani.* Sunt principia ſolennia precationum, *Cum diuis volentibus*, *Quod bene eueniat*, *Quod bonum, felix fauſtumque ſit*; quae in hiſtoricis paſſim occurrunt. POPMA.

141, 1 MANDO TIBI MANI) *Manius* ſeruile nomen hic eſſe putat Turnebus. Ego Villicum accipio, ad quem iuſſu domini procuratio ambarualis ſacrificii pertinebat; hoc nomine dictum in ſacris boni ominis cauſa, quia *Manius* a *mane*, quod bonum ſignificat. Ita in Varronis Satyra *Manius*, & in Pompeii Atellana *Mania medica*; cuius teſtimonio Nonius aliquotiens vtitur. Non tamen ignoro apud Graecos *Manem & Maniam* eſſe nomina ſeruilia, eaque manaſſe a Phrygibus, vt Auctor eſt Strabo lib. 7 & Athenaeus lib. 13 vbi Macho poëta verſibus elegantiſſimis cauſam reddit, quare mulier Graeca Phrygiaco nomine Mania appellatur. IDEM. *L. Manlii* nomine vtitur *ἀντωνυμικῶς* c. 144. pr. conf. c. 152 Quid ſi hic etiam aruſpicem nobilem, aut ſacerdotem intelligit *Manium*, cui pater familias luſtrationem mandet. Loquitur enim certe in his formulis ipſe pater familias, *fundum meum ſuouitaurilia circumagi iuſſi. Mani* datiuo caſu intellexiſſe videtur, praeter rationem quidem, a *Manibus Dis*, Sam. Schaw in Grammatica Anglice edita A. 1730 p. 8.

141, 2 IANVM IOVEMQVE) Ita plane in veteri inſcriptione, qua ſuouetaurilia deſcribuntur, [quam damus poſt Catonem] haec formula concepta eſt. IAN. PATR. ARIET. II. IOVI. VERBEC. II. MARTI. PATRI. VLT. AR. N. II. Videndus Feſtus in MARSPITER. VRSIN. *Marti ſuouetaurilibus* piaculum fit Liu. 8, 10. Apud Feſtum *Marſpedis* eſt vel *Maſpedis* vide Scaligerum.

141, 2 VIDVERTATEM) Non ſatis certum huic voci praeſidium petitur ex Plauti Rud. 3, 3, 2. Eſt enim ibi *viduertas* modo ex coniectura Douzae. Libri omnes *viduitas*.

141, 2 BENEQVE EVENIRE SINAS) Receptam lectionem retinui, neque tamen, quod in optimis exemplaribus offendi, reticere volo: memini enim me M. Catonem prae manibus habere, qui vetuſtiſſimus ſcriptor fuit, & multa, quae obſoleuerunt, vſurpauit. Pro *ſinas* igitur in illis *ſiris* ſcriptum eſt. VICTOR.

ergo, macte hiſce ſuouitaurilibus [e] lactentibus eſto [f]. Item [g] cultro facito [h] ſtruem, & 4
fertum [i] vti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum, vitulumque, ſic oportet, Eiusque rei ergo macte [l] hiſce [m] ſuouitaurilibus immolandis eſto. Nominare vetat Martem [n], neque agnum, vitulumque. Si minus in omnes litabit [o], ſic verba concipito: Mars pater, ſi quid tibi in [p] illiſce ſuouitaurilibus [q] lactentibus, neque ſatisfactum eſt [r], te [u] hiſce [x] ſuouitaurilibus piaculo. Si vno, duobusue dubitauerit [y], ſic verba concipito: Mars pater, quod tibi illuc [z] porco, neque ſatisfactum [a] eſt, te hoc porco piaculo.

CXLII. [CXLIII.] Vilici officia quae ſunt, quae dominus praecepit [a], ea omnia quae in fundo fieri oportet, quaeque emi pararique oportet. quomodoque [b] cibaria [c], veſtimenta [d] familiae dari oportet, eadem vti curet [e], faciatque moneo, dominoque [f] dicto audiens ſit. Hoc amplius, quomodo vilicam vti oportet, & quomodo eae [g] imperari oportet [h], vti aduentu domini, quae opus ſunt, parentur, curenturque diligenter.

CXLIII.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ſolilactentibus taurilibus I.B.R. ſolitaurilibus I.I-G. ſuouetaurilibus M.P.* f) *Item eſto* inſ. *I.B.R.* g) *idem W.* h) *facito. Inde ſtruem lignorum obmouendo facito. Demum vbi omne adſiet, factum quod fiendum, porcum immolabis: agrum circumages. Vitulum ſic oportet vouere, eius rei cauſa: Ego Macte Iupiter uoui taurilibus lactentibus immolandis eſto. Vetat ſacrum quandoque nominare Martem, Agnum ſic: Ego Iupiter uoui eſto. Cum flammine in omnis litabit &c. W.* i) *ferrum I.B.R. ferctum M. Po.2.* l) *mactes I. B. R.* m) *hiſce* abeſt *P.* n) *matrem I. B. R.* o) *litabis a.V.* p) *in* abeſt *I. B. R.* q) q. *noui taurilibus W. ſolitaurilibus a. V. ſuouetaurilibus M. Po. 2.* r) *eſt, neque complacitum, eſto propitius mibi volens, liberisque meis, domo familiaeque meae: illiuſce porce vel agni piaculo, quod illuc liberis offero. W.* u) *te* omitt. *a. V.* x) *his a. V.* y) *dubitauit P. dubitaueris I.I-G. &* inſ. *I. B. R.* z) *illic Heru. illoc Popm. 2.* a) *ſatisfatum B.R.* [C. CXLII.] a) *praecipit a. V.* ipſa quoque Vict. exceptis qui *praecepſit* ſcripſere *M. Po.2. praeceps. P.* b) *quomodo quae I. B. R. quomodo quaeque I. I-G.* c) *& quae* interſ. *I. I-G.* d) *veſtimenta* deeſt *I. B. R.* e) *cures faciasque I. B. R.* f) *domino P. Domino quae dicet audiens ſis I.B.R.* g) *eae* deeſt *a.V.* h) *in* inſ. *a. V.*

NOTAE VARIORVM.

141, 4 CVLTRO FACITO STRVEM) Ita VV. CC. & ita in tabula marmorea. licet ibi ſit STRVE EFFERTIS, quod eſt erratum fabrile, pro STRVE ET FERTIS. Feſtus: *Fertum genus libi dictum, quod crebrius ad ſacra ferebatur, nec ſine ſtrue, altero genere libi, quae, qui adferebant, ſtrufertarii appellabantur.* VRSIN. de *ſtrue, ferto, obmouendo* vid. ad 134, 2.

141, 4 VBI PORCAM IMMOLABIS) Scilicet ſuouetaurilia his tribus animalibus conſtabant, vid. ad ſ. 1. Ad ſingulorum animalium oblationem carmen praeſcriptum recitari iubet Cato. *Sic oportet*, dicere nimirum & facere.

141, 4 NOMINARE VETAT MARTEM) In agri luſtratione, cum ſolitaurilia lactentia fiunt, in immolatione porci *porcus* nominatur. Ineſt enim in eo vis *porrigendi*, & alioqui porci in deliciis erant Romanis: contra in mactatione vituli & agni, nominibus eorum abſtinetur. Nam vitulo vis ineſt, in agno omen non naſcendi. Mars quoque etſi *Marti Siluano* res diuina tum fit, non appellatur, quod belli & vaſtitatis ſit autor; proinde ita ſcribit: *Nominare veta Martem, neque agnum vitulumque.* TVRN. 15, 14 Huius praecepti rationem Turnebus hanc eſſe arbitratur, quod iſta ſint inauſpicata nomina, & vt loquitur Horatius, male nominata verba, quae Romani in re diuina facienda religioſe vitabant. Nam Mars belli & vaſtitatis eſt autor, in *vitulo vis* ineſt, in *agno* omen *non naſcendi*. Mihi aliquando in mentem venit ſuſpicari agnum vitulumque eſſe hoſtias inferiores, Martis & nomine & numine, ideoque nominibus eorum abſtineri. Sed nihil affirmo. POPMA. Primo interpunxi poſt *eſto*: deinde legendum puto *vetant*: denique miror, qui *Martem* nominare vetent, cum in *formula* ſeu carmine ſacrificii ſit ſemel iterumque *Mars pater*? *matrem* habent quidam, vt vidimus, ſed neque hoc ad rem. Licetne audacibus eſſe nobis, & ſuſpicari legendum *partem*? *partes* ſacrificii ſunt porcus, agnus, vitulus. Horum vnumquodque ſingulatim nominare in ipſo ſacrificio fas non eſt: licet autem, cum aliquo horum litatum non eſt. Dicit *partem* generatim, porci in enumerandis partibus non facit mentionem, quia huius exemplum iam propoſuerat. Quamquam forte nec abſurdum fuerit pro *martem*, legere *porcum*. Sed *partem* eo malim, quod facilius ab eo, qui dictantis verba excipit, poteſt illi alteri ſubſtitui.

141, 4 ILLVC PORCO) Lego *illoc*. Nec obtendat hic aliquis antiquam *v* pro *o* ſcribendi rationem MEVRS. Porcum modo exempli cauſa proponit, idem de agno & vitulo intelligendum.

142 HOC AMPLIVS) Locutio frequens Catoni & ab aliis auctoribus etiam vſurpata. Eius

vim

CXLIII. [CXLIV.] Vilicae quae ſunt officia, curato faciat. Si eam tibi dederit dominus vxorem [a], ea eſto contentus. Ea te metuat. Facito ne nimium luxurioſa ſiet. Vicinas [b] aliasque mulieres quam minimum vtatur. neue domum [c], neue ad ſeſe recipiat. ad coenam nequo eat, neue ambulatrix ſiet. Rem diuinam ni [d] faciat, neue mandet, qui pro [e] ea faciat, iniuſſu domini, aut dominae. Scito dominum pro tota fa-
2 milia rem diuinam facere. Munda ſiet. Villam conuerſam mundamque [f] habeat. Focum purum circumuerſum quotidie, priusquam cubitum eat, habeat. Kalendis, Idibus [g], Nonis, feſtus dies cum erit, coronam in focum indat [h]. Per eosdemque [i] dies Lari familiari pro copia ſupplicet. Cibum tibi [l] & familiae curet vti coctum habeat.
3 Gallinas multas, & oua vti habeat. Pira arida, ſorba [ll], ficos, vuas paſſas, ſorba [m] in ſapa, & [n] pira, & vuas in doliis, & mala ſtruthea [o]. Vuas in vinaceis [p], & in [q] vrceis [r], in terra obrutas. Et nuces Praeneſtinas recentes in vrceo in terra obrutas habeat. Mala Scantiana [s] in doliis, & alia, quae condi ſolent, & ſiluatica. Haec omnia quotannis [t] diligenter [u] vti condita habeat. Farinam bonam, & far ſubtile [x] ſciat facere.

CXLIV.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXLIII.] a) *in vxorem a. V.* b) *Vicinis aliisque mulieribus I. I-G.* c) *ad domum I. B. R. ad eas domum eat, neue I. I-G.* d) *ne a. V.* e) *propter eam faciet I. B. R.* f) *mundeque P.* g) *Idibus* omitt. *I. B. R.* h) *indiat I. B. R.* i) *eos decuque P. eos itaque I. B. R.* l) *ſibi I. I-G.* ll) *ſorua P.* m) *ſerua I. B. R. ſorua P.* n) *&* omitt. *I. B. R.* o) *etiam ſtrutia I. B. R.* p) *vrceis I. I-G. vinaciis P.* q) *in* omitt. *I. B. R.* r) *vinaceis, vel in I. I-G.* s) *ſcantiniana P.* t) *quot annis* diuiſ. *I. B. R. quod annis P.* u) *diligenter* omitt. *I. B. R.* x) *ſuptile P.*

NOTAE VARIORVM.

vim & vſum explicat Pomponius Iuriſc. l. VII ad Sabinum. *Si pure tibi legauero, deinde poſtea ſcripſero ita,* Hoc amplius, *ſi nauis ex Aſia venerit, haeres meus ei fundum dato; verius eſt, eo verbo ſuperiora repeti. Sicut dicimus L. Titius plebi quina millia dedit,* Hoc amplius *Seius viſcerationem; quina millia quoque Seium dediſſe intelligamus.* Idem ſignificat *hoc plus.* Terent. Eun. *Vigilabis laſſus hoc plus facies:* id quod Graeci πλέον ποιήσεις. Philemon τί δὲ πλέον ποιήσεις. ὐδέν. Cic. l. 2 de Leg. *Iam caetera in duodecim, minuendi ſunt ſumtus lamentationesque funeris, translata de Solonis fere legibus.* HOC PLVS NE FACITO, ROGOM ASCIA NE POLITO, ita enim locus ille in vulgatis libris omnibus legitur: qui tamen mihi videtur corruptus ignoratione huius antiquae locutionis, atque ita reſtituendus; *Translata de Solonis fere legibus;* hoc plus ROGOM ASCIA NE POLITO aperta ſententia. Omnia ſunt, inquit, translata de Solonis legibus, ſed in XII hoc plus eſt, ROGOM &c. POPMA.

143, 2 FOCVM PVRVM CIRCVMVERSVM) Is mos etiamnum obtinet. Propertius 3, [11, 42] *Diique deaeque omnes, quibus eſt tutela per agros Praebebant verſis verba benigna focis.* Nam cineres circum verrebant, ignem ſub iis occulentes. Virgilius Moreto: *Paruulus exuſto remanebat ſtipite fomes, Et cinis obductae celabat lumina prunae.* Vt memini olim notare in ſpicilegio ad Idyll. 11. MEVRS. Vid. Brouckhuſium ad Propert. l. c.

143, 2 CORONAM IN FOCVM) In honorem laris familiaris ſeu domeſtici. Focus enim ſedes, & quaſi domicilium Larum. Plaut. Aulularia. *Nunc ruſculum emi, & haſce coronas floreas, haec imponuntur in foco noſtro lari.* POPMA. Recte id in honorem Laris familiaris factitatum docet Popma. Erant vero hae coronae, quae Laribus ſuſpendebantur, inuſitata magnitudine, quali etiam *Donaticae* poſtea fieri coeperunt. Feſtus: *Donaticae coronae dictae, quod his victores in ludis donabantur, quae poſtea magnificentiae cauſa inſtitutae ſunt ſuper modum aptarum capitibus, quali amplitudine fiunt, cum Lares ornantur.* Morem hunc deſitum renouauit Auguſtus, inſtituitque, vt bis facerent, ſemel vere, iterum aeſtate. Suetonius in vita eius: *Nonnulla etiam ex antiquis caerimoniis paullatim abolita reſtituit, vt Salutis augurium, diale flaminium, ſacrum Lupercale, ludos ſaeculares, & compitalitios.* Et poſtea: *Compitalitiis lares ornari bis anno inſtituit, vernis floribus & aeſtiuis.* MEVRS.

143, 3 FARINAM BONAM ET FAR SVBTILE) Hoc loco imprimis vtitur Marſilius Cagnatus obſ. 2, 23 vt oſtendat fuiſſe veteribus factitium quoddam far a farina diuerſum. Licet enim *far hordeaceum* Col. 8, 11, 14 & Pall. 1, 28, 5 it. 1, 29, 2 farinam etiam ſignificare poſſit, tamen Catonis breuitati non conuenire, vt vno eodemque verſu & ſpiritu Synonyma protuliſſe credatur.

144, 1

CXLIV. [CXLV.] Oleam legendam hoc modo locare oportet. Oleam cogito
recte omnem arbitratu domini, aut quem cuſtodem fecerit, aut cui olea venierit [a]. O-
leam ne ſtringito, neue verberato iniuſſu domini aut cuſtodis. Si aduerſus ea quis fecerit,
quod ipſe eo [b] die delegerit, pro eo nemo ſoluet, neque debebitur. Oleam qui legerint,
omnes iuranto [c] ad dominum, aut ad [d] cuſtodem, ſeſe oleam non ſurripuiſſe, ne- 2
que quemquam ſuo [e] dolo malo, ea oleitate [f] ex fundo L. Manlii. Qui eorum non ita
iurauerit [g], quod is legerit omne [h], pro eo argentum nemo dabit, neque debebitur.
oleam cogi recte, ſatis dato arbitratu L. Manlii [i]. Scalae ita vti datae erunt, ita red-
dito, niſi quae vetuſtate fractae erunt. Si non erunt, reddet aequas [l], aut arbitratu
deducetur [m]. Si quid redemtoris opera domino damni [n] datum erit, reſoluito. Id 3
viri boni arbitratu deducetur. Legulos quot opus erunt [o], praebeto, & ſtricto-
res [p]. Si non praebuerit, quanti conductum erit, aut locatum erit, deducetur [q]. tanto
minus debebitur. De fundo ligna & oleam ne [r] deportato. Qui oleam legerit, qui de-
portarit [s], in ſingulas deportationes [t] SS [u]. N [x]. II. deducentur, neque id debebitur.
Omnem oleam puram [y] metietur modio oleario. aſſiduos homines quinquaginta praebe- 4
to, duas partes ſtrictorum [p] praebeto. Ne quis concedat, quo olea legunda & faciunda ca-
rius locetur. extra quam ſi quem ſocium impraeſentiarum [z] dixerit. Si quis aduerſum ea
fece-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CXLIV.] a) *vaenierit Heru.* b) *hodie I. B. R.* c) *iunto P.* d) *ad* abeſt *I. B. R.* e) *ſub I. B. R.* f) *oleatate P.* g) *iurauerint a. V. praeter Ienſ.* h) *omne* omitt. *a. V.* i) *Manli P.* Sic per totum hoc caput. l) *& quod arbitratu I. B. R. eaeque arbitratu P.* 1. *eaeque arbitratus P.* 2. m) *reducentur P.* n) *damni* abeſt *I. B. R.* o) *erit I. B. R.* p) *factores a. V.* q) *&* inſ. *I. I- G.* r) *non I. B. R.* s) *deportauerit a. V.* t) *deportatione P.* u) H. *I. B. R.* HS. *I. I- G.* x) *N.* omitt. *I. B. R.* y) *paruam Ienſ. parum B. R.* z) *in Praeſentiarum* diuiſ. *Pol.*

NOTAE VARIORVM.

144, 1 OLEAM NE STRINGITO) Plinius 15, 3 legem antiquiſſimam oliuantibus eſſe datam ſcribit hanc: *Oleam ne ſtringito, neue verberato.* Verum haec non eſt lex oliuantium, ſed, quod ex contextu adparet, *iniuſſu domini* hoc fieri non debebat. Quomodo enim alias vindemiandae fuiſſent oliuae? Sordidae habebatur parcimoniae, exſpectare, donec deciderent. Stringere & verberare erat prohibitum; Ergo oliuae manebant in olea, aut cum damno domini decidebant. ψεῦδος Plinius in eo commiſit, quod, vt iam dixi, verba quaedam neceſſario adiicienda omiſit. SCHOETTGENIVS. Videndus omnino Varro 1, 55, 1.

144, 2 RESOLVITO) Turn. 10, 18 quoties hic eſt *reſoluere*, legi vult *rem ſoluere* autoritate Plauti. Sed idem etiam *reſoluere* ita dixit Epid. 3, 2, 16 Et tanto quidem magis putarim locum hic eſſe huic verbo, quia videtur idem fere ſignificare, quod *retro ſoluere* illi, qui tibi *ſoluerat*, ſoluere certe debebat. Neque tamen de nihilo eſt, quod noſter c. 148, 2 ſecundum fidem cod. Pol. *rem ſoluito* habet, vbi alii *reſoluito.*

144, 3 LEGVLOS, QVOT OPVS ERVNT) In antiquis, *& fictores*, emendaui, *& ſtrictores.* Infra: *duas partes ſtrictorum praebeto.* Aliud eſſe *legere oleam*, aliud *ſtringere*, ex verbis Catonis intelligitur. *Factores* appellat, qui lectam ſtrictamue oleam poſt dies aliquot faciunt: id eſt, oleum ex ea exprimunt. VICTOR. V. C. habet *& factores.* Et recte: nam *facere* de oleo proprie veteres dixerunt, vt notum eſt. Sic paullo poſt: *Ne quis concedat, quo olea legunda & faciunda carius locetur.* Item: *Pro ea olea legunda & faciunda nemo dabit.* c. 146 *Oleae legendae faciendae quaeque locata eſt.* Iterum: *Si emtor legulis & factoribus, qui illic opus fecerint &c.* MEVRS.

144, 3 N. I I.) Hui tantillum! paullo ſeuerius agit c. 145, 2 vbi in ſingulas ſumtiones multa eſt SS. N. XL. quod puto verius: & huc quoque referendum.

144, 4 DVAS PARTES STRICTORVM) Iterum V. C. *factorum.* Abſque vetere codice eſſet, illud defendi poſſet, quia ait initio capitis: *Oleam ne ſtringito neue verberato iniuſſu domini aut cuſtodis.* Quam vetuſtiſſimam oliuantibus legem fuiſſe tradit Plin. 15, 3. MEVRS.

144, 4 EXTRA QVAM, SI QVEM) Expreſſit antiquam formulam in vetuſtis legibus vſitatam, vt apparet ex hoc fragmento legis Iudiciariae, EXTRA. QVAM. SI QVID. IN. SATVRAM. FERETVR. VRSINVS. Reliqua fere omnia in hoc capite tanto minus intelligere me fateor, quo minus de re ipſa edoceri in Germania quis poteſt.

fecerit, ſi dominus aut cuſtos volent, iurent omnes ſocii. Si non ita iurauerint [a], pro ea olea legunda, & faciunda nemo dabit, neque debebitur ei, qui non ita iurauerit. Acceſſiones in $\overset{\circ}{\text{M}}$ [b] ∞ C C. accedit [c] oleae ſalſae $\overset{\circ}{\text{M}}$ v. olei puri P [cc]. I X. in tota oleitate [d] S S [e]. v. aceti [ee] quadrantalia v [f]. Quod [g] oleae ſalſae non acceperint [h], dum oleam [i] legent, in modios ſingulos s s [l]. s. [m] s. dabuntur [n].

CXLV. [CXLVI.] OLEAM faciundam hac lege oportet locare. Facito recte arbitratu domini, aut cuſtodis, qui id negotium [a] curabit. Si ſex [b] iugis vaſis opus erit, facito. Homines eos dato, qui placebunt aut cuſtodi, aut quis [c] eam oleam emerit. Trapeti [d] facito. Si operarii conducti erunt, aut facienda locata erit, pro eo reſoluito, aut deducetur. Oleum ne tangito vtendi cauſa, neque furandi cauſa, niſi quod cuſtos dederit, aut dominus. Si ſumpſerit, in ſingulas ſumpſiones [e] S S [f]. N. X L. deducentur [g], neque debebitur. Factores, qui oleum fecerint, omnes iuranto aut ad dominum, aut ad cuſtodem, ſeſe de fundo L. Manlii, neque alium quemquam ſuo dolo malo, oleum, neque oleam ſurripuiſſe. Qui eorum non ita iurauerit, quae eius pars erit, omne [h] deducetur, neque debebitur. Socium neque habeto, niſi quem dominus iuſſerit, aut cuſtos. Si quid redemtoris opera domino damni [i] datum erit, viri boni arbitratu deducetur. Si viride [l] oleum opus [m] ſiet [n], facito [o] accedere oleum, & ſal [p] ſuae vſioni [q], quod ſatis ſiet, vaſarium [r] vict. I I.

CXLVI.

VARIETAS LECTIONIS.

a) *iurauerit I. B. R.* b) *M° M C C. P. M. D. CC. I. B. R. modios CC. I. I-G. modios ſenos W.* c) *accedant I. B. R. oleae accedent ſalis I. I-G. accedit olei Salma vna : modia quinque W.* cc) *vini puri in &c. W.* d) *oletate P. P. oletata ſalmas quinque W.* e) *HS. I. I-G.* deeſt *I. B. R.* ee) *quartas quinque W.* f) *u P. II. a. V.* g) *quod oleo ſalſo I. B. R. quo oleae ſalem I. I-G.* h) *acceperunt I. B. R.* i) *olea legerint. W.* l) *ſalmas ſex dabunt W.* H. *I. B. R.* HS *I. I-G.* m) *S.S.* deeſt *I. B. R. Ba.* n) *labuntur Ald.* [C. CXLV.] a) *negotii a. V.* b) *ex vigis Pol.* 1. *&* 2. *ex virgis a. V.* praeter Iuntt. qui *ex virgeis.* c) *qui I. B. R ei qui I. I-G.* d) *Trapetos W.* e) *ſumptiones a. V. etiam M. ſumſiones Po.* 2. f) *S. S. XL. I. B. R. XL.* omitt. *P* HS. *I. I-G.* g) *deducent I. B. R. deducent vt P.* h) *omne* abeſt *a. V.* i) *damnum Heru.* l) *in aedem olei W. virdem oleum P.* m) *opus* abeſt *a. V* n) *fiet a. V.* praeter *P. W. B. R. Ba.* o) *facito. Accipiet W. facito accedet P. accedat a. V.* p) *ſal* abeſt *W. ſale P.* q) *vſſioni W.* r) *neceſſarium vret W. vaſarum &c. P. & vaſa viminea a. V.*

NOTAE VARIORVM.

144, 5 ACCESSIONES IN M.) Accedere verbum ſolemne in emtionibus, locationibus, & Acceſſio velut appendicula rei venditae aut locatae: ſicut hic redemtori oleae legendae in modios M. CC. accedunt V. modii oleae ſalſae, quibus veſcantur leguli, & ſtrictores, quos ille praebet ad colligendam oleam: pondo nouem olei puri ab amurea: at ſi ſalſam oleam non acceperint, in modios ſingulos accedunt ſeſtertii ſupraſcripti. Mox ſequenti capite accedunt redemtori oleae faciundae ſeu premendae oleum viride, & ſal, quod ſatis ſit, domino qui praebent vaſa torcula, quibus exprimitur oleum, accedunt victoriati nummi II. POPMA. Eadem fere dixerat TVRN. 10, 18.

145, 1 TRAPETI FACITO) Pro *trapete* a primo caſu *trapetes.* Librarius Wrat. videtur corrigere voluiſſe Catonem. Sed ſerum fuerit, trapetos nunc demum facere. Olea facienda eſt trapetis ope ſ. trapeti. Quam varie enim exeat ea vox, ex Indice cognoſcere licet.

145, 3 VASARIVM VICT. II.) Quia plus erat laboris in faciendo oleo viridi, quam vulgari & maturo, cum ex acerba premeretur olea; accedit *vaſarium*, quod eſt quoddam factorum praemium & merces, nomine ducto a vaſis torculis, quibus premitur oleum. Victoriatos autem vaſarii nomine eis tribuit duos. TVRN. 10, 18 *Vaſarium* hic eſt pecunia, quae pro vaſorum vſione datur: Sed in Ciceronis oratione in Piſonem, ſignificat pecuniam ex aerario attributam magiſtratibus in prouincias euntibus pro ſuppellectile omnique inſtrumento, quo inſtruebantur. Sic *honorarium vinum* vocat Cato in Q. Thermum, quod Imperatoribus & praefectis prouinciarum honoris gratia offerebatur; *Cerarium* quod pro cera exigebatur, Cicero in Verr. 2. *vnguentarium*, quod pro vnguentis Plinius lib. 2 epiſt. POPMA. Iam ſupra *victoriati* mentio 15, 1 Sed obiiciebat aliquis Plinium, qui ſua demum aetate *victoriatum* dici coeptum innueret nummum reipſa antiquiorem. Locus eſt 33, 3 ſ. 13 *Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodia percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen.* In promtu autem erat reſpondere, non ipſum nomen *Victoriati*

CXLVI. [CXLVII.] Oleam pendentem hac lege venire [a] oportet. Olea pendens in fundo Venafro venibit [b]. Qui oleam [c] emerit, amplius [d], quam quanti emerit, omnis pecuniae [e] centeſima accedet. Praeconium praeſens ss [f] L. & oleum [g], Romanici pondo 8 D [h]. viridis [i] P. CC. oleae caducae $\overset{O}{M}$ [l] L. ſtrictiuae [m] $\overset{O}{M}$ [n] X. modio oleario menſum [o] dato. vnguinis [p] pondo X. Ponderibus modiisque domini dato [q] * iri primae cotulas duas. Dies argento ex K. [r] Nou. [s] menſium [t] X, oleae legendae faciundae quaeque [v] locata eſt, &

VARIETAS LECTIONIS.

[C.CXLVI.] a) *Vaenire Heru.* hic & alibi fere. b) *venebit B. R. ſi quis venibit* praec. puncto *W. vaenibit Heru.* c) *oleum W.* d) *nil* inſ. *W.* e) *quantitas* inſer. *W.* f) *ſextaria quinquagenta W.* g) *oleum romanicum pendens deducitur viride ponderibus ducentis &c. W.* h) *CCCL. I. B. R. MD. a. V.* i) *turidis Vict.* Sphalmate aperto. l) *modios W. modii I. I-G.* m) *ſtrictiue P. I. B. R. ſtructius W.* n) *modios W. modii I. I-G.* o) *menſo W.* p) *pondera W.* q) *datoris pondera panicocula duces W. datoris primae cotylas duces I. B. R. dato iri pri. primae. P. 1. datori pripnnae &c. Pol. 2. datoris primae cotylas duas I. I-G.* r) *K.* abeſt *P.* s) *Nou.* deeſt *a. V.* t) *menſum Pol.* v) *que* abeſt *P.*

NOTAE VARIORVM,

Victoriati nouum fuiſſe Plinii aetate, ſed alium nummum ita vocatum eſſe diuerſum a Victoriato veteri. Nomen enim v. c. eſt etiam apud Cic. pro Font. c. 5.

146, 1 HAC LEGE VENIRE) Legem hanc ſiue conditionem ſimul etiam praeconii formulam puto, quod etiam indicare videntur verba proxima, *praeconium praeſens.* Non enim putauerim veram eſſe Turnebi rationem; qui 10, 18 mercedem praeconis intelligit. Sed *praeconium praeſens* eſt ſumma pretii vel indicati a domino, vel promiſſi a redemtore, praeconis voce euulgata, vt conſtituant alii, an augere ipſis pretium placeat. Caeterum *legis* vocem in his contractibus ſolennem fuiſſe apparet etiam ex Cic. Verr. 3, 36 vbi recitari iubetur *lex decumis vendundis C. Verre Praetore.*

146, 1 CENTESIMA ACCEDET) Centeſimae acceſſionem faciebant coactores, &, cum centum ſeſtertia cogenda eſſent, vnum praeterea ſibi cogebant. Cicero pro Rabirio: *Non intelligo hoc, quale ſit, vtrum acceſſionem decumae, vt noſtri facere coactores ſolent centeſimae, an deceſſionem de ſumma fecerit.* Hinc in lege venditionis oleae pendentis recipitur emtorem ſoluere praeter pretium Coactori pro pecunia redigenda centeſimam; praeconi, qui actionem oleae fecit numerato ſeſtertios L: tum dare domino oleae caducae modios L, ſtrictiuae X, & ex caduca *olei Romanici,* cuius vſus vulgo Romae, pondo 8 D. ex ſtrictiua olei viridis & praeſtantiſſimi pondo CC. Praeterea modio oleario X. pondo vnguinis, ne olea in menſura adhaereſcat. *Oleum Romanicum* vocat id, quod commune dicitur, fitque ex oleis caducis, & nimium maturis; ſicuti, quod ex viridibus. & nondum matureſcentibus, *viride.* Iſidorus lib. 17. *Quod ex albis fuerit oliuis expreſſum, vocatur* Speranum, *a Graecis ὀμφάκιον appellatur; quod autem e fuluis & nondum maturis fuit expreſſum,* Viride *appellatur; quod vero ex nimium maturis,* commune *dicitur, Ex iis ad vſum vitae primum eſt ſperanum, ſecundum viride, tertium commune.* Seruius in 2. Georg. id enarrans, *& amara pauſia bacca, Amara,* inquit, *id eſt viridi. nam de pauſia viride oleum fit. vnde contra dicitur dulce, quod non eſt viride.* Quam interpretationem cur reiiciant plerique, non video; praeſertim cum tradat Colum 5, 8, 4 Pauſiae baccam iucundiſſimam eſſe, oleum, dum viride eſt, ſaporis optimi: *Bacca iucundiſſima,* inquit: *eſt pauſiae, ſpecioſiſſima eſt regiae, quae potius eſcae, quam oleo eſt idonea. Pauſiae tamen oleum ſaporis egregii, dum viride eſt, vetuſtate corrumpitur.* POPMA.

146, 1 DOMINI DATO IRI PRIMAE) Sic habent libri veteres, id quod nonnulli arbitrantur eſſe ex formula ſtipulationis ad venditionem oleae adhibitae. in quo ſit *dato iri,* pro datum iri, vt in Pandectis Florentinis *redditu iri, reſtitutu iri,* nam veteres ea quae in *v* deſinunt, ſequente vocali omiſſa littera *m* per *o* vel *v* efferebant: Sed haec interpretatio hic non conuenit. Turnebus exiſtimat hic praecipi dandum cotylas duas iridis primae & praeſtantiſſimae, cuius odore imbuta vaſa olearia melius & odoratius oleum reddant. Nec deſunt, qui *iri primae* interpretantur primae depletioni, quod *Ir* ſiue *hir* eſt vola manus, qua aliquando vtimur ad vinum guſtandum; cum tamen hic agatur de oleae pendentis venditione, & admenſione, in qua nullum vſum praeſtat vola manus. Mihi videtur, dictionem *iri* coaluiſſe ex notis I. R. I. id eſt, in rem illam, & Catonem voluiſſe dari ponderibus modiisque domini, quibus vſus ad oleam admetiendam oleae primae cotylas duas, vt praecedenti cap. vaſorum vſioni victoriatos 2. Sed huiuscemodi de rebus, de quibus nihil habemus praeter coniecturam, liberum cuique iudicium relinquimus. POPMA. V. C. *Datoris.* Sed placet ingenioſiſſima emendatio Popmae. MEVRSIVS. Illud *datum iri* ſuſtinet quoque Pithoeus ſubſec. 2, 4. SCHOETTGENIVS.

146, 1 OLEVM, ROMANICI) Incidi poſt *oleum.* Oleum ſibi dari poſtulat duorum generum. *Romanici,* quod vulgare interpretatur Turn. 10, 18, ex olea caduca & matura; & *viridis,* ex ſtrictiua & immatura.

146, 2 DIES ARGENTO EX K. NOV.) Hic in omnibus emtionibus, cum ſolutio non fit numerato,

& ſi emtor locarit Idibus ſoluito. Recte haec dari, fierique, ſatisque dari domino, aut cui [x] iuſſerit, promittito, ſatisque dato arbitratu domini. Donicum [y] ſolutum erit, aut ita ſatis datum erit, quae in fundo illata erunt, pigneri ſunto. Ne quid eorum de fundo de-
3 portato. Si quid deportauerit, domini eſto. Vaſa torcula, funes, ſcalas, trapetos, ſi [z] quid & aliud datum erit, ſalua recte reddito, niſi quae vetuſtate fracta erunt. Si non reddet, aequum [a] ſoluito. Si emtor legulis & factoribus qui illic opus fecerint, non ſoluerit, cui dari [aa] oportebit, ſi dominus volet, ſoluat. Emtor domino debeto [b], & id ſatis dato, proque ea re ita, vti [c] S. S. E. item pigneri [d] ſunto.

CXLVII. [CXLVIII.] HAC lege vinum pendens venire oportet. Vinaceos illutos [a], & faecem [b] relinquito. Locus vinis ad K. Octob. primas dabitur. ſi non ante ea exportaueris, dominus vino, quid volet, faciet. Caetera lex quae oleae pendenti.

CXLVIII. [CXLIX.] VINVM in doliis hoc modo venire oportet. Vini in culleos [a] ſingulos quadragenae & ſingulae vrnae dabuntur, quod neque aceat, neque muceat, id dabitur. In triduo proximo, viri boni arbitratu, deguſtato. Si non ita fecerit,

VARIETAS LECTIONIS.

x) *cuius erit I. B. R. cuiius erit P.* y) *Domino cum a. V.* z) *ſi quit & aliut P. & ſi quid I. I - G.* a) *aequom P.* aa) *datum Heruag.* b) *debito I. B. R.* c) *vti ſupra ſcriptum eſt I. I - G.* d) *pignori P. Bo. Ba. Heru.* [C. CXLVII.] a) *illuto Pol. 2.* b) *fecem I. I - G.* [C. CXLVIII.] a) *culeos I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

numerato, eſt dies X. menſium, id ex eo opinor, quod primum fuit dies annua, cum eſſent in anno X menſes: poſt vbi annus auxit, nihilominus in his contractibus ea dies remanſit, ſed nominatim expreſſi X menſes. Similiter tempus luctus Romulus anno definiuit; & poſtea itidem X menſium fuit, vt annotaui ad Varronis Satyram Geruntodidaſc. POPMA.

146, 2 IDIBVS SOLVITO) Moris olim, vt, ſicet quis pecuniam Calendis ſoluendam promitteret, tamen Idibus demum ſolueret, ſi Calendis non poſſet. Exempla huius rei plura adduxere viri docti Ioſ. Caſtalio Var. Lect. c. 18. P. Pithoeus l. c. Marc. Donatus ad Sueton. Aug. c. 101, ad Vopiſci Tacitum p. 1054, 1055. Liuineius ad Eumenii gratiarum actionem Conſtantini c. 4. Reineſius ad Rupertum epiſt. 23 p. 86. Noris Cenotaph. Piſan. diſſ. 1, c. 3, p. 37. Cellarius ad Cicer. Catil. 1, §. 14. SCHOETTG.

146, 2 DONICVM SOLVTVM ERIT) Excuſi antea mendoſe: *domino cum.* In MSS. tamen *donicum*, quo aduerbio veteres pro *donec* paſſim vſi ſunt: id etiam infra in hoc libro M. Cato vſurpauit. Sic quoque verſus ille Lucretii legi debet: *Donicum ad extremum creſcendi perfice finem*: non *denique*, vt vulgo in impreſſis. Id e MSS. libris cognoſcitur. VICTOR. V. C. *Domino cum.* Inepte. Nam *donicum* veteres pro *donec*. Liuius Andronicus: *Ibi manens ſedeto, donicum videbis me carpento vehentem domum veniſſe.* Ita enim conſtituo iſtos verſus apud Chariſium lib. 2. Ipſe noſter Cato: *cum otioſus ambulas, qui apud regem fuiſti, donicum ille tibi interdixit rem capitalem.* Plautus: *Inimicus eſto, donicum ego reuenero.* Ita citat Chariſius loco citato, ſed legendum cenſuerim: *Ibi intus eſto* &c. Vtitur etiam Amphitruone, Moſtellaria, Pſeudolo, Truculento. In Gloſſario vero perperam hodie legitur: *Donicum ἄχρηστον.* Emendo: *Donicum, ἄχρι τοῦ* vel *ἄχρις οὗ.* Ea vera lectio. MEVRSIVS.

146, 2 PIGNERI SVNTO) Veterum librorum haec eſt conſtans ſcriptura, quam confirmat Priſcianus l. 6. vbi tradit, antiquos dixiſſe *pigneris* & *pignoris*. POPMA.

147 HAC LEGE VINVM PENDENS) Elegantiſſime hoc verbo poſteriores quoque Iuris Conſulti vſi ſunt l. 19. Pandect. de act. emti & venditi: *Qui pendentem vindemiam emit, ſi vuam legere prohibeatur a venditore*, & quae ſequuntur. VICTORIVS.

147 VINACEOS ILLVTOS) i. e. e quibus non eſt facta lora. Faecem autem relinqui imperat, vt ex ea vinum fiat faecatum. Nam cum e doliis non multo poſt vindemiam in alia vaſa transferebatur vinum, reſidebat in doliorum fundo faex, qua in fiſcinas faecarias coniecta torquendo vinum exprimebatur, aut ſine prelo ſponte fluebat. TVRN. 10, 18. De *vino faecato* noſter Cato c. 153.

147 AD K. OCT.) Hinc colligit Scal. de emend. temp. l. 2 p. 186 ea aetate Octobrem incidiſſe in Septembrem anni Iuliani.

148, 1 QVADRAGENAE ET SINGVLAE VRNAE) Vna igitur vrna vltra menſuram iuſtam additur, vt tanto facilius ratio conſtet denuo metientibus.

148, 1 NEQVE MVCEAT, ID DABITVR. IN.) Ita diſtinxi orationem Catonis de ſententia Pet. Pithoei Adu. ſubſ. 2, 4.

148, 1 DEGVSTATO) Vlpianus l. 1. ff. de peric.

fecerit, vinum [b] pro deguſtato erit. Quot dies per dominum mora fuerit, quo minus vinum
deguſtet, totidem dies emtori procedent. Vinum accipito ante K. Ian. primas. Si non 2
ante acceperit, dominus [cc] vinum admetietur. Quod admenſum [c] erit, pro eo dominus re-
ſoluito [d]. Si emtor poſtularit [dd], dominus iuſiurandum dabit, verum feciſſe. Locus vi-
nis ad K. Octobres primas dabitur, Si ante non deportauerit, dominus vino quid [e] volet
faciet. Caetera lex quae oleae pendenti.

CXLIX. [CL.] Qva lege pabulum hibernum venire oporteat. Qua [a] vendas, finis dicito. Pabulum frui occipito ex Kalend. Septembribus [b]. prato ſicco decedat, vbi pirus [c] florere coeperit: prato irriguo, vbi ſuper inferque vicinus permittet [d], tum decedito, vel diem

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vinum* deeſt *I. B. R.* c) *admenſus P. ad menſum* diuiſ. *H. A.* cc) *domino M. Po.* 2. d) *rem ſoluito P.* dd) *poſtulauerit domino iuſiurandum, a. V.* e) *quod a. V.* [C. CXLIX.] a) *Qui vendis W.* aa) *fieri P. fini accipito. Ex a. V. foeni carpito W.* b) *Septembris I. B. R.* c) *prius* Sphalma *Vict.* d) *promittet Pol.*

NOTAE VARIORVM.

ric. & comm. rei vend. (18, 6) *Eatenus periculum ſuſtinere debet venditor, quoad deguſtetur vinum, videlicet quaſi tunc pleniſſime veneat, cum fuerit deguſtatum.*

148, 1 Emtori procedent) vt nimirum vinum pro deguſtato haberi nequeat. Ita etiam hanc ſpeciem definit Vlpianus l. 4. l. c.

148, 2 Dominvs vinvm admetietvr) Vlp. l. c. *Sed & cuſtodiam ad diem menſurae venditor praeſtare debet: priusquam enim admetiatur vinum, prope quaſi nondum venit. Poſt menſuram factam venditoris deſinit eſſe periculum.* Compara, quae diſputantur ad Varr. 2, 2, 6 *niſi ſi eſt adnumeratum* &c.

148, 2 Pro eo dominvs) Pithoeus Adu. ſubſ. 2, 4 legi vult *domino*, hunc enim Catoni ſemper eſſe venditorem, vel, quod mihi etiam magis placet, *quod admenſum* non *erit, pro eo Dominus reſoluito.* Succenturiatur huic rationi ſcriptura Medicea.

148, 2 Locvs vinis ad K. Oct.) Vlpian. l. c. l. 4. §. 4. *certe antequam ad vindemiam dolia fuerint neceſſaria, debet auehi vinum.*

148, 2 Dominvs vino qvid volet) Vlpian. l c. *Licet autem venditori vel effundere vinum, ſi diem ad metiendum praeſtituit, nec intra diem admenſum eſt* &c. Vid. quae diximus ad 11, 2 de *vrnis ſparteis.*

149, 1 Qva vendas, finis) Turnebus legit *fini*, & interpretatur quousque, ad quod vſque tempus. Sed mox ſequentia verba oſtendunt, vulgatam lectionem rectam eſſe, & hoc Catonem dicere, Dominus exprimat fines prati, cuius hibernam herbam vendit. Popma. Haec lectio, ſi τὸ *finis* & paullo poſt *prius* emendetur, nihil aliud vitii in ea relinquitur, Nam quod ad *finis* ſpectat, ſic eſſe accipiendum exiſtimo: *Qua vendas fini, dicito*, nimirum cum ſtipulatore ſtatuito, pratis quo tempore excedere debeat, paſtionemque relinquere. τὸ vero *prius* apud Ienſonium, Iuntam, & alios legitur *pyrus*, idque optime, (quo ſigno & cap. 131 vtitur: *Dapem pro bubus pyro florente facito*) Quis enim tam vecors locabit pabulum hibernum, vſque dum prata florent, i. e. vſque fere ad foeniſecium. At Ienſoniani, Iuntini & Aldini libri perperam habent: *Pabulum fini accipito ex Kal. Septembr.* Hibernum enim pabulum quis aut locauerit vnquam, aut acceperit locatum, vt eo tempore, quo foeno chordo lecto, conducitur, ſit relinquendum? Locus itaque emendatus ſic legi poteſt: *qua vendas fini, dicito. Pabulum frui occipito ex Cal. Septembribus. Prato ſicco decedat, vbi pyrus florere coeperit. prato irriguo, vbi ſuper inferneque vicinus permittet, tum decedito.* Ponted.

149, 1 Vbi pirvs florere) An legendum *pirus*? (non *prius*) ex Varrone lib. 1. vbi eſt: *Praeparatio, ſi quae ſit in agris ea eſt, vt defendantur; quod fere obſeruant a piro florente, ſi irrigua ſunt, vt tempeſtiue irrigentur.* Popma. Male V. C. *pyrus* Mevrs. Bonus vir nimirum Victorianam lectionem pro norma habuit. Vix autem dubium eſt, quin *prius* ſphalma ſit improuide a religioſis, quod par erat, Victorianae editionis ſectatoribus repetitum. adeo Catonianum eſt ver definire flore piri, v. g. ſupra c. 131 conſentiente, qui eum locum laudat, Plinio 18, 26 ſ. 65 qui etiam paullo poſt, *ergo haec aratio*, inquit, *has habebit notas lentiſci primum fructum oſtendentis, ac piri florentis* De Varrone iam Popma monuit. Ita Plin. 11, 6. ſ. 5. *Ante fabas florentes exeunt* apes *ad opera* &c.

149, 1 Svper inferqve vicinvs) Superior vicinus permittit pratum introire, inferior exire. Sic autem veteres loquebantur *Super, Infer, Exter, Citer*, Cato de agna muſta paſcenda: *Citer ager alligatus ad ſacra erit.* Lucretius lib. 1. *Naturam, quam totus habet ſuper ignis haberet.* Papinius: *Exter bonos*, pro extrarius. Popma.

2 diem certam vtrique facito. Caetero pabulo Kalend. Martiis cedito. Bubus domitis binis [e], canterio vni [f], cum emtor paſcet, domino paſcere recipitur. Oleris [g], aſparagis, lignis, aqua, itinere, actu domini vſioni recipitur. Si quid emtor, aut paſtores aut pecus emtoris domino damni dederit, boni [h] viri arbitratu reſoluat. Si quid dominus, aut familia, aut pecus emtori damni dederit, viri boni arbitratu reſoluetur. donicum pecuniam ſatisfecerit, aut delegarit [i], pecus & familia, quae illic erit, pigneri ſunto. Si quid de iis [l] rebus controuerſiae erit, Romae iudicium fiat.

CL [CLI.] FRVCTVM ouium hac lege venire oportet. In ſingulas caſei P. [a] I. S. dimidium aridum, lacte feriis quod mulſerit dimidium, & praeterea [b] lactis vrnam I [bb]. Hiſce legibus agnus diem & noctem qui vixerit, in fructum, & Kal. Iun. [c] emtor fructu
2 decedat. Si interkalatum [cc] erit [d], K. Maiis [dd]. Agnos XXX, ne amplius promittat. Oues quae

VARIETAS LECTIONIS.

e) *bimis cantherio P.* f) *vini Pol.* 1. *vinicum* coniunct. *Pol.* 2. g) *boleris Pol.* h) *boninare ſoluat Pol.* 2. i) *delegerit I. B. R.* l) *his a. V.* [C. CL.] a) *pondo quindecim I. l-G.* b) *praeter ea* diuiſ. *W.* bb) 1. deeſt *I. B. R.* c) *Iuniis* Iuntt. *Ianuarias Ba-G.* cc) *intercalatum a. V.* d) *tamen* inſ. *I. B. R.* dd) *mais P.*

NOTAE VARIORVM.

149, 1 KALENDIS MARTIIS) Tum erant Matronalia. Horatius 3, Od. 8, 1 *Martiis caelebs quid agam Kalendis, Quid velint flores, & acerra thuris Plena, miraris, poſitusque carbo in Ceſpite viuo.* Ad quae vetus eius interpres Acron: *Kalendis Martiis Matronalia dicebantur, eo quod mariti pro conſeruatione coniugii ſupplicabant, & erat dies proprie feſtus matronis.* Iuuenalis quoque Sat. 9. vocat *Kalendas foemineas* non alias, quam Martias; ita ait: *En cui tu viridem vmbellam, cui ſuccina mittas Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver Incipit, & ſtrata poſitus longaque cathedra, Munera foemineis tractas, ſecreta Kalendis.* Et profecto non leuiter fallitur interpres eius vetus, etſi non indoctus, qui Apriles Kalendas intelligit, & Matronalia iis fuiſſe autumat. Haec eius verba: *Matronalibus ſcilicet, quae ſunt Calendis Aprilibus, quibus eſt natalis Veneris.* Sane Feſtus Acronem etiam iuuat, dicens: *Martias Kalendas matronae celebrabant, quod eo die Iunonis Lucinae aedes coli coepta ſit*: Haec porro tibi cautio ſit, tu tiro, ne cum *Matralibus* confundas, Matri Matutae inſtitutis, & propridie Idus Iunias celebrari ſolitis, quibus matronae ei Deae libum, quod appellabant, *Teſtuatium*, coquebant. Varro Auctor de LL. lib. 4. *Teſtuatium, quod in teſtu caldo coquebatur, vt etiam nunc Matralibus id faciunt matronae.* MEVRS.

149, 2 BVBVS DOMITIS BINIS) Vulgo non recte *bimis.* Hic enim ſenſus: Excipitur in lege emtionis pabuli hiberni, vt, cum emtor paſcit, ſimul liceat domino binos domitos boues, & canterium vnum paſcere: tum vt oleribus, aſparagis, lignis, ſimilibusque dominus vtatur. *Recipere*, verbum proprium in venditionibus & locationibus eſt reſeruare quippiam in vſum ſuum, nec ad alium transferre. Iuris Conſulti dicunt *excipere.* Plautus Trinummo: *Poſticulum hoc recepit, cum aedes vendidit.* Vlpianus tit. de haered. vel act. vendit. cap. 2. *Si venditor haereditatis aedes ſibi exceperit, quarum nomine damni infecti promiſſum erat.* POPMA.

149, 2 OLERIS, ASPARAGIS) Ita Lucilius ap. Non. 8, 57 p. 490, 24. Merc. *Tintinnabulum. abeſt hinc, ſurpiculique holerorum.*

149, 2 PIGNERI SVNTO) V. C. *pignori.* Sed veteres efferebant: *pignus, pigneris, fenus, feneris, penus, peneris, tempus, temperis* & ſimilia. MEVRS.

150, 1. CASEI P. I. S.) V. C. *In ſingulas caſei P. XV.* IDEM. Et ſic recte quoque edit. Pariſina. Nam quod alii legunt, eodem recidit; habent nimirum 15. numerum barbarum, quem alii mutarunt in I. S. quod eſſet *vnum ac ſemis.* SCHOETTG. Oportet ſane oues Catonis noſtris eſſe fructuoſiores, ſi quindecim pondo caſei dare conductor praeter caetera praeſtanda in ſingula capita potuit. Noſtris certe rationibus magis conuenit I. S. Romano more intelligere; & vidimus, quid c. 14, 5. & 18, 2 de his notis factum ſit. De codicum antiquitate & vſu notarum barbararum, ne quid iam dicamus.

150, 1 LACTE FERIIS QVOD MVLSERIT) Turn. 7. 5 Lac exigi putat feriis ad rem diuinam; caſeum non exigi, quod nefas eſſet feriis caſeum premere.

150, 1 IN FRVCTVM, ET KAL. IVN.) Iam ante monui Catonem ſine diſcrimine praepoſitioni *In* vel accuſandi vel auferendi caſum dediſſe; hac re veterem lectionem retinendam arbitror. Agnus, inquit, cedat emtori in fructum ouium. eo decedat *Kal. Iun.* niſi erit intercalaris annus; tunc enim maturius toto menſe decedendum eſt, nimirum *Kal. Maiis.* POPMA. V. C. *Kal. Ianuar.* Quod minus rectum eſſe arguunt iſta: *Si intercalatum erit, Kal. Maiis.* MEVRSIVS.

150, 1 IN

quae non pepererint, binae pro ſingulis in fructu cedent. Die lanam & agnos vendat. Menſes x ab [e] coactore releget [f]. Porcos ſerarios [g] in oues denas ſingulos paſcat. Conductor II. menſes paſtorem praebeat. donec domino ſatisfecerit, aut ſoluerit, pigneri [h] eſto.

CLI. [CLII.] Semen [a] cupreſſi quando legi, ſeri, propagarique oporteat, & quo [b] pacto cupreſſeta ſeri oporteat, Manius [c] Percennius [d] Nolanus ad hunc modum monſtrauit. Semen

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ab* omitt. *I.B.R.* f) *releget porcos* omnes praeter *M. Po. 2.* g) *Sectarios a. V.* poſt *ſerarios* interp. omnes praeter *M. Po. 2.* h) *pignori Bo. Ba.* [C. CLI.] a) *Semen - - - - oporteat, &* deſunt *a. V.* Lemma: *Cupreſſum quomodo ſeras; ſemen cupreſſi, quando legi, ſeri, propagarique oporteat; & quo pacto cupreſſeta ſeri oporteat. Menius &c. Pol.* b) Verba: *quo pacto cupreſſeta ſeri oporteat* Rubricae locum ſubeunt *I. B. R.* c) *Menius a. V. al. Menius Pol.* d) *Parthenius I. B. R. Percenius I. I - G.*

NOTAE VARIORVM.

150, 1 In fructum) ſcilicet emtori computabitur agnus qui diem & noctem vixerit. Poſt morietur emtoris periculo. Poſt haec verba interpunxerim, & legerim. *Ex Kal. Iun.* Illud *agnos XXX. ne amplius* non intelligo. Neq. enim definitus eſt numerus ouium, quarum fructus venditur.

150, 2 Die lanam et agnos) Veretur-ne Cato, ne noctu id fiat? minime gentium; ſed praecipit, vt tempori vendat, vt certo idoneoque tempore commode potius vendantur, quam incommode, & alieno tempore: ita plus quaeſtus erit, quam ſi vendat in vilitate. Die igitur eſt, quo tempore bene iſta vendi poſſunt. Tvrnebvs 7, 5.

150, 2 Menses X ab coactore) Omnino legendum *menſe X*. Hoc enim videtur dicere voluiſſe: vt maiorem quaeſtum faciat dominus, vendat lanam, & agnos, non praeſenti pecunia, ſed die X menſium, quibus elapſis redigat nummos per coactorem. *Die vendere* hic eſt, vt Plauti Pſeudolo: *Emas coeca die oliuum, quod vendas oculata. Relegere pecuniam* dicuntur feneratores & coactores, cum a debitoribus illam redigunt, & cum locant, *ponere.* Horatius Epodo: *Fenerator Alphius Iamiam futurus ruſticus Omnem relegit Idibus pecuniam, Quaerit Calendis ponere. Et a coactore relegere* vt Plautus in Epidico: *Nummos ſolui a trapezita.* Et in Pſeudolo: *Qui amant a lenone.* Apuleius in Apologia: *Quis enim ab illis obſonare audebit?* Popma. Accurate, vt ſolet, de hoc loco egit Gron. obſ. 1, 20, qui refutatis aliorum ſententiis legi vult *menſe decimo ab coactore deleget.* Perpenſis omnibus ita totum hoc videtur interpretandum. In annum dominus fructum vendit. Huius anni initium eſt Kalendae Iunii, aut ſi intercalatum ſit, (h. e. ſi intercalaris ille menſis ſ. merkedonius annum diebus XXII vel XXIII produxerit, vid. Scal. de em. temp. l. 2 p. 180 ſq.) Kalendae Maii. Porro conductor ille vel emtor fructuum *die* (ſibi commoda, tempeſtiue) *vendere* hic iubetur *lanam & agnos. Menſe decimo* autem, qui ab initio huius anni, h. e. a Iuniis vel Maiis adeo Kalendis computatur, *deleget* domino gregis *a coactore* (ſuo, quo vtitur ad minuta aera cogenda ex fructu, quem ipſe emit integrum;) h. e. ſoluat domino per coactorem ſummam, de qua inter ipſos conuenit. Conductor ſ. emtor fructus (cui ſuadet Cato quaſi in Parentheſi illud de *porcis ſerariis*) etiam reliquis *duobus*, qui de anno reſtant *menſibus* paſtorem ille quidem praebet: ſed is pariter ac porci illi ſerarii *pigneri* ſunto gregis *domino*, *donec* ipſi *ſatisfecerit* conductor. *Relegere* pecuniam huc non conuenire ſed *delegare* quo noſter etiam paullo ante vſus eſt, oſtendit I. c. Gronouius.

150, 2 Porcos serarios) In excuſis libris *ſectarios*: in MSS. omnibus *ſerarios* ſcriptum inueni. *Sectarius* veruex Sexto Pompeio eſt, *qui gregem agnorum praecedens ducit*: ducem autem ſuum ſuem eligi nunquam audiui, neque tam ſtolidum animal hoc munere fungi poſſe arbitror. Quare potuit ipſos M. Cato ab alia re *ſerarios* appellare, quae mihi ſane ignota eſt: & quod hic feci, priſcorum Codicum autoritatem ſecutus feci. Victorivs. V. C. *ſectarios.* Quod ſane probare non auſim. Verueces quidem ſectarios dictos ſcio, non autem porcos. Sunt autem *ſerarii* porci, qui *ſero* paſcuntur. Mevrsivs. Satis placeret interpretatio Meurſii, quam in mentem veniſſe video etiam Turnebo 7, 5; modo non ita parcum ac tenue eſſet ouium apud nos ſerum, & praeterea ita gratum hominibus, vt vix ac ne vix quidem operae videatur pretium porcum in quinquagenas, nedum in denas alere. Sed forte copioſior lactis prouentus ouibus Catonianis.

151, 1 Semen cvpressi) Confer cum his, quae habet Plinius 17, 10 & quae Bodaeus a Stapel notauit ad Theophraſti hiſt. plant. 4, 6. Quod ita verboſe de hac arbore praecipit Cato, inde aduenam eſſe, & difficillime naſcentium, colligit Plin. 16, 33 ſ. 60, qui etiam Tarentinam non a patria dictam prodit, ſed quod primum e Creta natali ſolo eo traducta ſit.

151, 1 Ma-

2 Semen cupreſſi Tarentinae per ver legi oportet; materiem [e], vbi hordeum flaueſcit. id[f] vbi legeris, in ſole ponito, ſemen [g] purgato. id aridum condito: vti aridum expoſitum [h] ſiet. per ver ſerito in loco vbi terra tenerrima erit, quam pullam vocant, vbi aqua propter ſiet. eum locum ſtercorato primum bene ſtercore caprino, aut ouillo [i]. tum vortito bipa-
3 lio [l], terram cum ſtercore bene permiſceto [m], depurgato ab herba graminibuſque. Bene terram comminuito. areas facito pedes latas quaternos: ſubcauas [n] facito, vti [o] aquam continere poſſint. inter [p] eas ſulcos facito, qua [q] herbas de areis [r] purgare poſſis. vbi areae factae erunt, ſemen ſerito crebrum, ita vti linum ſeri ſolet. eo cribro terram incernito, dimidiatum digitum terram altam ſuccernito. id bene tabula, aut manibus, aut pedibus
4 complanato. Si quando non pluet, vti terra ſitiat, aquam irrigato leniter [s] in areas. Si non habebis vnde irriges, gerito, inditoque leniter [s]. Quotieſcunque [t] opus erit, facito vti aquam addas. Si herbae natae erunt, facito vti ab herbis purges. quam tenerrimis herbis [v], & quoties [x] opus erit purges [y] per aeſtatem. ita vti [z] dictum eſt, fieri oportet, & vbi ſemen ſatum ſiet, ſtramentis operiri oportet [a], vbi germen [b] naſcere coeperit, tum [c] demi.

CLII

VARIETAS LECTIONIS.

e) *maturum eſt, vbi I. I-G.* f) *Semen I. I-G.* g) *id I. I-G.* h) *expoſtum P. Iuntt.* i) *ouilo I. B. R.* l) & inſ. *I. I-G.* m) *promiſceto P. commiſceto a. V.* n) *ſub cauas* diuiſ. *I. B. R.* o) *cauae* interſer. *a. V.* p) *In tereas P In terras I. B. R.* q) *quae Reg.* r) *aretis Bo.* s) *leuiter a. V.* t) *Quotienſcunque I. B. R. Po.* 2. v) *herbis* abeſt *a. V.* x) *quotiens I. B. R. Po.* 2. y) *purges* deeſt *a. V.* z) *vti* om. *Pol.* a) *oportet* omitt. *I. B. R.* b) *gramen I. B. R.* c) *ſtramenta* inſer. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

151, 1 MATERIEM, VBI HORDEVM) Vocat Plinius 17, 10 ſ. 14 *reſpuentem ſecures materiam, indomita ponderibus immenſis prela, arbores velis, turribus muriſque impellendis arietes.* Sed adulta aeſtate, *vbi hordeum flaueſcit,* cur legi, id eſt, caedi oporteat hanc materiem, altior forte diſputatio eſt.

151, 2 IN SOLE PONITO) V. C. *In ſolem.* Quod magis Catonem ſapit, qui aliquoties in hoc Scripto ita loquitur. Et profecto veteres ita maluiſſe efferre, docet 1, 7 Agellius. MEVRSIVS.

151, 2 TERRA TENERRIMA E. Q. PVLLAM V.) Plinius 17, 5 ex Catone *terram teneram, quae vocetur pulla.* Quia eo loco *terram anum,* quae & *carioſa,* pullae opponit Plinius, in mentem venit putare, pullam non tam a colore nigricante, qui etiam *pullus* eſt, dictam, quam a *teneritudine* (vtitur hoc verbo Varro 1, 36) & mollitie, quae iuuentutis quoddam robur foecundum declarat, vt terram quandam *anum* dici idem Plinius l. c docuit, *interpretatione vitiorum.*

151, 3 VTI AQVAM) V. C. *vti cauae aquam.* Sed ego vocem iſtam inculcatam ab aliquo cenſeam, malo iure, malo more. MEVRSIVS.

151, 3 EO CRIBRO - - COMPLANATO) Lego: *Eo cribro terram incernito dimidiatum digitum. Iam id bene tabula* &c. Praeit mihi Agellius 3, 14, apud quem etiam reſcribes *cribro & incernito,* pro quibus male hodie in eius exemplaribus *crebro & inſternito* legitur. MEVRSIVS. Emendationem hanc calculo ſuo adprobat Bodaeus a Stapel l. c. Vide & ſupra c. 48 SCHOETTG. Non ingratum erit lectoribus cognoſcere, quomodo Plinius ac Gellius hunc locum laudauerint. Ille igitur 17, 10 ſ. 14 *Seritur menſe Aprili, area aequata cylindris, aut volgiolis, denſum: terraque cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. - - pauitur veſtigiis, Leniter rigatur* &c. Gellii ſunt iſta 3, 14 extr. *Semen cupreſſi ſerito crebrum, ita vti linum ſeri ſolet: eo crebro* (cribro) *terram inſternito* (incernito) *dimidiatum digitum: iam id bene tabula aut pedibus aut manibus complanato.*

151, 4 FACITO VTI - - HERBIS) Quis non videt vltimam vocem male adſutam; itaque recte vetus Codex eiicit. MEVRSIVS. Quin in hac ipſa repetitione vocis *herbae* antiquum illum intonſi Catonis & horridiuſculum ſermonem agnoſcere mihi videor.

151, 4 VBI GERMEN NASCERE) An liceat? *germinaſcere.* An dicendum, eum naſco voluiſſe ἀρχαϊκῶς efferre, quemadmodum ſupra *vto*? An ſequenda V. C. lectio, quae habet *germen naſci*? Ego quidem ἀρχαϊσμὸν praeferam, cuius ſtudioſiſſimus noſter Cato. MEVRS. Hoc loco forte vti poterat Perizonius, qui 3, 2 p 286. ad Sanct. oſtendere ſatagit *naſci* eſſe paſſiuum, idemque ſignificare quod gigni. Itaque hic interpretaretur, *vbi* granum Cypreſſi *germen naſcere* h. e. proferre, agere coeperit.

152 DE

CLII. [CLIII.] De † ſcopis virgeis Q. [a] A. M. Manlii [b] monſtrauerunt. In diebus XXX, quibus vinum legeris, aliquoties [c] facito ſcopas virgeas vlmeas aridas [d], in aſſerculo alligato, eabus [e] latera doliis intrinſecus vſque bene perfricato, ne faex [f] in lateribus adhaereſcat.

CLIII. [CLIV.] Vinvm faecatum [a] ſic facito. Fiſcinas olearias Campanicas duas illae [b] rei habeto. eas faecis [c] impleto, ſub prelumque [d] ſubdito, exprimitoque.

CLIV. [CLV.] Vinvm emtoribus ſine moleſtia quomodo [a] admetiaris. Labrum culleare [b] illae [c] rei facito. id habeat ad ſummum anſas IIII. vti transferri [d] poſſitur [e]. id imum pertundito. Ea fiſtulam ſubdito vti obturarier [f] recte [g] poſſit. & ad ſummum, qua fini culleum capiet, pertundito [h]. id in ſuggeſtu, inter dolia poſitum habeto, vti [i] in culleum, de [l] eo vinum ſalire poſſit. id impleto [m]. poſtea obturato [n].

CLV.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CLII.] †) *De ſcopis virgeis* lemma eſt *I. B. R. & Vict.* nobiſcum *Po.* 2. a) *Quod autem Memius I. B. R. De ſcopis virgeis, quae M. Memius I. I-G. De ſcopis virgeis Q. A. M. Popm.* 2. b) *& M Manlius a. V.* c) *aliquotiens I. B. R. Po.* 2. d) *eas* inſ. *I. I-G.* e) *eabusque Ba-G.* f) *fex I. I-G.* [C. CLIII.] a) *fecatum I. I-G* b) *illius I. B. R. ille Iuntt. illi Ba-G.* c) *fecis a. V.* d) *praelumque I. B. R. Ba Heru.* [C. CLIV.] a) *hoc modo admetiri debet I. I-G.* b) *culeare I.B.R. Iuntt.* c) *illi a.V. praeter Iuntt.* d) *transferi I. B. R.* e) *poſſit. Ad a. V.* f) *opturarier P. obthurarier I. I. Ba. A.* g) *rite a. V.* h) *praeſignato, id in dolium paulatim demittito, vti in eo de fiſtula vinum ſalire &c. I. I-G.* i) *hoc* inſ. *I. B. R.* l) *derouinum* iunct. *P. de ea vinum I. B. R. de quo Vict.* m) *vſque dum ſignum tangat.* inſ. *I. I-G.* n) *obthurato I. I. Ba. A. Id in ſuggeſtu inter dolia poſitum ſeruato* add. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

152 De scopis virgeis) Sine fraude fuerit ſpero, lemma antiquum etiam hic retraxiſſe ad Catonis orationem, qua in re Popmam autorem habemus. Caeterum refert Cato, qui librum ſuum, ſi talem ſcripſit, qualis ad nos peruenit, non vt famam ingenii conſequeretur ſcripſit, ſed vt obſeruatum vnumquodque a ſe fuerat, quo ſuis prodesſet, in chartam coniecit: refert igitur Cato, quod ſenis ingenui, & familiariter cum familiaribus agentis eſt, a quo didicerit rationem perpurgandi dolia. Legendum autem puto: *De ſcopis virgeis quem ad modum* (ita diſerte Probus explicat has literas) *Manlii monſtrauerunt.* Hoc ipſum Catonis lemma videtur. Contemtibile alicui videri poterat hoc praeceptum, ſed non illis, qui experiundo didicere, quantum diſtet vinum vel Cereris vel Bacchi, puris doliis ſeruatum ab eo, quod vaſi immundo & faecibus obſito commiſſum fuerit. Noui ego vrbem, in qua peſſime audiebat coquus cereuiſiae publicus: vix vnus aut alter hominem laudabant. Scilicet paucae matres familias ipſae inſpiciebant dolia vacua.

153 Vinvm faecatvm) Vinum ex faecibus expreſſum, quod inter ſecundaria vini genera recenſetur a Plinio 14, 10 Schoettgenivs.

153 Illae rei habeto) Male V. C. *Illi.* Nam veteres ita extuliſſe etiam ſupra monui. Chariſius lib. 2. *Ipſum quare non ipſud, vt illud & iſtud? quoniam veteres nominatiuum non ipſe dicebant, ſed ipſus: quod etiam in Comoediis veteribus inuenimus. Ille, Illius, Illa, Illae, & Illius, Illud, Illuc, Illius.* Sic etiam Genitiuo foeminino dicebant, *Iſtae, Totae, Vtrae, Neutrae, Alterae, Aliae, Aliquae,* & ſimilia. Mevrs.

154 Vti transferri possitvr) Priſca haec lectio: *Poſſitur* verbum, ſi nunc obſoletum eſt, mutari non debuit: eſt enim, ni fallor, ſcriptoribus ſuus ſermo relinquendus, ſi a nobis propter vetuſtatem non vſurpandus. Nonius de mutatis coniugationibus oſtendit, veteres nonnullos ita locutos eſſe. Victor. Loca Nonii ſunt in *Poſſetur, poteratur,* & *poteſtur* 10, 30, 33 & 34.

154 Ad svmmvm - - pertvndito) Credo pertuſum fuiſſe duabus minimum partibus oppoſitis, vt appareret, an aequata ad libellam ſuperficies eſſet, ſitusque, vt cum Mathematicis loquamur, horizonti parallelus. Haec foramina itaque notabant exacte modum cullei.

154 Vti in cvllevm de eo) obſcurauerat hunc locum *ή quo* poſita pro *eo*, quae vox ipſius etiam Pol. praeſidio nititur. Quid enim eſt *derouinum,* niſi *de eo vinum*? quam facilis elementorum *e* & *r* permutatio? In ſuggeſtu ponitur labrum, vti *in culleum* ſubiectum emtoris *de eo* labro fiſtulae ope *vinum ſalire poſſit. Id* culleum (Varr. 1, 2, 7) ſeu vas culeare *impleto, poſtea obturato* labrum inſtar infudibili pertuſum, ope eiusdem fiſtulae, vt denuo infundi poſſit vinum. Ita credo, a quouis intelligitur Catonis oratio. Vtrum aliquis aſſecutus ſit, quomodo adhuc edita fuit, non dixerim. Illud ſatis apertum, lectionem I. I-G. ab aliquo interpolatore eſſe, qui obſcuram Catonis orationem ita clariorem reddere voluit.

CLV. [CLVI.] Per hiemem aquam de agro depelli [a] oportet. In monte foſſas inciles [aa] puras [b] habere oportet. Prima autumnitate [bb] cum puluis [c] eſt, tum maxime ab aqua periculum eſt. Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis, ſarculiſque [d] exire oportet [e], incilia aperire, aquam diducere [f] in vias, & ſegetem curare oportet, vti
2 fluat. In villa cum pluet, circumire [g] oportet, ſicubi perpluat, & [h] ſignare carbone, cum deſierit pluere, vti tegula mutetur. Per ſegetem in frumentis, aut in ſegete, aut in foſſis ſicubi aqua conſtat [i], aut aliquid aquae obſtat, id emittere, patefieri, remouerique oportet.

CLVI. [CLVII.] [De braſſica quod concoquit.] Braſſica eſt, quae omnibus oleribus antiſtat [a]. eam eſto vel coctam, vel crudam. crudam ſi edes [b], in acetum intinguito [c]. mirifice concoquit. aluum bonam facit, lotiumque. ad omnes res ſalubre eſt. Si voles in conuiuio multum bibere, coenareque libenter, ante coenam eſto crudam quantum voles ex aceto. & item, vbi coenaueris, comeſto aliqua [d] V. folia, reddent te quaſi nihil ederis [e],
2 biberiſque [f], bibeſque quantum voles. Aluum ſi voles deiicere ſuperiorem, ſumito [g] braſſicae

VARIETAS LECTIONIS.

[C.CLV.] a) *depellere a. V. praeter Iuntt.* aa) *pellere* inſ. *P.* b) *plures I. I-G.* bb) *auctunnitatem Ienſ. autunnitatem P.* c) *pluuius I. B. R pluuia Ba-G.* d) *ſarculis* remoto praeuio, *a. V.* e) *&* inſ. *I. I-G.* f) *deducere I. B. R.* g) *circuire a. V.* h) *vbi pluerit, tegulam* inſer. *I. I-G.* i) *conſiſtat a. V.* [C.CLVI.] a) *anteſtat Heru.* b) *edas a. V.* c) *inunguito I. B. R. intingito I. I-G.* d) *aliqua. Vbi folia I. B. R. alia quinque I. I-G.* e) *ederes P.* f) *biberiſque* abeſt *P.* g) *cymam* inſer. *I. I. Ba. A. Gr. G. ſymam Heru.*

NOTAE VARIORVM.

155, 1 FOSSAS INCILES) *Incile* eſt inſculptum aut excauatum a verbo *caelo*. Vide Nonium 2, 430. Gloſſae apud Barthium Adu. 28, 19 *Incilla foſſa, quae fit ad aquam deriuandam in via.* SCHOETTG. Eadem nota ſignatum nomen, qua *ancile*, de quo Varro de L. L. 6. p. 73. *Ancilia dicta ab anciſu.*

155, 1 CVM PVLVIS EST) Legendum ex V. C. *Cum pluuia eſt.* Vt monui etiam Critici mei 7, 13 MEVRS. At ego multum vidiſſe puto optimum ſenem, Victorium. Quid enim? an ignoraſſet quisquam, niſi Cato monuiſſet, tum periculum eſſe ab aqua, cum pluuia eſt? Quin periculum eſt ab aqua, (quae alia hic intelligi non poteſt, quam pluuia) tum maxime, cum puluis eſt, quod poſt aeſtiuos calores prima auctumnitate magis, quam vllo tempore anni accidit; quia aqua ſubito ingruens locis decliuibus puluerem ipſum facile amolitur, & eluuione nocet, agroſque ſupremo nudat corio. Huic rei occurritur incilibus foſſis, quarum ope aut deriuatur aqua, aut impetus certe decurrentis frangitur.

155, 2 SICVBI PERPLVAT) Plautus Moſtell. 1, 2, 30 *Venit imber, lauit parietes, perpluunt tigna, putrefacit aer operam fabri.* SCHOETTG.

155, 2 ET SIGNARE CARBONE) V. C. auctior: *Et vbi pluuerit, tegulam ſignare* &c. Quae verba cur eiici debeant, cauſam equidem comminiſci nequeo. MEVRSIVS. Neque hic laudem Critici meruiſſe videtur vir alias doctiſſimus.

155, 2 PER SEGETEM) Notat ſimpliciter tempus, quod pluuium eſſe ſolet: *frumenta* enim condita intelligi apertum eſt.

150, 1 DE BRASSICA) Agunt de ea Plinius 20, 9. Apuleius de herbis c. 127. Macer de viribus herbarum c. 37. quos cum noſtro conferre poterit, cui volupe eſt. SCHOETTGENIVS. Vereor, ne quatuor prima verba lemma ſint ſemibarbari hominis, quo reſpexit ille verba Catonis, quae mox ſequuntur, *mirifice concoquit.* Caeterum ad hunc locum etiam reſpicit Plinius 19, 4 ſ. 19. n. 3. *Hortorum Cato praedicat caules*, & 19, 8 ſ. 41 *Cato braſſicae miras canit laudes.*

156, 1 LOTIVMQVE AD OMNES RES SALVBRE EST) vid. v. g. 157, 10. & 11.

156, 1 SI VOLES - - BIBERE) Vid. Varr. 1, 2 extr.

156, 1 ALIQVA V FOLIA) Sic in MSS, non *alia* vt in excuſis. Apud Varronem quoque lib. 1. vbi hoc praeceptum Catonis iisdem verbis repetitur, in antiquis exemplaribus ita ſcriptum inueni. VICTORIVS. Ita habetur in VV. CC. non vt in vulgatis, *alia*, & ita alibi Cato in originibus apud Nonium locutus eſt. *Faciendum*, inquit, *vt quadringentos aliquos milites ad verrucam illam* &c. VRSINVS. V. C. *alia.* Inepte. Elegans hoc loquendi genus, & Scriptoribus Claſſicis non infrequens. E multis vnum Apuleium citabo, Mileſ. 2. *Quo placito ocyter ſurrexit, & ad aliud me cubiculum induxit. Ibi corpus ſplendentibus linteis coopertum, introductis quibusdam ſeptem teſtibus manu reuelat.* MEVRS.

156, 2 ALVVM SI VOLES) Auctior V. C. A. ſ. v. *deiicere, ſuperiorem ſumito cymam braſſicae* &c. Et iſtam genuinam huius loci lectionem exiſtimauerim. Eſt autem *Cyma* in braſſica delicatior quidam & tenerior cauliculus, teſte Plinio 19, 8. IDEM.

ſicae quae leuiſſima erit, P. [h] IIII. inde facito manipulos aequales tres, colligatoque.
poſtea ollam ſtatuito cum aqua. vbi occipiet feruere [i] pauliſper, dimittito [l] vnum mani-
pulum, feruere deſiſtet. Poſtea vbi [m] occipiet feruere, pauliſper dimittito [n] vſque [o] ad-
modum dum quinquies [p] quinque numeres. tum [q] eximito. Item [r] facito alterum ma- 3
nipulum, item [s] tertium, poſtea coniicito [t] & [v] contundito. item eximito, in linteum exu-
geto [x] ſuccum, quaſi heminam, in pocillum fictile. eo indito ſalis micam quaſi eruum,
& cumini [y] fricti tantum quod oleat. poſtea ponito pocillum in ſereno noctu. Qui po-
turus erit, lauet calida [yy], bibat aquam mulſam, cubet incoenatus. Poſtea mane bibat ſu- 4
cum, deambuletque horas IIII. agat [z], negotii ſi quid habebit [a]. Vbi libido veniet nau-
ſeae [b], eumque [c] apprehendet [d], decumbat, purgetque ſeſe. tantum bilis, pituitaeque eii-
ciet [e], vti ipſe miretur, vnde tantum ſiet. Poſtea vbi deorſum [f] verſus ibit, heminam,
aut paulo plus bibat. Si amplius ibit [g], ſumito farinae minutae conchas duas, infriet in
aquam, paulum bibat, conſiſtet [h]. Verum quibus tormina moleſta erunt, braſſicam in [i] 5
aquam macerare oportet. vbi macerata erit, coniicito in aquam calidam, coquito vſque [l]
donec ea [ll] commadebit bene. aquam defundito. poſtea ſalem addito [m], & cumini [n] pau-
lulum, & pollinem polentae [o]. eodem addito & oleum, poſtea ferueſacito. infundito in 6
catinum, vti frigeſcat. eo [p] interito, quod volet, cibi poſtea edit [q]. ſed ſi poterit ſolam braſ-
ſicam eſſe, edit [q]. Et ſi ſine febre erit, dato vini atri duri. Aquae [r] tum bibat quam mi-
nimum. Si febris [s] erit, aquam. Id facito [t] quotidie mane. Nolito multum dare, ne
pertaedeſcat [v], vti poſſit porro libenter eſſe. Ad eundem modum viro & mulieri, &
puero dato. Nunc de illis [x] quibus aegre lotium it, quibuſque ſubſtillum eſt. Sumito 7
braſſicam, coniicito in aquam feruentem, coquito pauliſper, vti ſubcruda ſiet. poſtea aquam
defundito [y] non omnem. eo addito oleum bene [z], & ſalem, & cumini [a] paululum. infer-
uefacito

VARIETAS LECTIONIS.

h) *pe. Iuntt.* i) *feruere, pauliſper d.* omnes omnino. l) *demittito I. B. R.* m) *vbi* abeſt *I. B. R. vbi iterum I. I-G. Po. 2.* n) *demittito I. B. R.* o) *vſque* deeſt *Pol.* p) *quinquies* abeſt *P. I. B. R.* q) *tum* om. *P.* r) *& ita* praeced. *I. I-G.* s) *& item I. I. Ba. A. Gr. G. & iterum Heru.* t) *eximito & contundito & per linteum &c. I. I-G.* v) *&* abeſt *I. B. R.* x) *exuggito I. B. R. exugito Po. 2.* y) *cymini triti quantum oleat a. V.* yy) *caluda P.* z) *& agat I. I-G.* a) *habet a. V.* b) *nauſieae P.* c) *& I. B. R. eumque* om. *P.* d) *apprehendat Pol. 2.* e) *eiciet P.* f) *deoritum Pol. 1. dormitum* aut *deorſum Pol. 2. decoritum I. B. R.* g) *bibit Pol. 2.* h) *conſtituet I. B. R.* i) Verba: *in aquam macerare oportet vbi macerata erit, coniicito* bis adſunt Iuntt. l) *vſque dum a. V.* ll) *ea* abeſt *P.* m) *addito* abeſt *I. I-G.* n) *cymini Heru.* o) *polentae, & oleum eodem addito, deinde iterum ferueſacito I. I-G.* p) *cyminum* inſer. *I. I-G.* q) *edat a. V.* r) *Aqua Pol.* s) *febres Pol.* t) *continuo* interſer. *a. V.* v) *pertedeſcat I. B. R.* x) *bis I. B. R. iis I. I-G.* y) *deſſundito P. diffundito I. B. R.* z) *bene* abeſt *a. V.* a) *cymini a. V.*

NOTAE VARIORVM.

IDEM. Caue diſtrahas *aluum ſuperiorem.* De ventriculo per vomitum leuando agit Cato.

156, 2 QVINQVIES QVINQVE NVMERES) Vide mihi ſimplicitatem hominum, quibus praecipit Cato, & quam ad eam Vir magnus praecepta accommodet.

156, 3 IN LINTEVM EXVGETO) h. e. per linteum exprimito, Turn. 10, 19 monet non deeſſe, qui legant *exurgeto*, quod ſane commodius, nec inuſitatum Catoni.

156, 3 CVMINI FRICTI) Vetus lectio *fricti*, non *triti*, vt habent impreſſi. Varro de re pecuaria, inquit, *Triticum frictum dari oportet.* Horatius de arte poetica: *Nec ſi quid fricti ciceris probat, & nucis emptor.* VICT.

156, 5 VSQVE DONEC) Vetus lectio: *Vſque doc ec*; emendaui *vſque donec*, quo aduerbio antea etiam hoc in libro M. Cato vſus eſt. VICTORIVS.

156, 6 QVOD VOLET CIBI POSTEA EDIT) hic etiam bis *Edit* pro *Edat* poſuiſſe Cato videtur, quemadmodum antea admonuimus. Sequenti etiam capite idem bis facit. Quare totiens in fideliſſimis Codicibus a nobis inuentam locutionem, quamuis inuſitatam, non debuimus repudiare. IDEM. Idem probat Meurſius aduocato Nonio, cuius locus eſt 9, 18 p. 507. Merc.

156, 7 QVIBVSQVE SVBSTILLVM EST) Periphraſis στραγγουρίας. Gloſſae Graecae: στραγγουρία, *culbitio, ſubſtillatio* στραγγουριῶ *culbo, ſubſtillo.* Latinae:

ueſacito pauliſper, poſtea inde [b] iuſculum frigidum ſorbere, & ipſam braſſicam eſſe oportet [c]. vti quam primum excoquat [d], quotidie id facito.

CLVII. [CLVIII.] Principium [a] te cognoſcere oportet, quae [b] genera braſſicae [bb] ſint, & cuiuſmodi naturam habeant [c] omnia. Ad ſalutem temperat, commutatque [d] ſeſe ſemper cum calore [e], arido, ſimul [f] humido [g], & dulci, & amaro, & acri [h]. Sed quae vocatur * [i] ſeptem [l] bona in [m] commixturam, natura [n] omnia haec habet braſſica. Nunc vti cognoſcas naturam [o] earum, prima eſt [p], leuis quae nominatur [q]. ea [r] eſt grandis [s], latis foliis, caule magno: validam [t]

VARIETAS LECTIONIS.

b) *inde* omitt. *I. B. R.* c) *oportet* abeſt *I. B. R.* d) *excoquatur I. B. R.* [C. CLVII.] a) *De Braſſica Pythagorea, quid in ea boni ſit ſalubritatiſque principium I. I-G. De braſſica - - - - ſit ſalubriſque. Principium Po. 2. Quid in braſica Pythagorea boni ſit, ſalubritatiſque: principio W. Principio* etiam *I. B R.* b) *quot a. V. quot & quae W.* bb) *braſicae W.* ſic per totum hoc caput. c) *habeant. Omnia ad I. B. R. W. omnia* deeſt *I. I-G.* d) *commoenatque Pol. commeatque I B. R. commiſcetque W. comeſta I. I-G. commoetatque, M. Po. 2.* e) *& rigore* inſer. *I. I-G.* f) *&* inſ. *W. I. I-G.* g) *humidu P.* h) *acris P acro W. & leui* inſuper add. *W.* i) σελινοειδῆς inſer. *I. I-G.* relictum erat ſpatium *P. I. B. R.* ſpatii nihil relictum *W. Po. 2.* l) *ſemper bona W. haec ſeptem habet bona I. I-G. ſeptembona* iunct. *M. Po. 2.* m) *incommixturam* iunct. *P. in commixta W. incommixta* iunct. *P. in comeſtura I. I-G.* n) *natura omnia haec habet braſſica* deſunt *I. I-G. natura habet haec omnia. Braſicae nunc W.* o) *genera I. I-G.* p) *eſt leuis, quae a. V.* q) λεία add. *a. V.* praeter Pol. & Ienſſ. quae ſpatium reliquerunt. r) *ea eſt* deeſt *I. I-G.* s) *grandibus & I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

nae: *Subſtillat*, στραγγουριᾷ. Metaphora ſumta a pluuia aut incipiente, aut definente: nam id tempus veteres *ſubſtillum* appellabant. Feſtus: *Subſtillum antiqui appellabant tempus ante pluuiam iam paene vuidum, dum & poſt pluuiam non perſiccum iam ſtillaret, aut nondum deſiiſſet.* Lego *p. vuidum, & poſt pluuiam non perſiccum, dum iam ſtillaret, aut* &c. Mevrsivs. In Daceriana legitur, *iam paene vuidum, & poſt pl. n. perſiccum, quod iam ſtillaret* &c.

157 De brassica pythagorea qvid in ea boni sit salvbritatisqve. Hoc eſt in nonnullis editis libris capitis argumentum, quod Aldus & Iunta inter Catonis verba receperunt, ſed (quantulacunque eſt mei iudicii ſumma) titulus eſt; nam quae ſequuntur recte eo ſublato intelligi poſſunt. Quanquam & vt titulus improbandum videtur, cum apud Ienſonium & Bruſchium alia eademque accommodatior capiti appoſita ſit epigraphe: *Quot braſſicae genera, & quae natura.* Ex quibus perfecte intelligimus, in codicibus, quibus ii vtebantur, illa de *braſſica Pythagorea* non extitiſſe. Praeterea caput in ipſorum libris hoc modo incipit: *Principio te cognoſcere oportet, quot genera braſſicae ſint,* &c. Ponted. Illud vnum iuuat adiicere, antiquum quidem & eruditum lemma videri, quod huic capiti praefixum fuit; Catonis non videri. Abſtinuit ille in hoc libro ab omni eruditione Graeca; (de vocibus iam mox monebit Victorius) ſiue quod eam nondum attigiſſet, ſiue quacunque alia de cauſa. Vix igitur arbitramur, Pythagorae mentionem hic fuiſſe facturum, a quo caeteroquin Plinius non parcius quam a Catone celebratam eſſe braſſicam refert 20, 9 ſ. 33.

157, 1 Principivm te cognoscere oportet) Multa hic diuerſa ab communi lectione in antiquis libris inuenimus. Prima haec pars cum fide inde in noſtrum codicem tranſlata: quam tamen, quia mendoſam arbitrati ſumus, nota adpoſita ſignauimus. Nihil autem erat, quod communi peruulgataque lectione delectaremur: eruditiores hoc etiam videbunt. Vnum tantum modice variauimus, pro *commutat*, enim in antiquis *commoetat*, eadem ratione, vt arbitror, qua *moerorum* etiam pro *murorum* vetuſte dictum fuit. Vnum igitur hoc variaui, atque id etiam notum facere volui: cupio enim ſi non doctrinam, fidem meam probari. Victor.

157, 1 Ad salvtem temperat) Auctior multo, & melior vetus Codex. *Ad ſalutem temperat comeſta ſeſe ſemper cum calore & rigore arido, ſimul & humido.* Niſi quod τὸ *ſeſe* delendum, vt natum ex triplicatione primae ſyllabae vocis ſequentis. Mevrs.

157, 1 Sed qvae vocatvr septem bona) Graeca verba ex toto hoc capite ſuſtuli, multis rationibus, vt hoc facerem, adductus! In manu primum ſcriptis codicibus illorum veſtigium nullum; quomodo has aut illas res natio Graecorum appellaret, numquam in hoc libro oſtendiſſe Catonem animaduerti: neque hoc ad ſe pertinere exiſtimaſſe. Praeterea apud Plinium, quo loco praecepta Catonis de braſſica exponit, Graeca verba non leguntur: ſed iis vtitur latinis Plinius; quae ego in antiquis libris a me inuenta hic repoſui Poſſent alia huiuſcemodi argumenta a nobis adferri, ſed extremum hoc firmiſſimum puto lib. 19, [c. 8 ſ. 41 pr.] *Sed Cato braſſicae miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria, vnam extentis foliis, caule magno: alteram criſpo folio, quam Apianam vocat;*

lidam [t] habet naturam, & vim magnam habet. Altera eſt criſpa, apiacon [v] vocatur. haec 2
eſt natura [x] & aſpectu bona ad curationem. validior [y] eſt, quam quae ſupra ſcripta eſt [z].
Item eſt tertia, quae lenis [a] vocatur, minutis caulibus, tenera [b], & acerrima [c] omnium eſt
iſtarum, tenui ſucco vehementiſſima. Et primum ſcito, de omnibus braſſicis nulla eſt il-
liusmodi medicamentoſior [d]. Ad [e] omnia vulnera, tumores eam contritam imponito. 3
Haec omnia vlcera purgabit, ſanaque faciet ſine dolore. Eadem tumida concoquit, ea-
dem

VARIETAS LECTIONIS.

t) *haec* inſ. *I. I-G.* v) *apia I. B. R. apia conuocatur Pol. quae a ſimilitudine apii* σελινοειδὴς *vocatur I. I-G.* eadem ferme verba in marg. *I. B. R.* niſi σελινις pro σελινοειδὴς x) *& aſpectu & natura I. I-G. aſpera & natura bona &c. I. B. R.* y) *validiorque a. V.* z) *eſt* omitt. *I. B. R.* a) κράμβη *I. I-G.* ſcripta erat eadem vox ad marginem *I. B. R.* b) *tenuioribus foliis, & &c. I. I-G.* c) hic punct. inſ. *I. B. R., I. I-G)* d) *medicamento I. B. R. medicamentum M. Po. 2.* e) *Ad omnes tumores ad omnia vulnera eam a. V.*

NOTAE VARIORVM.

vocat; tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeque probat. Item 20, 9, quem locum antea demonſtraui. Quomodo igitur, ſi Cato Graecis nominibus genera braſſicae diſtinxiſſet, illa reticere potuit Plinius? Additas Graecas voces arbitror a recentioribus nonnullis, qui operae pretium ſe facere cenſuerunt, ſi locum locupletarent, & quae apud alios Auctores inuenerant, huc etiam inculcarent. VICTORIVS. Locus eſt ſine dubio deprauatus. Ad quem emendandum, quando nihil aliud praeſtare poſſumus, indicabimus ſaltem, quomodo legatur in duobus apud me veteribus libris. *Quae vocatur Septembrina in commixtura: nam omnia haec habet braſſica. Nunc vti cognoſcas naturam earum* &c. paullo poſt in VV. CC. pro *bis die calida foueto*, ſcriptum eſt, *bis die aqua calda foueto*, & *calda* antiquos dixiſſe pro *calida* conſtat ex veteribus monumentis. VRSINVS. Locus corruptus, & quem non iniuria ſtigmatiam feceris; niſi *Septembona* ſit herba, quae cum aliis herbis commiſta, ſeptem habeat bona, quae braſſica natura ſua. An vero intelligit panaceam? de cuius multiplici virtute Plinius, & alii. Nihil affirmo. POPMA. Totum hunc locum foediſſime interpolatum reſtituam ex vetere meo laudatiſſimo codice. *Sed quae vocatur* σελινοειδὴς, *haec ſeptem habet bona in commiſtura.* Reliqua illa, *natura omnia haec habet braſſica*, recte abſunt ab eodem. MEVRSIVS. Victoriana obſeruatio Graecae appellationi locum vix reliquit. Lacunam inde ortam puto, quod poſt *vocatur* nomen braſſicae omiſſum putaret aliquis. Porro enumerantur *ſeptem* hic *bona* vel dotes medicae, quibus ad *temperandum* vel *commutandum* ſtatum valetudinis opus eſt, ſi vel cum I. I-G. poſt *calore* inſeras *& rigore*, vel cum Wrat. quod tamen minus placet, poſt *acri* adiicias *& leni.* Quidſi igitur legamus: *Sic quae vocantur ſeptem bona in commixturam, natura omnia haec habet braſſica*, q. d. Cum ſeptem ſint facultates medicamentorum ſimplicium, quae ſingulae fere ſingulis inſunt, commiſcendis proinde, ſi res ita ferat: eas vniuerſas ſimul praeſtat braſſica, digna ideo, quae vniuerſalis medicinae locum ſubeat. Niſi vera eſt haec emendatio, at immodeſta non eſt; cum nihil aliud, quam pro *ſed* ponat *ſic*, & in *vocantur* litterulam vnam inſerat: quod in loco relicto licere puto.

157, 2 ALTERA — VOCATVR) Veterem ſcripturam conſeruaui, quam tamen ſuſpectam habeo. Apud Plinium *Apianam* vocaſſe hanc Catonem legitur: in manu tamen ſcripto Plinio *Apiacam* inueni. Si rectum eſſe cenſuerint periti viri, poterunt cum Plinio hic *Apianam* legere: ipſe nihil temere immutare volui. VICTOR. V. C. Aliter longe, & recte. *A. e. criſpa, quae a ſimilitudine apii*, σελινοειδὴς *vocatur.* Plinius ſtabilit lib. XX. cap. IX. *Criſpam, quam* σελινοειδῆ *vocauerunt, a ſimilitudine apii foliorum.* Vulgatam autem lectionem tueri videtur alter eiusdem Plinii locus lib. XIX. cap. VIII. *Cato braſſicae miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis foliis, caule magno: alteram criſpo folio, quam apianam vocat.* Qui me extricem? aperte ecce ait Catonem iſtam criſpam apianam vocare. Sane non poſſim, niſi legi deberet, *quam apianam vocant.* Praeterea *apiatam* etiam ſcribo, non *apianam.* MEVRS.

157, 2 ITEM EST TERTIA, QVAE LENIS VOCATVR, MINVTIS CAVLIBVS, TENERA,) Aliter longe V. C. *I. e. t. quae* κράμβη *vocatur, minutis caulibus, foliis tenuioribus, & acerrima, &c.* Plinius affirmat lib. XX. cap. IX. *Tertia eſt proprie appellata crambe, tenuioribus foliis, & ſimplicibus denſiſſimiſque. &c.* Tamen vulgatam idem videtur defendere lib. XIX. cap. VIII. *Tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minime probat.* Sed ſciendum eſt eum περιφράζεσθαι, nec propriis Catonis verbis omnia loca exprimere. IDEM.

157, 2 NVLLA EST ISTIVSMODI MEDICAMENTOSIOR) In antiquiſſimis libris *Medicamento*, quod tamen reliquimus. Id etiam propter librorum fidem adnotare voluimus. VICTORIVS. Praefert *medicamento* Fruter. Veriſ. 2, 21. Grut. To. 2, p. 871.

157, 3 VVL-

dem erumpit. eadem vulnera putida [f], canceresque purgabit, ſanoſque faciet, quod medi-
camentum aliud [g] facere non poteſt. Verum prius quam id imponas, aqua calida multa
lauato. Poſtea bis in die contritam imponito. Ea omnem putorem adimet [h]. cancer
ater [i], is olet, & ſaniem ſpurcam mittit. albus [l] purulentus eſt. ſed [m] fiſtuloſus [n] ſubtus ſup-
4 purat ſub carne. In ea vulnera huiuſcemodi teras [o] braſſicam, ſanum [p] faciet [q]. optima
eſt ad huiuſcemodi [r] vulnus [s]. Et luxatum ſi quod eſt, bis die aqua [t] calida [tt] foueto, braſ-
ſicam tritam opponito [v], cito ſanum faciet. Si [x] bis die apponitur, dolores auferet [y]. &
ſi quid contuſum eſt erumpet. ſi [z] braſſicam tritam appoſueris [a], & ſanum faciet: & ſi
quid in mammis vlceris natum, & carcinoma, braſſicam tritam opponito [b], ſanum faciet.
5 Et ſi vlcus acrimoniam eius ferre non poterit, farinam hordeaceam miſceto, ita opponito [c].
Huiuſcemodi [d] vlcera omnia haec ſana [e] faciet: quod aliud medicamentum facere non po-
teſt, neque purgare. Et puero, & puellae ſi vlcus erit huiuſcemodi, farinam hordeaceam
addito. Et ſi voles eam [f] conſectam, lautam, ſiccam, ſale, aceto ſparſam eſſe [g], ſalubrius
6 nihil erit [h]. Quo libentius edas, aceto mulſo ſpargito, mentam [i] ſiccam, & rutam, cori-
andrum ſectam, ſale ſparſam paulo libentius edes. Id bene faciet, & mali nihil ſinet in
corpore conſiſtere, & aluum bonam faciet. Si quid antea mali intus erit, omnia ſana fa-
ciet. De [l] capite, & de oculis omnia deducet, & ſanum faciet. Hanc mane eſſe oportet
7 ieiunum. Et ſi bilis atra eſt, & ſi lienes turgent, & ſi cor dolet, & ſi iecur [m], aut pulmo-
nes, aut praecordia, vno verbo omnia ſana faciet [n], intro [o] quae dolitabunt. Eodem ſil-
phium [p] inradito, bonum eſt. nam [q] venae omnes, vbi ſufflatae ſunt ex cibo, non poſſunt
perſpirare in toto corpore. inde [r] aliqui [s] morbus naſcitur. vbi ex multo cibo aluus non it,
proportione [t] braſſica ſi vteris, (id [v] vt te moneo) nihil iſtorum vſu veniet morbis [x]. Ve-
rum morbum articularium [y] nulla res tantum [z] purgat, quantum braſſica cruda, ſi eam [a]
edes,

VARIETAS LECTIONIS.

f) *putrida cancroſque a. V.* g) *aliud* abeſt P. h) *ſi* inſ. *I. I-G.* i) *eſt* inſ. *I. I-G.* l) *ſi albus, I. I-G.* m) *ſed ſi I. I-G.* n) *&* inſ. *I. B. R.* o) *tere a. V. taetras braſſica Pol.* 1. *tetras &c. Pol.* 2. p) *ſanam Iuntt.* q) *nam* inſ. *I. I-G.* r) *huiuſmodi a. V.* s) *vulnera I. I-G.* t) *aqua* abeſt *a. V.* etiam *M. Po.* 2. tt) *calda M. Po.* 2. v) *apponito I. I-G.* x) *Bis die id opponito I. B. R.* y) *aufert I. B. R.* z) *ſi* abeſt *I. B. R.* a) *opponito: ſanum. I. B. R. oppoſueris, & M. Po.* 2. b) *apponite Iuntt. apponito Ba-G.* c) *apponito I. I-G.* d) *Huiusmodi a. V.* e) *ſanum facet P.* f) *eſſe,* inſ. *I. I-G.* g) *eſto I. I-G.* h) *eſt P.* i) *lautam P.* l) *Et de P.* m) *iecora I. B. R.* n) *facit. Et I. B. R.* o) *quae intro I. I-G.* p) *ſilſium I. B. R.* q) *Cum I. I-G.* r) *vnde aliquis I. B. R.* s) *morbi naſcuntur I. I-G.* t) *pro portione* diuiſ. *a. V.* v) *vti te I. I-G.* x) *& morbus I. B. R. ex morbis I. I-G.* y) *articularem I. I-G.* z) *tam purgat, quam P.* a) *edes conciſam: & rutam & coriandrum conciſam ſic I. B. R. coriendrum P.*

NOTAE VARIORVM.

157, 3 VVLNERA PVTIDA CANCERESQVE) Priſca haec lectio, vbi in excuſis *putrida* & *putreſcere*: in antiquis libris *putida* & *puteſcere* inueni. Docet Priſcianus libro V. vetuſtiſſimos etiam *hoc Cancer*, de morbo protuliſſe. VICT.

157. 3 CANCERESQVE PVRGABIT) V. C. *Cancroſque p.* Sed vtroque modo efferebant Latini, quamuis illud magis veteres. Arnobius antiquitatis ſtudioſiſſimus lib. I. *Et illi haud aliter contumaciam canceris ſaeui ad ſubeundam cicatricem circumſcriptis euagationibus compulerunt. Et Lucretius aliique.* Itaque e Catone non temere eieccro. MEVRS.

157, 4 TERAS BRASSICAM) Mendoſe in antiquis: *Taetras braſſicae.* VICT.

157, 6 MENTAM SICCAM) Omiſit Cato, an librarius? vocem *addito* aut ſimilem.

157, 7 NIHIL ISTORVM - - MORBIS) Parum abeſt, quin veram putem lectionem I. I-G. vltima ſyllaba vocis *veniet* τὴν *ex*, quae ſequebatur extriuiſſe poteſt. Certe conſtructio laborare videtur, ſi *morbis* retineas: *& morbus* I. B. R. non multum ab *ex morbis* diſtat.

157, 7 VERVM MORBVM ARTICVLAR.) Vetuſta lectio, *Articularium.* Plinius: *Podagrae etiam, morbiſque articularibus.* VICTOR. V. C. *Articularem*; ſed etiam ſecunda declinatione inflexerunt. Gloſſae: ἀρθριτικὸς, *articularius.* MEVRSIVS.

157, 8. OMNES

edes cum ruta & coriandro conciſam. Sic [b] & laſerpitium inraſum [c] cum braſſica ex ace- 8
to oxymelli [d], & ſale ſparſa. Hac ſi vteris, omnes articulos [e] poteris experiri [f]. Nullus
ſumptus eſt: & ſi ſumptus eſſet, tamen valetudinis [g] cauſa experirer [h]. Hanc [i] oportet
mane ieiunum eſſe [l]. Omnis qui inſomnioſus eſt, hac eadem curatione ſanum facies. Ve-
rum aſſam braſſicam, & vnctam caldam [ll], ſalis paulum [m] dato homini ieiuno. quam
plurimum [n] ederit, tam citiſſime [o] ſanus fiet ex eo morbo. Tormina quibus moleſta erunt, 9
ſic facito: braſſicam macerato bene, poſtea in aulam [p] coniicito [q], deferuefacito bene.
vbi cocta erit bene, aquam defundito. eo addito oleum bene, & ſalis paululum [r], & cu-
minum, & pollinem polentae. Poſtea ferue [s] bene facito. vbi feruerit [t], in catinum indito.
dato edat [v], ſi poterit, ſine pane; ſi non, panis [x] parum ibidem madefaciat. Et ſi febrim
non habebit, dato [y] vinum atrum [z] bibat. cito ſanus fiet [a]. Et hoc, ſi quando vſus [b] vene- 10
rit, qui [c] debilis erit [d], haec res ſanum facere poteſt [e]. braſſicam edit ita, vti S. [f] S. E. Et
hoc amplius. lotium conſeruato eius, qui braſſicam eſitarit [g]. id calfacito. eo hominem de-
mittito [h], cito ſanum faciet [i] hac cura. expertum hoc eſt. Item pueros puſillos, ſi laues eo
lotio, nunquam debiles fient. Et quibus oculi parum clari ſunt, eo lotio inungito, plus vi-
debunt. Si caput aut ceruices dolent, eo lotio caldo lauito, deſinent dolore [l]. Et ſi mu- 11
lier eo lotio locos fouebit, nunquam ii [m] viroſi fient. et fouere ſic [n] oportet: vbi in
ſcutra

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſic tam & ſirpicium in raſam & braſſica P.* c) *in ſalſa ex braſſica & aceto I. B. R.* d) *oxymeli P. oximelle I B. R.* e) *articularios I.B R. articulares morbos I I-G.* f) *expellere a. V.* g) *valitudinis I. B. R.* h) *experirus Pol.* 1 *experiri Pol.* 2. *experiturus M. Po* 2. i) *eam a. V.* l) *eſſe omnis vel ſi quis eſt ſeniſos Pol. Senios Pol* 2. ll) *calidam I. B. R.* m) *paululum a. V.* n) *Quamplurimam omnes excepto Pol.* o) *citiſſimum I. B R.* p) *aullam I. I. Ba. A.* q) *coicito P. deiicito I. B. R.* r) *paulum a. V.* s) *bene feruefacito a. V.* t) *ferbuerit I. I-G.* v) *edit P.* x) *dato panem I. B. R. dato pane purum Pol.* y) *vt* inſ. *I. I-G.* z) *acrum P.* a) *ſiet I. B.* b) *vſu I. I-G.* c) *vt quis I. I-G.* d) *ſiet a. V.* e) *Vbi* inſ. *I. I-G. ſi I. I-G.* f) *ſupra ſcriptum* (*ſcriptus lenſ.*) *eſt a. V.* g) *eſſitarit P. eſitauerit a. V.* h) *dimittito I. B. R.* i) *facies I. I-G.* l) *dolere a. V.* item *M. Po.* 2. m) *umſeri ſient Pol.* n) *ſi I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

157, 8 OMNES ARTICVLOS POTERIS EXPERIRI) Optime V. C. *Omnes articulares morbos poteris expellere.* Agit enim Cato de eorum morborum remedio. IDEM. Ego vero putauerim, loqui Catonem de experimento articulorum in digitis praeſertim vulgo vſitato, qui trahuntur intorquenturue ad eum finem, dum crepitum edant. Quod quidem arthriticus ne tentare quidem auſit.

157, 8 TAMEN - - EXPERIRER) Receptam lectionem retinui; veterem nunc omnibus exponam, corruptam illam quidem, e qua tamen vera fortaſſe lectio induſtria eruditorum erui quandoque poſſet: *Tamen valetudinis cauſa experirus, hanc oportet* &c. VICTOR. V. C. *experirer.* Vnde ſcribo: *experirere* vna littera amplius. Et eam veram eſſe lectionem non ſim veritus praeſtare. MEVRS.

157, 8 OMNIS, QVI INSOMNIOSVS EST) Vetus lectio: *Omnis, vel ſi quis eſt ſenioſus.* Plinius, quod receptam lectionem adiuuat, *Inſomnia etiam, vigiliasque tollere decoctam.* Communem igitur retinui. VICTOR. Eſt igitur *inſomnioſus*, quem inſomnia vexat, i. e. inſomnes noctes. Qui morbus *inſomnia* vocatur haud dubie, & plurali numero *inſomniae*, num etiam *inſomniæ, orum* dicatur, quod vult Carrio ad Salluſt. fr. hiſt. 4. Mithr. p. 472, ille quidem non ſatis videtur declaraſſe. Sed fauet Plinii locus a Victorio hic laudatus, qui ita quoque legitur in editione Gelenii, itemque Harduini 20, 9. ſ. 33.

157, 9 FERVE BENE FACITO) Priſca eſt haec lectio, quam recepimus. Animaduertimus enim M. Varronem, (ſi optimis ac vetuſtiſſimis Codicibus fides habenda eſt) de agricultura, vbi de modis agrorum diſſerit: *Quae ſole perferue ita fit, vt radices ſatorum comburat.* De villaticis paſtionibus: *Sexaginta enim millia Fircellina excande me fecerunt cupiditate.* Nec me latet, Quintilianum hanc verborum diuiſionem nequaquam recipere ſolutam orationem tradere. VICTOR. V.C. *bene feruefacito.* Nec video, cur tmeſin Catoni & omnibus auctoribus, qui proſa oratione ſcripſerunt, inuſitatam toleremus. MEVRS.

157, 11 NVNQVAM II VIROSI FIENT.) Receptam hanc lectionem retinui: notam tamen facere antiquam volo, quae deprauata omnino eſt, quod etiam librarius non parum diligens cognouit, ad eam enim notam adpoſuit: *Nunquamum ſeri fient.* Reſtituta fortaſſe vera eſt. VICT.

127, 12 BRA-

ſcutra [o] ferueſeceris [p], ſub ſellam ſupponito pertuſam. eo mulier aſſidat, operito [q], circum
12 veſtimenta eam dato. Braſſica erratica maximam vim habet. eam arfacere [r], & contere-
re oportet bene minutam [s]. Si quidem purgare voles, pridie ne coenet [t], mane ieiuno dato
braſſicam [v] tritam, aquae cyathos IIII. Nulla res tam bene purgabit, neque elleborum [x],
13 neque ſcamoneum [y], & ſine periculo, & ſcito ſalubrem eſſe corpori. Quos diffidas ſanos
facere, facies. Qui hac purgatione purgandus [z] erit, ſic eum curato: ſorbitione liquida
hoc per dies VII. dato. vbi eſſe volet, carnem aſſam [a] dato. ſi eſſe non volet [b], dato
braſſicam coctam, & panem, & bibat vinum lene dilutum, lauet raro, vtatur vnctione.
Qui ſic purgatus erit, diutina valetudine [d] vtetur, neque vllus morbus veniet niſi ſua culpa.
Et [e] ſi quis vlcus tetrum, vel recens habebit, hanc braſſicam erraticam aqua ſpargito [f], op-
14 ponito, ſanum facies. Et ſi fiſtula erit, turundam [g] intro trudito. ſi [h] turundam non re-
cipiet, diluito, indito [i] in veſicam, eo [l] calamum alligato. ita [m] premito, in [n] fiſtulam [o]
introeat. ea res ſanum faciet cito. Et ad omnia vlcera vetera & noua contritam [p] cum
15 melle opponito [q], ſanum faciet. Et ſi polypus in naſo introierit, braſſicam erraticam ari-
dam tritam in malum coniicito, & ad naſum admoueto. ita ſubducito ſuſum animam
quam plurimum poteris. in triduo polypus excidet. & vbi exciderit [r]; tamen [s] aliquot [t]
16 dies idem facito, vt radices polypi per ſanas facias. Auribus ſi parum audies, terito cum
vino braſſicam, ſucum [v] exprimito, in aurem intro tepidum inſtillato. cito te intelliges [x]
plus audire. Deinde [y] petigini [z] parce [a] braſſicam opponito [b], ſanam faciet, & vlcus
non faciet.

CLVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſcutea I. B. R. ſcrutha Pol. 2. ſchutra Iuntt. chutra Ba-G.* p) *ferueceris foetae: ſub. I. B. R. ferueſeceris id lotium, ſub I. I-P.* q) *operito* abeſt *a. V.* r) *arefacere contereréque a. V. arfacere & contereréque Pol.* s) *minutim. Si quem a. V.* t) & inſ. *I. I-G.* v) *braſſicae tritae decoctaeque aquae I. I-G.* x) *elloborum H.* y) *ſcamonium P.* z) *purgatus I. B. R.* a) *aſinam P.* b) *ſolet P.* c) *leue I. B. R.* d) *valitudine I. B. R.* e) Et ad vnum omnes praeter *P.* qui delet. f) *inſpargito I. B. R. inſpergito: apponito I. I-G.* g) ad marginem: *Pol.* μότος, *Turundam Ep. Turundam intro trudito* deſunt *I. B. R. turunda* alii praeter *P. Gr. Gy.* h) & *I. B. R.* i) *ſuccum exprimito, eum in veſicam indito I. I-G.* l) & *I. B. R. veſicae I. I-G.* m) & *ita I. I-G.* n) *vt in I. I-G.* o) *ſuccus* inſe *I. I-G.* p) *contrita I. B. R.* q) *apponito I. I-G.* r) *ceciderit I. B. R.* s) *tum a. V.* t) *aliquod P.* v) *ſuccum a. V. ſucum P. V.* x) *intellige P. Ienſ.* y) *De P.* z) *petiginis P. impetigni a. V.* a) *porcae I. B. R. M. Po. 2.* b) *apponito I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

157, 12 BRASSICA ERRATICA) De hac Plin. ex noſtro 20, 9. ſ. 36.

157, 12 BRASSICAM TRITAM) V. C. *Braſſicae tritae decoctaeque aquae* &c. Legerim hoc modo: Braſſicae tritae decoctaeque aqua CIIII. MEVRS.

157, 13 CARNEM ASSAM DATO) Antiqui libri: *carnem aſinam dato, ſi eſſe non ſolet.* VICTORIVS.

157, 14 TVRVNDAM INTRO) vereor, ne *rotunda* ſcribi debeat, vel *rutunda*: quando vtroque modo in vetuſtis reperimus libris. Sic autem vocantur μαγδαλιαί. Suſpicionem mouet Largus Scribonius, qui lib. de compoſ. medicament. cap. 201, ita ſcribit: *Emplaſtrum manibus ſubigetur, & redactam in rotundas ampliores, quas magdalidas dicunt, reponetur.* Fortaſſe enim in Catone tranſpoſitae ſunt Syllabae, & e *rutundis turundae factae.* TVRN. 17, 7. Sed add. Scal. ad Varr. 3, 9, 20.

157, 15 IN MALVM CONICITO) Emendo, *in malam.* MEVRS. At ego fateor, me neque intelligere, quid ſit *in malum coniicere*, ſed aliquanto minus, quid ſit *in malam.* Suſpicabar, *in manum.* Illa certe ſimpliciſſima ratio ſpiritu trahendi quodcunq. errhinum.

157, 16 DEINDE PETIGINI PARCE) Antiqui libri, *depetigenis porcae.* Plinius hanc Catonis ſententiam referens, inquit: *Et impetigines eadem ſanari ſine vlcere. Petiginem* hunc morbum etiam adpellari ſolitum Nonius docet, exemploque Lucilii poetae confirmat. VICTORIVS. Veterum librorum ſcriptura eſt: *dein depetigini.* Nam *depetigo* dicebatur, quam Nonius *petiginem* mauult. Nam illa Luciliana per tmeſin prolata ſunt. *Illuuies, ſcabies oculos huic deque petigo Conſcendere* &c. quae ſane Tmeſis Lucilio familiaris eſt. VRSINVS. Exiſtimo legendum: *Dein depetigini porcae.* Etſi non ignoro vocem *petigo* in verſu quodam Lucilii a Nonio obſeruari, cum ſit tmeſis familiaris Lucilio: id quod iampridem

CLVIII. [CLIX.] Alvvm [a] deiicere [b] hoc modo oportet. ſi vis bene tibi [c] deiicere, ſume tibi ollam, addito eo aquae ſeſtarios VI. & eo addito vngulam de perna. Si vngulam non habebis, addito [d] de perna fruſtum. P. S. quam minime pingue. vbi iam coctum incipit eſſe, eo addito braſſicae coliculos [e] II. betae coliculos [e] II. cum radice ſua, feliculae paulum [f], herbae mercurialis non multum. mutulorum [g] L. II. piſcem capitonem [h], & ſcorpionem I. cochleas VI. & lentis pugillum. Haec omnia decoquito [i] vſque ad ſe- 2
ſtarios tres iuris. oleum ne addideris. indidem [l] ſume tibi ſeſtarium vnum tepidum. adde vini Coi [ll] cyathum vnum. bibe, interquieſce. deinde iterum eodem modo, deinde tertium. purgabis [m] te bene. Et ſi voles inſuper vinum Coum mixtum [n] bibere, licebit bibas [o]. Ex iis tot [p] rebus, quot [q] ſcriptum eſt, vnum, quod eorum vis, aluum deiicere poteſt. Verum ea re tot res ſunt, vti bene deiicias, & ſuaue eſt.

CLIX. [CLX.] Intertrigini remedium, in [a] viam cum ibis, abſinthii [b] Pontici ſurculum ſub anulo [c] habeto.

CLX. [CLXI.] Lvxvm ſi quod eſt [aa], hac cantione ſanum fiet. harundinem [b] prende tibi

VARIETAS LECTIONIS.

[C. CLVIII.] a) *Aluum deiicere ſi vis, hoc modo oportet tibi deicere Pol. Aluom Po. 2.* b) *deiicere hoc modo oportet* deſunt *I. B. R.* c) *tibi* abeſt *a. V.* d) *pone a. V.* e) *colicolos P.* f) *paullum P.* g) *mitulorum I. B. R. mytulorum Iuntt.* h) *capitoneum H. A.* i) *coquito I. B. R.* l) *Intidem P. Itidem I. B. R.* ll) *cui P.* m) *Purgabit a. V.* n) *miſtum I. I-G.* o) *binas I. B. R.* p) *his a. V.* q) *quod Vict.* Sphalma. [C. CLIX.] a) *cum in via a. V.* II. *Wrat.* tamen nobiſcum. b) *apſinthi P. apſinthii ponthici W. abſynthii a. V.* c) *annulo a. V. anu W.* [C. CLX.] a) *Luxacio, ſi cui interuenerit: hac cantatione ſanus &c. W.* aa) *vt excantes* inſer. *I. I-G.* b) *Arundinem a. V.*

NOTAE VARIORVM.

iampridem alii monuerunt. Gloſſae Iſidori: *Petigo eſt genus morbi. Porca* autem hic eſt natura, qua mulieres ſunt, vt apud Graecos, *χοῖρος* autore Varrone lib. I. de R. R. [2, 4, 10] Popma.

158, 1 Si vis bene tibi deiicere) Elegans phraſis, & veteribus non infrequens. Petronius Satyrico: *Proxima ergo nocte, cum miles, qui cruces aſſeruabat, ne quis ad ſepulturam corpora detraheret, notaſſet* ſibi *& lumen inter monumenta clarius fulgens* &c. Itaque male eiicit V. C. *τὸ tibi.* Mevrsivs.

158, 1 Felicvlae) Lego *filiculae.* Nam filicula eſt herba, quam Graeci *πολυπόδιον* appellant. Vide de ea Plinium 26, 8. Idem.

158, 1 Mvtvlorvm L. II.) Sic habent libri veteres, meo iudicio optime. Nam *μυτύλοι* voce graeca appellantur piſces mollis teſtae, qui ſponte naturae in arenoſis proueniunt, quorum ius aluum ſubducit. Similiter cenſeo ſcribendum *mytyli*, vel *mutuli* apud Plin. 9, 51 & 32, 9. Popma.

158, 1 Piſcem capitonem) *Capito piſcis*, graece *κέφαλος* eſt ſpecies mugilis, capite craſſo latoque, qui ad aluum ſoluendam prodeſt, ſicut mutulus & cochlea, ex praecepto Horatii Serm 2, 4. - - *ſi dura morabitur aluus, Mutulus, & viles pellent obſtantia conchae.* Idem.

159 Svb anvlo) qui alias conſuetius ſine diminutione dicitur *anus.* Confirmatur hinc Voſſii Etymologia, qui *anum* a figura orbiculari dictum cenſuit, laudauitque non Ebraeum modo טבעת ſed etiam locum Alexandri Aphrodiſ. qui *δακτύλιον* pro *anu* poſuit probl. I. Addere poterat Ariſtophanicam vocem *καταδακτυλικὸς* Equit. v. 1378 quam ſcholia poſitam docent *ἀντὶ τοῦ συνουσιαστικὸς κατὰ τοῦ δακτυλίου, τοῦ πρωκτοῦ.* Opportune hic aduocauit Küſterus Heſychium, qui *σιφνιάζειν* interpretatur *καταδακτυλίζειν*, adiuncta ratione, *διαβέβληνται γὰρ οἱ σίφνιοι ὡς παιδικοῖς χρώμενοι.* Similia habet in *σκιμαλίσαι.* Itaque *σεμνολογεῖν* cenſendi ſunt Plinius 26, 8 ſ. 58 *Intertrigines* inquiens, *negat fieri Cato, abſinthium Ponticum ſecum habentibus*, & Apul. c. 100 *in ſemicinctio tecum portato* &c.

160, 1 Lvxvm si qvod est) Excantationis haec eſt ſpecies, a multis antiquorum etiam prudentiorum, morbis remedium adferre credita. Plures huius generis ineptias collegit Rob. Keuchenius in prolegomenis ad Serenum Samonicum, quibus adde illud Iudaeorum ex Auoda ſacra fol. 12, 2. & Peſachim fol. 112, 1. de Schafriri, quae vox ita pronunciata, *ſchabbriri, bbriri, riri, ri,* credebatur ſitim pellere. Schoettg. Iudaeorum ſimiles nugas plures profert Eiſenmengerus in Iudaiſmo detecto paſſim. Neque Chriſtianos veteres ab iſta carminum ſuperſtitione liberos fuiſſe, vt forte nec hodie omnes liberi ſunt, oſtendit *ὁ πάνυ* Fabric. B. Gr L. 3. p. 198.

160, 1 Harvndinem prende) Hoc

tibi viridem P. IIII [bb]. aut V. longam. Mediam diffinde, & duo homines [c] teneant ad coxendices [cc]. Incipe [d] cantare, IN ALIO. S. F. MOTAS [dd] VAETA [e] DARIES DARDARIES ASTATARIES [f] DISSVNAPITER [g], vſque dum coeant [h]. Ferrum [i] inſuper iactato. vbi coierint, & altera alteram tetigerit [l]; id manu prende [m], & dextra ſiniſtra praecide. Ad luxum, aut ad [n] fracturam alliga, ſanum [o] fiet. & tamen quotidie cantato in alio, S. F. vel luxato. Vel [oo] hoc modo, HVAT [p] HANAT HVAT ISTA PISTA SISTA, DOMIABO [q] DAMNAVSTRA, & luxato. Vel hoc modo, HVAT [r] HAVT HAVT ISTA [s] SIS TAR SIS ARDANNABON DVNNAVSTRA [t].

CLXI. [CLXII.] ASPARAGVS [a] quomodo ſeratur. locum [aa] ſubigere oportet bene, qui habeat humorem, aut loco craſſo: vbi erit ſubactus, areas facito, vt poſſis dextra ſiniſtraque

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *III. I. B. R.* c) *homones W.* cc) *coxem. & cum firme tenebunt: dicat. Incipito cantare in alio, vſque dum motae fiant: Nata daries, dar-daries: aſiadarides. & repetas tam diu: vſque dum coeant. Daries-dardaries. aſiadarides. diſſunappiter, & ferrum quoduis ſuperiacito. W.* d) *Incipere I. B. R.* dd) *moetas Pol.* e) *danata a. V.* f) *aſiadarides P. aſtararies a. V.* g) *vna petes, vſque P. dic vna pariter vſque a. V. dic vna pares, vſque M. Po. 2.* h) *coeant motas vaeta Daries dardares aſtataries Diſſunapiter vſque dum coeant. Ferrum &c. P.* i) *Ferro a. V.* l) *tetigerint I. B. R. retigerit H. A.* m) *prehende & dextera Pol. prende dextra, I. I-G.* n) *ad* abeſt *a. V.* o) *& ſanum a. V.* oo) *Item luxato hoc vel ſimili modo dicito &c. W.* p) *huat hauat hauat P. haut haut haut a. V. huat hanat haruanat W.* q) *damiabo damauſtra a. V. dannauſtra P. M. Po. 2. danauta danauſtra Vel hoc modo haut huat hauſtas iſtas iſtarſis ardanabon ardanauſtra. Caetera vt ſupra W.* r) *Haut a. V.* s) *iſtagis turſis a. V. iſtaſis tarſis* iunct. *P.* t) *dannauſtra P. damauſtra a. V.* [C. CLXI.] a) *Aſparagus vbi ſeratur* Lemma ſunt *I. B. R. Vict.* nobiſcum *Po. 2.* aa) *vbi aſparagum ſeras* interpon. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

Hoc eſt, ni fallor, arundinum remedium, quo vſum Auguſtum memorat Suetonius in vita cap. 80. *Coxendice & femore, & crure ſiniſtro, non perinde valebat, vt ſaepe etiam inde claudicaret, ſed remedio, arenarum atque* harundinum *firmabatur.* POPMA. *Arundinum* etiam *naturale remedium* docet Reineſ. V. L. 2, 18 p. 292.

160, 1 CANTARE IN ALIO) Legendum: *Incipe cantare L. Manlio Sexti Filio.* Id enim ſignificant, inquit, notae illae duae. M. autem Cato ſaepe in exemplis poſuit nomen Manlii: quo adductus ſum, vt audacius ita corrigerem. TVRN. 10, 19 Legendum *in malo.* Ita emendaui, cum eſſet in omnibus libris *in alio.* Vult enim arundinem apponi membro affecto, & dici Carmen S. F. i. e. Sanitas Fracto, quod Turnebus fruſtra mutauit. Carmina autem & verba contra morbos valere, ſapientiſſimi cuiuſque fides reſpuit: ſed vulgus ſine rerum ſenſu, & vlla certa cognitione credit, experiturque aliquando optatum effectum, Cuius vanae perſuaſionis exempla refert Varro 1, 2 Plinius 26, 60 & 27, 12 Seruius cap. 51 & Ammianus Marcellinus lib. 29. POPMA.

160, 1 DISSVNAPITER) Hunc locum mendo vacare non puto. Antiqua lectio contaminata eſt: *Vna petes vſque dum* &c. Nam prima dictio huius clauſulae in vetuſtis non legitur. Videant eruditi viri, an auxilio veteris ſcripturae locum reſtituere poſſint; nullam enim aliam opem ſtudioſis praebere poſſum. VICTORIVS. Legendum, *dic vna pariter*, vel potius *dic vna partes, vſque dum coeant.* TVRN. 10, 19. Lego *dic, vna partes vſque.* Nimirum vult carmen dici vſque dum partes luxatae coeant. POPMA.

161, 1 FERRVM INSVPER IACTATO) Ridiculum eſt, ſed minaciter tamen fit ad territandum calamum: quaſi vero minas ſentiat res ſurda. TVRN. Vt nimirum in grandinis remedium *minaciter contra caelum leuantur ſecures* Pall. 1, 35, 1.

161, 1 LOCVM SVBIGERE OPORTET BENE) Plura hic antea verba legebantur, quae quia in manu ſcriptis non inueni, cuncta deleui: illa autem, vt ex multis locis liquido apparet, addita fuerant ab iis, qui ſingulorum capitum inſcriptiones ſuſtulerant. Cum enim ſaepe ex titulis ipſis ſermo Catonis penderet, illi autem ſublati forent, neceſſario adiungere aliquid oportebat, quod de qua re capite illo ageretur, oſtenderet. Ipſe diuerſam rationem ſecutus ſum, & quemadmodum in omnibus antiquis exemplaribus inueni, inſcriptiones ante ſingula capita adpoſui, & quaecunque nuper in capitibus ipſis adcreuerant, abieci. Erant autem illae rubricatis literis formatae, vt facilius dignoſcerentur. Quod ſi quis accurate attendat ſermonem ipſarum, elegans eſt, & ab Catonis oratione non abhorret: multis certe locis ita neceſſariae ſunt, vt ſine ipſis omnis poſtea ſermo

niſtraque ſarire [b], runcare, ne calcetur. Cum areas [c] deformabis [d], interuallum facito inter eas [e] ſemipedem latum in omnes partes. deinde ſerito. Ad lineam palo grana bina aut terna demittito. et [f] eodem palo cauum terra [ff] operito. Deinde ſupra areas ſtercus ſpargito, bene ſerito. Secundum aequinoctium vernum, vbi erit natum, herbas 2
crebro purgato, cauetoque ne aſparagus vna cum herba vellatur. Quo anno ſeueris, ſubſtramentis [g] per [h] hiemem operito, ne peruratur [i]. Deinde primo vere aperito [l], ſarito [m], runcatoque. Poſt annum tertium, quam ſeueris, incendito vere primo. Deinde ne ante ſarueris [n]. quam aſparagus natus erit, ne in ſariendo radices laedas. Tertio, 3
aut quarto anno aſparagum vellito ab [o] radice. nam ſi defringes, ſtirpes fient, & intermorientur. Vſque [p] licebit vellas, donicum in ſemen videris ire. Semen maturum fit ad autumnum, Ita cum ſumpſeris ſemen, incendito, & cum coeperit aſparagus naſci, ſarito, & ſtercorato. Poſt annos VIII. aut IX. cum iam eſt vetus, digerito, & in quo loco poſiturus [q] eris, terram bene ſubigito, & ſtercorato [r]. Deinde foſſulas facito, qua ra- 4
dices aſparagi demittas. Interuallum ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi [s]. vellito, ſic circumfodito, vt facile euellere [t] poſſis. Caueto ne frangatur. Stercus ouillum [u] quam plurimum fac ingeras: id eſt optimum ad eam rem. aliud [x] ſtercus herbas creat.

CLXII. [CLXIII.] PERNAS ſallire [a] ſic oportet, in dolio, aut in [b] ſeria. Cum pernas emeris, vngulas earum praecidito. Salis Romanienſis moliti in ſingulas [c] ſemodius [d]. In fundo dolii, aut ſeriae ſalem [e] ſternito. deinde pernam ponito. cutis deorſum [f] ſpectet. Sale obruito totam [g]. Deinde [gg] alteram [h] inſuper ponito. eodem modo obruito. Caueto, ne caro carnem tangat. Ita omnes obruito. Vbi iam omnes 2
com-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſarrire I.B. R. ſarrire ſeu I. I-G.* c) *areas* deeſt *I.B.R.* d) *deformis Heru.* e) *areas I. B. R.* f) *Et* abeſt *a. V.* ff) *terrae P.* g) *ſub ſtramentis* diuiſ. *I. I. Ba. A. ſum ſtramentis Pol.* 1. *ſint ſtramentis Pol.* 2. h) *per* abeſt *Gr. G.* i) *praeuratur I. B. R. rigore peruratur I. I-G.* l) *operito M. Po.* 2 m) *ſarrito a. V.* Sic per totum caput. n) *ſarrieris a. V.* o) *a I. B. R.* p) *ſed usque I. B. R. Ba-G.* q) *poſturus P.* r) *ſtercerato P.* s) *aſparagi euellito & ſic a. V.* t) *vellere P.* u) *ouilum I. B. R.* x) *Aliut P.* [C. CLXII.] a) *ſic ſalire a. V.* b) *in* abeſt *I. B. R.* c) *ſingulos B. R.* d) *ſemodios I. B. R.* e) *ſale ſternio Pol.* f) *deoſum P.* g) *totum B. R.* gg) *Denique I. B. R.* h) *pernam alteram a. V.* praeter Iuntt.

NOTAE VARIORVM.

mo perturbatus imminutusque ſit. Quot incommoda ex aliorum correctorum licentia extitiſſent, vt arbitror intelligent, qui diligenter, quae ab antiquis libris illi variauerant, videbunt: nam in noſtris expreſſam veterem ſcripturam invenient. VICTORIVS. Fecimus hic, quod aliquoties fecimus, vt lemmatis loco aſſumta Catonis verba ei reſtitueremus; qua de re in praefatione dictum.

161, 1 SARIRE) Vnico tantum *r* hoc verbum ſcripſi: in his enim antiquiſſimis libris, quibus ad hoc munus vſus ſum, ſemper ita ſcriptum obſeruaui. Audiui praeterea a doctiſſimis & accuratiſſimis viris, ſe in priſcis monimentis eodem pacto illud ſcriptum adnotaſſe. VICTOR.

161, 1 CVM AREAS DEFORMABIS) Notanda infrequens verbi *Deformare* notio, pro eo quod eſt *Delineare.* Varro quoque ita vſurpauit de R. R. lib. III. cap. V. *Inter quas locus qui eſt ornithonis, patet in latitudinem P. XLVIII. deformatus ad tabulae literariae ſpeciem.* Vitruuius lib. I c. I *Deinde graphidos ſcientiam habere (oportet) quo facilius exemplaribus pictis, quam velit operis deformare valeat.* Et lib. V. cap. VIII. *Horum autem ornatus ſunt inter ſe diſſimiles, diſparique ratione, quod Tragicae deformantur columnis, faſtigiis, & ſignis, reliquisque regalibus.* MEVRS.

162 Poterat aliquis dubitare, vtrum hoc caput ſit Catonis, vel certe, vtrum loco poſitum ſit, cum Plin. 19, 8 ſ. 42 locum *de aſparagis nouiſſimum dicat libri Catonis,* vbi pleraque eius refert.

162, 1 SALIS ROMANIENSIS) Eadem plane forma in veteri inſcriptione dictum eſt PISTOR ROMANIENSIS. VRSIN.

162, 1 SALEM STERNITO) Antiqua lectio: *Sale.* Ante etiam, vbi de lege oleae faciundae agit, in iisdem: *Et ſale ſuae vſioni.* VICTOR.

162, 3

compoſueris, ſale [i] inſuper obrue, ne [l] caro appareat. aequalem [m] facito. Vbi iam dies v. in ſale fuerint, eximito omnes cum ſuo ſale. Quae tum ſummae fuerint, imas faci-
3 to. eodemque modo obruito, & componito. Poſt diem [n] omnino duodecimum pernas eximito, & ſalem omnem detergeto [o], & ſuſpendito in vento biduum. Die tertio extergeto [p] ſpongia [q] bene, perunguito [r] oleo. Suſpendito in fumo biduum. Tertio die demito [s]. Perunguito [t] oleo & aceto commixto [u]. ſuſpendito in carnario. nec tinea, nec vermes tangent.

VARIETAS LECTIONIS.

i) *ſalem I. B. R. ſale eas Ba-G.* l) *& ne Ba-G.* m) *aequale I. B. R.* n) *dies omnino duodecim I. B. R.* o) *detergito I. B. R.* p) *extergito I. B. R.* q) *ſpongea P.* r) *perungito a. V.* s) *demittito I. I-G.* t) *Perungito a. V.* u) *commixto & I. B. R. commiſto & I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

162,3 TERTIO DIE DEMITO) Ita habent antiqui codices, & ita arbitror legi debere; non, vt in excuſis omnibus, *demittito.* M. Varronis optimi Codices ita quoque locum illum legunt, circa finem primi: *Si non dempſeris ad edendum &c.* Loquitur autem de penſilibus quibusdam, quamquam illic etiam impreſſi habeant *demiſeris.* Nos etiam ſermone noſtro familiari verbo in ea re exponenda vtimur, quod egregie reſpondet ei, quod hic reſtituimus. IDEM. Caeterum deeſſe aliquid huic capiti indicio eſt lemma ſatis antiquum, in quo commemorantur etiam *ofellae Puteolanae*, non minus forte celebres olim iis, quas Oſtienſes appellat & luculenter deſcribit Apic. 7, 4 vnde totum de ofellis petendum eſt, cui libuerit. Illud etiam adiiciam ſaepe numero cogitanti mihi, atque diligenter perpendenti ſintne omnia, quae in hoc continentur volumine, ad Catonem referenda, multa ſane occurrere, quae me in aliam ſententiam adducunt. Et primum ea, quae in cap. 22 de Cupreſſi ſatione tradita ſunt; *Semen cupreſſi vbi ſeres, bipalio vortito. Vere primo ſeritur &c* quae repetuntur c. 151 *Semen Cupreſſi Tarentinae per ver legi oportet. &c.* Item quae c. 50 *Vbi daps profanata comeſtaque erit, verno arare incipito, & loca primum arato quae ſicciſſima: & quae craſſiſſima & aquoſiſſima erunt, ea poſtremo arato*, iis ſimillima, quae cap. 131 complectitur. *Dapem pro bubus pyro florente facito, poſtea verno arare incipito. Ea loca primum arato quae ruderata arenoſaque erunt, Poſtea vti quae grauiſſima, atque aquoſiſſima erunt, ita* (lego *ea*) *poſtremo arato.* Item quae cap. 51 *Ab arbore abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito &c.* legimus cum iis conuenientia cap. 133 *Arboribus ab terra pulli qui nati erunt eos in terram deprimito.* Item caput 52 *Quae diligentius propagari voles, &c.* conuenit cum cap. 133 *Quae diligenter ſeri voles.* De area quoque eadem bis inculcata habemus primum cap. 91 *Aream ſic facito*; iterum cap. 129 *Aream vbi frumentum teratur ſic facito.* Haec cum ita ſint, non tam facile mihi perſuadere poſſum, virum ea tempeſtate vt accepimus doctiſſimum, eundemque oratorem bis vna de re in paruo adeo volumine eadem inculcare, quae in magnis voluminibus vix defendi poſſent, ſed haec longius collocata auctoris quidem diligentiam fortaſſe deſiderant, excuſationem tamen reiicere omnino non videntur: at qua via ab reprehenſione vindicentur, quae proxima ſunt? in cap. 114. de vino ex Elleboro ad aluum mouendam concinnando loquitur: *Vinum ſi voles concinnare, vt aluum bonam faciat, ſecundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis ei rei ſatis eſſe vini, tot vites ablaqueato, & ſignato, Earum radices circum ſecato & purgato. Veratri radices contundito in pila.* De eodem non abſimili modo cap. 115. *Vinum ad aluum mouendam concinnare ſi voles: vites cum ablaqueabuntur ſignato rubrica, ne admiſceas cum cetero vino; Tres faſciculos veratri atri circumponito, circum radices &c.* Iam vero quae in c. 156 commemorantur, nonne multa tranſcripta legimus in hoc cap. 157? In illo de torminibus haec traduntur: *verum quibus tormina moleſta erunt, braſſicam in aqua macerare oportet*; In hoc ſic: *tormina quibus moleſta erunt, ſic facito: braſſicam macerato* (an *in aqua* addendum) *bene.* In illo: *vbi macerata erit, coniicito in aquam calidam, coquito vſque donec ea commadebit bene. Aquam defundito. Poſt ſalem addito, & cumini paululum, & pollinem polentae, eodem addito & oleum, poſtea feruefacito*; in hoc: *Vbi cocta erit bene, aquam defundito; Eo addito oleum bene, & ſalis paululum & cuminum, & pollinem polentae. Poſtea ferue bene facito*: in illo: *infundito in Catinum, vti frigeſcat; Eo interito* (ſ. vt in nonnullis editis libris legitur, *eo cuminum interito*) *quod volet cibi poſtea edit* (*edat* in Vaticanis codicibus, & in editis etiam extat) *ſed ſi poteris ſolam braſſicam eſſe edit. Et ſi ſine febre erit, dato vini atri duri. Aquae cum bibat quam minimum. Si febris erit, aquam*; In hoc: *Vbi feruerit, in Catinum indito. Dato edat ſi poterit, ſine pane, ſi non, panis parum ibidem madefaciat; & ſi febrim non habebit, dato vinum atrum bibat.* Sed haec vt dubitandi anſam praebent, ita ad coniecturas tantum referenda ſunt. At illud magis neceſſarium eſt attendendum, quod ex horum locorum collatione apparet, illud nimirum cap. 156 *eo interito*, ſiue *eo cuminum interito* iis quae in cap. 157 excerpta ſunt, non reſpondere, praeterea illa *dato vini atri duri* mendo non vacare, cum in altero ſic expreſſa videamus: *dato vinum atrum bibat*; Τὸ autem *duri* ex qua voce deprauatum ſit num ex *duos* deficiente *cyathos*, an ex alia, coniectore opus videtur. PONT. Quid de his & ſimilibus nobis videatur, in praefatione dictum eſt.

AD

AD CATONIS Cap. LVII.

MARSILIVS CAGNATVS

Variar. Obſeruat. Lib. IV. Cap. XVI. Romae, 587, 8vo. p. 319. ſeqq. & apud Gruter. Tom. 3. p. 643. ſeq.

IN eo, quem de continentia librum ſcripſi, cum de cibi potusque menſura verba faciebam, debui quaedam, ad eam tractationem pertinentia, ex libro Catonis de rebus rusticis digerere: quae dum examinarem, haec etiam notaui, quibus in hac miſcellanea tractatione opportune magis quam illic, locus datur. *Vinum familiae quantum detur.* Hoc eſt totius capitis ſeptimi ſupra quinquageſimum argumentum. *Vinum familiae.* Et haec, quae prima videntur capitis verba, argumenti loco poſita ſunt: nullamque habent coniunctionem cum ſequenti ſermone. id quod in multis capitibus a Catone ſeruatum eſt. Sic in ſuperiori, *Familiae Cibaria*, & in inferiori, *Pulmentum Familiae.* & paulo poſt, *Veſtimenta Familiae*, haec omnia ſunt repetita argumenta: iam narratio ſequitur. *Vbi Vindemia Facta erit, Loram bibant menſes tres.* In his difficultas nulla eſt, at in ſequentibus aliquid eſt, de quo dubitare iure poſſumus. *Menſe quarto heminas in dies, id eſt in menſe congios IIS.* Sic ait Cato. vbi notae *IIS.* ſignificant duos & ſemiſſem. Budaeus legit III. id eſt ternos, cui aſſentiri non eſt neceſſe: etenim ſequentia, *menſe quinto, ſexto, ſeptimo, octauo, in dies ſextarios, id eſt in menſe congios quinque*, haec, inquam, ab eodem Budaeo probantur, vt paſſim ſcribuntur, ſcribuntur vero, vt nos retulimus. Sed haec ipſa nos docent, congio ſextarios ſex contineri: cum enim dies ſint in menſe triginta, & cuique diei ſextarius reſpondeat; atque ideo quolibet menſe ſextarii triginta, numerandi ſint; dicatur autem a Catone, ſi detur quoque die ſextarius, quinque in menſe congios impleri, neceſſarium eſt, vt ſex congio Sextarii capiantur: nam tricenarius numerus in quinque partes inter ſe pares ſic diuiditur, vt cuique ex quinque partibus, ſex trigeſimae tribuantur. Si ergo ſextarii ſex congio continentur (quod ita ſe habere Feſtus docuit in verbo, *Publica pondera*) cum ſextarius bis heminam capiat, inde fit, vt, quo menſe datur in dies hemina, id eſt, dimidium ſextarii, congii terni ex heminis triginta confici non poſſint, ſed fiunt duo tantum & ſemiſſis: nam qualis hemina eſt ad ſextarium, tales ſunt heminae triginta ad ſextarios triginta, ſubdupla ſcilicet proportione: at triginta ſextarii ſunt ex Catonis auctoritate congii quinque, ergo heminae triginta, quod eſt triginta ſextariorum dimidium, duos tantum congios & ſemiſſem conficere poſſunt, quo ſubdupla heminae atque ſextarii proportio ſeruetur. Eſt igitur legendum *menſe quarto heminas in dies, id eſt, in menſe congios IIS.* Quamquam ſi codices omnes haberent congios ternos, dici poſſet Catonem noluiſſe tam exacte rationem colligere, quo pacto ab eo factum eſt etiam in poſtremis menſibus, vt inferius dicetur. ſequentia vero carent ambiguitate. *Menſe quinto, ſexto, ſeptimo, octauo, in dies ſextarios, id eſt in menſe congios quinque.* At quae deinceps ſunt varietatem modicam habent; nonnulli enim codices ita ſe habent, vt poſt verba ſuperiora tres menſes numerentur, videlicet *nono, decimo, vndecimo, in dies heminas ternas.* Alii vero, *duodecimo* adiungunt; quod iure factum exiſtimo, quia ſunt in anno menſes duodecim. *Id eſt Amphoram.* Colligit ſummam illius, quod dabatur ſingulis poſtremis menſibus. Cum enim in dies heminae ternae dentur, ex tricies ternis heminis amphora conficitur, ternae heminae ſunt ſextarius & ſemiſſis, vel ſeſquiſextarius. Triginta ſeſquiſextarii conficiunt ſextarios quinque ſupra quadraginta, quantum capit amphora, ſi hanc Cato rationem ad amuſſim iniuit, de qua re infra dicemus. Sequuntur, *hoc amplius Saturnalibus & Compitalibus in ſingulos homines congios*, his dictis ſummam annuae potionis colligere aggreditur: & inquit, *ſumma vini in homines ſingulos intra annum compeditis.* Eſtque haec propoſitio, quam infra explicat, cum inquit, *eos non eſt nimium, &c.* Sed ante hanc explicationem interſerit admonitionem quandam, videlicet, non adeo diligentem debere eſſe patrem familias, nec adeo parcum, vt negligat operarum merita, *vti quicquid operis facient proportione addito* quae perſpicua ſunt: ipſa vero, quae ſequitur, ſummae explicatio habet aliquam dubitationem. *Eos non eſt nimium in annos ſingulos vini quadrantalia X. bibere.* Quibus in verbis Iocundus pro X id eſt decem reſtituit IIX. id eſt octo, quam Budaeus emendationem ſecutus eſt, atque cum legat in ſuperioribus verbis, *menſe quarto congios III*, pro *congios IIS*, vt ante dixi, ſummam concludit eam fuiſſe congiorum ſex vel ſeptem & quinquaginta: qui ſeptem amphoras complent, ſcilicet cuique amphorae octo congii debentur: ait enim Feſtus, Congium eſſe octauam amphorae partem, octo vero, ſi ſepties accipiatur, efficit ſex ſupra quinquaginta. Initur vero haec ratio hunc in modum quarto menſi terni congii addicuntur, quatuor ſequentibus viceni, vt iam quinque menſibus ſint congii viginti tres; rurſus poſtremis quatuor menſibus bini ac triceni dentur, qui ternis ac vicenis adiuncti quinos & quinquagenos efficiunt. Quod ſi rurſus addantur bini, qui Saturnalibus & Compitalibus dabantur, erunt omnes ſepteni, & quinquageni, iuxta lectionem alteram erunt ſemiſſe minus, quia menſe quarto non ternos vt Budaeus, ſed binos & ſemiſſem, legitur, vt expoſui. Verum eſt, quod ſi ad amuſſim heminas & ſextarios colligamus, quatuor vltimis men-

menſibus reperiuntur congii dumtaxat triceni, quia ſingulis menſibus dantur ſextarii quini & quadrageni, ex quibus congii ſeptem & ſemiſſis conficiuntur, qui numerus quater ſumitus tricenarium conſtituit. Sed voluit Cato his quatuor menſibus quaſi auctarium, in ſingulos congium medium dari, fierique integram amphoram, qua octo & quadraginta ſextarii continerentur, licet ratione eius, quod in ſingulos dies dandum dicebat, quinque ſupra quadraginta ſextarii dumtaxat fierent. Cum igitur habeamus congios quinquagenos & ſeptenos vel integros, vel dimidio minus, haec ſumma ſeptem amphoras vix vno ſextario ſuperat. Legitur tamen non eſſe nimium in annos ſingulos quadrantalia, ſeu amphoras decem bibere, quia igitur multum intereſt inter ſeptem ac decem, viſum eſt ſatis Iocundo, & Budaeo (vt puto) ſi tantum adderetur, vt octo quadrantalia implerentur, atque ob id pro decem legendum, IIX. exiſtimarunt, fortaſſe Cato tam liberalis viſus non eſt, vt tres vini amphoras impendere in vſum familiae in annos ſingulos vltra communiorem menſuram voluerit. nihilominus tamen perpendenda ſunt ea verba: *Vti quicquid operis faciunt proportione addito.* Nam proportio, vt opinor, tum perſonas, tum tempora reſpicere debet; perſonas, vt qui plus operis faciunt, plus accipiant; tempora, vt aliis menſibus minus, aliis vero plus addatur; ſicuti conſtat ex ipſius Catonis verbis, prioribus menſibus minus, poſterioribus autem plus datum eſſe. Ergo, ſi, vt par eſt, addendum aliquid eſt habita perſonarum ratione, atque temporis; idque non certo anni tempore ſed perpetuo faciendum; non eſt adeo magnum, nouem menſibus tres amphoras adiicere, ad eas, quae vulgaribus operis dari conſuerant quotidie, videlicet menſurae dictae auctarium modicum adiiciendo: quam ob rem dictum eſt a Catone, nimium non eſſe, ſi decem in ſingulos annos amphorae bibantur; atque ideo mutationem illam verborum a Iocundo propoſitam minime neceſſariam eſſe arbitror, quod vero amphora idem eſſet, quod Quadrantal Feſtus auctor habetur.

AD CATONIS Cap. CXXXIV.

[a] VII. ID. NOV

SAENIVS. [b] DONATVS. L. FABIVS. FORTVNATVS

FRATRES [c]. ARVAL. IN. [d] LVC. D. [e] D. VIA. CAMP. APVD. LAP. V. CONV. PER. C. [f] PORC. PRISCVM MAG. ET. IBI. IMM. QVOD. VI. TEMPESTAT. ICTV. FVLMIN. ARBOR. SACR. L. D. D. ATTACT [g] ARDVER. EARQ. ARBOR. ERVENDAR. [h] FERR. [i] PENDENDAR. [k] ADOLENDAR. COMMOLENDAR ITEM. ALIAR. RESTITVENDAR. CAVSA. OPERISQ. INCROANDI. [l] ARAE. TEMPORAL. [m] SACR. D. D REFICIEND. EIVS. REI. CAVSA. LVSTR. MISS. [n] SVOVETAVRILIB. MAIOR. ITEM. ANTE. AED D. D. B. [p] F. A. IVNCT. N̄. II. ITEM. AD. AR. TEMPOR. DIS. [q] INF. S. S. IAN. [r] PATR. ARIET. II. IOVI. VERBEC. II. MARTI. PATRI. VLT. AR. N̄. II. SIVE. [s] DEO. SIVE. DEAE. VERB. II. IVN. [t] D. D. OV. N̄. II VIRGINIB. [u] DIV. OV. N̄. II. FAM. [x] DIV. VERB. N̄. II. LARIB. VERB. N̄. II. MATRI. LAR. OV. N̄. II FONT. [y] VERB. N̄. II. FLOR. OV. N̄. II. SVMMAN. [z] PATR. VERB. ATROS. II. VESTAE. MATRI. OV. [a] II VESEOR. [b] DEOR. DEARQ. OV. II. ITEM. ADOLEND. COINQ. [c] OV. II. ET. ANTE. CAESAR. GENIO D. N. SEVERI. ALEXANDRI. AVG. [d] T. A. ITEM. [e] DIVIS. N̄. [f] XX. VERBEC. XX

IIII. DI. DEC. FRATRES. ARVAL. IN. LVCO. DEAE. DIAE. VIA. CAMPANA. APVD. LAP. V. CONVENER PER. C. PORC. PRISCVM. MAG. ET. IBI. IMMOLAV. QVOD. AB. ICTV. FVLMINIS. ARBORES. LVCI SACRI. D. D. ATTACTAE. ARDVERINT. EARVMQ. ARBORVM. ADOLEFACTARVM. ET. COINQVENDARVM. [c] ET. IN. EO. LVCO. SACRO. ALIAE. SINT. REPOSITAE. ET. ARAE. TEMPORAL. REFECTAE. FERRI EFFER. RVIVS. [g] OPER. PERFECTI. CAVSA. LVSTRVM. MISSVM. SVOVETAVRILIB. MAIORIBVS ET. CETERA. Q. [h] S. ADFVER. P. AELIVS. SECVNDINVS. T. FL. ARCRESILAVS. [i] M. FAB. FORTVNATVS. M. SAEN. DONATVS

FVSCO II. ET. DEXTRO. COS. XIIII. [k] K. MAI. IN. LVCO. DEAE. DIAE. P. F. MAG. I. [l] PORCI. PRISCI. OB FERRI. INLATIONEM. SCRIPTVR. ET. SCALPTVR. MARMOR. CAVSA. IMMOL. IPSO. MAG PORCAM. ET. AGNAM. STRVIB. [m] EFFERTIS. ET. EXTAS. REDDID. AD. ARAM. MINISTRANTIBVS. PVBLIC. ET. PRAELENTIBVS. A. SACR. D. N̄. AVG. ITEM. IMMOLAVIT. OB. FERRI ELATIONEM. [n] SCRIPTVRAE. ET. SCALPTVR. ET. OPERIS. PERFECTI. III. NON. MAI PER. PORC. [o] PHILOLOGO. CALAT. ET. PER. PVBLIC. FRATR. ARVALIVM

a) Inſcriptionem hanc primus publicauit F. Vrſinus cum notis ſuis & P. Ciacconi ex tabula marmorea, quam penes ſe eſſe dicit, ad Caton. c. 141. Retulit in theſaurum ſuum Gruterus p. CXXI, 1, qui haec appoſuit, *A. Manucius iunior notis ad Laelium Ciceronis patrem ſuum ab Horatio Fuſco hanc inſcriptionem accepiſſe dicit.* Explicat illam Gutherius de iure manium 1, 4 cuius & reliquorum obſeruatis hic utemur, videbimusque an forte & a nobis aliquid ad lucem memorabilis monumenti accedere poſſit. Sed breuitatem imperant anguſtiae, intra quas haec appendicula Catonis tradenda eſt typographis: & alioquin non ſcribimus commentarios.

b) Ponuntur deinde eadem nomina, vt videtur, ſed cum mutatione M. FAB. FORTVNATVS, M. SAENIVS DONATVS.

c) Fratres aruales ſacerdotes numero XII, de quorum origine Gell. 6, 7 non modo ambarualia ſacra ordinaria feciſſe, verum etiam finium regundorum curam habuiſſe, docet Reineſ. ad Inſcr. I, 157. De expiandis & procurandis eorum opera arboribus fulmine attactis vel haec inſcriptio ſatis docet.

d) LVCI. Pighius ap. Gruterum. Poſſis ſuſpicari IN LVCInae ſcil. templo, fano, luco. Sed mox totidem literis IN LVCO. Et p. CXXIV, 1 IN LVCO DEAE DIAE totidem literis legitur.

e) DEAE DIAE deinde ſcribitur plene, vt modo vidimus. Gutherio interprete eſt Ceres, Ops, Mater Deûm magna. Mihi videbatur Diana eſſe, quam DEIAM vel DIAM IANAM eſſe dictam, atque inde ipſum illius nomen ortum, nota obſeruatio eſt. Luci omnes Dianae ſacri. Vid. Spanh. ad Callim. p. 156 ſq. Sed hoc etiam attendamus. Sacrum hoc peractum eſt in via Campana. Haec aut tranſiit, aut ex proximo praeteriit Ariciam & nemus Aricinum, Dianae praeter caetera ſacrum. Nam quod decimo amplius lapide abeſſe Roma dicitur Aricia, illud ad milliare aureum in foro poſitum pertinet. Caeterum Romae appellatio Ariciam vſque pertinet, quousque nimirum continentia erant aedificia. Hinc egreſſos Roma excipit Aricia, quod non ex ſolo ad Epictetum Arriano probare poterat Iſ. Voſſius de magnit. Romae c. 5; ſed iungere Horat. Serm. 1, 5, 1 *Egreſſum magna me accepit Aricia Roma,* vbi ſimul, quo ſenſu *magna Roma* dicatur, intelligimus, nim. vt *magna Graecia*, *Heſperia magna.* Vt ad rem noſtram redeamus, ad IV. Millia paſſuum excurriſſe ſuburbia Voſſius l. c. ponit. Itaque in ipſum V. lapidem viae Campanae incidere potuit lucus ſ. nemus Aricinae Dianae, eamque hic κατ᾽ ἐξοχὴν eſſe DEAM DIAM. Quod non nominatur Diana, poteſt cauſam aliquam ſacram & ſecretam habere, quale quid eſt etiam in Catone noſtro C. 141, 4. Add. quae deinde ad not. p. de *bouibus feminis aratro iunctis* dicentur.

f) Neſcio cur PORCILIVM malit, quam PORCIVM Gutherius. Cum Priſci cognomen in Porcia gente ab Sapientis illius, qui Cato primus dictus eſt, inde aetate, receptum & vſitatum fuerit. Vid Plut. in vita eius pr. Quod in proxima inſcriptione PORCIL. occurrit, illud usque quaque incertum.

g) ATTACTAE & ARDVERVNT vtrumque ad formulas horum hominum antiquas pertinere videtur. Certe illud *arduerunt* ad eam rationem conuenit, de qua aliquoties in his notis ad rei ruſticae ſcriptores dictum eſt, vbi litera praeſentis characteriſtica immutata manet in praeterito.

h) FERRENDARVM legit Gutherius, & interpretatur, auſpicato capiendarum & conſecrandarum, quod *capillari* dictum eſſe ex Seruio ad Aen. 10, 423 monet. Sed ſi quis attenderit, videbit iam de auferenda remouendaque arbore agi, quae attacta eſt fulgure, deinde de reponenda alia. Ita

i) PENDENDAR. vult errore ſcriptum Gutherius pro PEDANDARVM h. e. adminiculandarum; quod eandem habet difficultatem. Mihi placebat, dum quis rectiora moneret, FERRO FENDENDAR. Lucus ſacer eſt, arbores eius ferro violare nefas. Fulgurita tamen arbor tollenda. Huius *ferro fendendae* h. e impellendae, feriendae (haec enim vis eſt in compoſitis *defendo, offendo*) vel etiam *findendae* (quam leuis iſta eſt, & quam ſolennis vocalium cognatarum permutatio?) veniam petunt fratres aruales ſacrificio.

k) COLENDAR. Pighius ap. Gruterum. ADOLENDARVM retinet Gutherius, ſed non explicat, non magis, quam quod ſequitur COMMOLENDARVM. Forte incendendarum, hoc enim eſt *adolere*, & comburendarum arborum veniam petunt. *Adolere* quod eſt augere κατ᾽ εὐφημισμὸν de ſacris incendendis dici, Grammaticorum obſeruatio eſt. Quid ſi in re tali vt *adolere* pro adurere, ita pro comburere *commolere* vel *combolere* aruales fratres dixerunt?

l) INCKO. MS. Pigh. recte pro INCHOANDI. Pighio iſtud MS. datum fuit dono a Busbequio Viennae 1574. Iſta Gruterus. Sed Fuluius Vrſinus haec: INCROANDI & paullo poſt RVIVS OPERIS PERFECTI, & deinde ARCRESILAVS & PRILOLOGO, non eſt mendum fabrile, ſed antiqua quaedam obſoletaque ſcribendi ratio, qua R litera pro H adſpirandi cauſa ponebatur. Vnde qui *Rabonius* in Verrinis eſt apud Ciceronem, idem *Habonius* dicitur a Priſciano, qui eum citat locum Ciceronis. Haec VRSIN. Supereſt vt quaeramus, ſolane figurarum affinitas illam permutationem pepererit, an cauſa alia? Si pro R litera H ponerent, balbutiem dictantium accuſarem, qui canino elemento conatum ſolum & adſpirationem adhibent. Niſi meliora quis doceat, putauerim balbutiei alicuius deberi *Habonium*: in inſcriptione autem noſtra K & R in poſſeſſionem literae H per artificis imperitiam veniſſe.

m) ARAE TEMPORALIS legendum nihil dubito, non *temporales*, vt ponit Guther. Sed quae ſint *arae temporales*, neſcio an quiſquam explicet. Nihil blandius eſt, quam putare eſſe eas, in quibus non perpetua & ſtata peraguntur ſacrificia, ſed quae certi tantum ſacri cauſa conſtituuntur.

n) LVSTRVM MISSVM eſt oblatum. Mittendi verbo locus in ſacrificiis. Ouid. Faſt. 5, 637 *Falcifero libata ſeni duo corpora gentes Mittite.* Et Met. 11, 381 *Inferias extincto mittere Phoco*, quem locum etiam indicauit Gutherius.

o) SVOVETAVRILIBVS conſtanter in hoc lapide, & ita apud Catonem in libris MSS. tit. 141 ad quem locum videnda ſunt, quae notauimus ex Feſto, Chariſio, & aliis. F. VRSIN.

p) BOVEM FEMINAM legendum, nemo, credo, ambigit. Sed illud A. IVNCT. forte maiorem difficultatem habeat. Gutherius ita legit, AMBEGNIS IVNCTIS NEFRENDIBVS II. Nimirum, quod ex Fulgentio & Feſto conſtat, *ambegna bos* aut *ouis* adeo eſt, quae vtrinque habet *agnos*, ſibi alligatos, vnde nomen ortum volunt. Quare praeſtiterit AMBEGNAM legere BOVEM vnitatis numero, eamque deinde παρεξηγῆσθαι, IVNCTIS NEFRENDIBVS DVOBVS. Poteſt forte Gutherium iuuare, quod tranſuerſa linea literae N impoſita eſt, indicium, ſi velimus, literae F adiungendae h. m. NF. *Nefrendis* appellationem non ad ſolos *porculos* pertinere, ſed ad *arietes* etiam Mucius Scaeuola ap. Feſtum ſuadere videtur. Igitur etiam *verueces nefrendes* fuerint, cum quinquemeſtres agni caſtrentur Varr. 2, 2, 18. Sed, vt dicam quod ſentio, deſidero *nefrendis* & notam, quam abbreuiaturam dicunt, & ipſam adeo in ſacrificiis appellationem. Et quis *ouem nefrendem* potius dixerit, quam *agnum* vel *agnam*? Quin *nefrendis* appellatio in ouillo genere non videtur aetatis eſſe, ſed ad totum genus pertinere. *Nefrendes dictos aſſerit P. Mucius Scaeuola arietes, quod dentibus frendere non poſſint.* Quî enim? cum non habeant dentes ſuperiores continuos. Quid ſi igitur illud N. *numeri* notam dicamus eſſe, vt apud Gruterum CCCLXXX, 5 & p. p. in hac ipſa inſcriptione & alias? caeterum ita legamus hanc partem inſcriptionis, BOVES FEMINAS ARATRO IVNCTAS N. II. *Dea Diua* eſt Diana. huius eſt lucus, huius primum & capitale ſacrificium. huic deſtinantur *boues feminae*, quia femina eſt & ipſa; *aratro iunctae*, quia ad eam rem adhibentur ſteriles Columella teſte 6, 22, 1 & Palladio Mart. 11, 6. Audiamus Arnobium p. 224 extr. *Quae enim eſt cauſa; vt ille tauris Deus, haedis alius honoretur -- hic ſterilibus vacculis &c.* Quis autem eſt, cui tale ſacrificium offertur? Proſerpinam nominat Poeta, 6, 251 vbi Aeneas mactat *ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.* Dianam autem & Proſerpinam, idem numen eſſe notum eſt. Itaque Seruii adnotatio vtrique congruit, cum vaccam ſterilem mactari ait, *Deae congruam, nunquam enitenti.*

q) DIS INFERIS SVPRA SCRIPTIS legit Gutherius, ſed *Di inferi* hic ſoli non commemorantur iique non *ſupra*, ſed *infra*. Legamus igitur DIS INFRA SCRIPTIS, vt pluralem notet geminum S: aut poſterius S. ſignificet SCILICET.

r) Videndus Cato 141, apud quem in formulis agri luſtrandi haec habentur, *Ianum, Iouemque vino ſic praefamino, ſic dicito. Mars pater te precor, quaeſoque, vti ſies volens propitius mihi &c.* Intelligit autem Martem Siluanum, de quo Lucilius illo verſu apud Nonium, vt docti viri legunt, *Luporum exactorem Martem Siluanum, & fulguritatem arborum.* niſi legendum ſit, *Fulguritarum arborum.* [quid? *ſi fulguratorem arborum*] Nam *fulguritas arbores* dicebant, fulgure attactas. Feſtus. *Struſertarios appellabant antiqui homines conductos mercede, qui ad arbores fulguritas piacularium commiſſorum cauſa, ſacrificia quaedam ſtrue, & ferto ſollemnibus verbis faciebant*, PRECOR TE IVPPITER VTI MIHI VOLENS PROPITIVS SIES, *quod & nullo etiam fiebat adhibito ſtruſertario.* & in hoc ipſo lapide ſic habetur, QVOD. AB. ICTV. FVLMINIS. ARBORES. LVCI. SACRI. D. D. ATTACTAE ARDVERINT. F. VRSIN.

s) Ita Grut. I, 7 SIVE DEO SIVE DEAE C. TERENT. DEXTER EX VOTO POSVIT. Hinc illuſtramus illud Catonis 139 *ſi Deus ſi Dea es.* Ita euocationis formula apud Macrobium 3, 9 incipit *ſi Deus - - ſi Dea eſt.*

t) Etiam Iunonem *Deae Diuae* honore inſigniri mirum non eſt, cum eaedem ſint Iuno infera atque Diana, vnde vtraque Φωσφόρος ac Lucina: de qua re Spanh. ad Callim. p. 283.

u) VIRGINES DIVAS Mineruam & Dianam intelligit Gutherius. Dianam cum eximiam habeamus, licebit, credo Parcas intelligere.

x) FAMILIAE DIVAE legit Gutherius & interpretatur *Diuas Corniſcas*, de quibus Inſcr. Grut. LXXXVIII, 14 inter Gudianas, eadem, credo, p. LXII, 6. & Feſtus, *Corniſcarum diuarum locus* (f. lucus) *erit trans Tiberim, cornicibus dicatus, quod in Iunonis tutela eſſe putabantur.* P. Victor. *Corniſcas* ponit in XIIII vrbis regione trans Tiberim. Mihi videbatur ſimpliciter *familiares Diuos an Diuas?* intelligi poſſe, de quibus Inſcript. Gud. p. LXIII, 3, itemque Grut. p. II, 9. *Patrii penates familiaresque* apud ipſum ſunt Ciceronem pro domo c. 57.

y) Nullus lucus ſine fonte, nullus fons non ſacer. Guther. FONTI DIVINO, Grut. p. XCIIII, 6 FONTIBVS DIVINIS id. p. MLXXII, 7 Horat. 3 Od. 13, 1 *O fons Blanduſiae, - Cras donaberis baedo.*

z) S. Auguſtinus L. 4 de ciuit. Dei, *Romani veteres neſcio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quam Iouem, ad quem diurna pertinebant.* F. VRSIN.

a) N hic inſerit Pigh. apud Grut.

b) Gutherius legit VESCORVM DEORVM. Omnino recte. *Veſcum* enim Latinis idem, quod tenue, minutum, ac eodem ſenſu *Veſci Dii* hic dicuntur, vt apud Plautum *minuti* & *Patellarii.* Plin. hiſt. nat. 7, 20. Haec Graeu.

c) Vtitur hoc verbo Feſtus. (in fragm. ab Vrſino publicato p. 142] *Scribonianum,* inquit, *appellatur ante atria puteal, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a Senatu fuerat, vt coinqueret ſacella attacta : isque illud procurauit, quia in eo loco attactum fulgure ſacellum fuit. Quod ignoraretur autem vbi eſſet.* (*vt quidam*) *fulgur conditum. quod cum ſcitur nefas eſt integi, ſemper foramine ibi aperto coelum patet.* Attactum autem Feſtus alibi dixit *fulguritum*, id eſt fulmine ictum : qui locus ſtatim fieri putabatur religioſus, quod eum Deus ſibi dicaſſe videretur, appellabaturque *Bidental*, quod ibi de Bidente rem diuinam facerent. Acro in Horatii Poëtic. *Bidental locus in quo fulmen conditum erat, cum magna reuerentia a ſacerdotibus* : & *Bidental a bidentibus dictum, nam reliquias fulminis Pontifices cum ſacrificio ſepeliebant.* Haec Vrſinus. De verbo *coinquere* accurate, ſuo more, I. F. Gronouius ad Liu. 25, 7 quorum ſumma, *coinquio* vel *coinquo* proprie eſſe violo, contamino, inquino : deinde dici etiam de arboribus deputandis, collucandisque, quae contactu ferri videntur pollui.

d) Gudius ſcribi vult TA. h. e. TAVRO vt p. CXXII, 1 it. p. CXVIII, 1.

e) DIVIS XX. continentis. Dii ruſtici, vt Occator, Sterquilinius, & reliqui a Fabio Pictore apud Seruium ad Virg. v. 21. Gudius ad h. l. & ita fere Guther. Fateor mihi non ſatisfieri. Sed neque habeo melius.

f) Hic N ſignificare *nefrendes* non poteſt, *numenota*, non minus atque alias, eſſe poteſt commodiſſime.

g) KVIVS MS. Pighii. recte. Graeu.

h) Vtrum QVAE SOLENT? an QVAE SVPRA?

i) Forte ARCKESILAVS Leg. apud Grut.

k) XIII. MS. Pigh.

l) L eſt in edit. Vrſini. Sed hoc parum refert. Velim caetera nobis aliquis explicet. Hoc video, cum piaculum eſſet ferrum inferre luco arboris violandae cauſa, progreſſam, vt ſolet, ſuperſtitionem, vt etiam ſacro opus eſſet & victima, ſi monumenti ſtatuendi cauſa, & ſcalpendi ſcribendique ferrum inferendum eſſet. Caeterum notam P. F. ante nomen L. Porci, & conſtructionis rationem non aſſequi me fateor.

m) STRVIBVS EFFERTIS] Erratum fabrile vt multa alia in hoc lapide. Nam infra mendoſe poſitum eſt, PRAELENTIBVS, pro PRAESENTIBVS, niſi forte fuit, PRAEEVNTIBVS. de ſtruibus autem & ferto Feſtus ita : *Fertum genus libi dictum, quod crebrius ad ſacra ferebatur, nec ſine ſtrue, altero genere libi, quod qui afferebant, ſtrufertarii appellabantur.* VRSIN. Nimirum STRVE ET FERTIS legi volebat vir doctiſſimus ad Ca. 141, 4.

n) Etiam hoc in vitiis minimum fabrilibus voluit Gruterus, ſuperſcripto illo ſolenni *ſic.* Sed Vrſinus ELATIONEM, quod conuenit cum illo FERRI EFFERENDI.

o) i. e. Philologo. Hic quidem K locum nullo modo habere poteſt : neque balbuties turbaſſe aliquid poteſt. permutatae eſſe poſſunt figurae H. & R.

M. TERENTII VARRONIS

DE

RE RVSTICA

LIBRI III.

Poſt pag. 130

CAPITA
REI RVSTICAE
EX RHEGIENSI EDITIONE
ANNI CIↃ CCCC LXXXII.
M. T. VARRONIS.

LIBRI I.

1 Graeci & Latini qui de re ruſtica ſcripſerunt.
2 Quae disiungenda ſunt ab agricultura.
3 Vti ars ſit agricultura.
4 Quae agriculturae ſint principia & fines.
5 Quot partes habeat diſciplinae cultura.
6 De ſolo fundi quae & quot ſint videnda.
7 Quis ſit ager optimus, quis ei proximus, & quis deinceps.
8 Quod ſpecies viris plurimae ſint.
9 Quod tribus modis terra dicatur bona, aut non bona, aut communis.
10 Quot modis metiantur rura.
11 Quo ſit villa ſtatuenda modo, & quae in villa.
12 Quo ſit loco potiſſimum ſtatuenda villa.
13 Quod in villa primitus faciunda ſint bubilia & ouilia, & cellae, vaſaque vinaria, olearia, & alia.
14 De ſeptis quae tutandi fundi cauſa fieri debeant, & qualiter.
15 Ad quid inuentae ſaepes.
16 De eis quae extra fundum commoda fiant aut incommoda.
17 Quibus rebus agri colantur.
18 De numero familiae ruſticalis, quot operis quiſque ager coli poſſit, & de modo cuiusque.
19 Quot iuga boum ſingulis iugeribus ſatis ſint; quod inſtrumentum agreſte ſemiuocale nuncupetur.
20 De eligendis bubus, de modo probandi & edomandi nouellos iuuencos.
21 De canibus: ſine quibus vtique villa parum tuta ſit.
22 Qualiter vniuerſus inſtrumentorum fundi apparatus inſtituatur.
23 Quae & quo quidque loco maxime ſerere oporteat.
24 Olea in quo agro ſerunda ſit, qua parte, quo ordine.
25 Vinea quo agro ſerunda ſit.
26 Quo in loco ridicae in vinea figi debeant, & ad quam partem.
27 Quot diuidatur menſibus & temporibus annus, & in quibus quid ſeri oporteat, ac colligi de agro ſeminata.
28 Quot dies habeat quaelibet quarta pars anni, & in quibus caeli ſignis intrent.
29 Quid inter fauonium & aequinoctium vernum fieri oporteat.
30 Quae inter aequinoctium vernum & Vergiliarum exortum fieri debeant.
31 Quae inter Vergiliarum exortum ad ſolſtitium fieri oporteat.
32 Quid inter ſolſtitium & caniculam faciundum ſit.
33 Quinto interuallo inter caniculam & aequinoctium auctumni quae fieri oporteat.
34 Sexto interuallo ab aequinoctio auctumnali quid fieri oporteat vsque ad brumam.
35 Septimo interuallo inter Vergiliarum occaſum & brumam quae fieri oporteat.
36 Octauo interuallo inter brumam & fauonium quae fieri oporteat.
37 De lunaribus diebus.
38 De ſtercore & ſterquilinio.
39 Quatuor eſſe genera ſeminum, & quae quo tempore ac loco ſeri debeant.
40 Quae ſint genera ſeminum, quemadmodum propagari debeant, quibus & quo loco ſeri debeant.
41 De temporibus transferendorum ſurculorum, & quae poſt ſationem obſeruanda ſint.
42 De Melica ſeu Medica.
43 De cytiſo.
44 Quot modii ſerantur fabae, tritici, hordei, farris.
45 Sata quoto quaeque die de terra prodeant.
46 Ex quibus foliis cognoſci poſſint anni tempora.
47 Quemadmodum ſata tuenda ſint.
48 Quae in ſpica ſint vocabula, & cauſae eorum.
49 De fructibus maturis capiendis, de foeniſicio & ſicilitione pratorum.
50 De meſſe, & cauſa huius vocabuli, quare meſſis appellata, quare paleae ac ſtramenta.
51 Aream qualem eſſe oporteat.
52 In ſemen quemadmodum ſpicas ſecerni oporteat, & de tritura.
53 De ſtipula.
54 De vindemia facienda.
55 De olea legenda.
56 De foeno condendo.
57 De tritico condendo.
58 De faba & leguminibus & vuis condendis.
59 De pomis condendis.

60 De olea condenda.
61 De amurca condenda.
62 De promendis frugibus tuendi cauſa.
63 Quemadmodum frumentum ſit promendum.
64 De amurca tuenda ac promenda.
65 De vino promendo.
66 De olea promenda.
67 De nuce & palmula.
98 De vuis, malis, & ſorbis penſilibus promendis.
69 De farre promendo vel ad cibaria, vel ad ſationem, vel ad vendendum.

Libri II.

1 De origine ac dignitate rei pecuariae.
2 De pecudibus, arietibus & agnis.
3 De capris, hircis, & haedis.
4 De ſue.
5 De bubus & vaccis.
6 De aſinis.
7 De equis & equabus.
8 De mulis & hinulis.
9 De canibus.
10 De paſtoribus.
11 De lacte, caſeo, lana.

Libri III.

1 De villaticis paſtionibus.
2 De villa perfecta.
3 Quae in villa circumue eam ali vel paſci poſſint.
4 De auibus in genere.
5 De turdis.
6 De pauonibus.
7 De columbis.
8 De turturibus.
9 De gallinis.
10 De anſeribus.
11 De anatibus.
12 De leporibus.
13 De apris.
14 De cochleis.
15 De gliribus.
16 De apibus.
17 De piſcinis.

M. TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICARVM DE AGRICVLTVRA.

LIBER I.

CAPVT I.

OTIVM [a] ſi eſſem conſecutus, Fundania, commodius [b] tibi haec ſcriberem, quae nunc, vt potero, exponam, cogitans [bb] eſſe properandum, quod (vt dicitur) ſi eſt homo bulla [c], eo magis ſenex. annus enim octogeſimus admonet me [cc], vt ſarcinas [d] colligam ante quam proficiſcar e † vita. Quare, quoniam emiſti fundum 2
quem [dd] bene colendo †, fructuoſum conficere [e] velis, meque [f] vt id mihi habeam curare roges,

VARIETAS LECTIONIS.

[Cap. I.] a) *Potius eſſem I. B. R. Iuntt. ſi* OTIVS *eſſem W.* b) *& com. ſi tibi I. B. R. Iuntt. & commodius tibi W.* bb) *quod citatus eſſe W.* c) *bula I. B. R. W.* cc) *me* omitt. *W.* d) *ſarcinulas W.* †) *euitar W.* dd) *cum Ba-G.* †) *collendo W.* e) *eum facere I. B. R. Ba-G. cum facere P.* 1. *Iuntt. cum fructuoſum facere W.* f) *meque adhibeam curam roges I. B. R. meque vti adhib. curam Ba-G. meque vti id hab. W.*

NOTAE VARIORVM.

M. TERENTII VARRONIS) Acceſſit tribus libris, quorum fidem maxime in Catone expurgando ſecutus ſum, quartus quidam amici & familiaris hominis: qui in Varrone comes illis adiungitur, & non negligenter a nobis in hoc munere obſeruatus eſt. Illum autem, quamuis priſcis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putaui: nam domi clariſſimi & doctiſſimi Viri (vt in eo quoque adnotatum eſt) Guarini Veronenſis, Ferrariae exſcriptus fuit: vt facilius etiam a natali loco fides ei habenda ſit. Non enim ab iisdem exemplaribus, quibus noſtri, profectus eſſe poteſt; aut, quando cum libris noſtris conſentit, quod ſaepe numero facit, id aſtute facere, & conſilio aliquo fraudis cum illis inito exiſtimari debet; ſed vt incorruptus teſtis, quod in veritate ab aliis praue diſcrepare nolit. De aliis quamplurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendoſe ſcripti ſunt, mentionem non faciam, nam aut ambitioſus in citandis teſtibus viderer, aut ſtudioſis ſine vlla vtilitate faſtidium adferrem. Inſcriptionem trium M. Varronis librorum a me in optimis codicibus inuentam ſecutus ſum; nam indices, quibus declaratur, quid ſingulis partibus horum ſermonum contineatur, non omnes veteres ſunt. Primi enim tantum libri in MSS. exemplaribus reperiuntur, & ii loco, quo a me poſiti ſunt, [*ante ipſum librum primum*] collocati: ſecundi ac tertii indicum in iisdem veſtigium nullum. Et ſane, ſi quis adcurate animaduertat, non valde elegantes ſunt. Quare a recentioribus additos puto: ob idque ad eos, vt adulterinos, notam adpoſui. VICTORIVS.

1, 1 FVNDANIA) Vxor. 1, 2, 1

1, 1 ANNVS ENIM OCTOGESIMVS) Putamus in vetuſtioribus libris & Plinii aetate ſcriptis exaratum fuiſſe. *Annus enim XXCI admonet me*, deinde a librariis erratum eſſe in notis, vt ſaepe fit, & omiſſa littera , factum eſſe XXC. Nam octogeſimo primo anno aetatis M. Varronem libros de re ruſtica ſcripſiſſe tradit Plinius 18, 3, & veriſimilius eſt apud Varronem hoc loco vnitatis notam omiſſam a librario fuiſſe, quam in Plinii Codicem eam litteram irrepſiſſe. VRSINVS. Plinius lib. XIIX refert M. Varronem octogeſimo primo vitae anno de re ruſtica ſcripſiſſe: in quo vel impreſſorum codicum vitium, vel ipſius memoriae error ſit, neceſſe eſt; cum omnes libri hic conſtanter edant, *Annus enim octogeſimus admonet me, vt ſarcinas colligam.* Vixit tamen ad annum octogeſimum octauum, vt autor eſt Plinius lib XXX, & Valerius Maximus lib. VIII, his verbis: *Terentius Varro humanae vitae exemplo & ſpatio nominandus, non annis, quibus ſaeculi tempus aequauit, quam ſtylo viuacior fuit, in eodem enim lectulo & ſpiritus eius, & egregiorum operum curſus exſtinctus eſt.* POPMA. Contra Popmam Harduinus ad Plinium, ſequens Vrſinum, notat, vnitatis numerum Varroni reſtituendum. CVPERVS.

1, 2 VT ID MIHI HABEAM CVRARE) Veteres libri legunt: *Vt id habeam curare*: ex

roges, experiar. & non ſolum, vt ipſe quoad [g] viuam, quid fieri oporteat, vt [gg] te mo-
3 neam, ſed etiam poſt mortem. Neque patiar Sibyllam non ſolum cecíniſſe, quae, dum [h] viueret, prodeſſent hominibus, ſed etiam quae [i] cum periſſet ipſa, & id etiam ignotiſſimis quoque hominibus; ad cuius libros tot annis poſt publice [l] ſolemus redire, cum deſideramus quid faciendum ſit nobis ex aliquo portento: me, ne dum viuo quidem, neceſſa-
4 riis meis quod proſit facere [m]. Quo circa ſcribam tibi tres libros indices, ad quos reuertare, ſi qua in re quaeres [mm], quemadmodum quidque te in colendo oporteat facere. Et quoniam [vt aiunt) Dei facientes adiuuant, prius inuocabo eos; nec, vt Homerus, & Ennius, Muſas, ſed XII. deos conſentis: neque tamen eos vrbanos, quorum imagines ad forum

VARIETAS LECTIONIS.

g) *quaad Pol.* gg) *vt* omitt. *W.* h) *cum I.B.R.* i) *quae* omitt. *W.* l) *publica B.R.* m) *Sed mortuo equidem* additur *I.B.R.* mm) *cures P.*

NOTAE VARIORVM.

quo verſimile eſt, Varronem ſcripſiſſe, *vt id habeam curae* VRSIN. Lipſius epiſtol. quaeſt. 4, 11 emendat *curae.* Codex Ryckianus: *vti mihi habeam curare.* Optima eſt lectio, quam retinuimus, quae antiquitatem & Graeciſmum Varronianum ſapit. SCHOETTG.

1, 2 QVOAD VIVAM) In antiquiſſimo exemplari hic & aliis locis paſſim *Quaad* pro *quoad*: vt in hoc libro: *& quaad perareſcat, furcillis verſari.* In 2, 2 *quaad refrigerato aëre veſpertino.* Paullo poſt: *Et rurſus paſcunt, quaad contenebrauit.* Nec multo infra: *quaad cônualuerunt.* Rem nouam hic adnotaſſe contentus, nihil immutaui. VICTORIVS.

1, 2 VT TE MONEAM) Correctoris potius, quam librarii munere functus eſt Wr. cum *vt* hoc omittit perperam. Paſſim enim πλεονάζει ſermo Varronis, v. g. p. p. ET *id* ETIAM *ignotiſſimis* QVOQVE *hominibus &c.* Vid. Ind. V. *Et.*

1, 3 NEQVE PATIAR SIBYLLAM) Poſſunt haec verba & quae ſequuntur, ſic collocari interpungique: *Neque enim patiar Sibyllam non ſolum cecíniſſe, quae, dum viueret, prodeſſent hominibus, & id etiam ignotiſſimis quoque, ſed etiam quae, cum periſſet ipſa: (ad cuius libros tot annis poſt publice ſolemus redire, cum deſideramus, quid faciendum ſit nobis ex aliquo portento) me, ne dum viuo quidem, neceſſariis meis quid proſit facere.* Pro *nobis* poteſt legi *nouiſſe*; nam littera *b* ſaepe in *u* mutatur a librariis. Sed non ſatis idoneus ſenſus ex ea lectione elicitur. VRSIN.

1, 4 LIBROS INDICES) Exponit Salmaſius proleg. ad Solinum, qui ad inſtar indicum argumentum aliquod breuiter complectuntur. Vide ibi plura. SCHOETTG.

1, 4 DEI FACIENTES ADIVVANT) Vulgo, & recte quidem, ſi per ſe ſpectetur hoc adagium, interpretantur magnum Eraſmum ſecuti de eo, manus etiam admouendas eſſe precantibus. Et hanc ſententiam etiam Varroni obuerſatam dicerem, ſi poſt inuocationem eam poſuiſſet, & ita opus ipſum eſſet agreſſus. Nunc ante inuocationem cum ponit, forte hoc vult: *Dii adiuuant* ſacra illis *facientes.*

1, 4 XII DEOS CONSENTIS) De his multa nuper demum Ge. Arnaldus de DIS παρέδροις c. 6 & 7 Hic illud modo obſeruandum, paſſim ruſticos deos, Varronis, vt apparet, ingenio ita coniunctos, *Conſentes* vocari, vel certe publica Romanorum religione ita cultos dici, quorum tamen neutrum ex hoc quidem loco apparet. In illum cenſum melius referuntur ruſtica Numina Seruio commemorata ad Ge. 1, 21 cuius locum adſcribere non pigebit. *Fabius Pictor hos Deos enumerat, quos inuocat Flamen ſacrum Cereale faciens Telluri & Cereri: Veruactorem, Reparatorem, Inporcitorem, Inſitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarritorem, Subruncinatorem, Meſſorem, Conuectorem, Conditorem, Promitorem,* vbi pariter XII Deas habes, ſi Tellus ac Ceres diſtinctae computentur. Ipſe Seruius paullo ante dixerat, *vt ab occatione Deus occator dicatur; a ſarritione Deus ſarritor; a ſtercoratione ſterculinius.* Hic vltimus *Stercutus & Sterculius* etiam vocatur in libris Plinii, Macrobii, Lactantii. Sed, ne quid deſit, ſubiiciamus etiam longiorem Auguſtini locum de Ciu. Dei 4, 8 *Nec agrorum munus vni alicui Deo committendum arbitrati ſunt, ſed rura Deae Ruſinae; iuga montium, Deo Iugatino; collibus Deam Collatinam; vallibus Valloniam praefecerunt. Nec ſaltem potuerunt vnam Segetiam talem inuenire, cui ſemel ſegetes commendarent: Sed ſata frumenta quamdiu ſub terra eſſent, praepoſitam voluerunt habere Deam Seiam; cum vere iam ſupra terram eſſent, & ſegetem facerent, Deam Segetiam; frumentis vero collectis atque reconditis, vt tuto ſeruarentur, Deam Tutilinam praepoſuerunt. Cui non ſufficere videretur illa Segetia, quamdiu ſeges ab initiis herbidis vsque ad ariſtas acidas perueniret? - - Praefecerunt* [tamen] *Proſerpinam frumentis germinantibus; geniculis nodisque culmorum, Deum Nodotum; inuolumentis folliculorum, Deam Volutinam: cum folliculi pateſcunt, vt ſpica exeat, Deam Patelenam; cum ſegetes nouis ariſtis aequantur, quia veteres aequare hoſtire dixerunt, Deam Hoſtilinam; florentibus frumentis Deam Floram; lacteſcentibus Deam Lacturtiam*

rum auratae ſtant, ſex mares, & foeminae totidem, ſed illos XII. deos, qui maxime agri-
colarum [n] duces ſunt. Primum, qui omnes fructus [o] agriculturae caelo, & terra conti- 5
nent, Iouem, & Tellurem. itaque quod [p] ii parentes magni dicuntur, Iuppiter pater
appellatur [q], Tellus terra [r] mater. Secundo Solem & Lunam, quorum tempora obſer-
uantur, cum quaedam ſeruntur [s] & conduntur [t]. Tertio Cererem & Liberum, quod
horum fructus maxime neceſſarii ad victum [u]. Ab his enim cibus & potio venit e fun-
do. Quarto Robigum ac [x] Floram, quibus propitiis, neque rubigo [y] frumenta atque [z] 6
arbores corrumpit, neque non tempeſtiue florent. Itaque publicae [a] Robigo feriae ro-
bigalia; Florae, ludi floralia inſtituti. Item adueneror Mineruam & Venerem, quarum
vnius procuratio oliueti [b], alterius hortorum, quo nomine ruſtica vinalia inſtituta. Nec
non etiam [c] precor Lympham, ac Bonum [d] Euentum, quoniam ſine aqua omnis arida
ac

VARIETAS LECTIONIS.

n) *agricularum P.* o) *fructos P.* p) *quod hi I. B. R. duo hi I. I - G.* item *H. St - D.* q) *appellatur* deeſt *a. V.* r) *vero a. V.* s) *ſerantur & condantur a. V.* exceptis *P. I. I.* t) *in tempore* add. *I. B. R. I. I. in terra Ba - G.* u) *ſint* adiic. *a. V.* x) *& a. V.* y) *robigo I. B. R.* z) *adque P.* a) *publice Pol.* deeſt *I. B. R.* b) *oleti a. V.* c) *etiam* deeſt *I. B. R. & Pol.* d) *Boneumventum* marg. *D.*

NOTAE VARIORVM.

ſturtiam; matureſcentibus Deam Maturam; cum runcantur, id eſt a terra auferuntur, Deam Runcinam. Nec omnia commemoro, quia me piget, quod illos non pudet. Huc etiam referenda, quae ad Cat. 132 & 134 diſputata ſunt: itemque quae Salmaſ. ad Solin. p. 640 B. ſeq. de Dea *Seia a ſerendo dicta* Plin. 18, 2 quam *Seſſiam* vocat Tertullianus de ſpectaculis; & de *Segeſta*, vel *Segetia* eademque *Meſſia*; ac denique de *Tutelina, quam ſub tectis nominare religio eſt,* quarumque omnium *ſimulacra in circo videntur.* De ſacris ruſticis omnibus claſſicus eſt locus, quem modo laudabamus, Plinii.

1, 5 ITAQVE QVOD II PARENTES MAGNI) Videndum an deſit particula & legendumque ſit, *parentes & magni.* Nam ſunt duo epitheta, de quibus videndus Macrobius in Saturnalibus. Verba autem: *Iuppiter pater, Tellus vero mater,* videntur adiecta σχολιαστικῶς. VRSIN. Lege: *quod duo hi parentes magni dicuntur*: nam *quod* & *duo* expreſſe habet Codex Ryckianus, & Varro poſtea quoque hoc verbo rationem reddere ſolet, *quod horum fructus.* Τὸ *itaque* ergo plane hic exulare poteſt. SCHOETTG.

1, 6 ROBIGVM) Varro noſter maſculino genere exprimit, caeteri genere foeminino *Rubiginem* deam, quae rubiginem a frumento poſſit auertere. Ouidius Faſt. 4, 911 *Aſpera Robigo parcas cerealibus herbis.* IDEM.

1, 6 ALTERIVS HORTORVM) Idem habet noſter lib. 5 de L L. vbi vide Coniectanea Scaligeri p. 76, 77. IDEM.

1, 6 QVO NOMINE RVSTICA VINALIA) Plutarchus in Probl. διατὶ τῶν ὀυιναλίων τῇ ἑορτῇ πολὺν οἶνον ἐκχέουσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης. Faciunt haec verba ad intelligentiam loci Varroniani: ſed male in iis ὀυενεραλίων ſcriptum eſt pro ὀυιναλίων. Feſtus: *Ruſtica Vinalia appellantur menſe Auguſto XIV. Cal. Sept. &c. eodem autem die Veneri templa ſunt conſecrata, alterum ad Circum Maximum, alterum in luco Libitinenſi, quia in ipſius tutela ſunt horti.* Idem in fragmento: *Ruſtica Vinalia menſe Auguſto XIV. Cal. Sept. Veneris dies feſtus, quod eodem illo die aedes ei deae conſecrata eſt. Iumenta quoque & olitores ab opere ceſſant, quia omnes horti in tutela Veneris eſſe dicuntur.* Marc. Varro lib. 5 de L.L. *Vinalia ruſtica dicuntur ante diem XII. Cal. Sept. quod tunc Veneri dedicata aedes, & horti eius tutelae aſſignantur.* Sed in Calendario Romano & apud Feſtum, & item apud Plin. 18, 29 habentur ad XIV. Cal. Sept. quod Varronis tempore, vt opinamur, nondum fuerat annus ad Solis curſum duobus additis diebus reſtitutus. Feſti autem fragmentum ſuppletum eſt a nobis ex altero ipſius loco ſimili, quem ſupra citauimus. Sed operae pretium erit alium item Feſti locum indicare in *Vindiciae,* vt reperitur ſcriptus apud me in exemplo manu Pomponii Laeti deſcripto ex iis pagellis, quas ipſum detractas ex eo fragmento habuiſſe teſtatur Angelus Politianus. *Vindiciae &c. Cato in ea, quam dixit L. Furio de aquariis &c.* In vulgatis autem codicibus eſt tantum *de aqua.* Sub finem poſt verba XII. tabularum adduntur haec: *Vindiferit a vinculis omnibus abſolutum ſignificat.* Neque dubium eſt, quin hoc exemplum petitum ſit e XII. nam prolatum eſt ea forma, qua *plorafit* & alia ſimilia in leg. XII tabularum. VRSIN. Addatur Ouid. Faſt. 4, 877 *Cur igitur Veneris feſtum Vinalia dicant, Quaeritis?*

1, 6 LYMPHAM) Intelligo Nymphas, quae fontibus & aquis praepoſitae credebantur. Et fuit antiqua ſcriptio *Lympha* pro *Nympha*, vnde adhuc habemus vocem *lymphatus.* Nannius Miſc. 3. SCHOETTG.

1, 6 BONVM EVENTVM) Hic & ipſe Deus putabatur a Romanis, vt omnia, quae agenda ſuſciperent, euentu proſpero bearet. Occurrit

7 ac miſera agricultura, ſine ſucceſſu ac bono euentu, fruſtratio eſt, non cultura. Iis[e] igitur deis ad venerationem aduocatis[f], ego referam ſermones eos, quos de agricultura habuimus nuper, ex quibus quid te facere oporteat animaduertere poteris, in queis quae non inerunt & quaeres, indicabo a quibus ſcriptoribus reperias[g] & Graecis, & noſtris. Qui

VARIETAS LECTIONIS.

e) *His a. V.* item *H. St-D. Iis Vict.* f) *vocatis I. I-G.* g) *repetas* marg. Durdr.

NOTAE VARIORVM.

rit eius mentio aliquoties in Inſcriptionibus apud Gruterum p. CI, 7 ſqq. Simulacrum quoque illius Romae fuit, quod dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenuit. Plinius 34, 8. IDEM. Plura de hoc Hard. ad l. c. Plin. ſ. 19 n. 16 & dedita opera Morauius de Malaturri (Mr. Moreau de Mautour.) diſſertatiuncula de hoc Deo & nummis eius honori cuſis, quae habetur in Hiſt. Acad. Inſcriptt. To. IV. p. 78.

1, 7 A QVIBVS SCRIPTORIBVS REPERIAS) Optimi exemplaris diuerſitas, locutionisque nouitas ſcrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hic mendum lateat Sed ne antiqua quidem ſcriptura omni labe vacat. *Reperitas* enim habet. Quare videant eruditi, an *repetas* legendum ſit: ipſis enim rem dubiam incertam relinquo. VICTOR. Non dubium eſt, quin mendum inſit in hac lectione, quae M. Varronis elegantia & nitore indigna eſt. Barbariſmus enim eſt *Reperire ab aliquo*, neque vllus vnquam primae claſſis auctor ita locutus eſt. Sed & vetus ſcriptura, ita vt eam nobis indicauit doctiſſ. P. Victorius, auget mendi ſuſpicionem, cum ea non leuiter a vulgari diſcrepet. Habet enim *Indicabo a quib. ſcriptorib. reperitas.* Ego nulla dubitatione lego, *reperites. Reperitare* eſt reparare. Quae inquit, in noſtris libris deerunt, quae deſideres, ea ex quibus ſcriptoribus ſupplere ac reparare poſſis, oſtendam. Ignorantia priſcae Latinitatis non paucas maculas inſperſerunt hiſce elegantiſſimis libris imperiti librarii. Nam duo hic ſunt ἀρχαϊσμοί. Primus eſt, frequentatiua forma verbi, qua libentius vtebantur veteres, vt apud Catonem *Dolitare* pro *Dolere*: & eiusmodi tum apud eundem, tum apud alios veteres, praeſertim Plautum, infinita. Alter eſt in commutatione literae Nam non *Reparare* ſed *Reperare* dicebant. Exempla occurrunt apud veteres ſcriptores: vt apud Gellium *Praeperare*, non *Praeparare*, l. X, cap. XI. *Nanque in properatu rei ruſticae, per tempeſtates pluuiaſque cum otium eſt, maturari poteſt.* Vetus ſcriptura habet *Praeperatu.* hoc eſt Praeparatu Nam ſane *Properatu*, quod vulgo excuſum eſt, nihil ad rem. Sic quam poſtea *Supparam* veſtem, prius *Supperam* vocabant. Sic apud Petronium, *Vitello piperato opiperatam.* Alii dicerent *Opiparatam*: & *Opiparum*, non *Opiperum*. Sed in hoc dices, non verſantur opes aut vectigalia populi. At quod tibi leue videtur, id etiam inuenies in iis auctoribus, penes quos ſunt non opes ſolum, ſed etiam ſalus populi. hoc eſt, apud iuris auctores. Nam apud Paulum, l. III, D. de ſupell. ita legitur, *Lecti etiam inargentati, culcitae, toralia imperia, vaſa aquaria, &c.* Hoc eſt, imparia. *Imparia* ſeu vaſa ſeu toralia, in ſuppellectile familiari ſunt, quae paterfamilias ſibi ſeruat praeter ea, quae ſunt quotidiani vſus. Sic Cato *trapetes impares* eſſe oportet praecipit. hoc eſt, praeter illos, quorum quotidie vſus eſſet. vt ſi in illis quotidianis aliquid fractum ſit, aut aliquid reficiendum ſit, ea praeſto ſint, quae in illorum locum ſufficiantur. *Trapetes*, inquit, *bonos priuos impares eſſe oportet.* Id eſt, Oportet eſſe vnos trapetes praeter illos quotidianos in ſingulis torcularibus. *Paria* enim vocari debent, quae habentur quotidianae vſioni: *imparia* ergo, quae praeter illa adhibentur. Propterea alibi, quae debebat vocare *imparia*, vocat *ſuperuacanea.* vt Tit. XII, *Praela temperata quinque: ſuperuaaanea tria.* Item ibidem, *ſuculas quinque, ſuperuacaneam vnam.* Et ita in aliis apud eundem Catonem annotabis. Nam *ſuperuacanea* ibi nihil aliud eſt quam quod alibi dicit *imparia.* Ergo iuriſconſultus addit *Imparia*, ne tantum ea, quae in vſum quotidianum inſternerentur, comprehenderet, ſed & ea quoque intelligeret, quae aliquando ad eosdem vſus depromi poſſent. Nam procul dubio ibi *Imperia* eſt *Imparia*, vt diximus. SCALIG. Locutio paullo durior: qua tamen & Plautus in prologo Rudentis vſus eſt, *Sacrificii facilius pius a Diis ſupplicans, Quam qui ſceleſtus eſt, inuenit veniam ſibi.* Vetus Lectio Florentina, *Reperitas*; in qua, niſi mendum, geminus ἀρχαϊσμός, *Reperites* forma frequentatiua, & litera A in E commutata, pro Repares, id eſt, requiras, recuperes; vt Horatius, *Claſſe cita reparauit oras.* POPMA.

1, 7 ET GRAECIS ET NOSTRIS) An deeſt aliquid de Varronis hoc indiculo? Romanum certe laudat hic neminem, ne Catonem quidem. Caeterum admonendi ſumus, quae de his autoribus adnotata ſunt a Scaligero caeteriſque, ea nos hic referre, ne quid notarum adhuc editarum detractum eſſe videatur. Clariſſ. vero Schoettgenii obſeruationes, & ſi quid nobis in mentem venit, conjecturos in Indicem. Illud modo hic obſeruandum, quod vidit primum Reineſius V. L. 2, 6 p. 161 hunc indicem Varronianum a Plinio ipſis vocabulis deſcriptum, vbi auctores externos refert, exceptis tribus ultimis. Inde igitur Romani ſcriptores forte haud iniuria repetantur, de quibus, librariorum, credo, culpa, nihil eſt apud noſtrum.

1, 8 HIE-

Qui Graece [h] ſcripſerunt diſperſim alius de alia re, ſunt plus quinquaginta. Hi ſunt, 8
quos tu habere in conſilio poteris, cum quid conſulere voles, Hieron Siculus, & Attalus Philometor: de philoſophis, Democritus phyſicus, Xenophon Socraticus, Ariſtoteles & Theophraſtus peripatetici, Archytas [i] pythagoreus, item Amphilochus [l] Athenienſis, Anaxipolis Thaſius [m]. Apollodorus Lemnius, Ariſtophanes Maleotes [n], Antigonus [o] Cymaeus [p], Agathocles [q] Chius, Apollonius [r] Pergamenus, Ariſtandrus [s] Athenienſis, Bacchius Mileſius [t], Bion Soleus, Chaereſteus & Chaereas Athenienſes [u], Diodorus Priennaeus [x], Dion Colophonius, Diophanes Nicenſis [y], Epigenes Rhodius [z], Euagon Thaſius [a], Euphranii duo, vnus Athenienſis, alter [b] Amphipolites, Hegeſias [c] Maronites, Menandri duo, vnus Priennaeus, alter Heracleotes, Niceſius Maronites, Pythion Rhodius. De reliquis, quorum quae [d] fuerit patria non accepi, ſunt Androtion [e], 9
Aeſchrion, Ariſtomenes, Athenagoras, Crates, Dadis [f], Dionyſius, Euphiton [g] Euphorion [h], Eubolus [i], Lyſimachus, Mnaſeas, Meneſtratus [l], Pleuthiphanes [m], Perſis, Theophilus [n]. Ii, [o] quos dixi, omnes ſoluta oratione ſcripſerunt [p]. eaſdem res etiam quidam ver-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *igitur haec I. B. R.* i) *Archias I. B. R. Arcytas Pol. Architas I. I-G. item H. St. Po. D.* l) *Amphilocus I. B. R.* m) *taſius P. tarſius Ienſſ. tharſius B. R. Apollonis pergameneus* (*pergamenus Ienſſ.*) inſer. praeterea *I. B. R.* n) *malotes I. B. R. mallotes P.* o). *Antigonius I. B. R.* p) *cynicus I. B. R. cymeus P. I. I-G.* it. *H. St-D.* q) *Agatocles a. V.* r) *Apollonius pergameneus ſupra poſita nunc* omitt. *a. V. pergamenus P.* s) *Ariſtandros P. Ariſtandius B. R.* t) *meleſius B. R.* u) *athenienſis I. B. R. Iuntt.* x) *prienneus I. B. R.* y) *nicaeenſis Pol.* z) *rhodios P.* a) *taſius I. B. R.* b) *alter* deeſt *P.* c) *Hegeſias P. H. St-D. Aegeſias* reliquae. d) *quae* omitt. *Herv.* e) *Androcion. Aeſcharion. a. V.* f) *Dades I. B. R. Oades I. I-G.* g) *Eriphyton I. B. R. περὶ φυτῶν. I. I-G.* h) *Eophorion P.* i) *Creobolus I. B. R.* l) *Meneſtarcus I. B. R.* m) *Plentiphanes P. Pleuthephanes I. B. R. Pleithiphanes Herv.* n) *Theopilus P.* o) *Hi I. B. R.* vt alibi pluries. p) *ſcripſerunt easdem res, & quidam etiam a. V.*

NOTAE VARIORVM.

1, 8 HIERON SICVLVS, ET ATTALVS PHILOMETOR) Videtur deſiderari particula *&*, vt legatur *Attalus & Philometor reges*, nam ſequitur, de philoſophis &c. Colum. 1, 1 *Siculi quoque non mediocri cura negotium iſtud proſequuti ſunt Hieron & Epicharmus, Aegyptii Philometor & Attalus.* Plinius in Indice lib. 18 *ex autoribus Philometore rege & Attalo rege.* VRSIN. Forte melius: *Hieron, Siculus Rex, Attalus, Philometor.* Hi tres reges Siciliae fuerunt, celeberrimi autores rerum ruſticarum. Plinius lib. 18. *De cultura agri praecipere principale fuit, & apud exteros; ſiquidem & reges fecere, Hieron, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces Xenophon, & Poenus etiam Mago*: Col. lib. 1. *Siculi quoque non mediocri cura negotium iſtud perſecuti ſunt, Hieron & Epicharmus diſcipulus. Philometor & Attalus.* POPMA. Auſonius Popma putat ſcribi debere, *Hieron, Siculus Rex, Attalus, Philometor.* Quod ſi *regis* titulus excidit, ego crederem ſcribi debere - - *voles, de regibus, Hieron* - - quia mox ſequitur *de philoſophis* Non ſatis caute autem vir doctus tres ex duobus regibus facit diſtinctione ſua. Hic tertius Attalorum fuit, populoque Romano regnum ſuum teſtamento legauit; & *Philometor* etiam vocatur ab auctore prologi in Iuſtinum lib. 36, & Appiano libro de bello Mithrid. eundemque hortorum ſtudioſum fuiſſe patet ex Iuſtino 36, 4; quanquam nequaquam regium fuerit colere hortos ad amicos interficiendos. Plinius 18, 3 binis dictis regibus iungit *Archelaum*; & Col. 1, 1, 8 ita loquitur: *Siculi quoque non mediocri cura negotium iſtud proſequuti ſunt, Hieron & Epicharmus diſcipulus, Philometor & Attalus*, Errat autem Columella, ſi & Attalum Siculis adſcripſit; deinde *Philometor & Attalus* eſt idem, qui *Attalus Philometor*, quomodo & hoc cognomen proprio praeponitur apud Plinium. Sed quid ſibi vult *Epicharmus diſcipulus*? Annon ſcribendum *Epicharmi diſcipulus*? vt ſcilicet ab Hierone diſtingueretur. CVPERVS.

1, 8 ARISTOPHANES MALEOTES) Scribendum *Mallotes*, ex nummis argenteis & veteribus libris. VRSIN.

1, 8 ANTIGONVS CYMAEVS) *Cymaeus & Cumaeus* antiqui dixerunt; alterum iuxta Graecam rationem, alterum ex conſuetudine Latinorum, qui *y* in *u* conuertere ſolent; quod adnotauit Priſcianus, lib. 1. Sic eſt in illo Virgilii Ecloga V. *Vltima Cymaei venit iam carminis aetas*, Aeneid. VI. *Talibus ex adyto dictis Cymaea Sibylla.* & Silii Italici lib. XIII *Cymaeo populis vox noſtra ſonabat in antro.* POPMA.

1, 9 HEGESIAS MARONITES) *Hegeſias* legendum non *Aegeſias* vel ſolus ordo elementorum ſatis docet, quem Varro ſequitur.

1, 9 DADIS, DIONYSIVS, EVPHITON, EVPHORION) Duo niſi fallor, erant in his verbis magna errata: namque, *Oades, Dionyſius περὶ φυτῶν*, &c. antea legebatur. Refert autem ſcriptores rei ruſticae per ordinem literarum.

10 verſibus, vt Heſiodus Aſcraeus [q], Menecrates Epheſius. Hos nobilitate [r] Mago Carthaginienſis [s] praeteriit [ss] Poenica [t] lingua, quod res diſperſas comprehendit [u] libris XXIIX [x]. quos Caſſius Dionyſius Vticenſis [y], vertit libris [z] XX. ac [a] Graeca lingua [b] Sextilio praetori miſit: in quae volumina de Graecis libris eorum, quos dixi, adiecit non pauca, & de Magonis dempſit inſtar librorum VIII. Hoſce ipſos vtiliter ad VI. libros redegit
11 Diophanes in Bithynia, & miſit Deiotaro regi. Quo [c] breuius de ea re conor tribus libris exponere, vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis paſtionibus; hoc libro circumciſis rebus, quae non arbitror pertinere ad agriculturam. Itaque prius oſtendam, quae ſecerni oporteat ab ea, tum de his rebus dicam, ſequens naturales diuiſiones. Ea erunt ex radicibus trinis, & quae ipſe in meis fundis colendo [d] animaduerti, & quae legi, & quae a peritis audii [e].

II. SEMENTIVIS [a] feriis in aedem Telluris veneram rogatus ab aeditimo, vt dicere didicimus a patribus noſtris: vt corrigimur a recentibus vrbanis, ab aedituo. Offendi ibi C. Fundanium ſocerum meum, & C. Agrium [b] equitem R. Socraticum [c], & P. Agra-

VARIETAS LECTIONIS.

q) & inſ. *a. V.* r) *nobilitates P. nobilitatos I. B. R.* s) *carthaginenſis I. B. R.* ss) *praeterit I. B. R.* t) *punica Heru,* u) *comprendit Pol.* x) *duodetriginta a. V.* y) *viticenſis B. H. A.* z) *libros I. B. R.* a) *ac* deeſt *a. V.* it. *H. St-D.* b) *quos* inſ. *I. B. R. & I. I-G. ac H. St-D.* c) *Quod I. B. R.* d) *colenda Heru.* e) *audiui a. V.* [C. II.] a) *Sementinis a. V.* b) *Acrium P.* c) *Socratitium Pol. 2.*

NOTAE VARIORVM.

rum. Vera igitur eſt antiqua lectio, niſi aliquid mendi in tertio nomine ſit. nam proprium nomen illud eſſe omnino credo, nec περὶ φυτῶν vllo pacto legi debere puto. Idem error apud Columellam erat: qui totum hunc locum a Varrone acceptum, iiſdem pene verbis pertractat; niſi quod in manu ſcriptis Columellae exemplaribus non *Euphiton*, ſed *Euethon*, eſt. Maluimus tamen in re incerta, (neque enim in nomen huius rerum ruſticarum auctoris vnquam incidi) M. Varronis codicum fidem ſequi, quam Columellae. illos enim fideliores experti ſumus. VICTOR.

I, 10 HOSCE IPSOS VTILITER) *Vtiliter* eſt vulgatiſſimum verbum iuris hic. Nam *ius vtile* praetorium eſt, & opponitur *legitimo*. Sic infra, *vtiliter excipere*. Elegantiſſime igitur tranſtulit ad correctionem Diophanis. SCALIGER.

I, 10 ET MISIT DEIOTARO) Putamus totum hunc locum ita legendum eſſe, interpungendumque. *Et miſit Deiotaro. ego quo breuius de ea re conor tribus libris exponere, vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis paſtionibus, hoc circumciſis rebus, quas non arbitror pertinere ad agriculturam, ita prius oſtendam, quae ſecerni oporteat ab ea.* VRSIN.

I, 10 REBVS, QVAE NON ARBITROR PERTINERE) Ne cui forte pruriant manus ſcribere *quas*, obſeruandum, alias quoque ita Varronem loqui 2, 1, 3 *ex iis rebus, quae inuiolata vltro fert terra.* add. 1, 31, 5. 2, 1, 3. 2, 2, 14. Plura id genus dabit Perizon. ad Sanct. 2, 9, 4. 4, 4, 80 & 84. itemque Cortius ad Sall. Iug. 41.

I, 11 AD AGRICVLTVRAM. ITAQVE) Punctum, vt vocant omnino delendum & ſcribendum *agriculturam, itaque*; Sine qua diſtinctione ſenſus omnino nullus eſt. CVPERVS. Malui ablatiuos conſequentiae ad ſuperiorem verborum continuationem adiungere, & tollere interpunctum ante *tum de his rebus*.

2, I SEMENTIVIS FERIIS) Ita ſemper ſcriptum in iis libris inueni. nam paullo item poſt, *Num feriae ſementiuae.* Apud Catonem etiam, *Pira volema, Aniciana, & ſementiua.* VICTORIVS. Celebratae autem ſunt a Romanis feriae iſtae circa finem Ianuarii, & erant quaſi luſtratio frugum, vt bene creſcerent. Plura Ouidius Faſt. 1, 657 ſeqq. SCHOETTG.

2, I AEDITIMO) *Aeditimus* & *Aeditumus* antique dicebatur, qui poſtea *aedituus*. Et quidem ſicut *finitimus*, qui ad fines eſt, *legitimus*, qui ſecundum leges eſt, dicitur, ita *aeditimus*, qui ad templum, vel in templo eſt. Gellius 12, 0. Poſtea vero formabant ab *aede & tueri*, quod notat curare, inſpicere, cuſtodire. Vide Varronem de L. L. lib. 6. & notas viri docti ad Feſtum in *Aeditumus*, poſt editionem Scaligeri 1574. p. 8. IDEM. Inter *recentes vrbanos* videtur fuiſſe etiam Lucretius, qui 2, 1273 *aedituentes* vocat. Nomen huius edit L. Fundilium infra ſ. 11.

2, I OFFENDI) Codex Ryckianus addit *inueni*, quod eſt gloſſema vocis *offendi*, adeoque recte ab aliis omittitur. SCHOETTG.

2, I PI-

Agraſium publicanum, ſpectantes in pariete pictam Italiam. Quid vos hic, *inquam*, num feriae ſementiuae [d] otioſos [e] huc adduxerunt [f], vt patres, & auos ſolebant noſtros? Nos vero (inquit AGRIVS) vt arbitror, eadem [g] cauſa, quae te, rogatio aeditimi. Ita- 2
que ſi ita eſt, vt annuis, morere [h] oportet nobiſcum, dum ille [i] reuertatur. Nam accerſitus ab aedile, cuius procuratio huius templi eſt, nondum [l] rediit, & nos, vt expectaremus ſe, reliquit qui rogaret. Vultis igitur interea vetus prouerbium, quod eſt, ROMANVS ſedendo vincit, vſurpemus, dum ille [m] venit? Sane, inquit AGRIVS, & ſimul cogitans, PORTAM itineri dici longiſſimam eſſe, ad ſubſellia ſequentibus nobis procedit. Cum 3
conſediſſemus, AGRASIVS [n], Vos, qui multas perambulaſtis terras, ecquam [o] cultiorem Italia vidiſtis, inquit? Ego vero, AGRIVS [p], nullam arbitror eſſe, quae tam tota ſit culta. Primum cum orbis terrae diuiſus ſit in duas partes ab Eratoſthene [q], maxime ſecundum naturam ad meridiem verſus, & ad ſeptentriones [r]: & ſine dubio quoniam ſa- 4
lubrior pars ſeptentrionalis [s] eſt, quam meridiana; & quae ſalubriora [t], illa fructuoſiora [v]: dicen-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *Sementinae a. V.* e) *ocioſos a. V. praeter Iuntt.* f) *adduxere a. V.* g) *de* inſ. *I. B. R.* h) *morare I. B. R. I. I. merere Heru..* i) *iſte I. B. R.* l) *nundum I. B. R. non dum* diu. *I.I. Ba.* m) *iſte I. B. R.* n) *Agrius I. B. R.* o) *quam I. B. R. Ba - G. & quam P.* p) *inquit Agrius I. I - G.* item: *H.St - - D.* q) *Erathoſtene P. I. B. R.* r) *ſeptemtrionem I. I - G.* s) *ſeptemtrionis I. B. R.* t) *ſalubrior I. B. R. Ba - G.* reliqui *ſalubriora.* v) *fructuoſior Ba - G. fructuoſior dicenda: ibique italiam magis eam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 1 PICTAM ITALIAM) Adeoque & tunc iam notae & in vſu fuerunt mappae Geographicae, quod iam non amplius dubium relinquitur, quum in triumpho ſemper deuictae regionis typus publice praelatus fuerit. Propertius 4, 3, 35. *Et diſco, qua parte fluat vincendus Araxes. Quot ſine aqua Parthus millia currat equus Cogor & e tabulis pictos ediſcere mundos, Qualis & haec docti ſit poſitura Dei. Quae tellus ſit lenta gelu, quae putris ab aeſtu, Ventus in Italiam qui bene vela ferat.* IDEM. Multo eſſe maiorem geographicarum tabularum antiquitatem, vel ex Socratico ad Alcibiadem Apophthegmate conſtat, quod refert Aelian. V. H. 3, 28, quo tanto lubentius hic vtor, quia etiam illud πινάκιον, ἔχον γῆς περίοδον in loco publico videtur fuiſſe ſuſpenſum, vt hic picta Italia. De antiquitate prima tabularum geographicarum ab Cyri aetate & Anaximandro autore repetenda, Perizon. ad l. c. Aeliani, & Fabr. B. G. 4, 2, 10 p. 38 ſeq.

2, 1 QVID VOS HIC INQVAM) Non ingratum fore lectoribus putauimus, ſignare maiuſculo charactere nomina perſonarum, quibus vnamquamque ſermonis partem impoſuit Varro. Refert ſane non nunquam, ſcire quae perſona loquatur. Itaque Varronianum etiam *inquam* vt aliquantum extaret, operam dedimus, quo facilius animaduertatur.

2, 2 ROMANVS SEDENDO VINCIT) A Fabio Cunctatore tractum, minime dubium eſt, *qui ſedendo & cunctando bellum gerebat* Liu. 22, 24 quemque procellae comparabat ipſe Hannibal, *ſedere in iugis montium ſolitae.* ibid. c. 30.

2, 2 PORTAM ITINERI LONGISS.) In apparatu ſaepe plus conſumi temporis, dum ad portam venias, quam in ipſo itinere. Tempus non vult Agrius impendi verbis honoris antiquiorem locum recuſantium & offerentium aliis. Itaque ſtatim pergit.

2, 3 ECQVAM CVLTIOREM ITALIA) Eleganter iſta diſpenſauit Varro. Italiam pictam contemplabantur Fundanius & reliqui. Hinc ſermonis occaſio de fertilitate & cultu Italiae; & hinc ad ipſam agriculturam tranſitus.

2, 3 PRIMVM CVM ORBIS) M. Varro lib. 4 de L. L. *vt omnis natura in coelum & terram diuiſa eſt; ſic coelum in regiones, terra in Aſiam & Europam. Aſia iacet ad Meridiem & Auſtrum; Europa ad Septentriones & Aquilonem.* Et hoc loco fortaſſe hic legendum: *Aſiam ad meridiem verſus, & Europam ad ſeptentriones.* Certe vel corrigitur locus, vel ſaltem illuſtratur vnus ex altero. Quae ſequuntur, poſſunt ita legi interpungique: *Et ſine dubio cum ſalubrior pars ſeptemtrionalis ſit, quam meridiana; & quae ſalubrior, illa fructuoſior; dicendum, magis Europam* &c. VRSINVS. De hac bimembri diuiſione orbis terrarum apud veteres Brouckh. ad Tib. 4, 1, 176.

2, 4 ET SINE DVBIO) Suſtuli interpunctum ante &; pendet enim aperte oratio.

2, 4 SALVBRIORA — FRVCTVOSIORA) Retinui lectionem Victorianam tanto lubentius, quod nihil abhorret vel a ratione vel a conſuetudine Plin. 18, 5 ſ. 6 *Sunt quaedam partibus anni ſalubria*: Agit autem de praecepto Catonis & Reguli, inſalubrem agrum eſſe vitandum. *Nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre.*

dicendum magis eam [x] fuiſſe opportunam ad colendum quam Aſiam, ibique [y] Italiam. primum quod eſt in [z] Europa: ſecundo, quod haec temperatior pars eſt [a], quam interior. nam intus pene ſempiternae hyemes. neque mirum, quod ſunt regiones inter circulum ſeptentrionalem, & inter cardinem caeli, vbi ſol etiam ſex menſibus continuis non videtur. itaque in oceano in ea parte ne nauigari quidem poſſe dicunt propter mare congelatum. FVNDANIVS. Em [b] ibi tu quicquam naſci putas poſſe, aut coli natum? Verum enim eſt illud Pacuuii [c], Sol ſi perpetuo ſit, aut nox, flammeo [d] vapore, aut frigore, terrae fructus [e] omnes interire. Ego hic, vbi nox & dies modice redit, & abit, tamen aeſtiuo die, ſi non diffinderem [f] meo inſititio ſomno [g] meridie [h], viuere non poſſem [i].

VARIETAS LECTIONIS.

x) *Europam I. I-G.* y) *ibique Italiam* deſunt *I. B. R.* z) *in* om. *I. B. R.* a) *eſt* abeſt *P. I. I.* b) *Eo I. B. R. En I. I-G.* item *H. St-D. Emobi tu Pol.* 1. &, 2. in antiquo Gloſſa. c) *Pacuſi P.* d) *flammineo I. B. R.* e) *fructos P.* f) *deffenderem meo inſiciosum: diem viuere Pol.* 2. *diffiderem in eo inſiticioſum muneri die viuere I. B R. defenderem me in aeſtuoſum meridiem I. I-G.* g) *ſomnum Pol.* 1. h) *meridie diem* coni. Anonymi in margine Iuntt.

NOTAE VARIORVM.

2, 4 ET INTER CARDINEM COELI) Immo ſi ἀκρίβειαν ſectere, non niſi ſub ipſo cardine, ſiue polo, *ſex menſibus continuis non videtur ſol.* Neque adeo *regiones* ſunt, ſed punctum; reliqua tanto breuiorem habent illam noctem longam, quo ſunt a cardine remotiora.

2, 5 AVT COLI NATVM) Poſſet legi, *ali natum*: nam ita locutus eſt in hoc ipſo libro c. 44. *quae nata ſunt, in fundo aleſcunt.* VRSINVS.

2, 5 SOL SI PERPETVO) Eundem locum, quem hic adducit Varro, intelligit, vt opinor, Sextus Pompeius, cum inquit: *Torrens principaliter pro exurens ponitur, vt eſt apud Pacuuium in Antiopa: Flammeo vapore torrens terrae foetus* [leg. *fetum,*] *exuſſerit.* Verba tamen non parum diuerſa. VICTORIVS. Pacuuii verſum hunc ex Antiopa Feſtus in *Torrens* ſic legit: *Flammeo vapore torrens terrae foetum exuſſerit.* Et ſic Iſidorus etym. 13, 21. Varro etiam l. 5. de L. L. ad hunc locum reſpexit, cum ſcribit: *Non vt Pacuuius ait, quod omnia, niſi interueniat ſol, pruina obriguerint.* Sed pro *Pacuuius* male ibi *Catulus* ſcriptum eſt. Verum verſus Pacuuii poteſt hoc loco ita legi: *Sol, ſi perpetuo ſit flammeo vapore torrens, terrae foetum exuri.* Circumfertur alter Pacuuii verſus ex Duloreſte: *Nec grandiri frugem foetam poſſe, nec miteſcere.* Quo fortaſſe pertinet id, quod legitur apud Nonium in *Grandire. Varro,* inquit *rerum diuinarum lib.* 1. (ſed ſcribendum *de rerum natura lib.* 1.) *cum autem humus ſemina recipere non poſſit, recepta non edat, aut edita grandire nequeat.* In vulgatis autem Codd. corrupte legitur: *cum autem humus ſeminari incipere non poſſit, recepta non reddat, aut edita grandire nequeat &c.* VRSIN.

2, 5 EGO HIC) Locus corruptus & perturbata interpunctione difficilis poteſt ita reſtitui: *Ego hic, vbi dies modice abit & redit, tamen aeſtiuum diem ſi non diffinderem meo inſititio ſomno meridie.* Vel ita: *tamen aeſtate diem ſi non* &c. Nam 3, 2 ſic habetur: *Quidni nouerim, vbi aeſtate diem diuidere ſoleam?* p. p. vbi legitur: *in ſemeſtri die aut nocte* videntur verba *aut nocte* fuiſſe ab aliquo adiecta. VRSIN.

2, 5 SI NON DIFFINDEREM) Hic locus turpiter foedatus erat in omnibus excuſis libris: nos in manuſcriptis antiquioribus pene integrum inuenimus. Hoc tantum in illis vitii erat, quod *Somnu* pro *ſomno,* ſcriptum erat: quam maculam dum tollere voluerunt ſiniſtri quidam emendatores, magis locum inquinarunt. Elegantia horum verborum, & ſententiae etiam ipſius ſplendor, hanc ſine multo noſtro labore caſtigationem confirmat. *Inſititium ſomnum* μεταφορικῶς appellat meridianum, qui tanquam inſeritur & adnectitur longo illi ſomno noctis. nam *diffinderem,* diuiderem ſignificare, perſpicuum eſt. Eandem ſententiam, parum immutatis verbis, pronunciauit lib. III. cum inquit, *vbi aeſtate diem meridie diuidere ſoleam.* VICTORIVS. Hanc reſtitutionem, vt & alias innumeras, in hoc auctore, ex illo peroptimo exemplari debemus eruditiſſimo Victorio. Et dixit Varro *diffindere diem ſomno inſititio,* vt Aeſchylus ἐντέμνειν ὕπνου ἀντίμολπον ἄκος. Ait enim in Agamemnone: Ὕπνου τόδ' ἀντίμολπον ἐντέμνων ἄκος, *diffindo ſomnum carmine inſititio.* Non, quod ἀντίμολπον ſit inſititium: ſed referendo ad illud ἐντέμνων, ei enim quaſi e regione reſpondet. SCAL. Antiquus liber Victorii *ſomnu:* quod rectum puto: multa enim veteres ſecundo & quarto inclinandi ordine protulerunt, vt *ſuccus, faſtus, lectus,* de quibus Priſcianus lib. VI. Siſenna, lib. III. Hiſtoriar. *Poſtquam ſonu ſignorum proelium magno cum clamore virorum commiſſum eſt. Diffindere diem,* diuidere, frangere, idem lib. III. *vbi aeſtate diem meridie diuidere ſoleam.* Horatius lib. II. Carmin. *Cum quo morantem ſaepe diem mero Fregi.* POPMA. Puto ſcribi oportere *meridiem*: i. e. ſi non diuiderem meridiem vel negotia mea, quae poſt prandium facere debeo, ſomno meridiano, quem *inſititium* vocant, quia ille ipſi quaſi innatus foret, ſingulisque diebus eundem repetere debebat.

Videntur

ſem[k]. illic in ſemeſtri die, aut nocte, quemadmodum quicquam ſeri, aut aleſcere, aut meti poſſit? Contra quid in Italia vtenſile non modo non naſcitur, ſed etiam non egregium 6 fit[l]? quod far conferam Campano? quod triticum Appulo? quod vinum Falerno? quod oleum Venafro? Non arboribus conſita Italia eſt, vt tota pomarium videatur? An Phrygia magis vitibus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπελόεσσαν[m], quam haec? aut Argos, quod[n] idem poeta πολύπυρον[o]. In qua terra iugerum vnum denos, & quinos denos[p] culleos fert vini, quot[q] quaedam in Italia regiones? An non M. Cato ſcribit in 7 libro Originum ſic? ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim cis[r] Ariminum datus eſt vltra agrum Picentium[s]. In eo agro aliquotfariam[t] in ſingula iugera dena[v] cullea vini

VARIETAS LECTIONIS.

i) *poſſum H. P. poſſim I. B. R.* l) *ſit a. V.* m) ἀμπελόεςαν *Ienſſ.* αμπελοεστα *B. R.* n) *quam a. V.* o) *polipotom Pol. 2.* p) *denos* abeſt *I. B. R. Iuntt.* q) *quod I. B. R.* r) *viridi ceſarem inundatus Ryck. Caeſare iubente datus a. V.* praeter Iuntt. *Ceſarem inundatus c' Cis Areminum datus Pol. ceſennatibus datus Iuntt.* s) *Picenum a. V. Picentinum Zwing.* t) *aliqudfariam P. aliquot fariam* diu *I. I-G.* v) *deni cullei Iuntt. culea I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Videntur alii legiſſe *interſtititius*; certe ita hunc locum a viris doctis laudari video; ſed ego vulgatam lectionem praefero, cum *inſititius* idem ſit, quod *innatus*, vnde Cicero iungit *inſitum & innatum*. CVPERVS. Vide, quae ad h. l. diſſerunt Salmaſius ad Solinum c. 7. p. 96 & Mattius Opinion. 3, 3 Adde Bergeri diſſ. de ſomno merid. SCHOETTG.

2, 6 QVOD FAR CONFERAM CAMPANO) Vide, quae Freinshemius notat ad Florum 1, 16, 3. IDEM.

2, 6 QVOD OLEVM VENAFRO) Videtur legendum *Venafrano*. Strabo vbi de Venafro, ſic ſcribit: ὅθεν κάλλιςον ἔλαιον. VRSIN. Plinius 15, 2. *Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte, quae Licinianum fundit oleum.* SCHOETTGEN.

2, 6 Α'μπελόεσσαν) *multis vineis inſtructam.* Locus Homeri extat Iliad. γ', 143. Eadem laus Phrygiae occurrit apud Claudianum in Eutropium 2, 270. *Planities Cerereque fauet, denſiſque ligatur Vitibus, & glaucos fructus attollit oliuae.* IDEM.

2, 6 Πολύπυρον) Iliad. ό, 372 quod notat *multi tritici ferax.* Euſtathius: καὶ τὸ πολύπυρον, ὅ ἐςι πολύσιτον, ἀπὸ μέρȣς τȣ̃ κατὰ τȣ̀ς πυρȣ̀ς τὸ ἁπλῶς εὔφορον δηλοῖ. IDEM.

2, 7 AGER GALLICVS ROMANVS) Videndum, an ita potius legi debeat: *Ager Gallicus togatus vocatur, qui viritim contra ſenati autoritatem per Flaminium datus eſt* &c. quae lectio elicitur ex corrupta ſcriptura veterum librorum. Nam ex notis C. S. A. quae ſignificabant *contra ſenati autoritatem* factum eſt, vt videtur, id quod varie in MSS. Codicibus inuenitur, *cis Ariminum*, vel *Caeſenatibus*, vel *a Caeſare.* Notas autem C. S. A. ſignificare *contra ſenatus autoritatem*, & *Senati* pro ſenatus Catonem poſuiſſe, itemque Galliam dictam eſſe togatam, ita omnibus notum, vt pudeat ſuper hoc diutius immorari Facit autem ad hunc locum illuſtrandum, quod ſcribit Cicero in lib. de Senectute *Q. Fabius C. Flaminio tr. pl. quoad potuit reſtitit agrum Picenum & Gallicum contra ſenatus auctoritatem diuidenti.* VRSINVS. C. Flaminius tr. pl. qui poſtea bis Conſul & Cenſor fuit, & ad Thraſimenum in praelio caeſus occubuit, legem agrariam tulit inuito ſenatu, vt ager Picenus, vnde Senones Galli expulſi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Eam legem Cato hic intelligit & Cicero de Senect. Meminit & Polybius lib. II. POPMA.

2, 7 QVI VIRITIM — DATVS EST) ſic locum caſtigauimus. Antiqua lectio: *Caeſarem inundatus eſt.* Excuſi antea codices inter ſe diſcrepabant. In aliis enim *Caeſennatibus datus eſt*: in aliis *Caeſare iubente datus eſt*, legebatur. Eruditi & ingenioſi viri nunc cogitabunt, noſtrane coniectura melior ſit. Nam aliquid omnino libertatis adſumendum fuit, ſi locum corrigere velles. Deprauatus enim manifeſto erat. Nos autem modice ea, vt opinor, vſi ſumus. VICTORIVS.

2, 7 IN SINGVLA IVGERA DENA CVLLEA &c.) legendum *quindena* cullea, id eſt amphoras trecenas, vrnas ſexcenas. Nam culleum viginti amphoras, hoc eſt, vrnas quadraginta continebat; & ita habet Columella, qui citat hunc locum 3, 3, 2 ſed Plin. 14, 4 *Idem Cato*, inquit, *denos culleos redire ex iugeribus ſcripſit.* Verum, *quindena*, omnino legendum eſſe vel ex his Columellae verbis intelligi poteſt, quae habentur 3, 3, 2 *Atque vt omittam veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam M. Cato, & mox Terentius Varro prodidit, ſingula iugera vinearum ſexcenas vrnas vini praebuiſſe, id enim maxime aſſeuerat in primo libro rerum ruſticarum Varro, nec vna regione prouenire ſolitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur.* Praeterea in Geoponicis 5, 17 Varronis hic locus ita deſcriptus eſt: Καὶ γὰρ Βάῤῥων διϊσχυρίζεται, ὅτι ἕκαςον πλέθρον τῆς ἀμινίας ἀμπέλου τριακοσίας ἀμφορὰς ἤνεγκεν. Columella quoque eas vites Amineas fuiſſe tradit 3, 9, 4 Ex verbis autem Columel-

vini fiunt. Nonne item in agro Fauentino, a quo ibi trecenariae [x] appellantur vites, quod iugerum trecenas amphoras reddat? Simul aſpicit me, Certe, inquit, L. [y] Martius praefectus fabrum tuus [z] in fundo ſuo Fauentiae hanc multitudinem dicebat ſuas redde-
8 re vites. Duo in primis ſpectaſſe videntur Italici homines colendo, poſſentne [a] fructus pro impenſa ac labore redire [b], & vtrum ſaluber locus eſſet an non? quorum ſi alterutrum decollat [c], & nihilominus quis vult colere, mente eſt captus, atque [d] ad agnatos & gentiles eſt deducendus, Nemo enim ſanus [e] debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam [f], ſi videt non poſſe refici: nec ſi poteſt reficere fructus; ſi videt eos fore, vt

VARIETAS LECTIONIS.

x) *tricinariae P. tricen.* reliqui. y) *Libo I. B. R.* z) *tuos I. B. R.* a) *poſſe I. B. R.* b) *reddere a. V.* c) *decolat P.* d) *adque adgnatos P.* e) *mente* inſ. *I. I-G.* f) *cultura I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Columellae paullo ſupra citatis apparet, apud Varronem legendum eſſe, *a quo ibi trecenariae appellantur vites, quod iugerum trecenas amphoras reddat*, non *tricenariae & tricenas.* VRSINVS. Columella lapſus per memoriam, aut incuriam confundit duo teſtimonia Catonis & Varronis, quae diuerſa eſſe, & primum exprimere reditum denorum culleorum, alterum quindenorum, ſatis indicant hic mox praecedentia verba, tum illa Plinii lib. 14 *At ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culleos redire ex iugeribus ſcripſit:* Nonius etiam legit *dena* in voce *Culleum.* POPMA. Non opus eſſe, vt legatur *quindena*, patebit legentibus noſtram adnotationem proximam.

2, 7 TRECENARIAE VITES) Erat in omnibus *tricenariae*, & paullo poſt *tricenas amphoras.* Sed animaduertit poſt Vrſinum etiam magnus Gronou. de P. V. c. 3. p. 18 ita legendum eſſe, vt repoſuimus. Interrogauerat *in qua terra iugerum vnum denos & quinos denos culleos fert vini?* De *denis culleis* laudauerat teſtimonium Catonis; De *quinis denis* nunc agit, qui habent amphoras non triginta, vnde eſſent *tricenae* vel *tricenariae*, ſed *trecentas*, vnde *trecenae amphorae*, ſeu *vrnae ſexcentenae* Columellae 3, 9, 3, qui feſtinans etiam hoc de *trecenariis vitibus* ad Catonem retulit, quod de ſuo Varro adiecerat.

2, 7 PRAEFECTVS FABRVM) Sequioribus temporibus praefectus fabrorum vocatus eſt *praefectus fabricenſium* vide Gutherium de officiis domus Aug. 3, 12. SCHOETTG.

2, 8 QVORVM SI ALTERVM DECOLLAT) Immo *decolat.* Vox haec proprie *colo* conuenit, per quod vinum diffuſum defaecabatur, vnde dictum *colum vinarium*: & hinc ſumitur pro perit, inanis redditur, apud Plautum: *decolat ſpes.* Aliud eſt decollat, nam vox ſignificat teſte Nonio, *de collo deponere*, & ſub Impp. *caput alii praecidere.* CVPERVS. Eadem eſt mens doctiſſimi Brenckmanni, quum Codex Politiani habeat *decolat.* Aliter tamen Scaliger in Scaligeranis primis p. 91. *Decollare* ſignificat excidere, tanquam onus, quod ſuccollatum eſt, & poſtea excutitur e collo. SCHOETTG. Decolandi verbum omnem forte autoritatem hodie debet ſummo viro I. F. Gronouio, qui ad Liu. 27, 17 magno ſtudio docuit, *decolare* eſſe defluere, quaſi per colum & paullatim euaneſcere. Neque tamen probari potuit ea ſententia vel ipſi Voſſio, (vt de antiquioribus Triumuiris, Turnebo 29, 22, Scaligero, Caſaubono nihil dicamus) qui in etymologico a *collo* deriuat, alterius rationis, tacito licet auctore facta mentione; vel Martinio in gloſſario, vel denique G. H. Vrſino, qui obſſ. philol. c. 9 p. 137 ſeq. dedita opera contra Gronouium diſputat, *decollare* eſſe oppoſitum τȣ̃ *ſuccollare*, & de crumena proprie dici, a collo ſuſpenſa, cum ea aufertur. Noſtrum non eſt, tantas componere lites: ſed illud modo monemus, reuocandam hic eſſe in memoriam obſeruationem Feſti & aliorum de littera *l* geminari non ſolita: vt adeo nihil iuuat Gronouianam ſententiam, ſi *decolare* ſemel iterumque vno *l* ſcriptum in bonis etiam libris Plauti aut Varronis reperiatur. Sed illi aduerſantur omnia exempla bona, quae litteram eam geminant.

2, 8 AD AGNATOS ET GENTILES) Reſpexit ad legem XII tabularum, SI QVIS FVRIOSVS SIET, AGNATORVM GENTILIVMQVE ENDO EO PEQVNIAQVE EIVS POTESTAS ESTOD. VRSINVS. Eadem habet Columella 1, 3, 1 & Iuuenalis Sat. [Hor. 2 S. 3, 218] *huic adimat ius Praetor & ad ſanos abeat tutela propinquos.* SCHOETTG.

2, 8 NEC SI POTEST REFICERE) Locus mihi obſcurus; putabam ſcribi debere: *Nec ſic poteſt*: i. e. licet quis in id incumbat, vt reficere fructus velit, non tamen id facere poteſt, ſi videt eos a peſtilentia perire; id quod reſpicit locos inſalubres: ita *peſtilens ager* opponitur ſalubri apud Varr. 1, 3 & Cicer. Orat. in Rull. *Ager propter ſterilitatem incultus, propter peſtilentiam vaſtus atque deſertus.* CVPERVS. Puto idem dicere Varronem, quod Attilius Regulus ſolebat apud Plinium 18, 5 ſ. 6 *Neque foecundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effoetis ſaluberrimum.* add. C. 1, 4, 2 Illud *eos* ante *fore* eſt pleonaſticum. Vid. Index in *Pleonaſmus.*

2, 9 NAM

vt peſtilentia diſpereant. Sed opinor qui haec commodius oſtendere poſſint, adſunt. Nam 9
C. Licinium Stolonem, & Cn. Tremellium Scrofam video venire, vnum cuius maiores de modo agri legem tulerunt [g]. Nam Stolonis illa lex, quae vetat plus D. iugera habere ciuem R. & qui propter diligentiam culturae Stolonum confirmauit cognomen, quod nullus in eius fundo reperiri poterat ſtolo, quod effodiebat circum arbores [i], e radicibus, quae naſcerentur e ſolo, quos ſtolones appellabant. eiusdem gentis C. Licinius tribunus pleb. cum eſſet poſt reges exactos annis CCCLXV. primus populum ad leges accipiundas [l] in ſeptem iugera forenſia, e comitio [m] eduxit. Alterum collegam tuum [n], XX [o] 10
vir

VARIETAS LECTIONIS.

g) *tulere I. B. R.* i) *arbores radices I. B. R.* l) *accipiendas P.* m) *comitiis a. V. comito H. St -- D.* n) *tuum* abeſt *I. B. R.*, abeſt *I. B. R. Iuntt.* o) *viginti virum P. vingitiuirum Iuntt. triumuirum I. B. R. triumuir Ba -G.*

NOTAE VARIORVM.

2, 9. NAM STOLONIS ILLA LEX) Locus, ſi quis alius, in Varrone difficilis. Illud quidem perſuadet Goeſius Antt. agr. p. 47 ſq., eundem eſſe Licinium Stolonem, qui de modo agri legem tulit, nimirum ne quis vltra D iugera agri poſſideret, & qui VII iugera plebi aſſignauit: diuerſaque eſſe adeo vnius eiusdemque legis capita, quorum vno adimeretur, quod ſupereſſe videbatur ditiſſimis; altero, quod his demtum erat, tenuiſſimis aſſignaretur. Porro id factum eſſe A. V. C. CCC LXXXV vel LXXXVI, prout Golzium Pighiumque audias, vel auſcultes Onuphrio: etiam hoc non videtur obſcurum. Sed quomodo conformari his verba Varronis queant, illud haud ſane expeditum eſt. Goeſius quidem putat, ſecum facere Varronem, ſi ita interpungatur: *Nam Stolonis illa lex, quae plus D iugera habere vetat ciuem Romanum. Et qui - - quos Stolones appellabant, eiusdem gentis.* Sed vel ſic obſcurus eſt Varronis ſermo, cum ita loquatur, vt ille C. Licinius Trib. pl diuerſus videatur a legis prioris de D iugeribus latore. Veniebat in mentem ita diſtinguere & explere orationem. *Nam C. Licinium Stolonem, & Cn. Tr. ſcr. v. v. vnum, cuius maiores de modo agri legem tulerunt, (Nam Stolonis eſt illa lex, quae vetat plus D iugera habere ciuem Ro.) & qui - - appellabant. Eiusdem*, vt coepi dicere, *gentis C. Licinius tribunus pl. cum eſſet, poſt reges exactos Annis* V. C. exactis CCCLXXXV *primus populum* &c. Ita de eodem Stolone ſermo eſt, qui potentiorum opes minuit, dum intra D iugera eos poſſidere iuſſit, & idem primus poſt reges exactos ſeptena iugera populo diuiſit. Haec interpretatio ſic ſatis mihi placet, niſi quod video, ipſo illo interuallo, nimirum inter exactos reges & A. CCCLXV paucisque ante hunc ipſum annum annis iam *Veientani agri ſeptena iugera plebi diuiſa* Liuio teſte 5, 30 extr. Sed poſſit forte μνημονικὸν ἁμάρτημα Varronis hanc dubitationem tollere in litterarum, quae tum erat, ratione ac raritate non adeo mirandum. Interim, cum coniecturis omnia nitantur, in Victoriana lectione apicem nullum mutauimus.

2, 9 QVAE VETAT) Meminere huius legis etiam Liuius 34, 4. Cic. contra Rullum 2, 8. Ipſe poſtea Licinius Stolo lege ſua damnatus eſt, quia mille agri iugera poſſidebat Liu. 7, 16. Plin. 18, 3. SCHOETTG. add. Val. M. 8, 3, 6.

2, 9 STOLONVM CONFIRMAVIT) Videtur legendum: *conformauit*: nam ipſe id cognomen primus obtinuit, & item, *ne naſcerentur*, non *quae*. VRSINVS. Si noſtram rationem ſequare, illa coniectura nihil opus eſt.

2, 9 POST REGES EXACTOS) Pertinentne huc Plinii verba 18, 3. ſ. 4 *Manii quidem Curii - - - nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. Haec autem menſura plebei poſt exactos reges aſſignata eſt.* Iam ante faſſus ſum, me hic laborare.

2, 9 ANNIS CCCLXV) Legendum videri CCCLXXXV aut LXXXVI dictum eſt.

2, 9 PRIMVS POPVLVM - - IN SEPTEM IVGERA FORENSIA) Placeret magis *in ſeptem iugera e foro, ac comitio eduxit.* Nam quod docti viri opinantur de foro Licinii intelligendum eſſe, vt in eo a ſe conſtituto Licinius ſeptem iugera viritim diuiſerit, non penitus ſatisfacit. Fuit enim forum Licinii in Italia transpadana, teſte Plinio 3, 17 & tam longe colendi cauſa Romanos tunc proceſſiſſe veriſimile non eſt, cum ſcribat Colum 1, 3, 10 poſt reges exactos Liciniana illa ſeptem iugera plebi aſſignata fuiſſe, & in praefatione libri tradat, C. Fabricium & M. Curium, alterum Pyrrho finibus Italiae pulſo, domitis alterum Sabinis, accepta, quae viritim diuidebantur captiui agri ſeptem iugera, non minus induſtrie coluiſſe, quam fortiter armis quaeſiſſe. VRSINVS. Liciniam agrariam laudat Columella lib. 1, 3, 10 *Poſt exactos*, inquit, *reges Liciniana illa ſeptem iugera, quae plebi Tribunus viritim diuiſerat, maiores quaeſtus antiquis retulere, quam nunc nobis praebent ampliſſima veruacta.* Tulit eam, quantum coniectura adſequi poſſum, C. Licinius Craſſus Tribunus plebis, Q. Fabio Maximo, L. Hoſtilio Mancio Coſſ. anno vrbis DCVIII, ſiue ab exactis regibus CCCLXV. quo tempore idem rogationem promulgauit de ſacerdotiis, vt ius creandorum ſacerdotum ab ipſorum

vir qui fuit, ad agros diuidundos [p] Campanos, video huc [q] venire, Cn. Tremellium Scroſam, virum omnibus virtutibus politum, qui de agricultura Romanus peritiſſimus exiſtimatur. An non iure *inquam*? Fundi enim eius propter culturam iucundiore ſpectaculo ſunt multis, quam regie polita aedificia aliorum, cum huius ſpectatum veniant villas, non vt apud Lucullum, vt [r] videant [s] pinacothecas [t], ſed oporothecas [v]. Huiuſce *inquam* pomaria [x] ſumma ſacra via, vbi poma veneunt, contra auream [y] imaginem. Illi

VARIETAS LECTIONIS.

p) *diuidendos P.* q) *hunc P.* r) *vt* abeſt *I. B. R.* s) *veneant B. R.* t) *pinocotheccas I. B. pinocothecas R.* v) *oporotheccas I. B.* x) *pomarii I. B. R. pommaria Heru.* y) *aurea imago illi*: *I. B. R. aureum imago P.*

NOTAE VARIORVM.

rum collegio ad populum transferretur: ſed hanc conſtat antiquatam, donec Cn. Domitius Ahenobarbus eam renouauit Mario iterum & Fimbria Coſſ. Meminit Cicero in Bruto, & in Laelio his verbis: Q. *Maxumo fratre Scipionis, & L. Mancino Coſſ. quam popularis lex de ſacerdotiis C. Licinii Craſſi videbatur; Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur.* Sed cur Varro *ſeptem iugera forenſia* dicit? an quia tum primum populo asſignabantur lege tribunitia in foro lata, non ſenatus conſultis, vt antea, anno CCCLX, L. Lucretio Ser. Sulpitio Coſſ. SC. factum, *Vt agri Veientani ſeptena iugera plebi diuiderentur, nec patribus familiae tantum, ſed vt omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur.* Iterum anno CDLXIII. Senatus decreto adſignata Sabini agri, qui paullo ante victoria M. Curii in poteſtatem venerat, ſeptena iugera plebi, ipſi Curio quinquaginta: quae ille noluit accipere, *parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet*, vt refert Valerius Maximus lib. I. & Plinius lib. XVIII. *M. Curii, inquit, poſt triumphos, immenſumque terrarum adiectum imperio nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. haec autem menſura plebi poſt exactos reges aſſignata eſt*: quae poſtrema verba, vir doctiſſimus Carolus Sigonius putat pertinere ad legem tribunitiam, latam mox poſt primam legem agrariam Sp. Caſſii Viſcelini, quam ille tertium Coſ. tulit, poſt reges exactos annis XXV. in quo magnopere fallitur. Nam Plinius intelligit, aſſignationem ſeptem iugerum factam ſenatus conſultis illis, de quibus dixi, & lex tribunitia, ſcilicet Licinia, de ſeptem iugeribus viritim diuidundis, demum lata fuit poſt exactos reges annis CCCLXV. vt ex Varrone liquet. POP. Popma ita locutum Varronem putat, quia tum primum populo adſignabantur lege Tribunitia in foro lata, non SCtis: id quod certe mihi non diſplicet, & quod fere praefero coniecturae, quae mihi olim in mentem veniebat, *forenſi comitio*, vbi ita diſtinguerentur a Comitiis in Campo Martio habitis. CVPERVS. Goeſius Ind. Agr. *forenſia* interpretatur iuſta & legitima. SCHOETTG. De foro Licinii accepit Turnebus 1, 11, quamquam iam refutatam vidimus ſententiam ab Vrſino.

2, 10 XX VIR QVI FVIT) Haec ſcriptura vera eſt; nam XX viri agris diuidundis creabantur. Cicero lib. 9, ep. 12. ad Atticum: *Repudiari ſe totum magis adhuc, quam in XX viratu putabit.* Plinius 7, 52 *Varro quoque auctor eſt, XX viro agros diuidente Capuae.* Sic enim eſt in VV. CC. vt vnica tantum vox videatur deeſſe: *ſe.* Frontinus de coloniis: *Capua colonia muro ducta Iulia Felix iuſſu Imp. Caeſ. a XX viris eſt deducta.* Velleius Paterculus: *Caeſar in Conſulatu* (deeſt *primo*) *legem tulit, vt ager Campanus plebi diuideretur, ſuaſore legis Pompeio. ita circiter viginti millia virum eo deducta* &c. Varronem autem XX virum ei agro diuidundo fuiſſe, vel ex eo, quem ſupra adduximus, Plinii loco ſatis patet. VRSINVS. Edidit Harduinus ex MSS. *XX viro ſe* eamque lectionem etiam ex ll. cc. Velleii & Frontini comprobat.

2, 10 VIDEO HVC VENIRE) Haec verba abundant, nam e loco ſuperiore irrepſerunt, in quo eſt: *nam C. Licinium Stolonem, & Cn. Tremellium Scrofam video venire.* Videndum etiam p. p. pro *omnibus virtutibus politum* ſcribendumne ſit, *omnibus artibus*. Nam & ipſe Varro ita alibi locutus eſt: & Cic. lib. I. de finibus dixit: *non ſatis politus iis artibus.* VRSINVS. Mihi vero abundare non videntur verba, *video huc venire*, ſed repetita ſtudio poſt longiorem parentheſin, vt ita quaſi redeat, vnde digreſſa eſt oratio.

2, 10 CVM HVIVS SPECTATVM) Videndum an legi debeat: *Cum huius ſpectatum veniant ad villas, non vt apud Lucullum pinacothecas, ſed oporothecas.* Nam verba, *vt videant*, videntur adiecta. VRSIN.

2, 10 CONTRA AVREAM IMAGINEM) Optimus omnium Codex hac parte mendoſus eſt. Sic enim in illo; *Contra aurum imago.* Receptam lectionem retinui: veterem tamen notam ſtudioſis eſſe volui. VICTOR. Nemo merito de hac lectione conqueri poterat, niſi optimum exemplar longe aliam prae ſe ferret. Habet enim. *Vbi poma vaeneunt contra aurum imago.* quae quamuis deprauata eſt, tamen retinet veſtigia priſtinae integritatis. Nam profecto ita ſcripſerat Varro: *Vbi poma vaeneunt contra aurum. id eſt magno.* Sed nondum perpurgatus eſt locus iſte. quia illud, *id eſt magno*, eſt gloſſema & interpretamentum, quod margini, vt fit, appoſitum, in textum

Illi interea ad nos [z]. Et STOLO, Num coena comeſa [a] inquit venimus? nam [aa] non L. vide-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *uos & Stolonem coena I. B. R. vos & Stolonum coena Pol. 1. nos & Stoloinem coena Pol. 2. nos cum Stolone coena Iuntt. vos cum Stolone &c. Ba - G.* a) *comeſſa P.* aa) *At non C. I. I- G.*

NOTAE VARIORVM.

textum irrepſit: Qui enim hoc non vulgare genus dicendi, quod eſt, *vaenire contra aurum*, interpretari voluit, annotauit id perinde eſſe, ac ſi diceret, magno vaenire. & verum eſt. Nam ita veteres ſemper fere dicebant, metaphora a lance momentanea, in qua appendebatur aes. Nam quod praeponderat, id *contra eſſe*, hoc eſt ἀντιῤῥέπειν, dicebant veteres. Inde *aes contrarium* vocabant, *aes graue*, auctore Feſto. ſcilicet, ἀντίῤῥοπον. Itaque apud Strabonem, quod eſt πρὸς ἰσοστάσιον χρυσὸν ἀπολυτροῦν, id Latine vertere debes, *Auro contra luere*, vel *contra aurum*. Graeci ad verbum, χρυσοῦ ἀντισταθμᾶσθαι, ἀντισηκοῦν ἀντιτιμᾶσθαι poetae ἀντερύσασθαι. Theognis, Πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι Ἄξιος ἐν χαλεπῇ Κύρνε διχοστασίῃ. Hoc eſt, *Amicus auro contra carus non eſt.* Et Plautus *Talento contra carus non eſt.* Alcman, ῥέπει γὰρ ἄντα τῶ σιδάρω τὸ καλῶς κιθαρίσδεν. Id eſt, *Ferro praeponderat, egregie fidibus canere.* Nam apud Plutarchum in Lycurgo, vbi haec verba Alcmanis producuntur, male legitur ἕρπει pro ῥέπει. Eſt enim (vt dixi) metaphora a ſtatera ſ. lance momentanea. Plauti vero teſtimonia citare, quoties hoc genus loquendi vſurpauerit, ſuperuacaneum puto: cum ea vnicuique, qui vel mediocriter Plautum triuerit, obuiam occurrant. [*Hic adiicimus ex editione H. Stephani 1573. 8 ea, quorum poſtea puduit, vt videtur, virum magnum, ideoque omitti iuſſit. Sed talium virorum etiam errores & peccata habent magnum quiddam & cognitione noſtra dignum. Hiſtoriam fraudis eruditae, qua circumuenit Scaligerum Muretus, dabunt, quos laudat Fabricius ὁ πάνυ* Bibl. Lat. p. 670 coll. ſuppl. *Nos iam verba ipſa damus.* Producam autem locum veteris comici Trabeae ex fabula Harpace, vbi hoc loquendi genus vſurpatur, tum propter ſententiae elegantiam, tum etiam, quia nondum vulgo noti ſunt, *Here, ſi querelis, eiulatu, fletibus, Medicina fieret miſeriis mortalium, Auro parandae lacrumae contra forent. Nunc haec ad minuenda mala haud magis valent, Quam naenia praeficae ad excitandos mortuos. Res turbidae conſilium non fletum expetunt.* Quis enim tam auerſus a muſis tamque humanitatis expers, qui horum publicatione offendatur? Quod ſi hi placent, non grauabor & alios eiusdem notae, ſed alius poetae adhibere, qui tanquam ſuperiorum gemini & germani ſunt. Sunt autem Accii, veteris ac grauiſſimi Tragici, ex Oenomao, *Nam ſi lamentis alleuaretur dolor, Longoque fletu minueretur miſeria, Tum turpe lacrumis indulgere non foret, Fractaque voce diuum obteſtari fidem, Tabifica donec pectore exceſſet lues. Nunc haec neque hilum de dolore detrahunt, Potiusque cumulum miſeriis adiiciunt mali, Et indecoram mentis mollitiam arguunt.* Qui verſus hactenus latuerunt, eoſque nunc primum in vulgus publicamus, quorum priores Trabeae ad verbum e Philemone mutuati videntur: qui eandem ſententiam ad verbum extulit, Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῖν τῶν κακῶν ἦν φάρμακον, Ἀεὶ θ' ὁ κλαύσας τῶν πόνων ἐπαύσατο, Ἠλλαττόμεσθ' ἂν δάκρυα δόντες χρυσίον. Nam tertius verſus ad verbum redditur tertio Trabeae, *Auro parandae lacrumae contra forent.* Fortaſſe de hoc nimis. Illud, quod in manu eſt, agimus.] Hic eſt, inquit Varro, qui non ſolum vberrima pomaria habet, ſed etiam in eo loco habet, vbi poma contra aurum vaeneunt, vel auro contra cara ſunt: Vbi, obſecro, tam care vaenibant? in ipſa ſacra via, de qua loquitur, vt in epigrammate: *Quaeque tibi poſui tanquam vernacula poma, De ſacra nulli dixeris eſſe via.* Ouidius: *Rure ſuburbano dicas tibi miſſa licebit Illa, vel in ſacra ſint licet empta via.* Atque de his hactenus: vt appareat manifeſto, qualem facem nobis alluxerit optimus ille Codex Victorianus ad huius loci tenebras diſcutiendas. SCALIGER. Videtur legendum: *contra aurea imagine*: h. e. nummo aureo, in quo imago alicuius Dei ſignata ſit. Quae enim carius venibant, dicebantur conſtare *auro contra.* Plaut. Truc. *Perii miſer, iam auro conſtat filius.* Et in Curcul. *Auro contra cedo mihi modeſtum amatorem, a me aurum accipe.* Et in Pſeudol. *Aurichalco contra non carum fuit mendacium meum.* VRSINVS. Antiquus liber Petri Victorii, *Contra aurum imago.* vnde puto legendum *contra aurum in aginam. Agina* eſt foramen medium in trutina, ad quod fit libramentum. Feſtus *Agina eſt qua inſeritur ſcapus trutinae, id eſt, in quo foramine trutina ſe vertit. vnde Aginatores dicuntur, qui paruo lucro mouentur.* Tertullianus in libro aduerſus Hermogenem: *In neutram tamen partem pronum & praeceps mediar, quod aiunt, aginae aequilibrato impetu ferebatur.* Vbi *mediar aginae* eſt ſcopus trutinae, quia in media agina conſiſtit, index aequilibrii, vox efformata duriuſcule ad exemplum τῶν *Specular, Torcular, Cauiar.* Varro autem elegantiſſime dixit, *Veniunt contra aurum*, id eſt appenduntur ad auri aequipondium. Strabo; πρὸς ἰσοστάσιον χρυσὸν ἀπολυτροῦν. Athenaeus: Ἰσοστάσιος ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον. & *Veniunt in aginam*, ut infra de ouis: *Defertur in forum vinarium vnde in dolium inane veniat.* & lib. III. *In macellum vt perueniant.* ibidem: *Fauus venit in altaria.* Porro in magno pretio fuiſſe poma, quae in ſacra via vaenibant, praeter Varronem teſtatur Ouidius: *Rure ſuburbano dicas tibi miſſa licebit, Illa vel in ſacra ſint licet emta via.* POPMA. Ita omnes: Ienſonius tamen & Bruſchius mendoſum hunc locum protulere: *contra aurea imago*, ſed qui facile ex aliis emendari

videmus Fundilium [b], qui nos aduocauit [c]. Bono animo eſte [d] inquit AGRIVS [e]. Nam non modo ouum [f] illud ſublatum eſt, quod ludis circenſibus [g] nouiſſimi curriculi finem facit quadrigis, ſed ne illud quidem ouum vidimus, quod in ceriali [h] pompa ſolet eſſe pri-
12 mum. Itaque tum id [i] nobiſcum vna videatis [l], ac [m] venit aeditimus [n], docete nos, agricultura [o] quam ſummam habeat, vtilitatemne, an voluptatem, an vtrunque. ad te enim rudem [p] eſſe agriculturae nunc, olim ad Stolonem fuiſſe [q] dicunt. SCROFA [r], Prius, inquit, diſcernendum, vtrum quae ſerantur in agro, ea ſola ſint in cultura, an etiam quae
13 inducantur [s] in rura, vt oues, & armenta. Video enim qui de agricultura ſcripſerunt [t], & Poenice, & Graece, & Latine, latius vagatos, quam oportuerit. Ego vero, inquit STOLO [v],

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Fundanium a. V.* c) *auocauit I. B. R.* d) *eſtis P. eſſe* marg. e) *Acrius P.* f) *cum I. B. R. nondum I. I-G. Pol.* 2. nobiſcum. g) *circienſibus P.* h) *ceneali P. cereali a. V.* item *H. St-- D.* i) *hic a. V. ſe P.* l) *ſedeatis I. B. R. ſedetis I. I-G.* m) *aduenietque a. V. ac venitque P.* n) *editimus I. B. R. editumus P.* o) *agriculturam, a. V.* p) *rudes agric. a. V.* q) *iuiſſe a. V.* r) *Scrofa inquit: prius I. B. R. Scrofa, Prius I. I-G. dicunt, Scrofa. Prius Com.* s) *inducuntur a. V.* t) *ſcripſerunt* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dari poſſit. In Vaticanis libris: *contra aurum imago* legitur, quod etiam ex vetuſto codice commemorat Victorius. Recepta porro lectio, vt mea fert ſententia, optima cenſenda eſt, qua locum indicare voluit Auctor, in quo illa poma venire ſolebant, non pretium, vt Scaliger, & Popma interpretantur; portentoſum enim contra aurum venire poma. PONTEDERA.

2, 11 L. FVNDILIVM) Ita in VV. CC. ſuis ſcriptum eſſe teſtatur VRSINVS.

2, 11 NAM NON MODO OVVM ILLVD) Antiqua lectio: *Nam non modo cum illud. Ouum* caſtigauimus ex his, quae ſequuntur. Credimus etiam in hac re iocari Varronem, ſiue Agrium potius, qui loquitur. Quod ſi ritum illum apud alium autorem expoſitum inueniremus, manifeſtius tota res intelligeretur. VICTORIVS. Spatia curriculorum in circo ouis notata eſſe, adeo vulgo tritum eſt, vt exemplis non indigeat. Id enim notum eſt ex Liuio, Iſidoro, aliis; & praeter alios ex Dione, cuius verba ſunt haec in vita Auguſti: *κἂν τῷ περιδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν τῶν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, τούς τε δελφῖνας καὶ τὰ ᾠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι᾽ αὐτῶν αἱ περίοδοι τῶν περιδρόμων ἀναδεικνύωνται.* Ludit igitur facetiſſimus ſenex ex ambiguo. Nam cum ſementiuae feriae eſſent, & conſequenter ludi Circenſes, quibus confectis epulum publicum ab aedile in templo Telluris praebebatur: dubitanti Stoloni num coena comeſa eſſet, quod aedilem, a quo inuitati erunt, non videret: reſpondet Agrius, *Neque ouum illud, quod indicat extremum extremi actus Circenſis curriculum, ſublatum eſt: neque illud ouum videmus, quod ſolet eſſe coenae primum.* Vel, *Neque vltimum Circenſium ouum vidimus, neque primum coenae.* Nam ouorum figuris ſublatis, confectum erat Circenſe ſpatium, & ab ouo coena incipiebat. Quod non paucis veterum auctorum locis confirmari poteſt. Cicero, *Ego ad ouum integram famem affero.* &, *ab ouo ad mala.* Et idem Varro Endymionibus, *diſcumbimus muſſati dominus maturo ouo coenam committit.* Non enim tantum hoc loco Varronis illuſtratur noſter hic obſcurus locus, quod eundem morem indicat: ſed etiam quod eadem metaphora vtitur, confirmatur. Nam quod hic eſt Cerealis pompa, hoc ibi eſt coena, propter fercula. Ita vocat coenam aedilis, in qua fercula epularum adferuntur, vt in pompa Circenſi, imaginum. In illo loco vero, quem iam produximus, *committi coenam* facete dictum & ipſum quoque a metaphora ludorum Circenſium, qui dicuntur committi, cum factiones quadrigarum e carceribus emittuntur Ergo cerealis pompa, vt dixi, nihil aliud, quam coena. SCAL. Vide Salmaſ. ad Sol. p. 640 docet ea oua fuiſſe machinas mobiles ſeptenas, quarum vna auferretur, quoties curriculum vnum peractum eſſet, vt adeo ex numero earum quae adhuc propoſitae eſſent, numerus curriculorum, quae reſtarent peragenda, poſſet intelligi.

2, 11 IN CEREALI POMPA) Cerealia Feſta erant V. Idus Apr. quo die poſt confectos ludos Circenſes in templo Telluris ab aedituo praebebatur epulum publicum, magno apparatu. Vnde Plautus in Menaechmis dixit *Cereales coenas* pro ſumtuoſis & inſtructis. *Cereales coenas dat, ita menſas extruit, Tantas ſtruices concinnat patinarias.* Et Varro *cerealem pompam* vocat longum illum ordinem ferculorum, quae in Cereali epulo inferebantur. POPMA.

2, 12 DVM ID NOBISCVM) Antiqua haec eſt lectio, ne minimum quidem immutata. *Id* autem ouum arbitror intelligi debere, *videatis.* Nam paullo ante: *ſed ne illud quidem ouum vidimus.* Ambae autem hae voces in excuſis libris immutatae erant. VICT.

2, 12 AD TE ENIM RVDEM ESSE) Vetus haec eſt lectio. *Fortaſſe ad te,* pro apud te: vt

Stolo [v], eos non in omni re imitandos arbitror, & eo melius feciſſe quoſdam, qui minore pomerio finierunt, excluſis partibus, quae non pertinent ad hanc rem. Quare tota paſtio, quae coniungitur a pleriſque cum agricultura, magis ad paſtorem, quam ad agricolam pertinere videtur. Quocirca principes, qui vtrique rei praeponuntur, vocabulis 14
quoque ſunt diuerſi, quod vnus vocatur vilicus, alter magiſter pecoris. Vilicus agri colendi cauſa conſtitutus, atque appellatus a villa [u] quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum veneunt. a quo ruſtici etiam nunc quoque viam, veam [x] appellant, propter vecturas; & vellam non villam, quo vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere. Certe, inquit Fundanius, aliud paſtio, & 15
aliud agricultura, ſed affinis. & vt dextera [y] tibia alia [z] quam ſiniſtra, ita vt tamen ſit quodam modo coniuncta, quod eſt altera eiuſdem carminis modorum incentiua, altera ſuccentiua. Et quidem licet adiicias, *inquam*, paſtorum vitam eſſe incentiuam, agricola- 16
rum ſuccentiuam, auctore doctiſſimo homine Dicaearcho, qui Graeciae vita qualis fuerit ab initio, nobis oſtendit, vt ſuperioribus temporibus fuiſſe doceat, cum homines paſtoriciam vitam agerent, neque ſcirent etiam arare [a] terram, aut ſerere arbores, aut putare; ab his inferiore gradu aetatis ſuſceptam agriculturam. Quocirca & [b] ſuccinit paſtorali [c], quod eſt inferior, vt tibia ſiniſtra a dextrae [d] foraminibus. Agrius [e], Tu, inquit, tibicen 17
non

VARIETAS LECTIONIS.

v) *Stolon I. B. R.* u) *villa. Villa quod I. I-G.* x) *veham a. V.* it. *H. St--D.* y) *dextra a. V.* z) *non alia I.B.R.* a) *arari P.* b) *ei I. B. R.* c) *paſtoralis I. B. R.* *paſtorali L. P.* 1. *paſtoralis L. Pol.* 2. d) *deſtrae Bon.* e) *Acrius P.*

NOTAE VARIORVM,

vt in 2. de oratore: *Tum cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat.* Nam quod huic ſententiae reſpondeat paullo poſt, *fuiſſe* ex iisdem antiquis legimus. VICTOR. Ἀρχαϊσμὸς, *ad te*, pro penes te, apud te. Metaphora a gladiatorum Magiſtris, penes quos erat *rudis*, qua emeritos gladiatores donabant. Per *rudem* igitur ius laniſtae intelligit, hoc eſt, ius praeſcribendi & dictandi leges gladiatoribus. Iuuenalis: *Scripturus leges, & regia verba laniſtae.* Cicero 2. Antoniana: *Qui ea tanquam gladiatorum libellos palam venditaret.* Hic igitur ſumitur translatitie. SCALIGER. Conuenit haec interpretatio cum quorundam Germanorum adagio, qui, cui principatum alicuius rei deferunt, *apud illum ciſtam eſſe* aiunt. In collegiis nempe opificum, qui princeps eius anni eſt, quem vocant *Magiſtrum Collegii, den Obermeiſter*, illius domi eſt ciſta, in qua & literas, & ſi quid eſt pecuniae communis, ſeruant. Sed neque diſſimulanda eſt Io. Fr. Gronouii de h. l. ſententia. Is enim Obſ. 4, 6 p. 87 illud *ad* comparatiue & *rudis* adiectiue accipit. Iactari prouerbio Romae, vt ſi quis laudetur agriculturae peritus, continuo ſubiiciatur, *tamen ad Tremellium rudis eſt*: idemque olim factum in Stolonibus. Notum eſt illud Cic. de orat. 2, 6 *ſed nihil ad Perſium.*

2, 14 VILLA, QVOD AB EO) Videntur haec verba, loco ſuo mota cum ſint, ita reponenda eſſe: *Villa, ab eo quod in eam conuehuntur fructus.* VRSIN.

2, 14 ET VNDE VEHVNT) Magis placeret: *Et vnde euehunt.* IDEM.

2, 15 ET VT DEXTRA TIBIA) Rectius in V. C. *Et, vt dextra tibia, alia omnino, quam ſiniſtra, ita tamen, vt ſit* &c. Ad huius autem loci intelligentiam pertinent haec, quae habentur apud Apuleium lib. 1. Floridor. *Primus Hyagnis manus in canendo diſcapedinauit. primus duas tibias vno ſpiritu animauit. primus laeuis & dextris foraminibus acuto tinnitu, & graui bombo concentum muſicum miſcuit* &c. Ex quibus verbis, & ex veteribus etiam marmoreis monumentis colligitur, duas tibias vno ſpiritu inflari ſolitas fuiſſe, earumque alteram manu dextra, alteram ſiniſtra teneri ſolitam. Feſtus: *Dextrarum tibiarum genus eſt, quae dextra tenentur.* Seruius in 9. Aeneid. *Vt enim ait Varro, tibia Phrygia, dextra, vnum foramen habet; ſiniſtra duo: quorum vnum acutum ſonum habet, alterum grauem.* Ex quibus verbis apparet, dextram tibiam modorum fuiſſe incentiuam; ſiniſtram ſuccentiuam, quae ſit inferior tempore & concentu. VRSINVS.

2, 16 QVOCIRCA ET SVCCINIT) Videndum, an melius ſit, *Quocirca ea ſuccinit paſtorali, quod eſt inferior, vt tibia ſiniſtra dextrae*, Reliqua ſunt adiecta. Vel ita legendum: *vt tibia ſiniſtra dextrae a foraminibus.* IDEM.

2, 16 VT TIBIA SINISTRA A DEXTRAE) Credo illud *a* delendum eſt. vult enim tibiam illam ſuccinere tibiae dextrae vel eius foraminibus, quod vnum idemque eſt: & mihi videtur per τὸ *ſuccinere* firmari eorum ſententia, qui acutiorem ſonum dextrae, quam ſiniſtrae tibiae tribuunt. Horatius, cui alius ſuccinit, *clamo-*

rem

non ſolum adimis domino pecus, ſed etiam ſeruis peculium, quibus domini dant, vt pa-
ſcant, atque etiam leges colonicas tollis, in quibus ſcribimus, Colonus in agro ſurculario
ne capra [f] natum paſcat: quas etiam aſtrologia in [g] caelum recepit, non longe ab Tauro.
18 Cui FVNDANIVS, Vide, inquit, ne Agri [h], iſtuc ſit ab hoc, cum in legibus etiam ſcri-
batur, pecus quoddam. Quaedam enim pecudes culturae ſunt inimicae, ac [i] veneno, vt
iſtae, quas dixiſti [l], caprae. eae [m] enim omnia nouella ſata carpendo corrumpunt, non mi-
19 nimum vites, atque oleas. Itaque propterea inſtitutum diuerſa de cauſa, vt ex [n] caprino
genere ad alii dei aram hoſtia adduceretur, ad alii non ſacrificaretur, cum ab eodem odio
alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic [o] factum, vt Libero patri
repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent poenas; contra, vt Mineruae
caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam, quam laeſerit, fieri dicunt
20 ſterilem: eius enim ſaliuam eſſe fructuis venenum. [LICINIVS [p],] hoc nomine etiam
Athenis

VARIETAS LECTIONIS.

f) *capras compaſcat a. V.* etiam *P. 2. capra tum paſcat Pol. 1.* g) *in coelum* deeſt *I. B. R.* h) *agri Ba-G. V.* i) *vt venenoſae iſtae Heru.* l) *dixi I. B. R.* m) *Hae a. V.* n) *ex* om. *P.* o) *Sicque a. V.* p) *L. P. Vel I. B. R.* quod ex illa nota forte ortum eſt.

NOTAE VARIORVM.

rem tribuit licet in re longe alia. ſed hoc nunc non ago: notum eſt, ea de re ſcripſiſſe Ald. Manut. 2, 9 Quaeſ. per epiſt. Ant Auguſtin. Dial. 10, p. 161. Voſſium in de poëmatum cantu, Salmaſium ad Solinum, Bartholin. in lib. de tibiis. Conſule inſuper prima Scaligerana v. *Tibia*. CVPERVS. Scripſiſſe Varronem & ipſe puto, *vt tibia dextra ſiniſtrae.* Salmaſius ad Vopiſc. p. 826 ed. Hack. legendum putat *a dextra*, & vult *inferior a dextra* idem eſſe, quod *inferior dextra*, idque genus dicendi, vbi ad ablatiuum comparatiui adiuncta eſt *a* pluribus, antiquorum ac recentium auctorum locis demonſtrari poſſe ait, ipſe Hygini ac Donati aliquot profert. De *tibiis dextris & ſiniſtris, incentiuis & ſuccentiuis* multa hic diſputat, ſed quae, niſi fallor, nihil vel parum ad Varronem explicandum faciunt. Qui legere cupit quod intelligat, nam verum nec ipſa praeſtat, Dacerianam ad Terentianae Andriae didaſcalian licet obſeruationem cognoſcat. Nobis in primis mirifice placent verſiculi patris Annae, quibus abiectae a Minerua tibiae, & malo fato ab antiquariis repetitae maledicit.

2, 17 CAPRA NATVM PASCAT) Ita emendaui ex vetuſto codice, & ex illo loco libri 2 *Ne colonus capra natum in fundo paſcat.* Nam veteres libri aliquantulum deprauati; ſic enim habent: *Ne capra tum paſcat.* Prima igitur ſyllaba huius verbi *Natum* defecerat. VICT.

2, 17 QVAS ETIAM ASTROL.) Videretur ſcribi debere *quam*, vti referatur ad *capram*; ſed reſpexit in genere ad haec animalia, & notum eſt ex Hygino, non ſolum capram Amalthaeam inter aſtra relatam & ſedere in humero ſiniſtro Heniochi, verum eundem etiam manu ſiniſtra duos hoedos geſtare. CVP.

3, 18 VIDE, INQVIT, AGRI, NE &c.) Verba, *pecus quoddam* abundant; & totus locus ſic legendus: *vide, inquit, Agri ne iſtuc ſit ad hoc, cum in legibus etiam caueatur.* Varro 2, 3 *Ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in agro paſcat.* Ex quibus verbis apparet, vocem *ſurculario* inducendam eſſe. Sed cum in praefat. lib. 2 ſcriptum ſit: *armentum id, quod in agro natum non colit, ſed tollit dentibus*, conſiderandum an in lege locationis fundi vox *capra* ſit quintus caſus, & exponendum ſit, ne colonus, quod in agro natum ſit, capra paſcat. *Terra natum*, dixit etiam Salluſtius, pro eo, quod in agro naſcitur, ſcilicet arbores, & ſimilia. VRSINVS. Forte *Agri ne.* Caue putes, Agri, inquit, leges colonicas vetare colonum in fundo capras compaſcere, quaſi paſtio omnino aliena ſit ab agricultura, cum eaedem leges permittant pecus quoddam paſcere. Sed hoc cauetur ideo, quod caprae ſunt inimicae ſationi. lib. 2. *In lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo paſcat, harum enim dentes inimici ſationi.* POPMA.

2, 19 PROPTEREA INSTITVTVM &c.) Voces, *diuerſa de cauſa* videntur alienae ab hoc loco & otioſae. VRSINVS.

2, 19 LIBERO — HIRCI) Vid. Ouid. Faſt. 1, 353 SCHOETTG.

2, 19 QVOD EAM - - STERILEM) Plin. 15, 8 *oleam ſi lambendo capra lingua contigerit, depaueritque, primo germinatu ſterileſcere auctor eſt M. Varro.* & 8, 50 *oliuam lambendo quoque ſterilem faciunt, eaque ex cauſa Mineruae non immolant.* Ex quibus verbis apparet hic legendum eſſe: *quod eam, quam lamberit, fieri dicunt ſterilem.* Eſt autem verbum *laeſerit*, gloſſema verbi *lamberit.* Feſtus *lambere*, inquit, *ſcindere ac laniare.* Videndus Nonius in *Fructuis.* VRSINVS. Locus Nonii eſt 8, 62 Merc. p. 491, 10.

2, 20 LICINIVS) Mihi nullum dubium eſt, quin ad hunc locum applicanda ſit obſeruatio virorum

Athenis in arcem non inigi[q], praeterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne arbor
olea, quae primum dicitur ibi nata, a capra tangi poſſit. Nec[qq] vllae, *inquam*[r], pecu-
des agriculturae ſunt propriae, niſi quae agrum opere[s], quo[t] cultior ſit, adiuuare, vt eae,
quae iunctae arare poſſunt[v]. AGRASIVS, ſi iſtuc ita eſt, inquit, quomodo pecus re- 21
moueri poteſt ab agro, cum ſtercus, quod plurimum prodeſt, greges pecorum miniſtrent?
Sic, inquit AGRIVS, venalium greges dicemus agriculturam eſſe, ſi propter iſtam rem
habendum ſtatuerimus. Sed error hinc, quod pecus in agro eſſe poteſt, & fructus non[x]
in[y] agro ferre. quod non ſequendum. Nam ſic etiam res aliae diuerſae ab agro erunt
aſſumendae: vt ſi habeas[yy] plures in fundo textores, atque inſtitutos hiſtonas[z], ſic[a] alios
artifices. SCROFA, Diiungamus[b] igitur, inquit, paſtionem a cultura, & ſi quis quid 22
vult aliud. Anne[c] ego, *inquam*, ſequar Saſernarum patris & filii libros? ac magis
putem pertinere, figlinas[d] quemadmodum exerceri oporteat, quam argenti fodinas, aut
alia

VARIETAS LECTIONIS.

q) *iniungi P. iungi a. V.* qq) *Nec nullae P.* 1. *Ne vllae Pol.* 2. r) *inquit I. I-G.* s) ita *H. St-D. al.* operae t) *quae marg.* v) *poſſint a. V.* x) *non* abeſt *P.* y) *eo* inſ. *a. V.* etiam ipſa V. yy) *habeat P.* z) *biſtrionas lenſſ. iſtonas I. B. R.* a) *ſic & a. V.* item *H. St-D.* b) *Diſiungamus a. V.* c) *An I. B. R. Aliud an ne Pol.* d) *figilinas I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rum doctiſſimorum, de qua agitur ad Varr. 1, 11, 1. Sane importune hic inculcari perſonae nomen videtur.

2, 20 IN ARCEM NON INIGI) *Inigi*, quemadmodum eſt in antiquis libris, ſcripſi: quo verbo ſaepe M. Varro vſus eſt. Sext. Pompeius: *Inigere pecus eſt agere.* VICT.

2, 20 NEC VLLAE PECVDES — — PROPRIAE) De hoc loco ita ad me ſcribit Cl. Reuſchius in litteris Altdorfio Kal. Nou. MDCCX. datis: Tentauit hunc locum Io. Iſaacus Pontanus Anal. III, 15 atque ex coniectura ingenioſa pro *propriae* legit *propitiae*, quam ex eiusdem Varronis verbis praecedentibus firmat ſcribentis: *Quaedam enim pecudes ſunt culturae inimicae.* At vulgatam lectionem huic praeferrem, per pecudes *proprias* intelligens ferme boues. In antecedentibus enim diſquirit, an oues & armenta itidem ad agriculturam pertineant? Et cum pecudes, quae paſtionis ergo aluntur, ab ea diſcreuiſſet, itemque illas, quae agris nocent; denique ſubdit, quaenam ad agriculturam pertineant, & commodum aliquod afferentes, huic veluti propriae ſint. Atque haec mea ſententia magis etiam firmatur ex eo, quando addit, *vt eae, quae iunctae arare poſſunt.* Huc item facit, quod taurum idem Varro 2, 5. *ſocium hominum in opere ruſtico, & Cereris miniſtrum*, Aelianus vero V. H. 2, 53 πάγχρηστον καὶ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελέστατον εἰς γεωργίας κοινωνίαν appellent. Haec Reuſchius, quibus merito calculum noſtrum addimus. SCHOETTG.

2, 20 NISI QVAE AGRVM — ADIVVARE) Nemo non videt, vocem *opere* ab expoſitoribus adiectam eſſe, & pro *adiuuare*, legendum eſſe *adiuuant*. VRS. Sed *opere* proprium rei ruſticae verbum eſt, & *adiuuare* pendet a *poſſunt*.

2, 21 VENALIVM GREGES) Videtur legendum *volucrium greges.* Nam in hoc ipſo libro c. 38. ſic ſcribit: *Stercus optimum eſſe ſcribit Caſſius volucrium* &c. & 3, 2 *Ibi vidi greges magnos anſerum, gallinarum, columbarum, gruum, pauonum* &c. Paullo poſt legendum: *Et fructus in eo ferre.* VRSINVS. Neque hic aſſentiri poſſum viro doctiſſimo. Seruos abſolute *venales* dictos eſſe etiam a Varrone vel illa ſatyra *Sardi venales* oſtendit. Argumentatur Agrius ita, Si propterea ad agriculturam aliquid refertur, quia vſus illius eſt in agro, etiam de *venalibus*, h. e ſeruis & toto illo genere erit praecipiendum &c.

2, 22 QVAM ARGENTIFODINAS) Lego, *quam arenifodinas.* Poſtea confirmatur ex iis, quae ſequuntur: *Sed vt neque lapidicinae, neque arenariae ad agriculturam pertinent, ſic figlinae.* Porro ad agrum non χρυσωρυχεῖα, non ἀργυρωρυχεῖα pertinent, ſed cretifodinae, arenifodinae, & lapidicinae. Sic & ſimilis error olim in 4. de L. L. vbi hodie *aerifodinae* in MS eſt *aretifodinae*, lego *cretifodinae.* Arenam autem & lapides metallorum nomine comprehendit more Graeco, quod vtrumque eruitur e terra. SCALIGER. Ego ita putabam. Saſernae ad rem ruſticam retulerant figlinas: Varro, eadem ratione etiam referendas eſſe metallorum fodinas dicit, h. e. neutras.

2, 22 AVT ALIA — — METALLA) Veteres libri hac parte inquinati, *Aliam & aliam & alia*; caſtigauimus *alia & alia metalla.* Eſt enim non parum elegans modus dicendi. Catullus: *Haec atque illa dies, atque alia, atque alia.* VICTORIVS.

 2, 23 NE-

23 alia & [e] alia metalla, quae ſine dubio in aliquo agro fiunt? Sed vt [f] neque lapicidinae [g],
neque arenariae ad agriculturam pertinent, ſic figlinae [h]. neque ideo non in quo agro ido-
neae poſſunt [i] eſſe, [non] exercendae, atque ex eis capiundi fructus: vt etiam ſi ager ſe-
cundum viam, & opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae diuerſoriae, quae ta-
men quamuis ſint fructuoſae, nihilo magis ſunt agriculturae partes. Non enim ſi quis [m]
propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturae acceptum referre debet,
24 ſed id modo, quod ex [n] ſatione terra ſit natum ad fruendum [o]. Suſcipit STOLO, Tu,
inquit, inuides tanto ſcriptori, & obſtrigillandi [p] cauſa figlinas [q] reprehendis, cum praecla-
25 ra quaedam, ne laudes, praetermittas, quae ad agriculturam vehementer pertineant. Cum
ſubriſiſſet SCROFA, quod non ignorabat libros, & deſpiciebat, & AGRASIVS ſe ſci-
re modo putaret, ac STOLONEM rogaſſet, vt diceret, coepit. Scribit cimices quemad-
modum interfici oporteat his verbis. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamque
infundito quo voles, nulli accedent. vel fel bubulum cum aceto mixtum [r], vnguito [s] le-
26 ctum. FVNDANIVS aſpicit ad SCROFAM, Et tamen verum dicit, inquit, hic, vt
hoc ſcripſerit in agricultura. *Ille*, Tam hercle, quam hoc, ſi quem glabrum facere
velis, quod iubet ranam luridam coniicere in aquam, vſque quo [t] ad tertiam partem deco-
xeris, eoque vnguere corpus. Ego quod magis, *inquam*, pertineat ad Fundanii vale-
tudinem [v], & in eo libro eſt, ſatius [x] dicam: nam [y] huiuſce pedes ſolent dolere, & [z] in
fronte

VARIETAS LECTIONIS.

e) *& alia* deeſt *a. V.* *aliam & aliam & alia P.* f) *vt* deeſt *I. I-G.* g) *lapidicinae a. V.* h) *figilinae I. B. R.* i) *poſſint a. V.* l) *ſi eligitur ſecundum I. B. R.* m) *ſi quid I. B. R. Ryck.* n) *nec a. V.* o) *fruendum ſuſcipit. Stolo a. V. Stolon I. B. R.* p) *obſtrigilandi a. V.* q) *figilinas I. B. R.* r) *miſtum I. I-G.* s) *vngito I. B. R.* t) *vſquequa I. B. R.* v) *valitudinem I. B. R.* x) *latius I. B. R.* y) *&* inſ. *a. V.* item: *H. St- - D.* z) *&* omitt. praeter. *Pol. 2.*

NOTAE VARIORVM.

2, 23 NEQVE ARENARIAE) Extat apud me tabella aenea cum hac inſcriptione: SVB. L. ARRVNTIO. STELLA. NAVIS. HARENARIA. QVAE SERVIT. IN. AEMILIANIS. REDEMPTORE. L. MVTIO. FELICE. De Aemilianis videndus Suetonius in Claudio c. 18. & Varro infra lib. 3. de re rûſt. VRSIN.

2, 23 NEQVE IDEO NON — NON EXERCENDAE) Vtrum vna harum negationum librariis debetur? an ita pleonaſticῶs locutus eſt Varro. Poſterioris rei exemplum deſidero. Itaque alteram *non* includendam curaui.

2, 23 NON ENIM SIQVIS - - DEBET) Videtur legendum, *ſi quid*, & referri: vt dictio *profectus* ſit generandi caſus. VRSINVS.

2, 23 SED ID MODO, QVOD EX SATIONE) Minus iuſta de cauſa Victorius h. l. vt mea fert opinio, a conſtanti ſcriptura τȣ̃ *nec*, quam etiam habent collatio Politiani, & Codex Ryckianus, recedit. Quid enim aliud eſt, *nec ſatione terra natum eſſe*, quam ſine ſatione & cura *terra* i. e. ſponte prouenire? Confer. Colum. 3, 1, 1. Quod ſi quid mutandum ſit, mallem τὸ *tecta*, quod in optimo Codice habetur, in *tenera* mutare, vt eſſet, *quod nec ſatione tenera ſit natum*; idque quod ad ſenſum eodem recidit, BRENCKMANN. Ego vero putauerim, nihil ſanius Victoriana lectione, nihil coniectura ſapientiſſimi ſenis certius. Agriculturae obiectum, vt ſcholae vocabulo vtamur, non ſunt res *nec ſatione terra natae*, ſed quidquid *ex ſatione terra eſt natum ad fruendum*. Plane de eadem re loquitur noſter 1, 23, 1 *fructum arbitror eſſe fundi eum, qui ex eo ſatus naſcitur, vtilis ad aliquam rem.*

2, 24 SVSCIPIT STOLO) Interpungendum ante verbum *ſuſcipit*, quod poſitum eſt pro eo, quo Graeci dicunt ὑπολαβὼν, & Virgilius vertit: *Suſcipit Anchiſes.* VRSINVS.

2, 24 OBSTRIGILLANDI CAVSA) *Strigare* notat quieſcere, ſtare, inde *ſtrigillare* & *obſtrigillare*, quod obſtare ſignificat. Nonius 2, 608 *Obſtringillare*, (ita enim ſemper ſcribit) *obſtare*: in quam rem vnum Ennii, & tria Varronis, in quibus noſter medius eſt, loca profert. Conf. Salmaſium ad Solinum c. 2 p. 40, 41 & c. 53 p. 821 SCHOETTG.

2, 25 ET DESPICIEBAT) Concinnius videtur, ſi legas *ſed*; oppoſitio certe clarior: & praeceſſit *s* quod vicinam extruſiſſe poteſt.

2, 25 FEL BVBVLVM) Idem habet Didymus Geopon. 13, 14 ἐὰν ἀμόργην ἑφθὴν εἰς χολὴν βοὸς μίξας μετ᾽ ἐλαίȣ ἐπιῤῥάνῃς αὐταῖς: *Si amurcam coctam felle bubulo mixtam cum oleo ipſis adſperſeris.* SCHOETTG.

2, 26 NAM HVIVSCE - - DOLERE) Illud *dolere* expungendum. Legi enim debet: *Nam*

fronte contrahere rugas. Dic ſodes, inquit FVNDANIVS: nam malo de meis pedibus 27
audire, quam quemadmodum pedes betaceos ſeri oporteat. STOLO [a] ſubridens, Dicam, inquit, eiſdem, quibus ille verbis ſcripſit, vel [b] Tarquennam audiui. Cum homini pedes dolere coepiſſent, qui tui meminiſſet [c], ei mederi poſſe. Ego tui memini, medere meis pedibus. TERRA PESTEM TENETO. SALVS HIC MANETO [*in meis pedibus*]. Hoc ter nouies cantare iubet, terram tangere, deſpuere [e], ieiunum cantare. Multa, *inquam*, item alia miracula apud Saſernas inuenies, quae omnia 28
ſunt diuerſa ab agricultura, & ideo repudianda. Quaſi vero, *inquam*, non apud caeteros quoque ſcriptores, talia reperiantur. An non in magni illius Catonis libro, qui de agricultura eſt editus, ſcripta ſunt permulta ſimilia? vt haec, quemadmodum placentam facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas ſallire [g]. Illud non dicis, inquit AGRIVS. quod ſcribit, Si velis in conuiuio multum bibere, coenareque [h] libenter, ante [i] eſſe oportet braſſicam crudam ex aceto, & [l] poſt aliqua [m] folia v [n].

III.

VARIETAS LECTIONIS.

a) *Stolon I. B. R.* b) *vel tantum quae iam audiui I. B. R. valent quae iam I. I - G.* c) *meminiſſent I. B. R.* d) *mederi I. B. R.* e) *diſpuere I. B. R.* f) *repudiunda I. B. R.* g) *ſalire a. V.* item *H. St - - D. ſalere P.* h) *coenare B. R.* i) *ante* deeſt *B. R.* l) *& poſt* deeſt *I. B. R.* m) *alia lenſſ. I. I - G. H. St-D.* n) *quinque* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Nam huius pedes ſolent in fronte contrahere rugas. Eſt enim locus dignus Varrone. Et ita locutus eſt Horatius: *Ne ſordida mappa corruget nares.* Praeterea inconcinniorem efficiebat ſententiam. Sed fuit gloſſema margini adnotatum: nam *contrahere rugas* eſt *dolere.* SCALIGER. Ita legitur vulgo, ſed illud *dolere*, eſt gloſſema, & ea re expungendum, quod & doctiſſimo Scaligero videtur; vel legendum *dolore in fronte*, vt dicat, dolorem pedum frontem corrugare, & triſtem reddere, adductumque vultum. Iuuenalis Sat. 14. *Hoc quoque ſi rugam trahit, extenditque labellum.* POPMA. Mihi videbatur veriſimilis coniectura magni Scaligeri &c. Sed praetuli fidem Cod. Pol.

2, 27 VEL TARQVENNAM AVDIVI) Vetus haec eſt lectio; *Tarquenna*, nomen, vt arbitror, proprium anagnoſtae VICT.

2, 27 EGO TVI — PEDIBVS) Haec verba forte ſunt in Fundanii perſonam conferenda, qui cum pedibus laboraret, ſtatim arripit, quod dixerat Stolo. Hic autem verba ſolennia vel carmen ſtatim affert, *Terra peſtem.*

2, 27 IN MEIS PEDIBVS) Quamuis hic manu ſcriptos cum excuſis codices conſentire inuenerim, quod tamen ipſe cogitaui, aliis narrare libet. Vereor, ne tres hae voces abundent, & potius declaratio aduerbii illius, quod paullo ante poſitum eſt, quam Varronis verba fuerint. Vt cum ante dixerit: *Salus hic maneto*: aliquis ſupra mediam vocem, vt vbi ſalutem manere vellet, apertius intelligeretur, addiderit: *In meis pedibus.* Iudicium etiam meum, vt opinor, adiuuat, quod ſi hae voces illinc deiiciantur, duo illa membra cantionis parem prope numerum ſyllabarum habebunt, & ſimiliter deſinent: quae res in huiusmodi rebus curioſe quaeri ſolent. VICTORIVS.

2, 27 TERRAM TANGERE, DESPVERE) Plin. lib. 28, *Eadem etiam ratione terna deſpuere deprecatione in omni medicina mos eſt. & 26, 9 Experti affirmauere plurimum referre, ſi virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu ſupina tangens dicat: Negat Apollo peſtem poſſe creſcere, cui nuda virgo reſtinguat; atque ita retrorſa manu ter dicat, totiesque deſpuant ambo* &c. Ita legitur hic locus in V. C. VRSINVS Ex ſuperſtitione veterum, qui in precationibus, cum nominarent terram, eandem tangebant. Macrobius 3. Saturnal. *Cum tellurem dicit, manibus terram tangit.* Contra ad nomen Iouis ſuſpiciebant in coelum. Ennius Thyeſte: *Aſpice hoc ſublimen candens, quem omnes [omnes quem] vocant Iouem.* Praeterea in carminibus & incantationibus ter deſpuebant, eoque ſputo frontem illinebant ad auertendum faſcinationes. Tibullus lib. I. *Ter cane, ter dictis deſpue carminibus.* Petronius Satyrico: *Turbatum ſputo puluerem medio ſuſtulit digito, frontemque repugnantis ſignauit, hoc facto carmine me iuſſit exſpuere.* Lucianus in Νεκυομαντίᾳ: μετὰ γοῦν τὴν ἐπῳδὴν τρὶς ἄν μου πρὸς τὸ πρόσωπον ἀποπτύσας, ἐπανήει πάλιν. POPMA De more terram tangendi in caerimoniis Turn. 16, 10.

2, 27 IEIVNVM CANTARE) *carmen cantare, incantare, excantare* verba eſſe magica, notum, nec aliud iis indicari, quam formulam praeſcriptam, a qua tanquam a modulis quibusdam & lege (νόμῳ) non fas ſit diſcedere.

2, 28 MVLTA INQVAM) puto legendum, *inquit*, & continuari ſermonem Stolonis: ad quem deinde ſubiicit Varro, *quaſi vero non apud caeteros* &c.

2, 28 QVASI VERO INQVAM) Videtur legendum: *quaſi vero inquit Agraſius*: nam nulla interpoſita eſt perſona, & Agraſius Saſernam defendit. VRSINVS. Alterutrum certe *inquam* mutandum eſt. Vtrum ſit, lector, diſputa, ſi quidem tanti videatur. Mihi prius videbatur, quia quaſi, concluſio ſunt eorum, quae Stolo dixerat.

2, 28 PLACENTAM) c. 76, de libo c. 75, de pernis ſaliendis cap. 162, de braſſica 156, 1.

III. Igitvr, inquit Agrasivs, quae diiungenda [a] eſſent a cultura [b] cuiusmodi ſint, quoniam diſcretum, de [c] iis rebus dicendum, quae ſcientia ſit, & quid in colendo nos docet, ars an ſit, an quid aliud & a quibus carceribus decurrat ad metas. Stolo [d] cum aſpexiſſet Scrofam, Tu [e], inquit, & aetate, & honore, & ſcientia quod [f], praeſtas, dicere debes. *Ille* non grauatus [g], Primum, inquit, non modo eſt ars, ſed etiam neceſſaria ac [h] magna. eaque eſt ſcientia, quae [hh] docet, quae ſint in quoquo agro [i] ſerunda [l] ac [ll] faciunda [m], quaeque terra maximos perpetuo reddat fructus.

IIII. Eivs principia ſunt eadem, quae mundi eſſe Ennius ſcribit, aqua, terra, anima, & [a] ſol. Haec enim cognoſcenda [aa] prius, quam iacias ſemina, quod initium fructuum oritur. Hinc profecti agricolae ad duas metas dirigere debent, ad vtilitatem &
2 voluptatem. Vtilitas quaerit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit, quod vtile eſt, quam quod delectat. Nec non ea quae faciunt [cultura] honeſtiorem agrum, pleraque non ſolum fructuoſiorem [b] eundem faciunt, vt cum in ordinem ſunt conſita arbuſta atque oliueta, ſed etiam vendibiliorem, atque [c] adiiciunt ad fundi pretium. nemo enim eadem vtilitate [d] non formoſius quod eſt, emere mauult pluris, quam ſi eſt fru-
3 ctuoſus [e] turpis. Vtiliſſimus autem is ager qui ſalubrior eſt, quam alii, quod ibi fru-
ctus

VARIETAS LECTIONIS.

[C. III.] a) *diſiungenda a. V.* b) *&* interſer. *I. B. R.* c) Verba : *de iis rebus - - ad metas* deſ. *I. B. R.* d) *ſtolon I. B. R.* e) *Tu* deeſt *I. B. R.* f) *qua I. B. R.* g) *de iis rebus : quae in ſcientia ſint : quod in colendo nos docet : ars ſit. An quid aliud : & a quibus carceribus decurrat ad metas* hic inſ. *I. B. R.* Sic etiam Pol. niſi quod omitt. & *id* pro ſit pon. Pol. 2. *metam pro metas.* h) *& I. B. R.* hh) *quae docet* deeſt *P.* i) *quoque I. B. R.* l) *ſeruanda marg. ſerenda P.* ll) *& a. V.* m) *facienda quae aqua Pol.* [C. IV.] a) *&* abeſt *P.* aa) *cognoſcunda I. B. R.* b) *fructuoſiora eadem P.* c) *vt quae adiiciant I. I - G.* d) *vtilitati P.* e) *fructuoſius turpe a. V.* item *H. St - D. fructuoſius turpius Ryck.*

NOTAE VARIORVM.

3 De iis rebvs dicendvm) Quid ſi legas : *deinceps dicendum.* & infra poſt verbum, *carceribus*, videtur legendum, *profecta, quas decurrat ad metas.* Sic enim paullo poſt locutus eſt Varro : *Hinc profecti agricolae ad duas metas dirigere debent.* Vrsin.

3 Qvid in colendo nos docet) *Doceat* canones grammaticorum poſtulant : Sed etiam alias interrogatiue directe non interrogantia Graeco more cum indicatiuo conſtructa videas. Vnum laudabimus Cic. Att. 7, 12 p. 762 Graeu. *Sin diſcedet, quo aut qua, aut quid, nobis agendum eſt, neſcio.*

4, 1 Ennivs scribit) Epicharmi, philoſophi & Poetae Pythagoraei, quaedam de natura rerum e Graeco in Latinum Sermonem conuertit Ennius. Vnde librum ſuum inſcripſit Epicharmum : cuius teſtimonio veteres Grammatici ſaepe vtuntur. Dixit autem Epicharmus, eadem eſſe principia rerum, eadem deos. Menander : Ὁ μὴν Ἐπίχαρμος τὺς θεὺς ἔναι λέγει Πῦρ, ἥλιον, γῆν, ὕδωρ, ἀνέμυς, ἀςέρας. Sed Ennius *ignem* vocauit *Solem*, *Aëra* vero *animam* vt Lucretius : *Ex Igni, Terra, atque anima procreſcere, & Imbri.* & Virgil. Eclog. 6 *Semina Terrarumque, Animaeque, Mariſque fuiſſent.* Popma. Varro de L. L. 4 p. 17 *Epicharmus Enni de mente humana dicit, Iſtic eſt de Sole ſumtus ignis &c.* Schoettg.

4, 1 Qvod initivm frvctvvm oritvr) Videtur legendum : *quod hinc initium.* Et paullo poſt videtur abundare vox *cultura*, legendumque *quae faciunt honeſtiorem agrum.* Vrsinvs.

4, 2 Delectat. Nec non - - agrvm, pleraqve) Ita diſtinxi orationem, cum ante poſt *delectat* inciſum eſſet, & colon poſt *agrum.* Ratio legentibus conſtabit, ſpero. De loco iſto communi, *vtiliora, quae pulchriora*, vide mihi elegantiſſimas diſputationes Tullii de Orat. 3, 45 & 46. Quintilianum 9, 4 Colum. 5, 7, 37. Redit ad eundem etiam noſter 1, 7, 2.

4, 2 Nemo enim eadem) Multa hic σχολαςικῶς ab expoſitoribus adiecta ex margine in textum irrepſerunt. Totus autem locus ita videtur emendandus : *Nemo enim eadem vtilitate non formoſius quod eſt, emere mauult pluris. Vtiliſſimus autem is ager, qui ſalubrior eſt : quod ibi fructus certus. Contra in peſtilenti, quamuis feraci agro colonum ad fructus peruenire non patitur.* Colum. 1, 3, 2 *Nec rurſus in peſtilenti, quamuis feraci pinguique agro dominum ad fructus peruenire &c.* Vrsin.

4, 4

ctus certus. contra [f] quod in peſtilenti, calamitas, quamuis in feraci agro, colonum ad
fructus peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum orco [g] habetur, ibi non modo
fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Quare vbi [h] ſalubritas non eſt, cultura
non aliud eſt, atque alea [i] domini vitae, ac rei familiaris. Nec [l] haec non diminuitur 4
ſcientia. ita [m] enim ſalubritas, quae ducitur [n] e caelo ac terra, non eſt in noſtra poteſta-
te, ſed in naturae: vt tamen multum ſit in nobis, quod [o] grauiora quae ſunt, ea dili-
gentia leuiora facere poſſumus. Etenim ſi propter terram aut aquam, odoremue [p], quem
aliquo loco eructat, peſtilentior eſt fundus, aut propter caeli regionem ager calidior ſit,
aut ventus non bonus flet [q]: haec vitia emendari ſolent domini ſcientia ac ſumptu; quod
permagni intereſt, vbi [r] ſint poſitae villae, quantae ſint, quo ſpectent [s], porticibus, oſtiis ac
feneſtris. An non ille Hippocrates medicus in magna peſtilentia, non vnum agrum, ſed 5
multa oppida, ſcientia ſeruauit? Sed quid ego illum voco ad teſtimonium? Non hic Varro
noſter, cum Corcyrae eſſet exercitus [t] ac claſſis, & omnes domus repletae eſſent aegrotis
ac funeribus, immiſſo [u] feneſtris nouis aquilone, & obſtructis peſtilentibus, ianuaque
permutata, caeteraque eius [x] generis diligentia, ſuos comites, ac familiam, incolumes
reduxit?

V. Sed quoniam agriculturae, quod eſſet [a] initium & finis dixi, relinquitur
quot partes ea diſciplina habeat, vt ſit videndum. Equidem innumerabiles mihi videntur,
inquit Agrivs, cum lego libros Theophraſti complures, qui inſcribuntur, φυτῶν [b] 1
ἱστορίας, & alteri [c] φυτικῶν [d] αἰτίων [e]. Stolo [f], Iſti, inquit, libri non tam idonei iis, 2
qui agrum colere volunt, quam qui ſcholas philoſophorum. neque eo [h] dico, quod non [hh]
habeant & vtilia, & communia quaedam. quapropter tu potius agriculturae partes nobis
expone. Scropha [i], Agriculturae, inquit, quatuor ſunt partes ſummae: e queis [l] pri- 3
ma cognitio fundi [m]; ſolum, parteſque [n] eius quales ſint; ſecunda [o], quae in eo fundo
opus

VARIETAS LECTIONIS.

f) *contraque in I. I - G. H. St - D.* g) *Horco I. B. R.* h) *ſi a. V.* i) *alia P.* l) *Hoc vero diminuitur I. I - G. Nec haec vero deminuitur I. B. R.* m) *Iſta I. B. R.* n) *dicitur P. B. R.* o) *quo P.* p) *odorem P.* q) *fiet P.* r) *vti bene poſitae ſint I. B. R. vbe ſint P.* s) *ſpectant P.* t) *exercitus: & claſſis & I. B. R. exercitus, ac I. I - G.* u) *immiſſis P.* x) *ei B. R.* [C. V.] a) *id* inſ. *I. B. R.* b) *περὶ φυτῶν I. I - G.* περὶ caret Accentu in *Ba.* cum caetera verba non careant. *Phyton hiſtorias I. B. R.* c) *alteri* omitt. *I. I - G.* d) *phyſicon: I. B. R.* περὶ φυτῶν *I. I - G.* e) *aetion I. B. R.* αἰτιῶν *I. I - G Vict.* f) *Stolon* vt alibi ſemper *I. B. R.* g) *qui* omitt. *I. B. R.* h) *condico quin habeant I. B. R.* hh) *non* omitt. *P.* i) *Scrofa a. V.* l) *quibus I. B. R.* m) *ſoli fundi & partes B - G.* n) *& partes* etiam *Iuntt.* o) *Secundum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 2 QVAM SI EST FRVCTVOSVS TVRPIS) Qui ab hac Medicei etiam codicis & Commelini lectione diſcedunt, veriti videntur, ne parum accurate loqueretur Varro. Sed ille ſe neque alias in ordinem cogi patitur. *Fructuoſus turpis* ad nomen *ager* cogitatione retuliſſe poteſt.

4, 4 NEC HAEC NON DIM.) *Haec* tamen *calamitas*, de qua adhuc dictum, vel *alea* ſ. periculum *diminuitur ſcientia*, ea ratione, quam ſtatim autor explicat.

4, 4 NON EST IN NOSTRA POTESTATE SED IN NATVRAE) Poſtrema tria verba videntur abundare. VRSIN.

5, 1 QVI INSCR. φυτῶν ἱστορίας) Vetus haec eſt lectio, ne parum quidem a nobis immutata. Ita ſaepe a veteribus autoribus libri Theophraſti citantur: quod ex Athenaeo multis locis cognoſci poteſt: quamuis nunc in excuſis libris aliam inſcriptionem habeant. VICTORIVS.

5, 2 NEQVE EO DICO, QVOD) *Quo* magis placeret, quam *quod.* VRSIN.

5, 3 FVNDI; SOLVM) Sic eſt in VV. CC. Atque haec lectio confirmatur duobus locis, qui habentur infra cap. 6 & 7. IDEM.

5, 3 SECVNDA QVAE) *Secunda quae in eo fundo debeant eſſe culturae cauſa. tertia, quae ſint facienda. quarta, quo quaeque tempore fieri conueniant.*

opus ſunt, ac debeant eſſe culturae cauſa ; tertia [p], quae in eo [q] praedio colendi cauſa ſint
4 facíunda ; quarta, quo quidque [r] tempore in eo fundo fieri conueniat [s]. De his quatuor generibus ſingulae minimum in binas diuiduntur ſpecies. quod habet prima ea, quae ad ſolum pertinent terrae, & quae [t] ad villas, & ſtabula. ſecunda pars quae moueantur [u], atque in fundo debeant eſſe culturae cauſa, eſt item bipartita : de hominibus, per quos colendum, & de reliquo inſtrumento. tertia pars quae de rebus, diuiditur, quae ad quamque rem ſint praeparanda [x], & vbi quaeque faciunda. quarta pars de temporibus, quae ad ſolis circumitum [y] annuum ſint referenda, & quae ad Lunae menſtruum curſum. De primis quatuor partibus prius dicam, deinde ſubtilius de octo ſecundis.

VI. Igitur primum de ſolo fundi videndum haec quatuor, Quae ſit forma, quo in genere terrae, quantus, quam [a] per [b] ſe tutus. Formae cum duo genera ſint, vna quam natura dat, altera quam ſationes imponunt: prior, quod alius ager bene natus, alius male; poſterior, quod alius fundus bene conſitus eſt, alius male: dicam
2 prius de naturali. Igitur cum tria genera ſint a ſpecie ſimplicia [c] agrorum, campeſtre, collinum, & [d] montanum, eſt ex [e] iis tribus quartum, vt in eo fundo, in [f] quo haec duo vel tria ſunt [g], vt [h] multis locis licet videri. E quibus tribus faſtigiis ſimplicibus, ſine dubio infimis alia [i] cultura aptior, quam ſummis, quod haec calidiora quam ſumma : ſic collinis, quod ea tepidiora quam infima, aut ſumma. Haec apparent magis ita eſſe in la-
3 tioribus regionibus, ſimplicia cum ſunt. Itaque vbi lati campi, ibi magis aeſtus. Et eo in Apulia loca calidiora ac grauiora. Et vbi montana, vt in Veſuuio, quod leuiora, & ideo ſalubriora. Qui colunt deorſum, magis aeſtate laborant: qui ſurſum, magis hieme [l]: verno

VARIETAS LECTIONIS.

p) *Tertium I. B. R.* q) *eo* deeſt *Iuntt.* r) *quidquid P. Ie. quaeque I. I - G.* s) *conueniant I. I.* t) *alterum quae I. B. R.* u) *mouentur a. V.* x) *praeparandae I. I.* y) *circuitum a. V* & *H. St - D.* [C. VI.] a) *quamque a. V.* b) *proſecutus P. I. B. R.* c) *ſimplici Ba - G. H. St - D.* d) *&* abeſt *P.* e) *ex his a. V.* praeter *Ba.* quae *& ex tribus.* f) *in quo* deeſt *I. B. R. I. I.* g) *ſint I. B. R. I. I.* h) *aut Pol.* 1. *haud I. B. R.* i) *aliqua I. B. R.* l) *hieme & v. tempore. In I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ueniant. De his quatuor generibus. Ita videtur hic locus legendus, nam caetera ſunt expoſitorum gloſſemata. Conſiderandum etiam, an pro *generibus*, ſit emendandum *partibus.* Nam infra habetur : *De primis quatuor partibus dicam.* IDEM.

5, 4 DE HIS Q. GENERIBVS SINGVLAE) Putabam legendum *ſingula.* Sed video Varronem hic promiſcue dicere *genera & partes.* Caeterum de prima parte ſ. genere primo agit c. 6 - 16; de altera c. 17 - 22 ; de tertia, quae quidem ita perfunctorie tractatur, cum tamen maximi ſit momenti, vt aliquid deeſſe arbitrer c. 23 - 26; de quarta denique c. 27 - 37.

5, 4 DE PRIMIS — SECVNDIS) Haec verba, ſi tamen ſunt Varronis non nullam habent difficultatem. Neque enim Varro quadripartitam modo diuiſionem perſequitur, ſed ſtatim eam, quae ſubtilius in octo partes diſtributa eſt : quibus & ipſis nouas ſubinde partes ſubiicit.

6, 1 VIDENDVM HAEC QVATVOR) *Primum* ſtatim ; *ſecundum* 7, 5 ; *tertium* c. 9 extr. *quartum* c. 14 Vnumquodque deinde ſubdiuidit. Vt primum formam in naturalem, de qua hic ; & quam cultura dat a 7, 1 &c.

6, 2 IGITVR CVM TRIA) *Igitur cum tria genera ſint agrorum, campeſtre, collinum, & montanum, & ex his quartum ; vt in eo fundo, in quo haec duo vel tria ſunt, vt multis locis licet videre. E quibus tribus faſtigiis ſimplicibus, ſine dubio infimis cultura aptior, quod haec calidiora ; ſic collinis, quod ea tepidiora. Haec apparent &c.* Ita videtur hic locus legendus aliquibus mutatis, vt *eſt* in *&* ; & *videri* in *videre* : aliquibus autem inductis, quae ex margine intruſa ſunt. VRSIN. Ego vero fateor, melius a me intelligi lectionem Victorii & Commelini.

6, 2 SIC COLLINIS) Forte excidit certe ſubaudiendum inter haec duo verba *alia*, ſcilicet *cultura aptior* : haec enim *tepidiora* ſunt duplici intellectu, non ita frigida, quam ſumma, nec ita calida, quam infima. Similis breuitas recurrit mox ſ. 4.

6, 3 QVI SVRSVM MAGIS HIEME) In MSS. hic *Suſum & deoſum* ſine *r*, quemadmodum fere ſemper. Nos conſuetudinem noſtri tempo-

verno tempore in campeſtribus maturius eadem illa ſeruntur, quam in ſuperioribus: & celerius hic, quam illic coguntur. nec non ſurſum [ll], quam deorſum [ll] tardius ſeruntur, ac metuntur. Quaedam in montanis prolixiora naſcuntur ac firmiora, propter frigus, vt 4
abietes ac ſappini [m]. hic [mm], quod tepidiora [n], populi ac ſalices: ſurſum [o] fertiliora, vt arbutus ac quercus: deorſum [p], vt nuces Graecae ac mariſcae fici. In collibus humilibus ſocietas maior cum campeſtri fructu, quam cum montano: in altis contra. Pro- 5
pter haec tria faſtigia formae, diſcrimina quaedam fiunt [q] ſationum, quod ſegetes meliores exiſtimantur eſſe campeſtres, vineae collinae, ſiluae montanae: plerunque [r] hiberna [s] iis [t] eſſe meliora, qui [u] colunt campeſtria, quod tunc prata ibi herboſa, putatio arborum tolerabilior. Contra aeſtiua montanis [x] locis commodiora, quod ibi tum & pabulum multum, quod in campis aret: ac cultura arborum aptior, quod tum illic [y] frigidior aer. Campeſter locus is [z] melior, qui totus aequabiliter in vnam partem vergit [a], 6
quam is qui eſt ad libellam aequus, quod is [b], cum aquae non habent delapſum, fieri ſolet vliginoſus. eo magis ſi quis eſt inaequabilis, eo deterior, quod fit propter lacunas aquoſus. Haec atque huiuſcemodi [d] tria faſtigia agri ad colendum diſpariliter [e] habent momentum.

VII. Stolo, Quod ad hanc formam [a] naturalem pertinet, de eo non incommode Cato videtur dicere, cum ſcribit optimum agrum eſſe, qui ſub radice montis ſitus ſit, & ſpectet ad meridianam caeli partem. Subiicit Scrofa, De formae cul- 2
tura hoc dico, quae ſpecie fiant venuſtiora, ſequi, vt maiore quoque fructu ſint: vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem, propter [b] ordines, atque interualla modica. Itaque maiores noſtri ex aruo aeque magno, ſed [c] male conſito, & minus multum, & minus bonum faciebant vinum & [d] frumentum, quod quae [e] ſuo quidque [f] loco ſunt poſita, ea minus loci occupant, & minus officit aliud alii ab ſole, ac luna, & vento. Hoc licet coniectura videre ex aliquot rebus, vt nuces integras, quas vno modio compre- 3
hendere [g] poſſis, quod putamina ſuo loco quaeque habet [h] natura compoſita, cum eaſdem ſi fregeris [i], vix ſeſquimodio concipere poſſis. Praeterea quae arbores in ordinem [l] ſatae 4
ſunt,

VARIETAS LECTIONIS.

ll) *ſuſum deoſum P.* m) *ſapini I. I-G.* mm) *Hic vero Pol. 2.* n) *tediora Pol. 1.* o) *ſuſum P.* p) *deoſum P.* q) *fiunt* omitt. *I. B. R.* r) *plurimumque* inſ. *Pol. 2.* s) *hibernales Pol. 2.* t) *eſſe ibi I. B. R. iis* omitt. *Pol. 1 hiis eſſe ibi P. 2.* u) *quam campeſtria I. B. R. Pol. 2.* x) *montana his I. B. R. montanaque iis locis P.* y) *hic I. B. R.* z) *eſt* inſer. *I. B. R.* a) *verget I. B. R.* b) *his I. B. R.* c) *habeat P. habeant I. B. R.* d) *huiusmodi a. V.* e) *diſperiliter P.* [C. VII.] a) *formam* deeſt *I. B. R.* b) *prope ſint Ba-G.* c) *ſed* deeſt *I. B. R. Iuntt.* d) *& frumentum* omitt. *a. V.* e) *quaeque I. B. R.* f) *quoque I. B. R. quoque Ba-G.* g) *comprendere I. B. R.* h) *habent I. B. R.* i) *frigeris I. B. R.* l) *ordine a. V.*

NOTAE VARIORVM.

temporis ſecuti ſumus. Docent tamen Grammatici, & *ſurſum* & *ſuſum* veteres dixiſſe. VICTORIVS.

6, 6 SI QVIS EST) Videtur *quis* omittendum. Et paullo poſt, pro eo, quod vulgo habetur, *diſpariliter*, fortaſſe melius legeretur, *diſpar* vel *diſparile*. Eſt enim locus ſumtus ex 2, 6 Theophraſti de cauſis plantarum, in quo ita ſcriptum eſt: μικραὶ δὲ ἀπαλλαγαὶ φαινόμεναι μεγάλας ποιοῦσι ῥοπὰς εἰς τὴν φύσιν, ſiue φύτευσιν, vt opinamur. VRSINVS.

7, 1 CATO) 1, 3.

7, 2 DE FORMAE) *De forma culturae hoc dico, quae ſpecie ſunt venuſtiore, ſequi, vt maiore quoque fructu ſint, vt ſi ſata ſunt in quincuncem. itaque maiores noſtri &c.* Ita videtur hic locus legendus, paucis immutatis. nam quaedam etiam ſunt adiecta ab expoſitoribus vt pleraque in his libris. VRSINVS. Et tamen etiam *formae cultura* non abſurde hic dicitur ſtudium venuſtatis.

7 2 QVAE SPECIE) Vid. ad 1, 4, 2 vbi idem locus communis tractatur.

7, 3 CVM EASDEM SI FREGERIS) Particula *ſi* videtur abundare. Et paullo poſt legendum

ſunt, eas aequabiliter ex omnibus partibus ſol ac luna coquunt. quo fit, vt vuae & oleae
plures naſcantur, & [m] vt celerius coquantur, quas res duas ſequuntur [n] altera illa duo, vt
5 plus [nn] reddant muſti & olei, & pretii pluris. Sequitur ſecundum illud, quali terra ſo-
lum ſit fundi †, a qua parte vel maxime bonus, aut non bonus appelletur. Refert enim,
quae res in eo ſeri naſcique, & cuiusmodi poſſint. Non enim [o] eadem omnia in eodem
agro recte poſſunt. Nam vt alius eſt ad vitem appoſitus, alius ad frumentum, ſic de cae-
6 teris alius ad aliam rem, Itaque Cretae ad Cortyniam dicitur platanus eſſe, quae folia
hieme non amittat. itemque in Cypro, vt Theophraſtus ait, vna. item Sybari [oo], qui
nunc [p] Thurii dicuntur, quercus ſimili eſſe natura, quae eſt in oppidi conſpectu. Item
contra atque apud nos fieri ad Elephantinen, vt neque ficus neque vites amittant folia.
Propter eandem cauſam multa ſunt bifera, vt vites apud mare Smyrnae [q]: malus bifera [r],
7 vt in agro Conſentino. Idem oſtendit, quod in locis feris plura ferunt: in iis quae ſunt
culta,

VARIETAS LECTIONIS.

m) *&* deeſt *B. R. I. I.* n) *ſequantur P.* nn) *plus ſ. redd. P.* †) *&* inſ. *I. I-G. vel* inſ. *I. B R.* o) *enim* deeſt *I. B. R.* oo) *Subari P.* p) *Sybari* repet *I.R.B.* q) *mirnae I. B. R. zmyrnae P.* r) *biferae P.*

NOTAE VARIORVM.

gendum *appellatur*, pro eo, quod in vulgatis libris eſt, *appelletur.* VRSIN. Alterutram particularum *cum* aut *ſi* abeſſe debere, attente legenti apparet. Neque tamen iurauerim non eſſe Varronianum pleonaſmum.

7, 6 ITAQVE CRETAE) *Itaque Cretae ad Cortyniam dicitur platanus eſſe, quae folia hieme non amittat, itemque in Cypro, vt Theophraſtus ait. Vna item Sybari, qui nunc Thurii dicuntur, quercus ſimili eſſe natura, quae eſt in oppidi conſpectu.* Ita hic locus emendandus ex Theophraſto & Plinio, quorum verba ſunt haec. Theophraſti ex lib. ι hiſt. plant. Ἐν Κρήτῃ δὲ λέγεται πλάτανόν τινα εἶναι ἐν τῇ Γορτυνίᾳ πρὸς πηγῇ τινι ἣ οὐ φυλλοβολεῖ. μυθολογοῦσι δὲ ὡς ἐπὶ ταύτῃ ἐμίγη τῇ Εὐρώπῃ ὁ Ζεύς. τὰς δὲ πλησίον πάσας φυλλοβολεῖν. ἐν δὲ Συβάρει δρῦς ἐστιν εὐσύνοπτος ἐκ τῆς πόλεως, ἣ οὐ φυλλοβολεῖ. φασὶ δὲ οὐ βλαστάνειν αὐτὴν ἅμα ταῖς ἄλλαις, ἀλλὰ μετὰ κύνα λέγεται δὲ ἐν Κύπρῳ εἶναι τοιαύτην. Plinii ex 12, 1 *Eſt & Cortynae in inſula Creta, iuxta fontem platanus vna, inſignis vtriusque linguae monumentis, numquam folia dimittens, ſtatimque ei Graeciae fabuloſitas ſuperfuit, Iouem ſub ea cum Europa concubuiſſe. ceu vero non alia eſſet eiusdem generis in Cypro &c.* & ex 16, 21 *In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipſa vrbe proſpiciebatur quercus vna, numquam folia dimittens, nec ante mediam aeſtatem germinans &c.* Ex locis autem adductis videtur apud Varronem legendum: *Vna item Sybari*, vt nos emendauimus: apud Plinium vero *ſuper ea*, non *ſub ea*; nam in nummo argenteo Γορτυνίων haec fabula ita expreſſa eſt, vt non ſub platano, ſed ipſi plane platano inſidere Europa videatur: & Theophraſtus, a quo Plinius accepit, habet ἐπὶ ταύτῃ. Non alienum autem erit ab hoc loco, quoniam nummi veteris auctoritate Plinii lectionem confirmauimus, alium item nummum indicare, quo locus Ouidii in XV. Metamorphoſeos non ſolum illuſtratur, ſed etiam corrigitur. Atque is eſt: *Nec non Sicanias voluens Amaſenus harenas Nunc fluit, interdum ſuppreſſis fontibus aret.* Non enim *Amaſenus*, qui per Volſcos fluit, ſed *Amenanus* eſt legendum, qui fluuius eſt Catanae, & in Καταναίων argenteo nummo dicitur AMENANOC. Stra. lib. 5 καθάπερ καὶ περὶ τοῦ Ἀμενάνου συμβαίνειν φασὶ, τοῦ διὰ κατάνης ῥέοντος. ἐκλείπει γὰρ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καὶ πάλιν ῥεῖ. Apud eundem Ouid. Faſt. l. 4 minus corrupte habent in vetuſto Codice: *Iamque Leontinos Amenenaque flumina curſu Praeterit, & ripas herbifer Aci tuas,* Cum in vulgatis libris legatur, *Amiſenaque flumina.* Veteribus etiam nummis emendatur Vibius Sequeſter, apud quem *Hipparis*, non *Hypanis* legendum: ΙΠΠΑΡΙϹ enim habetur in nummo argenteo Καμαριναίων, & apud Pindarum in Olympicis. VRSINVS.

7, 6 ITEM CONTRA -- FOLIA) Theophr. 1, 6 περὶ γὰρ ἐλεφαντίνην οὐδὲ τὰς ἀμπέλους οὐδὲ τὰς συκᾶς φασι φυλλοβολεῖν. Plin. 16, 27. IDEM.

7, 6 VITES APVD MARE SMYRNAE) Plin. 16, 27 ſ. 50 *M. Varro auctor eſt vitem fuiſſe Smyrnae apud mare biferam.* Ita etiam editum erat in Plinio ante Harduinum. Sed ille ex MSS. Plinii reponit *Matroum* μητρῷον fanum Cybeles, quale apud Smyrnaeos fuiſſe e Strabone & Plinio oſtendit: putatque eam lectionem & hic reponendam.

7, 7 IDEM OSTENDIT QVOD) Theophr. 3, 7 ὅπου γὰρ ἡ φύσις αὐτὴ γεννᾷ, τοῦτον οἰκειότατον εἶναι τόπον. Verba: *In iis quae ſunt cultu meliora*, videntur σχολιαστικῶς poſita ab expoſitore. VRSIN. Non tamen puto *Idem* referri ad Theophraſtum; ſed eſſe neutrius generis pronomen & quarti caſus, relatum ad id quod dicitur ſ. 5 *Refert enim, quae res in eo &c.* Non voluiſſe hic Varronem ad Theophraſtum prouocare, inde etiam

culta, meliora. eadem de cauſa ſunt, quae non poſſunt viuere niſi in loco aquoſo, aut etiam aqua [s]. & id diſcriminatim, vt [t] alia in lacubus, vt arundines in Reatino [u]; alia in fluminibus, vt in Epeiro arbores alni [x]; alia in mari, vt ſcribit Theophraſtus, palmas & ſquillas [xx]. In Gallia tranſalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem, aliquot 8
regiones acceſſi, vbi nec vitis, nec olea, nec poma naſcerentur; vbi agros ſtercorarent candida foſſicia creta: vbi ſalem nec foſſicium, nec maritimum haberent, ſed ex quibusdam lignis combuſtis, carbonibus ſalſis pro eo vterentur. STOLO, Cato quidem, in- 9
quit, gradatim praeponens [y], alium alio agrum meliorem dicit eſſe in nouem diſcriminibus, quod [z] ſit primus, vbi vineae poſſint [a] eſſe bono vino & multo; ſecundus, vbi hortus irriguus; tertius, vbi ſalicta; quartus; vbi oliueta; quintus, vbi pratum; ſextus, vbi campus frumentarius; ſeptimus, vbi caedua ſilua; octauus, vbi arbuſtum; nonus, vbi glandaria † ſilua. SCROFA, Scio, inquit, ſcribere illum. ſed de hoc non conſentiunt 10
omnes, quod alii dant primatum bonis [aa] pratis, vt ego quoque: a quo antiqui prata parata appellarunt [d]. Caeſar Vopiſcus aedilicius, cauſam cum ageret apud Cenſores, campos Roſeae [e] Italiae dixit eſſe ſumen, in quo relicta pertica poſtridie non appareret propter herbam.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

s) *in aqua a.V.* & *H. St-D.* t) *& I.B.R.* u) *Aretino a.V.* x) *almi P. vlmi I.B.R.* xx) *ſquillam P.* y) *alium praeponens alio, I.B.R.* z) *& quod I. B. R. Ba-G.* a) *poſſunt I.I-G.* †) *glandiaria Heru.* aa) *boni I. B. R.* b) *quoque* deeſt *I. B. R.* c) *quoque P.* d) *Nam* inſ. *I.B.R.* e) *rore aer lenſſ. roſeae aer B. R. Roſiae I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

etiam mihi ſit credibile, quod ſtatim ſubiicit mentionem Theophraſti. Verba *Idem oſtendit, quod* hoc volunt, quod proxima, *eadem de cauſa*. Hoc obſeruandum propter vulgatum errorem circa τὴν *quod*.

7, 7 IN REATINO) Ita ſuſpicor legendum eſſe. IDEM.

7, 7 ALIA IN MARI) Theophr. 1, 7 τὰ δὲ τῶν ὁμολογουμένων χερσαίων πεφυκότα ποτὲ ἐν θαλάσσῃ βιῶν, φοίνικα, σκίλλαν, ἀνθέρικον. IDEM.

7, 8 EX QVIBVSDAM LIGNIS COMBVSTIS) Non tam huc referam Plin. 31, 7 ſ. 39 extr. *Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt*: quam ea, quae ſequuntur ſ. 40 *Quercus - - per ſe cinere ſincero vim ſalis reddit; alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo carbo etiam in ſalem vertitur.* e. i. g. a.

7, 9 CATO - PRAEPONENS) Sine dubio videtur legendum *proponens*: nam infra cap. 18 ſic habet: *Cato modum neque vnum, neque modicum propoſuit.* VRSIN. Locus eſt 1, 7. Laudat etiam Creſcentius 2, 26 nulla mutatione commemorabili, niſi quod inepte pro *caedua* ſilua eſt *cedrina*.

7, 10 SCROFA, SCIO, INQVIT) Addendum videtur *ita*, vt ſit: *Scio, inquit, ita ſcribere.* VRSIN.

7, 10 QVOD ALII APPELLARVNT) Hic neſcio quid deſiderari neminem diligenter perpendentem latebit. Ait Varro *pratum* a veteribus dictum *paratum*, ſed cur ſic dixerint, non extat; poſuiſſe tamen illud *a quo* indicat; quod enim nonnulli primatum dent pratis, non tamen ſequitur ideo vocari *pratum*, *quod ſemper ſit paratum, idcirco pratis primas dari.* Cum anceps eſſem, incidi in Creſcentium, qui 2, 25, dum Varronis hunc locum iiſdem verbis commemorat, haec habet: *Quia modicas aut nullas requirunt expenſas.* Sic igitur eſt reſtituendus locus: *Quod alii dant primatum bonis pratis, vt ego quoque, quia modicas aut nullas requirunt expenſas, a quo antiqui prata parata appellarunt.* Ad eundem fere modum & in lib. 4 de L. L. Varro eſt locutus: *Prata dicta ab eo, quod ſine opere parata.* Id & Columella confirmat 2, 2 *Tertia ratio*, inquit, *loci rigui ſine impenſa fructum reddere poteſt. Hanc primam Cato eſſe dicebat, qui maxime reditum pratorum caeteris anteponebat.* Item 2, 17 *Et ideo neceſſarius ei cultus eſt etiam prati, cui veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. Marcus quidem Portius & illa commemorauit, quod nec tempeſtatibus affligeretur, vt aliae partes ruris, minimique ſumptus egens per omnes annos praeberet reditum.* Iſidorus quoque 15, 13 hoc attigit: *Pratum eſt, cuius foeni copia armenta tuentur, cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo, quod protinus ſit paratum, nec magnum laborem culturae deſideret.* PONTED.

7, 10 CAESAR VOPISCVS) Plin. 17, 4 extr. *Caeſar Vopiſcus, cum cauſam apud Cenſores age-*

VIII. Contra vineam ſunt qui putent [a] ſumptu fructum [b] deuorare. Refert,
inquam, quod genus vineae ſit, quod ſunt multae ſpecies eius. aliae enim humiles ac ſine
ridicis, vt in Hiſpania: aliae ſublimes, vt quae appellantur iugatae, vt pleraeque in Ita-
lia. quarum [c] nomina duo pedamenta, & iuga. quibus ſtat rectis [d] vinea, dicuntur peda-
2 menta. quae tranſuerſa iunguntur, iuga: ab eo quoque vineae iugatae. Iugorum genera
fere quatuor, pertica, arundo, reſtes, vites [e]. pertica [f], vt in Falerno. arundo, vt in Ar-
pino [g]: reſtes, vt in Brundiſino [h]. vites, vt in Mediolanenſi [i]. Iugationis ſpecies duae,
vna directa [ii], vt in agro Canuſino: altera compluuiata in longitudinem & latitudinem iu-
gata, vt in Italia pleraeque. Haec [l] vbi domo naſcuntur, vinea [ll] non metuit ſumptum;
3 vbi multa ex [m] propinqua villa [n], non valde. Primum genus quod dixi, maxime quaerit
ſalicta. ſecundum, arundineta. tertium iunceta [o], aut eius generis rem aliquam. quar-
tum arbuſta, vbi traduces poſſint fieri vitium, vt Mediolanenſes faciunt in arboribus, quas
4 vocant opulos [p]; Canuſini [q] in harundulatione [r] in ficis. Pedamentum item fere qua-
tuor generum. Vnum robuſtum, quod optimum ſolet afferri in vineam e quercu [s] ac
iunipero [t], & vocatur ridica. alterum palus e pertica, melior [u] e dura, quod [x] diutur-
nior: quem cum infimum [y] terra voluit, puter euertitur, & fit ſolum ſummum. ter-
tium

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VIII.] a) *propter ſumptum putent fructum I. B. R.* b) *fructus I. I - G.* c) *Cuius P.* d) *recta a. V.* e) *& vites a. V.* f) *eſt I. B. R.* g) *Arpeno P.* h) *Brunduſino a. V.* i) *agro* add. *a. V.* ii) *derecta P. I. Hae I. B. R.* ll) *vineae non metuunt a. V.* m) *& I. B. R.* n) *villam P. 2.* o) *vinceta Pol. vineta I. B. R. vimineta V. C. Vrſ.* p) *populos I B. R.* q) *Cannuſini I. B. R.* r) *ardulatione I. B. R. hardulatione Pol. 1. Ryck.* s) *querco I. B. R.* t) *iunipiro P.* u) *meliore* iunct. *I. B. R.* x) *qui B. R. quo Ienſſ.* y) *in fimum* diuiſ. *I. B. R. Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

ret, campos Roſeae dixit Italiae ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret.

7, 10 CAMPOS ROSEAE) Feſtus: *Roſea in agro Reatino campus appellatur, quod in eo arua rore humida ſemper ferant.* VRSIN.

8, 1 CONTRA VINEAM SVNT) Refertur hoc ad ſuperiora. Eſt enim pars diſputatiunculae Catoni oppoſitae. Sed retinenda tamen hic & alias importuna diuiſio capitum, ne fruſtra negotium faceſſatur quaerentibus aliquid. Quid in ipſis ſacris libris factum ſit, nouimus.

8, 1 QVARVM NOMINA DVO) Videtur legendum, *ridicarum nomina*, & p. p. *queis tranſuerſa iunguntur iuga.* VRSIN. In neutro aſſentiri poſſum viro doctiſſimo. Quid enim? *ridicarum* appellatione comprehendi dicemus *perticam, arundinem, reſtes, vites?* Quid ſi ad *vineas* referamus *ſublimes.* Non ignoro, vineas non eſſe pedamenta: ſed ſublimes vineae fiunt aut per pedamenta aut per iuga &c. De re ipſa Colum. 5, 30. Illud etiam alterum, *quae tranſuerſa iunguntur*, rectum puto: alioquin, ſi *queis* ponas cum viro docto, legendum erit etiam *tranſuerſae. Iuga tranſuerſa iunguntur vitibus* non minus quam vites iugis: de quorum generibus conſulendus quoque Colum. 4, 17 - 19.

8, 2 IVGORVM GENERA) De his Col. 4, 17 - 19.

8, 2 COMPLVVIATA) Si conſideres loca omnia, vbi *compluuii* vel *compluuiatae* vitis mentio fit, nihil aliud deprehendes eſſe *compluuiatam vitem*, quam decuſſatim iugatam, vt quadratae in medio areae relinquantur. *Compluuium* area ſubdiualis aperta, & aedificatione incluſa, quae ſi qua partem ſuperiorem conſideretur apertam, *impluuium* vocatur. Ita intelligo Varr. de L.L. p. 38, 33 *Si relictum erat in medio, vt lucem caperet, deorſum, quo impluebat, impluuium dictum: & ſurſum, qua compluebat, compluuium.* Differunt itaque *compluuium* & *impluuium*, vt *profundum* & *altum.* Sed Varronis ratio ſubtilior forte quam verior. Vid. Viri docti ad Ter. Eun. 3, 5, 41.

8, 3 SALICTA, ARVNDINETA) C. 4, 30 & 32.

8, 3 OPVLOS) Col. Arb. 16, 1.

8, 3 IN HARVNDVLATIONE) Io. Baptiſta Porta Villae 7, 9 vbi totum hunc locum Varronis citat, haec verba omittit; fortaſſe quia non intellexit, noluit adſcribere, ne quis forte lector eum incuſaret, ſi explicationem ſuam non addidiſſet. SCHOETTG. Sermo eſt de quarto genere iugandarum vitium, vbi traduci locus eſt, cum nimirum, quae ſuſtinere ſuo ſe trunco non poſſunt, vites in aliam arborem traducuntur. Hic *opulos* arbuſti loco adhibent Mediolanenſes, *ficus* Canuſini; ſed cum infirmi & fragi-

tium quod horum inopiae ſubſidio miſit arundinetum. inde enim aliquot colligatas libris dimittunt [z] in tubulos fictiles, cum fundo pertuſo, quos cuſpides appellant, qua humor aduenticius tranſire poſſit. quartum eſt pedamentum natiuum eius [a] generis, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus vinea fit: quos traduces, quidam rumpos, appellant. Vineae altitudinis modus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua boues 5
iuncti arare poſſint. Ea minus ſumptuoſa vinea, quae ſine iugo miniſtrat acratophoro [b] vinum. Huius genera duo, vnum, in quo terra cubilia praebet vuis, vt in Aſia multis locis, quae ſaepe vulpibus & hominibus fit communis. nec non ſi parit humus mures, minor fit vindemia: niſi totas vineas oppleris muſcipulis, quod in inſula Pandataria [c] faciunt. Alterum genus vineti [d], vbi ea modo remouetur a terra vitis, quae oſtendit ſe afferre 6
vuam. Sub eam, vbi naſcitur vua, ſubiiciuntur circiter bipedales e ſurculis furcillae [ee], ne vindemia [f] pereat, & vindemia facta denique diſcat pendere in palmam [g] aut funiculo, aut vinctu, quod antiqui vocabant ceſtum. Ibi dominus ſimul ac vidit occipitium vindemiatoris, furcillas reducit hibernatum in tecta, vt ſine ſumptu earum [h] opera altero anno vti poſſit. Hac conſuetudine in Italia vtuntur Reatini [i]. Haec ideo varietas maxime, 7
quod terra cuiusmodi ſit, refert. vbi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu, & alimonio vinum non vt in calice quaerit aquam, ſed ſolem. itaque ideo (vt arbitror) primum e vinea in arbores aſcendit vitis.

IX. Terra †, *inquam*, cuiuſmodi ſit refert, & ad quam rem bona, aut non bona ſit. ea [a] tribus modis dicitur, communi [aa], proprio, & mixto. Communi, vt cum dici-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *demittunt a. V.* a) *cuius I. B. R.* b) *acratophoron a. V. acratoforo P.* c) *Pandatharia a. V. pandateria P.* d) *viniti P.* e) *oſtenderit a. V.* ee) *furcularis : vindemia Pol. 2.* f) *vindemia pereat, &* deſunt *I. B. R.* g) *palma P. Ryck.* h) *horum P. eorum I. B. R.* i) *vriatini P.* [C. IX.] †) *Terram Com.* Sphalma credo. a) *Et a I. B. R.* aa) *&* inſ.

NOTAE VARIORVM.

fragiles ſint earum rami, arundine eos deligata firmaſſe videntur, eaque dicta *arundulatio.*

8, 4 Terra volvit) Quid ſi *ſoluit* h. e. putridum reddidit: ſenſum certe hunc eſſe apparet. *puter* enim *euertitur* ſeu conuertitur & *fit ſolum* ſ. imum, quod ante fuerat, iam *ſummum.*

8, 4 Cvm fvndo pertvso) Particula *cum* abundat. Vrsin. Codex Ryckianus habet *pertuſos.* Quidſi hanc & Vrſini lectionem coniungas & legas *fundo pertuſos.* Schoettg. Scilicet cuſpides iſti & continent arundines, vt figi terra poſſint, & humorem per fundum transmittunt, prohibentque, ne contagione terrae humidae ita facile putreſcant.

8, 5 Acratophoro) Antiqui libri veram lectionem retinent, *acratophoro.* Eſt autem acratophoron vaſis genus. Cic. de Finibus 2. [eſt 3, 4] *Ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proëgmenis & apoproëgmenis concedatur.* Victorivs.

8, 5 Vvlpibvs) Quas peſſime vexare vineas notum eſt ex Cantic. 2, 15. Vide quae in hanc rem ex Alciphrone notauimus in hiſt. crit. rei publ. liter. Gallice ſcripta tom. I. Schoettgenivs.

8, 6 Svb eam) *Sub eam ſubiiciuntur circiter bipedales e ſurculis furcillae.* Ita hic locus videtur legendus. Nam verba illa, *vbi naſcitur vua,* ſunt expoſitoris gloſſae. Item illa paullo poſt *vindemia facta.* & legendum *palma,* non *palmam.* Vrsin. Non poſſum aſſentiri Vrſino. Verbis *vbi naſcitur vua* locus ipſe deſignatur, vbi ſubiicienda eſt furcilla, ille nimirum, qui vua creſcente futurus eſt grauiſſimus, & maxime fulcro opus habiturus. Deinde *diſcat pendere in palmam* videtur ſignificare, *fiat palma* ſiue *palmes* robuſtior, qui cum ne ſic quidem plane ipſe ſuſtinere ſe poſſit, *funiculo* aut *ceſtò* a capite ſ. trunco deligatus pendeat.

8, 7 Vbi natvra hvmida) Refert Creſc. 4, 13.

9, 1 Terra, inqvam) Redit Varro, qui ex ſua perſona hic loquitur, verbo *inquam* ad ſermonem ſuperiorem, *terra cuiusmodi ſit, refert:* ne quis putet, nunc demum loqui eum incipere, qui non deſiit inde ab initio cap. 8. conf. 2, 8, 6. Nihil auſi ſumus mutare, ſuadente licet Vrſino: Varronis autem hic ſcripturam repraeſentari

dicimus orbem terrae, & terram Italiam, aut quam aliam [b]. in ea enim & lapis, &
arena, & caetera eius generis ſunt in nominando comprehenſa [c]. Altero modo dicitur terra
2 proprio nomine, quae nullo alio vocabulo, neque cognomine adiecto appellatur. Tertio mo-
do dicitur terra, quae eſt mixta [d], in qua [e] ſeri poteſt quid & naſci; vt argilloſa, aut lapi-
doſa, ſic [f] aliae; cum in hac ſpecies non minus ſint multae, quam in illa communi, pro-
pter admixtiones [g]. in illa enim, cum ſint [h] diſſimili vi ac poteſtate, partes permultae, in
queis lapis, marmor, rudus, arena, ſabulo [i], argilla, rubrica, puluis, creta, glarea [l],
3 carbunculus: [id eſt, quae ſole perferue [m] ita fit, vt radices ſatorum comburat.] ab iis,
quae proprio nomine dicitur terra, cum eſt admixta [n] ex his generibus aliqua re, tum [o]
dicitur aut [p] cretoſa, aut [q] glareoſa, & ſic ab aliis generum diſcriminibus mixta. & [r] vti
horum varietates [s], ita genera haec, vt praeterea ſubtiliora ſint [t] alia. nam [u] minimum
in ſingula facies terna [x], quod alia terra eſt valde lapidoſa, alia mediocriter, alia prope
pura. Sic de aliis generibus reliquis admixtae terrae tres gradus aſcendunt [y] eosdem.
4 Praeterea hae ipſae ternae ſpecies ternas in ſe habent alias, quod partim ſunt humidiores,
partim aridiores, partim mediocres. Neque non haec diſcrimina pertinent ad fructus [z] ve-
hementer. Itaque periti in loco humidiore far adoreum potius ſerunt, quam triticum;
5 contra in aridiore hordeum potius, quam far, in mediocri vtrunque. Praeterea etiam diſ-
crimina omnium horum generum ſubtiliora alia, vt in ſabuloſa terra, quod [a] ibi refert,
ſabulo albus ſit, an rubicundus: quod ſubalbus [aa] ad ſerendos ſurculos † alienus, con-
tra rubicundior appoſitus. Sic magna tria diſcrimina terrae, quod refert vtrum ſit ma-
cra, an pinguis, an mediocris. quo [b] ad culturam pinguis foecundior ad multa, macra
contra. * Itaque in [c] iis, vt in Pupinia, neque arbores prolixas [d], neque vites feraces ne-
que ſtramenta videre [e] craſſa poſſis, neque ficum [g] mariſcam, & arbores pleraſque, ac
prata

VARIETAS LECTIONIS.

b) *alia in eam: cum & I. B. R.* c) *comprenſa I. B. R.* d) *miſta I. I-G.* e) *quo I. B. R.* f) *ſic & a. V. H. St-D.* g) *admiſtiones I. I-G.* h) *ſint I. B. R.* i) *ſabulum I. B. R.* l) *ignis carb. I. B. R.* m) *perferuet ita, vt a. V.* n) *admiſta I. I-G.* vt alias ſemper. o) *vt cum I. B. R.* p) *aut* abeſt *I. B. R.* q) *aut glareoſa* deeſt *I. B. R.* r) *& vti* omitt. *I. B. R.* s) *varietate I. B. R.* t) *ſint. Alia minimum I. B. R.* u) *ad* inſ. *I. I-G.* x) *terrena I. B. R.* y) *aſcendunt. Eosdem praeterea I. B. R.* z) *fructus. Vehementer itaque I. B. R.* a) *quot Heru.* aa) *Sabulo albus I. I-G.* †) *ſurculos* omitt. *Iuntt.* b) *quod I. B. R. Iuntt.* c) *nux, vt in I. B. R. nux in viis, vt Pol. 2. in Veiis I. I-G.* d) *prolixae I. B. R.* e) *in* inſ. *I. B. R.* f) *poteris a. V.* g) *neque* inſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tari non dixerim. adeo impedita videntur quaedam & hiantia.

9, 1 ET CAETERA EIVS GENERIS) Videndum, an voces *in nominando* ſint inducendae: & item illae: *in qua ſeri quid poteſt & naſci.* paullo poſt legendum: *Quam in illa communi, propter admixtiones etenim cum ſint diſſimilia ac poteſtates &c.* VRSIN.

9, 3 ET SIC AB -- MIXTA) Vox *mixta* videtur abundare. & deinde legendum: *Ita genera haec, & praeterea ſubtiliora ſunt, nam minimum in ſingulis facies terna &c. Subtiliora* autem dixit pro minutiora, & magis particularia. Sic ſupra ſub finem cap. 5. IDEM.

9 4 ITAQVE PERITI) Plin. 18, 17 *In loco humili far adoreum potius, quam triticum ſerunt; temperato & triticum & ordeum.* Sed ex hoc Varronis loco & item alio Columellae ex 2, 6 legendum *humido,* non *humili* apud Plinium. Columella: *Triticum ſicco loco melius coaleſcit, adoreum minus infeſtatur humore.* IDEM.

9, 5 QVO AD. CVLTVRAM PINGVIS) Videtur legendum: *quod pinguis &c.* IDEM.

9, 5 ITAQVE IN IIS) Veteres libri hac parte corrupti. Communem lectionem: *Itaque in Veiis, vt in Pupinia* multis de cauſis non probamus, eamque ab aliquo emendatore repoſitam arbitramur. Modus loquendi, quo infra vtitur Varro, aperit hic aliter legi debere: Vt cum ait: *In agro pingui, vt in Hetruria &c in mediocri autem terra, vt in Tiburti.* Nec tamen locum reſtituere potuimus. Macrum ſterilemque agrum eſſe Pupiniam, docet Cicero contra Rullum. VICTORIVS. Fortaſſe legendum *in ea*: nam in libris MSS. hoc verbum corruptum eſt. De Pupinia conſtat ex Colum. ,4, 2 exilem terram fuiſſe & peſtilentem. Feſtus in *Pupinia,* licet lo-
cus

prata retorrida, & muſcoſa [b]. Contra in agro pingui, vt in Hetruria, licet videre ſege- 6
tes fructuoſas, ac reſtibiles, & arbores prolixas, & omnia ſine muſco. In mediocri autem terra, vt in Tiburti, quod [i] propius accedit, vt non ſit macra, quam vt ſit ieiuna, eo ad omnes res commodior, quam ſi inclinauit [l] ad illud [m] quod deterius [n].
STOLO, Non male, inquit, quae ſit idonea terra ad colendum, aut non, Diophanes Bi- 7
thynius ſcribit, ſigna ſumi poſſe aut ex [p] iis quae naſcuntur ex ea. ex ipſa, ſi ſit terra alba, ſi nigra, ſi leuis, quae cum fodiatur, facile frietur [r], naturaque [s] non ſit cineritia [t] neue vehementer denſa. ex iis autem, quae enata ſunt fera, ſi ſunt prolixa, atque ea quae ex iis naſci debent, earum rerum feracia. Sed quod ſequitur, tertium illud de modis dice [u].

X. ILLE, Modos, quibus metirentur rura, alius alios conſtituit. Nam in Hiſpania vlteriore metiuntur iugis, in Campania verſibus, apud nos in agro Romano ac Latino iugeris. Iugum vocant, quod iuncti boues vno die exarare poſſint. Verſum dicunt centum pedes quoquouerſum quadratum. Iugerum, quod quadratos duos actus habeat. Actus 2
quadratus, qui & latus eſt pedes CXX, & longus totidem. is modus [a] acnua Latine appellatur. Iugeri pars minima dicitur ſcripulum, id eſt decem pedes in [b] longitudinem [c] & latitu-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *rancoſa I. B. R.* i) *quot Heru.* l) *inclinauerit a. V.* m) *aliud I. B. R.* n) *eſt* add. *I. B. R.* o) *an a. V.* p) *ex iis* deeſt *I. B. R.* q) *eis I. B. R.* r) *ſeritur I. B. R.* s) *natura quae I. B. R.* t) *cineraria I. B. R.* u) *dici Pol. 1. dicie ille P. 2.* [C. X.] a) *modius ac-mina a. V. modidus acnua Pol. 2.* b) *&* *I. B. R.* c) *longitudine & latitudine a. V.*

NOTAE VARIORVM.

cus mutilatus ſit, videtur tamen indicare, fuiſſe Pupiniam prope Tuſculum vrbem. VRSIN. Tolerabilem certe ſententiam parit Commeliniana lectio. Numeri iſta mutatio in Varrone nihil habet ſingulare. vide quae *Syneſeos* nomine in indice complexi ſumus.

9, 6 QVOD PROPIVS) Videtur legendum *quo propius.* VRSIN.

9, 6 INCLINAVIT) Theophr. de cauſ. 2, 6 ὀ μὴν ἀλλ' ἀυτῶν γε τύτων ἡ πρὸς θάτερον μέρος ἀποκλίνυσα, τῆς ἐναντιώσεως κρέιτlων. VRSIN. Forte verum eſt *inclinarit*, vel *inclinaret.*

9, 7 EA QVAE - EARVM RERVM) Pleonaſmus ſimilis illi 1, 17, 1 *adminicula hominum, ſine quibus rebus &c.*

10, 1 ILLE) Quis? Varronem interpellauerat Stolo. Naturale igitur eſt, hunc admonitum pergere. Verum alias non vt de tertio loquitur Varro, cum ſuam perſonam notat, ſed vtitur verbo *inquam?*

10, 1 IVGVM VOCANT) Plin. 18, 3 *Iugerum vocabatur, quod vno iugo boum in diem exarari poſſet &c.* Sed ibi legendum *iugum* non *iugerum.* vt apparet ex hoc Varronis loco. VRSINVS. Vide Varr. de L.L. lib. 4 p 10 & R. Salomon ben Melech ad Ieſa. 5, 10 SCHOETTG. Apud Plinium *iugum* reſtituit Harduinus. Peccatur in hoc loco Varronis etiam apud Non. 1, 263 p. 53, 29 Merc. vbi *iugeri proprietatem Varro deſignare* dicitur, ac laudantur tamen, quae de *iugo* hic dicuntur.

10, 2 IS MODVS ACNVA) Hanc lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni. Nam communem peruulgatamque inanem puto. Columellae veteres codices in illo loco libri 5 *Sed hunc actum prouinciae Baeticae ruſtici agnam vocant* ſcriptum habent *agnuam*: id eſt eodem modo, quo hic Varronis priſci Codices. Nam C in G ac contra facile mutabant veteres librarii. Veterem igitur ſcripturam illic quoque reſtitui. Quod niſi addidiſſet Columella, actum illum a ruſticis prouinciae Baeticae ita appellatum, cum M. Varro tradit latine *acnuam* vocari, omnia, vt arbitror, conuenirent. Ego, quod potui ad hunc locum illuſtrandum praeſtiti. VICTOR. In V. C. Columellae 5, 1 eſt *acnam, g* in *c* mutato ἀγραικῶς. Ex quo loco legendum hic apud Varronem: *Is modus acna latine appellatur.* VRSIN. Editio Bonon. *Is modius ac mina &c.* ſic & reliquae. Quantum nobis conſtat, τὸ *acnua* primum exhibent editiones Gryphianae. Apud Columellam ſimilis varietas. Ita quoque in Gromaticis ex Iſidoro ſumtis p. 291 Ipſe Iſidorus Orig. 15, 15 legit *agrum*; Gothoſredus in Var. Lect. col. 1914 *agnum.* Rigaltius ad Gromaticos p. 283 ab Herone ἄνεκα vocari dicit. Caeterum alia eſt differentia, quod Varro dicat, *latine* ita dici, Columella vero & Iſidorus ruſticis Baeticis id attribuunt. Salmaſius ad Solinum c. 37 p. 481 dicit idem eſſe, quod Graecis ἄκαιναν. Verba eius ſunt: *Idem Hero* ἀκέναν *ſimiliter facit decem pedum Philetaeriorum*: ἡ δὲ ἀκένα ἔχει πόδας Φιλεταιρείυς ί, ἤτοι δακτύλυς ρξ´.

Alter

latitudinem quadratum. Ab hoc principio menſores nonnunquam dicunt in ſubſiciuum [d] eſſe vnciam agri, aut ſextantem, aut [e] quid aliud, cum ad iugerum peruenerunt: id [f] habet [g] ſcripula [h] CCLXXXVIII [i]. quantum [l] as antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat [m]. Bina iugera quod a Romulo primum diuiſa [dicebantur] viritim, quae [quod]

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ſubciſiuum I. I-G.* e) *ſiquid I. B. R.* f) *quot I. B. R.* g) *iugerum* inſ. *I B. R.* h) *ſcripula P. ſcrupula* al. i) *ducenta octoginta octo a. V. CCLXXVIII* eſt Sphalma *Com.* l) *Quantum autem ad antiquos noſtros ante I. B. R. Quantum attinet ad antiquos noſtros L. I-G. Quantus as antiquos noſter P.* m) *pendebant a. V.*

NOTAE VARIORVM.

Alter Hero Geodaetes acenae *tribuit σπιθάμας ſedecim, hoc eſt pedes duodecim. Pedes ergo Italicos intelligit.* Ἡ ἄκενα σπιθάμας 15, *Graeci antiqui* ἄκαιναν *ſcribunt, recentiores* ἄκεναν. *Inde* acna *Columellae pro certo menſurae agri modo.* - - - Acnua *vel* agnua *veteres ſcribunt libri apud Columellam. Auctor vetus:* Agnua habet pedes XIIII. CCCC. Iugerum habet pedes XXVIII. CCC. Haec SALMASIVS. Heſychius: ἄκαινα, μέτρον τι. Adde Euſtathium ad Iliad. M. p. 307 SCHOETTG. De numeris auctoris veteris Salmaſiani obiter obſeruo corruptos videri, facile ex hoc loco reſtituendos. Si *acnua* eſt actus quadratus, pedes CXX longus & latus totidem, habebit pedes quadratos XIIII. CCCC hoc eſt 14400: ſed iugerum cum ſit alterum tantum, habebit non pedes quadratos XXVIII. CCC ſ. 28300, ſed XXVIII. DCCC ſ. 28800. Vtrum barbarae notae peccato occaſionem dederunt, confuſis 8 & 3?

10, 2 SVBSECIVVM ESSE) Varro lib. 4 de LL. *Romani multa duodenario numero finierunt.* [*& illud quidquid erat ita finitum, as appellarunt; vnde factum eſt, vt iugerum as appellaretur, & in totidem partes diuideretur* &c.] In diuiſionibus autem agrorum, cum iugerum non poterat expleri, ſed reliquebatur, aut duodecima agri pars, aut ſexta, tunc dicebatur in ſubſiciuo eſſe aut vncia, aut ſextans. VRSINVS. Quae vncis incluſimus, non ſunt Varronis. Locus eſt p. 10, 34.

10, 2 CVM AD IVGERVM PERVEN.) Videtur legendum; *non peruenerunt.* Siculus Flaccus de limitibus agrorum. *Qua comparatione facta, quando minus fuerit, quam centuriae modus eſſe debet, ſubciſiuum vocatur.* Frontinus: *Subſiciuorum genera ſunt duo, vnum quod in extremis aſſignatorum finium centuria expleri non potuit* &c. ex quibus verbis apparet legendum hic apud Varronem: *cum ad iugerum non peruenerunt.* Nam cum ſiue centuria, ſiue iugerum expleri non poterat, ea pars agri, quae reſtabat, *ſubciſiua* dicebatur. VRSINVS.

10, 2 ID HABET SCRVPVLA CCLXXXVIII) Haec eſt vetus eademque ſincera lectio. Quam corrupta communis eſſet, facile perſpici poteſt. Nam hunc locum reſtitutum mirifice adiuuare ſtudioſos litterarum in ponderibus ac menſuris intelligendis perſpicuum eſt. Vnciam XXIIII ſcrupula habere omnes nouerunt, & ex XII vnciis, quae aſſem conficiunt, ſummam illam ſcrupulorum confici patet. Vnde vere M. Varro tradidit iugerum habere ſcrupula CCLXXXVIII, quantum as. Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis *ſcripulum i*, non *u* prima ſyllaba habet. VICTORIVS.

10, 2 QVANTVM AS ANTIQVVS) *Quantum as antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera &c.* Ita hic locus corrigendus & interpungendus. Feſtus. *Sextantarii aſſes in vſu eſſe coeperant ex eo tempore, quo propter bellum Punicum ſecundum, quod cum Hannibale geſtum eſt, decreuerunt Patres, vt ex aſſibus, qui tunc erant librarii, fierent ſextantarii. &c.* Idem in graue aes. *Graue aes,* inquit, *dictum a pondere, quia aſſes ſinguli pondo libras efficiebant. Sed bello Punico P. R. preſſus aere alieno, ſingulis aſſibus librariis ſenos fecit, qui tantundem valerent.* Et Plinius 333 *Librae autem pondus aeris imminutum bello Punico primo, cum impenſis Reſpublica non ſufficeret, conſtitutumque, vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factae lucri, diſſolutumque aes alienum &c.* Ex quibus locis apparet hic ita legendum: *Id habet ſcrupula* CCLXXXVIII, *quantum as antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat &c.* As enim ante bellum Punicum integram libram, hoc eſt vncias XII, ſiue ſcrupula CCLXXXVIII pendebat, poſtea Hannibale vrgente, ſextantalis eſt factus, demum vncialis & ſemuncialis poſtremo. Igitur cum olim as penderet ſcrupula CCLXXXVIII, conſequens erat, vt iugerum, quod aſſis loco erat, in totidem ſcrupula diuideretur. VRS.

10, 2 ANTIQVVS NOSTER) Locus, vt arbitror, egregie reſtitutus, in antiquioribus libris fideliter conſeruatus. Vnum tantum erat, quod impfouidos lectores turbare potuit, &, vt ſuſpicor, anſam tot erroribus praebuit. *Antiquos* enim ſcriptum erat antiqua conſuetudine, quae multum in his libris retenta eſt: nam *ouom, Auos, Equos* paſſim pro *ouum, auus, equus* ſcriptum eſt. De ſententia dubitari non poteſt: nam Sextus quoque Pompeius inquit, *Centuriatus ager in* CC *iugera deſcriptus, quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit.* VICTOR.

10, 2 BINA IVGERA) *Bina iugera, quod a Romulo primum diuiſa dicebantur viritim.* Ita citat hunc locum Nonius in

[quod] haeredem ſequerentur, haeredium appellarunt. Haec poſtea [a] centum Centuria dicta. [n] Centuria [o] eſt quadrata in omnes quatuor partes, vt habeat latera longa pedum [p] ∞ ∞ Ɖ. Hae porro quatuor centuriae coniunctae, vt ſint in vtramque partem binae [q], appellantur in agris diuiſis viritim publice ſaltus.

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

n) *dicta* deeſt *I. B. R. I. I.* o) *quae duplicata eſt I. I-G.* p) *M. M. C. pedes I. B. R. duo millia & quadringentos pedes I. I-G.* ∞ ∞ *D. Vict.* praet. 1541.

NOTAE VARIORVM.

in *Heredium* Feſtus: *Centuriatus ager in diuerſa iugera definitus, quia Romulus centenis ciuibus ducenta iugera agri diſtribuit.* Cicero 2. de Republ. apud Nonium: *Ac primus agros, quos bello Romulus ceperat, diuiſit viritim ciuibus.* Siculus Flaccus: *Centuriis vocabulum datum ex eo eſt, cum antiqui Romani agrum ex hoſte captum victori populo per bina iugera partiti ſunt, centenis hominibus ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto, centuria iuſte appellata eſt.* Plin. 18, 2 *Bina tunc iugera P. R. ſatis erat, nullique maiorem modum attribuit* & 19, 4 *In XII tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur villa: ſemper ſignificatione ea hortus, in horti vero heredium.* Vid. Feſtus in heredium. VRSIN.

10, 2, QVAE [QVOD] HAEREDEM SEQVERENTVR) Illud *quod* male me habebat. Idque abeſſe debere ſuſpicabar. Commodum deinde vidi laudari ad h. l. a Cl. Schoettgenio Mercerium ad Nonii locum ab Vrſino iam productum. Hic plane confirmauit coniecturam noſtram. Operae pretium eſt, plenius adſcribere locum Nonii 1, 303. ſ. p. 61, 11 Merc. *Heredioli proprietatem indicat Varro de R. R lib.* 1. "Bina iugera, "quod a Romulo primum diuiſa viritim, quae he"redem ſequerentur, heredium appellarunt.„ Ad haec Mercerius p. 110. *Ita libri noſtri, qui in Varronis loco non agnoſcunt vocem* dicebantur, *quae gloſſam ſapit, nec vocem* quod, *quae & recte abeſt a Varronis manuſcriptis. Nam certe totus is locus in Varrone corruptiſſimus ita legendus eſt:* "Id habet ſcrupula "CCLXXXVIII, quantum as antiquus no"ſter ante bellum Punicum pendebat. Bina iu"gera, quod a Romulo primum diuiſa viritim, "quae heredem ſequerentur, heredium appella"runt. Heredia centum centuria dicta. Centu"ria eſt quadrata in omnes quatuor partes, vt ha"beat latera longa ∞ ∞ CD pedes Porro qua"tuor centuriae coniunctae, vt ſint in vtramque "partem binae, appellantur in agris diuiſis viritim publice ſaltus.„ *Hoc ait, iugerum eſſe duplicem actum quadratum; heredium duo iugera; centum heredia centuriam, quatuor centurias ſaltum. Centuria procul dubio e ducentis iugeris, vt Feſtus & omnis antiquitas notat; nomen id a centum herediis. itaque cum actus quadratus ſit centum viginti pedum in omnes partes, qui efficiunt* 14400 *pedes, iugerum, quod continet duos actus, conſtat pedibus* 28800 *id eſt, ſcripulis* 288. *Scripulum enim decem pedum in omnes partes, hoc eſt centum pedum. Rurſus heredium, quod continet iugera duo, conſtat pedibus* 57600. *Centuria ergo pedum* 5760000, *hoc eſt pedum in ſingula latera* 2400. *In Varrone ſecuti ſumus vetera exemplaria, mutata tantum diſtinctione, & ex* haec poſtea centum *fecimus* heredia centum *manifeſta ratione; & ita conſtituimus optimi ſcriptoris inſignem locum.*

10, 3 HAEC POSTEA [A] CENTVM) Illud *a* incluſi, quod ſi abſit, non opus eſt violenta illa Mercerii mutatione.

10, 3 QVAE DVPLICATA EST QVADRATA IN OMNES QVATVOR PARTES.) Manu ſcripti libri, *Centuria eſt quadrata* &c. Quae ſi mendo vacat lectio, intelligit M. Varro centuriam illam, quae vetus nomen habebat, quamuis ſummam iugerum [iugero] duplo maiorem haberet. Et ſane veriſimile eſt ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sext. Pompeius facit. quamuis enim non oſtendat ſe loqui de duplicata, ea illi tribuit, quae duplicatae conueniunt. tunc enim omnes, centuriam cum audiebant, duplicatam (quamuis nihil adderetur) intelligebant. *Centuria*, inquit Sextus, *in agris ſignificat ducena iugera.* In V de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit: *Centuria prima centum iugeribus dicta, poſt duplicata retinuit nomen.* Vt arbitror, nonnulli correctores, tum centuriae nomen attenderent, nec cogitarent Varronem conſuetudine loquendi ſui temporis vti, mendum eſſe ſuſpicati, verba commutarunt. Nam vix fieri poſſe puto vt in aliquibus peruulgatam lectionem manu ſcriptis codicibus inuenturus non fuerim, ſi illa vera huius loci ac germana eſſet. Quod volent tamen de hac re docti viri iudicabunt. VICTOR.

10, 3 LATERA LONGA PEDVM ∞ ∞ C.) Cum ſtudium meum exprimendae antiquitatis non bene percepiſſent operae, quae poſtea libros excuderunt, integrum hunc locum deprauarunt. Quibus enim notis ſumma pedum, quae centuriam conficiunt, in optimo exemplari deſcripta eſt, iisdem in noſtro codice deſignari volebam. Sic autem in illo ſcriptum eſt, Pedum ∞ ∞ C. Ɖ typographi priores lineam, qua poſtrema litera diſſecta eſt, lituram eſſe credentes, vt arbitror, literam totam tanquam a me deletam, reliquerunt, falſumque numerum pedum poſuerunt. Neque hoc tantum hoc loco fecere, ſed in tertio etiam libro in eadem re lapſi ſunt, quo facilius quid eos decepe- rit ſuſpicari potui. Ita enim ille quoque locus legi debet, cap. 5. *Longum P.* Ɖ *CCCCL.* Non ſolum autem hanc notam in fideliſſimo Varronis codice, ſed

XI. In modo fundi non animaduerſo lapſi ſunt multi, quod alii villam minus
magnam fecerunt quam modus poſtulauit, alii maiorem, cum vtrumque ſit contra rem fa-
miliarem ac fructum. maiora enim tecta & aedificamus pluris, & tuemur, [a] ſumptu maiore.
2 minora cum [b] ſunt quam poſtulat fundus, fructus ſolent diſperire. [Licinius [c],] Du-
bium enim non eſt, quin cella vinaria maior ſit faciunda in eo agro, vbi vineta ſint [d] am-
pliora: vt horrea, ſi frumentarius ager eſt [e]. Villam [f] aedificandum potiſſimum, vt in-
tra ſepta villae habeat [g] aquam: ſi non, quam proxime. primum, quae [h] ibi ſit nata;
ſecundum, quae influat perennis. Si omnino aqua non eſt viua, ciſternae faciundae ſub
tectis, & lacus ſub dio, ex [i] altero loco vt homines, ex altero vt pecus vti poſſit.

XII. Dandum [a] operam [b], vt potiſſimum ſub radicibus montis ſilueſtris villam ponas [c], vbi paſtiones ſint laxae [d], ita vt contra ventos, qui ſaluberrimi in agro flabunt [e]

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *tuentur I. B. R. Ba - G.* b) *enim ſi ſint I. B. R. enim ſi cum ſunt P.* c) *L. I. B. R. C. L. Pol. 2.* d) *ſunt a. V.* e) Hic adeſt diuiſio cap. *Iuntt. Pol.* 2. cui titulus: *De horreo Pol.* 2. *De aqua villae Iuntt.* f) *In villa aedificanda hoc potiſſimum a. V. Villam aedificandam* rel. g) *habeas I. B. R.* h) *quod I. B. R.* i) *& I. B. R.*
[C. XII.] a) *Danda R. Ba - G. H. St - D. Dandum Iuntt. dandam* al. b) *opera Ba - G. H. St - D.* c) *ponat P.* d) *latae I. B. R. Ba. A. Gr. G. laeta Heru.*

NOTAE VARIORVM.

ſed in aliis etiam priſcis monimentis inueni: vt Romae in vetere lapide, qui laudes Dioclis agitatoris exculptas habet. Eſt autem in volumine Epigrammat. ant. vrb. 17, exſcriptus. Duo igitur hi loci corrigendi: nec ſedulitas mea ſtudiumque renouandae vetuſtatis reprehendendum: quamuis res hic aliorum culpa male ceſſerit. Victorius. Editio, cuius ſphalma corrigit, eſt Gryph. 1541. Aliae omnes ad Victorianas caſtigationes comparatae, in alio mendo, quod indicauimus, conſpirant. Vides etiam Lector, MMC eſſe in I. B. R. quarum aliqua forte in fraudem induxit correctorem vt tanto facilius D. illud tranſuerſa linea ſignatum plane inductum putaret. Reſtituto poſtea Ɒ; C pro eo omittendum putarunt. Non incongruum, ſpero, fuerit, poſt Victorium de littera disputare. Si nihil aliud, certe illud verum eſt: ſi talium diligentes ſemper fuiſſent homines, barbariem non fuiſſe inualituram. Itaque illud etiam placet adiicere, de nota Ɒ forte adhuc diſpiciendum eſſe. Licet enim quingentos ea notari vulgo tradatur, tamen non praetereundum illud videtur, quod Cl. Gaſpar Bachetus Meziriacus in obſeruat. ad Plin. 33, 3 (commentariis eius ad Ouidii Heroidas Gallicis adiuncta) p. 9 demonſtratum a ſe ait alias, (forte ad Diophantum a ſe editum) hanc ipſam notam, ſiue D. tranſuerſa linea iugulatam, non iam *quingentos* notare, ſed *quadringentos*.

11, 1 Non animadverso) Hac voces videntur adiectae ambae ab expoſitoribus. Vid. Vitruuius 6, 9. C. 1, 4. Plin. 18, 6. Vrsin.

11, 1 Licinius) In V V. C C. eſt tantum littera L, quae videtur irrepſiſſe ex margine. fuiſſe autem notam quandam apud latinos, docti viri exiſtimant, qua loci inſigniores & laude digni indicarentur, vt apud Graecos ω, ſuperpoſita littera ρ, hoc eſt ὡραῖον. Idem. Mire confirmat hanc Vrſini coniecturam annotatio Scaligeri ad V. 1, 59, 2 Compara Vict. ad 1, 23, 5.

11, 2 Ampliora: vt horrea) Videtur legendum immutatis dictionibus, *vt horrea ampliora.* & paullo poſt, vbi eſt, *ſaepta villae habeat, villae* gloſſema videtur eſſe. Vrsin.

11, 2 In villa aedificanda hoc potissimvm) Apud Ienſonium, Aldum, Iuntam & Gymnicum ſic legitur; alio modo apud Steph. Gryph. Commel. Popm. Berewoutium, (qui tamen in margine illam adnotat lectionem) *Villam aedificandam potiſſimum*; quod Vaticani etiam codices exhibent. Id Creſcent. libr. 1. c. 5. de Varronis ſententia tranſcripſit: *Villam aedificandam potiſſimum.* Vera *fortaſſe lectio: Villam aedificandum potiſſimum, vt ſerendum viciam, lentem, Cicerculam; Colligendum eas; faciendum quoque ſepta ſecreta ab aliis; Acus ſubſternendum, obiiciendum farinam hordeaceam; Praefectos alacriores faciundum praemiis.* Pont.

12, 1 Dandvm operam) Ald. Gymn. & Popma formis excuderunt *danda opera.* caeteri vero *dandam operam* ita Creſcent. libr. 1, c. 5. dicendum: *dandum operam.* vt etiam Iunta poſuit. Pont. Poteſt quidem oratio pendere ex illo 11, 2 *Dubium enim non eſt*. Sed magis tamen Varroniana videtur lectio, quam recepimus. Vid. Ind. *Gerundia in dum* cum caſu verbi.

12, 1 Vbi pastiones sint laxae) Ita videtur legendum ex C. 1, 5 non *latae*, Vrsin.

12, 1 Ita vt contra ventos) Ita edidit Steph. Gryph. Commel. Berewoutius (licet hic alteram in margine apponat) alio modo Ald. Iunt. Gymn. Popm. nimirum: *ita vt contra ventos,*

bunt[e] Quae poſita eſt [f] ad exortus [g] aequinoctiales, aptiſſima, quod aeſtate habet [h] vmbram, hieme ſolem. Sin cogare ſecundum flumen aedificare, curandum ne aduerſum eum [i] ponas. hieme enim fiet vehementer frigida, & aeſtate non ſalubris. Aduerten- 2
dum [l] etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter easdem cauſas, & quod areſcunt, creſcunt [ll] animalia quaedam minuta, quae non poſſunt oculi conſequi, & per aera intus in corpus per os ac nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. FVNDANIVS, Quid

VARIETAS LECTIONIS.

e) *flabunt poſita ſit. Ad I. I-G.* f) *ſit I. B. R.* g) *exortos P.* h) *habeat a. V.* i) *eurum a. V. earum Ienſſ.* l) *Auertendum P.* ll) *creſcuntque I B. R. & quod in iis creſcunt I. I-G. H. St-D. & quod in iis aleſcunt Pop.* m) *mihi a. V.* deeſt *P.* n) *haereditati P.*

NOTAE VARIORVM.

tos, qui ſaluberrimi in agro flabunt, poſita ſit, ad exortus aequinoctiales aptiſſima. a quibus Ienſ. & Bruſch. interpunctionibus tantum differunt - - *in agro flabunt. Quae poſita ſit* &c. Apud Creſcentium hunc locum ſic lego: *aut vbi venti ſaluberrimi flabunt, Quae poſita eſt ad exortus aequinoctiales apertiſſima.* (emendo *aptiſſima*, vt in vernaculis interpretationibus, *e ac conciſſima*) Num itaque ſcripſerit Varro: *Dandum operam, vt potiſſimum ſub radicibus montis ſilueſtris villam ponas, vbi paſtiones ſint laxae* (ſiue *latae* vt in Creſcentio & nonnullis editis etiam Varronianis libris) *vbi venti ſaluberrimi flabunt. Quae poſita eſt ad exortus aequinoctiales aptiſſima*, peritioribus perpendendum relinquo. Columella certe his ſimilia protulit libr. 1, c. 5. *Et vt aedificii frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis, & amiciſſimis aduerſa, cum plerique amnes aeſtate vaporatis, hieme frigidis nebulis caligent: quae niſi vi maiore inſpirantium ventorum ſubmouentur, pecudibus hominibusque conferunt peſtem. Optime autem ſalubribus, vt dixi, locis ad orientem vel ad meridiem: grauibus ad Septentrionem villa conuertitur.* Et rurſus: *Sed procul & editiore ſitu* (villam) *condere, & frons eius ad orientem aequinoctialem directa ſit.* PONT.

12, 1. SIN COGARE SECVNDVM FLVMEN AEDIFICARE, CVRANDVM NE ADVERSVM EVM PONAS.) Ita habent antiqui libri: quae ſi recipitur lectio, reſpondit M. Varro alio genere ac ſupra vſus fuerat flumini. nam magis vſitate dixiſſet ID, non EVM, tanquam ſi fluuium aut amnem antea poſuiſſet. Sententia ſane idonea eſt. Idem etiam ſignificare volens Plinius, inquit, *neque iuxta paludem ponendam eſſe, neque aduerſo amne.* In peruulgata lectione mendum eſſe facile omnes, qui attente perſpiciant, videbunt. nam & rei ipſi & iis quae ſupra tradiderat Varro ſententia ipſius repugnat. dixerat enim villam ad exortus aequinoctiales aptiſſimam eſſe. Eurum autem ab ortu ſolis flare quis neſcit? ventoſque qui inde ſpirant ſaluberrimos eſſe? In ſecundo etiam libro Geoponicon Didymi nomine haec leguntur: τὸ δὲ πᾶν σχῆμα τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον, καὶ τὰς θύρας. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἄνεμοι πνέοντες, ὑγιεινότεροι. VICT. Vox *Eurum* uidetur corrupta, & pro ea reponendum fortaſſe verbum *curſum*: nam ſupra dixerat *ſi cogare ſecundum flumen aedificare* &c. VRSIN. Generis mutatio: cuius ſimile exemplum prope dixerim infra: *Alteram enim in partem fieri oportet e villa nouum fimum, ex altera veterem tolli: quod eſt, quam recens, quod confracuit, melius.* & lib. III. *Nec ſi ex aluo in aluum in eodem loco traiicias, negligenter faciendum; ſed ſi tranſiturae ſunt apes, ea apiaſtro perfricandum*: & lib. IV. De lingua Lat. *In ea tranſuerſa regula Manicula, quod manu bubulci tenetur, qui quaſi eſt temo inter boues.* Non enim verbo in ſerie orationis expreſſo reſpondet verbum eiusdem generis, ſed intelligitur aliud diſſimile genere, notione par, ob quod genus mutatur, vt ſunt *Flumen, fluuius*; *Fimus, ſtercus*; *Regula, ſtipes.* Sed vſitatior eſt illa varietas generum, cum ad rem, non ad vocem, fit relatio, vt Salluſt. lib. V. Hiſtor. *Legiones Valerianae comperto lege Gabinia Bithyniam & Pontum Conſuli datam, miſſos eſſe.* Varro infra: *Videndum vt ſit de tenero ramo ex vtraque parte aequabiliter praeciſum, quas alii clauolas, alii taleas appellant.* POP. Adde quae notat Iac. Gronouius ad Lucianum tom. 2. p. 163. SCHOETTG. Pro *eum* Ienſon. Bruſch. Ald. Iunt. Gymn. Berewout. (in margine) *eurum* ediderunt, quod merito reprehenſum video. Eurus enim ab Solis ortu ſpirat; ideoque ſaluberrimus. Quare rectius reliqui (inter quos etiam Creſcentius continetur) *eum* habent, nam reſpexiſſe Varronem non flumen, ſed fluuium. Quod omnino non improbandum videtur. Ego tamen, vt ſimpliciora proferam, mecum perpendi, num pro *eum*, ſcripſerit *eam*, i. e. *villam*, nam ſtatim adiecit: *Hyeme enim fiet vehementer frigida, & aeſtate non ſalubris.* Plin. libr. 18. c. 6. hoc monitum expreſſit: *Conuenit nec iuxta paludes ponendam eſſe, nec aduerſo amne.* At Colum. libr. 1. c. 4. Sic: *cauendum tamen erit, vt a tergo potius, quam per ſe flumen villa habeat.* PONT. Subſcribo Celeberrimo Viro, qui *eam* olim in margine annotauerim: licet neque illud diſſimulandum putem, Buchnero etiam viſum P. 2 epiſt. 116, *eum* referri non ad flumen quidem, ſed ad Synonymum *fluuium*: exemplum huic ſimile laudat 1, 13, 4 vbi ad *fimum* refertur *quod*, cum reſpectu ad *ſtercus.*

12, 2 ET QVOD ARESCVNT) Suſpicamur hic adiecta fuiſſe non nulla ab eo, qui locum explicare pluribus verbis voluerit, cum Varro

Quid potero, inquit, facere, ſi iſtiuſmodi mi [m] fundus haereditate [n] obuenerit, quo minus peſtilentia noceat? iſtuc vel ego poſſum reſpondere, inquit Agrivs. Vendas
3 quot aſſibus poſſis: aut ſi nequeas, relinquas. At Scrofa, Vitandum, inquit, ne in eas [nn] partes ſpectet villa, ex quibus ventus grauior [o] afflare ſoleat; neue in conualli caua. & vt potius in ſublimi loco aedifices, qui [oo] quod perflatur, ſi quod eſt quod aduerſarium inferatur, facilius diſcutitur. Praeterea, quod † ab ſole toto die illuſtratur, ſalubrior eſt, quod & beſtiolae ſi quae prope naſcuntur & [p] inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito
4 pereunt. Nimbi repentini, ac [q] torrentes fluuii, periculoſi illis, qui in humilibus ac cauis locis aedificia habent, & repentinae praedonum manus, quod improuiſos facilius opprimere poſſunt [r]. Ab hoc [s] vtroque ſuperiora loca tutiora.

VARIETAS LECTIONIS.

nn) *eam partem I. B. R.* o) *ex his partibus* inſ. *I. B. R. ex iis partibus P. efflare Cr.* oo) *eo quod cum perfl. Cr.* †) *locus qui ab ſole Cr.* p) *aut I. B. R.* q) *fluuii ac torrentes I. B. R. & fluuii ac torrentes I. I - G.* r) *poſſint I. B. R.* s) *hac vtraque P. hoc* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

fortaſſe ſcripſerit tantum: *& quod in iis aleſcunt animalia quaedam minuta* Nam ex *aleſcunt* videtur factum *areſcunt*, & deinde additum *creſcunt*. Adiuuat noſtram coniecturam Colum. I, 5. Vrs. Haec lectio non poteſt defendi, niſi quicquam apponatur, vt habemus apud Ienſon. & Bruſch. *Aduertendum* &c. *& quod areſcunt, creſcuntque animalia quaedam minuta.* Ex iis etiam, quae apud Creſcentium leguntur, emendari illa poteſt: *Animaduertendum eſt* (*eſt* fortaſſe pro *etiam*) *ſi iuxta erunt loca paluſtria, & propter easdem cauſas, & quia cum areſcunt, creſcunt animalia quaedam minuta.* Ex quibus Creſcentii verbis integram Varronis ſententiam percipimus, quae fortaſſe vel hoc vel alio non abſimili modo expreſſa fuit: *Animaduertendum etiam ſi qua iuxta* (*nam & τὸ iuxta* neceſſarium videtur ideoque rurſus id inculcauit: *quod beſtiolae ſi quae prope naſcuntur, & inferuntur*) *erunt loca paluſtria, & propter easdem cauſas, & quia cum areſcunt, creſcunt in iis* (*τὸ in iis* fortaſſe in *quae* quod legitur in Ienſonianis & Bruſchianis libris deprauatum iudico) *animalia quaedam minuta.* Haec tamen ita poſui omnem aſſenſionem cohibens, vt doctorum ingenia ad meliora promendum excitarem. Non inutile tamen erit, conferre ea, quae Colum. I, 5, 6 hac de re poſteris mandanda curauerat. Ponted.

12, 3 Afflare soleat) Quid ſi *oſflare*? ſignificans certe verbum fuerit, nec analogiae aduerſum.

12, 3 Qvi qvod perflatvr, discvtitvr) Deficere ſuſpicor nonnulla. nam multa ſunt contraria, quae non inferuntur, ſed ibi proueniunt, vt animalia minuta, vt aer de palude exhalans praeſertim cum ita legam apud Creſcentium, *Eo quod cum perflatur, ſi quod ibi eſt aduerſarium, facilius diſcutitur.* Quibus porro haec Creſcentii lectio minus placet, (nam aliquid in ea deſiderari ego quoque exiſtimo:) ita vulgatam emendet: *Qui quod perflatur, ſi quod ſit ibi aduerſarium, aut ſi quod inferatur, facilius diſcutitur.* Hoc confirmat, quod ſequitur: *Quod & beſtiolae, ſi quae prope naſcuntur, & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito pereunt.* Pont.

12, 4 Nimbi repentini ac torrentes flvvii.) Sic in quinque formis excuſis libris inuenio, nempe Steph. Gryph. Commel. Berewoutii (qui in margine Aldinam vt ſolet lectionem ſequitur) Popmae, quibus proximus Creſcent: *Nimbi repentini ac torrentis fluuii*, ſed vox *torrentis* vitioſa apparet pro *torrentes* ex vernaculis interpretationibus. At parum abſimilia Ienſon. edidit; Bruſchius, [apud quem tamen *&* ante *fluuii* deficit] Ald. Iunta, Gymn. *Nimbi repentini, & fluuii ac torrentes.* Vtraque ſane lectio defendi poteſt, ſed illa potior videtur, quae in vetuſtis quoque Florentinis manu exaratis libris reperitur. Quis enim Paterfamilias tam vecors non inueniri ſed excogitari poteſt, qui prope torrentem aedificet, ex quo nullum commmodum percipiat, damna autem plurima? *Torrens*, vt ait Iſidor. libr. 13, c. 21 *eſt aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluuia creſcit, ſiccitate torreſcit, i. e. areſcit. De quo Pacuuius Flammeo vapore torrens torret. Cur Graeci ab Hyeme nomen dederunt, nos ab aeſtate: ille a tempore quo ſuccreſcit, non* [lego *nos*] *a tempore quo ſiccatur.* Torrens itaque dum aquarum impetu fertur, damnum ſemper affert, dum exſiccatur, inutilis exiſtit. Fluuium profecto intellexiſſe Varronem iudico, non torrentem, quoniam *fluuius* (verba ſunt Iſidori laudato loco) *eſt perennis aquarum decurſus a fluendo perpetim dictus*, qui augeri cum ſoleat, aliquando pluuiarum acceſſu, & magna vi impelli, adiecta eſt vox *torrens*, vt fluuii vehementia indicaretur. Ad hunc modum locutus & Virgil. Aen. 7 *Hic tantum boreae curamus frigora, quantum Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.* Item l. 2 Georg. *Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus Miſſa Pado.* De Pado quoque Plin. l. 2 c. 16 haec habet: *augetur ad canis ortus, liquatis niuibus agris quam nauigiis torrentior*, (ſiue vt legit Salmaſ. *agris quamuis torrentior*) *nihil tamen ex rapto ſibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior.* De eodem Pado apud Aggenum Vrbicum Comment. in Frontinum de Limit. Agr. memoria tradita ſunt: *Circa Padum autem cum ageretur, (quod flumen torrens atque aliquando tam violentum decurrit, vt alueum mutet, & multorum late agros trans*

XIII. In villa faciunda [a] ſtabula, ita vt bubilia ſint [b] ibi, hieme quae poſſint eſſe caldiora. Fructus, vt eſt vinum & oleum, loco plano in cellis, item vt vaſa vinaria, & olearia potius [c] faciundum. Aridus, vt eſt faba [d] & foenum in tabulatis. Familia vbi verſetur prouidendum, ſi feſſi opere, aut [e] frigore, aut calore, vbi [f] commodiſſime poſſint ſe [g] quiete reciperare. Vilici proxime ianuam [h] cellam eſſe oportet, eumque 2
ſcire,

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIII.] a) *ſunt* inſer. *a. V.* b) *ſint, vbi hieme poſſint I. I-G.* c) *potius faciunda in locis aridis. Fructus vt eſt &c. I. B. R. potius ſint in locis aridis, quam humidis, fructus, vt eſt I. I-G.* d) *lentes, hordeum & far* inſer. *a. V.* e) *vel a. V.* f) *& vbi I. B. R.* g) *ſeſe quieti recipere a. V.* h) *proximum P.*

NOTAE VARIORVM.

trans ripam, vt ita dicam transferat, ſaepe etiam inſulas efficiat) Caſſius Longinus vir prudentiſſimus (Iuris autor) hoc ſtatuit, vt quicquid aqua lambendo abſtulerit, id poſſeſſor amittat. Patet itaque fluuium vocari torrentem, i. e. rapidum & concitatum, cuius eruptione agri & villae vaſtantur. Neque ſolum fluuios, ſed etiam riuos eadem de cauſa, quod aliquando aquis adaucti violenter decurrunt, vocatos torrentes accepi; Siculus enim Flaccus de Condit. Agr. haec literis mandauit: *Etiam publicae vtilitatis cauſa quid vi tempeſtatum riui torrentes ſubito alueos curſumque mutent* Inuenio etiam mare aeſtibus furens appellatum: Iuſtin. l. 4. fretum quod inter Siciliam Italiamque interfuit, *torrens* dixit *Primum,* ait, *quod nusquam alias tam torrens fretum, nec ſolum citato impetu, ſed etiam ſaeuo.* PONT.

13, 1 IN VILLA FACIVNDA SVNT) Vitruuius 6, 9 *In coborte culina quam calidiſſimo loco deſignetur. coniuncta autem habeat bubilia, quorum praeſepia ad focum, & orientis coeli regionem ſpectent, ideo quod boues lumen & ignem ſpectando, horridi non fiunt* VRSINVS. An ita: *In uilla faciundum* (cur ſic legam, ex proxima adnotatione patebit) *ſtabula bubilia & ouilia, ita vt bubilia ſint in hyeme quae poſſint eſſe calidora.* nam & ouile ſtabulum a Varrone commemoratum teſtatur titulus, qui in Ienſon. & Bruſch. libris extat: *Quod in villa primitus faciunda ſint bubilia & ouilia: & cellae: & vaſa vinaria: & olearia, & alia.* Librarii ſiquidem ex primis plerumque verſibus argumenta excerpta apponebant. Praeterea & alterum membrum, *ita vt bubilia ſint ibi* confirmat; per hoc enim Varro eius, quod de ouili & bubili praeceperat, exceptionem facit. PONT. Creſcentius 1, 4 hunc locum ita refert: *Stabula bubilia, quae hieme p. e. c. Item cellas in loco plano, vbi vaſa vinaria & olearia eſſe poſſunt. Item vbi ſtent fructus aridi, vt grana & foenum in tabulatis.*

13, 1 FRVCTVS, VT EST VINVM) Totum locum ad veterem lectionem reduximus. VICTOR. Videtur hic locus ita legendus ex C. 6, 1 *Fructibus humidis, vt eſt vinum & oleum in loco plano cellas faciundum; aridis, vt eſt faba, lentes, ordeum, far, & foenum in tabulatis &c.* VRSIN. Lectio perobſcura, quamuis vt traditum eſt a Victorio, vetus, quam Steph. Gryph. Commel. Popma, Berew. receperunt. Duo Varronem facienda hic propoſuiſſe videmus, cellas vinarias & olearias, ac horreum, quae nunc confuſa ſunt. Praeterea de faba tantum ex granis mentio, quae Tritico, Hordeo, Farre praeſtantia eſt inferior. Nec tamen ab Aldo, Iunta, & Gymn. meliora habemus: *Fructus vt eſt vinum & oleum, loco plano in cellis, ita vt vaſa vinaria & olearia potius ſint in locis aridis quam humidis fructus vt eſt faba, lentes, hordeum & far, & foenum in tabulatis.* Cellae enim fructibus, vt vino & oleo, ſunt faciundae; & horrea ſiue tabulata grano & foeno: ſiue curandum aut prouidendum, vt vinum & oleum ſint in cellis aptis [nam arida loca niſi frigida vino contraria ſunt, frigidiora accommodata; at oleo calidiora, vt in fine huius capitis adiecit Varro, *cum fructus in eo vinarius quaerat ad dolia aëra frigidiorem, ita olearia calidiorem*] granum & foenum in tabulatis. Iam vero illa *faba, lentes, hordeum & far* [quae *grani* nomine continentur] omiſſo tritico inter grana nobiliſſimo, nonne librariorum manu appoſita videntur? Ienſoniana porro lectio multa vtrisque communia exhibet: *Fructus, vt eſt vinum & oleum loco plano in cellis, item vaſa vinaria & olearia potius faciundum in locis aridis. Fructus vt eſt faba: lentes: hordeum: & far: & foenum in tabulatis.* Hunc ſequitur Bruſch. nam vnum tantum verbum *faciunda* pro *faciundum* diſſimile habet Cum itaque hae tres lectiones non ſolum inter ſe variae, ſed etiam ab auctoris ſententia ſint diſcrepantes, quarta accedat ex Creſcentio, quae niſi vera, ea tamen, quae rem ſub oculos ponat: eſt autem huiusmodi. *Item cellas in loco plano vbi vaſa vinaria & olearia eſſe poſſint. Item vbi condantur fructus aridi, vt granum & foenum in tabulatis.* Nam illud *cellas* ſpectat ad *faciundum* (vt ſupra emendauimus) non *faciunda,* vt in omnibus excuſis libris inuenio. Huius loci caſtigationem comprobare poſſumus ex Colum. apud quem l. 1 c. 6 haec repeRiuntur. *Pars autem fructuaria diuiditur in cellam oleariam, torculariam, cellam vinariam, defructuariam, foenilia, paleariaque & apothecas & horrea, vt ex iis quae ſunt in plano cuſtodiam recipiant humidarum rerum tanquam vini & olei venalium. Siccae autem res congerantur tabulatis, vt frumenta, foenum, frondes, caeteraque pabula.* PONT.

13, 1 SE QVIETE RECIPERARE)

ſcire, qui introeat aut exeat noctu, quidue ferat: praeſertim ſi oſtiarius eſt nemo. In
primis culina videnda, vt ſit adnota, quod ibi hieme antelucanis temporibus aliquot res
conficiuntur, cibus paratur, ac capitur. Faciundum etiam plauſtris, ac caetero inſtru-
mento omni, quibus [i] caelum pluuium inimicum, in cohorte [l] vt ſatis magna ſint tecta.
haec enim ſi intra clauſum in conſepto, & ſub dio, furem modo non metuunt [m], aduer-
3 ſus tempeſtatem nocentem non reſiſtunt. Cohortes [n] in fundo magno duae aptiores.
vna, vt interius [o] compluuium habeat lacum, vbi aqua ſaliat, qui intra ſtylobatas [p] cum
venit [q], ſit ſemipiſcina. Boues enim ex aruo [r] aeſtate reducti hic bibunt, hic perfundun-
tur. nec minus e [s] pabulo dum [t] redierunt anſeres, ſues, porci. In chorte [u] exteriore la-
cum [x] eſſe oportet, vbi maceretur lupinum: item alia, quae demiſſa in aquam ad vſum
4 aptiora fiunt [y]. Cohors [z] exterior crebro operta ſtramentis ac palea [zz], occulcata [a] pe-
dibus pecudum, fit [b] miniſtra fundo, ex ea quod euehatur. Secundum villam duo ha-
bere oportet ſterquilinia [c], aut vnum bifariam diuiſum. alteram enim [d] partem ferri opor-
tet [dd] e villa nouam [e], alteram [f] veterem tolli in agrum. quod enim [g] infertur recens,
minus

VARIETAS LECTIONIS.

i) Verba: *quibus coelum pluuium inimicum* ponuntur poſt *tecta I. B. R.* l) *chorte I. I-G. H. St-D.* m) *ſed* inſ. *a. V.* n) *Chortes I. I-G. H. St-D.* o) *interdius I. B. R.* p) *ſtilobutas a. V.* q) *velit P.* r) *aratro I. B. R. arbo P.* s) *& a Ba.-G. hoc loco reficiuntur anſeres I. B. R.* t) *cum P. Iuntt.* u) *coborte I. B. R.* x) *locum I. B. R.* y) *ſunt I. B. R. fiant I. I-G.* z) *Chors I. I-G. H. St-D.* zz) *paleis I. I-G.* a) *conculcata I. B. R. Ba.-G.* b) *ſit I. B R.* c) *ſtercilina P.* d) *in* interfer. *a. V.* dd) *oportet villam P. 1. vallam nouum P. 2.* e) *nouum fimum a. V.* f) *altera I. B. R. ex altera I. I-G.* g) *Quod enim quam recens, quod* (ſtercus) *confricui, melius Buchn. Epla 116 P. 11.* *Quod enim quam recens, quod cum faciunt melius I. B. R.* Pro *cum faciunt* eſt *confaciut P. 1. confluunt Pol. 2.*

NOTAE VARIORVM,

Antiqua haec lectio: quae (vt arbitror) multo elegantior eſt illa, quam deiecimus. *Reciperare* reficere hic ſignificat. VICTORIVS. Ita Codex Ryckianus & Arondellianus, quem citat Ioſ. Waſſe ad Salluſtium Cat. c. 49 p. 1491 qui & exempla huius ſignificatus congeſſit. SCHOETTGEN. Haec lectio a pleriſque probatur; alii tamen vt Ienſon. Ald. Iunt. Gymn. & Berew. (in adnotationibus hic) apponunt alteram: *vbi commodiſſime poſſint ſe quiete recipere.* His proximus Creſcent. qui totum hunc locum ſic tranſcripſit: *Item vbi verſetur familia, prouidendum, vt feſſi opere, aut frigore aut calore, poſſint commodiſſime ſe in quietem recipere.* PONT.

13, 2 IMPRIMIS CVLINA) Exiſtimamus potius legi debere: *imprimis culina videndum vt ſit ad modum apta*: nam infra in hoc ipſo capite dixit: *Cellam vinariam & oleariam ad modum agri aptam.* C. 1, 6 *At in ruſtica parte magna & alta culina ponetur, vt & contignatio careat incendii periculo, & in ea commode familiares omni tempore anni morari queant.* VRSIN.

13, 2 INTRA CLAVSVM) Haec verba fortaſſe abundant. nam ſequitur *in conſaepto*, quod περίβολον gloſſarium interpretatur. IDEM.

13, 3 COHORTES) Scribitur etiam *Cortes.* Nonius 2, 112 *Cortes ſunt villarum intra maceriam ſpatia.* Quae quia rotundae fuerunt, ad militiam vox translata eſt, vt σπεῖραν *cohortem* appellauerint. Varro de L. L. lib. 4 p. 23 *Cohors, quod vt in villa ex pluribus tecteis coniungitur, ac quiddam fit vnum; ſic haec ex manipuleis copulatur cohors, quae in villa dicta, quod circa eum locum pecus cöerceretur.* Vid. Lipſius de militia Rom. 2, 4 Salmaſius ad Solinum c. 26 p. 220 Goeſius Ind. Agrar. SCHOETTG.

13, 3 VNA VT INTERIVS) Videtur legendum: *Vna interior in compluuio habeat lacum, vbi aqua ſaliat, quae intra ſtylobatas cum venit &c.* VRSIN.

13, 3 NEC MINVS ET PABVLO DVM REDEVNT ANSERES, SVES, PORCI.) Nonius in Cortes ſic citat: *Nec minus & a pabulo cum redierint anſeres, ſues, porci in corte exteriori.* IDEM. Nonius hunc locum paullo aliter recitat in voce *Cortes*, & initium ſequentis praecepti cum hoc perperam connectit. Similiter mox infra locum integrum peruertit qua lectionem, qua diſtinctionem, cum ita adducit: *Contra hic laudabatur ab illis, ſi habebat culinam ruſticam, vnam praeſepiam latam, cellam vinariam.* Sed id genus errorum numerus in Nonii libris infinitus eſt. POPMA.

13, 4 QVOD ENIM INFERTVR) Longe diuerſa priſca lectio, vel potius totus locus in antiquis inquinatus. Eam notam faciemus, ſi forte ex iis veſtigiis reſtitui locus poſſit. Quis enim ſcit, an communis haec & peruulgata ex ingenio repoſita ſit? quod ſaepe in his libris factum animaduertimus: *Quod enim, quam recens, quod con-*

minus bonum. id cum flacuit, melius. necnon ſterquilinium melius illud, cuius latera
& ſummum virgis ac [b] fronde vindicatum ab ſole. Non enim ſucum [i] quem quaerit
terra, ſolem ante exugere [l] oportet. Itaque periti (qui poſſint [m]) vt eo aqua influat, eo
nomine faciunt [n]. Sic enim maxime retinetur [o] ſucus [p], in eoque quidam ſellas familia-
ricas [q] ponunt, Aedificium facere [r] oportet, ſub quod tectum totam fundi ſubiicere poſ- 5
ſis meſſem, quod vocant quidam nubilarium. Id ſecundum aream faciundum, vbi tri-
turus [s] ſis frumentum, magnitudine pro modo fundi ex vna parti [t] apertum, & id ab area,
quo & in [v] trituram proruere facile poſſis, & [x] ſi nubilare coeperit [y], inde vt [z] rurſus ce-
leriter reiicere. Feneſtras habere oportet ex ea parti [a], vnde commodiſſime perflari poſ-
ſit. FVNDANIVS, Fructuoſior, inquit, eſt certe fundus propter aedificia, ſi potius ad an- 6
tiquorum diligentiam, quam ad horum luxuriam dirigas aedificationem. Illi enim fa-
ciebant ad fructuum [b] rationem, hi [bb] faciunt ad libidines indomitas. Itaque illorum vil-
lae

VARIETAS LECTIONIS.

b) *& fronde vindicatur a. V.* i) *ſuccum a. V.& H. St-D.* & ſic fere alibi. l) *exurgere I. B. R. Cr. exaggere Ba-G.* m) *poſſunt I. I-G.* n) *faciant I. B. R.* o) *retineatur I. B. R.* p) *ſuccus in eo. Quidam & I. I-G.* q) *familiares I. B. R. cellas familiares Pol. 2.* r) *fieri P. etiam fieri I. B. R.* s) *ſit I. B. R.* t) *parte a. V. & H. St-D.* u) *intrituram* iunct. *I. B. R. intritura P.* x) *&* deeſt *I. B. R.* y) *aer &* inſ. *I. B. R. coepit P.* z) *vt* deeſt *I. B. R.* a) *parte a. V. H. St-D.* b) *fructum communem : hi I. B. R.* bb) *Hae P.*

NOTAE VARIORVM.

confacuit melius. Ita in melioribus. Nam in ſemiuetere pro *confacuit* legimus *conflauit.* Caetera eadem erant. VICTOR. Cr. 2, 13 *& quod in vno nouum eſt, debet dimitti, donec matureſcat, alterum vetus in agrum tolli. nec non illud &c.*

13, 4 CVM FLACVIT) Vetus ſcriptura: *quod enim, quam recens, quod confacuit, melius*; quae ſane optima eſt lectio, modo pro illo verbo nihili *Confacuit*, reponas *confracuit.* Vtpote, inquit, cum melius ſit, quod confracuit, quam recens. Ad verbum : ἅτε δὴ τȣ̃ προσφάτȣ τὸ σαπρὸν κρεῖττον ὄν. Accuſatiuus abſolutus, Attice. *Quod enim melius* : id eſt vtpote cum melius ſit. Plautus Pſeudolo : *Hercle qui, vt praedicas, cauendum eſt mihi abs te irato* ; id eſt, vtpote cum cauendum ſit mihi. *Confracuit* vero malui, quam quod in vulgaribus *conflacuit*, cum illo ſignificetur μαραίνεσθαι. Vitruuius : *Autumnali tempore maturitate fructuum flaceſcente fronde*, μαραινομένων τῶν φύλλων. hoc vero ſignificet τὸ συσσαπῆναι quo verbo cum de eadem re tractant, Geoponica vtuntur. SCALIGER. VV. CC. ſequuntur vulgatam lectionem. Forte Victoriana lectio emendanda ita: *quod eſt quam recens, quod confracuit melius. Fraceſcere* Nonius exponit putrefieri; & ipſe Varro hoc libro cap. 55 eo verbo vt hoc ſignificaret, vſus eſt. VRSIN.

13, 4 SELLAS FAMILIARICAS) Sellas familiaricas, τȣ̀ς ἀφεδρῶνας. Et *ſellas* ſimpliciter. Marcellus Empiricus : *Per vomitum & ſellas.* Idem ponit *Sedere* pro *Niti.* Vnde verbum *adſellare* creberrimum apud Vegetium in Commentariis de re veterinaria. hoc eſt ἀφοδεύειν. vt lib. III, *Stercus durum adſellat* : in eodem : *deinde ſale & melle miſtis, in anum infundes, vt adſellandi augeat voluntatem.* Et lib. I, *Si poſt clyſterem vel potionem, multum ſtercoris adſellatus ediderit.* Apud Catonem Titulo. *Villam aedificandam ſi locabis*, male legitur *Cellas familiae* pro *ſellas.* Sunt enim *ſellae familiae*, quae & *ſellae familiaricae* hic dicuntur. Porro apud Columellam *Caeſale* quidam interpretantur τὸν ἀφεδρῶνα, παρὰ τὸ χέσαι fruſtra. Legitur enim in omnibus veteribus Columellae exemplaribus *Caſeale.* Eſtque *taberna Caſearia* (vt vocatur ab Vlpiano) vbi caſeos reponebant, & fumos bibere inſtituebant. Hoc ſentit Martialis, cum ait. *Et Velabrenſi maſſa recocta foco.* Nam in Velabro multae *Caſeariae*, ſiue *Caſealia.* SCALIG. Videtur legendum *cellas.* nam ita eſt in VV. CC. apud Cat. 14. vbi dixit *cellas familiae*, hoc eſt latrinas. Vitruuius 6, 10 *Circum autem in porticibus triclinia quotidiana, cubicula etiam & cellae familiaricae conſtituantur &c.* Nec aliter legitur in MSS. Vitruuii codicibus. Poteſt tamen & *ſellas* retineri. Nam Martialis : *ſellas ante petit &c.* & Alii. VRSIN. Vide quae ad Catonis l. c dicta ſunt. Add. Val. Chimentellii marm. Piſan. de honore biſellii c. 26 p. 34. Taubmann. ad Plauti Curc. 2, 3, 83

13, 6 PROPTER AEDIFICIA) Haec verba videntur adiecta, & paullo poſt ita legendum : *Itaque illorum villae ruſticae erant maiores, quam vrbanae, quae nunc ſunt pleraeque contra. illic laudabatur &c.* Citat hunc locum Nonius in *praeſepia* ſed corruptiſſime. VRSIN.

13, 6 QVAM AD HORVM LVXVRIAM) Eam deſcribunt Lipſius de Magnit. Rom. 3, 14 Meurſius Roma luxuriante, Greenius de ruſticatione & villis veterum lib. 2. SCHOETTG.

lae ruſticae erant maioris [c] quam vrbanae, quae nunc ſunt pleraeque [cc] contra. illic laudabatur villa, ſi habebat culinam ruſticam bonam, praeſepias [d] laxas, cellam vinariam & oleariam ad modum agri aptam, & pauimento procliui in lacum [e]. quod ſaepe, vbi conditum nouum vinum, orcae in [f] Hiſpania feruore muſti ruptae, neque non & dolia in [ff] Italia [g]. item caetera vt eſſent in villa huiuſcemodi, quae cultura quaereret [i], prouide-
7 bant. Nunc contra [l] villam vrbanam [m] quam maximam ac politiſſimam habeant, dant operam: ac cum Metelli [n], ac Luculli villis peſſimo publico aedificatis certant. quo [o] hi laborant, vt ſpectent ſua aeſtiua triclinaria ad frigus orientis, hiberna ad ſolem occidentem, potius quam [p], vt antiqui, in quam partem cella vinaria, aut olearia feneſtras haberet [q], cum [r] fructus in ea [s] vinarius quaerat ad [t] dolia aera [u] frigidiorem, ita [x] olearia caldiorem [y]: Item videre oportet, ſi eſt collis (niſi quid impedit [z]) vt [a] ibi potiſſimum ponatur villa.

XIV.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *pretii* add. *P.* cc) *pleraeque. Contra illic a. V. pleraque P. 2.* d) *praeſepes I. B. R. praeſepiis P.* e) *locum Pol. 2. in quo ſi contigerit, defluens vinum excipiatur, ne pereat* inſer. *I. I-G.* f) *vt in a. V. in hiſpaniam P.* ff) *vt in a. V. non dolea in P.* g) *ne vinum prolueret* add. *I. B. R.* h) *cultum I. B. R.* i) *quaererent I. B. R. P. 2. quaeret Pol. 1.* l) *vt* inſ. *Ba-G.* m) *ſuburbanam I. I-G.* n) *Metalli P.* o) *Quocirca hi I. B. R. Quod hi laborent P. Quo elaborant I. I-G.* p) *quam orientem. antiqui non curabant, in quam I. B. R.* q) *habeat Pol. 2. habere Heru.* r) *dum I. B. R.* s) *eo I. B. R. Vict.* t) *vt I. I-G.* u) *aerem P. 2. ara H. St. Z. D.* x) *item I. B. R. item vt I. I-G.* y) *habeat* add. *I. I-G.* z) *impediat I. B. R. Ba-G.* a) *vbi potiſſ. I. B. R. I. I.*

NOTAE VARIORVM.

13, 6 ET PAVIMENTO) Antiqua haec lectio; nam quae in medio plura verba poſita erant, in nullis a nobis MSS. inuenta ſunt. Ea declarationem alicuius fuiſſe arbitramur. Quod tamen illis verbis declaratur, ſine ipſis intelligi pulchre poſſe manifeſtum eſt. VICTORIVS.

13, 6 ILLIC LAVDABATVR VILLA) Non. 3, 160 Ita hunc locum laudat: *Contra hic laudabatur ab illis. Is habebat culinam ruſticam, vnam praeſepim latam, cellam vinariam.* Diuerſitas fecit, vt negaret doctiſſ. Mercerus locum eſſe e libris noſtris reponeretque *de repub. lib. 1.*

13, 6 ET PAVIMENTO) *Et pauimento procliui in lacum quod ſaepe vbi conditum nouum vinum, orcae in Hiſpania feruore muſti ruptae neque non & dolia in Italia.* Haec apud Steph. Gryph. Commel. Berewout. Popmam extant. Planius ab Ald. Iunt. Gymn. eadem habemus: *& pauimento procliui in lacum, in quo ſi contigerit, defluens vinum excipiatur, ne pereat, quod ſaepe vbi conditum nouum vinum orcae in Hiſpania feruore muſti ruptae, nec non & dolia vt in Italia.* Haec tamen minus neceſſaria viſa Victorio. Caeterum hiſce reiectis Ienſoniana profecto, & Bruſchii lectio eſt admittenda, quae poſt vltimum membrum *vt in Italia* haec ſubnectit: *ne vinum prolueret*; nam reliqua eadem ſunt, quae ex Steph. Gryph. &c. commemoraui. Hac de re ſic Palladius l. 1 tit. *de cella vinaria* 18 praecepit: *Ad quod inter duos lacus qui ad excipienda vina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus fere aut quatuor aſcendatur.* Et rurſus: *Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus. is locus ad calcatorii ſimilitudinem podiis breuibus & teſtaceo pauimento ſolidetur, vt etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur, non peritura vina fluxerint.* Illud etiam adiiciam ex Aldina, Iuntina, nec non Gymnici edit. *orcae vt in Hiſpania* particulam *vt* eſſe explodendam legendumque *Orcae in Hiſpania*, vt apud Steph. & alios occurrit. Sic enim ex Varrone Nonius Marcellus de Gener. Vaſ. & Poc. commemorat: *Saepe vbi conditum nouum vinum orcae in Hiſpania feruore muſti ruptae.* PONT.

13, 7 PESSIMO PVBLICO) Ita plane locutus eſt Liuius 2 *Neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriae ſuperbo exacto rege meruit, peſſimo publico id facturus fuerit.* VRSINVS.

13, 7 FENESTRAS HABERET) Videndum an potius ſit legendum *habeat.* Quae vero ſequuntur, ita putamus legi debere: *Cum fructus in ea quaerat, vt ad dolia aëra frigidiorem, ita ad ſerias caldiorem.* Adiuuat coniecturam ſcriptura veteris libri, in quo eſt, *ad dolia.* Vox autem *vinarius*, ſine dubio adiecta eſt. Non enim de vino ſolum, ſed etiam de oleo Varro hic agit. Vox item *olearia* gloſſema eſt. VRSIN. Omnia perturbat vir doctiſſimus. Nihil immutandum. Duplex vinariae & oleariae cellae ratio.

13, 7 FRVCTVS IN EA VINARIVS) Reuocaui *ea*; Niſi forte quis dicat, non ad *cellam*, ſed ad *cauum* referri pronomen. Illa quidem facilis eſſet ratio excuſandi ſoloeciſmos. Creſcentius ſententiam modo retulit huius loci 5, 19 *Varro ſcribit cellam oleariam ad partem calidam habere debere feneſtras: ſed vini ad frigidam.*

13, 7

XIV. Nvnc de ſeptis, quae tutandi [a] cauſa fundi, aut partis [b] fiant, dicam.
Earum tutelarum genera IIII. vnum naturale, alterum agreſte, tertium militare, quar-
tum fabrile. Horum vnumquodque ſpecies habet plures. Primum naturale ſepimen-
tum, quod obſeri ſolet virgultis aut ſpinis, quod habet radices, ac [c] [viuae ſepis [d],] prae-
tereuntis laſciui non metuet [e] facem ardentem. Secunda ſepes eſt ex agreſti ligno, ſed 2
non viuit. Fit aut palis ſtatutis crebris, e [f] virgultis implicatis [g]; aut latis perforatis, &
per ea foramina traiectis longuriis fere [h] binis aut ternis: aut ex arboribus truncis demiſ-
ſis in [i] terram, deinceps conſtitutis. Tertium militare ſepimentum eſt foſſa, & terreus
agger [l]: ſed [m] foſſa ita idonea [n], ſi [o] omnem aquam, quae e [p] caelo venit [q], recipere poteſt [r], aut
faſtigium habet [s], vt exeat e fundo [t]: agger [u] is bonus [x], qui intrinſecus [y] iunctus [z] foſſa [a], aut 3
ita arduus [b], vt eum tranſcendere non ſit facile. Hoc genus ſepes [c] fieri ſecundum vias publicas
ſolent [d], & ſecundum amnes. Ad viam ſalariam, in [e] agro Cruſtumino [f] videre licet locis ali-
quot coniunctos aggeres cum foſſis, ne flumen agris noceat. Aggeres qui [g] faciunt ſine foſſa,
eos

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIV.] a) *tuendi P.2.* b) *patris B.R.* c) *ac* deeſt *a.V.* d) *ac viatoris* inſ. *a.V.* e) *metuit I.I-G.* f) *ac a.V.* g) *implicitis I.B.R.* h) *ferreis I.B.R. fereis P.* i) *& in H.A. Gr. G. & in aprivis in terram Ba.* l) *ager I.B.R.* m) *ſed & I.B.R.* n) *fiat* add. *I.I-G.* o) *vt a.V.* p) *a B.R. de I.I-G.* q) *veniet I.B.R.* r) *poſſit a.V.* s) *habeat a.V.* t) *fundo aggeris bos I.B.R.* u) *aggeris* iunct. quoque *Pol.1. aggeriis amnis, qui P.2.* x) *bonus* deeſt *I.I-G.* y) *ſit* inſ. *I.I-G.* z) *ſit lapſus in foſſam: ſed ita I.B.R.* a) *foſſae ita I.I-G.* b) *ſit* add. *I.I-G.* c) *ſaepis I.B.R. ſepis I.I-G.* d) *ſolet a.V.* e) *& in a.V.* f) *cruſtuminio a.V.* g) *qui* deeſt *I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

13, 7 ITEM VIDERE OPORTET &c.) Haec, quae paſſim recepta ſunt, hoc in loco cur poſita, non video; neque enim ad ea, quae tradita ſunt, ſpectant, neque iis, quae ſequuntur, annecti poſſunt. Praeterea non commemorauit hoc Varro cap. 12. *Et vt potius in ſublimi loco aedifices*, & rurſus: *ab hoc vtroque ſuperiora loca tutiora?* Quid igitur neceſſarium eſt, inculcata bis atque iterum extra ordinem repetere? PONT.

14, 1 PRIMVM NATVRALE) *Primum naturale ſaepimentum viuae ſaepis.* Ita legendum dictionibus *viuae ſaepis*; quae infra habentur, in locum, vnde motae ſunt, reſtitutis. Quae vero ſequuntur, ſimilia ſunt illis, quae leguntur apud Tacitum 29 *Faces in manibus, quas, vbi praedas egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa per laſciuiam iaculabantur &c.* Noctu enim face praelucente iter agebant. Suetonius in Aug. *Per nocturnum iter lecticam cum fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumque praelucentem exanimaſſet.* VRSIN. Incluſi certe voces *viuae ſepis*, quae cum eſſent loco non ſuo poſitae illud *viatoris*, & poſt alias coniecturas peperere.

14, 1 QVOD HABET RADICES) Lectiones hic dubiae, ſed Commeliniana minus vitioſa, nam τὸ *ac* in altera mendoſum eſt. Ita fortaſſe poteſt reſtitui locus: *Quod habet radices ac viuas ſepeis* (τὸ *ſepeis* pro *ſepes* & apud Veteres & etiam apud Varronem tritae voces libr. de L. L. *aedeis ab aditu, quod plano pede adibant*, & rurſus, *& omneis in cenſu*;) aut ſic: *ac viuas ſepis* (vt Cato c. 4 *Bubilia bona, bonas preſaepis, faliſcas clatratas*) vel: *quod habet radices viua ſepis praetereuntis laſciui &c.* Sed illae meliores; hic enim duo ſunt attendenda, *radices*, quibus ſepimentum innititur, & *viuae ſaepes* i. e. connexiones, implicationesque ſpinarum ac virgultorum, quibus fit ſepimentum. Quae quoniam viridia, ignem reſpuunt. nam radices in tuto iacent. PONT.

14, 1 PRAETEREVNTIS LASCIVI) Verbum *viatoris*, quod ante vocem *praetereuntis* erat, inde ſuſtulimus. Nam in veteribus libris a nobis inuentum non eſt, & hic poſitum nimis otioſum foret. Nam ſine illo *praetereuntis* idem ſignificat. Varro 6 de L.L. *Et ideo ſecundum viam praetereunteis admoneant, & ſe fuiſſe & illos eſſe mortales.* VICTOR.

14, 2 DEINCEPS CONSTITVTIS) Haec verba videntur adiecta ab expoſitoribus. & paullo poſt legendum: *ſed foſſa ita idonea, ſi omnem aquam &c.* VRSIN.

14, 2 AVT FASTIGIVM HABET) h. e. decliuitatem aliquam mollem. Ita etiam loquitur 1, 20, 5.

14, 3 AGGER, SI INTRINSECVS ITA ARDVVS SIT &c.) Ita videtur legendum. Nam ſententia pendet ab illis verbis: *Sed foſſa ita idonea fiat, ſi omnem aquam &c. Agger ita idoneus, ſi intrinſecus*, ſeu potius *extrinſecus.* Pro eo vero quod ſequitur: *Quartum fabrile ſaepimentum, maceria &c.* Videtur potius legendum: *Notiſſimum ſaepimentum eſt maceria.* VRSIN.

14, 3 AGGERES QVI FACIVNT) Quid

4 eos quidam vocant muros, vt in agro Reatino [h]. Quartum fabrile ſepimentum eſt [i] nouiſſimum [l], maceria. huius fere ſpecies quatuor: quod fiunt [m] e lapide, vt in agro Thuſculano: quod e lateribus coctilibus, vt in agro Gallico: quod e lateribus crudis, vt in agro Sabino: quod ex terra, & lapillis compoſitis [n] in [o] formis, vt in Hiſpania, & agro Tarentino.

XV. PRAETEREA ſine ſeptis fines praedii, ſationis, notis arborum tutiores fiunt, ne familiae rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum [a] pinos, vt habet vxor in Sabinis. alii cupreſſos, vt ego habui [b] in Veſuuio. alii vlmos, vt multi habent in Cruſtumino [c]: quod vbi [d] id pote, vt ibi, quod eſt campus, nulla potior ſerenda [e], quod [f] maxime fructuoſa, quod & ſuſtinet [g] ſepem, ac [h] colit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundiſſimam miniſtrat ouibus ac bubus, ac virgas praebet ſepibus, & foco, ac furno. SCROFA, igitur primum haec quae dixi, quatuor videnda agricolae, de fundi forma, terrae natura, de modo agri, de [i] finibus tuendis.

XVI.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *retino P.* i) *& nouiſſimum eſt I.B.R.* l) *notiſſimum I.I-G.* m) *fit a.V.* pro *e* eſt *ex I.B.R. e* plane omitt. *Pol.* n) *compoſitus P.2.* o) *informe* iunct. *I.B.R. informis I.I-G.* [C. XV.] a) *ſaepes* inſ. *I.B.R.* b) *habeo I.I-G.* c) *Cruſtuminio a.V.* d) *vbi pullulat maxime: vel ſeritur: & vbi eſt campus &c. I.B.R. ibi pullulat maxime, & vbi eſt campus I.I-G.* e) *arbor ſerunda I.B.R. arbor ſeritur I.I-G.* f) *quo I.B.R.* g) *ſuſtineat a.V.* h) *accolit* iunct. *I.B.R.* i) *& I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

Quid ſi ita? *Aggeres quidam faciunt ſine foſſa, eosque vocant muros.*

14, 4 ET LAPILLIS COMPOSITIS IN FORMIS) Vitioſus locus. Emendandum *informe*, vt Ienſon. edidit; annectitur enim τῷ *ſaepimento*. PONTED. Quin de *forma ex eo pariete* loquitur Varro. Vid. quae dicemus ad Col. 9, 7, 4.

15 NOTIS ARBORVM TVTIORES FIVNT) Vide Siculum Flaccum de conditionibus agrorum p. 7, 8 qui totius huius capitis contenta vberius tradidit. SCHOETTG.

15 NE FAMILIAE RIXENTVR CVM VICINIS.) In excuſis omnibus & manu ſcriptis ita legi: verum ſi Nonium audias, aliter locus legi debet. Affirmat enim ille M. Varronem hic *Rixent* ſcripſiſſe, cum enim de contrariis generibus diſſereret, docuit *Rixat*, pro *Rixatur*, a veteribus poſitum fuiſſe: pluresque locos Varronis, vt hoc probaret, ad teſtimonium vocauit. Poſtremus autem hic eſt, *Ne familiae rixent cum vicinis.* Quamuis enim in excuſis, *De rerum natura lib. primo*, ſcriptum ſit, lapſus hic fuit librarii: *& rerum ruſticar. lib.* 1 manifeſto legi debet. Nam ita ſaepe in inſcriptionibus librorum, & aliis etiam partibus, apud Nonium peccatum eſt: vt huiuſcemodi menda minime perturbare nos debeant. VICTOR. Illud obſeruatum in editione Merceri vt laudatus ſit *Varro de R.R. lib.* 1 ſed relictum *rixentur*, cum tamen locus, quo ponitur, ſatis indicet, actiuam formam voluiſſe Nonium; niſi dicamus illum oſtendere voluiſſe, non ita tamen amari actiuam formam a Varrone, vt non alteram illam etiam vſurpauerit.

15 VT EGO HABVI) Fundanius loquitur: niſi librariorum culpa indicium perſonae omiſſum eſt, ne quis inde de Varronis poſſeſſionibus argumentum petat.

15 QVOD VBI ID POTE, VT IBI: QVOD EST CAMPVS, NVLLA POTIOR.) Ita habent antiqui libri: quam veram eſſe lectionem puto, etſi diligens librarius mendoſam putauit, ad eamque notam appoſuit: poteſt tamen fieri, vt falſo eam ſuſpectam habuerit. Duriuſcula ſane locutio, quales non paucae ſunt, huius auctoris. ſententiam tamen & plenam & bonam habet: nam *Pote* appellaſſe ſaepe veteres, quod poſteriores *Poſſibile* dixerunt, ſatis planum eſt. VICTOR. Nimirum *quod vbi* ponitur vt *quodſi*: *vbi id fieri poteſt*, quemadmodum ibi, (in Cruſtumino) *quia eſt campus*; *nulla* arbor *potior ſerenda.* Diſtinctione aliquantum adiuuimus ſententiam.

15 AC COLIT ALIQVOT) Apud Nonium, qui hunc locum adducit, *cogit* legitur: mendoſe tamen, ut puto. nullus enim liber tot mendis ſcatet, quot Nonius. VICTOR. Lege cum Nonio *cogit*, vt *cogere vinum*. Tametſi doctiſſimus Victorius improbat. SCALIG. V.C. habet, *cogit*, non *colit*. & ita infra Varro locutus eſt, cum dixit: *excelſius hic, quam illic coguntur.* Videndus Nonius. VRSIN. *Cogit* placet etiam Gronouio Obſ. 4, 3 p. 34. Tamen *colit* mihi etiam

Varro-

XVI. Relinqvitvr altera pars, quae eſt [a] extra fundum. Cuius appen-
dices [b] vehementer pertinent ad culturam, propter affinitatem. Eius ſpecies totidem:
Si vicina regio eſt infeſta. ſi quo neque fructus noſtros exportare expediat, neque inde quae
opus ſunt, apportare. tertium, ſi viae, aut fluuii qua portentur [c], aut non ſunt [d], aut ido-
nei non ſunt. quartum, ſi quid ita [dd] eſt in confinibus fundis [e], vt noſtris agris proſit aut
noceat. E queis quatuor, quod eſt primum, refert, infeſta regio ſit, necne. multos enim 2
agros egregios † colere non expedit, propter latrocinia vicinorum, vt in Sardinia quos-
dam qui ſunt prope Celiem [ee], & in Hiſpania prope Luſitaniam. Quae [f] vicinitatis [g] in-
uectos [h] habent idoneos, quae [i] ibi naſcuntur vbi [l] vendant, & illinc [m] inuectos [n] oppor-
tunos ad [o] ea quae in fundo opus ſunt, quod [p] propterea ſunt [q] fructuoſa. Multi enim
habent in [qq] praediis, quibus frumentum, aut vinum, aliudue quid deſit importandum.
contra, non pauci, quibus aliquid ſit exportandum. Itaque ſub vrbe colere hortos late 3
expedit, ſic [r] violaria, ac [s] roſaria, item multa, quae vrbs [ſſ] recipit, cum eadem in lon-
ginquo

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XVI.] a) *eſt* omitt. *I. B. R.* b) *&* inſ. *I. B. R.* c) *portetur P.* d) *ſunt* deeſt *I. B. R.* dd) *ita* omitt. *Cod. Arundell. ap. Waſſium ad Sall. Iug.* 45. e) *fundi a. V.* †) *egregios* omitt. *Ryck.* ee) *Oeliem P. & Ryck.* f) *ſecundum quae I. I-G.* g) *vicinitates I. B. R. vicinitatis* reliqui. h) *inuectus Heru. in vectos* diu. *Bo. inuectos* reliqui omnes. i) *Quae vbi I. B. R. vt quae Iuntt. vt quae in agris naſcuntur I. I-G.* l) *ibi a. V.* m) *illic I. B. R.* n) *auectus Heru. inuectos* rel. o) *ad ea* deeſt *I. B. R.* p) *quod* deeſt *I. B. R.* q) *ſunt* abeſt *I. B. R.* qq) *habent praedia I. I-G.* nobiſcum *Ryck.* r) *ſicut a. V. ſicubi P.* s) *aut I. B. R.* ſſ) *vrps P.*

NOTAE VARIORVM.

Varronianum videbatur. Locus Nonii eſt 3, 48 Merc. p. 197, 25.

15 QVATVOR VIDENDA) quae proponuntur 1, 6, 1.

15 DE FVNDI FORMA, TERRAE NATVRA) Lego: *De fundi forma, de terrae natura, de modo agri, de finibus tuendis*: In Ienſon. libris haec habemus: *De fundi forma, T terrae natura: de modo agri, & finibus tuendis.* Litera *T* pro *De* poſita, in vetuſtis codicibus, & item *Et* pro *De* deprauatum videtur. Ad eundem porro modum hiſce particulis vtitur Varro l. 2 c. 1 *Alterae partes quatuor ſunt cum iam emeris obſeruandae; de paſtione, de foetura, de nutricatu, de ſanitate. It. l.* 3 c. 10 *Vt hos V gradus obſeruaret, quos in Gallinis dixi, hi ſunt: de genere, de foetura, de ouis, de pullis, de ſagina.* Ponted. Illud *T terrae natura* non obſeruauit in Ienſon. is, qui meo iuſſu accuratiſſime illam editionem cum proxima Bonon. contulit.

16, 1 RELINQVITVR ALTERA PARS) Redi ad 1, 5, 4. Sed de hac pariter ac aliis diuiſionibus Varronianis obſeruaſſe mihi videor, illum, vt nunc habemus ipſius libros, (vid. ſ. 3 & 6) accuratius eas inſtituere, quam exequi.

16, 2 PROPE CELGEM) Fortaſſe legendum, *Caralim*, quae ciuitas eſt Sardiniae. Vrsinvs. Pomponius Mela lib. II. de Sardinia, *in ea antiquiſſimi populorum ſunt Ilienſis.* Plinius lib. III. de eadem, *Celeberrimi in ea populorum Ilienſes, Balari, Corſi.* Quibus in locis reponendum cenſeo *Iolienſes*, & hic apud Varronem *Ioliem*, nomen oppidi. Liuius lib. L eosdem, opinor, vocat Iolenſes, infames latrociniis: *Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum Iolenſibus gente ne nunc quidem omni parte pacata, ſecunda proelia facta.* Similiter Graeci appellant. Ιολαεῖς & Ιολάεις. Strabo lib. V. Τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ πορθεῖται συνεχῶς ὑπὸ τῶν ὀρείων, οἳ καλοῦνται Διαγήβρεις, Ιολαεῖς πρότερον ὀνομαζόμενοι. Diodorus lib. IV. de eisdem, κατασκευάσαντες δ' οἰκήσεις ἑαυτοῖς καταγείοις, καὶ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν ἐν τοῖς ὀρύγμασι ποιούμενοι, τοὺς ἐκ τῶν πολέμων κινδύνοις ἐξέφυγον. Popma.

16, 2 QVAE VICINITATIS INVECTOS) Legendum *inuectus*. & p. p. *Et illinc auectus opportunos ad ea, quae in fundo opus ſunt, propterea ſunt fructuoſa.* nec enim placet eorum coniectura, qui putant legendum; *in fundo ſuperſunt*: licet infra dixerit: *quae ſuperſint, venire poſſint.* Vrsinvs. Puto ſcribi oportere *inuectus*, vt intelligantur via vel fluvii, quibus vehi ad illam res neceſſariae poſſint; ita mox, *& illinc euectus opportunos*: quomodo p. p. *importare & exportare* opponuntur: & mox iterum, *Quibus vtrisque rebus euehi atque inuehi ad multa praedia ſcimus.* Cvpervs. Cl. Schoettgenius ita repoſuerat, *quae vicinitates euectus habent idoneos -- vti vendant, & illinc inuectus opportunos.* Commodiſſime ita legi apertum eſt. malui tamen hic legi, quam ſupra. *Inuectos* per *o* poteſt eſſe heterocliton archaicum. Caeterum intelligendum certe eſt, niſi cum I. I-G. etiam ſcribendum, hoc *ſecundum* caput eſſe eorum, quae modo propoſita ſunt.

16, 2 MVLTI ENIM HABENT PRAEDIA) Videtur legendum *in praediis*; & ſic infra Varro locutus eſt. Vrsin. Etiam 3, 1, 1 *habere vrbem* dixit, id eſt, habitare.

ginquo praedio, vbi non ſit quo deferri poſſit venale, non expediat [t] colere. Item [v], ſi ea oppida aut viciniae, aut etiam diuitum copioſi [u] agri ac villae, vnde non care emere poſſis, quae opus ſunt in fundum, quibusque [x] quae ſuperſint venire poſſint; vt quibusdam [y] pedamenta, aut [z] perticae, aut arundo; fructuoſior fit fundus, quam ſi longe ſint
4 importanda, nonnunquam etiam, quam ſi colendo in tuo ea parare poſſis. Itaque in hoc genus coloni potius anniuerſarios habent vicinos, quibus imperant [a] medicos, fullones, fabros, quam in villa ſuos habeant: quorum nonnunquam vnius artificis mors [c] tollit fundi fructum. quam partem latifundii diuites domeſticae [d] copiae mandare ſolent. Si enim ab fundo longius abſunt oppida aut vici, fabros [e] parent [f], quos habeant in villa: ſic caeteros neceſſarios artifices, ne de fundo familia ab opere diſcedat, ac profeſtis die-
5 bus ambulet feriata potius, quam opere faciundo agrum fructuoſiorem reddat. Itaque ideo Saſernae liber praecipit, ne quis de fundo exeat praeter vilicum, & promum [g], & vnum, quem vilicus legat. ſi quis contra exierit, ne impune abeat. ſi abierit, vt in vilicum animaduertatur. Quod potius ita praecipiendum fuit, ne quis iniuſſu vilici exierit, neque vilicus iniuſſu domini longius, quam vt eodem die redierit [h], neque id crebrius,
6 quam opus eſſet fundo. Tertio [i] eundem fundum fructuoſiorem faciunt vecturae, ſi viae ſunt, qua plauſtra agi facile poſſint: aut flumina propinqua, qua nauigari poſſit. quibus vtrisque rebus euehi atque inuehi, ad multa praedia ſcimus. Quarto [l] refert etiam ad fructus, quemadmodum vicinus in confinio conſitum agrum habeat. ſi enim ad limitem

VARIETAS LECTIONIS.

t) *expediet I. B. R. expedit I. I - G.* v) *Tertium eſt* inſ. alii praeter *I. I - G.* x) *quibus I. B. R. Iuntt.* y) *quibus I. B. R.* z) *& I. B. R.* a) *imperent a. V. & H. St - D.* b) *quod a. V. & H. St - D.* c) *mos P.* d) *domeſtica copia P.* e) *fabro P.* f) *parant P. procurent I. B. R.* g) *patronum I. B. R. Ba - G.* h) *rediret P.* i) *Quarto* reliqui praeter *I. I - G.* l) *Quarto* omitt. alii praeter *I. I - G.*

NOTAE VARIORVM.

16, 3 ITEM SI EA OPPIDA) Credo ipſum ſapientiſſimum virum Victorium, ſi viueret, irate non laturum, nos hic ab ipſius editione aliquantum diſceſſiſſe. Non potuit enim ita ſtatim obliuiſci diuiſionis ſuae Varro, vt tertium faceret, quod ſecundi pars eſt, quartum autem, quod aperte tertium dixerat. Ne quid vero diſſimulem, antiquum oportet hoc mendum Varronianos libros obſediſſe, cum etiam Creſcentius 2, 27 quatuor iſta capita ita enumeret 1) ſi regio proxima eſt infeſta 2) ſi in regione propinqua ſint homines, qui emant quae in fundo ſunt venalia 3) ſi nimis longinqua eſt 4) vecturae. Sed quis non videt, ſecundum ac tertium tamquam oppoſita ad idem caput referenda: illud autem, quod quartum fecit Varro, & ſatis magni momenti eſt, plene omiſſi?

16, 3 OPPIDA AVT VICINIAE) Videtur legendum: *aut vici.* Vox *quibusdam*, quae p. p. irrepſit ante verbum *pedamenta*, videtur tollenda. VRSIN.

16, 4 IN HOC GENVS COLONI) Hoc eſt, talium praediorum domini, qui viciniam habent copioſam, potius in ſingulos annos mercede ſibi conducunt a vicino operas medicas, fullonias, fabriles, quam vt ſua pecunia paratos id genus homines ſuo ſumptu alant, cum periculo, ne mancipii eiusmodi pretioſi morte damnum fiat aequale fructui fundi &c. Sed diuites haec artificia omnia habent in familia. Iocoſa quaedam feſtiuitas eſt in verbis *anniuerſarios* itemque *imperant.*

16, 4 LATIFVNDII DIVITES) Eodem modo Horatius dixit l. 2 ep. 2. *Multarum diuitem artium*, & Carm. l. 4 od. 8 *Diuitem ſcilicet artium, Quas aut Parrhaſius protulit, aut Scopas.* *Latifundii* vero *diuites* dicit eos, qui magna latifundia habent. Hi enim ex domeſticis habent ſeruos medicos, fullones, fabros, quos *imperant* ſtipendio annuo conſtituto: ob quod annuum ſtipendium *anniuerſarios* eos Varro fortaſſe appellauit. VRSIN.

16, 5 ET PROMVM) Ita videtur legendum. Nam vox *patronus* ab hoc loco penitus eſt aliena. IDEM.

16, 6 TERTIO EVNDEM FVNDVM) Etiam hoc adſciuimus ex editionibus antiquis. Cauſam ante diximus, & dicet, quisquis attenderit.

16, 6 QVARTO REFERT) *Quarto* ex autoritate librorum laudatorum ſupra, vel ipſam potius rationem ſecuti poſuimus. Poteſt vero fieri, vt hic omiſſum ab ipſo Varrone numeri aduerbium turbandi librariis occaſionem dederit.

16, 6

tem quercetum [m] habet, non poſſis recte ſecundum eam ſiluam ſerere oleam, quod vſque eo eſt contrarium natura, vt arbores non ſolum minus ferant, ſed etiam fugiant, vt introrſum in fundum ſe reclinent [n], vt vitis adſita [o] ad olus facere ſolet. vt quercus, ſic iuglandes [p] magnae & [q] crebrae finitimae, fundi [r] oram faciunt ſterilem.

XVII. De Fundi IIII partibus, quae cum ſolo haerent, & alteris IIII, quae extra fundum ſunt [a], & ad culturam pertinent, dixi. Nunc dicam agri quibus rebus colantur. quas res alii diuidunt in duas partes, in homines, & adminicula hominum, ſine quibus rebus colere non poſſunt. Alii in tres partes inſtrumenti [b] genus vocale, & [c] ſemiuocale, & mutum. vocale, in quo ſunt ſerui. ſemiuocale, in quo ſunt boues. mu-
tum, in quo ſunt plauſtra. Omnes [d] agri coluntur hominibus ſeruis aut liberis, aut 2
vtriſque. Liberis, aut cum ipſi colunt, vt plerique pauperculi cum ſua progenie: aut mercenariis, cum [e] conducticiis liberorum operis [f] res maiores, vt vindemias, ac foeniſicia [ff] adminiſtrant [g]: iique quos obaeratos [gg] noſtri vocitarunt, & [h] etiam nunc ſunt in Aſia, atque Aegypto, & in Illyrico complures. De quibus vniuerſis hoc [i] dico: Grauia loca vtilius eſſe mercenariis colere [l], quam ſeruis, & in ſalubribus quoque locis opera
ruſtica maiora, vt ſunt in condendis fructibus vindemiae, aut meſſis. De his cuiuſmodi 3
eſſe

VARIETAS LECTIONIS.

m) *querquetum P.* n) *declinent I. B. R.* o) *adſiſta P.* p) *iugulandes P.* q) *&* deeſt *I. I-G.* r) *foecundiorem faciunt I. B. R.* [C. XVII.] a) *ſunt, &* omitt. *I. B. R.* b) *ſcilicet in vocale I. I-G.* c) *&* deeſt *I. B. R.* d) *ii* inſ. *I. B. R.* e) *& a. V.* f) *operis. Res I. B R. operis, res I. I-G.* ff) *foeniciſia Heru. foeniſicia Ba.* g) *adminiſtrant ii, a. V.* gg) *obaeranos Pol.* 1. *ob ea aerarios Pol.* 2. h) *vt a. V.* i) *hic I. B. R.* l) *coli I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

16, 6 VT INTRORSVM) Videtur legendum: *& introrſum reclinent, vt vitis &c.* nam voces: *in fundum*, ſine dubio ab expoſitoribus adiectae ſunt. *Olus* autem braſſicam appellauit Varro κατ' ἐξοχὴν, quo verbo vſus eſt Plinius in vertendis illis ex Dioſcorid. 3, 167 ἄνθος κράμβῃ ἐοικός, *flore oleris* 27, 4. & κράμβην θαλασσίαν, *olus maritimum* vertit 29, 4. Κυρίως tamen olera Graeci appellant τὰ λάχανα. Vnde illud Graeci Poetae in epigrammate: τῶν ὀλίγων λαχάνων ἕινεκα; Latinus vertit: *Hoc ego propter olus?* VRSIN.

16, 6 VITIS ADSITA AD OLVS.) *Olus*, id eſt braſſicam. Non enim adferam ea, quae prodidere veteres de vite: eam ſcilicet braſſicae adſitam inerticulam fieri; cum ea vulgo ſatis nota ſint. Illud vero non paſſim obuium: *olus* κατ' ἐξοχὴν *braſſicam* vocari, vt hic. Et in Moreto, *Hic olus, & late fundentes brachia betae* Item Plin. libro XXVII de anagyro, cum ait, *flore oleris*. Dioſcorides enim, vnde accepit, prius dixerat, ἄνθος κράμβῃ ἐοικός. Idem libro XXIX de iure gallinacei, *cum olere marino*. Dioſcorides ἔνιοι δὲ συνέψουσι καὶ κράμβην θαλασσίαν. Sic & *piſcem* pro lupo dicebant. Varro rerum humanarum libro XI, *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum: Falernus vinum, Caſinas oleum, Tuſculanus ficum: mel Tarentinus, piſcem Tiberis.* SCAL.

16, 6 ET QVERCVS SIC IVGLANDES &c.) Ita ex ingenio emendam: ſpero ſane caſtigationem hanc ſtudioſis viris probatum iri. Volui tamen puſillum licentiae, quo vſus fueram, aperire. Nam in antiquiſſimo & optimo libro *Iugulandes* ſcriptum obſeruaui: vt in illo etiam loco in eodem hoc libro, *Nuces iugulandes in harena.* VICTOR. Videtur legendum: *Sic iuglandes magnae, crebrae, finitimae.* Nam illa: *fundi oram faciunt ſterilem*, gloſſae ſunt. VRSINVS. Vltima verba ita Creſcentius 2, 27 retulit, *in fundum ſe reclinent, & in confinio vitem & fundum faciant ſterilem.* Voluit, credo, contractius proponere ſententiam Varronis: ſed caſtrauit.

17, 1 AGRI QVIBVS REBVS) Hoc eſt alterum membrum diuiſionis ſupra propoſitae 1, 5, 4.

17, 1 SINE QVIBVS REBVS) Vox *rebus* videtur gloſſema, & item verba, quae ſequuntur, *partes ſcilicet.* Nam Varro ſcripſit: *Alii in tres, in vocale* &c. & ita eſt in VV. CC. VRSINVS. Potius tamen eſt, vt illud *rebus* pleonaſmum putem Varroni familiarem, qualis fuit 1, 9, 7 *atque ea, quae ex iis naſci debent, earum rerum feracia.* Alterum illud, *ſcilicet*, iam ſuſtulerat Victorius.

17, 2 QVOS OBAERATOS) In MSS. *obaerarios*: mendoſe tamen, vt puto. Itaque receptam lectionem conſeruaui. Lib. 7. de L. L. *Vt ab aere obaeratus.* VICT. *Obaerati*, qui alias *nexi.* Auctor ipſe Varro de L. L. 6 p. 82. *Liber, qui ſuas operas in ſeruitute pro pecunia, quam debeat* (f. debebat; dabat) *dum ſolueret nexus vocatur, vt ab aere* obaeratus. De nexis viri docti ad Liu. 2, 23.

 17, 3 ET

eſſe oporteat, Caſſius ſcribit haec, Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſſint, ne minores annorum XXII, & ad agriculturam dociles. Eam coniecturam fieri poſſe ex aliarum rerum imperatis, & more [ll] incolarum e nouitiis requiſito [m], ad priorem dominum quid factitarent. Mancipia eſſe oportere neque formidoloſa [mm], neque animoſa.
4 Qui praeſint eſſe oportere, qui literis [n], aliqua ſint humanitate imbuti, frugi, aetate maiore

VARIETAS LECTIONIS.

ll) *in eo eorum e P.* m) *requiſitio I. B. R. reliquis itio P.* mm) *formiduloſa P.* n) *litteris ſint & aliqua Ba-G. H. St - D.*

NOTAE VARIORVM.

17, 3 ET AD AGRICVLTVRAM DOCILES) Eodem modo dixit Cicero 7 ad Trebat. *O medicum ſuauem, meque docilem ad hanc diſciplinam!* VRSINVS.

17, 3 ET MORE INCOLARVM E NOVITIIS REQVISITO.) Corruptiſſimus locus in antiquis exemplaribus, & quae in illis leguntur, non parum ab his diuerſa ſunt. Omnibus ingenii viribus contendi, ex priſcis veſtigiis veram lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci. ſagacioris ingenii alii, quod adipiſci non potui, fortaſſe conſequentur. Vetus lectio. *Et in eo eorum e nouitiis reliquiſitio ad priorem*, &c. VICT. Abutar otio meo, ſi pluribus de huius loci vitio contendam: qui tamen nullo pene negotio ex veteri lectione reſtitui poteſt. Ea ita habuit: *Et in eo eorum e nouitiis reliquiſitio ad priorem dominum quid factitarent.* Puto legendum, *Et in eo eorum e nouitiis reii, quis itio ad priorem dominum: quid factitarent.* Vtrum ad agriculturam ſint dociles, necne, coniectura, inquit, duci poteſt ab iis, qui immeditati & imperati ad opus vocabuntur. Tunc enim ex illis, quinam operam in numerato habebunt, facile intelligi poterit, Nam *imperatis* hoc eſt imparatis: vt ſupra, *reperitare*, pro reparitare. Praeterea, inquit, non ſolum periculum faciendum eſt in illis, qui operis ruſtici non ignari, tamen inopinato ac imparati ad ſpecimen operae ſuae edendum prouocantur: ſed etiam in illis, qui inter illos rudes adhuc ſunt. nam in ſuperioribus, extemporaneum; in iſtis, docile ingenium requiritur. *Imperatos rerum* vocat, vt poſtea nouitios rei ſed ἀρχαϊσμὸς eſt *reii* pro *rei.* Ita enim fere ſemper ſcribebant, quod primam in ea voce producerent: vt videmus apud Lucretium. Et apud Marium Victorinum verſus Plauti ex prologo Militis ita legitur, *Magni reii publicai gratia.* Quod commentum quare ſibi adſcriberet *Gabriel Faernus*, cauſae non erat. Quod ſequitur: *Quis itio ad priorem dominum, quid factitarent*, duos habet Archaiſmos: Primus eſt in genere *quis itio*, vt *quis tu es, mulier*; alter eſt, *quis* aut *quae itio*, de quo poſtea. Deinde, inquit, videndum an ſaepius ad priorem dominum eant, ad opus faciendum: & quid apud eum factitarint, ceſſatoresne an labori intenti fuerint. Nam ſane, qui crebro ad eundem dominum commeant, argumentum eſt, eorum ſedulitatem domino ſatis ſpectatam eſſe, qui eorum opera toties vti velit. *Quis itio*, eſt frequentiſſimus loquendi modus Comicis, ac veteribus Romanis, vt, *quae tibi huc ventio eſt?* h. e. quare huc veniſti? item, *quae illam tibi tactio eſt*, & ſimilia. SCAL. Integra lectio haec eſſe videtur: *Eam coniecturam fieri poſſe ex aliarum rerum imperatis, & requiſitione ad priorem* &c. h. e. poteſt coniectura fieri, an ad agriculturam ſint dociles, ex imperatis aliarum rerum, & requirendo, quid factitarent apud priorem dominum. Nam in V. C. eſt: *& in eo eorum a nouitiis requiſitio.* Alius vero addidit: *more venalium.* Vid. Col. l. 1. VRSINVS. Vetus ſcriptura melior, *Et in eo eorum e nouitiis.* Operarii, inquit, vtrum ſint dociles ad agriculturam nec ne, coniectura fieri poteſt, ſi alias res imperaueris, & in opere ruſtico e nouitiis & tyronibus ſi requiſieris, apud priorem dominum quid factitarint. *Requiſito* dixit, vt Salluſtius lib. V. Hiſtor. *At Lucullus audito Q. Martium regem pro conſule per Lycaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere.* Liuius lib. XXXI. *ſatis comperto Ordiaeam petituros Romanos.* *Ad* pro *apud*, vt iam ante; *Ad te enim rudem agriculturae eſſe nunc*, & lib. III. *Poſſe ad te fieri.* POPMA. Facile patior, viros doctiſſimos adferre altiora: nobis videtur lectio a Iuntis inde propagata, quae, minima tantum litera vocis *requiſitio* omiſſa, ab I. B. R diſcedit, ſententiam habere commodiſſimam. Diſci poſſunt ingenia ſeruorum, primo *ex aliarum rerum imperatis* ſ. imperiis, quam ſtrenue ea perficiant, *tum more incolarum*, vnde ad nos venere, *e nouitiis requiſito*, V. G. quae apud vos ratio eſt arandi, metendi? & requiſito, *ad priorem dominum quid factitarent?* e quibus reſponſionibus ſatis intelligi poteſt, docileſne ſint.

17, 4 QVI LITTERIS) Illud *litteris* eſt gloſſema. Nam *litterae* & *humanitas* apud veteres idem eſt: quippe qui παιδείαν ſemper *humanitatem* ſint interpretati. Cicero 5. de finibus: *ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus.* Varro: *Praxiteles, qui propter artificium egregium nemini eſt paulum modo humaniori incognitus.* Humaniori πεπαιδευμένῳ. vide Gellium. SCAL. Videtur legendum: *qui ſint aliqua* &c. nam verba: *quam operarios, quos dixi*, addita ſunt ab expoſitoribus. VRSIN. Mihi maxime concinna videbatur illa lectio, quae poſt *literis* τὴν & inſerit.

17, 4 FA-

iore, quam operarios, quos dixi. Facilius enim his, quam [o] minoribus natu ſunt dicto audientes. Praeterea potiſſimum eos praeeſſe oportet, qui periti ſint rerum ruſticarum. non ſolum enim debere imperare, ſed etiam facere, vt facientem imitentur [oo], & vt animaduertant eum cum cauſa † ſibi [p] praeeſſe, quod ſcientia praeſtet & [q] vſu. neque illi [qq] 5
concedendum, ita imperare, vt verberibus coherceat [r] potius quam verbis, ſi [rr] modo idem efficere poſſis. Neque eiuſdem nationis plures parandos eſſe. ex eo enim potiſſimum ſolere offenſiones domeſticas fieri. Praefectos [s] alacriores faciundum [t] praemiis [v]: dandaque opera, vt habeant peculium, & coniunctas conſeruas, e quibus habeant filios. eo enim fiunt firmiores, ac coniunctiores fundo. Itaque propter has cognationes Epiroticae familiae ſunt illuſtriores ac cariores. Ad [x] iniiciendam voluptatem his [y] praefectu- 6
rae [z],

VARIETAS LECTIONIS.

o) *quamuis minores I. B. R. quam maiore P.* oo) *imitetur P.* †) *cauſas P.* p) *ibi I. B. R.* q) *& vſu* deeſt *I. B. R. Ryck.* qq) *illis P.* r) *coerceat I. B R. coerceant P.* rr) *Et (ſi modo id efficere poſſis) a. V.* s) *Praefactos B. R.* t) *faciundos I. B. R.* v) *ad faciunda* inſer. *P. I. B. R.* x) *Ad* deeſt *P.* y) *his* deeſt *P.*

NOTAE VARIORVM.

17, 4 FACILIVS ENIM HIS QVAM MINORIBVS NATV.) Veteres libri hac parte perturbati, & fortaſſe vitioſi, *Facilius enim ii, quam minore,* &c. niſi, *ei quam minori,* legendum ſit: quod tamen durum eſſet. antea enim numero multitudinis de villicis locutus fuerat, & id ſtatim etiam fecit. Praeterea infra, vbi de operariis ſermo eſt, vnitatis numero in illis legitur *imitetur & animaduertat.* Vbi autem de his, qui praeſunt, non multo poſt, *Illis, & coerceant*: contra ac in impreſſis, quae nos omnia reliquimus, & tamen adnotare voluimus. VICTORIVS. Vetus ſcriptura integra eſt. ideoque vulgatae, quae inepta eſt, praeferenda: quae ita in illo optimo codice Victorii concepta fuit. *Facile enim ii, quam minore natu ſunt dicto audientes.* Et hic quoque vetuſtatis characteres duo. Nam *ii* pro *ei.* Et ἐναλλαγὴ, numerorum, quae frequentiſſima eſt in hiſce libris. Vt infra: *Non enim ſolum* inquit, *debere imperare, ſed etiam facere, vt facientem imitentur.* Nam *facientem* ſingulari dixit, cum id referatur ad plurale *peritos.* Sed & multa talia in hiſce libris reperies. Mens Varronis haec eſt: Facilius, inquit, tali & eiuſmodi praefecto ſunt dicto audientes, quam alii cuiuis minore natu. Nam latine dicitur: *Frater maiore aut minore natu*; & *minore natu* hic eſt dandi caſu *ei, qui eſt minore natu.* SCAL.

17, 4 ET VSV) Haec verba videntur abundare. VRSINVS.

17, 5 EFFICERE POSSIS) videtur leg. *poſſit.*

17, 6 AD INIICIENDVM VOLVPTATEM.) Idem de hoc loco dicere poſſum, quod de proxime ſuperiore. Vetus lectio, *Iniiciendum voluptatem praefectorum honore aliquo habendo, & de operariis qui praeſtabunt alios.* Fortaſſe pro *Voluptatem,* legendum eſt *Voluntatem.* Has enim voces ſaepe imperiti librarii confundebant, vt in Quintiliano quoque lib. VIII. (ita enim arbitror locum illum legendum) *Quae corrumpi ſpecioſiſſimi hominis tam obuia voluntate non poſſet.* Et in Lucretio: nam ſic locus deprauatus in ſecundo libro, reſtitui debet: *Libera per terras, vnde haec animantibus extat, Vnde eſt haec, inquam, fatis auulſa voluntas? Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas.* Eaedem igitur hic quoque voces inter ſe locum commutarant, & in cunctis impreſſis libris vitium antea erat, quod ſententiam per ſe parum planam magis etiam obſcurabat. Agit enim ſummae eloquentiae & artis poeta, de declinatione atomorum, quae Epicurus ſempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquiſiuerat. *Voluntatem* hic *liberam* appellat Lucretius, quod Graeci τὸ ἑκούσιον vocant, per quam fati neceſſitatem & perpetuam illam cauſarum ſeriem refellit. Cum enim homines illuc ſe ferre poſſint quo animus inclinat, atque inde diſcedere vnde idem auertit, omnis illa vis fatalis inanis eſſe intelligitur. Plurimis autem de cauſis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum, vt improbis ac facinoroſis hominibus facilem ſui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere conſueuerunt, & ſuorum flagitiorum culpam in fatum reiiciunt: quod ſibi neceſſitatem peccandi impoſitam eſſe dicant, nec ſe vllo pacto poſſe contra fati leges repugnare. Veritus igitur ille ne facinoribus ſuis homines hoc pacto veniam impetrarent, fatum ſuſtulit, & animos noſtros liberos eſſe declarauit. quod Lucretius poſtremo verſu ſignificauit, *Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas.* Per quam, liberam ſcilicet voluntatem, deferimur illuc quo appetitio & alicuius rei deſiderium nos rapit. Huius emendationis me admonuit Franciſcus Medices, iuuenis ingenio, doctrina, probitate inſignis, & qui ad magnarum rerum atque artium ſcientiam, adiunxit hanc quoque elegantiſſimi poetae cognitionem. nam eum accurate legit, & vnus omnium omnes ipſius ſenſus optime percepit. quod verius me aſſerere poſſe arbitror, cum & ipſe quoque in Lucretii

rae [z], honore aliquo habendi [a] ſunt: & de operariis, qui praeſtabunt aliqui [b], communicandum quoque cum iis, quae facienda ſunt opera. quod ita cum fit, minus ſe putant de-
7 ſpici, atque aliquo numero haberi a domino. Studioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis, aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſioneue, ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat, aut [c] huiuſcemodi rerum [d] aliis, vt quibus quid grauius ſit imperatum, aut animaduerſum, qui conſolando eorum reſtituat voluntatem, ac beneuolentiam [e] in dominum.

XVIII. De [a] familia: Cato dirigit ad duas metas, ad certum modum agri, & genus ſationis, ſcribens de oliuetis, & vinetis [b], vt duas formulas. vnam, in qua praecipit [c] quomodo oliuetum agri iugerum [d] CCXL inſtruere oporteat. Dicit enim in eo modo haec, mancipia XIII habenda, vilicum, vilicam, operarios V, bubulcos III, aſinarium I, ſubulcum I, opilionem I. Alteram formulam ſcribit de vinearum iugeribus centum

VARIETAS LECTIONIS.

z) *Praefectorum P.* a) *habendo: & P.* b) *alios P.* c) *aut* deeſt *I. B. R.* d) *rerum. Aliis I. B. R.* b) *beniuolentiam I. B. R.* [C. XVIII.] a) *Familiam Cato a. V. & H. St. D.* b) *vineis I. B. R.* c) *praecepit Heru.* d) *iugera P.*

NOTAE VARIORVM.

Lucretii lectione ac Epicuri decretis mediocriter uerſatus ſim. De hac autem corporum indiuiduorum motione, quam *κατὰ παρέγκλισιν* Epicurus appellabat, & Cicero in primo *περὶ τελῶν*, & in libro de fato copioſe diſſeruit: & Plutarchus in commentario, quo oſtendit Stoicos ea decreuiſſe, quae inter ſe non bene haererent, ac vita etiam factiſque eosdem a decretis ſuis diſſentire: & in illo ſermone, quo diſputantes ingenioſos viros inducit, vtrae animantes prudentiores, quae in terrane an quae in aqua degant: nec non in alio etiam commentario, quem ſcripſit de ortu animi, a Platone expoſito in Timaeo. Quibus omnibus in locis Stoicos accuſat, quod cum puſillam rem, tenuemque, atomum ſcilicet vnam, minimo loci ſpatio de via exire, concedereEpicuro nolint, vt plurimae atque vtiliſſimae res fiant, ipſi abſurda multa ac hominibus incommoda moleſtaque effingant. Quamuis enim Epicureis Plutarchus aliis temporibus non valde aequus eſſet (vt qui tamen maiore odio aduerſus Stoicos flagraret) rem quam non valde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem quam commenta ipſorum eſſe tradit. VICT. Tota haec periodus ex veteri ſcriptura reconcinnanda eſt. *Iniiciendum voluntatem praefectos in aliquo honore habendo, & de operariis qui praeſtabunt, aliquot.* Tantum perperam ſcriptum fuit *voluptatem* pro *voluntatem.* Adhibendum eſt calcar, inquit, non ſolum ſi praefectorum aliqua habeatur ratio: ſed & ſi ex ipſis operariis praeſtantiores qui erunt, honore afficiantur. SCAL. Videtur legendum: *ad iniiciendam voluntatem praeceptorum, aliquo honore habendi ſunt.* hoc eſt, ſi dominus operarios aliquo honore habuerit, eos ſibi ad imperata obſequentiores habebit. Sic infra: *vt quibus grauius quid ſit imperatum, ſit qui conſolando eorum reſtituat voluntatem.* & ſupra: *praefectos alacriores faciendum praemiis.* Sed cum in V. C. ſit, *ad iniiciendam voluptatem praefectorum*, fortaſſe legi poſſet, *ad eliciendam voluntatem praefectorum.* VRSINVS. Vetus haec eſt lectio: Iniicies, inquit, voluptatem & lubentiam operis ruſtici, ſi & praefectorum & operariorum praeſtantiores qui erunt, honore aliquo habueris. Et ita locutus eſt Caeſar lib. 5. de bello Gallico: *Quos praecipuo ſemper honore Caeſar habuit.* Sed magis placeret *praefectos in honore.* Liuius lib. 38. *Chios agro donarunt, & in omni praecipue honore habuerunt.* POPMA.

17, 6 DE OPERARIIS) Hae voces expungendae, & verbum *aliqui* in *alios* mutandum. Sic enim eſt in V C. & ſic Varro alibi locutus eſt apud Nonium in Catone, vel de liberis educandis: *Non ſolum, qui primus in alterutra re praeſtat alios, ſed etiam qui ſit ſecundus & tertius.* VRS.

17, 7 QVI CONSOLANDO) Videtur deſiderari verbum *ſit*, vt legatur, *ſit qui conſolando.* VRS.

18, 1 CATO DIRIGIT.) In antiquiſſimo libro, & hic, & aliis in locis, hoc verbum E in prima ſyllaba habet, quemadmodum ſane veteres ſcribebant. cuius rei argumentum etiam eſt etymon quod habet verbum *Derectarii.* id autem in XLV libro Pandectarum eſt, De extraordinariis criminibus L. Saccularios, *Item qui derectarii appellantur: hoc eſt, hi qui in aliena coenacula ſe dirigunt furandi animo, plus quam fures puniendi ſunt.* VICT. De olìueto agit Cato c. 10; de vineto c. 11.

18, 1 SVBVLCVM VNVM) In V. C. ſequitur *Salictarium vnum.* Apud Catonem vero *ſummam mancipiorum XV* videtur Varro legiſſe infra in hoc ipſo capite. VRS.

18, 1. OPILIONEM) *Opilio*, vox magnae Graeciae. *οἰπόλος*, vt *αἰπόλος*. *οἰπολίων* opilio. SCAL.

17, 1 ASI-

tum, vt dicat haberi [e] oportere haec, XV mancipia, vilicum, vilicam, operarios X, bubulcum [f], aſinarium [f], ſubulcum [f]. Saſerna ſcribit, ſatis eſſe ad iugera VIII hominem 2
vnum: ea debere eum confodere [g] diebus XLV, tametſi quaternis operis ſingula iugera poſſit. ſed relinquere ſe operas XIII, valetudini, tempeſtati, inertiae, indulgentiae [h]. LICINIVS, Horum neuter ſatis dilucide modulos reliquit [i] nobis. Quod Cato ſi vo- 3
luit (vt debuit) vti [l] proportione, ad [m] maiorem fundum vel [n] minorem adderemus, vel demeremus, extra [o] familiam debuit dicere vilicum & vilicam. Neque enim ſi minus CCXL iugera oliueti colas, non poſſis minus vno vilico habere: nec ſi bis tanto amplio-rem fundum, aut eo plus colas, ideo duo vilici, aut tres habendi fuere [p]. Operarii mo- 4
do, & bubulci pro portione demendi [q], vel addendi, ad minores, maioreſue [r] modos fundorum. hi quoque ſi ſimilis eſt ager. ſin [s] eſt [t] ita diſſimilis, vt totus [v] arari non poſſit, vt ſi ſit confragoſus, atque arduus [y] cliuis, minus multi opus ſunt boues, & bubulci. Mitto [z] illud, quod modum, neque vnum, nec modicum propoſuit CCXL iugerum. Mo- 5
dicus [a] enim centuria [b], & ea CC iugerum, e quo [bb] quum [c] ſexta pars [c] ſit ea XL, quae de CCXL demuntur [d], non video quemadmodum ex eius praecepto demam ſextam partem: & de XIII mancipiis nihilo magis ſi vilicum, & vilicam remouero, quemadmodum ex [e]

XI

VARIETAS LECTIONIS.

e) *habere B. R.* f) *vnum* add. *a. V.* g) *fodere a. V. H. St - D.* h) *indiligentiae I. B. R.* i) *relinquit P.* l) *vt proportionem I. B. R. vt pro portione* diu. *Iuntt. ſit proportione Pol.* 1. *ſic Pol.* 2. m) *vt ad Ba - G.* n) *&* *I. B. R. I. I.* o) *Praeterea extra I. B. R.* p) *fere P.* q) *demendi vel* deeſt *I. B. R.* r) *ad maioris P.* s) *nam ſi Ba - G.* t) *autem I. B. R.* v) *totus* deeſt *I. B. R.* x) *Quod ſi confrag. I. B. R.* y) *arduis I. B. R.* z) *Initio I. B. R. Iniicio I. I - G.* a) *Modica a. V. Modicus P. Modius* caetera. b) *&* deeſt *I. B. R.* bb) *qua I. I - G.* c) *ni a. V.* d) *diminuitur I. B. R. demitur I. I - G.* e) *centum viginti ſextam I. B. R.* ex quo ſic *CXX* ſcripto videtur noſtra lectio orta eſſe.

NOTAE VARIORVM.

18, 1 ASINARIVM, SVBVLCVM,) Cato interponit ſalictarium & XVI numerat. vid. Meurſ.

18, 2 QVATERNIS OPERIS SINGVLA) diſtincte interpretatur hunc locum Col. 2, 4, 8 vid. etiam p. p. ſ. 6.

18, 2 LICINIVS) Rurſus in V. C. pro *Licinius* poſita eſt L. littera, quae, vt videtur e margine adſcita eſt. VRS. vid. Vrſin. ad Varr. 1, 18, 2 & Scalig. ad Varr. 1, 59, 2.

18, 3 QVOD CATO SI VOLVIT.) Hunc locum non tam miror corruptum eſſe, quam a diligentiſſimo Victorio praetermiſſum. Sed, vt video, ſatis habuit eruditus vir tantum ſcriptae lectionis rationem reddere. Nam ita Varronem ſcripſiſſe non dubito: *Quod Cato ſi voluit, vt debuit, vti proportione; ad maiorem fundum vel minorem addere vel demere: extra familiam debuit dicere villicum.* Nam ad maiorem fundum vel minorem addere, vel demere, hoc vocat vti proportione: niſi & ipſum eſt gloſſema. SCAL.

18, 3 VTI PROPORTIONE, VT AD MAIOREM) Particula *vt* abundat, & dictio *vti* hoc loco aduerbium eſt, non verbum infinitum. VRSINVS. Simpliciter hanc ſententiam puto, quod ſi Cato voluit vt (*vti* enim coniunctionis vim habet) proportione (vel *pro portione*, cum vtrumque eandem vim habeat) adderemus ad maiorem fundum, vel demeremus de minore. Dixit *minorem*, vel quia complexus eſt vtramque dictionem vna formula, quod ſyllepſeos genus dicere poſſis; vel quod τὴν *ad* retulit ad *proportione*.

18, 4 SIN EST ITA DISSIMILIS) Ita totum locum legito: *ſin eſt ita diſſimilis, vt totus arari non poſſit, quod ſit confragoſus; atque arduis cliuis.* Secuti ſumus lectionem priſcam, & fecimus, *quod ſit*, cum ea habeat, *quod ſi*. Et *arduis cliuis* ex eadem reperimus. SCAL.

18, 4 VT SI SIT) Antiqua lectio diuerſa: *Quod ſi confragoſus atque arduis cliuis.* receptam tamen retinui. VICT.

18, 4 ARDVVS CLIVIS) Forte rectius *arduis*. VRS.

18, 5 MODICVS ENIM CENTVRIA) Credo *modius*, quod poſt Victorium proditos libros inſedit, ſphalma eſſe typographorum improuide repetitum. *Modicus modus*, hoc eſt ille modus, (ſcholaſtici *quantitatem* dicunt) qui *modum* aliis praebet, menſura menſurans, & norma normans, *eſt centuria CC iugerum*, a quo numero ſexta pars modi Catoniani abeſt, i. e. XL; neque tamen apparet, quomodo de ſumma hominum in formula Catonis propoſita ſexta pars dematur, vt ſeruari adeo queat proportio.

Z 18, 5 QVOD

XI ſextam partem demam. Quod autem ait in C iugeribus vinearum opus eſſe XV mancipia, ſi quis habebit centuriam, quae ſit [f] dimidium vineti [g], dimidium olíueti, ſeque-
6 tur [h], vt duo [i] vilicos, & duas vilicas habeat [l]: quod eſt deridiculum. Quare alia ratione modus mancipiorum generatim eſt animaduertendus [m], & magis in hoc Saſerna probandus [n], qui ait ſingula iugera quaternis operis vno operario ad conficiendum ſatis eſſe. Sed ſi hoc in Saſernae fundo in Gallia ſatis [o] fuit, non continuo idem in agro Liguſtico [p] montano [q]. Itaque de familiae magnitudine, & reliquo inſtrumento commodiſſime ſcies,
7 quantum [r] pares, ſi tria animaduerteris diligenter. In vicinitate praedia cuiuſmodi ſint, & quanta [s], & quot quaeque hominibus colantur; & quot additis operis aut demtis melius, aut deterius habeas cultum [t]. Biuium enim nobis ad culturam dedit natura, experientiam, & imitationem. Antiquiſſimi agricolae tentando pleraque conſtituerunt, liberi
8 eorum magnam partem imitando. Nos vtrumque facere debemus, & imitari alios [v], & aliter vt faciamus experientia tentare quaedam; ſequentes non aleam, ſed rationem aliquam:

VARIETAS LECTIONIS.

f) *ſit* abeſt *I. B. R.* g) *& inſ. a. V. H. St-D.* h) *ſequeretur I. B. R.* i) *duos a. V. H. St-D.* l) *habere deberet I. B. R. habere debeat Ba-G.* m) *aduertendus I. B. R. animaduertendum P.* n) *aprobandus P. approbandus I. B. R.* o) *ſatis* deeſt *I. B. R.* p) *liguſco P.* q) *nomentano I. B. R.* r) *quantam I. B. R.* s) *quanta quotque hominibus I. B. R.* t) *cultum biuium. Nobis enim I. B. R. habeas. Nobis enim cultum biuium I. I-G.* v) *alios, taliter Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

18, 5 QVOD AVTEM AIT IN C IVG.) Nonius de numeris & caſibus citat hunc locum ſine particula *in*. Chariſius lib. I. *Iugeribus quidam Grammatici ita dicendum putant, quaſi ſit hoc iuger, tanquam hoc tuber. Varro R. R. lib.* I. *iugeribus ſaepe dixit, quod vtique deſcendit a iuger, vt tuber.* VRS. Nonius haec adducit omiſſa *in*, quae tamen retineri poteſt, ſed in numero mancipiorum cum Varrone conſentit, etſi ipſius Catonis libri habent XVI. POPMA.

18, 5 VT DVO VILLICOS) Sic V. C. etiam, non *duos*, & ſic infra. & Virg. *Si duo praeterea tales.* VRS.

18, 6 QVI AIT SINGVLA) Videtur legendum: *Qui ait ad ſingula iugera quaternas operas ad conficiendum* &c. Supra in hoc ipſo capite: *Saſerna ſcribit ſatis eſſe ad iugera VIII hominem vnum.* Eſt autem opera, vt ait Plinius, vnius diei labor. VRS. Hoc igitur vult Saſerna, vnum hominem quatuor operis h. e. quatuor dierum labore confodere vnum iugerum poſſe. Vide quae diximus ad ſ. 2. *vno operario* eſt datiuus archaicus.

18, 6 IN AGRO LIGVSTICO MONTANO.) In optimo & antiquiſſimo codice nunquam *Liguſtico*, ſed aut *Liguſco*, aut *Liguſto*, hic *Liguſco*. In II libro Liguſti, de bubus ſermo eſt, In III, iterum *Liguſcos*, legitur, *Secundum Italiam contra montes Liguſcos*. Nihil in his tribus locis variaui, priſcam tamen ſcripturam notam facere volui. Quaerendum an *Liguſcos*, vt Hetruſcos, vetuſti ſcriptores dixerunt. VICT. Scribimus ex veterum librorum auctoritate, *Liguſco*. vt alibi ſemper apud Varronem haud aliter ſcriptum mouet P. Victorius. Nam *Liguſci*, vt *Etruſci*. Eadem quippe analogia *Liguria*, *Etruria*. Et *Etrures* potuit eſſe vt *Ligures*. ſic & *Megaribus* dixit Plautus, & *Illures*. Nam vt Λίγυες Graeci ſic ὄθρυες, *Etrures*, vbi *o* in *e* mutatum more illo Romanorum antiquo: *Apello*, pro *Apollo*, *Elera* pro *Olera*, *hemonem* pro *hominem*. Veteres enim Pelaſgi, qui inſederunt in Italia, ita vocarunt nobilem partem Italiae montoſam (ὄθρυες enim montes) vt την πεδιάδα Campaniam. καμπὸς enim eorum vox priſca, vt alibi annotamus. Sic *Hernicam*, aſperam, vt in Graecia τὴν Τραχῖνα. Sic oppoſitam orienti *Apuliam*, ἀποελίαν, ἀπουλίαν. ἕλη enim Sol. vt inde facile poſſis agnoſcere veteris Graeciae veſtigia. Sic in ipſa Apulia qui indigenae non erant, vocati *Metapii*. ἄπιοι enim opponuntur τοῖς ἰθαγενέσι. Eodem modo in *Etruria* vocarunt *Vmbros*. Ea enim vox apud veteres ſignificabat ſpurium. Vnde apud Plinium inſititium quoddam genus ouium *Vmbri* dicuntur: vt apud Graecos ὀμβρίκαλοι. ſed *Ibrumne* an *Imbrum*, an *Vmbrum* dicas, nihil refert. In veteri gloſſario, *Imbrum* ἡμίονον, πρόβατον. Item *Iber*, ἡμίονος. Ab eo certo *Ibridas* ſpurios vocarunt. Vt & Galli eosdem vocabulo illo dicunt quo venatores nominant canem Lyſiſcam, Nam *Ibrida* non eſt παρὰ τὴν ὕβριν, vt volunt primae notae grammatici. Sic αὐτόχθονας: *opicos* vocarunt. Nam *Terra Pelaſgis*, Ὦπις, & *Obs Latio*, vt in Coniectaneis monuimus. Porro ridiculum grammaticorum *Hetruria*, quaſi ἑτερουρία. nam & de *Liguria*, λιγουρία poſſet dici eodem modo. Et ita de aliis. SCAL. VV. CC. *Liguſco*; quod poteſt videri deductum a Liguria, vt Etruſco ab Etruria. VRSIN.

18, 8 NON ALEAM) Hoc eſt: ſortem atque

quam: vt ſi altius repaſtinauerimus, aut minus, quam alii, quod momentum ea res habeat. vt fecerunt ii, in ſariendo iterum, & tertio, & [x] qui inſitiones ficulnas [y] ex verno tempore in aeſtiuum contulerunt

XIX. De reliqua parte inſtrumenti, quod ſemiuocale appellatur [a], Saſerna ad iugera cc arui, boum iuga duo ſatis eſſe ſcribit. Cato in oliuetis cc xl iugerum [aa], boues trinos [b]. ita fit, vt Saſerna dicat [c] verum, ad centum iugera iugum opus eſſe [d], ſi Cato, ad octogena. Sed ego [e] neutrum [f] horum ad omnem agrum conuenire puto, & vtrumque ad aliquem. alia enim terra facilior aut difficilior eſt [g] alia. Terram [h] boues [i] 2
proſcindere niſi magnis viribus non poſſunt, & ſaepe fracta bura relinquunt vomeres in aruo. Quo [l] ſequendum nobis in ſingulis fundis, dum ſumus nouicii, triplici [m] regula, ſuperioris domini inſtituto [n], & vicinorum, & experientia quadam [o]. Quod addit aſinos, 3
qui ſtercus vectent, treis, aſinum molarium, in vinea iugerum c iugum [p] boum, aſinorum [q] iugum, aſinum molarium [r]: in hoc genere ſemiuocalium, adiiciendum de pecore, ea [s] ſola, quae [t] agri colendi cauſa erunt, vt ſolent eſſe pecuaria [v], pauca habenda, quo facilius [x]

VARIETAS LECTIONIS.

x) *vt I. B. R.* y) *ficulneas I. B. R.* [C. XIX.] a) *appellamur P.* aa) *iugeris P.* b) *ternos I. I-G.* c) *dicit P.* d) *eſt P.* e) *ego* deeſt *I. B. R.* f) *modum* inſer. *I. B. R.* g) *eſt. Aliam Terram P.* h) *duram* add. *I. I-G.* i) *proſcindere non niſi boues magnis viribus I. B. R. proſcindere niſi boues Ba-G.* l) *Quod I. B. R.* m) *triplex Ba-G.* n) *inſtitutio Ba-G.* o) *quaedam Ba-G.* p) *iugus P.* q) *aſinorum iugum, aſinum molarium* deſunt *I. I-G.* r) *molendarium I. B. R.* s) *quod ea Ba-G.* t) *quae dixit, agri Ba-G.* v) *peculiaria P. quae* inſ. *Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

que fortunam. Supra: *vbi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt atque alea domini vitae, & rei familiaris periculum.* VRSINVS.

18, 8 AVT MINVS, QVAM ALII) Videntur haec verba ab expoſitoribus addita fuiſſe. IDEM.

19, 1 CATO IN OLIVETIS) Locus Catonis eſt ex cap. 10. item lib. 5. origg. *Sed protelo trini boues vnum aratrum ducunt.* Varro interpretatur tria iuga. VRSINVS.

19, 1 BOVES TRINOS) h.e. tria iuga ſ. boues ſex, vt ad Catonem obſeruatum eſt.

19, 1 AD CENTVM) Videtur legendum *ad centena iugera iugum opus eſſe, Cato ad octogena.* Ita videtur hic locus legendus. VRS. Peculiaris ratio τῆς *vt* obſeruari hic meretur: *vt Saſerna dicat verum* ſignificat, *ſi Saſernae credimus.*

19, 1 ALIA ENIM TERRA) Locus eſt mendoſus ſine dubio, atque ita interpungendus eſt & emendandus: *alia enim terra facilior, alia difficilior eſt. Alte terram proſcindere.* Videndus Nonius in Bura. VRSIN. Quidni potius optimum librum Pol. ſequimur: *difficilior eſt. Aliam terram boues* &c. Nonius ab Vrſino laudatus 2, 92 ita refert hunc locum, quaſi eſſet *vomerem* numero vnitatis.

19, 2 FRACTA BVRA) Laudat h. l. Non. 2, 92. Merc. p. 80, 19.

19, 3 IN VINEA IVGERVM C, ASINORVM IVGVM, ASINVM MOLARIVM) Ex vetere ſcriptura locum reſtituimus, vnum tantum reliquimus. *Molendarium* enim pro *Molarium*, vetuſtiſſimum exemplar habebat. apud Catonem tamen *Molarium* hunc enim ipſius locum exprimit, *Aſinos ploſtarios II, aſinum molarium.* In ſemiuetere codice *Molendinarium*, quo verbo iuriſconſulti etiam vſi ſunt, & haec fortaſſe vera M. Varronis lectio, quamuis enim ſententias Catonis recitet, non tamen iisdem ſemper verbis refert: vt ſupra. Cato enim *aſinos ploſtarios* II, Varro, *Aſinorum iugum* dixit. VICTOR. Cato 10 non habet *molarium.* deinde *in vinea*, ſcribendum eſt littera maiori *In.* ſunt enim ex tit. 11. VRSINVS. Vox *molarium* non eſt apud Catonem: cuius hunc locum exprimit, *aſinos ornatos Clitellarios, qui ſtercus vectent, tres; aſinum vnum*; ſed interdum ſententias Catonis, non eadem verba refert. Paullo ſupra Nonius legit *relinquunt vomerem in aruo*; quod videtur melius. POP.

19, 3 PECVARIA) In V. C. eſt *peculiaria.* Totus autem locus ita legendus: *quae ſolent eſſe peculiaria, pauca habenda. Peculiaria* vero dicit, quae ſunt ex peculio ſeruorum. Nam ſupra c. 17 dixit, *vt peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.* Hinc *peculiarias res* dixit Vlpianus pro *peculiares*, & apud Varronem lib. 4 de L. L. fortaſſe legendum eſt: *vt peculiares oues, aliudue quid* pro eo, quod vulgo legitur, *peculatoriae.* Nam, vt ait Feſtus, *peculium ſeruorum a pecore dictum eſt.* Videndus Varro ſupra cap. 2. VRS. Quicquid ſit de voce *pecuaria*, illud praecipere videtur Varro, ea pecora, quae nullam aliam vtilitatem, niſi ad agrum ſua opera colendum,

4 cilius [x] mancipia, quae ſolent ſe tueri, & aſſidua eſſe [y] poſſint [z]. In eo numero non modo qui prata habent, vt potius oues quam ſues habeant, curant [a], ſed etiam qui prata [b] non habent, quia non ſolum pratorum cauſa habere [c] debent, ſed etiam propter ſtercus [d].

XX. Igitvr de omnibus quadrupedibus [a] prima eſt probatio, qui idonei ſint boues, qui arandi cauſa emuntur, quos rudis, neque minoris trimos, neque maioris quadrimos parandum. vt viribus magnis [b] ſint, ac pares, ne in opere firmior imbelliorem conficiat: amplis cornibus, & nigris potius quam aliter: vt ſint lata fronte, naribus ſimis, lato
2 pectore, craſſis coxendicibus. Hos veteranos ex campeſtribus locis non emendum [c] in dura ac montana: nec non, ita [d] ſi incidit vt [e] ſit, vitandum. Nouellos cum quis emerit

VARIETAS LECTIONIS.

x) *facilius tueri poſſint, quoniam mancipia, quae ſolent eſſe aſſidua, eſſe non poſſunt Ba-G.* y), inſer. *Iuntt.* z) *non poſſunt* etiam *.I. B. R.* a) *curent I. B. R. Ba-G.* b) *prata non habent, quia* deſunt *I. B. R. I. I.* c) *habent, propter ſtercus. I. B. R I. I.* d) *De canibus vero vtile, quod villa ſine iis parum tuta* add. *P.* [C. XX.] a) *quadripedibus P.* b) *magni ſint & I. B. R.* c) *emendum non, in* omnes praeter *P.* d) *ita* deeſt *I. B. R* e) *vt ſit* deeſt *I. B. R. Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

dum, adferunt, quam pauciſſima eſſe habenda, vt tanto plura ali poſſint mancipia, eaque per operam pecori impendendam minus auocentur. Caeterum Cortius ad Sall. Iug. 88, 4 legi vult *ea ſola, quae agri colendi erunt*, omiſſo *cauſa*; idque dicendi genus ibi illuſtrat. Nos contra libros hic nihil audemus.

19, 4 Sed etiam qvi non solvm) Lectionem eam retinui, quam formis olim in hac vrbe excuſi libri habebant. Eandem enim in MSS. inueni, & in peruetuſto imprimis, cuius maxime autoritatem ſequor. Nec me latet, Venetiis excuſos valde ab hac diſſentire. opinor autem, cum locus obſcurus ſit, & fortaſſe decurtatus, aliquem, qui corrigere voluit, vt illi codices habent, ex ingenio reſtituiſſe. Cum multa autem illic & addita & immutata ſint, tam libere mihi a priſcis veſtigiis diſcedendum non putaui. Victorivs. Sed non obſecutae Victorio editiones Lugd. 1541 & Rob. Stephani 1544. Reliquerat enim, vt videmus, Victorius lectionem praecedentium editionum, quam Aldum ſecutae reliquae mutarunt.

20, 1 Rvdis) antique pro *rudes*. Ouid. Faſt. 1, 83. *Colla rudes operum praebent ferienda iuuenci.* Vide quae ad Iuuencum notauimus 2, 195 Schoettgen.

20, 1 Neqve minoris trimos.) Mirum genus loquendi, hoc eſt, neque minoris quam trimos. Sic ſupra: *Neque enim ſi minus CCXL iugera olîueti colas.* Id eſt, minus quam. Libro II. *Non plus triennium viuunt.* plus quam triennium. Et de ouibus. *Ne minus habeamus in centenas oues hirtas ſingulos homines.* Id eſt, quam ſingulos homines. Et de bubus, *Non minores oportet inire bimas.* Et de pauonibus, *Minores bimae, non idoneae.* quae omnia compendiario dicta ſunt ſupplendum enim τὸ qvam. ſic Catullus; *Namque amplius horam Suffixum in longa me memini eſſe cruce.* Propertius libro II, *Et ſe plus vni ſi qua parare poteſt.* plus quam vni. Et infra, *praeter ſi aliter nequeas.* praeterquam ſi. Scal.

20, 2 Hos veteranos) Col. 6, 2 *Infeſtatur bos conditione regionis, ſicut ille, qui ex planis & campeſtribus locis in montana & aſpera deductus eſt, vel ex montanis in campeſtria. Itaque etiam cum cogimur ex longinquo boues arceſſere, curandum eſt, vt ex ſimilibus patriis locis traducantur* &c. Ex hoc autem Columellae loco fortaſſe ſic legendum apud Varronem: *Hos ex campeſtribus locis emendum, non in dura ac montana, nec contra. Nouellos* &c. Vrsinvs.

20, 2 Nec non ita si) Antiquiſſimum fideliſſimumque exemplar diſſentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excuſis & in ſemiuetere etiam inueni. Non tamen & ipſum mendo vacat, aut certam aliquam ſententiam habet. Animaduertendum tamen an verae germanaeque lectionis veſtigia illa ſint. Nam hac, quam ſupra poſui, non valde delector: & eam etiam nonnulli (nihil tamen melius adferentes) variarunt. Eſt igitur haec optimi codicis lectio, *Nec noſtra ſi incidit*, &c. Vt autem nihil relinquam, quod poſſit ſtudioſos adiuuare, videndum eſt an vnius literae immutatione ita legi debeat, *Nec contra ſi incidit vt ſit vitandum:* hoc ſenſu, Quemadmodum veterani boues e campeſtribus in montana loca non deducendi, ita contra ex duris & aſperis locis non reformidandum in plana & campeſtria deducere. Hoc enim a noſtris etiam agricolis diligenter obſeruari ſolet. Victorivs. Antiquus liber, *Nec non tra ſi incidit.* Vnde fortaſſis ita legendum & diſtinguendum. *Nec contra ſi incidit vt ſit, vitandum.* Veterani boues non emendi ex campeſtribus locis, inquit, & in montana loca deducendi: nec contra ex montanis

rit iuuencos, ſi eorum colla in furcas deſtitutas [f] incluſerit, ac dederit cibum, diebus paucis erunt manſueti, & ad domandum proni. Tum ita [g] ſubigendum, vt minutatim asſuefaciant, & vt tironem cum veterano adiungant [h]. imitando enim facilius domatur [i]. & primum in [l] aequo loco, & ſine aratro, tum [m] eo leui [n], & principio per arenam, aut molliorem terram [o]. Quos ad vecturas, item inſtituendum, vt inania primum du- 3
cant plauſtra, & ſi poſſis, per vicum aut [p] oppidum [q]. Creber crepitus [r], ac varietas rerum conſuetudine celerrima [s] ad vtilitatem adducit [t]. Neque pertinaciter, quem [v] feceris [x] dexterum, in eo manendum. Quod ſi alternis fit [y] ſiniſter, fit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis, vt in Campania, ibi non bubus grauibus, ſed vac- 4
cis aut [z] aſinis quod arant, eo facilius ad aratrum leue [a] adduci poſſunt, ad molas, & ad ea,

VARIETAS LECTIONIS.

f) *deſtinata I. I - G* g) *ita ad I. B. R.* h) *adiungunt I. B. R.* i) *domantur a. V. H. St - D.* l) *eos aequo in I. B. R. Ba - G.* m) *aut I. B. R.* n) *leni Iuntt. ſimul gradi facias* inſer. *I. B. R. ſimul arare faciant Ba - G.* o) *leniter procedant* add. *I. B. R. dum conſueſcant* add. *Ba - G.* p) *per* inſer. *Ba - G.* q) *vbi* inſ. *I. B. R. Ba - G.* r) *ſit* interpon. *I. B. R. Ba - G.* s) *celeberrima a. V.* praeter *P. I. I.* quae *celeberrime.* t) *adducito I. B. R. Ba - G.* v) *quem* deeſt *I. B. R.* x) *dextrum I. B. R. I. I.* y) *ſit I. B. R. I. I.* z) *& I. B. R.* a) *lene I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

montanis locis in plana & campeſtria. Itaque ſi ita fert, vt ſint emendi boues, id vitandum. Colum. lib. VI *Omnis bos indigena melior eſt quam peregrinus. nam neque aquae, neque paludis, nec caeli mutatione tentatur, neque infeſtatur conditione regionis* &c. POPMA. Acquieſcendum arbitror in felici coniectura Victorii, *Nec contra ſi incidit vt ſit, vitandum* Arripuit Popma emendationem, ſed male interpretatus eſt, & praeter quam verba patiuntur.

20, 2 IN FVRCAS DESTITVTAS) MSS. omnes, quos vidi, ita habent. nam formis antea excuſi Deſtinatae mendoſe legunt. Nonius docet, *Deſtitui,* vetuſtis ſcriptoribus ſignificare etiam rurſus ſtatui: atque id exemplo Naeuii Gymnaſtico confirmat, *In alto nauem iubet deſtitui anchoris.* & Caecilii Symbolo, *Deſtituit omnes ſeruos ad menſam ante ſe.* Videndum autem an locus antiqui poetae, qui adducitur a Cicerone in eruditiſſima epiſtola ad Paetum, eodem intellectu hoc verbum habeat. *Ita me deſtituit nudum.* Quod tamen non affirmo, vt de re valde incerta & obſcura. VICT. V. C. *in furcas deſtitutas,* hoc eſt fixas, & ſtatutas. Gracchus in orat. de legibus promulgatis apud A. gell. 10, 3 *Idcirco palus deſtitutus eſt in foro; eoque adductus ſuae ciuitatis nobiliſſimus homo M. Marius. veſtimenta detracta ſunt, & virgis caeſus eſt.* VRSINVS. Putauerim furcas maiores duabus cuſpidibus in terram defixas eſſe in hunc modum, qua ratione caput bouis domandi in terram deprimitur, & niſu vehementiori ademto iactare iugum dediſcit. *Felices qui ferre incommoda vitae Nec iactare iugum vita didicere magiſtra.* Neque tamen non hoc etiam obſeruandum, *deſtinata,* quod habent aliae editiones, & ad *colla* referunt, verbum eſſe & ipſum elegans & ad hanc rem apprime aptum, atque ſignificare deligata, adſtricta. Neque opus eſt exemplis id probare, cum in Fabriano theſauro quiuis reperire, quantum ſatis eſt, poſſit.

20, 3 QVOS AD VECTVRAS, ITEM INSTITVENDVM.) Ex Creſcentio deeſſe verbum *paras* manifeſtum eſt, ad hunc modum: *Quos ad vecturas paras, item inſtituendum.* PONT. Intelligebam *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ inſtituis.*

20, 3 PER VICVM AVT OPPIDVM CREBER CREPITVS,) Huic lectioni vna haec particula *vbi* poſt *oppidum* eſt addenda: *Vbi creber crepitus* &c. quae in quibusdam libris legitur; nam reliqua, quae in iisdem editionibus tradita ſunt; *vbi creber crepitus ſit, ac varietas rerum conſuetudine celerrima ad vtilitatem adducito,* minus probantur, verbum *ſit* eſt inutile; nam ſemper in huiusmodi locis ſunt crebri crepitus, praeterea alterum vitioſum *adducito* pro *adducit,* rerum enim varietas, non bubulcus ad vtilitatem boues cito adducit. PONT. Ne opus eſſet illo *vbi,* interpunxi poſt oppidum.

20, 4 TERRA LEVIS VT IN CAMPANIA) Certe non vbique. De *Laborino Campaniae nobili* propter fertilitatem *campo* Plin. 17, 4 ſ. 3 *Idem ſolum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius pene, quam vitiis poſſet, adfligit agricolam.* Quid ſi traiectis vocibus ſcripſerit Varro, *ibi non bubus grauibus vt in Campania?*

20, 4 IBI NON BOBVS GRAVIBVS) Fortaſſe legendum: *vbi non bubus grandibus.* Col. 2, 2 *Et in hoc a Celſo diſſentio, qui reformidans impenſam, quae largior eſt in amplioribus armentis, cenſet exiguis vomeribus & bidentalibus terram ſubigere, quo minoris formae bubus adminiſtrari queat* &c. poteſt etiam defendi lectio vulgata ex interpretatione Nonii, qui ait: *Graue, pro multum & valde. Varro vbi graues paſcantur atque alantur pauonum greges.* Quidam legunt *bubus,* ſine dictione *grandibus.* VRS.

20, 4 ASINIS QVOD ARANT) Aſinos olim ad arandum eſſe adhibitos etiam infra ex noſtro Varrone & Columella patebit. Plura loca

ea, ſi quae [b] ſunt, quae [c] in fundo conuehuntur [d]. In qua re alii aſellis, alii vaccis ac
mulis vtuntur, exinde vt pabuli facultas eſt. nam facilius aſellus, quam vacca alitur; ſed
5 fructuoſior haec. In [e] eo agricolae hoc ſpectandum [f], quo [g] faſtigio ſit fundus. in con-
fragoſo enim ac difficili haec [h] valentiora parandum, & potius ea, quae plus [hh] fructum
reddere poſſint, cum idem operis faciant [l].

XXI. Canes potius cum dignitate, & acres paucos habendum, quam multos. quos
conſuefacias potius noctu vigilare, & interdiu clauſos dormire [a]. De [b] indomitis quadru-
pedibus [c], ac [d] pecore [faciundum [e].] Si prata ſunt [f] in fundo, neque pecus habet [g],
danda opera vt pabulo vendito, alienum pecus in ſuo fundo paſcat, ac ſtabulet.

XXII. De reliquo inſtrumento muto, in quo ſunt corbulae, & [a] dolia & [aa] alia,
haec [b] praecipienda. Quae naſci in fundo, ac fieri a domeſticis potuerunt, eorum ne
quid ematur, vt [c] fere ſunt, quae ex viminibus, & materia ruſtica fiunt, vt corbes, fiſci-
nae, tribula, mallei [d], raſtelli. Sic quae fiunt de cannabi, lino, iunco, palma, ſcirpo, vt
2 funes, reſtes, tegetes. Quae e fundo ſumi non poterunt. ea ſi empta erunt potius ad
vtilitatem, quam ob ſpeciem, ſumptu fructum non extenuabunt. eo magis, ſi inde empta
erunt potiſſimum, vbi ea & bona, & proxime [e], & viliſſimo [f] emi poterunt. Cuius in-
ſtrumenti varia [g] diſcrimina ac multitudo agri magnitudine finitur, quod plura opus ſunt,
3 ſi fines diſtant late. Itaque, Stolo inquit, propoſita magnitudine fundi, de eo genere
Cato ſcribit. Olitueti iugera CCXL qui coleret, eum inſtruere [h] ita oportere [i], vt face-
ret vaſa olearia [l] iuga v, quae membratim enumerat. vt ex aere ahenea [m], vrceos, naſſi-
ter-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſi qua a.V.* c) *quae* deeſt *I. B. R.* d) *conuehunt I. B. R.* e) *Cauto agric. Ba - G.* f) *ſpectant I. B. R.* g) *quod P.* h) *haec* deeſt *Iuntt.* hh) *per ſe I. B. R. I. I.* i) *poſſunt I. I - G.* l) *faciunt I. I - G.* [C.XXI.] a) *& catena vinctos: vt ſoluti acriores fiant* add. *I. B. R. &* deeſt *I. I. & cathena vinctos eſſe, vt &c. Ba - G.* b) *Dein domitis P. I. B. R.* c) *quadripedibus P.* d) *& pecore inſtructo, & canibus hoc faciundum a. V.* e) *vt dixi* inſuper add. *Ba - G.* f) *ſint I. B. R.* g) *dominus habet a. V.* [C. XXII.] a) *&* deeſt *P.* aa) *ſic Com.* ſola. b) *ſic praecipiendum a. V.* c) *vt* deeſt *Iuntt. iſta Ba - G.* d) *&* inſer. *a. V.* e) *precio viliſſimo I. B. R.* f) *villiſſimo Iuntt. vtiliſſime Ba - R.* g) *ad* inſer. *Heru.* h) *inſtituere Ba - G.* deeſt plane *Iuntt.* i) *oportet I. B. R.* l) *inſtruere* inſ. *Iuntt. inſtructa Ba - G.* m) *ahena a. V. H. St - D.*

NOTAE VARIORVM.

loca tam ex ſacris, quam profanis, adducit Schefferus de re vehic. 1, 8. SCHOETTG. Plin. 17, 5 ſ. 3 *In Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum ſiccus eſt, arabilem tauris, poſt imbres vili aſello, & a parte altera iugi anu vomerem trahente, vidimus ſcindi.*

20, 4 EXINDE VT PAB.) Videtur legendum, *proinde.* VRS. ſed eodem fere modo 1, 24, 2 Varro hac voce vſus eſt.

20, 5 QVO FASTIGIO) Vid. 1, 14, 2.

21, 1 ET INTERDIV CLAVSOS DORMIRE) Verba quae haec in excuſis olim ſequebantur, in MSS. non leguntur: ea autem ſunt, *Cathena iunctos, vt ſoluti acriores fiant.* Videndum igitur, an noua ſint, & ab aliquo correctore aut declaratore addita. VICT.

21 DE INDOMITIS -- FACIVNDVM.) Poſtrema vox *faciundum* delenda eſt, quae irrepſit ex lemmate. *Si prata ſunt in fundo, pecus non eſt, quid ſit faciundum.* Nam ita ſcripſerat Varro *De indomitis quadrupedibus ac pecore: ſi prata ſunt in fundo.* Vt ſupra, *De familia: Cato dirigit. Indomitas pecudes* vocat, quarum domitationem (vt loquitur Cicero) non facimus: neque comprehenduntur τῶν ὑποζυγίων nomine, ſed tantum pecoris appellatione habentur: vt caprae, oues, ſues. SCAL.

22, 1 VT FVNES, RESTES, TEGETES) Totum hunc locum Nonius adducit: *Tegetes,* inquit, *a tegendo. Varro de R. R. lib. 1. Sic quae fiunt de cannabi, lino, iunco* &c. Mendoſe tamen apud eum *de cannebino iunco* legitur. VICT.

22, 3 CATO SCRIBIT) c. 10, vnde petetur, ſi quid obſcurum videbitur.

22, 3 VT FACERET) Cato c. 10. *Vaſa olearia inſtructa iuga V.* & 145 *qui id negotium curabit, ſi ſex iugis vaſis opus erit, facito.* Videndus idem c. 12. VRS.

22, 3 AD MVLTITVDINEM) Hae voces videntur adiectae; & p. p. videtur leg. *vaſa torcula,* non *torcularia.* ita enim eſt apud Catonem 12. VRS.

22, 4 AL-

ternam [n], item alia. ſic e ligno, & ferro, vt ploſtra maiora tria, aratra cum vomeribus
ſex, crates ſtercorarias quatuor, item alia. ſic de ferramentis quae ſint, & quot opus ad
multitudinem, vt ferreas [o] octo, ſarcula [p] totidem, dimidio minus palas, item alia. Item 4
alteram formulam inſtrumenti fundi vinarii fecit, in qua ſcribit, Si ſit [q] centum iugerum,
habere oportere vaſa torcularia inſtructa trina [r], dolia cum operculis culleorum octingen-
torum, acinaria xx, frumentaria xx. item eiuſmodi [s] alia. quae minus multa quidem
alii, ſed tantum numerum culleorum ſcripſiſſe puto, ne cogeretur quotannis [ſſ] vendere
vinum. Vetera enim quam noua, & eadem alio tempore, quam alio pluris. Item ſic 5
de ferramentorum varietate ſcribit permulta, & genere, & multitudine qua ſint, vt falces,
palas, raſtros. Sic alia quorum nonnulla genera ſpecies habent plures, vt falces. nam di-
cuntur ab eodem ſcriptore vineaticae opus eſſe ſex, ſirpiculae [t] v, ſiluaticae v, arborariae
III, & ruſtariae [v] x. Hic haec. At Scrofa, inſtrumentum, & ſupellectilem ruſti- 6
cam omnem oportet habere ſcriptam in vrbe [x] & rure dominum. vilicum contra ea ruri
omnia certo ſuo quaeque [y] loco ad villam [debent [z] eſſe] poſita. Quae non poſſunt eſſe
ſub claui [a], quam maxime facere vt ſint in conſpectu oportet. eo magis ea, quae in rario-
re ſunt vſu, vt quibus in vindemia vtuntur, vt [b] corbulae, & ſic alia. quae enim res quo-
tidie [c] videntur, minus metuunt furem.

XXIII. Svscipit Agrasivs, Et quoniam habemus illa duo prima, ex diuiſio-
ne quadripartita [a], de fundo, & de inſtrumento, quo coli ſolet; de tertia parte expecto.
Scrofa, Quoniam fructum, inquit, arbitror eſſe fundi eum, qui ex eo ſatus naſcitur
vtilis ad aliquam rem: duo conſideranda [b], quae, & quo quidque loco maxime expe-
diat ſerere. Alia enim loca appoſita ſunt ad foenum, alia ad frumentum, alia ad vinum,
alia ad oleum. Sic ad pabulum quae pertinent, in quo eſt ocimum, farrago, vicia, Medi-
ca, cytiſum, lupinum. Neque in pingui terra omnia ſeruntur recte, neque in macra [c] ni- 2
hil. Rectius enim in tenuiore terra ea [d] quae non multo indigent ſuco, vt cytiſum & le-
gumi-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *naſiternam Iuntt. & naſiternam a. V.* o) *furcas ferreas a. V. furcas rectas P.* p) *& ſarcula a. V. ſurcula Vict.* q) *ager* inſ. *I. I-G.* r) *trima P.* s) *eiusdem I. B. R.* ſſ) *quod annis P.* t) *ſcirpiculae a. V.* v) *ruſticariae a. V.* x) *vrbe dominum & ruri villicum, atque ea omnia Ba-G.* y) *quoque P.* z) *debent* abeſt *I. B. R. Iuntt.* a) *elam P.* b) *& P.* c) *cotidie P.* [C. XXIII.] a) *quadripertita P.* b) *reſtant* inſ. *I. B. R. Ba-G.* c) *macra: nihil rectius I. B. R.* d) *quam ea I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

22, 4 ALTERAM FORMVLAM) c. II.

22, 4 CVLLEORVM OCTINGENT.) De hoc loco ſatis multa ad Catonem dicta ſunt.

22, 5 OPVS ESSE SEX) Emendandum *opus eſſe XL.* Haec enim ſumma apud Catonem eſt; praeterea in optimo exemplari huius lectionis non parua veſtigia remanent, *Eſſe exi ſirpiculae.* E enim littera inutiliter iterata eſt, & ex I, quod eſt poſt X faciendum L. ita erit XL, & cum Catonis ſumma congruet. Vict.

22, 5 RVSTICARIAE) In V. C. legitur *ruſtariae.* Ca. II. Forte quibus rubi ſecantur. Feſtus: *Ruſtum ex rubus.* Vrs.

22, 6 In vrbe) Videtur legendum, *In vrbe dominum, villicum contra ea ruri omnia ſuo quaeque loco poſita* &c. pendet enim oratio ab eo, quod ſupra dixit, *oportet habere.* Idem.

22, 6 Oportet) Hoc verbum videtur abundare. Idem.

23, 1 Et qvoniam) Particula & abundat. Idem. Male Vrſinus: Nam Varro ſolet ſaepius periodos ab his particulis ordiri. Exemplum habes infra 1, 27, 1. Schoettg.

23, 1 Ex divisione qvadrip.) quae propoſita eſt 1, 5, 4.

23, 2 Rectivs enim in tenvio-re.) Hoc praeceptum Plinius ad verbum transſcripſit in lib. XVIII, 17, ſ. 46 etſi Varronis nomen reticuit. Eleganter autem dixit *cibum leguminum,* id eſt, ſuccum. Lucretius [1, 354.] *Quod cibus in tota vſque vel ab radicibus imis, Per truncos ac per ramos diffunditur omnis.* Plinius ibidem: *Omnia ea animalia cum cibo deficiunt.* & lib XII,

[quin

gumina, praeter cicer: hoc enim quoque legumen, vt [e] caetera, quae velluntur [f] e terra, non [g] ſubſecantur [h]: quae quod ita leguntur, legumina dicta. in pingui rectius, quae cibi [i] ſunt maioris, vt holus, triticum, ſiligo, linum.
3 Quaedam etiam ſerenda non tam [l] propter praeſentem fructum, quam in annum proſpicientem, quod ibi [m] ſubſecta [n] atque relicta [o] terram faciunt meliorem. Itaque lupinum cum necdum [p] ſiliculam cepit, & nonnunquam [q] fabalia [r], ſi ad ſiliquas [s] non ita peruenit vt fabam legere expediat, ſi ager macrior eſt, pro ſtercore inarare ſolent.
4 Nec minus ea diſcriminanda [t] in conſerundo, quae ſunt fructuoſa [v], propter voluptatem, vt quae pomaria ac floralia appellantur. Item illa quae ad hominum victum ac ſenſum, delectationemque non [x] pertinent, neque ab agri vtilitate ſunt diiuncta [y]. Idoneus locus eligendus vbi facias ſalictum & arundinetum, ſic
5 alia, quae humidum locum quaerunt. Contra vbi ſegetes frumentarias, ibi [z] fabam potiſſimum

VARIETAS LECTIONIS.

e) *& Ba-G* f) *euelluntur I. B. R.* g) *neque Ba-G.* h) *vt fruges* inſ. *I. B. R. ſuccum tollunt* interpon. *Ba-G.* i) *ibi I. B. R. ſucci Ba-G.* l) *iam P.* m) *vbi B. R.* n) *ſubſectam P. ſubiecta I. I-G.* o) *relictam P.* p) *dominus I. B. R. nec dum* diuiſ. *I. I-G.* q) *nunquam I. B. R.* r) *fabulia P.* s) *ſilicas P. 2.* t) *diſcriminunda I. B. R. diſcriminenda P.* v) *ab iis quae ſunt* inſer *Ba-G.* x) *non* deeſt *I. B. R.* y) *disiuncta I. I-G.* z) *vbi P.*

NOTAE VARIORVM.

[quin 17, 2] *Imbres vero tum expetendi euidens cauſa eſt, quoniam arbores fetu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas, naturale eſt, auide eſurire. Cibus autem earum imber.* POPMA.

23, 2 PRAETER CICER) Ex hoc loco Varronis corrigendus Plinius 18, 17 vbi ſic ſcribit: *Subtilis eſt illa ſententia, ſerenda ea in tenuiore terra, quae non multo indigent ſucco, vt cytiſus & cicer, exceptis leguminibus. quae velluntur e terra, non ſubſecantur, vnde legumina apellata, quia ita legantur* &c. Sed legendum: *vt cytiſus, & cicere excepto, legumina, quae velluntur e terra.* Theophr. 3, 26 de cauſ. plant. αἱ μὲν γὰρ ἐλάττονος καὶ κουφοτέρας δέονται τροφῆς, αἱ δὲ πλείονος καὶ σωματοδεστέρας. Ex quibus verbis apparet, apud Plinium legendum *cibo* non *ſucco*. VRSINVS.

23, 2 QVAE CIBI SVNT MAIORIS) In excuſis antea libris: *Succi*: in MSS. omnibus *Ibi* ſcriptum inueni; quare vna addita littera, *Cibi* caſtigaui. In ſemiuetere Codice poſt *Maioris*, *Virtutis* additum erat, audacter tamen & barbare, ſupra enim neque *Suci* neque *Cibi* habebat. Quare ita locum ſuppleui. VICT. Rectiſſime, vt & alia, haec reſtituit P. Victorius: Nam arbores ſeu plantas alias, vt olera, eſurire dicebant veteres. Vnde apud Theophraſtum rusticorum prouerbium, τὰ λάχανα πεινῆν. Inde Plinius non abſimile dixit lib. 17 cap. 2, *Imbres vero dum expetendi euidens cauſſa eſt, quoniam arbores foetu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas naturale eſt auide eſurire Cibus autem earum imber.* SCAL. In V. C. eſt *ibi* pro verbo *ſucci*, vt videatur legendum *cibi.* Plin. 18. 17 *In pingui autem, quae cibi ſunt maioris, vt olus, triticum, ſiligo, linum* &c. hoc eſt, quae plus ſucci & alimenti trahunt e terra. VRS.

23, 3 CVM NECDVM SILICVLAM) In cunctis MSS. *Cum dominus ſiliculam* inueni: quae ſcriptura vitium omnino habet, nec tamen temere omnes arbitror antiquos ab impreſſis diſſentire. VICT. Vetus ſcriptura, *Cum dominus ſiliculam caepit.* Vox *Dominus* delenda eſt: itaque legendum, *Cum ſiliculam caepit.* Iubet lupinum ſubſecare cum ſiliculam caperet, hoc eſt, ὅταν ἀπολοβωθῇ, cum in ſiliquam peruenerit. Sic Plinius de arboribus dixit, *Radices capere*, τὸ ἀποῤῥιζοῦσθαι. Sic Cato *granum capere. Si*, inquit, *macra, erit, quod granum caepit, ne ſerito*: Sunt enim ruſticorum formulae loquendi. SCAL. Fortaſſe legendum: *ſiliculam incepit*, vel *ſiliquare coepit.* Plin, 17. 9 *Inter omnes autem conſtat, nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priusquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa* &c. Videndus Varro in hoc ipſo libro cap. 31, VRS. Vetus lectio, *cum dominus ſiliculam cepit*, ex qua fecerim: *Cum non nimis ſ. c.* quod mox dicit, *ſi ad ſiliquas non ita peruenit, vt legere expediat.* Plinius vno verbo *ſiliquare* dixit lib. 17. *Inter omnes autem conſtat, nihil eſſe vtilius lupini ſegete. priusquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa.* Sic Cato dixit. *Quod granum capiat; & Ramum quem radicem capere voles.* POPMA.

23, 4 AD HOMINVM VICTVM, ET SENSVM) Eleganter *ſenſum*, ἐυπάθειαν, ἡδυπάθειαν. Porro quae ſequuntur, ita legenda: *Item illa quae ad hominum victum, ac ſenſum delectationemque non pertinent, neque ab agri vtilitate ſunt diiuncta, idoneus locus eligendus vbi facias ſalictum.* Nam ſalictum neque ad hominum victum, vtpote cum nihil eſculenti ferat, neque ad ſenſum, cum inter ea numerari non poſſit, quae vocantur Floralia, pertinere poteſt. SCAL.

23, 5 IBI FABAM) Videtur legendum: *vbi.* Nam pendet ſententia ab illis verbis, *idoneus* &c. paullo poſt totus hic locus ſic videtur legendus: *Item alia, quae arida loca ſequuntur, ſic vt vmbroſis*

tiſſimum ſeras. Item alia [a], quae arida loca ſequuntur [aa]: ſicut [b] vmbroſis locis alia [c]
ſeras, vt corruda [d], quod ita petit aſparagus: & [e] apricis [f], vt ibi ſeras violam, & hortos
facias, quod ea ſole nutricantur. Sic alia [g] & alio loco ſerunda [h], vt habeas vimina, vnde
viendo [i] quid [l] facias, vt ſirpeas [m], vallos [n], crates. Alio loco vt ſeras ac colas ſiluam
caeduam, alio vbi aucupare. Sic vbi cannabim, linum, iuncum, ſpartum, vnde [o] nectas 6
bubus paleas, lineas [p], reſtes, funes. Quaedam loca [q] eadem, alia [r] ad ſerendum idonea.
nam & in recentibus pomariis deſitis ſeminibus, in ordinemque arbuſculis poſitis primis
annis ante quam radices longius procedere poſſint, alii conſerunt hortos, alii quid aliud.
neque cum conualuerunt [s] arbores, idem faciunt, ne violent radices. S T O L O, Quod 7

VARIETAS LECTIONIS.

a) *oleta Ienſſ. olera B. R.* aa) *ſecuntur P.* b) *ſic: vt B. R.* c) *alta I. B. R. I. I.* d) *non noceat* inſ. *I. B. R.* e) *&* deeſt *Iuntt. & apricis* omitt. *P.* f) *aprica ſit terra, vbi ſeras I. B. R.* g) *& alia I. B. R. Ba-G. H. St-D.* h) *ſeranda P.* i) *vtendo* alii praeter *Ba-G.* l) *aliquid I. B. R. C. quid P.* m) *ſcirpeas a. V.* n) *vallus P.* o) *vnde lineas, reſtes, funes facias, quibus nectas boues, paleas, & alia, quaedam &c. Ba-G.* p) *lineas reſtis, I. B. R. I. I.* q) *loco Heru.* r) *& alia Ba-G.* s) *conualuerint I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

broſis locis alia ſeras, vt corrudam. quod ita petit aſparagus: & apricis, vt ibi ſeras violam, & hortos facias, quod a ſole nutricantur. V R S.

23, 5 VNDE VIENDO QVID FACIAS.) *Viendo* legi debere oſtendit Nonius, qui vim huius verbi declarans, auctoritate M. Varronis vtitur, & hunc ipſum locum adducit. Peruetuſtus igitur etiam codex hac parte mendoſus eſt, in quo *Vtendo*, legitur. Sed aliud etiam quod non minus perturbat, in eo hic eſt. nam poſt *Vtendo* L. poſitum eſt. *Vnde vtendo L. quid facias.* & contra ea verba in margine mendi nota appoſita. Haec (fateor) me res multum torſit, ac diu ſolicitum habuit, nec aliquid quod probarem, vnquam excogitare potui. Antea vbi Licinius nomen, in antiquiſſimo L. tantum. vt ibi, *Fructus ſolent diſperire L. dubium enim* &c. Item de numero ruſticorum, *Tempeſtati, inertiae, indulgentiae L. horum neuter*, &c. quod quamuis rationem non habeat, & culpa omnino librarii commiſſum ſit (neque enim L. Licinius ſignificat) tamen tolerari poteſt nam ſermonem ab alio ſuſcipi ſignificat, hic locum non habet. Hoc in aliis etiam locis inueni, quae indicabo cum ad ea peruenero: neque enim nunc magis turbare lectorem volo. V I C T. Ex veteribus codicibus habent aliqui *qualos*, non *vallos*, Videndus Feſtus in *viere.* V R S. Nondum, qui hic torquet Victorium, feliciter vel ſoluit, vel ſecuit Scal. ad 1, 59, 2: itemque Vrſinus ad 1, 11, 1. Locus Nonii eſt 2, 925. Merc. p. 189. *Viere, vincire, inflectere. Varro de R. R. l.* 1. vt habeas vimina, vnde *viendo* quid facias. Et agnoſcunt illud *viendo* iam veteres aliquot, vt obſeruauimus, editiones, quo minus dubitauimus illud reſtituere.

23, 5 VALLOS, CRATES) Valli hic non κάμακες ſunt, vt alias, ſed λίκμοι, ὑποκοριστικῶς. Quod vero ſequitur *alio loco, vt ſeras*, *vt* pro *vbi* ὅπου. Catullus: *Vt conuenerat eſſe delicatos.* S C A L. Tanto minus dubitationis habet Scaligerana annotatio, quod etiam 1, 52, 2 *vallum* ita dixit noſter. neque deriuationis analogia repugnat, eſt enim vt a vino, *villum*, *catella* a *catena*, *catillus* a *catino*, a *puluino puluillus*, *bellus* a *bono* vel *beno*, *vllus* ab *vno*, ita *vallus* a *vanno*. Vix igitur opus eſt Vrſini emendatione. Quin venit in mentem, ipſumne forte *qualus* ex *vallo* ortum ſit.

23, 5 VBI AVCVPARE) forte rectius *aucupere*. Sed ſunt multa in eo genere apud Varronem & alios.

23, 6 VNDE NECTAS BVBVS PALEAS) Non inconcinna eſt lectio editionis Heruagianae: *Sic vbi cannabim, linum, iuncum, ſpartum, vnde lineas, reſtes, funes facias, quibus nectas boues, paleas, & alia quaedam loco eodem, & alia ad ſerundum idonea.* Verum Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 1, 8 & Guilandinus de papyro c. 9. p, 270 ſeq. loco *paleas* legunt *ſoleas*, tales ſcilicet, quibus boum, quando aegri ſunt, pedes nectuntur. Occurrunt eaedem apud Col. 6, 12, 2 *ac ſolea ſpartea pes induitur:* & Galenum de aliment. facult. 1, 9 καθάπερ ὁ σπάρτος ὀνομαζόμενός ἐστιν, ἐξ οὗ πλέκουσιν ὑποδήματα τοῖς ὑποζυγίοις. Eſt autem hoc ſpartum herba eiuſdem generis cum lino, cannabi &c. diſtinguenda a ſparto Graecorum, quae eſt frutex, vt prolixe docet Bodaeus a Stapel l. c. S C H O E T T G.

23, 6 QVAEDAM LOCO EADEM) *Eadem* primus caſus eſt, *alia* quartus: ſententia, quaedam loca *ſimul* ad *diuerſa* ferenda ſunt idonea.

23, 6 DESITIS SEMINIBVS) Antiqui libri: *deſſitis.* Receptam lectionem ſuſpectam habeo. nondum tamen, quod libenter ſequar, inuenio. V I C T. *Deſita ſemina* ſunt in agro ſurculario depoſiti malleoli; neque mendum eſt in hac lectione. nam *deſerere*, in terram deponere. Tibullus: *Nam veneror, ſeu ſtipes habet, deſertus in agris, ſeu vetus in triuio florea ſerta lapis.* Nam *deſertus*, & *deſitus* idem ab eadem origine. S C A L. Non eſt cauſa, cur haec lectio mutanda ſit. Poſſet tamen legi *diſſitis.* V R S I N.

ad haec pertinet [ſſ], Cato non male quod ſcribit de ſationibus, ager craſſus & laetus, ſi ſit ſine arboribus, eum agrum frumentarium fieri oportere. idem ager ſi nebuloſus ſit, rapa, raphanos [t], milium [v], panicum [x].

XXIV. In agro craſſo & calido oleam conditaneam, radium maiorem Sallentinam [a], orchitem [b], poſeam, Sergianam [c], colminiam, albicerem: quam earum in his locis optimam dicent [d] eſſe, eam maxime ſerere. Agrum [e] olivueto conſerundo, niſi qui in ventum fauonium ſpectet, & ſoli oſtentus ſit, alium bonum nullum eſſe. Qui ager frigidior, & macrior ſit, ibi oleam Licinianam ſeri oportere. Si in loco craſſo, aut calido poſueris, hoſtum nequam fieri, & ferendo [f] arborem perire, & muſcum rubrum moleſtum eſſe. Hoſtum vocant, quod ex vno facto olei reficitur. Factum dicunt, quod vno tempore conficiunt. quem alii CLX [g] aiunt eſſe modiorum, alii ita minus magnum, vt ad CXX deſcendat & [h] exinde, vt vaſa olearia quot, & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Quod Cato ait, circum fundum vlmos & populos, vnde frons [i] ouibus & bubus ſit [l], & materies, ſeri oportere. ſed hoc neque in omnibus fundis opus eſt, neque in quibus eſt opus, propter frondem maxime, ſine detrimento ponuntur ab ſeptentrionali plaga [m],

VARIETAS LECTIONIS.

ſſ) *pertinent P.* t) *raphanum a. V.* v) *mulium H. St. Zw. D.* x) *fert* add. *a. V.* [C. XXIV.] a) *ſalentinam a. V* b) *orcitem P.* c) *ſargianam B. R.* d) *dicant P.* e) *Agro P.* f) *foecundo I. B. R. efferendo P.* g) *centum quadraginta I. B. R.* h) & deeſt *I. B. R.* i) *frondes I. B. R. fros Pop.* l) *ſint I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

23, 7 DE SATIONIBVS) Hae voces adiectae ſunt ab expoſitoribus. Locus Catonis eſt ex c. 6. quem citat Plin. 18, 17 his verbis: *Catonis haec ſententia eſt, in agro craſſo & laeto frumentum ſeri* &c. IDEM.

24 Inepte diuiſum caput; lemma a primis verbis appoſitum fuerat. Atque hoc quidem facilem medicinam habuit: diuiſionem mutandi cauſa ſatis idonea non fuit, (quis enim finis, ſi quis ineptas id genus diſtractiones, quae ſcriptores ſacros profanos deformant, mutare velit?) retinendi magna. maior iudicandi.

24, 1 OLEAM CONDITANEAM) Ca. c. 6. habet *conditiuam*, & ita legit Plin. 15, 5 ſed Nonius *conditaneam* legit, vt hic, & interpretatur, quae condi vel condiri poſſit, hoc adducto Varronis loco. VRSINVS. Locus eſt 2, 194 Merc. p. 94, 9 qui legit *puſeam Serginam.*

24, 1 COLMINIAM) Ca. 6. habet *Colminianam* vt Plin 15, 15. IDEM.

24, 1 NISI QVI IN VENTVM) Plin. 15, 5 *Spectare olіueta in Fauonium loco expoſito ſolibus cenſet.* cap. 6. *nec vllo alio modo laudat condi oliuas optime orchites & pauſias, quam vel virides in muria, vel fractas in lentiſco* &c. Videntur autem apud Plinium tollenda verba *cap. 6.* quae adiecta ſunt ab eo, qui indicare voluit poſterius membrum *condi oliuas optime orchites*, eſſe ex tit. 7. IDEM. Nimirum vt ſexcenties factum eſt apud Plinium, imperite noui capitis notam appoſuit, quicunque primus appoſuit. praecedit ſane V, ſequitur VII. Vid. quae diximus ad principium huius ipſius capitis.

24, 2 LICIN. SERI OPORTERE) V. C. *oportet.* Plin 15, 3 legit *Liciniam.* VRSIN.

24, 2 EX VNO FACTO OLEI REFIC.) Quid ſi *conficitur* vel *efficitur?*

24, 2 EXINDE VT VASA) Iam 1, 20, 4 ad proportionem & rationem hanc vocem referri vidimus.

24, 2 CIRCVM FVNDVM) Cato *circum coronas*, quam vocem recte in Indice ex hoc ipſo loco interpretati nobis videmur.

24, 3 VNDE FRONS OVIBVS) Nonius in *Frons.* Chariſ. lib. 1 *Fros, ſine litera n, ne faciat inquit Plin. frontis*, & citat hunc locum Varronis: & lib. 15 *Antiqui Romani fros, foenum, meſſis.* VRSIN. Verba Catonis ſunt: *vti frondem ouibus & bubus habeas*; adeoque non vtitur caſu recto. SCHOETTG.

24, 3 SED HOC NEQVE) Illud *ſed* cum interpuncto praecedente ſi tollas, concinnior erit oratio, & reſpiciet ad verba, *quod Cato ait.* Certe aut hoc *ſed*, aut *quod* illud periodum inchoans abeſt rectius.

24, 3 SINE DETR. PONVNTVR AB SEPTENTR.) Sententia poſtulat, vt *niſi* excidiſſe intelligamus poſt *ponuntur.* Duo opponit Varro Catonis praecepto, primo: *non in omnibus fundis opus eſſe*, quoſdam facile his arboribus carere; deinde in *quibus propter frondem opus ſit*, in iis tamen ipſis *non poſſe poni ſine detrimento.* cur? quia ſoli officiunt ob altitudinem: NISI *ab ſeptentrionali plaga.* Res, niſi fallor, aperta.

24, 4 IL-

plaga [m], quod non officiunt ſoli. Ille adiicit ab eodem [n] ſcriptore, Si locus humectus ſit, ibi cacumina populorum ſerunda, & arundinetum. id prius bipalio verti [o], ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio ſeri, ibi [p] quoque corrudam, vnde aſparagi fiant; aptam eſſe vtrique eandem fere culturam. ſalicem Graecam circum arundinetum ſeri oportere, vti ſit, qui vitis alligari poſſit.

XXV. Vinea, quo in agro ſerunda ſit, ſic obſeruandum. Qui locus optimus vino ſit, & oſtentus ſoli, Aminaeum minuſculum, & geminum eugeneum [a], helueolum [b] minuſculum ſeri oportere. qui locus craſſior ſit, aut nebuloſus, ibi Aminaeum [c] maius, aut Murgentinum, Apicium [d], Lucanum ſeri. caeteras vites, & de his miſcellas [e] maxime, in omne genus agri conuenire.

XXVI. In omni vinea diligenter obſeruant [a], vt ridica vitis ab [b] ſeptentrione verſus tegatur [c]. & ſi cupreſſos viuas pro ridicis [d] inſerunt, alternos ordines imponunt: neque eas [e] creſcere altius, quam ridicas patiuntur [f], neque propter eas [g] adſerunt vites, quod inter ſe haec inimica. Agrius Fundanio [h], vereor inquit, ne ante aeditimus veniat huc, quam hic [i] ad quartum actum [l]. vindemiam enim expecto. Bono animo es, inquit Scrofa: ac [m] fiſcinam [n] expedi, & vrnam.

XXVII.

VARIETAS LECTIONIS.

m) *parte I. B. R.* n) *eo Ienſſ.* o) *vortito I. B. R.* p) *ibi quoque corrudam, vnde aſparagi fiant* deſ. *I. B. R.* [C. XXV.] a) *& inſ. a. V. H. St-D.* b) *helutum P.* c) *ammineum Ienſſ. amineum B. R. aminneum P.* d) *aut apicium lucanum I. I-G.* e) *miſellas a. V.* [C. XXVI.] a) *obſerua I. B. R.* b) *ad ſeptentrionem I. I-G* c) *figatur Ba-G.* d) *ridicis quas I. B. R.* e) *ea B. R. eos P.* f) *patiantur I. B. R.* g) *eos vt P. Ryck.* h) *Fundani I. I-G.* i) *hinc a. V.* l) *arctum Heru. accedamus* praeterea add. *a. V.* m) *ac* deeſt *a. V.* n) *fiſcinas expediet, ac a. V.*

NOTAE VARIORVM.

24, 4 Ille adiicit) Quis? Licinius puto Stolo, qui adhuc locutus fuerat. conf. 1, 49, 1. Locus Catonis eſt 6, 2.

24, 4 Aptam esse vtriqve eandem) Videtur legendum *Apta eſſe vtrique eadem.* Vrsin.

25 Qvi locvs optimvs) Pleniora haec euadent, ſi ex Catonis laudato loco (cuius nomine haec recenſentur) deſumtum *ibi* addatur hoc modo: *ſoli, ibi amineum.* Idem *ibi* legitur in Catone: Quod etiam Varro tranſcribere ſolitus fuit, vt infra patet: *Qui locus craſſus ſit & nebuloſus, ibi amineum maius &c.* Ponted.

25 Et de his) Hae voces videntur abundare. nec ſunt apud Catonem 6, nec Plin. 14, 4. Vrsin.

26 Observant) Videtur legendum *obſeruatur*, & pro *figatur* p. p. in V. C. legitur *tegatur.* Eſt autem *ridica* ſextus caſus. p. p. vbi habetur, *veniat huc*, videtur legendum ſine *huc.* Vrsin. Idem docet Plin. 17, 2 cum hac tamen differentia, vt ab aquilone non protegantur, quia eius adflatu denſiores materiaeque firmiores redduntur. Qualis autem inter Aquilonem & Septentrionem ſit differentia, docet idem 2, 47. Schoettgenivs.

26 Neqve propter eas) Et ſenſus, & vetus ſcriptura iubet legere *eos.* Intelligit enim ordines cupreſſorum. *Imponunt* autem pro interponunt. Graecanice ἐντιθέντες. Non vult autem eos creſcere vltra modum ridicarum. Scal. Quae de verbi *imponunt* ſignificatione habet Scaliger, eadem monuit Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 6 qui & emendationem in *eos* adprobat, a Codice Ryckiano quoque confirmatam. Schoettg.

26 Neqve propter eas) Vetus lectio: *Neque propter eas vt adſerunt* &c. Et paullo ſupra, *Neque eos creſcere.* Receptam lectionem retinui. Vict. Vetus lectio recte habet: *Neque propter eos vt adſerunt vites.* Neque, inquit, propter eos ordines ita adſeruntur arbores, vt adſeruntur vites vlmis maritandis, quae dicuntur propterea adſitae vites. Compendioſe igitur ſuo more dixit, pro, Neque propter eos ordines cupreſſorum ita ponuntur vites, vt adſeri ſolent vlmis, Hoc eſt, Non maritandae ſunt cupreſſi, illis vitibus, ſed interiiciendi ordines vitium, vt vites non adſitae ad cupreſſos videantur, quemadmodum ad vlmos ſolent. ſed vt cupreſſos ſcandant, vt in rumpis & traducibus fieri ſolet. Scal. Nolui tamen a Victoriana lectione diſcedere. *eas* commodiſſime ad *cupreſſos* refertur: *vt* Scaligero opus habuit patrono, qui tamen cogitur verbo *adſerunt* ſignificationem dare plane peculiarem, & ad vlmos adſtrictam.

26 Qvam hic ad qvartvm actvm) Niſi hac parte luxatus aut corruptus eſt Varro, *quartum actum* intelligit membrum quartum diuiſionis ſupra 1, 5, 4 propoſitae, de tempori-

Aa 2 bus,

XXVII. Et quoniam tempora duorum generum ſunt, vnum annale, quod ſol circuitu ſuo finit: alterum menſtruum, quod luna circumiens comprehendit: prius dicam de ſole. Eius curſus annalis primum fere circiter ternis menſibus ad fructus eſt diuiſus [a] in IIII partes [b], & idem ſubtilius ſeſquimenſibus in VIII. In quatuor, quod [c]
2 diuiditur in [d] ver, & [e] aeſtatem, & [e] autumnum, & hiemem. Vere ſtationes quaedam [ee] fiunt, terram rudem proſcindere oportet, quae ſunt ex ea enata, prius quam ex iis quid ſeminis cadat, vt ſint [f] exradicata; & ſimul glaebis [ff] ab ſole percalefactis aptiores facere [g] ad accipiendum imbrem, & ad opus faciliores, relaxatas [h]. neque eam [i] minus
3 bis [l] arandum, ter melius. Aeſtate fieri meſſes oportere. Autumno ſiccis tempeſtatibus vindemias, ac ſiluas excoli [ll] commodiſſime: tunc [m] praecidi arbores oportere ſecundum terram. Radices autem [n] prioribus imbribus vt effodiantur, ne quid ex his naſci poſſit. Hieme putari arbores duntaxat his temporibus cum gelu cortices & [o] imbribus careant, & glacie.

XXVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXVII.] a) *diuiſos P.* b) *totus* add. *a. V.* c) *tempora a.V.* d) *in* deeſt *Heru.* e) *&* deeſt *I. B. R.* ee) *quae P.* f) *ſit eradicata P.* ff) *cauis a.V. claeuis ac P.* g) *fieri I. I-G.* h) *relaxatis I. I-G.* i) *ea* omnes. l) *binis Pol.* ll) *excoli. Commodiſſime tunc I. B. R.* m) *tunc vel I. I-G.* n) *autem* deeſt *I. B. R.* o) *ex P. Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

bus, in quibus quartum tempus vel *quartus* (vt 1, 37, 5 loquitur) *gradus* eſt legendi, in quo eſt vindemia de qua c. 54 praecipitur, vt adeo ſatis mature *fiſcinam expedire & vrnam iubeatur Agrius*: quod neſcio quam inconcinnum mihi quidem videtur. Praeterea tertia haec pars libri primi a c. 23 ad 26 multo videtur negligentius tractata caeteris. Vbi enim verbum *de his, quae ad quamque rem ſunt praeparanda?* quod promittitur 1, 5, 4. Ex Catone plura inculcata, quam ad rem facere videbantur. Breuiter dicam: aut egregie fallor, aut hac parte tertia accidit aliquid Varroniano libro, vt non talis ad nos peruenerit, qualem Vir doctiſſimus deſiderat.

26 FISCINAS EXPEDI) Fiſcinas vuae ex vinea in torcular portantur, & oleae, vrnis vero ex torculari & lacu in dolia. Verum priusquam de fructibus agat, quartum actum, hoc eſt de temporibus finit. VRSIN.

27, 1 CVRSVS ANNALIS) Vox *annalis* videtur abundare. & p. p. pro *ſtationes* in V. C. eſt *ſationes*, & ſic infra cap. 29. VRSIN.

27, 2 VERE STATIONES QVAEDAM FIVNT) Quae *ſtationes*? Quid ſi *ſationes*? Ita certe verum dicet Varro: & obſeruat Vrſinus *ſationes* eſſe in V. C.

27, 2 ET SIMVL GLAEBIS A SOLE PERCALEFACTIS.) Ita locum reſtitui. antea enim *Cauis*, mendoſe in omnibus excuſis legebatur. Vetus lectio *Claebis*. Qui obſeruaſſet cum *ae* diphthongo *glaeba* ſcribi debere (ita autem in priſcis monimentis haec dictio ſcripta eſt) nullo negotio potuit locum corrigere. nam *C* & *G* paſſim confundunt veteres librarii. Praeterea ſententia multo elegantior mirifice confirmat hanc caſtigationem. VICTORIVS. Totus hic locus ita videtur legendus. *Et ſimul glebis* (ſic legitur in V. C.) *ab ſole percalefactis*, vel *glebas ab ſole percalefactas aptiores fieri ad accipiendum imbrem, & ad opus faciliores reddi. Neque eam minus bis &c.* Nam praecedunt illa; *terram proſcindere oportet.* Plin. 6, 26 *Terra in futurum proſcinditur, Virgilio maxime auctore, vt glebas ſol coquat.* VRSIN. Ita eſt legendum: *Et ſimul glebas ab ſole percalefactas.* Sic etiam ſcripſiſſe Varronem iudico; quoniam & *aptiores* adiecit, & *faciliores*, ac potiſſimum *relaxatas*. Quem locum Virgilius imitatus hoſce verſus prodidit Georg. I. *Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni. Fortes inuertant tauri, glebasque iacentes Puluerulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.* PONTED.

27, 2 NEQVE EAM MINVS) Obſecutus ſum Vrſino, & reſtitui litteram, quam proxime ſequens abſorpſerat.

27, 3 AESTATE FIERI MESSES OPORTERE) Hic abundat vltima vox. Cicero lib. 4 de Rep. *Cumque Autumno terras ad conficiendas fruges patefecerit, hieme ad conficiendas compreſſerit, vere ad effundendas relaxauerit, aeſtate alia maturitate mitigauerit, alia torruerit.* VRSIN. Vix dubitarem quin vtroque loco legendum ſit *oportet*: Sed adeſt etiam *excoli commodiſſime.* Mirum, niſi turbas hic dedit aliquis, qui lemma adpoſuit, inculcatum deinde ab alio in ipſa verba Varronis:

27, 3 OPORTERE SECVNDVM) Verbum *oportere* vel inducendum, vel pro eo reponendum *opportune.* nam ſic ſupra habetur: VRSINVS.

XXVIII. Dies primus eſt veris in Aquario, aeſtatis in Tauro, autumni in Leone, hiemis in Scorpione. Cum vniuscuiusque horum quatuor [a] ſignorum dies tertius & viceſimus, quatuor temporum ſit primus [b]; efficitur vt ver dies habeat XCI, aeſtas XCIV [c], autumnus XCI [d], hyems XXCIX [e]. Quae [f] redacta [g] ad dies ciuiles noſtros, qui nunc ſunt primi verni temporis ex [h] a. d. VII Id. Feb. aeſtiui ex [i] a. [l] d. IV Idib. [m] Maii. autumnales [n] ex [o] a. [p] d. VII Idib. Sext. hiberni ex [q] a. [r] d. IV Id. Nouemb. Subtilius diſcretis [s] temporibus obſeruanda quaedam ſunt, ea [t] quae in partes VIII diuiduntur. Primum a fauonio ad aequinoctium vernum dies XL [u]. hinc ad Vergiliarum exortum dies XLIV. ab hoc ad ſolſtitium dies XLIIX [x]. inde ad Caniculae ſignum dies XXIX [y]. dein [z] ad aequinoctium autumnale dies LXVII. exin [a] ad Vergiliarum occaſum dies XXXII. ab hoc ad brumam dies LVII. inde ad fauonium dies XLV.

XXIX. In primo interuallo, inter fauonium & aequinoctium vernum, haec fieri oportet. Seminaria omne genus vt ſerantur, putari in primis [a], circum vites ablaqueari,

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXVIII.] a) *quattuorum I. B. R.* b) *&* inſ. *P.* c) *nonagintaquinque I. B. R.* d) *nonaginta duos I. I-G.* e) *octogintaocto I. I-G.* f) *diuiſio* inſ. *I. B. R. Ba-G.* g) *ad dies reddacta ciuilis I. B. R.* h) *extat ad ſeptem I. B. R. extant ad ſeptimum Idus I. I-G.* i) *ex* deeſt *I. B. R. extant I. I-G.* l) *ad ſeptem I. B. R. ad ſeptimum I. I-G.* m) *Idus a. V.* n) *autumnalis I. I-G.* praeter *Ba. auctunnalis I. B. R.* o) *ex* abeſt *I. B. R. extant I. I-G.* p) *ad ſeptem Idus I. B. R. ad tertium Idus I. I-G.* q) *ex* omitt. *I. B. R. extant I. I-G.* r) *ad quartum I. B. R. ad tertium I. I-G.* s) *deſcriptis I. B. R.* t) *eaque* praeter Commel. omnes. u) *quadraginta duo I. I-G* x) *quadraginta nouem a. V.* y) *XXVII P. vigintiſeptem I. B. R.* z) *Deinde a. V.* a) *exinde a. V.* [C. XXIX.] a) *pratis P.*

NOTAE VARIORVM.

28 De rationibus hiſce chronologicis vid. Colum. 9, 14 & quae ibi dicentur. Conf. Plin. 18, 25 ſ. 59 & quae ibi viri docti. Omnia ad vnguem exigere alterius eſt operae, & poſt Scaligeros Petauiosque non neceſſariae. Satis itaque hic fuit nobis Commelinianam lectionem, eiusque varietatem cum fide referre ſatisne ea cum calculis Aſtronomorum veterum ac nouorum conueniant iam, non curamus.

28, 1 DIES PRIMVS EST VERIS IN AQVARIO &c.) Numeri, quibus anni tempora & octo anni partes deſcribuntur, in excuſis libris variant. Ienſon. & Bruſch. aeſtatem 95 dies habere oſtendunt, reliquae editiones 94 autumnum illi 91 diebus conſtare faciunt, ita Gryph. Steph. Commel. Aldus vero, Iunt. Gymn. 92 Hyems apud illos 89 dies complectitur, quibus cum Gryph. Steph. Commel. conueniunt. Sed Ald. Iunt. Gymn. 88 hyemi attribuunt. Quare anni ſumma apud Ienſon. & Bruſch. 366 dies fit, apud alios vt rationi eſt conſentaneum 365. Item anni partes octo tam apud Bruſch. quam apud Ienſon. perperam recenſentur, quarum ſumma eſt dies 361, cum eſſe debeat 365, quot Aldus & qui Aldum imitati ſunt ponunt. Gryphii quoque Commel. & Steph. editiones vitioſae, ex quibus colligitur ſumma 362. Vaticanorum porro Codicum lectiones praetermitto ſunt enim omnium mendoſiſſimae. PONT.

28, 1 EX A. D. VII ID. FEB.) Haec Varronis citat Florentinus Geopon. 1, 1 vnde cognoſcimus, iſtas litteras *a. d.* idem eſſe, quod *ante diem*, quia Florentinus ſemper habet πρό. SCHOETTG.

28, 1 VII ID. MAI.) ὀκτὼ legit Florentinus. IDEM.

28, 1 VII ID. SEXT.) ἐξ εἰδῶν Αὐγούστων. Florentinus. IDEM.

28, 2 SVBTILIVS DISCRETIS TEMPORIBVS) Antea *deſcriptis*: Mendum ortum, quia in antiquis *deſcretis*, vetere orthographia ſcriptum eſt, vt in *derigo, deuertor.* Libro 2 in iis vetuſtis codicibus, *Ea partes habet nouem deſcretas ter ternas.* Ille enim locus & veteris ſcripturae & intellectus huius verbi valde accommodatum exemplum eſt. VICTORIVS.

29, 1 PVTARI IN PRIMIS) Nihil variaui. diuerſi tamen hic ſunt antiqui libri: *In pratis* enim habent. Ingenioſiores videbunt, an in recepta vitium ſit: Mihi ſane illa aliquantulum ſuſpecta eſt. VICTORIVS. Veteres libri, *Putari in pratis*, legendum *putari vipretas.* Nam *vipres* pro *vepribus* dicebant, vt ego ſaepe in veteribus manu ſcriptis codicibus memini me legere. quod cum multi librarii non aſſequerentur, pro *Vipretas, in pratis* ſcripſiſſe credibile eſt. *Vepretam* in foeminino & *myrtetam* pro vepreto & murteto dixiſſe annotat praeter alios Priſcianus. Atque adeo, vt nemo dubitet de hac caſtigatione; confirmatur ea Catonis auctoritate, a quo Varro hunc

queari [b], radices [c], quae [d] in ſumma terra ſunt, praecidi, prata purgari, ſalicta ſeri [e], ſegetes ſariri [f]. Seges dicitur, quod aratum [g] ſatum eſt: aruum [h], quod aratum, nec dum

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ablacuari P.* c) *radiceſque ſumma I. B. R.* d) *quae* deeſt *P.* e) *fieri B. R.* f) *ſartire B. ſarrire a. V. ſarire P. Vict.* g) *ſed nec dum* inſ. *I. B. R.* h) *Aruum, quod aratum necdum ſatum eſt* deſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

hunc locum mutuo ſumpſit; aqud quem ita legitur, *Viam publicam muniri, vepres recidi, ortum fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, &c.* Sunt autem *vepres* ab Aeolico dicti. Nam βρῶπες ipſis dicuntur, qui aliis, ῥῶπες, vt βραδινὸν, βράκος pro ῥαδινὸν, ῥάκος. Et Alexander Aetolus apud Macrobium dixit de Diana, βρύτειραν ὀϊστῶν. hoc eſt, ῥύτειραν. Sed tranſpoſitum puto & ita legendum, *putari, circum vites ablaqueari, vipretas, radices quae in ſumma terra ſunt, praecidi,* Nam vepres non putantur, ſed reciduntur. SCALIGER. Vetus ſcriptura, *putari in pratis*; ex qua leui mutatione emendarim, *in paratis. Parata vineae* ſunt, quarum putatio inſtituta poſt vindemiam inter aequinoctium autumnale & Vergiliarum occaſum, denuo repetitur & abſoluitur inter Fauonium & aequinoctium Vernum. Varro infra: *Deinde vites putare incipere, & propagere & ſerere poma.* Columella lib. XI. *Itaque ab idibus Ianuarii, quod habetur tempus inter brumam & aduentum Fauonii. Si maior eſt vineae vel arbuſti modus, quicquid ex autumno putationis ſuperfuit, repetendum eſt.* POPMA. Ioſephus Scaliger emendat: *Putari vipretas.* Quod nemo probare poteſt. Ille enim Catonis locus, quem Scaliger adducit, docet ſane, quae feſtis diebus fieri per religionem poſſunt, ſed ſerere, vites putare, & ablaqueare, ſegetes ſarrire, feſtis nefas. Praeterea cum vepres non putari, ſed recidi ſciret; ita receptum locum inuertit *putari: circum vites ablaqueari, vipretas, radices quae in ſumma terra ſunt praecidi.* Quod nulla ratione defendi poteſt; idcirco enim ablaqueantur vites, vt radices, quae in ſumma terra circa vitium codicem ortae ſunt, praecidantur. Colum. 4, 8 de vitibus ablaqueandis haec poſteris reliquit: *Vitis ablaqueanda eſt, quod opus adopertas oſtendit aeſtiuas radiculas, easque prudens agricola decidit.* Quapropter non ſunt illa membra τῷ *vipretas* interpoſito ſeparanda, ſed legendum *putari imprimis*; Vitium enim putatio eo tempore eſt ſummopere neceſſaria. Ideoque Columella inter ruſtica opera, quae ab Fauonio ad Aequinoctium vernum fieri debent, hoc etiam praecepit. *Igitur a Cal. Martii eximia eſt vitium putatio, vsque in decimum Calend. Aprilium.* PONT.

29, 1 SEGES -- ARVVM) Varro hic docet *ſegetem* dici aruum & aratum & ſeminibus conſitum; at cap. 69 alio modo; vocat enim ſegetem aruum ad accipienda ſemina paratum, nondum tamen ſatum: *quod ad ſationem* (loquitur de farre:) *tum promendum cum ſegetes maturae ſunt ad accipiendum*, i. e. cum terra arationibus ſubacta eſt, & ad ſationem parata, quae quidem inter ſe diuerſa ſunt. Quid igitur? Vitioſane erit illa ſegetis definitio, quam omnes ſequuntur? Quidni? Sic enim Ienſonius & Bruſchius locum hunc ediderunt: *Seges dicitur quod aratum nec dum ſatum eſt,* aruum & quae de aruo dicuntur non extant. Quae lectio duobus vetuſtis Vaticanis codicibus comprobatur. Haec ſi integra & ſine vitio ſunt, omnia plana habemus, ſin contra, non mediocri difficultate laboramus. Plurima enim in veterum monumentis legere licet exempla, quibus ſegetem terram dici aratam, ſed non ſatam, manifeſtum fit atque certum: at nullum, quantum mea eſt memoria, nunc occurrit, quo terra arata & ſata appellatur ſeges. Hoc autem quo planius accipi poſſit, primum illa commemorabo exempla, quibus vtuntur ad hanc *ſegetis* definitionem retinendam. Baſilius Faber in Theſ. Erud. Schol. pro agro, inquit, conſito ſegetem dixit Virgilius I. Georg. *Illa ſeges demum votis reſpondet auari Agricolae, bis quae ſolem, bis frigora ſenſit.* Huiusmodine fundamento innititur Faber, quo luce clarius apparet, terram hic appellari ſegetem aratam quidem, ſed non ſatam? Ad quem locum ita Seruius, *ſeges terra, - in quo duplicem oſtendit arationem vernalem & autumnalem.* Docet itaque Virgilius, illam terram aptiſſimam alendis frugibus fieri, quae bis ſolem & bis frigora ſenſerit. Hoc autem qua ratione contingat, paucis indicabo. Ineunte vere dum aruum proſcinditur, pars ſoli ſumma, quae gelicidiis expoſita fuerat, & frigus ſenſerat inuertitur, imaque ſumma & ſumma ima euadit. Quod ſummum eſt ſolibus expoſitum, iacet vsque ad alteram arationem, quae per aeſtatem fit, diciturque *offringere.* Hac illa terreni pars, quae ima ſubeſt, fueratque per hyemem frigore reſoluta, ad ſolem & caniculares aeſtus conuertitur. Circa aequinoctium autem autumnale tertia inſtituitur aratio, liraturque in porcas ſolum, & quod ab verna aratione usque ad aeſtiuam ſenſerat ſolem, aeri atque futuri hyemis rigoribus ſubiicitur. Ita fit, vt bis calores, & bis gelicidia terra ſiue ſeges ſentiat. Sed ad aliud exemplum tranſeamus, quod habetur apud M. Tullium libr. 2. Tuſcul. de veteris poetae ſententia, *Et ſi in ſegetem ſunt deteriorem datae Fruges, tamen ipſae ſuapte natura enitent.* hoc idem conficitur; quod enim alicui traditur, ante quam detur ille profecto non habet. Tertium in vulgatis Lexicis occurrit ex Plinii libr. 18 deſumtum: *Segetes quae interquieuere, fundunt roſam odoratiorem.* Quo loco ſeges vocatur noualis ager non

dum [i] ſatum eſt. Noualis, vbi ſatum fuit ante, quam ſecunda aratione [l] renouetur. Rur-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *dum* deeſt *I. I-G.* l) *aratio renouatur P. & Ryck.*

NOTAE VARIORVM.

non ſolum ſurculis conſitus, ſed nec dum aratus. Hactenus vidimus ſegetem de terra arata & ſata non dici, ſed contra de terra nondum ſata. Quod Gerardus Voſſius in eo libro, qui Etymologicus inſcribitur, attigit, dicens: *at* κατaχρηστικῶς (ſeges) *capitur de terra nondum conſita.* Quid κατaχρηστικῶς *capitur*? M. ne Catonem, Marcum Tullium, Varronem, Virgilium, Plinium, Nonium Marcellum, Iſidorum, & alios κατaχρηστικῶς ſemper verba vſurpare opinemur? Cato cap. 36. *Stercus columbinum ſpargere oportet in pratum, vel in hortum, vel in ſegetem.* cap. 37 *Nucleos in ſegetem ne indideris quia ſuffocant fruges.* cap. 38 *Virgas & ſarmenta, quae tibi vſioni ſupererunt, in ſegetem comburito. Vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito.* cap. 29 *Stercus diuidito ſic: partem dimidiam in ſegetem vbi pabulum ſeras, inuehito.* M. quoque Tullius eumdem Catonem libro de Senect. ſic loquentem facit, *Nec vero ſegetibus ſolum & pratis, & vineis & arbuſtis res ruſticae laetae ſunt.* Eiusd. Tullii in Hortenſio, vt citat Nonius Marcellus, haec leguntur, *Vt enim ſegetes agricolae ſubigunt, aratris multo ante quam ſerant.* Sequitur Varro, ex quo plura exempla in medium conſulto proferam, quibus vti ad receptam ſegetis definitionem infirmandam poſſimus. Libr. 1 cap. 6 *Quod ſegetes exiſtimantur meliores campeſtres, vineae collinae, ſyluae montanae.* cap. 23 *Contra vbi ſegetes frumentarias* (intelligitur *facias*) *ibi fabam potiſſimum ſeras.* cap. 31 *Quod far ferro caeſa farrago dicta, aut niſi quod primum in farracia ſegete ſeri coeptum.* cap. 37 *Ad alia arandum aut fodiendum, vt ſi ſegetes inſtituas.* cap. 50 *Stramenta relinquunt in ſegete, vt tollantur in aceruum.* Item: *& ſtramenta ſtantia in ſegete relinquit, vt poſtea ſubſecentur.* Neque enim hic de frugibus iam demeſſis ſuſpicari poſſumus. Libr. 2 praef. *ibi contra progenies eorum propter auaritiam contra leges ex ſegetibus fecit prata.* cap. 7, 11 *Itaque vt reſtibiles ſegetes eſſent exuctiores, ſic quotannis quae praegnans fiat.* Sed ex Virgilio aliquid iam proferamus. Georg. 2 terram ſurculis conſerendam *ſegetem* appellaſſe video, dum haec numeris comprehendit: *Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur Arboribus ſeges.* At 4 Georg. pratum vel compaſcuum aruum *Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho* Plinius porro ea, quae ex Catone commemoraui, libr. 17 cap. 9 repetens ſic explanauit: *Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia, ſicut e contrario cicer quia vellitur, & quia ſalſum eſt, hordeum, foenum Graecum, eruum, haec omnia ſegetem exurunt, & omnia quae velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetem exuri, & auena & papauere arbitratur.* Nonius Marcellus, ex quo multa accepimus, cap. 4 *ſegetem*, ait, *etiam ipſam terram diximus.* Iſidorus denique libr. 15 cap. 13 ſic ſegetem definiuit: *Seges ager eſt in quo ſeritur vnde & Virgilius, illa ſeges demum &c.* Non in quo ſatum eſt, ſed in quo ſeritur, *ſegetem* appellauit, eodemque Virgilii loco ad id comprobandum vtitur, quo alii contra. Quem imitatus Laurentius Valla libr. 4 *eleg.* cap. 25 haec tradere non dubitauit. *Nonnunquam contentum pro continente vſurpantes ipſam humum ad accipienda ſemina ſubactam ſegetem vocamus vt Virgil. Illa ſeges demum &c.* Vnus obiici poteſt Feſti locus, qui docet agrum ſatum & conſitum dici *ſegetem: Seges dicitur ea pars agri, quae arata & conſita eſt a ſerendo videlicet.* Sed cum omnia apud Feſtum foede inquinata ſint, & lacunis plurimis intercepta de hoc quoque eſt cur dubitemus. Perſpicuum eſt iam, & quid *ſeges* cum de terra dicitur ſignificet, & quo maxime modo reſtituendus ſit locus. Nunc age videamus, aruumne ſit, *quod aratum nec dum ſatum eſt. Aruum* multifariam dici inuenio; de terra, neque arata, neque ſata 2 Georg. Virgilius vtitur: - - - *iuuat arua videre Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curae.* Item. Colum. 7, 3 *Hyeme & vere matutinis temporibus intra ſepta contineantur* (oves) *dum dies aruis gelicidia detrahat: Nam pruinoſa iis diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque proluit. Aruum* enim hic vel noualem campum, vel compaſcuum agrum intelligit. De terra arata & ſata Virg. I. Georg. *Sic quoque mutatis requieſcunt foetibus arua.* Item: *Quid dicam iacto qui ſemine comminus arua Proſequitur, cumulosque ruit male pinguis arenae.* Item: - - - *vt mala culmos Eſſet rubigo ſegniſque horreret in aruis. Carduus.* Item: *Saepe ego cum flauis meſſorem induceret aruis Agricola & fragili iam ſtringeret hordea culmo, Omnia ventorum concurrere proelia vidi.* Columella 2, 10 *Sunt etiam qui putent, in aruis hanc eandem* (fabam) *vice ſtercoris fungi. Quod ſic ego interpretor vt exiſtimem, non ſationibus eius pingueſcere, humum, ſed minus hanc quam cetera ſemina vim terrae conſumere.* Idem cap. 12. *Nam penitus aruis ſulcatis maiore incremento ſegetum arborumque foetus grandeſcunt.* Idem de *Hort. cultu* [v. 422] *Quaeque Amiterninis defertur Bunias aruis.* Et de cucumere in agro ſato: - - - *riguoque madeſcit luteus aruo.* Plinius 18, 17. *multi ad milii remedia rubetam noctu aruo circumferri iubent, priusquam ſarriatur, defodique in medio incluſam vaſe fictili.* Item cap. 24 *Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem e raro ſemine emittunt.* Pallad. 10, 1 *Nam quia hoc ſemine macescunt arua.* Aruum enim dicitur ager non frugibus ſed ſurculis conſitus, qui tamen & arari ſolet, & in ſegetem ſubmitti. Varro 1, 7 *Itaque maiores noſtri ex aruo aeque magno, ſed male conſito, & minus*

2 Rurſum [m] terram cum primum arant, proſcindere appellant; cum iterum, offringere [n] dicunt; quod prima aratione glaebae grandes ſolent excitari, [cum iteratur, offringere vocant.] tertio cum arant iacto ſemine, [boues] lirare dicuntur: id eſt, cum tabellis additis [o] ad vomerem ſimul, & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant [p] foſſas, quo pluuia [q] aqua delabatur [r]. nonnulli poſtea, qui ſegetes non tam latas habent (vt in Appulia) id [s] genus praedii per ſaritores [t] occare ſolent, ſi quae in porcis relictae grandiores
3 ſunt glaebae. Qua [v] aratrum vomere lacunam [u] ſtriam [x] facit [y], ſulcus vocatur. Quod

VARIETAS LECTIONIS.

m) *Rurſus I. B. R.* n) *effringere I. B. R.* o) *additis* abeſt *I. B. R.* p) *in* inſ. *I. B. R.* q) *pluuialis I. B. R. Ba-G.* r) *dilabatur I. B. R.* s) *Et id I. B. R.* t) *ſatores I. B. R. ſartores P. ſarritores I. I-G.* v) *Quae I. B. R.* u) *lacumam P.* x) *ſtiriam Iuntt. ſtriam* deeſt *Ba-G.* y) *fecit* omnes ad vnum.

NOTAE VARIORVM,

nus multum & minus bonum faciebant vinum. Colum. 3, 2 *Gracili aruo non deſciſcit* (vitis) *atque ideo inter vberrimas vites numeratur.* Ib. *Pingui aruo maxime gaudent.* Id. cap. 3 *Atque vt omittam veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam M. Cato & mox Terentius Varro prodidit ſingula iugera vinearum &c.* De Hortor. autem *cultu* ſic, [v. 137] *Quae duri praebent cymoſa ſtirpe Sabelli. Et Turni lacus, & pomoſi Tyburis arua.* Denique aruum apellatur terra arata ſed nec dum ſata. Varro 1, 19 *Terram boues proſcindere niſi magnis viribus non poſſunt, & ſaepe fracta bura relinquunt vomeres in aruo.* Plin. 18, 19 *Omne aruum rectis ſulcis, mox & obliquis, ſubigi debet.* Ibid. *Male aratum aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt.* Concludamus itaque *ſegetem* cum de terra capitur (nam quod de ipſis frugibus dicatur, tum apud veteres, tum apud poſteriores Latina conſuetudine tritum video) vocari agrum, qui vel ad ſurculos, vel ad fruges, vel ad vtrumque accipienda praeparatur: *aruum* vero appellari terram, in quam aratrum inducitur, ſiue ſatam ſiue non, ſiue frumentis ſiue arboribus conſitam, modo in nouale ſubmiſſam, modo in ſegetem, quod vtrumque agri nomine comprehenditur; *ager* ſiquidem ſegetem, aruum, ſyluam, pratum, hortum, paludem, flumen, lacus, villam, continet, vt ager Romanus, ager Campanus, Reatinus, Gallicus, Rauennas. PONT. Negari non poteſt, effeciſſe clariſſ. virum quod voluit, niſi forte praeſidium aliquod eſt intellectui *ſegetis*, quem ipſe oppugnat, in Tib. 4, 1, 172 *Tondeturque ſeges maturas annua partus*, vbi etiam Brouckhuſio iudice pro *terra ſata* ponitur, edente partus maturos ſuo tempore. Sed poteſt *ſeges tonderi* dici, vt capilli, *partus* autem intelligi ſpicae.

29, 1 RENOVETVR RVRSVM. TERRAM) Ita emendandus hic locus interpungendusque. Nam ſupra dixit: *Terram proſcindere oportet &c.* VRSIN. Obſcurae ſunt Varronis noſtri deſcriptiones de agro nouali, paullo vero clarior eſt illa Auctoris antiqui de limitibus p. 293 edit. Goeſii, *Noualis ager eſt primum proſciſſus, ſiue qui alternis annis vacat nouandarum ſibi virium cauſa. Noualia enim ſemel cum fructu erant, & ſemel vacua.* Neſcio autem, annon h. l. textum Varronis ſollicitare debeam, qui fortaſſis a librario male habitus eſt. SCHOETTG. Nimirum auctor de limitibus Goeſianus vtramque ſignificationem vocis *noualis* interpretatur. Varro illam modo reſpicit, vbi agrum notat, qui ſuperiore anno quieuerat, & nunc tanto maturius conſeri poteſt, quod alias etiam *veruactum* appellatur. Definitio Varroniana obſcura eſt, quia ad etymologiam reſpicit. Secunda aratione ſ. iteratione non opus eſt in terra, quae quieuit.

29, 2 PROSCINDERE, OFFRINGERE) Vide quae Salmaſius notat ad Solinum c. 37 p. 509, 510, 512. SCHOETTG.

29, 2 [CVM ITERATVR, OFFRINGERE VOCANT] Videntur haec verba ex margine adſcita, & p. p. legendum: *Tertio cum arant iacto ſemine, lirare dicunt.* & ſupra: *appellant, vocant.* Plin. 18, 20 *Sato ſemine iteratio ſequitur. Haec quoque, vbi conſuetudo patitur, crate vel tabella aratro adnexa, quod vocatur lirare, vnde primum adpellata deliratio eſt.* Lucilius apud Nonium: *Quapropter deliro, & cupide officio fungor bouerum.* VRSINVS. Vix dubito quin bene coniecerit vir doctiſſimus. Quare etiam vncis incluſimus verba illi ſuſpecta.

29, 2 LIRARE) Iſidor. Orig. 15, 15 *Porca eſt, quod in arando extat, lira quod defoſſum eſt.* Inde *lirare, liras, in quas ſemen iactum eſt, addita tabella operire.* Adde Salmaſ. l. c. p. 511, 512 SCHOETTGEN. vid. Colum. 2, 4, 8, & 11, 2, 47 Plin. 18, 20 pr. *Aratione per transuerſum iterata, occatio ſequitur, vbi res poſcit, crate vel raſtro: & ſato ſemine iteratio. Haec quoque vbi conſuetudo patitur crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operiente ſemina, vnde primum adpellata deliratio.*

29, 3 QVA ARATRVM VOMERE LACVNAM) *Striam* V. C. habet pro *lacunam.* Nonius in *porcae* citat hunc locum, ſed corrupte. *Stria* vero canalis eſt ſeu foſſa, quales in ſtriatis columnis videntur. cuius vocis expoſitio eſt, verbum *lacuna.* Videndus Vitruu. VRSINVS. Vocem *lacunam* ſuſpicor eſſe gloſſema: quam coniecturam meam confirmant veteres libri Nonii, qui

Quod eſt inter duos ſulcos, elata terra, dicitur porca, quod ea ſeges frumentum porricit [z], Sic quoque exta deis cum dabant, porricere [a] dicebant.

XXX. Secvndo interuallo inter vernum [a] aequinoctium, & vergiliarum [a] exortum haec fieri [b]. Segetes runcari, [herbam e ſegetibus expurgari,] boues terram proſcindere, ſalicem caedi, prata [c] defendi. quae ſuperiore tempore fieri oportuerit [d], & non ſunt abſoluta, ante quam gemmas agant ac floreſcere incipiant, fieri [e]. quod ſi, quae folia amittere [f] ſolent, ante [g] frondere inceperint [h], ſtatim ad ſerendum idoneae [i] non ſunt. Oleam ſeri, interputarique oportet.

XXXI.

VARIETAS LECTIONIS.

z) *porrigat I. B. R. porrigit I. I-G.* a) *porrigere a. V.* [C. XXX.] a) *& ſolſtitium* inſer. *I. B. R.* b) *debent* add. *a. V.* c) *aqua* inſ. *I. B. R.* d) *oportuerat I. B. R. Ba-G. de arboribus* inſuper add. *I. I-G.* e) *fiant a. V.* f) *mittere I. B. R. emittere I. I-G.* g) *aut ante fronde, quam florere inceperint I. I-G. ante frondem flore incoeperint I. B. R.* h) *inciperunt P.* i) *idonea I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

qui habent, *lacunam ſtriam vocat.* Nam *ſtria* eſt lacuna, canalicula, quam proſcindendo ſulcos faciunt. Popma. Vox *ſtriam* vel librariorum additamentum eſt, vel vitioſa pro *in ſtriam* fortaſſe deprauata. Nonius Marcellus hunc Varronis locum commemorans, habet *iſtriam n* eliſo. Non ignoro Popmam ſuſpectam habuiſſe *lacunam,* vt ego *ſtriam.* Pont. Locus Nonii eſt 1, 305, vbi pro *ſtriam* legitur etiamnum in Gothofrediana *biſtriam,* quem errorem iam Baldus in Lexico Vitruui. animaduertit: Mercerus autem, credo ad Varronis exempla, reſtituit. Caeterum *ſtriam* eſſe non cauam partem, & *lacunae* ſynonymum, ſed elatam, & idem, quod *porcam*, ſatis in laudato Lexico Vitruuiano oſtenſum eſt, quamquam ibi dicatur, aliter hic vſum hac voce Varronem. Sed mihi videtur Varro hic *lacunam ſtriam* coniunxiſſe, vt alia ſolent oppoſita, ἀσυνδέτως, vt *promus condus*, *ruta caeſa*, *emtio venditio*, & id genus, de quo ad Cat. 14, 4 diximus. Etiam Palladius Mart. 9, 11 *ſulcum* pro parte elata accipit.

29, 3 Ea seges) *Seges* pro terra poſitum eſt, & ſic exponit Nonius. Horat. ep. 2 l. 1 *Haec ſeges ingratos tulit, & feret omnibus annis. Porricit* autem legendum eſſe docet Macrob. 3, 2. Feſtus, *Porcas quae inter duos ſulcos fiunt, ait Varro dici, quod porrigunt frumentum.* Sed idem aliud etymon adfert, cum ait: *Porcae appellantur rari ſulci, qui ducuntur aquae deriuandae cauſa; dicti, quod porcant, id eſt prohibent aquam frumentis nocere. Nam crebriores ſulci vocantur limi*, vel potius *lirae.* Sed Colum. 11, 2 *liras ruſtici vocant eaſdem porcas, cum ſic aratum eſt, vt inter duos latius diſtantes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem frumentis praebeat.* Alfenus in L. 24. D. de aqua & aquae pluuiae arcendae. *Vicinus loci ſuperioris ita arabat, vt per ſulcos itemque porcas aqua ad inferiorem veniret.* Has Graeci ἕλικας appellant. Feſtus in *Helices.* Vrsin.

29, 3 Exta deis cvm dabant, porricere dicebant.) Sic ex ingenio emendaui. Antea enim *Porrigere,* corrupte legebatur, Veteres enim librarios has literas commutare ſolitos, manifeſtum eſt. Adnotaui in optimo exemplari *Grates*, & *Alagriores*, pro *Crates* & *Alacriores*, ſcriptum eſſe: & contra *Vircultа*, & *Fricora*, pro *Virgulta* & *Frigora.* At vero *Porricere* exta dare, non *Porrigere*, antiqui in re diuina facienda vocabant, quod teſtimonio etiam Virgilii confirmari poteſt, qui in V Aeneidos, *extaque ſalſos Porriciam in fluctus*, dixit. nam ita eum ſcripſiſſe nobiles grammatici oſtendunt. Victorivs. Varro haud dubie ſcripſiſſet: *Exta Diis cum dant, porricere dicunt.* Ego igitur hoc totum gloſſema & a librariis additum puto. Nonius etiam praecedentia verba recitat his omiſſis, vt facile appareat, ſupereſſe, & redundare. Popma.

30 Segetes rvncari) Sequitur in vulgatis libris, *herbam ex ſegetibus expurgari*, quae verba gloſſae ſunt expoſitorum. itaque in VV. CC. additur, *id eſt*, ante verbum *herbam.* Plin. 18, 21 & 18 *Poſtea pauci runcant, quod botaniſmon ſeu βοτανίζειν vocant.* Theophr. ὑποτίλλειν τὴν βοτάνην dixit. Vrsin.

30 Boves terram proscindere) Vox *boues* abundat, & legendum proſcindi. item p. p. *ſeri oportuerat*, pro *fieri.* inducendae autem videntur voces *de arboribus*, & *ſeri* ſcribendum non *fiant.* Idem. Tanto probabilior eſt viri docti coniectura, quod *fieri* habent boni libri, quod ex *ſeri* facilius corrumpi potuit, quam alterum illud *fiant.*

30 Prata defendi) Vel maceriis aliiſque ſepimentis factis, ne pecora intrare poſſint, vel ſcribi debet *diffindi.* Cvpervs. Recta eſt prior explicatio, vt ad Palladium obſeruabimus. Noſter infra 37, 5 *Item praeparatio, ſi quae ſit in pratis, id eſt vt defendantur a paſtione.* Schoettg. Quin ne opus quidem eſt ſepimentis, nedum maceria. Sufficit, ne permittatur aliquem inigere pecus. ita apud nos etiam prata, agri requieti, ſyluae *defenduntur.* Idem eſt

XXXI. Tertio interuallo, inter vergiliarum exortum & ſolſtitium, haec fieri debent. Vineas nouellas fodere, aut arare, & poſtea occare, id [a] eſt comminuere, ne ſit glaeba [b]. quod ita occidunt, occare dicunt [c]. Vites pampinari, ſed a ſciente. nam
2 id, quam putare maius, neque in arbuſto, ſed in vinea fieri. Pampinare eſt ex [d] ſarmento coles qui nati ſunt, de iis, qui plurimum valent, primum [e] ac [f] ſecundum, nonnunquam etiam tertium, relinquere, reliquos decerpere, ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſucum. Ideo in vitiario primitus cum exit vitis, tota reſecari ſolet, vt
3 firmiore ſarmento e terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat maiores. Eiuncidum [g] enim ſarmentum propter infirmitatem ſterile [h], neque ex ſe poteſt eiicere vitem. quam vocant minorem flagellum, maiorem etiam vnde vuae naſcuntur, palmam [i]. prior litera

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXI.] a) *& deinde I. B. R. & poſtea P.* b) *gleba dura I. B. R.* c) *dictum P.* d) *ex* deeſt *I. B. R.* e) *primum* deeſt *I. B. R.* f) *ad I. B. R.* g) *Emucidum I. B. R. Ba-G. Euincidum Iuntt. Eiuncidum P. Iuncidum Gr. 2.* h) *ſterileſcit I. I-G.* i) *palmam priore littera mutata in d. dalma a venti flatu dicta ſimiliter flabellum prior: flagellum poſterior. Et vitis eo quod inuitetur ad vuas pariundas I. B. R. palmam declinata. A venti flatu flabellum prius, flagellum poſterius. Et vitis eo, quod inuitetur ad vuas Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

eſt, *prata ſubmittere.* Plene noſter deinde c. 37, 5 *vt defendantur a paſtione.* c. 47 *pecus a prato ablegandum.*

30 QVOD SI QVAE FOLIA AMITTERE) Ita locum reſtitui: recte vt opinor. Vt autem facilius iudicari poſſit, veterem lectionem, multum a peruulgata diſcrepantem, adponam: *Quod ſi quae folia mittere ſolent ante frondere inciperunt, ſtatim ad ferendum idonea non ſunt.* Primam ſyllabam indefinito tempori addendam cenſui, & pro *Mittere*, *Amittere* ſcribendum, vt per *quae folia amittere ſolent*, intelligat, quae Graeci appellant φυλλοβολοῦντα. Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophraſto φυλλοβολεῖν. Reliqua opera noſtra non indigebant, nam integra erant. Sententia autem plana, vt eo reſtituto in antiqua ſcriptura, caetera recta ſint: communis autem vitia perſpiciantur. VICTOR.

31, 1 ET POSTEA OCCARE) Nonius (1, 304) *occationem ab occaecatis ſeminibus, qua id efficitur, dici M. Tullius voluit de Senectute. Terra cum gremio mollito atque ſubacto ſparſum ſemen excepit, primum occaecatum cohibet, ex quo occatio, quae hoc efficit, nominata eſt.* Serenus apud eundem Nonium: *Occatio occaecatio eſt.* Videndus Feſtus in *occare*, vbi citat locum Cic. de Seneſt. Colum. 11, 2. VRSIN. Adde Iſidorum Orig. 17, 2, & quae Salmaſius notat ad Solinum c. 33 p. 363 ſ. c. 37 p. 513. SCHOETTG.

31, 1 VITES PAMPINARI, SED A SCIENTE.) Graeci βλαστολογεῖν appellant. Theophraſtus de cauſis plant. 3, 19 (quem etiam M. Varro expreſſit) πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις, &c. δεύτερον δὲ καὶ τρόπον τινὰ τούτῳ παραπλήσιον, ἡ βλαστολογία. καὶ γὰρ ἐνταῦθα εἰδέναι δεῖ τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρεῖν, καὶ πρὸς τοὺς ἑτέρους καρπούς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν. VICTOR.

31, 1 QVAM PVTARE MAIVS) Colum. 4, 27, 2 *Nam id plurimum refert non inſcite facere. Siquidem vel magis pampinatio, quam putatio vitibus conſulit.* Videndus Nonius in *Caulem*, licet corruptiſſime citet. VRSIN. Locus eſt 2, 190, Merc. p. 93, 24 Miſcetur locus Virgilii cum hoc Varronis. *Caulem* ibi ſcribit etiam Mercerus.

31, 2 E TERRA) Hae voces videntur adiectae. IDEM.

31, 3 EIVNCIDVM ENIM SARMENTVM PROPTER INFIRMITATEM STERILE.) Vetus lectio. In excuſis antea libris *Euincidum.* Duo ſunt loci apud auctorem hunc maculoſi, vt opinor: hic & alter in II libro, vbi differit de paſtoribus: quorum ſi quis alterutrum emendarit, ambos emendarit. Ille tamen, vt videtur, deprauatior, ipſe hunc etiam valde ſuſpectum habeo, cum ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re diſputabo. Nam in ſuperioribus verbis mendum nullum eſſe puto. Fuerunt tamen qui locum correctione indigere exiſtimantes, multa variarunt, atque id contra fidem priſcorum codicum. VICTOR. Plin. 17, 22 legit *emucidum.* [Alii legunt *eiuncidum*] Colum. 4, 6, 3 *emacientur.* VRSIN. Placet *iuncidum*, quod altera Gryphiana 1541 habet, vel *eiuncidum*, quod notat tenue inſtar iunci, Gloſſae in Theſ. Fabri citatae: *eiuncidum* ἐκλεπτυσθέν. Extat etiam haec vox in Codd. Plinii, quanquam F. Vrſinus aliud legat. SCHOETTG.

31, 3 MAIOREM ETIAM VNDE) Forte traiectis vocibus legendum: *Maiorem, vnde etiam.* Niſi tamen hoc voluit Varro, maiorem vitem non *flagellum* modo appellari, ſed etiam *palmam.*

31, 3 PALMAM) Vel *palmitem*, quod vſitatius. Videantur Paulus, Feſti abbreuiator, Iſidorus l. c. & Guilandinus de papyro c. 3 p. 89. SCHOETTG.

31, 3

litera vna mutata declinata a venti flatu, ſimiliter flabellum [l] ac flagellum. poſterior quo ea vitis immittitur ad vuas pariendas, dicta primo videtur a [m] pariendo parilema: exin [n] mutatis literis, vt in multis, dici coepta palma. Ex altera parte caprea [o] dicta, quod parit capreolum. 4
is eſt coliculus viteus intortus, vt cincinnus. is enim vites vt [p] teneat [q], ſerpit ad locum capiundum. ex [r] quo a [s] capiendo capreolus dictus. Omne pabulum, primum ocimum, farraginem, viciam, nouiſſime foenum ſecari [t]. ocinum [u] dictum a Graeco verbo ὠκέως [x], quod

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ac flabellum flagellum P.* m) *& a I. B. R. Ba-G.* n) *exinmutatis P. ex immutatis Iuntt. dici ex immutatis I. B. R. ex imminutis Ba-G.* o) *caprea dicta, quod* deſunt *P. Ryck.* p) *quibus teneat, & quas eripiat: & ad locum capiundum ſe erigit: Ex quo I. B. R.* q) *id: qua* inſ. *P.* r) *ex* deeſt *P.* s) *a* deeſt *P.* t) *ſicari. P.* u) *Ocimum I. B. R. H. St-D. Ocymum I. I-G.* x) *oceos P. ochis I. B. R.* ὀκὺς *I. I. Ba.* ὠκὺς *H. A. Gr. G.*

NOTAE VARIORVM.

31, 3 QVO EA VITIS IMMITTITVR) Forte ſcripſit Varro, *quod ea vitis ſummittitur.* Certe *ſubmittendi* proprium hac in re verbum eſt, quod Index noſter docet. *S* praecedens, vel maiuſcula forma pro geminando inter duas voces poſitum, alteri omittendo occaſionem dedit. *v* & *i* confuſa ſexcenties.

31, 3 EXIN MVTATIS) Ita ex ingenio emendaui, parua licentia vſus. In excuſis: *Ex immutatis. Exin* reſpondet Aduerbio, quod ante poſuerat *primo.* Hic etiam multo longe a vetere ſcriptura in quibusdam impreſſis libris variata ſunt. VICTOR. Quanto blandius eſt etymon a *palmarum* in manibus hominum ſimilitudine ductum. Racemi & ipſa folia ad *palmam* vel *palmitem* ſe habent, vt ad manus palmam digiti.

31, 4 EX ALTERA PARTE.) Veteres libri hic perturbati. Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam, *Ex altera parte parit capreolum. is eſt coliculus viteus intortus, vt cincinnus: is enim vitis quibus teneat: id qua ſerpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.* VICTOR. Totus locus foede interpolatus. Vetus lectio vera eſt. *Ex altera parte parit capreolum. is eſt coliculus viteus intortus, vt cincinnus. is enim vitis.* Hoc eſt, Is enim vitis cincinnus. isque eſt in vite, qui in capite humano cincinnus. Sequitur, *Quibus teneat id, qua ſerpit ad locum capiendum.* ἐναλλαγὴ generis, [f. volebat *numeri*] vt alibi. Nam nunc ad omnes cincinnos hoc pertinet, & eſt familiaris elegantia Varroni. vt infra de eadem pene re, cum loquitur de vicia, *Quod item capreolos habet, vt vitis, quibus cum ſuſum vorſum ſerpit ad ſcapum lupini, aliumue quem, vt haereat, id ſolet vincire.* Nam τὸ *id* non reſpondet τῷ *ſcapus.* Praeterea eſt mutatio partium ex pronomine in aduerbium loci, id, qua ſerpit. Sic infra, de inſitionibus, *Meliori genere vt ſit ſurculus, quam eſt quo veniat arbor.* Porro *Capreolum* dictum a *capiendo*, non magis mihi perſuadebit Varro, quam alia pleraque ab ipſo perperam ἐτυμολογούμενα. nam laſciuia quadam propter teneritudinem ita dictus eſt, vt Graeci nouellos ramos vocant μόσχους. Eadem liſciuia palmitem emeritum multiſque annis induratum *Draconem* vocarunt: ſiue a ſquamoſo & aſpero cortice, qualis eſt draconum cutis, ſeu a longitudine anguinea. Sane Graeci quicquid nouellum, vocant μόσχον. vt Homerus, - - μόσχοισι λύγοισι. Latini idem retinuerunt. nam ab eo manifeſto dictum eſt *moſtum*, ſeu vt nunc ſcribitur *muſtum*; vt *muſta poma, muſta aeſtas* Naeuio, *muſtum vinum.* Nam vt ab ὄρχος hortus, ſic μόσχος, muſtus. quia X in t & viciſſim mutatio eſt; vt Tarentini ὄρνιχας dicunt, quod alii ὄρνιθας. SCALIGER.

31, 4 VITEVS) De vite. Occurrit etiam apud Nemeſianum, Ecl. 3, 18 *Te cano, qui grauidis hederata fronde corymbis Vitea ſerta plicas.* Auſonius Moſella v. 152. *Inducant aliam ſpectacula vitea pompam.* h. e. vuae ſpectatiſſimae. SCHOETTGENIVS.

31, 4 IS ENIM VITES VT) Forte leg. *Is enim vites, vt teneat, quod ſerpit ad locum capiendum, capreolus dictus.* Feſtus in *Capreoli.* VRSINVS.

31, 4 OCINVM DICTVM — CITO) Ita legi debere arbitror, & ita in veteribus libris ſcriptum inueni. Nam in antiquis quoque Plinii codicibus ſic locus ille legitur, libro decimo octauo, capite XVI. *Varro appellatum a celeritate proueniendi a Graeco, quod dicunt, oceos.* Hic autem Varronis locus quam inquinatus ſit apud Nonium Marcellum, facile omnes videre poſſunt. *Ocinum*, inquit, *quod ocimum dicimus: Varro de Re Ruſtica lib.* 1 VICTOR. Nonius Marcellus de Gen. Cib. & Pot. hunc locum ſic exhibet: *Varro de Re Ruſtica libro* 1. *Primum ocymum, farraginem, viciam, nouiſſime foenum vocari. Ocymum dictum a graeco verbo* ὠκὺς, *quod venit cito, ſimiliter quod ocymum in horto.* Hinc apparet nonnulla in excuſis libris apud Varronem alio modo legi: vt *ſecari* pro *vocari*, ὠκέως pro ὠκὺς (ſic tamen Aldus, Iunta & Gymn. ponunt.) *valet* pro *venit*, *quo* [ſiue *quoque* vt in Aldinis & Iuntinis editionibus, & in aliis] pro *quod.* PONT. In Merceri editione ita expreſſus hic locus, OCYNVM, *quod ocimum dicimus. Varro de Re Ruſt. lib.* 1. *Primum Ocynum, viciam, nouiſſime foenum ſecari.*

quod valet cito. Similiter quo [y] ocimum in [z] horto. Hoc amplius dictum ocinum, quod citat aluum bubus, & ideo iis datur vt purgentur. id [a] ex fabuli ſegete [b] viride ſectum ante quam genat [c] ſiliquas. Contra, ex ſegete, vbi ſata admixta ordeum & vicia, & legu-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *quoque a. V.* z) *i. cito. Hoc I. B. R.* a) *id eſt pabuli I. B. R. Iuntt. id eſt fabuli P.* idem *fabuli Ryck. id genus pabuli ſunt Ba-G. id ex pabuli Vict.* b) *ſegetes virides ſectae I. B. R. Ba-G.* c) *generent I. B. R. gerat Iuntt. gerant Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

Ocynum dictum a Graeco verbo ὠκέως, quod valet cito, ſimiliter quod ocynum in horto. p. 550 ſq.

31, 4 SIMILITER QVO OCIMVM) In libris Nonii eſt: *ſimiliter quod.* Quod ocymum, inquit, cito prouenit in horto ex eo dictum. Plin. 18. *Varro appellatum a celeritate proueniendi, a Graeco, quod ὠκέως dicunt.* POPMA.

31, 4 QVOD CITAT ALVVM BVBVS) Plin 18, 16 *Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus.* Vbi manifeſto legendum *citabant.* Deinde ſubſequitur apud Plinium, *Id erat e pabuli ſegete, antequam gelaret.* Quae verba, vt & ſuperiora, ex Varrone transſcripta ſunt. Sed illud *gelaret* non eſt nauci. Itaque legito: *antequam genicularet.* Nam ſi deſecetur ex ſegete fabali, Varro vult id fieri, antequam gignat ſiliquas. Plinius vero, quod de pabulo & farragine intelligit, vult deſecari, antequam in articulum peruenit ſeges. id quod dicitur *geniculari.* SCALIG. Harduinus ad Plin. l. c. ſ. 42 *Forte* citabant *hic agnoſcendum. Aut, quod aliis quoque accidit, alia vis eſt ei, ſi parcius: alia, ſi ſumatur largius.* Sed etiam reliqua Plinii verba, vt hodie leguntur in editione Harduini, apponam, *id erat e pabulis ſegete viridi deſecta, antequam gelaret.* Ad vltima haec Hard. *Ita MSS. At ex Varrone ſincerius,* antequam ſiliquaret, *vel* generet ſiliquas. *Itaque ocymum ex fabali caule, eruo, vicia, caeteriſque eiusmodi parabatur, quae ſiliquas habent.* Nimirum ipſe Plinius, ſtatim a verbis, quae laudauimus, *Mamilius,* inquit, *id aliter interpretatur, & tradit fabae modios decem, viciae duos, tantundem eruiliae, in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitum &c.* His ipſis confirmatur illa lectio vetus *fabuli ſegete,* de qua iam mox: reliqua item quae hic ſequuntur, quae tamen, quin corrupta ſint, vix dubito.

31, 4 ID EX PABVLI SEGETE) In antiquis libris, *id eſt fabuli ſegete.* Nam ſic etiam non multo ante in iisdem locus ille ſcriptus eſt. *Et nonnunquam fabulia,* in excuſis autem, *fabalia.* VICTOR. Vetus ſcriptura: *Ex fabuli ſegete.* Quae confirmatur ex ipſo Varrone, vbi dicit, *antequam genat ſiliquas*: item ex Plin. c. 12 & 16 l. 18 Hic locus admonet me, vt inſignem alium apud Catonem reſtituam. Titulo de fundo ſuburbano, vbi praecipit, mala vt ferantur. *Eo lotium,* inquit, *aut ſtercus ad radicem addere oportet, vti ſtabilia mala fiant.* Quae poſtrema verba cum iam ſuſpecta haberem, ſuſpicioni meae non parum momenti ex veteri lectione acceſſit. Ea habuit, *vti fabulim malorum.* legendum, *aut fabulium alarum.* Nam fabules alae, ſunt culmi fabales a veteribus dicti. Seruius grammaticus, *Nonnulli,* inquit, *proprie calamos lupinorum alas dici putant. vt Aelius: alae ex lupino, ſurculi ſine foliis. Cato in originibus, Alae ex lupino. Memini tamen Varronem de lingua Latina alam culmum fabae dicere.* Hactenus Seruius, cuius verba, quia nondum in lucem edita ſunt, ex libro Danielis noſtri citaui. Praecipit Cato ſtercus addere, aut fabales alas, quae vicem optimi ſtercoris praeſtare poſſunt; quod teſtantur Geoponici Commentarii. in quibus haec ex Varrone tranſcripta leguntur: *τὴν δὲ ἁλμυρὰν (γῆν) ἐν ἀρχῇ χειμῶνος ὑετοῦ προγενομένου κινήσας ἀρότροις μικροῖς ἀχύροις διαπάσεις, κάλλιον μὲν κυαμίνοις,* Reliqua perlege, ſi placet. Nam acus fabale in ſterquilinium ingerebant, vt ſimul cum aliarum rerum congeſtitia colluuie putreſceret. Quod vero Cato ad radicem arborum acus fabale ingeri praecipit, id frequenter quoque in Geoponicis edicitur, *καὶ ἄχυρα κυάμινα παραβαλόμενα τῷ στελέχει, ποιεῖ τὸ δένδρον καρποφορεῖν*: Lucillii quoque verſiculus per fabulum nihil aliud intelligit, quam acus fabale, *Hic in ſtercore, humi, fabuloque, fimo. atque ſucerda*: Sed antequam huic animaduerſiunculae finem faciam, duorum commonefaciendus es: primum ſcripturae. Nam *fabulia* dicebant. Illi veteres, non *fabalia,* vt ſemper in iſtis libris De re ruſtica. Deinde ἀρχαϊσμοῦ in loquendo. nam dicit *fabulium alarum* in genitiuo caſu, cum prius eſſet accuſandi caſu vſus. Qui eſt vetus Atticiſmus quo priſci Latini ſaepe vtuntur, vt Varro ipſe horum commentariorum libro III, *Prope apponendum bene olentium herbarum. προσθετέον καὶ τῶν εὐωδῶν βοτανῶν.* SCALIG. *Id genus pabuli ſunt ſegetes virides, ſectae ante, quam gerat ſiliquas,* ſiue *genat,* vt eſt in V. C. Plin. 18, 16 in V. C. *Id erat e pabuli ſegete viride deſectum, antequam gelaret,* forte *ſiliquaret* vel *genicularet.* Nam ita loquitur Plinius alibi pro *ſiliquas generaret.* VRSINVS.

31, 1 ANTEQVAM GENAT SILIQVAS.) In excuſis *Gerat,* mendoſe: in manu ſcriptis omnibus *Genat,* recte. Hunc locum deprauarunt qui *Geno* Latinum eſſe verbum neſciebant, & a vetuſtiſſimis crebro vſurpatum. Priſcianus lib. X. *Gigno genui, pro quo Geno vetuſtiſſimi protulerunt. Varro in Andabata, Sed quod haec loca aliquid genunt.* Cuius infinitum paſſiuum Lucretius in III protulit, .. *tanto magis inficiandum, Totum poſſe*

legumina pabuli cauſa viridia [d], quod [e] [far] ferro caeſa, farrago [ff] dicta [g], aut niſi [h] quod primum in farracia [i] ſegete ſeri coeptum [l]. Ea [m] equi, & iumenta caetera uerno tempore purgantur, ac ſaginantur [n]. Vicia dicta a vinciendo, quod item capreolos habet vt vitis, quibus cum ſurſum vorſum ſerpit ad [p] ſcapum lupini, aliumue [q] quem, vt [r] haereat, id [s] ſolet vincire [t]. Si prata irrigua habebis, ſimulac foenum ſuſtuleris, irrigare. 6
In [u] poma, quae inſita erunt, ſiccitatibus aquam addi quotidie [x]. a quo, quod indigent potu, poma dicta eſſe poſſunt.

XXXII. QVARTO interuallo inter ſolſtitium, & caniculam plerique meſſem faciunt, quod frumentum dicant [a] quindecim diebus eſſe in vaginis, quindecim flore-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ſunt. Inde quod Pol. 2. I. B. R. Ba-G. viridea P.* e) *quo far & Iuntt. quo fare P.* f) *caeſum I. B. R. Ba-G.* ff) *ferrago P.* g) *dictum I. B. R. Ba-G.* h) *niſi* deeſt *a. V. ni ſe P. inde Ryck.* i) *faracia Ba-G.* l) *coepta P. I. I.* m) *Eo I. B. R. I. I.* n) *ſagenantur P. Ienſſ.* o) *quibus a. V. quibus cum ſuſum P.* p) *& ad I. B. R.* q) *calamum, ad* inſ. *a. V.* r) *vt* deeſt *I. B. R.* s) *eum I. I-G.* t) *vincere P.* u) *Item I. B. R.* x) *quotidie* deeſt *I. B. R. quotidie veſperi a quo Ba-G.* y) *poma C. dicta P.* [C. XXXII.] a) *dicunt a. V.*

NOTAE VARIORVM.

poſſe extra corpus durare, geniique. In libro quoque XXX Pandectarum, De legatis & fideicommiſſ. l. Qui filiabus, ſic locus ille legitur in Florentino exemplari, *Si quis ita legauerit, ſi qua filia mihi genitur, ei haeres meus centum dato.* Plurimis autem locis hoc verbum apud Varronem temere ſublatum fuerat. VICTORIVS.

31, 5 VBI SATA ADMIXTA) Vox *ſata* gloſſema eſt. p. p. leg. *farracea*, non *faracia.* VRSINVS.

31, 5 QVOD [FAR] FERRO CAESA) Vix dubito, quin *far* illud inculcatum ſit a librario ex margine, vbi id poſuerat lector, qui inde potius, quam a *ferro ferraginem* dictam vellet.

31, 5 AVT NISI QVOD) Codex Ryckianus loco *niſi* habet *inde* longe rectius. SCHOETTG. Recte, ſi quid video, & ſic tandem ſententia Varronis ſatis declarari poſſe videtur. *Ocinum* eſt ex illius mente *viride ſectum ex fabuli ſegete, antequam genat ſiliquas. Contra ex ſegete, vbi ſata* alia *admixta*, e. g. *ordeum & vicia & legumina alia, reciſa pabuli cauſa viridia, quod ferro caeſa, farrago dicta &c.* Bonane ſit etymologia, non diſputo. Ipſe Varro diffidit, ſubiuncta alia.

31, 5 QVIBVS CVM SVRSVM) Forte legendum : *Quibus cum ſurſum vorſum ſerpit, & ad ſcapum aliudue quid adhaeret, id ſolet vincire &c.* p. p. pro *potu* Nonius alibi legit *potui*, cum tamen in *poma* citet *potu.* VRSIN. Nihil dubitaui interpunctionem Vrſini recipere, cum nihil ea videatur certius. De reliquis lectori integrum eſto.

31, 5 ID SOLET VINCIRE) Non opus eſt *id* in *eum* mutare, quod in quibusdam editionibus a correctoribus factum arbitror. Vide quae obſeruamus ad noſtrum 1, 1, 11 & Scal. ad verba Sect. praec. *ex altera parte.*

31, 6 QVOTIDIE.) *Veſpere* addit Nonius 1, 305 vbi noſtrum locum citat, quam vocem etiam Mercerus teſtatur in optimo Varronis Codice reperiri. SCHOETTG.

31, 6 QVOD INDIGENT POTV) Nonius *Potui* hic a Varrone ſcriptum fuiſſe tradit, de numeris & caſibus. 14, 4. *Datiuus pro ablatiuo. Siſenna Hiſtoriarum libro IIII, Alii ſaltui ac velocitati certare. Varro de Re Ruſtica libro primo. A quo quod indigent potui poma dicta eſſe poſſunt.* Communem lectionem conſeruaui, quam etiam in antiquis libris repperi. Habent autem illic hic etiam L, de quo ſupra locutus ſum: quae nota fortaſſe aliqua fuit, quales multas in antiquis libris veteres ponebant. Potuit etiam illa hanc nouam locutionem, quam adnotauit Nonius, indicare. Quod ad veterem orthographiam pertinet, duo hic admonere poſſumus, *Reſicari, & Sicari*, hoc capite contra huius temporis conſuetudinem in antiquis libris ſcriptum eſſe : quemadmodum etiam hoc ipſo in libro, vbi de meſſionis generibus agit. *Et manipulum, vt quemque ſubſicuerunt.* & eodem loco, *Vt ſtramentum medium ſubſicent.* nam eandem rationem habet, quod (vbi de modis quibus metirentur rura agit) in peruetuſta ſcriptum eſt, *In ſubſiciuum eſſe vnciam agri* : pro In ſubſeciuum & quod contrariam rationem habere videtur, *Sagenantur*, pro *Saginantur.* VICTOR. *Potui* habet apud Nonium editio Merceri p. 61, extr. non tamen Gothofredi 1, 307, quippe qui cum pluribus Varronis noſtri facit exemplaribus. SCHOETTG. De *L* quod crucem hic etiam figit Victorio, Scal. ad V. 1, 59, 2.

32, 1 QVOD FRVMENT. DICANT — QVOD SIT MAT.) Ita eſt in V. C. & ita citat Plin. 18, 17 [ſ. 10, 4] *Varro quaternouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti.* Sed videtur apud Plinium, *quadragenis quinis diebus*, ex hoc loco Varronis legendum eſſe. Theophr. Hiſt. Plant. 8, 3 μετὰ δὲ τὴν ἀπάνθησιν, ἀδρύνονται πυρὸς μὲν καὶ κριθὴ τεσσαρακονταῖα μάλιστα &c. VRSIN. Harduinus

negat

florere, quindecim exareſcere, cum ſit maturum [b]. Arationes abſolui [c], quae [d] eo fructuoſiores [e] fiunt [f], quo calidiore terra aratur [g]. Cum proſcideris [h], offringi [i] oportet, id eſt iterare, vt frangantur glaebae. prima enim aratione grandes glaebae ex terra ſcinduntur.
2 Serendum viciam, lentem, cicerculam, eruilam [l], caeteraque, quae alii legumina, alii (vt Gallicani quidam) legaria [m] appellant, vtraque dicta a legendo, quod ea non ſecantur, ſed vellendo leguntur. Vineas veteres iterum occare [n], nouellas etiam tertio, ſi ſunt [o] etiam tum glaebae.

XXXIII. Qvinto interuallo inter caniculam, & aequinoctium autumnale [a] oportet ſtramenta deſecari, & aceruos conſtrui [b], aratro offringi [c], frondem caedi, prata irrigua iterum ſecari.

XXXIV. Sexto interuallo ab aequinoctio autumnali incipere [ſcribunt] oportere ſerere, vsque ad diem xci [a]. poſt brumam, niſi quae neceſſaria cauſa coegerit, non ſerere: quod tantum interſit, vt ante brumam ſata [b], ſeptimo die; quae [c] a bruma ſata, xl die vix exiſtant [d]. neque ante aequinoctium incipi oportere putant, quod, ſi minus
2 idoneae tempeſtates ſint conſecutae, puteſcere [e] ſemina ſoleant. Fabam optime ſeri in vergiliarum occaſu. Vuas autem legere, & vindemiam facere inter aequinoctium autumnale, & vergiliarum occaſum. Dein [f] vites putare incipere, & propagare, & ſerere poma. Haec aliquot regionibus, vbi maturius frigora fiunt aſperiora, melius verno tempore.

XXXV. Septimo interuallo inter vergiliarum occaſum, & brumam, haec fieri oportere [dicunt [a].] Serere lilium, & crocum, quod iam egit radicem; roſam [b]. ea conciditur radicitus in virgulas palmares, & obruitur. haec eadem poſtea transfertur facta viuiradix [c]. Violaria in fundo facere non eſt vtile, ideo quod neceſſe eſt [d] terra adruenda [e], pul-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *collige. Inde* inſ. *I. B. R.* c) *ad ſolui P. ad ſolum I. B. R. abſoluere I. I - G.* d) *quod I. B. R.* e) *fructuoſior P.* f) *fuit P. ſunt I. B. R.* g) *arator. Si P.* h) *proſcinderis I. B. R.* i) *effringi Heru.* l) *eruiliam a. V.* m) *legarica P.* n) *&* inſ. *I. B. R.* o) *ſint I. B. R. Ba - G.* [C. XXXIII.] a) *autumni I. B. R.* b) *conſtitur P.* c) *effringi Heru. arata offringi V. C. Vrſ.* [C. XXXIV.] a) *nonageſimum vnum P.* b) *quae* inſ. *P.* c) *quae a* deeſt *P.* d) *exeant a. V.* e) *putreſcere a. V.* f) *deinde I. B. R. Ba - G.* [C. XXXV.] a) *dicunt* deeſt *I. B. R. dicant P.* b) *Roſa mea conditur Pol.* 1. *Roſata conditur Pol.* 2. *Roſa etiam conciditur a. V.* c) *viuiradice I. B. R.* d) *e terra ad ea obruenda* alii praeter *P. I. B. R. e terra ad obruendos puluinos Ryck.* e) *abruenda P.*

NOTAE VARIORVM.

negat amplius extare locum Varronis a Plinio laudatum.

32, 1 Cvm sit matvrvm) Malo: *cum ſit maturum.* Scaliger.

34, 1 Incipere scribvnt) *Scribunt* gloſſema eſſe puto, vt p. p. 35, 1 *dicunt.*

34, 1 Vt ante brvmam) Plin. 18, 24 *Inter omnes autem conuenit, circa brumam ſerendum non eſſe, magno argumento, quoniam hiberna ſemina, cum ante brumam ſata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, vix quadrageſimo.* Sed legendum apud Plinium videtur, *citra brumam ſerendum non eſſe, &c.* Colum. 2, 8, 3 *Caeterum locis vliginoſis, plerumque citra Cal. Octobr. ſeminare conuenit.* Vrsin. Sed oſtendit Hard. ad Plin. l. c. ſ. 56 no. mai. 24 nihil mutandum; cum Columella 2, 8, 2 & ipſe noſter Terentius ſtatim c. 35 *quindecim dies ante & totidem poſt brumam* a ſatione liberos velint.

34, 1 XL die vix existant,) Haec eſt vetus lectio, antea in excuſis, *Exeant*: quemadmodum ſane alibi quoque M. Varro locutus eſt, vt hoc ipſo in libro. *Primum plerumque e terra exit hordeum diebus VII.* Potuit tamen orationem velle variare. nam *exiſtere* praeclare hoc etiam ſignificare arbitror. Cic. de diuin. 2, 23 *Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur,* extitiſſe *repente.* Victor.

35, 1 Oportere dicvnt) *Dicunt* videtur additum ab expoſitore, nam in V. C. non legitur. Vrsin.

35, 1 Terra adrvenda) Antiqui libri hac parte perturbati. quare communi lectione con-

puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiae [f] tempeſtates abluunt, & agrum faciunt macriorem [g]. Ab fauonio vsque ad arcturi exortum recte ſerpullum [h] e ſeminario transferri: quod dictum ab eo quod ſerpit. Foſſas nouas fodere, veteres tergere, vineas arbuſtumque putare, dum in x v diebus ante & poſt brumam, vt pleraque ne facias: nec non tum aliquid recte ſeritur, vt vlmi. a

XXXVI. Octavo interuallo inter brumam & fauonium haec [a] fieri oportet. de ſegetibus, ſi qua eſt aqua, deduci: ſin ſiccitates ſunt, & terra teneritudinem habet, ſarire. vineas, arbuſtaque putare. Cum in agris opus fieri non poteſt, quae ſub tecto poſſunt, tunc conficienda antelucano tempore hiberno. Quae dixi, ſcripta, & poſita [b] habere in villa oportet, maxime vt vilicus norit

XXXVII. Dies lunares quoque obſeruandi, qui quodammodo bipartiti [a]. Quod noua luna creſcit ad plenam, & inde rurſus ad nouam lunam decreſcit, quod [b] veniat ad intermenſtruum, e quo die dicitur luna eſſe extrema, & prima; a quo eum [c] diem Athenis appellant ἕνην [d] καὶ νέαν, τριακάδα [e] alii [f]. quaedam faciunda in agris potius creſcente luna quam ſeneſcente. quaedam contra, quae [g] metas, vt [h] frumenta, & caeduam [i] ſiluam. Ego iſta [l] etiam, inquit Agrasivs, non ſolum in ouibus tondendis [m], ſed in a
meo

VARIETAS LECTIONIS.

f) *&* inſer. *a. V.* g) *minorem a. V.* h) *ſerpillum a. V.* praeter *I. I. Ba.* quae *ſerpyllum.* [C. XXXVI.] a) *hoc I. B. R. Ba-G.* b) *propoſita P.* [C. XXXVII.] a) *bipertiti P.* b) *quoad a. V.* c) *eam a. V.* d) ἕνη καὶ νέα *P. 2. caenen cae nean Pol. 1.* e) *triacada Pol. 1.* τριακὰς *P. 2.* τριακάδος *a. V.* f) *alii* deeſt *I. I-G.* *Alii* praeced. puncto *I. B. R.* g) *vt quae I. I-G.* h) *vt* deeſt *I. I-G.* i) *caeduas ſiluas I. B. R.* l) *iſtec inquit P.* m) *tundendis Ienſſ.*

NOTAE VARIORVM.

ne conſeruata, veterem nunc notam faciam, ſi poſſit aliquam vtilitatem afferre, *Terra adruenda puluinos &c.* Caetera hic reſtituta, ex iiſdem libris ſumpta ſunt, & vitio carent. Victorivs. Lege, *Neceſſe eſt terra adruenda puluinos fieri,* ex veteri ſcriptura. hoc eſt, adruendo terram: vt Lucillius, *Aggere in iaciendo ſi quo eſt vineis actis opus.* Hoc eſt in iaciendo aggerem. Scaliger. Reuocaui lectionem antiquam, vt apparet, & a Victorio nimis anxia (quod Fruterio viſum eſt Veriſim. 2, 22) religione in contextum Varronis non collatam.

35, 1 Tempestates abluunt) Frut. l. c. *abluunt*, inquit, interpretor *diſſoluunt*, ſubtilius fortaſſe, & tamen verius, niſi fallor, a veteri *luo*, quod eſt apud Feſtum in *Lues.*

36 Hiberno) Haec vox videtur abundare. Deinde in V. C. legitur: *Quae dixi ſcripta, & propoſita habere in villa &c.* pro eo, quod in vulgatis eſt, *poſita* Plin. l. 35. *Perfecta opera proponebant in virgula* (f. pergula) *tranſeuntibus.* Cicero: *Scriptae enim & datae ſunt, vt proponantur in publico.* Eodem verbo vtitur Lex Seruilia in fragmentis. Vrsin.

37, 1 Bipartiti) Videtur legendum *quadripartiti*; quae lectio confirmatur loco inferiore. Vrsin.

37, 1 Et inde) Videtur legendum *Et inde rurſus decreſcit, quoad veniat ad intermenſtruam, quo die &c.* Plin. 18, 12 *Maxime autem intermenſtrua mediaque ſtercorato,* Cat. 37, 3 *Stercus egerito, niſi intermenſtrua, lunaque dimidiata.* Luna autem intermenſtrua dicitur, non dies. Idem.

37, 1 Qvo die dicitvr) *Quo die dicitur eſſe extrema, & prima, a quo Athenis eam diem appellant* ἕνην καὶ νέαν. Ita videtur hic locus legendus, deletis verbis *Luna,* & τριακάδος, quae ex margine irrepſerunt. Varro de LL. lib. 5. *Luna quod Graece olim dicta* μήνη, *vnde illorum* μῆνες: *ab eo noſtri menſes, a menſibus intermenſtrua dicta, quod putabant inter menſis ſeneſcentis extremos dies, & nouam lunam eſſe diem, quem diligentius Attici* ἕνην καὶ νέαν *appellarunt, ab eo, quod ea die poteſt videri extrema & prima luna.* Sic videtur legendus Varronis locus. Idem.

37, 1 Τριακάδα alii.) Hanc lectionem reſtitui e vetuſtis libris, in quibus ſine vlla macula conſeruata eſt: eam autem veram eſſe facile omnes intelligere poſſunt. *Quem Athenienſes diem* ἕνην καὶ νέαν *appellant* (inquit Varro) *alii Graeci* τριακάδα *vocant*: Ariſtophanes lepidiſſimus poeta in hac voce iocatus eſt, in fabula, quam νεφέλας inſcripſit, ἕνη γὰρ ἐστὶ καὶ νέα τις ἡμέρα, Interpres ipſius multa de omni hac re & conſuetudine Athenienſium enumerandi dies menſis expoſuit. Quemadmodum autem apud Laertium legimus, primus Solon τριακάδα, ἕνην καὶ νέαν appellauit. Victor.

meo capillo a patre acceptum ſeruo, ni [n] decreſcente luna tondens [o] caluus [p] fiam.
AGRIVS, Quemadmodum, inquit, luna quadripartita [q]? & quid ea diuiſio ad agros
3 pollet? TREMELLIVS, Nunquam rure audiſti, inquit, octauo Ianam [r] [lunam] &
creſcentem, & contra ſeneſcentem; & quae creſcente luna fieri oporteret [s], [&] tamen
quaedam melius fieri poſt [t] octauo Ianam [u] [lunam,] quam ante? & ſi quae ſeneſcente [x]
fieri conueniret, melius quanto minus [y] haberet ignis id aſtrum? Dixi de quadripartita
4 forma culturae [yy] agri. STOLO, Eſt altera [z], inquit, temporum diuiſio coniuncta
quodammodo cum ſole & luna, quae [a] in ſex partita [b], quod omnis fere fructus quinto
denique gradu peruenit ad perfectum, ac videt in villa dolium, ac modium [c], vnde ſexto
prodit ad vſum. Primo [d] praeparandum, ſecundo ſerendum, tertio nutricandum, quar-
to legendum, quinto condendum, ſexto promendum. Ad [e] alia [f] in praeparando, fa-
ciendi ſcrobes, aut [g] repaſtinandum, aut ſulcandum, vt ſi arbuſtum aut pomarium facere
velis.

VARIETAS LECTIONIS.

n) *vt* *I. B. R.* *ne I. I-G.* o) *tondes clauo P.* p) *caluefiam I. I-G.* *quadripertita P.* ſic fere alias. r) *lanam P.* s) *oporteat I. I-G.* t) *octauo poſt I. B. R.* u) *lanam P.* x) *luna* add. *I. I-G* y) *ſi minus I. I-G.* yy) *cultura P.* z) *quidem* inſ. *I. B. R.* a) *Quin ſexpartita I. B. R.* *Quin ſexpertita P.* b) *eſt* add. *I. I-G.* c) *modum Ienſſ.* d) *Primum I. B. R.* e) *At a. V.* f) *alia* deeſt *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

37, 2 NI DECRESCENTI LVNA TONDENS CALVVS FIAM.) Antiqua lectio reſtituta: niſi quod vetere more ſcribendi illa *Tondes caluos* habebat: ſed *N* ſaepe relinquere ſolebant: vt *Praegnas*, pro *Praegnans*: contra autem quandoque addere, vt in *Thenſauros*, & *Caluos*, vt *Equos*, *Auos*, ſingulari numero, nominandi caſu ſcriptum fuit. VICTOR. Videtur legendum *vt decreſcente &c.* Plin. 16, 39 *Tiberius idem & in capillo tondendo ſeruauit interlunia. M. Varro aduerſus defluuia praecepit obſeruandum id* (ſc. tondere) *a pleniluniis.* VRSIN.

37, 3 NVNQVAM RVRE) *Nunquam audiſti, inquit, octauo Ianam lunam creſcentem, & contra ſeneſcentem, & quae creſcente luna fieri oporteat, tamen melius fieri poſt octauo Ianam lunam. Et ſi quae &c.* Ita videtur legendus hic locus, caeteris verbis expunctis, quae intruſa ſunt incuria librariorum. VRSIN. Mihi videbatur *Luna* gloſſema eſſe eius, qui *Ianam* ſiue *Dianam* interpretari vellet, & illud & vncinis incluſum abeſſe debere: niſi pro *& tamen* malis *attamen*. *Octauo Ianam* eadem forma dicitur, vt *octauo Kalendas*, vel *Idus* intellecta τῇ *ante*. Commode hic iam laudauerat Macrobii locum Cl. Schoettgenius, qui Sat. 1, 9 *Pronunciauit*, inquit, *Nigidius, Apollinem Ianum eſſe Dianamque Ianam; adpoſita* d *littera, quae ſaepius* i *litterae decoris cauſa adponitur.*

37, 3 DIXI DE QVADRIPART.) Haec nimirum ipſa eſt, qua lunae periodus in quatuor, quas hodie vocant vulgo, quadraturas diuiditur. Nam *octaua Ianam creſcentem* eſt *prima quadratura*, *octaua Ianam decreſcentem* eſt *quadratura vltima.*

37, 4 PRIMO PRAEPARANDVM) Exequitur Varro propoſitam hic diuiſionem, vt agat de primo c. 38; de ſecundo c. 39 ad 44, 3; de tertio c. 44, 4 ad c. 48; de quarto c. 49 ad 55; de quinto c. 55 ad 61; de ſexto a cap. 62 inde ad finem libri.

37, 4 AD ALIA IN PRAEPARANDO.) Ita locum reſtitui ex antiquis libris, ſic etiam infra loquitur, *Ad alia arandum.* nec multo poſt, *Ad quaedam bipalio vertenda terra.* Deceperat librarios, quod hic praepoſitio *Ad*, per *T* ſcripta eſt, *At*: vt duobus etiam locis qui conſequuntur. Magis tamen peccarunt quod *Alia* hinc ſuſtulerunt. VICTOR.

37, 4 FACIENDI SCROBES.) *Scrobes* hic Varro virili genere dixit, quemadmodum Nonius veteres etiam alios feciſſe oſtendit. nam muliebri quoque genere vocabantur. vbi autem de hac re diſſeruit, inquit, *Varro ruſticarum rerum libro primo, Scrobiculum dicit. Scrobiculum* ὑποκοριστικῶς in his libris appellatum non memimi me legiſſe, quare aut ſub aliquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis latet, aut memoria Nonii vacillauit. VICTOR. V. C. *In praeparando ad alia, ſcrobes faciendi.* Locus autem Theophraſti, qui citatur, eſt ex libro I. hiſt. plant. c. 40 [eſt c. 11 error natus ex XL confuſo cum XI] Plin. 12, 1 *Celebratae ſunt primum in ambulatione Academiae Athenis cubitorum triginta ſex, vnius radice ramos antecedente.* Sed ex hoc Varronis loco legendum apud Plinium, *Lycei*, non *Academiae*: & *triginta trium vnius radice ramos agente.* Cicero Acad. 1. *Qui erant cum Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulantes in Lycio: Illi autem, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium &c.* VRSIN. Apud Plin. 12, 1 ſ. 5 Harduinus legit *cubitorum XXXIII a radice ramos antecedente*, vbi ſi τὴν *a* poſt numeri notam tollas, conueniet cum Theophraſto & Varrone.

velis, ad [g] alia arandum, aut fodiendum, vt ſi ſegetes inſtituas. ad [gg] quaedam bipalio 5
vertenda terra, plus aut minus. aliae enim radices anguſtius diffundunt [h], vt cupreſſi, aliae latius, vt platani, vsque eo, vt [i] Theophraſtus ſcribat, Athenis [l] in Lyceo, cum etiam [m] tunc platanus nouella eſſet, radices trium & triginta cubitorum egiſſe. Quaedam ſi bubus & aratro proſcideris, & iterandum ante, quam ſemen iactes [mm]. Item praeparatio ſi quae [n] fit in pratis [o], id [p] eſt, vt defendantur a paſtione, quod fere obſeruant a piro florente: ſi irrigua ſunt, vt tempeſtiue irrigentur.

XXXVIII. QVAE loca in agro ſtercoranda videndum, & qui, & quo genere potiſſimum facias: nam diſcrimina eius aliquot. Stercus optimum ſcribit eſſe Caſſius volucrium [a], praeter paluſtrium, ac nantium. De hiſce praeſtare [b] columbinum, quod ſit calidiſſimum, ac fermentare poſſit terram. Id vt ſemen aſpergi oportere in agro, non vt de pecore aceruatim [c] poni. Ego arbitror praeſtare ex auiariis turdorum ac me- 2
rularum, quod non ſolum ad agrum vtile, ſed etiam ad cibum ita bubus ac ſuibus [d], vt fiant pingues. Itaque qui auiaria conducunt, ſi caueat [e] dominus, ſtercus vt in fundo maneat, minoris conducunt quam ii, quibus id accedit. Caſſius ſecundum columbinum ſcribit eſſe hominis. Tertio caprinum [f], & ouillum, & aſininum [g]. Minime bonum 3
equinum, ſed in ſegetes. in prata enim vel optimum vt caeterarum veterinarum, quae ordeo paſcuntur, quod multam facit herbam. Sterquilinium ſecundum villam facere opor-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *ac I. B. R.* gg) *At I. B. R.* h) *diffunduntur I. I - G.* i) *(vt Teophr. ſcribit) a. V.* l) *athenas P.* m) *etiam num a. V.* alii diuid. alii iungunt. mm) *iactas P.* n) *qua a. V.* o) *partis P.* p) *ea Ba - G.* [C. XXXVIII.] a) *volucrum a. V.* b) *praeſtat I. B. R.* c) *aceruatum I. B. R.* d) *ſubus P.* e) *caueto I. B. R.* f) *caprilum & ouilum I. B. R.* g) *aſinium Iuntt.* h) *robuſtea a. V.*

NOTAE VARIORVM.

37, 5 ALIAE ENIM RADICES ANG. DIFFVNDVNT) Apparet offenſos eſſe quosdam forma actiua *diffundunt*. Sed poteſt, credo, intranſitiue accipi, vt *terra mouet*, & huic ſimilia: quanquam hic ne quidem opus eſt. *Aliae* int. arbores, *radices* ſuas *diffundunt*.

37, 5 VSQVE EO, VT THEOPHR.) Locus, quem intelligit Varro, eſt in primo φυτῶν ἱστορίας (c. 11) ἥ γε οὖν ἐν τῷ Λυκείῳ ἡ πλάτανος, ἡ κατὰ τὸν ὀχετὸν, ἔτι νέα, οὖσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχεις ἀφῆκεν. VICTORIVS.

37, 5 QVAEDAM SI BVBVS) Videtur legendum, *Ad quaedam ſi bubus & aratro proſcideris, iterandum ante, quam ſemen iactes. Item praeparatio ſi qua fit in pratis, ea eſt, vt defendantur, quod fere &c.* Verba vero, *a paſtione* abundant. Supra c. 30. *Salicem caedi, prata defendi.* Ca. 50. *Cum prata defendes.* VRSIN.

37, 5 A PIRO FLORENTE) De hac veris definitione dictum ad Ca. 149, 1

38, 1 DE HIS PRAESTARE COLVMBINVM) Auctor Geopon. 19 [Needh. 2, 21] ἔστι δὲ κόπρος μὲν καλὴ ἡ τῶν πτηνῶν ἁπάντων, πλὴν τῶν χηνῶν καὶ τῶν ἐνύδρων ὀρνέων, διὰ τὴν ὑγρότητα. πολὺ δὲ καλλίων ἡ τῶν περιστερῶν, πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα. διό τινες μὴ σκευάζοντες αὐτὴν, ἀλλ᾽ ὁποία ἐστὶν ἐῶντες, σὺν τῷ σπόρῳ ἐπιρρίπτουσιν. VRSIN.

38, 2 EGO ARBITROR) Plin. 17, 9 *M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiariis: quod etiam pabulo boum ſuumque magnificat: neque alio cibo celerius pingueſcere aſſeuerat.* IDEM.

38, 2 ITA BVBVS AC SVIBVS) In antiquis libris *ſubus*, vt etiam illo loco 2 libri de ſuibus nemini ignotum. Conſuetudinem tamen noſtri temporis retinui, etſi ſcio doctos viros huius aetatis hanc orthographiam probaſſe & ſecutos eſſe. VICTOR.

38, 2 SI CAVEAT DOMINVS) V. C. *Si cauetur ſtercus &c.* VRSINVS.

38, 3 TERTIO CAPRINVM ET OVILLVM) In Geopon. τρίτη ἡ ὀνεία γονιμωτάτη τῇ φύσει οὖσα, καὶ πᾶσι τοῖς φυτοῖς μάλιστα χρησιμωτέρα. τετάρτη ἡ τῶν αἰγῶν καὶ ἡ τῶν προβάτων ἑξῆς. Plin. 17, 9 *Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſſimum iumentorum &c.* Fortaſſe autem apud Varronem ex his locis legendum erit: *Tertio aſininum, tum caprinum, deinde ouillum.* Nec enim veriſimile eſt, Varronem ea omnia, ac ſi paria eſſent, poſuiſſe. IDEM.

38, 3 MINIME BONVM EQVINVM) Plin. 17, 9 *Varro praeceptis adiicit, equino, quod ſit leuiſſimum, ſegetes alendas, prata vero grauiore, & quod ex ordeo fiat, multasque gignat herbas.* IDEM.

oportet, vt quam pauciſſimis operis egeratur. In eo ſi in medio robuſta [b] aliqua materia ſit depacta, negant ſerpentem naſci.

XXXIX. Sationis autem gradus ſecundus hanc habet naturam, ad quod tempus cuiusque ſeminis apta ſit ad ſerendum. Nam [a] refert in agro ad quam partem caeli quisque locus ſpectet, ſic ad quod quaeque [b] tempus res facillime creſcat [c]. Nonne videmus alia florere verno tempore, alia aeſtiuo: neque eadem autumnali,
2 quae hiberno? Itaque alia ſeruntur, atque inſeruntur, & metuntur ante, aut poſt, quam alia, & cum [d] pleraque vere melius [e], quam autumno inſerantur [f], circiter ſolſti-
3 tium inſeri ficos [g], nec non brumalibus [h] diebus ceraſos [i]. Quare cum ſemina fere quatuor ſint generum, * quae transferuntur [l] e terra in terram [m], viuiradices [n]; quae ex arboribus dempta dimittitur [o] in humum; quae inſeruntur ex arboribus in arbores; de ſingulis rebus videndum, quae [p] quoque tempore locoque facias.

XL.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXIX.] a) *Nam vt Heru.* b) *quae P.* c) *creſcant I. B. R.* d) *cumpleraque* iunct. *P. compleraque I. B. R. compluraque Ba-G. complura, quae Iuntt.* e) *melius* deeſt *I. B. R.* f) *inſeruntur a. V.* g) *ficus ſolet I. I-G.* h) *brumalis B. R.* i) *ceraſus I. I-G.* l) *transferantur B. R. non transferuntur Ba-G.* m) *per ſe a natura alia ex induſtria: vt faciunt &c.* inſ. *I. B. R. Iuntt. Sed per ſe fiunt a natura &c.* inſ. *Ba-G.* n) *viuasradices P.* o) *dimittuntur I. B. R.* p) *quo quaeque I. I-G. quoquo tempore I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

38, 3 ROBVSTA ALIQVA MATERIA) Antiqua haec lectio. Antea *robuſtea*. Cato: *Arbores ſtipites robuſtas facito, aut pineas.* A *Robore* igitur *robuſtus*. Plinius hoc praeceptum Varronis ſignificauit, cum inquit 17, 9 *Palo e robore depacto fieri iubet.* VICTOR. Legendum videtur ſine particula *in*: *ſi medio robuſtea &c.* Colum. 2, 15 *Sed eodem medio loco robuſtam materiam figere conuenit.* VRSINVS.

39, 1 GRADVS SECVNDVS) Reſpicit diuiſionem 1, 37, 4.

39, 1 NAM REFERT IN AGRO) Videtur legendum: *Nam refert, vt in agro ad quam partem &c. Sic ad quod tempus &c.* VRSIN.

39, 2 INSERI FICOS) Forte ſubaudiendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *melius*: nec opus eſt cum I. I-G. ſupplere *ſolet*.

39 3 QVARE CVM SEMINA) Mancus locus, niſi intelligamus id ſemen, quod primo loco dicitur, duplex: primum, quod, priusquam ſatum, natum. Aliter non erunt quatuor genera, quae ipſe proponit. SCALIGER. Sumta ſunt haec ex Theophr. hiſt. plant. 2, 1 αἱ γενέσεις τῶν δένδρων, καὶ ὅλως τῶν φυτῶν, ἢ αὐτόματοι, ἢ ἀπὸ ῥίζης, ἢ ἀπὸ παρασπάδος, ἢ ἀπὸ ἀκρέμονος, ἢ ἀπὸ κλωνὸς, ἢ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ στελέχους ἐστὶν, ἢ ἔτι τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά. SCHOETTG. Theophraſtea diuiſio ſeptem membra habet, quae ad quatuor reuocauit Varro. Quae enim *e terra in terram* transferuntur, ſ. *viuae radices*, ſecundum Theophraſtum tres formas habent: ἀπὸ ῥίζης, *vt ai unedinum oculi, & ſpongiae aſparagorum*; ἀπὸ παρασπάδος, *ſtolone* cum radice euulſo, ἀπὸ στελέχους, transpoſito ipſo arbuſculae trunco. Reliqua tria genera cum Varronianis conueniunt. Ἀκρέμων enim haud dubie eſt, quod *ex arbore demittitur in humum, talea* proprie dicta, quo refertur etiam illud vltimum, τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρὰ, quod in vite & quibusdam aliis fieri poteſt, κλὼν autem i. e. ſurculus *ex arbore in arborem inſeritur.* Relinquuntur γενέσεις αὐτόματοι apud Theophraſtum, quod primum genus apud Varronem hic omittit Victoriana editio; reſtituendum certatim volunt viri docti, vt iam videbimus; nos reuocandum putamus ex ante Victorianis, quae licet confuſae & perturbatae alioquin, habent tamen genus eorum, *quae per ſe fiunt a natura.* Hoc primum genus eſſe ex capite proximo apertiſſimum eſt, idemque genus deinde 40, 1 *primigenium*, & 41, 4 *naturale* vocatur. Victorianam interim lectionem, cum difficile ſit ipſa Varronis verba reſtituere, ſeruauimus, lacunae modo ſigno appoſito. Sed age more noſtro etiam hic indicemus, quomodo propoſitam hic diuiſionem exſequatur Varro. De *primo* igitur genere ſ. naturali agit 40, 1 & 2 vbi bis illud ſubdiuidit a) in *apertum & latens*; b) *primum* quod aliunde accepit colonus, & *ſecundum*, quod ipſe legit. De *ſecundo* primae diuiſionis genere 40, 3; de *tertio* 40, 4; de *quarto* 40, 5

39, 3 QVAE TRANSF. E TERRA IN TERRAM.) Plura hic erant verba, quae in antiquis non inveniuntur. Nam quod in illis primum eſt verbum, poſt ultimum a nobis adductum, *Viuas radices*, eſt: non *Viuae radices*, vt in excuſis. Locus obſcuritatem non paruam in ſe habet, & fortaſſe lacer eſt. Nam cum ſemina quatuor generum eſſe tradat, tria tantum genera hic numerat. Perſuaſum autem mihi eſt, verba, quae in impreſſis erant, auctoris non eſſe: nihil enim video Varronem addere, quod ad diuiſionem eam pertineat, ſed hanc IIII. generum par-

XL. Primvm ſemen quod eſt principium genendi [a], id duplex; vnum, quod latet noſtrum ſenſum; alterum, quod apertum [b]. latet, ſi ſunt ſemina in aere, vt ait phyſicus [c] Anaxagoras; & ſi aqua [d] quae influit in agrum inferre ſolet, vt ſcribit Theophraſtus. Illud quod apparet ad agricolas, id videndum diligenter. quaedam enim ad genendum [e] [propterea] vſque adeo parua, vt ſint obſcura, vt cupreſſi. non enim galbuli, qui naſcuntur, id [f] eſt tanquam pilae paruae corticiae [g] id ſemen; ſed in [h] iis [l] intus. Primigenia ſemina dedit natura, reliqua inuenit experientia coloni. Num [m] prima, quae [n] ſine colono, priuſquam ſata, nata [o]; ſecunda, quae ex iis collecta, neque priuſquam ſata [p] nata. Prima ſemina videre oportet, ne vetuſtate ſint exſucta, aut ne ſint admixta, aut ne propter ſimilitudinem ſint adulterina. Semen vetus [q] tantum valet in quibusdam rebus, vt naturam commutet. nam ex ſemine braſſicae vetere ſato [r] naſci aiunt rapa, & contra ex raporum

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XL.] a) *oriendi a. V. cenendi P.* 1. *eruendi P.* 2. b) *apertum latet: I. B. R.* c) *phyſicos P.* d) *in aqua quae fluit & in Ba-G.* e) *oriendum ſunt vſque a. V.* f) *id eſt* omitt. *I. I-G.* g) *corticae Heru.* h) *in* deeſt *I. B. R.* l) *bis a. V.* m) *Vnde I. B. R. Nonne Pol.* 2, poſteriore ſyllaba ab alia manu adiecta. n) *quae* deeſt *I. I-G.* o) *ſunt* add. ſine? *I. B. R.* p) *ſato Heruag.* q) *vetuſtum I. B. R.* r) *ſatae Heruag.*

NOTAE VARIORVM.

partitionem ſequi. Nonnulli negandi particulam adiunxerant improbe, niſi fallor, ac perperam. Nam quae transferuntur e terra in terram, genus ſeminis eſt, & nouellas ſtirpes ſic appellat. Vict. V. C. *quae transferuntur e terra in terram, viuas radices. quae ex arboribus demta demittuntur in humum, quae inſeruntur ex arboribus in arbores &c.* Forte legendum: *Quae primigenia; quae transferuntur e terra in terram: quae ex arboribus, & quae inſeruntur* &c. alioquin deerit quarta totius diuiſionis pars. Caetera ſunt adiecta. Vrs. Deeſt primum genus ſeminis, quod ex hac quadripartita diuiſione infra exſequitur, itaque hic forte reponendum. *Quae nata*, vel, *Quae prius quam ſata nata; quae transferuntur.* Popma.

40, 1 Qvod est principivm genendi.) Haec vera eſt lectio, in excuſis eadem ſententia ſed alio verbo, *oriendi*, legitur. Manu ſcripti codices, *cenendi*, vſitato errore G in C commutandi. De hoc verbo paullo ante copioſius differui. Infra item. *Ad genendum*, emendaui, vbi eodem pacto antea peccatum fuerat. Vict. Deſumta ſunt haec ex Theophr. de cauſis plant. 1,5. Schoettg.

40, 1 Si svnt --Anaxagoras.) Haec omnia a Theophraſto traduntur III. libro φυτῶν ἱστορίας, 2. Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾷν τὰ φυτά. Repetuntur etiam primo lib. φυτῶν αἰτιῶν, 22. Victorivs.

40, 1 Et si aqva) Videtur legendum *& aquam, quom pluit, inferre, ſolet.* Theophr. de hiſt. plant. 3, 2 Ἀναξαγόρας μὲν &c. & poſt: ἐπόμβρια καταφέρει πολλὰ τῶν σπερμάτων. Vrs.

40, 1 Ad agricolas) Haec verba videntur adiecta ab expoſitoribus. & paullo poſt pro, *ad oriendum*, in V. C. eſt, *ad cernendum.* Vrsinvs.

40, 1 Vt cvpressi: non enim galbvli) Sententia expreſſa e Theophraſto. Illius enim haec verba ſunt in primo φυτῶν αἰτιῶν libr. (c. 5) καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττου. ταύτης γὰρ οὐχ ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδής ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτόν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἀμενηνόν. Victor. Pro *galbulis* ſeu *galgulis* (nam vtroque modo dicebant veteres) legendum cenſet *globulis* doctiſſimus Turnebus. Vide quam ſaepe ſpecie recti decipiamur. Nam ſi *globulos* dixiſſet Varro, iam vſurpaſſet vocem etiam vulgo notiſſimam. Ergo non indigeret explicatione. quid enim *globus* ſit, id & pueris eo tempore notum fuiſſe certo ſcio. ſed cum ἐπεξηγήσει poſtea vtatur; cum *galbulos* interpretetur, tanquam pilas corticeas, manifeſto indicat, vocem non omnibus notam ſe vſurpaſſe, quae opus habuerit interpretatione. Praeterea in gloſſariis veteribus, quae penes me ſunt, ita legitur, *Galgulus, baca*, πυρήν. Vides eandem vocem deſignari? Quid igitur opus erat eam mutare? Scal. *Non enim galbuli, qui naſcuntur, id ſemen, ſed in his intus. Primigenia* ita legendum, interpungendumque. nam verba: *tanquam pilae paruae corticiae*, ſunt addita exempli cauſa. Theophr. (Hiſt. Plant.) 1, 5 καὶ δυσόρατα, καὶ μικρὰ τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει κ. τ. λ. καθάπερ τοῦ κυπαρίττου. Ταύτης ὁ καρπὸς οὐχ ὅλον τὸ σφαιροειδές ἐστι, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτὸν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἀμενηνὸν, ἅπερ ἐκπέταται διαχασκόντων τῶν σφαιρῶν. Vrs. *Galbulos* cupreſſi *pilulas* vocat Plin. 17, 10. Schoettg. De interpunctione obſecutus ſum Vrſino. Alii *ſic, in iis intus primigenia ſemina dedit natura. Reliqua* &c.

40, 2 Nvm prima) Legendum arbitror, *Nam.* Experientiae coloni mentionem facit, haec admonet eum diuiſionis generalioris. Interrogatio quae locum hic habeat, non comminiſcor equidem.

 40, 3 Se-

3 rum braſſicani, Secunda ſemina videre oportet, ne [s] vnde tollas, nimium [t] cito, aut tarde tollas. * Tempus enim idoneum, quod ſcribit Theophraſtus, vere, & autumno, & caniculae exortu: neque [v] omnibus locis ac generibus idem. In ſicco [x] & macro loco, & argilloſo, vernum [y] tempus idoneum, quo minus habet humoris. In terra bona ac pingui, autumno, quod vere multus humor, quam ſationem quidam me-
4 tiuntur fere diebus XXX. Tertium genus ſeminis, quod ex arbore per ſurculos defertur in

VARIETAS LECTIONIS.

s) *ne* deeſt *I. B. R.* t) *nimium cito aut tarde tollas* abſunt *I. B. R.* v) *neque ex I. B. R.* x) *ſico P.* y) *Vere I. B. R. quo minus habet humoris, vernum tempus idoneum in &c. I. I - G.*

NOTAE VARIORVM.

40, 3 SECVNDA SEMINA) Non ex prima diuiſione 39, 3; ſed ex generali, qua modo ſemina omnia in prima & ſecunda diuiſit. Caeterum haec verba: *ſecunda ſemina* occaſionem dediſſe puto lacunae. Verba enim, quae ſequuntur, *Tempus enim idoneum* &c. aperte nimis ad *ſecundum genus* diuiſionis quadripartitae, de qua 39, 3, pertinent, quod etiam Creſcentii locus iam proferendus indicat. Librario igitur vel vox tempus bis poſita vel *ſecunda ſemina* errandi occaſionem & omittendi, quod centies factum eſt, dedere. Itaque lacunae ſignum adpoſui.

40, 3 TEMPVS ENIM IDONEVM) Theophr. (de cauſ. Plant.) 1, 6 *ὧραι, καθ' ἃς καὶ ὅλως ἐπιβλαστήσεις γίνονται, μετόπωρόν τε καὶ ἔαρ, καὶ κυνὸς ἐπιτολή.* VRSINVS.

40, 3 IN SICCO ET MACRO SOLO.) Hic etiam locus a Theophraſto translatus: haec ipſius verba ſunt e primo *φυτῶν αἰτιῶν* lib. *δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις. ἐπεὶ τὰ μὲν, ἔνυδρα, τὰ δὲ, ξηρὰ καὶ λεπτόγεια. καὶ ἄμεινον τὸ ἔαρ. οἰκεῖον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν τὸ ὑγρόν. ἐν δὲ τῇ εὐγείῳ καὶ πηλώδει, τὸ μετόπωρον. τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον. ὁρίζονται δέ τινες τοῦτο τριάκοντα ἡμέραις.* VICT.

40, 3 VERNVM TEMPVS IDONEVM, QVO MINVS HABET HVMORIS) Hoc ordine in optimis exemplaribus haec verba collocata ſunt. in excuſis antea extrema quatuor praecedebant, quod affirmare auſim feciſſe aliquos qui crederent de verno tempore dici, minus illud habere humoris. Id autem falſum eſſet: nam illa referuntur ad ſiccum & macrum ſolum, id enim vere traditur habere minus humoris. Praeter antiquorum codicum fidem Theophraſti locus ſupra a nobis adductus, docet illam eſſe eorum ſedem. nam ipſe quoque Theophraſtus huius ſententiae auctor hunc ordinem amauit. VICT. Nihil verius Victoriana lectione, quam perturbarunt, qui verbum *habet* ad *ver* retulere, non ad *locum*. Ver humidum macro loco idoneum, quia is minus habet humoris &c. Neque tamen puto nihil vidiſſe Creſcentium 2, 22, qui, *fiunt autem*, inquit, *plantationes praedictae de menſibus Octobris vel Nouembris in locis aridis & montoſis & calidis; vt eiusdem terrae ſuperflua ſiccitas circa plantas humiditate hiemis temperetur: in humidis autem & valliculoſis locis & frigidis conuenientius in Februarii & Martii Menſe plantatur, ne ſuperflua hiemis & loci humiditas debilis plantae naturalem calorem extinguat.* Scilicet Theophraſtus & Varro praeſentem loci ſtatum conſiderant, Creſcentius in futurum proſpicit &c. Caeterum hanc obſeruationem pertinere, ſtatim ſubiungit Creſcentius, *ad ea quae cum radicibus plantantur*; quod eſt ipſum ſecundum genus ſeminum quadripertitae diuiſionis, in quo verſari hunc locum apparet.

40, 4 QVOD EX ARBORE PER SVRCVLOS &c.) Communi lectione conſeruata veterem ſcripturam omnibus adponam, perturbatam illam quidem & maculoſam, quae tamen fortaſſe opem adferre poſſit ad veriorem indagandam, *Quod ex arbore per ſurculos defertur in terram ſi in humum demittitur in quibusdam cum eſt videndum &c.* VICT. Peſſime mulctatus locus. Vetus ſcriptura, *Quod ex arbore per ſurclos defertur in terram, ſi in humum demittitur, in quibusdam, cum eſt videndum. &c.* Primum pro *defertur* ego non dubito legere *deſeritur* (quanquam toterabilis aliquantum eſt vulgata ſcriptura) vt ſuperius dixit *deſita ſemina*, pro taleolis, quae in humum ex arbore depanguntur. Reliqua, quae ſequuntur vſque ad diſtinctionem, addititia ſunt, vt ſolet. Nam qui interpretabatur illud, *deſeritur*, appoſuit gloſſema, *Si in humum demittitur*. Quod & in lege XII Tabularum apud Gellium commiſſum eſt. Nam cum ita concepta primum eſſet lex, *poſt meridiem praeſente ambobus litem addicito*: qui *ἀρχαϊσμὸν*, *praeſente ambobus*, interpretari voluit, adiecit, *ſi ambo praeſentes*, Sed totam legem explicabimus in Gellianis animaduerſionibus. Idem probabimus recte a nobis reſtitutum eſſe cum aliis, quae in illa lege deprauatae ſunt. Quod vero poſtea ſequitur: *in quibusdam cum eſt*, eſt error errore cumulatus. Nam & id appoſitum erat margini ad indicandum in quibusdam codicibus illud non eſſe: verbi gratia illud interpretamentum, quod iam dudum in ipſo textu inoleuerat. Nam ita primo annotatum fuit, *In quibusdam non eſt.* In quibusdam, ſcilicet codicibus. Deinde irrepſit in textum, & ita reconcinnatum vt legitur in Victoriano codice. Ergo ita ſcripſit Varro, *Tertium genus ſeminis, quod ex arbore per ſurclos deſeritur in terram. Videndum, vt eo tempore*

in terram, ſic [yy] in humum demittitur [z], vt in quibuſdam tamen [zz] ſit [a] videndum, vt eo tempore ſit deplantatum quo [aa] oportet. id enim [b] fit ante quam gemmare [bb] aut florere quid incipit: & quae de arbore transferas, vt ea deplantes potius quam defringas: quod plantae ſolum ſtabilius, quo latius, vt [c] radices facilius mittat [d]. ea celeriter antequam ſucus exareſcat, in terram demittunt. Demum [e] in oleagineis ſeminibus [arbores] videndum, vt ſit de tenero ramo ex vtraque parte aequabiliter praeciſum, quas alii clauolas [f], alii taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Quartum [g] genus ſeminis, quod tranſit ex

VARIETAS LECTIONIS.

yy) *ſi I. B.R.* z) *dimittitur. In I. B. R.* zz) *cum P.* a) *eſt I. B. R.* aa) *quod P.* b) *tum P.* bb) *germinare I. B. R.* c) *aut P.* d) *mittit. P.* e) *Dum P.* f) *ſclauolas I. B. R.* g) *Quarum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

pore ſit deplantatum, quo oportet. Et ſane nihil aliud poſtulat ſententia. Et ita infra locutus eſt, *Quartum genus ſeminis, quod tranſit ex arbore in aliam. Videndum, qua ex arbore in qua transferatur.* Dicit autem *ſurclos*, vt Virgilius *circlos*, -- *ſuſpendo ex vimine circlos.* Infinita talia in bonis auctoribus reperiuntur adulterina, & ſuppoſititia, quae eodem iure ac legitima habentur. Sane ea, quae hic appoſita erant, ita inepta ſunt, vt alias nobis conuincenda eſſe non putemus. SCAL.

40, 4 DEFERTVR IN TERRAM) V.C. *Differitur.* & forte rectius *differtur* vt infra c. 42 Verba vero quae ſequuntur: *ſic in humum demittitur, vt in quibusdam tamen ſit*, videntur adiecta. VRS. *Deferre ſemina in terram*, idem eſt, quod differere & demittere. Columella lib. XI *Tunc etiam lupini haec erit praecipua ſatio, quem quidam vel ab area protinus in agrum deferri putant oportere.* ibidem: *per hos dies quaecunque ſemina deferri debent, arbuſculaeque omnis generis recte ponuntur.* POPMA.

40, 4 VT EA DEPLANTES POTIVS QVAM DEFRINGAS.) Vergilius in eadem re exponenda hoc verbo vſus eſt, - - *aut ſumma defringe ex arbore plantas.* Accepit autem illud a doctiſſimo & politiſſimo hoc ſcriptore: a quo omnia fere praecepta, quae in Georgicis ſuis tradidit, mutuatus eſt. nam multis locis praeter ſententias, verba etiam ab eo ſumpſit. Hanc ego occaſionem nactus, tertium ab hoc praeceptum apud eum poetam explicare volo. eſt enim valde obſcurum, & docti quoque viri in eo interpretando lapſi ſunt, - - *neue oleae ſylueſtres inſere truncos.* Non enim *truncos*, *ſurculos* appellat: id enim nimis durum eſſet, ſed περιφραστικῶς *ſylueſtres truncos*, oleaſtros vocat: docetque magnopere peccare illos, qui oleaſtros inſerant: cuius rei cauſam reddit copioſe. Sylueſtris pyrus aliaeque fere arbores recte inſeruntur: (ſunt enim ab hoc periculo, cui obnoxiae ſunt oleae, vacuae) oleaſtrum tanto labore excolere nimis periculoſum eſt propter caſus incendii. Quod ſi oliuetum incendio abſumptum fuerit, quod hoc vitio non laboret, id damnum tempus reparare conſueuit. Viuax enim arbor olea, & non facile tota interimitur. pullulat enim e radicibus, & rurſus ſyluam conficit, nam in oleaſtro etiam inſita olea fruticatur. Sed in ſylueſtri arbore natae ſtirpes, & ipſae ſylueſtres ſunt, atque ita nullum fructum agricolae gignere poſſunt: quod ſatis plane in extrema parte declarauit poeta, nam inquit, *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.* Hoc praeceptum vtile eſſe, experimentum nobis demonſtrauit. Nam cum ſuburbani noſtri agri longo bello vaſtati eſſent, & omnes arbores exciſae, oleae reuixerunt: & non multis annis poſt, aliquos fructus dominis ferre coeperunt. taleis enim apud nos fere ſcrobes ſeruntur. Quod ſi oleaſtris inſitis conſiti hi agri fuiſſent, damnum acceptum tempore inſtaurari non potuiſſet. Hanc ſententiam Vergilii fuiſſe, exiſtimaſſe Seruium manifeſtum eſt. Inquit enim, *Non quod non proſit, ſed propter caſum incendii.* Nonnulli hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes, ſtudioſe oleaſtros inſerebant. κοτινάδες autem, vt Pollux docet, illae appellabantur. Nam oleaſtri firmius ſuis radicibus terrae haerent, & ſuccum alimentumque vberius ducunt, vnde ſpecioſior arbor fit. Theophraſtus hoc ſolere nonnullos accurate his de cauſis praecipere, in primo libro φυτικῶν αἰτιῶν docet. Quare accuratius Poeta noſter, vt hunc errorem aliis eriperet, de hac re diſſeruit. Nam qui in olea ex oleaſtro ſurculos inſereret, fruſtra laboraret, nec ex ſuo ſtudio fructum aliquem caperet. Hoc enim etiam addit Theophraſtus, ἐπεὶ εἴ γέ τις ἀνάπαλιν τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἥμερον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μέν τινα ποιήσει, καλλικαρπεῖν δὲ οὐχ ἕξει. VICT.

40, 4 DEMVM IN OLEAGINEIS SEMINIBVS.) Nihil hic variaui. diuerſi tamen ſunt antiqui codices, & locus fortaſſe vitii aliquid habet; pro *demum* igitur in illis *dum:* ac non multo poſt, vbi in impreſſis, *Alii clauolas*: in iiſdem, *Aliis clauolas.* Fortaſſe, *Aliis ſclauolas*, legendum eſt. A Nonio hic locus adducitur, *Taleas ſciſſiones lignorum, vel praeſegmina Varro dicit de Re ruſtica libro primo, &c* Haec verba ita apud eum leguntur, *Quas alii clabulas, alii taleas appellant.* VICT. Vetus ſcriptura, *dum in oleagineis ſeminibus* habet; non autem *demum.* itaque τὸ *dum*, eſt cauda praecedentis verbi. nam pro *demittunt*, legendum *demittendum.* *Ea*, inquit, *celeriter ante quam ſucus*

ex arbore in aliam. Videndum, qua ex arbore in quam transferatur, & quo tempore, & quemadmodum obligetur. non enim pirum recipit quercus; neque enim ſi malus pirum. Hoc [h] ſequuntur multi, qui aruſpices audiunt multum, a quibus proditum, in ſingulis arboribus quot genera inſita ſint, vno ictu tot fulmina fieri illud [i], quod fulmen concepit. ſi in pirum ſiluaticam inſeueris [l] pirum quamuis bonam, non fore [m] tam iucundum [n],
6 quam ſi in eam [nn], quae ſilueſtris non ſit. In quamcunque arborem inſeras, ſi eiusdem generis eſt duntaxat, vt ſit vtraque malus, ita inſerere oportet referentem ad fructum, meliori genere vt ſit ſurculus, quam eſt, quo veniat, arbor. Eſt altera ſpecies ex arbore in arborem inſerendi nuper animaduerſa in arboribus propinquis [o]. Ex arbore [p], e [q] qua quis [r] vult habere ſurculum, in eam, quam inſerere vult, ramulum traducit [s], & in eius ramo praeciſo, ac [t] diſiſſo implicat eum [u] locum qui contingit [x]. ex vtraque parte, quod [z] intro eſt, falce extenuatur [a], ita [b] vt ex vna parte [bb], quod [c] caelum viſurum eſt, corticem cum cortice [d] exaequatum habeat. Eius [e] ramuli, quem inſereret, cacumen vt directum [f] ſit ad caelum, curat, Poſtero anno cum comprehendit [g], vnde propagatum eſt, [ab altera arbore] praecidit.

XLI.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Haec a. V.* i) *in illud Ba-G.* l) *inſerueris P.* m) *pyrum* inſ. *I. I-G.* n) *iucundam I. B. R.* nn) *ea P.* o) punctum abeſt *I. B. R.* p) *enim* inſ. *I. I-G* q) *e* deeſt *I. B. R. a I. I-G.* r) *quis* omitt. *I. B. R.* s) *traducat I. B. R.* t) *& defiſſo I. B. R. ac diffiſſo P. Iuntt.* u) *tum ramuli locus, qui I. I-G.* x) *contigerit I. B. R.* z) *qua fiſſuram intrat, falce I. I-G.* a) *extenuatum I. B. R.* b) *ita ex ima I. B. R.* bb) *parti P.* c) *qua caelum viſurus I. I-G.* d) *codice I. B. R.* e) *Eius autem I. I-G.* f) *derectum P. detectum I. B. R.* g) *comprendit P.*

NOTAE VARIORVM.

ſucus exareſcat, in terram demittendum. Quia Varro libentius dicit, *demittendum ea*, quam, *demittenda ea*: & nuſquam aliter fere loqui ſolet: quotieſcunque in id genus loquendi incidebant imperiti homines, in eo ſemper interpolarunt lectionem, vt infinitis locis in iſtis libris. quorum & aliquot nos attingemus. Sequitur ergo, *In oleagineis ſeminibus arbores videndum eſt.* Ne hic quoque locus a labe integer eſt. Nam illud *arbores*, ineptiſſime hic neſcio vnde irrepſit: Cum Varro haud dubie ſcripſerit, *In oleagineis ſeminibus videndum vt ſit de tenero ramo ex vtraque parte aequabiliter praeciſum.* Sed profecto vox Arbores huc obtorto collo intruſa eſt, propter illa verba, *quas alii clauolas, alii taleas appellant.* Putabant enim illi boni viri σολοικίζειν, ſi dictum eſſet: *In ſeminibus, quas taleolas appellant.* Acute; quaſi aliter loqui latine potuerit Varro: & non de eo admoneant quotidie in ſcholis vulgus grammaticorum. SCAL. Vox *arbores* abundat, & pro *demum* in V. C. eſt *dum* vt fortaſſe *tum* legendum ſit. VRS.

40, 5 NEQVE ENIM SI MALVS) Videtur legendum *Neque enim ſi malum pirus, hoc ſequendum. Multi Aruſpices audiunt, a quibus* &c. Auctor Geop. 10, 2 τὰ μῆλα ἐκκεντρίζεται εἰς πᾶσαν ἀχράδα, καὶ γίνεται μῆλα κάλλιστα, καὶ καλούμενα ἐν Ἀθήναις μελίμηλα. VRS. Quid ſi ellipſis hic eſſet ita ſupplenda, *neque enim* hoc procedit, & *ſi malus pirum* recipiat. Tranſpoſita verba nihil haberent difficultatis. *Neque enim ſi malus pirum* recipit, etiam *pirum recipit quercus.*

40, 5 VNO ICTV) Plin. 17, 17 *Quoniam ramo iam* ſeri *religio fulgurum prohibet.* VRS. Magis etiam huc pertinet locus alter Plin. 15, 15 ſ. 17 *Neque omnia inſita miſceri fas eſt, ſicut nec ſpinas inſeri, quando fulgura expiari non queunt facile: quotque genera inſita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronunciantur.* add. Pallad. Febr. 25, 30.

40, 6 VT SIT VTRAQVE MALVS) Videtur legendum *vt ſi.* eſt enim exemplum eius, quod dixit, *ſi eiusdem generis eſt.* Verba vero, *referentem ad fructum*, abundant. VRSINVS.

40, 6 EX ARBORE, E QVA QVIS) Huius loci obſcuritatem cum animaduertiſſet Cl. Pontedera, varietatem editionum quarundam & Creſcentii adſcripſit, iudicium ipſe non interpoſuit. Igitur bona ipſius cum venia eam, vt longiuſculam, omiſimus. Caeterum interpunctione quae erat poſt *implicat*, tranſlata poſt *contingit*, mihi videbatur hanc ſententiam habere, quam paraphraſi, qua potero exponam. In arboris, cui inſerendus eſt nobilior ſurculus, ramo praeciſo, vti moris eſt, ac diffiſſo *implicat* agricola, h. e. inſerit *eum locum* ſurculi arbori ſuae adhuc continentis, *qui contingit*, h. e. pertingit ad ramum praeciſum ad diffiſum. Huius ſurculi vtraque pars, qua intrare fiſſuram, & interiora rami contingere debet, *extenuatur* & laeuigatur falce, ita vt reliqua pars, quae coelum, hoc eſt liberum aerem (non accurate ipſan regionem ſuperiorem) *viſura eſt, corticem cum cortice* rami ipſius *exaequatum habeat*, tanto nempe facilius coaliturum.

40, 6 QVEM INSERERET) Legendum *inſerit*, vel *inſeret.*

40, 6 AB ALTERA ARBORE) Haec ab expoſitoribus addita ſunt. VRSIN. Voluit ſane

XLI. Qvo tempore quaeque[a] transferas, haec in primis videnda, quod quae prius ver-
no tempore inſerebantur, nunc etiam ſolſtitiali, vt ficus, quod denſa materia non eſt, & id-
eo ſequitur caldorem[b]. A quo fit, vt in locis frigidis ficeta fieri non poſſint. Aqua re-
centi inſito inimica. tenellum enim cito facit putre. Itaque quod[c] inſeritur caniculae ſi- 2
gno, commodiſſime exiſtimatur[d] inſeri. quae autem natura minus ſunt mollia, vas aliquod
ſupra alligant, vnde ſtillet[e] lente[f] aqua, ne prius exareſcat[g], ſurculus, quam coaleſcat[h].
cuius ſurculi corticem integrum ſeruandum, & eum[i] ſic exacuendum, vt non denudes
medullam. ne extrinſecus imbres noceant, aut nimius calor, argilla oblinendum[l], ac libro
obligandum. Itaque vitem[m] triduo antequam inſerant[n], deſecant, vt qui[o] in ea nimius 3
eſt humor[p], diffluat ante, quam inſeratur. at[q] in qua inſerunt, in ea paullo infra, quam
inſitum eſt, incidunt: vnde[r] humor[s] aduenticius effluere poſſit. contra in fico, & malo
Punica, & ſi qua etiam horum natura aridiora[t], continuo. In aliis translationibus viden-
dum, vt quod transferat[v] in cacumen, habeat gemmam, vt in ficis. De his [primis] qua- 4
tuor generibus ſeminum, quaedam quod tardiora, ſurculis potius vtendum[x], vt in ficetis
faciunt. Fici enim ſemen naturale intus in ea fico, quam edimus. quae ſunt minuta gra-
na, e quibus paruis, quod enaſci coliculi vix queunt. Omnia enim minuta & arida ad
cre-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XLI.] a) *quaque P.* b) *caldiorem P. calidiorem I. B. R.* c) *qui ſit P. quae ſit I. B. R.* d) *exiſtimatur ea P. exiſtimantur ea I. B. R. aeſtimatur I. I-G.* e) *ſtilet B. R.* f) *lenta Ben. lente in iis aqua Ba-G.* g) *areſcat B. R.* h) *coleſcat P.* i) *cum ſit I. B. R.* l) *obliniendum a. V.* m) *cum* inſer. *P.* n) *inſerunt I. B. R.* o) *quod ea P.* p) *vmor P.* q) *& H.* r) *in qua I. B. R.* s) *vmor P.* ſic per hoc caput & alibi pluries. t) *aridior. Continuo in I. B. R.* v) *transferatur, I. B. R. transfertur, I. I-G.* x) *quam ſemine* inſ. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

ſane aliquis, ſiue ipſe Varro, ſiue alius fuerit, declarare, quid ſibi velit ꝟ *vnde*, qua eodem modo vtitur paullo poſt 41, 3 Simile eſt illud Terentii Eun. Prol. 11 *ſcripſit cauſam dicere prius*, vnde petitur, *aurum quare ſit ſuum, quam illic, qui petit. Vnde petitur*, h. e. reum, a quo petitur. Intereſt mea hic de Fabriano Lexico monere, & loco Ciceronis Fam. 7, 11 pr. Hunc ſub *Peto* n. 3 ita retuleram, (loquor de editione A. 1726) *Ego omnibus vnde petitur*, (h. e. in ius vocatis) *hoc conſilium darem*. Sed vide, quam aſtute interpolauerit vir bonus. *Ego omnibus* ſc. in ius vocatis, *vnde* h. e. a quo ICto *petitur*. Recte autem h. l. a me intellectum ante aliquanto, quam admouerem Fabro manum, Chreſtomathia Ciceroniana docere poteſt n. 26 no. 19. Satis peccatorum ipſi commiſimus, vt non opus ſit alienam etiam culpam ſuſtinere

41, 1 ET IDEO SEQVITVR CALDOREM) An *calidiorem* vt Creſcentius 5, 10 transſcripſit: & *ideo ſequitur calidiorem*, id eſt locum vel regionem. Id in Ienſonianis quoque libris habetur. PONTED. *Caldus* & *Caldor* Varroniana eſſe Index docebit

41, 2 QVOD INSERITVR CANICVLAE SIGNO COMMODISSIME.) Vetus lectio, *Qui ſit caniculae*, &c. Totum autem caput e Theophraſto translatum, libro primo φυτῶν ἱστορίας cap. 123 (φυτῶν αἰτιῶν, cap. 6.) τὸ δ᾽ ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμισμῷ, πολέμιον. ἐκσήπει γὰρ καὶ ἀπόλλυσι παραῤῥέον, διὰ τὴν ἀσθένειαν. διὸ καὶ ἐπὶ κυνὶ δοκεῖ ἀσφαλέστατον εἶναι. VICT.

41, 2 VAS ALIQVOD SVPRA ALLIGANT) Theophraſtus, (de cauſ. plant. 1, 6) οἱ δὲ χύτραν προσβάλλουσιν ὕδατος, ὥς τε κατὰ μικρὸν ἐπιῤῥεῖν, &c. VICTORIVS.

41, 2 VT NON DENVDES MEDVLLAM.) (Theophr. de cauſ. plant. 1, 6) ὥς τε μὴ γυμνοῦν τὴν μήτραν. VICTOR.

41, 3 ITAQVE VITEM TRIDVO ANTE, &c.) Theophraſtus, 124, διὸ καὶ τὴν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέραις τρισὶ πρότερον, ὅπως προαποῤῥῇ τὸ δάκρυον. In excuſis ſane Theophraſti codicibus ἡμέραις τισὶ mendoſe, vt Varronis confirmatione agnoſcimus. VICTOR.

41, 3 CONTRA IN FICO ET MALO PVNICA, &c.) ῥόα δὲ καὶ συκῇ, καὶ ὅσα τούτων ἐστὶ ξηρότερα, παραχρῆμα. VICTOR.

40, 3 VNDE HVMOR) vt illud *vnde propagatum eſt* 1, 40, 6

41, 4 DE HIS (PRIMIS) QVAT.) Non dubito, quin *primis* abeſſe debeat, vndecunque irrepſerit. Reſpicit aperte ad quadripertitam ſeminis diuiſionem 1, 39, 3 propoſitam.

41, 4 E QVIBVS PARVIS, QVOD ENASCI) Si legas *e quibus, quod paruis, enaſci coliculi vix queunt*, nihil difficultatis fuerit. Vulgata lectio niſi inepta, certe mihi eſt obſcuriſſima.

41, 4 OMNIA ENIM MINVTA) Theophraſt. (de cauſ. plant. 1, 8) ἢ μᾶλλον, ὅσα μανότερα καὶ ὑγρότερα. τὰ μὲν γὰρ πυκνὰ καὶ ξηρὰ, δυσαύξητα. VRS. Eadem habet Plin. 17, 13. SCHOETTG.

41, 4 PRO-

creſcendum tarda; ea [y] quae laxiora, & [z] foecundiora; vt foemina, quam mas. ex [a] proportione in virgultis item. itaque ficus, malus Punica, & vitis, propter foemineam [b] mol-
5 litiam [c] ad creſcendum prona. contra palma, & cupreſſus, & olea, in creſcendo tarda. in hoc enim [cc] humidiora quam aridiora. quare ex terra potius in ſeminariis [d] ſurculos de ficeto, quam grana de [e] fico expedit obruere: praeter ſi aliter nequeas: vt ſi quando quis trans mare ſemina mittere, aut inde petere vult. tum enim reſticulas [f] per ficos, quas edimus, maturas perſerunt [g], & eas cum inaruerunt [h], complicant, ac quo volunt
6 mittunt, vbi obrutae in ſeminario pariant. Sic [i] genera ficorum, Chiae, ac Chalcidicae, & Lydiae, & [l] Africanae: item caetera tranſmarina in Italiam [m] perlata. Simili de cauſa oleae ſemen cum ſit nucleus [n], quod ex eo tardius enaſcebatur colis, quam e [o] taleis, ideo potius in ſeminariis taleas, quas dixi [p], ſerimus.

XLII. De [a] Medica in primis obſerues, ne [b] in terram nimium aridam, aut variam, ſed temperatam ſemen demittas. in iugerum vnum, ſi eſt natura temperata terra, ſcribunt opus eſſe Medicae [c]

VARIETAS LECTIONIS.

y) *& I. I-G.* z) *ea & I. I-G.* a) *& P.* b) *foeminem P.* c) *molliciam P. Ienſſ.* cc) *enim* abeſt *Gy.* d) *ſeminario I. B. R.* e) *ex I. B. R.* f) *reſticulam P. per reſticulam ficos I. B. R.* g) *perferunt H.* h) *inaruerint a. V.* i) *Sic* deeſt *I. B. R.* l) *&* abeſt *I. B. R.* m) *Italia Heru.* n) *nuculeus P.* o) *ex aliis I. R. ex coſis Bon.* p) *diximus I. B. R.* [C. XLII.] a) *De medica* lemma faciunt *I. B. R.* b) *vel I. B. R. vt ne I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

41, 4 PROPTER FOEMINEAM MOLLITIAM.) Ita habent antiqui libri: non *molliciem*, vt in excuſis. Cicero in Partitionibus, *Et lenitatem mollitia animi.* Hic etiam locus totus e Theophraſto eſt translatus, *Φανερῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων τοῦτο συμβαῖνον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ανθρώπων. εὐαυξέστερα γὰρ τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων. ὑγρότερα καὶ μανότερα τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δένδρων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἄμπελος, ἐυαυξῆ. Φοῖνιξ δὲ καὶ κυπάριττος καὶ δάφνη καὶ πεύκη καὶ ἐλαία, δυσαυξῆ.* VICT.

41, 5 IN HOC ENIM HVMIDIORA QVAM CALIDIORA) Haec verba videntur adiecta. item quae paullo poſt ſequuntur, *ex terra*, legendumque, *Quare potius in ſeminariis.* VRSINVS. Neſcio vnde Vrſinus hic pro aridiora habeat *calidiora.* Illud quidem video, mihi haec verba eſſe obſcuriſſima: ſed eiicere propterea non auſim.

41, 5 QVARE EX TERRA) Si pro *ex* leges *&*, nihil erit obſcuri. Blandius certe hoc, quam cum Vrſino & hic ſecare.

41, 5 VBI OBRVTAE) Fortaſſe legendum *vt.* Verba vero ſub finem capitis, *quam ex taleis*, videntur addita ab expoſitore. VRS. Neque hic mutatione opus eſſe putauerim. praeceſſit enim, *quo volunt* mittunt.

41, 5 SERIMVS) Praeceſſit *naſcebatur.* Itaque praeſtiterit forte legere *ſeuimus.*

42 DE MEDICA IN PRIMIS OBSERVES.) Prima duo verba in nullis antiquioribus ſunt: manu ſcripti proximis temporibus tanquam inſcriptionem capitis illa habebant. nam (vt antea oſtendi) ante ſingulos libros, de quibus rebus illic ageretur adnotatum erat: nec poſtea in partibus ipſis aliquid adſcriptum: ſecundi autem ac tertii libri inſcriptiones perierunt. Quare ex indice illo intelligi olim potuit medicae hic diſciplinam tractari. Quod ſi titulos veteres Varronis haberemus, ſine vlla neceſſitate huc inculcata eſſe haec verba cognoſceremus. Quanquam alia etiam ratione, (de qua poſt diſputabo) ſi in MSS codicibus inuenirentur, hic recte collocata eſſe poſſent. VICTORIVS. Immo quaedam, quae ſtatim ſequuntur, ſuperioribus annectenda ſunt. nam de ſemine oleae ſentit Varro, cum ait, *In primis obſerues, ne in terram nimium aridam, aut variam, ſed temperatam ſemen demittas.* Nam medicae ſemen non *demitti*, ſed *ſpargi* dicitur, vt frumentum, milium, & ſimilia. Igitur transponendum lemma ita, *de medica iugerum vnum.* Fefellit correctorem mos Varronis, qui lemma eius rei, de qua tractaturus eſt, praefigere ſolet vt fecit ſupra, *de familia Cato dirigit*, &c. Et alibi ſaepius. SCAL. Haec verba, *de medica* in VV. CC. non leguntur, & certe videntur adiecta. VRSINVS. Petrus Victorius & Ioſephus Scaliger aſſerunt *de medica* eſſe *τῷ in iugerum vnum* annectendum illud autem *inprimis obſerues vſque ſemen demittas* ſpectare ad oleam, quos ſequitur Popma. Ego [ſi licet poſt tantos uiros meam interponere ſententiam] omnia ad Medicam pertinere affirmare non dubitarim. Nam oleae ſationem per nucleos improbauit, per taleam ſeri tradidit cap. 40. *Demum in oleagineis ſeminibus videndum vt ſit de tenero ramo* &c. item cap. 24 *in agro craſſo & calido oleam conditaneam &c.* Praeterea cum inter Pabuli genera nobiliſſima ſit Medica & Cytiſus, rationi conſentaneum videtur aliquid de terrae

dicae [c] ſeſquimodium. id ſeritur ita, vt ſemen iactatur [d], quemadmodum ſcilicet cum pabulum, & frumentum ſeritur.

XLIII. Cytisvm ſeritur in terra bene ſubacta tanquam ſemen braſſicae: inde differtur, & in ſeſquipedem ponitur. aut etiam de cytiſo duriore [a] virgulae deplantantur, & ita pangitur in ſerendo.

XLIV. Servntvr fabae modii IIII in iugero, tritici V, ordei VI, farris X. ſed nonnullis locis paullo amplius, aut minus. ſi enim locus craſſus, plus: ſi macer, minus. quare obſeruabis quantum in ea regione conſuetudo erit [a] ſerendi: vt tantum facias, quantum valet regio, ac genus terrae. vt ex eodem ſemine aliubi, cum decimo [b] redeat, aliubi cum quintodecimo [c], vt in Hetruria, & [d] locis aliquot in Italia. in Sybaritano [e] dicunt etiam cum centeſimo redire ſolitum. in Syria ad [f] Garada, & in Africa ad Byzacium [g] item ex modio naſci centum. Illud quoque multum intereſt in rudi terra, an in ea feras, quae quotannis obſita ſit,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *melicae I. B. R.* d) f. *iaciatur.* [C. XLIII.] a) *duriores I. B. R.* [C. XLIV.] a) *eſt a. V.* b) *decem B. R.* c) *quindecim B. R.* d) *&* deeſt *I. B. R.* e) *ſybiritano I. B. ſybritano R.* f) *agarada* iunct. *I. B. R. ad Garadda Gr. G.* g) *bizantium B. R. byrachium Ie. Iu. Dyrrhachium Heru. byrrhachium Ba. A. Gr. byrrachium G.*

NOTAE VARIORVM.

rae conditione ad Medicae cultum praecepiſſe Varronem, quod in Cytiſo non praetermiſſum videmus. Nam id quod attigit: *Si eſt natura temperata terra*, non de Medicae cultu eſt intelligendum, ſed de ſeminis, quod ad ſationem exigitur, modo. Quin etiam per id conuincitur, temperatam quidem terram aliis ad Medicae ſationem praetuliſſe, aliud tamen terreni genus ab illa mediocritate recedens ſimul commemoraſſe. PONT.

42 ID SERITVR ITA) V. C. *differtur* pro *feritur*. Virg. Georg. 4. *In verſum diſtulit vlmos.* Col. 11, 2. *Per hos dies quaecunque ſemina differri debent* & eod. cap. *Rutam autumno ſemine ſatam menſe Martio differre oportet in apricum* &c. Alias *diſſerere* dixit, cum ait: *Panax vtroque tempore, leui & ſubacta terra rariſſime diſſeritur.* Varro ſupra c. 40 *Per ſurculos diſſeritur in terram.* licet ibi in V. C. ſit *differtur*. VRSIN.

42 VT SEMEN IACTATVR) Vel *iactetur* reponendum videri poteſt, vel *iaciatur*.

42 QVEMADMODVM SCILICET) Pro *ſcilicet* in MSS eſt codicibus nota illa, de qua bis antea locutus ſum: quae quid ſignificet, nondum percepi. *Quemadmodum L. cum pabulum.* VICTOR. Vid. Scal. ad 1, 59, 2.

44, 1 QVANTVM IN EA REGIONE) Videtur leg. *Qu. in ea reg. conſuetudo erit, vt tantum facias; quod tantum valet regio ac genus terrae* &c. Plin. 16, 21 *Nam locorum tanta vis eſt* &c. VRSIN.

44, 1 CVM DECIMO REDEAT) Hic vſus τῆς *cum* hac in re proprius eſt. Cic. Verr. 3, 47 *Ager efficit cum octauo bene vt agatur: verum, vt omnes DI adiuuent, cum decimo*, quem locum iam ad Fabrum notauimus. Dicitur etiam in ſimili diſtributione *cum octauo comite*, quod Germani *ſelb acht*.

44, 2 AD GARADA) Non ſuccurrit aliqua regio vel vrbs huius nominis, niſi forte legendum ſit *Gadara*, quae in Syria quondam duplex fuit. SCHOETTG. Recte. Viderat idem Bochartus Geogr. 1, 24 p. 525 A.

44, 2 ET IN AFRICA AD BYZACIVM.) Sic habent antiqui libri, non vt ante excuſi omnes *Byrachium*. Plinius lib. XVII. cap. 5. cum inquit, *Contra in Byzantio Africae illum centena & quinquagena fruge fertilem campum &c.* eundem locum aut oppidum, de quo hic loquitur Varro, intellexit: mendum tamen in ea voce eſt. VICT. Mirum, cum *Byzacium* aliud ſit, aliud *Byzantium*; alterum ſit in Africa, alterum in Thracia: quare non diſtinxerit Stephanus, aut eius potius mutilator Hermolaus, Βύζαντες, inquit, Λίβυες, περὶ Καρχηδόνα τῆς Λιβύης ἔθνος, ἀφ' ἧς ἡ πόλις Βυζάντιον. καὶ Βυζάντιοι, οἱ ἐν Λιβύῃ. παρ' Ἡροδότῳ δὲ κακῶς διὰ τοῦ γ, Γύζαντες. At qui praeter Plinium & alios, *Byzacium*, non *Byzantium*, vocat oppidum illud in Africa vetus inſcriptio, PER PROVINCIAS, PROCONSVLAREM, ET NVMIDIAM, BYZACIVM AC TRIPOLIVM. In altera vero tabula eiusdem exempli legitur, BYZANTIVM, vt ſi in hoc variant vetera monumenta, mirandum non ſit & in libris aliter atque aliter legi. SCALIGER. *Byzacium* videtur legendum Vid. Plin. 5, 4 & 17, 5 & 18, 10 *Vtpote cum e modio, ſi ſit aptum ſolum quale in Byzacio Africae Campo centeni quinquageni modii reddantur.* VRSINVS. Salmaſius ad Solinum cap. 27 obſeruat, videri *Byzacium* Varronem pro vrbe accipere, quae tamen regio. ſed ex particula *ad*, quae idem ac *apud* eſt, id concludere non licet. Dicunt enim ita & alii autores, vt *apud Orientem* pro

3 ſit, quae vocatur reſtibilis: an in veruacto, quae interdum requierit [h]. Cui Agrivs [h],
In Olynthia quotannis reſtibilia eſſe dicunt, ſed ita [i] vt tertio quoque anno vberiores ferant
fructus [l]. Licinivs, Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paullo leuioribus ſa-
tionibus ſerere [m], id eſt, quae minus ſugunt terram. Dicetur, inquit Agrivs, de ter-
4 tio gradu, De nutricationibus [n], atque alimoniis eorum. Licinivs [o], Quae nata ſunt,
inquit, in fundo aleſcunt, adulta concipiunt, praegnantia cum [p] ſunt, matura pariunt po-
ma, aut ſpicam: ſic [q] alia [r]. ſimile ei, a quo profectum [s], redit ſemen. Itaque ſi flo-
rem, acerbumue pirum, aliudue quid decerpſeris, in eodem loco, eodem anno, nihil re-
naſcitur, quod praegnationis idem [t] bis habere non poteſt. vt enim mulieres habent ad
partum dies certos, ſic arbores ac fruges.

XLV. Primvm plerumque e terra exit ordeum diebus vii. nec multo poſt triti-
cum. legumina fere quatriduo [a], aut quinque diebus, praeterquam faba. ea enim ſerius ali-
quanto prodit [b] leges. Oſtendit idem milium, & ſeſama [c], & caetera ſimiliter aequis
2 fere diebus, praeterquam ſi quid regio, aut tempeſtas vitii attulit, quo minus ita fiat. Quae
in ſeminario nata, ſi loca erunt frigidiora, quae molli natura ſunt, per brumalia tempora
tegere oportet fronde, aut ſtramentis: ſi erunt imbres ſecuti, videndum necubi aqua
conſiſtat [d]. venenum enim gelum [e] radicibus tenellis ſub terra, & ſupra virgultis [f], quae
nec

VARIETAS LECTIONIS.

h) *requieuit I. B. R.* h) *Acrius P.* i) *id aut I. B. R.* l) *fructos P.* m) *ſerere* deeſt *I. B. R.* n) *nutritionibus I. B. R.* o) *ille I. B. R.* p) *vel cum I. B. R.* q) *ſi talia a quo I. B. R.* r) punct. om. *I. I - G.* s) *profectum eſt, reddunt I. I - G.* t) *diem idem a. V.* [C. XLV.] a) *quadriduo P.* b) *prodit: ſeges oſtendit. Item I. B. R.* c) *ſeſima I. B. R.* d) *conſiſtet Heru.* e) *gelu a. V.* f) *virgulta, nec I. B. R.* praec., *Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

pro *in oriente* Tacitus Annal. 3, 12, 1. Schoettgenivs.

44, 2 In vervacto.) *Veruactum* opponitur Reſtibili, Id vocat Columella *veteretum*. quod nomen hodieque in Gallia retinetur. vocamus enim pars *Gueretum* pars *Varetum*: vt in Aquitania & in Tectoſagibus. Quare admonendus eſt lector, in Columella, vbi ſemper in excuſis libris veruactum legitur, in calamo exaratis ſemper ſine vlla exceptione *veteretum* legi. Scal. ſed videatur Index noſter in *veruagere.*

44, 3 De tertio gradv) Reſpiciendum ad 1, 37, 4.

44, 4 De nvtricationibvs atqve alimoniis eorvm) Haec verba videntur addita ab expoſitoribus, qui ex cap. 34 illa ſumſerunt, vbi eſt: *ſex gradus fecit fructuum, tertiumque ex his dedit nutricatui.* Vrsin.

44, 4 Qvae nata svnt inqvit.) Ante haec verba in excuſis, *Licinius*: in vetuſtiſſimis libris, *Ille*: infra poſt *Praegnantia*, eadem illa litera, quae nobis ſaepe moleſta eſt. antiqua enim lectio haec, *Praegnantia* L. *cum ſunt.* Praeterea ad hunc locum in margine optimi exemplaris mendi nota adpoſita Vict. De L, quod moleſtum ſibi eſſe ait vir optimus, vid. Scaliger ad V. 1, 59, 2.

44, 4 Praegnantia, cvm sint matvra, parivnt poma) Haec verba videntur ſuo loco mota, & ita reſtituenda: *Praegnantia pariunt poma, aut ſpicam; ſic alia, quae cum ſunt matura, ſimile ei, a quo profecta ſunt, reddunt ſemen.* Poſtea legendum: *quod praegnationis diem habere non poteſt.* Theophr. 1, 14 Vrs. *Quod praegnationis idem h. n. p.* retineri poteſt, vt *praegnationis* ſit quartus caſus numeri pluralis.

45, 1 E terra exit) Theophr. (Hiſt. Plant.) 8, 1. *βλαςάνει δὲ τὰ μὲν θᾶττον, τὰ δὲ βραδύτερον. καὶ κριθὴ μὲν καὶ πυρὸς ἑβδομαῖα μάλιςα· προτερεῖ δέ ἡ κριθὴ μᾶλλον. τὰ δὲ ὄσπρια τεταρταῖα ἢ πεμπταῖα, πλὴν κυάμων. κύαμος δὲ καὶ τῶν σιτωδῶν ἐν πλείοσι.* Plin. 18, 7 *Erumpit a primo ſatu ordeum die ſeptimo, legumina quarto, vel cum tardiſſime ſeptimo.* ſed legendum ex Varrone & Theophraſto, *cum tardiſſime, quinto.* Vrs.

45, 1 Ea enim serivs aliqvanto prodit. Idem milivm &c.) ita videtur legendum, deletis *ſeges oſtendit*, quae gloſſulae ſunt. Idem.

45, 2 Venenvm enim) Cato 2. orig. apud Nonium: *Qui aquatum eunt, lignatum videntur ire, ſecurim enim atque lorum ferunt. ſecuri gelum craſſum excidunt, eum loro alligatum auferunt.* Quo teſtimonio, licet corrupte citet Nonius, docet ab antiquis dici ſolitum *gelu*, & *gelus.* Idem.

45, 3 Nam

nec [g] eodem tempore aeque creſcunt. nam radices autumno, aut hieme magis ſub terra, 3
quam ſupra adoleſcunt [h], quod [i] tectae terrae tepore propagantur, ſupra terram aere frigidiore ringuntur [l]. idque [m] ita eſſe docent ſilueſtria, ad [n] quae ſator non acceſſit. nam prius radices, quam [o] ea quae ex iis ſolent naſci, creſcunt. neque radices longius procedunt, niſi quo tempore venit ſol [p]. his duplex cauſa, quod [q] & radicum materiam aliam, quam aliam longius proiicit natura: & quod alia terra alia [r] facilius viam dat.

XLVI. Propter eiusmodi [a] res admiranda diſcrimina ſunt [b] naturalia, quod ex quibusdam foliis propter eorum verſuram, quod ſit anni tempus, dici [c] poſſit, vt olea, & populus

VARIETAS LECTIONIS.

g) *ne P.* h) *aleſcunt a. V.* i) *Quo tecte P. Quo certe terra tempore tectae propagantur I. B. R.* l) *tinguntur* alii praeter *I. I. G.* m) *Itaque P.* n) *at P.* o) *quam ex iis, quae I. B. R. quam ex iis, quod P. quam iis ex qua ſuntt.* p) *ſol duplex P.* q) *radicum quod & I. B. R.* r) *aliam viam facilius I. B. R.* [C. XLVI.] a) *cuiusmodi P.* b) *ſunt. Natura aliquod ex Pol. ſunt. Nam aliquot ex I. B. R.* c) *vt dici I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

45, 3 NAM RADICES AVTVMNO) Vox *radices* videtur abundare. & p. p. legendum *reſtinguntur*, [f. voluit *reſtringuntur*] non *ringuntur*. Theophr. (Hiſt. Plant.) 1, 13 ὅτι τὰ μὲν ἄνω κωλύεται διὰ τὸν πέριξ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα. IDEM.

45, 3 AERE FRIGIDIORE TINGVNTVR.) Manu ſcripti libri ſic habent. Excuſi vero, *Ringuntur.* Neutra lectio ſatis plana: nec enim ſiue hoc, ſiue illo modo legas, verba haec inter ſe diuerſa, quod plerumque conſueuerunt, ſignificare videntur. Fortaſſe *Tanguntur* legi debet. Id eſt, feriuntur, caeduntur que. hoc enim verbo iniuriam frigoris ſignificauit in 2 libro, cum de pecoris ſanitate loqueretur, *& iniicitur aliquid, ne frigus caedat.* Sententia huius loci valde aperta, & e Theophraſti primo libro expreſſa. vbi enim quaerit, an ſimul fruticentur ſupernae infernaeque ſtirpium partes, de his omnibus rebus plenius, vberiusque diſſerit, ὅτι τὰ μέν ἄνω κωλύεται ἔλα τὸν πέριξ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα. Nam prior etiam pars huius ſententiae ab eodem accepta, τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσθαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος. Quae infra etiam Varro tradidit, inde quoque ſumpſit: Nam prius radices &c. ἐν ἐκείνῃ γὰρ τὴν ῥίζαν πρότερον τὸν βλαστὸν ἀφιέναι πάντα. Nec non quod ſequitur, *Neque radices longius* &c. οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσαι βάθος ἢ ἥλιος ἀφικνεῖται. πλὴν ἐάν που τόπος εὐδίοδος ᾖ. Quo loco animaduertendum quam eleganter haec extrema verba reddiderit Varro, quod alia terra alia facilius viam dat. VICT. Lego: *Aere frigido reſtringuntur.* SCAL. Repoſui lectionem, quae videbatur Varronis conſuetudini & rei, de qua agitur, eſſe conuenientiſſima. ſiue enim *ringi* proprie ad nares pertinet, & ad rugas illas (quae vox & ipſa cum *ringendo* cognationem habere videtur) canum iratorum & σεσηρότων. ſiue quod magis placet, & cum *rictus* vel *ricti* ſignificatione conuenit, *ringi* eſt hiare; ſiue *ringi* eſt ῥήγνυσθαι, quorſum forte Feſtus reſpexit, cum a *rumpendo* arceſſiuit; ſiue denique a ῥῖγος & ῥιγεῖν deriuatur, nam frigore vel *rigore* praeſertim *ringuntur* homines & beſtiae; quodcunque horum verum ſit, *ringi* commoda metaphora, vel proprie etiam, dicentur herbae, cum frigore conſtrictae corrugantur, corticem rumpunt, vt hiet, verbo cum rigent. Varronem autem frequentare verba ab animatis & nobilioribus tranſlata ad muta & ignobiliora peculiari obſeruatione & longa exemplorum inductione coniecta in Indicem voc. *metaphorae Varronis* oſtendimus.

45, 3 NISI QVO TEMPORE PERVENIT SOL.) Lego, *niſi quo peruenit ſol*, tum ex loci ſententia, tum ex Theophraſti collatione, vnde accepit Varro, οὐκ εἰς πλέον καταλαμβάνουσαι βάθος, ἢ ᾗ ὁ ἥλιος ἐφικνεῖται. Nam & ita Theophraſti locum, qui & ipſe corruptus eſt, emendamus. Igitur τὸ *tempori* erat gloſſema. SCAL. Delendum verbum *longius* & *tempore* in *tepore* mutandum videtur. Theophr. (de cauſ. Plant.) 1, 13 ῥίζαι οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσι βάθος, ἢ ὅσον ἂν ὁ ἥλιος ἐφικνῆται. τὸ [f leg. τῷ] γὰρ φύεσθαι εἰς βάθος, οὐδεμία ῥίζα καθήκει πλέον, ἢ ὅσον ὁ ἥλιος ἐφικνῆται. τὸ γὰρ θερμὸν τὸ γεννῶν. [f. γεννητικόν] Plin. 16, 13 *Quidam non altius deſcendere radices, quam calor ſolis tepefaciat.* VRS. Forte melius, *niſi quo tempore venit Sol*, vel, *tepor venit Solis.* Theophraſtus φυτῶν αἰτιῶν, lib. 1. (c. 13) οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσαι βάθος, ἢ ᾗ ὁ ἥλιος ἐφικνεῖται. A quo ſumſit haec Varro. Plinius lib. XVI, 31 ſ. 56 *Quidam non amplius deſcendere radices, quam Solis calor tepefaciat: idque naturae loci tenuioris ſiue craſſioris, dixere,* POP. Viderat iſta Victorius V V. L L. 35, 3.

46 QVOD EX QVIBVSDAM FOLIIS.) Locus tranſlatus a Theophraſto. illius enim haec verba ſunt in primo φυτῶν ἱστορίας. Ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῇ ἐλαίᾳ καὶ τὸ τῇ φιλύρᾳ καὶ τῇ πτελέᾳ καὶ τῇ λεύκῃ συμβαῖνον. στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς. καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν, ὅτι γεγένηνται τροπαί. In 11 etiam libro φυτικῶν αἰτιῶν c. 156. Non tamen easdem omnes quas Theophraſtus, appellat M. Varro: nam pro tilia & vlmo, quas retulit Graecus auctor, noſter ſalicem ponit. Plinius easdem quas Theophraſtus nominauit. Illud hic admonere viſum eſt, recentiores omnes in magno errore verſatos, qui crediderunt *duo* eſſe *ſolſtitia*, & alterum *aeſtiuum*, alterum *hybernum* appellari, cum veteres cuncti boni auctores *ſolſtitium*, quemadmodum hic

 facit

populus alba, & ſalix. Horum enim folia, cum conuerterunt ſe, ſolſtitium dicitur fuiſſe. nec minus admirandum, quod fit in floribus quos vocant heliotropia, ab eo quod ad [d] ſolis ortum mane ſpectant, & eius iter ita ſequuntur ad occaſum, vt ad eum ſemper ſpectent.

XLVII. In ſeminario quae ſurculis conſita, & eorum molliora erunt natura cacumina, vt olea ac ficus [a], ea ſumma integenda binis tabellis dextra & ſiniſtra deligatis [b], herbaeque elidendae [c], & dum tenerae ſunt vellendae. prius [cc] enim [d] aridae factae rixantur, ac celerius rumpuntur, quam ſequuntur. Contra herba [f] in pratis ad ſpem foeniſiciae nata,

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ad* omitt. *a. V.* [C. XLVII.] a) *ficus. Ea* omnes b) *alligata I. B. R. deligata P.* c) *eligendae: eae dum I. B. R.* cc) *prius* om. *I. I-G.* d) *enim* om. *I. B. R. Nam I. I-G.* e) *Etenim* praec. puncto inſ. *I. B. R.* f) *herbam P.*

NOTAE VARIORVM.

facit Varro τροπὰς θερινὰς ſolum vocent: τροπὰς autem χειμερινὰς, brumam. Lucretius, Virgilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc ſemper obſeruarunt. Cur tantum conſenſum optimorum ſcriptorum Columella reliquerit, non video, ille enim ſolus (quod ſciam) aeſtiuum ſolſtitium, *&* *ſolſtitia* numero multitudinis vtraſque τροπὰς appellat. Seruius etiam Vergilii interpres hoc non animaduerterat, & huius rei ignorantia turpiter lapſus eſt in illius loci declaratione, *Humida ſolſtitia.* Quamuis enim numero multitudinis loquatur poeta, non debet exiſtimari duo eſſe ſolſtitia voluiſſe, ſed auctor fuit agricolis, vt votis illud anni tempus ſingulis annis humidum poſcerent: quod ſi impetrarent a diis immortalibus, magnos fructus ex agricultura eſſe capturos. Poſſem hoc plurimis optimorum ſcriptorum teſtimoniis comprobare, rem tamen indicaſſe, vt arbitror, ſatis fuit, exempla vnicuique nunc qui accurate leget, occurrent. VICT. Plin. 2, 41. *Olea & populus alba & ſalices ſolſtitio folia circumagunt. - - Miretur hoc, qui non obſeruet quotidiano experimento, herbam vnam, quae vocatur heliotropium, abeuntem ſolem intueri ſemper, omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante.* Et 18, 28 ſ. 68 longiuſcula declamatio eſt de naturae indulgentia, quae tot ſigna cognoſcendi ſolſtitii oculis & manibus agricolarum ingeſſerit. Nominat arbores, quae folia vertant, *oleam, tiliam, populum albam, vlmum, ſalicem. Easque,* id eſt, earum folia ait *alia parte coelum reſpicere brumae confectae die, quam qua ſpectauere pridie.* Gellium 9, 7 & ſcholia Nicandri hic laudat Harduinus. Sed mallem hic indicaſſet, quod alias nonnunquam ſolet, reſpondeatne his veterum obſeruationibus noſtri temporis experientia. Nam de heliotropio quidem (quod non minus ac *lupinum cum ſole circumagi* etiam 18, 27 ſ. 67 ait Plinius) niſi alia aut herba eſt, aut coeli ratio, falſum plus ſemel comperi ipſe, h. e. vidi heliotropia veſpere ad orientem ſolem verſa &c.

47 MOLLIORA) Vid. leg. *molliore.* nam ſupra dixit: *Quae in ſeminibus nata, ſi loco erunt frigidiora, quae molli natura ſunt, per brumalia tempora tegere oportet.* VRSINVS.

47 DELIGATIS) Hoc verbum videtur gloſſema, & p. p. legendum: *aut dum tenerae ſunt, vellendae potius: nam aridae factae rixantur* h. e. reſiſtunt. IDEM.

47 PRIVS ENIM ARIDAE FACTAE) Lectio mihi ſuſpecta. Item ea Aldi, Iuntarum, Gymnici & Berew. (vt in margine adnotat) *nam aridae factae rixantur.* Neque enim tamdiu, cunctandum eſt agricolis, vt herbae inutiles aridae fiant, quin etiam ante quam adoleſcant, euellendae; aridae namque minus nocent quam adultae; praeterea ſemen ad maturitatem perduxerunt, quod eſt totis viribus prohibendum, vt veriſſime idem Varro cap. 27 colonis inculcauit: *quae ſunt ex ea nata, priusquam ex iis quid ſeminis cadat, vt ſint eradicata.* Vitium itaque in hoc loco manifeſto apparet, quod facile tollitur ex Ienſonianis ac Bruſchianis libris (in quibus legitur: *prius aridae factae. Etenim rixantur*) adiecta inter τὸ *prius* & τὸ *aridae* particula *quam,* & pro *aridae* legendum *adultae,* ſic: *prius quam adultae factae, etenim rixantur.* Quod ad τὸ *quam* ſpectat, res apertiſſima videtur, quod vero ad alterum *adultae* vt neceſſario eſt admittendum, ita etiam ex iis, quae proponuntur: *& dum tenerae ſunt vellendae,* & quae adiecta ſunt: *contra herba in pratis ad ſpem foeniſiciae nata non modo non euellenda in nutricatu, ſed etiam non calcanda* probari poteſt. Cum enim ſtirpes tria fere tempora habeant, quo tenerae ſunt, quo adultae, quo aridae, quae tenerae euelluntur, & in nutricatu, primo tempore euelluntur, antequam ad alteram aetatem accedant, id eſt prius quam adultae fiant. PONT. Veniebat mihi in mentem, an non paullo commodius & propius ad ſcripturam veterem legi poſſit. *prius enim.* int. quam euellas, *adoleſfactae.* quae vox cum rarior ſit, in veteri tamen inſcriptione ſeruata, forte errandi occaſionem librariis dedit. *Aboleſfactus* Tertulliani, & *obſoleſfactus,* quo Valerius Maximus vſus eſt, eiusdem quaſi monetae ſunt.

nata, non modo non euellenda in nutricatu, ſed etiam non calcanda. quo [g] pecus a prato ablegandum, & omne iumentum, ac [h] etiam homines [i]. ſolum enim hominis [l] exitium herbae, & ſemitae [m] fundamentum.

XLVIII. In ſegetibus autem frumentum, quod [a] culmus extulit [b]. Spica ea, quae mu-
tilata [c] non eſt, in ordeo, & tritico tria habet continentia, granum, glumam, ariſtam: &
etiam primitus ſpica cum oritur, vaginam. granum dictum, quod eſt intimum ſolidum [e].
gluma, qui eſt folliculus eius. ariſta, quae vt acus tenuis longa eminet e gluma. proin-
de vt grani theca [g] ſit gluma, & apex [h] ariſta. Ariſta & granum omnibus fere notum: 2
gluma paucis. Itaque id apud Ennium ſolum ſcriptum ſcio eſſe in Euhemeri [i] libris [l]
verſis [m]. videtur vocabulum etymon [n] habere a glubendo, quod eo folliculo deglubitur [o]
granum. itaque eodem vocabulo appellant fici eius, quam edimus, folliculam. Ariſta
dicta, quod areſcit prima. granum a [p] gerendo. id enim ſeritur [q], vti ſpica gerat frumen-
tum, non vt glumam aut ariſtam gerat: vt vitis ſeritur, non vt pampinum ferat, ſed vuam.
Spica autem, quam ruſtici, vt acceperunt antiquitus, vocant ſpecam [r], a [s] ſpe videtur no-
minata. eam enim quod ſperant fore, ſerunt. Spica mutica dicitur, quae non habet ari- 3
ſtam: eae [t] enim quaſi cornua ſunt ſpicarum, quae primitus cum oriuntur, neque plane
apparent [v], qua [x] ſub latent [y] herba, ea vocatur vagina, vti [z] qua latet conditum [a] gladium.
Illud

VARIETAS LECTIONIS.

g) *Quol Bo. Quin I. I-G.* h) *ac* deeſt *I. B. R.* i) *hominem I. B. R.* l) *homine Ienſſ. homines B. R.* m) *ſaemitae I. I.* [C. XLVIII.] a) *quo I. B. R. I. I.* b) *extulit ſpicam, I. B. R. I. I.* c) *multiloca I. B. R. mutica I. I-G. multilata P.* 1. d) *quod* abeſt *I. B R.* e) *ſoldum P.* g) *apex I. B. R.* h) *apex* abeſt *I. B. R.* i) *ephemeridis Ienſſ.* l) *libris* om. *I. B. R.* m) *verſibus I. B. R* n) *etymum P* o) *deglubatur I. B. R.* p) *a* omitt. *I. B. R.* q) *vt gerat ſpica, ſeritur frumentum I. B. R.* r) *ſpicam I. B. R. Iuntt.* s) *& a I. I-G* t) *ea I. B. R. ariſtae I. I-G.* v) *apparet I. B. R.* x) *in qua Ba-G.* y) *ſublatet I. B. R.* z) *vt in I. B. R. I. I.* a) *conditus gladius a. V.*

NOTAE VARIORVM.

47 IN NVTRICATV) Videntur hae voces adiectae ab expoſitoribus. VRS.

47 SOLVM ENIM HOMINIS) De *ſolo canis* dixit Lucretius [1, 926 & 4, 2] *Nullius ante trita ſolo.* Cicero: *ſolorum callum, ποδῶν δέρμα* IDEM.

48, 1 FRVMENTVM, QVOD) prior dictio videtur abundare, & pro *quod* in V. C. eſt *quom.* VRS. Ego ita legendum puto, *in ſeg. a. frumentorum, quod culmus extulit, ſpica. Ea quae mutilata* (ſed *mutica* tamen p. p. retinet Victorius:) *non eſt vt in hordeo* &c. Indicat duplicis generis eſſe ſpicas; alias non *mutilas*, ſiue *mutilatas* vel *muticas* denique, quales in hordeo & tritico, quae praeter granum & glumam etiam ariſtam habent; alias contra, quae ariſta carent, vt in auena, & Zea.

48, 1 LONGA EMINET) Nonius in *Ariſta*, & in *Gluma* legit *longe.* VRS. Confirmat haec Barthius Adu. 46, 10. qui hic conferendus. SCHOETTG.

48, 2 IN EVHEMERI LIBRIS) Euhemerum hic Varroni reſtituit Angelus Politianus, qui & ad hunc locum editionis Ienſonianae adſcripſerat hanc lectionem Codicis Medicei, eamque Lactantii & Columellae teſtimoniis ſtabiliuerat: verum etiam Miſcell. c. 25 totam rem copioſe & eleganter explicat; locum integrum apponere nihil attinet, quia ad Euhemerum magis quam ad Varronem pertinet. Columellae locus eſt 9, 2, 3 & 4. Lactantii 1, 11. Add. Reineſ. V. L. 3, 2 p. 374.

48, 2 A GLVBENDO) Videndus Feſtus in *Gluma.* Paullo poſt, vbi *ſpica mutica*, videtur legendum *ſpica mutila.* nam ſupra dixit: ariſtas cornuum gerere vicem. boues autem, qui cornibus carent, *mutili* ducuntur. ſub finem legendum: *quod infima ad culmum ſtramenti ſummum.* VRS.

48, 2 A SPE) Nullius pretii eſt haec originatio; *ſpica* enim eſt a *ſpicum*, acutum, vnde ſpiculum. Vide Feſtum in *ſpicum*, & Iſid. Orig. 17, 3. SCHOETTG.

48, 3 QVA SVBLATENT HERBA) Haec communior habetur lectio. Aldus & Gymnicus parum ab hac declinant, *in qua ſublatent herba.* Ienſonius edidit, *ſublatet*, ſed vitioſum eſt verbum. Eſt porro *vagina* in graminibus cerealibusque ſtirpibus folium, quod de ſummo culmi nodo naſcitur, ſpicas ante explicationem obducens. De qua M. Tullius libro de ſenect. *Quae*, inquit, *nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, calamoque erecta geniculato vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, e quibus cum emerſit, fundit frugem ſpici ordine ſtructam, & contra auium minorum morſum munitur vallo ariſtarum.* Plinius de eadem 18, 3. *Ita enim eſt in Commentariis pontificum: Augurio canario agendo dies conſtituantur priuſquam frumenta vaginis exeant, & antequam in vaginas*

Illud autem ſumma in ſpica iam matura, quod eſt minus quam granum, vocatur frit. quod in [b] infima ſpica, ad culmum ſtramenti ſummum, item minus quam granum eſt, appellatur vrruncum [c].

XLIX. Cvm [a] conticuiſſet nec interrogaretur de nutricatu, credens nihil deſiderari, Dicam [b], inquit, de fructibus maturis capiendis. Et [c] ille, primum de pratis ſummiſſis [d], herba cum creſcere deſiit, & aeſtu [e] areſcit, ſubſecari falcibus debet, & quoad [f] perareſcat, furcillis verſari. cum peraruit, de his [g] manipulos fieri, ac vehi ad villam. tum de
2 pratis ſtipulam raſtellis eradi, atque addere foeniſiciae cumulum. Quo facto ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda, quae foeniſeces [h] praeterierunt, ac quaſi herba [i] tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum.

L. Messis proprio nomine dicitur in iis quae metimur [a], maxime in frumento, & ab

VARIETAS LECTIONIS.

b) *in firma I. B. R.* c) *vrrucum Pol.* 1. *veruncum Pol.* 2. [C. XLIX.] a) *Cum tacuiſſet I. B. R. Verum cum de nutricatu conticuiſſet Licinius, nec interrogaretur*] *I. I-G.* b) *dic inquit Agrius I. I-G.* c) *Et ille* omitt. *I. B. R.* d) *ſummis Bon.* e) *aeſtibus a. V.* f) *quaad P.* g) *ea I. I-G.* h) *foeniſices P. foeniſiciae I. B. R. foeniſecae I. I-G.* i) *herba* abeſt *Iuntt. barba Ba-G.* [C. L.] a) *metuntur a. V.*

NOTAE VARIORVM.

nas perueniant. Virgil. porro *Georg.* 1. (v. 315, 316) *vaginam* ſtipulam vocauit. *Spicea iam campis cum meſſis inhorruit, & cum Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent.* Pont. Nihil dubitaui diuidere vocem, *qua ſub latent herba* h. e. *herba, ſub qua latent*; vt *qua cum* & ſimilia.

48, 3 Latet conditvm gladivm) Vetus haec eſt lectio, quam reſtitui. Neutro genere ab antiquis *Gladium* appellatum eſſe, Nonius docet, & exemplo Lucilii confirmat. Idem etiam Quintilianus oſtendit, cuius haec ſunt verba e primo libro, *Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt.* Sed etiam ipſe M. Varro huius rei teſtis eſt in IX lib. de lingua Latina. *Quod dicitur a multis duobus modis, hic Dupondius, & hoc Dupondium: vt hoc Gladium, & hic Gladius* Vict.

48, 3 Appellatvr vrrvncvm) Non diſputabo, eſſe hanc inauditam per reliquum Latium vocem; quod eadem etiam illud *frit* in periculum & ſtatus controuerſiam vocandum eſſet. Sed miror tamen, qui duo nomina acceperit res eadem h. e. vitium grani, ſeu exile granum & exſuccum, prout in ſumma ſpica vel in ima inuenitur? Deinde blanditur illud *verum cum tacuiſſet* vel *conticuiſſet* quorundam librorum, ex quo *vrruncum* enatum eſſe, non inanis ſuſpicio eſt. quamquam ſcio, ex *vrruncum* aeque facile naſci potuiſſe *verum cum.* Viderint acutiores. Fauet certe Pol. 2, fauet ratio, quam poſui.

49, 1 Vervm cvm de nvtricatv conticvisset Licinivs &c.) Vetuſtiſſimus ac fideliſſimus codex, quem multi manu ſcripti ſequuntur, ita habet, *Conticuiſſet, nec interrogaretur de nutricatu, credens nihil deſiderari dicam, inquit de fructibus.* Minoris vetuſtatis liber, a Gallo homine ſcriptus communem lectionem habet. Vict. Legendum ex V. C. *Verum quom tacuiſſet.* Nam in V. C. non eſt *de nutricatu* & p. p. legendum: *& primum de pratis ſummiſſis.* Vrsinvs.

49, 1 De frvctibvs matvris capiendis) Hic eſt quartus gradus eorum, qui 1, 37, 4 propoſiti ſunt.

49, 1 Et ille) Licinius, qui adhuc loquitur. Ita etiam ſupra 1, 24, 4. Caeterum quod παρέλκειν viderentur, a quibusdam omiſſa ſunt.

49, 1 Cvm perarvit, de ea) Voces *de ea* videntur adiectae. & item, quae habentur p. p. *de pratis*, nam ex margine libri irrepſerunt. Vrs. Miror viro docto non etiam ſuſpectum fuiſſe illud *de his*, cum vox deſit, quo commode referatur. Puto autem intelligi *gramina*, quam *herbam* dicit paullo ante. Talis vero Syneſeos exempla apud noſtrum, & vt quisque eſt antiquiſſimus Scriptor, ſunt frequentiſſima. Varroniana pluſcula monſtrat noſter index.

49, 2 Ac qvasi herba tvberosvm reliqvervnt campvm) Pro *herba* excuſi alii, *barba*, mendoſe habebant: in aliis vox *Illa* plane defecerat. Repoſui ex antiquis libris, *herba*. Paullo item ſupra *Foeniſeces* pro *Foeniſecae*, nam *Foeniſex* veteres etiam dixiſſe planum eſt. Vict.

50, 1 In iis qvae metimvr.) In excuſis antea *Metuntur*, manu ſcripti omnes habent, *Metimur*: quam lectionem poſtquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in IX de lingua Latina libro, eodem pacto locutus eſt, *Et cum item ea quae metimur, atque ea quae numeramus dici putent oportere*, &c. *Menſis* vocabulum Varro vult declinatum eſſe a verbo *Metior*, quod ſignificat menſuro: eamque proprie dici in his quae menſurant homines

ab eo eſſe vocabulo declinata. Frumenti tria genera ſunt meſſionis, vnum, vt in Vmbria,
vbi falce ſecundum terram ſuccidunt ſtramentum; & manipulum, vt quemque ſubſecue-
runt [b], ponunt in terra. vbi eos fecerunt multos, iterum eos percenſent, ac de ſingulis ſe-
cant inter ſpicas & ſtramentum: ſpicas coniiciunt in corbem [c], atque in aream mittunt.
ſtramenta relinquunt in ſegete, vnde tollantur in aceruum. Altero modo metunt, vt in 2
Piceno, vbi ligneum habent incuruum batillum [d], in quo ſit extremo [e] ſerrula ferrea.
haec cum comprehendit faſcem ſpicarum, deſecat, & ſtramenta ſtantia in ſegete relinquit,
vt poſtea ſubſecentur. Tertio modo metitur, vt ſub vrbe Roma, & locis plerìſque, vt
ſtramentum medium ſubſecent [g], quod manu ſiniſtra ſummum prehendunt [h]: a quo me-
dio meſſem dictam puto. infra manum ſtramentum, quod terrae [i] haeret, poſtea ſub-
ſecatur. Contra, quod cum ſpica ſtramentum haeret, corbibus in aream defertur. vbi [l] 3
diſcedit in aperto loco palam: a quo poteſt nominata eſſe palea. Alii ſtramentum a ſtan-
do, vt ſtamen [m] dictum putant. Alii ab ſtratu, quod id ſubſternatur pecori. Cum eſt
matura ſeges, metendum, cum in ea iugerum fere vna opera [n] propemodum in facili
agro ſatis eſſe dicatur [o]: meſſas ſpicas corbibus in aream deferre debent [p].

LI. AREAM eſſe oportet in agro, ſublimori loco, quam [a] perflare poſſit ventus. hanc eſſe modicam pro magnitudine ſegetis, potiſſimum rotundam [b], & mediam paullo [c] extumidam, (vt ſi pluerit, non conſiſtat aqua, & [d] quam breuiſſimo itinere extra aream defluere [e] poſſit. omne porro breuiſſimum in rotundo [f] e medio ad extremum [g]) ſolida terra pauitam [h], maxime ſi eſt argilla [i], ne aeſtu paeminoſa [l] in rimis eius grana obli-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſubſecuerint a. V. ſubſicuerint: ponent P.* c) *orbem Bo.* d) *bacillum I. B. R. Iuntt.* e) *a* inſ. *Pol.* f) *Hac I. B. R.* g) *ſubſicent P.* h) *prehendum Heru.* i) *terra P.* l) *ibi P. Iuntt.* m) *ſtramen a. V.* n) *meſſum eſt* inſ. *Ba-G.* o) *vt* inſ. *Iuntt. dicitur, vt Ba-G.* p) *debeant I. I-G.* [C. LI.] a) *qua Ba-G.* b) *rutundam P.* c) *quam paulo* marg. d) *ſed vt Ba-G.* e) *effluere I. B. R.* f) *rutundo P.* alias pluries. g) *extremam Iuntt.* h) *pauita I. B. R. I. I.* i) *argilloſa a. V.* l) *perrimoſa I. B. R. Pol. 2. rimoſa I. I-G. peminoſa Pol. 1. V.*

NOTAE VARIORVM.

nes: quamuis de aliis etiam, quae non menſurantur, dici ſoleat: id tamen improprie fit. *Metior menſum* facere apertum eſt, a quo Varro *meſſem* factam vult. id enim eſt *declinari*, vt *Lectio* etiam ab *Lego declinari* ab eo dicitur. nam quod inquit, *Meſſem* maxime in frumento eſſe, adiuuat, niſi fallor, veterem ſcripturam: hoc enim verbo vti conſueuerant. In Verrem, *Coge vt ad aquam tibi id quod ſummi iuris eſt, Ennenſes frumentum metiantur.* VICT. Fateor tamen mihi magis placere *metimus*. Locus ille alter Varronis de L. L. 8 (non 9 vt laudat Victorius) p. 114 extr. plane ad hanc rem nihil facit, quod pace manium tanti Viri dixerim: de menſura enim ibi ſermonem eſſe nimis apertum eſt. Quamquam illud etiam fatendum, etymologiam nullam eſſe ita abſurdam, quin a Varronis ingenio alioquin limatiſſimo expectari poſſit, cuius rei vel in ipſa *meſſis* adpellatione a *medio* declinata hoc ipſum caput ſpecimen habet.

50, 1 ESSE VOCABVLO) V. C. habet *eſt.* & verbum *frumenti*, quod ſequitur, videtur delendum. VRS. Poteſt tamen *eſſe* pendere a *dicitur*: neque *frumenti* plane abundat.

50, 2 INCVRVVM BATILLVM) Res ipſa loquitur, *batillum* hic eſſe inſtrumentum aliquantum excauatum ad recipiendas ſpicas; figura forte non multum differt ab illo batillo, quo ad ſtercora colligenda vti iubet 3, 6, 5

50, 3 VT STRAMEN) Haec verba gloſſema ſunt, & item *in ea.* legendum autem: *cum iugerum fere vna opera &c.* VRSINVS.

50, 3 CVM IN EA) Locus mihi obſcurus, ſi etiam Vrſini coniectura admittatur.

51, 1 SOLIDA TERRA PAVITAM) Vid. leg. *Solidam, terra pauita.* Nam infra dixit: *Quidam aream vt habeant ſolidam.* VRSIN.

51, 1 MAXIME SI EST ARGILLA, NE AESTV PEMINOSA.) Vetus haec lectio, quam imperiti & audaces ſuſtulerunt, peſſimo conſilio, quo conſueuerunt quaecunque non intelligunt commutare: eam in cunctis manu ſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc verbum eſt. Nonius vim eius exponit, & vnde deriuatum ſit, docet, atque hunc ipſum Varronis locum adducit. Apud Nonium *Situ*, pro *Aeſtu*, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit; & id quoque culpa libra-

obliteſcant, & recipiant aquam, & oſtia aperiant muribus ac formicis. Itaque amurca ſolent perfundere. ea enim herbarum [eſt [m] inimica,] & formicarum, & talparum venenum.
2 Quidam aream vt habeant ſolidam [n], muniunt lapide, aut etiam faciunt pauimentum. non nulli etiam tegunt areas, vt in Bagiennis [o], quod ibi ſaepe id temporis anni [p] oriuntur nimbi [q]. vbi ea retecta [r], & loca calida, prope aream faciundum [s] vmbracula, quo ſuccedant [t] homines in aeſtu tempore meridiano.

LII. Qᴠᴀᴇ ſeges grandiſſima atque optima fuerit, ſeorſum in aream ſecerni oportet ſpicas, vt ſemen optimum habeat. E ſpicis in aream [a] excuti grana. quod fit apud

VARIETAS LECTIONIS.

m) *deamurca & P.* n) *ſoldam P.* o) *bagienis I. B. R.* p) *anni* deeſt *B. R.* q) *nymbi I. B. R.* r) *re tecta diuiſim Ba-G.* s) *faciundam I. B. R. faciunt ac Ba-G.* t) *ſecedant I. B. R.* [C. LII.] a) *area I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

librarii commiſſum puto. VICTOR. Hunc locum ita cum Nonio lego, *Ne ſitu paeminoſa &c.* Eſt autem ἀρχαϊσμὸς, in quo frequens eſt Herodotus, Plautus, Gellius, alii. *Paeminoſa in eius rimis.* ſi quidem referas ad terram, ſed ſi ad grana, nullum erit σχῆμα. quod magis probo. Eſt autem *paeminoſum*: ſqualidum vt grana quae ſitum contraxerunt. quod aliter dicitur, *pedidum*, vel *paedidum.* Titinnius. *Rus detrudetur pedidoſus, ſordidus*, vt male Feſtus aut Verrius legerit *pedicoſus.* nam vel ſyllaba ipſa repugnat. SCALIG. Nonius legerit *peminoſa*, & interpretatur mali odoris, eo quod fortaſſe *ſitu* legerit, non *aeſtu.* Sed *peminoſum* videtur denotare *rimoſum*, quae vox cum eſt gloſſema verbi *peminoſa*, in textum eſt recepta. Legendum itaque videtur, *ne aeſtu fiat peminoſa, & recipiat aquam, & oſtia aperiat muribus ac formicis*, VRSIN. A *paedore* deriuat *paeminoſum* ipſe Nonius. Iam *paedor* αὐχμὸς eſt in vet. gloſſ. Porro in Lexico Graeco-Lat. veteri αὐχμὸς eſt ἡ ἐν τῇ γῇ ξηρότης. Hinc credo apparet vis nominis in hoc loco, referenda, ſi quid video, ad aream h. m. *ne aeſtu paeminoſa* ſi ſit, *in rimis eius grana obliteſcant, &* rimae *recipiant aquam &c.* *Paeminoſa* poteſt etiam eſſe ablatiuus abſolutus.

51, 1 EA ENIM HERBARVM EST INIMICA.) Poſtrema duo verba in manu ſcriptis non inueniuntur, ſed pro illis, *de amurca*, ſcriptum eſt: quid mei iudicii ſit exponam. *De amurca*, declarationem olim cuiuſpiam fuiſſe puto, qui amurcae hic a Varrone mentionem fieri in margine ſui libri adnotarit, eam autem temere poſtea ab imperitis librariis huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, ſatis fortaſſe eſt duo illa verba tollere, nec neceſſarium pro illis aliquid reponere. ſententia enim nullo adiuncto verbo plena & abſoluta eſt. Ea enim herbarum & formicarum & talparum venenum. Nihil tamen certi de hac re ſtatui poteſt. nam cum ante etiam eodem modo loquendi vſus ſit, nunc altera harum vocum, ad rem exponendam, contentus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hic in excuſis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre ſolere agris, Theophylactus etiam docuit in epiſtola quam a ruſtico homine ſcriptam fingit, τί δῆτα περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαιμι; φοβερὸν γὰρ τῷ γεωργῷ τὸ κακὸν, καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον. VICTORIVS.

51, 2 VT IN BAGIENNIS.) Apud Plin. lib. III, *Vagienni*: conſtituunturque prope Albam Pompeiam. Apud eundem lib. V, *Bargenni ſunt populi, ſed Troglodytidis regionis.* In vetuſtiſſimo gloſſario *Barginna* βάρβαρος exponitur. Caper grammaticus. Quod vero ſequitur, *Vbi ea tecta, & loca calida*, retecta vocat, quae Theophraſto ſemper εὔδιεινά. SCALIG. Nihil dubito, quin iidem ſint, qui Plinio 3, 5, ſ. 7, 3, 16 ſ. 20, & 3, 20 ſ. 24 *Vagienni* dicuntur, & in Liguribus collocantur, quibusque ad Padi recentis ripam ſedes aſſignatur a Cellario. Ita a Silio 8, 607 *Pernix Ligus & ſparſi per ſaxa Vagenni* coniunguntur. Ad rem noſtram facit, quod etiam apud hunc vetuſtiſſimae editiones Bagenos vel Bagennos habuere, obſeruante Drakenborchio, ac de Plinii quibusdam exemplaribus idem refert Cluuerius Ital. ant. 1, 10 p. 87 quocum conuenit inſcriptio Taurinenſis apud Sponium Cellario laudata. AVG. BAGIENNOR. quae eadem eſſe videtur atque Αὔγουστα Βατιενῶν Ptolemaei, facili litterarum Γ & Τ permutatione. Porro quae de ſitu Vagiennorum, Vagennorumue prodidere Silius Pliniusque, ea bene conueniunt his, quae a Varrone hic commemorantur. In montanis enim locis a mari non multum remotis, ad fluuiorum origines, crebros circa meſſem nimbos eſſe, quis mirabitur?

51, 2 VBI EA RETECTA) Intelligendum vtique videtur de locis, vbi area aperta eſt. Verba autem *tempore meridiano* in fine capitis videntur addita ab expoſitoribus. VRSINVS.

52, 1 QVAE SEGES) Hic locus ita videtur legendus *Quae e ſegete grandiſſimae atque optimae fuerint ſpicae, ſeorſum in aream ſecerni oportet, vt ſemen &c.* In Geopon. 2, 14 τινὲς δὲ τοὺς ἀδρυτέρους στάχυας ἐπιλέγοντες τοὺς ἔχοντας κόκκους πλήρεις, καὶ τελείους, καὶ εἰς

apud alios iumentis iunctis, ac tribulo. id fit e tabula lapidibus, aut ferro aſperata [b], quo [c] impoſito auriga, aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis, vt [d] diſcutiat e ſpica grana: aut [e] ex aſſibus [f] dentatis cum orbiculis, quod vocant ploſtellum [g] poenicum. In eo quis ſedeat [h] atque agitet, quae trahant, iumenta, vt [i] in Hiſpania citeriore, & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato [m] perticis, quod vngulis e ſpica exteruntur grana. iis tritis, oportet e terra ſubiactari [n] vallis, aut ventilabris, cum ventus ſpirat lenis: ita fit, vt quod leuiſſimum eſt in eo, atque appellatur acus, euannatur [o] foras extra aream, ac frumentum quod eſt ponderoſum, purum veniat ad [p] corbem.

LIII. Messe [a] facta ſpicilegium venire oportet, aut domi legere ſtipulam: aut ſi ſunt ſpicae rarae, & operae carae, compaſci. Summa enim ſpectanda, ne in ea re ſumtus fructum [b] ſuperet.

LIV. In vinetis vua cum erit matura, vindemiam ita fieri oportet, vt videas a quo genere vuarum, & a quo loco vineti incipias legere. nam & praecox, & miſcella [a], quam vocant nigram, multo ante coquitur; quo prior legenda: & quae pars arbuſti ac vineae

VARIETAS LECTIONIS.

b) *exaſperata a.V.* c) *quae Ba-G. H. St-D.* d) *aut diſcutit ex I. B. R.* e) *fit* inſ. *Ba-G.* f) *axibus P.* g) *ploſtenum I. B. R.* h) *ſedet vt a. V.* i) *aut P.* l) *in acto* diuiſ. *I. B. R.* m) *agitat e* diuiſ. *I. B. R.* n) *ſubiectari P.* o) *euaminatur Ienſſ. euanatur B. R.* & ad marg. *B. R. euaminatur vel euanatur euannuatur P.* p) Verba: *ad corbem*, ſunt *initium* ſequentis capitis *I. B. R.* [C. LIII.] a) *meſſi I. B. R. I. I.* Caeterum ſine diſtinctione connexum eſt hoc verbum prioribus in *Iuntt.* b) *fruſtum Bon.* [C. LIV.] a) *miſella a. V.*

NOTAE VARIORVM.

καὶ εἰς σπόρον τελοῦσι, καλλίονα τὸν ἐκ τούτων καρπὸν κομιζόμενοι. Vrsin. Quae hoc capite habentur, ea ſingula lucem petere poſſunt ex Antiquitatibus Triturae, quas nos prelo ſubiecimus. Schoettg. Prodiit libellus elegans Trai. 1727, 8.

52, 1 Semen optimvm habeat) Forte melius *habeas.*

52, 1 Ac tribvlo, id fit.) Locus hic ad teſtimonium vocatur a Nonio, cum probare vult veteres ſcriptores non ſolum muliebri genere *Tribulas* appellaſſe, ſed etiam neutro. Inquinatus autem apud eum nunc eſt, ita tamen emendandus. nam in manu ſcriptis, vt in excuſis Varronis libris, eodem pacto legitur. Quomodo autem muliebri genere Vergilium vſum hoc verbo Nonius dicat, quaerendum. nam in omnibus nunc libris, *Tribulaque trabeaeque* legitur: quo exemplo ille vtitur. Victorivs.

52, 2 Evannatvr foras) Peruetuſtum exemplar *euannuatur* habet. Hic etiam locus adducitur a Nonio, apud quem, vt in excuſis Varronis libris recte legitur. *Euannetur*, inquit Nonius, *dictum eſt Ventiletur, vel moueatur; a vanno, in qua legumina ventilantur &c.* Vannum autem in ruſtico carmine appellaſſe Virgilium, notum omnibus eſt: qui tamen dum agricolarum inſtrumentum hoc eſſe traderet, docuit in alio etiam vſu illud haberi ſolitum: & in rebus diuinis, maxime Liberi patris frequens eſſe conſueuiſſe. Eruditiſſimus enim poeta, quod ipſe ſciebat, aliis quoque *ἐν παρέργῳ* notum eſſe voluit. Intelligit autem, vt opinor, vannum quod *λίκνον* Graeci vocant, inſtrumentum ad cuncta fere ſacrificia idoneum, vt veteres grammatici tradunt: vnde qui illud gerebat in ſacris *λικνοφόρος* vocabatur. Plutarchus in Alexandro cum de Olympiade ipſius matre loqueretur, quae Bacchi ſuperſtitionibus addicta eſſet, & maenadum more dracones etiam aleret, inquit de illis loquens, *Οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις, ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας.* Nam Virgilius etiam myſticam vannum, vt ille myſtica licna vocauit. Victor. Illud in loco Nonii obſeruandum, auctius ab eo laudari h. l. quam eſt in noſtris, ita *vt quod leuiſſimum eſt in eo, atque appellatur acus* ac palea, *euannatur foras.* Supra legit *a vannu* Mercer. non *Vanno.* Locus eſt p. 9, 20 ſiue 1, 69.

53 Domi legere) Num idem eſt, quod *domum*? Poteſt certe firmari ex loco Plauti Trin. 4, 1, 22 quem ita laudat Donatus ad Ter. Eun. 4, 7, 45 *Quamquam domi cupio, opperiar tamen.* Sed in Plauto ipſo hodie legitur *domum.*

53 Svmma enim spectanda) Plin. 18, 6 ſ. 8 *Summum prouidentiae maiorum fuit, vt quam minimum eſſet impendii.*

2 vineae magis aprica, prius debet deſcendere de vite. In vindemiam diligentius [aa] vua non ſolum legitur ad bibendum, ſed eligitur ad edendum. Itaque lectius [b] defertur in forum vinarium [c], vnde in dolium inane [d] veniat: electa in ſecretam corbulam, vnde [e] in ollulas addatur, & in dolia plena vinaceorum [f] contrudatur. alia, quae in piſcinam in amphoram picatam deſcendat. alia, quae in aream [g] vt in carna-

VARIETAS LECTIONIS.

aa) *diligentibus V. C. Vrſini.* b) *lectae ius Ba - G.* c) *viniarium Pol. 1. vinaria Pol. 2.* d) *immane P. 2. inanne Bon.* e) *inde I.B.R.* f) *vinaciorum I B.R.* g) *haram in I.B.R. ara in P. aream vt in Gr. 1. G. Pop. aram vt* rel.

NOTAE VARIORVM.

54, 1 APRICA PRIVS DEBET) Nonius citat hunc locum in *legere & eligere*, ſed corrupte. *Legere*, inquit, *& eligere non ſub eadem ſignificatione intelligi vult Varro de R. R. lib. 1. Aprica &c. vt ſit; legitur, colligitur, vt plerumque eligitur melior quaeque de plurimis.* VRSIN.

54, 2 SED ELIGITVR AD EDENDVM.] Nonius, *Sed etiam eligitur.* Mox ſcribendum, *Itaque lecta citius defertur.* Duo genera vuarum, *Lecta ad vinum*, *Electa ad cibum*: illa prius defertur in forum torcularis vt prematur, haec poſt colligitur, & variis modis condita adſeruatur. Eandem Ouidius appellat vuam generoſam, lib. II De remedio amoris: *Eſt tibi rure bono generoſae fertilis vuae Vinea; ne naſcens vua ſit vſta, time.* Galenus autem lib. 11 de alimentor. facultatibus ita deſcribit, ἐν οἷς αἱ ῥάγες ὀλίγην μὲν ἔχουσι τὴν ὑγρὰν οὐσίαν, οὐκ ὀλίγην δὲ τὴν στερεωτέραν, ἣν ὡς πρὸς σάρκα τῆς ῥαγὸς ἔφην εἶναι, καὶ χρῶνταί γε κατὰ τὸν τῆς ὀπώρας καιρὸν, ἀποτιθέμενοι πολυειδῶς, id eſt, *in quibus acini humidam quidem ſubſtantiam habent exiguam, ſolidiorem autem non paucam., quamue carnem acini eſſe diximus, atque iis vtuntur, eas variis modis in fine aeſtatis reponentes.* POPMA. Non. Marcellus cap. 5. de Dict. differ. [n. 95] hunc Varronis locum his verbis commemorat: *In vindemia* [in adnotationibus *e videmia*] *diligentis* [emend. *diligentius*] *vua non ſolum legitur ad bibendum, ſed etiam eligitur ad edendum.* Ex quo non ſolum *etiam* addendum Varroni videtur, vt Popma docet, ſed etiam *in vindemia* poteſt fortaſſe legi quod *in vindemiam* ſcribitur. PONTED.

54, 2 ITAQVE LECTIVS) Ita ſcriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, vt opinor, *Lectae ius.* VICT. In V. C. habetur *lecta*, pro *lectae*, & abeſt vox *forum*, pro qua fortaſſe reponendum *torculum*: nam e torculari vinum venit in dolia. Apud Columellam tamen mentio eſt fori vinarii 11, 2, & 12, 8. VRSINVS. Lege *lecta*, ſcil. vua ſenſu plano. Quum enim Varro ſuperius diſtinctionem fecerit inter vuam, quae legitur, & quae eligitur; iam pergit & oſtendit, quid horum ſingulis fieri debeat. Lecta nempe defertur in forum vinarium, inde in dolium; electa vero &c. SCHOETTG. *Forum vinarium* quod offendit Vrſinum, explicamus in Indice.

54, 2 VNDE — ADDATVR) Videtur legendum *abdatur.* Colum. 12, 43. Sed fortaſſe verior lectio eſt: *Vnde in ollulas, eae in dolia plena vinaceorum condantur.* Nam Varro imitatus eſt locum Catonis 7. *Hae in ollis, ollae in vinaceis conduntur.* VRSINVS. Non cogitaſſet de mutatione Vrſinus, ſi vſum vocis *addere* cognitum ſatis habuiſſet. vid. noſtrum 3, 15, 2 & reliqua, quae laudamus in Ind. it. *adiicere.*

54, 2 DOLIA PLENA) Recte Barthium arguit Reineſius V. L. 2, 8 p. 187. qui Adu. 2, 14 ex Plinii Valeriani loco 1, 64 *Vuae in vinaceis ſeruatae faciunt ſcreantibus ſanguinem*: perſuadere nobis voluit, *vinacea* eſſe vaſa vuis ſeruandis. SCHOETTG.

54, 2 QVAE IN ARAM) Videtur legendum, *Quae in horreum aut carnarium.* Col. 12, 43 *Alii cum legerunt vuam, ſi qua ſunt in ea vitioſa grana, forcipibus amputant, atque ita in horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt.* In carnario autem ſolere ſuſpendi vuas docet idem Varro in *Agathone* apud Nonium in *ſuſpicere*, *Et pueri in aedibus ſaepius pedibus offenſant, dum recentes muſteos in carnario fluitare ſuſpiciunt.* Quidam legunt *arcam* pro *aram.* Sed cum in V. C. *aera* ſit, fortaſſe ea lectio verior eſt. VRSIN. Scribendum *in aream.* Vua ſiccatur in area, vt inde adſcendat in carnarium, & familiae praebeat eſcam. Colum. lib. XII. *Alii cum legerunt vuam, ſi quae ſunt in ea vitioſa grana, forficibus amputant, atque ita in horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt.* Plinius lib. XV *Sunt qui malunt vuas in ſcobe ramentiſue abietis, populi, fraxini, ſeruare. Sunt qui ſuſpendi procul malis, protinusque in granariis iubeant, quoniam optime ſit operimento puluis penſilibus.* POPMA. Locus dubius, lego: *Alia quae in aream vnde in Carnarium aſcendat.* Quod ad vocem *aream* ſpectat, minus eſt dubitandum, nam ſic in nonnullis formis excuſis libris legitur vt Popmae, Gymnici; praeterea ea eſt vindemiatoris conſuetudo, vt electam vuam in aream deferat primum, deinde in carnarium. *Vt* vero in *vnde* mutaui non tantum quod locus id exigit verbum, quantum quod eadem voce ſemel iterumque in hoc capite vtitur Varro: *Itaque lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat: electa in ſecretam corbulam, vnde in ollulas addatur. Carnarium* quoque ſuſpectum habui, ſiquidem non in *Carnarium*, ſed in *granarium* vua reuera defertur, & ſic

carnarium aſcendat [h]. Quae calcatae vuae erunt, earum [i] ſcopi cum folliculis [l] ſubiiciendi ſub prelum [m], vt ſi quid [n] reliqui habeant [o] muſti exprimatur in eundem lacum. Cum deſiit ſub prelo fluere, quidam circuncidunt extrema, & rurſus premunt: & rurſus 8
cum expreſſum, circunciſitum [p] appellant, ac ſeorſum, quod expreſſum [q] eſt, ſeruant, quod reſipit [r] ferrum. expreſſi acinorum folliculi in dolia coniiciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme.

L V. De olineto. oleam quam manu tangere poſſis e terra, ac [a] ſcalis, legere oportet potius quam quatere, quod ea, quae vapulauit, maceſcit [b], nec dat tantum olei. quae

VARIETAS LECTIONIS.

h) *eſcendat P.* i) *eorum I. B. R.* l) *follicolis Heru.* m) *plurum P.* n) *ſiqui P.* o) *habeat P.* *circumciſicitum P.* *circumciſitium* marg. q) *expreſſum* deeſt *I. B. R.* r) *reſipit I. B. R. reſpicit P.* [C. LV.] a) *aut I. I-G.* b) *inareſcit a. V.*

NOTAE VARIORVM.

& ſic ſuſpenditur. Columella 12, 43 *Alii cum legerunt vuam, ſi qua ſunt in ea vitioſa grana, forficibus amputant, atque ita in horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt.* Plin. 15, 17 *Sunt qui malunt vuas in ſcrobe ramentiſue abiectis, populi, fraxini, ſeruare. Sunt qui ſuſpendi procul malis, protinusque in granariis iubeant, quoniam optime ſit operimento pulueris penſilibus.* Quos ſeruandae vuae vſus Graeca conſuetudine ſic Didymus in *Geop.* 4, 15 eſt complexus: φυλάττονται δὲ αἱ σταφυλαὶ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον, καὶ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ σίτου κρεμανύμεναι, καὶ μάλιστα, ἐὰν ὁ σῖτος ἀνακινῆται. ὁ γὰρ ἀνιστάμενος ἀπ᾽ αὐτοῦ κονιορτὸς προσιζάνων αὐταῖς πολύ τι συμβάλλεται πρὸς διαμονήν. PONT.

54, 2 IN CARNARIVM ASCENDAT) De *carnario* conſulendus Index noſter. Suſpenduntur ibi, vt fumum bibant, qua cauſa etiam ad fabrum ferrarium mittebantur Ca. 7, 2. Neque prohibet quidquam, quo minus ipſa etiam area carnarium ſit, & ad lectionem Victorianam proxime accedit. Sed nec Medicea Politiani lectio *eſcendat* negligenda videtur. Iam ad Fabri theſaurum indicauimus, aliis etiam locis pluribus reſtitui illud verbum a viris doctis, vbi *aſcendere* locum eius inuaſerat.

54, 2 EARVM SCOPI) *Scopos* vocat pediculos, quibus adhaerent acini. Hos auctores Geoponicorum vocant κρεμαστῆρας ſicut pomorum, πέλματα, quae Palladius tenacia: Ficuum vero πείσματα. Quos vero Varro *ſcopos*, Cato *ſcopiones*. Sed deprauatus eſt locus apud illum: & mendi nota adpoſita. Legendum enim *Tum acina de vuis miſcellis decerpito de ſcopione. inde in dolium.* Apud Columellam perperam legitur ſcipiones lib. XII, cap. XXXIX, *Vbi*, inquit, *ſatis corrugata erunt acina, demito, & ſine ſcipionibus in dolium coniicito.* Item cap. XLIIII, *Modice ſeparatis ſcipionibus, reſolutaque intrita folliculorum in dolio ſubſternitur.* Utrobique enim legendum, *Scopionibus.* Intelligit, inquam, racemum cum pediculis: a ſcoparum ſimilitudine. SCALIG. Egregie locum noſtrum illuſtrat Lindanus ſelect. Med. 10, 184. SCHOETTG. Etiam de his ad Fabrum diſputata ſatis multa ſunt.

54, 3 CIRCVMCIDVNT EXTREMA) Quem pedem vinaceorum appellant Columella & Plinius, vt Index docet, illius extrema prelo cedunt, ne plane exprimantur. ea igitur ferro circumciſa denuo prelo ſubiiciuntur. Poſterius, *quod expreſſum eſt* ταυτολόγον videtur; ſed ita tamen nonnunquam optimi ſcriptores.

54, 3 CIRCVMCISITVM) In MSS. vna ſyllaba productius verbum *circunciſicitum.* VICTOR. Lege, *Circumciſitium*, analogia ita poſtulante, & veſtigiis priſcae ſcripturae. Cato *Circuncidaneum* vocat. *Reſipit ferrum* dixit, vt Dioſcorides, ὑπόβρωμον ὄζει. SCALIG. Locus ſine dubio corruptus ita reſtituendus. *Et ſuccum expreſſum circumciſiuum appellant.* Colum. 12, 36 *Muſtum torticium eſt, quod poſt primam preſſuram vinaceorum circumciſo pede exprimitur.* Ca. 23 *Torticium muſtum ſuo cuique dolio indito.* Plin. 14, 20 *Super omnia Cato matureſcente iam vino iubet muſtum, quod ille torticium appellat, nos intelligimus nouiſſime preſſum.* VRSIN. In manu ſcriptis *circumciſicitum.* Vnde forte reponendum, *circumſiciuum. Sico* & ex eo *circumſico, praeſico, reſico, ſubſico* antiqui dixerunt; cuius ſcripturae exempla in his libris ſunt in promptu. Hinc *circumſiciuum* vinum, quod Cato *circumcidaneum* appellat, & *ſubſiciuum*, quod eſt tanquam adſignatorum finium reliquum. Frontinus De limitibus agrorum: *Subſiciuum eſt quod a ſubſicante linea nomen accepit.* POPMA.

54, 3 QVOD RESIPIT FERRVM) Vſus eſt hoc verbo M. Varro apud Agellium 3, 4 cum ait: *Ac propterea ſtylum reſipiant Plautinum.* & Cicero 2 de nat. Deor. de Epicuro dixit: *Minimeque reſipiens patriam*; quod Athenis, vt ait Tertullianus, ſapiendi dicendique acutiſſimos naſci relatum eſt. VRSIN.

55, 1 DE OLIVETO) Vid. Ponted. ad c. 60 pr.

quae manu ſtricta, melior ea, quae digitis nudis legitur [c], quam illa quae cum digitalibus [d].
2 duricies enim eorum non [e] ſolum ſtringit bacam, ſed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos. Qui [f] manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine po-
3 tius quam pertica feriantur. grauior enim plaga medicum quaerit. Qui quatiet, ne aduerſam caedat. ſaepe enim ita percuſſa olea ſecum defert [g] de ramulo plantam [h]. quo facto, fructum amittunt poſteri anni. vt [i] haec non minima cauſa, quod olieta dicant [l] alter-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *legatur Heruag. laudabilior I.B.R. I.I. laudabilior* : *l. quam P.* d) *digitalibus* omnes praeter *P. Po.* e) *quia non I.B.R. quod non P.* f) *Quae a.V.* g) *profert I B.R.* h) *partem I.I-G.* i) *nec Vict.* l) *dicantur a.V.*

NOTAE VARIORVM.

55, 1 NVDIS LEGITVR) Pro legitur eſt in V. C. *L.* quam litteram alii in *laudabiliter* alii in *legitur* mutarunt. & certe abundat. pro, *ea quae* fortaſſe rectius legeretur, *& quae*; vt ſit, quae manu ſtricta melior, & quae digitis nudis, quam quae cum digitabulis. Gloſſar. *Digitabulum*, δακτυλήθρα, *ſiue digitale.* VRSINVS.

55, 1 QVAE CVM DIGITALIBVS) Optimum exemplar, *Digitabulis.* Eſt in eo aliud etiam quod explicare non poſſum, L. inquam, ſic enim habet, *Quae digitis nudis laudabilior L. quam illa quae cum digitabulis.* En ſane totus mihi locus vehementer ſuſpectus. nam *Laudabilior* hic, cum ſupra *Melior* poſuiſſet non valde neceſſaria vox videbitur. VICTOR. Lege ex veteribus libris, *digitabulis. digitabulum*, vt *ignitabulum*, *acetabulum.* Quod ſequitur, *quae manu ſtricta melior ea, quae digitis nudis legitur.* Verbum *legitur* expungimus. Cuius rei non multo poſt rationem reddimus, vbi de *Laudabilibus locis* diſputamus. [1, 59, 2] SCALIG.

55, 2 DVRITIES ENIM EORVM) Locum hunc valde mendoſum habemus in codicibus Nonianis: ab eo enim adducitur in dictione *Stringere.* Varro de re Ruſtica lib. II *quod non ſolum celeriter praeterire ſtringere vocant, ſed etiam te transglubit.* In excuſis M. Varronis codicibus, *Quod* non erat: in optimo tamen ac vetuſtiſſimo, eodem loco poſitum inuenitur. Duo illa quae apud Nonium ſunt verba, *Celeriter praeterire*, vnde fluxerint neſcio. Apud Varronem certe, nec in impreſſis, nec in manu ſcriptis eorum veſtigium vllum. nam *Vacant*, ex *Vacam* factum eſſe affirmarim, in eodem enim fideliſſimo codice per *u*, id verbum & hic & aliis multis locis ſcriptum eſt. Extremae etiam dictiones huius loci apud Nonium deprauatae, quae in cunctis manu ſcriptis Varronis libris eodem pacto leguntur. VICTOR. In veteri codice Victoriano, *durities enim eorum quod non ſolum.* Ordo erat, Quod enim durities eorum non ſolum. Eſt idem modus loquendi qui & ſupra, *Quod enim, quam recens, quod confracuit, melius.* Id eſt, vt pote cum durities eorum, vide ſupra. SCALIG. (Locus, ad quem reſpicit Scaliger, eſt 1, 13, 4) Nonius citat hunc locum in ſtringere, ſed corrupte. Nam ibi verbum *ſtringere* notatum eſt ſignificare *praeterire.* quae notatio adiecta fuit in margine ab eo, qui locum Virgilii declarare volebat, *ſtringere ripas.* Item ibi male eſt *transglubit.* nam idem Nonius citat in *glubere* hoc modo: *Duricies enim ea, quod non ſolum ſtringit bacam, ſed etiam ramos glubit &c.* Vnde hic videtur addendum, *quod.* nam eſt in VV. CC. VRSIN. Correxit locum Nonii ex his VV. DD. obſeruationibus Mercerus.

55, 3 NE ADVERSAM CAEDAT) Plin. 15, 3 *Qui cautiſſime agunt, harundine, leui ictu, nec aduerſos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decuſſis germinibus.* Videndus Theophr. 1, 24. de cauſ. plant. & in Geop. 9, 17. Τινὲς καλῶς ποιοῦντες μόνον ταῖς χερσὶ σαλεύουσι τοὺς κλάδους, ἵνα ἐκτιναγῇ ὁ καρπὸς, ῥάβδον δὲ οὐ προσφέρουσι τῇ ἐλαίᾳ. VRSIN.

55, 3 PERCVSSA OLEA) Vox *olea* videtur adiecta ab expoſitoribus, vt multa alia. VRSIN.

55, 3 DE RAMVLO PLANTAM.) Ita habent manu ſcripti codices, non *Partem*, vt excuſi. Vergilius idem etiam *Plantam*, vt opinor, appellauit, *Nec ſumma defringe ex arbore plantas.* Ambo autem *plantas* vocarunt *quas Theophraſtus* θαλλέας: nam ab eo ſcriptore hic quoque locus ſumptus eſt, libro primo Φυτῶν αἰτιῶν, Καὶ ἅμα ῥαβδιζομένη πονεῖ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλλέας. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀεὶ τὴν ἀποῤῥέουσαν ἀποσείοντες, ἐπετειοφορεῖν φασι μᾶλλον. VICTOR.

55, 3 HAEC NON MINIMA CAVSA) *Alternis annis* vitioſe ſcribitur *pro ſingulis annis* vel pro *quotannis* aut negatiua alia appoſita vocula: *non alternis annis.* Oleae ſiquidem alternis annis fructum ferunt, vt omnibus agricolis notum eſt. Columella 5, 8 ſic de olea loquitur: *Nam quamuis non continuis annis, ſed fere alterno quoque fructum afferat, eximia tamen eius ratio eſt.* Id. c. 9 *deinde conſtitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere quae alternis annis fructu induantur. neque enim olea continuo biennio vberat*, At propius ad Varronis locum accedit Plinius 15, 3. *Oleam ne ſtringito, neue verberato. Qui cautiſſime agunt, harundine leui ictu, nec aduerſos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decuſſis germinibus.*

alternis annis non ferre fructus, aut non aeque magnos. Olea vt vua per idem biuium [m] 4
redit [n] in villam, alia ad cibum eligitur [o], alia vt eliqueſcat, ac non ſolum corpus intus vnguat, ſed etiam extrinſecus: itaque dominum & [p] balneas, & [p] gymnaſium [q] ſequitur [r].
Haec, de qua fit oleum, congeri ſolet aceruatim per [s] dies ſingulos in tabulata, vti ibi 5
mediocriter fraceſcat, ac primus quiſque aceruus demittatur [u] per ſerias [x], ac vaſa olearia ad

VARIETAS LECTIONIS.

m) *biluium P.* n) *cedit Ienſſ. caedit B. R.* o) *datur I. B. R. ledatur* (*dedatur*) *P.* 1. *legatur P.* 2. p) *& ad I. I- G.* q) *gyminaſium P.* r) *in ſequitur P. inde ſequitur I. B. R.* s) *per* omitt. *I. B. R.* t) *primitus I. B. R.* u) *dimittitur I. B. R.* x) *ſena ad P.* 1. *ſeria ad P.* 2.

NOTAE VARIORVM.

bus. Item Aloyſius Alamannus, qui & Oleae naturam, & Varronianam ſententiam libro cui titulus *la Coltiuazione*, 4, verſibus, quos ſubiiciam, vernaculae conſuetudini reddit.

Muouanſi adunque allor la ſpoſa e i figlii
A diſpogliar l' Vliua, e ponga cura
Che ſi coglian con man ſenza altra offeſa;
Pur quando forza ſia, battendo in alto
Far le a terra cader, men ſia dannoſa
Del robuſto baſton, la debil canna.
Ma dolcemento percotendo in guiſa
Che 'l picciol ramucel con lei non vegnia;
Perche vedreſti poi qualche anno appreſſo
Steril la pianta; ed è credenza in molti
Che cio ſia la cagion, che il piu del tempo
Il ſecondo anno ſol ci apporte il frutto.

Petrus denique Victorius eo volumine, quod vernacula lingua memoriae prodidit inſcripſitque, *delle lodi e della Coltiuazione degli Vliui* non abſimili modo Varronis monitum expreſſit: *Ed exano d' opinione alcuni, che la negligenza vſata in queſto foſſe in non piccola parte cagione che gl' Vliui non rendeſſero frutto, ſe non de' due anni l' uno, o molto poco.* PONT. Reſtituimus *vt*, quod omnes ante Victorium habuere, ſententia, vt opinor, manifeſte negationem poſtulante, quam tollit praepoſitum vulgo *nec.* Caeterum non diffiteor, me non plane aſſequi, quid diſpliceat Clariſſimo Pontederae in lectione recepta *alternis annis non ferre fructus.* Quodſi enim *alternis annis ferunt fructus*, quod ipſe ait, etiam *alternis annis* ſunt ſteriles, h. e. *non ferunt fructus.*

55, 4 REDIT IN VILLAM) V. C. *cedit.* & poſt *datur*, pro *eligitur.* vt fortaſſe legendum ſit, *alia ad cibum vt condatur.* VRSIN.

55, 4 ALIA AD CIBVM ELIGITVR) Maculam habet optimus Codex. *Laedatur* enim hic ſcriptum eſt. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, ſi peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt. VICT. Vetus ſcriptura, *Alia ad cibum laeditur.* Sine vllo dubio τὸ *laeditur* expungendum eſt, cuius cauſſam poſtea reddemus; Itaque lego, *Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam: alia ad cibum, alia, vt eliqueſcat.* In quibus verbis *alia & alia*, eſt τῇ μὲν, τῇ δὲ. Habent enim vltimam natura productam. Intelligitur enim, non olea, ſed via. Nam cum dicit biuium, in eo comprehendit viam: vt alibi, cum aluearium, in eo intelligit alueos. SCALIGER.

55, 4 ITAQVE DOMINVM, — SEQVITVR) Vetus haec eſt lectio, quae & elegans & erudita videtur, vt hic ſenſus horum verborum ſit, Cibis neceſſarium eſt, & balneis, & gymnaſiis: nec ſine oleo haec manere poſſunt: ſed vbi haec ſunt oleum illic etiam neceſſario eſt. Vnde qui tantas olei vtilitates eſſe ſciebat, prudentiſſimus ac fortiſſimus totius Graeciae vir Epaminondas Thebanus, magnopere excanduit, cum magiſtratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam vim olei abſumptam eſſe. Quod cum mirarentur collegae, cauſam reddidit ſui doloris, docuitque, eum non ab anguſto ipſius animo proficiſci, quod ingentes ſumptus reformidaret, ſed aegre ſe ferre, tantum olei intra corpus receptum eſſe, nam in gymnaſiis oleum, corporibusque exercendis haberi ſolitum, nemo eſt qui neſciat. Vnde Strabo libro XIIII docet Boethum Tarſenſem, improbum ciuem, eundemque malum poetam, cauſam dixiſſe apud M. Antonium, quod cum in patria voluntate Antonii locum gymnaſiarchae teneret, fideique ipſius omnes ſumptus gymnaſii commiſſi eſſent, & alia multa & oleum etiam ſurripuerat. Nec tamen negarim, poſſe ex communi lectione ſenſum elici, & eum quidem non inſulſum, ſed veteri etiam locum eſſe oſtendere volui. VICTOR. Mihi ſimpliciter *in* omiſſum videtur. *Olea ſequitur dominum* [in] *balneas &* [in] *Gymnaſium.* Itaque non tria ſunt, quae ſequitur olea, in quantum extrinſecus vngit, ſed vnum tantum *dominum*, & eum quidem in duo loca, *balneas & gymnaſium.* Non adeo infrequens eſt haec τῆς *in* ellipſis, vt non hoc ipſo etiam Varronis loco laudato, eam obſeruarint Grammatici.

55, 5 PER DIES SINGVLOS) τὸ *per* Mercero teſte neque in Nonii libris, qui hunc locum citat 1, 306, neque in optimo Varronis codice extat: neque nos in Codice Ryckiano deprehendimus. SCHOETTG.

55, 5 PER SERIAS AC VASA OLEARIA.) Hic locus in manu ſcriptis codicibus valde perturbatus eſt. Optimum exemplar ita habet, *Per ſena ad vaſa olearia ac trapetas quaeres molae &c.* In

6 ad *y* trapeta, in quae eam terent molae oleariae *z* duro & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimi-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *& trapetas quaeres: molae I. B. R. ad trapeta, in quae eam terent molae* rel. omnes. z) *e* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

In ſemiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus eſt, *Seria.* reliqua omnia vt in vetuſtiſſimo. Receptam lectionem conſeruaui: priſcam tamen omnibus apponere volui. VICTOR. Optimi exemplaris Victoriani lectio aliter concepta, *demittatur per ſena ad vaſa olearia, ac trapetas, quae res molae oleariae, &c.* Quae non dicam quam vera ſit, ſed quam falſi conuicit receptam lectionem, *Senum* ſingulari, vel plurali *ſena*; in veteribus ſcriptis libris ſemper fere ſcribitur, non *Sinum.* quod vaſis genus eſſe, nemo paulo humanior ignorat. Semperque in duobus Nonii exemplaribus, quae contulimus, ſcriptum meminimus non *ſinum*, ſed *ſenum*, vt in illo verſu Afranii, *Aquam e coeno haurire, qui lauerent manus:* erat ſcriptum ſeno. Et ſane non hauritur aqua ex coeno, ſed ex ſino. Hic vero ἀρχαϊκῶς eſt ἐναλλαγὴ generis. *Sinum* enim dicitur, non *ſinus.* SCALIG. In loco Nonii, quem laudat Scaliger, Salmaſius ad Solinum c. 20, p. 165 legit *ſena.* Verba eius ſunt: *Senum* quoque vas vini. Ita enim ſcribunt libri pro *ſino.* Varro apud Nonium: [15, 34] *Vbi erat vinum in menſa poſitum galeola aut ſeno. Senum*, vt dixi ſemper ſcribunt libri. Varro de re ruſtica, *demittatur per ſena ad vaſa olearia.* SCHOETTG. *Ac primus quisque aceruus demittatur ad ſerias per trapeta. Olea lecta.* Ita videtur legendum: nam expoſitores cum notaſſent ad *ſerias*, eſſe vaſa olearia; ad *trapetas*, eſſe molas olearias e duro & aſpero lapide; ea poſtea ab incurioſis librariis in textum recepta ſunt. VRSIN. *Serias olearias* nominat Varro lib. III. & Colum lib. XII *Dolia autem & ſeriae, in quibus oleum reponitur*, ibidem: *Multi cum ſemel noua dolia vel ſerias craſſa gummi liuerint.* Sunt autem vaſa magna & oblonga ad recipiendum oleum, ſed nullum vſum praeſtant oleae deferendae ad trapetas, in quam rem ſunt quaſi fiſci & corbes. Omnino haec vox corrupta eſt, neque reſtituunt veteres libri, qui habent *per ſena.* Nam *Sinum* vas vinarium grandius ipſe vocat lib. IV. De ling. Lat. & nullae rei eſt in trapeto ad olei confectionem. Forte legendum. *Demittatur per ſe ad vaſa*, id eſt, ſeparatim, ſeorſum. vt enim olea ſeparatim ponitur in tabulato, ita primus quisque aceruus ſeorſum demittitur ad trapetas. Columella lib. IX. *Tabulatum ſimile debet eſſe granario, & habere lacuſculos tam multos quam poſtulabit modus oliuae, vt ſeparetur & ſeorſum reponatur unius cuiusque diei coactura.* Trapetas interpretatur molas olearias, vt etiam lib. IV de ling. Lat. etſi Columella Trapetas & molas ſeparat lib. XII *Oleo autem conficiendo molae vtiliores ſunt quam trapetum, trapetum quam Canalis, & ſolea.* mox: *Sed eſt optima molarum, tum etiam trapeti.* Quod ſequitur, *Quae res*, id eſt, trapetae, vt lib. III, *Quos alii μελισσοτροφεῖα appellant, eandem rem alii quidam mellaria.* & lib. VI. de ling. Latina, *Quod altiſſimum in vrbe, ea res tutulus vocatur.* Arnobius lib. V. *Quid temperatus fabae alimonio panis, cui rei dediſtis nomen Caſtus.* POPMA. Locus peſſime deprauatus in omnibus libris, & potiſſimum in Ienſonianis ac Bruſchianis. P. autem Victorius in vetuſto codice haec inuenit: *Per ſena ad vaſa olearia ac trapetas*, quibus non abſimilia ſunt quae apud Creſcentium lego 5, 19; licet mendoſa & barbare prolata: *Ac prius quiſque aceruus dimittitur* [*dimittitur* etiam Ienſon. & Bruſchius edidere] *in ſex partes ſeu vicibus ad vaſa olearia & trapetas.* Cuius interpretatio vetuſtior vernacula lingua haec exhibet. *Anco ſcriue* (Varro) *che l' vliua che fà olio ſi debba ragunare in monticello per ciaſcun di intauolito accio che quiui mezanamente ſi ma ceri, & prius quiſque* [nam haec latina conſuetudine leguntur] *aceruus dimittitur in ſex partibus ad vaſa olearia & trapetas.* altera autem interpretatio Florentiae edita ita: *Anche ſcriue che l' vliua, che fa olio ſi dee ragunare in monticello & nettarſi per ciaſcun di, e ciaſcun monte ſi diuida, in ſei parti e in ſei volte quando ſono macere ſi mettano ſotto la mucina.* Nunc annectam quae in Vaticanis libris leguntur: *Ac primus quisque aceruus demittitur per ſeria ad vaſa olearia & trapetas.* Hinc coniecturis ducor ſcripſiſſe Varronem: *Ac primus quisque aceruus demittatur per ſenas partes* (ſiue *per ſena*, vt in Victorii codice extabat) *ad vaſa olearia & trapetas.* PONT.

55, 5 IN QVAE EAM TERENT.) Flagro dignus erat, qui ita inepte hanc lectionem auſus eſt interpolare. Vetus enim recta fuit, *Quae res molae oleariae.* Nam *trapetas*, ſeu *trapeta*, quid ſit explicans, ait eſſe molas olearias. Ita enim loquitur libro II, *Scyllae medium conterunt cum aquam ad mellis craſſitudinem, tum ea re naturam equae tangunt. Ea re*, id eſt ſcylla. Item lib III, Quos alii *μελισσοτροφεῖα appellant, eandem rem alii quidam mellaria.* Item alibi de propoli, *Quam rem etiam nomine eodem medici vtuntur in emplaſtris. Quam rem*, hoc eſt propolim. Vlpian l. V. Qui potior. in pign. *Veluti ſi nauis fuit obligata, & ad armandam eam rem vel reficiendam ego crediderо. Eam rem*, id eſt nauem. SCALIG. Haec lectio a plerisque probatur, alii tamen vt Popma & Ioſeph. Scaliger vetuſtiorem ſequuntur, quae in Victorii adnotationibus, in Vaticanis codicibus, & in Ienſoniana & Bruſchiana editionibus extat: *Quae res molae oleariae e duro & aſpero lapide.* Haſce ego peritioribus diſcutiendas relinquo. Afferam tamen aliam ex Creſcentio, quae planius ſub oculos Varronianam ſententiam ponit, eſt autem

nimium diu fuit [a] in aceruis, caldore [b] fraceſcit, & oleum foetidum fit [c]. Itaque ſi nequeas mature conficere, in aceruis iactando ventilare oportet. Ex olea fructus duplex; 7
oleum, quod omnibus notum, & amurca, cuius vtilitatem quod ignorant [d] plerique [e], licet videre [f] e torculis oleariis fluere in agros [g], ac non ſolum denigrare terram, ſed [h] multitudine facere [i] ſterilem: cum [l] is humor modicus, cum [m] ad multas res, tum ad agriculturam pertineat vehementer, quod circum arborum [n] radices infundi ſolet, maxime ad [o] oleam, & vbicunque in agro herba nocet.

LVI. Agrivs, Iam dudum, inquit [a], in villa ſedens expecto cum claui te Stolo, dum fructus in villam [b] referas. Ille [c], Em [d] quin adſum. venio, inquit, ad limen, fores aperi. primum faeniſiciae conduntur melius ſub tecto, quam in aceruis, quod ita fit iucundius pabulum. ex eo intelligitur [e], quod pecus vtroque poſito libentius eſt.

LVII. At [a] triticum condi oportet in granaria ſublimia, quae perflentur vento ab exortu, ac ſeptentrionum [b] regione, ad quae nulla aura humida ex propinquis locis adſpiret. parietes & ſolum opere tectorio marmorato loricandi: ſi minus, ex argilla mixto acere [c] e frumento, & amurca, quod murem & vermem non patitur eſſe, & grana facit ſolidiora, ac firmiora. quidam ipſum triticum conſpergunt, cum addant in [d] cir-

VARIETAS LECTIONIS.

a) *fuerit a. V.* b) *caldore ea Ienſſ.* c) *facit Ba-G.* d) *ignorantur a plerique P. ignoratur a plerisque I. B. R. quia ignoratur, a pleriſque deſpicitur. Licet enim videre, quod ſi e torc. Ba. A. Gr. G.* e) punctum pro, etiam *Heru.* f) *videre: ei I. B. R.* g) *agros permittitur, non ſolum denigrat Ba. A. Gr. G.* h) *ſed etiam I. B. R. Ba. A. Gr. G.* i) *facit Ba. A. Gr. G.* l) *cum tamen Ba-G.* m) *tum I. B. R.* n) *arbori I. B. R.* o) *& I. B. R.* [C. LVI.] a) *Inquit* abeſt *I. B. R.* b) *villa I. B. R.* c) *Ille enim P. I. B. R.* d) *Emquin* iunct. *Pol. 1. Ecquid I. B. R. en quin Iuntt. Ryck. en adſum Ba-G. enadſum* iunct. *Pol. 2.* e) *intellegitur P.* [C. LVII.] a) *Et P.* b) *ſeptentrionem Heru.* c) *aggere I. B. R.* d) *circiter in a. V.*

NOTAE VARIORVM.

autem huiusmodi. *Et ſubmittitur molae oleariae, quae eſt de duro & aſpero lapide.* Ad hunc porro Varronis locum reſpexit Columella dum 12, 50 haec memoriae mandauit: *Quamuis praeceptum habeamus vt vnius cuiusque diei fructus molis & prelo ſubiiciatur.* Item Plin. 15, 3 *Similis error collectam* (oliuam) *ſeruandi in tabulatis, nec prius quam ſudet premendi, cum omni mora oleum decreſcat, amurca augeatur.* PONT. Quid Scaligerum in lectione recepta offenderit, non video. *in quae* poſitum eſt pro *in quibus* ſcilicet trapetis, quod genus conſtructio, quam non inſolita ſit noſtris ruſticis, Index noſter docet. *Trapetum* eſt tota illa machinatio, cuius pars *molae oleariae.* Modeſtiam itaque Victorianam imitari maluimus, quam obſequi doctiſſimo Scaligero.

55, 6 CALDORE FRACESCIT) Turn. 28, 7 malit *frageſcit*, qui *frages* eſſe dicit carnes & reliquias fractarum olearum; *frageſcere* autem vel *frangi*, vel in *frages* mutari. Illud quidem vel ex hoc ipſo loco apparet, & praeſertim ex Cat. 64 *fraceſcere* eſſe molliorem fieri, cuius rei cum diuerſae ſint rationes, gradus diuerſi, mirum non eſt, nunc eam procurari, nunc vitari.

55, 7 QVOD IGNORANT PLERIQVE) In V. C. ſic legitur; *Quia ignoratur a pleriſque deſpicitur: licet enim videre. Quid ſi e torculis oleariis fluere permittitur &c.* VRSIN.

55, 7 MAXIME AD OLEAM) Videtur hoc accepiſſe a Catone ex tit. 93. IDEM. De multiplici amurcae vtilitate v. Index.

56 Hinc de ſexto gradu praecipitur, de quo 1, 37, 4.

56 EM QVIN ADSVM) In excuſis antea *En*, antiqui libri, *Em*, vt Mediceus Codex in epiſtola Ciceronis ad Caeſarem Dictatorem, *Em hic eſt ille.* Pronunciata haec ſunt δεικτικῶς. VICTORIVS.

56 QVOD ITA FIT) Placeret magis *fiet*; nam ita loquitur infra. VRSIN. Breuitate obſcuriuſculus hic eſt Varro. Clarius dixiſſet. *Id ex eo int. q. p. v. p. illud libentius eſt.* Cogitabam etiam ita: *Quod* h. e. vtrum horum *ſit iucundius, ex eo intell. &c.*

56 INTELLIGITVR) Medicea lectio huius loci inter alia impulit *Angelum Politianum*, vt maluerit ſcribere *intellego.* Vid. ipſum epiſt. lib. V. p. 135.

57, 1 QVIDAM IPSVM TRITICVM CONSPERGVNT.) Conſuetudinem noſtrorum temporum in hac re cuſtodiui. Nolui tamen praeterire quin veterem orthographiam notam face-

circiter mille modium [e] quadrantal [f] amurcae. Item alius aliud adfriat [g], aut [h] aſpergit, vt
2 Chalcidicam aut Caricam cretam, aut [i] abſinthium [l]. item huius generis alia. Quidam granaria habent ſub terris [m], ſpeluncas, quas vocant σειροὺς [n], vt in Cappadocia, ac [o] Thracia [p]. alii, vt in Hiſpania citeriore, puteos, vt in agro Carthaginienſi [q], & Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt: & curant ne humor, aut aer tangere poſſit; niſi cum promitur ad vſum. quo enim ſpiritus non peruenit, ibi non oritur curculio [r]. Sic conditum triticum manet vel [s]
3 annos quinquaginta: milium vero plus annos centum. Supra [t] terram granaria in agro quidam ſublimia faciunt, vt in Hiſpania citeriore, & in [u] Appulia [x]. Quidam quae non ſolum a lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus a ſolo ventus regelare [y] poſſit.

LVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *modios I. B. R.* f) *quadrantem I. B. R.* g) *afriat a. V.* h) *aut id I. B. R.* i) *ac I. B. R.* l) *abſenthium P. abſynthiique decoctum* add. *I. I- G.* m) *vti* inſ. *I. I- G.* n) *ſyros a. V.* o) *aut I. B. R.* p) *thrachia P.* q) *carthaginenſi & oſtienſi I. B. R.* r) *curgulio Bo. gurgulio Reg.* s) *ad I. B. R.* t) *ſupra terram* deeſt *Ba - G.* u) *in* omitt. *I. B. R.* x) *Apulia P. I. B. R. Appulia, ita vt non ſolum I. I- G.* y) *regyrare Ienſſ. Heru. regirare a. V. regerare H. St. Zw. D. regitare* marg.

NOTAE VARIORVM.

facerem. Hic enim in optimo exemplari. *Conſpargant*: & non multum poſt *Aſpargit*, omnibus denique in locis vbi hoc verbum eſt apud Varronem Catonemque in compoſitione, eandem vocalem primam literam habet quam ſimplex: vt ſi a *Quaero diſquaero* fingas: quod vetuſtiſſimi etiam poetae protuliſſe dicuntur. Apud Catonem etiam in *decerpo* id ſeruatum eſt illo loco, *Tum acina de vuis miſcellis decarpito.* Potuiſſem infinitis locis hoc adnotare: ſemel tamen hoc, in illo perpetuo cuſtoditum, indicare ſatis habui. VICTOR. Plin. 18, 30. *Quidam ipſum triticum diuturnitatis cauſa adſpergunt amurca in mille modios quadrantal. Alii Chalcidica aut Carica terra aut etiam abſinthio.* Voces, *aut aſpergit*, gloſſulae ſunt verbi *adfriat*. VRSIN.

57, 1 CHALCIDICAM) Strabo lib. 14. ποιεῖ δὲ τὸν σῖτον ἄσηπτον ἡ Χαλκιδικὴ μιγνυμένη, ad quem locum vide quae adnotauit Reineſius V. L. 3, 5 p. 418, 419. SCHOETTG.

57, 1 AVT ABSINTHIVM. ITEM HVIVS GENERIS ALIA.) Quae in medio erant verba, in nullo antiquo a nobis inuenta ſunt. ea autem abundare credimus. VICTOR.

57, 1 ITEM HVIVS GENERIS) *Item huius generis quidam habent ſub terris, vti ſpeluncas, quas vocant ſiros.* Ita legendum, deletis verbis *alia*, itemque *granaria*, quae expoſitorum ſunt. Q. Curtius l. 7. *Tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocant barbari, quos ita ſolerter abſcondunt, vt niſi qui defoderint, inuenire non poſſint.* Plin. 18, 30 *Vtiliſſime autem ſeruatur in ſcrobibus, quos ſiros vocant, vt in Cappadocia & Thracia.* VRSIN.

57, 2 QVAS VOCANT SIROS.) Ita ſcribendum hoc nomen, quod a Columella etiam vſurpatur: & ſane in vetuſtiſſimo libro recte ſcriptum eſt. in excuſis tamen antea ypſilon habebat in prima ſyllaba. Apud Graecos (Graeca enim vox eſt) fere habet ει. nam Attici ſine diphtongo protulerunt. Grammatici tradunt ſiros eſſe ὀρύγματα εἰς ἀπόθεσιν σίτου, ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων. In commentariis Simplicii in II naturalis auſcultationis, vbi de fortuna agit, mendoſa haec vox eſt; Verba magni illius doctoris haec ſunt, καὶ γὰρ ὀρύττει τις καὶ τοῦ φυτεῦσαι χάριν, καὶ τοῦ θεμέλιον καταβαλεῖν, καὶ ὕδωρ εὑρεῖν, καὶ διοχετεῦσαι, ἢ σιῤῥὸν, ἢ τάφον ποιῆσαι. VICTOR. Heſychius: Σειροὶ, ἐπαύλεις. Artemidorus 2, 24 Σιροὶ δὲ καὶ κάπετοι, καὶ κωλεοὶ, καὶ πάντα τὰ ἐν οἷς θησαυρίζεται καὶ ἀποτίθεται τὰ σπέρματα Conf. Ier. 41, 8. Perſicum origine ſtatuit Relandus diſſ. 8. §. 137. Plura Barthius ad Gratium v. 244. Guiſius ad Maſſechet Peah p. 18. SCHOETTG. Add. quae viri docti ad Hirt. de B. Afric. c. 65.

57, 2 HORVM SOLVM PALEIS) Adiicere haud abs re alienum erit fortaſſe ex Creſcentio 3, 2 *& latera* ad hunc modum: *Horum ſolum & latera paleis ſubſternunt*; Ita interpretatio Creſcentii vtraque hac noſtra vernacula lingua: *Alcuni altri fanno un pozo, e dalle latera pongono paglia, & coſi di ſotto.* Quod neceſſarium videtur, nam putei ſolum non tantum muniri paleis, ſed etiam latera oportet. Neceſſarium aio, ſi excuſa grana, & ab acubus id eſt glumis & ariſtis ſeparata condantur. Quod indicare videtur Varro, *Niſi cum promitur ad vſum*: Non me latet, Plinium non purum ſed cum ſuis ſpicis condi in ſiris interpretaſſe Triticum; ſcribit enim 18, 30 *Praerea cum ſua ſpica condantur. Ita frumenta ſi nullus ſpiritus penetret, certum eſt, nihil maleficum naſci: Varro eſt auctor ſic conditum triticum &c.* Quod minus probabile cenſeri poteſt, immenſae enim amplitudinis eſſent ſpecus effodiendi. Quod vero ſi ita condebantur ſpicae, ſatis videtur ſolum paleis ſubſterni, vt in Vulgatis legitur Varronianis libris, & vt idem Plinius monet, a Varrone vt par eſt accipiens: *Vtiliſſime tamen ſeruantur in ſcrobibus, quos ſiros vocant, vt in Cappadocia & in Thracia. In Hiſpa-*

LVIII. Faba [a], legumina in oleariis vaſis oblita cinere perdiu incolumia ſeruantur. Cato ait, vuam Aminneam [b] minuſculam, & maiorem, & Apiciam in ollis commodiſſime condi. eadem in ſapa, & muſto recte. quas ſuſpendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & Aminneas [c], & [d] Scantianas [e].

LIX De [a] pomis, conditiua mala ſtruthea [b], cotonea, Scantiana, Quiriniana [c], orbiculata, & quae antea muſtea vocabant [d], nunc melimela appellant, haec omnia in loco arido, & frigido ſupra paleas [e] poſita ſeruari recte putant. Et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem vt feneſtras habeant, atque vt eae [f] perflentur, curant. neque tamen ſine foriculis: ne cum humorem amiſerint pertinaci vento, vieta fiant. Ideoque in iis, 2
camaras [g] marmorato, & parietes, pauimentaque [h] [laudabiliter] faciunt, quo frigidius [i] ſit:

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LVIII.] a) *Faba & a. V.* b) *amineam a. V. H. St - D.* c) *amineas a. V. H. St - D.* d) *&* abeſt *I. B. R.* e) *ſcancianas I. B. R.* [C. LIX.] a) *De pomis* deeſt *a. V.* b) *ſtructea, cotonia I. B. R.* c) *ſcandiana I. B. R.* d) *vocabantur I. I - G.* e) *palea P. poſita palea I. B. R.* f) *eae* deeſt *I. B. R. aere Ba - G.* g) *cameras I. B. R. I. I. qui cameras Ba - G.* h) *L.* inſer. *I. B. R. inducunt,* inſ. *Ba - G.* i) *frigidior locus I. I - G.*

NOTAE VARIORVM.

Hiſpania & Africa ante omnia vt ſicco ſolo fiant: mox vt palea ſubſternatur. PONTED.

57, 3 VENTVS REGELARE POSSIT.) Ita caſtigaui. in manu enim ſcriptis *Regerare.* Vnde etiam nonnulli antea *Regirare* fecerant, hanc tamen veriorem lectionem puto, quod etiam verba, quae ſupra reſtituta a me ſunt, oſtendunt. VICTOR. V. C. non habet *ita, &* legit *regerare.* fortaſſe legendum, *ſed etiam ſubtus a ventis refrigerari poſſit.* Nam hoc verbo vtitur Varro 3, 17 *refrigerare piſcinas* cum dixit. Plin. 18, 30 *Alii contra ſuſpendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam a fundo.* VRSIN. Si ſeruanda eſt lectio Victoriana, quam damnare non auſim; certe *regelare* idem eſt quod *refrigerare*: eadem moneta percuſſum verbum, licet contrarium ordinarie ſignificet.

58 FABA, LEGVMINA) ſ. vt Ienſon. edidit, Ald. Iunt. Gymn. *faba & legumina.* Locus mendo non caret: num quid faba legumen non eſt? Deſideratur verbum *cetera*, vt legitur apud Creſcentium libr. 3 cap. de Faba, *Varro ſcribit, quod faba & caetera legumina in vaſis oleariis cinere oblita, perdiu incolumia ſeruentur.* PONTED.

58 CATO AIT) 7, 2 vbi vid.

58 EADEM IN SAPA ET MVSTO, IN LORA RECTE) Ita eſt in V. C. Plin. 14, 4 *in lora recte conduntur.* VRSIN.

58 ET AMINEAS) Hae voces videntur abundare. Nam Plinius 14, 4 ait Varronem *Amineam* vocare *Scantianam.* IDEM.

59, 1 CONDITIVA MALA STRVTHEA:) Ante haec verba in vetuſtiſſimis libris, *De pomis* ſcriptum eſt: quod aut inſcriptionem fuiſſe arbitror, quae oſtenderet de quo hic ageretur: aut ea ratione dictum eſſe quam non multo poſt declarabo. Hic paulo infra *Quiriniana*, in antiquis non inueni: ſed pro illa voce, *Scandiana.* Id autem culpa librarii factum puto, qui idem verbum vna tantum immutata littera. aut ne immutata quidem, iterauit: cum aut *Quiriniana* ſcribendum eſſet, aut ſtatim ad orbiculata tranſeundum. Fieri enim poteſt, vt *Quiriniana* ab emendatore aliquo huc inculcatum ſit. VICT.

59, 1 DE POMIS) Hoc librariorum fortaſſe additamentum idcirco Ienſ. Aldus, Iuntae, Gymn. non poſuere. PONT. Nimirum hoc incommodi ortum eſt ex lemmatibus librariorum, vt ea truncandis ipſorum ſcriptorum verbis occaſionem dederint: quod apud Catonem plus ſemel factum obſeruauimus.

59, 1 SCANDIANA) Videtur haec vox abundare; nam Cato 7 eam non habet, & videtur error fluxiſſe ex verbo, quod praecedit, *Scantiana.* In V. C. eſt, *Scantiana, Quiriniana.* VRS.

59, 1 OPOROTHECAS) Plin. 15, 16 *Pomaria in loco frigido ac ſicco contabulari, ſeptentrionalibus feneſtris ſereno die patere, auſtros ſpecularibus arcere.* ſed legendum: *ſeptentrionales feneſtras.* Ex ſpecularibus n. lapidibus, quod translucidi ſint, fores feneſtris fieri in oporothecis Plinius praecipit. IDEM.

59, 1 VT EAE PERFLENTVR) De cotoneis noſtro plane contrarius eſt Plinius 15, 17. qui ſtatuit *cotoneis in concluſo ſpiramentum omne adimendum* eſſe. SCHOETTG.

59, 2 PAVIMENTAQVE LAVDABILITER FACIVNT) In optimo codice, *Pauimentaque L. laudabiliter faciunt, quo frigidius ſit.* Nam pro, *Frigidior locus*, quod in excuſis erat, *Frigidius*, in cunctis antiquis inueni. Alii ex ingenio, vt puto, ſcripſerant, *Qui cameras marmorato, & parietes pauimentaque inducunt laudabiliter* &c. Nullum enim manu ſcriptum cum illis facere animaduerti. VICT. Ita habet vetus ſcriptura. Sed illud *Laudabiliter* Varronem vnquam ſcripſiſſe putabimus? Minime gentium. Quem obſecro locum hic habet? Quare rem tam anxie quaeſitam eruditiſſimo Victorio, neque adhuc eidem maximo viro exploratam, niſi fallor, diuinauimus. Nam

ſit : in quo etiam quidam triclinium ſternere ſolent coenandi cauſa. Etenim in [l] quibus luxuria conceſſerit, vt [m] in pinacothece faciant [n], quod ſpectaculum datur ab arte, cur non quod natura datum vtantur [o] in venuſtate diſpoſita pomorum ? praeſertim quidem, cum

VARIETAS LECTIONIS.

l) *in, Iuntt. ſi ii, quibus Ba-G.* m) *id Ba-G.* n) *faciunt I. B. R. Ba-G.* o) *imitantur I. B. R. Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

Nam illa nota *L*, quae toties hic inſerta eſt, ac de qua idem Victorius amplius deliberandum pronuntiauit, nihil aliud eſt quam ſtudioſi lectoris admonitio, qui in vſum ſuum ſententias, quas vellet, ex hoc auctore annotabat. Vt enim Graeci, ſi quid probabant in auctoribus, χρηστὸν & χρήσιμον, aut χ literam, quae idem valet, apponebant, vt quoties opus eſſet haberent quod in vſus Chriarum & ſententiarum depromere poſſent: ſic quod inſigne duxit & dignum notatu lector horum librorum, ad id vel notam compendiariam *L. laudabilis*, hoc eſt, *Locus laudabilis* appoſuit: aut *L.* quo id *Laudabile*, ſignificari vellet, vel *Laudabiliter*. Sane hoc ita eſſe vt iam admonuimus, patet ex commentariolo notarum Probi. In eo enim legitur, *L. L. locus laudabilis.* quod nimirum eſſet ea παρασημειώσεις annotata in veterum libris. Quid quod ſuperius idem error eſt? ſi modo errorem vocamus, lectorum veterum ſtudioſam & accaratam diligentiam. Nam vbi loquitur de olea ſtringenda, ita habebat Victorii codex, *Quae manu ſtricta, melior ea quae digitis nudis laudabilior L. quam illa quae cum digitabulis.* Nam illud *laudabilior*, tam ineptum eſt, quam ſuperfluum, Quia ſtudioſus lector primum ſcripſerat *L. laudabilis.* hoc eſt, *locus laudabilis* : ſed quia hic gradu comparandi *melior* ſcriptum erat, eodem gradu *laudabilior* ſcripſerunt, qui putabant illud cum ipſo contextu ſimul legendum eſſe. Sic & non multo poſt, vbi legimus, *Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam, alia ad cibum, alia, vt eliqueſcat*, vetus codex habet, *alia laedatur ad cibum.* Vulgati vero, *alia legitur ad cibum.* Vtraque lectio diuinata ex illa nota L. nam non obſcure poſſumus colligere ita primum ſcriptum fuiſſe, *alia L. ad cibum.* ex qua alii fecerunt *Laedatur*, alii *Legitur.* Denique conſidera accuratius, vbicunque P. Victorius ait illam notam appoſitam fuiſſe: ſemper inuenies locum illum inſignem, & annotatu dignum eſſe, propter quod notam indicem illi adiectam. *Hoc igitur ſigno notabantur ſententiae illae, quae ſimul cum auctore ſuo citabantur.* vt hic ſententia iſta Varronis de olea, ita citanda fuit, *Varro dixit, oleam ſtrictiuam meliorem eſſe, quae digitis nudis, quam quae cum digitabulis ſtringitur.* Quae Graece dicuntur χρεῖαι. vt chria eſt illa: Ariſtoteles dixit hominem eſſe ζῶον τῶν ὄντων μὲν θεωρητικὸν, πρακτικὸν δὲ τῶν δεόντων Latini veteres *vocarunt ſcita & oracula.* vt *oracula Catonis*, quae *ſemper* ad *auctorem ſuum referuntur, quod Latini vocant Laudare. Laudare auctorem.* Inde dicta ſunt *Laudabilia*, & *Loci laudabiles.* Tales erant declamatorum floſculi ab auditoribus excepti. Quintil. lib. II, *Vnde*, inquit, *fit vt diſſoluta & ex diuerſis congeſta oratio cohaerere non poſſit, ſimiliſque fit commentariis puerorum, in quos ea, quae aliis declamantibus* laudata ſunt, *regerunt.* Iccirco *Suaſoria Senecae* nihil aliud ſunt quam *Laudabilia ſcholaſtica.* attribuuntur enim ſingula ſuis auctoribus. *Quae quare Suaſoriae inſcribi debuerint, rationem nullam diſpicis.* Graeci vocant, vt iam initio monuimus, χρήσεις, & χρήσιμα, & χρηστά. Sic Euſtathius aliquando veterum auctorum teſtimonia producit, vt vocet ea χρήσεις. vt καὶ Φερέτου παρ' Αἰλίῳ Διονυσίῳ χρῆσις Κρατίνου τοιαύτη. deinde adfert verſum Cratini. ſcholaſticorum ſine dubio ſunt annotata, prout inter declamandum ab illis excepta fuere: quae & *Quoditiana dicebantur.* ſunt *enim quae pueruli dictantibus* magiſtris excipiunt. Itaque in veteribus Colloquiis puerilibus ait puer: *Poſt haec dimiſſus conſedi meo loco. librum accepi. ſcripſi quotidiana.* Quare Caius iuriſcos. ſcripſit *libros Aureorum, & Quotidianorum.* hoc eſt, ſelectorum & laudabilium. Nam talia dicebantur *aurea.* Lucret. *Omnia nos itidem decerpimus* aurea *dicta.* Vt igitur ea ſelecta dicta, quae vocabant *laudabilia*, vel nota *L*, vel χ Graeco notabant: ita etiam contra, ea *quae improbabant, litera* Θ deſignabant. Sidonius, *Iſti qui volet exarationi Diſtrictum bonus applicare* Theta, Perſius, [IV, 15] *Et potis es vitio nigrum praefigere Theta.* Ad id enim referenda mens Perſii. nam & *eadem litera damnatos, item & mortuos milites ſignificabant vt* eſt in inſcriptionibus. Ea *ſcripta, quibus Theta inuſtum erat, dicebantur* a grammaticis *deculpata*, vt apud Gellium libro XI. cap. X. *Verbum deculpatum.* Nam *culpae dicebantur annotamenta vitiorum in alienis ſcriptis,* καὶ ἀθετήσεις, *vt loquuntur veteres critici.* Hoc nos docet idem Gellius libro XVII cap. I p. II. *Quum*, inquit, *librum veteris ſcriptoris legebamus, conabamur poſtea memoriae vegetandae gratia indipiſci animo, ac recenſere quae in eo libro ſcripta eſſent*, laudis aut culpae annotamenti *digna.* Vides nomine *laudis, laudabilia* intelligere: nomine *culpae*, contraria. Auſonius de ſuis ſcriptis. *Palmas, non culpas eſſe putabo meas.* Idem ad Theodoſ. imperatorem *Inque tuis culpis tu tibi da veniam.* Apud Horatium ad Piſones: - - *allinet atrum Tranſuerſo calamo ſignum.* Ibi Acro: *Notam culpae ſignificat. Nam notare verſum male formatum dicimus.* Haec ille, Critici in recenſendis operibus Platonis culpas, hoc eſt τὰς ἀθετήσεις, ὀβελῷ notarunt, laudabilia, hoc eſt τὰς ἐκλογὰς τῷ καλλιγραφίας τῷ χ περιεστιγμένῳ. quod nihil aliud ſignificat quam χρήσιμον vt hic L noſtrum, *laudabile.* Igitur hunc locum, quem in manibus habemus, ita legimus: *Ideoque in iis camaras marmorato, & parietes, pauimentaque faciunt, quo frigidius ſit.* SCAL. V. C. habet L. pro qua littera fortaſſe ſcribendum *loricata.* ſupra c. 57 *parietes & ſolum opere tecto-*

eum id non ſit faciendum, quod quidam fecerunt, vt Romae coemta poma [p] rus intule-
rint in oporothecen inſtruendam conuiuii cauſa. In oporothece [pp] mala manere putant
ſatis commode: alii in tabulis [q], vt in [r] opere marmorato, alii ſubſtrata palea, vel etiam
floccis: mala Punica demiſſis ſuis ſurculis in dolio arenae: mala cotonea [s], ſtruthea in
penſilibus iunctis [t]: contra in ſapa condita manere pira Aniciana [v], & [x] ſementiua [y]. ſor-
ba quidam [z] diſſecta [a], & in ſole macerata, vt pira; & ſorba per ſe vbicunque ſint poſita
in arido facile durare. Seruare rapa confecta [b] in ſinape, nuces iuglandes in [c] arena, Pu- 4
nica mala & in arena iam decerpta, ac matura, vt [d] dixi, & etiam immatura cum hae-
rent [e] in ſua virga, ſi [f] demiſeris in ollam [g] ſine fundo, eamque [gg] ſi conieceris in ter-
ram, & obteris [h] circum [i] ramum, ſi [ii] extrinſecus ſpiritus afflet, ea non modo integra
eximi [l], ſed etiam maiora, quam in arbore vnquam pependerint [m].

LX. De

VARIETAS LECTIONIS.

p) *pomariis int. I. B. R. pomarus* iunct. *P.* pp) *oporotheca P.* q) *tubulos I. B. R. tubulis Ba. A. Gr. G.* r) *in* omitt. *Ryck. I. B. R.* s) *cotonia ſtrutea I. B. R.* t) *iunctas Ba-G.* v) *antiana Iuntt. anitiana a. V.* x) *&* deeſt *I. B. R.* y) *ſementina a. V.* z) *quaedam P.* a) *diſecta I. B. R. Ba-G.* b) *confecta I. B. R.* c) *in arena, punica mala &* deſunt *I. B. R.* d) *vt dixi* omitt. *I. B. R.* e) *haereant I. B. R.* f) *& I. B. R.* g) *olla I. B. R.* gg) *Eaque P.* h) *obteres I. I-G.* i) *circa B. R.* ii) *ſic ne I. I-G.* l) *exſimi P.* m) *pependerit Ba-G. de oliuitate* add. *P.*

NOTAE VARIORVM.

tectorio loricandi. Vitruuius 7, 1 *loricas ex calce & arena* dixit. VRSINVS.

59, 2 CVR NON QVOD A NATVRA DATVM IMITANTVR?) Ita videtur legendum nota interrogationis appoſita ad verbum *imitantur*, & deletis iis, quae ſequuntur, *in venuſtate diſpoſita pomorum.* IDEM

59, 2 VT ROMAE COEMTA POMA.) Ex horum hominum numero fuerat qui confecit tetraſtichum in cuſtodem hortorum: eius duo poſtremi verſiculi ſunt, *Quaeque tibi poſui tanquam vernacula poma, De Sacra nulli dixeris eſſe via.* Nam M. Varro antea hoc ipſo in libro docuit *poma vendi ſolita ſumma ſacra via.* VICT.

59, 2 IN OPOROTHECEN INSTRVENDAM CONVIVII CAVSA) Haec verba videntur abundare. VRS.

59, 3 IN TABVLIS) Puto veram lectionem eſſe *in tabulis*, intell. fictilibus, quae operis marmorati inſtar eſſe poſſunt.

59, 3 FLOCCIS) pannorum ſcil. & lanarum. Plin. 15, 17 *nec non alii in floccis capſisque, quas luto paleato illinunt, mala ſeruant.* SCHOETTGENIVS.

59, 3 IN PENSILIBVS IVNCTIS) Veteres libri *vinctis.* Quidam emendarunt *iunctas.* VICTOR. Lege *vinctis. Penſilia* vocat poma, quae ſuſpenduntur hieme ad ſeruandum, vt infra: *Penſilia, vt vuae, mala, ſorba.* Et Plin. libro XIIII, de vuis ſeruandis. *Durant aliae per hyemem, penſili concameratae modo. Penſili modo concameratas* vuas vocat, quas Aquitani *Plecas* a *plicando.* Melius tamen apud Plinium *Penſilium* quam *penſili* legeretur. SCAL. *Vincta* ſ. *vinctis* ex V V. CC. legi etiam vult VRS.

59, 4 ET OBTERES - SPIRITVS) Videtur legendum *Et obrueris* ſ. *obruas c. r. ni* &c. *ni* poſitum eſt pro *ne*, vt ſupra c. 37. Plin. 15, 17 *M. Varro & in doliis arenae ſeruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, ſed ſpiritu excluſo, ac ſurculo pice illito. Sic etiam creſcere amplitudine maiore, quam poſſint in arbore* &c. Sed de pice nulla apud Varronem ſit mentio. Videndus Theophr. 5, 5 de cauſ. VRS. Legendum, *Ni extrinſecus.* Plinius lib. XV. *M. Varro & in doliis arenae ſeruari iubet, & immatura obrui terra, in ollis fundo effracto, ſed ſpiritu excluſo, ac ſurculo pice illito. Ni* pro *ne*, antique. Plautus Menaechmis: *Ni mala, ni ſtulta ſis, ni indomita.* Lucretius 2, 887. *Ex inſenſili* [leg. *inſenſibili* vel *inſenſilibus*] *ni credas ſenſile gigni.* Varro ſupra: *Ni decreſcente Luna tondeas.* POPMA. *Si* loco *ni* ſcriptum tradidit in notis Popma. Aldus vero & Iunta *ſi* in *ſic* tranſcripſerunt, adiecto *ne*: *ſic ne extrinſecus ſpiritus afflet.* Legendum itaque pro *ſi*, *ni* vel *ne.* Quod etiam ex Creſcentio confirmatur, 8, 7 *Et operueris circa ramum, ne extrinſecus Spiritus afflet.* Verbum quoque *obteris* ſiue *obteres* [vt Aldo, Iuntae, Gymnico melius viſum] vitioſum opinor: id expreſſit Creſcentius *operueris.* Quare ſcripſit fortaſſe Varro non *obteres* ſed *obſeres*, aut *obſeris*, praecipiens luto circumdare ramum, *ne Spiritus extrinſecus* &c. Quod verbum *obſero* nonnunquam ſignificat. Terentius Eun. *Video ſqualidum, aegrum pannis annisque obſitum.* M. Tullius *Tuſcul.* lib. 1. ex vetere poeta haec attulit - *obſita tenebris loca.* Virgil. *Aeneid.* libr. 8 *ibat rex obſitus aeuo.* Plinius porro 15, 16 ex Varrone hunc locum exceptum in haec verba reddidit, *M. Varro & in doliis harenae ſeruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, ſed Spiritu excluſo, ac ſurculo pice illito. Sic etiam creſcere amplitudine maiore quam poſſit in arbore.* PONT.

LX. De [a] oliuitate, oleas eſui optime condi ſcribit Cato, orchites [b], & pauſeas aridas [c], vel virides in muria, vel [d] lentiſco contuſas. Orchites nigras, ſale ſi ſint [e] confricatae [f] dies quinque, & tum [g] ſale excuſſo, biduum ſi in ſole poſitae [h] fuerint, manere idoneas ſolere: eaſdem ſine ſale in defrutum condire.

LXI.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LX.] a) *De oliuitate* deeſt *a. V.* b) *orcites & puſeas P.* c) *aridas, vel - - - - contuſas. Orchites* deſunt *I. B. R.* d) *in* inſ. *I. I-G.* e) *ſunt I. I-G.* f) *confricata I. B. R.* g) *cum I. B. R.* h) *poſita I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

60 OLEAS ESVI OPTIME) Ante haec verba in antiquiſſimo exemplari, *De oliuitate*, ſcriptum eſt: quod inſcriptionem titulumque fuiſſe puto. Poſſunt tamen recte in contextu ſermonis eiuſcemodi locutiones collocatae eſſe: vt ita dicta ſunt, quemadmodum inquit Q. Cicero in epiſtola ad Tironem: *De patrono, Marcus eſt adhibendus*, Et hic ipſe ſcriptor in II, de equis loquens, *De ſtirpe: magni intereſt qua ſint.* Et eodem capite *De medicinis: vel plurima ſunt &c.* Quod etiam confirmat Nonius, qui cum quid Oliuitas ſit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eum legit, vt in peruetuſto codice ſcriptum illum inueni. Non tamen omnino macula carent verba Nonii. nam in excuſis, *de Rep. libro primo*: pro, *de re Ruſtica libro primo*, legitur. duorum autem capitum verba ab eo confuſa fuiſſe veriſimile non eſt. haec autem ille ponit, *Non modo integra eximi, ſed etiam maiora quam in arbore vnquam pependerint. De oliuitate, oleas eſui optime condi ſcribit Cato.* Quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquiſſimi exemplaris eſſe debet, in quo ſermo Varronis, ſiue eorum, quos de rebus ruſticis differentes inducit, nunquam capitibus diſtinctus aut interruptus eſt. VICTOR. Non legitur *De oliuitate* in Ienſonianis libris, neque apud Aldum, Iuntam, Gymnicum. Additamentum opinantur. In quorum profecto ſententiam libentius irem, niſi vetuſtiſſimus Victorii codex, & Nonii Marcelli obſtaret teſtimonium, qui cap. II. hunc locum ex Varrone commemorat: *Idem de Re Ruſt. Non modo integra eximi, ſed etiam maior* (lego *maiora*) *quam in arbore vnquam pependerit* (*pependerint* emendat Victorius) *de oliuitate oleas eſui optime condi ſcribit Cato.* Ex quo apparet *oliuitatem* Varronianam eſſe vocem, cuius haec videtur interpretatio: *De oliuitate ſcribit Cato, oleas eſui optime condi*, idcirco interpunctionibus non eſt ſeparanda ab τῷ *Oleas eſui*, ſed ſcribendum: *De oliuitate oleas eſui optime condi ſcribit Cato.* At non ita facile comprobari poteſt haud abſimile verbum de *olitueto*, quod ab omnibus recipitur cap. 55 in principio appoſitum: *De olitueto Oleam quam manu tangere poſſis* &c. neque enim de oliuetis ſed de oliuis loquitur Varro, atque adeo nulla illius verbi neceſſitas apparet. Illud autem docti viri diligenter attendant velim, quod ex eo Nonii loco deducitur, nimirum ea tempeſtate in capita Varronianum hoc opus ſeiunctum minime fuiſſe. quod & in antiquiſſimo codice ſe inueniſſe teſtatur doctiſſimus Victorius, Nam ea verba: *Non modo integra eximi, ſed etiam maiora quam in arbore vnquam pependerint*, in calce cap. 59 leguntur, reliquis ad proximum caput reiectis, *De oliuitate: oleas eſui optime condi ſcribit Cato.* PONT. [Illud *maiora* etiam reſtituit Mercerius p. 48, 6.] Plin. 15, 6 *Condi oliuas optime orchites & pauſias, quam vel virides, vel fractas in lentiſco.* Eſt autem haec Catonis ſententia ex c. 7: quae vero antecedunt apud Plinium verba, *Nec alio vllo modo laudat*, ſunt ex capite apud eum praecedenti, & hoc modo concinnanda: *ſpectare oliueta in Fauonium loco expoſito ſolibus cenſet, nec vllo alio modo laudat.* Eſt enim ex eiusdem Catonis c. 6, in quo ita ſcriptum eſt: *Ager oleto conſerendo, qui in ventum Fauonium ſpectabit, & ſoli oſtenſus erit, alius bonus nullus erit* &c. *in Lentiſco* videtur accipiendum pro ſemine Lentiſci. Col. 12, 46. VRS.

60 ORCHITES ET PAVSEAS ARIDAS) Ienſonius non *aridas*, ſed *nigras* in codicibus inueniſſe videtur; Haec ſiquidem edidit: *Orchites & pauſeas nigras: ſi ſale ſint confricatae.* Sed mendoſiſſimus eſt locus, in quo deſiderantur: *aridas vel virides in muria, vel lentiſco contuſas. Orchites*, quae inter τὸ *pauſeas* & τὸ *nigras* reponenda ſunt. Legendum porro eſt non *aridas*, ſed *albas*. Ita Colum. 12, 47 *Albam pauſeam, vel orchitam vel radiolum vel regiam dum contundes.* Item: *Eſt illa probata compoſitio, vt cum muria dura pauſia alba maturuerit, omne ius defundatur.* Sed id etiam ex Varrone patet, qui oleas conditiuas in albas & nigras diſtinxit cap. 66 *Oleas albas quas condideris nouas.* It. *nigras niſi prius eas ſale maceraris.* Nunc quoniam ſatis, ni fallor, oſtenſum eſt vocem *aridas* eſſe vitioſam, ſcribendumque potius *albas*; indicare oportet, neque *albas* neque *aridas* legi aut in Catone, cuius verba refert Varro, aut in Plinio, qui Catonis hunc locum transſcripſit. Ait itaque ille cap. 7 ad hunc modum: *Oleas Orchites, poſias, eaeque optime conduntur vel virides in muria, vel in lentiſco contuſae*: hic vero 15, 6 ſic: *Nec alio vllo modo laudat* (Cato) *condi oliuas, optime orchites, & pauſias, quam vel virides in muria, vel fractas in lentiſco.* Ex quibus apertiſſime etiam intelligitur, particulam *in* τῷ *lentiſco* eſſe praemittendam: *vel in lentiſco contuſas*, vt in vtroque cernere licet. PONT.

60 CONFRICATAE) V. C. *confriatae*, & ita legendum, id eſt conſperſae. & ita alibi apud Varronem & Columellam item Cat. 7. VRSIN.

60 MANERE IDONEAS SOLERE) Haec verba videntur abundare, nec ea habet Cato

tit.

LXI. Recte amurcam periti agricolae tam in doliis [a] condunt, quam oleum, aut vinum. Eius conditio, cum expreſſa [b] effluxit [c], quod ſtatim de ea decoquuntur [d] duae partes, & refrigeratum conditur in vaſa [e]. Sunt [f] item aliae conditiones, vt ea, in qua adiicitur [g] muſtum.

LXII. Qvod nemo fructus condit, niſi vt promat, de eo quoque vel ſexto gradu animaduertenda pauca. Promunt [a] condita aut propterea, quod ſint tuenda, aut quod vtenda, aut quod vendenda. Ea quae diſſimilia ſunt inter ſe, aliud alio tempore tuendum, & vtendum.

LXIII. Tvendi cauſa promendum id frumentum, quod curculiones [a] exeſſe incipiunt. id enim cum promptum eſt, in ſole ponere oportet [b] aquae catinos, quod eo conueniunt, vt ipſi ſe necent, curculiones [c]. Sub terra qui habent frumentum in iis, quos vocant σειρὰς [d], quod [e] cum periculo introitur recenti apertione, ita [f] vt quibusdam ſit intercluſa anima, aliquanto poſt promere, quam aperueris [g], oportet. Far, quod 2
in ſpicis condideris per meſſem, & ad vſus cibatus expedire velis, promendum hieme, vt in piſtrino [h] piſetur [i], ac torreatur.

LXIV. Amvrca cum ex olea [a] expreſſa, qui eſt humor aquatilis, ac retrimentum [b] conditum in vas fictile, id quidam ſic ſolent tueri diebus xv, eo [c], quod eſt leuiſſimum ac

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LXI.] a) *oleis P. ollis a. V.* b) *expreſſa olea, quod ſtatim effluxerit, de ea I. I-G.* c) *effluxerit* quoque *I. B R.* d) *decoquitur I. B. R.* e) *vaſis I. B. R.* f) Hic incipit c. 62. *P. I. B. R.* g) *L.* inſ. *P. adiiciunt a. V.* [C. LXII.] a) *Primum P. Primum autem propt. I. B. R.* b) *ſunt I. B. R. I. I.* [C. LXIII.] a) *curguliones I. B. gurguliones R.* b) *oportet. Atque I B. R.* c) *curg. I. B. gurgul. R.* d) *ſyros a. V. ſerus P.* e) *quo I. I-G.* f) *vt in I B. R.* g) *aperuerint I. I-G.* h) *priſtino Ienſſ. piſtino P.* i) *piſatur P. pinſatur I. I. pinſetur Ba-G.* [C. LXIV.] a) *eſt* inſ. *a. V. H. St-D.* b) *recrimentum & P.* c) *ex eo I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

tit. 7. videtur autem legendum, *condire* non *condi.* Vrs Equidem malim *condi*: & id ipſum voluiſſe puto virum doctum: alterum enim vulgatum.

61 Tam in doliis condvnt) Antea, *In ollis*: Veteres libri, *in oleis*: caſtigaui, In *doliis.* Veruntamen quia parum licentia vſus ſum, ſi forte deceptus eſſem, volui totam rem indicare. Animaduerti alibi, in optimo codice *Doleis*, pro *Doliis* ſcriptum eſſe, vt in III, vbi de gliribus, loquitur, *Cum poſitum eſt in doleis fiunt pingues.* Praeterea oleum ac vinum in doliis, non in ollis condi conſtat. Vict.

61 Vt ea in qva adiicivnt mvstvm.) Vetuſtiſſimus liber, *In qua adiicitur* L. *muſtum.* Saepe iam notam illam inueni, nec tamen adhuc quam vim illa habeat ſuſpicari poſſum. Victor. Vid. Scal ad V. 1, 59, 2.

62 Vt sexto gradv) de quo 1, 37, 4.

62 Promvnt condita) In cunctis, quos vidi, MSS. *primum condita* legi. Receptam lectionem conſeruaui; hoc tamen ſtudioſos litterarum admonere non incommodum eſſe iudicaui. Vict.

63 2 Cibatvs) Hoc verbum videtur adiectum. nam infra c. 64 Varro eo vſus non eſt, cum dicit: *tunc denique ad vſum recte promitur.* & c. 68 *quando ad vſum oporteat promi.* Verbo autem *expedire* eodem modo vſus eſt Virgilius in illo verſu: *Cereremque caniſtris expediunt.* & Varro infra cap. 67 *quod ad cibatum expeditum eſſe velit.* Vrs.

63, 2 Vt in pristino pisatvr ac torreatvr.) Vetuſta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, *Piſetur. Piſare frangere, vel tundere. Varro de Re ruſtica libro* I. *Promendum hieme, vt in piſtrino piſetur ac torreatur.* Vict.

64, 1 Qvi est hvmor aqvatilis ac retrimentvm.) Peruetuſtus liber, *Recrimentum*, corrupte, vt puto. Quia tamen aliquis *recrementum* ex antiqua ſcriptura legi poſſe fortaſſe non incommode exiſtimaret, volui illam notam facere. Hoc ipſo verbo Varro etiam Prometheo libro II, vt apud Nonium legitur, vſus eſt, *Retrimenta cibi, quae exierunt per poſticam vallem, feci.* Intelligit autem quae περιττώματα Graeci appellant. Cicero *reliquias cibi* appellauit, in re parum honeſta non obſcoena voce vſus. *Reliquias* etiam, nihil addens, quandoque idem vocauit. Vict.

64, 1 Qvod est levissimvm ac svmmvm depletvr.) Omnes manu ſcripti *Deflatum* habent: quemadmodum etiam primis temporibus excuſi libri. ex quo intelligitur, ita ab nouis correctoribus locum caſtigatum fuiſſe. In optimo omnium codice ita totus locus legitur, *Diebus XV. eo quod eſt leuiſſimum* ac *ſummum deflatum.* Victorivs. Sententia haec eſſe videtur: *eo,* int. modo tuentur, *vt* illud *quod eſt leuiſſimum ac* proinde *ſummum deflent,* & *traiiciant* &c.

 64, 1 Idem

ac ſummum, deflatum [d] vt traiiciant in alia vaſa, & hoc idem [e] interuallis, duodecies ſex [f]
2 menſibus proximis, item [g] faciant. Cum id nouiſſime [h], potiſſimum traiiciant, cum ſeneſcit luna. tunc decoquunt [i] in ahenis leui [l] igni duas partes quoad regerunt, tum [m] denique ad vſum recte promitur.

LXV. QVOD [a] muſtum conditur in dolium, vt habeamus vinum, non promendum dum feruet, neque etiam cum proceſſit [b] ita, vt ſit vinum factum. Si vetus bibere velis,
2 quod non ſit ante, quam acceſſerit [c] annus, tum, cum fuerit anniculum, prodit [d]. Si vero

ro

VARIETAS LECTIONIS.

d) *depletur I. I-G.* e) *iisdem I. I-G.* f) *In ſex I. I-G.* g) *id faciunt I. I-G.* h) *faciunt* inſ. *I. I-G.* i) *decocunt P.* l) *leni* ·(· *ignis P.* m) *tum denique - - - promitur* abſunt *P, I. B. R.* [C. LXV.] a) *Tum ad vſum denique recte promitur: quod P. Muſtum ad vſum &c. I. B. R. recte* tamen omitt. *B. R.* b) *proceſſet P. proceſſit, niſi prius ſit I. I-G.* c) *acceſſerunt P.* 1. *aceſcit anniculum* rel. defic. *I. B. R.* d) *promito a. V.*

NOTAE VARIORVM.

64, 1 IDEM INTERVALLIS) Concinnius longe quidam legunt *iisdem* praeſertim cum ſequatur *item*, & apertum ſit intelligi interualla aequalia quindenorum dierum.

64, 2 LEVI IGNI.) Legi poſſet *leni igni*, niſi alius rei nos admoueret vetus ſcriptura: *leni lignis*. Ex quo prius compendium ſcripturae fuiſſe puto. *lenib. lignis*. Cato: *lenibus lignis facito caleſcat.* Plin. lib. XXXVI, *lenibus autem, aridiſque lignis coquitur.* Vt *lenia ligna* ſint, τὰ ἄκαπνα, quae Homerus κάγκανα etiam vocauit ſcilicet quae δριμύτητα καπνȣ͂, non habent. Contraria enim *lene* & δριμύ. SCAL. V. C. *Leni lignis.* quod fortaſſe ἀρχαϊκῶς dictum eſt, pro *lenibus lignis*, vt in XII tabulis, *praeſente ambobus*, & alibi apud vetuſtiſſimos ſcriptores, *praeſente nobis*, & *abſente nobis.* vel legendum *lenibus lignis*, vt apud Cat. 69 *Lenibus lignis facito coaleſcat.* Plin. 36 *Lenibus veteribusque lignis coquitur.* Quod vero dicit duas partes, id ſupra c. 61 dixit, *de ea decoquuntur duae partes.* & fortaſſe legendum: *ad duas partes.* nam ita ſupra locutus eſt, & in libro de vita pop. Rom. *Sapam appellabant, quod de muſto ad mediam partem decoxerant, defrutum, ſi ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferuefaciendo.* Vid. Nonius in *Sapa.* VRS. Ipſe locus Nonii, quem laudat Vrſinus, admonebat me, ſi forte hic locus ita legendus eſſet, *ad duas partes quoad redegerunt.* Sed *duas partes quoad regerunt*, poteſt ſignificare quoad igne expellunt & abigunt. Vid. etiam Scal. ad Varr. 2, 2, 18.

65 NEQVE ETIAM CVM PROCESSIT) Valde diverſa vetuſta lectio, & ſane extrema haec pars libri aliquantulum inquinata: *Neque etiam cum proceſſet, ita vt ſit* &c. VICTOR. Locus leuiter inquinatus. Ita lege: *Non promendum, dum feruet, neque etiam dum proceſſit, ita vt ſit vinum factum.* SCAL. Verbum *factum* ab expoſitore vid. adiectum; & pro niſi prius leg. *ita vt*; hoc modo: *neque etiam cum proceſſit, ita vt ſit vinum.* in V. C. eſt *proceſſet*, quod poteſt videri antique dictum, vt *cepet*, & alia ſimilia. Ad verbum autem in extremo capite poſitum, *fructuoſiora* facit, quod ſcribit Plin. 14, 40. *Nec alia res maius incrementum ſentit ad vigeſimum annum, maiusque ab eo diſpendium, non proficiente pretio, raro quippe adhuc fuere, nec niſi in nepotatu ſingulis teſtis millia nummum.* VRSINVS. Nihil verius Scaligerana emendatione, *neque etiam dum* pro *cum* quam adſcripferam aliquanto ante, quam illam cognoſcerem, firmaueramque locis Plauti Pſeud. 4, 2, 2. *Nam nihil etiam dum harpagauit*, & Rud. 5, 3, 25 *Niue etiam dum ſiem Quinque & Viginti natus annos.*

65, 1 SI VETVS BIBERE VELIS.) Non paruae maculae huic loco aſperſae ſunt: praeſertim cum & ſententia non conſtet, & aliter vetus lectio concepta ſit. Ita enim antiquitus in membranis ſcriptum fuit: *Si vetus bibere velis, quod non ſit ante quam acceſſerunt, anniculum promitto.* Minimum mihi in hiſce eluendis permittam, vt nemo de nobis iure conqueri poſſit. Legimus igitur, *Si vetus bibere velis, quod non ſit ante quam aceſſerunt, anniculum promitto.* Non ſequendi ſunt, inquit, noſtrates homines, qui non prius vetus doliare bibunt, quam acuerit: quod vt ne fieret, anniculum promendum cenſeo. Praeteritum ex praeſenti, aceſco, aceſſui, vel aceſſi. Cui ſimile apud Catonem: *Aures nobis calliſcerunt ad iniuriam.* a *calleſco*, vt hic ab *aceſco.* vt etiam legi poſſit *aceſcerunt*: & ita malimus. Quoties veteres non mutarunt praeteritum, & idem cum praeſenti fecerunt, ex ſequenti mox annotatione apparebit. Eſt autem hic praeterea ἐναλλαγὴ numeri, vt ſaepe alias. Cuius rei ignoratione multa perperam hic interpolata ſunt. SCALIG.

65, 1 ANTEQVAM ACCESSERIT) Totus hic locus ita legitur in antiquis codicibus, *Antequam acceſſerunt, anniculum promitto.* VICTOR. Liber Florentinus *antequam acceſſerunt anniculum promito.* legendum omnino, *antequam acceſſerunt anni, anniculum p.* nam illud anni excidit ob initium ſequentis dictionis. Varroni conſentit Vlpianus lib. XXIII. ad Sabinum: *Vetus accipietur, quod non eſt nouum, id eſt, & anni prioris vinum appellatione veteris continebitur.* cui ſubſcribit Paulus lib. IV. ad Sabinum: *Nam aliter obſeruantibus, quis finis, aut quod initium veteris vini ſumeretur?* POPMA.

65, 2

ro eſt ex eo genere vnae, quod [e] mature coaceſcat [f], ante vindemiam conſumi, aut venire oportet. Genera ſunt vini, in quo Falerna, quae quanto plures annos condita habuerunt, tanto, cum prompta, ſunt fructuoſiora.

LXVI. Oleas albas, quas condideris [a] nouas, ſi [b] celeriter promas, niſi condideris [c], propter amaritudinem illas [d] reſpuit palatum. Item nigras, niſi prius eas ſale maceraris, vt [e] libenter in os recipiantur [f].

LXVII. Nucem iuglandem, & palmulam, & ficum Sabinam quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetuſtate ficus fit pallidior, palmula carioſior, nux aridior.

LXVIII. Pensilia, vt [a] vuae, mala, & ſorba [b], ipſa oſtendunt, quando ad vſum oporteat promi: quod colore [c] mutato & contractu acinorum, ſi non demſeris [d] ad edendum, ad abiiciendum deſcenſurum [e] ſe minitantur. Sorbum [f] maturum mite conditum citius promi oportet: acerbum enim ſuſpenſum lentius eſt [g]. quod prius domi maturitatem aſſequi vult, quam [h] nequit in arbore, quam [i] miteſcat.

LXIX.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *quaedam mat. coaceſcunt I. B. R. quae dum matureſcit, coaceſcat I. I-G.* f) *coaceſcant. P.* [C.LXVI.] a) *condire vis Ba-G.* b) *ſic cel. condito vt promas Ba-G.* c) *condieris I. I-G.* d) *illas* omitt. *I. B. R. I. I.* e) *non Ba-G.* f) *recipientur Ba-G.* [C. LXVIII.] a) *aut Pol.* vterque. b) *ſorua P.* c) *colerem P.* d) *demiſeris I. I-G.* e) *deſcenſura a. V.* f) *Soruo P.* g) *miteſcit I. I-G.* h) *quod in arbore nequit I. B. R.* i) *vt inde promatur ad eſcam I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

65, 2 QVAE — COACESCAT) In cunctis MSS. *quod mature coaceſcant.* VICTOR.

65, 2 FALERNA, QVAE QVANTO) Hinc Tib. 2, 1, 27. *Nunc mihi fumoſos veteris proferte Falernos Conſulis &c.*

65, 2 FRVCTVOSIORA) Vid. nota Vrſini ad principium capitis.

66 OLEAS — SIC CELER.) Quidam formis excuſi libri ita habent. In aliis locus valde variatus, culpa tamen, vt puto, eorum, qui id commiſerunt. nimis enim licenter a vetere ſcriptura diſceſſere. In optimis, ab hac, quam hic adpoſuimus, hoc tantum mutatum inuenio, quod *Conderis*, in illis pro *Condideris*, legitur: verbo negligentia librarii imminuto, quod ſi poſtremam literam aduerbii *Sic*, ſuſtuleris, ac *Si*, feceris, puto locum ſatis purgatum eſſe. VICTOR. Ex veſtigiis veteris lectionis poteſt hic locus ita reſtitui: *oleas albas, quas condideris in vas, vt celeriter promas, niſi condieris, propter amaritudinem reſpuit palatum.* De verbo *nouas* fecimus *in vas*, quomodo ſupra locutus eſt Varro c. 64 *ac retrimentum conditum in vas fictile.* ſit [*ſic*] autem matauimus in *vt*; quomodo infra c. 69 *antequam ſe commutent, vt celeriter promas.* VRSIN.

67 VETVSTATE FICVS FIT PALLIDIOR) h. e. ſitum trahit, qui ſaporem etiam corrumpit. Vid. Ind. v. *pallor.*

68 SI NON — MINITATVR) Ita V. C. Eſt autem τὸ *deſcenſurum* verbum, quod Graeci ἀπαρέμφατον vocant. Videndus Agellius 1, 7. VRSIN.

68 MATVRVM) Haec vox videtur abundare. Eſt enim gloſſema verbi *mite.* Nonius: *Mitis eſt maturus.* pro *lentius miteſcit* in V. C. habetur *lentius eſt.* Verba vero *vt inde promatur ad eſcam,* videntur adiecta. VRSIN. *Maturum* eſſe gloſſema verbi *mitis* patet ex illo Virgilii: *ſunt nobis mitia poma.* & Petronii *mitia ſorba Inter odoratas pendebant texta coronas.* POPMA. De illa conſtructione *deſcenſurum ſe minitantur* Perizonius agit ad Sanctii Min. p. 106.

68 QVAM NEQVIT — ESCAM) Vetus lectio: *Quam nequit in arbore, quam miteſcat.* VICTORIVS. *Quam nequit in arbore quam miteſcat.* Vetus lectio haec vt tradidit Victorius: noua magis improbanda, *quam nequit in arbore vt inde promatur ad eſcam.* Haec ab Ienſonio [hic tamen non *quam*, ſed *quod* poſuit] ab Aldo, Iunta, Gymnico traditur. Vetus ſic emendari poteſt: *quam nequit in arbore quin miteſcat*, ſiue quod nequit in arbore. Sorba enim ſi in arbore relinquantur, non ſolum matura fiunt, ſed etiam mitia, propter quod maturitatem aſſequi nequeunt, quin miteſcant. Quare praecepit Pallad. 2, 15 vt duriora ex arbore legerentur: *Lecta* (ſorba) *duriora ac poſita, vbi miteſcere coeperint, fictilibus vsque ad plenum claudantur vrceolis.* PONT. Vehementer placet viri doctiſſimi ſententia, inter *matura* ſorba & *mitia* diſtinguentis. *Matura* ſunt, cum incrementa iuſta habent, & colorem eum, qui ſignificet, ſatis a ſole cocta eſſe. *Mitia* deinde fiunt h. e. mollia; quod facilius contingit, cum ad ſummum vsque maturitatis gradum in arbore pependerunt. Ne igitur nimis cito mollia fiant ſ. *mitia*, qui proximus ad putrefactionem gradus eſt,

LXIX. Messvm far promendum hieme in piſtrino ad torrendum, quod ad cibatum [a] expeditum eſſe velis. Quod ad ſationem, tum promendum, cum ſegetes maturae ſunt ad accipiendum. Item quae pertinent ad ſationem, ſuo quoque [b] tempore promenda. Quae vendenda, videndum, quae quoque [b] tempore oporteat promi. alia enim, quae [c] manere non poſſunt, ante quam ſe commutent, vt [d] celeriter promas, ac vendas: alia [e] quae ſeruari poſſunt, vt tum vendas, cum caritas eſt. ſaepe enim diutius ſeruata
2 non modo vſuram adiiciunt; ſed etiam fructum duplicant, ſi tempore promas. Cum haec diceret Stolo [f], venit libertus aeditumi ad nos flens, & rogat vt ignoſcamus quod ſimus [g] retenti [h], & vt ei in funus poſtridie prodeamus. Omnes conſurgimus, ac ſimul exclamamus, quid? in funus? quod funus? quid eſt factum? Ille flens narrat, ab [i] neſcio quo percuſſum cultello concidiſſe, quem qui eſſet, animaduertere in turba non po-
3 tuiſſe, ſed tantummodo exaudiſſe vocem, perperam feciſſe. Ipſe, cum patronum domum ſuſtuliſſet, & pueros dimiſiſſet [l] vt medicum requirerent, ac mature adducerent; quod potius illud adminiſtraſſet, quam ad nos veniſſet, aequum eſſe ſibi ignoſci. Nec ſi eum ſeruare non potuiſſet, quin non multo poſt animam efflaret, tamen putare [m] ſe feciſſe recte. Non [n] moleſte ferentes deſcendimus de aede, & de caſu humano magis querentes, quam admirantes [o] id Romae factum [p], diſcedimus [q] omnes.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LXIX.] a) *cibarium a. V.* b) *quoquo I. B. R.* c) *quo P. Iuntt.* d) *vt* abeſt *Heru.* e) *quae dimiſiſſet* inſ. *H. A. Gr. G.* f) *Stolo* deeſt *I. B. R.* g) *ſumus a. V.* h) *detenti I. B. R.* i) *ab* abeſt *I. B. R.* l) *dimiſiſſet I. B. R. I. I. demiſſ. al.* m) *putaret I. B. R.* n) *I. non P. Id non I. B. R. Id nos I. I- G.* o) *mirantes I. B. R.* p) *deſcendimus omne B. R.*

NOTAE VARIORVM.

eſt, aliquantum acerba de arbore ſunt ſumenda. Conſtabit autem ſententia, etiam ſi legas, *quam miteſcat*; refertur enim ꝗ *quam* ad *prius* quod praecedit.

69 1 Ad torrendvm) Videndus Seruius in verſum Virgilii: *Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.* Vrsin.

69, 2 In fvnvs postridie) Ita dixit Terent. Adelph. *Egomet quoque eius cauſa in funus prodeo.* Idem.

69, 2 Perperam) i. e. h. l. per errorem. Paulus 3, tit. 9 *Prolatis codicillis vel alio teſtamento, quibus ademptum eſt legatum, vel certe reciſum perperam ſolum repetunt.* Idem.

69, 3 Nec si evm servare non potvisset.) Duae negationes pro vna, Graecanice: quod & frequentiſſimum eſt apud Plautum. Apud Terentium, *Faciunt ne intelligendo vt nihil intelligant.* Ita enim interpretandus eſt ille verſus, in quo fruſtra comminiſcitur vir doctiſſimus neſcio quas interrogationes, & *nae* pro *ne*, quod ſequitur, *diſcedimus omnes* eſt pro diſceſſimus. Ita ſaepe apud Plautum *accepimus* perperam pro *Accedimus*: praeteritum a praeſenti, vt diximus. Sic Vlpianus dixit *Tolliſſe, a tollo*: ſic Tibullus, *Atteruiſſe* ab *attero*, non *attriuiſſe.* Sic Salluſtius, *Occanuere*, ab *occano.* Scaliger.

69, 3 Id nos moleste ferentes.) Haec erat peruulgata lectio, quae ſi veterem contra ſe non haberet, facile locum ſuum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit. in manu enim ſcriptis, *Non moleſte ferentes* legitur. Accommodata autem hic etiam vetus eſſe poteſt, & fortaſſe verior eſt, *Non moleſte ferentes*, ſcilicet, nos eſſe retentos. ita enim plene ſermoni liberti reſponſum fuerit. Poſcebat enim veniam ſibi dari, quod in magno patroni negotio occupatus, ad illos, vt debebat, non veniſſet: ſtatim omni timore illo liberato, de infelici conditione hominum, quae tot caſibus expoſita eſſet, loqui inter ſe coeperunt. Eſt tamen hic etiam illud quod ſaepe nos moleſtos habuit: L. enim ante hanc partem in contextu ſermonis conſtituta eſt. Praeterea mendi nota hic in margine adpoſita. Victor. De illo L, cruce Victorii Scal. ad 1, 59, 2.

69, 3 Discedimvs) Videtur hoc verbum poſitum pro *diſceſſimus*, vt in Pandectis Florentinis, *decederit*, pro *deceſſerit.* Vrsin.

M. TE-

M. TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICARVM DE RE PECVARIA

LIBER II.

VIRI magni noſtri maiores non ſine cauſa praeponebant ruſticos Romanos vrbanis. vt ruri enim, qui in villa viuunt ignauiores [a], quam qui in agro verſantur in aliquo opere faciundo: ſic qui in oppido ſederent, quam qui rura colerent, deſidioſiores [b] putabant. Itaque annum ita diuiſerunt, vt nonis modo diebus vrbanas res vſurparent, reliquis VII vt rura colerent. Quod dum ſeruauerunt inſtitutum, vtrumque 2
ſunt conſecuti, vt & cultura agros foecundiſſimos haberent, & ipſi valetudine firmiores eſſent: ac ne Graecorum vrbana deſiderarent gymnaſia, quae nunc vix ſatis ſingula ſunt: nec putant ſe habere villam, ſi [c] non multis vocabulis retineant Graecis, quum [d] vocent particulatim loca, προκοιτῶνα [e], παλαίςραν, ἀποδυτήριον, περίςυλον [f], ὀρνιθῶνα [g], περιςερεῶνα [h], ὀπωροθήκην. Igitur quod nunc intra murum fere patres familiae correpſerunt re- 3
lictis falce & aratro, & manus mouere maluerunt in theatro ac circo, quam in [i] ſegetibus

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ignia uiore Ienſſ. igniauiores P.* b) *deſidiores lenſſ.* c) *niſi mult. I. I-G.* d) *quin I. I-G.* e) *procoeconam I. B. R. procoectona P.* f) *peryſtilon I. B. R. priſtylon P.* g) *ornytona I. B. R.* h) *periſtereon I. B. R. peripteron P. 1. peripetron Pol. 2.* i) *in* deeſt *Heru.*

NOTAE VARIORVM,

1 PRAEPON. RVSTICOS) Vid. Col. 1 praef. 17.

1 VT RVRI ENIM) Multa hic adiecta ſunt ab expoſitoribus, vt ex praefatione Columellae coniicitur, ex qua totus hic locus ita videtur legendus: *Vt enim, qui in villa viuerent, ignauiores, quam qui in agro verſarentur; ſic qui in oppido ſederent, quam qui rura colerent, deſidioſiores &c.* VRSIN.

1 NONIS MODO DIEBVS) Hae erant nundinae, de quibus Erycius Puteanus in peculiari de nundinis Romanorum libello it. Gutherius de officiis domus Aug. 1, 13. SCHOETTG.

1 RELIQVIS SEPTEM) Vox *ſeptem* petita videtur ex margine, nec eam habet Columella, qui hanc Varronis praefationem paene ἀυτολεξὲ eſt imitatus: VRSIN. *Septem* dies inter binas nundinas fuiſſe interiectas ſatis apparet v. g. ex Kalendario, quod ex Marmore Maffeiano deſcriptum primus edidit Manuccius, vbi octo prima elementa ab A ad H ſignandis nundinis in orbem eunt. Ita nos octo dies dicimus ab vno V. C. die ſolis ad alterum, inter quos *ſex*, vt hic inter *nundinas ſeptem* interiecti ſunt.

2 VT ET AGROS) *Vt & agros fecundiſſimos haberent, & ipſi firmiores eſſent.* Ita videtur legendum, omiſſis verbis *cultura*, & *valetudine*, quae expoſitorum gloſſulae ſunt. VRSIN.

2 VOCAB. RETINEANT GR.) Cogitabam, commodiusne legeretur *retinniat*, pro reſonet, ipſa voce acutum aliquid & feriens aures indicante.

2 Προκοιτῶνα) Locum ante cubiculum, in quo plerumque ſerui degebant. Talis quoque fuit in Laurentiana Plinii villa, ſicut ipſe teſtatur ep. 2, 17, 10. *Poſt hanc* coenationem *cubiculum cum procoetone, altitudine aeſtiuum, munimentis hibernum.* SCHOETTG.

2 Ἀποδυτήριον) Locum, vbi in balnea, vel palaeſtram ingreſſuri, veſtes deponebant. Plin. ep. 5, 6, 25 *Inde apodyterium balinei laxum & hilare.* Vide Greenium de ruſticatione & villis vet. 2, 7 p. 281. Latini vocant *Spoliarium.* Gloſſae Graecolatinae apud Barthium 47, 19 Ἀποδυτήριον, *ſpoliarium.* Gloſſae Iſidori: *Spoliaria, exteriores balneorum cellulae.* Inſcriptio apud Gruterum p. CCCC LXXXIX, 12 ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO. SVA. PECVNIA. EXTRVCTVM. PVBLICE. OPTVLERIT. Confer Lipſium Saturnal. 1, 18. P. Fabrum Semeſtr. 2, 11. *Spoliare* enim & *exſpoliare* eſt veſtes exuere, qua notione occurrit apud Abdiam Babylonium 3, 40 & in Actis S. Martinae c. 19 apud Bollandum Tom. 1. Ian. p. 19. IDEM.

2 MANVS MOVERE MAL.) Vid. ad Colum. 1 pr. 15.

bus ac vinetis [l], frumentum locamus, qui nobis aduehat, qui [m] ſaturi ſiamus ex Africa [n],
4 & Sardinia: & nauibus vindemiam condimus [o] ex inſula Coa [p], & Chia. Itaque in qua terra culturam agri docuerunt paſtores progeniem ſuam, qui condiderunt vrbem, ibi contra progenies eorum, propter auaritiam, contra leges, ex ſegetibus fecit prata, ignorantes non idem eſſe agriculturam, & paſtionem. alius enim opilio, & [q] arator: nec ſi poſſit [r] in agro paſci, armentarius non aliud ac bubulcus. Armentum enim id, quod in agro natum non creat, ſed tollit dentibus. contra, bos domitus cauſa fit,
5 vt commodius naſcatur frumentum in ſegete, & pabulum in nouali. Alia, *inquam*, ratio ac ſcientia coloni, alia paſtoris. coloni, vt [s] ea [t] quae in agricultura naſcantur [u] e terra, fructum faciant. contra paſtoris, vt [x] ea quae nata ex pecore. quarum [xx] quoniam [y] ſocietas [z] inter ſe magna, propterea quod pabulum in fundo compaſcere [a], quam vendere plerumque magis expedit [aa] domino fundi; & ſtercoratio ad fructus terreſtres aptiſſima [b], & maxime ad id pecus [c] appoſitum: qui habet praedium, habere vtramque [d] debet diſciplinam, & agriculturae [e], & pecoris paſcendi, & etiam villaticae [f] paſtionis. Ex ea enim quoque fructus tolli poſſunt non mediocres, ex ornithonibus, ac leporariis, & pi-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *vinetis. Ac frum. I. B. R.* m) *qui ſaturi - - - vindemiam condimus* deſunt *I. B. R.* n) *aphryca P.* o) *condamus P.* p) *cea I. B. R.* q) *& alius ar. I. B. R. Ba - G.* r) *poſſunt I. B. R.* s) *vt* omitt. *P. I. B. R.* t) *aeque agr. P.* u) *factum vt naſcerentur e terra. Contra P. I. B. R.* x) *vt* deeſt *I. B. R.* xx) *Quare I. I - G.* y) *quoniam* deeſt *I. B. R.* z) *conſocietas I. B. R.* a) *compeſcere Heru.* b) *apt. eſt, max. ſi ad I. I - G.* c) *ſit* inſ. *I. I - G.* d) *vtrumque debet: P. I. B. R.* e) *agriculturam P.* f) *villiaticae Heru.*

NOTAE VARIORVM.

3 EX INSVLA COA) V.C. *Cea.* VRSIN. *Coum vinum* in deliciis fuit veteribus, & inde quoque inter lautiora vina recenſetur a Plauto Poenul. 3, 3, 86 *Vbi tu Leucadio, Lesbio, Thaſio, Coo, vetuſtate vino edentulo aetatem inriges.* Moris erat etiam per imitationem & mixtionem ex Italico vino Coum facere, de quo Cat. 112 & Plin. 14, 8. Dicebatur autem a Co inſula ad Cariam ſita, Mela 2, 7, 32. Vide copioſe Salmaſium ad Solinum c. 7 p. 101, 102. SCHOETTG.

4 PASTORES) Nam primi Romanae vrbis incolae colluuies erant vtplurimum ex paſtoribus profugis collecta. Hinc Iuuenalis Sat. 8, 275. *Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum, Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.* IDEM. Vid. noſter 2, 1. 9.

4 NEC SI POSSIT IN AGRO) Inciſum, quod poſt *armentarius* erat, transpoſui. Sententia haec eſt. Quanquam in agro paſci poteſt, tamen *armentarius* aliud eſt, ac *bubulcus.* Nimirum ille paſcendi tantum cauſa habetur; & *armenta* dicuntur Varroni de L L. 4 p. 25 vſ. 25 quaſi *aramenta*, non quae adhibentur ipſa *ad arandum*, ſed vnde *eliguntur ad arandum: bubulcus* autem inter arandum boues gubernat, quod v. g. Col. 1, 9, 2, & 2, 13, 1 apparet. Sed ipſe Varro hic etiam, *bouem* & *armentum* ſatis diſtinguit.

4 NON CREAT) Videtur legendum *non colit.* & paulo poſt legendum: *bos domitus cauſa vt,* ſine verbo *ſit.* VRSINVS. Nulla idonea mutandi cauſa eſt. Vſus verbo *creare* eadem fere ratione eſt elegantiſſimus Columella, quod Index noſter docet.

5 COLONI, VT EA QVAE) Receptam lectionem retinui. nunc veterem hic adponam, quae a communi valde diuerſa eſt, peſſime tamen & illa accepta. quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mendi ad eam adpoſuit, *Coloni aequae agricultura factum vt naſcerentur e terra contra paſtoris ea, quae nata ex pecore quarum, &c.* Statuent nunc ſtudioſi peruulgatane lectio probari debeat, an pro deſperato hic locus haberi. VICTOR. Non video cur hanc interpolatam lectionem veteris ſcripturae integritati praeponamus. Sic enim legi in illa nobis indicat P. Victorius: *Coloni aeque agricultura factum vt naſcerentur e terra: contra paſtoris ea quae nata ex pecore.* Aequus, inquit, vtrique labor. Colonus ſatagit ex terra fructus percipere: paſtores ex pecore. SCALIGER. Videtur legendum *naſcuntur* pro *naſcantur.* VRSIN. Coloni ſcientia, inquit, quae agricultura dicitur, factum vt fructus naſcerentur e terra: contra paſtoris, ea quae nata ex pecore, vt fructum faciant: ille e terra, hic ex pecore fructus percipit. Columella lib. VI. *Quaſi ſit agricolae contrarium paſtoris propoſitum, cum ille maxime ſubacto & puro ſolo gaudeat, hic nouali, graminoſoque: ille fructum e terra ſperet. hic e pecore.* Mox infra videtur legendum: *aeque De re pecuaria*; vel *ea quae De.* POPMA.

5 CONTRA PASTORIS, VT EA, QVAE NATA EX PECORE.) Tollantur ſcilicet. Coloni enim ratio eſt, vt ea, quae in agro ſata ſunt, cultura naſcantur e terra, quo fructum faciant. contra paſtoris, vt quae nata ſunt, paſcant pecora. VRSINVS.

6 PRO-

& piſcinis. E queis quoniam de agricultura librum Fundaniae vxori propter eius fundum feci: tibi Niger Turrani[g] noſter, (qui vehementer delectaris pecore, propterea quod te emturientem in campos Macros ad mercatum adducunt crebro pedes, quo facilius ſumtibus multa poſcentibus miniſtres.) quod eo facilius faciam, quod & ipſe pecuarias habui grandes, in Appulia ouiarias, & in[h] Reatino equarias: [Qua] de re pecuaria breuiter ac ſummatim pecurram, & [i] ſermonibus noſtris collatis cum iis, qui pecuarias habuerunt in Epeiro magnas, tum cum piratico bello inter Delum, & Siciliam Graeciae claſſibus praeeſſem, incipiam hinc.

6 (margin, line 1) · 7 (margin, line 5)

Cap. I. Cvm[a] Menates[b] diſceſſiſſet, Cossinivs mihi, Nos[c] te non dimittemus[d], inquit, ante[e] quam tria illa explicaris, quae coeperas nuper dicere, cum[f] ſumus[g] interpellati. Quae tria, inquit Mvrrivs? An ea, quae mihi[h] heri dixiſti de paſtoricia[i] re? Iſta[l], *inquit*[m] *ille*, quae coeperat[n] hic diſſerere, quae eſſet origo, quae

VARIETAS LECTIONIS.

g) *Turanni a. V.* h) *in* omitt. *I. B. R. Ba-G.* i) *ex* alii praeter *I. B. R.* [Cap. I.] a) In antiquo ſic extat: HIC INTERMISIMVS. *Cum Pol.* b) *Mennas Ba-G.* c) *noſte* iunct. *Pol. 2. noſſe P. 1. ignoſce I. B. R. I. I.* d) *demittemus P.* e) *te ante I. B. R.* f) *cum* deeſt *P.* g) *fuimus I. B. R. Ba-G.* h) *tria here dix. mihi I. B. R. here* quoque *P.* i) *paſtoria a. V.* l) *Inſta P. I. B. R.* m) *anquid P. 1.* n) *coeperas I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6 Propterea) Haec verba vsque ad *equarias* ſunt ſemicirculis includenda, (*propterea -- equarias*) poſt quod verbum videtur abundare illud Qua, & legendum eſſe, *de re pecuaria &c.* Idem. Nimirum oratio duplici parentheſi interciſa ita videtur cohaerere Vrſino: *Quoniam de agricultura librum Fundaniae -- feci: tibi Niger -- quod -- facilius faciam -- de re pecuaria -- percurram &c.* Et poteſt ſane locus vel corruptus vel mutilus hac ratione vtcunque ſanari. Qua de cauſa parentheſeos etiam notam apponere non dubitauimus.

6 In campos Macros.) Dicuntur & *Campi Macrae.* Strabo l. V. Μεταξὺ δὲ Λύνης καὶ Πάσης τὸ Μάκρης ἐστὶ χώριον, ᾧ πέρατι τῆς Τυῤῥηνίας καὶ τῆς Λιγυστικῆς κέχρηνται τῶν συγγραφέων πολλοί. Ibi etiam hodieque vberrimus quaeſtus ex pecuaria copia, eoque nomine nundinae celeberrimae. Celebratur etiam a Plinio & Martiali ingens caſeus Lunenſis, argumentum & ipſum fertilitatis pecuariae. Scalig. Colum. 7, 2 *Circa Parmam & Mutinam Macris ſtabulantur campis &c.* pro eo, quod vulgo habetur, *Siciliam*, ex hiſtoria legendum *Ciliciam*, & pro *Graeciae*, fortaſſe rectius legeretur *Cnei.* Plin. 3, 11 & alii. Sed forte Varro id tacuit, ne Auguſtum offenderet, quo imperante ſcripſit hos libros. Vrsin. Nimirum Macra, ὁ Μάκρης Straboni Liguriae fluuius, ad quem Luna oppidum, de quo Plin. 3, 5 f. 7 & 8.

7 Qva de re pecvaria.) Omnes quos vidi codices conſentiunt, quare temere aliquid variare hic nolui, nunc quid ſuſpicer, me poſſe ſine culpa proferre arbitror. Opinor, commutato ordine verborum *Quare de pecuaria*, legi debere, nec tamen ita meam ſententiam amo, vt non doctiorum iudicia in hac re ſequi malim. Victorivs.

7 Et sermonibvs nostris) Sine fraude, ſpero, fuerit pro *ex*, quod habent aliae, ex I. B. R. repoſuiſſe *&*, atque interpuncti loco poſt *praeeſſem* poſuiſſe inciſum.

7 Delvm et Siciliam) Lege *Ciliciam.* In eo Piratico bello donatus eſt a Pompeio nauali corona ipſe Varro. Scalig.

Cap. 1, 1 Cvm Maenates disceſsisset.) Ante hunc locum in optimo codice maioribus literis haec verba ſcripta ſunt, HIC INTERMISIMVS. In cunctis etiam aliis manu ſcriptis ita inueni. Quid illis ſignificare librarius voluerit, affirmare non auſim. Vereor ne aliquid hic deeſſe oſtendant. nam initium mihi huius ſermonis nimis abruptum videtur. Victor. Et ſententia abrupta, & nota in veteri libro, de qua nos admonet P. Victorius, arguit hinc multa deſiderari. Scalig. Multa hic deeſſe coniicere poſſumus vel ex eo, quod in VV. CC. ante haec verba librarii poſuerunt, HIC INTERMISIMVS. Quin ex ipſis quoque aliorum librorum praefationibus id intelligere licet, & potiſſimum ex huius libri cap. 8 vbi apparet diſceſſiſſe Maenatem, vt ſacrificium pararet. nam ſic in eo ſcriptum eſt: *Venit a Maenate libertus, qui dicat liba abſoluta eſſe*: atque ex iis etiam, quae habentur cap. 5. *Cum Q. Lucienum alius ſalutaſſet, alius conuiciatus eſſet, qui tum ſero veniſſet ad conſtitutum &c.* Hos autem ſermones habitos fuiſſe Palilibus ex eodem cap. colligi poteſt. Vrsin. Niſi tamen affectauit Varro abruptum initium & epicos poetas hac ſua actione imitari voluit. Nam ad ipſius tractationem argumenti nihil ſane deeſt & quae in MS. Victorii leguntur, etiam alior-

quae dignitas, quae ars: cum Petam [o] feſſum [p] viſere veniſſemus, ni [q] medici [r] aduentus
2 nos interrupiſſet [s]. Ego vero, *inquam*, dicam duntaxat, quod eſt ἱϛορικὸν [t], de duabus
rebus primis [u], quae accepi, de origine, & dignitate. de tertia parte, vbi eſt de arte,
Scrofa ſuſcipiet [x]: vt ſemigraecis paſtoribus dicam Graece, - - - - - ὅσπέρ [y] μȣ πολλὸν ἀμείνων [z].
Nam is magiſter C. [a] Lucilii [b] Hipri generi tui, cuius nobiles pecuariae in Brutiis habentur. Sed haec [c] ita a nobis accipietis, inquit Scrofa, vt vos, qui eſtis [d] Epirotici [e], pecu-

VARIETAS LECTIONIS.

o) *poetam P.* p) *ſeſſum I. B. R. ſeſum P. 1. ſenſum P. 2.* q) *ne P. I. B. R.* r) *medica P. 2.* s) *inrediſſet P. irreptiſſet I. B. R.* t) *hiſtoricon I. B. R.* u) *primum I. B. R.* x) *ſuſcipiet : ὅς πέρ* &c. *vt ſemigraecis I. I-G.* y) Graeca verba abſunt *I. B. R. ὅς πέρ* diuiſ. *I. I-G. ὅς ὑπέρ Zwing.* z) *ἄμεινον Iuntt. ἀμείνω P.* a) *Sc. P. eſt a. V.* b) *Luculli P. Ienſſ. Lucilli a. V.* c) *hoc I. B. R.* d) *aeſtis H. A.* Gr. *G. eſus Pol. 2.* e) *epitrotici Gr. G.*

NOTAE VARIORVM.

aliorſum pertinere poſſunt: neque abhorrere ab ingenio Varronis eiusmodi ludus videtur, quo oſtentauit forte doctrinae poeticae copiam. De diſceſſu Maenatis eſt, 2, 8, 1.

1, 1 Cvm petam fessvm.) Maculoſus hic locus in antiquis exemplaribus eſt, & in omnium optimo nota adpoſita, damnatus. Receptam hic etiam lectionem conſeruaui: veterem nunc, cuiusmodi illa eſt, ſtudioſis exponam. *Cum poetam feſum viſere veniſſemus ne medici aduentus nos inrediſſet.* Victor. Si hunc locum ſanum praeſtare velimus, reclamabit ſtatim ſcripta lectio: *Cum poetam ſeſum viſere veniſſemus, ne medici aduentus nos inrediſſet.* Nos ita: *Cum portam ſeſum vis e re veniſſemus, ni medici aduentus nos inretiſſit.* Vbi primum, *portam veniſſemus* pro, in portam veniſſemus. vt ſupra de oliuo: *Itaque dominum & balneas & gymnaſium ſequitur*, hoc eſt, in balneas, in gymnaſium. *Seſum*, pro *ſeſſum*: quia non geminabant literas. *Vis*, pro vix, ita ſaepius in veterum libris. Turpilius Lindia, *Profecto, ut quisque minimo contentus fuit, Ita fortunatam vitam vixit maxume, Vti philoſophi aiunt iſti, quis vis ſat eſt.* Pro, vix ſat eſt. *E re veniſſemus*, hoc eſt, commodum veniſſemus. Ita & Plautus. Mens huius loci. Volo, inquit, mihi abſoluas, quae hic inceperat dicere tunc, cum tandem commodum veniſſemus ſeſſum ad portam, niſi medici aduentus nos quaſi ad hanc diſputationem currentes irretiſſet, ac retardaſſet, Nam *Peta*, quod hic legitur, non eſt nomen Romanum. Scalig. Videtur legendum *Paetum*, quod eſt Papiriae familiae cognomen. *Feſſum* autem dicit κάμνοντα, i. e. aegrum. Sic infra 3, 16 de apibus *regem feſſum &c.* Vrsin. Emendo, *Cum proretam feſſum*, M. Varro Graeciae claſſibus praefuit bello piratico, in quo roſtratam coronam, tribuente Pompeio duce, primus meruit. Cum autem Claſſis inter Delum & Ciliciam conſiſteret, nondum cum piratis maritimo proelio commiſſo, tunc habiti doctiſſimi hi ſermones de re pecuaria: quorum initium factum, cum ipſe & familiares veniſſent viſere proretam feſſum, id eſt aegrum, vt lib. III. *Regem ſuum ſequuntur quocunque it, & feſſum ſubleuant.* Liuius lib. XLVII. *Feſſi morbis ac longitudine viae.* Plinius lib. VIII. de elephantis. *Viſique ſunt feſſi aegritudine. Proreta*, nauis prorae praefectus eſt, qui ventos captat, & maris latentes ſcopulos, ne nauis eis illidatur, explorat. Plautus Rudente, *ſi tu iſti naui proreta es, ego gubernator ero.* Paulus lib. V. ſentent. *Quod ſi abſente domino id a magiſtro vel proreta nautaue aliquo factum ſit.* Popma.

1, 1 Interrvpisset) Cum in VV. CC. ſit *inrediiſſet*, fortaſſe legendum erit *impediſſet.* Vrsinvs. Quod ſaepiuſcule nobis vſu venit, illud & hic accidit, vt eadem annotaremus, quae poſtea ab Vrſino vel ipſo Scaligero occupata vidimus, quod annotare fruſtra eſſet ad gloriolam, cum penes lectorem ſit, vel habere fidem nobis vel denegare. Sed interdum tamen non diſſimulamus, ſi forte eo facilius probari tales coniecturae poſſint. Vt hic de *impediſſet* plane idem mihi videbatur, quod Vrſino. *Feſſum* pro aegroto dixit etiam noſter 1, 13, 1.

1, 2 Vbi est) Videtur legendum *quae eſt.* Vrsin.

1, 2 Hipri) V. C. *Hirpi.* Feſtus, *Irpini*, inquit, *appellati nomine lupi, quem Irpum dicunt Samnites, eum enim ſecuti ducem, agros occupauere.* Strabo 5. Poſtea legendum: *Vt vos, qui eſtis Epirotici athletae, remuneremini me, &, quae ſcitis, proferatis in medium.* Dixit enim *Epirotici athletae*, pro *valentes pecuarii.* Idem. Forte *Hirpi*, vt *Hirpiae* familiae in Faliſcorum agro, haud procul vrbe Roma; de quibus admirandum refert Plinius lib. VII, ſacrificio annuo quod fiebat Apollini ad montem Soractem, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ſolitos ambulare, nec aduri. Sed Luciliae gentis multae a ſcriptoribus familiae nominantur, vt Balborum, Baſſorum, Capitonum, Longorum: Hirporum autem vel Hiprorum, ſolus Varro quod ſciam, meminit. Illuſtriores Hirpini in gente Quintia, & Fuluia; ex qua fuit Fuluius Hirpinus, viuariorum magnificentia celebratus. Popma.

1, 2 Qvi estis epirotici pecvarii.) Auxilio fideliſſimi codicis hic locus, turpiter in excuſis diuulſus ac foedatus, reſtituitur. Ne quis autem me addidiſſe aliquid aut diſtorſiſſe putet, veterem ſcripturam adducam, *Qui*

pecuarii [f] athletae, remuneremini nos, ac quae ſcitis, proferatis in medium. NEMO enim omnia poteſt ſcire. Cum accepiſſem conditionem, vt [g] meae partes eſſent primae, (non 3
quo non ego pecuarias in Italia habeam, ſed NON omnes qui habent citharam, ſunt citharoedi.) Igitur, *inquam*, & homines & pecua [h] cum ſemper fuiſſe ſit neceſſe natura, (ſiue enim aliquod fuit principium generandi animalium, vt putauit Thales Mileſius, & Zeno Cittieus [i]: ſiue contra principium horum extitit nullum, vt credidit Pythagoras Samius, & Ariſtoteles [l] Stagerites [m]) neceſſe eſt humanae vitae a [n] ſumma memoria gradatim deſcendiſſe ad hanc aetatem, vt ſcribit Dicaearchus: & ſummum gradum fuiſſe naturalem, cum viuerent homines ex iis rebus [nn], quae inuiolata vltro ferret terra: ex [o] hac vita in 4
ſecundam deſcendiſſe paſtoriciam, e feris atque agreſtibus, vt ex [p] arboribus ac virgultis [q] decer-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *thietate remine reminice. Haec quae ſcitis a. V.* quibus verbis praepoſitum erat ſtellae ſignum in *I. I-G. thiete remuneremini &c. P.* 1. *pecuaria thietate P.* 2. g) *& P.* h) *pecu P. pecus I. B. R. pecudes I. I-G.* i) *Cythieus I. B. R. Ba-G. Cytheius Iuntt. cytieus Pol.* l) *Ariſtotiles B. R.* m) *Stagirites B. R. PI-G. H. St-D.* n) *ad ſummam memoriam I. B. R. ad ſummam memoria P.* 1. *a ſummam memoriam. P.* 2. nn) *rebus* deeſt marg. *D.* o) *& ex Ba-G.* p) *ex* deeſt *I. B. R.* q) *ac* repet. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Qui eſtis pecuriathietae remune remininos ac, &c. Quam poſſit ſine vllo periculo ita corrigi, facile omnes videre arbitror. vna tantum in parte induſtria opus fuit, vt ex *Athietae*, *Athletae* fieret. Maxime autem me confirmauit, quod animaduerti alibi id verbum idem vitium habere, quod in excuſis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertii libri legitur, [3, 5, 8] *Nos athietae comitiorum, &c.* pro *Athletae*. Hoc autem & vitioſae ſcripturae & locutionis Varroni familiaris aptiſſimum exemplum eſt, qui libenter hoc vocabulum *Athletae* ad alias res transferret. Sed haec antea mendoſiſſima, omni nunc macula carent, & aperta ſunt: quare ad alia veniamus. VICTOR.

1, 2 AC QVAE SCITIS PROFERATIS IN MEDIVM.) Elegantiſſimus modus loquendi, & quo ſaepe etiam Cicero uſus eſt: ipſum autem aut a Graecis latini ſcriptores acceperunt, aut natura duce eandem ſententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certe ita in Sympoſio locutus eſt, vt M. Varro ab ipſo hunc ſermonem expreſſiſſe videatur. Καὶ ἐπιδέξω γε, ἔφη, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ, τι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν. VICTORIVS.

1, 3 CVM ACCEPISSEM) Placeret magis *accepiſſent*. VRSIN.

1, 3 VT MEAE PARTES) Varro dicit, ſe accepiſſe conditionem (vel, ſi Vrſini coniectura vera ſit, accepiſſe reliquos conditionem) vt de eo ſolum, quod eſt ἱστορικὸν, ipſe diceret, quae pars libris tantummodo eget & memoria, non ea cauſa, quo non & ipſe pecuarias in Italia habeat, quae res videatur ipſi facultatem dare etiam de arte dicendi, ſed &c. Illud *igitur* notat reditum a parentheſi, cuius ſignum lectorum quorundam cauſa appoſitum, aequi conſulent, qui eo opus non habebant.

1, 3 ET HOMINES, ET PECVA.) *Pecua habent* antiqui libri, non *pecudes*: id autem veteres crebro uſurpabant: nec ſe ab eo verbo abſtinuit etiam Cicero, quemadmodum teſtimonio Nonii interpretis comperimus. is enim ſuper illo Vergilii, *Mitte in Venerem pecuaria primus*: inquit: nam *Pecua* vt ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod eſt *pecu* venit, vt a *genu genua*. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendoſe in cunctis impreſſis legitur, *Etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur.* VICTOR.

1, 3 NATVRA, SIVE ENIM) Videtur legendum *Nam ſiue aliquod fuit principium &c.* ex *nam* factum fuit a librariis *natura*, & deinde parentheſis adiecta. p. p. *humanam vitam -- aſcendiſſe.* VRSIN.

1, 3 CVM VIVERENT) Totus hic locus ita legendus: *Cum viuerent -- iis, quae -- terra, & ex hoc in ſecundum deſcendiſſe, cum e feris a. agr. arboribus -- ſic animalibus &c.* Caetera videntur adiecta ab expoſitoribus. VRSIN.

1, 3 EX IIS REBVS, QVAE) Vide quae diximus ad 1, 1, 11. Caeterum hic laudauerat Buchnerus Porphyrium περὶ ἀποχ. p. 344. ſeq.

1, 4 E FERIS ATQVE AGRESTIBVS, VT EX) Hunc locum, vnum ſane difficillimorum Varronis feliciter emendaſſe videtur Io. Fr. Gronouius, vt refert I. G. Graeuius in lectt. Heſiod. ad vſ. 115 pro *colligerent* nimirum legit *collegerant*, & pro *manſueſcerent*, *manſuefacerent*: deinde τὴν *cum* intellectu & conſtructione ad initia retrahit, quaſi eſſet: *Cum e feris atque agreſtibus, vt -- collegerant, -- ſic ex animalibus propter eand vtil. -- manſuefacerent.* Ita omnia inter ſe apta ſunt, nec inſoliti quidquam relinquitur, niſi quod ἡ *cum* paulo reſeruata diutius aliquid obſcuritatis orationi offudit, quam tamen traiectionem Varroni non inſolitam eſſe, obſeruatum iam eſt a Scali-

 gero

decerpendo glandem, arbutum[r], mora, pomaque[s] colligerent ad vſum; ſic ex animalibus, cum propter eandem vtilitatem quae poſſent[t] ſilueſtria deprehenderent, ac concluderent, & manſueſcerent. In queis primum non ſine cauſa putant oues aſſumtas, & propter vtilitatem, & propter placiditatem. maxime enim hae[u] natura quietae, & aptiſſimae ad vitam hominum. ad cibum enim lacte[x] & caſeum adhibitum, ad corpus veſtitum & pelles attulerunt. Tertio denique gradu a vita paſtorali ad agriculturam deſcenderunt. in qua ex duobus gradibus ſuperioribus retinuerunt multa. &[y] quo deſcenderant, ibi proceſſerunt longe, dum ad[z] nos perueniret. Etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarum ſunt aliquot, vt[a] in Phrygia ex ouibus, vbi greges videntur complures; vt in Samo-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *arbuſtum I. B. R.* s) *poma I. B. R.* t) *poſſunt I. B. R.* u) *hae natura* omitt. *I. B. R.* x) *lac I. B. R. Ba-G.* y) *etiam quae I. B. R.* z) *annus a. V. H. St-D.* a) *ab ouibus, vt in Phrygia I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

gero ad 2, 2, 14. add. 2, 9, 5. *Collegerant* mutaſſe videtur aliquis, qui *vt* putaret cauſalem eſſe; altera illa verbi *manſueſcerent* mutatio in *manſuefacerent* forte ne neceſſaria quidem eſt, ſiquidem reliqua ex *ſueſco* compoſita tranſitiue & ἐνεργητικῶς vſurpantur, quod de *conſueſco* & *inſueſco* vel Index noſter docere poteſt: *manſueſco* autem propter hunc ipſum Varronis locum inter neutra actiue poſita retulit Sanctius, non inuito, tacente certe, Perizonio, 3, 3 p. 355. Ante quam in Gronouianam obſeruationem inciderem, videbatur conſtitui hic locus poſſe, ſi dicamus duplicem eſſe τῆς *vt* rationem, cauſalem vnam, alteram comparandi, vt vna complecteretur vtramque vim, quaſi ſcriptum eſſet, *vt ſicut*: quod ſi admittere fas ſit, nulla alia mutatione opus fuerit. Erat etiam vnus alterque Columellae, ipſiusque adeo Ciceronis locus, in quo ſimiliter ἡ *vt* hanc duplicem quaſi perſonam videbatur ſuſtinere, nimirum Col 7, 3, 20 vbi vid. & 11, 2, 47. Sed video, quid dici poſſit.

1, 4 DECERPENDO GLANDEM.) In vetuſtiſſimo *decarpendo*, eadem ratione qua ante oſtendimus ſemper *Aſpargo* & *Conſpargo* in eo ſcriptum eſſe: & apud Catonem etiam hoc ipſum verbum *decarpo*, contra noſtrorum temporum conſuetudinem. VICTOR.

1, 4 HAE NATVRAE) Hae voces videntur additae σχολιαστικῶς. VRSIN.

1, 4 AD CIBVM ENIM LACTE, ET CASEVM.) Sunt excuſi etiam libri, in quibus ita legatur: nam in aliis, *Lac*, mendoſe legitur. haec enim vetus eſt ſcriptura. Et indicio Nonii & aliorum grammaticorum cognoſcimus, M. Varronem alias ita locutum eſſe; ut Andabatis, *Candidum lacte papilla cum fluit.* VICTOR. Delenda vox *adhibitum*, quae irrepſit ex margine. Videndus Colum. 7, 2 ſcribendum autem videtur *lacte*, non *lac*, quomodo Varronis aetate ſcribebant. VRSIN. Ad corpus etiam lac & & caſeus pertinet, cibo enim alitur corpus veſtibus tegitur. Praeterea pelles veſtimenta ſunt. Quare ſi quis delendum τὸ *corpus* oſtenderet, fieret vt cibus ad veſtitum reſponderet, & vtrumque ad corpus ſpectaret. Cum autem non ſolum pellibus verum etiam lana vti ſoleamus, (vt idem docet Varro, c. 11 *vt fructum ouis e lana ad veſtimentum*) *lana* quoque eſſet addenda, ad hunc modum: *Ad cibum enim lacte & caſeum adhibitum, ad veſtitum lanam & pelles attulerunt.* Hoc probari poteſt ex Creſcent. qui hunc Varronis locum ſic L. 9 excerpſit. *Ad cibum enim lac & caſeum competunt, ad veſtitum vero pelles & lana.* Haec quae praecipiuntur de ouili grege commoda ita Colum. l. 7 c. 2 commemorat, *Nam id* (pecus ouile) *praecipue nos contra frigoris violentiam* (pellibus nimirum) *protegit corporibusque noſtris liberaliora praebet velamina* (lanam videl.) *Tum etiam caſei lactisque abundantia non ſolum agreſtes ſaturat, ſed etiam elegantium menſas iucundis & numeroſis dapibus exornat.* PONT.

1, 5 A VITA PASTORALI) Haec videntur adiecta. VRSINVS.

1, 5 DVM AD NOS PERVENIRET) Ita coniectura ductus emendaui. ante in excuſis & manu ſcriptis, *Dum annus perueniret.* ex qua lectione nullum idoneum ſenſum elicere poteramus: ex hac autem (niſi fallor) egregium. Queritur occulte M. Varro de moribus ſui temporis, quemadmodum etiam in prima huius libri cum enim vitam ſuperiorem hominum explicaſſet, & quibus rebus illi veſcerentur docuiſſet, addidit in tertio gradu eos longe proceſſiſſe, nec in primis agricolarum inſtitutis manſiſſe, ſed ad peiora ſemper delicatioraque veniſſe, donec huc, inquit, res deducta eſt, nam ſupra etiam, *A ſumma memoria gradatim deſcendiſſe ad hanc aetatem, Donec ad nos peruenirent*, inquit. vt hoc in libro, cum de verre ageret, *Quoad perueniat ad lanium.* & in V. de lingua Latina, *Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt.* necnon in VIII, non longe ab initio, *Id non peruenit ad nos.* Qui noſtram coniecturam non probabunt, ſedulitatem fidemque vere accuſare non poterunt. VICTOR.

1, 5 EX OVIBVS) Alias camelopardali ouium ferarum nomine venerunt Romanis teſte Plinio 5, 18 forte ſicut elephanti boues Lucae. Feras autem

Samothrace caprarum, quas Latine rotas appellant. ſunt enim in Italia, circum Fiſcellum [aa] & Tetricam montes, multae. De ſuibus [b] nemini ignotum, niſi qui apros non putat [c] ſues vocari. Boues perferi etiam nunc ſunt multi in Dardania, & Media [d], & Thracia. Aſini feri [e] in Phrygia, & Lycaonia [f]. Equi feri in Hiſpaniae [g] citerioris regionibus aliquot. Origo, quam dixi [h]: dignitas, quam dicam. De antiquis illuſtriſſimus quiſque 6
paſtor erat, vt oſtendit [i] Graeca & Latina lingua, & veteres poetae, qui alios vocant πολύαρνας [l], alios πολυμήλους [m], alios πολυβούτας [n], qui [o] ipſas pecudes propter caritatem aureas habuiſſe pelles tradiderunt [p], vt Argis Atreus, quam ſibi Thyeſtem ſubduxe [q] queritur: vt [r] in Colchide Aeeta [s], ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur [t] Argonautae: vt in Libya [v] ad Heſperidas, vnde aurea mala, id eſt, ſecundum antiquam conſuetudinem, capras & oues, [quas] Hercules ex Africa in Graeciam exportauit. Ea enim ſua voce Graeci [u] appellarunt μῆλα [x]. Nec multo ſecus noſtri ab eadem voce, ſed ab [y] 7
alia litera [z] vox earum non me, ſed bee ſonare videtur [a]. oues beelare [b] vocem efferentes:

VARIETAS LECTIONIS.

†) forte *etiam.* aa) *Fiſcelium I. I-G.* b) *ſubus P.* c) *putant a. V.* d) *medica P* e) *feri* deeſt *I. B. R.* f) *chaonia Ienſſ. lychaonia B. R. Licbaonia I. I-G.* g) *Hiſpania exteriore I. B. R. biſpaniae exteriore P.* h) *dixi, & a. V.* i) *&* inſ. *P.* l) *polyarnas I. B. R.* m) *polymelas I. B. R. polymelos P.* n) *polybutas I. B. R.* πολυβῦτας *Iuntt.* o) *quod P. I. I.* forte *quin.* p) *prodiderunt I. B. R.* q) *ſubduxiſſe a. V.* r) *& I. B. R.* s) *Oeta a. V.* except. *Heru. ſic: aetum (aeaetam) Pol.* t) *dicunt Heru. ducuntur Ald.* v) *libro P.* u) *Graece P.* x) *mala I. B. R. mela P.* y) *ab* deeſt *I. B. R.* z) *litera bela vocarunt. Non enim me I. I-G.* a) *videntur oues I. I-G.* b) *beelare* abeſt *a. V. balare P. 1. belare P. 2.*

NOTAE VARIORVM.

autem oues ipſis in deliciis fuiſſe docet Apicius Art. Coqu. 8, 4, SCHOETTG.

1, 5 QVAS LATINE ROTAS) Guilielmo Peliſſerio Monſpeſſuli Epiſcopo emendationis, quam ſtatim Scaligeri & Vrſini verbis proferemus, gloriam vindicat TVRN. 4, 6. Sequor doctorum iudicium, qui πλατυκέρωτας legunt, *Quas Platycerotas vocant.* In vita Gordianorum vocantur *cerui palmati*: nam, vt inquit Plinius, in palmas digitoſque eorum cornua ſunt a natura facta. Falſo Galli *damas* vocant. cum damae cornicula duo in aduerſum adunca habeant, vt Rupicaprae in tergum. Damas Galli non norunt, niſi Vaſcones, qui ad Pyrenaeos habitant: easque Sarrios vocant: Rupicapras autem *Iſardos.* Reliqui Galli vocant cum Italis *Camozzas*, vel *Chamois.* SCAL. Plin 11. 3 *Aliorum cornua fixit in palmas, digitoſque emiſit ex iis, vnde platycerotas vocant.* Ex hoc loco fortaſſe apud Varronem *platycerotas* legi poterit. Iſidorus 12, 1 *Capras a carpundis virgultis* &c. *nonnulli a crepitu crurum, vnde eas crepas vocitatas* &c. ſic in V. C. pro *creas.* Vid. Feſtus in *Caprae*, & Varro in hoc ipſo libro cap. 2. VRSINVS.

1, 5 CIRCVM FISCELLVM ET TETRICAM MONTES.) Antea in excuſis mendoſe *Fiſcellium.* veterem igitur ſcripturam repoſui. nam in illo etiam loco huius in iisdem antiquis libris ita legitur, *In Sauracti Fiſcello caprae ferae ſunt.* apud Plinium etiam libro tertio capite XII, *E monte Fiſcello labens iuxta Vacunae nemora.* VICTOR. *Tetrica* rupes non procul a Fiſcello & vrbe Nurſia ad fines Piceni ſita. Meminit Silius Italicus 8, 417. *nec non habitata pruinis Nurſia, & a Tetrica comitantur rupe cohortes.* SCHOETTGENIVS.

1, 5 ASINI IN PHRYGIA ET LYCAONIA. EQVI IN HISPANIA CITERIORE.) Sic habet V. C. *feri* vox bis repetita, bis etiam abundat. VRS.

1, 6 Πολύαρνας) Ita Thyeſten vocat Hom. Iliad. β', 104. vbi Euſtathius: πολύαρνα δὲ τὸν Θυέστην εἰπεῖν ἔμφασιν οἴονται διδόναι τοῦ νοσφισμοῦ τῆς χρυσέας ἀρνός. πάλιν τοῦτο ἄλλως δηλοῖ τὸν πολυθρέμμονα, ὡς ἀπὸ μέρους τῶν ἀρνῶν. SCHOETTG.

1, 6 QVAM SIBI THYESTEM SVBDVXE QVERITVR.) In antiquis libris imminuto verbo *Subduxe*, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc verbum κατὰ συγκοπὴν pronuntiatum fuit. *Non tu eum rus hinc modo produxe aiebas?* Pacuuii verſus, quibus fratrem accuſat, & hanc iniuriam queritur, apud Ciceronem ſunt in III de Natura deorum. VICTORIVS.

1, 7 EA ENIM) Videtur legendum *eas enim a ſua voce* &c. nam ſequitur: *noſtri ab eadem voce* &c. VRS.

1, 7 VOX EARVM NON ME) Totum hunc locum e vetuſtis libris reſtitui. Laudat, qui vocem ouium ſecuti *belare* illas dixerunt. nam Graeci, qui a voce eas μῆλα appellarunt, non tam commode vocem earum expreſſerunt: non enim *me*, ſed *be*, ſonare videntur, inquit Varro. Nec tamen Graeci ignorabant, oues *be*, non *me*, ſonare. Id intelligitur ex verſiculo Cratini comici poetae, qui adducitur ab Euſtathio in IX librum Ilia-

tes: a[c] quo [d] belare [e] dicunt, extrita litera[f], vt in multis. Quod ſi apud antiquos non magnae dignitatis pecus eſſet, in caelo deſcribendo aſtrologi non appellaſſent eorum vocabulis ſigna, quae non modo non dubitarunt ponere, ſed etiam ab his principibus XII ſigna multi numerant: vt [g] ab ariete & tauro, cum ea praeponerent Apollini, & Herculi.
8 ii enim dii ea ſequuntur, ſed [h] appellantur Gemini. Nec ſatis putarunt de XII ſignis ſextam partem obtinere pecudum nomina, niſi adieciſſent, vt quartam tenerent [i], capricornum [l]. Praeterea a pecuariis addiderunt capram, hoedos, canes. An non etiam [m] item in mari terraque ab his regionum [n] notae? [a pecore] in mari, quod nominauerunt a capris Aegeum pelagus: ad Syriam montem Taurum: in Sabinis Canterium [o] montem:
9 Boſphorum [p] vnum Thracium, alterum Cimmerium. Nonne in terris multa, vt oppidum in Graecia ἵππιον [q] ἄργος? Denique [r] Italia a vitulis, vt ſcribit Piſo. Romanorum vero populum a paſtoribus eſſe ortum quis non dicit? quis Fauſtulum neſcit paſtorem fuiſſe nutricium, qui Romulum & Remum educauit? non ipſos quoque [s] fuiſſe paſtores obtinebit, quod parilibus potiſſimum condidere vrbem? non idem, quod multa [t] etiam nunc ex vetere inſtituto bubus [v] & ouibus dicitur? et quod aes antiquiſſimum, quod eſt [x]
10 flatum [y], pecore eſt notatum? Et quod vrbs [z] cum condita eſt, tauro, & vacca, qui [a] eſſent muri

VARIETAS LECTIONIS.

c) *e P.* d) *poſt* inſ. *a. V.* e) *balare I. B. R.* f) *e litera, vt ſit in I. I-G.* g) *vt* abeſt *I. B. R.* h) *& I. I-G.* i) *teneret P. I B R.* l) *capricornus I.B.R.* m) *etiam* abeſt *I.B.R.* n) *regionibus I.B.R.* o) *cantherium P.* p) *Boſphorum* deeſt *P.* q) *hippionargos I.B.R.* r) *in* inſ. *P.* s) *quoque* omitt. *I.B.R. ipſosque P.* t) *mulcta B.R. Iuntt.* v) *bobus I. B. R.* x) *eſt* abeſt *I. I-G.* y) *flatum pecore, pecore V. conflatum pecore, pec. I. I-G.* z) *vrbis P.* a) *quae P.*

NOTAE VARIORVM.

Iliadis. Eruditi ac copioſi interpretis verba haec ſunt, *οἱ δ᾽ αὐτοί φασιν ὁμοίως μιμητικῶς καὶ βὴ, οὐ μὴν βοῦ, μίμησιν προβάτων φωνῆς. Κρατῖνος, ὁ δ᾽ ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βὴ λέγων βαδίζει.* VICT.

I, 7 OVES BEELARE) Aut *videntur ἀπὸ τοῦ κοινοῦ* repetendum; aut retrahendum ex his, quae ſequuntur *dicunt*.

I, 7 BELARE DICVNT) Videtur legendum *dictum*. Littera vero, quam extritam dicit, eſt alterum *e*. VRS.

I, 7 MVLTI NVMERANT) Non omnes. Nam E. G. Aratus Phaen. 546 a cancro incipit. Obſeruatum id iam fuit Victorio Var. Lect. 32, 20.

I, 7 APOLLINI ET HERCVLI) Geminorum nomina communiſſime traduntur eſſe Caſtor & Pollux. Sed Hyginus Poet. Aſtron. p. 215. edit. Commel. etiam aliorum ſententiam adducit, qui eos Herculem vocant & Apollinem. SCHOETTG.

I, 8 A PECVARIIS ADDIDERVNT) Videntur haec verba omittenda: nam pendet oratio a verbo *adieciſſent*. VRS.

I, 8 AN NON ITEM) *An non item in mari terraque quod nominauerunt a capris Aegeum pelagus, in Syria montem Taurum.* Ita legendum videtur. Caetera ſunt adiecta. IDEM.

I, 9 ἵππιον ἄργος) Argos vrbs Elidis dicitur *ἱππόβοτον* ab Homero Iliad. 2, 163. ἵππειον ab Euripide Iphigenia Taurica. Horatius Od. 1, 6, 9 *Aptum* dicit *equis Argos, ditesque Mycenas*; quia ibi paſcua equis alendis erant optima. SCHOETTG.

I, 9 ITALIA VITVLIS) Ἰταλοὺς antiqui *vitulos* dicebant, vnde etiam praefixo digammate Aeolico formata eſt vox latina. Varro in antiquitatibus rerum humanarum apud Gellium 11, 1 Ad de Bochartum Hieroz. 1, 2, 28. IDEM.

I, 9 NVTRICIVM) Haec vox videtur adiecta. VRS.

I, 9 NON IDEM) Videtur legendum *non item.* & p. p. *ouibus & bubus.* Plin. 18, 3 *Multatio quoque non niſi ouium boumque dicebatur. Non omittenda priſcarum legum beneuolentia. Cautum quippe eſt, ne bouem prius, quam ouem nominaret, qui indiceret multam.* Agell. 11, 1. IDEM.

I, 10 QVOD EST FLATVM PECORE) Vox *pecore*, quae primo loco poſita eſt, non habetur in V. C. & certe abundat. IDEM. Obtemperauimus Vrſino, & prius *pecore* ſuſtulimus, quod nimis abſurdum eſſe videretur. Tollendum eſſe monuit etiam Buchnerus Epiſt. P. 2 n. 116. Suſpicor inde ortum eſſe, quod aliquis ad marginem ſcripſit *pecunia*.

I, 10 ET QVOD VRBS) Seruius in Aen. 5 *Conditurí enim ciuitates, taurum in dextra & vaccam intrinſecus* [h. e. verſus locum vbi vrbs futura erat] *iungebant: & cincti Sabino ritu, id eſt togae parte caput velati, parte ſuccincti, tenebant ſtiuam incuruam, vt glebae omnes intrinſecus caderent, & ita ſulco ducto, loca murorum deſignabant, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum.* Cum autem in V. C. ſit, *Et quod vrbis, cum condita eſt* &c. in margine vero aeque antiqua manu ſcriptum ſit, *Taurus & vacca in vruo vrbis condendae*, ſuſpicor hic legendum eſſe: *Et quod vruo vrbis, cum condita eſt, tauro & vacca, qui eſſent muri & portae*

muri [b] & portae definitum? Et quod populus Rom. cum luſtratur [c], ſuouitaurilibus [d] cir-
cumaguntur verres, aries, taurus? Et quod nomina multa habemus ab vtroque pecore:
a maiore, & a minore? A [e] minore, Porcius, Ouinius, Caprilius: ſic a maiore Equitius,
Taurus [f] cognomina adſignificari, quod dicuntur vt [g] Annii [h] Caprae, Statilii Tauri, Pom-
ponii [h] Vituli: ſic a pecudibus alii multi. Reliquum eſt de ſcientia paſtorali, de qua eſt 11
dicendum. quod, Scrofa noſter, cui haec aetas defert rerum ruſticarum omnium pal-
mam, quo melius [i] potes, dice. Cum conuertiſſent in eum ora omnes [l], SCROFA,
Igitur, inquit, eſt ſcientia pecoris parandi, ac paſcendi, vt fructus quam poſſint [m] maximi
capiantur ex ea, a quibus ipſa pecunia [n] nominata eſt. nam omnis pecuniae [o] pecus fun-
damen-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *muris portae I. B. R.* c) *luſtraretur I. B. R.* d) *ſolitaurilibus a. V.* e) *A minore* omitt. *I. B. R.* f) *Taurius I. I.* caet. *Taurus.* g) *vt* deeſt *I. I-G.* h) *Pomponi vitulos P.* h) *Anni I. I-G. Amni P.* i) *melius poteſt dici, cum* omnes l) poſt *omnes* interpungunt omnes. m) *poſſit P. Ienſſ. poſſunt I. I-G.* n) *pecuaria I. B. R.* o) *pecuariae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

portae &c. Nam verbum *vruo*, quod eſt in margine, videtur e textu fuiſſe acceptum. Feſtus: *Vruat. Significat circundat, ab eo ſulco, qui fit in vrbe condenda vruo aratri, &c.* Placidus in gloſſis: *oburbas, circumſcribis, dictum ab vrbo.* Error autem fluxit ex verborum ſimilitudine, quod a librariis *vrbis* & *vrbo* per b literam ſcriptum fuerit, cum *vruis* & *vruo* ſcribendum fuiſſet. Vid. Columella in praef. l. 6. VRS. Adde quae de portae etymo Cato habet apud Iſidor. Orig. 15, 2. SCHOETTG.

I, 10, LVSTRATVR SOLITAVR.) Aſcon. in Diuinat: *Cenſores completo quinquennio vrbem luſtrabant, & ſolitaurilia ſacrificia de ſue, oue, tauro faciebant.* In VV. CC. eſt *Suouetaur.* VRS. Vide quae notata ſunt ad Caton. 141.

I, 10 A MAIORE ET MINORE) Haec addita ab exponentibus, & a librariis in textum recepta. VRS.

I, 10, SIC A MAIORE) Locus mutilus & mendoſus, ita videtur poſſe ſuppleri, emendarique: *Sic - Equitius, Thorius, Aſinius; a maiore item cognomina - - Tauri, Voconii vituli* &c. Thoriae familiae nomen a tauro deductum fuiſſe, nummi argentei eius gentis teſtes ſunt, in quibus taurus inciſus eſt. Vitulus autem cognomen eſt Voconiae familiae, non Pomponiae, vt ex eius argenteis nummis conſtat, qui Caeſare Dict. cuſi ſunt. VRSIN. *Taurium*, vt nominis familiae formam acciperet, legi iam volebat Victor. V. L. 32, II.

I, 10 QVOD DICVNTVR VT ANNII CAPRAE.) Vetus lectio, *vt anini coprae.* Id autem quod hic a Varrone traditur, Feneſtella quoque diligens rerum Romanarum auctor docuerat. Oſtendit hoc Plutarchus in commentario, quo veteres ritus Romanorum explicauit, *διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς συέλλιοι καὶ βυβολκοὶ καὶ πόρκιοι ἦσαν, ὡς φαινεςέλλας εἴρηκεν.* VICT.

I, 10 POMPONII VITVLI.] Pomponiae gentis familiae duae, Ruforum ſcilicet & Mularum, in veteribus ſcriptoribus & antiquis denariis reperiuntur. Vitulorum praeterquam apud Varronem, nulla mentio, niſi in gente Voconia, de qua haec exſtat inſcriptio: MARTI LEVCETIO PRO SALVTE IMP. DOMINI N. AVG. PII. Q. VOCONIVS VITVLVS LEG. XXII. PR. P. F. & in gente Octauia, vt in hac inſcriptione: C. RVSTICVS C. F. FLAVOS ITER L. OCTAVIOS L. F. VITVLVS IIIIVIR. D. SS. VIAM INTEGENDAM CVRAVER. POPMA.

I, 11 RELIQVVM EST DE SCIENTIA.) Perplexus locus: quem nullo pene negotio ita legendum cenſemus: *Reliquum eſt de ſcientia paſtorali: de qua eſt dicendum. Quod Scrofa noſter, cui haec aetas defert rerum ruſticarum omnium palmam, quo melius poteſt, dic. Cum conuertiſſent in eum ora omnes, Scrofa, Igitur inquit, &c.* SCAL. Videtur legendum verbis, quae ſunt luxata, in ſuum locum ita reſtitutis: *De qua, quod eſt dicendum, o Scrofa noſter (cui haec aetas defert rerum ruſticarum omnium palmam) quo melius poteſt dice* &c. ſic 1, 9 *ſed quod ſequitur tertium illud de modis dice.* & infra hoc ipſo in libro c. 3. *Quoniam ſatis balaſti, o Fauſtule noſter* &c. his duobus locis ſatis confirmatur emendatio noſtra. VRS. Guil. Peliſſerius apud Turn. 4, 6 *quo melius poteſt, dicet*: ſententia etiam plana. Repraeſentaui tamen eam coniecturam, quae prima mihi, nemine dum conſulto, in mentem venerat, quod ea nihil non habet, quo aliae commendantur, & praeterea nihil fere mutat. *Poteſt* pro *potes* ſcripſit librarius, quia ſequitur *dici*: *dici* pro *dice* aliquis poſuit, ne peccaretur contra canonem de *dic, duc, fac, fer.* Illud, *quo melius potes*, affine eſt parti carminis in foedere feriundo adhibiti Liu. 1, 24 extr. *tantoque magis ferito, quanto magis potes, polleſque.*

I, 11 EX EA, A QVIBVS) Suſpicabar legendum ex *eabus*, int. *pecudibus*, ab his enim planius, quam a pecoribus, *pecunia* deriuatur. Nam ea

12 damentum. Ea partes habet nouem [p] diſcretas, ter ternas: vt ſit vna de minoribus pecudibus: cuius genera tria, ouis [q], capra, ſus. altera de pecore maiore, in quo ſunt item ad [r] tres ſpecies natura diſcreti [s], boues, aſini, equi. tertia pars eſt in pecuaria [t], quae non paratur, vt ex iis [v] capiatur fructus, ſed propter eam, aut [x] ex ea ſint, muli [y], canes, paſtores. Harum [z] vnaquaeque in ſe generales partes habet [a] nouenas, quarum in pecore parando neceſſariae quatuor; alterae in paſcendo totidem; praeterea communis vna. Ita fiunt omnes [b] partes minimum octoginta & vna, & quidem neceſſariae, nec paruae.
13 Primum vt bonum pares pecus, vnum ſcire oportet, qua aetate quamque pecudem parare, habereque expediat. Itaque in bubulo pecore minoris [c] emitis [d] anniculam & [e] ſupra decem annorum, quod a bima, aut trima fructum ferre incipit, neque longius poſt decimum
14 annum procedit. Nam prima aetas omnis pecoris, & extrema, ſterilis. E quatuor altera pars eſt cognitio formae vniuſcuiuſque pecudis, qualis ſit. Magni enim intereſt, cuiuſmodi quaeque ſit, ad fructum. Ita [f] potius bouem emunt cornibus nigrantibus, quam albis: capram amplam, quam paruam: ſues procero corpore, capitibus vt ſint paruis. Tertia pars eſt, quo ſint [g] ſeminio quaerendum. Hoc nomine enim aſini Arcadici [h] in Graecia nobilitati, in Italia Reatini, vſque eo, vt mea memoria aſinus venierit ſextertiis
15 millibus LX, & vnae quadrigae Romae conſtiterint quadringentis [l] millibus. Quarta pars eſt

VARIETAS LECTIONIS.

p) *diſcretas nouem I. B. R.* q) *oues P.* r) *aliae I. I-G.* s) *diſcreta I. B. R. diſcretae I. I-G.* t) *pecuarie I. B. R.* v) *ea Ba-G.* x) *aut ex ea ſint* deſunt *Ba-G.* y) *ſicut muli I. B. R. vt muli I. I-G.* z) *Horum I. B. R.* a) *omnium I. B. R. homnium P.* b) *omnium I. B. R.* c) *nec minor Ba-G.* d) *emptam Ryk. emptis P.* 1. *emptio eſt P.* 2. *emitur annicula Ba-G.* e) *& quae eſt ſupra X. quod I. B. R. nec quae eſt ſup.* 10. *annos Ba-G.* f) *Itaque I. B. R. Ba-G* g) *ſint* omitt. *B. R.* h) *Archadici I. B. R. archadi P.* l) *quadringenti P.*

NOTAE VARIORVM.

ea ad ſcientiam referre forte duriuſculum, nec habebit, quo referatur, *quibus.* Verum non inſolitum eſt Varroni hoc genus τȣ̃ σολοικοφανȣ̃ς, quam Syneſin vocamus vid. Index in *Syneſis.*

1, 12 VT SIT VNA) Etiam hic indicabimus, quibus locis propoſitam diuiſionem exequatur Varro. Membrum nempe *primum* 2, 2, 1; *ſecundum* 2, 5, 2; *tertium* 2, 8, 1.

1, 12 SED PROPTEREA, VT EX EA SINT &c.) Ita fortaſſe legendum. & ita plane eſt in V. C. paullo poſt legendum: *Primum, vt bonum pares pecus, ſcire oportet* &c. Sic apud Caeſarem 3. de bello Gall. pro *vt ne primum quidem noſtrorum impetum ferant*, ſcriptum eſt: *ne vnum quidem* &c. nam *vnum* ibi expoſitio eſt verbi *primum*, vt hic apud Varronem. VRSINVS. Sana videtur haec lectio. *Non paratur* haec pars, *vt ex iis*, (quae *partis* nomine comprehenduntur, ſyneſi non inuſitata) *capiatur fructus, ſed* (int. ἀπὸ τȣ̃ κοινȣ̃ *vt*,) *propter eam* (rem pecuariam) *aut ex ea ſint.* Alii in hac claſſe ſunt *propter* rem pecuariam, vt *paſtores, canes*: alia *ex* ea, vt *muli.* Poſſis etiam ſi durior illa Syneſis videatur, putare τὴν *vt* poſt *aut* excidiſſe.

1, 13 ITAQVE - MINORIS EMITIS ANNICVLAM) Quam ſecutus ſum lectionem, & excuſi nonnulli habebant, & manu ſcripti omnes. quidam tamen, vt arbitror, dum corrigere voluerunt, deprauarunt. Ea mihi ſane correctione egere non videtur, in vetuſtiſſimo hoc tantum diuerſum erat, quod *Emptis*, pro *Emitis*, in eo ſcriptum eſt: mendoſe tamen, vt puto. VICTORIVS.

1, 14 QVAM ALBIS) *Quam albis* & mox, *quam paruam*, videntur adiecta. poſt videtur legendum *parandum*, pro *quaerendum.* Ita enim loquitur Varro in hoc ipſo capite ſupra. VRSIN.

1, 14 ASINI ARCADICI.) In manu ſcriptis *Arcadi*: *Arcadii*, ex antiqua ſcriptura legi poſſet, vt ſupra *Pecuari*, pro *Pecuarii: Statili*, pro *Statilii.* nam hoc etiam veteres librarii ſic ſeruabant, quod Poetae in ſecundo caſu illorum nominum quae geminatam literam illam haberent, frequenter vſurparunt. alterum enim I ſubtrahebant. ea enim ratione ab optimo poeta, *Tuguri*, *Peculi*, *Pataui*, *Oti*, dictum eſt. nam *Arcadium* etiam ab *Arcadia* declinari eiuſdem poetae verſu hoc confirmari poteſt. *Tempus & Arcadii memoranda iuuenta magiſtri.* VICT.

1, 14 VSQVE ADEO, VT MEA MEMORIA ASINVS VENIERIT SEXTERTIIS MILLIBVS QVADRINGENTIS) Ita emendauimus hunc locum ex alio ſimili eiuſdem Varronis 3, 2 *Aſinum tuum, quem mihi quadringentis millibus emptum* &c. ſic enim legendum apparet ex Plin. 8, 43 *Aſinum quadringentis millibus nummum emptum Q. Axio ſenatori auctor eſt M. Varro.* paullo poſt legendum apud Varronem, *& vnae quadrigae Romae conſtiterint* XII HS; nam ita plane habetur infra 2, 8 *Eligunt aſinum - - vbi trecenis*

eſt [de iure in [m] parando,] quemadmodum quamque pecudem emi oporteat ciuili iure. Quod enim alterius fuit, id vt fiat meum, neceſſe eſt aliquid intercedere. Neque in omnibus ſatis eſt ſtipulatio, aut ſolutio numorum ad mutationem domini [n]. In emtione alias ſtipulandum ſtatim, eſſe e [o] valetudinario, alias e ſano pecore, alias e neutro. Alterae 16
partes quatuor ſunt, cum iam emeris, obſeruandae, de paſtione, de foetura, de nutricatu, de ſanitate. Paſcendi primus [p] locus qui eſt, eius ratio triplex. In qua regione quamque potiſſimum paſcas, & quando, & [q] queis? vt capras in montoſis [qq] potius locis & [r] fruticibus [s], quam in herbidis campis; equas contra. neque eadem loca, aeſtiua & hiberna idonea [t] omnibus ad paſcendum. Itaque greges ouium longe abiguntur ex Appulia in Samnium aeſtiuatum, atque ad publicanum [v] profitentur, ne, ſi inſcriptum pecus pauerint [x], lege cenſoria committant [y] muli. e Roſea campeſtri aeſtate [z] exiguntur in Gur-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *imperando* iunct. *I. B. R. imparando P.* n) *dominii a. V.* o) *e valetudinario* om. *I. B. R.* p) *primum P.* q) *e queis* omnes praeter *Pol.* qq) *montuoſis P.* r) *quam I. B. R.* s) *fructibus Iuntt.* t) *in* inſ. *B. R.* v) *publicatum Heru.* x) *pauerit I. B. R.* y) *committant mulietos, & a campeſtri, a. V. committant mulieros, & a P.* 1. *committunt mulieres Pol.* 2. ſuper vltima vocis *Muli e.* z) *aetate Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

trecenis &c. Ita enim legendum, non *tricenis* &c. Illud vero, *mea memoria*, conſiderandum an Varronianam elegantiam reſipiat. VRSIN.

1, 14 SESTERTIIS MILLIBVS LX) Gronou. de P. V. 1, 4 p. 22 oſtendit poſt Budaeum de aſſe p. 171 legendum eſſe *ſeſtertium* vel HS.

1, 15 DE IVRE IN PARANDO) Haec verba irrepſerunt ex margine. VRSINVS.

1, 15 E VALETVDINARIO) Haec verba in nullis MSS. inuenimus; nec tamen e noſtris ſcriptis ea deiecimus. quid de illis exiſtimandum ſit, ſtudioſi viri videbunt VICTOR. Videtur legendum *In e. a ſtip. ſanum eſſe, alias non e val*: Nam infra quatuor formas adfert, vt videatur hic deeſſe vna. VRSINVS. Haec duo verba in nullis manu ſcriptis inueniuntur. Itaque totus hic locus ita omnino legendus: *Alias ſtipulandum ſanum eſſe, alias e ſano.* POPMA. Vid. quae ex Mamilio noſter 2, 3, 5.

1, 16 ET QVANDO, E QVIS.) Locus deprauatus corrigi debet vt in optimo exemplari aliisque nonnullis legitur, *Et quando, & quî vt*, &c. Quî Varro modum ac rationem vocat. nam politiſſimos ſcriptores *Quî*, pro Quo modo, paſſim ponere notum eſt. Oſtenderat, in paſtione tria obſeruanda eſſe: primum, locum: ſecundum, tempus: tertium, modum ac rationem alendi. Infra etiam, poſtquam quod ad locum tempusque anni pertinebat, expoſuit, inquit, *qui potiſſimum quaeque pecudum paſcatur, habenda ratio.* In peruulgata lectione triplicis rationis, quae neceſſaria eſſe dicitur, tertium membrum non inuenitur: quare pro mendoſa illa habenda eſt. VICTOR. V. C. & *queis.* ſed vid. leg. *& quî.* VRSINVS. Poſſis tamen *queis* retinere & intelligere rebus. Nam
c. 17 illud ipſum *quî* ita explicatur, vt indicentur genera pabuli, *quibus* vnumquodque genus delectetur.

1, 16 NE SI INSCRIPTVM PECVS) *inſcriptum*, hic, vt Gloſſarium interpretatur valet ἄγραφον. Lucilius: *Facit idem, quod illi, qui inſcriptum ex portu portant clanculum, ne portorium dent.* Aſconius in Diuinat. *Mancipes ſunt publicanorum principes, romani homines, qui quaeſtus ſui cauſa, ſi decumas redimunt, decumani adpellantur; ſi portum aut paſcua publica, portitores aut pecuarii, quorum ratio ſcriptura dicitur.* Feſtus in *ſcripturarius ager.* VRSINVS.

1, 16 LEGE CENSORIA) Cic. 3. de Nat. Deor. *Cum lege cenſoria agri Deorum immortalium excepti eſſent &c. Lex* autem pactum ſignificat, & conditionem, quae in obligationibus dicitur, vt apud Varr. 1 de R. R. *Leges colonicae & leges locationis fundi.* Nam in emptionibus eo iure vtebantur quod lex praeſcripſerat: in ea enim alii plura, alii pauciora excipiebant: ſic *lex cenſoria* ea, quae a Cenſoribus in vectigalium locatione dicebatur. IDEM. Sed h. l. agitur de lege dicta ciuibus vel ſociis, non de pacto inter cenſorem & publicanos.

1, 16 COMMITTANT) Quint. in Declam. *Quod quis profeſſus non eſt apud publicanos, pro commiſſo tenetur*, & p. p. *Publicano ſcrutari liceat, quod quis profeſſus non fuerit, perdat.* Cic. in Verrem 3. *Calumniatores ex ſinu appoſuit, qui illam haereditatem Veneri Erycinae commiſſam eſſe diceret. & in 4. Petunt hereditatem, quod eam palaeſtritae commiſiſſe dicant. & ep. 26 l. 7. Attamen ne mirere, vnde hoc acciderit, quomodoue commiſerim; lex ſumtuaria, quae videtur* λιτότητα *attuliſſe, ea mihi fraudi fuit.* VRSIN.

1, 16 MVLI E ROSEA CAMPESTRI, &c.) Hunc locum foede inquinatum, niſi fallor, egregie reſtitui, atque id parua licentia vſus. Vt autem hoc facilius intelligatur, veriuſque de ſinceritate huius loci iudicetur, veterem ſcripturam adferam. Vetuſtiſſimum exem-

17 Gurgures [a] altos montes. Quî potiſſimum quaeque pecudum paſcatur, habenda ratio [b]. nec ſolum, quod foeno fit ſatura equa, aut bos, cum ſues hoc vitent, & [c] quaerant [d] glandem: ſed quod ordeum, & faba interdum ſit quibusdam obiiciendum, & dandum bubus lupinum, & lactariis Medica, & cytiſum. praeterea quod ante admiſſuram diebus XXX arietibus, ac tauris datur plus cibi, vt vires habeant: foeminis bubus demitur, quod ma-
18 ceſcentes melius concipere dicuntur. Secunda pars eſt de foetura. Nunc [e] appello foeturam a conceptu ad partum: hi enim praegnationis primi & extremi fines. quare primum videndum de admiſſione, quo quaeque tempore vt ineant facere oporteat [f]. nam, vt ſuillo pecori a [g] fauonio ad aequinoctium vernum putant aptum, ſic ouillo [h] ab arcturi occaſu, vſque ad aquilae occaſum. Praeterea habenda ratio, quanto [i] ante quam incipiat admiſſura fieri, mares a [l] foeminis ſecretos habeant: quod fere in omnibus binis
19 menſibus ante faciunt & armentarii, & [m] opiliones. Altera pars eſt in foetura, quae ſint [n] obſeruanda, quod alia alio tempore parere ſolet. equa enim ventrem fert XII menſes, vacca decem, ouis & capra quinos [o], ſus quatuor. In foetura res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania ad oceanum in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſippo [p], monte Tagro, quaedam e vento concipiunt certo tempore equae, vt hic gallinae

VARIETAS LECTIONIS.

b) *burbures P.* b) *eſt* add. *I. B. R.* c) *&* deeſt *I. B. R.* d) *quaerunt I. B. R.* e) *Vnde I. B. R.* f) *oportet I. B. R.* g) *pecore P.* h) *ouilo I. B. R. ouili I. I-G. ouilli V.* i) *quando I. B. R.* l) *ac I. B. R.* m) *cipilones P.* n) *ſunt I. B. R.* o) *quinque a. V.* p) *obſippo P. Vlyſippo H.*

NOTAE VARIORVM.

plar. *Mulieros & a campeſtri*, &c. nam in aliis corruptior illa pars eſt, *Mulieres* enim habent. Quemadmodum igitur vides, verba confuſa diſtinxi, vnamque tantum literam inde ſuſtuli, verum ſenſus praeclarus totam rem, vt ſpero, illuſtrabit, & caſtigationem meam conſtituet: nam quin peruulgata lectio mendoſiſſima fuerit, neminem dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirifice coniecturam noſtram adiuuat, vbi de mulis agit Varro, *Idem ſi exacti ſunt aeſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſſimis vngulis ſiunt. Roſeam* autem campeſtrem fuiſſe declarat etiam vox valde celebrata Caeſaris Vopiſci, qui *campos Roſeae, Italiae* dixit *eſſe ſumen. Committere lege*, vt arbitror dixit Varro, quod Cicero ſaepenumero, *Committere contra legem.* VICT.

1, 16 IN GVRGVRES, ALTOS MONTES.) *Gurgures* in manu ſcriptis inueni, antea excuſi *Burbures* habebant. VICT. Forte legendum, *in querqueros montes.* nam *altos* expoſitio eſt τῦ *querquerus*, Vid. Feſtus in *Querqueram.* & Strabo. De mulis Reatinis V. 3, vlt. *Nemei in Roſea eſuriant aſini.* VRSIN.

1, 17 SED QVOD ORDEVM) Totus locus ita videtur legendus *ſ. q. o. & fabam interdum ouibus obiiciendum, & dandum bubus lupinum, & lactariis Medicam & cythiſum.* IDEM.

1, 18 SIC OVILLO) Mutaui, quod ſphalma typographorum VICT. putarem, *ouilli.* Rectum tamen etiam eſt *ouili.*

1, 19 OPPIDVM OLYSIPPO) In optimo exemplari *Obſippo.* apud Plinium tamen 4, 22 vt in excuſis; *Olyſippo equarum e Fauonio vento conceptu nobile.* VICT. Miror de hoc loco nihil monuiſſe virum diligentiſſ. Petrum Victorium: cum mendum ſit in voce *Tagro.* legendum enim *Sacro.* Et Colum. quoque, qui huius rei meminit, ita vocat. Ariſtoteles dicit equas ἐξανεμοῦσθαι, cum innuit ex vento concipere. SCAL. Incertum, vtro modo legendum ſit, *monte* ne *ſacro.* vt Colum. 6, 27 an *amne Tago* vt Plin. 18, 24 cuius verba ſunt haec: *Conſtat in Luſitania circa Olyſipponem oppidum & Tagum amnem, equas Fauonio flanti obuerſas animalem concipere ſpiritum, idque partum fieri, & gigni perniciſſimam.* VRSIN. Scribendum, *Sacro. Sacrum montem* in Luſitania prope Tagum fluuium, Varro & Columella nominant: *Sacrum promontorium*, Mela & Plinius, qui vt rem veram tradunt, equas e ventis iſtic concipere. Iuſtinus lib. XLIV. fabulam putat: cuius originem & cauſam refert: *In Luſitania, inquit, iuxta fluuium Tagum vento equas foetus concipere, multi autores prodidere. quae fabulae ex equarum foecunditate & gregum multitudine natae ſunt, qui tanti in Gallaecia & Luſitania ac tam pernices viſuntur*, vt *non immerito vento ipſo concepti videantur.* Quod autem ait Varro *nati pulli non plus triennium viuunt*; idem adfirmat Solinus Polyhiſtore, & Columella [6, 27, 7] his verbis: *Cum ſit notiſſimum etiam in ſacro monte Hiſpaniae, qui procurrit in occidentem iuxta Oceanum, frequenter equas ſine coitu ventrem pertuliſſe, foetumque educaſſe; qui tamen inutilis eſt, quod triennio prius quam adoleſcat, morte abſumitur.* At Silius poeta, homo generis Hiſpanici, & ob id hac quidem

linae quoque ſolent, quarum oua ὑπηνέμια [q] appellant [r]. Sed ex his equis, qui nati pulli, non plus triennium viuunt. Quae nata ſunt matura, & chorda [s], vt pure & [t] molliter ſtent, videndum, & ne obterantur. Dicuntur agni chordi [v], qui poſt tempus naſcuntur, ac remanſerunt in voluis intimis. vocant χορίον [x], a quo chordi appellati. Tertia res eſt, de [y] nutricatu quid [z] obſeruari oporteat, in quo, quot diebus matris ſugant mammam, & id quo tempore, & vbi: & ſi parum habet lactis mater, vt ſubiiciat ſub [a] alterius mammam, qui appellantur ſubrumi [b], id eſt ſub mamma. antiquo enim vocabulo mamma rumis [c], vt opinor. Fere ad quatuor menſes a mamma non diiunguntur [d] agni, hoedi tres, porci duo [e]. e queis, quoniam [f] puri [g] ſunt ad ſacrificium, vt immolentur, olim

VARIETAS LECTIONIS.

q) *hippenemia a. V.* r) *appellabant P.* s) *corda P.* t) *&* abeſt *I. B. R.* v) *cordi P.* x) *chorion I. B. R.* y) *de* abeſt *I. B. R.* z) *quae I. B. R. qua adſeruari P.* a) *ſubalternis* iunct. *I. B. R.* b) *ſubruini Ienſſ. Subgruni P.* c) *ruinis Ienſſ.* d) *disiunguntur a. V.* e) *duos I. I - G.* f) *qui iam Heru.* g) *pori P.*

NOTAE VARIORVM.

quidem in re locuples teſtis, ſeptennium viuere tradit; - - *Cum ver placidum flatusque tepeſcit. Concubitus ſeruans tacitos, grex proſtat equarum, Et Venerem occultam genitali concipit aura: Sed non multa dies generi properatque ſenectus, Septimaque his ſtabulis longiſſima ducitur aeſtas.* POPMA. Salmaſius ad Solinum c. 23. p. 196 emendat: *monte Artabro.* Recte. Nam ſacrum promontorium, quod Scaliger huc reponit, paullo longius ab Olyſſipone diſſitum eſt, in ultimo Luſitaniae angulo, vbi hodie eſt Algarbiae regnum, Artabrum vero promontorium non procul ab Olyſſipone ſitum erat. Plinius H. N. 4. 21 *Excurrit deinde in altum vaſto cornu promontorium, quod alii Artabrum adpellauere, alii magnum, multi Olyſſiponenſe, ab oppido, terras, maria, coelum, diſterminans.* Hodie dicitur *Albardus*, leui mutatione, & adhuc equorum foeturae inſeruit. Vide Reſendium Antiqq. Luſit. lib. 1 tom. 2. Hiſpan. illuſtratae p. 913. Caeterum de equabus Luſitanicis res notior eſt, quam vt de iis prolixius tractare neceſſe habeamus. SCHOETTG.

1, 19 ὙΠΗΝΕΜΙΑ) quaſi a vento concepta. Plinius H. N. 10, 60 *Irrita oua, quae hypenemia diximus, aut mutua foeminae inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbae tantum, ſed & gallinae, perdices, pauones, anſeres, chenalopeces. Sunt autem ſterilia & minora, ac minus iucundi ſaporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de cauſa etiam Zephyria adpellantur. Haec autem vere tantum.* Confer Ariſtotelem de generatione animal. 3, 1. & hiſt. Animal. 5, 1; 6, 2. IDEM. Add. Hard. ad Plin. 8, 42 ſ. 67. Cerda ad Virg. Ge. 2, 273 qui diligentiſſime collegit omnia.

1, 19 SED EX HIS EQVIS.) Ἀρχαϊσμός. hoc eſt equabus, vt infra lib. IIII, *Vt his diis Helicona atque Olympum attribuerunt homines. Diis*, hoc eſt Deabus. Sic Plaut. Sticho, *filiis*, hoc eſt filiabus. *Ego introibo & gratulabor voſtrum aduentum filiis.* SCAL.

1, 19 AGNI CHORDI) *Chordus*, vel etiam ſine aſpiratione, *cordus*, notat omne id, quod ſerius, quam alias, fit, vel naſcitur. Paullus Feſti abbreuiator: *Corda frumenta, quae ſero matureſcunt, vt foenum cordum*, quod nos hodie Grummet vocamus. Sic etiam de ouibus Plinius H. N. 8, 47 *Cordos vocabant antiqui, poſt id tempus* (ordinarium ſcil.) *natos.* An vero vox iſta ἀπὸ τȣ̃ χορίȣ deriuanda ſit; merito dubitandum eſt. Χορίον enim eſt membrana illa, cui vetus & animalium & hominum inuolutus eſt, non vero intima vulua. Ariſtoteles hiſt. anim. 9, 5 de cerua: καὶ ὅταν τέκῃ, ἐσθίει τὸ χορίον πρῶτον: *cum pepererit, inuolucrum prius comedit.* Referenda ergo eſt haec deriuatio inter alluſiones Varronis noſtri, de quibus alias. Scaliger in Scaligeranis primis p. 55 *cordum* idem eſſe vult ac *condum*, quod non ſit veroſimile. SCHOETTG.

1, 19 ET REMANSERVNT IN VALVOLIS INTIMIS, QVAS VOCANT χορίον.) Ita videtur legendum. Feſtus: *Valuoli folliculi fabae appellati ſunt, quaſi valliuoli quia vallo fracti excutiantur.* Colum. 7, 3 *Nam per ſe ordeum, vel freſa cum ſuis valuolis faba* &c. χορίον autem, cum ſit inuolucrum foetus in vtero, appoſite id *valuolos* Varro adpellauit. VRSINVS.

1, 20 QVI APPELLANTVR SVBRVMI) Vid. infra 2, 11, 5.

1, 20 E QVEIS, QVONIAM) Videtur legendum *quom.* V. 2, 11 [Varro 2, 4 16] *Qui a partu decimo die habentur puri, abeo appellantur ab antiquis ſacres, quod tum ad ſacrificium idonei dicuntur primum.* Feſtus: *Sacrem porcum dici ait Verrius, vbi iam a partu habetur purus, a qua re appellatum eſſe ſacrem dicit.* Plautus: *Adoleſcens, quibus hic pretiis porci veneunt ſacres, ſinceri?* Sed Plauti Codex MS in Menaechmis [2, 2, 15] habet *ſynuri*, vt fortaſſe Plautus reſpexerit ad locum Ariſtoph. in Acharn. πᾶ δ' ὀυχὶ θύσιμός ἐςιν; ΔΙ. κέρκον ὀυκ ἔχει. VRS. Occurrit & alio loco apud Plautum Rud. 4, 6, 4 vbi vide, quae notauit Taubmannus. SCHOETTG. add. noſter

olim appellati [b] ſacres, quos appellat Plautus, cum ait; Quanti ſunt porci ſacres? ſic bo-
21 ues altiles, ad ſacrificia publica [i] ſaginati, dicuntur opimi [l]. Quarta pars eſt de ſanitate: res multiplex, ac neceſſaria. quod morboſum pecus, & [m] vitioſum, & quando [n] non valet, ſaepe magna [o] gregem afficit calamitate. Cuius ſcientiae genera duo: vnum vt in hominem, ad quem adhibendi [p] medici [q]; alterum [r], quo ipſe etiam paſtor [s] diligens mederi poſſit. Eius partes ſunt tres. nam animaduertendum, quae cuiusque morbi ſint [t] cauſae, quaeque ſigna earum cauſarum ſint, & quae quemque morbum ratio [v] curandi ſe-
22 qui debeat. Fere morborum cauſae erunt, quod laborant propter aeſtus, aut propter frigora [x], nec non etiam propter nimium laborem, aut [y] contra [z], propter nullam exercitationem, aut ſi cum exercueris, ſtatim ſine interuallo cibum aut potionem dederis. Signa autem ſunt, vt eorum, qui ſiue [a] ex aeſtu, ſiue [b] e labore febrem habent, adapertum
23 os [c], humido ſpiritu crebro, & corpore calido. Curatio autem, cum hic eſt [d] morbus, haec.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *appellatis Ienſſ.* i) *puplica Bon.* l) *optimi I. B. R.* m) *eſt P.* n) *quoniam I. B. R.* o) *magna afficiuntur P. I. B. R.* p) *abibendi I. B. R.* q) *medices P. Ienſſ.* r) *altera, quae I. B. R.* s) *faſtor P.* t) *ſit cauſa I. B. R.* v) *curatio P. curatio ſequi I. B. R.* x) *frigura P.* y) *vt P.* z) *contrarium nullam I. B. R.* a) *ſiue ex aeſtu* defic. *P. I. B. R.* b) *ſiue e* deeſt *P. ſine lab. I. B. R.* c) *os* deeſt *I. B. R.* d) *eſt haec perfund. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſter 2, 4, 16. Quod de *quom* pro *quoniam* ſuſpicatur Vrſinus, apud me tanto minus dubium eſt, cum perpetuo fere haec duo ſoleant confundi.

1, 20 SIC BOVES ALTILES) Forte melius *patales.* Vid. Scal. ad Varr. de LL. p. 43. ALMEL.

1, 21 ET QVANDO NON VALET, SAEPE MAGNA GREGEM, &c.) Receptam lectionem retinui, vetuſtam nunc ſtudioſis exponam, quam ſane mendum aliquod continere omnino credo: contra autem peruulgata plana eſt. id tantum mali in illa, quod ab antiqua diſſentit, *Et quoniam non valet ſaepe magna adficiuntur calamitate.* VICT. Interpolata haec ſunt. Nam recte ſcriptum fuerat in veteri membrana. *Et quoniam non valet, ſaepe magna afficiuntur calamitate.* Pecus, inquit, quia imbecillum nimis eſt, & morbis obnoxium, propterea accidit vt diuerſas offenſiones incurrat. Non enim valet quod valetudinis incertae eſt: cum leui momento huc & illuc impelli poſſit. Quod toties corrumpendi hos libros anſam dedit, hic quoque non leuiter nocuit. nam ἐναλλαγὴ numerorum, quae offenderat correctores imperitos, pro ſoloeciſmo accepta eſt. Atqui quoties ea vſus ſit Varro, ſuperius docuimus. Sic infra, *Nec multo aliter tuendum hoc pecus in paſtu, atque ouillum, quod tamen habet ſua propria quaedam. quod potius ſilueſtribus ſaltibus delectatur quam pratis.* ἐναλλαγὰς ἀριθμῶν, προσώπων πτώσεων frequentiſſimas eſſe apud Graecos, vnusquiſque poteſt colligere & ex eorum aſſidua lectione, & ex Dionyſii Longini auctoritate, qui eas ornamentum orationi adferre, neque parum momenti ad eam conferre ſcripſit. SCALIGER. Pro *quoniam* tamen *quando* retinendum videtur: cum ita facilis ſit earum vocum per compendium ſcribi ſolitarum & ſolennis confuſio.

1, 21 CVIVS SCIENTIAE) Verba *ſcientiae, & vt in hominem* gloſſae ſunt. & p. p. legendum *alterum quoi. quoi* enim antique pro *cui* poſitum eſt. VRS. *In hominem,* pro *in homine,* quod genus plura dabit Index noſter. Hoc ſibi vult, quibusdam morbis pecudum veterinarios adhibendos, quosdam ipſum paſtorem curare: vt in homine ad alios vocatur medicus, alii remediis domeſticis curantur. *Quoi* pro *quo* tanto minus opus eſt reponi, cum datiuus etiam antiquus *quo* fuerit, quem cum magno ſibi opere defendendum ſumſerit Perizon. ad Sanct. 3, 14, 7 & 39. itemque in Add. ad p. 525, non eſt vt quidquam adiiciamus.

1, 22 FERE MORBORVM CAVSAE) Creſc. 9, 65 addit *in bobus.*

1, 22 QVI SIVE EX AESTV, SIVE EX LABORE.) Vitioſi ſunt hac parte antiqui codices, communis lectio aperta ſi modo illa vera eſt, & non ab aliquo correctore conformata: *Qui ſi e labore febrem habent, adapertum humido ſpiritu,* &c. VICT. Non ſuſpicatus eſſem de mendo huius loci, niſi a vetere ſcriptura admonitus eſſem. Ea eſt: *Qui ſi e labore febrem habent adapertum humido ſpiritu,* &c. Nos legimus, *Signa autem ſunt, vt eorum qui ſi vel ab ore feruent, habent adapertum humido ſpiritu.* Nam ſcriptum prius ſuſpicor *ferbent,* pro *feruent,* vnde poſtea *febrem.* Signa, inquit, eadem, quae in illis, quibus cum feruet os, ſolent illud aperire ſubinde efflantes. Hoc contingit iis, quibus iuris feruore os tactum eſt. Vnde Plautus in eum, qui inter loquendum os ſubinde aperiebat: *Calidum,* inquit, *comediſti prandium: id frigefactas.* Sic canes, cum aeſtuant, rictum diducunt, & ſemper fere leones, propter inteſtinum calorem. Inteſtino illi calori cauſſam aſſignat Varro, cur aperiant os. Simile autem ait accidere ac iis, quibus feruet os. nam & illi quoque coguntur illud

haec. perfunditur aqua, & perunguitur oleo & vino tepefacto, & item [e] cibo ſuſtinetur, & iniicitur aliquid ne [f] frigus caedat [g], ſitienti aqua tepida datur. Si hoc genus rebus non proficitur, dimittitur [h] ſanguis, maxime e [i] capite. Item ad alios morbos aliae cauſae, etiam alia ſigna in omni pecore, quae ſcripta habere oportet magiſtrum pecoris. Re- 24
linquitur nonum [l], quod dixi, de numero, vtriuſque partis commune. Nam & qui parat pecus, neceſſe eſt conſtituat numerum, quot [m] greges, & quanto ſit paſturus, ne aut ſaltus deſint, aut ſuperſint, & ideo fructus diſpereant, Praeterea ſcire oportet in grege quot foeminas habeat, quae parere poſſunt [n], quot arietes, quot vtriusque generis ſoboles [o], quot reiiculae ſint alienandae. In alimoniis ſi ſunt [p] plures nati, vt quidam faciunt, ſequen-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *idem I. B. R. & item cibus Ryck.* f) *ni Ba - G.* g) *cedat Cr. I. B. R. Ba - G. caedat I. I. V.* h) *demittitur Cr. I. B. R.* i) *a I. B. R. ex Cr.* l) *nouum Ie. Heru.* m) *quod gr. & quando P.* 1. n) *poſſint a. V.* o) *ſuboles, quod epulae P.* p) *ſint a. V.*

NOTAE VARIORVM.

illud aperire. SCAL. *Signa autem ſunt adapertum os humido ſpiritu, & crebro, corpore calido. Curatio autem haec; perfunditur aqua* &c. Ita videtur hic locus legendus. Caetera ſunt adiecta. VRS. Retinui lectionem Commelinianam. Caeterum ἢ *vt*, quae primum intuenti aliquid obſcuritatis habere videri poteſt, indicat, ſub exemplo docere velle Varronem, ad quae ſigna morborum in pecore attendendum ſit. Cic. de diuinat. 2, 69 *Nonnullae etiam valitudinis ſignificationes*, vt *hoc ipſum*, pleni enectiue ſimus, *ex quodam genere ſomniorum intelligi poſſe dicuntur.*

I, 23 CIBO SVSTINETVR) Forte leg. *abſtinetur.* Nam ita Colum. 6, 7 *primoque die cibo abſtinendus*, p. p. leg. *ne frigus laedat.* VRS. Conſentit vulgatae lectioni Creſc. l. c.

I, 23 NE FRIGVS CAEDAT,) In Ienſon. Ald. & Gymn. editionibus non *caedat* ſed *cedat* legitur. At Creſcentius l. 9 c. 55. pro *frigus frigidus* & mox pro *tepida aqua frigida* habet. Quod porro ad *frigidus* pertinet, mendoſum videtur. nam in Creſcentii interpretationibus hac noſtra vernacula conſuetudine extat vera lectio: *E gli ſi pone alcuna coſa adoſſo, accio che non ſia percoſſo dal freddo.* At de aqua frigida non ita planum videtur. Nam etiam Vegetium 1. 3 de arte Vet. c. 4. id docuiſſe inuenio: *Labra*, inquit, *quoque* (febrientis bouis) *deterges ſpongia, & aquam frigidam ter in die offeres ad bibendum.* Confirmatur idem ex Colum. l. 6 c. 9 *Et aquam frigidam ter in die praeberi potandam.* Item ex Didymo in Geop. l. 17 c. 20 ποτιστέον δ' αὐτὸν ὕδωρ ψυχρότατον. At Varronianam receptam vocem *tepida* Abſyrtus tuetur, qui l. 16 *Geop.* c. 4 de equo febriente haec praecepit: καὶ τροφὴν ὀλιγίστην ὀρόβων ἢ πυρῶν ἀλεύρων δοτέον, καὶ πολὺ ὕδωρ χλιαρὸν προσκομιστέον. PONT. *Ni* pro *ne*, quod hic habent quaedam editiones, non damnandum eſſe, vel index noſter docet.

I, 24 DE NVMERO) Haec verba ſunt expoſitoris gloſſae. VRS. Reſpicit ad huius cap. ſ. 12 *vtraque pars* eſt *parandi* vna, altera *paſcendi.*

I, 24 ET QVANTO) Videtur legendum *quantos.* ſic infra c. 3. *In agro Gallico greges plures faciunt, quam magnos.* VRS. Veram puto tanto magis Vrſini coniecturam, quanto ſolennius fuit, literam geminandam in fine praecedentis vocis & ſequentis initio, ſemel tantum ponere in medio maiuſculam; vel quanto facilius, qui ex dictantis ore ſcribit, hic labi poteſt.

I, 24 QVOT REIICVLAE) In cunctis MSS. *quot epulae* ſcriptum inueni; quod non parum miratus ſum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuiſſet. VICT. Mirus hic omnium veterum librorum conſenſus, *Quot epulae*, quod, quid verbi ſit, neſcio. an, *quot petilae. Petilum* veteres dicebant *ſtrigoſum, macrum, tenue*, exile. Lucillius, *Inſignis varis*, & cruribus, *atque petilis.* Plautus Plociona (ita enim lego apud Nonium. Eſt enim πλοκιώνης ſtuparum emptor) *coloratam frontem habet. petilus, habrus.* Feſtus ex Naeuio *petilam ſuram* interpretatur *ſiccam & ſubſtrictam* cuiuſmodi qui habent equos κακοσκελεῖς vocat Xenophon. quamquam apud eundem Scaeuola dicit vngulam equi albam ita dici. erunt igitur *Petilae oues*, κακόσιτοι καὶ ἐξίτηλοι. An potius legendum, *Quot* taedulae? Eae ſunt, quae faſtidioſae, & quae cibum reſpuunt. ἄτροφοι, & veſcae. Non quae ſunt, inquam, faſtidioſae ad tempus. nam eae ſaliuato reficiuntur. ſed quae ex inteſtina tabe hoc patiuntur. Sed non dubium, quin *pulae* antiquitus pro *pullae* ſcriptum fuerit: quia literas non geminabant. Quibus lanitium eſt curae, illi pecudes pullas a grege ſpernunt, &, vt Virgilius ait, diligenter cauent, ne aries pullis maculis infuſcet vellera. Atque haec eſt vera lectio. SCAL. Vetus lectio, *Quod epulae.* vnde fortaſſis legi poſſet, *Quod depulſae.* Depulſae oues ſunt quae depelluntur a matribus, vt perueniant ad lanium: de quibus Columella lib. VII [c. 3, 13] *Poſt foeturam deinde longinquae regionis paſcua petiturus opilio, fere omnem ſobolem paſtioni reſeruat ſuburbanae. Villicus enim teneros agnos, dum adhuc herbae ſunt expertes, lanio tradit: quoniam & paruo ſumtu deuehuntur, & iis ſummotis, fructus lactis ex matribus non minor percipitur.* Varro infra: *Cum depulſi ſunt a matribus.*

25 ſequendum, vt quosdam ſubducas. quae res facere ſolet [q], vt reliqui melius creſcant. Vi-
de, inquit ATTICVS, ne te fallat [r], & nouenae iſtae partes non exeant extra pecoris
minoris ac maioris nomen. Quo pacto enim erunt [s] in mulis & paſtoribus nouenae par-
26 tes, vbi nec admiſſurae, nec foeturae obſeruantur? In canibus enim [t] video poſſe dici. Sed
do etiam in hominibus poſſe nouenarium retineri [v] numerum, quod in hibernis habent
in villis mulieres, quidam [x] etiam in aeſtiuis, & id pertinere putant, quo facilius ad gre-
ges paſtores retineant, & puerperio [y] familiam faciant [z] maiorem, & rem pecuariam fru-
ctuoſiorem. Si, *inquam*, numerus non eſt, vt [a] ſit ad amuſſim, vt non eſt, cum dicimus
mille naues iiſſe [b] ad Troiam, centumuirale eſſe iudicium Romae: deme [c] (ſi vis) duas
27 res de mulis, admiſſuram, & parturam [d]. VACCIVS [e], Parturam [f], inquit? proinde [g]
vt non aliquoties [h] dicatur Romae peperiſſe mulam. Cui *ego* vt ſuccinerem, ſubiicio, Ma-
gonem & Dionyſium ſcribere, mulam [i], & equam, cum conceperint, duodecimo menſe
parere. Quare non, ſi hic in Italia cum peperit mula ſit portentum, adſentiri omnes
terras. Neque enim hirundines, & ciconiae, quae in Italia pariunt, in omnibus terris pa-
riunt. Non ſcitis palmulas, caryotas [l] in Syria parere in [m] Iudaea, in Italia non poſſe?
28 Sed SCROFA, Si exigere mauis ſine mularum [n] foetura [o] & nutricatu numerum octo-
ginta & vnum, eſt qui expleas duplicem iſtam lacunam: quod [p] extraordinariae fru-
ctuum [q] ſpecies duae accedunt magnae. quarum vna eſt tonſura, quod oues ac capras de-
tondent [r], aut vellunt: altera, quae latius patet, eſt [s] de lacte, & caſeo, quam ſcriptores
Graeci ſeparatim τυροποιίαν [t] appellauerunt, ac ſcripſerunt de ea re permulta.

II.

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ſolent I. B. R.* r) *numerus fallat & ne I. I-G.* s) *ferunt P.* t) *enim* defic. *I. B. R.* v) *retinere I. B. R.* x) *& qu. a. V.* y) *puerperiis a. V.* z) *faciunt P.* a) *vt ſit* abſunt *I. I-G.* b) *iſſe P.* c) *Quare deme P. Qu. demes I. B. R.* d) *parituram I. B. R.* e) *Vactius a Commel.* f) *Parituram I. B. R.* g) *prouide I. B. R. perinde Heru.* h) *aliquotiens I. B. R.* i) *mula & equa P.* l) *cariotas Syriam I. B. R.* m) *inuectas in Italiam a. V.* n) *mulorum I. B. R.* o) *admiſſura & foetura num. I. I-G.* p) *quae I. B. R.* q) *fructum P.* r) *detondunt I. B. R. detundent Iuntt.* s) *eſt* abeſt *I. B. R. I. I.* t) ſic: τυροποιίαν (TYPOTCIAN) *P.* deeſt plane *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

bus. Virgil. Georgic. III. - - *depulſus ab vbere matris.* POPMA. Nihil videtur facilius, quam cum I. H Vrſino obſſ. philoll. c. 6. p. 65 *epulas oues* interpretari, quae epulis ſeruire poſſunt, ac *ad lanium* proinde *perueniunt.* Nimirum *epulae dapes, epulum prandium, epulae oues* eodem ſenſu dicebantur, priora autem ſubſtantiue vſurpata frequentius &c. Vide etiam ad 2, 2, 3.

1, 25 VIDE INQVIT ATTICVS) Videtur legendum *Vide inquit Vaccius, ne te fallant nouenae i. p. & non* &c. Eſt autem *Vaccius* nomen deductum a vaccis; & ſic p. p. ſcribendum, vbi vulgo legitur *Vactius.* VRSIN. Neſcio, cur *Atticus* expunctum velit Vrſinus, qui 2, 2, 2 apertiſſime inter perſonas huius libri refertur.

1, 26 SI INQVAM) Leg. *ſic*; & pro *deme, quare demas.* VRSINVS.

1, 26 MILLE NAVES) Fuerunt enim ex calculo Dictyos Cretenſis lib. 1. p. 11, 12 edit. Mercer. MCC XCIII; Daretis autem Phrygii p. 134 MCCII. SCHOETTG.

1, 26 CENTVMVIRALE) Nonnunquam enim CV. poſt Auguſti vero aetatem vltra CLXXX fuiſſe centumviros oſtendit Siccama de centumuirali iudicio 1, 8. IDEM.

1, 27 ROMAE PEPERISSE) Hoc ſaepius legitur inter prodigia a Liuio & Obſequente adnotata, de quibus non neceſſe eſt, vt hic multi ſimus. Vid. Plin. 8, 44, ibique Harduinum. Caeterum mularum etiam aliquod genus foecundum eſſe oſtendit exemplis auctorum prolatis Bochartus Hieroz. 1, 2, 20. IDEM.

1, 27 IN IVDAEA.) Vetus lectio. *In iurea.* caſtigaui ex ingenio, rem ipſam ſecutus, *In Iudaea.* Plin. lib. XIII, capite III, *Iudaea inclyta eſt vel maxime palmis. Item ſunt quidem in Europa, vulgoque Italia, ſed ſteriles.* VICT. Ita Petrus Victorius ex veteri lectione, *in Iurea.* Sed non male etiam legeretur *Iturea.* - *Itureos taxi torquentur in arcus.* Virgil. vbi Probus, *Iturei, populi Scythiae.* manifeſto errore. legendum enim *Syriae.* SCAL. V. C. *in Suria.* Donat. in Hecyram Terent. Act. 1, Scen. 2. *& aſſurius ſermo*, pro *Aſſyrius.* VRS. Plin. 13, 4 ſ. 9; plura de Iudaicis *caryotis.* vbi καρυωτὰς φοίνικας *nucales palmas* vel *nuciferas* interpretatur Harduinus, quamquam ipſe Plinius ab eo dictas putat, quod vinum earum caput tentet. De palmis Iudaicis ſuo more, id eſt ſupra omnes, Spanhemius Diſſ. 6. p 350 ſeq.

1, 28 TYPOΠOIIAN) Περὶ τυροποιίας caput integrum Berytii extat Geopon. 18, 19. SCHOETTGEN. de extraordinariis fructibus agit c. 11.

2, 1. RVR-

II. Sed quoniam nos [a] noſtrum penſum abſoluimus, ac limitata eſt pecuaria
quaeſtio: nunc rurſus vos reddite nobis, o [b] Epeirotae, de vna quaque re, vt videamus,
quid paſtores a [c] Pergamide, Maledove [d] potis [e] ſint. Atticvs, qui tunc [f] T. Pom- 2
ponius, nunc Q. Caecilius cognomine [g] eodem, Ego opinor, inquit, incipiam primus,
quoniam in [h] me videre [i] conieciſſe oculos: & dicam de [l] primigenia pecuaria [m]. E feris
enim [n] pecudibus primum dicis oues comprehenſas ab hominibus, ac manſuefactas. has pri-
mum oportet bonas emere. Quae [o] ita ab aetate, ſi neque vetulae ſunt, neque merae agnae:
quod alterae iam nondum alterae iam non poſſunt dare fructum. ſed ea melior aetas, quam
ſequitur ſpes, quam ea quam mors. De forma, ouem eſſe oportet corpore amplo, quae 3
lana multa ſit & molli, villis altis, & denſis toto corpore, maxime circum ceruicem &
collum, ventrem quoque vt habeat piloſum. itaque quae [p] id non haberent [q], maiores no-
ſtri

VARIETAS LECTIONIS.

[C. II.] a) *eos B. R.* b) *o* deeſt *I. B. R.* c) *a pergamidae I. I. H. A. Gr. G. quibus verbis praepoſ. eſt ſtellae ſignum Ba-G. apergamidae* iunct. *I. B. R.* d) *Maledone I. B. R. in Aledone I. I-G.* e) *poti I. B. R.* f) *nunc Ba-G.* g) *cum nomine a. V.* h) *vos in I. I-G.* i) *video a. V.* l) *de* abeſt *I. I-G.* m) *pecuariae I. I-G. pecuariae feris P. I. B. R.* n) *cum I. B. R.* o) *quaeſita aet. I. I-G.* p) *quo P.* q) *habent P.*

NOTAE VARIORVM.

2, 1 Rvrsvs vos reddite nobis) h. e. eodem ordine agite de vnoquoque pecore, qui ordo propoſitus eſt 2, 1, 13. Id quod etiam obſeruatur.

2, 1 A pergamide maledove.) Hic locus ante mendoſiſſimus & erat & exiſtimabatur, nota etiam adpoſita damnatus fuerat: ipſe veterem lectionem repoſui, quam integram eſſe arbitror; vt *Pergamis*, *Maledusque*, nomina locorum in Epiro ſint. Reſpondet autem ſuperiori illi, qui noſtra item opera emendatus eſt. Dixerat enim Scrofa, *Sed haec a nobis ita accipietis, vt vos qui eſtis Epirotici pecuarii* &c. Idem igitur nunc ait, *nunc rurſus vos reddite nobis, o Epirotae, de vna quaque re.* Iocatur autem, ut omnem occaſionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expectabantur ab Epiroticis pecuariis. *Saltus* igitur appellat in quibus paſcere ſoliti eſſent. Victor.

2, 2 Cognomine eodem.) Ita emendaui ex ingenio. multa autem mihi, vt hoc auderem, perſuaſerunt. Si ita locutus M. Varro eſſet, vt in excuſis erat, *Cum nomine*, in κακέμφατον inciđiſſet, ac rem obſcoenam protuliſſet. iunctura enim deformiter ſonat. Praeterea Atticus nomen non erat, ſed cognomen. hoc etiam non paruum argumentum eſt contra eiectam lectionem. Initio etiam commentarii de Senectute Cicero Titum ipſum alloquens, inquit, *Teque non cognomen ſolum Athenis deportaſſe &c.* Victor. Videtur legendum *cognomine.* Cic. ad Att. 3, 22 *Cicero ſalutem dicit Q. Caecilio Q. F. Pomponiano Attico. Quod quidem ita eſſe, & auunculum tuum functum eſſe officio, vehementiſſime gaudeo.* Vrsin. Adoptatum eſſe Atticum ab Q. Caecilio auunculo ſuo, porro qui adoptati eſſent, eos in nomen non minus, quam familiam patrum adoptiuorum tranſiiſſe, Victorii & Vrſini aeuo notare nihil attinebat. Hodie. Sed ſtomachandi hic locus non eſt.

2, 2 Videre conieciſſe ocvlos.) Ita erat in manu ſcriptis, & ita ſcribi volui. *Videre*, pro *Videris*, cepit: vt in illo etiam loco, qui eſt, vbi agit de ſuibus, *Ignorare*, inquit, *videre cur appeller Scrofa.* Sic enim illic etiam habent antiqui codices. Victor.

2, 2 De primigenia pecvaria.) Vetus haec eſt lectio, quam magis probo. Antea in excuſis, *Et dicam primigenia pecuariae. Primigenia verba* appellare M. Varronem in VI. de lingua Latina libro, quae non ſunt ab aliquo declinata, manifeſtum eſt: & *primigeniam conſuetudinem victus*, in primo libro de vita Populi Rom. priſcam & veterem. Locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur, quare eadem ratione nunc *Primigeniam pecuariam* dixiſſe puto. Sex. quoque Pompeius *Primigenium ſulcum* vocari ſolitum tradit. Victor.

2, 2 Primvm dicis oves) Vid. 2, 1, 4.

2, 2 Bonas emere) V. C. *Bona emere aetate, quae ita erunt, ſi neque &c.* Varro 2, 4 *eligere oportet primum bona aetate* & 2, 6 de aſinis dixit: *vt mares foeminasque bona aetate ſumat. Bona aetas* dicitur adoleſcentia vel iuuentus, contra: *mala aetas* ſenectus ipſa. Afranius Vopiſco: *Mala aetas nulla delinimenta inuenit.* Pacuvius Periboea: *Parum eſt, quod te aetas mala habet, ni etiam hic ad malam aetatem adiungas ciuciatum reticendi.* Vrsin. In hoc loco vel deſiderari poteſt verbum *cognoſcuntur*, vel ſubintelligi, ſed opinor deficere. Nam Creſcent. l. 9 c. 67 id poſuit: *Oues bonae cognoſcuntur ab aetate, ſi neque vetulae ſint, neque merae agnae.* Ald. Iunta & Gymnicus ediderunt: *Quaeſita aetate.* Pont. Ego intelligebam ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, *quae ita ab aetate bonae ſunt*, De vi vocis *merus* in *merae agnae* diſputat

ſtri apicas appellabant, ac [r] reiiciebant. eſſe oportet cruribus humilibus, caudis obſeruare [s],
4 vt ſint in Italia prolixis, in Syria breuibus. In primis videndum, vt boni ſeminis pecus
habeas. id fere [t] ex duabus rebus poteſt animaduerti, ex forma, & [u] progenie. Ex for-
ma, ſi arietes ſint fronte lana veſtiti bene, tortis [x] cornibus pronis [y] ad roſtrum, rauis
oculis lana opertis [z] auribus, amplis [a] pectore & ſcapulis, & clunibus latis, cauda lata &
longa. animaduertendum quoque linguane [b] nigra, aut varia ſit, quod fere qui ea [c] ha-
bent, nigros, aut varios procreant agnos. Ex progenie autem animaduertitur, ſi agnos
5 procreant formoſos. In emtionibus iure vtimur eo, quod lex praeſcripſit. in ea enim
alii plura, alii pauciora excipiunt, quidam enim pretio facto in ſingulas oues, vt agni
chordi [d] duo pro vna oue annumerentur, & ſi cui [e] vetuſtate [f] dentes abſunt, item binae
ſingulis vt procedant [g]. de reliquo antiqua fere formula vtuntur. cum emtor dixit, Tanti
ſunt

VARIETAS LECTIONIS.

r) *ac reiiciebant* deſunt *I. B. R.* s) *obſeruate P.* t) *fere* omitt. *P.* u) *ex I. B. R. & ex I. I-G.* x) *intortis a. V.* y) *promis P.* 1. z) *opertis, auribus amplis, pect. & a Commel.* a) *ampli P. Ryck.* b) *lingua ne* diu. *a. V.* c) *eam I. B. R. talem I. I-G.* d) *cordi P.* e) *quae P. qui I. B. R.* f) *veteres abſint P.* 2. g) *prodant I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

ſputat Pet. Victor. V. L. 18, 5. verbo *merae agnae*, quae nihil aliud ſunt, nondum ad vlteriorem gradum venerunt.

2, 3 APICAS APPELLABANT) Feſtus: *Apica dicitur ouis, quae ventrem glabrum habet.* Plin. 8, 48. *Quibus venter nudus eſſet, apicas vocabant* Verba quae ſequuntur, *ac reiiciebant*, non leguntur in VV. CC. VRSIN. Vid. Scal. ad f. 6 *minam*. Pruriebant manus reſcribere *apilas*, a *pilo*, vt *amens* & forte alia. Inuitabat me alter locus, quem huic parallelum putabam, noſtri 2, 1, 24, vbi *epulae* oues, quid ſibi vellent, cum non intelligerent homines *reiculas* ſubſtituerunt. Suſpicabar igitur in vtroque Varronis loco *apilas* forte fuiſſe. Neque me Feſtus valde mouebat, quem eadem opera atque Varronem vitiatum ſaepe fuiſſe noueram. Blandiebatur huic ſententiae praecedens *ή itaque*, qua vtitur Varro, quae indicare videretur etymologiam ſuo illum more adferre a *pilo* tractam, itemque illud, quod vox maioribus tantum Varronis vſitata, & obſoleta proinde, corrumpi facilius potuiſſet e. i. g. a. Sed cum etiam Plinius 8, 28 f. 75 *apicas*, quamquam ex Varrone, vt apparet, commemoret, & *epulae oues* plane aliud ſint, non multum ſuſpicioni meae ipſe poſtea tribui, tantum abeſt, vt mutare aliquid ſuſtinuerim: praeſertim cum non abſurde *apicam* a πῆχος deriuauerit Scaliger, & qui poſt eum hunc locum attigere. Conſiderent etiam viri docti an ſanus ſit Plinii locus 8, 48 pr. *Lana laudatiſſima Apula, &* (ſecundo loco) *quae in Italia Graeci pecoris appellatur, alibi Italica* (nimirum vt philoſophia Italica). *Tertium locum Mileſiae oues obtinent.* (Quarto) APVLAE *breues villo, nec niſi paenulis celebres.* Nonne legendum *apilae* aut *apicae*?

2, 4 SI ARIETES SINT) In Geoponicis 18, 1 ita hic locus expreſſus eſt: τοὺς δὲ κριοὺς εἶναι χρὴ εὐπαγεῖς, καλοὺς τῇ θέᾳ, χαροποὺς τοῖς ὄμμασι, δασυμετώπους, εὐκέρωτας. Sed Columella videtur legiſſe: *fronte lata*, vt ex 7, 3 colligitur. Praeterea in quodam MS. codice apud Varronem legitur *intortis crinibus*, quomodo habet idem Colum. 7, 3. VRSIN.

2, 4 LANA OPERTIS AVRIBVS, AMPLO PECTORE.) Ita videtur legendum, interpungendumque. Nam in Geopon. eſt: σκεπομένους τὰ ὦτα τῇ δασύτητι τῶν ἐρίων, πλατυνώτους. IDEM.

2, 4 LINGVAVE NIGRA) Vid. Pall. Iul. 4, 2 & ſimilia Pall. Mart. 14, 3.

2, 4 QVI EA HABENT) Legendumne cum antiquis editionibus *eam*? Sed poteſt etiam intelligi *ſigna*.

2, 5 QVOD LEX PRAESCRIPSIT) Lex accipitur non pro ciuili lege, ſed pro mancipio, aut mancipii lege, quae dici in venditionibus conſueuerat. Horatius lib. 2 Epiſtolarum in epiſtola ad Iulium Florum. *Prudens emiſti vitioſum, dicta tibi eſt lex. Inſequeris tamen hunc, & lite moraris iniqua.* Cicero lib. I. de oratore, *Cum enim Marius Gaditanus aedes Auratae vendidiſſet, neque ſeruire quandam earum aedium partem in mancipii lege dixiſſet, defendebamus, quicquid fuiſſet incommodi, in mancipio, id ſi venditor ſciſſet, &c.* Idem lib. 3 de officiis, de earundem aedium venditione, *Hae Sergio ſeruiebant, ſed hoc in mancipio Marius non dixerat, &c* Haec Magius Miſcell. 4. 3.

2, 5 ET SI CVI) V. C. *& ſi qui*, & pro *prodant*, videtur legendum *procedant*, quod eſt verbum petitum a iuriſconſultis, qui eo vtuntur pro *valeant*. VRSINVS.

2, 5 ITEM BINAE PRO SINGVLIS, VT PROCEDANT.) *Prodant* antea corrupte legebatur. in manu ſcriptis omnibus *Procedant* inueni. *Procedant*, numerentur, ſignificat;

ſunt mi [h] emtae? & ille reſpondit [i], Sunt, & expromiſit [l] numos: emtor ſtipulatur priſca formula ſic, Illaſce oues, qua de re agitur, ſanas recte eſſe, vti pecus ouillum, 6
quod recte ſanum eſt extra luſcam, ſurdam [m], minam, id eſt, ventre glabro, neque de pecore morboſo eſſe [n], habereque recte licere, haec ſi recte fieri ſpondesne [o]? Cum id factum eſt, tamen grex dominum non mutauit [p], niſi ſi [q] eſt adnumeratum. Nec non emtor pote [r] ex emto vendito [s] illum damnare, ſi non tradet [t] quamuis [u] non ſoluerit numos

VARIETAS LECTIONIS.

h) *mii I. B. R. mihi I. I-G.* i) *reſpondet a. V.* l) *exprompſit a. V.* m) *ſurdem Iuntt.* n) *etiam hab. I. B. R.* o) *ſpondes? Nec cum* omnes praeter Pol. qui *Ne cum.* p) *mutat I. I-G.* q) *ſit aes* alii praeter *Ryck. I. B. R.* r) *poteſt a. V.* s) *venditorem damn. I. I-G.* t) *tradat a. V.* u) *quam P. cum is I-I. G.*

NOTAE VARIORVM.

ficat: greges enim ouium magni non bene numerari poſſent, ſi eodem loco manerent. quare conſuetudinem habent paſtores, claudere gregem, & dum emittunt, numerare: aliter enim rurſus confunderentur. nam *Procedere*, vlterius ſe ferre ſignificare manifeſtum eſt: vel hoc exemplo Vergilii, *Parcite oues nimium procedere.* VICTOR. Vid. Cato c. 148. Gell. 5, 19 in oratione P. Scipionis. *In alia tribu patrem, in alia filium ſuffragium ferre. Filium adoptiuum tam procedere, quam ſi ſe natum habeat.* Haec loca laudauit iam Hier. Magius l. c.

2, 5 EXPROMISIT NVMOS) Vetus haec lectio: antea *expromſit. Expromittere*, verbum iuri accommodatum eſt. VICTOR. De vi huius verbi agimus in Indice.

2, 6 QVA DE RE AGITVR) Cicero pro Murena: *Etenim quae de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quicquam tam accurate ſcriptum eſt, quo ego non poſſim* QVA DE RE AGITVR, ADDERE &c. ex quibus verbis adparet: *Qua de re agitur*, ſolere in formulis interponi. VRSINVS.

2, 6 VTI QVOD RECTE SANVM EST) Ita legendum. Nam verba, *pecus ſuillum*, addita ſunt. Reſpexit autem ad vetuſtam formulam Q. R. F. E. V. apud Probum. Agellius 16, 4 *vti quod recte factum eſſe voles.* In lege Mamilia apud Frontinum: *Vti quod recte factum eſſe volet, facito*; & in fragmento vetuſtae legis: *Facito vti ei, quod recte factum eſſe volet.* IDEM.

2, 6 EXTRA LVSCAM) Feſtus: *Minam ait Aelius vocitatam mammam alteram lacte deficientem. Extra quam* antiqua formula eſt, qua vtebantur in exceptionibus: *Extra quam ſi quid ita factum ſit, vti lege fieri licuit.* IDEM.

2, 6 MINAM, ID EST VENTRE GLABRO.) Ergo *mina* eadem quae *apica. Apica* Graecum eſt: ἄπεικος, hoc eſt glabra, Nam πᾶκος & πέκος in neutro, idem quod πόκος, maſculino. Eas Ariſtoteles vocat κολερὰς, Εἰσὶ δὲ, *inquit*, δυσχειμερώτεραι αἱ πλατύκερκοι ὄϊες τῶν μακροκέρκων, καὶ αἱ κολεραὶ τῶν λασίων. Magis, alſioſae, inquit, ſunt oues minae, quam hirtae. Quin & Plautus ita vocat Truculento. ſed locus corruptus eſt. *-ego perperaminas Ouis in crumena hac in vrbem detuli*, legendum enim, *-ego perperas, minas oues, &c. Perperae*, ſunt ἀχρηστοι. Eſt & Feſto *Mina*, mamma lacte deficiens. Contra eleganter *munificem mammam* vocat Plinius eam, quae lac praebet, libr. XI. cap. XL. SCALIGER.

2, 6 SPONDES? NEC CVM) Leg. *Spondes ne? cum id &c.* nam ſic infra c. 3 *ſpondesne?* & c. 4 *neque de pecore morboſo eſſe ſpondesne?* & c. 5 *noxiſque praeſtare ſpondesne?* VRSINVS. Tanto magis ita legendum, quod *nec* illud poſt interrogationem poſitum ſententiam turbat, ex legibus iam mox confirmandam: & quod *ne* habet etiam Pol. Itaque iam ita ante reſcripſeram, quam Vrſini notas vidiſſem.

2, 6 NISI SI EST ADNVMERATVM) Qui Iuntinis editionibus praefuere, illi primum videntur hunc locum emendando corrupiſſe. Mediceos codices cum primis editionibus conuenire, conſtat, quod nihil hic a Politiano adnotatum eſt. Conuenit vetus lectio & a nobis iam reſtituta cum legibus, quas iam laudauerat Magius: nempe l. 35 π. §. 5 de contrah. emt. (17, 1) *Si pro numero corporum pretium fuit ſtatutum, Sabinus & Caſſius tunc perfici emtionem exiſtimant, cum adnumerata, admenſa, appenſaue ſint: quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri, vt in ſingulas metretas, aut in ſingulos modios, quos quasue admenſus eris, aut in ſingula corpora, quae adnumeraueris. Ergo & ſi grex venierit, ſi quidem vniuerſaliter, vno pretio, perfecta videtur, poſt quam de pretio conuenerit. Si vero in ſingula corpora certo pretio, eadem erunt, quae proxime tractauimus.* Etiam haec lucem accipient ex iis, quae ad Cat. 148 diſputata ſunt.

2, 6 EX EMTO VENDITO ILLVM DAMNARE.) Ita in manu ſcriptis omnibus ſcriptum inueni. Titulum iuris fuiſſe puto. nam in XIX. libro Pandectarum, iisdem pene verbis nunc quoque appellatur, *De actionibus emti & venditi.* Item tertio etiam de Natura deorum Cicero, *Reliqua quae ex emto aut vendito, aut conducto aut locato, contra fidem fiunt.* VICTORIVS.

 2, 7 DE

7 numos: vt ille emtorem ſimili iudicio [x], ſi non reddit [y] pretium. De alteris quatuor
rebus deinceps dicam, De paſtione, foetura, nutricatu [z], ſanitate. Primum prouiden-
dum, vt totum annum recte paſcantur intus, & foris. ſtabula idoneo loco vt ſint: ne
ventoſa: quae ſpectent magis ad orientem, quam ad meridianum tempus. vbi ſtent, ſo-
lum oportet eſſe eruderatum, & procliuum, vt euerri facile poſſit, ac fieri purum. non
enim ſolum ea vligo lanam corrumpit ouium, ſed etiam vngulas, ac [a] ſcabras fieri co-
8 git. Cum [b] aliquot dies ſteterunt, ſubiicere oportet virgulta [d] alia [e], quo mollius re-
quieſcant, purioreſque ſint. libentius enim ita paſcuntur. Faciendum [f] quoque ſepta ſe-
creta ab aliis, quo incientes [g] ſecludere poſſis, item quo corpore aegro. haec magis ad
vil-

VARIETAS LECTIONIS.

x) *iudici Heru.* y) *reddidit I. I-G.* z) *&* inſ. *I. B. R.* a) *ac eas I. I-G.* b) *Cumque I. I-G.* c) *ita ſteterint I. I-G.* d) *virculta P.* e) *& alia I. I-G.* f) *Faciendumque ſe. I. B. R.* g) *inicientes P. enitentes a. V.*

NOTAE VARIORVM.

2, 7 DE ALTERIS QVATVOR REBVS) Reſpiciendum ad 2, 1, 16.

2, 7 PRIMVM PROVIDENDVM,) Creſcent. lib. 9 c. 68 praeponit de paſtione. incipit enim; *De paſtione primum prouidendum eſt.* Quod contemnendum non videtur; ſiquidem *de paſtione, foetura, nutricatu, ſanitate,* ordine ſe dicturum indicauit Varro, ad quas non prius aggreditur, quam aliquid praemittat, ceu *Quod ad foeturam quae dicam; in nutricatu cum parere coeperunt; De ſanitate ſunt multa; De forma ouem; De forma videndum vt ſint firmae; De numero in centum ſues decem; Quare de canibus quoniam genera; De foetura principium admittendi faciunt veris principio.* Quae in hoc 2 libro quoniam ſic propoſiti ordinis ratio exigit neceſſaria cenſenda ſunt. PONT. Verba, *tempus vbi ſtent,* videntur adiecta. Vid. Colum. 7, 3. VRSIN.

2, 7 AD MERIDIANVM TEMPVS.) Poſterior vox redundat, & vt arbitror, ſuppoſita eſt ab eo, qui putauit aliquid deſiderari: cum ſint venuſtae ἐκλείψεις, *Ad orientem, ad meridianum,* pro ad orientem ſolem, ad meridianum aeſtum. Similiter lib. 1 *Quo ſuccedant homines in aeſtu tempore meridiano;* malim, *in aeſtu meridiano.* POPMA.

2, 7 ERVDERATVM, ET PROCLIVVM.) Cum ouile non ſolum eruderatum eſſe debeat, & procliuum, ſed etiam virgultis, paleis ſtramentiſue ſtratum, quo mollius quieſcat pecus, ac purius ſit; poſita a Varrone nonnulla huius modi opinor. Sunt enim neceſſaria. Creſcentius porro ſic tranſcripſit l. 9 c. 68 *Vbi ſtent, locum oportet eſſe virgultis aut paleis, aut aliis ſtraminibus ſtratum atque decliuum.* Haec, aut quid aliud in Varronianis libris poſitum, ex iis etiam, quae in proximis adnotationibus adiiciam, tam certum erit, quam quod certiſſimum. Cato id quoque confirmat c. 5 *Pecori,* inquit, *& bubus diligenter ſubſternatur.* Item. *Stramenta ſi deerunt, frondem iligneam legito, eam ſubſternito ouibus bubusque.* It. c. 37 *Ex ſegeti euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam altam, vluamque, eam ſubſternito ouibus, bubusque.* Id etiam Colum. libr. 7 c. 3 de ouili verba faciens: *Deturque opera, ne quis humor ſubſiſtat, vt ſemper quam aridiſſimis filicibus vel culmis ſtabula conſtrata ſint, quo purius & mollius incubent foetae.* PONTED.

2, 7 EA VLIGO LANAM CORRVMPIT) *Ea vligo* aliquid praecedere indicat, ad quod referatur: locus itaque fortaſſe non integer, qui ſic explanari poteſt ex Creſcentio, *Vt euerri facile poſſit, ac ab vrinae humiditate fieri purum. non enim ſolum ea vligo &c.* Verba Creſcentii haec ſunt: *Vt mundari ac fieri purum ab vrinae humiditate facile poſſit.* Varro item hac de re loquens adiecit: *Itaque faciunt lapide ſtrata vt vrina necubi in ſtabulo conſiſtat.* Ita Colum. l. 1 c. 6 *ſed omnia ſtabula ſic ordinentur, ne quis humor influere poſſit: & vt quisque, qui ibi conceptus fuerit, quam celerrime dilabatur, vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulae pecudum.* It. 7, 4 *Stabula vero frequenter euerrenda, humorque omnis vrinae diuerrendus, qui commodiſſime ſiccatur perforatis tabulis.* PONT.

2, 8 SVBIICERE OPORTET VIRGVLTA ALIA,) Haec apertiſſime oſtendunt, quod indicaui: locum nimirum illum, *Vbi ſtent,* eſſe deprauatum; nam *alia virgulta* aliquid iam poſitum confirmant. Quod vitium cum animaduerteret quidam emendare eſt conatus: *virgulta & alia* vt apud Aldum legitur Iuntas & Gymnicum. Sed Creſcentius propius ad Varronis verba acceſſit, haec ſeruans: *Cum aliquot dies ſteterint, ſubiicere oportet alia virgulta, vel paleas, quo mollius requieſcant purioreſque ſint; libentius enim ita paſcuntur.* Solent autem paſtores ter aut quater per ſingulos menſes ouibus paleas vel ſtramenta aut virgulta ſubiicere ob eas non ſolum cauſas, quas Varro commemorat, ſed etiam quo maior ſtercoris copia fiat. Idque crebrius verno tempore faciunt, quoniam tunc ouile pecus tenera virgulta ac herbas paſcitur & purgatur. PONTED.

2, 8 QVO INCIENTES SECLVDERE

villaticos greges animaduertenda. Contra illae [h] in ſaltibus quae paſcuntur, & a tectis ab- 9
ſunt longe, portant ſecum crates [i], aut retia, quibus cohortes in ſolitudine faciant, caete-
raque vtenſilia. longe enim, & late in diuerſis locis paſci ſolent, vt multa millia abſint
ſaepe hibernae paſtiones ab aeſtiuis. Ego vero ſcio, ***inquam.*** nam mihi greges in Appu-
lia hibernabant, qui in Reatinis montibus aeſtiuabant [l]. Cum inter haec bina loca, vt 10
iugum continet ſirpiculos [m], ſic calles [n] publicae [nn] diſtantes paſtiones; easque † ibi, vbi
paſcuntur in eadem regione, tamen temporibus diſtingunt [o], vt aeſtate quod cum [oo] pri-
ma luce exeunt [p] paſtum, propterea quod tunc herba roſcida [q] meridianam [r], quae eſt ari-
dior,

VARIETAS LECTIONIS.

h) *illa I.B.R. ille P. I.I-G.* i) *grates P.* l) *aeſtuabant Ienſſ.* m) *ſcirpiculos I.I-G.* n) *colles à.V.* nn) *publice I.I.* & poſt has omnes. †) *eaeque* omn. o) ita *Pol. & V. al. diſtinguunt.* oo) *tum* omn. praeter *I.B.R.* p) *in* inſ. *I.I-G.* q) *roſida P.2. Ie. I.I-G. ruſcida Pol.* 1. r) *meridiana I.B.R. meridianae Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

RE POSSIS.) Vetuſta lectio *Inicientes*, quae & ipſa mendum habebat, quod tamen ſine periculo tolli potuerit. *Incientes* igitur emendaui, vna tantum litera ex ea dictione ſublata. Sunt autem *incientes* propinquae partui, vt Sex. Pompeius docet. VICTOR. Leg. *incientes*, pro *enitentes*: quomodo emendandus etiam Colum. 7, 3 & 8, 11. Vid. Feſtus in *grauida inciens*, & Placidus in Gloſſis. Apud Arnobium quoque in hoc verbo, & apud alios ſcriptores ſaepe peccatum eſt a librariis. VRSIN.

2, 9 CONTRA ILLAE) Leg. vid. *c. illi i. ſ. qui paſcunt* & p. p. inducenda verba *& late*, legendumque: *Longe enim in diuerſis locis paſci ſolent &c.* IDEM. Locus perobſcurus. nam *illae* ſ. *ille* mendoſum opinor pro *illis* ſcriptum, aut *ad illas*, ideſt, animaduertendum, [cuius veſtigium video in Ienſon. Edit. *illa*] Non enim *illae*, nempe oues *portant ſecum crates aut retia*, *ſed cuſtodes*, quod & neceſſario addendum. Totum autem hunc locum ita excerpſit Creſcentius: *Nam in his* (lego *illis* namque ſic in vernacula lingua verſum video) *quae paſcuntur in ſaltibus*, *cuſtodes ſecum portant crates aut retia*, *quibus cohortes in ſolitudine faciant*, *ceteraque vtenſilia.* Ad hanc paſtorum conſuetudinem reſpexiſſe videtur Virgilius, dum haec l. 3 *Georg.* verſibus eſt complexus: - - - - *omnia ſecum Armentarius Afer agit tectumque laremque Armaque Amycleumque canem*, *Creſſamque pharetram.* PONT. *Contra* illis *in ſaltibus qui paſcuntur*, legit Columbus in not. ad anon. de erroribus Vlyſſis p. 80. ALMEL. Quidſi *contra illae &c.* abſolute ponitur, pro eo, *quod ad illas attinet &c.* Vel interpungendum poſt *longe*, & intelligendum: *curandae ſunt* aut ſimile quid.

2, 9 LONGE ENIM ET LATE) In Creſcentio haec quoque leguntur, ſed inſuper *& varie*, non inutile verbum: *longe enim & late*, *& varie in diuerſis locis paſci ſolent.* Extant hac de re apud Virgilium 3 *Georg.* hi verſus: *Quid tibi paſtores Lybiae*, *quid paſcua verſa Proſequar & raris habitata mapalia tectis? Saepe diem noctemque & totum ex ordine menſem Paſcitur*, *itque pecus longa in deſerta ſine vllis Hoſpitiis*: *tantum campi iacet.* PONT.

2, 10 VT IVGVM CONTINET SIRPIC.) In iugo, hoc eſt, ἐν τῷ ζεύγει, ſunt diſtantes ſirpiculi, in callibus publicis diſtantes paſtiones. Sirpiculorum in iugis ſeu carris meminit Lucillius: *Tintinnabulum abeſt hinc ſirpiculique olerorum.* De quo in coniectaneis p. 60. SCALIG. *Sirpiculos* igitur vehiculi genus intelligit vir magnus, & iugum, ad quod iumenta iunguntur. Quid ſi commodius ſit, hic pariter & de LL. p. 34, 14 intelligere corbes duas iugo, h. e. ligno transuerſo, aliquantum incuruo iunctas, cuius ope vnus vel homo vel aſinus binas humeris vel tergo portare poteſt. Ita comparatio ſic ſatis bene procedit, duae paſtiones, praeſertim, ſi conualles ſint, duo ſirpiculi ſunt, qui interiecta calle publica tanquam iugo continentur & iunguntur.

2, 10 CALLES PVBLICAE) Scribe *publicae* ἀρχαϊκῶς. SCALIG. Videtur legendum, *Sic calles publice diſtantes paſtiones*, *atque vbi paſcantur &c* infra c. 9 *Quod accidit iis*, *qui per calles ſilueſtres longinquos ſolent comitari.* Cicero pro Sextio: *Italiae calles atque paſtorum ſtabula.* Varro infra de paſtionibus: *Vtrosque horum firmiores*, *qui in callibus verſantur*, *quam eos*, *qui in fundo quotidie ad villam redeunt &c.* Erant autem viae publicae pecoribus deſtinatae ex hibernis in aeſtiua redeuntibus, vbi morari & paſcere poſſent. VRSIN. Quidni reuocarem lectionem priſcam, a qua reliquae non conſilio, ſed ſphalmate quodam videntur deflexiſſe.

2, 10 EASQVE IBI, VBI PASC.) Literulam vnam *e* in *s* mutatam mihi condonabunt, ſpero, qui ſentient, hac ratione ſententiam planam factam; *eas* h. e. paſtiones iis etiam locis, vbi toto anno manent, tamen *temporibus diſtinguunt*, V. C. *quod aeſtate cum prima luce exeunt paſtum &c. ſole autem exorto &c.*

2, 10 CVM PRIMA LVCE) Videtur legendum *cum.* Varro apud Nonium alibi dixit,

 luci

dior, iucunditate praeſtat: ſole exorto puto [s] propellunt, vt redintegrantes rurſus ad pa-
11 ſtum alacriores [t] faciant. Circiter meridianos aeſtus, dum deferueſcant [u], ſub vmbriferas rupes, & arbores patulas [x] ſubiiciunt, quoad refrigerato [y] aere veſpertino, rurſus paſcant [z] ad ſolis occaſum. ita paſcere pecus oportet, vt aduerſo [a] ſole agat. caput enim maxime ouis molle eſt. Ab occaſu paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellunt, & rurſus paſcunt quoad [b] contenebrauit. iterum enim tum iucunditas in herba redintegrauit [c]. haec ab vergiliarum exortu ad aequinoctium autumnale maxime obſeruant.
12 Quibus in locis meſſes ſunt factae, inigere eſt [d] vtile duplici de [e] cauſa, quod & caduca ſpica ſaturantur, & obtritis ſtramentis, & ſtercoratione faciunt in annum ſegetes meliores. Reliquae paſtiones hiberno ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum, & paſcunt diem totum, ac meridiano tempore ſemel agere potum
13 ſatis habent. Quod ad paſtiones attinet, haec fere ſunt: quod ad foeturam, quae dicam. Arietes, quibus ſis vſurus ad foeturam, bimeſtri tempore ante ſecernendum, & largius pabulo explendum. Cum redierunt [f] ad ſtabula e paſtu, ordeum ſi eſt datum, firmiores

VARIETAS LECTIONIS.

s) *puro a. V.* t) *al griores P.* u) *deferueſcat B. R. deferueſcunt I. I-G.* x) *putulas ſubiciciunt : quaad P.* y) *refrigeratu P.* 1. *refrigerata P.* 2. z) *paſcunt P.* 1. a) *aduerſo* omitt. praet. *P. I. I-G.* b) *quaad P.* vt fere alibi. c) *redintegrabit P.* d) *intereſt* omnes. e) *de* deeſt *I. B. R.* f) *redierint a. V.*

NOTAE VARIORVM.

luci claro & *primo luci.* p. p. haec verba ita ſunt collocanda : *Sole exorto puro propellunt rurſus ad paſtum, vt redintegrantes alacriores fiant.* VRSIN. Paraphraſis huius loci elegantiſſima eſt Colum. 7, 3, 23 ſeq.

2, 10 MERIDIANAM — PRAESTAT.) In excuſis antea *meridianae. Praeſtare* tamen *aliquam rem*, id eſt, vincere ac ſuperare veteres dixerunt. Initio etiam tertii libri ſic locus ille in antiquis legitur, *Immani numero annorum vrbanos agricolae praeſtant.* VICTOR.

2, 10 SOLE EXORTO PVTO) Vid. Vict. ad 2, 2, 18 extr.

2, 10 REDINTEGRANTES) Verba, quae proxime ſequuntur, *rurſus ad paſtum alacriores* ἐπεξήγημα huius videntur : paullo poſt eodem ſenſu *redintegrauit*, intranſitiue & ipſum dicitur.

2, 11 CIRCITER MERIDIANOS AESTVS, DVM DEFERVESCVNT) In V. C. eſt *deferueſcat.* Forte legendum : *circiter meridiem aeſtus dum deferueſcat.* Infra c. 4 *Poſt meridiem rurſus lenito feruore paſcunt.* VRSINVS.

2, 11 VT ADVERSO SOLE) Videtur legendum *averſa ſoli*, vel *auerſo ſole*, vel ſi magis placet, *auerſa a ſole.* Col. 7, 3 *vt paſcentium capita ſint obuerſa ſoli.* Plin. 18, 33 & in Geopon. 18, 2 ἑκάστοτε δὲ τὸν ἥλιον κατ᾽ οὐρὰν ἔχειν αὐτὰ προνοητέον. Vitruv. 1, 4. *Poma, quae non in ea coeli parte ponuntur, quae eſt auerſa a ſolis curſu, non diu ſeruantur.* p.p. legendum videtur *redintegrabit.* item : *inigere vtile.* IDEM. Plin. 8, 49 *Infirmiſſimum pecori caput, quamobrem auerſum a ſole paſci cogendum.* SCHOETTG. Mala, credo, fuiſſet religio non ſcribere cum tot ſuffragatoribus *auerſo.* Caeterum vt laudatur hic ab Vrſino Columellae locus 7, 3, 24 & ipſi & auctori ſuo aduerſus eſt. Oſtendemus ſuo loco legendum *ne paſcentium capita ſint obuerſa ſoli.*

2, 12 (INTEREST) INIGERE EST VTILE.] Inigere verbum ruſticorum, cum pecudes aliquo agunt, vel educunt e ſtabulis. infra; *Inigunt in ea ſtabula.* & lib. III. *Saliunt in aqua, iniguntur in flumen, aut piſcinam.* lib. IV. de ling. Lat. *Pecus in bucita, cum antiquum oppidum exigebant.* POPMA. *Intereſt & vtile* idem ſignificat; idcirco alterum eſſet expungendum, niſi eo ſublato, locus adhuc vitioſus relinqueretur. Haec vero eſt Varronis ſententia : *Quibus in locis meſſes ſunt factae, intereſt, vt oues teneantur in ſtipulis, id vtile duplici de cauſa quod &c.* Quicquid igitur inter *intereſt* & *vtile* interponebatur, aut vetuſtate corruptum periit, ideoque librarii, ne lacunam relinquerent, coniunxerunt ; aut ab aliquo imperito in ſcribendo praetermiſſum, a quo omnes quos habemus libri tranſcripti ſunt. Creſcentii quidem aetate extabat, nam ſic hoc Varronis monitum ſignificauit: *Cum meſſes ſunt factae, teneantur in ſtipulis, quod eſt vtile duabus ex cauſis.* Cum haec ſcripſiſſem, incidi forte in Popmae emendationem, quae quoniam placet, auctoris diligentiam in eo tantum deſiderari poſſe video, quod quaſi in omnibus editis libris, & potiſſimum in eo, quem ipſe procurauerat, ea lectio extaret, ipſam non emendandam ſed explicandam arripuit. PONT.

2, 12 HOC MVTANT) i. e. differunt. Varro de LL. 4. *In denario numero hoc mutat, quod &c.* & lib. 8. *Hoc mutat, quod altera in ſingularibus, altera in coniunctis rebus.* & lib. 1 rerum diuin. *Quid mutat inter Antigonam & Tulliam, eſt animaduertere.* Vid. Agellius 13, 3 & 18, 12. VRSIN.

2, 13

res fiunt ad laborem ſuſtinendum. Tempus optimum ad admittendum, ab arcturi occaſu
ad aquilae occaſum, quod quae poſtea concipiunt, fiunt vegrandes, atque imbecillae [g].
Ouis praegnans [h] eſt diebus CL. itaque fit partus exitu [i] autumnali, cum aer eſt modice 14
temperatus, & primitus oritur herba imbribus primoribus euocata. Quamdiu admiſſura
fit, eadem aqua vti oportet, quod commutatio & lanam facit variam, & corrumpit vte-
rum. Cum omnes conceperunt, rurſus arietes ſecernendi: ita factis praegnantibus
quod ſunt moleſti, [obſunt] [l]. Neque pati oportet minores, quam bimas [m] ſaliri,
quod neque natum ex his idoneum eſt, neque non ipſae fiunt etiam [n] deteriores: & [o] non
meliores, quam trimae admiſſae. deterrent ab ſaliendo fiſcellis [p] e iunco, aliaue qua re,
quod [q] alligant [r] ad naturam. Commodius ſeruantur, ſi ſecretas paſcunt. In nutricatu 15
cum parere coeperunt [s], inigunt in ſtabula ea [t], quae habent ad eam rem ſecluſa, ibi-
que nata recentia ad ignem prope ponunt [u], quoad conualuerunt [x], biduum aut [y] triduum re-
tinent; dum agnoſcant [z] matrem agni, & pabulo ſe ſaturent. deinde dum [zz] matres cum
grege paſtum [a] prodeunt, retinent agnos, ad [b] quos cum reductae ad [c] veſperum, aluntur
lacte, & rurſus diſcernuntur [d], ne noctu a matribus conculcentur, Hoc item [e] faciunt
mane ante quam matres in pabulum exeant, vt agni ſatulli [f] fiant lacte. Circiter decem 16
dies

VARIETAS LECTIONIS.

g) *imuecillae P.* 1. h) *praegnas P.* i) *exitus P.* l) *abſunt I. B. R.* m) *trimas Ba-G.* n) *etiam* deeſt *P.* o) *Minores quam trimae det.* praec. puncto *Ba-G.* p) *fiſcellas I. B. R.* q) *quam I. I-G.* r) *alligent I. B. R.* s) *coeperint, iniiciunt a. V. & Cr.* t) *eaque hab. I. B. R.* u) *ponant P.* x) *conualuerint a. V.* y) *ad P.* z) *adcognoſcant P.* zz) *dum* abeſt *I. B. R. I. I.* a) *in paſt. Ba-G.* b) *qui cum a. V.* c) *ſunt ad Ba-G.* d) *diſcernentur P.* e) *idem I. B. R.* f) *ſaturi a. V. & Cr.*

NOTAE VARIORVM.

2, 13 AB ARCTVRI) Plin. 8, 47. *Coitus omnibus ab Arcturi occaſu ad Aquilae occaſum. Gerunt partum diebus CL. poſtea concepti inualidi: cordos vocabant antiqui poſt id tempus natos.* Ex quo loco videtur hic legendum: *Quod qui poſtea concipiuntur, fiunt vegrandes atque imbecilli.* Item Plinius ex Varrone emendandus. nam in V. C. ita hic locus habetur, vt nos edidimus. IDEM.

2, 13 QVAE POSTEA CONCIPIVNT.) Plinius tradit hoc accidere foetui ouium. quod ſi eſt debuit Varro ſcripſiſſe, *Qui poſtea concipiuntur fiunt vegrandes, atque imbecilli.* Verba Plinii ſunt lib. VIII. *Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, quod eſt a tertio Idus Maias ad aquilae occaſum, id eſt XIII. Cal. Auguſti. Gerunt partum diebus CL. poſtea concepti inualidi,* POPMA.

2, 14 Hanc lectionem retulit Creſc 9, 69.

2, 14 EADEM AQVA) Locus hic expreſſus eſt in Geopon. 18, 3 Τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ μὴ ξενίζουσιν ὕδασι χρηστέον. VRSIN.

2, 14 ITA FACTIS PRAEGNANTIBVS) Saepenumero opinatus ſum *ita factis praegnantibus* eſſe gloſſema; ſunt enim praegnantes cum conceperunt, meae tamen ſuſpicioni quicquam indulgere nolui; Nunc & Creſcentii auctoritas accedit, apud quem haec l. 9 c. 69 lego. *Vt ait Varro. Cum oues conceperint, arietes ſecernendi ſunt, quia cum ſunt moleſti, obſunt.* Id. Varro de ſuili pecore haec tantum; *Cum omnes conceperunt, rurſus ſegregant verres.* Quare docti viri diligenter attendant. PONT.

2, 14 QVOD SVNT MOLESTI, OBSVNT.) Poſterius verbum redundat. Neque dubium, quin ſit ſuppoſitum ab eo, qui putauit in ſententia aliquid deſiderari: quae tamen abſque eo pulchre ſe habet: *Cum omnes conceperunt rurſus arietes ſecernendi. ita factis praegnantibus quod ſunt moleſti. Neque, &c.* Eſt enim traiectio familiaris Varroni, pro *Quod ita factis praegnantibus ſunt moleſti.* SCALIG. Traiectionis, quam notat hic Scaliger, memorabile exemplum eſt 2, 1, 4 de *cum.* Ita τὴν *quod* traiecit 2, 9, 5

2, 14 NATVRAM) Genitalia. Sic noſter infra 2, 7, 8. Vegetius Artis Veter. 2, 53 de iumentis podagricis: *Venae enim extabunt, natura ſubmiſſa erit.* ita etiam Graeci. Apſyrtus Geopon. 16, 1 Τοῖς ἀπομάγμασι τοῖς τῆς φύσεως τῆς θηλείας περιχρίοντες αὐτῶν τὰς ῥῖνας. Vid. Munckerus ad Hyginum Aſtron. 2, 23. SCHOETTG.

2, 15 Hinc ad 18 retulit Creſc. 9, 74.

2, 15 INIGVNT IN EA) Mendoſe antea: *iniiciunt*: vt enim hoc verbi valde accommodatum, ita illud alienum. VICTOR.

2, 15 MATREM AGNI) Vox *agni* videtur abundare. & p. p. pro *delibent* in V. C. eſt *debilitent*, vt fortaſſe *debilent* legendum ſit. Nam id verbum reperitur apud Nonium, niſi mendoſum eſt; & ab eo verbo dictus eſt *debilo*, ſiue vt docti viri

dies cum praeterierunt, palos offigunt [g], & ad eos alligant libro; aut qua alia re leui diſtantes [h], ne toto die curſantes inter ſe teneri, delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam non accedet [i], admouere oportet, & labra agni vnguere [l] butyro aut adipe ſuilla [m], & olfacere labra lacte. Diebus poſt paucis obiicere his viciam molitam [n], aut
17 herbam teneram, ante quam exeunt [o] paſtum, & cum reuerterunt. Et ſic nutricantur quoad [oo] facti ſunt quadriemeſtres. interea matres eorum his temporibus non mulgent [p] quidam [q], qui vt [r] melius, omnino perpetuo, quod & lanae plus ferunt, & agnos plures. Cum depulſi ſunt agni a matribus, diligentia adhibenda eſt, ne deſiderio ſeneſcant. itaque deliniendum in nutricatu pabuli bonitate: & a frigore & aeſtu ne quid laborent,
18 curandum. Cum obliuione iam lactis non deſiderant [s] matrem, tum denique compellendum in gregem ouium. Caſtrare oportet agnum non minorem [t] quinque menſium, neque ante quam calores aut frigora ſe fregerunt [u]. Quos arietes ſubmittere volunt, potiſſi-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *affigunt a. V. & Cr.* h) *deſtantes P.* i) *accedit I. I-G.* l) *vngi I. B. R.* m) *ſuillo I. I-G. & ſquilla Cr.* n) *molitiam P. mollitiam Ienſſ. mollitam a. V.* o) *exeant I. B. R. I. I. exeant in Ba-G.* oo) *quod ad P.* p) *mulgeant: I. B. R.* q) *quidem Heru.* r) *vt* deeſt *a. V.* s) *deſiderat P.* t) *minore s. menſum P.* u) *eregerunt (c. ſe regerunt) P. exegerint a. V.*

NOTAE VARIORVM.

cti viri malunt *debil homo* ab Ennio. *debilitent* autem gloſſema eſt verbi *debilent.* VRSINVS.

2, 15 VT AGNI SATVLLI FIANT LACTE.) Vetus haec lectio, quam veram puto: ideoque communi expuncta, hanc in ſuam ſedem reduxi. *Satullare* etiam verbum vſurpauit Varro apud Nonium, 1289, περὶ αἱρέσεων. *Neque in puluere initico coquam carnem, quibus ſatullem corpora ac famem ventris.* VICTOR.

2, 16 DELIBENT ALIQVID) Vid. nota Vrſini ad ſ. praeced. Creſcentius addit gloſſam: *id eſt deſtruant.* Vid. Ind.

2, 16 AVT ADIPE SVILLA.) Vetus lectio, quam Priſcianus etiam agnoſcit, qui tradit vetuſſimos multa huiusſcemodi nomina & virili & muliebri etiam genere protuliſſe: & de adipe vtitur auctoritate M. Varronis in II. libro rerum ruſticarum. VICTOR.

2, 16 VICIAM MOLITAM) Mendoſe antea *mollitam.* Lucillius L. XXIX. apud Nonium 1342 *Fouere ex molito hordeo.* Iterum hoc ipſo in libro idem error, & eodem pacto correctus auctoritate eorundem codicum. VICTOR. Quid ſi tamen *mollitam* intelligi voluit aqua vel coctam, vel certe maceratam?

2, 16 AVT HERBAM TENERAM) Contaminatus in extrema eſt dictione optimus liber. *Tenentiam* enim habet. Receptam lectionem retinui: emendari fortaſſe non incommode poſſet *tenellam*, ſunt tamen manuſcripti, qui *teneram* habent. VICTOR.

2, 17 QVI VT MELIVS) Videtur legendum *melius qui.* & p. p. *& agni pinguiores.* nam ita hic locus eſt in Geopon. μέχρι δὲ μηνῶν δύο οὐκ ἀμελητέον τοῦ γάλακτος, κάλλιον δὲ, εἰ μηδέποτε, εὐτραφέστατοι γὰρ ἔσονται οἱ ἄρνες. VRSIN. Crediderim formularum quaſi ſolennem eſſe, *qui* faciunt *vt* eſt *melius.* Iam ad Fabri theſaurum oſtenſum eſt legiſlatoriam vocem eſſe *melius.* vbi ex Liu. 3, 48 ſcribendum erat, *quieſſe erit melius.* Forte etiam huc facit Horatianum illud 1, Od. 11, 3 *vt melius quidquid erit pati.*

2, 17 NE DESIDERIO SENESCANT) Simile illud Cic. pro Milone c. 8 vbi ironice de morte Clodii, *Luget ſenatus, moeret equeſter ordo, tota ciuitas confecta ſenio eſt.*

2, 17 ITAQVE DELINIENDVM) Creſcentius etiam hic gloſſam adiicit, *h. e. blandiendum.*

2, 18 ANTEQVAM CALORES AVT FRIGORA SE EXEGERVNT) Vetus lectio *Eregerunt:* fortaſſe, *Fregerunt*, notum enim iam omnibus quemadmodum antiqui librarii propter ſimilitudinem illarum literarum in Romana vetere ſcriptura ſaepe lapſi ſint, & F pro E, contraque ſcripſerint. In optimo exemplari ſic locus hic legitur e ſecundo hoc libro, *optimae elutae ſunt in Sicilia*, cum *Flutae* legi debeat. Nihil variaui, leuem tamen ſuſpicionem meam ex diuerſitate lectionum ortam ſignificare volui. Cicero de aeſtu meridiano hac voce vſus eſt Orat. 1 ad extremum, *Scaeuola paulum requieſcet, dum ſe calor frangat.* VICTOR. Recte, meo iudicio, ſuſpicatur doctiſſimus Victorius hic legendum, *fregerunt.* Ego tamen puto *Regere*, compoſitum vt *degere*, hoc eſt imminuere. quo verbo vſus eſt ſupra lib. 1 de amurca: *Duas partes quoad regerunt. Regere*, eximere. SCALIG. Forte legendum: *fregerint.* Summitti autem dicuntur pecora, quae in locum demortuorum capitum ſufficiuntur. Varro infra: *Bimeſtres cum ſunt facti, tunc ſummittuntur, & in grege incipiunt eſſe.* In Geopon, 18, 9 ſic habetur: τῶν δὲ τράγων ἐκκρίνουσι τοὺς μεγάλους,

potiſſimum eligunt ex matribus, quae geminos parere ſolent. Pleraque ſimiliter faciendum in ouibus pellitis, quae propter lanae bonitatem, vt[x] ſunt Tarentinae & Atticae [y], pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte poſſit [z], vel lauari, ac parari [a]. Horum praeſepia ac ſtabula vt ſint pura, maiorem adhibeant diligentiam, quam 19 hirtis [b]. itaque faciunt lapide ſtrata, vt [c] vrina necubi in ſtabulo conſiſtat. His quaecunque iubentur, veſcuntur, vt folia ficulnea [d], & palea, & [e] vinaceae [f]. furfures obiiciuntur modice, ne parum, aut nimium ſaturentur. vtrumque enim ad corpus alendum inimicum. at [g] maxime amicum cytiſum, & Medica. nam & pingues facit facillime, & genit [h] lac [i].

De

VARIETAS LECTIONIS.

x) *non ſunt. Tar. I. B. R.* y) *antiaticae I. B. R. altinates I. I - G.* z) *vellus* inf. *P.* a) *putari P.* b) *hircis I. B. R.* c) *& P.* d) *figulnea P.* e) *&* omitt. *P. I. B. R.* f) *vinacia I. B. R.* g) *Vt P.* h) *generat I. B. R. gignit I. I - G.* i) *lacte. San. P.*

NOTAE VARIORVM.

λας, καὶ ἐμπλεύρους, ἰσχία τε μείζονα ἔχοντας, δασυτρίχους, μακρότριχας, λευκότριχας, αὐχένα καὶ τράχηλον βραχὺν ἔχοντας, βρόγχον δὲ μακρότερον. VRSIN. *Frangere*, & *frangere ſe* eſt mitigare, quod exemplis probauit Burmannus ad Petronium c. 75. SCHOETTG. Neſcio, an multum praeſidii ſit Scaligeranae obſeruationi in loco, quem laudat V. 1, 64. 2 nam ibi *regerunt* praeſens videtur eſſe a *regero*, niſi plane legendum *redegerunt.*

2, 18 IN OVIBVS PELLITIS.) Cum in Megarenſi agro pellibus intectas oues ſpectaſſet Diogenes, Megarenſium autem liberos nudos ob mendicitatem paſſim videret, facete dixit, Praeſtare Megarenſis arietem eſſe quam filium. Cui ſimilem vocem poſtea fortunatiſſimus Romanorum imperator de immiti rege Iudaeorum edidit; Diogenis ἀπόφθεγμα ab Laertio in ipſius vita relatum eſt. *Quas pellitas* oues M. Varro, ille πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα appellat. VICTOR. Col. 7, 4 *pellitas oues* appellat tectas, reliquas vero *hirtas.* VRSIN. Oues pellitae ſunt quae teguntur pellibus, ob praeſtantiam lanae. Horatius: *Dulce pellitis ouibus Galeſi, Flumen.* Tales ſunt Appulae, Mileſiae, Tarentinae, quas celebrant Plinius & Columella, & Atticae, quas Varro hic memorat, & Laberius in Mimo inſcripto Paupertas; *Nihil refert molem e lanitia Attica, An pecore ex hirto veſtitum geras.* Strabo lib. IV appellat ὑποδιφθέρας ποίμνας, ex quarum lana ait Romanos conficere laenas. Laertius in vita Diogenis Cynici πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα. Contra quae ſine pellibus paſcuntur, & lanam habent craſſam, dicuntur *Colonicae, & Hirtae.* Lucillius; *Paſcali pecore, ac montano, hirto, atque ſoloce.* POPMA.

2, 18 VT SVNT TARENTINAE ET ATTICAE) In antiquioribus cunctis *Atticae* inuenimus: in nullis, vt antea in excuſis legebatur, *Altinates.* Lanam Atticam nobilem fuiſſe, teſtimonio etiam Latini Poetae ſcimus. Apud Nonium Laberius Paupertate, *Nihil refert mollem e lanitia Attica, an pecore ex hircorum veſtitum geras.* Eandem in magno pretio habitam Plutarchus quoque oſtendit in commentario περὶ τοῦ ἀκούειν, his verbis, μηδὲ ἱμάτιον περιβαλέσθαι εἰ μὴ προβάτων Αττικῶν εἴη τὸ ἔριον. VICTOR. Colum. ibidem: *Graecum pecus plerumque Tarentinum vocant.* Cato apud Feſtum in *paſcales oues*, Tarentinam appellauit pellitam ouem, quod in agro Tarentino paſceretur. VRSIN.

2, 18 VEL LAVARI AC PARARI.) Communem lectionem retinui: quam vero in antiquioribus libris inueni, nunc oſtendam. In illis enim *putari* pro *parari* legitur, in optimo tamen codice mendi nota ad hunc locum adpoſita eſt. Non multo ante [ſ. 10] vbi in excuſis *Sole exorto puro* ſcriptum erat, in iiſdem vetuſtis *puto*, *putum* antiquos pro *purum* dixiſſe, notum eſt. Sex. etiam Pompeius inquit, *Imputatum, nondum purgatum.* quare arbitror veterum ſcripturam rectam eſſe. VICTOR. Melius vetus ſcriptura *lauari ac putari.* Sic ſupra dixit: *ſole puto.* SCALIGER. Vid. Popma ad Cat. 39, 1 *beneque picaueris.*

2, 19 HIS) Scil. praeſepibus. Colum. 7, 4, 2 *paſcuntur ad praeſepia.* VRSIN.

2, 19 ET GENIT LAC. DE SANITATE) In optimo codice, *Genit lacte, Sanitate*, Verbum *Genit*, ſaepe iam a Varrone vſurpatum, recepimus, formis autem excuſi antea *Gignit* habebant: nec nos fefellit ante ipſum, *Lacte*, nominandi caſu dixiſſe. veruntamen quia locus maculoſus erat (*De*, enim quod hic neceſſarium videtur, non erat) exiſtimauimus in hoc peccare librarium potuiſſe, & pro *De*, *Te*, ſcripſiſſe, atque incommode cum priore verbo coniunxiſſe. Poteſt etiam recte in antiquis *Lacte* ſcriptum eſſe, vt praepoſitio defecerit. Siquidem animaduertimus (nihil enim relinquere volumus quod poſſit ſtudioſos adiuuare) in ſequente capite, vbi in excuſis, *De forma videndum*, legitur, in eodem vetuſtiſſimo libro, aliiſque nonnullis, *Forma videndum*, ſine praepoſitione ſcriptum eſſe. Quare cogitabunt ſtudioſi an defendi lectio illa poſſit. Sunt tamen manu ſcripti, qui cum excuſis vtroque loco faciant. VICTOR.

20 De ſanitate ſunt multa, ſed ea (vt dixi) in libro ſcripta magiſter pecoris habet: & quae opus ad medendum, portat ſecum. Relinquitur de numero, quem faciunt alii maiorem, alii minorem. nulli enim huius moduli naturales. illud fere omnes in Epeiro facimus, ne minus habeamus in centenas oues hirtas [l] ſingulos homines: in pellitas binos [m].

III. Cvi Cossinivs, Quoniam ſatis [a] balaſti, inquit, o Fauſtule noſter, accipe a me cum Homerico Melanthio chordo [b] de capellis, & quemadmodum oporteat [c] breuiter dicere [d], diſce. Qui caprinum gregem conſtituere vult, in eligendo animaduertat oportet, primum aetatem, vt eam paret, quae iam ferre poſſit fructum,
2 & de iis eam potius, quae diutius: nouella enim quam vetus vtilior [e]. De [f] forma videndum, vt ſint firmae, magnae, corpus lene vt habeant, crebro pilo, niſi ſi glabrae ſunt. duo

VARIETAS LECTIONIS.

l) *hircas P.* m) *caprae binos I. B. R. P. 1. captae binos P. 2.* [C. III.] a) *ſatis* abeſt *I. B. R.* b) *cordo P. Ba-G.* c) *oportet I. B. R.* d) *dicere* deeſt *I. B. R.* e) *melior I. I-G.* f) *De* abeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 20 Relinqvitvr de nvmero) Hunc locum non integrum opinor, quod haec nona de numero pars nihil aliud complectatur niſi paſtorum numerum, ſilentio multa praetermittens, quae in capite primo nono loco ſeruanda proponuntur: *Relinquitur*, inquit, *nonum quod dixi de numero vtriusque partis commune. Nam & qui parat pecus, neceſſe eſt conſtituat numerum, quot greges & quanto ſit paſturus, ne aut ſaltus deſint, aut ſuperſint, & ideo fructus diſpereant. Praeterea ſcire oportet in grege quot foeminas habeat, quae parere poſſunt, quot arietes, quot vtriusque generis ſoboles, quot reiiculae ſint alienandae &c.* Haec itaque ſummopere, vt ipſe etiam fatetur, neceſſaria non apparent; quae ad paſtores ſpectant, videmus, de quibus rurſus c. 10. *de numero paſtorum alii anguſtius alii laxius conſtituere ſolent; ego in octogenas hirtas oues ſingulos paſtores conſtitui, Atticus in centenas.* Multa itaque deſiderantur quod & propoſitus ordo poſcere videtur, & id quod de hac nona parte in reliquo pecore praecepit: Praeterea c. 3. de caprino grege verba faciens hoc apertiſſime oſtendit: *Relinquitur de numero qui in gregibus eſt minor caprino, quam in ouillo quod caprae laſciuae, & quae diſpergant ſe. Contra oues quae ſe congregent, ac condenſent in locum vnum.* Nonnulla denique quae ap. Creſcentium extant l. 9 c. 69 id confirmant: *centum ouibus vnus aries ſufficere fertur, & quotque ſunt centenaria tot arietes ſufficere ait Varro.* Pont.

3, 1 Balasti) De ouibus ſermonem habuiſti. Alias uero etiam de ſermone hominum occurrit, qualia exempla notauit Bochartus Hieroz. 1, 2, 45. Schoettg. Etiam alias ea ratione vſum Varronem, & *dibalare* dixiſſe de L. L. 7, [eſt 6, 5 p. 81, 32 Durdr.] obſeruat Victor. VV. LL. 9, 7.

3, 1 Cvm Homerico Melanthio cordo) Scribo, *condo. Condus*, ὁ ταμίας. Niſi adſcribamus veteri conſuetudini Romanorum, qui pro *condolio* dixerunt *Cordolium* (non enim a *corde*) & pro *contumione*, *Cortumionem.* non enim ne id quoque a corde, vt vult Varro. Eſt enim *contumio*, ἐνατενισμὸς. Vnde & *Contumax.* Plura & eiusmodi paſſim apud veteres annotabis. vt *Genimen, Germen.* Scalig. *Cordus* a Graecis appellatur ταμίας. Vrsin. Melanthius fuit paſtor caprarum Vlyſſis in inſula Ithaca. Homerus Odyſſ. P. 369 Y. 173 & alias ſaepe, Ouidius Heroid. 1, 95. Schoettg.

3, 1 Et eam potivs,) *Et eam potius, quae diutius: nouella enim melior.* Ita legendus hic locus. caetera videntur adiecta. Vrsin.

3, 2 De forma videndvm, vt sint firmae magnae) Anceps ſum, dicendumne ſit pro *firmae magnae formae magnae vel forma magna*; an contra. Creſcentius quidem ſic tranſcripſit c. 76. *In forma videndum, vt ſint formae magnae.* Idem Varro de Suillo pecore: *Ergo qui ſuum gregem vult habere idoneum, eligere oportet primum bona aetate ſecundo bona forma. Ea eſt cum amplitudine membrorum &c.* It. libr. 3 c. 6 de Pauonibus: *Hi ad greges conſtituendos parantur bona aetate, & bona forma.* Columella ſic etiam loqui ſolet l. 2 c. 9 *Quo minoris formae bubus adminiſtrari id poſſit.* Libr. 6 c. 21 *Vaccae quoque probantur altiſſimae formae* Ib. c. 34 *Si minoris formae ſunt,* (equae) *nam ſi maioris etiam congios.* Ib. c. 36 *Equam conuenit in annos decem, quousque ampliſſimae atque pulcherrimae formae ſit.* Pallad. quoque vtrumque imitatus id vſurpauit libr. 4 tit. 11 *Vaccas etiam nunc magnas parabimus ſed eligemus forma altiſſima.* Libr. 4 tit. 13 *Equam magni corporis, ſolidis oſſibus & forma egregia debet eligere.* It. *Iuueni tamen equo & viribus formaque conſtanti, non amplius quam duodecim vel quindecim debemus admittere.* Pont. Vid. Victorius ad 2, 2, 19 Hic abeſſe poteſt ἢ *de* nullo ſententiae damno.

3, 2 Corpvs lene) Videtur legendum *leue*; Nam ſic eſt in Geopon, Τὸν μὲν χρῶτα λεῖον ἐχούσας. Vrsinvs.

3, 2

duo enim genera earum, ſub roſtra duas vt mammulas [g] penſiles habeant: quod eae foe-
cundiores ſunt [h]. vbere ſint [i] grandiore, vt & lac multum, & pingue habeant pro [l] por-
tione. Hircus molliori [m] & [n] potiſſimum pilo albo, ac ceruice & collo breue [o], gurgu-
lione [p] longiore. Melior fit grex, ſi non eſt ex collectis comparatus [s], ſed ex conſuetis
vna. De ſeminio [pp] dico eadem, quae Atticus in ouibus. hoc aliter, ouium ſemen tar- 3
dius eſſe, quo hae ſint [q] placidiores; contra caprile mobilius eſſe, de quarum velocitate
in Originum libro Cato ſcribit [r] haec: In Sauracti [s] Fiſcello [t] caprae ferae ſunt, quae ſa-
liunt e ſaxo pedes plus ſexagenos. Oues enim, quas paſcimus, ortae ſunt ab ouibus fe-
ris, ſic caprae [u], quas alimus, a capris feris ſunt [x] ortae, a queis propter Italiam Capraſia
inſula eſt nominata. De capris quod meliore ſemine eae [y], quae bis pariant, ex his po- 4
tiſſimum mares ſolent ſubmitti ad [z] admiſſuras. quidam etiam dant operam, vt ex inſula
Media capras habeant, quod ibi maximi ac pulcherrimi exiſtimantur fieri hoedi. De em- 5
tione aliter dico [a] atque fit [b], quod capras ſanas ſanus nemo promittit. nunquam enim
ſine

VARIETAS LECTIONIS.

g) *mamillas a. V.* h) *ſunt* deficit *P.* i) *ſint* omitt. *I. B. R.* l) *proportione* iunct. *I. B. R.* m) *mulior P. melior is & I. B. R.* n) *pilo & pot. I. I-G.* o) *breui Heru.* p) *curculione I. B. R.* pp) *ſiminio P.* q) *ſunt I. B. R.* r) *ſcripſit I. B. R.* s) *ſoracti a. V.* t) *Fiſcelio I. I-G.* u) *caprae* et x) *ſunt* deſunt *I. B. R.* y) *eaeque bis I. B. R.* z) *admiſſuras* ſine praep. *P. 1. admiſſuris I. B. R. ad admiſſuris P. 2.* a) *atque de ouibus dico, quod I. I-G. atque de omnibus &c.* marg. b) *fiet I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 2 MAMMVLAS) Ita in antiquis inuenimus: in excuſis antea *mamillas.* Sextus etiam Pompeius, inquit, *A mamma, mammulam, & mamillam.* VICTOR. *Noneolae vocantur papillae. quae ex faucibus caprarum dependent*, Feſtus. Niſi *Naeuolae* legendum ſit, quod ſint vt *naeuuli*, quomodo & cum de mammillis ſermonem haberet, loquitur Gellius. SCALIGER. Adde Reineſ. V. L. 2, 14 p. 244. SCHOETTG.

3, 2 VT LAC MVLTVM) *Vt lac multum & pingue habeant pro portione. Pro portione* ſiue (vt ap. Ald. Iunt. Gymn.) *Proportione* mihi ſuſpecta lectio; additamentum quippe opinor. Idcirco nec apud Creſcentium lego, ſed reliqua quidem: *Vbere grandiore ſint & lac multum & pingue habeant.* PONT.

3, 3 DE SEMINIO) Turnebus 21, 2 recte ex hoc loco etiam oſtendit vanum eſſe, quod quidam finxere inter *ſeminium* atque *ſemen* diſcrimen, cum illud velint pro ſobole & foetu dici: hoc pro materia genitali.

3, 3 HOC ALITER) Traxit hoc ex antiqua formula, qua in ſententiis dicendis vtebantur. HOC ALITER. HOC AMPLIVS. cum alter alteri aſſentiebatur, & aliquid addebat, vel demebat, vel aliquo modo mutabat. VRSIN.

3, 3 IN SAVRACTI FISCELLO) *Soractis*, inquit Seruius ad Aen. 11, 785 *mons eſt Hirpinorum in Flaminia collocatus.* Recte. Situs autem erat iuxta Tiberim, non procul Faleriis & Veiis. Scribitur etiam in primo caſu *Soracte*, & Apollini fuit ſacer, vnde Charmelus quidam a Silio Italico 7, 662 *Phoebei Soractis bonos* dicitur. Idem 8, 493. *Haud procul, & ſacrum Phoebo Soracte frequentant.* Mirum autem, cur noſter Soracte cum Fiſcello coniungat, quum, vt e Plinio H. N. 3, 12, conſtat, Nar fluuius e monte Fiſcello originem ſumat, Soracte vero ad Tiberim iaceat, eo loco, quo Nar iam in Tiberim ſe exonerauit. Videat lector tabulas Cellarii in Geographia Antiqua & Silio Italico occurrentes. Ponamus ergo copulam inter haec duo montium nomina, vt diuerſa a ſe inuicem videantur. Meminit vero caprarum in monte Fiſcello etiam ſupra 2, 1, 5. SCHOETTG.

3, 4 QVAE BIS PARIANT) Vid. leg. *binos.* Graeci διδυματόκους dicunt. verba *ad admiſſuras* gloſſae ſunt. VRSINVS.

3, 4 EX INSVLA MEDIA.) *Mediam inſulam*, ni fallor, vocat τὴν Μῆλον, vt ſupra dixit Chiam & Coam inſulam pro Chia & Co inſula. τὴν Χῖον, τὴν Κῶ. Pecuariae copia ei nomen dediſſe videtur. *Mediam* autem, non *Meliam* dixit, propter familiarem veteribus commutationem τοῦ *L.* in *D.* vt *Melicae* contra Gallinae dictae, quae *Medicae* dici debebant. SCALIG.

3, 5 DE EMTIONE ALITER) Vetus lectio. *De emtione aliter dico adque fiet.* Scribi debere puto, *Aliter dico atque fit:* hoc intellectu, vt oſtendat ſe contra conſuetudinem hominum ſentire, qui ſanas capras ſtulte promittant, cum illae ſanae ne puncto quidem temporis ſint. Aliis ipſas vitiis carere promitti ſine fraude poteſt, cum carent: de ſanitate, falſum & improbum eſt. VICTOR.

3, 5 NVNQVAM ENIM) In Geopon. ita hic locus expreſſius eſt 18, 9 ἀμέλει τὸ ζῶον φυσικῶς ἀεὶ πυρέττει, καὶ εἴποτε ἐκλείψει ὁ πυρετὸς, διαφθείρονται. Vid. Plinius 8, 50. Hoc tamen negat Ariſtoteles 1 de hiſt. anim. c. 11 de Alcmaeone. VRSIN.

ſine febri ſunt. Itaque ſtipulantur paucis exceptis verbis: ac Mamilius [c] ſcriptum reliquit ſic, Illas capras hodie recte eſſe, & bibere poſſe, habereque recte [d] licere [e], haec ſpondeſne? De quibus admirandum illud, quod etiam Archelaus ſcribit, non vt reliqua animalia naribus, ſed auribus ſpiritum [f] ducere ſolere, paſtores curioſiores aliquot [g] di-
6 cunt [h]. De alteris quatuor, quod eſt de [i] paſtu hoc dico. ſtabulatur pecus melius ad hibernos exortus [l] ſi ſpectat, quod eſt alſioſum [m]. Id vt pleraque [n] lapide, aut teſta ſubſterni oportet, caprile quo minus ſit vliginoſum, ac lutulentum. Foris cum eſt pernoctandum, item in eandem partem caeli quae ſpectent [o], ſepta oportet ſubſterni virgultis, ne oblinantur. nec [p] multo aliter tuendum hoc pecus in paſtu, atque ouillum, quod tamen habet [q] ſua propria quaedam, quod potius ſilueſtribus ſaltibus delectantur, quam
7 pratis. Studioſe enim de agreſtibus fruticibus [r] paſcuntur, atque in locis cultis, virgulta carpunt: itaque a carpendo caprae nominatae. ob [s] hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo paſcat. Harum enim dentes inimici ſationis, quas etiam aſtrologi ita receperunt in caelum, vt extra limbum [t] XII ſignorum excluſerint.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *Manilius a. V. Manilibus P.* d) *recte* abeſt *I. B. R.* e) *licet B. R.* f) *ſi tritum P.* g) *aliqui I. B. R.* h) *hoc dic. a. V.* i) *idem I. B. R.* l) *exortos P.* m) *alſiomum P. 2.* n) *plerique I. B. R. Pol. 2.* o) *ſpectant ſepta ſubſternimus I. B. R.* p) *Non P.* q) *babent P.* r) *fructibus I. B. R. Heru.* s) *Ab P.* t) *lembum P.*

NOTAE VARIORVM.

Non poſſum h. l. ſilentio praeterire, quod Glauerolius narrat in epiſtola de Sorberii & Cotelerii vita, Sorberianis praemiſſa, in qua de Coteleriо haec occurrunt: Is ſcil. Nemauſi durante peſte a. 1629 natus eſt, vbi nutrix quoque illius peſte correpta obiit, quapropter capram ipſi nutricis loco ſubſtituerunt, quae tam ſe infanti adprobauit, vt nutricem poſtea oblatam renuerit, & capram potius amplexus ſit. Inde vero poſtea evenit, vt is ſemper per totam vitam melancholicus fuerit & valetudinarius, & nunquam fere febre caruerit. SCHOETTG.

3, 5 AC MAMILIVS SCRIPTVM RELIQVIT) Ita emendauimus ex vetuſtis codicibus, cum antea Manilius ſcriptum eſſet, vt hoc ipſo in libro iterum. *Qui Mamilii actiones ſequuntur lanii.* ſed etiam tertio capite de equis, *Vt in Mamilii actionibus ſunt perſcripta.* Quorum librorum auctoritate intelligitur nos recte feciſſe, qui quondam in primo libro de Oratore, vbi *Manilianas venalium vendendorum leges*, ſcriptum erat *Mamilianas* emendauimus. Quod etiam in primo libro de Finibus faciendum eſt, adhuc enim illic corruptum hoc nomen, *Differetur inter principes ciuitatis P. Scaeuolam M. que Mamilium.* VICTOR. Cic. lib. 1. de Orat. *Manilianas venalium vendendorum leges.* VRSIN. Sed eſt in loco Ciceronis 1. Or. 58 non minus magna varietas, & non minus magnis praeſidiis nititur litera in hoc nomine duodecima, quam tertia decima. Viderint ICti. an ſequemur ICtum magnum & non minorem criticum, A. Auguſtinum, qui ſecundum Manilium pronunciat ex Pandecte Florentino?

3, 5 HABEREQVE RECTE) *Recte* valet hic arbitrio boni viri. L. 73. D. de verborum ſignificatione. VRSIN.

3, 5 QVOD ETIAM ARCHELAVS SCRIBIT) Plinius quoque libro VIII, capite L. *Auribus eas ſpirare, non naribus: nec unquam febri carere, Archelaus auctor eſt.* Ariſtoteles tamen libro primo de Hiſtoria animalium, Alcmaeonem hoc ſcripſiſſe tradit, quem etiam mendacii inſimulat: Ἀλκμαίων δὲ οὐκ ἀληθῆ λέγει, φάμενος ἀναπνεῖν τὰς αἶγας κατὰ τὰ ὦτα. VICT. Non adducam quae Ariſtoteles non ex Archelao, ſed ex Alcmaeone in medium producit, quantum ad hunc locum facit. Hoc addam tamen, egregium poetam Oppianum de capris ſilueſtribus non abſimile dixiſſe, non auribus quidem, vt hic Varro ex Ariſtotele, ſed fiſtula, quae a palato ad interſtitium ipſorum cornuum pertinet, ſpiritum ducere. Quod neſcio an alius vſpiam veterum prodiderit. Eius verſus ſunt hi, Αἰγάγροις δέ τίς ἐστι δι᾽ αὐλῶν αὐλὸς ὀδόντων Λεπταλέης πνοιῆς, κεράων μέσον ἔνθεν ἔπειτα Αὐλὴν εἰς κραδίην καὶ πλεύμονα εὐθὺς ἱκάνει. SCALIG. Locus Oppiani eſt Cyneg. 2, 338 vbi vide Ritterſhuſium. Cum noſtro vero faciunt etiam Plin. 8, 50 Philes c. 47. SCHOETTG. Ego libentius diſtinctionem tollerem poſt *ſolere*: PONTED. Nimirum poſt *ſolere* interpungunt editiones aliae. Caeterum ſimile Archelai mendacium eſt Varr. 3, 11, 4 & aliud 3, 12, 4.

3, 6 QVOD EST ALSIOSVM) Ex Ariſtotele: εἰσὶ δὲ αἶγες δυσριγότεραι τῶν οἰῶν. SCALIG. In Geop. 18, 9 eſt: Φύσει γὰρ δύσριγόν ἐστι τὸ ζῶον. apud Plin. quoque *alſioſa.* Gloſſarium *alſioſus* interpretatur δύσριγος. Fortaſſe legi poſſet: *Stabulum melius ad bibernos exortus ſpectat, pecus quod eſt alſioſum.* VRSIN.

rint. [Sunt duo hoedi, & capra non longe a tauro.] Quod ad foeturam pertinet, 8
deſiſtente autumno exigunt a grege in [u] campos, hircos in caprilia, item vt in arietibus dictum. Quae concepit [x], poſt quartum [y] menſem reddit [z] tempore verno. In nutricatu hoedi, trimeſtres cum ſint facti, tum ſubmittuntur, & in grege incipiunt eſſe. Quid dicam de earum ſanitate, quae [a] nunquam ſunt ſanae? niſi tamen illud vnum, quaedam [b] ſcripta habere magiſtros pecoris, quibus remediis [c] vtantur ad morbos quosdam earum, ac vulneratum [d] corpus, quod vſu venit iis [e] ſaepe, quod inter ſe cornibus pugnant, atque in ſpinoſis locis paſcuntur. Relinquitur de numero, qui in gregibus eſt minor ca- 9
prino, quam in ouillo, quod caprae laſciuae, & quae diſpergant [f] ſe. contra oues, quae ſe congregent [g], ac condenſent in locum vnum. Itaque in agro Gallico greges plures potius faciunt, quam magnos, quod in magnis cito exiſtat [h] peſtilentia, quae ad perniciem eum [i] perducat [l]. Satis magnum gregem putant eſſe circiter quinquagenas. quibus aſſentiri 10
putant id, quod vſu venit Gaberio equiti R. Is enim, cum in ſuburbano mille [m] iugerum haberet, & a caprario quodam, qui adduxit capellas ad vrbem x [n], ſibi in dies ſingulos denarios ſingulos [o] dare, audiſſet [p], coegit mille caprarum [q], ſperans ſe capturum [r] de prae-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *in campo Ienſſ. e campis Ba-G.* x) *concipit P.* y) *quattuor menſes I. B. R.* z) *redit Heru.* a) *quia a. V.* b) *quod quaedam remedia Scr. oportet hab. Ba-G.* c) *remediis* deeſt *Ba-G.* d) *vulnera. Tunc I. B. R.* e) *his, quod ſaepe inter I. B. R.* f) *diſpergunt a. V.* g) *congregant & condenſant I. B. R. Ba-G. & condeſent P.* h) *exiſtit I. B. R. exiſtunt peſtilentiae I. I-G.* i) *eos I. I-G.* l) *perducit I. B. R. perducunt I. I-G.* m) *haberet agrum iugerum* 1000. *Ba-G.* n) *decem P. I. I.* deeſt *Ba-G.* o) *ſingulos* deficit *I. B. R. Ba-G.* p) *audiſſe P.* q) *gregem* add. *Ba-G.* r) *capturam P.*

NOTAE VARIORVM.

3, 7 SVNT DVO HOEDI — TAVRO) Haec verba ex 1, 2 translata huc ſunt; itaque videntur inducenda. Item abundant illa: *a grege e campis.* & locus ita interpungendus: *Quod ad foeturam pertinet, deſiſtente autumno exigunt hircos in caprilia, item vt in arietibus dictum eſt, quae concepit poſt quintum menſem &c.* Ita legendum pro *quartum* ex Ariſt. hiſt. anim. 6, 19. Plin. 8, 50 & Geop. 18, 9. VRSINVS.

3, 8 DESISTENTE AVTVMNO EXIGVNT A GREGE IN CAMPOS HIRCOS IN CAPRILIA) Locus & interpunctionibus non recte diſtinctus, & mendo deprauatus. Sic enim eſt ſcribendus, vt apud Popmam extat, *Deſiſtente autumno exigunt a grege in campos, hircos in caprilia*; deinde permutanda vox *a grege in gregem.* Hoc namque per Varronem ſignificatur. deſiſtente autumno vel ſub brumam de ſaltibus & montoſis regionibus in campos eſt caprilis grex reuocandus, & hirci qui ſeorſim a capris paſcebantur, ne foeminas inirent, easque hieme parare cogerent, in gregem ad admiſſuram reducuntur. Quod vero caprae in montibus paſcantur, in hoc eodem libro c. 1. Varro expreſſerat: *In qua regione quamque potiſſimum paſcas, & quando e queis vt capras in montoſis potius locis & fruticibus quam in herbidis.* Id. Virgilius libr. 3 Georg. docet: *Paſcuntur vero ſiluas, & ſumma Lycaei Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos.* Id etiam Columella libr. 7 c. 6, 1 *Id autem genus* (caprinum) *dumeta potius quam campeſtrem ſitum deſiderat: aſperisque etiam locis ac ſilueſtribus optime paſcitur.* Id denique in *Geop.* libr. 18 cap. 9. Florentino auctore praeceptum habemus: αἱ αἶγες χαίρουσι τόποις ὀρεινοῖς. Marium quoque a foeminis ſegregationem in eodem loco ſic praecepit Varro. *Praeterea habenda ratio quanto ante incipiat admiſſura fieri, mares a foeminis ſecretos habeant: quod fere in omnibus binis menſibus ante faciunt & armentarii & opiliones.* Caeterum apud Creſcentium hunc locum foede inquinatum inuenio. nam haec tantum extant: *Poſt autumnum exigunt in gregem hircos.* PONT.

3, 8 ITEM VT IN ARIETIBVS DICTVM) Perperam haec disiuncta ſunt. Nam hunc ordinem poſtulabant: *Deſiſtente autumno exigunt a grege in campos, hircos in caprilia, item vt in arietibus dictum. Quae concepit &c.* Superius enim ſecernere arietes a praegnantibus praecipit. SCALIG. Nimirum ita diſtinxerant vel diſtraxerant potius: *in caprilia. Item vt in arietibus dictum, quae concepit poſt quartum menſem, reddit &c.* Ad quae reſtituenda Scaligero non fuiſſe nobis, aut cuiquam ſano, opus, apparet.

3, 8 POST QVARTVM MENSEM) Videtur legendum, *poſt quintum menſem.* Nam quinos menſes praegnantes capras eſſe tradit Ariſtoteles lib. VI. περὶ φύσεως ζώων. & Plinius lib. IX [VIII, 50] *Caprae pariunt & quaternos, ſed raro admodum. ferunt quinque menſibus, vt oues.* POPMA.

praedio in dies ſingulos denarium [s] mille. Tantum enim fefellerit [t], vt breui omnes
11 amiſerit morbo. Contra in Sallentinis [u] & in Caſinati ad centenas paſcunt. De maribus & foeminis idem [x] fere diſcrimen, vt alii ad denas capras ſingulos parent hircos, vt ego: alii etiam [y] ad xv, vt Menas: nonnulli etiam, vt Murrius [z], ad viginti.

IV. Sed quis [a] e portu poſt Italico prodit, ac de ſuillo pecore expedit [b]? tametſi Scrofam potiſſimum de ea re dicere oportere, cognomen eius ſignificat. Cui Tremellius, Ignorare, inquit [c], videre, cur appeller Scrofa. Itaque vt etiam hi [d] propter te ſciant, cognoſce meam gentem ſuillum cognomen non habere, nec me eſſe ab Eumaeo [e] ortum. Auus meus primum appellatus eſt Scrofa, qui quaeſtor cum eſſet Licinio Nervae [f] Praetori in Macedonia prouincia relictus [g], qui praeeſſet exercitui, dum praetor rediret, hoſtes arbitrati occaſionem ſe habere victoriae, impreſſionem facere coeperunt in

VARIETAS LECTIONIS.

s) *denarios Ba-G.* t) *fefellit a. V.* u) *Salentinis a. V. H. St-D.* x) *id P.* y) *& I. B. R.* z) *Murius a. V.* [C. IV.] a) *qui ſe I. B. R. qui portu Pol.* 2. b) *expetit I. B. R.* c) *igitur inq. videris I. I-G.* d) *id I. B. R.* e) *eo auo I. B. R. atauis eius cognominis I. I-G.* f) *Nerua Praetore I. I-G.* g) *eſſet* add. *P.*

NOTAE VARIORVM,

3, 10 AD VRBEM) i. e. h. l. prope vrbem, hoc eſt in ſuburbano. VRSIN.

2, 10 DENARIOS SINGVLOS DARE) Tantum dabant vel reddebant capellae propter vſum, credo, lactis medicum, de quo Plin. 28, 9 ſ. 33.

2, 10 TANTVM ENIM FEFELLERIT) In excuſis antea *Fefellit*, in cunctis manu ſcriptis, *Fefellerit*, ſcriptum inueni: quare tantum librorum conſenſum non ſpreui, atque ita ſcribi volui. Admonet Euſtathius, Homeri copioſus interpres, Atticos ſaepe, quos modos appellant grammatici, variaſſe, & pro indicandi, modum optandi uſurpaſſe. Exempla ab eo adlata haec ſunt: Ἐπεὶ ἔλθοι ὁ δεῖνα. ἤτοι ἦλθεν. καί, Ὡς δὲ λαλήσοι, ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν. καὶ ἄλλα τοιαῦτα. haec enim addit, οὕτω καὶ ὧδε, τὸ ἦ γὰρ ἂν νῦν ὕστατα λωβήσαιο, ἀντὶ τοῦ τὰ ὕστατα ἂν ἐλωβήσω, ἤγουν ἐλώβησας. huiuſcemodi quodam ſermone potuit M. Varro vti: & niſi plena omnia macularum eſſent, & haec omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis e libris excuſis ſublatae eſſent, huius etiam ſermonis plura exempla occurrerent. VICTOR. V. C. *fefellerit* & 1, 13 *Ibi tantum circumfluxerit mox ceruorum* vbi vulgo *circumfluxit*. VRSIN.

4, 1 SED QVIS E PORTV POST ITALICO PRODIT) Suſpecta eſt mihi lectio haec. Subolet neſcio quid hic ὑπονοθεύειν. Credo enim ſcribendum: *Sed quis Epirota poſt ita ilico prodit. Epirotas* enim eos vocat in his libris qui pecuariae ſunt ſtudioſi. SCALIG. E portu dicit Capraſiae inſulae, quam a capris nominatam ſupra dixit, atque ex ea media quosdam dare operam, vt haberent hoedos, quod ibi pulcherrimi eſſent. infra l. 3 *ſi vultis, inquit ancoras tollere.* VRSIN. Sed quid ad ſuum diſciplinam Capraria? Quodſi audacibus nobis eſſe liceret, forte non incommode legeretur, *quis e porculatoribus Italicis prodit.*

4, 1 CVR APPELLER SCROFA) Aliam huius cognominis rationem adducit Macrobius cum facetiſſima narratiuncula. Inde petas licet. SCALIG. Vid. Macrob. Sat 1, 3. Verba vero, *vt diceretur Scrofa*, addita ſunt. VRSIN. Quidni quaerendi laborem compendi faciamus lectoribus? Verba ſunt 1, 6 extr. *Tremellius cum familia atque liberis in villa erat. Serui eius cum de vicino Scrofa erraret, ſurreptam conficiunt. Vicinus, aduocatis cuſtodibus, omnia circumuenit, ne qua haec efferri poſſit: atque [ad] dominum appellat, reſtitui ſibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperiſſet, ſcrofae cadauer ſub centonibus collocat, ſuper quos vxor cubabat, quaeſtionem vicino permittit. Cum ventum eſt ad cubiculum, verba iurationis concipit, nullam eſſe in villa ſua ſcrofam, niſi illam, inquit, quae in centonibus iacet: lectulum monſtrat. Ea facetiſſima iuratio Tremellio Scrofae cognomen dedit.*

4, 1 NEC ME ESSE AB EVMAEO ORTVM.) Haec vera, vt arbitror lectio eſt, e vetuſtiſſimis optimisque libris eruta. Communis eruditos etiam viros fallere potuiſſet: erat enim ab iis, qui e veteribus veſtigiis veram elicere non potuerant, ſatis concinne conformata. Priſca igitur huius loci ſcriptura, *Nec me eſſe ab eum aeuo ortum.* Vna igitur ſublata litera, totum locum correximus. nam elegantia huius lectionis, cum ſenſu, quem prae ſe ferebat vulgaris, comparari non poteſt. Eumaeum ſubulcum Vlyſſis fuiſſe, mediocriter etiam literati ſciunt: qui rem familiarem heri fideliter adminiſtrauit, & cum eo, quem tamen nondum agnouerat, longum ſermonem in XIIII libro Odyſſeae habuit. Hanc etiam emendationem confirmat quod antea dixerat, *Accipe*

in caſtra. Auus [h], cum cohortaretur [i] milites, vt caperent arma, atque exirent contra, 2
dixit, celeriter ſe illos (vt Scrofa porcos) diſiecturum. id [l] quod fecit. nam [m] eo praelio hoſtes ita fudit, ac fugauit, vt eo Nerua [n] praetor Imperator ſit appellatus, auus [o] cognomen inuenerit, vt diceretur Scrofa. Itaque proauus [p], ac ſuperiores, de Tremelliis nemo appellatus Scrofa; nec minus ſeptimus ſum deinceps praetorius in gente noſtra. Nec tamen defugio [q], quin dicam quae ſcio [r] de ſuillo [s] pecore. Agri enim culturae ab initio fui 3
ſtudioſus: nec de pecore ſuillo mihi [t] & vobis, magnis pecuariis, ea res non [u] eſt communis [x]. Quis enim fundum colit noſtrum, quin ſues habeat, & qui non audierit patres noſtros dicere, ignauum, & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidiam in carnario [y] ſuſpenderit potius ab [z] laniario, quam ex domeſtico fundo? Ergo qui ſuum gregem vult habere idoneum, eligere oportet primum bona aetate, ſecundo bona forma. Ea eſt, cum [a] amplitudine membrorum, praeterquam pedibus, capite [b], vnicoloris [bb] potius quam varias [c].
Cum haec eadem vt habeant [d] verres videndum, tum vtique ſint ceruicibus amplis. Bo- 4
ni ſeminis ſues [e] animaduertuntur [f] a facie, & progenie, & regione caeli. A facie, ſi formoſi ſint [g] verres, & ſcrofa. a [h] progenie, ſi porcos multos pariunt. a regione, ſi potius ex his locis, vbi naſcuntur, amplas [i] quam exilis [l] pararis. Emi ſolent ſic, Illas- 5
ce [m] ſues ſanas eſſe, habereque recte licere, noxiſque [n] praeſtare [o], neque de pecore mor-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Auos P.* i) *bortaretur a. V.* l) *idque fecit a. V.* m) *nam ſi Heru.* n) *parte* inf. *I. B. R.* o) *& auus I. I-G.* p) *proauos I. B. R. I. I. A. Gr. G. inter proauos Heruag.* q) *diffugio a. V.* r) *ſciam a. V.* s) *ſullo P.* t) *mihi minor cura eſt, quam vobis ma. pec. Cui enim ea res I. I-G.* u) *necnon I. B. R.* x) *communis?* y) *carnarios P.* z) *e I. B. R.* a) *cum excellit Ba-G.* b) *& cap. I. I-G.* bb) *vnius coloris Ba-G.* c) *varii a. V.* d) *habent Ienſſ. habet P.* e) *Sues enim I. I-G.* f) *animaduertantur I. B. R.* g) *ſunt verris P.* h) *A* deeſt *P.* i) *ampli a. V.* l) *exiles. Parari & emi a. V. exilis, parari emi P.* m) *Vt huſce P.* n) *noxiisque I. I-G.* o) *praeſtari I. B. R. I. I.*

NOTAE VARIORVM.

cipe a me cum Homerico Melanthio &c. Iocabatur enim optimus & eruditiſſimus ſenex. VICTOR.

4, 1 LICINIO NERVAE) Fuit is A. Licinius Nerua legatus ad exercitus in Macedonia viſendos miſſus A.V. 585. Liuius 44, 18: & deinde praetor A.V. 587. Liuius 45, 44. Caeterum quae iſte in Macedonia egerit, neſcimus, quia Liuius ibi definit, & huius hiſtoriae praeter noſtrum nemo meminit. SCHOETTG.

4, 2 NEC MINVS SEPTIMVS SVM) Hic nobilem ſe eſſe docet, quorum cum imaginibus nomina ad poſteritatem diligentius, quam caeterorum prodebantur: & tamen cuiusquam imagini adſcriptum *Scrofae* cognomen negat.

4, 3 VNICOLORIS) Videtur legendum *vnicolores potius, quam varias.* Nam in Geop. 19, 6 ita hic locus exprimitur: *Τὰς μὲν θηλέιας χοίρους δοκιμάζουσι μεγάλας τοῖς σώμασιν ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ποδῶν. αἱ γὰρ μικροκέφαλοι καὶ βαθυσκέλεις* [*βραχυσκελεῖς* Needh.] *ἀμείνονές εἰσι, καὶ ὁμοχροῦσαι τῶν ποικίλων αἱρετώτεραι.* VRSIN. Sed non fugere poterat, ſi aduertiſſet, Vrſinum, *vnicoloris* eſſe etiam accuſandi caſum poſſe.

4, 4 TVM VTIQVE) Videtur legendum *tum vti.* In Geopon. ibidem: *Τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ τοὺς κάπρους ἐκκρίνουσιν, ὅταν τὰ περὶ τὸν αὐχένα καὶ τὰς ἐπωμίδας ἔχωσι μεγάλα.* VRSIN. Nihil mutandum. *vtique* habet eandem vim, quam *omnino* cum concedendi ſignificatione, q. d. etiamſi caeterorum aliquid deſit, at illud omnino ſpectandum, vt ſint &c. Similiter fere infra c. 21 Colum. 4, 7, 3.

4, 4 BONI SEMINIS SVES ADVERTVNTVR A FACIE) Ita legendus hic locus, & p. p. ita: *Si formoſae ſint Scrofae.* Nam Varro agit hic de ſcrofis. VRSIN. Nimirum *boni ſeminis* ad ſuperiorem periodum adiunxerant, interpuncto ante *ſues* collocato.

4, 4 SI FORMOSI SVNT VERRES, ET SCROFA:) In optimo exemplari, *Verris*, eodem caſu, in eodem libro, *Verris octo menſium incipit ſalire.* Quaedam quae hic emendaui adeo plana ſunt, vt confirmatione non egeant VICTORIVS.

4, 4 AMPLAE QVAM EXILES, PARATAE.) Ita videtur legendus hic locus & interpungendus. & p. p. quidam legunt: *noxisque ſ. praeſtare*; addita S. littera, quae ſolutum ſignificet. quae lectio ſi recipienda eſt, ſic legendum etiam erit cap. 5 ſed Varro alibi dixit: *furtis noxisque ſolutum*; quod hic non omiſiſſet. *Noxis* autem *ſolutus* dicitur is, qui nulli eſt obnoxius, ſed ſolutus eſt omni obligatione: & *noxis ſolutum* praeſtari ſeruum, qui promittit, de priuatis noxis promiſiſſe cenſetur. VRS.

4, 5

morboſo eſſe, ſpondesne? Quidam adiiciunt perfunctas eſſe a [p] febri, & a foria [q]. In
paſtu locus huic pecori aptus vliginoſus, quod delectatur non ſolum aqua, ſed etiam lu-
to. itaque ob eam rem aiunt lupos cum ſint nacti ſues, trahere vsque ad aquam, quod
6 dentes feruorem carnis ferre nequeant. Hoc [r] pecus alitur maxime glande, deinde faba,
& ordeo, & caetero frumento. quae res non modo pinguitudinem efficiunt [t], ſed etiam
carnis iucundum ſaporem. Paſtum exigunt [u] aeſtate [x] mane, & antequam aeſtus inci-
piat, ſubigunt in vmbroſum locum, maxime vbi aqua ſit. poſt meridiem rurſus lenito
feruore paſcunt. hiberno tempore non prius exigunt paſtum, quam pruina euanuit, ac
7 colliquefacta eſt glacies. Ad foeturam verres duobus menſibus ante ſecernendi. Opti-
mum ad admiſſuram tempus a fauonio ad aequinoctium vernum: ita enim contingit, vt
aeſtate pariat. quatuor enim menſes [y] eſt praegnans [z]. & tunc parit, cum pabulo abun-
dat terra. Neque minores admittendae quam anniculae. melius xx menſes expectare,
vt bimae pariant. Cum coeperunt [a], id facere dicuntur vsque ad ſeptimum annum recte.
8 Admiſſuras cum faciunt [c], prodigunt in lutoſos [d] limites ac luſtra, vt volutentur in luto,
quae [e] eſt [f] illorum requies, vt lauatio hominis. Cum omnes conceperunt [h], rurſus ſe-
gregant [i] verres. Verris [l] octo menſium [m] incipit ſalire: permanet [n], vt id recte facere
poſſit, ad [o] primum. deinde it [p] retro, quoad [q] perueniat [r] ad lanium. hic enim conci-
liator

VARIETAS LECTIONIS.

p) *a* omitt. *I. B. R.* q) *furia I. B. R.* r) *Hoc autem a. V.* s) *Quodque P.* t) *faciunt I. B. R.* u) *exſigunt P.* x) *mane in aeſt. I. B. R.* y) *menſibus. I. B. R.* z) *praegnax P.* a) *coeperint. a. V.* b) *annum. Recte adm. I. B. R.* c) *&* inſ. *P.* d) *lutuoſos I. B. R. lutoſus P.* e) *quod eſt illarum Ba-G.* f) *enim I. B. R.* g) *homini I. I-G.* h) *conceperint I. B. R.* i) *ſegregat P.* l) *Verres a. V.* m) *menſum P.* n) *permanetque, & vt I. B. R. permanet, & vt P. permanetque vt I. I-G.* o) *vsque ad quartum annum, deinde caſtratur, ſaginaturque, quoad peru. I. I-G.* p) *id I. B. R.* q) *id* inſ. *B. R.* r) *peruenit I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 5 ET A FORIA) Reineſius ad Inſcr. 20, 148 p. 932 *foriam* legi vult pro *ſuria*. Suriam autem ſuum feminarum adfectum dicit, quae c m id patiuntur, dicuntur *θυᾷν* & *καπρᾷν*. Certe *foria* pro morbo pecudis non minus quam illud *ſuria* vel *ſoria ἅπαξ λεγόμενον*. Nonius laudatus hic ab Vrſino, quid ſint *foria* explicat, a quibus dicuntur *forioli*.

4, 5 FERVOREM CARNIS) Propter hunc igitur feruorem aquam appetunt ſues.

4, 7 VT AESTATE PARIAT.) Diſſentit omnino ab Ariſtotele, lib. 5 *ζώων ἱστορίας*, *Τὰ δὲ ἔκγονα κατὰ μὲν ἡλικίαν βέλτιστα ἐν ἀκμῇ. κατὰ δὲ τὰς ὥρας, ὅσα τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου γίνεται. χείριστα δὲ τὰ θερινά. καὶ γὰρ μικρὰ καὶ λεπτὰ καὶ ὑγρά.* Quod ſane aliter habere docet quotidie tum ipſa experientia (cui nulla ratione contradici poteſt) tum etiam Varro ipſe alibi, *Porci, qui nati hieme, fiunt exiles propter frigora.* Sane quomodo illum locum Ariſtotelis tueri poſſim, neſcio. SCALIG. Noſtra haec ad verbum vertit Florentinus Geop. 19, 6. SCHOETTG. Etiam apud nos qui vere naſcuntur porcelli optimi habentur, deteriores qui aeſtate, qui hieme vltimi.

4, 8 CVM OMNES CONCEPERVNT, RVRSVS SEGREGANT VERRES.) Fronto, Graecus Varronis interpres, *ἡνίκα δὲ συλλάβωσι, χωρίζουσιν ἐξ αὐτῶν τοὺς κάπρους.* SCALIG.

2, 8 RVRSVS SEGREGANT VERRES) In Geop. 19, 6 eſt: *χωρίζουσιν ἐξ αὐτῶν τοὺς κάπρους, ὁρμῶντες γὰρ ἐπ' αὐτὰς, καὶ σπαράττοντες, ἐκτρώσκειν αὐτὰς ποιοῦσιν.* VRS.

2, 8 VSQVE AD PRIMVM: DEINDE IT RETRO, QVOAD PERVENIAT AD LANIVM.) Hic locus in excuſis codicibus valde variatus erat, culpa, vt puto, ſiniſtrorum quorundam correctorum. in antiquis illum integrum inueni. *Id* tantum in illis pro *It* ſcriptum erat: quae ſcriptura in priſcis exemplaribus frequens eſt. *It retro*, deterior fit: vt Virgilius etiam, *In peius ruere, & retro ſublapſa referr* Plinius de ſuibus inquit, *Mares non vltra trimatum generant.* Quamuis autem vſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id recte poſſunt, vt credidit Varro, poſtea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur. VICT. Lege, *ad trimum.* Plinius de eadem re loquens, dixit ad trimatum, *Mares*, inquit, *vltra trimatum non generant.* Ariſtoteles quoque, vnde accepit Varro, *κάπρος ἀγαθὸς ὀχεύειν μέχρι ἐπὶ τριετοῦς.* Modus loquendi impoſuit imperitis correctoribus, *Ad trimum*, pro ad trimatum. Atque ita loquitur alibi, vt de iunice: *Quod a bima aut trima fructum ferre incipit.* hoc eſt a bimatu, a trimatu. Item alibi. *Sunt*

qui

liator ſuillae [s] carnis datus populo. Sus Graece dicitur ὗς [t], olim thyſus [v] dictus, ab illo 9
verbo quod dicunt [x] θύειν [y], quod eſt immolare. Ab ſuillo enim genere [z] pecoris im-
molandi initium primum ſumptum videtur, cuius veſtigia, quod initiis Cereris [zz] porci
immolantur, & quod initiis pacis foedus, cum feritur, porcus occiditur, & quod nuptia-
rum initio antiqui reges, ac ſublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali noua nupta,
& nouus maritus primum porcum [a] immolant. Priſci quoque Latini, & [b] etiam Grae- 10
ci in Italia idem factitaſſe videntur. Nam & noſtrae mulieres maxime nutrices, naturam,
qua [bb] foeminae ſunt, in virginibus appellant porcum [c], & Graecae [d] χοῖρον [dd], ſignifi-
cantes eſſe dignum inſigni [e] nuptiarum. Suillum pecus [ee] donatum ab natura dicunt [f] ad
epulan-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *ſuinae I. B. R. ſuiuae* (*c. ſuillae*) *P.* 1. t) *datur a. V. uys Pol.* (*c.* ὗσ olim θῦς Sus. nam τὸ *u* pro aſpiratione poni apud antiquos ſolet) v) *θύτης a. V. θῦς is dictus Pol.* 2. x) *dicitur a. V.* y) *θύηιν Iuntt. θυᾶν Ienſſ.* z) *pecore & genere I. B. R. gen. pecore P.* zz) *Ceris P.* a) *portum Heru.* b) *&* abeſt *I. B. R. I. I.* bb) *quam P.* c) *porcam I. I-G.* d) *Graeci a. V.* dd) *echoeron P.* e) *inſigne I. B. R. in ſignum Ba-G.* ee) *pecu P.* f) *iis* inſ. *P.*

NOTAE VARIORVM.

qui dicant poſt annum & ſex menſes equulum domari poſſe: ſed melius poſt trimum. Plinius (8,42) de equis, *Itaque cum bimi in alio ſubigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipi.* hoc eſt, ante quinquennium; Ariſtoteles, μέχρι ἐπὶ τριετοῦς. SCAL. Videtur legendum *vsque ad trimum* ex Plin. 8, 51. ſed Col. 7, 9 *uſque ad quadrimatum* durare dicit. VRSIN. Creſcentius, qui refert hunc locum 9, 77 *idque vſque ad quadriennium* recte *facere poteſt. Trimum* igitur & ego praetulerim.

4, 8 DEINDE IT RETRO.) Et haec & ſuperiora ad verbum ex Ariſtotele, Κάπρος δὲ ἀγαθὸς μὲν ὀχεύειν μέχρι ἐπὶ τριετοῦς· τῶν δὲ πρεσβυτέρων χείρω γίνεται τὰ ἔκγονα. οὐ γὰρ ἔτι γίνεται αὐτοῦ ἐπίδοσις, οὐδὲ ῥώμη. quae poſtrema eleganter reddidit Varro, *It retro.* Vide doctiſſimas Petri Victorii annotationes. SCAL.

4, 9 SVS GRAECE) Priſca haec lectio: In excuſis antea θύτης. De vetere nomine ſuum apud Graecos autores nihil legi, quare in re incerta fidem antiquorum codicum ſequi malui. Clemens in II Stromate refert, quendam ſapientiae ſtudioſum virum affirmaſſe Suem nominatum a Graecis eſſe ὗν, tanquam θῦν, quod viſcerationibus tantum atque epulis aptus eſſet, verba ipſius haec ſunt: λέγεταί γ' οὖν τινὰ τῶν φιλοσοφούντων, ἐτυμολογοῦντα τὴν ὗν θῦν εἶναι φάναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν μόνον ἐπιτήδειον. VICT.

4, 9 THYSVS) *Thyſus*, θυσὸς eſſet. Sed non reperitur in veterum Graecorum ſcriptis. Itaque ſpurium puto. Contra verum puto θῦς, ὗς. Latine Varro ſcripſit *Thyſus.* Nam vt χλοῦν ὗν dicebant, ſic puto θῦν ὗν. Quin ea, quae ex neſcio quo philoſopho adducit eruditiſſimus ſcriptor Clemens Alexandrinus, facile coniecturae noſtrae faueant. Sic apud eundem Varronem de lingua Latina importune cohaeſerant duo, *vſus*, pro ὗς, ſus: vt ibi annotauimus. θῦς ὗς ergo eſt θούριος, vel καταφερὴς εἰς ἀφροδισιασμόν. Inde verbum θυᾶν quo aliquando vtitur Ariſtoteles de ſuibus loquens. θυᾶν eſt foeminarum, Latine *ſubare*: καπρᾶν autem, marium, Latine *Surire*. Apuleius. Item Gloſſarium vetus: Surit, καπρᾷ. SCAL.

4, 9 AB SVILLO ENIM GENERE PECORIS) Vox *pecoris* eſt gloſſema. Videndus Feſtus in *Thuſci.* VRS.

4, 9 FOEDVS CVM FERITVR) Hinc Virgilius dixit: *Caeſa iungebant foedera porca* idque in veteribus monumentis inciſum non ſemel reperitur. VRS. Adde de materia notiſſima Bochartum Hieroz 1, 2, 33 & Io. Dan. Iacobi, amici noſtri, diſſ. 2, de foederibus per diſſect. animalium factis. SCHOETTG.

4, 9 ET QVOD NVPTIARVM) Athen. Deipn. 3 olim Graecos Veneri ſuem mactare ſolitos tradit, atque id teſtimonio veterum confirmat. Argiuos vero id etiam tunc ſeruare, qui ludos, quibus id facerent, inde quoque appellarent ὑστηρίαν. VICT.

4, 9 IN CONIVNCTIONE NVPTIALI) Haec verba videntur adiecta, & p. p. legendum: *ſignificantes eſſe id inſigne nuptiarum*: VRS.

4, 10 NATVRAM, QVA FOEMINAE SVNT) Plaut. Caſi. 5, 2, 40 (34) *ſepit veſte id, qui eſtis.*

4, 10 APPELLANT PORCVM) Cato: *depetigini porcae braſſicam opponito.* SCALIGER. Ergo pudendum muliebre a veteribus latinis *porcus*, vel *porca* nuncupatum eſt, nimirum quod illius alae roſtri ſuilli inſtar retortae ſint & replicatae. Haec Hadr. Valeſius in Valeſianis p 189. SCHOETTG.

4, 10 ET GRAECAE χοῖρον) Ita emendaui e vetuſtis libris: in excuſis antea *Graeci. Graecae*, ſcilicet mulieres. Supra enim, *nam & noſtrae mulieres, maxime nutrices* &c. reſpondet igitur illi parti egregie: *Et Graecae χοῖρον.* VICT. De vſu Graeco vel Ariſtophanis Index Kuſterianus ſatis ſuperque teſtatur.

epulandum. Itaque iis animam datam [ff] eſſe proinde [g] ac ſalem, quae ſeruaret carnem. E queis ſuccidias Galli optimas & maximas facere conſueuerunt †.Optimarum ſignum, quod etiam nunc ‡ quotannis e Gallia apportantur Romam pernae tomacinae [h], & taniacae [i], & pe-
11 taſiones. De magnitudine Gallicarum [l] ſuccidiarum Cato ſcribit his verbis: in Italia in ſcrobes terna

VARIETAS LECTIONIS.

ff) *datam pro ſale: qui a. V.* g) *pro in ac P.* † *conſuerunt P.* ‡ *num quod annis Gal. P,* h) *comatinae P.* i) *taniaciae I. B. R. cauarae P.* l) *Galliarum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 10 ITAQVE IIS ANIMAM DATAM ESSE PROINDE AC SALEM) Vetus haec eſt lectio. Eadem ſententia, aut parum immutata, apud Clementem legitur: nam quae paulo ante e II Stromate poſui, haec verba conſequuntur, δεδόσθαι γὰρ τῷδε τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σφρυγᾶν, &c. Huius autem vocis Plutarchus in V libro Sympoſ. cap. X, Stoicos homines auctores fuiſſe tradit. quae etiam a Cicerone libro V περὶ τελῶν laudatur. Nam in III de Natura deorum, eam protuliſſe Chryſippum docet. VICT. Ad Chryſippum refert hanc ſententiam Cic. N. D. 2, 64. quam etiam habet Fin. 5, 13 ſi. itemque Plin. 8, 51 f. 77.

4, 10 PERNAE TOMACINAE ET TANIATAE) In optimo libro: *Comatinae & canatae.* Nihil tamen variaui. VICT. Egregie hic emendat Gulielmus Peliſſerius *comacinae*, vel Plinio auctore, in quo, vt ſeries literarum indicat, legendum eſt 3, 4 in deſcriptione Galliae Narbonenſis, *Bormanni*, *Comacina*. Scribendum etiam ipſe putaui diu, *& canatae*, ad formam ſcilicet & ſimilitudinem *pernae caninae*: vtrarumque meminit Plautus apud Feſtum. *Muriaticam autem video in vaſis ſtanneis, Naricam bonam & canatam, & comaquinas Fartas & conchas piſcinarias.* Sed *canata* in Plauto potius ſit *pulpa*, & caro canis marini eiusque Salſamentum. Nunc Strabonis auctoritate adductus, *ſequanicae* legendum arbitror. Nam de *Sequanis* loquens ait Coſmogr. 4, ὅταν [ὅθεν legendum cum Caſaub. p. 192.] αἱ κάλλισται ταριχεῖαι, τῶν ὑείων κρεῶν εἰς τὴν Ῥώμην κατακομίζονται. Nec dubitabo in Plauto *Sequanicam* & *Comacinas* legere, cum verſus menſura eam lectionem videatur poſtulare: ſenarius enim iuſtus eſt: *Naricam bonam & Sequanicam & Comacinas.* Editiones tamen optimae & *canatam*, & *tagumaquinas* nobis obiiciunt: immo & *canutam.* Quare academicos ſequuti ſententiam ſuſtinebimus, & aliis diſceptanda haec potius relinquemus. TVRNEBVS 4, 6, Ioculariter lapſus eſt doctiſſimus vir, dum opinionem epiſcopi Montiſpeſſuli ſequitur, qui putauit *Comacinas* legendum: vt ſit nomen loci. Quod (pace tanti viri dixerim) multum abeſt a Varronis ſententia. Nulla enim moleſtia conſuli huic loco potuit ita: *Optimarum ſignum, quod etiamnum quotannis e Gallia apportantur Romam pernae, tomacinae, & taeniacae; & petaſiones.* *Tomacinae* ſunt, quae *tomacula* aliter vocantur, vt - *candiduli diuina tomacula porci.* Iuuenal. Graeci vocant τεμάχη, & τόμους. vnde & nomen ipſis. *Taeniacae* ſunt oblongae offae, a figura dictae, eo modo quo portulaca, paſtinaca. Eas Graeci vocant, σχελίδας καὶ πλευρίδας quarum mentio apud Athenaeum, hoc eſt, κρέα ἐπιμήκη, vt interpretantur grammatici. A qua re a Gallis dicuntur *Longes*, quia longae. Non male etiam pro *Tomacinae* legeretur *Tomaculae.* nam librarii illi ſaepe pro *i*, *l*, & contra, ſcribunt. Quam vero idem non ſatis laudatus vir falſus ſit in verſibus Plauti, qui citantur apud Feſtum, facile deprehendet, qui eos ex correctione noſtra leget, ita vti olim adoleſcentes eos in Coniectaneis noſtris poſuimus. Deinde non de Narbonenſibus pernis intelligit Varro, ſed de Sequanicis, quod probatur ex Strabonis eo, quem ipſe contra ſe producit, libro. Addit idem Strabo, οὕτω δέ ἐστι δαψιλῆ καὶ τὰ ποίμνια καὶ τὰ ὑοφόρβια, ὥς τε καὶ τῶν σάγων καὶ τῆς ταριχείας ἀφθονίαν μὴ τῇ Ῥώμῃ χορηγεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλείοσι μέρεσι τῆς Ἰταλίας. Haec a nobis dicta ſunto, non vt ſtudio carpendi hominem, cuius vt olim amicitia, ita & nunc memoria ipſa mihi cara eſt, dicta videantur: ſed vt potius ne eius auctoritate moti iuuenes falſam illam lectionem amplecterentur. Nam & in Varronis loco cum ipſo Peliſſerio fallitur, & in verſibus Plauti nihil vidit. SCALIGER. Vetus ſcriptura *Comatinae & Canatae*; quae transpoſitione literarum C. & T. corrupta eſt. legendum enim. *Tomacinae & Tanacae. Tomacinae* ſiue *tomacula*, ſunt partes ſuillae, minutatim profectae. Iuuenalis, *candiduli diuina tomacula porci.* *Tanacae* ſunt partes longiores, vt coſtae, offa penita; vtrumque autem nomen originem Graecam habet. alterum ἀπὸ τῆς τομῆς, id eſt, inciſione: alterum a ταναός, quod longum & extenſum ſignificat. POPMA.

4, 11 IN ITALIA IN SCROBES) Haec, quae ſic luxata ſunt & emota, ſic in ſuos tanquam artus redire videntur poſſe, *In Italia Inſubres terna atque quaterna millia ſuccidias habere. Sus vſque adeo* &c. TVRN. 4, 6. Conatus eſt idem vir eruditiſſimus haec luxata in ſuos articulos, vt ipſe loquitur, reſtituere. Sed, quantum iudico, praeſtat ea ita luxata habere, vti hodie vulgo leguntur, quam quo modo ipſe voluit reſtituere: quamquam conatus eius non caret Laude. Sed & nos quoque experiemur, vt, ſi a veritate aberremus, tamen non deteriora illo proferamus. Suſpicor igitur ita haec legenda eſſe: *In Italia Inſobreis, terna atque quaterna millia a vila Succi Duuuirei ſus vſque adeo pinguitudine creſcere ſolet*, &c. *In Italia Inſobreis.*

terna atque quaterna millia aulia ſuccidia. Vere ſus vſqueadeo pinguitudine creſcere ſolet, vt ſe ipſa ſtans ſuſtinere non poſſit, neque progredi vſquam. Itaque eas ſi quis quo traiicere vult [m], in ploſtrum [n] imponit. In Hiſpania vlteriore in Luſitania [o] ſus cum eſſet occiſus, Attilius Hiſpanienſis minime mendax, & multarum rerum peritus in doctrina, dicebat L. Volumnio Senatori miſſam eſſe [p] offulam cum duabus coſtis [q] quae [r] penderet III & XX pondo: eiusque ſuis acute ad os pedem & III digitos [s] fuiſſe. Cui *ego*, 12
non

VARIETAS LECTIONIS.

m) *velit a. V: volet P.* n) *plaſtrum P.* o) *vlteriore* repet. *I. B. R.* p) *eſſe* abeſt *I. I-G.* q) *coctis P.* r) *quam I. B. R.* s) *digitos* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

breis. Id eſt, in Italia in agro Inſubrenſi. Nam *Inſuber* & *Inſubros* etiam dicebant. Eſt autem Graecanicum, *In Italia Inſubris.* vt ἐν Ἀττικῇ Κρωψί. & ſimilia, *Inſobreis* autem pro *Inſubris* ſcribere ſolitos illos veteres, nemo paulo harum literarum peritior ignorat. SCAL.

4, II TERNA ATQVE QVATERNA MILLIA.) Iam monuimus legendum: *terna atque quaterna millia a villa Succi Duuuirei ſus vſque adeo pinguitudine creſcere ſolet. Terna atque quaterna millia* non eſt ſimpliciter, tribus aut quatuor millibus (nam id Latinum non eſſet) ſed elegantiſſime, & Latiniſſime, quod vulgo Gallice dicimus, *De trois à quatre milles à l' entour.* Hoc eſt ſingulis tribus aut quatuor millibus a villa Succi Duumuiri. Nam *vila* pro *villa.* quia, vt monui, conſonantes non geminabant. Succius Duumuir, puta Mediolani. nam ibi duumuirum Succium fuiſſe neceſſe eſt, cum de agro Inſubrenſi loquatur. Et illius, qui eo tempore quo ea ſcribebat Cato, duumvir erat, villam, tanquam inſignem locum notat. Sane non multum abfuiſſe videor a mente Catonis. *Succius* vero eſt nomen vetus. vt *Succius* ille qui ſcripſit Moretum, vetus poeta apud Macrobium. In agro non ſatis Romanis hominibus noto magiſtratus villam denotaſſe, nemini mirum videri debet. Nam quod hic mutare voluit doctiſſimus vir, cum ſcripſit, *terna atque quaterna millia ſuccidiae habere*: hoc non pertinet ad magnitudinem Gallicarum pernarum, de quibus loqui inſtituerat Varro. Et ſane (quod omnium doctorum, qui illi, vt debent, fauent, bona venia dictum volo) latinum non eſt, *Millia ſuccidiae.* dixiſſet enim Cato *millia ſuccidiarum.* Sic *millia paſſuum*, non huius paſſus. At *mille argenti* aliud eſt. quippe *nummos* aut ſimile, Item *mille vini*: cados ſcilicet. *mille frumenti*: modios. Sic *millia ſuccidiae*, eſſet pondo ſuccidiae, quod ineptum eſt. SCAL. Locus hic ita videtur legendus: *In Gallia verres terna atque quaterna millia habent ſuccidia. Sus vero vſque adeo* &c. Cato autem de Gallia trans Alpina hoc dicit, non de Ciſalpina, vbi ſunt Inſubres. Quidam legunt: *In Italia in Scrofae pernas quaternas milliaria ſuccidia*; eamque lectionem confirmant ex loco quodam 3, I vbi ſcriptum eſt: *quam hic apros milliarios emis.* Sed locus ille mendoſus eſt; & legendum: *quam hic apros macellarios eius*, vt ibi dicetur. VRSIN. Totus hic locus corruptus eſt, quem puto ita reſtituendum: *Inſalita in ſcrobes, terna atque quaterna millia, Galliae ſuccidia habere: ſus vſque adeo* &c. Quae Cato refert de Gallia Tranſalpina; in qua Sequani, a quibus pernae optimae, & ſuccidiae immani magnitudine aduehebantur Romam. Strabo lib. IV, Τροφὴ δὲ πλείστη μετὰ γάλακτος καὶ κρεῶν παντοίων, μάλιστα δὲ τῶν ὑΐων καὶ νέων καὶ ἁλιστῶν. αἱ δ' ὕες καὶ ἀγραυλοῦσιν, ὕψει τε καὶ ἀλκῇ καὶ τάχει διαφέρουσαι. & poſtea: οὕτως δ' ἐστὶ δαψιλῆ καὶ τὰ ποίμνια καὶ τὰ ὑοφόρβια, ὥστε τῶν σάγων καὶ τῆς ταριχείας ἀφθονίαν μὴ τῇ Ῥώμῃ χορηγεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλείστοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας. *Terna* atque *quaterna millia*, intelligitur *pondo*, vt alias, centena millia, quatuor millia, deeſt paſſuum. *Succidia* pro Gallica, more Graecorum, vt Salluſtius lib. IV. Hiſtor. *Cuius interim lumine etiam tum incerto, duae Galliae mulieres conuentum vitantes, ad menſtrua ſoluenda montem aſcendunt.* Sic Varro ſupra *Arcadum aſini*, & Virgilius. *Tempus & Arcadii memoranda referre magiſtri.* Idem *Troïa gaza, & Dardana arma.* POPMA.

4, II VERE SVS VSQVE ADEO) Creſcentius *vere* non habet, reliqua quidem: *Sus vsque adeo pinguedine creſcere ſolet, vt ſe ipſa ſtans ſuſtinere non poſſit, neque progredi vſquam.* Quod confirmat id quod in hoc loco emendauit Popma. Mendum autem hinc factum videtur, quod poſt *ſuccidia* ſuperioris periodi ſtatim ſequebatur annexum *habere*, cuius prima ſyllaba vetuſtate eliſa, *bere* relictum fuit. quod ab imperitis librariis in *vere* mutatum appoſitum eſt ad alteram periodum (in Aldinis tamen libris & Vaticanis Codicibus ſuo loco retentum eſt) Non me latet Ioſ. Scaligerum aliam afferre lectionem, quae illius Viri vt ſummum ingenium indicat, vtinam etiam omnem dubitandi anſam tolleret. Verum quoniam ſues naturaliter ita pingueſcere ſoleant, vt ſeipſas ſuſtinere non poſſint, easque hibernis menſibus plauſtris impoſitas per vicos & vrbes trahi videamus, id quod eſt omnibus commune ſolis illis qui in Villa Succi Duuuirei nutrirentur attribuiſſe Varronem rei minus conſentaneum haberi poteſt. PONTED.

4, II QVAE PENDERET III ET XX PONDO) Creſcentius 9, 77 totius porci hoc pondus fuiſſe refert, interpretaturque 575. libras. Facit igitur *pondo* peculiare ponderis nomen, quod habeat 25 libras. Porci quidem 575 librarum

non minus res admiranda, quum [t] mi [v] eſſet dicta, in Arcadia ſcio me [x] eſſe ſpectatum [y] ſuem, quae prae pinguitudine carnis non modo ſurgere non poſſet, ſed etiam [z] vt in eius corpore ſorex exeſa [a] carne nidum feciſſet, & perperiſſet mures. Hoc etiam in vineta [b] factum accepi.
13 Sus ad foeturam quae [c] ſit foecunda, animaduertunt fere ex primo partu, quod non multum in reliquis mutat. In nutricatu quam porculationem appellabant, binis menſibus porcos ſinunt cum matribus. ſed [d] eos, cum iam paſci poſſunt, ſecernunt. Porci

VARIETAS LECTIONIS.

t) *quam quae nunc eſt dicta I. I-G.* v) *mihi I. B. R.* x) *me* abeſt *I. I-G.* y) *ſpectatam I. I-G.* z) *etiam vt* omitt. *I. B. R. & in P.* a) *exeſo nidum I. B. R.* b) *iuuenca I. I-G. Pol. 2.* c) *quam I. I-G.* d) *Secundo ea cum P.*

NOTAE VARIORVM.

brarum commemorabilis magnitudo non videtur. Sed an *pondo* alias etiam 25 libras ſignificet? quaeſtione forte non indignum.

4, 11 PEDEM ET TRES DIGITOS) In V. C. non legitur: vox *digitos*, ſed tantum *pedem & tres*, vt fortaſſe legendum ſit pedem & =—; nam ea nota quadrantem antiqui ſignificabant. VRS.

4, 12 SCIO ESSE SPECTATVM) V.C. *ſcio iſſe ſpectatum*. Sed Plautus in Mil. Glor. vulgatam lectionem exemplo confirmat. p. p. legendum *quam porculationem appellant*, IDEM. Hoc loco vtitur aliquis ad aſſerendam huic verbo formam, quam vocant, deponentialem. Sed poteſt *ſpectatum* eſſe ſupinum. Quidni enim dicatur *ſum ſpectatum*?

4, 12 IN VINETA.) Communem lectionem, nouam falſamque putaui, ideoque veterem ſcripturam reponere malui: & ſi illa maculoſa eſt. poterunt tamen nunc induſtria eruditorum maculae inde abſtergi. Vt autem quid ſuſpicer aperiam, arbitror inquinata hac voce locum ſignificari, in quo hoc etiam, quod ſupra de ſue narrauit, factum eſſe acceperit. nam in Arcadia ſe hoc non audiſſe ſed vidiſſe inquit. Quod autem in ſue fieri potuit propter obeſitatem & ſtuporem illius animantis, veriſimile nullo modo in iuuenca eſt. nam nec humi iuuencae tantum iacent, vt facultatem muribus praebeant in corpore ſuo nidificandi. Plinius in ſue hoc factum quandoque eſſe tradit: de iuuenca non meminit. Pro *Vineta*, fortaſſe *Veneta*, aut *Venetia* ſcribendum eſt. in illis enim locis quondam magni pecuarii. Veneti etiam equi a Graecis poetis celebrantur, quod illis in locis egregii eſſent. In Graecis commentariis: Ἑνέτιδες ἵπποι, πῶλοι ϛεφανηφόροι, ἀπὸ τῆς περὶ Ἀδρίαν Ἑνέτιδος. VICT. Lego *Venetia* quod & doctiſſimo Victorio placere video. At, quod alii reponebant, *in iuuenca*, ridiculum. Nam quod hic refert Varro, non in illis, quae ſeuum habent, ſed in iis, quae pinguitudinem, accidere poteſt. *Seuum* enim, ſeu ϛέαρ, inter carnem & oſſa. Contra *pinguedo*, ſeu πιμελή, inter cutem & carnem. Et nemini hoc mirum videri debet. Nam & in Aquitania apud Niteobriges, in eorum ciuitate Aginno, hoc accidiſſe ſuperſunt hodie qui teſtari poſſunt. SCAL. Docti viri reponunt: *in Venetia*: in qua regione quondam magni pecuarii. Ego puto haec non eſſe Varronis verba, ſed ſtudioſi lectoris, adnotantis ſe hoc etiam quod Varro de ſue narrauit, factum eſſe accepiſſe in Vineta: qui locus vbi ſit, otioſum arbitror quaerere. POPMA. Si Popmae ſuſpicio vera ſit, poſſis nouam adiicere, & pro *iuuenca*, quod habent quidam, legere *iuuenta*. De *Vineta* vrbe vel *Wineta* nobili quondam in Germanica Baltici maris ora emporio potuit cogitare peregrinator aliquis.

4, 13 SED EOS CVM IAM) Diuerſa eſt vetus lectio, quae tamen mendo non vacet: eam notam eſſe volui. nam receptam etiam non valde probo, quamuis loco non mouerim: *ſecundo ea cum iam*. VICTORIVS. Vetus lectio, *ſecundo ea, cum iam paſci poſſunt*. *Secundo ea*, eſt Secundum ea, vt *Dato iri*, pro datum iri Catoni, & Pandectis Florentinis. *Secundum ea*, hoc eſt, ἐπὶ τούτοις. Lectioni huic adſtipulatur vetus Varronis interpres Graecus Florentinus: ἐπειδὰν δὲ μετὰ τὴν σύλληψιν τέκωσιν, ἐάσαντες ταῦτα μετὰ τῶν μητρῶν δίμηνον, μετὰ ταῦτα χωρίζουσι. Vertit *ſecundo ea* μετὰ ταῦτα. Sic de equis: *Secundum partum*, ἐπὶ τῷ τοκετῷ μετὰ τὸν τοκετόν. Poſſem hic referre quotieſcunque veteres ea quae in *m* deſinunt, ſequente vocali, ſine ipſo *m* referunt, ſed &, quoties, quae in *um* deſinunt, ſequente item vocali, per *o* efferunt, vt hic, *Secundum ea*, *Secundo ea*. Alii dicebant *Secundu ea*, & *Dato iri*, alii *Datu iri*, pro *Datum iri*. Sed ea in aliud tempus ſuo loco diſcutienda differimus. Hoc tantum audacter dicam, apud Terentium, auctorem tritiſſimum & vulgatiſſimum, idem erratum commiſſum videri, quamuis ne de eo quidem moneat vetus interpres. Sed mutili ſunt illi Commentarii: neque integri ad nos peruenerunt. Verba Terentii ſunt haec, *Atque, vbi pati non poteris, cum nemo expetet, Infecta pace vltro ad eam venies.* Sane illud *nemo expetet*, ſcio quomodo excuſari poſſit, quomodo ſcilicet puerum ſi interroges de eo loco, reſpondebit. Sed nihil ad mentem Terentii. Et poſſem oſtendere quam inepta ea eſt lectio, ſi eam regnum obtinere apud Terentium ſinamus. Quid igitur? Ego auſim aſſerere Terentium ſcripſiſſe, *cum neno expetet*. hoc eſt, cum nondum locus aut res aut tempus poſtulabit Hoc enim vult apud veteres comicos verbum *expetere*. de quo alias apud Plautum dicemus. *Neno* vero pro *Nenum*. quod & *Nenu* dicebant, etiam non ſequente vocali. Lucillius,

Porci qui nati [e] hieme, fiunt exiles propter frigora, & quod matres aſpernantur, pro-
pter exiguitatem lactis, & [f] quod dentibus ſauciantur [g] propterea mammae [h]. ſcrofa [i] in
ſua quaeque [l] hara [m] ſuos alat [n] oportet porcos, quo [o] alienos aſpernantur [p]: & ideo ſi
conturbati ſunt in foetura, fit deterius. Natura [q] diuiſus earum [r] annus bifariam [s], quod 14
bis parit in anno. quaternis menſibus fert ventrem, binis nutricat. Haram facere opor-
tet circiter trium pedum altam, & latam amplius paulo, ea altitudine abs [t] terra [v], ne [x]
dum exilire velit [y] praegnans, abortet [z]. Altitudinis modus ſit vt ſubulcus facile circum-
ſpicere [a] poſſit, ne qui [aa] porcellus a matre opprimatur, & vt facile purgare [b] poſſit cu-
bile. In haris oſtium eſſe oportet, & limen inferius [altum] palmipedale, ne porci ex
hara, cum mater prodit [bb], tranſilire poſſint. Quotiescunque haras ſubulcus purgat, to- 15
ties [c] arenam iniicere oportet, aut quid aliud [cc] quod exugat [d] humorem, [in [e] ſingulas [f]
iniicere debet:] & cum pepererit [g], largiore cibatu ſuſtentare, quo facilius lac ſuppeditare
poſſit.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *nati ſunt I. I-G.* f) *&* abeſt *I. B. R. Iuntt.* g) interpungunt *I. B. R.* h) *matrem ſcrofam ſua I. B. R.* i) *ſcrofas P. ſcrofam I. I-G.* l) *quamque Ba-G.* m) *hora P.* n) *vt alat I. I-G.* o) *quae I. B. R. quoniam Ba-G.* p) *aſpernatur a. V.* q) *Natura* om. *I. B. R.* r) *eorum I. B. R. eius H. St-D. eſt eius I. I-G.* s) *bifaria P.* t) *ab I. B. R.* v) *terram. P.* x) *nedum* iunct. *I. B. R. Heru.* y) *velis Heru.* z) *abortiat Heru. abhortiat Cr.* a) *deſpicere I. I-G.* aa) *nequis a. V.* b) *purigare P. 1. purgari P. 2.* bb) *prodiit I. B. R.* c) *in ſingulas* inſ. *Ba-G ſingulas* ſolit *Iuntt.* cc) *item I. B. R. I. I.* d) *exſiccato humore I. B. R.* e) *in ſingulas iniicere debet* deficiunt *I. I-G.* f) *haras* add. *I. B. R.* g) *peperit Baſil.*

NOTAE VARIORVM.

cillius, *Sed tamen hoc dicas, quid hoc eſt, ſi nenu moleſtum eſt.* Varro epiſtola ad Fuſium: *Si hodie nenu venis, cras quidem veneris meridie, natali Fortis Fortunae.* Ignorata eſt notio verbi expetere: tum & huius ἀρνητικῦ μυρίυ *Nenu* vel *Neno.* Et haec fuit erroris cauſa SCAL. V.C. *ſecundo ea.* Fortaſſe legendum: *ſecundum ea* niſi illud idem ſit. Nam pro his verbis in Geopon. eſt μετὰ ταῦτα. ἐάσαντες ταῦτα μετὰ τῶν μητρῶν, μετὰ ταῦτα χωρίζουσι. VRS.

4, 13 PORCI QVI NATI.) In Geop. ita habetur: τὰ δὲ τικτόμενα διὰ χειμῶνος λειπόθυτα [λειπόθηλα Braſſ.] γίνεται διὰ τὴν δυσκρασίαν τῦ ἀέρος, καὶ τὸ μὴ μεταλαμβάνειν γαλάκτων ἱκανῶς, τῶν μητρῶν, αὐτὰ διωθουμένων, διὰ τὸ τὰς θηλὰς σπανιζύσας γάλακτος ὑπὸ τῶν ὀδόντων ἑλκοῦσθαι. p. p. leg. & *quod matres non aſpernantur.* nam ita habet Colum. 7, 9. VRS.

4, 13 ET QVOD MATRES) Creſc. 9, 77 *quia matres aſpernantur eos propter exiguitatem lactis, & quia ex hoc dentibus ſauciantur ab eis earum mammae.*

4, 13 QVO ALIENOS ASPERNANTVR.) Inepta & falſa lectio: Ineptam inconcinnus ſermo, falſam Columella conuincet, qui ſcripſit *ſcrofam, cum decubuit, aeque alieno ac ſuo praebere vbera.* Ego autem confidenter lego, *quo alienos ſpernant*, id eſt, ſeparent. *Spernere* enim apud veteres ſeparare, ſecernere, ſpargere. Vult igitur ſingulas ſcrofas ſuis haris ſeparari, vt ne alieni porculi immiſceantur. Sed omnem dubitationem tollit Florentinus, Varronis interpres, καὶ ἑκάστην δὲ χοῖρον τίκτυσαν ἐν ἰδιάζοντι συφεῷ ἐμβλητέον, ὥστε μὴ μίγνυσθαι τὰ παρὰ διαφόρων τικτόμενα. quae pene ad verbum ex noſtro Varrone interpretata ſunt. Exemplum verbi *ſpernere* ex Ennio Hectoris Luſtris, *Melius eſt virtute ius. nam ſaepe virtutem mali Nanciſcuntur: ius atque aequom ſe a malis ſpernit procul.* Cui ſententiae grauiſſimae ſimillima eſt illa tragici cuiusdam, Οὐκ ἔστιν ὐδεὶς δειλὸς ὁ δεδοικὼς νόμον· Πρὸς τοὺς πολεμίυς δ' ἔστιν ἀνδρείας κρίσις. Vt verear ne hanc ipſam ſententiam verterit Ennius. Porro τῦ *ſpernere* haec primigenia fuit notio. nam Graecanicum eſt σπείρω, σπέρνω vt πείρω, πέρνω. & ſimilia. Quin & verbum *conturbare*, quod ſequitur, id facile declarat. Eſt enim directo τῷ *ſpernere* oppoſitum. SCAL. ſed quaeras tamen haud immerito, quae cauſa ſit, ita ſolicite ſuos porcos ſuae quemque matri contribuendi, ſi promiſcue ad vber admittit ſcrofa quoſcunque: & quomodo fiat deterius, quod ait Varro. Diuerſitatem temperamenti forte aliquis cauſſetur: quod per me licet, Geop. l. c βέλτιον δὲ, εἰ ἑκάστη τρέφῃ τὰ ἴδια.

4, 14 NATVRA DIVISVS) Non poteſt dici, quam eleganter, & rotunde haec reddiderit Fronto: τὴν δὲ μητέρα, βιβάζουσιν, ὥστε τῦ παντὸς ἔτους τὴν μὲν ἑκτάμηνον εἰς κύησιν αὐτῆς μερίζεσθαι, τὴν δὲ τετράμηνον εἰς ἐκτροφὴν γεννηθέντων. SCAL. Quem Scaliger iam aliquoties Frontonem dixerat, ille in recentiſſima Geoponicorum editione eſt Florentinus. SCHOETTGEN.

4, 14 ALTVM) Haec vox abundat. Itemque verba: *in ſingulas.* deinde legendum ex V.C. *arenam, aut quid item, quod exugat humorem, iniicere debet.* VRSIN.

4, 14 PALMIPEDALE) Creſc. interpretatur: *id eſt vno pede & palmo.*

4, 15 IN SINGVLAS INIICERE DEBET) Locus dubius, & fortaſſe gloſſema,

poſſit. in quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare ſolent, &[h] hoc quoque
16 conduplicant, vt ſit[i] mane & veſperi, ſi alia quae obiiciant non habuerint. Cum porci depulſi ſunt a mamma, a quibusdam delici[l] appellantur[m], neque iam lactentes[n] dicuntur. qui a partu decimo die habentur puri, ab[o] eo appellantur ab antiquis ſacres, quod tum ad ſacrificium[p] idonei dicuntur primum. Itaque apud Plautum in Menaechmis[q], cum[r] inſanum quem[s] putat, vt pietur in oppido Epidamno[t], interrogat, Quanti hic porci
17 ſunt ſacres? Si fundus miniſtrat, dari ſolent vinacea[v], ac ſcopi[x] ex vuis. Amiſſo nomine lactentis[y], dicuntur nefrendes, ab eo quod nondum fabam frendere poſſunt[z], id eſt, frangere. Porcus[a] Graecum eſt nomen antiquum, ſed obſcuratum, quod nunc eum vocant χοῖρον[b]. In eorum foetu[c] ſcrofae bis die vt bibant, curant, lactis cauſa. Parere tot[d] oportet[e] porcos, quot mammas habeat. ſi minus pariat, fru-
18 ctuariam idoneam non eſſe. ſi plures pariat, eſſe portentum. In quo illud antiquiſſimum fuiſſe ſcribitur, quod ſus Aeneae[f] Lauinii XXX porcos pepererit[ff] albos. Itaque quod portenderit, factum XXX[g] annis, vt Lauinienſes[h] condiderint[i], oppidum Albam[l]. Huius ſuis, ac porcorum etiam nunc veſtigia apparent Lauinii[m]: quod & ſimulacra eorum ahenea[n] etiam nunc in publico poſita, & corpus matris ab ſacerdotibus, quod in ſalſura fuerit, demon-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *quodque cond. I. B. R. quod cum depublicant P.* i) *ſit Iuntt.* l) *deliti P.* m) *appellant I. B. R.* n) *lactantes a. V.* o) *& ab I. B. R.* p) *ſacrificia a. V.* q) *menaechimis P.* r) *eum I. B. R.* s) *qui I. B. R.* t) *Epidamdo P.* v) *vinacia a. V.* x) *ſcopei P. ſcropei Cr. ſcapi a. V.* y) *lactantis a. V.* z) *poſſint a. V.* a) *Porcus enim a. V.* b) *choeron P.* c) *petu P. potu a. V.* d) *nunc I. B. R.* e) *oportere P.* f) *lauini iteneae I. B. R. Aeneae lauini P. I. I-G.* ff) *peperit. Ba-G.* g) *trigeſimum annum I. B. R.* h) *lauinenſes I. B. R. labinienſes R.* i) *conderent I. I-G.* l) *Alba I. B. R.* m) *in amne, quod ſimulacra I. B. R. apparent. Iamne ſim. P. 2. I. I-G. Iam ne quod & ſim. P. 1.* n) *ab Aenea I. B. R. aenea I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

quod etiam Aldo viſum, alio enim modo expreſſit: *Toties in ſingulas arenam iniicere debes, aut quid aliud quod exugat humorem.* Creſcentius vero ſic tranſcripſit: *Toties arenam mittere oportet aut quid aliud quod exugat humorem.* PONTED.

4, 16 DECIMO DIE) Plin. 8, 51 *Diem quintum* ponit e quo emendandum Varronem ſtatuit Harduinus, quod etiam, nimirum Plinium voluiſſe *quintum* dicere, nec euanuiſſe vltimam τοῦ χ partem ex creſcentibus apud illum numeris fit veriſimile, qui dicat, *ſuis foetum quinto die purum eſſe, pecoris octauo, bouis triceſimo.* SCHOETTG.

4, 16 APPELLANTVR — SACRES) vid. 2, 1, 20 & ibi Vrſinus.

4, 16 CVM INSANVM) Forte ſcripſit Varro: *cum paraſitum, inſanum* &c. Verſus Plauti ex Menaechmis citatur a Feſto in *Sacrem*: *Nummum vnum en a me accipe, iube te piari de mea pecunia.* VRSIN.

4, 17 PORCVS ENIM GRAECVM) Varro 4 de L. L. *Quod Athenis in libris ſacrorum ſcriptum eſt κάπρῳ καὶ πόρκῳ.* IDEM. Vid. p. 25, 36 Dordr. & Scal. ad h. l.

4, 17 IN EORVM FOETV) Antea in excuſis *potu*: in MSS. antiquioribus *petu*: in ſemiuetere *pecu.* Legi debere *foetu* arbitrati ſumus: quam coniecturam noſtram tunc amabimus, cum a doctis viris probari audiemus. VICTOR.

4, 18 QVOD SVS AENEAE) Nonius: *Grunduleis Lares dicuntur Romae conſtituti ad honorem porcae, quae tringinta pepererat.* VRS.

4, 18 VESTIGIA APPARENT LAVINII, QVOD ET SIMVLACRA EORVM &c.) Ex ingenio ita emendaui. nam peruulgata lectio parum mihi probabatur, & a vetere diſcrepabat: verum quia nolo optimum auctorem, dum purgare ſtudeo, inquinare, quae me cauſae mouerint vt ita corrigerem, exponam: ſi inanes illae exiſtimabuntur, coniecturam meam explodi aequo animo patiar: ſed prius cum fide vetuſtam ſcripturam hic adponam, *Veſtigia apparent iamne, quod & ſimulacra eorum.* Oppidum ſignificari debere deprauata illa voce affirmarim. *Lauinium* ſcribi oportere ſuſpicatus ſum. nam ſi ex prima litera, L fiat (in quo ſaepe peccaſſe librarium antea oſtendi) non valde a *Lauini* notae illae remotae erunt. Lauinii portentum hoc Aeneae factum eſſe ſupra M. Varro oſtendit, & in V libro de lingua Latina. oppidum enim illud primum conditum in Latio. quare veriſimile eſt ibi aenea ſimulacra poſita fuiſſe, & corpus matris etiam conſeruatum. cur autem in aliam vrbem, translatum fuerit? nec enim tam vetus aliud oppidum tunc erat. Alba certe iam pridem diruta, Lauinium adhuc ſtabat. quod teſtimoniis quoque Strabonis confirmatur: illius enim haec verba ſunt e libro V τῶν γεωγραφουμένων, ὑπέρκειται

demonſtratur [o]. Nutricare [p] octonos porcos paruulos primo poſſunt: incremento facto, 19
a peritis dimidia pars remoueri ſolet, quod mater [q] neque poteſt ſufferre lac, neque congenerati aleſcendo roborari. A partu decem diebus proximis non producunt ex haris matrem praeterquam potum. praeteritis decem diebus ſinunt exire paſtum in propinquum locum villae, vt crebro reditu [lacte] [r] alere poſſit [s] porcos. Cum creuerunt [t], 20
cupiunt [tt] ſequi matrem [u] paſtum: domique ſecernunt a matribus, ac ſeorſum paſcunt, vt deſiderium ferre poſſint parentis [v], quod decem diebus aſſequuntur. Subulcus debet conſuefacere, omnia vt faciant ad bucinam [x]. Primo cum [y] incluſerunt, cum bucinatum [z] eſt, aperiunt, vt exire poſſint in eum locum, vbi ordeum fuſum in longitudine [a]. Sic enim minus diſperit [b], quam [c] ſi in [d] aceruos poſitum [e], & plures facilius accedunt, ideo ad

VARIETAS LECTIONIS.

o) ? add. *I. I-G.* p) *Nutricari P.* q) *neque mater ſola pot. a. V.* r) *lacte* abeſt *I. B. R.* s) *poſſint I. B. R.* t) *creuerint I. B. R.* tt) *cupiuntur P.* u) *matrem, tum domi I. I-G.* v) *parentis. Nutrices: quod I. B. R.* x) *buccinam a. V.* nobiſcum *Cr.* y) *cum iam I. B. R.* z) *buccinatum a. V.* a) *ſit* add. *I. B. R. Ba-G.* b) *deperit Ba-G.* c) *quamuis in I. B. R.* d) *id in Ba-G.* e) *eſt* add. *Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

κεῖται δ' αὐτῆς τὸ μὲν Λαουίνιον πόλις Ῥωμαίων, ἐν δεξιᾷ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἐπόπτης ἥτε θάλασσα καὶ τὸ Ἄντιον. Dionyſius Halicarnaſſeus totam hanc hiſtoriam copioſe narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus ſimulacra haec ahenea ſuis ac porcorum erecta eſſent, pertineat. VICT.

4, 19 MATER SOLA) Vox *ſola* abundat, nec eſt in V. V. C. C. item p. p. *lacte.* VRS.

4, 19 SVFFERRE LAC) Accommodatius videtur *ſufficere.*

4, 19 LACTE ALERE) Τὸ lacte eſt gloſſema. itaque dele. SCALIG. Antiquum tamen eſt gloſſema, cum agnoſcat illud etiam Creſcentius.

2, 20 CVPIVNT SEQVI MATREM.) Antiqua lectio diuerſa: non tamen adhuc aliquid ex ipſius parte boni elicere potui. vt alii in hoc laborare poſſint, omnibus eam ſtudioſis exponam: *Cum creuerunt capiantur, ſequi matrem paſtum,* &c. Nam in peruulgata, *Capiunt,* elegantem vllam ſententiam, niſi fallor, non habet. VICTOR. Elegantiſſime vetus ſcriptura: *capiuntur ſequi matrem.* hoc eſt, natura duce ſequuntur. Sic apud Plautum Menaechmis: *ſuapte culpa genere capiunt.* Ego lego, *capiuntur.* hoc ſenſu: vt animantia natura prona, ipſo cupidinis impetu feruntur ad gignendum culpa ſua. Nam *gignere culpa ſua, & vitio ſuo,* eſt, vt Lucretius loquitur, volgiuaga venere liberos ſuſcipere. Et *filii vitio,* ſunt ſpurii, Et *facere patrem vitio* dicitur moechus. Ouidius, *Vt vitio factus ſit pater ille meo.* H. e. vt vitio patrem illum fecerim, ſcil. falſo patrem, qui vulgo dicitur putatitius. Mart. *Huic ſemper vitio pater fuiſti.* Sic dicebatur *vitio litigare.* Vnde Cato dixit compoſita voce, *Vitilitigatores,* ex vitiis ſcilicet, & *litigatoribus,* vt ait Plinius Ergo & hic *Capiuntur,* hoc eſt, naturali motu impelluntur. SCAL. Etiam Turn. 8, 8 *capiuntur* malit, & interpretatur *cupiunt,* expetunt.

4, 20 AC SEORSVM) Forte legendum *ac ſero.* Hinc fortaſſe *porci ſerarii* dicuntur a Catone 150. *Porcos ſerarios in oues denas paſcat* &c. deinde vox *parentis* abundat, nam eſt expoſitio verbi *deſiderium.* VRSIN. Credo mendum eſſe in nota Vrſini, *deſiderium* ſcriptum pro *nutricis,* vel *nutrices* quod eſt in primis editionibus.

4, 20 VT DESIDERIVM FERRE POSSINT PARENTIS) In cunctis manu ſcriptis poſt Parentis, inueni *nutrices.* Nec ſtatuere potui quid illa vox ſibi velit. An *nutricis* pro *Parentis* aliqui legebant? *nutricemque matrem,* dum porcos aleret, appellauit Varro? In recepta lectione, ſi integra eſt, ſcrupulus nullus eſt: negotium tantum iure nobis faceſſit antiqua lectio diuerſa. VICT. Optimus codex Victorii addit, *nutrices. parentis nutrices.* Lege *nutricis* vocat *ſuem nutricem,* quam alii *matricem,* vt Columella. SCAL. Hanc lectionem vulgo receptam video. Popma vero & Iof. Scaliger voci *parentis,* apponunt *nutricis,* quam in vetuſtis codicibus legerat Pet. Victorius; non tamen *nutricis ſed nutrices* vt etiam in Ienſon. edit. poſitum eſt. Ego porro quid hac de re ſuſpicer, paucis ex Creſcentio oſtendam. In codice quo hic vſus fuerat, haec tantum extitiſſe exiſtimo, quae tranſcripſit: *ac ſeorſum paſcunt. Nutrices ſubulcus aſſuefacere debet* &c. quae vero inter *paſcunt* & *nutrices* nunc leguntur: *vt deſiderium ferre poſſint parentis* adiecta ex alio codice, & reliqua ſubinde ex alio deprompta, *quod decem diebus aſſequuntur;* & τῷ *nutrices* a τῷ *ſubulcus* diuiſo, inter *nutrices* & *ſubulcus* collocata. Haec tamen quae coniecturis tantum innituntur, vtut ſe habeant, *nutrices* τῷ *ſubulcus* eſſe annectendum arbitror, ad hunc modum: *Nutrices ſubulcus debet* &c. Nam matres primum ita conſue oportet fieri, quae longius paſtum progrediuntur, a quibus porci omnia facillime diſcunt. PONTED.

4, 20 ID-

21 ad XII [f] conuenire dicuntur, vt ſilueſtri loco diſperſi, ne diſpereant. Caſtrantur verres commodiſſime anniculi, vtique ne minores, quam ſemeſtres [g]: quo facto nomen mutant, atque e verribus dicuntur maiales. De ſanitate ſuum vnum modo exempli cauſa dicam. Porcis [h] lactentibus ſi ſcrofa [i] lac non poteſt ſuppeditare, triticum frictum dari [l] oportet,
22 (crudum enim ſoluit aluum) vel ordeum obiici ex aqua, quoad fiant trimeſtres. De numero, in centum ſues decem verres ſatis eſſe putant. quidam etiam hinc demunt. Greges maiores [m] inaequabiles [n] habent. ſed ego modicum puto centenarium. aliquot maiores faciunt, ita vt ter quinquagenos habeant [o]. porcorum gregem alii duplicant, alii etiam maiorem faciunt. minor grex, quam maior, minus ſumptuoſus, quod comites ſubulcus pauciores quaerit. Itaque gregis numerum paſtor ab [p] ſua [q] vtilitate conſtituit, non vt quot verres habeat: id enim a natura ſumendum. Haec [r] hic.

V. AT Q. LVCIENVS Senator, homo quamuis humanus, ac iocoſus, introiens, familiaris omnium noſtrum [a], συνηπειρῶται [b], inquit, χαίρετε [c], & Varronem noſtrum, inquit, ποιμένα [d] λαῶν. Scrofam enim mane ſalutaui. Cum alius eum ſalutaſſet, alius conuiciatus eſſet, qui tam ſero veniſſet ad conſtitutum [e], Videbo iam vos, inquit, balatrones [f], & huc [g] afferam meum corium, & flagra. Tu vero, Murri [h], veni mi [i] aduocatus,

VARIETAS LECTIONIS.

f) *XXII. Heru. ad buccinam Po. duodecim Ryck. & P.* g) *Sexmeſtres P.* h) *Porcos P.* i) *Scrofae Heru.* l) *dare a. V.* m) *maiorum P.* n) *inaequales I. B R. Heru.* o) *habeant porcos in grege, I. I-G.* p) *ad ſuam vtilitatem I. B. R.* q) *ſuam P.* r) Verba: *Haec hic* ordiuntur ſequens caput *I. B. R.* [C. V.] a) *noſtrorum B. R.* b) *ſin συνηπ. Pol. Sic epirotae I. B. R. Sic epirotice I. I-G.* c) *charete P.* d) *ποιμάνα Heru.* e) *conſtitutum I. B. R.* f) *balathrones I. B. R. I. I. Ba.* g) *hoc Ienſſ.* h) *Muri a. V.* i) *mihi a. V.*

NOTAE VARIORVM.

4, 20 IDEO AD XII CONVENIRE) In V. V C. C. eſt: *ideo ad buccinam conuenire.* & ita videtur legendum. nam ſupra dixit; *Subulcus debet commonefacere, omnia vt faciant ad buccinam.* VRS. Vrſini lectio vera eſt, quae in Creſcentio quoque reperitur, qui etiam pro *ideo ideoque* habet. PONTEDERA. Videtur omnino legendum *ad buccinam*, quae vox in *duodecim* ſuis ſcriptum literis, vt eſt in Pol. & Ryck. mutari ab imperito librario potuit. Porro pro *dicuntur* multo commodius, puto, legeretur *docentur*.

4, 22 NON VT QVOT VERRES) Videtur pro *vt ita* vel *item* eſſe legendum: Sed neque alterum damnare auſim.

5, 1 ΣΥΝΗΠΕΙΡΩΤΑΙ, INQVIT, XAIPETE.) Mendoſe antea in formis excuſis, *Sic epiroticae.* & aut nullo aut inepto ſenſu. Vetus lectio *Sin epirotae*: quae paruum vitium habuit: nec illud librarium fefellerat, quamuis tollere non potuiſſet: mendi enim notam adpoſuerat. Caſtigaui recte (vt opinor) συνηπειρῶται. Antea Scrofa dixerat, *Nunc rurſus vos reddite nobis, o Epirotae.* Nam Q. Lucienus συνηπειρώτας illos appellat, vt qui pecuarias ipſe quoque in Epiro haberet, & vnus *Epiroticorum* eſſet. VICTOR.

5, 1 ET VARRONEM NOSTRVM) Apoſiopeſis ſalutatoria breuior etiam illa Terentiana. *Iubeo Chremetem*, & Naeuiana, *iubeo Albanum Amulium.*

5, 1 BALATRONES) *Balathrones* vel a *barathro* nomen habent. nam *r* illud virile & ſtreperum in *l* balbum ſaepe effoeminatur & emolleſcit; vel a *blatheis*, vt Verrio videtur. Nam ſunt *balathrones* & *blatheae* bullae luti ex itineribus, aut quod de calceamentorum ſoleis deraditur. Nos integrum prope hoc vocabulum noſtra retinemus vernacula lingua. *belithrones* enim appellamus homines non bonae frugis & nihili nequamque. TVRNEBVS 11, 23. *Balatrones*, inquit Feſtus, *quod de calceamentorum coriis eraditur* nimirum παρὰ τοῦ βάλλειν. Omnino ſic puto quaecunque coriis reſecantur, quae Nicandro dicuntur λάθαργοι, Οἷον ὅτε πλαδόωντα περὶ σκῦλα καὶ δέρη ἵππων Γναμπτόμενοι μυδόωσιν ὑπ' ἀρβήλοισι λάθαργοι. Vnde deſpicati & nugatorii homines dicti *Balatrones*. Huic opinioni adſtipulantur ea, quae ſequuntur: *huc adferam meum corium & flagra*, In Italia hodieque retinentur, *Belitroni*, vt in Gallia *Belitre*. Tamen nihil dubium quin fuerit conuicium in eos, quos abominabantur: & *Baratrones* prius dictos, tanquam dignos qui in *baratrum* coniicerentur: ex conſuetudine Athenienſium, qui maleficos in *baratrum*, vt Lacones in καιάδας, quae erant vt *Puticuli* Romae extra portam, coniiciebant. Lucretius, *Aufer abhinc lacrumas baratro: compeſce querelas.* Romanis quoque in eundem ſenſum dicebantur *deturbati ſaxo*: quod e ſaxo Tarpeio nefarii plerumque praecipitarentur. Naeuius: *Deturbate ſaxo, homo* non

tus, dum aſſes ſoluo Palilibus [l], ſi poſtea a me repetant, vt teſtimonium perhibere poſſis. ATTICVS [m] Murrio [n], Narra [o] iſti, inquit, eadem, qui ſermones [p] ſint habiti, & quid reliqui ſit, vt ad partes paratus veniat: nos interea ſecundum actum de maioribus adtexamus. In quo quidem, inquit [q] VACCIVS [r], meae partes, quoniam boues ibi. Quare dicam, de bubulo [s] pecore, quam acceperim ſcientiam: vt ſi quis quid ignorat, diſcat [t]. ſi
quis ſcit, nunc [v] vbi labar obſeruet. Vide [x] quid agas, *inquam* [y], Vacci [z]. Nam bos in 3
pecuaria, maxima debet eſſe auctoritate: praeſertim in Italia, quae a bubus nomen habere ſit [a] exiſtimata. Graecia enim antiqua (vt ſcribit Timaeus) tauros vocabant [b] ἰταλὸς [c]. a quorum multitudine, & pulchritudine, & [d] foetu vitulorum, Italiam dixerunt. Alii ſcripſerunt [e], quod e Sicilia Hercules perſecutus [f] ſit eo nobilem taurum, vt [g] diceretur Ita-
lus. Hic ſocius hominum in ruſtico opere, & Cereris [h] miniſter. Ab hoc antiqui ma- 4
nus ita abſtineri [i] voluerunt, vt capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. qua in re teſtis Attice [l], teſtis Peloponneſos [m]. Nam ab hoc pecore Athenis Buzuges [n] nobilitatus, Argis [o] ὁνόγυρος [p].

VARIETAS LECTIONIS.

l) *Palibus I. B. R.* m) *Vaccius* aut *Vactius I. I-G.* n) *Murio a V.* praeter Ba. quae *Murius.* o) Narraſti iunct. *I. B. R.* p) *ſermonis P.* q) *inquit Vaccius* deſunt *I. I-G.* r) *Vactius I. B. R.* s) *bubulco I. B. R.* t) *a me diſcat I. B. R.* v) *vbi nunc I. I-G.* x) *Menas. Vide I. I-G.* y) *inquit Baſil.* z) *Vacti I. B. R. Ba-G.* a) *ſic P.* b) *vocabat a. V.* c) *italos I. B. R.* d) *a fetu I. B. R.* e) *ſcripſerunt* deeſt *I. B. R.* f) *proſecutus I. B. R.* g) *qui I. I-G.* h) *Caereris Ienſſ. Caeteris B. R.* i) *abſtinere I. B. R.* l) *Attica I. I-G.* m) *Peloponneſus I. I-G.* n) *Byzezer* ſiue *Buzezes Ienſſ. Byzeſer B. R.* o) *Agris I. B. R. P.* 1.

NOTAE VARIORVM.

non quisquiliae. Vbi *homo non quisquiliae*, eſt vt homo non nauci. SCAL. Conuicii verbum eſſe cum Scaligero ſtatuo, ſed quorſum illud tendat, definire non poſſum. Videtur iſta denominatio originem habere a quodam Balatrone, ſicut *nepos* in *luxurioſi* ſignificatu a quodam Nepote. Nomen eius extat apud Horatium Sat. 2, 8, 21 *ſi memini, Varius cum Seruilio Balatrone.* Adpellatiuum extat apud eundem 1, 2. 2 *Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne.* Vltimis temporibus eodem verbo vſi ſcriptores, Io. Sarisberienſis, Policratico, 1, 8 alii. quos exhibet Io. Lydius in gloſſis latino barbaris Nic. Clemangio praefixis p. 42. SCHOETTG. Oſtendere voluit, qui ea verba protulit, ſe aequum hominem eſſe, ac paratum omnem poenam perpeti, ſi peccaſſet. Verum tamen illa, de qua iocans locutus eſt, aliena erat ab ingenuo homine ac libero. *Corium* igitur vocat, quod Demoſthenes, cum de ſupplicio ſerui loqueretur ad Timotheum, appellauit δέρμα. Haec enim ipſius verba ſunt, καὶ ἠξίου αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ δέρματι τὸν ἔλεγχον διδόναι. Et Terentius [Hec. 1, 2, 33] *tergum.* Ita enim & ipſe induxit ſeruum loquentem, *Nunquam dices tam commode, vt tergum meum tuam in fidem committam.* Haec & plura Victor. Var. Lect. 35, 18.

5, 1 PALILIBVS) Haec vox videtur addita ab eo, qui indicare voluit, qui dies is eſſet, quo aſſes ſoluerentur. nam Palilibus, quae ſunt feriae paſtorum, hos de re pecuaria ſermones habitos, vt ſementiuis feriis illos de agricultura veriſimile eſt. VRSINVS.

5, 2 SECVNDVM ACTVM) Vid. ad 2, 1, 12.

5, 2 IN QVO QVIDEM, INQVIT VACCIVS.) Poſtrema duo verba ex antiquis libris repoſuimus. hic enim Vaccii perſona requiritur, ſine qua poſſe fieri hic nonnulli putarant: quia ſupra pro *Atticus*, *Vaccius* legebant. nos illic etiam *Atticus*, in noſtris inuenimus: ſed paulo poſt, *Menas*, in iiſdem libris deſideratur. VICTOR.

5, 2 NVNC VBI) Videtur legendum *nuncubi.* VRSIN. Eſt ſane Varronianum *nuncubi* 3, 2, 4. pro *numquid alicubi.*

5, 3 VT DICERETVR ITALVS) Si librorum veterum auctoritatem ſecuti eſſent I. I-G. mallem cum iis legere: *qui diceretur.*

5, 3 HIC SOCIVS) Haec ex noſtro ſumſit Columella prooem. lib. 6; & ex eo Plin. 8, 45. SCHOETTG.

5, 4 AB HOC ANTIQVI) Athenienſes praecipue, apud quos quotannis Buphoniorum feſto ſecuris condemnata eſt, quia eadem bos eſt occiſus, quod legibus Athenienſium nefas erat. Pauſanias Atticis 24. Meurſius Graeciae feriatae 2. in Βουφόνια & Attic. Lect. 6, 22. Petr. Caſtellanus de feſtis Graecorum & de eſu carnium 2, 7. Harduinus ad Plinium 8, 45. De iis, & aliis gentibus Bochartus Hieroz. 1, 2, 32. Adde auctorem explicationis hiſtoricae fabulae de Cerere, tom. 6. biblioth. vniuerſ. p. 64, 107, 108. IDEM.

5, 4 BVZVGES) Videndus Suidas in Βουζύγης

ρος [p]. Noui, *inquit ille* [q], maieſtatem boum, & [r] ab his dici pleraque magna, vt βούσυκον [s], βούπαιδα [t], βούλιμον, βοῶπιν. vuam [v] quoque bumammam [x]. praeterea ſcio hunc eſſe, in quem potiſſimum Iuppiter ſe conuertit cum exportauit [y] per mare e Phoenice [z] amans Europam; hunc eſſe, qui filios Neptuni e [a] Menalippa ſeruarit, ne in ſtabulo infantes grex boum obtereret. denique ex hoc putrefacto naſci dulciſſimas apes mellis matres, a quo eas Graeci βουγόνας [b] appellant, & hinc [c] Plautium [d] locutum eſſe Latine, cum [e] Hirrium [f] prae-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *homogiros I. B. R. homogyros (c. homorygos) P.* 1 *&.* 2. it. *Ryck.* q) *dinae Ienſſ. inqui diuae Pol.* 1. *diuinae B. R. Menas I. I-G.* r) *&* om. *I. B. R.* s) *byſycon Pol.* 1. *buſicon I. B. R. Pol.* 2. βούσυκον *Heru.* t) *bupaeda P.* 1. abeſt *P.* 2. βούπιννα *I. B. R.* βούπεινα *I. I-G.* v) *Vnam I. B. R.* x) *Bummam B. R. humaniam Ie.* y) *Se proſtrauit I. B. R.* z) *foenice I. B. R.* a) *a I. I-G.* b) βούγονας *Zwing.* c) *hunc P.* d) *Plancium Heruag.* e) *Quam P.* f) *Hirtium a. V.*

NOTAE VARIORVM.

γης, Plut. praecept. connubial. & Appollod. t. 2. περὶ θεῶν VRS. Fuit hic Athenienſis, quem bouem & aratrum inueniſſe tradit Plinius 7, 56 Heſychius: Βουζύγης, ἥρως Ἀττικὸς, ὁ πρῶτος βοῦς ὑπὸ ἄροτρον ζεύξας. ἐκαλεῖτο δὲ Ἐπιμενίδης. Adde Bochartum c. l. SCHOETTG.

5, 4 NOVI, INQVIT ILLE, MAIESTATEM) Antea in excuſis, inquit *Menas.* Ita emendaui ope vetuſtorum codicum: verum quia parua licentia vſus ſum, totam rem patefacere volui. In antiquis locus maculoſus: ita enim habent, *Inquidiue*, inquid, pro *Inquit*, illic etiam in iisdem libris ſcriptum inueni, *inquid Atticus*: & pro duobus *ll, u* corrupte poſitum. quare ſine culpa me poſſe, *Inquit ille*, corrigere ratus ſum. VICTOR. Nihil emendatione Victoriana certius: Vaccium hic loqui, ad quem ſermonem Varro direxerat, apertum erit his, qui conferre volent ſ. 2 & 13 huius capitis, itemque 6, 1.

5, 4 VT ΒΟΥΣΥΚΟΝ, ΒΟΥΠΑΙΔΑ.) Antea in excuſis βούπεινα. in optimis libris βούπαιδα legi, quam veriorem puto lectionem. Sex. Pompeius, qui a Varrone totum locum accepit, inquit, Bulimon *Graeci magnam famem dicunt, aſſueti magnis & amplis rebus praeponere* Bu. *Hinc eſt quod grandes pueros* Bupaedas *appellant, & mariſcam ficum*, Buſycon. VICT.

5, 4 ΒΟΩΠΙΝ) Libanius Elogio pauonis tom. 2. p. 713 edit. Morell. Ὅμηρος μὲν γάρ που κατὰ τὴν ποίησιν πολλάκις τὴν μὲν βασιλίδα τῶν θεῶν βοῶπιν προσονομάζει, ὀφθαλμῶν τὸ κάλλος οὕτω τιμᾶν βουλευσάμενος. Vertit. Fed. Morellus: *Enimuero Homerus paſſim in ſua poeſi Reginam Deorum Boopin vocat, cum oculorum bouinorum pulchritudinem hac voce honorare ſtatuiſſet.* SCHOETTG.

5, 4 BVMAMMAM) Hybrida vox placuit Varroni, Colum. 3, 2, 1 graece *bumaſton* totam dixit.

5, 5 QVI FILIOS NEPTVNI) Forte ἅπαξ λεγομένη haec fabula hic eſt. Certe Boccatio & Natali Comiti non minus ac Lexicis ignota.

5, 5 APES MELLIS) Videtur legendum *apes dulciſſimi mellis*, vel vox *apes* abundat. VRS. Quomodo hoc fieri debeat, oſtendit Virgilius Georg. 4, 281, Florentinus Geopon. 15, 2, Ouidius Faſtor. 1, 376. Meminerunt etiam ſtrictim Aeneas Gazaeus in Theophraſto, Georgius Piſides de opificio mundi p 418, Philes περὶ ζώων ἰδιότητος c. 46. Pediaſimus ad Theocriti Syringa v. 4, & Salmaſius ad v. 6. SCHOETTG.

5, 5 A QVO EAS GRAECI BVGONAS.) Aelianus περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, vltimo ſecundi libri capite, quo laudes boum explicat, & quae commoda ex ipſis homines capiant, docet: hoc etiam quod nunc tradit Varro, non relinquit, καὶ ἀποθανὼν δὲ βοῦς, γενναῖόν τι χρῆμα καὶ ἀξιέπαινον. μέλιτται γοῦν ἐκ τῶν ἐκείνου λειψάνων ἐκφύονται, ζῶον φιλεργότατον· καὶ καρπῶν τὸν ἄριστον καὶ γλύκιστον ἐν ἀνθρώποις παρασκευάζει, τὸ μέλι. VICT. Non credo Graecis βουγόνας dictas, ſed potius βουγενεῖς, & ita Varronem ſcripſiſſe. Callimachus: ἄρμενα πὰρ Δαναοῦ γῆς ἐπὶ βουγενέων. Quod autem βουγόνας ſcripſerint, in cauſa puto fuiſſe id quod ſequitur, *bugoniam.* at ἡ βουγονία recte, nempe ἡ τῶν βοῶν γονή. SCALIGER. Mentem Scaligeri confirmat Heſychius: Βουγενέων τῶν μελισσῶν Καλλίμαχος. ἄρμενα πὰρ Δαναοῦ γῆς ἐπὶ βουγενέων. καὶ ἡ μέλισσα βουγενὴς, ὅτι ἐκ βοείων ὀστέων γεννᾶται. SCHOETTG.

5, 5 PLAVTIVM LOCVTVM &c.) Legendum cenſeo: *in ſenatu ſcriptum aueres.* Varro Hirrium ſenatorem in ſenatu ſcriptum optabat eſſe: quem ordinem aſſequebantur aediles & Praetores, aliique magiſtratus. Cum eum audiſſet Praetorem renunciatum Plautius, Varroni dixit, mulſa tibi affero, affero tibi optabilem nuncium, tam tibi ſatisfaciam, quam qui *bugoniam* id eſt *apiarium*, aut qui de apibus ſcripſit. Mel erat antiquis in deliciis, vnde *meum mel, mihi eſt mellinae*; & illud Plauti in Poenulo Sc. Negotii qui *mulſa loquitur.* Sed & apum iucunda & dulcis ob mellificium eis memoria erat. Plaut. in Curcul. Sc. Quo te hoc. *Egon' apicularum opera congeſtum non feram?* Quoniam [f. quum] autem *bugonia* verbum Graecum ſit: tamen id in latina oratione poſuit Plautius, qui *bugoniam ſcribere* dixit, qua forma Iliadem Homerum ſcripſiſſe dicimus. Mel, inquit, qui tibi daret, gratior & iucundior non eſſet, nec tibi magis ſatisfaceret, quam in praeſentia faciam. nuncio enim

praetorem renunciatum Romam in Senatum ſcriptum habere [g]. Sed bono animo es, non minus ſatisfaciam tibi, quam qui Bugoniam [h] ſcripſit [i]. Primum in bubulo genere aeta- 6
tis gradus dicuntur quatuor. Prima vitulorum, ſecunda iuuencorum, tertia boum [l] nouellorum, quarta vetulorum. Diſcernuntur in prima vitulus, & vitula; in ſecunda iuuencus & iuuenca; in tertia & quarta, taurus & vacca. Quae ſterilis eſt vacca, taura appellata [m]; quae praegnans, horda. ab eo in faſtis dies hordicalia nominantur, quod tunc [n] hordae boues immolantur. Qui gregem armentorum emere vult, obſeruare debet pri- 7
mum

VARIETAS LECTIONIS.

g) *habemus P.* h) *bugonem P. 2.* i) *ſcribit I. I-G.* l) *bouum P.* m) *appellatur a. V.* n) *tum P.*

NOTAE VARIORVM.

enim tibi Hirrium praetorem eſſe renunciatum. Vel etiam Varro renunciatum praetorem Hirrium in actis ſcribi primo quoque die optabat, idque cupiebat in acta referri, qua in re ſe eius deſiderio ſatisfacturum, ſeque, quod ei iucundiſſimum ſit, facturum pollicetur Plautius. Hanc poſteriorem ſententiam etiam non puto contemnendam. TVRNEBVS. 8, 8. Locus deprauatiſſimus; cui opem nullam adferre poſſum. Turnebus aliquid conatur: ſed longe a mente Varronis, quantum ego iudico. Nam vt Socrates de Deo dixit. ὅςτις μέν ἐςιν, ὐκ οἶδα, ὅ, τι δέ ὐκ ἔςιν, οἶδα; ſi quid voluerit Varro neſcio; quid noluerit, ſcio. SCAL.

5, 5 CVM HIRRIVM PRAETOREM.) Delenda, meo iudicio, vox *Romam.* M. autem Plautius Silanus Tribunus Pleb. Cn. Pompeio Strabone L. Porcio Catone Coſſ. anno vrbis DCLXIV, cum equeſter ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus, vt tribus ſingulae e ſuo numero quinos denos ſuffragio crearent, qui eo anno iudicarent. ex quo Senatoribus & plebeiis iudicia communicata, iudicumque numerus fuit DXXV. Cicero pro C. Cornelio: *Memoria teneo, cum primum Senatores cum Equitibus Romanis lege Plotia iudicarunt, hominem diis ac nobilitati perinuiſum Cn. Pompeium cauſam lege Varia de maieſtate dixiſſe.* Hanc legem Plotiam ſi forte obſtrigillauit, & inceſſit Hirrius Praetor. itaque cum renuntiatum eſſet, illum habere libellum criminoſum in Senatum, Plautius prouocans, Confide, inquit, & ſcriptum tuum profer in medium. Non agam tecum maledictis, nec minus benigne tibi reſpondebo, quam qui bugoniam ſcripſit. Eſt autem prouerbium, *Bugoniam ſcribere*, pro tractare res ſuaues, & iucundas, & quaſi mulſa loqui, vt Iliadem ſcribere, eſt contexere ſummam malorum. POPMA.

5, 5 QVI BVGONIAM SCRIPSIT) Eumelus, vt ex Hieronymo adduxit Salmaſius ad Solinum c. 40. p. 603. SCHOETTG. Sed mutauit ſententiam Salmaſius. In notis enim ad Hieronymi chronicon, quod cum notitia Bibl. Vinar. edidit H. L. Schurzfleiſchius n. 1250. iſta habet: *Bugoniam Scaliger interpretatur* opus de apibus agens. *Sane βυγενῆς apes ſunt.* Varro - - - - *Antigonus Caryſtius* παραδόξων συναγωγῇ c. 33 p. 21 προσαγορεύει ὖν καὶ φιλήτας τὰς μελίσσας βυγενῆς, λέγων, Βυγενέας φάμενος προσεβήσαο μακρὰ μελίσσας. *Haec etſi vera ſint, vellem nihilominus Scaligerum ſatius probaſſe, quod* Bugoniam, *quae* Bugenogonia *hoc modo potius eſſet dicenda, Eumelus ſcripſerit. Equidem repono, inuitis etiam omnibus libris,* Theogoniam. *Conſtat enim e Clementis Alexandrini* ςρωμ. ϛ′ p. 629 *Eumelum Corinthium Heſiodi Theogoniam,* καλαλογάδην *expreſſam pro ſua venditaſſe.* Haec adſcripſi, quod in paucorum manibus eſt liber Salmaſii.

5, 6 PRIMA VITVLORVM) Creſc. 9, 66 *primi vitulorum, ſecundi iumentorum* &c. corrupte ſane.

5, 6 QVAE STERILIS) Feſtus: *Tauras vaccas ſteriles appellabant, ait Verrius, quae non magis pariant, quam tauri. ſed veroſimilius ſit ex Graeco dictas, quia Graeci vaccas ταύρας appellant.* VRSIN.

5, 6 QVAE PRAEGNANS, HORDA.) In cunctis hic manu ſcriptis *Horda*, & *Hordicalia* per *H*; in VI autem libro de lingua Latina, *Forda*, & *Fordicidia*, per F. *Fordicidia*, inquit, *a fordis bubus. Bos forda, quae fert in ventre* &c. Id etiam apud Sex. Pompeium reperies, qui nunc *fordas*, nunc *Hordas boues* praegnantes eſſe dicit. Negligentia autem librarii id factum eſſe non poteſt. ſequitur enim ordinem literarum. Adeo autem vicinam naturam hae habebant, vt ſaepe inter ſe commutarentur. VICT.

5, 6 HORDICALIA NOMINATVR) Ita eſt in V. C. non *nominantur.* Nam vnus tantum in Kalendario Romano dies habetur, qui *Fordicidia* dictus eſt XVII Cal. Mai. vnde hic *fordae boues*, & ſupra *forda* eſt legendum. Velius Longus de Orthographia: *Siquidem, vt teſtis eſt Varro a Sabinis faſena dicitur. & ſicut S familiariter in R tranſit, ita F in vicinam aſpirationem mutatur. Similiter ergo & hoedos dicimus cum aſpiratione, quoniam foedi dicebantur apud antiquos: item hircos, quoniam eosdem aeque ſircos vocabant.* VRS. Sic ex *fabulari* Romanorum, ortum eſt Hiſpanum *hablar*, & *hiio* ex *filio*, *hazer* ex *facere*, *haz* ex *facies*, *hada* ex *fata* vnde *fee* Gallorum, & *hado fatum*, & *falcone halcon*; *balda* Hiſpanorum eſt noſtrum *falte*, ex *fame* fit *hambre*, ex *farina harina*, ex *faba haua*, ex *faſtidio*, *haſtio*, & id genus infinita.

 5, 7 QVAM

mum, vt ſint hae pecudes aetate potius ad fructus ferendos integrae [o], quam iam expartae [p]; vt ſint bene compoſitae, vt integris membris [q], oblongae [r], amplae, nigrantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis & nigris, piloſis [s] auribus, compreſſis malis, ſubſimiſue [t], gibberi ſpina leuiter remiſſa, apertis naribus, labris ſubnigris [v], ceruicibus craſſis [x] ac lon-
8 gis [y], a collo palearibus [z] demiſſis, corpore amplo [a], bene [b] coſtatos [c], latis humeris, bonis clunibus, caudam [d] profuſam vſque ad calces vt habeant [e], inferiorem partem frequentibus pilis ſubcriſpam [f], cruribus [g] potius minoribus [h], rectis genibus, eminulis [i], diſtantibus

bus

VARIETAS LECTIONIS.

o) *fructos P.* p) *expertae* omnes praeter *Pol. imperfectae Cr.* q) *piloſis* add. *I.B.R.* r) *longae Heru.* s) *piloſis* abeſt *I. B. R.* t) *ſubſimi: ne gibberi: I. B.R. ſublimiſue Baſil. ſubſirrine Ryck.* v) *ſubagris P.* x) *graſſis P.* y) *palea P. 2.* z) *palearibus demiſſis* deſ. *P. I. B. R.* a) *amplo* abeſt *P.* b) *demiſſo bene I. B. R. P. 1. demiſſa bene P. 2.* c) *coſtato a. V.* d) *codam &c. P. codam perfuſam I. B. R. coda profuſa I. I - G. cauda* tamen *Baſ.* e) *habeat I. I - G.* f) *ſubcriſpis I. R. ſubſcripſis Bon.* g) *compactis crur. I. I - G.* h) *breuioribus, quam longis, rectis I. I - G* i) *& em. Ba - G.*

NOTAE VARIORVM.

5, 7 QVAM IAM EXPERTAE.) Nihil variaui: veterem tamen ſcripturam notam facere quid nocet? in manu ſcriptis igitur *Ex parte*: corrupte ſane. quis autem ſcit an aliter corrigendus locus ſit? Nam ſi *expertae*, coepit eodem intellectu quo Vergilius, - - *altera virgo, Altera iam primos Lucinae experta labores.* cur repudiari debent vaccae, quae ſemel tantum pepererunt? Crebra vitia in excuſis codicibus inuenio, me fortaſſe ſine cauſa quandoque faciunt de aliquo loco male exiſtimare. VICT. Quam inepta ſit huius loci lectio, non eſt quod pluribus confirmatum eamus: cum id abunde praeſtiterit doctiſſ. P. Victorius. Cui quas dignas grates referemus pro diligentia, & fidelitate, qua in veteri lectione proponenda vſus eſt? admonet enim nos, hic in veteri codice non *Expertae*, vt in vulgatis. ſed *ex parte*, ſcriptum eſſe. Quod certe leuiuſculum eſt mendum, quam vt diuinari non poſſit. legendum enim, *expartae. Exparta* & *Effoeta*, idem ab eadem ratione. Veteres gloſſae, quas penes me habeo: *Exparta, partu vacua.* Quin & *Parta*, ἡ τοκάς, Columella lib. VII, *Et parta nutrici conſociata minus laboret in educatione foetus ſui.* Praecipit igitur Varro vt integras potius quam vetulas eligamus: ſicuti de ouibus & capris, quae neque vetulae eſſent, neque mere agnae. SCAL. V. C. *Quam iam exactae.* Exacta aetas opponitur integrae. Ter. Andr. *Egregia forma atque aetate integra.* Supra Varro dixit: *ſi neque vetulae ſunt, neque mere agnae.* & 3, 17 *aetate bona* parandum, neque pullos, neque vetulas. VRSIN. Tanto minus dubitaui *expartae* recipere, quod totidem apicibus eam in Pol. reperi. Creſcentii *imperfectae* inde ortum puto, quod non intellexit, quid rei eſſet *expartae*, poſuit illud, quod oppoſitum eſſe *integrae* videretur.

5, 7 VT SINT BENE COMPOSITAE) Videtur legendum *bene compoſitis & integris membris, oblongae, amplae.* Nam in Geop. 17, 2 ita hic locus eſt expreſſus: εὐπαγεῖς σώμασι, περιμήκεις, εὐμεγέθεις. Columella 6, 1 ex Magone, a quo fortaſſe ſumſit & Varro. VRS.

5, 7 SVBSIMISVE, GIBBERI, SPINA LEVITER REMISSA) Videtur legendum *ſubſimae, ne gibberae, ſed ſpina* &c. In Geop. ita: γνάθους συνεσταλμένας ἐχούσας, ἐνσίμους, μὴ κυρτὰς ἀνεπτυγμένας τὰς ῥῖνας ἐχούσας. & Colum. *Naribus reſimis, patuliſque, dorſo recto planoque & ſubſidente* &c. vt omnino videtur legendum *ſed ſpina* &c. IDEM. Quid *ſubſimae malae*, quis *ſpinae* locus in vultu bouis, non intelligere me fateor. Cum Pol. habeat *ſubſimi ne*; in mentem venit ſuſpicari, ſitne totus hic locus ita conſtituendus, *ſubſimis, ne gibberis, pinna leuiter remiſſa apertis naribus.* Nimirum *gibberae nares* opponuntur *ſubſimis*; porro *apertas* vult eaſdem *pinna* (quanquam nec de *ſpina* acriter contenderim) *leuiter remiſſa* h. e. aliquantum retorta verſus ſuperiora. Porro *pinnam*, ſiue *ſpina* eſt, intelligo ſeptum illud narium, quod Polluce autore 2, 79 κίων, διάφραγμα, στυλὶς item appellatur, cuius leui reflexione, ſ. remiſſione patulas magis fieri nares, & ſimulum totum naſum, apertum eſt. Fundum huius interpretationis habeo Florentinum Geop. 17, 2 qui Varronem interpretatus videtur, ita plane cum eo conuenit: Δαμάλεις ἐκλεκτέον εὐπαγεῖς, τοῖς σώμασι περιμήκεις, εὐμεγέθεις, εὐκέρωτας, πλατυμετώπους, μελανοφθάλμους, (NB. quidam Codd. μεγαλοφθάλμους: forte fuit vtrumque in Archetypo, vt apud Varronem) γνάθους συνεσταλμένας ἐχούσας, ἐνσίμους, μὴ κυρτὰς, ἀνεπτυγμένας τὰς ῥῖνας ἐχούσας. Hic dubium non eſt, quin κυρταὶ ῥῖνες ſint gibberae, & ἀνεπτυγμέναι apertae. quomodo apertae ſint pluribus verbis Varro declarat, quod Graeca felicitas vno ſatis explicat. Nihil fere dubitarem de lectione, quam propoſui, modo illum vel *pinnae* vel *ſpinae* intellectum inuenire apud alium daretur.

5, 8 BENE COSTATOS) In Geop. βαθυπλεύρους. p. p. legendum: *Caudam profuſam vſque ad calces vt habeant, inferiore parte frequentibus pilis, ſubcriſpiſque* &c. Ita enim eſt in V. C. & in Geop. οὐρὰν πολύτριχον &c. VRS. Aut ſeruanda videtur fuiſſe lectio ante Victoriana *coſtato*; aut legendum *coſtatae.* Sed nec inſolens eſt ipſis etiam veteribus eiuſmodi enallage.

5, 8 CRV-

bus inter ſe[l], pedibus non latis, neque ingredientibus qui diſplodantur[m], nec cuius vngulae diuaricent[n], & cuius vngues ſint leues[o] & pares, corium[p] attactu[q] non aſperum ac durum, colore potiſſimum nigro, dein rubeo[r], tertio heluo[s], quarto albo. molliſſimus enim hic, vt duriſſimus primus. De mediis duobus prior quam poſterior melior[t]; vtri- 9
que[v] pluris[x] quam nigri, & albi. Neque non praeterea, vt mares[y] feminis boni ſint, quorum & forma eſt ſpectanda, & qui ex his orti ſunt, vt[z] reſpondeant[a] ad parentum ſpeciem: & praeterea quibus regionibus nati ſunt, refert. boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus: contra nugatorii[b] Liguſtici. Tranſmarini Epirotici non ſolum 10
melio-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ſe* abeſt *P.* m) *diſpludantur P. diſplodentur I. B. R.* n) *diuarent P.* o) *lenes I. B. R.* p) *torium P.* q) *attractu I. B. R. atactu P.* r) *rubro B. R. robeo P.* s) *thelus P.* 1. *&* 2. *geluo Cr.* t) *in eo prior P.* v) *vtque P.* 2. x) *plures P.* y) *maris P.* z) *vt* deeſt *Ryck. P. I. B. R.* a) *reſpondent P. Ryck.* b) *nugatorii liguſti I. B. R. nugatori &c. P. iugat.* rel.

NOTAE VARIORVM.

5, 8 CRVRIBVS POTIVS) *Breuioribus, quam longis, rectis, genibus eminulis.* Ita videtur legendum interpungendumque ex Geop. in quibus eſt: βραχίονας βραχεῖς, σκέλη ὀρθά, στερεὰ πλατύτερα μᾶλλον ἢ μακρότερα, μὴ παρατριβόμενα πρὸς ἄλληλα. & Colum. *Cruribus compactis ac rectis, genibus eminulis, diſtantibus inter ſe.* VRS.

5, 8 NEQVE INGREDIENTIBVS QVI) Hoc eſt, vt Florentinus vertit, μὴ πλατονομένοις ἄγαν. SCAL. In Geop. ſcriptum eſt de canibus: πόδας ἐν τῷ βαδίζειν μὴ πλατυνομένους ἄγαν, μὴ δὲ χηλὰς διεσταλμένας. VRSIN. Verba *de canibus* Vrſini ſunt mendoſa. De bubus enim foeminis iſta Florentinus 17, 2: de canibus autem alia omnia 19, 2 πόδας μεγάλους, ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους.

5, 8 ET CVIVS VNGVES) Ex hoc Varronis loco videtur in Geopon. ſcribendum: τοὺς ὄνυχας τελέους τε καὶ ἴσους pro λείους &c. VRSIN. Etiam hic peruerſa eſt ſententia. Braſſicani non minus quam Needhami editiones habent τελέους τε καὶ ἴσους neque diſcrepant MSS a Gudio collati. ſed voluit legendum ſcilicet Vrſinus λείους τε καὶ ἴσους.

5, 8 COLORE POTISSIMVM NIGRO, DEIN RVBEO.) Caue *rubeum* pro *rubro* accipias. Id enim faciunt qui barbare, non Latine loquuntur. Nam *rubeus* hic prima producta. Et veteres potius *robeum* ſcribebant, quod & robum dicebant. In veteri inſcriptione, VT PRAETOR, CVI HAEC REGIO SORTI OBVENERIT, LITATVRVM SE SCIAT, ALIVSVE QVIS MAGISTRATVS VOLCANALIBVS, X. CAL. SEPTEM. OMNIBVS ANNIS VITVLO ROBIO, ET VERRE. Seruius illis quae adhuc in publicum vulgata non ſunt, *Nitela*, inquit *mus agreſtis robeus.* Dicebatur & *robus*, vt eſt apud Feſtum: & in eiuſdem Seruii nondum publicatis fragmentis, in illud, *Sanguineis frontem moris. Multi*, inquit, *ob hoc dictum putant quod robus color deorum ſit*, Hinc *robos boues* a ruſticis vocatos auctor Feſtus, hoc eſt ξανθούς. SCAL. Videtur legendum *colore potiſſimum rubeo, dein nigro, tertio heluo* &c. C. 6, 1 & in Geop. τὰς τοῖς χρώμασι ξανθιζούσας, καὶ τὰ σκέλη μέλανα ἐχούσας. VRS. Scaligero ſuffragatur, vt vidimus, Pol. qui *robeo* legit.

5, 9 PRIOR, QVAM POSTERIOR MELIOR) Vitioſi hac parte ſunt antiquiores libri: ſic enim habent, *prior quam poſterior, in eo prior.* In optimo mendi nota adpoſita eſt. VICTOR. Repone veterem ſcripturam, *de mediis duobus prior, quam poſterior in eo prior.* Ludit facetus ſenex. De mediis, inquit, duobus coloribus, robo, & heluo, prior, hoc eſt robus, eſt quoque prior non ſolum loco, ſed & bonitate, πρότερος καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ ἀρετῇ. SCAL.

5, 9 NIGRI ET ALBI) h. e varii ſeu maculoſi: alioqui ſua ipſe vineta caederet Varro.

5, 9 NEQVE NON PRAETEREA) Ita videtur hic locus legendus: *Neque non, vt mares boni feminis ſint, filiorum eſt forma ſpectanda, quod qui ex his orti ſunt, reſpondent ad parentum ſpeciem* &c. particula *vt* ante verbum *reſpondeant*, non eſt in V. C. & *refert* videtur adiectum. Supra c. 4. dixit: *Boni feminis ſues animaduertuntur a facie & progenie & regione coeli.* VRS.

5, 9 BONI ENIM GENERIS) Locus interpolatus. Ita reſtituendus eſt: *Boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus. contra nugatorii Liguſci.* Gallici in Italia, nempe Piceni, aut Circumpadani: quos optimos eſſe ſcio. SCAL.

5, 9 IVGATORII LIGVSTICI.) Vetuſtiſſimus codex in ambabus vocibus diuerſus, qui *Nugatori Liguſti* habet. De poſteriore voce alibi diſſeruimus: de priore, ſi forte ita legi debet, *Nugatorias res*, abiectas ac viles, veteres ſcriptores frequenter appellarunt. Nam Varronis ille locus e VII libro de lingua Latina ita legi debet: *Schoeniculae ab Schoeno nugatorio vnguento.* in excuſis enim libris deprauatus eſt. VICTOR. V. C. *Liguſci*, vt ſupra. & ita fere in MSS. omnibus. VRS.

meliores totius Graeciae, ſed etiam [c] Italiae. tametſi quidam de Italicis, quos propter am-
plitudinem praeſtare dicunt, ad victimas farciunt [d], atque ad deorum ſeruant ſupplicia.
qui ſine dubio ad res diuinas propter dignitatem amplitudinis & coloris praeponendi.
quod eo magis fit, quod albi in Italia non tam [e] frequentes, quam [f] qui in Thracia [g] ad [h]
11 μέλανα κόλπον, vbi alio colore pauci. Eos cum emimus domitos, ſtipulamur, ſic, Illoſce
boues ſanos eſſe, noxiſque praeſtari? cum emimus indomitos, ſic, Illoſce iuuencos ſa-
nos recte, deque pecore ſano eſſe, noxisque praeſtari ſpondeſne? Paulo verboſius haec [i],
qui Mamilii [l] actiones ſequuntur †. Lanii, qui ad cultrum bouem emunt, & [m] qui ad al-
taria, hoſtiae ſanitatem non ſolent [n] ſtipulari. Paſcuntur armenta commodiſſime in ne-
moribus, vbi virgulta, & frons multa: hieme [cum hibernant] ſecundum mare, aeſtu abi-
12 guntur [o] in montes frondoſos. Propter foeturam haec [p] ſeruare [q] ſoleo. ante admiſſu-
ram menſem vnum, ne cibo & potione ſe impleant, quod exiſtimantur [r] facilius macrae [s]
concipere. contra, tauros duobus menſibus ante admiſſuram herba, & palea, ac foeno fa-
cio pleniores, & a foeminis ſecerno. Habeo tauros totidem, quot Atticus, ad matrices
LXX duo [t], vnum anniculum, alterum bimum. Hoc [v], ſecundum aſtri exortum facio,
quod Graeci vocant λύραν [x], fidem noſtri. tum denique tauros in gregem redigo.
Mas

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quam* inſer. P. d) *faciunt I. B. R. Ryck.* e) *tam* abeſt *I. B. R.* f) *quamquam in* P. g) *thratia I. B. R.* h) *ad μέλανα κόλπον* deſ. *a. V.* i) *hoc I. B. R.* l) *Manilii a. V. Mamilii. V.* †) *ſequuntur lanii* omnes ſine interp. m) *&* deeſt *I. B. R.* n) *ſolunt P.* o) *abigantur P. 2.* p) *hoc I. B. R.* q) *obſeruare I. I - G.* r) *exiſtimatur I. B. R.* s) *macram I. B. R.* t) *duos a. V.* v) *Haec P.* x) *lyram I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

VRS. *nugatorios* confirmat 3, 8, 3 cum *Liguriam paruis iumentis inſignem* oſtendit.

5, 10 EPIROTICI Plinius 8, 45. *In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (vt ferunt) iam inde Regis cura.* SCHOETTG.

5, 10 FARCIVNT) Non omnino contemnenda lectio altera: *faciunt*, de quo verbo in ſacrificandi ſignificatione adhibito notius eſt, quam vt hic aliquid dici debeat. De bouibus a Clitumno praeſertim amne candidum colorem trahentibus & ideo ad ſacrificia expetitis multa Cerda ad Georg. 2, 146.

5, 10 AD DEORVM) Vid. Feſtus in *Supplicia*, & quae ad eum locum notauimus. VRS.

5, 10 IN THRACIA AD ΜΕΛΑΝΑ ΚΟΛΠΟΝ) Vera haec lectio fideliter in antiquiſſimo codice conſeruata. nam in aliis inanis ſedes Graecarum vocum relicta: in aliis, ne relicta quidem. Strabo libro II, τὸ δὲ συνεχὲς τὸ Αἰγαῖόν ἐςιν ἤδη σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ Ἑλλησπόντῳ. Herodotus quoque non ſemel huius loci mentionem fecit: nam in Polymnia haec ipſius verba ſunt. Ἐνθεῦτεν δὲ κάμπτων τὸν κόλπον τὸν μέλανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ ςρατιῇ τὸ ῥέεθρον, &c. VICT. Situs eſt eo loco, vbi Melas fluuius ſeſe in mare Aegeum exonerat. Mela 2, 2, 93. Plin. 4, 11. SCHOETTG.

5, 11 NOXISQVE PRAESTARI) Vlpianus l. 71 de V. S. *Haec verba* HIS REBVS RECTE PRAESTARI *hoc ſignificant, ne quod periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.*

5, 11 PAVLO VERBOSIVS) Importune interpuncta ſunt haec, quae ita diſtinguas licet: *Paulo verboſius haec, qui Manilii actiones ſequuntur. Lanii, qui* &c. SCAL. Non opus erat ad iſta videnda Scaligero: mirum, non diu mutatum eſſe.

5, 11 QVI MANILII ACTIONES) Manilii huius meminit Varro ſupra c. 3 & fortaſſe is eſt, cuius cum Scaeuola & Bruto facit Cicero mentionem. Actiones autem dicit formulas, quaſi quosdam rerum agendarum modos. Cic. pro Muraena: *Gloria militaris veſtris formulis atque actionibus anteponenda eſt, has compoſuerunt Manilius & Hoſtilius.* Vid. quae ſupra notauimus ad 2, 3, 5. VRS.

5, 11 AD ALTARIA) Miratur Magius Miſc. 4, 4 & quidem merito, quam ob cauſam dicat Varro, hoſtiarum ſanitatem lanios non ſolere ſtipulari, quum tamen conſtet, id quod Magius prolixe admodum probat, nullas hoſtias, niſi integerrimas, & omni labe carentes, immolari debuiſſe. Nec ego dicere poſſum, quid ſibi haec Varronis noſtri velint. SCHOETTG. Alia eſt integra hoſtia, alia ſana. Integritas oculis patet, ſanitas vitio etiam occulto opponitur.

5, 11 HIEME CVM HIBERNANT) Poſteriora duo puto interpretamentum prioris vocis. *Hieme, ſecundum mare* &c. SCAL. Verba: *cum hibernant*, videntur abundare: item vox *potione*, quae infra poſita eſt. In Geop. *cibo* tantum habetur: οὐκ ἐῶντες πληρωθῆναι τροφῆς. VRS.

5, 12 Quae hinc ſequntur ad finem capitis, ea pleraque deſcripſit Creſc. 9, 61, 62 & 63.

5, 12 AD MATRICES SEPTVAGINTA

Mas an foemina ſit concepta, ſignificat deſcenſu [y] taurus, cum iniit [z]. ſiquidem, ſi mas eſt, in 13
dexteriorem partem abit: ſi foemina, in ſiniſteriorem [a]. cur hoc fiat, vos videritis, in-
quit [b] mihi, qui Ariſtotelem legitis. Non minores oportet inire bimas, vt trimae pariant,
eo melius ſi quadrimae. Pleraeque pariunt in decem [c] annos, quaedam etiam in [d] plures.
Maxime idoneum tempus ad concipiendum a delphini [e] exortu vſque ad dies XL, aut pau-
lo plus. quae enim ita conceperunt [f], temperatiſſimo anni tempore pariunt. vaccae enim 14
menſibus decem ſunt praegnantes. De quibus admirandum ſcriptum inueni, exemptis
teſticulis, ſi ſtatim admiſeris, concipere [g]. Eas paſci oportet in locis viridibus, & aquo-
ſis. Cauere oportet, ne aut anguſtius ſtent, aut feriantur, aut concurrant. Itaque quod [h]
eas aeſtate tabani concitare ſolent, & beſtiolae quaedam minutae ſub cauda, ne [i] conciten-
tur, aliqui [l] ſolent includere ſeptis. iis ſubſterni oportet frondem, aliudue quid in cubilia,
quo mollius conquieſcant. Aeſtate ad aquam appellendum [m] bis, hieme ſemel. Cum 15
parere coeperunt [n], ſecundum ſtabula pabulum ſeruari oportet integrum, quod egredien-
tes [o] deguſtare poſſint: faſtidioſae enim fiunt. Et prouidendum, quo recipiunt ſe, ne [p]
frigidus locus ſit. algor enim eas, & famis macreſcere [q] cogit. In alimoniis armenti- 16
cium pecus ſic [r] contuendum, lactentes [s] cum matribus ne cubent: obteruntur [t] enim.
ad [v] eas mane adigi oportet, & cum redierunt [x] e paſtu. Cum creuerunt [y] vituli, leuan-
dae matres, pabulo viridi obiiciendo in praeſepiis. Item his, vt fere in omnibus ſtabulis,
lapides ſubſternendi, aut quid item, ne vngulae putreſcant. Ab aequinoctio autumnali
vna [z] paſcuntur cum matribus. Caſtrare non oportet ante bimatum [a]. quod difficulter, ſi 17
aliter feceris, ſe recipiunt. qui autem poſtea caſtrantur, duri & inutiles fiunt. Item vt
in

VARIETAS LECTIONIS.

y) *diſcenſu P.* z) *init, ſi quod P.* a) *partem* add. *I. B. R.* b) *inquit mihi* deeſt *I. I-G. inquit: mihi I. B. R.* c) *decimo anno I. B. R.* d) *in* abeſt *I. B. R.* e) *dulpini eam ortu P.* f) *conciperunt P. conceperint I. I-G.* g) *ſtatim conc. I. B. R.* h) *quot Heruag.* i) *Alii ne I. B. R.* l) *aliqui* omitt. *I. B. R.* m) *appellandum P. Bon.* n) *coeperint a. V.* o) *regredientes P.* p) *frigidus locus ne a. V.* q) *maceſcere P.* r) *ſit P* s) *lactantes P. Heru.* t) *atteruntur I. B. R.* v) *& I. B. R.* x) *redierint a. V.* y) *creuerint a. V.* z) *enim vna I. B. R.* a) *bimum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

T A) Varro infra. [ſ. 18] *nam apud eum duo tauri in LXX matribus ſunt* &c. *matres* ibi, quas hic *matrices*, dixit. VRS.

5, 13 MAS AN FOEMINA) Vide African. Geopon, 17, 6. Col. 6, 24. SCHOETTG.

5, 13 VOS VIDERITIS, INQVIT, MIHI QVI ARISTOTELEM LEGITIS) Duo hic verba ex antiquis codicibus reſtituimus. VICT.

5, 13 A DELPHINI EXORTV) In Geop. 17, 10 ὥρα δὲ πρὸς ὀχείαν τετραπόδιον ἡ ἀπὸ δελφῖνος ἐπιτολῆς τουτέστι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἕως ἡμερῶν τεσσαράκοντα. Plin. 8, 45 *Coitu a Delphini exortu ad prid. Non. Ianuarias, diebus XL.* ſed legendum *Iunias*, ex Varrone, & Col. 6, 24. *Admiſſuram boum menſe Iunio & Iulio fieri.* Delphinus autem exoritur ante diem IIII. Id. Iun. auctoribus Ptolemaeo, Columella & Plinio. VRS.

5, 14 EXEMPTIS TESTICVLIS.) Hoc Ariſtoteles in extremo libro nono de natura animalium tradidit Locus tamen in excuſis codicibus, & in manu etiam ſcripto, quem habui longe emendatiorem, deprauatus. Theodorus ſane hanc inde ſententiam eruit, ſiue meliores codices habuit, ſiue ex ingenio ita legendum eſſe vidit. Nam Varro etiam ſententiam illam (niſi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu animantium eandem rem Ariſtoteles narrauit: Vbi vitium verba non habent, Καὶ ἤδη ταῦρός τις μετὰ τὴν ἐκτομὴν ὀχεύσας εὐθέως ἐπλήρωσεν. VICT. Mirum genus loquendi, *vaccas ſtatim concipere, exemptis teſticulis.* Debebat dicere, taurum exemptis teſticulis ſtatim vaccam implere. Ariſtotelis autem locus eſt: οἱ δὲ ἐνόρχοι βόες, ὅταν ἐκτμηθῶσι, φανερὸν ὅτι γεννῶσι. SCAL. Ariſtoles lib. IX De natura animalium οἱ δ᾽ ὄρχοι βόες ὅταν ἐκτμηθῶσι, φανερὸν ὅτι γεννῶσι. a quo ſumſit Varro illud admirandum, Vaccas concipere, ſi bubus exemptis teſticulis ſtatim admittantur. Columella lib. VI. *Si patiaris eum a recenti curatione foeminam inire, conſtat ex eo poſſe generari, ſed minime id permittendum, ne profluuio ſanguinis intereat.* POPMA.

5, 14 SI STATIM ADMISERIS) In V. C. ſequitur *taurum.* quae vox poteſt videri addita; itemque verba *in cubilia.* VRS.

5, 17 SI ALITER FECERIS) Creſc. 9,

in [b] reliquis gregibus pecuariis, delectus [c] quotannis habendus, & reiiculae [d] reiiciundae, quod locum occupant earum quae ferre poſſunt [e] fructus. Si quae [f] amiſit vitulum, ei ſupponere oportet eos, quibus non ſatis [g] praebent matres. Semeſtribus vitulis obiiciunt furfures triticeos [h], & farinam ordeaceam, & teneram herbam: & vt bibant mane & ve-
18 ſperi, curant. De ſanitate ſunt complura, quae exſcripta [i] de Magonis libris, armentarium meum crebro vt aliquid legat [l], curo. Numerus de tauris & vaccis ſic [m] habendus, vt in ſexaginta, vnus ſit anniculus, alter bimus, Quidam habent aut minorem, aut maiorem numerum [gregum.] Nam apud eum duo tauri in ſeptuaginta matribus ſunt. Numerum gregum alius facit alium. quidam centenarium modicum putant eſſe, vt ego. Atticus centumuiginti [n] habet, vt Lucienus. Haec ille.

VI. At Mvrrivs, qui, dum loquitur Vaccius, cum Lucieno rediiſſet [a], Ego, inquit, de aſinis potiſſimum dicam, quod ſum Reatinus, vbi optimi & maximi fiunt, e
2 quo ſeminio ego hic procreaui [b] pullos, & ipſis Arcadibus vendidi aliquoties. Igitur aſinorum gregem qui [c] facere vult bonum, primum videndum, vt mares foeminaſque bona aetate ſumat, vtique [d] vt quam diutiſſime fructum ferre poſſint [e]: firmos, omnibus partibus honeſtos, corpore amplo, ſeminio bono: ex his locis, vnde optimi exeunt, quod faciunt Peloponneſii [f], cum potiſſimum eos ex Arcadia emant [g]; in Italia ex agro Reatino. Non enim ſi muraenae optimae flutae [h] ſunt in Sicilia, & ellops [i] ad [l] Rhodon, continuo hi piſces

VARIETAS LECTIONIS.

b) *in* deeſt *I. I-G.* c) *dilectus P.* d) *reicolae reiciundae P.* e) *poſſint Heruag.* f) *Siqua I. I-G.* g) *ſatis lactis I. I-G.* h) *triticios P.* i) *ex ſcripta* diuiſ. *P. ſcripta* ſol. *I. B. R. excripta Iuntt.* l) *de eo legat I. B. R.* m) *ſit P.* n) *centaurumuiginti P.* 1. [C. VI.] a) *reddidiſſet P.* 1. *rediſſet P.* 2. b) *procuraui Ba-G.* c) *quin P.* d) *vtrique P.* e) *poſſit* al. praeter *P. I. B. R.* f) *Peloponneſi I. B. R. Peloponnenſes I. I-G.* g) *emant Baſ. emebant al.* h) *elutae P. ſlutae Heru.* i) *Helops a. V.* l) *in Rhodo I. B. R. Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

63 *ſi ante feceris.* Recte. Nam vt *ante* praemittitur, ita *poſtea* ſequitur; *qui autem poſtea caſtrantur* &c. PONTEDERA.

5, 17 ET REIICVLAE) In Geop. 17, 10 ita: τὰς δὲ στέρας καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων. VRS. Diligenter notanda lectio Pol. *reicolae reiciundae*; colorem ſane antiquitatis habet.

5, 18 CREBRO VT ALIQVID LEGAT) H' *aliquid* redundare videtur. Certe conſtructio aliquantum inſolens. praeceſſit enim *quae exſcripta.*

5, 18 DE TAVRIS ET VACCIS) Haec abundant. & p. p. pro *apud eum* forte leg. *apud Atticum.* Nam ſupra: *habeo tauros totidem, quot Atticus ad matrices ſeptuaginta duo.* Poſtea item ex V. C. legendum: *centum vicenum.* VRS.

5, 18, MAIOREM NVMERVM [GREGVM.] Extrema vox redundat, & omnino inducenda eſt. comparat enim hic numerum taurorum cum vaccarum numero; at mox conſtituit numerum gregum. Quod ſequitur; *Nam apud eum*, forte melius, *apud Seium.* POPMA.

5, 18 NAM APVD EVM) An δεικτικῶς accipiendum *eum*? aut ſcribendum *hunc?* De Attico certe ſ. 12 hoc ipſum dixerat.

5, 18 CENTVM VIGINTI) Optimus Codex inquinatus: habet enim *Centaurum viginti.* VICT. Forte monſtroſum illum *centaurum* Mediceum vox *centenum* peperit.

6 Caput hoc totum pene deſcripſit Creſc. 9, 59.

6, 2 VTIQVE VT QVAM) Videtur legendum *Vti quam* & p. p. ſcribendum: *vt potiſſimum eos ex Arcadia emunt.* nam male iungitur τὸ *faciunt* cum τῷ emebant. VRS.

6, 2 FACIVNT PELOPONNESII) Antea *Peleponnenſes.* ex optimis exemplaribus ita emendaui. Recte dici *Peloponneſii*, manifeſtum eſt. Stephanus etiam, πελοποννήσιος ὁ οἰκήτωρ. VICT.

6, 2 MVRAENAE OPTIMAE FLVTAE) Macrobius Sat. 2, 11 *Accerſebantur autem muraenae ad piſcinas noſtrae vrbis ab vſque freto Siculo, quod Rhegium a Meſſana reſpicit. illic enim optimae a prodigis eſſe creduntur: tam hercules quam anguillae: & vtraeque ex illo loco Graece πλῶται vocantur, Latine* flutae: *quod in ſummo ſupernantes ſole torrefactae curuare ſe poſſe, & in aquam mergere deſinunt. atque ita faciles captu fiunt. Et, ſi enumerare velim, quam multi magnique auctores muraenas e freto Siculo nobilitarint, longum fiat. Sed dicam quid Varro in libro qui inſcribitur Gallus de admirandis dixerit his verbis:* In Sicilia quoque, *inquit*, Papirius manu capi muraenas flutas, quod hae in ſumma aqua prae pinguedine flutentur

piſces in [m] omni mari ſimiles naſcuntur. Horum genera duo. vnum ferum, quos vo- 3
cant onagros, in Phrygia & Lycaonia ſunt greges multi. alterum manſuetum, vt ſunt in
Italia omnes. Ad ſeminationem [n] onagrus idoneus, quod e [o] fero fit manſuetus facile, &
e manſueto ferus nunquam. Quod ſimiles parentum genuntur [p], eligendi & mas & foe-
mina, cum dignitate vt ſint [q]. In mercando item vt caeterae pecudes emtionibus, &
traditionibus dominum [r] mutant, & de ſanitate ac noxa ſolet caueri. Commode paſcun- 4
tur farre, & furfuribus ordeaceis. Admittuntur ante ſolſtitium, vt eodem tempore al-
terius [s] anni pariant. duodecimo enim menſe conceptum ſemen reddunt. Praegnan-
tes [t] opere leuant. venter enim [v] labore nationem reddit deteriorem. Marem non diiun-
gunt [u] ab opere, quod remiſſione laboris fit [x] deterior. In paſtu eadem fere obſeruant,
quae in equis. Secundum partum pullos anno non remouent a matre. proximo anno
noctibus patiuntur eſſe cum his, & leniter [y] capiſtris, aliaue qua re habent vinctos.
tertio anno domare incipiunt ad eas res, ad quas quisque eos vult habere in vſu. Relin- 5
quitur de numero, quorum greges non ſane fiunt, niſi [z] ii, qui onera portent. Ideo quod
plerique deducuntur [a] ad molas, aut ad agriculturam, vbi quid vehendum eſt; aut etiam
ad arandum, vbi leuis [b] eſt terra, vt in Campania. Greges fiunt fere mercatorum, vt
eorum qui e Brundiſino [c], aut Appulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum, aut
vinum, itemque frumentum, aut quid aliud.

VII.

VARIETAS LECTIONIS.

m) *in* abeſt *a. V.* n) *ſeminationes I. B. R.* o) *& e P.* p) *gignantur I. B. R. Ba - G. gignuntur Iuntt.* q) *ſit I. B. R.* r) *dominium I. I-G.* s) *alternis annis a. V.* t) *Praegnates P.* v) (c.) *at labor actionem Pol. 2.* u) *deiungunt P. diſiungunt a. V.* x) *ſic P.* y) *leuiter a. V.* z) *ni eſt ei P. 1. ni eſto ei P. 2.* a) *deducantur I. B. R.* b) *leuior I. B. R.* c) *Bryndiſino P. Brunduſio aut Apuliu a. V.*

NOTAE VARIORVM.

tur. *Haec Varro.* Optimas autem in Siculo mari fuiſſe teſtatur etiam Plinius 9, 54, & Martialis 13, 80 *Quae natat in Siculo pinguis muraena profundo, Non valet exuſtam mergere ſole cutem.* Graecis ſequiorum temporum muraena fluta dicebatur ἐξορμισθῶν, ἀπὸ τοῦ ἐξορμίζεσθαι, quod notat littus relinquere, & altum capeſſere. Vide quae in hanc rem notauit Salmaſius ad Tertullianum de pallio c. 5 p. 444. SCHOETTG.

6, 2 ELLOPS AD RHODON) Macrob. 3, 15. Colum. 8, 16 *Non enim,* inquit, *omni mari poteſt omnis eſſe, vt helops, qui Pamphylio profundo, non alio paſcitur.* VRSIN.

6, 3 VNVM FERVM, QVOS) Apud Suidam Caudo inſula prope Cretam eſſe traditur, in qua maximi gignerentur onagri. VICTOR. Adde de his Vrſinum Anal. 2, 6, 9. SCHOETTG.

6, 3 IN PHRYGIA) Creſc. 9, 59 *in Phrygia & Lycaonia vbi ſunt greges multi feri.* PONT.

6, 3 ET E MANSVETO FERVS) In Geop. 16, 21 ita: ἔνιοι δὲ καλῶς ποιοῦντες, καὶ τοὺς ἀγρίους ἡμεροῦσι, καὶ ἔστιν αὐτῶν ἡ παιδοποιία καλλίστη, ἅτε μὴ κατακεκλεισμένων, ἀλλ' ἀφετῶν. ἐξημεροῦται δὲ σφόδρα τὸ ζῶον, καὶ οὐδέποτε καθάπερ τὰ ἄλλα ζῶα ἅπαξ ἡμερωθὲν ἀγριοῦται. τὰ δὲ τικτόμενα ἐξ αὐτοῦ γίνεται ἐκείνῳ ἐοικότα. VRSIN.

6, 3 ET MAS ET FOEMINA) Haec videntur adiecta. Item p. p. *laboris*, quod in V. C. omittitur. Plin. 8, 44 *Mares in remiſſione operis deteriores.* IDEM.

6, 4 ADMITTVNTVR) Rationem reddit Plin. 8, 43 *Quia aſini maxime ſunt frigoris impatientes, vt tali tempore pariant, quo calor eſt paullo intenſior, ne pulli periclitentur.* SCHOETTG.

6, 4 ALTERIVS ANNI PARIANT) Vetuſta haec lectio, antea mendoſe, *Alternis annis.* Paulo poſt, vbi in excuſis, *Quod remiſſione laboris fit deterior*: in antiquis, *ſic deterior.* Arbitror legendum, *Hic deterior.* Ex priore voce S, vt opinor, conſequenti huic adhaeſit, & aſpiratio, quemadmodum ſaepe, deſideratur. Communis etiam lectio commoda. VICTOR. Scribe ex veteribus libris: *Sic* pro *fit.* Ita ſaepe loquitur. Leuis error, ſed quem in politiſſimo ſcriptore negligere piaculum puto. SCALIG.

6, 4 TERTIO ANNO) Creſc. 9, 59 *Tertio anno domare* (an *domari?*) *incipiunt & ſtrui ad eas res.* PONTED.

6, 5 GREGES QVI) Qui iuncti & ſociati mercatorum merces conferebant, quod ita vſitatum fuiſſe oſtendit Scheſſerus de re vehic. 2, 2. SCHOETTG.

6, 5 QVI E BRVNDVSIO) In V. C. non leguntur voces: *Aſellis doſſuariis*, quae additae videntur; & fortaſſe ex *comportant* faciendum eſt: *onera portant.* VRSIN. In Ryckiano & aliis extant

VII. Lucienus [a], Ego quoque adueniens aperiam carceres, inquit, & equos emittere incipiam, nec ſolum mares, quos admiſſarios habeo, vt Atticus, ſingulos in foeminas denas, e queis foeminas Q. [b] Modius Equiculus vir fortiſſimus etiam patre militari iuxta ac mares habere ſolebat. Horum equorum, & equarum greges qui habere voluerint [c], vt habent aliqui in Peloponneſo, & in Appulia, primum ſpectare oportet aetatem, quam praecipiunt. Videndum ne ſint minores trimae, maiores decem annorum.
2 Aetas cognoſcitur equorum, & [d] fere omnium qui vngulas indiuiſas habent, & etiam cornu-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII.] a) *Lucinius P.* b) *quae medius I. B. R. quae Modius P. Commodius I. I. G.* c) *voluerunt I. B. R. I. I. V.* d) *&* abeſt *P.*

NOTAE VARIORVM.

extant iſtae voces *aſellis doſſuariis*, qui ſunt aſini onus in *dorſo* ferentes. Nam antiqui dicebant *dorſum* & *doſſum*. Noſter 2, 10 *iumenta doſſuaria.* SCHOETTG.

7 Quae de equis habet, bonam partem hinc petiit Creſc. 9, 1 ſq. Caeterum Virgilianas, itemque Cynegeticorum ſcriptorum & Vegetii deſcriptiones & praecepta de equis huc transferre non magni laboris eſſet. Sed praeſtat ea ſuis locis legere vel ſi componere propius iuuat, apud Lacerdam atque Vlitium.

7, 1 Q. MODIVS EQVICVLVS) Ita emendaui auxilio vetuſtorum Codicum, in quibus *Quemodius* legitur. Fere autem veteres librarii, cum Q. praenomen ſcribendum eſſet, *Quae* imperite ſcribebant. In optimo exemplari mendi nota hic adpoſita eſt. VICTOR. Videtur legendum ex V. C. *e queis Q. Modius Aequicolus, — etiam in re militari &c.* Nam Plin. 8, 42 ſcribit: *Scythas per bella foeminis vti malle, quod vrinam curſu non impedito* (ſiue vt eſt in V. C.) *non intermiſſo curſu reddant.* VRSIN. Vid. quae diſputamus ad Colum. 3, 9, 5.

7, 1 PRIMVM OPORTET) Totus locus ita videtur reſtituendus: *Pr. op. ſp. aet. ne ſint m. trium, maiores decem annorum.* In Geop. eſt: τῷ δὲ χρόνῳ μήτε νεωτέρας ἐτῶν γ, μήτε πρεσβυτέρας ἐτῶν ι. VRSIN.

7, 2 AETAS COGNOSCITVR) Totus locus in Geop. habetur 16, 1 Sed dentes, quos Varro & Plinius *columellares* appellant, ibi dicuntur κυνόδοντες, vt fortaſſe in ea voce peccatum ſit vel a librariis, vel ab eo, qui locum Varronis vertit. nam & apud Varronem *canini dentes* p. p. nominantur, vnde potuit error fluxiſſe, quos tamen auctor Geopon. ita vertit, tanquam ſi *cauos* legerit, non *caninos*. Sic enim habet: Τοὺς δὲ φυομένους κοίλους ἔχει. ἐμβάντος δὲ εἰς τὸ ἕκτον ἔτος, ἀναπληροῦνται τῶν πρώτων τὰ ἀνακοιλώματα. At Colum. 6, 28. *Cum quartum agit annum, iis, qui canini appellantur deiectis, alios offert.* Plin 11, 3 *Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno renaſcuntur.* IDEM. Sic in cunctis formis excuſis libris. At Creſcentius alio modo locum excerpſit 9, 10 *Aetas cognoſcitur equorum & fere omnium, quae vngulas indiuiſas habent, & etiam cornuta ſunt.* Sed *cornuta ſunt* deprauatum videtur; nam idem 11, 45. *Equorum* inquit, *& ceterorum, indiuiſas vngulas habentium ac cornutorum aetas dentibus plene cognoſcitur.* Ex quo ſic vulgata lectio Varroniana reſtitui poteſt: *Aetas cognoſcitur equorum & fere omnium, quae vngulas indiuiſas habent, & etiam cornutorum.* His non abſimilia ſunt, quae ex Varrone excerpta in Graecam conſuetudinem vertit Apſyrtus, vt in Geop. 16, 1 legere licet: Τὸν δὲ χρόνον καὶ τὴν ἡλικίαν τῶν ἵππων, καὶ πάντων τῶν μονωνύχους τὰς ὁπλὰς ἐχόντων, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν κερασφόρων γνωσόμεθα ἀπὸ τῆς τῶν ὀδόντων ἐκβολῆς Quid autem *cornutorum* nomine intelligat Varro, non ita perſpicuum eſt, nam ſi de iis tantum animalibus, quae in fronte gerunt cornua, ſuſpicio ſit, vt de bubus ceruis & ſimilibus, haec quidem vngulas minime indiuiſas habent, ſed diuiſas; praeterea oues, canes, ſues, quorum aetas ex dentibus quoque cognoſcitur, cur reiecit, quae neque cornua ferunt, neque vngues diuidunt? Quapropter vt haſce difficultates declinemus procliue eſt credere *cornutorum* dici de vnguibus, nequaquam de cornubus proprie dictis, ſiquidem cornu etiam de vngue intelligitur. Equi vocantur *cornipedes* ab vnguibus. Virgil. *Aeneid.* 7 *Vnde etiam templo triuiae lucisque ſacratis Cornipedes arcentur equi.* Et Silius Italicus l. 7 *cornipedis* nomine equum indicat: - - - - *iam nullis curſibus inſtat Prendere cornipedis.* Faunum quoque priſcarum gentium numen quoniam pedes cornutos, caprinos nempe habere fabulantur *Cornipedem* appellauit Ouid. *Faſt.* l. 2. *Cornipedi Fauno caeſa de more capella, Venit ad exiguas turba vocata dapes.* It. Virg. 3, *Georg.* de equo loquens planius ſignificauit: - - - *cauatque Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.* Neque a Poetis ſolum modo id vſurpatum inuenio, ſed etiam ab iis, qui proſa oratione ſcripſerunt. Cato enim vetuſtiſſimus auctor libr. de R. R. c. 72 haec in poſteritatem reliquit: *Boues ne pedes ſubterant, priusquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima vnguito.* Quod repetit Plin. 29, 20 *Non ſubteri pedes boum, ſi prius cornua pice liquida perungantur.* Columellam quoque idem docuiſſe lego 6, 15. nam de remediis, quibus clau-

cornutarum, quod equus triginta menſium [e] primum dentes medios dicitur amittere, duo [f] ſuperiores, totidem inferiores. incipientes quartum agere annum itidem eiiciunt, & totidem [g] proximos eorum quos amiſerunt, & incipiunt naſci quos vocant columellares [h]. Quinto anno incipienti [i] item eodem modo amittere [l] binos, quos caninos habent: tum 3
renaſcentes eis, ſexto anno impleri: ſeptimo omnes habere ſolent [m] renatos, & completos. His [n] maiores qui ſunt, intelligi negant poſſe. praeterquam cum dentes ſint [o] facti brocchi, & ſupercilia cana, & ſub ea lacunae [p], ex obſeruatu dicunt eum equum habere annos ſedecim [q]. Forma eſſe oportet magnitudine modica [r], quod nec vaſtos, nec mi- 4
nutos

VARIETAS LECTIONIS.

e) *menſes I. B. R. menſibus P.* f) *duos a. V.* praeter *Heruag.* quae *duas.* g) *eiiciunt* repet. *I. B. R.* h) *columellares quinto I. B. R.* i) *incipiente. Item I. B. R.* l) *admitterem bimas cum canos habeat P.* m) *ſolet relatos P.* n) *Hoc P.* o) *ſunt a. V. H. St-D.* p) *lacunis P.* q) *ſexdecim I. I-G.* r) *media I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

claudicanti boui ſuccurritur, praecipiens haec expreſſe ſcripſit: *Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo vel axungia cornua eius linuntur.* Quo minus autem de his dubitare poſſimus, facit Vegetius, qui libr. 3 de *Art. Veter.* c. 3 eadem tranſcripſit. Iam vero & Varro c. 9 neſcio quid non valde abſimile protulit, de canum pedibus loquens: *Solo nec vt corneo, nec nimium duro, ſed vt fermentato.* Quorum veſtigiis ſecuta aetas inſiſtens cornu in eadem ſignificatione eſt vſa; ideo Pallad. 4, 13 de generoſi equi ſignis *Pes*, ait, *ſiccus & ſolidus, & cornu concauo, altius calciatus.* Quem locum hiſce verbis accepit Iſidorus 12, 1 *Pes ſiccus & cornu concauo ſolidatus.* Hinc *cornutorum* voce fortaſſe intellexiſſe Varro videtur animalia, quibus vngues diuiſi ſunt, cuiusmodi ferunt boues, caprae, oues, cerui, quibus in cibis Hebraei vtuntur. Nam in ſacris literis traditum habemus *omne quod habet diuiſam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis. Quidquid autem ruminat quidem, & habet vngulam, ſed non diuidit eam, ſicut camelus & caetera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* Tales autem vngues cernuntur in equis, aſinis, mulis, de quibus primo membro eſt locutus Varro: *Aetas cognoſcitur equorum & fere omnium quae vngulas indiuiſas habent.* Sicut altero, *& etiam cornutorum* bubus, ſubus, ouibus, capris quae vngulas diviſas gerunt. PONT. *Cornu* pro vngula dici non eſt dubium. Videndum an *Cornuta* animalia, quae Apſyrtus κερασφόρα ex hoc ipſo loco videtur tranſtuliſſe, pro his dicta alias etiam ſint, quae vngulas habent ſolidiores.

7, 2 QVOD EQVVS XXX MENSIVM.) Quemadmodum in primo libro multa Varro a Theophraſto ſumpſit, ita in ſecundo hoc plurima ab Ariſtotele mutuatus eſt. quae quia facile inueniri poſſunt, & aliis nunc rebus ſtudeo, non curioſe oſtendam. Hic certe locus inde translatus eſt: in libro VI de natura animalium, Βάλλει δὲ τὺς μὲν πρώτυς τέτταρας τριακοντάμηνος, τὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τὺς δὲ δυό, κάτωθεν. Appellat enim βάλλειν, quod Varro *eiicere* aut *amittere dentes*, vocat. quamquam primum verbum naturam Graeci verbi, quo vſus eſt Ariſtoles, magis exprimit. Inde ἄβολοι equi appellabantur qui nondum dentes eieciſſent. nos etiam in hac re exponenda verbo quod his reſpondet familiari noſtro ſermone vtimur. VICTOR. Βόλος eſt dentium in equis conſtitutio. Hierocles Facetiis n. 5 Σχολαστικὸς ἵππον ἐπίπρασκεν. Ἐλθόντος δέ τινος καὶ μανθάνοντος τὸν βόλον, εἶπε &c. Et πρωτοβόλοι dicti, qui vt ſtatim ait Varro, *primum dentes medios amittunt.* Idem Hierocles n. 2 Σχολαστικοῦ ἵππον πιπράσκοντος ἠρώτησέ τις, εἰ πρωτοβόλος ἐστί; Vid. Plin. 11, 37. SCHOETTG.

7, 2 COLVMELLARES) Vide quae Rigaltius notat ad Artemidori Oneirocrit. 1, 33 p. 15. IDEM.

7, 3 CVM DENTES — BROCCHI) *Brocchi* per duo *cc* in optimis hic exemplaribus ſcriptum eſt: vt vbi de canibus poſt agit iterum, *directis prius quam brocchis.* VICTOR. *Brocchi* ſunt dentes eminentiores, qui vltra ordinem debitum prorumpunt. Pallad. 4, 13, 8 *Sed prouectioribus tempora cauari incipiunt, ſupercilia caneſcere, dentes plerumque prominere.* SCHOETTG. Creſcentius hic interpretatur *brocchi*, *i. e. plicati*, & 2, 9, 3 *i. e. torti.* Vid. quae mox Vrſinus.

7, 3 ET SVB EIS LACVNAE) Creſc. *lacus id eſt concauitas.*

7, 3 ANNOS SEDECIM) Videtur legendum, *Annos decem.* Colum. 6, 29 *Nec poſtea, quot annorum ſit, manifeſto comprehendi poteſt. Decimo autem anno tempora cauari incipiunt, & ſupercilia nonnunquam caneſcere, & dentes prominere &c.* dentes autem, quos hic *brocchos* Varro dicit, a Columella dicuntur *prominentes.* & infra idem Varro: *Duobus dentibus dextra & ſiniſtra paullo eminulis directis potius, quam brocchis.* Nonius in *Broncu*: *Bronci ſunt producto ore & dentibus prominentibus.* Lucilius: *Brochus Bouillanus dente aduerſo eminulo:* hic

nutos decet eſſe. equas clunibus ac ventribus latis, equos ad admiſſuram quos velis habere, legere [s] oportet amplo corpore, formoſos, nulla parte corporis inter ſe non congruenti.
5 Qualis [t] futurus ſit equus, e [u] pullo coniectari poteſt, ſi caput habet non magnum, nec membris confuſis: ſi eſt oculis nigris, naribus non anguſtis, auribus applicatis, non [x] anguſta iuba, crebra, fuſca, ſubcriſpa [y], ſubtenuibus ſetis, implicata in dexteriorem partem ceruicis, pectus latum & plenum, humeris latis, ventre modico, lumbis deorſum verſum preſſis, ſcapulis latis, ſpina maxime duplici; ſin minus, non extanti [z], coda ampla ſubſcriſpa, cruribus rectis [a] & aequalibus [b], genibus rotundis, ne [c] magnis, nec [d] introrſus ſpectantibus, vngulis duris: toto corpore vt habeat venas, quae animaduerti poſſint [e], quod qui [f] huiuſcemodi ſit [g], & cum eſt aeger, ad medendum eſt [h] appoſitus: corpore multo.
6 De ſtirpe magni [i] intereſt qua ſint, quod genera ſunt multa. itaque

VARIETAS LECTIONIS.

s) *lege* P. t) *Vnde qualis* I. I-G. u) *e pulio* P. 1. *opilio* I. B. R. x) *non* abeſt P. y) *ſubcripta* P. z) *extenta* I. I-G. a) *&* omitt. I. B. R. b) *introuerſis: potius figurata:* inſ. I. B. R. *introuerſus &c.* P. c) *nec a.* V. d) *nec introrſus ſpectantibus* deſunt I. B. R. e) *poſſunt* P. f) *qui* omitt. I. B. R. g) *ſint* I. B. R. h) *eſt* abeſt I. B. R. i) *magis* I. B. R.

NOTAE VARIORVM.

hic eſt rhinoceros. Lexicon Latinograecum: *Bronchus ὁ τὸ ἄνω χεῖλος ὠδηκὼς, qui ſuperiore labro eſt tumidiore.* In argenteis denariis deſcribitur L. quidam FVRIVS BROCCHVS, qui id cognominis videtur habuiſſe, quod dentibus eſſet eminulis. Vnde *brocchus* ſcriptura, non *Broncus* retinenda eſt. VRSINVS.

7, 4 QVOD NEC VASTOS NEC MINVTOS DECET ESSE. EQVAS) Foede inquinata lectio apud omnes quae ita reſtitui poteſt: *Quod nec vaſtas nec minutas decet eſſe equas, clunibus ac ventribus latis.* Non enim de admiſſariis hic eſſe poteſt locus de quibus ſtatim adiecit: *Equos ad admiſſuram quos velis habere, legere oportet amplo corpore.* Ita Apſyrtus in Geop. 16, 1 de equabus loquitur: Τὰς θηλείας ἵππυς, ἐξ ὧν πωλυτροφήσομεν, εἶναι χρὴ εὐπαγεῖς, καὶ μέγεθος ἐχύσας ἱκανὸν, καὶ ὡραίας ἰδεῖν πλάτος τε ἔχειν ἐν τοῖς μέρεσι τὰς κοιλίας κατὰ τὰς λαγόνας. Hanc vero emendationem debemus Creſcentio, qui ex Varrone haec tranſcripſit: *Quia nec vaſtas nec exiles decet eſſe equas, clunibus ac ventribus latis.* PONTED. Ego putabam prius membrum pertinere ad totum genus equorum, deinde de equabus & de admiſſariis praecipi.

7, 5 NEC MEMBRIS CONFVSIS) Videtur legendum *Nec membra confuſa.* Ita poſcit ratio ſyntaxeos. p. p videntur deeſſe duo verba, & legendum: *Auribus applicatis, ceruice molli, non anguſta, iuba crebra, ſubcriſpa, inclinata in dexteriorem partem ceruicis &c.* Nam Virgilius habet *illi ardua ceruix.* & Colum. 6, 29 *Ceruice molli lataque, nec longa.* & auctor Geop. ὦτα προεσταλμένα, τράχηλον ἁπαλὸν χαίτην βαθεῖαν, ὑλοτέραν, βραχὺ κεκλιμένην ἐπὶ δεξιὰ τῦ αὐχένος. VRSIN. *Membra non confuſa* intelligo capitis, cum ſatis eminent v. g. quae eminere debent & fines oculorum, naſi, aurium ſatis ſunt diſtincti.

7, 5 NARIBVS NON ANGVSTIS) Apſyrtus Geop. 16, 1 μὴ συμπεπτωκυίας. Colum. 6, 29, 2 *nares apertas* dicit, quae alias *patulae* dicuntur. SCHOETTG.

7, 5 AVRIBVS APPLICATIS) Col. *breuibus auriculis & adrectis.* Palladius: *aures breues & argutae.* Apſyrtus: ὦτα προεσταλμένα, quae ſunt arrectae. *Adplicatae* ergo ſunt adeo, vt quaſi ad reliquam cutem adplicatae videantur. IDEM. Melius cum Needhamo legitur προσεσταλμένα quod eſt ipſum *applicatae.* Quod ipſum etiam in feminarum pulchritudine cenſetur, ſi aures ſuo ingenio applicent ſe ad caput.

7, 5 NON ANGVSTA IVBA) *Denſa,* vt eſt apud Columellam. SCHOETTG.

7, 5 PLENVM) Muſculis plenum dicunt Apſyrtus & Columella. IDEM.

7, 5 LVMBIS DEORSVM VERSVM) Videtur legendum *lu. de ve. preſſis ac latis.* Col. 6, 29 *Latis lumbis & ſubſidentibus.* VRSIN.

7, 5 NON EXTANTE) Vetus haec eſt lectio: antea in excuſis *extenta* mendoſe. In libro, vbi ſelectae ſententiae ſunt de re ruſtica auctorum ex Apſyrto: ῥάχιν, μάλιστα μὲν διπλῆν, εἰ δὲ μήγε μὴ κυρτήν. VICTOR. Huc pertinet etiam Virgilianum illud G. 3, 86 *Denſa iuba & dextro iactata recumbit in armo, Atque duplex agitur per lumbos ſpina.* Ad quem locum ſuo more congesſit, quae ad equorum formam pertinent ex antiquis omnia diligentiſſimus Lacerda, quo minus opus eſt, ea hic recoquere.

7, 5 GENIBVS ROTVNDIS, NE MAGNIS) Ita liber vetus Florentinus, *ne* pro *non* ἀρχαϊκῶς. Infra: *Solo ne vt corneo, ne nimium duro.* Plautus Trinummo: *Filiam meam Tibi deſponſatam eſſe audio, niſi tu ne vis.* Terent. Eunucho: *Quid ne es alacris?* POPMA.

7, 6 A

que ad hoc nobiles a regionibus dicuntur, in Graecia Theſſalici equi a terra Appuli, ab
Roſea Roſeani. Equi boni futuri ſigna ſunt [l], ſi cum gregalibus, in pabulo contendit in
currendo, aliaue qua re, quo potior ſit: ſi, cum flumen trauehundum [m] eſt, gregi in
primis praegreditur, ac [n] non reſpectat alios. Emtio equina ſimilis [o] fere ac boum, &
aſinorum, quod eisdem rebus in emtione dominum [p] mutant, vt in Mamilii [q] actioni-
bus ſunt perſcripta. Equinum pecus paſcendum in pratis potiſſimum herba; in ſtabulis 7
ac praeſepibus, arido foeno. Cum pepererunt [r], ordeo adiecto bis die danda aqua.
Horum foeturae initium admiſſionis facere oportet ab aequinoctio verno ad [s] ſolſtitium,
vt partus idoneo [t] tempore fiat. duodecimo enim menſe, die decimo, aiunt naſci. quae
poſt tempus naſcuntur, fere vitioſa, atque inutilia exiſtunt. Admittere oportet, cum 8
tempus anni venerit, bis in die, mane & veſpere [u] perorigam. is ita appellatur, quiqui ad-
mittit. eo enim adiutante equae [y] alligatae celerius admittuntur [z], neque equi fruſtra cu-
piditate impulſi ſemen eiiciunt. Quoad ſatis ſit admitti, ipſae ſignificant, quod ſe de-
fendunt.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ſunt* abeſt *P.* m) *traiiciendum a. V.* n) *nec I. I-G.* o) *ſimulis P.* p) *dominium mutatur a. V.* q) *Manilii a. V.* r) *pepererint I. I-G.* s) *ex P.* 1. *& ſolſtitio Pol.* 2. t) *idoneus I. B. R. P.* 1. u) *veſpere. Peroriga enim appellatur quisquis* editi omnes. *perorigam miſit appell. quiqui Pol.* y) *equa alligata P. I. I-G.* z) *admittitur I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

7, 6 A TERRA APPVLI) *In Italia Appuli ac Roſeani.* Ita videtur legendum ex loco ſimili infra: *Itaque a regionibus appellantur Lacones, Epirotici, Sallentini.* VRSIN.

7, 7 DVODECIMO ENIM MENSE) In Geop. ita: Φέρει γὰρ κατὰ γαστρὸς ἡ ἵππος ιά μῆνας, καὶ ἡμέρας ί. P. p. videtur legendum *quae poſt id tempus naſcuntur.* Nam in Geop. eſt, τὰ δὲ μετὰ τροπὰς τὰς χειμερινὰς κυϊσκόμενα, δυσγενῆ γίνεται καὶ ἄχρεια. *Peroriga* autem docti viri mutant in *pruriga*, verbum, vt videtur, ductum a pruritu. VRSINVS.

7, 8 PERORIGAM, IS ITA) Optimus codex hic mendoſus eſt: nonnulli item qui eum ſequuntur. ſic autem in illis eſt, *Peroriga miſit appellatur. qui, qui admittit.* Vitium habere hanc ſcripturam cognouit librarius, ideoque mendi notam ad eam adpoſuit. Fortaſſe legendum, *Perorigam, ſic appellatur &c.* vt *Perorigam* cum ſuperiore parte haereat. E Plinio mendum tollatur, quod in libro VIII, capite XIII, eſt. *Perorigam* enim legi debet, vbi in excuſis, *Pariter aurigam*, ſcriptum eſt. In antiquis certe Plinii exemplaribus, *Prorigam*, vnius literae diminutione, legimus. Sunt & alia etiam vitia ea parte, quae auxilio veterum librorum tuto corrigi poſſunt. Sic autem totus ille locus legendus, *Aequa ex cauſa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus.* Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infra hanc rem narrat. Quem Varro *perorigam* ſiue *Peraurigam*, Ariſtoteles ἐπιμελητὴν appellauit: ὁ ἐπιμελητὴς καλύψας τὴν μητέρα &c. VICTOR. Inepta lectio, ac tanto ſcriptore indigna. Vetus habet: *Perorigo miſit appellatur quiqui admittit.* Disiungenda ſunt tantum, quae importune coaluerant: & locum in priſtinam integritatem reſtituemus: *Admittere oportet, cum tempus anni venerit, bis die, mane & veſpere perorigam. Is ita appellatur, quiqui admittit. Quiqui*, id eſt Qui ἀρχαϊκῶς, infinitis locis apud Plautum. Oportet igitur, inquit, perorigam admittere. Ita vocatur is qui admittit. *Tempus anni* dixit Graecanice, ὥρα ἔτους, hoc eſt ver. Porro apud Plinium in veteribus exemplaribus non *Perauriga* ſed *Pruriga* legitur. Quae rectior eſt lectio, a *prurigine* admiſſurae. *Praurigam* dicere mirum non eſt. nam eo modo quo & *cludus*, *claudus*: & ſimilia. SCALIG. Scribendum *per prorigam*, vt infra; *idemque vt ineant equas, per prorigas curamus.* Eſt autem *proriga*, *qui admittit equas*, & admiſſarios ad veneris pruritum excitat: ita dictus a prurigine admiſſurae, vnde Plinius vocat prurigam, vt aurigam lib. 8, vti hanc rem narrat: *Laceratum prurigam inuenimus.* POPMA. Vera lectio in Varrone *preoriga*, id eſt *praeoriga.* Ab *vro vrica* idem quod *vrigo* vel ὀχεία. Iuuen. *Tu tibi nunc vrica places.* Hinc *praeurica*, qui praeſt vrigini equorum, ὁ τῆς ὀχείας ἐπιμελητὴς, ἐπιβιβαστής. Pro quo corrupte *praeoriga* & *proriga*, vt *prorogare* & *prorogator* diſpenſator, pro *praerogare.* Sic *origo* pro *vrigo* apud Arnobium lib. 5 *ſemeleiae ſubolis origo contorſit*, i.e. *vrigo.* Quod pro prurigine coitus poſuit. Haec Salmaſius ad Solinum c. 45 p. 627 ſq. Adde quae notat Dalechampius ad Plin. 8, 42. SCHOETTG. Vide ſis quae dicimus ad 2, 8, 4.

7, 8 ADMITTVNTVR, NEQVE EQVI) Traiectione leui clarior poteſt reddi hic locus, ſi legas *admittuntur equi, neque &c.* Quanquam cum etiam *porcas admitti videam* noſtro 2, 4, 7, mutatione plane nulla opus eſſe puto: facilius equas admitti patior, quam vni equae plures adhiberi equos.

fendunt. Si faſtidium ſaliendi eſt, ſcillae medium [a] conterunt eum aqua ad mellis craſſitudinem : tum ea re naturam equae, cum menſes ferunt, tangunt; contra, ab locis
9 equae nares equi [b] tangunt. Tametſi [c] incredibile, quod vſu venit, memoriae mandandum. cum equus matrem vt ſaliret adduci non poſſet, & [d] eum [e] capite obuoluto peroriga [f] adduxiſſet, & coegiſſet matrem inire, cum deſcendenti [g] demſiſſet ab oculis, ille
10 impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit. Cum conceperunt [h] equae, videndum ne aut laborent pluſculum, aut ne frigidis locis ſint, quod algor maxime praegnantibus [i] obeſt. Itaque in ſtabulis ab [l] humore prohibere oportet humum, clauſa habere oſtia, ac feneſtras, & inter ſingulas a praeſepibus interiicere longurios [m], qui eas diſcernant, ne in-
11 ter ſe pugnare poſſint. Praegnantem neque implere cibo, neque eſurire oportet. Alternis qui admittunt [n], diuturniores equos, & [o] meliores [p] pullos fieri dicunt, itaque vt reſtibiles ſegetes eſſent exuctiores [q], ſic quotannis quae praegnantes [r] fiant. In decem diebus ſecundum partum cum matribus in pabulum [s] prodigendum. Ne vngulas comburat [ſſ] ſtercus cauendum [t]. Quinquemeſtribus pullis factis, cum redacti ſunt in ſtabulum, obiiciendum

VARIETAS LECTIONIS.

a) *modicum Ba-G.* b) *maris I. B. R.* c) *Tametinſi P.* d) & abeſt *P. I. B. R.* e) *cum I. B. R.* f) *auriga I. B. R.* g) *velum* inſ. *I. I-G.* h) *conceperint a. V.* i) *praegnatibus P.* l) & *I. B. R.* m) *longorios I. B. R.* n) *admittant P.* o) & abeſt *P.* p) *molliores Com.* q) *exuctores P.* r) *praegnatis P. praegnans fiat I. I-G.* s) *pabulis I. I-G.* ſſ) *commutat I. B. R.* t) *cauebit I. B. R. tenellas verebat P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 8 SCILLAE MEDIVM CONTERVNT) Et antiqui omnes, & quidam etiam formis excuſi, recte *Scillae medium* habent, in aliis improbe illa vox commutata fuit. Quod hic Varro *medium* in ſcilla vocat, Plutarchus μέσον in lactuca vocauit extrema ſane pars quarti libri συμποσιακῶν, vetuſtate aut importunitate quorundam, defecit. De quibus tamen rebus illic diſputaretur, ex titulis ante librum ipſum conſtitutis, intelligitur : poſtremi autem capitis hic index eſt, διὰ τί τὸ μέσον τῆς θρίδακος αἱ γυναῖκες ὀ τρώγουσιν. Quintilii, qui & ipſi de rebus ruſticis ſcripſerunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro *medium*, Plutarchus vero μέσον, ipſi περικάρδιον vocarunt, id eſt medullam. quid autem ea voce intelligerent, planius expoſuerunt. Nam quod tenerum, ac molle in ſcilla eſt ſe intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis non incommode *adipem* appellaret. Verba eorum, quae in XVII. γεωπονικῶν leguntur, haec ſunt, εἰ δὲ μὴ προσδέχονται τοὺς ταύρους αἱ βόες, σκίλλης τὸ περικάρδιον, μετὰ ὕδατος τριπτέον καὶ περιχριστέον, τουτέστιν τὰ ἁπαλώτατα τῆς σκίλλης. καὶ ὡς ἂν εἴπῃ τις, τὸ στέαρ διδόναι μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν. VICTOR.

7, 9 CVM EQVVS MATREM) Factum eſt id in agro Reatino teſte Plinio 8, 42. Similis hiſtoria extat apud Ariſtotelem Hiſt. Anim. 9, 47 quae in eo differt, quod equus non perorigam interemit, ſed ſemetipſum praecipitauit, quod & l. c. narrat Plinius. De camelo idem narrat Georgius Piſides in opificio mundi, qui ait, eos cum matribus coire nolentes in pudorem conii-cere Perſas, apud quos talia pudori non ſunt. SCHOETTG.

7, 10 VIDENDVM NE AVT) In Geop. ita habetur : ὅταν δὲ συλλάβωσι, προσεκτέον, ὅπως μὴ μοχθῶσι πλέον τοῦ δέοντος. Male autem vulgo legitur : μιχθῶσι. VRSIN. Recte emendauit vir doctiſſimus Geoponicorum locum : ſed nondum ratio eius emendationis habita in editione Needhamiana.

7, 10 NEQVE IMPLERE) Videtur legendum *impleri.* VRSINVS.

7, 11 ET MELIORES PVLLOS) Neſcio vnde in Comelinianam venerint *molliores pulli,* contra fidem librorum omnium; qui ſcripti vel editi ad nos peruenere. Neque in laude eſſe puto *mollem pullum*, quamquam *mollem inceſſum* & *glomerationem mollem* non ignoro. Caeterum pro *equos* mallem *equas*; niſi vt Graeci, τὰς ἵππους.

7, 11 ITAQVE VT RESTIBILES) Ab Ariſtotele hanc ſententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantiſſime conuertit : Ἕνα δὲ ἐνιαυτὸν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλείπειν, καὶ ποιεῖν ὥσπερ νειόν. Ager reſtibilis, quis ſit, & vnde vocatus, oſtendit ipſe in V libro de L. L. VICTOR. Pro *eſſent* concinnius videtur *ſint.* Et poteſt prior Syllaba improuide duplicata eſſe ex praecedente *ſegetes.*

7, 11 NE VNGVLAS COMBVRAT STERCVS CAVENDVM) Receptam hanc lectionem non damno : antiquam tamen, quamuis vitioſam inquinatamque notam eſſe volo: *Ne vngulas commurat ſtercus tenebat.* In optimo codice mendi nota adpoſita eſt. Columella com-

ciendum farinam ordeaceam molitam cum furfuribus, & ſi quid aliud terra natum libenter edent [u]. Anniculis iam factis dandum ordeum & ſurfures, vsque quo ad erunt la- 12
ctentes [x]. neque prius biennio confecto a lacte remouendum. eosque cum ſtent cum matribus, interdum tractandum, ne cum ſint diiuncti [y], exterreantur. eademque cauſa ibi frenos ſuſpendendum, vt equuli [z] conſueſcant & videre eorum faciem, & e motu audire crepitus. Cum iam ad manus accedere conſuerint [a], interdum imponere iis puerum, 13
bis aut ter pronum in [b] ventrem, poſtea iam ſedentem. haec [c] facere cum ſit trimus [d]. tum enim maxime creſcere, ac lacertoſum fieri. Sunt qui dicant poſt annum & ſex menſes equulum [e] domari poſſe, ſed melius poſt trimum, a quo tempore farrago dari ſolet. haec enim purgatio maxime neceſſaria equino pecori. quod diebus decem facere oportet, nec pati alium vllum cibum guſtare. Ab vndecimo die vsque ad quartum decimum 14
dandum ordeum, quotidie adiiciendo [f] minutatim. quod quarto die feceris, in eo decem diebus proximis manendum, ab eo tempore mediocriter exercendum: & cum ſudarit [g], perun-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *edunt I. B. R.* x) *lactantes a. V.* y) *deiuncti P. diſiuncti a. V. H. St-D.* z) *eculi P. oculi I. B. R. oculis I. I-G.* a) *conſueuerint I. I-G.* b) *interdum in I. B. R. interdum pronum in P.* c) *hoc I. B. R.* d) *trimas P.* e) *eculum domare P.* f) *adicientem P.* g) *ſudauerit a. V.*

NOTAE VARIORVM,

communem bene reſtitutam confirmat libro VI, capite XXXVII, *Prouidendumque ne ſtercore vngulas adurat.* VICTOR. Pro *cauendum*, vetus codex optimus *tenebat.* Aliquod mendum latet, quod tollere non poſſumus. SCALIG. Videtur legendum, *Ne vngulas comburat ſtercus tenellum.* Nam in V. C. pro *cauendum* legitur *tenebat*, quod verbum ex voce *tenellum* videtur factum. Sic enim habetur I. 41. *Tenellum enim cito facit putare.* Ob id enim pullos e ſtabulis cum matribus prodigunt, ne ibi ſtercus vngulas tenellas earum adurat. VRSIN. Potius ex Medicea fide legerim *tenellas*, quidquid ſit de reliqua varietate.

7, 12 EOSQVE CVM STENT) Videtur legendum *cum ſtabulantur*, niſi forte τὸ *ſtent* idem valet. p. p. delendae voces *e motu.* VRSIN. Forte legendum *cum ſtant.*

7, 12 VT EQVVLI CONSVESCANT) Antiqua haec & vera lectio: mendum in excuſos fluxerat, quod in vetuſtis *eculi* ſcriptum imperitos fefellerat. Sed non multo etiam poſt *eculum poſſe domari* in iisdem ſcriptum eſt. VICTOR.

7, 13 HAEC ENIM PVRGATIO MAXIME) Locus obſcurus. Farrago eſt vernum pabulum, quae cum tenera ſeges ſit, iumentis exhibita aluum per inferiora ſubducit. De qua idem Varro I, 31 *ea* (nempe farragine) *equi & iumenta cetera verno tempore purgantur & ſaginantur.* Apud Creſcentium alio modo locus hic exponitur: *Quae propter purgationem equino pecori maxime neceſſaria.* PONT.

7, 14 QVOD QVARTO DIE FECERIS) Videtur deeſſe vox *decimo*, ſupra enim dixit: *ab vndecimo die ad quartum decimum dandum ordeum &c.* VRSIN. In Creſc. 9, 4 haec inſuper leguntur, quae fortaſſe in editis Varronianis libris deſiderari poſſunt: *Et decem diebus vltra;* nam Varro 24 diebus eſſe curandos tradidit, 10 farragine, 14 hordeo quotidie adiiciendo minutatim, vsque ad quartum diem, quantum autem quarto die dederis, tantum decem diebus proximis dandum, *quod quarto die dederis, in eo decem diebus proximis manendum.* Quae porro apud Creſcentium extant, ſic diſpoſita occurrunt: *Ab vndecimo vero die vsque ad quartum decimum diem & decem diebus vltra dandum hordeum quotidie adiicientem* (an *adiiciendo*) *minutatim.* Ex Creſcentio itaque emendari poſſet locus, niſi expeditior caſtigationis ratio ex iis, quae ſequuntur, deſumeretur, *quod quarto die feceris*, legendo, *quod quarto decimo feceris;* *die* enim in *decimo* repoſito omnia plana fiunt. *Ab vndecimo die vsque ad quartum decimum dandum hordeum, quotidie adiiciendo minutatim. Quod quarto decimo feceris, in eo decem diebus proximis manendum.* PONT.

7, 14 MEDIOCRITER EXERCENDVM) In cunctis MSS. vno excepto *extriendum;* in illo autem, qui e melioribus non eſt *eximendum.* Nihil variaui. Fortaſſe etiam nihil melius quaerendum. VICTOR. Ex antiqua ſcriptura Salmaſius ad Solinum c 2 p. 40 reponit *ſtrigandum*, quod eſt quieſcendum. Nam *ſtrigare* hoc notat in equis. Vid. Interpp. Phaedri 3, 6 & Scalig. ad Catalecta Virgilii p. 240 ſeq. & ad Propertium p. 281. Sed non opus erat hac emendatione, cum ſatis bona ſit vulgata lectio. SCHOETTG. Veteres lectiones apud Victorium *extriendum*, (quod verbum in Codd. quoque Vatic. reperitur) & *eximendum.* Creſcentius vtramque tranſtulit, ſed pro *extriendum* poſuit *extergendum*, pro *eximendum extrahendum.* Quod oſtendit in Creſcentii codice vtramque vocem ea tempeſtate extitiſſe. Sed quod ad *extergendum* ſpectat,

15 perunguendum oleo. Si frigus erit, in equili [h] faciendus ignis. Equi [i] quod alii ſunt ad rem militarem idonei, alii ad vecturam, alii ad [l] admiſſuram, alii ad curſuram [m], non [n] item ſunt ſpectandi atque [o] habendi. Itaque peritus belli alios eligit, atque [p] alit, ac docet: aliter quadrigarius, ac deſultor. neque idem [pp], qui vectarios [q] facere vult, ad [r] ephippium, aut [s] ad praedam: quod [t] vt [ad rem militarem, quod] ibi ad caſtra habere volunt acres [u], ſic contra in viis habere malunt placidos. propter quod diſcrimen maxime inſtitutum, vt caſtrentur equi. demptis enim teſticulis fiunt quietiores, & ideo quod ſe-
16 mine carent, ii canterii [x] appellati [y], vt in ſuibus [z] maiales; gallis [a] gallinaceis, capi. De medicina [b], vel plurima ſunt in equis & ſigna morborum, & genera curationum, quae paſtorem ſcripta habere oportet. Itaque ob [c] hoc in Graecia potiſſimum medici pecorum ἱππίατροι [d] appellati.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *equali Ald. aquali Heruag.* i) *Equis I. B. R.* l) *ad* omitt. *P.* m) *alii ad praedam* add. *a. V.* n) *num I. I-G.* o) *adque P. ad quae I. I-G.* p) *adque P.* pp) *idem* al. q) *vectorios I. B. R.* r) *neque eodem modo parantur ad ephippium I. I-G.* s) *vt I. I-G.* t) *quam I. B. R.* u) *acies I. B. R.* x) *cantherii P.* y) *appellantur I. B. R.* z) *ſubus P.* a) *in gal. I. B. R.* b) *medicinis a. V.* c) *ab I. B. R.* d) κληνοίατροι *I. B. R.* κληνιατροί *Ba-G.* ἀτηνιατροὶ *Iuntt.* ἱππίατροι *H. St-D.* κληνίατροι *marg. D.*

NOTAE VARIORVM.

ctat, id exprimitur, quod Claud. Salmaſius ad hunc locum emendandum adduxit, *ſtrigandum*; equum nimirum eſſe defricandum, quod id pecus exigit maxime, vt ait Colum. 6, 30 *Nec minus quotidie corpora pecudum quam hominum defricanda ſunt: ac ſaepe plus prodeſt preſſa manu ſubegiſſe terga, quam ſi largiſſime Cibos praebeas.* Vegetius item de Art. Vet. 1, 22 ad hunc Varronis locum fortaſſe reſpiciens haec poſteris reliquit: *Vino quoque & oleo in ſole perungendi ſunt diligenter & confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant aut perferant perfricationis* (legendum vt emendauit Clariſſ. Morgagnus *perfrictionis* hoc eſt refrigerationis noxiae) *iniuriam,* Cum itaque equi neceſſario defricandi ſint, hoc primo loco commemoratum a Varrone credendum eſt; deinde alterum *exercendum*, vt in vulgatis legimus, ſ. vt in vetuſtis *eximendum* aut *extrahendum*, vt in Creſcentio. id enim item neceſſarium; de quo Vegetius *Conſequenter tepido die ducantur ad mare vel fluuium, diligenterque loti tergantur.* Quin etiam ſi quidquam coniecturis eſt indulgendum, aſſerere non dubitarim poſuiſſe Varronem *exercendum*, quoniam c. 1 huius libri ſic locutum inuenio: *Fere morborum cauſae erunt, quod laborant propter aeſtus, aut propter frigora, nec non etiam propter nimium laborem, aut contra propter nullam exercitationem, aut ſi cum exercueris, ſtatim ſine interuallo cibum aut potionem dederis.* PONTED.

7, 15 EQVI) In MSS. *equis.* Fortaſſe *e quis.* nam ſic ſaepe loquitur Varro, quae autem in excuſis erant tria verba: *Alii ad praedam*, in nullis a nobis MSS. inuenta ſunt. VICTOR.

7, 15 ATQVE ALIT AC DOCET) Forte legendum *Aliter docet.* Paulo poſt erat in omnibus *neque idem.* Sed reſpicit Varro ad ea, quae modo praeceſſerant, *non item ſunt ſpectandi.*

7, 15 VT AD PRAEDAM) Vox *praedam* videtur mendoſa, & fortaſſe *rhedam* pro ea ponendum. Sequentia autem: *quod ibi ad caſtra* videntur adiecta; & *caſtrarentur* legendum. Item placeret ἱππιατροὶ pro κληνιατροί. VRSIN. *Rhedam* legendum pro *praedam*, nullus dubito, & idem viſum animaduerto Iano Vlitio ad Nemeſian. Cyneg. 50. De reliquo quod eſt, potius putabam *ibi ad caſtra* eſſe Varronis, *ad rem militarem* eſſe gloſſam eius, qui Varronem ex ipſo Varrone interpretari volebat. *Ad caſtra* dixit, vt reſponderet *viis.* Deinde importunam poſt *acres* interpunctionem ſuſtuli.

7, 15 MEDICI PECORVM ΙΠΠΙΑΤΡΟΙ APPELLATI) Antea κληνίατροι, contra ſententiam ipſam & fidem vetuſtorum codicum ſcriptum erat. Quamuis medici pecorum non equos tantum curent, ſed alias etiam veterinas: tamen quia plurima ſunt in equis & ſigna morborum, & genera curationum, a Graecis ἱππίατροι, ab equis impoſito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem verum eſſe intelligi poteſt ex commentario, in quem collati ſunt multi Graeci auctores, de re veterinaria. ἱππίατροι enim illic etiam appellantur non κληνίατροι. Qui Latinis impoſuerunt nomina, hoc non ſpectarunt. nam *Veterinariam*, medicinam illam vocarunt, & *Veterinarios* medicos. Vnde hic nonnulli non animaduertentes Varronis ſententiam, κληνίατρους perperam ſcripſerunt, κλήνη enim Graecis τὰ βοσκήματα. VICTOR. Deſunt illa omnia quae ad nonam partem i. e. ad numerum pertinent; inter neceſſaria enim eſt ſcire quot foeminas vnum equum inire oporteat, quot cuſtodes ſint aſſignandi, & alia, quae diligenti admodum cura, vt fuerat pollicitus, in aliis pecorum generibus eſt perſecutus. Neque enim in eam adduci poſſum

VIII. Cvm haec loqueremur [a], venit a Menate libertus, qui dicat [b] liba abſo-
luta eſſe, & rem diuinam paratam ; ſi vellent, venirent illuc, & ipſi pro ſe ſacrificaren-
tur [c]. Ego vero, ***inquam***, vos ire [d] non patiar ante, quam mihi reddideritis tertium
actum, de mulis, de canibus, de paſtoribus. Breuis oratio de iſtis, inquit Mvr-
rivs. nam muli [e] & hinni bigeneri, atque inſiticii, non ſuopte genere ab radicibus.
ex equa enim & aſino fit mulus. contra ex equo & aſina hinnus [f]. Vterque eorum ad 2
vſum vtilis, partu [g] fructus neuter. Pullum aſininum a partu recentem ſubiiciunt equae,
cuius lacte ampliores fiunt, quod id lacte [h] quam aſininum, ac [i] alia omnia dicunt eſſe
melius. Praeterea educant eum paleis, foeno, ordeo. Matri ſuppoſiticiae quo-
que inſeruiunt [l], quo equa ad miniſterium lactis cibum pullo praebere poſſit. Hic
ita eductus a trimo [m], poteſt admitti. neque enim [n] aſpernatur [o], propter conſuetu-
dinem equinam. Hunc minorem ſi admiſeris, & ipſe citius ſeneſcit, & quae ex eo con- 3
cipi-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VIII.] a) *loquerentur I. B. R.* b) *dicit I. B. R.* c) *ſacrificarent a. V.* d) *ante ire P.* e) *multi & item bigeneris I. B. R.* f) *hinulus I. B. R. hinnius P.* g) *partus fr. venter I. B. R.* vltimum verbum forte ortum ex *neuter Pol. partu, fructu, ventre Ba-G.* h) *lac a. V.* i) *at P.* l) *inſtruunt I. B. R.* m) *a bimo I. B. R. ab initio I. I-G. a primo* rel. n) *enim eum I. I-G.* o) *aſpernatur* omnes praeter *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſum ſententiam, vt credam, conſulto id a Varrone factum, cum proxima haec legantur : *cum haec loqueremur, venit a Menate libertus,* quibus ſermo auocatur. Id enim abſoluta iam de equo loquendi ratione, fieri potuerat. Praeterea non continuo, qui inuicem loquebantur digreſſi ſunt ; retinuit ſiquidem eos Varro dicens, *Ego vero vos ire non patiar, ante quam mihi reddideritis tertium actum, de mulis, de canibus, de paſtoribus.* Cur etiam nonam partem de equis non exigit, ſi id iam peractum non erat? Ponted.

8, 1 Venit a Menate libertvs) redi ad 2, 1, 1.

8, 1 Et ipsi pro se sacrificarentvr) Ita emendaui e vetuſtis libris. Nonius de contrariis generibus verborum, oſtendit veteres *Sacrificantur*, pro *Sacrificant*, dixiſſe : potiſſimumque Varronis exemplis hoc confirmat, e variis ipſius libris ſumptis, in quibus etiam huius libri locus ille ſic legitur : *Ibi enim ſolent ſacrificari lacte pro vino.* Ex huiuſcemodi locis cognoſci poteſt integritas codicum M. Varronis, quos habui, & audacia imperitorum, qui quaecunque a communi conſuetudine diſcedunt, in veteribus auctoribus deprauant. Victor.

8, 1 Tertivm actvm) Vid. 2, 1, 12.

8, 1 Ex eqva enim) Plin. 8, 44. *Equo & aſina genitos mares hinnos antiqui vocabant : contraque mulos, quos aſini & equae generarent.* Vide Col. 6, 37 & Guiſium ad Maſſechet Killaim p. 146. ſq. Schoettg.

8, 2 Partv frvctvs nevter) Pro *partu, fructu, ventre*, videtur legendum, *ad fructum neuter.* & p. p. *ac alia omnia* adiectum puto. Vrsin. Quid ſi legas *partus fructu*?

8, 2 Pvllvm asininvm) Ariſtoteli ἱπποθήλας ὄνος. Scal.

8, 2 Qvo eqva ad minist.) Videbatur mihi *ad* & *cibum* redundare.

8, 2 Hic ita edvctvs a trimo) Totus hic locus ita legendus videtur : *Nam ita eductus, a trimo po. ad. n. e. aſpernatur pr. co. equas. Nam minorem &c.* Colum. 6, 37 *ſed non oportet minorem quam trimum admitti.* Vrsin. Vitioſa vox *a primo* : lego *a trimo*, i. e. a triennio vt ſupra ab Ioſ. Scalig. illud c. 4 *permanet vt id recte facere poſſit, ad trimum* (nam *primum* mendoſe legitur) reſtitutum accepimus. Ald. *ab initio* edidit, ita qui Aldum ſequuntur ; quod longius a veritate recedit : Columella Varronis ſententiam amplexus haec 6, 37 de aſino admiſſario ſcripſit : *Sed non minorem quam trimum admitti.* Id probauit Pallad. 5, 14 *Minor trimo, maior decenni non debet admitti.* Id denique Apſyrtus *Geop.* 16, 21 multa ex Varrone in Graecam linguam vertens retinuit : Ὄνοι δὲ πρὸς ὀχείαν ἀπὸ ἐτῶν ἕως ι χρήσιμοι. Sed etiam ex ipſo Varrone id non obſcure ex iis quae adiecit apparet : *Hunc minorem ſi admiſeris, & ipſe citius ſeneſcit, & quae ex eo concipiuntur, fiunt deteriora.* Ponted.

8, 2 Neqve enim aspernatvr) Vitioſa lectio *aſpernantur*; deterior, *eum aſpernantur*; id enim ad Equas nequaquam refertur ſed ad aſinum, qui propterea Equae nutriendus ſubmittitur. *Nam ſic nutritus*, vt Colum. verbis vtar, *admiſſarius equas diligere condiſcit.* Id traditur in Geop. ab Apſyrto 16, 21 φιλοκαλότεροι δέ τινες ποιοῦντες ταῖς θηλείαις ἵπποις ὑποβάλλουσι τοὺς τῶν ὄνων πώλους. καὶ γὰρ κρείττονι τραφήσονται γάλακτι, καὶ συντραφέντες φιλοστοργότερον ἕξουσι περὶ τὰς ἵππους ἐκ

 τῆς

cipiuntur fiunt deteriora. Qui non habent eum aſinum quem ſuppoſuerunt equae, & aſinum [p] admiſſarium habere volunt, de aſinis quem [q] ampliſſimum formoſiſſimumque [r] poſſunt, eligunt. quique ſeminio natus ſit bono, Arcadico, vt antiqui dicebant, vt nos experti ſumus, Reatino: vbi trecenis [rr] ac quadrigenis [s] millibus [t] admiſſarii aliquot venierunt. quos emimus item vt equos, ſtipulamurque [u] in emendo, ac facimus in accipiendo
4 idem [x], quod dictum eſt in equis. Hos paſcimus praecipue foeno atque ordeo, & id ante admiſſuram largius [y] facimus, vt cibo [z] ſuffundamus vires ad foeturam [a]. Eodem tempore, quo equos adducentes, iidemque [b], vt ineant equas per origas [c] curamus. Cum
5 peperit [d] equa mulum, aut mulam, nutricantes educamus. Hi, ſi in paluſtribus locis, atque vliginoſis nati, habent vngulas molles. iidem ſi exacti ſunt aeſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſſimis vngulis fiunt. In grege mulorum parando, ſpectanda aetas, & forma. alterum, vt vecturis ſufferre labores [e] poſſint; alterum vt oculos [f] aſpectu delectare queant. hiſce enim binis coniunctis omnia vehicula in viis du-
6 cuntur. Haec me Reatino auctore probares, mihi [g] *inquit*, niſi tu ipſe domi equarum gre-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *aſinarium Ienſſ.* q) *quemque I. B. R. Ba-G.* r) *& formoſiſſimum quem I. B. R. & form. quem habere poſſunt Ba-G.* rr) *tricenis* omnes. s) *quadringentis I. B. R. quadragenis Gymn.* t) *H. S.* inſ. *I. I-G.* u) *ſtipulamur I. I-G.* x) *acc. vt dictum Ba-G.* y) *& larg. P.* z) *cibis I. B. R.* a) *foeturam eo I. B. R.* b) *idemque vt ineat I. B. R.* c) *per perorigas* margo *Durdr. per origas diuiſ. Com. & Po. perorigas* alii. d) *pepererit P.* e) *laborem poſſit I. B. R.* f) *oculis aſpectum del. queat. His I. B. R.* g) *mi Attice, niſi I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

τῆς ἀνατροφῆς, ὥστε καὶ ἐφορμᾷν προθύμως. Legendum eſt autem *aſpernatur*, vt in Ienſonii editione. PONT. Tanto facilius obtemperaui Clariſſimo Viro, quod primae editiones conſentiunt, nec diuerſitatem ex Mediceis adnotauit Politianus.

8, 3 DE ASINIS) Videtur legendum, *de aſinis, quam ampliſſimum & formoſiſſimum eligunt &c.* Nam verba, *quem habere poſſunt*, videntur abundare. item τὸ *natis*. legendum autem *trecenis*, vt ſupra diximus. VRSIN.

8, 3 TRECENIS AC QVADRIGENIS) Ita conſtituendos eſſe numeros patet conferenti notam Vrſini ad 2, 1, 4. Sed vide etiam ad 3, 2, 6.

8, 3 QVOD DICTVM EST IN EQVIS) Vid. 7, 6.

8, 4 PER ORIGAS CVRAMVS) Mirum genus loquendi: *Hoc curamus, vt perorigae dent operam aſinos ad equas admittendi.* Helleniſmus eſt: σπουδάζομεν τοὺς ἐπιμελητὰς ὥς τε ὀχεύειν τὰς ἵππους τοὺς ὄνους. Non eſſet durum genus loquendi, ſi verbum tranſitiuum eſſet, vt loquuntur grammatici. Tunc enim referretur ad perorigam. vt ſi dixiſſet, *Iidemque vt admittant aſinos ad equas perorigas curamus.* qui modus loquendi Plauto familiaris eſt. SCALIGER. Non temere damnanda eſt lectio Commelini & Popmae, quam retinuimus. *Origa* ſ. *Auriga* is eſſe videtur, quem *perorigam* dici volunt viri docti ad 2, 7, 8; *prurigam* alii vel *prorigam* malunt. Certe Tertullianus *aurigam* ita dixit de monogamia pr. quem locum recte interpretatur Heraldus ad Arnob. p. 225. Sed non opportune, vt videtur, emendat, cum *aurigas* mutari vult in *praurigas* ſ. *prorigas.* Quin etiam pronum eſt ſuperiorem Varronis locum ita emendare, *mane & veſpere origam vel per origam. Is ita appellatur.* Si cui tamen magis placet *peroriga*, ille putabit forte *per* ſemel excidiſſe; quod iam annotauit aliquis in margine Durdr. Scaligeranam quidem rationem non ſatis mihi facere fateor.

8, 5 SI EXACTI SVNT IN MONTES) Itaque miratur Gratius Cyneget. 509 *Parthis* equis *inter ſua mollia rura manere honorem*, quem locum tuetur noſtro aduocato Nic. Heinſius ad Graeuium epiſt. Syll. Burm. Tom. 4. p. 282.

8, 6 HAEC ME REATINO AVCTORE PROBARES MIHI? INQVIT) Sic in omnibus antiquis ſcriptum inueni: antea, *Mi Attice*, in excuſis legebatur. Conſenſum igitur multorum ac bonorum librorum ſecuti ſumus. Nobilitatem mulorum Reatinorum Strabo quoque multam eſſe tradit libro V, καὶ δὴ καὶ τῶν ἡμιόνων γένος τῶν Ῥεατινῶν διωνόμασται θαυμαστῶς. VICTOR. Antea inciſum erat poſt *mihi*. Sed hoc vult Varro: *Haec me* Murrio, hic enim loquitur, *Reatino* (ſupra 2, 6, 1) *auctore probares*, h. e. crederes, *mihi* Varroni (is enim hiſtorici hic perſonam gerit) *inquit* Murrius. Verbum *inquam* vel *inquit* continuandae etiam orationi eiuſdem perſonae inſeruire obſeruauimus 1, 9, 1. Adde 3, 2, 3. Et quoties ita φάναι & ἔφη apud Xenophontem?

greges haberes, ac mulorum greges vendidiſſes. Hinnus [h], qui appellatur, eſt [i] ex equo & aſina, minor [l] quam mulus corpore, plerumque rubicundior, auribus vt equinis [m], iubam & caudam ſimilem aſini. Item in ventre eſt (vt equus) menſes duodecim. Hoſce item vt equulos [n] & educant [o], & alunt, & aetatem eorum ex dentibus cognoſcunt.

IX. Relinqvitvr, inquit Atticvs, de quadrupedibus, quod ad canes attinet, maxime ad nos, qui pecus paſcimus lanare. Canis [a] enim ita cuſtos pecoris [b], vt [c] eius, quod [d] eo [dd] comite indiget ad ſe defendendum. in quo genere ſunt maxime oues, deinde caprae. has enim lupus captare ſolet, cui opponimus canes defenſores. In ſuillo pecore tamen ſunt, quae ſe [e] vindicent [f], ſues, verres, maiales, ſcrofae. prope enim haec apris, qui in ſiluis ſaepe dentibus canes occiderunt. Quid dicam 2
de pecore maiore? cum ſciam mulorum gregem cum paſceretur, eoque [g] veniſſet lupus, vltro mulos circumfluxiſſe, & vngulis caedendo eum occidiſſe? & tauros ſolere diuerſos aſſiſtere clunibus continuatos, & cornibus facile propulſare lupos? Quare de canibus, quoniam genera duo, vnum venaticum, & pertinet ad feras beſtias [h], ac ſilueſtres: alterum, quod cuſtodiae cauſa paratur, & pertinet ad paſtorem: dicam de eo ad formam artis expoſitam [i] in nouem partes. Primum aetate idonea parandi, quod catuli & vetuli 3
neque ſibi, neque ouibus ſunt praeſidio, & feris beſtiis nonnunquam praedae. Facie debent eſſe formoſi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus aut rauis [ii], naribus [l] congruentibus, labris ſubnigris aut rubicundis, neque reſimis ſuperioribus, nec pendulis ſubtus, mento

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Hinulus I. B. R.* i) *eſt* omitt. *a. V.* l) *eſt* inſer. *I. I - G.* m) *aequis I. I. A. Gr. G. aequus Baſ. equis Heruag.* n) *eculos P.* o) *educunt I. B. R.* [C. IX.] a) *Canes P.* b) *eſt pecoris I. B. R. Ba - G.* c) *&* P. *Ouis, quod eo comitetur I. B. R.* d) *qui P. Iuntt.* dd) *eo* deeſt *P.* e) *ſe* abeſt *B. R.* f) *vendicent I. B. R.* g) *eo P.* h) *beſtias* abeſt *I. B. R. beſtibus aſſilueſtribus aſſilueſtris ac ſilueſtres P.* i) *diſpoſitam I. B. R.* ii) *rabis P.* l) *& nar. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 6 Ivbam et cavdam similem asini) Niſi deeſt aliquid, legendum videtur *ſimilis.* Sed ſolet in deſcriptionibus variari caſus membrorum.

9, 1 Ad canes) Totum de canibus argumentum perſequi noſtrum non eſt. Adeat, qui voluerit Cynegeticos ſcriptores, quos diligenter inter ſe comparauit ad Gratium & Nemeſianum Ian. Vlitius. Videtur legendum *ad omnes*; vel ſi longius diſcedere liceat, poteſt ita legi: *Relinquitur* inquit *Atticus de canibus, quod attinet maxime ad nos &c.* Vrsin.

9, 1 Vt eivs qvod) Leg. *vt enim quod.* Sic ſupra annotauimus, *Quod enim durities.* ἅτε δὴ τῆς σκληρότητος. Eleganter ergo, *Canis enim ita cuſtos pecoris, vt enim, quod eo comite indiget,* ἅτε δὴ δέον αὐτῷ τῆς αὐτοῦ βοηθείας. Scal.

9, 2 Cornibvs facile propvlsare lvpos) Quin vidi ego Driesdorfii in praetorio Sereniſſimorum Brandenburgi Marggrauiorum, qui Onoldi habitant, bouem vnum, eumque caſtratum, niſi fallit memoria, obiectu cornuum, cum in angulo conſiſteret, defendere leonis, acerrimae beſtiae, & boum caedibus aſſuetae, impetus: eamque rem noui ſaepe fuiſſe ſpectaculo.

9, 2 Pertinet ad feras bestias ac silvestres) In maiore ac meliore librorum parte hic locus turpiter inquinatus eſt. *Ad feras beſtibus aſſilueſtribus aſſilueſtres.* Nec tamen maculae ipſius librarium accuratiſſimum fefellerunt: ad eum enim mendi notam adpoſuit. In vno tantum manu ſcripto receptam lectionem inueni. Victor.

9, 2 Artis expositam) Videtur legendum, *a te diſpoſitam,* nam Atticus adhuc loquitur. Vrsin. *Expoſita* eſt haec artis forma 2, 1, 12. Caeterum quae ſequuntur ſ. 3 - 6 ea pleraque habet Creſcentius 9, 78.

9, 3 Facie debent) Eadem habet Fronto Geop. 16, 2. Schoettg.

9, 3 Ocvlis nigrantibvs) In Geop. eſt μελανοφθάλμους μυκτῆρα ὁμόχρουν ἔχοντας. & p. p. legendum: *& ſiniſtra paullo eminulis, directis &c.* Vrsin.

9, 3 Naribvs congrventibvs) Colori ſc. oculorum. Fronto: μυκτῆρα ὁμόχρουν ἔχοντας. Schoettg.

mento ſuppreſſo, & ex eo enatis duobus dentibus dextra & ſiniſtra, paulo eminulis [m],
4 ſuperioribus directis potius, quam brocchis: acutos [n], quos habeant, labro tectos: capitibus, & auriculis magnis, ac flaccis: craſſis ceruicibus, ac collo: internodiis articulorum longis: cruribus [o] rectis, & potius varis [p], quam vatiis: pedibus magnis, & [q] altis, qui ingredienti ei diſplodantur [r]: digitis diſcretis: vnguibus duris, ac curuis: ſolo [s] nec vt corneo, nec [t] nimium duro, ſed vt fermentato, ac molli: ac [u] feminibus ſummis corpore ſuppreſſo: ſpina neque eminula, neque curua: cauda craſſa: latratu [x] graui: hiatu magno:

VARIETAS LECTIONIS.

m) *eminus I. B. R.* n) *& acutis, quos habent I. I. G.* o) *ac collo internodis* inſer. *P.* p) *variis, quam vaciis a. V.* q) *&* abeſt *I. B. R.* r) *diſplordantur P.* s) *talo a. V. ſelone vt P.* t) *ne P.* u) *a foem. a. V.* x) *latrato P.*

NOTAE VARIORVM.

9, 3 EMINVLIS, SVPERIOR.) Ita incidi, ne *eminuli ſuperiores* dicantur, qui ſunt in mento. Erat nimirum antea, *paulo eminulis ſuperioribus, directis &c.*

9, 3 BROCCHIS) Vide ad 2, 7, 3. Creſcentius interpretatur *id eſt tortis*, quemadmodum ad *flaccis* p p. adiicit *id eſt plicatis.*

9, 4 ET POTIVS VARIS QVAM VATIIS) Priſca haec ſcriptura, quae recta eſt. antea *Vacius*, corrupte. Sic etiam in Pandectis Florentinis, hoc nomen ſcriptum eſt, in libro XXI de Aedilitio edicto. I. Idem Offilius. *Quaeſitum eſt an, valbus, & bleſus, & atypus, isque qui tardius loquitur, & varus & vatius ſanus ſit. & opinor eos ſanos eſſe.* Huius capitis fere omnes ſententias ad verbum a Frontone expreſſas in XIX libro γεωπονικῶν legimus. Verum cum haec pars in excuſis nuper manca ſit, non male facturos nos arbitror, ſi e vetuſto codice illam reſtituerimus, qui eſt in Medicea bibliotheca: σκέλη ὀρθὰ, εἰ δὲ μὴ, σκαμβότερα μᾶλλον, ἢ βλαισὰ πόδας &c. VICTOR. *Vatia* eſt βλαισός. vt etiam teſtatur Fronto, qui vertit βλαισοῖς; hoc eſt extrorſum flexis. Ariſtoteles enim ait curuaturam brachii humani εἰς πλάγιον ἐβλαισῶσθαι. Brachia autem cancrorum βλαισά. SCAL. Feſtus; *Valgos Aurelius intelligi voluit, qui diuerſas ſuras habent: ſicut e contrario vari dicuntur, incurua crura habentes.* In Geop. eſt: πόδας μεγάλους, ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους. VRSIN. Euolue Salmaſium ad Solin. c. 46 p. 662 ſq. qui copioſus eſt hac de re. SCHOETTGEN. Addatur Harduinus ad Plinium 11, 43 ſ. 105 vbi *vari & vaciae*, item *vatinii* vel *vacieni*, quod malim, coniunguntur.

9, 4 SOLO NEC VT CORNEO, NEC &c.) Antea, *Talo nec vt corneo &c.* Quae lectio facile damnari potuit: eſt enim multis modis falſa. quis enim talum vnquam inuenit, qui non magis quam corneus eſſet? nedum mollis inueniri poſſit: eſt enim oſſeus. Proprio certe nomine talum in cane vocare non potuit Varro, ſi Ariſtotelem audire volumus, qui in II. de natura animantium inquit, πολυσχιδὲς δὲ οὐδὲν ὥπλαι ἔχον ἀστράγαλον, ὥσπερ οὐδ᾽ ἄνθρωπος. *Solo* legi debere arbitratus ſum, quod hoc aut illo modo factum magnas vtilitates praebere poteſt, aut impedimenta cani ad currendum & ingrediendum. *Solum* autem infimam partem pedis pellemque illam appellari manifeſtum eſt, vel teſtimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epiſtola Anacharſidis. ὑπόδημα, δέρμα ποδῶν, *Calceamentum, ſolorum callum.* Cum enim accurate ſingulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere. nam quod nec corneum, nec nimium durum, ſed fermentatum ac molle eſſe vult, has omnes naturas ſolum habet: & quae probat Varro, valde his canibus accommodata ſunt. nam corneum, alienum, & quod nimis durum etiam eſſet: neque enim firmiter terrae haeret aut in curſu explicatur. contra fermentatum ac molle, egregias commoditates habet. Sed haec facile ab his, qui naturam canum cognitam habent, aut venationi aliquando operam dederunt, intelligentur. Veterem ſcripturam, ex qua ita legendum eſſe ſuſpicatus ſum, nunc proponam; nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculoſa a librario etiam exiſtimata eſt, qui notam quam conſueuit adpoſuit, *Selone vt corneo, ne nimium duro.* Vnius igitur literae commutatione. ex *Selo*, *ſolo* feci. nam extrema ſyllaba *Ne*, ab ſolo ſeiungi debet: importune enim illi haeſerat. Nec tam illa quoque vitio vacabat. *nec* enim eſſe debuit, vt paulo poſt iterum, *Ne nimium*: pro nec nimium. Animaduerti in vetuſtiſſimo exemplari eodem pacto aliis etiam locis *Ne*, pro *Nec*, ſcriptum: vt de equis, *Genibus rutundis, ne magnis.* In XIX libro γεωπονικῶν multa de canibus, Frontonis nomine leguntur, quae, niſi fallor, Fronto ipſe e Varrone expreſſit. nam eundem ordinem in ſingularum partium natura exponenda tenet: & quae aut probauit aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat. nam quod ad hunc locum attinet, inquit, πόδας μεγάλους, ἐν τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους, δακτύλους διηρθρωμένους, ὄνυχας κεκυρτωμένους, ſtatimque ad ſpinam tranſit. Quare cum nihil de ſolo dixerit ſed omnem hanc partem, quae in cunctis exemplaribus mendoſa eſt, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id factum eſſe potuiſſe, quod multis antea ſaeculis haec macula hunc locum foedaſſet. De hoc tamen vnusquisque vt volet exiſtimabit. Hanc animaduerſionem vt magis amem facit Borghinus

magno: colore potiſſimum albo, quod in tenebris ſpecie leonina. Praeterea foeminas volunt 5
eſſe mammoſas aequalibus papillis. Item videndum, vt boni ſeminii [y] ſint. Itaque a [z] regionibus appellantur Lacones, Epirotici, Sallentini [a]. Videndum ne a venatoribus, aut laniis canes emas. alteri, quod ad pecus ſequendum inertes. alteri, ſi viderint leporem, aut ceruum, quod [aa] eum potius, quam oues ſequentur, Quare aut a paſtoribus emta melior, quae oues ſequi conſueuit: aut ſine vlla conſuetudine quae fuerit. canis enim facilius quid aſſueſcit, eaque conſuetudo firmior, quae ſit ad paſtores, quam quae ad pecudes. P. Aufidius Pontianus Amiterninus, cum greges ouium emiſſet in Vmbria vltima, 6
quibus gregibus ſine paſtoribus canes acceſſiſſent; paſtores vt deducerent [b] in Metapontinos ſaltus, & Heracleae [bb] emporium: inde cum domum rediſſent, qui ad locum deduxe-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſeminiis P. ſeminis I. B. R.* z) *& a P.* a) *ſalamantini I. B. R. Sallentini I. I-G.* aa) *quod* abeſt *I. B. R.* b) *deduxerunt a. V. dedurent in metam pinos P.* bb) *troicle pore Pol.*

NOTAE VARIORVM.

nus meus, iuuenis acutiſſimi ingenii, & cunctis bonis artibus eruditus, qui ea magnopere delectatur, ad eamque me primo excitauit, & non parum adminiculatus eſt, cum in ſermone de hoc deprauato loco cum eo diſputarem. VICTOR. Sed quid ſi id ipſum *talum* dixit Varro, quod *ſolum* appellatur alias. Certe Hard. ad Plin. 11, 46 ſ 106. „Ariſtoteli Plinioque talus ſ. Ἀστράγαλος „non is eſt, quem in imo pede vel vſus vulgi, „vel aliorum auctoritas, vt agnoſceremus, ex„torſit non in homine ſolum, ſed & in aliis quo„que, & calcem ſ. calcaneum plerumque appella„mus, quam Graeci πτέρνην dixerunt. Itaque aut *talum* etiam a Varrone dictum putauerim, aut certe ſubſtitutum ab iis, quibus haec ratio familiaris eſſet. Quod autem de Frontone obſeruauit Victorius, illud de Creſcentio veriſſimum eſt. Ille enim a *ſolo* ad *ſummis* omiſit omnia Illud *fermentatum* interpretatur Turn. 10, 3 extr. ex Plin. 17, 2 *tellus niue fermenteſcit*, & Colum. 2, 2, 4. Plura dabit noſter Index. Galenum & Theophraſtum eodem modo locutos ab eodem Turnebo obſeruatum.

9, 4 QVOD IN TENEBRIS) Videtur legendum, *Quo in t. ſp. leonina perterreat. foeminas &c.* At in Geop. illud *praeterea* habetur: προσέτι δὲ μεγαλομάσθους, τὰς τ' ἀπ' αὐτῶν θηλὰς ἰσομεγέθεις ἐχούσας. Sed totus hic locus ita fortaſſe legendus: *Quo in tenebris eos a lupis paſtor diſcernat, radiantibus oculis etiam in tenebris ſpecie leonina.* Col. 7, 12. *Paſtor album probat &c. ne ſi non ſit albo colore conſpicuus, pro lupo canem feriat &c.* Non enim, quod calor ſit albus, ſpecies in tenebris leonina apparet, ſed propterea color albus probatur vt in tenebris a lupo diſcerni queat. VRSIN.

9, 5 LACONES) Canes Laconicos in venatione fuiſſe optimos teſtantur praeter eos, quos ad Themiſt. epiſt. 9 citauimus, Ariſtot. hiſt. anim. 6, 20; Euſtathius de Iſmeniae & Iſmenes amoribus lib. 9 p. 334; Barthius & Vlitius ad Gratium v. 212; Burmannus ad Petron. c. 40. SCHOETTG.

9, 5 SALLENTINI) Italiae populus in Calabria habitans. Plin. 4, 11 Alii Sallentini etiam in Vmbria, vt idem teſtatur 4, 14. Horum canes erant celebrati Vmbrorum nomine, rarius Sallentinorum. Gratius Cyneget. v. 171. *At fugit aduerſos idem quos repperit hoſtes Vmber, quanta fides vtinam, & ſolertia naris, Tanta foret virtus, & tantum vellet in armis.* Silius Italicus 3, 294. *Ceu pernix, cum denſa vagis latratibus implet Venator dumeta Lacon, aut exigit Vmber Nare ſagax e calle feras.* SCHOETTG.

9, 5 AVT CERVVM, QVOD EVM) Traiectionis eiuſmodi exempla apud Varronem plura. Vid. ad 2, 2, 14.

9, 5 CANIS ENIM) Videtur legendum *cani* (forte *cane*) vel *canibus*, appoſita interrogationis nota poſt verbum *aſſueſcit.* VRSIN.

9, 6 PASTORES VT DEDVCERENT IN METAPONTINOS SALTVS, ET HERACLEAE EMPORIVM) Hunc locum in cunctis manu ſcriptis mancum decurtatumque inueni, nec tamen communem lectionem variaui. Vetuſtam hic proponam, ſi forte aliquis maiore ingenio praeditus illius auxilio locum reſtituere poſſit: *Paſtores vt dedurent in metampinos ſaltus, & traclepore, inde cum &c.* In optimo codice mendi nota adpoſita eſt. *Metapontum & Heracleam* oppida fuiſſe in ea parte Italiae, quae olim magna Graecia vocata eſt, omnibus notum. *Metapinum* oſtium Rhodani fuiſſe, vnde *Metapini ſaltus* appellari potuerunt (ſi forte ita legendum eſt) Plinius libro III, capite IIII, oſtendit, non longeque ab eo oppido *Heracleam* vocatum, aliquos tradere auctores, idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis veſtigiis incerta & tenebrarum plena ſunt. VICTOR. Inquinatiſſimus locus ſi quis alius, cuius labe inſignis ſpecies obliterata eſt. Sed ſicubi in emendatione horum librorum egregiam operam nauauimus, ſane quod de hoc loco aſſerere poſſumus eum deprauatiſſimum eſſe, ita integritati ſuae reſtitutum certo praeſtamus. Apponam primum veterem lectionem, vt ex ea quam minimo labore haec tam inſignia menda tollantur, *Paſtores* *vt*

duxerant, e deſiderio hominum diebus paucis poſtea canes ſua ſponte, cum dierum multorum via intereſſet, ſibi ex agris cibaria praebuerunt [c], atque in Vmbriam ad paſtores redierunt. neque eorum quiſquam fecerat quod in agricultura Saſerna praecepit. Qui vellet ſe a cane ſectari, vti ranam obiiciat coctam. Magni intereſt ex ſemine eſſe canes eodem,
7 quod cognati maxime inter ſe ſunt praeſidio. Sequitur [d] quartum de emtione: fit [e] alterius, cum a priore domino ſecundo traditum eſt. De ſanitate & noxa ſtipulationes fiunt

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quaeſiuerunt I. I. G.* d) *Sed quod quarum I. B. R. ſed quod, quarum Po.* e) *id ſit I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

vt dedurent. in metampinos ſaltus & traclepore. inde, &c. ſcribo *Paſtores vt deduxent, in metampinos ſaltus ſe traclepere.* Quia ſine paſtoribus gregi canes acceſſiſſent, noluiſſent illi ſequi gregem ad nouum dominum ſine paſtoribus notis. Ergo hoc cauit emtor, vt ad fines ſuos vſque canes deducerent paſtores ipſi. Quos vt deduxiſſent, poſtea celeriter in ſaltus Metampinos ſe ſubduxiſſent: ne forte canes odorati paſtorum veſtigia iterum ad eos reuerterentur, ſi ipſos animaduerterent. *Metampini* ſaltus qui ſunt, tam otioſum puto quaerere, quam ſupra qui ſunt *Gurgures* montes. *Traclepere* pro tranſclepſere, praeteritum a praeſenti, vt ſaepe ſolet. vt apud Ciceronem de Legibus veteres libri habent, *Sacrum ſacroue commendatum qui cleperit, rapſitue.* Sic Lucillius a ſcabeo, ſcaberat, *Scaberat vt porcus contritis arbore coſtis.* & ſimilia, quae ſuperius notauimus. *Deduxent*, deduxiſſent, Horatio, Plauto, aliis veteribus. A paſtoribus ipſis, vt iam admonuimus, deductos eſſe canes apparet: deinde paſtores ſe clepſiſſe, & fugiſſe in Metampinos ſaltus, ne illos ſequerentur canes, quae gregi vendito acceſſerant: SCALIG. Videtur legendum *vt deducerent*, i. e. in ſaltus tantum vt greges perducerent, non vt perpetuo manerent. VRSIN. Locus corruptus in omnibus libris antiquis, & vulgatis. *Vt deduxent* pro vbi deduxiſſent, vt alibi *deduxe*, *Indixe*, & ſimilia. Heraclea & Metapontum oppida vicina, in fine tertiae regionis Italiae; at Vmbria in ſexta regione. ex quo apparet multorum dierum viam interfuiſſe. Vetus codex Victorii, *Paſtores vt deduxent, in Metampinos ſaltus ſe traclepore*: vnde Scaliger feliciter reſtituit, *Paſtores vt deduxent, in Metampinos ſaltus ſe traclepere.* idem mox vbi vulgo eſt, *inde cum domum rediiſſent qui ad locum deduxerant*, haec poſtrema verba, vt gloſſema expunxit: cui lubenter adſentior. POPMA.

9, 6 INDE CVM DOMVM REDIISSENT, QVI AD LOCVM DEDVXERANT) Illa verba, *Qui ad locum deduxerant*, ſunt gloſſema. Itaque illa tollere nulla religio eſt: imo cauendum ne illorum contagio verba Varroniana aliquam labem & vitium contrahant. Quod aſſequemur, ſi ita legamus, *paſtores vt deduxent in Metampinos ſaltus ſe traclepere. Inde cum domum rediiſſent, e deſiderio hominum diebus paucis poſtea canes ſua ſponte &c.* Tacere non poſſum egregiam huius loci reſtitutionem: non vt induſtriam noſtram commendemus, ſed vt ingenioſorum hominum ſtudia ad ſimiles exercitationes diligentia noſtra prouocemus. SCALIG.

9, 6 AD PASTORES REDIERVNT) Acutam vocem Diogenis, qua Platonem acerbe momordit, ab illo laceſſitus, commemorare libet: vt animum ex his minutis moleſtiſque animaduerſionibus paulum reficiamus: eſt autem valde ad hunc locum accommodata. Differebat de grauioribus aliquibus rebus Plato, praeſente Diogene, parum tamen attendente. Moleſte id tulit Ariſtonis filius, aitque, Audi verba mea canis. Minime perturbatus Diogenes, reſpondit, Atqui ego in illa loca non redii, in quibus venditus ſum, quod canes facere conſueuerunt. Obſcure tangens ipſius in Siciliam reditum. Aelianus hoc refert in libro περὶ ποικίλης ἱστορίας. Molonis etiam magni illius rhetoris vox circumfertur, qui hoſtili animo praeditus aduerſus Platonem, dicere ſolitus erat. Nemini mirum videri debere, ſi Dionyſius Corinthi, ſed potius, ſi Plato Syracuſis. Erat autem prouerbium, nunc etiam ſatis peruulgatum, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. A multis denique profectio illa Platonis in Siciliam damnabatur. quare verius potuit eum Diogenes inſimulare, quod cum prauum infidumque animum regis expertus eſſet, poteſtati eius ſe iterum commiſiſſet. Hoc autem Diogenis ἀπόφθεγμα alter quoque Diogenes, in vita ipſius quam diligenter ſcripſit, retulit: conciſius tamen id, & in aliqua etiam re ab eo, quod ſupra poſuimus, diuerſum. VICTOR.

9, 6 QVI VELLET SE A CANE SECTARI) *Sectari* διώκεσθαι, ἀκολουθεῖσθαι, quomodo veteres ſaepe locuti ſunt, quod Priſcanus teſtimoniis antiquorum ſcriptorum citatis oſtendit. VICTOR.

9, 7 SEQVITVR QVARTVM DE EMTIONE) Antiqui codices maculoſi. nihil variaui. veterem tamen hic ſcripturam adponam. *Sed quod quarum, de emtione ſit alterius, cum a priore &c.* IDEM. Plures ſunt in veterum ſcriptis loci, de quorum vitio ſuſpicari ne in mentem quidem veniſſet, niſi veterum codicum iudicio de ea re commoneremur.

ſiunt eaedem, quae in pecore [f], niſi quod hic [g] vtiliter exceptum eſt. Alii pretium faciunt in ſingula capita canum. alii vt catuli ſequantur matrem. alii vt bini catuli vnius canis numerum obtineant, vt ſolent bini agni ouis [h]. plerique vt accedant canes, qui conſuerunt [i] eſſe vna. Cibatus canis propior hominis, quam ouis. paſcitur enim e culina [l] 8
& oſſibus, non herbis aut frondibus [m]. Diligenter vt habeant [n] cibaria prouidendum. fames enim hos ad quaerendum cibum ducet, ſi non praebebitur [o], & a [p] pecore abducet.
Niſi [q] ſi (vt quidam putant) etiam illuc peruenerint, prouerbium vt [r] tollant antiquum [s]: 9
vel etiam vt [t] *μῦθον* [v] aperiant de Actaeone, atque in dominum afferant dentes. Nec 10
non

VARIETAS LECTIONIS.

f) *pecure P.* g) *hoc I. B. R.* h) *oues P.* i) *conſueuerunt a. V.* l) *curia P.* 1. *enim carne P.* 2. m) *fronde I. B. R.* n) *habeat I. B. R.* o) *dabitur I. B. R* p) *ab pecor P.* q) *Si non praebebitur niſi vt I. B. R.* r) *attollunt I. B. R. vt tollant P. vt tollunt* reliqui omnes. s) *anticum P. antiquum βουλιμιᾶ κύων aperiant I. I-G.* omitt. rel. t) *vti ap. P.* v) *μῦθον etiam abeſt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

mur. Eiuſmodi eſt locus iſte, quem in manibus habemus. Nam prae ſe quidem ita vti vulgo editus eſt, nullum vitium praefert: veteris tamen ſcripturae ope vitioſum eſſe deprehendimus. Ex cuius auctoritate ita eum emendamus, *Magni intereſt ex ſemine eſſe canes eodem: quod cognati maxime inter ſe ſunt praeſidio: ſed quod, quarum,* Sed, inquit, intereſt quod ſemen ſit, & quarum canum. Elegantiſſime, meo iudicio, haec lectio habet, & a nobis, vt legitima, in veteres ſedes aſſerenda. Sequitur *de emtione; fit alterius.* Ita enim diſtinguendum. SCAL. Vulgati libri: *Sequitur quartum de emtione.* Fortaſſe legendum; *& id quod quarum. Conciſa* locutio: Magni intereſt, inquit, quod ſit id ſemen, & quarum canum. POPMA.

9, 7 VTILITER EXCEPTVM EST) Id eſt vtilitatis cauſſa, deficiente formula ſtipulationis, vt lib 1. *Vtiliter ad ſex libros redegit.* Modeſtinus lib. X. Pandectarum: *Si rem quam tibi pignoraui ſubripuero, eamque diſtraxero, de vſucapione dubitatum eſt, & verius eſt vtiliter cedere tempora vſucapionis.* Sic *vtilis actio* a Iuris conſultis appellatur, quae deficientibus legum & edictorum verbis ex ſententia legis ad ſpeciem propoſitam accommodata, propter vtilitatem recipitur. POPMA. De *excipiendi* notione dictum ad 2, 2, 5. Videtur legendum *aliter*, vel *vti*. VRS.

9, 8 PASCITVR ENIM E CVLINA ET OSSIBVS) In veteribus hic etiam locus inquinatus, *e curia*, enim, non *e culina* habent. quid dicam neſcio. Communis lectio non omnino mihi firma videtur: e vetere autem nihil boni educere adhuc queo. *Culina ruſtica* in his & in aliis etiam libris a M. Varrone appellata eſt. VICT. Male, vt iudico, habet vetus ſcriptura, *Paſcitur e curia.* Nam *e culina*, recta eſt lectio. Sic loquitur Ariſtoteles, vt cum de veſpa ſcribit, λίχνον δὲ ὄν, καὶ πρὸς τὰ μαγειρεῖα καὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὴν τοιαύτην ἀπόλαυσιν, καλαμῶνας προσπέταται. Paſcitur igitur, inquit, e culina, & oſſibus, os enim cibus caninus. vnde elegantiſſime Plato in epigrammate, Θυμὲ τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; At Terentius *paraſiti cibum oſſum* dixit eodem modo: quia paraſiti, vt canes, aſſeclae ſunt menſarum. Nam ignauum genus canum, quod non venationi, ſed domeſticae cuſtodiae inſtitutum eſt, vocantur τραπεζῆες Homero, vt ipſi quoque paraſiti ſunt τραπεζῆες. Martialis, *Et maior rapuit canem culina.* Ergo dixit elegantiſſime Terentius de paraſito, *Viden, oſſum & cibus quid faciat alienus,* Quod explicatur illo Martialis poetae, *Antiquae venies ad oſſa coenae.* SCAL. Vid. leg. *paſcitur enim iure & oſſibus, non herba & frondibus,* *iure* eſt in V. C. ſupra c. 1. *Dant etiam ius ex oſſibus, & ea ipſa oſſa contuſa.* VRSIN. Antiqua ſcriptura *e curia.* ex qua non incommode legi poſſet *ligurria.* Canes enim ligurriunt catillos, & alia vaſa eſcaria; ad hoc ſerum, liquorem coctae fabae, aut ſi quid iurulentum in culina illis apponitur. vnde apte dicuntur paſci oſſibus, & ligurria. eam Ariſtoteles vocat, ἀπόλαυσιν & ἀπολάψεις, canum more ligurrientes, dixit Ariſtophanes. POPMA.

9, 9 PROVERBIVM VT TOLLANT ANTIQVVM) Ita ſcriptum in vetuſtiſſimo & fideliſſimo codice inueni. quare communi lectione ſublata, hanc reſtitui. Potuit id prouerbium, quod antea in excuſis erat, intelligere Varro, nec tamen hic adponere: quemadmodum de huiuſcemodi vocibus peruagatis veteres ſcriptores ſaepe faciunt. VICT. Prouerbium, quod habebat in mente Varro, fruſtra alii quaerunt: adeo vt hic alieno loco inſeruerint. Atqui Varro non poſuit, ſed indicat tantum, vtpote vulgo tunc notiſſimum. Extat autem apud Theocritum, Θρέψαι τὼς λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς τυ φάγωντι. *Tollere prouerbium*, eſt, vt, *Tollere riſum*, *Tollere gaudium alicui.* Catullus, *Impia deriſi gentilis gaudia tollens.* SCAL. Ex veſtigiis veteris ſcripturae ita hic locus reſtituendus videtur: *Niſi etiam illuc peruenerint, μῦθον vt tollant antiquum, vel etiam vt aperiant, & in dominum afferant dentes* &c. *Aperire fabulam* eſt oſtendere, quae ſit ſignificatio. Significat autem, niſi cibus canibus praebeatur, eo peruenturos, vt in pecus ipſum faciant impetum, (hoc enim eſt *afferre dentes in dominum*,) & aut antiquam fabulam

non ita panem ordeaceum dandum, vt non potius eum in lacte des intritum, quod eo [x] conſueti cibo vti, a pecore non cito deſciſcunt [y]. Morticinae ouis non patiuntur veſci carne, ne ducti ſapore minus ſe abſtineant. Dant etiam ius [z] ex oſſibus, & ea ipſa oſſa contuſa. dentes enim facit firmiores, & os magis patulum: propterea quod vehementius diducuntur [a] malae, acrioreſque fiunt propter medullarum ſaporem. Cibum capere con-
11 ſueſcunt interdiu, vbi paſcuntur: veſperi, vbi ſtabulantur. De [b] foetura, principium admittendi faciunt veris principio: tunc enim dicuntur catulire, id eſt, oſtendere velle ſe maritari. Quae cum admiſſae, pariunt circiter ſolſtitio. praegnantes [c] enim ſolent eſſe ternos menſes. In foetura dandum potius ordeaceos [d] quam triticeos panes. magis enim eo aluntur, & lactis praebent maiorem facultatem. In nutricatu ſecundum partum ſi plu-
12 res ſunt, ſtatim eligere oportet quos habere velis, reliquos abiicere. quam pauciſſimos reliqueris [e], tam optimi in alendo fiunt propter copiam lactis. Subſternitur eis acus, aut quid item [f] aliud, quod molliore [g] cubili [h] facilius educantur [i]. catuli diebus x x videre incipiunt. Duobus menſibus primis a partu non diiunguntur a matre, ſed minutatim deſuefiunt. Educunt eos plures in vnum locum & irritant ad pugnandum, quo fiant [l]
13 acriores, neque defatigari patiuntur, quo fiant ſegniores. Conſue [m] quoque faciunt vt alligari

VARIETAS LECTIONIS.

x) *ei I. B. R.* y) *deſiſcunt I. B. R. deſcunt P.* z) *iis P. his I. B. R.* a) *deducuntur I. B. R.* b) *Foeturae I. B. R.* c) *praegnates P.* d) *ordeacios quam triticios P.* e) *relinques I. B. R.* f) *item* deeſt *a. V.* g) *meliore a. V.* h) *cubiculo I. B. R.* i) *educuntur I. B. R.* l) *fiunt P.* m) *Conſuefaciunt quoque a. V.*

NOTAE VARIORVM.

fabulam Actaeonis aut eius allegoriam aperiant. Nonius in *occupatus* citat Varronis locum ex Ephebo: *Crede mihi, plures dominos ſerui, quam canes comedere. quod ſi Actaeon occupaſſet, vt ipſe prius ſuos canes comediſſet* &c. Poteſt etiam legi: *vt prouerbium illud antiquum aperiant.* Nam βυλιμιᾷ κύων & caetera videntur adiecta. VRS. Prouerbium vetus celebre fuit, & in ore vulgi, *Quot ſerui tot hoſtes.* hoc tollunt canes, vbi laborant inedia, & mutant vt dicatur, *Quot canes tot hoſtes.* Alludit Synephebo; *Crede mihi plures dominos ſerui comedere quam canes. Quod ſi Actaeon occupaſſet, & ipſe prius ſuos canes comediſſet, non nugas ſaltatoribus in Theatro fieret. Tollere prouerbium, vt* παροιμίαν διαφθείρειν. Plato in Sympoſio: ἵνα καὶ τὴν παροιμίαν διαφθείρωμεν μεταβαλόντες. POP.

9, 10 NEC NON ITA) Videtur ἢ *non* ſemel abundare. Vult enim in lacte intritum dari.

9, 10 PANEM ORDEACEVM) Hunc cibum tantum parientibus dandum vult idem Varro, vt habetur Geop. 19, 1. SCHOETTG.

9, 10 MINVS SE ABSTINEANT) Fronto Geop. 19, 2 ἵνα μὴ συνεθισθῶσι, καὶ τοῖς ζῶσιν ἐπιτίθεσθαι. δυσμετάκλητοι γὰρ ἐκφαίνουσιν, ὅταν ἅπαξ ὠμοφαγήσωσι. IDEM.

9, 10 DANT ETIAM IVS) Eadem Graece ſub Varronis nomine extant Geop. 19, 1 IDEM.

9, 11 VERIS PRINCIPIO) Placeret *initio*, ne bis eadem vox repetatur. VRS.

9, 11 TVNC ENIM DICVNTVR CATVLIRE.) Σκυζᾶν hoc Graeci appellant. Ariſtoteles libro VI, περὶ ζώων ἱστορίας, Δοκεῖ δὲ σκυζᾶν τὸν ἴσον χρόνον κύων, Et paulo poſt, τὰς γὰρ πάσας δοκεῖ σκυζᾶν, ἡμέρας τέτταρας καὶ δέκα. Theodorus, nunc *Canire*, nunc *Libidine teneri*, interpretatus eſt. quandoque etiam *Prurire* vertit. VICT. Verba, quae ſequuntur, *id eſt oſtendere ſe velle maritari*, nemo non videt gloſſema eſſe, & quidem ſatis inepti Grammatici. Plin. 16, 25. *Catulitionem ruſtici vocant, geſtiente natura ſemina accipere* &c. Laberius Lacu Auerno: *ſcinde vnam exoleto impatienti catulientem lupam.* Plautus: *Meam vxorem vidi catulientem.* Sed de canibus proprie dicitur. VRSIN.

9, 11 QVAE CVM ADMISSAE) Vid. leg. *Quae tunc admiſſae* &c. hoc eſt *veris initio.* VRSIN.

9, 11 SECVNDVM PARTVM) poſt partum. Non ergo opus eſt, vt inſeramus vocem *ad*, quod facit Vlitius ad Gratium v. 289. SCHOETTGEN. Rationem tamen ſatis probabilem allegat Vlitius ad Nemeſ. Cyneg. 134 vbi de toto hoc argumento plura habentur. Lectioni receptae fauet illud Frontonis Geop. 19, 2. ἅμα δὲ τῷ τεκεῖν.

9, 12 QVAM PAVCISSIMOS) Sic Cato locutus eſt 64. *Quam citiſſime conficies, tam maxime expediet.* VRSIN. Satis magnam talium copiam ſuppeditat Index noſter v. *quam.*

9, 12 DIEBVS XX) Sic etiam Fronto: Ἀναβλέπειν δὲ δοκοῦσιν οἱ σκύλακες ἐν ἡμέραις κ. Varronem. ſcilicet noſtrum, vt in reliquis, ſequitur. Vbi neſcio cur Cl. Needham Interpretem Latinum Cornarium ſecutus malit legere η, quod eſt *octauo* die SCHOETTG. ſcilicet Cornarius & Needhamus experientiam ſequuti, noluerunt ei a Varrone contradici.

ligari poſſint [n], primum leuibus vinclis [o]: quae ſi abrodere conantur, ne id conſueſcant
facere, verberibus [p] eos [q] deterrere ſolent. Pluuiis [r] diebus cubilia ſubſternenda [s] fronde
aut pabulo, duabus de cauſis, vt ne oblinantur, aut perfrigeſcant. Quidam eos caſtrant, 14
quod eo minus putant relinquere gregem. quidam non faciunt, quod eos credunt minus
acres fieri. Quidam nucibus Graecis in aqua tritis perungunt aures, & inter digitos: quod
muſcae, & ricini, & [t] pulices [v] ſoleant (ſi hoc vnguine non ſis vſus) ea exulcerare. Ne [x] 15
vulnerentur a beſtiis, imponuntur his [y] collaria, quae vocantur maelium [z], id eſt, cingu-
lum circum collum ex corio firmo cum clauulis [zz] capitatis, quae [a] intra capita inſuitur
pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri. Quod ſi lupus, aliuſue quis his [aa] vulneratus
eſt, reliquas [b] quoque canes facit, quae [c] id non habent, vt ſint in tuto. Numerus canum 16
pro pecoris multitudine [d] ſolet parari. fere modicum eſſe putant, vt ſinguli ſequantur ſin-
gulos opiliones: de quo numero alius alium modum conſtituit. Quod ſi ſunt regiones
vbi beſtiae [e] ſint multae, debent eſſe plures. quod accidit iis, qui per calles ſilueſtres lon-
ginquos ſolent comitari in aeſtiua, & hiberna. Villatico vero gregi [f] in fundum ſatis eſſe
duo [g], & id marem, & foeminam. Ita enim ſunt aſſiduiores, quod cum altero idem fit
acrior, & ſi alter indeſinenter [h] aeger eſt, ne ſine cane grex ſit *. Cum circumſpiceret
Atticus [i] ne quid praeteriſſet, Hoc ſilentium, *inquam*, vocat [l] alium ad partes.

VARIETAS LECTIONIS.

n) *primum poſſint I. B. R.* o) *numellis, quas a. V.* p) *verueribus P.* q) *eos* abeſt *l. I-G.* r) *Pluribus I. B. R.* s) *ſternenda* ſolit. *I. B. R.* t) *&* om. *P. I. B. R.* v) *publice I. B. R.* x) *& ne l. I-G.* y) *bis colloria P.* z) *melium I. B. R. mellum I. I-G. millum* marg. *Dordr.* zz) *clauibus I. B. R.* a) *cui marg. Dordr.* aa) *his* omitt. *Heru.* b) *reliquos a. V.* c) *qui a. V.* d) *multitudinem P.* e) *veſtiae P.* f) *grege P.* g) *duos a. V.* h) *indeſinenter* deeſt *P.* i) *Atticus* omitt. *I. B. R.* l) *vocabulum ad I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

contradici. Conciliatorem aduocemus Plin. 8, 40 ſ. 62 *Gignunt caecos, & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem viſum accipiunt, non tamen vnquam vltra viceſimum primum diem, nec ante ſeptimum.* Notam *x'* habent etiam MSS. a Gudio collati.

9, 12 QVO FIANT) Legendum: *Quo fiunt*, vel *ne fiant.* In Geop. ita: *καταβαρεῖσθαι δὲ οὐκ ἐῶσι, χάριν τοῦ μὴ δειλιᾶν, μήτε καταπλώσσειν.* VRSIN. Fauet Vrſino liber Mediceus. *Fiant* tamen poteſt accipi modo quem potentialem vocant Grammatici.

9, 13 PRIMVM LEVIBVS VINCLIS, QVAE SI &c.) Antiqua haec eſt lectio: in excuſis antea, *Leuib. numellis, quas* &c. quae lectio probari potuit, niſi veteres omnes libros contra ſe habuiſſet. Sex. enim Pompeius inquit, *Numella genus vinculi, quo quadrupedes deligantur.* VICT.

9, 14 PERVNGVNT AVRES) In Geop. ita: *περιχρίουσι δὲ τοὺς σκύλακας ἀμυγδαλῆς πικρᾶς μετὰ ὕδατος τετριμμένης παρὰ τὰ ὦτα καὶ μεταξὺ τῶν δακτύλων.* VRSIN. C. 8, 13, 1 habet etiam *nuces Graecas*, quae vt conſtat, ſunt amygdala. SCHOETTGEN.

9, 15 QVAE VOCATVR MELIVM.) Apud Feſtum tamen legitur *Millus*, non *Melium*, ex oratione Scipionis Aemiliani ad populum. *Vobis reique publicae praeſidio erit is, tanquam millus cani.* Sed puto verius eſſe *Melium.* Nam *μηλωτὴ* Pellis ouilla ab illo omne ſcorteum vocabant *melinum.* Vnde apud Plautum *melina*, eſt *ſcortea mantica.* Nam Turnebus aliter voluit interpretari. Cui ſane viro, alioqui maximo, aſſentiendum hac in parte non eſt. SCAL. Vid. quae tum de hoc loco, tum in vniuerſum de *millis* canum & *maeli* vel *meli* animali diſputantur a viris doctis ad Gratii Cyneg. 401 ſq.

9, 15 QVAE INTRA) Videtur legendum *quibus intra inſuitur*: & p. p. *id eſt* pro *& id.* Item vox *Atticus* omittenda. VRSIN. Bene habet lectio recepta, *intra capita* clauulorum h. e. propius collum canis, ita vt impediat pellis, ne capita clauulorum attingere vel atterere adeo collum poſſint. De formula *reliquas canes facit vt ſint in tuto* vid. Ind. *Facio.*

9, 16 ET ID MAREM) pro *eosque.* Neutrum genus referri ad diuerſum oſtendimus ad 1, 1, 11.

9, 16 INDESINENTER AEGER) Et vocem *indeſinenter*, & ſententiam, quae ex ea conficitur, parum probaui: &, quod magnum apud me ſemper pondus habet veteres libros diuerſos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, poſſunt tamen nobis communis lectionis vitia (ſi non aliud indicare. Haec vetus eſt lectio, quae ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpoſitam habebat, *Et ſi alter videm ſiter aeger eſt.* Vt quid de hoc loco ſentiam libere loquar ſuſpicor, aut *identidem*, pro *Indeſinenter*, legendum eſſe: aut verba illa deformata vaçare: quod negligenter librarius aliquis ſuperiores voces, hic etiam non ſuo

X. Reliqvvm enim [a] in hoc actu, quot, & quod genus ſint habendi paſtores. Cossinivs, ad maiores pecudes aetate ſuperiores, ad minores etiam pueros, & vtroque horum firmiores, qui in callibus [aa] verſentur [b], quam eos, qui in [c] fundo [d] quotidie ad villam redeant [e]. Itaque in ſaltibus licet videre iuuentutem, & eam fere armatam,

2 cum in fundis non modo pueri, ſed etiam puellae paſcant. Qui paſcunt [f], eos cogere oportet, in paſtione diem totum eſſe [g], paſcere communiter. contra, pernoctare ad ſuum quemque gregem. eſſe omnes ſub vno magiſtro pecoris: eum eſſe maiorem natu potius quam alios, & [h] peritiorem quam reliquos: quod iis [i], qui aetate & ſcientia praeſtant [l],

3 animo aequiore reliqui parent. Ita tamen oportet aetate praeſtare, vt ne propter ſenectutem minus ſuſtinere poſſit labores. neque enim ſenes, neque pueri callium [m] difficultatem, ac [n] montium arduitatem, atque aſperitatem [o] facile ferunt: quod patiendum illis, qui greges ſequuntur, praeſertim armenticios, ac caprinos, quibus rupes ac ſiluae ad pabulandum cordi. Formae hominum legendae, vt ſint firmae, ac veloces, mobiles, expeditis

VARIETAS LECTIONIS.

[C. X.] a) *enim eſt I. I-G.* aa) *collibus a. V.* b) *verſantur I. I-G.* c) *quottidie in villam quottidie in fundo redeant I. B. R.* d) *&* inſ. *I. I-G.* e) *redeunt I. I-G.* ee) incidunt poſt *eos* reliqui. f) *in ſaltibus, greges cogere I. I-G.* g) *eſſe* om. *I. B. R.* h) *ſed P.* i) *hiis P. 2. is I. B. R. P. 1.* l) *praeſtat I. B. R. P. 1.* m) *collium a. V.* n) *aut a. V.* o) *aſpertatem P.*

NOTAE VARIORVM.

loco ſcripſiſſet, & eas etiam mendoſe & corrupte ſcripſiſſet. Intelligo illas, *Altero idem ſit acrior.* Ego ingenue quid coniicerem expoſui: alii fortaſſe melius ingenioſiusque locum reſtituent. Vict. Itane quaeſo Varronem vnquam locutum crediderim? Ne, quaeſo, tantam iniuriam tanto viro faciamus, vt hoc illi adſcribamus. Nam vetus ſcriptura habet *Et ſi alter videm ſiter*: mendoſa quidem illa, ſed quae minimo momento reſtitui poſſit, *Et ſi alter itidem vter.* Nam illud *itidem*, ſignificat rationem ſecundam, quam praeter primam adfert, Eſt autem tmeſis, pro, Et ſi alteruter itidem aeger eſt, Qua figura non raro vtitur Varro, vt ſupra, *Excande me fecerunt*: &, *are hos facies* Et familiarem Lucillio fuiſſe Auſonius doctiſſimus poeta, denotat his verſiculis, *Lucani villa mox potieris aco. Reſciſſo verbo dices componere verſum. Lucilli vatis ſic imitator eris.* Nam Lucillius tmeſibus aliquando vſus eſt. vt, *Illuuies, ſcabies oculos huic, deque petigo Conſcendere. - -* Nam *depetigo* dicebatur. Cato, *Depetigini porcae braſſicam imponito: ſanum faciet.* Ita enim ex veſtigiis priſcae lectionis legendum in Catone. At in eo verſu producendo *Petigo* tantum agnoſcit Nonius, non *depetigo*. In quo ſane errat, vt in aliis multis non ſemel. Scal. Liber vetus, *alter videm ſiter aeger eſt.* vnde fortaſſis legendum: *alter quidem fetura aeger eſt*: in quibus verbis latet ratio ſecunda; quia, inquit, tempore partus alter inualidus eſt, nec poteſt gregem ſequi, atque ita ſine cane grex eſſet, ſi tantum vnus canis villatico gregi adeſſet. *Fetura aeger*, vt pedibus, corpore aeger. Mox infra: *Cum circumſpiceret Atticus*, poſterior vox a quibuſdam libris abeſt, & meo iudicio tolli debet. Popma. Sic Commel. & Steph. formis excuderunt eo aſteriſco aliquid deeſſe ſuſpicantes. Quid autem deſideretur, coniectura ex Creſcentio aſſequi poſſumus, apud quem legitur: *& ſi alter aeger eſt, ne ſine cane grex ſit, quas conſuefaciant nocte vigilare & in die* (an *interdiu*) *clauſos dormire.* Haec num adiecerit hoc loco Varro, incertum habeo, aliquid tamen non abſimile poſuiſſe facile ſuſpicor; eſt enim hoc monitum ſummopere neceſſarium. Sed idem extat & 1, 21. *Canes potius cum dignitate, & acres paucos habendum quam multos quos conſuefacias potius noctu vigilare, & interdiu clauſos dormire.* Vtro vero ex loco ſumſerit Creſcentius, coniectore opus eſt vt ſciatur. Id tamen praeceptum etiam a Catone lego c. 124 *Canes interdiu clauſos eſſe oportet, vt noctu acriores & vigilantiores ſint.* Illud autem praetereundum non eſt in Creſcentio vocem *indeſinenter*, quam omnes improbant, non occurrere. Hanc tamen vt recte explanauit Ioſ. Scaliger, ita perperam Popma; quot enim ſunt morbi quibus conflictantur canes praeter foeturam? Ponted.

10, 1 Et vtroqve) Ne quis ſuſpicetur *vtroſque*. Reſpicit enim illa *ad maiores, ad minores.*

10, 1 Qvam eos, qvi qvotidie ad villam redevnt) Ita videtur legendum caeteris omiſſis. Item paullo poſt *magiſtro*, deleto gloſſemate, *pecoris*. Verba item *potius, quam alios*, videntur adiecta. Vrsin. Quin otioſa minime ſunt verba *in fundo*, ſed opponuntur *callibus*.

10, 1 Et eam fere armatam) Talis fuit ille paſtor, qui praetore Domitio in Sicilia aprum ingentem venabulo percuſſit, de quo Cic. Verr. 5, 3.

10, 3 Qvod patiendvm illis) Forte

tis membris: qui non ſolum pecus ſequi poſſint, ſed etiam a beſtiis ac praedonibus defen-
dere: qui onera extollere in iumenta poſſint, qui excurrere, qui iaculari. Non omnis 4
apta natio ad [p] pecuariam, quod neque Baſculus [q], neque Turdulus idonei: Galli appo-
ſitiſſimi [r],maxime ad iumenta. In emtionibus dominum legitimum ſex fere res perfi-
ciunt: ſi haereditatem iuſtam adiit [s]: ſi, vt debuit, mancipio ab eo accepit, a quo iure
ciuili potuit: aut ſi in iure ceſſit [t], cui potuit [v] cedere [u], & id vbi oportuit: aut [x] ſi vſu
cepit: aut ſi e praeda ſub corona emit: tumue [y] cum in bonis ſectioneue [z] cuius publice
venit [a]. In horum [b] emtione ſolet accedere peculium, aut ſi [c] excipiet [d], ſtipulatio in- 5
tercedere, ſanum [e] eum eſſe, furtis noxiſque [f] ſolutum: aut ſi mancipio non datur [g] dupla
promitti: aut ſi ita pacti [h], ſimpla [i]. Cibus eorum debet eſſe interdiu [l] ſeparatim vnius-
cuiusque gregis [m]. veſpertinus in coena, qui ſunt [n] ſub vno magiſtro, communis [o]. Ma-
giſtrum prouidere oportet, vt omnia ſequantur inſtrumenta, quae pecori & paſtoribus
opus ſunt, maxime ad victum hominum, & ad medicinam pecudum: ad quam rem ha-
bent iumenta doſſuaria domini, alii equas, alii pro his quid aliud, quod onus dorſo [p] fer-
re poſſit [q]. Quod ad foeturam humanam pertinet paſtorum, qui in fundo perpetuo manent, 6
facile eſt, quod habeant conſeruam in villa. nec hac venus paſtoralis longius quid quaerit [r].
Qui autem ſunt in ſaltibus, & ſilveſtribus locis paſcunt, & non villa, ſed caſis repentinis [s]
imbres vitant: his mulieres adiungere, quae ſequantur greges, ac cibaria paſtoribus ex-
pediant,

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ad peculiariam* omitt. *I. B. R. ad pecunariam P.* q) *baſculus neque turdulus* ad vnum omnes. r) *appoſiti ſed a. V. appoſitis ſi P.* 1. *appoſiti ſimi Pol. 2.* s) *adit P.* t) *cui ceſſit I. B. R.* v) *potius P.* u) *credere I. B. R.* x) *ibi aut vſucepit* iunct. *I. B. R. vbi aut ſi P.* y) *Tum ne I. B. R.* z) *Sectione ve P. ſectione ne I. B. R. ſectioneue* iunct. *I. I - G. H. St - D. ſectio, neue Vict.* a) *veniit P.* b) *autem* inſ. *I. B. R.* c) *ſi* om. *P.* d) *excipi &* diuiſ. *Iuntt.* e) *ſane P.* f) *noxiisque I. B. R.* g) *detur I. B. R* h) *pati Pol. 2.* i) *ſimplam I. B. R.* l) *interdius P.* m) *giſues gregis P.* n) *ſit I. B. R.* o) *commune P.* p) *doſſo I. B. R.* q) *poſſint P.* r) *quaeris P.* s) *repentinos a. V.*

NOTAE VARIORVM.

Forte melius *quae.* Conſtructio certe pluralem poſtulat, Sed enallagas amat Varro.

10, 4 GALLI APPOSITISSIMI, MAXIME AD IVMENTA.) Ita caſtigaui. antea, *Appoſiti, ſed maxime*, &c. cuius lectionis languorem facile vt arbitror, intelliget,qui attente perſpiciet. Antiqua lectio, manca, quae tamen tuto poſſet corrigi, *Galli appogitiſſi maxime, &c.* In optimo codice nota, quae locum mendoſum eſſe indicaret, adpoſita erat. VICT. Vox *ſed* non eſt in V. C. VRSINI; & Pol. vterque apertiſſime fauet Victorio.

10, 4 CVI POTVIT CEDERE) Vetuſta lectio diuerſa, &, vt arbitror, corrupta, *Cui potius cedere.* VICT. Ego erediderim legendum, *qui potis cedere*: eodem ſenſu quidem, ſed longe concinniore & ſignificantiore. SCAL. Fateor me non intelligere, qui vel idem ſenſus ſit, vel qui concinnior & ſignificantior. Illud mihi videor intelligere, hic agi de iure poſſeſſionis, & ea quam vocant ICti auctoritate. Haec eſt non ab eo *cui* ceſſit aliquis, ſed ab eo *qui* ceſſit. Verbo legendum puto, *Si in iure ceſſit qui potuit cedere*, quod videlicet ipſe eſſet dominus, quod bona non obligata alii, c. i g. a.

10, 4 SECTIONEVE CVIVS) De ſectione non indiligenter egiſſe nobis videmur Chreſtom. Plin. p 1058. Laudauimus ibi Ciceronis locum, in quo ſimiliter tituli poſſeſſionis aliquot enumerantur, de Inu. 1, 45 extr. Sed de mancipio, de ceſſione in iure, de vſucapione, adeundi ICti.

10, 5 AVT SI EXCIPIET) Inciſum demum erat poſt *ſtipulatio. Si excipiet* ſignificat ſi nominatim poſtulet. Vid. Ind.

10, 5 FVRTIS NOXISQVE SOLVTVM) Vlpianus in L. *Aliud* D. de V. S. *Aliud eſt promittere furem non eſſe, aliud furto noxaque ſolutum. Qui enim dicit furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur; qui furtis noxaque ſolutum, nemini furti obligatum promittit.* VRSIN.

10, 5 DVPLA PROMITTI) Vid. lexicon Iuris. *Simpla promitti* dicebant, cum ob euictionem ſimplum rei pretium promittebatur; *dupla* vero, cum duplum. VRSIN.

10, 5 INTERDIV) Videtur legendum *interdius.* Sic 1, 9 & Cato 83. *Marti Siluano in ſilua interdius in capita ſingula bouerum votum facito.* VRSIN.

10, 5 VNIVSCVIVSQVE GREGIS) Locus valde mendoſus, *Vnius cuiuſque giſues gregis.* Haec enim ſatis eſt indicare, propter auctoritatem librorum: neque enim aliud adferre poſſum ad reſtituendos locos idoneum: qui tamen fortaſſe nulla indigent correctione. VICT. vox *gregis* videtur

7 pediant, eoſque aſſiduiores faciant, vtile arbitrati multi. Sed eas mulieres eſſe oportet fir-
mas, non turpes, quae in opere, vt [t] in multis regionibus, non cedant viris, vt in Illyrico
paſſim videre licet, quod [v] vel paſcere pecus, vel ad focum afferre ligna, ac cibum coque-
8 re [x], vel ad caſas inſtrumentum ſeruare poſſunt [y]. De nutricatu hoc dico, easdem fere
& nutrices, & matres. TREMELLIVS [z], ſimul aſpicit ad me, &, Vt te audii [a] dicere,
inquit, cum in Liburniam veniſſes, te vidiſſe matres familias eorum, afferre ligna, & ſimul
pueros, quos alerent, alias ſingulos, alias binos, quae oſtenderent [b] foetas noſtras, quae in
9 conopeis [c] iacent dies aliquot, eſſe * leuuncidas [d], ac contemnendas. Cui *ego*, Certe *in-
quam*, nam in Illyrico hoc amplius, praegnantem [e] ſaepe, cum venit pariendi tempus,
non longe ab opere diſcedere, ibique enixam puerum referre, quem non peperiſſe, ſed in-
ueniſſe putes. nec non etiam hoc, quas virgines ibi appellant, nonnunquam annorum XX,
quibus mos eorum non denegauit, ante nuptias vt ſuccumberent quibus vellent, & inco-
mitatis

VARIETAS LECTIONIS.

t) *vt in* omitt. *I. B. R.* v) *quae a. V.* x) *conquaerere I. B. R. concoquere I. I-G.* y) *poſſint a. V.* z) *Tremellius* om. *I. B. R. ſemel ſimul P.* a) *audio I. B. R. audiui I. I-G.* b) *oſtendunt I. B. R.* c) *conopiis P.* d) *lenuncidas P. leni mucidas & I. B. R. luridas, mucidas & cont. I. I-G.* e) *praegnax P.*

NOTAE VARIORVM.

tur abundare VRSIN. Corrupta lectio vetuſti libri, *vniuſcuiuſque giſues gregis*: cuius mendi origo forte manauit ex affinitate & commutatione literarum C. & G. itaque legendum *vniuſcuiuſque ciſue gregis.* Paſtores, inquit, debent cibum capere interdiu ſeparatim vnuſquiſque, & iuxta greges in paſcuis: at veſperi cum greges ſunt in ſtabulis, domi coenare communiter. POPMA. Male damnat vocem *gregis* Vrſinus. Non enim ſimpliciter vniuscuiuſque paſtoris cibus interdiu ſeparatus eſſe debet, ſed vniuſcuiuſque gregis, ſiue vnum ille paſtorem habeat, ſiue plures.

10, 7 NON CEDANT) Videtur legendum *Quae in opere multis regionibus non cedunt viris. vt in* non legitur in V. C. p. p. legendum ex V. C. *& nutrices & matres eſſe. ſimul aſpicit ad me* &c. Item *eiuncidas*, non *mucidas*. ex eodem V. C. licet varient inter ſe vetuſta exemplaria in hac voce. VRSIN.

10, 8 TREMELLIVS SIMVL ASPICIT AD ME.) In optimis exemplaribus nusquam hic *Tremellius*: ſed pro illo, *Semel*: *Semel ſimul aſpicit ad me.* Fortaſſe recte locus reſtitutus eſt, & conciſe olim *Tremel.* legebatur: ex quo negligenter ab imperitis librariis *Semel* factum ſit. VICT. Conciſa & manca ſententia: ad quam ſupplendam non leuiter ope veteris ſcripturae adiuti ſumus, quae pro *Tremellium* habet tantum *ſemel.* Itaque ſic legendum eſt, *De nutricatu. hoc dico, easdem fere & nutrices & matres eſſe melius. Simul adſpicit ad me.* Nam illud *ſimul* non eſt initium alterius perſonae, ſed eiusdem eſt cum παρεπιγραφῇ. Vt enim confirmaret ſententiam ſuam, adiuuat exemplo. Cuius teſtis, & conſcius erat cum Varrone. SCAL.

10, 8 LEVVNCIDAS AC CONTEMNENDAS.) Locus turpibus maculis foedatus, de quo ante etiam locuti ſumus, cum de alio, qui item (vt opinor) in eodem verbo inquinatus erat, ageremus. Prima fortaſſe litera, nota illa eſt, quam ſaepe in antiquiſſimis libris diximus inueniri. quod ſi reciperetur, non valde diſcreparet vox, quae relinquitur, ab ea quam antea in primo libro inuenimus. nam ſupra, *Eiuncidum enim ſarmentum*, &c. VICT. Non eſt, quod dubitemus legere *eiuncidas*, vt alibi hoc eſt ἐξίλήλυς, & veſcas. SCAL. *Eiuncidas* etiam Turnebus probat 4, 6. Alter locus Varronis eſt 2, 10, 8.

10, 9 NAM IN ILLYRICO) Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum Clemens narrat in IIII libro ϛρωμάτων. nam foeminas prope Iberiam eſſe tradit, quae praegnantes, idem quod hic de Illyricis Varro retulit, faciant. verba ipſius adponemus: οἶδα καὶ πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναῖκας ἔργῳ καὶ πόνῳ χρωμένας ἀνδρικῷ κἂν πρὸς τὸ ἀποκύειν γένωνται, οὐδὲν ἀνιεῖσας τῶν πρακτέων, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἁμίλλῃ τῶν πόνων ἡ γυνὴ ἀποκυήσασα τὸ βρέφος, ἀνελομένη οἴκαδε φέρει. VICT. Clemens Alexandrinus hoc Hiſpanis mulieribus attribuit: Strabo Liguſticis lib. 3. ex Poſidonio. SCAL. Vid. leg. *Nam in Liguſtico*, ſiue vt Varro ſolet, *Liguſco.* Nam ſupra de Liburnia, quae eſt pars Illyriae locutus eſt. De Liguribus autem haec ſcribit Ariſtoteles, ſiue quis alius in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων: ἴδιον δέ φασι καὶ τοῦτο παρ᾽ αὐτοῖς εἶναι· αἱ γυναῖκες ἅμα ἐργαζόμεναι τίκτουσι, καὶ τὸ παιδίον ὕδατι περικλύσασαι, παραχρῆμα σκάπτουσι, καὶ συνάγουσι, καὶ τὰ ἄλλα οἰκονομοῦσι, ἃ καὶ μὴ τικτούσαις αὐταῖς ἦν πρακτέον. Idem de Maſſilienſibus tradit Strabo, qui ſunt Liguribus finitimi. VRSIN. Vid. Wagenſeil. ad Sotam p. 249. ALMEL.

10, 9 ANNORVM VIGINTI) Videtur legendum *quadraginta.* nam aetas annorum viginti non eſt tam grandis, vt *nonnunquam* de ea dicendum fuerit. VRSIN.

10, 9 ANTE NVPTIAS VT SVCCVMBERENT) Simile quid de montium in
Salis-

mitatis [f] vt vagari liceret, & filios habere [g]. Quae ad valetudinem pertinent hominum, 10
ad [h] pecoris, vt [i] ſine medico curari poſſint, magiſtrum ſcripta habere oportet. Is enim ſine literis idoneus non eſt, quod rationes dominicas pecuarias conficere nequidquam [l] recte poteſt. De numero paſtorum alii anguſtius, alii laxius conſtituere ſolent. Ego in octogenas hirtas oues ſingulos paſtores conſtitui, Atticus in centenas. In [m] gregibus 11
ouium, ſed magnis [n], quos milliarios [o] faciunt quidam, facilius de ſumma hominum detrahere poſſunt [p], quam de minoribus, vt ſunt & [q] Attici [r] & mei. Septingenarii enim mei [s]: tu [t] opinor, octingenarios [v] habuiſti. nec tamen non vt nos arietum decimam partem. Ad equarum gregem quinquagenarium bini homines. vtique vterque horum vt ſecum habeat equas domitas ſingulas in iis regionibus, in quibus ſtabulari [x] ſolent equas abigere, vt in Appulia, & in Lucanis accidit ſaepe.

XI. QVO-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *incomitatas I. I-G.* g) *haberent P. haberent, e quibus vellent. Quae a. V.* h) *ac a. V.* i) *& I. B. R. necquicquam I. B. R. nec quicquam* diuiſ. *I. I-G.* m) *Greges I. B. R.* n) *magnos I. B. R. magnum P.* o) *miliarios a. V.* p) *poſſit P.* q) *&* om. *I. B. R.* r) *ait tici & mel P.* 1. *tritici P.* 2. *Attici. Tremellius. Sept. a. V.* s) *me P.* t) *vt op. tu oct. a. V.* v) *octingenarius P.* x) *ſtabularii I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

Salisburgenſi epiſcopatu incolis narratur, vbi *paſcuos infantes*, ita enim appellant, (*Weidkinder*) habere puellis non haberi aiunt dedecori.

10, 10 QVAE AD VALETVD.) Videtur ante haec verba perſona excidiſſe Coſſinii, qui hunc de ſeruis actum ſuſcepit c. 1.

10, 10 AD PECORIS) Alii *ac*: malo *ea*, Nam de valetudine pecorum iam ſupra ſuis capitibus egit. Iam tantum de hominibus agit. Senſus ergo & ordo eſt: *ea pecoris magiſtrum ſcripta habere oportet, vt* &c. SCHOETTG.

10, 10 VT SINE MEDICO) In V. C. eſt *& ſine* &c. p. p. legendum *nequaquam*, pro *nec quicquam*. VRSIN.

10, 11 IN GREGIBVS OVIVM) Antiqua lectio diuerſa, ſed quae corrupta adeo ſit, vt eam explicare nequeam: ipſam hic adponam, *Greges ouium ſed magnum*. Nec multo poſt, vbi in excuſis *poſſent*, in iiſdem antiquis *poſſit*. VICT. Suſpectum hunc locum mihi facit vetus ſcriptura, *Greges ouium. ſed magnum.* Ego libenter legerim, *Greges ouium, ſed in agnum.* In greges, inquam, non ſolum ouium, ſed & agnorum quoque. Et hanc correctionem veram eſſe confido. *Agnum* pro agnorum apud Plautum. & in Epigrammate, *Cuſtodes ouium teneraeque propaginis agnum.* SCAL. V. C. *greges ouium, ſed magni, quos milliarios faciunt quidam.* Et p. p. videtur legendum *quam minores, vt ſunt Attici & mei. Septingenarii.* VRSIN.

10, 11 VT SVNT ATTICI, ET MEI: SEPTINGENARII ENIM MEI, TV OPINOR, &c.) Auxilio antiquorum codicum adhibita paruula induſtria, locum (niſi fallor) purgaui. antea enim maculoſus erat, & in excuſis omnibus ita legebatur, *vt ſunt Attici. Tremellius, ſeptingenarii enim mei, vt opinor, tu,* &c. Vt tamen ſtudioſi recte de hoc iudicare poſſint, veterem lectionem cum fide apponam. *Vt ſunt & ait tici, & mel. ſeptingenari enim me tu opinor.* &c. VICT.

10, 11 NEC TAMEN NON VT NOS) Videtur legendum *nec tamen vt non ariet.* Nam in Geoponicis ita habetur: ἱκανὸς δὲ εἷς κριὸς ν΄ τοκάδας ἐγκύους ποιεῖν. niſi forte ibi ν΄. pro ι. errore librarii ſcriptum ſit. VRSIN. Poſſit aliquis ſuſpicari in Geop. 18, 1 quem locum hic laudat Vrſinus, permutatas inter ſe eſſe literas numerales vel certe corruptas. Vt enim peccare videtur recepta etiam Needhamo lectio (a qua nihil hic abeunt MSS. collati a Gudio) in numero ouium nimis magno arietibus adſignando, ita contra *viginti ouibus* dari volunt *vnum virum, qui habeat adiutorem puerum*, ἀρκέσει εἷς ἀνὴρ κ΄ προβάτοις εἰς ἐπιμέλειαν, ἔχων παιδίον εἰς ἐπικουρίαν. Caras vero oues, ſi in vicenas homines bini alendi ſint.

10, 11 VTIQVE VTERQVE) Ita hic locus videtur legendus. *Vti vt ho. - ſingulas, & in - - ſolent, & in iis, quo aeſtiuatum aut bibernatum ſolent abigere, vt* &c. Error fluxit ex verbo *ſolent*, quod bis poſitum eſt. Varro ſupra: *Itaque greges ouium longe abiguntur ex Appulia in Samnium aeſtiuatum: muli e Roſea campeſtri aeſtate exiguntur in Gurgures altos montes*, ſiue vt nos legimus; *in querqueros montes.* Idem Varro ſupra: *Nam mihi greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aeſtiuabant.* & infra 3, 17 *Vt Apuli ſolent pecuarii facere, qui propter calores in montes Samnios pecus ducunt.* VRSIN.

10, 11 IN QVIBVS STABVLARI) pro *in quas ſtabulatum* per Graeciſmum, quem non cogitaſſe videntur, qui mutarunt in *ſtabularii.* Illa enallage caſus cum praepoſitione *in* ſatis frequens noſtris, quod index docet, ne neceſſaria quidem omnino hic eſt.

 11, 1 IN-

XI. Qvoniam promiſſa abſoluimus, *inquit* [a], eamus. Siquidem [b], *inquam*, adieceritis de extraordinario pecudum fructu, vt [c] praedictum eſt de [d] lacte in eo, & tonſura lanae. Eſt [e] omnium rerum, quas cibi [f] cauſa capimus [g], liquentium maxime alibile, & id ouillum, inde [h] caprinum. Quod autem maxime perpurget, eſt equinum,
2 tum aſininum, dein [i] bubulum, tum caprinum. Sed horum ſunt diſcrimina quaedam, & a paſtionibus, & a pecudum natura, & a [l] mulctu. A paſtionibus, quod fit ab ordeo. & ſtipula [m], & omnino arido, & firmo cibo pecude paſta, id [n] alibile [o]. ad perpurgandum

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *eamus, inquit a. V.* b) *Sed, inquam, quid adiec. I. B. R. Sed, inq. ſi quid I. I - G.* c) *vt* omitt. *I. B. R. vt praedictum eſt* deſunt *I. I - G.* d) *& de I. I - G.* e) *Eſt enim lac omn. a. V.* f) *cibili P. cibali I. B. R.* g) *cupimus I. B. R.* h) *in P.* i) *deinde a. V.* l) *a* om. *I. B. R. a motu P.* m) *ſtupula P.* n) *id alibile* om. *I. B. R.* o) diſtinct. ſignum abeſt *H. A. Gr. G.*

NOTAE VARIORVM.

11, 1 Inqvit) Quis? Coſſinius puto. Vid. quae modo diximus ad 10, 10. Verbo *inquit* continuari etiam ſermonem eiusdem perſonae, ſaepius obſeruatum.

11, 1 Siqvidem inqvam) Ex veſtigiis veteris ſcripturae ita hic locus videtur reſtituendus: *Si quidem adieceris, inquam, de ex. pe. fr. - - lacte, inquam & tonſura lanae. Lacte eſt o. r. qu. cibali ca. ca. Cibali cauſa* dixit eodem modo, quo Terentius in Adelphis: *ego illam liberali aſſero cauſa manu. Alibile* vero τροφιμώτατον dixit Dioſcor. 2, 78 de lacte muliebri. Vrsin.

11, 1 Vt praedictvm est) ſupra 2, 1, 28.

11, 1 In eo) Lego *caſeo*; de lacte enim, caſeo & tonſura ordine loquitur Varro in hoc capite: de lacte ſic: *Eſt enim lac* (*lac* tamen ap. Ienſon. Ald. Iunt. Gymn. legitur, ap. Commel. Gryph. Popm. & Steph. nequaquam.) de caſeo: *Ex hoc lacte caſei qui fiunt.* de tonſura: *De tonſura ouium primum animaduerto.* Sed haec tria explicanda c. 1. ſibi propoſuerat dicens: *Si exigere mauis ſine mularum foetura & nutricatu numerum octoginta & vnum, eſt qui expleas duplicem iſtam lacunam*; quod extraordinariae fructuum ſpecies duae accedunt magnae, *quarum vna eſt tonſura, quod oues aut capras detondent aut vellunt*; *altera quae latius patet eſt de lacte & caſeo*; Quid vero cenſeam de voce *lacte* quae in altero membro apud Commel. & Gryph. & alios non apparet, ſine qua multa intelligi non poſſunt, paucis exponam. Cum poſt *& tonſura* adiecta ſit in altera periodo vox *lanae*, quae inutilis videtur, neque Varro *tonſuram* repetens, *lanae* in aliis locis apponat vt cap. 1. *quarum vna eſt tonſura* & c. 11. *de tonſura ouium*, it. *tonſurae tempus, de lacte lanae* librariorum imperitia factum opinor & alteri periodo ſubnexum. Totus itaque locus ſic reſtitui poteſt: *vt praedictum eſt, de lacte caſeo & tonſura. Lacte eſt omnium rerum* &c. Ponted.

11, 1 Est [enim lac] omnivm.) Mediae duae voces in antiquis non leguntur, & fortaſſe ſine illis integer ſermo eſt: vt initium ſit orationis eius, qui de lacte diſſerit, *Eſt, de quo tu ſcire vis, lac inquam, omnium*, &c. Apud Nonium elegantiſſima Varronis verba leguntur de natura lactis, De liberis educandis: *Eam nutricem oportet eſſe adoleſcentem. annis enim vt ſanguis deterior, ſic lac. lac enim, vt quidam dicunt phyſici, ſanguinis ſpuma eſt.* Vict. Hic perſonam excidiſſe puto. Certe ſ. 5. Varro, quaſi ipſe interloqueretur, ſuum *inquam* interponit.

11, 1 Qvas cibi cavsa capimvs.) In lexicis quibusdam hic Varronis locus adducitur, & *Cibali* legitur. vetus autem illud ac inuſitatum verbum eſſe traditur. In vetuſtiſſimo libro *cibili* ſcriptum eſt: & in aliis item nonnullis. Vict.

11, 2 Id alibile) In nullis MSS. haec verba inueni. Vict. Haec in nullo veterum inueniri, teſtis P. Victorius: &, vt videtur, gloſſema eſt: vtpote cum ſine illo conſtare poſſit vetus lectio. Sed Varro tripliciter lac conſiderandum proponit: θρεπτικὸν, vel alibile: καθαρτικὸν, vel quod eſt ad perpurgandum: vtrumque, ab vna re, ſcilicet a paſtionibus, poſtremo, bonitatem ipſius lactis, eamque a duabus rebus: a pecudum natura. & a mulctu. A paſtionibus igitur primum, θρεπτικὸν, cum ait, *A paſtionibus: quod fit ab ordeo & ſtipula, & omnino arido & firmo cibo pecude paſta.* Iam ſupplendum id quod irrepſerat in textum, *eſt alibile.* Deinde καθαρτικὸν: *ad perpurgandum: ea quae ab viridi paſcuo. eo magis, ſi ex herba quae ipſa ſumpta perpurgare ſolet corpora noſtra.* Salſe intelligit hibiſcum: quae in cibum ſumpta perpurgare ſolet corpora noſtra. Nam & in eam ouium & caprarum, agnorum & haedorum gregem compellebant. Virgilius, *Haedorumque gregem viridi compellere bibiſco.* Porro ita correximus, ſequuti veterem lectionem, quam Petrus Victorius appoſuit ex vetere codice. Tantum hoc conceſſimus nobis, quod ex *paſco* fecimus, vt eſt in vulgatis. *paſcuo. eo*, &c. Item *vſſae*, quod ex priori & ſequenti vocibus coaluerat, merito expunximus. Igitur totum locum ita legimus,

dum id [p], quod ab viridi paſcuo, & [q] eo magis fluxe [r] ex herba, quae ipſa [s] ſumta perpurgare corpora noſtra ſolet [t]. A pecudum natura, quod lac melius eſt a valentibus, & ab iis [v] quae nondum [x] veteres ſunt, quam ſi eſt contra. A mulgendo, atque ortu optimum eſt id quod neque emunctum [y] longe abeſt a mulſo, neque a partu continuo eſt ſumtum. Ex hoc lacte caſei qui fiunt, maximi cibi ſunt bubuli, & qui difficillime trans- 3
eant ſumti. ſecundo ouilli. minimi cibi, & qui facillime deiiciantur, caprini. Eſt [z] etiam diſcrimen, vtrum caſei molles ac recentes ſint, an aridi, & veteres. Cum molles ſunt [a],

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ea quae vir I. B. R. ea qua auuri diſpas eo mag. P.* 1. *ea quae a vir. paſtu eo Pol.* 2. q) *&* eo omitt. *I. B. R.* r) *fluſſe I. B. R. fuiſſe P.* s) *eadem ipſa I. I-G. ipſo ſumpto P.* t) *ſolent P. Ienſ.* v) *aliis I. B. R.* x) *non dudum P.* y) *enim I. B. R. enim cum P.* z) *Et etiam eſt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

gimus, *A paſtionibus: quod fit ab ordeo, & ſtipula, & omnino arido & firmo cibo pecude paſta. Ad perpurgandum: ea quae ab viridi paſcuo eo magis, ſi ex herba, quae ipſa ſumpta perpurgare ſolet corpora noſtra.* Quae quia per ſe ſatis clara ſunt, in eis explicandis non immorabor. SCAL.

II, 2 AD PERPVRGANDVM ID QVOD VIRIDI, &c.) Corruptiſſimus hic locus eſt in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui, nunc veterem ſcripturam, cum maiorem nullam opem ſtudioſis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches: ne iterum eadem repetendo fruſtra laborem, aut eos, qui haec legent, magis perturbem: *Ad perpurgandum ea, quae auuridipas eo magis ſi vſſae ex herba, quae ipſo ſumptae perpurgare ſolent corpora noſtra.* Mendi nota hic adpoſita in vetuſtiſſimo exemplari. quod ſi vllus locus merito, hic optimo iure damnatus erat. VICT. Ienſon. & Bruſch. *ad perpurgandum ea, quae viridi paſcuo magis fluxe ex herba.* Veteri lectioni non valde abſimilis, quae in Vaticanis codicibus ſeruatur: *ad perpurgandum ea quae auridipas eo magis fugiſſe & herba quae ipſo ſumte perpurgare corpora noſtra ſolent.* Quem locum ita reſtituit Ioſ. Scaliger, *Ad perpurgandum ea quae ab viridi paſcuo, eo magis ſi ex herba quae ipſa ſumpta perpurgare corpora noſtra ſolet.* Sed cur τὸ *vſſae* expunxerit, ſiue τὸ *fugiſſe* Vaticanorum codicum, non video. Ego fortaſſe id legerem *ſi vſa* & vel *ſi vſa eſt* (nempe pecus, vt patet ex his quae praemittuntur, & ſequuntur: *& a pecudum natura. A pecudum natura*) *herba.* Porro quod adiecit Scaliger; *Salſe intelligit hibiſcum*, &c. A tanto viro prolatum, quis crederet? Poeta de virga paſtorali, qua grex compellitur, loquitur. haec autem ſaepe ex hibiſco fit, quia lenta; propter quod Idem Virgil. de hibiſco hac Ecloga 10 cecinit: *Haec ſat erit, diuae, veſtrum ceciniſſe poetam, Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco.* Hic ad paſcuum transfert. PONTED. Seruius tamen ad Virg. ecl. 2, 30 VIRIDI HIBISCO, *ad hibiſcum compellere, ſcilicet a lacte depulſos. Hibiſcus autem genus eſt herbae; vt,* it clamor caelo, *id eſt, ad caelum.* Alterius ſententiae, quae Cl. Pontederae magis arriſit, auctores Turnebus & Car. Stephanus in ſeminario praedii ruſtici, quos ſequitur etiam la Cerda.

II, 2 ID QVOD A VIRIDI PASCVO) V. C. *paſtu.* Deinde legendum: *& eo magis, ſi vſae eis herbis, quae eaedem ipſae ſumptae pe. - - ſolent.* & ita fere V. C. Dioſcor. 2, 75 γάλα τὸ ἀπὸ χλωρᾶς νομῆς μᾶλλόν ἐϛι μαλακτικὸν κοιλίας. & p. p. πᾶν δὲ γάλα κοιλίας καὶ ϛομάχου ἀναϊρεπτικὸν, ὅπου ἐϛὶ νομὴ σκαμμωνία, ἢ ἐλλέβορος, ἢ λινοζῶϛις, ἢ κληματίς. VRSIN.

II, 2 EO MAGIS FLVXE EX HERBA) Antiquus liber, *eo magis ſi vſſae ex herba.* vnde emendarim, *bibiſci ex herba.* Nam hibiſcum cibus gratiſſimus capris & ouibus. Virgil. Ecloga 2. *Haedorumque gregem viridi compellere hibiſco,* Eius folia in aqua pota purgant corpus hominis, vt tradunt Varro, & Plinius. Herba hibiſci, vt robur ſaxi, vis equi, & ſimilia, apud Lucretium. & alios. *Herba lapathi,* Horat. POPMA.

II, 2 A MVLGENDO) Videtur legendum *A mulgendo quod optimum eſt id, quod neque longe abeſt, neque a partu continuo eſt mulctum* &c. Nam Ariſtoteles, ex quo Varro corrigitur 3, 20 de hiſt. anim. tradit, omne lac vtile eſſe, ſed primum nouiſſimumque inutile. Error autem inde fluxiſſe videtur, quod expoſitores ad verba *longe abeſt* addiderunt *a mulſo*, dum volunt ſignificare, melius eſſe lac recens, quodque a mulſo non longe abeſt, quam ſit id, quod non eſt ita recens. VRSIN. Quid ſi integra ſit lectio, quam dedimus, ita interpretanda, *optimum eſt id lac, quod neque emunctum,* h. e. vi expreſſum ex flaccidis, qualia ſunt earum, quae diu non pepererunt, vberibus, *longe abeſt a mulſo,* h. e. ne dici quidem poteſt *mulſum,* quae vox blandum quid, & ab illa vi remotum ſignificat, quam *emungendi* verbum indicare videtur: rurſum *quod neque a partu continuo eſt ſumtum,* vbi tanto ſunt turgidiora vbera, quanto in his, quae diu non enixae ſunt, flaccidiora.

II, 3 EX HOC LACTE) Non male meriti videmur de lectoribus interpunctione huius loci, qui ita legebatur, *Ex h. l. c. q. f. maximi cibi, ſunt bubuli, & qui - - ſumti. Secundo ouilli minimi cibi: & qui fac. deiiciantur, caprini.*

II, 4 IDEM.

4 ſunt [a], magis alibiles, in corpore non reſides : veteres & aridi contra. Caſeum facere incipiunt a vergiliis vernis exortis ad aeſtiuas vergilias. mulgent vere ad caſeum faciundum mane, aliis temporibus, meridianis horis, tametſi [b] propter loca, & pabulum diſparile, non vſque quaque idem fit. in [c] lactis duos [d] congios addunt coagulum magnitudine oleae, vt coeat. quod melius leporinum, & hoedinum [e] quam agninum. alii pro coagulo addunt de fici ramo lac, & acetum [f], aſpergunt item aliis ali-
5 quot rebus, quod [g] Graeci appellant alii [h] ὀπὸν [i], alii [l] δάκρυον [m]. Non negarim, *inquam*, ideo apud diuae Rumiae [n] ſacellum a paſtoribus ſatam ficum. ibi enim ſolent ſacrificari

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ſint, alibiles magis I. B. R.* b) *tamenſi P.* c) *In* deeſt *a. V.* d) *duobus congiis I. I-G.* e) *baedinum Ienſſ. aedinum B. R.* f) *acetum aſpergunt. I. B. R.* & inſ. *I. I-G.* g) *quodquod P.* h) *ali P.* i) *opon. P. I. B. R.* l) *ali P.* m) *draconon I. B. R. dracuon non P.* δρακόντιον *I. I-G.* n) *Rumnia ſaciellum P.*

NOTAE VARIORVM.

11, 4 IDEM FIT) Interpungendum videtur poſt *idem*, & delendum τὸ *fit.* Deinde quaſi ab alio principio legendum: *In lactis duobus congiis.* VRSIN.

11, 4 IN LACTIS DVOS CONGIOS) Excuſi antea habebant *lactis duobus congiis :* MSS. omnes, quos vidi, *lactis duos congios.* veſtigia veteris lectionis ſecutus ex ingenio emendaui : *In lactis &c.* VICTOR.

11, 4 DE FICI RAMO LAC) Plin. 16, 38 *Ficis lacteus* (humor eſt) *huic ad caſeos figurandos coaguli vis.* SCHOETTG.

11, 4 ET ACETVM) Haec vox ſuſpecta eſt, & fortaſſe pro ea reponendum, *cnecum*, de quo Dioſcor. 4, 190 [168] πήξει δὲ τὸ γάλα ὁ χυλὸς τοῦ σπέρματος &c. & Colum. 7, 8 *Id plerumque cogitur agni aut hoedi coagulo, quamuis poſſit & agreſtis cardui flore conduci, & ſeminibus cneci.* (ſic enim eſt in V. C.) *nec minus ficulneo lacte, quod emiſit arbor, ſi eius virentem ſaucies corticem.* Κνήκων appellatur a Theophr. Sed vulgatam Varronis ſcripturam tuetur Dioſcorides alio loco. Nam 2, 72 docet aceti mulſi ſingulos cyathos in ſingulas cotylas lactis addi, vt coëat VRSIN.

11, 4 QVOD GRAECI APPELLANT, ALII ΟΠΟΝ, ALII ΔΑΚΡΥΟΝ) Hunc locum adiutus ab optimo exemplari, commode (niſi fallor) emendaui. erat autem ille in excuſis codicibus mendoſiſſimus. quis enim vnquam audiuit dracontion ad coagulandum lac adhiberi? quanquam alium eſſe M. Varronis verborum ſenſum puto : *Quod Graeci appellant* &c. quod, ſcilicet lac de fici ramo, alii ὀπὸν alii δάκρυον appellant. omnes enim qui in Graecis auctoribus diligenter verſati ſunt, humorem ſtirpium aliquarum (quem in fico *Lac* appellat Varro, & nos etiam ita familiari noſtro ſermone vocare conſueuimus) ab illis ὀπὸν & δάκρυον dici noluerunt. [f. norunt] Et ſi hoc ſatis manifeſtum eſt, tamen poſterioris vocis, quae hic deprauata erat, exempla e nobiliſſimis auctoribus afferam. Ariſtoteles libro nono de Hiſtoria animalium, φέρουσαι τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. Theophraſtus libro primo Φυτῶν αἰτιῶν, τοῦ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι μένει τὸ δάκρυον. Idem politiſſimus ſcriptor in eodem libro ambas voces coniunxit, ὅτι δὲ οὐ πάντων οἱ ὀποὶ καὶ τὰ δάκρυα γεννητικὰ, πρὸς τὰς ἐπάνω καὶ προτέρας αἰτίας ἀνενεκτέον. In VI autem conſuetudinem ſermonis expoſuit, & quid ipſe de hac re ſentiret, timide tamen indicauit, καλοῦσι δὲ τὰ μὲν, ὀποὺς, τὰ δὲ, δάκρυα. κοινότερον δὲ ὁ ὀπός. διαφέρει δὲ ἴσως οὐδέν. Qui autem prima haec Theophraſti verba diceret Varronem expreſſiſſe, fortaſſe non peccaret. VICTOR. In Geopon. ita : οἱ πολλοὶ πήσσουσι τοὺς τυροὺς ὃ πρῶτον τινὲς ὀῤῥὸν, (ſiue ὀπὸν) καλοῦσι. οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν γεωργῶν πιτύαν αὐτὸ ὀνομάζουσι. κάλλιον δέ ἐστιν ὁ ἀπὸ τῶν ἐρίφων. καὶ ἅλες δὲ φρικτοὶ πήσσουσι γάλα, καὶ συκῆς ὀπός. VRSIN. Heſychius: ὀπὸς, πιτύα βοτάνη τις, δι' οὗ πήγνυται τὸ γάλα, καὶ τὸ τῶν δένδρων δάκρυον, καὶ τὸ γαλακτῶδες ἐκ τῆς συκῆς ἀνιέμενον. SCHOETTG.

11, 4 ALII ΟΠΟΝ) Ab hac voce ὀπίας caſeum appellauit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum ſuccus e fici ramo adhibitus eſſet : καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα. quem verſiculum ipſius intellexit Athenaeus lib. 14. δειπνοσοφ. Εὐριπίδης ἐν Κύκλωπι ὀπίαν καλεῖ τυρὸν τὸν δριμὺν, τὸν πηγνύμενον τῷ τῆς συκῆς ὀπῷ. VICTOR.

11, 5 DIVAE RVMIAE) Quae & Rumina dicebatur. Erat autem vna ex Semonibus, & liberis recens natis mammam ſiue lac immulgebat, vnde & nomen accepit, vt vel ex noſtro Varrone conſtat. Pius annot. prior. c. 3. Lipſius Antiqu. Lect. 2, 18. De ſacello alibi nihil lego. oportet autem fuiſſe regione octaua, vbi teſte P. Victore ficus Ruminalis fuit. SCHOETTG.

11, 5 FICVM) Ruminalem, de qua multa Salmaſius ad Solinum c. 53 p. 800 quam ego nomen accepiſſe puto a ruma ſeu mamma, quam ibi lupa vel etiam paſtoris vxor Romulo & Remo exhibuit, id quod etiam teſtatur Florus 1, 1, 3. Non autem

crificari [o] lacte pro vino, & pro lactentibus. mammae enim rumis [p], ſiue rumae [q], vt an-
te dicebant, a rumi; & inde dicuntur ſubrumi agni: lactentes [r], a lacte. Quin [rr] aſper- 6
gi ſolent ſales: melior [s] foſſilis quam marinus. De tonſura ouium, primum animaduer-
to [t] ante quam incipiam facere, num ſcabiem [v] aut [u] vlcera habeant [x], vt, ſi opus eſt,
ante curentur, quam tondeantur. Tonſurae tempus inter aequinoctium vernum, &
ſolſtitium, cum ſudare inceperunt [y] oues. a quo ſudore recens lana tonſa ſucida [z] appel-
lata eſt. Tonſas recentes eodem die perungunt vino, & oleo: non nemo admixta [a] ce- 7
ra alba, & adipe ſuillo. et ſi ea tecta ſolet eſſe, quam habuit pellem iniectam [b], eam
intrinſecus eadem re perinungunt [c], & tegunt rurſus. Si qua in tonſura plagam accepit,
eum locum oblinunt [d] pice liquida. Oues hirtas tondent circiter ordeaceam meſſem:
in aliis locis ante [e] fœniſicia [f]. Quidam has in anno bis tondent, vt in Hiſpania citeriore, 8
ac ſemeſtres [g] faciunt tonſuras. duplicem impendunt operam, quod ſic plus putant fieri
lanae. quo nomine quidam bis ſecant prata: Diligentiores tegeticulis ſubiectis oues ton-
dere ſolent, nequi [h] flocci [i] intereant. Dies ad eam rem ſumuntur ſereni, & iis id fa- 9
ciunt

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſacrificare a. V.* p) *rumis P.* q) *ruminare I. B. R.* r) *lactantes P.* rr) *qua ſpargi Pol.* s) *eſt* inſ. *I. B. R. meliorem P.* t) *animaduertito Heruag.* v) *ſcauiem P.* u) *& I. B. R.* x) *habeat I. B. R.* y) *inceperint I. B. R. coeperint I. I-G.* z) *ſuccida a. V.* a) *adiuncta I. B. R.* b) *intectam I. B. R.* c) *perungunt a. V.* d) *adlinunt I. B. R. obliniunt I. I-G.* e) *ante* omitt. *I. B. R.* f) *foeniſecia P.* g) *ſemenſtres P.* h) *qui* deeſt *I. I-G.* i) *ſloci I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

autem eadem ſemper ficus fuit, ſed ſinebatur areſcere, & manibus ſacerdotum alia plantata eſt, vt docet Plin. 15,18 vbi conf. Hard. & Dalecamp. Caeterum a *Ruma* ego quoque *Romuli* nomen deriuo, quod incidiſſe video Stadio ad l. c. Flori, & Romuli quoque templum non procul ab illa ficu diſſitum fuit. Nardinus Rom. Ant. 5, 3. IDEM.

II, 5 ET PRO LACTENTIBVS) Vid. deeſſe vox *bidentibus*, vt ſit *pro bidentibus, lactentibus.* Nam aliis Diis hoſtiis bidentibus & vino litabant, Rumiae vero lacte & hoſtiis lactentibus. Varro, Cato, vel de liberis educandis apud Nonium: *Hiſce manibus lacte fit, non vino, Cuninae propter cunas, Ruminae propter rumam, id eſt priſco vocabulo mammam, a quo etiamnum ſubrumi dicuntur agni.* Plut. probl. 57. VRSIN. Ego putabam τὴν & redundare. *Pro lactentibus* pueris Diuae Rumiae *ſacrificant lacte*, quod *pro vino* adhibent.

II, 5 MAMMAE ENIM RVMIS, SIVE RVMAE) Nihil variaui, antiqua tamen lectio diuerſa: vt accurate ponderari a ſtudioſis poſſit, eam hic adponam. *Mammae enim rumus ſiue ruminare vt, &c.* Locum alium Varronis a Nonio citatum, vbi de eadem re agitur, ad hunc adiungam. *Cato, vel De liberis educandis, Rumine propter rumam: id eſt, priſco vocabulo: mammam: a quo ſubrumi etiam nunc dicuntur agni.* VICTOR. Sequar veſtigia priſcae lectionis. *Mamma enim Rumis, ſiue Rumin. ea re, vt ante, dicebant, a rumi.* Ait antiquitus mammam *rumim*, ſiue *rumin* vocari ſolitam. Nam indifferenter *Rumin & Rumen* dicebant, vt *germen, germin.* A qua mente, inquit, paſtores antea dicebant, *a rumi vt agnos depulſos a rumi.* quod poſtea dictum, *a mamma.* Varro, Cato, de liberis educandis. *Hiſce manibus lacte fit, non vino: cuninae, propter cunas; Rumiae, propter rumam. Id eſt priſco vocabulo mamma. A quo ſubrumi etiamnum dicuntur agni.* Haec ille. SCALIG. Videtur legendum *Mamma enim rumis ſiue rumina, vt ante dicebant: a rumi inde dicuntur ſubrumi agni lactentes.* voces *a lacte* abundant. Feſtus in fragmento: *Mamma autem rumis dicebatur.* Sed Feſti fragmentum hinc ſuppleri poteſt hoc modo: *Agnos lactentes ſubrumos vocant &c.* nam Varro ſupra ſic ait: *Vt qui appellantur ſubrumi id eſt ſub mamma. antiquo enim vocabulo mamma rumis.* Vid. Feſtus in *ſubrumari.* VRSIN.

II, 5 A RVMI) „Commation iſtud *a rumi* „haud ſcio an expungendum ſit, velut exegema „ſequentis aduerbii *inde.*" Haec nota fortaſſe a Sylburgio profecta extabat in vltimo folio editionis Commelinianae inter corrigenda.

II, 5 LACTENTES A LACTE) Illud *a lacte* ſubdititium eſt, gloſſema τοῦ *lactentes.* SCALIG.

II, 6 QVIN ASPERGI) Videtur legendum *Qui inſpergi.* p. p. eſt in V. C. *adiuncta cera alba.* verbum *iniectam* videtur abundare. Item V. C. habet *adlinunt*, non *obliniunt.* VRSIN. Coſſinium hic redire ad ſermonem puto, quem interpellarat Varro antiquitatis commemoratione.

II, 7 TONSAS RECENTES) Conf. Didymum Geopon. 18, 8.

ciunt fere a quarta ad decimam horam [l]: quoniam [m] ſole calidiore tonſa ex [n] ſudore eius lana fit mollior, & ponderoſior, & colore meliore. quam demptam, ac conglobatam, alii vellera, alii velumina [o] appellant. ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanae [p] vulſuram quam tonſuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, ante triduo habent
10 ieiunas, quod languidae minus [q] radices lanae retinent. Omnino tonſores in Italia primum veniſſe ex Sicilia [r] dicuntur [s] poſt R. [t] C. A. CCCCLIIII [tt]; vt ſcriptum in publico Ardeae in literis extat, eoſque adduxiſſe P. Ticinium Menam [u]. Olim tonſores non fuiſſe adſignificant antiquorum ſtatuae, quod pleraeque habent capillum, & barbam
11 magnam. Suſcipit COSSINIVS, Vt fructum ouis e lana ad veſtimentum, ſic capra [x] pilos miniſtrat [y] ad vſum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilia vaſa. Neque non quaedam [z] nationes harum [a] pellibus ſunt veſtitae, vt in Getulia [b], & in [c] Sardinia. cuius vſum apud antiquos quoque Graecos fuiſſe apparet, quod in tragoediis ſenes ab hac pelle vocantur διφθερίαι [d], & in comoediis; qui in ruſtico opere morantur, vt apud Caecilium in Hypobolimaeo habet adoleſcens, apud Terentium in Heautontimo-
12 rumeno [e] ſenex. Tondentur [f], quod magnis villis ſunt, in magna parte Phrygiae; vnde Cilicia, & caetera eius generis ferri [g] ſolent. Sed quod primum ea tonſura in Cilicia fit inſti-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *horam* abeſt *P.* m) *cum ſole callidiore I. B. R.* n) *& I.B.R.* o) *velumia I. B. R. Iuntt. vellimna P. vellumia marg.* p) *lanam I. B. R.* q) *minus aegre I. B. R.* r) *Cilicia P.* s) *dicunt P. R. conſ. I. B. R.* t) *Romam conditam I. I - G.* tt) *CCCCLIII. P.* u) *Maenas P. Menas Ienſſ.* x) *caprae pilus P.* y) *adminiſtrat I. B. R.* z) *quasdam I. B. R.* a) *horum P.* b) *gaetulia I. B. R.* c) *in* abeſt *a. V.* d) *diphtheriae I. B. R.* e) *eautontimorumenon ſenes tondentur. Quod I. B. R.* f) *Tondetur P.* g) *ſolent fieri I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

11, 9 EX SVDORE EIVS LANA) Quid ſi pro *eius* legas *ouis*?

11, 9 ALII VELLERA, ALII VELVMINA.) In antiquioribus *Vellimna*, non multo poſt vbi in excuſis, *Quod languidae minus radices lanae retinent.* in iisdem vetuſtis libris, vna plus dictio legitur, *Quod languidae minus aegrae radices &c.* corrupte, vt arbitror. Et vt vnde mendum ortum putem dicam, declarationem fuiſſe, vocem quae addita eſt, ſuſpicor, prioris illius *languidae*: quae temere poſtea a librario in contextum ſermonis Varronis coniecta ſit. VICTOR. Malo *vellimina.* SCALIGER.

11, 9 QVI ETIAM NVNC VELLVNT) Quin Plin. 8, 48 ſ. 73, pr. *Durat quibusdam in locis vellendi mos.*

11, 9 RADICES LANAE) Vox *lanae* vid. abundare. VRSIN.

11, 10 TONSORES) Antea ergo intonſi fuerunt Romani, vt eosdem ſaepe vocarunt Poetae. Conf. Plin. 7, 59 & Schoockius Exerc. 24 cap. 2 p. 337. SCHOETTG. Hoc ex antiquitate quaſi emblema ex ſua perſona intexuiſſe arbitror Varronem, ad argumentum ipſum paullo poſt, redeunte Coſſinio. Caeterum ad hunc locum laudauerat Almeloueenius in margine Braunium de veſt. ſacr. 1, 9 § 138. Tu mihi vide elegantiſſimum Brouckhuſium ad illud Tib. 2, 1, 34. *Et magna intonſis gloria, victor, auis.*

11, 10 P. TICINIVM MENAM) Sylburgius in Indice *Licinium* legi debere coniicit.

11, 11 SIC CAPRA PILOS) Haec ad verbum mutuatus eſt Virgilius: *Nec minus interea barbas incanaque menta Cinyphii tondent hirci, ſetasque comantes Vſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.* SCALIGER. Flor. Geop. 18, 9 ἡ δὲ θρὶξ ἀναγκαία πρός τε σχοίνους καὶ σάκκους, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, καὶ πρὸς ναυτικὰς ὑπηρεσίας. SCHOETTG.

11, 11 ET IN COMOEDIIS, QVI IN RVSTICO OPERE) Loquitur nunc de comoediis, quas nouas appellabant. priſcarum tamen etiam poetae oſtendunt hoc veſtitu paſtores vſos fuiſſe: vt Ariſtophanes in νεφέλαις. inducit enim Strepſiadem cum filio ita loquentem, ὅταν μὲν οὖν τὰς αἶγας ἐκ τοῦ φελλέως, ὥσπερ ὁ πατήρ σου. διφθέραν ἐνημμένος. Nam διφθέρας etiam veteres appellaſſe membranas, in quibus (vt nos quoque facimus) ſcriberent, oſtendit Cicero in epiſtola ad Atticum, cum de parte ſuorum librorum, quos de Academicis quaeſtionibus conficeret, vt ad Varronem mitteret, loqueretur. inquit enim, *Quatuor διφθέραι ſunt in tua poteſtate.* Idem etiam ſignificabatur prouerbio illo, quod dicebatur in eos, qui nimis vetuſta referrent, ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν. Adagium apud Suidam explicatum. VICTOR. Similia his diſputat vir doctiſſimus Var. Lect. 26, 23.

11, 12 CILICIA) Sidon. Apoll. 2, 9 & ibi Sauaro.

inſtituta, nomen id Cilicas adieciſſe dicunt, Illi hoc. neque ab hoc, quod mutaret Coſſinius. & ſimul Vituli libertus in vrbem veniens ex hortis diuertitur [h] ad nos, Et [i] ego ad te miſſus, inquit, ibam domum rogatum, ne diem feſtum faceres breuiorem, & mature venires. Itaque diſcedimus [l] ego & Scrofa in hortos ad Vitulum [m]. Niger in Turranii [n] noſtri. illi partim domum, partim ad Lenatem.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *deuertitur P.* i) *& ait : Ego I. B. R.* l) *diſceſſimus I. B. R.* m) *Vitulum Nigrum Turannium. Mox illi a. V.* n) *Turanniis Inoſte P.*

NOTAE VARIORVM.

uaro. ALMEL. Solinus c.33. de Arabibus Scenitis : *Ipſa autem*, inquit, *tentoria cilicina ſunt*: *ita nuncupant velamenta caprarum pilis texta.* Vide ibi Salm. p.347 qui ſatisfaciet plura deſideranti. SCHOETTG.

II, 12 NOMEN ID CILICAS) Videtur legendum *Nomen id Ciliciis adieciſſe. Cum ille hoc, neque quisquam abnutaret, ſimul Vituli &c.* nam verbum *dicunt* eſt adiectum. Item vox *Coſſinius*, cum ipſe adhuc loquatur, gloſſema eſt. Deinde legendum: *Itaque diſcedimus ego, & Scrofa in hortos ad Vitulum Niger Turrani noſter, alii partim domum, partim ad Maenatem.* Nam liber hic II ad Turranium Nigrum miſſus eſt; III ad Q.Pinnium; I ad Fundaniam vxorem. Vid. ſupra 3,2. *Maenatem* autem ſcripſi ex c. 1 & 8 huius libri. VRSIN. Quid ſi, *Ille* (nempe *Coſſinius*) hoc, *neque ab hoc* QVI *mutaret & ſimul &c.* Voluit aliquis in margine indicare quis eſſet *ille* ? Nomen inde irrepſit loco alieno.

II, 12 NEQVE AB HOC QVOD MVTARET COSSINIVS) Animaduertendus loquendi modus : eſt enim elegans & optimis auctoribus uſurpatus. *Nihil mutauit ab hoc.* id eſt, quod illi dixerant, probauit, nec in tam longo ſermone vidit quod reprehenderet, aut aliter melius dici poſſe putaret. Cogitandum an eodem intellectu ceperit M. Tullius, cum in XIII libro epiſtolarum ad Atticum de Caeſare Dictatore loquens, inquit, *Tum audiuit, de Mamurra non mutauit.* Id eſt, Quod factum erat laudauit, & ratum eſſe voluit. In III. Philippica de ſorte prouinciarum loquens, *O felicem vtramque*: *nihil enim mutauerunt.* Id eſt, Sorte co[n]tenti fuerunt, & res melius cadere non potu[i]t. nam Pro domo ſua plenius loquitur : *Cui quidem cum Ciliciam dediſſes mutaſti paſtionem.* *Commutare verba*, altercari ſignificare, planum omnibus eſt, vel ex Terentio, qui non ſemel ita locutus eſt. quare accurate animaduertendum an mendum ſit in verſiculo Silii poetae, qui eſt in primo libro: ſic enim legitur, *Stantem pro muro & mutantem membra Caicum.* cum pro *membra*, legendum ſit *verba*, vt opinor. *Mutantem verba*, id eſt, altercantem, conuicia facientem, & maledicta dicentem. VICTOR. [Mihi placebat apud Silium 1, 306 legere *nutantem membra.* Cl. Drakenborchius edidit *minitantem vana* ex MS.] Terentius, *Nec commutaturos tria verba hodie.* Quadrigarius : *Putabant eos qui foris, atque qui in arce erant, inter ſe commutationes & conſilia facere.* Imitatum ex Graecis, qui συναλλάσσειν dicunt. Fortaſſe apud Terentium in Hecyra, idem eſt : *Mutatio fit : ea nos perturbat, Lache.* Tamen non ignoro quomodo vulgus grammaticorum interpretetur. quod non diſplicet, & fortaſſe verius eſt. SCALIG. Eleganter Bentleius mutatis perſonis hunc locum explicat. Eſt autem 4, 4, 11.

II, 12 AD VITVLVM. NIGER IN TVRRANII NOSTRI: ILLI PARTIM, &c.) In vetuſtiſſimis etiam codicibus locus deprauatus: ſecutus veteris lectionis veſtigia, ita emendaui, nec tamen firmam emendationem hanc puto. *Niger enim Turranii* cognomen erat, non ab illo diuerſus: niſi aliquis eodem cognomine, ac diuerſae familiae fuerit : aut eiusdem cognominis ac gentis, qui praenomine diſtingueretur. Antiquam hic ſcripturam ponam, quam ſtudioſi accurate perpendent : *Ad Vitulum. Niger in Turrani in oſte illi, &c.* VICTOR. *Niger in Turrani noſtri.* Ita conatus eſt emendare P. Victorius. Vetus ſcriptura : *Niger in Turrani in oſt[e], illi, &c.* Fortaſſe, *Niger in Turranianos. Et illi.* Vt *Turraniani horti* fuerint Turraniorum familiae. quales fuerunt *Saluſtiani*, *Maecenatiani.* Aliud certe nihil adferre poſſum. SCALIG. Fortaſſe melius legeretur : *Niger Turrani noſtro.* [f. noſter] Nam hunc librum miſit Nigro Turranio, vt ex principio conſtat. Itaque eundem in vltima libri parte compellat, vt in extremo lib. 3. Pinnium. POPMA. Omnino veriſſimam puto doctiſſimi Vrſini emendationem *Niger Turrani noſter*, Eodem modo ſub initium eum allocutus fuerat, pr. 6 *tibi, Niger Turrani noſter.*

II, 12 AD LENATEM) Vix dubito legendum eſſe *ad Menatem* de quo ſupra 2, 8, 1 dictum. *Lenas* vel *Laenas*, familiarius cognomen, inuaſit locum alienum.

M. TE-

M. TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICARVM DE VILLATICIS PASTIONIBVS

LIBER III.

CAPVT I.

Cvm duae vitae traditae ſint hominum, ruſtica, & vrbana, Q. [a] Pinni, dubium non eſt, quin hae non ſolum locum [b] diſcretae [c] ſint, ſed etiam tempore diuerſam originem habeant. antiquior enim [d] multo ruſtica. quod fuit tempus, cum rura
2 colerent homines, neque vrbem haberent. Etenim vetuſtiſſimum oppidum cum ſit traditum Graecum, Boeotiae [e] Thebae, quod rex Ogyges [f] aedificarit [g]. in agro Romano Roma, quam Romulus rex: (Nam in hoc nunc denique eſt, vt dici poſſit, non cum [h] Ennius ſcripſit, *Septingenti ſunt paulo plus aut minus anni, Auguſto augurio poſt-*
3 *quam inclita condita Roma eſt.*) Thebae, quae ante cataclyſmon Ogygi conditae dicuntur,

VARIETAS LECTIONIS.

[CAP. I.] a) *Quid ni Prani P.* b) *locum Vict. loco* caet. etiam *P. & Ryck.* c) *diſtinctae I. B. R. diſcretae P.* d) *eſt enim I. B. R.* e) *boetiae I. B. R.* f) *Ogygos P.* g) *aedificauit I. B. R.* h) *tum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Cap. I, 1 LOCVM DISCRETAE SINT) Cum bonos libros ſecutum putem Victorium, & Graeciſmi non infrequentes ſint Varroni, nolui quidquam mutare.

I, 2 GRAECVM) Videtur legendum *in Graecia.* nam p. p. dicit *in agro Romano.* VRSIN.

I, 2 OGYGES) Antiquiſſimus eorum, qui fere in hiſtoriis traduntur, vnde etiam ὠγύγιον pro quauis re antiqua adhibetur. Euſtathius ad Dionyſii periegeſin v. 417 Ὠγύγιος ἤτοι παλαιός. Scholiaſtes Sophoclis ad Philoctèten v. 141. κράτος Ὠγύγιον, τὸ ἐξ ἀρχῆς τιθέμενον κράτος. Δρυὸς Ὠγυγίης κοιλὰς, *antiqua quercus excauata* eſt apud Phocyliden v. 161 Ὠγύγιος ἄνθρωπος, *homo priſcae ſtaturae.* apud Heliodorum Aethiop. 10, 25. Plura dabunt Tzezes ad Lycophronem v. 1220, Etymologicum magnum, Barthius ad Statium Theb. 5, 510 & Spanhemius ad Callimachum hymno Iouis v. 14. SCHOETTG.

I, 2 THEBAE) Quae inde Ogygiae dicuntur. Ὠγυγίη Θήβη. Chriſtodorus Thebanus epigr. 49. IDEM.

I, 2 NAM IN HOC NVNC DENIQVE) ἡ *nunc* videtur adiecta. nam idem eſt, quod ſequitur [vir doctiſſ. voluit ſcribere *praecedit*] *in hoc* : infra dixit, *in hoc ad te mitto*, id eſt, *nunc.* VRSIN. Legendum : *iam in hoc.* Ennius poeta ſcripſit Annales circa quingenteſimum fere & ſexageſimum vrbis annum, & mortuus eſt Q. Martio Philippo iterum, Q. Seruilio Cepione Coſſ. anno quingenteſimo octogeſimo quarto. Itaque quod in Annalibus ſcripſit, eſſe a primordio vrbis annos plus minus ſeptingentos; in eo immane quantum illum fugit temporum ratio. & quamuis a poeta non exigatur ad amuſſim annorum numerus, tamen vix ferenda tanta licentia, aut incuria. Fuerunt autem ab V.C. anni DCCXVII. L. Gellio Poplicola, M. Cocceio Nerua Coſſ. quo tempore Varro hos libros confecit, annum agens octogeſimum. vnde recte dixit; *iam in hoc nunc denique, non cum Ennius ſcripſit.* POPMA. *In hoc* Pleonaſmum puto Varronianum. Illud autem, quod ſ. 9 habetur, aperte τελικὸν eſt pro *ad hoc.* Germani ſimiliter: *Nun iſt es allererſt an dem, daß man ſagen kan &c.*

I, 2 SEPTINGENTI) Verum id fuit Varronis aetate, non Ennii, qui mortuus eſt A. V.C. 585 Q. Marcio Philippo, Q. Seruilio Caepione Coſſ. Varro autem 726, vt ſcribit Euſebius. e quo numero ſi demas nouem, (nam vixit annos fere nonaginta, ſcripſit autem hos libros natus annos 80, ſiue vt Plinius ait 81) anni vrbis erunt paullo minus 717. VRSIN.

I, 2 AVGVSTO AVGVRIO) Citatur hic verſus praeter noſtrum etiam a Suetonio Aug. c, 7, vbi in etymologiam vocis Auguſti inquirit, eamque ab augurio deriuat. Conf. Schurzfleiſchii Diſſ. de titulo Auguſti. SCHOETTG.

I, 3 ANTE CATACLYSMON) Diluuium illud Ogygis tempore fuit, anno ante Romam conditam 1040 teſte Paullo Oroſio I, 7 qui tamen

cuntur, eae tamen circiter duo millia annorum & centum ſunt. quod tempus ſi referas ad illud principium, quo agri [i] coli ſunt [l] coepti, atque in caſis & tuguriis habitabant, nec murus, nec [m] porta quid eſſet ſciebant: immani numero annorum vrbanos [n] agricolae praeſtant. nec mirum, quod diuina natura dedit agros, ars humana aedificauit vrbes. cum 4
artes omnes dicantur in Graecia intra [o] mille annorum [p] repertae, agri nunquam non fuerint [q] in terris, qui coli poſſint. Neque ſolum antiquior cultura agri, ſed etiam melior. Itaque non ſine cauſa maiores noſtri ex vrbe in agris [r] redigebant ſuos ciues, quod & in pace a ruſticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur [s]. Nec ſine cauſa Ter- 5
ram eandem appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerent, piam & vtilem agere vitam

VARIETAS LECTIONIS.

i) *agricolae P. I.B.R.* l) *ſint P.* m) *& I. B. R.* n) *vrbanis a. V.* o) *inter I. B. R.* p) *tempora* add. *Ba-G.* q) *fuerunt a. V.* r) *agros a. V.* s) *alebantur P. tueb. & alebantur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tamen falſus eſt, quod Eleuſinae conditorem dicit Ogygen, debebat enim Thebarum dicere. SCHOETTG.

I, 3 OGYGI) Veteres primum caſum obliquum abiecta *s* litera extulerunt in id genus peregrinis nominibus, vt *Ogyges*, *Themiſtocles*, in quo ſecuti ſunt magis conſuetudinem, quam rationem Salluſt. hiſt. I. *Ad bellum Perſi Macedonicum.* Cic. ad Att. lib. 9 *Ariarathes Ariobarzani filius*: & 13 *Non vides ipſum illum Ariſtoteli diſcipulum*, Virgilius *immitis Achilli & Vlyſſi.* POPMA.

I, 3 EAE TAMEN CIRCITER) Videtur legendum *ea tamen.* Arnob. 5. *Varro ille Romanus — docet ab diluuii tempore, vsque ad Hirtii conſulatum, annorum eſſe millia nondum duo.* Fuerunt autem Hirtius & Panſa conſules a. V. C. 710. VRSIN. Varie computatus annus Cataclyſmi Ogygii. Euſebius & Oroſius ponunt eum a ante V.C. 1040. Ponimus Varronem haec ſcripſiſſe A.V.C. 710. fiunt anni 1750, qui numerus paullo minor eſt. Sed quis in tanta rerum obſcuritate & diuerſitate certi quid pronunciabit. SCHOETTG.

I, 3 QVOD DIVINA) Voces *diuina & humana* videntur adiectae. p. p. *poſſint* videtur poſitum pro *poſſent* vt de L. L. 4 *Aut id genus vbi paſci poſſit pecus.* VRSIN.

I, 4 IN AGRIS) V. C. *in agros.* Cic. 2. de leg. ait *Theſeum Atticos demigrare ex agris, & in aſtu, quod tunc appellabant, omnes ſe conferre iuſſiſſe.* At Columella tradit maiorum aetate proceres etiam ciuitatis in agris morari ſolitos. IDEM. Si coniecturis agendum, mallem legere, *in vrbem ex agris.* vt eo flectatur ſenſus; Romanos, quotiescunque ciues vel Senatores ſuos collectos vellent, eos ex agris & villis conuocare neceſſe habuiſſe. Res notiſſima eſt exemplo Cincinnati, qui ab aratro Dictator eſt vocatus: & viatores Romae noti erant, qui Senatores ex rure conuocarunt. Conf. Greenium de ruſticatione & villis vet. SCHOETTG. Nihil mutandum. *In vrbem* primo per aſyli cauſam confluxit hominum multitudo, quae praeter nouum larem vrbanum nihil haberet. Auctis ſubinde rebus, & agro hoſtium capto, quanto quis enixiorem reip. operam praeſtitiſſet, tanto plus agri accepit. Hinc factum vt ruſticae tribus potiores eſſent vrbanis.

I, 4 QVOD ET IN PACE A RVSTICIS L. ALEBANTVR, ET IN BELLO AB IIS TVEBANTVR) Hunc locum in cunctis manu ſcriptis mendoſum inueni. cum autem nihil in excuſis variauerim, veterem ſcripturam nunc indicare volo: in qua idem verbum ſecundi membri finis eſt, quod primi: id eſt, *Ab iis alebantur*, in vetuſtis codicibus, vt ſupra, *A ruſticis hominibus alebantur*, legitur. Non tantum autem hoc admonui, offenſus rariore ſignificatu eius verbi quod in omnibus nunc excuſis eſt, quam propter antiquorum librorum fidelitatem. Quis enim ſcit an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore reſtitutus fuerit? non tamen viſum eſt receptam lectionem loco mouere: commodam praeſertim, & quae ferri poſſit. nam vetuſtiſſimos ſcriptores παθητικῶς etiam *Tueor* dixiſſe, vel hac eleganti inſcriptione (quam Auguſtinus Nerruccius, eruditus ac diligens vir, cum Hiſpanias peragraret, inde attulit) manifeſtum fieri potuit. PALLADI VICTRICI SACRVM. HIC HOSTIVM RELLIQVIAS PROFLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT. PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVS ET POPVLI ROMANI IMPERIVM DEORVM NVMINE ET MILITVM FORTITVDINE ET TVERI ET REGI. Eam autem eo libentius adpoſui, quod ſalua maieſtate imperii, pietatis in Deos plena eſt. VICTOR. Hoc verbo vſus eſt Vitruuius in praefat. lib, 8 ſub eadem ſignificatione, cum ait: *Res omnes non ali ſine elementorum poteſtate, neque creſcere, nec tueri.* VRSIN. Adde Barth. Adu. II, 14. SCHOETTG.

 I, 6 NEC

vitam credebant, atque eos ſolos reliquos [t] eſſe ex ſtirpe Saturni regis. Cui conſentaneum eſt, quod Initia vocantur potiſſimum ea, quae Cereri fiunt ſacra.
6 Nec minus oppidi quoque nomen Thebae [u] indicant antiquiorem [x] eſſe agrum, quod ab agri [y] genere, non a conditore nomen ei eſt impoſitum. Nam lingua priſca & in Graecia Aeoleis [z] Boeotii ſine afflatu vocant collis [a] Tebas [b]: & in Sabinis, quo[c] e Graecia venerunt Pelaſgi, etiam [d] nunc ita dicunt, cuius veſtigium in agro Sabino via Salaria non longe a Reate milliarius cliuus appellatur [e] Thebae.
7 Cum agriculturam primo propter paupertatem maxime indiſcretam haberent [g], quod a paſtoribus qui erant orti, in eodem agro & ſerebant, & paſcebant: qui [h] poſtea creuerunt, peculia [i] diuiſerunt [l], ac factum, vt dicerentur alii agricolae, alii paſtores.
8 Quae ipſa pars duplex eſt, tametſi ab nullo ſatis diſcreta, quod altera eſt villatica paſtio, altera agreſtis. Haec nota & [m] nobilis [n], quod & pecuaria appellatur [o], & multum homines locupletat [p], & ob eam rem aut conductos, aut emtos habent ſaltus. Altera villatica, quod humilis videtur, a quibusdam adiecta ad agriculturam cum eſſet paſtio, neque explicata tota ſeparatim, quod ſciam, ab vllo.
9 Itaque cum putarem eſſe rerum ruſticarum, quae conſtituta ſunt fructus cauſa, tria genera, vnum de agricultura, alterum de re pecuaria, tertium de villaticis paſtionibus: tres libros inſtitui [q], e queis duo [r] ſcripſi; primum ad Fundaniam vxorem de agricultura, ſecundum de pecuaria

VARIETAS LECTIONIS.

t) *reliquias a. V.* u) *indicat I. B. R.* x) *antiquum Ienſſ. antiquiſſimum B. R.* y) *argin graece I. B. R.* z) *Aeoles boetii I. B. R.* a) *aeolis a. V.* b) *Thebas P. I. I-G.* c) *quae Vict.* d) *& I. B. R.* e) *appellatur. Thebae cum I. B. R.* g) *habebant P.* h) *quae I. B. R.* i) *pecunia I. B. R. P.* l) *dimiſerunt Pol. 2.* m) *haec notabilis Pol. 2.* n) *quae I. B. R. Pol. 2.* o) *nominatur I. B. R.* p) *locupletes ob I. B. R.* q) *conſtitui I. B. R.* r) *duos a. V.*

NOTAE VARIORVM.

I, 6 NEC MINVS OPPIDI) Videtur legendum, *nec minus Thebae.* caetera ſunt adiecta. VRSIN.

I, 6 VOCANT COLLIS TEBAS) Ita emendaui e vetuſtis Codd. antea in excuſis *Aeolis* corrupte: quae tamen lectio in ſemiuetere codice a me inuenta eſt. Quod addit M. Varro, *non longe a Reate Cliuum appellari Tebas*, declarat hic etiam *collis* legendum eſſe. VICTOR. Si verum eſt quod dicit Varro, vt *Tebas* colles vocarint Aeoles Boeotii: mirum apud nullum veterem Graecum ſcriptorem ne eius quidem rei veſtigia extare. Quod ſi, vt ille ait, ſine afflatu *Tebas* vocarunt colles, non ergo *Thebae* cum afflatu ſignificabunt colles. Et ſane reliqua merae nugae. Sed res ita ſe habet. Cadmus Thebarum conditor nomen ei oppido impoſuit, a nauicula, qua traiecerat. quemadmodum & priſci Latini nummum rate ſignarunt, quod ea vectus Saturnus in Latium peruenit. *Theba*, enim Phoenicibus, nauicula. Huic rei fidem faciunt & alia vetera Boeotiae nomina. nam Cadmus ipſe ad verbum eſt ἀνατολικός. quod ex oriente veniſſet; hoc eſt, ex Syria. Labdacus, eſt παιδευτός. Ino, εὐτυχὴς, vel potius τύχη. Iſmenus λιπαρός. Cithaeron, θυώδης, κηώεις, propter pineta. Et alia praeterea multa, quae, ne moleſtus ſim, ſciens praetereo. Vt appareat, Thebas a Syris conditas, & Syrum nomen eis impoſitum fuiſſe. aut fruſtra omnes vetuſtiſſimae hiſtoriae prodidiſſent Cadmum in Graeciam veniſſe. Quod cum ita ſit, *Thebae* non dicuntur colles, vt vult Varro. neque apud vllum auctorem vnquam reperies. Neque, ſi Sabini quosdam colles apud ſe *Tebas* vocarunt, propterea omnes colles lingua Sabina *Tebae* dicti, non magis ſane, quam ſi Romani collem Auentinum haberent, propterea alios omnes Auentinos vocarent. Sed non mirum hoc in Varrone, cuius libri iſtiusmodi commentis referti ſunt, quae poſteritas ita mirata eſt, vt Brabantini & Flandri hodie origines Beccefeleni ſui adorant, καὶ μόνον οὐκ ἐπιθειάζουσι. SCALIG. [Goropium Becanum, credo, tangit. Et non comparent haec vltima in editione 1573, quam viuo adhuc vel paullo ante mortuo Goropio parauerit ſcilicet.] Pro *quo* legendum videtur *qui e Graecia.* VRSIN. Vox Phoenicum quam Scaliger indigitat eſt חיבה arca, nauicula Heſych. Θήβα πόλις Βοιωτίας καὶ κιβώτιον. SCHOETTG. Nec iniucundum fuerit orientalis literaturae expertibus cognoſcere, idem nomen eſſe, quo arca Noae in ſacris inſignitur. Facile eſſet etiam reliqua a Scaligero indicata ita perſequi. Sed petent, qui volent, ex Bocharto.

I, 8 ALTERA VILLATICA) Totus locus ita videtur legendus: *Altera, quod huc videretur — agriculturam, neque explicata ſep. &c.* VRSIN. Certe *videretur* & ego legendum putem.

ria ad Turranium [s] Nigrum. qui reliquus eſt tertius de villaticis fructibus, in [t] hoc ad te mitto, quod viſus [u] ſum debere pro noſtra vicinitate & amore ſcribere potiſſimum ad te. Cum enim villam haberes opere tectorio & inteſtino, ac pauimentis nobilibus lithoſtrotis ſpectandam, parum putaſſes eſſe, ne tuis quoque literis exornati parietes eſſent. Ego quoque, quo ornatior ea eſſe poſſet fructu quam [x] factu, quo [y] ad facere poſſem, haec ad te miſi, recordatus de ea re ſermones, quos de villa perfecta habuiſſemus. de [z] quibus exponendis initium capiam hinc.

II. Comitiis aedariciis cum ſole caldo ego & [a] Q. Axius ſenator tribulis, ſuffragium tuliſſemus, & candidato [b], cui ſtudebamus, vellemus eſſe praeſto, cum domum rediret: Axivs. Mihi [c] dum dirimentur [d], inquit, ſuffragia, vis potius villae publicae vtamur vmbra, quam priuati candidati tabella dimidiata [e] aedificemus nobis? Opinor, *in-*

VARIETAS LECTIONIS.

s) *Turannium a. V.* t) *hunc ad Heru.* u) *viſum Bon.* x) *quam quod P.* y) *quod fac. P.* z) *de quibus - - - hinc* deſunt *Ba-G.* [C. II.] a) *atque Ax. a. V.* b) *candidatos I. B. R. Pol.* 1. c) *inibi P. I. B. R.* d) *dirimerentur I. B. R. dirimuntur Ba-G. diribentur P. II. & Vict.* e) *dum ita aed.* al. praet. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

1, 10 PARVM PVTASSES) Videtur legendum *Parumque. & fructu quam ſumtu.* nam infra dixit: *deliciis ſumtuoſior.* ſed verba *de ea re* abundant. In fine capitis in VV. CC. adduntur haec, quae in vulgatis libris deſiderantur: *De quibus hinc.* & fortaſſe legendum *incipiam hinc.* Nam ſic alibi locutus eſt ſupra libro 2 *Incipiam hinc.* & lib. 6 de L.L. *Si quid excidit, incipiam hinc.* & lib. 7 *Prima parte expoſita de ſecunda incipiam hinc.* & lib. 8 *Haec nunc ſtrictim dicta, apertiora fient infra, incipiam hinc.* VRSIN.

1, 10 NI TVIS QVOQVE LITERIS) Quid ſi legas *tui*? & intelligas bibliothecam, quae villarum ornamentum iam tum ſolebat eſſe.

1, 10 ORNATIOR FRVCTV, QVAM FACTV) Forte legendum *ornatior tam fructu quam factu.* Caeterum *fructu ornatiorem* intelligo villam, e qua plus redit Domino, *factu* quae aedificata melius.

2, 1 DVM DIRIMVNTVR, INQVIT SVFFRAGIA) Ita legendum quamuis in VV. CC. ſit, *diribentur.* & infra cap. 5 legendum item *dirimerent.* nam ibi V. C. habet *diriperent* Lucan. 5 *Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis.* Cic. ad Q. Frat. 3, 4 *Cato diremtis tabellis.* VRSIN. Puto me repraeſentandis Varronis verbis quam proxime ad veritatem acceſſiſſe. Ex *dirimentur* ortum eſt illud *diribentur*, bonum ſane verbum, ſed cui locus eſſe videtur proprie, cum euntibus ad ſuffragia ferenda tabellae miniſtrantur: *dirimuntur* autem, vel *diripiuntur* forte, ac *diſtribuuntur*, cum confuſa in vnam ſitellam vel loculum diſcernuntur, vt appareat, quis candidatus ſuffragia plura tulerit. De hac *diremtione* ſermonem eſſe, indicant verba, *cum ſuffragium tuliſſemus*, & ea, quae dicentur deinde ad 3, 5, 18. De *dirimendis* ſuffragiis hic ſermonem eſſe etiam volunt Manutius ad Cic. ad Q. Fratr. 3, 4 itemque Sigonius emend. 1, 14. & qui has epiſtolas Hagae Comitum 1725 ad Graeuianam rationem edidit.

2, 1 TABELLA DIMIDIATA) In antiquiſſimo & fideliſſimo Codice habetur: *Tabella dimidiata aedificemus.* Eum autem plures ſecuti ſunt. In alio ſeniuetere: *dimidia aedificemus.* VICTOR. Reſtituenda priſca ſcriptura *tabula dimidiata.* Qui aderant candidato, recipiebantur in idem tentorium ab ipſo. Tentoria enim aut tabernulae erigebantur in campo propter ſolem, aut pluuiam a candidatis, vt ad eas ſe & fautores ſuos reciperent. Ludit ergo, qui male fultam aut male tectam tabernam vocet tabulam dimidiatam. SCALIG. Hoc ſignificari ſentio: vis ingrediamur potius villam publicam, quam in anguſto tabernaculo candidati noſtri conſtipemus? Nam *dimidiatam tabellam* dixit exiguam tabernaculi partem multis hominibus referti, *aedificat* autem ſibi, qui tanquam aedificium parat aut locum. TVRN. 8, 7. [eadem fere dixerat 4, 6] Videtur legendum *Quam priuata candidati tabella* (ſiue potius *vmbella*) *vmbrificemus nobis?* Tabellam enim ſiue vmbellam candidati tabernaculum ſiue vmbraculum intelligit, quod in campo Martio tendebant vbi conuenirent, & ſe a ſole & pluuia defenderent. Feſtus: *Vmbrae vocantur Neptunalibus caſae frondeae pro tabernaculis.* VRSIN. Cum in campo Martio populus conueniret ad Suffragia ferenda, ſuccedebant in villam publicam: candidati vero erigebant tabernacula, in quae ſe & fautores ſuos recipiebant. Eo alludens Varro ait, malle vti vmbra publicae villae, quam

inquam, non ſolum quod dicitur, Malum conſilium, conſultori eſt [f] peſſimum: ſed etiam bonum conſilium, qui conſulit, & qui conſulitur, bonum habendum. itaque imus,
2 venimus in villam [g]. Ibi Appium [h] Claudium augurem ſedentem inuenimus in ſubſelliis, vt conſuli, ſi quid vſus popoſciſſet, eſſet praeſto. Sedebat ad ſiniſtram ei [i] Cornelius Merula conſulari familia ortus, & Fircellius [l] Pauo Reatinus. ad dextram Minutius Pica, & M. Petronius Paſſer. Ad quem cum acceſſimus [m], AXIVS [n] APPIO [o] ſubridens,
3 Recipis nos, inquit, in tuum ornithona, vbi ſedes inter aues? *Ille*, Ego vero [p], inquit, te praeſertim, cuius aues hoſpitales etiam nunc ructor, quas mihi appoſuiſti paucis ante diebus in villa Reatina ad lacum Velini [q], eunti de controuerſiis Interamnatium & Reatinorum [r]. Sed non haec, inquit, villa [s] quanquam aedificarunt [t] maiores noſtri, frugalior,
4 ac melior eſt, quam tua illa perpolita in Reatino. Nuncubi hic vides citrum, aut aurum? num minium, aut Armenium [u]? num quod [x] emblema aut lithoſtrotum [y]? quae illic [z] omnia contra [a]. Et cum haec ſit communis vniuerſi populi, illa ſolius tua [b]. haec quo ſuc-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *eſſe a. V.* g) *villa I. B. R.* h) *Apium I. B. R.* i) *eius a. V.* deeſt *P.* l) *Tircelius Ienſſ. Fircelius B. R.* m) *acceſſiſſemus a. V.* n) *Auxius P.* o) *Apio I. B. R. Appio P. I. I-G. Appius Vict.* p) *vero* abeſt *I. B. R. Ba-G.* q) *Vellini I. B. R.* r) *cognituro* add. *I. I-G.* s) *vilia P.* t) *aedificarint I. I-G.* u) *harmomum P. hamomum Ienſſ. armonium Iuntt.* x) *quidem I. B. R. aliquod I. I-G.* y) *lithoſtrathum I. B. R.* z) *hic B. R.* a) *contra aurum I. B. R.* b) *tui Ba-G.*

NOTAE VARIORVM.

quam candidati vmbraculo arto, & male tecto. Quin id genus tabernacula ex lignis, frondibus, aut veſtibus, praeterquam in campo Martio diebus comitiorum, etiam aliis celebritatibus, ſiue publicis, ſiue priuatis ſtatuebantur. Tibullus lib. II. *Aut e veſte ſua tendent vmbracula ſertis.* Ouidius lib. II de feſto Annae Perennae: *Plebs venit ac virides paſſim disiecta per herbas, Potat, & accumbit cum pare quisque ſua. Sub Ioue pars durat: pauci tentoria ponunt; Sunt quibus e ramis frondea facta caſa eſt. Pars ſibi pro rigidis calamos ſtatuere columnis, Deſuper extentas impoſuere togas.* POPMA. *Tabella* diminutum eſſe videtur ex *taberna*. Eiusdem originis vtramque eſſe vocem, nemo, credo, negat: a *taba* obſoleta voce, *tabulam* pariter atque tabernam deriuant. Vt igitur a *ciſta*, *ciſtula* eſt *ciſterna* item ac *ciſtella*, ita ab antiquato *taba*, *tabula*, *taberna* ac *tabella*. Vtramque literam *r* pariter ac *n* in *l* tranſire ſolere, conſtat, fierique, ex *catena*, *catellam*, *villum* ex *vino*, itemque *cancellum*, *libellum*, *nigellum* ex *cancer*, *liber*, *niger* & id genus plurima; tria autem *l* quis continuari poſtulet? *Dimidiata* igitur eiusmodi, h. e. anguſta & inter plures diuiſa *tabella vmbram ſibi aedificare* nolunt collocutores. Nolo tamen diſſimulare, aliquando in mentem mihi veniſſe, *vmbram* non ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendam, ſed pro *dum ita* vel *dimidiata* ſubſtituendam.

2, 1 CONSVLIT ET QVI) Videtur legendum *& cui*. Varro ſcripſit *quoi*, vnde factum *qui*. VRSIN.

2, 2 M. PETRONIVS PASSER) *Paſſer* cognomen eſt Caetroniae familiae in hac vetuſta inſcriptione: Q. CAETRONIVS. Q. F. PVB. PASSER Itaque h. l. *Caetronius* ſcribendum putamus. dein legendum: *Appius Axſio.* VRSINVS. Petroniae gentis plebeiae vnum tantum Sabini cognomen in libris hiſtoricorum & antiquis inſcriptionibus reperitur. At Caetroniae gentis cognomen *Paſſer* extat in veteri lapide, in quo nominatur Q. CAETRONIVS Q. F. PASSER. itaque hic forte leg. *Caetronius*, vt apud Tac. 10. *Legatum legionis primae C. Cetronium.* POPMA.

2, 3 AD LACVM VELINI) Haec verba videntur adiecta ex loco inferiori, vbi eſt *ad angulum Velini.* & deinde legendum *quam aedificarunt*, item *nuncubi* vna dictione. VRSIN.

2, 3 EVNTI DE CONTROVERSIIS INTERAMNATIVM ET REATINORVM) Vetus haec eſt lectio, quam ſinceram puto. In excuſis poſt *Reatinorum*, *cognituro* erat: quae declaratio (vt opinor) fuit addita ab aliquo, qui ſine illa ſermonem mancum imperfectumque putaret: a quo diſſentio, qui nihil deſiderari, & elegantiorem eſſe hunc modum loquendi, credo. VICTOR.

2, 3 SED NON HAEC, INQVIT) i. e. pergit dicere. Vide ad 2, 8, 6.

2, 4 CITRVM) Menſas ex citro confectas, quae apud Romanos in maximo fuere pretio. Martialis 14, 89 cuius epigraphe eſt *menſa citrea*: *Accipe felices Atlantica munera, ſiluas, Aurea qui dederit dona, minora dabit.* Ex quo concludere licet, primum ex Africa Romam adlatum eſſe lignum citreum, deinde auro pretioſius illud fuiſſe. Plura Cuiacius Obſ. 2, 5. Ciacconius de tricli-

ſuccedant e campo ciues, & reliqui omnes, illa quo equae & aſini: praeterea cum ad rempublicam adminiſtrandam [c] haec ſit vtilis, vbi cohortes ad delectum [d] conſuli adductae conſidant, vbi arma oſtendant, vbi cenſores cenſu admittant populum. Tua, *inquit* [e], 5
haec in campo Martio extremo vtilis, & non deliciis ſumptuoſior, quam omnes [f] omnium Reatinae [g]? cum [h] & [i] oblita [l] tabulis eſt [m] pictis, nec minus ſignis ornata [n]. At [o] mea, veſtigium vbi ſit nullum [p] Lyſippi, aut Antiphili [pp], ſed crebra [q] ſatoris, & paſtoris. Et cum [r] villa non ſit ſine fundo magno, & eo polito [rr] cultura, tua iſta neque agrum habet [s] vllum, nec bouem, nec equam. Denique quid tua habet [t] ſimile villae illius, 6
quam tuus auus [u] & proauus habebat? nec [x] enim, vt illa, foeniſicia videt [y] arida in tabulato [z], nec vindemiam in cella, neque in granario meſſim. Nam quod extra vrbem eſt aedificium, nihilo magis ideo [a] eſt villa, quam eorum aedificia, qui habitant extra portam flumentanam, aut in Aemilianis. Appivs ſubridens, quoniam ego ignoro, inquit, 7

quid

VARIETAS LECTIONIS.

c) *adminiſtrandum Heru.* d) *dilectum P.* e) *ſcilicet Auxius* interſ. *Pol. s. Axius I. B. R. Axius ſol. I. I-G.* f) *omnes I. B. R.* g) *vniuerſae Rea: I. B. R.* h) *tamen Po. 2 tum.* al. omnes. i) *enim I. B. R.* l) *oblitae P.* m) *eſt* abeſt *I. B. R.* n) *ornata* omitt. *I. B. R.* o) *ad mea Vict. At in ea I. B. R. At meam I. I-G.* p) *nullum* omitt. *I. B. R.* pp) *Antephili I. B. R. videbis* add. *I. I-G. & marg. Durdr.* q) *crebrum I. I-G.* qq) *ſartoris P.* r) *cum in I. B. R. cum in illa P. 1.* rr) *palito P. 2.* s) *habeat I. B. R.* t) *habet* omitt. *I. B. R. quid habes ſim. Heru. quid tu habes Ba. A. Gr. G.* u) *auos ac proauos P.* x) *Haec I. B. R. Nec en. haec I. I-G.* y) *vidit P.* z) *tabula I. B. R.* a) *ideo* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

triclinio p. 20. ſ. Interpp. Petronii c. 119. SCHOETTG.

2, 4 VBI CENSORES CENSV) Videtur legendum *cenſum*; h. e. vt cenſeatur. Liu. 4. *Villam publicam in campo Martio aedificauerunt, vbi primum cenſus populi eſt actus.* VRSINVS. Vel Fuluio, vel Ciacconio videtur legendum *cenſum*, h. e. inquit, vt cenſeatur. At ego illud oppido elegantius, itaque poſitum puto, vt ſignificet, quando cenſus agitur perinde vt *comitiis*, *ludis*, *gladiatoribus*, vel *munere*, *Circenſibus* dicebant: dum comitia haberentur, quum ludi fierent, quum gladiatores aut Circenſes darentur. Haec Gronouius de Pecun. Vet. 4, 1 p. 264. Poſſit etiam videri *cenſu* datiuus antiquus, pro *ad cenſum*.

2, 5 TVA, INQVIT, HAEC IN CAMPO MARTIO.) In excuſis antea, *Tua inquit Axius.* id nomen ſuſtulimus: non enim a M. Varrone hic poſitum fuiſſe credimus, ſed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare ſtuderet. Scholion quondam illud fuiſſe, ex optimo exemplari cognoſci apertius poteſt. Sic enim in illo, *Tua inquit, ſcilicet Auxius, haec &c.* In quo hoc etiam animaduertendum, nunc *Axius* in vetuſtiſſimis libris, quandoque *Auxius* legi. nam & hic & ſupra *Auxius*: *Auxius Appio ſubridens.* quod etiam obſeruaui in epiſtolis Ciceronis ad Atticum: cum enim in illis etiam huius Axii mentio fit, in optimo exemplari id nomen eodem pacto variatum eſt. VICTOR. Nimirum non negat Victorius Axium hic reſpondere Appio: adſcribendum Axii nomen negat.

2, 5 OMNES OMNIVM REATINAE.) Aliquae hac parte maculae in optimo exemplari. nam, *Omnes omnium vniuerſae. Reatinae*, perperam in illo ac nonnullis aliis legitur: & paulo poſt *ornata*, in iisdem non eſt; in quo culpam fuiſſe librarii puto. VICTOR.

2, 5 CVM ET OBLITA) Non vereor, ne audaciae nimiae poſtuletur facinus in vna literula admiſſum, quae perpetuo ſolet cum altera confundi. Eadem ſententia cum Pol. 2 legas *tamen*.

2, 5 LYSIPPI AVT ANTIPHILI. ET CREBRA) Antea in excuſis, *Aut Antiphili videbis.* id verbum in nullo antiquo a me repertum eſt. ſupra etiam in iisdem *Mea*, non *Meam*: quod huic ſcripturae reſpondet. In optimo exemplari nota ad hunc locum adpoſita erat, ea de cauſa puto, quia deprauatum illic nomen poſterioris artificis. *Ante philu* enim ſcriptum erat. VICTOR. Parua dictu labes, ſed quae praetermittenda obiter non ſit. Nam legendum *Antiphilu* ex veteri ſcriptura *Ante philu.* ἔργον Ἀντιφίλȣ, Antiphilus faciebant. SCALIG. In V. C. eſt *Antiphilu*, quod pro *Antiphili* poſitum eſt, vt *Menandru*, *Apollodoru*, in veteribus numiſmatibus *Aſſoru.* VRSIN.

2, 5 CVM VILLA) Videtur legendum *cum illa.* Abundant voces *cultura* & *habet.* VRSIN. Nimis hic etiam vrit & ſecat Vrſinus. omnia ſana ſunt.

2, 6 FLVMENTANAM) *Flumentariam* legit Nardinus 1, 9 vbi locum noſtrum citat, ſed iſta lectio ab omnium editionum conſenſione deſtituta eſt. SCHOETTG.

2, 6 AVT IN AEMILIANIS) Ad hunc

locum

quid ſit villa, velim me doceas, ne labar imprudentia [b], quod volo emere a M. Seio in
Oſtienſi [c] villam. Quod ſi ea aedificia villae non ſunt, quae aſinum tuum, quem mihi
quadraginta millibus emtum oſtendebas apud te, non habent, metuo ne pro villa emam
8 Oſtiae [d] in litore Seianas aedes. Quod aedificium hic [e] me L. Merula impulit vt cupe-
rem habere, cum diceret nullam ſe accepiſſe villam, qua magis delectatus eſſet, cum apud
eum dies aliquot fuiſſet. nec tamen ibi ſe vidiſſe tabulam pictam, neque ſignum ahe-
neum [f], aut marmoreum vllum: nihilo magis torcula vaſa vindemiatoria, aut [g] ſerias
9 olearias, aut [h] trapetas [i]. Axivs aſpicit [l] *Merulam*, & quid igitur [m], inquit, eſt iſta
villa, ſi nec vrbana habet ornamenta, neque ruſtica membra? cui [n] *Ille*, non minus
villa tua erit [o] ad angulum Velini, quam neque pictor, neque tector vidit vnquam, quam
in [p] Roſea, quae eſt polita opere tectorio eleganter, quam dominus habes communem
10 cum aſino. Cum ſignificaſſet nutu, nihilo minus eſſe villam eam [q], quae eſſet ſimplex
ruſtica, quam eam in qua [r] eſſet vtrumque, [& ea, & vrbana] & rogaſſet quid [s] ex his
rebus colligeret, Quid? *inquit*, ſi [t] propter paſtiones tuus fundus in Roſea probandus ſit;
& quod

VARIETAS LECTIONIS.

b) *in imprudentiam a. V.* c) *Hoſtienſi I. I. Ba.* Gr. *G.* d) *oſtia P.* e) *hinc I. B. R.* f) *aeneum a. V. ahenum P.* g) *aut* abeſt *Baſ.* h) *ac I. B. R.* i) *trapeta I. I - G.* l) *reſpicit a. V.* m) *igitur* abeſt *I. B. R.* ſpatium tamen erat relictum *gus P.* 1. *giie Pol.* 2. n) *Quod ille, Nummius P.* o) *villa* repet. *I. I - G.* p) *illa in I. I - G.* q) *eaquae* praeced., *I. B. R.* r) *quo I. B. R.* s) *quis Bon.* t) *ſi* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

locum maxime faciunt, quae ſupra notauimus 1, 2, vbi de Aemilianis. VRSIN. [ad ſect. 23 *neque arenariae.*]

2, 7 QVADRAGINTA MILLIBVS) Supra [ad 2, 8, 3] notauimus eſſe legendum *quadringentis millibus* ex Plin. 8, 43 verba vero, *oſtiae, in litore*, vereor ne adiecta ſint. Item videtur legendum *acceſſiſſe*, non *accepiſſe*, vel vt eſt in V. C. *accediſſe*; quod tamen pro *acceſſiſſe* poſitum eſt, vt lib. 2 *diſcedimus* habetur pro *diſceſſimus.* VRSIN. Plin. 8 hunc locum ita adducit: *Aſinum quadringentis millibus emtum Q. Axio Senatori autor eſt M. Varro, haud ſcio, an omnium pretio animalium victo.* Sed illud immane pretium videtur ad ſummam, quam ipſe Varro hic nominat, reducendum, legendumque apud Plinium *Quadragenis millibus.* POPMA. Hard. ad. Plin. 8, 43 ſ. 68 obſeruat, codices omnes habere CCCC *nummum*, neglecta, vt fere ſemper *M* millenarii nota: quam tamen intelligendam vel illud euincit, quod adiicit Plinius, *haud ſcio an omnium pretio animalium victo.* De pretio aſinorum conf. Varro 2, 1, 14.

2, 8 SE ACCEPISSE) Lege *accediſſe* pro *acceſſiſſe*, vt ſupra *diſcedimus*, pro *diſceſſimus.* Sic apud Iuriſconſultum *relinquero* pro *reliquero.* de hoc ſuperius. SCALIG. Ita libri omnes, quibus cum conſentit Nonius [4, 15] *Accipere, videre*, vt Virg. L. 8. *vt te fortiſſime Teucrum Accipio agnoſcoque lubens.* POPMA. Laudat Nonius hunc ipſum Varronis locum. Vide ibi Mercerum p. 153. SCHOETTG. Poſſis etiam interpretari, nulla ſe villa acceptum eſſe: quidni enim dixerit Merula, *nulla me accepit villa.* Caeterum *praeterita* tertiae coniugationis a praeſenti formata pluſcula dabit index.

2, 8 TORCVLA, VASA) Videtur legendum *torcula vaſa.* *τὸ vindemiatoria*, gloſſema eſt. VRSIN.

2, 9 ET QVID IGITVR) Antiqua lectio deprauata: ſic enim habent meliores codices: *Et quid gus inquit &c.* VICTOR. Forte ex Victorii codicibus legi poſſit, *& quod genus inquit*, pro cuius generis, qualis. Locutio familiaris veteribus. Sic infra: *Aues ſunt omne genus. & Aliis id genus rebus.* Lucillius lib. 6 *Crebrae vt ſcintillae in ſtricturis, quod genus olim.* POPMA.

2, 10 QVAE ESSET SIMPLEX, QVAM EAM, QVAE ESSET POLITA, ET ROGASSET &c.) Ita videtur hic locus legendus. caetera ſunt adiecta. deinde legendum: *Quid? inquit - - Roſeo probandus, & quod - - appellatur, haec quoque &c.* VRSIN. Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκ' ἔγωγ', ἕτερον δ' ἀνένευσα. Diſtinxi orationem, vt non tam Vrſinus, quam res ipſa poſtulabat; incluſi, quae gloſſematis ſpeciem habere videbantur: ab audacioribus conſiliis abſtinui volens merito.

2, 10 ET EA, ET VRBANA) In excuſis antea, *Et ruſtica ſcilicet & vrbana.* Germanam huius loci lectionem eſſe arbitror, quam reſtitui: in optimis enim exemplaribus eam inueni. Vitium (vt puto) inde factum eſt, quod cum nonnulli nimis obſcure hic locutum Varronem putarent, addiderunt ad verbum *ea, ſcilicet vrbana* Imperiti poſtea librarii declarationem receperunt, & verbum quod declaratum fuerat, reliquerunt.
Sunt

& quod ibi paſcitur pecus, ac ſtabulatur, recte villa appellatur: haec quoque ſimili de
cauſa debet vocari villa, in qua propter paſtiones fructus capiuntur [u] magni. Quid enim 11
refert, vtrum propter oues, an [x] propter aues fructus capias? anne dulcior eſt [y] fructus
apud te ex bubulo pecore, vnde apes [z] naſcuntur [a], quam ex apibus, quae ad villam, in [aa]
alueariis [b] opus faciunt? & num [bb] pluris [c] nunc tu e villa illic natos verres lanio vendis,
quam hic [d] apros macellario [e] Seius? Qui minus ego, inquit Axivs, iſtas habere poſ- 12
ſum in Reatina villa? niſi ſi apud Seium [f] Siculum fit mel, Corſicum in Reatino: & hic
aprum glans cum paſcit emticia, facit pinguem; illic gratuita, exilem. Appivs, poſſe
ad [g] te fieri, inquit, Seianas paſtiones non negauit Merula: ego, non eſſe, ipſe vidi.
Duo enim [h] genera cum ſint paſtionum: vnum agreſte, in quo pecuariae ſunt, alterum 13
villaticum, in quo ſunt gallinae, ac columbae, & apes, & caetera, quae in villa ſolent pa-
ſci; de quibus & Poenus Mago, & Caſſius Dionyſius, & alii quid [i] ſeparatim ac diſper-
ſim in libris reliquerunt, quos [l] Seius legiſſe videtur, & ideo ex his paſtionibus ex vna
villa

VARIETAS LECTIONIS.

u) *capiantur P. I. B. R* x) *aut P. fructus aut propter aues I. B. R.* y) *eſt* abeſt *I. B. R.* z) *aues P.* a) *naſcantur I. B. R.* aa) *Sin I. B. R. P.* 1. *ſi in P.* 2, b) *aluariis P.* bb) *nunc P.* c) *pluris tua villa I. B. R.* d) *hinc P.* e) *macellarios eius P. milliarios emis a. V.* f) *Semen P.* g) *apud I. B. R. Ba-G.* h) *enim* omitt. *I. B. R.* i) *quod I. B. R.* l) *quas P.*

NOTAE VARIORVM.

Sunt tamen hae lectiones coniecturae, & quae nihil firmitatis habent. VICTOR.

2, 10 QVID? INQVIT) Merulam intelligi apparet ſ. 12 extr.

2, 11 AD VILLAM) Adde *Seii* ex V. C. Infra: *Niſi ſi apud Seium Siculum ſit mel, Corſicum in Reatino.* VRSIN.

2, 11 E VILLA) Haec verba non ſunt in V. C. adeoque expungenda. Apros macellarius vendebat, ſues vero lanius. Supra lib. 2. *Deinde it retro, quo ad perueniat ad lanium. hic enim conciliator ſuillae carnis datus populo.* VRSIN.

2, 11 QVAM HINC APROS MACELLARIO SEIVS) Totus locus variatus, in quo ego auctoritatem veterum librorum ſecutus ſum. Modicam libertatem, quam mihi permiſi, nunc patefaciam: eaque me non intemperanter vſum declarabo. In cunctis antiquis, *eius* extrema vox erat, ex qua, vna addita litera, *Seius feci.* prior dictio in eandem literam deſinebat: quare minore licentia inde illa ſumi potuit. De Seio multis locis in his libris, & non multo poſt hic etiam mentio eſt. *Miliarios* antea in excuſis erat. VICTOR. Etiam Turnebus, 8, 7 legi voluit *macellario Seius.*

2, 12 MEL CORSICVM) Dioſcor. 2. 102 τὸ δὲ ἐν Σαρδωνίᾳ γεννώμενον μέλι πικρὸν διὰ τὴν τῆ ἀψινθίȣ νομήν. De Siculo melle infra ſic: *Propter hoc Siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens eſt.* Virg. *Hyblaeis apibus florem depaſta ſalicti.* VRSIN.

2, 12 POSSE AD TE) Ita V. C. quod poſitum eſt pro *apud te.* Verba *Seianas paſtiones* videntur abundare. IDEM.

2, 13 DVO ENIM GENERA) Vox *enim* otioſa vid. p. p. leg. *hos Seius.* Item verba *e villa* videntur addita ab expoſitoribus. IDEM.

2, 13 QVOS SEIVS) Ἀνταπόδοτον credo metuebat Vrſinus, cum legi iuſſit *hos.* Sed neſcio an ſatis bene reſpondeant iſta, *Duo cum ſint genera - - hos Seius legiſſe videtur.* Vt nunc interpunctum eſt, protaſis continetur ſolis verbis, *Duo enim genera cum ſint paſtionum*; reliqua omnia pertinent ad apodoſin. Fateor breuiorem iuſto protaſin videri. Aliter Cicero, vt hoc vtamur, Top. 2 pr. *Cum omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, vnam inueniendi, alteram iudicandi: vtriusque princeps Ariſtoteles fuit.* Off. 1, 13 extr. *Cum autem duobus modis, id eſt aut vi aut fraude, fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculae, vis leonis videtur.* Et 1, 36 pr. *Cum autem pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero venuſtas ſit, in altero dignitas: venuſtatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem.* Item 2, 14 pr. *Sed cum duplex ratio ſit orationis, quarum in altera ſermo ſit, in altera contentio: non eſt id quidem dubium, quin contentio orationis maiorem vim habeat ad gloriam.* In his omnibus videmus, non proponi tantum in tali protaſi numerum membrorum, ſed ea etiam nominatim indicari. His Ciceronianis periodis ſimilis ſi fieri debeat Varroniana, incipienda fuerit apodoſis, *de his & Poenus Mago &c.* Verum nec prior ratio abſurdi aliquid habere videtur. Ciceronianis iſtis diuiſionibus ſimilis eſt illa Varronis, quam habes 3, 5, 7 item altera 3, 16, 18 ac tertia 3, 17, 2. Sed ſimilem admodum formae huic, in qua nunc ſumus, verborum complexionem poſuit idem 3, 16, 2.

14 villa maiores fructus capere, quam alii faciunt ex toto fundo. Certe, inquit Mervla. nam ibi vidi greges magnos anſerum, gallinarum, columbarum, gruum, pauonum, nec non glirium, piſcium, aprorum, & [m] caetera venationis. ex quibus rebus ſcriba librarius libertus eius, qui apparuit [n] Varroni, & me abſente patrono hoſpitio accipiebat, in annos ſingulos plus quinquagena [o] millia [p] [e villa] capere [q] dicebat. Axio admiranti, Certe noſti, *inquam*, materterae meae fundum in Sabinis, qui eſt ad quartum & vice-
15 ſimum lapidem via ſalaria a Roma. Quidni, *inquit*? ubi aeſtate diem meridie diuidere ſoleam, cum eo Reate ex vrbe, aut cum inde venio hieme, noctu ponere caſtra. Atque in hac villa qui [r] eſt ornithon, ex eo vno quinque millia ſcio veniſſe turdorum denariis ternis, vt [s] ſexaginta millia ea pars reddiderit eo anno villae, bis tantum quam tuus fundus ducentum [t] iugerum Reate reddit. Quid ſexaginta [v], inquit Axivs? lx, lx deri-
16 des [u]? Sexaginta [x] *inquam*. Sed vt [y] ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut [z] epulum, aut triumphus alicuius, vt tunc fuit Scipionis Metelli, aut collegiorum coenae, quae tunc innumerabiles excandefaciebant [a] annonam macelli. reliquis annis omnibus & hanc expectabis ſummam. ſpero non tibi decoquet [non] ornithon. neque hoc accidit [aa] his moribus, niſi raro, vt [b] decipiaris. Quotus quisque enim [c] eſt annus, quo non videas epulum, aut triumphum, aut collegia [non] epulari, quae nunc [d] innumerabiles incendunt [e] annonam? Sed propter luxuriam, *inquit*, quodammodo epulum quotidianum eſt intra

VARIETAS LECTIONIS.

m) *caeterae venationes I. B. R. & caeterae venationis* marg. *Durdr.* n) *aperuit Ienſſ.* o) *L. I. B. R.* p) *HS.* add. *Ba-G.* q) *carpere* ſphalma credo *Vict.* r) *quae I. B. R.* s) *vt HS. Ba-G.* t) *ducentorum I. I-G.* v) *millia* add. *I. I-G.* u) *deride B. R.* x) *millia* add. *Ba-G.* y) *vt* omitt. *I. B. R.* z) *vt I. B. R.* a) *excandefaciunt I. B. R.* aa) *accedit a. V.* b) *ne I. I-G.* c) *evim* omitt. *I. B. R. Quotus enim quisque I. I-G.* d) *tunc P.* e) *intendunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 14 Materterae meae) Fircellia fuiſſe videtur. v. 3, 4, 2.

2, 14 Qvi est ad qvartvm) Ita Caeſar locutus eſt l. 1 bell. ciu. *Pontem fluminis interrumpebant, qui erat ab oppido millia paſſuum circiter III.* pro aberat. Vrsin. *Quae eſt ad &c.* legit etiam Io. Rhodius ad Scribon. 146, p. 219. Nimirum ſi ita ſcripſit Varro, accepit, vt illud Virgilianum, *proximus ardet Vcalegon*, & vt *apud me* fuiſſe dicitur, qui etiam abſente me domi meae fuit.

2, 15 Castra. Atqve) Inter haec duo verba intelligenda eſt perſona Varronis, & legendum forte *Atqui.* Sed hoc etiam ab Vrſino video obſeruatum.

2, 15 Atqve in hac) Videtur legendum *Atqui.* De hac re ita Col. 8, 10, 6 *M. Terentius ternis ſaepe denariis ſingulos turdos emtitatos eſſe ſignificat auorum temporibus, quibus qui triumphabant, populo dabant epulum. At nunc aetatis noſtrae luxuries quotidiana fecit haec pretia.* Vrsin.

2, 15 Sexaginta millia) Hoc loco vtitur Gron. de P. V. 4, 2 p. 266 vt oſtendat, non inſolens eſſe in computando denarios ſeſtertiis interponi.

3, 16 Collegiorvm coenae) Varia fuerunt Romae collegia tum artificum, tum opificum, de quibus peculiari diatribe agit Pancirollus tomo III theſauri Graeuiani inſertus. Coenas autem membra eorum poſt mortem integris Collegiis inſtituebant, vt ex pluribus locis inſcriptionum Gruterianarum conſtat. Schoettg.

2, 16 Annonam macelli) Vltima vox eſt gloſſema. deinde legendum: *Reliquis an. o. ſi hanc ſpectabis ſ. ſp. tibi non de. ornithon, neque hoc accidat - - raro ne dec.* Vrsin.

2, 16 Reliqvis annis) Intelligenda eſt ante haec verba ἢ *quin* aut ſimilis particula ἐπανορθωτική.

2, 16 Non tibi decoqvet non) Eſt ἀναδίπλωσις. Non tibi non, inquam, decoquet ornithon. Scalig. Sed illud *ſpero* videtur notare, non nimis aſſeuerate loqui Varronem: & p. p. ipſum hoc *non* intempeſtiue inculcatum videtur. Vtrumque vncinis incluſi.

2, 16 Innvmerabiles) Videtur legendum *innumerabilia. intendunt* autem licet ſit in vetuſto codice, & eodem verbo vſus ſit Varro ἐν ταφῇ μενίππου, cum dixit, *Edones Romani vt turbae intendant annonam:* retinemus tamen vulgatam lectionem, quod ſimili translatione ſupra dixerit, *excandefaciebant annonam.* Vrsin. *Quae nunc innumerabiles per σύνεσιν* dixit, cum reſpectu ad *epulas.* Ita Thucydides in peſtilentiae Atticae deſcriptionis initio 2, 47 ἡ νόσος πρῶτον ἤρξατο γενέσθαι τοῖς

intra ianuas Romae. Nonne item L. Albutius [f] homo (vt ſcitis) apprime doctus, cuius 17
Luciliano charactere ſunt libelli, dicebat in Albano fundum ſuum paſtionibus ſemper vinci a villa? agrum enim minus dena [g] millia [h] reddere, villam [i] plus vicena. Idem ſecundum mare quo loco vellet, ſi paraſſet villam, ſe ſupra centum millia [e [l] villa] recepturum. Age non M. Cato nuper cum Luculli accepit tutelam, e piſcinis eius quadraginta millibus ſextertiis vendidit piſces? A x i v s, *Merula* mi [m], inquit, recipe me quaeſo diſcipulum villaticae paſtionis. 18
Ille, Quin [n] ſimulac promiſeris [o] minerual, incipiam, *inquit* [p], id eſt coenam. Ego vero non recuſo, vel hodie ex iſta paſtione crebro. A p p i v s, credo ſimulac primum ex iſto villatico pecore mortui erunt anſeres, aut pauones. Cui *ille*, quid enim intereſt vtrum morticinas editis volucres, an piſces, quos niſi mortuos eſtis nunquam? Sed oro te, inquit, induce me in viam diſciplinae villaticae paſtionis, ac vim formamque eius expone [q], *Merula*, non grauate.

III.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *Abuccius P.* g) *decem I. B. R.* h) *HS* add. *Ba - G.* i) *villa I. B. R.* l) *e* abeſt *I. B. R.* m) *mi* omitt. *I. I - G.* n) *Qui I. B. R.* o) *promiſſeris I. B. R.* p) *inquit. Axius. Ego I. I - G.* q) *exponere Me. non grauare I. I - G. expone. Merula: Non graua te I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

τοῖς Ἀθηναίοις, λεγόμενον μὲν κ. τ. λ. vbi obſeruat Schol. *ὡς πρὸς τὸ νόσημα ὑπήντησεν.* Ita Xenophon Mem. Socr. 1 p. 363, cum praeceſſiſſet *τὸ θεῖον* retulit *ἐπιμελεῖσθαι αὐτοὺς* h. e. *θεούς.*

2, 16 I n c e n d v n t a n n o n a m) Hanc rationem loquendi illuſtrat Turn. 22, 33

2, 16 S e d p r o p t e r) Videtur legendum *ſed et*, cum in vulgatis deſit particula *et.* deinde inducenda vox *paſtionibus.* Item expungenda verba, quae paullo poſt habentur, *e villa.* nam ſunt adiecta. V r s i n.

2, 17 N o n n e i t e m L. A l b v t i v s) Nihil immutaui: in optimis tamen exemplaribus hic *Abuccius.* Iterum idem nomen hoc ipſo in libro, vbi de pauonibus agit, & in excuſis *Albutius* eſt. *Vt quidem Abuccius habebat.* T. Albutius, vir doctus, ac optimis ſtudiis deditus, Athenis vixit, vt Cicero in quinta quaeſtione Tuſculana oſtendit; fuitque Albutius ille, de quo Lucilius in Satyra venuſte ſcripſit, cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit. Hic, de quo M. Varro agit, videtur Lucilium imitatus, & ipſe ſatyras ſcripſiſſe. V i c t o r. Vid. Franciſcus Douza ad Lucil. p. 99. A l m e l.

2, 17 [e v i l l a] Incluſi de ſententia Vrſini. Quid ſi ſcripſit Varro *ex illa.*

2, 17 C v m l v c v l l i a c c e p i t t v t e l a m) De qua Cicero de fin. 3, 2.

2, 17 Q v a d r a g i n t a m i l l i b v s) Videtur legendum XXXX *ſeſtertium*, i. e. *quadragies ſeſt.* Nam Plinius in emendatis codicibus 9, 54 de Lucullo ſic ait: XXXX HS *e piſcina defuncto illo veniere piſces &c.* id eſt noſtrorum aureorum centum millium. & ita corrigendus Columella, qui ſic habet 8, 16, 5. *Attamen iisdem temporibus hanc memorabat Varro luxuriem, vt tunc fuit Scipionis Metelli. Maxime laudabatur ſinceritas Catonis, qui nihilominus & ipſe tutor Luculli, grandi aere* XXXX HS. *piſcinas pupilli ſui venditabat &c.* Columella id grande aes appellauit. Macrobius item corrigendus 3, 15 cum inquit: *M. Varro in libris de agricultura refert M. Catonem, qui poſtea Vticae periit, cum haeres teſtamento Luculli eſſet relictus, piſces de piſcina eius* XXXX HS *vendidiſſe.* Atqui quadringenta millia ſeſtertium illa aetate grande aes non dicebatur, nedum quadraginta millia, vt hic legitur. V r s i n. Idem referunt Plinius & Columella; ſed diuerſa apud illos ſumma. Plinius lib. IX. *Quadraginta ſeſtertium piſcinae defuncto illo veniere piſces.* Columella lib. VIII. *Maxime laudabatur ſeueritas Catonis, qui nihilominus & ipſe tutor Luculli, grandi aere ſeſtertium millium quadringentorum piſcinas pupilli ſui vendidit*: vbi haud dubie ex Varrone emendandum, *millium quadragenorum.* Meminit etiam Macrobius lib. III Saturnal. Sed fallitur in eo, quod ſcribit M. Catonem haeredem teſtamento Luculli fuiſſe relictum; quem vt auunculum, tutorem relictum, non haeredem, teſtantur Varro & Plutarchus. P o p m a. Gronouio corrupta videtur, vt alias obſeruamus, haec numerandi ratio, legendumque *ſeſtertium.* de P. V. 1, 4 p. 22. Vid. quae dicimus ad Col. 8, 16, 5.

1, 18 M i n e r v a l) S. Hieronymus ad c. 6 ep. ad Epheſios: *Et quod pauper obtulerat, hoc in Kalendariam ſtrenam, & ſaturnalitiam ſportulam, & Mineruale munus Grammaticus & Orator conuertit.* Tertull. in libro de Idololatria: *Quis ludimagiſter, ſi non tabularia idolorum, Quinquatria tamen frequentabit: ipſam primum noui diſcipuli ſtipem Mineruae & honori & nomini conſecrat, & ſtatim tam Mineruale Mineruae, quam Saturnalia Saturni &c.* Ouid. 3. Faſt. *Vos quoque Phoebea morbos qui pellitis arte Munera de veſtris pauca referte Deae.* Sigillatim enim omnes artifices munera Mineruae ferebant: munus autem dicebant *Minerual*, quod & diſcipuli

 & ſtu-

III. Primvm, *inquit*, dominum ſcientem eſſe oportet earum [a] rerum quae in
villa, circumue eam ali [b] ac paſci poſſint [c], ita vt domino ſint fructui, ac delectationi.
Eius diſciplinae genera ſunt tria, ornithones, leporaria, piſcinae. Nunc ornithonas dico [d]
2 omnium alitum, quae intra parietes villae ſolent paſci. Leporaria te accipere volo, non
ea quae tritaui noſtri dicebant, vbi ſoliti lepores ſint, ſed omnia ſepta, affîcta [e] villae quae
ſunt, & habent incluſa animalia, quae paſcantur [f]. Similiter piſcinas dico eas, quae in aqua
3 dulci aut ſalſa incluſos habent piſces ad villam. Harum ſingula genera minimum in binas
ſpecies diuidi poſſunt; in prima parte vt ſint [g], quae terra modo ſunt [h] contenta [i], vt
ſunt pauones, turtures, turdi. altera ſpecies [l] ſunt, quae non ſunt contenta [m] terra ſo-
lum, ſed etiam aquam requirunt, vt ſunt anſeres, querquedulae, anates. Sic alterum
genus illud venaticum duas habet diuerſas ſpecies: vnam, in qua eſt aper, caprea [n], lepus.
4 Altera item extra villam quae [o] ſunt, vt apes, cocleae [p] glires [q]. Tertii generis aqua-
tilis item ſpecies duae, partim quod [r] habent piſces in aqua dulci, partim quod [r] in ma-
rina. De his ſex partibus; ad [s] iſta tria genera artificum paranda, aucupes, venatores,
piſca-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. III.] a) *Eorum animalium I. I-G.* b) *animalia ali P.* c) *poſſunt I. I-G.* d) *dicam a. V.* e) *affixa a. V. ei affixa Pol. 2.* f) *paſcuntur I. B. R.* g) *ſunt I. B. R.* h) *ſint P.* i) *contentae I. B. R.* l) *ſpecie I. B. R. eorum* add. *I. I-G.* m) *contentae I. B. R.* n) *capra Commel.* ſphalma. o) *qui P.* p) *cochleae Iuntt.* q) *grues I. B. R.* r) *quot Heruag.* s) *adhuc* aliae praeter *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

& ſtudioſi liberalium artium praeceptoribus ſoluebant. Vrsin.

2, 18 Vel hodie ex ista) Legendum puto: *vel hodie*: *& ex iſta paſtione crebro. Vel hodie* coenam tibi dabo: *& ex iſta paſtione*, ſi eam me docueris, *crebro* te accipiam, vt *aues ructes*, quod ſupra iocatus erat Varro.

2, 18 Non gravate) Elegantior eſt antiqua lectio, quam reſtitui, duobus verbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus eſt in primo de Oratore: *Cum vobis non meo iudicio, ſed veſtro ſtudio inductus, non grauate reſpondero.* Vict.

3, 1 Eivs disciplinae) *Villaticae paſtionis genera ſunt tria* legit Agellius, qui 2, 20 citat hunc locum. & p. p. habet, vbi *ſoli lepores*, non *ſoliti.* Vrsin.

3, 1 Nvnc ornithones) Adiicit hoc aduerbium, quia alias *lucrifecerunt hoc nomen turdi*, vt ipſe ait 3, 4, 1.

3, 2 Vbi soliti lepores sint.) An, *vbi ſoli lepores ſint:* ſic enim inuenio c. 12 locutum Varronem: *Nam neque ſolum lepores eo* (leporario) *includuntur, ſilua*, niſi forte verbum *paſci*, aut quid aliud idem ſubintelligatur, vt ſaepenumero apud veteres: Plaut. *Ciſtell. Viris cum ſuis praedicant nos ſolere: Suas pellices eſſe aiunt. Solere* nempe *concumbere.* Ita Catull. *Epigr.* de Acme, *Non eſt ſana puella, nec rogate, Qualis ſit: ſolet haec imaginoſum, pati* nimirum. Ita Terent. *Andr. Quod vulgus ſeruorum ſolet facere* videlicet. Ponted. Etiam apud Gellium, vt modo obſeruatum Vrſino vidimus, *ſoli* lepores legitur. quo loco vſum etiam video ipſum Victorium Var. Lect. 32, 11 vt doceret, legendum hic eſſe *ſoli*, quod ſuadere etiam ait verbum, quod ſtatim ſequitur, *omnia.* Poſſit etiam aliquis ſuſpicari *ſolidi* h. e. meri & ſoli lepores, vel *ſolite*, quod eſſe volunt etiam apud Plautum Amph. 1, 1, 31. Neque tamen improbanda lectio recepta. Ita Graecis, quos aemulatur noſter, τὰ ἤθη ſunt *ſedes*, ac *conſueta loca* hominum pariter ac beſtiarum.

3, 2 Septa afficta villae) *Afficta* ſcripſi e vetuſtis libris: antea enim in excuſis *Affixa.* Vbi de columbis agit, in MSS. & pariter forma excuſis, *ſub ordines ſingulos tabulae fictae.* non multo poſt in antiquis tantum, *Duabus virgis viſcatis defictis.* De gallinis, *aut exſculpta aut afficta firmiter*: etiam in impreſſis. Vict. Lectionem Victorii confirmat tribus aliis exemplis, vbi *fictus* cum compoſitis idem eſt, quod *fixus*, Gronouius ad Auſonii Moſellam v. 317. Schoettg.

3, 3 Harvm singvla) Videtur legendum *Horum ſingula.* deinde legendum, *altera ſpeciei ſint.* item, *alteram extra villam.* vox autem *aquatilis* gloſſema videtur. Vrsin.

3, 4 De his sex partibvs.) Paullo inconcinnior locus qui tamen videtur ſuſpicione caruiſſe, ideoque ab eruditiſſ. P. Victorio praeteritus: cum ita legendus ſit: *De his ſex partibus: ad haec iſta tria genera artificum paranda, aucupes, venatores, piſcatores, aut ab his emenda, quae tuorum ſeruorum diligentia tuearis in foetura ad partus, & nata nutricere, ſagineſque.* Nam illud, *ſagineſque* ex veteri ſcriptura reponimus, Habet enim, *nutricare, ſaginiſque.* Scal. Videtur legendum *Ad has ſex partes iſta tria genera artificum comparanda, aucupes, venatores, piſcatores, aut ab his ſumenda, quae tuorum ſeruorum diligentia tuearis in foetura ac partu & nutricatu, ſaginiſque in macellum vt perueniat.* Vrsin.

Tria

piſcatores, aut [ss] ab his emenda, quae tuorum ſeruorum diligentia tuearis in foetura ad
partus, & nata nutricere [t] ſagineſque [tt], in macellum vt perueniant [v]. Neque non etiam
quaedam aſſumenda in villam ſine retibus aucupis, venatoris, piſcatoris, vt glires, cocleae [x]
& gallinae. Earum rerum cultura inſtituta prima, ea quae in villa habentur [y]. non 5
enim [z] ſolum augures Romani ad auſpicia primum pararunt pullos, ſed etiam patres fa-
miliae rure. Secunda, quae macerie [a] ad villam venationis cauſa cluduntur, & propter
aluearia [b]. apes [c] enim ſubter [d] ſubgrundas [e] ab initio villatico [f] vſae tecto. Tertia [g] pi-
ſcinae dulces fieri coeptae, & e fluminibus captos recepere [h] ad ſe piſces. Omnibus tri- 6
bus his generibus ſunt bini gradus: ſuperiores, quos frugalitas antiqua; inferiores, quos
luxuria poſterior adiecit. Primus enim ille gradus antiquus maiorum noſtrum [i] erat, in
quo eſſent auiaria, duo duntaxat: in plano cohors, in qua paſcebantur gallinae, & earum
fructus erant [l] oua, & pulli. alter ſublimis, in quo erant columbae in turribus, aut ſum-
ma villa. Contra, nunc auiaria ſunt nomine mutato, quod vocantur ornithones, quae 7
palatum ſuaue domini [m] parauit, vt tecta maiora habeant, quam tum habebant totas [n] vil-
las, in quibus ſtabulentur [o] turdi ac pauones. Sic in ſecunda parti [p] ac leporario pater 8
tuus *Axi*, praeterquam lepuſculum e venatione vidit nunquam. Neque enim erat ma-
gnum id [q] ſeptum, quod nunc, vt habeant multos apros ac capreas [r], complura iugera
maceriis

VARIETAS LECTIONIS.

ss) *vt* omnes. t) *nutricare* omnes tt) *ſaginareque Iuntt.* & ſecutae, ſed *ſagineſque I. B. R. ſaginiſque P.* v) *peruiant P.* x) *cocleas & gallinas I. B. R. cochlias gallinas P.* y) *habetur P.* z) *enim* omitt. *I. I-G.* a) *materiae Ienſſ. macerie P.* b) *aluaria P.* c) *aues I. B. R.* d) *ſubtus I. B. R.* e) *ſugrundas P.* f) *villaticae P.* g) *Tertiae P.* h) *recipere I. B. R.* i) *noſtrorum a. V.* l) *erat P.* m) *donum Pol.* 1. *&* 2. n) *tutas P. totae villae I. I-G.* o) *ſtabulantur I. B. R.* p) *parte a. V. H. St-D.* q) *ad P.* r) *capras a. V.*

NOTAE VARIORVM.

Tria genera artificum reſpondent tribus generibus ſ. 1. propoſitis, quae ſunt *ornithones*, *leporaria*, *piſcinae*. Lectio, quam damus, tota veterum librorum auctoritate nititur: duas modo literulas non tam nobis, quam magno Scaligero condonari petimus: quod pro *vt aut* legimus, & *nutricere* pro *nutricare*. Origo mendi haec videtur, quod *nutricere* pro infinito habuit librarius, idque primum ipſum immutauit, eique conformauit deinde *ſaginare*.

3, 4 ET NATA NVTRICERE) Diſſentit a communi antiqua lectio: quam ſi non recepi, tamen notam eſſe volo, *nutricari ſaginiſque* VICT. Forte fuit primo *nutriceris ſagineſque*, vltimam verbi prioris hauſit poſterioris prima. Cum deinde *nutriceri* nihili vox eſſet, per gradus iam indicatos deſcendit corruptio.

3, 4 ASSVMENDA) Videtur legendum *aſſumendum*: nam ita ſolet Varro loqui. exempla peti poſſunt ex locis ſuperioribus. VRSIN.

3, 5 PRIMA EA) Videtur legendum *primo, quae in villa.* deinde ſcribendum: *ſecundo, quae ad villam venationis cauſa cluduntur.* nam vox *maceria* gloſſema videtur. VRSIN.

3, 5 SVBTER SVBGRVNDAS) *Subgrundae* & *ſubgrundia* ſunt partes tecti prominentiores, quibus arceri poteſt pluuia a fundamentis & parietibus aedium. Vitruuius 2, 9 *Certe tabulae in ſubgrundiis circum inſulas ſi eſſent ex ea* (larice) *collocatae, ab traiectionibus incendiorum aedificia periculo liberarentur.* Quem locum dum exſcribit Palladius 12, 15, 1 bonum interpretem agit: *Larix vtiliſſima, ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte, atque extremitate tectorum praeſidium contra incendia contuliſti.* Epitomator Vitruuii c. 12 *quod ex ea affixae tabulae a ſuggrunda violentiam ignis prohibent:* vbi MS. ita, vt apud Varronem noſtrum legitur, habet *ſubgrunda.* Deriuatur autem, vt vult Becmannus Orig. p. 206, 207 a *ſuggerendo*, quia ſuggeruntur quaedam ligna. Vide Budaeum annot. prior. ad Pandectas p. 434, 435. De alia huius vocis notione conſulendi Meurſius de funere c. 38, 42. Kirchmannus de funeribus Rom. 1, 3. SCHOETTG.

3, 5 TERTIA) Videtur legendum *Tertio*; & poſt vocem *antiqua* videtur deſiderari verbum *conſtruxit*, aut aliquid tale. VRSIN. Refertur *tertia* ad *cultura*. Mediceum illud *tertiae* ad piſcinas eleganter quadrat, & forte veriſſimum eſt.

3, 6 ALTER SVBLIMIS) Legendum *alterum ſublime.* Cauſa corruptionis, quod librarius putauerit referri ad *gradum.* ſed intelligitur e proximo *auiarium.*

3, 7 TOTAS VILLAS) Vetus lectio, *tutas villas*, tutas autem pro *totas*; vt in iisdem libris *rutundum* ſaepe pro *rotundum.* VICTOR.

3, 7 IN QVIBVS STABVLENTVR TVRDI, ET PAVONES.) Eandem rem conquerebatur ſenex quidam apud eundem Varronem in Satyra Menippea, γεροντοδιδασκάλῳ. *In quibus*

maceriis concludunt. Non tum [s], *inquit* mihi, cum emiſti fundum Tuſculanum [t] a M.
9 Piſone, in leporario apri fuerunt multi [v]. In tertia parti [x] quis habebat [y] piſcinam, niſi dulcem, & in ea duntaxat ſqualos [z], ac mugiles piſces? Quis contra nunc Rhinton [a] non dicit ſua nihil intereſſe, vtrum iis piſcibus ſtagnum habeat plenum, an ranis? Non Philippus cum ad Immidium [b] hoſpitem Caſini diuertiſſet, & ei e tuo [c] flumine lupum piſcem formoſum appoſuiſſet, atque ille guſtaſſet, & expuiſſet, dixit, Peream ni piſcem putaui
10 eſſe? Sic noſtra aetas, *inquam*, luxuria [d] propagauit leporaria, ac piſcinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piſcium reuocauit. Non propter hos [e] appellati Sergius Orata, & Licinius [f] Murena? Qui enim propter nobilitatem [g] ignorat piſcinas Philippi, Hortenſii [h], Lucullorum? Quare vnde velis me [i] incipere, *Axi*, dic.

IV. Ille, [a] Ego vero *inquit* (vt [b] aiunt) poſt principia in caſtris, id eſt, ab his [bb] potius [c] temporibus, quam ſuperioribus: quod ex pauonibus fructus capiuntur maiores,

VARIETAS LECTIONIS.

s) *tu P.* t) *Thuſculanum I. I-G. praeter Heru.* item: *Vict.* v) poſt *multi* interp. omnes praeter marg. *Durdr.* x) *parte a. V. H. St-D.* y) *habet a. V.* z) *ſcaros I. B. R. Iuntt.* a) *rhynton a. V.* b) *Minidium a. V.* c) *ſuo I. B. R. vicino I. I-G.* d) *luxuriam I. B. R. I. I.* e) *has P.* f) *Licinius P. Lucinius I. B. R. Lucius I. I-G. L. Vict.* g) *nobilitates P.* h) *&* inſ. *a. V.* i) *me* om. *I. B. R.* [C. IV.] a) *Ille.* claudit praecedens caput in *I. B. R.* b) *(vt caſtris) I. I-G.* bb) *iis Vict.* c) *potius* abeſt *I. B. R. incipiendum* inſ. *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

quibus Libyſſa citrus faſciis cingit fores: Vbi graues paſcantur atque alantur pauonum greges. Vel decem menſes vbi vna ſepiant granaria. Vineis vbi ampla cella, torculare Poenicum. Deteſtatur enim luxuriam hominum temporis ſui, qui villarum modum excederent. SCAL.

3, 8 FVERINT MVLTI) leg. *multi?* deinde *quis habebat* vel potius *habuit.* VRSIN. Merito vtraque in re obſecundatum viro doctiſſimo.

3, 9 RHINTON) vid. Col. 8, 16, 4 Rhintonem Latinum hominem, (diuerſum proinde ab illo nobili Graecorum hilarotragoedo) actorem fabularum ſiue hiſtrionem fuiſſe, & certo earum generi nomen dediſſe, Donatus auctor eſt, vel quisquis auctor eſt diſputationis de Tragoedia & Comoedia illius in Terentium commentariis praemiſſae. Ab hoc credo ego Varronem hoc nomen hic impoſuiſſe Aeſopo hiſtrioni vel filio vel patri. Vtrumque ſane heluonem fuiſſe diuitem, vtrumque Varroni notum, conſtat. Nequitiae & profuſionis nomine vtrumque coniungunt Plin. 10, 51 ſ. 72 & Tertull. de Pall. c. 5 p. 32 ed. Salmaſ. qui patinam illam nobilem patri tribuunt, margaritas deuoratas filio: cum Val. Maximus 9, 1, 2 filium tantum accuſet.

3, 9 AD IMMIDIVM HOSPITEM) Columella [8, 16, 3] loquens de eadem re, *Numidium hoſpitem.* Scio tamen *Vmmidium* eſſe nomen Romanum: vt apparet ex antiqua inſcriptione: L. LVCEIO L. F. PAL. VMMIDIO. SCAL. V. C. *Vmmidium*, cuius familiae mentio eſt in hac vetuſta inſcriptione apud me. VMMIDIAE. MANES. TVMVLVS. TEGIT. ISTE. SIMVLQVE. PRIMIGENI. VERNAE. QVOS. TVLIT. VNA. DIES. NAM CAPITOLINAE. COMPRESSI. EXAMINE. TVRBAE. SVPREMVM. FATI. COMPETIERE. DIEM. VMMIDIA. C. F. ET. P. VMMIDIO. PRIMIGENIO. VIX. AN. XIII. P. VMMIDIVS. ANOPTES. FECIT. VRSIN. Neſcio, vbi Numidium apud Columellam viderit vir doctus. In his, qui mihi patuere, libris nihil inuenio equidem. Caeterum *Numidium* hic coniicit Turn. 19, 28. De Vmmidia vero gente Spanh. diſſ. 10 §. 7 & viri docti ad Horat. 1, S. 1, 95.

3, 9 E TVO FLVMINE.) Sic legimus in optimo codice aliiſque nonnullis. in excuſis antea, *E Vicino.* Vetus lectio hunc ſenſum habere poteſt, vt Merula ad M. Varronem aſpiciat, qui ſub Caſino villam habuit, vt e conſequente etiam capite intelligitur. Infra de eodem fluuio, *Cum habeam ſub oppido Caſino flumen, quod per villam fluit,* &c. In eodem etiam codice. *Immidium*, non *Menidium*, ſcriptum inuenimus. VICTOR.

3, 10 SIC NOSTRA AETAS) Videtur legendum *noſtra, inquam luxuria propagauit* deinde: *Licinius Murena* ex Col. 8, 16, Macrobio, Feſto, & aliis. VRSIN. *Licinium* tantis nixum patrociniis, quin reciperem, nihil cauſae erat. Deinde ante *quare* interponendam *Merulae* perſonam, attendentibus apertum eſt.

4, 1 ILLE, EGO VERO, INQVIT, VT AIVNT POST PRINCIPIA IN CASTRIS:) Inepte ſane, cum legendum ſit: *Ille: Ego vero inquit, a poſtprincipiis, vt in caſtris.* Caſtrenſe enim prouerbium eſt, *a poſtprincipiis incipere, in poſtprincipiis ſtare, in poſtprincipiis eſſe.* Varro loquens

iores, quam e gallinis. Atque adeo non diſſimulabo, quod volo [d], de ornithone pri-
mum, quod lucri fecerunt hoc nomen turdi, ſexaginta [e] enim millia Fircellina [f] excande [g]
me fecerunt cupiditate. MERVLA, Duo [h] ſunt, inquit, ornithonis genera. vnum 2
delectationis cauſa, vt Varro hic fecit noſter ſub Caſino, quod amatores inuenit [i] multos.
alterum fructus cauſa, quo genere macellarii, & in vrbe quidam habent loca clauſa, & ru-
re maxime conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturam frequentes [l] apparent tur-
di. Ex his tertii generis voluit eſſe Lucullus coniunctum auiarium, quod fecit in Tuſcu- 3
lano [m], vt in eodem tecto ornithonis incluſum triclinium haberet, vbi delicate coenitaret,
& alios videret in mazonomo poſitos coctos, alios volitare circum [n] feneſtras captos.
Quod inutile inuenerunt. Nam non tantum in eo oculos delectant intra feneſtras aues [o]
volitantes, quantum offendit, quod alienus odor opplet nares [p].

V. SED quod te malle [a] arbitror, Axi, dicam de [b] hoc ornithone, quod fructus cauſa faciunt, vnde, non [c] vbi, ſumuntur pingues [d] turdi. Igitur teſtudo (vt [e] periſty-
lum

VARIETAS LECTIONIS.

d) *nolo I. B. R.* e) *HS enim ſexaginta Ba - G.* f) *fircilina I. B R.* g) *excandere a. V.* h) *inquit, Duo ſunt I. B. R. Duo genera ſunt inquit ornithonis P.* i) *habet multos ac inuenit I. B. R.* l) *frequens Heruag.* m) *Thuſculano I. I - G. H. St - D.* n) *circa a. V.* o) *videre* inſer. *I. B. R.* p) *narres P. Ienſſ.* [C. V.] a) *male B. R. H. A. Gr. G.* b) *primo de orn. I. B. R. primo de hoc P.* c) *nonnulli I. I - G.* d) *pinguis I. B. R.* e) *aut P. 2.*

NOTAE VARIORVM.

quens de diſciplinis Mathematicis apud Gellium: *Sed haec*, inquit, *aut omnino non diſcimus, aut prius deſiſtimus quam intelligamus cur diſcenda ſint. Voluptas autem vel vtilitas talium diſciplinarum in poſtprincipiis exiſtit, cum perfectae abſolutaeque ſunt. in principiis vero ipſis ineptae & inſuaues videntur.* Hactenus Varro: in quibus non ſolum vſus huius prouerbii patet, ſed etiam explicatur prouerbium ipſum. Et ipſe Varro hic quoque exponit prouerbium, cum ſubiungit.: *id eſt, ab his potius temporibus quam ſuperioribus.* Sed & Plautus in Perſa idem vſurpauit: [4, 1, 4] *Atque edepol firme vt quisque rem accurat ſuam, Sic ei procedunt poſtprincipia denique. Si malus aut nequam eſt, male res vortunt, quas agit.* Nam male hodie apud Plautum: *Sic ei procedit poſtprincipia.* Pluribus igitur monendi non ſumus, doctiſſimum virum, cum hunc locum adduceret, perperam exiſtimaſſe haec disiuncta eſſe *poſt principia*, non autem vno verbo *poſtprincipia*. Vt taceam quod locum corruptum eſſe non animaduertit. SCAL. Voces *in caſtris* videntur adiectae; & fortaſſe legendum *a poſtprincipiis, id eſt, ab his incipiendum temporibus.* nam illud potius abeſt a V. V. C. C. VRSIN. *Ego, inquit*, volo te eſſe *poſt principia in caſtris, id eſt ab his potius temporibus quam prioribus* incipere. *Principia* erant locus in caſtris, in quo legati, tribuni militum, & ordinum ductores tendebant: tum aquilae legionum & ſigna cohortium ſeruabantur. hinc iſtae locutiones *Eſſe apud principia, In principiis, Poſt principia.* C. Grachus in oratione ad populum: *In conuiuio liberi veſtri modeſtius erant, quam apud principia.* Terentius Eunucho: *Tu hoſce inſtrue, hic ego ero poſt principia* Salluſt. Iugurtha *Marium poſt principia habere.* Liuius lib. VII *Milites non in circulis modo fremere, ſed iam in principiis ac praetorio in vnum ſermones confundi.* Sed dicitur etiam *Poſtprincipia*, iuncta voce, in qua nec forma prouerbii, nec tralatio a caſtris. Varro Siſenna vel de hiſtoria, *Quod ſi non omnino ſimilia eſſent principia ac poſtprincipia.* idem in libris Diſciplinarum, *Voluptas autem vel vtilitas talium diſciplinarum in poſtprincipiis exiſtit, cum perfectae abſolutaeque ſunt: in principiis vero ipſis ineptae & inſuaues videntur.* POPMA.

4, 1 SEXAGINTA ENIM MILLIA) de quibus 3, 2, 15.

4, 2 SVB CASINO) De quo mox 3, 5, 9.

4, 3 LVCVLLVS) Huc pertinet Pompeii Apophthegma, cui aegrotanti auctores fuerant medici, vt turdum ſumeret; negantibus autem familiaribus, poſſe per aeſtatem, quae tum erat, copiam eius auis fieri, niſi ex Luculli auiario, dixit Pompeius, οὐκοῦν εἰ μὴ Λούκουλλος ἐτρύφα, Πομπήϊος οὐκ ἂν ἔζησεν; & etiam parari iuſſit. Plut. Lucullo p. 947 edit. H. Steph.

4, 3 CONIVNCTVM) Hoc verbum videtur abundare. p. p. legendum ex V. C. *aues videre volitantes, quantum offendit alienus odor, qui optet nares.* VRSIN.

5, 1 DE HOC ORNITHONE) V. C. *de ornothone.* & p. p. ex eodem codice legendum *Quidam cum eo coniiciunt alias quoque Miliarias* autem dixit, quod milio paſcantur. Didymus in Geop. 14, 15. VRSIN.

5, 1 QVOD FRVCTVS CAVSA) Vix opus eſt hic etiam monere in *quod* eſſe σύνεσιν Varroni vſitatiſſimam. Habuit in animo *auiarium.* vid. Index noſter in *Syneſis*

5, 1 VNDE, NON VBI SVMVNTVR PIN-

lum [f] tectum tegulis, aut rete) ſit magna, in qua millia aliquot turdorum ac merularum
2 includere poſſint. Quidam cum eo adiiciunt [g] praeterea [h] aues alias quoque, quae pin-
gues veneunt [i] care, vt miliariae [l], ac coturnices. In hoc tectum aquam venire oportet
per fiſtulam, & eam potius per canales anguſtas [m] ſerpere, quae facile extergeri [n] poſſint;
ſi enim late ibi diffuſa aqua, & inquinatur facilius, & bibitur inutilius; & ex eis caduca
3 [quae abundat [o],] per [p] fiſtulam exire, ne luto aues laborent. Oſtium habere humile, &
anguſtum, & potiſſimum eius generis, quod cochleam [q] appellant, vt ſolet eſſe in cauea,
in qua tauri pugnare ſolent. Feneſtras raras, per quas non videantur extrinſecus arbores,
aut aues; quod earum aſpectus ac [r] deſiderium macreſcere [s] facit volucres incluſas. Tan-
tum luminis [t] habere oportet, vt aues videre poſſint vbi aſſidant, vbi cibus, vbi aqua ſit.
Tectorio tacta [v] eſſe leui circum oſtia, ac feneſtras, ne aqua [x] intrare, mus, aliaue quae
beſtia

VARIETAS LECTIONIS.

f) *periſtylium P. periſtilium Bon. periſtillum Reg.* g) *adiiciant I. B. R.* h) *praeter ea* (diuiſ.) *alias I. B. R. praeter eas aues, I. I-G.* i) *vaeneunt Heru.* l) *milliariae I. I-G.* m) *anguſtos P. 2.* n) *extergi I. B. R.* o) *abundant Pol. 8.* p) *& exit per fi. facit vt luto I. I-G.* q) *cochliam I. B. R.* r) *ad I. B. R.* s) *marceſcere P.* t) *locum lum. P.* v) *tecta a. V.* x) *qua a. V.*

NOTAE VARIORVM.

PINGVES TVRDI.) Hunc etiam locum reſtitui. antea in omnibus excuſis, *Vnde nonnulli* &c. inſulſo ac frigido ſenſu, non enim dici poteſt quanto elegantior ac ſuauior ſit vetus lectio. Iocatur in verbo *Sumuntur*, quod ſimplicem intellectum non habet. nam *Sumere*, & manu capere & ore ſignificat, id eſt, comedere ac deuorare. Oſtendit igitur ſe loqui velle de ornithone, e quo promuntur turdi: non in quo, apparato conuiuio, eduntur. ſupra enim dixerat eſſe auiarii genus oblectationis cauſa conſtructum, in quo delicate coenitarent: ſed politi ingenii homo facete & iocoſe haec exponit. Oſtendam non multo poſt iterum hoc verbo eodem intellectu M. Varronem vſum. Adducitur a Nonio Varronis hic locus Prometheo libro ſecundo, *Cum ſumere coepiſſet, voluptas retineret, cum ſat haberet, ſatias, manum de menſa tollere.* In quo affirmarim *Sumere* hoc intellectu vſurpatum ab eo fuiſſe. VICTOR. Ex hoc etiam loco apparet, quod obſeruaui ſaepius, doctiſſimo Victorio, cum iſtas explicationes ſcriberet, non ſemper certe, ad manus fuiſſe editionem vllam earum, quae ante ſaeculi XV finem prodierunt. *Non vbi* hic legunt, quod etiam ex ſilentio noſtro intelligi poterat, I. B. R. quod ille de omnibus excuſis negarat.

5, 2 MILIARIAE) Varro de L. L. 4, p. 21, 16 *Ficedulae & miliariae dictae a cibo: quod alterae fico, alterae milio fiant pingues.*

5, 2 QVAE ABVNDAT) Haec verba gloſſae ſunt vocis *caduca*. Frontinus 2. *Aquam, quae ex lacu abundat, nos caducam vocamus.* & forte abundant voces *per fiſtulam*. VRSIN. Eadem monet Andr. Schottus Obſ. 3, 8. Itaque vncis includendum id, quod pro gloſſemate habent viri docti, curauimus. De aqua caduca eruditiſſimus Polenus ad Frontin. p. 166. Noſtri ſimiliter, *der Abfall.* Caeterum conſtructio ab *oportet* pendens poſtulat *caducam.* Niſi *caduca* neutro genere capias, quod duriuſculum videtur.

5, 3 QVOD COCHLEAM APPELLANT) Quid ſit, docet Columella: *ſed vtcunque*, inquit, *fabricatum eſt, ſi ſemper influente gurgite riget, habere debet ſpecus iuxta ſolum: eorumque alios ſimplices & rectos, quo ſecedant ſquamoſi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis ſpatioſos, in quibus muraenae deliteſcant.* SCAL. Sed locus Col. 8, 17, 2 de re plane alia agit. Hic oſtii genus intelligitur in rotunditatem, dimidio ſaltem orbe caeſam, elaboratum, quod comparare licet, cum epiſtomiis quarundam fiſtularum, quorum leui circumactu vel tranſitus conceditur aquae vel intercluditur. eſt item genus laternarum ita fabrefactum ad abſcondendam vel oſtendendam ſumma celeritate lucem. Quo quidem genere oſtii ad velocitatem auium vel ferocium in theatro animalium nullum poteſt eſſe accommodatius. Quod ſi operoſior videatur illa machinatio, quod non puto equidem, poſſis etiam intelligere generatim oſtium, quod ope cochleae tolli facile ac demitti poteſt. Laudat quidem hunc locum de Amphitheatro Lipſius c. 9, ſed non explicat. Idem legi malit *e qua* pro *in qua*. *Caueam* enim hic de ſpecu vel antro capit, in quo ad pugnae ipſum articulum concluſae ſeruantur beſtiae. Sed bene eſt, quod ipſe addit, *niſi ſi caueam capit pro amphitheatro*; quod puto verius.

5, 3 HABERE OPORTET) *Oportet* videtur abundare: nam oratio pendet ab eo, quod dixit, *aquam venire oportet per fiſtulam.* deinde legendum *praeterea perticas* ſine &. VRSIN.

5, 3 TECTORIO TACTA) Vetus haec eſt lectio, quam probaui. antea in excuſis *tecta*. Hoc in libro iterum, vbi de laboribus, *vt tectoria tacta ſint. & ſint alta.* Idem error erat illic in excuſis. VICTOR. Add. 3, 12, 3.

5, 3 NE AQVA INTRARE) Magis placet

beſtia poſſit. Circum huius aedificii parietes intrinſecus multos eſſe palos, vbi aues aſſi- 4
dere poſſint; praeterea e [y] perticis inclinatis ex humo ad parietem, & in eis tranſuerſis [z]
gradatim modicis interuallis perticis annexis, [ad] ſpeciem cancellorum ſcenicorum, ac
theatri. deorſum in terram eſſe aquam quam bibere poſſint; cibatui offas poſitas. eae ma-
xime glomerantur ex ficis, & farre mixto. Diebus viginti antequam quis [a] tollere vult [b]
turdos, largius [c] dat cibum, quod [d] plus ponit, & farre ſubtiliore incipit alere. In hoc te-
cto caueaque [e] tabulata habeant [f] aliquot ad perticae [g] ſupplementum. Contra hoc [h] auia- 5
rium

VARIETAS LECTIONIS.

y) *& perticas inclinatas I. I-G.* z) *tranſuerſas alias gra. mo. in. annexas I. I-G. it. Pop. trauerſis P.* a) *quis* omitt. *I. B. R.* it. poſt *Vict.* except. *Durdr. & Pop.* habent etiam *I. I-G.* b) *velis I. B. R. velit I. I-G.* c) *dat: cibumque plus I. B. R.* d) *& aquae plus I. I-G.* e) *cauus quae I. B. R. cauus quae cauus tab. P.* f) *habeat aliquod I. B. R.* g) *portae P. porticae I. B. R.* h) *hic P.*

NOTAE VARIORVM.

cet lectio primarum editionum *ne qua intrare.* Ad aquam enim arcendam quid valeat leuitas tectorii, & cur adeo excludenda ſit ſolicite aqua, non apparet.

5, 4 ANNEXIS [AD] SPECIEM) Furcillis eiiciendam puto, quam concluſi interim, ne quid facile turbet, τὴν *ad*; quae ſi abſit, nihil habebit Varroniana lectio incommodi, niſi ſi quis ita delicatus ſit, vt frequens caſus in *is* illum offendat. Hanc ipſam *ad* cauſam arbitror fuiſſe, cur ſibi tantum alii in Varronem licere voluerint. Peperit autem hoc emblema opinio librarii, qui non cogitabat, verbum *ſpeciem* pendere ex *oportet eſſe*.

5, 4 ANNEXIS) Vid. leg. *annexas.* & expungendae voces: *ac theatri.* VRSIN.

5, 4 CANCELLORVM) Hos cancellos interpretatur Burmannus ad illud Ouidii Am. 3, 2, 64 *Cancellis primos inſeruiſſe pedes*; parallelos gradibus, & impoſitos illis, aſſeres inferiores, (ſed nihil prohibet, quo minus fuerint *cancelli perforati*, quod arguit *inſeruiſſe* illud Ouidianum, & ipſa *cancellorum* appellatio) qui prohiberent ſcilicet, ne quis nimis latum ſedilis ſpatium occupare, & poſt ſe ſendentis premere pedes poſſent; quamquam non ita alti erant, vt iniurias poſt ſedentis in eum, qui tergum illi obuerteret, plane arcerent. His rurſus cancellis ad perpendiculum imminebant lineae, quae humeros ſendentium coercebant, ne reclinare ſe in poſt ſedentes poſſent; ita tamen, vt ſpatium, inter vtrumque aſſerem patens, poſteriorum genua transmitteret. vid. Burm. ad l. c. 19. Hic Varronis locus mirifice facit ad ſententiam viri doctiſſimi confirmandam. Quamquam Varro videtur *Cancellorum* nomine hic *lineam* etiam ipſam complexus.

5, 4 ANTEQVAM QVIS TOLLERE) Recte & ordine repoſitam τὴν *quis* arbitror. Abſorpſerat eam praecedens *quam*, in ſcriptura praeſertim compendiis vocum impedita. Hac omiſſa, aliquis, ne ſenſus hiaret, poſuit *velis*, ſed reliqua oblitus vel non auſus eſt inflectere ſimiliter.

5, 4 LARGIVS DAT CIBVM, QVOD PLVS PONIT) *Largius dat cibum*, & *quod plus ponit* idem cum ſit, alterutrum ſuperuacaneum haberi poteſt. Neque vero ab Aldo, Iunta ac Gymn. tradita lectio *largius dat cibum, & aquae plus ponit*, meliora profert; aqua enim ſemper largius exhibetur: *in hoc*, inquit, *tectum aquam venire oportet per fiſtulam, & eam potius per canales anguſtas ſerpere, quae facile extergeri poſſint.* Idcirco non praebetur quotidie. Iam vero & Ienſonianam proferamus, *diebus viginti antequam tollere velis turdos: largius dat: cibumque plus ponit: & farre ſubtiliori incipit alere.* Omnium optime Creſcent. l. 9, c. 93. *Diebus viginti antequam tollere vult turdos largius det cibum, & farre ſubtiliore incipiat alere.* In Creſcentio porro his, quae commemoraui, praepoſita leguntur, *Et farre mixto, caeteris tribuantur grana quibus vti conſueuerunt, & ea praecipue auide ſumunt, diebus viginti* &c. quorum veſtigium in Varrone non apparet: non inutilia tamen videntur, vt ex Colum. 8, 10, 3 ſq. manifeſtum habemus: His apparet, ſolis offis ex ficu & farre conglomeratis tantum turdorum numerum quantum recenſet Varro, alere non expedire; praeterea alia eſſe praebenda, quibus vti conſueſcunt, hac non ſolum de cauſa, ſed etiam ad ciborum faſtidia detergenda. Id ab aliis, qui hac de re aliquid commentati ſunt, praecipitur. Pallad. 1, 26 *Caricae tunſae miſtis pollinibus largiſſime praebeantur. Myrti etiam ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, ederae, arbuti ſemina, interdum ad excludenda faſtidia, & maxime aqua munda praebentur.* Didym. in. Geop. 14, 24 ἐν δὲ τῷ καθαρῷ τοῦ ἐδάφους ἡ τροφὴ τίθεται, τουτέστι σῦκα ξηρὰ διαβραχέντα ὕδατι, καὶ πιεσθέντα (κοπέντα τε καὶ προσμιχθέντα ἀλεύρῳ ἢ τῇ ὠμῇ λύσει.) καὶ μύρτα, καὶ ἡ σχῖνος, καὶ κισσοῦ καρπὸς καὶ δάφνης, καὶ ἐλαίας καὶ ὅσα τοιαῦτα. Quare in eam facile adducor ſententiam, vt arbitrer, vel ea quae leguntur in Creſcentio, vel iis quae conſentanea, Varronem tradidiſſe. PONTED.

5, 4 IN HOC TECTO) Nihil immutaui. Antiquam tamen ſcripturam notam eſſe volo: ſi quid opis adferre poſſit ad locum reſtituendum: qui cum tantopere a veteribus veſtigiis diſcrepet, merito ſuſpectus eſſe debet. *In hoc tecto cauiis, quae cauiis tabulata habeant aliquod adportat ſubplementum.* VICTOR. Lego, *in hoc tecto caulis, quae caulis habeat tabulata, aliquod adportat ſupplementum.* Vt enim

rium eſt [i] aliud minus, in quo quae mortuae ibi ſunt [l] aues, vt domino numerum reddat [m], cu-
rator ſeruare ſolet. Cum opus ſunt, ex hoc auiario vt ſumantur idoneae, excluduntur [n] in
minuſculum auiarium, quod eſt coniunctum cum maiore oſtio, lumine [o] illuſtriore, quod ſe-
cluſorium appellant. Ibi cum eum [p] numerum habet excluſum, quem ſumere vult, omnes
6 occidit. Hoc ideo in ſecluſo [q] clam, ne reliqui, ſi videant, deſpondeant animum, atque alie-
no tempore venditoris [r] moriantur. [Non vt [s] aduenae volucres pullos faciunt, in [t] agro ci-
coniae,

VARIETAS LECTIONIS.

i) verba: *eſt aliud minus, in quo* deſunt *I. B. R.* l) *ſint I. B. R.* m) *reddat*: *ſolet ibidem ſeruari cum &c. I. B. R.* n) *excludantur I. B. R.* o) *& lum. I. I-G.* p) *cum* deeſt *I. I-G.* q) *ſecluſorio I. I-G.* r) *venditori a. V.* s) *enim vt a. V.* t) *vt in I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

enim e graeco ἀυλὴ facta eſt *caula*: ſic e Graeco ἀυλὶς, facta eſt *caulis*, quod *conſtum* [forte voluit *conſeptum*] quoddam paruum eſt. mouet coniecturam ita legendum, vetus ſcriptura *caniis*, & creber error ſcribarum *i* in vicem *l* commutantium, quod haud raro notat Victorius. *Caulis* autem tanquam per diminutionem *caulae* elatum erit. TVRN. 19,28. Vetus lectio: *In hoc tecto cauiis, quae cauiis tabulata habeant aliquod adportat ſupplementum.* Ex qua lectione, corrupta quidem illa, ſed omnia integritatis ſuae veſtigia retinente, monſtrum hoc lectionis vulgatae conflatum eſt. Primum igitur membrum ita legimus ex illa antiqua ſcriptura: *In hoc tecto cauiisque auis tabulata habeant aliquot.* quae ſane, niſi multum me fallit augurium meum, legitima eſt & Varroniana lectio. *Cauiis*, hoc eſt Caueis. ſic infra hoc tectum vocat etiam caueas. *Auis* ἀρχαϊκῶς, hoc eſt aues. *Tabulatum* autem intellige, id quod Homerus vocat πέτευρον: vbi inſident aues vel exeuntes ex cauo ſuo, vel antequam cauum ipſum ſubeant, hoc enim ſolet in limine caui affigi, ſiue ſit tabella, vt columbis ſolemus facere, ſiue pertica, vt gallinis. Hoc enim Homerus vocat πέτευρον. Veniamus ad alterum membrum, in quo prodigioſa correctorum licentia apparet: *adportat ſuplementum.* Legendum enim: *ad portae ſublimentum.* Sed totam periodum iam apponemus, vt facilius emendationum noſtrarum rationem edere poſſimus. *In hoc tecto cauiisque auis tabulata habeant aliquot. Ad portae ſublimentum. Contra hoc auiarium eſt aliud minus.* Veteres quaecunque per MEN declinabant, eadem & omnia per MENTVM quoque: vt *documen, documentum, monimen, monimentum*: *& ſimilia.* Sic *carmen, carmentum.* vnde *carmentae*, αἱ ἀοιδοὶ, vel parcae. Sic *limen, limentum*: vnde Deum liminum vocarunt *Limentinum. Sublimentum* etiam eodem modo. quod Propertius vocat *Sublimen*: *At nullo dominae teritur ſublimine amor, qui Reſtat - -* Nam ita potius quam diuiſim, *ſub limine* legendum eſſe, facile ſibi perſuadebit quiſquis attente locum Propertii penſitauerit. Cum igitur ſit limen ſuperius & inferius, hoc ſuperius *ſublimen* vocarunt. Vnde coelum ſublimen vocat Ennius Thyeſte: *Aſpice hoc ſublimen candens, quem inuocant omnes Iouem.* Ita enim habent veteres libri Apulei. Quamquam ſi aliquis refragari velit, leuiuſcula immutatione, poſſumus in Varrone legere: *Ad portam ſub limentum.* Hoc tantum certo aſſerere poſſumus, *limentum* a Varrone pro limine poſitum eſſe: & ita, vt oſtendimus, interpungendam eſſe hanc lectionem. *Lemen* autem ſaepe ſcribebant illi, vt Menerua, & caetera Ergo ex *ſublementum fecerunt* ſupplementum. Qua animaduerſione quantum lucis acceſſerit tam deplorato Varronis loco, nemo non videt. Nec ſum neſcius, quomodo doctiſſimus Turnebus conatus ſit hunc locum emendare. Sed hoc ingenue pronunciare poſſumus: nunquam illum tam diſſimilem ſui eſſe, quam ſi quando in his de R.R. libris aliquid emendare conatur. In omnibus enim immane quantum eum fugerit ratio. SCAL. Ex antiqua lectione fortaſſe non incommode legeretur *ad portae ſupplementum.* Turdi non euolant foras, ſicut columbae & gallinae, ſed caueis clauſi continentur. Itaque in turdario nulla eſt porta, cuius defectum, quae ſuppleant, tabulata faciundum, ad quae ſubuolent aues, quaſi in porta ſolent, exeuntes, aut intrantes tectum. POPMA. Quid ſi lectio Scaligerana recipiatur praeter vocem *portae*; quam hic fateor concoquere me non poſſe, quid enim ſibi vult *Sublimentum portae* vel πέτευρον, quale deſcribit Scaliger, cum extra portam prodire turdis nunquam liceat? *tabulata* vero habere poſſunt in *ſublimentum*, vel *ſupplementum perticae*, h. e. praeter perticas & illam cancellorum ſpeciem, loco altiore, (qui *ſublimentum* dici poteſt, & alio reſpectu *ſupplementum perticae*) etiam poſſunt eſſe tabulata aliquot, in quibus inambulare licet turdis &c. Obiter etiam illud obſeruandum, parum iuuari videri ſummum virum ab Ennio, quippe cuius verba ita referuntur a Cic. de N.D. 2, 25 ex fide optimarum editionum: *Aſpice hoc ſublime candens*: Et quid ni ita potius conuertiſſet Euripidis illud ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ κ. τ. λ.

5, 5 CVRATOR SERVARE SOLET) V. C. *ſolet ibidem ſeruare* deinde legendum *cum maiore, maiore oſtio.* nam *maiore* omiſſum eſt a librario, quaſi repetitum otioſum foret. VRSIN.

5, 6 ALIENO TEMPORE) Sic etiam Lucretius inquit, *aliena ſalutis eorum.* Et Cic. Quaeſt. Acad. 1 ad Varronem, *Et vno nomine omnia, quae eſſent aliena firmae & conſtantis aſſenſionis.* Antea in excuſis, alio caſu *venditori.* VICTOR.

5, 6 [NON

coniae, in tecto hirundines, ſic aut [v] hic aut illic turdi, qui cum ſunt nomine mares, re [x] vera
foeminae quoque ſunt: neque id non ſecutum vt eſſet [y] in merulis, quae nomine foeminino [z]
mares quoque ſint [a]. Praeterea [b] volucres cum partim aduenae ſint, vt hirundines, & grues; 7
partim vernaculae, vt gallinae, ac columbae: de illo genere ſunt turdi aduenticio, ac quotan-
nis in [c] Italiam trans mare aduolant circiter aequinoctium autumnale, & eodem reuolant ad ae-
quinoctium vernum. Et alio tempore turtures, ac coturnices immani numero. hoc ita fieri
apparet in inſulis propinquis Pontiis [d], Palmariae, Pandatariae [e]. Ibi enim in prima volatura
cum veniunt, morantur dies paucos requieſcendi cauſa. Idemque [f] faciunt cum ex Italia trans
mare remeant.] APPIVS *Axio*, Si quinque millia huc [g] conieceris, inquit, & erit epulum 8
ac triumphus, ſexaginta millia quae vis, ſtatim in foenus des licebit [h]. Tum *mihi*, Tu dic illud
alterum genus ornithonis, qui animi cauſa conſtitutus a te ſub Caſino [i] fertur, in quo diceris
longe viciſſe non modo archetypon inuentoris noſtri ὀρνιθοτροφείων [l] M. Laenii [m] Strabonis,
qui Brundiſii [n] hoſpes noſter primus in periſtylo habuit exedra [o] concluſas aues, quas paſce-
ret obiecto rete, ſed etiam [p] in Tuſculano magno aedificio Luculli. Cui [q] *ego*, Cum habeam 9
ſub

VARIETAS LECTIONIS.

v) *aut & I. B. R. aut hic* omitt. *P. 2.* x) *reuera* iunct. *I. B. R.* y) *eſſe I. B. R.* z) *foeminio Heru.* a) *ſunt I. I-G.* b) *quoque* add. *I.B.R.* c) *tranſmare* (iunct.) *ad Italiam I. B. R.* d) *Pontia, Palmaria, Pandataria I. I-G. Pontus P Pontiae I. B R.* e) *pandathariae I. B. R.* f) *Itemque P.* g) *hoc P. hic a. V.* h) *licebit multum Dic &c. I. B. R.* i) *Caſſino I. I-G.* l) ὀρνιθολροφεῖον *I. I-G.* m) *Lenii a. V.* n) *Brunduſii a. V.* o) *edra P. 2. hedra Heru. exhedra* coniunct. *I. I-G. Vict.* p) *etiam Thuſculanum magnum aedificium I. I-G.* q) *Qui I. B. R. Wrat.*

NOTAE VARIORVM.

5, 6 [NON VT ALIAE VOLVCRES] Quae vncinis incluſi, ea Varronis eſſe quidem, ſed non ſuo loco poſita arbitror. Quin ea ipſa, quae ſ. 7. habentur, praecedere debent illa, quae ſunt in ſ. 6. Et forte ſanaueris hunc locum, certe integriorem, quam nunc eſt, ſanioremque reddideris, ſi ſectionem, quae nobis ſeptima eſt, integram ponas ante verba, ad quae iſta adnotamus. Scimus morem librariorum reuocandi quae ſero animaduertunt omiſſa, loco etiam importuno.

5, 7 ADVENTICIO) Haec vox abundat. VRSIN.

5, 7 CIRCITER AEQVINOCTIVM) Chariſius lib. I. obſeruauit, Varronem dixiſſe *aequinoctium autumnale.* Vnde ſuſpicatus aliquando ſum, hunc locum in mente illum habuiſſe: ſed vt dixi, ſuſpicatus tantum ſum, neque certi quidquam adfirmare audeo. POPMA.

5, 7 PONTIIS) Tres hae Inſulae adiacent Italiae, Palmaria non procul ab Antio, Pontiae iuxta Formias, & Pandataria ſ. Pandateria in ſinu Puteolano. Meminerunt earum coniunctim quoque Plinius 3, 6 & Mela 2, 7, 170. SCHOETTG.

5, 8 SI QVINQVE MILLIA HVC) Hic aperte reditur ad Ornithonem, qualis vſque ad verba, *Non vt aliae volucres* deſcriptus fuit.

5, 8 SEXAGINTA MILLIA) Videtur legendum *ſexaginta illa.* Nam reſpexit ad locum ſuperiorem, in quo eſt: *HS enim ſexaginta millia Fircellina excandere me fecerunt* &c. VRSIN. Diuiſi, *quae vis*, quae in quibusdam coaluerant. Vid. 3, 2, 15.

5, 8 TVM MIHI, TV DIC) Antiqui libri vitioſi. ſic enim habent, *Multum dic illut.* &c. Ne hoc quidem occulere volui. VICTOR. Non mihi videbantur haec ſatis cohaerere, cum ſuſpicio mea annotatione P. Victorii aucta eſt. Nam admonet eruditus vir in illo peroptimo codice ſcriptum fuiſſe *multum dic illud alterum.* Facile eſt haec ſuae integritati reddere ita: *Sexaginta quaeuis millia ſtatim in foenus des licebit multum. Dic illud alterum genus*, &c. hoc eſt, In foenus multum des licebit. Ex vetere codice tantum legimus, *Dic illud alterum.* Et inde a verbo *Dic* incipit pars altera huius capitis, in qua ornithon deſcribitur. nam quia ſuperioris ornithonis deſcribendi partes traditae ſunt, Varroni, & huius quoque deſcribendi munus eidem, non expreſſo nomine, attribuitur. SCAL. Ex V. C. legendum. *Mihi tunc dic illud* &c. deinde verba *inuentoris noſtri* expungenda. VRSIN.

5, 8 SVB CASINO) *Caſinatem fundum* Varronis ab Antonio ereptum queritur multis verbis Cicero Phil. 2, 40.

5, 8 LAENII STRABONIS) Forte leg. *Laelii.* Plin. 10, 50 *Auiaria primus inſtituit, incluſis omnium generum auibus, M. Laelius Strabo, equeſtris ordinis Brundiſii.* VRSIN.

5, 9 CVM HABEAM) Effeciſſe me puto diligenter legendo, adde etiam deſignando Varronis ornithone, vt operam non inutilem iis dare poſſim, qui operae pretium putauerint illum cognoſcere. Itaque etiam deformaui illum tum veſtigiis quaſi perſequendis, hoc eſt ea, quam ichnographiam Graeci vocant totius ornithonis, (Tab. I.) tum

ſub oppido Caſino [r] flumen, quod per villam fluat liquidum & altum [s]. marginibus lapideis, latum pedes LVII, & e villa in villam pontibus tranſeatur, longum P. Ɖ CCCCL [ss], directum [t] ab inſula [ad Muſeum [v],] quae eſt ab [x] imo fluuio, vbi [y] confluit [yy] altera [z] amnis ad ſummum flumen, vbi eſt Muſeum [a]. Circum huius ripas ambulatio [b] ſub dio [c], pedes lata [d] denos. Ab hac ambulatione [e] in agrum verſus, ornithonis locus ex duabus partibus dextra & [f] ſiniſtra maceriis altis concluſus [g]. Inter quas [h] locus, qui eſt ornithonis [i], patet in latitudinem P. XLVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

r) *Caſſino I. I-G.* s) *alium I. B. R. W.* ss) *CCCCL* tantum *I. B. R. W.* t) *derectum P.* v) *Muſcum I. B. R. muſaeum. P.* x) *animio* iunct. *W. animo P.* 1. *amno Pol.* 2. *a Vinio* editi y) *vrbi W.* yy) *confluet P.* z) *alter P.* 2. *I. I-G. alt' annis W.* a) *muſcum I. B. R. muſaeum P.* b) *eſt* inſer. *a. V.* verba: *ambulatio - - hac* deſunt *W.* c) *diuo a. V.* d) *latas H. A. Gr. G.* e) *ambulatio eſt P. W.* f) *& e I. B. R.* g) *concluſis inter W.* h) *quos P. W.* i) *ornitonis W.*

NOTAE VARIORVM.

tum tholo ipſo erecto dimidiatoque illa ratione, vt proſpectus intro pateat, (Tab. II.) Has qui tabulas conferre cum Varronis ſermone, ac noſtris obſeruationibus volet, ille haud paullo melius intelliget, ſpero, quid Varro dicat, quam contemplanda ſatis eleganti pictura, quam, a Pyrrho Ligorio acceptam primo, vrbis antiquae ſplendori inſeruit Iac. Laurus Tab. CXXVII, edit. Rom. A. 1612, deinde reuocauit in lucem Montfauconius Tom. III. antiquitatis illuſtr. P. I. p. 132. pl. 67. Numeros pedum ſequi difficile nobis erat, in primis cum nulla parte libri ſint vulgo, quam in numeris corruptiores; & ad ſummam rei parum refert. Caeterum peruenit, cum iſta ſcripſiſſem, in manus meas Ro. Caſtelli liber ſplendidus & diuitiis gentis Britannicae dignus, *villae antiquorum illuſtratae*, Londini 1728 Anglice chartae auguſtae impreſſus. Hic oſtendit Architectum ſe eſſe, & pleraque haud paullo accuratius, quam a Ligorio factum erat, declarat; ſed eſt tamen, vbi deſiderari aliquid circa verborum Varronis intellectum queat, de quibus adiicere non nihil haud abs re fuerit, ne ſplendore illo externo abrepti quidam, hunc etiam Varronis optimum hac ex parte interpretem arbitrentur. Plura etiam ad Ornithonem Varronis contulit Turnebus, quae qualia dedit vir ſummus, vno deinde tenore proponere malumus, quam in particulas diſcerpta reliquis admiſcere, & turba quaſi elidere. Et ſane conſultum fuerit, lectorem etiam Scaligeri notas, ac denique noſtras vno tenore cum Varronis verbis conferre ſi quis iudicare de tota re voluerit.

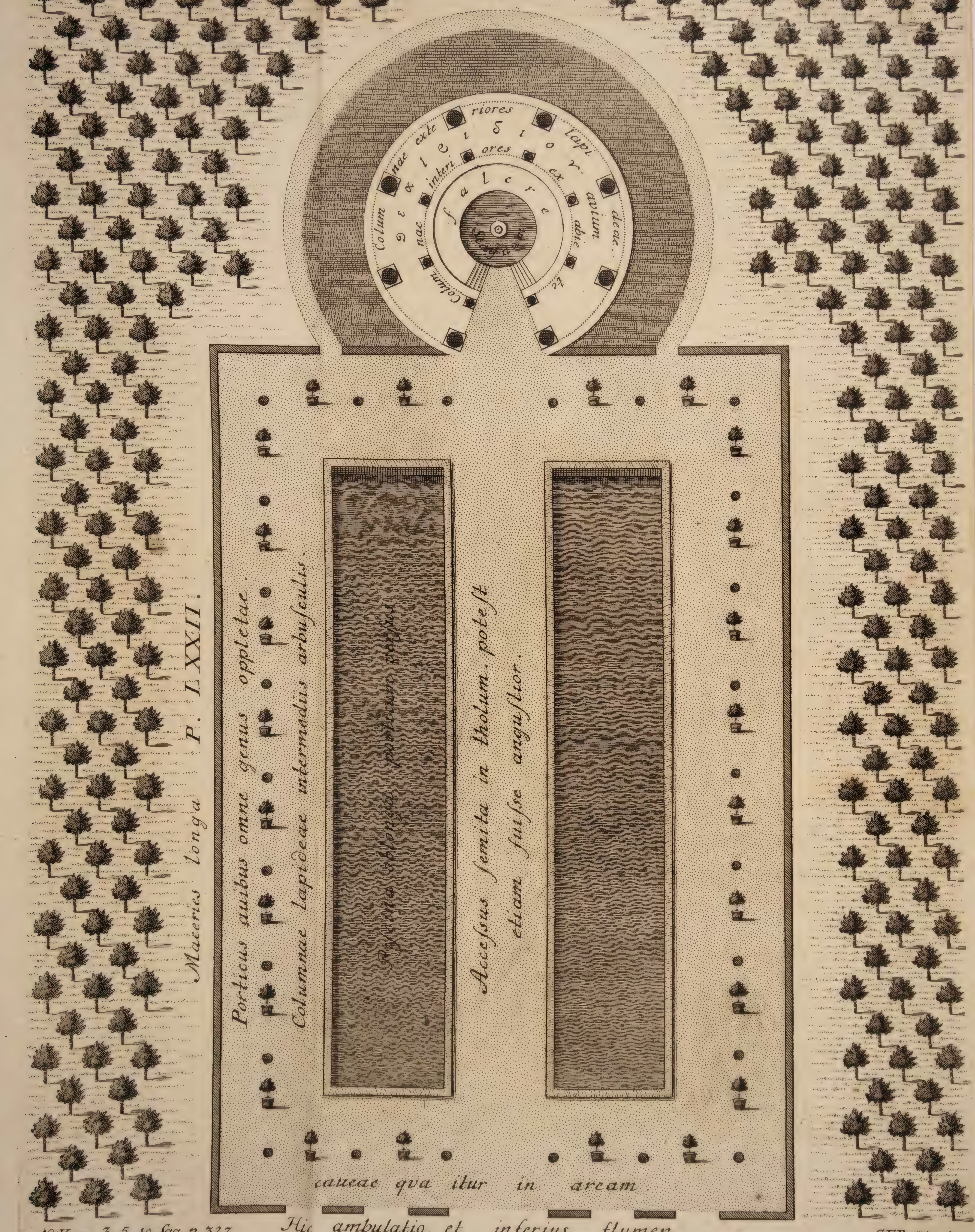
5, 9 E VILLA IN VILLAM) Videtur legendum *in inſulam.* nam ſequitur *directum ab inſula, quae eſt ab imo fluuio.* ita enim legendum deletis vocibus: *ad muſeum.* Col. 8, 16 *Vmmidius Hoſpes Caſini Philippo formoſum piſcem e vicino fluuio dicitur poſuiſſe.* VRSIN. [Suſpicor Vrſinum legi voluiſſe, *a vicino fluuio*, quorſum enim alias locus Columellae?] Villa erat in ſumma parte fluminis, vbi illud influebat: inſula oriebatur ab ima parte, qua exibat: itaque *e villa in inſulam* pontibus flumen tranſibatur directum ab inſula, quae erat ab imo fluuio, vbi confluebat altera amnis. Sic enim Varro loquitur, vt Periplo lib. I *Propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* POPMA.

5, 9 P. Ɖ CCCL) Quid ſi recta eſt primarum editionum lectio? ſupra obſeruauimus ad V. 1, 10, 3 Ɖ, ſiue D tranſuerſa linea iugulatam, notam videri numeri quadringenarii. hanc cum explicare vellet aliquis, factum fortaſſe vt & ipſa & illius interpretatio maneret.

5, 9 QVAE EST A VINIO FLVVIO) Fluuii nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere variaui: veterem tantum indicare volo: *Quae eſt animo fluuio.* De vero fluuii nomine nihil compertum habeo; *amnis* paullo poſt muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſaepe a vetuſtis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipſius hoc exemplum adducit, περὶ πλȣ́τȣ libro I. *In hac ciuitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* VICTOR. Lege: *ab imo fluuio.* Nam *animo* pro *ab imo* ſcriptum fuit, praua ſcilicet librariorum conſuetudine, *u* in *b* & contra mutandi. Vt ſupra ſcripſerat librarius, *anuiridi*, pro *ab viridi.* Flumen, inquit, hoc ἀνώνυμον directum ab inſula, quae eſt *ab imo* fluuio, vbi eſt confluuium alterius amnis, ad ſummum fluuium, vbi eſt Muſaeum, patet pedes CCCCL. SCAL. Fluuii nomen ſi ponere voluiſſet Varro, ad primam potius eius mentionem poſuiſſet. Recepi itaque tanto magis emendationem, cui & libri & res ipſa fauent. Verum reddenda etiam ratio, cur voces *ad Muſeum* incluſerim, h. e. excludendas indicauerim. Voluit Varro vtrumque terminum longitudinis, quam aſſignauerat fluuio, (in quantum is villae ipſius pars erat,) indicare. Hoc breuiter dicere poterat, *directum ab inſula, ad muſeum.* Sed inſerſit deinde tum inſulae poſitionem, tum muſei, hoc modo: *directum ab inſula* (*quae eſt ab imo fluuio, vbi confluit altera amnis*) *ad* (*ſummum flumen, vbi eſt*) *muſeum.* Feſtinans aliquis breuiter ſcripſerat, vt Varronem ipſum primo cogitaſſe credibile eſt, *ab inſula ad Muſeum*, tum demum adiecit reliqua, vnde factum, vt voces *ad muſeum* bis ponerentur.

5, 10 PATET IN LATITVDINEM P. XLVIII.)

TAB. I.

Ad Varr. 3, 5, 10 Sqq. p. 327.

C.F.Boëtius ſc.

P. XLVIII, deformatus ad tabulae literariae ſpeciem cum capitulo. Forma qua eſt quadrata, patet [l] in longitudinem P. LXXII; qua [m] ad capitulum rotundus [n] eſt, P. XXVII. Ad haec, 11
ita vt in margine quaſi infimo tabulae deſcripta ſit ambulatio, ab ornithone [o] plumula, in qua media ſunt caueae [p], qua introrſus [q] iter in aream eſt. In limine [r], in lateribus dextra & ſiniſtra porticus

VARIETAS LECTIONIS.

l) *in latitudinem pedes XLVIII.* inſ. *I. B. R. in latitudinem XLIII. W.* m) *Quo W.* n) *rotundum I. B. R. rhotundum W.* o) *ornitone W.* p) *cauiae P. cauia W.* q) *introitus in I. B. R. iter in* rel. editt. *introitus itur in P. introitus iī in W. introrſus iter Ryck.* r) *lumine W.*

NOTAE VARIORVM.

XLVIII) Haec verba alieno loco poſita ita reſtituenda videntur: *Inter quas locus, qui eſt ornithonis, deformatus ad tabulae literariae ſpeciem cum capitulo, qua eſt quadratus, patet in longitudinem P. LXXIII. in latitudinem P. XLVII. qua rotundus eſt P. XXVIII.* VRSIN.

5, 10 AD TABVLAE LITERARIAE SPECIEM) Locus ornithonis erat deformatus in figuram quadratam oblongam, in ſuperiore parte rotundus, columnatus; ſicut tabella literaria, in qua pueri ſcribunt, & literas diſcunt, & forma quadrata, & in ſumma parte habebat appendiculam rotundam, (eam vocat capitulum) & perforatam, vt e paxillo poſſit ſuſpendi. In hoc autem loco extremo, quaſi in margine infimo tabulae, deſcripta erat ambulatio ab ornithone primula, in qua media introitus in aream ornithonis, per caueas tectaque. POPMA. Vide quae de tabula literaria notat Burmannus ad Petron. c. 46. SCHOETTG. Hic interpungere contra omnium editionum conſenſum nihil dubitaui. Primo generatim formam deſcripſit, cumque ea partim quadrata ſit, partim rotunda, ſingulatim de vtraque praecipit. Deinde lego: *forma qua eſt quadrata.* Plene, *qua* parte locus ornithonis *eſt forma quadrata*; vt reſpondeant, quae ſequuntur, *qua ad capitulum* rotundus eſt. Ita vertit etiam Caſtellus. Et video ita placuiſſe etiam Pithoeo.

5, 10 CVM CAPITVLO.) Vocat *capitulum* appendiculam ligneam rotundam tabulae quadratae literariae impactam eamque perforatam, vt eſſet qui ſuſpenderetur tabellae paxillo. SCAL.

5, 10 FORMA, QVAE) P. Pithoeus ſubciſ. 1, 12 ita diſtinguit: poſt *capitulo* facit punctum, deinde legit: *forma, qua eſt quadrata, patet.* verba: *rotundus eſt*, omittit. Porro: *ad capitulum P. XXVII ad haec.* (i. e. 99, vel potius 100, ſi modo XXVIII legatur) *Ad haec* idem, quod praeterea. SCHOETTG.

5, 11 AB ORNITHONE PLVMVLA.) Scribo indubitanter, *Ab ornithone, p. l. v. iii. via, in qua media ſunt caueae.* Nam ex his notis melius *plumella* ſuppletur, quam ex *p. viti. la.* quia nunquam veteres per compendium ſcripſerunt LA, cum latum vellent denotare. Sed neque haec mendo carent: nam tranſpoſita ſunt. legendum enim: *Ab ornithone p. L VIII via, qua iter in aream eſt, in qua media ſunt caueae.* Quam facile fuit ex III, literam, *m*: item ex *i*, *l* facere, cum id toties in veteribus libris contigerit? SCAL. Quid ſi legamus? *Ita vt in margine quaſi infimo tabulae deſcripta ſit ambulatio ab ornithone. P. l. 48. L. A.* ſignificat in extremo loci, qui eſt ornithonis, (quem ad tabulae literariae ſpeciem deformatum dixit) ab ipſo ornithone, id eſt, poſt ornithonem, quaſi in ipſius tabulae literariae margine infimo, ambulationem fuiſſe eadem omnino longitudine, qua ſe loci ipſius latitudo exerebat, id eſt pedum 48, latitudine pedum 5. Quae ſi cui anguſtior paullo videatur, per me licet reponat pedes decem, vt in ſuperiore ambulatione. Haec P. Pithoeus l. c. SCHOETTG. *Ab ornithone* ita capio, vt paullo ante, *Ab hac ambulatione in agrum verſus ornithonis locus.* Nimirum eadem ambulatio eſt, de qua ante dixit. Itaque in voce *plumula*, quam corruptam omnes agnoſcunt, latere puto eundem numerum, quem ante dedit longitudini ipſius fluminis: & poſſe in ſcriptura veteri Longobardica impeditiore P. IↃCCCC cuia h. e. pedum nongentorum via in *plumula* mutari apparet; adeo nulla vel abundat vel deficit linea. Caeterum *plumula* haec ſeruata tamen eſt a Caſtello, qui aduocat ad illam explicandam, quae de *plumandi* arte, *plumariis* artificibus, *plumatiſque* ſeu *plumatilibus* veſtibus diſputat Salmaſius ad Vopiſci Carinum p. 850 ſq. Hack. putatque nomen illud translatum a veſtimentorum diſtinctione, ad ornatum hortorum, & deſcriptionem puluillorum, quae *parterre* a Gallis vocatur. Ferri hoc fortaſſe poterat, ſi faueret ordo verborum, & qui vulgo vocatur contextus. Sed incipit Varro deſcribere ornithonem ſuum ab *infimo tabulae*, quod profecto non eſt capitulum, de quo vltimo loco agit Varro. Poſſunt Caſtelli rationem videre, qui libro carere coguntur, in Actis Erud. Lipſ. A. 1731. p. 111. ſequ. non negligenter a nobis expoſitam.

5, 11 IN QVA MEDIA SVNT CAVEAE) Has oportuit eſſe ſuſpenſas, vt certe fuiſſe veriſimile eſt, aut longitudinis ipſius menſura comprehendi, ſi quidem vt ſuperioris loci latitudini, ita quoque huius ambulationis longitudini pedes 48 tribuamus. Idem Pithoeus. SCHOETTG. *Caueae*, id eſt introitus pergulati, ſimiles caueis theatrorum; plures, credo ſpectaculi iucundioris cauſa, vt totus margo infimus huius tabulae eiuſmodi caueis oppletus eſſet. Caſtellus pingit nobis inter areolas pergulam loculatam *Alcoues*.

5, 11 QVA ITER IN AREAM EST) Antiqua hic etiam lectio perturbata, & ſane totum caput

porticus ſunt primoribus columnis lapideis, intermediis [s] arbuſculis [t] humilibus, ordinatae, cum
a ſumma macerie ad epiſtylium [v] tecta porticus ſit rete cannabina [x], & [y] ab epiſtylio [z] ad ſtylo-
baten. hae ſunt auibus omne [a] genus oppletae [b], quibus cibus miniſtratur [c] per retem [d], &
12 aqua riuulo tenui affluit. Secundum [e] ſtylobatis interiorem partem, dextra & ſiniſtra, ad ſum-
mam aream quadratam, e medio diuerſae duae non latae, ſed [f] oblongae ſunt piſcinae ad porti-
cus [g] verſus. Inter eas piſcinas tantummodo acceſſus ſemita in tholum [h], qui eſt vltra [i] rotun-
dus [l] columnatus, vt eſt in aede Catuli, ſi pro parietibus feceris [m] columnas. Extra eas colu-
mnas eſt ſilua manu ſata, grandibus arboribus tecta, vt infima perluceat, tota ſepta maceriis al-
13 tis. Intra tholi [n] columnas exteriores lapideas, & totidem interiores ex abiete tenues, locus
eſt P. V latus. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli [o] e neruis [p] ſunt, vt perſpici [q] in
ſilua poſſit, & quae [r] ibi ſunt, neque auis [s] eas [t] tranſire. Intra interiores columnas pro parie-
te

VARIETAS LECTIONIS.

s) *pro mediis I. B. R. W. Pol.* 1. *praes mediis P.* 2. t) *artibuſculis W. P.* 1. *atribuſculis P.* 2. v) *epiſtilum I B. R. epiſtilium W.* x) *canabina a. V.* y) Verba: *& ab epiſtylio ad ſtilobatem* deſunt *I. B. R.* z) *epiſtylo ad ſtilobate P. W.* a) *omnigenus* coniunct. *P.* 1. *omnis generis Pol.* 2. b) *completae W.* c) *adminiſtratur P. I. B. R. I. I - G.* d) *rete W. I. B. R. I. I - G.* e) *Sed W.* f) *ſed* abeſt *P.* g) *porticulas I. B. R porticuas P. W.* h) *colum W.* i) *intra W.* l) *rutundus P. rhotundus W.* m) *ferreis colundas W.* n) *tholis W.* o) *reticule, neru.* (ſic) *W.* p) *veruis P.* q) *proſpici I. B. R. W.* r) *quam W. qui P.* s) *animus W.* t) *ea I. B. R. W.*

NOTAE VARIORVM.

caput crebrioribus maculis inquinatum: *Qua introitus itur in aream eſt.* Quomodo corrigi locus debeat, ſi vitium etiam in communi eſt, non video. VICTOR. Tollo in antiqua lectione illud *itur*: nam conflatum eſt ex cauda illius, *introitus*. Et lego: *qua introitus in aream eſt.* SCAL. V.C. *qua introitus in aream eſt.* deinde legendum: *arbuſculis h. ordinatis - - rectae porticus ſint* &c. Item *ſecundum ſtylobatas interiore parte dextra, ac ſiniſtra - - e media* &c. id eſt area. Nam ſtylobata, ſiue vt Vitruuius appellat, ſtylobatae, in area introeuntibus dextra & ſiniſtra erant, ac earum interiores partes ad aream ſpectabant, poſteriores ad porticus. VRSIN. Vnius literae facili mutatione ſic repono, *qua introitus, iter in aream eſt*, vt ſignificet Varro, qua introitus in ambulationem erat, iter quoque in aream fuiſſe. Haec Pithoeus. Codex Ryckianus expreſſe legit: *qua introrſus iter in aream eſt.* Iudicent eruditi, annon haec ſit vera lectio. SCHOETTG. Certiſſimam equidem puto, cui pruriebant manus ita reſcribere ante paullo quam de hac auctoritate mihi conſtaret.

5, 11 IN LATERIBVS) Quibus pedes LXXII tribuerat, vbi altis maceriis clauſus erat locus ornithonis. itaque hae porticus extra maceriem habebant, vt intro in ornithonem videri non poſſet. intus columnas: a ſumma macerie ad epyſtilia, ſitu horizontali, quem vulgo vocant, id eſt ad finitorem extenſa erat retis cannabina, quemadmodum etiam inter columnas, ſitu perpendiculari ab epiſtylio ad ſtylobaten Caſtellus duas ad imam tabulam non porticus, quas oblongas eſſe putauerim, ſed columnationes fere quadratas collocat, macerie nuſquam concluſas, quod tamen ſatis aperte indicat Varro. Maceries autem illas ad dextram ſiniſtramque longas, nudas relinquit, contra verba noſtri, quae eo minus intellexiſſe videtur Caſtellus, quod prauam diſtinctionem ſecutus eſt.

5, 11 PER RETEM) Et hic & aliis etiam locis virili genere in antiquis libris Retis a Varrone vſurpatur. Sed Plautus etiam Rudente ita illum appellauit: alii vetuſti ſcriptores, vt grammatici teſtantur. VICTOR. Difficilis de genere retis diſputatio. Hic certe foemininum agnoſcunt omnes libri. Plauti locus Rud. 4, 3, 45 ambiguus. Grammatici certant.

5, 12 SECVND. STYL. INTER. PARTEM) Quae nimirum aream interiorem reſpicit, non quae maceriam exteriorem.

5, 12 E MEDIO DIVERSAE) h. e. vt poſtea explicat, per ſemitam inter vtramque procurrentem diuiſae.

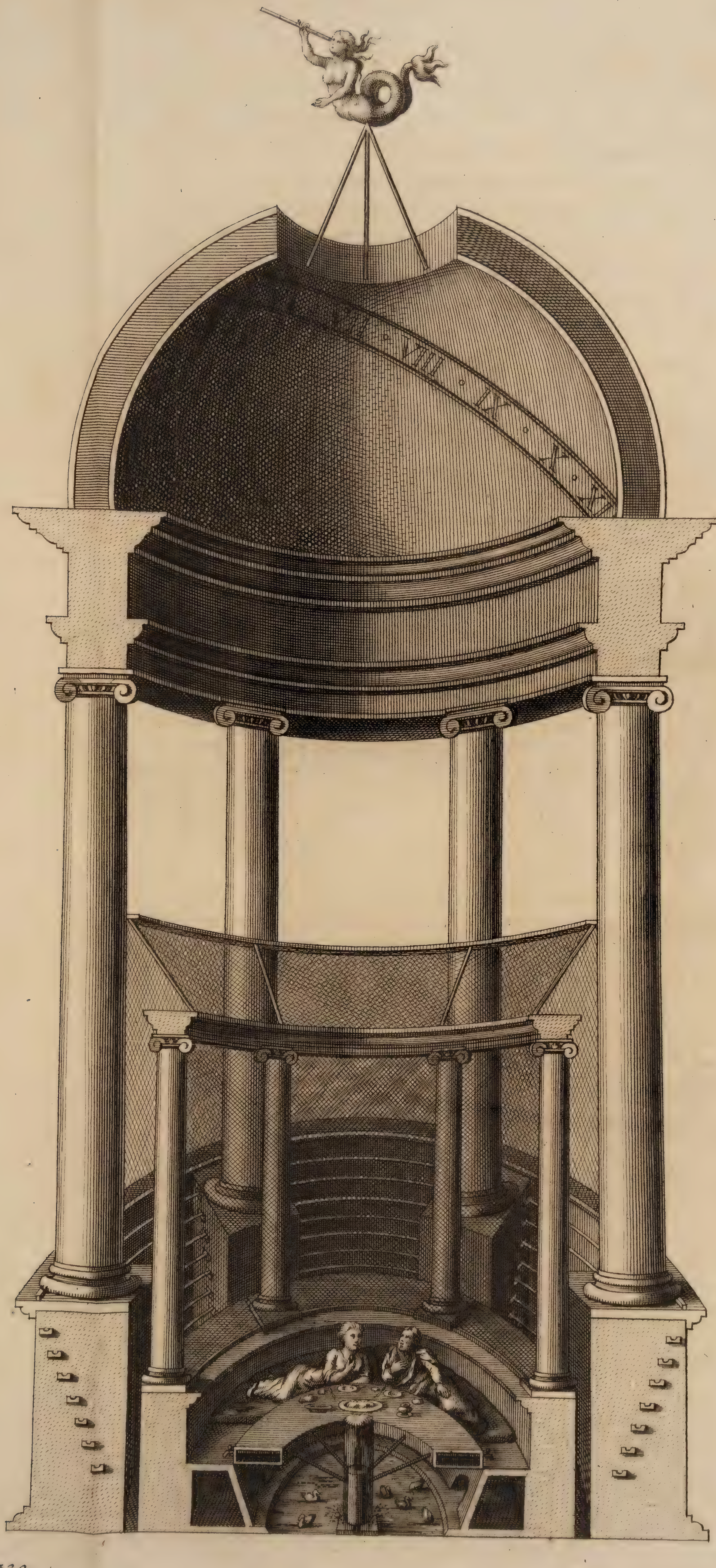
5, 12 SEMITA IN THOLVM) Tholus erat appendicula ornithonis velut capitulum rotundum, diſtinctum duplici ordine columnarum, quam exteriores, quae ſpectabant ſiluam, erant lapideae, interiores abiegnae. Sub hoc intrinſecus erat hemiſphaerium, cuius in ſumma parte ſtellarum ortus obituſque deſcriptus, ita vt horas indicarent: in medio deſignati erant octo venti in circulo, qui centrum ſemiglobi ambibat, vt Athenis in horologio fecerat Andronicus Cyrreſtes: de quo meminit Vitruuius libro 1. POPMA.

5, 12 QVI EST VLTRA) Intell. aream quadratam & extra eam, tanquam appendicula.

5, 12 IN AEDE CATVLI) Cimbros cum C. Mario fudit, quem laudat etiam Plin. 17, 1 ſ. 1. Fuit in palatio Reg. X, & contigua Ciceroni, qua cum etiam iungitur a Victore.

5, 13 PRO PARIETE) Hoc loco vtitur P. Victorius Var. lect. 32, 18 ad emendandum Caeſ. B. G. 4, 17 in deſcriptione pontis, vbi *ſublicae* dicuntur

pro

Ad Varr. 3, 5, 13 ſqq. p. 329.

C. F. Boëtius ſculp.

te rete auiarium [v] eſt obiectum. Inter has, &[x] exteriores gradatim ſubſtructum[y] vt θεα-
τρίδιον auium[z]. mutuli crebri omnibus[a] columnis impoſiti[b], ſedilia auium. Intra retem[bb] 14
aues[c] ſunt omne † genus, maxime cantrices[cc], ut luſciniolae[d], ac[dd] merulae, quibus aqua mini-
ſtratur per canaliculam[e], cibus obiicitur ſub retem[f]. Subter[ff] columnarum[g] ſtylobatem †
eſt lapis a falere pedem & dodrantem alta φ. ipſum falere ad duo pedes altum a ſtagno, latum ad
quin-

VARIETAS LECTIONIS.

v) *auiarum W.* x) & abeſt *I. B. R. W.* y) *ſunt ſtructa I. I-G.* z) *auium mutulis crebris I. I-G.* a) *in omn. a. V.* b) *impoſiti* deeſt *W. impoſitis I. I-G.* bb) *rete a. V.* c) *ſunt auium I. B. R.* †) *omnigenus P.* cc) *chantatrices W.* d) *luſcinolae P. W. Ienſſ. luſiniolae B. R.* dd) *ac* omitt. *I. B. R.* e) *canaliculum a. V.* f) *rete a. V.* ff) *Subtus P.* g) *columnarium W.* †) *ſtilobatus W. ſtillobatem Heruag.* φ) *altus I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

pro pariete ſubiectae. Legebatur ante *pro ariete*, quod intelligere ſe negant viri ſummi. Cum vero Metaphraſtes Graecus *arietem* κριὸν agnoſcat, & *aries* poſſit eſſe qui alias eſt *capreolus*, obliquum tigillum nempe cantherium e contrario inclinatum ſuſtinens, ad modum breuioris cruris in Graeca minuſcula litera λ; cum denique *paries* difficilius etiam locum hic tueri videatur: malim ego apud Caeſarem legere vt ſemper lectum *pro ariete*, & vel retinere figuram Dauiſii, cui probari *parietem* potuiſſe miror; vel ponere *obnitentem* tignis obliquis ſuum cuique *arietem*. Quid ſi Cicero ad hanc ſignificationem reſpexit Top. 17 *Ex quo aries ille ſubiicitur in veſtris actionibus: ſi telum manu fugit magis quam iecit.* Obſeruare licet, de defenſione ſermonem eſſe illius, qui quem noluerit feriiſſe dicatur. Hic non *ariete* opus eſt eo, quo quatiuntur muri, neque etiam is *ſubiicitur aries*: ſed eo *ariete*, quo inclinata & lapſura alioquin fulciuntur. Neſcio quid alii. Sed mihi videtur pluris eſſe vna corona ob ciuem ſeruatum data, pluribus haſtis ei datis, qui hoſtem percuſſit. Melius, vel modeſtiſſimo in ſumma doctrina Victorio teſte, de literis meretur, qui locum obſcurum ab emendatione intempeſtiua vindicat, quam qui decem alios ingenioſe emendat.

5, 13 VT ΘΕΑΤΡΙΔΙΟΝ) Videtur legendum *vti* θεατρίδιον. VRSIN.

5, 14 SVBTER COLVMNARVM STILOBATEM EST LAPIS) Lapis ἀρχαϊκῶς in foeminino. Ennius, *Tanto ſublatae tunc agmine ſunt lapides.* *Lapidem* vocat qui pro ſtereobate ſubſtruitur ſtylobatae. *Falere* vocat id, quod magis proprie eſſet pila. χηλὴν vocat Thucydides. Virgilius *ſaxeam pilam.* Et verbum apud Lucretium oppilare: - - *oppilare oſtia contra.* Suſtinet autem falere totum periſtylii onus, & ſtagno oppoſitum & oppilatum eſt. Itaque pilae litoribus immolitae a veteribus propterea *Faleria* dicuntur, quia antea *Haleria* dicerentur, παρὰ τὴν ἅλα. Argumento, quod *Falerii* populi ita dicti ſint, quia apud eos ſal fieret, prius *Halerii* dicti. auctor Feſtus. Niſi ſit quod omnia alta φάληρα vocabant Graeci. *Culcitas* vocat toroſas ſtylobatae proiecturas, extra ſolidum procidentes, vt eſt videre in periſtyliis monachorum, in quibus puluinatae coronae ſtylobatarum extra perpendiculum praebent opportunas ſedes feſſis deambulando: quae, quia pedibus calcari poſſunt, *culcitae* dictae. Seu, quod verius puto, quia ſimiles ſunt culcitarum toris in lecto conuolutis. Doctiſſimus vir quaedam dixit de Falere: in quibus quod a candore dictum putat, mihi non perſuadet. Sed quod *Faleſas* lingua Normanorum a *Faleribus* dictas conatur probare, id homini vlli Septentrionali non perſuadebit. Interroga enim de hoc vocabulo Saxonem hominem, aut Germanum, & quemuis ex illis partibus, vnde originem trahunt Nortmanni, ſtatim reſpondebit *Fales* aut *Fels* eſſe rupem, neque aliud eſſe niſi id quod Nortmanni vocant *Faleſe*. SCAL. Stylobatae ſiue baſi columnarum ſubſternebatur lapis validus pro fundamento. Eum ſuſtinebat falere, in quod coronae ſtylobatarum proiiciebantur, in modum culcitarum, vt in eas conuiuae circumire, & requieſcere poſſent. Circum falere erat, latiſſimus margo ipſius ſtagni, ſimilis nauali, paullatim cliuo ſubſidente, vt tanquam e litore deſcenderetur in aquam. Ex ſuggeſto ſiue eminentia faleris, vbi alioquin erant περιπετάσματα, prodibant anates in ſtagnum. Erat autem falere moles lapidea in orbem ducta, & oppoſita ſtagno: cuius vſum in piſcinis oſtendit Columella lib. VIII [17,10] his verbis: *Proiiciuntur in gyrum moles, ita vt complectantur ſinu ſuo, nec tamen excedant ſtagni modum. Sic enim & maris atrocitas obiectu crepidinis frangitur, & in tranquillo conſiſtens piſcis ſedibus ſuis non exturbatur.* Origo nominis a Graeco φάλα, quod caput etiam ſignificat, vt ab eodem φάλαρα, phalerae. nam prominent in altum proiectae iſtae moles, & quaſi caput efferunt aquis. a quo Belgae eas vocant *Hoeffden*, id eſt, capita. POPMA.

5, 14 EST LAPIS A FALERE) Primum erat ſtagnum in ipſo tholo cum margine pedali: circum ſtagnum falere duos pedes altum ab ipſo ſtagno, quinque latum verſus columnas: ab eo ſurgebat alius lapis, qui ſubter ſtylobaten columnarum erat, altus pedem & dodrantem: in medio ſtagno erat inſula parua. deinde legendum ex V. C. *infimo in falere.* Item, *circum falere vti naualia* &c. nam ita eſt in V. C. & ſupra dixit, *vti* θεατρίδιον. Ea enim cubilia erant inſtar naualium. VRSIN.

5, 14 IPSVM FALERE) Hoc igitur falere pro lecto & ſtrato eſſe debebat accumbentibus circa menſam, quam inſula ſuſtinebat, conuiuis, ita

quinque, vt in culcitas [gg] & columellas [h] conuiuae pedibus circumire poſſint. Infimo intra falere eſt ſtagnum cum margine pedali, & inſula in medio parua. Circum falere & [i] naualia [k] ſunt excauata anatium [l] ſtabula. In inſula eſt columella, in qua intus axis [m], qui pro menſa ſuſtinet rotam radiatam, ita vt ad extremum, vbi orbile [n] ſolet eſſe acutum [o], tabula [p] cauata ſit, vt tympa-

VARIETAS LECTIONIS.

gg) *culcitris I. B. R.* h) *collumellas W. columnellas a. V.* i) forte leg. *vt* k) *natatilia I. I- G.* l) *anatum I. B. R. ad natandum W.* m) *aſſis I. B. R.* n) *oribile W.* o) *acuitum P.* p) *vna* inſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM,

tamen latum, vt & poſt eos circumiri poſſet, & in culcita aſſideri. Falere igitur hoc ſtibadii vſum praebet, ſed non ponitur pro ipſo ſtibadio, quod vult Caſtellus. Caeterum ſtibadium Plinii 5 ep. 6 ſ. 36 ſimilitudinem aliquam habet tholi Varronis.

5, 14 VT IN CVLCITAS) Recte interpretatus eſt culcitas Scaliger, & putarim ipſum lapidem pedem & dodrantem altum, de quo modo dixit Varro, in culcitas formatum, ſedilium vſum praebuiſſe. Eſſe enim hanc ipſam altitudinem aſſidere volentibus commodam, apertum eſt. Etiam hic notandus eſt Caſtellus, qui, quid rei eſſet culcita, cum docere vult, ipſe non intelligere ſeſe declarat. Verba eius ſunt *Culcita was the Mat behind on which the waiters ſtood*: locum miniſtrantibus relictum, vel ipſis conuiuis ſurgentibus, venientibusque: illum tegetibus tapetibusque ſtratum fuiſſe, (*Mat or Carpet*) vel quacunque alia re, quae calcaretur, itaque *culcitram* ab *inculcando* dictam. Huius rei auctorem laudat Varronem ipſum lib. 4 de L. L. cui tamen nihil eiuſmodi in mentem veniſſe, liquido apparere puto conſiderantibus. De lectorum generibus loquitur Varro, & in his etiam ait eſſe culcitas p. 40, *quod in ea ſagum, aut tomentum, aliudue quid calcabant, ab inculcando* culcita *dicta*. Quoties noſtri *calcare* & *inculcare* ponant pro *farcire*, Index noſter docet. Hic ad tholum ornithonis vnus puer miniſtrat, cui nihil negotii eſt in culcita; ſed hoc tantum opus habet, vt rotam, prout vſus eſt, circumagat.

5, 14 INFIMO) h. e. *in infimo*; forte quoque ita legendum.

5, 14 STAGNVM) i. e. fons reſtagnans, quem non latum fuiſſe inde apparet, quod menſa illum ſeu rota, cuius orbile pro menſa eſſet, obtexit. Caeterum, vt poſt dicetur, ex hoc ſtagno per riuum, credo tectum, aqua in piſcinam vtramque influxit. Ad hoc genus ſtagna reſpexit Seneca nat. quaeſt. 3, 17 *In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.*

5, 14 INSVLA PARVA) Vix pedalis fuiſſe poteſt, ſi cum menſuris Varronis reliquis compares. Noſtrum diagramma ad numeros exigere tanto minus viſum eſt, quod ob incredibilem librariorum hac in re oſcitantiam multo minus quam in aliis rebus quidquam certi conſtitui poſſe credebamus.

5, 14 CIRCVM FALERE ET NAVALIA) In excuſis antea *Natatilia*. In cunctis MSS. *naualia*. cur tantum conſenſum veterum codicum damnarem, non fuit. VICTOR. *Circum falere* i. e. in circuitu, vbi, quod poſtea dicit ſ. 16, ſolent eſſe *περιπετάσματα*. Nimirum de lectis accubitoriis, quorum vicem hic ſubit falere, *peripetaſmata* dependebant, qua voce etiam alias vtitur Varro, vbi de apparatu lecti conuiualis ſermo eſt de L. L. 4 p. 40, 15 Haec anatium ſtabula non incommoda ſunt (ab *odore* ſi diſceſſeris *alieno*, qui opplet nares V. 3, 4, 3) conuiuis, quod non dependent Romano more pedes, vt nobis aſſidentibus, ſed in ipſo falere protenduntur poſt conuiuam in ſinu recubantem.

5, 15 IN INSVLA EST COLVMELLA) Columella erat cauata, quae inferne continebat aquam In ea intus axis ſuſtinebat rotam, habentem radios item cauos, qui mechanicis expreſſionibus ſuperne excipiebant aquam, & immittebant in conuiuas. Ad extremum axis, vbi orbile ſolet eſſe acutum, cum pertranſiuit foramen rotae, erat impacta tabula caua, quae radios velut tympanum contegeret; in qua apponebantur cibi. Orbile eſt capitulum axis, in quo modiolus rotae voluitur: qua forma dicitur librile, & molile apud Catonem. Tympanum eſt teſtudo ſupra radios rotarum, cui Varro comparat tabulam cauatam, quae pro menſa erat. Virgil. lib. IV. Georgic. *Hinc radios triuere rotis hinc tympana plauſtris.* vbi Iunius Philargyrius: *Rotas ex ſolidis tabulis factas tympana appellauit.* Probus ad illud Virgilii: *Eleuſinae matri voluentia plauſtra.* Imperiti ea plauſtra appellant, ſunt enim vehicula, quorum rotae non ſunt radiatae, ſed tympana cohaerent axi, & iuncta cantho ferreo. axis autem cum rota voluitur. nam rota circa eiusdem cardinem adhibetur. POPMA.

5, 15 VBI ORBILE SOLET ESSE ACVTVM.) Nihil minus *orbile* eſt quam id quod vult doctiſſ. Turnebus. Nam proculdubio *orbile* vocat, quam Graeci *σύριγγα*, & poetae *χνόην*. Id erat axis capitulum ſeu cardo, quod in modioli foramen conueniebat. Pro eo tabula caua ad modum tympani erat in ſummo impacta, quae exciperet medium rotae, ita vt modius ipſe in eius cauum iniret, vt in acetabulum. Quo nomine verſatilem intelligamus Atque ita, quantum poſſumus, receptam lectionem tuemur. Sed ſi propius inſpiciamus, eam non carere vitio, haud dubie animaduertemus. Nam quid eſt, obſecro vos, *vbi orbile ſolet eſſe acutum*: nam orbile non ita definit in mucro-

tympanum in latitudinem duo pedes & ſemipedem, in altitudinem palmum. Haec[q] ab vno puero, qui miniſtrat, ita[r] vertitur, vt omnia vna ponantur & ad bibendum, & ad edendum[s], & admoueantur[t] ad omnes conuiuas. Ex ſuggeſto fa- 16
leris, vbi ſolent eſſe περιπετάσματα[v], prodeunt[x] anates[y] in ſtagnum, ac nant, e quo riuus peruenit[z] in[a] duas, quas dixi, piſcinas, ac piſciculi vltro ac citro[b] commeant[c]: cum, & aqua calida & frigida ex orbi[d] ligneo, menſaque, quam dixi in primis radiis eſſe, epitoniis[e] verſis ad

VARIETAS LECTIONIS.

q) *Hoc W.* r) *inuertitur W.* s) *comedendum W.* t) *admouentur W.* v) *periſtetaſmata Ienſſ. peripataſmata W.* x) *proderint W.* y) *anatas W. aues I. B. R.* z) *prouenit I. B. R.* a) *ad W.* b) *cito W.* c) *cometant W. commetant. P.* d) *orbe I. B. R. I. I. G.* e) *epiconiis W. epiſtoniis P. epiſtomiis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

mucronem, vt acutum dici poſſit. Deinde quid erit illa *tabula*? an ita vlla eius craſſitudinis eſſe poteſt, vt tantum excauetur quantum ad modium rotae excipiendum ſufficiat? Sed quid cauillamur? legendum enim omnino: *ita vt ad extremum, vbi orbile ſolet eſſe, acetabula cauata ſit, vt tympanum in latitudinem duo pedes*, &c. Nam Columella, inquit, loco cardinis, qui conuenit in cauum modii, habet acetabulum, in quod potius ipſe rotae modius conuenit. *Acetabulam* dixit, vt mandibulam, non autem acetabulum, ἀρχαϊκῶς. Ita fit vt quoties corruptas lectiones interpretari conamur, nihil aliud quam nos traducamus. Quod ſane pene contigiſſet nobis, niſi mendum odorati eſſemus; quamquam nihil abſurdum in recepta lectione expoſuimus; cum tamen Turnebus non ſolum non falſam tueatur lectionem, ſed & longe aliena ſententia exponat. SCAL. Res ipſa loquitur, & oſtendit praeclare contra Scaligerum Schefferus, cuius verba poſt Turnebi cogitata dabimus deinde, *orbile* intelligendum eſſe externam partem rotae ſ. peripherian. Illud *orbile* ſolet eſſe aliquantum extenuatum & *acutum*, quod vſus hodiernus declarat. Schefferus tamen emendationem proponit minime improbabilem. Quid ſi *arcuatum* legamus? hoc eſt, ex pluribus arcubus compoſitum, quas abſides Graeca voce vocamus, quibus canthi imponuntur ferrei.

5, 15 VT TYMPANVM.) Acetabulum illud, vel, vt ipſe loquitur acetabulam comparat tympano matris. Ideae, tergore bubulo detracto. nam cauum omnino eſt. Nollem accidiſſe doctiſſimo viro, vt de tabula, quod habet vulgata lectio, ea referret, quae ne ipſe quidem, ſi diligentius rem examinaſſet, intelligere poſſit. ſed, vt diximus, ex illo *acetabula*, factum ab imperitis librariis, *acutum*, *tabula*, Quorum errorem fouit ἀρχαϊσμοῦ ignoratio, qui non animaduerterint talia nomina veteribus etiam foeminino genere enunciari. Vt *Mandibulum, mandibula*; *Vertibulum, vertibula*; *Manibulum, manibula*; *Decipulum, Decipula*: & infinita talia. SCAL. Qui vel ex Indice noſtro, quid tympanum ſit cognouerit, iam porro notet, cauum illud loculatum fuiſſe ad aquam calidam vel frigidam continendam. Frigida ex ipſo fonte quidem ſuppeditari potuit, praeſertim ſi is per axem, qui menſam ſuſtinebat, cauum ſaliit, aqua inter radios rotae ad implendum ſtagnum recidente. Quin radii etiam nonnulli cauati in axim hiantes, per ipſum illud orbile, tympani inſtar cauum, tranſire, & epiſtomiis in exitu praedita eſſe potuere.

5, 15 HOC AB VNO PVERO) Nimirum in reliquis tricliniis alterum fere menſae latus vacans acceſſum facilem miniſtrantibus praebebat; quod vetuſtae imagines aperte demonſtrant. Hic rotundum falere conuiuis quidem ſurgendi facultatem & circumeundi praebebat, miniſtratores non capiebat, non propter anguſtias tantum, ſed propter altitudinem menſae prope aequalem. In ipſo itaque tholi ingreſſu, quantum patebat ianua, lacuna in faleri relicta acceſſum dabat ad rotam ſeruulo miniſtranti: qui nutibus conuiuarum intentus, vnicuique, de quo vellet ferculo, ſignificanti, rota circumacta illud admouebat. Quale quid noſtra etiam aetas machinata eſt circa *menſas*, quas appellant *confidentiae*, vbi machinae verſatilis ope vnus homo aliquot conuiuis, qui ſine ſtrepitu & aurito miniſterio eſſe volunt, ſufficit. Sed credibile eſt in ipſo etiam faleri columellas eminuiſſe quaſdam, quibus menſae ſingulorum conuiuarum, ſiue orbes fuerint, ſiue quadrae, imponi, manusque ipſae requieſcere potuerint. In menſa quidem magna, ſiue rota niti vix conſultum.

5, 15 ΠΕΡΙΠΕΤΑΣΜΑΤΑ) Vid. ad ſ. 14. vbi interpretati ſumus.

5, 16 EX ORBI LIGNEO, MENSAQVE) *Orbem* intelligit eam rotam, de qua iam ſuperius dixit, fuiſſe pro menſa columellae impoſitam. Et ne quis dubitaret, quaſi ἐπεξηγεῖται, cum eundem orbem vocat *menſam*. Ad aliud refert doctiſſimus vir: vt ſane mirer, quid in mentem tanto viro venerit, cum ea quae melius taceri poterant, chartis ſuis illeuerit. SCAL.

5, 16 IN PRIMIS RADIIS.) Omnino legendum, *in priuis radiis*. Nam epitoniis (eae ſunt machinae, puta rotae, ad aquam exprimendam) verſis, ad vnumquemque actum aqua frigida & calida ex ipſis radiis orbis, ſeu rotae, quam menſam vocat, exprimebatur conuiuis, columellam enim quae ſuſtinebat orbem, ſeu rotam, cauam fuiſſe oportet. quae aquam inferne conceptam, quotiescunque epitonia verſarentur, ſuperne per radios rotae,

17 ad vnumquenque *f*, factum ſit *g*, vt fluat in conuiuam. Intrinſecus ſub tholo ſtella lucifer interdiu, noctu heſperus, ita circumeunt ad infimum hemiſphaerium *h*, ac mouentur, vt indicent quot

VARIETAS LECTIONIS.

f) *vnumquodque P. 2.* g) *ſit vt flāt conuiua W. ſic vt fluat* omnes al. h) *emiſperium W. hemiſpaerium Ienſ. hemiſperium B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rotae, qui & ipſi caui erant, emitteret in conuiuas, & quaſi efflaret. fiebat enim in mechanicis expreſſionibus. Certe hac deſcriptione nihil planius, nihil lucidius: vt ne minimum quidem in ea aſſequenda laborauerimus. *Priuum* veteres dixiſſe pro ſingulo, & pueri ſciunt. SCAL. Nihil opus eſt emendatione Scaligerana, ſi orbile intelligamus, vt intelligendum eſſe cum Scheffero oſtendimus, & hic ipſe locus declarat. De *epiſtomiis*, (quibus tamen & Pol. fauet, cum legat *epiſtoniis*) vel *epitoniis* non contendam, modo eadem hoc quidem in loco ſignificatio admittatur, quam in Indice Budaei verbis explicamus. Scaligerum plane hic fugiſſe videtur ratio.

5, 16 EPITONIIS VERSIS.) Antea in excuſis, *Epiſtomiis*: veriorem eſſe *Epitoniis* lectionem putaui. nam ita in cunctis manu ſcriptis inueni: & huic rei vocabulum hoc valde accommodatum eſt, quo etiam Vlpianus iuris conſultus vſus eſt, de Actionibus emti & venditi. L. fundi *Caſtella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fiſtula applumbata, aut quae terra continentur, quamuis non ſint affixa, aedium eſſe conſtat.* Vide etiam vetuſtiſſimum Vitruuii codicem, in quo ita hic locus e decimo libro ſcriptus eſſet: *motione vero vectium vehementiore ſpiritus frequens compreſſus epitoniorum aperturis influit.* Cum excuſi formis habeant *Epiſtomiorum*. *Epitonia* (vt nomen oſtendit) inſtrumenta ſunt, quibus chordae funeſque intenduntur. VICTOR. Illud *eſſe* inſultum eſt huic loco, quia male legebant *factum*, pro *actum*. Legendum eſt enim, *in priuis radiis, epitoniis verſis, ad vnumquemque actum*, &c. *Epitonia* autem, vt diximus, ſunt rotae mechanicae, quae funibus intenduntur, aut aliud quid ad exprimendam aquam. Nam non ſemper rotas ſignificat, vt in Vitruuio, lib. X *ſingulis autem canalibus ſingula epitonia ſunt cluſa manubriis ferreis* Quicquid eſt, non ad emittendam ſed ad exprimendam aquam fuiſſe, indicat etymon, quod non ſine intentione hoc fieret. Vlpian. de Actionibus emt. vend. L. Fundi: *Caſtella plumbea, putealia, epiſonia fiſtulis applumbata* &c. Igitur *epitonia* non ſemper rotas ſignificare, vel ex loco iam Vitruuii prolato, item ex ipſo Vlpiano patet, qui dixerit *epitonia fiſtulis applumbata.* SCAL. Legendum *epitoniis*, de quibus vid. Vitruuius. VRSIN.

5, 16 FACTVM SIT, VT FLVAT) Scriptum prius fuiſſe puto: *Sic adfluat in conuiuam.* Nam *at* pro *ad*, & *illut* pro *illud* ſcripſiſſe librarios illos, vulgo notum eſt. Ergo non dubium eſt, quin totus locus ita legendus ſit: *Cum & aqua calida, & frigida, epitoniis verſis, ad vnumquemque actum, ſic adfluat in conuiuam. Ad vnumquemque actum*, εἰς ἑκάστην περιαγωγήν. nam verſabat rotam, quae pro menſa erat, puer, quotieſcunque noua fercula adferebat. quod ſane ex iis, quae ſupra dicta ſunt, confirmatur: *Haec ab vno puero, qui miniſtrat, ita vertitur, vt omnia vna ponantur & ad bibendum, & ad edendum, & admoueantur ad omnes conuiuas.* Quomodo autem haec legenda cenſeat maximus vir, & olim amicus noſter Adrian. Turnebus, omnibus, qui eius Aduerſaria terunt, notum eſſe puto. De quibus nihil aliud dicam, quam nihil tam alienum eſſe a mente Varronis, quam quomodo ipſe hunc locum reconcinnauit. Tamen nihil a tanto viro ſcriptum eſt, quod non libenter, propter exiſtimationem hominis, & amicitiam noſtram, amplectamur. SCAL. Senſus ad rationes noſtras appoſitus ille eſt, *cum factum ſit, vt epiſtomiis in vnumquemque verſis, aqua calida vel frigida*, prout opus videbitur, *fluat in conuiuam*, qui illam vel manibus lauandis adhibere, vel excipere ſcypho, vel vino admiſcere, prout viſum fuerit, poteſt.

5, 17 STELLA LVCIFER INTERDIV, NOCTV HESPERVS) Magnifice hic ornithon, vel delicate potius, conſtructus erat, ſi in eo ſiderum etiam curſus conſpiciebatur, & ſtellarum erat ortus obituſque deſcriptus. Priſci illa, caeleſtis rationis ignari, diuerſas ſtellas Phoſphorum & Heſperum exiſtimabant. Parmenides primus vnam eandemque eſſe inueſtigauit: alii Pythagoram dixerunt. Φωσφόρον Latino nomine Varro *Luciferum* appellauit. Catullus, quae ἕσπερον Latine exprimeret, *Noctifer* finxit, nam *veſper* a Graeco vocabulo declinata, Graeca vox videtur. in Epithalamio autem hoc fecit, verſiculo illo, *Nimirum Oeteos oſtendit Noctifer ignes*, Ita enim corrigendus eſt: excuſi, alii *Eoos*, alii *Aetherios* habent: manu ſcripti *Oeteos*. Ita autem legendum eſſe, teſtimonio etiam optimi poetae confirmatur: qui in paſtorali carmine inquit, *Sparge marite nuces, tibi deſerit Heſperus Oetam.* id eſt, nox fit, & veſper iam ſurgit, ex eo enim monte, nocte aduentante, ſtellae ſurgere videbantur. Illud autem ſignum expectabatur, ſtatimque virgo domum mariti deducebatur. Eo igitur viſo, iuuenes quid dicturi eſſent ſecum cogitare coeperunt: contra puellae, ſtudio iuuenum animaduerſo, cognouerunt veſperum exortum. ante enim ortum illius non erat neceſſe feſtinare. Eſt autem epithalamium illud e genere eorum, quae Graeci (quod ab ortu veſperi ad mediam vſque noctem canerentur, donec ſomnum caperent) κατακοιμητικὰ appellabant. VICTOR. Plin. 2, 8 *infra ſolem ambit ingens ſidus appellatum Veneris, alterno*

quot ſint horae. In eodem hemiſphaerio [i] medio circum cardinem eſt orbis ventorum octo, vt Athenis in horologio, quod fecit Cyrrheſtes [l]. ibique eminens radius a cardine ad orbem ita mouetur, vt eum [m] tangat ventum, qui flet [n], vt intus ſcire poſſis [o]. Cum haec loquerentur, 18
clamor

VARIETAS LECTIONIS.

i) *emiſperio W. hemiſperio B. R. hemiſpaerio Ienſſ.* l) *Cypreſtes* ante Commel. omnes m) *cum ſtagnat W.* n) *flat W. I. B. R.* o) *poſſit W.*

NOTAE VARIORVM.

terno meatu vagum, ipſisque cognominibus aemulum Solis ac Lunae. Praeueniens quippe & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, vt ſol alter diem maturans: contra ab occaſu refulgens, nuncupatur veſper, vt prorogans lucem, vicemque lunae reddens. &c. Lucifer igitur Sol: Heſperus, luna. Nam ita directae lineae in hemiſphaerio infimo, vt interdiu ſol, noctu vero luna horas indicaret. VRSIN.

5, 17 AD INFIMVM HEMISPHAERIVM) h. e. in margine tecti concauam hemiſphaerii partem conuiuis obuertentis. Caeterum non arbitror illud horologium fuiſſe automaton. Quid enim pueri horarum nuncii, & operoſa ſolaria vmbris tempus metientia ſibi voluere, ſi ita iam tum vulgata fuit ars automatorum? Et, (quam prope demonſtrationem puto) qui potuit praetermittere Plinius, qui lib. 7 extr. clepſydram publicam celebrat. Itaque & hic falli puto Caſtellum, qui automaton intelligit. Quae de Archytae & Archimedis operibus dicantur, ſcio. Sed idem non puto, vulgata eſſe illa artificia, ſi qua tamen fuere.

5, 17 ORBIS VENTORVM) *Orbem ventorum* vocat circulum, vel polum, in quo octo ventorum nomina, eo ordine ac ſitu deſcripta fuerunt, vt in octagono Andronici ſupra habuimus. Haec Salmaſius ad Solinum c. 56, p. 881, qui p. 880 illud octagonon exhibet, vbi & alia occurrunt ad illuſtrationem huius loci facientia. SCHOETTG. Etiam poſt inuenta duodecim ventorum nomina octonam dinumerationem magis placuiſſe, Plinius docet 2, 47 ſ. 46.

5, 17 CYRRHESTES.) Vitruuius lib. I vocat *Andronicum Cyrrheſtem*, loquens de eadem re. Cuius verba haec ſunt. *Sed qui diligentius perquiſierunt, tradiderunt eos eſſe octo: maxime quidem Andronicus Cyrrheſtes, qui etiam exemplum collocauit Athenis, turrim marmoream, octogonon, & in ſingulis lateribus octogoni ſingulorum ventorum imagines exculptas contra ſuos cuiuſque flatus deſignauit,* & quae ſequuntur. *Cyrrheſtes* ergo dictus e *Cyrrho* vrbe Syriae, nam Κυρρέστης eſt πολίτης Κύρρου. Stephan. Sic apud Frontinum στρατηγημάτων primo mentio fit cuiusdam *Phanei natione Cyrrheſtae.* Forte leg. *In octogono, quod fecit Andronicus Cyrrheſtes.* Eſt enim κύρρος πόλις Συρίας, cuius ὁ πολίτης κυρρέστης dicitur, vt docet Stephanus in libro περὶ πόλεων. Haec autem lectio ex Vitruuii verbis I, 5. VRSIN. Salmaſius l. c. opinatur, fortaſſe Varronem ſcripſiſſe *aurologio*, quia ille orbis ventorum reuera fuit aurologium, vnde librarii rem non ſatis intelligentes ſcripſerunt *horologium.* SCHOETTG. Tale aurologium in tholo palatii Vinarienſium Principum machinatus eſt architectus. Caeterum huc referemus Turnebi Aduerſ. Lib. XXI. Cap. XXIII. & Schefferi, quae promiſimus.

Adriani Turnebi aduerſariorum lib. XXI cap. XXIII
Auiarium Varronis: tabula literaria: phalerum.

Deſcriptum eſt lib. 3 de re ruſt. cap. 5 a M. Varrone elegantiſſime *auiarium* verbis non affectatis, nec ambitioſis, ſed propriis & ſuis, ſignificanter rem exprimentibus. non dubito tamen, quin ea tota deſcriptio pleriſque illuſtrationis indigere videatur, in nonnullis locis haerentibus, nec ſententiam aſſequentibus. quo faciendum putauimus, vt pro noſtra virili operam ſumeremus, vt lucis aliquid afferremus: ſi modo id conſequi poterimus. *directum* dicit *eſſe fluuium ab inſula ad muſeum*, in quo *muſeum* appellat, locum muſis & ſtudiis conſecratum: proinde de Caſinate fundo Varronis ita ſcribit 2. in Antonium Cic. *ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium.* muſeum autem illud erat in ſumma inſula: inſula naſcebatur ab imo fluuio, vbi confluebat altera amnis, vt Varro loquitur: pergebatque recta ad ſummum flumen, vbi erat muſeum. legendum igitur eſt: *ab imo fluuio,* non *a vinio* vt receptum in exemplaribus video, quod facilis eſt coniecturae, cum paullo poſt ſubiiciat: *ſummum flumen imum fluuium* appellat imam partem fluminis villam alluentis, & e villa exire parantis: *ſummum flumen* ſuperiorem vocat partem fluminis in villam influentis. circum ripas fluuii ambulatio erat pedes lata denos, ab ambulatione in agrum verſus, *ornithonis*, id eſt, *auiarii*, locus. in agrum verſus autem dicit, a flumine verſus agrum progrediendo, & ab ambulatione recedendo, vt in ſepulchris dici ſolebat, quemadmodum oſtendit Horatius lib. I. ſat. 8. *Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum Hic dabat.* ait locum ornithonis deformatum ad tabulae literariae ſpeciem cum capitulo, id eſt, deformatum eſſe in figuram quadratam oblongam: nam talis erat tabula literaria. tamen praeterea tabulae accedebat extra quadratum, quod capitulum rotundum in auiario tholus erat. *Tabula literaria* eſt, in qua pueri literas faciunt, id eſt ſcribunt, & literas diſcunt: Plaut. in Bacch. Sc. *Nunc experior. Ex templo puer paedagogo tabula dirumpit caput.* ſubiicit, *forma quae quadrata eſt, patet in longitudinem* p. LXXII ita ſit, vt cum pateat in latitudinem p. XLVIII. ſit longior quam latior.

addit

clamor ſit in campo. Nos athletae[p] comitiorum vna[q], cum id fieri non miraremur[r] propter

VARIETAS LECTIONIS.

p) *a thiete I. B. R. anethe P. 2. athlaetae I. I - G.* q) *ima P.* r) *mirarer W.*

NOTAE VARIORVM.

addit, *ad haec ita vt in margine quaſi tabulae deſcripta ſit ambulatio ab ornithone plumula*. haec verba multos male vrunt: animaduerto nonnullos exiſtimare hic ſignificari *pterygium*. ſed probabilius, quod ſagaciter excogitauit vir doctiſſimus & clariſſimus Aemarus Rancanetus, numeros pedum hic deſiderari, qui in iſtud vocabulum confuſi librariorum incuria ſunt. ille igitur, cuius ſententiae ſubſcribo, legendum putat *p. VIII. lat.* ex his enim notis *plumula* ſuppletis elementis facta eſt. hic longitudo non ſcribitur, quae e latitudine formae quadratae ſatis intelligitur: ſummam tamen latitudinis huius ambulationis ad liquidum vix affirmare audeo, deſiderari tamen intelligo. Ait Varro lib. 3. cap. 5. *qua iter in aream eſt*: vbi bonis in libris, *quia introitus in aream eſt*, legitur. aream autem ornithonis intelligo, quam paullo poſt nominabit. *Porticus*, inquit Varro, *ſunt primoribus columnis lapideis, intermediis arbuſculis humilibus ordinatae.* primae, inquit, columnae ſunt lapideae, quibus interpoſitae ſunt mediae arbuſculae, ſpeciem columnarum & vicem intus exhibentes. locus macerie totus erat dextra & ſiniſtra concluſus, & a ſumma macerie reti cannabino tectae porticus ad epiſtylium columnarum & ab epiſtylio ad ſtylobatem, id eſt, ad illarum baſim & ſedem, ad illarum crepidinem. inde enim non eſt maceries vlla, vt reti ſit opus, ne effugiant aues. nam locum macerie clauſum dixit dextra tantum & ſiniſtra. hae autem porticus ſunt auibus oppletae. *Secundum ſtylobatis interiorem*, inquit, *partem*. exterior enim ad ambulationem ſpectat: interior ad aram. duae ſunt in area piſcinae, quae e medio eius oriuntur, inter quas anguſta eſt ſemita in tholum: *tholum* autem vocat locum rotundum columnarum, id eſt, vt dixit, capitulum ipſum literariae tabulae. extra tholi columnas eſt ſilua, quae e tholo cerni poterat, cum tholus pro maceria columnas haberet, & reticulatus eſſet. tholi columnae exteriores, id eſt, ad ſiluam pertinentes, lapideae erant: interiores abiegnae. Caeterum, quemadmodum Varro ſcripſit, *Inter columnas exteriores*: ſic ſcribendum cenſeam, *inter interiores columnas.* & paullo poſt, *intra has & exteriores*, & ſupra, *vt perſpici in ſiluam poſſit.* tholus autem cum ſpeciem ſemicirculi habeat: proinde extructi in eius ambitu mutili, qui ſedes auibus praebebant, ſpectacula & foros theatri referebant. itaque θεατρίδιον vocauit Varro. Addit ſubter *ſtylobatem*, id eſt ſubter baſim columnarum illarum, quae ſunt vltra piſcinas, propinquantque tholo, lapidem eſſe altum pedem & dodrantem a phalere: *phalere* vocans crepidinem lapideam ſtagnum ambientem, nomine a candore lapidis impoſito. nam φάληρον Graeci candidum appellant. Normani populares mei hodieque maris editiores margines & rupes mare claudentes *phaleſas* vocant. puto tamen cum in hac deſcriptione noualia nominet, imiteturque portus vrbium vocum vſurpatione, *Phalerum* eſſe ſcribendum. ſic autem Athenis quidam portus vocabatur. *Phalerum* Varroni a ſtagno ad duos pedes altum eſt, latum ad quinque, *vt in culcitas* inquit, *& columnellas conuiua pedibus circumire poſſint.* hic ego obſeruo legendum videri, *& columellam*, ſingulari numero. nam infra dicit, *inſula eſt columella*: aut certe columellas cum dixit, numero abuſus eſt, quod non perinde rarum: *Culcitas* autem propter lectulorum diſcubitoriorum ſimilitudinem dicit. *Naualia* vocat ad ſimilitudinem eorum locorum, in quibus ſecundum flumina aut mare naues aedificantur, aut in hibernis menſibus quo ſubducebantur, marginis partem ipſius ſtagni. In inſula ſtat columella, quae intra ſe continet axem, is rotam radiatam ſuſtinet, id eſt, radios habentem quibus manu pueri prehenſis rota verſabatur. ad extremum, vbi orbile ſolet eſſe acutum, eſt tabula cauata, vt tympanum, id eſt extremi radii ſuſtinent tabulam cauatam, in qua ponuntur cibi, vt verſatione rotae ad conuiuas fercula omnia admoueantur. *orbile* autem ea forma dicitur, qua apud Catonem cap. 10. & 11. molile id quo mola mouetur, vel id quod molam molitur: & librile ſcapus librae. eſt autem orbile rotunditas ipſius orbis. qui acutior eſt in fine: hic contra tabulam tympano ſimilem habet. ex ſuggeſto phaleris, vel, vt potius legendum eſt phaleri, id eſt ex eminentia, prodeunt anates in ſtagnum: ſuggeſtum autem phaleris, cum illic conuiuabantur, peripetaſmatis, vt triclinium aliquod ornabant. ſequitur, *ex orbi ligneo menſaque*, vbi nonnulli, *ex orbili*, emendant: ſed *orbem* retineo, & defendo. *orbes* enim *habebant* in triclinio, quibus imponebant ahena & vaſa. Cato cap. 11. *orbem, ahena duo.* Iterum cap. 14. *orbem, aheneos duos, menſas duas* igitur legendum cenſeo, *ex orbi ligneo, menſaque quam dixi in primis radiis eſſe*; *epitoniis verſis ad vnumquemque factum ſit vt fluat in conuiuam.* Intra tholum hemiſphaerium erat, cuius in ſumma parte horologium erat, veſpero ita circumeunte, vt horas diſtingueret. in medio hemiſphaerii deſignati erant octo venti ſuis locis & regionibus diuiſi. in hemiſphaerio medio erat ventorum orbis, id eſt circulus, qui cardinem id eſt centrum ſemiglobi ambibat, vt Athenis fecerat in horologio Andronicus Cyrrheſtes, vt ſcribit Vitruuius lib. 1. cap. 6. cuius e libris & Stephano Byzantio hic *Cyrrheſtes* legendum cenſeo, non *Cypreſtes*. nam *Cyrrheſtes* vocabatur, quod eſſet e *Cyrrho* vrbe Syriae. Haec ego vtcunque adumbraui, quae qui & ingenio meliore ſunt, & doctrina ſuperiore, & otio maiore abundant, perpolient atque illuſtrabunt.

Schef-

pter ſtudia ſuffragatorum [s], & tamen ſcire vellemus, quid eſſet, venit ad nos Pantulaeius [t] Parra. Narrat ad [v] tabulam, cum diriberent [x], quendam deprehenſum [y] teſſerulas coniicientem in

VARIETAS LECTIONIS.

s) *ſuffragaturum W.* t) *pantula eius* diu. *W. Pantuleius I. B. R.* v) *ac W. at P.* x) *diriperent W. I. B. R. decumberet I. I - G. diriberent Vict.* y) *depreſſum W. deprenſum P.*

NOTAE VARIORVM.

Schefferus de Re Vehiculari, lib. I cap. VI. p. 49.

Sicut autem radii ab vna parte infixi erant modiolo, ſic ab altera circulo modiolum exterius ambiente. Illum Varro videtur appellaſſe *orbile*. Verba eius extant lib. III. de R. R. cap. 5. *In inſula eſt columella, in qua intus axis, qui pro menſa ſuſtinet rotam radiatam, ita, vt ad extremum, vbi orbile ſolet eſſe acutum, tabula cauata ſit, vt tympanum, in latitudinem duos pedes & ſemipedem, in altitudinem palmum.* Turnebus ad hunc locum lib. XXI, cap. 23. *Eſt orbile rotunditas ipſius orbis, qui acutior eſt in fine, hic contra tabulam tympano ſimilem habet*: At vero longe aliter exponit Scaliger. Dicit, orbile partem illam eſſe axis, quae modiolo immittitur Sed non ſatisfacit. Nam poſtulare aliud verba, *vbi orbile ſolet eſſe*, videntur. Nempe oſtendunt, alias quidem, & in rotis caeteris ibi eſſe conſueuiſſe, at in hac illius loco aliud fuiſſe quidpiam. Iam ſi hic non fuit orbile, quomodo poteſt ſtare, quod praecedit apud Varronem: *Intus axis, qui ſuſtinet rotam radiatam*: Si orbile, quod vult Scaliger, pars axis fuit, quae modiolo immittebatur? Axis abſque orbili Scaligeriano ſuſtinere rotam non poteſt. Neque tamen probo, quod Turnebus habet de acumine in fine. Nam reuera verba illa ſunt corrupta. Puto autem ita corrigenda eſſe: *Ad extremum, vbi orbile ſolet eſſe, arcus cum tabula cauata ſit.* Hoc enim Varro dicit, non fuiſſe in rota illa orbile, ſicut in rotis caeteris, verum arcum, parti radiorum affixum habuiſſe, cum tabula ſubpacta, ſuperne aperto foramine, vt imponi turdis cibus potuſque poſſet. Itaque mox ſequitur apud dictum Varronem: *Aqua calida & frigida ex orbi ligneo menſaque, quam dixi in primis radiis eſſe, epitoniis verſis ad vnumquemque factum, ſic, vt fluat in conuiuam.* Orbem ligneum menſamque hic appellat, quam paullo ante tabulam cauatam, vt tympanum. Hanc verbis expreſſiſſimis fuiſſe ait *in primis radiis*, non in rotae modiolo, quod Scaliger putabat. Mutat quidem in his verbis plurima Scaliger, vt opinionem ſuam tueatur. Verum fruſtra, quod liquebit omnia diligentius expendenti. Ait, aquam fluxiſſe ex radiis. Nihil tale Varro, menſam in primis radiis ponit. Vbi primos radios intelligit ſummos, id eſt, extremitates eorum, extrema eius capita, quae alias orbili ſolent immitti. Omnino enim per orbile circulum eum intelligit, de quo Turnebus, & nos ab initio locuti ſumus. Curtio eſt *orbis rotarum*, &c.

5, 18 AD TABVLAM CVM DIRIBERENT) Pro verbis, *narrat ad tabulam cum decumberet* Videtur legendum, *Narrat tabulas cum dirimeret* &c. quod poſitum eſt pro numeraret. V. C. habet corrupte, *diriperet.* VRSIN. Nihil opus eſſe puto emendatione in tanto conſenſu omnium librorum. *Tabulam* intelligo eam, in qua, poſt lata & coniecta in *ſitellam* ſingulorum ſuffragia, punctis notabantur, quot eorum quisque candidatus tuliſſet. Haec eſt *tabula*, de qua Cic. in Piſ. c. 5 extr. *cui primam comitiis tuis dederas* (*cuſtodiendam* nimirum, ne qua in numerando aut ſcribendo fraus fieret) *tabulam praerogatiuae.* Sed & alterum illud, *cum diriperent*, non damnauerim, cum videam idem etiam verbum eſſe in veteribus libris Cic. in Piſ. c. 40 pr. *An ego expectem, dum de te quinque & ſeptuaginta tabellae diripiantur*, vbi nunc legitur *diribeantur*; *dirimantur* ſuſpicatus eſt Vrſinus. Et pro Plancio c. 40 pr. *direptio* eſt in quibusdam codd. quam in *diremtionem*, vel *diribitionem* mutant Critici. Nec minus controuerſus eſt locus ad Q. Fratr. 3, 4 pr. vbi tabellis *diruptis* legendum ſit *diremptis* ne, an *diribitis*, disputatur; *direptis* ego proxime ab illo vulgato abeſſe putem. In Piſon. c. 15 quidem *diribitores* medii collocari dicuntur inter *rogatores* & *cuſtodes*: ſed magno conſenſu libri antiqui agnoſcunt *diſtributores*: quos ſequitur etiam Graeuius, & agnoſcit, geminum huic eſſe locum poſt red. in ſen. c. 11, vbi tamen *diribitores* ſine animaduerſione ſua reliquit. Denique ſupra V. 3, 2, 1 obſeruauimus, *diribendi* verbum non vſque eo certam habere ſedem, vt non *dirimere* maior pars praeferat. Cum porro certum ſit *diriberi* proprie tabellas, cum euntibus ad ſuffragia miniſtrantur, coniiciendae in *ſitellam*, cui rogatores praefecti ſunt; quod apertum eſt ex fragmento orationis pro C. Cornelio circa medium, vbi totus ordo comitiorum exponitur: poterat aliquis tanto magis ſuſpicari, de tabellis poſt lata ſuffragia ſecernendis, & in ſuas quaſi claſſes diſtribuendis, aliud verbum, vitandae ambiguitatis cauſa, adhibitum eſſe. De *dirimo* vix dubium eſt, quo vtitur etiam Lucanus 5, 393 in imagine comitiorum conſularium, *Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis*: qui locus fruſtra, credo, ſolicitatur a nupero editore. Quo modo enim *non admiſſae plebi poterat diribere ſuffragia*? ſed poterat *dirimere non admiſſae plebis ſuffragia*, h. e. pronunciare, pluribus hoc viſum, de quo nemo cogitauerat κ. τ. λ. Et, quod caput rei eſt, obſeruatumque olim Malaſpinae, laudatur hic locus a Priſciano ad verbum *dirimo.* Sed quidquid ſit de verbo; ſiue *direpta* dicamus ſuffragia, ſiue *diremta*, ſiue *diſtributa*, ſiue *diribita* denique, ſiue omnia: modo rem teneamus ipſam, & hic ſermonem eſſe meminerimus de eo, quod poſt lata ſingulorum ſuffragia fit, cum iis dinume-

in loculum, eum ad conſulem tractum a fautoribus competitorum [z]. Pauo ſurgit, quod eius candidati cuſtos dicebatur deprehenſus.

VI. Axivs, De pauone, inquit, libere licet dicas, quoniam diſceſſit Fircellius, qui ſecus ſi quid diceres [a] de iis, gentilitatis cauſa, fortaſſe an [b] tecum [bb] duceret ſerram. Cui

VARIETAS LECTIONIS.

z) *compeditorum W.* [C. VI.] a) *diceret Vict.* b) *fortaſſe ante* omnes. bb) *cumduceret* iunct. *P. conduceret I. B. R. eum duc.* alii.

NOTAE VARIORVM.

meratis, videndum eſt, quis plura tulerit: quam ad rem *cuſtodibus*, grauiſſimis viris, opus fuiſſe apparet, qui non paterentur candidato ſuo fraudem fieri, vel iniuriam. Hi nimirum cuſtodes ſe cuſtodiebant inuicem, interdum etiam deprehendebant, vt hic apud Varronem. Qualis ea fraus fuerit, quomodo deprehenſa, non facilius patebit, quam collata narratione Plutarchi in Catone Vtic. p. 1433 H. Steph. *ὁ Κάτων προσέχων ταῖς δέλτοις, μιᾷ χειρὶ γεγραμμέναις, καὶ τὴν κακουργίαν ἐξελέγξας, ἐπικλήσει δημάρχων ἔλυσε τὴν ἀνάδειξιν.* Animaduertit Cato in comitiis aediliciis, tabellas plures competitoris neſcio cuius nomine inſcriptas eadem manu, quarum cum tanta multitudo eſſet, vt vinci oporteret Fauonium, cui ipſe operam dabat, fraude aperta, vt irrita eſſet ea renunciatio, effecit. Vnde illud primum apparet, quidquid contra dicant viri eruditiſſimi, domo afferri ſolitas in his comitiis tabellas, vel certe puras dari ſingulas his, qui iam ſuffragia laturi erant, quibus ipſi nomina eorum inſcriberent, quos vellent eligi. Et ſane neque multitudo candidatorum patiebatur, vt, quemadmodum in tabellis iudiciariis, & legum ferendarum, vbi binis tantum trinisue opus erat, totidem darentur tabellae, quot erant candidatorum recepta nomina. Et ſcripſiſſe ſuffragia laturos Athenienſes ipſos, a quibus tabellariam legem, vt alias multas, acceptam non eſt dubium, ex Ariſtidis damnatione apud Plutarchum & Nepotem eſt apertiſſimum. Deinde tota Varronis narratio inde lucem accipit. Cuſtos nimirum, vt omnia nunc comprehendamus, illius candidati, cui fauebat Pauo, ad tabulam, vbi dirimebantur, vel dinumerabantur ſuffragia, teſſerulas, h. e. tabellas complures ad eam rem domo allatas coniecit in loculum, de quo ſtatim dicemus, augendo ſuffragiorum candidati ſui numero, eaque fraus deprehenſa, & ipſe ad Coſſ. tractus eſt.

5 18 In locvlvm) *Loculum* dicit ciſtellam, in quam ſuffragia coniiciebantur. Auctor ad Her. *Pontes diſturbat, ciſtas deiicit, in quas tabellae ſuffragiorum coniiciebantur: & in ciſtellam, vt ibidem Saturninus ferre coepit.* Vid. Feſtus & Cic. 1. de N. D. Vrsin. Neſcio quid miſcuit, qui iſta Vrſini, vel Ciceronis potius, edidit. Locus eſt ad Her. 1, 12 *Saturninus ferre coepit* legem frumentariam inuito Senatu - - *ciſtellam detulit. Caepio - - pontes diſturbat, ciſtas deiicit.* Seu ipſam *ſitellam* intelligit, quo omnes omnium tabellae coniiciebantur; ſeu, quod magis placet, in dirimendis ſuffragiis loculi adhibebantur, aut loculata ciſta, vt vnicuique candidato loculamentum vnum tribueretur: Cuſtodes obſeruabant, vt ſuffragia e ſitella depromta in ſui quodque candidati loculamentum ſ. loculum coniicerentur, ſed iidem etiam ſe cuſtodiebant inuicem, ne, quod hic factum eſt, & quod facile fuit homini non tardo, ſubiiceret aliquis in ſuum loculum domo allata, & intra cauum manus vel togae plicam abſcondita, pilulariorum more, ſuffragia. Haec enim teſſerula vel togae plicam hic vocari, neſcio an aliquis dubitet.

5, 18 Pavo svrgit) Rediturus infra 3, 17, 1.

6, 1 De pavone) Videtur legendum *de pauonibus*, & *diceres*, pro *diceret*. Vrsin.

6, 1 Fortasse ante evm) Nihil hic immutaui, ſuſpectum tamen locum habeo. Nam, *ante ſe*, niſi fallor, recta ſermonis ratio, vt ſcriberetur, poſcere videbatur (quamquam Cicero eodem modo videtur illud protuliſſe initio lib. 1. Acad. quaeſt. ad Varronem: *Nuntiatum eſt nobis a M. Varrone, veniſſe eum Roma pridie veſperi.*) Praeterea antiquos libros diuerſos offendi. In optimo codice aliiſque, *Ante cum duceret.* Hunc igitur locum aliis diſcutiendum relinquo. Vict. Cum ſatis notum ſit hunc locum deprauatum eſſe, de eo nihil aliud dicam, quam duplicem eius caſtigationem a nobis afferri poſſe: quorum quam priore loco afferam, non puto: de altera quin vera ſit, non dubito. Sed id in primis admonendum, anſam huic loco corrumpendo dediſſe aduerbium *fortaſſe an*, quo vtebantur veteres, vt eſt ſaepe apud Apuleium, Tertullianum, alios. Vt & eiuſdem quoque aduerbii ignoratio Gellium corrupit libro XI. *Critolaus*, inquit, *ſcripſit, legatos Mileto publicae rei cauſſa veniſſe Athenas, fortaſſe an dixerit auxilii petendi gratia.* Vbi illud *dixerit* expungendum eſt. *Nam fortaſſe an*, vt forſan. Alibi idem Gellius vſurpat, non ſemel. Item ipſe Varro infra: *De fructu*, inquit, *hoc dico, quod fortaſſe an tibi ſatis ſit, Axi.* Primum igitur, quod pollicitus ſum, poteſt ita legi: *fortaſſe an tecum duceret ſerram.* Nam *ducere ſerram* cum aliquo, eſt altercari cum aliquo. Tertullianus de corona. *Quamdiu per hanc lineam ſerram reciprocabimus?*

Cui [c] MERVLA, De pauonibus noſtra memoria, inquit, greges haberi [d] coepti, & venire [e] magno. Ex iis M. Aufidius Lurco [f] ſupra [g] ſexagena millia numum in anno dicitur capere. Ii [h] aliquanto pauciores eſſe debent mares, quam foeminae, ſi ad fructum ſpectes; ſi ad delectationem, contra: formoſior enim mas. Pauonum [i] greges agreſtes 2
tranſmarini eſſe dicuntur in inſulis, Sami in luco Iunonis, item in Planaſia inſula [l] M. Piſo-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *Qui I. B. R.* d) *habere coepit I. B. R. Ba-G.* e) *veniere I. I-G.* f) *Lyrcho P. Lurcho I. B. R.* g) *HS. Ba-G.* h) *Ex his Ba-G.* i) *Paſcendi I. B. R.* l) *in inſ. Piſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

bimus? Sic *ferraculum ducere* apud iuriſconſultum ad legem Aquileiam, L. Quemadmodum; eadem mente interpretatur iuriſconſultorum phoenix Iacobus Cuiacius, doctor meus, multis nominibus de me optime meritus. Tamen & altera lectio defendi poteſt apud eundem iuriſconſultum, *ſeruaculum ducere.* Nam *ſeruaculum* eſt clauus nauis. In veteri Gloſſario, quem nuper edidit Henricus Stephanus noſter, inueni, πηδάλιον, *Seruaculum.* Altera coniectura, quam veriorem puto, haec eſt, *fortaſſe an tecum duceret ſertam*, hoc eſt, tecum particeps laboris eſſet. *Serta* enim τὸ σχοινίον, reſtis, funiculus. Palladius Martio: *Suſpendendi groſſi ex caprifico linea ſerta pertuſi.* male hodie in Palladii codicibus legitur, *lino velut ſerta*, pro *linea certa.* Idem alibi, *Cum ſerta qua appenſa ſunt auferantur. Sertam ducere*, vt Terentio, *Reſtim ductitare.* Saltantes enim, alias ἐπὶ καρπῷ χειρὸς (vt apud poetas Graecos) ſe tenebant, alias reſtem tenentes haerebant. Horatius: *Tortum digna ſequi potius quam ducere funem.* Erat etiam ſimilis ludus puerorum, qui ducebant ſparteam reſtem, & tamdiu trahebant, donec aut rumperent, aut alteruter omiſſa funis prehenſione, in nates caderet. Cuius ludi meminit Ariſtides ſophiſta. ſed, quia librum non habeo, locum non quaeſiui: quem tamen aliquando in ſchedis meis aduerſariis annotaueram. Alludit & Plautus Poenolo: *Iam tenetis. ſi tenetis, ducite. Caue dirumpatis*: ad quod genus luſus potius ſpectat hic locus Varronis: Quod ſine vlla controuerſia confirmatur ex Tertulliano, libro de pudicitia. *Sed non decet*, inquit, *vltra de auctoritate ſcripturarum eiusmodi funem contentioſum alterno ductu in diuerſa diſtendere.* Quare *ſertam ducere* cum aliquo, eſt, vt dixi, prouerbiale: quotieſcunque contentionem intercedere cum aliquo denotamus. Neque dubito, quin ita potius, quam *ſerram ducere*, legendum ſit. SCALIG. Videtur legendum, *Fortaſſe an tecum duceret ſerram*, id eſt, tibi aduerſaretur. Aduerſi enim ſunt inter ſe, qui ſimul ſerram ducunt & reducunt. Haec autem loquendi formula, *fortaſſe an*, frequens eſt apud veteres ſcriptores. Nam vſi ea ſunt Varro infra c. 16. *Hoc dico, quod fortaſſe an tibi ſatis ſit.* Apul. apol. 1. *Et fortaſſe an peracute vobis reperiſſe videbamini.* & apol. 2. *Fortaſſe an vidua antequam domi deſediſſet.* Siſenna lib. 3 apud Non. *Quod fortaſſe an ex voluntate ſua ſumma cum claritudine celeriter confeciſſet.* & Accius in Antenoridis apud eundem Nonium: *Fortaſſe an ſint, & quos hic non mertet metus.* Agell. 11. 9 *legatos veniſſe Athenas fortaſſe an de quadrigis veterum auctoritati conceſſero.* Tertull. 5 aduerſus Marcionem, *Fortaſſe an & myſtice factum ſit*: & in libro de pallio, *Quingenariam promulſidem ſupraſcriptis fortaſſe an menſis neceſſariam*, & alibi. VRSIN. Recepi Scaligeranam emendationem, in quantum ea totidem literis autoritate librorum veterum confirmatur. *Serram* reliqui, non quo non ingenioſum videatur illud de *ſerta*; Sed quod non ita certum; *ſerram* etiam praeferente I. F. Gron. Obſ. 4, 5 p. 74 qui videndus. Add. de *ſerta* Pall. Mart. 10, 28 de luſu autem Pollux 9, 116 vnde lux Heſychio v. σκαπέρδης.

6, 1 M. AVFIDIVS LVRCO) In cognomine diſcrepant antiqui codices: *Lyrcho* enim in illis eſt. nec tamen aliquid variaui. M. Lurconis mentionem fecit Cicero pro L. Flacco (an idem ſit, diiudicari non poteſt: tempora certe, quin idem eſſe potuerit, non impediunt.) *Itaque, eodem etiam M. Lurco vir optimus meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonii ſui.* Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quam Varro narrat, Aufidii cognomen *Lurco* eſt. VICTOR. Plin. 10, 20 *Saginare primus inſtituit circa nouiſſimum Piraticum bellum M. Aufidius Lurco, ex eoque quaeſtu reditus ſeſtertium ſexagena millia habuit.* Voces, *in anno*, videntur abundare. VRSIN.

6, 2 PAVONVM GREGES) Haec duo verba videntur abundare, vel legendum: *Agreſtium greges transmarini.* deinde legendum *in Planaſia, in ſilua M. Piſonis*, Nam cum ſcripſiſſet Varro, *pauones agreſtes transmarinos eſſe in inſulis, vt Sami in luco Iunonis; item in Planaſia, in ſilua M. Piſonis*, librarius vel potius expoſitor aliquis ineptus, quod Planaſia eſſet inſulae nomen, ex verbis *in ſilua* fecit vocem *inſula.* In inſula autem pauones facillime contineri, ſcribit Col. 8, 11 & Auctor Geop. 14, 24 in quo eſt: ἐν νησιδίοις μάλιστα χειροποιήτοις οἱ ταῶνες τρέφονται. VRSIN.

6, 2 SAMI IN LVCO IVNONIS) Hoc etiam apud Athen. δειπνοσ. 14 legimus: Μηνόδοτος δὲ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς Σαμίας Ἥρας, φησὶν, οἱ ταοὶ ἱεροί εἰσι τῆς Ἥρας; καὶ μήποτε πρῶτιστοι, καὶ ἐγένοντο καὶ ἐτράφησαν ἐν Σάμῳ, καὶ ἐντεῦ-

Piſonis. Hi ad greges conſtituendos parantur bona aetate, & bona forma: huic enim natura formae e volucribus dedit palmam. Ad admiſſuram hae [m] minores bimae non ido-
3 neae, nec iam maiores natu. Paſcuntur omne genus obiecto frumento, maxime ordeo. itaque Seius [n] iis dat in menſes ſingulos ordei ſingulos modios, ita vt in [o] foetura det [p] vberius, & [q] ante quam ſalire incipiant. Is [r] a procuratore ternos pullos exigit, eosque, cum creuerunt [s], quinquagenis denariis vendit, vt nulla ouis hunc aſſequatur fructum.
4 Praeterea oua emit, ac ſupponit gallinis, ex quibus [ex iis] excuſos [t] pullos refert [v] in teſtudinem [u] eam, in qua pauones habet. quod tectum [x] pro multitudine pauonum fieri debet, & habere cubilia diſcreta, tectorio leuata †, quo neque ſerpens, neque beſtia acce-
5 dere vlla poſſit. Praeterea habere locum ante ſe, quo paſtum exeant diebus apricis. Vtrumque locum purum eſſe volunt hae volucres. itaque paſtorem earum [y] cum batillo [z] circumire oportet, ac ſtercus tollere, ac conſeruare; quod & [a] ad agriculturam idoneum

VARIETAS LECTIONIS.

m) *hac P.* n) *ſenis his dant I. B. R.* o) *in* omitt. *I. B. R.* p) *detur Ba-G.* q) *&* omitt. *I. B. R. I. I.* r) *Hos I. B. R. Has P.* s) *creuerint a. V.* t) *excuſſos a. V.* v) *refert. In I. B. R.* u) *tectum id, in quo I. B. R. in id tectum quo* rel. *a. V. teſtudinem eam &c. Pol. 2. in teſtabilem Pol.* 1. *& Vict.* x) *magnum I. I-G.* †) *a terra eleuata Creſc.* 9, 82. y) *eorum I. B. R.* z) *bacillo I. B. R. vatillo P.* 1. *&* 2. *Vacillo, id eſt vadili Creſc. l. c.* a) *&* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ἐντεῦθέν εἰς τοὺς ἔξω τόπους διεδόθησαν; Cuius etiam rei Athenaeus teſtimonia adducit veterum Poetarum. Nam inde quoque natum, inquit, vt in nomiſmate Samio pauo exſculptus eſſet. VICTOR.

6, 2 PLANASIA INSVLA) Putarim legendum, *in ſilua M. Piſonis.* Planaſia memoratur a Plin. 3 inter paruas inſulas, quae ſunt in propinquo Italiae. Tacitus 1. *Et comite vno Fabio Maximo, Planaſiam petunt.* Eandem intelligit Col. 8 de pauonibus cum ait: *Itaque genus alitum nemoroſis, & paruulis inſulis, quales obiacent Italiae, facillime continetur.* M. Pupii Piſonis meminit infra Varro. POPMA.

6, 2 NATVRA FORMAE) *Formae* vox forte inducenda eſt. deinde pro *bimae* legendum *trimae.* Col. 8, 11 *Hoc genus auium cum trimatum expleuit, optime progenerat* & Auct. Geop. Τριετεῖς δὲ αἱ θήλειαι γενόμεναι τίκτουσι, αἱ δὲ νεώτεραι ἢ ἐκβάλλουσι, ἢ οὐκ ἐκτρέφουσι τὰ νεόττια. VRSIN.

6, 3 ITAQVE SEIVS) De quo ſupra 3, 2, 7 ſqq.

6, 3 EX QVIBVS [EX IIS] EXC.) Verba, *ex his*, abundant. deinde pro *intectum* VV. CC. partim habent *inteſtabilem*, partim *in teſtudinem eam, in qua &c.* Priorem lectionem tuentur docti viri, qui legunt *in ſtabilem*, & *ſtabilem* interpretantur ſtabulum, quod infra dicat Varro *pauonum ſtabula* & Col. 8, 11. Poſteriorem defendit tum auctoritas vetuſti codicis, tum locus Varronis de turdis, qui eſt ſupra cap. 5. *Igitur teſtudo, ut periſtylium tectum &c* VRSIN. Vncinis incluſi ea, quae abundare videntur. Forte fuit *a quibus* h. e. gallinis, *ex iis* ouis *excuſos.*

6. 4 REFERT IN TESTVDINEM) Veterem lectionem (*in teſtabilem*) repoſui; ſed quia non omnino de fidelitate ipſius ſecurus ſum, ideo ad eam notam adpoſui. Confido tamen, ſi maculam aliquam habeat, non magnam illam eſſe, & multo meliorem hanc, quam communem ac peruulgatam iudico, quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuiſſe. In excuſis autem haec erat, *In id tectum, quo pauones habet, quod magnum &c.* VICTOR. Lego: *Refert intus ſtablilem eam.* Nam *ſtablile*, vt *mobile*, *orbile.* Mutatio autem generis hic facta eſt: & regimen, vt loquuntur Grammatici praepoſitionis *intus*: vt apud Plautum, *intus domum.* Sic mutato genere Plautus dixit *bubilem*, in Perſa: *vt poſſim in bubilem reiicere.* *Stablile* aut ſtabulum pauonis dicit eodem modo, quo ſupra pauones ſtabulari. SCALIG. Scribendum: *in ſtabilem eam* i. e. ſtabulum: vel quod ſane malim, *in teſtudinem eam*; ſicut antea de turdis: *Igitur teſtudo, vt periſtylium, tectum tegulis aut rete, fit magna.* POPMA. *In ſtabilem* probat etiam Turnebus, 8, 7 extr. Sed credo, neminem aliud quaeſiturum fuiſſe, ſi incidiſſent in lectionem a nobis ex Pol. 2 propoſitam, quamque ex coniectura adſcripſeramus aliquanto ante, quam de ea vel hic, vel apud Vrſinum [cuius verba ſunt ſub 6, 3] quidquam obſeruaſſem. conf. 3, 7, 3.

6, 4 CVBILIA DISCRETA) Creſc. 9, 82 ſic tranſcripſit: *Cubilia debent eis fieri ſub tecto diſcreta, & a terra leuata, vt neque ſerpens neque beſtia accedere ad ea poſſit, vt ait Varro.* PONTEDERA.

6, 5 HABERE LOCVM) Vox *habere* non eſt in V. C. & certe abundat. VRSIN.

neum eſt, & ad ſubſtramen pullorum [b]. Primus hos [c] Q. Hortenſius augurali adiiciali [d] coena poſuiſſe dicitur. quod potius [e] factum tum [f] luxurioſi [g], quam ſeueri boni viri laudabant. quem cito ſecuti multi extulerunt eorum pretia, ita vt oua eorum denariis veneant quinis, ipſi facile quinquagenis, grex centenarius facile quadragena millia ſextertia vt reddat, vt quidem [h] Albutius [i] aiebat, ſi in ſingulos ternos exigeret [l] pullos, perfici ſexagena poſſe. 6

VII.

VARIETAS LECTIONIS.

b) punct. om. Heruag. c) *hoc H. A.* vtrumque poſuere *Gr. G.* d) *adiiciali* abeſt *Ba-G.* *adiciali Pol.* e) *potius I. B. R. I. I.* reliqui *protinus.* f) *tam* alii praeter *Pol.* g) *luxorioſi Ba. Heru.* h) *quidam I. I-G.* i) *Abuccius P.* l) *exigent I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 6 PRIMVS HOS Q. HORTENSIVS) Multa de pauonibus, libro quo antea oſtendimus, expoſuit Athenaeus: non pauciora idem etiam IX libro. Aelianus quoque περὶ ζώων ἰδιότητος, — capite XXI quinti libri, plurima & ipſe tradidit. nam hoc etiam quod nunc a M. Varrone de Hortenſio narratur, recitauit. Romanus enim homo, quamuis Graeco ſermone multa ſcripſiſſet, Romanas res egregie callebat. Non ſine poena tamen hoc ab Hortenſio tentatum eſſe dicit, cum Varro apud probos ſolum & ſeueros homines illum offendiſſe narret. nam ab delicatis hominibus, & qui gutturis voluptates ſequuntur, potius Hortenſium gratiam eo facto iniſſe oſtendit. Verba Aeliani haec ſunt, Ὁρτήνσιος δὲ ὁ Ῥωμαῖος καταθύσας ἐπὶ δείπνῳ ταὼν πρῶτος, ἐκρίθη. Ἐκρίθη, in iudicium vocatus eſt, cauſam dixit: Niſi aliquis putet pro κατεκρίθη poſitum eſſe, id eſt condemnatus eſt. Addit etiam Alexandrum Macedonem, aſpectu harum auium apud Indos obſtupuiſſe, eique qui pauonem interfeciſſet, grauius minatum eſſe. VICTOR.

6, 6 ADIICIALI) In excuſis quibusdam haec vox non eſt, quae in antiquis omnibus inuenitur. Plin. 10, 20 cum hanc rem referret, id quoque addidit: *Pauonem cibi gratia Romae primus occidit Orator Hortenſius adiiciali coena ſacerdotii.* Cogitandum etiam diligenter, an pro *augurali augur* legi debeat. VICTOR. Ita legitur in V. C. & ita Macrobius, qui hunc locum adducit 2, 9 *Primus*, inquit, *hos Q. Hortenſius adiiciali coena dicitur poſuiſſe.* Cic. 7, ep. 26 *In eas cum incidiſſem coena augurali apud Lentulum.* De adiicialibus coenis videndus Feſtus, & Tacitus 2. *Foederi conuiuium adiicit, tractatque in multam noctem laetitiam per epulas ac vinolentiam.* Seneca 15, ep. 96 *Et toties tamen ſeſtertio adiiciales coenae frugaliſſimis viris conſtituerunt.* deinde legendum apud Varronem, *potius*, non *protinus.* Nam ita legit Macrob. & ita eſt in V. C. VRSIN. Vocem *adiiciali* omittit Macrobius ex edit. Pontani & Meurſii: dubium quam inſpexerit Vrſinus. Vox vero *augurali* abeſt apud Plinium 10, 20 vbi MSS plurimi, Harduino teſte, legunt *aditiali.* Ita vero dicebatur conuiuium, quod Pontifices, Augures, & alii Sacerdotes, in aditu honorum ſuorum populo dabant: vnde & *aditiales* dicere mauult Graeuius praefat. tomi XII Ant. Rom. Deſcribit eiusmodi coenam Macrobius l. c. praeter quem conſulendi Baccius de Conuiuiis 1, 2 F. Vrſinus ad Ciacconium de triclinio p. 175 *Adiicialis coena* ait Scaliger in Scaligeranis primis p. 4 *Varroni, id eſt, opipara. Iuſtus Lipſius id mihi ex Coniectaneis ſuffuratus eſt tacito nomine.* Locus Lipſii eſt Admir. 4, 9 Scaligeri ad Varronem p. 118. Sed qui vtrumque comparabit, inſignem Lipſio iniuriam fieri deprehendet. SCHOETTG. Vocem *adiiciali* agnoſcit etiam ed. Gryphiana 1550. Lectioni *aditiali* faueret Pol. niſi in his compoſitis omittere alterum *i* ſoleret more librorum vetuſtiſſimorum. Sed apud Plin. 10, 20, ſ. 23 it. 28, 4 ſ. 14. *aditialis* habent libri ſcripti pariter atque excuſi.

6, 6 QVOD PROTINVS FACTVM TAM LVXVRIOSI) Emendarim: *quod potius factum luxurioſi*; quomodo etiam legitur apud Macrobium Sat. 3 vbi vulgo eſt, *quod potius factum tam luxurioſe, quam ſeuere b. v. l.* Hortenſii factum, inquit, potius luxurioſi & ganeones, quam ſeueri boni viri laudabant. Aelianus lib. 5 de natura animalium hoc amplius, ob id factum etiam accuſatum Hortenſium tradit. POPMA. Scripſiſſe Varro videtur ex lectione Macrobii: *Quod potius factum luxurioſei quam ſeuerei b. v. l.* τὸ *tam* repetitum eſt per errorem librarii ab vltima Syllaba verbi *factum.* SCHOETTG. Tanto minus dubitaui *potius* & *tum* reſcribere, quod vtrumque eſt in Pol. Nam illud in varietate lectionis obſeruandum praecepimus, vt, niſi diſſenſus indicaretur ab I. B. R. cum iis facere cenſeatur optimus ille & fortaſſe Victorio quoque vſurpatus codex.

6, 6 GREX CENTENARIVS) Ita videtur legendum *Grex centenarius facile XX millia ſeſtertium vt reddat, vt quidem Albutius aiebat: ac ſi vt Seius ternos exigeret pullos, perfici ſexagena poſſent.* nam pauones centum quinquagenis denariis, id eſt, nummis ducentis venditi, nummum XX millia efficiunt. Supra vero dixit Varro: *Seius a procuratore ternos pullos exigit, eosque cum creuerint, quinquagenis denariis vendit &c.* Grex ergo centenarius trecentos pullos reddit, qui ducenis nummis venditi, ſexaginta millia ſeſtertium conficiunt, quot Fircellius Pauo dixerat turdos reddidiſſe.

VII. Interea venit apparitor Appii a conſule, & augures ait citari. Ille foras exit e villa. At in villam intro [a] inuolant columbae. de quibus Mervla [b] Axio [c], ſi vnquam περιστεροτροφεῖον conſtituiſſes, has [d] tuas eſſe putares, quamuis ferae eſſent. Duo enim genera earum in περιστεροτροφείῳ [e] eſſe ſolent. Vnum agreſte, vt alii dicunt, ſaxatile, quod habetur in turribus, ac columinibus villae, a quo appellatae columbae, quae propter timorem naturalem ſumma loca in tectis captant. quo fit, vt agreſtes maxime ſequantur turres, in quas ex agro euolant ſuapte ſponte, ac remeant.
2 Alterum genus illud [f] columbarum eſt clementius [g], quod cibo domeſtico contentum intra limina ianuae ſolet paſci. hoc genus maxime eſt colore albo. illud alterum agreſte ſine albo, vario, Ex his duabus ſtirpibus fit miſcellum tertium genus fructus cauſa, atque incedunt in [h] locum vnum, quod alii vocant περιστερεῶνα [i], alii περιστεροτροφεῖον. in quo
3 vno ſaepe, vel quinque millia ſunt incluſae. Περιστερεὼν [l] fit, vt teſtudo magna, camera [m] tectus, vno oſtio anguſto, feneſtris Punicanis [n], aut latioribus, reticulatis vtrinque, vt

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII.] a) *in vitro P. 2.* b) *me de columbis aula Axios inquam experiſterotrophio conſtit. Pol.* c) *Axi a. V.* d) *has* abeſt *I. B. R.* e) *periſteotrophio I. B.* f) *illud* omitt. *I. I-G.* g) *dementius Ienſſ.* h) *in* omitt. *I. B. R.* i) *periſterona I. B. R.* l) *periſteron I. B. R.* m) *camara I. B. R.* n) *pumicatis B. R. punicatis Ienſſ.*

NOTAE VARIORVM.

didiſſe. item ſupra ſic ait Varro. *Nonne item Albutius dicebat in Albano fundum ſuum ſemper vinci a villa? agrum enim minus dena millia reddere, villam plus vicena.* Vrsin. Recte Vrſinus, ſi ipſe grex vendatur. Sed eum ſeruari vult Varro, & *reddere*, i. e. foetu ſuo efficere quadragena millia. Intellexit igitur, vnumquemque binos quotannis minimum reddere pullos, qui ſinguli quinquagenis denariis venditi tantum efficiunt. Ideo ſequitur, *ſi in ſingulos terni exigantur pulli, perſisi ſexagena poſſe.* Ergo e binis quadragena. Haec Gronou. de P. V. 4, 2 p. 266. qui tamen totam Vrſini notam non videtur attente legiſſe. Optime enim ea cum Varronis verbis conuenit.

6, 6 Millia sextertia) Legendum ſextertium etiam hic docet Gronou. 1, 4 p. 22.

6, 6 Albvtivs aiebat) Supra 3, 2, 17.

7, 1 Ille foras exit) Rediturus 3, 12, 1. Caeterum de Columbis conferendus Plin. 10, 34 ſ. 52 vbi reliquos laudat Harduinus.

7, 1 Agreste) De his Magius miſcell. 1, 3. Schoettg.

7, 1 Colvmbae) Aliam plane originem ſuppeditat idem Varro de L. L. 4 p. 21 dum a vocis ſono deriuat. Aliam item Iſidorus, qui a mutato, quoties vertitur colore colli deriuat. Idem. Feliciusne Scaliger Indice etymologiarum a Varrone omiſſarum vel perperam poſitarum ἀπὸ τοῦ κολυμβᾷν.

7, 2 Illvd al契ervm vario) Ita videtur legendum: Nam Col. 8, 8 ait: *Albus color, qui vbique vulgo conſpicitur, a quibusdam non nimium laudatur, nec tamen euitari debet in iis, quae clauſae continentur, nam in vagis maxime eſt improbandus, quod eum facillime ſpeculatur accipiter &c.* Itaque verba, *agreſte, ſine albo*, videntur adiecta. Vrsin. Paſſim tamen videas columbas agreſtes ſine albo colore vario. Nimis libenter vrit & ſecat vir doctiſſimus. Varro docet, quales inueniantur Columbae; Columella, quas alere expediat.

6, 2 Incedvnt in locvm vnvm) VV. CC partim habent, *incolunt locum vnum*, partim *includunt in &c.* deinde legendum *feneſtris Punicanis.* Nam Cicero *Punicanos lectos* dixit pro anguſtos. & Cato: *coagmenta Punicana.* In V. C. eſt *punicatis.* Vrsin.

7, 3 Fenestris pvnicanis) Poeni lignario opere claruerunt, vnde multa fabricae ligneae opera ab illis nominata. vt *lecti Punici* Plinio lib. XXXIII, cap. XI. Et hic, *feneſtrae Punicanae.* Et apud eundem, *vineis vbi ampla cella, torcularе Poenicum*: apud Catonem *coagmenta Punicana*: quae fideliter haerebant, nec hiaſcebant. Itaque ab ea mente Plautus Mercatore, vbi vult oſtendere aedium poſtes hiare, ait non eſſe factos a Poeno fabro. non enim hiaſcerent commiſſurae, ſi Poenus faber eas coniunxiſſet. Ita enim ait, *Non enim haec pultifagus opifex opera fecit barbarus.* Per *pultifagum* enim laſciuia comica intelligit Poenum. vt idem prologo Poenoli, *Carchedonius vocatur haec comoedia. Latine Plautus*, Patrvvs pvltifagonides. Latine enim Plautus inſcripſit Poenolum. Ergo *pultifagus*, Carchedonius, ſeu Poenus. *Poenos pultifagos*, vt Plautino vocabulo vtar, fuiſſe, argumento eſt *puls*, quae a Poenis *Punica* vocata eſt, cuius faciendae rationem docet Cato.

vt locus omnis ſit illuſtris, neue quae [o] ſerpens, aliudue quid [p] animal maleficum introi-
re queat. Intrinſecus quam leuiſſimo [q] marmorato toti parietes ac camerae [r] oblinuntur,
& extrinſecus, circum feneſtras, ne mus, aut lacerta qua adrepere ad columbaria poſ-
ſit. nihil enim timidius columba. Singulis paribus columbaria fiunt rotunda in ordinem [s] 4
crebra. ordines quamplurimi eſſe poſſunt a terra vsque ad cameram [t]. Columbaria ſin-
gula eſſe oportet, vt os habeant [u], quo [x] introire & exire poſſit [y]; intus ternorum [z]
palmorum ex omnibus partibus. Sub ordines ſingulos tabulae fictae vt ſint bipalmes, quo
vtantur veſtibulo [a], ac prodeant. Aquam eſſe [b] oportet, quo [c] influat, vnde & bibere, 5
& vbi lauari [d] poſſint. permundae enim ſunt hae volucres. Itaque paſtorem columba-
rium [e] quotquot menſibus crebro oportet euerrere. eſt enim quod eum inquinat locum ap-
poſitum [f] ad agriculturam, ita vt hoc optimum eſſe ſcripſerint [g] aliquot [h]. ſiue quae [i]
columba quid offenderit, vt medeatur. ſi qua perierit, vt efferatur. ſi qui pulli idonei ſunt [l]
ad vendendum, promat. Item quae foetae ſunt, in [m] certum locum vt [n] diſcluſum ab 6
aliis rete [o] habeant, quo transferantur [p], e [q] quo foras [r] euocare poſſint matres [s]. Quod [t]
faciunt duabus de cauſis. vna, ſi faſtidiunt aut incluſae conſeneſcunt, quo libero aëre cum
exierint in agros, redintegrentur. altera de cauſa propter illicium [u]. ipſae enim propter
pul-

VARIETAS LECTIONIS.

o) *quae* abeſt *a. V.* p) *quod a. V.* q) *quaſi leuiſſ. Ienſſ. quaſi laeu. B. R.* r) *camarae obliniuntur I. B. R.* s) *ordine a. V.* t) *camaram I. B. R.* vt fere alibi. u) *habeat Vict.* ſphalma puto. x) *quemodo P.* y) *poſſint a. V.* z) *ternarum palmarum I. B. R.* a) *veſtubulo P.* b) *puram eſſe I. I-G.* c) *quae I. I-G.* d) *ſe lauare I. I-G.* e) *columbarum P. columbaria I. I-G.* f) *oppoſitum P.* g) *ſcripſerunt P.* h) *aliqui I. B. R.* i) *ſi columbam a. V. ſi columba* marg. l) *ſint I. B. R.* m) *vt I. I-G.* n) *vt* deeſt *I. I-G.* o) *recte habeat I. B. R. habeat* etiam *Pol.* p) *transferatur P.* q) *& I. B. R.* r) *e periſterone* infer. *I. B. R.* s) *matresque Vict.* itemque *Durd.* t) *Quod quidem a. V.* u) *publicum I. B. R. illitium Heru. in licium P.*

NOTAE VARIORVM.

Cato. Non ergo *pultifagus* pro Romano intelligendus eſt apud Plautum (quod vult doctiſſimus Turnebus) ſed Poenus, vt dixi. SCALIG.

7, 4 SINGVLIS PARIBVS) Eandem habent Quintilii Geop. 14, 6 qui hic conferendi. SCHOETTG.

7, 4 POSSIT; INTVS — PARTIBVS. SVB) Ita interpunxi. Ante ita fuerat, *poſſit. Intus - - partibus ſub &c.*

7, 4 TABVLAE FICTAE) Vid. Ind. *afficta.*

7, 5 QVOD EVM INQVINAT) Ita honeſte circumloquitur ſtercus columbinum, quod agro ſtercorando aptiſſimum iudicant Col. 2, 15, 1 & Florent. Geop. 14, 1. SCHOETTG.

7, 5 SIVE SI COLVMBAM) Videtur legendum *Si quid offenderit, vt medeatur; ſi qua perierit, vt efferatur &c.* caetera ſunt adiecta. Auctor Geop. κἂν τι πεπονηκὸς ἔιη τῶν ἔνδον ἐπισκευάζειν. *offenderit* autem hoc loco valet, laeſum fuerit. quod, qui de columbis dictum putauit, addidit *columbam.* Sed dixit Varro de columbari, ſi quid in eo fuerit laeſum. VRSIN. *Columba offendit* h. e. laborat morbo, vulnere e. i. g a.

7, 6 ITEM QVAE FOETAE) Videtur legendum, *Item quae fetae ſunt, vt locum diſcluſum ab aliis rete habent, quo transferantur, e quo forat euolare.* Caetera ſunt adiecta. Verbum *habent* refertur ad auiarium, ſeu curatorem. Col. 8, 8 *Nec minus in agros emittant matrices, quae ouis vel pullis incubant, ne quaſi graui perpetuae cuſtodiae ſeruitio contriſtatae ſeneſcant.* IDEM. In voce *habent* bis peccatum, legendumque ex Vrſini mente videtur *habeat:* quod nec mihi diſplicet, licet etiam alterum tolerabile putem.

7, 6 E QVO FORAS) Puto: *& quo foetas euocare poſſint.* Supra autem, *in certum locum* vacat *in*, dele. SCALIG. Melius fortaſſe legeretur *euolare.* Loquitur enim de columbis matricibus, de quibus idem tradit Col. 8 *Nec minus in agros emittant matrices, quae ouis vel pullis incubant, ne quaſi graui perpetuae cuſtodiae ſeruitio contriſtatae ſeneſcant. Nam cum paullum circa aedificia volitauerint, exhilaratae recreantur, & ad foetus ſuos vegetiores redeunt.* Paullo infra legendum: *Tu Merula, perge deinceps.* POPMA. Τὴν *que* adhaeſiſſe puto voci *matres* ex *quod & quidem*, quae ſequuntur: Incommodum ſententiae eſſe, nemo non videt. Quin totam vocem ſuſpectam mihi eſſe non diſſimulo, & gloſſam vocis *foetae*: pro *euocare* autem ſcriptum puto a Columella *euolare.*

7, 6 PROPTER ILLICIVM) Sic de apibus: *apiaſtro perfricando: quod illicium hoc illis.* Aliud in comitiis *illicium*, vt notum ex libris de L.L. [5, 9 p. 64, 1.] aliud in aucupio, in quo *illices* aues ſunt, quae a Graecis παλεύτριαι vocantur,

pullos, quos habent, vtique redeunt, niſi a coruo occiſae, aut ab accipitre interceptae.
7 Quos columbarii interficere ſolent, duabus virgis viſcatis defixis [x] in terram, inter ſe cur-
uatis, cum inter eas poſuerint obligatum animal, quod item [y] petere ſoleant accipitres,
qui [z] ita decipiuntur, cum ſe obleuerunt [a] viſco. Columbas redire ſolere ad locum licet
animaduertere, quod multi in theatroe ſinu miſſas faciunt, [atque [b] ad locum redeunt]
8 quae niſi reuerterentur, non emitterentur. Cibus [c] apponitur circum parietes in canali-
bus, quas extrinſecus per fiſtulas ſupplent. Delectantur milio, tritico, ordeo, piſo, fa-
ſeolis, eruo. Item feras [d] has in turribus, ac ſummis villis, qui habent, agreſtes co-
lumbas, quoad poſſunt immittendum [e] in περιστερῶνας [ee] aetate bona. parandum [f] neque
9 pullos, neque vetulas, totidem mares quot foeminas [g]. Nihil columbis foecundius. ita-
que diebus quadragenis concipit, & [h] parit, & incubat, & educat. Et hoc fere totum
annum faciunt: tantummodo interuallum faciunt a bruma ad aequinoctium vernum.
Pulli naſcuntur bini, qui ſimulac creuerunt, & habent robur, cum matribus pariunt.
Qui ſolent ſaginare pullos columbinos, quo pluris vendant [i], ſecludunt eos, cum iam plu-
ma ſunt tecti. deinde manducato candido farciunt pane: hieme hoc bis, aeſtate ter, ma-
10 ne, meridie, veſperi. hieme demunt cibum medium. Qui iam pinnas incipiunt habere,
relinquunt in nido illiſis cruribus, & matribus, vberius vt cibo vti poſſint, obiiciunt.
eo enim totum diem ſe, & pullos paſcunt. qui ita educantur, celerius pinguiores fiunt
quam alii, & candidiores [l]. Parentes eorum Romae, ſi ſunt formoſi, bono colore, inte-
gri,

VARIETAS LECTIONIS.

x) *defictis in terra P.* y) *intercipere Ryck. I. I-G.* z) *qui quidem I. B. R.* a) *oppleuerint I. B. R. obleuerint I. I-G.* b) *atque* omitt. *I. B. R.* c) *Et cibus I. I-G.* d) *fere haec I. B. R.* e) *imitandum. In per ae. bona par. I. B R. immittunt I. I-G.* ee) περιστερεῶνας *H. St-D.* f) *parantque (praec. puncto) vt nec I. I-G.* g) *habeant* add. *I. I-G.* h) *&* omitt. *I. B. R.* i) *vendantur I. B. R.* l) *candidae ſunt P.* pu. poſt *eorum* poſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

de quibus apud Ariſtophanem. Plautus: *Lectus illex, eſca eſt meretrix.* Apud Plinium de perdicibus; *capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis contra aucupis indicem.* Lege *contra aucupis inlicem.* SCALIG. Voces *de cauſa* videntur adiectae. Illicium autem dixit id, quod Graeci φίλτρον; & intelligit pullos ipſos, qui columbas longius euagari non ſinunt. Sed cum in V. C. ſit *pullicium*, forte legendum *pulliciem*, qua voce vſus eſt Col. 8, 10 & ea ſignificantur pulli ipſi. Sic enim ſcribit: *Itaque circa meſſem, cum iam confirmata eſt pullicies, eligitur &c.* VRSIN. Nimirum Scaliger ita intellexiſſe videtur Varronem, vt nos intelligimus. Emiſſae Columbae redeunt, & illectas ducunt ſecum plures.

7, 7 QVOD ITEM PETERE) Mihi optime arridet emendatio Salmaſii ad Solinum c. 40 p. 614, qui legit, *quod impetere.* SCHOETTG.

7, 7 ATQVE AD LOCVM REDEVNT) Videntur haec verba abundare. VRSIN.

7, 8 QVI HABENT) Legendum arbitror, *quae habent*, h. e. habitant.

7, 9 ITAQVE DIEBVS QVADR.) Hic locus ita expreſſus eſt in Geop. 14, 1 Φύσει δὲ καὶ πολύγονον τὸ ζῶον. ἐν πάσαις γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέραις κυΐσκει τε καὶ τίκτει, καὶ θάλπει, καὶ ἐκτρέφει. καὶ τοῦτο σχεδὸν δι' ὅλου ἔτους ποιεῖ, μόνον δὲ ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν μέχρις ἐαρινῆς ἰσημερίας διαλείπει. τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτει. Ex quibus verbis videtur hic legendum, *Et hoc fere totum annum facit, tantummodo intermittit a bruma ad aequinoctium vernum.* Nam voces *interuallum faciunt* gloſſae ſunt verbi *intermittit.* VRSIN. Forte ſuccenturiari cenſendus eſt Vrſino Creſcentius, qui 9, 91 legit *interuallant*, quod propius abeſt ab *intermittunt.* Niſi tamen ipſum *interuallant* probum quis verbum & Varronianum putauerit, & cum *interuallatis* apud Gellium febribus contulerit.

7, 9 SIMVL AC CREVERVNT) Poſt ſextum menſem habet Ariſtoteles Hiſtor. Anim. 6, 4 SCHOETTG.

7, 9 CVM MATRIBVS PARIVNT) In Geop. hoc ita habetur: Καὶ αἱ ἐπιγοναὶ αὐτῶν τελειωθεῖσαι εὐθέως μετὰ τῶν τεκόντων αὐτὰς ἄρχονται τίκτειν. VRSIN.

7, 9 MANDVCATO) Creſc. l. c. *mollificato*, quod forma quidem deteriori non eſt, quam *magnifico*, *amplifico* e. i. g a. Sed auctoritate cum deſtituatur, nolim illud cuiquam obtrudere. Interim apparet, facilius eſſe *mollificati* panis copiam habere, quam *manducati.*

7, 10 ILLISIS CRVRIBVS) Vid. Col. 8, 8, 11. Creſc. *illiſis, id eſt fractis.*

7, 10 QVAM ALII) Hae voces videntur abundare; item vox *nummum* infra. Plin. 10, 37

Lucius

gri, boni ſeminis, paria ſingula vulgo veneunt ducenis numis, nec non eximia ſingulis millibus numum, quas nuper cum mercator tanti emere vellet a L. Axio equite Rom. minoris quadringentis denariis daturum negauit. Axivs, Si poſſem emere, inquit, 11
περιςερῶνα [ll] factum, quemadmodum in aedibus cum [m] habere vellem, emi [n] fictilia columbaria, iam iiſſem emtum, & [o] miſiſſem ad villam. Quaſi vero, inquit Pica, non in vrbe quoque ſint multi [p]. An tibi columbaria qui in tegulis habent non [q] videntur habere περιςερῶνας [r], cum aliquot ſupra centum millium ſextertium habeant inſtrumentum? e queis alicuius totum emas cenſeo, & ante quam aedificas [rr] rure [s], magnum condiſcas hic in vrbe quotidie lucrum, aſſem [ſſ] ſemiſſem condere in loculos [t].

VIII. Tvm [a] Mervla, Perge deinceps. *Ille*, Turturibus item [b], inquit, locum conſtituendum proinde [c] magnum, ac multitudinem alere velis; eumque [d] item, vt de columbis dictum eſt, vt habeat oſtium ac feneſtras, & aquam puram, ac parietes, ac camaras munitas tectorio. Sed pro columbariis in pariete mutulos [e], aut palos in or- 2
dinem [f], ſupra quos tegeticulae cannabinae [g] ſint [h] impoſitae. Infimum ordinem oportet abeſſe a terra non minus tres pedes, inter reliquos dodrantes, a ſummo ad camaram ad ſemi-

VARIETAS LECTIONIS.

ll) περιςερεῶνα *H. St-D.* m) *eum I. I-G.* n) *emi* deeſt *I. I-G.* o) *emiſſem I. B. R.* p) *multi an tibe. Col. I B. R.* *an tibe columbari P. multi, columbaria &c I. I-G.* q) *An tibi non I. I-G.* r) περιςερεῶνας *H. St-D.* rr) *aedifices a. V. H. St-D.* s) *recte P. 2.* ss) *ex aſſe I. I-G.* t) *lucos I. B. R.* [C. VIII.] a) Verba: *Tum Merula ſic* claud. praec. cap. *I. B. R. Axius, tu I. I-G.* b) *item* deeſt *a. V.* c) *perinde I. B. R.* d) *Cumque I. B. R.* e) *multos P.* f) *ordine a. V.* g) *canabinae I. B. R. Ba-G.* h) *ſunt lenſſ.*

NOTAE VARIORVM.

Lucius Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum, denariis quadringentis ſingula paria venditauit, vti tradidit M. Varro. Et Col. 8, 8 *Eximius auctor M. Varro nobis affirmat, etiam illis ſeuerioribus ſuis temporibus paria ſingula millibus ſingulis ſeſtertium ſolita venire.* Vrsin.

7, 11 Instrvmentvm) Vlpianus in L. 12. De inſtrumento: *Sed ſi fundus non ſit cum inſtrumento legatus, ſed ita vt inſtructus ſit: quaeſitum, an plus contineatur, quam ſi cum inſtrumento legatus eſſet: & Sabinus ſcribit fatendum eſſe plus eſſe, cum inſtructus fundus legatur, quam ſi cum inſtrumento &c.* ex quibus verbis colligitur, quid ſit inſtrumentum, & quo differat ab inſtructo. Vrsin.

7, 11 Et antequam aedifices) Ita videtur hic locus legendus & interpungendus: *Et ante quam aedifices rure magnum, condiſcas hic in vrbe quotidie aſſes condere in loculos.* Nam *aſſem ſemiſſem*, vt eſt in VV. CC. fecit librarius ex perturbatis notis, vt apud Cat. 21. Varro 1, 12 dixit: *Vendas quot aſſibus poſſis.* & 2, 5 *Dum aſſes ſoluo.* Idem.

7, 11 Assem semissem) Antiquorum librorum lectio. In excuſis, *ex aſſe ſemiſſem* antea legebatur. Victor. Forte ἀσύνδετον eſt, in talibus non inſuetum, vt *ruta caeſa &c.* hac ſententia *magnum eſt lucrum, quotidie aſſem,* vel *ſemiſſem* adeo, *condere in loculos.* Alteram autem lectionem, *ex aſſe ſemiſſem* ita interpretabar. Ponamus, impendiſſe aliquem 365 denarios in columbarium; quotidie autem illi nummos redire binos ſeſtertios, h. e. aſſes (qui hic denarii ſunt) dimidios ſ. ſemiſſes. Nonne ille dici poſſet quotidie *lucrum condere in loculos*, & quidem *ex aſſe* foenoris, dimidium ſ. *ſemiſſem* annuae vſurae?

8, 1 Tvm Mervla, perge) Forte fuit *Tu Merula.* Certe *Merula* vocandi caſu intelligendum eſt.

8, 2 Sed pro colvmbariis) Vid. Col. 8, 9, 3.

8, 2 Inter reliqvos) Videtur legendum *Inter reliquos ab imo ad cameram ad ſemipedem aeque latum ac mutulus a pariete extat, in quibus &c.* id eſt, tantum erit latus ordo tegeticularum, quantum mutulus a pariete extat. Deinde legendum (*cibatui quod ſit*) niſi potius verba, *quod ſit* abundent. Vrsin. Hunc locum ineleganter tractauit vel Fuluius vel Ciacconius, ſcribendo: *inter reliquos ab imo ad camaram ad ſemipedem aeque latum ac mutulus a pariete exſtat, in quibus.* Id eſt, inquit, tantum erit latus ordo tegeticularum, quibus mutulus a pariete exſtat. Longe plenius Varro: *inter reliquos* mutulorum ordines, qui ab infimo ad ſummum continuantur & aſcendunt, vult intereſſe *dodrantes*, hoc eſt, inter ſingulos ſpatium novem pollicum vacuum; inter ſummum gradum & teſtudinis fornicem, quaſi ſemipedem ſiue octo digitos. Hic ponenda τελέα ϛιγμὴ, vt abſoluto eo verſu. Quod ſequitur, offendit iam olim: nam in priſtinis edd. invenio: *aeque*

ſemipedem, aeque latum [i] ac mutulus a pariete extare poteſt [l], in quibus dies noctesque
3 paſcuntur. Cibatui quod ſit [m], obiiciunt triticum ſiccum in centenos vicenos turtures fere ſemodium, quotidie euerrentes eorum ſtabula, a ſtercore ne offendantur, quod item ſeruatur ad agrum colendum. Ad ſaginandum appoſitiſſimum [n] tempus circiter [o] meſſem. Etenim [p] matres eorum tunc optimae [q] ſunt, cum pulli plurimi gignuntur, qui ad farturam meliores. Itaque eorum fructus id temporis maxime conſiſtit.

IX. Axivs, Ego [a] quae requiro ſarſurae [b] aſſurae membra de palumbis, de [c] galli-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *late mutili I. I-G.* l) *poſſunt I. I-G.* m) *ſic I. B. R. ſit H. A. Gr. G.* n) *potiſſimum I. B. R. ad potisſimum P.* o) *circa I. B. R.* p) *Et enim* diu. *I. B. R. Ba-G.* q) quid ſi *opimae*? [C. IX.] a) *Eho Iuntt. Egoque req. I. B. R.* b) *farturae a ſura I. B. R. Ba-G. a farctura aſſanda, Iuntt.* c) *de* abeſt *P. & Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

aeque late mutili a pariete exſtare poſſunt. Cuius auctores ſane ſententiam deprehenderunt acutius quam illi: ſed non debuerunt mutare verba veterum codicum, eandem ſententiam rectius habentia. *Aeque latum*, inquit Varro, *ac mutulas a pariete exſtare poteſt.* hoc eſt, tantundem ſpatii nempe ad ſemipedem, & mutulum exſtantem a pariete habere vel prominere ante parietem ſufficit. *Ac* ponit ἀντὶ τοῦ *&*, vbi ſignificat *etiam. Mutulus, in quibus*, ſyllepſis numeri: refertur enim illud, *in quibus* ad ſenſum, non ad vocem: nam quum dicit *mutulus*, intelligit mutulum quemque, vel omnes mutulos, non vnum modo. Illi videntur ad tegeticulas retuliſſe. cur enim aiunt *ordo tegeticularum*? At Varro non tegeticularum, ſed mutulorum dicit ordinem inſtratas habentium tegeticulas. Haec Gron. de pecun. Vet. 3, 11 p. 429.

8, 2 AEQVE LATVM AC) Quid ſi ita interpretemur? *Aeque latum* oportet eſſe vnumquemque ordinem tegeticularum *ac mutulus e pariete extare poteſt:* ita vt nullum certum modum praeſcribat, ſed proportione mutuli nota aliunde tegeticularum latitudinem definiat Ita ἡ *ac* retineret ſignificationem ſuam, qua ad *aeque* refertur.

8, 3 APPOSITISSIMVM) Videtur legendum *aptiſſimum & circa.* Nam ita eſt in veterum librorum veſtigiis, & Varro ipſe infra c. 10 ita locutus eſt, cum dixit: *Anſeribus admittendis tempus eſt aptiſſimum a bruma* &c. Col. 8, 9 *Huius auis aetas ad ſaginam non tam vetus idonea eſt, quam nouella. itaque circa meſſem, cum iam confirmata eſt pullicies, eligitur.* VRSIN.

9 Ad totum hoc caput conf. Col. 8, 2-7 & Plin. 10, 21 ſ. 24.

9, 1 EGO QVAE REQVIRO) Excuſi libri inter ſe diuerſi, ne dum ſolum ab antiquis diſcrepent. In vetuſtiſſimo & optimo exemplari mendoſus etiam locus eſt: eius ſcripturam hic adponam: *Ego quae requiro ſarſurae aſſurae* &c. In ſemiuetere pro *ſarſurae*, *ſalſurae.* caetera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari poſſit, plane non perſpicio. VICTOR. Verborum hunc ſenſum eſſe iudico: *Dic ſodes Merula de palumbis & gallinis membra illa & partes quas requiro ſarſurae aſſurae.* Haec verborum forma veteribus Latinis vſitatiſſima eſt. vt *vſura* pro *vſu*, *curſura* apud Plautum pro *curſu*, *curatura* pro *curatione* apud Ter. quo ſane modo hic *ſarſura* a *ſarciendo* dicitur. Nam veteres *ſarſum & ſartum* dicebant. Peto igitur, inquit, vt ſarcias & expleas membra omnia, quae ad hanc nutricationem pertinent. *Aſſura* autem aſſiduitas eſt & diligentia in nutricando, curando, habendo. nam *aſſae* nutrices dicuntur: quod fere ſemper aſſunt iis, quos nutriunt. Sic *aſſa* vox humana eſt, non organica: quod ea ſemper nobis aſſit, non vt organica, quae non eſt nobis ſemper praeſto. Quibusdam in libris pro *ſarſura farſura* legitur a *farciendo.* nam veteres *farſum & fartum* dicebant. Septimius Florens contra Valentinianos: *fuiſſe autem & in Chriſto ſpiritalis ſeminis condimentum, ne marceſſeret ſcilicet reliqui farſura* Non eſt autem ignotum gallinas farciri ſolitas: cum *fartores* apud Terentium reperiamus, qui ab antiquo critico exponuntur σιτευταί. TVRN. 24, 22 Ludit. videtur in actionibus conducti locati fuiſſe, *vti ſarſurae tecturae praeſtaretur*: aut non multum diſſimile: id eſt, vt aliter in iisdem legibus dicitur, vt ſarta tecta inſula aut aedes praeſtarentur. Nam olim *ſarſum* pro *ſartum*, vt *farſum*, pro fartum. Ergo ludit παρ' ὑπόνοιαν. nam quod diceretur in lege conductionis *ſarturae tecturae*, ludens in auium lege dixit, *ſarſurae aſſurae*, vtpote cum aues ipſae ad aſſandum natae ſint. Nam *aſſura*, quod prius diceretur *arſura.* Et quod dicimus nunc *aſſum*, prius erat *arſum* Cum igitur tractatus de palumbis & gallinis hic deſideraretur, vult hoc ſartum ſibi & integrum praeſtari Axius. Sed veram lectionem, ni fallor, conficiemus, ſi non *ſarſurae*, ſed *farſurae*, legamus. Ita nihil dubii relinqueretur, nam *farſura*, quia de farciendis gallinis & palumbis ſermo inſtituitur. Quod autem *aſſuram* doctiſſimus vir interpretatur aſſiduitatem, longe fallitur, cum eum fugiat analogiae ratio. Talia enim nomina a verbis, non a nominibus *vſura, curſura, poſitura. Farſuram* etiam inuenies apud eruditiſſimum ſcriptorem veterem Tertullianum,

gallinis dic ſodes *Merula*: tum de reliquis, ſi quid idoneum fuerit, racemari [d] licebit.
Igitur [e] ſunt gallinae quae vocantur, generum trium, villaticae, & [f] ruſticae, & Africa-
nae. Gallinae villaticae ſunt, quas deinceps rure habent in villis. De his qui ὀρνιθοβο- 2
σκεῖον [g] inſtituere volunt [h], iidem adhibita ſcientia, ac cura, vt [i] capiant magnos fructus
(vt maxime factitauerunt Deliaci) haec quinque maxime [l] animaduertant oportet: de
emtione, cuiuſmodi, & [m] quam multas parent. de foetura, quemadmodum admit-
tant [n], & pariant. de ouis, quemadmodum incubent, & excudant [o]. de pullis, quemad-
modum, & a quibus educentur. Hiſce appendix adiicitur, pars [p] quinta, quemadmodum
ſaginentur. E queis tribus generibus proprio nomine vocantur foeminae, quae ſunt vil- 3
laticae, gallinae; mares galli; capi ſemimares, quod [q] ſunt caſtrati. Gallos caſtrant, vt
ſint capi, candenti ferro inurentes ad [r] infima crura, vſque dum rumpatur [s]. at [t] quod
extat vlcus, oblinunt [v] figlina creta. Qui ſpectat vt ὀρνιθοβοσκεῖον perfectum habeat, ſint [x] 4
licet genera ei [y] tria paranda, maxime villaticas gallinas [z]. e queis in parando eligat [a] opor-
tet [b] foecundas, plerumque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis ca-
pitibus,

VARIETAS LECTIONIS.

d) *raciocinari P. ratiocinari a. V.* e) *Ille, ig. I. I-G.* f) *&* abeſt *I. B. R.* g) *ornithoboſtion P. ornithouoſtion Ienſſ. ornithouoſcion B. R.* h) *vult, id eſt adh. P. 1. vult vt adh. P. 2.* i) *vt* deeſt *I. B. R.* l) *maxime* om. *I. I-G.* m) *aut I. B. R.* n) *adnutriant I. B. R.* o) *excludant Heru.* p) *ſcilicet que. Sa. pars V. I. B. R.* q) *qui ſint I. B. R.* r) *calcaria ad I. I-G.* s) *rumpantur a. V.* t) *atque extet vlcus, quod Ba-G.* v) *illiniunt I. B. R. obliniunt I. I-G.* x) *ſic P.* y) *ei* deeſt *I. B. R.* z) *oportet* add. *I. I-G.* a) *eligit Heru.* b) *oportet* deeſt *I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

lianum, libro contra Valentinianos. SCALIG. Videtur legendum *Axius. Ego duo requiro farſurae membra. de palumbis ac gallinis. dic ſodes Merula* &c. nam cum in V. V. C. C. ſit *farturae*, vel *farſurae*, ex poſteriori voce fluxit mendum, *a ſura*. VRSIN. Sola, fateor, Victorii reuerentia me impediit, quo minus reuocata primarum editionum fide ponerem *farturae aſſurae*, quae ἀσυνδέτως vt multa alia poſuiſſe puto Varronem. vid. ad Caton. 14, 4.

9, 1 RACEMARI) Ita emendaui: recte. vt opinor, modeſte certe, & temperanter. vetus enim lectio *Racimari*: antea, *Ratiocinari*, incommode, niſi fallor, & inſulſe legebatur. Verbum hoc quod reſtitui, aliunde huc translatum eſt, & a vindemia ſumtum. nam *Racemationes* etiam ſtudia eorum dicebantur, qui poſt vindemiam factam relictos negligentia minutiores racemos colligerent: a Graecis ἐπιφυλλίδες racemi illi, quod foliis tecti fallerent facile, appellabantur. Id autem verbum etiam aptiſſime lepidiſſimus poeta ad aliam rem tranſtulit, in fabula quam βατράχους appellauit; ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐςὶ καὶ σωμύλματα. VICTOR.

9, 1 QVAS DEINCEPS) Videtur legendum *quas omnes fere habent in villis*, vel potius, *quas fere omnes habent villae*. Nam ita Col. *Cohortalis* (ſic appellat villaticam gallinam) *eſt auis, quae vulgo per omnes fere conſpicitur villas.* VRSIN.

9, 2 VT MAXIME FACTITAVERVNT DELIACI) Plin. libro 10 *Gallinas ſaginare Deliaci coepere.* Cic. Acad. 2 *Videſne vt in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaeſtus cauſa ſolerent. hi, cum ouum inſpexerant, quae id gallina peperiſſet, dicere ſolebant.* Columella, de gallinis: *Huius igitur villatici generis non ſpernendus eſt reditus, ſi adhibeatur educandi ſcientia, quam plerique Graecorum, & praecipue coluerunt Deliaci.* Apud Arbitrum, *Molles, veteres, Deliaci manu reciſi. Reciſos manu Deliaci*, vocat ſpadones. Nam Capones Deliaci manu caſtrantur. *Deliacus* enim, vt aperte videmus Pro curatore gallinarum, vel potius *Deliacus* eſt venaliciarius, Nam in Delo mancipia venum ibant. Strabo. SCAL.

9, 3 MARES GALLI, SEMIMARES CAPI) Ita V. C. & ita Col. 8, 2 deinde legendum *Candenti ferro inurentes infima crura, vſque dum rumpantur; ac quod extat vlcus obliniunt figlina cera* ceteris omiſſis. Col. ibidem: *Ferro candente calcaribus inuſtis, quae cum ignea vi conſumta ſunt, facta vlcera dum conſaneſcant, figulari cera linuntur.* Plin. 10, 24 *caſtrantur lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus.* Ex quibus locis poteſt etiam aliquo modo defendi recepta ſcriptura, licet ea, quam repoſuimus, magis accedat ad V. V. C. C. in quibus non eſt *calcaria*, ſed legunt, *ac quod extat vlcus, oblinunt figulina cera* VRSIN. Neſcio quam *ceram* figulinam dicat Vrſinus, pro *creta*. Vid. Colum. 8, 2, 3.

9, 4 SINT LICET GENERA) Locus inquinatus. Ita legendus eſt: *qui ſpectat, vt ὀρνιθοβοσκεῖον*

5 pitibus, criſta erecta, ampla [c]. hae enim ad partiones ſunt aptiores. Gallos ſalaces; qui animaduertunt ſi ſunt lacertoſi, rubenti criſta, roſtro breui, pleno [d], acuto, oculis rauis, aut nigris, palea rubra ſubalbicanti, collo vario, aut aureolo, feminibus piloſis, cruribus breuibus, vnguibus longis, caudis magnis, frequentibus pinnis. Item qui elati ſunt, ac vociferant ſaepe, in certamine pertinaces, & qui animalia, quae nocent gallinis, non
6 modo non pertimeſcant, ſed etiam pro gallinis propugnent. Nec tamen ſequendum in ſeminio legendo Tanagricos [dd], ac Medicos, [e] & Chalcidicos, qui ſine dubio ſunt pulchri, & ad praeliandum inter ſe maxime idonei, ſed ad partus ſunt ſteriliores. Si ducentas [f] alere velis, locus ſeptus attribuendus, in quo duae caueae coniunctae magnae conſtituendae, quae ſpectent ad exorientem verſus, vtraeque in longitudinem circiter decem pedes [g], latitudine dimidio minores, [quam [h] in] altitudine paullo humiliores. vtraque [i] feneſtra lata tripedali, & eo pede altiores e viminibus factae raris, ita vt lumen praebeant multum,
7 neque per eas quidquam ire intro poſſit, quae [l] nocere ſolent gallinis. Inter duas oſtium ſit, qua gallinarius, curator earum, ire poſſit. In caueis crebrae perticae traiectae ſint, vt omnes

VARIETAS LECTIONIS.

c) *amplas P.* d) *pleno* deeſt *I. I-G.* dd) *tam agricos Reg.* e) *melicos P. I. B. R.* f) *ducentos I. B. R.* g) *pedum P.* h) *quam in* omitt. *I. I-G.* i) *Vtrisque feneſtrae latitudine I. I-G.* l) *quod noc. ſolet a. V.*

NOTAE VARIORVM.

νιθοβοσκεῖον perfectum habeat, ſcilicet ei genera tria parandum, maxime villaticas gallinas. E quis &c. Iam luce clarior hic locus. SCAL. Ex veſtigiis veteris ſcripturae videtur legendum: *ſint licet genera tria, parandum tamen villaticas gallinas, e queis eligat oportet fecundas.* Sic infra, *Nec tamen ſequendum in ſeminio legendo Tanagraeos ac Chalcidicos.* VRSIN. Scaligeranae emendationi fauet Pol. *ſic licet.* itaque puto veriſſimam.

9, 4 ERECTA) vid leg. *recta.* Col. 8, 2 *rectis rutilisque criſtis.* Sed in Geop. eſt: *τόν δε λόφον ἐπηγμένον καὶ πρὸς ὠοτοκίας κρείττους εἰσί.* quod Varro dixit, *ad partiones ſunt aptiores.* deinde in V. C. eſt: *gallos ſalaces, quod animaduertunt.* VRSIN.

9, 5 GALLOS SALACES) *Gallos ſalaces,* intelligendum, eligat oportet, & legendum *animaduertuntur.*

9, 6 RVBRA, SVBALB.) Eleganter hoc Graecus interpres, *γένειον ῥοδίζον.* SCALIG.

9, 6 TANAGRICOS, ET MEDICOS) In antiquis libris *Medicos*, corrupte: quem errorem in ſuae etiam aetatis imperitis hominibus refellit Columella. cum enim & ipſe de diuerſis generibus gallinarum ageret, inquit, *Et Medicum, quod ab imperito vulgo, litera mutata, Melicum appellatur.* Hoc etiam ante illum fecerat Varro. nam infra & ipſe falſo gallinas ita appellatas oſtendit. Sex. tamen Pompeius multitudinis conſuetudinem non contempſit, & verbum id ſuo loco agnouit. *Melicae*, inquit, *gallinae, quod in Media id genus auium corporis ampliſſimi fiat, L litera, pro D ſubſtituta. Quemadmodum etiam in Gallina nunc ciſalpina Melica pro Medica appellatur, qua ad boues ſaginandos vtuntur: vnde etiam apud nos id genus frugis Sagiua appellatum eſt.* Aliam tamen ab hac Medicam veterum fuiſſe, manifeſtum eſt. nomen tantum ipſius in Italia conſeruatum, ipſa periit: & id etiam aliae frugi adtributum, quae & noua in hac terra eſt, & defectum illius ſupplet. non tamen omni pecori, cui antiqua, vtilis eſt. nam equi etiam illa alebantur, vt Ariſtophanes Equitibus (ita enim fabulam appellauit) oſtendit: cum enim equos ipſorum laudaret, inquit, alio genere cibi illos vti ac caeteri equi faciant *ἥδιον δὲ παγούρους ἀντὶ πόας Μηδικῆς.* VICTOR. Add. quae dicimus ad ſ. 19 Tanagra vrbs erat Boeotiae. Stephanus: *Τανάγρα πόλις Βοιωτίας, ἣν Ὅμηρος γραῖαν καλεῖ, διὰ τὸ πλησίον εἶναι.* Meminit quoque Plinius 10, 21 vbi vide Harduinum. De Medicis euolue, quae habet Salmaſius ad Solinum c. 40 p. 612. SCHOETTG.

9, 6 IN QVO DVAE CAVEAE) Creſcentius, qui 9, 86 hunc locum deſcripſit, *caueae*, inquit, h. e. *manſiones.* Idem etiam p. p. quaedam mutat, ita, *latitudine paullo minores, in altitudine paullo humiliores.* Et ſane cum *τὴν quam* & *in* aliae etiam omittant, credo non male abeſſe vtramque vocem.

9, 6 IN ALTITVDINE) Scribe *altitudinem.* SCALIG.

9, 6 LATA TRIPEDALI) Multo concinnior eſt lectio altera, quam propoſuimus. Si enim concoquas etiam prius inciſum; quomodo reſpondet deinde *altiores, factae.* Sed veremur ſcilicet deſerere Victorium.

9, 7 GALLINARIVS CVRATOR EARVM) Sine dubio duae poſtremae voces ſunt interpretamentum prioris. Nam *Gallinarius* eſt gallinarum curator, vt *mellarius* apum, infra. ſed huc irrepſerunt ex margine, vbi erat appoſitum

omnes ſuſtinere poſſint gallinas. Contra ſingulas perticas in pariete exſculpta [m] ſint cubilia earum. ante [n] ſit (vt dixi) veſtibulum ſeptum, in quo diurno tempore eſſe poſſint, atque in puluere volutari. Praeterea ſit cella grandis, in qua curator habitet, ita vt in parietibus circum omnia plena [o] ſint cubilia gallinarum, aut exſculpta, aut affixa firmiter. motus enim cum incubant [p] nocet. In cubilibus, cum parturient, acus ſubſternendum [q]. 8
cum pepererunt [r], tollere ſubſtramen, & recens aliud ſubiicere, quod pulices & caetera naſci ſolent, quae gallinam conquieſcere non patiuntur; ob quam rem oua aut inaequabiliter [s] matureſcunt, aut conſeneſcunt. Quae velis incubet, negant plus XXV oportere oua incubare, quamuis propter foecunditatem pepererit plura. Optimum eſſe partum ae- 9
quinoctio verno, ad [t] autumnale. Itaque quae ante [v] aut poſt [x] nata ſunt, & etiam prima eo tempore, non ſupponenda: & ea quae ſubiiciat [y], potius vetulis [z], quam pullaſtris [a], & quae [b] roſtra aut vngues non habeant acutos, quae debent potius in concipiendo occupatae

VARIETAS LECTIONIS.

m) *excluſta P.* n) *aut I.B.R.* o) *poſita I.I-G.* p) *incubat I.B.R.* q) *ſubſternenda P.* r) *pepererint a.V.* s) *inaequaliter I.B.R.* t) *Ab auctunnali it. I.B.R. aut autumnali Ba-G.* v) *antea I.B R.* x) *poſtea I.I-G.* y) *ſubiicias* ante Commel. omnes. z) *e vet. quam e I.I-G.* a) *pulliſtris P.*1. *pullitris P.*2. b) *quibus ſubiicias ro. I.I-G.*

NOTAE VARIORVM.

tum ſtudioſi annotamentum: qui videbat alibi curatorem vocari. SCAL. *Gallinarius* gloſſema eſt. Col. vocat *auiarium* eum, qui Varroni eſt *curator.* In V.V. C.C. eſt tantum, *qua gallinarius earum ire* &c. VRSIN. Si gloſſema eſt alterutrum, vt videtur duumuiris, quorum verba legiſti lector, antiquum ſane eſt, & lectum etiam Creſcentio. neque etiam abhorrere videtur a Varronis verboſitate.

9, 7 IN PARIETE EXSCVLPTA) Duo leguntur in MSS Codd. quae non recepi. *Excluſa* enim hic, non *exſculpta* habent: nec multo poſt, vbi excuſi, *poſita ſint cubilia*, in iisdem, *plena ſint.* VICTOR. Cato: *Foramina longa* P. III. S. *exculpta digitos* VI. Reclamant tamen veteres libri, in quibus non *exculpta*, ſed *excluſa* legitur. Sed perperam, vt puto. Sane Graecus interpres, cum haec verteret, neutro vſus eſt: ἐν δὲ τοῖς τοίχοις καὶ νεοσσιὰς κατασκευάσομεν, εἰς τὸ αὐτὰς ἐν αὐταῖς τίκτειν. SCALIG. Col. 8, 3 habet *exciſa. Nam ita craſſos, ait, parietes aedificare conuenit, vt exciſa per ordinem gallinarum cubilia recipiant.* atque huius lectionis in V.V. C.C. Varronis extat aliquod veſtigium. Cato tamen legit *exculpta.* Deinde apud Varronem permutatis caſibus ſic legenda quae ſequuntur: *Ita vt in parietibus circum omnia poſita ſint, cubilibus gallinarum aut exciſis aut affixis.* VRSIN.

9, 7 PLENA SINT CVBILIA) Legendum videtur *plena ſint cubilibus - - exculptis aut affictis.*

9, 8 CVM PARTVRIENT) h. e. incipient parere oua poſt excludenda. ita ſtatim, *cum pepererunt*, intelligitur, ſatis ouorum, vt iam incubare incipiant.

9, 8 ACVS SVBSTERNENDVM) Feſtus Pompeius hunc locum ita recitat, *Acus ſubſternendum parturientibus.* Similiter Priſcianus 5. *Acus ſubſternendum gallinis parturientibus:* ſed poſteriora duo verba neque in antiquis Varronis libris extant, neque habere locum vllum poſſunt. Vterque ex hoc eodem libro aliud teſtimonium adfert, *Acus in area excutitur*, quod tamen hic nuſquam apparet. POPMA.

9, 8 AVT CONSENESCVNT) Interpretatur Creſc. *corrumpuntur*: recurrit mox ſ. 14.

9, 8 PLVS XXV) Eadem Plin. 10, 53. SCHOETTG.

9, 9 AEQVINOCTIO) Videtur legendum *ab aequ. v. ad autumnale.* Videtur autem hic aliquid deeſſe, nam duo tempora deſignantur, vnum ad partum a Fauonio ad aequinoctium: alterum ad incubationem ipſo aequinoctio verno, vt colligitur ex Geoponicis, in quibus ita hic Varronis locus expreſſus eſt: Δεῖ δὲ ὑποτιθέναι τὰ ὠὰ, μάλιστα ἀπὸ ζεφύρου πνοῆς τικτόμενα μέχρι μετοπωρινῆς ἰσημερίας. τὰ δὲ πρὸ τούτου τοῦ καιροῦ ἢ μετὰ ταῦτα τικτόμενα, καὶ τὰ πρωτότοκα πάντα, οὐχ ὑποθετέον. ἄγονα γὰρ καὶ ἀτέλεστα γίνονται. ὥρα δὲ ἀρίστη πρὸς τὸ ὑποτεθῆναι τὰ ὠὰ ἡ τοῦ ἔαρος ἰσημερία. VRSIN. Creſc. 9, 86 *Optimum eſſe partum ab aequinoctio verno ad autumnale.* PONTEDERA.

9, 9 POTIVS VETVLIS QVAM PVLLASTRIS, ET QVAE ROSTRA AVT VNGVES) In excuſis antea aliter legebatur, ipſe ope vetuſtorum codicum ita emendaui. in priore lectione duo praecipiebantur, vt oua vetulis gallinis, non pullaſtris, edita legerentur: & vt vetulis item gallinis ſupponerentur. in poſteriore hac alterum tantum, vt vetulis ſubiiciantur: & quae roſtra & vngues non habent acutos. Vnum tamen eſt in vetere ſcriptura, quod maculoſum deprauatumque olim iudicatum eſt: notam enim adpoſitam habet. *Pullitris* autem

occupatae eſſe, quam incubando. Appoſitiſſimae [c] ad partum ſunt anniculae, aut bimae.
10 Si oua gallinis pauonina [d] ſubiicies [e], cum iam decem dies pauonina [f] fouere coepit, tum [g]
denique gallinacea ſubiicere, vt vna excudant [h]. Gallinaceis enim pullis bis deni dies opus
ſunt, pauoninis ter noueni. Eas includere oportet, vt diem & noctem incubent, prae-
11 ter quam a mane [i] & veſpere, dum cibus ac potio [l] his [m] detur. Curator oportet cir-
cumeat diebus interpoſitis aliquot, ac vertere oua, vti aequabiliter concalefiant. Oua ple-
na ſint, atque vtilia, necne? animaduerti aiunt poſſe, ſi demiſeris in aquam. quod inane,
natat [n]; plenum, deſidit [o]. Qui (vt hoc intelligant) concutiant [p], errare, quod in [q] eis
vitales [r] venas confundant [s]. In iis [t] idem aiunt, cum ad lumen ſuſtuleris, quod perlu-
ceat

VARIETAS LECTIONIS.

c) *Aptiſſimae I. B. R.* d) *pauonia H. A. Gr. G.* e) *ſubiicias P.* f) *pauonia H. A. Gr. G.* g) *gallinacea tum denique I. B. R.* h) *excudat P.* i) *mane I. I-G.* l) *potus I. B. R.* m) *is P.* n) *natet P.* o) *deſedit I. B. R.* p) *concutiunt a. V.* q) *inanes* iunct. *I. B. R.* r) *venales H.* s) *confundunt a. V.* t) *iiſdem I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

autem id eſt, quod pro *pullaſtris* in antiquo ſcriptum eſt. VICTOR. E veteris ſcripturae, quae *pullitris* habet, reliquiis mendoſis & naeuoſis coniicio legendum *pullinis*. Nam a *pullo pullinus* deducitur: noſque hoc nomen in vernacula retinemus lingua; quippe pullos equinos *pullinos* appellamus: vt a pullicie *pullicinos* apud hiſtoricos reperimus: quod & nomen noſtra retinet lingua expreſſum. nam pullos gallinaceos *pullicinos* vocamus. TVRN. 19, 28. Vetus lectio, *pullitris*. quod verum eſt. Nam *pullaſtrae* non ad aetatem refertur, ſed ad magnitudinem. *Pullaſtri* enim in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus. *Pullitra* autem, vel *pulletra* (nam vtroque modo ſcribebant) eſt quae adhuc effoeta non eſt. Sic a *porca porcetra*, quae non multum peperit: & opponitur ſcrofae, quae multum peperit, vt eſt apud Gellium. Quin mecum facit Graecus Varronis interpres, δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ταῖς προβεβηκυίαις, οὐ ταῖς ἀκμαζούσαις, καὶ τίκτειν δυναμέναις. Itaque parum hactenus intellectus fuerat hic locus, qui tamen non parui momenti erat. Nam quod doctiſſimus vir *pullinos* legendum cenſet, nulla neque linguae Latinae analogia, neque ſententiae congruentia, mihi non perſuadet. An, ſi lingua Gallica vernacula hoc habet, propterea crediderim & in Latinam recipiendum? Minime gentium. SCAL. Vetus Codex habet *pullicis*. In Geop. ita; Δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ταῖς προβεβηκυίαις, οὐ ταῖς ἀκμαζούσαις, καὶ τίκτειν δυναμέναις. ἀκμαιόταται γὰρ πρὸς ᾠοτοκίαν εἰσὶν αἱ ἐνιαύσιαι, μάλιστα δὲ αἱ διετεῖς. VRSIN.

9, 9 QVAE DEBENT POTIVS.) Quae, illae ſcilicet, quae roſtra aut vngues habent acutos. His enim non ſupponenda ſunt oua, qui ea perforant, vt docet Florent. Geop. 14, 7. SCHOETTG. Poſt verba *in concipiendo* ἐπεξήγημα addit Creſc. *& ouando*.

9, 10 FOVERE COEPIT) Syntaxis poſtulat *coeperunt*. ſed per ſyllepſin poteſt excuſari.

9, 10 TER NOVENI) Ita ſcribendum eſſe monet TVRN. 8, 8 pr. ſed non noui, qui aliter.

9, 10 PRAETERQVAM A MANE) In Geop. πρωῒ δὲ καὶ δείλης ἀνοικτέον. videtur legendum *datur*. Item: *ac vertat oua*. Nam in Geop. eſt: μεταστρεψάτω τὰ ᾠά. VRSIN.

9, 11 AC VERTERE OVA) Commodius Creſc. *vertat*. ſi *vertere* retinendum, intelligamus *oportet eum* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ.

9, 11 QVOD IN EIS VITALES VENAS &c.) Omne etiam paruum mendum tollere cupimus, nec aliquam tam puſillam labem eſſe credimus, quae in tam polito ſcriptore moleſta non ſit. Antiqua igitur lectio, *Quod inanes vitales*, &c. corrupta illa quidem manifeſto: animaduertant tamen ſtudioſi, an verba, quae excuſi habent, (*in eis*, inquam) vacent, & ab aliquo correctore repoſita ſint, qui deprauatam vocem *Inanes* reſtituere concupiuerit. Potuit enim imprudentia librarius labi: & cum ſuperior perioche ab eodem verbo incipiat, ac poſt id, *Inane* habeat, dum ſe credidit hanc exſcribere, primam illius partem exſcripſiſſe: poſtea errore cognito id delere non curaſſe. VICTOR. Veteres libri: *Quod inanes vitales venas*. Scribo, *quod inas vitales confundant*. Nam τὸ *venas* eſt gloſſema, quo quid ſit *ina* exponebat ſtudioſus lector. Inae apud Latinos ſunt ἶνες, hoc eſt, ſubtiliſſimae intercurſantes venae: quales in chartis veterum, & aliquando in noſtris. Feſtus. *Ilia dicta ab ina, quae pars chartae eſt tenuiſſima*. Marcellus Empiricus capite XXXI, *Ad vlcera in ano facta chartae combuſtae, ſeu inarum eius drachm*. I. Quippe inae ſunt minuta filamenta fibrarum, quae in illis videntur. Neque dubium quin ita legendum ſit. *Inas* autem *vitales* in ouis elegantiſſime, vt alia, Graecus interpres vertit, τὸ ἰνῶδες καὶ γόνιμον. SCAL. Videtur legendum ex veſtigiis antiquae lectionis: *quod animales vitales venas &c.* Plin. 10, 54 *Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confuſis vitalibus venis.* & in Geop. ἵνα μὴ διαφθαρῇ τὸ ἐν αὐτοῖς ζωτικὸν, qui tamen lo-
cus

ceat [v], id eſſe ob inane. Qui haec volunt diutius ſeruare [x], perfricant ſale minuto, aut 12
muria, tres [y] aut quatuor horas; eaque abluta condunt [z] in furfures, aut acus. In ſup-
ponendo oua obſeruant, vt ſint numero imparia. Oua, quae incubantur, habeantne [a] ſe-
men pulli, curator quatriduo, poſtquam incubari [b] coepit [c], intelligere poteſt, ſi contra
lumen tenuit, & purum vniuſmodi eſſe animaduertit [d], putant eiiciendum, & aliud ſub-
iiciendum. Excuſos [e] pullos ſubducendum ex ſingulis nidis, & ſubiiciendum ei, quae ha- 13
beat paucos. ab eaque, ſi reliqua ſint oua pauciora, tollenda, & ſubiicienda aliis, quae non-
dum excuderunt [f], & minus habent XXX pullos. hoc enim gregem maiorem non facien-
dum. Obiiciendum pullis diebus XV primis mane ſubiecto puluere (ne roſtris noceat
terra dura) polentam mixtam cum naſturtii ſemine, & aqua aliquanto ante facta intrita,
ne [g] tum [h] denique [i] in eorum corpore turgeſcat. aqua prohibendum. Quando [l] de 14
clunibus coeperint habere pinnas, e capite, & [m] e [n] collo eorum crebro eligendi pedes.
ſaepe enim propter eos conſeneſcunt. Circum caueas eorum incendendum cornum [o] cer-
uinum, ne quae [p] ſerpens accedat: quarum beſtiarum ex odore ſolent interire. Prodi-
gendi [q] in ſolem & in [r] ſterquilinium, vt [ſe] [s] volutare [t] poſſint, quod ita alibiliores [v]
fiunt.

VARIETAS LECTIONIS.

v) *perlucet a. V* x) *ſeruari P.* y) *atque ita ſinunt tres &c. I. I-G.* z) *condiunt I. B. R. condiant P.* a) *ſi habeant in ſe ſemen a. V.* b) *incubare I. B. R.* c) *coeperint I. I-G.* d) *animaduerterit I. I-G.* e) *Excu-ſos* ante Commel. omnes. f) *excuderint I. I-G.* g) *& ne I. I-G.* h) *tunc. I. B. R.* i) *deinde H. A. Gr. G.* l) *Qua P.* m) *&* om. *P.* n) *e* om. *I. B. R.* o) *cornu a. V. cornum P.* p) *qua P.* q) *Prodigendae in ſole P. Prodigere deinde ſolent in I. B. R.* r) *in* om. *I. I-G.* s) *ſe* deeſt *I. B. R.* t) *volitare P.* v) *alibiliora I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

cus videtur vulgatam lectionem tueri. VRSIN. Cum Scaligero facit Salmaſius ad Solinum c. 30 p. 278 quem vide. SCHOETTG. Vocem *ina* etiam Plinio reſtituit 13, 12 ſ. 25 Salmaſius ad Vopiſci Firmum c. 3. vbi Harduinus *taeniam* habet.

9, 11 IDEM AIVNT) Videtur legendum *iidem*. Hic autem locus in Geop. ita expreſſus eſt: *ἐὰν μὲν γάρ τι φαίνηται διατρέχειν ἰνῶδες καὶ ὕφαιμον, ἔσται γόνιμον τὸ ἐνόν· ἐὰν δὲ διαφανὲς εἴη, ὡς ἄγονον ἐκβλητέον, ἀντὶ δὲ αὐτῶν ἕτερα ὑποθετέον.* VRSIN. TVRN. 8, 8 legit *iidem*. Poſſis etiam legere *item*. Sed optimum forte fuerit ſequi primas editiones *in iisdem* h. e. de iisdem.

9, 11 ESSE OB INANE) Coniunge *obinane, ὑπόκενον*. SCALIG. Ego interpretabar Varronem dicere, quod perluceat, *id eſſe* vel fieri *ob inane*, h. e. propterea quod ouum ſit inane.

9, 12 DIVTIVS SERVARE) Vide Leontium Geop. 14, 11. C. 8, 6. SCHOETTG.

9, 13 PAVCIORA) Haec vox videtur abundare, nec eſt in Geop. VRSIN.

9, 13 ET MINVS HABENT) In Geop. eſt: *τῇ δὲ ὀλίγα ἐχούσῃ τριάκοντα μόνον ἐπιβλητέον νεοττούς.* IDEM.

9, 13 ET AQVA ALIQVANTO) In Geop. locus hic non ita emendatus circumfertur, vt ex eo Varronis verba corrigi poſſint, quae certe, vt habentur in exemplaribus, non videntur vacare mendo. Ita enim legitur in Geop. 14, 9 *τροφὴν δὲ πρῶτον λαμβάνει ἐπὶ ἡμέρας ιέ ἄλφιτα μετὰ καρδάμου σπέρματος σὺν οἴνῳ βραχέντα μεθ' ὕδατος ὑπο - - - - καὶ ἑψηθέντος.* Conſulendi igitur emendatiores codices MSS, in quibus ita hic locus habetur: *σὺν οἴνῳ βραχέντα ὕδατι. ὑποθυμιᾶται δὲ καὶ οἶκος ἑνὶ τῶν ἀποδιωκόντων τὰ ἑρπετὰ μέχρι μ´ ἡμερῶν* & cetera, quae habentur infra, ex hoc loco, vt videtur, translata. Nam ad ea reſpexit Varro, cum ſubdit: *Circum caueas eorum incendendum cornu ceruinum, ne qua ſerpens accedat, quarum beſtiarum ex odore ſolent interire.* VRSIN. Ita nunc edidit h. l. Needhamus. & ita in libris antiquis inuenit M. Gudius. Caeterum legendum videbatur *& aqua ante factam intritam* vel *ex aqua antea facta intrita*. GESN. An: *& aqua aliquanto ante farre intrita*. Ita Col. 8, 5 de pullis gallinaceis nutriendis praecepit: *Poſt haec cauea cum matre claudendi ſunt, & farre hordeaceo cum aqua incocto, vel adoreo farre vino reſperſo modice alendi.* PONTED.

9, 14 QVANDO DE CLVNIBVS) Videtur legendum *quom coeperint habere pinnas, eae de clunibus euellendae*. Col. 8, 5 *Plumulaeque ſub cauda clunibus detrahendae, ne ſtercore coinquinatae dureſcant.* VRSIN.

9, 14 CORNVM CERVINVM) De virtutibus cornu ceruini conf. Th. Bartholinum de vnicornu c. 33 qui h. l. legendum cenſet: *ne qua ſerpens accedat.* ſuffragatur, vt vidimus, illi codex Mediceus.

9, 14 PRODIGENDI) Legendum ex veſtigiis antiquae ſcripturae: *prodigere ſolent in ſterquilinium, vt ſe volutari poſſint*, vel *vbi ſe*. Nam

ſupra

15 fiunt. neque pullos tantum [x], ſed omne ὀρνιθοβοσκεῖον [y], cum aeſtate, tum vtique cum
tempeſtas ſit [z] mollis, atque [a] apricum [b]; intento ſupra rete, quod prohibeat eas extra
ſepta euolare [c], & in eas inuolare extrinſecus accipitrem, aut quid aliud; euitantem [d] cal-
dorem & frigus [e], quod vtrumque his aduerſum. Cum iam pinnas habebunt, conſueſa-
ciendum, vt vnam aut duas ſectentur gallinas, ceterae vt potius ad pariendum ſint expe-
16 ditae quam in nutricatu occupatae. Incubare oportet incipere ſecundum nouam lunam,
quod fere quae ante, pleraque non ſuccedunt. Diebus fere x x excudunt. De quibus [ee]
villaticis (quoniam vel nimium dictum) breuitate reliqua compenſabo, Gallinae ruſticae
ſunt in vrbe rarae, nec fere [f] manſuetae ſine cauea videntur Romae, ſimiles facie non his
17 villaticis gallinis noſtris, ſed Africanis, aſpectu ac facie incontaminata [g]. In ornatibus pu-
blicis

VARIETAS LECTIONIS.

x) *tantum* deeſt *I. B. R.* y) *ornitouoſtion I. B. R.* z) *eſt, molle I. I-G.* a) *atque in I. B. R.* b) *eligi debet* inſ. *I. I-G.* c) *volare a. V.* d) *Euitare item a. V.* e) *oportet* add. *I. I-G.* ee) quid ſi leg. *auibus* ? f) *ferae. Man. I. B. R.* g) *incontaminatae P.*

NOTAE VARIORVM.

ſupra dixit: *Atque in puluere volutari.* VRSIN.

9, 14 VT SE VOLVTARE POSSINT, &c.) Antiqua lectio diuerſa. receptam tamen retinui, quae commoda eſt, & omni vitio caret. neque tamen ob id etiam vetus repudiari poteſt, *Vt volutare poſſint.* Communem adiuuat Columella, qui puluerem & cinerem, vbi gallinae degunt, reponi debere docet, idque ſententia Heracliti Epheſii confirmat: Veterem Varro ipſe, qui ſine puluere, aerem ipſum apertum columbas reficere poſſe tradit: *Libero aere, cum exierint in agros, redintegrentur.* Quod enim columbis prodeſt, gallinas etiam adiuuare veriſimile eſt. VICTOR. Vetus ſcriptura, *vt volitare poſſint.* Quae lectio nihil aliud quam prae ſe fert legendum eſſe, *Vt volutare poſſint.* hoc eſt ἀλινδεῖσθαι vt, *mare mutat*, non *mutatur. mare turbat*, non *turbatur.* Sed totus locus ita legendus: *Prodigendum in ſolem, & in ſterquilinium, vt volutare poſſint, quod ita alibiliores fiunt: neque pullos tantum*, &c. hoc eſt, Neque pullos tantum prodigendum. nam perperam legebatur *Prodigendi.* In qua conſuetudine loquendi ſemper in his libris caecutiunt librarii. nam & id ſequens accuſatiuus probat, *Euitantem caldorem.* Prodigendum euitantem caldorem: qui eſt Graeciſmus notiſſimus. προακτέον ἐυλαβούμενον τὸ καῦμα vel τὸν καύσωνα SCALIG. Graeca iſta non legebantur in primis editionibus: ne quis ea de noſtro adiecisse putet, ſunt in Durdrechtana.

9, 15 EVITANTEM CALDOREM) Videtur legendum ex V. C. *Euitandum caldorem* &c. Col. *Nec calorem nec frigus ſuſtinent.* VRSIN.

9, 16 VILLATICIS) Haec vox, item *appellata* p. p. abundant. VRSIN.

9, 16 GALLINAE RVSTICAE) vid. Col. 8, 2, 2. *Attagenas* vult eſſe Salmaſ. ad Solin. p. 105. Buchnerus adſcripſerat *Phaſianam* videri. Recte, credo, Schoettgenius eam, quae noſtris dicitur *Haſelhuhn.*

9, 16 SIMILES FACIE NON HIS VILLATICIS GALLINIS NOSTRIS) Atqui contra Columella ait ſimiles villaticis, cum tamen ſermonem de gallinis per omnia a Varrone mutuatus ſit. *Ruſtica*, inquit, *quae non diſſimilis villaticae, per aucupem decipitur.* Sed ἔλλειψις ἀρχαϊκή. *Similes facie non his villaticis.* hoc eſt, non ſolum his villaticis. Nam ita locutos eſſe veteres, iam doctiſſimi noſtri temporis annotarunt. Et nos ſcimus illam non ſolum ſimilem Numidicae, ſeu Africanae, quam Franci vocant *Gallinam Guineae.* ſed etiam & noſtratibus villaticis. Hoc vnum excipio, quod Numidicae gibberoſae ſint. SCAL.

9, 16 NON HIS VILLATICIS) Id eſt, vt diximus, non ſolum his villaticis Vlpian. l. inuitum. D. de ſeruit. vrb. praed. *Inuitum autem in ſeruitutibus accipere debemus, non eum qui contradicit, ſed eum qui non conſentit.* Et aliis locis in Pandectis, vt annotatur a doctiſſimo Antonio Auguſtino. IDEM. Gallinae ruſticae ſimiles ſunt villaticis, vt Columella etiam tradit. itaque hic eſt ellipſis, *non his*, *pro non ſolum his*: cuius exempla apud optimos autores multa reperiuntur; vel negatio redundat, qua inducta ſenſus omnino melior efficitur; Ruſticae gallinae, inquit, ſimiles facie villaticis, ſed Africanis aſpectu. Facies hic eſt amplitudo, & ſtatura corporis, vt Pacuuius Niptris: *Feroci ingenio, facie procera virum*, Plautus Poenulo: *Sed earum nutrix qua ſit facie mihi expedi: Statura non magna, corpore aquilo ipſa eſt.* POPMA.

9, 16 SED AFRICANIS, ASPECTV AC FACIE INCONTAMINATA) Non ſolum deprauata haec ſunt, ſed & multa ab importunis correctoribus addita. nam cum iam dixerit, *ſimiles facie*, quid hic ſibi vult, *aſpectu ac facie incontaminata*? quae pulcherrima ſunt, quare eas vocat, *contaminata facie*, vt habent veteres editiones? aut quid ſibi vult *incontaminata*, vt habet Victoriana editio? Sed nolumus his dubitationibus

blicis ſolent poni cum pſittacis [b], ac merulis albis, item aliis id genus rebus inuſitatis. Neque fere [i] in villis oua, ac pullos faciunt, ſed in ſiluis. Ab his gallinis dicitur inſula Gallinaria appellata [l], quae eſt in mari Thuſco [m] ſecundum Italiam contra montes Liguſticos [n], Intemelium [o], Albium Ingaunum. alii [p] ab his villaticis inuectis a nautis, ibi feris factis procreatis. Gallinae Africanae ſunt grandes, variae, gibberae [q], quas μελεαγρίδας [r] appellant 18 Graeci

VARIETAS LECTIONIS.

h) *pſitacis a. V.* i) *ferae I. B. R.* l) *appellata* deeſt *I. B. R.* m) *tuſco P.* n) *liguſcos P.* o) *intiminium ablumingaunum P. vintimilium albumingauium I. B. R. vintimillium albingaunium I. I-G.* p) *aliis I. B. R.* q) *gilberiae I. B. R.* r) *meleagridas P. meleagrides I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tionibus fruſtra tempus conterere. Scimus enim ita Varronem ſcripſiſſe: *Gallinae ruſticae ſunt in vrbe rarae: nec fere manſuetae ſine cauea videntur Romae: ſimiles facie non his villaticis gallinis noſtris ſed Africanis.* Vltima duo, *aſpectu ac facie*, additiția ſunt: vt poſtea videbimus. SCAL.

9, 16 INCONTAMINATA.) Ex hac voce *incontaminata*, quae plane eſt totius ſententiae contaminatio, nihil, puto, ſani elicere poſſis. Nam illa, *aſpectu ac facie*, proculdubio irreptitia ſunt. Quid enim eis opus, cum iam dixerit, *ſimiles facie*? Atqui tota ſententia ita concepta fuit a Varrone: *Gallinae ruſticae ſunt in vrbe rarae: nec fere manſuetae ſine cauea videntur Romae: ſimiles facie, non his villaticis gallinis noſtris, ſed Africanis. In conto miniato in ornatibus publicis ſolent poni cum pſittacis.* Nam quaecunque a magiſtratu populo exhibebantur, ea miniari ſolita eſſe, ex veterum monimentis cognoſcimus. Non ſolum enim conti, aut perticae, quibus imponebantur aues rarae & peregrinae, miniabantur, ſed & aues ipſae. In vita Gordianorum ita legimus: *Struthiocameli Mauri miniati exhibiti munere Circenſi.* Sic plerique apparatus aedilitii miniabantur: ſic triumphantes minio illinebantur: ſic triumphans Camillus vrbem ingreſſus eſt. Inter raras igitur aues & gallinae ruſticae ponebantur, in apparatu ſpectaculorum ab aedilibus. Vt peſſimo flagitio correctores *in conto miniato*, mutarint in illam prodigioſam ſententiam, *incontaminata.* Neque hoc contenti, illa duo de ſuo addiderint, quae praecedunt, *aſpectu ac facie*: ſcilicet quo commentum ſuum commendarent. Fortaſſe melius feceris ſi tres illas voces ſuſtuleris, *aſpectu, ac facie* incontaminata. SCAL. Haec eſt omnium antiquorum codicum lectio. deprauata illa quidem, ſed aliqua tamen retinens verae lectionis veſtigia. Sic enim fortean legendum: *aſpectu ac falce in cono amentata.* Africanae gallinae capite gerunt galeam, Numidicae quidem rutilam, Meleagrides autem caeruleam, autore Columella. In ſummitate galeae prominet conus, ſuper quem criſtae ponuntur: ſed Africanae in eo cono habent quaſi falcem, quam incuruatam demittunt, & rurſus attrahunt, atque erigunt velut haſtam, aut iaculum amentatum, vt videre eſt in his peregrinis gallinis, quas vulgus Chalcidicas vocat. Duabus ergo rebus ruſticae ſimiles Africanis, & aſpectu ſcilicet, & falce in cono amentata. POPMA.

9, 17 MONTES LIGVSTICOS) Hic quoque V. V. C. C. habent *Liguſcos*. deinde legendum *Vintimilium Albingaunium a villaticis inuectis* &c. Tac. 18 habet *Albintimilium.* Ptolem. ἄλβιον ἰντιμίλιον. Strabo & Plin. *Albium intemelium.* VRSIN.

9, 17 INTEMELIVM ALBVM) Vetus lectio eſt: *Intiminium, Album, Ingaunum.* Nam *Vintimilium*, quod antea in excuſis erat, manifeſto corruptum. Quamuis enim nunc vulgo oppidum ea in regione ita adpelletur, deprauatum id vocabulum eſt, ac veſtigia tantum retinet priſci nominis. *Intemelium* Strabo vocat, ac *Intemelios* populos, quos etiam Caelius in epiſtola ad Ciceronem appellat. Pro *Album, Ingaunum*: fortaſſe *Albingaunum*, legendum. VICTOR. *Album Ingaunum* ſcribitur ſine interpoſito commate etiam apud Plinium 3, 5, ſed contrahitur etiam *Albingaunum* & *Albigaunum* apud Melam 2, 4, 99. SCHOETTG.

9, 18 GIBBERAE, QVAS MELEAGRIDAS APPELLANT) Falſum. aliae ſunt *gibberae Numidicae*, aliae, *Meleagrides. Gibberae Numidicae* ſunt, quas nos Galli *Pullas Guineas* dicimus. *Meleagrides* notum eſt eſſe noſtras *gallinas Indicas*, vt vulgo loquimur. Quin & Columella ipſe diſtinguit his verbis: *Africana eſt quam plerique Numidicam dicunt, Meleagridi ſimilis, niſi quod rutilam galeam & criſtam capite gerit, quae vtraque ſunt in Meleagride caerulea.* Nuſquam factum igitur vt eadem eſſet Africana cum Meleagride. & ſane verum eſt. nam mendum tantum hic in interpunctione: cum ita ſcripſerit Varro: *Gallinae Africanae ſunt grandes, variae, gibberae. Quas Meleagridas appellant Graeci, hae nouiſſimae in triclinium,* &c. SCALIG. Meleagrides ſunt gallinae Africanae, variae & gibberae, vt autor eſt Varro, & Plin. 10, 26 *Simili modo*, inquit, *pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc eſt gallinarum genus gibberum, variis ſparſum plumis: quae nouiſſimae ſunt peregrinarum auium in menſas receptae, propter ingratum virus.* Col. 8 aliam ab his facit Africanam, quam Numidicam appellat, ſed colore tantum diuerſam. POPMA. Salmaſius ad Sol. c. 40 p. 611 conſentit quidem cum Scaligero, falſum eſſe Varronem, quod Africanas gallinas

Graeci. Hae [s] nouiſſimae in triclinium ganearium [t] introierunt e culina, propter faſti-
19 dium hominum. Veneunt [v] propter penuriam magno. De tribus generibus, gallinae
ſaginantur maxime villaticae. eas includunt in locum tepidum, & anguſtum, & tenebrico-
ſum [x], (quod motus earum & lux pinguitudini † inimica) ad hanc rem electis maximis
gallinis,

VARIETAS LECTIONIS.

s) *Haee P.* t) *genanium P. genauium I. B. R.* v) *Vaenerunt Heru.* x) *tenebroſum I. I-G.* †) *pinguitudinis vindicta Pol. Ryck.*

NOTAE VARIORVM.

nas cum Meleagridibus confundat, ſed eius tamen emendationem & interpunctionem non adprobat. Nam ipſe Varro verbis p. p. ſequentibus de tribus generibus loquitur, non de quatuor. Relinquendus ergo eſt Varroni ſuus error. Adde quae notat Beroaldus ad Col. 8, 2, 2. SCHOETTGEN. Nondum ſatis conſtare, quae ſint Meleagrides gallinae, & Indicum illud genus ex America aduectum plane incognitum veteribus, contendit Harduinus ad Plin. 10, 26 f. 38 not. mai. 34. Et ſane deſcriptio Meleagridis apud Athenaeum (quidquid videatur Caſaubono 14, 20) quo diligentius eam compares, tanto minus conueniet gallinis, quas nunc Indicas vocamus. Primo inſtar illi tribuitur gallinae vulgaris. Apud nos quidem nunquam vidi vulgarem gallinam ita magnam, quae cum minima Indica poſſet comparari. Deinde, quod ſolum rem conficit, *παραπλήσιαι*, inquit, *ἐισὶν αἱ θήλειαι τοῖς ἄῤῥεσι, διὸ καὶ δυσδιάκριτόν ἐςι τὸ τῶν μελεαγρίδων γένος.* Quid vero facilius, quam gallos Indicos noſtros a gallinis ſui generis diſcernere. Plane arbitror, non tacituros fuiſſe veteres de rotatione illa caudae, ob quam Gallopauones dictos puto, & de pennarum illo rigore & crepitu huic generi proprio, ſi illis innotuisſet. *Calecuticos gallos* a patria vocari credo a quibusdam, vt generali ab aliis *Indicorum* nomine. Quae vero *Meleagrides* ſint gallinae, quae *Africanae*, & num diuerſae ab his *Numidicae*, quae *ruſticae*? neſcio an ſatis queat conſtitui. Ego certe, nihil explico, etiam poſtquam inſpexi ornithologos, & Non. de re cib. 1, 25.

9, 18 GANEARIVM) Priſca lectio diuerſa eſt *genanium.* Nec tamen ab omni macula illam mundam eſſe affirmauerim. In Lexico, quod magnifico nomine theſaurum latinae linguae appellarunt, *ginauium* ſcriptum (ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudendi libros temporibus impreſſi) nec tamen aliquid addiderunt, quod eam lectionem adiuuaret. VICTOR. Pro *hae nouiſſimae in triclinium genanium introierunt*, coniicio ſcribendum, *in triclinium coenae auium:* quod & ſalua boni ſcriptoris ſententia audere poſſumus, pudenti medius fidius mutatione & lubrico ſcriptorum lapſu *c* & *g* alternis plerumque commutantium. Nam *genanium & ginauium*, quod in antiquis libris reperit Victorius, nugatoriae ſunt & nihili voces, ſine vlla, vt *ſcindaplus & blytiri* ſignificatione: neque vnquam fando auditae. Quod autem inductum eorum loco *genearium* eſt; in ganeum procul a cantore [f. candore] Varronis ablegandum eſt, & lautitiis tricliniorum. Caeterum *coenam auium* explico, auium miſſus & fercula. TVRN. 19, 28. Vetus lectio *genanium* vera eſt, praeterquam quod transpoſitio facta eſt literarum, nam *genianum* ſcripſerat Varro. *Genianum* a *genio* elegantiſſime. ſic Heluius Cinna: *At me nunc geniana per ſalicta, Bigis reda rapit citata nauis.* Hodie inepte apud Gellium, *At me nunc geninana per ſalicta.* Non repetam quae hic comminiſcitur doctiſſimus Turnebus: cum multum & a mente Varronis & a veteri ſcriptura aliena ſint. SCAL. Vox *ganearium* gloſſema eſt verbi *triclinium.* & p. p. pro *inimica* V. C. habet *vindicta*, vt fortaſſe legendum ſit: *Et lux pinguitudini interdicta.* VRSIN. Verſus Heluii Cinnae ſunt apud Gell. 19, 13. Lectio incertiſſima: Gronouius malit *Cenumana*; *geniana* tamen poſt Stephanum edidit.

9, 18 INTROIERVNT) Inlatae ſunt. Petronius c. 41. *quare aper pileatus intraſſet.* SCHOETTG.

9, 19 GALLINAE SAGINANTVR) De hac re Colum. 8, 7 int.

9, 19 TENEBRICOSVM) Sic omnes MSS. Codd. Antea in excuſis *tenebroſum.* Veterem lectionem commendat ſermo doctiſſimi & elegantiſſimi Poetae.: *Qui nunc it per iter tenebricoſum.* Libro etiam 4 rerum humanarum M. Varro (vt apud Nonium legitur) *Specum tenebricoſum* appellauit. VICTOR. Bene ex veteri ſcriptura emendauit vir elegantiſſimi ingenii Petrus Victorius. Et frequentius veteres auctores vtuntur vt Pacuuius Duloreſte: *Nam te tenebricoſa ſaepe lacerabo fame Clauſum, & fatigans artus torte diſtraham.* Vbi *tenebricoſa fames* acceptum ex Aeſchylo in Agamemnone, ex qua & Choephoris ſuam Duloreſtem fecerat Pacuuius: *ἀλλ' ὁ δυσφιλὴς σκότῳ Λιμὸς σύνοικος μαλθακόν σφι ἐπόψεται.* Nam in vulgatis Aeſchyli exemplaribus perperam *κότῳ.* pro *σκότῳ.* SCAL.

9, 19 ET LVX PINGVITVDINIS) Antiqui omnes libri: *Pinguitudinis vindicta.* Quam veterem ſcripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc poſſum. VICTOR. Lego *pinguitudinis vindicta*; quod eſt, ea res pinguitudine officit, eamque laedit. nam *vindicta, vltio poenaque* eſt, & noxa atque detrimentum. ſic M. Actius in Trinum. ſc. contra illico. *vt tu honori maiorum vindex eſſes:* quod eſt eorum honorem

gallinis, nec continuo his, quas Melicas appellant falſo, quod antiqui vt Thetin Thelim [y] dicebant, ſic Medicam Melicam vocabant. Hae primo dicebantur, quia ex Media [z] propter magnitudinem erant allatae, quaeque ex iis generatae poſtea propter ſimilitudinem. Amplas omnes ex iis, euulſis ex [a] alis pinnis & e [b] cauda farciunt turundis ordeaceis, 20
partim admixtis ex farina loliacea [c], aut ſemine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, obſeruantes ex quibusdam ſignis, vt prior ſit concoctus, quam ſecundum dent. Dato cibo, quum [d] perpurgarunt [e] caput, nequos habeant [f] pedes, rurſus eas concludunt. Hoc faciunt vſque ad dies XXV. tunc [g] denique pingues fiunt. Quidam ex [h] triticeo pane in- 21
trito in aquam, mixto vino bono & [i] odorato, farciunt, ita vt diebus XX pingues reddant, ac teneras. Si in farciendo nimio cibo faſtidiunt, remittendum in datione, pro portione, ac [l] decem primis proceſſit [m], in poſterioribus, vt diminuat [n] eadem ratione, vt vigeſimus dies & primus ſit par [o]. Eodem modo palumbes farciunt [p], ac reddunt pingues.

X. TRAN-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *thelim* deeſt *I. B. R.* z) *medica I. B. R.* a) *ex* omitt. *P.* b) *e* defic. *I. B. R* c) *lolleacea P.* d) *quam P. tum I. I-G.* e) *perpurgant a. V.* f) *habeat I. B. R.* g) *Tum a. V.* h) *&* *P.* i) *&* deeſt *I. B. R.* l) *ſicut I. B. R. ſic vt* diu. *I. I-G.* m) *praeceſſit I. B. R.* n) *diminuant I. B. R. deminuat P.* o) *pari P.* p) *faciunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rem contaminares & violares & tolleres. Quod ſumptum ab his, qui quid vindicant ſuumque aſſerunt, & manum iniiciunt, proindeque alteri auferunt. niſi quis *vindictam pinguitudinis* pro liberatione accipiendum cenſeat, a vindicta qua ſerui manumittuntur: & apud Plautum, *honori vindex fieres*, exponat, honorem manumitteres & liberares, ne tuis tanquam addictus ſeruiret, & in familia eſſet. Qui ſenſus in Plauto nec inſulſus eſt: nec a ſignificatione alienus, & fortaſſe verior. TVRN. 19, 28. [Sed vide tu mihi ad locum Plauti 3, 2, 18 Gronou. obſ. 4, 3] Repone ex omnibus ſcriptis, *Vindictu. Vindicta* apud veteres erat ἀφαίρεσις & ἐξαίρεσις, vt vindicare, ἀφελεῖν, ἐξελεῖν. Nam quod in XII Tabulis eſt *vindicare*, id Solon dixerat ſemper ἐξαιρεῖν: vt oſtendemus alibi. SCAL.

9, 19 VT THETIN THELIN) Sic herba ἱππουρὶς, *Equiſelis* pro *Equiſetis*. ſed ſi *t* in *l* vertitur, non propterea tamen ſequitur vt *d* in *l*: tametſi *d* et *t* cognata. Sed dicendum erat: quemadmodum *Dacrumae. Lacrumae*; δάκρυς, *alacris*; *Dautia, Lautia*; *Caſſida, Caſſila*, Feſtus. Ὀδυσσεὺς *Vlyſſes*: *Impedimenta, Impelimenta.* SCAL. Adde *olere* eſſe cognatum *odoris* ab ὄδωδα, *ancile, incile*, ab *ancidendo* & *incidendo*, & plura apud Voſſium tr. de literarum permut. *Melici* ſunt etiam apud Plin. 10, 21 ſ. 24. add. Col. 8, 2, 4.

9, 19 QVAEQVE EX IIS) Videtur legendum *q. e. i. generatae: p. p. ſimilitudinem, amplae omnes. eas euulſis* &c. h. e. primum Medicas eas tantum, quae ex Media aduectae erant, & quae in Italia ex iis procreabantur, poſtea vero amplae omnes e villaticis propter eorum ſimilitudinem Medicas quoque appellabant. Erant enim Medicae ampliſſimae. *Partim* autem pro *alii* poſitum eſt, vt ex Geop. 14, 8 intelligi poteſt, in quibus eſt: προσφερομένης δὲ τῆς τροφῆς ἀλεύρων κριθίνων ὕδατι φυραθέντων. ἄλλοι δὲ κριθῶν καὶ αἴρας ἀλεύροις χρῶνται, ἢ κριθῶν καὶ λινοσπέρμου μετὰ ὠμῆς λύσεως. VRSIN.

9, 20 TVRVNDIS ORDEACEIS.) Etiam *turundarum* meminit Cato. Sunt autem offae aliquando oblongae, teretes: aliquando paſtillorum modo conformatae, vnde & *turundi* quoque a Marcello Empirico vocantur, qui Graece βάλανοι, qui ſupponuntur ſedi, quibus aluus cruda, ad deiicienda ſtercora duriora. Haec huic chartae commendaui, ne fides habeatur hac in re doctiſſimo viro, qui putat, imo cenſet, vbi legitur *turunda*, legendum eſſe *rutunda*. Atqui *turundam* cenſeo a *terenda* dictam, & ſubaudiri offam. ſic *praebenda*, ſic *calcanda*, item *merenda*, quae iis, qui merebant aere, hoc eſt mercenariis, dabatur. Calpurnius, -- *ferae cum venerit hora merendae.* Nam hoc antequam labore mitterentur, dabatur, vt puta a domino ſeu conductore. Sic ergo *turunda*, quaſi *terunda*. nam terere eſt μάττειν. Vnde Graece μᾶζαι ſunt, quae Latinis *Turundae*. SCAL. Turnebum refutat, cuius verba dedimus ad Cat. 157, 14.

9, 21 DATIONE) Eodem verbo vtitur Coelius Aurelianus Acut. 2, 55 *vini dationibus intemporalibus*. SCHOETTG.

9, 21 AC DECEM PRIMIS PROCESSIT) *proceſſit*, vt imperaſſit ἀρχαϊκῶς. Ita infra de leporibus, *Quatuor modo intromiſit in leporarium: breui replerit*, h. e. intromiſerit. *Dationem* vero vt medici δόσιν. SCAL. Ita locutus eſt Varro 1, 18, & ita habet V. C. vt non neceſſe ſit mutare. Col. 8, 7 *Si faſtidit cibum, totidem diebus minuere oportebit, quot iam farturae proceſſerint.* VRSIN.

X. Transi, inquit Axivs, nunc in illud genus, quod [a] vos philograeci vocatis ἀμφίβιον, quod non eſt vlla villa ac terra contentum, ſed requirit piſcinas, in [b] quibus vbi anſeres aluntur, nomine χηνοβοσκεῖον appellatis. Horum greges Scipio Metellus, & M. Seius habent magnos aliquot. Mervla, Seius, inquit, ita greges comparauit anſerum, vt hos quinque gradus obſeruaret, quos in gallinis dixi. Hi ſunt de genere, de foetura,
2 de ouis, de pullis, de ſagina. Primum iubebat ſeruum in legendo obſeruare, vt eſſent ampli, & albi: quod plerumque pullos ſimiles ſui faciunt. Eſt enim alterum genus varium, quod ferum vocatur, nec cum iis libenter congregatur [c], nec [d] aeque fit manſuetum [e].
3 Anſeribus admittendis [f] tempus eſt aptiſſimum [g] a bruma: ad pariendum & incubandum a [h] Kal. Martii vſque ad ſolſtitium. Saliunt fere in aqua, inungentur [i] in flumen [l], aut piſcinam. Singulae non plus quater in anno pariunt. Singulis vbi pariant [m], faciundum haras quadratas circum binos pedes, & ſemipedem. eas [n] ſubſternendum palea. Notandum earum oua aliquo ſigno, quod aliena non excudunt. Ad incubandum ſupponunt

VARIETAS LECTIONIS.

[C. X.] a) Verba: *quod vos - - amphibium* poſ. poſt *piſcinas I. B. R.* b) *quas quia ibi I. I-G.* c) *congregantur P.* d) *nec non I. B. R.* e) *inconſuetus I. B. R. manſuetus P. I. I-G.* f) *admittendum bis P. I. B. R. ad admittendum I. I-G.* g) *idoneum I. I-G.* h) *a Cal. Martii* deſunt *I. B. R* i) *inunerguentur P. merguntur I. B. R. dum ſe mergunt I. I-G.* cum Commel. facit Buchnerus in Epiſt. *inigentur* Anonymus in marg. Iuntinae. l) *flumine aut piſcina Pol. 2.* m) *pariunt a. V.* n) *Eis a. V.*

NOTAE VARIORVM.

10 Quae hic tractat Varro, explicat copioſius Colum. 8. 13 & 14 add. Plin. 10, 22 ſ. 26, 27.

10, 1 VLLA VILLA) Pro *vlla* videtur legendum *ſola*. & deinde inducenda verba: *Hi ſunt — de ſagina*; gloſſae expoſitorum. VRSIN.

10, 1 SCIPIO METELLVS) De quo 3, 2, 15.

10, 1 QVOS IN GALLINIS DIXI) 3, 2, 9.

10, 2 AMPLI ET ALBI) Μεγίστους καὶ λευκοτάτους explicant Quintilii Geop. 14, 22. SCHOETTG.

10, 3 ANSERIBVS ADMITTENDIS) Ita caſtigaui e vetuſtis codicibus, parua correctione adhibita. vetus lectio: *Anſeribus admittendum iis tempus.* Antea in excuſis: *Ad amittendum tempus.* Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, *Anſeribus admittendis tempus aptiſſimum*, & quae ſequuntur. VICTOR. In V. C. legitur: *Anſeribus ad admittendum iis*, vt prima vox videatur addita τῷ *iis*. Voces autem *a Kal. Mart.* non leguntur in VV. CC. ſunt tamen apud Col. 8, 14, ex quo forte Varro ſuppletus eſt. VRSIN.

10, 3 SALIVNT FERE IN AQVA) Vetus lectio a communi diuerſa, *In aqua inungentur in flumen.* communi ac peruulgata non valde delector; otioſa enim & inanis poſterior ſententia mihi videtur. Satis enim id aperuerat, cum dixerat Anſeres in aqua coire. Antiquam omni mendo vacare, affirmare non auſim: nec tamen illam negligendam puto, quae in tot vetuſtiſſimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum perſecutus eſt, *Anſeres in aqua coëunt, pariunt vere.* VICTOR. Legendum ſuſpicor: *Saliunt in aqua, inigentur in flumen &c.* TVRN. 19, 28. Lege: *Iniguntur in flumen &c.* SCALIG. Columella habet: *Ineunt non vt priores aues, de quibus diximus, inſiſtentes humi, nam fere in flumimine aut piſcinis id faciunt.* Plinius: *Coëunt in aqua.* Ex his locis poterit aliquis diuinare, quomodo apud Varronem ſit legendum. Deinde legendum *quam ter* pro *quater*. Col. 8, 14. *Singulaeque ter in anno pariunt.* Et Auctor Geop. 14, 13 ὠοτοκοῦσι δὲ καὶ τρίτον τοῦ ἔτους ἕως ιβ. mendum eſt manifeſtum. VRSIN. Buchnerus Epiſt. P. II, 116 p. 542 coniicit, *Saliunt fere in aqua. Inigentur igitur in flumen &c.* coniunctionem igitur a praecedenti verbo abſorptam.

10, 3 QVATER) Legendum *quam ter* Col. 8 & Geop. POPMA. Praecepit, vt vidimus, hanc obſeruationem Vrſinus. Nolui tamen aliquid mutare in re, quae facile variare poteſt.

10, 3 CIRCVM BINOS PEDES) Forte legendum *circiter*, qua voce hoc ipſo capite in fine bis vtitur.

10, 3 NOTANDVM EARVM OVA) Recentiores Graeci de R. R. auctores multa a Varrone acceperunt. Eorum autem plures ſententiae in commentariis ad Conſtantinum miſſis collectae ſunt. Nam haec etiam praecepta Varronis a Quintiliis in Graecum ſermonem translata ſunt libro 14 Δεῖ δὲ σημειοῦσθαι ἑκάστης χηνὸς τὰ ὠὰ, διὰ χαρακτήρων τινῶν, καὶ ταῦτα ὑποτιθέναι τῇ μητρί. τὰ γὰρ ἀλλότρια τοῦτο τὸ γένος οὐ θάλπει. δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ὠὰ ἕως τῶν θ. VICTOR.

10, 3 QVOD ALIENA NON EXCVDVNT) Hoc noſtrarum muliercularum experientia reuincit, quae norunt, non aliarum modo ſui

nunt plerumque [o] IX aut XI. qui hoc minus, VII [p]: qui hoc plus, XV [q]. Incubat tempe-
ſtatibus dies XXX, tepidioribus XXV. Cum excudit, quinque diebus primis patiuntur 4
eſſe cum matre. deinde quotidie ſerenum cum eſt, producunt in prata, item [r] piſcinas,
aut paludes : iisque faciunt haras ſupra terram aut ſubtus, in queis [s] non includant [t] plus
vicenos pullos. easque cellas prouident, ne habeant in ſolo humorem, & [u] vt [x] molle
habeant ſubſtramen e palea [y], aliaue qua re, neue qua [z] eo accedere poſſint [a] muſtelae [b],
aliaeue beſtiae [c], quae noceant. Anſeres paſcunt in humidis locis, vbi [d] pabulum ſerunt, 5
quod aliquem fructum ferat [e], ſeruntque [f] his herbam, quae vocatur ſeris [g], quod ea aqua
tacta etiam cum eſt arida, fit viridis. Folia eius decerpentes dant, ne ſi eo [h] inegerint
vbi naſcitur, aut obterendo perdant, aut ipſi cruditate pereant. voraces enim ſunt natura.
quo temperandum iis, qui propter cupiditatem ſaepe in paſcendo, ſi radicem prenderunt [i].
quam educere velint e terra, abrumpunt [l] collum. perimbecillum [m] enim id, vt caput
molle. Si haec herba non eſt, dandum ordeum, aut frumentum aliud. Cum
eſt tempus farraginis, dandum vt in ſeri [n] dixi. Cum incubant, ordeum iis intritum in 6
aqua apponendum. Pullis primum biduo polenta, aut ordeum apponitur, tribus proxi-
mis naſturtium viride confectum [o] minutatim ex aqua in vas aliquod. Cum autem ſunt
incluſi in haras, aut ſpeluncas, vt dixi, victui [p] obiiciunt his polentam ordeaceam, aut
farraginem, herbamue teneram aliquam conciſam. Ad ſaginandum eligunt pullos circi- 7
ter ſexquimenſe [q] qui ſunt [r] natu [s] : eos includunt in ſaginario ibique polentam, & pol-
linem

VARIETAS LECTIONIS.

o) *plerique I. B. R.* p) *quinque I. B. R.* q) *vigintiquinque I. B. R.* r) *in I. B. R. I. I. iuxta Ba-G.* s) *quae P. I. B. R.* t) *inducant P.* u) *ſed I. I-G.* x) *vt* omitt. *a. V.* y) *palia H. A.* z) *qua* deeſt *I. I-G.* a) *poſſit I. B. R.* b) *muſtela I. B. R.* c) *quae beſtiae I. B. R.* d) *& I. B. R.* e) *ferant P.* f) *feruntque I. B. R.* g) *heris I. B. R.* h) *eo iniecerint I. B. R. comederint, vbi I. I-G.* i) *prenderint a. V.* l) *obrumpunt I. I-G.* m) *Per imbecillum* diuiſ. *H. A.* n) *Supraſcriptis I. B. R. ſeni P. 1. fetu anſeri P. 2. ſatu ſeris I. I-G.* o) *confectum Heru.* p) *vicini P. ad cibum I. B. R.* q) *ſexquimenſes I. B. R.* r) *ſint I. I-G.* s) *nati a. V.*

NOTAE VARIORVM.

do ſui generis matricum, ſed Indicarum etiam gallinarum oua excudi ab anſeribus.

10, 3 TEMPESTATIBVS) Geop. Ψύχȣς ὄντος.

10, 4 QVINQVE DIEBVS) Videtur legendum *decem*. Col. 8, 4 *Atque is dum exiguus eſt, decem primis diebus paſcitur in hara, clauſus cum matre.* & in Geop. Τὰ δὲ νεόττια ταῖς πρώταις ι ἡμέραις ἔσω μένειν χρή. VRSIN.

10, 4 IN QVIS NON INCLVDANT) Antiqui libri, *In quae non inducant.* Infra tamen, *cum autem ſunt incluſi in haras, aut ſpeluncas, vt dixi.* Significare enim videtur non ſolum ſe eandem ſententiam antea, ſed iisdem etiam verbis protuliſſe. Nam ſenſum vetus lectio non variaret. VICTOR. V.C. *in quae.* Sed legendum *in quas*, vt ad *haras* referatur, vt infra : *cum autem ſunt incluſi in haras.* Licet *in queis* defendi poſſet: nam infra dixit : *incluſi in ſaginario.* Col. 8, 14 *Pullos autem non expedit plures in ſingulas haras, quam vicenos adiici, nec rurſus minores cum maioribus includi.* VRSIN. Creſc. 9, 84 *in qua non inducant*, qui & p. p. pro *cellis* habet *aras* ſ. *haras*, it. *beſtiolae* diminute.

10, 5 SERVNTQVE HIS HERBAM) Videtur legendum ex Columella *ſed praecipue herbam.* Nam ex *ſed* videtur factum *ſerunt*, Columella: *Atque alia pabula conſeruntur, vt vicia, trifolium, foenum graecum, ſed praecipue genus intubi, quod σέριν Graeci appellant.* VRSIN.

10, 5 NE SI EO INEGERINT) Elegantior haec eſt lectio, quam reſtitui, e veteribus ſane libris accepta. Oſtendi antea, ſaepe Varronem hoc verbum vſurpaſſe. *Inigere anſeres*, vt *inigere pecus* dictum eſt. Parua labes in antiqua ſcriptura erat, (ſi labes illa dici debet) *Ne ſi eo inecerint.* Vnius igitur literae correctio, quicquid erat maculae ſuſtulit. VICTOR.

10, 7 SESQVIMENSE) Videtur legendum *ſeſquimenſes.* Sic 1, 27 *Solis curſus circiter ternis menſibus eſt diuiſus in quatuor partes, & idem ſubtilius ſeſquimenſibus.* Colum. *Mox vbi quatuor menſium ſunt, farturae maximus quisque deſtinatur, quoniam tenera aetas praecipue habetur ad hanc rem aptiſſima.* & ita Palladius: *Quatuor,* inquit, *menſibus bene ſaginantur.* VRSIN.

linem aqua madefacta [t] dant cibum, ita vt per [u] dies ſaturent. ſecundum cibum large vt bibant faciunt poteſtatem. ſic curati circiter duobus menſibus fiunt pingues [x]. Quotiescunque ſumſerunt, locus ſolet purgari: quod ipſi [y] ament [z] locum purum, neque ipſi vllum, vbi fuerint [a], relinquunt purum.

XI. QVI autem volunt greges [a] anatium [b] habere, ac conſtituere νησσοτροφεῖον [c], primum locum, cui [d] eſt facultas, eligere oportet paluſtrem, quod eo maxime delectantur. ſi id non, potiſſimum ibi, vbi ſit naturalis aut lacus, aut ſtagnum, aut manufacta
2 piſcina, quo gradatim deſcendere poſſint. Septum altum eſſe oportet vbi verſentur, ad pedes XV, vt vidiſtis ad villam [e] Sei, quod vno oſtio claudatur. circum totum parietem intrinſecus crepido lata, in qua ſecundum parietem ſint [f] tecta cubilia: ante eas [g] veſtibulum earum [h] exaequatum tectorio opere teſtaceo [i]. In eo perpetua canalis, in quam &
3 cibus ponitur iis [l], & immittitur aqua. ſic enim cibum capiunt. Omnes parietes tectorio leuigantur, ne faeles [m], aliaue quae beſtia introire ad nocendum poſſit. idque [n] ſeptum totum [o] rete [p] grandibus maculis integitur, ne eo inuolare aquila poſſit, neue ex [q] ea euolare anas. Pabulum iis datur triticum, ordeum, vinacei, vuae. nonnunquam etiam ex aqua cammari [r], & quaedam eiusmodi [s] aquatilia. Quae in eo [t] ſepto erunt piſcinae,
4 in eas aquam large influere oportet, vt ſemper recens ſit. Sunt item non diſſimilia alia

VARIETAS LECTIONIS.

t) *madefactam I. B. R.* u) *per de Ryck. perinde ſe ſat. I. I-G.* x) *pingues quotcunque I. I-G.* y) *ipſae I. B. R.* z) *amant a. V.* a) *fuerunt I. B. R.* [C. XI.] a) *gregem I. B. R.* b) *anatum a. V.* c) *neſſotrophion I. B. R.* νεοσσοτροφεῖον rel. d) *quis* vel *queis a. V. qui P.* e) *villam. Sit &c. I. B. R.* f) *ſunt I. B. R.* g) *ea I. I-G.* h) *earum* abeſt *I. I-G.* i) *teſtato P.* l) *iis* deeſt *I. I-G. in his P. I. B. R.* m) *feles a. V.* n) *Atque I. B. R. id I. I-G. idque - - - - aquila poſſit* omitt. Zuing. o) *tutum* Commel. Sphalma. p) *rete* omitt. *I. B. R.* q) *ex* omitt. *P.* r) *grammari P. gramari Ienſſ. gamari B. R.* s) *huiusmodi a. V.* t) *eodem I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 7 DANT CIBVM) V. C. omittit *cibum.* deinde legendum: *ita vt ter die ſe ſaturent.* Col. *Nam praeter polentam & pollinem ter die, nihil ſane aliud dari neceſſe eſt.* Auctor Geop. ἐσθίουσι δὲ τρίτον τῆς ἡμέρας, πίνουσι δὲ δαψιλῶς. Palladius 1, 3 *Polenta dabitur in die ter.* VRSIN.

10, 7 VT PER DIES SATVRENT) Veteres libri nonnulli: *vt perinde ſat.* melius omnino, *vt ter in die ſ.* Col. 8. Pall. 1. POPMA. Nihil certius emendatione Vrſini, *ter die*, quam & ego, diu eſt, cum margini adſcripſi.

10, 7 QVOTIESCVNQVE SVMPSERVNT, LOCVS &c.) Qui *Sumere*, apud bonos auctores cibum capere ſignificare non animaduerterant, omnia hic perturbarant: verba audacter commutarant: interpunctiones non ſuo loco poſuerant: ſuperiorem ſententiam contaminarant. quae omnia vitia ab antiquis libris longe abſunt. Intellectus autem nunc tam apertus, vt declaratione non egeat, nos etiam in ſermone noſtro patrio, verbo quod huic reſpondet, eodem ſenſu ſaepe vtimur, & pro comedere vſurpamus. VICTOR.

10, 7 QVOD IPSI AMANT) Et hic & paulo poſt iterum, muliebri genere in antiquis libris anſeres appellantur. nihil tamen variaui. nam ſupra, cum de illis agere coepit, in iisdem etiam antiquis libris virili genere vocantur. VICTOR.

11, 1 ΝΗΣΣΟΤΡΟΦΕΙΟΝ) V. C. νησσοτροφεῖον, vel vt in aliis Codd. *neſotrophium*, quae lectio vera eſt. nam in inſulis in lacunis factis nutriuntur. VRSIN. Iocalariter labitur vir doctiſſimus, geminauitque errorem ad Colum. 8, 15, 1. Solenni librariorum conſuetudine geminanda litera ſemel poſita eſt. Τὰ νηττία τινες καλοῦσι νήσσας, Didymus Geop. 14, 23. Νησσοτροφεῖον igitur anatum eſt vt χηνοβοσκεῖον anſerum. Νησσοτροφεῖον etiam probat Turn. 8, 8. Neque dubito, quin ſimilis ignoratio vocis νῆσσα etiam νεοσσοτροφεῖον pepererit.

11, 3 HORDEVM, VINACEI, VVAE) *Vuae* expungendum opinor; quis enim tam amens Anatibus vuas exhibuerit? Eſt autem gloſſema quaſi *vinacei vuae.* Sed ſine *vuae* ſatis quid *vinacea* ſint intelligitur: Id. auctor 1, 54. *Et in dolia plena vinaceorum contrudatur*; it. 2, 2 *His quaecunque iubentur veſcuntur, vt folia ficulnea, & palea & vinacea.* Cato c. 7 *Haec in ollis, ollae in vinaceis conduntur*; idem c. 25 *Vinaceos quotidie recentes*

alia genera, vt querquedulae, phalarides [u]. ſic perdices, quae, vt Archelaus ſcribit, voce maris audita, concipiunt. quae, vt ſuperiores, neque propter foecunditatem, neque propter ſuauitatem ſaginantur, ſed [x] ſic paſcendo fiunt pingues. Quod ad villaticarum paſtionum [y] primum actum pertinere ſum ratus, dixi.

XII. Interea redit Appius, & percunctati [a] nos ab illo, & ille a nobis, quid eſſet dictum ac factum, Appivs, Sequitur inquit, actus ſecundi generis, afficticius ad villam qui ſolet eſſe, ac nomine antiquo a parte quadam, leporarium appellatum. Nam neque ſolum lepores eo [b] includuntur ſilua, vt olim in iugero agelli, aut duobus, ſed etiam cerui, aut capreae in iugeribus multis. Q. Fuluius Lippinus [c] dicitur habere in Tarquinienſi ſepta [d] iugera XL, in quo ſunt incluſa [e] non ſolum ea, quae dixi, ſed etiam oues ferae, etiam hoc maius hic in Statonenſi [f], & quidam in locis aliis. In Gal- 2
lia vero tranſalpina T. [g] Pompeius tantum ſeptum venationis, vt circiter ∞ [h] ∞ ∞ ∞ paſſuum locum incluſum habeat. Praeterea in eodem conſepto fere [i] habere ſolent [l] [de animalibus] coclearia, atque aluearia, atque etiam dolia, vbi habeant [m] concluſos glires. Sed horum omnium cuſtodia, incrementum, & paſtio aperta, praeterquam de apibus. Quis enim ignorat ſepta e maceriis, ita eſſe oportere in leporario, vt tectorio tacta [n] 3
ſint,

VARIETAS LECTIONIS.

u) *phalerides I. B. R.* x) *& I. B. R.* y) *paſtionem H. A. Gr. G.* [C. XII.] a) *percunctanti Iuntt.* b) *in ea Heru. in eo I. I- G.* c) *Lupinus I. B. R. leporarium I. I- G.* d) *ſeptum, iugerum I. I- G.* e) *incluſae I. B. R.* f) *ſtatonienſi I. B. R.* g) *Cn. I. B. R.* h) *XL. millia I. B. R. triginta millia I. I- G.* i) *ferae I. B. R.* deeſt *I. I- G.* l) *ſolet a. V.* m) *habeat I. I- G.* n) *tecta a. V. tacta V.*

NOTAE VARIORVM.

centes ſuccernito, (qui *vinaceas* maſculino nomine protulit vt in hoc loco Varro *vinacei*) Columella de Anatibus quoque verba faciens 8, 15 *Gratiſſima eſt & eſca terreſtris leguminis panicum, & milium, nec non & hordeum: ſed vbi copia eſt, etiam glans ac vinacea praebeantur.* It. 6, 3 & 4: 11, 2 de arboribus 2 it. 4 & 5. Ita Plinius], ita Palladius, ita inter Graecos Didymus Columellae interpres Geop. 14, 22 Τροφὴν δὲ εἰς ὀχετὸν ὕδατος ἐμβλητέον σῖτον, ἢ κέγχρον, ἢ κριθὰς, ἢ γίγαρτα πεφυραμένα. PONTED.

11, 4 VOCE MARIS AVDITA) Plin. 10, 33 *Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares ſteterint foeminae, aura ab his flante praegnantes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus aeſtuant, concipiuntque ſuperuolantium afflatu, ſaepe voce tantum audita maſculi.* SCHOETTG. Daemonium hominis Archelaus iſte, qui etiam 2, 3, 5 capras nobis dedit *ſpiritum auribus ducentes*: & 3, 12, 4 *foramina naturae* in leporibus ita ſolicite perſcrutatus eſt. Caeterum plura non minus mira, ſi quidem vera, habes apud Plin. l. c. ſ. 51, ubi caeteros copioſe laudat Harduinus.

11, 4 SED SIC PASCENDO) V. C. *& ſic paſcendo.* VRSIN.

12, 1 REDIT APPIVS) Qui diſceſſerat 3, 7, 1.

12, 1 SECVNDI GENERIS) Videtur legendum *Secundus eius generis, afflictitium ad villam, quod &c.* Nam infra dixit: *Secundus transactus eſt actus.* & c. 16 *Relinquitur de paſtione villatica tertius actus.* & ſupra c. 3 *Eius ſunt genera tria, ornithones, leporaria, piſcinae. leporaria te accipere volo, omnia afficta ad villam, quae ſunt.* VRSIN. Nimirum his ipſis verbis 3, 3, 1 diuiſio eorum omnium propoſita fuit, quae toto libro exſecutus eſt Varro.

12, 1 INCLVDVNTVR SILVA) Vox *ſilua* videtur abundare & deinde legendum, vt in V. C. *Q. Fuluius Lippinus dicitur habere.* Nam ita habet Plin. 8, 52 licet 9, 56 habeat *Hirpinus*, vt eſt in quibusdam Codd. apud Varronem. VRSIN.

12, 1 LIPPINVS) Plinius habet *Hirpinus.* SCALIG. Hard. in Plin. 8, 52 qui a noſtro ſumſit, reponit, *Lupinus*, quod in plerisque codd. inuenerat. Alii ibi legunt *Hirpinus*, quae tamen duo nomina voce potius, quam ipſa re differre ſtatuit auctoritate Feſti: *Irpini adpellati nomine lupi, quem irpum dicunt Samnites: eum enim ducem ſecuti agros occupauere.* SCHOETTG.

12, 2 CIRCITER ∞ ∞ ∞ ∞ PASSVVM) id eſt, *quadraginta millia*, quod prae ſe ferre oſtendimus primas editiones. Eſt inter numerales notas ab Eiſenſchmidio etiam editas, myriadis quoque iſta, quam hic reponendam cenſeo CXƆ ſiue denarii nota collocata inter obuerſa ſibi bina C eadem nempe ratione vt CIƆ h. e. vnitatis nota inter duo C poſita millenarium vnum ſignificat.

12, 2 DE ANIMALIBVS) Voces *de animalibus*

ſint, & ſint alta? alterum ne faelis [o], aut maelis, aliaue quae beſtia introire [p] poſſit [q], alterum ne lupus tranſilire: ibique eſſe latebras, vbi lepores interdiu delitеſcant in virgul-
4 tis, atque herbis: & arbores patulis ramis, quae aquilae impediant conatus. Quis item neſcit paucos ſi lepores, mares vt [r] foeminas intromiſerit, breui tempore fore vt impleatur [s]? tanta foecunditas huius quadrupedis. Quatuor modo enim intromiſit [t] in leporarium, breui ſolet repleri. Fit [u] enim ſaepe cum habent catulos recentes, alios vt [x] in ventre habere reperiantur [y]. Itaque de his Archelaus ſcribit, annorum quot ſint [z], ſi [a] quis velit ſcire, inſpicere oportet [b] foramina naturae, quae [c] ſine dubio alius alio habet
5 plura. Hos quoque nuper inſtitutum vt ſaginarent [d] pleraque, cum exceptos [e] e leporario

VARIETAS LECTIONIS.

o) *feles aut meles a. V.* p) *intrare I. I-G.* q) *poſſint I. B. R.* r) *aut I. B. R. in I. I-G.* s) *repleatur I. B. R.* t) *intromiſſis I. B. R. ſi intromiſeris I. I-G.* u) *Vt I. B. R.* x) *vt* deeſt *I. B. R. I. I.* y) *reperiuntur I. B. R.* z) *ſit P.* a) *ſi* deeſt *I. B. R.* b) *oportere I. B. R. I. I. Ba.* c) *quot a. V.* d) *ſaginarentur I. B. R.* e) *exceptis Heru.*

NOTAE VARIORVM.

malibus videntur adiectae σχολιαστικῶς ad verbum *conſaepto.* & paullo ſupra abundat item vox *ſaeptum.* VRSIN.

12, 3 TECTORIO TACTA) Vid. Victorium ad 3, 5, 3.

12, 3 MAELIS) Vulgo Germanice vertitur *ein Dachs*, ſed hoc animal adeo non valet pedibus, vt vix in plano commode poſſit currere, nedum parietes adſcendere. Ergo Salmaſius ad Sol. c. 52 p. 710 ſtatuit maeles eſſe ex genere felium, qui alias *martes* dicuntur. SCHOETTG. Sed vide quae contra Salmaſium pro communi ſententia diſputantur a viris doctis ad Grat. Cyneget. f. 402.

12, 4 MARES, VT FOEMINAS) In excuſis antea, *Mares in foeminas*, corrupte. vetus lectio & vera & elegans eſt. Neque enim, inquit, diligentiam adhibere oportet vt tot mares quot foeminae intromittantur. nam etſi omnes mares aut omnes foeminas intromiſeris, cito tamen leporarium impleueris. Vtramque enim naturam lepores habere exiſtimati ſunt. quod a Democrito etiam in Geoponicis accurate traditur: & ab Aeliano libro XIII. capite XII. περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων. Cuius verba adponam. nondum enim ſcriptor ille formis excuſus ac peruulgatus eſt, θηρατοῦ δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἕτερα ἀγαθοῦ, οἵου μὴ ἂν ψεύσασθαι, λόγον ἤκουσα, καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα ἐρήσεται. τίκτειν γὰρ δὴ καὶ ἄρρενας λαγὼς ἔλεγε, καὶ ἔχειν, παιδοποιεῖσθαί τε ἅμα καὶ ὠδίνειν· ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἑκατέρας. καὶ ὡς ἐκτρέφει τεκὼν ἔλεγε, καὶ ὡς ἀποτίκτει καὶ δύο που, καὶ τρία, καὶ τοῦτο ἐμαρτύρει. & ea quae ſequuntur. addit enim alia non minus admirabilia. Plinius etiam ab Archelao id affirmari narrat. VICTOR. V. C. *Mares aut foeminas*: & p. p. *quatuor enim modo intromiſſis.* Sic V. C. qui deinde pro *fit enim* habet *vt enim*, & forte legendum *etenim.* item in V. C. eſt *alios in ventre* habere reperiuntur. VRSIN. Lego *& foeminas.* Nam ea, quae de immutatione ſexus ex Democrito & Aeliano adfert Victorius, cum veritate non conſentiunt, & Ariſtot. hiſt. anim. 5, 2 diſertim maris & foeminae in leporibus meminit. Puto autem exinde natum eſſe hunc errorem, quia, vt l. c. ait Ariſtoteles, τῶν δασυπόδων πολλάκις ἡ θήλεια προτέρα ἀναβαίνει ἐπὶ τὸν ἄρρενα. Quod ſi obſeruarunt, putarunt foemellam maris offic fungi. SCHOETTG.

12, 4 INTROMISIT) varietatem lectionis ſi inſpiciamus, orta ea videri poteſt inde, quod ſcripſit Varro *intromiſis* pro *intromiſeris*, omiſſa *ſi*, vt in illo Terentiano: *dare denegaris &c.* Rariuſcula conſtructio, & archaiſmus coniugationis offendendi occaſionem praebuit librariis.

11, 4 ALIOS VT IN VENTRE) *Superfoetare* vocat Plin. 7, 11 h. e. alium ſuper alium foetum concipere & parere. SCHOETTG.

12, 4 FORAMINA NATVRAE) Plin. 8, 55 *Archelaus auctor eſt, quot ſint corporis cauernae ad excrementa lepori, totidem annos eſſe aetatis.* IDEM.

12, 4 QVAE SINE DVBIO) V. C. *quod ſ. d.* deinde legendum: *inſtitutum, vt ſaginarentur.* Nam ſic legit Macrobius, qui 3, 13 [al. 2, 9] ita adducit hunc locum: *Varro de agricultura lib. 3. cum de leporibus loquitur, ſic ait: Hoc quoque nuper inſtitutum, vt lepores ſaginarentur, cum exceptos e leporario quidam in caueis, & loco clauſo faciunt pingues.* Sed VV. CC. pro *quidam* apud Macrobium habent *condunt.* & item hic *condant*, non *concludant.* VRSIN. Poſteriorem locum praeter Macrobium citat Io. Sariſberienſis 8, 7 fi. qui ſic legit: *Hoc quoque nuper inſtitutum eſt ſaginari & lepores.* Vnde conſtat vocem lepores perperam textu excidiſſe. SCHOETTG.

12, 5 PLERAQVE) Neſcio, quid ſibi hic velit haec vox, niſi forte ita legendum: *Hoc quoque nuper inſtitutum, vt pleraque* id genus ad luxum pertinentia noua ſunt, & maiorum ſeueritati ignota, *vt ſaginarent* lepores.

12, 6

rario concludant [f] in caueis, & loco clauſo faciant pingues. Eorum [g] ergo tria genera
fere ſunt. Vnum Italicum hoc noſtrum pedibus primis humilibus, poſterioribus altis,
ſuperiore parte pulla, ventre albo, auribus longis. qui lepus dicitur, cum praegnans [h]
ſit, tamen concipere. In Gallia tranſalpina, & Macedonia fiunt permagni: in Hiſpa-
nia, & in Italia mediocres. Alterius generis eſt, quod in Gallia naſcitur ad [i] Alpes, qui 6
hoc [l] fere mutant, quod toti candidi ſunt. hi raro perferuntur Romam. Tertii generis
eſt, quod in Hiſpania naſcitur, ſimilis noſtro lepori ex quadam parte, ſed humile, quem
cuniculum appellant. L. [m] Aelius putabat ab eo dictum leporem, [a celeritudine,] quod
leuipes eſſet. Ego arbitror a Graeco vocabulo antiquo, quod eum [n] Aeoles [o] Boeotii [p]
λέποϱιν [q] appellabant. Cuniculi dicti ab eo, quod ſub terra cuniculos ipſi facere ſoleant [r],
vbi lateant [s] in agris. Horum omnium [t] tria genera, ſi poſſis, in leporario habere 7
oportet. duo quidem [u] vtique te habere puto, & quod in Hiſpania annis ita [x] fuiſti mul-
tis, vt inde te cuniculos perſecutos credam.

XIII. Apros quidem poſſe habere in leporario, nec magno negotio ibi [a] & capti-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *condant I.B.R.* g) *Quorum P.* h) *praegnas P.* i) *adadpis P. adadapis I.B.R.* l) *haec I. B. R.* m) *Laelius* iunct. *P. Lelius I. B. R. Lucius Aelius I.I-G.* n) *eo I-I. G.* o) *Aeoles a. V. Aeolis Vict.* p) *& bene P.* q) *leporum P. leporem a. V.* r) *ſolent I. B. R.* s) *latent I. B. R.* t) *omnium* deeſt *I. B. R.* u) *quidem* deeſt *I. B. R. enim I. I-G.* x) *tu I. B. R.* [C. XIII.] a) *tibi eſt capt. I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

12, 6 AD ALPES) V. C. *daſypus.* Sed Plin. 8, 59 *Et leporum plura ſunt genera, in Alpibus candidi.* Aelian. 13, 12. VRSIN. Teſtes eius rei recentes, eosque locupletes, laudat Harduin. ad 8, 55 ſ. 81.

12, 6 QVOD IN HISPANIA NASCITVR) Vide mihi grammaticam εἰς ἄλλο γένος μετάβασιν, quam ſyllepſin dicunt. Non enim mutandum quidquam cenſuerim: alioquin pronum eſſet legere *ſimile*, vt *humile.* Et *ſimile* legit Voſſius in etymol. *v. Cuniculus.*

12, 6 L. AELIVS PVTABAT AB EO DICTVM LEPOREM, QVOD LEVIPES ESSET) Ita videtur legendum. Voces, *a celeritate* adiectae ſunt. deinde forte legendum *quod eum e Sicoleis Graeci λέποϱιν appellabant.* Varro de L. L. 5 *Lepus, quod e Sicoleis quidam Graeci dicunt λέποϱιν, a Roma, quod orti Sicoli, vt annales noſtri veteres dicunt, fortaſſe hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt id nomen.* VRSIN.

12, 6 QVOD EVM AEOLIS BOEOTII ΛΕΠΟΡΙΝ) Neſcio an in his verbis mendum ſit: antiqua certe lectio diuerſa, quae tamen valde perturbata eſt: *Aeolis & bonum leporum,* Suſpicor ex ingenio ab aliquo correctore, vt nunc in excuſis legitur, conformatum fuiſſe; meliusne corrigi locus queat, eruditi & ingenioſi viri videbunt. In quinto libro de lingua Latina aliter de huius vocis etymo Varro ſentit, *Lepus, quod e Siculis quidam Graeci dicunt λέποϱιν. A Roma quod orti Siculi, vt annales veteres noſtri dicunt, fortaſſe hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt id nomen.* VICTOR. Λιπόϱις epitheton leporis eſſe mihi videtur, vel λιπόϱϱις: nam vtroque modo dici poteſt, quia ſimus eſt, quod λιπόϱϱις ſignificat. Et puto ab aliquo poeta hauſiſſe Varronem, qui dixerit λιπόρινα λαγωόν.. Sic θῦς ὗς, quod ſuperius poſuit Varro, ex quodam Poeta ſumptum videtur: cum θῦς & θῦνις videatur epitheton ſuis. SCALIG. Antiquiſſimus Codex: *Aeoles, & bonum leporem.* Vnde fortaſſe legendum, *Aeoles, vt bonum λεποϱόν.* Aeolica lingua, inquit, dicitur λεποϱὸς, quaſi λιπαϱὸς, id eſt, bonus. Sed paullo aliter eſt de LL. 5. τὸ *a celeritudine* videtur gloſſema, & ſententiam perturbat. POPMA.

12, 6 QVOD SVB TERRA) In VV. CC. legitur *latent in agris. Horum tria genera.* VRSIN. Niſi tamen magis placet inuertere, & ab animali dictos eſſe ſpecus illos & meatus putare, quod iam Martiali & Vegetio viſum, Voſſius docet. Vid. quae diſputantur de nominis ratione ab Hard. ad Plin. 8, 55 ſ. 81, qui totus locus cum hoc comparandus eſt.

12, 7 ITA FVISTI) V. C. habet *tu* pro *ita.* deinde videtur legendum *perſecutos*, non, *proſecutos.* VRSIN. Forte erratum eſt, & *proſecutos* voluit Vrſinus. Nam *perſecutos* eſt, credo, in omnibus editis.

13, 1 APROS QVIDEM) Videtur legendum e veſtigiis antiquae ſcripturae; *Apros quidem haberi poſſe in leporario, nec magno negotio, & ibi captiuos & cicures; qui ibi nati ſunt, — inquit Agrius, Axi.* Nam *inquam* hic non habet locum, cum loquatur Varro, vt ex iis, quae ſequuntur, apparet:

captiuos, & cicures, qui ibi nati ſint[b], pingues ſolere fieri, ſcis *inquam* Axi[c]. Nam quem fundum in Tuſculano emit hic Varro a M. Pupio[d] Piſone, vidiſti ad bucinam inflatam certo tempore apros & capreas conuenire ad pabulum, cum e ſuperiore loco e
2 palaeſtra apris effunderetur[f] glans, capreis[g] vicia, aut quid aliud. Ego vero, *inquit ille*, apud Q. Hortenſium cum in agro Laurenti eſſem, ibi iſtuc[h] magis τραγικῶς[i] fieri vidi. Nam ſilua erat (vt dicebat) ſupra quinquaginta iugerum maceria ſepta, quod non leporarium, ſed θηριοτροφεῖον appellabat[l]. Ibi erat locus excelſus, vbi triclinio[m] poſito
3 coenabamus. Quintus[n] Orphea vocari iuſſit. qui cum eo veniſſet cum[o] ſtola, & cithara, & [p] cantare eſſet iuſſus, buccinam inflauit, vbi[q] tanta[r] circumfluxit nos[s] ceruorum, aprorum, & caeterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formoſum mihi viſum ſit ſpectaculum, quam in circo maximo aedilium, ſine[t] Africanis beſtiis cum fiunt venationes,

XIV.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſunt I. B. R. &* inſ. *I. I-G.* c) *Agri Axi I. B. R.* d) *Pupio* deeſt *I. I-G.* e) *capros I. B. R.* f) *effuderetur P.* g) *capris I. B. R.* h) *iſtuc* deeſt *I. B. R.* i) *tragicos I. B. R.* l) *appellabant I. B. R.* m) *tricilinio P.* o) *cum* deeſt *I. B. R.* p) *&* deficit *I. B. R.* q) *vt P.* r) *tantum I. B. R.* s) *mox I. B. R.* t) *non ſine I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

paret: Vel *Agrius* ſcribendum, non *Appius*, qui hic loquitur. deinde in V. C. eſt: *a M. Pupio Piſone.* VRSIN. Sed *habere* agnoſcit etiam Creſc. 9, 80. *Habere* pro *habitare* poni notum eſt; neque inſolens Varroni, transferre a nobilioribus orationem ad humiliora.

13, 1 SCIS, INQVAM, AXI) Probo vehementer emendationem ab Vrſino propoſitam: illud quidem apertum eſt, Varronem hic non loqui.

13, 1 CERTO TEMPORE) Videtur legendum *vno tempore*, i. e. ſimul. Sic enim infra. deinde voces, *e palaeſtra* videntur abundare, vel legendum *e feneſtra.* VRSIN.

13, 1 E PALAESTRA APRIS EFFVNDERETVR GLANS) Hinc Martialis aprum palaeſtritam dixit: *Partitur apri glandulas palaeſtritae.* nam palaeſtritas in villis habebant. Supra: *nec putant ſe habere villam, ſi non multis vocabulis retineant Graecis, quum vocent particulatim loca, προκοιτῶνα, παλαίστραν, ἀποδυτήριον*, Cicero II, de Legibus, *Et tantum complectitur, quod ſatis ſit modicae palaeſtrae, loci.* Ad Q. Fratrem. *Imagines enim iſtae, & palaeſtra, & piſcinae, & Nilus, multorum Philotimorum eſt, non Diphilorum.* SCALIGER.

13, 3 VBI TANTVM CIRCVMFLVXIT) Vetus lectio diverſa eſt, *Vt tantum circumfluxerit nos.* Quam tamen non recepi, nec probari poſſe puto, niſi vitium ſit in his, quae ſequuntur, Varronis verbis, eruditiores tamen de hoc etiam ſtatuent. VICTOR. Vetus lectio: *vt tantum circumfluxerit nos.* quae legitima eſt, modo illud, *multitudo*, quod peſſimo iure huc irrepſit, expungatur: *vt tantum circumfluxerit nos ceruorum, aprorum, & caeterarum quadrupedum, vt non minus formoſum mihi &c.* *Tantum ceruorum*: vt Catullus: *Cum tantum ſciet eſſe baſiorum.* SCALIG. In V. C. rectius: *Vbi tantum circumfluxerit mox ceruorum &c.* omiſſo *multitudo*, quod gloſſema eſt. Cic. 3. de offic. *Tantumne piſcium, tantumne cymbarum.* VRSIN.

13, 3 QVAM IN CIRCO MAXIMO AEDILIVM) Aedilium ἀπὸ κοινοῦ ſpectaculum: ſed nimis coactum puto. Vix aliter poſſum credere, quam Varronem ſcripſiſſe *aedilitium*: ſubintelligitur enim munus. Ita idem Varro ſatyra, Longe fugit qui ſuos fugit, *Solus rex, ſolus rhetor, ſolus formoſus, ſecurus vel ad aedilitium: mundus, purus, putus, &c.* Nam duo manuſcripti Nonii codices, quos videre mihi contigit, habebant, *ad aedilitium, mundus &c.* Nihil tamen auſim mutare. SCALIG. Iuuat hic attexere narrationem eandem a Creſcentio ad genium ſui ſeculi interpolatam 9, 80. *Recitat autem Varro, quod cum eſſet in quodam loco, qui vocatur ager Laurentii, in quo triclinium erat in eminenti loco, vbi coenabatur, magiſtraliter fieri vidit. nam ſilua erat ſupra L. iugerum maceria ſepta. Vocatus fuit quidam, qui cum ſtola & cithara venit, & cum cantare iuſſus eſſet, bucina inflauit, & ſubito circumfulſit* [ex *circumfluſit* pro *circumfluxit* orta vox] *eum & ceteros tanta multitudo ceruorum, aprorum, & aliorum quadrupedum, quod valde formoſum ſibi apparuit ſpectaculum.* Haec ille. ſed pulchrius haud dubie illud ſpectaculum fuit, quod ſpectatum eſt in praetorio heri mei, dum vita fuit, WILHELMI ERNESTI *Probi*, Principis e Saxonum domo Vinarienſis, laude omni digniſſimi, cuius mors, me cum multis aliis, cum in medio curſu hic noſter labor eſſet, perdiderat atque adflixerat. In hoc enim praetorio, *villam Wilhelminam*, aut *Ettersburgum* vulgo

XIV. Axivs, Tuas partes (inquit) ſubleuauit Appius, o Mervla noſter. Quod ad venationem pertinet, breuiter ſecundus tranſactus eſt actus. Nec de cocleis, ac gliribus quaero, quod reliquum eſt. neque enim magnum emolumentum eſſe poteſt. Non iſtuc tam ſimplex eſt, inquit Appivs, quam tu putas, o Axi noſter. nam & idoneus ſub dio ſumendus [a] locus coeleariis, quem circum [b] totum aqua claudas, ne quas ibi poſueris ad partum, non liberos earum, ſed ipſas [c] quaeras. Aqua [d], *inquam*, finiendae [e], ne fugitiuarius ſit parandus [f]. Locus is melior [g], quem & [h] non coquit ſol, & tan- 2
git ros. Qui ſi naturalis non eſt (vt fere non ſunt in aprico loco) neque habeas in opaco, vt [i] facias, vt ſunt ſub rupibus ac montibus, quorum alluant [l] radices lacus ac fluuii, manu facere oportet roſcidum. qui fit, ſi eduxeris [m] fiſtulam †, & in eam mammillas [n] impoſueris tenues, quae eructent aquam, ita vt in aliquem lapidem incidat, ac late diſſipetur. Paruus iis cibus opus eſt, & is ſine miniſtratore [o]. Et hunc, dum ſerpit, non ſolum in 3
area reperit, ſed etiam ſi riuus non prohibet, in parietes [p] ſtantes inuenit. Denique ipſae exgruminantes ad propalam [q] vitam diu producunt [r], cum ad eam rem pauca laurea [s] folia

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIV.] a) *eſt* add *a. V. & P.* b) *totum circum a. V. H. St-D.* c) *ipſa Heru.* d) *Aquam I. B. R.* e) *fundendae I. B. R. cludendae I. I-G.* f) *parandus locus. Is a. V.* g) *mollior I. B. R.* h) *&* deeſt *I. B. R.* i) *vbi a. V.* l) *abluant I. B R.* m) *adduxeris a. V.* †) *fiſtula P.* n) *papillas a. V.* o) *adminiſtratores a. V.* p) *pariete Ryck, I. B. R. in parietes* caet. omnes. q) *propolam* Commel. r) *perducunt P.* s) *laureae P.*

NOTAE VARIORVM.

vulgo dicunt, ad ſonum bucinae cibi capiendi cauſa in ipſam aulam veniebat magna ceruorum multitudo, magnorum, paruorum; non illa conſepto aliquo concluſa, ſed libera plane, & ſola conſuetudine adducta. Quod autem maius eſt, ipſa Veneris orgia, quae in ſecreto peragunt alioquin, in ea ipſa aula & conſpectu multitudinis celebrabant. adeo in ſilua & libertate feritatem prope omnem depoſuerant cerui, ſacri non minus ac poetarum vocibus celebrandi, quam Formiani piſces, aut ipſa cerua Sertorii.

14, 1 Emolvmentvm) Mellerus Palmerius in Spicil. p. 847 legit *molimentum*, i. e. opera, negotium, labor qua ſignificatione etiam adhibere ait Siſennam, Liuium & Caeſarem B. G. 1, 34, 3 vbi vide Cell. Notum eſt illud Terentii: *Dum moliuntur, dum* comuntur, annus eſt. Quae emendatio ſane ex ſequenti contextu confirmatur. Schoettg. Sed potior videtur ſententia Petri Victorii, qui Var. Lect. 22, 10 & hic & in Caeſaris loco *emolumentum* ſignificare vult, quod operoſum eſt, ac magnum ſtudium requirit, probante illius ſententiam Cl. Dauieſio ad Iulii Caeſaris l. c. & laudante Iſ. Voſſium ad Catull. p. 312, vbi is inter ἐπαμφοτερίζοντα vocabula etiam *emolumentum* refert.

14, 1 Simplex est) Videtur legendum *ſimplex, inquam, vt tu putes*, nam infra eſt: *aqua inquam finiendae.* ſic enim eſt in V. C. Vrsin. Poteſt tamen fieri, vt iſtud *inquam* modo ſit declaratiuum, & ad Appii tamen perſonam pertineat.

14, 1 Non liberos eorvm) Ludit facetus ſenex in formula *liberos quaerere.* Plaut. Pſeud. 1, 1, 21 de manu perplexa, *Vt opinor quaerunt literae hae ſibi liberos, Alia aliam ſcandit.*

14, 1 Finiendae) Antea, *cludendae.* Elegans hoc verbum, & valde hic accommodatum, e veteribus libris ſumſi, nec multo poſt interpunctiones ſuo loco collocans. Antea enim male diſtincta oratio, omnem ſenſum confundebat. Victor.

14, 1 Fvgitivarivs) Vlpianus: *Non enim ambo pecuniam, ego & fugitiuarius depoſuimus.* Erat is, qui mercede fugitiuos e fuga retrahebat. Scalig. Florus 3, 19, 7 *Itaque qui per fugitiuarios retrahi debuiſſent, praetorios duces, profugos praelio, ipſi ſequebantur.* Adde Cuiacium Obſeru 5, 9 & 21, 11. Freinshemium ad l. c. Flori. Schoettgen. Add Barth. Adu. 5, 8 p. 229.

14, 2 Et non coqvit sol, et tangit ros) Itaque Plautus Capt. 1, 1, 12 *Quaſi cum caletur cochleae in occulto latent.* Laudat etiam Petr. Victorius Var. Lect. 33, 23 Athenaei locum, apud quem Ariſtias Comicus de quodam, qui captaret cochleas, καὶ κοχλίας, inquit, γενομένου ψεκάδος, ἀνηγρεύετ' ἄν, καὶ λάχανα τῶν αὐτοχθόνων. Prodeunt ergo cochleae poſt tenuem pluuiam, aeſtu latent atque imbribus.

14, 3 Et hvnc, dvm) Videtur legendum *etenim dum.* p. p. vid. leg. *in pariete*, vt reſpondeat verbis, *in area.* Vrsin.

14, 3 In parietes stantes) Pro *in parietibus ſtantibus*, quam rationem non eſſe inauditam noſtris, Index noſter docet.

14, 3 Exgrvminantes ad propalam)

ſolia interiiciant, & aſpergant [t] furfures non multos. Itaque coquus has viuas an mortuas
4 coquat, plerumque neſcit. Genera coclearum ſunt plura [v], vt minutae albulae, quae afferuntur e [x] Reatino, & maximae [z], quae de Illyrico apportantur, & mediocres, quae ex Africa afferuntur. Non quo non [a] in his regionibus quibusdam locis, eae [b] magnitudinibus [non] [c] ſint diſpariles: nam & valde amplae ſunt [d], quamquam ex Africa, quae vocantur ſolitannae [e], ita vt in eas LXXX quadrantes coniici poſſint, & ſic in aliis regio-
5 nibus eaedem [f] inter ſe collatae [g] & minores ſunt [h], ac maiores. Hae in foetura pariunt innumerabilia. Earum ſemen minutum, ac teſta molli, diuturnitate obdureſcit. Magnis

VARIETAS LECTIONIS.

t) *aſpergunt I. B. R.* v) *multa vel plura I. B. R.* x) *a I. B. R.* z) *maxime I. I-G.* a) *quod in* omiſſo *non a. V.* b) *ac I. B. R.* c) *non* om. *I. B. R.* d) *ſunt, quaedam I. I-G.* e) *ſolitanae, ita vt earum calices quadrantes octoginta capere poſſint &c. a. V.* f) *eisdem I. B. R.* g) *collata I. B. R.* h) *ſunt* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

PALAM) *Propala* eſt, qui merces propalam, velut ante palum, aut de palo pendentes habet, & vendit, quam vocem in *propolam* deprauarunt: cum apud Graecos, quorum vocabulum videri volunt, haec vox *proxenetam* ſignificet, venditionisque conciliatorem, vt ſcribit Pollux 7, 2. Non dubitem in h. l. *exruminantes* emendare refragantibus libris omnibus, in quibus *exgrumantes* legitur. Cocleas enim dicit Varro *ad* i. e. apud *propalam* ruminando ſuo ſibi ſucco, & exiguo cibo vitam diu producere. Apud Nonium denique in *Primiter* Lucillius ipſo ſyllabae modulo ſatis indicat vocabulum latinum eſſe, cuius verba ſunt: *Vt cum primitiis ficos propala recentes Protulit, & pretio ingenti dat primitu paucos.* TVRN. 1, 1. Lege, *exruminantes.* Ab eodem verbo, ſed non compoſito, dixit Plinius libro XVII, capite LXXII, *Si ſaucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio. Propalam* vero, inepta ſcriptura, pro *propolam.* quam tamen fruſtra doctiſſimus vir conatur defendere: vt non ſolum mediocriter doctos, ſed & maximi quoque in literis nominis viros, falli ſaepe contingat. Sed de hoc alibi diximus. SCALIG. Fortaſſe rectius eſſet *exruminantes.* nam *propolam* dicit, qui eas vendit. VRSIN. *Exgruminantes* eſt aptum & proprium huic rei verbum. Nam *exgruminant* cochleae e limo & ſucco ſuo, quo ſibi viuunt, vt ait Plautus. *Gruminare* ſiue *cruminare* eſt minutatim & fruſtulatim delibare, decerpere, auferre: quod verbum paene integrum in noſtra vernacula lingua remanſit pro comedere micas panis, aut aliarum rerum minutias. POPMA. Primum de *propala*, an *propola?* Turnebus annotauerat ea, quae adtulimus ad Cic. in Piſon. c. 27 vbi MSS. pariter ac editos optimos legere *vinum a propala atque de cupa*, obſeruatum a Grutero, neque negat Graeuius, quamuis, Scaligero Manutioque autoribus, ipſe *propolam* reſtituerit. Sed Lucillii verſus paullo aliter legit doctiſſimus Nonii editor Mercerus p. 154, 27 *Sicuti, quum primus ficus propola recentis &c.* Quid igitur? Reliquimus Varroni *propalam*, ſi non alio iure, certe poſſeſſionis; lectori autem arbitrium. De *exgruminantes* putabam forte blandiſſimum eſſe, ſi legamus, *ex ſe ruminantes*, dicamusque *ſ* & *e* in vnam *g* coaluiſſe.

14, 4 GENERA COCHLEARVM) Haec ad verbum fere ex noſtro hauſit Plin. 9, 56. SCHOETTG.

14, 4 AFFERVNTVR) Hoc verbum, itemque ea: *quibusdam locis* videntur adiecta. VRSIN.

14, 4 MAGNITVDINIBVS NON SINT) Abeſſe debet hoc *non*: & puto oblitum modo eſſe delere Victorium.

14, 4 QVANQVAM EX AFRICA) Puto fuiſſe *quemadmodum*: certe τῷ *quanquam*, qui locus eſſe poſſit? non video.

14, 4 SOLITANNAE) Cum vno *n* ſcribitur apud Plin. vbi haec notauit Harduinus: „Ita „MSS. Regii Colb. ceterique, non *Iolitanae*, vt qui„dam fingunt, ab Iol, ſiue Caeſarea, Africae op„pido.“ De his rurſum 30, 15. A promontorio ſolis, quod in Africa eſſe vidimus 5, 1 nomen ſortitae videntur. Haec Harduinus. SCHOETTG.

14, 4 ITA VT IN EAS LXXX &c.) Ita locum reſtitui ope vetuſtorum Codd. ex ingenio tamen, quod deſiderari videbatur, addidi. Quo autem ſtudioſi, rectene hac libertate vſus ſim, iudicare poſſint, veterem lectionem adponam: *Ita vt eas* LXXX *quadrantes coici poſſint.* Alii nimis omnia explanare voluerant. VICTOR. Plin. 9, 56 *Cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta* (ſic enim legendum) *vt* LXXX *quadrantes caperent ſingularum calices, auctor eſt M. Varro.* VRSINVS.

14, 4 INTER SE COLLATAE MINORES SVNT) Ita videtur legendum, Vox *aeris* abundat, nec eſt in V. C. Abundant item verba, *cum foraminibus.* Nam p. p. dicit, *quae foramina habeat.* VRSIN.

14, 5 EARVM SEMEN) Deponunt oua, margaritarum exaluminato ſplendori nihil cedentia,

Magnis inſulis in areis factis, magnum bolum deferunt aeris [i]. Has quoque ſaginare ſolent ita, vt ollam cum [l] foraminibus incruſtent ſapa, & farre, vbi paſcantur, quae foramina habeat, vt intrare aer poſſit. Viuax enim haec natura.

XV. Glirarivm autem [a] diſſimili ratione habetur, quod non aqua, ſed maceria locus ſepitur. Tota leui [b] lapide, aut tectorio intrinſecus incruſtatur, ne ex ea erepere poſſit. In eo arbuſculas eſſe oportet, quae ferunt [c] glandem. quae, cum fructum non ferunt, intra maceriam iacere oportet glandem & caſtaneam, vnde ſaturi fiant. Facere his cauos [d] oportet laxiores, vbi pullos parere poſſint. aquam eſſe [e] tenuem, quod ea non vtuntur multum, & aridum locum quaerunt. Hi ſaginantur in doliis, quae etiam in villis habent multi, quae figuli faciunt, multo [f] aliter atque alia; quod in lateribus eorum ſemitas faciunt, & cauum, vbi cibum conſtituant. In hoc dolium addunt glandem, aut nuces iuglandes, aut caſtaneam. Quibus in tenebris, cum [g] cumulatim poſitum eſt in doliis, fiunt pingues [h].

XVI.

VARIETAS LECTIONIS.

i) *aeris* omitt. *I. B. R.* l) *eam I. B. R.* [C. XV.] a) *autem* deeſt *I. B. R.* b) *laeui Com.* c) *ferant I. I-G.* d) *caueas I. I-G.* e) *oportet eſſe a. V.* f) *Multa I. B. R.* g) *cumularim Pol.* h) *pinguiores I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tia, eaque fornice ex gleba facto obtegunt, relicto in ſummo foramine, qua caulis circiter pennae anſerinae adigi queat. Huic deinde foramini incubantes oua excudunt. Operae pretium videtur, tum nidi illius ſtructuram, & quomodo ab animali ita imperfecto elaboretur, tum ipſam paruorum quaſi infantiam, diligenter obſeruare. Quod dixi, ipſe vidi in horto Chr. Fritſchii, Medici Vinarienſis. Vtrum reſpondeat hodierna experientia obſeruationi Varronis de induratis hiſce cochlearum ouulis, mihi non conſtat.

15, 1 Glirarivm) Glirium apud Romanos coquendorum & condiendorum rationem docet Apicius Art. Coqu. 8, 9. Et fuerunt cenſoriae leges, quae glires & huius generis alia ad luxum quippe ſpectantia vetarent. Plin. 36, 1 Schoettg.

15, 1 Ne ex ea) Praepoſitio *ex* videtur abundare. Nam ex voce *ea*, quae ſequitur, facta eſt. Vrsin. Forte legendum *poſſint*.

15, 2 In hoc dolivm) Videtur legendum *in eo addunt glandem — quibus in tenebris fiunt pingues.* Sed cum in V. C. ſit, *cum vlar impoſitum eſt, in doliis fiunt pingues*; videndum, an coniectura doctiſſimi viri recipienda ſit, qui non *vlar* ſed ἄλαρ legit, & interpretatur operculum. Vrsin.

15, 2 Cvm cvmvlatim) Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequiui. vt alii in hoc laborent, eam omnibus proponam, & vitia peruulgatae oſtendam. Optimus ac vetuſtiſſimus codex: *Quibus in tenebris cumularim poſitum eſt in doleis.* Mediae vetuſtatis liber (qui ſemper mendoſior eſſe conſueuit) *Quibus in tenebris cliuulatim poſitum &c.* Quanquam *hylarim* poſſe pro *cliuulatim* legi, ſupra ille adnotatum habet. Male habitum eſſe olim hunc locum omnes nunc videre poſſunt. In communi, *cum cumalatim* & ſono vocis, & ſententia etiam non valde mihi ſatisfacit. Victor. Lego: *cum hilar impoſitum eſt.* Εἶλαρ vocabulum eſt graecum, quod, vt mihi videtur, hic operculum doliorum ſignificat eorum, in quibus glires ſaginantur. Vetus lectio eſt, *cum vlar impoſitum eſt*: quae quam proxime ad eam, quam centuriamus, accedit: vt vel ſine iniuria, vel certe cum venia in hunc velut militarem manipulum adſcribi poſſit. Non deeſt, qui *cum molare* legat, quod ne praetereundum quidem exiſtimaui: Sed nec qui *ollare*, vt operculum ollae. Tvrn. 19, 28. Mendoſa prorſus & inquinata lectio. Vetus habebat, *Quibus in tenebris cumulatim poſitum.* vnius tantum literulae additione egregie locus reſtituitur, *Quibus in tenebris, cum aular impoſitum eſt, in doliis fiunt pingues.* *Aular*, vel *ollar*, eſt aulae ſeu ollae operculum: vt *puteal* τὸ φρέατος κάλυμμα, ad exemplum τοῦ *Specular*, *Torcular*, *Lucar*, & aliorum. Ergo *aular* ſecunda ſignificatione pro operculo cadi, aut dolii. De qua caſtigatione, humanioris doctrinae viros mihi aſſenſuros ſpero. Neque ſum neſcius doctiſſimum Turnebum ἄλαρ legiſſe. Ego vero conſtanter affirmare audeo, neque Varronem hic bilinguem eſſe voluiſſe: neque, ſi voluiſſet, cum haberet κάλυμμα aut πῶμα, notiſſima & vſitatiſſima vocabula, quibus animi ſui ſenſum explicare poſſet, iis quae remotiſſima ſunt & vetuſtiſſimis tantum poetis cognita, vti auſum fuiſſe. Nos vero nulla licentia priſcam lectionem eruimus, cum nonnulli codices habuerint *Hylarim.* Scalig.

XVI. Appivs [a] igitur, Relinquitur, inquit, de paſtione villatica tertius actus de piſcinis. Quid tertius? inquit Axivs. An quia tu ſolitus es in adoleſcentia tua domi mulſum non bibere propter parſimoniam, nos mel negligemus [b]? Appivs, Nobis verum dicit [bb], inquit.
2 Nam cum pauper cum duobus fratribus, & duabus ſororibus eſſem relictus; [quarum] alteram ſine dote dedi Lucullo, a quo haereditate me [c] ceſſa primum, & primus mulſum domi meae bibere coepi ipſe, cum interea nihilo minus
3 pene quotidie in conuiuio omnibus darem mulſum. Praeterea meum erat non tuum, eas nouiſſe volucres, quibus plurimum natura ingenii atque artis tribuit: itaque eas melius me noſſe quam te, vt ſcias, de incredibili earum auium natura audi. Mervla,
4 vt [d] caetera fecit, ἱστορικῶς [e], quae ſequi melitturgi [f] ſoleant [g] demonſtrabit. Primum apes naſcuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigrammate ait eas eſſe - - βοὸς φθιμένης [h] πεποτημένα τέκνα. Idem: Ἱπ-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XVI.] a) *Axius I. B. R.* b) *negligimus? I. B. R.* bb) *dic* marg. c) *mi Ba-G.* d) *quae I. B. R.* e) *hyliſcus I. B. R.* ὑλικῶς *V. C. Vrſ.* f) *meliturgi a. V. H. St-D.* g) *id eſt, quae exercent* (*exercet Ienſſ.*) *mellaria* inſer. *I. B. R.* h) φθινομένης ante Commel. omnes.

NOTAE VARIORVM.

16, 1 De piscinis) Hae voces non habentur in V. C. Multa autem deeſſe in hoc libro, intelligere poſſumus vel ex iis, quae habentur apud auctorem Geop. qui 15, 2 tradit Varronem Romana lingua ſcripſiſſe, apes ex bubulo corpore putrefacto in cella oportere fieri, quod Iuba rex in lignea arca: quae apud Varronem hic non leguntur. Ἰόβας δὲ ὁ βασιλεὺς λιβύων, inquit ille, ἐν λάρνακι ξυλίνῃ φησὶ δεῖν ποιεῖσθαι μελίσσας. Καὶ Δημόκριτος καὶ Βάῤῥων ἐν Ῥωμαΐᾳ γλώσσῃ, ἐν οἴκῳ φασὶ δεῖν ποιεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἄμεινον. Vrsin. Capita diuiſionis propoſita 3, 3, 1.

16, 2 Appivs nobis) Videtur legendum *Axius nob. ve. dicit, inquit* ſcilicet Appius. Nam. c. 2. *Axius Appio ſubridens* & c. 3 & 17 *Axius mihi reſpectantibus nobis &c.* Vrsin. Si diſtinguatur oratio, vt hic factum eſt, mutatione nihil eſt opus. Appius enim fatetur, verum eſſe, quod dicat Axius.

16, 1 Qvarvm alteram) Prima vox aut vacat, aut *earum* legendum eſt. Scalig. Videtur legendum *earum*, & p. p. *daretur.* nam *mulſum* abundat. Vrsin. Simillima eſt haec verborum ſtructura illi, de qua diſputamus ad Varr. 3, 2, 13. De tribus ſororibus Appii Manut. ad Cic. fam. 1, 9 p. 152.

16, 2 Me cessa) h. e. mihi. *Me* pro *mihi* dixiſſe antiquos, Feſtus auctor eſt, & in vniuerſum datiui & ablatiui eandem fuiſſe formam oſtendit Perizon. ad Sanct. 1, 6 p. 36. Sed hoc exemplo rectius vſus eſſet, quam iis, quae adduxit Feſtus, etiam commentatoribus Feſti, ipſique Perizonio, non animaduerſo.

16, 3 Praeterea mevm erat) Hoc dicit quaſi Appius ab apibus, vt Vaccius a vaccis dictus ſit. Vrsin.

16, 3 Vt caetera) V. C. *quae caetera.* fortaſſe: *quemadmodum caetera &c.* Pro ἱστορικῶς autem in V. C. eſt ὑλικῶς. Idem. Si ἱστορικῶς verum eſt, mallem ad Appii negotium referri. ipſe enim ἱστορικῶς tractat de apibus, Merula οἰκονομικῶς.

16, 4 Bvbvlo corpore) *Bubulo pecore* forte legendum. Nam ſupra dixit: *Anne dulcior eſt fructus apud te ex bubulo pecore &c.* In Archelai autem epigrammate legendum βοὸς φθιμένης, & pro *Idem* videtur legendum *Nicander.* Nam ex eius Theriacis ſunt verſus, qui proferuntur. Vrsin. Conf. Col. 9, quem librum prope totum apibus tribuit, qui proinde commentarii hic inſtar eſſe poteſt c. 14, 6. Varronem hic mutilum eſſe, apparet ex Geopon. 15, 2 vbi tota ratio procreandarum ex corpore bubulo apum quaſi ex Varrone & Democrito petita proponitur, comparanda cum Virgiliano carmine in fine Georgicon l. 4, 541 ſeq. vbi more ſuo congeſſit, quidquid a veteribus ea de re dictum eſt, de la Cerda. Locum illum Virgilii etiam prope deſcripſit Creſc. 9, 96. Meminit etiam huius βουγονίας Sextus Empir. Hyp. 1, 14, 41, qui eodem loco ſimiles generationes, quas aequiuocas adpellant, commemorat.

16, 4 Βοὸς φθιμένης) Cum aliis omnibus in locis literis Graecis Graecae voces in optimo exemplari ſcriptae ſint, hinc tantum Latinis; quare magis laboraui. In πεποιημένα mendum latere puto. Non enim conuenit illi cum vetuſtis veſtigiis; nec ſenſum praeterea vllum idoneum habet. Notas, quas pro illa inueni, accurate exprimam: *Pepianem mina.* Ex iis, quamuis conatus fuerim, nihil, quod firmum eſſet, elicere potui. Nam quod φθιμένης quam φθινομένης ſcribere malui, dedi id antiquorum librorum auctoritati. Victor. Πεποτημένα τέκνα legendum cenſet,

"Ἵππων μὲν σφῆκες γενεά, μόσχων [i] δὲ μέλισσαι [l]. Hae apes non ſunt ſolitaria natura, vt aquilae, ſed vt homines. Quod ſi hoc [m] faciunt etiam graculi, at non idem: quod hic, ſocietas operis & aedificiorum, quod illic non eſt. Hic ratio atque ars, ab his opus facere diſcunt, ab his aedificare, ab his cibaria condere. Tria enim harum, cibus, domus, opus: neque idem quod cibus cera, nec quod ea mel, nec quod mel [n] domus: non [o] in fauo ſex angulis [p] cella; totidem, quot habet ipſa [q] pedes? (quod geometrae ἑξάγωνον [r] fieri in orbe rotundo oſtendunt, vt plurimum loci includatur [s].

VARIETAS LECTIONIS.

i) μοσχων δε μεδισθαι *I. B. R.* l) ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις. μόσχοι δὲ μελισσῶν add. *I. I-G.* m) *in hoc I. B. R.* n) *mel* deeſt *I. B. R.* o) *Nam I. I-G.* p) *Sex angulis cellam tot. I. B. R. cella ex angulis totidem I. I-G. & margo Durdr. ſexangulis Vict.* q) *ipſa* deeſt *I. B. R.* r) *hexagon B. R.*

NOTAE VARIORVM.

cenſet, & verſum, qui ſequitur, Nicandri in Theriacis monet redundare, TVRN. 8, 8. Doctiſſimus vir emendauit, πεπολημένα. Et ſane melius ab illo aut alio excogitari non potuit. ſed reclamat vetus ſcriptura, *Pepianam mina.* profecto legendum πεπλανημένα Tantum ex *i, l* fecimus, qui eſt veterum librariorum error vſitatiſſimus. Sic igitur, - - βοὸς φθιμένυ πεπλανημένα τέκνα. - - *exanimi bouis errabunda propago.* Sequens verſus Nicandri eſt, & hic locum non habet. Porro recte dixit, *In epigrammate.* Archelaus enim iſte ſcripſit epigrammatia de natura mira animalium, ad Ptolemaeum regem, Hoc patet ex Antigoni Paradoxων libro, cuius haec verba ſunt Καί τις Ἀρχέλαος Αἰγύπτιος τῶν ἐν ἐπιγράμμασιν ἐξηγουμένων τὰ παράδοξα τῷ Πτολεμαίῳ, περὶ μὲν σκορπίων ὅτως εἴρηκεν, Εἰς ὑμᾶς κροκόδειλοι ἀποφθίμενοι, διαλύει Σκορπίον ἢ πάντα ζωοθετεῦσα φύσις. Περὶ δὲ τῶν σφηκῶν, Ἐκ νέκυος ταύτην ἵππυ γράψασθε γενέθλην Σφῆκας. ἴδε, ζώων οἷα τίθησι φύσις. Item alibi, Καί τινι καὶ ἐπιγραμματίῳ περιπεπτώκαμεν Ἀρχελάυ, ὃ καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν· ὃς περὶ τῶν θαυμασίων καὶ τοῦτο καταχρίνει, καὶ φησίν, Πάντα δὲ ἀλλήλων ὁ πολὺς σφραγίζεται αἰών, Ἀνδρὸς γὰρ κοίλης ἐκ μυελῦ ῥάχεως Δεινὸς γίνετ᾽ ὄφις, νέκυος δηλοῖο τακέντος, Ὃς νέον ἐκ τούτου πνεῦμα λάβῳ τέρεος Τεθνεότος, ζωὴν ἕλκων φύσιν. εἰ δὲ τὸ δ᾽ ἐστιν, Οὐ θαῦμα βλαστᾶν τὸν διφυῆ Κέκροπα. SCAL. [Quae de Archelai epigrammatis refert ab his verbis *Porro recte dixit,* ea addidit demum poſt editionem 1573.]

16, 4 ΙΠΠΩΝ ΜΕΝ ΣΦΗΚΕΣ.) Duo hic antea hexametri verſus erant, qui parum immutatis vocibus eandem penitus ſententiam habebant: poſteriorem illorum abundare exiſtimaui: eius enim in manu ſcriptis codicibus veſtigium nullum inueni: priorem retinui. Quem deleui: Simplicius in primum Ariſtotelis φυσικῆς ἀκροάσεως adducit 52, Οἷον ἡ κύων ἐξ ἵππυ, ἢ μᾶλλον, σφῆκες ἐξ ἵππῳ, ἢ μέλισσαι ἐκ ταύρου. ἵπποι γὰρ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. Et ſi apud eum quoque aliquantulum variatus eſt. Vt autem libere quod ſentio proferam: arbitror olim in diuerſis M. Varronis exemplaribus diuerſe illum legi ſolitum, aut ab aliis etiam ſcriptoribus aliter pronunciatum: vnde nonnulli inſulſe exiſtimauerint, vtrumque in hoc loco neceſſarium eſſe. VICTOR. Ex equis veſpas generari teſtatur etiam Horapollo Hieroglyph 2, 44 Σφῆκας βυλόμενοι σημῆναι (Aegyptii) νεκρὸν ἵππον ζωγραφῦσιν. ἐκ γὰρ τύτυ ἀποθανόντος πολλοὶ γίνονται σφῆκες. Georgius Piſides in Opificio mundi p. 418. ἐκ μὲν ἵππυ σήψεως σφηκῶν κύησιν, ἐξ ὄνυ δὲ κανθάρων. Plura Hard. ad Plin. 11, 20. SCHOETTG.

16, 4 SED VT HOMINES) Haec verba videntur abundare. item *apes* gloſſa τῦ *hae.* De eo autem, quod Varro dicit, apes non eſſe ſolitaria natura vid. Ariſt. 1, 1. de hiſt. anim. VRSIN.

16, 4 QVOD HIC SOCIETAS OPERIS) Hoc vult dicere, graculos eſſe ἀγελαίυς quidem, non autem πολιτικούς, vt ſunt apes. Eiusmodi enim animalia πολιτικὰ vocat Ariſtoteles, vt apes, veſpas, crabrones, formicas. Cic. 2 de finibus *Quid ſi etiam beſtiae multa faciunt duce ſua quaeque natura, partim indulgenter, vel cum labore, vt in gignendo, in educando: vt perfacile appareat, aliud quiddam iis propoſitum, non voluptatem? partim curſu & peragratione laetantur: congregatione aliae coetum quodammodo ciuitatis imitantur.* Nam poſtrema verba nihil aliud ſonant, quam πολιτικὰ ζῶα quaedam eſſe. SCALIGER.

16, 5 QVOD MEL DOMVS) Videtur legendum ex V. C. *quod id domus.* Videndum autem, an illud *nam* abundet. VRSIN.

16, 5 SEX ANGVLIS) Diuiſi hanc vocem, cum coniecturae meae ſuffragatorem deprehenderim Turnebum 8, 8.

16, 5 QVOD GEOMETRAE) In Geop. 15, 3 ita: τὸ δὲ φιλότεχνον αὐτῆς καὶ ἐγγὺς λογικῆς διανοίας μάλιστα θεωρεῖται ἐξ οὗ τὰς θήκας ἑξαγώνους ποιεῖ. Quod autem dicit, *fieri in orbe rotundo,* Euclides id tradit lib. 4. prop. 15. εἰς τὸν δοθέντα κύκλον ἑξάγωνον, ἰσόπλευρόν τε, καὶ ἰσογώνιον, ἐγγράψαι. VRSIN. Piſides dicit apes οἴκυς ἐγείρειν ἑξαγώνων κτισμάτων. Auctor de laudibus vitae monaſticae a Sirmondo editus ad Goffridum Vindocinenſem ep. 4, 1 *Hexagonis cellis, quae mella liquentia condunt Vtile, mirificum quae fabricantur opus.* SCHOETTG.

16, 5 VT PLVRIMVM LOCI INCLVDATVR)

tur[s].) Foris paſcuntur, intus opus[t] faciunt: quod, dulciſſimum quod[v] eſt, & diis & ho-
minibus eſt[x] acceptum. quod fauus venit in altaria, & mel ad principia conuiuii, & in
6 ſecundam menſam adminiſtratur. Hae[y] vt hominum ciuitates, quod hic eſt & rex, &
imperium, & ſocietas, quod ſequuntur omnia pura. itaque nulla harum aſſidit in lo-
co inquinato, aut eo, qui male oleat, neque etiam in eo, qui bona olet vnguenta. itaque
his vnctus qui acceſſit[z], pungunt. non vt muſcae † liguriunt. quod nemo has videt (vt il-
7 las) in carne, aut ſanguine, aut adipe. ideo modo[a] conſidunt in quo eſt ſapor dulcis. Mi-
nime malefica, quod nullius opus vellicans facit deterius: neque ignaua, vt non, qui[b]
eius[c] opus conetur diſturbare, reſiſtat. Neque tamen neſcia ſuae imbellicitatis *: quae
cum cauſa muſarum eſſe dicantur volucres, quod & ſiquando diſplicatae ſunt, cymbalis,
&

VARIETAS LECTIONIS.

s) *includant I. I-G.* t) *fauos melle farciunt I. I-G.* v) *quidem a. V.* x) *eſt* omitt. *I. I-G.* y) *Haec I. B. R.* z) *acceſſerit a. V.* †) *ligurriunt Pol.* a) *modo eo I. B. R.* b) *ei qui a. V.* c) *eius opus* deſunt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

DATVR) Non abſolute capiendus hic ſuperlatiuus. Notum enim his, qui non ſunt ἀγεωμέτρητοι, quo plurium angulorum ſit polygonum regulare, tanto reliquis in eodem circulo deſcriptis eſſe capacius, cum ipſe circulus nihil aliud ſit, quam infinitis numero angulis conſtans polygonum. Itaque heptagonum plus loci includit, quam hexagonum, & ſic deinceps.

16 5 INTVS OPVS FACIVNT) Vetuſta haec lectio, quam veriorem puto. Antea in excuſis: *intus fauos melle faciunt.* Nam quod p. p. inquit M. Varro, *fauus venit in altaria*, ad rem diuinam veteres fauos adhibere ſolitos manifeſtum eſt. Euripides Iphigenia in Tauris: Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόῤῥυτον γάνος Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν. VICTOR.

16, 5 AD PRINCIPIA CONVIVII) Romani ſub initio conuiuii primam ſitim ex melle facto ſedabant, inde antecoenium *promulſis* dictum. Tradit id hoc ipſo Varronis noſtri loco adducto Lipſius Antiqu. Lect. 3, p. 101. Exemplum habemus apud Petronium, vbi cum c. 31 in promulſide, quae eſt guſtatio ante conuiuium, iam mulſum habuerint, Trimalchio c. 34 conuiuis ſuis permittit, vt, ſi vellent, iterum mulſum ſumerent. Vide Interpp. eius c. 35. SCHOETTG.

16, 6 ITAQVE NVLLA HARVM) Totum hunc locum Didymus a Varrone accepit, in Geop. Ἔστι δὲ καθαρὸν ὑπερβολῇ τὸ ζῶον, οὐδενὶ τῶν δυσωδῶν καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον, οὔτε λίχνον. οὔτε γὰρ σαρξὶν, &c. VICTOR. Locus eſt Geop. 15, 3.

16, 6 QVI ACCESSERIT) V. C. *acceſſit*, quod tamen pro *acceſſerit*, vt alibi, poſitum eſt. Ariſtot. 9, 40 de hiſt. tradit hoc de apibus, non ſolum foedos odores eas odere, ſed etiam vnguentorum delicias, vnde fieri, vt homines his delibutos percutiant. VRSIN. Odione quodam hoc faciant apes, contendere nolim. Quidni enim odorem bonum ſectantur, &, dum inde ſugere ac delibare ſibi aliquid volunt, pungunt?

16, 6 LIGVRRIVNT) Duo *rr* hoc verbum habere in optimis exemplaribus, & hic & apud Terentium obſeruaui in Eunucho: *quae cum amatore ſuo cum coenant, ligurriunt. Ligurriunt* enim, floſculos epularum capiunt, & delicatiores dapes ſtudioſe ſectantur. Quem ſenſum in Adelphis aliis verbis expreſſit, *Atque vnum quod quidem erit belliſſimum, carpaui.* VICTOR.

16, 6 NEMO HAS VIDET) Ex Ariſtotele: πρὸς σάρκα δὲ οὐδενὸς καθίζει, οὐδὲ ὀψοφαγεῖ. Quae ſequuntur, ex eodem fere ad verbum: Φέρει δὲ ἀπὸ πάντων ἡ μέλιττα, ὅσα ἔχει ἐν κάλυκι ἄνθη, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων δὲ, ὅσα ἂν γλυκύτητα ἔχῃ· οὐδένα βλάπτουσα καρπόν. SCAL.

16, 6 IDEO) malo, *in eo*, quemadmodum paullo ante dixerat. SCHOETTG.

16, 7 VELLICANS) Didymus: οὔτε λυμαίνεται τοὺς ἄλλων πόνους. IDEM.

16, 7 IMBECILLITATIS) Locus hic in V. V. C.C. mutilatus eſt, & non vno modo corruptus, quem nos ita putamus ex Geop. 15, 3 ſupplendum ac corrigendum: *Neque - - - imbellicitatis, anguſtos tortuoſosque aditus in domum conſtruunt, vrbium munitarum in modum. ſi quae tamen animalia illas anguſtias penetrauerint, vt fortes milites ſolent, conglobatae plures vnum occidere. Canere praeterea eas ſuauem cantionem, qua de cauſa muſarum - - - volucres, & quod ſi quando - - - vnum. Et quod vt diis* &c. In Geop. ita: Εἰδυῖαι δὲ τὴν αὐτῆς ἀσθένειαν, στενὰς ποιεῖ καὶ οὐκ εἰς εὐθὺ τεταγμένας τὰς εἰς τὸν αὐτῆς οἶκον εἰσόδους. τοὺς οὖν εἰσπορευομένους ἐπὶ βλάβῃ, πλείους περιστᾶσαι, ῥᾳδίως, καθαιροῦσι. θέλγει δὲ τοῦτο τὸ ζῶον καὶ κάλλιστον μέλος. ὅθεν οἱ μελισσουργοὶ, διασκορπιζομένας αὐτὰς κυμβαλίζοντες ἢ τὰς χεῖρας εὐρύθμως κροτοῦντες συνάγουσι. VRSIN. Eandem coniecturam in chartam conieceram, antequam oculis vſurparem Vrſinum. Quia tamen tam audax non ſum, vt verba deperdita me inuenire poſſe dicam, locum hunc aſteriſco notandum exiſtimabam. SCHOETTG.

16, 7 DISPLICATAE) Suſpicabar *diſpalatae*

& plauſibus, numero reducunt [cc] in locum vnum. Et vt his diis Helicona atque Olympon attribuerunt homines, ſic his floridos & incultos natura attribuit montes. Regem 8
ſuum ſequuntur quocunque it, & feſſum ſubleuant; &, ſi nequit volare, ſuccollant [d], quod eum ſeruare volunt. Neque ipſae ſunt inficientes [e], nec non oderunt inertes. itaque inſe-ctantes [f] a ſe eiiciunt fucos, quod hi neque adiuuant, & mel conſumunt: quos vocificantes [g] plures perſequuntur etiam paucae. Extra oſtium aluei obturant omnia, qua venit inter fauos ſpiritus, quam ἐριθάκην [h] appellant Graeci. Omnes vt in exercitu, viuunt, at- 9
que alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & vt colonias mittunt. Hique duces conficiunt quaedam ad vocem vt imitatione tubae. tum id faciunt, cum inter ſe ſigna pacis ac belli habeant. Sed o Merula, Axius noſter ne, dum haec [i] audit, phyſicam addiſcat, quod de

VARIETAS LECTIONIS.

cc) *redducunt Pol.* d) *ſubuolant Ba - G.* e) *inficiantes Ba - G.* f) *impetentes a. V. impectantes Pol.* g) *vociferantes* marg. *Durdr. & Gymn.* h) *rbitbacem I. B. R.* i) *hoc I. B. R. dum haec audit: phyſicam acbiſcat Pol.*

NOTAE VARIORVM.

latae. ſed nihil auſim in vocem non mali commatis.

16, 6 NVMERO REDVCVNT.) In antiquis duo *dd* hoc verbum habet, & ſane ſaepe veteres ita ſcribere ſolebant, vt Grammatici etiam oſtendunt & teſtimonio optimorum auctorum confirmant, ſententia autem ab Ariſtotele accepta eſt, *δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ κρότῳ. διὸ καὶ κροτοῦντες φασὶν ἀθροίζειν αὐτὰς εἰς τὸ σμῆνος ὀστράκοις τε καὶ ψόφοις.* VICTOR.

16, 8 ET FESSVM) In Geop. *κάμνοντά τε αὐτὸν συνυπολαμβάνει, καὶ μὴ δυνάμενον πέτεσθαι φέρει καὶ διασώζει.* VRSIN.

16, 8 ITAQVE INSECTANTES A SE EICIVNT FVCOS) Ita ex antiquis codicibus emendaui. vetus lectio paruam maculam habebat, quam deleui, *Itaque impectantes*, &c. Vnius igitur literae correctio totam rem confecit. VICTOR. Ex veteri ſcriptura legendum videtur: *impectentes.* Nam *pectere* pro *impectere* & verberare, a Comicis ſaepenumero teritur: vel potius *impectantes*, pro pectere & verberare cupientes deſiderandi forma, vel frequentandi pro ſaepe pectentes atque pungentes. Nam vt *fictum* pro *fixo* a Varrone dicitur, & a veteribus Grammaticis obſeruatur: quidni eodem modo *pectum* pro *pexum* ab eodem dicetur, a quo *pecto*, *pectas*: cum praeſertim pro pexus pectitus a Col. dicatur l. 10. *Inde vbi ſe puro diſcrimine pectita tellus.* Sic a *lego*, *lecto* dixit Horatius, a *ſcribo ſcripto*. *Inſectantes* tamen non ineptum eſt, ſed quam Victorius lectionem veterem refert, eam interpretabamur. TVRN. 8, 8 Poterat legi *impectentes*, quod inhaerent fuci atque immorantur fauis, & quaſi ſe impectunt, neque alimenta congerunt, ſed ab apibus infecta conſumunt. Sed omnino leg. *inſpectantes:* quaſi ſpectatores operis. POPMA. Neque forte illud *impectantes* eſt reiiciendum; quod frequentatiuum eſt verbi *impingo*, & ſequioribus ſaeculis iterum in vſu fuit. Goldaſtus ad Regulam Columbani c. 9. Inde quoque nata eſt vox *impechiare* Gall. *empecher.* Car. du Freſne Gloſſ. tom. 2. col. 28. SCHOETTG.

16, 8 QVOS VOCIFICANTES PLVRES PERSEQVVNTVR ETIAM PAVCAE.) Ita videtur hic locus interpungendus. Plinius tamen videtur *paucos* legiſſe. Nam 11, 11 ſic habet: *Cum mella coepere matureſcere, abigunt fucos, multaeque ſingulos aggreſſae trucidant.* VRSIN. Caeterum *vocificantes* vel ad apes referri poteſt claſſico quodam euocantes ſuos ad praelium, vel ad fucos, perſtrepentes.

16, 8 ΕΡΙΘΑΚΗΝ) Videtur legendum *propolim.* Nam de erithace ita infra: *Erithacen vocant, quo fauos extremos inter ſe conglutinant; quod eſt aliud melle & propoli.* de propoli vero idem infra: *Propolim vocant, e quo faciunt ad foramen introitus protectum in aluum maxime aeſtate.* Conf. Plin. 11, 7, VRSIN. Forte legendum, intelligendum certe, *ea* auferendi caſu, *quam ἐριθ.* Ita ſibi ipſe Varro conueniet. Alia quaeſtio eſt, vtrum conciliari queat Plinio 11, 7 extr. cui *erithace* eſt, *quam Sandaracam aliqui, alii cerinthum vocant, apium, dum operantur, cibus.* Scilicet ne periti quidem talium rerum eadem ſemper nomenclatura vtuntur.

15, 9 HIQVE DVCES) Creſc. *Horumque duces* (an *harumque*) *faciunt quaedam ad vocem.* PONTED. Suſpicor legendum *Haeque ducis* &c. Apes negotia quaedam conficiunt ad vocem ducis ſui. Quid ſi *apes* etiam maſculino genere dixit Varro, vti Creſcentius etiam 9, 100?

16, 9 PHYSICAM) Nihil hic variaui. vetuſtam autem ſcripturam proponam: *phyſicam achiſcat.* VICTOR. Quid eſt quo magis damnetur haec lectio, quam veteri ſcriptura? Apponam igitur eam, ita vti eam nobis indicauit P. Victorius. Ea ita concepta eſt, *Phyſicam achiſcat.* Minimum mihi permittam in vera lectione eruenda, *Ne dum haec audit, phyſica, maciſcat.* Quae ſententia & lepidiſſima, & faceto ſene digniſſima

10 de fructu nihil dixi, nunc curſu lampada tibi [l] trado. MERVLA, De fructu, inquit, hoc dico, quod fortaſſe an tibi ſatis ſit *Axi*, in [m] quo auctorem habeo non ſolum, qui aluearia ſua locata habet quotannis quinis millibus pondo mellis, ſed etiam hunc Varronem noſtrum, quem audiui dicentem, duo milites ſe habuiſſe in Hiſpania fratres Veianios ex agro Faliſco locupletes, quibus cum a patre relicta eſſet parua villa, & agellus non ſane maior iugero vno, hos circum villam totam aluearium feciſſe, & hortum habuiſſe, ac reliquum thymo & cytiſo obſeuiſſe [n], & apiaſtro, quod alii *μελίφυλλον* [o], alii *μελισσόφυλλον*, qui-
11 dam *μέλινον* appellant. Hos nunquam minus, vt peraeque ducerent, dena millia ſextertia ex melle recipere eſſe ſolitos. tum eos & velle expectare, vt ſuo potius tempore mercatorem admitterent, quam celerius alieno. Dic igitur, *inquit* [p], vbi & cuiuſmodi me facere
12 oporteat aluearium, vt magnos capiam fructus. *Ille*, *μελιττῶνας* ita facere oportet, quos alii *μελιτροφεῖα* [q] appellant, eandem rem quidam mellaria. Primum ſecundum villam, potiſſimum vbi non reſonent imagines. hic enim ſonus harum fugae [cauſa] [r] exiſtimatur eſſe. Procerum [s] eſſe oportet aere temperato, neque aeſtate feruido, neque hieme non aprico, vt ſpectet potiſſimum ad hibernos ortus, quae [ſſ] prope ſe loca habeat ea, vbi
13 pabulum ſit frequens, & aqua pura. Si pabulum naturale non eſt, ea oportet dominum ſerere, quae maxime ſequuntur apes. ea ſunt, roſa, ſerpyllum, apiaſtrum, papauer, faba, lens,

VARIETAS LECTIONIS.

l) *tibe I. B. R.* m) *in quo* omitt. *I. I-G.* n) *oppleuiſſe I. B. R. opſeuiſſe Pol.* o) *meliphilon, al. meliſophilon, qu mellinom I. B. R. mellinem Pol.* p) *inq. Merula I. I-G.* q) *melitrophia I. B. R.* *μελιτροφεῖα* *Vict.* *μελιττοτροφεῖα* *I. I-G.* r) *cauſam I. I-G.* plane om. *I. B. R.* s) *Praeterea proc. a. V.* ſſ) forte *qui*.

NOTAE VARIORVM.

ſima eſt. Vereor, inquit, ne dum haec phyſica & hiſtorica de apibus audit, maceſcat: quia eius quod eſui eſt, mentionem non fecimus, ſcilicet mellis. Quod paſcat aures, tantum recitauimus: nunc quod & palato ſit, recitemus. Nam mel ad edendum: at *ἱστορικὰ καὶ φυσικὰ* illa de apibus, ad audiendum tantum. Quis non tam lepidam tanti ſcriptoris ſententiam libens amplectatur? *Maciſcat*, autem & *maceſcat* veteres dixiſſe teſtantur Grammatici, qui etiam e 4to de finibus illud producunt: *Animam ſui datam pro ſale, ne putiſceret.* SCAL. Ex V. C. videtur legendum *Phyſicam arceſſat* vel *accuſet*. Nam phyſica eſſet accuſanda, ſi de apum natura phyſice diſſeratur, & de fructu nihil dicatur, cuius cauſa inſtituitur diſſertatio. VRSIN. Legendum: *phyſica, magis hiſcat* ex antiqua ſcribendi conſuetudine *maci'* pro *magis*. Vereor, inquit, ne dum audit hic tam multa de natura apum, potius taedio & faſtidio hiſcat, quod de fructu nihil dixi. Nam phyſica tantum aures implent; fructus autem afficiunt palatum. POPMA.

16, 9 CVRSV LAMPADA) Ductum eſſe hunc ſermonem a ludis, quos Athenis faciebant, & *λαμπαδοῦχον ἀγῶνα* appellabant, manifeſtum eſt. E Latinis autoribus Lucretius etiam elegantiſſime inde translatis nominibus inquit, *Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.* Plauto *περὶ νόμων* l. 6. de eadem, qua Latinus Poeta re agens, eodem pacto locutus eſt, *γεννῶντας καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.* VICTOR. Reſpexit ad Graecum prouerbium, cuius meminit Ariſtophanes Ranis: *λαμπάδα δὲ οὐδεὶς οἷός τε φέρειν ὑπ' ἀγυμνασίας.* & Perſius, *Qui prior es, cur me in decurſu lampada poſcis?* VRSIN.

16, 10 ΜΕΛΙΝΟΝ) Optimum exemplar *Mellinen* habet, nihil tamen immutaui. *Μελίτταινον*, quam eandem *μελισσόφυλλον* & *μελίφυλλον* vocabant, appellaſſe Dioſcoridem & Nicandrum Colophonium, manifeſtum eſt. De tertio hoc nomine Varronis plane mihi non conſtat. VICTOR. Scribe ex veteribus libris *Mellina*. SCAL.

16, 11, MILLIA SESTERTIA) Legendum *ſeſtertium*. deinde: *praeterea locum eſſe oportet.* Nam infra ſic habet: *quod ad locum pertinet* &c. VRSIN. Vid. ad V. 2, 1, 14.

16, 12 VBI NON RESONENT IMAGINES) Creſc. 9, 94 *reſident imagines i. e. voces eco*, add. Col. 9, 5, 6.

16, 12 HIC ENIM SONVS HARVM FVGAE) Haec ego non intelligo: neque ab vllo, qui meliore ſit ingenio, intelligi poſſe ſperem. Nam & imperfecta eſt ſententia, & quae ſequuntur, nullum bonum ſenſum efficiunt. Sed, vt puto, duo ſunt quae hunc locum luxarunt. primum importuna diſtinctio: deinde vox corrupta *procerum*: quam ego in *protelum* transformo, vel potius reſtituo vt ita haec periodus legenda ſit: *Hic enim ſonus harum fugae exiſtimatur eſſe protelum. Eſſe oportet aere temperato*, &c. Et quamuis temerarium eſt de eiusmodi rebus ferre ſententiam;

lens, piſum, ocimum [t], cyperum, Medica, & maxime cytiſum, quod valentibus vtiliſſimum eſt. Etenim ab aequinoctio verno florere incipit, & permanet ad alterum aequinoctium autumni. Sed vt hoc aptiſſimum ad ſanitatem apium, ſic ad mellificium thy- 14
mum. Propter hoc Siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum, & frequens eſt. Itaque quidam thymum contundunt in pila, & diluunt in aqua tepida: eo [v] conſpergunt omnia ſeminaria conſita apium cauſa. Quod ad locum pertinet, hoc genus potiſſimum 15
eligendum iuxta villam; non quo [u] non in villae porticu quoque [x] quidam (quo tutius eſſent) aluearia collocarint. Vbi [y] ſint, alii faciunt ex viminibus rotundas, alii e ligno ac corticibus, alii ex arbore caua, alii fictiles, alii etiam ex ferulis quadratas longas circiter pedes ternos [z], latas pedem, ſed ita vti cum [a] parum ſit [b] qua compleant, eas [c] coanguſtent, ne in vaſto loco, & inani deſpondeant animum. haec omnia vocant a mellis alimonio, aluos: quas ideo videntur medias facere anguſtiſſimas, vt figuram imitentur earum. Viti- 16
les [d] fimo bubulo oblinunt [e] intus, & extra, ne aſperitate absterreantur. easque aluos ita collocant in mutulis [f] parietis, vt ne agitentur, neue inter ſe contingant, cum in ordinem ſint poſitae. ſic interuallo interpoſito [g], alterum & tertium ordinem infra faciunt, & aiunt potius hinc demi oportere, quam addi [h] quartum. Media [i] aluo, in [l] qua introeant apes, faciunt

VARIETAS LECTIONIS.

t) *oc. medicae max.* *I. B. R.* *ocimum* om. *I. I-G.* v) *ea I. I-G.* u) *quod I. I-G.* x) *quoque* deeſt *I. B. R.* y) *Aluos vbi a. V.* z) *tres I. B. R.* a) *cum* deficit *I. B. R.* b) *ſint quae I. B. R.* c) *ne eas I. B. R.* d) *Fictiles a. V.* e) *obliniunt a. V.* f) *mutilis a. V.* g) *poſito* ſolit. *I. B. R.* h) *addi. Quartum med. I. B. R.* i) *Medio Herb.* l) *in* deeſt marg.

NOTAE VARIORVM.

ſententiam: tamen non puto aliter Varronem ſcripſiſſe. Nam nullum verbum ei rei accommodatius potuit excogitare. Eſt autem *Protelum* continuatio ictus, vt alibi explicauimus, & Lucretianum verſiculum adduximus: *Vndique protelo telorum continuato.* Itaque *protelum fugae* eſt, cum prorſus aliquid longe truditur, vt telum, quod ex balliſta emittitur. *Sonus earum fugae protelum eſt.* hoc eſt, eiusmodi imaginibus & ſonis longe protelantur in fugam. Sed quid plura colligo, quaſi aequiorum hominum iudiciis diffidam? Ipſe Varro alibi ita locutus eſt: in dialogo, quem inſcripſerat Catum de liberis educandis: *Remotiſſimum ad diſcendum formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi: contra, delectatio protelum ad diſcendum.* *Protelum* hic, incitamentum, vel potius impulſio: vt nulla prorſus de hac emendatione dubitatio relinquatur. SCAL. Magnum praeſidium Scaligeranae emendationis in eo eſt, quod vox *cauſa*, vt vidimus, abeſt in I. B. R. quorum *praeterea* non minus quam *procerum* ex *protelum* non intellecto ortum eſſe poteſt.

16, 13 QVOD VALENTIBVS) Videtur legendum *quod minus val.* Col. 9, 5 *ſunt remedio languentibus cytiſi.* VRSIN.

16, 15 VBI SINT, ALII FACIVNT, &c.) Excuſi antea, *Aluos vbi ſint.* quarum primam vocem ſuperuacaneam eſſe duxi, & quod in manu ſcriptis non inueni, & quod ſine illa ſenſus pulchre conſtaret. *Vbi ſint* enim appellauit domicilia ipſarum: quod etiam confirmari his, quae poſtea a Varrone dicuntur, poteſt. Cum enim ex qua materia fierent, copioſe docuiſſet, iam illas *aluos* coepit appellare, *Haec omnia vocant a mellis alimonio, aluos.* Quomodo enim debuit eo verbo vti, antequam vim illius expoſuiſſet? VICTOR. Forte *vbiubi ſint,* h. e. vbicunque. *Rotundas, fictiles, quadratas;* per ſyneſin referuntur non ad *aluearia,* ſed ad cognatam vocem *aluos.*

16, 16 VITILES FIMO BVBVLO OBLINVNT INTVS) Antea *Fictiles,* in excuſis. *Vitiles* emendaui, & auctoritate veterum codicum, & ratione, ita ſuadente. *Fictilia* enim vaſa per ſe intus & extra laeuia ſunt, nec aſperitatem vllam habent: quo vitio laborare dixit *vitiles aluos,* niſi remedium adhibeatur. nam *Vitilia* vt quallos, ciſtas, & quicquid ex viminibus fit, aſpera eſſe conſtat. *Vitile* autem appellant Latini ſcriptores quod lentum eſt & facile flectitur. Plinius *vitilibus nauigiis,* corio circumſutis, Britannos nauigare dixit. Idem etiam lib. XIII, cap. IIII, de quodam genere palmarum agens, inquit, *Folio latiore, ac molli, ad vitilia vtiliſſimo.* VICTOR.

16, 16 NEVE - - CONTINGANT, CVM - - POSITAE. SIC) Ita hic locus interpungendus ex V. C. VRSIN. Nimirum obtemperauimus Vrſino & I. B. R. In aliis interpunctum erat poſt *contingant,* & ante *ſic* inciſum.

Aaa 16, 17.

17 faciunt foramina parua dextra, ac ſiniſtra. Ad extrema, qua mellarii [m] fauum eximere poſſunt [n], opercula imponunt aluis. Optimæ fiunt corticeæ [o], deterrimae fictiles, quod & [p] frigore hieme, & aeſtate calore vehementiſſime hic [q] commouentur. Verno tempore, & aeſtiuo fere ter in menſe mellarius inſpicere debet fumigans leuiter eas [r], & a
18 ſpurcitiis purgare aluum, & vermiculos eiicere. Praeterea vt animaduertat, ne reguli plures exiſtant: inutiles enim fiunt propter ſeditiones. & [s], vt quidam dicunt, tria genera cum ſint ducum in apibus, niger, ruber, varius; vt Menecrates ſcribit duo, niger, & varius: qui ita, melior; vt expediat mellario [t], cum duo ſint [v] eadem aluo, interficere nigrum, quem ſcit cum altero rege eſſe ſeditioſum, & corrumpere aluum, quod fuget, aut
19 cum multitudine fugetur. De reliquis apibus optima eſt parua, varia, rotunda [u]. Fur, qui vocatur ab aliis fucus, alter [x] eſt, lato ventre. Veſpa, quae ſimilitudinem habet apis, neque ſocia eſt operis [y], & nocere ſolet morſu, quam apes a ſe ſecernunt. Eae [z] differunt inter ſe, quae ferae, & cicures ſunt. Nunc feras dico, quae in ſilueſtribus locis paſcitant: cicures, quae in [a] cultis. Silueſtres minores ſunt magnitudine, & piloſae, ſed opifices

VARIETAS LECTIONIS.

m) *melliarii I. B. R.* n) *poſſint a. V.* o) *cortice a. V.* p) *ex I. B. R.* q) *hic* abeſt *I. I-G.* r) *eas* abeſt *I. B. R.* s) *&* omitt. *I. B. R.* t) *melliario I. B. R. melliarii P.* v) *ſunt a. V.* u) *rutunda P.* x) *eſt alter: eſt I. B. R.* y) *operi I. I-G.* z) *Haec I. B. R. Hae P.* a) *in* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

16, 17 QVA MELLARII) Videtur legendum *quo.* Dixit enim media aluo foramina debere fieri, quo apes introeant, extrema autem aluo opercula debere imponi, quo mellarii fauum eximere poſſint. Nam ſuperiore parte ſolere fauos eximi tradit Plin. 11, 11. Deinde legendum: *Optimae ſunt - - - quod eae frigore* &c. VRSIN.

16, 17 HIC COMMOVENTVR) Forte legendum *hae* vel *haec.*

16, 18 ET VT QVIDAM) *&* abeſt a V. V. C. C. qui modus loquendi eſt familiaris Varroni in libb. de L. L. VRSIN.

16, 18 TRIA GENERA CVM SINT) Haec male interpuncta obſcurum & perturbatum ſenſum efficiunt. Nam haec eſt recta interpunctio: *Et, vt quidam dicunt, tria genera cum ſint ducum in apibus: niger, ruber, varius: vt Menecrates ſcribit, duo: niger, & varius: qui ita, melior. vt expediat mellario,* &c. *Qui ita,* hoc eſt, qui varius eſt, melior eſt. Fortaſſe, *Vt Menecrates ſcribit, duo: ruber, niger & varius,* vt niger & varius, vnus tantum ſit. Nam accepit ab Ariſtotele Menecrates Epheſius. Ita enim in libris ἱστορίας ζώων ſcriptum eſt, vbi ſermo eſt de ducibus apum, ὁ μὲν βελτίων, πυῤῥός· ὁ δὲ ἕτερος, μέλας καὶ ποικιλώτερος. SCAL. Interpunximus ad mentem Scaligeri, cum ante parenthesis illa, *vt Menecrates ſcribit,* ſignis quoque illius adpoſitis adiuncta eſſet ad diuiſionem tripartitam. Sed dubito tamen, an dixerit Varro, *qui ita,* h. e. qui talis eſt, qualem vltimo dixi ſiue varius. Itaque ſuſpicabar legendum *hic ita melior vt exp.* &c.

16, 19 ALTER EST LATO) Immo ſcribe, *Ater lato eſt ventre.* quod confirmat Ariſtoteles, vnde Varro accepit. Τρίτος δὲ, inquit, ὁ φὼρ καλούμενος· οὗτος δέ ἐστι μέλας καὶ πλατυγάστωρ. Sed quid eſt, obſecro vos, quod Varro ſcribit, furem ab aliis vocari fucum, cum fucus alius ſit a fure? Ariſt. εἰσὶ δὲ γένη μελιττῶν, ἡ μὲν ἀρίστη, μικρὰ, καὶ στρογγύλη, καὶ ποικίλη· ἄλλη δὲ μακρὰ, ὁμοία τῇ ἀνθρήνῃ. τρίτος δὲ ὁ φὼρ καλούμενος. οὗτος δέ ἐστι μέλας καὶ πλατυγάστωρ. τέταρτος δὲ ὁ κηφὴν, μεγέθει μὲν μέγιστος πάντων, ἄκεντρος δὲ καὶ νωθρός. Sed puto, ſequutus eſt Menecratem Varro, non Ariſtotelem. SCAL. Videtur legendum: *Ater eſt, lato ventre.* nam in Geoponicis eſt οὗτός ἐστι μέλας καὶ πλατυγάστωρ, & Ariſtoteles 9, 40 de hiſtoria tradit, fucum, qui fur vocatur, eſſe nigrum, aluoque ampliore. Voces apud Varronem parentheſi incluſae (*qui vocatur ab aliis fucus*) videntur adiectae ab expoſitoribus. VRSIN. Satisfieri poteſt, credo, Scaligeri obiectioni, ſi recipiatur lectio primarum editionum, a qua nec Mediceum abire Politiani & Victorii ſilentium indicat. *Fur, qui vocatur ab aliis fucus, eſt alter,* h. e. diuerſus, falſo proinde pro eodem habitus: *eſt lato ventre.* Si addas vocem *ater,* abſorptam forte a voce *alter,* h. m. *Fur, qui vocatur ab aliis fucus, eſt alter: ater eſt lato ventre,* nihil erit, quod deſideretur. Ita conueniet Varroni etiam cum Plinio 11, 17 ſ. 18 *De fucis video dubitari, propriumque iis genus eſſe aliquos exiſtimare ſicut furibus grandiſſimis inter illas, ſed nigris, lataque aluo, ita appellatis, qui furtim deuorant mella.*

16, 19 QVAE FERE) Plin. 11, 18 ruſticas, ſeu ſilueſtres & vrbanas vocat, & eodem modo deſcribit. Vide copioſe Magium Miſc. 1, 3. SCHOETTG.

16, 21

ſices magis. In emendo emtorem videre oportet, valeant, an ſint aegrae. Sanitatis ſigna, 20
ſi ſunt frequentes in examine, & ſi nitidae; & ſi opus, quod faciunt, eſt aequabile, ac leue.
Minus valentium ſigna, ſi ſunt [b] piloſae, & horridae, vt [c] puluerulentae, niſi opificii eas
vrget tempus. tum enim propter laborem aſperantur, ac maceſcunt [cc]. Si transferen- 21
dae ſunt alui † in alium locum, id facere diligenter oportet, & tempora, quibus id potiſſi-
mum facias, animaduertendum; & loca, quo transferas, idonea prouidendum. Tempo-
ra, vt verno potius quam hiberno, quod hieme difficulter conſueſcunt, quo [d] ſunt trans-
latae, manere: itaque fugiunt plerumque. Si e bono loco tranſtuleris eo, vbi idonea [e] pa-
bulatio non eſt, fugitiuae fiunt, Nec ſi ex aluo in aluum in eodem loco traiicias, negli-
genter faciendum. ſed [f] ſi tranſiturae ſunt apes ea [g], apiaſtro perfricanda †, quod illicium hoc 22
illis: & faui melliti intus ponendi, a faucibus non longe, ne cum animaduerterint, aut ino-
piam eſcae †† habuiſſe dicantur, aut cum ſunt apes morbidae propter primores vernos pa-
ſtus, qui ex floribus nucis Graecae, & cornu fiunt, coeliacas fieri, atque vrina pota ††† re-
fici.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſint I. I. G.* c) *aut I. B. R.* cc) *marceſcunt P.* †) *aluos P.* d) *quod tra. I. B. R.* e) *bona* inſ. *I. B. R.* f) *ſed & aluus, in quam tranſiturae Heruag. Sed & ea aluus in qua Iuntt. Sed & tranſiturae ſint &c. P.* g) *ea* deeſt *I. B. R. I. I. H. ex P.* †) *perfricandum a. V. & Pop.* ††) *eſſae habuiſſe dicitis: ait eum P.* †††) *poſtas Pol.*

NOTAE VARIORVM.

16, 21 QVO SVNT TRANSLATAE MANERE) Haec videntur addita. VRSIN.

16, 22 EA APIASTRO PERFRICANDA) Buchnerus Epiſt. parte 2 n. 116 hunc locum ad illam Syneſeos ſpeciem refert, ſiue ſyllepſeos, vbi refertur adiectiuum ad ſubſtantiuum diuerſi generis ab eo, quod praeceſſerat, ſed eiusdem ſignificationis: legique vult *ea* (ſcil. *aluearia*, non *aluos*) *apiaſtro perfricandum*. Vid. Ind. Syneſis.

16, 22 NE SI NON ANIMADVERTERINT, INOPIAM ESCAE HABVISSE, &c.) Receptam lectionem retinui, etſi illam non bene firmam puto. nam praeterquam quod a vetere diſſentit, per ſe etiam mihi valde ſuſpecta eſt. Vetus ipſa conturbatior & mendoſior, niſi veſtigia ſeruet verae lectionis. Cum maiorem nullam opem ſtudioſis dare poſſim, priſcam ſcripturam illis oſtendam. *Ne cum animaduerterint, aut inopiam eſſe habuiſſe dicitis ait cum ſint apes*, &c. VICTOR. Quo propius ad finem accedimus, eo plura occurrunt, quae impetum legentis remorentur. Adeo ſcatent mendis vt ea praeterire quam legere ſatius ſit. meminimus tamen nos politiſſimum ſcriptorem, atque adeo Latinae linguae columen, prae manibus habere: & cum eum a plurimis, quibus conſperſus erat, maculis purgauerimus, hoc vnum ſupereſt, ne in caeteris deſpondeamus. Huius igitur tam deplorati loci ſcriptura vetus ita in Victoriano codice habet, *Ne cum animaduerterint aut inopiam eſſe dicitis ait, cum ſunt apes*, &c. Quae quam perturbata ſint, nemo non videt: ſed ita tamen vt nulla prope licentia in integrum reſtitutum iri confidam. Nam vetus ſcribendi mos anſam dedit errori. quippe *aut* pro *haud* ſcriptum, vt ſaepe in veteribus libris annotauimus. Et *habiuiſſe* pro *abiuiſſe*: vnde *habuiſſe* factum. Quare totam periodum, meo iudicio, ita legas licet, *Nec, cum animaduerterint, haud inopiam eſſe, abiuiſſe dicit. Is ait, cum ſunt apes morbidae*, &c. Nec apes, inquit, abiuiſſe dicit, cum animaduerterint non eſſe inopiam cibi. Quia vero ad quem referendum ſit illud κατηγόρημα *dicit*, obſcurum eſt, propterea tantum tenebrarum huic loco offuſum puto. Sed, niſi fallor, ad eundem, de quo antea locutus eſt, cum de apum genere differeret, Menecratem, referendum puto. SCAL. E V. V. C. C. corrupta ſcriptura poſſit elici huiusmodi aliqua correctio: *Ne cum animaduerterint cibi inopiam eſſe, abeant. Menecrates ait apes propter primores vernos paſtus ex floribus nucis Graecae & cornu, ſolere coeliacas fieri, eaſque vrina fotas refici.* Plin. 21, 12 *Cornum quoque arborem caueri oportet. Nam flore eius deguſtato, aluo concita moriuntur. Remedium, ſorba contuſa e melle praebere his, vel vrinam hominum, vel boum* &c. VRSIN. Antiqua ſcriptura; *ne cum animaduerterint aut inopiam eſſe habuiſſe dicitis ait*: quae mihi videtur leui mutatione poſſe reſtitui hoc modo: *Ne cum animaduerterint faui inopiam eſſe, habuiſſe diuitis malint.* Ne apes, inquit, ex aluo in aluum traiectae, cum animaduerterint, in noua faui inopiam eſſe, malint habitaſſe veteres, plenas & diuites mellis. *Diuites* alui copioſae, abundantes fauo, & melle, contra, inopes. Mox legendum puto. *Cum ſunt apes;* &, *Vrina pota reficiendum.* Columella lib. IX de eodem morbo apum: *Quidam bubulam, vel hominis vrinam, ſicut Hyginus affirmat, alueis apponunt.* POPMA. Vitula dignus quisque virorum eruditiſſimorum. Sed mihi vix perſuadetur, locum

23 fici. De his propolim vocant, e quo faciunt ad foramen introitus protectum in aluum maxime aeſtate. Quam[h] rem etiam nomine eodem medici vtuntur in emplaſtris. propter quam rem etiam carius in ſacra via, quam[h] mel venit. Erithacen[i] vocant, quo[l] fauos extremos inter[m] ſe conglutinant, quod eſt aliud melle[n], propoli: itaque in hoc vim eſſe illiciendi. quo circa examen vbi volunt conſidere, eum ramum, aliamue quam rem obli-
24 nunt[o] hoc, admixto apiaſtro. Fauus eſt, quem fingunt multicauatum e cera, cum ſingula caua ſena latera habeant, quot ſingulis pedes dedit natura. Neque quae afferuntur ad quatuor res faciendas, propolim, erithacen[p], fauum, mel, ex iiſdem omnibus rebus carpere[q] dicuntur. ſimplex[r], quod e[s] malo punico, & aſparago cibum carpant ſolum,
25 ex olea arbore ceram, e fico mel, ſed non bonum. duplex miniſterium praeberi, vt e faba, apiaſtro, cucurbita, braſſica; ceram, & cibum. nec non aliter duplex, quod fit e malo & piris[t] ſilueſtribus, cibum & mel. item aliter duplex, quod e[v] papauere ceram[x], & mel. triplex miniſterium quoque[xx] fieri, vti ex nuce Graeca, & e lapſana[y] cibum, mel, ceram. item ex aliis floribus ita carpere[z], vt alia ad ſingulas res ſumant, alia ad plures

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Quam o'* marg. h) *qua I. B. R.* i) *erbithacen P. rhitacem I. B. R erythacen I. I- G.* l) *quibus I. B. R.* m) *ſimul cong. I. B R. ſimul inter ſe P.* n) *mel e* diuiſ. *I. B R. melius I. I - G.* o) *obliniunt*: *hoc I. B. R.* p) *erbithacen P. rhithacem I. B. R. erythacen I. I - G.* ſic fere alibi. q) *capere dicunt I. B. R.* r) *miniſterium*, inſ. *I. I - G. dicuntur. Simplex min* marg. *Durdr.* s) *e* deeſt *I. B R.* t) *piro ſilveſtri, caeram a. V.* v) *e* deeſt *I. B. R.* x) *caera. I. I. R.* xx) *cum I. B. R.* y) *lapſana P.* z) *capere I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

locum hinc non eſſe mutilum: tum de morbis quaedam deeſſe, tum tranſitionem ad fructum, qui ex apibus percipitur. Hoc nec diſſimulare Vrſinum videmus. Et multis modis corrupta eſſe, quae ſuperſunt in Varrone, ne a Scaligero quidem reſtituta, qui diligenter id aget, obſeruabit. Me quidem, vt in cliuo bouem, hic deſpondiſſe animum fateor, & ſatis fere habuiſſe, aliorum dicta referre.

16, 23 DE HIS PROPOLIM) Videntur ante haec verba deſiderari multa, quae nec in V. V. C. C. reperiuntur. Nam voces *de his*, indicant Varronem primo ſummatim, vt ſolet, ſignificaſſe ſcripturum ſe de propoli, erithace, fauo, melle, aliiſque, quibus enumeratis, *de his*, inquit, *propolim* &c. VRSIN. Tradidit haec accuratius Plin. 11, 7, cuius verba, licet paulo ſint prolixora, huc tamen adſcribi merentur: *Prima fundamenta commoſin vocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſque, magni ad medicamina vſus. Commoſis cruſta eſt prima; ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo ceu dilutior; cerae initium plerumque ex mitiore gummi. Propolis craſſioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriae aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtuntur.* Idem 24, 8 adfert apes propolin facere ex guttis, quae in foliis populorum ſunt. SCHOETTG.

16, 23 QVOD EST ALIVD MELLE PROPOLI) Ita in MSS antiquioribus ſcriptum inueni. qui modus loquendi, quamuis rarior ſit, ab optimis tamen auctoribus vſurpatur. Locus ille ex epiſtola Bruti & Caſſii ad Antonium ita legitur in fideliſſimo exemplari: *Nos ab initio ſpectaſſe otium, nec quicquam aliud libertate communi quaeſiſſe, exitus declarat.* Eadem ratione Flaccus in ep. ad Quintium videtur illud dixiſſe: *Neue putes alium ſapiente bonoque beatum.* VICTOR. Videtur legendum *melle & propoli.* Plin. 11, 7. Sed forte rectius legeretur: *quod eſt aliud mel e propoli.* VRSIN.

16, 24 QVAE AFFERVNTVR) Legendum videtur *offeruntur*, h. e. quae inueniunt apes in campis & hortis vel ſiluis, in quae incidunt: & ſtatim, *ex iiſdem omnia rebus.*

16, 24 SIMPLEX) Ante hoc verbum deſunt multa, vt videtur. Nam Varro, vt ſolet, dicebat ex variis floribus varia miniſteria apibus praeberi, cibum, ceram, mel &c. & ex aliis ſimplicia, ex aliis vero duplicia &c. in V. C. p. p. pro *quoque fieri*, legitur, *confieri.* VRSIN. Tanto verior eſt coniectura Vrſini, quod vocem *miniſterium*, qua ſtatim deinde vtitur Varro, inculcatam non obſeruauit ab iis, qui ita ſanare locum voluere. Iam Creſcentii aetate mutilum fuiſſe locum inde colligo, quia & ipſe abrupto quaſi ſermone 9, 100 *Ex malo punico & aſparago* &c.

16, 25 CIBVM ET MEL) In excuſis antea, *ceram & mel*: cuncti MSS *circum & mel* habent. *Cibum* coniectura ductus emendaui. Nam vetus lectio maculam habebat, quam ſic deleri poſſe cenſui. Adiuuat autem iudicium meum, quod infra e papauere praeberi dicit ceram & mel: & aliter

pluꝛes. nec non etiam aliud diſcrimen ſequantur in carptura, aut eas ſequatur, vt in mel- 26
le, quod ex alia re faciunt [a] liquidum mel, vt ex ſiſere [b] flore: ex [c] alia contra, ſpiſſum,
vt

VARIETAS LECTIONIS.

a) *faciant P.* b) *ſiſerae I.B.R. ſiſeris I.I-G. ſiſarae Po.* c) *& I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

aliter duplex hoc miniſterium appellat, id eſt, a ſuperiore diuerſum. VICTOR.

16, 26 ALIVD DISCRIMEN) Vox *diſcrimen* videtur adiecta. & fortaſſe totus hic locus ita legendus: *Nec non etiam aliud ſequuntur in carptura, vt id ſequantur in melle.* VRSIN.

16, 26 AVT EAS SEQVATVR) Lege, *vt eas ſequatur.* vt eas herbas ſequatur carptura. Aliter locus valde obſcurus erat. SCAL.

16, 26 EX SISERE FLORE) Lege, *Ex ſiſarae flore.* quod ex Plinio cognoſcimus. *Siſara* eſt Erica, quae aliter Athenienſibus dicebatur. *Tetralice.* Erat etiam *Siſarra* ouis maior. Vetus Gloſſarium: *Siſarra* μεῖζον πρόβαλον ἐνιαυτῦ. Quam vocem puto fluxiſſe e Graecia. σισύρος enim πρόβατον. Argumento σισύρα, id eſt, μαλλωτὴ apud Ariſtophanem, & alios. Quare, vt Tarentini, quos Romani ſequuti ſunt, pro σὺ, τὺ dicebant, ſic pro σισύρος τιτύρος vt πίσυρες, τέτορες. Vnde *Petoritum*, genus carri quadriroti. Nam πέτορες, quatuor. Quare eruditiſſimus interpres Virgilii Seruius, cuius commentariorum tantum hodie cadauer habemus monachorum barbarie ac ſpurcitia contaminatum: is, inquam, Seruius, recte dixit, *ſectarium veruecem* a Siculis τιτύρον vocatum. In quo immerito a moroſis quibusdam reprehenſus eſt. Recta enim eſt eius ſententia, & vera. Nam ſatis ea, quae iam diximus, probant. Praeterea in argumento cuiusdam eidyllii Theocritiani, quod ſcribitur τιτύρον dici κύριον, id fruſtra eſt. Legendum enim κριὸς, non κύριος. Quare errant, qui doctiſſimum grammaticum Seruium eo nomine carpunt, quod τιτύρον *veruecem ſectarium* interpretatus ſit. *Siſennarum* cognomen Romae a *Siſaris*, hoc eſt ouibus, puto manaſſe. Nam prius, *Siſernas* dictos fuisſe, vt *Perpernas* primum, poſt, *Perpennas*, a perpero: de quo ſuperius diximus, & in Plauti Truculentum amplius diſſeremus. Vnde τιτύρινος κάλαμος aut αὐλὸς dictus ſit apparet: a Tityro ſcilicet potius, quam ille ab illo. SCAL. Legendum in Varrone: *ex ſiſerae flore.* Vocat *ſiſeram* quod aliis *ſiſer.* Et eſt genus paſtinacae, gratum apibus. Gloſſae: ſiſer ςαφυλίνȣ εἶδος. Columella inter pabula apibus iucunda *vtramque paſtinacam* numerat, *agreſtem & ſatu edomitam.* Graeci σίσαρον vocabant. Euboeenſes etiam fortaſſe σίσυρον. Nam idem σίσαρον & σίσυρον: vt γλάφω, γλύφω ex diuerſitate dialecti. Σίσυρον igitur non eſt erice, ſed ſiſer. Haec Salmaſ. ad Solinum c. 35. p. 421. SCHOETTG. Ald. Iunta, Gymnicus *ex Siſeris flore.* At Ioſ. Scaliger, & hunc ſecutus Popma (inter quos etiam Caſp. Bauhinus eſt recenſendus, qui in adnotationibus ad Matthiolum l. 1. c. 100. *Ericae*, ait, *quae Tetralix Athenienſibus, Plinio Auctore, Siſara Varroni, duo ſunt ſumma genera*) non *ſiſeris* neque *ſiſere* legunt ſed *ſiſarae* aſſeritque Ioſ Scal. apud Graecos *ericem ſiſaram* vocari. Quod nos vltro damus & concedimus. Sed id ſilentio praetereundum non eſt, ex *ſiſarae flore* ſiue *erices* mel liquidum nequaquam fieri, ſed potius ſiccum & *arenoſo ſimile*, vt ait Plinius. Cuius etiam verba quae l. 11. c. 16. extant afferenda ſunt, quoniam Plinii teſtimonio ſententiam ſuam tuetur Scaliger: *Tertium genus mellis minime probatum, ſilueſtre, quod ericeum vocant. Conuehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſiluis, ob id arenoſo ſimile. Gignitur id maxime arcturi exortu a pridie Idus Sept. Quidam aeſtiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumni ab eo ſuperſint dies* 14 *& ab aequinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus XLVIII plurima ſit erice. Athenienſes tetradices appellant, Euboea ſiſaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam, fortaſſis quia nulla tunc alia ſit copia.* Nolim tamen egregio viro, qui multis caſtigationibus puriorem nobis Varronem reliquit, aliquid detractum, praeſertim cum haec omnia ab Hermolao Barbaro acceperit; hunc enim principem extitiſſe ſuſpicor, qui *ſiſere*, de quo Varro *ericem* ſiue *ſiſaram* eſſe opinaretur. In libro ſiquidem qui Corollarium vocatur l. c. 125. ita loquitur: *Athenienſes hanc* (nempe *Ericen*) *vt ait Plinius, tetradicem, Euboea ſiſarum, ſiue, vt Varro, ſiſaram, vnde liquidum mel fiat* &c. Id. l. 11. c. 341. *ſiſaram Varro, Plinius ſiſarum appellat herbam, cuius flore veſcantur apes vt in erice diſputatum eſt.* Sed quoniam ſatis, vt opinor, ex eodem Plinio, cui innituntur, liquet, mel, quod de *erice* fit, non eſſe liquidum, id etiam ex ipſius *erices* natura comprobemus. Conſtat *Erice* floresque eius [quibus in re medica primus datur honos] partibus ſalinis, tenuioribus & ad motum maxime aptis, quibus intus abſumta viſcerum infarctus tollunt, obſtantia expellunt, medentur calculoſis, & craſſa lentaque lympha laborantes iuuant. Sed maxime ſalutaria habentur contra articulares dolores, & extrinſecus illita contra ſerpentium Ictus, ac multa oculorum incommoda. Quapropter Galenus L. 6. Med. Simpl. *Ericen* ait *digerendi per habitum facultatem obtinere. Flore eius ac foliis potiſſimum vtendum.* Id & Paulus Aegineta confirmat L. 7. At Dioſcor. L. 1. cap c. 11. [qui etiam mel ericeum improbat] inter alexipharmaca remedia *Ericem* commemorat dicens: ἐρείκη δένδρον ἐςὶ θαμνῶδες, ὅμοιον μυρίκῃ, μικρότερον δὲ πολλῷ. ἧ τῷ ἄνθει μέλιτται χρώμεναι μέλι ἐργάζονται ἐ σπȣδαῖον. Ταύτης ἡ κόμη καὶ τὸ ἄνθος πλασσόμενα ἑρπετῶν δήγματα ἰᾶται. Ita etiam Nicander in *Theriacis.* Quapropter ad illas ſtirpes nequaquam

vt e rore marino. Sic ex alia re, vt e fico mel inſuaue, e [d] cytiſo bonum, e [e] thymo opti-
27 mum. Cibi pars, quod [f] potio, & ea iis aqua liquida; vnde bibant eſſe oportet, eamque pro-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *e* om. *I. B. R.* **e)** *& I. B. R.* **f)** *quoque I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

reuocari poteſt *erice*, quae magis aqueis partibus quam ſalinis conflantur, ſed contra ad Origanum, Serpillum, Maioranam, Thymum, Rorem marinum, quae eadem fere facultate praedita propterea ſunt, quoniam actiuioribus quoque principiis componuntur. At mel, quod de huiusmodi ſtirpibus carpitur, liquidum nequaquam ob ſalinam materiam reperitur, ſed contra ſpiſſum. denſat enim & ſpiſſat ſal. Quibus porro rationibus eorum auctorum conuincitur ſententia, iisdem etiam Claud. Salmaſii refellitur. Hic enim in Plin. exerc. 421. Ioſ. Scaligero non obſcure aduerſans, aliam vocis *ſiſere* emendationem proferre non dubitauit. *Nec bene*, inquit, *Scaliger ex eo loco Varronem corrigebat l. 3. cap. de apibus, vbi dicit mel liquidum fieri ex ſiſere flore. Corrigit inquam ex ſiſarae flore, & eandem intelligit ericem, quam Euboea teſte Plinio vocabat ſiſaram. Inepte. Vox illa peculiaris Euboeae nec ceterae Graeciae vſurpata, nedum Latinis fuerit vſitata. Praeterea mel ex Erice improbabatur.* Hic vero emendat *ſiſerae*, Bruſchianam & Ienſoniam editionem in qua ſic legitur, non commemorans. Tradidit autem *ſiſeram*, quod aliis *ſiſer, eſſe paſtinacae genus apibus gratum, paſtinacam autem vtramque* ſatiuam nempe & ſylueſtrem a Columella inter ſtirpes *numeratam*, quae apibus ad mellificium inſeruiunt. Quod ſane non ignoro, id enim ſaepe ap. Colum. l. 9. c. 4. me legiſſe memini. Sed illud inter neceſſaria eſt ſcire, commemoratam eſſe quidem Paſtinacam vtramque, quae inter ſe cultu tantum differunt, at nequaquam *ſiſeram* ſiue *ſiſerum*; neque *ſiſer* paſtinacae eſt genus. Nec tamen hoc arguo. Illud ſolummodo explanandum arripio, neque ex *Paſtinacis* neque ex *ſiſere*, ſiue vt malunt, *ſiſera* liquidi mellis carpturam fieri. Aromaticae namque hae ſtirpes ſunt partibus volatilibus, vt cum Chymicis loquar, compoſitae, ſalibusque quamplurimis; ideoque quicquid mellis ex harum floribus conuehi poſſet ab apibus, ſpiſſum eſſet, vt de *erice* oſtendi, non fluidum. Accedit etiam exiguum ſuccum de huiusmodi ſtirpium floribus ſtillari, qui quoniam in vmbellam colliguntur & roſacei ſunt atque expanſis petalis, ſi quid humoris ab exili & ieiuno fere receptaculo emanat, ſtatim vel aer rapit, vel ſoles exſiccant. Quod ipſum Columellam non latuit, cum in recenſendis apum pabulis inter viliores ſtirpes atque extremo loco paſtinacas adiecit. Et tamen multo aptiores ad mellificium cenſendae ſunt Paſtinacae quam ſiſer; illae maioribus petalis grandioribusque receptaculis inſtructos flores producunt: at in *ſiſere* omnia minora, tenuiora atque exucciora. His ſatis, vt arbitror, oſtenſum, atque comprobatum eſt, neque ex Erices floribus, neque ex ſiſeris liquidum mel carpi, ſed contra ſpiſſum: Nunc ex Creſcentio Varroniani loci caſtigationem adducam. Hic namque l. 9. c. 100. pro *ſiſere Ciceris* tranſcripſit ad hunc modum: *Item ex alia re faciunt liquidum mel, vt ex ciceris flore, ex alia e contra ſpiſſum, vt rore marino.* Id in vernaculis interpretationibus ſeruatum video: *Ancora dall' altra coſa fanno liquido mele, ſi come del fior del cece, e d'altra coſa fanno il contrario cioe del ramerino, che l' fanno ſpeſſo.* Haec vna lectio ſi diligenter attendatur, non defenſorem tantum inuenire poteſt, ſed etiam, vt mea fert ſententia, approbatorem. Cicer quippe papilionacei floris planta aptiſſima eſt, ad mel conficiendum; idcirco aliae item ſtirpes floris cognatione proximae ad mellificium commendantur, vt: faba, lens, piſum, Medica, cytiſus, vt & ab Ariſtotele proditum memoriae eſt l. 9. c. 40. de *anim.* Huiusmodi flores peculiari naturae conſilio forma ad ſeruandum humorem aptiſſima praediti ſunt, praeterea vt leguminum conditio fert, inter omnes ſuccoſiores aquoſioreſque liquidum mel praebere valent. Hinc legumina omnia damnantur in cibis, quoniam ob nimiam aquae copiam inflationem inducunt, intereanorumque diſtentionem. Et hac de cauſa fabam Pythagorica ſententia improbatam accepimus, ſiquidem vt legumen inflat, mentemque perturbat. Tritus eſt hac de re ap. M. Tull. I. de *diuin.* locus: *Iubet igitur*, inquit, *Plato ſic ad ſomnum proficiſci corporibus affectis, vt nihil ſit, quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quaerenti vera contrariam.* PONTED. Facile largior, veriſſimam eſſe, cuiuſcuius eſt, emendationem a Cl. Pontedera probatam: ſed a Creſcentio profectam ne putem, facit editio antiquiſſima Louanienſis, quae legit *ex ſiſere flore.*

16, 27 CIBI PARS QVOD POTIO) Neque diſtincta bene, neque emendata lectio: quam quia, ſi propius inſpiciamus, non ita difficilem emendationem prae ſe fert, audeo profiteri ita legendum eſſe: *Cibi pars quod potio: & ea iis aqualicula, vnde bibant, eſſe oportet. eamque liquidam, quae praeterfluat.* Oportet, inquit, eſſe aqualicula, de quibus bibant, eamque liquidam. Nam quia aqualicula ab aqua dicta ſunt, propterea dixit, eam liquidam, vt intelligas aquam. Quod ſaepius faciunt veteres, praeſertim Salluſtius, & Lucretius. Sic ſuperius cum de aluearibus ſcriberet, praecipit eas vtiles faciendas eſſe. eas, ſcilicet aluos, quia ab eis aluearia dicta. Hic eſt ſenſus huius loci: quod cibi pars potio, ideo iis aqualicula vnde bibant eſſe oportet. Niſi potius contendere mauis legendum eſſe: *Cibi pars quod potio, eiis aqualicula. &c.* Eiis pro Eis. SCAL.

16, 27

propinquam, quae praeterfluat, aut in aliquem locum influat, ita[g] vt[h] ne altitudine aſcendat[i] duo, aut tres digitos: in qua aqua iaceant teſtae, aut lapilli, ita vt extent paulum, vbi aſſidere, & bibere poſſint. In qua diligenter habenda cura, vt aqua ſit pura, quod ad mellificium bonum vehementer prodeſt. Quod non omnis tempeſtas ad paſtum prodire lon- 28
gius patitur, praeparandus his cibus, ne tum melle cogantur ſolo viuere, aut relinquere exinanitas aluos. Igitur ficorum pinguium circiter decem pondo decoquunt in aquae congiis ſex, quas coctas in offas prope apponunt. Alii aquam mulſam in vaſculis prope vt ſit curant. in quae[l] addunt lanam purpuream[ll], per quam ſugant[m]: vno tempore[n] ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam. Singula vaſa ponunt ad aluos[o] ſingulas, & hac ſupplentur. Alii vuam paſſam, & ficum, cum pinſerunt[p], affundunt ſapam[q], atque ex eo factas offas apponunt[r] ibi, quo[s] foras hieme in pabulum procedere tamen[t] poſſint.

VARIETAS LECTIONIS.

g) *ita* omitt. *P.* h) *vt* omitt. *I. B. R.* i) *eſcendat P. deſcendat I. I-G.* l) *quam a. V.* ll) *puram Cr.* 9, 98. m) *ſugunt verno I. B. R.* n) *tenore I. I-G.* o) *aluos. Haec ſup. I. B. R. & hac ſupplentur* abſunt *Cr.* p) *piſierunt I. B. R. piſtauerunt Cr.* q) *ſapa I. I-G.* r) *apponunt. Id tempeſtatibus & hieme, cum in pa. I. I-G.* s) *quo horas I. B. R. cum foras* al. t) *non poſſunt I. I-G.*

NOTAE VARIORVM.

16, 27 ET EA IIS AQVA LIQVIDA) Iam diximus, *& ea iis aqualicula, Et ea* hoc eſt, & propterea. Ob eam rem dicebant Eapropter. Nam *ea ἐπιῤῥηματικῶς* dictum, & vltimam producit. *Aqualicula* eſſe vaſa aqualia, vulgo ſatis notum eſt. IDEM. Hic locus ex V. C. ita legendus interpungendusque. *Cibi pars quod potio, & ex iis aqua liquida vnde bibant eſſe oportet.* VRSIN. Creſc. 9, 98, qui multa hinc excerpſit, *His aquam liquidam, vnde bibant eſſe oportet* &c.

16, 27 ALTITVDINI ASCENDAT) Antea in excuſis, *deſcendat* mendoſe. Inde natus error videtur, quod in MSS *eſcendat.* Obſeruaui autem in priſcis exemplaribus ſaepe hoc verbum ita ſcriptum eſſe, vt in 1. lib. Varronis, *E vinea in arbores eſcendit vitis.* Item eodem libro: *In carnarium eſcendat.* VICTOR. Illud *eſcendere* etiam Liuio aliquoties reſtituit Gronouius. Quid ſi hoc loco idem ſit, quod egrediatur, ſuperet? add. ad Col. Arb. c. 16.

16, 27 AQVA IACEANT) Vox *aqua* hic & p. p. abundat. VRSIN. *Pontibus vt crebris poſſint conſiſtere.* Sed haec & plura Virgiliana iam tranſtulit in ſuas areolas Columella, vbi legentur commodius v. g. 9, 5, 5.

16, 28 AVT RELINQVERE) Videtur legendum *ac.* deinde legendum *coactas.* nam infra dixit: *ex eo factas offas apponunt* &c. VRSIN. Cum apes coguntur ex ſolo melle viuere ſtatim ſequitur exinaniri aluos; quapropter *aut* non ſine vitio legitur pro *ac* vel *&*: *ne tum melle cogantur ſolo viuere ac relinquere exinanitas aluos.* Siquidem de fuga ſuſpicari non poſſumus, quoniam per tempeſtates non longe ab alueariis recedunt apes. Confirmatur caſtigatio ex Colum. l. 9. c. 14. *Poſt confectam brumam diebus fere quadraginta quicquid eſt repoſiti mellis (niſi liberalius a curatore relictum ſit,) conſumunt, & ſaepe etiam vacuatis ceris vſque in ortum Arcturi, qui eſt ab Id. Februariis, ieiunae fauis accubantes torpent more ſerpentum.* PONTED.

16, 28 VNO TEMPORE, NE POTV) Et MSS omnes codices, & formis etiam excuſi nonnulli, ita legunt. nam alii *vno tenore* mendoſe. VICTOR. ſuffragatur etiam Creſc.

16, 28 AVT NE INCIDANT) Vid. leg. *ac nec.* Nam *vno tempore* quod eſt in V. V. C. C. videtur poſitum pro ſimul: vt ſit ſimul ne potu nimium impleantur, ſimul ne incidant in aquam. VRSIN.

16, 28 CVM PINSERVNT) In V. V. C. C. eſt *pinſierunt.* ſed 1, 63. *vt in piſtrino pinſetur.* VRSIN.

16, 28 ATQVE EX EO FACTAS OFFAS) Videtur legendum ex V. C. *Atque ex eo factas offas apponunt ibi, quom foras hieme in pabulum procedere non poſſunt.* Nam in V. C. eſt, *apponunt ibi, quo foras hieme.* Alius tamen codex habet, *illis,* non *ibi* & fortaſſe vox, *hieme,* gloſſema eſt. VRSIN.

16, 28 CVM FORAS HIEME) Valde a priori lectione locus immutatus. nam ſententiam, non verba ſolum, variatam habet. Modica in hac re licentia vſus ſum: vt tamen fidem meam exoluam, veterem hic ſcripturam adponam, & quid ſecutus ſim omnibus aperiam. *Adponunt ibi, quo oras hieme in pabulum procedere tamen poſſunt.* Ex perturbatis illis vocibus, *quo oras,* finxi, *Quum foras* caetera vt illic erant, a priſcis libris ſumſi: idoneumque ſenſum habere hanc lectionem puto. Alii ſunt, inquit, qui magis apibus proſpiciunt, & commodis eorum obſequantur: qui hieme cum in pabulum tamen procedere poſſunt, quia ſciunt aſperum id anni tempus eſſe, nec aliquid eas inuenire quo ali poſſint, adponunt &c. VICTOR.

In

29 poſſint. Cum examen exiturum [v] eſt, quod fieri ſolet, cum adnatae proſpere [x] ſunt mul-
tae, ac progeniem veteres emittere volunt in coloniam, vt olim crebro Sabini factitaue-
runt propter multitudinem liberorum; huius [y] quod [z] duo ſolent praeire ſigna, ſcitur [a].
Vnum, quod ſuperioribus diebus, maxime veſpertinis, multae ante foramen (vt vuae) aliae
30 ex aliis pendent conglobatae. Alterum, quod cum iam euolaturae ſunt, aut etiam ince-
perunt, conſonant vehementer, proinde [b] vt milites faciunt, cum caſtra mouent. Quae pri-
mo tum [c] exierunt, in conſpectu volitant, reliquas quae nondum congregatae ſunt reſpe-
ctantes [d], dum conueniant. Cum a mellario id feciſſe ſunt animaduerſae, iaciundo in eas
31 puluerem, & circumtinniendo [e] aere, perterritas [ee] quo voluerit perducet. Non longe
inde [f] oblinunt erithace, atque apiaſtro, caeteriſque rebus, quibus delectantur. Vbi conſe-
derunt, afferunt aluum prope eiſdem [g] illiciis illitam intus: & prope appoſita, fumo le-
ni [h] circumeundo [i] cogunt eas intrare: vt [l] quae in nouam coloniam cum introierunt [m],
permanent adeo libenter, vt etiam ſi proximam poſueris illam aluum, vnde exierunt, ta-
32 men nouo domicilio potius ſint [n] contentae. Quod ad paſtiones pertinere ſum ratus,
quoniam dixi, nunc iam cuius [o] cauſa adhibetur ea cura, de fructu dicam †. Eximendorum
fauorum ſignum ſumunt ex ipſis [p], cum plenas aluos habent, & cum illos geminauerint. ex
apibus

VARIETAS LECTIONIS.

v) *excitatum I. B. R.* x) *proſperae I. B. R. cum apes natae proſpere ſunt nutritae Cr.* 9, 101. y) *huius quod* deſunt *I. I-G. it. Cr.* z) *quae I. B. R.* a) *ſcitur* deeſt *I. I-G. it. Cr. ſunt I. B. R.* b) *perinde a. V.* c) *cum I. B. R.* d) *expectantes I. I-G.* e) *circum tinniendo* diuiſ. *a. V. perterritae, quo volunt, perducere P.* f) *ramum vel quid aliud* interpon. *I. I-G.* g) *eaſdem I. B. R.* h) *leui a. V.* i) *circundato I. B. R.* l) *vtque in I. B. R. vt in I. I-G.* m) *introierint, permaneant I. I-G.* n) *ſunt I. B. R.* o) *quoius I. B. R.* †) Lacunae ſignum hic ponit *Comm.* p) *viris aluos habeant: & nem. P. aluos hab. nam cum P. 2. ipſis: vti aluos habeant, & vti congerminauerint: coniect. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

In V. C. eſt, *quo foras hieme.* VRSIN. In nonnullis excuſis libris, deficit minimum particula negatiua *non* inter *tamen* & *poſſint* extrema verba, collocanda. Aldus vero aliam promit lectionem: *Alii ficum & vuam paſſam cum pinſerunt, affundunt ſapam, atque ex eo factas offas apponunt. Id tempeſtatibus & hieme cum in pabulum procedere non poſſunt.* Ita qui Aldum ſequuntur. Quae per ſe, ſi Varroniana ſunt patent. Vetus lectio apud Petr. Victorium ſic ſe habet: *Adponunt ibi, quo oras hyeme in pabulum procedere tamen poſſunt.* Cui conſentanea ſunt quae apud Creſc. l. 9. 98. ex Varrone tranſcripta lego: *Atque ex eo factas offas apponunt ad quas in hyeme ad pabulum accedere poſſint.* Quapropter ſi quis ita reponere Varronianum hunc locum vellet, *Apponunt ibi, quo foras ad pabulum procedere tamen poſſint*, non repugnarem ſolum, verum etiam perlibenter in eius irem ſententiam, praeſertim cum legam apud Ienſonium, *quo horas h ex f.* deprauato. PONTED. Non dubitaui *quo foras* reſtituere, propter conſenſum Creſcentii, qui verba prope omnia huius loci refert. H & F eſſe literas cognatas, vel Hiſpanorum voces plures ex Latinis ita deriuatae oſtendunt. Vid. ad V. 2, 5, 6.

16, 29 CVM ADNATAE) Feliciter reddidit ex Ariſtotele, ὅταν ἐυθηνῶσι τὰ σμήνη, de ſobole apum. SCAL.

16, 29 PROPTER MVLTIT. LIBERORVM) Vox *liberorum*, videtur adiecta. VRSIN.

16, 30 CVM EXIERVNT) Ita eſt in V. C. deinde legendum *inde ramum aliudue quid oblinunt er.* Nam ſupra dixit: *Examen vbi volunt condere, tum ramum aliamue quam rem oblinunt.* VRSIN.

16, 31 VT QVAE IN NOVAM) Suſpicabar leg. *itaque in nouam* &c.

16, 32 EX IPSIS) Videtur legendum *ex ipſis, vti ſi fucos abigunt, ſi intus faciunt* &c. Reliqua ſunt adiecta. Col. 9, 15. *Eius maturitas intelligitur, cum animaduertimus fucos ab apibus expelli ac fugari.* Plin. 11, 11 *Cum mella coeperunt mатureſcere, abigunt eos* &c. VRSIN.

16, 32 CVM PLENAS ALVOS HABENT) Locus, niſi fallor, mendoſiſſimus, & ſtudio emendatorum quorundam ita concinnatus. antiqua certe ſcriptura diuerſiſſima: quae tamen ita deprauata ſit, vt eam me corrigere poſſe diffiſus ſim. Alii fortaſſe maioris ingenii ac doctrinae viri, eum diligentia adhibita reſtituent, aut pro deſperato locus habebitur. Vetus lectio, *Ex ipſis viris aluos habeat vem congerminarit coniecturam*, &c. Ita in cunctis manu ſcriptis miro conſenſu legitur. VICTOR. Non eſt locus inquinatior iſto. Et ſane eum emendandi omnem prorſus ſpem abieci. Vetus ſcriptura: *ex ipſis viris aluos habeat vem congerminarit.* SCALIG. Totum hunc locum antiquus codex longe aliter habet, *ex ipſis viris aluos habeat quem congerminarit.* E quibus

apibus coniecturam capiunt, ſi intus faciunt bombum [pp], & cum introeunt, ac foras trepidant, & ſi opercula alui [q] cum remota ſint, fauorum foramina obducta videntur mellis membranis. Cum ſint repleti melle, in eximendo quidam dicunt oportere [qq] no- 33
uem partes tollere, decimam relinquere. quod ſi omne [r] eximas, fore vt diſcedant. Alii hoc plus relinquunt, quam dixi. vt in aratis, qui faciunt reſtibiles ſegetes, plus tollunt frumenti ex interuallis: ſic in aluis, ſi non quotannis eximas, aut non quoque multum, & magis his aſſiduas habeas apes, & magis fructuoſas. Eximendorum fauorum primum 34
putant eſſe tempus vergiliarum exortu [s]. ſecundum aeſtate acta [t], ante quam totus exoriatur [v] arcturus. tertium poſt vergiliarum occaſum, & ita ſi foecunda [x] ſit aluus, vt ne

VARIETAS LECTIONIS.

pp) *globum Cr.* 9, 103. q) *aluum cum remoreiſſi Pol. aluum cum remoueris P.* 2. qq) *ita vt* inſ. *I. B. R.* r) *omnes B. R.* s) *exortum I. B. R.* t) *exacta a. V.* v) *exoritur I. B. R.* x) *ſecunda I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

E quibus veſtigiis cenſeo legendum, *Ex ipſis, ſi fures aluos habeat, quem concerminarint.* Ex apibus, inquit, ſignum ſumunt eximendorum fauorum, ſi ſunt in aluo fures ab ipſis concerpti & obtriti. Quod quidem ſignum certum & unicum, Columella quoque tradit, lib. IX. *Eius maturitas intelligitur, inquit, cum animaduertimus, fucos ab apibus expelli, ac fugari. Aluos* aluus, ut *equos, ouem,* & ſimilia. *Quem concerminarint,* pro *quos concerminarint,* eſt mutatio numeri; cuius exempla in his ipſis libris ſunt in promptu. *Concermino,* concerpo, vt *decermino,* a quo *Decermina* linteola concerpta, quae vulneribus imponuntur. Quod ſequitur, *Coniecturam capiunt ſi intus;* ad apes quoque refertur, ſed eſt diuerſum a praecedenti nam ſignum certum & conſpicuum eſt; coniectura incerta & obſcura.

16, 32 ET CVM ILLOS) Salmaſius ad Sol. c. 46. p. 677. legit: *ſi pluris alius habeat, vel congerminarint.* Si faui congerminarint, i. e. ſi coniuncti ac συμπεφυκότες extiterint, non rari ac diſſipati. *Congerminaſcere* Varroni noſtro apud Nonium idem l. c. reſtituit. Conf. eundem ad c. 1. p. 22. SCHOETTG.

16, 32 AC FORAS) Videtur legendum, *ad fores tr. & op. aluum cum remoueris, ſi fauorum fo. o. v. membranis, quod ſunt repleti.* In &c. Plin. 11, 13. *Vigeſimo die craſſeſcit mel, mox obducitur tenui membrana, quae feruoris ipſius ſpuma concreſcit.* Col. 9, 15. *Adapertas aluos inſpicies, vt ſiue ſemipleni faui ſint, differantur; ſiue iam liquore completi, vt ſuperpoſitis ceris tanquam operculis obliti, demetantur.* VRSIN. *Trepidant,* i. e. circumuolitant tanquam feſtinantes & anxie de re aliqua ſollicitae. Hanc ſignificationem huius loci genuinam exemplis corroborarunt Graeuius & Bauldri ad Lactantium de M. P. c. 10. SCHOETTG.

16, 32 ET SI OPERCVLA ALVI CVM REMOTA SINT) Antiqua lectio maculoſa, cuius etiam vitia accurato librario cognita fuerint, nam notam ad eam, quam ſolet adpoſuit. Sic igitur in priſcis libris, *Et ſi opercula aluum cum remoreiſſi.* VICTOR. Neque hic locus illo altero integrior, ſed tamen, vt de eo emendando non omnino deſperarim. Vetus ſcriptura: *Et ſi opercula aluum cum remorciſſi.* Nam ita puto, ad integritatem ſuam redibit: *Et, opercula aluum cum remoueris, ſi fauorum foramina obducta videntur mellis membranis, cum ſint repleti melle. In eximendo quidam,* &c. Quae verba quamuis per ſe ſatis plana ſunt, tamen, ne vllam dubitationem relinquamus, ea ex Columellae loci collatione, cum de eadem re loquitur, melius intelligentur. Ita enim ſcribit: *Ergo cum rixam fucorum & apium ſaepius committi videris, adapertas aluos inſpicies, vt ſiue ſemipleni faui ſint, differantur: ſiue iam liquore completi, & ſuperpoſitis ceris tanquam operculis obliti demetantur.* Quae pene ad verbum ſententiam Varronis interpretantur. SCALIG. pro *mellis membranis* Creſcentius tranſcripſit l. 9. c. 103. *quaſi membranis.* Non abſimili modo hoc traditur a Colum. l. 9. c. 15. *Ergo cum rixam fucorum & apium ſaepius committi videris, adapertas aluos inſpicies vt ſiue ſemipleni faui ſint, differantur; ſiue iam liquore completi, vt ſuperpoſitis ceris tanquam operculi obliti demetantur.* PONTED.

16, 33 CVM SINT REPLETI MELLE) Oſtendimus ſupra haec perperam a praecedentibus disiuncta eſſe. Continuanda enim ſunt, & ita, vt iam ea propoſuimus, legenda: *ſi fauorum foramina obducta videntur mellis membranis, cum ſint repleti melle In eximendo quidam,* &c. SCAL.

16, 33 DECIMAM RELINQVERE) Auctor Geop. 15, 5 *δεῖ γὰρ τὴν δεκάτην μοῖραν αὐταῖς ἀπολείπειν, ἔαρος τε καὶ θέρους: Χειμῶνος δὲ τὸ τρίτον μόριον λαβόντα, τὰ δύο μέρη καταλείπειν αὐταῖς. οὕτω γὰρ οὔτε ἀθυμήσουσι, καὶ τροφὰς ἕξουσι.* Plin. 11, 14. *Ergo ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt.* Sed legendum *decimam*, ex hoc loco Varronis, niſi Plinius ſcripſerit, IIX, ex qua nota librarius fecit XII. Nam apud Columellam quoque erratum eſt in hac ipſa nota, 9, 15. apud quem X *pars* pro vulgato V *pars* ſcribendum eſt. deinde

ne plus tertia pars eximatur mellis, reliquum [y] hiemationi relinquatur [yy]. ſi [z] vero aluus non ſit fertilis, vbi [a] quid eximatur, exemtio cum eſt maior, neque vniuerſam [b], neque palam facere oportet, ne deficiant [c] animum [d]. Faui qui eximuntur, ſiqua pars [e] nihil ha-
35 bet, aut habet inquinatum [ee], cultello [f] praeſecatur. Prouidendum ne infirmiores a valentioribus opprimantur. eo enim minuitur fructus. Itaque imbelliciores ſecretas ſubiiciunt ſub alterum regem. Quae crebrius inter ſe pugnabunt, aſpergi [g] eas oportet aqua mulſa. quo facto non modo deſiſtunt pugna, ſed etiam conferciunt ſe lingentes [gg], eo magis ſi mulſo ſunt aſperſae, quo [h] propter odorem auidius applicant ſe, atque obſtupe-
36 ſcunt potantes. Si ex aluo minus frequentes euadunt, ac ſubſidit aliqua pars, ſuffumigandum, & prope apponendum [i] bene olentium herbarum, maxime apiaſtrum [l] & thymum.
37 Prouidendum vehementer ne propter aeſtum, aut propter frigus diſpereant. Si quando ſubito imbri in paſtu ſunt oppreſſae, aut frigore ſubito, ante quam ipſae prouiderint id fore [m], (quod accidit raro, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus [n] offenſae iacent proſtratae, & afflictae, colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto loco [o], ac tepido [p], promum [q] e die, quam maxime tempeſtate bona, & [r] cinere facto [s] e ficulneis li-
gnis

VARIETAS LECTIONIS.

y) & inſ. *I. B. R. ex hiematione P.* yy) *relinquatur* deeſt *P.* z) *ſiue aluis I. B. R. ſine aluus P.* a) *niſi quod I. B. R.* b) *numeroſam I. B. R.* c) *deficiniant B. R.* d) *amnis P. animum faui I. B. R. animum fauorum qui I. I-G.* e) *pars mellis I. I-G.* ee) *incunatum P.* f) *e cult. I. B. R.* g) *aſpargi P. aſparagi B. R.* gg) *ingentes P.* h) *quod I. B. R.* i) *fumus apponendus I. I-G.* l) *apiaſtri & thymi I. I-G.* m) *fere I. B. R.* (*id fere quod &c. I. I-G.* n) *vberius I. I-G.* o) *loco* deeſt *Heru.* p) *tepido* abeſt *Heru.* q) *prono ad meridiem quam a. V. pronum ad mer.* ſiue *pronum e die Polit.* r) *&* deeſt *I. B. R. & vas ipſum cinere I. I-G.* s) *facta P.*

NOTAE VARIORVM.

inde videtur legendum *Nam qui faciunt non reſtibiles — aut non quotannis multum, & magis aſſiduas.* &c. VRSIN.

16, 34 SI VERO ALVVS) Ex V. C. ita hic locus legendus interpungendusque: *ſi non ſit fertilis, ni quid eximatur. exemtione deficiant animum. Faui cum eximuntur* &c. In Geop. eſt ἀθυμήσουσι, quod Varro alibi dixit: *deſpondeant animum.* IDEM

16, 34 FAVI, QVI EXIMVNTVR, &c.) E veteribus libris ita ſcripſi. Animaduertendus modus loquendi. nam in excuſis antea, *Fauorum qui eximuntur.* &c. Quo autem ratio veteris ſcripturae intelligatur, totum locum, vt in optimo exemplari ſcriptum inueni, hic adponam, *Faui qui eximuntur. Si qua pars nihil habet, aut habet in cunatum, cultello praeſicatur.* VICTOR.

16, 35 SECRETAS SVBIICIVNT) Bene addit Creſc. 9, 99. *earum rege occiſo.*

16, 36 PROPE APPONENDVM) Haec lectio a plerisque probatur; Ald. tamen, Gymn. & Iunta ipſam paullum immutarunt ſic: *& prope fumus apponendus bene olentium herbarum maxime apiaſtri & thymi.* Quae emendatio, (neque enim Varroniana haec videntur,) eo minus vera iudicatur, quo propius, in altero nempe membro, id praeceptum ſit *ſuffumigandum.* Communiorem itaque ſequar, adiecta vna vocula, *aliquid*, ex Creſcent. *Et prope apponendum aliquid bene olentium herbarum, maxime apiaſtrum & thymum.* In Creſcentio vero 9, 99. ſic locus exprimitur, *ſi ex aluco minus frequentes euadunt, aut ſubſidit aliqua pars, ſuffumigandum, & prope apponendum aliquid bene olentium herbarum, maxime apiaſtrum & thymum.* PONTED.

16, 37 ANTEQVAM IPSAE PROVIDERINT ID FORE) In cunctis excuſis perperam interpunctiones collocatae erant: in nonnullis praeterea corrupte *Fere* pro *Fore*, legebatur. omnes maculas deleui. Quod autem prouidentiam in apibus eſſe, inquit, accepit id ab Ariſtotele: a quo magnam partem horum praeceptorum de apibus mutuatus eſt. *προγινώσκουσι δὲ*, inquit ille, *καὶ χειμῶνας καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται. σημεῖον δέ. οὐκ ἀποπέτονται γὰρ, ἀλλ' ἐν τῇ εὐδίᾳ αὐτοῦ ἀνειλοῦνται. ὃ γινώσκουσιν οἱ μελιττουργοὶ, καὶ χειμῶνα προσδέχονται.* VICTOR.

16, 37 AC TEPIDO PRONO AD MERIDIEM) Locus deprauatus, vt facile, qui accurate attendat, animaduertet. Vetus etiam lectio perturbata ac vitioſa, quae in optimo etiam exemplari mendi notam adpoſitam habet. Eam autem, vt vnusquisque in ipſa purganda ingenium exercere poſſit, cum fide proponam, *Ac tepido promum e die quam maxime*, &c. VICTOR. Corruptus locus; Ita lege totam hanc periodum, *Colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto loco, ac tepido. Promendae quam maxime tempeſtate bona: & cinere facto e ficulneis lignis infriandum paulo plus caldo, quam tepidiore.* Infriare eſt
quod

gnis infriandum [t] paullo plus caldo quam tepidiore [tt]. deinde concutiendum leuiter [v], vt manu non tangas, & ponendae in ſole. Quae enim ſic [x] concaluerunt, reſtituunt ſe, ac reuiuiſcunt, vt ſolet ſimiliter fieri in muſcis aqua necatis. Hoc faciundum ſecundum aluos, vt reconciliatae [y] ad ſuum quaeque opus & domicilium redeant.

XVII. Interea redit ad nos Pavo, Et, ſi vultis, inquit, ancoras tollere, latis tabulis ſortitio fit tribuum, ac coepti ſunt a praecone renuntiari [a], quem quaeque tribus fecerint [aa] aedilem. Appius confeſtim ſurgit, vt ibidem candidato ſuo gratula-

VARIETAS LECTIONIS.

t) *infricandum I. I-G.* tt) Lacunae notam poſ. *Commel.* v) *ipſo vaſe* inſ. *I. B. R. ipſo vaſo P.* 1. *ipſum vaſe Pol.* 2. x) *conciliatae* inſ. *I. B. R. concinnatae I. I-G.* y) *reconcinnatae I. I-G.* [C. XVII.] a) *recinii P.* aa) *fecerunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

quod Graeci ἐπικνᾶν. Ariſtophanes, ἐπικνῶ τὸ σίλφιον, id eſt, friando inſperge. Varro Admirandis: *infriaſſe papauerem.* ἐπικνῆσαι. SCALIG. Ex veſtigiis antiquae ſcripturae V. C. hic locus ſic legendus: *promendumque maxime*, vel *promendumque vere maxime* Plin. 11, 20. *ſunt qui mortuas, ſi intra tectum hieme ſeruentur, deinde ſole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiſcere.* Col. 9, 13. *Siquidem Hyginus praecipit, apum corpora, quae, cum huiusmodi peſtis inceſſit, ſub fauis aceruatim erectae reperiuntur, ſicco loco per hiemem repoſita circa aequinoctium vernum, cum clementia coeli ſuaſerit, poſt horam tertiam in ſolem proferre, ficulneoque cinere obruere.* VRSIN. Emendarim, *promundae die.* Porro hoc remedio quo, Varro tradit apes afflictas & proſtratas refici, eodem etiam mortuas & enectas profluuio alui, reuiuiſcere Plinius & Columella maiores ſecuti auctores prouiderunt. [*locis iam laudatis*] POPMA. Adſcripſeram ad h. l. *promendaeque inde.* Sed video non diſſimilia Scaligero & Vrſino in mentem veniſſe.

16, 37 INFRIANDVM PAVLLO PLVS) Sic in omnibus MSS inuenio, antea *infricandum* niſi fallor mendoſe, quod etiam ex iis verbis, quae M. Varro addit, cognoſci poteſt, Nedum enim illas fricari vtile eſſe cenſeat, manu tangi non vult: cuius rei ratio aperta eſt. Columella & Plinius totam hanc rem & ipſi diligenter tradiderunt: VICTOR. VV. CC. partim habent *infriandum*, partim *infriando.* deinde legendum ex VV. CC. *concutiendum leuiter ipſo vaſe, vt manu non tangas.* VRSIN.

16, 37 LEVITER, VT MANV NON TANGAS) Creſcentius in hoc loco mendoſa omnia tranſcripſit, quorum tamen commemoratio non inutilis videtur: *Et excutiendum leuiter vas, & apes manu non tangas, & ponendum in ſole.* Ex his nonnulla deſumi poſſunt ad vulgata emendanda ad hanc ſententiam: *Deinde concutiendum leuiter ipſas vaſe* (Ienſon. legerat *ipſo vaſe*;) *vt manu non tangas, & ponendum in ſole.* Nam *ponendae* ſiue *ponendo*, vt in Vaticanis codicibus, verbum vitioſum videtur in hoc loco, in quo toties eadem ſyntaxi vſus eſt Varro: *Colligendum eas, reponendum in recto loco, concutiendum leuiter* &c. PONTED. Iuuat adſcribere, quomodo Creſcentius h. l. retulerit 9, 99 *Colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto tepido, & bono cinere tepido, magis tamen calido quam frigido, eiiciendum ſuper eas, et excutiendum leuiter vas, vt eas manu non tangas, et ponendum in ſole, quo reuiuiſcant iuxta ſuos alueos, vt ad domicilia redeant.* Vbi vides quaedam diſcrepare & hic a lectione viri clariſſimi.

17 De piſcinis Col. 8, 16 & 17, quae hic conferenda ſunt.

17, 1 REDIT AD NOS PAVO) Qui diſceſſerat ſupra 3, 5 extr.

17, 1 SORTITIO FIT TRIBVVM) Cic. Philipp. lib. 2. *Ecce Dolabellae comitiorum dies, ſortitio praerogatiuae: quieſcit. renuntiatur: tacet. prima claſſis vocatur: renuntiatur. deinde vt aſſolet ſuffragatum. Secunda claſſis vocatur.* Sed multo ante M. Varro & Q. Axius ſuffragium tulerunt, vt cap. 2, & dum diriberent tabulas & ſuffragia, deprehenſus fuit cuſtos vnius candidati coniiciens teſſerulas in loculos. & cap. 5, quae multo poſt ſortitionem praerogatiuae fiebant. Itaque diligentius hic locus conſiderandus, & *latis tabulis* quid ſit apud Varronem, quaerendum. VRSIN. Scilicet Ciceronis locus ab Vrſino laudatus de ea ſortitione agit, qua de ordine tribuum in ſententiis ferendis deciditur. De alia hic locus Varronis, & Ciceronis alter pro Plancio c. 22 *Neque enim vnquam maiores noſtri ſortitionem conſtituiſſent aediliciam, niſi viderent accidere poſſe, vt Competitores pares ſuffragiis eſſent.* Nimirum ſi plures competitorum parem tribuum punctorumque numerum tuliſſent, (cum non niſi duo crearentur) ſortitione, quod reliquum erat, peragebatur, vt conſtaret, quinam eorum aedilitatem haberet. Haec ſortitio fit *latis tabulis*, vt illa altera *ante latas tabulas*; quamquam non ante diribitas. ad illam enim priorem pertinet alter quoque locus Cic. pro C. Cornelio de iure vetandi & ſitella. Conf. quae diximus ad V. 3, 5, 18.

17, 1 A PRAECONE RENVNCIARI)

 Vetus

tularetur, ac diſcederet [b] in hortos [c]. Mervla, Tertium actum de paſtionibus villaticis poſtea, inquit, tibi reddam Axi. Conſurgentibus illis, Axivs mihi, reſpectantibus nobis, quod & [d] candidatum noſtrum venturum ſciebamus, non laboro [e], inquit,
2 hoc loco diſceſſiſſe Merulam. reliqua enim fere mihi ſunt nota. Quod cum [f] piſcinarum genera ſint [g] duo, dulcium, & ſalſarum: alterum apud plebem, & [non] ſine fructu, vbi lymphae aquam piſcinis noſtris villaticis miniſtrant, illae autem maritimae piſcinae nobilium quibus Neptunus, vt aquam [h], ſic & piſces miniſtrat, magis ad oculos pertinent, quam ad veſicam, & potius marſupium [i] domini [l] exinaniunt, quam implent [m]. Primum
3 enim aedificantur magno, ſecundo implentur magno, tertio aluntur magno. Hirrius [n] circum piſcinas ſuas, ex aedificiis duodena millia ſextertia [o] capiebat. eam omnem mercedem eſcis [p], quas dabat piſcibus, conſumebat. Non mirum. vno tempore enim memini hunc Caeſari duo [q] millia muraenarum mutua dediſſe in pondus, & propter piſcium multitudinem quadragies ſextertio villam veniſſe. Quare [r] noſtra piſcina ac mediterranea plebeia recte dicitur dulcis, & illa amara. Quis enim noſtrum non vna contentus eſt hac piſcina? quis contra maritimas non ex piſcinis ſingulis plures coniunctas habet? Pluris [s],
4 nam vt Pauſias, & caeteri pictores eiusdem generis, loculatas magnas habent arculas [t], vbi

VARIETAS LECTIONIS.

b) *deſcenderet a. V.* c) *hortulos I.B.R.* d) & deeſt *I. B. R.* e) *labores a. V.* f) *enim I. B. R.* g) *ſunt I. B. R.* h) *aquam & piſcibus min. I. B. R.* i) *maſſippium P.* l) *Domini* omitt. *I. B. R.* m) *replent a. V.* n) *Hirius I. B. R. C. Hirr. I. I-G.* o) *ſextertia a. V. ſeſtaria P. 1. ſeſteraria P. 2.* p) *aeſcis I. B. R.* q) *ſex a. V.* r) *Quae I. B. R.* s) *habet pluris? Nam I. B. R. habet? Nam vt I. I-G.* t) *areolas I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Vetus lectio vitioſa eſt, & aut ſine cauſa a communi diſcrepat, aut ſi quid in ſe boni habet, ita maculis coopertum habet, vt a me illud erui non potuerit. Eam tamen hic adponam: *a praecone recinii.* Victor. Lego ex veteri ſcriptura: *recini.* Nam *canere* etiam verbum praeconis: ſic cornicen dicitur *canere collegium regis* in anquiſitione M. Sergii M. F. apud eundem Varronem lib. V. de L.L. Scalig.

17, 1 Et candidatvm) Videtur legendum *ea candidatum.* Vrsin.

17, 2 Qvod cvm pisc.) Videtur legendum *Quod — lymphae eae aquam — miniſtrant: alterum apud nobiles; maritimae piſcinae quibus — veſicam:* id eſt, plus ad delectationem, quam ad potum. Varro in octogeſi περὶ νομισμάτων, apud Nonium in *bulga: Quo nobilius eſt Philippeum, quod accepimus, quam quod bibimus. cum alterum addamus in bulgam, alterum in veſicam.* Plaut. [Perſ. 1, 1, 10.] *Nolo in veſicam, quod eat; in ventrem volo.* Vrsin. Varro opponit piſcinas vulgares & plebeias nobilium maritimis: illae *non ſine fructu*; (ita enim legendum contendo) hae ad oculos magis pertinent, quam *ad veſicam*, h. e. vt ipſe interpretatur *ad crumenam.* Neſcio an quis praeterea veterum *veſicam* pro crumena dixerit: at illud video, Vrſini interpretationem dilutam admodum eſſe, ſaliſque expertem. Et vix eſt, vt dubitemus, non minus apud veteres, quam hodie, veſicas & ſcrota animalium pro crumenis adhibita. Quod negationem inſerendam iudicaui, nihil videor praeter apertam Varronis ſententiam deſignaſſe. Quid enim? plebem putabimus piſcinas in villis inſtituiſſe *ſine fructu*? & quo modo opponit eas Varro ſumtuoſis illis nobilium? de quarum furoribus plura collegit ad Tib. 2, 6, 27 elegantiſſimus Brouckhuſius.

17, 3 Dvodena millia sestertia) Videtur legendum *ſeſtertium*: & ita p. p. *quadragies ſeſtertium.* deinde legendum *mercedem in eſcis.* Vrsin. Vid. ad V. 2, 1, 4 ex Gron. de P. V. 1, 4 p. 22.

17, 3 Dvo millia) Legunt alii *ſex millia*, ex Macrob. Saturn. 2, 11 & recte, vt iudicat Hard. ad Plin. 9, 55 qui & ipſe habet *ſex millia.* Schoettg.

17, 3 Qvare nostra) Multa hic abundant ab expoſitoribus adiecta. Itaque totus locus ſic legendus, *Quare noſtra piſcina dulcis & mediterranea, plebeia recte dicitur (quis enim noſtrum non vna contentus eſt?) Quis contra, maritimas non ſingulas ex piſcinis pluribus coniunctas habet?* Vrsin.

17, 4 Plvris. nam) Ipſum puto Varronem repetiiſſe vocem *plures* vel *pluris.* Poterat adiicere verbum *inquam*, & res dubitationem non habuiſſet.

17, 4 Locvlatas magnas) *Magnas* videtur abundare. Deinde legendum ex

V. C.

vbi diſcolores [u] ſint cerae [x], ſic hi loculatas habent piſcinas, vbi diſpares diſcluſos habeant [y] piſces, quos, proinde [z] vt ſacri ſint, ac ſanctiores quam illi in Lydia, quos ſacrificanti [a] tibi, Varro, ad tibicinem [b] Graecum gregatim veniſſe [c] dicebas ad extremum litus, atque aram, quod eos capere auderet nemo, cum eodem tempore inſulas Ludinorum [cc] ibi cho-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *diuerſi colores I. I- G.* x) *cetera ſic hic P. certas I. B. R. Ba. A. Gr. G. diſcreti I. I. Heru.* y) *habent I B. R.* z) *perinde a. V.* a) *ſacrificant. Ibi Va. I. B. R.* b) *tubicinam I. B. R.* c) Hactenus cum vetuſtiſſimo codice emendaui, nam reliquum in illo deeſt. Haec Politianus in margine. cc) *ludonorum P. 2.*

NOTAE VARIORVM.

V. C. *Vbi diſcolores ſint cerae. Diſcolores* autem ceras dixit, diuerſis coloribus mixtas. Aſconius in locum illum primae Verr. *Vt diſcoloribus ſignis. ſigna*, inquit, *alii ceratas diuerſo colore tabulas : alii a iudicibus appoſitas tabulis ceras diuerſi coloris aiunt, vt hoc ſignum eſſet ad voluntatem rei.* & in diuinat. *Q. Hortenſius hunc metum adiunxit ad gratiam, vt diſcoloribus ceris inſignitas iudices tabellas acciperent : vt timeret vnusquisque eorum, ne fidem pactionis non ſeruare videretur, ſi non in tabula, quam vnicuique datam meminiſſet Hortenſius, ex nota cerae ſcilicet diſcoloris abſolutum Varronem,* [an *Verrem?*] *reperiret &c.* Varro autem intelligit eos pictores, qui encauſto vtebantur. Plin. 35, 11. *Ceris pingere ac picturam inurere, quis primus excogitauerit, non conſtat. quidam Ariſtidis inuentum putant.* & p. p. *Lyſippus quoque Aeginae picturae ſuae inſcripſit ἐνέκαυσεν, quod profecto non feciſſet, niſi encauſtica inuenta. Pamphilus quoque Apellis praeceptor non pinxiſſe tantum encauſtica, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem &c.* Idem Plinius ibidem tradit, pingi ſolitum olim diſcoloribus ceris. *Encauſto*, inquit, *pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cera, & in ebore ceſtro, id eſt viriculo,* (vel vt eſt in V. C. *vſto, id eſt peniculo*) *donec claſſes pingi coepere. Hoc tertium acceſſit, reſolutis igni ceris, penicillo vtendi.* & eod. lib. cap. 7 *Cerae tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quae inuruntur.* Apuleius apol. I. *Enimuero quod luto fictum, vel aere fuſum, vel lapide inciſum, vel cera inuſtum, vel pigmento illitum &c.* VRSIN.

17, 4 VBI DISCOLORES SINT CERAE) Antea in excuſis, *Vbi diuerſi colores ſint diſcreti* : Ita emendaui ex priſcis exemplaribus, modica mihi libertate permiſſa ; in illis enim: *vbi diſcolores ſunt caetera.* Si cui iudicium meum diſplicebit, poterit is ex antiquis veſtigiis veriorem lectionem indagare. VICTOR. Adde, quae praeter ea, quae a F. Vrſino dicta ſunt, notauit Salmaſius ad Solinum c. 20. p. 164. SCHOETTG.

17, 4 QVOS PROINDE) Totus hic locus ita interpungendus : *Quos, proinde vt ſacri ſint, quam illi in Lydia, quos ſacrificanti tibi, Varro, ad tibicinam Graecam gregatim veniſſe dicebas ad extremum littus, atque aram, quod eos capere auderet nemo, quum eodem tempore inſulas Ludianorum ibi choreuſas vidiſſes, ſic hos piſces nemo cocus in ius vocare audeto.* SCALIG. Obſecutus ſum viro magno certe in interpunctione inſtituenda. Caetera integra lectori ſeruaui. Verba, *hos piſces* ἐναργείας cauſa repetiit Varro ; alioquin ſatis indicauerat relatiuum *quos.*

17, 4 QVAM ILLI IN LYDIA) Id eſt, tam ſacri ſint, quam illi, qui ſunt in Lydia. Catullus: *Secunda praeda Pontica: inde tertia Ibera, quam ſit amnis aurifer Tagus* ; hoc eſt tam pretioſa, quam ſit ipſe Tagus, qui aurum vehit. Nam hodie ineptiſſime, *quam ſcit amnis*, quanquam, vtcunque excuſari poteſt. Sed nos alibi docebimus, quare ita legendum ſit : vt ne taceam, quod ex MS lectione ita emendauimus. SCALIG. Reſpicit Scaliger ad epigr. 27 de Mamurra ad Caeſarem. Sed ſibi ipſe non conſtat in caſtigationibus ad h. l. p. 26, & tuetur vulgatam lectionem, *quam ſcit amnis aurifer Tagi.* V. If. Voſſius p. 73.

17, 4 AD TIBICINEM GRAECVM) Optimus ac vetuſtiſſimus codex, *Tubicinem Graecum*, quae poſtrema verba in eo ſunt, reliquum enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi poteſt, quod extremum hunc librum multae ac magnae maculae ſtatim occuparunt : quae antea ſuperſtite illo non tam licenter vagabantur, aut, ſi improbius ſe extuliſſent, poterant coerceri. Ipſe nunc eo praeſidio deſtitutus, quid faciam non habeo. quamuis enim plures manu ſcriptos libros conſulere poſſim, certum tamen ducem, quo confidam, non habeo. ille autem ſaepe mihi in malis rebus ſubuenire ſolebat. Sed maius etiam damnum fecimus, quod antiquus rei ruſticae ſcriptor, ſi hic liber temporis iniurias ſubterfugere potuiſſet, vna cum eo conſeruatus eſſet : & alium, quem tamen habemus, emendatiorem, vt puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos vitioſos in vltimo hoc margine libri videamus. VICTOR. Repone ex VV. CC. *tibicinam graecam.* SCALIG.

17, 4 INSVLAS LVDINORVM IBI CORROSAS) Manu ſcripti nonnulli habent, *Ludanorum.* alii, *Ludoanorum.* Vltima horum etiam vox in diuerſis libris varie ſcripta. *Concuſſas* enim quidam habent, quidam *Circuſſas*, alii *Coruſſas.* Nihil mendoſius aut negligentius ſcriptum extrema hac parte dici poteſt. Fortaſſe legen-

5 choreuſas [d] vidiſſes; ſic hos piſces nemo cocus in ius vocare audet. Q. [e] Hortenſius familiaris noſter cum piſcinas haberet magna pecunia aedificatas ad [f] Baulos, ita ſaepe cum eo ad villam fui, vt illum ſciam ſemper in coenam piſces Puteolos mittere emtum ſoli-
6 tum. Neque ſatis erat eum non paſci piſcinis, niſi eos ipſe paſceret vltro; ac maiorem curam ſibi haberet, ne [g] eius eſurirent mulli [h], quam ego habeo, ne mei in Roſea eſuriant aſini. & [i] quidem vtraque re, & cibo, & potione, cum non paullo ſumptuoſius, quam ego his [l] miniſtraret [m] victum. Ego [n] enim vno ſeruulo, ordeo non multo, aqua domeſtica, meos multinumos alo aſinos: Hortenſius primum qui miniſtrarent [o] piſcatores habebat complures, & ii [p] piſciculos minutos aggerebant [q] frequenter, vt a maioribus ab-
7 ſumerentur. Praeterea ſalſamenta [r] in eas piſcinas emtitia [s] coniiciebat, cum mare tur-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ircuſas P. 2. corruſas I. B. R. corroſas* rell. *coreuſas Ryck.* e) *Hort. Quintus I. B. R.* f) *ac loculos I. B. R.* g) *prius es. I. B. R.* h) *aſini I. B. R.* i) *Ecquid vtr. & I. B. R.* l) *his* deeſt *I. B. R. Po. 2.* m) *miniſtret a. V.* n) *Ego cum honore vno I. B. R.* o) *miniſtrarent I. B. R.* p) *ii* deeſt *I. B. R. comp. qui I. I - G.* q) *aggerebat I. B. R.* r) *ſalſamentorum I. B. R.* s) *emptum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

gendum *Inſulas ludiorum.* De ſacris autem quibusdam piſcibus egit Aelianus, περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, lib. XII, primo capite, cuius titulus eſt, περὶ τῶν ἱερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ Μυρεῦσι. Trigeſimo etiam primo cap. eiusdem libri inquit, χειροήθεις δὲ ἰχθῦς, καὶ ὑπακούοντες τῇ κλήσει, καὶ τροφὰς ἀσμένως δεχόμενοι, πολλαχόθι καὶ εἰσὶ καὶ τρέφονται, &c. VICTOR. Scribe: *Inſulas Lydorum ibi concuſſas vidiſſes.* Nam in Lydia inſulae concutiuntur, & ventis contisque huc & illuc pelluntur. Plin. 2, 95 *In Lydia, quae vocantur Calaminae, non ventis ſolum, ſed etiam contis, quo libeat, impulſae, multorum ciuium Mithridatico bello ſalus.* Dicere tamen videtur Varro eas inſulas ad tibiae cantum & hominum tripudium ſolitas eſſe ſaltare & concuti. Quod Plinius de *ſaltuaribus inſulis* his verbis eodem capite ſcribit: *Sunt & in Nymphaeo paruae ſaltuares dictae, quoniam ſymphoniae cantu ad ictus modulantium pedum mouentur.* Sed in Sotionis Eclogis *calamina & ſaltuaris* eadem eſt: prope autem eam erat Nympharum templum, cui erat dicata, quod Plinius Nymphaeum vocat. Sic enim in eis ſcribitur: Ἐν Λυδίᾳ ἐστὶ λίμνη καλαμίνη καλουμένη, ἱερὰ δὲ οὖσα Νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος, καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα, ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι. θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες, ἐνιαυσίοις ἐξιλάσκονται, τούτων δὲ ἐπιτελουμένων, ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἠϊόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι χορεύουσι, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς χορεύων παραγίνεται ἐπὶ τὴν ἠϊόνα. TVRN. 4, 6. Lege ex veſtigiis veterum codicum: *Ludianorum.* Ludiani, vt Aſiani, Adriani. SCALIG.

17, 4 CORROSAS) Veteres libri: pars *Circuſas* pars *Coruſas.* Vtraque retinet veſtigia verae lectionis. nam *Choreuſas* legendum ſine vlla dubitatione: hoc eſt, χορεύσας. In Lydia νήσους χορευσάσας vocat, quas alii χορήτιδας, Plinius ſaltuares vocat lib. II, cum ſcribit, *Sunt & in Nymphaeo paruae, ſaltuares dictae. quoniam in ſymphoniae cantu ad ictus modulantum pedum mouentur.* Hunc locum habebat in animo Martianus Capella, cum ſcriberet, *In Lydia Nympharum inſulas dicunt, quas etiam recentior aſſerentium Varro ſe vidiſſe teſtatur, quae in medium ſtagnum a continenti procedentes cantu tibiarum primo in circulum motae, de hinc ad litora reuertantur.* Doctiſſimus Turnebus legendum putat *Concuſſas.* ſed (quod pace omnium illius viri ſtudioſorum dicam) fallitur, neque quisquam hic maximi viri nomini & exiſtimationi decedere putet, ſi quando non ei per omnia aſſentimur. Nam & ſi viueret, ingenue haec mutaret, neque vltra contenderet, certo ſcio. Fuit enim, cum aliquando ego, qui vix tum ex ephebis exieram, de huiusmodi politioribus literis, vt fit, cum illo diſputarem, & cum in quibusdam ego illi non aſſentirer, ipſe vltro mutarit ſententiam, neque grauatus ſit etiam ſcriptis ſuis haec teſtari. Quare nemo putet, me niſi omnia magna & honorifica de tanto viro & ſentire & loqui. SCALIG. Fortaſſe legendum *Ludii ad modum ibi choreuſas*, id eſt, in numerum exſultantes ad modum Ludii ſaltatoris ſiue hiſtrionis, de quo Ouidius: *Ludius aequatam ter pede pulſat humum.* POPMA.

17, 5 Q. HORTENSIVS) Vid. Plin. 9, 55.

17, 5 AEDIFICATAS AD BAVLOS) In V. C. eſt, *aedificatas, ac loculos*, quae ſcriptura non omnino reiicienda eſt. Nam ſupra dixit: *Loculatas hos habere piſcinas.* magis tamen placet, *ad Baulos.* VRSIN.

17, 6 NEQVE SATIS ERAT) *Neque ſatis erat eum non paſci, niſi ipſe paſceret vltro.* Ita videtur legendum: Nam voces *piſcinis* & *eos* gloſſae ſunt. IDEM.

17, 6 MAIOREM CVRAM) Videtur legendum *maiori curae.* Nam 1, 1 dixit, *vt id mibi curae habeam, rogas.* IDEM.

17, 6 ET CIBO ET POTIONE) Haec verba ſunt adiecta ad illa, *vtraque re.* Deinde in V. C. eſt: *qui a maioribus.* Item: *ſalſamentum — emptitium.* IDEM.

17, 7

turbaret [ſſ], vti [t] per tempeſtatem ſuis piſcibus e macello cetariorum, vti e mari, obſonium praeberet, cum [u] neque euerriculo [x] illi in litus educere poſſent viuam ſaginam [y], plebeiae coenae [z] piſces. Celerius voluntate Hortenſii ex equili educeres rhedarias [a], vt tibi haberes, mulas [b], quam e piſcina barbatum mullum. At [c], inquit *ille*, non minor 8
cura eius erat de aegrotis piſcibus, quam de minus valentibus ſeruis. itaque minus laborabat, ne ſeruus aeger, quam aquam frigidam biberent [d] ſui piſces. Etenim hac incuria laborare aiebat M. Lucullum, & piſcinas eius deſpiciebat, quod aeſtiuaria idonea non haberet, ac [in] [e] reſidem aquam, & [f] locis peſtilentibus habitarent piſces eius. Contra ad 9
Neapolim L. Lucullus poſteaquam perfodiſſet montem, ac maritima [g] flumina immiſiſſet in piſcinas, quae reciprocae [h] fluerent [i], ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. factum [l] eſſe enim, vt amatos piſces ſuos videatur propter aeſtus eduxiſſe [m] in loca frigidiora, vt Appuli ſolent [n] pecuarii [o] facere, quod propter [p] calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Baiano autem [q] tanta ardebat cura, vt architecto permiſerit, vt [r] ſuam pecuniam conſumeret,

VARIETAS LECTIONIS.

ſſ) *turbaret P. 2. &MS. Arond.* apud Waſſium ad Sall. Catil. c. 56. p. 177 *turbaretur* editi. t) *Ac per temp. macellum, piſcinam vt mare obſon. I. B. R.* u) *cum* omitt. *I. B. R.* x) *illi* omitt. *I. B. R.* y) *ſabinae I. B. R.* z) *laenae P. 2.* a) *rhedarios a. V.* b) *mulos a. V.* c) *Atque P. 2.* d) *bibere vellet P. 2.* e) *in* omitt. *I. B. R.* f) *in I. B. R.* g) *maritimum flumen I. B. R.* h) *reciproci P. 2.* i) *fuere I. B. R. flueret P. 2.* l) *eſſe factum, vt amicos P. 2. eſſe cauſam, vt antiquos I. B. R.* Forte leg. *factum eſt.* m) *duxiſſe I. B. R.* n) *ſolerent I. B. R.* o) *pecuata P. 2.* p) *per colles P. 2. & Ryck.* q) *aut emardis tanta P. 2. aut ardeae &c. I. B. R.* r) *Vel vt P. 2.*

NOTAE VARIORVM.

17, 7 TVRBARET) In MSS fere *turbaret.* Nihil tamen immutaui. Erant & aliae varietates, ſcriptura tamen ita perturbata, vt valde in hac parte laborare me piguerit. VICTOR. *Turbaret*, tametſi veteres libri prae ſe non ferrent, putarem tamen reponendum. Aliter enim qui Latine ſe loqui putat βαρβαρίζει. SCALIG.

17, 7 VTI PER TEMPESTATEM) Ex V. C. ita videtur legendum: *Vti per tempeſtatem macellum piſcinis vt mare obſonium praeberet.* nam reliqua ſunt adiecta. Item abundat vox *piſces*, quae p. p. habetur. Nam ſaginam plebeiae coenae dicit piſciculos minutos. VRSIN.

17, 7 HABERES MVLAS) *Mulas* non *mulos*, in omnibus MSS inueni. Mulas autem ad rhedas iungere veteres conſueuiſſe, oſtendit etiam Vlp. de aedilitio edicto. L. *Aediles aiunt, qui iumenta &c.* VICTOR. Adde Schefferum de re vehic. 1, 8 qui genere maſculino legit *rhedarios mulos.* SCHOETTG. Sed. add. 2, 20 p. 345.

17, 8 AT, INQVIT ILLE) Videtur legendum: *Ac illi non minor cura de aegrotis piſcibus.* reliqua ſunt adiecta; & p. p. in V. C. legitur: *Quod aeſtuaria idonea non haberet, ac reſidem aquam, in locis peſtilentibus habitarent piſces eius.* VRSIN.

17, 8 AC [IN] RESIDEM AQVAM) Buchnerum ep. P. 2. n. 116. p. 541 offendit hic locus, quod non ſatis conſtructe poſita videntur verba: aut enim quarto caſu efferenda omnia, quae τῇ *in* iunguntur, aut ſexto. Ipſe ſuſpicatur iuncte legendum, *inreſidem* h. e. *non reſidem.* Sed illud aduerſari videtur ſententiae. Faciliorem medicinam ſuppeditant primae editiones, omiſſa τῇ *in.* Optime enim conueniunt grammatica pariter ratione ac naturali, *reſidem aquam habitare, & habitare peſtilentibus locis. Reſes aqua* enim peſtilens piſcibus, qui iactari volunt.

17, 9 QVAE RECIPROCE FLVERENT, IPSI NEPTVNO NON CEDERET DE PISCATV) Sic legendus hic locus. Et Plinius eodem modo locutus eſt, cum dixit 35, 10 *Cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoto de menſuris.* VRSIN. Ego legendum arbitror, *ipſi Neptuno non cedere*, continuatur enim ſermo Hortenſii.

17, 9 PROPTER AESTVS) Videtur legendum *per aeſtus*, vt ſupra, *per tempeſtates.* Deinde legendum *qui propter calores in montes Samnios pecus ducunt.* Nam ſupra dixit: *Itaque greges ouium longe abiguntur in Samnium aeſtiuatum.* Poteſt etiam aliquo modo defendi lectio, *Sabinos*, ex loco item ſuperiore, in quo eſt: *Nam mihi greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aeſtiuabant.* In V. C. eſt *per calores*, vt ſupra *per tempeſtates.* VRSIN.

17, 9 IN BAIANO) Mediae vetuſtatis liber, *In Baiano autem ardis tanta.* alii, *In Baiano aut ardis.* Quum igitur MSS tam diuerſi ſint, vereor, ne quod hic mendum lateat. VICTOR. Inuſitatus eſt modus loquendi hac in parte, & coelo Latino inauditus, quo vtitur Varro. Sed non puto Varronianum eſſe, *tanta arſit cura.* Immo, cum veteres codices hic varient, puto reconcinnandum. Lego: *In Baiano autem arſit tantu, vt architecto &c. Tantu vt* pro *tantum vt*: quemadmodum ſupra: *Secunda ea, & datu iri*, & talia. Atque

ſumeret, dummodo perduceret ſpecus e piſcinis [s] in mare, obiectaculo [t] quo aeſtus bis quotidie ab exorta [u] luna ad proximam nouam [x] introire, ac redire rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas. Nos [y] haec. At ſtrepitus a dextra, & eccum [z] recta candidatus noſter deſignatus aedilis [a]. Cui nos occurrimus [b], & gratulati [c] in capitolium proſequimur. ille inde [d] eundo ſuam domum, nos noſtram. Opinionis noſtrae ſermonem de paſtione villatica ſummatim hunc [e], quem expoſui, habeto.

VARIETAS LECTIONIS.

s) *piſcina P.* t) *abitudo (c. habitaculo) P. 2.* u) *ortu lunae I. B. R.* x) *nonam I B. R.* y) *Non B. R.* z) *cum lata ca. I B. R. & cum cand. P. 2.* a) *in villam* add. *I. B. R.* b) *occidimus Ienſſ.* c) *gratulanti Ienſſ. gradatim P.* d) *enim idem* ſol. *Ienſſ.* e) *haec, quae Pol. 2.*

Contuli ego, Ang. Politianus, Catonis hos ac Varronis rerum ruſticarum libellos cum vetuſtiſſimo codice ex diui Marci Florentina bibliotheca; ſic vt ne ea quidem non aſcriberem, ſi quae deprauatiora viderentur. Hoc enim nobis emendandi nouos codices inſtitutum placuit, ne quid ex noſtro temere adiceremus, neu quid omitteremus, quod in antiquioribus exemplaribus inueniſſemus. Quod ſi hoc priores librarii inſtitutum probaſſent, non tantum profecto negotii laborisque poſteris reliquiſſent. Sicubi ergo noſtrum adhibuimus iudicium, relictis tamen antiquae lectionis veſtigiis aliquibus; ſuum cuique relinquimus. Vale lector, & noſtrum hunc laborem boni conſule. Florentiae in diui Pauli, ipſo bacchanaliorum die MCCCCLXXXII anno, altero ſcilicet noſtrae publicae profeſſionis, cum Ouidianos faſtos, & Ciceronis ad Herennium rhetoricos libros enarrabamus, ac Graecae linguae rudimenta Florentinae iuuentuti dictabamus.

NOTAE VARIORVM.

Atque hic cum Deo finem faciamus. SCALIG. Locus interpolatus, qui in nonnullis libris antiquis ita legitur: *In Baiana autardis tanta*, vt; ex quibus veſtigiis legi poſſet, *in Baiano haud par, ſed tanta* vt; Non par, inquit, illi piſcinarum cura fuit in Baiano, ſed maior, & quidem tanta, vt. Mox infra *eundo ſuam domum*; fortaſſis legendum, *endo ſuam domum*, vt ſit integrum illud Ennii, *Endo ſuam do*, quod obſeruant Grammatici, pro in ſuam domum. Atque hic finem faciam, ſi vnum illud adnotauero, hos libros de re ruſtica, non capitibus diſtinctos aut interruptos fuiſſe, ſed perpetua quadam tractationis ſerie contextos, nexosque. Id autem duabus rationibus vincitur, & quod in veteribus libris capitum nulla diſtinctio; & quod Nonius in dictione Oliuitas, continenter & coniunctim recitat verba e libro primo, quae hactenus capitibus diſtracta fuerunt. POPMA. Salmaſius ad Solinum c. 23 p. 189 ita legit: *In Baiano autem tanta ardes, vt architecto permiſerit, velut ſuam pecuniam conſumeret, dummodo perduceret ſpecus e piſcinis in mare.* Vulgo editur, *in Baiano tanta ardebat cura.* Sed quae a nobis repoſita eſt, innititur veteris ſcripturae auctoritati, quam ab hac lectione haud longe abeſſe eruditiſſimi viri teſtimonio ſcimus. Accius apud Nonium. *Arde foeta lampade*, id eſt *ardoris plena.* Ipſe male legit *ardefoeta*, vnica voce, Sic *loca foeta furentibus auſtris* apud Poëtam. *Ardes*, vt *tabes*, *labes* & ſimilia. Haec Salmaſius. SCHOETTG.

17, 9 VT SVAM) MSS omnes, quos vidi, *vel vt ſuam.* Plura etiam erant in iisdem libris a communi lectione diſcrepantia: ſed adeo maculoſa, vt magis potuerint impedimento quam auxilio eſſe, ad locos, ſi qui vitioſi ſunt, purgandos. quare finem hic faciam. VICTOR. V. C. *velut ſuam*, forte legendum *vt vel ſuam.* p. p. in V. C. eſt *obiecta oculo*, pro *obiectaculo.* VRSIN.

17, 9 AB EXORTA — NOVAM) Viderint phyſici, quomodo iſta Varronis componant cum receptis de aeſtu maris ſententiis. Videtur enim ſane fluxum & refluxum tribuere mari circa Baias, ac praeterea nullum exiſtimare tempore lunae ſilentis ſeu interlunii, quod vtrumque falſum, ſi vera dicunt hodie phyſici.

17, 10 EVNDO SVAM) V. C. *endo ſum.* *Endo* autem poſitum eſt ἀρχαϊκῶς pro *in*, vt in XII. tabb. *endo manum iacito*; pro manum iniicito; & apud Feſtum, *endo procinctu*, pro in procinctu. item *endoitium* pro initium, & *entodercißus dies* pro interciſus, in Faſtis: praeterea Diomedes lib. 2 docet, *endo ſuam do* dictum eſſe pro in ſuam domum. VRSIN.

17, 10 QVEM EXPOSVI HABETO) In V. C. additur, *o Q. Pinni.* & recte. Nam ad Q. Pinnium ſcripſit Varro tertium hunc librum rerum ruſticarum. IDEM.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBRI XII.

ET

LIBER DE ARBORIBVS &c.

Poſt pag. 334

CAPITA
REI RVSTICAE
EX RHEGIENSI EDITIONE
ANNI CIↃ CCCC LXXXII.
L. I. M. COLVMELLAE.

I. LIBRI.

1 Praecepta quae ſequantur qui ruſticari velint.
2 Qualiter diſpoſitus fundus maxime probetur.
3 Quae praecipue inſpiciendo agro, antequam ematur, notanda ſint.
4 De ſalubritate regionum.
5 De aqua.
6 De poſitione villae.
7 De officiis patris familias.
8 De pecore & pecorum magiſtris.
9 Qualis corporaturae mancipia cuique operi contribuenda ſint.

II LIBRI.

1 Terram nec ſeneſcere nec fatigari ſi ſtercoretur.
2 Quot ſint genera terreni. *)
3 Quae cura adhibenda ſit bubus ab opere disiunctis. *a)*
4 Quo anni tempore campi arandi ſint, & quomodo. *b*)
5 Exilis terra quomodo ſtercoretur. *c*)
6 De generibus ſeminum.
7 De generibus leguminum. *d*)
8 Quod ſeminandi tempus ſit. *e*)
9 Quot ſeminum modios iugerum poſtulet, & medicinae ſeminum. *f*)
10 Quod ſolum cuique legumini conueniat. *g*)
11 De genere pabulorum, & de Medica, vicia, farragine, auena, foenograeco, eruo, & cicera. *h)*
12 Quemadmodum & quot operis vnumquodque frumentum ac legumen colatur.
13 Pro modo cuiusque agri quot operae deſignentur.
14 Quae legumina aruis noceant, quaeque proſint.
15 De generibus ſtercoris.
16 Quibus temporibus agri ſtercorandi ſint.
17 Quemadmodum ex aruo prata fiant.
18 Quemadmodum facta prata colantur.
19 Quemadmodum ſucciſum foenum tractari & condi debeat.
20 De area conſtituenda.
21 De meſſe facienda, & de tritura.
22 Quae per ferias liceat agricolae, & quae non liceat facere.

III LIBRI. *h h*)

In recentioribus editionibus liber de arboribus ſeorſum poſt XII ponitur.

1 De vitiario faciendo.
2 Qualia ſemina & quando legas.
3 Quemadmodum ſemina eligas, & de habitu terrae. *i*)
4 De generibus vinearum.

5 Quem-

*) Vt vno inſigni exemplo conſtaret, quantam ſibi licentiam in lemmatis ſumſerint librarii, notabimus breuiter in quo Lipſienſis index libro vndecimo (olim XII) ſubiectus, ab hoc Bruſchiano & Commeliniano diſcrepet. Libro igitur ſecundo titulus additur, *de ſementibus.* Capiti vero cui iſta adſcribimus, reſpondent haec lemmata: *Quot ſint genera terrae, in quo deinde ſpecies generibus ſubiungantur: quod ſolum maxime probetur. Quemadmodum ſilueſtris locus excolatur, & aruum fiat. Quemadmodum pinguis & frumentarius ager denoſcatur. Quae ſequenda quaeque vitanda in proſcindendo ſolum.*

a) *Quemadmodum ab opere disiuncti boues curari debeant.* *b*) *Quibus temporibus quidque genus proſcindendum & iterandum ſit.* *c*) *Quemadmodum frumentarium agrum ſtercorandum ſit* *d*) *De temporibus ſationum, quantum cuique in iugerum adiiciendum.* *e*) *Quemadmodum emendetur ſalſa & vliginoſa terra.* *f*) *Quemadmodum ad ſementem frumenta ſint eligenda.* *g*) *Quemadmodum iacta ſementi frumenta colenda ſunt.* *h*) *De ſartione, de runcatione. quod ſolum cuique legumini conueniat.* *h h*) φυτικὸς, *ſurcularis.* *i*) *De malleolis. De vineis conſtituendis.*

5 Quemadmodum vites coli debeant.
6 De reſecanda vinea vetere & propaganda.
7 De propagatione.
8 De inſitionibus fructuoſis quae vites foecundas faciunt. *k*)
9 Vt vua complura genera acinorum habeat.
10 Vindemiam quomodo putes.
11 De pampinatione.
12 De foſſura.
13 Ne rubigo vineam vexet.
14 Ne formica vitem aſcendat. *l*)
15 Ne ſorices aut volucra vitem laedat. *m*)
16 De arbuſtis.
17 De oliuetis.
18 De pomario conſtituendo.
19 De ſcrobibus faciendis.
20 Quomodo ſemina legas.
21 Quando ficus ſerenda ſit.
22 De nuce ſerenda. *n*)
23 De malo Punica ſerenda.
24 De piro.
25 De malis ſerendis.
26 De inſitione arborum.
27 Quod omnium generum ſurculi omnibus arboribus inſeri poſſint.
28 De cytiſo.
29 De ſalice, geneſta, & arundine.
30 De viola & roſa.

(III) IV. LIBRI. *nn*)

1 Quod genus vitis conueniat cuique ſolo & ſtatui caeli.
2 Quae vites ſuburbanis regionibus ad eſcam conferendae ſint. *o*)
3 Nihil magis ruſticis conuenire quam vitem colere. *p*)
4 Quae obſeruare debeat qui vineas inſtituit.
5 Quali ſolo & quomodo vitiarium faciundum ſit.
6 Qualis & ex quibus partibus vitis maleolus legendus ſit.
7 Quomodo foecunditatem vitis explores.
8 Quae ſpectanda ſit qualitas in eo ſolo quod vineis deſtinaueris.
9 Quomodo Aminaeas feraces facias.
10 Ex qua vitis parte ſemina eligenda ſint. *q*)
11 Quae ſpectandae qualitates in eo ſolo quod vineae deſtinaueris.
12 Quae Iulius Graecinus tradiderit de terra vineali. *q*)
13 Quomodo terra paſtinetur.
14 Quot modis vitis ponatur aut in prouinciis aut in Italia.
15 Meliorem eſſe poſitionem paſtinato ſolo quam nouali. *r*)
16 Quae menſura paſtinandi ſoli abunde ſit vineis.
17 Quemadmodum & quo tempore vitis ſerenda ſit.
18 Quae obſeruare debeat qui vitem ponit. *s*)
19 Quam longus eſſe debeat maleolus.
20 Quot genera vitium ponenda ſint.
21 Vtrum diſtinctis generibus vitium horti conſerendi ſint.

(IV) V. LIBRI. *ſſ*)

1 Contra opinionem Attici & Celſi, non eſſe ſatis altos ſcrobes bipedaneos vineaticis ſeminibus.
2 Non oportere viuiradicis duos palos veſtire, ſed ſingula ſemina ſingulis adminiculis eſſe contribuenda.
3 Nouam conſitionem *t*) vineae, niſi magna & aſſidua cultura adiuuetur, celeriter interire.
4 Proſterni vitem in ſcrobem & recuruatam vsque ab imo ſolo rectam calamo applicari oportere.
5 A conſitione omnibus menſibus fodiendum *u*), & curandum ne herbae naſcantur, & viuiradices ad vnam materiam redigendas.
6 *x*) Pampinationem maleolis adhibendam.
7 Tempeſtiuam eſſe pampinationem qua *y*) palmites digito deiiciuntur.
8 Non oportere per aeſtatem *z*) pampinos abnodare.

9 Per

k) *De inſitione. Infructuoſas vites facere foecundas.* *l*) omitt. *m*) *Ne ſorices vuas comedant.* *n*) *De caeteris pomis. De ſeminario faciendo.* Oliuam *fico inſerere. De inſitione. De cytiſo. De ſalice & geniſta. De harundine, de viola, de roſa.* *nn*) *Surcularis prior.* *o*) *Quae vites diffuſionis cauſa deponendae. Nomina & qualitates minus aut magis generoſarum vitium.* *p*) *Diſputationem, quae* (f. *qua*) *colligitur, nihil m. r. expedire, quam v. c. Quantum debet agricola ex diſpoſito malleolo recidere. Quantum in ſingula iugera facere vini. Quot iugera debeat vnus vinitor colere. Quomodo Aminaeas* &c. *q*) omitt. *r*) add. *fictis ſcrobibus aut ſulcis.* *s*) *conſerit.* Contra *Iulii Attici poſitionem, quae contortum malleolum ponit.* *ſſ*) *Surcularis ſecundus.* *t*) *conſtitutionem.* *u*) *diligenter fodiendum eſſe. Non eſſe committendum vt in nouella vinea herbae naſcantur, ita pampinandas viuiradices, vt ad vnam materiam redigantur.* *x*) Eandem add. *y*) *quae ita tenera eſt, vt digitis palmites facile deiiciantur.* *z*) *falce* inf.

9 Per auctumnum ablaqueandam eſſe *a*) vineam.
10 Quemadmodum ablaqueata vinea putetur.
11 Quod ſit optimum tempus putandi.
12 Quomodo maleolus reſecandus ſit.
13 Quemadmodum pedanda ſit vinea, & de canterio. *b*)
14 Quomodo vitis alliganda ſit.
15 Maleolis *c*) iugum imponendum, & quam alte canterius alleuandus ſit.
16 Quemadmodum nouella vinea frequentanda, & propagines faciendae ſint.
17 Quo tempore viuiradix transferenda ſit.
18 Quomodo ex arundinibus iugum faciendum.
19 Quomodo in hortulos vineae diuidendae ſint. *d*)
20 De poſitione iugi, & quatenus a terra leuandum. *d*)
21 Nouella vinea quomodo putanda ſit. *d*)
22 Quemadmodum veteranae vineae reſtituantur.
23 Quemadmodum eaedem putentur.
24 Quae bonus vinitor in conſtituta *e*) iam vinea vitare aut ſequi debeat.
25 Figura falcis. *f*)
26 De cura adminiculandae iugandaeque vineae. *f*)
27 Quae bonus vinitor in conſtituta iam vinea vitare aut ſequi debeat. *f*)
28 Quomodo pampinari *g* & quot foſſuris excoli vinea debeat.
29 De inſerendis vitibus, & inſitione tuenda.
30 De ratione pedaminum ac viminum, & de ſalicto. *h*)
31 De geneſta.
32 De arundinetis.
33 De caſtaneis & caſtanetis.

(V) VI. LIBRI. *i*)

1 Quemadmodum datas agrorum formas metiri debeas.
2 Quotena ſemina iugerum in ternos pedes, ac deinde vsque in denos pedes diſpoſita recipiat.
3 De cultura prouincialium vinearum.
4 De vlmariis faciendis.
5 De arbuſto Gallico. *k*)
6 De generibus olearum. *l*)
7 De ſeminariis oliuarum faciendis. *m*)
8 De arboribus pomiferis.
9 De *n* tribus inſitionum generibus.
10 De cytiſo.

(VI) VII. LIBRI. *o*)

1 De bubus parandis atque emendis, earumque forma.
2 De bubus domandis.
3 De boum cura & cibariis.
4 De vitiis boum & medicinis.
5 Vbi gregibus peſtilentia ingruit, quae remedia adhibenda ſint.
6 Quod remedium adhibeatur boui cruditate laboranti.
7 Quo remedio ſedetur dolor ventris & inteſtinorum pecoris.
8 De vitioſis incrementis linguae.
9 De tuſſi boum.
10 Suppurationis remedia.
11 Claudicanti boui quod remedium adhibeatur.
12 Ad ſcabiem remedia, & ad morſum rabioſi canis vel lupi, nec non & ad coriaginem.
13 Ad exulcerationem pulmonis, & ad tumorem palati.
14 Ad tumorem ceruicis.
15 Ad conuulſos armos, & cornua praefracta.
16 Ad ictus ſerpentis & noxiorum animalium.
17 Remedia ad hauſtam hirudinem.
18 De machina facienda qua clauſa iumenta curentur.
19 De tauri forma.
20 De forma vaccae.
21 Quotannis delectus faciendus.
22 De conſeptis & ſtabulis faciendis.
23 Quae aetas idonea ad admiſſuram.
24 Remedia ad lumbricos vitulorum.
25 De caſtrandis vitulis.
26 De equis.

a) *vti quae primo quinquennio nouellam vineam ante brumam coaequandam. Ablaqueata vinea quemadmodum aeſtiuae radiculae aut putentur. Quemadmodum nouella vinea putetur.* *b*) omitt. *c*) *Quemadmodum pampinanda ſit vinea. Quam alte canterius leuandus ſit.* *d*) omitt. *e*) *conſtituendo vineam adſequi debeat.* *f*) omitt. *g*) Haec in duo lemmata diſtracta. *h*) *de ſalictis faciendis.* *i*) *Surcularis tertius.* *k*) *de ordinando arbuſto quae ſit eius cultura.* *l*) omitt. *m*) *faciendis* omitt. *De cultu oliuetorum.* *n*) *De inſitionibus arborum.* *o*) Κτηνικος, & haec modo habet lemmata: *De equis. Medicinas eorum. De Mulis. Medicinas eorum.* Accuſatiui hinc inde reliqui videntur veſtigia manus Moderati noſtri ſeruare, qui forte inceperat, *Liber primus continet &c.* Vid. infra ad (X) XI & (XI) XII no. *X*.

27 De aetate admiſſarii, & quis pullus generetur.
28 De indole & forma equi.
29 De cura & medicina equorum.
30 Ad tuſſim.
31 Ad intertriginem & ſcabiem.
32 Ad muſcas & oculorum dolores.
33 Ad faſtidia ciborum & labem peſtiferam remedia.
34 De equarum rabie.
35 De mulis.
36 Ad temperandam ſaeuitiam admiſſarii in libidinem furentis.
37 De medicinis eorum.

(VII) VIII. LIBRI.

1 De aſello. *p)*
2 De ouibus emendis tuendisque.
3 De arietibus eligendis.
4 De ouibus tectis.
5 Medicinae pecoris ouili. *q)*
6 De caprino pecore.
7 De medicina caprarum.
8 Caſei faciendi ratio.
9 De ſuibus & eorum medicinis.
10 De medicina ſuum.
11 De caſtratione ſuum.
12 De canibus.
13 De moribus & medicinis canum.

(VIII) IX. LIBRI. *r)*

1 De villaticis paſtionibus.
2 De gallinarum generibus, gallis cohortalibus parandis & nutriendis.
3 De gallinariis conſtituendis.
4 De cibariis gallinarum.
5 De ſeruandis & ſupponendis ouis.
6 De ouis.
7 De gallinis farciendis.
8 De palumbis & columbis farciendis, & columbariis conſtituendis.
9 De alendis turturibus.
10 De turdis educandis.
11 De pauonibus educandis.
12 De Numidicarum & ruſticarum gallinarum educatione.
13 De auibus quas Graeci ἀμφιβίυς & Latini duplicis vitae appellant.
14 De anſeribus educandis, & anſerario conſtituendo.
15 De anatibus, querquedulis & ſimilibus.
16 De piſcinis & piſcibus alendis.
17 De poſitione piſcinae.

(IX) X LIBRI. *s)*

1 De viuariis faciendis, & includendis pecudibus feris.
2 De apibus.
3 Quot genera ſint apum, & quod ex iis optimum.
4 Quales paſtiones *t)* & qui ſitus paſtionum apium eſſe debeat.
5 De ſedibus apum eligendis.
6 De vaſis alueorum probandis.
7 Quemadmodum aluei collocandi ſint.
8 De comparandis apibus, & quemadmodum ſilueſtria examina capiantur.
9 Quemadmodum vernacula examina obſeruentur, & in aluos condantur. *u)*
10 Quae ſit forma regis apum.
11 Quomodo apum paucitas emendetur.
12 De condendo examine, & eius fuga inhibenda.
13 Remedia apum morbo laborantium.

14 Quid

p) De pecore minuto. De minore aſello. q) inſ. *De officio paſtorum. De capris. Medicinas earum. De caſeo. De ſuibus. Medicinas earum. De caſtratione. De canibus. Medicinas eorum.* r) *De villaticis paſtionibus liber primus. De cohortalibus gallinis & gallinariis conſtituendis. De ſeruandis ouis. De gallinis farciendis. De palumbis & columbis farciendis. De turturibus. De turdis. De pauonibus. De Numidicis & ruſticis gallinis. De anſeribus. De anatibus & quercedulis. De piſcinis faciendis & piſcibus alendis.* s) *De villaticis paſtionibus liber ſecundus, macellarius & apiarius.* t) *pabulationes.* u) Inſer. *Quemadmodum frequentandae ſint, quae exigua habent examina.*

14 Quid quoque tempore faciant apes, & quid earum curator facere debeat.

15 De melle conficiendo, & quando caſtrari debeant alui.

16 De cera facienda.

(X) XI. LIBER

Carmina continet de cultu Hortorum.

(XI) XII. LIBRI. *x*)

1 Quae intra villam agi debeant ab homine officio villicationis praepoſito.

2 Quid quoque menſe faciendum ſit, temporibus accommodando opera.

3 Proſa de cultu hortorum, & herbis hortenſibus.

(XII) XIII LIBRI. *y*)

1 Cura rei domeſticae, & praecepta quae villica exſequi debeat.

2 Quemadmodum tractare debeat penora ſiue cellaria.

3 Diſtributio *z* inſtrumenti & ſupellectilis.

4 Quae vaſa parare debeat penoribus & ſalgamis condiendis. *a*)

5 Quemadmodum ex vino vapido acetum fiat.

6 Quomodo muria dura fiat.

7 Quae per quatuor anni tempora herbae, & quomodo condiantur.

8 Oxygala quomodo fiat.

9 Conditura lactucae. *b*)

10 Caepae, pirorum, & malorum ceterorumque pomorum compoſitio.

11 Aquae *c*) dulcis compoſitio qua in condituris vtuntur.

12 De *d*) aqua mulſa facienda.

13 De caſeo ſeruando, & de quibusdam herbis condiendis. *e*)

14 De malis & piris in ſole ſiccandis.

15 De vuis paſſis faciendis & ſorbis ſeruandis.

16 De ficis aridis.

17 De aceto ficulneo faciendo.

18 Quae praeparanda ſint vindemiae.

19 De pluribus generibus condituratum, quibus vinum confirmatur.

20 De ſapa coquenda.

21 De defruto quod quidam Neapolitanum vocant.

22 De *f*) defruto quod adiicitur in vinum ad vetuſtatem.

23 Picis liquidae alterum medicamen quo muſtum condias. *g*)

24 De pice qua vtuntur Allobroges ad condituram vini picati. *g*)

25 De pice Nemeturica ad condituras. *g*)

26 De aqua ſalſa vel muria ad vina condienda. *g*)

27 Remedia *h*) aceſcentis vini.

28 De vino dulci faciendo. *i*)

29 Quemadmodum muſtum ſemper dulce tamquam recens permaneat. *i*)

30 Optima vini curatio, & remedia languentis vini. *i*)

31 Si quod animal in muſtum ceciderit & interierit, remedia.

32 Vinum ex marubio. *l*)

33 Vinum ſcilliten vt cond. op.

34 De aceto ſcillitico.

35 Vinum abſinthiten, hyſopiten, abrotoniten & reliquarum notarum quomodo condire oporteat.

36 De

x) *Hic eſt villicus & hortorum. Continet autem quae intra villam agi debent a muliere &c. De condituris vinorum. De cuſtodia pomorum & pleraque alia, quae in libris praecipiuntur* [praeter hos XII libros ſingularis eius liber ad Eprium Marcellum] *De cultura vinearum & arborum.* [Hic liber aliter quam iudicem habet in ſcripturis] Quid ſibi velint ea, quae vncinis incluſimus, bina emblemata, non comminiſcor. Emblemata eſſe, i. e. minime a Moderato noſtro profecta, non dubito. *y*) *De villica.* *z*) omitt. *a*) *Idem ipſe quae & qualia vaſa* rel. *b*) omitt. *c*) *Aquae marinae & aquae dulcis cocturas compoſitiones, quibus vina condiantur.* *d*) *curationem vini de melle & aqua mulſa facienda.* *e*) omitt. *f*) *Quemadmodum muſtum infirmi generis ad vetuſtatem poſſit perduci.* *g*) omitt. *h*) *Remedium languentis vini.* *i*) omitt. *k*) *Quemadmodum muſtum remedietur.* *l*) omitt.

36 De muſto tortiuo. *l*)

37 Vinum ſimile Graeco facere. *l*)

38 Vinum myrtiten quomodo facias. *l*)

39 Paſſum quemadmodum fiat. *l*)

40 Lora optima quomodo fiat. *l*)

41 Muſtum lixiuum quomodo fiat. *l*)

42 De caſeo condendo. *m*)

43 Vuae ollares quemadmodum componantur & ſeruentur.

44 Mala granata quemadmodum ſeruentur.

45 Mala orbiculata, Seſtiana, melimela, & alia genera quomodo ſeruentur.

46 De *n*) oliuarum alborum conditura.

47 Nigrae oliuae conditura.

48 Sirapa *o* quomodo fiat.

49 Oleum quemadmodum fiat.

50 De oleo gleucino. *p*)

51 Oleum ad vnguenta quemadmodum facias. *p*)

52 De ſalſura ſuillae carnis. *p*)

53 Rapa & napos quemadmodum condias.

54 Sinapin *q*) quemadmodum facias.

55 Oleris atri & ſiſeris radicem quemadmodum condias.

56 Moretum *r*) oxyporum vel (vt alii) oxygarum quemadmodum componas.

m) *Caſeus quemadmodum ex muſto ſeruetur.* *n*) *Inulae condituram oliuar. albar. & nigrarum condituras.* *o*) *ſampſa quemadmodum fiat.* *p*) omitt. *q*) *Sinape q. f. Gleucinum oleum quemadmodum componatur.* *r*) *Mirtetum quemadmodum facias. Oxyporum quemadmodum componas. Expliciunt capitula totius voluminis.*

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE [a] RE RVSTICA

LIBER PRIMVS.

AD [b] PVB. SILVINVM PRAEFATIO.

SAEPENVMERO ciuitatis noſtrae principes audio culpantes modo agrorum infoecunditatem [c], modo caeli per [d] multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem [e]: quoſdam etiam praedictas querimonias velut ratione certa mitigantes, quod exiſtiment, vbertate nimia prioris aeui defatigatum & effoetum ſolum nequire priſtina benignitate

VARIETAS LECTIONIS.

a) *Rei ruſticae I. B. R. Goeſ.* b) *ad Publ. Siluinum praefatio* deeſt *I. B. R. I. I.* c) *in foecunditatem* diuiſ. *I. B. R.* d) *permulta iunct. I. B. R. I. I.* e) *in temperiem I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Nec nulla, nec multa in Columella emendaui: neque enim tantum ſtudium in eo reſtituendo, quantum in ſuperioribus duobus auctoribus poſui, neque tamen non conatus ſum aliquid ei opis diligentia mea afferre: quae variauerim maioris momenti hic adnotata erunt: quorum autem codicum auxilio id fecerim, nunc declarabo: duos enim habui, quorum alter in Diui Marci bibliotheca ſeruatur, alter ab Auguſtinianae familiae ſodalibus, qui diui Galli appellantur, poſſidetur. Priorem illum Nicolaus Nicolus, doctus, & accuratus vir, ſua manu exarauit, &, quemadmodum ſuſpicor, e bono, & vetuſto exemplari exſcripſit: habuit enim ille magnam librorum copiam, & non paucas etiam veteres auctores ſuo labore, & opera deſcripſit: Hae enim erant deliciae ipſius, & in iis ſe rebus oblectabat. Copioſus autem homo, & locuples, ſumma in hoc ſtudio cura poſita, magnam ſupellectilem librorum ſibi comparauit, quos poſtea omnes Marcianae ſodalitati teſtamento legauit. Omnibus igitur quam potuit modis ſtudioſis literarum prodeſſe voluit: nam dum vixit, totum pene in libris emendis patrimonium effudit: & moriens, ut eorum uſibus paterent, in publico loco ipſos collocauit, curaeque honeſtiſſimorum, ac diligentiſſimorum hominum mandauit. Poſterior liber in ampla quondam & ipſe bibliotheca ſeruabatur quam aedificarat, &, plurimis antiquis monimentis referſerat, Laurentius Medices ſplendidus, & illuſtris vir, extra portam, quam diui Galli vulgo appellant, vnde etiam ſodales, qui ſacellum ab eodem ibi magnifice erectum procurabant, vocati erant. Aedes autem ſacra, & praeclara illa ſedes librorum ſuperiore bello euerſa eſt: quod Saluti ciuium (valde enim moenibus urbis propinqua erat) officere poſſe videbatur: multitudo tamen librorum ab iisdem intra vrbem receptis cuſtoditur: non tamen ut antea explicati ſunt, ſed in arcis quibusdam ſeruantur. Inde igitur deprompſi antiquiſſimum Columellae volumen litteris, quas Longobardicas appellant, exaratum. Quaecunque autem in hoc ſcriptore menda correxi, auxilio horum duorum exemplarium correxi, quae fortaſſe, ſi accuratius pertractarentur, poſſent etiam aliis maculis delendis auxilio eſſe: non tamen illa adeo fidelia inueni, vt ſine aliis confirmationibus auctoritatem eorum ſequi tutum eſſe iudicarim. VICTOR.

1 DEFATIGATVM ET EFFOETVM SOLVM) Cyprian. tr. 1 contra Demetr. Ambroſ. de bono mortis c. 10. Homer. Ιλ. ε, 303 coll. Φ, 405. Virg. Aen. 12, 899. Iuuen. 15, 66 ſeq. Plin. H. N. 7, 17. Cum Columella autem facit Plin. 6, ep. 21. Quintil. 1, 1. Vid. Hier. Magius Miſcell. 1, 4 vbi pluribus de hac re diſputat & I. Lipſii Phyſiol. Stoicae 3, 5. BVCHNERVS.

 Adde

2 gnitate praebere mortalibus alimenta. Quas ego cauſas, Publi ‡ Siluine, procul a veri-
tate abeſſe certum habeo: quod neque fas exiſtimare, humi [f] naturam, quam primus ille
mundi genitor perpetua foecunditate donauit, quaſi quodam morbo ſterilitate affectam:
neque prudentis [g] credere, tellurem, quae diuinam & aeternam iuuentam ſortita, com-
munis omnium parens dicta ſit, quia & cuncta peperit ſemper, & deinceps paritura ſit,
3 velut hominem conſenuiſſe. Nec poſt haec reor intemperantia [h] caeli nobis iſta, ſed no-
ſtro potius accidere vitio, qui rem ruſticam peſſimo cuique ſeruorum, velut carnifici, no-
xae [i] dedimus, quam maiorum noſtrorum optimus quisque [l] optime tractauerit [ll]. Atqui
ego ſatis mirari non poſſum, quid ita dicendi cupidi ſeligant oratorem, cuius imitentur
eloquentiam; menſurarum & numerorum modum rimantes, placitae diſciplinae con-
ſectentur magiſtrum [m]; vocis & cantus modulatorem, nec minus corporis geſticulatorem,
4 ſcrupuloſiſſime [n] requirant ſaltationis ac muſicae rationis ſtudioſi; iamque ‡ qui aedificare
velint, fabros & architectos aduocent; qui nauigia mari concredere, gubernandi peritos;
qui bella moliri, armorum & militiae gnaros; & ne ſingula perſequar, ei ſtudio, quod
quis agere velit, conſultiſſimum rectorem adhibeat; denique animi ſibi quisque formato-
rem praeceptoremque virtutis e coetu ſapientum arceſſat: ſola res ruſtica, quae ſine du-
bitatione proxima, & quaſi conſanguinea ſapientiae eſt, tam diſcentibus egeat, quam ma-
5 giſtris. Adhuc enim ſcholas rhetorum, &, vt dixi, geometrarum, muſicorumque, vel
quod magis mirandum eſt, contemptiſſimorum vitiorum officinas, guloſius condiendi ci-
bos, & luxurioſius fercula ſtruendi, capitumque & capillorum concinnatores, non ſolum
eſſe

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *P. Goeſ.* omitt. *P.* f) *rerum naturam Goeſ. I. B. R.* g) *eſt* add. *L. I. I-St.* h) *violentia coeli I. B. R. Goeſ.* i) *noxiae I. I. Gr. G. St. noxe I. B. R. Goeſ. noſce L.* l) *&* add. *I. B. R.* ll) *tractauerat Goeſ.* m) *magiſtrum, vocis & cantus I. B. R. I. I.* n) *ſcrupuloſiſſimae I. I-G.* ‡) *Iam P.*

NOTAE VARIORVM.

Adde Cren. Animadu. hiſt. philol. P. X. p. 41. ſeq. SCHOETTG. *Virtutes per aetatem mundi iam ſeneſcentis laſſatis veluti ſeminibus emedullatas* accuſat Sidon. Apoll. ep. 8, 6.

2 FOECVNDITATE DONAVIT) Infra c. 9 *Atque terras ita muneribus propriis ditauit.* Sed videtur legendum *dotauit* tum ibi, tum hic. deinde: *ſterilitatis*, non *ſterilitate.* VRSIN.

2 DIVINAM ET AETERNAM IVVENT) Sequitur eorum opinionem, qui mundum neque ortum neque interiturum ſtatuebant, quae Lucani [Ocelli] & deinde Ariſtotelis fuit. Nam Epicurei, quia & ortum, & interiturum putabant, ſenio quoque faciebant obnoxium, quo pertinent Lucretii verſus 2, 1149. Vid. Philon. quod mundus ſit incorrupt. p. 731. BVCHN. Solenne id eſt vtriusque orationis ſcriptoribus *aeternitatem, aeterna foedera, leges* tribuere naturae rerum, v. g. Virg. Ge. 1, 60. Paſſim talia apud Lucretium, Ouidium & maiorem Plinium: neque opus erat, vt felicioribus, quod modeſte ait, ingeniis relinqueret Burmannus *aeternum carcerem Aeoli* apud Ouid. met. 4, 662. quidni enim *aeternum* vocaret, quod ad immutabilem perpetuamque rerum naturam pertinet?

3 NOXAE DEDIMVS) Videtur legendum *noxiam*, quomodo infra c. 9 dixit: *Ne quis exiſtimet in ea me opinione verſari, qua malim per noxios, quam per innocentes rura colere.* Poteſt etiam legi *noxae.* VRSIN.

3 ATQVI EGO) Buchnerus malit *atque.* De re ipſa conf. 11, 1, 16. Pro illo, *quid ita dicendi cupidi*, malim *quid ſit, quod dicendi cupidi.* ea certe ſententia eſt.

3 MAGISTRVM; VOCIS) Huius interpunctionis auctorem laudare Buchnerum poſſem. Sed credo, nemini non patere, ita potius legendum, quam ante, vbi erat, *magiſtrum vocis, & cantus modulatorem: nec minus.* Et totam hanc periodum, quae a verbis *Atqui ego ſatis* incipit, & cum ſ. 4 finitur, videmur interpunctione ſibi reddidiſſe. *Vocis & cantus modulator* vno verbo eſt Phonaſcus.

4 CONSANGVINEA SAPIENTIAE) Almeloueenius laudat Lipſ. epiſt. 1. Cent. 1. Miſcell.

5 GVLOSIVS) Videtur legendum *guloſis — & luxurioſis &c.* VRSIN.

5 FERCVLA STRVENDI) Vnde in vrbana Romanorum familia peculiaris ſeruus occurrit, quem *ſtructorem* a ſtruendis ferculis dixerunt.

eſſe audiui, ſed & ipſe vidi. agricolationis neque doctores, qui ſe profiterentur, neque di- 6
ſcipulos cognoui. cum etiam ſi praedictarum artium profeſſoribus ciuitas egeret, ta-
men, ſicut apud priſcos, florere poſſet reſpublica. nam [o] ſine ludicris artibus, atque etiam
ſine cauſidicis olim ſatis felices fuere, futuraeque ſunt vrbes: at ſine agricultoribus nec
conſiſtere mortales, nec ali poſſe manifeſtum eſt [p]. Quo magis prodigii [pp] ſimile eſt, 7
quod accidit, vt res corporibus noſtris, vitaeque vtilitati maxime conueniens, minimam [q]
vſque in hoc tempus conſummationem haberet; idque ſperneretur genus amplificandi re-
tinendique [qq] patrimonii, quod omni crimine caret. Nam caetera diuerſa, & quaſi repu-
gnantia, diſſident a iuſtitia. niſi aequius exiſtimamus † cepiſſe praedam ex militia, quae
nobis nihil ſine ſanguine & cladibus alienis [r] affert. An bellum peroſis †, maris & ne- 8
gotiationis alea ‡ ſit optabilior, vt rupto naturae foedere terreſtre animal homo, vento-
rum, & maris obiectus irae, ſe fluctibus [rr] audeat credere, ſemperque ritu volucrum, lon-
ginqui littoris, peregrinus, ignotum pererret orbem? An foeneratio probabilior ſit, et-
iam his inuiſa, quibus ſuccurrere videtur? Sed ne caninum quidem, ſicut dixere veteres, 9
ſtudium praeſtantius, locupletiſſimum quemque adlatrandi, & contra innocentes, ac pro
nocentibus neglectum a maioribus, a nobis etiam conceſſum intra moenia & in ipſo foro
latrocinium? An honeſtius duxerim [s] mercenarii ſalutatoris † mendaciſſimum aucupium
circumuolitantis [ſſ] limina † potentiorum, ſomniumque [t] regis ſui rumoribus inauguran-

tis

VARIETAS LECTIONIS.

o) *nam* omitt. *I. B. R.* p) *eſt quo magis I. I.* pp) *prodigio L.* q) *minime I. B. R.* qq) *relinquendique Goeſ.* †) *exiſtimauimus L.* r) *alienis* omitt. *L.* †) *per obſeſſa Goeſ. L.* ‡) *alia P.* rr) *fluctibus tendere P. pendeat L.* & marg. *P.* s) *dixerim I. B. R.* †) *ſaltatoris Gr. St.* ſſ) *circumuolanti L.* †) *lumina H.* t) *ſomnum P. Gr. G. St. ſonnumque L.*

NOTAE VARIORVM.

runt. Vide quae a nobis ad Iuuencum 3, 53 notata ſunt. SCHOETTG.

5 CONCINNATORES) Vide quae contra eum morem copioſe ſcribit Tertull. de cultu foeminarum c. 7 & adde Pignorium de ſeruis p. 390, ſ. SCHOETTG.

6 CVM ETIAM SI — EGERET) Almeloueenius ſuſpicatur, *ſi ſine — ageret.*

8 MARIS ET NEG. ALEA) Buchnerus hic laudat Sen. Medea v. 334 & 605.

9 CANINVM STVDIVM) Et cauſidicorum & rabularum, qui id egerunt, vt homines eloquentia ſua morderent. Talem *caninam eloquentiam* Ciceroni quoque tribuit Lactantius 6, 8, 26. Ouidius in Ibin v. 14. *Iactat & in toto verba canina foro.* Pertinent huc quae extant apud Plautum Menaechm. 5, 1, 14 ME. *Non tu ſcis mulier, Hecubam quapropter canem Graii eſſe praedicabant?* MV. *Non equidem ſcio.* ME. *Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis. Omnia mala ingerebat, quem quem adſpexerat. Itaque adeo iure coepta appellari eſt canis.* Confer praeterea Cuiacium Obſeru. 4, 40. Douzam fil. & Erhardum ad Petronii Fragm. p. 687. Crenium part. 10, p. 43. SCHOETTG. Buchnerus addit Prudent. hamartig. 402 *Inde canina foro latrat facundia toto*; & coniicit, *caninum facundiae ſtudium.* Ciceroniana cum canibus & anſeribus comparatio in oratione pro Roſcio notiſſima.

9 MENDACISSIMVM AVCVPIVM) Videtur legendum *mendiciſſimum.* VRSIN. Verum quidem eſt mendiciſſimum fuiſſe illud aucupium: ſed quidni idem mendaciſſimum? Quid enim adulatore mendacius? aut quod aucupium ſaepius fallit aucupem, & mentitur?

9 REGIS SVI) Ita vocabant clientes patronos adulatorio more. Sic Paraſitus apud Plautum Sticho 3, 2, 1 *Libros inſpexi; tam confido, quam pote' eſt Me meum obtenturum regem ridiculis meis.* Martialis 2, 28 *Eſſe ſat eſt ſeruum: iam nolo vicarius eſſe: Qui rex eſt, regem, Maxime, non habeat.* Hic rex & ſeruus ſibi inuicem contradiſtinguuntur. Vide Durantium Caſellium Var. 2, 14. SCHOETTG. Buchnerus huc laudat verſum Horatii, *Coram rege ſuo de paupertate tacentes.* Almeloueenius autem Ramireſium ad Mart. 2, 18 & Heinſ. in Ouid. Heroid. p. 186.

9 RVMORIBVS INAVGVRANTIS) Intelligo paraſitum magnis clamoribus venditare ſomnium regis ſui pro diuinatione, vel etiam ſomnia ipſius triſtiora expiare. Nam diu eſt, cum homines *omina noctis Farre pio placant, & ſaliente ſale* Tib. 3, 4, 9. Interdum tamen ita legendus & explicandus videtur hic locus, *ſomnum regis ſui*, h. e. an ille dormiat, ex

rumo-

10 tis [u]? neque enim roganti, quid agatur [x] intus, reſpondere ſerui dignantur. An putem fortunatius a catenato repulſum ianitore ſaepe nocte ſera foribus ingratis adiacere, miſerrimoque famulatu per dedecus, faſcium decus, & imperium, profuſo tamen patrimonio, mercari? nam nec gratuitae ſeruituti, ſed donis rependitur honor. Quae ſi & ipſa, & eorum ſimilia bonis fugienda ſunt: ſupereſt (vt dixi) vnum genus liberale, & ingenuum
11 rei familiaris augendae, quod ex agricolatione contingit. Cuius praecepta ſi vel temere ab indoctis, dum tamen agrorum poſſeſſoribus, antiquo more adminiſtrarentur, minus iacturae paterentur res ruſticae. nam induſtria dominorum cum ignorantiae † detrimentis multa penſaret: nec quorum commodum ageretur, tota vita vellent imprudentes ne-
12 gotii ſui conſpici; eoque diſcendi cupidiores agricolationem pernoſcerent. Nunc & ipſi praedia noſtra colere dedignamur, & nullius momenti ducimus peritiſſimum quemque [y] villicum facere: vel ſi neſcium, certe [z] vigoris experrecti [a], quo celerius, quod ignoret, addiſcat. Sed ſiue fundum locuples mercatus eſt, e turba pediſſequorum [b], lecticariorumque defectiſſimum annis & viribus, in agrum relegat; cum iſtud opus non ſolum ſcientiam, ſed & viridem aetatem cum robore corporis ad labores ſufferendos deſideret: ſiue mediarum facultatum dominus, ex mercenariis † aliquem, iam recuſantem [c] quotidianum [d] illud tributum, [qui vectigalis eſſe non poſſit [e]] ignarum rei, cui praefuturus eſt,
13 magiſtrum fieri iubet. Quae cum animaduertam, ſaepe mecum retractans, ac recogitans, quam turpi conſenſu deſerta exoleuerit [f] diſciplina ruris, vereor ne flagitioſa & quodammodo pudenda [g], aut inhoneſta videatur ingenuis. Verum cum pluribus [h] monumentis [i] ſcriptorum admonear, apud antiquos noſtros fuiſſe gloriae curam ruſticationis; ex qua Quintius Cincinnatus † obſeſſi conſulis & exercitus liberator, ab aratro vocatus ad [illegible] Dicta-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *augurantis Goeſ. L. I. B. R. I. I. A. H.* x) *agitur G.* †) *inorantiae L.* y) *quemque* deeſt *H.* z) *quemque* add. *I. I. quem L.* a) *experti I. B. R.* b) *pediſequorum I. B. R. H. A. Gr. G.* †) *mercedariis P.* c) *accuſantem* Gr. d) *cotidianum P. quottidianum I. B. R.* e) *poſſet I. B. R. quia — poſſet Goeſ.* f) *exoluerit Gr.* g) *pudenda, ingenuis aut inhoneſta ſit L. I. B. R. I. I.* h) *plurimum I. B. R. plurimis I. I. H. A. Gr. G. St. complurimis P. & cum plurimis L.* i) *monimentis I. I. H. A.* †) *Cicinnatus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rumoribus & ſermonibus incertis populi, qui ſalutatum venit, *augurantis*; h. e. coniicientis. Ita melius cohaerent, quae ſequuntur, *neque* ENIM *roganti &c.*

10 CATENATO IANITORE) Ianitores ſcilicet ſerui catenis erant ligati, ne noctu a cuſtodia poſſent aufugere. Ouidius Amorum 1, 6, 1 *Ianitor (indignum) dura religate catena Difficilem moto cardine pande forem.* Adde Pignorium de Seruis p. 447, 448. Titum Popmam de operis ſeruorum p. 133, 134. SCHOETTG.

12 IN AGRVM RELEGAT) Moris erat, vt ſerui, qui in vrbana familia officio ſuo non bene fungebantur, in agrum poenae loco relegarentur, duriorique labori ſubiicerentur. Petronius c. 69 *Ego ſic ſolebam ipſum Ammeam debattuere, vt etiam dominus ſuſpicaretur, & ideo me in villicationem relegauit.* Multis de hoc agunt Caſaubonus ad Sueton. Aug. c. 24 & P. Faber ſemeſtr. 2, 5. IDEM. Buchnerus hic addi iubet querelas Plinii 18, 3.

12 VIRIDEM) Vegetam, & ad labores ſufficientem. Virgilius de Charonte Aeneid. 6, 304. *Iam ſenior, ſed cruda Deo viridisque ſenectus.* Plin. epiſt. 7, 24, 1 *Numidia Quadratilla paullo minus octogeſimo aetatis anno deceſſit, vsque ad nouiſſimam valetudinem viridis.* Plura Barthius ad Rutilium 1, 116, ad Claudianum p. 325, ad Statium Thebaid. 6, 199 p. 422, 423. SCHOETTG.

12 MEDIARVM FACVLTATVM) *Medias facultates* dixit pro mediocres. Sic infra cap. 1 *Quia media ſunt ſpatia grauioris halitus*, id eſt, mediocria inter breue & longum. VRSIN.

12 [QVI VECTIGALIS ESSE NON POSSIT] Gloſſema eſſe puto haec verba eorum, quae praeceſſere. Mercenarius aliquis aetate prouectior recuſat quotidianum illud tributum, ſibi perſoluendum in ſingulorum dierum operas, & annua mercede conductus villicatur mediarum facultatum domino.

13 AD EOSDEM IVVENCOS) Vide Feſtum in *Quintia prata.* Nam eius fragmentum ex hoc Columellae loco aliquo modo ſuppleri poteſt. VRSIN.

15 M.

Dictaturam venerit, ac rurſus faſcibus depoſitis, quos feſtinantius victor reddiderat, quam
ſumſerat Imperator, ad eosdem iuuencos, & quatuor iugerum auitum herediolum [l] re-
dierit: itemque C. Fabricius [ll], & Curius Dentatus †, alter Pyrrho finibus Italiae pulſo, 14
domitis alter Sabinis, accepta, quae viritim diuidebantur, capitiui agri ſeptem iugera,
non minus induſtrie [m] coluerit, quam fortiter armis quaeſierat: & ne ſingulos intempeſti-
ue nunc perſequar, cum tot alios Romani generis intuear memorabiles duces, hoc ſem-
per duplici ſtudio floruiſſe, vel defendendi, vel colendi patrios, quaeſitosue fines: intelli-
go ‡ luxuriae, & deliciis [n] noſtris priſtinum morem, virilemque vitam diſplicuiſſe.
Omnes enim (ſicut M. Varro iam temporibus auorum conqueſtus eſt) patresfamiliae falce 15
& aratro relictis, intra murum correpſimus, & in circis potius ac theatris, quam in ſege-
tibus & vinetis manus mouemus: attonitique miramur geſtus effoeminatorum, quod a
natura ſexum viris [nn] denegatum, muliebri motu mentiantur, decipiantque † oculos ſpe-
ctantium. Mox deinde ‡ vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconi- 16
cis †† excoquimus, & exſucto [o] ſudore ſitim quaerimus, noctesque libidinibus & ebrieta-
tibus, dies ludo vel ſomno conſumimus, ac noſmetipſos ducimus fortunatos, quod nec
orientem ſolem videmus, nec occidentem. Itaque iſtam vitam ſocordem † perſequitur va-
letudo. nam ſic iuuenum corpora fluxa & reſoluta ſunt, vt nihil mors mutatura videatur. 17
At mehercule [oo] vera illa Romuli proles aſſiduis venatibus, nec minus agreſtibus operibus †
exercitata, firmiſſimis praeualuit corporibus, ac militiam belli, cum res poſtulauit, facile
ſuſtinuit, durata pacis laboribus, ſemperque ruſticam plebem praepoſuit vrbanae. Vt
enim qui ‡ in villis intra conſepta morarentur, quam qui foris terram molirentur, igna-
uiores habitos; ſic eos qui ſub vmbra ciuitatis intra moenia deſides cunctarentur, quam
qui rura colerent adminiſtrarentue [p] opera colonorum, ſegniores viſos. Nundinarum 18
etiam conuentus manifeſtum eſt propterea vſurpatos, vt nonis ‡ tantummodo diebus vr-
banae res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticae. illis enim temporibus, vt ante
iam diximus, proceres ciuitatis in agris morabantur: & cum conſilium publicum deſide-
rabatur, e villis arceſſebantur in ſenatum. ex quo, qui eos euocabant, Viatores nomi- 19
nati ſunt. iſque mos dum ſeruatus eſt perſeuerantiſſimo colendorum agrorum ſtudio, vete-
res illi Sabini Quirites, atauique Romani, quamquam inter ferrum & ignes, hoſticiſque [q]
incurſionibus vaſtatas [qq] fruges, largius † tamen condidere, quam nos, quibus diuturna
per-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *praediolum L.* ll) *Fabritius al. Frabicius L.* deleto *Fabr.* †) *quorum* inſ. *L.* m) *induſtriae* Sphalma *Commel.* ‡) *intellego P.* n) *delitiis a. V.* nn) *viris* add. *L.* †) *decipientes L.* ‡) *vero.* ††) *lactucis P. lacticis Goeſ.* o) *exhauſto L. exuſto I. B. R. & Goeſ. ſecord. proſ. valit. L.* oo) *mehercules I. B. R. hercules P.* †) *opibus I. B. R.* ‡) *quae inutilis intra P. L. & Goeſ.* p) *adminiſtrarentue opera colonorum* abeſt *P. I. B. R adminiſtrarentur G.* ‡) *iis P. L.* q) *que* abeſt *I. B. R.* qq) *vaſtates I. B. R. L. vaſtatae* al. †) *parcius P.*

NOTAE VARIORVM.

15 M. VARRO) Varro 2 praef. 3. Hinc Iuuenal. 8, 18 *Parce & meſſoribus illis, Qui ſaturant vrbem circo ſcenaeque vacantem.*

16 PERSEQVITVR VALETVDO) Videtur legendum *proſequitur.* Quod vero paullo poſt dicit, *ſemperque ruſticam plebem praepoſuit vrbanae*, accepit a Varrone, qui 2 praef. ita ſcribit: *non ſine cauſa praeponebant ruſticos Romanos vrbanis.* & lib. 3, 1. VRSIN.

17 VT ENIM QVI IN VILLIS) Etiam haec ex V. 2, praef. 1 ſumta ſunt, & exciderunt forte duo vel tria verba, quibus Varronem auctorem Columella laudauit. Alioquin quorſum pertineret infinita cum quarto caſu conſtructio?

18 NVNDINARVM CONVENTVS) Haec explicata dedimus ad Varr. l. c.

19 VASTATAE FRVGES) Videtur legendum *vaſtatas.* & p p. *quando cuique contigit?* cum nota interrogandi. VRSIN.

20 permittente pace prolatare licuit rem ruſticam. Itaque in hoc Latio, & Saturnia terra;
vbi Dii cultus ‡ agrorum progeniem ſuam docuerant, ibi † nunc ad haſtam locamus, vt
nobis ex tranſmarinis prouinciis aduehatur frumentum, ne fame laboremus: & vinde-
mias condimus ex inſulis Cycladibus, ac regionibus Baeticis[r], Gallicisque. Nec mirum,
cum ſit publice concepta, & confirmata iam vulgaris exiſtimatio, rem ruſticam ſordidum
21 opus, & id eſſe negotium, quod nullius[s] egeat magiſterio praeceptoris[t]. At ego, cum
aut magnitudinem totius rei, quaſi quandam vaſtitatem corporis, aut partium eius, ve-
lut ſingulorum membrorum numerum[u] recenſeo, vereor ne ſupremus ante me dies oc-
22 cupet ‡, quam vniuerſam diſciplinam ruris poſſim cognoſcere. Nam qui ſe in hac ſcien-
tia perfectum volet profiteri, ſit oportet rerum naturae ſagaciſſimus, declinationum
mundi non ignarus: vt exploratum habeat, quid cuique plagae conueniat, quid repugnet;
ſiderum ortus & occaſus memoria repetat, ne imbribus ventisque imminentibus opera
23 inchoet, laboremque fruſtretur. Caeli & anni praeſentis[x] mores intueatur. neque enim
ſemper eundem, velut ex praeſcripto, habitum gerunt: nec omnibus annis eodem vultu †
venit aeſtas, aut hiems; nec pluuium ſemper eſt ver, aut humidus ‡ autumnus. quae
praenoſcere ſine lumine animi, & ſine exquiſitiſſimis diſciplinis non quemquam[y] poſſe
crediderim. Iam ipſa terrae varietas, & cuiuſque ſoli habitus, quid nobis neget, quid
24 promittat, paucorum eſt diſcernere. Contemplatio vero cunctarum in ea diſciplina par-
tium ‡, quando cuique contingit, vt & ſegetum, arationumque perciperet vſum, & va-
rias diſſimillimaſque terrarum ſpecies pernoſceret? quarum non nullae colore, non nullae
qualitate fallunt; atque in aliis regionibus nigra terra, quam pullam vocant, vt in Cam-
pania, eſt laudabilis; in aliis pinguis rubrica[z] melius reſpondet; quibuſdam (ſicut in
Africa Numidia †) putres arenae[a] foecunditate vel robuſtiſſimum ſolum vincunt; in Aſia
25 Myſiaque denſa & glutinoſa terra maxime exuberat. Atque in his ipſis habere[b] cogni-
tum

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *fructus P.* †) *vbi* r) *beticis I. T. H. A. G.* s) *nullo Goeſ. & L.* t) *praeceptoue I. B. R. I. I. Goeſ. L.* u) *ſubtilitatem deſpicio.* ‡) *occultet P.* x) *praeſentis I. B. R. I. I. H. A. G. it. Goeſ. & L. praeſentes* al. †) *voto P. L.* ‡) *vmidum autumnum P.* y) *quemque I. B. R.* ‡) *quod quanto P. quid cuique L.* z) *lubrica I. B. R. Goeſ.* †) *Numidiae Goeſ.* a) *harenae I. B. R.* b) *haberet I. B. R. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

20 SORDIDVM OPVS) Buchnerus hic laudat Pignorium de ſeruis p. 270; & de regibus imperatoribusque agrum colentibus Plin. 18, 3.

22 DECLINATIONVM MVNDI) Climatum coeli. Vitruuius *inclinationem* vocat 1, 1. *Propter inclinationes coeli, quas Graeci climata dicunt.* *Mundum* autem frequentiſſime pro coelo poni, teſtantur exempla ſequentia. Lucretius 5, 772 *magni per coerula mundi.* Catullus Carm. 65, 205 *contremuerunt Aequora concuſſitque micantia ſidera mundus.* Seneca Oedipo v. 45 *Obſcura coelo labitur Phoebi ſoror, Triſtisque mundus nubilo pallet nouo.* Ex proſaicis Apuleius Met. 2, p. 116 *mundus ſidereus* dixit; & Quintil. Declam. 9, p. 127 *Magis mihi laborandum eſt, quam cum ſidera mundo reuelluntur.* Plura Ioſ. Caſtalio ad Rutilium 1, 17 Arnoldus ad Valerii Catonis Diras v. 142 & Interpp. Valerii Flacci 1, 563. SCHOETTG.

23 COELI MORES) Buchnerus obſeruat expreſſiſſe Columellam illud Virgilii Georg. 1 *Coeli praediſcere morem.*

24 QVANDO CVIQVE) Vel *quotocuique* legendum videtur, vel *quantocuique*, eodem intellectu. vtriusque lectionis manifeſta veſtigia in Mediceo. Deinde *contigit*: ſequitur enim *perciperet, pernoſceret.*

24 COLORE — QVALITATE FALLVNT) Plin. 17, 4, 5 ſ. 3 multus in eo eſt, vt oſtendat varia admodum & incerta eſſe argumenta, quibus terrae ſolique diſcrimina cognoſcantur: vbi haec ipſa etiam, quae ſpeciminis cauſa profert Columella, exemplis declarat.

24 VEL ROBVSTISSIMVM SOLVM VINCVNT) Interrogando haec auctor, vt etiam, quae ſequuntur, commemorat; *quando cuique contingit, vt,* & reliqua. Quare ſcribendum: *vel rob. ſol. vincunt?* PONTED. Vide, lector, an non noſtra magis placeat interpunctio? Nobis quidem certe. Sed forte quod noſtra eſt.

25 HA-

tum, quid recuſet [c] collis, quid campeſtris poſitio, quid cultus, quid ſilueſter ager, quid humidus & graminoſus, quid ſiccus & ſpurcus, ratione [cc] quoque diſpicere [d]. & in arboribus, vinetiſque †, quorum infinita ſunt genera, conſerendis, ac tuendis; & in pecoribus parandis, conſeruandiſque: quoniam & hanc adſciuimus quaſi ‡ agriculturae partem, cum ſeparata ſit ab agricolatione paſtoralis ſcientia [e]: nec ea tamen ſimplex. quippe aliud 26
exigit equinum, aliud † atque aliud bubulum armentum, aliud pecus ouillum, & in eo ipſo diſſimilem rationem poſtulat Tarentinum, atque hirtum [f]; aliud caprinum, & id ipſum aliter curatur mutilum, & raripilum, aliter cornutum, & ſetoſum [g], quale eſt in Cilicia. Porculatoris vero & ſubulci diuerſa profeſſio, diuerſae paſtiones: nec eundem glabrae ſues, denſaeque, caeli ſtatum; nec eandem educationem, cultumue quaerunt. Et vt a pecoribus recedam, quorum in parte auium cohortalium [h], & apium cura poſita 27
eſt; quis tanti ſtudii fuit, vt ſuper iſta, quae enumerauimus, tot noſſet ſpecies inſitionum, tot putationum, tot pomorum holerumque [i] cultus exercere [k]? tot generibus ficorum, ſic vt roſariis impenderet curam, cum a pleriſque etiam maiora negligantur [l]? quamquam & iſta iam non minima vectigalia multis eſſe coeperunt [ll]. Nam prata & ſali- 28
cta, geniſtaeque [m] & arundines [mm], quamuis tenuem, nihilominus aliquam deſiderant induſtriam. Poſt hanc tam multarum, tamque multiplicium rerum praedicationem non me praeterit, ſi, quem deſideramus agricolam, quemque deſcribimus, exegero a participibus agreſtium operum, tardatum iri † ſtudia diſcentium, qui tam variae, tamque vaſtae ſcientiae

VARIETAS LECTIONIS.

c) *recuſaret I. B. R.* †) *ſilueſtris L.* cc) *rationem Goeſ. L.* d) *diſpiceret I. B. R.* †) *vineisque, quarum P.* ‡) *ad L.* e) *ſcientia, nec ea tamen ſimplex. Quippe I. I.* †) *aliud* omitt. *L.* recte. f) *hyrtum Gr. arietinum atque hircinum L.* g) *ſaetoſum I. B. R.* h) *cortalium R.* i) *olerum R.* k) *exerceret Goeſ. I. B. R.* l) *neglegantur* ll) *coeperint Goeſ.* m) *geneſtae I. B. R. genitae G. geneſtraeque L.* mm) *harundines P. L.* †) *vt rei* add. *L.*

NOTAE VARIORVM.

25 HABERE COGNITVM) Goeſ. *haberet*; vnde Brouckhuſius ex coniectura emendat *habere debet*: quod ſenſum commodum ſuppeditat. SCHOETTG. Principes editiones *haberet* pro *habere*, & *recuſaret*, pro *recuſet*; ad id enim, qui ita legunt, iſta referunt, quod ſupra commemoraui; *quando cuique contingit. vt in ipſis haberet cognitum, quid recuſaret collis.* PONTED. Commodius & mihi videbatur. ſi dicamus, infinitiuos, qui ſequuntur, pendere a ſuperiori *contingit*, vel *contigit.*

25 QVID SICCVS ET SPVRCVS) Hic omnia inter ſe opponuntur, collis campeſtri poſitioni, ager cultus ſilueſtri, humidus ſicco, & graminoſus ſpurco, qua ratione? Verbum itaque *ſpurcum* mutandum in *purus* arbitror; pura ſiquidem terra graminoſae opponitur, vt ex lib. 6 initio patet, vbi haec non abſimilia traduntur: *Cum ille quam maxime ſubacto et puro ſolo gaudeat, hic nouali graminoſoque.* vt enim *aruum ſubactum* oppoſitum eſt *nouali*, ita *purum graminoſo.* PONTED. Ego putabam *ſpurcum* hic eſſe *ſqualidum*, *humida* enim terra eadem *graminoſa*, *ſicca* eadem *ſqualida. ſpurcum nubilum* eſt Plin. 17, 2.

25 CVM SEPARATA SIT) Haec item periodus interrogando exprimitur. PONTED.

26 PORCVLATORIS — DIVERSA PROFESSIO) Quantum ex C. 7, 9, 12 intelligitur, *porculator* proprie is eſt, qui foeturam huius generis curat.

27 TOT GENERIBVS FICORVM) Non placet poſt *poma* ſeparatim de ficis dici: quamquam non ignoro, eas interdum excipi pomorum appellatione. vid. Salmaſ. ad Solin. p. 421 multo minus *roſaria ficis* adiici placet. Cogitabam ita ſcribere potuiſſe Moderatum, *tot generibus florum, [ſicut roſariis] impenderet curam.* Et tamen ipſa duo verba, quae incluſi, abeſſe malebam. Vtrum vero tale quid in mentem venerit Columellae, non dixerim. Quid concinnius videretur, aperui: quid librarii auſi ſint, nouimus.

27 CVLTVS EXERCERE) *Exerceret* in vetuſtis editionibus habemus, h. e. *quis tanti ſtudii fuit, vt exerceret.* Id etiam ex his manifeſtum: *tot generibus ficorum, ſic vt roſariis impenderet curam?* Praeterea erunt fortaſſe, qui non *holerumque* ſcriberent, ſed *olearumque*; ſiquidem non de herbis, ſed de arboribus, ad quas & putatio & inſitio ſpectat, loqui videtur Columella. PONTED.

29 IN

29 tiae deſperatione conterriti, nolent experiri, quod ſe aſſequi ‡ poſſe diffidunt. Verumtamen quod in oratore iam M. Tullius rectiſſime dixit, Par eſt eos qui generi humano res vtiliſſimas conquirere [n], & perpenſas exploratasque memoriae tradere concupiuerint [nn], cuncta tentare. Nec ſi vel illa praeſtantis ingenii vis, vel inclytarum artium defecerit inſtrumentum, confeſtim debemus ad otium & inertiam † deuolui: ſed quod ſapienter ſperauimus [o], perſeueranter conſectari. Summum enim culmen affectantes, ſatis honeſte
30 vel in ſecundo faſtigio conſpiciemur. An Latiae muſae non ſolos adytis ſuis Accium & Virgilium recepere, ſed eorum & proximis & procul a ſecundis ſacras conceſſere ſedes? Nec [p] Brutum, aut Caelium, Pollionemue [pp] cum Meſſala & Catulo [q] deterruere ab eloquentiae ſtudio fulmina illa Ciceronis. Nam neque ille ipſe Cicero territus ceſſerat tonantibus Demoſtheni Platonique: nec parens eloquentiae, deus ille Maeonius, vaſtiſſimis
31 fluminibus facundiae ſuae poſteritatis ſtudia reſtinxerat [r]. An ne minoris quidem famae opifices per tot iam ſecula videmus laborem ſuum deſtituiſſe, qui Protogenem, Apellemque cum Parrhaſio mirati ſunt? Nec pulchritudine Iouis Olympii Mineruaeque Phidiacae ſequentis aetatis attonitos piguit experiri Bryaxim, Lyſippum, Praxitelem, Polycletum †, quid efficere, aut quouſque progredi poſſent ‡. Sed in omni genere ſcien-
32 tiae & ſummis admiratio veneratioque, & inferioribus merita laus contingit. Accedit huc, quod ille, quem nos perfectum eſſe volumus agricolam, ſi quidem artis conſummatae [s] non [t] ſit, nec in vniuerſa rerum natura ſagacitatem Democriti, vel Pythagorae [tt] [non] fuerit conſecutus, & in motibus aſtrorum ventorumque Metonis † prouidentiam, vel Eudoxi, & in pecoris cultu doctrinam Chironis ac Melampodis, & in agrorum ſolique molitione ‡ Triptolemi aut Ariſtei prudentiam [u]: multum tamen profecerit, ſi vſu Tre-
33 mellios, Saſernaſque & Stolones noſtros aequauerit. Poteſt enim nec ſubtiliſſima, nec rurſus, quod aiunt, pingui Minerua res agreſtis adminiſtrari. Nam illud procul vero [x] eſt, quod plerique crediderunt, facillimam [y] eſſe nec vllius acuminis ruſticationem. De cuius vniuerſitate nihil attinet plura nunc diſſerere: quandoquidem cunctae partes eius deſti-

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *conſequi poſſe diffiderent L.* n) *quaerere I. B. R.* nn) *concupierint a. V.* †) *negligentiam* o) *ſperauerimus I. B. R.* p) *non I. B. R.* pp) *Pollionem L.* q) *caluo I. B. R. Goeſ.* r) *reſtrinxerat I. B. G. reſtrinſerat L. reſtixerat R.* †) *Polyclitum P.* ‡) *poſſint P.* s) *conſummatae Gr. G. St.* alii vno *m.* t) *non* omitt. *L. I. B. R. & L.* tt) *Putag. fuerit L.* †) *Meribonis P. Mentonis Goeſ.* ‡) *monitione P.* u) *prouidentiam L. P.* x) *verum L.* y) *facilimam Gr. G. St. facillumam P.*

NOTAE VARIORVM.

29 IN ORATORE) C. 1. Sed Columella h. l. ſenſum tantum, non verba Ciceronis retinuit, quae haec ſunt: *Sed par eſt omnes omnia experiri, qui res magnas & magno opere expetendas concupiuerunt. Quod ſi quem aut natura ſua, aut illa praeſtantis ingenii vis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis: teneat tamen eum curſum, quem poterit. Prima enim ſequentem honeſtum eſt in ſecundis tertiisque conſiſtere.* Plura profert Crenius l. c. p. 47, 48. SCHOETTG.

30 SVMMVM ENIM CVLMEN) Philo Iud. alleg. Leg. 2. p. 69 & p. 355. ed. 1691. ALMEL.

30 AN LATIAE) Buchnerus coniecit, *Nam*, ſublata interrogationis nota. Sed non videtur cogitaſſe vir doctiſſimus, *an* poni nonnunquam pro *annon*, vt apud Ciceronem non ſemel *haud ſcio*: quae ratio hic tanto magis obtinet, quia mox ſequitur aliud *non*, eodem fere modo, vt poſt *non tantum* omitti fere nouam negationem conſtat; & quid faciemus verbis, quae mox ſequuntur, *an ne minoris quidem famae artifices.* Buchnerus quidem ſibi conſtat: legi enim pro *an* vult *ac*. ingenioſe ſane, vereor vt vere.

30 NEC BRVTVM) Regienſes & Ienſoniani libri habent *non* pro *nec*, quod de *num* deprauatum quoque ſuſpicari poſſumus. *Num Brutum, aut Coelium &c.* PONTED.

32 PYTHAGORAE NON) *Non* videtur abundare; nam eam ſententia non requirit. VRSIN.

3, 1

deſtinatis aliquot voluminibus explicandae ſunt, quas ordine ſuo tunc demum perſequar,
cum praefatus fuero, quae reor ad vniuerſam diſciplinam maxime pertinere.
I. QVI ſtudium agricolationi dederit, antiquiſſima ſciat haec ſibi aduocanda, pruden-
tiam rei, facultatem impendendi, voluntatem agendi. Nam is demum cultiſſimum rus
habebit, vt ait Tremellius, qui & colere ſciet, & poterit, & volet. neque enim ſcire, aut
velle, cuiquam † ſatis fuerit ſine ſumptibus, quos exigunt opera: nec rurſus faciendi aut 2
impendendi voluntas profuerit ſine arte, quia caput eſt in omni negotio, noſſe quid agen-
dum ſit, maximeque in agricultura, in qua voluntas facultaſque citra ſcientiam ſaepe ma-
gnam dominis afferunt iacturam, cum imprudenter facta opera fruſtrantur impenſas. I-
taque diligens paterfamilias, cui cordi eſt ex agri cultu ‡ certam ſequi rationem rei fami- 3
liaris augendae, maxime curabit, vt aetatis ſuae prudentiſſimos agricolas de quaque re con-
ſulat, & commentarios antiquorum ſedulo ſcrutetur, atque aeſtimet [a], quid eorum quisque
ſenſerit, quid praeceperit: an vniuerſa, quae maiores prodiderunt, huius temporis culturae
reſpondeant, an aliqua diſſonent? Multos enim iam memorabiles auctores comperi per- 4
ſuaſum habere, longo aeui ſitu qualitatem caeli, ſtatumque mutari; eorumque conſultiſſi-
mum aſtrologiae profeſſorem Hipparchum prodidiſſe, tempus fore, quo cardines mundi
loco mouerentur: idque etiam non ſpernendus auctor rei ruſticae Saſerna videtur adcredi-
diſſe. Nam eo libro, quem de agricultura ſcriptum reliquit, mutatum caeli ſtatum [b] ſic 5
colligit, quod quae regiones antea propter hiemis aſſiduam violentiam nullam ſtirpem vi-
tis aut oleae depoſitam cuſtodire potuerint, nunc mitigato iam † & intepeſcente priſtino
frigore largiſſimis oliuitatibus, Liberique vindemiis exuberent. Sed haec ſiue falſa, ſeu
vera ratio eſt, literis aſtrologiae concedatur. Caetera non diſſimulanda erunt agrorum 6
cultori praecepta ruſticationis, quae cum plurima tradiderint Poeni ex Africa ſcriptores,
multa tamen ab his falſo prodita coarguunt [c] noſtri coloni. ſicut Tremellius, qui querens [d]
id ipſum, tamen excuſat, quod Italiae & Africae ſolum caelumque diuerſae naturae, ne-
queat eosdem prouentus habere. Quaecunque † ſunt autem, quae propter diſciplinam ru-
ris noſtrorum temporum ‡ cum priſcis diſcrepent [e], non deterrere debent a lectione di-
ſcentem. Nam multo plura reperiuntur apud veteres, quae nobis probanda ſint, quam
quae repudianda. Magna porro ‡ & Graecorum turba eſt, de ruſticis rebus praecipiens; 7
cuius princeps celeberrimus vates non minimum profeſſioni noſtrae contulit Heſiodus
Boeotius †. Magis deinde eam [f] iuuere fontibus orti ſapientiae Democritus Abderites, So-
craticus Xenophon, Tarentinus Architas, Peripatetici magiſter ac diſcipulus, Ariſtoteles
cum Theophraſto. Siculi quoque non mediocri cura negotium iſtud proſecuti ſunt, Hie- 8
ron, & Epicharmus [g] diſcipulus, Philometor, & Attalus [h]. Athenae vero ſcriptorum
fre-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. I.] †) *quemquam L.* ‡) *cultura L.* a) *extimet L.* b) *ſitum Goeſ. I. B. R.* †) *iam* om. *I. B. R.* c) *arguunt I. B. R.* d) *quaerens I. B. R. Gr. St.* †) *quacunque I. B.* ‡) *temporum* om. *L.* e) *diſcrepat I. B. R. diſcrepet H. A.* ‡) *quippe P. quippe Poenorum & Gr. L.* †) *Boetius L.* f) *eam* om. *I. B. R.* g) *Epicarmus L. I. B. R. Gr. G. St.* h) *Athalus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

1, 2 NEC RVRSVS FACIENDI AVT IMPENDENDI FACVLTAS VOLVNTASQVE PROFVERIT SINE ARTE) Ita videtur hic locus legendus, vt conſtet ſententia. VRSIN. confirmat hanc coniecturam ſ. 18.

1, 6 QVAE PROPTER, DISCIPLINA — DISCREPET) Ita videtur legendum. Nam mala interpunctio, verbo etiam *diſciplina* in *diſciplinam* mendoſe commutato, locum obſcuriorem fecit. VRSIN,

1, 8 EPICHARMVS DISCIPVLVS) Videtur legendum *Epicharmus Siculus*, vel potius *Siculi*; & deinde pro *Euagon*, fortaſſe legendum *Euaeon*, de quo Suidas. Item *Euphronius* paullo ſupra, non *Euphronis*. VRSIN. Adde Cup. ad V. 1, 1,8.

frequentiam pepererunt, e[i] queis probatiſſimi auctores Chaereas, Ariſtandros, Amphilochus[l], Euphron[m]; Chreſtus Euphronis[n], non, vt multi putant, Amphipolites, qui & ipſe laudabilis habetur agricola, ſed indigena ſoli Attici.
9 Inſulae quoque curam iſtam celebrauerunt, vt teſtis eſt Rhodius[nn] Epigenes, Chius Agathocles, Euagon, & Anaxipolis Thaſii. Vnius quoque de ſeptem Biantis illius populares Menander[o] & Diodorus in primis ſibi vindicauerunt ‡ agricolationis prudentiam. Nec his ceſſere Mileſii Bacchius & Mnaſſeas, Antigonus Cymaeus, Pergamenus Apollonius, Dion Colophonius, Hegeſias
10 Maronites. Nam quidem Diophanes Bithynius Vticenſem totum Dionyſium, Poeni Magonis interpretem, per multa diffuſum volumina, ſex epitomis circumſcripſit. Et alii tamen obſcuriores, quorum patrias non accepimus, aliquod ſtipendium noſtro ſtudio contulerunt. Hi ſunt Androtion †, Aeſchrion, Ariſtomenes, Athenagoras, Crates, Dadis, Dio-
11 nyſius, Euphyton[p], Euphorion †. Nec minori fide pro virili parte tributum nobis intule-
12 runt Lyſimachus, & Cleobulus[q], Meneſtratus, Pleutiphanes[qq], Perſis ‡, Theophilus. Et vt agricolationem Romana tandem ciuitate donemus, (nam adhuc iſtis auctoribus Graecae gentis fuit) iam nunc M. Catonem Cenſorium illum memoremus, qui eam Latine loqui primus inſtituit. poſt hunc duos Saſernas, patrem & filium, qui eam diligentius erudierunt; ac deinde Scrofam Tremellium, qui eam[r] eloquentem reddidit; & M. Terentium,
13 qui expoliuit; mox Virgilium[s], qui carmine[t] quoque potentem fecit. Nec poſtremo quaſi paedagogi eius meminiſſe dedignemur, Iulii Hygini[tt]: veruntamen vt Carthaginienſem[v] Magonem ruſticationis parentem maxime veneremur. nam huius octo & viginti memorabilia illa volumina ex ſenatuſconſulto in Latinum ſermonem conuerſa ſunt.
14 Non minorem tamen laudem meruerunt noſtrorum temporum viri, Cornelius Celſus, & Iulius Atticus. quippe Cornelius totum corpus diſciplinae quinque libris complexus[uu] eſt. hic de vna ſpecie culturae pertinentis ad vites, ſingularem librum edidit. Cuius velut diſcipulus, duo volumina ſimilium praeceptorum de vineis, Iulius Graecinus, compoſita face-
15 tius &[x] eruditius, poſteritati tradenda curauit. Hos igitur, Publi Siluine, prius quam cum agricolatione contrahas, aduocato in conſilium: nec tamen ſic mente diſpoſitus, velut ſummam totius rei ſententiis eorum conſecuturus: quippe eiuſmodi ſcriptorum monumenta[y]
16 magis inſtruunt, quam faciunt, artificem. VSVS & experientia dominantur in artibus: neque eſt vlla diſciplina, in qua non peccando diſcatur. nam vbi quid perperam adminiſtra-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *aeque I. B. R. eque L.* l) *Amphilocus L. I. B. R.* m) *Emphronius Creſus L. Euphronius I. B. R. Goeſ.* n) *Euphrontis Goeſ. I. B. R. Emphrontis L.* nn) *Codius L.* o) *Maenander I. I. H. A. G.* ‡) Ita *P. vend.* alii. †) *Anthocion L.* p) *Emplorion L. Emphyton I. B. R. eypheton Goeſ. eubeton P. περὶ φυτῶν I. I. H. A. Gr. G. St.* †) *Euphonon P. I. B. R. Emphonon L.* q) *Eubolus I. B. R. Embolus L. Cleobulus I. I. H. A. Gr. G. St.* qq) *Euanthiphanes P. Goeſ. Plentifanes L.* ‡) *et* inſ. *P.* r) *etiam Goeſ. I. B. R.* s) *Vergilium P. Gr. G. St.* t) *carminum ms. Heinſ. ad Ouid. met.* 15, 108. *it. Goeſ.* tt) *Hygini Goeſ. I. B. R. Higinii* al. *Iuli Higini L.* v) *Carthaginenſem I. B. R. G. Cartaginienſem L.* uu) *contexus L.* x) *&* ab. *Gr. St.* y) *monimenta I. I. H. A.*

NOTAE VARIORVM.

1, 10 DIONYSIVS ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ) Videtur legendum *Dionyſius, Euphyton.* VRSIN. Monuerat iam Victorius ad Varr. 1, 1, 9.

1, 12 CARMINE QVOQVE POTENTEM) *Carminum* V. C. S. Germani apud Heinſium ad Ouid. Met. p 400. ALMEL.

1, 15 CONTRAHAS) Contractus quaſi ſit cum terra. cui opes & facultates noſtras concredimus, ea conditione, vt ſtato tempore illas nobis cum foenore reddat. SCHOETTG.

1, 16 VSVS ET EXPERIENTIA) Illuſtrat hanc ſententiam aliis pluribus Crenius part. 10. p. 50. SCHOETTG.

1, 18 DO-

ſtratum ceſſerit improſpere, vitatur quod fefellerat: illuminatque rectam viam docentis
magiſterium. Quare noſtra praecepta non conſummare [z] ſcientiam, ſed adiuuare pro- 17
mittunt. nec ſtatim quiſquam compos agricolationis erit his perlectis rationibus niſi &
obire eas voluerit, & per facultates potuerit. Ideoque haec velut adminicula ſtudioſis
promittimus, non profutura per ſe ſola, ſed cum aliis. Ac ne iſta quidem praeſidia [a], vt 18
diximus, non aſſiduus labor, & experientia villici, non facultates, ac voluntas impendendi
tantum pollent, quantum vel vna praeſentia domini: quae niſi frequens operibus interue-
nerit, vt in exercitu cum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. maximeque reor hoc ſi-
gnificantem Poenum Magonem, ſuorum ſcriptorum primordium talibus auſpicatum ſen-
tentiis: QVI agrum parabit [b], domum vendat, ne malit vrbanum, quam ruſticum larem
colere. cui magis cordi fuerit vrbanum domicilium, ruſtico praedio non erit opus. Quod 19
ego praeceptum, ſi poſſet his temporibus obſeruari, non immutarem. Nunc quoniam
pleroſque noſtrum ciuilis ambitio ſaepe euocat, ac ſaepius detinet euocatos, ſequitur vt
ſuburbanum praedium commodiſſimum eſſe putem, quo vt ‡ occupato quotidianus excur-
ſus facile poſt negotia [c] fori contingat. Nam qui longinqua, ne dicam tranſmarina ru- 20
ra mercantur, velut haeredibus patrimonio ſuo, & quod grauius eſt, viui cedunt ſeruis [d]
ſuis: quoniam quidem & illi tam longa dominorum diſtantia corrumpuntur, & corrupti
poſt flagitia, quae commiſerunt, ſub expectatione ſucceſſorum, rapinis magis, quam cul-
turae ſtudent.

II. CENSEO igitur in propinquo agrum mercari, quo & frequenter dominus ve-
niat, & frequentius ſe venturum, quam ſit venturus, denunciet. ſub hoc enim metu cum
familia villicus erit in officio [a]. Quicquid vero dabitur occaſionis, ruri moretur. quae
non ſit mora ſegnis, nec vmbratilis. nam diligentem patremfamilias decet agri ſui particu-
las omnes & omni tempore anni frequentius circumire, quo prudentius naturam [b] ſoli,
ſiue in frondibus, & herbis, ſiue iam maturis frugibus contempletur: nec ignoret quid-
quid in eo recte fieri poterit. Nam illud vetus [bb] eſt, & Catonis, Agrum peſſime mul- 2
tari [c], cuius dominus quid in eo faciundum ſit, non docet, ſed audit villicum. Quapro-
pter vel a maioribus traditum poſſidenti, vel emturo fundum praecipua cura ſit ſcire, quod
maxime regionis genus probetur: vt vel careat inutili, vel mercetur laudabilem †. Quod 3
ſi voto fortuna ſubſcripſerit [d], agrum habebimus ſalubri caelo, vberi glaeba, parte cam-
peſtri, parte alia collibus vel ad orientem vel ad meridiem molliter deuexis; terreniſque †

VARIETAS LECTIONIS.

z) *conſummare P. Gr. G. St.* vno *m* al. a) *praedia* Sph. b) *parauit Goeſ. Com.* ‡) *vel P. L.* c) *negotia I. B. G.* d) *ſeruis* om. *I. I.* [C. II.] a) *offitio I. B. R.* b) *matura P.* bb) *vt veteris Ca. L.* c) *mulctari I. B. R. I. I.* †) *laudabile L.* d) *ſubſcribit I. B. R. ſubriſerit L.* †) *teneriſque L.*

NOTAE VARIORVM.

1, 18 DOMVM VENDAT) Plinius 18, 6. ſ. 7. *Agro emto domum vendendam inclementer, atque non ex vtilitate publici ſtatus Mago cenſuit - - vt tamen appareat aſſiduitatem deſideratam ab eo.*

1, 18 PRAESENTIA DOMINI) Vid. ad Ca. c. 41. extr.

1, 19 VT OCCVPATO) Videtur legendum *& occupato: & p. p. quandoquidem,* pro *quoniam quidem.* VRSIN. Omnino legendum *vel,* aut *&,* aut denique *vtut occupato*: vltimum praetulerim.

2, 2 CATONIS) Haec κατὰ λέξιν non ſunt in Catone, qualem hodie habemus. ſed eadem fere ſententia eſt c. 5, 2 *ne plus cenſeat ſapere ſe quam dominum.* Plin. 18, 6 ſ. 7. *quam proximum domino corde eſſe debere, & tamen ſibi non videri.*

2, 3 NAVIGABILI FLVMINE) Idcirco laudat Cicero S. Roſcii praedia in Orat. pro filio c. 7. *Magnitudo pecuniae demonſtratur: bonitas praediorum: (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt) huius inopia & ſolitudo commemoratur.* Plinius ep. 5, 6, 12 *Medios ille* (Tiberis) *agros ſecat; nauium patiens, omneſque fru-*

 ges

aliis cultis [e], atque aliis ſylueſtribus & aſperis, nec procul a mari, aut [f] nauigabili flumine,
quo deportari fructus, & per quod merces inuehi poſſint. Campus in prata & arua, ſa-
4 lictaque & arundineta † digeſtus, aedificio ſubiaceat. Colles alii vacui arboribus, vt ſolis ſege-
tibus ſeruiant, quae tamen modice ſiccis, ac pinguibus campis melius, quam praecipitibus
locis proueniunt. Ideoque etiam celſiores agri frumentarii planicies ‡ habere, & quam
molliſſime deuexi, ac ſimillimi [g] debent eſſe campeſtri poſitioni. Alii deinde colles oli-
uetis, vinetiſque & earum futuris pedamentis veſtiantur, materiam [h], lapidemque, ſi ne-
5 ceſſitas aedificandi coegerit, nec minus pecudibus paſcua, praebere poſſint. Tum riuos
decurrentes in prata, & hortos, & ſalicta, viuae [i] aquae ſalientes demittant [l]. nec abſint
greges armentorum, caeterorumque quadrupedum [m], culta & dumeta paſcentium. Sed
haec poſitio, quam deſideramus, difficilis & rara paucis contingit. proxima eſt huic, quae
plurima ex his habet: tolerabilis, quae non pauciſſima.

III. Porcivs quidem Cato cenſebat in † emendo inſpiciendoque agro praecipue
duo eſſe conſideranda, ſalubritatem caeli, & vbertatem loci: quorum ſi alterum deeſſet,
ac nihilo minus quis vellet incolere ‡, mente eſſe captum, atque eum ad agnatos & genti-
2 les deducendum. Neminem enim ſanum debere facere ſumtus in cultura ſterilis ſoli:
nec rurſus peſtilenti quamuis feraciſſimo pinguique agro [a] dominum ad fructus peruenire.
Nam vbi ſit cum orco ratio ponenda, ibi non modo perceptionem fructuum, ſed & vi-
3 tam colonorum eſſe dubiam, vel potius mortem quaeſtu certiorem. Poſt [b] haec duo
principalia [c] ſubiungebat illa non minus intuenda ‡, viam [d], & aquam, & vicinum. Mul-
tum conferre agris iter commodum: primum quod eſt maximum, ipſam praeſentiam do-
mini, qui libentius commeaturus ſit, ſi vexationem viae non reformidet. deinde ad inue-
henda [dd] & exportanda vtenſilia; quae res frugibus conditis auget pretium [e], & minuit
impenſas rerum inuectarum: quia minoris apportentur eo quo facili niſu perueniatur.
4 Nec [non] nihil eſſe etiam paruo vehi, ſi conductis iumentis iter facias, quod magis expe-
dit,

VARIETAS LECTIONIS.

e) *aliis cultis* om. *I. B. R. L.* f) *ante P.* †) *harundineta P. L.* ‡) *planitias P. Goeſ.* g) *ſimilimi G. ſimilime Goeſ.* h) *maceriam I. B. R.* i) *villaeque aquas L. Goeſ. I. B. R.* l) *emittant I. B. R.* m) *quadripedium culta P.* [C. III.] †) *in inſpiciendo agro P. Goeſ. in emendo agro I. B. R.* ‡) *incolere* om. *L.* a) *agro cum incertum ſit, an dominum ſinat ad fructus peruenire I. I.* b) *poſthac I. B. R.* c) *intuendam P.* d) *viam et aquam vicinam I. B. viam aqua vicinam L. viam, aquam, vicinum I. I.* dd) *vehenda* al. e) *precium I. B. R. H. A.*

NOTAE VARIORVM.

ges deuehit in vrbem. Horatius Od. 2. 3, 18. *Villaque flauus quam Tiberis lauit.* Haec Crenius part. 10. p. 51. SCHOETTG.

2, 4 MOLLISSIME) Vid. P. 1, 5, 5.

2, 4 MATERIAM LAPIDEMQVE) Ante haec verba excidiſſe videtur *alii:* certe intelligendum.

3, 1 PORCIVS CATO) Non memini haec apud Catonem extare, ſed falſus eſt noſter: voluit enim citare Varronem, apud quem priora verba leguntur 1, 2, 9, ſequentia 1, 4, 3, SCHOETTG. Mihi videtur Columella ſententiam Catonis arripuiſſe ex 1, 2 & 3, eamque extuliſſe partim, quod nimirum ad fertilitatem ſalubritatemque pertinet, verbis Varronis; qui de via, aqua & vicino plane alio loco, nim. 1, 16 aliisque verbis praecipit. Haec igitur ſuo more eleganterque exſecutus eſt Columella. In hoc autem paullo fecit licentius, quod infinita oratione loquitur etiam, cum rationes de ſuo adiungit Catonianis oraculis: quae res in opinionem adducere poſſit aliquem, eas ipſas a Catone quoque eſſe prolatas. Caeterum Almeloueenius in margine h. l. Suet. Oth. c. 6, & Mart. 6, 82 laudauit, vbi *inſpicere* dicuntur emturi res venales.

3, 3 VEXATIONEM) *Vectationem* coniicit Almeloueenius, ſed *vexatio viae* ſunt incommoda viae vel longae, vel alias ob cauſas difficilis & ineluctabilis.

3, 3 INVEHEHENDA) Ita repoſuimus ex Goeſ. nam antea legebatur tantum *vehenda.* SCHOETTGEN.

3, 4 NEC [NON] NIHIL) *Non* videtur abundare, nec illud ſententia requirit. VRSIN.

3, 5 DE

dit, quam tueri propria. Seruos quoque qui ſecuturi patremfamilias [ee] ſint, non aegre iter pedibus ingredi. De bonitate aquae ita omnibus clarum eſt, vt pluribus non ſit diſ-ſerendum. Quis enim dubitet, eam maxime probatam haberi, ſine qua nemo noſtrum 5
vel proſperae, vel aduerſae valetudinis vitam proroget? De vicini commodo non eſt quidem certum, quem nonnunquam mors, aliaeque nobiſcum diuerſae cauſae mutant. Et ideo quidam reſpuunt Catonis ſententiam: qui tamen multum videntur errare. nam quemadmodum ſapientis eſt, fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt, ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit, qui nequam vicinum ſuis numis parat, cum a primis cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, audiſſe potuerit, Οὐδ' † ἂν βοῦς 6
ἀπόλοιτ' [f] εἰ μὴ γείτων [g] κακὸς εἴη. quod non ſolum de boue dicitur, ſed etiam de omnibus partibus rei noſtrae [gg] familiaris: adeo quidem vt multi praetulerint carere penatibus, & propter iniurias vicinorum ſedes ſuas profugerint. niſi aliter exiſtimamus diuerſum orbem gentes vniuerſas petiiſſe, relicto patrio ſolo, Achaeos dico, & Hiberos, Albanos quoque, nec minus Siculos: &, ut primordia noſtra contingam, Pelaſgos, Aborigines, Arcadas, quam quia malos vicinos ferre non potuerant. Ac ne tantum de publicis calamitati- 7
bus loquar, priuatos quoque memoria tradidit, & in regionibus Graeciae, & in hac ipſa Heſperia deteſtabiles fuiſſe vicinos, niſi [h] Autolycus ille cuiquam potuit tolerabilis eſſe conterminus; aut Auentini montis incola, Palatinis vllum gaudium finitimis ſuis, Cacus attulit. Malo enim praeteritorum, quam praeſentium meminiſſe, ne vicinum meum nominem, qui nec

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *familiae* hic & alias *Goeſ.* †) μηδ' *P. & Vict.* in emendandis. Totum verſum om. *Lipſ.* f) ἀπολέποι. g) γειτον *I. B. R.* gg) *veſtrae L.* h) *ſi* inſ. *L.*

NOTAE VARIORVM.

3, 5 DE VICINI COMMODO) Hunc locum communem tractat Crenius part. 10. p. 51, 52. SCHOETTG.

3, 5 NOBISCVM) Broukhuſius in margine libri ſui coniicit *aliaeque nobis, ad diuerſae cauſae.* ſed nihil hic immuto. IDEM.

3, 5 IPSVM SIBI MALAM) Ita & alicubi M. Brutus: *O magnam ſtultitiam,* inquit, *timoris, idipſum, quod verearis, ita cauere, vt cum vitare fortaſſe potueris, vltro arceſſas & adtrahas.* Cren. l. c. p. 53. IDEM.

3, 6 ΟΥΔ ΑΝ ΒΟΥΣ ΑΠΟΛΟΙΤ ΕΙ ΜΗ ΓΕΙΤΩΝ ΚΑΚΟΣ ΕΙΗ.) Heraclides Ponticus, diſertus vir, magnusque Philoſophus, περὶ πολιτειῶν ſcripſit, nam hoc etiam ſignificauit Cicero, cum in epiſtola ad Q. Fratrem de iudicio Salluſtii loquens, quod de ſuis de Rep. libris faciebat, inquit: *Praeſertim cum eſſem, non Heraclides Ponticus, ſed conſularis: ille enim quamuis de Rep. adminiſtranda accurate ſcripſiſſet, in publicis rebus verſatus nunquam fuerat.* Horum Heraclidis librorum ἐπιτομὴν in Medicea bibliotheca inueni; qui autem excerpſit, maxime quae de moribus inſtitutisque plurimarum gentium agerent, colligit. Vbi igitur de Cumanis, qui Aeolidem incolebant, ſermo eſt, docet conſuetudinem eos habuiſſe, vt vicini contra fures, latronesque arma caperent, & expilatis ſuccurrerent: inde autem fit, inquit ille, vt pauca admodum amittant: omnes enim vna mente res aliorum perinde, ac ſuas defendunt: vnde nonnulli exiſtimarunt hoc protuliſſe Heſiodum, cum cecinit, *Sed neque bos vnquam periret, niſi quis malum vicinum habeat.* Reſpexiſſe enim eum ad hunc Cumanorum morem, quem egregie cognitum habebat: illinc enim oriundus erat. quod ipſe quoque in Poemate ſuo teſtatus eſt: ait enim, patrem ipſius dium relicta Cuma Aeolide in Boeotium agrum migraſſe. Eruditam, elegantemque Heſiodii carminis declarationem ex abditis Graecorum monimentis erutam, non incommode mihi videor peruulgaſſe. VICTOR.

3, 6 ACHAEOS) Quorum colonia in Ponti interiora penetrauit, nomine quoque Archaeorum ſeruato. Scylax p. 30, & ad eum locum Iſ. Voſſius. Plin. 6, 5. ſ. 5.

3, 6 HIBEROS) ſ. *Iberos*, Aſiaticam & ipſam gentem Ponti accolam, quam cum *Perſis ac Phoenicibus Celtisque ac Poenis in Hiſpaniam veniſſe Varro tradit* apud Plin. 3, 1 ſ. 3. Iberiam Celtiberiamque inde dictam Hiſpaniam, apertum eſt.

3, 7 ALBANOS) Iberorum vicinos, qui forte conditores fuere *Albanenſium* ad Iberum flumen apud Plin. 3, 3 ſ. 4 n. 4. De reliquis nihil addimus, cum res ſit obuia.

3, 7 IN HAC IPSA HESPERIA) Antiquo Italiae nomine vtitur in fabula Caci commemoranda. Hic enim ad Heſperiam pertinet: Vlyſſis ille auus maternus ad Graeciam.

3, 8 PRO-

nec arborem prolixiorem ſtare noſtrae regionis, nec inuiolatum ſeminarium, nec pedamenti [hh] quidquam adnexum vineae, nec etiam pecudes [i] negligentius paſci, ſinit. Iure igitur, quantum mea fert opinio, M. Porcius [ii] talem peſtem vitare cenſuit, et in primis
8 futurum agricolam praemonuit, ne ſua ſponte ad eam perueniret. Nos ad caetera praecepta illud adiicimus, quod ſapiens unus de ſeptem in perpetuum poſteritati pronunciauit [l], [μέτρον [m] ἄριστον,] adhibendum modum menſuramque rebus; idque, vt non ſolum aliud acturis, ſed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem, quam ratio calculorum patiatur, emere velit. nam huc pertinet praeclara noſtri poetae ſententia. - - *laudato in-*
9 *gentia rura, Exiguum colito.* Quod vir erudititiſſimus, vt mea fert opinio, traditum vetus praeceptum numeris ſignauit. quippe acutiſſimam gentem Poenos dixiſſe conuenit, Imbecilliorem agrum, quam agricolam eſſe debere: quoniam, cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus praeualeat, allidi dominum. nec dubium quin minus reddat laxus ager non
10 recte cultus, quam anguſtus eximie. Ideoque poſt reges exactos Liciniana ‡ illa ſeptena iugera, quae plebis [n] tribunus viritim diuiſerat, maiores quaeſtus antiquis retulere, quam nunc nobis praebent ampliſſima vetereta [nn]. Tanta ‡ quidem Curius Dentatus, quem paullo ante retulimus, proſpero ductu parta victoria, ob eximiam virtutem deferente populo praemii nomine, quinquaginta ſoli iugera, ſupra conſularem triumphalemque fortunam putauit [o] eſſe: repudiatoque publico munere populari, hac [oo] plebeia menſura con-
11 tentus fuit. Mox etiam cum agrorum vaſtitatem victoriae noſtrae, & interniciones [p] hoſtium feciſſent, criminoſum tamen ſenatori fuit ſupra quinquaginta iugera poſſediſſe, ſuaque lege C. Licinius damnatus eſt, quod agri modum, quem in magiſtratu rogatione tribunicia promulgauerat, immodica poſſidendi libidine tranſcendiſſet: nec magis quia ſuperbum

VARIETAS LECTIONIS.

hh) *pedamentum adn. I. B. R. pedamentum ad nexum P. pedamenta anexum L.* i) *pecudis negleg. P.* ii) *Portius I. B. R. Gr. G. St.* l) *pronunciauit I. B. R. I. I. H.* m) μέτρον ἄριστον abeſt *P. I. B. R. it. Goeſ. & Lipſ. adhibendi L.* ‡) *liciana P.* n) *trib. pleb. Goeſ.* nn) *veterata L. I. B. R. veruacta I. I. H. A. Gr. G. St.* ‡) *tantam P. L.* o) *Satis* inſ. *Goeſ.* oo) *ac I. B. R. H. A. Gr.* p) *internitiones, I. B. R. I. I. H. A. internetiones Goeſ. P. interuenitiones L.*

NOTAE VARIORVM.

3, 8 PRONVNCIAVIT ADHIBENDVM MODVM) Verba hinc Graeca tollenda puto, nam Latinis vim illarum expreſſit Columella, nec in antiquis libris veſtigium ipſorum videtur. Cum, quibus vocibus Graeci hanc ſententiam proferrent, quispiam in margine ſui libri adſcripſiſſet, librarius aut corrector aliquis, operae pretium ſe facere putauit, ſi ea huc inculcaret, vbi neceſſariae nullo modo ſunt. Plinius etiam praeceptum hoc Latinis verbis enunciauit lib. 18, c. 6. *Imo hercule iudico, modum rerum omnium vtiliſſimum.* VICTOR. Graeca verba irrepſerunt ex margine. Item vox *equis* infra addita eſt; & legendum, *quos ne circumire* quidem valent. VRSIN.

3, 8 EMERE VELIT) Non contemnenda etiam ſcriptura eſſet, *emere velint*; nam refertur ad *acturis ſed & agrum paraturis.* Ita planior videri poſſet ſententia. Ad eundem modum & cap. 4. locutus eſt: *ſequitur deinceps Caeſonianum praeceptum, quo fertur vſus etiam Cato, mercaturis agrum reuiſendum ſaepius eum, quem velint mercari.* PONTED.

3, 8 LAVDATO) Virg. Georg. 2, 397. Plin. 18, 6 ſ. 7. *modum agri imprimis ſeruandum antiqui putauere. Quippe ita cenſebant, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare: qua in ſententia & Virgilium fuiſſe video. - - Modum iudicem rerum omnium vtiliſſimum.*

3, 10 LICINIANA ILLA) V. I, 2, 9.

3, 10 VETERETA) Vid. Ind. in *veruagere. Veruacta* legendum vix dubito. *Vetereta* Victorii reuerentiae condonanda cenſui, qui etiam in emendandis poſuit, legendum hic *vetereta.*

3, 10 TANTA QVIDEM) Niſi hic peccatum eſt a librariis, quod ſuſpicor, *tanta* referendum ad *victoria.*

3, 10 CVRIVS DENTATVS) Hiſtoria extat apud Aurelium Victorem de Viris Illuſtr. c. 33. quamuis ibi male legatur *quaterna dena.* Alii *ſeptem dena* alii *ſeptena,* quod rectum eſt, & a Schotto ex noſtro auctore, item Plinio 8, 3 & Valerio Maximo 4, 3, 5 adſeritur. SCHOETTG. Conferendus omnino Colum. I. pr. 14.

3, 11 QVINQVAGINTA IVGERA) Verum omnino eſt *quingenta* iugera: vid. quae ad

bum videbatur tantum loci detinere, quam quia flagitioſum, quos hoſtis profugiendo de-
ſolaſſet agros, nouo more ciuem Romanum ſupra vires patrimonii poſſidendo deſerere.
Modus ergo, qui in omnibus rebus, etiam ‡ parandis agris adhibebitur. tantum enim ob- 12
tinendum eſt, quanto eſt opus, vt emiſſe videamur quo potiremur, non quo [q] oneraremur
ipſi, atque aliis fruendum eriperemus, more praepotentium, qui poſſident fines gentium,
quos ne circumire [r] equis quidem valent; ſed proculcandos [s] pecudibus, & vaſtandos ac [t]
populandos feris derelinquunt, aut occupatos nexu ciuium [v], & ergaſtulis tenent. Modus 13
autem erit ſua [x] cuique moderata [y] voluntas, facultaſque. Neque enim ſatis eſt, vt iam
prius dixi, poſſidere [z] velle, ſi colere non poſſis.

IV. Seqvitvr deinceps Caeſonianum † praeceptum, quo fertur vſus etiam Cato [a],
mercaturis agrum eſſe reuiſendum ſaepius eum, quem velint [b] mercari. Nam prima in-
ſpectione neque vitia neque virtutes abditas oſtendit, quae mox retractantibus facilius ap-
parent. Inſpectionis quoque velut formula nobis a maioribus tradita eſt [c], agri pinguis,
ac laeti: de cuius qualitate dicemus ſuo loco, cum de generibus terrae diſſeremus. In 2
vniuerſum tamen quaſi teſtificandum, atque ſaepius praedicandum habeo, quod primo
iam Punico bello dux inclutiſſimus M. Attilius Regulus dixiſſe memoratur, fundum, ſicuti
ne foecundiſſimi quidem ſoli, cum ſit [d] inſalubris; ita nec effoeti †, ſi vel ſaluberrimus
ſit, parandum: Quod Attilius aetatis ſuae agricolis, maiore cum auctoritate ſuadebat ‡ pe-
ritus vſu. nam Pupiniae peſtilentis ſimul & exilis agri [e] cultorem fuiſſe eum, loquuntur
hiſtoriae. Quapropter cum ſit ſapientis, non vbique emere, nec aut vbertatis illecebris, 3
aut deliciarum [f] concinnitate decipi: ſic vere † induſtrii patrisfamilias eſt, quicquid aut ‡
emerit aut acceperit, facere fructuoſum atque [g] vtile: quoniam & grauioris caeli multa
remedia priores tradiderunt, quibus mitigetur peſtifera lues; & in exili terra cultoris
prudentia ac diligentia maciem ſoli vincere poteſt. Haec autem conſequemur, ſi veriſ- 4
ſimo vati, velut oraculo crediderimus dicenti, *Ventos, & varium [h] caeli praediſcere mo-
rem Cura ſit, ac patrios cultosque, habitusque locorum, Et quid quaeque ferat regio,
&*

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *& in I. B. R.* q) *quo* omitt. *G.* r) *circuire quoque valent I. B. R I. I. equis* abeſt etiam *L* s) *proculcandos, & pecudibus vaſtandos ac &c. H.* t) *ac populandos* om. *Goeſ. I. B. R.* v) *crurum I. I. H. A.* it. marg. *Victor.* x) *unicuique I. B. R.* y) *moderata* om. *L. I. B. R.* z) *poſſidere* omittit *P.* [C. IV.] †) *Cenſolenum L.* a) *Cato Marcus Goeſ. I. B. R f.* orta vox ex compendioſa ſcriptione *mercaturis* om *L.* b) *velis L I. B. R.* c) *eſt Agri a. V.* †) *M.* abeſt *P.* d) *ſit* omiſſ. *I. B. R.* †) *effecti, vel ſaluberrimus P.* ‡) *veniebat I. B. R. cenſebat L.* e) *agricultorem* iunct. *I. B. R. G.* f) *delitiarum I. I. H. A. G.* †) *vere* abeſt *I. B. R. verum P.* ‡) *aut* deeſt *I. B. R. aut erit P.* g) *aut I. B. R.* h) *proprium Goeſ. L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ad V. 1, 2, 9. diſputata ſunt. Iamque emendandum ita vidit Columellam, Dion. Voſſius ad Vell. Paterc. 2, 6 quod Almeloveenivs hic obſeruauit: itemque Thyſius ad Gell. 7, 3 p. 385. denique Brouckuſius in margine libri ſui.

3, 11 Qvia svperbvm videbatvr) h. e. parum ciuile, & regiae libidini proximum: de qua ſignificatione Burm. ad Petron. c. 18.

3, • Nexv civivm) Videtur legendum *nexu crurum*, quam lectionem veram & germanam putamus. Vrsin. Τὸ *ciuium* retinent Goeſ. & Lipſ. vt & plures editi: Explica ergo, *nexu ciuium*, i. e. ciuibus ob aes alienum nexis. Nam apud Romanos, qui liberi erant, & aere alieno grauati, in carcerem coniici a creditoribus, & ad operas manuarias adigi poterant. Vide quae habet Godeleuaeus ad Liuium 2, 23. Barthius Aduerſ. 46, 13. Schoettg. Recte V. C. & viderat hoc etiam Gronouius obſ. 1, 8 p. 76.

4, 1 Qvo fertvr vsvs) Indicat hoc verbo Columella, non tam e libro Catonis hoc praeceptum a ſe petitum, licet ſimilia in eo legantur, in ipſo principio 1, 1; quam ex tradita ab aliis ad poſteros fama.

4, 1 De gen. ter. disseremvs) L. 2, c. 2.

4, 2 M. Attilivs) Plin. 18, 5.

4, 2 Pvpiniae) V. 1, 9, 5.

4, 4 Ventos) Georg. 1, 42.

4, 6 Sed

& quid quaeque recuſet: nec contenti tamen auctoritate vel priorum vel praeſentium colonorum, noſtra praetermiſerimus exempla, nouaque quae [i] tentauerimus, experimen-
5 ta. Quod etſi per partes nonnunquam damnoſum eſt; in ſumma tamen fit compendioſum, quod nullus ager ſine profectu colitur: ſimul attentando [m] poſſeſſor efficit, vt in id formetur, quod maxime praeſtare [mm] poſſit. ea res etiam feraciſſimos [n] agros vtiliores reddit. Itaque nusquam experimentorum varietas omittenda [o] eſt: longeque etiam in pingui ſolo magis audendum, quoniam nec laborem nec ſumtum fruſtratur effectus.
6 Sed quum [oo] refert, qualis fundus, & quo modo colatur [p]; tum, villa qualiter aedificetur, & quam vtiliter diſponatur. Multos enim deerraſſe, memoria prodidit, ſicut praeſtantiſſimos viros L. Lucullum, & Q. Scaeuolam, quorum alter maiores, alter minus amplas, quam poſtulauit modus agri, villas extruxit, cum vtrumque ſit † contra rem familia-
7 rem. Diffuſiora enim conſepta, non ſolum pluris aedificamus, ſed etiam impenſis maioribus tuemur: at minora cum ſunt, quam poſtulat fundus, dilabitur fructus. nam & humidae res, & ſiccae, quas terra progenerat, facile vitiantur, ſi aut non ſunt, aut propter
8 anguſtias incommoda ſunt tecta, quibus inferantur. Proportione etiam facultatum [pp], quam optime paterfamilias debet habitare, vt & libentius rus veniat, & degat in eo. Iucundius vtique viro ‡, ſi etiam matrona comitabitur [q], cuius vt ſexus, ita animus eſt delicatior. quamobrem [r] amoenitate aliqua demerenda † erit, quo patientius moretur cum viro, eleganter igitur aedificet agricola: nec ſit tamen aedificator, atque areae idem [s] tantum complectatur [t], quod ait Cato, quantum ne villa fundum quaerat, neue fundus † vil-
9 lam: cuius vniuerſum ſitum qualem oporteat eſſe, nunc explicabimus. Quod inchoatur aedificium, ſicut ſalubri regione, ita ſaluberrima parte regionis debet conſtitui. Nam circumfuſus aer atque corruptus plurimas affert corporibus noſtris cauſas offenſarum. Sunt quaedam loca, quae ſolſtitiis minus concaleſcunt, ſed frigoribus hiemis intolerabiliter [v] horrent

VARIETAS LECTIONIS.

i) *quae* deeſt *I. B. R.* l) *temptauerimus I. I. H. A.* m) *tentando I. B. R.* mm) *praeſtari Goeſ.* n) *ferociſſimos I. B. R.* o) *obmittenda I. B. R. A. G.* oo) *quoniam* editi. p) *colatur, tum villa qualiter aedificetur, et quam* abeſt *G.* †) *ſic enim P.* pp) *facultatium Goeſ.* ‡) *vero P.* q) *comitatur I. B. R.* r) *quamobrem* om. *L. I. B. R.* †) *delectanda P.* s) *aedem I. B. R.* in antiquo *pedem* corruptum *aedem P. edem L. pedem Goeſ.* t) *contemplatus I. B. R.* †) *fructus L. I. B. R.* v) *intollerabiliter R. H.*

NOTAE VARIORVM.

4, 6 SED QVVM) Videtur legendum *ſed cum refert*: ſequitur enim, *tum villa.* VRSIN. Vterque Codex Goeſ. & Lipſ. habet *cum*. Obſeruo autem hac occaſione, in variis MSS Columellae τὸ *quoniam* abbreuiatum eſſe in *quom* vel *quum*, quod non attendentes imperiti librarii voces haſce promiſcue in deſcribendo adhibuerunt. SCHOETTG. Nihil dubitaui, recipere illud *quum*, praeſertim cum etiam mihi iſta permutatio frequentiſſime obſeruata ſit. Similem periodum, vbi τῷ *Cum* ita reſpondet *tum*, vt non propoſitionem nouam addat apodoſis, ſed partem modo praedicati, habemus Col. 1, 5, 8.

4, 6 MEMORIA) Primus eſt caſus, & notat hiſtoricam famam, aut tale quid. Frequentius tamen occurrit numero plurali. Minucius Felix 31, 2. *Memoriae & tragoediae veſtrae inceſtis gloriantur quas vos libenter & legitis et auditis.* vbi vide Elmenhorſtium & Cellarium. SCHOETTG. vid. noſtr. 1, 3, 7.

4, 6 L. LVCVLLVM ET Q. SCAEVOLAM) Plin. 18, 6. ſ. 7. *Cum villa Scaeuolae fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere cenſoria caſtigatio erat, minus arare, quam verrere.* Conf. 1, 11, 1.

4, 8 DEGAT IN EO) Videtur legendum *degat in eo iucundius. Vtique vero ſi etiam* &c. VRSIN. Ingenioſe non tantum ſed vere iſta in mentem veniſſe arbitror viro doctiſſimo: ſuffragante praeſertim Mediceo Codice, quem Politianus contulit. Caeterum illam proportionem, de qua hic Columella breuiter expreſſit, Buchnero obſeruante, Hor. 1, Od. 12, 43 *auitus* APTO CVM LARE *fundus.*

4, 8 AEDIFICATOR) quod de Attico negat Nepos 25, 13, 1 ad quem locum ſententias veterum congeſtas habes in editione Boſii.

4, 8 CATO) c. 3.

4, 9 THE-

horrent, ſicut Thebas ferunt Boeotias [x]. Sunt quae tepent hieme, ſed aeſtate ſaeuiſſime candent, vt affirmant Euboicam Chalcidem [y]. Petatur igitur aer calore & frigore tempe- 10
ratus, quem [z] fere medius obtinet collis, quod neque depreſſus hieme pruinis torpet, aut torret † aeſtate vaporibus, neque elatus in ſumma montium perexiguis ventorum motibus, aut pluuiis omni tempore anni [a] ſaeuit. Haec igitur eſt medii collis optima poſitio, loco tamen ipſo paullulum [b] intumeſcente: ne cum a vertice torrens imbribus conceptus effluxerit [c], fundamenta conuellat.

V. Sit autem vel intra villam, vel extrinſecus inductus fons perennis; lignatio, pabulumque vicinum. Si deerit fluens vnda, putealis quaeratur in vicino, quae non ſit hauſtus profundi, non amari ſaporis, aut ſalſi. Haec quoque ſi deficient [a], & ſpes arctior 2
aquae manantis coegerit, vaſtae ciſternae hominibus, piſcinaeque pecoribus [b] inſtruantur, colligendae aquae tandem pluuiali, quae ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima. ſed ea ſic habetur eximia, ſi fictilibus tubis in contectam [bb] ciſternam deducatur. huic proxima fluens aqua † e montibus oriunda, ſi [c] per ſaxa praeceps deuoluitur, vt eſt in Guarceno Campaniae. tertia [d] putealis, vel [e] collina, vel quae non infima valle reperitur. deter- 3
rima paluſtris, quae pigro lapſu repit ‡. peſtilens, quae in palude ſemper conſiſtit. Hic idem tamen humor, quamuis nocentis naturae, temporibus tamen hiemis edomitus imbribus miteſcit; ex quo caeleſtis aqua maxime ſalubris intelligitur, quod etiam venenati liquoris eluit perniciem. ſed hanc potui probatiſſimam diximus [f]. Caeterum ad aeſtuum [g] 4
temperandos calores, & amoenitatem [h] locorum, plurimum conferunt ſalientes riui, quos, ſi conditio loci patietur, qualescunque, dummodo † dulces, vtique ‡ perducendos in villam cenſeo. Sin ſummotus longius a collibus erit amnis, & loci ſalubritas, editiorque ſitus ripae permittet ſuperponere villam profluenti [i], cauendum tamen erit, vt a tergo potius, quam

VARIETAS LECTIONIS.

x) *Boetias I. B. R.* y) *Calcidem L. I. I. - St.* z) *qui fere medios optinet colles I. B. R. qui medios collis Goeſ.* †) *torretur I. B. R.* a) *anni* om. *L.* b) *paulum P.* c) *adfluxerit P. & Goeſ. affluxerit Lipſ.* [C. V.] a) *deficiet I. B. R.* b) *pecori ſtruantur: quae tamen pluuialis aqua ſalubritati corporis eſt &c. L. I. B. R.* bb) *contractam L.* †) *eſt* inſ. *Lipſ.* c) *ſi* abeſt *I. B. R.* d) *Tertium H.* e) *vel* om. *L. I. B. R.* ‡) *repet P. L.* f) *dixi I. B. R.* g) *aeſtiuos I. B. R. aeſtatum P. Goeſ.* h) *amenitatem I. B. R. amaenitatem H. A.* †) *dum tamen P.* ‡) *itaque P.* i) *praefluenti Goeſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 9 THEBAS BOEOTIAS) Cui regioni *craſſum aerem* hac etiam cauſa tribui dixeris a Satyrico.

4, 10 AVT TORRET AESTATE) *torretur* legendum eſſe nemo non videt, VRSIN. ſed quid ſi dictum eſt *torret* aeſtate, vt *mutat, vertit, mouet* e. i. g. a. ipſumque adeo *ardet*.

4, 10 PEREXIGVIS VENTORVM MOTIBVS) Non quo in montoſis perexiguos ventorum motus eſſe velit Columella, ſed, qui *perexigui* ſunt in plano ventorum motus, iidem *in montibus ſaeuiunt*. Montes intellige, quales vulgo ſunt. Alia enim ratio eſt celſiſſimorum, & ſupra nubium regionem eleuatorum montium; Athonis v. g. & Olympi, vbi ne cineres quidem in altaribus ſubdiualibus imbre aut vento abiguntur, ſi verum prodidere de illo Mela 2, 3, de hoc, quantum coniectura licet aſſequi, Solinus c. 9.

5, 2 SI DEFICIENT) Videtur legendum *deficiet*. nam refertur ad *vnda*. deinde: *huic proxima fluens, quae e montibus oriunda* &c. VRSIN.

5, 2 IN GVARCENO) *Guarcenum* nemo, credo, facile dixerit, quid fuerit. Quid ſi legamus *Gaurano*? Plin. 3, 5 ſ. 9. *Gauranos montes* inter *Maſſicos Surrentinosque* in Campania omnes collocat. De montanis ſermonem eſſe apparet. Haec ita ſcripſeram, cum poſtea deprehendi, ad editionem, quae penes me eſt, Regienſem A. 1496 ab antiqua manu, neſcio qua, adſcriptum *Gaurano*: vtrum ex coniectura, an ex libro, non habeo dicere. Meum fuit cum fide illud indicare.

5, 3 VEL QVAE NON INFIMA) Si collina haberi non poteſt: certe talis ſit aqua putealis, quae neque in *infima valle*, quem *cardinem conuexitatis* vocat Plin. 31, 3 ſ. 26, confluxerit, vbi ſtando illam vitium capere neceſſe eſt.

5, 3 REPIT) Noſter infra c. 17 extr. *Aut ſi quis eam ſuperuenit humor, lente prorepit*. Claudianus

quam prae ſe flumen habeat, & vt aedificii frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis,
& amiciſſimis aduerſa, cum plerique amnes aeſtate vaporatis [k] hieme frigidis nebulis ca-
ligent [l]. quae, niſi vi maiore inſpirantium ventorum ſubmouentur, pecudibus hominibus-
que conferunt peſtem. Optime autem ſalubribus, vt dixi, locis ad orientem, vel ad me-
ridiem, grauibus ad ſeptentrionem villa conuertitur. eademque ſemper mare recte con-
ſpicit, cum pulſatur, ac fluctu reſpergitur; nunquam ex ripa, ſed [ll] paullum ſubmota a littore.
6 nam praeſtat a mari longo potius interuallo, quam breui refugiſſe, quia media ſunt ſpatia
grauioris halitus. Nec paludem quidem vicinam eſſe oportet aedificiis; nec iunctam milita-
rem viam, quod illa caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit ani-
malia, quae in nos denſiſſimis examinibus inuolant; tum etiam natricum [m] ſerpentium-
que peſtes [n], hiberna deſtitutas [o] vligine, coeno & fermentata colluuie venenatas [p], emit-
tit, ex quibus ſaepe contrahuntur caeci morbi, quorum cauſas ne medici quidem perſpice-
re queunt; ſed & anni toto tempore ſitus atque humor inſtrumentum ruſticum, ſupelle-
7 ctilemque, & inconditos conditosque fructus corrumpit: haec autem praetereuntium via-
torum populationibus, & aſſiduis diuertentium hoſpitiis infeſtat rem familiarem. propter [†]
quae cenſeo eiusmodi vitare incommoda, villamque nec in via, nec [q] peſtilenti loco, ſed
procul & editiore ſitu condere, [qq] vt frons eius ad orientem aequinoctialem directa ſit.
8 Nam eiusmodi poſitio medium temperatumque libramentum ventorum hiemalium & ae-
ſtiuorum tenet: quantoque fuerit aedificii [†] ſolum pronius orienti, tanto & aeſtate liberius
capere perflatus, & hiemis procellis minus infeſtari, & matutino regelari ortu poterit, vt
concreti rores liqueſcant: quoniam fere peſtilens habetur, quod eſt remotum ac ſiniſtrum
ſoli, & apricis flatibus; quibus ſi caret, nulla alia vis poteſt nocturnas pruinas, & quod-
cunque rubiginis aut ſpurcitiae reſedit, ſiccare atque detergere. Haec autem cum homi-
9 nibus afferant perniciem, tum & armentis, & virentibus, eorumque fructibus [r]. Sed quis-
quis aedificia [s] volet in decliuibus areis extruere, ſemper ab inferiore parte auſpicetur:
quia cum ex depreſſiore [t] loco fuerint orſa fundamenta, non ſolum ſuperficiem ſuam fa-
cile

VARIETAS LECTIONIS.

k) *vaporantes Lipſ.* l) *caligant I. B. R.* ll) *aut* inſ. *P. haud* inſ. *L.* m) *natricium I. B. R. nantium P. L.* n) *peſtis I. B. R.* o) *deſtituta I. B. R.* p) *venena I. B. R.* †) *propterque I. B. R.* q) *nec alio procul editiore ſitu I. B. R. nec alia procul editiore ſitu P.* qq) *ſic vt Goeſ.* †) *aedificiis I. B. R.* r) *frugibus I. B. R.* s) *aedificare P.* t) *preſſiore P.*

NOTAE VARIORVM.

nus de nuptiis Honorii & Mariae v. 96. *Tardaque ſudanti prorepunt balſama ligno.* Haec & plura notauit Crenius part. 10. p. 53, 54. SCHOETTG.

5, 4 QVAM PRAE SE FLVMEN) Plinius 18, 6 ſ. 7 *Conuenit, nec iuxta paludes ponendam eſſe villam, neque aduerſo amne.*

5, 5 EADEMQVE SEMPER MARE) Totus hic locus ita videtur emendandus: *Eademque ſemper mare recte conſpicit, cum pulſatur ac fluctu reſpergitur, nonnunquam ex ripa paullum ſummota a littore; nam praeſtat a mari nullo potius interuallo, quam breui refugiſſe, quia media ſunt ſpatia grauioris halitus* &c. VRSIN. Emendando corrupiſſe videtur hunc locum vir doctiſſimus. Hoc ſibi vult Columella: ſi maritimus ſit locus, villam aut ita prope ponendam ad mare, vt fluctibus alludatur: (vide mihi Horatianos interpretes ad illud *Contracta piſces aequora ſentiunt*) aut remouendam a littore longius. Villa *nunquam recte mare ex ripa conſpicit, aut paullum ſubmota a littore*: ita enim legendum aio, ſuffragantibus praeſertim MSS, qui hic *aut* vel *haud* interſerunt: τὸ *ſed* inducendum plane erat, ortum ex *ſeu,* quod primo aliquis pro *aut* poſuerat.

5, 6 QVAE IN NOS) Locus non vacat mendo. Sic autem videtur legendus, atque a mala interpunctione vindicandus. *Quae in nos - - inuolant: tum etiam - - deſtituta vligine, coeno, et - - vere natas emittit* &c. VRSIN. Vid. Pall. 1, 7, 4.

5, 6 TVM ETIAM NATRICVM) Minime ſpernenda lectio MSS *nantium* quae reſpondent *ſerpentibus.*

5, 8 AEDIFICII SOLVM) Videtur legendum

cile ſuſtinebunt, ſed &[v] pro fultura & ſubſtructione[x] fungentur, aduerſus ea, quae mox,
ſi forte villam prolatare libuerit, ad † ſuperiorem partem applicabuntur: quippe ab imo
praeſtructa valenter reſiſtent contra ea, quae poſtmodum ſuperpoſita incumbent[y]. at[z] ſi 10
ſumma pars cliui fundata, propriam[a] molem ſuſceperit, quidquid ab inferiore mox ap-
poſueris, fiſſum erit, rimoſumque. Nam nouum[b] cum veteri adſtruitur, rimoſoque[c] re-
cens aedificium, quaſi ſurgenti reluctans oneri cedit; & quod prius extructum[d] immi-
nebit cedenti, paullatimque[e] degrauatum[f] pondere ſuo praeceps attrahetur. Igitur id
ſtructurae vitium cum primum ſtatim[g] fundamenta iaciuntur, euitandum ‡ eſt.

VI. Modvs autem, membrorumque numerus aptetur vniuerſo conſepto, & diuidatur
in tres partes, vrbanam, ruſticam, &[a] fructuariam. Vrbana rurſus in hiberna[b] & aeſti-
ua ſic digeratur, vt ſpectent hiemalis temporis cubicula brumalem orientem: coenationes,
aequinoctialem † occidentem. Rurſus aeſtiua cubicula[c] ſpectent meridiem aequinoctia- 2
lem, ſed coenationes eiuſdem temporis proſpectent[d] hibernum orientem. Balnearia oc-
cidenti[e] aeſtiuo aduertantur, vt ſint poſt meridiem & vsque in veſperum illuſtria. Am-
bulationes meridiano aequinoctiali ſubiectae ſint, vt[f] hieme plurimum ſolis, & aeſtate mi-
nimum recipiant. At[g] in ruſtica parte, magna & alta culina ponetur[h], vt &[i] contigna- 5
tio careat incendii periculo, & in ea commode familiares omni[l] tempore anni morari
queant. Optime ſolutis ſeruis cellae[m] meridiem aequinoctialem ſpectantes fient: vinctis
quam

VARIETAS LECTIONIS.

v) & omiſſ. P. *eſſe praefulctura* L. x) dubium, vtrum *Subſtractione*, an *ſubſtructione*, an etiam *ſubſtrictione* legendum ſit in vetuſto codice, ſed verius *ſubſtrictione* P. *ſubſtratione* I. B. R. †) *de ſup. parte* Geſ. y) *incumbant* P. z) *Ad* Pol. a) *propria* H. A. b) *nouum* abeſt I. B. R. *tum cum* P. L. c) *rimoſoque* om. L. *rimoſumque* leg. P. d) *eſt* inſ. L. e) *que* om. L. I. B. R. I. I. H. A. f) *degrabatum* P. g) *ſtatum* I. B. R. ‡) *euitandus* L. I. B. [C. VI.] a) & omitt. P. b) *hibernacula* I. B. R. *hiberna* etiam L. †) *aequinoctalem* P. c) *cubilia* I. B. R. d) *proſpectant* P. e) *occidentia* I. B f) *vt & hieme* I. B. R. *vt & hiems* P. g) *Ad* P. h) *ponatur* I. i) & deeſt I. B. R. *continuatio* L. l) *omnes* I. B. R. m) *caellae* I. I. A.

NOTAE VARIORVM.

gendum *aedificium ſoli* VRSIN. Vetat hic audiri Vrſinum N. Heinſius ad Ouid. Faſt. 1, 109 & retineri *ſolum aedificii* iubet.

5, 10 RIMOSOQVE RECENS) Leg. *ruinoſoque - - vrgenti - - imminebit cedenti, paulatim - - praeceps trahetur.* VRSIN. Si nihil aliud, certe pro *ſurgenti* ſine cunctatione *vrgenti* legendum arbitror. Praeterea pro *cedit* malim *cedet*, vt *imminebit*, *attrahetur.*

6, 1 VRBANA) *Pſeudourbana* vocat Vitruu. 6, 8 extr. *Praetorium* Palladius & alii.

6, 1 HIEMALIS TEMPORIS CVBICVLA) Eleganter haec deſcribit Aſterius Amaſenus homil. de diuite & Lazaro: ζητεῖται γὰρ θερμὴ, ἀλεεινὴ μὲν ἡ τοῦ χειμῶνος, καὶ τετραμμένη πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῆς μεσημβρίας· ἀναπεπταμένη δὲ πρὸς ἄρκτον θερινὴ, ἵνα λεπταῖς ὁμοῦ καὶ ψυχραῖς ταῖς αὔραις ταῖς βορεεινοῖς καταπνέηται. Plura Greenius de ruſtic. & villis vet. p. 209 ſ. & Crenius p. 10. pag. 56, 57. SCHOETTG.

6, 2 MERIDIEM AEQVINOCTIALEM) Inaudita forte alias appellatio, rationi certe aduerſa, cum *meridies*, vt Plinii in hoc ipſo argumento verbis vtar, *ſemper ſit idem.* Nimirum ille & 18, 33 ſ. 76 & 77, vbi ſpeculam quandam ventis explorandis, ſiue anemothericum conſtruere docet, octo tantum plagas numerat, adiunctis ad *decumanum limitem* (h. e. lineam ab oriente aequinoctiali, ad eundem occidentem protenſam) vtrinque hinc hiberno hinc aeſtiuo ortu vel occaſu; quem deinde decumanum ad angulos rectos ſecat *cardo* h. e. a ſeptentrione in meridiem procurrens linea. Et 2, 47 ſ. 46, vbi 12 ventos enumerat, orientis quidem & occidentis hiberni, aeſtiui, itemque aequinoctialis mentionem facit; de meridie autem & ſeptentrione aliter loquitur. Vitruuius etiam 6, 7 vbi diſputat, ad quas regiones caeli aedificiorum genera ſpectare debeant *meridiem aequinoctialem* ignorat: itemque 1, 6 vbi dedita opera ventorum patrias & vias deſcribit. Quin diſerte Apuleius de mundo p. 62 ex Fauorino, *Quatuor mundi plagas imparem numerum habere ventorum; eo quod ortus & occaſus mutentur tertia vice cum ſolis acceſſu, Meridies & Arctos iisdem* [*ſemper*] *regionibus ſunt notatae. Ortus quippe accepimus Aequinoctialem, Solſtitialem, Brumalem* &c. Quid ergo? an plane, & tribus quidem locis (Taceo, quod & 8, 8, 2 & 9, 5, 1. *hibernam & brumalem meridiem* commemorat) expungemus? vel ipſum Columellam imperitiae poſtulabimus in re
non

quam ſaluberrimum ſubterraneum ergaſtulum [n], plurimis, idque [o] anguſtis, illuſtratum
4 feneſtris, atque a terra ſic editis, ne manu contingi poſſint. Pecudibus fient [p] ſtabula,
quae neque frigore neque calore infeſtentur. Domitis armentis duplicia bubilia [q] ſint, hi-
berna [qq] atque aeſtiua. caeteris autem pecoribus, quae intra villam eſſe conuenit, ex par-
te tecta loca, ex parte ſub dio [r] parietibus altis, circumſepta, vt illic [s] per hiemem, hic per
5 aeſtatem ſine violentia ferarum conquieſcant. Sed omnia [t] ſtabula ſic ordinentur, ne quis
humor influere poſſit: & vt quisque, qui ibi conceptus [tt] fuerit, quam celerrime dila-
6 batur, vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulae pecudum. Lata bubilia [u]
eſſe oportebit pedes decem, vel minime nouem: quae menſura & ad procumbendum pe-
cori, & iugario [x] ad circumeundum laxa miniſteria praebeat. Non altius edita eſſe prae-
ſepia conuenit [y], quam vt bos aut iumentum ſine incommodo ſtans [z] veſci poſſit. Villi-
7 co [a] iuxta ianuam fiat habitatio, vt intrantium exeuntiumque conſpectum habeat. Procu-
ratori ſupra ianuam ob easdem cauſas: & is tamen villicum obſeruet ex vicino: ſitque
vtrique proximum horreum, quo conferatur omne [b] ruſticum inſtrumentum; & intra id [c]
8 ipſum clauſus locus, quo ferramenta condantur [cc]. Bubulcis paſtoribusque cellae ponan-
tur iuxta ſua pecora, vt ad eorum curam ſit opportunus [d] excurſus. Omnes tamen quam
proxime alter ab altero debent [e] habitare, ne villici [f] diuerſas partes circumeuntis ſeduli-
9 tas diſtendatur, & vt inter ſe diligentiae & negligentiae [g] cuiusque teſtes ſint [h]. Pars au-
tem fructuaria diuiditur in cellam [i] oleariam, torculariam, cellam [l] vinariam, defruta-
riam [m], foenilia, paleariaque & apothecas, & horrea, vt ex iis quae ſunt in plano, cuſto-
diam recipiant humidarum rerum tanquam vini aut olei venalium; ſiccae autem res [n]
con-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ergaſtulum, plurimis ſitque a. V.* o) *ſicque Gr. ſitque id* omnes alii. p) *fient* omitt. *I. B. R. fiant I. I. H. A.* q) *bubula L. I. B. R.* qq) *hibernacula Goeſ.* r) *diuo P.* s) *illis P. ne ille L.* t) *ampla P.* u) *contentus L.* v) *bubulia P. cubilia L.* x) *adiugario P.* y) *conueniet I. B. R.* z) *ſtatus P. Goeſ.* a) *Vilico P.* b) *omne* abeſt *I. B. R.* c) *ad G. Gryph.* cc) *recondantur Goeſ.* d) *oportunus I. B. R. H.* e) *debet P.* f) *vilici P.* g) *neglegentia P.* h) *de diuiſione membrorum villae, & primum de granariis Cap. VII. I. I.* i) *caellam I. I. A.* l) *caellam I. I. A.* m) *defructuariam I. defructariam B. R.* n) *res* omiſſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

non obſcura? Neutrum opus eſt. Scilicet analogia quadam & proportione vſus *aequinoctialem meridiem* vocat ipſum cardinem, nusquam ad orientem neque ad occidentem declinantem: vt *oriens aequinoctialis* eſt ipſe decumanus limes, nihil vel ad ſeptentrionem, vel ad meridiem inflexus. Sed maior alia difficultas ſubeſt. Columella iis membris villae adſignat aequinoctialem meridiem, quae hieme quidem plurimum ſolis, aeſtate vero minimum recipere debent. Num hoc vult, valuis vtrinque munita eſſe debere id genus membra, vt, prout opus fuerit, vel accipere ſolem meridianum, frigusue ſeptentrionale, vel excludere poſſint? (vid. Pall. *1*, 1, 21) Si hoc vult, fatendum eſt, non ſatis clare eum, quod voluerit, dixiſſe. Caeterum, quando in hoc argumento verſamur, operae pretium fuerit obſeruaſſe aedificandi rationem antiquorum paullo a noſtra diuerſam. Quod ſi enim ſequi rationem a Columella propoſitam quis voluit, ille non quadrato conſepto continuaque aedificatione concludere villam potuit; ſed vel circulari forma opus fuit, vel minimum octangula, aut certe in plures quaſi aediculas & lacinias diſperſa, quae porticibus & ambulationibus coniunctae ſint: quod ipſum quoque, ſi quis Plinii iunioris villas conſideret, in eis obſeruatum deprehendet. Si ipſa domini verba inſpiciat, inquam; quid enim pictum nobis offerant hodie, non moror.

6, 3 PLVRIMIS SITQVE) Ex V. C. videtur legendum *plurimis*, *idque* &c. deinde, *vel minimum nouem.* VRSIN. Recepi emendationem ita neceſſariam & apertam, vt viderim ita legendum, ante quam Vrſini librum vidiſſem.

6, 5 NE QVIS HVMOR) Pall. 1, 21. Pro verbis *& vt quisque* malim, *vtque is.*

6, 6 BOS AVT IVMENTVM) *aliud* ſubintellige. Nam & bos pertinet ad iumenta. Sic infra 6, 19, 1. *Sed & machina fabricanda eſt, qua clauſa iumenta bouesque curentur.* Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſtor. plant. 3, 16. SCHOETTG.

6, 7 PROCVRATORI) Is in familia vrbana erat fiſcalis ſiue rationalis, qui rationes ducebat eorum, quae quotidie impendebantur, cui adiunctus

congerantur tabulatis, vt frumenta, foenum, frondes, paleae, caeteraque pabula. Sed gra- 10
naria, vt dixi, ſcalis adeantur, & modicis feneſtellis[o] aquilonibus inſpirentur. nam ea caeli poſitio maxime frigida & minime humida eſt; quae vtraque perennitatem conditis frumentis afferunt. Eadem ratio eſt in plano ſitae vinariae cellae, quae ſubmota procul eſſe debet a 11
balneis, furno, ſterquilinio[p], reliquisque immunditiis[q] tetrum odorem ſpirantibus: nec minus a ciſternis, aquisue ſalientibus, ex[r] quibus[s] qui extrahitur humor, vinum corrumpit. Neque me praeterit, ſedem frumentis optimam quibusdam videri horreum camera[t] 12
contectum, cuius ſolum terrenum prius quam conſternatur[tt], perfoſſum, & amurca[v] recenti non ſalſa madefactum, velut Signinum opus pauiculis[x] condenſatur †. Tum deinde 13
cum exaruit, ſimili modo pauimenta teſtacea[y], quae pro aqua receperint amurcam[z] miſtam calci & arenae, ſuperſternuntur, & magna vi pauiculis inculcantur, atque expoliuntur, omnesque parietum & ſoli iuncturae teſtaceis puluinis fibulantur. Nam[a] fere cum[b] his partibus aedificia rimas egerunt, caua praebent & latebras ſubterraneis animalibus. Sed & lacubus diſtinguuntur[c] granaria, vt ſeparatim[cc] quaeque legumina ponantur. Pa- 14
rietes oblinuntur[d] amurca ſubacto luto, cui[e] pro paleis admiſta[f] ſunt arida oleaſtri, vel ſi ea non ſunt, oleae folia. Deinde[g] cum praedictum tectorium inaruit, rurſus amurca[h] reſpergitur, qua ſiccata frumentum infertur. Ea res ab[i] noxa curculionum, & ſi- 15
milium animalium commodiſſime videtur conditas fruges defendere; quae niſi diligenter repoſitae ſint, celeriter ab eis conſumuntur. Sed id genus horrei, quod ſcripſimus[l], niſi ſit[ll] in ſicca poſitione villae, quamuis granum robuſtiſſimum corrumpit ſitu: qui ſi nullus adſit, poſſunt † etiam defoſſa frumenta ſeruari, ſicut transmarinis quibusdam prouinciis, vbi puteorum in modum, quos appellant[m] ſiros, exhauſta humus, editos a ſe fructus recipit. Sed nos in noſtris regionibus, quae redundant vligine, magis illam poſitionem pen- 16
ſilis

VARIETAS LECTIONIS.

o) *feneſtrellis I. B. R.* p) *ſtercuilino P. ſterquiliniis I. B. R.* q) *immundiciis I. I. H. A.* r) *ex* deeſt *I. B. R.* s) *quibus extrahitur humor, qui L. Goeſ. I. B. R.* t) *camare P.* tt) *conſtruatur L.* v) *amurga P. L.* x) *pilis I. B. R.* it. *Goeſ. & Lipſ.* †) *condenſantur I. I.* y) *teſtacia P. teſtatia I. B. R.* z) *amurgam P. L.* & ita fere ſemper. *amurcham I. B. R.* a) *quoniam P. Goeſ. Cum fere in his partibus Lipſ.* b) *cum in his P. Goeſ.* c) *diſtinguntur I. I. H. A. G.* cc) *ſeperatim L.* d) *obliniuntur L. P. I. B. R.* e) *quo P.* f) *admixta I. B. R.* g) *dein P.* h) *amurga P.* i) *obnoxiam gurgulionum I. B. R. noxia Goeſ.* l) *deſcripſimus* coni. *Bruckh.* ll) *ſit in* om. *L. I. B. R.* †) *poſſit L. I. B. R. Lipſ.* etiam ſtatim *ſeruare.* m) *apellant I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

iunctus erat diſpenſator, qui pecunias ſeruabat & expendebat. Vide Interpp. Petronii c. 30. & Pignorium de Seruis p. 330. Idem eius officium erat in villa. Caeterum in habitatione etiam fere conueniunt; nam ruſticus habitauit ſupra ianuam, ob rationem a noſtro adductam, vrbanus vero in atrio, eo loco, vbi introitus in triclinium. Petronius c. 30. *Nos iam ad triclinium perueneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat.* Vide, quae ibi notant Heinſius & Burmannus. SCHOETTG.

6, 10 SED GRANARIA, VT DIXI, SCALIS ADEANTVR, ET MODICIS FENESTELLIS AQVILONIBVS INSPIRENTVR.) Haec de granariis a Columella ſuperioribus capitibus praecepta non inueni. PONTED. Illud de ſcalis tamen ſignificaſſe non obſcure videtur, cum in tabulato congeri res ſiccas voluit.

6, 12 HORREVM CAMERA CONTECTVM) Codex S. Germani, quem euoluit Nic. Heinſius, legit *camara*, quam veram eſſe huius vocis orthographiam cenſent eruditi. Exempla habent Burmannus ad Petronium c. 30. Vide & Heinſium ad c. 40. SCHOETTG.

6, 13 PARIETVM ET SOLI IVNCTVRAE) Puluini iſti ſiue tori ſunt partes cylindrorum in longitudinem quadrifariam ſectorum, vt arcus nonaginta graduum in horreum pateat, reliquis autem ſuperficiebus angulus rectus, quem includit paries cum ſolo, expleatur, vt locus ille, rimis alias & cauis animalium opportunus, vitium tanto minus facere poſſit.

6, 15 SIROS) σιρούς. De his ſupra ad V. 1, 63, 1.

 6, 18

ſilis horrei, & hanc curam pauimentorum & parietum probamus, quoniam, vt retuli[n], ſic emunita ſola & latera horreorum prohibent curculionem[o]. quod genus exitii cum incidit, multi opinantur arceri poſſe, ſi exeſae fruges in horreo ventilentur, & quaſi refrige-
17 rentur[p]. id autem falſiſſimum eſt: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed † immiſcentur totis aceruis: qui ſi maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur[q], quoniam infra menſuram palmi non naſcitur curculio[r]: longeque praeſtat id ſolum, quod iam vitiatum eſt[s], quam totum periculo ſubiicere[t]. nam cum exiget vſus[v], facile eſt, eo ſublato, quod vitiatum erit[x], integro inferiore vti. ſed[y] haec, etſi extrinſecus, non[z]
18 tamen intempeſtiue videor hoc loco retuliſſe[a]. Torcularia praecipue cellaeque[b] oleariae calidae eſſe debent, quia commodius omnis liquor vapore ſoluitur, ac frigoribus magis conſtringitur[c]. oleum, quod minus prouenit, ſi congelatur, fraceſcet[d]. Sed[e] vt calore naturali eſt opus, qui contingit poſitione caeli, & declinatione, ita non eſt opus ignibus aut flammis: quoniam[f] fumo & fuligine ſapor olei corrumpitur. propter quod torcular debet a[g] meridiana parte[h] illuſtrari, neceſſe ne[i] habeamus ignes lucernamque ad-
19 hibere, cum premetur olea[l]. Cortinale vbi defrutum fiat, nec anguſtum, nec obſcurum ſit, vt ſine incommodo miniſter, qui ſapam decoquet, verſari poſſit. Fumarium quoque, quo materia, ſi non ſit iampridem caeſa, feſtinato ſiccetur, in parte ruſticae villae fieri poteſt iunctum[m] ruſticis balneis. nam eas[n] quoque refert eſſe, in quibus familia, ſed tan-
20 tum feriis[o], lauetur. neque enim[p] corporis robori conuenit frequens vſus earum. Apothecae recte ſuperponentur his locis, vnde plerumque fumus [earum][q] exoritur: quoniam[r] vina celerius vetuſteſcunt, quae fumi[s] quodam tenore[t] praecocem[v] maturitatem trahunt. propter quod &[x] aliud tabulatum eſſe debebit, quo admoueantur[xx], ne rurſus nimia ſuffitione[y] medicata ſint. Quod ad villae pertinet[z] ſitum, partiumque eius diſpoſitionem,
21 ſatis dictum eſt[a]. Circa villam deinceps haec eſſe oportebit: furnum & piſtrinum, quantum futurus numerus colonorum poſtulauerit: piſcinas minimum[b] duas; alteram, quae anſeribus ac pecoribus ſeruiat; alteram, in[bb] qua lupinum, vimina, & virgas, atque alia,

quae

VARIETAS LECTIONIS.

n) *rettuli P. & a.V.* o) *gurgulionem I. B. R.* p) *refrigerantur G.* †) *& P.* q) *infeſtentur I. B. R.* r) *gurgulio I. B. R.* s) *eſt* omitt. *I. B. R.* t) *ſubiacere L. I. B. R.* v) *vſus* deeſt *I. B. R.* x) *erat L. I. B. R.* y) *ſed* omitt. *I. B. R. & P.* z) *non tamen* omiſſ. *P.* a) *de torcularibus Cap. VIII. I. I.* b) *celaeque I. B. R. caellaeque I. I. A.* c) *conficitur I. B. R. ſtringitur L.* d) *fraceſſet I. B. R. flaceſſit L.* e) *ſed* abeſt *L. I. B. R.* f) *quoniam* deeſt *P. cum I. B. R.* g) *a* omitt. *P.* h) *parte & inluſtrari P.* i) *ne* omiſſ. *P. L.* l) *de cortinalibus & apothecis vini Cap. XI. I. I. corticule L.* m) *vinctum I. B* n) *eam L. ea B. R.* o) *fereis P.* p) *enim* omiſſ. *I. B. R.* q) *earum* om. *L. I. B. R.* r) *cum I. B. R.* s) *fumo L. I. B. R.* t) *genere I. B. R* it. *Goeſ* & [illegible] v) *praecoquem L. I. B. R. I. I. H. A.* x) *&* deeſt *I. B. R.* xx) quid ſi *amoneantur?* y) *ſufumatione Goeſ. I. B. R.* z) *pertinet* om. *L. I. B. R.* a) *Quae circa villam facienda ſunt Cap. X. I. I.* b) *minime L. I. B. R.* bb) *alt. quae lupinum vlmi L.*

NOTAE VARIORVM.

6, 18 VAPORE) Coniectura Broukhuſii eſt, *calore*. SCHOETTG. Damnaturus illam fuerat ſine dubio, ſi quando diligentius retractare iſta ei licuiſſet. Vid. Ind.

6, 18 AC FRIGORIBVS) Totus hic locus ita videtur emendandus: *Ac frigoribus magis conſtringitur. Oleum* (*quod minus ſaepe euenit*) *ſi congelatur, fraceſcit* &c. deinde legendum *fumus earum exoritur*, non *exoritur*, quod eſt in vulgatis editionibus. VRSIN.

6, 18 DECLINATIONE) climate, vt ſupra adfuit. Non ergo opus eſt coniectura Brouckhuſii, qui verbum vnum inſerendo legere vult *declinatione frigoris*. SCHOETTG.

6, 18 FVMO ET FVLIGINE) V. Pall. I, 20, 2.

6, 20 FVMI QVODAM TENORE) Neque hic feliciter coniecit Brouckhuſius, quum *tepore* ſubſtituit. *Tenor fumi* eſt fumus perpetuo appellens. Plin, 14, 2 ſ. 4, 3. *Viſula* (vitis) *impatiens variantis caeli, ſed contra tenorem vnum algoris aeſtuſue conſtans.*

6, 20 QVOD AD VILLAE PERTINET SITVM) Ita videtur legendum. Nam *pertinet* vulgo abeſt. VRSIN.

7, 2 SVM-

quae ſunt vſibus noſtris apta, maceremus. Sterquilinia [c] quoque duo ſint: vnum, quod
noua purgamenta recipiat, & in annum conſeruet; alterum, ex quo vetera vehantur. ſed
vtrumque more piſcinarum deuexum leni [d] cliuo, & extructum pauitumque [e] ſolum ha-
beat, ne humorem tranſmittant. plurimum enim refert, non adſiccato ſucco [f] fimum vi- 22
res continere, & aſſiduo macerari liquore, vt ſi qua interiecta ſint ſtramentis aut paleis ſpi-
narum vel graminum ſemina, intereant, nec in agrum exportata ſegetes herbidas reddant.
Ideoque periti ruſtici, quidquid ouilibus ſtabulisque conuerſum progeſſerunt [ff], ſuperpo-
ſitis virgeis [g] cratibus tegunt, nec areſcere ventis [h] ſinunt, aut ſolis incurſu patiuntur exu-
ri [i]. Area, ſi competit, ita conſtituenda [ii] eſt, vt vel a domino, vel certe a procuratore 23
deſpici poſſit. Eaque optima eſt [l] ſilice [m] conſtrata, quod & celeriter frumenta deterun-
tur, non cedente ſolo pulſibus vngularum tribularumque, & eadem euentilata mundiora
ſunt, lapillisque carent, & glaebulis, quas per trituram fere † terrena remittit area. Huic 24
autem nubilarium [n] applicari debet, maximeque in Italia, propter inconſtantiam caeli, quo
collata ſemitrita frumenta protegantur, ſi ſubitaneus imber inceſſerit [o]. nam in tranſmari-
nis quibusdam regionibus, vbi aeſtas pluuia caret, ſuperuacuum eſt. Pomaria quoque &
hortos oportet ſepto circumdari, & eſſe in propinquo, atque in [p] ea parte, quo [pp] poſſit
omnis ſtercorata colluuies cortis [q] balineorumque [r], & oleis [s] expreſſa amurcae [t] ſanies
influere [v]. nam eiusmodi quoque laetatur [x] alimentis & olus & arbor.

VII. [a] HIS omnibus ita vel acceptis, vel compoſitis, praecipua cura domini requiritur,
cum in caeteris rebus, tum maxime in hominibus. Atque hi vel coloni, vel ſerui ſunt [b],
ſoluti [c], aut vincti. Comiter agat [cc] cum colonis, facilemque ſe praebeat, & auarius opus
exigat, quam penſiones: quoniam & minus id offendit, & tamen in vniuerſum magis pro-
deſt. Nam vbi ſedulo colitur ager, plerumque compendium, nunquam (niſi ſi caeli ma-
ior vis, aut praedonis inceſſit) detrimentum affert, eoque remiſſionem colonis [d] petere
non audet. Sed nec † dominus in vnaquaque re, cui [e] colonum obligauerit, tenax eſſe iu- 2
ris ſui debet, ſicut in diebus pecuniarum, vt lignis & caeteris paruis acceſſionibus exigen-
dis, quarum cura maiorem moleſtiam, quam impenſam ruſticis affert. Nec ſane eſt vin-
dicandum nobis quidquid licet. Nam SVMMVM ius antiqui ſummam putabant
crucem. Nec rurſus in totum remittendum: quoniam vel OPTIMA nomina non ap-
pellan-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſtercilinia P. L.* d) *leui P. L. Goeſ.* e) *pauimentumque ſolo, ne I. B. R. pauitumque ſolo, ne I. I. pauimentumque ſola hab. Goeſ.* f) *ſucco* omiſſ. *P. ſuco L.* ff) *proiecerunt L.* g) *virgis tegunt L. I. B. R. I. I.* h) *ventis ſinunt, aut* deeſt *L. I. B. R.* i) *exuri* deeſt *I. B. R.* ii) *conſtruenda L.* l) *eſt in Silice P. Goeſ. eſt in ſilice conſtructa I. B. R.* m) *ſcilicet Gr.* †) *ferre P.* n) *nubilar P. Goeſ.* o) *ingeſſerit P.* p) *in* deeſt *I. B. R.* pp) *qua Goeſ.* q) *cohortis I. B. R.* r) *balneariorumque I. B. R. balneorumque H. A.* s) *olleis I. B. R.* t) *amurgae P. amurce H. A.* v) *refluere I. B. R.* x) *lactatur I. letatur B. R.* [C. VII.] a) *Cap. XI. I. I.* b) *ſunt; & aut I. B. R.* c) *ſoluti ſunt, aut P.* cc) *agere L.* d) *colonis I. B.* †) *ne G.* e) *cum L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

7, 1 CAELI MAIOR VIS) Quid intelligatur hoc nomine, Plinius doceat 18, 28 ſ. 69 *Ante omnia autem duo eſſe genera caeleſtis iniuriae meminiſſe debemus. vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellae, caeteraque ſimilia intelliguntur: quae cum acciderint, vis maior appellatur.* Add. Cic. de Inu. 2, 33. Sen. de benef. 2, 18 & 4, 39. Lactant. de ira Dei c. 15. Loca ICtorum, quin haec etiam, quae protulimus, indicauit Laur. Andreas Hambergerus, quem magnum nobis fata ICtum intercepere, diſſ. altera de incendiis fol. 3, a. Eandem θεῦ βίαν a Graecis vocari oſtendit. Addimus, alio ſenſu *vim diuinam* e Gellio 9, 11 dici eam, quae impuliſſe coruum M. Valerii Coruini auxiliatorem crederetur.

7, 2 SVMMVM IVS) Ter. Heautont. 4, 5, 48 *ſummam malitiam* vocat; Cicero Offic. 1, 10 *ſummam iniuriam.* Ad Terentii locum multa notauit Weizius. Ἄκρατος δικαιοσύνη ſummum ius Platoni dicitur verbis illis lib. 8 Polit. Πῶς ποτε ἡ ἄκρατος δικαιο-

3 pellando [ee] fieri mala, foenerator Alphius [f] dixiſſe veriſſime [ff] fertur. Sed & ipſe noſtra
memoria veterem conſularem, virumque opulentiſſimum † L. Voluſium aſſeuerantem au-
diui, patrisfamilias [g] feliciſſimum [h] fundum eſſe, qui colonos indigenas haberet, & tanquam
in [i] paterna poſſeſſione natos, iam inde a cunabulis longa familiaritate retineret. Ita cer-
te mea fert opinio, rem malam eſſe frequentem locationem fundi: peiorem tamen vrba-
4 num colonum, qui per familiam mauult agrum, quam per ſe colere. Saſerna dicebat ab
eiuſmodi homine fere pro mercede litem reddi. propter quod operam dandam eſſe, vt &
ruſticos, & eosdem aſſiduos colonos retineamus, cum aut nobiſmetipſis non licuerit, aut
per domeſticos colere non expedierit: quod tamen non euenit, niſi in his regionibus, quae gra-
5 uitate caeli, ſolique ſterilitate vaſtantur. Caeterum cum mediocris adeſt & ſalubritas, &
terrae bonitas, nunquam non ex agro plus ſua cuique cura [l] reddidit [ll] quam coloni: nun-
quam [m] non etiam villici, niſi ſi maxima vel negligentia [mm] ſerui, vel rapacitas interuenit †.
Quae vtraque peccata plerumque vitio domini vel committi, vel foueri, nihil dubium eſt:
cum liceat aut cauere ne talis praeficiatur negotio; aut iam praepoſitus, vt ſubmoueatur
6 curare. In longinquis tamen fundis, in quos non eſt facilis excurſus patrisfamilias, cum
omne genus agri tolerabilius [n] ſit ſub liberis colonis, quam ſub villicis [o] ſeruis habere, tum
praecipue frumentarium, quem [p] minime (ſicut vineas aut arbuſtum) colonus euertere
poteſt, & maxime vexant ſerui, qvi boues elocant, eosdemque & caetera pecora male pa-
ſcunt, nec induſtrie terram vertunt, longeque plus imputant ſeminis iacti, quam quod ſe-
uerint: ſed nec quod terrae mandauerint ſic adiuuant, vt recte proueniat: idque [pp] cum
7 in aream contulerunt, per trituram quotidie [q] minuunt vel fraude, vel negligentia [m]. nam
& ipſi diripiunt, & ab aliis furibus non cuſtodiunt. ſed nec conditum cum fide rationi-
bus inferunt. Ita fit [r], vt & actor, & familia peccent, & ager ſaepius infametur. quare
talis generis praedium, ſi, vt dixi, domini praeſentia cariturum eſt, cenſeo locandum.

VIII. [a] Proxima eſt [b] cura de ſeruis, cui quemque officio praeponere conueniat,
quosque & qualibus operibus deſtinare. Igitur praemoneo ne villicum ex eo genere ſer-
uorum

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *interpellando L* f) *Alſius Goeſ.* ff) *ſeueriſſime I. B. R.* †) *oppulentiſſimum H. A.* g) *patrisfamilias* om. *L. I. B. R. I I.* h) *foeliciſſimum I. B. R. H. A. G.* i) *in* abeſt *P.* l) *plura L.* ll) *reddit I. B. R.* m) *non nunquam L.* mm) *neglegentia P.* †) *interuenit* om. *L.* n) *tollerabilius L. H.* o) *vilicis P.* p) *quem & P. L.* pp) *& id quod in area cont. L.* q) *quottidie H.* r) *fit* omitt. *I. B R.* [C. VIII.] a) *Cap. XII. I. I.* b) *eſt de cura P.*

NOTAE VARIORVM.

καιοσύνη πρὸς ἀδικίαν τὴν ἄκρατον ἔχει. Ἄκρατον δικαιοσύνην dixit, quod *τὸ ἀκριβοδίκαιον* Ariſtoteles Ethic. 5, 10 extr. quaſi ſtrictum ſiue exactum ius. Haec Crenius part. 10. p. 59. SCHOETTG.

7, 2 ALPHIVS) Mentionem illius facit Horatius epod. 2, 67 *Haec vt locutus foenerator Alphius* &c. VRSIN.

7, 3 L. VOLVSIVM) Forte Coſ. ſuffectus, an idem, qui praefectus vrbis, de quo Plin. 7, 14. Tac. A. 13, 30. ALMEL. Eum fruſtra quaeres in Faſtis. Tacitus Annal. 3, 30, 1 *Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen praeturam egreſſa. Ipſe conſulatum intulit, cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immenſum viguit, primus adcumulator.* Haec Crenius. Integrum nomen fuit L. Voluſius Saturninus, quem tanquam virum conſularem inter grandaeuos laudat Plinius H. N. 7, 48. In Faſtis vero occurrit Q. Voluſius Saturninus Coſ. ſuffectus a. u. c. 809. SCHOETTG.

7, 5 NVNQVAM NON EX) Videtur legendum *nonnunquam* & hic & p. p. VRSIN. Plane peruertit ſententiam Columellae haec coniectura. Nihil lectione, quam dedimus, ſanius.

8, In titulum: *de pecore & pecorum magiſtris.* Ineptum argumentum, quoniam in hoc capite neque de pecore, neque de pecorum magiſtris loquitur Columella, ſed de villico, villicique officiis, quae tamen ad ipſum patrem familias pertinent: idcirco hoc caput a ſuperiori ſeiungendum non videtur; primum quod de villico ſeorſim egit, integroque libro, qui eſt vndecimus, *villicus*, (vt Clar. Morgagnus docet) inſcriptus, villici officia
eſt

uorum, qui corpore placuerunt inſtituamus: ne ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas arteis exercuerit. Socors & ſomniculoſum genus id mancipiorum [c], otiis [d], cam- 2
po, circo, theatris, aleae, popinae, lupanaribus conſuetum, nunquam non easdem ineptias ſomniat, quas cum in agriculturam tranſtulit, non tantum in ipſo ſeruo, quantum in vniuerſa re detrimenti dominus capit. Eligendus eſt ruſticis operibus ab infante duratus, & inſpectus experimentis. Si tamen is non erit, de iis praeficiatur, qui ſeruitutem laborioſam tolerauerunt [e]. Iamque is [f] tranſcenderit aetatem primae iuuentae, nec dum ſenectutis 3
attigerit. illa ne & auctoritatem detrahat ad imperium, cum [g] maiores dedignentur parere adoleſcentulo: haec ne [h] laborioſiſſimo † ſuccumbat [i] operi. Mediae igitur ſit aetatis, & firmi roboris, peritus rerum ruſticarum, aut certe maximae [k] curae, quo celerius addiſcat. Nam non eſt noſtri negotii [l] alterum imperare, & alterum docere. NEQVE enim 4
recte opus exigere valet, qui, quid aut qualiter faciendum ſit, ab ſubiecto diſcit. Poteſt etiam illiteratus [m], dummodo [n] tenaciſſimae ſit [o] memoriae, rem ſatis commode adminiſtrare. Eiusmodi villicum Cornelius Celſus ait, ſaepius numos [p] domino, quam librum afferre, quia neſcius literarum vel ipſe [q] minus poſſit rationes confingere, vel per alium propter conſcientiam [fraudis] [r] timeat [s]. Sed qualicunque villico contubernalis mulier 5
aſſignanda [t] eſt, quae contineat eum, & in quibusdam rebus tamen adiuuet. Idemque [v] actori praecipiendum eſt, ne conuictum cum domeſtico, multoque minus cum extero habeat. Nonnunquam [u] tamen eum, quem aſſidue ſedulum, & fortem in operibus adminiſtrandis cognouerit, honoris cauſa menſae ſuae die feſto dignetur adhibere. Sacrificia, 6
niſi ex praecepto domini, ne fecerit. Aruſpices, ſagasque, quae vtraque genera vana ſuperſti-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *mancupiorum P.* d) *ociis I. B. R. H.* e) *tollerauerunt H.* f) *qui I. B. R. his, qui P.* g) *quom. I. B. R. quō P.* ſed *cum* & *quoniam* fere ſemper permutantur. h) *nec I. B. R.* †) *laboriſſimo* G. i) *ſuccumbebat* Sphalma *B.* k) *maxime I.I.* l) *negocii I.B.R.* m) *inlitteratus P. illitteratus I. B. R. I. I.* n) *dummodo* deeſt *I. B R.* o) *ſit* om. *L. I. B. R.* p) *nummos I. B. R. I. I.* q) *ipſe* omiſſ. *I. B. R.* r) *fraudis* abeſt *P.* s) *timere* omnes praeter *P.* t) *aſſignata I. B. R.* v) *Eidem I. B. R.* u) *Ne nunquam L.*

NOTAE VARIORVM.

eſt complexus; deinde quod haec, quae de villico traduntur, ideo commemorata ab auctore ſunt, vt qualis eſſe debeat villicus, dominus ſciret, ſtrenuumque a vecordi dignoſceret; iam vero ea, *In caeteris ſeruis haec fere praecepta ſeruanda ſunt, quae me cuſtodiſſe non poenitet*; item, *Haec enim iuſtitia & cura patrisfamilias multum confert augendo patrimonio* nonne ad patrisfamilias curam referuntur? Quorum tractationem concludit ipſum dominum monendo: *Sed illa meminerit cum e ciuitate remeauerit, eos penates adorare* &c. quapropter haec omnia patrisfamilias videntur officia. Si quis tamen receptam diuiſionem retinere velit, hoc aut quod aliud praeponat huic capiti argumentum: *de patrisfamilias in ſeruos cura*, aut hoc, *de patrisfamilias in villicum & caeteros ſeruos officiis* ſed illud fortaſſe potius; nam ad Columellae ſententiam, qui haec in principio poſuit, *Proxima cura eſt de ſeruis*, propius accedit. PONTED.

8, 1 QVI CORPORE PLACVERVNT) vid. ad Pall. 1, 6, 18.

8, 2 AB INFANTE DVRATVS) Vid. ad II, 1, 7.

8, 3 ILLA NE ET) *Et* videtur abundare. & p. p. legendum *rationes conficere* pro *configere*. VRSIN. Importune inciſum fuerat poſt *illa* & *haec*. Sunt enim haec pronomina nominandi caſu adiungenda verbis, quae ſequuntur. *Iuuenta detrahit auctoritatem*, *ſenectus ſuccumbit operi.*

8, 3 AD IMPERIVM) Haec verba mihi ſuſpecta ſunt, legerem *ab imperio* ſ. *de imperio*, vt M. Tullius ep. ad Leptam vtitur: *non recuſo*, inquit, *quin quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur.* Detrahitur autem auctoritas de imperio propter villici adoleſcentiam; cui maiores natu ſerui parere dedignantur. PONTED. Putarim tamen bene legi, *auctoritatem ad imperium* int. neceſſariam: *auctoritas ad imperium* h. e. imperandi: vt *canes ad venandum* &c.

8, 4 PROPTER CONSC. [FRAVDIS] TIMEAT) Mediceam fidem praeferre reliquis omnibus non dubitaui. *Fraudis* gloſſema eſt apertum; *timeat* reſpondet τῷ *poſſit*; qui *timere* repoſuit, ad *confingere* retulit perperam, & nulla ſententia.

8, 5 IDEMQVE ACTORI) Vetuſtae editiones:

perſtitione rudeis animos ad impenſas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiſerit:
neque vrbem, neque vllas nundinas nouerit, niſi emendae vendendaeue pertinentis ad ſe rei
7 cauſa. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator eſſe non debet, nec egredi terminos, niſi
vt addiſcat aliquam culturam: & hoc [x] ſi ita in vicino eſt, vt cito remeare [y] poſſit. Se-
mitas, nouosque limites in agro fieri ne [z] patiatur: neue [a] hoſpitem, niſi amicum, fami-
8 liaremque domini neceſſarium receperit [b]. Vt [c] ab his arcendus †, ita exhortandus eſt ad
inſtrumentorum [d] ferramentorumque curam: vt duplicia quam numerus ſeruorum exi-
git, refecta & repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit: quia plus in operis ſeruo-
9 rum, quam in pretio [e] rerum eiuſmodi conſumitur. Cultam veſtitamque familiam ma-
gis vtiliter quam delicate habeat, munitamque diligenter a vento, frigore, pluuiaque; quae
cuncta prohibentur [f] pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis cucullis. Id ſi fiat,
10 nullus dies tam intolerabilis [g] eſt, quo non ſub diuo moliri [h] aliquid poſſit. Nec tantum
operis agreſtis ſit artifex, ſed & animi, quantum ſeruile patitur ingenium, virtutibus in-
ſtructus, vt neque remiſſe, neque crudeliter imperet. Semperque aliquos ex melioribus
foueat, parcat tamen etiam minus bonis: ita vt potius timeant eius ſeueritatem, quam cru-
delitatem deteſtentur. Id contingere poterit, ſi maluerit cuſtodire ſubiectos, ne peccent,
11 quam negligentia ſua committere, vt puniat delinquentes. NVLLA eſt autem maior vel
nequiſſimi hominis cuſtodia, quam operis exactio: vt iuſta reddantur, vt villicus ſemper
ſe repraeſentet. ſic [i] enim & [l] magiſtri ſingulorum officiorum ſedulo munia ſua exe-
quentur [m], & [n] caeteri poſt defatigationem [o] operis quieti ac ſomno potius, quam deliciis [p]
operam

VARIETAS LECTIONIS.

x) *hoc* deeſt *I. B. R.* y) *remanere P. vt redimere poſſit L.* z) *non I. B. R.* a) *non I. B. R.* b) *receperit, vt I. I. H. A.* c) *vt* deeſt *I. B. R.* †) *arcendis I. B. R.* d) *inſtrumenti I. B. R.* e) *precio I. B. R. A.* f) *prohiberentur P.* g) *intollerabilis H.* h) *molliri I. B. R.* i) *Fit I. R.* l) *vt I. B. R.* m) *exſequantur P. exequantur I. B. R.* n) *Sed I. B. R.* o) *fatigationem I. B. R. I. I. A. G.* p) *delitiis I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

nes: *eidemque actori.* An potius *itemque?* quod enim ſit villico praeterea praecipiendum, protinus ſubiecit: *ne conuictum cum domeſtico multoque minus cum extero habeat* &c. PONTED. Coniecerat Buchnerus, verius eſſe *eidem*: ſed deinde adſcripſit, nihil mutandum. alius enim *actor*, alius *villicus*. De *actore* v. Ind.

8, 6 ARVSPICES, SAGASQVE) Vid. 12, 1, 22.

8, 7 CATO) 5, 2.

8, 9 PELLIBVS MANICATIS) i. e. tunicis ſcorteis manuleatis. Ita explicat Ferrar. de re veſt. 2, 1, 22 SCHOETTG. Plin. ep. 3, 5, 15 *Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hieme manicis muniebantur.*

8, 9 CENTONES) Laudat hic Caeſ. B. C. 2, 9 & Siſenn l. 4 hiſt. apud Nonium ALMEL.

8, 9 SAGIS CVCVLLIS) *Cucullatis* legit Ferrarius l. c. Eſt autem cucullus capitis & humerorum tegmen, quales hodie geſtant monachi, vt pluribus oſtendit idem 2, 1, 23. Dicta ſunt quaedam ad Catonem. SCHOETTG. Omnino *ſaga cucullata* fuiſſe apud Columellam puto & hic & 11, 1, 21.

8, 11 NVLLA AVTEM EST MAIOR) Repetit 11, 1, 26.

8, 11 VT IVSTA) Videtur legendum *vt iuxta reddatur, villicus ſe repraeſentet.* Nam *reddatur* refertur ad *exactio.* VRSIN. *Iuſta,* ait Gronouius Obſ. 4, 6 p. 80 ſunt certus quidam modulus rerum ſtato tempore faciendarum, fungendarum, dandarum, percipiendarum: quoduis penſum, officium, ſolemnia ἔθιμα. Cicero de haruſpicum reſponſis: *Omnia ſolemnia ac iuſta ludorum omnibus obſeruatis, ſumma cum caerimonia eſſe ſeruata.* Poſtea adducto noſtro loco de hoc ita pergit: Vbi perperam F. Vrſinus *reddatur*, quaſi id verbum referretur ad vocem *exactio*, vt & *τὸ iuſta* numero ſingulari. Repugnat auctor ipſe 11, 1, vbi ſe ipſe imitatur. *Nulla eſt autem vel nequiſſimi hominis amplior cuſtodia, quam quotidiana operis exactio: nam illud verbum eſt M. Catonis oraculum: nihil agendo homines male agere diſcunt. Itaque curabit villicus, vt iuſta reddantur: iſtaque non aegre conſequetur, ſi ſemper ſe repraeſentauerit.* Haec Gronouius. *Reddere* vero eſt agere, dare, praeſtare, vt multis notauit Graeuius ad Lactantium de M. P. c. 31. SCHOETTG.

8, 11 MAGISTRI SINGVLORVM OFFICIORVM) Qui deinde ſ. 17 *operum magiſtri* vocantur.

8, 13 PE-

operam dabunt. Iam illa vetera, ſed optimi moris, quae nunc exoleuerunt [r], vti- 12
nam poſſint obtineri: ne conſeruo miniſtro quoquam, niſi in re domini, vtatur; ne cibum
niſi in conſpectu familiae capiat; neue aliam, quam qui caeteris praebetur. ſic enim cura-
bit, vt & panis diligenter confiat, & reliqua ſalubriter apparentur. Ne extra fines, niſi a
ſe miſſum, progredi ſinat: ſed nec ipſe mittat, niſi magna neceſſitate cogente. Neue ne- 13
gotietur ſibi, pecuniamque [rr] domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occu-
pet. Haec enim negotiatio curam villici auocat, nec vnquam patitur eum cum rationi-
bus domini paria facere; ſed vbi numeratio exigetur, rem pro numis oſtendit. In vniuer-
ſum tamen hoc maxime obtinendum [s] ab eo eſt, NE QVID ſe putet ſcire quod neſciat,
quaeratque ſemper addiſcere, quod ignorat [t]. Nam CVM multum prodeſt perite [v] quid 14
facere, tum plus obeſt perperam feciſſe. Vnum enim ac ſolum dominatur in ruſticatio-
ne, quicquid exigit ratio culturae, ſemel facere: quippe cum [x] emendatur vel impruden-
tia, vel negligentia, iam res ipſa decoxit, nec in tantum poſtmodum [y] exuberat, vt & ſe [z]
amiſſam reſtituat, & quaeſtum temporum praeteritorum reſarciat. In caeteris ſeruis haec 15
fere praecepta ſeruanda ſunt, quae me cuſtodiſſe non poenitet, vt ruſticos, qui modo non
incommode ſe geſſiſſent, ſaepius quam vrbanos, familiariusque [a] alloquerer; & cum [b] comi-
tate domini leuari perpetuum laborem eorum intelligerem, nonnunquam etiam iocarer [c],
& plus ipſis iocari permitterem. Iam illud ſaepe facio, vt quaſi cum peritioribus de ali-
quibus operibus nouis deliberem, & per hoc cognoſcam cuiusque ingenium, quale, quam-
que [d] ſit [e] prudens. Tum etiam libentius eos id opus aggredi video, de quo ſecum deli-
beratum, & conſilio [f] ipſorum ſuſceptum [g] putant. nam [gg] illa ſolennia ſunt omnibus 16
circumſpectis [h], vt ergaſtuli mancipia recognoſcant, vt explorent, an diligenter vincta [i] ſint,
an ipſae ſedes cuſtodiae ſatis tutae, munitaeque ſint: num [l] villicus aut alligauerit quempiam
domino neſciente, aut reuinxerit. nam vtrumque maxime ſeruare debet, vt & quem pa-
terfamilias tali [m] poena multauerit, villicus, niſi eiusdem permiſſu, compedibus non exi-
mat: & quem ipſe ſua ſponte vinxerit, ante, quam ſciat dominus, non reſoluat: tantoque 17
curioſior inquiſitio patrisfamilias debet eſſe pro tali genere ſeruorum, ne aut in veſtiariis,
aut in caeteris praebitis iniurioſe tractentur, quanto & pluribus ſubiecti, vt villicis, vt [n] ope-
rum magiſtris, vt ergaſtulariis, magis obnoxii perpetiendis iniuriis, & rurſus ſaeuitia atque
auari-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *exſoleuerunt P. exoluerunt R.* rr) *pecuniamue L.* s) *optinendum I. B. R.* t) *ingnorat I. B. R.* v) *per rite P. rite I. B. R.* x) *commendatur P.* y) *poſtmodo P. poſt modum* diuiſ. *G.* z) *ſe L. P. rem* al. a) *quae* om. *L. I. B. R.* b) *a L. I. B. R. hanc comitatu P.* c) *iocarier I. B.* d) *cumque eſt P.* e) *eſt I. B. R.* f) *conſilium I. B. R.* g) *ſuccepto P.* gg) *Iam Goeſ.* h) *circumſeptis I. B. R.* i) *vincti I. B. R. ſint* om. *L.* l) *nunquam P.* m) *talem P.* n) *vt* omitt. omnes praeter *P.*

NOTAE VARIORVM.

8, 13 PECVNIAMQVE DOMINI) Repetit 11, 1, 24.

8, 14 NAM CVM MVLTVM PRODEST) 11, 1, 27.

8, 14 IAM RES IPSA DECOXIT) Deſiderari fortaſſe poteſt vox *domino* ſic: *iam res ipſa domino decoxit.* Haec enim iisdem omnino verbis 11, 1 a Columella rurſus inculcantur: *res tamen ipſa iam domino decoxit.* PONTED.

8, 16 RECOGNOSCANTVR; VT EXPLORENTVR, AN DILIGENTER IVNCTA) Ita videtur hic locus legendus: deinde fortaſſe ſcribendum: *domi me neſciente.* Nam ita alibi locutus eſt. Item p. p. legendum *maxime ſeruari debet.* pro eo quod vulgo legitur, *ſeruare.* VRSIN. *Iuncta* & *vincta* etiam apud noſtros ſaepe miſcent librarii non minus quam apud alios. *Vincta* hic melius legi nemo dubitat. *Recte vinctus* in tali re eſt Ter. Andr. 5, 4, 52.

8, 17 VT VILLICIS, VT OPERVM MAGISTRIS) Medicea haec ſcriptura eſt. *Operum magiſtri*, quos S. 11 *magiſtros ſingulorum officiorum* dixit, a villicis, qui omnium operum officiorumque magiſtri ſunt, diuerſos.

 8, 18 ALI-

18 auaritia laeſi magis timendi [o] ſunt. Itaque diligens dominus, cum & ab [p] ipſis, tum & ab ſolutis, quibus maior eſt fides, quaerat [q] an ex ſua conſtitutione iuſta percipiant. Atque ipſe panis potionisque bonitatem [r] guſtu ſuo exploret, veſtem, manicas, pedumque tegmina [s] recognoſcat [t]. Saepe etiam querendi poteſtatem faciat [v] de iis [x], qui aut crudeliter eos, aut fraudulenter infeſtent. Nos quidem aliquanto † iuſte dolentes, tam vindicamus, quam animaduertimus in eos, qui ſeditionibus familiam concitant, qui calumniantur magi-
19 ſtros ſuos; ac [y] rurſus praemio proſequimur eos, qui ſtrenue ac induſtrie ſe gerunt. Foeminis quoque foecundioribus, quarum in ſobole [a] certus [b] numerus [c] honorari debet, otium nonnunquam, & libertatem dedimus, cum complures [d] natos [e] educaſſent. nam cui tres erant filii, vacatio [f]; cui plures, libertas quoque, contingebat. Haec enim [g] iuſtitia [h], &
20 cura patrisfamilias multum confert augendo patrimonio. Sed & illa meminerit, cum e ciuitate remeauerit, deos penates adorare: deinde ſi tempeſtiuum erit, confeſtim; ſi minus, poſtero die fines oculis perluſtrare, & [l] omnes partes agri reuiſere atque aeſtimare, num quid abſentia ſua de diſciplina & cuſtodia remiſerit; num aliqua vitis, num arbor, num fruges abſint: tum etiam pecus & familiam recenſeat, fundique inſtrumentum, & ſupellectilem [m]: quae cuncta ſi per plures annos facere inſtituerit, bene moratam diſciplinam, cum ſenectus aduenerit, obtinebit [n]. nec erit vlla eius aetas annis ita confecta, vt ſpernatur a ſeruis.

IX. [a] Dicendvm etiam eſt, quibus operibus quemque habitum corporis aut animi contribuendum putemus. Magiſtros operibus oportet praeponere ſedulos, ac frugaliſſimos. ea res vtraque plus quam corporis ſtatura [b] roburque confert huic negotio: quo-
2 niam [c] id miniſterium cuſtodiae [d] diligentis & artis officium eſt. Bubulco † quamuis neceſſaria, non tamen ſatis eſt indoles [e] mentis, niſi eum [f] vaſtitas vocis, & habitus metuendum pecudibus efficit [g]. Sed temperet vires clementia [h]: quoniam terribilior debet eſſe, quam ſaeuior, vt & obſequantur eius imperiis, & diutius perennent boues non confecti vexatione ſimul operum, verberumque. Sed quae ſint magiſtrorum munia, quaeque bubul-
3 corum, ſuo loco repetam. Nunc admonuiſſe [i] ſatis eſt, nihil in his, in illis plurimum referre

VARIETAS LECTIONIS.

o) *timenda P.* p) *abſis P.* q) *quaerit I. B. R.* r) *probitatem Goeſ. I. B. R.* s) *tegumina Goeſ. L. I. B.* t) *recognoſcit P.* v) *facit I. B. R.* x) *his* †) *aliquando Goeſ.* y) *& I. B. R.* z) *proſequamur P.* a) *ſubule P.* b) *fuerit* inſ. *Ald.* & reliqui. c) *numerus honorari debet, otium I. B. R. I. I. H. A.* d) *plures I. B. R.* e) *natos* omitt. *I. B. R.* f) *vocatio P.* g) *& I. B. R.* h) *iuſticia I. I. H. A.* i) *&* abeſt *Vict.* l) *&* abeſt *I. B. R.* m) *ſupelectilem I. B. R. ſuppellectilem I. I. H. A.* n) *optinebit I. B. R.* [C. IX.] a) *Cap. XIII. I. I.* b) *ſtatus Goeſ. I. B. R.* c) *cum I. B. R.* d) *cuſtodia I. B. R.* †) *bubulco quo quamuis P.* e) *indolis P.* f) *cum I. B. R.* g) *effecit I. B. R.* h) *claementia I. B. R.* i) *ammonuiſſe I. B. R. I. I. G.*

NOTAE VARIORVM.

8, 18 Aliqvanto ivste) Videtur legendum *aliquando, iuſte.* deinde ita interpungendum: *Quarum in ſobole certus fuerit numerus honorari debet otium, nonnunquam* &c. Locus autem hic non omnino ſincerus videtur. Vrsin. Poſſis tamen *aliquanto* putare diminuendi particulam, i. e. aliquo modo: modo non plane calumnientur, ſed aliquanto iuſte querantur.

8, 19 Certvs nvmervs) Neſcio vnde acceptum *fuerit* inferant Aldus, & quae illum ſecutae ſunt editiones. cum & MSS omnes, & antiquiſſimae editiones illud ignorent & ſententiam apertam perturbet. Quare exulare iuſſimus. Antequam librorum nobis facta eſt copia, conieceramus, *Foeminis quoque - - honorarium debetur. Otium.* &c.

8, 20 Institverit) Videtur legendum *inſtiterit.* Vrsin. Sed inſtituere non ſimpliciter ad initia, ſed ad tenorem quendam perpetuae diſciplinae pertinere, Tullii vſus ſatis declarat, cum *vetus inſtitutum, mos* atque *inſtitutum* coniungantur.

9, 2 Bvbvlco) Varro Geop. 2, 2. Schoettg.

9, 3 Nihil in his, in illis) Exemplum hoc eſt ad remotius relati pronominis *hic,* & *ille* ad proximius: quod genus plura obſeruata ad Sanctium Perizonio, & Burmanno ad Quinctilianum, in Fabriano theſauro adnotauimus.

9, 3 Mi-

ferre vires & proceritatem. Nam longiſſimum quemque aratorem [l], ſicut dixi, faciemus,
& propter id, quod paullo ante retuli [m], & quod in re ruſtica nullo minus opere fatigatur
prolixior, quia [n] in arando ſtiuae pene rectus innititur. mediaſtinus qualiſcunque ſtatus
poteſt [o] eſſe, dummodo perpetiendo labori ſit idoneus. Vineae non ſic altos quemadmo- 4
dum latos & lacertoſos viros exigunt. nam his habitus foſſuris, & putationibus, caeteris-
que earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio, quam in caeteris agricolatio fru-
galitatem requirit, quia & in turba, & ſub monitore vinitor opus facere debet. ac plerum-
que velocior animus eſt improborum hominum, quem [p] deſiderat huius operis conditio [q].
non ſolum enim fortem, ſed & acuminis ſtrenui miniſtrum [qq] poſtulat. ideoque vineta
plurimum per alligatos excoluntur. Nihil tamen eiusdem agilitatis homo frugi non me- 5
lius, quam nequam faciet. Hoc interpoſui, ne quis exiſtimet in ea me opinione verſari,
qua malim per noxios, quam per innocentes rura colere. Sed & illud cenſeo, ne con-
fundantur opera familiae, ſic vt omnes omnia exequantur [r]. Nam id minime conducit 6
agricolae, ſeu quia nemo ſuum proprium aliquod eſſe opus credit: ſeu quia cum enixus
eſt, non ſuo, ſed communi officio proficit, ideoque [s] labori multum ſe ſubtrahit; nec tamen vi-
ritim malefactum deprehenditur [t], quod fit a multis. propter quod ſeparandi ſunt aratores
a [v] vinitoribus, & [x] vinitores ab aratoribus [y], iique a mediaſtinis. Claſſes etiam non 7
maiores, quam denum hominum faciundae, quas decurias apellauerunt antiqui, & maxi-
me probauerunt, quod [z] is numeri modus in opere commodiſſime cuſtodiretur, nec prae-
euntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Itaque ſi latior eſt ager, in regiones 8
deducendae [†] ſunt eae claſſes, diuidundumque ita opus, vt neque ſinguli, biniue ſint, quo-
niam diſperſi non facile cuſtodiuntur: nec tamen ſupra decem, ne rurſus vbi nimia turba
ſit, id opus ad ſe pertinere ſinguli non exiſtiment. Haec ordinatio non ſolum concitat
aemulationem, ſed & deprehendit [a] ignauos. nam cum certamine opus excitetur, tum in
ceſſantes animaduerſio iuſta, & ſine querela [b] videtur adhiberi. Sed nimirum dum quae 9
maxime prouidenda ſunt agricolae futuro praecipimus, de ſalubritate, de via, de vicino,
de aqua, ſitu villae, fundi modo, colonorum & ſeruorum generibus, officiorum operum-
que diſtributione, tempeſtiue per haec ad ipſum iam terrae cultum peruenimus, de quo
pluribus libro inſequente mox diſſerimus.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *maiorem P.* m) *rettuli I.B.R.* n) *quin P.* o) *poſſit I. B. R.* p) *quam* omnes praeter *P.* q) *condicio P. L.* qq) *miniſterium L.* r) *exſequantur P.* s) *liberque I. B. R.* t) *deprehendi I. B. R.* v) *a* omiſſ. *P.* x) *&* omitt. *I. B. R. & vinitores* deeſt *P.* y) *aratoribus & qua mediaſtinis P. aratoribus iisque mediaſtinae claſſes I. B. aratoribus iisque mediaſtini: Claſſes R. aratoribus iisque a mediaſtinis Gr. & ab aratoribus aeque mediaſtini V. C.* apud Heinſ. ad Petron *c.* 47. *atque a mediaſtinis Lipſ.* z) *quod is* abeſt *P.* †) *diuidundae L.* a) *depreendit P.* b) *querella P.* c) *futura I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

9, 3 MEDIASTINVS) Mediaſtinus ſeruus, qui in pauimento vermiculato Romae repertus eſt, ita deſcribitur, vt dextra manu caniſtrum, ſiniſtra ſcopam teneat, eſtque ita inſcriptus. CORNELIVS. SERVVS. MEDIASTIN. In inſcriptione vero marmorea apud me. EPINICVS. CAESAR. SER. AMYNTIAN. MEDIAST. IVLIA. NYSE. DE. SVO. FECIT. VRSIN.

9, 4 QVEM DESIDERAT) Ita videtur legendum non *quam.* VRSIN. *Quam,* quod habent editi, aperte repugnat ſententiae Erat, cum ſuſpicarer, *qualem.* Sed ſuppetias tulit. quae ſaepe, Politiani collatio, quae Vrſini etiam coniecturam fulcit.

9, 4 ALLIGATOS) Viliſſima erant mancipia, quae ſemper ſolebant in vinculis retineri. P. Pithoeus ſubciſ. 2, 9 Pignorius de ſeruis p. 529. In ſacris etiam abſolute ſeruus vocatur עָצוּר vinctus, vt ex Deut. 32, 36 & aliis locis oſtendit I. H. Vrſinus Anal. 2, 3, 13 SCHOETTG.

9, 6 NEC TAMEN VIRITIM) Suſpicor legendum *tam.*

9, 7 DENVM HOMINVM Hae ſunt illae decuriae, quales etiam in vrbana familia fuerunt. Trimalchio apud Petronium l. c. ad coquum: *Ex quota decuria es? Cum ille, ex quadrageſima, reſpondiſſet* &c. Vide ibi Interpp. SCHOETTG.

9, 8 DEDVCENDAE SVNT) Forte legendum *diducendae.* Sed perpetua prope τῶν *de* ac *di* eſt confuſio.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

QVAERIS ex me, Publi Siluine, quod ego ſine cunctatione non recuſo docere,
cur priore libro veterum opinionem fere omnium, qui de cultu agrorum locuti
ſunt, a principio confeſtim repulerim, falſamque ſententiam repudiauerim cen-
ſentium longo aeui ſitu longique [a] iam temporis exercitatione [aa] fatigatam &
2 effoetam [b] humum conſenuiſſe. Nec te ignoro cum & aliorum illuſtrium ſcriptorum,
tum praecipue Tremellii [c] auctoritatem [d] reuereri, qui cum plurima ruſticarum rerum
praecepta ſimul eleganter, & ſcite memoriae prodiderit †, videlicet illectus nimio fauore
priſcorum de ſimili materia diſſerentium, falſo credidit parentem omnium terram, ſicut
muliebrem ſexum aetate anili iam confectam, progenerandis eſſe foetibus inhabilem.
3 Quod ipſe quoque confiterer, ſi in totum nullae fruges prouenirent [e]. Nam & hominis
tum demum declaratur ſterile ſenium, non cum deſinit mulier trigeminos, aut geminos [f]
parere, ſed cum omnino nullum conceptum edere valet. Itaque tranſactis iuuentae tem-
poribus, etiam ſi longa vita ſupereſt, partus tamen annis denegatus, non reſtituitur. At
e contrario ſeu ſponte, ſeu quolibet caſu deſtituta [ff] humus, cum eſt repetita cultu, ma-
4 gno foenore ceſſationis [g] colono reſpondet. Non ergo eſt exiguarum frugum cauſa ter-
rae vetuſtas, ſi modo cum ſemel inuaſit ſenectus, regreſſum non habet, nec reuireſce-
re [gg], aut repubeſcere [h] poteſt: ſed ne laſſitudo quidem ſoli minuit agricolae fructum.
neque enim prudentis eſt adduci tanquam in hominibus nimia [i] corporis exercitatione [l],
aut oneris alicuius pondere, ſic cultibus & agitationibus agrorum fatigationem ſuccedere.
5 Quid ergo eſt, inquis, quod [m] aſſeuerat Tremellius intacta & ſilueſtria loca, cum pri-
mum coeperint cultu exuberare, mox deinde non ita reſpondere labori colonorum?
videt ſine dubio quid eueniat, ſed cur id [n] accidat, non peruidet. neque enim idcirco ru-
dis, & modo ex ſilueſtri habitu in aruum transducta foecundior haberi terra debet, quod
ſit requietior & iunior; ſed quod multorum annorum frondibus, & herbis, quas ſuapte
natu-

VARIETAS LECTIONIS.

[Cap. I.] a) *longinquae I. B. R.* aa) *ſpatio* cum ſigno lacunae *L.* b) *effertam. P. L.* c) *Tremeli P.* d) *authoritatem I. I. H. A. auctor.* ſemper *Goeſ.* †) *perdiderit Goeſ.* e) *conuenirent P.* f) *geminas P. trigeminas I. B. R.* ff) *derelicta Goeſ.* g) *ceſſatorum I. B. R. L. ſatorum Goeſ.* gg) *reuiuiſcere L.* h) *pubeſcere I. B. R.* i) *nimiae I. B. R.* l) *exercitationi I. B. R.* m) *quid H. A.* n) *ita I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

I, I LONGI AEVI SITV) Quam hic ſententiam refutat Columella, eam impugnat quoque Plinius 17, 5.

I, 4 PER-

natura progenerabat, velut ſaginata largioribus pabulis, facilius edendis educandisque frugibus
ſufficit. At cum perruptae raſtris & aratris radices herbarum, ferroque ſucciſa nemora 6
frondibus ſuis deſierunt alere matrem, quaeque temporibus autumni frutetis & arboribus
delapſa folia ſuperiaciebantur, mox conuerſa vomeribus, & inferiori ſolo, quod plerum-
que eſt exilius, permiſta [o], atque [p] abſumta ſunt: ſequitur, vt deſtituta priſtinis alimen-
tis macreſcat [q] humus. Non igitur fatigatione, quemadmodum plurimi crediderunt,
nec ſenio, ſed noſtra ſcilicet inertia, minus benigne nobis arua reſpondent. Licet
enim maiorem fructum percipere ſi frequenti & tempeſtiua & modica ſtercoratione
terra refoueatur. de cuius cultu dicturos nos priori volumine polliciti, iam nunc
diſſeremus [r].

II. Callidissimi [a] ruſticarum rerum, Siluine [b], genera terreni tria eſſe
dixerunt, campeſtre, collinum, montanum. campum non aequiſſima ſitum planicie [c],
nec perlibrata, ſed exigue prona; collem clementer & molliter aſſurgentem; montem
non † ſublimem & aſperum, ſed nemoroſum & herbidum, maxime probauerunt. His 2
autem generibus ſingulis ſenae ſpecies contribuuntur, ſoli pinguis vel macri, ſoluti vel
ſpiſſi, humidi vel ſicci: quae qualitates inter ſe miſtae [d] vicibus, & alternatae, plurimas
efficiunt agrorum varietates, eas enumerare non eſt artificis agricolae. Neque enim ar-
tis officium eſt, per ſpecies, quae ſunt innumerabiles, euagari; ſed [e] ingredi per genera,
quae poſſunt [f] cogitatione [g] mentis & ambitu verborum facile copulari. Recurrendum 3
eſt igitur ad qualitatum [h] inter ſe diſſidentium [hh] quaſi quasdam coniunctiones, quas Graeci
συζυγίας ἐναντιοτήτων, nos *diſcordantium comparationes*, tolerabiliter dixerimus. Atque
etiam ſignificandum eſt, ex omnibus, quae terra progeneret [i], plura campo magis quam
colle, plura pingui ſolo quam macro, laetari. De ſiccaneis & riguis non comperimus, 4
vtra numero vincant, cum [l] vtique pene infinita ſint [m], quae ſiccis, quaeque humidis lo-
cis gaudent; ſed ex his nihil non melius reſoluta humo, quam denſa prouenit. Quod no-
ſter quoque Virgilius [n] cum & alias foecundi arui laudes retuliſſet, adiecit, *Et cui putre
ſolum: namque hoc imitamur [o] arando.* Neque enim aliud eſt colere, quam reſoluere
& fermentare † terram. ideoque maximos quaeſtus ager praebet. Idem pinguis ac putris, quia 5
cum plurimum reddat, minimum [p] poſcit: & quod poſtulat, exiguo labore atque impen-
ſa conficitur. praeſtantiſſimum igitur tale ſolum iure dicatur [pp]. Proximum deinde huic
pinguiter denſum, quod impenſam coloni, laboremque magno foetu remuneratur. Ter- 6
tia eſt ratio loci rigui, quia ſine impenſa fructum reddere poteſt. Hanc primam Cato
eſſe dicebat, qui maxime reditum † pratorum caeteris anteponebat: ſed nos, de agita-
tione

VARIETAS LECTIONIS.

o) *permixta I. B. R.* p) *atque* abeſt *I. B. R. adſumta L.* q) *magreſcat P.* r) *diſſeramus I. B. R.*
[C. II] a) *Calidiſſimi I. B. R. cautiſſimi L.* b) *Siluine* deeſt *I. B. R.* c) *planitie I. B. R.* †) *non* deeſt
I. L. d) *mixtae I. B. R.* e) *& I. B. R.* f) *poſſunt & I. B. R. I. I. H. A. G.* g) *cognitione I. B. R.* h) *qua-
litatem I. B. R. qualitatium Goeſ.* qui & alias facultatium. hh *differentium L.* i) *progereret B. R.*
l) *quoniam utrinque pene infinita ſunt P. cum cum vtrumque pene infinita ſunt L.* m) *ſunt I. B. R.*
n) *Vergilium P. Gr. G.* o) *imitantur I. B. R.* †) *frementare I. I.* p) *nimium* Commel. pp) *videtur L.*
†) *redditum L.* ita ſaepius.

NOTAE VARIORVM.

1, 6 PERMISTA ATQVE ABSVMTA Videtur legendum *ac abſ.* Videndum autem, an aliquid deſit poſt particulam *&*, ante verbum *inferiori.* VRSIN. Neutrum mihi videtur. Non Prius, cum vix *ac* poni ante vocalem ſoleat; non hoc, cum nihil ad ſententiam deſit.

2 Conf ad hoc caput Varr. 1, 6 & 7. Plin. 17, 4, 5 f. 3 Pall. 1, 5.

2, 4 VIRGILIVS) Georg. 2, 204.

2, 7

7 tione terrae nunc [q] loquimur, non de ſitu. Nullum deterius habetur genus, quam quod eſt ſiccum, pariter & denſum, & macrum; quia cum difficulter tractetur, tum ne tractatum quidem gratiam refert: nec relictum pratis, vel paſcuis abunde ſufficit. Itaque hic ager ſiue exercetur, ſeu ceſſat, colono eſt poenitendus, ac tanquam peſtilens refugiendus. Nam ille mortem facit, hic teterrimam [r] comitem mortis famem. ſi tamen Graecis camoenis habemus fidem clamitantibus, Λιμῷ δ' [s] οἴκτιςον θανέειν, καὶ [t]
8 πότμον ἐπισπεῖν. Sed nunc potius vberioris ſoli meminerimus, cuius demonſtranda eſt duplex ratio [u], culti & ſilueſtris. De ſilueſtri regione in aruorum [x] formam redigenda [y] prius dicemus, quoniam [z] eſt antiquius facere agrum, quam colere †. Incultum igitur locum conſideremus [a], ſiccus, an humidus; nemoroſus arboribus, an lapidibus confragoſus; iuncone † ſit, an [b] gramine veſtitus, ac filictis [c] aliiſue frutetis impedi-
9 tus. Si humidus erit, abundantia vliginis ante ſiccetur foſſis. Earum duo genera cognouimus, caecarum & patentium. ſpiſſis atque cretoſis regionibus apertae [d] relinquuntur: at vbi ſolutior humus eſt, aliquae fiunt patentes, quaedam [e] etiam obcaecantur, ita vt in [f] patentes ora [ff] hiantia caecarum competant: ſed & patentes latius, & apertas ſumma parte decliueſque, & ad ſolum coarctatas, imbricibus ſupinis ſimiles facere conueniet. nam quarum recta ſunt latera, celeriter aquis vitiantur [g], & ſuperioris ſoli lapſibus
10 replentur. Operae rurſus obcaecari debebunt, ſulcis in altitudinem tripedaneam depreſſis: qui cum parte dimidia lapides minutos, vel nudam glaream receperint, aequentur ſuperiecta terra, quae fuerat effoſſa. vel ſi nec lapis erit, nec glarea, ſarmentis connexus velut funis informabitur in eam craſſitudinem, quam ſolum foſſae poſſit anguſtae, quaſi [h] ac-
11 commodatam coarctatamque [i] capere. Tum per [l] imum contendetur [ll], vt ſuper calcatis cupreſſinis, vel pineis, aut, ſi eae non erunt, aliis [m] frondibus terra contegatur [mm], in prin-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *non I.* r) *deterrimam H.* s) *δ' omitt. I. B. R.* t) *καὶ πότμον ἐπισπεῖν* omiſſ. *I. B. R.* u) *tractatio I. B. R. it. Goeſ.* x) *agrorum I, B. R.* y) *dirigenda I. B. R.* z) *quom* vel *cum I. B. R. cum L.* †) Hic nouum caput orditur *L.* c. rubr. *quot ſpecies terrenorum.* a) *conſideramus I. B. R.* †) *iunco neſcit R.* b) *& P.* c) *felictis P. filicibus I. B. R.* d) *aperte H.* e) *aliquae I. B. R.* f) *in eas ora hiantium foſſarum competant, ſed latius apertas ſumma parte decliueſque, & ad ſolum coartatas imbricibus &c. I. B. R. it. L. in ea &c, P.* ff) *ora hianti Gym. ora hi. caecar.* omitt. *Goeſ.* g) *vicìantur I. I. H.* i) *coartatamque I. B. R.* l) *primam P. Goeſ. L.* ll) *contrudetur L. contundetur &* coni. *Brouckh.* m) *niſi P.* mm) *congeratur* coni. *Brouckh.*

NOTAE VARIORVM.

2, 7 MORTEM FACIT) Rara locutio pro mortem adfert vel parit, quam tamen etiam in quodam Senecae loco occurrere teſtatur Saluagnius Boeſſius ad Ouid. in Ibin v. 148. quamuis illum Senecae locum obſeruare nondum potuerim. Apud Ouidium l. c. extat: *Siue manu facta morte ſolutus ero.* Vbi Boeſſius ex ſuo codice mauult legere: *manu parta.* Retinuit tamen priorem lectionem Nic. Heinſius. Et *caedem facere* extat apud Nep. 8, 3, 3. SCHOETTG. Magnis copiis hanc formulam defendit ad Ouidii l. c. Burmannus.

1, 9 ORA HIANTIA CAECARVM) Brouckhuſius coniecerat, *ore hianti* Sed illum in fraudem impuliſſe videtur ſphalma editionis Gymnici *ora hianti*, quod refellitur conſenſu reliquarum, & ipſa ſententia.

2, 9 ET APERTAS) *Et* videtur abundare. Deinde legendum: *apertae - rurſus obcaecari debebunt &c.* VRSIN. Vetuſtiores libri: *Sed latius apertas ſumma parte decliueſque.* Vera lectio erit: *Sed & patentes latius apertas ſumma parte decliueſque.* Petrus Laurus, qui Columellam in hanc noſtram vernaculam conſuetudinem interpretatus eſt, (cuius liber nunc primum in meas incidit manus) quamuis pauca recte, hunc tamen locum optime reddidit, *faccian ſi le ſcoperte foſſe più larghe di ſopra e pendenti.* PONTED.

2, 11 TVM PER IMVM CONTENDETVR) Nolui mutare quidquam. Compendio ſcribendi ex *per imum* facile *primum* naſci potuit. Sententia aperta iſta eſt, vt *per imum foſſae contendi* debere funem illum ſarmenticium, ſiue *contrudi* adeo, intelligamus.

2, 11

principio atque exitu foſſae more ponticulorum binis ſaxis tantummodo pilarum vice conſtitutis, & ſingulis ſuperpoſitis, vt eiusmodi conſtructio ripam ſuſtineat, ne praecludatur humoris illapſu [n] atque exitu. Nemoroſi frutetoſique [o] tractus duplex cura eſt, vel extirpandis radicitus [p] arboribus & remouendis; vel ſi rarae [q] ſint [r], tantum ſuccidendis, incendendisque, & inarandis. At ſaxoſum facile eſt expedire lectione lapidum, quorum 12
ſi magna eſt abundantia, velut quibusdam ſubſtructionibus [s] partes agri ſunt occupandae, vt reliquae emundentur: vel in altitudinem ſulco depreſſo lapides obruendi. quod tamen [ff]
ita faciendum erit, ſi ſuadebit operarum vilitas. Iunci & graminis pernicies repaſtina- 13
tio [t] eſt; filicis, frequens extirpatio. quae vel aratro fieri poteſt, quoniam [u] intra biennium ſaepius conuulſae moriuntur †: celerius etiam, ſi eodem tempore ſtercores, & lupino vel faba ‡ conſeras, vt cum aliquo reditu medearis agri vitio. Namque conſtat, filicem [x] ſationibus & ſtercoratione facilius interimi [y]. Verum & ſi ſubinde naſcentem falce decidas, quod vel puerile † opus eſt, intra praedictum tempus viuacitas eius abſumitur. Sed iam expediendi [z] rudis [a] agri rationem ſequitur cultorum noualium cura, de 14
qua mox quid cenſeam profitebor, ſi quae ante [b] diſcenda ſunt. aruorum ſtudioſis praecepero [bb]. Plurimos antiquorum, qui de ruſticis rebus ſcripſerunt, memoria repeto, quaſi confeſſo, nec dubia ſigna pinguis ac frumentorum fertilis agri prodidiſſe, dulcedinem ſoli propriam, herbarum & arborum prouentum, nigrum colorem [c] vel cinereum [cc].
De caeteris ambigo, de colore ſatis admirari non poſſum, cum alios, tum [d] Cornelium 15
Celſum, non ſolum agricolationis, ſed vniuerſae naturae prudentem virum, ſic & ſententia [dd], & viſu deerraſſe, vt oculis eius tot paludes, tot etiam campi ſalinarum non occurrerent, quibus fere contribuuntur praedicti colores. Nullum enim temere videmus 16
locum, qui modo pigrum contineat humorem, non eundem vel nigri, vel cinerei coloris: niſi forte in eo fallor ipſe, quod non putem aut in ſolo limoſae paludis, & vliginis amarae [e], aut in maritimis areis ſalinarum gigni poſſe laeta [f] frumenta. Sed eſt manifeſtior hic antiquorum error, quam vt pluribus argumentis conuincendus ſit. Non ergo color, tanquam certus auctor, teſtis eſt bonitatis aruorum. et ideo frumentarius ager, 17
id

VARIETAS LECTIONIS.

n) *illapſus atque exitus* I. B. R. G. *elapſus* L. o) *fructetoſi* I. R. *frutectoſi* P. *nemoroſae frutetoſaeque* L. *fruticoſique* coni. *Brouckh.* p) *radicibus* P. q) *rareta* P. r) *ſunt* I. B. R. s) *ſubſtrictionibus* I. B. R. ff) *tum* L. t) *repaſtationes : felicis frequens &c.* P. *repaſtinatione filicis* L. *repaſtinationem : filicis* I. B. R. *Non* pro *eſt* ex compendio literarum ſimili. u) *cum* I. B. R. †) *moritur* P. ‡) *faua* P. x) *felicem* P. †) *putale* L. y) *interemi* P. z) *expedienti* H. A. Gr. G. a) *ruris agricolationem* I. B. R. L. b) *autem* I. bb) Caput IIII. cum rubr *quod ſolum maxime probetur* L. c) *colorem abeſt* I. L. cc) *Nihil* inſ. *Goeſ.* d) *tum etiam* P. dd) *ſcientia* coni. *Brouckh.* e) *amare* I. B. R. H. f) *laeta* P. L. *Goeſ.* *iacta* al.

NOTAE VARIORVM.

2, 12 VELVT QVIBVSDAM SVBSTRVCTIONIBVS) Quae tamen *ſubſtructiones* probe ab *aceruis lapidum finalibus* diſtinguendae ſunt, de quibus ita Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 11 *Sed in planis locis ſi ſaxuoſus ſit ager, repurgatur, & ex congeſtione maceriae fiunt. Ita ex ipſius loci qualitate aliquid colligi poteſt. Si enim non ſit ager ſaxuoſus, cuius repurgandi cauſa congeſtio in ſpeciem maceriae facta videatur, poterit videri finalis. — Nam & idem de foſſis ſentimus. Si enim non ſit neceſſitas agri ſiccandi, nec in viciniis foſſae inueniantur, poſſunt videri finales.* SCHOETTG.

2, 13 VERVM ET SI SVBINDE) Parua res, ſed quae morari non adſuetos his rebus poteſt, commiſſa erat in Commeliniana. Connexae voces *& ſi*, vt *etſi* fieret, quae res ſententiam aliquantum immutat, quae talis eſt, *Verum abſumitur etiam eius viuacitas, ſi ſubinde naſcentem falce decidas.* Nouus modus indicatur extirpandae *filicis*.

2, 14 SIGNA) Confer Anatolium Geop. 2, 10. SCHOETTG.

id eſt pinguis, magis aliis qualitatibus aeſtimandus [ff] eſt. Nam vt fortiſſimae pecudes diuerſos ac pene innumerabiles, ſic etiam robuſtiſſimae terrae plurimos & varios colores ſortitae ſunt. Itaque conſiderandum erit, vt ſolum, quod ex [g] colore deſtinamus, pingue ſit.
18 Per ſe tamen id parum eſt, ſi dulcedine caret, quod vtrumque † ſatis expedita [gg] nobis ratione contingit diſcere. nam perexigua conſpergitur [h] aqua glaeba [i], manuque ſubigitur, ac [l] ſi glutinoſa eſt, & quouis [ll] leuiſſimo [m] tactu [n] preſſa inhaereſcit, *Et picis in morem ad digitos lenteſcit* [nn] *habendo*, vt ait Virgilius [o]; eademque illiſa humo non diſſipatur: ea [p] res admonet [q] nos, ineſſe tali materiae naturalem ſuccum [r], & pinguitudinem.
19 Sed & ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere, & recalcare, cum aliquo quaſi fermento abundauerit, certum erit, eſſe eam pinguem; cum defuerit, exilem; cum aequauerit, mediocrem. quanquam iſta quae nunc retuli, non tam vera poſſunt [s] videri,
20 quam ſi ſit pullula [t] terra, quae melius prouentu frugum approbatur. Sapore [tt] quoque dignoſcemus [u], ſi [x] ex ea parte agri; quae maxime diſplicebit, effoſſae glaebae [y], & in fictili vaſe [z] madefactae, dulci aqua permiſceantur [a], ac more faeculenti [b] vini diligenter colatae guſtu explorentur. nam qualem traditum ab eis retulerit humor ſaporem, talem eſſe dicemus eius ſoli. ſed [c] citra hoc experimentum multa ſunt, quae & dulcem terram & frumentis habilem ſignificent, vt iuncus, vt [d] calamus, vt gramen, vt trifolium, ebulum [e], rubi, pruni ſilueſtres, & alia complura, quae etiam indagatoribus aquarum
21 nota [f], non [g] niſi dulcibus terrae venis educantur [h]. Nec contentos eſſe nos oportet prima ſpecie ſummi ſoli, ſed [i] diligenter exploranda eſt inferioris materiae qualitas, terrena necne ſit. Frumentis autem ſat erit, ſi aeque bona ſuberit bipedanea [l] humus: arboribus altitudo quatuor pedum abunde [m] eſt. Haec cum ita explorauerimus, agrum ſationibus faciundis, expediemus. Is autem non minimum exuberat, ſi curioſe & ſcite ſubigitur.

VARIETAS LECTIONIS.

ff) *extimandus L.* g) *excolere P. I. I. H. A. Gr. G. St,* †) *vtcunque* coni. *Brouckh.* gg) *expedit a nobis qua ratione L.* h) *conſpargitur P.* i) *gleba I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* l) *at I. B. R.* ll) *quamuis Goeſ.* m) *leniſſimo I. B. R.* n) *tractu I.* nn) *luceſcit L.* o) *Vergilius P. Gr. G.* p) *Quae I. B. R.* q) *admonent I. B. R.* r) *ſucum P. ſucum & pinguitudinem L.* s) *poſſint I. B. R.* t) *pulila Goeſ. P. pulla L.* tt) *ſaporem I. B. R.* u) *degnoſcemus P.* x) *ſi* abeſt *I. B. R. L.* y) *glebae I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* z) *vaſo P.* a) *promiſceantur I. B. R.* b) *foeculenti I. B. R. feculenti I. I. H. A. Gr. G.* c) *ſed & P.* d) *& calamus, gramen & trifolium &c. I. B. R.* e) *hebulum P.* f) *nota* omiſſ. *I. B. R.* g) *non tamen niſi L. I. B. R.* h) *deducantur I. B. R. educari* coni. *Brouckh.* i) *& P, L.* l) *bipedana* al. praeter *Goeſ. P. I. I.* m) *habunde I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 17 EX COLORE DESTINAMVS) h. e. quod, poſteaquam bonum eſſe ex colore iudicauimus, deſtinamus bono cultui atque ſationi, atque ita optatos fructus nobis inde promittimus. SCHOETTG. Mihi magis placet illa priſca lectio, *excolere.* Iudicent alii.

2, 18 VIRGILIVS) Georg. 1, 250. Add. Plin. 17, 3. SCHOETTG.

2, 19 SED ET SI VELIS) Idem experimentum habet Diophanes Geop 2, 11: refutat tamen Plinius l. c. qui docet, *neque denſam neque raram terram ſcrobem ſuam explere.* SCHOETTG.

2, 20 SAPORE QVOQVE) Videtur legendum *ſaporem &c.* VRSIN. Non eſt ſolicitanda haec lectio, quae ſenſum bonum habet, & ab vtroque codice noſtro probatur. Caeterum hic conferendus Anatolius Geop. 2, 10. SCHOETTG. In vetuſtis libris formis excuſum *ſaporem.* Non abſimili modo & paullo poſt loquitur auctor, *Nam qualem traditum ab eis retulerit humor ſaporem, talem eſſe dicemus eius ſoli.* PONTED.

2, 20 VT IVNCVS) Anatolius haec tria tantum commemorat, ὁλόσχοινον, κάλαμον πλωτὸν, & βάτον. SCHOETTG.

2, 21 BIPEDANEA HVMVS) Anatolius ποδιαῖον βάθος ſufficere ait. Omiſit autem Columella de vitibus dicere, in quibus, vt idem memorat, *trium pedum* altitudo eiuſdem ſ. aequalis ſoli ſufficit. SCHOETTG.

2, 22

gitur. quare antiquiſſimi [n] fere omnes formam huius operis conſcripſere, quam velut
ſcita [o] legemque in proſcindendis agris ſequantur [p] agricolae. Igitur in opere boues 22
arcte [q] iunctos habere conuenit, quo ſpecioſius ingrediantur ſublimes, & elatis capitibus,
ac [r] minus colla eorum labefactentur, iugumque melius aptum ceruicibus inſidat [s]. hoc
enim genus iuncturae maxime probatum eſt. Nam illud, quod in quibusdam prouinciis
vſurpatur, vt cornibus illigetur iugum, fere repudiatum eſt ab omnibus, qui praecepta
ruſticis conſcripſerunt; neque immerito. plus enim queunt pecudes collo & pectore co-
nari, quam cornibus. atque hoc modo tota mole corporis, totoque pondere nituntur: 23
at illo, retractis & reſupinis capitibus excruciantur, aegreque terrae ſummam partem le-
ui admodum vomere ſauciant. Et ideo minoribus aratris moliuntur [t], qui [tt] non valent
alte perfoſſam noualium terram reſcindere: quod cum fit, omnibus virentibus pluri-
mum confert [u]. nam penitus aruis ſulcatis maiore incremento ſegetum arborumque foetus
grandeſcunt. Et in hoc igitur a Celſo diſſentio, qui reformidans impenſam, quae ſcili- 24
cet largior eſt in amplioribus armentis [x], cenſet exiguis vomeribus & dentalibus terram
ſubigere, quo minoris formae bubus adminiſtrari id poſſit; ignorans, plus eſſe reditus in
vbertate frugum, quam ſtipendii [†], ſi maiora mercemur armenta, praeſertim in Italia,
vbi arbuſtis atque oleis conſitus ager altius reſolui ac ſubigi deſiderat, vt & ſummae radi-
ces vitium olearumque vomeribus reſcindantur; quae ſi maneant, frugibus obſint; & in-
feriores, penitus ſubacto ſolo, facilius capiant humoris alimentum. Poteſt tamen illa Celſi 25
ratio Numidiae & Aegypto conuenire, vbi plerumque arboribus viduum ſolum frumentis
ſeminatur. Atque eiusmodi terram pinguibus arenis [y] putrem veluti [z] cinerem ſolutam,
quamuis leuiſſimo [a] dente moueri ſatis eſt. Bubulcum autem per proſciſſum ingredi
oportet, alterniſque verſibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto plenoque ſulcare:
ſed ita necubi crudum ſolum, & immotum relinquat, quod agricolae ſcamnum vocant.
Boues, cum ad arborem venerint, fortiter retinere ac retardare, ne in [b] radicem maiore 26
niſu vomis impactus colla commoueat, neue aut cornu bos ad ſtipitem vehementius offen-
dat, aut extremo iugo truncum delibet [bb], ramumque deplantet. Voce potius quam ver-
beribus terreat, vltimaque [c] ſint opus recuſantibus remedia, plagae. nunquam ſtimulo la-
ceſſat iuuencum [d], quod retrectantem, calcitroſumque eum reddit. nonnunquam tamen ad-
mo-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *antiquiſſimum eſt formam huius operis conſcribere* I. B. R. *fere* om. etiam L. o) *ſecta* B. *ſectam* I. B. R. p) *ſectantur* I. B. R. q) *arte* I. B. R. r) *vt* I. B. R. s) *incidat* G. t) *molliuntur* I. B. R. tt) *quia — perfoſſa — terra* Goeſ. u) *confertur* Goeſ. I. B. R. x) *argumentis* L. Ienſ. †) *impendii* L. y) *harenis* I. B. R. z) *velut* I. B. R. a) *leniſſimo* I. B. R. b) *in* om. I. B. R. bb) *deliberet* I.. c) *ultima quae* I. B. R. *ultuma quae* P. d) *iuuencumque reſte tractum calcitroſum eum reddit* L, I. R. *iuuencumque recte &c.* B. *iuuencum, quae reſce tratum* P.

NOTAE VARIORVM.

2, 22 CORNIBVS ILLIGETVR IVGVM) Quod praecipue fiebat in Epiro, cuius boues a Callimacho H. in Din. v. 179 vocantur κεραλκέες αἳ μέγ' ἄριςαι Τέμνειν ἄλκα βαθεῖαν. Schol. Κεραλκέες, διὰ τὸ τοῖς κέρασιν ἕλκειν τὸ ἄροτρον. SCHOETTG. Eadem ratio Germaniae bonae parti probatur, licet nec altera inuſitata ſit. Vtra ſit melior, forte Borellus in praeclaro de motu animalium opere diſputauit, quod iſta ſcribenti ad manus non erat. Quos ego vidi, ii non tantum cornibus, quantum ipſa fronte nituntur.

2, 23 QVI NON VALENT) Sextum caſum ſiue inſtrumenti intelligo, vt in illo Plauti *quadrigas, qui vehar.*

2, 23 QVOD CVM FIT) h. e. cum alte terra perfoditur, ne quis forte imperite ad verba *non valet* ſimul referat.

3, 26 STIMVLO LACESSAT IVVENCVM) Videtur interpungendum legendumque, *Nunquam ſtimulo laceſſat. iuuencum quod retractantem calcitroſumque etiam reddit nonnunquam: tamen admoneat flagello.* VRSIN.

27 moneat flagello. Sed nec in media parte verſurae conſiſtat, detque requiem in ſumma, vt
ſpe ceſſandi totum ſpatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere longiorem, quam
pedum centumuiginti, contrarium pecori eſt, quoniam plus aequo fatigatur, vbi hunc mo-
28 dum exceſſit. Cum ventum erit ad verſuram, in priorem partem iugum propellat, &
boues inhibeat, vt colla eorum refrigeſcant, quae celeriter conflagrant, (niſi aſſidue refri-
gerentur [e]) & ex eo tumor, ac deinde vlcera inuadunt. Nec minus dolabra, quam vo-
mere bubulcus vtatur; & praefractas ſtirpes, ſummaſque radices, quibus ager arbuſto con-
ſitus implicatur, omnes refodiat, ac perſequatur [f].

III. Boves cum ab opere diſiunxerit, ſubſtrictos confricet, manibuſque com-
primat dorſum, & pellem reuellat, nec patiatur corpori adhaerere, quia id genus morbi
2 maxime eſt armentis noxium. Colla ſubigat, merumque faucibus, ſi aeſtuauerint, infun-
dat. Satis autem eſt ſingulis [a] binos [b] ſextarios praebere: ſed ante ad praeſepia boues re-
ligari non expedit, quam ſudare atque anhelare deſierint. cum deinde tempeſtiue potue-
rint veſci, non multum nec vniuerſum cibum, ſed partibus, & paullatim praebere conue-
nit. Quem cum abſumſerint [c], ad aquam duci oportet, ſibiloque allectari, quo liben-
tius bibant: tum demum reductos largiori pabulo ſatiari. Hactenus de officio bubulci
dixiſſe abunde [d] eſt. Sequitur, vt tempora quoque ſubigendi arui praecipiamus.

IV. Pingves campi, qui diutius continent aquam, praeſcindendi [a] ſunt anni
tempore iam incaleſcente, cum omneis herbas ediderint, neque adhuc earum ſemina
maturuerint. ſed tam frequentibus denſiſque ſulcis arandi ſunt, vt vix dignoſcatur [b] in vtram
2 partem vomer actus ſit: quoniam ſic omnes radices herbarum perruptae necantur. Sed
& [c] compluribus [d] iterationibus ſic reſoluatur veruactum in puluerem, vt vel nullam vel
exiguam deſideret occationem †, cum ſeminauerimus [e]. Nam veteres Romani dixerunt
male ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit. Eum [f] porro an recte aretur, fre-
quenter explorare debet agricola. nec tantum viſu, qui [g] fallitur nonnunquam, ſuper-
fuſa

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ſtringantur L. I. B. R. reſtringantur Goeſ.* f) nulla nota noui capitis in *L.* [C. III.] a) *inguli vini P.* b) *vini L. I. B. R.* c) *aſſumpſerint I. B. R.* d) *habunde I. B. R.* [C. IV.] a) *proſcindendi P. L. Goeſ. I. I. H. A. Gr. G. St.* b) *dinoſcatur I. B. R.* c) *&* omitt. *I. B. R.* d) *cum pluribus I.* †) *occaſionem P.* e) *ſeminauimus P. L. ſeminabimus I. B. R.* f) *Cum I. B. R.* g) *quis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 27 VERSVRAE) Bene hic adnotauit Buchnerus, *verſus* legendum videri. *In verſura* enim conſiſtere & interquieſcere licet bouibus, quod noſter ſtatim admonet, & ex ipſo Palladius Ian. 3, 1. Sed *in medio verſu* ſtare bouem aratorem conſultum non eſt. Si quis tamen religione quadam, quam non damno, diſcedere a ſcriptura vetere nolit, is poterit *mediam partem verſurae* interpretari locum inter vtramque verſuram medium.

4 Quae hoc capite praecipiuntur, de iis fere actum eſt Varr. 1, 29.

4, 1 PRAESCINDENDI SVNT) Nolui damnare primarum editionum & Commelini lectionem, forte hoc ſolo nomine relictam a reliquis, quia rarior eſt. Eſt ſane *terra praeciſa*, quae poſt quietem, vel plane ex incultis primum aratur, vt l. 30 π. de V. S. interpretatur Goeſ. antiquitt. agrar. c. 8 p. 71.

4, 2 COMPLVRIBVS ITERATIONIBVS) Opportune Buchnerus hic aduocauit Plinium iuniorem epiſt. 5, 6, 10 vbi ille de campis in Tuſcia ſuis, Apennino ſubiacentibus, *quos niſi ingentes boues & fortiſſima aratra perfringunt. tantis glebis tenaciſſimum ſolum, cum primum proſecatur, adſurgit, vt nono demum ſulco perdometur.* vbi contra eos, quos numerus hic offendit, vt *nouo* legi velint, ſuppetias fert ſuo nepoti maior Plinius 18, 20 ſ. 49 n. 3 *Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Tuſcis vero nono.* Iuuat adiicere, quod eo loco, quem modo laudauimus, praecipit Plinius; *arationem per transuerſum iterari.*

4, 4

ſuſa terra latentibus ſcamnis; verum etiam tactu, qui minus decipitur, cum ſolidi rigo-
ris admota pertica transuerſis ſulcis inſeritur. ea ſi aequaliter, ac ſine offenſione [b] pene-
trauit, manifeſtum eſt, totum ſolum deinceps eſſe motum: ſin autem ſubeunti durior ali-
qua pars obſtitit, crudum veruactum eſſe demonſtrat. Hoc cum ſaepius bubulci fieri vi-
dent, non committunt ſcamna facere. Igitur vliginoſi campi proſcindi debent poſt Idus 4
menſis Aprilis. Quo tempore cum arati fuerint † diebus interpoſitis circa ſolſtitium, quod
eſt nonum [i] vel octauum Calend. Iulias, iteratos eſſe oportebit, ac deinde circa Septem-
bris Calendas tertiatos. Cum [l] id tempus ab aeſtiuo ſolſtitio conuenit inter peritos rei
ruſticae, non eſſe arandum, niſi ſi magnis, vt fit nonnunquam, ac [m] ſubitaneis imbribus,
quaſi hibernis pluuiis terra permaduerit. Quod cum accidit, nihil prohibet, quo minus 5
menſe Iulio veruacta ſubigantur. Sed quandoque [n] arabitur, obſeruabimus, ne lutoſus ager
tractetur, neue exiguis nimbis ſemimadidus [o], quam terram ruſtici variam carioſamque
appellant. Ea eſt cum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glaebarum
madefecit [p], inferiorem non attigit [q]. Nam quae limoſa verſantur arua, toto anno deſi-
nunt poſſe tractari, nec ſunt habilia [qq] ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus,
quae varia † ſubacta ſunt, continuo triennio ſterilitate afficiuntur. Medium igitur tem- 6
peramentum maxime ſequamur [r] in arandis agris, vt neque ſucco [s] careant, nec [t] abun-
dent vligine. Quippe nimius humor, vt dixi, limoſos lutoſoſque reddit. at quae [tt] ſic-
citatibus aruerunt, expediri probe non poſſunt. nam vel reſpuitur duritia ſoli [u] dens ara-
tri, vel ſi qua parte penetrauit, non minute diffindit [x] humum, ſed vaſtos caeſpites [y] con-
uellit; quibus obiacentibus impeditum aruum minus recte poteſt iterari, quia ponderibus
glaebarum [z], ſicut aliquibus [a] obſtantibus fundamentis, vomis a ſulco repellitur: quo
euenit, vt in iteratione quoque ſcamna fiant, & boues iniquitate operis maxime [b] multen-
tur [bb]. Accedit huc, quod omnis humus quamuis laetiſſima, tamen inferiorem partem 7
ieiuniorem † habet, eamque attrahunt excitatae maiores glaebae. quo euenit, vt infoe-
cundior

VARIETAS LECTIONIS.

h) *offenſatione L. I. B. R.* †) *viginti* inſ. *Goeſ.* i) *nono vel octauo Calendarum Iuliarum I. I.* l) *Cum in id I. B. R.* it. *L. quo in id P. quoniam in id Goeſ.* m) *ac* deeſt *I. B. R.* n) *quandocunque* omnes praeter *P.* o) *ſeminabimus I. B. R.* p) *madefacit I. I. H. A.* q) *attingit I. I. H. A. Gr. G. St.* qq) *apta L.* †) *variae I. I.* r) *ſequantur I. B. R.* s) *ſuco P.* t) *neque I. B. R.* tt) *qui Goeſ,* u) *ſolis P.* x) *diffundit Goeſ. I. B. R.* y) *ceſpites I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* z) *glebarum I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* a) *aliqui P.* f. aliquîs. b) *peſſime Goeſ.* bb) *mulcentur P. mulctentur I. B. R. I. I.* †) *viciniorem L.*

NOTAE VARIORVM.

4, 4 CIRCA SOLSTITIVM) Videtur legendum, *quod eſt a. d.* IX. *vel* VIII. *Kal. Iulias.* VRSIN.

4, 4 CVM ID TEMPVS) Videtur hic aliquid deeſſe, & p. p. legendum, *aut occaecationi aut ſarritioni,* pro eo quod vulgo habetur *ſationi.* VRSIN. Mallem, vt apud Ienſonium & Bruſchium legitur, *cum in id tempus*: nimirum, ab aeſtiuo ſolſtitio vsque ad Kal. Septembris inter rei ruſticae peritos conuenit non eſſe arandam. PONTED. Mihi in tota hac pericope Goeſiani codicis lectio cum ratione & negotio, de quo agitur, omnium optime conuenire videbatur: ac proinde veri etiam eſſe ſimilior.

4, 5 SED QVANDOQVE ARABITVR) Scripſit in haec verba Victorius obſeruationem doctiſſimam de vſu vocis *quandoque* pro *quandocunque;* quae cum iſta typis exprimenda eſſent, caſu quodam ſe nobis ſubduxerat, nec erat, vnde ea reſtitueretur. Dabitur autem opera, vt in indice certe, cum praeſertim ad vocem pertineat ſaepius recurrentem, locum ea quaſi recuperet, neque fructu Victorianae diligentiae lector careat. Conf. ad Col. 7, 4, 7.

4, 5 NE LVTOSVS AGER) Vid. noſter de Arb. 12, 1 & Pallad. Ian. 3, 3.

4, 5 VARIAM CARIOSAMQVE) Vid Cato 61, 1.

4, 5 SEMENTI AVT — SATIONI) Differunt igitur haec duo. Credo ita vt ſementis ad frumenta pertineat proprie, ſatio pateat latius, ac de plantarum omne genus poſitione adhibeatur.

4, 7 EAMQVE ATTRAHVNT EXCITATAE)

cundior materia miſta [c] pinguiori ſegetem minus vberem reddat, tum etiam ratio ruſtici [d]
8 aggrauatur exiguo profectu operis. iuſta enim fieri nequeunt, cum induruit ager. Itaque
ſiccitatibus cenſeo quod iam proſciſſum eſt [dd], iterare, pluuiamque opperiri [e], quae madefacta terra, facilem nobis culturam praebeat. Sed iugerum talis agri quatuor [f] operis expeditur. nam commode proſcinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante, in liram ſatum [ff] redigitur, quadrante opere [g]. Liras autem ruſtici vocant easdem porcas, cum ſic aratum eſt, vt inter duos latius diſtantes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem fru-
9 mentis praebeat. Colles pinguis ſoli peracta ſatione trimeſtri [h] menſe Martio, ſi vero tepor caeli ſiccitasque regionis ſuadebit, Februario ſtatim proſcindendi ſunt. Deinde ab [i] Aprili medio vſque in ſolſtitium iterandi, tertiandique [k] Septembri circa aequinoctium.
10 ac totidem operis, quot [l] vliginoſi campi, excolitur [m] iugerum talis [mm] agri. Sed in arando maxime eſt obſeruandum, ſemper vt tranſuerſus mons ſulcetur. Nam hac ratione difficultas [n] accliuitatis infringitur, laborque pecudum & hominum commodiſſime ſic minuitur. Paullum tamen quotieſcunque [o] iterabitur, modo in elatiora, modo in depreſſiora cliui obliquum [p] agi ſulcum oportebit, vt in [q] vtramque partem reſcindamus, nec [r]
11 eodem veſtigio terram moliamur. Exilis ager planus, qui aquis abundat, primum aretur, vltima [s] in parte menſis Auguſti, ſubinde Septembri ſit iteratus, paratuſque [t] ſementi circa aequinoctium. Expeditior autem labor eiusmodi ſolo [u] eſt, eo quod pauciores impenduntur [v] operae: nam tres vni iugero ſufficiunt. Item graciles † cliui non ſunt aeſtate arandi, ſed circa Septembres [x] Calendas [y]: quoniam ſi ante hoc tempus proſcinditur, effoeta, & ſine ſucco [z] humus aeſtiuo ſole peruritur, nullaſque virium reliquias habet. Itaque optime inter Calendas [y] & Idus Septembris aratur, ac ſubinde iteratur, vt primis pluuiis aequinoctialibus conſeri poſſit: neque in lira, ſed ſub ſulco talis ager ſeminandus eſt.

V. PRI-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *mixta I. B. R.* d) *ruſtica I. B. R.* dd) *non* inſ. coni. *Vrſin.* e) *operiri I. B. R. I. I. H. A. G.* f) *quattuor I. B. R.* ff) *ſtatim* omnes praet. *Goeſ.* g) *operae I. B. R. I. I. f opera.* h) *trimeſtrium I. B. R.* i) Sic *Pol. Goeſ. L. de* editi. k) Hic interpungunt omnes. l) *quod P.* m) *excollitur I. B. R.* mm) *Sed tali agro in arando Goeſ.* n) *difficultatis accliuitas I. B. R. difficultas adcliuitas P.* o) *quotiesque P. quotiensque I. B. R.* p) *oblicum P.* q) *in* abeſt *I. B. R.* r) *nec in I. B. R.* s) *vltimam partem I. B. R vltima parte Goeſ.* t) *paratusque ac ſementi P.* u) *ſoli eſt, eoque pauc. I. B. R.* v) *impediuntur L.* †) *faciles L.* x) *Septembris P.* y) *Kalendas I. B. R.* z) *ſuco P.*

NOTAE VARIORVM.

GITATAE) Maiores glaebae cum a vomere vertuntur, partem ieiuniorem attrahunt, h. e. ſoli obuertunt, vt iam in ſummo ſit. Contra putres glaebae facile dilabuntur.

4, 8 QVOD IAM PROSCISSVM EST ITERARE) *Non iterare* videtur legendum, cum in vulgatis editionibus deſit particula negans. Deinde omiſſa interpunctione legendum, *tertiantique Septembri.* VRSIN. Vtrumque praeclare. Sed circa interpunctionem facilius obtemperaui doctiſſimo viro. Conf. ſ. 4 huius cap. De negatione inſerenda αἰδέομαι Τρῶας.

4, 8 QVATVOR OPERIS) Vid. Varro 1, 18, 2. Colum. 11, 2, 47.

4, 8 IN LIRAM SATVM REDIGITVR) Sic lego apud Columellam; nam male eſt vulgo: *in liram ſtatim redigitur.* Quod heic *ſatum in liras redigere* dixit, alibi vocat *ſemen imporcare*, vt de faba: *& ſimiliter quum ſemen crudo ſolo ingeſſerimus, inarabimus, imporcatumque occabimus.* Inaratione ſimul etiam imporcabatur, ut apparet, hoc eſt, in porcas, ſiue liras redigebatur. Nam Columellae *lira* & *porca* eadem eſt. Haec SALMASIVS ad Solinum c. 37. p. 511.

4, 8 LIRAS RVSTICI VOCANT) Vid. Varro 1, 29, 2.

4, 9 TERTIANDIQVE SEPTEMBRI) Vid. quae Vrſinus & nos ad ſ. 8. pr. monuimus.

4, 11 NEQVE IN LIRA SED SVB SVLCO) Hic vocat *liram*, quae porca eſt, inter duos ſulcos extans terrae dorſum. Exſuccam & effoetam humum, non in porca, quae ſiccior

arati

V. Prius tamen quam exilem terram iteremus, ſtercorare [a] conueniet: nam eo quaſi pabulo gliſcit. In campo rarius, in colle ſpiſſius, acerui ſtercoris, inſtar quinque modiorum diſponentur [b], atque in plano pedes interualli quoquo [c] verſus octo, in cliuo duobus minus relinqui ſat erit. Sed id nobis decreſcente luna fieri placet: nam ea res herbis liberat ſegetes. Iugerum autem deſiderat [d], quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor [e] & viginti; quod rarius, duodeuiginti. Diſiectum [f] deinde protinus fimum 2
inarari & obrui [g] conuenit, ne ſolis halitu vires amittat, & vt permiſta [h] humus praedicto alimento pingueſcat. Itaque cum in agro diſponentur acerui ſtercoris, non debet maior modus eorum diſſipari, quam quem bubulci eodem die poſſint obruere.

VI. Qvoniam [a] ſementi terram docuimus praeparare, nunc ſeminum genera perſequemur [b]. Prima & vtiliſſima ſunt hominibus frumenta, triticum, & ſemen adoreum. Tritici genera complura cognouimus. verum ex his maxime [c] ſerendum eſt, quod robus dicitur: quoniam & pondere, & nitore praeſtet. Secunda conditio eſt habenda ſiliginis †, cuius ſpecies in pane praecipua pondere deficitur. Tertium erit trime- 2
ſtre, cuius vſus agricolis gratiſſimus. nam vbi propter aquas aliamue cauſam matura [cc] ſatio eſt omiſſa, praeſidium ab hoc petitur. [Id [d] genus eſt ſiliginis.] Reliquae tritici ſpecies, niſi ſi quos multiplex varietas frugum, & inanis delectat gloria, ſuperuacuae ſunt.
Adorei [dd] autem plerumque vidimus [e] in vſu genera quatuor. far, quod appellatur Cluſi- 3
num candoris [f] nitidi. far, quod vocatur vennuculum [g], rutilum [h], atque alterum candidum,

VARIETAS LECTIONIS.

[C. V. Nihil diuiſum *L.*] a) *Stercore P.* b) *diſponuntur I. B. R.* c) *quoque P. R.* d) *deſyderat I. I. H. A.* e) *quattuor I. B. R.* f) *disiectom B. R.* g) *adrui* ſiue *aduri P.* h) *permixta I. B. R.*
[C. VI. Etiam hoc aliter diuiſ. *L*] a) *Cum L. I. B. R.* b) *perſequamur P.* c) *maximis H.* †) *ſilignis G.* cc) *mortua ſatio eſt, omne L.* d) *porro* inſ. *Goeſ.* dd) *Adorii H.* e) *videmus P.* f) *candidioris & nitidi Goeſ. L. I. B. R.* g) *vermiculum I. B. R. venuculum H. A. emiculum L.* h) *rutillum R.*

NOTAE VARIORVM.

arati pars eſt, ſed in ſulco ipſo ſeminari vult, vbi vligo reſidet, & pluuia aqua delabitur. Ergo porcae ſiue lirae factae, priusquam ſemen iactetur. Ergo & diuerſa liratio, qua terra ipſa aratro in liram redigebatur, ab ea liratione, qua ſemen in liris & porcis operiebatur. Haec iterum Salmasivs l. c. p. 512. Mirum *lirae* vocabulo ita abuſos veteres, vt nunc eminentem partem, nunc depreſſam notet; nunc cum porca, cum ſulco alias conueniat. *Liram* interdum eſſe cauam partem, aperte indicat Columella 2, 8, 3 vbi *patentes liras crebrosque ſulcos aquarios* συνωνύμως coniungit. add. Non. 1, 62, & vetus Gromat. apud Rigaltium p. 298. Rurſus eminere *liram* non hoc tantum loco ſignificat, cui forte σοφὸν φάρμακον adhibere aliquis poſſit, & liram intelligere latiorem atque minus profundam, ſulcum autem depreſſiorem anguſtioremque (vid. Colum. 11, 2, 47.) Sed clariſſime ſ. 8 huius ipſius capitis, itemque 11, 3, 21. Quid igitur? admittemusne intellectus vnius vocis duos, ſibi oppoſitos? aegre id quidem. Sed inter ruſticos ſcilicet; qui interdum delirant.

5, 1 Vehes qvatvor et viginti) Creſcent. 2, 13 quin ipſe Pallad. Sept. 1, 2 vbi huncipſum Columellae locum prae ceulis habent, *carpenta ſtercoris* vocant. Subiicit Creſcentius, *Ruſtici autem noſtri duplum ponunt & vltra; ſed Tuſci non tantum.* Scilicet pingues iam per ſe Tuſciae campos nouimus. *Vehes* & *carpenta* neſcio an noſtris comparari plauſtris poſſint, vt ſcilicet nec hodierna plauſtra regionum diuerſarum inter ſe.

6, 1 Pondere) De pondere frumentorum etiam Plin. 18, 7. Apertum eſt, quo plus ponderis habet frumentum, tanto plus inde poſſe panis confieri. Subtilius iſta exquirere, & ad calculos Phyſicorum ſedere, non eſt ruſticorum.

6, 2 [Id genvs est siliginis] Incluſi haec verba, quod gloſſema puto.

6, 3 Far vennvcvlvm) *Farris venuculi* aut *vennuculi* neſcio an quis praeterea mentionem fecerit. *Vernaculum* vocatur a noſtro 11, 2, 9. Quid? ſi vtroque loco reſtituenda ſit lectio, quam hic habent primae editiones, *vermiculum*, cuius ἐπεξήγημα ſiue gloſſa eſt *rutilum*. *Vermiculum* nempe gloſſis & medii aeui ſcriptoribus rubrum notare, (a cocci *vermiculis*) notum

dum, ſed vtrumque maioris ponderis, quam Cluſinum. ſemen trimeſtre, quod dicitur
4 halicaſtrum [i], idque pondere, & bonitate [l] eſt praecipuum. Sed haec genera tritici, & adorei, propterea cuſtodienda ſunt agricolis, quod [m] raro quiſquam ager ita ſitus eſt, vt vno ſemine contenti eſſe poſſimus [c], interueniente parte aliqua vel vliginoſa [n], vel arida. Triticum autem ſicco loco melius coaleſcit. Adoreum minus infeſtatur humore.

VII. Legvminvm genera cum ſint complura, maxime grata, & in vſu hominum videntur, faba, lenticula, piſum, phaſelus [a], cicer, cannabis [b], milium, panicum, ſeſama, lupinum, linum etiam, & ordeum [c], quia ex eo ptiſana [d] eſt. Item pa-
2 bulorum optima ſunt Medica, & foenum Graecum, nec minus vicia [e]. Proxima deinde cicera, & eruum, & farrago [f], quae eſt ex ordeo [g]. Sed de his prius diſſeremus, quae noſtra cauſa ſeminantur, memores antiquiſſimi praecepti, quo monemur, vt locis fri-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *ilicaſtrum L.* l) *bonitati I. B. R.* m) *quō P. cum I. B. R.* n) *veliginoſa B. R.* [C. VII. Nulla nota noui cap. *L.*] a) *phaſellus Com.* b) *gannabis P.* c) *hordeum I. B. R.* d) *ptiſſana I. tiſanana P.* e) *vitia I. B. R. G.* f) *farago I. B. R.* g) *hordeo I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tum eſt, ſeruatque Gallorum lingua, quibus *vermillon* cocciferam arborem, miniumque adeo, *vermeil* autem rubrum generatim ſignificat. De Hiſpanorum vocibus *bermeio & bermellon* idem fere dicendum. Si igitur licuit Salmaſio p. 854, b, A. magni operis, *vermiculatum opus* Lucillii interpretari pictum, rubricatum; quidni apud Columellam, longe recentiorem, *vermiculum* poſſit ſignificare *rutilum*. Add. p. 192, b, E. it. Hyl. Iatr. c. 70 extr. p 93, b. Neque vero illud praetermittendum, in vitibus etiam eſſe genus *venuculum*, in quo ſatis magna ſcriptionis varietas occurrit. Ad noſtram rem facit, quod Colum. 3, 2, 2 Codex Lipſienſis *vermiculas* vuas agnoſcit, h. e. purpureas, cuius quidem nominis rationem facilius credo intelligunt omnes, quam illam alteram *venucularum*, & quae praeterea monſtra librariorum ſtupor peperit. Conſiderari etiam velim Plinii locum 32, 8 pr. ſ. 27 vbi *halcyoneum tertium* vocat *candidioris vermiculi*, quod Galenus & Dioſcorides Harduino laudati, ille quidem πορφυρίζον, hic vero ἐμπόρφυρον τῇ χρόᾳ appellant.

6, 3 Semen trimestre) Vid. quae deinde dicemus ad Colum. 2, 9, 8.

7, 2 Vt locis frigidis) Hoc monitum vt legitur, ſine vlla dubitatione reiicerem. Locane *frigida nouiſſime* conſerenda ſunt, *calida ociſſime*? Quare vitioſa iſta cenſenda. Si quidem & ratio, & ab omnibus, qui agriculturae prudentiam iure ac merito ſibi vindicant, receptus vſus, vt alio modo legamus non poſtulat ſolum, ſed cogit etiam. Quod Columella item capite proximo expreſſe ſignificat. *Nos quoque*, inquit, *non ambigimus in agro temperato ex minime humido ſementem ſic fieri debere. Caeterum locis vliginoſis atque exilibus, aut frigidis, aut etiam opacis, plerumque prius conualeſcent radices frumentorum, quam hibernis imbribus aut gelicidiis pruinisque infeſtentur.* Et c. 9 de ordei ſatione, *Altero ſulco ſeminari debet, poſt aequinoctium, media fere ſementi, ſi laeto ſolo eſt; ſi gracili, maturius.* Plinius quoque 18, 24 *Aliqui*, ait, *in frigidis ab aequinoctio auctumni* (ſerere iubent) *in calidis ſerius, ne ante hiemem luxurient.* Porro in vetuſtis, & etiam in Iuntina, editionibus non *feramus* legitur, ſed *metamur*, fortaſſe pro *metamus.* Quod ſi de legenda ſegete nos hoc in loco commonefaceret auctor, libenter amplecterer; citius cum ſoleat in calidis locis demeti ſeges, quam in frigidis; quoniam in illis celerius, tardius in his ad maturitatem perducitur. Verum de ſatione hoc in loco ea quae commemoraui tradere oſtendit dicens, *Sed de his prius diſſeremus, quae noſtra cauſa ſeminantur, memores antiquiſſimi praecepti, quo monemur, vt locis frigidis nouiſſime &c.* Et deinde, *Nunc autem proinde ac ſi temperatae regioni praecepta dabimus.* Et hac ratione proximum caput aggreditur, *Placet noſtro poëtae adoreum, atque etiam triticum, non ante ſeminare*, & quae ſequuntur. Qua propter vtraque lectio foede inquinata. Sic autem videtur legendum, *vt locis frigidis ociſſime, tepidis celerius, calidis nouiſſime feramus.* ab imperitis enim librariis de ſuo loco mota haec exiſtimo. Porro quoniam diligenter iſta ab agricolis ſunt obſeruanda, ſimili fere modo & 11, 2 eos monuit, *Itaque in totum praecipimus, vt quisque natura locus frigidus erit, is primus conſeratur; vt calidus, nouiſſime.* Ponted. In mentem venerat iſta intelligere de ſatione verna, de qua vera eſſe puto verba, vt nunc edita ſunt. (Mutare enim quidquam, ſola coniectura ductus, licet liquidiſſima videatur, non facile auſim) ſed repugnat 2, 9, 6 *Adhuc de ſatione autumnali loquimur.*

7, 2

ſrigidis nouiſſime, tepidis celerius, calidis ociſſime [h] ſeramus [i]. nunc autem proinde, ac ſi temperatae regioni praecepta dabimus.

VIII. Placet noſtro poëtae adoreum, atque etiam triticum non [a] ante ſe-
minare, quam occiderint Vergiliae [aa]. quod ipſum numeris ſic ediſſerit [b]: *At* [c] *ſi tri-
ticeam in meſſem, robuſtaque farra Exercebis humum, ſolisque inſtabis ariſtis, Ante
tibi eoae Atlantides abſcondantur.* Abſconduntur autem altero & trigeſimo [d] die poſt 2
autumnale aequinoctium, quod fere conficitur nono Calend. [e] Octobris: propter quod
intelligi [f] debet tritici ſatio dierum ſex & quadraginta ab occaſu Vergiliarum, qui fit ante
diem IX Calend. Nouemb. ad brumae tempora. ſic enim ſeruant prudentes agricolae, vt
quindecim diebus prius [g], quam conficiatur bruma, totidemque poſt eam confectam ne-
que arent, neque vitem aut arborem putent. Nos quoque [h] non ambigimus in agro
temperato, & minime humido ſementem ſic fieri debere. Caeterum locis vliginoſis, at- 3
que exilibus, aut frigidis, aut etiam opacis plerumque citra Calendas [i] Octobris ſeminare
conuenire, *dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent*, vt prius conualeſcant radices
frumentorum, quam hibernis imbribus, aut gelicidiis [l], pruiniſue infeſtentur. Sed quam-
uis tempeſtiue ſementis confecta erit, cauebitur tamen, vt patentes liras, crebroſque ſul-
cos aquarios, quos non nulli elices vocant, faciamus, & omnem humorem in colliquias,
atque inde extra ſegetes deriuemus [m]. Nec ignoro quoſdam veteres auctores praecepiſſe, 4
ne ſeminarentur agri, niſi cum terra pluuiis permaduiſſet. Quod ego, ſi tempeſtiue
competat, magis conducere agricolae non dubito. Sed ſi, quod euenit nonnunquam, ſeri
ſunt imbres, quamuis ſitienti ſolo recte ſemen committitur, idque [n] etiam in quibusdam
prouinciis, vbi ſtatus caeli talis eſt, vſurpatur. Nam quod ſicco loco [o] ingeſtum, &
inoccatum eſt, perinde [p] ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur, atque vbi venit
imber, multorum dierum ſementis vno die ſurgit. Tremellius quidem aſſeue- 5
rat, prius quam impluerit [q], ab auibus, aut formicis ſata edi, vbi [r] aeſtiuis ſerenitatibus
ager aret. idque etiam ſaepius nos [s] experti, verum adhuc eſſe comperimus. Magis
apte [t] tamen in eiusmodi agris adoreum, quam triticum ſeritur: quoniam folliculum,
quo continetur, firmum & durabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.

IX. Iv-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *ocyſſime I. I. H. A. Gr. G.* i) *metamus I. B. R. metamur I. I. L.* [C. VIII.] Vno tenore pergit *L.* a) *non* deeſt *G.* aa) *virgiliae* hic & al. *L.* b) *edixerit I. B. R.* c) *Ac P.* d) *triceſimo I. B R.* e) *Kalendas I. B. R.* f) *intellegi P.* g) *priusquam* iunct. *I. B. R.* h) *quoque non abnuimus P. & Goeſ. quoque abnuimus I. quoque annuimus B. R. ob . . . mus L.* i) *Kalendas I. B. R.* l) *gelidis P. aquis gelidis L.* m) *diriuemus I B. R.* n) *itaque P.* o) *ſolo L. I. B. R. I. I. H. A. G.* p) *proinde P. I.* q) *impluuerit Goeſ. L. I. B. R. impluerit I. I H. & MS.* Heinſ. ad Ouid. met. *1, 573. impleuerit* rel. r) *ubi* defic. *I. B. R. ſata rictu aeſt. L.* s) *non* Sphalma *Vict.* ſſ) *non* inſ. *L.* t) *alter I. apta H. apte L.* u) *quom vel cum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

7, 2 PROINDE, AC SI) Videtur legendum *perinde, ac ſi.* VRSIN.

8, 1 AT SI TRITICEAM) Georg. 1, 219 vbi vid. Seruius, qui monet *eoe* aduerbialiter accipiendum, hoc intellectu, Atlantides ſiue Vergiliae mane occidant, non vero heliaco occaſu. Verum vid. Salmaſ. exerc. Plin. p. 509, b, C. vbi de matutino vero occaſu intelligendum oſtendit.

8, 2 QVI FIT ANTE DIEM) V. C. habet: *qui fit ex* A D. & p. p. in V C. pro *impleuerit* habetur *impluerit*, quae lectio vera eſt. VRSIN.

8, 3 DVM SICCA) Virg. Ge. 1, 214.

8, 3 PATENTES LIRAS) Vid. quae diſputantur ad Col. 2, 4, 11.

8, 3 IN COLLIQVIAS) Plin. 18, 19 extr. *In vſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quae in foſſas aquam educant.* Salm. p. 512. quaſi *coelicias* dictas putat ab eadem origine, vnde hic etiam dicuntur *elices:* & formulam vbi *haerere aqua* dicitur ab his vel *colliciis* vel *elicibus*, vel *incilibus* adeo deducit.

IX. Ivgervm agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque
poſtulat: adorei [a] modios nouem, ſi [b] eſt laetum ſolum; ſi mediocre, decem deſiderat [c].
Nam quamuis de menſura minus auctoribus conuenit, hanc tamen videri commodiſſi-
mam [d] docuit noſter vſus; quem ſi quis ſequi recuſat, vtatur praeceptis eorum, qui bene [e] vbe-
rem campum in ſingula iugera tritici [f] quinque, & adorei octo modiis obſerere praeci-
2 piunt, atque hac portione mediocribus agris ſemina praebenda cenſent. Nobis ne iſtam
quidem, quam praediximus, menſuram ſemper placet ſeruari, quod eam variat aut loci,
aut temporis, aut caeli conditio. loci, cum vel in campis, vel collibus frumentum ſeri-
tur, atque his [g] vel pinguibus, vel mediocribus, vel macris. temporis, cum autumno,
aut etiam ingruente hieme frumenta iacimus. nam prima ſementis rarius ſerere permittit,
nouiſſima ſpiſſius poſtulat. caeli, cum aut pluuium, aut ſiccum eſt. nam illud idem quod
3 prima ſementis, hoc quod [h] vltima deſiderat. Omne autem frumentum maxime campo
patente, & ad ſolem prono, apricoque & ſoluto laetatur. Collis enim quamuis robuſtius [i]
aliquanto, minus tamen tritici reddit. Denſa, cretoſaque & vliginoſa humus, ſiliginem, &
far adoreum non incommode alit. Ordeum [l] niſi ſolutum & ſiccum locum non patitur.
4 Atque illa vicibus annorum requietum, agitatumque alternis †, & quam laetiſſimum vo-
lunt aruum. hoc nullam mediocritatem poſtulat: nam vel [m] pinguiſſima, vel macerrima
humo iacitur [n]. Illa poſt continuos imbres, ſi neceſſitas exigat, quamuis adhuc limoſo &
madente

VARIETAS LECTIONIS.

[C. IX.] Nulla nota noui Cap. L. a) *adorii P. adhorei* hic & ſemper fere *L.* b) *ſic P.* c) *deſyderat I. I, H. A.* d) *commodiſſimum I. B. R.* e) *bene* om. *L. Goeſ. I. B.R. I.I.H. A.* f) *tritici, quibus & &c. L. I.B.R.* ff) *proportione* coni. *Vrſ.* ſed vid. Ind. g) *hic I. B. R.* h) *quod I. B. R. Vrſ.* Caeſenas Ponted. *quoque al.* i) *roboſtius P.* l) *hordeum I. B. R.* †) *alterius Gr.* m) *vt I. B. R. Goeſ. Lipſ.* Caeſen. n) Ita *L.* Caeſen. *I. B. R. I. I. iaciatur, perit* alii.

NOTAE VARIORVM.

9 Argumentum huius capitis tractat etiam noſter II, 2, 75 ſeq. it. Pall. Sept. 3, 1.

9, 2 Hoc qvod vltima desiderat) Satis admirari nequeo, cur recepta ſint iſta [*hoc quoque vltima*] ab omnibus, ſi veteres libros excipiamus, quibus eadem ſeminis menſura ſerendum prima ſementi ac vltima ſignificatur. Quo quid par eſt dici imperitius? Rarius enim ſpargitur granum, quod maturum ſeritur; ſpiſſius quod ſerotina ſatione. Hoc ſiquidem, ingruente hieme, conualeſcere nequit, & germina plura emittere, quin pars a gelicidiis pruiniſque corrumpatur; ideoque ſeges, niſi larga manu ſemen deponeretur, rareſceret. At illud, tepentibus adhuc diebus, vim acquiret, latiusque ſe humi diffundit, &, cum maius terrae ſpatium ad creſcendum poſtulet, rarum propterea ſeminatur. Legendum itaque: *nam illud idem quod prima ſementis* (hoc eſt eadem menſura ſpargitur ſemen, pluuio caelo, quae prima ſementis exigit nimirum rarius) *hoc quod vltima deſiderat.* Vltima autem ſementis ſpiſſius poſtulat ſeri, ita & illa, quae in ſiccitatibus fit, in vtraque enim pars ſeminis deperit; in illa ob ingruentem brumam; in hac ob animantia, quae ſicca terra ſata depopulantur. Ponted. Obſequendum nimirum fuit auctoritati, quam laudauimus, & rationibus viri doctiſſimi.

9, 3 Granvm robvstivs) grandius, maius, quam leguminum, vt infra n. 8. *robuſta frumenta.* Virgil. Georg. 1, 219 *At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra Exercebis humum;* vbi Seruius: *robuſtaque farra,* frumenta, quae plus habent virium, quam legumina. Schoettg. Nimirum in collina poſitione culmi creſcunt ad perpendiculum; non plures adeo, quam capit baſis; granis explicandis ſpatium praebet hypotenuſa, ex qua vulgus aream aeſtimat.

9, 4 Nam vel pingvissima) V. C. *Nam vt vel pi.* ſed videtur legendum *nam niſi vel pingu.* Vrsin.

9, 4 Hvmo iaciatvr, perit.) Haec lectio in nonnullis editis Columellae libris occurrit non ſine mendo; neque enim hordeum pinguiſſimo vel macerrimo loco commiſſum perit, vt infra ex Colum. apparet; *ſeritur ſoluta ſiccaque terra, & vel praeualida vel exili; quia conſtat, arua ſegetibus eius maceſcere; propter quod pinguiſſimo agro, cuius nimiis viribus noceri non poſſit, aut macro, cui nihil aliud, committitur.* In aliis vero editionibus hunc locum ſic legimus: *hoc nullam mediocritatem poſtulat, nam vel pinguiſſima vel macerrima humo iacitur.* Verbum *perit* hic praetermiſſum eſt, qua ratione non video, niſi quod vitioſum habitum fuit, vt reuera eſt; idcirco obſcuram Columellae ſententiam reliquerunt, qui docet, hordeum nullam mediocritatem poſtulare

madente ſolo ſparſeris, iniuriam ſuſtinent. hoc ſi lutoſo commiſeris, emoritur. Siliginis 5 autem vel tritici, ſi mediocriter cretoſus vliginoſuſue ager eſt, etiam paullo plus, quam, vt prius iam dixi, quinque modiis ad ſationem opus eſt. At ſi ſiccus, & reſolutus locus, idemque vel pinguis, vel exilis eſt, quatuor; quoniam & [p] e contrario macer tantundem ſeminis poſcit. nam niſi rare conſeritur, vanam, & minutam ſpicam facit. at vbi ex 6 vno ſemine pluribus culmis fruticauit [q], etiam ex rara ſegete denſam facit. Inter caetera quoque non ignorare debemus, quintam [r] partem ſeminis amplius occupare [s] agrum conſitum arbuſto, quam vacuum, & apertum. Atque adhuc de ſatione autumnali loquimur: hanc enim potiſſimam [t] ducimus [v]. Sed & [x] eſt altera, cum cogit [y] neceſſitas: trimeſtrem [z] vocant agricolae. ea locis praegelidis ac niuoſis [a], vbi aeſtas eſt humida & ſine vaporibus, recte committitur. caeteris admodum raro [b] reſpondet. quam tamen ipſam celeriter, & vtique ante aequinoctium vernum conueniet peragere. ſi vero locorum & caeli conditio patietur, quanto maturius ſeuerimus, tanto [c] commodius proueniet. neque enim 8 eſt vllum, ſicut multi crediderunt, natura trimeſtre ſemen: quippe idem iactum autumno [d] melius reſpondet. Sed [e] ſunt nihilo [f] minus quaedam aliis potiora, quae ſuſtinent veris tepores, vt ſiligo, & ordeum Galaticum [g], & halicaſtrum, granumque fabae Marſicae. nam caetera robuſta frumenta ſemper ante hiemem ſeri debent in regionibus temperatis. Solet autem ſalſam nonnunquam & amaram vliginem vomere terra, quae quamuis matura iam ſata manante noxio humore corrumpit, & locis glabrentibus [h] ſine vlla ſtirpe ſeminum

7 (margin, beside "trimeſtrem")

VARIETAS LECTIONIS.

p) & deeſt *I. B. R.* q) *fructificauit I. B. R. Lipſ. fructiuicauit P. frutificauit Gryph. Goeſ.* r) *quantam I. B. R.* s) *occupari I. B. R.* t) *potiſſimum H. A.* v) *dicimus I. B. R.* x) & om. *f.* ſed eſt &. *I. B. R.* y) *egit I. B. R.* z) *ſemeſtrem I. B. R. ſemenſtrem P. triticum ſemeſtre L.* a) *vinoſis Gr. St.* b) *rara I. B. R.* c) *tanto* om. *L. I. B. R.* d) *auctumno I B. R.* e) *ſed* omitt. *P.* f) *nihilominus* iunct. *I. B. R.* g) *galathicum I. I. H. A. G.* h) *calentibus P. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

re, ſed cuicunque terrae commiſſum prouenire. Ego itaque hunc locum ſic legere ſoleo: *hoc nullam mediocritatem poſtulat, nam vel pinguiſſima, vel macerrima humo iaciatur, prouenit.* Quod verbum *prouenit* ob nimiam librariorum in ſcribendo contractionem in *perit* mutatum exiſtimo. PONTED. Nihil opus eſt coniectura Vrſini, ſi reuocetur, quod factum a nobis eſt, lectio antiqua, cui Mediceos etiam libros ſuffragari, e Politiani ſilentio intelligo, quaeque neceſſaria videtur, niſi vno ſpiritu contradicere ſibi Columellam velimus. Porro eandem rem, cum cauſa etiam, dicit 2, 10, 14.

9, 5 QVONIAM ET E CONTRARIO) His verbis confirmat Columella, quod dixerat, *vel pinguis vel exilis eſt.* De pingui nemo dubitat: ſed e contrario exilem etiam ſiue macrum non plus poſtulare, illud oſtendendum erat.

9, 6 QVINTAM PARTEM SEMINIS) h. e. ſi quinque modii occupant iugerum (Vid. Ind. voce *occupo*) agri vacui & aperti, ſex ſatisfacient iugero agri conſiti arbuſto. Cauſam mihi quidem non patuiſſe cum iſta ſcriberem, fateor. niſi ſi propter vmbram & radices arborum quod ſoli bonitati decedit, ſemine copioſiore penſandum.

9, 7 TRIMESTREM VOCANT AGRICOLAE) Videndum Calendarium ruſticum, in quo eſt, TRIMESTRE SERITVR. VRSIN.

9, 8 NEQVE ENIM EST VLLVM — — NATVRA) Plin. 18, ſ. 12, n. 3. *Eſt & bimeſtre - - In tantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cum ſit antiquiſſimum.* Sed bene iam Harduinus reſpondit, non negare Columellam eſſe triticum trimeſtre, ſed negare diuerſum illud eſſe ab eo, quod auctumno cum ſeritur, melius prouenit.

9, 8 ET HALICASTRVM) Halicaſtrum ad hordeum nequaquam ſpectat, ſed ad far adoreum, vt ipſe monet Columella, huius ipſius libri 6, 3. Quare libenter adiicerem *far*, videlicet, *& hordeum Galaticum, & far halicaſtrum.* PONTED.

9, 8 ORDEVM GALATICVM) v. ſ. 16.

9, 8 SOLET AVTEM — VOMERE TERRA) Pall. Sept. 3, 1.

 9, 9 NON-

9 num areas reddit. Ea [i] glabreta ſignis adhibitis notari conuenit, vt ſuo tempore vitiis
eiusmodi medeamur [k]. Nam vbi vel vligo, vel aliqua peſtis ſegetem enecat [l], ibi colum-
binum ſtercus, vel ſi id non eſt, folia cupreſſi conuenit ſpargi & inarari, Sed antiquiſſi-
mum eſt, omnem inde humorem facto ſulco deducere: aliter vana erunt praedicta reme-
dia. Nonnulli pelle hyaenae [m] ſatoriam trimodiam veſtiunt, atque ita ex ea, cum paullum
10 immorata ſunt ſemina, iaciunt, non dubitantes prouentura, quae ſic [n] ſata ſint. Quae-
dam etiam ſubterraneae peſtes adultas ſegetes radicibus ſubiectis [nn] enecant. Id ne fiat, re-
medio eſt aquae miſtus [o] ſuccus herbae, quam ruſtici ſedum appellant. nam hoc medica-
mine vna nocte ſemina macerata iaciuntur. Quidam cucumeris † anguinei humorem
expreſſum, & eiusdem tritam [p] radicem diluunt aqua, ſimilique ratione madefacta ſemina
terrae mandant. Alii hac eadem aqua vel amurca [q] inſulſa [r], cum coepit infeſtari ſeges,
perfundunt ſulcos, & ita noxia animalia ſubmouent [s]. Illud deinceps praecipiendum ha-
11 beo, vt demeſſis ſegetibus iam in area futuro ſemini conſulamus. Nam quod ait Celſus,
vbi mediocris eſt fructus, optimam quamque ſpicam [t] legere oportet, ſeparatimque ex ea
ſemen reponere; cum rurſus amplior meſſis prouenerit, quidquid exteretur, capiſterio [v]
expurgandum erit, & ſemper quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit,
ad ſemen reſeruandum. nam id plurimum prodeſt, quia quamuis celerius locis humi-
12 dis, tamen etiam ſiccis frumenta degenerant †, niſi cura talis adhibeatur. Neque enim
dubium eſt, ex robuſto ſemine poſſe fieri non robuſtum. quod vero protinus exile [x] na-
tum ſit, nunquam robur accipere manifeſtum eſt. Ideoque Virgilius [y] cum & alia, tum
& hoc de ſeminibus praeclare ſic diſſeruit: *Vidi ego [z] lecta diu, & multo ſpectata labo-
re Degenerare tamen, ni vis [a] humana quotannis Maxima quaeque manu legeret,*
13 *ſic omnia fatis In peius ruere, ac [b] retro ſublapſa referri.* Granum autem rutilum [c] ſi,
cum diffiſſum [d] eſt, eundem colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubitamus.
Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpicitur candidum, leue ac vanum intelligi debet.
Nec

VARIETAS LECTIONIS.

i) *eam gleba Goeſ. Eam glaebra P.* k) *medicemur L.* l) *negat. P.* m) *hyeme H.* n) *Siccata P.* nn) *ſubſectas necant L.* o) *mixtus I. B. R.* †) *cucumeri ſanguini ms. Heinſ. ad Ouid. tr. 4, 7, 12. & Goeſ.* p) *mitram P.* q) *amurga P.* r) *infuſa I. B. R.* s) *ſummouentur I. B. R.* t) *Spica I. I.* v) *caphiſterio I. Scaphiſterio. B. Scapiſterio R.* †) hinc lacuna ad *degenerare L.* x) *ex leui P. ex vili* coni. *Brouckh.* y) *Vergilius Gr. G.* z) *ego* om. *P. Goeſ.* & editio Virg. Heinſ. a) *mens I. B. R.* b) *& I. B. R.* c) *rutilum ſiccum & diffiſſum, ſi eundem &c. I. B. R.* ſiccum diffiſſum, cum eund. *Lipſ.* d) *diffuſum P. H.*

NOTAE VARIORVM.

9, 9 NONNVLLI PELLE HYAENAE) Geop. 2, 18. Pall. Sept. 3, 1.

9, 9 SATORIAM TRIMODIAM) Africanus Geop. l. c. *μέτρον ἐν ᾧ τὸ σπέρμα μετρεῖται.* SCHOETTG.

9, 10 QVAEDAM SVBTERRANEAE PESTES) Pall. Sept. 3, 2.

9, 10 CVCVMERIS ANGVINEI) *Ἄγριον σίκυον* vocat Africanus. Plinius 20, 2 *Multi hunc eſſe apud nos, qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur.* Caeterum de voce *anguineus* vid. Iſ. Voſſius ad Catullum p. 215. SCHOETTGEN. *Agreſtem* vocat Pall. Sept. 3, 2

9, 10 AMVRCA INSVLSA) Virgil. Ge. 1, 193 *Semina vidi equidem multos medicare ſerentes, Et nitro prius, & nigra perfundere amurca.* Africanus: *καὶ ὕδατι καὶ ἀμόργῃ ἐπιψεκάσας αὐτὰ, μάλιστα ὠφελήσεις.* Idem paullo poſt: *Βιργίλιος δὲ ἐπαινεῖ, νίτρῳ καὶ ὕδατι ἐπιψεκάζειν τὰ σπειρόμενα.* *Inſulſam* autem vocant *amurcam, quae ſalem non habet*, vt noſter infra loquitur c. 15, 3 & 20, 1 h. e. cui ſal non eſt admiſtus. Euolue Bapt. Pium annot poſt. c. 33. SCHOETTG.

9, 11 CAPISTERIO PVRG.) Eſt ſpecies vanni, qua frumenta expurgantur. Goffridus Vindocinenſis Serm. 11. *Nutrix vero illius* (Benedicti) *cum a vicinis mulieribus capiſterium accepiſſet, quo modicum tritici, quod eis pro Dei amore collatum fuerat, purgare debuiſſet, vas ipſum ſuper menſam non bene collocatum cecidit, & ita confractum eſt, vt in duas partes inueniretur diuiſum.* SCHOETTG.

9, 12 VIRGILIVS) Ge. 1, 197.

9, 13 NAM

Nec nos tanquam optabilis [e] agricolis fallat ſiligo. nam hoc tritici vitium eſt, & quamuis candore praeſtet, pondere tamen vincitur [ee]. Verum in humido ſtatu caeli recte prouenit; & ideo locis manantibus magis apta eſt. Nec tamen ea [f] longe nobis, aut magna difficultate requirenda eſt. nam omne triticum ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem conuertitur in ſiliginem. Proximus eſt his frumentis vſus ordei, quod ruſtici hexaſtichum [g], 14
quidam etiam [h] cantherinum appellant: quoniam & [i] alia animalia, quae ruri ſunt, melius quam triticum [l], & hominem ſalubrius quam malum triticum paſcit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit. Seritur ſoluta ſiccaque terra, & vel praeualida vel exili, quia conſtat arua ſegetibus eius maeeſcere [m]: propter quod pinguiſſimo agro, cuius nimiis viribus noceri non poſſit, aut macro, cui [n] nihil aliud, committitur. Altero ſulco ſemi- 15
nari debet, poſt aequinoctium, media fere ſementi, ſi laeto ſolo: ſi gracili, maturius. Iugerum

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ſtabilis agricollis P.* ee) *vitiatur L.* f) *ea* abeſt *I. B. R.* g) *heraſticum a. V. exaſchicum L.* h) *&* *I. B. R.* i) *omnia anim. P. id alit anim.* coni. Brouckh. ex Iſidoro Orig. *17, 3.* l) *triticum paſcit, & &c.* *I. B. R.* m) *manaſcere P. maceſſere G.* n) *cui* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

9, 13 NAM HOC TRITICI VITIVM EST) *Vitium* hic non dicit vt in nuce, pomisque aliis, quod abiicitur, ſed ſecundum quoddam, inferiusque genus, ex priori ortum, vt *vitium vini acetum* Plinius 23, 1 ſ. 27. Vid. Colum. 2, 6, 1. Plin. 18, 8 ſ. 20, 1 *Siliginem proprie dixerim tritici delicias: candor eſt, & ſine virtute & ſine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiae ſunt & Galliae Comatae - - in caeteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium, vt grauiſſima quaeque grana eius ſerantur. E ſiligine lautiſſimus panis, piſtrinarumque opera laudatiſſima* &c. Vtrum non recte intellexit Columellam Plinius? an per vices ſiligo redit in triticum? an deprauatus denique Plinius? Fere eſt vt ita putem, cum *ſine pondere* eſſe ſiliginem ipſe dicat. Sed quod *delicias* tritici vocat ſiliginem Secundus, in eo non puto illum contradicere Moderato, qui *vitium* nominat. *Delicias* etiam & *delicatos* in vitio eſſe conſtat.

9, 14 HORDEI, QVOD RVSTICI HEXASTICVM) Hoc hexaſtichum Hordeum, ſecale, vt vocant poſteriores, eſſe ſuſpicor, non Hordeum aliquod. nam ſecale poſt Triticum bonitate ſecundum locum tenet, deinde fragili culmo conſtat, ipſiusque grana ab inferiore tantum parte glumis excipiuntur, vt commemorat Colum. Ait enim: *fragili culmo, & nulla veſtitum palea, granum eius celeriter decidit.* Adde ſecale celerius ad maturitatem perduci, maturius, ne grana decidant, meti. ſemenque nullo negotio in area excuti, ſecales quoque ſegete macra arua reddi, quae omnia hexaſticho hordeo attribuit Columella. Quapropter, cum inter cereales ſtirpes nullum aliud plantae genus habeamus, quod propius ad hoc hexaſtichum hordeum accedat, facile adducor, vt credam, id eſſe ſecale, quod vna voce recentiores ignotum fuiſſe veteribus tradunt. Illud tamen praetereundum non eſt, ſecales ſpicas hexaſtichas nequaquam eſſe, quoniam intermedii ordines non explicantur. Sciendum quoque eſt, id quod hac aetate *hordeum* appellatur, glumis arcte grana amplectentibus conſtare, quibus eadem per triturationem non euoluuntur, ſed cum ſuis inuolucris a culmo diſcuti ſolent, & recondi, ac iisdem veſtita ſeri. Cuius generis apud veteres far adoreum fuiſſe accepimus, de quo ita Colum. c. 8 loquitur: *magis apte tamen in huiusmodi agris adoreum quam triticum ſeritur: quoniam folliculum, quo continetur, firmum & durabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.* Probatur etiam ex ſatione: farris, quoniam folliculis ipſius grana incluſa maius ſpatium occupant, maior modus ad ferendum exigitur, vt in hordeo noſtrate contingit, at hordei hexaſtichi cuius grana nuda ſunt minor; aſſerit quippe Colum. *quinque modios* (eius) *iugerum occupare; at adorei modios nouem, ſi eſt laetum ſolum, ſi mediocre decem.* PONTED. Vid. Pall. Sept 4, & Oct. 1. Illud video, *ſecalem* pariter Clar. viri & hordeum hoc hexaſtichon conuenire illi, quod κατ᾽ ἐξοχὴν noſtri *Korn.* ſ. *Roggen* appellant. *Far adoreum* autem veterum non cum hordeo noſtro, *Gerſte*, ſed cum eo, quem *Dinckel* vocant, qui habent, Franci & Sueui, (per Saxoniam non obſeruaui) conuenire, apparet eo, quod flos eſt frumenti generum, & eo etiam, quem *Waitzen* vocant, qui *triticum*, credo, eſt veterum, candidior; tum quod folliculis & gluma non exuitur in trituratione, ſed peculiari mola ſuſpenſis lapidibus, & vento per flabella immiſſo, iis liberatur, qui actus *das gerben* appellatur. Caeterum non falſa forte vox eſt Conr. Heresbachii, docti hominis & boni eiusdem agricolae, querentis L. 1 p. 102 *ne fruges quidem, quibus quotidie veſcimur, ſuo certo nomine nobis appellare licere.* De farre adoreo eadem videntur Remb. Dodonaeo Stirpium hiſt. 4, 1, 4.

9, 14 AVT MACRO, CVI NIHIL ALIVD

gerum quinque modii [o] occupabunt. Idque vbi paullum maturuerit, feſtinantius, quam vllum aliud frumentum † demetendum erit. Nam & fragili culmo, & nulla veſtitum palea granum eius celeriter decidit, iisdemque [p] de cauſis facilius teritur, quam caetera. Sed cum eius meſſem ſuſtuleris, optimum eſt noualia pati anno ceſſare: ſi minus, ſtercore ſa-
16 turare, & omne virus, quod adhuc ineſt terrae, propulſare. Alterum quoque genus ordei eſt, quod alii diſtichum, Galaticum [q] nonnulli vocant, ponderis & candoris eximii, adeo vt tritico miſtum egregia cibaria familiae praebeat. Seritur quam pinguiſſimis, ſed frigidis locis circa Martium menſem. Melius tamen reſpondet, ſi clementia [r] hiemis
17 permittit, cum ſeminatur circa Idus Ianuarias. Iugerum ſex modios poſtulat. Inter frumenta etiam panicum & [s] milium ponenda ſunt, quamuis iam leguminibus ea contribuerim. nam multis regionibus cibariis eorum coloni ſuſtinentur [t]. Leuem ſolutamque humum deſiderant. nec in ſabuloſo ſolo, ſed in arena [v] quoque proueniunt, modo humido
18 caelo, vel riguo ſolo. nam ſiccum cretoſumque reformidant. Ante ver [x] ſeri non poſſunt, quoniam teporibus [y] maxime laetantur. vltima tamen parte Martii † menſis commodiſſime terrae committuntur. Nec impenſa graui rationem [z] cultoris onerant; quippe ſextariis fere quatuor iugerum implent. frequentem tamen exigunt ſarritionem [a] & runcationem, vt herbis liberentur. Ea cum ſpicas ediderunt, prius quam ſemina hient aeſtibus [b], manu carpuntur, & ſuſpenſa in ſole cum aſſiccata [c] fuerint, reconduntur, atque ita
19 repoſita perennant diutius [cc] quam caetera. Panis ex milio conficitur, qui antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt abſumi [d]. Panicum pinſitum, & euolutum furfure, ſed & [e] milium quoque pultem, quauis [f] inopia, maxime cum lacte, non faſtidiendam praebet.

X. QVONIAM de frumentis † abunde praecepimus, de leguminibus deinceps diſſeramus. Lupini prima ratio eſt, quod & minimum operarum abſumit [a], & viliſſime emitur, & maxime ex iis quae ſeruntur, iuuat agrum. Nam vineis iam emaciatis [aa], & aruis optimum ſtercus praebet, ac vel effoeto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario patitur aeuum. Boues per hiemem coctum maceratumque probe alit. Famem quoque, ſi ſterilitas annonae [b] inceſſit hominibus, commode [bb] propulſat. Spargitur ſtatim ex area. Atque

VARIETAS LECTIONIS.

o) *modios occupabit* L. I. B. R. †) *frumenum* R. p) *hisdemque cauſis* I. B. R. q) *galathicum* I. B. R. I. I. H. A. r) *claementia* I. B. R. s) *ac* P. t) *ſuſtinerentur* P. *ſuſtentantur* Lipſ. v) *harena* I. B. R. x) *verſeri* P. *verſari* L. I. B. R. †) *Aprilis* L. y) *temporibus* B. R. Gr. z) *rationem* P. & *Colum.* 4, 2, 1. *ſationem al.* a) *Sartionem* P. *Saritionem* I. b) *aeſtibus* deeſt P. c) *adſiccuerunt* P. *aſſicauerint* I. B. R. *aſſicata fuerint* I. I. G. *iam ſicca fuerint* Lipſ. cc) *in euo* L. d) *aſſumi* L. e) *&* omiſſ. I. B. R. f) *quamuis in copia* L. I. B. R. I. I. [C. X.] †) *frumenis* H. a) *aſſumit* L. I. B. aa) *emaceratis* L. b) *annorum* L. I. B. R. bb) *commodiſſime* L. it. *Cod. Arundell. ap. Waſſ. ad Sall. Cat.* 55.

NOTAE VARIORVM.

ALIVD COMMITTITVR, ALTERO SVLCO SEMINARI DEBET) Ita videtur interpungendum. VRSIN.

9, 16 ORDEVM DISTICHVM) Vid. Pall. Ian. 4 & Feb. 8.

9, 17 NEC IN SABVLOSIS SOLVM, SED IN ARENA) Ita legendum & p. p. *quoniam teporibus maxime laetantur.* & deinde: *Nec impenſa graui rationem cultoris onerant.* nam vulgo legitur *ſationem*, pro quo V. C habet *ſartionem*, propius ad *rationem*. VRSIN. Ex Palladio, qui haec tranſcripſit, mendis hic locus inquinatus apparet, nempe *ſabuloſo ſolo*, pro *ſabulone ſolum* legi, verbumque *ſerantur* τῷ *riguo ſolo* annectendum deſiderari. Verba Palladii extant 4, 3. PONTEDERA. Mihi quidem ſana videntur omnia. *Solum* vel *tantum* omitti in tali conſtructione frequentiſſimum. Verbum *ſerantur* commode intelligitur ipſum quoque, licet expreſſerit Creſc. 3, 8 *nam & in ſabulo & arena prouenit, dummodo ſolo irriguo & humido caelo ſeratur.*

10, 1 SPARGITVR STATIM) Idem Plinius, ſi recte legatur, *Protinus ſeritur ex area.* PONTED. 2.

10, 5 FA-

Atque id ſolum omnium [c] leguminum non deſiderat requiem in [d] horreo, ſiue Septembri 2
menſe ante aequinoctium, ſeu protinus a calendis Octobris [e] crudis noualibus ingeras. Et
qualitercunque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam. Teporem tamen autumni deſide-
rat, vt celeriter confirmetur. nam ſi non ante hiemem conualuerit, frigoribus affligitur.
Reliquum quod ſeminis ſupereſt, in tabulatum, quo fumus peruenit, optime reponis [f]. 3
quoniam ſi humor inuaſit, vermes gignit; qui ſimulatque oſcilla [g] lupinorum ede-
runt [h], reliqua pars enaſci non poteſt. Id vt dixi, exilem amat terram, & rubricam [hh]
praecipue. nam cretam reformidat, limoſoque non exit agro. Iugerum decem modii [i] 4
occupant. Ab hoc recte phaſelus terrae [l] mandabitur, vel in veruacto [m], vel melius pin-
gui, & reſtibili agro. Nec amplius quatuor modiis iugerum obſeritur [n]. Similis quo-
que ratio eſt piſi, quod tamen facilem, & ſolutam [o] terram deſiderat, tepidumque locum &
caelum frequentis humoris. Eadem menſura iugerum, vel modio minus quam phaſelum,
licet [p] obſerere primo tempore ſementis ab aequinoctio autumnali [q]. Fabae [r] pinguiſſi- 5
mus locus, vel ſtercoratus deſtinatur [rr], & ſi veteretum [s] erit in valle ſitum, quod a ſuperiore
parte ſuccum accipit, prius tamen [t] iaciemus ſemina, deinde proſcindemus terram, pro-
ſciſſamque in liram reuocabimus, occabimuſque, quo altius largiore humo contegatur.
Nam id plurimum refert, vt radices enatorum ſeminum penitus demerſae ſint. Sin au- 6
tem proximae meſſis occupandum erit reſtibile, deſectis ſtramentis, quatuor & viginti vehes
ſtercoris in iugerum diſponemus, diſſipabimuſque [v]. Et ſimiliter cum ſemen crudo ſolo
ingeſſerimus, inarabimus, imporcatumque [x] occabimus: quamuis ſint, qui negent locis fri-
gidis oportere occari fabam, quia extantes glaebae a gelicidiis adhuc eam teneram vindi-
cent, & aliquem teporem frigore † laboranti praebeant. Sunt etiam, qui putent, in aruis 7
hanc eandem vice ſtercoris fungi. quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem, non ſationibus
eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quam caetera ſemina [y] vim terrae conſumere.
Nam certum habeo, frumentis vtiliorem agrum eſſe, qui nihil, quam qui iſtam ſiliquam [z]
proximo anno tulerit. Iugerum agri, vt Tremellio, quatuor; vt nobis videtur, fabae ſex 8
occupant modii [a], ſi ſolum pingue ſit: ſi mediocre, paullo amplius. eaque nec macrum,
nec nebuloſum locum patitur. denſa tamen humo ſaepe commode reſpondet. Media ſe-
menti [b] pars ſeri, & pars vltima [c] debet, quae ſeptimontialis [d] ſatio dicitur. tempeſtiua fre-
quen-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *omnium* deeſt *I. B. R.* d) *in horreo* deficiunt *P.* e) *Octobribus P.* f) *reponas Goeſ. I. B. R.* g) *oſilla I. B. R.* h) *corroderunt L. ediderunt I. B. R. ad ederunt I. I adederunt Goeſ. & Heinſ. ad Ouid. Am. I, 15, 41.* hh) *lubricam L.* i) *modios occupat I. B R. modiis occupat L.* l) *terra P.* m) *veterio P. inueterato Lipſ.* n) *obſeruetur P.* o) *deſolutam P.* p) *liceat I. B. R.* q) *autumni P.* r) *Fauae P. fale L.* rr) *deſideratur L.* s) *& ſiue veteretum P. & ſiue veruactum I.B. R. veruactum* etiam *a. V.* reliqui. *veteretum* placet *Vict. vid. Ind.* t) *autem alemus P. autem iactemus L. I. B. R.* v) *diſſipauimusque P.* x) *imporcitumque occupabimus P.* †) *frigori Gr.* y) *ſemina* omitt. *I. B. R* z) *ſpicam L. I. B. R.* a) *modiis, ſolum &c.* b) *Sementis P.* c) *vltuma P.* d) *ſeptimentialis L. ſeptimuncialis* alii praeter *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 5 FABAE PINGVISSIMVS) Pall. Nov. 1, 1.

10, 5 IN LIRAM REVOCABIMVS) Idem quod imporcabimus, h. e. ſemen porcis operiemus. Ita explicat Salmaſius ad Solinum c. 37 p. 512. SCHOETTG. Vid. ad Colum. 2, 4, 11.

10, 8 MEDIA SEMENTI) Hoc loco quid habeat V. C. operae pretium eſt repraeſentare. nam pro *ſementi habet ſementis:* pro *ſeptimuncialis, ſeptimontialis:* & *matura* pro *natura.* Nec tamen receptam ſcripturam cum hac comparandam cenſemus, licet *matura* probemus. VRSIN.

10, 8 SEPTIMONTIALIS SATIO) Dicta a Septimontio, quod erat feſtum Romanorum menſe Decembri paullo ante Saturnalia celebratum, propterea quod eo die ſeptimus collis
vrbi

9 quentius. nonnunquam tamen ſera melior eſt. Poſt brumam parum recte ſeritur, peſſi-
me vere: quamuis ſit etiam trimeſtris [e] faba, quae menſe Februario [f] ſeratur, quinta
parte amplius quam matura †. ſed exiguas paleas, nec multam ſiliquam facit. Veteres
itaque ruſticos plerumque dicentes audeo, malle ſe matura fabalia quam fructum trime-
10 ſtrem [g]. Sed quocunque tempore anni ſeretur, opera danda erit, vt quantum deſtinaueri-
mus in ſationem, tantum [h] quintadecima luna, ſi tamen ea non tranſcurret eo die ſolis ra-
dios, quod Graeci ἀπόκρουσιν [i] vocant; ſi minus, quartadecima vtique adhuc creſcente [ii]
lumine ſpargatur [l], etiam ſi confeſtim totum ſemen operiri non poterit. Nihil
enim nocebitur ei nocturnis roribus aliiſue ex cauſis, dum a pecore & auibus vindicetur.
11 Priſcis autem ruſticis, nec minus Virgilio, prius amurca, vel nitro macerari eam, & ita
ſeri placuit, *Laetior vt foetus ſiliquis fallacibus eſſet, Et quamuis igni exiguo prope-
rata maderent.* Nos quoque ſic medicatam comperimus [m], cum ad maturitatem perdu-
cta ſit, minus [n] a curculione infeſtari. Sed & illud quod deinceps dicturi ſumus experti
12 praecipimus. Silente [o] luna fabam [p] vellito ante lucem. deinde cum in area exaruerit, con-
feſtim, prius quam luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamque in granarium con-
ferto. ſic condita a curculionibus erit innoxia. maximeque ex [q] leguminibus ea, & [r] ſine
13 iumentis teri, & [s] ſine vento purgari expeditiſſime ſic poterit. Modicus [t] faſciculorum
numerus reſolutus in extrema parte areae collocetur [v], quem per longiſſimum eius, me-
diumque ſpatium tres vel quatuor homines promoueant pedibus, & baculis furcilliſue [x]
contundant [y]: deinde cum [z] ad alteram partem areae peruenerint, in aceruum culmos re-
14 gerant. Nam ſemina excuſſa in area iacebunt, ſuperque ea paullatim eodem modo reli-
qui faſciculi excutientur. Ac duriſſimae [a] quidem acus reſectae † ſeparataeque erunt a cu-
denti-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *trimeſtris. Faba I. B. R.* f) *febroario P.* †) *natura G.* g) *trimeſtris L. P. I. I.* h) *tantum vt P.* i) *ἀπόκρουσιν P. ἀπόκευσιν I. B. R. ἀπόκαυσιν* rel. ii) *lunae* inſ. *Goeſ.* l) *ſpargitur I. B. R.* m) *comperibus P.* n) *manus Reg. 99.* o) *ſilent G.* p) *fauam P.* q) *& P.* r) *&* abeſt *I. B. R.* s) *&* deeſt *I. B. R.* t) *modius P.* v) *conligetur P.* x) *furciſue I. B. R.* x) *contundat P.* z) *cum iam I. B. R.* a) *duriſſime B. R.* †) *reicitae Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

vrbi additus eſt. Vide Feſtum in *Septimontium,* Parrhaſium ep. 57, Torrentium ad Sueton. Dom. c. 5, Rycquium de Capitolio c. 1. Poteſt ergo hinc recte *ſeptimontialis* fabarum *ſatio* dici, id quod praeter conſenſum codicis F. Vrſini inde probo, quia, vt noſter auctor in ſequentibus ait, *poſt brumam non recte ſeritur.* Ergo recte ante brumam, quando celebrabatur Septimontium. SCHOETTGEN.

10, 9 POST BRVMAM) Haec perperam ſcribuntur, cum hac ratione ſint diſtinguenda: *Poſt brumam parum recte ſeritur, peſſime vere; quamuis ſit etiam trimeſtris faba. Quae* (ſeritur nimirum) *menſe Februario, ſeratur quinta parte amplius, quam matura.* Quomodo enim fabam dicemus trimeſtrem, quae Februario menſe ſata, aut extremo Iunio, aut Iulii initio legitur. *Tertio Cal. Iul.* inquit Col. 11, 2 *ventoſa tempeſtas. His diebus eadem, quae ſupra. Sed & viciam in pabulum ſecare oportet, priusquam ſiliquae eius durentur, hordeum metere, fabam ſerotinam ducere, fabam maturam conterere.* PONTED.

10, 8 QVAM FRVCTVM TRIMESTREM) In Vaticano codice legitur: *quam fructum trimeſtris* nimirum fabae trimeſtris. Plinius hunc locum 18, 12 ita excerpſit: *ſed maior pars malunt fabalia maturae ſationis, quam trimeſtrem fructum eius.* PONTED.

10, 10 QVOD GRAECI ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΝ) Ita legendum vix quisquam dubitabit, qui Mediceam auctoritatem non ſpernat, &, qua de re agatur, intelligat. Ἀπόκρουσις enim eſt initium decreſcendi in luna, quod fit, cum radios ſolis e diametro oppoſiti transcurrit, vt iam non praecedat ſolem, ſed ſequatur.

10, 10 VIRGILIO) Ge. 1, 195.

10, 11 SILENTE LVNA) Hic quidem apertum eſt intelligi interlunium. Vid. ad Cat. 29.

10, 13 LONGISSIMVM MEDIVMQVE SPATIVM) *Area* ſcilicet *potiſſimum rotunda* V. 1, 51, 1 Itaque longiſſimum in ea ſpatium idem eſt medium, ſiue diametros.

10, 14 AC DVRISSIMAE — CVDENTIBVS) *Cadentibus* malit VRSINVS. Sed

dentibus: minutae vero, quae de ſiliquis cum faba [b] reſederunt, aliter ſecernentur. Nam
cum aceruus [c] paleis, graniſque miſtus in vnum fuerit coniectus [d], paullatim ex eo venti-
labris per longius ſpatium iactetur. quo facto [e] palea, quae leuior eſt, citra decidet [f]: fa-
ba, quae longius emittetur [g], pura eo perueniet, quo ventilator eam iaculabitur. Lentem [h] 15
ſementi media creſcenti [i] luna vſque [l] in duodecimam [m], ſolo tenui & reſoluto, vel pingui [n]
& ſicco maxime loco ſeri conuenit: nam in flore facile luxuria & humore corrumpitur.
quae vt celeriter prodeat, & ingrandeſcat, antequam ſeratur [o] fimo arido permiſceri de-
bet, & cum ita quatuor [p] aut quinque diebus requieuerit, ſpargi. Sationes eius duas
ſeruamus, alteram maturam per mediam ſementim [q], ſeriorem alteram menſe Februario.
Iugerum agri paullo plus quam modius [r] occupat. Ea ne curculionibus abſumatur (nam 16
etiam [s] dum eſt in ſiliqua [t], eſtur) curandum erit, vt cum extrita ſit, in aquam demitta-
tur [v], & ab inani, quae protinus [x] innatat, ſeparetur ſolida; tum in ſole ſiccetur, & radi-
ce ſilphii trita cum aceto aſpergatur, defriceturque [y], atque ita rurſus in ſole ſiccata, &
mox refrigerata recondatur [z], ſi maior eſt modus, in horreo; ſi minor [a], in vaſis oleariis,
ſalſamentariisque: quae repleta cum confeſtim gypſata ſunt [b], quandoque [c] in vſus prom-
ſerimus, integram lentem reperiemus [d]. poteſt tamen etiam citra iſtam medicationem
cineri miſta commode ſeruari. Lini ſemen, niſi † magnus eſt eius in ea regione quam co- 17
lis prouentus, & pretium prorıtat [dd], ſerendum non eſt. agris enim praecipue noxium eſt.
itaque pinguiſſimum locum & modice humidum poſcit. Seritur a Calend. Octob. in or-
tum Aquilae, qui eſt VII Idus Decemb. Iugerum agri octo modiis obſeritur. Nonnullis
placet macro ſolo [e] quam ſpiſſiſſimum ſemen eius committi, quo tenue [f] linum proueniat.
Idem etiam ſi laeto ſolo ſeratur [g] menſe Februario, x modios in iugerum iaci oportere,
dicunt. Seſama [h], quae rigantur, maturius [i]; quae carent humore, ab aequinoctio autu- 18
mnali ſerenda ſunt in Idus Octob. Putre ſolum, quod Campani pullum [l] vocant, plerum-
que deſiderant. non deterius tamen etiam pinguibus harenis, vel congeſticia [m] humo pro-
ueniunt: tantumque ſeminis, quantum milium panicumque, interdum etiam duobus ſex-
tariis amplius in iugerum ſpargitur. Sed hoc quidem ſemen Ciliciae Syriaeque regioni-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *faua reſederint P.* c) *acerbos P. aceruos I. L.* d) *congeſtus L. I. B R.* e) *pacto I. B. R. I. I. G. iactu L.* f) *decidit L. I. B. R. G.* g) *emittitur I. B. R.* h) *Lenti modios emediata luna vsque P. lentes ſemente I. B. R.* i) *creſcente I. B. R. I. I. H. A. G.* l) *vsque* deficit *I. B. R.* m) *duodecima I. B. R.* n) *pinguis P.* o) *ſeritur I. B. R.* p) *quadriduo I. B. R.* q) *ſementem I. B. R. H.* r) *modium I. B. R.* s) *& I. B. R.* t) *Siliqua exeſtur P. Goeſ. Siliqua, eſtercorandum erit I. Siliqua, ſtercorandum B. R. extercorandum erit L.* v) *dimittatur I. B. R.* x) *protenus P.* y) *defricetur aquae. Ita &c. I. B. R.* z) *condatur I. B. R.* a) *minus I. B. R.* b) *ſunt Pol. I. B. R. al. ſint.* c) *quandoque P. quandocunque* al. d) *repperiemus P.* †) *niſi ſi* ex MS. Heinſ. ad Ouid. Her. 4, 111. dd) *eportet L.* e) *ſolo & I. B. R.* f) *tenue vt P.* g) *ſeruatur P.* h) *Seſema I. B. R.* i) *maturiusque carent I. B. R. Lectio noſtra etiam placet Ponted. 2.* l) *pullium P. Goeſ.* m) *congeſtitia al. praeter P. congeſtiua R.*

NOTAE VARIORVM.

Sed intelliguntur *tres vel quatuor homines, qui baculis vel furcillis contundunt fabam.*

10, 14 QVO FACTO PALEA, QVAE LEVIOR EST, CITRA DECIDET) Ita hic locus videtur legendus. VRSIN.

10, 15 FIMO ARIDO) Florentinus Geop. 2, 37 φακοὶ βολβίτοις ξηροῖς, τουτέστι βοείῳ κόπρῳ πρὸ τοῦ σπόρου περιπλασθέντες, καλλίονες καὶ ταχύτερον φυήσονται. SCHOETTG.

10, 16 RADICE SILPHII) Florentinus: ἄσηπτος δὲ διαμένει, ὄξει ὀπὸν ἔχοντι ἐπιῤῥανθεῖσα. IDEM.

10, 16 QVANDOQVE) Ita voluit Victorius ad 2, 4, 5. Et iuſſit in Emendandis ita ſcribi.

10, 17 A CALENDIS OCT.) Quintilii Geopon. 2, 40. σπείρεται δὲ ἀπὸ ἰσημερίας μετοπωρινῆς ἕως Ἀρκτούρου ἐπιτολῆς, ἥ τίς ἐστι πρὸ μιᾶς νόννων Ἰανουαρίων. SCHOETTG.

10, 17 IDEM ETIAM) Pluralis eſt, & legi poſſet *iidem.*

bus ipſe vidi menſe Iunio Iulioque conſeri, &[n] per autumnum cum permaturuerit, tolli.
19 Cicercula [o] quae piſo † eſt ſimilis, menſe Ianuario, aut Februario ſeri [p] debet laeto loco,
caelo humido. Quibusdam tamen [q] Italiae locis ante Calend. Nouemb. ſeritur. Tres
modii iugerum implent. nec vllum legumen minus agro nocet. ſed raro reſpondet [r]: quo-
niam nec ſiccitates, nec auſtros in flore ſuſtinet; quae vtraque incommoda fere eo tempo-
20 re anni ſunt, quo defloreſcit [s]. Cicer quod arietinum [t] vocatur, itemque alterius gene-
ris quod Punicum, ſeri menſe Martio toto poteſt, caelo humido, loco quam laetiſſimo.
Nam etiam id terram laedit: atque ideo improbatur a callidioribus [v] agricolis. quod ta-
men ſi ſeri debeat, pridie macerandum erit, vt celerius enaſcatur. Iugero modii tres ab-
21 unde ſunt. Cannabis ſolum pingue ſtercoratumque, & riguum, vel planum, atque humi-
dum, & alte ſubactum depoſcit [x]. In quadratum pedem ſeruntur grana ſex eius ſeminis
Arcturo exoriente, quod eſt vltimo menſe Februario circa ſextum aut quintum Calend. [y]
Mart. nec tamen vſque in aequinoctium vernum, ſi ſit pluuius caeli ſtatus, improbe ſe-
22 retur. Ab his leguminibus ratio eſt habenda naporum [z] raporumque: nam vtraque
ruſticos [a] implent [b]. Magis tamen vtilia rapa ſunt, quia & maiore incremento proue-
niunt, & non hominem ſolum, verum etiam boues paſcunt, praecipue in Gallia, vbi hiber-
na cibaria praedictis pecudibus id olus [c] praebet. Solum putre & ſolutum res vtraque de-
23 ſiderat, nec denſa naſcitur humo. Sed rapa campis & locis humidis laetantur; napus de-
uexam amat, & ſiccam tenuique propiorem terram [d]. itaque glareoſis ſabuloſisque aruis
melior exit [e], locique proprietas vtriuſque ſemen commutat. namque in alio ſolo rapa
biennio ſata conuertuntur in napum, in alio napus raporum accipit ſpeciem [f]. Riguis lo-
cis vtrumque recte ab ſolſtitio ſeritur: ſiccis, vltima parte menſis Auguſti, vel prima Se-
ptembris. ſubactum ſolum pluribus iterationibus aratri vel raſtri, largoque [g] ſtercore ſatiatum
24 poſtulant. Nam id [h] plurimum refert, non ſolum quod melius ea proueniunt, ſed quod
etiam poſt fructum eorum ſic tractatum [i] ſolum ſegetes opimas [l] facit. Iugerum
agri non amplius quatuor ſextariis raporum ſeminis obſerendum eſt: quarta parte
amplius napi [ll] ſpargendum, quia [m] non in ventrem lateſcit [n], ſed tenuem radicem
deorſum

VARIETAS LECTIONIS.

n) *& per Autumnum cum permaturuerit tolli,* deerat in antiquo Codice *Pol.* o) *Cicer aut cicercula Goeſ. I. B. R.* †) *ipſo Gr.* p) *fieri A.* q) *tamen* abeſt *I. B. R.* r) *reſpondet: Sed quoniam I. B. R.* s) *defloreſcit cicer, quod I. B. R.* t) *arietillum P. Goeſ. arietulum Lipſ.* v) *calidioribus I. B. R.* x) *depoſcit in quadratum pedem. Seruntur I. B. R.* y) *Kal. Martias I. B. R. H. A. Calendarum Martii I. I.* z) *napi P.* a) *roſticos P.* b) *implet, I. inplet P.* c) *holus P.* d) *terramque glarioſis P. terram: glareoſis I. B. R.* e) *meliore ſcit I. B. R. melius erit L.* f) *ſpeciem riguis locis. Vtrunque I. B. R.* g) *largeque I. B. R. G.* h) *id ſolum I. B. R.* i) *tractatum etiam P.* l) *optimas I. B. R.* ll) *napis* omnes praet. *Goeſ.* m) *qui I. B. R.* n) *lateſcit P. lateſcunt* rel.

NOTAE VARIORVM.

10, 20 CICER QVOD ARIETINVM) Eo quod arietino capiti ſimile ſit, vt vult Plinius 18, 12. Codex etiam, quem euoluit Nic. Heinſius, teſte Burmanno ad Petronium c. 35, legit *arietillum.* Et tuetur analogiam huius flexionis Heinſius ad eundem Petron. c. 39, vt *bouillum, ouillum, ſuillum.* SCHOETTG. Cum etiam Polit. ſuffragetur, recepturus eram *arietillum,* niſi Plinium, alioſque veteres *arietinum* dixiſſe, ſine variatione appareret.

10, 20 PVNICVM) Dalechampius ad Plinium mauult legere *puniceum,* a colore ſcilicet, Graece vocatur ὀροβιαῖον. Heſychius ὀρόβιον, χρυσοκόλλης εἶδος; vel ab eruo, cui ſimile hoc eſſe ait Plinius. Heſychius: ὄροβον, εἶδος ὀσπρίου. SCHOETTG.

10, 21 ARCTVRO EXORIENTE) Eadem Quintilii Geopon. 2, 40. IDEM.

10, 22 RVSTICOS IMPLENT) Marſupia eorum implent, vt loquitur Cicero. SCHOETTG. Mihi tamen videbatur ſimpliciter ſignificare ſaturos faciunt, famem explent.

10, 23 NAPVS DEVEXAM AMAT) Pall. Iul. 2, 2

10, 24 NAPI SPARGENDVM) Ita reponere auſus ſum pro vulgato *napis,* cui proximae

deorſum agit [o]. Atque haec hominum cauſſa ſerenda cenſemus, illa deinde [p] pecudum.

XI. Pabvlorvm genera complura, ſicut Medicam, & [a] viciam [b], farraginem quo-
que ordeaceam [c], & auenam, foenum [d] Graecum, nec minus eruum [dd], & cicera. Nam [e]
caetera neque enumerare, ac minus ſerere dignamur: excepta tamen cytiſo [f], de qua di-
cemus in iis libris, quos de generibus ſurculorum conſcripſimus. Sed ex iis [g], quae pla- 2
cent, eximia eſt herba Medica. quod cum [h] ſemel ſeritur [i], decem annis [l] durat [m]; quod
per annum [n] deinde recte quater [o], interdum etiam ſexies, demetitur; quod agrum ſterco-
rat; quod omne emaciatum armentum ex ea pingueſcit, quod aegrotanti [p] pecori reme-
dium eſt; quod iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Seritur, vt deinceps
praecipiemus. Locum in quo Medicam proximo vere ſaturus es, proſcindito circa Calen- 3
das Octobris, & eum tota hieme putreſcere ſinito. deinde Calendis [q] Februariis diligen-
ter iterato, & lapides omnes egerito [r], glaebaſque offringito [s]. poſtea circa Martium men-
ſem tertiato, & occato. Cum ſic terram ſubegeris, in morem horti areas latas pedum de-
num, longas pedum quinquagenum facito, vt per ſemitas aqua miniſtrari poſſit, aditusque †
vtraque parte runcantibus pateat. Deinde vetus ſtercus iniicito. atque ita menſe vltimo 4
Aprilis ſerito tantum, quantum vt ſinguli cyathi ſeminis locum occupent decem pedum
longum, & quinque latum. quod vbi feceris, ligneis raſtris, id enim multum confert, ſta-
tim iacta ſemina obruantur: nam celerrime ſole aduruntur. Poſt ſationem ferro tangi lo-
cus non debet. Atque, vt dixi, ligneis raſtris ſarriendus, & identidem runcandus eſt, ne
alterius generis herba [t] inualidam Medicam perimat [v]. Tardius meſſem [x] primam eius 5
facere

VARIETAS LECTIONIS.

o) *agit P. agunt* rel. *Cap. XI. I. B. R.* p) *inde P.* [C. XI.] *Nihil diſtinguit L.* a) *&* defic. *P.* b) *vitiam I. B. R.* c) *ordaciam P.* d) *foenumgraecum* iunct. *H.* dd) *eruum cicerculam L.* e) *Nam* abeſt *I. B. R.* f) *cythiſo I. I. H. A. Gr. G. St.* g) *his I. B. R.* h) *cum* omitt. *I. B. R.* i) *ſeruntur P. ſeretur I. B. R.* l) *annis omnibus L. I. B. R.* m) *durat, quod per annum* om. *L. I. B. R.* n) *annum deinde I. I. annum. deinde H. A.* o) *quattuor I. B. R.* p) *aegro tanti I. I. H. A.* q) *Kal. februarii. I. B. R.* r) *eligito L. I. B. R.* s) *effringito I. B. R. Gr. G.* †) *Adiutusque G.* t) *herbam P.* v) *peremat P.* x) *meſſim P.*

NOTAE VARIORVM.

mae vocis prima litera adhaeſerat. Si ſeruetur *napis*, exorietur ſententia plane contraria auctori, nimirum plus agri occupare eundem naporum ſeminis modum, quam raporum; quod ipſe ſatis refutat. Porro ſingularis *lateſcit, agit* quem Medicei auctoritate reuocauimus, ſatis indicat, non *napis* praeceſſiſſe olim, ſed *napi*.

II, 1 Pabvlorvm genera) Hic etiam locus indicat capitum, quae vocamus, diuiſionem non eſſe a Columella, qui profecto conſtructionem orationis non erat continuaturus, ſi nouum ab his verbis caput inire voluiſſet. Paullo melius diuiſere primi editores: nec ii tamen puto ad mentem Columellae.

II, 1 Libris, qvos de svrcvl.) Intelligit libros, qui nunc ſunt tertius, quartus, quintusque; de quibus vide, quae dicemus in fronte libri de arboribus. Peculiariter autem reſpicit ad 5, 12.

II, 2 Qvod cvm semel) Pall. Apr. 1, 1 & noſter ſtatim ſ. 5.

II, 2 Qvod per annvm deinde.) Ita hic locus interpungendus. Vrsin.

II, 3 Diligenter iterato) Geopon. 3, 2 vbi de februario: τὴν δὲ γῆν ἐν ᾗ τὴν Μηδικὴν σπείρειν, νῦν ἀρόσαι τὸ δεύτερον. Schoettg.

II, 3 Lapides omnes egerito) *Elapidatum purgatumque ſolum* Medicam requirere, teſtatur Plinius 18, 16, qui ex noſtro pleraque hauſit. Idem.

II, 3 Aditvsqve vtraqve parte) Dicebantur *limites ſubrunciui*, qui octonos pedes patebant, per quos aditus praebebatur vicinis ad ſubruncandos agros. Haec Salmaſius ad Solin. c. 37, p. 512. Sed conf. Goeſium in Ind. Agr. v. *Subrunciui limites*. Idem. Probabilior ſane Goeſii ſententia, qui *ſubrunciuos* intelligit leuiter runcatos h. e. ad commoditatem tranſeuntium ſpinis vtcunque purgatos, non ita diligenter cultos, vt erant *actuarii*. Scilicet *actuarii limites* erant viae publicae, diligenter tuendae: *ſubrunciui* vicinorum

facere oportebit, cum iam ſeminum aliquam partem eiecerit. Poſtea † quam voles teneram, cum proſiluerit ††, deſeces licet, & iumentis praebeas; ſed inter initia parcius, dum conſueſcant, ne nouitas pabuli noceat. inflat enim, & multum creat ſanguinem. Cum ſecueris [y] autem, ſaepius [z] eam rigato. Paucos deinde poſt dies, vt [a] coeperit fruticare [b], omnes alterius generis herbas eruncato. Sic culta [c] ſexies [d] in anno demeti poterit, &
6 permanebit annis decem. Viciae [e] autem duae ſationes ſunt. prima, qua [ee] pabuli cauſa circa aequinoctium autumnale ſerimus ſeptem modios eius in vnum iugerum. ſecunda, qua ſex modios menſe Ianuario, vel etiam ſerius iacimus [f] ſemini progenerando. Vtraque ſatio poteſt cruda terra fieri, ſed melius proſciſſa: idque genus praecipue non amat
7 rores, cum ſeritur. Itaque poſt ſecundam diei horam, vel tertiam ſpargendum eſt, cum iam omnis humor ſole ventoue deterſus eſt: neque amplius proiici debet, quam quod eodem die poſſit operiri. Nam ſi nox inceſſit, quantulocunque humore prius [g], quam obruatur, corrumpitur. Obſeruandum erit, ne ante quintam & vigeſimam [h] lunam terrae
8 mandetur. aliter ſatae [i] fere limacem nocere comperimus. Farraginem in reſtibili [l] ſtercoratiſſimo loco, & altero ſulco ſerere conuenit. Ea fit optima cum cantherini ordei decem modiis iugerum obſeritur circa aequinoctium autumnale, ſed impendentibus pluuiis, vt conſita, rigataque imbribus, celeriter prodeat, & confirmetur ante hiemis violentiam. Nam frigoribus cum alia pabula defecerunt, ea bubus caeteriſque pecudibus optime deſecta prae-
9 betur, & ſi depaſcere ſaepius voles, vſque in menſem [m] Maium ſufficit. Quod ſi etiam ſemen voles ex ea percipere, a [mm] Calend. Martiis pecora depellenda, ab omni noxa defendenda eſt, vt ſit idonea frugibus. Similis [n] ſatio [nn] auenae, quae autumno ſata, partim caeditur in foenum, vel pabulum, dum adhuc viret [o], partim ſemini cuſtoditur.
10 Foenum Graecum, quod ſiliquam vocant ruſtici, duo tempora ſationum habet: quorum alterum

VARIETAS LECTIONIS.

†) *Poſteaquam* omnes. ††) *aliquam partem* add. *Lipſ.* y) *ſerueris I. B. R.* z) *ſepius B. R. G.* a) *vbi I. B. R. I. I. H. A. G.* b) *fructicare G. fructificare L.* c) *cultus I. B. R.* d) *ſexiens anno P.* e) *Vitiae I. B. R.* ee) *quam* omnes. f) *iacimus. Semini progenerando vtraque I. B. R.* g) *priusquam* iunct. *I. B. R.* h) *viceſimam I. B. R.* i) *Satis Gr.* l) *reſtibilis P.* m) *menſe Maio I. B. R.* mm) *an. ſ. ante* hic & ſaepe *L.* n) *Similis ſatio autumni eſt caeditur in foenum vel pabulo: cum adhuc viret q. autumno ſata partim. Foenum &c. P.* nn) *ratio Goeſ.* o) *viret ſemini, partim cuſtoditur. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rum commodis tantum patebant. Altera ſententia inde refutatur facile, quod nemo ita abſurdus eſt, vt runcandi cauſa relinquat viam octonos pedes latam, cum ſatis ſit ſemita duorum ad ſummum pedum. In eo autem fallitur Goeſius, ſi *runcare*, quod verba illius indicare videntur, tantum ad ſpinas pertinere iudicat, quod quidem ex hoc ipſo loco noſtro refellitur.

11, 5 POSTEA QVAM VOLES TENERAM) Leuicula res eſt, in qua tamen profuiſſe aliquantum vel Columellae vel lectoribus mihi videor. *Poſteaquam* omnes legunt; cum Columella voluerit, *quam voles teneram.* Ex iunctis intempeſtiue vocibus orta eſt occaſio interpolandi, quam ex Lipſienſi codice ſupra annotauimus.

11, 6 PRIMA, QVA PABVLI) Legendum *primas qua.* VRSIN. Obtemperaui doctiſſimo viro in vna literula, quam expungi & ratio ſuadet, & exemplum auctoris in his, quae proxime ſequuntur.

11, 6 SED MELIVS PROSCISSA) Haec eſt *vno ſulco ſata,* vt explicat Plinius 18, 15. SCHOETTG.

11, 9 SATIO AVENAE) Hic locus eſt contra eos, qui ſtatuunt, veteres auenam plane non ſeminaſſe, ſed eam inter vitia frumentorum numeratam fuiſſe, vt apud Poetam extat: *Infelix lolium & ſteriles dominantur auenae.* Hos inter eſt Salmaſius ad Solinum c. 19, p. 153. c. 30. p. 274. Nam ex h. l. adparet, partim virides culmos fuiſſe pecorum pabulum, partim etiam ſemen. Adde Schookium de cereuiſia c. 6. p. 49 ſeq. IDEM.

11, 10 QVOD SILIQVAM) Plinius 18, 16. *Silicia, hoc eſt, foenum graecum.* IDEM. *Siliclam* apud Plinium ſemper legi vult Salmaſius p. 172, b, G. quaſi

alterum eſt Septembris menſis (cum pabuli cauſa ſeritur) iisdem [p] diebus quibus vicia circa aequinoctium: alterum autem menſis Ianuarii vltimo [q], vel primo Februarii, cum in meſſem [r] ſeminatur. ſed hac ratione [rr] iugerum ſex modiis, illa ſeptem occupamus: vtraque cruda terra non incommode fit: daturque opera, vt ſpiſſe aretur, nec tamen alte. nam ſi plus quatuor digitis adobrutum eſt ſemen eius, non facile prodit [s]. propter quod nonnulli prius quam ſerant, minimis aratris proſcindunt, atque ita iaciunt ſemina, & ſarculis adobruunt [t]. Eruum autem laetatur loco macro, nec humido, quia luxuria plerumque 11
corrumpitur. Poteſt & [v] autumno ſeri, nec minus poſt brumam, Ianuarii parte nouiſſima, vel toto Februario, dum ante Calendas Martias: quem menſem vniuerſum negant [x] agricolae huic legumini conuenire, quod eo tempore ſatum pecori [y] ſit noxium, & praecipue bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos [z] reddat. Quinque modiis iugerum obſeritur. Cicera [zz] bubus erui loco freſa datur id Hiſpania Baetica: quae cum ſuſpenſa mola diuiſa 12
eſt, paullum aqua maceratur, dum lenteſcat [a], atque ita miſta paleis ſubtritis [b] pecori praebetur. ſed erui duodecim librae ſatisfaciunt [bb] vni iugo, cicerae ſexdecim. Eadem hominibus non inutilis, neque iniucunda [c] eſt. ſapore [d] certe nihilo differt a cicercula, colore tantum diſcernitur: nam eſt obſoletior, & nigro propior. Seritur primo vel [e] altero ſulco, menſe Martio ita vt poſtulat ſoli laetitia: quod eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac [f] ſemodio iugerum occupat.

XII. QVONIAM quando quidque ſerendum ſit perſecuti ſumus, nunc quemadmodum [a], quotque operis, ſingula eorum quae retulimus colenda ſint, demonſtrabimus. Peracta ſementi, ſequens cura eſt, ſarritionis; de qua non conuenit inter auctores. Quidam negant eam [b] quidquam proficere, quod frumenti radices ſarculo detegantur, aliquae etiam ſuccidantur, ac, ſi frigora inceſſerint poſt ſarritionem gelu frumenta enecentur [c]. ſatius autem ea eſſe tempeſtiue runcari & purgari. Pluribus tamen 2
ſarriri placet: ſed neque eodem modo, neque iisdem [d] temporibus vsque quaque fieri. Nam in agris ſiccis & apricis, ſimul ac primum ſarritionem pati queant ſegetes, debere eas permota terra adobrui, vt fruticare [e] poſſint: quod ipſum ante hiemem [f] fieri oportere, deinde poſt hiemem [f] iterari. In locis autem frigidis & paluſtribus plerumque tranſacta hieme ſarriri, nec adobrui, ſed plana ſarritione [g] terram permoueri. Multis tamen nos regionibus aptam eſſe hiemalem ſarritionem comperimus, duntaxat vbi 3
& ſiccitas caeli, & tepores [gg] permittunt. Sed nec iſtud vbique fieri cenſemus: verum incolarum conſuetudine vti †. ſunt enim regionum propria munera, ſicut Aegypti & Africae,

VARIETAS LECTIONIS.

p) *isdem I. B. R.* q) *vltimi vel primi I. B. R.* r) *ſemen P. L.* rr) *ſatione Goeſ.* s) *prodiit I. B. R.* t) *adſuunt P.* v) *&* abeſt *P. autem I. B. R.* x) *necant P.* y) *pecore P* z) *cerebroſus I. B. R.* zz) *cicercula Lipſ.* a) *inlenteſcat P. L. inlenteſcit I. B. R.* b) *ſucretis I. B. R. ſubtritici L.* bb) *ſufficiunt.* c) *iniocunda I. B. R. neque iniuc.* om. *L.* d) *ſapori P.* e) *vel* omitt. *P.* f) *& I. B. R.* [C. XII.] Nihil diſtin. & p. p. c. VIII incipit L. a) *quidem admodum P.* b) *eam* deeſt *P.* c) *enegentur P.* d) *isdem R.* e) *fructificare L. I. B. frutificare R.* f) *hiemen I.* g) *Sartione P. L.* qui fere nunquam aliter. gg) *tempora* hic & ſaepe *L.* †) *niti* coni. *Brouckh.*

NOTAE VARIORVM.

G. quaſi *ſiliculam.* Sed monet Harduinus conſtare ſibi codices circa *ſiliciam.*

11, 10 NEC TAMEN ALTE) Plinius l. c. *ſcarificatione ſeri* dicit, quod quid ſit, docebimus infra ad 6, 12. SCHOETTG.

11, 11 CEREBROSOS) *grauedinoſos* interpretatur Dalechampius ad Plinium 18, 15. Alias idem eſt, quod ὀξύχολος, ad iram facilis. Acron ad Horatium Serm. 1, 5, 21. *cerebroſus, αὐθάδης, iracundus.* IDEM.

cae, quibus agricola [h] poſt ſementem [hh], ante meſſem [i] ſegetem non attingit, quoniam
caeli conditio, & terrae bonitas ea [l] eſt, vt vix vlla herba exeat, niſi ex ſemine iacto, ſiue
4 quia rari ſunt imbres, ſeu quia qualitas humi ſic ſe cultoribus praebet. In iis autem locis,
vbi deſideratur ſarritio [n], non ante ſunt attingendae [o] ſegetes, etiam ſi caeli ſtatus permittit,
quam cum ſata ſulcos contexerint. Triticumque & adoreum [p], cum quatuor fibras ha-
bere coeperint, ordeum cum quinque, faba & caetera legumina cum quatuor digitis a terra
5 extiterint, recte ſarrientur. Excepto tamen lupino, cuius ſemini contraria eſt ſarritio [q],
quoniam vnam radicem habet, quae ſiue ferro ſucciſa eſt, ſeu vulnerata, totus frutex emo-
ritur. Quod etiam [r] ſi non fieret, ſuperuacuus [s] tamen eſſet [t] cultus, cum ſola haec res
adeo non infeſtetur herbis, vt ipſa herbas perimat [v]. At [x] aliae ſegetes, quae [y] vel humi-
dae moueri poſſunt [a], melius tamen ſiccae ſarriuntur, quoniam ſic tractatae [b] non infeſtan-
6 tur rubigine. hordeum vero niſi ſicciſſimum tangi non debet. Fabam multi ne ſarrien-
dam quidem putant, quod & manibus, cum maturuerit, ducta ſecernatur a caetera runca-
tione [c], & internatae herbae foeno reſeruentur. cuius opinionis etiam Cornelius Celſus
eſt, qui inter caeteras dotes [d] leguminis hanc quoque enumerat, quod ſublata faba [e] foe-
num ex eodem loco ſecari poſſe dicat. Sed mihi videtur peſſimi [f] agricolae, committere, vt
7 ſatis herba proueniat. frugibus enim plurimum detrahitur, ſi [g] relinquitur runcatio [h]. Ne-
que enim [i] eſt ruſtici prudentis magis pabulis ſtudere pecudum, quam cibis hominum,
cum praeſertim liceat illa quoque cultu pratorum conſequi: adeoque fabam [l] ſarriendam
cenſeo, vt exiſtimem debere [ll] ter ſarriri [m]. nam ſic cultam comperimus non ſolum mul-
tiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere, freſaeque eius & [n] expurga-
tae modium pene tam plenum eſſe, quam integrae, cum [o] vix minuatur menſura detractis
8 putaminibus. Atque in totum, ſicut ante iam diximus, hiberna ſarritio [p] plurimum iuuat
diebus ſerenis ac ſiccis poſt brumam confectam menſe Ianuario, ſi gelicidia non ſint. Ea
porro ſic debet fieri, ne radices ſatorum laedantur, & vt potius adobruantur, cumuliſque
exaggerentur [q], vt latius ſe frutex humi [r] diffundat. Id prima ſarritione feciſſe proderit,
9 ſecunda oberit, quia cum pullulare [s] deſiit frumentum, putreſcit ſi adobrutum [t] eſt. Nihil
itaque amplius in iteratione, quam remoliri terra debet aequaliter: eamque tranſacto ae-
quinoctio verno ſtatim peragi oportet intra dies viginti, ante quam ſeges in articulum eat,
quoniam ſerius ſarrita [v] corrumpitur inſequentibus aeſtiuis ſiccitatibus, & caloribus. Sub-
iungenda deinde eſt ſarritioni [x] runcatio, curandumque ne florentem ſegetem tangamus:
10 ſed aut antea †, aut mox cum defloruerit. Omne autem frumentum & hordeum, quic-
quid

VARIETAS LECTIONIS.

h) *agricolatio L.* hh) *ſementim P.* i) *meſſe P.* l) *ea* deficit *B. R.* m) *ſic* omiſſ. *I. B. R.* n) *Sartio P.* o) *attingenda: ſegetes P.* p) *adorium P.* q) *Sarcio P. L.* r) *eſt P.* s) *ſuperuacuis P.* t) *erat P. erit L. I. B. R.* v) *peremat P.* x) *Atque alias P.* y) *vel quae humidae* al. praeter *I. B. R. quae* om. *P.* a) *poſſint I. B. R.* b) *tractae I. B. R.* c) *runca P. Goeſ.* d) *eius* inſ. *P. Goeſ.* e) *faua P.* f) *peſſime agricola P.* g) *ſi relinquitur* omiſſ. *Gr.* h) *runca P. Goeſ.* i) *enim* abeſt *P.* l) *fauam ſariendam P.* ll) *etiam* inſ. *Goeſ. debere etiam interſariri L.* m) *ſarriri P.* n) *&* deeſt *I. B. R.* o) *quõ P.* p) *ſeditio R. ſarcio plurimam iuuet Polit.* q) *exagerantur P. exagerentur I. B. R.* r) *culmi P. Goeſ.* s) *paululum deſit P.* t) *adrutum P.* v) *ſarta P. L. Goeſ.* x) *Sartioni P. Goeſ.* hic & ſaepe. *ſarrioni B. R.* †) *aut - - hordeum* om. *L.*

NOTAE VARIORVM.

12, 5 SVPERVACANEVS TAMEN ESSET) Ita videtur legendum, non *erit.* VRSIN.

12, 6 FABAM MVLTI NE SARRIENDAM QVIDEM PVTANT, QVOD ET MANIBVS, CVM MATVRVERIT, DEDVCTA SECERNATVR, AC CAETERA RVNCATIONE) Videndum, ſit ne ita hic locus legendus. Nam vt habetur in vulgatis, non ſatisfacit. VRSIN. Quia *faba*

quid denique duplici ſemine eſt, ſpicam a tertio ad quartum nodum emittit, & cum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit [y]. Rurſus [z] quae duplici ſemine ſunt, vt † faba, piſum, lenticula, diebus XL florent, ſimulque grandeſcunt.

XIII. Et vt iam percenſeamus quot [a] operis in aream [b] perducantur ea quae terrae credidimus: tritici modii quatuor, vel quinque, bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam, ſarritoris [c] duas primum, & vnam cum iterum ſarriuntur [d], runcatoris vnam, meſſoris vnam & dimidiam. in totum ſumma [e] operarum decem & dimidia [e]. Siliginis modii [f] quinque, totidem operas deſiderant. Seſami [g] modii nouem, vel decem, totidem operas quot [h] tritici modii quinque poſtulant. Hordei modii quinque bubulci operas tres 2
exigunt, occatoriam vnam, ſarritoriam [i] vnam, & dimidiam, meſſoriam vnam. Summa [l] operarum ſex & dimidia [m]. Fabae modii quatuor vel ſex in vetereto [n] duas operas bubulcorum detinent, ac in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera [o] ſarriuntur [p] ſeſquiopera, iterum ſarriuntur vna opera, & [q] tertio vna, metuntur vna. Summa fit operarum octo, vel ſeptem. Viciae modii ſex vel ſeptem, in vetereto [r] bubulcorum duas operas vo- 3
lunt

VARIETAS LECTIONIS.

y) *venit P.* z) *rurſusque B. R.* †) *vt faba, piſum* defic. *R.* [CXIII.] *Nihil diſt. L.* a) *quod P. ſatio quot operis ad meſſem perducatur quot op. in ar. perductam ea quae L.* b) *area I. B. R.* c) *ſartoris P.* d) *ſariuntur P. B. R.* e) *ſummam dimidiam I. B. R.* f) *modii nouem quinque P.* g) *Seſamii I. B. R. Siſſeminis P. Siſeminis L.* h) *quod P.* i) *Sartoriam P.* l) *Summam I. B. R.* m) *dimidiam I. B. R.* n) *veruacto I. B. R I. I. H. A. Gr. G. St. vetereto Pol. L. & Com.* o) *Sexquiopera I. B. R. I. I. H. A. Seſquiopera P.* p) *ſarriuntur Seſquiopera* omiſſ. *I. B. R.* q) *& tertio vna* abeſt *I. B. R.* r) *vetereto L. veterato I. veruacto B. R. I. I. H. A. Gr. G. St.*

NOTAE VARIORVM.

faba manibus ducta ab his, qui eam vellunt, *ſecernitur a caetera runcatione* ſ. herbis ſpiniſque runcando tollendis. *Runcatio* vt *meſſis, vindemia,* e. i. g. a. pro re, quae *runcatur, metitur, vindemiatur.* Niſi tamen vox non nihili videatur *runca,* quam hic bis habet Mediceus Politiani codex, vbi editum eſt *runcatio.*

12, 10 QVICQVID NON DVPLICI SEMINE EST) V. Pall. Mai. 1, 1 Duplex ſemen intelligo, quod maceratum vel terrae mandatum in duos lobos, (vtar enim voce Graeca, cum Latina aeque commoda non occurat) ſatis diſtinctos abit, inter quos germen, quod adhuc delituerat, iam explicatum prodit, ita quidem, vt deinde lobi vtrinque, binorum foliorum inſtar, plantae adhaereſcant.

13, 1 SESAMI MODII NOVEM VEL DECEM TOTIDEM OPERAS QVOT TRITICI MODII QVINQVE POSTVLANT) Si ſeſami modii nouem vel decem totidem operas quot tritici modii quinque exigunt, hoc eſt, operas decem & dimidiam, cur iterum in hoc capite ſ. 6 ſeſami ſextarios ſex quindecim operas detinere docet? Cum ſextarius pars ſit modii, & ſextarius ſeſami plures operas occupet quam modius, ſequitur partem ſui toto eſſe maiorem. Vitioſus itaque locus, & ſcribendum non *ſeſami,* ſed *adorei.* Rationem huius rei deſideranti non ſubtraham. *Iugerum* ait Colum. 2, 9, 1 *agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque poſtulat; adorei modios nouem, ſi eſt laetum ſolum, ſi mediocre decem deſiderat.* Et 11, 2, 75 *iugerum agri recipit tritici modios quatuor vel quinque, farris adorei modios nouem vel decem.* Haec cum ita ſint, ſi iugerum pro loci conditione vel quatuor tritici modios vel quinque deſiderat, adorei autem nouem vel decem, tritici vero modii quatuor vel quinque operas exigunt decem cum dimidia, & adorei modii nouem vel decem totidem operas occupabunt &c. Eadem ſiquidem eſt terrae menſura excolenda, id eſt, iugerum, eundemque cultum tam triticum quam adoreum poſtulant, igitur eadem fit in vtroque operarum ſumma. Neceſſario itaque exigit hic locus *adorei* vocem, non *ſeſami.* Cur vero ad ferendum triticum & adoreum impar ſit ſeminis modus ſi quis quaerat, id fieri aio, quoniam grana minora ſementem maiorem praebent, grandiora minorem; itaque, vt idem ſoli ſpatium occupetur, augenda eſt menſura. Adoreum autem maius eſt tritico, quippe adoreum, vt ordei natura fert, ſuis folliculis incluſum ſeritur. nudum vero, vt in area decutitur, triticum. De adoreo Columella 2, 8 *magis apte tamen in eiusmodi agris adoreum quam triticum ſeritur; quoniam folliculum quo continetur, firmum & durabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.* PONTED.

13, 3 IN VETERETO) Retinui hanc lectio-

hunt, in reſtibili vnam: item, occantur vna opera, metuntur vna. Summa fit operarum quatuor vel [s] trium. Erui modii quinque totidem operis conſeruntur, occantur vna: item ſingulis ſarriuntur, runcantur, metunturque [t]. cuncta ſex operas occupant. Siliquae modii ſex, vel ſeptem, totidem operis obruuntur, metuntur vna. Phaſeoli [v] modii quatuor
4 obruuntur totidem operis, occantur vna [x], metuntur vna. Cicerae [y], vel cicerculae modii quatuor, operas bubulcorum tres poſtulant, occantur opera vna [z], runcantur vna, velluntur vna. Summa fit ſex operarum. Lentis ſeſquimodius [a] totidem operas [b] deſiderat [c], occatur [d] vna, ſarritur [e] duabus, runcatur vna, vellitur vna. Summa fit operarum octo. Lupini modii decem obruuntur vna, occantur vna, metuntur vna. Milii ſextarii quatuor, totidemque panici, bubulcorum operas occupant quatuor, occantur operis tribus, ſar-
5 riuntur [f] tribus: quot operis carpantur, incertum eſt. Ciceris modii tres, operis totidem ſeminantur, occantur duabus, ſarruntur vna, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit decem [g] operarum. Lini decem modii, vel octo, quatuor iugis conſeruntur, occantur
6 operis [h] tribus, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Seſami ſextarii ſex, tribus iugis a proſciſſione coluntur [i], occantur [l] operis quatuor, ſarriuntur quatuor, & ſarriuntur iterum duabus, metuntur duabus. Summa fit operarum quindecim. Cannabis ſeritur, vt ſupra docuimus [m]: ſed incertum eſt, quantam impenſam curamque deſideret. At Medica obruitur non aratro, ſed, vt dixi, ligneis raſtellis. Iuge-
7 rum agri eius occatur [n] duabus, ſarritur [o] vna, metitur vna. Hac conſummatione [p] operarum

VARIETAS LECTIONIS.

s) *vel trium* omitt. *I. B. R.* t) *metunturque totidem I. B. R.* v) *Phaſſeoli P.* x) *vna* abeſt *I. B. R.* y) *Cicer, vel Cicercula I. B. R. cicer* etiam *L.* z) *vna P.* a) *Sexquimodius I. B. R. I. I. H. A.* b) *operis P.* c) *deſiderat* defic. *P. I. B. R.* d) *occantur P.* e) *ſaritur P.* f) *ſariuntur P.* g) *vndecim Goeſ. I. B. R.* h) *operis* omiſſ. *I. B. R.* i) *tolluntur P.* l) *occantur tribus: runcantur vna: velluntur tribus: ſarriuntur quattuor, & &c. I. B. R. occantur tribus; runcantur vna: Summa fit operis quattuor: Sariuntur quattuor, & &c. Pol.* m) *diximus I. B. R.* n) *occant duo P.* o) *Sarrit vnus: metit vnus I. B. R. Sarit &c. P.* p) *conſumatione I. B. R. I. I. H. A.*

NOTAE VARIORVM.

ctionem reuerentia quadam codicis Medicei & Victorii, qui in emendandis etiam Gryphianae editionis hoc poſuit; non quo non veriorem putem *veruacto*, de qua voce v. Index *veruagere.*

13, 4 QVOT OPERIS CARPANTVR, INCERTVM EST) Cur incertius hoc ſit reliquis, de quibus praecipit, quot operis vellantur ſiue carpantur? Vereor, ne annotatio ſit lectoris alicuius, qui obſeruauit, vel ab auctore, vel a librario aliquo, omiſſam mentionem, quot operis carpatur milium. Vid. tamen ſ. 6, vbi ſimilis incertitudo.

13, 5 QVATVOR IVGIS) Idem eſt ac ſi dixiſſet *operis* vel *bubulcis*, cum ſingulis boum iugis ſinguli contribuantur bubulci. Itaque etiam in computatione *iuga quatuor* pro operis totidem procedunt. Ita ſtatim ſect. prox.

13, 6 SESAMI SEXTARII SEX) Et haec & vetus lectio vitiis ſcatet, ex quibus depurari ſic poteſt: *Seſami ſextarii ſex tribus iugis a proſciſſione coluntur, occantur operis tribus, ſarriuntur quatuor, & ſarriuntur iterum duabus, runcantur vna, velluntur duabus.* Nam primum quod ſpectat ad occationem, optime in vetuſtis libris legitur *tribus*, non *quatuor*; occatio enim aut eundem, aut minorem, quam pro aratione operarum numerum exigit, quod & hoc ipſo capite Columella confirmat: *tritici modii quatuor vel quinque bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam - - Ordei modii quinque bubulci operas tres exigunt, occatoriam vnam - - Fabae modii quatuor vel ſex in veruacto duas operas bubulcorum detinent, at in veſtibili vna occantur ſeſquiopera - - Milii ſextarii quatuor, totidemque panici bubulcorum operas occupant quatuor, occantur operis tribus.* Runcatio quoque ad colendum ſeſamum neceſſaria Ienſoniani & Bruſchiani libri auctoritate a nobis adiecta eſt; ſiquidem ſeſamum, linum, cicer terna vice ſarrienda non ſunt, ne ſemen ad maturitatem accedens ſarculis diſcutiatur, ſed runcantur. Reſtituimus denique ex iisdem libris *velluntur*, quod in *metuntur* a poſterioribus fuerat deprauatum. Seſamum enim non demetitur, ſed manu vellitur & hac de cauſa inter legumina ab eodem Col. c. 7 collocatum, quae ita dicuntur, quod manu legantur. PONTED.

13, 6 SED INCERTVM EST) Vide, quae diximus ad ſ. 4.

13, 7

rarum colligitur poſſe agrum ducentorum iugerum ſubigi duobus iugis boum [q], totidemque bubulcis, & ſex mediaſtinis: ſi tamen vacet arboribus. at ſi [r] ſit arbuſtum, eundem modum Saſerna † tribus hominibus adiectis aſſeuerat [s] probe ſatis excoli [t]. quae nos ratio docet, ſufficere poſſe iugum boum [v] tritici centum viginti quinque modiis [x], totidemque leguminum, vt ſit in aſſem autumnalis ſatio modiorum ducentorum quinquaginta: & poſt hanc [y] nihilo minus conſerat trimeſtrium modios [z] quinque & ſeptuaginta. Hoc deinde 8
ſic probatur. Semina, quae quarto ſulco ſeruntur in iugeribus viginti quinque, deſiderant bubulcorum operas [a] CXV [b]. Nam proſcinditur is agri modus, quamuis duriſſimi, quinquaginta operis, iteratur quinque & viginti, tertiatur & conſeritur XL. Caetera [c] legumina occupant operas LX [d], id eſt menſes duos. Pluuiales quoque & feriarum [dd] compu- 9
tantur, quibus [e] non aratur, dies quinque & XL. item peracta ſementi, quibus requieſcunt, dies XXX. Sic in aſſe fiunt octo menſes, & dies X. Superſunt tamen de anno tres reliqui menſes, & dies V & XX, quos abſumamus aut in ſatione trimeſtrium, aut in vecturis foeni, & pabulorum, & ſtercorum [f], aliorumque vtenſilium.

XIV. Sed ex iis, quae retuli, ſeminibus [a], idem Saſerna [b] putat [c] aliis ſtercorari & iuuari agros [d], aliis [e] rurſus peruri, & emaciari. ſtercorari lupino, faba, vicia [f], eruo, lente, cicercula, piſo. De lupino nihil dubito, atque etiam de pabulari vicia, ſi tamen eam viridem deſectam † confeſtim aratrum ſubſequatur, & quod falx reliquerit, priusquam [g] inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat: id enim cedit pro ſtercore. nam [h] ſi radices eius 2
deſecto pabulo relictae inaruerint, ſuccum omnem ſolo auferent, vimque terrae abſument [i], quod etiam in faba, caeteriſque leguminibus, quibus terra gliſcere videtur, veriſimile [l] eſt accidere: vt niſi protinus ſublata meſſe eorum proſcindatur [m], nihil iis ſegetibus, quae deinceps in eo loco ſeminari debent, profuturum ſit. Ac de iis quoque leguminibus, quae 3
vellun-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *bouum* R. r) *vbi* I. B. R. †) *Sacerna* Gr. s) *adſueuerat* P. t) *excolli* R. v) *bouom triti centum* P. x) *modis* I. B. R. y) *hac* P. *haec* I. B. R. z) *modii* I. B. R a) *operis* B. R. b) CX *&* *quinque* P. CV. B. R. c) *caetera* deeſt P. d) LXI. *I. menſes* I. B. R. dd) *feriales* L. e) *quibus non aratur* defic. P. Goeſ. f) *ſtercoris* I. B. R. [C. XIV.] a) *ſementibus* I. B. R. b) *Sacerna* Gr. c) *putet* P. d) *agris* I. e) *alii* H. A. f) *vitia, eruilia* I. B. R. †) *defectam* Gr. g) *prius, quam* I. I. H. A. Gr. G. h) *niſi rad.* I. B. R. i) *adſument* P. l) *vel ſimile* P. m) *proſinditur* I. B. R.

NOTAE VARIORVM.

13, 7 VT SIT IN ASSEM) Vid. leg. *in aſſe*. VRSIN.

13, 8 SEMINA QVAE QVARTO SVLCO) Vno ſulco ſeri dicitur, quod poſt primam arationem ſeritur: quarto, quod poſt quartam. Sed quod mireris, Columella in his ſeminibus, quae quarto ſulco ſeri dicuntur, tres tantum arationes numerat, eamque ſimul complectitur, qua ſemen iactum inaratur, & obruitur. Notandum tamen hic eum prius dixiſſe tertiari, quam conſeri. At in iis, quae tertio ſulco ſerebantur, poſt ſatum ſemen tertiatio ſequebatur. In iis vero, quae quarto ſulco ſerebant, tertiatio, vel tertia aratio, praecedebat ſationem. Tum quarto loco conſitio ſimul cum quarta aratione. Sic igitur intelligendum, quod hic ait, agrum illum, qui quarto ſulco ſeritur, quadraginta operis tertiari & conſeri. Viginti operis tertiabatur, viginti conſerebatur ſimul, & quarto arabatur. Haec Salmaſius ad Solin. c. 37 p. 511. SCHOETTG.

14, 1 SASERNA PVTAT) Qui ſua hauſit ex Catone c. 37. IDEM.

14, 1 ERVO) Codex S. Germani, teſte Burmanno ad Petron. c. 57 habet *eruilia*, quae vox etiam extat apud Varronem 1, 32, 2 quamque Petronio reſtituit Heinſius. Confer, quae ibi viri modo laudati notarunt. IDEM. Faciunt pro viris doctis etiam, quod monuimus, primae editiones & ita etiam Politianum in Mediceis inueniſſe, ſilentio eius intelligitur.

14, 1 DE LVPINO) Eadem Plinius 17, 9. SCHOETTG.

14, 2 VT NISI PROTINVS SVBLATA MESSE EORVM, PROSCINDANTVR, NIHIL EX IIS SEGETIBVS &c.) Ita

velluntur [n]. Tremellius [o] obeſſe maxime ait ſolo virus [p] ciceris, & lini: alterum quia ſit ſalſae [pp], alterum quia [q] ſit feruidae naturae: quod etiam Virgilius ſignificat dicendo, *Vrit enim lini campum ſeges, vrit auena, Vrunt lethaeo* [r] *perfuſa papauera ſomno.* Neque enim dubium, quin & iis ſeminibus infeſtetur ager, ſicut etiam [s] milio, & panico. Sed omni ſolo, quod praedictorum leguminum ſegetibus fatiſcit, vna praeſens me-
4 dicina eſt, vt ſtercore adiuues, & abſumtas [t] vires hoc velut pabulo refoueas [u]. Nec tantum propter ſemina, quae ſulcis aratri committuntur, verum etiam propter arbores, ac [x] virgulta, quae maiorem in modum laetantur eiusmodi alimento. Quare ſi eſt, vt videtur, agricolis vtiliſſimum, diligentius de eo dicendum exiſtimo, cum priſcis auctoribus [y], quamuis non omiſſa res, leui tamen admodum cura [z] ſit prodita.

XV. Tria igitur ſtercoris genera ſunt praecipua [a], quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus conſit. Auium primum habetur, quod ex columbariis egeritur. deinde quod gallinae caeterique volucres edunt: exceptis tamen paluſtribus, aut [aa] nantibus, vt anatis & anſeris: nam id noxium quoque [b] eſt. maxime tamen columbinum probamus, quod modice ſparſum terram fermentare comperimus.
2 Secundum deinde, quod homines faciunt, ſi & aliis villae purgamentis immiſceatur, quoniam per [c] ſe naturae eſt feruentioris, & idcirco [d] terram perurit. Aptior eſt tamen ſurculis hominis vrina, quam ſex menſibus paſſus [e] fueris veteraſcere [f]. ſi vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res maiorem facit [g] prouentum, ſed etiam ſaporem & odorem vini [h] pomorumque reddit melio-
3 rem. Poteſt & vetus [i] amurca, quae ſalem non habet, permiſta huic [l] commode, frugiferas arbores, & praecipue oleas rigare. nam per ſe quoque adhibita multum iuuat. Sed vſus vtriusque maxime per hiemem eſt, & adhuc vere, ante aeſtiuos [m] vapores, dum etiam
4 vites & arbores obleaqueatae [n] ſunt. Tertium locum obtinet [o] pecudum ſtercus, atque in

VARIETAS LECTIONIS.

n) *belluntur P.* o) *Tremelius P. I. B. R.* p) *virtus P.* pp) *denſae Goeſ.* q) *quia ſit feruidae naturae, quod etiam Virgilius ſignificat dicendo: Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenae* deerat in vet. ſed vacabat ſpacium *P.* r) *laetheo I. B. R. F. I. A. G. letheo H. Gr.* s) *& I. B. R.* t) *adſumptas P.* u) *rebeas P.* x) *& I. B. R.* y) *autheribus H. A. auteribus Gr. G.* z) *cum P.* [C. XV.] a) *praecipue L. I. B. R.* aa) *aut nantibus* om. *L.* b) *quod I. B. R.* c) *per ſe* abeſt *P.* d) *iccirco I. B. R. I. I. H. A.* e) *paſſam veteraſcere I. B. R.* f) *votereſcere P.* g) *faciet I. B. R.* h) *vitis P.* i) *veter amurga P.* l) *hinc Gr.* m) *aeſtiuus temperes P.* n) *ablaqueatae* rel. o) *optinet I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Ita videtur hic locus legendus interpungendusque. VRSIN. Nihil opus eſt τῷ *ex*. Segetes ſunt fruges, quae poſt lupinum ſeruntur, creſcunt, percipiuntur. Ita etiam *proſcindatur* ad *terram* commode refertur.

14, 3 VIRVS) Eſt naturalis quaedam & inſita virtus ſ. potentia. Confer, quae infra notamus ad Palladium 2, 15, 14. SCHOETTG.

14, 3 VIRGILIVS) Georg. 1, 77. Adde Plinium l. c.

15, 1 TRIA IGITVR STERCORIS GENERA) De ſtercore agunt Varro 1, 38. Quintilii Geop. 2, 21. Plinius 17, 9. Theophr. hiſt. plant. 2, 8 qui ſi quando a Columella noſtro diſſentit, notandum, illum loqui de ſtercore arboribus proficuo, noſtrum de agris. SCHOETTGEN. Add. Cat. 29, & Pall. 1, 33.

15, 1 PRIMVM) Optimum. Varro *praeſtare columbinum* dicit; Quintilii: πολὺ δὲ καλλίων ἡ τῶν περιστερῶν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα. SCHOETTG.

15, 1 FERMENTARE) Haec optime explicant Quintilii: ὠφέλιμος γὰρ γίνεται τῇ ἀδυνατούσῃ χώρᾳ, τρέφουσά τε αὐτὴν, καὶ δυνατωτέραν ποιοῦσα εἰς τὴν τῶν καρπῶν ἔκφυσιν καὶ τροφήν. IDEM.

15, 2 HOMINES) Ipſa caeſorum cadauera, ſi computruerint, mirum in modum laetum pinguemque agrum reddere, Plutarchus docet in Mario p. 417. F. BVCHNERVS.

15, 3 OBLAQVEATAE) *Oblaqueare* contrarium eſt τοῦ *ablaqueare*, quod eſt terram refodere,

in eo quoque diſcrimen eſt: nam optimum exiſtimatur, quod aſinus facit, quoniam id animal lentiſſime mandit [p], ideoque facilius concoquit, & bene confectum, atque idoneum protinus aruo fimum reddit. Poſt haec [q] quae diximus, ouillum, & ab hoc caprinum eſt, mox caeterorum [r] iumentorum, armentorumque. Deterrimum ex omnibus ſuillum habetur. Quin etiam ſatis profuit [s] cineris vſus [t] & fauillae. Frutex vero 5
lupini ſucciſus optimi ſtercoris vim praebet. Nec ignoro quoddam eſſe ruris genus, in quo neque pecora, neque auis haberi poſſint: attamen inertis eſt ruſtici eo quoque loco defici ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet e vepribus compitisque [u] congeſta 6
colligere; licet filicem [x] ſine iniuria vicini etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis [y]; licet depreſſa foſſa [z], qualem ſtercori reponendo primo volumine fieri praecipimus [a], cinerem coenumque cloacarum, & culmos, caeteraque quae euerruntur, in vnum congerere [b]. ſed eodem medio loco robuſtam materiam [c] defigere conuenit. namque ea res ſerpentum [d] noxam latere [e] in ſtercore prohibet. Haec vbi viduus pecudibus ager. Nam vbi greges quadrupedum verſantur, quaedam quotidie [f], 7
vt culina †, & caſeale [g], quaedam pluuiis [h] diebus, vt bubilia [i] & ouilia debent emundari. At

VARIETAS LECTIONIS.

p) *mandat P. mandit. Id ideoque I. B R.* q) *haec, quae diximus, ouillum, & ab hoc caprinum eſt P.* r) *caeterorum dum in iumentorum P.* s) *prodiatur P.* t) *vſus* deficit *I. B. R.* u) *compitibusque L. Ienſ. ceſpitibusque B. R. & e viis Goeſ.* x) *felicem P.* y) *cohortis I. B. R.* z) *foſſa* deeſt *P.* a) *praecepimus I. B. R. I. I. H. A. G.* b) *congere P. congregare L.* c) *materiem I. B. R. I. I. H. A.* d) *ſerpentem noxiam I. B. R. ſerpentium noxiam Goeſ.* e) *latere* abeſt *P.* f) *cuottidie P.* †) *at culmina* Anonymus in marg. Reg. g) *caeſale I B. R. caerile Goeſ. caprile L.* h) *pluuiis ſalentibus bubilia & obilia debet emundari P.* i) *bubulia I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dere, & radices arborum nudare. *Oblaqueare* ergo eſt radices arborum obtegere terra & fimo. SCHOETTG. Cum editi omnes legant *ablaqueatae*, & ſilentium Politiani doceat, Mediceos non diſſentire: tantum non pro ſphalmate operarum habui Commelinianum *oblaqueare*, hic pariter & Cat. 29; tanto magis, cum illud nemini praeterea vſurpatum, in ruſtica quidem ſignificatione, inuenire potuerim; ſed etiam in antiquiſſima Iſidori Hiſpalenſis editione 17, 5 *oblaqueare eſt circa codicem terram aperire &c.* quae ipſa *ablaqueationis* definitio eſt, & habet aliquoties oblaqueationem MS. Lipſ. quod notamus in Indice. Denique ſi etymon ſequamur, *oblaqueatio* forte commodius ipſa *ablaqueatione* dicitur. Eo minus igitur volui memoriam quaſi eius verbi delere, ſi quis forte nouas illius tuendi rationes, aut nos ipſi adeo, inueniamus. Certe, ſi apud Columellam locum habere poſſit ſignificatio, quam dedit Cl. Schoettgenius; apud Catonem tamen nequit, vbi ſimpliciter pro *ablaqueare* poſitum apparet.

15, 4 SVILLVM) De hoc Plinius: *Proxime ſpurcitias ſuum laudant,* (reliqui) *Columella ſolus damnat.* Damnant tamen etiam Quintilii: Καλλίων δὲ τούτων οὖσα ἡ ὑεία, ἀνεπιτήδειός ἐστι τοῖς σπορίμοις, διὰ τὴν πολλὴν αὐτῆς θερμότητα. SCHOETTG. Add. Pall. 1, 33, 1 qui *porcinum* ait eſſe *peſſimum.*

15, 5 QVIN ETIAM SATIS PROFVIT CINERIS VSVS ET FAVILLAE) Ita videtur legendum. Nam in vulgatis codicibus deeſt vox *vſus.* VRSIN. Maximum cineris vſum eſſe apud Tranſpadanos, & fimo etiam anteponi, narrat Plinius 17, 9. SCHOETTG.

15, 6 E VEPRIBVS COMPITISQVE) E veſtigiis codicis St. Germani, quem contulit Nic. Heinſius: *licet e vepribus & e viis compitisque congeſta colligere*, Burmannus ad Petronium c. 134 legit: *licet e vepribus & triuiis compitisque &c.* Heinſius tamen malebat *e viis.* Goeſius loco *compitisque* habet *& e viis*, vnde concludere poſſis notiorem vocem eſſe gloſſema τοῦ *compitis.* IDEM.

15, 7 ROBVSTAM MATERIAM) Plinius: *palo e robore depacto. Robur* eſt ſpecies quercus: *materia* lignum. IDEM.

15, 7 CAESALE) Vocabulum id infrequens apud ſcriptores: ſignificatque locum, vbi purgamus ventrem. M. Varro decenter nominauit *ſellam familiarem* 2, 15. BEROALDVS. Doctiſſimi quique *ceſale* latrinam interpretantur: ſed *caſeale* legendum eſt, & ſignificat locum, vbi conficiuntur, & reponuntur caſei. TVRN. 4, 8. Mauult etiam Scaliger ad Varronem 1, 13 legere *caſeale*, hoc eſt tabernam caſeariam, vbi caſeos reponebant, & fumum bibere inſtituebant. Ego intel-

At [l] ſi tantum frumentarius ager eſt [m], nihil refert genera ſtercoris ſeparari [mm]: ſin autem
ſurculo, & ſegetibus, atque etiam pratis fundus eſt diſpoſitus, generatim quoque repo-
nendum eſt, ſicut caprarum & auium. Reliqua deinde in praedictum locum concauum [n]
congerenda [o], & aſſiduo [p] humore ſatianda † ſunt, vt herbarum ſemina culmis, caeteris-
8 que rebus immiſta [q] putreſcant. Aeſtiuis deinde menſibus non [r] aliter, ac ſi repaſtines,
totum ſterquilinium [s] raſtris permiſceri oportet, quo facilius putreſcat, & ſit aruis ido-
neum. Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulae pe-
cudes tricenis [t] diebus minus quam ſingulas, itemque maiores denas [u] vehes ſtercoris ef-
ficiunt, totidemque ſinguli homines, qui non ſolum ea purgamenta quae ipſi [x] corpori-
bus edunt, ſed & quae colluuies [y] cortis & aedificii quotidie gignit, contrahere [z] & con-
9 gerere poſſunt. Illud quoque praecipiendum habeo [a], ſtercus omne quod tempeſtiue re-
poſitum [b] anno requieuerit, ſegetibus eſſe maxime vtile; nam & [c] vires adhuc ſolidas
habet, & herbas non creat: quanto autem vetuſtius ſit [d], minus prodeſſe; quoniam mi-
nus valeat. itaque pratis quam recentiſſimum debere [dd] iniici, quod plus herbarum pro-
generet: idque menſe Februario luna creſcente fieri oportere. nam ea quoque res ali-
quantum foeni fructum adiuuat. De caetero vſus ſtercoris qualis in quaque re debeat
eſſe, tum dicemus, cum [e] ſingula perſequemur [f].

XVI. Interim qui frumentis arua praeparare volet, ſi autumno ſementem
facturus eſt, menſe Septembri: ſi vere, qualibet [a] parte hiemis modicos aceruos luna de-
creſcente diſponat [b], ita vt plani loci iugerum duodecim [bb], cliuoſi quatuor & viginti ve-
hes ſtercoris teneant: &, vt paullo prius dixi, non antea diſſipet cumulos, quam erit fa-
2 turus [c]. Si tamen aliqua cauſa [d] tempeſtiuam ſtercorationem facere prohibuerit, ſecun-
da ratio [e] eſt, ante quam sarrias [f] more ſeminantis ex auiariis puluerem ſtercoris per ſe-
getem ſpargere. Si & is non erit, caprinum manu iacere, atque ita terram ſarculis per-
miſcere. ea res laetas ſegetes reddit. Nec ignorare colonos oportet [g], ſicuti refrigeſcere
agrum, qui non ſtercoretur [h], ita peruri, ſi nimium ſtercoretur: magiſque conducere
3 agricolae, frequenter id potius, quam immodice facere. Nec dubium, quin aquoſus
ager maiorem eius copiam, ſiccus minorem deſideret. alter, quod [i] aſſiduis humoribus
rigens hoc adhibito regelatur: alter, quod per ſe tepens ſiccitatibus [l], hoc aſſumto [m] lar-
4 giore torretur; propter quod nec deeſſe ei talem materiam, nec ſupereſſe oportet. Si
tamen

VARIETAS LECTIONIS.

l) *Ac I. B. R.* m) *ſit I. B. R.* mm) *ſeparari L.* n) *concabons P.* o) *erigenda I. B. R. egerenda Anonymus in marg. Reg.* p) *ad ſilio ummore P.* †) *ſatienda G. St.* q) *immixta I. B. R.* r) *non aliter* omitt. *P.* s) *ſtercuilinium P.* t) *trigenis P.* u) *duas Goeſ. denare poſitum annum req; verit ſegetibus eſſe vertecori efficiunt P. ipſis corporibus accidunt L. f.* excidunt. x) *illi P.* y) *calliopes P, coluuies B. R.* z) *contrait P.* a) *veo P.* b) *repoſitum anno requieuerit, ſegetibus eſſe* om. *P.* ſcilicet paullo ante ſub *v* inculcata intempeſtiue. c) *&* omiſſ. *P.* d) *ſed P.* dd) *deuehere iniciq. debere L.* e) *cum in P.* f) *proſequemur I. B. R.* [C. XVI.] a) *libet P.* b) *diſputat P.* bb) *duo & vig. L.* †) *diſputet L.* c) *arcturus P.* d) *cauſa eum tempeſtiua a P.* e) *ſatio I. B. R.* f) *ſariat more minatis P.* g) *oportere P.* h) *ſtergoretur P.* i) *qui aruis humoribus P. quod a ſuis Goeſ.* l) *ſiccitatibus, ad hoc adſumpto largioribus tolleretur P.* m) *abſumpto I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

intelligo per *caſeale* locum, vbi lac adſeruabatur, & caſei conficiebantur. SCHOETTG.

15, 7 GENERATIM QVODQVE REPONENDVM EST, SICVT CAPRARVM ET OVIVM) Ita legendum non *auium.* Nam ex verbo *quodque* librariorum incuria fecit *quoque.* Deinde legendum ſub finem capitis: *de caetero vſu ſtercoris &c.* VRSIN. Neutrum perſuadebit vir doctus attente locum conſiderantibus.

16, 4

tamen nullum genus ſtercoris ſuppetet, ei [n] multum proderit feciſſe [nn], quod M. Colu-
mellam patruum meum doctiſſimum & [o] diligentiſſimum agricolam ſaepenumero vſur-
paſſe memoria repeto, vt ſabuloſis locis cretam ingereret: cretoſis ac nimium denſis, ſa-
bulum: atque ita non ſolum ſegetes laetas excitaret, verum etiam pulcherrimas vineas ef-
ficeret. Nam idem negabat ſtercus vitibus ingerendum, quod ſaporem vini corrumpe- 5
ret: melioremque [p] cenſebat eſſe materiam vindemiis exuberandis, congeſticiam, vel de
vepribus, vel denique aliam quamlibet arceſſitam [q] & aduectam humum. Iam vero, & [r]
ego reor, ſi deficiatur omnibus rebus agricola, lupini certe expeditiſſimum praeſidium
non deeſſe: quod cum exili [s] loco circa Idus Septembris ſparſerit & inarauerit [t], idque
tempeſtiue vomere vel ligone ſucciderit, vim optimae [u] ſtercorationis exhibebit †. Suc- 6
cidi autem lupinum ſabuloſis locis oportet, cum ſecundum florem; rubricoſis, cum ter-
tium egerit [x]. Illic dum tenerum eſt conuertitur, vt celeriter ipſum putreſcat, permi-
ſceaturque gracili ſolo: hic iam robuſtius, quod [y] ſolidiores glaebas diutius ſuſtineat, &
ſuſpendat, vt eae ſolibus aeſtiuis vaporatae reſoluantur.

XVII. Atqve haec arator exequi poterit, ſi non ſolum quae retuli genera
pabulorum prouiderit, verum etiam copiam foeni, quo melius armenta tueatur, ſine qui-
bus terram commode moliri difficile eſt: & ideo neceſſarius ei cultus eſt etiam prati, cui
veteres Romani primas [a] in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, 2
quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. M. quidem Porcius &
illa commemorauit, quod nec tempeſtatibus affligeretur, vt aliae partes ruris, minimi-
que [b] ſumtus egens [c], per omnes annos praeberet reditum, neque eum ſimplicem, cum
etiam in pabulo non minus redderet, quam in [d] foeno. Eius igitur animaduertimus duo 3
genera, quorum alterum eſt ſiccaneum, alterum riguum. Laeto pinguique campo non
deſideratur influens riuus, meliusque habetur foenum, quod ſuapte natura ſuccoſo [e] gigni-
tur ſolo, quam quod irrigatum [f] aquis elicitur, quae tamen ſunt neceſſariae [g], ſi macies ter-
rae poſtulat. nam & in denſa & reſoluta humo, quamuis exili, pratum fieri poteſt, cum
facul-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *&* *I. B. R.* nn) *feciſſe* om. *L.* o) *& diligentiſſimum* abeſt *P.* p) *meliorem I. B. R.* q) *accer-ſitam I. B. R.* r) *vt* al. praeter *I. B. R* s) *exilii ſola circa P. Goeſ.* t) *inarauit P.* u) *optime I. I. H. A.* †) *exhibet L.* x) *egerit florem I. B. R.* y) *quo Goeſ.* [C. XVII.] a) *primas* omitt. *P. primas & tribuerunt* om. *L.* b) *minimeque P.* c) *erens P.* d) *in* deeſt *I. B. R* e) *ſucco ſuo L. I. B. R.* f) *irrigatu I. B. R.* g) *neceſſarie B. R.*

NOTAE VARIORVM.

16, 4 Sabvloſis locis cretam ingereret) Probabile eſt, Plinium, qui etiam, (vt 2, 15, 4 obſeruatum eſt) alias temere contradixiſſe Columellae videtur, ad hunc locum reſpicere 17, 5 extr. *Terram terra emendari, (vt aliqui praecipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque ſuper humidam ac praepinguem, dementia operae eſt. Quid poteſt ſperare, qui talem colit.* Facit tamen cum illo Theophr. 3, 25 & ipſe adeo Plinius, cum proxime a loco, quem laudauimus, de margae generibus & vtilitate praecipit.

16, 5 Negab. stercvs vitibvs inger.) Pall. Aug. 2.

16, 5 Iam vero et ego reor) Quidni reuocarem lectionem antiquam, quae cum *deeſſe*, quod ſequitur, cohaeret. Vidit Vrſinus, vitii aliquid ſubeſſe, itaque emendari voluit *deeſt*. De lupini vſu Pall. Aug. 2.

17, 2 Protinvs esset paratvm) Var. 1, 7, 10. Plin. 18, 5 ſ. 6.

17, 2 M. Porcivs) Iſtam Catonis ſententiam paſſim celebrant veteres v. g. Cic. offic. 2, 25. Col. praef. libri 6, 5 & 6 Plin. 18, 5 ſ. 6. Vſum ipſum hoc praecepto ſuo Plutarchus refert, Cato p. 639 H Steph. Qui igitur factum dicemus, vt in libro ſuo 1, 7 *quintum* demum locum prato aſſignauerit?

facultas irrigandi datur. Ac nec [h] campus concauae poſitionis eſſe, neque collis praerupti [i] debet: ille, ne [l] collectam diutius contineat aquam; hic, ne ſtatim praecipitem [ll] fundat. Poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt aut riguus ager, pratum fieri.
5 At [m] planities [n] maxime talis probatur, quae exigue prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari? aut ſi quis eam ſuperuenit humor, lente prorepit [o]. Itaque ſi palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt. Quippe [p] aquarum abundantia atque penuria graminibus aeque eſt exitio.

XVIII. Cvltvs autem pratorum magis curae, quam laboris eſt. Primum, ne ſtirpes aut ſpinas [a] validiorisque incrementi herbas ineſſe patiamur: atque alias ante hiemem, & [b] per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta †, iuncos: alias [c] per ver euellamus, vt intuba [d], ac ſolſtitiales ſpinas: ac neque ſuem velimus impaſci, quoniam [e] roſtro ſuffodiat [f] & ceſpites [g] excitet; neque pecora maiora, niſi cum ſicciſſimum ſolum [h]
2 eſt, quoniam [i] demergunt vngulas, & atterunt, ſcinduntque radices herbarum. Tum deinde macriora [l] & pendula loca menſe Februario luna creſcente fimo iuuanda ſunt. omnesque lapides, & ſiqua obiacent falcibus [m] obnoxia, colligi debent, ac longius exportari, ſubmittique pro natura locorum, aut temporius †, aut ſerius. Sunt etiam quaedam prata ſitu vetuſtatis obducta [n], veteri vel craſſo muſco. quibus mederi ſolent agricolae ſeminibus de tabulato ſuperiectis, vel ingeſto ſtercore. quorum neutrum tantum prodeſt,
3 quantum ſi cinerem ſaepius ingeras. ea res muſcum enecat. Attamen pigriora [o] ſunt iſta remedia, cum ſit efficaciſſimum de integro locum exarare. Sed hoc [p], ſi prata accepimus [q], facere debemus. ſin autem noua fuerint inſtituenda, vel antiqua renouanda (nam multa

VARIETAS LECTIONIS.

h) *ne I. B. R.* i) *praerupte debent P. praeruptae L. praerupti* al. l) *nec I. B. R.* ll) *praecipiter L.* m) *Ad I. B. R.* n) *planicies I. I. H. A. Gr. G.* o) *proripit P.* p) *Qui & P.* [C. XVIII.] a) *cineras validiorisue P.* b) *alias I. B. R.* †) *virgultas* ex Cod. *Langerm. Burm. ad Ouid. met. 4 p. 300, h.* c) *alias ſigillamus P. alias vellamus, vt I. B. R. alios ſi vellamus vt L.* d) *intuba ſolſtitialis: ac ne quem ſuem P.* e) *cum I. B. R.* f) *ſoffodiat P. ſuo fodiat Goeſ.* g) *caeſpites Com.* h) *ſolum eſt* deficit *P.* i) *quia vdo demergunt vngulas P. quia vdo demerguntur vngulae Goeſ.* l) *aſpriora P. aſperiora L.* m) *falcibus non iam colligi P. falcibus noxia MS. Heinſ. falcibus aſperiora L. Goeſ.* †) *temperius L. & MS. Heinſ. ad Ouid. met. 4, 198.* n) *obducta: quibus mederi ſolent agricolae veteri vel craſſo muſco ſeminibus &c. I. B. R. deducta quibus* vt modo —*ſeminibusque L.* o) *pigridiora iſta P.* p) *haec I. B. R.* q) *adeeſſimus P. accepimus L. cepimus I. B. coepius R. coepimus* rel.

NOTAE VARIORVM.

17, 4 Neqve collis, praervptae debet) Ita ſine dubio legendum. Nam *praerupti* mendoſe legitur in exemplaribus vulgatis. Vrsin. Recepi hanc lectionem, tantis praeſidiis firmatam: neque tamen alteram damno. Poſſis enim iungere *campus collis praerupti.*

17, 5 Avt si qvis eam) Quid ſi legamus, *At*? Oppoſita enim, *diutius immorari,* & *lentius prorepere.*

18, 2 Falcibvs obnoxia) Si vera eſt haec lectio, firmari inde poteſt intellectus huius vocis, qui in Calepini editione, per Clariſſimum Facciolatum curata, obſcuris modo Ennii apud Gell. 7, 17 verbis nititur. Aperte enim *falcibus noxia* hic remoueri iubentur. Videndum etiam, annon Plinius 22, 24 ſ. 54 ita vſurpauerit, cum *melititen* vinum vocat *inflationibus obnoxium*: i. e. noxium propter inflationes quas creat. Sed ne quid diſſimuletur, in codice antiquiſſimo S. Germani vidit Heinſius *noxia*, quod teſtatur ad Ouid. met. 4, 198: & idem fuiſſe videtur in illo, vnde deprauate eſt in Mediceo *non iam.*

18, 3 Accepimvs) Repoſuimus coniecturam Brouckhuſii, quam confirmat Lipſienſis. nam antea legebatur *coepimus*, quod minus concinnum eſt. Schoettg. Suſpicor ipſam, quam exhibuimus, quorundam lectionem ex *accepimus* corruptam. Vltima vocalis vocis *prata* more veteri ſemel tantum poſita, vel pronunciata inter dictandum negligentius, efficere potuit facile, vt ex *prata accepimus* fieret *prata coepimus.*

18, 4

multa ſunt, vt dixi, quae negligentia [r] exoleſcant, & fiant ſterilia) ea expedit interdum etiam [s] frumenti cauſſa exarare †; quia [t] talis ager poſt longam deſidiam laetas ſegetes affert. Igitur eum locum, quem prato [u] deſtinauerimus, aeſtate proſciſſum, ſubactumque 4
ſaepius [x] per autumnum rapis, vel napis [y], vel etiam faba conſeremus; inſequente deinde anno, frumento: tertio diligenter arabimus, omnesque validiores herbas, & rubos, & arbores, quae interueniunt radicitus extirpabimus, niſi, ſi fructus arbuſti id facere nos prohibuerit. deinde viciam [z] permiſtam ſeminibus foeni feremus. tum [a] glaebas ſarculis reſoluemus, & inducta crate coaequabimus [b], grumosque, quos ad verſuram plerumque tractae faciunt crates, diſſipabimus [c] ita, vt necubi [d] ferramentum foeniſecae [e] poſſit offendere. Sed eam viciam † non conuenit ante deſecare, quam permaturuerit, & 5
aliqua ſemina ſubiacenti ſolo iecerit. Tum foeniſecam [f] meſſorem oportet inducere [g] & deſectam herbam religare, & exportare: deinde locum rigare, ſi fuerit facultas aquae: ſi tamen terra denſior eſt [h]. nam in reſoluta humo non expedit inducere maiorem vim riuorum, prius [i] quam conſpiſſatum, & herbis colligatum ſit [l] ſolum: quoniam impetus aquarum proluit terram, nudatisque radicibus gramina non patitur coaleſcere. propter 6
quod nec pecora quidem oportet teneris adhuc & ſubſidentibus pratis immittere, ſed [m] quoties [n] herba proſiluerit falcibus deſecare. Nam pecudes, vt ante iam dixi, molli ſolo inſigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum [o] radices ſerpere, & condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt foeniſicia [p] permittemus admitti, ſi modo ſiccitas, & conditio loci patietur. Tertio deinde cum pratum ſolidius ac durius erit, poterit [q] 7
etiam maiores recipere pecudes. Sed in totum curandum eſt, vt ſecundum Fauonii exortum, menſe Februario, circa Idus immiſtis [r] ſeminibus foeni, macriora loca, & vtique celſiora, ſtercorentur. nam editior cliuus praebet etiam ſubiectis alimentum, cum ſuperueniens imber, aut manu riuus [s] perductus, ſuccum [t] ſtercoris inferiorem partem ſecum trahit. atque ideo fere prudentes agricolae etiam in aratis [u] collem magis, quam vallem ſtercorant: quoniam, vt dixi, pluuiae ſemper omnem pinguiorem materiam in ima deducunt [x].

XIX. Foenvm autem demetitur optime ante quam inareſcat [a]; nam & largius percipitur, & iucundiorem cibum pecudibus praebet. Eſt autem modus in ſiccando, vt neque peraridum, neque rurſus viride colligatur [aa]: alterum [b], quod omnem [c] ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vicem obtinet, alterum, quod [d], ſi nimium retinuerit [e], in tabulato putreſcit; ac ſaepe cum [f] concaluit [g], ignem creat & incendium. Non nunquam etiam

VARIETAS LECTIONIS.

r) *neglegentia P.* s) *etiam in P.* †) *exharare A.* t) *ea quae P.* u) *pratum I. B. R.* x) *protinus per auctum P. ſoepius G.* y) *napo I. B. R.* z) *vitiam I. B. R. A.* a) *cum P.* b) *coaequauimus P. crumosque L.* c) *aſſicamus P. deſpiciemus I. B. R. addeſpiciemus L.* d) *vt* deeſt *I. B. R.* e) *foeniſapes P. foeniſecis I. B. R. L.* †) *vitiam I. B. R. A. vicia G.* f) *foeniſecum I. B. R. foeniſeceas oportet P.* g) *inducere: ac deinde religare: rigari: deinde ſi fuerit &c. I. B. R. inducere ac recidere: rigari: deinde ſi fuerit P.* h) *eſt* omitt. *P.* i) *priusquam* iunctim *I. B. R.* l) *ſit* omiſſ. *P.* m) *& P.* n) *quotiens I. B. R.* o) *herbarum* abeſt *P.* p) *foeniſicea P.* q) *poterit* omitt. *P.* r) *immixtis I. B. R.* s) *riuos P.* t) *ſucum P.* u) *aratris R.* x) *deducant I. B. R.* [C. XIX.] a) *areſcat I. B. R.* aa) *condatur L.* b) *alterum iterum P.* c) *omne I. B. R.* d) *quod* omitt. *I. B. R.* e) *retinuit I. B. R.* f) *cum* omiſſ. *Gr. G.* g) *caluit P.*

NOTAE VARIORVM.

18, 4 Ferramentvm foeniſecae) Videtur legendum *foeniſecis.* & infra: *poſt faeniſicia*; ita enim eſt in antiqua aenea tabula, & in Calendario Farneſiano. Vrsin.

etiam [h] cum foenum cecidimus [i], imber oppreſſit: quod ſi permaduit, inutile eſt vdum
2 mouere; meliusque patiemur ſuperiorem partem ſole ſiccari. tunc demum conuertemus,
& vtrumque ſiccatum coartabimus in ſtrigam [m], atque ita manipulos vinciemus. nec
omnino cunctabimur, quo minus ſub tectum congeratur, vel ſi non competit [n], vt aut †
in villam foenum portetur, aut ‡ in manipulos [o] colligatur, certe quicquid ad eum mo-
dum, quo [p] debet, ſiccatum erit, in metas exſtrui conueniet, easque ipſas in anguſtiſſimos
3 vertices exacui. Sic enim commodiſſime foenum defenditur a pluuiis, quae etiam ſi
non ſint, non alienum tamen eſt praedictas metas facere; vt ſi quis humor herbis ineſt,
exudet [q], atque excoquatur in aceruis, propter quod prudentes agricolae, quamuis iam [r]
illatum [s] tecto, non ante componunt, quam per paucos dies temere [t] congeſtum, in ſe
concoqui & deferueſcere patiantur. Sed & [u] iam foeniſicia [v] ſequitur cura meſſis, quam
vt recte poſſimus [x] percipere, prius inſtrumenta praeparanda ſunt, quibus fruges
coguntur.

XX. Area quoque ſi terrena [a] erit, vt ſit ad trituram ſatis habilis, primum
radatur, deinde confodiatur [b], permiſtisque [c] paleis cum [d] amurca, quae ſalem non ac-
cepit [e], extergatur [f], nam ea res a populatione murium [g] formicarumque frumenta de-
fendit. tum aequata pauiculis, vel molari lapide condenſetur, & [h] rurſus ſubiectis [i] pa-
2 leis inculcetur, atque ita ſolibus ſiccanda relinquatur. Sunt tamen, qui potius adiacen-
tium fabalium partem triturae deſtinant, areamque demeſſa faba & lecta [m] expoliunt:
nam dum a pecudibus legumina proculcantur, herbae etiam vngulis atteruntur, atque ita
glabreſcit [n], & fit idonea trituris area.

XXI. Sed cum matura fuerit ſeges, ante, quam torreatur vaporibus aeſtiui
ſideris, qui ſunt vaſtiſſimi per ortum [a] Caniculae, celeriter demetatur. nam diſpendioſa
eſt cunctatio. primum, quod auibus praedam, caeteriſque animalibus praebet: deinde
2 quod grana, & ipſae ſpicae culmis arentibus & ariſtis celeriter decidunt. ſi vero [b] pro-
cellae

VARIETAS LECTIONIS.

h) *&* *I. B. R.* i) *caedimus I. B. R.* l) *interdum I. B. R. olum L.* m) *ſtrigam I. B. R. ſtriga P. L. ſtriam I. I. H. A. Gr. G. ſtruem* rel. n) *competet I. B. R.* †) *aut* om. *Goeſ.* ‡) *at in manip. colligatum certe Goeſ.* o) *manipulum I. B. R.* p) *quem I. B. R.* q) *exſudet I. B. R. A.* r) *iam* abeſt *I. B. R.* s) *illatam* Sphalma *Vict. in altum L.* t) nobiſcum *L. P. B. R. I. I. tenere Ienſ. tenuere cong. vt* rel. u) *&* om. *I. B. R.* v) *feniſecas L.* x) *poſſumus I. B. R.* [C. XX] a) *terna P.* b) *conficiatur P.* c) *que* defic. *I. B. R.* d) *& amurga P.* e) *accipit I. B. R* f) *& rigetur P. Goeſ. extringetur I. B. R. extergeatur I. I. exirrigetur L.* g) *murum I. B. R. I. I. H. A.* h) *torrens ſuperiectis P.* i) *ſuperiectis Goeſ. I. B. R.* l) *pratis obiacente fauonio partem L. I. B. R. adiacentem fauonio partem Goeſ.* m) *iniecta exolunt P.* n) *claueſcit P. clareſcit L.* o) *frumentis L. I. B. R. I. I.* [C. XXI.] a) *exortum P. Goeſ.* b) *vero* abeſt *P.*

NOTAE VARIORVM.

19, 2 ET VTRVMQVE SICCATVM) *Et vtrinque ſicca tum coartabimus in ſtrigam.* Ita videtur legendum & infra; *Sed iam foeniſicia ſequitur cura meſſis.* VRSIN. *Strigam* praetulimus (aequo iure poteramus etiam *ſtriga*) tum auctoritate ducti, tum quod videmus hunc morem hodieque ſeruari a ruſticis, vt in *ſtrigas* diducant foenum. quae ratio etiam eſt manipulis faciendis aptiſſima.

20, 1 CVM AMVRCA — EXTERGATVR) *Aſpergatur* videtur legendum. VRSIN. Puto τὸ *&* acceſſiſſe ex repetitione vltimae Syllabae in *accepit*, & retinendum *irrigetur.* SCHOETTG. Veteres editiones: *extringetur* pro *extergatur.* Lego *exteratur*, id eſt, quod Cato c. 91 ſignificauit dicens, *poſtea comminuito glebas bene*; & iterum cap. 129 *comminuito terram.* PONTED. Rem ipſam vidit, puto, Vrſinus. Quid ſi propius ad antiquam ſcripturam legamus, *permiſtiſque paleis, amurca, quae ſalem non acceperit, irrigetur,* In mentem veniebat *exurgeatur.* Sed de hoc mox ſequitur, *aequata pauiculis — condenſetur.*

cellae ventorum, aut turbines [c] inceſſerint, maior pars ad terram defluit: propter quae recraſtinari [cc] non debet, ſed aequaliter flauentibus iam ſatis, ante, quam ex toto [d] grana indureſcant, cum rubicundum colorem traxerunt, meſſis facienda eſt, vt potius in area [dd], & in aceruo, quam in agro grandeſcant frumenta. conſtat enim ſi tempeſtiue deciſa ſint, poſtea capere incrementum. Sunt autem metendi genera complura. multi facibus ve- 3
riculatis [e], atque iis vel roſtratis [f], vel denticulatis, medium culmum ſecant: multi mergis [g], alii pectinibus ſpicam ipſam legunt [h], idque [i] in rara ſegete facillimum [l], in denſa difficillimum [m] eſt. Quod ſi falcibus ſeges cum parte culmi demeſſa [n] ſit, protinus in aceruum, vel in nubilarium [o] congeritur, & ſubinde opportunis ſolibus [p] torrefacta proteritur. Sin autem ſpicae tantummodo reciſae [q] ſunt, poſſunt in horreum conferri, & de- 4
inde per hiemem, vel baculis excuti, vel exteri pecudibus. At [r] ſi competit, vt in area tera-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *turbinibus.* cc) *craſtinari inceſſerunt P.* d) *eſtate L.* dd) *area, & in horreo, quam in aceruo & in agro &c. I. B. R.* e) *verlitulatis P. vericulatis I. B. R. verriculatis* rel. *verticulatis, vermiculatis, ſerriculatis, veruculatis* coniecturae an variae lect. in foro Romano propoſitae. f) *noſtratibus L. I. B. R.* g) *mergita : pectinibus P.* h) *alegunt P.* i) *ideoque P.* l) *facillimum Gr. G.* m) *difficilimum Gr. G.* n) *dimiſſa P.* o) *nubilar L. I. B. R.* p) *ſolidibus P.* q) *reſciſae H.* r) *Ad P. Ac I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

21, 2 POTIVS IN AREA — GRANDESCANT FRVMENTA) Plin. 18, 30 ſ. 72 *Triticum — quo metitur celerius, eo ſpecioſius ac robuſtius.* In area grandeſcere frumenta puto, ſi poſt ſiccitatem & ariditatem, quae contraxit grana, ſuccedat aër paullo frigidior humidiorque, cuius ſe humor inſinuans turgidiuſcula illa reddat, & grandiuſcula.

21, 3 FALCIBVS VERRICVLATIS) *Verriculum* σαγήνην interpretantur gloſſae; & conuenit cum *euerriculo.* Sed quae ἀναλογία inter *rete* atque inter falcem? *Verriculatam* igitur falcem nemo, quod ſciam, interpretatus eſt, niſi quis interpretationem dicere velit, quae in Fabriano theſauro dixit aliquis ſatis abſurde, quae ne denuo cum multis aliis offendant acutiores, cum maxime opera a nobis datur. Inter lectiones, quas e foro Romano repetiit nouiſſima Calepini editio, ſpeciem aliquam haberet *ſerriculatis,* niſi mox *denticulatae,* vt genus earum, de quibus nunc diſputamus, proponerentur. Iam duplicis generis falces in vſu fuiſſe docet Plinius 18, 28 ſ. 67 n. 5 *maioris compendii alteras* h. e. commodiores ad magnam vim graminis aut culmorum vno ictu, vel tractu potius, reſecandam. alterum autem genus *Italicum breuius.* Vtrumque genus in vſu eſt, non apud Germanos tantum, credo, ſed forte apud omnes, qui hodie pingunt *Saturnum* vel *tempus*: cui falcem addunt, non breui manubrio, lunatam, ſed acinacis in morem, niſi quod antrorſus, acuta ſui parte inflexam, & haſta longiuſcula inſtructam. *Veru,* (nam & illud praemittendum videtur) non ſemper ferreum eſt. Sunt enim apud Ouidium Faſt. 2, 363 *Exta verubus transſuta ſalignis;* quemadmodum apud Virg. Georg. 2, 396 *Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.* *Veru* format ex ſe *veruculum,* quod legitur Plin. 33, 6 ſ. 35 pr. vbi alios legere *verriculum* in Fabriano Lexico neſcio vnde obſeruatur Diminutum nomen ex *veru* res ipſa poſtulat, & ita intellexit Ge. Agricola, Harduino etiam laudatus de re metall. L. 10 p. 313. *Vericulum* fere malim, vt analogian habeat *geniculi, corniculi,* tum *articuli* & *vulticuli.* Inuaſerat etiam Vegetium 2, 15 intempeſtiuum *verriculum,* pro nomine miſſilis teli minoris, quod *verutum* poſterior aetas dixit *ferro triangulo vnciarum quinque, haſtili* (ligneo certe) *trium pedum ſemis.* Iubet nos Scriuerius legere *veruculum*: bene ſane quod a *veru.* Sed forte etiam hic ad ſonum & ad analogian praetuleris *vericulum.* Poſt haec ita cognita facile, ſpero, intelligemus, primo recte atque ordine ſecutos nos eſſe primarum editionum fidem; deinde *vericulatas falces* eſſe, vericulo illo vel haſtili munitas, quibus vulgo vtuntur apud nos non foeniſeces modo, ſed auenae etiam & breuioris cuiuscunque culmi meſſores, qui in frumentacea meſſe praeterea raſtellum quoddam ſiue pectinem adiunctum habent falci, cuius ope ita ſternunt ordinate culmos, quaſi manu comprehenſos manipulos depoſuiſſent.

21, 4 VEL EXTERI PECVDIBVS) Manifeſtum erratum *pecudibus,* cum legendum ſit *pedibus.* Nam ſupra cap. 10. habetur, *promoueant pedibus & baculis.* VRSIN. Non opus eſt hac emendatione: nam & pecudes ſiue animantia ad trituram adhibita eſſe teſtantur ea, quae in Antiquitatibus triturae protulimus. SCHOETTG. Sufficit locus Plin. 18, 30 ſ. 72. *Meſſis alibi tribulis* (vehiculis dentatis vid. Scheff. de re vehic. 1, 7 p. 126 vbi de hoc ipſo loco) *in area, alibi equorum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur.* Haec poſtrema ſola forte per Germaniam obtinet. Cognatae voces *flagellum,* noſtrum *flegel,* Gallorum *fleau.*

teratur frumentum, nihil dubium eſt, quin equis melius, quam bubus ea res conficiatur:
& ſi pauca iuga ſunt, adiicere tribulam [s] & traham [t] poſſis: quae res vtraque culmos fa-
cillime [u] comminuit. Ipſae autem ſpicae melius fuſtibus tunduntur [x], vannisque expur-
5 gantur. At [y] vbi paleis immiſta ſunt frumenta, vento ſeparentur [yy]. ad eam rem Fauo-
nius habetur eximius, qui lenis [z] aequalisque aeſtiuis menſibus perflat: quem tamen op-
periri lenti eſt agricolae: quia [a] dum expectatur, ſaeua nos hiems [b] deprehendit. Ita-
que in area detrita frumenta ſic ſunt aggerenda [c], vt omni flatu poſſint excerni. At ſi
compluribus diebus vndique ſilebit aura, vannis [d] expurgentur, ne poſt nimiam vento-
6 rum ſegnitiem vaſta tempeſtas irritum [e] faciat totius anni laborem. Pura [ee] deinde fru-
menta, ſi in annos reconduntur, repurgari [f] debent. nam quanto ſunt expolitiora, mi-
nus a curculionibus exeduntur. Sin protinus vſui deſtinantur, nihil attinet repoliri, ſatis-
que eſt in vmbra refrigerari, & ita granario inferri. Leguminum quoque non alia cura
eſt, quam reliquorum frumentorum: nam ea quoque vel [g] ſtatim abſumuntur, vel
reconduntur [h]. atque hoc ſupremum eſt aratoris emolumentum percipiendorum ſemi-
num, quae terrae [i] crediderat.

XXII. Sed cum tam otii, quam negotii rationem reddere maiores noſtri
cenſuerint; nos quoque monendos eſſe agricolas exiſtimamus, quae feriis facere, quae-
que non facere debeant. Sunt enim, vt ait poeta, quae *feſtis* [a] *exercere diebus, Fas,
& iura ſinunt. riuos deducere nulla Relligio vetuit, ſegeti praetendere ſepem* [b], *In-
ſidias auibus moliri, incendere vepres, Balantumque* [c] *gregem fluuio merſare ſalubri.*
2 Quamquam Pontifices negent ſegetem feriis ſepiri [d] debere. Vetant quoque lanarum
cauſa leuari [e] oues, niſi propter medicinam. Virgilius quî [f] liceat feriis flumine ablue-
re gregem praecepit †, & idcirco [g] adiecit [h], *fluuio merſare ſalubri* [i]. ſunt enim vitia,
3 quorum cauſa pecus vtile ſit [l] lauare. Feriis autem ritus maiorum etiam illa permit-
tit, far [m] pinſere, faces incidere, candelas ſebare [n], vineam conductam colere [o]; piſcinas,
lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire †, ſtercora aequare, foenum in
tabu-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *tribulare P.* t) *trahere P.* u) *facilime Gr. G.* x) *caduntur P. Goeſ.* y) *Aut P.* yy) *ſeperantur L.* z) *leuis I. B. R.* a) *quia ſaepe P.* b) *hiemis P.* c) *aggeranda I. B. R. I. I. H. A. G. egeranda L.* d) *manibus P. manibus. id quod fieri in Hiſpania intelligo Goeſ.* e) *inritum iaciat P.* ee) *Quae L.* f) *reperiri P. reteri L. I. B. R.* g) *vel ſtatim abſumuntur, vel* omiſſ. *P. I. B. R. nam ea quoque caduntur L.* h) *vel conduntur P.* i) *per me crediderit P.* [C. XXII.] a) *feriis P.* b) *ſaepem I. B. R.* c) *Ballantumque I. B. R. I. I. A. G.* d) *ſariri P.* e) *lauare P.* f) *qui P. quod* rel. †) *praecipit P.* g) *iccirco I. B. R. I. I. H. A.* h) *adiicit I. B. R.* i) *ſalubri l. ſalutari I. B. R.* l) *eſt P.* m) *farao inſtare P.* n) *ſeuare I. B. R. ſeruare L.* o) *colorem P.* †) *ſiccare L.*

NOTAE VARIORVM.

21, 5 FAVONIVS HABETVR EXIMIVS) Miratur hanc Columellae ſententiam Plin. 18, 30 ſ. 73, cum alioqui ſit ſicciſſimus. Zephyrum certe immittendum frumentis vult etiam Tarentinus Geop. 2, 27.

22, 1 TAM OTII) M. Tullius in oratione pro Plancio (c. 27) ſic ſcribit: *Etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcribit originum ſuarum, ſemper magnificum & praeclarum putaui; Clarorum virorum, atque magnorum non minus otii, quam negotii rationem extare oportere.* E contrario dicere ſolebat Galba, *neminem rationem otii ſui reddere cogi.* BEROALDVS.

22, 1 POETA) Virg. Georg. 1, 268. Vid. not. ad Cat. 2, 4.

22, 2 LANARVM CAVSA) Eadem habet Macrobius Saturn. 1, 16 & 3, 3 quem vide. SCHOETTG.

22, 2 NISI, PROPTER MEDICINAM VIRGILIVS, QVOD LICET FERIIS FLVMINE ABLVERE GREGEM, PRAECEPIT) Ita diſtinguendum. nam mala diſtinctio locum perturbauit. VRSIN. Apertior mihi videbatur ſermonis ratio, ſi cum Mediceo pro *quod* legamus *qui* h. e. qua conditione.

22, 3 FAR PINSERE) Vid. Cat. 2, vbi *pinſi far*, & M. Varro. VRSIN.

22, 3 FOSSAS VETERES TERGERE) Verrius Flaccus, (vt eſt apud Macrobium) iuris pontificii ſcientiſſimus, propterea dicebat ferias viduis aptiores eſſe ad nubendum, quam virgi-

tabulata componere, fructus olíueti conductos cogere, mala, pira, ficos [p] pandere [q], caſeum facere, arbores ſerendi cauſa, collo vel mulo clitellario afferre: ſed iuncto [r] aduehere non permittitur, nec apportata [rr] ſerere, neque terram aperire [s], neque arborem collucare [ſſ]: ſed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris: 4
nec foenum ſecare [t], aut vincire, aut vehere: ac [u] ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oues [v] tondere, niſi prius [x] catulo feceris. Defrutum quoque facere [y], & defrutare vinum licet. Vuas, itemque oliuas conditui [z] legere licet. Pellibus oues veſtiri non licet. In horto [a] quicquid olerum cauſa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum ſepelire [b] non licet. M. Porcius Cato mulis, 5
equis, aſinis, nullas eſſe ferias dixit [c]. idemque [d] boues permittit coniungere lignorum & frumentorum aduehendorum cauſa. Nos apud Pontifices legimus, feriis [e] tantum denicalibus [f] mulos iungere non licere, caeteris licere. Hoc loco certum habeo quosdam cum ſolennia feſtorum percenſuerim, deſideraturos luſtrationum, caeterorumque ſacrificiorum, quae pro frugibus fiunt, morem priſcis vſurpatum. nec ego abnuo docendi cu- 6
ram: ſed differo in eum librum, quem componere in animo eſt, cum agricolationis totam diſciplinam praeſcripſero [g]. Finem interim praeſentis diſputationis faciam, dicturus exordio ſequente, quae de vineis [h] arbuſtisque prodidere veteres auctores, quaeque ipſe mox comperi.

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ficus I.B.R.* q) *ſpandere P. pendere I.B.R.* r) *iumento L.* rr) *apportare nec ſerere P.* s) *aperiri B.R.* ſſ) *collocare L.* t) *ſeccare P. ſiccare I.B.R.* u) *at I.B.R.* v) vid. n. 4. x) *ſi I.B.R. & MS. Heinſ.* y) *facere* abeſt *I.B.R.* z) *conditu L. I.B.R.* a) *orto L. Com.* b) *ſepeliri P.* c) *dixit* deeſt *P.* d) *itidemque P.* e) *fereis P.* f) *denibalibus P. ſcenicalibus L.* g) *perſcripſero L.* h) *bineis P.*

NOTAE VARIORVM.

virginibus, quandoquidem certis feriis. vt Latinis, Saturnalibus, non licebat ſponſo virginem ducere. IDEM. Hoc eſt *riuos deducere* apud Virgilium. Macrobius: *Quod autem ait* deducere, *nihil aliud eſt, quam detergere. Nam feſtis diebus riuos veteres ſordidatos detergere licet, nouos fodere non licet.* SCHOETTG.

22, 3 STERCORA AEQVARE) Videtur legendum *aquare.* Varro 1, 13 *Itaque periti, qui poſſunt, vt eo aqua influat, eo nomine faciunt &c.* loquitur autem de fimo, qui in ſterquilinia infertur. & Col. item cap. 10 & ſupra. & *aſſiduo humore ſatianda ſunt.* VRSIN. *Aequare*, hoc loco idem eſt, quod ſupra dixerat, *ſtercus diſſipare,* Miſt breiten. SCHOETTG.

22, 3 MVLO CLITELLARIO) Superſcripſit poſteriori voci in Cod. Lipſienſi aliquis vocabulum *barda.* Lucem inde accipit locus in charta Ildefonſi Comitis Toloſae 1144 ex Catello laudatus Freſnio hic & in *Cruſellus* quem obſcuriorem fatetur. Ita autem habet, *De Cruſellis quos extranei attulerint & vendiderint, praebeant domino quatuor denarios, & de barda duos.* Oſtendit ex Cruſcanis Academicis *bardam* eſſe ornatum equi, qua inſtruatur ipſius tergum, collum, & pectus. Sed dubitat an ad hunc locum illa ſignificatio pertineat. Mihi videbatur, collata hac ipſa gloſſa, *barda* vocari poſſe onus aſini vel equi, *cruſellum* autem vecturae genus amplioris. Conuenit cum Anglorum *bear*, & noſtro *bar*, quod portandi ſignificationem habet.

22, 3 IVNCTO) Lipſ. *iumento*, quod fere praetulerim. Alias *iuncto* eſt alligato ad vehiculum vel currum. Virgil. Eclog. 3, 91 *Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.* Vid. Schefferum de re vehic. 1, 12. SCHOETTG. Add. Scheff. de re vehic. 2, 19 p. 258.

22, 4 NEC OVES TONDERE) Abeſſe haec in Codice S. Germani teſtatur Heinſ. ad Ouid. met. p. 436. ALMEL. Idem Heinſius ad Ouid. Her. 4, 111 confirmat lectionem primarum editionum *niſi ſi*, quam rationem familiarem noſtro oſtendit Lexicon noſtrum.

22, 4 ET DEFRVTARE VINVM) Cato 24 *Quicquid vini defrutabis, partem trigeſimam defruti addito &c.* Male autem in vulgatis codd. legitur *defrudabis.* VRSIN.

22, 4 OVES VESTIRE) Quae *tectae* vocantur vid. Col. 7, 4.

22, 5 CATO) c. 2. & c. 138.

22, 5 FERIIS DENICALIB.) Vid. Cic. de Leg. 2, 22 Feſtus h. v. ALMEL.

22, 5 LVSTRATIONVM MOREM) Haec talia Catonem in librum ſuum retuliſſe conſtat v. g. c. 141. Columellae de hoc argumento nihil ad nos perueniſſe puto.

 L. IVN

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

Liber tertivs.

LIBER TERTIVS) Hic in editionibus, quae praeceſſere Iuntinam 1515, ipſiſque Mediceis Codd. & Lipſ. quartus eſt, tertii locum occupante, qui *de arboribus* nunc inſcriptus, poſt XII. Columellae noſtri libros collocari ab eo, quo dixi, tempore coepit. Recte quidem & ordine factum, in prooemio illius libri docebitur. Caeterum hic ipſe, quem nunc adgredimur, liber *ſurcularis prior* Florentiae vocatur: non male.

Quoniam in hoc volumine & duobus proximis Vitium cultus peculiaribus vocibus, quae ab iis, qui in re ruſtica minus verſati ſunt, non ita facile intelligi poſſunt, praecipitur, operae pretium futurum exiſtimo, nonnullas figuras adiicere, quibus huiusmodi res ſub oculos poſitae explicantur. Haſce vero in duas aereas tabulas digeſſi, quarum prima ſic explanatur.

TABVLAE PRIMAE EXPLICATIO.

FIGVRA 1. Vitis florem, cum primum euoluitur, exhibet, in qua per literam *a petiolus* indicatur;

per *b b b b b* quinque calicis *d* partes inſtar radiorum ſtellae diſpoſitae, quae circumquaque infimae receptaculi parti *e* vniuntur,

ſtamina *c*, fructumque inter ſtamina collocatum continentes. Haec porro clarius exponuntur in

FIG. 2. per easdem literas indicatis partibus, nempe per *a* petiolo; per *b b b b* calycis partibus ab receptaculo *e* dum ſtamina *c c c c* expanduntur, diuulſis, quarum vna pars adhuc receptaculo in *e* adhaeret.

Hiſce figuris ſatis plane, vt arbitror, ſub oculos ponitur Vitis florem eſſe petaloden, vt nonnulli crediderunt, ſed apetalum; quod enim dicitur petalum ſiue petala [nam pluribus petalis componi huiusmodi florem aſſerit Tournefortius] calyx eſt in quinque partes diuiſus, quibus receptaculo affigitur, ad centrum tamen integer: quod in aliis floribus non contingit. Expanſis ſtaminibus apicibusque, diuellitur ab iisdem de receptaculo calyx, & ad terram decidit, quod non fieret, ſi petalum eſſet calyx.

FIG. 3. Vitis flos iam expanſus decuſſo calyce indicatur: *a* petiolus,

b b b b b quinque apices totidem ſtaminibus impoſiti,

quae receptaculo *d* adhaerent;

c embryo inter ſtamina apicesque collocatus.

FIG. 4. 4. Embryo ſine ſtaminibus apicibusque: *a* petiolus; *b* embryo *c* tuba; *e* receptaculum.

FIG. 5. Embryo adauctus & maturus: *a* petiolus; *b* receptaculum; *c* fructus qui *acinus* dicitur.

FIG. 6. Fructus per centrum diuiſus, in qua *a a* acini corpus; *e e* ſemina.

FIG. 7. Semina quae *γίγαρτα* appellantur a Graecis, *vinatea* a Latinis, *vinacciuoli* vernacula lingua.

FIG. 8. *Racemus*, i. e. acinorum *a a a a a* congeries.

Haec porro de Vitis flore fructuque, quo plenius Vitis natura cognoſci poſſet, praemittere inter neceſſaria eſſe iudicaui, quae licet a veteribus neglecta, recentiores tamen diligenti admodum cura perſecuti ſunt.

FIG. 9. *Pampinus* eiusque partes oſtenduntur.

Pampinus autem Vitis ſarmentum tenellum dicitur (vnde pampinatio i. e. inutilium pampinorum detractio) quod dum induruit, *materia & palmes* vocatur. Nonnunquam tamen pampinus etiam Vitis folium appellatur. Iſid. l. 17. c. 5. *Pampinus eſt folium cuius ſubſidio vitis a frigore vel ardore defenditur, atque aduerſus omnem iniuriam munitur. Qui ideo alicubi interciſus eſt, vt ſolem ad maturitatem fructus admittat, &* [quid ſi *ne?* G.] *vmbram faciat. Et dictus pampinus quod de palmite pendeat.* M. Tullius libr. de ſenect. *a qua vua oriens ſeſe oſtendit, quae & ſucco terrae & calore ſolis augeſcens primo eſt peracerba guſtui, dein maturata dulceſcit, veſtitaque pampinis, nec modico tempore caret, & nimios ſolis defendit ardores.* Colum. l. 3, c. 2. *crebram quoque materiam* (vitis *lanata aminea* dicta) *fundit, atque ideo propter pampini denſitatem ſaepe parum recte defloreſcit.* It. *ſingularis habetur aminea maiori germine non diſſimilis, primum ſpecie pampini, & trunci.* Virgil. *Georg.* 1, 449

Heu male tum mites defendet pampinus vuas.

A a itaque pampinus truncus in *a*.

B b b b b folium idemque frons;

C c C c nepotes. Nepos pampinus eſt de foliorum alis egrediens, ita dictus, quoniam tertius eſt a flagello; nam flagellum gignit pampinum, pampinus

Ad Colum. 3, 1 p. 452 Sq.

TAB. I.

C. F. Boëtius ſculp.

pinus vero nepotem. De hoc Colum. l. 3, c. 6, 2 ita loquitur: *Si etiam* (vitis) *nepotum fructu grauida eſt.* It. l. 4, c. 6, 4 *& omnes eius intra id ſpatium nepotes enatos ſaepius decerpemus;*

d d d d capreolus idemque *clauicula;* *Is,* vt ait Varro l. 1, c. 31. *eſt colliculus viteus intortus, vt cincinnus. Is enim vites vt teneat ſerpit ad locum capiundum ex quo a capiendo capreolus dictus.* M. Tullius l. de Senect. *Vitis quidem quae natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, fertur ad terram, eadem vt ſe erigat clauiculis ſuis quaſi manibus quicquid eſt nacta complectitur.* Colum. l. 4, c. 6, 2 *Dum clauiculis ſuis quaſi quibusdam manibus adminicula comprehendant.* Pallad. l. 3, tit. 13. *Putandi autem ratio talis eſt, vt & vetera ſarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, & noua circumciſis capreolis & ramulis inutilibus* (nempe nepotibus) *dimittantur.* Iſid. l. 3, c. 3. *Caprioli dicti, quod capiant arbores; ſunt enim cincinni ſiue vncinoli: quibus ſe innectere vites & ſuſpendere ſolent arboribus, quo adminiculo freti palmites, ventos ac turbines continere queant, & ſine lapſu pediculorum fructus ſuos ſuſtineant.*

E folium truncum;

F capreolus pariter amputatus.

FIG. 10. Vitis tenella vt adminiculis pedatur putaturque.

a a a a pedamenta duo pro quibus in nonnullis regionibus vtuntur arundinibus; *b b* vimina, quibus vitis ad pedamenta firmatur;

c c hornotinae materiae pars duabus vel tribus gemmis inſtructa veteri ſarmento *d d* adhaerens;

e gemma ſ. *oculus.* De gemma haec ap. M. Tullium libro de *ſenect.* leguntur: *Itaque ineunte vere in iis quae relicta ſunt, exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea, quae gemma dicitur, a qua oriens vua ſeſe oſtendit.*

Quidquid vero inter *c* ſuperius & *e* gemmam intercedit, ipſa gemma iam in pampinum abeunte, vocatur *vnguis.* *Vngues*, inquit Colum. l. 4 c. 24, 8 *cuſtodum annotinos reſecato.* Id repetit Pallad. l. 3 tit. 12. *Vngues etiam cuſtodum ſiccos & annotinos recide.*

FIG. 11. Vitis nouella vt germinat & pampinatur:

a a a a pedamenta duo;

b b vimina;

c c vetus ſarmentum ſiue vitis caudex;

d e hornotina materia relicta in putatione, & amputata in *e*;

e vnguis;

f f f f f folia;

g g g pampinus, qui flagellum euadit;

o o o nepotes;

i i i capreoli.

FIG. 12. Vineam iugatam exhibet, eandemque canteriatam, a canterio dictam.

Canterium C C tranſuerſa eſt pertica aut arundo ad pedamenta firmata, quo non tantum in vitibus vtuntur agricolae, verum etiam in aliis ſtirpibus pedandis alligandisque, vt de *cepis* praecepit Colum. l. 11 c. 3, 58 *Deinde cum fecerint caulem, humilioribus quaſi canteriolis interpoſitis rigorem ſtylorum conſeruato; nam niſi arundines tranſuerſas in modum iugatae vineae crebras diſpoſueris, thalli ceparum ventis proſternentur:*

A A A &c. &c. Vites tres;

B B &c. pedamenta, quae ſi angulata ſint, i. e. ſi fiant ex taleis cuneo ſciſſis, dicuntur *ridicae;* ſi vero teretia, *pali.* De huiusmodi pedamentis ita Varro l. 1 c. 8. *Pedamentum item fere quatuor generum, vnum robuſtum quod optimum ſolet afferri in vineam e quercu vel iunipero, & vocatur ridica: alterum palus e pertica, melior e dura, quod diuturnior.* Planius Colum. l. 4 c. 26, 1 *Sequitur adminiculandae iugandaeque vineae cura, cui ſtabiliendae melior eſt ridica palo, neque ea quaelibet: nam praecipua cuneis fiſſa olea, quercus & ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora.* Et cap. 33, 4 *Etenim taleae propius ſtirpem reciſae quadrifidas plerumque ac deinde ſecundae taleae eiusdem arboris bifidas ridicas ſubminiſtrant, quod genus fiſſilis adminiculi manet diutius quam teres palus.*

a a a iugum;

b b b flagella ſ. palmae aut palmites eademque *materia.*

c c c &c. *torus* h. e. ligatura ſ. vimen, quo Vitis ad pedamenta aut arbuſta iungitur, & alligatur, de quo Colum. l. 5 c. 6, 25 *Vitisque nouella tribus toris ad arborem religetur, vno, qui eſt in crure arboris a terra quatuor pedibus diſtans: altero, qui ſumma parte vitem capit: tertio, qui mediam vitem complectitur.* It. l. de *Arb.* c. 16, 4 *Diutiusque* (vitis) *perennat, quae firmis toris, & idoneis locis religata eſt; itaque omnibus annis conuenit ſubſequi putationem, ita, vt tori renouentur.*

d d d &c, pali, quibus materiae in compluuium demiſſae alligantur. *Compluuium* autem dicuntur palmae ab altiori iugo ad humiliores palos plures deſcendentes. Colum. l. 4. c. 26, 3 *directaeque palmae per iugorum compluuia decurrant, & veluti merſae cacuminibus in terram deſpiciant.*

FIG. 13. Differt a fig. 12; quoniam non ſimplicis compluuii ſed gemini hinc & hinc decurrentibus palmitibus vineam exhibet:

b b b &c. palmites ab vna parte demiſſi atque palis *a a a* &c. annexi;

c c c &c. alii palmites ab altera & oppoſita parte ad palos *d d d* &c. in compluuium directi.

FIG. 14. Iugatae & compluuiatae vineae genus exponit, quod frigidis ac nebuloſis locis aptum habetur, quo non in compluuium decurrunt materiae, ſed ſurſum a iugo ad palos feruntur. Hoc genere, aere & ſole facilius admiſſis vuarum maturitati atque integritati conſulitur:

a a canterium de quo ad alterum canterium *b b* ſurgunt palmites *d d d* &c.

c c c pali ſiue perticae quibus altius canterium firmatur.

TABVLAE SECVNDAE EXPLICATIO.

FIG. I. *Malleolum* ſub oculos ponit. Quid vero ſit *malleolus,* ipſius Columellae verbis referam: *Malleolus,* inquit l. 3, c. 6, 3 *nouellus eſt palmes, innatus prioris anni flagello, cognominatusque a ſimilitudine*

litudine rei, quod in ea parte quae deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem praebet. Quem locum ita excerpſit Iſidor. l. 17, c. 5. *Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque ob ſimilitudinem rei, quod in ea parte, qua deciditur ex veteri ſarmento, prominens vtrunque* (lego vtrinque) *mallei ſpeciem praebeat.*

A pars noui ſarmenti; *b b* veteris;

c pars ſarmenti ſumma a malleolo in *d* abſciſſa, quam vocant *ſagittam.* De qua Colum. l. 5, c. 10, 21 haec literis mandauit: *Nam ſi ſagittam, id eſt, ſuperiorem partem malleoli, vituperandam cenſebant, cum eſſet eadem pars ſurculi frugiferi.* It. c. 17, 2. *Caeterum omnem ſagittam repudiauerunt. Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi, ſiue quia longius receſſit a matre, & quaſi emicuit, atque proſiluit: ſiue quia cacumine attenuata, praedicti teli ſpeciem gerit.* Quem imitatus Iſid. l. 17, c. 5. haec non abſimilia de ſagitta memoriae mandauit: *Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi: ſiue quia longius receſſit a matre & quaſi proſiluit: ſeu quia acuminis* (an *cacuminis* vt Columella?) *tenuitate teli ſpeciem praefert.*

e e e e gemmae, internodia autem, quae inter gemmas ſpatia.

FIG. 2 Malleolus oſtenditur ſine vetere ſarmento reciſus, vt ab Iulio Attico, & Cornelio Celſo traditum eſt, quem ita deſcripſit Palladius l. 3. tit. 9. *Ad pangendum nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens, & veteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſaepe corrumpitur.* De eodem loquitur Colum. l. 3, c. 17, 3.

FIGVR. 3. Vitem exhibet ſine adminiculis quo facilius ipſius partes indicari poſſint:

a a vitis truncus;

b c b e ſarmentum de duro citatum (*pampinarium* vocant, idemque *ſpadonem* ſi circa ſuperiorem Vitis partem naſcatur) quod deorſum curuatur in *e*, terraque ita obruitur, vt in *e b* emicet, id vocatur mergus, quem Colum. l. 4, c. 15, 2 ad hunc modum commemorat: *Mergi genus eſt, vbi ſupra terram iuxta ſuum adminiculum vitis curuatur, atque ex alto ſcrobe ſubmerſa perducitur ad vacantem palum.* Pallad. autem ita l. 3, tit. 16. *Mergum dicimus, quoties velut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte vitis infoſſa.*

f cuſtos idemque *reſex praeſidiarius aut ſubſidiarius pollexue.* De quo Colum. l. 4, c. 21, 3 *In pollicem tondeatur* (coles) *quem quidam cuſtodem, alii reſecem, nonnulli praeſidiarium appellant, i. e. ſarmentum gemmarum duarum, vel trium, ex quo cum proceſſere fructiferae materiae, quidquid eſt ſupra vetuſti brachii amputatur, & ita ex nouello palmite vitis pullulaſcit.* It. Pallad. l. 3. tit. 12 *ita vt conſeruemus ſemper in inferiore parte cuſtodem:*

g g g g Vitis brachia eademque *duramina* vel *duramenta*, vt extat ap. Colum. l. 4, c. 21, 1 *Quaterniſque brachiis, quae duramenta quidam vocant, diuidatur in totidem partes.*

h focaneus palmes, qui vt idem Colum. l. 4, c. 24, 10 praecepit, *ſolet in bifurco medius prorepere, & idcirco eum praedicto vocabulo ruſtici appellant, quod inter duo brachia, qua ſe diuidit vitis, enatus velut fauces obſidet, atque vtriuſque duramenti alimenta praeripit.* De eodem Pallad. l. 3, tit. 12. *Focaneus etiam, qui inter duo brachia medius naſcitur, debet abradi:*

i i i &c. flagella

Huius modi porro vitis ſi per ſingula duramenta adminiculis firmetur, ac palmites in gyros orbiculoſque flectantur, vineae, quam veteres *characatam* dixerunt, praeſtabit ſpeciem. Hanc ita deſcripſit Colum. l. 5, c. 4, 1 *Mox* (vineae) *quae defixis arundinibus circummunitae per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos gyroſque flectuntur; eas nonnulli characatas vocant.* Et Pallad. l. 3. tit. 11. *aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos flectitur ſe ſequentes.*

FIG. 4 Cum quatuor praecipua vinearum genera ſint, *arbuſtiuae, iugatae, humi proiectae*, ac deinde quartae, quae a terra ſubrecta ſine pedamentis more arborum ipſa conſiſtit, haec nunc oſtenditur quam Colum. l. 5. c. 4, 1 hoc modo commemorauit: *Vinearum prouincialium plura genera eſſe comperi. Sed ex iis, quas ipſe cognoui, maxime probantur, velut arbuſculae breui crure ſine adminiculo per ſe ſtantes.* Pallad. quoque l. 3, tit. 11. *Vineae in prouinciis multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt, vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata.*

a a truncus ſiue caudex;

b furunculus i. e. *gemma verrucae* ſimilis, quae a vineatore relinquitur ad reuocandam vitem, ſi longius proceſſerit, ex qua materia citatur. Colum. l. 4, c. 24 5 *Ne aut pampinarius palmes, aut verrucae ſimilis furunculus relinquatur.* It. 17 *Sed ſi reſecis facultas non erit, circumſpiciendus eſt furunculus, qui quamuis anguſtiſſime praeciſus in modum verrucae proximo vere materiam exigat.*

Brachia *c c c*

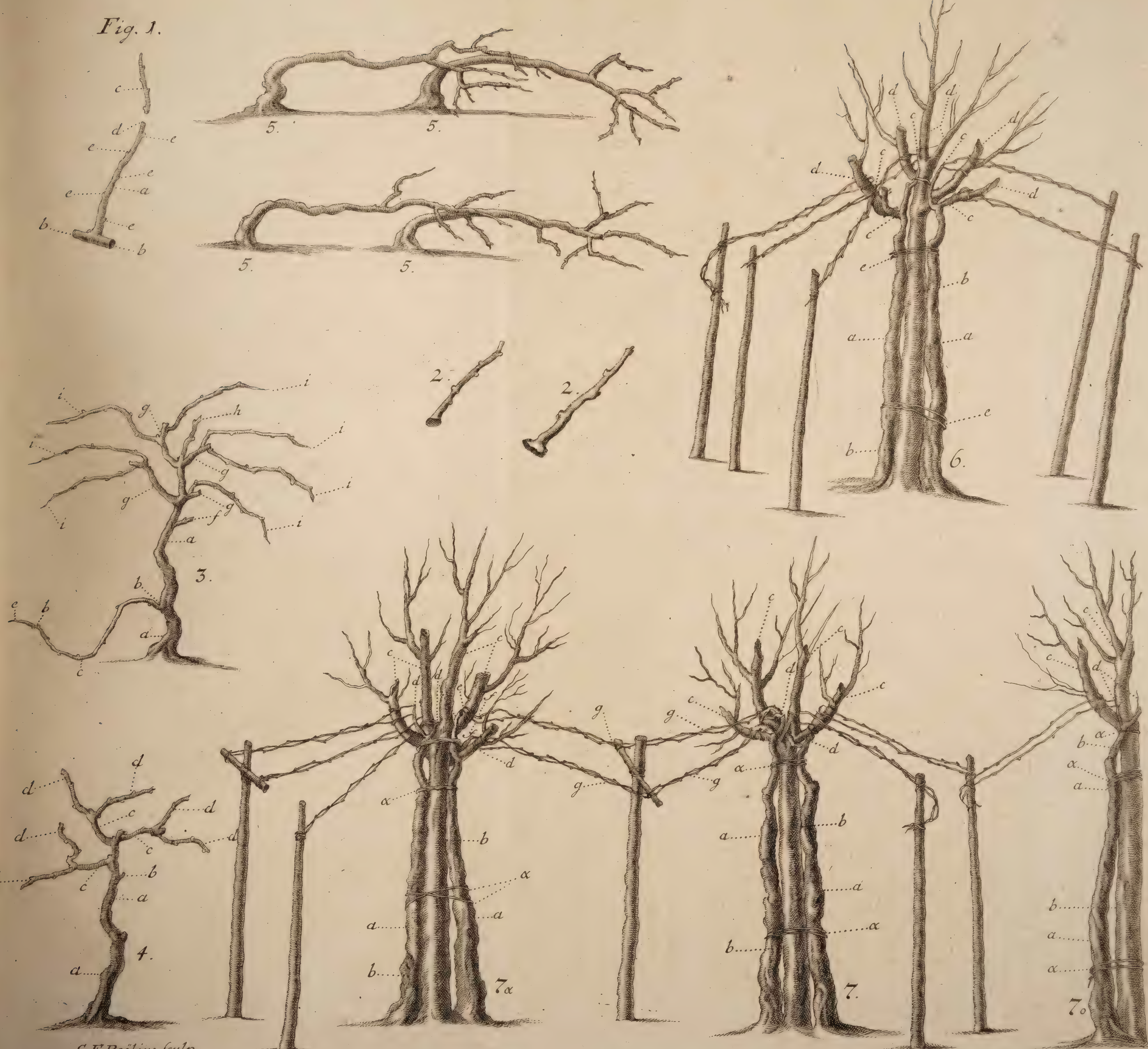
ex quibus ortae palmae *d d d d d* ad tres quatuorue gemmas reciduntur ne ſi longiores relinquantur ad terram Vitem trahant.

FIG. 5. 5. 5. 5. 5. ſtratae ac per terram proiectae vineae ſpeciem repraeſentat, cuius ea eſt ratio, vt altera vitis alteri per brachia ac per materias innitatur, quo minus humum contingat, ne vua computreſcat. Hoc vineae genus deſcribitur a Colum. l. 5, c. 4, 2 *Vltima conditio eſt ſtratarum vitium, quae ab enata ſtirpe confeſtim velut proiectae per humum porriguntur.* Et Pallad. id repetit l. 3, tit. 11. *vltimae*, ait, *poſitionis vitis eſt, quae per terram proiecta diſcumbit*

FIG. 6. tribus vinearum generibus expoſitis nunc quartum quod eſt *arbuſtiuae vineae* indicatur. Diuiditur hoc bifariam in *arbuſtum Italicum & arbuſtum Gallicum. arbuſtum Italicum* paullo altius attollitur quam *Gallicum.* Vtriusque culturam tradidit Colum l. 5. Italici quidem c. 6, vt patet ex vltimo membro: *Atque haec de Italico arbuſto ſatis praecepimus. Gallici* vero c. 7. *Eſt*, inquit, *& alterum genus arbuſti Gallici, quod vocatur rumpotinum.* Id deſiderat arborem humilem nec frondoſam. Figura itaque 6 Italici arbuſti

Ad Colum. 3, 1 p. 454 Sq.

TAB. II.

C. F. Boëtius ſculp.

buſti cum ſuis vitibus formam oſtendit, at fig. 7 *α* 7. 70. Gallici.

a a igitur fig. 6. vites arbori iunctae ac maritatae;

b b arboris caudex;

d d d d rami, in quos diducitur arbor, qui *tabulata* dicuntur: *hoc enim nomine* (verba ſunt Colum. l. 5, c. 6, 11.) *vſurpant agricolae ramos truncosque prominentes.* De eadem re Virgilius quoque Georg. 1, 358 ſqq. ſic cecinit:

Tum laeues calamos, & raſae haſtilia virgae,
Fraxineasque aptare ſudes, furcasque bicornes,
Vitibus eniti quarum, & contemnere ventos,
Aſſueſcant, ſummasque ſequi tabulata per Vlmos.

c c c c c Vitis duramenta;

e e tori, qui bini tantum in ſingulis arboribus adhibentur, nam tertius quem veteres apponebant vt cum primum vites tenellae maritantur, neceſſarius habetur, ita in adultis plerumque ſuperuacaneus, niſi vitis vitioſe detorta, (vt fig. 70 in qua tribus toris *α α α* vitis alligatur) eum exigat; ideoque eo priſcam aetatem non ſemper vſam ipſe teſtatur Colum. 5, 6, 25. *Torum,* inquit, *imum imponi tum oportet, cum vires viti adimit: interdum enim neceſſarius habetur, cum aut arbor ſiue ramis truncata eſt, aut vitis praeualens in luxuriam euagatur.*

FIGVR. 7 *α* 7, 70, arbuſtum Gallicum quod *rumpotinum* vocant, id eſt humilioris poſitionis arbuſtiuam vineam demonſtrat;

a a vites;

b b arborum trunci;

c c c c tabulata;

α α α tori;

d d d Vitis brachia;

e fig. 7 *α* oſtendit ſarmentum quod de tabulato praecipitatur, alligaturque in duro per torum *e*; nam ex vetere ſarmento *f f* materiae oriuntur. Huiusmodi materiae *praecipites palmites* (vt docet Colum. l. 5. c. 6, 33) *dicuntur, qui de hornotinis virgis enati in duro alligantur;*

g g g g traduces de quibus Colum. l. 5. c. 7, 3. *Vt noui traduces omnibus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur.* Item 4 *ſi tradux traducem non contingit media virga inter eas deligetur.* PONTEDERA.

CAPVT I.

HACTENVS aruorum cultus, vt ait praeſtantiſſimus poeta. Nihil enim prohibet
nos, P.† Siluine, de iisdem rebus dicturos celeberrimi carminis auſpicari principia ††.
Sequitur arborum cura, quae pars rei ruſticae vel maxima eſt. Earum ſpecies diuerſae,
& multiformes ſunt. quippe varii generis (ſicut auctor idem refert) *nullis hominum cogen-*
tibus ipſae ſponte ſua veniunt: multae [a] etiam noſtra manu ſatae [b] procedunt. Sed 2
quae non ope humana gignuntur, ſilueſtres, ac ferae, ſui cuiusque [c] ingenii poma [d] vel ſe-
mina gerunt: at quibus labor adhibetur, magis aptae ſunt frugibus. De eo igitur prius
genere dicendum eſt, quod nobis alimenta praebet. idque tripartito [e] diuiditur. Nam
ex ſurculo vel [f] arbor procedit, vt [g] olea [h]: vel frutex, vt palma [i] campeſtris: vel tertium [l]
quiddam, quod nec arborem nec fruticem [m] proprie dixerim [n], vt eſt vitis. Hanc nos 3
caeteris

VARIETAS LECTIONIS.

[C. I.] †) *Publi* omitt. *I.* ††) *principio Lipſ.* a) *multa I. B. R.* b) *ſata I. B. R.* c) *cuique P L.* d) *poma vel* omitt. al. praeter *Pol. Goeſ Lipſ. & I. B. R.* e) *tripertito P.* f) *vel arbore arbor I. B. R* g) *vel* Sphalma *Com.* h) *oleae I. B R.* i) *palmae campeſtres L. I. B. R. canna camp.* coni. *Guiland de pap. c. 9.* l) *tertius quidam P. L.* m) *fructicem R. L.* n) *dixerimus P. L.*

NOTAE VARIORVM.

I, 1 POETA) Ge 2, 1

I, 1 PRINCIPIA) Vrſinus & ipſe malit *principio* quod eſſe etiam in Lipſ. vidimus. Conf. 11, 2, 3 *auſpicari culturarum officia.*

I, 1 AVCTOR IDEM) Ge. 2, 10

I, 2 POMA VEL) Apud Ienſonium & Bruſchium legitur *& poma: ſui cuiusque ingenii poma vel ſemina ferunt.* Quod cur non retentum a poſterioribus, non video; quicquid enim ſilueſtre ſua ſponte gignitur, vel fructum fert vel ſemen PONTED.

I, 2 PALMA CAMPESTRIS) Monet Guilandinus de papyro c. 3, p 90 legendum eſſe *cannae campeſtris,* idque ex noſtro Columella probat, qui libro de arboribus c. 1, 2 haec noſtra repetens, *cannae campeſtri* ſubſtituit *arundinem.* Occurrit quoque *canna* degeneris arundinis ſpecies apud noſtrum 4, 32, 3 & 7, 9, 7 SCHOETTG. Eſt quidem etiam palmae genus humile χαμαιῤῥιφὲς dictum Theophraſto: & Plinius 13, 4 ſ. dicit eſſe genera *fruticem non excedentia.* Sed cum *campeſtris* tamen *palmae* nomen non inueniam, placet rem in medio relinquere.

I, 2 NEC ARBOREM) Plinius 14, 1 ait, *vites apud priſcos iure propter magnitudinem inter arbores fuiſſe numeratas*, rationem addit, *quia ex vna vite Iouis imago fabrefacta eſt, item patera Maſſiliae &c.* SCHOETTG.

I, 4

caeteris ſtirpibus iure praeponimus, non tantum fructus dulcedine, ſed etiam facilitate, per
quam omni pene regione, & omni declinatione mundi, niſi tamen glaciali, vel praeferui-
da[nn], curae mortalium reſpondet, tamque felix campis, quam collibus prouenit, & in
denſa non minus, quam in[o] reſoluta, ſaepe etiam gracili; atque pingui terra[p], ſiccaque &
4 vliginoſa. Tum ſola maxime vtramque[q] patitur intemperiem caeli, vel ſub axe frigi-
do[r], aeſtuoſo[s], procelloſoque. Refert tamen, cuius generis, aut quo habitu vitem pro re-
gionis ſtatu colere cenſeas. neque enim omni caelo ſoloue cultus idem; neque eſt idem[t]
ſtirpis eius genus; quodque praecipuum eſt ex omnibus, non facile dictu[v] eſt, cum ſuum
5 cuique regioni magis aut minus aptum[x] eſſe, doceat vſus. Exploratum tamen habebit
prudens agricola genus vitis habile campo, quod nebulas pruinamque ſine noxa perfert;
colli[y], quod ſiccitatem, ventosque patitur. pingui & vberi dabit agro gracilem vitem, nec
natura nimis foecundam; macro feracem; terrae denſae vehementem, multaque mate-
ria frondentem[z]; reſoluto & laeto ſolo, rari † ſarmenti. humido[a] loco ſciet non recte
† mandari fructus[b] teneri & amplioris acini, ſed calloſi[c] & anguſti, frequentisque vinacei[d];
6 ſicco recte contribui diuerſae quoque[e] naturae ſemina. Sed & poſt haec non ignorabit
dominus loci, plus[f] poſſe qualitatem caeli frigidam vel calidam, ſiccam vel roſidam[g],
7 grandinoſam ventoſamque vel placidam, ſerenam vel nebuloſam: frigidaeque aut ne-
buloſae duorum generum vites aptabit, ſeu praecoques, quarum maturitas frugum prae-
currit hiemem[h]; ſeu firmi durique acini, quarum inter caligines vuae defloreſcunt, & mox
gelicidiis ac pruinis, vt aliae[i] caloribus, miteſcunt. ventoſo[l] quoque & tumultuoſo ſtatu caeli
fiden-

VARIETAS LECTIONIS.

nn) *per feruida L.* o) *in* deeſt *I. B. R.* p) *materia L. I. B. R.* q) *vtrumque P.* r) *vel* interpon. *I. B. R.* s) *aeſtuoſo P. Goeſ. Lipſ. aeſtiuo* al. *vel* etiam praem. *L.* t) *vnum P.* v) *dictum I. B. R.* x) *apud ſe doceat vſui P. apud ſe docent vſus L.* y) ſic Cod. *Vrſini & Lipſ. callique P. coelique* al. z) *ſpondentem P. L.* Vid. 3, 2. 4, m. †) *tradi ſarmen frondentem L.* a) *De P.* b) *fructum I. B. R.* c) *galli P. L. calli Goeſ.* d) *vinaceis P. diuerſe B. R.* e) *quoque* abeſt *I. B. R.* f) *eſſe* interſer. *I. B. R.* g) *roſcidam H. A. reicidam L.* h) *biema P.* i) *aliarum I. B. R.* l) *ventoſoque & I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

1, 4 PRAECIPVVM EST) Pro *ſit*, vt Varr. 1, 23, 5.

1, 5 COLLI, QVOD SICCITATEM) Cum hic duo vitium genera commemorentur, quorum vnum aptum campis, *nebulas & pruinas ſuſtinet*, alterum quod *ſiccitatem ventosque patitur* cui terrae accommodatum ſit, minime explicatur. Hoc autem collibus conuenit vt clariſſime ex Palladio apparet, qui 3, 9 multa a Columella accipiens ita loquitur: *Plano igitur loco ſtatues vitem cuius genus nebulas ſuſtinet & pruinas; collibus, quod ſiccitatem durat & ventos,* Cum itaque *plano loco τῷ* Columellae *campo* reſpondeat, quod *collibus* quoque reſpondeat eſt addendum nimirum *collibus*. Id quoque ex his, quae apud Columellam in hoc capite tradita ſunt, intelligere poſſumus: *tamque felix campis quam collibus prouenit*. Quamobrem ſic locus reſtituatur: *colli; quod ſiccitatem ventosque patitur.* Mendum autem ortum videtur ex vocum *coelique & colli quod* ſimilitudine. PONTED. Non dubito, quin etiam lectio Pol. *collique* ex *colli quod* orta ſit. Vel ſcripſit forte Columella: *collique quod.* Confirmat, & extra omnem controuerſiam ponit, hanc emendationem Palladius Feb. 9, 1 quo loco hunc noſtrum ante oculos habuit haud dubie.

1, 5 PINGVI ET VBERI) Quae hic diſputantur de locis cuique viti commodis, ea breuiter complexus eſt Pallad. F. 9, 2 *eligenda ſunt genera, quae profeſſione vitiorum ſuorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non potuerunt.* Sed conferendus eſt totus locus.

1, 6 DOMINVS LOCI) *Dominus, loco &c.* legi vult VRSIN.

1, 7 QVARVM MATVRITAS FRVGVM) Videtur legendum *fructuum*. Infra tamen c. 2 dixit: *vt multiplicatione frugum redditus* [ſic] *augeatur*. Deinde: *fidenter easdem tenacis ac duri acini committet.* & paullo poſt: *rurſus calido vberiorique teneriores concredet.* Nam *vberioresque* manifeſtum erratum. VRSIN. Retine *τὸ frugum*, vt ſupra adfuit c. 2 & infra occurrit c. 17. SCHOETTG.

1, 7 QVARVM INTER CALIGINES VVAE DEFLORESCVNT) Omne vitis genus tam in caliginoſo loco quam in ſicco & aprico defloreſcunt, ſed minime eodem modo; ſunt

ſidenter [m] easdem tenaces, ac duri acini committet. rurſus calido teneriores vberioresque
concredet. ſicco deſtinabit eas, quae pluuiis aut continuis roribus putreſcunt; roſido [n], quae
ſiccitatibus laborant; grandinoſo [o] quae foliis duris latiſque ſunt, quo melius protegant fru-
ctum. nam placida & ſerena regio nullam non recipit: commodiſſime tamen eam, cu-
ius vel vuae vel acini [p] celeriter decidunt. At ſi voto [q] eſt eligendus vineis locus, & ſta- 8
tus caeli, ſicut cenſet veriſſime Celſus, optimum [r] eſt ſolum, nec denſum nimis, nec reſo-
lutum; ſoluto tamen propius: nec exile, nec laetiſſimum; proximum [s] tamen vberi:
nec campeſtre, nec praeceps; ſimile tamen edito [ſſ] campo: nec ſiccum, nec vliginoſum;
modice tamen roſidum [t]: quod fontibus non in ſummo, non in profundo terrae ſcaturiat;
ſed vt vicinum radicibus humorem ſubminiſtret: eumque nec amarum, nec ſalſum, ne ſa- 9
porem vini corrumpat, & incrementa virentium veluti quadam ſcabra rubigine coerceat.
ſi modo credimus Virgilio [v] dicenti, *Salſa autem tellus, & quae perhibetur amara,
Frugibus infelix, ea nec manſueſcit arando, Nec Baccho [x] genus, aut pomis ſua nomina ſer-
uat.* Caelum porro neque glaciale [y] vinea, ſicut praedixi, nec rurſus aeſtuoſum [z] deſide- 10
rat. calido tamen potius quam frigido laetatur; imbribus [a] magis quam ſerenitatibus of-
fenditur; & ſolo ſicco quam nimis pluuio [b] eſt amicior; perflatu [c] modico lenique gaudet,
procellis obnoxia eſt. atque haec maxime probabilis eſt caeli & ſoli qualitas.

II. Vitis autem vel ad eſcam, vel ad effuſionem [a] deponitur. Ad eſcam non ex-
pedit inſtituere vineta, niſi cum tam ſuburbanus eſt ager, vt ratio poſtulet inconditum fru-
ctum mercantibus velut promum [b] vendere. quae cum talis eſt conditio, maxime praeco-
ques, & [c] duracinae, tum denique purpureae, & bumaſti [cc], dactylique, & Rhodiae, Libycae
quoque & cerauniae [d]. Nec ſolum quae iucunditate ſaporis, verum etiam quae ſpecie 2
commendari [e] poſſint, conſeri debent: vt ſtephanitae [f], vt tripedaneae, vt vnciariae, vt cy-
donitae.

VARIETAS LECTIONIS.

m) *fidentes* al. praeter *I. B. R.* & Lipſ. atque Goeſ. qui nobiſc. n) *roſcido L. P. H. A.* o) *grandinoſis Gr.* p) *acini vel P.* q) *noto Gr.* r) *optumum P.* s) *proxumum P.* ſſ) *arduo L.* t) *roſcidum H. A. foſcitum L.* v) *Vergilio Gr. G.* x) *bacco I. B.R, baccho A.* y) *niuale L. I. B. R.* z) *aeſtiuoſum L. I. B. R.* a) *roribus L.* b) *pluuioſo I. B. R.* c) *perflatum adu coloniquegaudet P.* [C. II.] a) *effundendum P. defuſionem Goeſ. effundendum effuſione L.* b) *domum I. B. R. pomum I. I. H. A. G.* c) *ſed I. B. R. ſed dura acina Lipſ.* qui & reliqua nomina vuarum in *a* finit. cc) *bimaſti L. bumaſtidae, tyliique erodiae Goeſ.* d) *cerauniae non ſolum I. B. R. cerauniae, nec ſolum I. I. H. A. ceraunina nec non ſolum L.* e) *commodari poſſit I.* f) *ſteſanitae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſunt enim, quae felicius floribus exuuntur, ſunt aliae, quae contra. Deſiderari itaque poteſt verbum *ſecurius* ſic: *quarum inter caligines vuae ſecurius defloreſcunt.* Nam Palladius, qui ſaepe non ſolum ſententias, ſed & verba a Columella transſcribere ſolet, id 3, 9 poſuit: *Aut quae duris acinis inter caligines ſecurius florent.* PONTED.

1, 7 VBERIORESQVE) Retinui vocem damnatam Vrſino, interpretorque eas, quarum vuae acinos habent denſos & confertos, qui cum prope ſe contingant, loco humido facilius compuтreſcunt, frigido minus facile fiunt maturae.

1, 9 VIRGILIO) Geo. 2, 238.

2, 1 EFFVSIONEM) Goeſ. *defuſionem*, forte *diffuſionem;* quando ſcilicet vinum in vaſa diffunditur, & aſſeruatur. SCHOETTG.

2, 1 VELVT PROMVM) Ita nonnulli excudendum curarunt; alii vero non *promum* ſed *pomum.* Quod purius videtur; quod enim in cellis reponitur, vtique promi poteſt; ſed quod eſt *inconditum,* qua ratione promendum? Id etiam apud Iſidorum lib. 17, c. 5 vbi multa a Columella excerpta leguntur, inuenio: *Suburbanae,* inquit, *vuae quaedam dicuntur, quia fructus earum ad eſcam velut pomum in vrbibus venditur.* PONTED. Maxime mihi probatur lectio *pomum.* Vt pira, mala, pruna, venduntur mercantibus, ita etiam *vuae.* quae hactenus *poma* ſunt & ipſae. Ad *pomum,* pronunciatione non ſatis intellecta, propius accedit antiquiſſimorum librorum *domum.* Si placeat retinere *promum,* non ad fructum retulerim, quod in Fabriano Lexico factum eſt, sed ad dominum, qui ſit veluti *promus.* Sed magis, quod dixi, arridet *pomum.*

donitae. item quarum vuae temporibus hiemis durabiles vaſis conduntur, vt venuculae [g],
3 vt nuper in hos vſus exploratae Numiſianae. At vbi vino conſulimus, vitis eligitur, quae
& in fructu valet, & in materia: quod alterum ad reditus [h] coloni, alterum ad diuturni-
4 tatem ſtirpis plurimum confert. Sed ea tum [i] praecipua eſt, ſi nec nimis [l] celeriter ſpon-
det [m], & primo quoque tempore defloreſcit, nec nimis tarde miteſcit: quin etiam prui-
nas, & caliginem, & carbunculum facile propulſat, eademque nec imbribus putreſcit [n],
5 nec [o] ſiccitatibus aboleſcit [oo]. Talis nobis eligatur vel mediocriter foecunda, ſi modo is
locus habetur, in quo guſtus nobilis pretioſusque fluit. nam ſi ſordidus aut vilis eſt, fera-
6 ciſſimam quamque ſerere conducit, vt multiplicatione frugum reditus [p] augeatur. Fere
autem omni ſtatu locorum campeſtria largius vinum, ſed iucundius afferunt collina: quae
tamen ipſa modico ſtatu caeli magis exuberant Aquiloni prona; ſed ſunt generoſiora ſub
Auſtro. Nec dubium, quin ſit ea nonnullarum vitium natura, vt pro locorum ſitu boni-
tate vini modo vincat [q], modo ſuperetur [r]. Solae [s] traduntur Amineae excepto caeli ſta-
tu nimis frigido, vbicunque ſint, etiam ſi degenerent [ſſ], ſibi comparatae [t], magis aut minus
8 probi guſtus vina praebere, & [tt] caeteras omneis ſapore praecedere. Eae [v], cum ſint vnius
nominis, non vnam ſpeciem gerunt. Duas germanas cognouimus, quarum minor ocius
& melius defloreſcit, habilis arbori nec non iugo: illic pinguem terram, hic mediocrem
9 deſiderat, longeque praecedit maiorem, quia & imbres & ventos fortius patitur [x]. nam
maior celeriter in flore corrumpitur, & magis in iugis, quam in arboribus. ideoque non
eſt [y] vineis apta, vix etiam arbuſto, niſi praepingui & vuida [z] terra: nam nec medio-
cri valet, multoque minus in exili. prolixarum frequentia materiarum [a] foliorumque &
vuarum

VARIETAS LECTIONIS.

g) *vennuculae Goeſ. I. B. R. vermicule L.* h) *redditus Gr. G.* & ita fere ſemper *Lipſ.* i) *tamen I. B. R.* l) *minus I. B. R. Goeſ.* m) *frondet Lipſ. I. B. R.* vid. 3, 1, 5, 2. n) *areſcit P.* o) *nec* om. *Goeſ. Gr. G.* oo) *obcaleſcit Lipſ.* p) *redditus Gr. G. L.* q) *vincant I. B. R.* r) *ſuperentur I. B. R.* s) *Solae & P.* ſſ) *& ſibi - - praebeant, caeteras* coni. *Brouckh.* t) *contemperatae* tt) *&* abeſt *I. B. R. it. Lipſ.* v) *Ea P.* x) *patitur. Nam I. B. R. patitur, nam I. I. H. A. patitur: nam Gr. G.* y) *eſt in I. B. R.* z) *inuida P. humida I. B. R. viuida Goeſ.* a) *materiarumque H.*

NOTAE VARIORVM.

2, 2 VENVCVLAE) Vid. omnino, quae diximus ad Col. 2, 2, 3.

2, 4 CELERITER SPONDET) Videtur legendum *reſpondet.* Sic infra: *Nam illam niſi praepingui non reſpondere iam dictum eſt.* & alibi. VRSIN. Vetus lectio: *ſi nec minus celeriter frondet.* Ex vitibus enim, quae nimis celeriter frondent, non tuto vineta conſtituuntur, quia ſaepe ſerotina gelicidia, quibus tenella germina inuruntur, contingunt. PONTED. Oſtendimus in V. L. *ſpondet* & *frondet* permutari a librariis, quod non tantum affinibus litterarum figuris tribuendum forte, ſed etiam ſignificationi. Nam dum frondet arbor, ſpondet fructum.

2, 4 ABOLESCIT) Lipſ. *obcaleſcit,* vel, vt nos vulgo ſcribimus *occalleſcit* h. e. nimis dura fit. Contrarium eius eſt putreſcere, SCHOETTG. *Occalleſcunt* ea, quae ex mollibus dura fiunt: *aboleſcunt,* quae ex maioribus minora ac tandem pereunt. Siccitatibus igitur *aboleſcunt vuae* h. e. rugis contrahuntur ac tandem ſucco omni deſtitutae decidunt. *Aboleſcit* gratia *facti* Virgilianum eſt, quem legit diligenter Columella.

2, 7 ET CAETERAS) Videtur legendum *At caeteras.* VRSIN. Minime vero! Felicior coniectura Brouckhouſii, quam damus in Var. Lect.

2, 8 DVAS GERMANAS) Duas ſpecies vuarum aminearum, quae germanae vocantur, quod probae & ſincerae ſint, vt vult Goeſius in Indice Agrar. quemadmodum *germana* dicatur apud auctorem antiquum de limitibus p. 281 Nos omnium iſtorum epithetorum, quae vino adduntur, rationes dare non poſſumus, quia iſtorum plurima differentiae tantum cauſa ſunt inuenta: vt apud nos quoque, vbi nomina fere ſemper paruam, vel plane nullam cum ipſa re habent conuenientiam. SCHOETTG.

2, 8 OCIVS ET MELIVS) Quum Plinius 14, 2 ex Columella ſua ſumſerit, videndum, annon ex noſtro ſit emendandus. Verba eius ſunt: *Ex iis germana minor acino, melius defloreſcit.* Forte *ocius & melius* IDEM.

2, 01

vuarum, &[b] acinorum magnitudine dignoſcitur [c]: internodiis [d] quoque rarior, largis fru-
ctibus a minore ſuperatur [dd], guſto non vincitur. & hae quidem vtraeque [e] Amineae [f]. Ve- 10
rum & aliae duae geminae [g], quae ab eo quod duplices vuas exigunt, gemellae [gg] vocan-
tur, auſterioris vini, ſed aeque perennis [h]. Earum [i] minor vulgo [l] notiſſima: quippe Cam-
paniae celeberrimos Veſuuii colles, Surrentinosque veſtit. hilaris inter aeſtiuos Fauonii fla-
tus, Auſtris affligitur. caeteris itaque partibus Italiae non tam vineis, quam arbuſto eſt idonea, 11
cum praedictis regionibus commodiſſime iugum ſuſtineat materiam, fructumque; niſi quod
duplicem, non abſimilem minori germanae [m] egerit [n], ſicut maior gemina [o] minori germanae:
quae tamen minor hoc melior eſt, quod [p] foecundior etiam mediocri ſolo: nam illam niſi prae-
pingui [q] non reſpondere iam dictum eſt. Lanatam quoque Amineam [r] quidam maxime pro- 12
bant, quae hoc vocabulum non ideo vſurpat, quod ſola ex omnibus Amineis, verum quod prae-
cipue caneſcit lanugine. Sane boni vini, ſed leuioris [s], quam ſuperiores [t]. crebram quoque
materiam fundit, atque ideo propter pampini denſitatem ſaepe parum recte defloreſcit, ea-
demque maturo fructu celeriter putreſcit. Super hunc numerum, quem retulimus, ſingularis 13
habetur Aminea [v] maiori geminae [x] non diſſimilis, primum [y] ſpecie pampini & trunci,
ſed vini ſapore aliquanto inferior, quamuis generoſiſſimus [yy] ſit, proximae [z] praeferenda
etiam propriis virtutibus: nam & feracior eſt [a], & flore melius exuitur, ſpiſſasque [b] & al-
bidas vuas, ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non deſciſcit, atque ideo inter vberrimas
vites numeratur. Nomentanae [c] vini nobilitate ſubſequuntur Amineas [d], foecunditate vero 14
etiam praeueniunt: quippe cum ſe frequenter impleant, & id, quod ediderunt, optime [e] tuean-
tur. Sed earum quoque feracior eſt minor, cuius & folium parcius ſcinditur, & materia non
ita rubet, vt Amineis [f], a quo colore rubellianae [g] nuncupantur: eaedemque faeciniae [h], quod
plus quam caeterae faecis afferunt. Id tamen incommodum repenſant [i] vuarum multitu- 15
dine, quas & in iugo, ſed [&] [l] in arbore, melius exhibent. Ventos & imbres valenter ſuffe-
runt,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *&* *acinorum* omiſſ. *I. B. R.* c) *dinoſcitur I. B. R.* d) *internodius Gr. G.* dd) *ſeperatur L.* e) *vtraque I. B. R. vtranque Gr. G.* f) *aminneae P. aminnea I. aminea B. R.* g) *gemmae ab eo, quod duplicis vuae exigunt, gemellae vocantur, auſterioris &c. P. gemellae vocantur ab eo, quod duplices vuas exigunt. Cognomen trahunt auſteri vini &c. I. B. R.* gg) *cognomen trahunt, auſteri Goeſ.* h) *perennis earum I. B. R.* i) *duarum P.* l) *volgo P.* m) *germina P. germana Goeſ.* n) *aegerit I. I.* o) *gemma I. B. R.* p) *quo I. B. R.* q) *praepingui terra L. P. I. I.* r) *amineum H. A.* s) *lenioris I. B. R. Goeſ.* t) *ſuperiores Goeſ. I. B. R. I. I. ſuperioris* al. v) *aminnea P.* x) *germinae P. germanae Goeſ. L. I. B. R.* y) *prima I. B. R.* yy) *generoſiſſimis ſit proxima praeferendis L.* z) *proximo I. B. R. proxime I. I. H. A.* a) *eſt* omitt. *I. B. R.* b) *ſpiſſaſque* poſt Iuntt. c) *Nomentannae vinieae nobilitate P.* d) *aminneas P.* e) *optume P. tuent L.* f) *a maioris L. P. vt maioris Goeſ.* g) *rubelanae I. B. R. rubella Goeſ.* h) *feciniae H. Gr. G. fecineae L.* i) *repenſat I. B. R.* l) *&* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 10 DVAE GEMINAE) Videtur ſcribendum ex Plin. 14, 20 *duae amineae germanae, quae ab eo* &c. VRSIN.

2, 11 MINORI GERMANAE) Videtur legendum *maiori germanae gerit, ſicut maior gemella minori germanae.* IDEM. Vereor, vt locus ita reſtitutus ſit. Duplices eſſe gemellas dixit ſ. 10. de minore hactenus egit. De maiori breuius & per comparationem: quam ita putauerim commodius inſtitui, ſi legamus, ſicut *maior gemina* maiori *germanae: quae tamen* minore *hoc melior eſt.* Ita parallelae erunt *maior germana* & *maior gemina,* itemque *gemina minor* & *minor germana.*

2, 12 QVAM SVPERIORIS) Videtur legendum *ſuperiores.* deinde: *maiori gemellae non diſſimilis.* & p. p. *proxime praeferenda etiam propriis virtutibus.* Item legendum: *Spiſſaſque & albidas vuas, ac tumidioris acini gerit.* nam ſic eſt in V C. VRSIN.

2, 12 LANATAM) foliis, ne quis de vua cogitet: huic opponitur ſ. 17 *quae nudis foliis eſt.*

2, 14 RVBELLIANAE) Rubellas vocat Plinius, & ita quoque legit Goeſius. SCHOETTG.

2, 14 FAECINIAE) Vide Iſidorum 17, 5 qui ſua ex noſtro hauſit.

2, 15 SED ET IN ARBORE) *Et* videtur abundare. deinde legendum *Cum tardius altera*

runt, & [m] celeriter defloreſcunt, & ideo citius [n] miteſcunt, omnis incommodi patientes, prae-
16 ter caloris. nam quia minuti acini, & durae cutis vuas habent, aeſtibus contrahuntur. Pingui [o] aruo maxime gaudent, quod vbertatem aliquam [p] natura gracilibus [pp] & exilibus vuis [q] praebere valet. Frigidum ac roſidum [r] ſolum & [rr] caelum commodiſſime ſuſtinent [s] eugeniae [t], cum ſunt in Albano colle. nam mutato loco vix nomini ſuo reſpondent. nec minus
17 Allobrogicae [v], quarum vini iucunditas cum regione mutatur. Magnis etiam dotibus tres apianae commendantur, omnes feraces, iugoque & arboribus ſatis idoneae: generoſior tamen vna [x], quae nudis foliis eſt. nam duae lanatae, quamuis frondibus & palmitum pari facie, fluxurae [y] qualitate ſunt diſpariles, cum tardius altera recipiat cariem vetuſtatis.
18 Pingui ſolo feraciſſimae, mediocri quoque foecundae, praecoquis [yy] fructus: ideoque frigidis locis aptiſſimae, vini dulcis, ſed capiti, neruis [z], venisque [a] non aptae. niſi mature [b] lectae, pluuiis, ventiſque & apibus afferunt praedam, quarum vocabulo propter hanc expopula-
19 tionem † cognominantur. Atque hae [d] pretioſi guſtus celeberrimae. Poſſunt tamen etiam ſecundae notae vites [e] prouentu & vbertate commendari, qualis eſt Biturica [f], qualis baſilica, quarum minorem cocolubem [ff] vocant Hiſpani, longe omnium primis vtraeque proximae [g].
20 nam & vetuſtatem vinum earum patitur, & ad bonitatem aliquam per annos venit. Iam vero ipſae foecunditate praeſtant omnibus, quas ante retuli, tum etiam patientia: quippe turbines imbreſque fortiſſime [h] ſuſtinent, & commode fluunt, nec [i] deficiunt [ii] macro ſolo. Frigora melius quam humores ſuſtinent, humores commodius quam ſiccitates, nec caloribus tamen

VARIETAS LECTIONIS.

m) *&* deficit *P.* n) *cito P.* o) *pinguique arbo P.* p) *aliqua I. B. R.* pp) *gracilibus &* om. *Goeſ.* q) *vuiis I. vbiis P.* r) *ſolidum I. B. R.* rr) *& caelum* om. *Goeſ.* s) *ſuſtinet: ſicut eugeniae I. B. R. ſicut engeniae euagineae L.* t) *euagenia, num P.* v) *Aloobrogicae P.* x) *vua I. B. R. vua nudis foliis L.* y) *fluxere I. B. R. flexere H. A.* yy) *decoquis L.* z) *neruisque P. L. I. B. R.* a) *venisque* om. *P. L.* b) *maturae I. B. R.* c) *& afferunt apibus I. B. R.* †) *in populationem Ienſ. populationem Goeſ. L. B. R. ex populationem I. I.* d) *eae I. B. R.* e) *vite G.* f) *viturica qualis baliſca Goeſ. baliſca* etiam *L.* ff) *cocolum P. colubem Goeſ. coccolo vbem L.* g) *proxime R. G.* h) *fortiſſime* abeſt *I. B. R.* i) *aut defluunt L.* ii) *deficient H.*

NOTAE VARIORVM.

ra recipiant cariem vetuſtatis. Vid. Plin. 14, 4 & 15, 20, & 23, 1, & 42, 23. p. p. legendum, *Vini dulcis, ſed capiti, neruis, venisque non apti, niſi mature lectae.* Item: *Sunt & heluolae.* VRSIN.

2, 17 FLVXVRAE QVALITATE) Hunc locum & alterum ſ. 32 obſcurauit diſtinctio eorum, qui hic poſt, infra autem ante *fluxurae* inciderunt. Qua cauſa fecerint, vix comminiſcor; niſi forte putarunt, ita poſſe participium eſſe, quod etiam in Fabriano theſauro diſputatum, & in nupera editione a me praetermiſſum eſt: quod ſecus, vt plura ſcilicet, factum oportebat, ſi otium contigiſſet. Quin *fluxura* nomen eſt, vt *ſcriptura* & ſexcenta alia; quod hic pro ipſo ſucco ſub prelo fluente metonymia frequentiſſima ponitur. Huc pertinet, quod ſ. 20 de quibusdam vitibus dicit, *& commode fluunt*, & ſ. 5. *in quo guſtus*, inquit, *nobilis pretioſusque fluit.* add. Cl. Pontedera ad 3, 2, 24. *Amnem* dixit eandem rem Pall. Oct. 14, 18. *fluxum olei* idem Oct. 10, 1. Add. Ponted. ad ſ. 24.

2, 17 CARIEM VETVSTATIS) Haec non ad vitem trahenda eſt Caries, ſed ad *fluxuram*, quam hic vocat, h. e. vinum ipſum, cui tribuere *cariem* ſolitos eſſe veteres, vel ſolus nos docere poteſt Plinius 15, 2 ſ. 3. *Inuitat ad ſeruandum vinum blanda inueterati caries.* Add. 23, 1 ſ. 23.

2, 18 APIBVS AFFERVNT PRAEDAM) Vix dubium mihi eſt, quin legendum ſit *offerunt*. *Apianae* vites ab *apibus* dictae ſcilicet, quod earum rapinis ſunt opportunae, ac difficulter ab iis cuſtodiuntur. Plin. 14, 2. ſ. 5 *Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum auidae.* Eandem vuam *muſcatellam* dici a *muſcarum* telis, quibus impetitur, Harduini ad h. l. obſeruatio eſt. Plinium toto, quem laudauimus, loco cum Columella componi non inutile vtrique fuerit. Caeterum hic quoque interpunctionem mutaui. Ante inciſum erat poſt *aptae;* & bina puncta, quod colon appellant, poſt *electae* poſitum. Ita ſtatim poſt *cognominatur* interpunxi, vbi ὑποστιγμὴ tantum fuerat.

2, 19 COCOLVBEM) Plinius non *coculubem* hanc vitem appellat, ſed *cocolobim* 14, 2. *Baſilicam Dyrrhachini celebrant, Hiſpania cocolobim vocant;* et iterum: *Quo dulcior cocolobis, hoc melior.* Vter vero locus purior ſit, non ita facile intelligere poſſumus. PONTED.

2, 21

men contriſtantur. Viſula[l] deinde ab his, & minor argitis, terrae mediocritate laetantur. 21
nam in pingui nimiis viribus luxuriant; in macra tenues & vacuae fructu veniunt: amicio-
res iugo quam arboribus, ſed argitis etiam in ſublimibus fertilis vaſtis materiis & vuis exu-
berat. Humillimis tabulatis aptior viſula[l] breuem materiam[m] & latum folium exigit, cu- 22
ius amplitudine fructus ſuos optime aduerſus grandinem tuetur: qui tamen niſi primo quo-
que tempore † maturi legantur, ad terram decidunt: humoribus etiam prius[n] quam defluant,
putreſcunt. Sunt & heluolae[o], quas nonnulli varias[p] appellant, neque purpureae, neque 23
nigrae, ab heluo[q] (niſi fallor) colore vocitatae. melior eſt nigrior abundantia vini, ſed haec
ſapore pretioſior[r]. color acinorum in neutra conſpicitur aequalis[s]. vtraque[ſſ] candidi muſti
alterna vice annorum plus aut[t] minus afferunt[v]. melius arborem, ſed & iugum commode
veſtiunt: mediocri quoque ſolo[x] foecundae, ſicut pretiae[y] minor & maior. ſed eae generoſi-
tate vini magis commendantur, & frequentibus materiis frondent, & cito matureſcunt. Al- 24
buelis[z] vtilior, vt ait Celſus, in colle, quam in campo; in[a] arbore, quam in iugo; in ſumma ar-
bore,

VARIETAS LECTIONIS.

l) *vis vllae P. viſullae L.* l) *vis vlla P. viſulla L. viſulae* reliqui. m) *materia P. durum* add. *Goeſ.* †) *tempori Gr.* n) *priusquam* iunct. *I. B. R. I. I. H. A.* o) *helbolae I. B. R. herbulae L.* p) *barias P. Goeſ.* q) *helbo I. B. R. ab herbio albo colore vocitat L.* r) *precioſior I. B. praecioſior R. precio L.* s) *aequalis. atque vtraque P.* ſſ) *aeque* inſ. *Goeſ.* t) *alit P,* v) *auferunt P.* x) *ſola P. ſolatio L.* y) *preciae I. B. R.* z) *Abnis vel his L. P. Aldi velis vtilior his Goeſ.* a) *vel I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 21 VISVLAE DEINDE) An *Viſula;* vna enim eſt, vt infra poſuit: *Viſula breuem materiam & latum folium exigit.* Confirmatur etiam ex Plinio, qui de hac vite 14. 2 haec retulit: *Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt, Viſula imis.* Argitis etiam ab Iſidoro 17, 5 hiſce verbis commemoratur; *Argitis Graecula vitis generis albi fertilis, vaſtam materiam & breue & latum folium mittens, cuius fructum niſi primo tempore colligas, aut ad terram decidit aut humore putreſcit.* Sed hic locus mendoſiſſime ſcriptus mihi videtur. Quo enim pacto *folium latum* ſimul & *breue* erit? Praeterea latum folium a Viſula gigni non ab Argite ex eodem Columella habemus: *Viſula breuem materiam & latum folium exigit, cuius amplitudine fructus ſuos optime aduerſus grandinem tuetur, qui tamen niſi primo quoque tempore maturi legantur, ad terram decidunt, humoribus etiam priusquam defluant putreſcunt.* Quare ita Iſidori locus caſtigari poteſt: *Argitis Graecula vitis, generis albi, fertilis: Viſula* [*vaſtam* fecerunt imperiti librarii] *materiam breuem & latum folium mittens, cuius fructum niſi primo tempore colligas, aut ad terram decidet, aut humore putreſcet.* Irrepſit aliud in Iſidorum in hoc loco mendum, ſiue potius verborum monſtrum *viticionia* pro *Vitis ſpionia* hoc modo: *Viticionia vuas magnas magis quam multas habet.* Huius autem vitis mentio fit apud Columellam in hoc capite, *At ſpionia dapſilis muſto & amplitudine magis vuarum, quam numero fertilis.* PONTED. *Argiti vaſtas materias* tribuit, quod apparet, ipſe Columella. Itaque *materiae* vox omiſſioni locum dediſſe videtur, facile ex Columella ſupplendae. Non extra oleas, certe non extra vites vagabimur, ſi indicemus hic inſigne mendum aliud eodem in loco Iſidori a nobis obſeruatum. Inter vuarum genera enarrantur & *balanitae*, quae vt ait Iſidorus, *a magnitudine nomen ſumſerunt. Balani enim Graece* grande *vocatur.* Non poteſt ſane hoc ab Iſidoro ipſo proficiſci, qui voluit ſine dubio *balani — glandes vocantur.*

2, 22 HVMILLIMIS TABVLATIS APTIOR VISVLA) Ita diſtinguendum. deinde legendum *qua potiri nequeat.* & p. p. *qua vincit abundantia.* VRSIN. Nimirum ita ſcribendum, vt vult Vrſinus, cum res ipſa moneat, non dubitaui diſtinctionem veterem mutare, quae poſt *exuberat* incidit, interpungit autem poſt *aptior.*

2, 23 SED HAEC SAPORE PRETIOSIOR) τὸ *haec* in vltimo membro ad vtram referatur, nigrioremne an albiorem, (nam ad aliquid proximum pertinet) non recte perſpectum habeo, niſi *haec* pro *illa* legendum ſit, vel niſi quicquam vetuſtate amiſſum; de hiſce Vitibus ita Plin. l. 14, c. 2. *Inſignes iam colore inter purpureas nigrasque medio helueolae, ſaepius varianti, & ob id varianae a quibusdam appellatae. Praefertur in his nigrior; vtraque alternis annis fertilis: Sed melior vino, cum parcior.* Iſidorus quoque laud. loc. ad hunc modum haſce vites recenſet: *Heluolae, quas quidam varias appellant, neque purpureae neque nigrae ab elbo colore ita dictae, ſubalbidi tamen muſti: Elbum enim inter nigrum candidumque colore.* (lego *color eſt* non *colorem* vt nonnulli emendant) Illud etiam addi poteſt, non ſolum ap. Iſidorum legi *Elbolae* pro *helueolae*, ſed etiam in Ienſoniana Columellae editione; ita *elbo* pro *heluo.* PONTED.

2, 24

bore, quam in ima: ferax & materiae frequentis & vuae. nam quae[b] Graeculae vites ſunt, vt
Mareoticae, Thaſiae, pſithiae[c], ſophortiae[d], ſicut habent probabilem guſtum, ita noſtris regio-
nibus & raritate vuarum, & acinorum exiguitate minus fluunt. Inerticula[dd] tamen nigra,
quam quidam[e] Graeci amethyſton[f] appellant, poteſt in ſecunda quaſi tribu eſſe, quod & boni
vini eſt & innoxia, vnde[g] etiam nomen traxit, quod iners habetur[h] in tentandis neruis, quam-
25 uis[i] guſtu non ſit hebes. Tertium gradum facit earum Celſus, quae foecunditate ſola com-
mendantur: vt tres Heluenaciae[l], quarum duae maiores nequaquam[m] minori bonitate &
abundantia muſti pares habentur: earum altera, quam Galliarum incolae emarcum[mm] vo-
cant, mediocris vini[n]: & altera, quam longam appellant, eandemque auaram[o], ſordidi[p], nec
26 tam largi quam ex numero vuarum[q], quas[r] prima ſpes[s] promittit. Minima[t] & optima e
tribus facillime folio dignoſcitur[u], nam rotundiſſimum omnium id gerit: atque eſt laudabi-
lis[x], quod ſiccitates maxime perfert; quod frigora ſuſtinet, dum tamen ſine imbribus ſit[y];
quod nonnullis locis etiam vinum eius in vetuſtatem diffunditur; quod praecipue ſola †
27 macerrimum quoque[z] ſolum fertilitate ſua commendat. At[a] ſpionia dapſilis muſto &[b] am-
plitudine magis[c] vuarum, quam numero fertilis, vt oleaginia[d], vt Murgentina, eademque[e]
Pompeiana, vt[f] Numiſiana[g], vt[h] venucula eademque ſcirpula[i], atque ſticula[l], vt nigra Fre-
gellana,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *quae* abeſt *I. B. R.* c) *pſythiae B.R.I.I.H.A. pythiae Ienſ. L. Goeſ.* d) *ſophrortia P. ſophrotiae L.* dd) *Inerti cultu L.* e) *quidem H.A.* f) *amarcion P.Goeſ. amarition I.B.R. amaritior L.* g) *vnde* om. *I.B.R. quem no. tr. L.* h) *habeatur P.* i) *quamuis in guſtu non ſit habilis L. I. B. R. ſit guſtus ſit hebes P. guſtus non ſit habilis Goeſ.* l) *heluenacae I. B. R. hennacae P. heluenatiae H. heminaceae Goeſ.* m) *nequisquam P. nequiquam I.* mm) *marcum L.* n) *vineis P. vini eſt I. B. R.* o) *cauam P. canaram L.* p) *ſordidi vini I. B. R.* q) *earum P.* r) *quarum L. Ienſ. I. I.* s) *ſpecie L. I. B. R. I. I.* t) *minuma & optuma P.* v) *dinoſcitur P.* x) *laudabile I. B. R.* y) *ſit* abeſt *I. B. R.* †) *ſolam acerrimam Lipſ. ſola macerrimum Goeſ. Sola acerrimum* al. z) *quod I. B. R.* a) *Vt ſcipioni adapſilis muſtos L. P. vt ſcipionia Goeſ.* b) *ſed L. I. B. R.* e) (alicui) *alii cui P. alioquin I. B. R.* d) *holgonia aut murgentina I. B. R. holcamut murcentina P, aut olcam aut L.* e) *eadem qua H.* f) *aut I. B. R.* g) *numiſerus P. & numerus L.* h) *auenuncula I. B. R. auenunculae P. auenunſculae L.* i) *ſcurcitula P. ſcircitula I. ſcirciticula B. R. ſcuricula L.* l) *rabucula P. rabicula L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 24 NAM QVAE GRAECVLAE) Ex hoc loco Barthius ad Gratium 313 oſtendere voluit *Mareoticum* vinum Graecum eſſe, quod Mareae in Aegypto lacui certatim adſignant veteres. Vlitius cum exagitaſſet Barthium, & Aegyptium eſſe *Mareoticum* docuiſſet, ad hunc locum ita reſpondet, vt vel propagatam in Graeciam hanc vitem Columellae aeuo concedat; vel legendum dicat, *Nam quae trunculae. Trunculas* porro vites eſſe, quae minus alte colantur, quam praecedentes &c. Caterum reuocauit errorem ſuum, Burmanno obſeruante, Barthius ad Stat. Silu. 3, 2, 24. Columellam ex Athenaeo, ipſo Strabone, Seruio, erroris poſtulauerat Cerda ad Georg. 2, 91.

2, 24 MINVS FLVVNT.) *Fluere* de iis fructibus dicitur, qui preſſi humorem vinoſum reddunt, vnde *fluxura*: quarum vocum explicationem fruſtra hactenus in ampliſſimis Latinis lexicis perquiſiui. Sic tamen & Virgilium locutum Georg. 2 inuenio: *Argitisque minor cui non certauerit vlla Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.* Idem Columella cap. 50 de oliuis ſemel atque iterum eſt vſus: *Quoniam exiguum fluit*, deinde: *cum iam ſatis fluit.* Iſid. autem quod ſubintelligitur, expreſſit l. 17. c. 5. h. m. *abundantia copioſa multumque Vini fluens;* item: *nomen autem inde ſumens, quod multum vini fluat.* PONTED. Vid. quae nos ad ſ. 17.

2, 25 EMARCVM VOCANT) An *Emarcam*, nam apud Plinium 14, 2 *arcam* legitur fortaſſe vitioſe, ait enim: *fertilitas commendat caeteras principemque Heluenacam. Duo eius genera, maior quam quidam longam, minor quam arcam appellant.* PONTED. Sed Harduinus *emarcum* edidit & *marcum* eſſe in MSto obſeruauit.

2, 26 MACERRIMVM QVOQVE SOLVM) Ex MSS. hanc lectionem reſtituendam cenſuit Cl. Schoettgenius, & ſuffragatur Plinius 14, 2 ſ. 4, n. 5, qui de Heluenaca minori, *nec alia*, inquit, *macro ſolo familiarior.*

2, 27 VT VENVCVLA EADEMQVE SCIRPVLA) Vitis *Venuculae* variae lectiones proferuntur. In Ienſonianis libris, in Regienſi per Bartholom. Bruſchium A. 1482 prodita editione, in codicibus etiam, non *venucula* ſed *auenu-*

gellana[m], vt[n] merica, vt Rhaetica[nn], vt omnium quas cognouimus copioſiſſima arcelaca[o] maior, a multis argitis[p] falſo exiſtimata[q]. Nam has nuper mihi[r] cognitas, pergulanam dico, 28
& irtiolam[s], fereolamque[t], non facile aſſeuerem, quo gradu[v] habendae ſint: quod etſi ſatis foecundas ſcio, nondum tamen de bonitate vini, quod afferunt[x], iudicare potui. vnam etiam praecocem[y] vitem nobis ante hoc tempus incognitam in[z] Graeca[a] conſuetudine dracontion vocitari comperimus, quae foecunditate[b] iucunditateue arcelacae baſilicaeque[c] &
Bituricae comparari poſſit, generoſitate vini Amineae. Multa praeterea ſunt genera vi- 29
tium, quarum nec numerum nec appellationes cum certa fide referre poſſumus[d]. *Neque enim*, vt ait poeta, *numero[e] comprendere refert. Quem qui ſcire velit, Libyci velit aequoris idem Diſcere quam multae zephyro verſentur[f] harenae.* Quippe vniuerſae regiones, re- 30
gionumque pene ſingulae partes habent propria vitium genera, quae conſuetudine ſua nominant[g]; quaedam etiam ſtirpes cum locis vocabula mutauerunt; quaedam propter mutationes[h] locorum, ſicut ſupra[i] diximus, etiam a[l] qualitate ſua diſceſſerunt[m], ita vt dignoſci non poſſint. ideoque[n] in hac ipſa Italia, ne[o] dicam in tam diffuſo terrarum orbe, vicinae etiam[p] nationes nominibus earum diſcrepant, variantque vocabula[q]. Quare prudentis magiſtri eſt eiusmodi 31
nomenclationis[r] aucupio, quo potiri[s] nequeant[t], ſtudioſos non demorari; ſed illud in totum prae-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *flagellana Ienſ. flagelana* B. R. *frogellana* L. n) *vt (et) mettica vel attica, vt omnium &c. P. vt mettia Goeſ. vt mectica actica rhactica L. & retica, vt attica, vt omnium &c. I. B. R.* nn) *retica* al. o) *arcelaga P. L.* p) *argutis P.* q) *exiſtumata P.* r) *mihi cognitas* defic. *P. L.* s *hirtiolam I B. R. vtiliolam L.* t) *ferreolamque L. P. H.* v) *gladii P.* x) *adfert P.* y) *praecoquem L. I. B. R. I. I. H. A.* z) *in* abeſt *P. I. I. H. A. a I. B. R* a) *Graecam conſuetudinem P.* b) *foecunditate vel arelatae I. B. R. foecunditate iucunditate vel alcaelacae P. foecundita iucunditateue arcelatae I. I. H. A. G.* c) *baſiliſcaeque L. P. baliſcaeque Goeſ.* d) *poſſimus P.* e) *numerum I. B. R.* f) *turbentur Goeſ.* g) *denominant P.* h) *mutationem I. B. R.* i) *ſupradiximus* iunct. *I. B. R. I. I. A. G.* l) *a* omitt. *I. B. R.* m) *deceſſerint P. deceſſerunt L. I. B. R.* n) *quod P.* o) *nec P.* p) *etiam* deeſt *I. B. R.* q) *vocabula Quare I. B. R. vocabula, quare I. I. H. vocabula: quare Gr. G.* r) *nomenlationis P. nomenculationis I. B. R.* s) *potiori P. in quo potore L.* t) *nequeat L. I. B. R. I. I. H. A.*

NOTAE VARIORVM.

auenucula legitur; in Macrobii *Sat.* 3, 20 *venuncula* in Plin. 14, 2 *venicula*, ita in Iſid 17, 5 (Iſidori tamen hic locus emendatur in adnotatt. *venuncula*) ſunt quoque vetuſtiſſima manu exarata Columellae exemplaria, in quibus *auenuſcula* occurrit. At vero alterius vocis *ſcirpula* non eadem ratio, vitioſam quippe eſſe affirmare non dubitabo ſcribendumque *ſcircitula*, vt in Regienſi edit 1482. & Ienſoniana habemus, vt in codicibus peruetuſtis, vt etiam apud ipſum Colum. l. 12, c. 43 vbi *venuculas* nominat, & *ſcircitulas*; Pliniana quoque *ſcircula* vt etiam vulgata *ſcirpula*, quae per contractionem ortae videntur, facile ad hanc *ſcircitulam* reuocari poſſunt PONTED. Tribus nominibus vnum vuae genus complectitur Columella, de quibus ſingulatim a nobis eſt dicendum.. Primum eſt *Venucula*, de quo Horatii extat carmen [Serm. 2, 4, 71] *Venucula conuenit ollis. Venuncula* etiam in Macrobio vocatur Saturnalium tertio, item ab Iſidoro [17, 5] vt in manuſcriptis libris ſeruatur. nam excuſi, *venicula* Ienſonius quoque ſeruat *auenuncula*, nimirum *vt venuncula*. Quare primum nomen *Venuncula* a *venulis*, quibus acina diſtinguuntur. Fortaſſe etiam *venucula* ſ. *venicula* quorum vtrumque in Plinio legitur, item, vt a *lingua lingula* & *ligula*. Alterum nomen *ſcirpula* in Plinio nunc *ſcircula* nunc *ſcirtula*, *ſcripula* & *ſcribula*, ex quibus praeſtare mihi videtur *ſcripula*, vt inſerto *t* fiat *ſcriptula*, nempe cuius acini venis lineisque diſtinguuntur. Tertium reſtat *ſticula*, in Plinio *ſtacula*, ſed hoc vitioſum. nam *ſticula* a *ſtica* quod eſt ϛίχος. quoniam acina lineis, venulis, ſtriisque diſtincta & ordinata producit. Quod igitur Laurentius adfert, ſticam eſſe vuam dulcia vina fluentem, non improbandum apparet. PONTED. 2. In quam ſuſpicionem nos inciderimus, ad Colum. 2, 6, 3 indicatum eſt, cuius nos ſubpoenitet, ſi cum Viri Clariſſimi cogitatis conferatur: pudere quidem nondum coepit, cum *vermicule* prae ſe ferat codex Lipſienſis 3, 2, 2. Vnum illud vereor, ne durum ſit tot ſimul ſcriptores corruptionis poſtulare, & pluribus in locis.

2, 27 VT RHAETICA) Haud dubito, quin legendum ſit *Rhaetica*, de quibus Seru. ad Georg. 2, 96 qui locus omnino cum hoc noſtro meretur contendi. SCHOETTG.

2, 29 VT AIT POETA) Georg. 2, 103.

2, 32

praecipere, quod & Celſus ait, & ante eum M. Cato, Nullum genus vitium conſerendum eſſe niſi fama, nullum diutius conſeruandum niſi experimento probatum: atque vbi multa inuitabunt regionis commoda, vt nobilem vitem conſeramus, generoſam [tt] requiremus, inquit Iulius Graecinus: vbi nihil erit, aut non multum, quod proritet, feracitatem potius ſeque-
32 mur, quae non eadem portione vincitur [v] pretio, quam vincit abundantia [x]. Sed de hac ſententia, quamquam & ipſe paullo ante id [y] cenſuerim, quid tamen arcanius iudicem, ſuo loco mox dicam. Propoſitum eſt enim docere, qua ratione vineae pariter feraces & pretioſae [z] fluxurae [a], poſſint conſtitui.

III. Nvnc prius quam de ſatione [a] vitium diſſeram, non alienum puto, velut quoddam fundamentum iacere diſputationi futurae, vt ante perpenſum [b] & exploratum habeamus, an locupletet patremfamilias [c] vinearum cultus. eſt [d] enim pene adhuc ſuperuacuum de his conſerendis praecipere, dum quod [e] prius eſt, nondum concedatur, an omnino ſint habendae [f]? idque adeo plurimi dubitent, vt multi refugiant, & reformident talem poſitionem ruris; atque optabiliorem pratorum poſſeſſionem, paſcuorumque vel ſiluae caeduae iu-
2 dicent. nam de arbuſto etiam inter auctores non exigua pugna fuit, abnuente Saſerna genus id ruris, Tremellio [g] maxime probante. ſed & [h] hanc ſententiam ſuo loco aeſtimabimus. Interim ſtudioſi agricolationis hoc primum docendi ſunt, vberrimum eſſe reditum [bb] vinearum. Atque vt omittam veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam M. [i] Cato, & mox Terentius [l] Varro prodidit, ſingula iugera vinearum ſexcenas vrnas vini praebuiſſe: id enim maxime aſſeuerat in primo libro rerum ruſticarum Varro; nec vna regione [m] prouenire ſolitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno [n] contribui-
3 tur: haec [o] iis [p] certe temporibus [q]. Sed Nomentana [r] regio nunc [s] celeberrima fama eſt illuſtris, & praecipue quam poſſidet Seneca, vir excellentis ingenii atque doctrinae; cuius in praediis vinearum iugera ſingula culleos [t] octonos reddidiſſe [v] plerumque, compertum eſt. nam illa videntur prodigialiter in noſtris Ceretanis [vv] accidiſſe, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duorum millium [x], & apud me octogenae [z] ſtirpes inſitae intra biennium ſeptenos culleos [a] peraequarent, vt primae vineae centenas amphoras iugeratim praeberent, cum prata, & paſcua, & ſiluae, ſi centenos ſeſtertios [b] in [c]
4 ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere videantur. nam frumenta maiore [d] quidem parte [e] Italiae quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus. Cur ergo res

VARIETAS LECTIONIS.

tt) *regionem* coni. *Brouckh.* v) *vincit precio I. B. R.* x) *habundantia I. B. R. Lipſ.* qui ita fere ſemper. y) *idem I. B. R.* †) *precioſae I. B. R. praecioſae I. I. praetioſae A.* z) , *abeſt I. B. R. I. I H.* a) *fluxorae P.* [C. III] a) *ratione P. rationem vitium dixeram L.* b) *propenſum H.* c) *patremfamiliae I. B. R.* d) *&* *I. B. R I. I.* e) *prius eſt, quod I. I.* f) *hadibendae R.* g) *Tremelio B. R.* h) *&* omitt. *I. B. R.* hh) *redditum* & ita ſaepe *L.* i) *C. Marcus I. B. R.* l) *Varro Terentius I. B. R.* m) *regionum I. B R.* n) *pyceno I. B. R. I. I. H. A. Pyceno Gr. G.* o) *haec* omiſſ. *I. B. R. I. I.* p) *his I. B. R.* q) *temporibus noment. P. temporibus & I. B. R. temporibus, noment. I. I. temporibus, ſed H. A.* r) *nomentanea P. nomentaneae I. momentana L.* s) *nunc* abeſt *I. B. R. I. I.* t) *culeos I. B. R.* v) *reddiſſe I. B. R.* vv) *celeretanis Goeſ.* x) *milium I. B. R.* y) *vt I. B. R.* z) *octingentae I. B. R.* a) *culeos I. B. R.* b) *ſexternos P. ſextertios I. B. R. I. I.* c) *in* deficit *I. B. R.* d) *maiorem P. Goeſ.* e) *partem P. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

2, 31 QVOD PRORITET) C. 10, 116. *Vt peluſiaci proritet pocula zythi.*

2, 32 ET IPSE PAVLLO ANTE) ſ. 15.

2, 32 PRETIOSAE FLVXVRAE) Vid. ad ſ. 17.

3, 2 M. CATO) in libris originum, prout conſtat ex V. 1, 2, 7. SCHOETTG.

3, 3 APVD TE) Siluinum in his libris omnibus alloquitur auctor.

3, 4

res infamis eſt? non quidem ſuo, ſed hominum inquit vitio Graecinus. Primum, quod in explorandis ſeminibus [f] nemo adhibet diligentiam, & ideo peſſimi generis plerique vineta conſerunt: deinde ſata non ita enutriunt, vt ante conualeſcant, ac proſiliant, quam retorreſcant: ſed & ſi forte adoleuerint, negligenter colunt. Iam illud a principio nihil referre cenſent, quem locum conſerant; immo etiam ſeligunt deterrimam partem agrorum, 5
tanquam ſola ſit huic ſtirpi maxime terra idonea, quae nihil aliud ferre poſſit. Sed ne ponendi quidem rationem aut perſpiciunt, aut perſpectam exequuntur: tum [g] etiam dotem, id eſt inſtrumentum, raro vineis praeparant; cum ea res ſi omiſſa ſit, plurimas operas, nec minus arcam patris familias ſemper exhauriat [h]. Fructum vero plerique quam 6
vberrimum praeſentem conſectantur, nec prouident futuro tempori, ſed quaſi plane in diem viuant, ſic imperant vitibus, & † eas multis palmitibus onerant, vt poſteritati non conſulant. Haec omnia vel certe plurima ex his cum commiſerint, quiduis malunt quam ſuam culpam confiteri; queruntur que non reſpondere ſibi vineta, quae vel per auaritiam, vel inſcitiam [i], vel per negligentiam perdiderunt. At ſi, qui [l] cum ſcientia ſociauerint [m] di- 7
ligentiam, non (vt ego exiſtimo) quadragenas vel tricenas [n] certe, ſed vt Graecinus minimum computans licet, inquit, amphoras vicenas [o] percipient ex ſingulis iugeribus: omneis iſtos, qui foenum ſuum & olera amplexantur, incremento patrimonii facile ſuperabunt. Nec in hoc errat [p], quippe, vt diligens ratiocinator, calculo poſito videt [q], id genus agricolatio-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *ſemibus I. R.* g) *cum I. B. R.* h) *exhauriet I. B. R.* †) *vt H.* i) *inſcientiam L. I. B. R.* l) *quis I. B. R.* m) *ſociauerit I. B. R.* n) *decenas I. B. R. Lipſ. certe ducenas Goeſ.* o) *vicenas, percipient I. I. H. A. G.* p) *errant I. B. R.* q) *videre P. videt: & I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 4 QVANDO CVM QVARTO [DECIMO] RESPONDERINT) Ita videtur legendum ex V. 1, 44, in quo eſt: *Vt ex eodem ſemine alibi, cum decimo redeat, alibi cum quintodecimo, vt in Etruria & locis aliquot in Italia.* Plin. 16, 21 In vulgatis editionibus deeſt apud Columellam, *decimo.* VRSIN. Iam ad V. 1, 44, 1 laudauimus locum Cic. in Verr. 3, 47 qui de Leontino Siculorum agro agit: cuius hic denuo mentionem facimus, non modo ad dictionem Columellae illuſtrandam; verum etiam ad indicandum diſſenſum aliquem Plinii & Ciceronis, qui etſi cauſae aliquid dediſſe dicatur, cuius intererat extenuari fertilitatem agri Leontini, quem tamen inter optimos & nobiliſſimos retulerat c. 44; tamen non videtur decuplo integro a veritate diſceſſurus temere fuiſſe. Plinius enim 18, 20 ſ. 24 de eodem agro, *Cum centeſimo*, inquit, *& Leontini Siciliae campi fundunt aliique, & tota Baetica & imprimis Aegyptus.* Paullo ante dixerat, *in Byzacio Africae campo, centenos quinquagenos modios e modio reddi.* Cicero ſic ſatis ſibi conſtat, quin minorem etiam prouentum Hyblenſis in Sicilia agri commemorat l. c. c. 43. Cum enim dixiſſet, *ſexies tantum, quam quantum ſatum ſit, ablatum eſſe* [per iniuriam publicanorum] *ab aratoribus*, ſubiicit, *plus aliquanto ablatum eſſe, quam natum ſit.* Hic igitur ager cum quinto tantum, ſummum ſexto vt reddiderit, neceſſe eſt.

3, 5 DOTEM, I. E. INSTRVMENTVM) Conſiderat vineam quaſi virginem, quae elocatur, cui dos danda eſt. Dotis autem loco eſt inſtrumentum, hoc eſt, comparatio omnium eorum, quae ad eius culturam ſunt neceſſaria. SCHOETTG.

3, 7 NON VT EGO EXISTIMO) Videtur legendum *vt non (vt ego exiſtimo) tricenas &c.* deinde, *vicenas percipiant* &c. VRSIN.

3, 7 QVADRAGENAS CERTE) *Certe* notat *minimum*, vel *ad minimum*, vnde probabilis mihi videtur lectio Goeſ. *certe ducenas*, cum quo faciunt veſtigia Lipſ. qui habet *decenas.* SCHOETTG. Apertum eſt, Columellam maiorem tribuere prouentum vineis, quam Graecinum. itaque *decenas* non potuit dicere. Rurſus *ducenas* plane modum excedit, ſiquidem ſ. 3. *inter prodigia* refert, *centenas amphoras iugeratim praebentem vineam.* Porro τὴν *certe* eſſe diminuentem particulam, negari non poteſt. Non puto igitur, me nimis audacem fuiſſe, cum interpunctione ſola immutata, & transpoſitis duobus numeris feci vt locus ante obſcuriſſimus intelligi nunc poſſit. Ne qua fraus fiat lectori, proponam totum locum, vt a Commelino editus eſt: *At ſiqui cum ſcientia ſociauerint diligentiam, non vt ego exiſtimo tricenas vel quadragenas certe, ſed vt Graecinus minimum computans, Licet, inquit, amphoras vicenas percipient ex ſingulis iugeribus, omnes iſtos* &c.

 Hic

8 lationis maxime rei familiari conducere. Nam vt ampliſſimas impenſas vineae poſcant,
non tamen [r] excedunt ſeptem iugera vnius operam vinitoris, quem vulgus quidem parui [rr]
aeris, vel de lapide noxium poſſe comparari putat [s]. ſed ego [ſſ] plurimorum opinioni diſ-
ſentiens, pretioſum vinitorem in primis eſſe cenſeo: isque licet ſit emtus [ſex, vel potius]
ſeſtertiis [t] octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem [v] iugerum totidem millibus [x] numo-
rum [y] partum, vineasque cum ſua dote, id eſt, cum pedamentis & viminibus, binis [z] mil-
libus in ſingula iugera poſitas duco: fit tum [a] in aſſem conſummatum [b] pretium ſeſtertio-
9 rum XXIX millium. Huc accedunt ſemiſſes vſurarum ſeſtertia tria millia, & quadrin-
genti octoginta [c] numi biennii temporis, quo velut infantia vinearum ceſſat a fructu. Fit [d]
in aſſem ſumma ſortis & vſurarum, XXXII millium quadringentorum LXXX numo-
rum. quod quaſi nomen, ſi, vt foenerator cum debitore, ita ruſticus cum vineis ſuis [e] fe-
cerit eius ſummae, vt in perpetuum praedictam vſuram ſemiſſium dominus conſtituat,
percipere debet in annos ſingulos mille nongentos [f] quinquaginta [g] ſeſtertios numos. qua
computatione vincit tamen reditus VII iugerum, ſecundum opinionem Graecini [h], vſu-
10 ram triginta [i] duorum millium quadringentorum octoginta [l] numorum. Quippe, vt de-
terrimi generis ſint vineae, tamen, ſi cultae [m], ſingulos vtique culleos vini, ſingula earum
iugera peraequabunt: vtque trecentis [n] numis quadragenae vrnae veneant, quod minimum
pretium eſt annonae; conſummant tamen ſeptem [o] cullei ſeſtertia duo millia, &
11 centum numos: ea porro ſumma excedit vſuram ſemiſſium. Atque hic calculus quem
poſuimus, Graecini rationem continet. Sed nos extirpanda vineta cenſemus, quorum
ſingula

VARIETAS LECTIONIS.

r) *tantum I.* rr) *paruideris L.* s) *putant L. I. B. R.* ſſ) *a* inſ. *Goeſ.* t) *ſextertiis* hic & al. *L. I. B. R. I. I. H. A. G.* v) *octo L. I. B. R.* x) *milibus* hic & al. *I. B. R. Gr.* y) *nummorum I. B. R. H. nam in horum pratum L.* z) *vnus Lipſ.* a) *tamen L. I. B. R.* b) *conſumatum I. B. R. I. I. H. A.* c) *octuaginta I. B. R. I. I. H. A.* d) *Fuit P.* e) *ſuis* om. *I. B. R. ſusfecerit P.* f) *ſeptingentos* alii praeter *L. I. B. R.* g) *quadraginta* alii praeter *L. I. B. R.* h) *Grecini H. Graecii A. Grecinii L.* & ita fere ſemper. i) *trium* al. pr. *L. I. B. R. I. I.* l) *octuaginta L. I. B. R.* m) *culte* h. e. cultae *L. H. cultae I. I.* n) *tricentis I. B. R. trecenis Goeſ.* o) *ſepteni P.*

NOTAE VARIORVM.

Hic *ſiqui* iungitur, vt ſiat ἤ τινες. deinde *Licet* ad Graecini verba pertinet; & huic ipſi male reſpondet deinde verbum *percipient*. denique copula deeſt, quae proximam propoſitionem iis quae praeceſſerunt adiungat. Iſta ſi incommoda nunc ſublata ſunt, leuicula, ſpero, duorum verborum transpoſitio ſe fraude fuerit.

3, 8 DE LAPIDE NOXIVM) *Lapis* locus eminens erat, & tanquam ſuggeſtus, vnde praeco praedicabat, atque vendebat. Pollux 3, 25 ὁ δὲ τόπος πρατὴρ λίθος καὶ πωλητήριον. Haec & plura TVRNEB. 10, 3. Conf. Bapt. Pium annot. prior. c. 10. Brodaeum Miſc. 6, 5. Pignorium de ſeruis p. 49. SCHOETTG.

3, 8 ISQVE LICET SIT EMTVS SESTERTIIS CET.) Ita legendum. Nam ex voce *ſeſtertiis* error fluxit, vt librarii ſcripſerint, *ſex - vel potius ſeſtertiis.* VRSIN. Incluſeram vncinis, & pro gloſſa habueram verba *ſex vel potius* ante aliquando, quam Vrſini notam inſpicerem. De vitioſa ratione *ſeſtertiis octo millibus* vid. ad V. 2, 1, 14. & mox ad Col, 3, 3, 13.

3, 8 TOTIDEM MILL.) h. e. VII, quot ſunt iugera, ne quis forte ad *octo millia* referat vinitoris pretium.

3, 9 MILLE NONGENTOS QVINQVAG.) Recepi numeros, quorum ratio computantibus, & numeros bis ponendos inter ſe conferentibus, facillime conſtat, tanto magis, cum ſit ea lectio antiquiſſimarum editionum, ipſiusque, (quod clamat, cum tacet, Politianus) codicis Medicei, quem cur deſeruerit Victorius, oppido miror, in re praeſertim ita aperta, vt aliquis paullo audacior ne opus quidem ſibi auctoritate librorum ad mutationem putaret. Illud porro neminem turbabit, quod pro $1948\frac{4}{5}$ poſitum eſt 1950. Porro cum iſta typographis reddenda eſſent, obſeruo, corruptionem Victorianae editionis iam animaduerſam Ant. Auguſtino emendat. 2, 10, qui errorem ex Budaeo de aſſe male intellecto huc manaſſe ſuſpicatur.

3, 10 CONSVMMANT TAMEN) Ita legendum ſine dubitatione pro altero *conſumant*, quod Columellae in tali re verbum eſſe ſatis Index declarat.

ſingula iugera minus, quam ternos culleos praebent. & adhuc tamen ſic computauimus,
quaſi nullae [p] ſint viuiradices, quae de paſtinato eximantur: cum ſola ea res omnem im-
penſam terreni pretio ſuo liberet, ſi modo non prouincialis, ſed Italicus ager eſt. neque
id cuiquam dubium eſſe debet, cum & noſtram, & Iulii Attici rationem diſpexerit [q]. Nos 12
iam enim vicena millia malleolorum [r] per vineae iugerum inter ordines pangimus. ille
minus quatuor millibus deponit: cuius vt vincat ratio, nullus tamen vel iniquiſſimus lo-
cus non maiorem quaeſtum reddet, quam acceperit impenſam. Sit [s] quidem, vt cultoris 13
negligentia ſex millia ſeminum intereant [t] reliqua tamen decem millia tribus millibus nu-
morum libenter, & cum lucro redemtor [v] emerit. quae ſumma tertia parte ſuperat duo
millia ſeſtertia [y], quanti conſtare iugerum vinearum praediximus. quanquam noſtra cura
in tantum iam proceſſit, vt non inuiti ſeſtertiis ſexcentis [z] numis, ſingula [a] millia viuiradi-
cis a me ruſtici mercentur. Sed vix iſtud alius praeſtiterit. nam nec quiſquam nobis fa- 14
cile crediderit, tantam [b] in agellis eſſe noſtris abundantiam [c] vini, quantam tu, Siluine no-
uiſti. Mediocre itaque vulgatumque [d] pretium viuiradicis poſui, quo celerius nullo diſ-
ſentiente [e] perduci poſſent in noſtram ſententiam, qui propter ignorantiam genus hoc agri-
colationis reformidant. Siue ergo paſtinationis reditus, ſeu futurarum ſpes vindemiarum 15
cohortari nos debet ad poſitionem vinearum. quas cum docuimus rationis eſſe conſerere,
nunc inſtitutionis [f] earum praecepta dabimus.

IV. Cvi [a] vineta facere cordi eſt, praecipue caueat, ne alienae potius curae, quam
ſuae credere velit, neue mercetur viuiradicem. Sed genus ſurculi probatiſſimum domi
conſerat, faciatque vitiarium, ex quo poſſit agrum vineis veſtire. nam quae peregrina ex
diuerſa regione ſemina transferuntur, minus ſunt familiaria noſtro ſolo, quam ver-
nacula: eoque [aa] velut alienigena reformidant mutatam caeli locique poſitionem. Sed 2
nec certam generoſitatis fidem pollicentur, cum ſit incertum, an is, qui conſeruerit [b] ea,
diligen-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *nulle P. mille L. I. B. R. nullae* iam coniecerat Beroaldus. q) *diſpunxerit P. deſpexerit B. R. diſperſit H.* r) *malleolum P. maleolorum I. B. R. malleorum L.* s) *Si I. B. R. ſiquidem L.* t) *ingerunt L. I. B. R.* v) *redemtorum erunt Goeſ.* y) *milia ſextertiorum P. L.* z) *ſextenis I. B. R. ſeſcenis Goeſ. ſexenis L.* a) *ſingulis I. B. R. Goeſ. L.* b) *tamen I. B. R.* c) *habundantiam L. I. B. R.* d) *volgatumque P.* e) *diſſenciente R. deſcentiente L.* f) *inſtitutioni I. B. R.* [C. IV.] a) *cuius L.* aa) *& quae I. B. R. eoque que L.* b) *conſeuerit G.*

NOTAE VARIORVM.

clarat. Ita etiam 3, 5, 4. & nihil ſolennius librariis, quam ſemel ponere literas geminandas.

3, 12 Minvs qvatvor millibvs) Non ſimpliciter, ſed reſpectu ſuperioris numeri. Diſponit Atticus XVI. M. Adde infra 3, 16, 3, &, opus eſſe hac animaduerſiuncula, intelliges.

3, 13 Dvo millia sestertia) Digna erat Politiani lectio, quae reciperetur; ſed malo in eam partem peccare, quae cautior eſt. Duriuſculum forte videbitur quibusdam, tot locis mutare lectionem, vbi magno conſenſu *millia ſeſtertia* literis expreſſerunt librarii. Neque nihili ſunt, quae Gronouio patri repoſuit Perizonius ad Sanct. 4, 4, 78 & 4. 8, 2. Incertam fere facit librorum lectionem ratio veterum ſcribendi per compendium aut notam IIi, IIS vel HS.

3, 13 Praediximvs) paullo ante c. 8 nimirum *vineae* hic ſunt vites *cum ſua dote* h. e. pedamentis & vinculis.

3, 14 Sed vix istvd alivs praestiterit) Etiam ea cauſa, quia totum illud quaeſtus genus ceſſare videtur, vbi tota vicinia iam habet vineas inſtitutas. Quis enim tum viuiradices emerit? Scilicet ſunt quaeſtus quaedam genera primis tantum inuentoribus, & paucis forte, qui eos ſequuntur, vtilia, quae vbi vulgata res eſt, ceſſant. Ipſe Columella vineta ſua caedit, cum mox c. 4, 1 praecipit, *ne mercemur aliunde viuiradicem.* Si huic omnes obſequentur agricolae, quis vendet?

4, 2 Qvi conservERIT ea) *Conſeuerit* videtur legendum, item p. p. *cum ſeuerit.* Vrsin. Sed miſcent ſaepius haec verba vel auctores, vel librarii.

4, 3

diligenter exploratum probatumque genus ſurculi depoſuerit. Quamobrem biennii ſpatium longum eſſe minime exiſtimandum[c] eſt, intra quod vtique tempeſtiuitas ſeminum reſpondet, cum ſemper, vt dixi, plurimum retulerit exquiſiti generis[d] ſtirpem depoſuiſſe.
3 Poſt haec deinde meminerit accurate locum vineis eligere: de quo cum iudicauerit, maximam diligentiam ſciat adhibendam paſtinationi[e]: quam cum peregerit, non minore cura vitem conſerat: & cum ſeruerit[f], ſumma ſedulitate culturae ſeruiat: id enim quaſi caput & columen eſt impenſarum, quoniam in eo conſiſtit, melius an ſequius[g] terrae mandauerit paterfamilias pecuniam, quam[h] in otio tractare. Igitur vnum quodque eorum quae praepoſui, ſuo iam proſequar[i] ordine.

V. VITIARIVM neque ieiuna terra, neque vliginoſa faciendum eſt: ſuccoſa tamen, &[a] mediocri potius, quam pingui[aa]. tametſi fere omnes auctores huic rei laetiſſimum locum deſtinauerunt. quod ego minime reor eſſe pro agricola. nam depoſitae ſtirpes valido ſolo, quamuis celeriter comprehendant, atque proſiliant, tamen cum ſint viuiradices[b] factae ſi[bb] in peius transferantur, retorreſcunt, nec adoleſcere queunt. Prudentis autem coloni
2 eſt ex deteriori terra potius in meliorem, quam ex meliore in deteriorem transferre. Propter quod mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni malique poſita eſt. Siue enim poſtmodum[c] neceſſitas poſtulauerit[d] tempeſtiua ſemina ieiuno ſolo committere, non magnam ſentient[e] differentiam, cum ex mediocri terra[f] in exilem translata ſunt: ſiue laetior ager conſerendus eſt, longe celerius in vbertate coale-
3 ſcunt[ff]. Rurſus tenuiſſimo ſolo vitiarium facere minime rationis eſt, quoniam,[g] malleolorum pars maior deperit, & quae ſupereſt tarde fit idonea translationi. Ergo mediocris, & modice ſiccus ager vitiario[gg] eſt aptiſſimus, isque[h] bipalio prius ſubigi debet, [quae eſt altitudo paſtinationis, cum in duos pedes & ſemiſſem conuertitur humus] ac deinde

VARIETAS LECTIONIS.

c) *extimandum* R. d) *generi B. R.* e) *paginationi P. L.* qui & ſubiicit *paſtinationi.* f) *ſeuerit Gr. ſceuerit L.* g) *ſequius P. Goeſ.* it. Heinſ. ex ms. ad Ouid. Met. 2,809 *ſegnius* al. *melius an is terrae L.* h) *quam* deficit *I. B. R. an otio tractar L.* i) *perſequar I. I. G.* melius, puto. [C.V.] a) *ac I. B. R.* aa) *pinguenta & ſi L.* b) *viuiradices, & fractae ſint I. B. R. an priusquam L.* bb) *ſi impetus transf. Goeſ. priusquam transf.* reliqui. c) *poſt modum I. B. R. I. I. A.* d) *poſtularit I. B. R.* e) *ſentiunt I. B. R.* f) *materia L. I. B. R.* ff) *conualeſcunt L.* g) *cum I. B. R. cum alleolorum L.* gg) *ſeminario Goeſ.* h) *isque abeſt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 3 QVAM IN OTIO TRACTARE) *Tractaret* legi vult VRSIN. ſed ne ſic quidem integra ſententia. Conſiderata diligenter lectionis, quae ſupra propoſita eſt, varietate, videbatur haud incommode ita legi poſſe: *Quoniam in eo conſiſtit, melius an is terrae mandauerit paterfamilias pecuniam, an qui in otio tractarit?* Haec vltima vox in Lipſienſi codice truncata eſt, vt obſeruauimus, quo facilius mutari aliquid potuit.

5, 1 TAMEN CVM SINT VIVIRADICES) Locus dubius & vitioſus. Semina in valido ſolo depoſita cur retorreſcere debeant, antequam transferantur, rationem non inuenio. Alio modo ap. Ienſon. & Bruſch. legitur: *tamen cum ſint viuiradices, & fractae ſint priusquam transferantur retorreſcunt.* Ita in Vatic. cod. Quae lectio cur reiicienda quoque ſit, omnibus innoteſcit. Quis enim fractas viuiradices ſeuerit? Vna itaque eademque optima relinquitur ex duobus vetuſtiſſimis codd. a praecl. Georgio deprompta, quae eſt huiusmodi: *Tamen cum ſint viuiradices factae, ſi in peius transferantur, retorreſcunt.* Haec vero ex his, quae ſequuntur, confirmari poſſunt: *Prudentis autem coloni eſt, ex deteriori potius terra in meliorem, quam ex meliore in teteriorem transferre.* It. c. 9. *Nam quod aſſuetum eſt pingui, nullo modo maciem terrae patitur.* Et c. 10. *Hic ſurculus translatus raro degenerat, cum ex deteriore ſtatu meliorem ſortitur.* Columellae ſententiam amplexus Palladius haec I, 6 memoriae tradidit: *Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, vt ad meliora quae ſata fuerint, transferantut.* Et l. 2, t. 9. *Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem transferre, nam ſi a pingui terra ad ſolum exile tranſierint vtiles eſſe non poterunt.* PONTED. Iam ex Goeſiani codices ſcriptura emendatum dederamus hunc locum, cum dubitationem plane omnem exeruit amicus ille literis & Pontederae Georgius. Nihil itaque cauſae erat, quin ſine cunctatione obtemperaremus tam bonis monitoribus.

5, 3 QVAE EST ALTITVDO) Quae vncis incluſimus, ea ex gloſſa irrepſiſſe videbantur Brouckhuſio. non iniuria.

5, 4

inde tripedaneis relictis ſpatiis, quae [i] per ſemina excolantur, in ſingulis ordinibus [k],
qui ducenos quadragenos pedes obtinent [l], ſexcenteni malleoli pangendi ſunt. is numerus 4
conſummat [m] per totum iugerum ſeminum millia quatuor & viginti. Verum hanc cu-
ram praeuenit inquiſitio & electio malleolorum. nam vt ſaepe iam retuli, quaſi funda-
mentum eſt [n] praedictae rei, probatiſſimum genus ſtirpis deponere.

VI. Sed electio dupliciter facienda eſt: non enim ſolum foecundam eſſe ma-
trem ſatis eſt, ex qua ſemina petuntur, ſed adhibenda ratio eſt ſubtilior, vt ex his par-
tibus trunci ſumantur, quae & genitales ſunt, & maxime fertiles. Vitis autem foecun- 2
da, cuius progeniem ſtudemus ſubmittere, non tantum debet eo aeſtimari, quod vuas
complures exigit. poteſt enim trunci vaſtitate id accidere, & frequentia palmitum: nec
tamen eam feracem dixerim, cuius ſingulae vuae in ſingulis ſarmentis conſpiciuntur. Sed
ſi per vnumquemque pampinum maior numerus vuarum dependet; ſi ex ſingulis gemmis
compluribus materiis cum fructu germinat; ſi denique etiam e [a] duro virgam cum
aliquibus racemis citat; ſi etiam [aa] nepotum fructu grauida eſt: ea ſine dubitatione fe-
rax deſtinari debet legendo malleolo [b]. Malleolus autem nouellus eſt palmes, innatus 3
prioris anni flagello, cognominatuſque a ſimilitudine rei, quod in ea parte, quae decidi-
tur [c] ex vetere ſarmento prominens vtrinque, malleoli ſpeciem praebet. Hunc ex foe-
cundiſſima ſtirpe [d] legendum cenſemus omni tempore, quo vineae putantur, ac ſuper
terram gemmis tribus vel quatuor extantibus, diligenter obruendum loco modice humido
non vliginoſo. dum tamen antiquiſſimum [e] ſit conſiderare, ne vitis ex qua is ſumitur,
ancipitem floris habeat euentum, ne difficulter acinus [f] ingrandeſcat, ne aut praecoquem [g],
aut ſerae [gg] maturitatis fructum afferat. nam illa volucribus, haec etiam tempeſtatibus hie-
mis infeſtatur. Tale porro genus non [h] vna comprobatur vindemia. poteſt enim † vel 4
anni prouentu, vel aliis de cauſis, etiam naturaliter infoecunda vitis [i] ſemel exuberare [l].
Sed vbi plurimis [m] velut emeritis annorum ſtipendiis fides ſurculo conſtitit, nihil dubitan-
dum eſt de foecunditate. nec tamen vltra quadriennium talis extenditur inquiſitio: id enim
tempus fere virentium generoſitatem declarat, quo ſol in eandem partem ſigniferi per
eosdem numeros redit, per quos curſus ſui principium coeperat. quem circuitum meatus
die-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *per quae a V.* k) *ord. tricenos L.* l) *optinent ſexceni maleoli L. I. B. R.* m) *conſummat Ienſ. Goeſ. conſumat* al. n) *ineſt.* [C. VI.] a) *medulla virgo cum aliquis Goeſ.* aa) *etiamnum totor fructuum Goeſ.* b) *maleolo maleolus I. B. R.* Sic per totum caput. c) *dicitur P.* d) *ſtatione Goeſ. P.* e) *antiquiſſimus non ſit L.* f) *acinis Goeſ. I. B. R. I. I.* g) *praecoquis L. P. I. I.* gg) *ſemimaturatis L.* h) *naturae Goeſ.* †) *enim* deeſt *P.* i) *vites L. P.* l) *exhuberare I. I. A.* m) *plurium I. I. Gr. plurimum H. A. G.*

NOTAE VARIORVM.

5, 4 IS NVMERVS CONSVMMAT) Conſummat legendum vt 3, 3, 10 it. 3, 9, 6.

6 Ad hoc caput conferri poteſt Plin. 17, 22 ſ. 35 n. 3.

6, 2 E DVRO VIRGAM) Haec enim alias ſolet eſſe ſterilis. *pampinarius palmes* vocatur. vid. 5, 6, 29 & Cl. Ponted. ad 3, 10, 3.

6, 2 NEPOTVM FRVCTV) *Nepotum* hic & alibi dixit Colum. eodem modo, quo Virgilius dixiſſe videtur in Georgicis, *ſeris factura nepotibus vmbram.* VRSIN. Singularis interpretatio verſus Virgiliani iam Cerdae notata, nec facile cuiquam probanda; cum ibi ſimpliciter poſteri intelligantur, quibus profutura ſit vmbra. Porro *nepotes* in vitibus qui ſint, Index noſter docet, & Cl. Pontederae delineatio T. 1. f. 9.

6, 3 MALLEOLVS) Apud Iſidorum 17, 5 ſic legitur: *Quod in ea parte, qua deciditur ex vetere ſarmento prominens vtrumque.* Quod vltimum *vtrumque* ex Columella emendandum iudico & ſcribendum: *vtrinque.* PONTED. Add. delineatio Viri Cl. T. 2. f. 1.

dierum integrorum mille quadringentorum ſexaginta vnius ἀποκατάςασιν vocant ſtudioſi rerum caeleſtium.

VII. Sed certum habeo, P. [a] Siluine [b], iamdudum te tacitum requirere, cuius generis ſit iſta foecunda vitis, quam nos tam accurate deſcribimus, ac † ne de iis aliqua ſignificetur, quae vulgo non ‡ habentur feraciſſimae. plurimi namque Bituricam [c], multi
2 ſpioniam [cc], quidam baſilicam [d], nonnulli arcelacam [e] laudibus efferunt. Nos [f] quoque haec genera non fraudamus teſtimonio noſtro. ſunt enim largiſſimi vini. Sed propoſuimus docere vineas eiusmodi conſerere, quae nec [g] minus vberes fructus praedictis generibus afferant, & ſint pretioſi ſaporis, velut [gg] Aminei, vel certe non procul ab eo guſtu: cui noſtrae ſententiae ſcio pene omnium agricolarum [h] diuerſam eſſe opinionem, quae de Amineis inueterata [i] longo iam tempore conualuit, tanquam natali [l] & ingenita
3 ſterilitate laborantibus: quo magis nobis ex alto repetita compluribus exemplis firmanda ratio eſt, quae deſidia, nec minus imprudentia colonorum damnata, & velut [m] ignorantiae tenebris obcaecata [n] luce veritatis caruit. Quare non intempeſtiuum eſt nos ad ea praeuerti, quae videntur hunc publicum errorem corrigere poſſe [o].

VIII. Igitvr ſi rerum naturam, P. Siluine, velut acrioribus mentis oculis [a] intueri velimus, reperiemus [b] parem [c] legem foecunditatis eam [d] dixiſſe virentibus, atque hominibus, caeteriſque [e] animalibus: nec ſic aliis nationibus regionibuſue proprias tribuiſſe dotes, vt aliis in totum ſimilia munera denegaret. Quibusdam gentibus numeroſam progenerandi [f] ſobolem dedit, vt Aegyptiis & Afris [g], quibus gemini partus familiares [h], ac pene [i] ſolennes ſunt: ſed & Italici generis eſſe voluit eximiae foecunditatis Albanas

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII.] a) *P.* omiſſ. *P. L.* b) *Siluinae B. R.* †) *anne L. Goeſ.* ‡) *nunc Goeſ.* c) *bituriſicam Goeſ.* cc) *ſpongiam Goeſ.* d) *baſiliſcam P. baliſcam Goeſ. L.* e) *arcaelatam P. arelatam I. B. R.* f) *Nos quoque* defic. *I. B. R.* g) *ne I. B. R.* gg) *cuius L.* h) *agricularum P.* i) *inueterato I. B. R.* l) *naturali P. I. I. nāli L.* m) *vel I. B. R.* n) *occaecata I. B. R. ac cecata L.* o) *quae ſpectandi ſi qualitas in eo ſolo quod vineis diſtinaueris* inſ. *L.* quod lemma eſt in quibusdam capitis proximi cuius alioquin diuiſionis hic nullum veſtigium. Et ipſum *Igitur* indicat, inſeri non debere. Caeterum quae ſuperſunt huius libri nullam capitis diſtinctionem habent aut veſtigium lemmatis; vt & maior pars libri proximi. [C. VIII.] a) *occultis P.* b) *reperiamus P.* abeſt *I. B. R.* c) *par eſt B. R.* d) *eadem P. R. eandem I. B.* e) *celeriter P.* f) *generandi I. B. R.* g) *Aphris I. I.* h) *familiariſer I.* i) *penes B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 4 ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ) Conuerſionem ſiue reſtitutionem ſolis, quam noſter quadriennem ſtatuit, quae etiam a quibusdam Eudoxi τετραετηρὶς exiſtimatur. Alias illa reuolutio ſiue periodus anni magni, quo ſol ad centrum ſuum reuertitur, ſtatuitur contingere poſt annos 532. Vid. quae docent Ioſ. Scaliger epiſt. 3. Salmaſius ad Solinum c. 33 p. 390. Harduinus ad Plin. 10, 2. Schoettg. Nimirum ipſa eſt haec Iuliani anni 365 diebus 6 horis definiti ratio, vbi quatuor annis adiicitur dies vnus, qui ſunt ipſi dies 1461. Sed quid ea ἀποκατάςασις, ſatis illa quidem imperfecta, ad foecunditatem ſtirpium conferat, difficile ſane eſt ad intelligendum, & mirum ſi non plane falſum.

7, 1 Ac ne de iis aliqva significetvr) Poſuerat auctoritate Goeſiani codicis *anne* Cl. Schoettgenius. Cum vero *ne* interrogandi etiam apud noſtros non ſemel occurrat ſolitarium initio quaeſtionis poſitum, (vid. Ind.) & coniunctio vix commode abeſſe queat: veterem lectionem ſeruauimus.

7, 1 Qvae vvlgo non habentvr) Particula negans abundat; & totam ſententiam perturbat, niſi inducatur. Vrsin. At videtur ſtare poſſe ἢ *non*, ſiue Goeſianam lectionem recipias, ſiue nobiſcum *ne* ſumas cum interrogatione.

8, 1 Aegyptiis et Afris) Idem Plinius, & eius rei cauſam Nili fertilitatem adducit 7, 3 *Tergeminos naſci certum eſt Horatiorum Curiatiorumque exemplo: ſupra, inter oſtenta dicitur, praeterquam in Aegypto, vbi foetifer potu Nilus.* Schoettg.

8, 1 Al-

nas Curiatiae familiae trigeminorum matres. Germaniam decorauit altiſſimorum homi- 2
num exercitibus; ſed & alias gentes non in totum fraudauit praecipuae ſtaturae † viris,
nam & M.[m] Tullius Cicero teſtis eſt Romanum fuiſſe [n] ciuem [o] Naeuium Pollionem [p]
pede [q] longiorem quam quemquam longiſſimum: & nuper ipſi [r] videre potuimus in ap-
paratu pompae Circenſium ludorum Iudaeae gentis hominem proceriorem celſiſſimo Ger-
mano. Tranſeo ad pecudes. Armentis ſublimibus inſignis Meuania eſt, Liguria paruis: 3
ſed & Meuaniae [s] bos humilis, & Liguriae nonnunquam taurus eminentis ſtaturae con-
ſpicitur. India perhibetur molibus ferarum mirabilis: pari [t] tamen in hac terra vaſtitate
beluas [u] progenerari quis neget? cum intra moenia noſtra natos animaduertamus ele-
phantos [x]. Ad genera frugum redeo. Myſiam Libyamque largis agunt abundare fru- 4
mentis; nec tamen Appulos [y], Campanoſque agros opimis [z] defici ſegetibus. Tmolon [a]
& Corycon [b] flore croceo; Iudaeam & Arabiam pretioſis odoribus illuſtrem haberi: ſed
nec noſtram ciuitatem praedictis egere ſtirpibus. quippe cum [c] pluribus locis vrbis, iam
caſiam frondentem conſpicimus, iam tuream plantam [d], florenteſque hortos myrrha [e] &
croco.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *curiaciae R. aequitiae P. L.* †) *ſtature B. R.* m) *M. Tullius* deeſt *I. B. R.* n) *ſe I. B. R.* o) *ciuem* omiſſ. *P.* p) *Pullionem P.* q) *pedem P.* r) *ipſum P.* s) *Maeuaniae vos P. Meuania Ienſ.* t) *parua P. pares I. B. R.* u) *belluas I. I. H. A.* x) *elephantes P. Sed* inſ. *Goeſ.* y) *apulos I. B. R. Apulos G.* z) *optimis I. B. R.* a) *Troclon P. trocolon L.* b) *corycion florere croco* editt. praeter *I. B. R.* c) *compluribus P.* d) *planatam P. plantam mature ampliatam, florentesque I. B. R.* e) *myrra B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 1 ALBANAS CVRIATIAE FAMILIAE TRIGEMINOR. MATRES) *Albanas ſorores* vocat mox 3, 9, 1. Etiam hac in re diligentior fuit Romanis ſuarum rerum conditoribus, Halicarnaſſeus: per iſtos ignoraremus fere, quod hic copioſe narrat l. 3. & ſine quo hic locus non intelligeretur. nimirum ſorores fuiſſe, (modo tota fabula vera ſit) Curiatiorum Horatiorumque matres, Albani hominis filias, domeſtico alteram viro, Romano alteram collocatas. Forte ſimilitudo vocabulorum hauſit alterum nomen, *& Horatiae.*

8, 2 NAEV. POLLIONEM) Vide Plin. 7, 16. SCHOETTG. Obſeruat Harduinus ad h. l. Ciceronem in libro *de admirandis*, quem alias etiam laudat Plinius, videri hoc memoriae prodidiſſe.

8, 3 SED ET MEVANIA) Videtur legendum *Meuaniae.* Nam ſequitur, *& Liguriae.* deinde ſcribendum: *Corycon florere croco &c.* VRSIN.

8, 3 MOLIBVS FERARVM) Vid. Graeu. ad Flor. 2, 6 p. 47. ALMEL.

8, 4 TMOLON ET CORYCION FLORERE CROCO) Crocum Corycium celebratur quod in *Coryco* monte proueniat. Plinius libr. 21, c. 6 *Prima,* ait, *nobilitas Cilicio* (croco) & *in Coryco monte.* Lucanus lib. 9. *Vtque ſolet pariter totis effundere ſignis Corycii preſſura croci.* Martialis Epigramm. lib. 3. *Quod ſpirat tenera malum mordente puella, Quod de Corycio quae venit aura croco.* Dioſcorides lib. 1. c. 25. κρόκος ἐςὶ κράτιςος ἐν ἰατρικῇ χρήσει ὁ κορύκειος: *Crocum ad vſum medicum praeſtantiſſimum eſt Corycium.* Galenus lib. 1. de Antidot. c. 14: κρόκον δὲ τὸ κορύκειον ἐπαινοῦσι μὲν ἅπαντες οἱ παλαιοὶ μέχρι καὶ τῶν ποιητῶν: *Crocum vero Corycium laudant tum antiqui omnes, tum poetae.* Quare non *Corycium* legendum, ſed *Corycon* quod etiam in veteribus editionibus ſeruatum videmus. Eadem ratione & apud Iſidorum lib. 17, c. 9 eſt ſcribendum: *Crocus dictus ab oppido Ciliciae quod vocatur Corycon.* PONTED. Repoſui lectionem antiquiſſimarum editionum, quibus de *flore croceo* ipſe etiam Mediceus codex adſtipulatur. Caeterum de *Corycio croco* plena ſunt omnia. Tmolo *croceos odores* aſſignauit Virgilius Ge. 1, 56, quem neſcio an ſecuti ſint cum noſtro, ſummo Virgilii admiratore, Solinus quoque & Marcianus Capella, quos laudat ad Maronem la Cerda, qui non diſſimulat, eſſe, qui *croceos odores* Tmoli de vino generoſo interpretari malint. Plinius certe hanc croci patriam tacet. *Corycon florere croco* legi vult Io. Rhod. ad Scribon. 169 p. 253. Locus Lucani laudatus a Cl. Pontedera, quique habetur 9, 809 ſine cauſa varie tentatur, cum ſit ſaniſſimus. *Preſſura croci effundit ſe ſignis* h. e. aqua croco tincta per ſtatuas multis foraminibus praeditas machinatione quadam hydraulica exprimitur, quod in theatris factum eſſe conſtat.

8, 4 PLVRIBVS VRBIS LOCIS) Teſtatur Plin. 16, 32 in ſeptemtrionali tantum Italiae plaga caſiam naſci. Si tamen Columellae tempore in vrbe fuit, mirum, qui id fugerit Plinium. SCHOETTG.

8, 4 IAM TVREAM PLANTAM) Lubet admonere aliquid de librariorum veterum ingenio

5 croco. His tamen exemplis nimirum admonemur, curae mortalium obſequentiſſimam
eſſe Italiam, quae pene totius orbis fruges, adhibito ſtudio colonorum [f], ferre didicerit.
quo minus addubitamus de eo fructu, qui velut indigena, peculiarisque & vernaculus eſt
huius ſoli. Neque [g] enim dubium eſt Maſſici [h], Surrentinique & Albani, atque Caecubi
agri vites omnium quas terra ſuſtinet, in [i] nobilitate vini principes eſſe [l].

IX. Foecvnditas ab his forſan deſideratur [a]: ſed & haec adiuuari poteſt
cultoris induſtria. nam [b] ſi, vt paullo ante retuli, benigniſſima rerum omnium parens na-
tura quasque genteis atque terras ita muneribus propriis ditauit, vt tamen caeteras non in
vniuerſum ſimilibus dotibus fraudaret: cur eam dubitemus etiam in vitibus praedictam le-
gem ſeruaſſe? vt quamuis earum genus aliquod [c] praecipue foecundum eſſe voluerit,
tanquam Bituricum, aut baſilicum [d]; non tamen ſic Amineum ſterile reddiderit, vt ex
multis millibus eius ne pauciſſimae quidem vites foecundae, tanquam in Italicis [e] homini-
2 bus Albanae illae ſorores reperiri [f] poſſint. Id [g] autem cum ſit veriſimile [h], tum etiam
verum eſſe nos docuit experimentum, cum & in Ardeatino agro, quem multis tempori-
bus ipſi [i] ante poſſedimus, & in Carſeolano, itemque in [l] Albano, generis Aminei vites [ll]
huiuſmodi notae habuerimus, numero quidem perpaucas, verum ita fertiles, vt in iugo
ſingulae ternas vrnas praeberent [m], in pergulis autem ſingulae denas amphoras peraequa-
3 rent. Nec incredibilis debet in Amineis haec foecunditas videri. nam quemadmodum
Terentius [n] Varro, & ante eum M. Cato poſſent [o] affirmare, ſexcentenas [p] vrnas priſcis
cultoribus ſingula vinearum iugera fudiſſe, ſi foecunditas Amineis defuiſſet, quas plerum-
que ſolas antiqui nouerant? niſi [q] putamus ea [r] quae nuper, ac modo plane [s] longinquis
regionibus arceſſita † notitiae noſtrae ſunt tradita, Biturici ſſ generis, aut baſilici [t] vineta
eos

VARIETAS LECTIONIS.

f) *colorum P.* g) *Non I. B. R.* h) *marſici I. B. R.* i) *non vtilitate vini P.* l) *eſſe. foecunditas ab his forſan deſideratur. Cap. 9. Quomodo Amineas feraces facias. Sed & &c. I. B. R.* [C. IX.] a) *deſideretur L. & S. Germ.* b) *nam ſicut P. nam vt L. niſi, ut I. B. R.* c) *aliquid I.* d) *valiſcum P. baſiliae R.* e) *locis* interſer. *P.* f) *reperiri non poſſent I. B. R.* g) *Ita P.* h) *veriſſimile I. B. R.* i) *ipſi* omitt. *I. B. R. ante* om. *L. in* omiſſ. *I. B. R.* ll) *vites notatas L.* m) *praebent R.* n) *Varro Terentius I. B. R.* o) *poſſet I. B. R.* p) *ſexcenas P. ſexenas L. ſeptenas I. B. R. Goeſ.* q) *niſi ſi P. & MS. Heinſ. it. Goeſ.* r) *eaque nuper I. B. R.* s) *paleae L. P.* †) *adcerſita* hic & al. *L. accerſita* al. ſſ) *viturig. aubaliſci Goeſ.* t) *baliſciuineas L.*

NOTAE VARIORVM.

genio, quod alias forte profuerit. Poſt haec verba, vt ſupra notauimus, inferciunt veteres editiones *mature ampliatam.* Quid haec ſibi volunt? varians & corrupta lectio ſunt ipſorum, quae poſuimus, verborum *iam tuream plantam;* eaque e margine hominis diligentis in ipſum corpus ſcripturae irrepſit.

9, 1 Desideratvr) *Deſideretur* legunt Codd. Lipſ. & S. Germ. teſte Burmanno ad Petronium c. 130 qui hoc ipſum notauit, vt oſtenderet, particulam *forſitan* non ineleganter cum coniunctiuo poni. Schoettg.

9, 1 Ditavit) Videtur legendum *dotauit*, vt ſupra 1, 1. Vrsin.

9, 1 Albanae illae sorores) Vide quae modo diximus ad 3, 8, 1.

9, 2 Denas amphoras) i. e. vicenas vrnas, quae a ternis, quas in iugo praebuerunt, nimis fere longe recedunt. Nimirum in pergula multo commodior eſt explicandorum palmitum ex vno capite prodeuntium ratio. Quid ſi tamen pro *denas* putemus ſcriptum a Columella *ſenas*? aut ſi hoc etiam nimium, *quinas*, vel *binas* adeo. In numeris ſumma librariorum negligentia deprehenditur.

9, 3 Varro) de R. R. 1, 2, 7 qui laudat Catonem in origg.

9, 3 Nisi pvtamvs) Nic. Heinſius ad Ouid. Her. 4, 111 etiam *niſi putamus* legit e Codice S. Germani, & pro *plane* obſeruat eſſe in eodem codice *palaeae* pro quo legendum ſuſpicatur, *quae nuper ac modo talea e longinquis &c.* Suffragantur, quod notauimus, alii. Et tamen non placet hic *talea,* nec Literarum *p* & *t* permutatio in his qui dictata ſcribunt facillima, communiſſima, hic locum habere videtur.

9, 4

eos coluiſſe, cum vetuſtiſſimas quasque vineas adhuc exiſtimemus Amineas. Si quis ergo 4
tales [tt], quales [u] paullo ante poſſediſſe me retuli [x], Amineas pluribus vindemiis exploratas
notet, vt ex his malleolos feraciſſimos eligat, poſſet is [y] pariter generoſas vineas & vberes
efficere. Nihil enim dubium eſt, quin ipſa natura ſobolem matri ſimilem eſſe voluerit.
vnde etiam paſtor ille in Bucolicis ait, *Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hoedos*
Noram [z]. vnde ſacrorum certaminum ſtudioſi perniciſſimarum quadrigarum [a] ſemina, 5
diligenti obſeruatione cuſtodiunt, & ſpem futurarum victoriarum concipiunt propagata
ſobole generoſi armenti. Nos quoque pari ratione velut olympionicarum equarum, ita
feraciſſimarum [b] Aminearum ſeminibus electis largae vindemiae ſpem capiamus. Neque eſt
quod temporis [bb] tarditas quemquam deterreat: nam quidquid morae eſt, in exploratio-
ne ſurculi abſumitur. Caeterum cum foecunditas vitis comprobata eſt, celerrime inſitio- 6
nibus ad maximum numerum perducitur. Eius rei teſtimonium tu praecipue, Publi [c] Sil-
uine, perhibere nobis potes, cum pulchre memineris, a me duo iugera vinearum intra
tempus biennii ex vna praecoque vite, quam in Ceretano [d] tuo poſſides, inſitione facta
conſummata [e]. Quemnam igitur exiſtimas vitium numerum intra tantundem temporis 7
interſeri poſſe duorum iugerum malleolis, cum ſint ipſa duo iugera vnius vitis progenies?
Quare ſi, vt dixi, laborem & curam velimus adhibere, facile praedicta [f] ratione tam fe-
races Aminei generis vineas conſtituemus, quam Biturici, aut baſilici [ff]: tantum retu-
lerit [g], vt in transferendis ſeminibus ſimilem ſtatum caeli, locique & ipſius vitis habitum
obſeruemus: quoniam [h] plerumque degenerat ſurculus, ſi aut ſitus [i], agri, aut aeris qua-
litas

VARIETAS LECTIONIS.

tt) *talis I.B.R.* u) *qualis P.* abeſt *I.B.R.* x) *rettuli I.B.R.* y) *is* deficit *I.B.R.* z) *Noram* om. *Goeſ. L. I. B. R.* a) *quadrigenarum P.* b) *ferociſſimarum L. I.B.R.* bb) *tempus tardum L.* c) *Publi* deficit *P.* d) *cretano Com.* Sphalma. e) *conſummata I. Gr. G. conſummataque P. conſumata* al. f) *praedictam rationem I.B.R.* ff) *baliſci Goeſ. baliſtini L.* g) *rettulerit P. rettulit I.B.R.* h) *cum I.B.R.* i) *ſitu ſi agri &c. P. ſitu plaga: ac I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

9, 4 PASTOR ILLE) Tityrus Virgilianus ecl. 1, 23. SCHOETTG.

9, 5 QVADRIGARVM SEMINA) De his equorum nobilium genealogiis vide praeter caeteros Graeu. praef. Theſ. IX. antiquitt. Rom. qui laudare etiam poterat illud Martial. 3, 63 *Hirpini veteres qui bene nouit auos.*

9, 5 OLYMPIONICARVM EQVARVM) Nam etiam feminarum equarum haec gloria. vid. ad Varr. 2, 7, 1. Plin. 10, 63 ſ. 83 *Viciſſe Olympia praegnantem Echecratidis Theſſali inuenimus.* Talis *etiam fuit, cuius imaginem Olympiae Phormis dedicauit, cuius aeris mixturae affuſum hippomanes mares equos ad rabiem coitus agebat,* vt Plinius aït 28, 11 ſ. 49 de qua etiam Aelian. de animal. 14, 18 & pluribus Pauſan. Eliac. 1 extr. p. 176. Add. Salmaſ. ad Solin. p. 660, a. Apud Plut. Caton. p. 620. H. Steph 8v. mentio fit τῶν Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησεν. Neque enim opus eſt, cum MS. Vulcobienſi in ſplendida quae nuper prodiit editione Londinenſi legere οἷς. Aelian. de animal. 12, 40 eandem rem narrat, niſi quod Miltiadi tribuit. Μιλτιάδης δὲ τὰς ἵππυς τὰς τρεῖς (Leg. τρὶς) Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν ἐν Κεραμεικῷ. Nimirum ille Miltiades ὁμομήτριος frater eſt Cimonis, cui hic victoriae primum honorem concesserat. Res eſt apud Herodotum 6, 103 vbi etiam memorantur αἱ ἵπποι αὗται αἱ τρεῖς Ὀλυμπιάδας ἀνελόμεναι. vbi Euagorae Laconis equabus idem contigiſſe narrat. Quin in vniuerſum pronunciat Aelian. de animal. 11, 36 Αἱ ἵπποι εἰς ἁρματηλασίαν ἐπιτηδειότεραι εἶναι πιστεύονται. Et Scythae Plinio auctore 8, 42 ſ. 66 *per bella feminis vti malebant, quoniam vrinam curſu non impedito reddunt.* Occupari video bonam partem horum a Io. Scheff. de re Vehic. 1, 12 p. 149 quo magis illi ſua, nobis non animaduerſa, relinquimus. Placuit autem hac obſeruatione, non maximi alioquin momenti, Plutarchi locum ab emendatione importuna munire.

9, 7 SI AVT SITVS AGRI) Veteres editiones: *ſi aut ſitus plaga ac aëris qualitas.* Ego vero ſic legerem: *ſi aut ſitus plagae, aut agri qualitas repugnent, aut etiam ſi ex arbore in iugum defertur.* Hac ratione ad ea quae propoſuit, omnia reſpondent, *ſtatus coeli ad ſitus plagae, loci* (ſtatus) *ad agri qualitatem, vitis habitus* arbuſtiuae *in iugum* translatae; idcirco adiecit:

8 litas repugnent [l], aut etiam, ſi ex arbore in iugum defertur. Itaque de frigidis in frigi-
da, de calidis in ſimilia, de vineis [m] in vineas transferemus. magis tamen ex frigido ſta-
tu ſtirps Aminea poteſt calidum ſuſtinere, quam ex calido frigidum. quoniam omne vitis
9 genus, tum maxime praedictum, naturaliter lætatur tepore potius, quam frigore. Sed
& qualitas ſoli plurimum iuuat, vt ex macro aut mediocri transducatur in melius. nam
quod aſſuetum eſt pingui, nullo modo maciem terrae patitur, niſi ſæpius ſtercores. At-
que haec de cura eligendi malleoli generatim praecepimus [n]. nunc illud proprie [o]
[ſpecialiter] vt non ſolum ex foecundiſſima vite, ſed etiam [p] e vitis parte feraciſſima ſe-
mina eligantur.

X. Feracissima autem ſemina ſunt, non vt veteres auctores [a] tradide-
runt, extrema pars eius [b], quod caput vitis appellant, id eſt, vltimum & productiſſimum
flagellum: nam in eo quoque falluntur agricolae. Sed erroris eſt cauſa prima ſpecies, &
numerus vuarum, qui plerumque conſpicitur [c] in [d] productiſſimo [e] ſarmento. quae res
nos decipere [f] non debet. id enim accidit [g] non palmitis ingenita fertilitate, ſed loci op-
portunitate [h], quia reliquas trunci partes humor omnis & alimentum, quod a ſolo mini-
2 ſtratur, tranſcurrit, dum ad vltimum perueniat. naturali enim ſpiritu omne alimentum
virentis, quaſi quaedam anima [i], per medullam [l] trunci veluti per [m] ſiphonem, quem [n]
diabeten [o] vocant mechanici, trahitur in ſummum: quo cum peruenerit, ibi conſiſtit,
atque conſumitur. Vnde etiam materiae vehementiſſimae reperiuntur aut in capite vitis,
3 aut in crure vicino radicibus. Sed & hae [p] ſtirpes, quae e [q] duro citantur [r], duplici ex
cauſa probatae ſunt: quod a foetu vacant, quodque ex proximo terrae integro atque illi-
bato

VARIETAS LECTIONIS.

l) *repugnat P. repugnet I.* m) *vinetis P, Goeſ.* n) *praecipimus B. R.* o) *prouide* coni. *Brouckh.* d) *& vitis I. B. R.* [C. X.] a) *autores H. Gr. G. authores A. autores crediderunt L.* b) *eſt P. L.* c) *proſpicitur I. B. R.* d) *in* deeſt *I. B. R.* e) *prudentiſſimo P. produtiſſimo R. podentiſſ. L.* f) *deſpicere P.* g) *adcidit non palmites P.* h) *oportunitate I. B. R.* i) *amaena P.* l) *medulam B. R.* m) *per* abeſt *I. B. R.* n) *que P. quam I. B. R* o) *chabeten I. B. R.* p) *hae I. B. R.* al. *eae.* q) *e* deficit *I. B. R..* r) *citantur, ac P. vtantur Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

Itaque de frigidis in frigida, de calidis in ſimilia. de vineis in vineas transferemus; quorum duo prima membra ſtatum plagae indicant, tertium illud reſpicit *aut etiam ſi ex arbore in iugum defertur. Agri* vero *qualitatem* ſignificat *ſed & qualitas ſoli plurimum iuuat, vt ex macro aut mediocri transferatur in melius.* PONTED.

9, 8 DE VINEIS IN VINEAS) Quidni etiam de ſeminario, vel vitiario? Vid. ſupra 3, 3, 11 & 12 de ſurculis & viuiradicibus inter ipſos vinearum ordines educandis. Quod Politianus in Mediceo inuenit: *de vinetis*, neſcio, quam vim habeat. Neque enim ſcio, an certa ſit differentia, quam Carolus Stephanus in vineto adfert, qui hoc vult latius quid & maius ſignificare, vt *vinetum vineas* plures complectatur.

6, 9 SPECIALITER) Hoc eſt erratum librarii, & videtur legendum *ſpectabitur.* VRSIN. Vide lector, an malis nobiſcum putare *ſpecialiter* eſſe gloſſam τῆς *proprie.* Certe vncinis includendum ob noſtram ſuſpicionem cenſuimus.

10, 1 DVM AD VLTIMVM) Videtur legendum *ad vltimam.* deinde ſic diſtinguendum: *Trahitur ad ſummum: quo cum peruenerit, ibi conſiſtit, atque conſumitur.* VRSIN.

10, 3 SED ET HAE STIRPES) Ita repoſui autoribus, ſpero, non inficiandis, neque repugnante Mediceo. Refert autem legi *hae*, vt intelligatur referri ad proxime ſuperiora, & reſpondere mox *illae*, de quibus initio dictum eſt.

10, 3 QVAE E DVRO CITANTVR) *Citantur*, i. e. proliciuntur, producuntur, proueniunt: *e duro*, h. e. ex medio ſtipite, vbi cortex eſt durus, & contradiſtinguitur iis, quae *in tenero*, vt infra n. 13, h. e. in ſummo creſcunt, quorum cortex non tam annoſus ac durus eſt. Quintilii Geop. 5, 8 ἐκ τȣ̃ μέσȣ τῆς ἀμπέλȣ; noſter infra n. 5. *ex duro trunco enatum* & c. 10. *e duro natam virgam* vocat. Vid. Harduinus ad Plin. 17, 21. SCHOETTG.

10, 3 PROBATAE SVNT) Negatiuam particulam *non* verbo *ſunt* annectendam arbitror ſic: *Sed & eae ſtirpes, quae e duro citantur, duplici ex*

bato ſucco aluntur: & illae fertiles ac firmae, quia [s] e tenero prorepunt, & quidquid, vt
ſupra [t] dixi, ad eas alimenti peruenit, indiuiduum eſt. Mediae ſunt macerrimae, quia [u]
tranſcurrit hinc parte aliqua interceptus, illinc [x] a ſe tractus humor. Non debet igitur 4
vltimum flagellum quaſi foecundum obſeruari, etiam ſi plurimum afferat; ſiquidem loci
vbertate in fructum cogitur: ſed id ſarmentum quod media vite ſitum, nec [y] importuna
quidem parte deficit, ac numeroſo foetu benignitatem ſuam oſtendit. Hic ſurculus trans-
latus † rarius [z] degenerat, cum [zz] ex deteriore ſtatu meliorem ſortitur. ſiue enim paſti-
nato [a] deponitur, ſiue trunco † inſeritur, largioribus ſatiatur alimentis, quam prius,
cum eſſet in egeno. Itaque cuſtodiemus, vt a praedictis locis, quos humeroſos ruſtici 5
vocant, ſemina legamus: tamen quae attuliſſe fructum antea [b] animaduerterimus [c]. nam
ſi foetu vacua ſint, quamuis laudabilem partem vitis nihil cenſemus ad feracitatem con-
ferre malleolo. quare vitioſiſſima eſt eorum agricolarum opinio, qui minimum referre
credunt, quot [d] vuas ſarmentum habuerit, dum ex vite fertili legatur & non ex duro
trunco enatum, quod pampinarium vocant. Haec autem opinio, quae orta eſt ex in- 6
ſcitia [e] ſeminum eligendorum, primum parum [ee] foecundas vineas, deinde etiam nimis
ſteri-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *qui & tenero P. quae tenero I. B. R.* t) iunct. *I.B.R.* u) *qua I. B. R. quas Goeſ.* x) *inlinc ad ſe P. ad ſe* etiam *Goeſ.* y) *nec P.* & *L. ne Goeſ. non* al. †) *transfatus.* z) *minus P. L.* zz) *quo in exteriori ſtatu L.* a) *paſtinatio P.* †) *trunto St.* b) *antea* deeſt *P.* c) *animaduertimus P. I.* d) *quod I. B. R.* e) *inſcientia Goeſ. I. B. R.* ee) *parant infecundas L.*

NOTAE VARIORVM.

ex cauſa probatae non ſunt. Eae enim ſtirpes, pampinaria ſarmenta ſunt, quae ab omnibus improbantur. De quibus etiam Pallad. 3,9 haec protulit: *Pampinarius qui de duro naſcitur, etiam ſi attulerit fructus. pro frugifero non eſt ponendus; in ſuo enim loco foecundatur, a matre translatus vero tenet ſterilitatis vitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit.* PONTED. Qui faueo mirum quantum viri in ſummo ingenio doctiſſimi coniecturis, hic diſceſſionem ab illo facere cogor, poſt δευτέρας φροντίδας, cum iam prurirent digiti, vt negationem insererem. Verſatur Columella in remouendis cum ratione illorum ſententiis, qui ſemina vel ex ſummo cacumine peterent, vel ex his, quae capiti proxima e duro enaſcuntur: quae autem inter haec extrema interiecta ſiue media ſunt, relinquerent. Vtrumque genus laetum ac vehemens eſſe fatetur, ſed loci eſſe eam praerogatiuam: illa ſarmenta optima, quae medio loco, h. e. incommodiſſimo, tamen foecunda deprehendantur. Porro e duro enata, capiti proxima, ſarmenta ideo ait probata quibusdam, *quod a foetu vacant* illo anno, quibus proinde tanto minus parcitur a putatore, cum contra, quae gemmis oppleta ſunt, ad parcendum illum inuitent. Haec ſi paullo attentius cogitare voluerit Clariſſimus vir, & oeconomian huius tractationis conſiderare, inueniet ſcio, quo eſt ingenio, omnia ſana eſſe. Nobis haec talia in mentem venire poſſe, licet multum hebetioribus, mirum non eſt, cum diligentia penſare, quod decedit acrimoniae, ſtudeamus: & totos libros plus ſemel inter ſe contulerimus.

10, 3 QVIA E TENERO PROREPVNT) Videtur legendum *quae e tenero, quod quidquid &c.* VRSIN. Etiam hic vir doctiſſimus non attendit, *illae* non eſſe pronomen antecedens, ad quod *quae* referendum ſit; ſed ipſum relatiuum ad illas ſtirpes ſ. ſarmenta, de quibus initio capitis huius ſermo fuit. Iam apertum eſt etiam, cur paullo ante *hae* praetulerimus. Nimirum *hae* prioris generis materias reſpicit, *illae* poſterius commemoratas.

10, 3 INDIVIDVVM EST) In ſummo enim cum ſit, ibi conſiſtit ſuccus, nec iam diuiditur.

10, 3 ILLINC A SE TRACTVS HVMOR) Melior videtur Pol. *ad ſe.* Intellectus idem: mediis ſtirpibus intercipitur humor ab infimis, detrahiturque a ſummis ad ſe illum trahentibus.

10, 4 VLTIMVM FLAGELLVM) Siue ſummum ſit, ſiue imum.

10, 4 NEC IMPORTVNA QVIDEM) Non opus eſſe puto cauſam adferre, cur codicum MSS. ſcripturam vulgatae praetulerim. Recte igitur Cl. SCHOETTG. vidit, nihil opus eſſe VRSINI emendatione, qui ita hunc locum conſtituit: *Si quidem loci opportunitate in fructum cogitur. Sed id ſarmentum, quod media vite ſitum, non opportuna quidem parte deficit, ac numeroſo foetu benignitatem ſuam oſtendit. Hinc ſurculus translatus &c.*

10, 4

ſteriles reddit. Quis enim omnino iam per tam longam ſeriem annorum agricolae mal-
leolum legenti praecepit [f] ea, quae paullo ante retulimus? Immo quis non imprudentiſſi-
mum quemque, & eum qui nihil aliud operis facere valeat, huic negotio delegat? Itaque
ex hac conſuetudine veniunt imprudentiſſimi ad rem maxime neceſſariam, deinde etiam
infirmiſſimi [g]. nam & inutiliſſimus quisque, vt dixi, qui nullum alium laborem ferre queat,
7 huic officio applicatur [h]. Is porro etiam ſi quam [i] ſcientiam eligendi malleoli habet, eam
propter infirmitatem diſſimulat, aut [l] ſeponit: & vt numerum, quem villicus imperauit,
explere poſſit, nihil curioſe, nihil religioſe adminiſtrat: vnumque eſt ei propoſitum, per-
agere operis [m] ſui penſum: cum tamen, vt & [n] ſciat [o], & quod ſcit [p] exequatur, hoc ſo-
lum praeceptum a magiſtris accepit [q], ne pampinariam virgam deplantet, caetera omnia
8 vt ſeminibus contribuat [r]. Nos autem primum rationem ſecuti, nunc etiam longi tem-
poris experimentum, non aliud ſemen eligimus, nec frugiferum eſſe ducimus, niſi quod
in parte genitali fructum attulerit. Nam illud quidem [s], quod loco ſterili laetum, robu-
ſtumque ſine foetu proceſſit, fallacem foecunditatis imaginem praefert [t], nec vllam ge-
9 nerandi vim poſſidet. Id procul dubio verum eſſe, ratio nos admonet, ſi modo vt in
corporibus noſtris propria ſunt officia cuiuſque membri, ſic & frugiferarum ſtirpium par-
tibus propria munia. Videmus hominibus inſpiratam velut aurigam rectricemque mem-
brorum animam, ſenſusque [u] iniectos ad ea diſcernenda, quae tactu, naribus, auribusque,
& oculis indagantur; pedes ad greſſum compoſitos, brachia † ad complexum [x]: ac ne
per omnes vices miniſteriorum vagetur inſolenter oratio, nihil aures agere valent, quod
10 eſt oculorum, nihil oculi quod [y] aurium; nec generandi quidem data eſt facultas mani-
bus aut plantis: ſed quod hominibus ignotum voluit eſſe genitor vniuerſi, ventre prote-
xit †; vt diuina praeditus [z] ratione rerum aeternus [a] opifex, quaſi quibusdam ſecretis
corporis in arcano atque operto, ſacra illa ſpiritus elementa cum terrenis primordiis mi-
11 ſceret [aa], atque hanc † animantis machinae ſpeciem effingeret. Hac lege pecudes ac vir-
gulta progenuit, hac vitium genera figurauit, quibus eadem ipſa mater ac parens primum
radices velut fundamenta quaedam iecit, vt iis quaſi pedibus inſiſterent: truncum deinde
ſuperpoſuit, velut quandam ſtaturam corporis & habitus: mox ramis diffudit quaſi bra-
chiis

VARIETAS LECTIONIS.

f) *praeficit P.* g) *in firmiſſimam inutiliſſimus &c. I. B. R.* h) *applicetur I. B. R.* i) *ſi quam* diu. *Gr. G.* l) *ac ſuperponit Goeſ. L. I. B. R.* m) *laboris Goeſ. L. I. B. R.* n) *&* abeſt *I. B. R. H.* o) *ſciat, quod exequatur I. B. R. & quod ſciat ſequatur & Goeſ.* p) *ſciat P.* q) *accipit I. B. R. acceperit Goeſ.* r) *tribuat I. B. R.* s) *quidem* omitt. *I. B. R.* t) *praebet I. B. R.* u) *que* omiſſ. *I. B. R. ſenſus in lectos L.* †) *blachia* hic & p. p. *L.* x) *amplexum I. B. R.* y) *eſt* interpon. *I. B. R.* †) *proceſſit L.* z) *praedicta I. B. R. praedita L.* a) *aeterna L. I. B. R.* aa) *miniſtret L.* †) *hoc animantis imagine ſpecie Goeſ. hoc* etiam *L.*

NOTAE VARIORVM.

10, 6 INFIRMISSIMI) Apparet dictos hic *infirmiſſimos* pro his, qui fide ſunt vacillante, nec ſatis conſtantiae habent ad laborem perferendum, quo intellectu paſſim *firmus* aut *infirmus* exercitus dicitur. Ad rem noſtram facit praeſertim Cic. fam. 15, 4 verſus fin. *vt ex alieniſſimis ſociis amiciſſimos, ex infideliſſimis firmiſſimos redderem &c.* Ita mox *infirmitatem* dicit noſter, qua voce Caeſar plus ſemel pro leuitate & inconſtantia vſus eſt.

10, 7 VT ET SCIAT) Hanc lectionem non VRSINI tantum, qui ita legi iubet, ingenio deberi, varietas ſupra indicata demonſtrat. Mirifice etiam placet Goeſianum *quod ſciat ſequatur*, licet recipere illud non auſus ſim. eadem ratio eſt τῦ *acceperit*, quod etiam VRSINVS probat.

10, 10 PRAEDITVS RATIONE) *Praedita* lege cum Lipſ. & conſtrue cum verbis: *elementa ſpiritus.* SCHOETTG. Suffragantur etiam, quod vidimus, editiones vetuſtiſſimae. Sed maluimus tamen, quae vtcunque tolerari poſſunt, relinquere.

chiis: tum caules & pampinos elicuit, velut palmas [b]. eorumque alios [c] fructu donauit,
alios [d] fronde ſola veſtiuit ad protegendos tutandoſque partus. Ex his igitur, vt ſupra [d] 12
diximus, ſi non ipſa membra genitalia conceptu atque foetu grauida, ſed tanquam te-
gmina & vmbracula eorum, quae fructibus vidua ſunt, legerimus, vmbrae ſcilicet non
vindemiae laborabimus [e]. Quid ergo eſt? cur quamuis non ſit e duro pampinus, ſed e 13
tenero natus, ſi tamen orbus eſt, etiam in futurum quaſi ſterilis damnatur a nobis? Mo-
do enim diſputatio noſtra colligebat vnicuique corporis parti proprium eſſe attributum
officium, quod ſcilicet ei conuenit; vt malleolo quoque, qui opportuno loco natus eſt,
foecunditatis vis adſit, etiam ſi interim ceſſet a partu. Nec ego abnuerim in [f] hoc me in- 14
ſtitiſſe [g] argumentari. ſed & illud maxime profiteor, palmitem, quamuis frugifera parte
enatum, ſi fructum non attulerit, ne vim quidem foecunditatis habere. Nec hoc illi
ſententiae repugnat. nam & homines quosdam non poſſe generare, quamuis omnium
membrorum numero conſtante, manifeſtum eſt, ne ſit incredibile, ſi genitali loco virga
nata fructu careat, carituram quoque eſſe [h] foetu. Itaque vt ad conſuetudinem agrico- 15
larum reuertar, eiusmodi ſurculos, qui nihil attulerint, ſpadones appellant: quod non
facerent, niſi eos ſuſpicarentur inhabiles frugibus. quae & ipſa appellatio rationem mihi
ſubiecit non eligendi malleolos, quamuis probabili parte vitis enatos, ſi fructum non tu-
liſſent. quanquam & hos [hh] ſciam non in totum ſterilitate affectos. nam confiteor pampi-
narios quoque, cum e duro prorepſerint [i]; tempore anni ſequentis acquirere foecundi-
tatem, & ideo in [l] reſecem ſubmitti, vt progenerare poſſit. Verum eiuſmodi partum 16
comperimus, non tam ipſius reſecis, quam materni eſſe muneris. Nam quia inhaeret
ſtirpi ſuae, quae eſt natura ferax, miſtus adhuc parentis alimentis [m], & foecundi [n] par-
tus ſeminibus, ac velut altricis vberibus eductus, paullatim fructum fere condiſcit. At [o]
quae citra [p] naturae quandam pubertatem, immatura atque intempeſtiua planta direpta
trunco, vel terrae, vel etiam ſtirpi reciſae [q] inſeritur, quaſi puerilis aetas, ne ad coitum
quidem, nedum [r] ad conceptum habilis, vim generandi vel in totum perdit, vel certe
mi-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *palmas eorum. Quae I. B. R.* c) *alius P.* d) *ſupradiximus* iunct. *I. B. R.* e) *laborauimus P.* f) *in* om. *I. B. R. Goeſ. L.* g) *inſtituiſſe I. B. R. Goeſ. L.* h) *eſſe* abeſt *I. B. R.* hh) *ipſos* inſ. *Goeſ.* i) *proreſſerint P. proceſſerint I. B. R. prorepſ. ſementis acquir. L.* l) *in* deeſt *I. B. R. in reſicendum mittit P.* m) *elementis L. I. B. R.* n) *foecundis paſtus L. I. B. R. probat fere Pont.* o) *Atque citra &c. I. B. R.* p) *citra naturae quandam pubertatem deſunt P.* q) *recaeſae I. B. R.* r) *ne dum* diuiſ. *I. B. R. I. I. H.*

NOTAE VARIORVM.

10, 12 MEMBRA GENITALIA) Ita *lumbos vitis* appellat de Arb. 3, 1.

10, 13 QVID ERGO EST? CVR) Difficilior paullo ſententia, quam declarare ſtudebimus, ne quis, quod nobis etiam vſu venit initio, ad emendandum, hoc eſt corrumpendum prouolet. Dixerat Columella ſ. 8 ſe ſemen frugiferum non putare, *niſi quod α) in parte genitali β) fructum attulerit.* Prius de parte genitali declarauerat ſimilitudine corporum animatorum. Sed haec ipſa ſimilitudo iam obiectioni dat occaſionem. Si par eſt genitalium partium in vitibus atque animalibus ratio, cur igitur damnas, Moderate, malleolum bono & genitali loco natum, quia fructum nondum tulit? Nonne genitalibus animalium partibus *foecunditatis vis adeſt tamen, etſi interim* h. e. interdum *ceſſent a partu?* Huic obiectioni reſpondet noſter, vt indicet ſuſpicionem tamen eſſe ſterilitatis, ſicut ſint homines, qui *membrorum omnium numero conſtante tamen generare non poſſint.*

10, 14 IN HOC ME INSTITISSE) Probabilior forte pleriſque videtur altera MSS. & veterum editionum lectio: *hoc me inſtituiſſe.* Sed vulgata etiam neſcio quid habet, quod damnare non auſim. Verbum *inſtitiſſe* ad *inſtar, inſtantiam* & ſimilitudinem exempli videtur referri: non diffitetur, ſe in hac ipſa partium genitalium conformatione ſimilitudinis rationem quaeſiuiſſe. Hanc vim habet etiam 3, 13, 3.

10, 14 CAREAT, CARITVRAM QVOQVE) In diuerſis verbi temporibus quaerenda eſt oppoſitio non in *fructu* atque *foetu.*

 10, 18

17 minuit. Quare magnopere cenſeo in eligendis † ſeminibus adhibere curam, vti fructuo-
ſa parte vitis palmites legamus eos, qui futuram foecunditatem iam toto ‡ fructu pro-
mittunt. Nec tamen contenti ſimus ſingulis vuis, maximeque probemus [s] eos, qui nu-
meroſiſſimis foetibus conſpiciuntur. An non [t] opilionem laudabimus ex ea matre ſobo-
lem propagantem, quae geminos enixa ſit; & caprarium ſubmittentem foetus earum
pecudum, quae trigemino partu commendantur? videlicet quaſi [tt] ſemper ſit [u] parentum
18 foecunditati proles [x] reſponſura. Et nos ſequamur [y] in vitibus hanc ipſam rationem,
tanto quidem magis, quod compertum habeamus [z], naturali quadam malignitate deſciſce-
re [a] interdum, quamuis diligenter probata ſemina: idque nobis poeta velut ſurdis verita-
tis indulget [aa] dicendo, *Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore Degenerare ta-
men, ni vis humana quotannis Maxima quaeque manu legeret: ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.* Quod non tantum de [b] ſeminibus legumi-
19 num, ſed in totam [bb] agricolationis rationem dictum eſſe intelligendum eſt. Si modo
longi temporis obſeruatione comperimus, quod certe comperimus, eum [c] malleolum,
qui quatuor vuas tulerit, deputatum, & in terram depoſitum, a foecunditate materna ſic
20 degenerare, vt interdum ſingulis, non nunquam etiam binis vuis minus afferat. In quan-
tum autem cenſemus defecturos [d] eos, qui binos aut fere ſingulos foetus in matre tule-
rint, cum etiam feraciſſimi translationem ſaepe reformident [e]? itaque huius rationis de-
monſtratorem magis eſſe me, quam inuentorem, libenter profiteor: ne quis exiſtimet,
fraudari maiores noſtros laude merita. nam id ipſum cenſuiſſe [f] eos non dubium eſt,
quamuis nullo alio ſit ſcripto proditum, exceptis quae [g] retulimus metris Virgilii; &
21 hic [h] tamen vt de ſeminibus leguminum praecipiatur. Cur enim aut e duro natam vir-
gam, aut etiam ex foecundo malleolo, quem ipſi probaſſent, deciſam ſagittam repu-
diabant, ſi nihil intereſſe ducebant [i], ex quo loco ſemina legerentur [l]? Nunc [m] quia vim
foecunditatis certis quaſi membris ineſſe non dubitabant, idcirco [n] pampinarium & ſagit-
tam velut inutiles ad deponendum prudentiſſime damnauerunt. Quod ſi ita eſt, nihil
dubium eſt multo magis ab his improbatum eſſe [o] etiam illum palmitem, qui frugifero
22 loco natus, fructum non attuliſſet. Nam, ſi ſagittam, id eſt ſuperiorem partem malleo-
li, vituperandam cenſebant [p], cum eſſet eadem pars ſurculi frugiferi; quanto magis vel
ex optima vitis parte natum flagellum [pp], ſi eſt ſterile, improbatum ab his, ratio ipſa de-
clarat? Niſi tamen (quod eſt abſurdum) crediderunt id [q] translatum, & abſciſſum a ſua
ſtirpe, deſtitutumque materno alimento, frugiferum [r], quod in ipſa matre nequam fuiſ-
ſet. Atque haec & forſitan pluribus dicta ſunt, quam exigebat ratio veritatis: minus
tamen multis, quam poſtulabat praue detorta & inueterata opinio ruſticorum.

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

†) *eligendi I. I.* ‡) *in dato Goeſ.* s) *roebemus L. praebemus P.* t) *non* omiſſ. *I. B. R.* tt) *quia ſperet - - prolem reſponſuram Goeſ. & L.* u) *eſt I. B. R.* x) *prolem reſponſuram P.* y) *ſequemur I. B. R.* z) *habeam I. B. R.* a) *deſiſtere L. deſiſcere I. B. R.* aa) *inculcet Goeſ.* b) *de* omitt. *I. B. R.* bb) *tota agricolatione ſpatioue Goeſ. ſationem* coni. *Brouckh.* c) *cum I. B. R. Gr.* d) *deſcituros P. deſpecturos I. B. R. deſtitutos L.* e) *formident I. B. R.* f) *ſenſiſſe I. B. R. Goeſ. L.* g) *quos* vel *quod rettulimus P.* h) *hic L.* i) *dicebant* al. praet. *Goeſ. L. I. B. R.* l) *eligerentur I. B. R.* m) *Num I. B. R.* n) *iccirco I. B. R. I. I.* o) *eſſet P.* p) *fieri* interſer. *I. B. R.* pp) *fragellum L.* hic & alias not. φραγέλλιον. q) *cum I. B. R.* r) *frugifero : quin ipſam matrem nequam fuiſſe I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 18 INDVLGET) Videtur legendum *inculcet* VRSIN. Locus Virgilii, quem citat, extat Georg. 41, 192. SCHOETTG. Add. Cl. Morgagni Epiſt. 1, 7.

10, 22 QVOD IN IPSA MATRE NEQVAM FVISSET) Si cuiquam haec vox *nequam* minus placuerit, videat, an potior ſit *nun-*

XI. Nvnc ad reliquum ordinem propoſitae diſputationis redeo. Sequitur
hanc eligendi malleoli curam paſtinationis officium: ſi tamen ante de qualitate ſoli con-
ſtiterit. nam eam [a] quoque plurimum & bonitati, & largitati frugum conferre, nihil du-
bium eſt. ac [b] prius, quam ipſum perſpiciamus, illud antiquiſſimum cenſemus, rudem
potius eligendum agrum, ſi ſit facultas, quam vbi fuerit ſeges, aut arbuſtum. nam de vi- 2
netis, quae longo ſitu exoleuerunt, inter omnes auctores conſtitit, peſſima eſſe ſi reſerere
velimus. quod & inferius ſolum pluribus radicibus ſit impeditum, ac velut irretitum, &
adhuc non amiſerit virus, & cariem illam vetuſtatis, quibus hebetata quaſi aliquibus ve-
nenis humus torpeat [c]. Quam ob cauſam ſilueſtris ager praecipue eſt eligendus, qui 3
etiam ſi frutetis aut arboribus obſeſſus [d] eſt, facile extricatur, quod ſuapte natura quae-
cunque gignuntur, non penitus, nec in † profundum radices agunt, ſed per ſummum [e]
terrae diſpergunt, atque deducunt, quibus ferro reciſis, atque extirpatis, parum [f], quod
ſupereſt, inferioris ſoli raſtris licet effodere, & in fermentum congerere, atque compo-
nere. Si tamen rudis terra non ſit, proximum eſt vacuum [ff] arboribus aruum. ſi nec
hoc eſt, rariſſimum [g] arbuſtum, vel oliuetum [h] quod non fuerit maritum, vineis [hh] de-
ſtinatur. Vltima eſt, vt dixi, conditio reſtibilis vineae. nam [i] ſi neceſſitas facere cogit, 4
prius quicquid eſt reſiduae vitis extirpari debet: deinde totum ſolum ſicco fimo, aut, ſi
id non ſit, alterius generis quam recentiſſimo ſtercorari [ii], atque ita conuerti [l], & dili-
gentiſſime refoſſas omnes radices in ſummum regeri, atque comburi: tunc [m] rurſus vel
ſtercore vetuſto, quia non gignit herbas, vel de vepribus egeſta humo paſtinatum large
contegi [n]. At vbi pura noualia [o] arboribus ſunt libera, conſiderandum eſt ante, quam 5
paſtinemus. ſurcularis necne ſit terra: idque facillime exploratur per ſtirpes, quae ſua
ſponte proueniunt. Neque enim eſt vllum [p] tam [diu [r]] viduum ſolum virgultis, vt
non aliquos ſurculos progeneret, tanquam piros ſilueſtres, & prunos, vel rubos certe.
Nam haec quamuis genera ſpinarum ſint, ſolent tamen fortia, & laeta, & grauida fru-
ctu conſurgere. Igitur ſi non retorrida [s] & ſcabra, ſed leuia & nitida, & prolixa foe- 6
cun-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *eum* Sphalma *Vict.* & rell. b) *ne plus quam L.* c) *torreat P.* d) *oppreſſus P. ob-preſſus L.* e) *ſummam I. B. R.* †) *in* abeſt *MS. Heinſ. ad Ouid. met. 2, 583.* f) *purum P.* ff) *noua tuum L.* g) *rariſſimum* deeſt *I. B. R.* h) *Melius tamen vetus oliuetum* interpon. *Goeſ. L. I. B. R.* hh) *vineiſue deſtinatum* coni. *Brouckh.* i) *quam* coni. *Brouckh.* ii) *ſtercore L. I. B. R.* l) *conuerrit P. conuerri I. B. R. conuertit L.* m) *Tum I. B. R.* n) *contegit* vel *contegat P.* o) *& ab* interſer. *I. B. R. &* inf. etiam *Goeſ. & MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3, 582.* p) *illud L.* r) *diu* om. *L. I. B. R.* s) *retor-ridet ſcabras & leuia P. L.*

NOTAE VARIORVM.

nunquam vel *nequaquam.* Nimirum veteres [*puto excidiſſe* non] crediderunt, ſarmentum, quod in ſua ſtirpe nunquam fuiſſet frugiferum, translatum abſciſſumque a ſua matre fore frugiferum. PONTED. Bona pace viri Celeberrimi eripi non patiar Columellae vocem *nequam*, quae non modo τῷ *frugi* opponitur recte, ſed etiam frugifero. Sic *nequam hoſtum* Catonis & Varronis habuimus.

11, 2 SI RESERERE VELIMVS) Ita videtur legendum VRSINO ex V. C. Sed vbi inuenerit ille *ſerere*, quam vulgatam lectionem laudat, neſcio.

11, 3 QVOD NON FVERIT MARITVM) Fruſtra hunc locum explicaueris ex noſtris auctoribus. Aduocandus Plinius qui 17, 22 ſ. 32 n. 22 in maritandis vitibus, *Non ſpernunt*, inquit, *plerique fraxinum ficumque, etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis.* Adſpernatur itaque *oliuetum maritum* Columella, quia *vltima eſt conditio reſtibilis vineae* Conf. ſ. 2.

11, 4 REFOSSAS OMNES RAD.) Conſentiunt in ſoloeciſmo libri: & poteſt vt ipſe Moderatus pro verbo debet, quod poſuerat, *oportet* in mente habuerit.

cundaque viderimus, eam intelligemus eſſe terram ſurcularem. Sed hoc in totum ad il-
lud, quod vineis praecipue eſt idoneum, proprie conſiderandum, vt prius retuli, ſi fa-
cilis eſt humus, & modice reſoluta, quam diximus [t] pullam vocitari: nec quia ſola ea [u],
7 ſed quia ſit habilis maxime vinetis. Quis enim vel mediocris agricola neſciat, etiam du-
riſſimum tophum [x], vel carbunculum, ſimulatque [y] ſunt confracti, & in ſummo rege-
ſti [yy], tempeſtatibus, geluue [z], nec minus aeſtiuis putreſcere caloribus, ac reſolui; eos-
que [a] pulcherrime radices vitium per aeſtatem refrigerare, ſuccumque retinere? quae
res alendo ſurculo ſunt accommodatiſſimae. Simili quoque de cauſa probari ſo-
lutam glaream, calculoſumque agrum, & mobilem lapidem: ſi tamen haec [b] pingui
8 glebae permiſta ſunt, nam eadem ieiuna [c] maxime culpantur. Eſt autem (vt mea [d] fert
opinio) vineis amicus etiam ſilex, cui ſuperpoſitum eſt modicum terrenum, quia frigidus,
& tenax humoris per ortum caniculae non patitur [e] ſitire radices. Hyginus [f] quidem ſecu-
tus Tremellium, praecipue montium ima, quae [g] a verticibus defluentem humum rece-
perint [h], vel etiam valles, quae fluminum alluuie [hh] & inundationibus concreuerint, aptas
9 eſſe vineis aſſeuerat, me non diſſentiente. Cretoſa humus vtilis habetur viti: nam per
ſe ipſa creta, qua vtuntur figuli, quamque nonnulli argillam vocant, inimiciſſima eſt:
nec minus ieiunus ſabulo. & quicquid, vt ait Iulius Atticus, retorridum ſurculum facit, id
autem ſolum vel vliginoſum eſt [i], vel ſalſum [k], vel amarum etiam, vel ſiticuloſum, &
peraridum. nigrum tamen & rutilum ſabulonem, qui ſit [ll] humidae terrae permiſtus,
probauerunt antiqui. nam carbunculoſum agrum, niſi [m] ſtercore iuues [n], macras vineas
10 efficere dixerunt. Grauis eſt rubrica, vt idem Atticus ait, & ad comprehendendum [o]
radicibus iniqua. Sed alit eadem vitem, cum tenuit, verum eſt in opere difficilior,
quod neque humentem fodere poſſis, quod ſit glutinoſiſſima. nec nimium ſiccam [p], quia
vltra modum praedura.

XII. Sed ne nunc per infinitas terreni ſpecies euagemur, non intempeſtiue commemorabimus [a] Iulii Graecini conſcriptam velut formulam, ad quam poſita eſt limitatio [b] terrae vinealis. Idem enim Graecinus ſic ait: Eſſe aliquam terram calidam vel frigi

VARIETAS LECTIONIS.

t) *dicimus I. B. R.* u) *ea* omiſſ. *P.* x) *tuphum P.* y) *ſimulatque ſi ſint L. I. B. R.* yy) *reſiſtore te nec minus L.* z) *& gelu I. B. R.* a) *eumque I. B. R.* b) *& I. B. R.* c) *ieiunia I. B. R.* d) *quoque* inſ. *Goeſ. I. B. R.* e) *patiatur I. B. R.* f) *Higinus I. B. R. Higinius* al. *Hyginus Goeſ.* g) *quod verticibus I. B. R.* h) *reciperent I. B. R.* hh) *adiuuet inund. L.* i) *de uino L.* i) *eſt, vel amarum, & vel ſalſum, vel ſiticuloſum &c. I. B. R.* k) *ſalſum, amarum etiam Goeſ.* l) Sic *Goeſ.* & *L.* & alii. ll) *ſit viuide P. viuidae* etiam *Goeſ. & Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3, 238.* forte *vuidae. Quis ſit vmidat L.* m) *niſi ſi I. B. R.* n) *adiuuas I. B. R. adiuues Goeſ. iuues rediuiuus macras P.* o) *comprendendum I. B. R.* p) *ſicca I. B. R.* [C. XII.] a) *commemorauimus P.* b) *imitatio I. B. R. Goeſ. eſtimatio referre terrae &c. P. L.*

NOTAE VARIORVM.

11, 6 SED HOC IN TOTVM AD ILLVD) Lego, vt in vetuſtis codicibus, *ſed hoc in totum: at illud quod vineas praecipue eſt idoneum* &c. PONTED. Obſecutus ſum viro Cl. de diſtinctione: alteram mutationem in medio relinquo. *Ad illud* poteſt ſignificare quantum ad illud.

11, 6 MODICE RESOLVTA, QVAM) Florentinus Geop. 5, 1 Ἐπιτηδεία ἀμπέλοις γῆ ἡ μελάγγειος, μὴ ὅσα πυκνὴ quae eſt ipſa haec reſoluta. SCHOETTG. add. noſter 2, 10, 18: & quae diſputauimus ad Caton. 151, 2.

11, 8 VALLES, QVAE — CONCREVERINT) Florentinus: καλλίςι δὲ γῆ, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ῥεόντων ποταμῶν χωσθεῖσα. Vide quae ibi notat vir doctiſſimus P. Needham. SCHOETTG.

12, 1 LIMITATIO TERRAE VINEALIS) Non permutauerim vocem, parum forte vſitatam, altera, *imitatio*, quae hoc ipſo nomine MStos videtur occupaſſe, quod notior fuit librario, licet ad hunc locum nihil accommoda. *Limitatio* eſt definitio., determinatio, vt Varr. 2, 2, 1 *quaeſtio limitata* eſſe dicitur. Et ponuntur hic omni-

frigidam, humidam vel ſiccam, raram vel denſam, leuem aut grauem, pinguem aut
macram: ſed neque nimium calidum ſolum poſſe tolerare vitem, quia inurat; neque
praegelidum, quoniam velut [c] ſtupentes & congelatas radices nimio frigore moueri non
ſinat [d]; neque humidum, quoniam cum ſe promunt vites, modico tepore euocant humo-
rem terrae iuſto maiorem, qui putrefacit depoſita ſemina. Rurſus nimiam ſiccitatem deſti- 2
tuere plantas dicit [e] naturali alimento, aut † in totum necare, aut ſcabras & retorridas facere:
perdenſam humum caeleſteis aquas non ſorbere, nec facile perflari, facillime [f] perrumpi,
& praebere rimas, quibus ſol ad radices ſtirpium penetret; eademque velut concluſa
& coarctata † ſemina comprimere atque ſtrangulare: raram ſupra modum velut per 3
infundibulum transmittere imbres, & ſole ac vento penitus ſiccari, atque exareſcere [g]:
grauem terram vix vlla [h] cultura vincibilem; leuem [i] vix vlla ſuſtineri: pinguiſſimam
& laetiſſimam luxuria; macram ac tenuem ieiunio laborare. Opus eſt [l], inquit, inter
has tam diuerſas inaequalitates magno temperamento, quod in corporibus quoque noſtris
deſideratur, quorum bona valetudo calidi & frigidi, humidi & aridi, denſi & rari, certo
& quaſi examinato modo continetur. Nec tamen hoc temperamentum in terra, quae 4
vineis deſtinetur, pari momento libratum † eſſe [m] debere ait, ſed in alteram partem pro-
penſius; vt calidior terra ſit quam frigidior, ſiccior, quam humidior, rarior quam den-
ſior, & ſi qua ſunt his ſimilia, ad quae contemplationem ſuam dirigat, qui vineas inſti-
tuet. quae cuncta (ſicut ego reor) magis proſunt, cum ſuffragatur etiam ſtatus caeli: cu- 5
ius † regionem, quam ſpectare debeant vineae, [n] vetus eſt diſſenſio [o], Saſerna [p] maxime
probante ſolis ortum, mox deinde meridiem, tum occaſum: Tremellio † Scrofa prae-
cipuam poſitionem meridianam cenſente: Virgilio de induſtria occaſum ſic [q] repudiante,
Neue tibi ad ſolem vergant vineta cadentem: Democrito & Magone laudantibus caeli
plagam ſeptentrionalem; quia exiſtiment ei ſubiectas feraciſſimas fieri [r] vineas, quae ta-
men bonitate vini ſuperentur. Nobis in vniuerſum praecipere optimum viſum eſt, vt in 6
locis frigidis meridiano vineta ſubiiciantur; tepidis, orienti aduertantur [s], ſi tamen non
infeſtabuntur Auſtris Euriſque [t], velut orae maritimae in Baetica. Sin autem regiones
praedictis ventis [u] fuerint obnoxiae, melius Aquiloni, vel Fauonio committentur. nam
feruentibus prouinciis, vt Aegypto [x], & Numidia [y], vni ſeptentrioni rectius opponen-
tur [z]. Quibus omnibus diligenter exploratis, tum demum paſtinationem ſuſcipiemus.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *vel P. vel ſtupentis vel congelatis nimis frigore L.* d) *ſinat: quae tum demum ſe promunt cum modico tempore (tepore L.) euocat humorem terrae iuſto maiorem putrefacere (depoſita* inſ. *L.) ſemina L. I. B. R.* e) *dicit* om. *L. I. B. R.* †) *vt P.* f) *facile Com. facilime Gr. G. St.* †) *cohortatam I. coartatam B. R.* g) *exoleſcere I. B. R.* h) *vllam I. B. R.* i) *leuem* om. *L. I. B. R.* l) *eſt* omitt. *I. B. R.* †) *libratam Commel.* Sphalma. m) *eſſet deberent P.* †) *cuius quam regionem Goeſ.* n) *vnice I. B. R.* o) *diſſentio P.* p) *Sarſena B. R.* †) *Tremellius I.* q) *ſic* om. *Gr.* r) *fieri* deficit *I. B. R.* s) *vertantur I. B. R.* t) *aeuriſque:* vel *auriſque P.* u) *ſunt his* interp. *P.* x) *egypto R.* y) *numidiae I. B. R.* z) *opponetur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

omnino limites quidam intra quos diuerſae ſoli qualitates conſiſtunt. *Aeſtimatio* codicis Medicei gloſſa videtur noſtrae *limitatio.* ſed vnde *referre* niſi forte ex *terrae?*

12, 2 EADEMQVE) *Eandem* vult legi VRSINVS, vt ſententia conſtet. Ego vero *eadem* ſeruandum puto, aduerbiali intellectu pro ſimul: *eadem* qualitate, opera, ratione, cet. qua denſa humus aquas coeleſtes & ventum excludit, qua rimas agit, etiam ſtrangulat, ſemina.

12, 5 VIRGILIO) Ge. 2, 298. SCHOETTG.

12, 5 DEMOCRITO) Geop. 5, 4 ex quo etiam ſequentia hauſit noſter, quibus adde Plin. 17, 2. IDEM.

XIII. Eivs autem ratio cum Italici generis futuris agricolis, tum etiam prouincialibus tradenda eſt: quoniam [a] in longinquis [b], & remotis [c] regionibus iſtud genus vertendi & ſubigendi agri minime vſurpatur [d], ſed aut ſcrobibus, aut ſulcis vineae plerum-
2 que conſeruntur. Scrobibus vineta [e] ſic ponuntur [f]. Quibus vitem [g] mos eſt ſcrobibus deponere, fere per tres longitudinis pedes [h], perque duos [i] in altitudinem, cauato ſolo quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos vtrinque iuxta latera foſſarum conſternunt, & aduerſis ſcrobium [l] frontibus curuatos erigunt. duabusque gemmis ſupra terram eminere paſſi [m] repoſita † humo caetera coaequant: quae ‡ faciunt in eadem linea inter-
3 miſſis totidem pedum ſcamnis, dum peragant ordinem. Tum deinde relicto ſpatio prout cuique mos eſt vineas colenti, vel aratro, vel bidente, perſequentes [n] ordinem inſiſtunt [nn]. Et ſi foſſore [o] tantum terra verſetur, minimum [p] eſt quinque pedum interordinium, ſeptem maximum: ſin [q] bubus, & aratro, minimum eſt [r] ſeptem pedum, ſatis amplum
4 decem. Nonnulli tamen omnem vitem per denos pedes in quincuncem diſponunt, vt more noualium terra tranſuerſis aduerſisque ſulcis proſcindatur. Id genus vineti non conducit agricolae, niſi vbi laetiſſimo ſolo vitis amplo incremento conſurgit [s]. At qui paſtinationis impenſam reformidant, ſed aliqua tamen parte paſtinationem imitari ſtudent, paribus alternis omiſſis ſpatiis, ſenum pedum latitudinis ſulcos dirigunt [t], fodiuntque &
5 exaltant in tres pedes, ac per latera foſſarum vitem vel malleolum diſponunt. Auarius quidam † dupondio [u] & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinque faciunt: deinde ter tanto amplius [x] ſpatium crudum relinquunt: atque ita ſequentem ſulcum infodiunt [y]. quod cum per definitum [z] vinetis locum fecerint in lateribus ſulcorum viuiradices, vel deciſos quam recentiſſimos palmites nouellos erigunt, conſitis compluribus [a] inter ordinaria

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIII.] a) *cum I. B. R.* b) *partibus* interſerunt *I. B. R.* c) *fere* inſ. *P. Goeſ.* d) *vſurpatus P.* e) *vinea I. B. R.* f) *ponitur I. B. R.* g) *autem I. B. R. autem de menſura L.* quae verba ex margine irrepſere. h) *pedes* omitt. *I. B. R.* i) *pedes* inſer. *I. B. R.* l) *ſcrobum P.* m) *paſſim I. B. R.* †) *repoſito Ienſ.* ‡) *aeque* iunct. *Brouckh.* n) *vel ſequentes I. B. R.* nn) inſtituunt *Goeſ.* o) *foris L. I. B. R.* p) *nimium P.* q) *in I. B. R. ſimbolus & aratriorum L.* r) *eſt* omiſſ. *I. B. R.* s) *ſurgit I. B. R.* t) *derigunt P.* †) *quidem P.* u) *dipondio I. B. R. dupundio P.* x) *amplius* deficit *I. B. R.* y) *infundunt I. B. R. infindunt Goeſ.* z) *deffinitum I. B. R. diffinitum vineis L.* a) *pluribus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

13 Non iniucundum fuerit obſeruare, quomodo hoc caput in ſuas areolas tranſtulerit Pall. Ian. 13.

13, 2 PERQVE DVOS IN ALTITVDINEM) Cum ſcrobes *duos pedes & dodrantem altos* fieri docuiſſet Columella, id ipſum nempe *dodrantem* deſiderari hoc in loco poteſt, ſic: *perque duos & dodrantem in altitudinem cauato ſolo.* Hoc enim a ſe conſtitutum contra Attici & Celſi opinionem 4, 1, 1 ab reprehenſione vindicare nititur; idque etiam praecepit 3, 15, 2. PONTED.

13, 2 ADVERRSIS SCROBIVM FRONTIBVS CVRVATOS) Ita curuatos ſub terra, vt ibi emergant, vbi frontes ſiue extrema ſunt ſcrobium. Sic noſter infra 15, 2 *contrariis frontibus foſſarum ad calamos erigantur.* SCHOETTG.

13, 2 TOTIDEM PEDVM) Trium, quot pedes longae ſunt foſſae, in quarum frontibus aduerſis collocati malleoli ita reclinantur, vt radices vtrinque verſus mediam primum foſſam in paſtinato explicare poſſint. Ita fit, vt capita vitium ternis pedibus inter ſe diſtent. Iuxta *latera* hic eſt verſus mediam foſſarum partem. Vid. Ind.

13, 3 RELICTO SPATIO) Non eo, quod *ſcamna* modo vocauit, ſed alio, quod parallelum ſit ordini modo deſcripto.

13, 3 VINEAS COLENTI) Videtur legendum *colendi.* VRSINO. Et mihi pruriebat, nondum inſpecto Vrſino, manus, vt hoc admonerem: ſed quidni referatur ad *cuique?*

13, 4 FODIVNTQVE ET EXALTANT) Nimirum regeſta humus ea ipſa re exaltatur. Beroaldus fallitur, puto, qui de inferiori altitudine hoc intelligit, idemque vult *exaltare* hic, quod alias deprimere. Et tamen verum eſt, quo profundius deprimitur foſſa, tanto tolli regeſtam humum, ſuſpendique altius. Conf. ſ. 9.

13, 5

naria ſemina malleolis, quos poſtea quam conualuerint crudo ſolo quod emiſſum eſt, transuerſis ſcrobibus propagent, atque ordinent vineam paribus interuallis, ſed eae [b], quas retulimus, vinearum ſationes, pro natura & benignitate cuiusque regionis aut vſurpandae, aut repudiandae ſunt nobis. Nunc paſtinandi agri propoſitum eſt rationem tra- 6
dere. Ac primum ex [c] omni ſiue arbuſtiuo, ſiue ſilueſtri loco, quem vineis deſtinauerimus, omnis frutex atque arbor erui & ſubmoueri debet, ne poſtea foſſorem moretur [cc], neue iam paſtinatum ſolum iacentibus molibus [d] imprimatur, & exportantium ramos atque truncos ingreſſu proculcetur. Neque enim parum refert ſuſpenſiſſimum eſſe 7
paſtinatum, &, ſi fieri poſſit, veſtigio quoque inuiolatum: vt mota aequaliter humus nouelli ſeminis radicibus, quamcunque in partem prorepſerint [dd], molliter cedat, ne incrementa duritia ſua reuerberet, ſed [e] tenero velut [f] nutritio ſinu recipiat, & caeleſtes admittat imbres, eosque alendis ſeminibus diſpenſet, ac ſuis omnibus partibus ad educandam prolem nouam conſpiret. Campeſtris locus alte duos pedes, & ſemiſſem info- 8
diendus eſt: accliuis regio treis, praeruptior vero collis vel in quatuor pedes vertendus, quoniam [g] cum a [h] ſuperiore parte in inferiorem detrahitur humus, vix iuſtum paſtinationi praebet regeſtum [i]: niſi multo editiorem ripam, quam in plano feceris [l]. Rurſus depreſſis vallibus minus alte duobus pedibus deponi vineam non placet. nam praeſtat non conſerere, quam in ſumma terra ſuſpendere †. Niſi [ll] tamen ſi ſcaturigo ‡ paluſtris 9
obuia (ſicut in agro Rauennate) plus quam ſeſquipedem prohibeat infodere. Primum autem praedicti operis exordium eſt, non vt huius temporis plerique faciunt agricolae, ſulcum paullatim exaltare, & ita ſecundo, vel tertio gradu peruenire ad deſtinatam paſtinationis [m] altitudinem: ſed protinus aequaliter linea poſita rectis [n] lateribus perpetuam foſſam educere, & poſt tergum motam humum componere, atque in tantum deprimere, donec altitudinis menſuram datam ceperit [o]. tum per omne ſpatium gradus aequaliter 10
mouenda linea eſt: obtinendumque [p] vt eadem [q] latitudo in imo reddatur, quae coepta eſt in ſummo. Opus eſt autem perito ac [r] vigilante exactore, qui ripam erigi iubeat, ſul-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *hae I. B. R.* c) *vt omnem ſiue arbuſtum ſiue ſilueſtrem locum vineis &c. I. B. R. it. L.* cc) *eos ingreſſu* inſ. *L.* d) *mollibus Gr. G.* dd) *proceſſerint L.* e) *ne* interpon. *P.* f) *in* inſerit *P.* g) *quia I. B. R.* h) *ab P.* i) *ac* interſ. *I. B. R.* l) *facere I. B. R.* †) *reſpondere.* ll) *niſi ſi tamen — obuia ſit I. B. R.* ‡) *ſtatim vligo L.* bene. m) *paſtionis Gr. G. St.* n) *erectis P.* o) *coeperit R. A. G. caeperit I. B.* p) *optinendumque I. B. R.* q) *ea altitudo I. B. R. eadem altitudo P.* r) *& P.*

NOTAE VARIORVM.

13, 5 QVOD EMISSVM EST) Ita libri omnes, ſeu pro *omiſſum* ipſe Columella poſuerit, ſeu antiquiſſimus librarius.

13, 8 CVM — DETRAHITVR HVMVS) Pall. Ian. 13, 7 *ne citius terra decurrat*, qua formula & noſter vtitur 3, 19, 1. Scilicet in locis editioribus a pluuia vel vento deiici poteſt, ſi parum modo terrae rarae & paſtinatione ſuſpenſae adſit: quo facto ſtirpes deſtitui neceſſe eſt.

13, 8 EDITIOREM RIPAM) metaphora a fluminibus petita, quae quo profundiorem habet alueum, tanto ripa ſunt editiore. Caeterum cur profundius paſtinandus ſit montanus ager, facile patet, ſi cogites, ſimilem eſſe triangulo rectangulo, in cuius hypotenuſa ſtatuenda cum ſint ſemina non ad angulos rectos cum ipſa hypotenuſa, ſed ad perpendiculum baſeos; patet a parte depreſſiori laboraturas ſtirpes, niſi figantur profundius.

13, 9 SCATVRIGO PALVSTRIS) Parum abeſt, quin praeferam lectionem Lipſ. *ſtatim vligo*. Pallad. l. c. *ager vliginoſus, qui humores altius foſſus eructat, ſicut Rauennatis ſoli.* Hanc Rauennatis ſoli naturam, nebuloſam ea cauſa, Plinius etiam commemorat 14, 2 ſ. 4.

13, 9 PAVLLATIM EXALTARE) Vt alueus quaſi & ripa terrae motae non ad perpendiculum deſcendat, ſed oblique ad angulum maiorem minoremue.

13, 9 POST TERGVM) Agitur itaque de foſſione, quae fit ligonibus iactatis. Nam qui pala vel bipalio pede preſſo ſolum ſubigunt, retro ipſi euntes a fronte componunt motam humum.

13, 10 RIPAM ERIGI) Vt reddatur ſcilicet

ſulcumque vacuari, ac totum ſpatium crudi ſoli cum emota iam terra committi, ſicut praecepi ſuperiore [s] libro, cum arandi rationem traderem, monendo [t], necubi ſcamna
11 omittantur, & quod eſt durum, ſummis glaebis obtegatur [u]. Sed huic operi exigendo quaſi quandam machinam commenti maiores noſtri, regulam fabricauerunt, in cuius latere virgula [x] prominens ad eam altitudinem, qua deprimi ſulcum oportet, contingit ſummam ripae partem. Id genus menſurae ciconiam vocant ruſtici [y]. Sed ea quoque fraudem recipit, quoniam [z] plurimum intereſt, vtrum eam pronam, an rectam ponas. nos itaque huic machinae quasdam partes adiecimus, quae contendentium litem diſputa-
12 tionemque dirimerent. Nam duas regulas eius latitudinis, qua [a] paſtinator ſulcum factu-rus

VARIETAS LECTIONIS.

s) *priore P.* t) *monendo* abeſt *I. B. R.* u) *optegantur P.* x) *virga I. B. R.* y) figuram Ciconiae hic inſerunt editt. poſt *I. B. R.* z) *cum I. B. R.* a) *quae B.* deeſt *I.*

NOTAE VARIORVM.

cet eadem latitudo ſulci in imo, quae eſt in ſummo: erecta ripa foſſae eſt accliui oppoſita. Si duarum foſſarum in ſummo ſe contingentium ripae non erectae ſint, ſed accliues, relinquetur inter eas ſcamnum priſmatis triangularis forma, cuius cum acutus angulus in ſummo ſit, in imo autem baſis, oculis non facile deprehendetur.

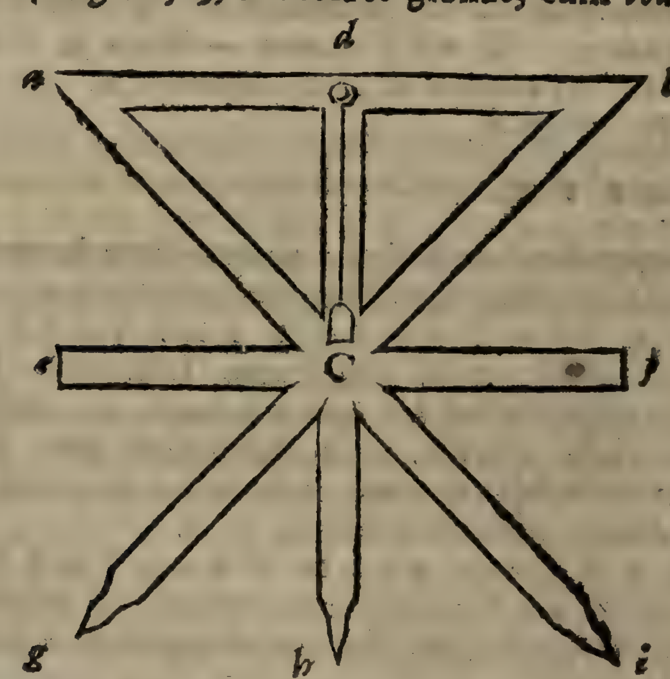
13, 10 SVLCVMQVE VACVARI) Hoc eodem pertinet, ne quid crudi ſoli & non emoti in ſulco relinquatur: ita facilius fit, quod ſtatim ſequitur, vt *totum ſpatium crudi* adhuc *ſoli*, ſed iam ſubigendi, *cum emota iam terra committatur*, neque ſcamnum inter vtrumque relinquatur. Add. f. 13.

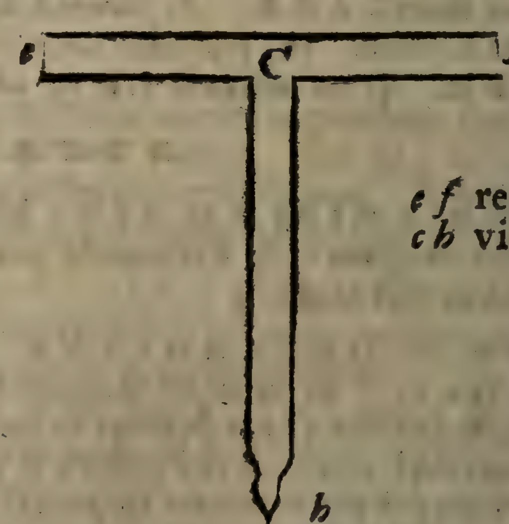
13, 10 SVPERIORE LIBRO) 2, 4, 2 qui locus, cum hoc ſi conferatur, res magis pateſcet.

13, 11 IN CVIVS LATERE) Non extremum hac voce ſignari, ſed mediam partem, (quae latus ſignificat noſtro, vid. Ind.) non tam figura antiqua oſtendit, cui non multum tribuerim equidem, quam *ciconiae* nomen, cuius vim Iſidorus declarat (orig. 20, 15) & veteres gloſſae, cum *tollenonis* faciunt ſynonymum, cuius formam ignorare nos non paſſus eſt Vegetius de re milit. 4, 21 *Quoties vna trabes in terram praealte defigitur, cui in ſummo vertice alia transuerſa trabes longior dimenſa medietate connectitur* &c.

13, 11 PRONAM AN RECTAM) Quia prona aut inclinata ſi defigatur, non tantum ſpatium emetitur, quam ſi recte, vel ad perpendiculum.

13, 12 EIVS LATITVDINIS) Obſcuriuſcula eſt haec deſcriptio, vt ſolent diſertiſſimi alioquin ſcriptores in talibus laborare, quod aliquoties in hoc opere experti ſumus. ſed figura, quam habebant editiones ſuperiores magis etiam hic locus eſt obſcuratus. Conati ſumus eam διαγραφῇ aliquantum immutata reddere clariorem. Et reliqua quidem omnia huius ope ſchematiſmi ab eo, qui vel mediocriter attendat, intelligi poſſe arbitror. Illud monendum, *latitudinem* hic non dici ſingularum regularum, ſed interualli illius, quod inter extremas & acutas partes diuaricatarum regularum intercedit.

e f regula
c h virgula

ai & *bg* duae regulae decuſſatim poſitae.

gi latitudo ſulci *eg*, *Ch*, *fe* } eiusd. profunditas.

C media pars qua committuntur regulae. *e f h* antiqua ciconia. *ef* transuerſa in cuius latere *c* eſt virgula *c h*. *d c* fabrilis libella. *g h i* radii ſtellae pariter imum foſſae metientis.

rus eſt in ſpeciem Graecae literae X [b] decuſſauimus ‡, atque ita mediae † parti, qua regulae committuntur, antiquam illam ciconiam infiximus, vt tanquam ſuppoſitae baſi [c] ad perpendiculum normata inſiſteret: deinde tranſuerſae quae eſt in latere [d], virgulae fabrilem libellam ſuperpoſuimus [e]. Sic compoſitum organum, cum in ſulcum demiſſum eſt, litem domini, & conductoris ſine iniuria diducit [ee]. Nam ſtella, quam diximus [f] 13
Graecae literae faciem obtinere, pariter imae foſſae ſolum metitur, atque perlibrat, quia ſiue pronum, ſeu reſupinum eſt, poſitione machinae deprehenditur. quippe praedictae virgulae ſuperpoſita libella alterutrum oſtendit, nec [ff] patitur exactorem operis decipi. ſic permenſum & perlibratum opus [g] in ſimilitudinem veruacti ſemper procedit: tantumque ſpatii linea promota occupatur, quantum effoſſus [h] ſulcus longitudinis ac latitudinis obtinet. atque id genus praeparandi ſoli probatiſſimum [i] eſt.

XIV. Seqvitvr opus vineae conſerendae, quae vel vere, vel autumno tempeſtiue deponitur. Vere melius, ſi aut pluuius, aut frigidus ſtatus caeli eſt, aut [a] ager pinguis, aut campeſtris, & vliginoſa planicies [b]: rurſus autumno, ſi ſicca, ſi calida eſt aeris qualitas; ſi exilis atque aridus campus; ſi macer praeruptusue collis. vernaeque poſitionis dies fere quadraginta ſunt ab Idibus Februariis vſque in aequinoctium: rurſus autumnalis ab Idibus Octob. in Cal. Decembres. Sationis autem duo genera, malleoli, 2
vel viuiradicis, quod vtrumque ab agricolis vſurpatur, & in prouinciis magis malleoli. neque enim ſeminariis ſtudent, nec vſum habent faciendae [c] viuiradicis. Hanc ſationem cultores Italiae plerique [d] iure improbauerunt, cum plurimis dotibus praeſtet viuiradix. Nam minus interit, cum & calorem, & frigus, & caeteras tempeſtates propter firmita- 3
tem facilius ſuſtineat: deinde adoleſcit maturius. ex [e] quo euenit, vt celerius quoque ſit tempeſtiua [f] edendis fructibus: tum etiam nihil dubium eſt, ſaepius translatum *. poteſt tamen

VARIETAS LECTIONIS.

b) *X.* deficit *I. B. R. chi literae Goeſ. littere decu ſabimus L.* ‡) *decuſabimus I. B. R.* †) *media I. medie B. R.* c) *vaſi L. I. B. R.* d) *altere L. altera I. B. R.* e) *ſuppoſuimus* omnes praeter *Goeſ.* Hic Ciconiae organi compoſiti figura inſ. poſt *I. B. R.* ee) *diducit Goeſ. deducit* rel. f) *chi* inſ. *Goeſ.* ff) *pariter* inſ. *I. B. R.* g) *opus* om. *I. B. R.* h) *& fuſus P. L. vt fuſus I. B. infuſus R.* i) *probitatis ſimum eſt L.* [C. XIV.] a) *vt I. B. R.* b) *planities H.* c) *feciendae H.* d) *plaerique I. B. R.* e) *quod euenit I. B. R.* f) *tempeſtiue I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

13, 12 Graecae literae X) Graeci ipſi χιασμὸν inde & χιάζειν dixerunt de decuſſatione.

13, 12 Decvssavimvs) Obſeruanda his, qui libros veteres tractare volunt, ſcriptura antiquiſſimarum editionum *decuſabimus*, litera duplicanda ſemel tantum poſita; *b* & *v* inter ſe permutatis, vtrumque in Florentino Pandecte olim viris doctis obſeruatum eſt. Ita paullo poſt *vaſi* habent I. B. R. vbi recte alii *baſi*.

13, 12 Qvae est in latere virgvlae) Ita intelligo. *Deinde virgulae* perpendiculari, *quae eſt in latere* ſiue media parte regulae *transuerſae*, *ſuperpoſuimus libellam fabrilem. Superpoſitam libellam virgulae* ipſe deinde dicit ſ. 13.

13, 12 Libellam svperposvimvs) Ita Goeſ. & ita legendum ipſa ratio iubet; quis enim libellae vſus ſub transuerſa; cum, quidquid ſub ea eſt, terra figendum ſit? Quid quod ſtatim *ſuperpoſita libella* in omnibus libris dicitur. Adde quod *ſuppoſuimus* & *ſuperpoſuimus* lineola vnica transuerſa literae *p*, qua prior notanda eſt, diſtant? Itaque bene vidit *ſuperpoſuimus* legendum, Cl. etiam Schoettgenius.

13, 13 In similitvdinem vervacti) h. e. vt nihil crudi ſoli relinquatur, aut ſcamni: ſed agri alterius inſtar glebae vniuerſae moueantur. De *veruacto* v. Ind.

14, 1 Si sicca) Hoc optimum eſſe ſtatuit Caſſianus Geop. 5, 6. Schoettg.

14, 1 Rvrsvs avtvmnalis) Deſunt ſecundi interualli dies: non enim totidem in vtroque. illi, comprehenſis extremis XL, hi XLVIII. Ponted. 2.

14, 3 Tvm etiam — translatvm) Hic locus ita videtur emendandus: *Tum etiam nihil dubium eſt, ſaepius translatam. poſſe tamen malleolum protinus* cet. Vrsin. Deſiderari

tamen malleolus protinus in [g] vicem viuiradicis conſeri ſoluta & facili terra. caeterum denſa [h] & grauis, vtique vitem deſiderat [i].

XV. Seritvr ergo prius in emundata, inoccataque, & aequata paſtinatione, macro ſolo, quinis pedibus inter ordines omiſſis; mediocri, ſenis. in pingui vero ſeptenum pedum ſpatia danda ſunt, quo largiora vacent [a] interualla, per quae frequentes prolixaeque materiae diffundantur. haec in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur. quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris [b] interordiniorum ſpatiis, purpura, vel quolibet alio conſpicuo colore inſuitur. eaque [c] ſic denotata per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur [d]. atque ita paribus ſpatiis ordines
2 diriguntur. quod deinde cum eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemque alternis omiſſis [e] per ordinem ſpatiis a calamo ad proximum calamum non minus altum quam duos pedes & ſemiſſem planis locis refodit [ee]: accliuibus in dupondium [f] & dodrantem: praecipitibus, etiam in tres pedes. in hanc menſuram ſcrobibus depreſſis viuiradices ita deponuntur, vt a media ſcrobe ſingulae [g] & in diuerſum ſternantur, & contrariis frontibus
3 foſſarum ad calamos erigantur. Satoris autem officium eſt primum quam recentiſſimam, & ſi fieri poſſit, eodem momento, quo ſerere velit, de ſeminario transferre plantam diligenter exemtam & integram: deinde eam velut veteranam [h] vitem totam exputare, & ad vnam materiam firmiſſimam redigere, nodoſque & cicatrices alleuare: ſi quae etiam radices (quod maxime cauendum eſt, ne fiat in eximendo) laborauerint [i], eas amputare: ſic

VARIETAS LECTIONIS.

g) *inuicem I. B. R. H. A.* h) *denſae gratis I. B. R.* i) *deſyderat I. I. H. A. Gr. G.* [C. XV.] a) *natent L.* b) *deſtinauerit P.* c) *que* omitt. *I. B. R* d) *infigitur I. B. R.* e) *omiſſis ordinum ſpatiis I. B. R.* ee) *defodit L.* f) *dipondium I. B. R. dipundium P.* g) *ſingula I. B. R.* h) *veteraneam I. B. R.* i) *leuauerint L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rari opinor nonnulla, ſed quae non ita facile aſſequi poſſumus. In nonnullis vetuſtis codicibus variat locus; nam *ſaepius* deficit. PONTED. Quid ſibi velit Vrſini emendatio, me non intelligere fateor. Sed puto omiſſum eſſe aliquod praedicatum, quod vitis ſaepius translatae, (quae ipſa eſt viuiradix) commodum indicet. Ecquod vero illud ſit, equidem non diuinarim.

15, 1 HAEC IN QVINCVNCEM) *Hac* malit VRSINVS, vt referatur ad *ratione.*

15, 1 LINEA — INSVITVR) *Linea* h. l. notat funiculum, quo aliquid menſurari poteſt, vt oſtendit Salmaſius ad Solinum c. 37, p. 485. Deinde vero ſenſus poſtulat, vt pro *inſuitur* legamus *inficitur.* SCHOETTG. Quin ſeruandum *inſuitur.* Traiicitur linea per panniculos purpureos aut alterius coloris conſpicui, (panniculi illi etiam extra circumponi poſſunt & *adſui*, vt tamen vis ſua verbo *inſuitur* conſtet) ad eum fere modum, quo illae, quae vocantur *formidines*, pinnis pannisque variis diſtinguuntur. Illi porro panni colorati, dimenſis interuallis adſuti, oſtendunt, quibus locis figendi ſint calami.

15, 2 IN PLANIS LOCIS) De hac diuerſitate loci plani, accliuis & praecipitis vid. 3, 13, 8. Modum porro ſcrobis hic propoſitum defendit 4, 1, 1 ſeq.

15, 2 AD CALAMOS ERIGANTVR) Hae ſunt *frontes foſſarum* conf. 4, 4, 1 & 2.

15, 3 EODEM MOMENTO) Geop. 5, 8 Quintilii praecipiunt, *παραχρῆμα ἀφαιρεθέντα [τὰ κλήματα] φυτευέσθω. προσφυήσεται γὰρ τῇ γῇ τάχιον τὸ προσφάτως τμηθὲν, ὡς ἀδιάπνευστον τυγχάνον.* Ita legitur etiam in edit. Cl. Needhami, qui aquam ſibi haerere ait, cum aduerſus MSStorum conſenſum legi velit Caſaubonus *διάπνευστον*, Barneſius *εὐδιάπνευστον*. Nihil ego dubito, quin recte iudicauerit Barneſius, cui ſcilicet vſu ipſo cognitum erat, quod obſeruatum etiam eſt in Palaeographia Graeca Montfauconio, *α* & *ευ* infinitis prope locis miſcere librarios. *Εὐδιάπνευστον* eſt *κλῆμα προσφάτως τμηθὲν*, h. e. malleolus recens matre ſua auulſus apertos adhuc habet poros, (qui ſiccitate deinde contrahuntur) per quos meare ille *ſpiritus intus alens* poſſit. Quoties ſpiritus, & coniugata Graeca pariter ac Latina, de ſubtiliore illa aura corpora viuentia permeante, & humore illa nutricio augente, dicatur, hic referre nihil attinet v. g. Cic. off. 3, 6 extr. *membra quaedam amputantur, ſi & ipſa ſanguine & tanquam ſpiritu carere coeperunt, & nocent* &c. Pertinet huc, quod *tracheas*, arterias aſperas, ſpiritus vias, agnoſcunt in plantis hodierni etiam botanici.

15, 3

ſic deinde curuatam deponere, ne duarum vitium radices implicentur. id enim vitare fa-
cile eſt per imum ſolum iuxta diuerſa latera foſſarum diſpoſitis paucis lapidibus, qui ſin-
guli [l] non excedant quinquelibrale pondus. Hi videntur (vt Mago prodit) & aquas hie- 4
mis, & vapores aeſtatis propulſare radicibus: quem ſecutus Virgilius tutari ſemina &
muniri [m] ſic praecipit, *Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes [n] infode conchas.*
Et paulo poſt, *-- iamque reperti Qui ſaxo [o] ſuper, atque ingentis [oo] pondere
teſtae [p] Vrgerent* †: *hoc effuſos* ‡ *munimen ad imbres, Hoc vbi hiulca ſiti fin-
dit canis aeſtifer arua.* Idemque Poenus auctor probat vinacea permiſta ſtercori de- 5
poſitis ſeminibus in ſcrobem [q] vires [r] mouere, quod illa prouocent, & eliciant nouas ra-
diculas: hoc per hiemem frigentem & [s] humidam ſcrobibus inferre calorem [t] tempeſti-
uum, ac per aeſtatem virentibus alimentum & humorem praebere [u]. Si vero ſolum,
cui [x] vitis committitur, videtur exile [y], longius arceſſitam pinguem humum ſcrobibus
inferre cenſet: quod an expediat, regionis annona, operarumque ratio nos docebit.

XVI. Exigve humidum † paſtinatum ſationi conuenit: melius tamen vel
arido [a], quam lutoſo ſemen committitur: idque cum ſupra ſummam ſcrobem compluri-
bus internodiis productum eſt, quod de cacumine ſupereſt, duabus gemmis tantum ſupra
terram relictis amputatur, & ingeſtá humo ſcrobis [b] completur. Coaequato [c] dein-
ceps paſtinato [d], malleolus ordinariis vitibus interſerendus eſt [e]: eumque [f] ſat erit me-
dio ſpatio, quod vacat inter vites, per vnam [g] lineam depangere [h]. ſic enim melius [i] & 2
ipſe conualeſcet, & ordinariis ſeminibus modice vacuum ſolum ad culturam praebebitur [k].
In eadem deinde linea, in qua viuiradix, obtinebit [l] ordinem ſuum, praeſidii cauſa, quo-
rum

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ſingulis P.* m) *munire P.* n) *ſquallentis I.B. ſqualentis R. ſqualentes G.* o) *ſaxa B.R.* om.*P.* oo) *ingenti Goeſ.* p) *tectae B.R. teſta Goeſ. P.* †) *reurgetur P.* ‡) *& fuſos Goeſ.* q) *ſcrobeam P. L.* r) *vires* om. *L. I.B.R.* s) *vt humum ſcrob. I.B.R.* t) *calorem: tempeſtate ac per &c. I.B.R.* u) *praebeat I.B.R.* x) *ciuitatis L.I.B.R.* y) *exire Pol. L.* [C. XVI,] †) *midium L.* a) *arido, vel quam luctuoſo I.B.R.* b) *ſcrobibus completis coaequato. Deinceps &c. I.B.R.* c) *coaequato, deinceps H.A. Gr.G.St.* d) *paſtinatio I.* e) *eſt* omiſſ. *I.B.R.* f) *cumque* Sphalma *Vict.* g) *vnam MSS. imam* editi. h) *depingere Goeſ. I.B.R. depignere L.* i) *omeli L.* k) *praebebit iter* editi praeter *I.B.R.* qui nobiscum vt & *MSS.* l) *optinet I.B. obtinet R.*

NOTAE VARIORVM.

15, 3 Ne radices implicentvr) Quod tanto facilius fieri poteſt, quia *a media ſcrobe ſingulas* viuiradices in diuerſum ſterni iuſſit, vt adeo radices ſibi inuicem admoueri neceſſe ſit.

15, 3 Diſpoſitis — lapidibvs) qui quaſi pariete quodam transuerſo interiecto radices diſtineant. De reliquo vſu lapidum vid. Q. Florentinus Geop. 5, 9.

15, 4 Virgilivs) Ge. 2, 333 ſq. Schoettg.

15, 5 Vinacea) Eadem habet Florentinus l. c.

15, 5 Qvod illa provocent) *Illa, quod prou.* malit Vrsin.

16, 1 Per vnam lineam) Hanc MSStorum omnium Scripturam reſtituere auctori non dubitauimus: confirmat illam hoc praeſertim, quod ait auctor *ſat erit*: ita enim excludit plures malleoli pangendi lineas vel ordines. Quid? quod ſtatim cauſam ſubiicit, cur in eadem linea pangendus ſit malleolus, in qua eſt viuiradix, & ſpatia accuratius deſignat. Solenne eſſe librariis *vnum* & *imum* miſcere, vt alios taceam, in primis Columellam Lipſienſem, in quo confunduntur aliquoties; ad Silium Italicum obſeruatum eſt a Cl. Drakenburgio.

16, 2 Vacvvm solvm -- praebebitvr) Quos duces huius lectionis habeamus, indicatum eſt. In vulgata adhuc lectione aut *ſolum* aut *iter* παρέλκει. Mutandi occaſio fuit, quod ante & poſt *praebebitur*, actiua verba leguntur ad malleolum relata, quibus conformare etiam medium aliquis voluit.

16, 2 In ead. deinde linea) Haec ita diſtincta vel confuſa potius fuere ad hunc diem: *In eadem deinde linea, in qua viuiradix obtinebit ordinem ſuum, praeſidii cauſa quorum ex numero*

rum ex numero propagari † poſſit in locum demortuae vitis. Quinque ‡ malleoli pangendi ſunt per ſpatium [m] pedis : iſque pes a medio interordinio ſumitur, vt ab vtraque
3 parte [n] paribus interuallis diſtent. Tali conſitioni Iulius Atticus abunde putat eſſe malleolorum [o] ſexdecim [p] millia. Nos tamen plus quatuor millibus conſerimus, quia [q] negligentia cultorum magna pars deperit, & interitu [r] ſeminum caetera, quae virent, rareſcunt.

XVII. De poſitione ſurculi non minima diſputatio fuit inter auctores. quidam totum flagellum, ſicut erat matri detractum, crediderunt ſationi conuenire [a] : idque per gemmas quinas, vel etiam ſenas partiti, complures taleolas terrae mandauerunt [aa]. quod ego minime probo; magiſque aſſentior his auctoribus, qui negauerunt eſſe idoneam frugibus ſuperiorem partem materiae, ſolamque eam, quae eſt iuncta cum vetere ſar-
2 mento, probauerunt. caeterum omnem ſagittam repudiauerunt. Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi, ſiue quia longius receſſit a matre, & quaſi emicuit [b], atque

VARIETAS LECTIONIS.

†) *propagare* omnes. ‡) *quippe L.* m) *ſpatium taleis quae poſſint a medio internodio ſumi, vt &c. I. B. R. ſpatium paleis. (pleisque L.) quae peſit a medio interordinio ſumitur L. P. ſpatium pedale, isque pes ita med. Goeſ.* n) *parte* om. *L. I. B. R. vite Goeſ.* o) *maleorum I. B. R. maleolorum P. malleorum Gr.* p) *ſedecim milia P. ſexdecim. Illa nos &c.* q) *quin I. B. R.* r) *interitus L.* forte *interſitu.* [C. XVII.] a) *conuenirem P.* aa) *oleaſter remandauerunt* inſ. inſulſa praecedentium repetitione *L.* b) *emicuit I. B. R. I. I. it. Goeſ. & L. micuit* alii vid. Ind.

NOTAE VARIORVM.

mero propagare poſſit in locum demortuae vitis, quinque malleoli &c.

16, 2 OBTINEBIT) Fere eſt, vt praeferam etiam hic antiquum *obtinet.* Sermo adhuc eſt de malleolo, collectiue, vt loquuntur technici, ſumto; itaque mirum non eſt, ſtatim inferri, *quorum ex numero.*

16, 2 PROPAGARI) Audax facinus in vna literula commiſſum expiabit, ſpero, ipſa ſententia. Cauſam adfert, cur eadem linea & viuiradices ſ. vites ordinarias pangi iuſſerit, & malleolos : nempe *praeſidii cauſa* (vnde *praeſidiarii malleoli* dicuntur noſtro 4, 15, 1) vt ex eo numero *propagari poſſit &c.*

16, 2 ISQVE PES A MEDIO) Haec verba, quin adhuc corrupta ſint, mihi quidem dubium non eſt. Sanari poſſe mihi videntur, ſi pro *isque* legatur *primusque ;* quod eo blandius eſt, ſi cogites primam in *isque* literam aliquando forte numeralem fuiſſe. Si *primus pes a medio* capietur, relinquentur ad capita vitium ſemipedes vacui. Vox *medio* ſi non eſt gloſſa *interordinii,* certe *πλεοναστικῶς* adiecta videtur. Qui rationem noſtram, ſeu Columellae potius, intelligere voluerit, illum poenitere non debet, nobiſcum ire ad calculos. Dixit ſupra 3, 3, 12 & iam ſtatim repetet, XX millia malleolorum ſe iugero interſerere. Iam modus iugeri eſt 240 pedum longitudinis, latitudinis autem 120. Ponamus porro medium interordiniorum a Columella initio huius capitis traditum, ſenum nempe pedum : habebimus interualla ſenum pedum illic quadragena, hic vicena, quae in ſe ducta dabunt 800. ſingulis interuallis ſi demas *vnum pedem* diuidendum ita, vt ab vtraque vite ſemipedem diſtet proximus malleolus : relinquuntur quini ſingulorum interuallorum pedes, quinis conſerendi malleolis : qui 25 malleoli in 800 interualla ducti conſummant numerum a Columella propoſitum millium viginti.

16, 2 AB VTRAQVE PARTE) Siue legas *parte,* ſiue *vite,* perinde eſt. illud certe indicat, ſemipedem proximum ab vtroque latere *vitis primariae* vacuum a malleolis relinquendum.

16, 3 NOS TAMEN PLVS) *Plus quatuor & viginti millibus* legi vult VRSINVS. Non intellexit rationem loquendi Columellae vir doctiſſimus, quam nos interpretatos ad 3, 3, 12 iam non poenitet, qui parum aberat, quin induceremus animaduerſionem illam, ceu nimis facilem atque obuiam.

16, 3 INTERITV SEMINVM) Si quid bene de hoc capite meruimus, quod nobis quidem videtur, velimus hoc nobis concedi, vt legatur *interſitu,* ſiue ſi malis verbum aeque inſolitum, ſed Columellae etiam alias [3, 16, 3] vſurpatum, *interiectu.* Mihi prius magis placet. *interitu* certe vox hic nihili eſt; *interſitu* habet intellectum commodiſſimum. Nam vbi manu quaedam ſeruntur, impedimento ſunt, ne inualeſcant herbae aliae. Ipſa inſolentia nominis fecit, vt ſibi notius ſubſtitueret librarius. *Interſerere* autem hoc ipſo capite Columella dixit.

17, 1

atque proſiluit [c]: ſiue [d] quia cacumine attenuata, praedicti teli [e] ſpeciem gerit. Hanc 3
ergo prudentiſſimi agricolae negauerunt conſeri debere: nec tamen ſententiae ſuae rationem nobis prodiderunt; videlicet quae [ee] ipſis in re ruſtica multum callentibus [f] promta erat, & ante oculos pene expoſita. omnis enim foecundus pampinus intra quintam aut ſextam gemmam fructu exuberat, reliqua parte quamuis longiſſima vel ceſſat, vel perexiguos [g] oſtendit racemos. quam ob cauſam ſterilitas cacuminis iure [gg] ab antiquis incuſata eſt. Malleolus autem ſic ab iisdem pangebatur [h], vt nouello ſarmento pars aliqua veteris haereret [i]. ſed hanc poſitionem damnauit [l] vſus. Nam quicquid ex vetere mate- 4
ria relictum erat, depreſſum atque obrutum, celeriter humore putreſcebat, proximasque radices teneras, & vixdum [m] prorepentes [n] vitio ſuo enecabat [o]: quod cum acciderat, ſuperior pars ſeminis retorreſcebat. Mox Iulius Atticus, & Cornelius Celſus aetatis noſtrae celeberrimi auctores, patrem atque filium Saſernam ſecuti, quicquid reſidui fuit ex vetere palma per ipſam commiſſuram †, qua [p] naſcitur materia noua, reſecuerunt [q], atque ita cum ſuo capitulo ſarmentum depreſſerunt.

XVIII. Sed Iulius Atticus praetorto capite, & recuruato, ne paſtinum [a] effugiat, praedictum ſemen demerſit [b]. Paſtinum vocant agricolae ferramentum bifurcum, quo ſemina panguntur. vnde etiam repaſtinatae [c] dictae fuere [d] vineae veteres, quae refodiebantur. haec enim propria appellatio reſtibilis vineti erat; nunc antiquitatis imprudens conſuetudo quicquid emoti ſoli vineis praeparatur, repaſtinatum vocat. Sed redeamus [e] ad propoſitum. Vitioſa eſt, vt mea fert opinio, Iulii Attici ſatio, quae contortis 2
capitibus malleolum recipit, eiusque rei vitandae non [f] vna ratio eſt. primum, quod nulla ſtirps ante quam deponatur vexata & infracta melius prouenit, quam quae integra & inuiolata ſine iniuria depoſita [g] eſt: deinde quicquid recuruum, & ſurſum verſus ſpectans [h], demerſum [i] eſt, cum tempeſtiuum eximitur, in modum hami [l] repugnat obluctanti foſſori, &, velut vncus infixus ſolo, ante quam extrahatur, praerumpitur. nam fragilis eſt ea parte materia, qua [m] torta & recuruata cum deponeretur [n], ceperat [o] vitium. propter

quod

VARIETAS LECTIONIS.

c) *proſiliuit I. B. R.* d) *ſeu I. B. R.* e) *taeli I. B. R.* ee) *quia Goeſ.* f) *callendis P. callentis L. calentibus I. B. R.* g) *per exiguos* diuiſim *R. I. I. H. A. G.* gg) *viret L.* h) *pangetur I. B. R.* i) *hereret G.* l) *damnabat I. B. R.* m) *vix dum* diuiſ. *I. B. R. I. I. H. A.* n) *prorepentis P. properantis I. B. R. pro parentis L. prorumpentes* al. o) *enecarat I. B. R.* †) *commiſſarum P. comiſſuram R.* p) *quae I. B. R.* q) *raſerunt L. Goeſ. I. B. R.* [C. XVIII.] a) *paſtinatum I. B. R.* b) *emerſit I. B. R.* c) *repaſtinari I. B. R.* d) *ſunt I. B. R.* dd) *repaſtinatum L.* e) *redeamus* omitt. *Goeſ. I. B. R. I. I.* f) *vt narratio L.* g) *compoſita I. B. R.* h) *ſpectat I. B. R.* i) *diuerſum I. B. R.* l) *humi I. B. R. vni L.* forte *vnci.* m) *quae I. B. R.* n) *reponeretur I. B. R.* o) *coeperat* praeter St. C. omnes.

NOTAE VARIORVM.

17, 2 CACVMINE ATTENVATA) Iſidorus, qui Orig. 17, 5 pleraque huius definitionis repetit, *cacuminis tenuitate*, non male. SCHOETTG.

17, 4 PROREPENTES) Ita legendum iam vidit Drakenborchius V. C. ad Sil. 13, 332 inuitatus a Codice Sangermanenſi, vbi legitur *properentes*; ex quo ſimul intelligitur, vnde natum fuerit in primis editionibus *properantes*, quod deinde Critici in *prorumpentes* corrupiſſe videntur.

17, 4 CVM SVO CAPITVLO) Qui adſpexiſſe vitem curarunt, obſeruaſſe puto, quo loco e veteri ſarmento prorumpit nouum, tumorem quendam eſſe: ille eſt *capitulum* ſarmenti. conf. c. 18, 6.

18, 1 NE PASTINVM EFFVGIAT) ſed eo comprehenſum deprimi felicius queat. Res ex *paſtini* deſcriptione clara. ſurculus igitur f. ſemen recuruatum in ipſa curuatura comprehendebatur paſtino atque ita in terram deprimebatur. Non monuiſſem hoc nimis facile, vt mihi quidem videtur, niſi vidiſſem virum doctum hic errare potuiſſe.

3 quod perfractam [p] maiorem partem radicum [q] amittit. Sed vt incommoda iſta praeteream, certe illud, quod eſt inimiciſſimum, diſſimulare nequeo, nam paullo ante, cum de ſumma parte ſarmenti diſputarem, quam ſagittam dixeram vocitari, colligebam fere [r] intra quintam vel ſextam gemmam, quae ſint proximae veteri [s] ſarmento, fructus [t] medii.
4 Hanc ergo foecundam partem conſumit, qui contorquet malleolum; quoniam [u] & ea pars quae duplicatur, tres gemmas vel quatuor obtinet, & reliqui duo, vel tres fructuarii oculi penitus in terram deprimuntur [x], merſique non materias, ſed radices creant. ita euenit [y], vt quod in ſalicto conſerendo vitauerimus [z], id ſequamur † in eiusmodi malleolo, quem neceſſe eſt facere longiorem, ſi volumus detortum depangere. nec dubium, quin gemmae cacumini proximae, quae ſunt infoecundae [a], in eo relinquantur, ex quibus pampini [b] pullulant vel ſteriles, vel certe minus feraces, quos ruſtici vocant racema-
5 rios [bb]. Quid? quod plurimum intereſt, vt malleolus, qui deponitur, ea parte qua eſt a matre deciſus, coaleſcat, & celeriter cicatricem ducat? Nam ſi id factum non eſt, velut per fiſtulam, ita per apertam vitis medullam nimius humor trahitur, idemque truncum cauat: vnde formicis, aliiſque animali b s, quae putrefaciunt crura vitium, latebrae praebentur. hoc autem euenit retortis ſeminibus. cum enim per exemtionem imae partes eorum perfractae [c] ſunt, apertae [d] medullae deponuntur: atque irrepentibus aquis, prae-
6 dictisque animalibus, celeriter ſeneſcunt. Quare pangendi optima eſt ratio recti malleoli, cuius imum caput, cum [e] conſertum eſt bifurco paſtini [f], anguſtis faucibus ferramenti, facile continetur, ac deprimitur: idque ſarmentum ſic depreſſum [ff] citius coaleſcit. Nam & radices e capite, qua reciſum eſt, aeque mittit: quae [g] cum excreuerunt [h], cicatricem obducunt, & alioquin plaga ipſa deorſum ſpectans non tantum recipit humorem, quantum illa quae reflexa & reſupina, more infundibuli [i] per medullam tranſmittit quicquid aquarum caeleſtium ſuperfluit [l].

XIX. LONGITVDO, quae debeat eſſe malleoli, parum certa eſt, quoniam ſiue crebras gemmas habet, breuior faciendus eſt: ſeu raras, longior. attamen nec maior pede, nec dodrante minor † eſſe debet: hic ne per ſumma [a] terrae ſitiat aeſtatibus; ille ne depreſſus altius cum adoleuerit, exemtionem difficilem praebeat. ſed haec in [b] plano. nam

VARIETAS LECTIONIS.

p) *praefractam P. Goeſ.* q) *radicium P.* r) *fere I. B. R. Goeſ. L.* alii *fore.* s) *neri P.* t) *fructu P.* u) *cum I. B. R.* x) *deprimantur I. B. R.* y) *euenit. Sed I. B. R.* z) *vitaueramus* poſt *I. B. R.* †) *Sequamur P.* a) *in foecundae R. I. I.* b) *pampinus pullant vel ſterilis P. pampinis pululant I. B. R.* bb) *racematorios Goeſ.* c) *praefr. Goeſ. putrefactae I. B. R.* d) *aperte medullae P. aperte medulla Goeſ. I B. R.* e) *cum* om. *L. I. B. R.* f) *paſtini anguſti I. B. anguſtini R.* ff) *demerſum Goeſ. L.* g) *aequae P.* h) *creuerunt I. B. R. accreuer. Goeſ.* i) *infundibili P.* l) *ſuperfluxit I. B. R.* [C. XIX] †) *ineſſe L.* a) *ſummam I. B. R.* b) *in* abeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

18, 3 PAVLLO ANTE) 3, 17, 3.

18, 3 COLLIGEBAM FERE) *Fere* pro vulgato *fore* etiam VRSINVS legi vult, & reliqua vt expreſſimus. Sed vel ſic corruptum manere locum apparet attendenti. Legendum arbitror, *fere intra quintam — gemmam — fructum edi: fructu* habet Pol. Litera *m* adhaeſit proximae vocis initio. Quod aliquando cogitabam *fructum metui* pro expectari, ſperari, nunc vltro ipſe damno.

18, 4 IN SALICTO CONSERENDO VITAVERAMVS) Lego: *in ſarmento conſerendo &c.* De *ſalice* enim conſerenda lib. 5 agit. PONTED. Praefero lectionem antiquam *vitauerimus*, h e. vitare conſultum fuerit. De ſalicto enim nihil dum praeceſſit, de quo demum 4, 30 praecipit, & ne hoc quidem monet. Nimirum hoc ait, ne in ſtirpe quidem multo viliori conſultum fuerit tantum gemmarum ſine cauſa diſperdere.

18, 6 CVIVS IMVM CAPVT) Vid. C 3, 17, 4 vbi vocat *capitulum*.

19, 2

nam in cliuoſis, vbi terra decurrit, poteſt palmipedalis deponi. Vallis & vliginoſi campi ſitu ſe- 2
rimus [c] etiam trigemmem, qui eſt paullo minor dodrante, longior vtique ſemipede. isque non
ab eo trigemmis dictus eſt, quod omnino trium oculorum eſt, cum fere circa plagam,
qua matri abſciſſus [d] eſt, plenus ſit gemmarum [e]; ſed quod his exceptis, quibus eſt fre-
quens in ipſo capite, tres deinceps articulos, totidemque gemmas habet. Super caetera
illud quoque [f] ſiue malleolum, ſiue viuiradicem ſerentem praemoneo, ne ſemina exare-
ſcant, immodicum ventum, ſolemque vitare, qui vterque non incommode arcetur obie-
ctu veſtis [g], aut cuiuslibet denſi tegminis [h]. Veruntamen praeſtat eligere ſationi ſilentis 3
vel certe placidi ſpiritus diem. Nam ſol vmbraculis facile depellitur. Sed illud etiam,
quod nondum [i] tradidimus, ante quam diſputationi clauſulam imponamus, dicendum eſt;
an [l] plurium generum vites habendae ſint, eaeque [m] ſeparatae, & diſtinctae ſpeciali-
ter, an confuſae, & miſtae cateruatim. Prius diſſeremus de eo, quod primum pro-
poſuimus [n].

XX. Prvdentis igitur agricolae eſt vitem, quam praecipue probauerit,
nulla [a] interueniente alterius notae ſtirpe conſerere, numerumque quam maximum eius
ſemper augere. Sed prouidentis eſt diuerſa quoque genera deponere. neque enim vn-
quam ſic mitis ac temperatus eſt annus, vt nullo incommodo vexet aliquod vitis genus.
ſiue enim [b] ſiccus eſt; id quod [c] humore proficit, contriſtatur: ſeu pluuius; quod ſicci-
tatibus gaudet: ſeu frigidus & pruinoſus; quod non eſt patiens vredinis: ſeu feruens [cc];
quod vaporem [d] non ſuſtinet. Ac ne nunc mille tempeſtatum iniurias perſequar, ſem- 2
per eſt aliquid [e], quod vineas offendat. igitur ſi vnum genus ſeuerimus, cum id accide-
rit quod ei noxium [f] eſt, tota vindemia priuabimur. neque enim vllum erit ſubſidium,
cui [g] diuerſarum notarum ſtirpes non fuerint. At [h] ſi varii [i] generis vineta fecerimus, 3
aliquid ex iis inuiolatum erit, quod fructum perferat. Nec tamen ea cauſa nos debet
compellere ad multas vitium varietates: ſed quod indicauerimus eximium genus, id
quantae multitudinis poſſumus [l], efficiamus; deinde quod proximum a primo; tum quod
eſt tertiae notae [m] vel quartae quoque [n]: eatenus † velut lectarum [o] quodam contenti ſi-
mus

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſentitur P. ſitus patitur Goeſ. ſitu ſternitur. L.* d) *abſciſſus I. B. R. H. A.* e) *germinum P. L.* f) *quodque P.* g) *beſtiis aui P. beſtis Goeſ.* h) *teguminis Goeſ. I. B. R. tegiminis L.* i) *non dum* diuiſ. *I. I.* l) *ne an P. Si I. B. R. vniusne an Goeſ. ne compluuium L.* m) *aeque I. B. R.* n) *prope fuimus L.* [C. XX.] a) *vlla I. B R.* b) *enim* deficit *I. B. R.* c) *quod humore proficit* om. *I. B. R.* cc) *perurens Goeſ.* d) *ſaporem L. P. B. R. ſoporem I* e) *aliquod I. B. R.* f) *noxum I. B. R.* g) *cui diuerſarum notarum ſtirpes non fuerint* om. *L. I. B. R.* h) *Cui ad ſi P. quod ſi L.* i) *varia vineta I. B. R.* l) *poſſimus P.* m) *notae* om. *I. B. R.* n) *quae P. quodque* rel. †) *eatenus athletarum L. Goeſ.* o) *letarum quodam contempſimus tetradeo I. B. R. contemſimus tetradio L. quodam tetradeo P. tetartaeo* al. *tetradeo* etiam *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

19, 2 Circa plagam) Videndum, an legi debeat *circa plantam.* Vrsin. Saepiſſime peccant viri ingenioſi ea re, quod formulas auctoris non ante familiares ſibi reddunt, quam ad emendandum aduolant. *Plaga* quam apte huc conueniat, vel Index noſter docebit. *Circa plagam, qua matri abſciſſus eſt, in ipſo capite*, ſunt ſynonyma. Vid. de *capite* ad Col. 3, 17, 4.

19, 3 An plvrivm generVm) Quid? ſi varietates, quas indicauimus, coniungendae, & ita legendum ſit: *Vniusne an plurium generum vites habendae ſint; & ſi plurium, eaene ſeparatae.* Sed nec vulgata lectio abſurda, quin breuitate ipſa concinnior.

20 Quae hic Columella tradit, praecipit etiam Sotion Geop. 5, 16. Schoettg.

20, 3 Qvod deinde proximvm) Totus hic locus ita videtur legendus: *Quod deinde proximum primo, tum quod eſt tertiae notae, vel quartae quoque, eatenus vt lectarum &c.* vel ita:

mus tetradio. ſatis eſt enim per quatuor vel ſummum quinque genera vindemiae fortunam
4 opperiri. De altero, quod mox propoſueram, nihil dubito, quin per ſpecies digerendae
vites diſponendaeque [p] ſint in proprios hortos, ſemitis [q] ac decumanis diſtinguendae:
nec quod [r] ipſe potueram a meis familiaribus [rr] obtinere, vt [s] ante me quiſquam eorum,
qui quam [t] maxime id probauerit [v], effecerit [u]. eſt enim omnium ruſticorum operum
difficillimum, quia & ſummam diligentiam legendis deſiderat ſeminibus, & [x] nonnihil
diſcernendis: in quo [y] maxima † plerumque felicitate, & prudentia opus eſt, ſed inter-
dum (quod ait diuinus auctor Plato) rei nos pulchritudo trahit, vel ea conſectandi, quae
5 propter infirmitatem commortalis [z] naturae conſequi nequeamus. Iſtud tamen, ſi aetas
ſuppetat [a], & ſcientia facultasque cum voluntate congruant [b], non aegerrime perficie-
mus [c]: quamuis non omnino [cc] minimo [d] aetatis ſpatio perſeuerandum [e] ſit, vt magnus
numerus per aliquot annos diſcernatur [ee]. neque enim omne tempus permittit eius rei
iudicium. nam vites, quae propter ſimilitudinem coloris, aut trunci, flagellorumue †
dignoſci nequeunt, maturo fructu foliiſque declarantur. quam tamen diligentiam niſi per
6 ipſum patrem familias [f] exhiberi poſſe, non affirmauerim. nam credidiſſe villico [g], vel
etiam vinitori, ſecordis [h] eſt, cum quod longe ſit facilius [i], adhuc perpauciſſimis agrico-
lis contigerit, vt nigri vini ſtirpe careant, quamuis color vuae poſſit vel ab imprudentiſſi-
mo deprehendi.

XXI. Illa tamen vna mihi ratio ſuppetit, celerrime quod propoſuimus efficiendi, ſi ſint veteranae [a] vineae, vt ſeparatorum [b] ſurculorum cuiusque generis [c] ſingulos hortos inſeramus: ſic [d] paucis annis multa nos millia malleolorum [e] ex inſitis percepturos, at-

que

VARIETAS LECTIONIS.

p) *diſponendaeque Goeſ. L. I. B. R. deponendae* al. q) *ſeminis I. B. R.* r) *quod nec* coni. *Bronckh.* rr) *hoc* inſ. *P.* s) *aut P.* t) *qua P.* om. *I. B. R.* v) *probabit I. B. R.* u) *efficeret Goeſ.* x) *& in diſcernendis I. B. R. & in nihil diſcernendis P. & in his diſcernendis Goeſ.* y) *in quo* omitt. *I. B. R.* †) *maxime pleraque foelicitate & &c. I. B. R.* z) *commortales I. B. R.* a) *ſuppetat, facultasque ſciacum &c. R.* b) *congruat I. B. R.* c) *perficiamus I. B. R. omnino* om. *Goeſ.* d) *minime H. A Gr. G.* e) *perſeuerandum. Sed vt &c L. I. B. R.* ee) *digeratur Goeſ.* †) *flagellarumue G.* f) *patremfamiliae I. B. R.* g) *villicis I. B. vilicis R. vilici P.* h) *ſocordis I. B. R.* i) *facillius R.* [C. XXI.] a) *veteraneae I. B. R.* b) *ſeparatos ſulcorum I. B. R. ſeparatim L.* c) *per* inſ. *I. B. R. & Goeſ.* d) *ſi I. B. R.* e) *malleorum inſitis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ita: *vel quartae, quatenus velut lectarum &c.* VRSIN. Priorem Fuluii coniecturam confirmat Goeſ. qui ita legit, quemadmodum in textu expreſſum eſt: excepto *velut*, quod tamen in *vt* mutandum ſuadent veſtigia Codicis, vbi extat *eatenus athletarum.* SCHOETTG.

20, 3 TETRADIO) Maluimus ita bonis auctoribus ſcribere, quam ſeruare illud *tetartaeo*, quod forte ex medicorum ore auditum notius fuit librario, (ceterum hic locum vix inuenit,) quam *tetradium*, quae vox in ipſa Euangelica Apoſtolorum hiſtoria *quaternionem* notat

20, 4 NEC QVOD IPSE POTVERAM) Scribendum. *neque id ipſe potui tamen — probarint.* VRSIN. Locus non ſatis ſanus eſſe apparet. Mihi hac emendatione atque interpretatione iuuari poſſe videbatur. *Nec* ideo non dubito diſtinguendas eſſe vites, *quod* (h. e. quo vel quaſi) *ipſe potuerim a meis familiaribus* (villicis, ſeruis, operis) *obtinere* vt diſtinguerent ſemina, *aut* quod *quiſquam eorum, qui quam maxime id probauerint, effecerit.*

20, 5 VT NIGRI VINI STIRPE CAREANT) Extremum membrum foede inquinatum exiſtimo; quippe non *ſtirpe careant*, ſed *ſtirpem calleant* lego: tradidit enim Columella perpauciſſimis agricolis contigiſſe, vt vites, quae vuas albas non ferunt, vt ſunt *Inerticulae, Helueolae, Fregelanae*, quo tempore fructu carent ab alterius coloris vitibus internoſcerent, *quamuis*, vt ipſe ait, *color vuae poſſit vel ab imprudentiſſimo deprehendi.* PONTED. Tolerandam cenſui lectionem vulgatam. Iam non amplius de ſcientia ſermonem eſſe puto, ſed de eius effectu.

21, 1 VT SEPARATORVM) Videtur legendum *vt ſeparatim ſurculis cuiusque generis ſingulos hortos inſeramus.* VRSIN.

21, 3

que ita diſcreta ſemina per regiones conſituros, nihil dubito. Eius porro faciendae rei 2
nos vtilitas multis de cauſis compellere poteſt: & vt a [ee] leuioribus incipiam, primum,
quod ad omnem [f] rationem vitae, non ſolum agricolationis, ſed cuiusque diſciplinae,
prudentem delectant impenſius ea, quae propriis generibus diſtinguuntur, quam quae paſ-
ſim velut abiecta, & quodam aceruo confuſa ſunt. Deinde quod vel alieniſſimus ruſticae 3
vitae, ſi in agrum tempeſtiue [ff] conſitum [g] veniat, ſumma cum voluptate naturae beni-
gnitatem miretur, cum iſtinc [h] Bituricae fructibus opimae [hh], hinc pares iis heluolae
reſpondeant: illinc arcellae, rurſus illinc ſpioniae [i], baſilicaeue [l] conueniant, quibus al-
ma tellus annua vice (velut aeterno quodam puerperio) laeta [m], mortalibus diſtenta muſto
demittit vbera. Inter quae [mm] fauente Libero foetis [n] palmitibus, vel generis albi [o], vel
flauentis ac rutuli [p], vel purpureo nitore micantis, vndique verſicoloribus pomis graui-
dus collucet [q] autumnus. Sed haec quamuis [r] plurimum delectent, vtilitas tamen vincit 4
voluptatem. Nam & pater familias [s] libentius ad ſpectaculum rei ſuae, quanto eſt ea lu-
culentior, deſcendit; &, quod de ſacro numine poeta dicit, *Et quocunque deus cir-
cum caput egit honeſtum*, verum [t] quocunque domini praeſentis [u] oculi frequenter
acceſſere [v], in ea parte maiorem in modum fructus exuberat. Sed omitto illud quod in-
deſcriptis [vv] etiam vitibus contingere poteſt: illa quae ſunt maxime ſpectanda, perſequar.
Diuerſae notae † ſtirpes nec pariter defloreſcunt, nec ad maturitatem ſimul perueniunt. 5
Quam ob cauſam, qui ſeparata [x] generibus vineta non habet, patiatur alterum incommo-
dum neceſſe eſt, vt aut [y] ſerum fructum cum praecoque eleuet, quae res mox acorem fa-
cit; aut ſi maturitatem ſerotini expectet, amittat vindemiam praecoquem, quae plerum-
que populationibus volucrum, pluuiisque aut ventis laceſſita dilabitur. Si vero interiecti- 6
bus [z] capere [a] cuiusque generis fructum aueat, primum neceſſe eſt, vt vindemiatorum
ale-

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *allioris L.* f) *omne ratione P.* ff) *tam feſtiue* coni. *Brouckh.* feſtiua ſane. g) *conſitum* abeſt *I B. R.* h) *ſtingi biturice fructibus opimis: hic paribus chio (heluo L.) reſpondent (reſpondit R.) illinc arcela curſus illinc ſpione valiſceue conuertant, quibus &c. L. I. B. R.* hh) *opimis Goeſ.* i) *ſpione P.* l) *valiſceue P. valiſciue L.* m) *laetam hortibus diſtamuſto demit vbera L. I.B. R.* mm) *patre* inſ. *Goeſ.* n) *petis L. I. B. R.* o) *alui I. B. R.* p) *rutili* a St. C. omnes. q) *collatet I. B. R. conlocet L.* r) *quamuis delectant I. B. R. quamuis plurimi delectant P.* s) *paterfamiliae I. B. R.* t) *Dero P.* u) *praeſenti & oculi L.* v) *accerſere P.* vv) *in deſcriptis* diuiſ. *omnes.* † *nota eſt ripes L.* x) *ſperata R. ſeperata L.* y) *aut fructum praecoquem eleuet I. B. R. fructum tam praecoque elebat L.* z) *interiectionibus fructum carpere genus vetat, (veris L. vectat R.) primum negligentiae vindemiatoris aleam I. B. R. interiectionibus* etiam *Goeſ. & L.* a) *carpere I. I.*

NOTAE VARIORVM.

21, 3 ILLINC ARCELLAE) Non *arcellae*, ſed *arcelacae* eſt legendum Vt cap. 2: *vt omnium, quas cognouimus, copioſiſſima arcelaca maior.* & rurſus: *quae foecunditate iucunditateue arcelacae baſilicaeque & bituricae* comparari poſſit, *generoſitate vini amineae.* PONTED.

21, 3 VELVT AETERNO) Videtur legendum *velut aeterno quodam puerperio feta, mortalibus — laetis palm.* VRSIN.

21, 4 POETA) Georg. 2, 377. SCHOETTG. Antea poſt verſum Virgilii interpungebatur. Ego ita intelligo quod de Deo Virgilius, illud Columella de patre familias Vel *verum* ſimpliciter notat reditum a parentheſi

21, 4 INDESCRIPTIS) Res minuta magnam huic loco obſcuritatem obiecerat. *Indeſcriptus* vox rarior, Sidonio tamen Apollinari vſurpata, diuiſioni occaſionem dedit, fecitque, vt de ea denuo coniungenda non cogitarent eruditi correctores; praeſertim cum τῷ *in* ſeparatae locus eſſe videretur. *In diſcretis* VRSINVS legi voluit, quod nihilo magis huc conuenit, vbi de contrario *deſcriptionis* h. e. ordinationis per genera inſtitutae ſermo eſt.

21, 5 CVM PRAECOQVE ELEVET) h. e. capiat auferat. Sed non diſſimulo videri mihi legendum *leuet*, verbum vſurpatum in tali re Palladio, vid. Ind. Ita Vlpian l. 4 π. de cenſibus §. 3 *Agri tributum in eam ciuitatem debet leuari, in cuius territorio poſſidetur.* Quam late patue-

aleam [aa] ſubeat: neque enim ſingulis totidem antiſtites [b] dare poteſt [c], qui obſeruent [d], quique praecipiant, ne acerbae vuae cum [e] maturis demetantur: deinde etiam quarum vitium maturitas competit, cum diuerſae notae ſint [f], melioris guſtus ab deteriore corrumpitur, confuſusque in vnum multarum ſapor, vetuſtatis impatiens fit. atque ideo neceſſitas cogit agricolam muſti annonam expedire [g]: cum plurimum pretio accedat, ſi
7 venditio vel [h] in annum, vel in [i] aeſtatem certe differri [l] poſſit. Iam illa generum ſeparatio [m] ſummam commoditatem habet, quod vinitor ſuam [n] cuique facilius putationem reddet, cum ſcit cuius notae ſit hortus, quem deputet [o]: idque in vineis [p] conſemineis obſeruari difficile eſt; quia maior pars putationis per id tempus adminiſtratur, quo vitis neque folium notabile gerit. At [q] multum intereſt, pluresne an pauciores materias pro natura cuiusque ſtirpis vinitor ſummittat, prolixisue [r] flagellis incitet, an [s] anguſta puta-
8 tione vitem coërceat. Quin [t] etiam quam [u] caeli partem ſpectat genus quodque vineti plurimum refert. neque enim omne † calido ſtatu, nec rurſus frigido laetatur, ſed eſt proprietas in ſurculis, vt alii meridiano axe [x] conualeſcant, quia rigore [y] vitiantur; alii Septentrionem [z] deſiderent, quia [a] contriſtentur aeſtu; quidam temperamento laetentur
9 Orientis, vel Occidentis. Has differentias ſeruat pro ſitu, & poſitione locorum, qui genera per hortos ſeparat [b]. Illam quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod & laborem vindemiae minorem patitur, & ſumtum. nam & quae matureſcere [c] incipiunt, tempeſtiue le-
10 guntur, & quae nondum maturitatem ceperunt vuae, ſine diſpendio differuntur. nec pariter

VARIETAS LECTIONIS.

aa) *alacam Ienſ.* b) *antiſtiores P. L.* c) *poſſit I. B. R.* d) *obſeruent praecipiantque I. B. R.* e) *cum maturis I. B. R.* f) *ſi non P.* g) *experiri I. B. R. Goeſ. L.* h) *vel* deeſt *I. B. R.* i) *in* deeſt *I. B. R.* l) *deferri* al. *I. B. R. Goeſ.* nobiſcum. m) *ſeperatio R.* n) *cuique facilius ſuam I. B. R.* o) *deputat I. B. R.* p) *non* adiiciunt *poſt I. B. R.* q) *Ac poſt I. B. R.* r) *prolisue R.* s) *an* defic. *I. B. R.* t) *Quin etiam* omitt. *I. B. R.* u) *caeli quam I. B. R. caeli quamquam P.* †) *omni* omnes x) *ac ſe P. ac ſi L.* y) *ſunt calidiores: alii I. B. R. mos calidiores: alii P. niſi calidiores alii L.* z) *ſeptentrione P.* a) *qui P.* b) *ſeperat R.* c) *putreſcere (quireſcere) P. putreſcere* etiam *Rob. St.* iuſſu *Victorii* in emendandis.

NOTAE VARIORVM.

patuerit vocis *leuare* vſus in prouinciis, Italorum, Hiſpanorum, Gallorum, qui hodie ſunt, conſuetudo declarat.

21, 7 CVM SCIT CVIVS) *Cum ſciet — deputat* legendum videtur. VRSIN.

21, 7 IN VINEIS CONSEMINEIS) Quem auctoritas primarum editionum non mouet, vt recte & ordine eiectam a nobis negationem putet; at ille ad vſum vocis *conſemineus* & *conſeminalis* attendat, quem Index noſter ſuppeditabit.

21, 7 QVO VITIS NEQVE FOLIVM NOTABILE) Haec Columella de autumnali putatione intelligit, quae dum adminiſtratur, adhuc folia nonnulla licet iam tabeſcentia viti inhaerent, idcirco ait: *neque folium notabile gerit.* Nam cum verno tempore putatur, ſilent vites, gemmis nondum explicatis. Porro tum, quod vitis magis fructu dignoſcitur quam foliis, tum etiam, quod τὸ *neque* alterum *neque* exigere ſolet, facile adducor, vt ſuſpicer, haec deſiderari: *neque fructum,* ad hunc modum: *Quia maior pars putationis per id tempus adminiſtratur, quo vitis neque fructum neque folium notabile gerit &c.* Hoc autem ex his, quae 4, 10 ab eodem collata ſunt, patet clarius: *Vbi vero aprica loca ſunt, mollesque hyemes, optima & maxime naturalis eſt autumnalis* (putatio) *quo tempore diuina quadam lege & aeterna fructum cum fronde ſtirpes deponunt.* PONTED. Ego putabam *neque* hic poni, vt alias, pro *ne quidem,* vbi alterum *neque* non deſideratur.

21, 8 NEQVE ENIM OMNI) *Omne* legi vult VRSIN. Quid ſi legamus: *neque omne* (genus) *calido ſtatu; neque rurſus frigido laetatur,* praecedit enim: *Quin etiam coeli partem ſpectat genus quodque vineti, plurimum refert.* PONTED. *Omne* ego etiam adſcripſeram, ante aliquanto, quam Vrſini aut Pontederae notas vidiſſem. Non dubitaui proinde literulam vnam iudicio hominum trium temporibus & locis ita disiunctorum, duorum certe doctiſſimorum, vnius in hoc labore non indiligenter verſati, condonare.

21, 9 QVAE MATVRESCERE INCIPIVNT) Rob. Stephanus ex veteri codice aliam

pariter vetus atque tempeſtiuus fructus praecipitat vindemiam, cogitque plureis operas
quantocunque pretio conducere. Iam & illud magnae dotis eſt, poſſe guſtum cuiusque
generis non miſtum ſed vere merum condere, ac ſeparatim reponere, ſiue eſt ille Bi-
turicus, ſeu baſilicus, ſeu ſpionicus [d]. quae genera cum ſic diffuſa [e] ſunt, quia nihil in-
teruenit diuerſae naturae, quod repugnet, per [f] potus tamen nobilitantur. neque enim
poſt annos quindecim, vel paullo plures deprehendi [ff] poteſt [g] ignobilitas in guſtu: quo-
niam [h] fere omne vinum [poſt [i] id tempus] eam qualitatem ſortitur [l], vt vetuſtate acqui-
rat bonitatem. Quare, vt dicere inſtituimus, vtiliſſima eſt generum diſpoſitio. quam ſi II
tamen obtinere non poſſis, ſecunda eſt ratio, vt diuerſae notae non alias conſeras [m] vites,
quam quae ſaporem conſimilem, fructumque maturitatis eiusdem praebeant. Potes iam
(ſi te cura pomorum tangit [o]) vltimis ordinibus in ea vineti fine, qua ſubiacet ſeptentrionibus,
ne cum increuerint obumbrent, cacumina ficorum, pirorumue & malorum, depangere,
quae vel inſeras interpoſito biennii ſpatio, vel ſi generoſa ſint, adulta transferas. Haec
de poſitione vinearum. Supereſt pars antiquiſſima, vt praecipiamus etiam cultus earum,
de quibus ſequenti volumine pluribus diſſeremus [p].

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ſpinoſus L. I. B. R.* e) *diuiſa poſt I. B. R.* f) *perpetue I. B. R. perpetuus L. per potus famam* coni. *Brouckh.* ff) *deponendi L.* g) *poſſit L. I. B. R.* h) *cum I. B. R.* i) *poſt id tempus* om. *L. I. B. R.* recte! l) *ſortitum eſt I. B. R.* m) *conſeris P.* n) *Poſſes I. B. R. Poſſet P.* o) *tangat I. B. R.* p) *dixerimus L.* nimirum ſaepe *x* pro *ſſ* ponit.

NOTAE VARIORVM.

aliam depromſit lectionem, *nam & quae putreſcere incipiunt.* Sed haec vitioſa apparent: recte quippe in editis libris habemus *matureſcere.* etenim quae matureſcit prima, prima legitur, & per gradus reliquae. nullus namque tam vecors eſt colonus, qui vuas in vite putreſcere patiatur, praeſertim, vt docuit Columella, in ſuum quodque genus vitibus digeſtis. PONTED.

21, 9 TEMPESTIVE) Neſcio cur VRSINVS voluerit legi *intempeſtiue.* an vt ſignificaret mature nimis, ante tempus? Sed vel ſic cogitare poterat de *epulis tempeſtiuis.*

21, 10 DIFFVSA SVNT) Proprium in vino verbum, quod agnoſcunt etiam Goeſ. & Lipſ. *Diuiſa* qui ſcripſit, notius verbum poſuit, quod referret ad genera vitium.

21, 10 PER POTVS TAMEN) Mendum eſt manifeſtum. videtur legendum: *per vetuſtatem nobilitantur*, vel *perpetuitate nob.* Prior lectio confirmatur loco ſimili [3, 2, 19] *& ad bonitatem aliquam per annos venit.* Poſterior ex 4, 20, 1 in quo ſic habetur: *Id non ſolum ad ſpeciem plurimum refert, ſed ad vbertatem, & ad firmitatem perpetuitatemque &c.* VRSIN. Ego poſteriorem Vrſini coniecturam adſcripſeram olim, adiecta ratione tali: *perpetue* habent antiquae editiones; quod nunc *tamen* eſt, altera pars nominis fuit ſcripta obſcurius.

L. IVN.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

CVM de vineis conſerendis librum a me ſcriptum, Publi Siluine, compluribus agricolationis ſtudioſis relegiſſes †, quoſdam repertos eſſe ais [a], qui caetera quidem noſtra praecepta laudaſſent, vnum tamen atque alterum reprehendiſſent: quippe ſeminibus vineaticis nimium me profundos cenſuiſſe fieri ſcrobes adiecto dodrante [b] ſuper altitudinem bipedaneam [c], quam Celſus & Atticus prodiderant [d]; ſingulasque viuiradices ſingulis adminiculis parum prudenter contribuiſſe, cum permiſerint iidem [e] illi auctores minore ſumtu geminis † diductis [f] duo continua per ordinem veſtire pedamenta: quae
2 vtraque ‡ ambiguam [g] magis habent aeſtimationem, quam veram. Etenim (vt quod prius propoſui, prius refellam) ſi contenti bipedanea ſcrobe futuri ſumus, quid ita cenſemus altius paſtinare tam humili [gg] menſura vitem poſituri? Dicet aliquis, vt ſit inferior tenera ſubiacens terra, quae non arceat, nec duricie [h] ſua repellat nouas irrepentes radi-
3 culas †. Iſtud quidem contingere poteſt etiam, ſi ager bipalio [i] moueatur, & depriman-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. I.] †) *praelegiſſes* coni. *Brouckh.* a) *ais* defic. *P. L.* b) *adrantei P. adrantici L.* c) *bipedaneum P.* d) *prodiderunt I. B. R.* e) *idem B. R. idem illa Ienſ. iisdem Gr.* †) *geminis materiis ductis Goeſ. gemmis diductis* al. f) *deductis I. B. R.* ‡) *reprehenſio — habet Goeſ.* g) *abiaram magis habet P. niſi antiquitus ita dicere ſolitus erat* inſ. *L.* gg) *humilis menſura vite imponitur L.* h) *duricia B. R. duritie I. I. duritia H. A.* †) *At iſtud Vrſ.* ex *V. C.* i) *bipedalio P.*

NOTAE VARIORVM.

Lib. IV. Hic liber ſurcularis ſecundus vocatur in Cod. Mediceo. Vid. prooem lib. de Arboribus.

1, 1 GEMINIS DIDVCTIS) Goeſiani codicis auctoritas cum ad rationem accederet, quae *gemmas* neque *diduci* poſſe neque *deduci* intelligit, recepi *geminis*. Quod autem idem liber adiicit *materiis*, illud, ſi forte interpretandi cauſa adiectum ſit, hic potius, quam inter certa Columellae verba ſtare volui. Nam ſolere hunc Codicem interpolare, in proximo exemplum eſt. Sunt autem *geminae materiae* vel *viuiradices* bifurcae, duo flagella ex vno capite exeuntia, quae *diducta* cum ſunt, *duo* pedamenta poſſunt veſtire.

1, 3 ISTVD QVIDEM CONTINGERE POTEST ETIAM) Incidi poſt *etiam*, ne quis ad proximum *ſi* adiungens totum locum obſcuret. Iuſſerat noſter 3, 15, 2 viuiradicibus ponendis fieri ſcrobes in ſolo ante repaſtinato. His ſcrobibus in plano dederat duos pedes ſemiſſem. Nimium profundi videntur quibusdam ſcrobes. Columella, Cur igitur, inquit ita profunde repaſtinamus, niſi aeque profunde deprimenda ſunt ſemina? Reſpondent qui reprehenderant, hoc ideo fieri, vt ſit ſubiecta mollis terra, in quam irrepere poſſint radiculae. Hic Moderatus, *Iſtud quidem contingere poteſt etiam* in ſcrobe duorum pedum & ſemiſſis, *ſi ager bipalio moueatur*, ſic enim *fermentatum* ſolum, & ipſa paſtinatione ac regeſtione intumeſcens, altius eſt *dupondio* h. e. duobus pedibus & ſemiſſe, relinquitque adeo tamen radiculis locum, quo irrepant. De *gradu* vid. Ind.

mantur ſemina[k] in regeſto, quod eſt fermentatum, plus dupondio[l] ſemiſſe. nam ſemper
in plano refuſius[m] egeſta humus[n] tumidior[o] eſt, quam gradus ſoli crudi. Nec ſane po-
ſitio ſeminum ſibi[p] altum cubile ſubſterni deſiderat: verum abunde eſt ſemipedaneam 4
conſitis reſolutam vitibus terram ſubiicere[q] quae velut hoſpitali, atque etiam materno
ſinu recipiat incrementa virentium. Exemplum eius rei capiamus in arbuſto, vbi cum
ſcrobes defodimus, admodum exigui pulueris viuiradici[r] ſubiicimus. Verior igitur 5
cauſa eſt, depreſſius paſtinandi, quoniam[s] iugata vineta melius conſurgunt[t] altioribus
demiſſa[u] ſcrobibus. nam bipedanei[x] vix etiam prouincialibus agricolis approbari poſ-
ſunt[y], apud quos humili ſtatu vitis plerumque iuxta terram coërcetur, cum quae iugo
deſtinatur[z], altiore fundamento ſtabilienda ſit: &[a], ſi modo[b] ſcandit excelſius, plus ad-
iumenti[c] terraeque deſiderat. Et ideo in maritandis arboribus nemo minorem bipeda- 6
nea[d] ſcrobem vitibus comparat. Caeterum illa parum proſunt[e] agricolarum ſtudio
praecipua[f] commoda humilis poſitionis, quod & celeriter adoleſcant ſemina, quae non fa-
tigantur multo ſoli preſſa pondere, fiantque[g] vberiora, quae leuiter[h] ſuſpenſa ſunt[hh].
Nam vtraque iſta Iulii Attici ratio conuincitur[i] exemplo arbuſtiuae poſitionis, quae
ſcilicet multo validiorem fertilioremque ſtirpem reddit; quod non facerent, ſi [non[l]]
laborarent altius demerſa[ll] ſemina. Quid[m], quod repaſtinata humus, dum eſt recens 7
ſoluta laxaque[n], velut fermento quodam intumeſcit? cum deinde[nn] non longiſſimam ce-
pit[o] vetuſtatem, condenſata ſubſidit[p], ac velut innatantes radices vitium ſummo ſolo[q] de-
ſtituit? Hoc autem minus accidit noſtrae ſationi †, in[r] qua maiore menſura vitis demit-
titur. Nam quod in profundo ſemina frigore laborare dicuntur, nos quoque non[s] diffite-
mur. Sed non eſt dupondii[t] & dodrantis altitudo, quae iſtud efficere poſſit; cum prae- 8
ſertim, quod paullo ante retulimus[u], depreſſior arbuſtiuae vitis ſatio tamen effugiat prae-
dictum incommodum.

II. Alterum illud, quod minori impenſa[a] duos palos vnius ſeminis flagel-
lis

VARIETAS LECTIONIS.

k) *ſcrobis L. I. B. R.* l) *dipondio I. B. R. depondeo L.* m) *refuſos : ſed L. I. B. R. Goeſ.* n) *humo I. B. R.* o) *humidior I. B. R.* p) *poſt I. B. R.* q) *ſubiacere I. B. R.* r) *viuiradicis I. B. R.* s) *cum I. B. R.* t) *conſurgant I. B. R.* u) *dimiſſa I. B. R.* x) *bipedaneae I. B. R.* y) *poſſint P.* †) *Cumque* omnes. z) *deſtinetur I. B. R.* a) *&* abeſt *I. B. R.* b) *quando* inferunt *I. B. R.* c) *alimenti I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* recte *alimentis L.* d) *pedaneam L. I. B. R.* e) *prudens L. I. B. R.* f) *eſſe* inſ. *L. I. B. R.* g) *fiant quae P.* h) *leniter Goeſ. Gr. libenter L.* hh) *ſint I. B. R. ſit L.* i) *comminatur I. B. R.* l) *non* om. coni. *Brouckh.* ll) *demerſae P.* m) *Quicquid repaſtinati humus I. B. R.* n) *laxataque Goeſ. I. B. R.* nn) *dein denuo Goeſ.* coni. *Brouckh.* o) *coepit I. B. R. congelauit L.* p) *ſubſidii I. B. R.* q) *ſole I. B. R.* †) *ſacioni I. I.* r) *in* om. *L. I. B. R.* s) *non* om. *L. I. B. R.* t) *dipondii I. B. R. dupundii P.* u) *tulimus I. B. R.* [C. II.] a) *penſa P. L.*

NOTAE VARIORVM.

I, 4 ADMODVM EXIGVI PVLVERIS) Placet VRSINI coniectura, *exiguum pulueris.*

I, 5 CVM QVAE IVGO DESTINATVR) Felix VRSINI emendatio pro vulgato *cumque iugo.* Sed etiam legendum videtur in fine periodi *deſideret.*

I, 5 NEMO MINOREM BIPEDANEA) *Tripedanea* legendum putat VRSIN. Sed vid. Col. 5, 6, 18.

I, 6 QVOD NON FACERENT, SI [NON] LABORARENT) Negationem tollendam cenſet VRSINVS. Expungendam arbitror negatiuam particulam. propterea quod minime laborant arbores, idcirco fertiliores & validiores ſurgunt; ſi laborarent, infirmiores eſſent & infoecundae. PONTED.

I, 7 CVM DEINDE NON) *Dein denuo* legendum cenſet Brouckhuſius. Sed, quod pace manium tanti viri dictum ſit, ſi abeſſet negatio, inſerenda potius eſſet, quam quae adeſt, tollenda.

2 In titulo antiquo fuit : *Non oportere vnius viuiradicis duos palos veſtire.* Ego ſic emendarem: *Non oportere vnius viuiradicis flagellis duos palos veſtire.*

lis [b] cenſent maritari, falſum [c] eſt. Siue enim caput ipſum demortuum eſt, duo viduantur [d] ſtatumina, & mox [e] viuiradices totidem ſubſtituendae [f] ſunt, quae numero ſuo rationem cultoris onerant: ſiue viuit [g], & vt ſaepe venit [gg], vel nigri eſt generis, vel parum fertilis, non in vno, ſed in pluribus pedamentis fructus claudicat. quanquam etiam generoſae [h] ſtirpis vitem ſic in duos palos diuiſam rerum ruſticarum prudentiores exiſti-
2 mant minus fertilem fore; quia [i] cratem factura [l] ſit. Et idcirco [m] veteres vineas mergis propagare potius, quam totas ſternere, idem ipſe Atticus praecipit: quod mergi mox facile radicantur, ita vt quaeque [n] vitis ſuis radicibus tanquam propriis fundamentis innitatur. Haec autem, quae toto proſtrata corpore cum inferius ſolum quaſi cancellauit [o], atque irretiuit, cratem facit, & pluribus radicibus inter ſe connexis angitur [p], nec
3 aliter quam ſi [q] multis palmitibus grauata deficit. Quare per omnia praetulerim duobus potius ſeminibus depoſitis, quam vnico periclitari, nec id velut compendium conſectari, quod in vtramque partem longe maius afferre poſſit diſpendium. Sed iam prioris libri diſputatio repetit a nobis promiſſum ſequentis exordium.

III. In omni genere impenſarum, ſicut ait Graecinus, plerique noua opera fortius auſpicantur, quam tuentur perfecta. Nam quidam [a], vt inquit, ab inchoato † domos extruunt, nec peraedificatis cultum adhibent. Nonnulli ſtrenue fabricant nauigia, nec conſummata [b] perinde inſtruunt [c] armamentis miniſtriſque. Quoſdam emacitas in armentis, quoſdam exercet in comparandis mancipiis: ſed [d] iiſdem tuendis,
2 nulla cura tangit. Multi [e] etiam beneficia quae in amicos contulerunt, leuitate deſtruunt. Ac ne iſta, Siluine, miremur, liberos ſuos nonnulli nuptiis votiſque quaeſitos auare nutriunt, nec diſciplinis, aut caeteris corporis excolunt [f] inſtrumentis. Quid iis [g] colligitur? ſcilicet plerumque ſimili genere peccari etiam ab agricolis, qui pulcherrime poſitas
3 vineas, antequam pubeſcant, variis ex cauſis deſtituunt. Alii ſumtum annuum refugientes, & hunc primum reditum certiſſimum exiſtimantes, impendere nihil, quaſi plane fuerit

VARIETAS LECTIONIS.

b) *flagelliſcent maritari P. vnius fragelliſſent L.* c) *falſiſſimum ſiue L. I. B. R.* d) *induantur I. B. R. videantur* Sphalma *Gr.* e) *vox I. B. R.* f) *ſubſtituenda I. B. R.* g) *lenit I. B. R. liniit L. tenuit Goeſ.* gg *euenit Goeſ.* h) *genera I. B. R.* i) *qui I. B. R.* l) *fractura I. B. R.* m) *iccirco I. B. R. I. I. H A.* n) *quae P.* o) *congelauit I. B. R.* p) *an igitur P.* q) *ſit* coni. *Vrſinus.* [C. III.] a) *quidam, inquit. ab L. P. quidam ab inhoato I B. R.* †) *incohato I. I. G.* b) *conſumata I. B R. I. I.* c) *inſtruuntur P. vt* interſer. *L.* d) *de tuendis I. B. R.* recte. e) *Multa I. B. R.* f) *vt* interponit *P.* g) *his I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

veſtiri. Huiuſmodi enim argumentum deducitur ex ipſo Columella, qui ita incipit: *Alterum illud, quod minori impenſa duos palos vnius ſeminis flagellis cenſent maritari falſum eſt.* In Vatic. cod. non *flagellis* legitur, ſed *materiis.* PONTED.

2, 1 ALTERVM ILLVD) Reſpicit ad duas obiectiones, quas motas ſuis praeceptis eſſe, 4, 1, 1 commemorauit.

2, 1 VIVIRADICES TOTIDEM) Quin vna, quae duo flagella citauerit. Quidni enim primam poſitionem imitetur illa inſtauratio & quaſi interpolatio? Scilicet vel tali experimento monitum binas viuiradices poſiturum agricolam, ponit Columella.

2, 1 ET VT SAEPE VENIT) *Saepe euenit* ingenioſe coniicit PONTEDERA, cui, vt obſeruauimus, concinit liber Goeſianus.

2, 1 QVIA CRATEM FACTVRA SIT) H. e. quia ſpiritus ille intus alens & nutricius ſuccus non, quod fit ordinarie in ſtirpibus, ad perpendiculum adſcendit, ſed prius tranſuerſam & parallelam horizonti lineam peragere cogitur, quae duae directiones cratem quaſi efficiunt. Illud fit etiam in vite ſtrata, de qua ſtatim. Vid. omnino Col. 4, 26, 2 vbi habes huius periphraſin.

rit neceſſe vineas facere, quas [h] mox auaritia deſererent. Nonnulli magna potius, quam
culta vineta poſſidere pulchrum eſſe ducunt. Cognoui iam plurimos, qui perſuaſum ha-
berent agrum bonis ac malis rationibus [i] colendum [k]. At ego, cum omne genus ruris, 4
niſi diligenti [l] cura, ſciteque [m] exerceatur, fructuoſum [n] eſſe non poſſe iudicem, tum
vel maxime vineas. Res enim eſt tenera, infirma, iniuriae maxime impatiens, quae
plerumque [o] nimio labore, & vbertate conſumitur, peritque ‡, ſi modum non adhibeas,
foecunditate ſua. Cum tamen aliquatenus ſe confirmauit, & veluti iuuenile robur acce-
pit, negligentiam ſuſtinet. Nouella vero, dum adoleſcit [p], niſi omnia iuſta perceperit, 5
ad vltimam redigitur maciem, & ſic intabeſcit, vt nullis deinceps impenſis recreari [pp]
poſſit. Igitur ſumma cura ponenda ſunt quaſi fundamenta, & vt membra infantium a
primo ſtatim die conſitionis formanda: quod niſi fecerimus, omnis impenſa in caſſum
recidat, nec praetermiſſa cuiusque rei tempeſtiuitas reuocari queat. Experto mihi cre-
de, Siluine, bene poſitam vineam boniique generis, & bono cultore, nunquam non cum
magno foenore gratiam reddidiſſe. Idque [q] non ſolum ratione, ſed etiam [r] exemplo no- 6
bis idem Graecinus declarat eo libro, quem de vineis ſcripſit, cum refert ex patre ſuo ſae-
pe ſe audire ſolitum, Paridium [s] quendam Veterenſem vicinum ſuum [t] duas filias, &
vineis conſitum habuiſſe fundum; cuius partem tertiam nubenti maiori filiae dediſſe in
dotem, ac nihilo minus aeque magnos fructus ex duabus partibus eiusdem fundi percipe-
re ſolitum. minorem deinde filiam nuptui [u] collocaſſe in dimidia parte reliqui agri,
nec ſic ex priſtino reditu detraxiſſe. Quo [x] quid coniicit? niſi [y] melius ſcilicet poſtea
cultam eſſe tertiam illam fundi partem [z], quam antea vniuerſam †.

IV. Et nos igitur, Publi [a] Siluine, magno animo vineas ponamus, ac ma-
iore ſtudio colamus, quarum conſitionis ſola illa commodiſſima ratio eſt, quam priore
tradidimus exordio, vt facta in paſtinato ſcrobe, [tota [b]] vitis a media fere parte ſulci pro-
ſternatur, & ad frontem eius ab imo vſque recta materies erigatur [c], calamoque applice-
tur. id enim praecipue obſeruandum eſt, ne ſimilis ſit alueo ſcrobs, ſed vt expreſſis an-
gulis

VARIETAS LECTIONIS.

h) *quam me P.* i) *ſationibus Goeſ.* k) *eſſe* adiiciunt *I. B. R.* l) *diligentis P.* m) *aeque I. B. R.* n) *fructui Goeſ. I. B. R.* o) *plerumque* deeſt *I. B. R.* †) *nimia laboret vbertate; conſumitur enim peritque Goeſ.* recte. ‡) *peritque* deeſt *I. B. R. enim L.* p) *aduleſcit L. I. B. R.* pp) *recitari L.* q) *Ideoque I. B. R* r) *etiam* abeſt *I. B. R.* s) *Papirium P. Papirum L. Pariſium Goeſ.* t) *ſibi P.* u) *nuptu B. R. nuptam P.* x) *quod quid conuincit? Goeſ. L.* y) *niſi* om. *I. B. R.* z) *partem* omitt. *I. B. R.* †) *vniuerſa ſunt I. B. R.* [C. IV.] a) *Publi* om. *Goeſ. Siluine* om. *L. I. B. R.* b) *tota* om. *Goeſ. I. B. R.* c) *exigatur P. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

4, 1 PRIORE EXORDIO) hoc eſt 3, 15, 2 & 3. *Exordium* eſſe noſtro librum in Indice obſeruatum eſt.

4, 1 [TOTA] VITIS — SVLCI PROSTERNATVR) Totam vitem proſterni in ſcrobe quis probauerit? Nonne in titulo dicitur: *Proſterni vitem in ſcrobem, & recurnatam vſque ab imo ſolo rectam calamo applicare oportere?* Totam igitur vitem proſterni non oportet. Emendanda itaque haec ex Ienſonianis & Bruſchianis libris? *vt facta in paſtinato ſcrobe vitis a media fere parte ſulci proſternatur.* Eodem fere modo lib. 3. cap. 15. loquitur Columella: *in hanc menſuram ſcrobibus depreſſis, viui radices ita deponuntur, vt a media ſcrobe ſingulae & in diuerſum ſternantur, & contrariis frontibus foſſarum ad calamos erigantur.* At totam vitem proſternere idem Columella cap. huius libri 2, 2 apertiſſime improbauit. Id & Palladius de Columellae ſententia ad hunc modum confirmat: *mergis* (vetus vinea) *melius reparabitur, quam ſi infoſſione totius corporis obruatur quod agricolis certum eſt diſplicere — Nam (vt ait Columella) cum totae ſtratae ſunt plurimis radicibus totius corporis fatigantur.* PONTED.

2 gulis velut ad perpendiculum frontes eius dirigantur. Nam vitis ſupina, & [d] velut recum-
bens [e] in alueo depoſita, poſtea [ee] quum ablaqueatur, vulneribus obnoxia eſt. Nam [f]
dum exaltare fortius [g] orbem ablaqueationis foſſor ſtudet, obliquam vitem plerumque ſau-
ciat [h], & non nunquam praecidit [i]. Meminerimus ergo vſque ab imo ſcrobis ſolo rectum
adminiculo ſarmentum applicare, & ita in ſummum perducere. Tum caetera, vt prio-
re libro praecepimus. Ac [l] deinde duabus gemmis ſuper extantibus terram coaequare.
Deinde malleolo inter ordines poſito crebris foſſionibus paſtinatum reſoluere [m] atque in
3 puluerem redigere. Sic enim malleoli [n], & viuiradices, & reliqua ſemina, quae depo-
ſuerimus, conualeſcent, ſi [o] mollis ac tenera humus nullis herbis [p] irrepentibus humo-
rem ſtirpibus praebuerit: nec duritia [q] ſoli nouellas adhuc plantas velut arcto [r] vinculo
compreſſerit.

V. NVMERVS autem vertendi ſoli bidentibus (vt verum fatear) definiendus non eſt, cum quanto crebrior ſit, plus prodeſſe foſſionem conueniat. Sed quoniam [a] impenſarum ratio modum poſtulat, ſatis plerisque viſum eſt, ex Calendis Martiis vſque in Octobres [b] trigeſimo [c] quoque die nouella vineta confodere, omneſque herbas, & praecipue gramina extirpare, quae niſi manu eliguntur [cc], & in ſummum † reiiciuntur, quantulacunque [d] parte adobruta [e] ſunt, reuiuiſcunt, & vitium ſemina ita perurunt, vt ſcabra atque retorrida [f] efficiant.

VI.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *& velut recumbens* deſunt *I. B. R.* e) *recubans P.* ee) *poſteaquam* omnes. f) *Quom P. quam* adhaerens τῷ *poſtea omnes.* g) *fortius* omitt. *P. Goeſ.* h) *Sautiat B. R.* i) *praecedit I. B. R.* l) *Et duabus I. B. R.* m) *perſoluere I. B. R.* n) *optimi I. B. R. optime Goeſ. motum L.* o) *ſimul ac P. ſi mollis ſimulat L.* p) *herens* inſer. *P. L.* q) *duricia I. B. R.* r) *arto I. B. R. arto alto v. L.* [C. V.] a) *cum I. B. R.* b *Octobrem I. B. R.* c) *triceſimo I. B. R.* cc) *leguntur* coni. *Vrſin.* †) *fundum L.* d) *quantum ad cunque P.* e) *obruta I. B. R.* f) *torrida I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 1 VELVT AD PERPENDICVLVM) Hoc eſt illud *γάμμα ὕπτιον* J, a Xenophonte commendatum Oecon. p. 570. *πλέιονες γὰρ ἂν δι ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς ἦεν κ. τ. λ.*

4, 2 POSTEA QVVM ABLAQV.) Ita reſcripſi pro vulgato *poſteaquam*, quod hic locum habere poſſe non puto.

4, 2 ORBEM ABLAQVEATIONIS) Legendum videtur *ſcrobem.* Nam *orbem,* quod eſt in vulgatis, manifeſtum erratum. VRSIN. Sed quidni *orbem* dicat illam aream, quae in ablaqueatione refoditur? Rotundum certe ſpatium ipſa ſtirpium & ablaqueationis natura deſiderat. Quid quod Graecorum conſuetudo *γυρὸν*, (quam *ἀπὸ τῦ γύρυ* minuta diſtinxit ſedulitas, etymon quidem non ſuſtulit) *γυρῦν* & *γύρωσιν* hic agnoſcit? Quamquam in Lexicis nondum ea res ſatis declarata eſt. Operae igitur pretium fuerit inſpexiſſe Arati v. 9 *Καὶ φυτὰ γυρῶσαι καὶ σπέρματα πάντα βαλέσθαι.* Vulgo vertunt *ſcrobibus defodere plantas.* Neque nego *γυρὸν* etiam *ſcrobem*, rotundum nempe, dici poſſe: certe Euſtathius p. 1864, 5 *οἱ δὲ παλαιοί φασιν*, inquit, *ὅτι γυροὶ λέγονται ὗ τὰ φυτὰ ἐμβάλλυσι.* *Γυρὸν* voluiſſe *ὀξυτόνως*, ſermo illius declarat. Sed audiamus Scholiaſten, *τὸ γυρῶσαι φυτεῦσαι, ἢ βόθρον ὀρύξαι, ἐν ᾧ τὰ φυτὰ καταστίθεται. ἢ καλῶς περισκάψαι, ἤγυν τὰ φυτὰ περιλαβεῖν κύκλῳ τῇ γῇ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν — ἢ γυρῶσαι τυτέςι κύκλῳ τῶν φυτῶν γῆν σωρεῦσαι.* Apparet dubium pependiſſe bonum virum, & disiunxiſſe quae coniungenda erant; vim quidem *orbis* & *circuli* recte vidit, nec non illud de planta iam poſita & conſtituta agi etiam poſſe. Caeterum, qui melius iſta ſcire debent, Geoponici Graeci, plantae ponendae *βόθρον* aſſignant, credo ſemper, *γυρὸν* poſitae. Sotion 5, 20 *Γυρώσομεν δὲ τυτέςι περισκάψομεν* &c. conf. c. 21 & diſertiſſime Anatolius 5, 26 vbi etiam *γυρὸν* ſemel iterumque appellat. In vitis cura haec omnia: ſed etiam in oleis 9, 9 & 10 *τῦ γυρῶσαι* & *τῆς γυρώσεως* ita mentio fit, vt planiſſime appareat, quae Latinis ablaqueatio eſt, eam Graecis ruſticis eſſe *γύρωσιν.* Quin ipſe Moderatus noſter 5, 9, 17 *altis gyris ablaqueari oleas* praecipit. Quae cum ita ſint, relinquamus homini Graece doctiſſimo, ſuum *ablaqueationis orbem,* cui cum *gyro* illo optime conuenit.

5 IN SVMMVM REIICIVNTVR) Lipſ. *fundum*, vnde forte conîicere poſſes *fimum* SCHOETTG. Videtur ipſe Columella repugnare huic mutationi, verbis quae ſequuntur. *In ſummum reiiciuntur ea,* quae nulla *parte ſunt adobruta.*

6, 3

VI. Ea porro ſiue malleolo, ſeu viuiradice depoſuimus, optimum eſt ab initio ſic formare, vt frequenti pampinatione ſuperuacua detrahantur [a]; nec patiamur plus quam in vnam materiam vires & omne alimentum conferre. primo tamen bini pampini ſubmittuntur, vt ſit alter ſubſidio, ſi alter forte deciderit. Cum deinde paullum indu- 2
ruere [b] virgae, tum deteriores [c] ſingulae detrahuntur. Ac ne [d] quae relictae ſunt procellis ventorum decutiantur, molli & laxo vinculo adſurgentes [e] ſubſequi conueniet, dum clauiculis ſuis quaſi quibusdam manibus adminicula [f] comprehendant. Hoc ſi opera- 3
rum penuria facere prohibet [g] in malleolo, quem & ipſum pampinare [gg] cenſemus: at certe in ordinariis vitibus vtique obtinendum [h] eſt, ne pluribus flagellis emacientur, niſi ſi propaginibus futuris proſpiciemus [i]: ſed vt ſingulis materiis ſeruiant, quarum incrementa elicere [ii] debebimus [l], applicato longiore adminiculo, per quod prorepant in tantum, vt ſequentis anni iugum exſuperent, & in fructum curuari poſſint. Ad quam menſuram 4
cum increuerint [m], cacumina infringenda ſunt, vt potius craſſitudine conualeſcant, quam ſuperuacua longitudine attenuentur. Idem tamen ſarmentum, quod in materiam ſubmittimus, ab imo [n] vſque in tres pedes & ſemiſſem pampinabimus, & omnes eius intra id ſpatium nepotes enatos ſaepius decerpemus [o]. Quidquid deinde [p] ſupra germinauerit, 5
intactum relinqui [q] oportebit. Magis enim conuenit proximo autumno falce deputari ſuperiorem partem, quam aeſtiuo tempore pampinari. quoniam [r] ex eo loco, vnde nepotem ademeris, confeſtim alterum fundit: quo enato, nullus relinquitur oculus in ipſa materia, qui ſequenti [s] anno cum fructu germinet.

VII. Omnis autem pampinationis ea eſt tempeſtiuitas, dum adeo teneri palmites ſunt, vt leui tactu digiti decutiantur. Nam ſi vehementius induruerint [a], aut maiore niſu [b] conuellendi ſunt, aut falce deputandi; quod vtrumque vitandum eſt. alterum, quia lacerat matrem, [ſi reuellere coneris] alterum, quia ſauciat, quod in viridi, & adhuc ſtirpe immatura fieri noxium eſt. Neque enim eatenus plaga conſiſtit [c], qua veſti- 2
gium fecit acies: ſed aeſtiuis caloribus falce vulnus penitus impreſſum [d] latius inareſcit ita, vt non minimam partem de ipſo matris corpore enecet [e]. Atque ideo ſi iam caulibus

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VI.] a) *detrahamur P.* b) *induere P.* c) *deteriores* om. *Goeſ. I. B. R.* d) *neque P.* e) *ad ſurgentis I. B. R.* f) *adminicula I. B. R.* g) *prohibebit P.* gg) *pampinari* coni. *Brouckh.* h) *optinendum I.* i) *efficiemus P. proſpiciemus efficiemus L.* ii) *eligere* omn. l) *debemus P.* m) *excreuerint P. increuerint cacumina: infringendi I. B. R.* n) *vno I. B. R.* o) *diſcerpimus I. B. R. deſcerpemus P.* p) *inde P.* q) *relicto portauit P.* r) *cum I. B. R* s) *ſequente I. B. R.* [C. VII.] a) *induruerunt I. B. R.* b) *nixu I. B. R.* c) *conſtitit I. B. R.* d) *impreſſum: & laxius inhareſcit: ita non &c. P. impreſſum: & lamis inhaereſcit: vt ita non I. B. R.* e) *necet I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 3 QVARVM INCREMENTA ELIGERE) Videtur legendum *elicere.* ſic enim alibi dixit. VRSIN. Locus eſt 4, 7, 3 vbi etiam vetuſtae editiones *eligendi* habent. Et quis numeret, quoties hae literae confundantur? Itaque obtemperauimus viro doctiſſimo, quin ipſi, quod nobis certe ita videtur, rationi.

6, 3 SEQVENTIS ANNI) Quid ſi *ſequenti* h. e. altero, a quo conſitae ſunt, *anno?* Sed *ſequentis anni iugum* etiam intellexiſſe poteſt noſter, ad quod ordinaria cultura ſequenti demum anno peruentura erat vitis. vid. 4, 7, 3 & 4, 10, 2.

7, 1 [SI REVELLERE CONERIS] Haec adiecticia videntur VRSINO, & nobis gloſſa, quare incluſimus.

7, 2 VESTIGIVM FECIT) *Fixit* habet Codex Arundellianus. Sed Cicero & Virgilius receptam lectionem tuentur. Waſſe ad Sall. lib. 2 fragm. p. 291. SCHOETTG

7, 2 INARESCIT) *Increſcit* videtur legendum VRSINO, in quo fateor mihi aliter videri. Haec eſt noxa ſcilicet vulneris, quod locus ſauciatus *inareſcit*, & quidem latius etiam, quam vulnus ipſum pertineat. Vulnerata ſtirpe, exſtil-

bus duris falcem adhibere [f] neceſſe eſt, ii [g] paullulum ab ipſa matre recidendi [h], & velut reſeces relinquendi ſunt, qui caloris excipiant iniuriam, eatenus qua [i] naſcuntur a latere palmites [l]. vltra enim non ſerpit vaporis violentia.
3 In malleolo ſimilis ratio eſt pampinandi, & in longitudinem eliciendi [m] materiam, ſi eo velimus anniculo [n] vti, quod ego ſaepe feci. ſed ſi propoſitum eſt vtique recidere, vt bimo [o] potius vtamur, cum ad vnum pampinum iam redegeris, & [p] ipſe exceſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conueniet, vt in [q] ceruicem potius confirmetur, & ſit robuſtior. Atque haec poſitorum ſeminum prima cultura eſt.

VIII. SEQVENS deinde tempus (vt prodidit [a] Celſus, & Atticus, quos in [b] re ruſtica maxime noſtra aetas probauit [c]) ampliorem [d] curam depoſcit. Nam poſt Idus Octobris, priusquam frigora inuadant, vitis ablaqueanda eſt. quod opus adopertas [e] oſtendit aeſtiuas radiculas, easque prudens [f] agricola ferro decidit. Nam ſi paſſus eſt conualeſcere, inferiores deficiunt, atque euenit vt vinea ſumma parte terreni radices agat, quae & frigore infeſtentur, & caloribus maiorem in modum aeſtuent, ac vehementer [g]
2 ſitire matrem in ortu caniculae [h] cogant. Quare quicquid intra [i] ſeſquipedem natum eſt, cum ablaqueaueris, recidendum eſt. Sed huius non eadem ratio eſt [l] amputandi, quae traditur in ſuperiori parte vitis. Nam minime adleuanda [m] plaga eſt, minimeque applicandum ferramentum ipſi matri: quoniam [n] ſi iuxta truncum radicem praecideris, aut ex cicatrice plures enaſcentur [o], aut hiemalis, quae [p] ex pluuiis conſiſtit in lacuſculis ablaqueationis, aqua, brumae congelationibus noua vulnera peruret, & ad medullam [q] penetrabit [r], quod ne fiat, recedere [rr] ab ipſo codice [s] inſtar vnius [t] digiti ſpatio conueniet, atque

VARIETAS LECTIONIS.

f) *adhiberi I. B. R.* g) *id L. I. B. R.* h) *recidendum eſt L. I. B. R.* i) *quae P.* l) *palmitis* poſt *I. B. R.* m) *eligendi I. B. R* n) *anniculo L. P. Goeſ. adminiculo* al. o) *bino* omn. *bimo Goeſ. L.* p) *ſi* interpon. *P.* q) *inter vitem P. & Goeſ. conueniet ceruicem, vt inter vitem Lipſ.* [C. VIII.] a) *prodit I. B. R.* b) *iure maxime I. B. R. L. Goeſ.* c) *poſt idus Octobr.* inſeritur *P.* d) *ampliorem curam depoſcit. Nam* abeſt *I. B. R.* e) *adapertas P. Goeſ.* f) *frundens P. frondes L.* g) *ventu ementur P.* h) *ortum* interſer. *P.* i) *in ſeſquipede I. B. R intra ſesquipede P.* l) *quae* inſer. editi poſt *I. B. R.* om. etiam *L.* & *Vrſin.* m) *ablaqueanda Goeſ. I. B. R.* n) *cum I. B. R.* o) *naſcentur L. I. B. R.* p) *quae ex pluuiis conſiſtit in lacuſculis* om. *Goeſ. I. B. R.* q) *medulam B.* r) *penetrauit I. B. R.* rr) *recidere* omnes. s) *codicem ſtatuimus dig. Spatio: conuen. I. B. R.* t) *imus P.*

NOTAE VARIORVM.

exſtillant humores per aperta venarum oſcula, continens non amplius eſt cortex; quae res ariditatem inducit vtraque. Huc etiam pertinet, quod ſtatim *relinqui reſeces quaſi* iubet, *qui caloris excipiant iniuriam &c.*

7, 2 NASCVNTVR — PALMITES) Reuocaui lectionem primarum editionum. Signare vult Columella quam longi quaſi reſeces palmitum deciſorum relinquendi ſint, ad primum nimirum nodum, vnde enaſcuntur noui palmites ſiue nepotes. Ille *vnguis* longior, (ita enim vocant ruſtici latini, vid. Ind.) cuſtodit vitem, ne vulnus palmitis abſciſſi ei noceat, deinde cum induruit, reſecandus cum aliis ſarmentis aridis & inutilibus. vid. Col. 4, 24, 8.

7, 3 SI EO VELIMVS ADMINICVLO VTI) Τὸ *eo* ad malleolum refertur, nequaquam ad adminiculum, ideoque *in* praemittendum videtur: *ſi in eo velimus adminiculo vti,* qua particula ſupra quoque vſus fuit: *In malleolo ſimilis ratio eſt paſtinandi.* PONTED. Mihi videtur omnino legendum, vt expreſſimus e tribus MSS. *Anniculo* opponitur mox *bimus; vt bimo potius vtamur.* Qui emendationem noſtram reiiciet, eam certe gratiam a nobis ineat, vt doceat, quid ſibi velit *bino,* quod eſt in editis. *Anniculam* vitem commendat noſter etiam paullo poſt 4, 10, 2. Conf. quae diximus ad 4, 6, 3.

8, 1 ADOPERTAS) Intellige, ante ablaqueationem. Alioquin clarior eſt altera, quam ſupra indicamus lectio, *adapertas,* Id ipſum eſt enim *ablaqueare* an *oblaqueare*? lacu facto aperire radiculas.

8, 2 RECEDERE AB IPSO CODICE) Ita legendum etiam cenſet VRSINVS, qui compatat 4, 16, 2 *pedali tamen ſpatio recedendum eſt.*

atque ita [u] radiculas praecidere; quae ſic ademtae non amplius pullulant [x], & [y] a caetera noxa truncum defendunt. Hoc opere conſummato [z], ſi eſt hiems in ea regione pla- 3
cida, patens vitis relinquenda eſt: ſin violentior id [a] facere prohibet, ante Idus Decembris praedicti lacuſculi aequandi [b] ſunt. Si vero etiam praegelida frigora regionis eius ſuſpecta erunt, aliquid fimi, vel, ſi [c] eſt commodius, columbini ſtercoris, aut in hunc vſum praeparatae veteris vrinae ſenos ſeſtarios, ante quam vitem adobruas [d], radicibus ſuperfundes [e]. Sed ablaqueare omnibus autumnis oportebit, primo quinquennio, dum vitis 4
conualeſcat: vbi vero [f] truncus [ff] adoleuerit, fere triennio intermittendus [g] eſt eius operis labor. Nam & minus ferro crura vitium [h] laeduntur, nec tam celeriter radiculae inueterato [i] iam [l] codice [m] enaſcuntur.

IX. Ablaqveationem deinde ſequitur talis putatio, vt ex praecepto veterum auctorum [a] vitis ad vnam virgulam reuocetur, eaque [aa] recidatur duabus gemmis iuxta terram relictis. Quae putatio non debet ſecundum articulum fieri, ne reformidet oculus: ſed medio fere internodio ea plaga obliqua † falce fit; ne ſi transuerſa fuerit cicatrix, caeleſtem ſuperincidentem aquam contineat. Sed nec ad eam partem, qua eſt 2
gemma, verum [b] ad poſteriorem declinatur, vt in [c] terram potius deuexa, quam in germen [d] delacrumet [e]. Namque defluens [f] humor caecat oculum, nec patitur frondeſcere [g].

X. Pvtandi autem duo ſunt tempora: melius autem (vt ait Mago) vernum, ante quam ſurculus progerminet [a], quoniam humoris plenus facilem plagam, & leuem, & aequalem accipit, nec falci repugnat. Hunc autem ſecuti ſunt Celſus & Atticus. Nobis neque anguſta putatione coërcenda ſemina videntur, niſi ſi admodum inualida ſunt; neque vtique verno recidenda. Sed primo quidem anno, quo ſunt poſita, frequentibus [b] 2
ſoſſionibus, omnibus menſibus dum frondent [c], ac pampinationibus adiuuanda ſunt, vt robur accipiant, nec [d] plus quam vni materiae ſeruiant. quam vt † educauerint, autumno, vel vere ſi magis competit [e], abradenda [ee], & nepotibus, quos pampinator [f] in ſuperiore parte omiſerat, liberanda cenſemus, atque ita in iugum imponenda. Ea enim leuis [g] & recta ſine cicatrice vinea eſt, quae ſe primi anni flagello ſupra iugum extulit, quod tamen apud

VARIETAS LECTIONIS.

u) *ita* om. *P. Goeſ.* x) *pululant I. B. R.* y) *ea caetera P.* z) *conſumato I. B. R. I. I. H. A.* a) *hic P.* b) *coaequandi L. Goeſ. I. B. R.* c) *quod I. B. R. quod incommodius L.* d) *obruas I. B. R.* e) *ſuperfundas I. B. R.* f) *intermittendum eſſet operis* interpon. *P.* ff) *vitis L.* g) *intermittendus eſt eius operis* omittuntur *Polit.* h) *veritius P.* i) *in veterano P. I. in veterato B. R,* l) *iam* omiſſ. *I. B. R.* m) *cortice enaſcentur I. B. R.* [C. IX.] a) *authorum H. A. autorum Gr. G.* aa) *eaq. recid.* om. *Goeſ.* †) *ob falce R.* b) *ſed I. B. R.* c) *interdum pot. I. B. R.* d) *germine I. B. R..* e) *delachrymet I. B. R. I. I. H. A. G.* f) *depluens MS. Heinſ. ad Ouid. met. 1, 573. it, Goeſ.* g) *creſcere Goeſ. I. B. R.* [C. X,] a) *progemmet P. pergemmet L.* b) *frequentius poſſeſſionibus P.* c) *frondet I. B. R.* d) *ne P.* †) *quam educauerant L.* e) *competent P. L.* ee) *adradenda L.* f) *pampinatione I. B. R,* g) *lenis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

eſt. Recte, niſi fallimur: quis enim putet, eloquentiſſimum virum ita ταυτολογεῖν, vt dicat *recidere ab ipſo codice — atque ita praecidere.* Conf. Colum. Arb. 5, 3.

8, 2 Instar vnivs digiti spatio) Duriuſcula videri poteſt illa coniunctio. Verum docet Lexicon noſtrum ruſticum, ſolere noſtros vocabulo *inſtar* ita vti, vt ſimpliciter notet, quod alias *circiter* Deinde illud *ſpatio* referendum eſt ad vocabulum *recedere.*

10, 1 Melivs avtem vernvm) Eadem docet Pamphilus Geop. 5, 23. Schoettg.

11, 1

apud paucos agricolas, & raro contingit. Ideoque praedicti auctores primitias [h] vitis
3 reſecare cenſuerunt [i]. Sed nec vtique verno [l] omnibus regionibus melior putatio eſt:
vbi vero aprica loca ſunt, molleſque hiemes, optima, & maxime naturalis eſt autumnalis: quo tempore diuina quadam lege, & aeterna fructum cum fronde ſtirpes deponunt.

XI. Hoc facere, ſiue viuiradicem, ſiue malleolum conſeueris [a], cenſeo. nam illam veterem opinionem damnauit vſus, non eſſe ferro tangendos [b] anniculos malleolos, quod [c] aciem reformident. quod fruſtra Virgilius & [d] Saſerna, Stoloneſque, & Catones timuerunt [e]: qui non ſolum in eo errabant, quod primi anni capillamenta ſeminum intacta patiebantur, ſed & [f] poſt biennium cum viuiradix recidenda erat, omnem ſuperfi-
2 ciem amputabant ſolo tenus iuxta ipſum articulum [g], vt e duro pullularet [h]. Nos autem magiſter artium docuit vſus, primi anni malleolorum formare [i] incrementa, nec pati vitem ſuperuacuis frondibus luxuriantem ſilueſcere; nec rurſus in tantum coercere, quantum antiqui praecipiebant [l], vt totam ſuperficiem amputemus. nam id quidem [ll] maxime [m]
3 contrarium † eſt. Primum quod cum ad [n] terram decideris, ſemina (velut intolerabili affecta vulnere) pleraque intereunt, & [o] nonnulla etiam, quae pertinaciter vixerunt, minus foecundas materias afferunt: ſiquidem e duro quae pullulant, omnium confeſſione,
4 pampinaria, ſaepiſſime fructu carent. Media igitur ratio ſequenda eſt, vt neque ſolo tenus malleolum recidamus, nec rurſus in longiorem materiam [p] prouocemus: ſed annotato ſuperioris anni pollice, ſupra [q] ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam, vel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.

XII. Pvtationem ſequitur iam pedandae vineae cura: verum hic annus nondum [a] vehementem palum, aut ridicam [b] deſiderat: notatum [c] eſt enim a me plerumque teneram [d] vineam melius adminiculo modico, quam vehementi palo adquieſcere. itaque aut veteres (ne nouae radicem agant) arundines [e] binas [f] ſingulis vitibus applicabimus, aut ſi regionis conditio permittit, vetera [g] deponemus [h] haſtilia, quibus adnectantur [i] ſingulae tranſuerſae perticae in imam [l] partem ordinis: quod genus iugi canterium
2 vocant ruſtici: plurimum id refert eſſe, quod paullum infra curuationem vitis prorepens pampinus ſtatim apprehendat [m], & in tranſuerſa potius ſe fundat, quam in edita, ventosque

VARIETAS LECTIONIS.

h) *primicias I. B. R.* i) *conſueuerunt.* l) *verna Goeſ.* [C. XI.] a) *conſeuerimus P. L.* b) *frangendos I. B. R.* c) *cum reformident I. B. R.* d) *etiam P.* e) *timuerint I. timuerim P.* f) *&* abeſt *I. B. R.* g) *articolum P.* h) *pulularet I. B.* i) *forme P.* l) *praecipienda P.* ll) *rationi* inſ. *Goeſ.* m) *maximum I. B. R.* n) *a terra I. B. R.* o) *&* deeſt *I. B. R.* p) *materiem B. R.* q) *ſuper P. iuxta I. B. R.* [C. XII.] a) *non dum* diuiſ. *I. I. H. A.* b) *ridiciam I.* c) *notandum L. I. B. R.* d) *terram P.* e) *harundines I. B. R.* f) *ſingulis vituliejis adplicabumus vineas, aut ſi P.* g) *vetere* deeſt *I. B. R. L.* h) *deue prius* vel *de veteribus P. de veteribus L.* i) *adnectuntur I. B. R.* l) *vnam L. Goeſ. I. B. R.* m) *adprehendant P.*

NOTAE VARIORVM.

11, 1 VIRGILIVS) Georg. 2, 362 ſ. & 369. SCHOETTG.

11, 1 CATONES) Cap. 33, 2. IDEM.

11, 2 FORMARE INCREMENTA) *Formare* videtur legendum VRSINO. Quin *formare incrementa* nos iubet Columella ablaqueando & pampinando, ne deformiter *ſilueſcant.*

11, 4 RELINQVEMVS) *Relinquamus* placet VRSINO, nec mihi diſpliceat, ſi in libro bono inueniam. Sed vulgatam etiam ferri poſſe conſtat.

12 Comparandus Damogeron Geop. 5, 22.

12, 1 VETERA HASTILIA) Tales *thyrſi Bacchi. ſ. haſtae pampineae.* Elegans imago pacis poſt bellum, vbi in pedamenta vitium tranſeunt haſtilia, vt gladii in vomeres.

12, 2

que facilius ſuſtineat ſubnixus canterio. Idque iugum intra quartum pedem conueniet alleuari, dum ſe vinea corroboret [n].

XIII. Impedationem deinde ſequitur alligator [a]. cuius officium eſt, vt rectam vitem producat in iugum. quae ſiue iuxta palum eſt poſita, vt [b] quibusdam placuit auctoribus, obſeruare debebit, [qui adnectit] ne in alliganda materia flexum pali (ſi forte curuus eſt) ſequendum putet; nam ea res vncam vitem facit: ſiue (vt Attico, & non nullis aliis agricolis viſum eſt) inter vitem & palum ſpatium relinquetur [c], (quod nec mihi diſplicet) recta arundo [d] adiungenda ſtirpi eſt, & ita per crebra retinacula in iugum perducenda. Vinculi genus quale ſit, quo religantur ſemina, plurimum refert. Nam 2
dum nouella vinea eſt, quam [e] molliſſimo nectenda eſt: quia ſi viminibus ſalicis aut vlmi ligaueris, increſcens vitis ſeipſam [f] praecidit. Optima eſt ergo geniſta, vel paludibus deſectus iuncus, aut vlua. non peſſime tamen in vmbra ſiccata faciunt in [g] hunc vſum arundinum [h] quoque folia.

XIV. Sed & malleolorum ſimilis cura agenda eſt, vt ad vnam aut [a] duas gemmas deputati [b] autumno, vel vere, prius quam germinent, iugentur [c]. Is, vt dixi, canterius propius a terra, quam vitibus ordinariis ſubmittendus eſt: neque enim editior [d] eſſe debet pedali altitudine, vt ſit quo [e] teneri adhuc pampini ſe [f] capreolis illigent ſuis, ne ventis explantentur. Inſequitur deinde foſſor, qui crebris bidentibus aequaliter & minutim ſoli terga conuertat [g]. Hanc planam foſſuram maxime nos probamus. nam illa, 2
quam

VARIETAS LECTIONIS.

n) *comprobaret P.* poſt *corroboret* adiiciunt omnes *in pedationem.* [C. XIII.] †) *in pedationem* in fine capitis praec. ponunt omnes. a) *ad legator P.* b) *vt quibusdam placuit auctoribus* abſunt *I. B. R.* c) *relinquendum eſt P. relinquitur I. B. R.* d) *harundo I. B. R.* e) *quammolliſſimo* iunct. *I. I. A. quam moliſſimo I. B. R.* f) *ſeipſa procidit P.* g) *ad P.* h) *harundinum I. B. R. L.* quidem ſemper fere. [C. XIV.] a) *vel P.* b) *deputatis* poſt *I. B. R.* c) *iuncentur P. iungentur* editi praeter *I. I. A.* d) *aeditior H.* e) *quem P. quae I. B. R.* f) *tapulis ſuis prolixius illigent, nec ventis &c. I. B. R. capreolis ſuis cauſa proleiſſius inligent, nec &c. P.* g) *comminuat Goeſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

12, 2 VINEA CORROBORET) Vide notam primam c. 13.

13, 1 IMPEDATIONEM DEINDE SEQVITVR) Initium huius capitis ſumendum eſt ab extremis duabus vocibus praecedentis capitis, quae ſimul iungendae ſunt, & ſic legendum: *Impedationem deinde ſequitur alligatio.* Nam infra c. 19 ſic habetur: *Cum menſem trigeſimum exceſſerit poſita vinea, id eſt tertio autumno vehementioribus ſtatuminibus ſtatim impedanda eſt &c.* VRSIN. Non puto nimis audacem me fuiſſe in recipienda Vrſini emendatione, qui obſeruem, nusquam fere negligentiores fuiſſe tum librarios, tum primos editores, quam in interpunctionibus, verbisque vel diuidendis, vel coniungendis. Ita aliquoties mutauimus diſtinctionem hoc ipſo in capite, vbi paullo poſt legebatur ita: *ſequendum putet. nam — relinquetur. quod nec mihi diſplicet. Recta arundo &c.* Ac talia paſſim emendauimus, de quibus ne monere quidem lectorem viſum eſt, ne ſine cauſa loquaces eſſemus, aut venditare operam noſtram velle videremur. Caeterum ſimilis huic periodus eſt, diſtinctione itidem a nobis adiuta paullo poſt 4, 16, 2 & 3. De re ipſa autem conf. 4. 19, 1.

13, 1 QVI ADNECTIT) Haec verba inducenda ſunt ab expoſitoribus adiecta. VRSIN.

13, 2 OPTIMA EST ERGO GENISTA) Eadem Plin. 16, 36. SCHOETTG.

13, 2 PALVDIBVS DESECTVS IVNCVS) Vitioſa lectio. An melior, *delectus iuncus?* Quod enim omnes iunci in paludibus naſcentes vitibus nectendis nequaquam apti ſunt, idcirco adiecit in paludoſis locis legendos vtiles. PONTED. Ego nihil mutauerim.

14, 1 DEPVTATI) Verbum *deputatis* vitioſum: legendum *deputati*, vt in veteribus libris. Videlicet: *deputati malleoli priusquam germinent, iungentur.* PONTED.

14, 1 IS, VT DIXI) Aut I maiuſculum intelligitur pro gemino *ii* poſitum, aut *iis* vel *his* ſcribendum: illa verba enim, *quam vitibus ordinariis*, ſatis indicant praeceſſiſſe datiuum.

quam in Hiſpania hibernam appellant, cum terra vitibus detrahitur, & in media ſpatia [h] interordiniorum [i] confertur, ſuperuacua nobis videtur: quia iam praeceſſit autumnalis ablaqueatio, quae & [l] nudauit [m] ſummas, & ad inferiores † peruenit radiculas, & [n] hibernos tranſmiſit [o] imbres [p] Numerus autem foſſionis, aut idem eſſe debet, qui primi anni, aut vna minus [q]. nam vtique frequenter ſolum exercendum eſt [r], dum id incre-
3 mento ſuo vites inumbrent, nec patiantur herbam ſubcreſcere. Pampinationis eadem debet eſſe ratio huius anni [s], atque [t] prioris. adhuc enim compeſcenda quaſi pueritia ſeminum eſt, nec plus quam in vnum flagellum [u] eſt ſubmittenda: tanto quidem magis, quod tenera eius aetas non ſuſtinet [x] & foetu & materiis onerari.

XV. Sed cum annicula menſiumque [a] ſex ad vindemiam perducta eſt, ſublato fructu protinus frequentanda eſt, & praeſidiarii malleoli propagandi ſunt, qui in hunc vſum fuerant depoſiti: vel [b], ſi [c] ne hi quidem ſunt, ex ordinaria vite in alterum palum mergus eſt attrahendus. nam plurimum intereſt, adhuc noua conſitione, peda-
2 men omne veſtiri; nec mox vineam tum ſubſeri, cum [d] fructus capiendus eſt. Mergi genus eſt, vbi ſupra terram iuxta [e] adminiculum vitis curuatur, atque ex alto ſcrobe ſubmerſa [f] perducitur ad vacantem palum: tum ex arcu vehementer citat materiam, quae
3 protinus applicata ſuo pedamento ad iugum euocatur. Sequente deinde anno inſecatur ſuperior pars curuaturae, vſque ad medullam [g], ne totas vires matris propagatum flagellum in ſe trahat, & vt paullatim condiſcat ſuis radicibus [h] ali. Bima deinde praeciditur proxime palmam, quae ex arcu ſubmiſſa eſt. & id quod a matre abſciſſum recens [i] erit, confeſtim alte [l] circumfoditur, & ſcrobiculo facto ad imum ſolum praeciditur, adobruiturque, vt & radices deorſum agat, nec ex propinquo negligenter in ſumma terra
4 reſectum [m] progerminet. Tempus autem non aliud magis idoneum eſt hunc mergum amputandi, quam ab Idib. Octob. in Idus Nouemb. vt hibernis menſibus ſuas [n] radices confirmet. nam ſi vere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimentis ſubito deſtitutus [o] langueſcit.

XVI. Eadem ratio eſt [a] in transferendo malleolo. nam in [b] ſecundo autumno, ſi caeli & loci qualitas patitur, commodiſſime poſt Idus Octobris exemtus conſeritur [c]: ſin autem aliqua terrae vel aeris repugnat iniuria, tempeſtiuitas eius in proximum ver differtur. neque diutius in vineis relinquendus eſt, ne [d] ſoli [e] vires abſumat, & ordinaria

VARIETAS LECTIONIS.

h) *ſpacia B.* i) *internodiorum I. B. R.* l) *&* abeſt *I. B. R.* m) *nuduabit P* †) *peruenit* atque *&* om. *L.* n) *& hibernos* defic. *P.* o) *transmittet I. B. R.* p) *hiberes P.* q) *minus. nam* omitt. *I. B. R. nam* tn. ap. Pol. pon. r) *eſt* omiſſ. *I. B. R. nam* inſer. *P.* s) *anni* deeſt *I. B. R.* t) *antiquae P.* u) *fragellum* vt ſaepe *L.* x) *ſubſtinet R.* & ſaepe *L.* [C. XV.] a) *& menſium L. I. B. R.* b) *vel ſi* abſ. *P.* c) *ſiue hi I. B. R.* d) *tum I. B. R.* e) *ſuum* inſ. *Goeſ. L. a. V.* f) *ſummerſus I. B. R.* g) *medulam B.* h) *radicibus: a bima I. B. R.* i) *receſſit I. B. R. receſſor confeſtim altere circumfod. L.* l) *altere P. a latere I. B. R.* m) *reſecta I. B. R.* n) *ſibi* inſ. *Goeſ.* o) *deſtituta I. B. R.* [C. XVI.] a) *eſt* defic. *H.* b) *in* om. *P. Goeſ.* c) *conſequetur I. B. R.* d) *nec ſocii vires abſumant P. ſocii — abſumam Goeſ.* e) *ſoli* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

15, 1 Nec mox vineam tvm svbseri) Videtur legendum: *nec mox vinetum ſubſeri.* Ex vna voce duas fecit librarius. Vrsin.

15, 2 Ex arcv vehementer citat materiam) Ex omni curuatura vitis exprimi materias, alias etiam obſeruat noſter vid. 4, 20, 3.

15, 3 Ad imvm solvm) Scrobiculi vt videtur, cui opponitur deinde *ſumma terra.* Id agitur nimirum, vt radices ante omnia confirmentur.

16, 3

diriaria ſemina infeſtet : quae quanto celerius liberata [f] ſunt conſortio viuiradicum [g], tanto facilius conualeſcunt. at in ſeminario licet trimam atque etiam quadrimam vitem reſectam, vel anguſte putatam cuſtodire : quoniam non conſulitur vindemiae. Cum men- 2
ſem trigeſimum [h] exceſſerit [i] poſita vinea, id eſt tertio autumno, vehementioribus ſtatuminibus ſtatim [l] impedanda [m] eſt, idque non vt libet aut fortuito faciendum. nam ſiue prope truncum defigitur [n] palus, pedali tamen ſpatio [o] recedendum [p] eſt, ne aut premat, aut [pp] radicem vulneret, & vt foſſor [q] ab omni parte ſemina circumfodiat ; iſque 3
palus ſic [r] ponendus eſt, vt frigorum & Aquilonum excipiat violentiam, vitemque protegat : ſiue medio interordinio pangetur, vel defodiendus [s] eſt, vel prius paxillo [t] perforato ſolo, altius adigendus [v], quo facilius & iugum, & fructum ſuſtineat. Nam quanto [u] propius truncum [x] ridica ſtatuitur, etiam leuiter [y] defixa ſtabilior eſt : quoniam contingens [z] vitem mutua vice ſuſtinetur, & ſuſtinet. Statuminibus deinde firmiora iuga 4
ſunt alliganda [a], eaque vel ſaligneis perticis, vel compluribus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, vt rigorem habeant, nec pandentur † onere fructuum. nam binae [b] iam materiae ſingulis ſeminibus ſubmittendae erunt [c] : niſi ſi tamen gracilitas vitis alicuius anguſtiorem putationem deſiderabit, cuius vnus palmes, atque idem paucorum oculorum erit relinquendus [d].

XVII. Perticae [a] iugum firmius faciunt, minusque operoſum † arundines pluribus operis iungantur [b], quoniam & pluribus locis nectuntur. eaeque [c] inter ſe conuerſis cacuminibus vinciendae [d] ſunt, vt aequalis craſſitudo totius iugi ſit. nam ſi cacumina in vnum competunt, imbecillitas eius partis grauata pondere iam maturum fructum proſternit, & canibus feriſque reddit obnoxium. At cum iugum in faſcem pluri- 2
bus arundinibus alterna [e] cacuminum vice ordinatum eſt, fere quinquennii praebet vſum. Neque enim eſt [f] alia ratio putationis, aut caeterae culturae, quam quae primi biennii. nam

VARIETAS LECTIONIS.

f) *librata G.* g) *viuiradicium P.* h) *triceſimum, I. B. R. tricenſimus P.* i) *exceſſit I. B. R.* l) *ſtatum P.* m) *impedienda I. B. R.* n) *deponitur L. I. B. R.* o) *ſpacio B. R.* p) *recidendus I. B. R.* pp) *radicem aut Goeſ.* q) *tamen* inſeritur *I. B. R. L.* r) *ſic* abeſt *I. B. R.* s) *deponendus L. I. B. R.* t) *baxillo ferrorato P. taxillo Goeſ. faxillo forforato L.* v) *eſt* adiic. *I. B. R. adfigendum eſt P.* u) *quando Goeſ.* x) *truncus cum ridica* omnes editi. *truncus relica L.* nobiſcum *P.* y) *leniter I. B. R.* z) *conſtringens Goeſ. I. B. R.* a) *illiganda L. I. B. R. alligamenta P.* †) *pandantur* omnes. b) *vineae iam maturae L. I. B. R.* c) *ſunt I. B. R.* d) *relinquendus perticae ; iugum fortius minusque onerosum eſt. Arundines &c. L. I. B. R.* [C. XVII.] a) *perticum P.* vid. c. 16. †) *oneroſum Goeſ.* b) *iungantur I. B. R.* c) *eae aeque I. B. R. aeque P.* d) *vincendae I.* e) *ternae P.* f) *eſt* om. *I. B. R. eſt alia* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

16, 3 Propivs trvncvm ridica) Ita videtur legendum. Eſt autem vulgata lectio manifeſtus librarii lapſus. Vrsin. Quam iuuit, coniecturae noſtrae ſuffragatorem habere Vrſinum ; ſed gauiſus ſum, eam ſcriptam haberi, Politiano teſte, Florentiae. Sinis enim me, bone lector, ineptire paullum, & frui *paſtu* hoc *animi*, quem pauci forte mortales nobis inuiderint, licet *vnum* Tullius *ſuauiſſimum* vocet Tuſc. 5, 23.

16, 4 Nec pandentvr) Maculam omnium librorum, qui *pandantur* habent, feliciter ita eluit Vrsinvs.

17, 1 Perticae) Intempeſtiue ſane hoc iugi genus potius ab altero diſcerptum eſt. Sed plures ſunt huiusmodi in omne genus librorum, ſacrorum profanorum, iniuriae.

17, 1 Et canibvs feriſqve) Pedesne canum metuit, an roſtra? Fateor, me laboraſſe aliquantum circa hunc locum : *muribus* placeret, ſed hoc forte nimis abit a ſcriptura conſentiente librorum ; *manibus* propius abeſt ; ſed neque iugum, quale hic deſcribitur, ita altum, vt *manus* arceat tranſeuntium vid. 4, 19, 1.

17, 2 Neqve enim eſt alia) Non optime iſta videntur cohaerere. Viderint, qui poſſunt. Quid ſi pro *enim* legamus *vero* ?

nam & autumnalis ablaqueatio ſedulo facienda, nec minus vacantibus palis propagines ap-
plicandae. hoc enim opus nunquam intermittendum eſt, quin omnibus inſtauretur [g] an-
3 nis. Neque enim ea quae ſeruntur a nobis, immortalia eſſe poſſunt. attamen aeternita-
ti eorum ſic conſulimus, vt demortuis [h] ſeminibus alia ſubſtituamus: nec ad occidionem
vniuerſum genus perduci patimur [i] complurium [l] annorum negligentia. Quin etiam
crebrae foſſiones dandae, quamuis poſſit vna detrahi culturae prioris anni. Pampinatio-
nes quoque ſaepe adhibendae [m]. neque enim ſatis eſt ſemel, aut iterum tota aeſtate viti
4 detrahere frondem ſuperuacuam. Praecipue autem decutienda ſunt omnia, quae infra
trunci caput egerminauerint [n]. item ſi oculi ſinguli ſub iugo binos pampinos emiſerint [o],
quamuis largos fructus oſtendant, detrahendi ſunt eis [p] ſinguli palmites, quo laetior,
quae ſupereſt materia conſurgat, & reliquum [q] melius educet fructum. Poſt quadrageſi-
mum & alterum menſem perfecta vindemia, ſic inſtituenda eſt putatio, vt ſubmiſſis plu-
5 ribus flagellis, vitis in [r] ſtellam diuidatur. Sed putatoris officium eſt pedali fere ſpatio [s]
circa iugum vitem compeſcere, vt e capite, quicquid tenerum [t] eſt per brachia emiſ-
ſum [tt], prouocetur, & per iugum inflexum praecipitetur, ad eam menſuram, quae ter-
ram non poſſit contingere. Sed modus pro viribus trunci ſeruandus eſt, ne plures pal-
mites [u] ſubmittantur, quam quibus vitis ſufficere queat. fere autem praedicta aetas laeto
ſolo, truncoque tres materias, raro quatuor deſiderat, quae per totidem partes ab alliga-
6 tore diuidi debent [x]. nihil enim refert iugum in ſtellam decuſſari [y], atque diduci [z], niſi & [a]
palmites adiugentur [b]. quam tamen formam non omnes agricolae probauerunt: nam multi
ſimplici ordine fuere contenti. verum ſtabilior eſt vinea, & oneri ſarmentorum, & fructui
ferendo, quae ex vtraque parte iugo deuincta pari libramento velut ancoris [c] quibusdam diſti-
netur [d]. tum etiam per plura brachia materias diffundit, & facilius eas explicat vndique [e]
ſubnixa [f], quam quae in ſimplici canterio frequentibus palmitibus ſtipatur [g]. poteſt tamen, ſi
7 vel parum late diſpoſita vinea [h], vel parum fructuoſa, caelumque non turbidum, nec procel-
loſum [i] habeat, vno iugo contenta [l] eſſe. nam vbi magna vis, & incurſus eſt pluuiarum
procellarumque, vbi frequentibus aquis vitis labefactatur, vbi praecipitibus cliuis velut
pendens plurima [m] praeſidia deſiderat; ibi quaſi quadrato circumfirmanda [n] eſt agmine.
8 calidis vero, & ſiccioribus locis in omnem partem iugum porrigendum eſt, vt prore-
pentes vndique pampini iungantur, & condenſati [o] camerae [p] more, terram ſitientem [q]

obum-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *inſaturetur P. Goeſ.* h) *de mortuis* diuiſ *I. B. R.* i) *patiamur I. I.* l) *cum plurium I. B. R.* m) *adiuendae P.* hic annotata erant a Polit. ſequentia: *Fere liber Nicolai ſe habet, vt hic impreſſus, vbi emendatur. In priore autem ſcriptura ſicut antiquus; & nos ergo, quando emendamus, niſi inducatur Scriptura, nihil mutatum volumus.* n) *egerminauerunt I. B. R.* o) *emiſerunt I. B. R.* p) *eis* om. *Goeſ. I. B. R.* q) *reliquo Goeſ I. B. R.* r) *in* defic. *P.* s) *ſpacio B. R.* t) *teneri I. B. R.* tt) *emiſi vmbras hiemis ſimi prouocetur L.* u) *palme P.* x) *debet I. B. R.* y) *decuſari I. B. R.* z) *deduci I. B. R.* a) *eſt* omitt. *I. B. R.* b) Sic *I. I. H. A. Gr. St. adiungentur* Com. *adiungantur I. B. R.* c) *anchoris* praeter Com. omnes. †) *placidioresque L.* d) *diſtenditur L. I. B. R.* e) *vindemia, quae I. B. R.* f) *ſubnexa P.* om. *L.* g) *ſtypatur I. I. H. A.* h) *vineta I. B. R.* i) *procelſum P.* l) *contentus I. B. R.* m) *plura I. B. R.* n) *circum* deeſt *I. B. R.* o) *condenſentur I. B. R.* p) *camarae P.* q) *ſcitientem R.*

NOTAE VARIORVM.

17, 4 INFRA TRVNCI CAPVT) *Trunci caput* hic intelligo ipſum diuerticulum illud brachiorum, vbi nodus aliquis & quaſi caput eſſe ſolet. Ita noſtri de ſalice *Weiden-Koepfe.* Ita etiam noſter 4, 21, 1. Vid. de reliquo vſu Ind.

17, 5 CIRCA IVGVM) *Citra* legi vult, & recte, ſi quid video VRSINVS. Conf. omnino 4, 24, 11.

17, 8 PAMPINI IVNGANTVR) Videtur legendum *pampini iniungentur* Nam *iungantur* factum eſt ex *iniungentur*, quod erat verbum obſcurius. VRSINVS.

18, 1

obumbrent. contra †, frigidis [r] & pruinoſis regionibus ſimplices ordines inſtituendi: nam & ſic facilius inſolatur humus, & fructus percoquitur, perflatumque ſalubriorem habet: foſſores quoque liberius & aptius iactant bidentes, meliusque perſpicitur a cuſtodibus fructus, & commodius legitur a vindemiatore [s].

XVIII. Sed quando vineta placuerit ordinare, centenae ſtirpes per ſingulos
hortos ſemitis diſtinguantur : vel (vt quibusdam [a] placet) in ſemiiugera omnis modus
dirimatur. quae diſtinctio praeter illud commodum, quod plus ſolis & venti vitibus
praebet, tum etiam Ocvlos & veſtigia domini, res agro ſaluberrimas [b], facilius ad-
mittit, certamque aeſtimationem in exigendis operibus praebet. neque enim falli poſſumus
per paria interualla iugeribus diuiſis. Quinetiam ipſa hortulorum deſcriptio quanto eſt 2
minoribus modulis conciſa [c], fatigationem veluti minuit, & [d] ſimul eos qui opera mo-
liuntur [e] ad feſtinandum inuitat. nam fere Vastitas inſtantis [f] laboris animos debi-
litat. Non nihil etiam prodeſt vires, & prouentum cuiusque partis vinearum noſſe, vt
aeſtimemus, quae magis aut [g] minus colenda ſint [h]. Vindemiatoribus quoque hae ſe-
mitae, & iugum, pedamentaque ſarcientibus [i] opportunam laxitatem praebent, per quam
vel fructus, vel ſtatumina portentur.

XIX. De poſitione iugi, quatenus a terra leuandum ſit, hoc dixiſſe abunde [a]
eſt : humillimam [b] eſſe quatuor pedum, celſiſſimam ſeptem. quae tamen in nouellis ſe-
minibus vitanda eſt. Neque enim haec prima conſtitutio vinearum eſſe debet, ſed per
annorum longam ſeriem ad hanc altitudinem [bb] vitis perducenda eſt. Caeterum quanto [c] 2
humidius eſt ſolum & caelum, placidioreſque † venti, tanto eſt altius attollendum iu-
gum. Nam laetitia vitium patitur [d] ſe [e] celſius euagari [f], fructusque ſubmotus a terra
minus

VARIETAS LECTIONIS.

†) *pluuiis* inſer. *Lipſ. & Goeſ.* r) *& pruinoſis & frigidis I. B. R. pluuiis & frigidis & pruinoſis P. pluuiis, frigidis &c. I. I.* s) *vindemitore P.* [C. XVIII.] a) *cuidam I. B. R.* b) *ſaluberrima* al. nobiſcum *Goeſ. I. B. R.* c) Ita *I. B. R. I. I. Goeſ. L. al.* conſita. d) *extimulantque eos P. & ſtimulant eos I. I. & exſtimulant eos L.* e) *&* inſerunt *I. B. R. I. I.* f) *inſciſa P.* g) *vt Gr.* h) *ſit I. B. R. I. I. H. A.* i) *ſartientibus I. ſarientibus B. R. ſarrientibus* al. [C. XIX.] a) *habunde B. R.* b) *humilimam B. Gr. G* bb) *latitud. L.* c) *quam P.* †) *humidioresque* omnes al. d) *partitur P.* e) *ſe* om. *I. B. R.* f) *euacari P.*

NOTAE VARIORVM.

18, 1 Res agro salvberrimas) Tanto magis recepi lectionem antiquarum editionum, omiſſa etiam parentheſeos nota, quod eam probari viderem doctiſſimo Pontederae. Sequens *f* extruſit praecedens *ſ* longiuſculum pro more veteri. Locus ipſe communis tractatur varie ad Cat. 4, 2.

18, 2 Pedamentaqve sarcientibvs) Ita videtur legendum pro *ſarrientibus*. Confirmatur autem haec lectio loco inferiore 4, 26 vbi eſt : *Iugo ſi non erit opus noua ſartura, recentia vincula inſerantur.* Vrsin. Suffragatur Ienſonius, quod vidimus, & ipſe, tacente Politiano, Mediceus, quin ipſa ratio; quae cum non ferat *ſarrientibus* adiungi vocibus *iugum & pedamenta*, perpulit me aliquando, vt has ipſas voces gloſſam ſuſpicarer eius, quae ſtatim ſequitur, *ſtatumina*. Sed eam nunc vltro damno prae Vrſini emendatione, quam iuuat tum ipſa orationis ſeries, tum loca, quae dabit etiam Index noſter in *ſarcire* & *ſartura*.

19, 1 Qvatenvs a terra levandvm sit) Haec verba videntur adiecta ab expoſitoribus. Vrsin.

19, 2 Placidioresqve venti) Antea legebatur *humidioresque*, ſed nos ita repoſuimus ex Lipſ. noſtro. Poſt pauca, vbi legitur: *Nam laetitia vitium patitur ſe celſius euagari;* ſuſpectum id mihi eſt, ſed ſilet vterque codex. Schoettg. Tanto magis obſecutus ſum Viro Clariſſimo, quod paullo poſt *vehementium procellarum* mentionem auctor iniicit, quae iugum poſcant humilius.

19, 2 Patitvr se celsivs evagari) Videtur legendum Mediceae chartae indicio *euocari*. Lectio *euagari* fecit vt *ſe* omitterent

minus putreſcit: & hoc vno modo perflatur ventis, qui nebulam, & rorem peſtiferum celeriter adſiccant, multumque ad deflorefcendum, & ad bonitatem vini conferunt.
3 Rurſus exilis terra, & accliuis torrenſque aeſtu, vel quae vehementibus procellis obnoxia eſt, humilius iugum poſcit. At ſi cuncta competunt voto, iuſta eſt altitudo vineae pedum quinque: nec tamen dubium, quin vites [g] tanto melioris ſaporis praebeant [h] muſtum, quanto in editiora iuga conſurgunt [i].

XX. Pedatam vineam, iugatamque ſequitur alligatoris cura, cui antiquiſſimum eſſe debet, vt ſupra [a] dixi, rectam [b] conſeruare ſtirpem, nec flexum [c] ridicae perſequi, ne [d] prauitas ſtatuminum ad ſimilitudinem ſui vitem configuret. Id non ſolum ad
2 ſpeciem plurimum refert, ſed ad vbertatem [e] & [f] firmitatem, perpetuitatemque. Nam rectus truncus ſimilem ſui medullam gerit, per quam velut quodam itinere ſine flexu atque [g] impedimento facilius terrae matris alimenta meant [h], & ad [i] ſummum perueniunt. at quae curuae ſunt, & diſtortae, non aequaliter alliduntur [k], inhibentibus nodis, & [l]
3 ipſo flexu incurſum terreni humoris veluti ſalebris [m], retardante. Quare cum ad ſummum palum recta vitis extenta eſt, capiſtro conſtringitur, ne foetu grauata ſubſidat, curueturque. tum ex eo loco quod proximum iugo ligatum [n] eſt, brachia diſponuntur in diuer-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *vites* abeſt *I.B.R.* h) *praebeat I.B.R.* i) *conſurgant I.B.R.* [C. XX.] a) *ſupra* deficit *I.B.R.* b) *recta P.* c) *plexum P.* d) *nec I.B.R. nec prauitas ſtatuminis inſidi ad L.* e) *firmitatem & ad vbertatem I.B.R. firmitatem & — libertatem P. Goeſ.* f) *ad* inſerunt *I. I. H. A Gr. G. St.* g) *ſine I.B.R.* h) *manant L.I.B.R.* i) *in ſumma I.B.R.* k) *adliduntur P. Goeſ. alligantur* alii. l) *& in ipſo flexu curſum I.B.R.* m) *ſalubris L. ſalebras I.B.R.* n) *lignum I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

rent editiones vetuſtae, quo facto diſſimulatum vlcus non eſt ſanatum. *Euocari* verbum elegans, & Columellae in tali re alias quoque vſurpatum, Index oſtendit. Quoties C & G miſceant librarii notum eſt. vid. idem Ind. in C.

20, 1 VT SVPRA DIXI) 4, 13, 1. SCHOETTG.

20, 2 NON AEQVALITER ALLIDVNTVR) *Alligantur* temere ex ſuperioribus huc traxit librarius aliquis, qui *adliduntur* non intelligeret, elegans verbum, & vel hoc loco ſuffragante ſeruandum Catullo, 62, 68 vbi Scaliger legit, *Ipſius ante pedes fluctus ſalis allidebat;* Voſſius autem *alludebat* vult, elegans & ipſum, nec inuſitatum; quod ſi quis praeferat omnino, poterit etiam hic *alluduntur* legere, & interpretari vtramuis vocem, praeterlabente humore rigantur. Caeterum fere eſt, vt credam, plus iuſto infeſtos fuiſſe viros doctos verbo *allidere* vel *elidere,* etiam vbi de vnda ſermo eſt. Ita video deletum prope eſſe e Plinio 26, 7 ſ. 22 *Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis, vbi alludit vnda.* Hic ante Gelenium legebatur *allidit.* Ita in definitione Aquilliana *litoris* apud Cic. Top. c. 7 itemque Quinctil. 5, 14 *litus eſt qua fluctus eludit,* non codices modo quidam Ciceronis, (teſte Voſſio etiam Etymol. voce *litus* & Quinctilian. p. 489 ed. Burm.) habent *allidit* vel *elidit*; ſed videtur etiam plus ſuauitatis habere definitio, ſi ex ICtorum conſuetudine ad ſonum vocis apte cadat, & etymologiam indicare videatur. Denique in loco Cic. de N. D. 2, 39 facilius audirem elegantiſſimum Bouherium, ſi pro eo, quod nunc legitur, *mare terram appetens litoribus eludit,* legere nos iuberet *elidit* vel *allidit;* quam cum praefert *alluit.* Prouocat vir doctiſſimus ad Iſidori etymologicon. Sed liceat etiam nobis in partes illum vocare. Scilicet in vetuſta editione, quae penes me eſt 1489 fol. Baſileae edita 24, 8 extr. p. 75 dicitur, *dictum litus, quia fluctu* ELIDITVR, *vel quod aqua alluitur. Cicero in topicis, litus eſt aqua, quam fluctus eludit.* Quorſum iſta? vt illud certe appareat, paria fere iura eſſe debere in Latinorum nominum ciuitate verbis *allidere, elidere, alludere, eludere,* vbi de aquarum terraeque confiniis ſermo eſt. Add. Viri docti ad Min. Felicis illa mox a principio, *Cum in ipſo aequoris limine — quod — noſtris pedibus adluderet fluctus &c.*

20, 2 VELVTI SALEBRIS RETARDANTE) Videtur legendum *veluti ſalebrae retardant.* VRSIN. *Salebra* caſu ſexto legi vult BEROALDVS in indice ſuo. Sed nihil opus eſt mutatione, tuentibus vulgatam lectionem etiam Goeſ. & Lipſ. SCHOETTG.

20, 3 QVOD PROXIMVM IVGO LIGATVM EST) Relatiua *quod* non habet, quo referatur commode: quid ſi legamus *qua?* vt referatur ad *locum.*

20, 3

diuerſas partes, palmaeque ſuperpoſitae deorſum verſus [o] curuantur [oo] vinculo. itaque id
quod iugo dependet, fructu [p] impletur: rurſusque [q] curuatura [r] iuxta vinculum mate-
riam exprimit. Quidam eam partem, quam nos praecipitamus, ſupra iugum porri- 4
gunt, & crebris viminibus innexis continent quos ego minime probandos puto. Nam
dependentibus palmitibus, neque [s] pluuiae, neque pruinae [t], grandineſue tantum no-
cent, quantum religatis, & quaſi tempeſtatibus oppoſitis. iidem tamen palmites prius
quam fructus miteſcant, variantibus adhuc, & acerbis vuis, religari debent, quo minus
roribus queant putreſcere, aut ventis feriſque deuaſtentur. Iuxta decumanum atque ſe- 5
mitas, palmites [u] intrinſecus flectendi [x] ſunt, ne praetereuntium incurſu laedantur [y].
Et hac quidem ratione tempeſtiua vitis ad iugum perducitur. Nam quae vel infirma,
vel breuis eſt, ad duas gemmas recidenda eſt, vehementiorem fundat materiam, quae [z]
protinus emicet [a] in [b] iugum.

XXI. Qvinqvennis vineae non alia eſt putatio, quam vt figuretur,
quemadmodum ſupra [a] inſtituimus, neue ſuperuagetur; ſed vt caput trunci pedali fere
ſpatio ſit inferius iugo, quaterniſque brachiis, quae duramenta quidam vocant, diuida-
tur in totidem partes. Haec brachia ſat erit interim [b] ſingulis palmitibus in fructum ſub-
mitti, donec vineae iuſti ſint roboris. cum [c] aliquot deinde [d] annis [e], quaſi iuuenilem aeta-
tem ceperint [f], quot palmites relinqui debeant, incertum eſt. Nam loci laetitia [g] plures, 2
exilitas pauciores deſiderat. ſiquidem luxurioſa vitis niſi fructu compeſcitur, male deflo-
reſcit, & in materiam frondemque effunditur [h]: infirma rurſus, cum onerata eſt, affli-
gitur. Itaque pingui terra ſingulis brachiis licebit bina iungere [i] flagella, nec tamen nu-
meroſius [l] onerare, quam vt vna vitis octo ſeruiat palmitibus; niſi ſi admodum nimia
vbertas plureis poſtulabit. illa [ll] enim pergulae magis, quam [m] vineae figuram obtinet,
quae ſupra hunc modum materiis diſtenditur. Nec debemus committere, vt brachia ple- 3
niora trunco ſint: verum aſſidue, cum † e lateribus eorum flagella licuerit ſubmittere,
amputanda erunt ſuperiora duramenta, ne iugum excedant: ſed nouellis palmis ſemper [n]
vitis renouetur. quae ſi ſatis excreuerint, iugo ſuperponantur [o]: ſin aliqua earum vel
perfracta [p], vel parum procera fuerit, locumque idoneum obtinebit, vnde vitis anno ſe-
quenti renouari [q] debeat, in pollicem tondeatur, quem quidam cuſtodem, alii reſecem,
non-

VARIETAS LECTIONIS.

o) *circulo* inſ. *Goeſ.* oo) *a* inſ. poſt *I. B. R.* ipſum etiam *vinculo* abeſt *L.* *curuentur.* *A vinculo I. I. H. A. G.* p) *fructus I. B. R.* q) *que* deeſt *I. B. R.* r) *curuaturae iuncta P. Goeſ.* s) *nec I. B. R.* *neque pluuiae* deſunt *P.* t) *ruinae P.* u) *palmes P.* x) *plectendi P.* y) *ledantur B.* z) *quo Goeſ. I. B. R.* a) *emittet I. B. R.* b) *in iugum* abſunt *P.* [C. XXI.] a) *ſuperſtitui dicere P.* *inſtitui dicere ſupra I. B. R* *dicere* habent quoque *Lipſ. & Goeſ.* b) *interius — ſubmitti P. L. Goeſ.* c) *cum quod aliquod P.* d) *deinde* deeſt *I. B. R.* e) *&* interpon. *I. B. R.* f) *coeperunt I. B. R.* *caeperint H.* *coeperint A. G.* g) *laeticia I. R.* h) *in infirma I. B. R.* *in prima P.* i) *iniungere I. B. R. L. Goeſ.* recte! l) *numerius P.* ll) *iam Goeſ.* m) *quam vineae figuram* deficiunt *P.* †) *commodo eſt L. G.* n) *ſemper* omittit. *I. B. R.* o) *ſuperponatur I. B. R.* p) *fracta I. B. R.* q) *reuocari I. B. R. I. I.* r) *praeſidearium G.*

NOTAE VARIORVM.

20, 3 Vincvlo. itaqve id, qvod ivgo dependet) Ita videtur legendum. Vrsin. Reuocaui lectionem antiquiſſimarum editionum. *Palmae* iugo *ſuperpoſitae deorſum curuantur vinculo*, quo ad iugum alligantur. *Vinculum* eiusmodi etiam *circulus* vocatur. v. g. Plin 29, 5 ſ. 25 vbi *circuli e ſurmentis* mentio. Alterutrum igitur alterius potuit gloſſa eſſe, & facile occupare locum.

20, 3 Cvrvatvra — materiem exprimit) H. e. efficit, vt ipſo illo loco incuruato germinet vitis. Eodem modo loquitur 4, 24, 13. Add. 4, 15, 2.

21 3

non nulli praeſidiarium [s] appellant, id eſt, ſarmentum gemmarum duarum, vel trium, ex quo cum proceſſere fructiferae [s] materiae, quicquid eſt ſupra vetuſti [t] brachii amputatur [u], & ita ex nouello palmite vitis pullulaſcit [x]. Atque [y] haec ratio bene inſtitutarum vinearum in perpetuum cuſtodienda erit.

XXII. Si vero aliter formatas acceperimus vineas [a], & [b] multorum annorum negligentia [c] ſuperuenerint [d] iugum, conſiderandum erit, cuius longitudinis ſint duramina, quae [e] excedunt [f] praedictam menſuram. Nam ſi duorum pedum, aut paullo amplius fuerint [g], poterit [h] adhuc vniuerſa vinea ſub iugum mitti [i], ſi tamen [ii] palus † trun-
2 co eſt applicitus. is [l] enim a vite ſubmouetur, & in medio ſpatio [m] duorum duraminum [n] ad lineam pangitur: transuerſa deinde vitis ad [nn] ſtatumen perducitur, atque ita iugo ſubiicitur. At ſi duramenta eius longius exceſſerint [o], aut [p] in quartum, vel [q] etiam in quintum ſtatumen prorepſerint, maiore ſumtu reſtituentur [r] mergis. his namque, quod [s]
3 nobis [t] maxime placet [u], propagata celerrime prouenit. Hoc tamen ſi vetus & exeſa [v] eſt ſuperficies trunci, maiorem [x]: at ſi robuſta, & integra, minorem operam deſiderat. Quippe hiberno tempore ablaqueata fimo ſatiatur, anguſteque deputatur, & inter quartum ac tertium pedem a terra viridiſſima parte corticis acuto mucrone ferramenti vulneratur. Frequentibus deinde foſſuris terra permiſcetur, vt incitari vitis poſſit, & [y] ab ea maxime parte, quae
4 vulnerata eſt, pampinum fundere. Plerumque autem germen de cicatrice procedit, quod ſiue longius proſiluerit, in flagellum ſubmittitur: ſiue breuius, in pollicem: ſiue admodum exiguum, in furunculum: is ex quolibet vel minimo capillamento fieri poteſt. Nam vbi vnius aut alterius folii pampinus prorepſit e duro, dummodo ad maturitatem perueniat, ſequente vere

VARIETAS LECTIONIS.

s) *frugiferae I. B. R.* t) *vetuſtiti brachii P. vetuſtatem L. vetuſta brachia I. B. R.* u) *amputetur I. B. R.* x) *pulleſcit B. R. I. I.* y) *At hanc P.* [C. XXII.] a) *vineas* deeſt *I. B. R.* b) *a* interpon. *I. B. R.* c) *neglegentibus P.* d) *ſuperuenerit Goeſ. I. B. R. I. I.* e) *quia Gr. G.* f) *excedant I. B. R.* g) *fuerit I. B. R.* h) *poterunt P.* i) Hic interpung. *omn.* ii) *tamen I. B. R. L. Vrſin. autem* al. †) *plus* Sphalma *I. I.* l) *Sis enim a, P. Si enim P. is a vite* al. m) *ſpacio* B. R. n) *ordinum L. I. B. R.* nn) *aſtatumen ſubiungitur L.* o) *exceſſerunt I. B. R.* p) *vt I. B. R. I. I.* q) *aut quintum I. B. R. aut etiam in P. I. I.* r) *reſtituitur. Mergis namque I. B. R. reſtituentur. I. Mergis namque I. I. L.* s) *qui I. B. R. I. I.* t) *nobis G.* u) *placent I. B. R. I. I.* v) *exoſſa L.* x) *maiorem* om. *L. I. B. R. I. I.* y) *&* def. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

21, 3 SVPRA VETVSTI BRACHII) *Vetuſta brachia* legi vult VRSINVS. Sed omnino ſeruanda eſt vulgata lectio. Brachium vetus in pollicem reſecatur paucarum gemmarum. Si iam v. g. proxima capiti ſiue trunco gemma fuderit nouum palmitem, quidquid ſupra hunc eſt vetuſti brachii, e quo prorepſit, amputatur.

22, 1 SI VERO) Vt editum eſt initium huius capitis a Iuntarum inde operis, ita legi etiam iubet VRSINVS, quem hinc apparet, quod ſaepius obſeruare me memini, aut nunquam aut certe non ſemper prae manibus habuiſſe editiones, quae tamen illo tempore extabant, ipſius etiam Victorii, quem laudat ad Caton. 6.

22, 1 SVB IVGVM MITTI) Formula elegans a militari ignominia deſumta, ſed non premenda nimis. Potius enim iugo *ſuperponuntur* vel *ſuperiiciuntur* vt Col. 4, 24, 5 palmites, ac tum demum praecipitantur, 4, 20, 34, 24, 8, praef. 4, 26, extr. Ita intelligendum etiam *ſubiicere* mox ſ. 4.

22, 1 SI TAMEN PALVS &c.) Spero me non male de hoc loco meritum. Poterit vinea, qualem deſcripſit noſter, ſub iugum mitti, *ſi tamen palus trunco eſt* ſatis prope *applicitus.* Tum *enim is palus a vite* aliquantum *ſubmouetur,* vt ea ad illum inflexa non amplius ſuperet iugum transuerſum, ſed eidem alligari, ac palmites ipſius praecipitari, poſſint. Quo magis remoueri palus a trunco poteſt, tanto leniori molliorique flexu vitis procerior ad iugum adduci alligarique poteſt; tanto acutiori angulo, vt cum Geometris loquamur, a perpendiculo recedit.

22, 2 IN QVARTVM STATVMEN) Id enim vitioſum eſt. vid. Col. 4, 24, 11.

22, 3 HIBERNO TEMPORE) Vid. Pall. Nou. 3 qui hunc locum deſcripſit.

vere ſi non abnodatus [z] neque abraſus [a] eſt, vehementem fundit materiam: quae cum
conualuit: & quaſi brachium fecit, licet tunc [b] ſuperuagatam partem duramenti
recidere, & ita reliquam iugo ſubiicere. Multi ſequentes compendium temporis, tales 5
vineas ſupra quartum pedem detruncant, nihil reformidantes eiusmodi [c] reſectionem:
quoniam [d] fere plurimarum ſtirpium natura ſic ſe commodat, vt iuxta cicatricem nouel-
lis frondibus repulleſcant [e]. Sed haec quidem ratio minime nobis placet. ſiquidem vaſtior
plaga niſi habeat ſuperpoſitam valentem materiam, qua [f] poſſit inoleſcere, ſolis halitu
torretur: mox deinde roribus putreſcit, & imbribus. Attamen [g] cum eſt vtique vinea 6
recidenda, prius ablaqueare, deinde paullum infra terram conuenit amputare, vt ſuperie-
cta humus vim ſolis arceat, & e [h] radicibus nouellos prorumpentes caules tranſmittat, qui [i]
poſſint vel ſua maritare ſtatumina, vel ſiqua ſunt vidua in propinquo, propaginibus ve-
ſtire [l]. Haec autem ita fieri debebunt, ſi vineae altius poſitae nec in ſummo labantes [ll] 7
radices habebunt, & ſi boni generis erunt. namque aliter incaſſum dependitur [m] opera.
quoniam [n] degeneres [o] etiam renouatae priſtinum ſeruabunt ingenium; at [oo] quae ſumma
parte terrae vix adhaerebunt, [eae] deficient ante quam conualeſcant. Altera ergo [p] vi- 8
nea fructuoſis potius ſurculis inſerenda erit, altera funditus extirpanda & referenda, ſi
modo ſoli bonitas ſuadebit. At [q] ſi [cum] eius vitio conſenuit [r], nullo modo reſtituen-
dam cenſemus. Loci porro vitia ſunt, quae fere ad internicionem [s] vineta perducunt,
macies & ſterilitas, terra [t] ſalſa vel amara, vligo, praeceps & praerupta poſitio [tt], ni-
mium opaca, & ſoli auerſa, valles arenoſae [u], arenoſus [x] etiam tofus, & [y] plus iuſto ieiu-
nus ſabulo, nec minus terreno carens ac nuda [z] glarea, & ſiqua eſt proprietas ſimilis,
quae vitem non alit. Caeterum ſi vacat iis [a], & horum ſimilibus incommodis, poteſt ea 9
ratio-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *adnotatus L. I. B. R. obnodatus Gr.* a) *adpraſſus P. adraſus L.* b) *tum I. B. R.* c) *huiusmodi I. B. R.* d) *cum I. B. R.* e) *repulluleſcant I. I. H. A. Gr. G. St.* f) *quae I. B. R.* g) *Hac tamen I. B. R.* h) *e* omitt. *I. B. R.* i) *quae I. B. R.* l) *perueſtire P.* ll) *labantis I. B. R. labanteis Goeſ. labantes I. I. habenteis G. labentes* al. m) *dependent I. B. R. dependerent operum L.* n) *cum I. B. R.* o) *degeneris it viam P.* oo) *atque — adhaerebunt, & defic.* omnes. p) *vero I. B. R.* q) *cuius cum vitio I B. R. I. I. Goeſ. L.* r) *conſeuit P.* s) *internecionem Goeſ. I. B. R. internitionem I. I. H. A. G.* t) *terrae ſalſae vel amarae I. B. R.* tt) *poſitio* inſ. coniicit *Brouckh.* u) *harenoſae I. B. R.* x) *arenoſus* omitt. *I. B. R.* y) *&* om. *I. B. R. vel P.* z) *da P.* a) *his I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

22, 5 SVPERPOSITAM VALENTEM MAT.) Quod fit in quibusdam inſitionibus, vbi plaga tanto coaleſcit facilius, quod permeans ad ſuperiora ſuccus eam paullatim reficit, certe exareſcere non patitur.

22, 7 IN SVMMO LABANTES) Quos auctores huius lectionis habeam, indicaui. *Labant* radices, credo, quae male haerent, & vix ſuſtinere poſſe ſtirpem videntur. Sed ipſe auctor ſatis explicat.

22, 7 AT QVAE — ADHAEREBVNT) Quantum mihi ſumſerim, apparet. Quod ex *atque* refinxi *at quae*, inuidioſum eſſe non poteſt, τὴν & in *eae* mutatam compenſabit, ſpero, ſententia commoda. Duas conditiones poſuit vitium, vnam ſi *labantes in ſummo radices habeant*, alteram, *ſi boni generis* non *ſint:* neutris dependi operam vult, quod hae ſeruaturae ſint ingenium, & quod illae priores defecturae ante quam conualeſcant. Hanc auctoris ſententiam eſſe, ita apertum mihi videtur, vt nihil magis. Sed vtrum lectio adhuc recepta illam habeat, an ea, quam tibi nunc damus, bone lector, ipſe videto. Iam haec tradita erant typographis, cum ſuperueniunt notae alterae Clariſſimi Pontederae, in quibus & ipſe *at quae* legi iubet.

22, 8 AT SI EIVS VITIO) Ita legendum cenſemus. Si vinea ſoli vitio ante tempus *conſenuit*, triſtis & ſterilis facta eſt.

22, 8 MACIES ET STERILITAS) Videtur legendum *macies & ſterilitas terrae.* Nam 2, 9 ſic habetur: *Solet autem ſalſam nonnunquam, & amaram vliginem vomere terra,* & 3, 1 *Sed vt vicinum radicibus humorem ſubminiſtret, eumque nec amarum nec ſalſum.* Palladius in menſe Septembri: *Solet terra humorem ſalſum vomere, qui ſegetes necat.* VRSIN.

ratione fieri reſtibilis vinea, quam [b] priore libro praecepimus. Illa rurſus mali generis vineta, quae quamuis robuſta ſint [c], propter ſterilitatem fructu carent, vt diximus, emendantur [d] inſitione facta, de qua ſuo loco diſſeremus, cum ad eam [e] diſputationem peruenerimus.

XXIII. NVNC quoniam [a] parum videmur de putatione vinearum locuti, maxime neceſſariam partem propoſiti operis diligentius perſequemur. Placet ergo, ſi mitis ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, caeli clementia, facta vindemia ſecundum Idus Octobris auſpicari putationem : cum tamen aequinoctiales pluuiae praeceſſerint, & ſarmenta iuſtam [aa] maturitatem ceperint [b]. nam ſiccitas ſeriorem putationem
2 facit. Sin autem caeli ſtatus frigidus & pruinoſus hiemis violentiam denuntiat [c], in Idus Febr. hanc curam differemus. Atque id licebit facere, ſi erit exiguus poſſeſſionis modus. nam vbi ruris vaſtitas electionem nobis temporis negat, valentiſſimam quamque partem vineti frigoribus [d]; macerrimam vere, vel autumno : quin etiam per brumam [e]
3 meridiano axi oppoſitas vites; aquiloni per ver [f] & autumnum deputari conueniet. Nec dubium, quin ſit horum virgultorum natura [g] talis, vt quanto maturius detonſa ſint, plus materiae; quanto ſerius, plus fructus afferant.

XXIV. QVANDOCVNQVE [a] igitur vinitor hoc opus obibit, tria praecipue cuſtodiat. Primum, vt quam maxime fructui conſulat. deinde, vt in annum ſequentem quam laetiſſimas iam hinc eligat [b] materias; tum etiam, vt quam longiſſimam perennitatem [c] ſtirpi acquirat. Nam quicquid ex his omittitur, magnum affert domino
2 diſpendium. Vitis autem cum ſit per quatuor diuiſa parteis, totidem caeli regiones aſpicit. Quae declinationes cum contrarias inter ſe qualitates habeant, variam quoque poſtulant ordinationem pro conditione ſuae conſtitutionis [d] a parte vitium. Igitur ea [e] brachia, quae ſeptentrionibus obiecta ſunt, pauciſſimas plagas accipere debent, & magis ſi puta-
3 buntur [f] ingruentibus [g] iam frigoribus, quibus cicatrices inuruntur. Itaque vna tantummodo materia iugo proxima, & vnus infra eam cuſtos erit ſubmittendus, qui vitem mox in annum renouet. At e contrario per meridiem plures palmites ſubmittantur, qui laborantem matrem feruoribus aeſtiuis opacent, nec patiantur ante maturitatem fructum inareſcere [h]. Orientis atque Occidentis haud ſane † magna eſt in putatione differentia, quoniam ſolem pari horarum numero ſub vtroque axe vitis accipit

pit

VARIETAS LECTIONIS.

b) *qua I. B. R.* c) *ſunt P.* d) *emendentur I. B. R. emendantur inſitione facta, de qua ſuo loco diſſeremus* abſunt *P.* e) *eandem P.* [C. XXIII.] a) *quia I. B. R. quod P.* aa) *iuxta maturit. L.* b) *coeperint I. B. R. H. A. Gr. G.* c) *denunciat I. B. R. I. I. H.* d) *frigoris P.* e) *pruinam P.* f) *veraueret P.* g) *naturalis P.* [C. XXIV.] a) *Quandoque P. quando I. B. R.* b) *eligat* deeſt *P.* c) *pernitatem P.* d) *compoſitionis in partibus Goeſ. I. B. R.* e) *in I. B. R.* f) *putantur I. B. R.* g) *ingredientibus Goeſ. I. B. R.* h) *humo vreſcere I. B. R. humu legere P. vreſcere legere orientis L.* †) *ſana R.*

NOTAE VARIORVM.

22, 9 PRIORE LIBRO) 3, 11, 4.

22, 9 DE QVA SVO LOCO) 4, 29.

23, 1 DE PVTATIONE) Pamphilus Geop. 5, 23.

23, 1 SI MITIS AC TEMPERATA) Haec verba otioſa ſunt; ſequitur enim *caeli clementia*. VRSIN.

23, 3 QVANTO MATVRIVS) Geop. 3, 14 Καθόλȣ δὲ ἡ μετοπωρινὴ κλαδεία τὰς ῥίζας καὶ τὸ κλῆμα γενναιότερον ποιεῖ, ἡ δὲ ἐαρινὴ καρπὸν πλείονα παρέχει. Obiter nota, γενναιότερον hic ſimpliciter referri ad incrementum & magnitudinem, vt mox 5, 22 pr.

24, 2 A PARTE VITIVM) Vetuſta edita volumina *in partibus vitium* exhibet, quod libenter amplectimur. PONTED.

24, 4

pit ‡. Modus itaque materiarum is erit, quem dictabit [i] humi atque ipſius ſtirpis laetitia. 4
Haec in vniuerſum ; illa per parteis cuſtodienda ſunt. Nam vt ab ima [l] vite quaſi a quibusdam
fundamentis incipiam, ſemper circa crus dolabella dimouenda [m] terra eſt. et ſi ſoboles,
quam ruſtici ſuffraginem vocant, radicibus adhaeret, diligenter explantanda [n] ferroque
alleuanda eſt, vt hibernas aquas reſpuat. Nam praeſtat ex vulnere ſobolem repulleſcen-
tem vellere, quam nodoſam & ſcabram plagam relinquere. Hoc enim modo celeriter
cicatricem ducit, illo cauatur atque putreſcit. Percuratis [o] deinde quaſi pedibus crura 5
ipſa, truncique circumſpiciendi [p] ſunt, ne aut pampinarius palmes internatus, aut veru-
cae [q] ſimilis furunculus [r] relinquatur : niſi ſi iugo [s] ſuperiecta vitis deſiderabit ab [t] infe-
riore parte reuocari. Si vero trunci pars ſecta [u] ſolis afflatu peraruit, aut aquis noxiisue
animalibus, quae per medullas irrepunt, cauata vitis eſt, dolabella conueniet expurgare
quicquid emortuum eſt : deinde falce eradi [x] viuo tenus, vt a viridi codice [y] ducat cica-
tricem. Neque eſt difficile, mox alleuatas plagas terra, quam prius amurca [z] madefe- 6
ceris, linire [a]. nam & teredinem formicamque prohibet, ſolem etiam & pluuias [b] arcet
eiuſmodi litura, propter quae celerius coaleſcit, & fructum [bb] viridem conſeruat. Cor-
tex quoque aridus, fiſſuſque per ſumma trunci dependens, corpore tenus delibrandus † eſt.
quod & melius vitis quaſi ſordibus liberata conualeſcit, & minus vino faecis affert. Iam
vero muſcus, qui more [c] compedis crura vitium deuincta comprimit, ſituque & veterno
macerat, ferro diſtringendus & eradendus eſt. Atque [d] haec in ima parte [e] vitis. Nec 7
minus ea, quae in capite ſeruanda ſint, deinceps praecipiantur [f]. Plagae [g], quas in duro
vitis accipit, obliquae rotundaeque fieri debent. nam citius conualeſcunt [h], & quamdiu ci-
catricem non obduxerint [i], commodius aquam fundunt : tranſuerſae plus humoris & ex-
cipiunt [l], & continent. eam culpam maxime vinitor fugito. Sarmenta lata, vetera, male
nata, contorta, deorſum ſpectantia, recidito [m] ; nouella, & fructuaria recta [n] ſubmittito [o].
Brachia tenera & viridia ſeruato ; arida [p] & vetera falce amputato. Vngues cuſto- 8
dum [pp] annotinos reſecato. In quatuor ferme pedes ſupra terram vitem elatam totidem
brachiis componito, quorum ſingula ſpectent [q] decuſſati [r] iugi partes. tum vel [rr] vnum
flagellum, ſi macrior vitis erit ; vel duo, ſi plenior †, brachio cuique ſubmittito, eaque
iugo ſuperpoſita praecipitato. Sed meminiſſe oportebit, ne in eadem linea, vnoque la- 9
tere

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *accipi Gr.* i) *ditauit P.* l) *vna* omnes ; ſed *ima Pol.* m) *demouenda I. B. R.* n) *explanida P.* o) *percuruatis P. curuatis I. B. R.* p) *circumſpicienda I. B. R.* q) *verruces ſimilis ſurculus fur. L. verrucae I. B. R. H. Gr.* r) *runculus P.* s) *iugum L. iugum ſuper ſecta I. B. R.* t) *ab* defic. *I. B. R.* u) *ſenecta P. euecta L.* forte *pars enecta.* x) *radi I. B. R.* y) *cortice I. B. R.* z) *amurga deficeris P.* a) *lenire I. B. R.* b) *pluuiam I. B. R.* bb) forte *truncum.* †) *deliberandus H. A.* c) *vmore concedit P. more comprendis L.* d) *Quae P.* e) *crate P.* f) *praecipiuntur I. B. R.* g) *plagas P.* h) *coaleſcunt Goeſ. I. B. R.* i) *obduxerunt I. B. R.* l) *percipiunt I. B. R. recipiunt Goeſ.* m) *decidito Goeſ. I. B. R.* n) *recta* abeſt *I. B. R.* o) *ſummittito brachia. Tenera I. B. R.* p) *aridia I. B. R.* pp) *cuſtodito annotenos reſecato L.* q) *ſpectant I. B. R.* deficit *P.* r) *decuſati I. B. R.* rr) *ſingulas add. Goeſ.* †) *ab pinguior* marg. *L.*

NOTAE VARIORVM.

24, 4 AB IMA VITE) Vidit VRSINVS, *vna* hic nihili eſſe, coniecit etiam, *ima* legendum SCHOETTGENIVS, & obtemperaturus eram eis, credo, etiam ſi non acceſſiſſet Florentini codicis auctoritas. Vid. ſ. 6 extrema.

24, 6 ET FRVCTVM VIRIDEM CONSERVAT) Vox *fructu* hic plane non quaeritur, qui proinde hic eſt ἀπροσδιόνυσος, licet de Baccho agatur. Forte *truncum* ſcripſit Columella? Vid. ſ. 12 extr.

24, 7 SARMENTA LATA) Video haec etiam Arb. 10, 2 itemque Palladio auctore Feb. 12, 2 reſecanda : interim quae ſint, aut qualia, neſcio.

 24, 11

tere brachii eſſe duas materias, pluresue patiamur. namque id maxime vitem infeſtat,
vbi non omnis pars brachii pari vice laborat, atque aequa portione ſuccum proli ſuae diſ-
penſat, ſed ab vno latere exſugitur. quo fit vt ea vena, cuius omnis humor aſſumitur,
10 velut icta fulgure [s] areſcat. Vocatur [t] etiam focaneus palmes, qui ſolet in bifurco me-
dius prorepere, & idcirco eum praedicto vocabulo ruſtici appellant, quod inter duo
brachia, qua ſe diuidit vitis, enatus velut fauces obſidet, atque vtriusque [u] duramenti [x]
alimenta praeripit [y]. Hunc ergo tanquam aemulum diligenter iidem [z] amputant, & abno-
dant [a], priuſquam corroboretur. Si tamen ita praeualuit, vt alterutrum brachium affli-
11 xerit [b], id quod imbecillius eſt, tollitur, & ipſe focaneus ſubmittitur [c]. Reciſo [d] enim
brachio, aequaliter vtrique parti vires mater ſubminiſtrat. Igitur caput vitis [e] pede [f] in-
fra iugum conſtituito [g], vnde ſe pandant quatuor (vt dixi) brachia, in quibus quotannis vi-
tis renouetur, amputatis veteribus, & ſubmiſſis nouis palmitibus [h], quarum delectus ſcite
faciendus eſt [i]. Nam vbi magna materiarum facultas eſt, putator cuſtodire debet, ne aut
proximas duro, id eſt, a [l] trunco, & [m] capite vitis relinquat, aut rurſus extremas. nam
illae minimum vindemiae conferunt, cum [mm] exiguum fructum praebent, ſimiles [n] ſcilicet
pampinariis: hae vitem exhauriunt [o], quia nimio foetu onerant, & vsque in alterum ac
12 tertium palum, quod vitioſum eſſe diximus, ſe [p] extendunt [pp]. Quare medio in brachio
commodiſſime palmae ſubmittentur, quae nec ſpem vindemiae deſtituant, nec emacient
ſtirpem ſuam. Non nulli fructus auidius eliciunt, extrema & media flagella ſubmittendo,
nec minus proximum duro ſarmentum in cuſtodem reſecando: quod faciendum, niſi
permittentibus ſoli & trunci viribus, minime cenſeo. Nam ita ſe induunt vuis, vt ne-
queant [q] maturitatem capere [r], ſi benignitas [s] terrae, atque ipſius trunci laetitia non ad-
13 ſit [t]. Subſidiarius idemque cuſtos in pollicem reſecari non debet [u], cum palmae, ex
quibus proximi fructus ſperantur, idoneo loco ſitae ſunt. nam vbi ligaueris eas, & in
14 terram ſpectantes deflexeris [v], infra vinculum materias exprimes [x]. At ſi longius, quam
ritus agricolarum permittit, & a † capite vitis emicuerit, & brachiis in aliena iugorum
compluuia ‡ perrepſerit [y], cuſtodem † validum, & quam maximum [z] iuxta truncum [a]
duorum articulorum, vel trium relinquemus, ex quo quaſi pollice, proximo anno citata
materia formetur in [b] brachium: vt [c] ſic reciſa [d] vitis ac renouata [e] intra [f] iugum con-
15 tineatur. Sed in ſubmittendo cuſtode haec maxime ſunt obſeruanda. Primum [g] ne re-
ſupina

VARIETAS LECTIONIS.

s) *pulgere P. fulgere G.* t) *Videtur I. B. R.* u) *vtrisque Gr.* x) *trahens* inſ. *L. I. B. R.* y) *prorepit I. B. R.* z) *idem amputent I. B. R.* a) *abundant P. adnotant L. anne͡ctant I. B. R.* b) *affixerit I. B. R.* c) *ſummitur I. B. R.* d) *Reſciſo H.* e) *vitis* abeſt *P.* f) *pede I. B. R. P. pendens* al. g) *conſtet: retunde P.* h) *palmis I. B. R. palmis quorum L.* i) *eſt* om. *I. B. R.* l) *ab I. B. R. I. I. ante L.* m) *&* deeſt *I. B. R. & a P.* mm) *quo Goeſ.* n) *ſimile I. B. R.* o) *exhariunt I. B. R.* p) *ſe* om. *L. I. B. R.* pp) *oſtendunt L.* q) *neque ante I. B. R.* r) *facere I. B. R.* s) *begnitas I. B. R.* t) *adſit: ſubſidiarius I. B. R. adſit, ſubſid. H. A. Gr. G.* u) *debent P.* v) *depreſſeris L.* x) *exprimis I. B. R.* †) *ante L.* ‡) *quam pluuia L.* y) *perrepſerint I. B. R.* †) *coſtodem Gr.* z) *quammaxime I. B. R.* a) *truncus I. B. R.* b) *in* abeſt *P.* c) *vt* def. *I. B. R.* d) *reſciſa H.* e) *reuocata I. B. R.* f) *in I. B. R.* g) *Prominere ſupina P.*

NOTAE VARIORVM.

24, 11 PEDE INFRA IVGVM) Non auctoritate modo ductus receſſi a vulgata lectione, ſed etiam loco parallelo 4, 17, 5, vbi *pedali ſpatio circa*, vel potius *citra iugum vitis compeſci* iubetur. it. 4, 21, 1.

24, 11 PALMITIBVS, QVARVM) Meliorne lectio alter *palmis*, cui melius reſpondet *quarum?* an σύνεσις locum habet? an denique emendandum eſt *quorum?* conf. 4, 27, 4.

24, 11 QVOD VITIOSVM ESSE DIXIMVS) 4, 22, 2.

24, 13 MATERIAS EXPRIMES) Vid. 4, 20, 3.

ſupina caelum, ſed prona potius plaga terram ſpectet: ſic enim & gelicidiis ipſa ſe pro-
tegit, & ab ſole obumbratur [h]. deinde ne ſagittae, ſed [i] vngulis quidem ſimilis fiat reſe-
ctio: nam illa celerius & latius emoritur, haec tardius & anguſtius reformidat.
Quodque etiam vſurpari vitioſiſſime animaduerto, maxime vitandum eſt. nam dum ſer-
uiunt decori, quo ſit breuior cuſtos, & ſimilis pollici [l], iuxta articulum ſarmentum reci-
dunt. Id autem plurimum officit, quoniam ſecundum plagam poſita gemma pruinis & 16
frigore, tum deinde aeſtu laborat. Optimum eſt igitur [m] medio fere internodio ſubſi-
diarium tondere palmitem, deuexamque reſectionem facere poſt gemmam, ne (vt iam [n]
antea [o] diximus) ſuperlacrymet [p], & gemmantem caecet oculum. Sed [q] ſi reſecis facultas 17
non erit, circumſpiciendus eſt furunculus, qui, quamuis anguſtiſſime praeciſus [r] in modum
verrucae [s], proximo vere materiam exigat, quam vel in brachium [t], vel in fructuarium
remittamus. Si neque is reperiatur, ſaucianda [u] ferro eſt atque exulceranda vitis in ea
parte, qua pampinum ſtudemus elicere [x]. Iam vero ipſos palmites, quos vindemiae
praeparamus, clauiculis ac nepotibus liberandos magnopere cenſeo. Sed in iis [y] reci- 18
dendis alia conditio eſt, atque alia in iis [y], quae procedunt e trunco. nam quicquid eſt,
quod e duro prominet [z], vehementius applicata [zz] falce abnodatur [a] atque eraditur, quo
celerius obducat cicatricem. rurſus quicquid e tenero proceſſit, ſicut nepos, parcius [b] de-
tondetur [c]: quoniam fere coniunctam gerit ab latere gemmam, cui conſulendum eſt, ne
falce deſtringatur. preſſius enim ſi [d] abnodes [e] applicato † ferro, aut tota tollitur, aut
conuulneratur. propter quod palmes, quem mox in germinatione citauerit, imbecillis,
ac minus fructuoſus erit; tum etiam magis obnoxius ventis: ſcilicet quia infirmus de ci-
catrice prorepſerit. Ipſius autem materiae, quam ſubmittemus, longitudini modum dif- 19
ficile eſt imponere. Plerique tamen in tantum prouocant, vt curuata, & praecipitata
per iugum nequeat terram contingere. Nos ſubtilius diſpicienda [f] illa cenſemus. primum
vitis habitum; nam ſi robuſta eſt, ampliores materias ſuſtinet [g]: deinde ſoli quoque pin-
guitudinem; quae niſi adeſt, quamuis validiſſimam vitem celeriter necabimus proceriori-
bus emaciatam [h] flagellis. Sed longi palmites non menſura, verum gemmarum numero 20
aeſtimantur [i]. nam vbi maiora ſunt ſpatia inter articulos, licet eouſque materiam
producere, dum pene terram contingat: nihilo minus enim paucis frondeſcet pampinis.
at vbi ſpiſſa internodia, frequenteſque oculi ſunt, quamuis breue ſarmentum, multis pal-
miti-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *vmbraretur P.* i) *ſed nec vngulae ſimilis I. B. R. ſed ne vngulis ſimili L.* l) *polli P.* m) *ergo I. B. R.* n) *iam* omiſſ. *I. B. R.* o) *ante I. B. R.* p) *ſuperlachrymet I. B. R. I. I. A. G. ſuperlachrimet H.* q) *Sed* omitt. *I. B. R.* r) *perciſus P.* s) *verucae I. B. R. I. I. A. G.* t) *focaneum I. B. R. forchium vel in fructum P.* u) *ſaucienda H.* x) *eligere L. I. B. R.* y) *his I. B. R.* z) *probiemet S. prominet P. progemmet I. B. R.* zz) *applicita Goeſ.* a) *adnotatur I. B. R. adnodatur L. P.* b) *partius B. R.* c) *detundetur I. B. R.* d) *ne P.* e) *annodes L. I. B. R. adnodes P.* †) *adplicito L. applicito I. B. R.* f) *deſpicienda I. B. R.* g) *ſuſtineat I. B. R.* h) *remaciatam P.* i) *exiſtimantur I. B. R. eſtimantur P.*

NOTAE VARIORVM.

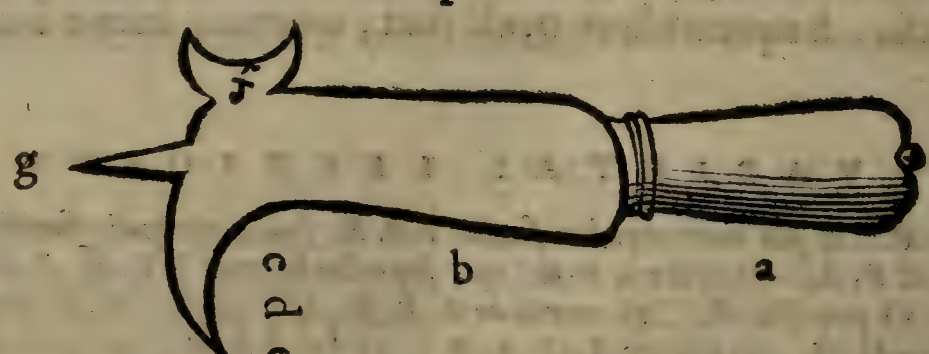
24, 15 NE SAGITTAE, SED VNGVLIS) Scilicet in illa reſectione vulnus longum, pars relicta & vulnerata tenuis: in hac breue & rotundius vulnus, pars vulnerata craſſior. Neceſſe igitur eſt illic vulneratam partem citius exareſcere, & plane emori: hic autem non ita facile, & ad breuius ſpatium non emori quidem, nam hoc plane non fit, ſed *reformidare*, h. e. ab incremento ceſſare. V. Index.

24, 15 SIMILIS POLLICI) Non quo non eiusdem rei nomina ſint in vite *cuſtos* & *pollex*, quod docet noſter Index: ſed noſter *pollicem* hic accipit pro forma digiti primi, craſſiuſcula & breuiuſcula. *Quo ſit breuior cuſtos, & ſimilis pollici*, cuius nomine appellatur videlicet.

mitibus vireſcit, & [l] numeroſo foetu exuberat. quare modus talis generis neceſſario [m] maxime eſt adhibendus, ne procerioribus fructuariis oneretur [n]. Et vt conſideret vini-
21 tor, proximi [o] anni magna, necne, fuerit vindemia? Nam poſt largos fructus parcendum eſt vitibus, & ideo anguſte putandum: poſt exiguos, imperandum. Super caetera illud etiam cenſemus, vt duris [p] tenuiſſimiſque [q] & acutiſſimis ferramentis totum iſtud opus exequamur. obtuſa enim & hebes & mollis falx putatorem moratur, eoque minus operis efficit, & plus laboris affert vinitori. nam ſiue curuatur acies, quod accidit molli; ſiue tardius penetrat, quod euenit in retuſo & craſſo ferramento; maiore niſu [r] eſt opus. tum etiam plagae aſperae atque inaequales vites lacerant. neque enim
22 vno, ſed ſaepius repetito ictu res tranſigitur. quo plerumque fit, vt quod praecidi debeat perfringatur [s], & ſic vitis laniata, ſcabrataque putreſcat humoribus, nec plagae conſanentur. Quare magnopere monendus [t] putator eſt, vt prolixet aciem ferramenti, & quantum poſſit, nouaculae ſimilem reddat. Nec ignoret in quaque re, qua parte falcis vtendum ſit. nam plurimos per hanc inſcitiam vaſtare vineta comperi.

XXV. Est autem ſic diſpoſita vinitoriae falcis figura, vt capulo pars proxima, quae rectam gerit aciem, culter ob ſimilitudinem nominetur; quae flectitur, ſinus; quae [a] a flexu procurrit, ſcalprum; quae [b] deinde adunca [c] eſt, roſtrum appellatur; cui ſuperpoſita ſemiformis Lunae ſpecies, ſecuris dicitur. eiusque velut apex pronus imminens, mucro vocatur [d]. Harum partium quaeque ſuis muneribus fungitur, ſi
2 modo vinitor gnarus eſt [dd]. Nam [e] cum in aduerſum preſſa manu deſecare quid debet, cultro vtitur: cum autem [f] retrahere, ſinu: cum alleuare, ſcalpro: cum incauare [g], roſtro: cum ictu caedere, ſecuri: cum in anguſto aliquid expurgare, mucrone. Maior autem pars operis in vineam [gg] ductim potius, quam caeſim facienda eſt. nam ea plaga quae [h] ſic efficitur, vno [i] veſtigio alleuatur. prius enim putator applicat ferrum, atque ita
3 quae deſtinauit praecidit. qui caeſim vitem petit, ſi fruſtratus eſt (quod ſaepe euenit) pluribus ictibus ſtirpem vulnerat. Tutior igitur, & vtilior putatio eſt, quae (vt retuli) ductu falcis non ictu conficitur [l].

a *Capulus.* b *Culter.* c *Sinus.* d *Scalprum.* e *Roſtrum.* f *Securis.* g *Mucro.*

XXVI. His [a] peractis, ſequitur (vt ante iam diximus) adminiculandae iugan-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ac P. at vniuerſo L.* m) *neceſſarie I. B. R.* n) *oneret I. B. R.* o) *proxime I. B. R.* p) *duris* om. *I. B. R.* q) *que* deeſt *I. B. R.* r) *vi I. B. R.* s) *praefringatur Goeſ. prefrigatur L. I. B. R.* t) *mouendus I.* [C. XXV] †) *par I. I.* a) *quia fl. I. B. R. ſinusque a P.* b) *quod I. B. R.* c) *aduncum I. B. R.* d) *appellatur I. B. R.* dd) *iis vtendi Goeſ.* e) *eum* interſer. *P.* f) *retrahere autem, ſinu I. B. R. retrahere aut ſinum P.* g) *incuruare I. B. R.* gg) *vinea Goeſ.* h) *quaeque I. B. R.* i) *imo I. B. R.* l) figura falcis vinitoriae abeſt *L. I. B. R.* [C. XXVI.] a) *Haec peracta. Sequitur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

26, 1 VT ANTE DIXIMVS) Cap. 12 huius libri et ſeqq.

iugandaeque vineae cura, cui ſtabiliendae melior eſt ridica palo, neque ea quaelibet:
nam eſt praecipua cuneis fiſſa olea [aa], quercus, & ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora: ter-
tium obtinet locum pedamen [b] teres, idque maxime probatur [c] ex iunipero, & [d] lauru, &
cupreſſu. recte etiam faciunt ad eam rem ſilueſtres pinus [e], atque etiam ſambuci [f] probabilis [ff]
vſus. tamen [g] in his haec [h] eorumque ſimilia pedamenta poſt putationem retractanda
ſunt, partesque eorum putres dedolandae [i]. atque alia conuertenda, quae ſincerita- 2
tem [l] habent: alia ſubmouenda, quae [m] vel [n] carioſa, vel iuſto breuiora ſunt, eorum-
que in † vicem idonea reponenda, iacentia ſtatuenda [o], declinata corrigenda [p]. Iugo, ſi
non erit opus noua [q] ſartura, recentia vincula inſerantur: ſi reſtituendum [r] videbitur,
ante quam vitis palo applicetur, perticis vel arundinibus connectatur, ac tum demum
(ſicut in nouella praecipimus) vitem iuxta caput, infraque [s] brachia colligemus [t] cum ri-
dica: idque facere non oportebit omnibus annis eodem loco, ne vinculum incidat, &
truncum ſtrangulet. Brachia deinde ſub ſtella quadripartito locabimus, tenerosque pal- 3
mites ſuper iugum ligabimus nihil repugnantes [u] naturae, ſed vt quiſquis obſequetur, le-
uiter [x] curuabitur, ne deflexu [y] frangatur, neue iam tumentes gemmae detergeantur. at-
que vbi duae materiae per vnam partem iugi mittentur, media [z] pertica interueniat, di-
rectaeque [a] palmae per iugorum compluuia [aa] decurrant, & velut merſae cacuminibus in
terram deſpiciant †. Id vt ſcite fiat, meminerit alligator, ne retorqueat [b] ſarmentum, ſed 4
tantum inflexum deuinciat, & [c] vt omnis [d] materia, quae modo [e] poteſt praecipitari, iugo
ſuperponatur, vt potius innixa [f] perticae, quam e vinculo pendeat [g]. Saepe enim no-
taui

VARIETAS LECTIONIS.

aa) *oleumgetum L.* b) *pedamenta res I. B. R. pedamente es P.* c) *proditur I. B. R. probatur (prodatur) P.* d) *tum ex P. Goeſ.* e) *pinus* abeſt *P.* f) *ſabuci P.* ff) *probabilis vſu ſtatuminis Goeſ.* g) *Tantum I. B. R.* h) *haec* om. *I. B. R.* i) *Quae atque P. accidendaeque* inſ. *Goeſ.* l) *proceritatem I. B. R. ceritatem P.* m) *quum B. R.* n) *vel* omitt. *I. B. R.* †) *inuicem iunct. R.* o) *ſtruenda I. B. R.* p) *corrigenda iugo. I. B. R.* q) *nouo ſartore I. B. R. nouo ſarture : exerentia P. nouo* h. e. ſecundo conſic. etiam *Brouckh.* r) *reſtituenda I. B. R.* s) *infraque brachia colligemus* om. *L. I. B. R.* t) *vitem iuxta caput* hic repet. *P.* u) *repugnantis naturae eſt : vt I. B. R.* x) *leniter I. B. R.* y) *deflexus I. B. R.* z) *in ea pertica media I. B. R. in ea pertica int. Goeſ. P.* a) *diremptaeque I. B. R. diremque P.* aa) *calpurina decurrant L.* †) *deſpiceant Steph.* b) *torqueat Goeſ. I. B. R.* c) *Sed I. B. R.* d) *omni materie P.* e) *modo L. I. B. R. nihil* al. *mundo P.* f) *innexa I. B. R.* g) *dependeat P. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

26, 1 TERTIVM OBTINET LOCVM PEDAMEN TERES) Pedamentum apud Columellam ad duo reuocantur genera, ad ridicam nempe & palum, quorum vnum, ridica nimirum ſic commemoratur: *Cui ſtabiliendae melior eſt ridica palo, neque ea quaelibet nam eſt praecipua cuneis fiſſa olea, quercus & ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora;* alterum autem, id eſt palus, minime: ſed tranſit ad tertium genus, quod de Varronis ſententia eſt arundo, tenellis vitibus pedandis non inutilis. Vid. 1, 8, 4. At ex Columella non arundo eſt tertium pedamentum, ſed id, quod *teres* de *iunipero* fit, *lauro, cupreſſo.* Hoc autem quid aliud erit niſi *palus*? Eſt teres, fit ex robuſtis materiis; praeterea quid aliud pedandis vitibus (ſi nouellas excipiamus. quas commode arundinibus adminiculantur agricolae) inſeruire docet Columella, quam ridicam & palum? Propter quod male *tertium obtinet locum pedamen teres*, id eſt palus, legitur, proxime enim ridicam hic ſequitur, rectiusque *alterum* ſiue *ſecundum* pro *tertium* ſubrogarem. PONTEDERA.

26, 1 PROBABILIS VSVS TAMEN IN HIS) Voces *in his* concoquere non poteram; nec tamen, quid eis facerem videbam: cum commodum offertur Goeſiani codicis lectio, quam veram arbitror. *Sambuci probabiles vſu ſtatuminis. Haec &c.* vix dubito, inquam, quin recipienda ſit haec lectio: malui tamen in eam partem peccare, quae tutior eſt. Quae etiam cauſa eſt ſcilicet, cur ſuperiorem doctiſſimi Pontederae coniecturam non receperim.

26, 4 QVAE NIHIL POTEST PRAECIPITARI) Quam obſcurus hic locus, hoc vno *nihil* deprauato, nemo non videt. Si Ienſonianos & Bruſchianos libros adeamus, aperta & clara omnia inueniemus: *quae modo poteſt praecipitari.* PONTED.

taui [h] per imprudentiam ruſticos ſubiicere iugo palmam, & ita colligare, vt ſolo vimine ſuppendeat [i]. quae vinea cum accipit pampini & vuarum pondus, infringitur.

XXVII. Sic deinde ordinata vineta feſtinabimus [a] emundare, ſarmentisque & calametis [b] liberare [c]. Quae ſicco tamen ſolo [d] legenda ſunt, ne lutoſa humus inculcata maiorem foſſori laborem praebeat, qui protinus adhuc [e] ſilentibus vineis inducendus [f] eſt. Nam ſi palmis incipientibus [g] progemmantibusque foſſorem immiſeris [h], magnam partem vindemiae decuſſeris [i]. Igitur ante quam gemment [l], per diuortium [m] veris atque hiemis quam altiſſime fodiendae vineae ſunt, quo laetius atque [n] hilarius pullulent [o]. eaeque [p] vbi ſe frondibus & vuis veſtierint [q], teneris caulibus nec dum adultis mo-
2 dus adhibendus [r] eſt. Idemque vinitor, qui ante ferro, nunc manu decutiet [rr], vmbrasque compeſcet [s], ac ſuperuacuos † pampinos [t] deturbabit. nam id plurimum refert, non inſcite [u] facere, ſiquidem vel magis pampinatio [x], quam putatio vitibus conſulit. nam illa quamuis multum iuuat, ſauciat [y] tamen & reſecat †: haec clementius [z] ſine vulnere
3 medetur, & anni ſequentis expeditiorem putationem facit. tum etiam vitem minus cicatricoſam reddit: quoniam id ex quo viride [a] & tenerum decerptum [b] eſt, celeriter conſaneſcit [c]. Super haec [d] materiae, quae fructum habent, melius conualeſcunt, & vuae
4 commodius [dd] inſolatae percoquuntur [e]. Quare prudentis eſt, ac [f] maxime callentis [g] vinitoris aeſtimare [h], ac diſpicere, quibus locis in annum debeat materias ſubmittere; nec orbos tantum detrahere palmites, verum etiam frugiferos, ſi [i] ſupra modum ſe [l] numerus eorum profuderit. ſiquidem euenit, vt quidam oculi trigeminis palmis egerminent,
5 quibus binos detrahere oportet, quo commodius ſingulos alumnos educent. Eſt enim ſapientis ruſtici reputare, num maiore fructu vitis ſe induerit, quam vt perferre eum poſſit. Itaque non ſolum frondem ſuperuacuam debet [m] decerpere, quod ſemper faciendum eſt, verum interdum partem aliquam foetus decutere, vt vbere [n] ſuo grauatam vitem leuet. Idque [o] faciet variis de cauſis pampinator induſtrius, etiam ſi non erit maior
6 fructus, quam vt matureſcere queat. Si autem continuis ſuperioribus annis dapſili [p] prouentu fatigata vitis fuerit, requieſcere ac refici par [q] erit, & [r] ſic [s] futurae materiae con-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *mutaui P.* i) *Suſpendeat Goeſ. I. B. R.* [C. XXVII.] a) *feſtinauimus P.* b) *calmetis I. B. R. calamitis P. calamentis L. H.* c) *librare* Sphalma *C. St.* d) *loco I. B. R.* e) *ad id vt* interſer. *P. velut L.* f) *indicendus P. indulgendus L.* g) *inicientibus P.* h) *miſeris P. immiſſeris R.* i) *decuſſerit L. I. B. R.* recte. l) *germinent L. I. B. R.* m) *diuertium P.* n) *&* *I. B. R.* o) *pullente P.* p) *aeque I. B. R. Aeque vuis effodibus P.* q) *eueſtierint I. B. R.* r) *habendus Goeſ. I. B. R.* rr) *depentet L.* s) *compeſcat I. B. R.* t) *deturbet I. B. R. decurtabit* coni. *Brouckh.* u) *inſite Scite P.* x) *pampinationi quam putationi conſulit I. B. R.* y) *ſautiat R.* †) *regat P.* z) *claementius I.* a) *viridem P.* b) *detentum I. B. R. deceptum P.* c) *conſeneſcit L. I. B. R.* d) *hanc I. B. R.* dd) *melius in ſole percoquatur L.* e) *percoquantur P.* f) *& I. B. R.* g) *calentis R* h) *eſtimare P. exiſtimare ac deſpicere I. B. R.* i) *ſi* abeſt *P. I. B. R.* l) *ſi I. B. R.* m) *nolet I. B. nollet R. volet P. L.* n) *vberi I. B. R.* o) *Inque P.* p) *dactyli (facili Goeſ.) probentur : religatam vitem quieſcere (requieſcere P.) ac &c. P. I. B. R. Goeſ. dapſilis prou. fatigatam vitem req. ac. reſ. patitur L.* q) *paruerit P.* r) *&* om. *I. B. R.* s) *ſi I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

27, 2 NAM ILLA — HAEC) Ad propius pertinet *illa*, *haec* ad remotius; vt Plin. 10, 23 f. 31 *E longinquo venire ciconias, non dubium, eodem quo grues, modo; illas hiemis, has aeſtatis aduenas.* Similia his iam ad Fabri Lexicon adnotata. Non plane, ſed aliquo tamen modo huc pertinet Col. 7, 5, 4.

27, 4 QVIBVS BINOS) *Binas* legendum ex V. C. monet VRSINVS: recte arbitror; refertur enim ad *palmas*. Sed cum etiam *alumnos* queat reſpicere, nihil mutaui. conf. 4, 24, 11.

27, 6

conſulendum. Nam cacumina flagellorum confringere [t] luxuriae comprimendae cauſa [u], vel e [x] dura parte aut [y] a trunco ſurgentes pampinos ſubmouere [oportebit], niſi ad renouandam vitem vnus atque alter ſeruandus eſt, tum e capite quicquid inter brachia viret explantare, atque eos qui per ipſa duramenta ſteriles [z], nequicquam † matrem occupant [a], palmites detergere [b], cuiuslibet vel pueri eſt officium.

XXVIII. Tempvs autem pampinationis ante, quam florem vitis oſtendat, maxime eſt eligendum [a]: ſed & poſtea licet eandem repetere. Medium igitur eorum dierum ſpatium, quo acini [b] formantur, vinearum nobis aditum negat. quippe florentem fructum mouere non expedit: pubeſcentem vero, & [c] quaſi adoleſcentem [d] conuenit religare, foliisque omnibus nudare, tum & crebris foſſionibus implere: nam fit vberior puluerationibus. Nec infitior [e] pleroſque ante me ruſticarum rerum magiſtros tri- 2
bus foſſuris contentos fuiſſe. ex quibus Graecinus [f], qui ſic refert: poteſt videri ſatis eſſe conſtitutam vineam ter [g] fodere. Celſus quoque, & Atticus conſentiunt, tres eſſe motus in vite, ſeu potius in omni ſurculo, naturales: vnum [h], quo germinet; alterum, quo floreat [i]; tertium, quo matureſcat. Hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari. Non enim natura, quod vult ſatis efficit, niſi eam labore cum ſtudio iuueris. Atque haec colendarum vinearum cura eſt [l], quae finitur [m] vindemia [n].

XXIX. Redeo [a] nunc ad eam partem diſputationis, qua ſum profeſſus vitium inſerendarum tuendarumque inſitionum praecepta. Tempus inſerendi † Iulius Atticus tradidit ex Calend. Nouemb. in Calendas Iunias, quoad poſſe cuſtodiri ſurculum ſine [b] germine affirmat. Eoque debemus intelligere nullam partem anni excipi, ſi ſit ſarmenti

VARIETAS LECTIONIS.

t) *definge I. B. R.* u) *crura P* x) *e* omitt. *I. B. R.* y) *vel trunci ſuos pampinos remouerent: niſi I. B. R. trunci ſi poſt pampinos ſummouerent : ſi P. vel dum parte trunci ſitos pamp. ſummouerent niſi L.* z) *ſimiles P.* †) diuiſim. G. a) *optant I. B. R. opacant P. Goeſ. L* b) *detegere I. B. R.* [C. XXVIII.] a) *legendum B. R.* b) *accini R.* c) *&* def. *I. B. R. & q. ad* om. *L.* d) *adoleſcentem I. B. R.* e) *inficior* ante Commel. omnes. f) *Graecinum quit ſi P.* g) *perfodere P.* h) *vtrium P.* i) *confloreat I. B. R.* l) *eſt, quae* om. *L. I. B. R. I. I* m) *fruitur L.* n) *vindemiare P.* [C. XXIX.] a) *Rideo P.* †) *inſertionis L.* b *ſiue gemmam* omnes praet. *P. L. & I. I.*

NOTAE VARIORVM.

27, 6 PAMPINOS SVBMOVERE OPORTEBIT) Hoc verbum *oportebit* ab aliquo, qui oſcitanter haec perluſtrauerit, adiectum ſuſpicor. Quod profecto ſi quis quae hic traduntur, diligenter animo colligat, neceſſario eſſe ſubtrahendum probabit. Poſtquam enim docuerat Columella, quae in pampinatione a prouido & induſtrio vinitore ſeruanda eſſent, ea demum quae non ſolum a peritis ſed etiam a pueris fieri poſſent, commemorat. *Nam*, inquit, *cacumina flagellorum confringere luxuriae comprimendae cauſa vel e dura parte, aut a trunco ſurgentes pampinos ſubmouere, niſi ſi* (particula *ſi* a nobis adiicitur qua ſaepe vti ſolet Columella ut cap. 29 de eadem re verba faciens: *Niſi ſi propter penuriam & caluitium loci ſumitur in propagines*) *ad renouandam vitem vnus aut alter ſeruandus eſt, tum e capite quidquid inter brachia viret, ex plantare, atque eos; qui per ipſa duramenta ſteriles nequicquam matrem occupant, palmites detergere, cuiuslibet vel pueri eſt officium.* In vetuſtis porro libris, quamuis omnia fere vitioſa, verbum tamen *oportebit* non apparet. PONTED. Diſtinctionem certe ad mentem Viri Clariſſimi conformaui. Nam interpunctum erat ante *tum*. *Oportet* autem incluſi.

28, 1 VINEARVM NOBIS ADITVM NEGAT) Ante inciſum erat poſt *vinearum*: quod ne monuiſſemus quidem, niſi indicandum eſſet idem viſum VRSINO.

28, 2 IN OMNI SVRCVLO) Hic *ſurculi* nomine virgultum ſiue potius arbor, quae de ſurculo creſcit, vt cenſet veriſſime Clar. Morgagnus, intelligitur. Quod etiam aliis locis comprobatur. Vid. 2, 15, 7: 4, 29, 3: 7, 4, 4: 7, 12, 10: 9, 4, 2, PONTED.

29, 1 SVM PROFESSVS) 4, 22, 9.

29, 1 SINE GERMINE — SARMENTI SILENTIS) Notabile hoc exemplum corruptionis & reſtitutionis velim attendant ar-

menti [c] ſilentis facultas. Id porro in aliis ſtirpium generibus, quae firmioris [d] & ſucco-
2 ſioris libri ſunt, poſſe fieri ſane conceſſerim. In vitibus nimis temere tot menſium ru-
ſticis inſitionem [dd] permiſſam diſſimulare, non eſt fidei meae: non [e] quod [f] ignorem,
brumae temporibus aliquando inſitam vitem comprehendere. ſed non quid [g] in vno vel
altero experimento caſu fiat; verum quid certa ratione plerumque proueniat, diſcentibus
praecipere [h] debemus [i]. Etenim ſi exiguo numero periclitandum ſit, in quo maior cura
3 temeritati medetur, poſſum aliquatenus conuenire [l]. cum vero vaſtitas operis etiam di-
ligentiſſimi agricolae curam diſtendit [m], omnem ſcrupulum ſubmouere debemus. Eſt
enim contrarium [n], quod Atticus praecipit. nam idem per brumam negat recte putari
vineam. quae res, quamuis minus laedat [o] vitem, merito tamen fieri prohibetur, quod
frigoribus omnis ſurculus rigore torpet: nec propter gelicidia † corticem mouet, vt
4 cicatricem conſanet. Atque [oo] idem Atticus non prohibet eodem ipſo tempore inſerere [p],
quod tum, & totius obtruncatione vitis, & cum eiusdem refectionis fiſſura, praecipit fieri.
Verior itaque ratio eſt inſerendi tepentibus iam diebus poſt hiemem, cum & gemmas [pp]
& corticem [q] naturaliter mouent [r], nec frigus ingruit, quod poſſit aut ſurculum inſitum,
5 aut fiſſurae plagam inurere [rr]. Permiſerim tamen feſtinantibus autumno vitem inſerere:
quia non diſſimilis eſt eius aeris † qualitas vernae. Sed quocunque quis tempore deſtina-
uerit inſerere, non aliam ſciat eſſe curam ſurculis explorandis, quam quae tradita eſt
priore libro, cum de malleolis eligendis praecepimus. quos vbi generoſos, & foecundos,
& quam maturiſſimos, viti detraxerit, diem quoque tepidum, ſilentemque a ventis eligat.
6 Tum conſideret ſurculum teretem, ſolidique corporis, nec fungoſae [s] medullae, cre-
bris etiam gemmis, & breuibus internodiis. nam plurimum intereſt non eſſe longum ſar-
mentum, quod inſeratur; & rurſus plures oculos, quibus egerminet, ineſſe. Itaque ſi
ſunt longa internodia, neceſſe eſt ad vnam, vel ſummum duas gemmas recidere ſurcu-
lum,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſarmentum ſi ſentis L.* nobiſcum *I. I. ſarmentis alendis* rel. d) *firmioribus P.* dd) *inciſionem L.* e) *nec I. B. R.* f) *quid B. R. qui nigriore P.* g) *quidem G.* h) *permiſcere P.* i) *debeamus I. B. R.* l) *me contueri I. B. R. meri contueri P, conniuere I. I. H. A. Gr. G. St. L.* m) *diſtendat* poſt *I. B. R. diſtendit atque impedit L.* n) *contrarius P.* o) *dedit P.* †) *gelicidiam L.* oo) *atqui* coni. *Brouckh.* p) *propter quod cum I. B. R.* pp) *gemma ſe & cortex nat. mouet Goeſ.* q) *cortex I. B. R.* r) *mouet I. B. R.* rr) *inire L.* †) *roris L.* s) *rugoſae I. B. R. frigoſae L.*

NOTAE VARIORVM.

tis noſtrae ſtudioſi. Scriptum fuit *ſarmentiſilentis*, diſtinctione vocum neglecta. Haec obſcuriora fuere cuidam, qui neſciret, quid eſſet *ſarmentum ſilens;* ac ruſticae praeterea rei imperitus eſſet. Itaque *ſarmentis alendis* fecit. Hic error peperit priorem, vt *ſine germine* mutaret idem vel alius in *ſiue gemmam.* Gratiae itaque habendae ſunt hinc Iuntis & ex parte Lipſienſi, hinc Politiano, qui obliteratam prope veram lectionem, & ſententiam elegantiſſimis verbis expreſſam nobis ſeruarunt, quam ſi non recepiſſem, magis venia indignus eſſem, quam reprehenſionem mereor, quod auſus ſum a recepta lectione recedere. *Surculum ſine germine* eſſe *ſarmentum ſilens*, index noſter docet planiſſime. Porro illo opus eſſe ad inſitionem, nemo ignorat, niſi qui haec talia ignorat penitus.

29, 2 ALIQVATENVS CONVENIRE) Magis placet *conniuere*, nec bonis auctoribus deſtitutum eſt.

29, 4 QVOD TVM ET TOTIVS) Illud *tum* eo minus videtur huic loco conuenire, quod proxime praeceſſit *eodem ipſo tempore.* Quid ſi legamus *tamen?*

29, 4 TEPENTIBVS IAM DIEBVS) Florentinus Geop. 4, 12 tempus inſitionis eſſe vult ver, quando glacies deſiit, & quidem hanc ob rationem, quia tunc ſuccus ſiue humor vitis neque multus eſt, neque aquoſus, ſed denſus & craſſus, quare vitis non tantum damni patitur. SCHOETTG.

29, 4 AVT SVRCVLVM INSITVM) Intelligendum ἀπὸ τȣ̃ κοινȣ̃ ex eo, quod ſequitur, *vrere.*

29, 9

lum, ne [t] proceriorem faciamus, quam vt tempeſtates, & [u] ventos [x], & imbres immobilis pati poſſit. Inſeritur autem vitis vel reſciſſa [y], vel integra perforata terebra. ſed illa fre- 7
quentior, & pene omnibus agricolis cognita inſitio; haec rarior, & paucis vſurpata. de ea igitur prius diſſeram, quae magis in conſuetudine eſt. Reciditur vitis plerumque ſu- 8
pra [z] terram, nonnunquam tamen & infra, quo loco magis [a] ſolida eſt, atque enodis. cum iuxta [b] terram inſita eſt, ſurculus [c] adobruitur [d] cacumine tenus: at cum editior [e] eſt a terra, fiſſura [f] diligenter ſubacto luto linitur [g], atque ſuperpoſito muſco ligatur [h], quod & calores & pluuias arceat. Temperatur ita ſurculus, vt calamo non abſimilis [i], coagmentet fiſſuram, ſub qua nodus in vite deſideratur, qui quaſi alliget eam fiſſuram, nec rimam patiatur vltra procedere. Is nodus etiam ſi quatuor digitis a reſectione [l] abfue- 9
rit, illigari tamen eum prius quam vitis findatur, conueniet, ne, cum ſcalpro factum fuerit iter ſurculo, plus iuſto plaga hiet [m]. Calamus autem non amplius tribus digitis debet alleuari, aequaliter [n] ex ea parte, qua raditur, vt ſit leuis. eaque raſura ita deducitur, vt medullam contingat vno latere, atque altero paullo vltra corticem deſtringatur [o], figureturque in ſpeciem cunei, ſic vt ab ima [p] parte acutus [q] ſurculus, latere altero ſit tenuior, atque altero plenior: perque tenuiorem partem inſertus, eo latere arctetur [r] quo eſt plenior, & vtrinque contingat fiſſuram. nam [s] niſi cortex cortici ſic applicetur [t], vt nullo loco transluceat, nequit [u] coaleſcere. Vinculi genus ad inſitionem non vnum eſt. alii vi- 10
minibus obſtringunt; nonnulli circumdant libro fiſſuram; plurimi ligant iunco [x], quod aptiſſimum. nam vimen, cum inaruit, penetrat, & inſecat corticem. propter quod molliora vincula magis probamus, quae cum circumuenere truncum, adactis [y] arundineis cuneolis arctantur [z]. Sed antiquiſſimum eſt, & ante haec ablaqueari vitem, radiceſque ſummas, vel ſoboles amputari; & poſt haec adobrui truncum. iſque cum comprehendit, aliam rurſus exigit [zz] curam. nam ſaepius pampinandus [a] eſt, cum germinat, frequen- 11
tiuſque detrahendae [b] ſunt ſoboles, quae a [c] lateribus radicibuſque prorepunt. tum quod ex [d] inſito profundit [e] ſubligandum, ne vento ſurculus motus [f] labefactetur, aut explantetur tener pampinus. qui cum excreuit, nepotibus orbandus [g] eſt, niſi ſi propter penuriam, & caluitium loci ſubmittitur † in propagines [h]. Autumnus deinde falcem maturis

VARIETAS LECTIONIS.

t) *ne — quam* abſunt *I. B. R.* u) *&* abeſt *I. B. R.* x) *ventos immobiles P.* y) *reciſa Goeſ. I. B. R.* z) *iuxta P.* a) *maxime I. B. R.* b) *ſupra I. B. R.* c) *ſurculi P.* d) *adruitur P. obruitur I. B. R.* e) *editiora terra eſt I. B. R.* forte *editior a* debebat ſcribi. f) *ipſum I. B. R.* g) *linito: & I. B. R.* h) *ligato I. B. R.* i) *vt* repetit. *I. B. R. augmentet fixuram ſub L.* l) *reſectionibus fuerit I. B. R.* m) *Et calamus vt rarior amplius P.* n) *Atque is ab ea I. B. R. Atque is ex ea ab ea P. atque is ex ea p. q r. vt ſit ab ea parte leu. Goeſ. L.* o) *diſtringatur I. I. H. A. Gr. G. St.* p) *vna I. B. R.* q) *ſurculus artus I. B. R.* r) *artetur I. B. R.* s) *Nec niſi I. B. R. Nam* [Nec] *nec P.* t) *applicatur I. B. R appellatur P.* u) *ne quid patiatur coaleſcere I. B. R.* x) *iugo I. B. R.* y) *adactis ſit arundines P.* z) *artantur I. B. R.* zz) *eligit L.* a) *pampinandum I. B. R.* b) *debrachitendae ſuboles P.* c) *a* deeſt *I. B. R.* d) *in exitio P.* e) *profudit I. B. R.* f) *motus* abeſt *I. B. R. & MS. Heinſ. ad Ouid. Met. 3, 729.* g) *ordinandus P. & Heinſ. l. c.* †) *Sumitur* omnes praeter *Goeſ.* h) *propagines. Autumnus deinde I. B. R. I. I. propagines autumnus, deinde H. autumnus: deinde Gr. G. autumnus. deinde Com.*

NOTAE VARIORVM.

29, 9 AEQVALITER EX EA PARTE) Nihil hic opus eſſe videtur voce *aequaliter*. Itaque haud paullo magis placet altera lectio, *atque is &c.*

29, 11 SVBMITTITVR IN PROPAGINES. AVTVMNVS) *Sumitur in propagines autumnus*. Quid ſit autumnum propagari, aut qua via id fieri poſſit, ſi ii qui ſic ediderunt (ediderunt autem omnes, quorum libros vidi) aperuiſſent, acquieſcerem. Id vero quoniam neglexere, τὸ *autumnus* ſine vlla dubitatione reiicio, & locum ſuppleo, appoſito τῷ *alumnus.* Hoc modo

ris palmitibus admouet. ſed putationis inſitis cuſtoditur ea ratio, vt vbi nulla deſideratur propago, vnus ſurculus euocetur in iugum; alter ita recidatur, vt adaequetur plaga
12 trunco, ſic tamen, ne quid radatur [i] e duro [l]. Pampinandum non aliter eſt, quam in nouella viuiradice; putandum vero ſic, vt [m] vſque in quartum annum parcius imperetur, dum plaga trunci ducat [n] cicatricem. Atque haec per fiſſuram inſitarum eſt ordi-
13 natio. In [o] illa autem quae fit per terebrationem, primum de [p] vicino fructuoſiſſimam oportet [q] conſiderare vitem, ex qua (velut traducem inhaerentem matri) palmitem attrahas, & per foramen transmittas [r]. haec enim tutior [s] & certior eſt inſitio, quoniam etſi proximo vere non comprehendit, ſequente certe, cum increuit, coniungi [t] cogitur, & mox a matre reciditur, atque ita [u] ſuperficies inſitae vitis [x] vſque ad receptum ſurcu-
14 lum obtruncatur. Huius traducis ſi non eſt facultas, tum [y] detractum viti quam recentiſſimum eligitur ſarmentum, & leuiter circumraſum, vt cortex tantum detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto [z] circumlinitur reſecta vitis, vt totus [a] truncus alieni generis viti ſeruiat. quod quidem [b] non fit in traduce, qui [c] a materno ſuſtinetur vbere, dum ino-
15 leſcat. Sed aliud eſt ferramentum, quo [d] priores vitem perforabant, aliud quod ipſe [e] vſu nunc magis [f] aptum comperi. Nam antiqua terebra, quam ſolam veteres agricolae nouerant, ſcobem [g] faciebat, perurebatque [h] eam partem, quam perforauerat. deuſta [i] porro raro [l] reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat [m], in [n] eaque nec [o] inſitus ſurculus comprehendebat. tum etiam ſcobis nunquam ſic eximebatur, vt non inhaereret foramini.
16 ea [p] porro interuentu ſuo prohibebat corpus ſurculi corpori vitis applicari. Nos terebram, quam Gallicam dicimus, ad hanc inſitionem commenti, longe habiliorem vtilioremque comperimus. nam ſic excauat [q] truncum, ne foramen inurat. quippe non ſcobem, ſed ra-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *aratur P. radatur. Nam e duro pampinandum I. B. R.* l) *duro, pamp. H. duro: pamp. Gr. G.* m) *vt* abeſt *I. B. R.* n) *ducit P.* o) *Illa fit per I. B. R.* p) *ex I. B. R.* q) *oportet* defic. *I. B. R.* r) *tramittas P.* s) *putatior P.* t) *coniugem P.* u) *ipſa P.* x) *viter P.* y) *cum tractum P.* z) *lato P.* a) *ulceratus ſurculus B. R. vltratus ſurc. P.* omiſſ. *I.* b) *quidam fit P.* c) *quia* iunct. *Goeſ. I. B. R.* d) *quod prioris P.* e) *in ſe P. ipſe vſus — comperit L.* f) *matris P.* g) *ſcrobem P. Goeſ. L.* hic & p. p. h) *perferebatque P Goeſ.* i) *deuineta P.* l) *raro reuireſcebat, vel* omitt. *I. B. R.* m) *conualeſcebat I. B. R.* n) *in eaque* defic. *I. B. R.* o) *& P.* p) *& proprio I. B. R.* q) *vacat P.*

NOTAE VARIORVM.

modo quae praecipiat auctor, intelligo. docet autem inſitum ſurculum cum germinauerit, eſſe nepotibus orbandum, *niſi ſi propter penuriam & caluitium loci ſumitur in propagines alumnus.* Eleganter ſane quod ex inſito profunditur, alumnum appellat; per inſitionem enim ſurculus alienae matri tanquam nutrici traditur alendus. P o n t e d. Nic. Heinſius ad Ouid. Her. 4, 111 ita conſtituit hunc locum: *Pampinus cum excreuit, nepotibus orbandus eſt, niſi ſi propter penuriam & caluitium loci, ſubmittuntur in propagines autumnas. Submittuntur*, membranis deberi ait. *Autumnas* pro *autumnus* coniecturam ſuam dicit, quam pluribus exemplis firmat ad met. 3, 729, vbi nimirum adiectiue dici *autumnum* docet. Ac de verbo *ſubmittitur* vel *ſubmittuntur* plane non dubito: quorum alterum ad *palmitem* ad *nepotes* alterum poteſt referri. Quin reponendum illud eſſe videramus ante, quam Goeſianam lectionem vidiſſemus, & obſeruaueramus iſta miſceri a librariis ad Colum. 4, 24, 10. Neque de *autumno* adiectiuo dubitandum eſt. Sed multo tamen blandius eſt, cum primis editionibus interpungere poſt *propagines.* Ingenioſae quamuis coniecturae Heinſii tanto magis lectionem noſtram praefero, quia illa coegit virum doctiſſimum etiam quae ſequuntur refingere. Siquidem voluit legi, *deinde falcem maturis palmitibus admoue, ſed putationis inſitis cuſtodiatur ea ratio &c.* vbi nos nihil mutamus. *Autumnus falcem admonet* elegans ratio & Varroniana, cuius plura exempla habet noſter Index ſub *Metaphora.*

29, 11 I n s i t i s) Aut omittenda haec vox cum primis editionibus, aut adiiciendum *in*, vt ſit *in inſitis.*

ramenta [r] facit, quibus exemtis †, plaga leuis relinquitur [s], quae facilius omni parte ſedentem ſurculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Igitur ſecundum vernum aequinoctium perfectam vitium inſitionem habeto [t], locisque 17
aridis & ſiccis nigram vitem inſerito, humidis albam. Neque eſt vlla [eius [u]] propagandi neceſſitas, ſi modo tam mediocris eſt craſſitudo trunci, vt incrementum inſiti [x] plagam poſſit contegere; & niſi tamen vacuus locus demortui capitis vitem repoſcit. quod cum ita eſt, alter ex duobus ſurculis mergitur, alter eductus ad iugum in fructum ſubmittitur [y]. Neque inutile [z] ex ea vite, quam merſeris, enaſcentes in arcu propaginis pampinos educare, quos poſſis mox, ſi ita competet, vel propagare, vel ad fructum relinquere.

XXX. QVONIAM [a] conſtituendis colendisque vineis, quae videbantur vtiliter praecipi poſſe, diſſeruimus [b]; pedaminum, iugorumque & viminum proſpiciendorum tradenda ratio eſt. haec enim quaſi quaedam dotes vineis ante praeparantur. quibus ſi deficitur agricola, cauſam faciendi vineta non habet, cum omnia, quae ſunt neceſſaria, extra fundum quaerenda ſint: nec emtionis tantum (ſicut ait Atticus) pretium onerat vitis [c] rationem, ſed eſt etiam comparatio moleſtiſſima. conuehenda [d] ſunt enim tempore ini- 2
quiſſimo [e] hiberno [f]. Quare [g] radices viminales, atque arundineta, vulgaresque [h] ſiluae, vel conſulto conſitae [i] e caſtaneis, prius facienda [k] ſunt [l]. Viminalium (vt Atticus putat) ſingu-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *tramenta P. raſamenta L.* †) *exemplis G.* s) *relinqui P.* t) *habito P. habet I. B. R.* u) *eius* abeſt *I. B. R.* x) *inſita Goeſ. I. B. R. inſitam* coni. *Brouckh.* y) *ſummitur I. B. R.* z) *eſt* inſ. *Goeſ.* [C. XXX.] a) *Cum I. B. R.* b) *diſſeruerimus I. B. R.* c) *vicis P. ruſtici L. I. I. H. vitici Goeſ.* d) *Conuehendam P.* e) *nequiſſimo L.* f) *hyberni I. I H. A.* g) *quali & I. B. R. quale P.* h) *vulgares vel P,* i) *conſitae. Caſtaneis I. B. R. L.* qui huc uſque nullum diſtinctionis veſtigium habet, inter *conſite & caſtaneos* interponit lemma *de caſtaneis ponendis.* k) *faciendae Goeſ.* l) *ſunt : licet viminalibus I. B. R. licet vt vimin. L.*

NOTAE VARIORVM.

29, 16 NON SCOBEM, SED RAMENTA) Eſt ergo forte tale genus terebrae, quod nos vocamus *Hohlbohrer*, q. d. *cauam terebram.* Alia eſt ab hac, quam dicimus *Nagelbohrer*, clauorum terebram, quae nimis ſauciat vitem & inurit. Optime autem hoc elucebit ex differentia, quam noſter inter *ſcobem & ramentum* facit. *Ramentum*, quaſi *radimentum* eſt, quod tenuiter ac leuiter ſine aliquo vulnere abraditur, ſicut *ramenta auri, argenti,* quae non vocari poſſunt *ſcobes. Scobs* autem quaſi *ſcabs*, a *ſcabendo* dicitur teſte Becmanno in Orig. p. 969 & eſt, quod cum aliqua violentia & vulnere abraditur, quod etiam *ſcabrum* alias dicitur. Caeterum de terebra Gallica confer etiam Didymum Geop. 4, 13 & Plinium 17, 15. SCHOETTG. *Scobem* tamen adpellat, vbi de hac ipſa re agit Pall. Febr. 17, 6. Caeterum hic locus deſumtus ex Arb. 8, 4.

29, 17 VLLA [EIVS] PROPAGANDI) Abeſſe debet, incluſum ideo, *eius:* Auctor vult, vbi inſitione res tranſigi poſſit, non opus eſſe propagatione, quae plus laboris habet. Sed altiſſimum huic loco vulnus impreſſum eſſe, non dubito, quod ſanari poſſe iis quidem, quae habemus, praeſidiis non arbitror. Quid enim ſibi volunt illa, quae praecedunt, *locisque aridis & ſiccis nigram vitem inſerito; humidis albam?* Quid, inquam, iſta ſibi volunt hoc loco? & quam diuerſa ſunt ab his, quae diſputat noſter 3, 1, 4? Porro illud quidem apparet, Moderatum hic docere velle, quando opus ſit duos ſurculos eidem viti reſciſſae imponere. Non opus eſt, vbi truncum non nimis craſſum incremento vnius ſurculi inſiti contegi poſſe, & breui coaleſcere, ſpes eſt: opus contra eſt duobus in vno trunco ſeminibus, vbi is vaſtior eſt, quam vt coire breui tempore totus cum impoſito vno ſarmento queat: aut vbi demortuo in vicinia capite, opus eſt illud propagine ſuppleri. Hanc eſſe totius loci ſententiam, facile conſideranti apparet. quibus verbis vſus ſit Columella, quibus gradibus facta corruptio, diuinare meum non eſt.

29, 17 INSITI) Goeſ. *inſita,* vnde Brouckhuſius coniiciebat *inſitam,* quod non improbamus. SCHOETTG.

30, 2 HIBERNO) Addita haec vox videtur ab expoſitore. VRSINVS.

ſingula iugera ſufficere poſſunt [m] quinis & vigenis [n] iugeribus ligandae vineae: arundineti
ſingula iugera vigenis [n] iugandis: caſtaneti [o] iugerum totidem palandis [p], quot [q] arundi-
neti [r] iugandis. Salicem vel riguus ager vel vliginoſus [s] optime, nec incommode [t] ta-
men alit planus & pinguis. atque is [u] debet conuerti bipalio (ita enim praecipiunt vete-
res) in duos pedes [x] & ſemiſſem [y]. [ſalicto deſtinatum ſolum] nec refert cuius generis vi-
4 men [yy] feras, dum ſit lentiſſimum. putant tamen tria eſſe genera praecipue [z] ſalicis,
Graecae, Gallicae, Sabinae, quam plurimi vocant Amerinam. Graeca flaui coloris [a] eſt;
Gallica obſoleti purpurei, & tenuiſſimi viminis; Amerina ſalix [b] gracilem [c] virgam [d] &
rutilam gerit. Atque hae vel [e] cacuminibus, vel taleis deponuntur. Perticae cacumi-
num modicae plenitudinis, quae tamen dipondiarii [f] orbiculi craſſitudinem non exce-
5 dant [g], optime panguntur eouſque dum ad ſolidum demittantur [h]. Taleae ſeſquipedales [i]
terreno immerſae paullulum obruuntur. Riguus locus ſpatia laxiora deſiderat, eaque ſe-
num pedum per quincuncem recte faciunt; ſiccaneus ſpiſſiora, ſic vt ſit facilis acceſſus
colentibus ea. quinum pedum interordinia eſſe abunde eſt, vt tamen in ipſa linea conſi-
6 tionis alterna vacuis intermiſſis bipedaneis ſpatiis conſiſtant ſemina. Satio eſt eorum pri-
uſquam germinent, dum ſilent virgae, quas arboribus detrahi [l] ſiccas conueniet. nam [m]
roſidas [n] ſi recideris, parum proſpere [o] proueniunt. ideo [p] pluuii dies in exputanda ſali-
ce vitantur. Fodienda [s] ſunt primo triennio ſalicta crebrius [r], vt nouella vineta. cum
7 deinde [s] conualuerint, tribus foſſuris contenta ſunt, aliter culta celeriter deficiunt. Nam
quamuis adhibeatur cura, plurimae ſalices intereunt. quarum in loco [ſſ] ex propinquo mer-
gis [t] propagari debent, curuatis [u], & defoſſis cacuminibus, quibus reſtituatur quicquid
intercidit. anniculus deinde mergus decidatur [x] a ſtirpe, vt ſuis radicibus tanquam vitis
ali [y] poſſit [z].

XXXI. PERARIDA loca, quae genus id virgultorum non recipiunt, geni-
ſtam † poſtulant. eius [a] cum ſit ſatis firmum, tum etiam laetiſſimum eſt vinculum. Se-
ritur [b] autem ſemine, quod cum eſt natum, vel defertur bima [c] viuiradix [cc], vel relicta
cum id [d] tempus exceſſit, omnibus annis more ſegetis iuxta terram demeti poteſt: caetera
vin-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *poſſe I. B. R.* n) *vicenis I. B. R.* o) *caſtaneae & I. B. R.* p) *palmulis I. B. R.* q) *quod vel P.* r) *arundinetis iugandi ſalicem: I. B. R.* s) *vliginis abundans optime P.* t) *id arundineti: nec incommode: I. B. R. id arundineti* abſunt *P.* u) *is* deeſt *I. B. R.* x) *pedes* om. *I. B. R.* y) *paſtinare* inſer. *I. B. R. I. I. L.* yy) *ſummerſeras L.* z) *praecipuae I. I.* a) *coloris & I. B. R.* b) *ſalins P.* c) *vocant* interſer. *P.* d) *quo* i. e. quoniam interpon. *P.* e) *cum* inſ. *I. B. R.* f) *dipundiarii P. depondiarii G.* g) *exedat P.* h) *dimittatur I. B. R.* i) *ſexquipedales I. B. R. I. I. H. A. G. tale eſt qui pedalem L.* l) *detrahis P.* m) *Nam* defic. *P.* n) *abroſcidas I. B. R.* o) *commode conueniunt I. B. R.* p) *Itaque I. B. R.* q) *facienda Goeſ. I. B. R.* r) *id eſt* inſer. *I. B. R.* s) *inde I. B. R.* ſſ) *locum Goeſ.* t) *mergi I. B. R. mergis L.* u) *curuata & defoſſa cacumina L. I. B. R.* x) *incidatur I. B. R.* y) *ali* abeſt *I. B. R.* z) *proſit I. B. R.* [C. XXXI.] †) *geneſtam L.* a) *quae plus I. B. R.* b) *Seruntur P.* c) *bima* deeſt *I. B. R.* cc) *radix Goeſ.* d) *huc P.*

NOTAE VARIORVM.

30, 3 [SALICTO DESTINATVM SOLVM] Tanto magis includenda putauimus haec verba, quod videmus, BROVCKHVSIO gloſſam ea ſapuiſſe, & commodum monet Cl. PONTEDERA idem ſibi videri. Extrinſecus, inquit, acceſſere, propterea abiicienda.

30, 4 GRAECA FLAVI COLORIS) *Rubentem* vocat Plin. 16, 36. SCHOETTG.

30, 4 EO VSQVE DVM AD SOLIDVM DEMITTANTVR) Haec verba a me non intelligi fateor, gratiam habiturus interpretanti. An illud forte, eo vsque imprimenda ſunt cacumina, dum ſolum aequent nullaque adeo eorum ſit ſuperficies?

31, 1 VEL DEFERTVR) Suſpicor *differtur*. Certe ſignificat differtur aut transfertur.

31, 1

vincula, qualia ſunt ex rubo, maiorem operam, ſed in egeno tamen neceſſariam exigunt.
Perticalis fere ſalix eundem agrum, quem viminalis [e], deſiderat; melior tamen riguo 2
prouenit, atque ea taleis conſeritur; & cum germinauit, ad vnam perticam ſubmittitur,
crebroque foditur, atque exherbatur, nec minus quam vinea pampinatur, vt in longitudinem ramorum [f] potius, quam in latitudinem euocetur [g]. ſic culta quarto demum anno
caeditur. Nam [h] quae vinculis praeparatur, poteſt annicula praecidi ad ſemiſſem ſu- 3
pra [i] duos pedes, vt e trunco fruticet, & [l] in brachia velut humilis vinea diſponatur. ſi
tamen ſiccior fuerit ager, bima potius reſecabitur.

XXXII. Arvndo minus alte [a] paſtinatur [b], melius tamen bipalio ſeritur. ea
cum ſit viuaciſſima, nec recuſet vllum locum: proſperius reſoluto, quam denſo; humido, quam ſicco; vallibus, quam cliuis [c]; fluminum ripis, & limitibus ac vepretis [d]
commodius, quam mediis agris, deponitur. Seritur bulbus radicis, ſeritur & talea ca- 2
lami, nec minus toto [e] proſternitur corpore. bulbus tripedaneis interuacantibus ſpatiis [f]
obrutus anno celerius maturam perticam praebet. talea [g], & tota arundo ſerius praedicto
tempore euenit. ſed ſiue reciſa in dupondium [h] & ſemiſſem talea, ſiue totae [i] arundines
proſtratae deponantur, extent earum cacumina oportet [m]: quod [n] ſi obruta ſunt, totae
putreſcunt. Sed cultus arundinetis primo triennio non alius eſt, quam caeteris. cum 3
deinde conſenuit, repaſtinandum eſt. ea eſt autem ſenectus, cum vel exaruit ſitu, & inertia plurium annorum, vel ita denſatum [o] eſt, vt gracilis, & cannae ſimilis arundo pro-
deat. Sed illud de integro refodi debet, hoc poteſt intercidi, & diſrarari [p], quod opus 4
ruſtici caſtrationem [q] vocant [r]: quae tamen reſectio arundineti caeca eſt, quia non apparet in terra quid aut tollendum ſit, aut relinquendum: tolerabilius tamen arundo caſtratur ante quam caeditur: quatenus [rr] calami velut indices demonſtrant, quid eruen-
dum ſit. Tempus repaſtinandi, & conſerendi eſt prius, quam oculi [s] arundinum eger- 5
minent. caeditur deinde poſt brumam: nam vſque in id tempus incrementum capit. ac [t]
tum compeſcitur [u], cum obriguit [x] hiberno frigore. Fodiendum quoties & vineta [y].
ſed & [z] macies eius, cinere vel alio ſtercore iuuanda eſt, propter quod caeſum plerique
incendunt arundinetum.

XXXIII. Castanea roboribus proxima eſt, & ideo ſtabiliendis vineis [a]
habilis. eius [aa] enim in repaſtinato nux [b] poſita celeriter emicat, & poſt quinquennium
caeſa more ſalicti [c] recreatur, atque [d] in palum formata fere vſque in alteram caeſionem

VARIETAS LECTIONIS.

e) *vimalis H.* f) *ramorum* omitt. *P.* g) *euocatur P.* h) *Namque vinc. I. B. R.* i) *ſuper I. B. R.* l) *ſed I. B. R.* [C. XXXII.] a) *alto P.* b) *paſtinato I. B. R.* c) *dumis P.* d) *vepribus Goeſ. I. B. R* e) *toto* om. *P.* f) *ſatis obruitur P.* g) *Taleae tota I. B. R.* h) *dipondium I. B. R. dupundium P.* i) *tota proſtratae P.* l) *deponeretur P. deponentur I. B. R.* m) *oportet* om. *L. I. B. R.* n) *vel I. B. R.* o) *deſcnſatum P.* p) *durari I. B. R. dirarari Goeſ. P. diſradari H. diſarari L.* q) *ſtipationem I. B. R.* r) *vocari P.* rr) *quod aliquatenus velud. L.* s) *oculis P.* t) *At I. B. R.* u) *conficitur I. B. R.* x) *obrigant H. A. Gr. G. St. obriguit* coniecerat quoque *Vrſ.* y) *vinea I. B. R. vineam P.* z) *&* defic. *I. B. R.* [C. XXXIII.] a) *vineis tum in rep. I. B. R. vineis habilis tum in Goeſ. P.* aa) *tum ex repaſtinato L.* b) *nox P.* c) *ſalictis P. ſalicis Goeſ.* d) *neque P.*

NOTAE VARIORVM.

31, 1 EX RVBO) Reſciſſis ſcilicet aculeis Plin. 16, 36. SCHOETTG.

32, 2 BVLBVS RADICIS) V. Geop 5, 53 SCHOETTG. Pleraque iam dixerat de Arb. 29.

32, 5 INCENDVNT) Kalendarium ruſticum Farneſ. Menſe Febr. HARVNDINES INCENDVNTVR. IDEM.

33, 1 VSQVE IN ALTERAM CAESIONEM) h. e. Quinquennium, quo exacto caedi denuo caſtanetum poteſt.

nem perennat. Ea [e] pullam [f] terram & reſolutam deſiderat; ſabulonem humidum, vel refractum toſum [g] non reſpuit; opaco, & ſeptentrionali cliuo [h] laetatur; ſpiſſum ſo-
2 lum [i] & rubricoſum † reformidat. Seritur ab Nouembri menſe per totam hiemem ſicca terra, & repaſtinata in altitudinem dupondii & ſemiſſis. nuces [l] in ordinem ſemipedalibus; ordines autem quinum pedum ſpatiis dirimuntur. in altitudinem dodrantis caſtanea depreſſis ſulcis committitur. qui vbi nucibus ſunt conſiti, priusquam complanentur, breues arundines ab latere caſtanearum panguntur, vt per hos ſationis indices
3 cautius [m] fodi & runcari poſſint [n]. ſimulatque ſemina ſtillauerint, etiam bima transferri queunt, interuelluntur, ac bini pedes arbuſculis vacui relinquuntur, ne denſitas plantas emaciet. ſpiſſius [o] autem ſemen [p] propter varios caſus deponitur. nam interdum prius quam enaſcatur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut aquarum abundantia putreſcit: interdum ſubterraneis animalibus, ſicuti [q] muribus & talpis infeſtatur. propter quae ſaepe nouella caſtaneta calueſcunt: atque vbi frequentanda ſunt, melius ex vicino, ſi [r] compe-
4 tit (mergi [s] more) pertica declinata propagatur, quam exemta reſeritur. haec enim velut immota ſua ſede vehementer germinat. at [t] quae radicitus exemta & depoſita eſt, biennio reformidat. propter quod compertum eſt commodius nucibus, quam viuiradicibus eiusmodi ſiluas inſtitui. Spatia [u] huiuſce ſationis, quae ſupra ſcripta ſunt, capita caſtanearum recipiunt M M D C C C L X X X [x], cuius ſummae (ſicut ait Atticus) ex facili iugera ſingula praebebunt ſtatuminum [xx] duodena millia. Etenim taleae [y] propius ſtirpem reciſae [z] quadrifidas [a] plerumque, ac deinde ſecundae taleae [b] eiusdem arboris bifidas ridicas ſubminiſtrant: quod genus fiſſilis adminiculi manet diutius quam teres palus.
5 Cultus idem [c] eſt foſſionis [d] poſitionisque [e] qui vineae. ſupputari debet bima, quin etiam trima: nam bis [f] ferro repetenda eſt veris [ff] principio, vt incitetur eius proceritas. Poteſt etiam quercus ſimili ratione ſeri, verum biennio tardius, quam caſtanea deciditur. propter quod ratio poſtulat tempus potius lucrari, niſi ſi [g] dumoſi [h] glareoſique montes, atque ea genera terrae, quae ſupra diximus, glandem magis, quam caſtaneam poſtula-
6 bunt. Haec de vineis Italicis, vinearumque inſtrumentis, quantum reor, non inutiliter, & abunde diſſerui: mox agricolarum prouincialium vineaticos, nec minus noſtratis & Gallici arbuſti cultus traditurus.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *&* *I. B. R.* f) *pulſa P.* g) *tophum I. B. R.* h) *cibo P.* i) *ſolum & rubricoſum* deſunt *I. B. R.* *trubicoſum St.* l) *nucem I. B. R.* m) *totius P. tutius L. I. I.* n) *poſſit I. B. R.* o) *Ipſius I. B. R.* p) *ſemen* abeſt *P.* q) *ſicuti muribus* omiſſa *P.* r) *ſic I. B. R.* s) *merci P.* t) *Atque radicibus P.* *Atque vbi radicibus I. B. R.* *radicibus* etiam *Goeſ.* u) *Patria P. L.* x) L X X X abſunt *I. B. R.* ∞ ∞ Ɑ C C C L X X X. *Goeſ.* xx) *ſtatu in vnum L.* y) *talae R.* z) *reſciſae H.* a) *quadripedas P.* b) *talae R.* c) *idem P. L.* *eiusdem* al. d) *foſſionis* deeſt *I. B. R.* e) *que* om. *I. B. R.* *poſitionisque* omitt. *L. P.* forte *putationisque* f) *ibi I. B. R.* ff) *verui L.* g) *ſi* omiſſ. *P.* h) *cliuoſi I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

33, 3 SEMINA STILLAVERINT) Quid ſibi hic velit *ſtillandi* vox, equidem non intelligo. De *ſtilo* h. e. ſurculo tenui, ſi quis *ſtilare* dictum putet, vt a *gemma gemmare*, a *radio radiare*, a *germine germinare*: non illum, credo, ratio fugerit. Viderit auctoritas.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

SVPERIORIBVS [a] libris, quos ad te de [b] conſtituendis colendisque vineis Siluine
ſcripſeram; nonnulla defuiſſe dixiſti, quae agreſtium operum ſtudioſi deſiderarent;
neque [c] infitior [d] aliqua me praeteriiſſe, quamuis inquirentem ſedulo [dd], quae no-
ſtri ſeculi [e] cultores, quaeque veteres literarum monumentis prodiderunt: ſed
cum ſim [f] profeſſus ruſticae rei praecepta, niſi fallor non [g] aſſeueraueram, quae vaſti-
tas [h] eius ſcientiae contineret, cuncta me dicturum, ſed plurima. nam illud in vnius ho-
minis prudentiam cadere non poterat. neque enim eſt vlla diſciplina aut [i] ars, quae ſin- 2
gulari [l] conſummata [m] ſit ingenio. quapropter vt in magna ſilua boni venatoris eſt in-
dagantem [n] feras quamplurimas capere; nec cuiquam culpae fuit non omnes cepiſſe [o]:
ita nobis ſatis [p] abundeque eſt, tam diffuſae materiae, quam ſuſcepimus, maximam par-
tem tradidiſſe. quippe cum in ea velut omiſſa deſiderentur, quae non ſunt propria noſtrae
profeſſionis, vt proxime, cum de commetiendis agris rationem M. Trebellius noſter a me
requireret, vicinum adeo atque coniunctum eſſe cenſebat demonſtranti quemadmodum
agrum paſtinaremus [q]: praecipere etiam paſtinatum quemadmodum metiri debeamus.
quod ego non agricolae, ſed menſoris officium eſſe dicebam, cum praeſer- 3
tim ne architecti quidem, quibus neceſſe eſt menſurarum noſſe rationem, di-
gnentur conſummatorum aedificiorum, quae ipſi diſpoſuerint, modum comprehendere,
ſed aliud exiſtiment profeſſioni ſuae conuenire, aliud eorum qui iam extructa metiuntur,
& impoſito calculo perfecti operis rationem computant. quo magis veniam tribuendam
eſſe noſtrae diſciplinae cenſeo [r], ſi eatenus progreditur, vt dicat, qua quidque [s] ratione†
faciendum [t], non quantum id ſit quod effecerit. Verum quoniam familiariter a nobis tu 4
quoque, Siluine, praecepta menſurarum deſideras, obſequar voluntati tuae, cum eo, ne dubites
id opus geometrarum magis eſſe quam ruſticorum, desque veniam, ſi quid in eo fuerit
erra-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. I] a) *Prioribus Goeſ. I. B. R.* b) *de* abeſt *P.* c) *ego* inſ. *Goeſ. P.* d) *inficior* al. dd) *ſedulernum L.* e) *ſaeculi A. G.* f) *ſummo feſtus P.* g) *non* om. *Goeſ.* h) *vnitas P.* i) *non P.* l) *conſulari P. ſingulis ſingulari L.* m) *conſumata I. B. R. I. I. H. A.* n) *indaganter* omnes praeter *P. L.* o) *coepiſſe I. B. R. A.* p) *nobis abunde P.* q) *paſtinemus P.* r) *cenſeo* om. *P. Goeſ. L.* s) *quid R.* †) *rationem R.* t) *ſit* inſer. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Lib. V. Hic liber ſurcularis tertius in Mediceo codice vocatur; recte, quod in prooemio libri de Arboribus dicetur.

I, 2 INDAGANTEM FERAS) Quod coniecerat VRSINVS, confirmarunt MSSti, non recipere religioni fuit.

erratum, cuius ſcientiam mihi non vindico. Sed vt [u] ad rem redeam, modus omnis areae pedali menſura comprehenditur, qui digitorum eſt [x] XVI. pes multiplicatus in paſſus, & actus, & climata, & iugera, & ſtadia, centuriasque, mox etiam in maiora ſpatia,
5 procedit. *Paſſus* pedes habet v. *Actus minimus* (vt ait M. [xx] Varro) latitudinis [y] pedes quatuor, longitudinis habet pedes CXX. *Clima* quoquo verſus pedum eſt LX. *Actus quadratus* vndique finitur pedibus CXX. Hoc duplicatum facit *iugerum*, & ab eo, quod erat iunctum, nomen iugeri vſurpauit [z]: Sed hunc actum prouinciae Baeticae [a] ruſtici *acnuam* [b] vocant: iidemque [c] triginta pedum latitudinem, & CLXXX [d] longitudinem *por-*
6 *cam* dicunt. At Galli *candetum* appellant in areis vrbanis, ſpatium centum pedum, in agreſtibus autem pedum CL. quod aratores *cadetum* [e] nominant: ſemiiugerum quoque *arepennem* [f] vocant. Ergo (vt dixi) duo actus iugerum efficiunt longitudine [g] pedum CCXL, latitudine † pedum CXX. quae [h] vtraeque ſummae inter [i] ſe multiplicatae quadratorum faciunt pedum viginti octo millia & octingentos. *Stadium* deinde habet paſſus CXXV [l], id eſt pedes DCXXV, quae [m] octies multiplicata [n] efficit mille paſſus, ſic [o] veniunt quin-
7 que millia pedum. *Centuriam* nunc dicimus (vt idem Varro ait) ducentorum [oo] iugerum mo-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *vt* abeſt *I. B. R.* x) *eſt* deeſt *I. B. R.* xx) *magiſter L.* y) *latitudinem P.* z) *vſurpabit P.* a) *beticae I. B. R. bethicae P.* b) *agmiam L. I. B. R. agnam I. I-St. agnuam Goeſ.* c) *Itemque Goeſ. I. B. R.* d) CXXV *I. B. R.* CLXXV *P.* CXXX *L.* e) *candetum L. I. B. R. I. I. H. A. G.* f) *arepenne I. B. R.* g) *longitudinem L. I. B. R. in longitudinem L.* †) *latitudinem I. B. R. in latitudinem L.* h) *quae vtraeque* om. *P.* i) *in I. B. R.* l) CXXXV *Gr.* m) *quae* omitt. *P. menſurae* inſ. *P. I. B. R.* n) *multiplicata* om. *I. B. R. menſura Goeſ.* o) *ſunt paſſus is veniunt P.* oo) *numero* inſer. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

I, 4 QVI DIGITORVM EST) Syneſis (cuius exempla plura dabit Index noſter) ad *pedem* relata.

I, 5 VT AIT M. VARRO) Haec verba hodie non leguntur in Varrone, bene tamen ſequentia, vnde coniicimus, quaedam ibi abeſſe. De caetero conferat hic lector Goeſium Ind. Agrar. v. *Actus*. SCHOETTG. Ridiculus eſt librarius Lipſ. qui hic *Magiſtrum* nobis *Varronem* cum liripipio, vt infra 6 pr. 4 *Magiſtrum Catonem* commentus eſt Scilicet nihil noui erat illis hominibus, (vide mihi ſpeciminis cauſa *Geſta Romanorum cum applicationibus moraliſatis*) Magiſtri ſummis honoribus ornare Ariſtotelem, Galenum, & quicunque placeret.

I, 5 ACNVAM) Vid. ad Varr. I, 10, 2.

I, 5 CLXXX) Iſidorus Orig. 15, 15 qui ex noſtro ſua ſumſit, & Auctor antiquus de limitibus p. 291 qui ſua habet ex Iſidoro, legunt LXXX. quod mihi melius placet, quia etiam in Lipſ. legitur, CXXX, ita vt numerus centenarius pro quinquagenario ponatur. SCHOETTG. Tanto facilius aſſentiar viro Cl. quod alioquin metus eſt ne ſpatium, quod *porcam* vocant, ſimile fiat templo illius equitis, qui cum mille paſſus longitudini tribuiſſet, latus illius fodiente Seruo, corrigendi mendacii cauſa vnum modo aſſignauit paſſum latitudini.

I, 6 CANDETVM) Iſidorus & Anonymus adiicunt etymologiam, *quaſi centetum, a centum pedibus*. SCHOETTG.

I, 6 [QVOD ARATORES CADETVM NOMINANT] *Candetum* etiam Iſidorus & Anon. Hic ita legit: *Quadratorum iuſtum candetum vocant;* quae etiam agnoſcit Gothofredus in Variis Lectionibus Iſidori, ita tamen, vt pro *quadratorum* legat *quadratos*. Vnde puto Columellam noſtrum legiſſe: *Quod aratores iuſtum candetum nominant*. SCHOETTG. Quidquid ſit de origine & ſcriptione vocis, illud certe apparet, poſteriore loco, quam aratorum vocem vocat auctor, aliter ſcriptam eſſe, quam priore: vt ſi *candetum* Gallorum ordinaria vox ſit, non ita aratores, ſed cum inflexione aliqua vocauerint. De Cl. PONTEDERAE ſententia verba haec plane de margine, vbi quid Galli *candetum* appellarent, adnotabatur, defluxerunt, quare etiam includi iuſſimus.

I, 6 AREPENNEM) De huius vocis etymologia non ſumus ſolliciti, quia vel Gallica eſt, vt ſcribit Columella, vel Baetica, vt Iſidorus cum Anon. quorum linguas hodie, non callemus. Vide tamen, quae habent Salmaſius ad Solinum c. 37 p. 481. Car. du Freſne in Gloſſario, & Goeſius in Indice Agrario. SCHOETTG. *Arepennem* ſ. *arpent* hodieque Gallorum vocem agrimenſoriam eſſe, nemo eſt qui ignoret, & eam quidem, quae iugero Romanorum reſpondeat hoc etiam nomine, quod verba inde formant alia.

I, 7

modum. olim autem ab centum iugeribus vocabatur centuria ; ſed mox duplicata no-
men retinuit : ſicuti tribus dictae primum a partibus populi tripartito diuiſi, quae tamen
nunc multiplicatae priſtinum nomen poſſident. Haec non aliena, nec procul a ratiocinio, 8
quod tradituri ſumus, breuiter praefari oportuit. nunc veniamus ad propoſitum. Iuge-
ri partes non omnes poſuimus [p], ſed eas, quae cadunt in aeſtimationem facti operis. nam
minores perſequi ſuperuacuum fuit, pro quibus nulla merces [q] dependitur. Igitur (vt di-
ximus) iugerum habet quadratorum pedum viginti octo millia & octingentos : qui pedes
efficiunt ſcripula † CCLXXXVIII. Vt autem [r] a minima parte, id eſt ab dimidio ſcri- 9
pulo † incipiam, pars quingenteſima [s] ſeptuageſima ſexta pedes efficit [t] quinquaginta ; id
eſt iugeri dimidium ſcripulum. pars ducenteſima octogeſima octaua pedes centum ; hoc [u]
eſt ſcripulum. pars [x] CXLIIII pedes CC, hoc eſt, ſcripula duo. pars ſeptuageſima ſe-
cunda pedes CCCC, hoc eſt ſextula, in qua ſunt ſcripula quatuor. pars quadrageſima o-
ctaua [y] pedes DC, hoc eſt ſicilicus, in quo ſunt ſcripula ſex. pars vigeſima quarta pedes 10
mille ducentos, hoc eſt ſemuncia, in qua ſcripula XII [z]. pars duodecima duo millia &
quadringentos, hoc eſt vncia, in qua ſunt ſcripula XXIIII. pars ſexta pedes quatuor mil-
lia & octingentos, hoc eſt ſextans, in quo ſunt ſcripula XLVIII. pars quarta pedes ſe-
ptem millia & ducentos, hoc eſt quadrans, in quo ſunt ſcripula LXXII. pars tertia pe-
des nouem millia & ſexcentos, hoc eſt triens, in quo ſunt ſcripula XCVI. pars tertia & 11
vna duodecima pedes duodecim millia, hoc eſt quincunx, in quo ſunt ſcripula CXX. pars
dimidia pedes quatuordecim millia & quadringentos, hoc eſt ſemis, in quo ſunt ſcripula
CXLIIII.

VARIETAS LECTIONIS.

p) *poſſumus I. B. R.* q) *mercede penditur P.* †) *ſcripula* ſemper *P.* al. *ſcrupula.* r) *autem* defic. *I. B. R.* s) CCLXXXVIII. *I. B. R* DLXXII *P.* t) *efficiunt I. B. R.* u) *quae I. B. R.* x) *pars* LXXII *pedes : pars* XLIIII *pedes* CC *hoc eſt ſcrupula duo. Pedes* CCC *hoc eſt ſextula &c. I. B. R. digitorum* XVI *pares multipl. L.* y) XLIIII. *I. B. R.* z) XII. *I. B. R. I. I. H. A.*

* Fatigata hic eſt noſtra patientia, qui varietatem lectionis enotauimus, vt numerorum, qui iam ſequuntur, manifeſtaria peccata, quae in MSS. & quaſdam antiquas editiones irrepſerant, praetermitteremus: nec vllius vſus eſt, ea excutere. Veram & ſanam hic lectionem proponi, ipſa res, ſi quem ad calculos ſedere non pigeat, docebit. Conuenit etiam in plerisque omnibus Lipſ.

NOTAE VARIORVM.

I, 7 A CENTVM IVGERIBVS) Quidni potius a totidem *herediis* quae Varronis ratio eſt I, 10, 3.

I, 8 IVGERVM HABET) Commentarii inſtar ad hunc locum eſſe poterit, quam ſubiiciemus tabellam ; e qua porro de lectionis Commelinianae, quam hic ſeruamus, integritate iudicare licet. Eodem modo totum hunc locum edidit ὁ πάνυ Gronouius P. V. 3, 11 p. 199 ſq. Tanto minus opus fuit, corruptos culpa librariorum numeros, & monſtra varietatum cum lectoris nauſea apponere. Porro *ſcripulum* retinuimus, non quo non melius putemus *ſcriptulum*, (Gr. γράμμα vid. Ind.) quod nec in Chreſtomathia Pliniana diſſimulauimus : ſed quia videtur, quod eodem loco diximus, non ſola librariorum culpa hanc vocem ab origine ſua & etymo detorſiſſe. Sed ecce tibi tabellam

Scrip.	Pedes.	Pars iugeri	id eſt aſſis.
$\frac{1}{2}$	50	576	
1	100	288	(ſcripulum)
2	200	144	
4	400	72	ſextula
6	600	48	ſicilicus
12	1200	24	ſemiuncia
24	2400	12	vncia
48	4800	6	ſextans
72	7200	4	quadrans
96	9600	3	triens
120	12000	$3\frac{1}{12}$ ($\frac{5}{12}$)	quincunx
144	14400	2	ſemis
168	16800	$2\frac{1}{12}$ ($\frac{7}{12}$)	ſeptunx
192	19200	$\frac{2}{3}$ —	bes
216	21600	$\frac{3}{4}$ —	dodrans
240	24000	$\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{3}$ ($\frac{10}{12}$)	dextans
264	26400	$\frac{2}{3}$ & $\frac{1}{4}$ ($\frac{11}{12}$)	deunx
288	28800	— — —	as.

I, 10 PARS DVODECIMA DVO MILLIA) Scribatur : Pars duodecima *pedes* vel *p.* nam Ienſonius p. II CCCC. PONTED. 2.

I, 11 PARS TERTIA ET VNA DVODECIMA) Scribi iubet *vnâ* Clariſſimus PONTEDERA, hic & paullo poſt ſemel atque iterum

CXLIIII. pars dimidia & vna duodecima, pedes ſexdecim millia & octingentos, hoc eſt ſeptunx, in quo ſunt ſcripula CLXVIII. partes duae tertiae pedes decem nouem millia & ducentos, hoc eſt bes, in quo ſunt ſcripula CXCII. partes tres quartae pedes vnum & viginti
12 millia & ſexcentos, hoc eſt dodrans, in quo ſunt ſcripula CCXVI. pars dimidia & tertia ped. viginti quatuor millia, hoc eſt dextans, in quo ſunt ſcripula CCXL. partes duae tertiae & vna quarta pedes viginti ſex millia & quadringentos, hoc eſt deunx, in quo ſunt ſcripula CCLXIIII. Iugerum pedes viginti octo millia & octingentos, hoc eſt As, in quo ſunt ſcripula CCLXXXVIII.
13 Iugeri autem modus ſi ſemper quadraret, & in agendis menſuris in longitudinem haberet pedes CCXL, in latitudinem pedes CXX, expeditiſſimum eſſet eius ratiocinium. ſed quoniam diuerſae agrorum formae veniunt in diſputationem, cuiusque generis ſpecies ſubiiciemus, quibus quaſi formulis vtemur.

II. Omnis ager aut quadratus, aut longus, aut cuneatus, aut triquetrus, aut rotundus, aut etiam ſemicirculi [a], vel arcus, non nunquam etiam plurium angulorum formam exhibet [b]. Quadrati menſura facillima eſt. nam cum ſit vndique pedum totidem, multiplicantur in ſe duo latera, & quae ſumma ex [c] multiplicatione effecta eſt, eam dicemus eſſe quadratorum pedum. Tanquam eſt [d] locus quoquo verſus C pedum: ducimus
2 centies centenos, fiunt decem millia [e]. Dicemus igitur eum locum habere decem millia* pedum quadratorum, quae efficiunt iugeri trientem, & ſextulam, pro qua portione ope-
3 ris effecti numerationem facere oportebit. At ſi longior fuerit, quam latior, vt exempli cauſa iugeri forma pedes habeat longitudinis CCXL, latitudinis pedes [f] CXX, ita vt paul-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. II.] a) *ſemicirculus I. B. R.* b) *exiget P. exibet R.* c) *& I. B. R.* d) *eſto P. L.* e) *millia* om. *I. B. R.* $\overline{X}$ *L.* nimirum denarii vel cuique notae numerali imponebant lineolam transuerſam ad ſignandos millenarios. Haec lineola ſaepe deinde omiſſa. f) *pedum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rum ideo credo, vt intelligatur *vna* aduerbium eſſe, non caſum rectum ad *pars* relatum: quod nobis quoque, fateamur enim, ita videbatur.

2, 2 Obſeruandum, ſchemata quae plane omittit Lipſ. in primis editionibus & Mediceo codice numeris modo Romanis vtcunque diſpoſitis, neque his fatis emendatis conſtare, e. g. primum ſchema tale eſt in editis

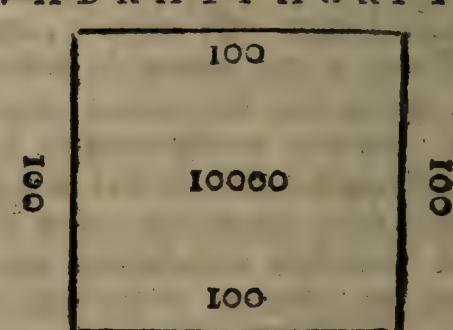
C
C X C in Mediceo [X]
C

C

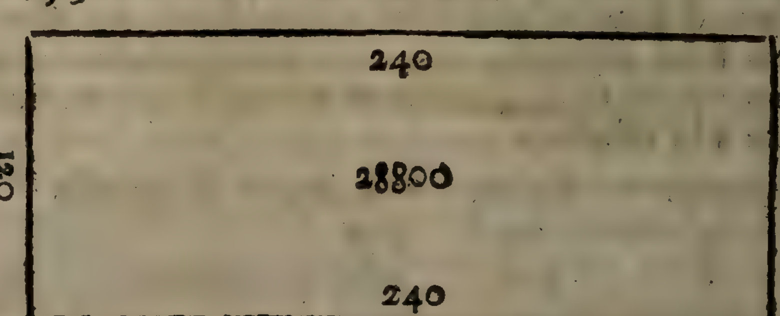
Vnde illud certe diſcimus, millenarii notam ſaepe omiſſam, & minori tantum numero expreſſam, vbi res ipſa ſatis indicaret ſcilicet, de millibus ſermonem eſſe. Etiam hoc ſemel obſeruaſſe iuuerit, quod hic notauit Politianus, in codicibus antiquis pro numerali D ſaepe occurrere A. vid. ad Col. 4, 33, 4. Denique integriores & ſaniores numeros eſſe in Mediceo apparet, in monſtroſis licet figuris: vt veram lectionem hic proponi, vel ſic illius teſtimonio appareat.

2, 2 IVGERI TRIENTEM ET SEXTVLAM) Haec iam componere cum laterculo noſtro, & ipſa contentione bene ſe habere vtrinque numeros, licet intelligere. Haec talia porro oſtendunt, quam ſaepe vſus fuerit patribus familias diuiſionis aſſis, & quam appoſite Horatius A. P. 325 ſq. *Romani pueri longis rationibus aſſem Diſcunt in partes centum diducere. dicat Filius Albini, ſi de quincunce remota eſt Vncia, quid ſuperat? poteras dixiſſe, triens. eu! Rem poteris ſeruare tuam. redit vncia, quid fit? Semis &c.* Caeterum figuris, quae auctoris antea verbis interponebantur, commodiorem ſpero hic locum adſignauimus. Sit ergo.

2, 2 QVADRATI AGRI FORMA

2, 3 IVGERI FORMA

paullo ante dixi: latitudinis pedes cum longitudinis pedibus ſic multiplicabis. Centies vicies [g] duceni quadrageni fiunt viginti octo millia [h], & octingenti. Dicemus iugerum agri tot pedes quadratos habere. Similiterque [i] fiet de omnibus agris, quorum longitudo maior ſit latitudine. Sin autem cuneatus ager fuerit, vt puta longus pedes centum, la- 4
tus ex vna parte pedes xx, & ex [l] altera pedes x: tunc [m] duas latitudines componemus [n]. fiet vtraque ſumma pedes xxx. Huius dimidia pars eſt quindecim [o], quam cum longitudine multiplicando efficiemus pedes mille & quingentos. Hos igitur in eo cuneo quadratos pedes eſſe dicemus, quae pars erit iugeri ſemuncia & ſcripula tria. At ſi tri- 5
bus [p] paribus [q] lateribus triquetrum metiri debueris [r], hanc formam ſequeris. Eſto ager triangulus pedum † quoquo verſus tricentorum [s]. Hunc numerum in ſe multiplicato. fiunt pedum nonaginta millia [t]. Huius ſummae partem tertiam ſumito, id eſt triginta millia [u]. item ſumito [x] decumam [y], id eſt nouem millia [z]. vtramque ſummam componito. fiunt pedes triginta nouem millia [a]. Dicemus hanc ſummam pedum [b] quadratorum eſſe in eo triquetro, quae menſura efficit iugerum, & trientem, & [c] ſicilicum. Sed ſi 6
trian-

VARIETAS LECTIONIS.

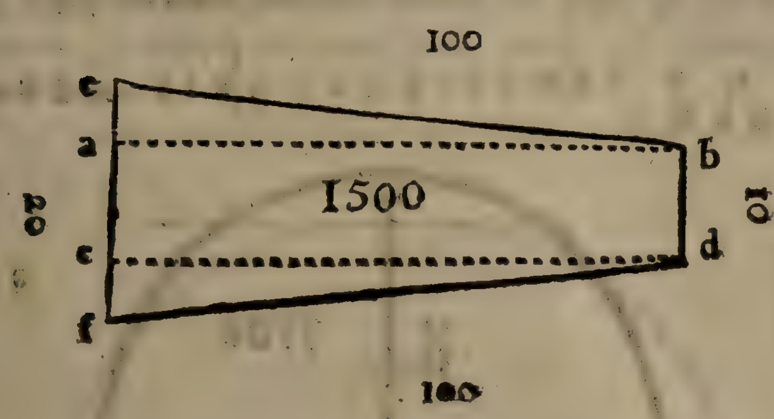
g) *vities I. B. R.* h) *millia* abeſt *I. B. R.* vid. not. *e.* i) *Similiterque omnis longitudinis pedes eum pedibus latitudinis multiplicabimus L. Goeſ. I. B. R.* pro figura *M.* (*M.* om. *L.*) CCXL. CXX. LXXVIII. DCCC. *Sin autem &c. L. I. B. R.* l) *ex* defic. *I. B. R.* m) *tunc* defic. *I. B. R.* n) *computemus I. B. R.* o) *decies quinquies decies. Et quinquies longitudinem multiplicando I. B. R. decus quinquies decies. Et quinque &c. P.* p) *tribus* om. *L. I. B. R.* q) *paribus* omitt. *P. Goeſ.* r) *debuerimus I. B. R.* †) *pedes I. B. R.* s) *trecentorum H.* t) XC. *I. B. R.* u) XXX. *I. B. R.* x) *partem* interſer. *I. B. R. I. I. H. A. G.* y) *decimam I. B. R.* z) *millia* defic. *I. B. R.* a) XXXVIIII. *I. B. R.* b) *pedum* om. *I. B. R.* c) *&* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

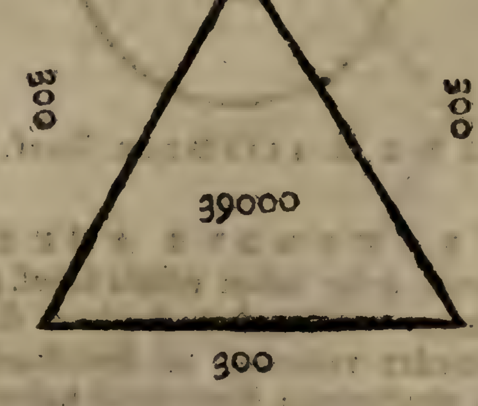
2, 4 LONGVS PEDES C.) Habet hanc ſpeciem vel problema, ſi lubet, etiam Goeſianus menſor p. 313. Sed vel obſcure, vel parum accurate loquuntur. Longitudo non intelligenda eſt *e b* vel *f d*, haec enim non eſt perpendicularis cum *e f* & *b d*: ſed intelligenda *a b* vel *c d*: quo facto vera erit computatio, facile probanda, ſi reſoluas aream in duo triangula & vnum oblongum &c. Sed apparet etiam ex aliis, parum accurate, ſi rigorem demonſtrationis ſpectes, in artificio ſuo verſatos menſores: cuius rei plura occurrent ſpecimina.

2, 5 TRIBVS LATERIBVS PARIBVS) Quanto hic facilius erat & certius communem geometrarum rationem ſequi, & ex altitudine dimidia in baſin totam ducta, aut contra, inuenire aream? quam deinde etiam, ſimilem certe, ſequitur in triangulo rectangulo: cum ea ratio, quam hic proponit auctor, quamque trigonometria vulgaris comprobat, non vera, ſed prope veram tantum ſit, quod me docuit Clariſſimus Hambergerus, cuius verba in calce libri dabo. Rationem aliam habes etiam apud Goeſianum menſorem p. 312 ſed falſam & ipſam.

2, 4 CVNEATI AGRI FORMA

2, 5 TRIQVETRI AGRI FORMA

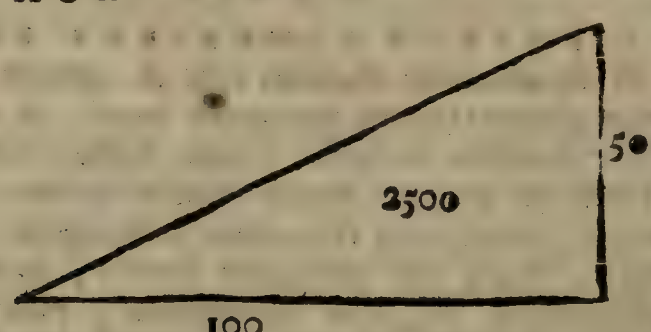
triangulus diſparibus fuerit lateribus ager, tanquam in ſubiecta forma, quae habet rectum angulum, aliter ratiocinium ordinabitur. Eſto vnius lateris linea, quae[d] facit angulum rectum, pedum[e] quinquaginta, & alterius pedum centum. Has duas ſummas in ſe multiplicato †, quinquagies centeni fiunt[f] quinque millia. Horum pars dimidia
7 duo millia quingeni[g], quae pars iugeri vnciam, & ſcripulum efficit. Si rotundus ager erit, vt circuli ſpeciem habeat, ſic pedes ſumito[h]. Eſto area rotunda, cuius diametros[i] habeat pedes LXX. Hoc in ſe multiplicato, ſeptuagies ſeptuageni fiunt[l] quatuor[m] millia & noningenti. Hanc ſummam vndecies multiplicato, fiunt pedes quinquaginta tria millia nongenti. Huius ſummae quartam decimam ſubduco[n], ſcilicet pedes tria millia octingenti, & quinquaginta. Hos[o] eſſe quadratos in eo circulo dico, quae ſumma efficit
8 iugeri ſexcunciam[p], ſcripula duo & dimidium. Si ſemicirculus fuerit ager, cuius baſis habeat pedes CXL, curuaturae autem latitudo[q] pedes LXX: oportebit multiplicare latitudinem cum baſi. ſeptuagies[r] centeni quadrageni fiunt nouem millia[s] & octingenti. Haec vndecies multiplicata[t] fiunt centum ſeptem millia[u] & octingenti. Huius ſummae quar-

VARIETAS LECTIONIS.

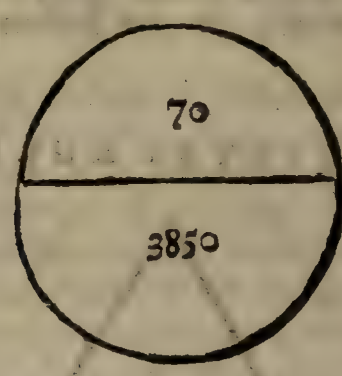
d) *quae facit angulum rectum* om. *L. I. B. R.* e) *pedes I. B. R.* †) *multiplico P.* f) *fiunt* om. *I.B.R.* g) II. D. *I. B. R.* h) *ſummito I. minito* vel *muminito P. minito Goeſ. munito L.* i) *dimidia metros P. diametros id eſt dimenſio habeat L. I. B. R.* l) *fiunt* abeſt *I. B. R.* m) IIII. DCCCC. n) *duco pedes* III. DCCCL. *I. B. R.* o) *Hoc P.* p) *ſexunciam L. I. B. R.* q) *latitudinem P.* r) *ſeptuageni I. B. R. ſeptuagena centena P.* s) VIIII. DCCC. *I. B. R.* t) *multiplicata* om. *L. I. B. R.* u) CVII. DCCC. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 6 ORTHOGONII TRIANGVLARIS AGRI FORMA

2, 7 ROTVNDI AGRI FORMA

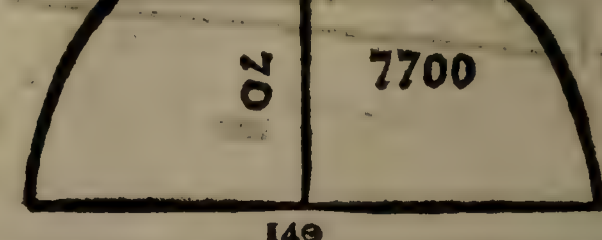

* LXXX & IIIIDccc Goeſ. pro 4400.

2, 7 SI ROTVNDVS AGER ERIT) Haec rectiora, quae habet etiam Goeſ. p. 314. Ratio enim haec: vt ſe habet duplum diametri 14 (ex Archimedea ratione) ad dimidiam peripherian 11, ita quadratum diametri ſe habet ad aream circuli. Demonſtrationem facilem dedit laudatiſſimus Hambergerus, infra etiam ſubiiciendam. Quodſi aſſumas numeros paullo propius accedentes ad proportionem rectarum & curuarum in circulo, ſ. areae quadratae & circularis, eiusdem illic lateris, hic diametri v. g. 1000, 785 vel 200, 157 & more conſueto argumenteris, propius etiam accedes ad verum in problemate propoſito. Videbis enim diametro 70 reſpondere aream $3846\frac{1}{2}$.

2, 8 SI SEMICIRCVLVS FVERIT AGER) Conſentit hic etiam Goeſ. p. 314 & conſequens eſt ſuperiori, cum dimidiorum eadem ſit, quae integrorum, ratio. Itaque argumentari licet, vt ſe habet duplum diametri 14 ad dimidiam peripherian 11, ita factum diametri in radium, (h. e. dimidium quadratum diametri) ad dimidiam aream circuli. Si ſumas numeros paullo maiores, de quibus modo dictum, habebis 7693.

2, 8 SEMICIRCVLARIS AGRI FORMA

quarta decima eſt ſeptem millia [x] & ſeptingenti. Hos pedes eſſe dicemus in ſemicirculo, qui efficiunt iugeri quadrantem ſcripula quinque. Si [y] autem minus quam ſemicirculus 9
erit, arcum ſic metiemur. Eſto arcus, cuius baſis habeat pedes XVI, latitudo autem pedes IIII. Latitudinem cum baſi pono. fit vtrumque pedes XX. Hoc duco quater. fiunt LXXX. Horum pars dimidia eſt XL. Item ſexdecim pedum, qui ſunt baſis pars dimidia VIII. Hi VIII in ſe multiplicati, fiunt LXIIII. Quartam decimam partem duco [z], ea efficit [a] pedes IIII paullo amplius. hoc [b] adiicies [c] ad quadraginta. fit vtraque ſumma pedes XLIIII. Hos in arcu quadratos [d] eſſe dico, qui faciunt iugeri dimidium ſcripulum, quinta [e] & vigeſima [f] parte minus. Si fuerit ſex angulorum, in quadratos pedes ſic 10
redigitur. Eſto hexagonum quoquo verſus lineis pedum [g] XXX. Latus vnum in ſe multiplico. tricies triceni fiunt [h] DCCCC. Huius ſummae tertiam partem ſtatuo CCC. eiusdem partem decumam [i] XC. fiunt CCCXC. Hoc ſexies ducendum eſt, quoniam ſex latera ſunt, quae conſummata efficiunt duo millia trecenteni & quadraginta. Tot igitur pedes quadratos eſſe dicemus. Itaque erit iugeri vncia dimidio ſcripulo, & decima parte ſcripuli minus.

III. His igitur velut primordiis talis ratiocinii perceptis [a] non difficiliter menſuras inibimus agrorum, quorum nunc omneis perſequi ſpecies & longum & arduum eſt. Duas etiam nunc formulas praepoſitis adiiciam, quibus frequenter vtuntur agricolae in disponendis [b] ſeminibus. Eſto ager longus pedes mille ducentos, latus pedes CXX. in eo vites diſponendae ſunt ita, vt quini pedes inter ordines relinquantur. Quaero quot ſeminibus

VARIETAS LECTIONIS.

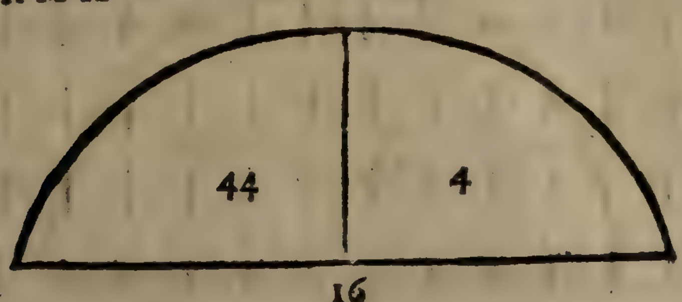
x) VII. DCC. *I.B.R.* y) *Sin P.* †) *His I. I.* z) *dico cum eff. I. B. R.* a) *efficiet P.* b) *Hos I.B.R.* c) *adiicio P.* d) *quadratus C. quadrato I.B.R.* e) *nona P.* f) *viceſima I.B.R.* g) *pedes I.B.R.* h) *fiunt* neglig. *I. B. R.* i) *decimam I.B.R.* [C.III.] a) *praeceptis I. B. R.* b) *diſpoſitis P. Goeſ. L.*

NOTAE VARIORVM.

2,9 SI AVTEM MINVS) De huius problematis ſolutione, quam habet quoque Goeſ. p. 315, Hambergerus meus negat, eam vsquam dare veram magnitudinem, niſi vbi chorda ſe habet ad ſagittam vt 16 ad 4, hinc neque demonſtrari poſſe. Certius proinde fuerit in triangula reſoluere aream, dum ad minutias ſubſeciuas veniatur.

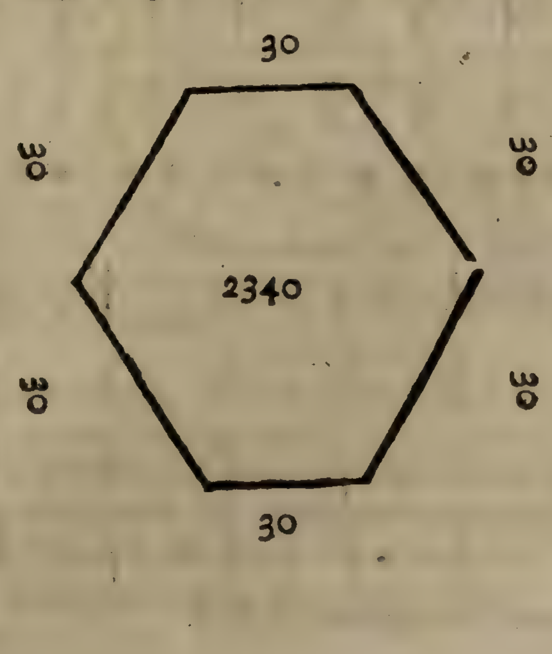
2, 9 QVINTA ET VICESIMA PARTE MINVS) Παχυλῶς indicat rationem. Dimidium enim ſcripulum iugeri ſunt pedes 50, cuius $\frac{1}{25}$ ſunt 2. ſed tota haec ratio, vti diximus, claudicat.

2, 9 MINORIS SEMICIRCVLO AGRI FORMA

2, 10 SI FVERIT SEX ANGVLORVM) Reſoluit in VI triangula aequilatera, & toties repetit rationem ſ. 5 propoſitam, vbi etiam, quid de illa cenſendum ſit dictum eſt. Etiam hic eadem tradit menſor Goeſianus p. 315.

2, 10 HEXAGONI AGRI FORMA

2 nibus opus ſit, cum quinum pedum ſpatia inter ſemina deſiderantur. Duco quintam partem longitudinis, fiunt c c x l. & quintam partem latitudinis, hoc eſt x x i i i i. his vtriſque ſummis [c] ſemper ſingulos aſſes adiicio [d], qui efficiunt extremos ordines, quos vocant angulares. Fit ergo altera ſumma ducentorum quadraginta vnius, altera viginti quinque. Has ſummas ſic multiplicato. quinquies & vicies duceni quadrageni ſinguli, fiunt [e]
3 ſex millia & viginti quinque. Totidem dices opus eſſe ſeminibus. Similiter inter [f] ſenos pedes ſi voles ponere, duces ſextam partem longitudinis mille ducentorum [g], fiunt c c. & ſextam latitudinis c x x, id eſt x x. His ſummis ſingulos aſſes adiicies quos dixi angulares eſſe. fiunt c c i, & x x i. Has ſummas inter ſe multiplicabis, vicies & ſemel ducentos & vnum, atque ita efficies quatuor millia ducentos & viginti vnum. Totidem ſemini-
4 bus opus eſſe dices. Similiter ſi inter [i] ſeptenos pedes ponere voles, ſeptimam partem longitudinis & latitudinis duces, & adiicies aſſes angulares, eodem [l] modo eodemque ordine
5 conſummabis [m] numerum ſeminum. Denique quotcunque pedum ſpatia facienda cenſueris, totam partem longitudinis & latitudinis duces, & praedictos aſſes adiicies. Haec cum ita ſint, ſequitur vti [o] iugerum agri, qui [p] habet pedes c c x l longitudinis, & latitudinis pedes

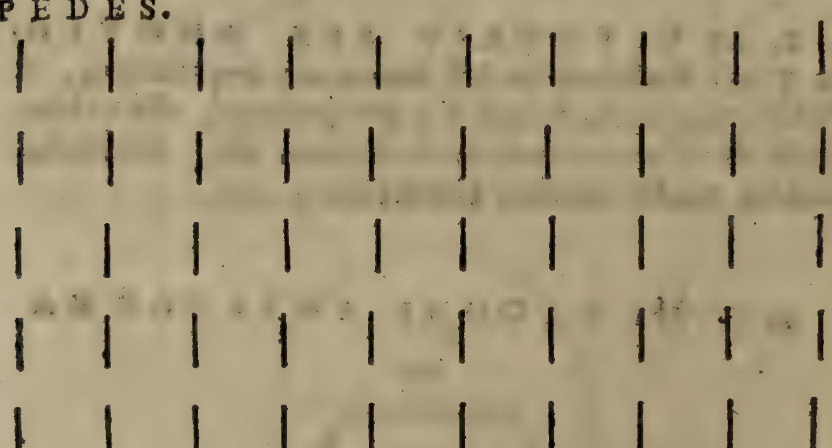
VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſem'ſſem per* I. B. R. *per* etiam L. d) *adiicito Goeſ.* e) *ſunt* VI. XXV. *I. B. R.* f) *inter* abeſt *P.* g *in ducentos I. B. R.* i) *in P.* l) *eodem modo* deſunt *P.* m) *conſumabis I. I. A. G.* o) *vt I. B. R.* abeſt *I. I.* p) *quod Goeſ. I. B. R.*

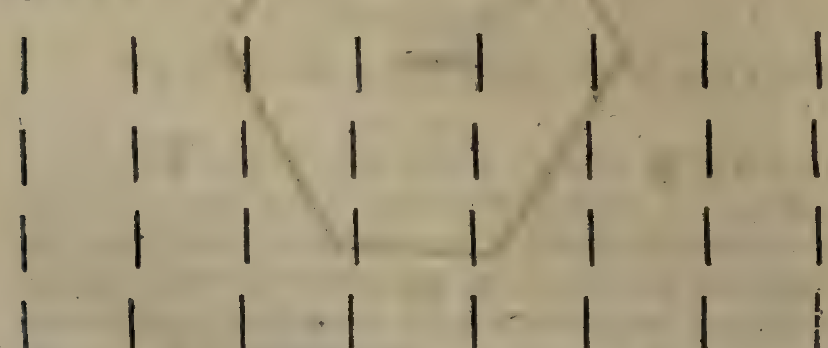
NOTAE VARIORVM.

3, 2 SEMINA INTER QVINOS PEDES) Quae ſequuntur ſchemata in editis a Iuntarum inde diligentia, [ſuperiores enim & MSS. illo lenocinio carent] ea nulli rei profunt: tamen non omittenda cenſui, ne quis imperitus etiam aliquid hic omiſſum eſſe cauſſari queat. Studui tamen, vt aliquantum accuratiora eſſent.

3, 2 SEMINA INTER QVINOS PEDES.

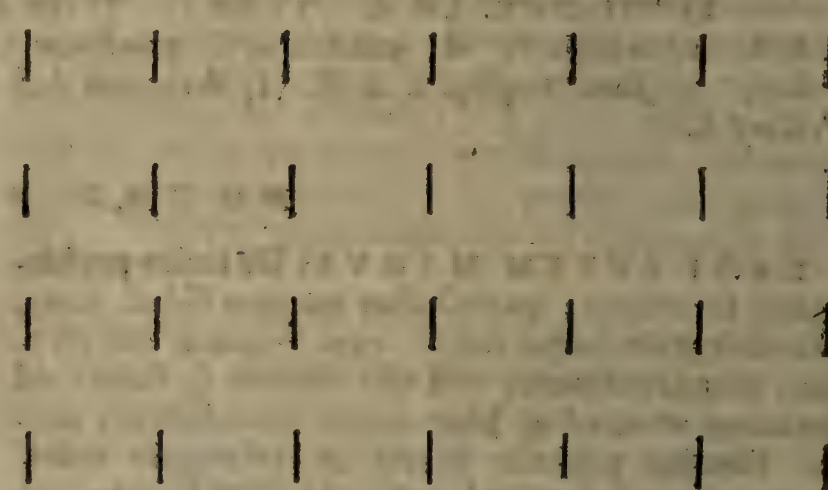

3, 3 SEMINA INTER SENOS PEDES.*

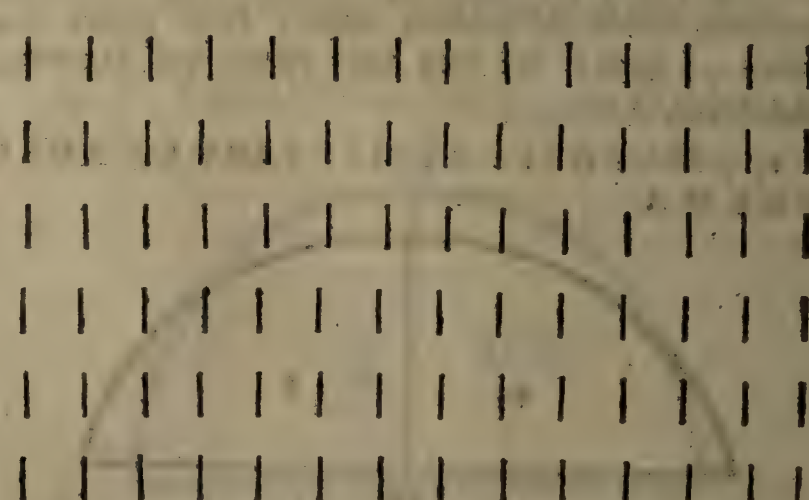

* *Ponentur* apponit I. B. R

3, 4 SEMINA INTER SEPTENOS PEDES.

3, 5 SEMINA INTER TERNOS PEDES.

4, 1

des c x x, recipiat inter pedes ternos (hoc enim ſpatium minimum eſſe placet vitibus ponendis)
per longitudinem ſemina l x x x i, per latitudinem inter quinos pedes ſemina xxv. qui numeri
inter ſe multiplicati fiunt ſeminum duo millia [q] & viginti quinque. Vel [s] ſi [t] quoquo verſus in- 6
ter quaternos pedes vinea erit diſpoſita, longitudinis ordo habebit ſemina lxi, latitudinis xxxi,
qui numeri efficiunt in iugero vites mille octingentas & nonaginta vnam. Vel [u] ſi in longitu-
dinem per quaternos pedes, in latitudinem per quinos pedes fuerit diſpoſita, ordo longitudinis
habebit ſemina l x i, latitudinis x x v [x]. Quod ſi inter quinos pedes conſitio fuerit, per 7
longitudinem ordinis habebit ſemina x l i x, & [y] rurſus per latitudinem ſemina x x v. qui
numeri duo inter ſe multiplicati efficiunt [z] mille [a] ducentum & viginti quinque. At ſi
per ſenos pedes eundem vitibus locum placuerit ordinare, nihil dubium eſt quin longitu-
dini [b] dandae ſint x li vites, latitudini autem viginti vna. quae inter [c] ſe multiplicatae effi-
ciunt numerum d c c c l x i. Sin autem inter ſeptenos pedes vinea fuerit conſtituenda [d], 8
ordo per longitudinem recipiet [e] capita triginta quinque, per latitudinem x v i i i. qui nu-
meri inter ſe multiplicati efficiunt d c x x x. Totidem dicemus ſemina praeparanda. At
ſi inter octonos [f] pedes vinea conſeretur [g], ordo per longitudinem recipiet ſemina x x x i [h],
per latitudinem autem x v i. qui numeri inter ſe multiplicati efficiunt c c c c x c v i [i]. At [l]
ſi inter nouenos pedes, ordo in longitudinem recipiet ſemina viginti ſeptem [m], & in latitu-
dinem quatuordecim. hi [n] numeri inter ſe multiplicati faciunt c c c l x x v i i i. At ſi [o] 9
inter denos pedes, ordo longitudinis recipiet ſemina x x v, latitudinis x i i i [p]. hi numeri in-
ter [q] ſe multiplicati faciunt c c c x x v [r]. & ne in infinitum procedat diſputatio noſtra, ea-
dem portione, vt [s] cuique placuerint laxiora ſpatia, ſemina faciemus. Ac de menſuris
agrorum, numeriſque ſeminum dixiſſe abunde ſit. nunc ad ordinem redeo.

IV. Vinearvm prouincialium plura genera eſſe comperi. ſed ex iis [a] quas
ipſe cognoui, maxime probantur, velut arbuſculae breui [b] crure [c] ſine adminiculo per ſe
ſtantes: deinde quae pedaminibus adnixae ſingulis iugis imponuntur: eas ruſtici canteri-
atas [d] appellant. Mox quae defixis arundinibus circummunitae per ſtatumina calamorum
materiis ligatis in orbiculos gyroſque flectuntur; eas non nulli characatas [e] vocant. Vlti- 2
ma eſt conditio ſtratarum vitium, quae ab enata ſtirpe confeſtim velut proiectae [f] per
humum porriguntur [g]. Omnium autem ſationis fere eadem eſt conditio. Nam vel
ſcrobe, vel ſulco ſemina deponuntur. quoniam paſtinationis expertes ſunt externarum [h]
gentium agricolae: quae tamen ipſa pene ſuperuacua eſt iis [i] locis, quibus ſolum putre [l], &
per

VARIETAS LECTIONIS.

q) M.M. XXV. *I.B.R.* s) *Verſi P.* t) XXII. inſer. *I.B.R.* u) *vt L. B. R.* x) XXII. *I.B.R.* y) *Sed I. B. R.* z) *& fiunt P. efficunt R.* a) *c.* M. CCXXII. b) *in longitudine I.B.R.* c) *in I. B. R.* d) *conſtituta I. B. R.* e) *recipiat I.B.R.* f) *octenos I. B. R.* g) *conſeritur I. B. R.* h) XXI. *P.* i) CCCCLXVI. *Totidem ſemina dicemus praeparanda. At ſi I. B. R.* l) *Vel inter P.* m) XXIIII. n) *Qui I.B.R.* o) *ſi* abeſt *I.B.R.* p) III. *B.R.* q) *inter ſe* om. *I. B. R.* quod ſupplendum cenſuit *Vrſ.* r) CCCXXII *I.B.R.* s) *vtcunque I.B.R.* [C. IV.] a) *his I.B.R.* b) *leui P. Goeſ.* c) *curae Gr.* d) *cantheriatas I.B.R.* e) *chaeraeatas Goeſ. carattas L. chareatas P.* adnotauerat Politianus in margine quae ſequuntur. *vulgo apud Inſubres & in Aemilia vignae characiatae.* f) *proiecta I. B. R.* g) *porrigitur I.B.R.* h) *exterarum I.B.R.I.I.* i) *his I. B. R.* l) *putrem P.*

NOTAE VARIORVM.

4, 1 CANTHERIATAS) Vid. 4, 12, 1. SCHOETTG.

4, 2 STRATARVM VITIVM) Quae quales ſint, optime ex ipſo auctore cognoſcitur. Hebraei vocant רגליות, *pedales* vel *pedeſtres*, quae tam humiles ſunt, vt pedibus conculcari poſſint, Maſſecheth Peah fol. 10, 1. SCHOETTG.

per ſe reſolutum eſt: *namque hoc imitamur arando* (vt ait Virgilius) quod [m] etiam pa-
3 ſtinando. Itaque Campania, quoniam vicinum ex nobis capere poteſt exemplum, non vtitur hac molitione terrae, quia facilitas eius ſoli minorem operam deſiderat. ſicubi autem denſior ager prouincialis [n] ruſtici maiorem poſcit impenſam, quod nos paſtinando efficimus, ille ſulco facto conſequitur, vt laxius ſubacto ſolo deponat ſemina.

V. Sed vt ſingula earum † quae propoſui vinearum genera perſequar, praedictum ordinem repetam. Vitis quae ſine adminiculo ſuis viribus ‡ conſiſtit, ſolutiore terra † ſcrobe; denſiore, ſulco ponenda eſt. ſed [a] & ſcrobes & ſulci plurimum proſunt, ſi in locis temperatis, in quibus aeſtas non eſt perferuida [b], ante annum fiant, quam vineta [c] conſerantur. Soli tamen ante bonitas exploranda eſt [d]. nam ſi ieiuno, atque exili agro
2 ſemina deponentur, ſub ipſum tempus ſationis ſcrobs, aut ſulcus faciendus eſt. Si ante annum fiant, quam vinea conſeratur, ſcrobs [e] in longitudinem altitudinemque defoſſus [f] tripedaneus abunde eſt; latitudine tamen bipedanea: vel ſi quaternum [g] pedum ſpatia [h] inter ordines relicturi ſumus, commodius habemus [i] eandem quoquo verſus dare menſuram ſcrobibus, non amplius tamen quam in tres pedes altitudinis depreſſis. Caeterum quatuor angulis ſemina applicabuntur ſubiecta minuta terra, & ita ſcrobes adobruentur [l].
3 Sed de ſpatiis ordinum eatenus praecipiendum habemus, vt intelligant agricolae, ſiue aratro vineas culturi ſint, laxiora interordinia relinquenda; ſiue bidentibus, anguſtiora: ſed neque ſpatioſiora, quam decem pedum; neque contractiora, quam quatuor. Multi tamen ordines ita diſponunt, vt per rectam lineam binos [m] pedes, aut, vt [n] plurimum, ternos inter ſemina relinquant: tranſuerſa rurſus laxiora ſpatia fa-
4 ciant [o], per quae vel foſſor, vel arator incedat [p]. Sationis autem cura non alia debet eſſe, quam quae tradita eſt a me tertio volumine. Vnum tamen huic conſitioni Mago Carthaginienſis [q] adiicit, vt ſemina ita deponantur, ne protinus totus ſcrobs [qq] terra compleatur, ſed dimidia fere pars eius ſequente biennio paullatim adaequetur [r]. ſic enim putat vitem cogi deorſum agere radices. Hoc ego ſiccis locis fieri vtiliter non negauerim; ſed vbi aut vliginoſa regio eſt, aut caeli ſtatus imbrifer, minime faciundum [s] cenſeo. nam conſiſtens in ſemiplenis ſcrobibus nimius humor, antequam conualeſcant, ſemina necat.
5 Quare vtilius exiſtimo repleri quidem ſcrobes ſtirpe depoſita, ſed [t] cum ſemina comprehenderint, ſtatim poſt aequinoctium autumnale [u] debere diligenter atque alte ablaqueari, & re-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *idem L. I. B. R. id eſt etiam P. Goeſ. aut etiam* coni. *Brouckh.* n) *prouincialem ruſticum L. I. B. R.* [C. V.] †) *eorum I. B. R.* ‡) *moribus L.* †) *terrae* omnes. a) *Sed &* om. *I. B. R. Sed ſcrobes* Pol. b) *perferenda I. B. R. perferuida. ante* Steph. c) *vinea conſeratur I. B. R. I. I.* d) *eſt. Si ante annum fiant, nam &c. Pol.* e) *ſcrobibus L. I. B. R.* f) *defoſſis tripedaneis habunde L. I. B. R.* g) *quaterna I. B. R.* h) *ſpacia B. R.* i) *habetur I. B. R.* l) *adobruuntur I. B. R.* m) *quinos P.* n) *vt* deficit *I. B. R.* o) *fiant I. B. R. fiat* ſeu *faciat P.* p) *incedit P.* q) *cartaginenſis I. B. R.* qq) *ſcrobis Lipſ.* & ita ſaepe. r) *adaequatur I. B. R.* s) *faciendum I. B. R.* t) *ſed P. &* reliqui. u) *autumni P.*

VARIETAS LECTIONIS.

4, 2 VT AIT VIRGILIVS) Ge. 2, 184. Brouckhuſius coniicit, *aut etiam paſtinando*, quod ſenſum facit optimum. SCHOETTG.

4, 3 QVONIAM VICINVM) Qui attenderit, videbit, ſententiam poſtulare *quamquam.*

5, 1 EARVM, QVAE PROPOSVI, VINEARVM) Apud Ienſ. & Bruſchium: *eorum*, videlicet, *generum.* PONTED.

5, 1 QVAE PROPOSVI) Modo c. 4, 1.

5, 1 SOLVTIORE TERRA, SCROBE) Mala lectio, Quisnam enim eſt ſcrobs ſolutior? Quis ſulcus denſior? Sic autem reſtituere locum poſſumus: *Solutiore terra, ſcrobe; denſiore, ſulco ponenda eſt.* PONTED. Mirum eſt, quam conſentiant in *terrae* voce, quos conſuluimus, omnes, Mihi tamen idem quod Clariſſimo Pontederae, olim viſum eſt: quo ſuffragatore non dubitaui tantillam mutationem ſuſcipere.

& reciſis radiculis, ſi quas in ſummo ſolo citauerint, poſt paucos dies adobrui [x]. ſic enim
vtrumque incommodum vitabitur, vt neque [y] radices in ſuperiorem partem euocentur;
neque immodicis pluuiis parum valida vexentur ſemina. Vbi vero iam corroborata [z] 6
fuerint, nihil dubium eſt, quin caeleſtibus aquis plurimum iuuentur. Itaque locis, qui-
bus clementia hiemis permittit, adapertas vites relinquere, & tota hieme ablaqueatas ha-
bere eas conueniet. De qualitate autem ſeminum inter auctores non conuenit. Alii
malleolo protinus conſeri vineam melius exiſtimant, alii viuiradice: de qua re quid ſen-
tiam, iam ſuperioribus voluminibus [a] profeſſus ſum. Et nunc tamen hoc adiicio, 7
eſſe quoſdam agros, in [aa] quibus non aeque [b] bene translata ſemina, quam immota re-
ſpondeant: ſed iſtud rariſſime accidere. notandum [c] itaque & diligenter explorandum
eſſe, *Et [d] quid quaeque ferat regio, & [d] quid quaeque recuſet.* Depoſitam ergo ſtirpem,
id eſt, malleolum, vel viuiradicem formare ſic conuenit, vt vitis ſine pedamine conſiſtat.
hoc autem protinus effici non poteſt. Nam niſi adminiculum tenerae viti [e] atque infir- 8
mae [f] contribueris, prorepens pampinus terrae ſe applicabit. itaque poſito ſemini arundo
adnectitur, quae velut infantiam eius tueatur, atque educet, producatque in tantam ſtaturam,
quantam permittit agricola. ea porro non debet eſſe ſublimis: nam vſque in ſeſquipedem [g]
coercendum [h] eſt. Cum deinde robur accipit, & iam ſine adiumento conſiſtere valet [i], aut 9
capitis, aut brachiorum incrementis adoleſcit [l]. nam duae ſpecies huius quoque culturae
ſunt. alii capitatas vineas, alii brachiatas magis probant. Quibus cordi eſt in brachia vi-
tem componere, conuenit [vt] a ſumma parte, qua deciſa nouella vitis eſt, quicquid
iuxta cicatricem citauerit [m], conſeruari, & in quatuor brachia pedalis menſurae diuidere,
ita vt omnem partem caeli ſingula aſpiciant. Sed haec brachia non ſtatim primo anno [n] 10
procera ſubmittuntur, ne oneretur exilitas vitis; ſed compluribus putationibus in praedi-
ctam menſuram educuntur. deinde ex brachiis quaſi [nn] quaedam cornua prominentia re-
linqui oportet, atque ita totam vitem omni parte in orbem diffundi. Putationis autem 11
ratio [o] eadem eſt, quae in iugatis vitibus: vno tamen differt [p], quod pro materiis lon-
gioribus pollices quaternum aut quinum gemmarum relinquuntur: pro cuſtodibus autem
bigemmes reſeces [q] fiunt [r]. In ea deinde vinea [s] quam capitatam diximus, iuxta ipſam
matrem vſque ad corpus ſarmentum detrahitur, vna aut altera tantummodo gemma reli-
cta, quae ipſi trunco adhaeret. Hoc [t] autem riguis, aut pinguiſſimis locis fieri tuto pot- 12
eſt, cum vires terrae & fructum & materias valent praebere. maxime autem aratris ex-
colunt, qui ſic formatas vineas habent, & [u] eam rationem ſequuntur detrahendi [x] vitibus
brachia, quod ipſa capita ſine vlla extantia neque aratro, neque bubus obnoxia ſunt. nam

VARIETAS LECTIONIS.

x) *obrui P.* y) *nec I.B.R.* z) *corroborauerint L.I.B.R.I.I.* a) *voluminibus* om. *Goeſ.* aa) *in* om. *Goeſ.* b) *tam P.* c) *Verſibus aliter P.* d) *&* om. *Goeſ. I.B.R.* e) *viti* omitt. *Goeſ. I.B.R.* f) *infirmum P.* g) *ſexquipedem I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* h) *coercenda Goeſ. I.B.R.I.I.H. coercendam A.* i) *valens I.I.* l) *aduleſcit I. B. R.* m) *curauerint Goeſ. I. B. R.* n) *tam* inſ. *I.B.R.I.I.H.A.G. tam partem L.* nn) *quaedam congrua prom. L.* o) *nam* interſer. *P.* p) *differet P.* q) *re ſic efficiunt (reſeces fiunt) P. reſectae L.* r) *efficiunt in ea. Deinde I. B. R.* s) *vineam I.B.R.* t) *haec* omnes. praet. *Goeſ. & P.* u) *&* om. *I. B. R.* x) *detrahendis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

5, 7 ET QVID) Verſus Virgilii Ge. 1, 53.

5, 9 CONVENIT [VT] A SVMMA PARTE) Hoc *vt* etiam VRSINVS deleri volebat. retinui, quia ſcriptoribus ipſis talia ἀνακόλουθα excidere poſſe nouimus.

5, 12 SINE VLLA EXTANTIA) Neſcio, cur ita legendum eſſe moneat VRSI-

in brachiatis plerumque fit, vt aut crure, aut cornibus boum [y] ramuli vitium deſringantur: ſaepe etiam & [z] ſtiua, dum ſedulus arator vomere perſtringere ordinem, & quam
13 proximam partem vitium excolere ſtudet. Atque haec quidem cultura vel brachiatis vel capitatis vitibus [a], antequam gemment [b], adhibetur. cum deinde germinauerint, foſſor inſequitur, ac bidentibus eas partes ſubigit, quas bubulcus non potuit [c] pertingere. Mox vbi materias [d] vitis exigit, inſequitur pampinator, & ſuperuacuos deterget [e], fructuoſoſque [f] palmites ſubmittit, qui cum induruerunt, velut in coronam religantur. hoc duabus ex cauſis fit: vna, ne libero excurſu in luxuriam prorepant [g], omniaque alimenta pampini abſumant [h]; altera, vt religata vitis rurſus aditum bubulco foſſorique in excolenda [i] ſe
14 praebeat. Pampinandi autem modus is erit, vt opacis locis humidisque & frigidis aeſtate vitis nudetur, foliaque palmitibus detrahantur [l], vt maturitatem fructus capere poſſit, & ne ſitu putreſcat: locis autem ſiccis calidiſque & apricis, vt [m] e contrario palmitibus vuae contegantur; & ſi parum pampinoſa vitis eſt, aduectis frondibus, & interdum ſtra-
15 mentis, fructus muniatur. M. quidem Columella patruus meus, vir illuſtribus diſciplinis eruditus, ac diligentiſſimus [mm] agricola Baeticae [n] prouinciae, ſub ortu caniculae palmeis tegetibus [o] vineas adumbrabat, quoniam plerumque dicti ſideris tempore quaedam partes eius regionis ſic infeſtantur Euro, quem incolae Vulturnum appellant, vt niſi tegminibus [p] vites opacentur [q], velut halitu [r] flammeo fructus vratur. Atque haec capitatae brachiataeque vitis cultura eſt. nam illa, quae vno [s] iugo ſuperponitur, aut quae materiis [t] ſubmiſſis arundinum ſtatuminibus per orbem [u] connectitur, fere eandem curam exigit,
16 quam iugata. Non nullos tamen in [x] vineis characatis animaduerti, & maxime eluenaci generis, prolixos palmites quaſi propagines ſummo ſolo adobruere, deinde rurſus ad [y] arundines erigere, & in fructum ſubmittere, quos noſtri agricolae mergos, Galli candoſoccos [z] vocant, eoſque adobruunt ſimplici ex cauſa, quod exiſtiment [a], plus alimenti terram praebere fructuariis flagellis. itaque poſt vindemiam velut inutilia ſarmenta decidunt, & a ſtirpe ſubmouent. Nos autem praecipimus easdem virgas, cum a matre fuerint praeciſae, ſicubi [b] demortuis vitibus ordines vacent, aut [c] ſi nouellam quis vineam inſtituere velit, pro viuiradice ponere. quoniam quidem partes ſarmentorum quae fuerant obrutae, ſatis multas habent radices, quae depoſitae ſcrobibus, confeſtim compre-
17 hendant. Supereſt reliqua illa cultura proſtratae vineae, quae niſi violentiſſimo caeli ſtatu ſuſcipi non debet. nam & difficilem laborem colonis exhibet, nec vnquam generoſi ſaporis vinum praebet. Atque vbi regionis conditio ſolam eam culturam recipit, bipedaneis ſcrobibus malleolus deponitur. qui cum egerminauit, ad vnam mate-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *bouum R.* z) *&* omiſſ. *I. B. R.* a) *vitibus* om. *P. Goeſ.* b) *progerment P. progemment Goeſ.* c) *putauit P.* d) *materia Gr.* e) *detergit I. B. R.* f) *que* abeſt *I. B. R.* g) *properent I. B. R.* h) *abſummant R.* i) *excolendam L. I. B. R.* l) *detrahuntur I. B. R.* m) *vt* defic. *I. B. R.* mm) *ſingulariſſimus L.* n) *beticae I. B. R.* o) *tegentibus L. I. B. R.* p) *teguminibus I. B. R. tegiminibus L.* q) *opacantur I. B. R.* r) *alitu B. R.* s) *in I. B. R. vni Goeſ.* t) *materies I. B. R.* u) *ordinem I. B. R.* x) *in* deeſt *I. B. R.* y) *ad* om. *Goeſ. I. B. R.* z) *candoſocos L. B. R. andooccos P. andoſ. Goeſ.* a) *exiſtimant peius alimenta P.* b) *ſic vti* diuiſ. *I. B. R.* c) *At I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

NVS; neque enim alia lectio mihi innotuit. Hoc forte voluit, ne quem vox rarior *extantia* ad emendandum h. e. corrumpendum hunc locum ſolicitet.

5, 16 QVONIAM QVIDEM PARTES) Apparet, credo, longe commodius hic legi *quando quidem.* Alias etiam in hac voce peccare librarium obſeruabam paullo ante 5, 4, 3. Quoties vero *quoniam* & *quando* miſceantur, hic adnotare & longum eſt & ſuperuacaneum.

5, 18

materiam reuocatur: eaque primo anno compeſcitur [d] in duas gemmas: ſequente
deinde, cum palmites profudit [e], vnus [f] ſubmittitur, caeteri decutiuntur. at ille qui
ſubmiſſus eſt, cum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, vti [g] iacens non
excedat [h] interordinii ſpatium. nec magna eſt putationis [i] differentia cubantis [l], & ſtan- 18
tis [m] rectae vineae: niſi quod iacenti viti breuiores materiae ſubmitti debent, reſeces [mm]
quoque anguſtius in modum furunculorum relinqui [n]. ſed [o] poſt putationem, quam vti-
que autumno in eiusmodi vinea fieri oportet, [vt [p]] vitis tota deflectatur [q] in alterum in-
terordinium: atque ita pars ea quae fuerat occupata, vel foditur, vel aratur, & cum ex-
culta eſt, eandem vitem recipit, vt altera quoque pars excoli poſſit. De pampinatione 19
talis vineae parum inter auctores conuenit. alii negant eſſe nudandam vitem, quo melius
contra iniuriam ventorum ferarumque fructum abſcondat: aliis placet parcius pampinari,
vt & vitis non in totum ſuperuacuis frondibus oneretur, & tamen fructum veſtire aut
protegere poſſit: quae ratio mihi quoque commodior videtur.

VI. Sed iam de vineis ſatis diximus. nunc de arboribus praecipiendum eſt.
Qui volet frequens & diſpoſitum arbuſtum paribus ſpatiis, fructuoſumque habere, ope-
ram dabit ne emortuis arboribus rareſcat, ac primam quamque ſenio aut tempeſtate af-
flictam ſubmoueat, & in [a] vicem nouellam ſobolem ſubſtituat. Id autem facile conſe-
qui poterit, ſi vlmorum ſeminarium paratum habuerit: quod, & [b] quomodo, & qualis
generis faciendum ſit, non pigebit deinceps praecipere. Vlmorum duo eſſe genera con- 2
uenit, Gallicum, & vernaculum: illud Atinia, hoc noſtras dicitur. Atiniam vlmum
Tremellius Scrofa non ferre [c] ſameram (quod eſt ſemen eius arboris) falſo eſt opinatus.
nam rariorem ſine dubio creat, & idcirco plerique & ſterilis videtur, ſeminibus inter
frondem, quam prima germinatione edit, latentibus. itaque nemo iam [d] ſerit ex ſamera [e],
ſed ex ſobolibus. Eſt autem vlmus longe laetior & procerior, quam noſtras, frondem- 3
que iucundiorem bubus praebet: qua cum aſſidue pecus paueris [f], & poſtea generis alte-
rius frondem dare inſtitueris, faſtidium bubus affert [ff]. Itaque ſi fieri poterit, totum 4
agrum genere vno Atiniae vlmi conſeremus: ſi minus, dabimus operam, vt in ordinibus
diſponendis pari numero vernaculas & Atinias alternemus. ita ſemper miſta fronde vte-
mur, & quaſi hoc condimento illectae pecudes fortius iuſta cibariorum conficient. ſed vi-
tem maxime opulus [g] videtur alere [gg], deinde vlmus, poſt etiam fraxinus [h]. Opulus [i], 5
quia

VARIETAS LECTIONIS.

d) *conſpicitur P.* e) *profundit I. B. R.* f) *cum* interpon. *I. B. R.* g) *vbi I. B. R. viti P.* h) *excedit I. B. R.* i) *diſputationis I. B. R. ſputationis P.* l) *curantis P.* m) *ſtatumen Goeſ. P. ad ſtatumen L. I. B. R.* mm) *reſices* hic & ſaepe *Goeſ.* n) *relictis P.* o) *Et I. B. R.* p) *vt* abeſt *I. B. R.* q) *deplectitur P.* [C. VI.] a) *inuicem* iunct. *R. I. I. in vice Goeſ.* b) & defic. *I. B. R.* c) *ferentem ameram I. B. R. ferre ſarma P. ferreis amaram L. qui* ſemper *amaram* vel *ameram* ſed praecedente ſibilo. d) *inſerit I. B. R.* e) *amera I. B. R. amere ſubolibus P.* f) *alueris L.* & editt. praet. *C. palueris P. 2. paueris P. 1. & Goeſ.* ff) *afferes Goeſ.* g) *populus I. B. R. L. Goeſ.* gg) *trahere* coni. *Brouckh.* h) *fraximus A.* i) *Populus I. B. R. L. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

5, 18 QVAE FVERAT OCCVPATA) Intell. a iacente in ipſa vite.

6, 2 ET IDCIRCO PLERISQVE ETIAM STERILIS VIDETVR &c.) Ita legendum. paullo poſt: *Itaque nemo eam ſerit.* VRSIN.

6, 4 POST ETIAM FRAXINVS) Plures commemorat Plinius 17, 22 ſ. 32 n. 22 nimirum *ficum, oleam, populum.* Oleae ipſe noſter etiam meminit 3, 10, 3. De populo multa Plinius l. c. Non valde repugnat *opulum* ex Columella ei ſubſtitui Harduinus ad L. 14 not. mai. 3: *populum* tamen ad Bononiam, Placentiam, Parmam adhiberi copioſiſſime vitibus maritandis docet. *Opulum,* quo

quia raram, neque idoneam frondem pecori praebet, a pleriſque repudiata eſt. Fraxinus [l], quae capris & ouibus gratiſſima eſt, nec inutilis bubus, locis aſperis [m], montoſis, quibus minus laetatur vlmus, recte ſeritur. Vlmus, quod [n] & vitem commodiſſime patitur, & iucundiſſimum pabulum bubus affert, variiſque generibus ſoli prouenit [o], a pleriſque praefertur [p]. Itaque cui arbuſtum nouum inſtituere cordi eſt [q], ſeminaria vlmorum vel fraxinorum parentur ea ratione, quam deinceps ſubſcripſimus. nam opuli [r] melius
6 cacuminibus in arbuſto protinus deponuntur. Igitur pingui ſolo & modice humido, bipalio terram paſtinabimus, ac diligenter occatam & reſolutam [s] verno tempore in aream [ſſ] componemus. Sameram [t] deinde, quae iam rubicundi coloris erit, & compluribus inſolata [u] diebus iacuerit, vt aliquem tamen ſuccum & lentorem habeat, iniiciemus areis, & eas totas ſeminibus ſpiſſe contegemus, atque ita cribro putrem terram duos alte digitos incernemus, & modice rigabimus, ſtramentiſque [x] areas cooperiemus [y], ne pro-
7 deuntia cacumina ſeminum ab auibus praerodantur. Vbi deinde prorepſerint plantae, ſtramenta colligemus, & manibus herbas carpemus: idque [z] leuiter, & curioſe faciendum eſt, ne adhuc tenerae breueſque radiculae vlmorum conuellantur. Atque ipſas quidem areas ita anguſte compoſitas habebimus, vt qui runcaturi ſunt, medias partes earum facile manu contingant [zz]: nam ſi latiores fuerint, ipſis ſeminibus, quae proculcata erunt,
8 noxam capient [a]. Aeſtate deinde prius quam ſol oriatur, aut ad veſperum, ſeminaria [b] conſpergi potius [c], quam rigari debent: & cum ternûm pedum plantae fuerint, in aliud ſeminarium transferri, ac ne radices altius agant (quae res poſtmodum in eximendo magnum laborem affert [d], cum plantas in aliud ſeminarium transferre [e] volumus) oportebit non maximos ſcrobiculos ſeſquipede [f] inter ſe diſtantes fodere: deinde radices in nodum, ſi breues; vel in orbem coronae ſimilem, ſi longiores erunt, inflecti, & oblitas
9 fimo bubulo ſcrobiculis deponi, ac diligenter circumculcari [ſſ]. Poſſunt etiam collectae cum ſtirpibus plantae eadem ratione diſponi: quod in Atinia vlmo fieri neceſſe eſt, quae non ſeritur [g] e ſamera. Sed haec vlmus autumni tempore melius, quam vere diſponitur; paullatimque ramuli eius manu detorquentur, quoniam primo biennio, ferri reformidat ictum. tertio demum anno acuta falce abraditur [h]. atque vbi translationi iam [i] idonea eſt, ex eo tempore autumni, quo terra imbribus permaduerit, vsque in vernum tempus, antequam

VARIETAS LECTIONIS.

l) *Fraximus A.* m) *&* interſer. *I. B. R. vel I. I. H. A.* n) *quae I. B. R.* o) *vt* inſ. *I. B. R.* p) *refertur L. I. B. R. praefertur Goeſ. reſeritur* al. q) *erit P.* r) *populi L. Goeſ. I. B. R.* Et ſic per totum caput s) *humum* inſ. *P.* ſſ) *areas Goeſ.* t) *Ameram I. B. R.* Sic per totum caput. u) *in ſole P. inſolita lacu erit I. B. R. diebus in ſole ita lacu erit L.* x) *trametisque P. trametrisque L.* y) *comperiemus P.* z) *Itaque I. B. R.* zz) *contra L.* a) *capient aeſtate. Deinde I. B. R.* b) *ſeminario conſpargi P.* c) *ſaepius I. B. R. ſeminus P.* d) *affert. Tunc cum I. B. R.* e) *transferemus L. I. B. R. I. I.* f) *ſexquipedum I. B. R. ſeſquipedem Goeſ.* ff) *circum calcari Goeſ.* g) *ex amera I. B. R.* h) *ablanditur I. B. R.* i) *non I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

quo nomine appellari apud nos oporteat, atque adeo vtrum viuat hodie, diſceptant, ipſo narrante, herbarii. Officinae apud nos ita vocant *den Schneeballen-Baum.*

6, 5 A PLERISQVE PRAEFERTVR) Ita Goeſianus vt *vidimus,* & ita proxime acceditur ad antiquum *refertur.*

6, 7 FVERINT, IPSIS SEMINIBVS) *An ex ipſis ſeminibus*? Id probari poteſt ex iis, quae ab eodem Col. in II, 3 collata ſunt: *Quae tamen areae ſic informandae ſunt, vt facile runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum perueniant, ne qui proſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur.* PONTED. Vide tamen, mi lector, an non ſatis hic locus ſanus ſit, cui tenebras obieciſſe videtur omiſſum inciſum poſt *fuerint. Areae noxam capient ipſis ſeminibus,* per ablatiuum partis vel adiuncti.

6, 9

tequam radix vlmi in eximendo delibretur, recte ſeritur [k]. Igitur in reſoluta terra ter- 10
nûm pedum quoquo verſus faciendi ſcrobes. at in denſa, ſulci eiuſdem altitudinis [l], qui
arbores recipiant praeparandi. Sed deinde in ſolo roſido [m] & nebuloſo conſerendae ſunt
vlmi, vt earum rami ad orientem & in [n] occidentem dirigantur, quo plus ſolis mediae
arbores, quibus vitis applicata [o] & religata innititur, accipiant. Quod ſi etiam frumen- 11
tis conſulemus, vberi ſolo intra quadraginta pedes; exili [vbi nihil ſeritur] intra viginti,
arbores diſponantur. cum deinde adoleſcere incipient [p], falce formandae [q], & tabulata in-
ſtituenda ſunt. hoc enim nomine vſurpant agricolae ramos truncoſque prominentes [r],
eoſque vel propius ferro compeſcunt, vel longius promittunt, vt vites laxius diffundan-
tur: hoc in ſolo pingui melius, illud in gracili. Tabulata inter ſe ne [s] minus ternis pe- 12
dibus abſint, atque ita formentur, ne [t] ſuperior ramus in eadem linea ſit, qua inferior.
nam demiſſum ex eo palmitem germinantem inferior atteret, & fructum decutiet. Sed
quamcunque arborem ſeueris, eam biennio proximo putare non oportet. poſt deinde ſi
vlmus exiguum incrementum [u] recipit, verno tempore, antequam librum demittat [x], de-
cacuminanda eſt iuxta ramulum, qui videbitur eſſe nitidiſſimus, ita tamen vti ſupra eum
trunco [y] ſtirpem dodrantalem [yy] relinquas, ad [z] quam ductus & applicatus ramus allige-
tur, & correptus † cacumen arbori praebeat. Deinde ſtirpem poſt annum praecidi & al- 13
leuari oportet. Quod ſi nullum ramulum arbor [a] idoneum habuerit, ſat erit nouem pe-
des a terra relinqui, & ſuperiorem partem detruncari, vt nouae virgae, quas emiſerit [b],
ab iniuria pecoris tutae ſint. ſed ſi fieri poterit, vno ictu arborem praecidi; ſi minus,
ſerra deſecari, & plagam falce alleuari oportebit, eamque plagam luto paleato contegi,
ne ſole aut pluuiis infeſtetur. Poſt annum, aut biennium, cum enati ramuli recte con- 14
ualuerint, ſuperuacuos deputari, idoneos in ordinem ſubmitti conueniet. Quae vlmus a
poſitione bene prouenerit [c], eius ſummae [cc] virgae falce debent enodari. At ſi robuſti
ramuli erunt, ita ferro amputentur, vt exiguam ſtirpem prominentem trunco relinquas.
Cum

VARIETAS LECTIONIS.

k) *ſeritur in ſe. In reſol. I. B. R.* l) *& latitudinis Goeſ.* m) *roſcido I. B. R. roſſeo Goeſ.* n) *in* om. *Goeſ. Pol.* o) *applicita I. B. R.* p) *incipiet I. B. R.* q) *formanda I. B. R.* r) *promittentes L. I. B. R.* s) *ne* deeſt *I. B. R.* t) *vt I. B. R.* u) *crementum verno I. B. R.* x) *demit L. I. B. R.* y) *truncum L. I. B. R.* yy) *dodrantanitem L.* z) *aquam dubitus L. ad quam dubius I. B. R.* †) *collectus* marg. *Aſc.* a) *arborideum L. I. B. R.* b) *emiſerant I. B. R.* c) *prouenerint, leuiſſime virgae I. B. R. eius ſime virge L. prouenerit, virgae eius ſimae MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt, 3, 754.* quid ſi *imae?*

NOTAE VARIORVM.

6, 9 ANTE QVAM RADIX DELIBRETVR) Nota temporis. Vid. ad ſ. 12 *ante quam librum demittat.*

6, 11 EXILI [VBI NIHIL SERITVR] INTRA VIGINTI) Quae vncinis coërcui, ea ineptum gloſſema arbitror. Sermo eſt de ſolo frumentario: illud aut vber eſt, vt laetiora ſperentur arborum incrementa; itaque maioribus interuallis diſponendae, ne vmbra nimia frugibus noceant: aut exile, vbi minores proueniunt arbores, anguſtioribus proinde interuallis ſerendae.

6, 12 ANTE QVAM LIBRVM DEMITTAT) Credo notam hic temporis indicari, vt paullo ante ſ. 9 *ante quam radix in eximendo delibretur.* quo enim plenior ſucci arbor eſt, tanto facilius auferri librum conſtat.

6, 12 STIRPEM DODRANTALEM) Legendum: *Stipitem dodrantalem;* ineptum enim ſtirpem in ſtirpe relinqui. & paullo poſt: *ſtipitem poſt annum &c.* itemque: *vt exiguum ſtipitem prominentem &c.* PONTEDERA. Vid. Ind. *ſtirps.*

6, 12 CORREPTVS CACVMEN ARBORI PRAEBEAT) Quomodo *correptus?* Scripſit omnino Columella *correctus*, ad quam vocem alludit Aſcenſianus margo vt vidimus. Hanc emendationem haud cunctanter in textum, quem vocamus, recepiſſem, niſi mea eſſet. Res apertiſſima, ramus, qui ante angulum cum ſtirpe acutum conſtituebat, nunc erigendus eſt & corrigendus, vt ſubſtitui ſtirpi mox reſidendae poſſit.

6, 17

Cum deinde arbor conualuerit, quicquid falce contingi poterit, exputandum eſt, alleuan-
15 dumque eatenus, ne plaga corpori matris [d] applicetur. Vlmum autem nouellam ſic for-
mare conueniet [e]. Loco pingui octo pedes a terra ſine ramo relinquendi, vel in aruo gra-
cili ſeptem pedes: ſupra quod ſpatium deinde per circuitum in tres partes arbor diuiden-
16 da eſt, ac tribus lateribus ſinguli ramuli ſubmittendi primo tabulato aſſignentur. Mox
de ternis pedibus ſuperpoſitis, alii rami ſubmittendi ſunt, ita ne iisdem lineis quibus in
ſuperiore poſiti [f] ſint. in eademque ratione vſque in cacumen ordinanda erit arbor. atque
in frondatione cauendum, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis re-
linquuntur, aut rurſus ita alleuentur, vt [g] ipſe truncus laedatur [h], aut delibretur: nam
parum gaudet vlmus, quae in corpus nudatur [i]. vitandumque ne de [l] duabus plagis vna
17 fiat, cum talem [m] cicatricem non facile cortex comprehendat. Arboris autem perpetua
cultura eſt, non ſolum ante [n] diligenter eadem [o] diſponere, ſed etiam truncum circumfo-
dere, & quicquid frondis enatum fuerit, alternis annis aut ferro amputare, aut aſtrin-
gere, ne aemula † vmbra viti [p] noceat. Cum deinde arbor vetuſtatem fuerit adepta,
propter [pp] ramum vulnerabitur ita, vt excauetur vſque in medullam, qua [q] ſit exitus
humori, quem ex ſuperiore parte conceperit. Vitem quoque antequam ex toto arbor
18 praeualeſcat, conſerere conuenit. At ſi teneram vlmum maritaueris, nouam [qq] ſufferet:
ſi vetuſtam [r] vitem applicueris, coniugem necabit. ita ſibi pares [rr] eſſe aetate & viribus
arbores viteſque conuenit. Sed arboris maritandae cauſa ſcrobis viuiradici fieri debet,
latus pedum duorum, altus [s] leui terra, totidem pedum; graui, dupondio [t] & dodran-
te: longus [tt] pedum [u] ſex [x], aut minimum quinque. abſit autem hic ab arbore ne minus
ſeſqui-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *maturius L. I.B.R.* e) *conuenit I. B. R.* f) *poſitis. In Goeſ. I.B.R.* g) *vt P.* alii omnes *ne.* h) *laetetur P. ledatur G.* i) *nudari P.* l) *de* defic. *I.B.R.* m) *talem* omitt. *I.B.R.* n) *autem I.B.R. ante* om. *Goeſ.* o) *e) Goeſ. eandem I. B. R.* †) *vlla Lipſ. nimia Goeſ.* p) *vitis enoceat I. B. R.* pp) *poſterram Goeſ.* q) *quae exitus* Polit. *deturque exitus Goeſ.* qq) *onus nam non Goeſ. onus tum non* coni. *Brouckh. marit. nam non L.* r) *vetuſtatem* Pol. *vetuſtate Goeſ. vetuſtae* coni. *Brouckh,* rr) *ſuppares Goeſ. & Victor.* in emendandis. s) *aluus I. B. R.* t) *dipondio I. B. R.* tt) *longius* Sphalma *Com* u) *pedes I. B. R. I. I.* ita hic aliquoties pro *pedum* marg. *Aſc.* x) *ſex habet minimum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 16 IN SVPERIORE) h. e. in tabulato modo dicto, quod alioquin eſt inferius.

6, 17 AEMVLA VMBRA) *Aemulam* eleganti metaphora vocat aeque ſpiſſam, atque pampinorum in vitibus maritatis eſt.

6, 18 AT SI TENERAM VLMVM MARITAVERIS, NOVAM SVFFERET) Veteres libri: *nam non ſufferet;* hinc lego: *eam non ſufferet;* tradit enim, tenerae vlmo vite iam adulta adnexa, vlmum noxam capere; ita grandiori vlmo nouella appoſita vite, vitem necari; ideoque protinus ſubnectit: *ita ſibi pares eſſe aetate & viribus arbores viteſque conuenit.* Lectio quoque vulgatior *nouam ſufferet* ita poteſt emendari: *noxam ſufferet.* Verum illa potiora nobis videntur. PONTED. Non admodum mihi probatur recepta lectio. Goeſ. legit, *onuſnam non ſufferet* & poſtea pro *vetuſtam* habet *vetuſtate.* Ex quibus veſtigiis adparet periodum hanc ſic eſſe legendam: *At ſi teneram vlmum maritaueris, onus tum non ſufferet: ſi vetuſtae vitem applicaueris, coniugem necabit: ita ſuppares eſſe aetate &c.* SCHOETTG. Ego ita intelligebam hunc locum: *nouam* vitem *ſufferet* tenera, noua & ipſa vlmus, ac tolerabit ſine noxa; *ſi vetuſtam vitem applicueris, coniugem* hanc vlmus *necabit.* Facilius nimirum nouella vitis iuxta arborem iuueneſcentem poſita ſe tuebitur, quam vetuſta, quae difficilius & maiore cum periculo transfertur. Sed vetulae vlmo nouam vitem adiungere nihil, credo, habet periculi: minus etiam veterem vitem vlmo veteri. Sed, ne quid praetermittamus, inuenit N. Heinſius in Codice San Germanenſi, *onus iam non ſufferet, ſi vetuſtate vitem applicueris;* e quibus ipſe exſculpit, *onus nupta non ſufferet. Si vetuſtae vitem applicueris &c.* Idem *ſuppares* etiam legit ex eodem codice ad Ouid. met. 14, 666, vbi multa de *vitis* atque *vlmi nuptiis* ex ſcriptoribus omnis generis collegit.

6, 20

ſeſquipedali [y] ſpatio. Nam ſi radicibus vlmi iunxeris [z], male vitis comprehendet, & cum
tenuerit, incremento arboris opprimetur. Hunc ſcrobem, ſi res permittit, autumno 19
facito, vt pluuiis & gelicidiis maceretur. Circa vernum deinde aequinoctium binae vi-
tes, quo celerius vlmum veſtiant, pedem inter ſe diſtantes ſcrobibus deponendae: cauen-
dumque ne aut ſeptentrionalibus ventis, aut rorulentae, ſed ſiccae ferantur. Hanc ob- 20
ſeruationem non ſolum in vitium poſitione, ſed in vlmorum, caeterarumque arborum
praecipio: & vti cum de ſeminario eximuntur, rubrica notetur vna pars, quae nos ad-
moneat, ne aliter arbores conſtituamus, quam quemadmodum in ſeminario ſteterint. plu-
rimum enim refert, vt eam partem caeli ſpectent, cui ab tenero conſueuerunt [a]. melius
autem locis apricis, vbi caeli ſtatus neque praegelidus, neque nimium [b] pluuius eſt, au-
tumni tempore, & arbores & vites poſt aequinoctium deponuntur. Sed eae [c] ita conſe- 21
rendae ſunt, vt ſummam terram, quae aratro ſubacta ſit, ſemipedem alte ſubſternamus,
radiceſque omnes explicemus, & depoſitas [d] ſtercoremus, vt ego exiſtimo; ſi minus,
terra [e] ſubacta [ee] operiamus, & circumcalcemus ipſum ſeminis codicem. vites in vltimo
ſcrobe deponi oportet, materiaſque earum per ſcrobem porrigi, deinde ad arborem eri-
gi; atque ab iniuria pecoris caueis emuniri. Locis autem feruidis [f] ſemina ſeptentrionali 22
parte arbori applicanda ſunt: locis frigidis a meridie, temperato ſtatu caeli, aut ab ori-
ente, aut ab occidente, ne toto die ſolem vel vmbram patiantur. Proxima deinde pu-
tatione melius exiſtimat Celſus ferro abſtineri, ipſoſque coles [g] in modum coronae con-
tortos arbori circumdari, vt flexura [h] materias profundat, quarum validiſſimum ſequente
anno caput vitis faciamus. Me autem longus [i] docuit vſus, multo vtilius eſſe primo quoque 23
tempore falcem viribus admouere, nec ſuperuacuis ſarmentis pati ſilueſcere. Sed eam
quoque, quae primo ſubmittetur, materiam ferro coërcendam cenſeo vſque in alteram
vel tertiam gemmam, quo robuſtiores palmites agat: qui cum primum tabulatum ap-
prehenderint, proxima putatione diſponetur omnibus annis. alioquin in ſuperius tabu-
latum excitabitur relicta ſemper vna materia, quae applicata trunco cacumen arboris ſpe-
ctet. Iamque [k] viti conſtitutae certa lex ab agricolis imponitur: plerique ima tabulata 24
mate-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſexquipedali I. B. R. I. I. H. A. G.* z) *vinxeris I. B. R.* a) *conſuerunt P.* b) *nimium eſt: pluuius aut. I. B. R.* c) *ea P.* d) *depoſita ſtercorata I. B. R.* e) *certe L. I. B. R.* ee) *ſic ſemipedem alte ſubſternamus* inſ. *L.* quae duabus ſyllabis vocis *vacat* incluſit ſecunda manus. f) *praeferuidis P. & Goeſ. perferuidis L.* g) *colles I. B. R.* h) *flexuram materiae profundant I. B. R. plexura materiae Goeſ.* i) *longius I. I.* k) *Itaque Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

6, 20 HANC OBSERVATIONEM) Contemnit hanc obſeruationem Plinius 17, 11 ſ. 16 ea tantum cauſa prolata, quod Cato eam omiſerit. Sed habet etiam Theophr 2, 7 & Virg. 2, 265. Obſeruamus alias etiam, non nimis aequum Columellae eſſe Plinium. vid. ad 2, 9, 8.

6, 21 DEPOSITAS STERCOREMVS) Conſiderata lectione I. B. R. arbitror ſcripſiſſe Columellam, *depoſitas ſtercorata — ſi minus, certe ſubacta* (intellige e ſuperioribus *terra*) *operiamus.*

6, 21 IN VLTIMO SCROBE) H. e. in parte ſcrobis, quae ab arbore eſt remotiſſima, vt radices remoueantur, quantum poteſt, truncus autem admoueatur.

6, 22 FLEXVRA MATERIAS PROFVNDAT) Nam in *flexura* ſ. *curuatura*, quo nomine alias noſter vtitur, materias exire facilius, obſeruatur. V. Index noſter his vocibus.

6, 23 CVM PRIMVM TABVL.) *Cum primum* aduerbia ſunt. Simul atque palmites ad tabulatum aliquod perducti ſunt, proxima putatione diſponetur vitis per illud tabulatum, eiusque *ramos* (vid. nota proxima Vrſini) omnes. Vna autem materia erigetur &c.

6, 23 OMNIBVS ANNIS) Sine dubio legendum *ramis.* VRSINVS.

materiis frequentant, vberiorem fructum, & magis facilem cultum ſequentes. At qui
bonitati vini ſtudent, in ſummas arbores vitem promouent: vt quaeque materia [l] ſe da-
bit, ita in celſiſſimum quemque ramum extendunt, ſic, vt ſumma vitis ſummam arborem
ſequatur, id eſt vt duo palmites extremi trunco arboris applicentur, qui cacumen eius
25 ſpectent, & prout quisque ramus conualuit, vitem accipiat [m]. Plenioribus ramis plures
palmites alius ab alio ſeparati imponantur, gracilioribus pauciores; vitiſque nouella tri-
bus toris ad arborem religetur, vno, qui eſt in crure arboris a terra quatuor pedibus di-
ſtans; altero, qui ſumma parte vitem capit; tertio, qui mediam vitem complectitur.
Torum imum [mm] imponi tum [n] oportet, cum [nn] vires viti adimit. interdum enim [o] neceſſa-
rius habetur, cum aut arbor ſine ramis truncata eſt, aut vitis praeualens in luxuriam eua-
26 gatur. Caetera putationis ratio talis eſt, vt veteres palmites, quibus proximi anni fru-
ctus pependit, omnes recidantur: noui, circumciſis vndique capreolis, & nepotibus, qui
ex his nati ſunt, amputatis [oo], ſubmittantur: & ſi laeta vitis eſt, vltimi potius palmites
per cacumina ramorum [p] praecipitentur; ſi gracilis, trunco proximi [pp]; ſi [q] mediocris,
medii [r]. quoniam vltimus palmes plurimum fructum affert, proximus minimum [rr] vitem
exhau-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *materia ſed euetita I. B. R. ſedebit ita Goeſ. materiae ſe deuectae* al. m) *accipit I. B. R.* mm) *vnum I. B. R.* n) *tamen I. B. R. tum* reliquae editt. *non Goeſ.* nn) *quom I. B. R.* o) *tamen Goeſ. I. B. R.* oo) *amputati committantur* omnes. p) *morum I. B. R.* pp) *proximis* omnes. q) *ſi* abeſt *I. B. R.* r) *incedit : cum I. B. R. medit: quō P. mediis* reliqui. rr) *minimum, vitemque* omnes.

NOTAE VARIORVM.

6, 24 VT QVAEQVE] MATERIAE SE DEVECTAE) Corruptum, certe obſcurum locum intelligere me putabam, ſi legeretur, *vt quaeque materiae ſe euectae in celſiſſimum quemque ramum extendant, ſic.* Literam *d*, quae in fronte vocis *euectae*, quam ſententia poſtulat, adhaeſit, mollis pronunciatio videbatur peperiſſe. Verum damnaui hanc coniecturam, cum obſeruaui, e Goeſiana ſcriptura, a qua vix latum vnguem diſcedunt editt. vett. Brouckhuſium effingere, *materiae ſe dabunt, ita*: ad quam propius accedit ea, quam nunc vnice veram puto, vel certe proxime a vera abeſſe, lectio, quam auſus ſum recipere, quod literula vnica mutata ad reliquam orationem planiſſime conuenit. Verba, *vt quaeque materia ſe dabit* habent ἐπεξήγησιν in illo: *vt ſumma vitis ſummam arborem ſequatur.* Si *materiae* ſit ab antiqua manu, forte ſcripſerit Columella: *materies ſe dabit.*

6, 25 TORVM IMVM — NECESSARIVS) Legendum *adimit, interdum neceſſarium habetur.* VRSIN. Locus vitioſus. In vetuſtis libris: *Torum vnum imponi tamen oportet, quom vires viti adimit.* Lego: *torum imum imponi tum oportet, cum vires viti non adimit.* Hac ratione, quid nos moneat auctor, manifeſtum. PONTED. Mihi conſiderata varietate lectionis, quam propoſui, ita videbatur legendum: *Torum imum imponi non oportet, quoniam vires viti adimit. interdum tamen neceſſarius &c.* Negatio adiecta eſt, & *tum in tamen* mutatum ex Goeſiano: *quoniam* in *quom* primo correptum a librario, deinde corruptum fuit, (cuius rei exemplum in proximo ſub *r* litera dabunt variae lectiones noſtrae, & deinde ſ. 31 inter *e* & *f*.) Hoc vult, Imo toro tanto minus opus eſt, cum impediat incrementa vitis ipſa illa conſtrictione. ſunt tamen duae cauſae, propter quas adhibendus: prima, cum arbor ramos non habet, quos complexa brachiis ſuis vitis ſe retineat; altera, cum vitis luxuries ita compeſcenda eſt, vt conſtrictis meatibus, per quos ſuccus ille & ſpiritus vitalis eſcendit, non ita multum adfluere alimenti poſſit.

6, 26 NOVI, CIRCVMCISIS — AMPVTATIS, SVBMITT.) Totus hic locus ita negligenter habitus eſt a librariis & editoribus, vt aliquanto plus, quam alias, nobis indulſerimus, veniamque eius rei nos conſecuturos ſperemus. conf. Pall. Febr. 13, 2 quem proprie fundum huius emendationis habemus. Non diſſimulamus tamen, dici forte poſſe latine, licet non ex vſu Columellae, *amputati nepotibus. Committantur* etiam defendi poſſit, ſi intelligas ramis arbuſti eos connecti. Sed qui Moderati noſtri orationem familiarius nouerit, & non ignoret librarios, illum nobis adſenſurum ſperamus.

6, 26 SI GRACILIS, TRVNCO PROXIMI — MEDII) Ita ſcripſeramus, cum ſuffragio ſuo id comprobaret doctiſſ. PONTED.

6, 26 QVONIAM VLTIMVS PALMES — ATTENVAT) Hic locus mendoſiſſimus mihi apparet. Nam ſi proximus palmes vitem exhaurit atque extenuat, nimium ferendo fructum; cur

exhaurit atque attenuat. Maxime autem prodeſt vitibus, omnibus annis reſolui. nam & 27
commodius enodantur, & refrigerantur, cum alio loco alligatae ſunt, minuſque laedun-
tur, ac melius conualeſcunt. Atque ipſos palmites ita tabulatis ſuperponi conuenit, vt a
tertia gemma vel quarta religati dependeant, eoſque non conſtringi, ne ſarmentum vimi-
ne [s] praecidatur. Quod ſi ita longe tabulatum eſt, vti [t] materia parum commode in id 28
perduci poſſit, palmitem ipſum viti alligatum [tt] ſupra [u] ternam gemmam religabimus.
hoc ideo fieri praecipimus, quia quae pars palmitis praecipitata eſt, fructu induitur : at [x]
quae vinculo adnexa [xx], ſurſum tendit, ea materias ſequente anno praebet. Sed ipſo- 29
rum palmitum duo genera ſunt : alterum, quod ex duro prouenit, quod quia primo an-
no plerumque frondem ſine fructu affert, pampinarium vocant. alterum, quod ex anni-
culo palmite [y] procreatur : quod quia protinus creat [z], fructuarium appellant. cuius vt
ſemper habeamus copiam in [a] vinea, palmitis partes ad tres gemmas religandae ſunt, vt
quicquid intra vinculum eſt materias exigat Cum deinde annis & robore vitis conua- 30
luit, traduces in proximam quamque arborem mittendae, eaſque poſt biennium amputa-
re ſimul [b] atque alias teneriores tranſmittere conuenit. nam vetuſtate vitem fatigant.
Nonnunquam etiam cum arborem totam vitis comprehendere nequit, ex vſu fuit partem
aliquam eius deflexam terrae immergere, & rurſus ad eandem arborem duas vel tres
propagines excitare, quo pluribus vitibus circumuenta celerius veſtiatur. Viti nouellae 31
pampinarium dimitti [c] non oportet, niſi neceſſario loco natus eſt, vt viduum ramum ma-
ritet. veteribus vitibus loco [d] nati palmites pampinarii vtiles ſunt, & plerique ad tertiam
gemmam refecti optime ſubmittuntur. nam inſequenti [e] anno materias fundunt [ee]. Quis-
quis autem pampinus loco natus in exputando vel alligando fractus eſt, modo vt aliquam
gemmam habuerit, extolli [f] non oportet: quoniam † proximo anno vel validiorem ma-
teri-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *vineae Goeſ. L. I. B. R.* t) *ni I. B. R.* tt) *mite alleuatum* coni. *Brouckh.* u) *ſuper tergemma I. B. R.* x) *Atque vinculo I. B R.* xx) *adnexas vſum L. ſuſum* fuit. y) *palmitem P. palmitem procreat I. B. R.* z) *creat* om. *Goeſ. P.* a) *in ea : palmitem L. P. copiam, palmitum Goeſ.* b) *nihil P.* om. *Goeſ.* c) *immitti I. B. R. Goeſ. L. San Germ. ap. Heinſ. ad Ouid. Met. 14, 666.* d) *loca nati Goeſ. quouis loco ad nati* coni. *Brouckh.* e) *ſequenti Goeſ. in ſequ.* diuiſ. *al.* ee) *effundunt Goeſ.* f) *ex toto tolli Goeſ.* †) *cum I. B. R.* ex quom pro *quoniam : qm Iuntt.* vid. *ſ. 25.*

NOTAE VARIORVM.

cur huiusmodi palmes in gracili vite relinquitur *ſi gracilis, trunco proximi*? Sed vt rerum ruſticarum vſus nos ſaepe docuit, materiae trunco proximae exiguum dant fructum, non *nimium* quod cum probe cognitum haberet Columella, vt gracili viti proximi trunco palmites, qui exiguas vuas praebendo matrem non exhaurirent, relinquerentur, praecepit : contra laetae viti vltimos, qui vbertate ſua validiori ſtirpi nocere non poſſent, ſubmitti voluit Hoc porro clarius indicatur. 4, 24, 11 & 12. Haec cum ita ſint, legendum videtur : *Quoniam vltimus palmes plurimum fructum affert. vitemque exhaurit atque extenuat; proximus minimum.* PONTED. Confirmat iſta Clariſſimi viri adnotatio emendationem noſtram, quae ſententiam parit eandem, ſed blandior eſt verborum ſeruato ordine, & veroſimilior, quia commoda ſolum vtriusque palmitis docet, quod hic propoſitum fuiſſe Moderato palam eſt. Non enim ſane ideo in laeta vite vltimus palmes eligendus, quia exhaurit vitem atque attenuat; ſed ideo in gracili proximus, quia minimum vitem exhaurit atque attenuat. Quo candidior vir es, & ingenioſior, mi Pontedera, tanto facilius, ſcio, hoc tibi probabo, & reliquis lectoribus, quo quisque tui erit ſimilior.

6, 27 REFRIGERANTVR) H. e. recreantur, ne torus ille adurat aut incidat vitem. Ne mutare hic lubeat aliquid in verbo inſolentiore, intercedit Palladius, qui hunc ipſum locum prae oculis videtur habuiſſe F. 13, 2. conf. idem 1, 6, 11.

6, 28 QVOD SI ITA LONGE) Conf. ſ. 33.

6, 28 SEQVENTE ANNO) Nonne commodius *ſequenti?* caſu tertio.

33 teriam ex vna creabit [ff]. Praecipites palmites dicuntur, qui de hornotinis [g] virgis enati in
duro alligantur. Hi plurimum fructus afferunt, ſed plurimum matri nocent. Itaque
niſi extremis ramis, aut ſi vitis arboris cacumen ſuperauerit [h], praecipitari palmitem non
34 oportet. Quod ſi tamen id genus colis propter fructum ſubmittere quis velit, palmitem
intorqueat. Deinde [i] alliget & praecipitet. nam & poſt eum locum quem intorſeris,
laetam materiam citabit, & praecipitata minus virium in ſe trahet, quamuis fructu exube-
35 ret. Praecipitem vero plus anno pati non oportet. Alterum eſt genus palmitis, quod
de nouello naſcitur, & in tenero alligatum dependet: (materiam vocamus) ea & fructum
& noua flagella bene procreat: & [ii] iam ſi ex vno capite duae virgae ſubmittantur, ta-
men vtraque materia dicitur [k], nam pampinarius quam vim habeat, ſupra docui. Foca-
neus [l] eſt, qui inter duo brachia velut in furca [ll] de medio naſcitur. Eum colem deter-
rimum eſſe comperi, quod neque fructum ferat, & vtraque brachia inter quae natus eſt,
36 attenuet. itaque tollendus eſt. Plerique vitem validam & luxurioſam falſo crediderunt
feraciorem fieri, ſi multis palmitibus ſubmiſſis oneretur. nam ex pluribus virgis plures
pampinos creat, & cum ſe multa fronde cooperit, peius defloret, nebulaſque & rores diu-
tius continet, omnemque vuam [m] perdit. Validam ergo vitem in ramos diducere [n] cen-
ſeo, & traducibus diſpergere atque diradiare [o], caeteroſque † vinearios coles praecipitare,
& ſi nimis [p] luxuriabitur, ſolutas materias relinquere, ea ratione [q] vitem feraciorem fa-
37 cere [r]. Sed vt denſum arbuſtum commendabile fructu & decore eſt, ſic vbi ve-
tuſtate rareſcit, pariter [s] inutile [t], & inuenuſtum eſt. Quod ne fiat, diligentis patrisfa-
milias eſt, primam quamque arborem ſenio defectam [u] tollere, vt [x] in eius locum no-
uellam reſtituere [vitem [xx]] queat †, nec tam [y] viuiradice frequentare [z] (ea etſi [a] ſit fa-
cultas) quam [b] (quod eſt [c] longe melius) ex proximo propagare. Cuius vtriuſque ratio
conſimilis eſt ei [d] quam [e] tradidimus. Atque haec de Italico arbuſto ſatis praecepimus.

VII. Est & [a] alterum genus arbuſti Gallici, quod vocatur rumpotinum. Id deſi-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *annotinis L. P.* h) *ſuperauit I. B. R.* i) *ita* inſ. *Goeſ.* ii) forte *etiamſi.* k) *deciditur P. L.* l) *foreaneus L.* ll) *furcha I. B. R.* m) *viam I. B. R.* n) *deducere Goeſ. I. B. R.* o) *durare L. I. B. R.* †) *certos Goeſ. L.* p) *minus I. B. R.* q) *ratio P. Goeſ. L.* r) *faceret Goeſ. faxiet P. L.* s) *&* inſer. *I. B. R.* t) *cum vtile P.* u) *deſectam I. I.* x) *& P.* xx) *vitem* om. *L.* †) *querat L.* y) *eam I. B. R.* z) *frequente P.* a) *vtſi P.* b) *ſed I. B. R.* c) *eae G.* d) *ei* deeſt *P. ei, quam tradidimus* deſunt *I. B. R.* e) *quod P.* [C. VII.] a) *&* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 33 Praecipites palmites) De eadem re hic agitur, de qua ſ. 28. Itaque noli coniungere verba, *enati in duro*, hi enim non eſſent hornotini; ſed *in duro* vitis *alligantur*, ne fiant praecipites.

6, 37 Novellam restitvere [vitem] qveat) In vicem emortuae arboris non vitis ſubſtituitur, ſed alia eademque nouella arbor, cui deinde vitis (ſi adeſt vetus) annectitur, vel ex propinquis propagatur. Quod & res ipſa docet, & id quod a principio propoſuit: *ac primam quamque ſenio aut tempeſtate afflictam ſubmoueat, & in vicem nouellam ſobolem ſubſtituat.* Quapropter non *Vitem* legerem, ſed *ſtirpem* vel potius *item* (ſic enim ad receptam vocem *vitem* propius accedet emendatio) Nam ſi *vitem* eſſe reſtituendam cenſuiſſet, nunquam fuiſſent ea ab illo adiecta: *Nec tam viuiradice frequentare (ea & ſi ſit facultas) quam (quod eſt longe melius) ex proximo propagare.* Ponted. Videndum tamen, an non ita fuerit in antiquiſſimis libris, *arborem ſenio defectam tollere, & in eius locum nouellam reſtituere* (int. arborem) *vitemque. nec* eam (vitem) *viuiradice frequentare,* ſed — *ex proximo propagare. Et* pro *vt*, *eam* & *ſed* pro *tam* & *quam* ponimus non ſine auctoritate. Vocem *queat* vltima ſyllaba, tanquam inutili cauda, truncamus. Ad nouam vlmum nouam etiam vitem applicandam, ſupra docuit ſ. 18.

6, 37 Qvam tradidimvs) E. g. 4. 22.

7, 1 Rvmpotinvm) A *rumpis*, de quibus V. 1, 8, 4 dictum.

7, 3

deſiderat arborem humilem, nec frondoſam. Cui rei maxime videtur idonea opulus [b].
ea eſt arbor corno [c] ſimilis. quin etiam cornus, & carpinus, & ornus, non nunquam &
ſalix a pleriſque in hoc ipſum diſponitur. Sed ſalix niſi in [cc] aquoſis [d] locis, vbi aliae ar-
bores difficiliter comprehendunt, ponenda non eſt, quia vini ſaporem infeſtat. Poteſt [e]
etiam vlmus [f] ſic diſponi [g], vt adhuc [h] tenera decacuminetur [hh], ne altitudinem quinde-
cim pedum excedat. Nam fere ita conſtitutum rumpotinetum [i] animaduerti, vt ad octo 2
pedes locis ſiccis & cliuoſis; ad duodecim, locis planis & vliginoſis tabulata diſponantur.
Plerumque autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus ſingulis ab vtraque parte com-
plura brachia ſubmittuntur, tum omnes pene virgae ne vmbrent eo tempore quo vitis
putatur, abraduntur. Arboribus rumpotinis [l] ſi [m] frumentum non inſeritur [mm], in vtram- 3
que † partem viginti pedum ſpatia interueniunt: at ſi ſegetibus indulgetur, in alteram par-
tem quadraginta pedes, in alteram viginti relinquuntur, Caetera ſimili ratione, at-
que in arbuſto Italico adminiſtrantur, vt vites longis ſcrobibus deponantur, vt eadem di-
ligentia curetur, atque in ramis [n] deducatur, vt † noui traduces omnibus annis inter ſe ex
arboribus proximis connectantur [o], & veteres decidantur. Si tradux traducem [p] non 4
contingit, media virga inter eas deligetur [pp]. Cum deinde fructus pondere vrgebit [q],
ſubiectis adminiculis ſuſtineatur. Hoc autem genus arbuſti caeteraeque omnes arbores
quanto altius arantur & circumfodiuntur, maiore fructu exuberant, quod an expediat pa-
trifamilias [r] facere, cultus [s] docet.

VIII. Omnis tamen arboris cultus ſimplicior quam vinearum eſt, longeque
ex omnibus ſtirpibus minorem impenſam deſiderat † olea, quae prima omnium arborum
eſt. Nam quamuis non continuis annis, ſed fere altero quoque fructum afferat, eximia 2
tamen eius ratio eſt, quod leui cultu ſuſtinetur, & cum ſe non induit, vix vllam impen-
ſam poſcit. ſed & ſi quam recipit, ſubinde fructus multiplicat: neglecta compluribus annis
non

VARIETAS LECTIONIS.

b) *populus Goeſ. L. I. B. R.* c) *cerro I. B. R. cernae P. cerne L. acerue Goeſ. acerno* coni. *Brouckh.* cc) *in* om. *Goeſ.* d) *aquoſiſſimis Goeſ. P. L.* e) *Poſt I. B. R.* f) *vlmo P.* g) *diſponitur I. B. R.* h) *huc L. P.* hh) *cacuminetur L.* i) *rompotinetum I. I. ſupra I. B. R. ſuper ocinctu L.* l) *rompotinis I. I. ritum potinis L. P.* m) *ſi* om. *I. B. R.* mm) *interſeritur* coni. *Brouckh.* †) *vtraque parte &* p. p. *altera parte Goeſ.* n) *ramis deducatur* omnes. †) *non* inſ. *L. I. B. R.* o) *committantur Goeſ. I. B. R.* p) *ducem L. I. B. R.* pp) *dirigetur L.* q) *vigebit I. B. R.* r) *patrifamiliae I. B. R.* s) *dictu I. B. R. ditu L. vſus* it. *ritus* in marg. *Aſcenſ. facereditus Goeſ.* [C. VIII.] †) Hic nouum caput *de olea L.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 IN ALTERAM PARTEM QVADRAGINTA) Similis inaequalitas eſt etiam in oleis 5, 9, 7. Ratio forte illa fuerit quod ita diſpoſitae arbores in fauonium fere directae (vid. Colum. l. c.) per inaequalia iſta ſpatia ab altera certe parte ſemel in ſingulos dies totae ſoli pateant, vt radices etiam calefieri poſſint, quod ita commode non impetratur aequaliter diuiſis vtrinque iisdem ſpatiis Quantum ad proportionem & συμμετρίαν, minime deformis facies, ſi inter binas arbores ſibi propinquiores intercedant ſpatia aliquantum maiora.

7, 3 ATQVE IN RAMIS DEDVCATVR) Videtur legendum *in ramos diducatur.* VRSIN.

7, 4 MEDIA VIRGA DELIGETVR) Iudaei funiculum vel iuncum adhibuerunt. Kilaim fol. 30. סככה בחבל או בגמי h. e. *ſi quis continuauerit* (traducem) *funiculo vel iunco.* SCHOETTG.

7, 4 CVLTVS DOCET) Primae editiones monent, an forte legendum ſit *dicta docent*, nimirum ſupra 3, 3.

8, 2 CVM SE NON INDVIT) Subaudi *in florem* vel *fructum.* Integram constructionem inuenies apud Virg. Ge. 1, 187 *cum ſe nux plurima ſiluis Induit in florem.* Noſter cap. ſequ. ſ. 11 *quae alternis annis fructu induantur Induit* autem *ſe*, inquit Barthius ad Claudianum p. 534. qui adſciſcit formam aliam. Exempla vide ibi. SCHOETTG.

non vt vinea deficit, eoque ipſo tempore aliquid etiam interim patrifamilias [a] praeſtat, &
3 cum adhibita cultura eſt, vno anno emendatur [aa]. Quare [b] etiam nos in hoc genere ar-
boris diligenter praecipere cenſuimus. Olearum, ſicut vitium, plura genera eſſe arbi-
tror, ſed in meam notitiam decem modo [bb] peruenerunt: Pauſia [c], Algiana, Liciniana,
4 Sergia, Neuia, Culminia, Orchis [cc], Regia [d], Circites [e], Murtea. Ex quibus bacca [f] iu-
cundiſſima eſt Pauſiae [g], ſpecioſiſſima eſt † Regiae [h], quae potius eſcae, quam oleo eſt
idonea. Pauſiae [i] tamen oleum ſaporis egregii, dum viride eſt, vetuſtate [l] corrumpi-
tur. Orchis [m] quoque & Radius melius ad eſcam, quam in liquorem ſtringitur. Ole-
um optimum Licinia dat, plurimum Sergia: omniſque olea † maior fere ad eſcam, mi-
5 nor oleo eſt aptior. Nulla ex his generibus, aut perferuidum [n], aut gelidum ſtatum cae-
li patitur [o]. Itaque aeſtiuoſis [p] locis ſeptentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Sed
neque depreſſa loca [pp], neque ardua, magiſque modicos cliuos amat, quales in Italia Sa-
binorum, vel tota prouincia Baetica [q] videmus. Hanc arborem plerique exiſtimant vl-
tra [qq] milliarium [r] ſexageſimum [rr] a mari, aut non viuere, aut non eſſe feracem. ſed in
6 quibusdam locis recte valet. Optime vapores ſuſtinet Pauſia [s], frigus Sergia. Aptiſ-
ſimum genus terrae eſt oleis, cui glarea ſubeſt, ſi ſuperpoſita creta ſabulo admiſta
eſt. Non minus probabile eſt ſolum, vbi pinguis ſabulo eſt. Sed & denſior terra,
ſi vuida [t] & laeta eſt, commode [u] recipit hanc arborem [x]. Creta ex toto repudianda
eſt, magis etiam ſcaturiginoſa, & in qua ſemper vligo conſiſtit. Inimicus eſt etiam
7 ager ſabulo macer, & [y] nuda glarea. Nam etſi non emoritur in eiusmodi ſolo, nun-
quam tamen conualeſcit. Poteſt tamen in agro frumentario ſeri, vel vbi arbutus [z], aut
ilex

VARIETAS LECTIONIS.

a) *patrifamiliae I. B. R.* & ita ſemper *Goeſ.* aa) *emendetur I. B. R.* b) *Quarum I. B. R.* bb) *anno P. omnino Goeſ.* quod verius puto. c) *Poſea (poſita L.) licia, ſergia &c. P. L.* cc) *orces P. orches L.* d) *regiona L. P. I. B. R* e) *ſcriſiculi P. ſtriſiſcul L. naſeridis Goeſ. cercites Morgagni* in proxima nota. f) *vaca P.* g) *poſita P. L. pauſia I. B. R.* gg) *eſt* om. *P.* h) *regia etiam virga, quae I B. R. regies & virga quae L. P.* hh) *& vtraque Goeſ.* i) *Poſitae L. P.* l) *nam rumpitur I. B. R. ima rumpitur L. in annum rumpitur Goeſ.* m) *Orches I. B. R. Orcris Goeſ.* †) *&* inſ. editi omnes. n) *praeferuidum P. Goeſ.* o) *patiatur P.* p) *aeſtuoſis I. B. R* pp) *locaque ard. Goeſ.* q) *betica I. B. R.* qq) *vſque ſexageſimum L.* r) *milliarium* om. *Goeſ. I. B. R.* rr) *centeſimum Goeſ.* s) *poſita P.* t) *viuida I. B. R. & MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3, 238. Goeſ. L.* u) *commoda R.* x) *barore R.* y) *aut P.* z) *arbuſtus Goeſ. I. B. R. arbuſtum L.*

NOTAE VARIORVM.

8, 4 ORCHIS QVOQVE ET RADIVS MELIVS AD ESCAM) Radium inter illa olearum decem genera contineri dicique *cerciten* aperte Vir Opt. Morgagnus comprobauit, non *circiten* vt male in editis libris occurrit. Quae emendatio colligi etiam poteſt ex vetuſto Florent. codice, in quo non *circites* ſed *ſercitis* legitur, *s* pro *c* poſito. Praeterea quo hoc in capite eae oliuae ordine recenſentur ad eſcam hominibus inſeruientes, eodem libro *de Arb.* c. 17 commemorantur, ſic: *eſcae orchis ſunt & regiae, & radii;* in illo autem: *orchis, regia, cercites, murtea;* ideoque *radio cercites* reſpondet. *Orchis* quoque non vno modo dici ſolet, nam in codicibus *Orcas*, in editis etiam ſed vetuſtioribus libris *Orchas*, apud Macrobium item & Iſidorum in plerisque ſimiliter Virgilii editis libris memini ne hunc verſiculum ſic legiſſe, *Orchades & radii, & amara pauſia bacca.* Ab Heſychio denique ὀρχὰς inter oleae ſpecies commemoratur. PONTEDERA.

8, 4 OMNISQVE OLEA MAIOR FERE) Sic legendum inducta copula *&*, quae ſententiam perturbat. VRSIN.

8, 5 HANC ARBOREM PLERIQVE) Theophraſtus ex horum numero eſt, qui in VI libro de his, quae oriuntur e terra, inquit: Παραπλήσιον οὖν τὸ συμβαῖνον τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐλαίας. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνο δοκεῖ τριακοσίων ςαδίων ἀπὸ θαλάσσης ἐπάνω φύεσθαι. De thymo autem loquebatur. VICTOR. Vid. de hac re Harduinus ad Plin. 15, 1 pr. vbi malit pro *ſexageſimo*, LX, hic legi XL ſiue *quadrageſimum*.

8, 6 APTISSIMVM GENVS TERRAE) Florent. Geop. 9. 4 ἡ δὲ λεπτόγεως ἐπιτηδέα, καὶ μαρτυρεῖ ἡ Ἀ·τική Locutus autem antea erat de argilla ſiue ſabulo. SCHOETTG.

ilex ſteterant. Nam quercus etiam exciſa [a] radices noxias oliueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Sed [b] haec in vniuerſum de toto genere huius arboris habui vobis dicere. Nunc per partes culturam eius exſequar.

IX. Seminarivm oliueto praeparetur caelo libero, terreno † modice valido, ſed ‡ ſucceſo, neque denſo neque ſoluto ſolo, potius tamen reſoluto. id genus terrae fere nigrae eſt. quam cum in tres pedes paſtinaueris, & alta foſſa circumdederis, ne
aditus [a] pecori detur [b], fermentari ſinito. Tum ramos nouellos proceros, & nitidos, 2
quos comprehenſos manus poſſit circumuenire [hoc eſt manubrii craſſitudine [c]] feraciſſimos arboribus adimito, & ex [cc] his quam recentiſſimas [d] taleas recidito, ita vt [dd] ne corticem, aut vllam aliam partem, quam [e] qua ſerra praeciderit, laedas. Hoc autem facile contingit, ſi prius varam [f] feceris, & eam partem, ſupra quam ramum ſecaturus es [g], foeno aut ſtramentis texeris, vt molliter & [h] ſine noxa corticis taleae ſuperpoſitae ſecentur.
Taleae [i] deinde [l] ſesquipedales ſerra [m] praecidantur, atque earum [n] plagae vtraque parte 3
falce leuentur, & rubrica notentur, vt ſic quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita parte

VARIETAS LECTIONIS.

a) *exciſas I. B. R.* b) *Sed* defic. *I. B. R.* [C. IX.] †) *modo Goeſ. L.* ‡) *& Goeſ. L.* a) *traditus L. P.* b) *detur. Infracturi ramos I. B. R. ater. Erecturi ramos P. pecoria ter inferetur ramos L. Goeſ.* c) *craſſitudinem I. B. R.* cc) *ex his* om. *Goeſ.* d) *recentiſſimo Goeſ.* dd) *vt* om. *I. B. R.* e) *quamquam ſerra P. quam ſerra I. B. R. quam quae* al. f) *vara P. L. varia I. B. R. aream* margo *Aſc.* g) *eſt. P.* h) *vt P.* i) *Tali P.* l) *inde I. B. R.* m) *terra L. I. B. R.* n) *illae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 7 Habvi vobis dicere) τὸ *vobis* vitioſum iudico; legerem *habui quae dicerem.* Nunquam hac voce vſus eſt Columella; ſiquidem ad quos referatur non induxit, cum praecepta haec per interlocutiones, vt M. Varro, tradere non inſtituerit. Ponted. Quid ſi oblitus Columella, ad Siluinum ſe ſcripſiſſe libros ſuos, hic lectores in vniuerſum ſuos compellet?

9, 1 Confer cum hoc capite, quae habet Didymus Geopon. 9, 5 & 6.

9, 2 [Hoc est man. crass.] Formam gloſſematis iſta videbantur habere. Neque enim ταυτολογίᾳ opus hic eſſe putabamus. conf. 5, 10, 6 & Pall. Mart. 10, 1.

9, 2 Feracissimos — recentissimas) *Feraciſſimis — recentiſſimis* legendum. Vrsin. Confirmat hanc emendationem Didymus, qui plantaria deſumenda ſcribit ἀπὸ τῶν νέων ἐλαιῶν καὶ εὐφόρων. Schoettg. Nihil mutandum. Non modo arbor ipſa vt frugifera ſit videndum, ſed etiam ille ramus, quo ad ſemina vti volumus. Vide ſimilia de vite C. 3, 10.

9, 2 Qvam qva serra praeciderit) Vix opus eſſe videtur, huius rationem mutationis reddere: ita leuis eſt, & ita, quod mihi quidem videtur, certa.

9, 2 Si privs varam feceris) Quid ſit in ruſticatione *varum facere* ſiue *varium*, vt apud Ienſonium & Bruſchium, prorſus me latet. Planius fortaſſe quondam ſcriptum: *ſi prius quam ſecueris, eam partem ſupra quam &c.* Hoc tamen in loco meam non interpono ſententiam, neque ita coniecturis indulgeo, vt vera haec eſſe quae ſubieci, contendam, ſatis ſuperque contentus meliora quaerentes de vocis obſcuritate monuiſſe. Illud etiam non ſubtraham quod a peritiſſimis agricolis in deponendis oleis vſurpatum vidi, quodque vſu confirmatum habeo. Antequam enim taleam a ramo praecidant, eam partem per quam ſerra eſt ducenda, tenui funiculo cingunt, & funiculo tenus hinc & hinc acuto ſcalpello vſque ad materiam corticem vndequaque ſecant. deinde, remoto funiculo, circumciſam partem cortice nudant. Hac ratione certior ad dirigendam ſerram patet arboratori via, nullumque ſubeſt periculum ne cortex aut vlla alia pars praeter illam per quam ferrum impellitur, laedatur. Quapropter taleam ſic delibrare fortaſſe *variam facere* dixerunt veteres coloni; fit enim colore varia, vnde & *vuae variae* & *variantes oliuae* cum matureſcere incipientes coloribus diſtinguuntur, appellantur. Ponted. *Si prius varam feceris*, hoc eſt, ſi vi ad te ramum flexeris; nam hoc modo diſtentis fibris, quae per longitudinem in materiam exporrectae iacent, rami facilius praeſcinduntur. Ponted. 2. *Vara* eſt pertica furcillata, cui imponitur ramus deſecandus paullo infra eum locum, vbi ſerra applicanda eſt. Imponitur autem ſubiecto foeno aut ſtramine &c. Haec nominis *vara* ſignificatio ſatis in Fabriano theſauro eſt expoſita & illuſtrata.

9, 3

parte [o] ima terram, & cacumine caelum ſpectans deponatur. nam ſi inuerſa [p] mergatur [pp],
difficulter comprehendet [q], & cum validius [r] conualuerit [s], ſterilis in perpetuum erit [t].
Sed oportebit talearum [u] capita, & imas partes miſto fimo cum cinere oblinire, & ita
4 totas [x] eas immergeri †, vt putris terra quatuor digitis alte ‡ ſuperueniat. Sed binis in-
dicibus [y] ex vtraque parte humantur [z]: hi ſunt de qualibet arbore breui ſpatio iuxta eas
poſiti, & in ſumma parte inter ſe vinculo connexi, ne [a] facile ſinguli deiiciantur. Hoc
facere vtile eſt, propter foſſorum ignorantiam, vt cum bidentibus aut ſarculis ſemina-
5 rium colere inſtitueris, depoſitae taleae non laedantur. Quidam melius exiſtimant [d] ocu-
lis excolere, & [e] chorda [f] ſimili ratione diſponere: ſed vtrumque debet poſt vernum ae-
quinoctium ſeri, & quam frequentiſſime ſeminarium primo anno ſarriri: poſtero & ſe-
quentibus, cum iam radiculae ſeminum conualuerint, raſtris excoli. Sed [ff] biennio a
putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſeminibus binos ramulos relinqui, & frequenter
6 ſarriri ſeminarium conueniet [g]. Quarto anno ex duobus ramis infirmior amputandus eſt.
Sic excultae quinquennio [h] arbuſculae habiles [i] translationi ſunt. Plantae autem in oliue-
to diſponuntur optime ſiccis minimeque [l] vliginoſis agris per autumnum, laetis & humi-
7 dis verno tempore [m], paullo ante, quam germinent. Atque ipſis ſcrobes quaternum pe-
dum praeparantur anno ante: vel ſi tempus non largitur, prius quam deponantur arbo-
res, ſtramentis [n] incendantur ſcrobes, vt eos ignis putres [o] faciat, quos ſol & pruina face-
re debuerat [p]. Spatium [q] inter ordines minimum eſſe debet pingui & frumentario ſolo
ſexagenum pedum in alteram partem, atque in alteram quadragenum: macro, nec [r]
idoneo ſegetibus, quinum [rr] & vicenum [s] pedum. Sed in Fauonium dirigi ordines con-
uenit,

VARIETAS LECTIONIS.

o) *pars recte & cacum.* L. I. B. R. p) *immerſa* I. B. R. pp) *intergatur.* q) *comprehendit* I. B. R. r) *validis* P. s) *conualuit* I. B. R. t) *eſt* I. B. R. u) *palorum* L. I. B. R x) *totos eos immederi* I. B. R. †) *immediri* L. ‡) *altius perueniat* coni. *Brouckh.* y) *in ducibus* I. B. R. z) *vniantur* P. L. a) *vt* I. B. R. b) *ſurculis* I. B. R. c) *depoſita & alere non* P. *dep. & ab aëre* P. d) *exiſtimant ex radicum oculis ſilueſtrium olearum hortulos excol.* I. I. *exiſtimant oculis excolere* I. B. R. *Goeſ.* L. *exiſtimant hortulis excol.* reliqui. e) *&* abeſt I. B. R. f) *corde* Goeſ. I. B. R. *corda* H. ff) *&* Goeſ. g) *conuenit* I. B. R. h) *quinquenni* I. B. R. i) *ſtabiles* L. P. l) *&* I. B. R. m) *tepore* B. R. n) *ſarmentis* coni. *Brouckh. vid.* 5,10, 3 *not. r ſiſtam rectis in Cena dantur* L. P. o) *putresque* P. p) *debuerit* I. B. R. q) *Spatium vitis metiri pingui &c.* I. B. R. r) *neque* P. rr) *quidem* I. B. R. *Aſc.* I. I. *quidem vice & vic.* G. s) *viceſimum* P.

NOTAE VARIORVM.

9, 3 IMMERGERI) Poteſt fieri, vt *mergeo* etiam antiqui dixerint. Sed hic non ſola coniugandi inſolentia, ſed ipſa inſuper vox paſſiua offendit, cum *oblinire* praeceſſerit. Reſcriberem confidenter *immergere*, niſi varietas ipſa lectionis aliquid altioris vulneris hic indicare videretur, & vltimam literam *i* proderet.

9, 4 HVMANTVR) Quid ſi *muniantur?* quae vox ab *vniantur* leuiſſime diſtat. Aſcenſiana hic aſteriſcum, corruptionis indicem appoſuit. *Humantur* vtcunque explicamus in Indice. Pro *hi ſunt* malim etiam *ſunto.*

9, 5 OCVLIS EXCOLERE) Hanc lectionem, quam etiam Medicei codicis eſſe Politiani ſilentium oſtendit, veram puto; Iuntinam gloſſemate interpolatam; quod cum tollere aliquis vellet, *hortulis* pro oculis ſubſtituit. Caeterum *oculos* radicum intelligit Iuntinae lectionis auctor, qui neſcio an in olea dicantur; ſed idem non habeo certe dicere, an *oculi* i. e. gemmae cum modica parte corticis & ligni terrae mandentur, niſi quod hoc probabilius videtur cogitanti, in taleis etiam, oculos eſſe, e quibus germina & radices terra prouocet.

9, 5 CHORDA SIMILI RATIONE DISPON.) Legendum aliquando videbatur *chordas:* intelligebam enim indices illos binos ſingularum ibi talearum, hic oculorum, vinculo inter ſe connectendos, quam *chordam* ſatis commode appellari, arbitrabar. Nunc potius *chorda diſponere oculos* ſignificare puto funiculi extenti ope dirigere lineam ſeminum.

9, 7 QVINVM ET VICENVM PEDVM) Ita videtur legendum: nam *quidem* eſt erratum librarii. Deinde ſcribendum *perflatu* pro *proflatu.* VRSIN. De ſpatiorum inaequalitate aliquid diximus ad 5, 7, 3.

9, 8

uenit, vt aeſtiuo [ſſ] proflatu refrigerentur. Ipſae autem arbuſculae hoc modo poſſunt transferri: antequam explantes [t] arbuſculam, rubrica notato partem eius quae meridiem ſpectat [u], vt eodem modo, quo in ſeminario erat [x], deponatur. Deinde vt arbuſculae ſpatium pedale in circuitu relinquatur, atque ita cum ſuo caeſpite [y] planta eruatur. Qui caeſpes [z] in eximendo ne reſoluatur [a], modicos ſurculos virgarum inter ſe connexos facere oportet, eoſque pilae [b], quae eximitur [c], applicare, & viminibus ita nectere [d], vt
conſtricta [e] terra velut incluſa teneatur. Tum ſubruta [f] parte ima [g] leuiter pilam com- 9
mouere, & ſuppoſitis virgis alligare, atque plantam transferre. Quae antequam deponatur, oportebit ſolum ſcrobis imum [h] fodere bidentibus: deinde terram aratro ſubactam (ſi tamen pinguior erit ſumma humus) immittere [i], & ita [l] ordei ſemina ſubſternere, & ſi [m] conſtet in ſcrobibus aqua, ea [n] omnis haurienda eſt antequam [o] demittantur arbores. deinde ingerendi minuti lapides, vel glarea miſta [p] pingui ſolo, depoſitisque ſeminibus latera ſcrobis circumcidenda, & aliquid ſtercoris interponendum. Quod ſi cum 10
ſua [q] terra planta non conuenit, tum [r] optimum eſt omni fronde priuare truncum, atque leuatis plagis, fimoque [s] & cinere oblitis [t], in ſcrobem vel ſulcum deponere [u]. Truncus autem aptior translationi eſt, qui brachii craſſitudinem habet. Poterit etiam [x] longe maioris incrementi & robuſtioris transferri. quem ita conuenit poni, vt ſi [y] non periculum a pecore habeat, exiguus admodum ſupra ſcrobem emineat: laetius enim frondet. ſi tamen incurſus pecoris aliter vitari non poterit [z], celſior [a] truncus conſtituetur, vt ſit innoxius ab iniuria pecorum. Atque etiam rigandae ſunt plantae, cum ſiccitates inceſſe- 11
runt, nec niſi [b] poſt biennium ferro tangendae [c]. ac primo ſurculari [d] debent, ita vt ſimplex

VARIETAS LECTIONIS.

ſſ) *& verno proflatu Goeſ. vt & riuo perflatur frigerentur L.* t) *plantarias arbuſcu'as effodias ſolo : rubrica &c. I. B. R plantā pars arbuſcula ſole P.* u) *ſpectet I. B. R.* x) *& id P.* y) *ceſpite I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* z) *ceſpes I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* a) *ſoluatur Goeſ. I. B. R.* aa) *modico Goeſ.* b) *pila L. I. B. R. palae Aſc. pila qua eximia Goeſ.* c) *eximuntur L. I. B. R.* d) *innectere* praeter *C. St.* omnes. e) *conſtrictae terrae I. B. R.* f) *ſubrupta I. B. R.* g) *vna I. B. R.* h) *copia L. I. B. R.* i) *mittere I B. R.* l) *ita ſeminibus ſubſternere I. B. R.* m) *ſic. P. ſic confectis ſcrobibus I. B. R.* n) *ea* om. *I. B. R.* o) *nusquam dimittantur I. B. R.* p) *mixta I. B. R.* q) *ſua I. B. R. Goeſ. L. ea* al. r) *tamen I. B. R.* s) *acinoque L. I. B. R.* t) *obrutis L. Goeſ. I. B. R.* u) *deponere truncos. Gratus autem magis eſt, qui I. B. R. autem maturis, qui P. truncos gratus autem maturis eſt qui bachi L.* x) *etiam I. B. R. Goeſ. enim* alii. y) *ſui periculum P.* z) *potuerit P.* a) *i. e. depreſſior Goeſ.* b) *non I. B. R.* c) *tangeride P.* d) *ſarcularii B. R.* marg. *Aſc.* it. coni. *Sylburgius* in Ind.

NOTAE VARIORVM.

9, 8 RVBRICA NOTATO) De hac obſeruatione vid. 5, 6, 20.

9, 8 PILAE QVAE EXIMITVR) *Pilam*ne vocat ceſpitem, cum ſua terra? an verior lectio *palae, qua* eximitur ſurculus? Ita paullo poſt legendum erit etiam *leuiter palam commouere.*

9, 10 QVOD SI CVM EA TERRA PLANTA NON CONVENIT) Optime a Ienſonio & Bruſchio formis excuſum: *Quod ſi cum ſua terra planta non conuenit*; id eſt ſi cum ſuo ceſpite planta non eruitur. Hoc autem ex Virgilio: *Et viua ſua plantaria terra.* Ex eodem quidem loco, ſed ex Seruii commentariis Iſidorus accepit quae in 17, 5 digeſſit: *Plantae raptae ſunt de arboribus, plantaria vero quae ex ſeminibus nata ſunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.* Sic enim videtur ſcribendum tum ex ipſius libro *differ.* tum ex Seruio; nam editi libri mendoſum exhibent locum: *Plantae ſunt de arboribus, plantaria vero — & a terra propria transferuntur.* PONTED. *Non conuenit planta cum ſua terra* intell. in ſcrobem, vtpote nimis anguſtum. Sed ne hoc temere vſu venire poſſit, ſ. 7 quaternum pedum eos fieri voluit.

9, 10 POTERIT ETIAM LONGE MAIORIS) Apud Ienſonium & Bruſchium: *Poterit etiam*: idque optime: non ſolum enim brachii craſſitudine, ſed etiam maiores truncos oleagineos deponere expedit. PONTED.

plex ſtilus altitudinem maximi ſcrobis excedat; deinde [e] arando ne [f] coxam bos, aliamue
partem corporis offendat. optimum eſt etiam conſtitutas plantas circummunire [g] caueis;
deinde conſtitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere [h], quae alternis an-
12 nis [i] fructu induantur. neque enim olea continuo biennio vberat [l]. Cum ſubiectus ager
conſitus non eſt, arbor [m] coliculum agit: cum ſeminibus repletur, fructum affert. ita [n]
ſic diuiſum oliuetum omnibus annis aequalem reditum adfert. Sed id minime bis [o] anno
arari debet: & bidentibus alte circumfodiri †. Nam poſt ſolſtitium cum terra aeſtibus
13 hiat, curandum eſt, ne per rimas ſol ad radices arborum penetret. Poſt aequinoctium
autumnale ita ſunt arbores ablaqueandae, vt a ſuperiore parte, ſi olea [p] in cliuo [q] ſit, in-
cilia [r] excitentur, quae limoſam [s] aquam ad codicem deducant. Omnis deinde ſoboles,
quae ex imo [t] ſtirpe nata eſt, quotannis extirpanda eſt, ac tertio quoque fimo [vel †]
pabulandae ſunt oleae. Atque eadem ratione ſtercorabitur oliuetum, quam [u] in ſecundo
14 libro propoſui, tamen ſegetibus proſpicietur. At [x] ſi ipſis tantummodo arboribus ſatis
ſeruieris [xx], ſingulis ſtercoris caprini ſex librae, ſtercoris ſicci modii ſinguli, vel amurcae
in

VARIETAS LECTIONIS.

e) *Dein P. Goeſ. dein ne arando* coni. *Brouckh.* f) *ne* abeſt *I. B. R.* g) *circumuenire. Gaudeas deinde L. I. B. R.* h) *diuidi L. I. B. R.* i) *annis* deeſt *I. B. R.* l) *deberat I. deerat B. R. debeat L.* m) *arbori I. B. R.* n) *ita — reditum adfert* deſunt *I. B. R.* o) *vnius L. huius P.* †) *circumfodi L.* p) *oleam cliuoſo P.* q) *cliuoſo I. B. R. Goeſ. L. eſt I. B. R.* r) *incilicia P.* s) *limoſam aquam* om. *I. B. R. limoſam* om. *L. Goeſ.* t) *imo P. Goeſ. B. R.* coni. *Vrſ.* marg. *Aſc. ima L. vno* rel. †) *vel* om. *Goeſ.* u) *qua Goeſ. I. B. R. I. I.* x) *Ac ſi* omn. niſi quod *ſi* omitt. *I.* xx) *ſeruaueris* omnes praet. *Goeſ.* qui *ſeruari.*

NOTAE VARIORVM.

9, 11 ALTITVDINEM MAXIMI SCROBIS) Quo diligentius hunc locum conſidero, tanto minus *ſcrobem* hic poſſum concoquere. Quid enim altitudo ſcrobis ad hoc, vt bos non offendat? Ego vero legendum ita puto totum locum: *ſurculari debent* h. e. ramis omnibus & ſurculis acutis purgari, *ita, vt ſimplex ſtilus* ſ. ſtirps arboris *altitudinem maximi* BOVIS *excedat, ne deinde arando coxam bos — offendat.*

9, 12 SED ID MINIME BIS) Pro *minimum* vel librariorum culpa, vel idiotiſmo Moderati noſtri aliquoties eſt in his libris, quod Index noſter condocet. Quod hic monendum etiam, ne quis forte ad emendandum nimis pronolet. Similis ratio eſt eius, quod ſequitur, *circumfodiri.* conſule Ind. v. *fodio.*

9, 13 AC TERTIO QVOQVE FIMO VEL PAB.) Aliquid deeſſe, *vel* indicat. Quid autem ſit, facile intelligi poteſt, *amurca* nimirum, ſic: *ac tertio quoque fimo, vel amurca pabulandae ſunt oleae.* amurca enim ab omnibus agricolis ad oleam ſtercorandam laudari ſolet. Varro 1, 55 *Quod circum arborum radices infundi* (amurca) *ſolet, maxime ad oleam.* Pallad. 11, 8 *Et ablaqueatae arbori* (oleae) *amurca inſulſa, vel vetus vrina fundatur.* Colum. 2, 15 *Poteſt & vetus amurca quae ſalem non habet permixta huic commode frugiferas arbores, & praecipue oleas rigare.* Quod in hoc ipſo cap. expreſſius ſignificauit: *Vel amurcae in ſingulis congios, &c.* It. *Amurca vepentibus infundenda eſt. Nam per hiemem ſi vermes, atque alia ſubeunt animalia, hoc medicamento necantur.* L. 11, 2 *oleis laborantibus circum radices amurcam quae ſalem non habeat, nunc conueniet infundere: maximis ſex congii, mediocribus arboribus vrnae ſatis faciunt, caeteris aeſtimanda erit portio. Sed tamen, quae nihil vitii habuerint, aliquando laetiores fient, ſi amurca rigentur inſulſa.* Quintilii quoque in Geop. 9, 10 id confirmant: *εὐγενεστέρας καὶ εὐθαλεστέρας καὶ σφόδρα πολυκάρπους τὰς ἐλαίας ποιήσεις, ἐὰν μετὰ τὸ γυρῶσαι πρὸς τὰς ῥίζας, ἀμόργης ἀπὸ ἐλαιῶν ἀνάλων μεμιγμένης ὕδατι ποτίμῳ ἐξ ἴσου δύο κοτύλας ἐμβάλῃς ἑκάστῳ στελέχει κ. λ.* PONTED. Locus corruptus & luxatus neſcio an *amurca* ſola ſanari poſſit. Illud apparet, duas quaſi ſpecies proponi ab auctore ſtercorandi oliueti, frumentis conſiti, vt vel ſegetibus proſpiciatur, quam rationem tradidit 2, 5; vel ſatis tantum ſeruiatur arboribus, de qua ratione hic aliquid praecipit. Non haeſiſſem in hoc loco, ſi pro *Atque* legeretur, *Atque ſi* (vel *ac ſi*, vel *ac quum* denique, quod proxime accedit ad *atque*) *eadem ratione —, tantum ſegetibus proſpicietur. At ſi ipſis &c.*

9, 14 AT SI IPSIS — SERVIERIS) Ita legi etiam voluit VRSIN. Primam voculam *At* ſcripſit etiam Cl. Pontedera, cum hunc locum notae proximae totum praemitteret.

9, 14 STERCORIS SICCI) Palladius hunc locum 11, 8 a Columella accipiens non *ſtercus ſiccum* commemorat, ſed *cinerem*, videlicet, *Nunc ſi ſuppetit intermiſſo triennio, ſtercoranda ſunt*

in ſingulis [y] congius [Stercus] autumno debet iniici, vt permiſtum [z] hiemi radices oleae calefaciat. Amurca valentibus infundenda eſt. nam [a] per hiemem ſi vermes atque alia ſuberunt animalia, hoc medicamento necantur. Plerumque etiam locis ſiccis & humi- 15
dis, arbores muſco infeſtantur. quem niſi ferramento [b] reſecueris, nec fructum nec laetam [c] frondem olea inducet. Quin etiam compluribus interpoſitis annis oliuetum putandum eſt: nam veteris prouerbii meminiſſe conuenit, eum qui aret oliuetum, rogare [d] fructum; qui ſtercoret, exorare; qui caedat, cogere. Quod tamen ſatis erit octauo anno feciſſe, ne fructuarii rami ſubinde amputentur. Solent etiam quamuis laetae arbores fru- 16
ctum non afferre. Eas terebrari gallica terebra conuenit, atque ita in foramen viridem taleam [e] oleaſtri demitti [f]. ſic velut inita arbor foecundo ſemine fertilior extat [g]. Sed & [h] ſine [i] ablaqueatione adiuuanda eſt amurca [l] inſulſa cum ſuilla vel noſtra [m] vrina vetere, cuius vtriusque modus ſeruatur [n]. nam maximae arbori, ni [nn] tantundem aquae miſceatur, vrna [o] abunde erit. Solent etiam vitio ſoli fructum oleae negare †. Cui rei ſic 17
medebimur. altis gyris [p] ablaqueabimus [q] eas, deinde calcis pro magnitudine arboris plus minusue circumdabimus: ſed minima arbor modium [qq] poſtulat. Hoc remedio ſi nihil fuerit effectum, ad praeſidium inſitionis confugiendum erit. quemadmodum autem olea inſerenda ſit, poſtmodum dicemus. Non nunquam etiam in olea vnus ramus caeteris ali- 18
quanto eſt laetior. quem niſi recideris, tota arbor contriſtabitur. Ac de oliuetis hactenus dixiſſe ſatis eſt. Supereſt ratio [r] pomiferarum arborum, cui rei deinceps praecepta [s] dabimus.

X.

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſingulis. Conditum ſtercus I. B. R. ſingulis congius. Stercus autumno* rel. z) *permixtum I. B. R.* a) *eius* inſer. *I. B. R. nam ſi per hiemem* coni. *Brouckh.* b) *ea* interpon. *P.* c) *laeta fronde P.* d) *rigare P.* e) *talem oleaſtri partem P.* f) *dimitti I. B. R.* g) *extet I. B. R. I. I.* h) *&* abeſt *I. B. R.* i) *ſi haec P.* l) *amurga quae inſulſa L. P.* m) *natura vetere P. L.* n) *ſeruaturum P.* nn) *vt Goeſ.* o) *vntia B. R. vna I.* †) *necare* omnes praet. *Goeſ.* qui *negare.* p) *giris I. B. R. gras allaqueamus L.* q) *ablaqueamus I. B. R. I. I. H. A. G.* qq) *modium Goeſ. modicum* rel. *modum L.* r) *ratio* deeſt *I. B. R.* s) *praeceptabimus P. praecepta videamus L.*

NOTAE VARIORVM.

ſunt olueta locis maxime frigidis. Caprini ſtercoris ſex librae vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Hinc facile adducor, etiam in Columella non *ſtercoris* quondam extitiſſe, vt credam, ſed *cineris*, quod verbum poſtquam deprauatum fuit, vt aliquo diſcrimine hoc membrum a ſuperiori ſepararetur, neceſſario alterum verbum *ſicci* nempe, appoſuere. Illud tamen ſine vlla dubitatione adiiciam tertio membro particulam *vel* eſſe praemittendam; ſiquidem cum ponitur ſtercus caprinum, neque ſiccum ſtercus, neque cinis, neque amurca eſſe neceſſaria videntur. PONTED.

9, 14 CONGIVS [STERCVS] AVTVMNO.) Quam vocem vncis coërcui, eam e margine, vbi argumentum deſignare debebat, importune ſe huc intuliſſe arbitror.

9, 14 VT PERMISTVM HIEME) Ita legi vult VRSIN. Certe ſexto caſu vox intelligenda ad quaeſtionem *quando?*

9, 15 INDVCET) Quid ſi *induet?* Hoc certe ſolemne noſtro, *inducere* forte ἅπαξ λεγόμενον.

9, 16 EAS TEREBRARI) Modum luculenter deſcriptum vide Geop. 9, 8 & 10. add. Pall. Mart. 8. Caue autem putes, hunc inſitionis modum eſſe; medicina eſt. Immiſſa enim talea, vel transmiſſa potius per medium truncum, ab vtraque parte reciditur.

9, 16 NI TANTVNDEM AQVAE MISCEATVR) Lego: *Si tantundem &c.* Vrina enim ex aqua excepta ad omnes oleae radices deſcendet, quod ſola non faceret, quia modica. Ita locutus eſt Col. 6, 4 *ſi tantundem aquae miſceat.* PONTED. Ita & Geop. 9, 10 quem locum etiam adducit Pontedera ad ſ. 13.

9, 17 FRVCTVM OLEAE NEGARE) Ita ſcribendum. Nam *necare* factum eſt ex antiqua ſcriptura, qua *maciſtratus* pro *magiſtratus* ſcribebant. VRSIN.

9, 17 ALTIS GYRIS ABLAQV.) Vid. quae de *orbe ablaqueationis* diſputamus ad Colum. 4, 4, 2.

9, 17 DEINDE CALCIS) Plin. 17, 9 *Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere e calcariis fornacibus.* SCHOETTG.

X. Locvm [a] pomarii, priusquam ſemina [b] ſeras, circummunire [c] maceriis [d] A.
oportet, vel ſepe, vel foſſa praecipiti [dd], vt [e] non ſolum pecori, ſed & [f] homini tran- 18
ſitum negare valeat [g]. quoniam ſi ſaepius [gg] cacumina hominis [h] manu tractata [i],
aut a pecoribus praeroſa ſunt, in perpetuum ſemina [k] incrementum capere nequeunt.
2 Generatim autem diſponere arbores vtile eſt, maxime etiam ne imbecilla [l] a valentiore 2
prematur, quia nec viribus, nec magnitudine par eſt, imparique ſpatio temporis adole-
ſcit. Terra, quae vitibus apta eſt, etiam [m] arboribus eſt vtilis. Ante annum, quam A.
ſeminare voles, ſcrobem fodito [n]. ita ſole pluuiisue [o] macerabitur, & quod † poſitum eſt, 19
3 cito comprehendet ‡. At ſi eodem anno & ſcrobem facere [p], & arbores ſerere voles †,
minimum [q] ante [qq] duos menſes ſcrobes fodito, poſtea ſtramentis [r] incenſis calefacito:
4 quos ſi latiores patentioresque feceris, laetiores vberioresque fructus percipies. Sed ſcro- 2
bis clibano ſimilis fiat [rr], cuius [s] imum [t] ſummo patentius [u] eſt [x], vt laxius radices va-
gentur, ac minus frigoris hieme, minusque aeſtate vaporis per anguſtum os penetret,
5 etiam vt [y] cliuoſis locis terra, quae in eum congeſta eſt, a pluuiis non abluatur. Arbo- 3
res raris interuallis ſerito, vt cum creuerint ſpatium habeant quo ramos extendant. nam
ſi ſpiſſe poſueris, nec infra ſerere quid poteris, nec ipſae fructuoſae erunt, niſi interuul-
ſeris [a]: itaque inter ordines [b] quadragenos pedes, minimumque tricenos relinquere con-
uenit.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. X.] a) *Modium P. Modum L. I. B. R.* b) *ſemen I. B. R.* c) *circumuenire I. B. R.* d) *maceriis vel ſepe P. maceriis vel foſſa I. B. R.* dd) *praecepi L.* e) *vel ſaepe* (*ſepe I.*) *non I. B. R.* f) *&* om. *I. B. R.* g) *valeat* om. *L. I. B. R.* gg) *prius* coni. *Vrſin.* h) *hominis* om. *I. B. R. L. Goeſ.* i) *detracta I. B. R. Goeſ. & Caeſenas* quem laudat & hic probat *Ponted. praefracta L.* k) *ſeminarium crementum I. B. R.* l) *imbecillis* coni. *Vrſin.* m) *etiam* deficit *I. B. R.* n) *fodies I. B. R.* o) *pluuiaue I. B. R. pluuiasne P. pruinisue* coni. *Brouckh.* conf. 5, 9, 7. †) *qua pedes poſitum L. P.* ‡) *competit. Ea P.* p) *facere* omittitur *I. B. R.* †) *prohibes L. P. peribis Goeſ.* vnde *properabis* coni. *Brouckh.* q) *minime L. I. B. R. minimum — fodito* om. *Goeſ. ante duos menſes* om. *L.* qq) *ante duos menſes ſcrobes* om. *P.* r) *ſarmentis P.* vid. 5, 9, 7 not. *n.* rr) *ſit I. B. R. ſitumus ſummum P.* s) *cuius abeſt I. B. R.* t) *imus I. B. R.* u) *patientior I. B. R.* x) *eſt* om. *I. B. R.* y) *vt* om. *I. B. R.* z) *a* om. *Goeſ. I. B. R.* a) *interuolſeris L. P. interraſeris I. B. R.* b) *ordinem I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 1 Ab huius inde capitis initio ad finem libri repetita ſunt omnia ex libro de arboribus a c. 18 ad 28, ita quidem, vt ſubinde quaedam inter deſcribendum mutata, vt fit, ab auctore opus ſuum retractante, appareat. Tanto facilius alicui etiam videatur alterum ex altero emendare: qua in re tamen temperamento & moderatione opus fuerit. Mutauit, quod iam occupauimus dicere, plura haud dubie inter deſcribendum ipſe Columella. Repetitae autem, vt hoc verbo vtar, praelectionis ſunt iſta, quae prae manibus iam habemus. Itaque non temere ex libro de Arboribus ea, quae hic leguntur, corrigenda; cum ſpectandum ante ſit, vtrum forte ipſe Auctor vel ſententiam vel ſtilum mutauerit. Multo cautius etiam in illo altero agendum, cum ſcripſiſſe quaedam p tuerit Columella primo impetu, a ſe ipſo poſtea emendanda. Librarii etiam veteres & primi editores obſeruata illa ſimilitudine miſcuiſſe videntur quaedam. & neſcio an in toto Columella plus varietatis, quam in hoc loco deprehendatur

10, 1 Tractata) *Perfracta* ex libro de arb. legi rectius videbatur Vrsin. Pro *tractata* l. de Arb. c. 18 legitur *perfracta: Nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut a pecore praeroſa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur* Ita Pall. 3, 19 *Sed ſeruabis ne cacumina aut manu fracta aut eroſa non creſcant.* Si cui porro *perfracta* minus placet, legat is cum Ienſ. *detracta.* Ponted. Sed, quid ſi emendauit ſententiam Columella, & quod ante de *praefractis* (ita enim legit Pol.) dixerat cacuminibus, illud etiam de *tractatis ſaepius* monendum cenſuit? Inſpice etiam varietatem lectionis.

10, 5 Intervvlseris) Hoc exemplum puto comparationis illius & emendandi ſtudii, de quo ad principium huius capitis dictum eſt. In de arb. *interraſeris* legitur ſine varietate; niſi quod *volſeris* inculcat aliquot verbis poſt Mediceus, quod reliqui mutant in *verſuris.* Hic *interraſeris* habent, quod vidimus editt. vett. Vtroque verbo vſum putamus Columellam.

10, 6

A. uenit. Semina lege craſſa non minus quam manubrium bidentis [bb], recta, leuia, procera, 6
20 ſine vlceribus, integro libro. ea bene, & celeriter comprehendent [c]. Si ex veteribus ramis ſumes, de iis quoque [d] qui quotannis bonos & vberiores [e] fructus afferunt, eligito [f]: ac [g] illos magis qui ſunt contra ſolem, quam qui [h] vmbris [i], ramis, aut plantis continentur [l].
2 Sed ante quam arbuſculas transferas, nota [m], quibus ventis antea fuerant [n] conſtitutae [o]. 7
poſtea manus admoueto [oo], vt de [p] cliuo & ſicco in humidum agrum transferas. Trifurcam maxime ponito. Ea extet [q] minime tribus pedibus. Si eodem ſcrobe duas aut tres arbuſculas voles conſtituere, curato ne inter [r] ſeſe [s] contingant: quoniam [t] mutuo contactu aut
3 computreſcent, aut vermibus [u] interibunt [x]. Cum ſemina depones, dextera ſiniſtraque vſque 8
in imum ſcrobem faſciculos ſarmentorum brachii craſſitudinis demittito, ita vt ſupra terram paullulum [y] extent, per quos aeſtate paruo labore aquam radicibus ſubminiſtrare [z] poſſis. Arbores ac ſemina cum radicibus autumno ſerito, hoc eſt circa Calendas [a] & Idus Octob. Primo [b] 9
vere antequam germinent, arbores [bb] deponito: ac ne tinea moleſta ſit ſeminibus ficulneis, in

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *videtis Goeſ. L.* c) *comprehenderit Pol.* d) *quoque* defic. *I. B. R.* e) *vberes L. I. B. R. I. I.* f) *eligito* om. *L. I. B. R.* g) *ab illa qui P. L.* h) *quae P.* i) *vmbris* om. *I.B.R.* l) *conentur Goeſ.I. B. R.* m) *notabis ventos, quibus I. B. R nota inuentis quibus L.* n) *erunt I.B.R.* o) *conſtitui poſſit manus adiuueto P.L.* oo *adhibeto Goeſ.* p) *praecliuo B. R. pecliuo I.* q) *extent I. B. R.* r) *puter L. P.* s) *ſe conſtringant L. Goeſ. I. B. R.* t) *quoniam — computreſcent* om. *L. I. B. R.* u) *verbi aut L. P.* x) *interibunt. Depone dextra L. I. B. R.* y) *paulum I. B. R.* z) *ſumminiſtra. Arbores I. B. R. ſumminiſtrare. Arbores P. ſumminiſtres Goeſ.* a) *Calendas &* om. *L. I. B. R.* b) *Primo* def. *I. B. R. remoueret aquam germinant P.* bb) *alteras* coni. *Brouckh.* h. e ſine radicibus.

NOTAE VARIORVM.

10, 6 SI EX VETERIBVS RAMIS SVMES) Itane ſcripſiſſe Columellam exiſtimem? *ex veteribus ramis* ſumito, in quibus omnia retorrida, aſpera, & vlceroſa proueniunt? Lego: *Si ex arboribus ramos ſumes.* L. *de Arb.* c. 20. id traditur & non *ramos* ſed *ſemina* expreſſum eſt: *Semina ſi ex arboribus ſumes.* At in hoc cap. 10 aperte ramos eſſe deponendos in ſeminariis oſtendit: *Omnium autem*, inquit, *generum ramos circa Cal. Martias in hortis ſubacta & ſtercorata terra ſuper puluinos arearum diſponere conuenit.* PONTED. Videbatur tamen *veteres ramos* opponere potuiſſe Columella ſeminibus adhuc deſcriptis: *veteres*, inquam, a nouellis arbuſculis diuerſos, ſed non ideo retorridos &c.

10, 6 VMBRIS RAMIS AVT PLANTIS) *Vmbroſis ramis aut plantis* malit VRSIN. ἓν διὰ δυοῖν forte fecit Columella: *plantas* eſſe ramorum ſynonymon, Index docebit. *Contineri* eſt coërceri ab lucis & caloris perceptione.

10, 7 SED ANTEQVAM ARBVSCVLAS TRANSFERAS) Mirum eſt, cur ab iis ſeminibus, quae de arboribus deſumuntur, ſtatim ad radicatas ſtirpes ſerendas tranſitum faciat; ſed mirari non debemus, non nulla enim quae in L. *de arb.* c. 20 leguntur deſiderari poſſunt, ſunt autem haec: *Si cum radice plantam poſueris, incrementum eius futurum, quod & ceteris quas ſeueris arboribus. Arbos inſita fructuoſior eſt, quam quae inſita non eſt, id eſt, quam quae cum ramis aut plantis ponitur. Prius quam arbuſculas transferas.* PONTED. Eſt ſane totum hoc caput obſcuriuſculum, quod non pro vbertate Columellae ſolemni, vt in viticultura praeſertim ab eo factum eſt, omnia declarantur, ſed proponuntur verbis breuioribus, & ob id ipſum non ſatis dilucide.

10, 7 QVIBVS VENTIS) Theophr. hiſt. plant. 2, 7 *Τίθεται δὲ καὶ τὴν θέσιν ὁμοίως ἥνπερ εἶχεν ἔνια τῶν δένδρων τὰ πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ τὰ πρὸς ἕω καὶ τὰ πρὸς μεσήμβριαν.* SCHOETTG. Vid. 5, 9, 8 & praef. 5, 6, 20.

10, 7 POSTEA MANVS ADMOVETO) Videtur legendum: *Poſt, ita manus admoueto; vt de cliuo, & ſicco in humidum agrum transferas, trifurcam maxime ponito.* VRSIN.

10, 9 PRIMO VERE ANTEQVAM GERMINENT, ARBORES DEPONITO) Non arbores primo vere deponuntur, ſed ſemina, antequam arbores germinent. Locus itaque ſic diſtinguatur: *primo vere antequam germinent arbores, deponito.* Id patet ex l. *de arb.* c. 20. *Taleas & ramos vere antequam germinare arbores incipiant deponito.* Illa quoque verba *taleas & ramos* ſunt neceſſario τῷ *vere* praemittenda; nam illud *primo* deprauatum eſt de *ramos*; quo ſublato ſatis id intelligitur ex iis: *antequam germinent arbores*; tunc enim ver primum eſt cenſendum cum incipit, incipit autem, vt coloni accipiunt, cum in ſtirpibus ſuccus mouetur, turgeſcuntque gemmae. Ienſon. porro τὸ *primo* non habet, reliqua vt in vulgatis. PONTED.

Liceat

in imum ſcrobem lentiſci taleam inuerſo cacumine demittito [c]: Ficum frigoribus ne ſerito. A.
Loca aprica, calculoſa, glareoſa, interdum & ſaxoſa [cc] amat. Eiusmodi arbor cito conualeſcit, 21
10 ſi ſcrobes amplos patentesque feceris. Ficorum [d] genera, etſi ſapore atque habitu diſtant, vno modo, ſed [e] pro differentia agri ſeruntur. Locis frigidis [ee] autumni temporibus, & [f] aquoſis praecoques ponito, vt ante pluuiam fructum deligas: locis calidis hibernas [ff] ſerito. At [g] ſi voles ficum, quamuis non natura, ſeram facere, tum [h] groſſulos, prioremue [i] fructum decutito, iterum [l] alterum edet, quem in hiemem differet [m]. Non nunquam etiam, cum [n] frondere coeperunt [o] cacumina fici, ferro ſumma prodeſt amputare. 2
ſic firmiores arbores & [p] feraciores fiunt [q], ac ſemper conueniet, ſimulatque folia agere coeperint, ficus, rubricam amurca diluere, & cum ſtercore humano ad radicem infundere [r]. Ea res efficit vberiorem fructum, & farctum [s] fici pleniorem ac [t] meliorem.
11 Serendae ſunt autem praecipue Liuianae, Africanae, Chalcidicae [u], ſulcae, Lydiae, calliſtruthiae [x], topiae, Rhodiae, Libycae, hibernae, omnes etiam biferae & triferae † floſculi.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *dimittito L. I. B. R.* cc) *ſaxeta Goeſ.* d) *Fico generata L. P.* e) *id eſt L. I. B. R.* ee) *&* inſ. *Goeſ.* f) *&* om. *Goeſ.* ff) *hiberna I. B. R.* g) *Aut I. B. R.* h) *tunc I. B. R.* i) *ve* om. *L. I. B. R.* l) *ita alterum det L. P.* m) *differt I. B. R. Gr.* n) *cum* om. *L.* o) *arbores:* inſ. *L. I. B. R.* p) *&* deficit *I. B. R.* q) *ſunt I. B. R.* r) *infundere R.* s) *partum Goeſ. I. B. R.* t) *& I. B. R.* u) *calcidicae I. I. H. A. Gr. G. St. chalchidicae, falce L.* x) *calliſtrutideas P. calliſtrutiae* editi praet. *Com.* qui *calliſtruthiae. calliſtrus tracas L.* †) *antifere L.*

NOTAE VARIORVM.

Liceat nobis etiam paullo mitiorem huic loco medicinam circumſpicere. Brouckhuſius pro *arbores* malebat *alteras.* Illud quidem apparet, loqui auctorem de altero genere feminum, quod ſine radicibus pangitur, verbo de taleis ſ. ramis, quibus ver aptius eſſe, exploratum eſt.

10, 10 AVTVMNI TEMPORIBVS) Haec verba adulterina ſunt VRSIN. Non ſunt adulterina verba iſta, nam & extant lib. de Arb. l. c. & in Codice Goeſ. Paullo poſt pro *ante pluuiam* Harduinus ad Plin. 17, 3 malebat *ante brumam*, ſed refutatur a l. c. & conſenſu codicum SCHOETTG. Perperam haec ſcribuntur; loca enim frigida & per auctumnum aquoſa praecocibus ſunt conſerenda vt ex l. de Arb. c. 21 *Locis frigidis & auctumni temporibus aquoſis praecoques ſerito.* Quare illa ſimili modo exaranda videntur: *Locis frigidis & auctumni temporibus aquoſis praecoques ponito.* PONTED. Eſt haec ipſa Goeſiani Codicis lectio. Sed nonne loca *aquoſa per autumnum*, eadem *per autumnum* ſunt *frigida?* Vt adeo nihil aut parum inter vtramque lectionem interſit.

10, 10 TVM GROSSVLOS) *Cum groſſulis priorem fructum* legere iubet VRSINVS neſcio quam bene. Neque enim alium priorem in ficu fructum intelligo, quam ipſos *groſſulos:* & recte τὴν *ve* ad *priorem* adiectam omitti arbitror.

10, 11 PRAECIPVE LIVIANAE, AFRICANAE) Cuncta fere haec ficorum genera appellat Athenaeus δειπν. lib. III. Calliſtrutia in primis miris laudibus in coelum tollit: verba ipſius haec ſunt: Τῶν δὲ ἐν τῇ καλῇ Ῥώμῃ καλλιστρουθίων καλουμένων σύκων, εἰ ὁ Λυγκεὺς ἐγεύσατο ὥσπερ ἐγὼ ὀξυωπέστερος ἂν ἐγεγόνει παρὰ πολὺ τοῦ ὁμωνύμου. τοσαύτην ὑπεροχὴν ἔχει ταῦτα τὰ σῦκα πρὸς τὰ ἐν τῇ πάσῃ οἰκουμένῃ γινόμενα. ἐπαινεῖται δὲ καὶ ἄλλα σύκων γένη κατὰ τὴν Ῥώμην γινομένων. τά τε καλούμενα Χῖα καὶ τὰ Λιβιανά. ἔτι δὲ καὶ τὰ Χαλκιδικὰ ὀνομαζόμενα καὶ τὰ Ἀφρικανά. VICTOR.

10, 11 SVLCAE — TOPIAE) Lipſ. *falcae*, vnde forte legendum *Faliſcae*, quae ex Faliſcorum regione nomen habet. SCHOETTG. Iſta ficorum genera *ſulcae* & *topiae* deprauata nomina exiſtimo, quippe apud alios auctores, vt mea eſt memoria, me legere non memini, neque apud ipſum Columellam in libr. de Hort. Cult. quo horum pleraque numeris eſt complexus. Quapropter ſi quis non *topiae* legeret, ſed *Chiae*, haud quaquam videretur reprehendendus. Etenim celeberrimam apud veteres Chiam ficum extitiſſe accepimus de qua M. Varro libr 1. de R. R. cap. 41: *Sic genera*, inquit, *ficorum Chiae, ac Chalcidicae, & Lydiae & Africanae.* Macrobius item Saturn. 3, 20 inter ficorum genera etiam *Chiam* recenſuit. Plinius ſimiliter 15, 18 de ficis, *ad nos*, ait, *ex aliis tranſiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera.* Calphurnius quoque & Martialis *Chias ficus* verſibus celebrarunt; ille quidem ſic: *Mille renidenti dabimus tibi cortice Chias:* Hic vero: *Chia ſeni ſimilis Baccho quam Setia miſit. Ipſa merum ſecum portat & ipſa ſalem.* Et alibi: *Nam mihi quae nouit pungere, Chia ſapit* Athenaeus praeterea l ibr. Deipnoſoph. 3 plurimum apud Romanos Chiam

A. ſculi. Nucem Graecam ſerito circa Cal. Febr. quae [xx] prima gemmaſcit [y]: agrum durum, 12
22 calidum, ſiccum, deſiderat. Nam in locis diuerſis nucem ſi depoſueris, plerumque putreſcit. Antequam nucem deponas, in aqua mulſa [z] nec nimis † dulci macerato. ita iucundioris ſaporis fructum, cum adoleuerit, praebebit, & interim melius atque celerius
2 frondebit. Ternas nuces in trigonum ſtatuito, vt nux [a] a nuce minime palmo abſit, & 13
anceps

VARIETAS LECTIONIS.

xx) *quia Goeſ.* y) *gemma ſit I. B. R. Com. gemma ſcit L.* z) *mulſea P.* †) *ac nimis L. nec minus* rel. a) *nux genimine palmo I. B. R. & nux gemmie L.*

NOTAE VARIORVM.

Chiam ficum in pretio fuiſſe teſtatur: ἐπαινεῖται δὲ καὶ ἄλλα σύκων γένη κατὰ τὴν Ῥώμην γινομένων τὰ δὲ καλούμενα Χῖα, καὶ τὰ Λιβιανὰ, ἔτι δὲ καὶ τὰ Χαλκιδικὰ ὀνομαζόμενα, καὶ τὰ Ἀφρικανά: *in pretio ſunt & alia ficuum genera Romae naſcentium nempe Chiae, Liuianae, eae quas vocant Chalcidicas, & Africanae.* Quid plura? Ipſe idem Columella libr. de Hort. cult. eandem verſibus extulit, *Liuia Chalcidicis, & Caunis aemula Chiis.* Tanto itaque viro conſentaneum non videtur fici genus ab omnibus celebratum, praetermiſſum. De altero vero *ſulcae* ſiue (vt in codicibus veteribus inuenit Bodaeus a Stapel) *ſalcae* pari modo coniectando non abſimilia proferre poſſumus. Cui autem fici generi reſpondeat, incertum, niſi ſi cum *mariſca* ficus & antiquiſſima & notiſſima apud Latinos fuerit, eandem in *ſalcam* deprauatam ſuſpicamur. Etenim *Mariſcam* vetuſtiſſimus auctor M. Cato de R. R. cap. 8 ſerendam praecepit dicens, *Ficos mariſcas in loco cretoſo & aperto ſerito;* de eadem M. Varro 1, 6 *deorſum vt nuces Graecae, ac mariſcae fici.* Praeterea Plinius 15, 18: *Liuiae Pompeiae ſiccatae hae ſole in annuos vſus aptiſſimae cum mariſcis.* Martialis etiam: *Non boletis hiare non mariſcae.* Eandem denique & Columella carminibus ſuis attigit: *Purpureaeque Chelidoniae, pingueſque mariſcae.* Quare cum voces *ſalcae* ſiue *ſulcae,* & *topiae* obſcurae & incertae ſint, *Chiae* vero, & *mariſcae* celebres ac frequentes, iſtas potius quam illas inſertas ab auctore conuenit. Haec tamen ita poſui, magis vt loci deprauationem indicarem, quam emendationem afferrem. PONTED.

10, 11 BIFERAE AC TRIFERAE) Plin. 15, 18 *Ex Chalcidicis* (ficubus) *quarundam trifero prouentu.* SCHOETTG. Male me habet vox *floſculi.* Si florem haberet ficus, putarem, tertium eius florem in vno anno commemorari, ſerius prodeuntem, quam vt ipſum pomum ad maturitatem peruenire poſſit. Iam florem ficis negat Plin. 16, 25 ſ. 40 Macrob. Sat 2, 16 & quod maximum, experientia. Supereſt vt *floſculum* intelligamus primam ficus erumpentis cymam.

10, 12 NVCEM GRAECAM) Vide ad Cat. 8. Paullo poſt illa, *quae prima gemma ſit,* aperte in mendo cubant, lege ex lib. de Arb. c. 22, 1 *quae pruinam neſcit,* h. e. quae pruinam pati non poteſt. Goeſ. legit *quia,* nec id male. Poſtea legendum, *nec nimis dulci,* non *minus* ex l. c. SCHOETTG. In L. *de arb.* c. 22. hic locus ſic exprimitur: *Nucem Graecam ſerito arcturi ſigno vel circa Cal. Februarias:* hoc eſt autumno vel vere. Quae verba *arcturi ſigno vel* neceſſaria videntur ſi de eo Arcturi ortu qui XV. Cal. Octobr. (vt Colum. 11, 2 docet: *XV. Cal. Oct. Arcturus exoritur*) contingit, intelligatur, vt ego arbitror, quo tempore ficus illae quas L. de hort. cult. *ſub Arcturi ſidere* fructum ferre ita commemorauit, *At grauis Arcturi ſub ſidere parturit arbos Liuia Chalcidicis & Caunis aemula Chiis, Purpureaeque Chelidoniae pingueſque Mariſcae &c.* Poma ſua matura reuera exhibent. De fructibus enim, qui ſub autumnum maturitatem habent, loquitur, vt patet ex illis: *Sed iam maturis nos flagitat anxius vuis Eurus.* Nam ad alterum Arcturi exortum qui de Columellae ſententia eſt ad *9 Cal. Mart. prima nocte*, hae arbores maturos fructus nequaquam ferunt. Accedit etiam (vt ad id quod propoſui reuertar) quod melior eſt nucis Graecae ſatio per autumnum quam per ver, quoniam vt Auctor inquit, *prima gemmaſcit.* Hinc Pallad. 2, 15 *de amygdalo* (ſic etiam *nux Graeca* dicitur) in locis calidis, in quibus citius arbores germinant Octobri & Nouembri nuces. Graecas eſſe ferendas praecepit, in aliis Ianuario & Februario: *Amygdalus ſeritur Ianuario & Februario, item locis calidis Octobri & Nouembri, ſemine & plantis, quae de maioris radice tolluntur.* PONTED.

10, 12 QVAE PRIMA GEMMASCIT) Ita conieceram, eamque coniecturam, cum tantae auctoritates accederent, quas laudamus hic & ad Arb. 22, 1 nihil cauſae erat, quin ſine cunctatione reciperem. *Gemmaſcere* & *gemmeſcere* vel Plinio auctore bona verba ſunt.

10, 12 NEC NIMIS) Abſurdum illud *minus* & redundans tollendum erat, atque in *nimis* mutandum, etſi non ſuffragaretur lib. de Arb.

10, 13 TERNAS NVCES — AD FAVONIVM SPECTET) Inter primum & alterum membrum haec ex L. *de arb.* c. 22 interponenda videntur: *parſque acutior inferior ſit, quia inde radices mittet.* Id imitatus Pallad. *Fodiemus,* inquit, 2, 15 de amygdalo, *ergo altam pede vno ſemis aream, in qua obruemus amygdala* non

anceps ad Fauonium ſpectet. Omnis autem nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtilo [b]
prorepit. cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & ex [bb]
14 ſummo duum [c] ramorum ambas radices emittit. Nucem Graecam, & Auellanam [d] Ta- 3
rentinam facere hoc modo poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nuces † ſerere, in eo ter-
ram minutam [e] pro [f] modo ſemipedis ponito, ibique ſemen ferulae repangito. Cum fe-
rula fuerit enata, eam findito, & in medulla eius ſine putamine nucem Graecam aut Auel-
lanam [g] abſcondito, & ita adobruito. Hoc ante Calend. Martias facito, vel etiam inter
Nonas & Idus Mart. Eodem tempore iuglandem, & pineam, & caſtaneam ſerere oportet.
15 Malum Punicum [h] ab eodem tempore vſque in Cal. Aprilis recte ſeritur. Quod ſi aci- A.
dum, aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur. Stercore ſuillo, & hu- 23
mano, vrinaque vetere radices rigato. ea res & fertilem arborem reddet, & primis an-
nis fructum vinoſum, & poſt quinquennium dulcem, & apyrenum [i] facit. Nos exiguum
admodum laſeris [l] vino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma obleuimus [m]. ea res
16 emendauit † acorem malorum. Mala Punica ne in arbore [n] rumpantur, remedio ſunt 2
lapi-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſtolone I. B. R. ſtolo P.* bb) *ex ſe modum ramorum duas Goeſ.* c) *dum I. B. R.* d) *auelanam I. B. R.* †) *neceſſerere P. L.* e) *inuitam P. in vitem L.* f) *promodum P. prope modum I. B. R.* g) *auelanam I. B. R.* h) *punicum vere vſque I. B. R. a vere hre. L.* i) *aprienum P. apirenum I. I. apriuum Goeſ.* l) *laſaris G. St.* m) *oblenimus I. B. R.* †) *emendabit* omn. praet. *L.* qui nobiſc. n) *arbore ventre medio rumpantur : lapides I. B. R. ventre medio erit lapides P. L.*

NOTAE VARIORVM.

non amplius quatuor digitis, ita vt acumina figamus in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata. PONTED.

10, 13 ANCEPS) Mediam intelligo nucem, quae verticem trigoni conſtituit. Neque tamen in trigono aequilatero hoc intelligitur, niſi ponamus, reliquarum etiam duarum capita aliquantum verſus tertiam nutare; quae ipſa illa caeterarum diſpoſitione verticem trigoni conſtituere arguatur h. m.

10, 13 ET EX SVMMO DVVM RAMORVM) *Extenſa in modum ramorum alias radices emittit legi ex L. de Arb. vult* VRSIN. Reſtituit hunc locum ex L. *de arb.* c. 22 Clar. Morgagnus, quod etiam ex Ienſonio probatur, apud quem non *duum*, vt in aliis editis libris ſed *dum* tantum quod eſt altera pars τȢ *modum* prima vetuſtate eliſa, excuſum fuit. *Alias* quoque non *ambas* recte in eodem libro *de Arbor.* legitur. Radix enim ſoli duritie coërcita in plures partes diffinditur. PONTED. Aliquanto blandius videbatur ex Goeſiano libro & veſtigiis ſcripturae vulgatae ita hunc locum conſtituere : *Et ex ſe in modum ramorum amplas radices emittit.* Brouckhuſius ſuſpicabatur, *ex ſe modum duum ramorum amba radice emittit.* Iudica lector quid melius.

10, 14 TARENTINAM FACERE) Id eſt mollem & putamine fragili, (vnde *molluſcae* etiam dictae) qua de re paſſim ex veteribus recentiores v. g. Car. Steph. praed. ruſt. p. 214 Senftleb. nuc. Saturn. c. 5 p. 36 & c. 6 p. 48 Locus claſſicus eſt Macrobii Sat. 3, 18 *Tarentina nux dicitur, quae ita mollis eſt, vt vix attrectata frangatur &c. Fragile putamen* ei, certe alteri eius generi tribuit Plin. 15, 22 ſ. 24 Conf. Pall. Ian. 15, 18 & Geop. 10, 66 vbi vocantur *γυμνὰ κάρυα δίχα κελύφων.*

10, 14 EODEM TEMPORE) Legatur vt in L. de Arb. c. 22 *Hoc eodem tempore &c.* PONTED.

10, 15 QVOD SI ACIDVM) Comp. Pall. Mart. 10, 3 ſq.

10, 15 OBLEVIMVS) *Oblinimus* malit VRSIN. credo, propter id, quod ſequitur vulgo, *emendabit*, ſed non dubitauimus *emendauit* ſcribere. Centum credo amplius exempla vel in ruſticis noſtris ſunt, vbi *v* & *b* confuſa ; v. g. in hoc ipſo loco de arbor. recte ſcribunt *emendauit*, ſed primae editiones *emendabit.* De pandecte Florentino res nota.

10, 16 MALA PVNICA NE IN ARBORE) Eadem Africanus Geop. 10, 30 Plin. 17, 11. SCHOETTG. Add. Pall. Mart. 10, 4 & Geop. 10, 29. Caeterum non praetereunda Nic. Heinſii de hoc loco ſententia ad Ouid. A. A. 2, 115, qui ex optimis membranis, quibus Lutetiae ſe vſum dicit, legendum cenſet, *mala Punica, ne in arbore hient, remedio erit,* cet. In membranis fuit *arborient.* Si rem putes, apparebit, non multum abeſſe a libro Heinſii ſcripturam Mediceam; & vnde ortum fit illud *ventre medio*, nimirum ex *hient remedio.* Cum deletum eſſet illud *hient*, verbum, quod deſiderabat ſententia, adiecerunt Critici. Vide-

lapides tres, ſi [o], cum ſeres arborem, ad radicem ipſam collocaueris [p]. At ſi iam arbo-
rem ſatam [q] habueris, ſcillam ſecundum radicem arboris ſerito. Alio modo, cum iam
matura mala fuerint, antequam rumpantur, ramulos, quibus dependent, intorqueto. eo-
A. dem modo ſeruabuntur incorrupta [r] etiam toto anno. Pirum [s] autumno ante brumam 17
24 ſerito, ita vt minime dies XXV ad [ſſ] brumam ſuperſint. quae vt ſit ferax, cum adoleue-
rit, alte eam ablaqueato, & iuxta ipſam radicem truncum findito, & fiſſuram cuneo te-
dae pineae adigito [t], & ibi relinquito : deinde abſumta [tt] ablaqueatione, cinerem ſupra
terram iniicito. Curandum eſt autem, vt quam generoſiſſimis pyris pomaria conſeramus. 18
Ea ſunt Cruſtumina, regia, Signina [u], Tarentina, quae Syria [x] dicuntur, purpurea, ſu-
perba, ordeacea [y], Aniciana [z], Naeuiana †, Fauoniana, lateritana, Dolabelliana, Tur-
raniana, volema, mulſa, praecocia, venerea, & [a] quaedam alia, quorum enumeratio
A. nunc longa eſt. Praeterea malorum genera exquirenda maxime Scandiana [b], Matiana, 19
25 orbiculata, Sextiana [c], Peluſiana, Amerina, Syrica, melimela [d], cydonia : quorum ge-
nera tria ſunt, ſtruthia, chryſomeliana [e], muſtea. Quae omnia non ſolum voluptatem,
ſed etiam ſalubritatem afferunt. Sorbi quoque & Armeniaci, atque Perſici non mini-
ma eſt gratia. Et mala, ſorba, pruna, poſt mediam meſſem vſque in Idus Feb. ſerito.
Mororum [f] ab Idib. Feb. vſque ad aequinoctium vernum [g] ſatio [h] eſt. Siliquam Grae- 20
cam, quam quidam κεϱάτιον [i] vocant, & Perſicum ante brumam per autumnum ſerito.
Amygdala, ſi parum ferax erit, forata arbore lapidem adigito [l], & in [m] librum arboris
2 inoleſcere ſinito. Omnium autem generum ramos, circa Cal. Martias in hortis ſuba- 21
cta [n] & ſtercorata terra ſupra puluinos arearum diſponere conuenit. Danda eſt opera,
vt dum teneros ramulos habent, veluti pampinentur, & ad vnum ſtilum primo anno [o]
ſemina redigantur. & cum autumnus inceſſerit, ante quam frigus cacumina adurat, o-
mnia folia decerpere expedit, & ita craſſis arundinibus, quae ab vna [p] parte nodos inte-
gros habeant [q], velut [r] pileis [s] induere [t], atque ſic [u] a frigore & gelicidiis teneras adhuc [x] 22
virgas tueri. Poſt viginti quatuor deinde menſes ſiue transferre & diſponere in ordinem
voles, ſiue inſerere, ſatis tute [y] vtrumque facere poteris [z].

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſi* deeſt *I. B. R. ſi cum res L. P.* p) *colueris P. L.* q) *ſitam L. Goeſ. I. B. R.* r) *incorrupte H. A. G.* s) *Pirum I. B. R. H.* ſſ) *a bruma Goeſ. ad brumam* om. *L.* t) *adiigito B. R. adiicito I. L.* tt) *adobruta Goeſ.* u) *ſignia I. B. R.* x) *ſyna P. ſina L.* y) *hordeacea I. B. R.* z) *anitianea I. anitiana B. R. Turriana* inſ. *L.* & poſt om. †) *veniana L. G. naeniana Goeſ.* a) *&* om. *I. B. R.* b) *gaudiana L. P. ſcaidia mammatiana Goeſ.* c) *ceſtina peduſiana P. L.* d) *melemela I.* e) *chryſomelina I. B. R.* f) *Malorum L. P.* g) *vernum* defic. *I. B. R.* h) *ſactio P. I.* i) *ceration P.* l) *adiigito B. R. al. adiicito.* m) *ita I. B. R.* n) *truta eſt L.* o) *acino I. B. R.* p) *ima I. B. R.* pp) *Et* om. *Goeſ.* q) *habeat I. B. R.* r) *quaſi tiliae P. L.* s) *ſic* inſ. *L. I. B. R.* t) *inducere I. B. R.* u) *ſic* om. *I. B. R.* x) *adit vt P.* y) *tu te* ſepar. *G. tuto vtrius P. tuto verius* z) *poteris* om. *L.*

NOTAE VARIORVM.

Videbatur mihi res certa. Sed malui in eam partem peccare, quae cautior pleriſque videtur.

10, 17 FISSVRAM — ADIGITO) *Fiſſuram cuneum tedae pineae adigito* legi vult VRSIN. forte librarii culpa interceſſit; voluitque VRSINVS *in fiſſuram.*

10, 18 ABSVMTA ABLAQVEATIONE) De hac phraſi dubitat Cl. PONTED. ad Col. arb. 24.

10, 20 LAPIDEM ADIGITO) Obtemperauimus VRSINO, qui hic etiam *adigito* legendum monuit. Librarii *adiicere* poſuerunt quo verbo in medicamentorum & ciborum compoſitionibus apud noſtros ſedem eſſe, index docet. *Adigito & adicito*, quod ſcribebant pro *adiicito*, parum diſtant & miſcentur ſexcenties.

10, 21 DANDA EST OPERA — PAMPINENTVR) Cum ante pampinationem ſtirpes germinare & adoleſcere debeant, apponerem haec libentius ex l. de Arb. c. 25 deprompta : *deinde cum creuerint*, danda eſt opera &c. PONTEDERA.

XI. [a] Omnis ſurculus omni [b] arbori inſeri poteſt, ſi non eſt ei, cui inſeritur [c], A.
cortice [d] diſſimilis. ſi vero etiam ſimilem fructum, & eodem tempore affert, ſine ſcru- 26
pulo egregie inſeritur. Tria genera porro inſitionum [dd] antiqui [e] tradiderunt. Vnum,
quo reſecta & fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. Alterum, quo reſecta inter librum &
materiam ſemina admittit. quae vtraque genera verni [f] temporis ſunt. Tertium, quo
ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam [g] recipit, quam vocant agrico-
2 lae emplaſtrationem; vel [h], vt quidam, inoculationem. Hoc genus inſitionis aeſtiuo [i] 2
tempore optime vſurpatur. Quarum inſitionum [l] rationem cum tradiderimus, a nobis
quoque repertam docebimus. Omnes arbores ſimulatque [m] gemmas agere coeperint, luna
3 creſcente inſerito, oliuam autem circa aequinoctium vernum, vſque in Idus Aprilis. Ex
qua arbore inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumturus [n] es, videto vt ſit tenera &
ferax, nodisque crebris: & cum primum germina [o] tumebunt, de ramulis anniculis [p],
qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito craſſitudine digiti minimi. ſurculi
ſint bifurci, vel trifurci. Arborem, quam inſerere [q] voles, ſerra diligenter exſecato ea parte, 3
4 qua maxime nitida & ſine cicatrice eſt, dabisque operam, ne librum laedas. Cum deinde
truncum [r] recideris, acuto ferramento plagam leuato. deinde [s] cuneum tenuem ferreum
vel oſſeum inter corticem & materiem ne [t] minus digitos tres, ſed conſiderate, demitti-
to [u], ne laedas aut rumpas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere voles, falce acuta 4
ex vna [x] parte deradito tantum, quantum cuneus demiſſus [y] ſpatii dabit, atque ita, ne me-
5 dullas, neue alterius partis corticem laedas. Vbi ſurculos [z], paratos habueris †, cuneum
vellito [a], ſtatimque ſurculos in ea foramina [b], quae cuneo adacto inter corticem & mate-
riam feceris, demittito [c]. Ea autem fine [d], qua adraſeris, ſurculos ſic inſerito, vt ſemi-
pede, nec [e] amplius de arbore extent [f]. [in vna arbore duos, vel ſi truncus vaſtior eſt,
plures calamos recte inſeres, quatuor digitorum inter eos ſit ſpatium. pro arboris magni-
6 tudine & corticis bonitate haec facito. Cum omnes ſurculos, quos arbor ea patietur, de- 5
miſeris, libro vlmi, vel iunco, aut vimine arborem conſtringito: poſtea paleato luto be-
ne ſubacto oblinito [ff] totam plagam, & ſpatium, quod eſt inter ſurculos, vsque eo [g] dum
minime quatuor digitis inſita [gg] extent.] ſupra deinde [h] muſcum imponito, & ita ligato,
ne

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *Sed* praepon. *L. I. B. R.* b) *omni arbori* deſ. *I. B. R.* c) *arbori* adiic. *I. B. R.* d) *corticae I. I. arbori Goeſ.* dd) *inciſionum L.* & ita ſaepe. e) *antiqui B. R. antequi I.* f) *veris I. B. R.* g) *deliberatam H. A. G.* h) *velut* iunct. *I. B. R.* i) *aeſtiuum temporis P.* l) *conſitionum I. B. R.* m) *ſimul P. L.* n) *ſumes L. I. B. R.* o) *germinatum ibunt L. I. B. R. Goeſ.* p) *anniculis* om. *L. I. B. R.* q) *debes ſeu* inſ. *L.* r) *truncam reddideris P. Goeſ.* s) *quaſi* inſer. *Goeſ. I. B. R.* t) *demittito I. B. R.* u) *dimittito. I. B. R.* x) *ima I. B. R.* y) *dimiſſus I. B. R.* z) *dimittito* inſ. *L. P.* †) *ſtraueris L. P.* a) *vel lecto L. P. velito G.* b) *forma P. Goeſ.* c) *demittito* om. *L.* d) *ſine qua I. B. R.* e) *vel I. B. R.* f) *ima Goeſ.* ff) *oblinito: tum Goeſ.* g) *vſque ad eodem Goeſ. eo vt duobus* lib. de arb. gg) *iuſta Goeſ.* h) *inde eſt* ſiue *deinde ramuſculum P. ſupra inde eſt deinde ramuſcula Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

II, 1 INOCVLATIONEM) Graece ἐνοφθαλμισμὸν, Theophr. hiſt. plant. 2, 1 videatur Harduinus ad Plin. 7. 14 SCHOETTG. Noſtri ſane ruſtici hoc genus inſerendi vocant *das oculiren.*

II, 5 IN VNA ARBORE) Quae vncis incluſa ſunt, ex ſolo de Arboribus libro c. 26, 4 & 5 huc reponere cum Cl. SCHOETTGENIO auſi non eſſemus, niſi & in Goeſiano ita eſſet, & mox ſ. 8 ad haec ipſa verba auctor nos remitteret. Adde quod repetitio verbi *extent* manifeſte oſtendit, qui factum ſit, vt, quae inter ea interiecta fuerant, vna cum alterutro *extent* interciderint.

II, 6 QVATVOR DIGITIS) Quod eſt de arb. *duobus digitis*, id inde puto accidiſſe. Semipede, h. e. ſex digitis de arbore extare ſurculos voluit Columella. Lutum ſubactum ſi illinatur

ne pluuia dilabatur. Quoſdam tamen magis delectat in trunco arboris locum ſeminibus
6 ſerra [i] facere, inſectasque [k] partes tenui ſcalpello leuare, atque ita ſurculos aptare. Si pu- 7
ſillam arborem inſerere [l] voles, imam abſcindito, ita vt ſeſquipede [m] e terra extet. & [mm]
cum deinde praecideris, plagam diligenter leuato: & medium truncum, acuto ſcalpello †
permodice findito, ita vt fiſſura digitorum trium ſit in ea. deinde cuneum quo diduca-
tur, inſerito, & ſurculos ex vtraque parte deraſos [n] demittito [o], ſic vt librum ſeminis li-
bro arboris aequalem facias. Cum ſurculos diligenter aptaueris, cuneum eximito, & ar- 8
borem, vt ſupra dixi, alligato: deinde terram circa arborem adaggerato vſque ad [p] ipſum in-
7 ſitum. ea res a vento & calore maxime tuebitur. Hoc [q] tertium genus inſitionis [r] cum ſit ſub-
tiliſſimum, non omni generi [s] arborum idoneum eſt, ſed fere recipiunt talem inſitionem,
quae humidum, ſuccoſumque, & validum librum habent, ſicut ficus. Nam & lactis [t] plu- 9
rimum mittit, & corticem robuſtum habet. optime itaque inſeritur [caprifici ramus].
8 Ex arbore, de qua inſerere voles, nouellos & nitidos ramos eligito, in iisdemque [u] obſer-
uato gemmam, quae bene apparebit, certamque [x] ſpem germinis habebit: eam duobus
digitis quadratis circumſignato, vt gemma [y] media ſit: & ita acuto ſcalpello circumcidito [z]
delibratoque diligenter, ne gemmam laedas. poſtea [a] item alterius arboris, quam 10
emplaſtraturus es, nitidiſſimum [b] ramum eligito, & eiusdem ſpatii corticem circumcidi-
to, & materiam delibrato. deinde in eam partem, quam nudaueris, praeparatum em-
9 plaſtrum aptato, ita vt alterae delibratae parti [c] conueniat. Vbi ita haec feceris, circa 11
gemmam bene alligato, cauetoque ne laedas ipſum germen. deinde commiſſuras & vin-
cula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo non vrgeatur. arboris autem
inſitae ſobolem & ramos ſuperiores praecidito, ne quid ſit, quo [d] poſſit ſuccus [e] euocari †,
aut ne [f] cui magis quam inſito ſeruiat. poſt XXI diem ſoluito emplaſtrum. & hoc gene-
re optime etiam inſeritur olea. Quartum [g] illud genus inſitionis iam docuimus, cum de 12
viti-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *ſera G.* k) *infectasque I. B. R.* l) *ſerere I. B. R.* m) *ſexquipedem I. B. R. ſexquipede H. A. Gr. G.* mm) *&* om. *Goeſ.* †) *ſcalpro modice Goeſ.* n) *adraſos L. P.* o) *demittito I. B. R. I. I. H. A.* al. *dimitt.* p) *in idipſum I. B. R.* q) *Nos I. B. R. Goeſ.* r) *inuenimus, quod* inſ. *I. B. R.* s) *genere arbori P.* t) *latis R.* tt) *ea carifici ratione inſ. ex arb. Goeſ.* u) *iis deinde ſeruato I. B. R. ſerito L. P. iis dein quaerito Goeſ.* x) *certaminis habebit P.* y) *gemmae caſite: vt acuto P.* z) *circumcide diligenter n. e. l. delibrato item L.* a) *Delibrato item alteram arborem I. B. R.* b) *nitidum I. B. R.* c) *parco veniat P. parte veniat L.* d) *quod I. B. R.* e) *ſuccus* om. *I. B. R.* †) *vocari P. auocari Goeſ. occari I. B. R.* f) *nec vini P. necui* iunctim *I. I. H. A. nec vim agis G.* g) *Quarum P.*

NOTAE VARIORVM.

tur *ad duos digitos* extabunt ſurculi *quatuor digitis.* Hos numeros vel ipſe auctor aliud agens miſcuit, vel, quod probabilius eſt, librarii.

II, 6 QVOSDAM TAMEN — SVRCVLOS APTARE) Haec, quae in L. *de arbor.* non apparent, non mediocrem mihi dubitationem iniiciunt, vitioſane an contra ſint, quoniam ea fuſius expreſſa apud Palladium inuenio, qui ſolet plerumque ita excerpere, vt in compendium redacta diſponat. Sunt autem 3, 17, 3. Accedit etiam quod in veteri codice non *quoſdam tamen* ſed *quos tamen* legatur ex quo ita periodus ſuſpenditur, vt cum ad extremum membrum *atque ita ſurculos aptare* peruenimus, aliud expectemus. PONTED.

II, 8 ET ARBOREM VT SVPRA DIXI ALLIGATO) Addatur ex l. *de Arb. & oblinito.* PONTED.

II, 9 CAPRIFICI RAMVS) Lege cum libro de Arb. *tali ratione*: vel cum Goeſ. *optime igitur ea inſeritur ratione.* SCHOETTG. Vndecunque ſint haec duo verba, huc ea conuenire minime puto. Forte ſunt ex ſ. 10. Illa enim altera arbor emplaſtranda caprificus eſt, vt puto.

II, 11 HOC GENERE) Hoc modo. Caelius Aurelianus Acut. praef. n. 15 de Aſclepiade: *Denique in diffinitionum libris alienationem diffiniens hoc genere explicauit &c.* Pluries occurret infra apud Palladium. SCHOETTG.

II, 12 IAM DOCVIMVS) Supra 4, 29, 13.

vitibus [h] diſputauimus. itaque ſuperuacuum eſt hoc loco repetere traditam rationem terebrationis. Sed cum antiqui negauerint [i] poſſe omne genus ſurculorum in omnem arbo- A.
rem inſeri, & [l] illam quaſi finitionem, qua nos paullo [m] ante vſi ſumus, veluti [n] quan- 27
dam legem ſanxerint [o], eos tantum ſurculos poſſe coaleſcere, qui ſint cortice, ac libro, & fructu conſimiles iis [p] arboribus, quibus inſeruntur; exiſtimauimus [q] errorem huius opinionis diſcutiendum, tradendamque poſteris rationem, qua poſſit omne genus ſurculi
13 omni generi arboris inſeri. Quod ne longiore exordio legentem fatigemus, vnum quaſi [r] exemplum ſubiiciemus, quo poſſit omne genus ſurculi omnibus [s] arboribus inſeri. Scro- 2
bem [t] quoquouerſus [u] pedum [x] quatuor ab arbore oliuae tam longe fodito, vt extremi rami oleae poſſint eam contingere. in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, dili-
14 gentiamque adhibeto, vt robuſta & nitida fiat. Poſt triennium [y], cum iam ſatis amplum incrementum ceperit [z], ramum oliuae, qui videtur nitidiſſimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneae religa: atque ita amputatis caeteris ramulis, ea tantum cacumina [a], quae inſerere voles, relinque. tum arborem fici detrunca, plagamque leua, & mediam cuneo
15 finde. cacumina deinde oliuae, ſicuti matri cohaerent, ex [b] vtraque parte abrade [bb], & ita 3
fiſſurae fici inſere, cuneumque exime, diligenterque [c] ramulos colliga, ne qua vi reuellantur [d]. ſic interpoſito triennio conualeſcit [dd] ficus cum olea, & tum demum quarto anno, cum bene coierint [e], velut propagines, ramulos oliuae a matre reſecabis. hoc modo omne genus in omnem arborem inſeres. At [f] prius quam finem libri faciamus, quoniam fere ſpecies ſurculorum omnium [g] perſecuti ſumus prioribus libris, de cytiſo [h] dicere nunc tempeſtiuum eſt.

XII. Cytisvm [a] in agro eſſe quam plurimum maxime referet [b], quod galli- A.
nis, apibus †, capris, bubus quoque & omni generi pecudum vtiliſſimus ‡ eſt: quod ex 28
eo cito pingueſcit, & lactis plurimum praebet [c] ouibus [d]: tum [e] etiam quod [f] octo menſibus [g] viridi eo pabulo vti, & poſtea arido poſſis [h]. praeterea [i] in quolibet agro, quamuis ma-
2 cerrimo, celeriter comprehendit: omnem iniuriam ſine noxa patitur. Mulieres quidem 2
ſi lactis inopia premuntur [l], cytiſum aridum in aquam macerari [ll] oportet, & cum tota nocte

VARIETAS LECTIONIS.

h) *vitis P.* i) *denegauerint I. B. R.* l) *ex illa definitione Goeſ. Lipſ. B. R. difinitione I. & extila &c. P.* m) *ante paullo I. B. R.* n) *vel antecedentem P.* o) *ſanxerunt I. B. R.* q) *exiſtimabimus I.* r) *quaſi* deficit *I. B. R.* s) *dimiſſis P. L.* t) *Scrobe P.* u) *quoquo verſus Gr. G. St.* x) *pedes I. B. R.* y) *biennium L. Goeſ. I. B. R.* z) *coeperit B. R.* a) *tacuminis relinque P. cacumine relinque L.* b) *ex* om. *Goeſ. I. B. R.* bb) *adrade Goeſ.* c) *que* om. *P. & diligenter colliga I. B. R.* d) *reuellatur I. B. R.* dd) *coaleſcet Goeſ.* e) *coierit I. B. R. cum enociuerit L.* f) *Ac I. B. R.* g) *omnes perſequimur: priores libros de cythiſo incipere parum: ac tempeſtium fuit. Nunc arboris praecipientes opportune eius meminerimus. I. B. R.* h) *cythiſo incipere paruum ac tempeſtiuum fuit nunc arboris precipientis opportune eius meminerimus* inſ. *L.* [C. XII.] a) *Cythiſum* a. Commel. omnes. Et ſic per totum caput: b) *refert a. Vict.* †) *ouibus* inſer. *Goeſ.* ‡) *vtiliſſimum Goeſ.* c) *cum etiam ouis octo Goeſ. etiam cum* interpon. *P.* d) *ouis I. B. R. I. I.* om. *L.* e) *tum etiam* om. *P.* f) *quod* defic. *I. B. R. ouis L.* g) *menſis P.* h) *poſſit Goeſ. I. B. R.* i) *Propterea I. B. R.* l) *praemuntur* G. ll) *macerare, permiſcere, dare Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

11, 12 PAVLLO ANTE) Ipſo principio huius cap.

11, 13 SCROBEM QVOQVO VERSVS) Laudat Plin. 17, 19 ſ. 30, n. 7.

12, 1 GALLINIS, APIBVS) Pro *apibus*, vt eſt in vulgatis codicibus, videtur legendum *ouibus*. Nam ſequitur: *Quod ex eo cito pingueſcit, & lactis plurimum praebet ouis.* ex voce autem, *ouibus* fecit librarius, *apibus*, facili lapſu. VRSINVS.

12, 2 IN AQVAM MACERARI) F. *in aqua.*

nocte permaduerit, poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino,
atque ita potandum dari [m] : ſic & ipſae [n] valebunt, & pueri abundantia lactis confirma-
3 buntur. Satio autem cytiſi vel autumno circa Idus Octobris, vel vere fieri poteſt. Cum 3
terram bene ſubegeris, areolas facito, ibique velut ocimi [o] ſemen cytiſi autumno ſerito.
Plantas deinde vere diſponito [p] : ita vt inter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatia di- 4
ſtent. Si ſemen non habueris, cacumina [q] cytiſorum vere [r] deponito, & [s] ſtercoratam
terram circumaggerato [t]. Si pluuia non inceſſerit, [u], rigato quindecim proximis diebus:
ſimulatque nouam frondem agere [x] coeperit, ſarrito, & poſt triennium deinde caedito, &
4 pecori praebeto. equo abunde eſt viridis pondo [y] XV [z], bubus pondo vicena, caeterisque
pecoribus pro portione virium. Poteſt [a] etiam ante Septembrem [b] ſatis commode ramis [c]
cytiſus ſeri, quoniam facile comprehendit, & iniuriam ſuſtinet. Aridum [d] ſi dabis, 5
parcius praebeto, quoniam vires maiores habet, priusque [e] aqua macerato, & exemtum [f]
paleis permiſceto. Cytiſum cum aridum [g] facere voles, circa menſem Septembrem, vbi
ſemen eius grandeſcere incipiet, caedito, paucisque horis, dum flacceſcat [gg], in ſole ha-
beto : deinde in vmbra [h] exſiccato [i], & ita condito [k]. Hactenus de arboribus praece-
piſſe abunde eſt, reddituro pecoris curam & remedia ſequenti volumine.

VARIETAS LECTIONIS.

m) *dare I. B. R.* n) *ipſe R. G.* o) *ocymi* praeter Comm. omnes. p) *diſpoſito P.* q) *ima* inſer. *I. B. R.* r) *vere* omiſſ. *I. B. R.* s) *&* om. *I. B. R.* t) *circum aggerato* diu. *G. circa aggerato I. B. R.* u) *ingeſſerit I. B. R. ingreſſerit Goeſ. ingerſerit L.* x) *agere* deeſt *P.* y) *pedes P.* z) *XII. L. I. B. R.* a) *autem* inſ. *L. P. Goeſ.* b) *circa ſaepem agri Goeſ. etiam ſetem agri L. ſeptem agri commode P.* c) *ramis cytiſus* deſunt *I. B. R.* d) *Aridam P.* e) *priusquam H.* f) *exemptam I. B. R. H. A. G.* g) *aridam P.* gg) *flacceſcat* altera manus *L.* h) *in* om. *Goeſ.* i) *exiccato I. I. H. ſiccato Goeſ.* k) *incondito H.*

NOTAE VARIORVM.

12, 3 QVATVOR PEDVM SPATIA) Melius credo *ſpatio*, vt eſt in de arb.

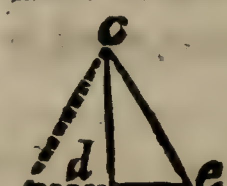
AD COLVMELLAE
LIB. V. CAP. II, 5.

Quaeſieram, pro amicitiae noſtrae iure, ex Celeberrimo Hambergero, I An ſolutio a Columella 5, 2, 5 propoſita demonſtrari poſſit? II An ea transferri poſſit ad triangula alia aequilatera? Ad haec ille iſta, quae inuidere lectoribus nolui, quamuis ipſae quaeſtiones meae confeſſionem habeant, in erudito illo puluere minus me, quam vellem verſatum: & ipſe non ſcripſerit eo conſilio, vt cum omnibus communicarentur.

Huius quaeſtionis nulla datur ſolutio, quia aſſertum, (quod nempe $\frac{1}{3}$ atque $\frac{1}{10}$ □i lateris Δli aequilateri, vel, quod eodem redit, $\frac{10}{30} + \frac{3}{30} = \frac{13}{30}$ eiusdem □i ſint areae trianguli aequales) non niſi vero eſt proximum.

Hoc vt demonſtrem, praeſuppono, quod, ſi quantum ſub ſigno radicali multiplicandum ſit cum alio quanto absque ſigno radicali, hoc prius ad □i dignitatem evehi debeat, & dein, multiplicatione quantorum facta, productum ſub ſigno ſcribendum ſit radicali: v. g. ſit $\sqrt{9} = 3$ multiplicanda per 4, aut ita ſcribendum $4\sqrt{9}$ aut 4 ad dignitatem □i evehendum, & 9 multiplicatum per 16, = 144 ſub ſigno radicali ponendum & erit $\sqrt{144} = 12 = 3 \cdot 4$.

Sit jam Latus Δli aequilateri = a, erit □ eiusdem aa, & huius pars tertia atque decima = $\frac{1}{3}$ aa + $\frac{1}{10}$ aa = (ex hypoth.) areae trianguli.

Quaeramus hanc aream Δli methodo demonſtratiua hinc aſſumamus eiusdem dati trianguli dimidium

cde, erit ce = a, □ ce = aa, de = $\frac{1}{2}$ a, □ de = $\frac{1}{4}$ aa ergo per theor. Pythag. □ cd = aa -- $\frac{1}{4}$ aa hinc cd = $\sqrt{aa - \frac{1}{4}aa}$, quod ſi igitur haec linea cd tanquam perpendiculum per dimidiam baſin de = $\frac{1}{2}$ a multiplicatur, prodit area Δi $\frac{1}{2}a\sqrt{aa - \frac{1}{4}aa} = \sqrt{\frac{1}{4}a^4 - \frac{1}{16}a^4}$ (ſi nempe, vi praeſuppoſiti, $\frac{1}{2}$a evehitur ad □i dignitatem & dein $\frac{1}{4}$ aa multiplicatur cum quanto ſub ſigno radicali aa -- $\frac{1}{4}$ aa, & productum ſub ſigno radicali ponitur.) Cum vero, ſi diuerſae denominationes ad eandem reducuntur, modo dictum factum $\frac{1}{4}a^4 - \frac{1}{16}a^4 = \frac{4}{16}a^4 - \frac{1}{16}a^4 = \frac{3}{16}a^4$ erit etiam $\sqrt{\frac{1}{4}a^4 - \frac{1}{16}a^4} = \sqrt{\frac{3}{16}a^4}$.

Quod ſi ergo reſolutio Columellae in rigore geometrico daret aream Δli, foret $\frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa = \sqrt{\frac{3}{16}a^4}$ hinc horum quantorum quoque □a forent aequalia i. e. $\frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{15}a^4 + \frac{1}{100}a^4$ foret $= \frac{3}{16}a^4$

$$\begin{array}{l} \frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa \\ \frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa \\ \hline \qquad + \frac{1}{30}a^4 + \frac{1}{100}a^4 \\ \frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{30}a^4 \\ \hline \frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{15}a^4 + \frac{1}{100}a^4 \end{array}$$

reducantur hae fractiones ad eandem denominationem, dabunt hoc □ = $\frac{1500}{13500}a^4 + \frac{900}{13500}a^4 + \frac{135}{13500}a^4$ colli-

colligantur hae fractiones in vnam ſummam & erit $\square = \frac{2535}{13500} a^4 = \square o \sqrt{\frac{3}{16} a^4} = \frac{3}{16} a^4$ ergo, cum fractiones ſint rationes, ſi fractiones ſunt aequales, erunt etiam rationes aequales; rationes =les dant proportionem, in qualibet proportione geometrica factum extremorum eſt =le facto mediorum: Hinc ſi 2535 : 13500 = 3 : 16 foret factum ex 2535 in 16 = 40560 = 40500 i. e. facto ex 13500 in 3. Cum igitur iſtud, quod ex hypotheſi fluit, ſit falſum, erit etiam ipſa hypotheſis falſa.

De ſecunda ergo quaeſtione patet, demonſtrationem prioris problematis, quia non datur, ad alia triangula non aequilatera transferri non poſſe. Tametſi vero demonſtratio vniuerſalis dari non poſſit, ipſum tamen problema facillime vniuerſale euadit. nam cum Δ praeſupponatur aequilaterum & vnum latus ſit datum, omnia latera data erunt, & ſic ſpeciale Columellae problema ad omnia Δla applicatum tale erit.

Datis tribus lateribus Δli cuiuscunque inuenire aream

Reſolutio haec eſt:

1) A dimidio ſummae trium laterum ſubtrahantur latera ſingula.

2) Idem dimidium multiplicetur per vnam differentiam inuentam.

3) Hoc factum multiplicetur per alteram differentiam inuentam.

4) Hoc factum multiplicetur per tertiam differentiam inuentam.

5) Ex hoc facto extrahatur radix.

Haec erit area deſiderata.

Sit v. g. cuius latera 3. 4. 5. erit ſumma = 12, dimidium ſummae = 6, differentia inter hoc dimidium & quodlibet latus

$$\begin{array}{cccc} & 6 & 6 & 6 \\ & \underline{3} & \underline{4} & \underline{5} \\ = & 3 & 2 & 1 \end{array}$$

multiplicetur 6 per 1, factum = 6 per 2, hoc factum = 12 per 3 ex hoc facto = 36 extrahatur radix = 6 quae eſt area deſiderata.

Huius ſolutionis demonſtrationem Algebraico - geometricam ſi ſcire cupis, dabo.

* * *

Nolebam fatigare virum eruditiſſimum, cum iſta non parentur Geometris: Sed interrogaui, quod magis ad rem meam tum pertinebat, I An demonſtrari poſſent, quae habet Columella 5, 2, 7? II Itemque ea, quae habet idem 5, 2, 8? & III, quae docet 5, 2, 9? Reſponſum tuli eiusmodi.

Reſpon-

Reſponſio ad quaeſtionem primam:

a) Area circuli oritur, ſi peripheria in 4tam partem diametri, vel integra diameter in peripheriae 4tam partem ducitur.

b) Quadratum diametri oritur, ſi diameter per diametrum multiplicatur.

c) Sunt ergo □ diametri, atque area circuli facta ex diametro atque ex peripheriae 4ta parte in diametrum, i. e. ſunt facta ex duobus numeris multiplicatis per eundem tertium: Talia vero facta ſunt vti numeri dati.

d) Ergo etiam □ diametri erit ad aream circuli, vti diameter ad peripheriae quartam partem, ſiue, cum dupla ſint vti ſimpla, vt duplum diametri ad duplum 4tae partis peripheriae i. e. ſemiperipheriam.

Ad quaeſtionem ſecundam:

Dimidia ſunt vti integra. ergo etiam factum ex ſemidiametro in diametrum, i. e. dimidium diametri quadratum erit ad dimidiam circuli aream, vt totum □ ad totam aream, i. e. vt duplum diametri ad dimidium peripheriae.

Non ſcio Autorem, qui tales reſolutiones dedit. Video quidem B. Sturmium in Matheſis compendiariae Tabul. Geometr. 2da dixiſſe eſſe □ diametri ad aream circuli ſecundum Archimedem vt 14 ad 11. ſed dubito an ipſe viderit, 14 eſſe duplum diametri & 11 dimidium peripheriae: hinc an ſciverit □um diametri eſſe ad circuli aream vti duplum diametri ad dimidium peripheriae.

Tertium problema Columellae agit, (niſi me omnia fallunt) de inuenienda ſegmenti circuli magnitudine: ſed Columellae reſolutio nullibi dat veram magnitudinem, niſi in iſto ſpeciali caſu, vbi chorda habet 16 ſagitta vero 4 partes, hinc nec demonſtrari poteſt.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER SEXTVS.

PRAEFATIO.

SCIO quoſdam †, Publi Siluine, prudentes agricolas pecoris [a] gregariorumque paſtorum abnuiſſe curam, & eam velut inimicam profeſſionis ſuae diſciplinam conſtantiſſime repudiaſſe. neque infitior [b] id [c] eos aliqua ratione feciſſe, quaſi [d] ſit agricolae contrarium paſtoris propoſitum: cum ille quam maxime ſubacto & puro ſolo gaudeat, hic nouali, graminoſoque; ille fructum e terra ſperet, hic e pecore. ita [e] fit, vt quod arator abominatur [f], contra paſtor optet, herbarum prouentum. Sed in his [g] tam dis- 2
cordantibus votis eſt tamen quaedam ſocietas, atque coniunctio: quoniam & pabulum e fundo plerumque domeſticis pecudibus magis, quam alienis depaſcere ex [h] vſu ſit, & [i] copioſa ſtercoratione, quae contingit e gregibus, terreſtres fructus exuberant [l]. Nec ta- 3
men vlla regio eſt, in qua modo frumenta gignantur, quae non, vt hominum [m], ita armentorum adiumento [n] iuuetur. vnde etiam iumenta † nomen a re traxere, quod noſtrum laborem, vel onera ſubuectando, vel arando iuuarent. Itaque ſicut veteres Romani praeceperunt, ipſe quoque cenſeo tam pecorum quam agrorum cultum pernoſcere. Nam in ruſticatione vel antiquiſſima eſt ratio paſcendi, eademque quaeſtuoſiſſima. pro- 4
pter quod nomina quoque & [o] pecuniae & peculii tracta videntur a pecore: quoniam [p] id ſolum veteres poſſederunt, & [q] adhuc apud quaſdam gentes vnum hoc vſurpatur diuitiarum genus: & nunc [r] apud noſtros quidem colonos alia res vberior [s] nulla eſt. vt etiam M. [ss] Cato credidit [t], qui conſulenti, quam partem rei ruſticae exercendo celeriter locupletari poſſet? reſpondit, ſi bene paſceret [u]: rurſusque interroganti, quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus [x] eſſet [y]? affirmauit, ſi mediocriter paſceret. Caeterum de tam ſapiente viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, 5
eidem

VARIETAS LECTIONIS.

[Lib. VI. Praef.] †) *libros* inſ. *L. Goeſ.* a) *pecoris abnuiſſe curam, gregariorumque paſtorum velut inimicam I. B. R. I. I. L. Goeſ.* b) *inficior* praet. Commel. omnes. c) *ideo I. B. R.* d) *qua P. Goeſ.* e) *ideoque arator I. B. R. I. I. L. Goeſ.* f) *abominetur. At contra I. B. R. I. I. Goeſ.* g) *iis I. B. R.* h) *exueſtet P. L.* i) *&* abeſt *I. B. R.* l) *exuberant L. Goeſ. I. B. R. exuberare* al. m) *ouium I. B. R.* n) *adiuratorio Goeſ. adiurator iugulatur L. adiurator iuguletur P.* †) *& armenta* inſ. *L. Goeſ.* o) *&* om. *I. B. R.* p) *quod non ſolum I. B. R. quō id non ſolum P. copia & non L.* q) *ſed I. B. R.* r) *ne Goeſ. L. I. B. R.* s) *ſuperior vt M. Cato I. B. R. re ſuperior L. & Goeſ.* ss) *magr.* h. e. magiſter *L.* t) *reddidit P.* u) *ipſas geret P. bene ipſas paſceret geres L.* x) *praecepturus I. B. R.* y) *eſt P.*

NOTAE VAPIORVM.

3 VNDE ETIAM IVMENTA) Haec & quae ſequuntur pleraque ſumta ſunt e Varrone 2,1 vbi vide notas. SCHOETTG.

5 PIGET DICERE) Piguit certe Plinium,

eidem [z] quaerenti, quodnam [a] tertium in agricolatione quaeſtuoſum eſſet? aſſeruaſſe, ſi quis vel male paſceret: cum praeſertim maius diſpendium ſequatur inertem & inſcium [b] paſtorem, quam prudentem diligentemque compendium [c]. De [d] ſecundo tamen reſponſo, dubium non eſt, quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exuperet [e].
6 Quam ob rem [f] nos quoque hanc partem rei ruſticae, Siluine, quanta valuimus induſtria, maiorum ſecuti praecepta, poſteritati mandauimus. Igitur cum ſint duo genera quadrupedum, quorum alterum paramus in conſortium operum, ſicut bouem, mulam, equum, aſinum; alterum voluptatis, ac reditus & cuſtodiae cauſa, vt ouem, capellam [g], ſuem,
7 canem: de eo genere primum dicemus, cuius vſus noſtri laboris eſt particeps. nec dubium, quin (vt ait Varro) caeteras pecudes bos honore ſuperare debeat, praeſertim autem [h] in Italia, quae ab hoc nuncupationem traxiſſe creditur [i], quod olim Graeci tauros Ἰταλὸς [l] vocarent; & in ea vrbe, cuius in [m] moenibus condendis [n] mas & foemina aratro terminum ſignauerunt [o], velut † pecus [p]: quod item [q] Athenis Cereris & Triptolemi fertur miniſter: quod inter fulgentiſſima ſidera particeps caeli: quod deinde laborioſiſſimus adhuc hominis ſocius in agricultura: cuius tanta fuit apud antiquos veneratio, vt tam capitale eſſet bouem necaſſe [r], quam ciuem. Ab hoc igitur promiſſi operis capiamus exordium.

Capvt I.

Qvae in emendis bubus ſequenda, quaeque vitanda ſint [a], non ex facili dixerim; cum pecudes pro regionis caelique ſtatu, & habitum corporis, & ingenium [b] animi, & pili colorem gerant [c]. Aliae formae ſunt Aſiaticis, aliae Gallicis, Epiroticis aliae. nec tantum diuerſitas prouinciarum, ſed ipſa quoque Italia [d] partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boues progenerat albos & exiles, labori [e] tamen & cultu-
2 rae patrii ſoli non inhabiles. Vmbria vaſtos, & albos; eademque rubros [ee]: nec minus pro-

Varietas lectionis.

z) *quidnam* impreſſi *eidem MSS.* a) *quoidam P. cuidam* impr. *quodnam L. quidam Goeſ.* b) *ſaenum I. B. R.* c) *comprendi P. L.* d) *Vnde L. I. B. R.* e) *exuberet I. B. R.* f) *cauſam Goeſ. I. B. R.* g) *capellas. Bouem (Ouem I.) tamen de primo genere dicemus I. B. R. caprellas, ouem tamen de eo genere primum dicemus L.* h) *& L. I. B. R. it. MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 4, 826.* l) *italos L. I. B. R.* m) *in* deeſt *I. B. R. & Heinſ. l. c.* n) *ſi* interſer. *I. B. R.* o) *ſignauerint I B. R.* p) *petum I. B. R. petam MS. Heinſ. l. c.* vnde ipſe coniicit *metam. potum. L.* q) *atticis* inſer. *Goeſ. I. B. R. atticus L. & MS. Heinſ. l. c.* vnde ipſe fingit *atticis.* r) *necuiſſe Goeſ.* [C. I.] a) *ſunt I. B. R.* b) *ingenii I. B. R.* c) *gerunt I. B. R.* d) *Italiae I. I.* e) *laboris I. B. R.* ee) *robios* manus prior *robias* manus ſecunda *Goeſ.*

Notae variorvm.

nium, qui cum 18, 5 ſ. 6 duas quaeſtiones & reſponſiones retuliſſet, de tertia tacet, cum tamen hyperbolarum ſit amantiſſimus. At non piguit Ciceronem, qui Offic. 2, 25 *tertium, male paſcere,* & *quartum, arare* adiicit.

7 Vt ait Varro) 2, 5, 3.

7 Cvivs moenibvs condendis — aratro mvrvm signaverunt et portas, qvod item) Ita hic locus videtur emendandus ex veſtigiis antiquae lectionis in codice manuſcripto, & ex praefatione lib. 2 Varronis, vbi eſt: *& quod, vrbis cum condita eſt, tauro & vacca, qui eſſent muri & portae definitum.* Videnda, quae ad locum Varronis notauimus. Vrsin. Locus Varronis eſt 2, 1, 10. Notus etiam eſt mos condendarum coloniarum in nummis expreſſus. Caeterum corruptum hunc locum eſſe nihil dubito. Recte ſanatum ab Vrſino, quantum ad ſententiam certe, arbitror; licet recipere viri ingenioſiſſimi emendationem non auſim.

7 Cereris — minister) Etiam hoc eſt Varronis & reliqua huius capitis 2, 5, 3 & 4.

1 De bouibus conf. Plin. 8, 54 ſ. 70.

probabiles animis, quam corporibus. Hetruria[f] & Latium compactos, ſed ad opera
fortes. Appenninus duriſſimos omnemque difficultatem tolerantes, nec ab aſpectu deco-
ros. quae cum tam varia & diuerſa ſint, tamen quaedam quaſi communia, & certa prae-
cepta in emendis iuuencis[g] arator ſequi debet, eaque Mago Carthaginienſis[h] ita prodi-
dit, vt nos deinceps[i] memorabimus. Parandi ſunt boues nouelli, quadrati, grandibus[l] 1
membris, cornibus proceris, ac nigrantibus & robuſtis, fronte lata & criſpa, hirtis auri-
bus, oculis & labris[m] nigris, naribus reſimis patuliſque, ceruice longa & toroſa, paleari-
bus amplis, & pene ad genua promiſſis, pectore magno, armis vaſtis, capaci & tanquam
implente vtero, lateribus porrectis, lumbis latis, dorſo recto planoque, vel etiam ſubſi-
dente †, clunibus rotundis, cruribus compactis ac[n] rectis, ſed breuioribus potius quam
longis, nec genibus improbis, vngulis magnis, caudis longiſſimis, & ſetoſis piloſiſque[o];
corpore denſo breuique, colore rubeo[p] vel fuſco, tactu corporis molliſſimo.

II. Talis notae vitulos oportet, cum adhuc teneri ſunt, conſueſcere manu tra-
ctari, ad praeſepia religari, vt exiguus in domitura labor eorum, & minus ſit periculi.
Verum neque ante tertium, neque poſt quintum annum iuuencos domari placet, quoniam
illa aetas adhuc tenera eſt, haec iam praedura †: eos autem, qui[a] de grege feri[b] compre-
henduntur, ſic ſubigi conuenit. Primum omnium ſpatioſum ſtabulum praeparetur, vbi do- 2
mitor facile verſari, & vnde digredi ſine periculo poſſit. Ante ſtabulum nullae anguſtiae ſint,
ſed aut campus, aut via late patens: vt cum producentur iuuenci, liberum habeant excur-
ſum, ne pauidi aut arboribus, aut obiacenti[c] cuilibet rei ſe implicent, noxamque capiant.
In ſtabulo ſint ampla praeſepia, ſupraque † transuerſi aſſeres in modum iugorum a terra 3
ſeptem pedibus elati configantur[d], ad quos religari poſſint iuuenci. Diem deinde, quo
domituram auſpiceris, liberum[e] a tempeſtatibus & a[f] religionibus matutinum eligito:
can-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *Etruria I. B. R.* g) *iumentis I. B. R.* h) *carthaginenſis I. B. R. G.* i) *deinde I. B. R.* l) *grandes I. B. R.* m) *labiis I. I. H. A. Gr. G. St.* *ſubidentes I. B. R.* n) *arrectiſque I. B. R.* o) *piloſusque Goeſ.* p) *rubii vel fuſci Goeſ.* [C. II.] †) *praeduros autem quidem L.* a) *quidem P.* b) *fieri P.* bb) *degredi Goeſ.* c) *abiacenti I. B. R.* †) *ſuperque Goeſ. & L.* d) *confingantur I. B. R.* e) *bonum I. B. R. Goeſ. L.* f) *a* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

1, 3 PARANDI SVNT BOVES) Pleraque ſigna etiam ſunt Geop. 17, 2 totum prope hunc locum in ſuas areolas tranſtulit Pall. Mart. 11 conf Col. 6, 20 & 21.

1, 3 ET TANQVAM INCIENTE VTERO) Ita videtur leg. pro vulgari *implente.* Sed non ſemel in hoc verbo erratum eſt, cum apud Columellam, tum apud Varronem & Arnobium. Videndus Feſtus in *Inciens.* VRSIN. Cum nulla hic varietas ſit in MSS. & fieri poſſit, vt intranſitiue dixerit, elliptice certe Columella, *implente vtero* (ſpeciatim hic conceptaculum foetus notante) *ventrem* (latius acceptum) non auſus ſum aliquid mutare. Caeterum *incientes* dici beſtias partui vicinas, vel Index noſter docet.

1, 3 PILOSISQVE, CORPORE DENSO BREVIQVE) Multa hic vitioſe ſcripta; boues enim *corpore denſo & breui* ab omnibus improbantur. Varro 2, 5 de bubus ita loquitur, *vt ſint bene compoſitae* (hae pecudes) *vt integris membris, oblongae, amplae.* Sic Pallad. 4, 11 *Vt ſint boues nouelli quadratis & grandibus membris & ſolidi corporis.* Quod etiam in hoc ipſo loco paecipit Columella, *Parandi* inquit *ſunt boues nouelli quadrati, grandibus membris.* Vitium itaque ſubeſt in vulgata lectione. nam τὸ *piloſiſque* deprauatum eſt, de τῷ *pilo totius*; τὸ vero *corpore* ex τῷ *corporis* factum. Reſtitui itaque ſic poteſt locus: *Caudis longiſſimis & ſetoſis, pilo totius corporis denſo breuique.* Haec ex Palladii loco, qui 4, 11 hoc modo legitur, *Caudis longis ac ſetoſis, pilo, totius corporis denſo ac breui,* caſtiganda exiſtimauimus. PONTED.

2, 1 NEQVE POST QVINTVM ANNVM) Hic enim plenum huic generi robor adfert. V. Plin. 8, 45 f. 70 pr.

2, 3 LIBERVM — RELIGIONIBVS) Nihil aliud puto indicari, quam ne per ferias domi-

4 cannabiniſque funibus cornua iuuencorum ligato. Sed iaculi [g], quibus capulantur [h], la-
natis pellibus inuoluti ſint, ne tenera † fronte ſub cornua laedantur. Cum deinde bucu-
los ‡ comprehenderis, perducito ad [i] ſtabulum, & ad ſtipites religato, ita, vt exiguum la-
xamenti habeant, diſtentque inter ſe aliquanto ſpatio, ne in colluctatione alter alteri noceat.
Si nimis aſperi erunt, patere vnum diem noctemque deſaeuiant. ſimulatque iras contude-
rint [l], manu [ll] producantur, ita vt & [m] aliquis ante, & a tergo complures, qui ſequan-
tur [n], retinaculis eos contineant, & vnus cum claua ſalignea procedens modicis ictibus
5 ſubinde impetus eorum coërceat [o]. Sin autem placidi & quieti boues erunt, vel eodem
die, quo alligaueris, ante veſperum [p] licebit producere, & docere per mille paſſus com-
poſite ac ſine pauore ambulare: cum domum perduxeris [pp], arcte [q] ad ſtipites religato,
ita ne capite moueri poſſint. tum demum ad alligatos boues, neque a poſteriore parte, ne-
que a latere, ſed aduerſus, placide & cum quadam vocis adulatione venito, vt accedentem
6 conſueſcant aſpicere. deinde nares perfricato, vt hominem diſcant [r] odorari. Mox etiam
conuenit tota tergora & tractare [s], & reſpergere mero, quo familiariores bubulco fiant:
ventri [t] quoque, & ſub femina manum ſubiicere, ne [u] ad eiuſmodi tactum poſtmodum
paueſcant, & vt ricini [x], qui plerumque feminibus inhaerent, eximantur. itaque [y] cum
7 ſit [z], a latere domitor ſtare debet, ne calce contingi poſſit. Poſt haec diductis [a] malis
edu-

VARIETAS LECTIONIS.

g) *laquei I. B. R. Goeſ. L.* h) *copulantur* omnes praet. *P.* †) *tenerae frontes Goeſ.* ‡) *bucolos G.* i) *extra ſtabulum producito* poſt *I. B. R. perducito ſtabulum L.* l) *contulerint I. B. R.* ll) *mane Goeſ.* m) *& aliquis ante, &* om. *I. B. R.* n) *ſequuntur I. B. R.* o) *coherceat R.* p) *veſperam I. B R.* pp) *reduxeris Goeſ.* q) *arte I. B. R.* r) *dinoſcant H.* s) *cractare I.* t) *vteris* al. *neutris Goeſ. vteris L. vtens I. B. R.* u) *& P.* x) *rediui L. rediuiui I. B. R.* y) *idque Goeſ.* z) *ſint I. B. R.* a) *deductis I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

domitura talis ſuſcipiatur. Vid. Cat. 138 vbi ad certa tantum opera coniungere permittit feriis boues. Conf. Cat. 132 & noſter 2, 22.

2, 4 IACVLI QVIBVS CAPVLANTVR) Blanditur vox *laquei* vt notior, & autoritatibus munita non contemnendis. Sed quid ſi *iaculus*, de laqueo *iniiciendo* beſtiae capiendae non minus dixere veteres ruſtici, quam *iaculum* de rete piſcatores? Sed *capulantur* quid ſibi vult? verbum probum, niſi fallimur, & Melae vſurpatum 2, 5 ſub fin. *in ea regione piſcem e terra penitus oriri, qui vbi ex alto huc vſque penetrauit, per ea foramina ictu* CAPVLANTIVM *interfectus extrahitur.* Etiam hic parum aberat, quin periret vox innocua, niſi opem illi & ſalutem tuliſſet Voſſius. Subſtituerant enim *captantium*, commodius ſane, quam hic *copulantur*. *Capulare* captare eſt, a *capio* eadem forma deriuatum vt *iaculari* a *iacio*, vel a *ſpecio ſpeculari*. Agit Moderatus noſter de capiendis ſ. comprehendendis de grege feris iuuencis. ad hoc opus eſt *iaculo* fune, quo *capulentur*, h. e. capiantur cornibus iniecto. Ab hoc ipſo verbo etiam *capulator* dictus eſt, qui *capulet* oleum, i. e. capiat de amurca vid. ad Caton. 67, 1. *Capulus* gladii eſt, quo ille capitur: *capulus* mortui hominis eadem fere ratione dictus. Barbari *capulare* pro vulnerare dixere, ex ipſa *capiendi* ſignificatione, vt noſtri *einen Fang geben*.

2, 4 NE TENERA FRONTE) *Tenerae frontes* coniiciebat VRSIN.

2, 4 PERDVCITO) Hoc in loco agit de illis buculis domandis, qui de grege feri capti, ad ſtabulum primo adducuntur: *eos autem*, inquit, *qui de grege feri comprehenduntur, ſic ſubigi conuenit.* Quare legendum: *cum deinde buculos comprehenderis, intra ſtabulum perducito*, vel vt in vetuſtis editionibus, *perducito ad ſtabulum.* Capti enim ad ſtabulum adducuntur, *in quo ſi nimis aſperi erunt*, vt ait Columella, *patere vnum diem noctemque deſaeuiant, ſimul atque iras contunderint, manu producantur.* Hoc modo & Palladius lib. 4 tit. 12 *Tunc eligis abſolutam tempeſtatibus, & impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad ſtabulum.* PONTED. Non oportuit hic diſceſſum a primis editionibus, quibus neque Florentiae contradicitur, quam proinde lectionem reuocare nihil dubitauimus.

2, 6 ET VT RICINI — EXIMANTVR) Sub exemplo docet, opus interdum eſſe, vt non ad tactum omnem paueſcant boues: eximendi enim nonnunquam ricini. Poſſis itaque illud *& vt* interpretari, *etiam* ne paueſcant, *licet* ricini eximantur.

2, 6 ITAQVE CVM FIT) Veteres libri:

educito [b] linguam, totumque eorum [c] palatum ſale defricato, libraleſque offas in praeſulſae adipis [d] liquamine tinctas, lingula demittito, ac vini ſingulos ſextarios per cornu † faucibus infundito: nam per haec blandimenta triduo fere manſueſcunt, iugumque quarto die accipiunt, cui ramus illigatur [e], & temonis vice [f] trahitur †: interdum & pondus aliquod iniungitur, vt maiore niſu [g] laboris exploretur patientia. Poſt eiusmodi 8
experimenta vacuo ploſtro ſubiungendi, & paullatim longius cum oneribus producendi ſunt. Sic perdomiti mox ad aratrum inſtituantur, ſed in ſubacto agro, ne ſtatim difficultatem [gg] operis reformident, neue adhuc tenera colla, dura proſciſſione terrae contundant [h]. Quemadmodum autem bubulcus in arando bouem inſtituat, primo praecepi volumine. Curandum ne in domitura bos calce aut cornu quemquam contingat. nam niſi haec caueantur [i], nunquam eiusmodi vitia, quamuis ſubacto [k], eximi poterunt. Verum iſta ſic agenda praecipimus, ſi [l] veteranum pecus non aderit [m]. nam ſi aderit, 9
expeditior tutiorque [n] ratio domandi eſt, quam nos in noſtris agris ſequimur. Nam vbi ploſtro [o], aut aratro iuuencum [oo] conſueſcimus [p], ex domitis bubus, valentiſſimum, eundemque placidiſſimum cum indomito iungimus [q]. qui [r] & [s] procurrentem retrahat, & cunctantem producat. Si vero non pigeat iugum fabricare, quo tres iungantur, 10
hac machinatione conſequemur, vt etiam contumaces boues grauiſſima opera non recuſent. nam vbi piger iuuencus medius inter duos veteranos iungitur, aratroque iniuncto [t] terram [u] moliri [x] cogitur, nulla eſt imperium reſpuendi facultas. ſiue enim efferatus proſilit, duorum arbitrio inhibetur: ſeu conſiſtit, duobus gradientibus etiam obſequitur [y]: ſeu conatur decumbere, a valentioribus ſubleuatus trahitur: propter quae vndique neceſſitate contumaciam [z] deponit, & ad patientiam laboris pauciſſimis verberibus perducitur. Eſt etiam poſt domituram mollioris generis bos, qui decumbit in ſulco: eum non ſae- 11
uitia, ſed ratione cenſeo emendandum. nam qui ſtimulis, aut ignibus, aliisque tormentis id vitium eximi melius iudicant, verae rationis ignari ſunt: quoniam peruicax contumacia plerumque ſaeuientem [a] fatigat. propter quod vtilius eſt citra [b] corporis vexationem fame potius & ſiti cubitorem bouem emendare. nam eum vehementius afficiunt naturalia

VARIETAS LECTIONIS.

b) *reducito L. I. B. R.* c) *eius I. B. R. eo ſub L. P.* d) *adipis in ſingula dimittito L. Goeſ. I. B. R.* †) *cornum L. & MS. Heinſ. ad Ouid. Met, 2, 874.* e) *illigatus tem. Goeſ. I. B. F. &* om. *L.* f) *vici I.* †) *trahicitur P. traicitur Goeſ. & pondus aliquod infigitur Lipſ.* g) *nixu I. B. R.* gg) *difficultate L.* h) *tundantur B. R. tundant I. condant L. P.* i) *cauentur I. B. R.* k) *ſubacta* edd. *ſubactis* coni. *Brouckh.* l) *ſiue ranum L. ſiue ramum I. B. R.* m) *oderit. Ideoque expeditior I. B. R. adierit adeoque exp. L.* n) *& tutior I. B. R.* o) *plauſtro I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* oo) *iuuencam Com,* p) *conſueſſimus R.* q) *iniungimus I. B. R.* r) *qui* def. *I. B. R.* s) *&* def. *I. B. R.* t) *iniecto P. L. Goeſ.* u) *terra I. B. R. terre L.* x) *molli L. I. B. R. molliri G.* y) *inhibetur P. inuitus obſequitur Goeſ.* z) *contumatiam G.* a) *ſeuientem B. R.* b) *circa I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

bri: *Itaque cum ſint.* Legendum: *idque cum ſit.* PONTED. Obtemperaſſem ita bonis auctoribus, niſi *& que* ad *ita* adiuncta, vt alias in optimis auctoribus, vim copulandi videretur habere.

2, 7 LINGVLA DEMITTITO) Quid *lingula* opus ad offam, adipatam praeſertim & leuem? Legendum ex Pall. Mart. 12, 3 *in gulam* demittito.

2, 8 QVAMVIS SVBACTO) Ita reſcribere pro vulgato *ſubacta* viſum eſt, quod locum habere non poſſe vidit Brouckhuſius, & *ſubactis* reſtitui voluit. Nimirum ad *bouibus* ille, vt nos ad *boui* retulimus. Add. Cel. Morg. 1, 23.

2, 9 NAM VBI PLOSTRO) Vid. Plin. 8, 45. SCHOETTG.

2, 10 IVGVM, QVO TRES) Vno iugo duos & tres etiam boues iungi potuiſſe probat Schefferus de re vehic. 1, 11. IDEM.

12 turalia deſideria, quam plagae. Itaque ſi bos decubuit, vtiliſſimum eſt ſic pedes eius vinculis [c] obligari, ne aut inſiſtere, aut progredi, aut paſci poſſit. quo facto inedia & ſiti compulſus deponit ignauiam; quae tamen [d] rariſſima eſt in pecore vernaculo: longeque omnis bos indigena melior eſt quam peregrinus. nam neque aquae, nec pabuli, nec caeli mutatione tentatur, neque infeſtatur conditione regionis, ſicut ille, qui ex planis & cam-
13 peſtribus locis in montana & aſpera perductus eſt, vel ex montanis in campeſtria. Itaque etiam, cum [e] cogimur ex longinquo boues arceſſere, curandum eſt, vt ex [f] ſimilibus patriis locis traducantur [g]. Item cuſtodiendum eſt [h], ne in corporatione [i], vel ſtatura, vel viribus
14 impar cum valentiore iungatur. nam vtraque res inferiori celeriter affert exitium. Mores huius pecudis probabiles [l] habentur, qui ſunt propiores placidis, quam concitatis [ll]; ſed non inertes: qui ſunt verentes plagarum, & acclamationum; ſed fiducia virium, nec auditu, nec viſu pauidi, nec ad ingredienda flumina aut pontes formidoloſi: multi cibi edaces; verum in eo conficiendo lenti. nam hi melius concoquunt, ideoque robora corporum citra maciem conſeruant †, qui ex commodo, quam qui feſtinanter mandunt.
15 Sed [n] tam vitium eſt bubulci pinguem quam exilem bouem reddere: habilis [m] enim & modica corporatura pecoris operarii debet eſſe, neruisque & muſculis robuſta, non adipibus obeſa, vt nec ſui tergoris mole, nec labore operis degrauetur. Sed quoniam quae ſequenda ſunt in emendis domandisque bubus [o] tradidimus, tutelam eorum praecipiamus.

III. Boves calore ſub diuo, frigoribus intra tectum manere oportet. itaque hibernae [a] ſtabulationi eorum praeparanda ſunt ſtramenta, quae menſe Auguſto intra dies triginta ſublatae meſſis [aa] praeciſa, in aceruum extrui debent. Horum deſectio cum pecori, tum agro eſt vtilis: liberantur arua ſentibus, qui aeſtiuo tempore per Caniculae ortum reciſi, plerumque radicitus intereunt, & ſtramentis pecoris [cc] ſubiecti plurimum ſtercoris efficiunt. haec cum ita curauerimus, tum & omne genus pabuli praeparabimus,
2 dabimusque operam, ne penuria cibi macreſcat pecus. Boues autem recte paſcendi non vna ratio eſt. nam ſi vbertas regionis viride pabulum ſubminiſtrat, nemo dubitat quin id ge-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſinculis P.* d) *& amariſſima I. B. R.* e) *cui P.* f) *in ſimili Goeſ. I. B. R.* g) *traducatur I. B. R.* h) *eſt* om. *P. Goeſ.* i) *incorporatione* coni. *Gr. Com. in comparatione G.* l) *prouiles Goeſ.* ll) *concitati* Sphalma *Com.* m) *habilis Goeſ. L. Pol. Vrſ. I. B. R. I. I. humilis* al. n) *Sed* abeſt *I. B. R.* o) *bobus Goeſ. I. I. H. A. Gr. G.* [C. III.] a) *hiberna ſtabulatio I. B. R. ſtabulatis Lipſ.* aa) *menſis praecreus L.* b) *tum I. B. R.* c) *quae* Sphalma *Com.* cc) *pecori ſubiectis* coni. *Brouckh.*

NOTAE VARIORVM.

2, 13 IN CORPORATIONE) Videndum, an legi debeat *in comparatione*, qua voce vſus eſt 2, 2 cum dixit: *Recurrendum eſt igitur ad qualitatum inter ſe diſſidentium, quaſi quasdam coniunctiones, quas Graeci συζυγίας ἐναντιοτήτων, nos diſcordantium comparationes tolerabiliter dixerimus.* VRSIN. Elegans & digna ingenio Vrſini obſeruatio, quam fulcit lectio Gymnici, & verbi *comparare* ſignificatio, in quantum ad arenam & gladiatores pertinet. Certe *incorporatione* ſphalma vltimarum editionum arbitror. *Corporatio* etiam Tertulliani & Martiani Capellae auctoritatem habet; *incorporatio* inſolens, & propter compoſitionem rei, de qua agitur, ſignificandae vix conueniens. Putamus igitur *in corporationem* idem hic ſignificare Columellae, quod mox *corporatura.*

2, 14 QVAM CONCITATIS) Si vel vnum ſuffragatorem inueniſſem Commelini, pro ſphalmate non haberem *concitati*; videtur enim reconditae cuiusdam elegantiae. porro ſequitur vox ab *ſ* incipiens, & poteſt videri aliquis *concitatis* inflexiſſe ad *placidis.*

3, 1 ET STRAMENTIS) *Stramenta pecori ſubiecta* coniicit VRSIN. Sed quidni ad *ſentes* referamus? De ſtramentis quidem non opus erat denuo praecipere.

genus cibi caeteris praeponendum ſit: quod tamen niſi [d] riguis, aut roſcidis [e] locis non
contingit. itaque in iis ipſis vel maximum commodum eſt, quod ſufficit vna opera duo-
bus iugis, quae eodem die alterna temporum vice vel arant, vel paſcuntur [f]. Sicciori- 3
bus agris ad praeſepia boues alendi ſunt, quibus pro conditione regionum cibi praeben-
tur: eosque nemo dubitat, quin optimi ſint vicia in faſcem ligata, & cicercula, itemque
pratenſe foenum. minus commode tuemur armentum paleis, quae vbique, & quibusdam
regionibus [g] ſolae [h], praeſidio ſunt. eae [i] probantur maxime ex milio, tum ex ordeo [l],
mox etiam ex tritico. Sed iumentis iuſtam [ll] operam reddentibus, ordeum [m] praeter has
praebetur. Bobus [n] autem pro temporibus anni pabula [o] diſpenſantur. Ianuario menſe 4
ſingulis [p] freſi [q] & aqua macerati erui quaternos ſextarios miſtos paleis dare conuenit, vel
lupini macerati modios, vel cicerculae maceratae ſemodios, & ſuper haec affatim paleas.
Licet etiam [r], ſi ſit leguminum inopia, & eluta [s] & ſiccata [t] vinacia [u], quae de lora exi-
muntur, cum paleis miſcere. nec dubium eſt [y], quin ea longe melius cum ſuis follicu- 5
lis, ante quam eluantur, praeberi poſſint. nam & cibi, & vini vires habent, nitidumque,
& hilare, & corpulentum pecus faciunt. Si grano abſtinemus, frondis aridae corbis
pabulatoria [z] modiorum viginti ſufficit, vel foeni pondo triginta, vel ſi non, modius [a] vi-
ridis laureae & iligneae frondis. ſed his, ſi regionis copia [b] permittat, glans adiicitur:
quae niſi ad ſatietatem detur [c], ſcabiem parit. poteſt etiam ſi prouentus vtilitatem facit,
ſemodius fabae freſae praeberi. Menſe Februario plerumque eadem cibaria [d] ſufficiunt. 6
Martio & Aprili debet ad foeni pondus adiici, quia terra proſcinditur: ſat autem erit
pondo quadragena ſingulis dari. ab Idibus tamen menſis Aprilis vſque in Idus Iunias viri-
de pabulum recte ſecatur: poteſt etiam [e] in Calend. Iulias frigidioribus locis idem prae-
ſtari: a quo tempore in Calend. Nouemb. tota aeſtate, & deinde autumno ſatientur fron-
de; quae tamen non ante eſt vtilis, quam cum maturuerit vel imbribus, vel aſſiduis ro-
ribus: probaturque [f] maxime vlmea, poſt fraxinea, & ab hac populnea. vltimae ſunt ili- 7
gnea, & quernea, & laurea: ſed † poſt aeſtatem neceſſariae [g] deficientibus caeteris. Poſ-
ſunt

VARIETAS LECTIONIS.

d) *in I. B. R.* e) *roſcidis Goeſ. Com. roſidis* al. f) Ita diſt. *vett. editt. & Lipſ. Aliae* interpungunt poſt *agris.* g) *regionis B. R.* h) *ſole R.* i) *& I. B. R. ea P. I. I. H. A.* l) *hordeo I. B. R.* ll) *iuxta* h.e. *iuſta operum L.* recte. m) *hordeum I. B. R.* n) *bubus I. B. R. I. I.* o) *pabulo P.* p) *ſingulis* om. *L. I. B. R.* *freſi* deeſt *P.* r) *autem ſit I. B. R.* s) *elata P. G. clara L.* t) *ſicata H.* u) *vinatia I. vinacea B. R.* x) *colore P. de lora* omitt. *I. B. R.* y) *eſt* om. *Goeſ. I. B. R.* z) *pabulatoribus L. I. B. R.* a) *modo iuris laurea & lignea quae frondes & his ſi L. I. B. R. viris laurea &c. P.* b) *copia* abeſt *I. B. R.* c) *datur I. B. R.* d) *ſunt cibaria I. B. R. Goeſ. Lipſ.* e) *enim I. B. R.* f) *que* abeſt *I. B. R.* †) *eae* inſ. *Goeſ.* g) *neceſſarie I. I. H. A. G.*

NOTAE VARIORVM.

3, 5 VEL SI NON, MODIVS VIRIDIS LAVREAE) Si *optimae frondis aridae, corbis pabulatoria* modiorum viginti datur, cur minus alibilis modius, qui vix oui ſufficit? Libro 9, dum eadem iterum bubulcis inculcat, *viridem frondem ex ilice & lauro affatim eſſe praebendam,* tradit. Quare cum minoris cibi ſit ilignea & laurea frons, quam vlmea, populea, fraxinea; cumque optimae notae frondis modios XX vni iugo dandos oſtendat; ſequitur, deterioris maiorem modum eſſe praebendum. Ideo ſuſpicor, quondam ſcriptum *modi XL,* ex quo immutatis literis factum *modius.* PONTED. 2. Mihi id ipſum difficultatem videbatur habere, cur modio admetiatur Columella lauream? Itaque ſuſpicabar *modus is* vel *modus dictus laureae*, vt tantundem frondis viridis velit dari, quantum ſiccae praeceperat, *viridis* inquam. Cum ilex non minus quam laurus, in calidioribus quidem regionibus, toto anno vireat.

3, 5 QVAE NISI AD SATIETATEM DETVR) Poteras ſuſpicari potius legendum, *ſi ad ſatietatem detur* Nam deinde etiam ſ. 8 ſingulos modios glandis praeſcribit, Et videtur in glande potius copia vitanda bouibus, quam modus.

3, 7

ſunt etiam & folia ficulnea probe dari, ſi ſit eorum [h] copia, aut ſtringere arbores expediat. Ilignea tamen [vel] melior eſt quernea, ſed eius generis, quod ſpinas non habet.
8 nam id [i] quoque, vti iuniperus, reſpuitur a pecore propter aculeos. Nouembri menſe, ac Decembri, per ſementem, quantum appetit bos, tantum praebendum eſt: plerumque tamen ſufficiunt ſingulis modii glandis & paleae ad ſatietatem datae, vel lupini macerati modii, vel erui aqua conſperſi ſextarii VII permiſti paleis, vel cicerculae ſimiliter conſperſae ſextarii XII miſti paleis, vel ſinguli [l] modii vinaceorum, ſi iis, vt ſupra dixi, large [ll] paleae adiiciantur; vel ſi nihil horum eſt, per ſe foeni pondo quadraginta.

IV. Sed non proderit cibis ſatiari pecora, niſi omni † adiuuentur diligentia, vt ſalubri ſint corpore, viresque conſeruent: quae vtraque cuſtodiuntur large dato per triduum medicamento, quod componitur pari pondere triti [a] lupini, cupreſſique, & cum aqua, nocte vna ſub diuo habito [b]; idque quater anno fieri debet vltimis temporibus
2 veris, aeſtatis, autumni, hiemis. ſaepe [c] etiam languor [d] & nauſea diſcutitur, ſi integrum gallinaceum crudum ouum ieiunis † faucibus inſeras, ac poſtero die ſpicas vlpici, vel allii cum vino conteras, & in naribus infundas: neque haec tantum remedia ſalubritatem faciunt. Multi [dd] & [e] largo ſale miſcent pabula; quidam marrubium [f] dederunt [ff] cum oleo & vino, quidam porri fibras, alii grana thuris [g], alii ſabinam herbam rutam-
3 que [h] cum mero diluunt [i]. eaque medicamenta potanda praebent. Multi caulibus vitis albae, & valuulis [l] erui [m] bubus medentur: nonnulli pellem ſerpentis obtritam cum vino miſcent. Eſt [n] etiam remedio, cum dulci vino tritum ſerpyllum [o], & conciſa & in aqua macerata ſcilla [p]. Quae omnes praedictae potiones trium heminarum ſingulis diebus per
4 triduum datae, aluum purgant, depulſisque [q] vitiis, recreant vires. maxime tamen habetur ſalutaris amurca, ſi tantundem aquae miſceas, & ea pecus inſueſcas; quae protinus dari non poteſt, ſed primo cibi aſperguntur; deinde [r] exigua portione medicatur aqua, mox pari menſura miſta datur ad ſatietatem [s].

V. Nullo autem tempore, & minime aeſtate vtile [a] eſt boues in curſum concitari: nam ea res aut [b] cit aluum, aut [c] mouet febrem. Cauendum quoque eſt ne ad prae-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *ea I. B. R.* i) *quod iuniperus I. B. R. id quod iuperius Pol. id quod eruis Goeſ. id quod iuniperus L.* l) *ſingulis.* ll) *largae I. B. R.* [C. IV.] †) *omnis adhibeatur Goeſ.* a) *triſtis Goeſ. triſtis cupreſſique L. I. B. R.* b) *habetur I. B. R. Goeſ.* c) *Semper I. B. R.* d) *langor I. B. R. I. I. A. Gr. G. St.* †) *ieiuni L.* recte. dd) *multo Goeſ. L.* e) *&* om. *I. B. R.* f) *marubium R.* ff) Forte *deterunt.* g) *turis I. B. R.* h) *putaque vini cum L. I. B. R rutamque vini tam P. Goeſ.* i) *dilluunt I. B. R.* l) *balbulis Ienſ. L.* m) *albis I. B. R.* n) *Sed I. B. R.* o) *ſerpillum Gr. St.* p) *ſcylla I. B. R. --- St.* q) *repulſisque I. B. R.* r) *De P.* s) *ſaturitatem I. B. R.* [C. V.] a) *Vtilius I. B. R.* b) *aut alium met aut freque L. aut* abeſt *B. R. acit I. cit* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

7 3, LIGNEA TAMEN [VEL] MELIOR) Particula *vel* videtur abundare VRSINO.

3, 8 SVFFICIVNT SINGVLIS MODII) *Singuli* malit VRSIN. vt paullo poſt *ſinguli modii vinaceorum.* verba, *vt ſupra dixi* pertinent ad ſ. 4 huius capitis.

4, 1 SED NON PRODERIT) Haec & ſequentia vſque ad cap. 19 fere ad verbum extant in Vegetio Artis Vet. 3, 1 ſeqq. vbi tamen Io. Faber notat [poſt finem cap. 4.] omnia iſta in vetuſtiore codice non legi. Ergo ab aliquo, fortaſſe talium curioſo, ex Columella adſcripta, qui, praecipue circa initium, multa interpolauit. Occurrent tamen quam plurima, quae Columellae reſtituendo vſui eſſe poſſunt. SCHOETTG. Cel. Morgagnus diligenter ac ingenioſa felicitate in hac vtriusque an eiusdem? ſcriptoris comparatione verſatus eſt, cuius epiſtolas magnum huius editionis decus, in numeros ſuos diuiſas ſuis locis laudamus.

5 Comparandus Vegetius 3, 2, 12 ſq.

5, 1

praeſepia ſus [d] aut gallina perrepat. Nam hoc quod decidit, immiſtum pabulo, bubus
affert necem: & [e] id praecipue, quod egerit ſus [f] aegra, peſtilentiam [g] facere valet.
quae cum in gregem incidit, confeſtim mutandus eſt caeli ſtatus, & in plures partes diſ-
tributo [h] pecore longinquae regiones petendae ſunt, atque ita ſegregandi a ſanis morbi-
di, ne quis interueniat, qui contagione caeteros labefaciat. Itaque cum ablegabun- 2
tur, in ea loca perducendi [i] ſunt, quibus nullum impaſcitur pecus, ne aduentu ſuo etiam
illis tabem afferant. Euincendi ſunt autem quamuis peſtiferi morbi, & exquiſitis reme-
diis propulſandi. Tunc panacis & eryngii [l] radices foeniculi ſeminibus miſcendae, &
cum defruti ac moliti tritici farina, candenti [que [ll]] aqua conſpergendae, eoque medi-
camine ſaliuandum aegrotum pecus. Tunc paribus caſiae myrrhaeque & thuris ponderi- 3
bus, ac tantundem ſanguinis marinae teſtudinis miſcetur potio cum vini veteris ſextariis
tribus, & ita per [m] nares infunditur. Sed ipſum medicamentum ponderis ſexcunciae †
diuiſum, portione aequa ‡ per triduum cum vino dediſſe ſat erit. Praeſens etiam reme-
dium cognouimus radiculae, quam paſtores conſiliginem vocant. ea in [n] Marſis monti-
bus plurima naſcitur, omnique pecori maxime eſt ſalutaris. Laeua [o] manu effoditur ante
ſolis ortum. ſic enim lecta maiorem vim creditur habere. Vſus eius traditur talis. aenea 4
ſubula [p] pars auriculae latiſſima circumſcribitur, ita vt manante ſanguine tanquam O [q]
literae [r] ductus [s] appareat orbiculus [t]. Hoc & intrinſecus, & ex ſuperiore parte auriculae cum
factum eſt, media pars deſcripti orbiculi eadem ſubula [u] tranſuitur, & facto foramini prae-
dicta radicula inſeritur; quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, vt elabi [x] non poſ-
ſit: in eam deinde auriculam omnis vis morbi, peſtilensque virus elicitur, donec pars, quae
ſubula [y] circumſcripta eſt, demortua excidit [z], ac minimae partis iactura caput conſeruatur.
Cor-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *meti vt* (relicto quodam ſpatio) *Cauendum I. B. R.* d) *ſua Goeſ. Ienſ.* e) *& id — egerit* om. *L. I. B. R.* f) *Sue I. B. R. ſua Goeſ.* g) *peſtilentia face I. B. R.* h) *diſtributo R.* i) *perducenda erunt I. B. R.* l) *& acre vngii L. ereungii I. B. R. rungii Goeſ.* ll) *candenti aequa Goeſ. candentiaque L.* m) *parua res G.* †) *ſex vnciae* al. *ſeſcunciae Goeſ.* ‡) *aqua H.* n) *in* om. *I. B. R. in arſis L.* o) *Leua I. B. R. I. I. A.* p) *fibula I. B. R. Goeſ. L.* q) O deeſt *I. B. R. olicte reductum L.* r) *olitae I. liturae B. R.* s) *reductum I. B. R.* t) *orbiculus* omiſſ. *I. B. R.* u) *fibula L. I. B. R.* x) *ea labi L. I. B. R.* y) *fibula L. I. B. R.* z) *excidat* poſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

5, 1 MVTANDVS COELI STATVS) Vid. Col. 5, 7, 2.

5, 1 CONTAGIONE LABEFACIAT) Quid ſi *tabefaciat?* vt ſtatim, *tabem afferant*. Sed neque alterum damnare auſim.

5, 2 EVINCENDI SVNT) Ita etiam Veget. 3, 2, 24.

5, 2 CANDENTIQVE AQVA) Non dubito, quin legendum ſit *candenti aqua*, quod tum conſtructionis ratio, tum ipſa varietas lectionis ſupra propoſita ſuadet. *Candens aqua* etiam alias noſtro ponitur pro *feruente*, quam hic habet Vegetius. Vid. 12, 53, 4.

5, 3 AC TANTVNDEM SANGVINIS) Legendumne *ad tantundem ſanguinis*, an *tantundem* ἄκλιτον hic eſt intellectu ablatiui caſus poſitum? Vid. ad 12, 25, 3. Sed adi Cl. Morgagni Epiſt. I, 24.

5, 3 PER NARES INFVND.) Dubitabat forte auctor lectionis e Gymnici editione prolatae de via, qua infundi medicina iubetur. Sed ita etiam eſt mox ſ. 5 itemque 6, 8, 2 & apud Vegetium, non modo 3, 2, 25, ſed etiam 1, 10, 1. 3, 15, 12 & 19 & 23. add. Geopon. 17, 14 & 15 & 18 vbi de boum medicina fere ſimilia.

5, 3 SEXCVNCIAE) Ita legi volebat VRSINVS, cui cum ſuffragaretur praeter Goeſianam Vegetius, qui habet *vnam ſemis vnciam*, quae eſt ipſa *ſeſquiuncia* vel mutata ſcribendi ratione *ſexcuncia*, vt *ſextertius* &c. non dubitaui ita reponere. Vid Morg. Epiſt. I, 25.

5, 4 AENEA SVBVLA) *Fibula* C. Barthol. de inaur. vet. c. 9 p. 129 Rhod. de Acia Celſi c. 6 p. 60 ſed nihil mutandum ALMELOV. *Ad acum vel acutum cuprinum* Veg. 3, 2, 27. conf. id. Veget. 1, 12, 2.

5 Cornelius Celſus etiam viſci folia cum vino trita per nares infundere iubet. Haec facienda,
ſi gregatim pecora laborant: illa deinceps, ſi ſingula.

VI. Crvditatis ſigna ſunt crebri ructus, ac ventris ſonitus, faſtidia cibi,
neruorum intentio, hebetes oculi. Propter quae bos neque ruminat, neque lingua ſe de-
terget. Remedio erunt aquae calidae duo congii, & mox triginta braſſicae caules [a] mo-
2 dice cocti, & ex aceto dati. ſed vno die abſtinendum eſt alio cibo. Quidam clauſum in- 2
tra tecta [b] continent, ne paſci poſſit. tum lentiſci oleaſtrique [c] cacuminum pondo IIII,
& libram mellis vna trita permiſcent aquae congio, quam nocte [d] vna ſub [e] dio habent,
atque ita faucibus infundunt. Deinde interpoſita hora macerati erui quatuor libras obii-
3 ciunt, aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri debet [ee], dum omnis cauſa
languoris [f] diſcutiatur. Nam ſi neglecta cruditas eſt; & inflatio ventris, & inteſtino- 3
rum maior dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare
non patitur, ſaepe decumbere, & agitare caput [ff], caudamque crebrius agere cogit [g].
Manifeſtum remedium eſt proximam clunibus partem caudae vinculo vehementer ob-
ſtringere, vinique ſextarium [h] cum olei hemina faucibus infundere, atque ita citatum
4 per mille & quingentos paſſus agere. Si dolor permanet, vngulas circumſecare, & vn- 4
cta [i] manu per anum [k] inſerta fimum extrahere, rurſusque agere currentem. Si nec
haec [l] profuit res, caprifici aridae conteruntur, & cum dodrante [m] aquae calidae dantur.
Vbi nec haec [n] medicina proceſſit, myrti ſylueſtris foliorum duae librae deligantur, to-
tidemque ſextarii calidae aquae miſti per vas ligneum faucibus infunduntur. atque ita
ſub cauda ſanguis emittitur. qui cum ſatis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Tum
5 concitate agitur pecus eouſque, dum anhelet. Sunt & ante detractionem ſanguinis illa 5
remedia; Tribus heminis vini tres [o] vnciae pinſiti allii [p] permiſcentur [q], & poſt eam po-
tionem currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle
decocto collyria [r] immittuntur aluo, atque ita citatus [s] bos agitur [t].

VII. Ven-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VI.] a) *modicae caules I. B. R.* b) *tectum I. B. R.* c) *oleaſtri, qua P.* d) *noctem vnam I. B. R.* e) *ſubſidio P.* ee) vid *Morg. III, 2.* f) *langoris I. B. R. I. I. A.* ff) *coepit Goeſ.* g) vid. *Morgag. I, 25 & III, 3.* h) *ſeſtarium R.* i) *cuncta MS. Heinſ. ad Ouid. AA. 1, 662. it. Goeſ.* k) *annum R.* l) *hoc profuit, tres caprifici aridi Goeſ.* m) *ante* repet. *P.* n) vid. *Morgag. I, 26. III, 3.* o) *tribus pinſ. I. B. R.* p) *alii I. B. R.* q) *permiſcetur I. B. R.* r) *colliria I. B. R.* s) *citatius Goeſ.* t) *agetur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6 Comparandus Veget. 3, 3, 1 ſqq.

6, 2 Libram mellis) Ita legendum eſt, ſi ſententia ſibi conſtare debet: & abſorpſit vltimam *m*, eadem proximam incipiens: inprimis cum ſequatur *trita*, quod neutrum eſſe plur. non obſeruarat librarius.

6, 4 Deligantvr — infvndvntvr) Veget. pro eo, quod hic eſt *deligantur*, habet *tunduntur in pila*, h. e. verbo Columellae *laeuigantur*, quo hic vſum ſuſpicor, vel ſolitario, vel poſt *deliguntur*. nam *deligantur* vix concoquo. Sed vid. Cl. Morgagnum Ep. III, 3.

6, 4 Papyri ligamine) Nota eſt planta Aegyptia *papyrus*, quae variis vſibus, & inter hos etiam vinculis ſeu ligaminibus inſeruiit. Iuuenalis Sat. 4, 24 *Succinctus patria, quondam, Criſpine, papyro.* Anacreon Oda 4 Ὁ δ᾽ ἔρως χιτῶνα δήσας Ὑπὲρ αὐχένος παπύρῳ Μέθυ μοι διακονείτω. Videatur Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 9 qui copioſe & ſolide de papyro agit, & Guilandinus de papyro, praecipue c. 7 p. 214. Schoettg. De vſu papyri medico ad ligamenta Io. Rhodius ad Scribon. 180, p. 269. Si quis argumentari cum nupero Anacreontis editore voluerit, etiam in Aegypto ſcripſiſſe Columellam dicet, itemque Palladium, & Vegetium. Vid. Ind.

6, 5 Pinsiti allii) Vegetius legit: *Contriti olei.* Emenda ex noſtro: *contriti allii.* Schoettg.

7, 1

6 VII. Ventris quoque & inteſtinorum dolor ſedatur viſu nantium, & ma-
xime anatis. quam ſi conſpexerit [a], cui inteſtinum dolet, celeriter tormento liberatur.
7 Eadem anas maiore profectu mulos [aa] & equinum genus conſpectu ſuo ſanat. Sed in-
terdum nulla prodeſt medicina. Sequitur torminum [b] vitium, quorum ſignum eſt cruen-
ta & mucoſa ventris proluuies. Remedia [c] ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque 2
gallae, & [d] vtrorumque ponderis vetuſtiſſimus caſeus. quibus in vnum tunſis admiſcen-
tur auſteri vini quatuor ſextarii, qui pari menſura per quatriduum [e] diſpenſati [f] dantur:
8 nec deſint lentiſci, myrtique [ff], & oleaſtri cacumina viridis †. Aluus [g], corpus ac vires
9 carpit, operique inutilem reddit. quae cum accident, prohibendus erit bos potione per
triduum [h], primoque die cibo abſtinendus. ſed mox cacumina oleaſtri, & arundinis, item 3
baccae lentiſci & myrti [i] dandae; nec poteſtas aquae, niſi quam parciſſime facienda eſt.
10 Sunt qui tenerae [l] laurus caulium libram, cum [m] abrotoni † macerati pari portione dent [n],
cum aquae calidae duobus ſextariis, atque ita faucibus infundant, eademque pabula, vt
ſupra diximus, obiiciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, 4
& [o] cum totidem ſextariis † vini auſteri, potandum [p] medicamentum praebent, omni-
que [q] alio humore prohibent, nec minus cacumina praedictarum arborum obiiciunt.
11 Quod ſi neque ventris reſtiterit [r] citata proluuies, neque inteſtinorum ac ventris dolor,
ciboſque reſpuet; & praegrauato capite, ſi [s] ſaepius, quam [t] conſueuit, lacrymae [u] ab
oculis, & pituita a naribus profluent: vſque ad oſſa frons media vratur, aureſque ferro
ſcindantur [x]. Sed vulnera facta igne [y] dum ſaneſcunt [z], defricare bubula vrina conuenit.
at ferro reſciſſa melius pice & oleo curantur.

12 VIII. Solent etiam faſtidia cibo † afferre vitioſa incrementa linguae, quas
ranas veterinarii vocant. Haec ferro reciduntur, & ſale cum allio [a] pariter trito vulnera
defricantur, donec laceſſita pituita decidit [b]. Tum vino perluitur [c] os, & interpoſito
vnius horae ſpatio virides herbae, vel frondes dantur, dum facta vlcera [cc] cicatrices du-
cant. Si neque ranae fuerint, neque aluus citata, & nihilo minus cibos non appetet, 2
proderit allium pinſitum cum oleo per nares infundere, vel ſale, vel [d] cunela defricare
fau-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII] a) *conſpexit I. B. R. quaſi conſpexit L.* aa) *muleum L.* b) *minus L. I. B. R.* c) *Remedio Goeſ. I. B. R.* d) *& virorum, quae ponderis vetuſtiſſimus ceſes: quibus &c. L. I. B. R. ponderis* etiam *Goeſ.* vid. *Morg. III, 5. pondere* coni. *Vrſin.* e) *quadriduum I. B. R. H.* f) *diſpenſat I. I. diſpenſari H. A. G.* ff) *murtisque Goeſ.* †) *viridia* coni. *Vrſin.* g) *aluos I. B. R. albos L.* h) *biduum I. B. R.* i) *multi P.* l) *teneram laurum coloni L. I. B. R.* m) *& abrotanum cerati cum pari L. I. B. R.* †) *abrotani I. I. H. A. Gr. G. St.* n) *dederint I. B. R.* o) *&* deeſt *I. B. R.* †) *ſextariis I. B. R.* p) *que* adiicitur *I. B. R.* q) *omnia in humo res ſupra dixi: nec &c. L. I. B. R.* r) *creuerit I. B. R. creſcet L. vid. Morgag. III, 7.* s) *ſi* om. *Goeſ. I. B. R.* t) *quam* om. *Goeſ. L. I. B. R.* u) *lacrymaque Goeſ. lachrymaque & oculis pituita nari I. B. R.* x) *decidantur I. B. R. L. Goeſ.* y) *interdum L. I. B. R.* z) *interdum* repet. *I. B. R.* [C. VIII.] †) *ciborum afferre vitia L. cibi* vel *ciborum* coni. ex *Veg.* a) *alio I.* b) *decidit* abeſt *L. I. B. R.* c) *proluitur Goeſ.* cc) *vulnera Veget.* d) *& P. L.*

NOTAE VARIORVM.

7, 1 VISV NANTIVM) Habet eadem Veg. 3, 3, 7 ſeq.

7, 1 CRVENTA) Hinc facile eſt videre quid ſibi velit Vegetii *exuentus & mutoſus venter.*

7, 2 PER QVATRID. DISPENSATI DANTVR) Ita legi iuſſit etiam VRSIN.

8, 1 QVAS RANAS) *Ranulas* vocat Veg. 3, 3, 12.

8, 1 LACESSITA PITVITA DECIDIT) Hoc vult, puto, fricandam tamdiu linguam, dum non iam ſanguis, ſed pituita conſequatur. Vegetius tamen, *vt omnis humor exeat prouocatus.* Noſtram rationem fulcire videtur, quod quidam illud *decidit* plane omittunt.

fauces, vel eandem partem allio tunſo [e], & hallecula linire. Sed haec ſi [f] ſolum faſti-
dium eſt [g].

IX. Febricitanti [a] boui conuenit abſtineri cibo vno die, poſtero de-
inde exiguum ſanguinem ieiuno ſub cauda emitti [b], atque interpoſita hora [c] modicae ma-
gnitudinis coctos braſſicae coliculos triginta ex oleo & garo ſaliuati [d] more demitti [e],
eamque eſcam per quinque dies ieiuno dari. praeterea cacumina lentiſci, aut oleae, 2
vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis obiici, tum etiam ſpongia [f] labra
2 detergeri, & aquam frigidam ter die praeberi potandam. Quae medicina ſub tecto fieri
debet, nec ante ſanitatem bos emitti. Signa febricitantis, manantes [g] lacrimae, graua- 3
tum caput, oculi compreſſi, fluidum [h] ſaliuis os, longior & cum quodam impedimento
tractus ſpiritus, interdum & cum gemitu.

X. Recens tuſſis optime ſaliuato [a] farinae ordeaceae [b] diſcutitur. Interdum 4
magis proſunt gramina conciſa, & his admiſta [c] freſa faba. Lentis [d] quoque valuulis [e]
exemtae, & minute [f] molitae, miſcentur aquae calidae [g] ſextarii duo, factaque ſorbitio
per cornu infunditur. Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi macerati ſextariis aquae 5
tribus. Nam id medicamentum teritur, & cum lentis minute [h], vt dixi, molitae [i] ſex-
2 tariis quatuor more ſaliuati [l] datur, ac poſtea aqua hyſſopi [ll] per cornu infunditur. Por- 6
ri etiam ſuccus [m] oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea [n] farina contrita remedio eſt. Eius-
dem radices [o] diligenter lotae, & cum farre triticeo pinſitae, ieiunoque [p] datae, vetuſtiſ-
ſimam tuſſim diſcutiunt. Facit idem pari menſura eruum ſine valuulis cum torrefacto [q]
ordeo molitum, & ſaliuati [r] more in fauces demiſſum [s].

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

e) *tonſo L.* f) *ſi Goeſ. his* alii. g) *tollunt I. I. eſt* reliqui. [C. IX.] a) *Fabricanti P.* b) *mitti I. B. R.* c) *hora* abeſt *L. I. B. R.* d) *ſaluiati* praeter Pol. & Com. omnes. e) *dimitti I. B. R.* f) *ſpongea I. B. R.* g) *manentes Gr.* h) *fluuidum L. I. B. R.* [C. X.] a) *ſaluiato* praet. *Goeſ. & Com.* omnes. b) *hordeaceae I. B. R.* c) *admixta I. B. R.* d) *Lentis P.* al. *lentes.* e) *balbulis I. B. R. vuluis L.* ita *c. 14, 2 voluulis* f) *minutae* al. g) *callidae Steph. calidae. Sextarii H. calidae Sext.* ſine puncto *I. I. A. G.* h) *minute H.* recte, puto: *minutae* al. i) *molita ſeſtariis I. B. R.* l) *ſaluiati* vid. *a.* ll) *Yſopi* hic & alias *L.* m) *ſuccum I. B. R. I. I. H. A. Gr. G. vid. Morgag. I, 27.* n) *hordeacea I. B. R.* o) *radicis I. B. R.* p) *vinoque L. I. B. R.* q) *torreo Goeſ. L. I. B. R.* r) *ſaluiati* vid. *a.* s) *dimiſſum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 2 HAEC SI SOLVM FASTIDIVM EST) Secutus ſum Goeſiani codicis lectionem, quod propius ea abeſt a fide vetuſtarum editionum. Iuntina lectio non abſurda, ſed ſuſpecta, ne correctoris magis ingenio, quam libris debeatur.

9 Conf. Veget. 3, 4, 1.

9, 1 BRASSICAE COLICVLOS) Hinc corruptos apud Vegetium puto 3, 4 pr. *paruos aculeos*, quos febricitanti boui iubet praeberi. Ita cacumina *lentium* pro *lentiſci* &c. Sed copioſe iſta Cel. Morg. III, 8.

9, 1 SALIVATI MORE) Antea in excuſis *ſaluiati*, & hic, & pluribus aliis locis corrupte: in antiquis recte *ſaliuati*. *Saliuatum* appellat, quod Apſyrtus, & alii, qui de medicina equorum ſcripſerunt, προπότισμα vocant, & ſaliuare, quod illi προποτίσαι. Crebrum autem hoc verbum apud ipſos. VICTOR. Vid. Ind.

10, 1 LENTIS QVOQVE VALVVLIS) Ita reſcribendum erat, vel abſque ſuffragio optimi Codicis, propter ea, quae hac ipſa ſectione dicuntur, *lentis minutae, vt dixi.*

10, 1 SEXTARII DVO) *Seſtertiis duobus* legendum videtur VRSINO. *Seſtertiis* credo vel non cogitanti excidiſſe VRSINO vel operis, cum *ſextariis* vellent. Quid ſi *lentis duo ſextarii* miſcentur *aquae calidae*, quantum ſatis eſt, vt inde fiat ſorbitio? Hoc vereor, ne magna nimis portio lentis alicui videatur. Sed bos eſt.

10, 2 PORRI ETIAM SVCCVS) Ita voluit etiam VRSIN. it. Morg. III, 11.

10, 2 CVM TORREFACTO HORDEO) Ex ſcriptura veteri *torreo, torrido* legendum coniicit N. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 2, 24.

11 Si

7 XI. Svppvratio melius ferro reſcinditur, quam medicamento [a]. Expreſſus deinde ſinus [aa] ipſe, qui eam continebat, calida bubula vrina eluitur, atque [b] li-
8 namentis [c] pice liquida & oleo imbutis colligatur. Vel ſi colligari † ea pars non poteſt, lamina candenti [d] ſeuum [e] caprinum aut bubulum inſtillatur [f]. Quidam, cum vitioſam partem [g] inuſſerunt, vrina vetere eluunt, atque ita aequis ponderibus incocta pice liquida cum vetere axungia linunt.

9 XII. Sangvis demiſſus † in pedes claudicationem affert. quod [a] cum accidit, ſtatim vngula inſpicitur. tactus autem feruorem demonſtrat: nec bos vitiatam partem vehementius premi patitur. Sed ſi ſanguis adhuc ſupra vngulas in cruribus eſt, fricatio-
10 ne aſſidua diſcutitur; vel cum ea nihil profuit, ſcarificatione demitur. At ſi iam in vn- 2
gulis eſt, inter duos vngues cultello leuiter aperies [b]. Poſtea linamenta [bb] ſale atque aceto imbuta applicantur, ac ſolea ſpartea pes induitur [c], maximeque datur opera, ne [cc] in
11 aquam pedem mittat, & vt ſicce [d] ſtabuletur. Hic idem ſanguis niſi emiſſus fuerit, ſaniem [e] creabit, qui ſi ſuppurauerit [ee], tarde percurabitur [f]: ac primo ferro circumciſus & expurgatus, deinde pannis [g] aceto & [h] ſale & oleo madentibus inculcatis, mox axun-
12 gia vetere & ſeuo [i] hircino pari pondere decoctis, ad ſanitatem perducitur. Si ſanguis in 3
inferiore parte vngulae eſt, extrema pars ipſius vnguis ad viuum reſecatur, & ita emittitur, ac linamentis [l] pes inuolutus ſpartea munitur. Mediam vngulam ab inferiore parte
13 non expedit aperire, niſi eo loco iam ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorum claudi-
cat, oleo & ſale genua poplitesque & crura confricanda [m] ſunt, donec ſanetur. Si genua 4
intumuerint [n], calido aceto fouenda ſunt, & lini ſemen [o] aut milium detritum, conſperſumque

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *medicamento expreſſo. Deinde I. B. R.* aa) *ſaſmus L.* b) *ita* inſer. *P. Goeſ.* c) *linimentis I. B. R.* †) *collui* omnes, praet. *Goeſ.* d) *candente I. B. R.* e) *ſaeuum H.* f) *inſtilatur B. R.* g) *partem minus ſeruntur in habeture rane luunt L.* [C. XII.] †) *dimiſſus* omn. praet. *Goeſ.* & *Vrſ.* Conf. Col. 6, 30, 6. a) *quae I. B. R.* b) *aperiri* & *Goeſ.* bb) *linimenta I. B. R.* c) *inducitur P.* cc) *bos* inſ. *Goeſ.* d) *ſic pes I. B. R. ſuges L.* e) *famicem P.* ee) *ſuper eum erit L.* f) *percurauit. Ob P.* g) *paneis* & *I. B. R. paneis ex ac: P.* h) & *ſale*, & *oleo* defic. *I. B. R.* & *ſale* om. *L.* i) *ſebo Goeſ. ſeuo yrcino L.* l) *linimentis I. B. R. lineamentis H.* m) *explicanda I. B. R.* n) *intumuerunt I. B. R.* o) *ſemina P.*

NOTAE VARIORVM.

11 Si colligari ea pars) Cum Goeſiani codicis lectioni non Vegetius tantum ſuppetias ferret, ſed ipſa etiam ratio, recipere illam non fuit religio. Quid enim? qui locus vrina collui non poteſt, ei inſtallabitur ſeuum? Sed *colligari* quaedam partes nequeunt, quibus inſtillare ſeuum licet. Sed non diſſimulandum aliter videri Cl. Morgagno III, 12.

12, 1 Scarificatione) *Scarificare*, vt vbique apud Plinium ſcribitur, & *ſcarificatio*, non eſt Latinum, licet *ſcarificare* vulgo dicant *τῶν χειρουργῶν παῖδες*. Graece *σκάριφος τὴν ξέσιν, τὴν γραφὴν* ſignificat, & *σκαριφῶ*, rado, ſcindo, ſcalpo. Heſychius: *Σκαριφᾶσθαι, ξύειν, σκάπτειν, γράφειν, ὅθεν καὶ ὁ σκάριφος.* Vnde latinum *ſcarifo*. Gloſſae *ſcarifat, καταχίζει, κατακνίζει, καταχαράσσει. Scarifo, χαράσσω, κατακνίζω.* Quae Plinio *ſcarifatio*, Theophraſto dicitur *σχίσις*. In libris legitur *ſcariphatio*. Ita omnibus locis reponendum, vbicunque *ſcarificatio* aut *ſcarificare* vulgati legunt. Haec Salmaſius ad Solinum c. 35 p. 417. MSS. quoque Pliniani 17, 27 Harduino teſte, *ſcariphatio* legunt. Confer eundem ad 22, 23 [Add. Var. lect. ad C. 6, 17, 4 lit. r] Nollem tamen auctoritatem tot codicum in noſtro & aliis auctoribus ex argumento ſatis leuiculo in dubium vocare, ſed vtramque potius ſcriptionem tolerandam eſſe dicerem. Schoettg.

12, 2 Percvrabitvr) *Procurabitur* malit Vrsin. Sed habet hoc verbum etiam hoc in argumento Vegetius, & ſignificat plenam curationem,

12, 2 Decoctis) Diſertius longe Vegetius 3, 4, 11 *ferro candenti ſtillantibus*, quod vix dubito verum eſſe. *Incoctum* tamen in ſimili medicamento eſt mox 14, 5 vbi etiam Veg. *concoquitur.*

13. Conf.

ſumque aqua mulſa, imponendum: ſpongiae [p] quoque ferventi aqua imbutae [q] & expreſſae, atque melle litae, recte genibus applicantur, ac faſciis [qq] circumdantur. Quod ſi tumori ſubeſt aliquis humor, fermentum [r], vel farina ordeacea ex paſſo aut aqua mulſa decocta imponitur: & cum maturuerit [rr] ſuppuratio, reſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſupra docuimus, linamentis [s] curatur. Poſſunt etiam (vt Cornelius Celſus praecipit) lilii radix, aut [t] ſcylla cum ſale, vel ſanguinalis herba, quam πολύγονον [u] Graeci appellant, vel marrubium [x] ferro recluſa [y] ſanare. Fere autem omnis dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fomentis diſcutitur; vetus vritur, & ſupra vſtum butyrum, vel caprinus [z] inſtillatur [a] adeps. 14 15

XIII. Scabies extenuatur trito allio defricto [a], eodemque remedio curatur rabioſae [aa] canis vel lupi morſus, qui tamen & ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamento, aeque bene ſanatur [b]. Et ad ſcabiem praeſentior alia medicina eſt. cunila [c] bubula, & ſulphur [d] conteruntur, admiſtaque [e] amurca cum oleo, aqua, aceto incoquuntur. deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum ſpargitur [ee]. id medicamentum candente ſole illitum maxime prodeſt. 16

2 Vlceribus gallae tritae remedio [f] ſunt. nec minus ſuccus marrubii cum fuligine. Eſt & infeſta peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, vt apprehenſa manibus deduci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit, quam ſi bos aut ex languore [g] aliquo ad maciem perductus eſt; aut ſudans in opere faciendo refrixit [h], aut ſi ſub onere pluuia madefactus eſt. 17

3 Quae quoniam perniciosa ſunt, cuſtodiendum eſt, vt cum ab opere boues redierint [i], adhuc aeſtuantes anhelanteſque vino aſpergantur, & offae [l] adipis faucibus eorum inſerantur [m]. Quod ſi praedictum vitium inhaeſerit, proderit decoquere laurum, & ea calda fouere terga, multoque oleo & vino confeſtim ſubigere, ac per omnes partes apprehendere & attrahere pellem [n]. idque optime fit ſub dio, ſole feruente. Quidam fraces [o] vino & adipe [p] commiſcent, eoque medicamento poſt fomenta praedicta vtuntur. 18 19

XIV. Est etiam illa grauis pernicies, cum pulmones exulcerantur. inde tuſſis & macies, & ad vltimum phthiſis inuadit. Quae ne mortem afferant, radix conſiliginis [a] ita, vt ſupra docuimus, perforatae auriculae inſeritur, tum [b] porri ſuccus inſtar he-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ſpongiam ferventi I. B. R. phongio P.* q) *imbuta & expreſſa linita aeque melle recte I. B. R. imbuta & expreſſa litaque melle Goeſ. L.* qq) *faſciis Veg. faſceis Col.* r) *frumentum L.* rr) *maturuit I. B. R.* s) *linimentis I. B. R.* t) *vt P.* u) *polygona I. B. R. polugonam Goeſ. poligena L.* x) *marubium B. R.* y) *reclauſa L. I. B. R.* z) *caprina I. B. R. caprine L.* a) *inſtilatur B. R.* [C. XIII.] a) *deflicto L.* vid. h. Balbus vel dictauit vel ſcripſit. aa) *rabies Goeſ.* b) *ſanentur P.* c) *cunilabubula* iunct. *B. R. cunila, bubula H. cum culabula I. L. cum cumculabula P. cunicula bub. Goeſ.* d) *ſulfur I. I. H. A. G.* e) *admixtaque I. B. R.* ee) *ſpergitur Goeſ.* f) *remedium L. P.* g) *langore I. B. R. I. I. A. Gr.* h) *reflixit I. L.* vid. a. i) *reddiderint P.* l) *offa I. B. R.* m) *inſeratur I. B. R.* n) *pelle Goeſ.* o) *flocces I. B. floces R. flactes L. flaces Goeſ. feces Veget.* p) *adipi Goeſ.* [C. XIV.] a) *corib' in hiis L. conſitus in his P. coryli inuſta* reliqui. b) *& I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

13 Conf. Veget. 3, 4, 16 ſqq.

13, 1 TRITVM SPARGITVR) Lectio Goeſiana primo nos admonuit, docuit deinde Vegetius f. 16 ſcriptum a Columella *inſpergitur*. *m* claudens vocem praecedentem hauſit ſyllabam primam ſequentis.

14, 1 RADIX CORYLI INVSTA ITA) Videtur legendum, *Radix conſiliginis, ita &c.* Nam deſignat locum ſuperiorem 6, 5, 3. Infra etiam 7, 5, 14 meminit huius loci, cum ait: *Ouem pulmonariam ſimiliter &c.* Hanc Vegetius in *Mulomedicina* pulmonariam appellat. Hermol. in coroll. lib. 2. *Telephion.* VRSIN. Coniectura bona Vrſini, nunc demonſtratio eſt, quatenus

heminae pari olei menſurae miſcetur, & cum vini ſextario potandus datur die-
21 bus compluribus. Interdum & tumore [c] palati cibos reſpuit, crebrumque ſuſpi- 2
rium [d] facit, & hanc ſpeciem praebet, vt bos in [e] latus [f] pendere videatur. ferro pa-
latum opus [g] eſt ſauciare, vt ſanguis profluat, & [h] exemtum valuulis [hh] eruum macera-
22 tum, viridemque frondem, vel aliud molle pabulum, dum ſanetur praebere. Si [i] in 3
opere collum contuſum [l] erit, praeſentiſſimum eſt remedium ſanguis de aure emiſſus:
23 aut ſi id factum non erit, herba, quae vocatur auia [m], cum ſale trita & impoſita. Si cer-
uix

VARIETAS LECTIONIS.

c) *tumor Goeſ. I. B. R.* d) *ſuſpiri P.* e) *in* abeſt *L. I. B. R.* f) *laetus I. B. R. lotus L.* g) *opus eſt* omitt. *I. B. R.* h) *&* deeſt *I. B. R.* hh) *voluulis L.* vt c. *10*, e. i) *Sin opere I. B. R.* l) *contuderit Goeſ. L. I. B. R.* m) *habia I. B. R. L. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

tenus in his rebus illi voci locus eſt. Veſtigia codicis Medicei fauent: Vegetius, qui hunc locum deſcripſit, aperte habet *conſiliginis* 3, 4, 20. Vt adeo inuidere Columellae huius loci integritatem non potuerim, ὡς ἔπος κριτικὸν εἰπεῖν. Sed vid. etiam Cl. Morg. Epiſt. III, 28.

14, 2 VT BOS IN LATVS PENDERE) Quid ſi legamus *inflatus*, quod ex crebro ſuſpirio colligitur. Sed ne ſic quidem vel mihi ſatisfacio, nedum aliis. *Os in flatus pandere* h. e. aperire quaſi ad flandum ad ſententiam ſatis bene congruere videtur, ſed nimis forte a ſcriptura recepta recedit. Vegetius hoc comma omittit. Sed vid. Cl. Morgag. II, 21.

14, 3 HERBA QVAE VOCATVR AVIA) De herba hac nondum quidquam inuenire potui apud rei herbariae ſcriptores. Ego crediderim eandem eſſe ac *ſenecionem*, quam ita Latini appellant, quod vere caneſcat, & quodammodo ſenex fiat; qua ratione eam Graeci dixere ἠριγέροντα. Coniecturam hanc confirmare videtur Apuleius de herb. c. 75. vbi ait, Seneciones flores a Graecis πάππους vocari, a nobis auias dici poſſe. FACCIOLATVS. Quid fuerit haec herba *Auia* ſiue Stabia ap. veteres, quam rurſus Auctor ad hunc modum commemorat: *Celſus quidem tumenti ceruici herbam, quae vocatur Auia, vt ſupra dixi, contundi & imponi iubet,* hac aetate ignoratur. Neque certiora habemus ex Vegetio *Art. Vet.* 3, 4, 23 qui haec tranſcripſit: *quae vocatur amati amaticum* Item: *Celſus quidem tumenti ceruicem herba quae vocatur ama (vt ſupra dixi) contundi & imponi iubet.* Verum ſi haec Vegetii minus vitioſa cenſenda ſint, quam illa, quae in editis & manu ex aratis Columellae voluminibus leguntur, aliquid coniectando proferre poſſumus; inuenio enim apud illum auctorem, qui Apuleii nomine circumfertur, de Virt. Herb. cap. 23. Chamaemelum a Campanis *Amalociam* vocatum, ex qua voce deprauatum fortaſſe eſt illud *Amaticum.* Ille quoque Pſeudoaemilius Macer de Chamaemelo haec numeris eſt complexus: *Anthemium magis* (an *magnis*) *commendat laudibus auctor Aſclepius: quam camimelum nos vel camomillam Diximus: haec multum redolens eſt & breuis herba. Herbae tam ſimilis, quam iuſto nomine vulgo Dicit amariſcam quod foeteat, & ſit amara.* Hinc apparet, *Amariſcam,* (quae fortaſſe erit *Amalocia* ſupra commemorata) dictam illam Chamaemeli ſpeciem, quae appellatur *Chamaemelum foetidum.* C. B. *Pin.* [voluit ne Caſparis Bauhini Pinaca laudare? ita puto] Gignitur haec vulgo in areis & compitis aptiſſimum adu. contuſiones & tumores; fibrae ſiquidem dolorifico ſenſu diſtentae ab oleo foetido, quo haec ſtirps abundat, inunctae molleſcunt. PONTED. Iis quae de iſta herba *auia* coniectando propoſui, nunc neceſſario nonnulla ſunt addenda; incidi enim, dum haec ſcriberem, in commentarios Ioannis Bodaei a Stapel ad libr. 9 Theophr. qui de tam obſcuro, & fortaſſe vitioſo Columellae loco haec aſſerere non dubitauerat. *Columella quod auium pennas* (filix) *referat, auiam* vocat libr. 6 cap. de R. R. 14. Filicem igitur *auiam* eſſe conſtituit, cui non aſſentior equidem; quoniam inter filicem & aues ea non intercedit ſimilitudo, qua ab auibus filix nomen inueniat. Graeci ſane ob folia, quae alarum modo expandantur, filicem πτερίδα appellarunt, ὀρνιθώδη vero id eſt *auiariam* nequaquam. Eadem ratione apud Latinos ſi propriam nomenclaturam ab ipſis etiam agricolis vſurpatam (qua ipſis mulierculis apud nos ad hoc tempus innoteſcit) a vetuſtiſſimis vsque temporibus *filix* non inueniſſet, Graecorum exemplo dici poterat vel *ala*, vel *alaris*, vel *pinna* vel quid item, *auis* vero, aut *auia* nullo modo. Praeterea ſi filix dicta fuit etiam *auia*, quod nomen minus frequens fuiſſe cenſendum, (nam in iis, quae ſuperſunt, veterum ſcriptorum monumentis nuſquam occurrit) reine conſentaneum videtur, Corn. Celſum tam excellentis ingenii & perſpicuitatis virum voce obſoleta vti maluiſſe quam communi, & remedium pluribus docere *herbam, quae vocatur auia*, quam paucis vel potius vno verbo *filicem*; idque vitium non declinatur a Columella, qui tamen *felicem* toties commemorat *filicis* nomine, non *auiae?* Sed haec ad coniecturas ſpectant: rem propius videamus. *Cur*, pergit Bodaeus, *auia dicatur, dixi, ſed vt certius lectori conſtet filicem eam eſſe, Dioſcorides filicem ſiue* πτέ-

uix mota & deiecta eſt, conſiderabimus quam in [n] partem declinet, & ex diuerſa auri-
cula [o] ſanguinem detrahemus. Ea porro vena, quae in aure videtur eſſe ampliſſima, ſar-
mento prius verberatur. deinde cum ad ictum intumuit, cultello ſoluitur ; & poſtero die
4 iterum ex eodem loco ſanguis emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. tertio deinde 24
die [p] leuis [q] iniungitur labor, & paullatim ad iuſta perducitur. Quod ſi ceruix in neu-
tram partem deiecta eſt, mediaque [r] intumuit, ex vtraque auricula ſanguis emittitur. qui
cum intra biduum [s], cum [ſſ] bos vitium cepit [t], emiſſus [u] non eſt, intumeſcit collum, ner-
5 uique tenduntur, & inde nata duricies [x] iugum non patitur. Tali vitio comperimus au- 25
reum [y] eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino ſeuo, & vetere
oleo aequis ponderibus compoſitum, atque incoctum. Hac compoſitione ſic vtendum
eſt. Cum disiungitur ab opere, in ea [z] piſcina [a], ex qua bibit, tumor ceruicis aqua
6 madefactus ſubſiccatur [b], praedictoque medicamento defricatur, & illinitur. Si ex toto 26
propter ceruicis tumorem iugum recuſet, paucis diebus requies ab opere danda eſt.
tum ceruix aqua frigida defricanda, & ſpuma argenti illinenda [c] eſt. Celſus quidem
tumenti ceruici herbam, quae vocatur Auia [d], vt ſupra dixi, contundi & imponi iubet.
Clauorum, qui fere ceruicem infeſtant, minor moleſtia eſt: nam facile operanti [e] lu-
7 cerna inſtillatur. Potior tamen ratio eſt cuſtodiendi, ne naſcantur, neue colla calue- 27
ſcant [f], quae non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore aut pluuia ceruix in opere madefa-
cta eſt. itaque cum id accidit, veteri lateri later [g] conteritur, eoque intrito prius, quam
disiungantur [h], colla conſpergi [i] oportet : deinde cum id [l] ſiccum erit [m], ſubinde oleo
imbui.

XV.

VARIETAS LECTIONIS.

n) *in* def. *I. B. R.* o) *viiculi P.* p) *die* negligitur *I. B. R.* q) *leuis L. I. B. R.* Morg. *III, 23.* al. *leuius.* r) *media quae I.* s) *triduum L. Goeſ. I. B. R.* ſſ) *quam L.* t) *cepit B. I. I. H. coepit* al. u) *emiſſum I. B. R.* x) *durities H.* y) *autem L. I. B. R. Goeſ. aptum* z) *ea* abeſt *I. B. R. aepaſciana Goeſ.* a) *paſcua I. B. R. praſſina L.* b) *ſubiicitur I. B. R. ſubicitur L. Goeſ.* c) *illinienda I. B. R.* d) *habia B. R. auia L.* e) *operantem lucernam inſtillato L. I. B. R. nam facit eo per lucernam medentem inſtillatio paratior eſt. Goeſ.* vid. *Veget.* f) *calueſcant, quae — disiungantur, colla* def. *I. B. R.* g) *latericio trito prius L. Goeſ. & P. puluere latericio trito Veget.* h) *diiugantur* vel *iungantur* [illegible] i) *conſpargi I. B. R.* l) *&* inſ. *Goeſ.* ll) *ad Goeſ. I. B. R.* m) *erunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

πτέριν foeminam ad id malum, commendat l. 4 cap. 186. ξηραὶ δὲ ἐπὶ τῶν δυσαλθῶν καὶ καθύγρων ἑλκῶν ἐπιπάσσονται· λόφοις τε ὑποζυγίων ἰαόνται. *earundem farina praehumidis, & aegre ſaneſcentibus vlceribus inſpergitur, ac iumentorum quoque ceruicibus medetur.* *Plinius loco citato : farina earum tetris vlceribus inſpergitur, & iumentorum quoque in ceruicibus.* Trita itaque filicis foeminae radix iumentorum ceruici medetur, cum vlceribus manantibus, & aegre ſaneſcentibus officitur : at Corn. Celſus, & Columella aduerſus contuſam ceruicem, vel tumentem *auiam* herbam commendant. Quantum itaque diſcrimen inter tumores contuſionesque, ac vlcera tetra intercedat, quis ignorat ? Accedit etiam quod *auia* herba non ipſius radix ad contuſiones cum ſale trita ſit imponenda ; contra tumores vero contuſa tantum : vlceribus autem ſordidis detergendis ſanandisque filicis radicis farina, hoc eſt, radix exſiccata & in puluerem redacta inſpergitur. Cum itaque diſſimiles ſint morborum affectiones, & diſſimiles remediorum praeparationes, partes, ac nomina ; diſſimilis quoque ac alia erit filix foemina ab *auia.* PONTED. Add. Morgagnius V. C. Ep. III, 25.

14, 5 AVREVM ESSE REMEDIVM) Scio, quomodo *aurei* appellatione abutantur ſaepe ſcriptores. Sed multo tamen magis dicere puto Columellam, quod eſt in Vegetio *aptum remedium.*

14, 5 EX QVA BIBIT) Magis Latine Vegetius praepoſitionem *in* habet, licet alioquin corrupte legatur *in quolibet.*

14, 6 NAM FACILE OPERANTI) Si inuenirem vt *opus & operarius,* ita *& operari* de aratoribus bouibus dici ; intelligerem, vel inter opus, certe ita vt nihil operis intermittatur, poſſe inſtillari clauis de lucerna oleum. Poſſis etiam ſuſpicari, *nam facili opera de lucerna &c.* Vid. Morgag. III, 25.

14, 7 DISIVNGANTVR) Placet Vegetianum *deiungatur.*

28 XV. Sɪ talum aut vngulam vomer [a] laeſerit, picem [b] duram & anxungiam
cum ſulfure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inurito. Quod idem
remedium optime facit exemta ſtirpe, ſi forte ſurculum calcauerit, aut acuta teſta vel
lapide vngulam pertuderit [c], quae tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur,
& ita inuritur, vt ſupra praecepi †: deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto cu-
29 ratur. Item ſi vomer [d] crus ſauciarit, marina lactuca, quam Graeci τιθύμαλλον [e] vo- 2
cant, admiſto [f] ſale imponitur [g]. Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde
faſce ſarmentorum incenſo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus [h] cineribus
cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo vel axungia cornua eius linuntur. Minus ta-
men claudicabunt armenta, ſi [i] opere disiunctis [k] multa frigida lauentur pedes; & deinde
ſuffragines, coronae [l], ac diſcrimen ipſum, quo diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia
defricetur.

30 XVI. Sᴀᴇᴘᴇ etiam [a] vel grauitate longioris [b], vel [cum [c]] in proſcindendo,
aut [d] duriori ſolo, aut obuiae radici obluctatus [e], conuellit armos. Quod cum accidit,
e prioribus cruribus ſanguis mittendus eſt: ſi dextrum armum laeſit, in ſiniſtro [f]; ſi
laeuum [g], in dextro; ſi vehementius vtrumque vitiauit, item in poſterioribus cruribus
31 venae [h] ſoluentur. Praefractis cornibus linteola ſale atque aceto & oleo imbuta ſuperpo- 2
nuntur, ligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum [i] axungia pari pon-
dere cum pice liquida, & [k] cortice [l] pineo [m], leuigato [que [n]] imponitur. Et ad vlti-
mum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur. Solent etiam neglecta vlcera ſcate-
re vermibus: qui ſi mane perfunduntur aqua frigida, rigore contracti decidunt. vel ſi
hac ratione non poſſunt eximi, marrubium aut porrum conteritur, & admiſto [o] ſale
im-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XV.] a) *vomere L. I. B. R.* b) *pice dura & axungia c. ſ. lana ſucida inuoluta & L.* c) *perculerit L. I. B. R.* †) *praecipi Iuntt.* d) *vomere I. B. R.* e) *tithymallum P. L. tithymalum I. B. R.* f) *admixto I. B. R.* g) *imponatur ſubtrita. Pedes I. B. R.* h) *feruenti P.* i) *ab* inſ. *ex Veg. Morg. III. 27.* k) *disiuncti I. B. R.* l) *conaeue P. concuet L.* [C. XVI.] a) *bos* inſer. *Iuntt.* b) *longiore I. B. R. longi laboris I. I.* quam lectionem probat *Morg. III, 28.* c) *cum* abeſt *Iuntt.* d) *aut* deeſt *Iuntt.* e) *obluctando Iuntt.* f) *ſiniſtrum I. B. R.* g) *lene L. leuum I. B. R. I. I. A.* h) *bene I. B. R.* i) *die ex* Vegetio inſ. *Morg. III, 29.* k) *&* defic. *Iuntt.* l) *cortici Iuntt.* m) *pineolo iugata L. I. B. R.* n) *leuigato lita Iuntt. que* om. *Morg. III, 29.* o) *admixto I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

15 Conf. Veget. 3, 4, 28.

15, 1 QVOD IDEM REMEDIVM OPTIME FACIT, EXEMTA STIRPE) Legerem: *exemto ſtipite*; ſequitur enim *ſi forte ſurculum calcauerit*, id eſt, ligni fruſtulo exemto, quod nos vernacula lingua *ſterpe* appellamus. Pᴏɴᴛᴇᴅ. Sed ipſa hodierna Italorum appellatio poteſt ab illis inde temporibus, quibus Columella ſcripſit, eſſe tracta; quod tanto mihi ſit veriſimilius, quia aliquoties ſine varietate in hoc auctore legitur.

15, 2 IN FAVILLAM RECIDIT) Nic. Heinſ. ad Ouid. Her. 17, 190 legi vult *reſidit*.

15, 2 CORNVA EIVS) *Corona* ſuſpicatur Cl. Morgagnus III, 27. Sed videnda etiam quae ciuis ipſius doctiſſimus de *cornu* in iumentorum pedibus diſputat ad V. 2, 7, 2.

16 Conf. Veget. 3, 4, 30.

16, 1 GRAVITATE LONGIORIS) Locus ſine dubio mendoſus. Itaque legendum: *Saepe vel grauitate longi oneris, vel — obluctatur, conuellit armos,* deinde: *tum in poſterioribus &c.* & paullo poſt: *pineo leuigato impon.* Vʀꜱɪɴ. *Itineris* addo ex Vegetio, qui ita habet: *Frequenter etiam vel ab aſperitate longioris itineris, vel proſcindendo duritiam ſoli — conuellit armos.* Sᴄʜᴏᴇᴛᴛɢ. His verbis vſus eſt Ruellius ad Theomneſti Graeca reddenda Hippiatr. 1, 25 p. 33, a.

16, 2 FVLIGO INFRICATVR) Videtur legendum *infriatur*, quo verbo vtitur & Varro & Columella de hac ipſa re 12, 30 *Poſtea terito, & pondo quadrantem amphoris ſingulis infriato, & oblinito*; & hoc ipſo libro cap. 31. *Maxime proderit fuligo ex aheno vlceri infriata.* Vʀꜱɪɴ. *Infricatur* etiam habet Vegetius.

17 Conf.

3 imponitur, id celerrime necat praedicta animalia. Sed expurgatis vlceribus, confeſtim 32 adhibenda ſunt linamenta [p] cum pice & oleo, vetereque axungia, & extra vulnera eodem medicamento circumlinienda [q]; ne infeſtentur a muſcis, quae vbi vlceribus inſederunt, vermes creant.

XVII. Est etiam mortifer [a] iis ſerpentis ictus, eſt [b] & minorum [bb] anima- 33 lium noxium virus. nam & vipera, & caecilia [c] ſaepe cum in paſcuo [cc] bos improuide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Musque araneus, quem [d] Graeci μυγαλῆν [e] appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur. Venena viperae depellit ſuper ſcarificationem ferro factam [f] herba, quam vocant perſonatam [g], trita
2 & cum ſale impoſita. Plus etiam eiusdem radix contuſa prodeſt, vel Simonianum [h] tri- 34 folium. quod inuenitur confragoſis [i] locis, efficaciſſimum traditur [l], odoris grauis, neque abſimilis bitumini, & idcirco [m] Graeci eam ἀσφάλτιον [mm] appellant; noſtri autem pro-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *linimenta L. I. B. R.* q) *circunlinenda Goeſ. I. B. R.* [C. XVII.] a) *mortiferus ſerp. I. B. R. L. Goeſ. Veget. Morg. III, 30.* b) *eſt* om. *I. B. R.* bb) *magnorum* omnes. c) *cecilia I. B. R.* cc) *paſcuo Goeſ. paſcuis Veg. paſcua* al. d) *quem* omiſſ. *I. B. R. it. MS. S. Germ.* apud Burm. ad Quintil. *5, 11* pr. e) *σκυτάλην a.* Commel. *λυγάλην Goeſ. grutaan L.* f) *capta I. B. R.* g) *perſona: L. I. B. R.* h) *Simonianum I. B. R. Symonianum I. I. H. A. Gr. G. St. vel ſi montanum trifolium inuenitur, quod confragoſis locis efficaciſſimum naſcitur Goeſ.* i) *fragoſis I. B. R. quo a fragoſis P.* l) *naſcitur P. L. Veg.* m) *iccirco I. B. R. I. I. H. A.* mm) *ἀσφάλτειον Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

17 Conf. Veget. 3, 4, 39.

17, 1 MAGNORVM ANIMALIVM) Lego *minorum*, ſcilicet quam ſerpens. Minora enim ſunt vipera & caecilia. Occaſionem emendandi dedit Vegetius: *Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus.* Idem tamen poſtea comperi emendaſſe Hadr. Iunium in epiſtolis. SCHOETTG. Locus Iunii eſt epiſt. 207 p. 377 quem ad h. l. laudauit ALMEL. Eadem vidit Cl. Morg. III, 30. *Mortiferiis* reliqui, quod putarem pronomen ad *bobus* referri. Neque tamen dedecet Columellam *mortiferus*, cum Celſum, quo alias vtitur, ab eo non abhorruiſſe conſtet.

17, 1 ΜΥΓΑΛΗΣ) Ita veteres libri habent, & ita ſane legi debet. Antea in excuſis, σκυτάλην mendoſe: cum idem mendum Dioſcoridis caput, quo de eo agitur, occupaſſet, ſtudio ac diligentia Marcelli Vergilii eruditiſſimi, & optimi viri ſublatum fuit. Quin Graeci μυγαλῆν appellent, quem *murem araneum* Latini dixerunt, dubitari non poteſt. Plinius certe quae Graeci μυγαλῇ tribuunt, muri araneo aſſignat: in libro enim XXIX cap. IIII de mure araneo loquens, inquit: *Eſt & contra morſum eius remedio terra ex orbita: ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturae.* Aelianus libro II cap. XXXVII Περὶ μυγαλῆς. Ἐὰν δὲ εἰς ἁρματοτροχίαν ἐμπέσῃ, οἱονεὶ πέδῃ κατείληπται καὶ μάλα ἀφανεῖ καὶ τέθνηκε. δηχθέντι δὲ ὑπὸ μυγαλῆς φάρμακον ἐκεῖνο, ἐκ τῆς τῶν τροχῶν διαδρομῆς ἡ ψάμμος ἀρθεῖσα ἐπεπλάσθη τῷ δήγματι καὶ ἔσωσε παραχρῆμα. VICTOR. Repetitur haec animaduerſio in emendandis edit. Gryph. 1541. Ita legi quoque voluit. VRSIN. Nec mediocriter confirmat hanc lectionem Vegetius, apud quem *migaltem* legitur. Sed hoc etiam iam obſeruatum Iunio l. c. indicat ALMEL. vid. Morg. I, 28 & III, 30.

17, 1 SCARIFICATIONEM FERRO FACTAM) Hinc inter alia colligit Io. Rhodius ad Scribon. c. 55 p. 96 fuiſſe etiam ſcarificationis aliud genus a vulgari diuerſum, de quo ibi diſputat.

17, 2 SIMONIANVM TRIFOLIVM) Lego: *Siler montanum*, nam hoc ſerpentibus aduerſari teſtatur Plinius. Corruptus etiam eſt is locus apud Vegetium, cuius verba ſunt lib. III. c. IV. *Creditur radix ſi contuſa conatur, vel ſiler montanum reperiatur, trifolium ſemonianum, quod fragoſis locis &c.* in manuſcripto ita, *Cuius efficacior creditur radix, ſi contuſa ponatur, vel ſiler montanum reperiatur, trifolium confragoſis locis &c.* irreptitium virus illud *Simonianum*, pro ſilere montano. Neque vero trifolium aliquod eſt Symonianum, quum dicat acutum trifolium a figura dici Romanis, quod ab odore graui ἀσφάλτιον Graeci. Haec Hadr. Iunius in epiſtolis apud Crenium animadu. part. 10 p. 40. Contrarium tamen ſtatuunt Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 4, 11 & Harduinus ad Plinium H. N. 21, 9 qui a Simo medico, quem Plinius indice lib. 21 laudat, nomen trifolii Simoniani deducunt. Sed de hoc diſquirant medicorum filii. vid. mihi Cel. Morg. III, 31.

17, 3

propter figuram vocant acutum trifolium: nam longis & hirſutis foliis viret, caulemque
35 robuſtiorem facit, quam pratenſe. Huius herbae ſuccus vino [n] miſtus infunditur fauci- 3
bus, atque ipſa folia, cum ſale trita malagmatis [o] more, ſcarificationi intenditur: vel ſi
hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina eius collecta, & leuigata cum vino
dantur potanda, radiceſque cum ſuo caule tritae [p], & farina & ſale commiſtae [q] ex aqua
36 mulſa ſcarificationi [r] ſuperponuntur. Eſt etiam [s] praeſens remedium, ſi conteras fraxini 4
tenera [t] cacumina quinque librarum, cum totidem vini & duobus ſextariis olei, ex-
preſſumque ſuccum faucibus infundas; itemque cacumina eiusdem arboris cum ſale trita
laeſae parti ſuperponas. Caeciliae [u] morſus tumorem, ſuppurationemque molitur. idem
facit etiam muris aranei. ſed illius ſanatur noxa ſubula [x] aenea, ſi locum laeſum compun-
37 gas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, ſuo corpore luit: 5
nam animal ipſum oleo merſum necatur, & cum imputruit, conteritur, eoque medica-
mine † morſus muris aranei linitur. Vel ſi id non adeſt, humorque ‡ oſtendit iniuriam
dentium, cuminum conteritur, eique [y] adiicitur exiguum picis liquidae & axungiae, vt
38 lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum perniciem commouet †. Vel ſi antequam 6
tumor diſcutiatur [z], in ſuppurationem conuertitur, optimum eſt ignea lamina conuer-
ſionem [zz] reſecare, & quicquid vitioſi eſt, inurere, atque ita liquida pice cum oleo lini-
re. Solet etiam ipſum animal viuum creta figulari circumdari; quae cum ſiccata eſt, col-
39 lo boum ſuſpenditur [a]. ea res innoxium pecus a morſu muris aranei praebet. Oculo- 7
rum vitia plerumque melle ſanantur. nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeae farinae
conſpergitur, & imponitur [b]; ſiue album in oculo eſt, montanus ſal, Hiſpanus [bb], [vel
Ammoniacus [c], vel etiam Cappadocus [d], minute [e] tritus [f] & immiſtus melli, vitium ex-
tenuat. facit idem trita ſepiae teſta, & per fiſtulam ter die oculo inſpirata. facit & ra-
dix, quam Graeci σίλφιον [g] vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appel-
40 lant. huius quantocunque ponderi decem [gg] partes ſalis ammoniaci adiiciuntur, eaque 8
pariter trita oculo ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa, & cum oleo lentiſci in-
uncta vitium expurgat. Epiphoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa [h] aqua, & in †
ſuper-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *viuo A. G. St. Gr.* o) *malagmatis incendunt vel L. I. B. R.* p) *tritae farinae L. I. B. R.* †) *hordeacea farina Goeſ. it. Veget.* q) *commixtae I. B. R.* r) *ſcarificationis I. ſcariphationis P. ſcarifactionis L.* s) *&* *I. B. R.* t) *terna L. I. B. R.* u) *Ceciliae I. B. R. celi L.* x) *fibula Goeſ. L. I. B. R.* †) *quandoq.* inſ. *Goeſ. qnum L.* ‡) forte *tumorque* Vid. Not. y) *eoque P.* †) *ſubmouet Veget.* recte. z) *diſcuteretur L. I. B. R.* zz) *conuerſionem* om. *G.* a) *ſuſpendatur I. B. R.* b) *componitur I. B. R.* bb) *ſpanus Goeſ.* c) *amoniacus I. B. R. armaniacus L.* d) *capadocis I. B. R.* e) *minutae B. R.* f) *tritum, & immixtum I. B. R.* g) φίον ἄλφιον *P.* μαγουδάρην *I. B. R.* ολφιον *L.* ἔφιον *Goeſ.* gg) *decimam partem L.* h) *mulſae impoſitas Goeſ.* †) *inſuper olea L.*

NOTAE VARIORVM.

17, 3 INTENDITVR) Sententia poſtulat *intenduntur*: & huc pertinet, credo *incendunt*, quod habent editiones vett. Veget. *imponantur*. Etiam hic ſubuenit laudatiſſimus Morg. I, 29 & III, 32.

17, 4 CAECILIAE MORSVS) Vid. Pignorius Symbol. epiſt, 31. ALMEL.

17, 4 SVBVLA AENEA) Rhod. de acia p. 6 p. 77 ex Cod. Vaticano legit *fibula ahena*. ALMEL. *acu aerea* Veget.

17, 5 HVMORQVE OSTENDIT) Vix dubito, quin legendum ſit *tumor*, quod viſum etiam VRSINO. Fauet ipſa Columellae oratio, fauet praecedens *t*, fauet Vegetius 3, 4, 43, fauet denique Cl. Morg. I, 30 & III, 34.

17, 6 CONVERSIONEM RESECARE) Videtur legendum *reſerare*. Nam ita habet infra cap. 32. *Suppuratio melius ignea lamina, frigido ferramento reſeratur.* VRSIN. Veget. *collectionem aperire.*

17, 7 MONTANVS SAL) *Foſſilem* dicit Vegetius, & pro *Ammoniaco Armeniacum* ſubſtituit.

 18 Conſ.

9 ſupercilia genaſque impoſita, paſtinacaeque [hh] agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceae, cum 41
melle conlinita [i] oculorum ſedant dolorem. Sed quotieſcunque [k] mel, aliuſue ſuccus re-
mediis adhibetur, circumliniendus [l] erit oculus pice liquida cum oleo, ne a muſcis inſe-
ſtetur. nam & ad dulcedinem [m] mellis, aliorumque medicamentorum non hae ſolae,
ſed & apes aduolant.

XVIII. MAGNAM etiam perniciem ſaepe [a] affert hirudo [aa] hauſta cum aqua. 42
ea adhaerens faucibus ſanguinem ducit, & incremento ſuo tranſitum cibis praecludit. ſi
tam [b] difficili loco eſt, vt manu detrahi non poſſit, fiſtulam, vel arundinem inſerito, &
2 ita calidum oleum infundito: nam eo contactu animal confeſtim decidit. Poteſt etiam 43
per fiſtulam deuſti [c] cimicis nidor [cc] immitti: qui vbi ſuperponitur [d] igni, fumum emit-
tit, & [e] conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirudinem perfert; iſque [f] nidor depellit [g]
haerentem. Si tamen vel ſtomachum, vel inteſtinum tenet, calido aceto per cornu [h]
infuſo necatur. Has medicinas quamuis bubus adhiberi [i] praeceperimus [l]; poſſe tamen
ex his plurima etiam omni maiori pecori conuenire, nihil dubium eſt.

XIX. SED & machina fabricanda eſt, qua clauſa, iumenta boueſque curen- 44
tur, vt & propior acceſſus ad pecudem medentibus [a] ſit, nec in ipſa curatione quadru-
pes reluctando remedia reſpuat [b]. eſt autem [c] talis machinae forma. Roboreis axibus [d]
compingitur ſolum, quod habet in longitudinem pedes nouem, & in latitudinem pars
2 prior dupondium [e] ſemiſſem, pars poſterior quatuor pedes. huic ſolo ſeptenum pedum
ſtipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur. ii autem in ipſis quatuor angulis affi-
xi ſunt, omneſque transuerſis ſex temonibus [f] quaſi vacerrae inter ſe ligantur, ita vt a
poſteriore parte, quae latior eſt, velut in caueam quadrupes poſſit induci, nec exire alia 45
parte prohibentibus aduerſis axiculis [g]. Primis autem duobus ſtatuminibus imponitur
3 firmum iugum, ad quod iumenta capriſtantur, vel boum cornua religantur. vbi [gg] poſ-
ſunt [h] etiam numelli [i] fabricari, vt inſerto capite deſcendentibus per foramina regulis
cer-

VARIETAS LECTIONIS.

hh) *paſtinacae quoque Goeſ. & Veg.* i) *conleuata Goeſ. L. I. B. R. circum leuata MS. S. Germ. circumleuigata* coni. Heinſ. *circumlita* coni. Burm. ad Quintil. decl. 13, 5 p. 277. k) *quotienscunque I. B. R. quotiensque P. L. quotiesque Goeſ.* l) *circumlinendus MS. San Germ.* ap. Burm. *l. c.* m) *& ad oculorum* inſ. *P. Goeſ.* [C. XVIII.] a) *ſaepe* abeſt *I. B. R.* aa) *harundo auſta L.* b) *iam H.* c) *deuſticae cimicis odor P. deuſtici mitis L. deuſticae nucis odor I. deuſtice &c. B. R.* cc) *odor Goeſ.* d) *ſuperponuntur P ſuperpoſitus Goeſ.* e) *&* deficit *I. B. R.* f) *hisque R.* g) *depellet I. B. R.* h) *cornua I. B. R.* i) *adhiberi* om. *L. I. B. R. adhibendas Goeſ.* l) *praeceperim I. B. R.* [C. XIX.] a) *tutus I. B. R. medenti tuſſit P. L.* b) *reſpuet I. B. R.* c) *enim I. B. R.* d) *aſſibus I. B. R. aſſeribus L.* e gloſſa. e) *dipondium L. I. B. R.* f) *themonibus I. B. R.* g) *aſſiculis I. B. R.* gg) *vbi poſſunt — obligatur* om. *Goeſ.* h) *poteſt P.* i) *numellae B. R.*

NOTAE VARIORVM.

18 Conf. Veg. 3, 4, 42.

18, 2 DEVSTI CIMICIS NIDOR) Aliter Vegetius: *Odor quoque cimini ſuper carbones impoſiti, vt ſanguiſugam adflauerit, euellet a vulnere.* Puta tamen eum ex noſtro emendari debere. Vide & Apſyrtum Geop. 16, 19. SCHOETTG. Vid. Cl. Morg. Ep. III, 36. Contra ἀντιστρέφον quaſi remedium aduerſus cimices commendat Pallad. 1, 35, 4 *odorem ſanguiſugae accenſae.*

18, 2 ACETO CALIDO) Optimum remedium contra hauſtam ſanguiſugam ſunt aqua calida & alii liquores, qui eam ſtatim necant. Vnde Iudaei in Auoda Sara fol. 12, 2 permittunt Sabbatho aquam calefieri pro eo, qui ſanguiſugam deglutiuerit. Confer Apſyrtum l. c. IDEM.

19 Conf. Veg. 3, 4, 44.

19 Haec machina ita luculenter a Columella deſcribitur, vt vix idea depicta opus ſit.

En

çeruix [l] teneatur. caeterum corpus laqueatum & diſtentum temonibus [m] obligatur, ſicque [n] immotum [o] animal medentis arbitrio eſt expoſitum. Haec ipſa machina communis erit omnium maiorum quadrupedum.

XX. Qvoniam de bubus ſatis praecepimus, opportune [a] de tauris vacciſque dicemus. Tauros maxime membris ampliſſimis, moribus placidis, media [b] aetate, probandos cenſeo. caetera fere eadem omnia in his obſeruabimus, quae in bubus eligendis. neque enim alio diſtat bonus taurus a caſtrato, niſi quod huic torua facies eſt, vegetior aſpectus, breuiora cornua, toroſior ceruix, & ita vaſta, vt ſit maxima portio corporis, ventre paullo ſubſtrictiore, qui magis rectus [c], & ad ineundas foeminas habilis ſit.

XXI. Vaccae quoque probantur altiſſimae formae, longaeque, maximis vteris, frontibus latiſſimis, oculis nigris & patentibus [a], cornibus venuſtis & [b] leuibus & [c] nigrantibus, piloſis auribus, compreſſis malis, palearibus & caudis ampliſſimis, vngulis modicis, & modicis [d] cruribus. Caetera quoque fere eadem in foeminis, quae & in maribus, deſiderantur, & praecipue vt ſint nouellae: quoniam, cum exceſſerint [e] annos decem, foetibus inutiles ſunt. rurſus minores bimis iniri non [f] oportet. Si ante tamen conceperint [g], partum earum remoueri placet, ac per triduum, ne laborent, vbera exprimi, poſtea mulctra prohiberi.

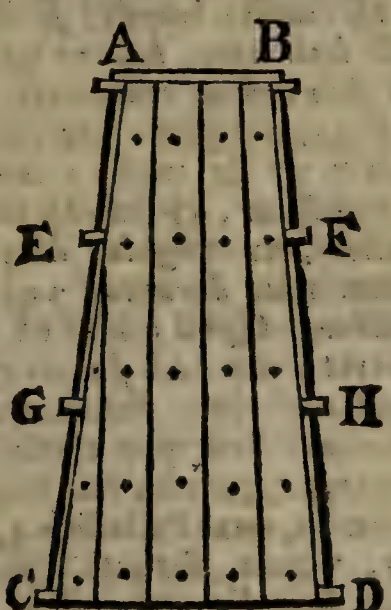
XXII. Sed & curandum eſt omnibus annis in [a] hoc aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur. nam & enixae [b], & vetuſtae [c], quae gignere deſierunt, ſum-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *ceruicax tenetur P.* m) *themonibus I. B. R.* n) *ſicque* om. *L. I. B. R.* o) *immotumque I. B. R.* [C. XX.] a) *oportune H. A. G.* b) *medietate Goeſ.* c) *reusL. treus Goeſ.* quid ſi *teres?* [C. XXI.] a) *patentiſſimis: I. B. R: L. patentibus cornibus, I. I. H. A. G.* b) *ac P.* c) *ac P.* d) *modicis* om. *Goeſ. L. I. B. R: Iuntt.* e) *exceſſerunt I. B. R.* f) *non* defic. *I. B. R.* g) *concoeperint R. conaeperint Iuntt.* [C. XXII.] a) *in hoc* abeſt *L. I. B. R.* b) *nixae I. B. nixe R. niſe L.* c) *vetuſtate I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Ea tamen illam, vtcunque delineatam

A B latitudo anterior, vbi etiam iugum.
C D latitudo poſterior.
A, E, G, C itemque *B, F, H, D* loca ſtipitum ab vtroque latere (quorum quatuor in ipſis angulis defixi) qui ſex temonibus (ternis ſibi ad perpendiculum imminentibus) iunguntur. Inter *C* & *D* nihil opus cum laquei ſufficiant, inter *A* & *B* ſunt axiculi & iugum, vel numelli.

Compara nunc lector Vegetianam deſcriptionem, ac deprehendes nihil fieri poſſe corruptius, & ea ipſa cauſa obſcurius, diſceſque inde, quantam cladem libris bonis intulerint librarii.

20 Ad hoc & proximum caput conferenda bouis deſcriptio ſupra c. 1, 3 huius libri.

20 Bonvs tavrvs) *Bos taurus* legendum. vid. Vrsin.

20 Nisi qvod hvic) Non ad proximius reſpicit, ſed ad remotius. vid. Col. 4, 27, 2.

22, 1 Nam et enixae et vetvstae, qvae gignere desiervnt) Alterum membrum ita emendatur ex vetuſtis editionibus. *& vetuſtate quae gignere deſierunt.* Sed quid dicemus de primo? *Enixae* ne ſubmouendae? His vero ſubmotis, quid retinebitur? Quod enim concipit, enititur, ideo reiicitur. quod vero vel natura, vel aetate ſterile, quia

ſummouendae ſunt, & vtique taurae [d], quae locum foecundarum occupant, ablegandae, vel aratro domandae; quoniam laboris & operis non minus quam iuuenci, propter vteri
2 ſterilitatem [e], patientes ſunt. Eiusmodi armentum maritima, & aprica hiberna deſiderat; aeſtate [f], opaciſſima nemorum [g], ac montium alta [h] magis, quam plana paſcua. nam melius nemoribus herbidis, & frutetis [i], & careċtis [k], quam lapidoſis [l] locis durantur vngulae. Nec tam fluuios riuoſque deſiderant, quam lacus manu [m] factos; quoniam [n] fluuialis [o] aqua, quae fere frigidior eſt, partum abigit, & caeleſtis [p] iucundior eſt. Omnis tamen externi [q] frigoris tolerantior equino armento vacca eſt, ideoque facile ſub dio hibernat.

XXIII. Sed laxo ſpatio conſepta facienda ſunt, ne in anguſtiis conceptum † altera alterius elidat, & vt inualida fortioris ictus effugiat. Stabula ſunt optima ſaxo aut glarea ſtrata, non incommoda tamen etiam ſabuloſa. illa, quod imbres reſpuant; haec, quod celeriter ſorbeant [a], transmittantque. ſed vtraque deuexa ſint, vt humorem effundant; ſpectentque ad meridiem, vt facile ſiccentur, & frigidis ventis non ſint obno-
2 xia. Leuis autem cura paſcui eſt. nam vt laetior herba conſurgat, fere vltimo tempore aeſtatis incenditur. ea res & teneriora pabula recreat, & [b] ſentibus [c] vſtis [d] fruticem [e] ſur-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *tauro I. B. R.* e) *ſterilites Goeſ. P. L.* f) *certatim opicis P. coſtatim opicis morum L.* g) *nemorum, ac* om. *I. B. R.* h) *ac laeta I. B. R.* i) *fructus P. fructibus L.* k) *caretis I. B. R. H. A. G. curetis P. L.* l) *lapidioſis Gr.* m) *manufactos* iunct. *I. B. R. I. I.* n) *&* inſer. *P.* o) *pluuialis L.* p) *caeleſti L.* q) *externi L. P. Goeſ. extremi* al. [C. XXIII] †) *conſeptum Gr.* a) *exorbem Goeſ. exorbent transmittuntque L. I. B. R.* b) *&* omiſſ. *I. B. R.* c) *dentis P.* d) *duris & L. I. B. R. duribus & P.* e) *fructicem R. frutione L.*

NOTAE VARIORVM.

quia non concipit, neque enititur, item reiicitur: Nihil igitur aliud ſupereſt quam mares & buculae. Vitioſa itaque illa vox *enixae*, ſiue (vt in veteribus editionibus) *nixae*, niſi aliquid addatur, e. g. *ſaepe*, vt *ſaepe enixae*; quae vtique ſubmouendae ſunt, & aere permutandae antequam per aetatem deteriores fiant: vel *male*, videlicet, *male enixae*; nam quae partus difficultate tentantur, reiicere prouidi eſt armentarii. Denique ne plura colligam, hoc in loco id eſt intelligendum, quod infirmum & imbecille in armento reperitur; ſiquidem taurae, vetulae, & imbecilles reiiciendae ſunt. Quod & Varro Georg. 17, 10, praecipit: Τὰς δὲ στέρας, καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβυκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων: *Tauras autem & imbecilles, & aetate profectiores ex armentis eiiciendum.* PONTED. Ego ſuſpicabar, *enixas* hic dici vt *effoetas*, & illud alterum, *quae gignere deſierunt*, vel ἐπεξήγησιν eſſe auctoris, vel *plane alterius gloſſam.*

22, 2 Eivsmodi arm.) Intellige *foecundum* quod partus & fructus cauſa habetur, vt indicant, quae ſequuntur.

22, 2 Nam melivs nemoribvs) *Nam melius nemoribus herbidis, & frutetis, & carectis quam lapidoſis locis durantur vngulae.* Mendoſiſſimus locus; in herbidisne aquoſisque locis (carex ſiquidem paludoſis, vtique vliginoſis, innaſcitur) magis durantur vngulae, quam in lapidoſis tractibus? Non propterea iuuenculae mulae in montes abiguntur, vt ſaxis vngulas durent? De mulis enim ſapientiſſimus auctor Varro libr. de R. R. 2, 8. *Hi* (muli) inquit, *ſi in paluſtribus atque vliginoſis locis nati, habent vngulas molles: Iidem ſi exacti ſunt aeſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſſimis vngulis fiunt.* Idem ipſe Columella 7, 37 de mulis: *Annicula mula recte a matre repellitur, & amota montibus, aut feris locis paſcitur, vt vngulas duret.* Videtur itaque legendum non *durantur vngulae*, ſed *ſaturantur iuuencae.* Quod etiam ex his, quae ſequuntur, apparet: *nec tam fluuios riuosque deſiderant. Vngulaene* riuos deſiderant ac fluuios, an potius *iuuencae?* Sed quo clarius haec innoteſcant, conferantur, quae in hoc loco a Columella traduntur cum iis, quae Palladius 4, 11, 7 immutatis nonullis, verum, ſeruata ſententia, transſcripſit. ſingula ſingulis reſpondent praeter illa, *durantur vngulae;* quae ſi immutentur in *ſaturantur iuuencae,* apud vtrumque auctorem eadem erit ſententia. PONTED. Forte propius ad literas vulgatae lectionis accederet *durant iuuenculae.*

ſurrectūrum in altitudinem compeſcit [f]. Ipſis vero corporibus affert ſalubritatem iuxta
conſeptum ſaxis & canalibus ſal ſuperiectus, ad quem ſaturae pabulo libenter recurrunt,
cum paſtorali ſigno quaſi receptui canitur. nam id quoque ſemper crepuſculo fieri debet, 3
vt ad ſonum buccinae pecus, ſi quod in ſiluis ſubſtiterit, ſepta repetere conſueſcat. ſic [g]
enim recognoſci grex poterit, numerusque cenſeri [h], ſi veluti [i] ex militari diſciplina intra
ſtabularii [k] caſtra manſerint. Sed non eadem in tauros exercentur imperia, qui freti vi-
ribus per nemora vagantur, liberoſque egreſſus reditusque [l] habent, nec reuocantur, niſi
ad coitus [m] foeminarum.

XXIV. Ex his qui quadrimis † minores ſunt, maioresque quam [a] duodecim
annorum, prohibentur admiſſura: illi, quoniam quaſi puerili aetate ſeminandis armentis
parum habentur idonei; hi, quia [b] ſenio ſunt effoeti. Menſe Iulio foeminae maribus
plerumque permittendae, vt eo tempore conceptos proximo vere adultis iam pabulis
edant. Nam decem menſibus ventrem perferunt, neque ex imperio magiſtri, ſed ſua 2
ſponte marem [c] patiuntur. Atque in id fere quod dixi tempus, naturalia congruunt de-
ſideria, quoniam nimietate [cc] verni pabuli pecudes exhilaratae laſciuiunt. Quod [d] ſi aut
foemina recuſat, aut non appetit taurus, eadem ratione, qua faſtidientibus equis mox
praecipiemus, elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribus. Sed & pabulum cir- 3
ca tempus admiſſurae ſubtrahitur [e] foeminis, ne eas ſteriles reddat nimia corporis obeſi-
tas; & tauris adiicitur, quo fortius ineant. vnumque marem quindecim vaccis ſufficere
abunde [f] eſt. qui vbi iuuencam ſuperuenit, certis ſignis comprehendere licet, quem ſe-
xum generauerit: quoniam ſi parte [g] dextra deſiluit, marem ſeminaſſe manifeſtum eſt;
ſi laeua [i], foeminam [l]. id tamen [m] verum eſſe non aliter apparet, quam vbi [n] poſt vnum
coitum forda non admittit taurum: quod & ipſum raro accidit. Nam quamuis plena 4
foetu non expletur libidine adeo vltra naturae terminos etiam in pecudibus plurimum
pollent blandae voluptatis illecebrae. Sed non dubium eſt, vbi pabuli ſit laetitia [o], poſſe
omnibus annis partum educari; at vbi penuria eſt, alternis ſubmitti: quod maxime in
operariis † fieri placet, vt & vituli annui temporis ſpatio lacte ſatientur, nec forda ſimul
operis & vteri grauetur onere. quae cum partum edidit, niſi cibis fulta eſt, quamuis bo-
na nutrix, labore fatigata nato ſubtrahit alimentum. Itaque & foetae cytiſus viridis & 5
torrefactum ordeum [p], maceratumque eruum praebetur, vel [pp] tenero olere, commiſto
tor-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *compeſcuit I. B. R.* g) *Hic Goeſ. L. I. B. R.* h) *conſtare L. I. B. R.* i) *velut I. B. R.* k) *ſtabulorum Goeſ. L.* l) *& reditus I. B. R.* m) *coetus Pol.* [C. XXIV.] †) *quadrinis L.* a) *quam* om. *I. B. R. cum P.* b) *quō P.* †) *proximos G.* c) *maremque patitur P.* cc) *ſtietate Goeſ. ſietate L.* forte *ſatietate.* d) *quam P.* dd) male hic interpungebatur ante *Com. vid. Morg. I, 31.* e) *ſubtrahitur: foeminas ne ſteriles I. B. R.* f) *habunde B.* g) *pax P.* h) *deſiliuit I. B. R. I. I. H. A. G.* i) *leua I. B. R. I. I. A.* l) *foemina I. B. R.* m) *tam P.* n) *ſi I. B. R. in P.* o) *laeticia I.* †) *vaccis* add. *Goeſ.* p) *in orreum Goeſ.* pp) *& tenerius olus torrido L. I. B. R. & tenuem vitulus torrido Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

24, 1 QVADRIMIS MINORES) Ita vt boues maximos haberet Pyrrhus in Epiro conſecutus eſt *non ante quod rimatum ad partus vocando.* Vid. Plin. 8, 45 ſ. 70 vbi de toto hoc argumento.

24, 1 MENSE IVLIO) Vid. Pall. hoc menſe 4, 1.

24, 3 QVEM SEXVM GENERAVERIT) Plin. l. c. & Geop. 17, 6.

24, 5 VEL TENERO OLERE COMMISTO) Locus inquinatus: materne foeta milio ex lacte macerato ſaliuatur, an potius vitulus: Apud Ienſonium & Bruſchium alio modo locus editus: *Et tenerius olus torrido molitoque milio &c.* Quae vtique vitioſa, propius tamen ad
vera

torrido molitoque [q] milio, & per [qq] vnam [r] noctem lacte macerato [s] ſaliuatur [t]. Melius etiam in hos vſus Altinae vaccae probantur [tt], quas eius regionis incolae Ceuas appellant. eae [u] ſunt humilis ſtaturae, lactis abundantes, propter quod remotis earum [x] foetibus, generoſum pecus alienis educatur vberibus: vel ſi hoc praeſidium non adeſt, faba freſa, & [y] vinum recte tolerat, idque praecipue in magnis gregibus fieri oportet.

XXV. Solent autem vitulis nocere lumbrici, qui fere naſcuntur cruditatibus. Itaque moderandum eſt, vt bene concoquant: aut ſi iam tali vitio laborant, lupini ſemicrudi conteruntur, & offae ſaliuati [a] more faucibus ingeruntur. Poteſt etiam cum arida fico [b], & eruo conteri herba Santonica [c], & formata in offam, ſicut ſaliuatum [a] demitti [d]. Facit idem axungiae pars vna tribus partibus hyſſopi permiſta. Marrubii quoque ſuccus & porri valet eiusmodi necare animalia.

XXVI. Castrare vitulos Mago cenſet, dum adhuc teneri ſunt, neque id ferro facere, ſed fiſſa [a] ferula comprimere teſticulos, & paullatim confringere. idque optimum genus caſtrationum putat, quod adhibetur aetati tenerae ſine vulnere. nam
2 vbi iam induruit, melius bimus, quam anniculus caſtratur. idque facere vere † vel autumno luna decreſcente praecipit, vitulumque ad machinam deligare ‡: deinde prius quam

VARIETAS LECTIONIS.

q) *mollitoque L. I. I. H. A. G.* qq) *permixto Goeſ.* r) *vuam lacte I. B. R. miam lacta P. imam lacte L.* s) *macerato* om. *Goeſ. L. I. B. R.* t) ſic *Goeſ. P. Col. ſaluiatur* rel. tt) *parantur Goeſ.* u) *Hae I. B. R.* x) *eorum I. B. R.* y) *&* defic. *I. B. R.* [C. XXV.] a) vid. *c. 24 t.* b) *ſicco I. B. R.* c) *centonicha L.* d) *dimitti Goeſ. L. I. B. R.* [C. XXVI.] a) *ipſa P. L.* †) *vere* inſ. *Goeſ.* al. om. ‡) *religare L.*

NOTAE VARIORVM.

vera accedunt, quam vulgatiora. Sic autem emendandum iudico: *& tener vitulus torrido molitoque milio*, & reliqua. Eodem fere modo Palladius 5, 7 de vitulis alendis loquitur: *ipſis autem vitulis toſtum molitumque milium cum lacte miſceatur ſaliuati more praebendum.* PONTED. Poſtea ex Caeſenate Codice haec accepimus: *Et teneruit olus torrido molitoque milio.* Nempe *& tener vitolus &c.* PONTED. 2. Plane mihi dubium non eſt, quin recte curatus ſit a Clariſſimo viro Columella, ſuffragante in primis Goeſiano codice. Illud *commiſto* a manu Critici alicuius eſſe puto, qui nollet ablatiuos reliquos ita deſtitui. Recepiſſem reſtitutam opera Celeb. viri lectionem, niſi in cautiorem peccare partem mallem.

24, 5 ALTINAE VACCAE) Legi vult Harduinus ad Plin. 8, 45 p. 274 *Alpinae.* Nam, inquit, ſi ab *Altino* Italiae oppido, de quo Plin. 3, 18 nomen hae haberent, non *Altinae* quidem, ſed *Altinates* dicerentur, vti nominum ratio poſtulat, & ipſe Columella 7, 2 *Altinates oues* commendat. Haec Harduinus. Similia habet Bochartus Hieroz. 1, 2, 29 qui duo loca adducit ex Varrone & Gratio, quibus confirmatur terminatio *Altinas*, non *Altinus.* SCHOETTG.

24, 5 CEVAS) Fere coincidit haec vox cum noſtra Kühe, vel, vt ruſtici pronunciant, Küwe, inde argumentari licet, Alpinas illas vaccas eſſe Helueticas, quibus id nomen ſua lingua fuit. Vide Bochartum l. c. IDEM.

26 Vid Pall. Mai. 7.

26, 2 FACERE VERE VEL AVTVMNO) Ita videtur legendum inſerta voce *vere.* Nam infra 7, 11 ſic dixit: *Caſtrationis autem in hoc pecore duo tempora ſeruantur, veris & autumni.* VRSIN. Tὸ *vel* aliquid intercidiſſe oſtendit, id autem eſt *vere* vel *verno*; nam per autumnum & ver optime vituli caſtrantur. Pall. 6, 7 integrum locum ſeruat; *ſed hoc luna decreſcente verno vel autumno fieri debere praecepit.* Veteres ſaepe his vocibus non adiecto *tempore* vtuntur. Vt Cat. 52 *Verno arare incipito.* c. 54 *Vbi verno dare coeperis.* c. 131 *Poſtea verno arare incipito.* Colum. 4, 10 *Neque vtique verno recidenda.* It. *Sed nec vtique verno omnibus regionibus melior putatio eſt.* Pallad. 2, 15 *Et ſeruantur vaſculis in hybernum.* 3, 26 *Verno magis cum lactent nouella virentia.* 4, 10 *Circumfodi autumno debet & verno.* 5, 8 *Quod ſi verno fiat.* 6, 7 *Sed hoc luna decreſcente verno vel autumno fieri debere praecepit.* 10, 13. *Quae per vernum ſeminibus impleturus es.* 11, 11 *Nunc porrum verno ſatum transferre debemus.* 12, 8 *Quae auferenda non ſunt, quia ſeruantur hyberno.* Plin. 19, 3 *Tenerrima verno eſſe.* c. 5 *Mirum imas eius radices creſcere*

quam ferrum admoueas, duabus anguſtis ligneis regulis (veluti forcipibus [b]) apprehendere [c]
teſtium neruos, quos Graeci κρεμαςῆρας [d] ab eo appellant, quod ex illis genitales par-
tes dependent [e]. quibus comprehenſis †, ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita re-
ſcindere [f], vt extrema pars eorum adhaerens [g] praedictis neruis relinquatur. Nam hoc 3
modo nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effoeminatur [h] ademta
omni virilitate; formaque [i] ſeruata maris ‡ generandi vim depoſuit, quam tamen ipſam
non protinus amittit. nam ſi patiaris eum a recenti curatione [k] foeminam inire, conſtat
ex eo poſſe generari. ſed minime id permittendum, ne profluuio ſanguinis intereat. Ve-
rum vulnera eius ſarmentitio [l] cinere cum [m] argenti ſpuma [n] linenda ſunt, abſtinendus-
que eo die ab humore, & exiguo cibo alendus. Sequenti [o] triduo velut aeger cacumi- 4
nibus arborum, & deſecto viridi pabulo oblectandus, prohibendusque multa potione.
Placet etiam pice liquida & cinere, cum † exiguo oleo vlcera ipſa poſt triduum linire [p],
quo & celerius cicatricem ducant, nec a muſcis infeſtentur. Hactenus de bubus dixiſſe
abunde eſt.

XXVII. Qvibvs cordi eſt educatio generis equini, maxime conuenit pro-
uidere auctorem induſtrium, & pabuli copiam, quae vtraque vel mediocria poſſunt aliis
pecoribus adhiberi; ſummam ſedulitatem, & largam ſatietatem [a] deſiderat equinum [b]
pecus [c]. quod ipſum tripartito diuiditur. Eſt enim generoſa materies, quae circo, ſacris-
que certaminibus equos [cc] praebet. eſt mularis, quae pretio foetus ſui comparatur gene-
roſo. eſt & vulgaris, quae mediocres foeminas mareſque progenerat. Vt quaeque eſt
praeſtantior, ita vbere campo paſcitur. Gregibus autem ſpatioſa, & paluſtria, nec 2
[non [d]] montana paſcua eligenda ſunt, rigua, nec vnquam ſiccanea [dd], vacuaque † ma-
gis quam ſtirpibus impedita, frequenter mollibus [e] potius quam proceris herbis abundan-
tia. Vulgaribus equis paſſim maribus ac foeminis [f] paſci permittitur, nec admiſſurae 3
certa

VARIETAS LECTIONIS.

b) *forcibus P. forſicibus Goeſ. L. porficibus MS. Heinſ. ad Ouid. Met. 6, 555.* c) *apprehendere: & ipſos neruos L. I. B. R.* d) κρεματῆρας *R.* e) *dependent comprehenſos. Deinde teſtes I. B. R. L.* f) *recidere I. B. R.* g) *adherens B. R.* h) *effeminatur I. B. R.* i) *formamque ſeruat Goeſ. L. I. B. R.* †) *cum* inſ. *Goeſ.* k) *caſtratione Morg. I, 32.* l) *ſarmencitio P. ſarmentino L.* m) *cum argenti ſpuma* deſunt *I. B. R.* n) *ſumma P.* o) *ſequens P.* †) *ex* interſer. *H.* p) *linere MS. San Germ.* apud Burm. ad Quinct. decl *13, 5 p. 277.* [C. XXVII.] a) *ſanitatem L.* b) *equitum P. equitium Goeſ.* c) *pecus* om. *Goeſ. L. I. B. R.* cc) *equos* om. *L.* d) *non* om. *L.* dd) *ſiccana I. B. R.* †) *vacuaue* omn. praeter *Goeſ. & Vrſ.* e) *mollis I. B. R.* f) *finibus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſcere hyeme, verno minui ac contrahi. PONTED. *Vere* praetuli, quod vltimae literae verbi *facere* omiſſioni locum dediſſe videbantur.

26, 2 AD MACHINAM) Deſcriptam c. 19.

26, 2 FERRO RESECARE) Legendum eſſe *reſerare*, ſatis aperte intelligitur ex iis non tantum, quae praecedunt, ſed & quae ſequuntur: *& expreſſos ita reſcindere &c.* VRSIN. Fauet Vrſino ratio Moderati noſtri 6, 34, 1 *Reſeratur ſuppuratio*, & 6, 12, 5 *recluſa ferro.*

26, 4 DESECTO) *Delecto* mauult Barth. Adu. 37, 3 SCHOETTG. Sed *deſecto* etiam eſt 6, 37, 9 & poteſt ad copiam & minorem laborem pecudis referri.

27, 1 AVCTOREM INDVSTRIVM) Puto intelligi equum marem ſ. admiſſarium, qui gignendo auctor eſt equini generis. SCHOETTG. Ego putabam legendum *actorem*, & illud ſeruorum genus intelligi, de quo non vno loco noſter mentionem facit. Vid. Ind. Vt ita putarem, vox *induſtrium* me permouebat.

27, 2 NEC NON MONTANA) Itane ſcripſit Columella? Quid ſi ἵππον εἰς πεδίον potius mittamus cum Varrone 2, 7, 7 &c. deleta poſteriori negatione, quae ex varia lectione eſſe poteſt. Certe Lipſienſis Codicis auctoritas tantum valere debuit, vt intra vncos negationem alteram continerem.

certa tempora ſeruantur [g]. Generoſis circa vernum aequinoctium mares iungentur, vt
eodem tempore, quo conceperint [h], iam laetis & herbidis campis poſt anni [i] meſſem
paruo cum labore foetum educent. nam menſe duodecimo partem edunt. Maxime ita-
que curandum eſt praedicto tempore anni, vt tam foeminis quam admiſſariis deſideran-
tibus coeundi [k] fiat poteſtas, quoniam id praecipue armentum ſi prohibeas, libidinis ex-
timulatur furiis, vnde etiam veneno inditum eſt nomen ἱππομανές, quod equinae cupi-
4 dini ſimilem mortalibus amorem accendat. Nec dubium, quin aliquot regionibus tanto [l]
flagrent ardore coeundi foeminae, vt etiam ſi marem non habeant, aſſidua & nimia cu-
piditate figurantes [m] ſibi ipſae venerem (cohortalium more auium) vento concipiant.
5 Quae [n] enim poeta [o] licentius dicit: *Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum.*
Et [p] mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci Potniades malis membra abſum-
ſere quadrigae. Illas ducit amor trans Gargara, transque ſonantem Aſcanium, ſu-
perant montes & flumina tranant, Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis [q],
6 *Vere magis, quia vere calor redit oſſibus [r], illae Ore omnes verſae in [rr] Zephyrum*
ſtant rupibus altis, Exceptantque leueis auras, & ſaepe ſine vllis Coniugiis, vento
grauidae (mirabile dictu) Saxa [s] per & ſcopulos, & depreſſas conualles Diffugiunt,
non Eure tuos neque ſolis ad ortus; In Boream, Caurumque, aut vnde nigerrimus
7 *Auſter Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore caelum.* Cum ſit notiſſimum etiam
in Sacro [ſſ] monte Hiſpaniae, qui procurrit in occidentem iuxta Oceanum, frequenter
equas ſine coitu ventrem [t] pertuliſſe [u], foetumque educaſſe, qui tamen inutilis eſt, quod
triennio [uu], prius quam adoleſcat, morte abſumitur. Quare, vt dixi, dabimus operam,
8 ne circa aequinoctium vernum equae [x] deſideriis naturalibus angantur [y]. Equos au-
tem pretioſos reliquo tempore anni [z] remouere oportet a foeminis, ne aut cum volent,
ineant, aut ſi id facere prohibeantur [a], cupidine ſolicitati [aa] noxam contrahant. itaque
vel in longinqua paſcua marem placet ablegari, vel ad praeſepia contineri: eoque tem-
pore,

VARIETAS LECTIONIS.

g) *ſeruentur I. B. R.* h) *ceperint P.* i) *annum menſem L. Goeſ.* vnde *annum emenſum* coni. *Brouckh. anni menſem I. B. R.* k) *ineundi L.* l) *tacito I. B. R.* m) *figurantibus I. figurandus ſibi bene rem L.* n) *neque Goeſ.* o) *poetica P.* p) *Et mentem — quadrigae* om. *Goeſ. L. I. B. R.* q) *medulis B. R.* r) *omnibus L. I. B. R.* rr) *ad Goeſ.* s) *Saxa — frigore caelum* om. *Goeſ. L. I. B. R.* ſſ) *ſaco L.* t) *ventum I. B. R.* u) *pertuleriſſe P.* uu) *triennis Goeſ. triennii L.* qui etiam om. *abſumitur.* x) *aeque B. R.* y) *aguntur Goeſ. P. L. iungantur I. diiungantur B. R.* z) *cum* inſ. *P.* a) *prohibentur I. B. R.* aa) *ſolicitationis Goeſ. ſolicitationi obnoxiam contrahunt L.*

NOTAE VARIORVM.

27, 3 POST ANNI MESSEM) Videtur legendum *Poſt annum enixae paruo cum labore fetum educent.* nam infra c. 27 ſic ait: *Feminam bimam recte concipere, vt poſt tertium annum enixa, fetum educet &c.* VRSIN. Quid ſi *poſt vndenum menſem?* Plin. 8, 42, ſ. 66 *Partum vndenis menſibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno aequinoctio, bimo vtriusque, vulgaris: ſed a trimatu firmior partus.*

27, 5 QVAE ENIM POETA) Cum in V. C. ſcriptum ſit, *Quae n. poeta*, id eſt: *Quae noſter poeta &c.* ex illo *n.* fecit librarius *enim*; ſed legendum *noſter.* Sic enim hoc verbum in vetuſtis libris per librarios vnica tantum littera, hoc eſt, prima deſignari ſolet. VRSIN. Non placet haec Fuluii coniectura: recte Goeſ. *Neque enim poeta licentius dicit:* quae verba, ſi poſt citationem Virgilii legere pergas, optimum ſane ſenſum ſubminiſtrant. Locus autem extat Ge. 3, 266 ſ. vnde repete, quae ibi commentatores habent. SCHOETTG. *Quod etiam* coniiciebat ALMEL. Sed conſtabit etiam mens Moderati, ſi nihil mutes, & verba *Quae po. lic. dicit*, in parentheſi dicta accipiens, *enim* & *nimirum* idem valere putes.

27, 7 IN SACRO MONTE HISPANIAE) Ita legendum. Nam apud Varr. 2 male legitur, *monte Tagro*, vt ibi diximus. VRSIN. Vid. not. ad Varr. 2, 1, 19 & la Cerda ad Virgilii l. c. it. Lud. Carrio emend. 1, 18.

27, 9

poſte, quo vocatur [b] a foeminis, roborandus eſt largo cibo, & [bb] appropinquante vere ordeo eruoque ſaginandus, vt veneri ſuperſit, quantoque fortior inierit, firmiora ſemina praebeat futurae ſtirpi. Quidam etiam praecipiunt eodem ritu, quo mulos †, admiſſa- 9
rium ſaginare, vt hac ſagina hilaris plurimis foeminis ſufficiat. verum tamen nec minus quam quindecim, nec rurſus plures quam viginti, vnus debet implere, isque admiſſurae poteſt ‡ trimus [c] adhiberi, & vſque ad [d] annos viginti plerumque idoneus eſſe. Quod 10
ſi admiſſarius iners in venerem eſt, odore perfricatur [dd] deterſis ſpongia foeminae locis, & admota naribus equi. rurſus ſi equa marem non patitur, detrita ſcilla naturalia eius linuntur, quae res accendit libidinem. Nonnunquam ignobilis quoque [e] vulgaris elicit cupidinem coeundi. Nam vbi admotus [f] fere tentauit obſequium, foemina abducitur [g], & iam patientiori generoſior equus imponitur. Inde maior praegnantibus adhibenda cura eſt, largoque paſcuo firmandae. Quod ſi frigore hiemis herbae defecerint, tecto con- 11
tineantur, ac neque opere, neque curſu exerceantur, neque [h] frigori committantur, nec in anguſto clauſoue [i], ne aliae aliarum conceptus elidant: nam haec omnia incommoda foetum abigunt. Quod tamen [k] ſi aut partu, aut abortu [l] equa laborauit, remedio erit filicula [m] trita, & aqua tepida permiſta [n], dataque per cornu. Sin autem pro- 12
ſpere ceſſit, minime manu contingendus pullus [o] erit. nam laeditur etiam laeuiſſimo contactu. Tantum [p] cura adhibebitur, vt & amplo & calido loco cum matre verſetur, ne aut frigus adhuc infirmo noceat, aut mater in anguſtiis eum obterat. Paullatim deinde pro-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vacatur L.* recte puto. bb) *&* om. *I. B. R.* †) *mulas Goeſ. L.* ‡) *poſt trimatum ad annos viginti plerumque idoneus eſt Goeſ. hisque poſterrima vsque in annos L.* c) *trimus adhiberi* om. *I. B. R.* d) *in I. B. R.* dd) *proritatur deterſis — naribus. Equa rurſus ſi qua marem Goeſ.* e) copulam add. coni. *Morg. I, 33.* f) *admote I. B. R.* g) *adducitur I. B. R.* h) *nec I. B. R.* i) *clauſo Goeſ. I. B. R.* k) *ſi tamen I. B. R.* l) *aborſu L.* m) *felicula Goeſ. I. B. R.* n) *permixta adacta I. B. R.* o) *polluerit P.* p) *Tanta I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

27, 9 EODEM RITV QVO MVLOS) Veteres editiones habent *mulas*. Sed quoniam neque muli neque mulae aut ineunt, aut ineuntur, legerem potius *quo tauros*, qui idem ante admiſſuram largioribus firmantur cibis. De Tauris enim M. Varro libr. de R. R. 2, 5 *contra*, inquit, *tauros duobus menſibus ante admiſſuram herba & palea ac foeno facio pleniores.* Et Columella cap. huius libri 24: *& tauris adiicitur* (cibus) *quo fortius ineant.* Inter Graecos Didymus id etiam tradidit Geop. 17, 3 dicens: Τοὺς ταύρους πρὸ τῆς ὀχείας πρὸ δύο μηνῶν οὐκ ἐατέον συννέμεσθαι ταῖς βουσὶ, πληρωτέον δὲ αὐτοὺς χλόης, καὶ εἰ μὴ ἀρκέσειε τὸ τῆς νομῆς, ἐρεβίνθων, ἢ ὀρόβων, ἢ κριθῶν διαβραχέντων δοτέον. *Tauri duobus menſibus ante admiſſuram non ſunt emittendi cum vaccis ad communia paſcua, ſed implendi herba, & ſi pabulum hoc non ſufficit, cicere, vel eruo, vel ordeo, macerato.* PONTED.

27, 9 NEC MINVS QVAM QVINDECIM) Plin. 8, 42 ſ. 66. *Nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare.* Vbi diſtingui vult Harduinus inter *coitus* & *initus* h. e. impletiones, pluribus interdum coitibus perficiendas. Ab Ariſtotele tricenas etiam equas equo vni aſſignari, idem obſeruat.

27, 10 DETERSI SPONGIA FOEMINAE LOCI, ET ADMOTA NARIBVS) Ita legendus hic locus. Nam *equi*, vox videtur adiecta ab expoſitoribus. Pro *perfricatur* autem, vt vulgo legitur, rectius forte legeretur, *vellicatur*. VRSIN. Mihi placet lectio Goeſiani.

27, 10 IGNOBILIS QVOQVE VVLGARIS) Vox *vulgaris* adiecta eſt ad verbum *ignobilis*, ex loco inferiore. vel addenda particula *et*, deinde legendum: *obſequium foeminae, abducitur &c.* infra c. 36. *Id ne fiat, degener & vulgaris aſellus admouetur, qui ſollicitet obſequia foeminae.* VRSIN.

27, 11 DATAQVE) Codex Arondel. habet *addita*, & recte quidem, ait Waſſe ad Salluſt. Catil. c. 60. mihi vero contra videtur. Nam non opus eſt hac emendatione, quam nec ſenſus poſtulat, nec reliqui codices confirmant. SCHOETTG. De vſu verbi *addita* in ſignificatione iniiciendi, infundendi, vid. Ind. noſter, itemque in *adiicere*.

27, 12

producendus erit, prouidendumque ne ſtercore vngulas adurat. Mox cum firmior fuerit, in eadem paſcua, in quibus mater eſt, dimittendus, ne deſiderio partus ſui laboret
13 equa, nam id praecipue genus pecudis amore natorum, niſi fiat poteſtas, noxam trahit. Vulgari foeminae ſolenne eſt omnibus annis parere, generoſam conuenit alternis continere, quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum praeparetur.

XXVIII. Marem putant minorem trimo non eſſe idoneum admiſſurae, poſſe vero vsque ad [a] vigeſimum annum progenerare; foeminam bimam recte concipere, vt poſt tertium annum enixa foetum educet: eamque poſt [b] decimum non eſſe vtilem, quod ex [c] annoſa matre tarda ſit atque iners proles. quae ſiue vt foemina, ſiue vt maſculus concipiatur, noſtri arbitrii fore Democritus affirmat, qui praecipit, vt, cum progenerari marem velimus, ſiniſtrum teſticulum admiſſarii lineo funiculo, alioue quolibet obligemus; cum foeminam, dextrum, idemque in omnibus pene pecudibus faciendum cenſet [d].

XXIX. Cvm vero natus eſt pullus, confeſtim licet indolem aeſtimare [a], ſi hilaris, ſi intrepidus, ſi neque conſpectu, nouaeque rei auditu terretur, ſi ante gregem procurrit, ſi laſciuia & alacritate interdum & curſu certans [b] aequales exuperat, ſi foſſam ſine cunctatione [c] tranſilit, pontem flumenque tranſcendit. haec erunt honeſti animi
2 documenta. Corporis vero forma conſtabit exiguo capite, nigris oculis, naribus apertis, breuibus auriculis & arrectis, ceruice molli lataque nec longa, denſa iuba & per dextram partem profuſa, lato & muſculorum toris numeroſo pectore, grandibus armis & rectis, lateribus inflexis, ſpina [d] duplici, ventre ſubſtricto, teſtibus paribus & exiguis, latis lumbis & ſubſidentibus [e], cauda longa & ſetoſa [f] criſpaque, aequalibus [g] atque
3 altis rectisque cruribus, tereti genu paruoque neque introrſus ſpectanti, rotundis clunibus, feminibus † toroſis ac numeroſis, duris vngulis & altis & concauis rotundisque, quibus coronae mediocres ſuperpoſitae [h] ſunt. ſic vniuerſim [i] corpus compoſitum, vt ſit grande, ſublime, erectum, ab aſpectu quoque agile, & ex longo, quantum figura permittit, rotundum. Mores autem laudantur, qui ſunt ex placido concitati [k], & ex concitato mitiſſimi.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXVIII.] a) *in viceſimum Goeſ. I. B. R.* b) *eandemque Goeſ I. B. R.* c) *ſex annos a matre tardarit L. I. B. R.* d) *cenſeo L.* [C. XXIX.] a) *exiſtimare I. B. R.* b) *certaminis I. B. R.* c) *conctatione R. contractione Gymn.* d) *ſpina duplici* deficiunt *I. B. R.* e) *ſubridentibus I. B. R. ſubrigentibus L.* f) *ſecta L. I. B. R.* g) *mollibus Goeſ. B. R. Iuntt. molibus I.* †) *foeminibus I. I. H. A. G.* h) *ſuperpoſitae ſunt : ſic vniuerſ. - - - erectum* deſunt *Reg.* i) *vniuerſum I. B. I. I. H. A. G.* k) *concitati* om. *omn.* praet. *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

27, 12 Ne desiderio partvs) Plin. 8, 42 ſ. 66 *Praeter ceteras fetum diligit.* Ibidem agit de nobili illo hippomane.

28 Minorem trimo) Vid. Plin. 8, 42 ſ. 66.

28 Democritvs) Extant haec ſub nomine Africani in Geop. 17, 6 ſub Democriti nomine tamen etiam citat Palladius. Schoettg. Sub Africani etiam nomine in Hippiatricis 1, 15 p. 23, a Ruell. Add. 7, 3, 12 & 6, 24, 3. it. Plin. 8, 45 ſ. 70. Stolidam de ſiniſtris dextrisque partibus perſuaſionem, foeminarum illis, his vero marium conceptioni deſtinatis, neque hodie inter mulieres certe, exoleuiſſe mirum eſſet, niſi habitus, quem vocant ſcholaſtici, rationem haberent apud vulgum ſuperſtitio & nugae.

29, 1 Indolem aestimare) Adde Varronem 2, 7, 6. Virgilium Ge. 3, 75 ſqq. ad quem locum omnia conduxit arguta Lacerdae diligentia, quae vel dedita opera hac de re ſcripſere veteres, vel obiter commemorarunt. Apſyrtum Geop. 16, 1.

tiſſimi. nam hi & ad obſequia reperiuntur habiles, & ad certamina [l] laborum patientiſſi- 4
mi. Equus bimus [m] ad vſum domeſticum recte domatur; certaminibus autem, expleto
triennio: ſic tamen vt poſt quartum demum annum labori committatur. Annorum no-
tae cum corpore mutantur. nam dum bimus & ſex menſium eſt, medii dentes ſuperio-
res & inferiores cadunt. cum quartum agit annum [n], iis, qui canini appellantur, deiectis,
alios affert. intra ſextum deinde annum, molares ſuperiores [o] cadunt. ſexto anno, quos 5
primos mutauit, exaequat. ſeptimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos gerit.
nec poſtea quot annorum ſit, manifeſto comprehendi poteſt. decimo tamen anno tempo-
ra cauari incipiunt, & ſupercilia nonnunquam caneſcere, & dentes prominere. Haec,
quae ad animum, & mores, corpusque & aetatem pertinent, dixiſſe ſatis habeo. Nunc
ſequitur curam recte, & minus valentium demonſtrare.

XXX. Si ſanis [a] eſt macius, celerius [b] torrefacto tritico, quam ordeo reficitur.
ſed & vini potio danda eſt, ac deinde paullatim eiusmodi cibi ſubtrahendi immi-
ſtis [c] ordeo furfuribus, dum conſueſcat faba & puro ordeo ali. Nec minus quotidie
corpora pecudum, quam hominum defricanda ſunt: ac ſaepe plus prodeſt preſſa manu
ſubegiſſe terga [d], quam ſi largiſſime [e] cibos praebeas. Multum autem refert ro- 2
bur corporis, ac pedum [f] ſeruare [ff]. quod vtrumque cuſtodiemus, ſi idoneis tempori-
bus ad praeſepia, ad aquam, ad exercitationem pecus duxerimus; curaeque fuerit vt ſtabu-
lentur ſicco loco, ne humore madeſcant vngulae. quod facile euitabimus, ſi aut ſtabula
roboreis axibus [g] conſtrata, aut diligenter ſubinde emundata [h] fuerit humus, & paleae [i]
ſuperiectae [l]. Plerumque iumenta morbos concipiunt laſſitudine, & aeſtu, nonnunquam 3
& frigore, & cum ſuo tempore vrinam non fecerint; vel ſi ſudant, & a concitatione con-
feſtim biberint; vel ſi cum diu ſteterint, ſubito ad curſum extimulata ſunt. Laſſitudini
quies remedio [m] eſt, ita vt in fauces oleum, vel adeps vino miſta [n] infundatur. frigori
fomenta adhibentur †, caputque & ſpina tepenti adipe vel vino ‡ liniuntur. ſi vrinam non 4
facit, eadem fere remedia ſunt. nam oleum immiſtum [o] vino ſuper [p] ilia & renes in-
fun-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *certaminum laborem.* *Equus I. B. R. certamina laboremque promtiſſimi Goeſ. patientiſſimi* om. *L.* m) *bimus* abeſt *P. L.* n) *annum* omitt. *I. B. R.* o) *& inferiores* inſ. *Goeſ.* [C. XXX.] a) *ſatis L. I. B. R.* b) *torrefacto celerius & I. B. R.* c) *immixtis hordeo & I. B. R.* d) *equi* inſer. *P.* e) *longiſſime Gr. St.* f) *pecudum L. I. B. R.* ff) *conſeru. Goeſ.* g) *aſſibus I. B. R. aſſeribus L.* & ex coniectura *Sylb. in Ind.* h) *emondata R.* i) *palea ſuperiecta I. B. R.* k) *concitati* inſ. *Goeſ.* alii non habent. l) *medicina iumentorum* interſer. *P.* m) *remedium I. B. R.* n) *mixta I. B. R.* †) *& calefacto oleo lumbi rigantur*, add. *Goeſ.* ‡) *vncto Goeſ. L.* o) *immixtum I. B. R.* p) *ſupra I. B. R.*

VARIETAS LECTIONIS.

29, 3 EX PLACIDO ET CONCITATO MITISSIMI) Videtur legendum *miſti.* VRSIN. Medicinam ex Goeſiano codice attulit huic loco feliciſſimam SCHOETTG. Eadem vox repetita etiam hic omiſſioni locum dedit. Mobiles animos poſtulat, vt ardorem *colligat ac ponat* ſubito equulus.

29, 4 AD CERTAMINA LABORVM) Apud Ienſonium & Bruſchium legitur ſic: *ad certaminum laborem;* deeſt vox *patientiſſimi*, quam nos quoque ſuperuacaneam exiſtimamus. PONTED.

29, 4 DVM BIMVS) Iſta Vegetius 4, 5 ad verbum fere deſcripſit. Noſter autem fere ſecutus eſt Varronem 2, 7, 2.

29, 4 MOLARES SVPERIORES) *& inferiores* addit Goeſ. recte. Ita enim Apſyrtus: *τελειώσας δὲ τὰ δ' ἔτη, καὶ τοῦ ε ἐπιλαβόμενος, τοὺς λοιποὺς ἐκβάλλει ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἐξ ἑκατέρου ἕνα.* SCHOETTG.

30 In hoc caput & aliquot ſequentia ampliſſimi commentarii inſtar eſt Vegetii liber tertius, quem ſemel hic laudaſſe ſatis eſt.

30, 1 SI SANIS EST MACIES) Apſyrt. Geop. 16, 3. SCHOETTG.

 30, 5

funditur: & ſi hoc parum profuit, melle decocto, & ſale, collyrium [q] tenue inditur
foramini, quo meat † vrina, vel [r] muſca viua, vel thuris mica, vel de [s] bitumine collyrium
inſeritur naturalibus. Haec eadem remedia adhibentur [t], ſi vrina [u] genitalia decuſſerit:
5 Capitis dolorem indicant lacrymae, quae profluunt, aureſque flaccidae. & ceruix cum
capite aggrauata, & in terram ſummiſſa. Tum reſcinditur vena, quae ſub oculo eſt, &
os calda fouetur, ciboque abſtinetur primo [x] die. In [y] poſtero autem [z] potio ieiuno te-
pidae aquae praebetur, ac viride gramen, tum vetus foenum, vel molle ſtramentum ſub-
ſternitur, crepuſculoque aqua iterum datur, parumque ordei cum viciae [a] lib. II. s. † vt
6 perexigua portione [b] cibi ad iuſta perducantur. Si equo maxillae dolent, calido aceto
fouendae, & axungia vetere confricandae ſunt, eademque medicina tumentibus adhiben-
da eſt. Si armos laeſerit, aut ſanguinem demiſerit [c], medio fere in vtroque crure venae
ſoluantur, & thuris polline cum eo qui profluit [d], ſanguine immiſto [e], armi linantur [f],
& ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis admotum [g] faſciis [h]
7 obligetur. Poſtero quoque die ex iiſdem [hh] ſanguis detrahatur, eodemque [i] modo cure-
tur, ordeoque abſtineatur exiguo foeno dato. Poſtridie [l] deinde vſque in diem ſextum
porri ſuccus inſtar trium cyathorum miſtus cum olei hemina faucibus per cornu infun-
datur. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, in piſcinam demit-
ti [m] eum conueniet, ita vt natet: ſic paullatim firmioribus cibis adiutus [mm] ad iuſta per-
8 ducetur. At ſi bilis moleſta iumento eſt, venter intumeſcit, nec emittit ventos. Manus
vncta inſeritur aluo †, & obſeſſi ‡ naturales exitus adaperiuntur, exemtoque ſtercore,
poſtea [n] cunila bubula & herba pedicularis [o] cum ſale trita & decocta melli miſcentur, at-
que ita facta collyria [p] ſubiiciuntur, quae ventrem mouent, bilemque omnem deducunt.
9 Quidam myrrhae [q] tritae quadrantem cum hemina vini faucibus infundunt, & anum li-
quida pice oblinunt [r]. Alii marina aqua lauant aluum, alii recenti muria. Solent etiam
vermes quaſi [s] lumbrici nocere inteſtinis, quorum ſigna ſunt, ſi iumenta cum dolore cre-
10 bro volutantur, ſi admouent caput vtero, ſi caudam ſaepius iactant. Praeſens medici-
na eſt, ita vt ſupra ſcriptum eſt, inſerere manum, & fimum eximere; deinde aluum
mari-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *collurium P.* †) *manat Goeſ.* r) *vel in quae cauina, vel I. B. R. vel in cauilia L.* s) *de* omitt. *I. B. R.* t) *adhibebuntur I. B. R.* u) *vrina* om. *Goeſ. I. B. R.* x) *prima I. B. R.* y) *Inde Goeſ. I. B. R.* z) *autem* om. *I. B. R. ante Goeſ. P.* a) *vitiae Iuntt. vitialibus: vt I. B. R.* Lectionem noſtram habent etiam *Goeſ. & L.* Sed affinem ei, quam habent primae editt. †) *iis Iuntt. iis* praecedente, *G. I. I. S. H. A.* b) *potiones I. B. R.* c) *dimiſſerit I. B. R.* d) *proflubuit P.* e) *immixto P. mixto I. B. R.* f) *liniantur I. B. R.* g) *ad motum* diuiſ. *I. I. H. A. Gr. G.* vid. *Morg. I, 34 it. III, 38.* h) *faſceis L. I. B. R.* hh) *locis* inſer. *Goeſ.* i) *eodem I. B. R.* l) *Poſt triduum L. I. B. R. I. I.* m) *dimitti I. B. R.* mm) *adbitis* vnde coni. *Brouckh. adhibitis.* †) *ano L.* ‡) *obſepti* malit *Heinſ. ad Ouid. AA. 1, 662.* n) *poſita ea P. poſtea Goeſ. poſita* al. *poſita ea cum bubula L.* o) *paedicularis A. praedicularis Gymn. pediuncularis L.* p) *colyria H. A. G. St.* q) *murrhae P. murre L.* r) *obliniunt L. I. B. R.* s) *in qua L. Goeſ.* forte *inquam P.*

NOTAE VARIORVM.

30, 5 PARVMQVE ORDEI CVM VICIALIBVS) Videndum an pro *vicialibus* legendum ſit, *viciae libris* IIS. Nam ſcriptum fortaſſe fuit, *viciae lib.* iis. VRSIN. Quam bene coniecerit vir doctiſſimus, indicio eſt V. L. ſupra propoſita.

30, 6 AVT SANGVINEM) Videtur legendum *ita vt ſanguinem demi neceſſe ſit, tumidiores in vtroque crure &c.* VRSIN. Nihil mutandum. *Sanguinem in pedes demiſſum* claudicationis cauſam in bouibus habemus Col. 6, 12, 1. itemque mulis Col. 6, 38, 3 quomodo id fieri poſſit, niſi rupta in ipſo loco arteriola, neſcio. Sed forte alium tumorem huic cauſae adſignarunt veteres.

30, 8 POSTEA CVNILA) Ita videtur legendum pro *poſita*. VRSIN.

31, 1

marina aqua, vel muria dura lauare; poſtea radicem capparis [t] tritam cum ſeſtario aceti faucibus infundere. nam hoc modo praedicta intereunt animalia.

XXXI. Omni autem imbecillo pecori alte ſubſternendum eſt, quo mollius [a] cubet [b]. Recens tuſſis celeriter ſanatur, pinſita [bb] lente & a valuulis ſeparata minuteque [c] molita. Quae cum ita facta ſunt, ſeſtarius aquae calidae in eandem menſuram lentis miſcetur, & faucibus [cc] infunditur; ſimilisque medicina triduo adhibetur, ac viridibus herbis, cacuminibusque arborum recreatur aegrotum pecus. Vetus autem tuſſis diſcutitur porri ſucco trium cyathorum cum olei hemina faucibus [d] infuſo, iisdemque, vt ſupra monuimus, cibis praebitis. Impetigines, & quicquid ſcabies occupat [e], aceto & alumi- 2
ne defricantur. Nonnunquam, ſi haec [f] permanent, paribus ponderibus permiſtis nitro, & ſciſſo alumine, cum aceto linuntur. Papulae [g] feruentiſſimo ſole vſque eo ſtrigile raduntur, quoad eliciatur ſanguis. tum ex aequo [h] miſcentur radices agreſtis herbae, ſulfurque [i] & pix liquida cum alumine. et [l] eo medicamine [m] praedicta vitia curantur.

XXXII. Intertrigo bis in die ſubluitur [a] aqua calida. Mox decocto ac [b] trito ſale cum adipe defricatur, dum ſaniei [c] vis emanat. Scabies mortifera huic qua-

VARIETAS LECTIONIS.

t) *caparis I. B. R.* [C. XXXI.] a) *molius R.* b) *Et* interſer. *I. B. R.* bb) *inſita L.* c) *minutaque I.* cc) *pluribus Goeſ.* d) *compluribus L. I. B. R.* e) *occupat* omitt. *I. B. R.* f) *haec* deeſt *I. B. R.* g) *Pabulo L. I. B. R.* h) *equo B. R.* i) *ſulphurque I. B. R. Julpurque P.* l) *Et* abeſt *I. B. R.* m) *medicamina B. R.* [C. XXXII.] a) *ſoluitur I. B. R.* b) *agrico I. B. R.* c) *ſaneius P. ſanguis emanet I. B. R. Goeſ. dum ſanetur L.*

NOTAE VARIORVM.

31, 1 RECENS TVSSIS) Hierocl. Geop. 16, 11 SCHOETTG.

31, 1 LENTIS MISCETVR) Videtur legendum *lenti.* VRSIN.

31, 2 IMPETIGINES) Vid. Pelagonius Geop. 16, 18. SCHOETTG.

31, 2 RADICES AGRESTIS HERBAE) Vid. leg. *agroſtis* VRSIN. Quaenam haec ſit *agreſtis herba* niſi quid aliud adiicitur, mortalium ſcire neminem exiſtimo; ſunt enim innumerae agreſtes herbae. Quare de huius loci vitio minime eſt dubitandum, ſed quidem de modo, quo tolli poſſit. Quatuor ſtirpes aduerſus pecorum ſcabiem commemorabo, nihil tamen, niſi ex coniecturis aſſumens; quoniam huic lectioni tam facile accommodari non poſſunt. Prima eſt trifolium quod vocant aſphaltium, nam Vegetium video *Art. Vet.* 3, 71 huiuſmodi remedium contra boum ſcabiem praecepiſſe: *Aſphaltum ſulphurque viuum, picem liquidam in butyrum aequis ponderibus pariter deteris, & in ſole diutiſſime confricans totum iumenti corpus perunges.* Item aliud: *Aſphaltum & ſulphur aequaliter conteris addita adipe porcina, & olei veteris tantundem quae cum decoxeris, perunges in ſole.* Non ignoro aliud eſſe Aſphaltum, aliud Aſphaltium, ſed hic non de re, verum de vi loquimur: propterea enim *acutum Trifolium* vocatum accepimus Aſphaltium, quoniam partibus, quibus Aſphaltum componitur, conſtat, vt odore deprehenditur. Altera planta erit *Cucumis agreſtis*, cuius radix aduerſus ſcabiem facit. Vegetius laud. loco eandem ita commendat: *Cucumeris ſyluatici radices lauas, & tundis in cacabo nouo cum oleo quantum ſufficit, decoques & vteris.* Florentinus quoque in Geop. 18, 29 in pediculari boum morbo eandem radicem adhibendam praecepit hoc modo: ἢ σικύε ἀγρίε ξηρε͂ ῥίζαν συγκοπε͂σαν ἅμα σύκοις δε͂ναι φαγε͂ν &c. Tertia eſt veratrum, ex quo fit contra equorum ſcabiem vnguentum, vt docet Colum. c. proximo 32, [ſ. 2.] Contra ouium ſcabiem elleborum quoque prodeſſe ipſe l. 7. c. 5. fatetur. Quod a Virgilio fortaſſe accepit, qui huiuſmodi compoſitionem ſcabioſis ouibus illiniendam 3 *Georg.* verſibus ſignificauit: *Idaeaſque pices & pingues vnguine ceras, Scyllamque, elleborosque graues, nigrumque bitumen.* Quarto loco Capparim exhibeo, ſi forte pro *agreſtis herbae* ſcripſerit auctor *capparis vſtae.* Huius enim radicem vſtam Pelagonius Geop. 16, 18 ſcabioſis equis mederi literis tradidit: ἢ καππάρεως ῥίζης καυθείσης τῇ σποδιᾷ, ςῆρος ὑέιε μιγέντος, προσμιχθέντα κονίᾳ καταχριςέον. PONTED. Ego putabam gramen vulgare ſignificari, *agroſtin*, ἄγρωςιν dictum botanicis, quae vox idem fere quod *agreſtis* notat, quam ἁμαξίτην etiam ἀιγικὸν, *ſanguinalem, vniolam* dici notat Dodonaeus; de qua Dioſcor. 4, 30 appoſite ad h. l. ἡ ῥίζα καταπλαττομένη λεία τραύματα κολλᾷ. Quum autem huius ipſius ſint ſpecies, parum, ad hanc quidem rem referre, qua earum vti vel commodum ſit, vel placeat.

32, 1 DVM SANIEI VIS EMANAT) Ienſonius & Bruſchius; *Dum ſanguis emanet.* Ita Colu

quadrupedi eſt, niſi celeriter ſuccurritur: quae, ſi leuis eſt, inter initia candenti [d] ſub
ſole vel cedria [e] vel oleo lentiſci linitur, vel vrticae ſemine, & oleo detritis, vel vnguine
2 ceti, vel [f] quod in lancibus ſalitus thynnus remittit. praecipue tamen huic noxae ſalutaris
eſt adeps marini vituli. Sed ſi iam inueterauerit [g], vehementioribus opus eſt remediis,
propter quod bitumen [h], & ſulfur, & veratrum pici liquidae, axungiaeque veteri com-
miſta [i] pari pondere incoquuntur, atque ea compoſitione curantur, ita vt prius ſcabies
3 ferro eraſa, perluatur vrina. Saepe etiam ſcalpello vſque ad viuum reſecare & amputare
ſcabiem profuit, atque ita factis vlceribus mederi liquida pice, atque oleo, quae expur-
gant [k], & replent vulnera aeque [l]. quae cum [m] expleta ſunt, vt celerius cicatricem
& pilum ducant, maxime proderit fuligo ex aheno vlceri infricata.

XXXIII. Mvscas quoque vulnera infeſtantes ſummouebimus pice, & oleo,
vel vnguine miſtis [a], & infuſis. caetera erui farina recte curantur. Cicatrices oculorum
ieiuna ſaliua & ſale defricatae [b] extenuantur: vel cum foſſili † ſale trita ſepiae [c] teſta, vel ſe-
2 mine agreſtis paſtinacae pinſito, & per linteum ſuper oculos expreſſo. Omnisque dolor
oculorum inunctione ſucci plantaginis cum melle acapno [d], vel ſi id non eſt, vtique thymi-
no [e] celeriter leuatur. Nonnunquam etiam per nares profluuium ſanguinis periculum at-
tulit, idque repreſſum [f] eſt infuſo naribus viridis coriandri ſucco.

XXXIV.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *candentis ſobolis I. B. R. candentis ſobole L. candentis ſubſoles P. candenti ſole MS. Heinſ. ad Ouid. Triſt. 1, 1, 5* forte *ſebo.* e) *cedre P. caedria I. B. R. I. I. H. A. Gr. G. St. cedro Goeſ. & MS. Heinſ. l. c.* quod pro *cedria* poni vult *Heinſius.* f) *vel* abeſt *I. B. R.* g) *inueterauit I. B. R.* h) *bitumine & ſulphure & veratro I. B. R. ſulpure P.* i) *commixta I. B. R.* k) *purgant Goeſ.* l) *aquae I. B. R.* m) *quae* om. *Goeſ.* [C. XXXIII.] a) *miſtis &* deeſt *I. B. R.* b) *defrictae Goeſ. defricata I.* †) *foſſili Goeſ.* al. *fuſili.* c) *ſaepiae B. R. ſepi ac L.* ex *ſepiae.* d) *caprio Goeſ. acapris* ſiue *acapno P.* qui laudat *Plin. 23, 4* editi *Attico.* e) *thymo I. B. R.* f) *reprehenſum L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Columella c. 31. *Papulae feruentiſſimo ſole vſque eo ſtrigile raduntur, quoad eliciatur ſanguis.* PONTEDERA.

32, 3 INFRICATA) Videtur legendum *infriata.* Nam ſupra c. 15 dixit: *Et ad vltimum, cum iam cicatricem ducunt, fuligo infriatur.* VRSIN.

33, 1 CICATRICES OCVLORVM) Apſyrt. Geop. 16, 5 SCHOETTG.

33, 1 CVM FOSSILI SALE) Ita iam videbatur legendum VRSIN. & ita coniecerat in indice SYLBVRGIVS.

33, 1 VEL SEMINE AGRESTIS PASTINACAE PINSITO) Cum aduerſus oculorum cicatrices acriora apta ſint, vt ſal, ſepiae teſta, piper, crocum, ramenta de cortice viburni abraſa, quibus nunc veterinarii vti ſolent, haereo, ſitne legendum *paſtinacae*, an potius *Sinapi*, vt tradidit Vegetius 2, 22, 10 cuius haec ſunt verba: *Cicatricibus oculorum medetur ieiuna ſaliua ſi cum ſale mandetur in ore, & expuatur in oculum. Sal quoque tritum cum oſſe ſepiae & ſinapis* (legitur in codd. *napii*) *agreſtis ſemine.* PONTED.

33, 2 CVM MELLE ACAPNO) Ita emendaui, ſecutus fidem antiquorum codicum: in excuſis, *Attico.* Qui mel quoddam acapnon appellari neſciebant, *Attico*, hic, ut arbitror, improbe ſcripſerant: nam *Acapno*, legi debere, pluribus argumentis doceri poſſet. Quod enim Columella addit, *vel ſi id non eſt*, hoc etiam demonſtrat: non enim facile erat *mel acapnon* inuenire. Plinius lib. XXIII cap. IIII. *Oculorum claritati confert aliquid cum pari portione mellis acapni.* Quod *mel acapnon* eſſet, & cur ita appellaretur, idem etiam Plinius XVI capite libri XI declarauit. Apud veterinariae ſcriptores hujus quoque mellis mentio eſt, maxime ad oculorum vitia pellenda. VICT. Confirmant lectionem Victorii veſtigia codicis Goeſiani, vbi legitur *capnio*, quod ex *acapno* procul dubio deriuatum eſt. Idem tamen vitium adhuc extat in Geoponicis *l. c.* vbi expreſſe: Ἄλλο πρὸς ὀφθαλμὸν φλεγμαίνοντα· Λιβανωτοῦ, ἀμύλου, μέλιτος Ἀττικοῦ. SCHOETTG. Eſt hic inter eos locos, vbi non obſecutae ſunt Victorio operae & editores poſteriores. *Acapnon mel* etiam laudat Plinius 11, 16 ſ. 16, Strabo ἀκάπνιστον appellat l. 9. p. 400. genus mellis Attici, quod circa argenti fodinas confieret, idque dici ait ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς σκευασίας, credo quod *fumus non* adhiberetur ad repellendas apes, quo aliquantum vitiari mel neceſſe eſt. Cum igitur *Acapnon* ſit idem *Atticum*; for-

XXXIV. Interdum & [a] faſtidio ciborum langueſcit pecus. Eius remedium eſt genus ſeminis, quod git [b] appellatur. cuius duo cyathi triti adiunguntur † olei cyathis tribus, & vini ſextario, atque ita faucibus infunduntur. Et [c] nauſea diſcutitur [d] etiam, ſi caput allii tritum cum vini hemina ſaepius potandum praebeas. Suppuratio [e] melius ignea lamina, quam frigido ferramento reſeratur [f], & expreſſa poſtea linamentis [g] curatur. Eſt etiam illa peſtifera labes, vt intra paucos dies equae ſubita macie, & 2
deinde morte corripiantur. quod cum accidit, quaternos ſextarios gari ſingulis per nares infundere vtile eſt, ſi minoris formae ſunt: nam ſi maioris, etiam congios. ea res omnem pituitam per nares elicit, & pecudem expurgat.

XXXV. Rara quidem, ſed & haec [a] eſt equarum nota [b] rabies, vt cum in aqua imaginem ſuam viderint, amore inani capiantur, & per hunc oblitae pabuli, tabe cupidinis [c] intereant. Eius veſaniae [cc] ſigna ſunt, cum per paſcua veluti extimulatae concurſant, ſubinde vt [d] circumſpicientes requirere [e] ac deſiderare aliquid videantur [f]. Mentis error diſcutitur, ſi deducas ad aquam. Tum demum ſpeculatae deformitatem ſuam, priſtinae imaginis abolent memoriam. Haec de vniuerſo equarum genere ſatis dicta ſunt. Illa proprie praecipienda ſunt iis, quibus mularum greges curae eſt ſubmittere. 2

XXXVI. In educando genere mularum antiquiſſimum eſt diligenter exquirere, atque explorare † parentem futurae prolis foeminam, & marem: quorum ſi alter non eſt idoneus, labat etiam quod ex duobus fingitur. Equam conuenit [a] in annos decem, quousque † ampliſſimae atque pulcherrimae formae ſit, membris fortibus patientiſſimam laboris eligere, vt diſcordantem vtero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facile recipiat ac perferat, & ad foetum ‡ non ſolum corporis bona, ſed & ingenii [b] conferat. nam cum difficulter iniecta genitalibus locis animentur ſemina, tum etiam concepta diutius [bb] in partum adoleſcunt [c], vt [d] quae peracto [dd] anno menſe tertiodecimo vix eduntur †, natisque inhaeret plus ſocordiae paternae, quam vigoris materni. Veruntamen vt 3
equae dictos in vſus minore cura reperiuntur [e], ita maior eſt labor eligendi maris [f]: quoniam ſaepe iudicium probantis fruſtratur [g] experimentum. Multi admiſſarii ſpecie tenus mira-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXIV.] a) *&* abeſt *I.B.R.* b) *gis P. L.* †) *diluuntur Goeſ.* c) *Det* forte *ſet* vt coniicit *Polit.* d) *diſcutitur : ſi I. B. R. diſcutitur, etiamſi I.I.H.A.Gr.G.* e) *Supporatio I. B. R.* f) *reſecatur I. B. R.* [C. XXXV.] a) *haec* deeſt *I. B. R. haec eaquarium P. ea quarum non nunquam rab. L.* b) *nota* om. *I.B.R. non P.* c) *cupidis P.* cc) *viaſe ſapie L.* d) *vt* abeſt *I. B. R.* e) *requirunt I. B. R.* f) *videntur I.B.R.* [C. XXXVI.] †) *explicare L.* a) *conuenit (quoniam vsque in annos decem ampl. atque pulch. formae eſt) I. B. R.* †) *quousque & ſit* om. *Goeſ.* ‡) *ſectam L.* b) *ingenium I.B.R.* bb) *dilatius Goeſ.* c) *adoleſcant I. B. R.* d) *vtque P. atque peracto I. B. R.* dd) *peracto anno* om. *Goeſ.* †) *ordinetur L.* e) *periuntur : maior P.* f) *magis P.* g) *fruſtratur I.B.R. fruſtretur* al.

NOTAE VARIORVM.

forte nihil vitii eſt in loco Geopon. quem laudat cl. SCHOETTG. Ex vita Ioannis Eleemoſyn. a. d. XXIII Ian. ap. Bolland. c. 4 inſcriptam lagunculam, *mel optimum, mel ſine fumo* adfert Hard. ad Plin. l. c. ſunt etiam *ligna acapna,* de quibus dicimus ad Caton. c. 130.

36 De mulis V. 2, 8. Plin. 8, 44.

36, 2 QVOVSQVE AMPLISSIMAE — SIT) *Eſt* legendum cenſet VRSIN.

36, 2 MENSE TERTIO DECIMO) Plinius *duodecimum* habet, quidam tamen eius codices cum Columella conſentiunt. SCHOETTG.

36, 3 MIRABILISSIMAM SOBOLEM) *Mirabiles peſſimam* ſobolem legi vult VRSIN. Quid ſi *mirabiles imam* h. e. infimam, contemtiſſimam? Certe leuiſſima mutatione ita conſtabit ſententia.

mirabiliſſimam ſobolem forma vel ſexu progenerant. nam ſiue parui corporis foeminas
fingant [h]; ſiue etiam ſpecioſi [i] plures mares, quam foeminas: reditum patrisfamiliae
minuunt [k]. At quidam contemti [l] ab aſpectu precioſiſſimorum ſeminum feraces ſunt.
Nonnunquam aliqui generoſitatem ſuam natis exhibent, ſed hebetes [m] voluptate, rariſſi-
4 me [n] ſolicitantur ad venerem. Huiuſcemodi † mari [o] ſenſim † magiſtri ſubadmouere
debent generis eiusdem foeminam [p], quoniam ſimilia ſimilibus familiariora fecit natura.
Ita [q] enim efficitur, vt eius obiectu, cum mas etiam ſuperiectu eblanditus eſt, velut incen-
ſus & obcaecatus cupidine, ſubtracta quam petierat, faſtiditae imponatur [r] equae.

XXXVII. Est & alterum genus admiſſarii furentis in libidinem, quod niſi
aſtu inhibeatur, affert gregi perniciem. Nam & ſaepe vinculis abruptis grauidas inquie-
tat, & cum admittitur, ceruicibus dorſisque foeminarum imprimit morſus. quod ne fa-
ciat, pauliſper ad molam vinctus † amoris ſaeuitiam labore temperat, & ſic veneri mo-
2 deſtior admittitur. Nec tamen aliter admittendus eſt etiam clementioris [a] libidinis, quo-
niam multum refert naturaliter ſopitum pecudis ingenium modica exercitatione [b] con-
cuti, atque excitari, vegetioremque factum marem foeminae iniungi, vt tacita quadam
3 vi ſemina ipſa principiis agilioribus figurentur [c]. Mula autem non ſolum ex equa & aſi-
no, ſed ex [cc] aſina & equo, itemque onagro & equa generatur. Quidam vero non diſ-
ſimulandi auctores, vt Marcus Varro, & ante eum Dionyſius ac † Mago prodiderunt, mu-
larum foetus regionibus Africae adeo non prodigioſos haberi, vt tam familiares ſint inco-
4 lis partus earum, quam ſint nobis equarum. Neque tamen vllum eſt in hoc pecore aut
animo aut forma praeſtantius, quam quod ſeminabit ‡ aſinus. quanquam [d] poſſit huic
aliquatenus comparari [e], quod progenerat onager, niſi & indomitum, & ſeruitio [f] con-
tumax ſilueſtri [g] more, ſtrigoſum [h] patris praeferat [i] habitum. Itaque eiusmodi ad-
miſſarius nepotibus [magis] quam filiis vtilior eſt. nam vbi aſina & onagro [k] natus ad-
mittitur equae, per gradus infracta feritate quicquid ex eo prouenit, paternam formam
5 & modeſtiam, fortitudinem celeritatemque auitam refert. Qui ex equo & aſina conce-
pti generantur, quamuis a patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per o-
mnia magis ſimiles ſunt. Itaque commodiſſimum eſt aſinum deſtinare mularum generi
6 ſeminando, cuius (vt dixi) ſpecies experimento eſt ſpecioſior [l]. Veruntamen ab aſpectu
non aliter probari debet, quam vt ſit ampliſſimi corporis, ceruice valida, robuſtis ac la-
tis

VARIETAS LECTIONIS.

h) *fingunt P.* i) *ſpecioſo Goeſ. I. B. R.* k) *minus vt quidam L.* l) *contēti B. R.* m) *hebeſi L. P.* n) *rariſſimi I. B. R.* †) *huius P.* o) *maribus ſubadmota generis I. B. R. magiſter ſub amota generis L.* †) *ſenſium Pol.* p) *foemina I. B. R.* q) *Itaque obiectu aſinae cum ſuperiectu eblanditi ſunt, velut incenſum & occaecatum L. I. B. R. itaque obiectu aſinam cum ſuperiectu Goeſ.* r) *imponunt I B. R.* [C. XXXVII.] †) *iunctus Goeſ. vinctis ad maioris ſeuiciam laborare L.* a) *claementioris I. B. R.* b) *excitatione P.* c) *figuretur R.* cc) *ex* om. *Goeſ.* †) *P.* inſ. *L.* ‡) *ſeminabitur inſinus poſſit huic L.* d) *quamquam* defic. *I. B. R.* e) *comperari R. compari P.* f) *ſeruire I. B. R. ſeruili L. P.* g) *ſilueſtiis P. L.* h) *ſtrigoſunt qua patris P. L.* i) *praeferret I. B. R. Iuntt.* k) *onager P.* l) *pretioſior L.*

NOTAE VARIORVM.

36, 4 SVBTRACTA, QVAM PETIERAT) Vid Pall. Mart. 14, 1.

37, 1 AMORIS SAEVITIAM) Plinius *mares fatigatos melius implere* dicit, h. e. labore aliquo adflictos melius inire. SCHOETTG.

37, 3 M. VARRO) RR. 2, 1, 27 Conf. Plinium l. c. & Barthium Adu. 42, 43. IDEM.

37, 5 QVAMVIS A PATRE NOMEN) ab equi ſcilicet *hinnitu hinni* dicti. Vide Hard. ad Plin. l. c. & Bochartum Hieroz. 1, 2, 20. IDEM. *Ginni* vocantur Mart 6, 77. ALMELOV.

38, 7

tis coſtis, pectore muſculoſo & vaſto, feminibus [m] lacertoſis, cruribus compactis, colo-
ris nigri vel maculoſi [n]. nam murinus cum ſit in aſino vulgaris, tum etiam non opti-
me [o] reſpondet in mula. Neque nos vniuerſa quadrupedis ſpecies decipiat [p], ſi qualem 7
probamus, conſpicimus. nam quemadmodum arietum, quae ſunt in linguis & palatis
maculae, plerumque in velleribus agnorum deprehenduntur: ita ſi diſcolores pilos aſi-
nus [q] in palpebris aut auribus gerit, ſobolem quoque frequenter facit diuerſi coloris, qui
& ipſe, etiam ſi diligentiſſime in admiſſario exploratus eſt, ſaepe tamen dominum † de-
cipit. nam interdum etiam citra praedicta ſigna diſſimiles ſui mulas fingit. quod accidere
non aliter reor, quam vt auitus color primordii [r] ſeminis miſtu reddatur nepotibus.
Igitur qualem deſcripſi aſellum, cum eſt [s] a partu [t] ſtatim genitus, oportet [u] matri ſtatim 8
ſubtrahi, & ignoranti equae ſubiici. Ea [x] optime tenebris fallitur. nam obſcuro loco
partu eius amoto [y], praedictus [z] quaſi ex ea natus alitur. Cui deinde cum decem diebus
inſueuit equa, ſemper poſtea deſtinanti † praebet vbera. Sic nutritus [a] admiſſarius equas
diligere condiſcit. Interdum etiam, quamuis materno lacte ſit educatus, poteſt [b] a te-
nero conuerſatus [bb] equis familiariter earum conſuetudinem appetere. Sed [c] non opor- 9
tet minorem [d] quam trimum [e] admitti. atque idipſum ſi concedatur [f], vere fieri conueniet,
cum & defecto viridi pabulo, & largo ordeo firmandus, nonnunquam etiam ſaliuandus [g]
erit. Nec tamen tenerae foeminae committetur. nam niſi prius ea marem cognouit [gg],
adſilientem admiſſarium calcibus proturbat, & iniuria depulſum etiam caeteris equis red-
dit inimicum. Id ne fiat, degener & vulgaris aſellus admouetur, qui ſolicitet obſequia
foeminae: neque is [h] tamen inire ſinitur. ſed, ſi iam eſt equa veneris patiens, confe-
ſtim abacto viliore, pretioſo mari [i] iungitur. Locus eſt ad hos vſus extructus (machi- 10
nam vocant ruſtici) qui [l] duos parietes aduerſo cliuulo [m] inaedificatos habet [n], & [o] angu-
ſto interuallo ſic inter ſe diſtantes [p], ne foemina conluctari, aut admiſſario aſcendenti
auertere ſe poſſit. Aditus eſt ex vtraque parte, ſed ab inferiore clatris munitus: ad
quae [q] capiſtrata [qq] imo cliuo conſtituitur equa, vt & prona [r] melius ineuntis ſemina re-
cipiat, & facilem ſui tergoris aſcenſum ab editiori [s] parte minori quadrupedi praebeat.
quae cum ex aſino conceptum edidit, partum ſequenti anno vacua nutrit. id enim vtilius
eſt, quam quod quidam faciunt, vt & foetam nihilominus admiſſo equo impleant. An- 11
nicula mula recte a matre repellitur, & amota montibus aut feris locis paſcitur, vt vn-
gulas

VARIETAS LECTIONIS.

m) *foeminibus I. B. R. I. I. H. A. G.* n) *macilis I. B. R. magilis Goeſ.* o) *optume P.* p) *decipiet I. B. R.* q) *aſinos B. R.* †) *domini ſpem Goeſ.* r) *primordiis ſeminum mixtus I. B. R. Goeſ.* s) *a* abeſt *I. B. R.* t) *proti I. B. R. protri P. L.* u) *oporteat I. B. R.* x) *ac I. B. R.* y) *admoto* poſt *Vict.* z) *eſt* interſer. *P.* †) *deſideranti Goeſ.* a) *nutritur P.* b) *poteſtate vero L.* bb) *conuerſatur P. L.* c) *ei* inſ. *L. P.* d) *minori P. L.* e) *trimo mare mitti L. trimo inane mitti P.* f) *concidatur P.* g) *ſaginandus I. B. R.* gg) *conciuit Goeſ. concuit L.* h) *his I. B. R.* i) *maris iniungitur P. ſubiungitur Goeſ.* l) *qui* deeſt *I. B. R.* m) *cliuolo I. B. R. cliuo Goeſ.* n) *habet* omitt. *I. B. R.* o) *qui I. B. R.* p) *diſtant Goeſ. I. B. R.* q) *quod Goeſ. I. B. R.* qq) *in* add. *Goeſ.* r) *pronam I.* s) *editiore I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

37, 7 IN PALPEBRIS AVT AVRIBVS) Plin. 8, 43 ſ. 68.

37, 9 ET INIVRIA DEPVLSVM) Vox *iniuria* ſuſpecta eſt, & fortaſſe ſcribendum, *initura.* Sed 9, 9, 2 cum ſcriptum ſit: *Sin autem defuit cuſtos, velut iniuria repulſa, peregrinam regionem petit;* poterit vulgata lectio ex eo loco defendi. Videndus tamen Columella hoc ipſo libro c. 26 nam ibi de hac ipſa re accurate diſſerit. VRSIN. Videtur non cogitaſſe vir doctiſſimus, *iniuriam* ad offenſionem omnem pertinere iuſtam iniuſtamque; quod cum hodie peruulgatum ſit, exemplis probare nihil attinet.

gulas duret, ſitque poſtea [t] longis itineribus habilis. nam clitellis aptior mulus. illa quidem [u] agilior: ſed vterque ſexus & viam recte graditur, & terram commode proſcindit; niſi [x] pretium quadrupedis rationem ruſtici oneret [y], aut campus graui gleba [z] robora boum depoſcat [a].

XXXVIII. MEDICINAS [a] huius [b] pecoris plerumque iam in aliis generibus edocui: propria tamen quaedam vitia mularum non omittam, quorum remedia ſubſcripſi. Febrienti [c] mulae cruda braſſica datur. Suſpirioſae ſanguis detrahitur, & cum ſextario [d] vini atque olei thuris [e] ſemuncia, marrubii ſuccus inſtar heminae [f] miſtus in-
2 funditur. Suffraginoſae ordeacea farina imponitur, mox ſuppuratio [g] ferro recluſa linamentis [h] curatur: vel gari [i] optimi ſextarius cum libra olei per narem ſiniſtram demittitur [l], admiſceturque huic medicamini trium vel quatuor ouorum albus liquor ſeparatis
3 vitellis. Femina [m] ſecari, & interdum inuri ſolent. Sanguis demiſſus [n] in pedes, ita vt in equis emittitur [o]: vel ſi eſt herba, quam veratrum vocant ruſtici, pro pabulo cedit. Eſt ὑοσκύαμος [p], cuius ſemen detritum, & cum vino datum praedicto vitio medetur. Macies & languor [q] ſubmouetur ſaepius data potione, quae recipit ſemunciam triti [r] furfuris [s], ouumque crudum, & tritae [t] myrrhae [u] pondus denarii. Haec tria [x] vino admiſcentur, atque ita faucibus infunduntur. Sed & tuſſi, dolorique ventris eadem iſta ae-
4 que medentur. Ad maciem nulla res tantum, quantum Medica poteſt. ea herba viridis, nec † tarde tamen [y] arida foeni vice ſaginat iumenta: verum modice danda, ne nimio ſanguine ſtranguletur pecus. Laſſae & aeſtuanti [z] mulae adeps [a] in fauces demittitur [b], merumque in os ſuffunditur. Caetera exequemur in mulis, ſicut † prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum [c] equarumque continent.

VARIETAS LECTIONIS.

t) *poſtmodum* L. I. B. R. u) *quid* P. *viae* coniect. *Vrſ.* x) *ſi* interpon. *I. B. R.* y) *onerat I. B. R.* z) *crebra Pol. L.* a) *depoſcit I. B. R.* [C. XXXVIII.] a) *Medicina I. Medicinam B. R.* b) *hii P.* c) *Equienti I. B. R. Goeſ. L.* d) *ſeſtario I. B. R.* e) *turis I. B. R.* f) *eminae I. B. R.* g) *ſupporatio B. R.* h) *linimentis I. B. R.* i) *cari P.* l) *dimittitur I. B. R.* m) *Foemina I. R. I. I. H. A. G.* n) *dimiſſus I. B. R.* o) *admittitur I. B. R.* p) *ὑσκύαμος I. B. R.* q) *langor I. I. G.* r) *triti* om. *Goeſ. I. B. R.* s) *ſulphuris I. B. R. L. ſulpuris P. ſulfuris I. I. H. A. G.* t) *tritae* om. *I. B. R. Goeſ. L.* u) *murrhae P.* x) *trita P. L. Goeſ.* ‡) *non* inſ. ex coniect. *Vrſ.* y) *tantum I. B. R.* z) *aeſtiuanti H.* a) *ad os I. B. R. ad eos P.* b) *dimittitur I. B. R.* †) *ſic vt* diſi. *Vrſ.* c) *bouum R.*

NOTAE VARIORVM.

38, 3 SANGVIS DEMISSVS) Vid. ad Col. 6, 30, 6.

L. IVN.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER SEPTIMVS †.

CAPVT I.

DE minore pecore dicturis †, P. Siluine, principium tenebit minor [a] Arcadiae vilis hic vulgariſque aſellus, cuius plerique ruſticarum rerum auctores [b] in emendis tuendiſque iumentis praecipuam rationem volunt eſſe; nec iniuria. Nam etiam [c] eo [d] rure, quod paſcuo caret, contineri poteſt, exiguo [e] & qualicunque pabulo contentus. quippe vel foliis ſpiniſque, vel perticis [f] ſalignis [g] alitur, vel obiecto faſce ſarmentorum [h]. Paleis vero, quibus [i] pene omnes [l] regiones abundant [m], etiam gliſcit. Tum imprudentis cuſtodis negligentia [n] fortiſſime ſuſtinet: plagarum & penuriae tole- 2
rantiſſimus: propter quae tardius deficit, quam vllum aliud armentum. nam laboris & famis maxime patiens, raro morbis afficitur. Huius animalis tam exiguae tutelae plurima & neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent, cum [o] & facilem terram qualis in Baetica totaque Libye [p] ſit, leuibus aratris proſcindat, & non nimio [pp] pondere vehicula trahat. Saepe etiam, vt celeberrimus poeta memorat, - *tardi coſtas agitator aſelli,* 3
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens Incurſum [q], *aut atrae maſſam picis vrbe reportat.* Iam vero molarum, & conficiendi frumenti pene ſolennis eſt huius pecoris labor. Quare omne rus tanquam maxime neceſſarium [r] deſiderat aſellum, qui, vt

VARIETAS LECTIONIS.

[Colum. Lib VII.] †) *Liber Iuni Moderati Columellae, Rei ruſticae liber VII, veterinarius Medicinalis liber II de minore pecora, liber VIII haec continet.* (Octauum vocat computato illo de arboribus) [C. I.] †) *dicturis I. B. R. dicturus* al. a) *minora* interſer. *P.* b) *authores I. I. H. A. autores Gr. G.* c) *& iam* diu. *I. B. R.* d) *eorum re P.* e) *exiguuo R.* f) *praticis P. Goeſ.* g) *ſalignis* omitt. *I. B. R.* h) *ſtramentorum I. B. R.* i) *quae I. B. R. Goeſ.* l) *omnibus regionibus I. B. R. Goeſ.* m) *habundant R.* & ita ſaepe *L.* n) *neglegentiam quae fortiſſime P.* o) *cum I. B. R. tum* al. *v. Morg. I, 35.* p) *lybia I. B. R. Lybiae H. G libreri P.* pp) *minima pondera Goeſ.* q) *ſit* abeſt *P. ſic I. B. R.* q) *Incuſſum* ante Vict. r) *inſtrumentum I. B. R. Goeſ. L.*

NOTAE VARIORVM.

1, 1 DE MINORE PECORE) Videtur legendum *dicturi, & minor Arcadico vilis &c.* Varro 2, 1 de aſinis Arcadicis ita ſcribit: *Hoc enim nomine aſini Arcadici in Graecia nobilitati &c.* VRSIN. Cl. PONTEDERA cum illud *dicturis* reuocari vult, quod factum, tum pro *tenebit* legi *praebebit.*

1, 2 LEVIBVS ARATRIS PROSCINDAT) Teſtatur Plin. 8, 43 aſinos arando etiam vſui eſſe poſſe. In ſequenti commate Schefferus de re vehic. 1, 8 legit: *non minima pondere,* quae extant in Goeſ. SCHOETTG. Similem Plinii l. c. & Columellae orationem obſeruaſſe ſibi videtur Harduinus ſ. 68 no. 3. Sed ego me ita oculatum non eſſe fateor. De re vna vnumquemque ſuo modo locutum arbitror.

1, 3 POETA) Virg. Georg. 1, 273. SCHOETTGENIVS.

1, 3 MOLARVM) Vid. ad Cat. 10, 4. IDEM.

vt dixi, pleraque vtenſilia & vehere in vrbem, & reportare collo vel dorſo commode poteſt. Qualis autem ſpecies eius vel cura probatiſſima ſit, ſuperiore libro, cum de pretioſo praeciperetur, ſatis dictum eſt.

II. Post [a] maiores quadrupedes ouilli pecoris ſecunda ratio eſt, quae prima ſit, ſi ad vtilitatis magnitudinem referas. Nam id praecipue nos contra frigoris violentiam protegit, corporibusque noſtris liberaliora praebet velamina [b]. Tum etiam caſei lactiſque [c] abundantia non ſolum agreſtes ſaturat, ſed etiam elegantium menſas iucundis &
2 numeroſis dapibus exornat. Quibusdam vero nationibus frumenti expertibus victum commodat, ex quo Nomadum Getarumque [d] plurimi γαλακτοπόται [e] dicuntur. Igitur id pecus, quamuis molliſſimum ſit, vt ait prudentiſſime Celſus, valetudinis [f] tutiſſimae eſt, minimeque peſtilentia † laborat. Verum [g] tamen eligendum eſt ad naturam loci: quod ſemper obſeruari non ſolum in hoc, ſed etiam in tota ruris diſciplina Virgilius [h] praeci-
3 pit, cum ait: *Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.* Pinguis & campeſtris ſitus proceras oues tolerat; gracilis & collinus [i] quadratas; ſilueſtris & montoſus exiguas: pratis planisque noualibus tectum pecus commodiſſime paſcitur. Idque non ſolum generibus, ſed etiam coloribus plurimum refert. Generis eximii [k] Mileſias [l], Calabras, Appulasque [m] noſtri exiſtimabant, earumque optimas Tarentinas. Nunc Gallicae pretioſiores [n] habentur, earumque praecipue [o] Altinates. Item [p] quae circa Parmam & Mutinam Macris ſtabu-
4 lantur campis. Color albus cum ſit optimus, tum etiam eſt vtiliſſimus, quod ex eo [q] plurimi fiunt, neque hic ex alio. Sunt etiam ſuapte natura pretio commendabiles [r] pullus, atque fuſcus, quos praebent in Italia Pollentia, in Baetica Corduba. Nec minus Aſia rutilos [s], quos vocant ἐρυθρὲς [t]. Sed & alias varietates in hoc pecoris genere docuit vſus exprimere. nam cum in municipium Gaditanum ex vicino Africae miri coloris ſilueſtres ac feri arietes, ſicut aliae beſtiae munerariis deportarentur, M. Columella patruus meus acris vir ingenii, atque illuſtris agricola, quosdam mercatus in agros tranſtulit

VARIETAS LECTIONIS.

[C. II.] a) *Poſt quadrupedis ouili I. B. R.* b) *vellamina R. velaminatur. Etiam P.* c) *latisque habundantia R.* d) *cetarumque P.* e) γαλακτοπῶτοι *galactopotae L. I. B. R.* ΓΑΑΚΟΠΩΤΑΙ *P.* f) *valitudinis I. B. R.* †) *peſtilentiae P.* g) *Veruntamen I. B. R. I. I. H. A.* h) *Vergilius P. Gr. G.* i) *colinus Gymn.* k) *&* inſ. *Goeſ.* l) *mileſias* deficit *I. B. R.* m) *apulasque milites noſtri I. B. R.* n) *precioſiores I. praecioſiores B. R.* o) *praecipuae I. B. R. I. I. H. A. G.* p) *Itemque Pol. Itaque circa I. B. R.* q) *hoc P.* r) *commendabilis I. B. R.* s) *rutillos A.* t) *erithreos* adpon. *I. B. R.* ἐρυθρὲς *H.* ΕΡΤΘΡΑΙΩΣ *erythraeos P. quos voc.* ἐρυθ. om. *L.*

NOTAE VARIORVM.

1, 3 MAXIME NECESSARIVM DESIDERAT) Mallem cum Ienſonio & Bruſchio: *Tanquam maxime neceſſarium inſtrumentum deſiderat &c.* Idcirco & Cat. 10 & Varr. 1, 19 *inter ruſtica inſtrumenta aſinum vel maxime recenſent.* PONTED.

1, 3 DE PRETIOSO) Qui pater mulorum fieri poſſit, de quo agit c. 36 ſq. & 37, 11 inter alia dixit, *niſi pretium quadrupedis rationem ruſtici oneret.*

2 Ad hoc & proximum caput conferri meretur Plin. 8, 47 ſ. 72.

2, 2 VIRGILIVS) Georg. 2, 89.

2, 3 TECTVM PECVS) Vid. Plin. 8, 47. Deinde legendum: *plurimum differt.* VRSIN.

2, 3 MACRIS STABVLANTVR CAMPIS) Videndum an ſit ſcribendum *pabulantur.* & de *macris campis* legendus Varro (2 pr. 6) IDEM.

2, 4 POLLENTIA) *Nigri velleris praecipuas habet Pollentia iuxta Alpes: iam Aſia rutili, quas Erythraeas vocant: item Baetica &c.* Plin. 8, 48 ſ. 73.

2, 4 ΕΡΤΘΡΟΤΣ) Ερυθράιως videtur legendum ex loco inferiori. VRSIN. Vid. SCHOETTG. ad Col. 7, 3, 2.

lit, & manſuefactos tectis ouibus admiſit. Eae primum hirtos [u], ſed paterni coloris agnos 5 ediderunt, qui deinde & ipſi Tarentinis ouibus impoſiti, tenuioris velleris arietes progenerauerunt. Ex his rurſus quicquid conceptum eſt, maternam mollitiem [x], paternum & auitum retulit colorem. Hoc modo Columella dicebat, qualemcunque ſpeciem, quae fuerit in beſtiis, per nepotum gradus mitigata feritate, rediiſſe. Ad propoſitum reuertar. Ergo duo genera ſunt ouilli [y] pecoris, molle & hirſutum. Sed in vtroque vel 6 emendo plura communia, quaedam tamen ſunt propria generoſi, quae obſeruari conueniat. Communia in emendis gregibus fere illa. Si candor lanae maxime placet, nunquam non [z] candidiſſimos mares legeris: quoniam ex albo ſaepe fuſcus editur partus; ex [a] erythraeo [b] vel pullo nunquam generatur [c] albus.

III. Itaqve non ſolum ea ratio eſt probandi arietis, ſi vellere candido veſtitur, ſed etiam ſi palatum atque lingua concolor lanae eſt. nam cum hae corporis partes nigrae, aut maculoſae ſunt, pulla vel etiam varia naſcitur proles, idque inter caetera eximie [a] talibus numeris ſignificauit [b] idem qui ſupra: *Illum autem, quamuis aries ſit candidus ipſe, Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato, Reiice [c], ne maculis infuſcet vellera pullis Naſcentum [d].* Vna eademque ratio eſt in erythraeis & 2 nigris arietibus, quorum ſimiliter (vt iam dixi) neutra pars eſſe debet diſcolor lanae, multoque minus ipſa vniuerſitas tergoris maculis variet. ideo niſi lanatas [e] oues emi non opor-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *ortos Goeſ. I. B. R.* x) *molliciem I. B. R. I. I. H. A. G.* y) *ouili I. B. R.* z) *non* omitt. omn praeter *B. R.* pro *non* habet *niſi Goeſ.* a) *ex* deeſt *P. L.* b) *erythreo R.* c) *genetur I. generetur B R.*. [C. III.] a) *eximia H.* b) *ſignificauit idem Iuntt. ſignificauit idemque H. ſignificauit. Idemque A. ſignificauit: idemque Gymn.* c) *reice L.* d) *Naſcentium P.* e) *lauatas L.*

NOTAE VARIORVM.

2, 6 Vel emendo) *Vel* hoc indicare videtur alterum deſiderari, v. c. *vel tuendo* vid. Col. 7, 3, 7 & 8 qui locus ad hunc videtur referri.

2, 6 Nvnqvam non cand.) *Non* poſt *nunquam* interſeri iubet Vrsin. Haec, niſi quam maxime fallor, vitio inquinata ſunt. Commendatur in lana candor, & candidiſſimi arietes legendi non ſunt? Deficere videtur in altero membro particula negatiua non hoc modo: *Si candor lanae maxime placet, nunquam non candidiſſimos mares non legeris*, hoc eſt, *ſemper.* Nam candidi arietes ſemper probati ſunt, propter quod ſic tertium caput incipit Columella: *Itaque non ſolum ea ratio probandi arietis, ſi vellere candido veſtitur, ſed etiam ſi palatum atque lingua concolor lanae eſt.* Quod monitum ex Virgilii metris deſumſit, qui Georg. 3. [384 ſeq.] ſic cecinit: *Continuoque greges villis lege mollibus albos &c.* Ad quem locum Seruius: *Lana enim*, inquit, *alba pretioſior eſt.* Palladius item noſtram emendationem confirmat 8, 4, 2 vbi Columellae ſententiam tranſcribit. Ponted. Quod ipſa ratio a Cl. Pontedera prolata euincere potuit, quod faciendum Vrſinus viderat, vt negationem interponeremus, hoc veteres editiones comprobant, & Goeſiani codicis autoritas, quam ſecutus Cl. Schoettgenius τὴν *niſi* inculcauerat eadem ſententia. Vtrum vocem adhibuerit Columella, vix auſim dicere. De re ipſa vid. etiam Calpurn. ecl. 2, 36.

3, 1 Ratio est probandi arietis) Vid. Varr. 2, 2, 4 Pall. Iul. 4, 2. Ariſt. H. A. 6, 19 *Λευκὰ δὲ τὰ ἔκγονα καὶ μέλανα, ἐὰν ὑπὸ τῇ τοῦ κριοῦ γλώττῃ λευκαὶ φλέβες ὦσιν ἢ μέλαιναι. λευκὰ μὲν, ἐὰν λευκαὶ, μέλανα δὲ, ἐὰν μέλαιναι.* Ad ouium praegnantium linguas reſpici iubet Democritus Geop. 8, 6 Sed arietum ſpectari ora etiam iubet Plin. 8, 47 ſ. 72, *quia cuius coloris ſub lingua habuere venas, eius & lanicium eſt in fetu.*

3, 1 Significavit idem qvi svpra) Ita iam videbatur legendum Vrsino. Locus eſt Georg. 3, 387.

3, 2 Erythraeis) Solinus c 33 pr. *Vltra Peluſiacum oſtium Arabia eſt, ad rubrum pertinens mare, quod Erythraeum ab Erythra rege, Perſei & Andromedae filio, non ſolum a colore adpellatum Varro dicit, qui adfirmat in littore maris illius fontem eſſe, quem ſi oues biberint, mutent vellerum qualitatem, & antea candidae amittant, quod fuerint vsque ad hauſtum, ac furuo poſtmodum nigreſcant colore.* Schoettg.

3, 2 Lanatas) An vnquam non *lanatae* ſunt igitur? *Lauatas* non indignum Columella verbum. Res ipſa clara videtur. *Lotura* enim oſten-

oportet, quo melius vnitas coloris appareat: quae niſi praecipua eſt in arietibus, pater-
3 nae [f] notae plerumque natis inhaerent [ff]. Habitus autem maxime probatur, cum eſt al-
tus, atque procerus, ventre promiſſo atque lanato, cauda longiſſima, denſique velleris [g],
fronte lata, teſtibus amplis, intortis cornibus: non quia magis hic ſit vtilis, (nam eſt me-
lior mutilus aries) ſed quia minime nocent intorta potius, quam ſurrecta [gg] & patula
cornua. quibusdam [h] tamen [i] regionibus, vbi caeli ſtatus vuidus ventoſusque eſt, capros
& arietes optauerimus vel ampliſſimis cornibus, quod [l] ea porrecta altaque maximam
4 partem capitis a tempeſtate defendant. Itaque ſi plerumque eſt atrocior hiems [m], hoc
genus eligemus: ſi clementior, mutilum probabimus marem: quoniam eſt illud incom-
modum in cornuto, quod cum ſentiat ſe velut quodam naturali † telo capitis armatum,
frequenter in pugnam procurrit, & fit in foeminas quoque procacior. nam riualem
(quamuis ſolus admiſſurae non ſufficit) violentiſſime perſequitur [n], nec ab alio tempeſti-
5 uum [o] patitur iniri [p] gregem, niſi cum eſt fatigatus libidine. Mutilus autem, cum ſe
tanquam exarmatum intelligat, nec ad rixam promptus [q] eſt, & in venere mitior. Ita-
que capri vel arietis [r] petulci ſaeuitiam paſtores hac aſtutia repellunt. Menſurae pedalis
robuſtam tabulam configunt aculeis, & aduerſam fronti cornibus religant. ea res ferum
6 prohibet a rixa, cum ſtimulatum ſuo ictu ipſum ſe ſauciat. Epicharmus autem Syracu-
ſanus, qui pecudum medicinas diligentiſſime conſcripſit, affirmat pugnacem arietem mi-
tigari terebra ſecundum auriculas foratis cornibus, qua curuantur in flexu [rr]. Eius qua-
drupedis aetas ad progenerandum optima eſt trima: nec tamen inhabilis vsque in annos
octo. Foemina poſt bimatum maritari debet, iuuenisque habetur quinquennis: fatiſcit
7 poſt annum ſeptimum. Igitur, vt dixi, mercaberis [s] oueis intonſas [t]: variam & canam
comam [u] improbabis, quod ſit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem ſterilem
repudiabis. eliges bimam vaſti corporis, ceruice [x] prolixa, prolixi villi, nec aſperi, lanoſi
& am-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *paternae* om. *L.* ff) *inhaeret I.* g) *in* inſer. *P.* gg) *ſubrecta Goeſ. L.* h) *quibus P. L.* forte omittendum etiam ſequens *vbi.* i) *tamen* omittitur *I. B. R.* l) *quae tam profecto* (*prouecto B. prefecto L.*) *altoque L. I. B. R.* m) *hiemis Goeſ. L.* †) *naturali telo Goeſ. naturae loco* alii. *vid. Morg. I, 37.* n) *proſequitur I. B. R.* o) *tempeſtiue I. B. R. Goeſ. L.* p) *inire I. B. inira R.* q) *promptus, & eſt I. B. R.* r) *arietes P.* rr) *flexum Goeſ. L.* recte. s) *mercaris P. L.* t) *intonſis P.* u) *conamque P.* x) *torui & prolixi villi I. B. R. cerui & P. cornu & L.*

NOTAE VARIORVM.

oſtendit lanae ipſius maculas. Sed conf. tamen ſ. 7 quae tuetur receptam lectionem *intonſae* enim ſunt *lanatae.*

3, 4 MVTILVM PROBAB.) *Mutilus vtilior* Plin. l. c.

3, 4 NATVRALI TELO) Fortaſſe ſcribendum: *naturae ioco caput eſſe armatum.* Sed haec lectio non plene ſatisfacit, & fortaſſe inducenda vox *capitis*, vel legendum: *Quodam naturali ceſtu.* VRSIN. Nihil hic valent Vrſini coniecturae: Goeſ. optime: *Quodam naturali telo.* SCHOETTG. Adſcripſit hanc emendationem Nic. Heinſius ad Sil. 7, 566.

3, 6 EPICHARMVS SYRACVS.) Eadem Africanus Goeſ. 18, 5. SCHOETTG. Itemque Plin. l. c.

3, 7 CERVICE PROLIXA PROLIXI VILLI, NEC ASPERI,) Ceruix prolixa in oue improbanda magis videtur, quam laudanda; neque id traditum a Columella exiſtimo, cuius indicium certiſſimum faciunt principes editiones, in quibus non *ceruix prolixa*, ſed *torui* tantum reperitur. Si enim ceruix oblonga laudaretur in oue eadem & in ariete eſſet probanda: at neque Varro, neque Palladius, neque ex Graecis Florentinus, neque ipſe Columella (hoc vno excepto loco, de quo ſane nunc quaerimus) huiusmodi ſignum aut in ariete aut in oue commemorant; ſequitur itaque oblongam ceruicem ad ouium probationem non pertinere. Quare deprauata iſta credere licet: qua autem via ſint vera eruenda, conabimur indicare. M. Varro lib. 2. cap. 2, de eligenda oue quae eſſent attendenda, ſic praecepit: *De forma: Ouem eſſe oportet corpore amplo: quae lana multa ſit & molli, villis altis & denſis toto corpore, maxime circa ceruicem, & collum,* ven-

& ampli vteri. nam vitandus eſt glaber & exiguus. Atque haec fere communia ſunt [y] 8
in comparandis ouibus [z]. illa etiam tuendis [a]: humilia facere ſtabula, ſed in longitudinem potius, quam in latitudinem porrecta [b], vt ſimul [c] hieme calida ſint, nec anguſtiae foetus oblidant [d]. ea poni debent contra medium diem: namque id pecus, quamuis ex omnibus animalibus [dd] veſtitiſſimum, frigoris tamen impatientiſſimum eſt, nec minus aeſtiui vaporis. itaque cohors ‡ clauſa ſublimi macerie [e] praeponi [f] veſtibulo debet, vt ſit in eam tutus exitus aeſtiuandi [g]. deturque opera, ne quis humor ſubſiſtat [h], vt ſemper quam aridiſſimis [hh] filicibus, vel culmis ſtabula conſtrata ſint, quo purius † & mollius [i] incubent foetae. Sint quala [l] mundiſſima, ne [m] qua earum valetudo, quae praeci- 9
pue cuſtodienda eſt, infeſtetur vligine. Omni autem pecudi larga praebenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus, cum pabulo ſatiatur [mm], plus domino reddit, quam maximus grex, ſi ſenſerit [n] penuriam. Sequeris † autem noualia non ſolum herbida, ſed quae plerumque vidua ſunt ſpinis, vtamur [o] enim ſaepius auctoritate diuini carminis: ***Si tibi lanitium curae*** [p] ***eſt, primum aſpera ſilua*** [q] ***Lappaeque tribulique abſint.*** Quo- 10
niam ea res, vt ait idem, ſcabras oues reddit, *cum tonſis illotus* [r] *adhaeſit* [s] *Sudor : & hirſuti ſecuerunt corpora vepres:* cum [t] etiam quotidie minuitur lana ‡, quae quanto prolixior in pecore concreſcit, tanto magis obnoxia [v] eſt rubis, quibus velut hamis inuncata [u], a pa-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſunt. In I B. R.* z) *ouibus illa I. B R.* a) *tuenda I.B.R.* b) *prouecta I.B.R. profectu L.* c) *&* interp. *I B.R. in yieme L.* d) *obligant L. I.* dd) *Sit* inſ. *Goeſ.* ‡) *chors Goeſ.* e) *materie L. I.B.R.* f) *preponi L. B.R.* g) *aeſtuandi I.B.R. Goeſ.* h) *conſiſtat I.B.R. Goeſ. L.* hh) *ardiſſimis L.* †) *plenius L.* i) *molius B.R.* l) *quola Goeſ. caula* in margine *Gr. St. ſint quale mund.* om. *L.* m) *nequa* iunct. *I.I.H.A. Neque I.B.R.* mm) *patiatur Goeſ.* n) *ſentit I.B.R.* †) *ſequaris* coni. *Vrſ.* o) *Vtamur enim I.B.R. Goeſ. vtamurq.* al. *mutamus enim L.* p) *cura I.B.R.* q) *ſylua L. I.H.A. Gr.G.* r) *inlutus L.I.B.R. illutus Goeſ.* s) *chirſuti I.B.R. I.I.H.A.G. hyrſutis L.* t) *Tum I.B.R. I.I. tum H.A. Gr.G.* ‡) *lanae fructus Goeſ.* v) *obnoxium L.I.B.R.* u) *inuncatria paſc. t. euellitur L. a* om. *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

ventrem quoque vt habeat piloſum. Et deinde: *eſſe oportet cruribus humilibus, caudis obſeruare, vt ſint in Italia prolixis, in Syria breuibus.* Florentinus item libr. 18 Geop. cap. de Lectione ouium: ἄρισταί εἰσι, τοκάδες, αἳ ἔρια φύουσι πολλὰ καὶ μαλακὰ, τοὺς μαλλοὺς βαθεῖς πεπυκνωμένους καθ᾽ ὅλον μὲν τὸ σῶμα, μάλιστα δὲ περὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς αὐχένας· ἔχουσι δὲ καὶ τὴν κοιλίαν ὅλην δασεῖαν ἐρίων πλήθει, καὶ μαλακότητι, καὶ ὁμοχροίᾳ· εἶναι δὲ χρὴ αὐτὰς εὐοφθάλμους, καὶ μακροσκελεῖς, καὶ μακροκέρκους. *Optimae ſunt matrices, quae lanas ferunt multas, & molles, & uellera alta condenſata per totum quidem corpus, maxime vero circa ceruicem & collum. Et habeant ventrem totum lana denſum & multa & molli, ac eodem colore praeſtanti. Sint autem oculis magnis, & cruribus longis* (Varro *cruribus humilibus* ideoque fortaſſe legendum μικροσκελεῖς) *& longis caudis.* Itaque cum apud hoſce auctores cauda prolixa laudetur ad eligendas oues, quod in ariete etiam & Varro, & Columella, & Palladius recenſent, purior videtur lectio *cauda prolixa*, quam *ceruice prolixa.* Illud tamen quod obiici poteſt, neque ignoro, neque infitior etiam, ceruicem videlicet cum a Varrone tum a Florentino, & circa ceruicem vellera denſa in allatis locis probari; ideo ex vulgatis etiam libris aliam loci emendationem patere. Quod ſane mihi a principio animo obuerſabatur; ſed ſubinde diligentius perpendens, cum plura eſſe immutanda, multa addenda deprehenderem, ab hac ſententia ſum reuocatus. PONTED. Codex Caeſenas & Vaticanus: *Eliges bimam, vaſti corporis, cerui & prolixi villi.* Videlicet *cernui & prolixi villi* PONTED. 2. Cogitabam ſi forte *ceruix prolixa* eſſet lanata.

3, 7 VT DIXI) ſ. 2 vbi *lanatas* vocat.

3, 9 SINT QVALA MVNDISSIMA) *quala* hic plane ἀπροσδιόνυσα cum ſint, *caula* (forte *caulas*) in margine notauit H. Stephanus credo. Sed ita legendum eſſet *caulae mundiſſimae*: Deinde non videtur Columella vel quiſquam noſtrorum hac voce vſus eſſe, cuius tamen frequentiſſima erat occaſio. Ego coniiciebam, *ſintque illa* (nim. *ſtabula*, de quibus ſermo) *mundiſſima.*

3, 9 DIVINI CARMINIS) Georg. 3, 384 & 442.

a paſcentium tergoribus auellitur. Molle vero pecus etiam velamen [x], quo pro-
11 tegitur, amittit, atque id non paruo ſumtu reparatur [†]. Inter auctores fere conſtat [y],
primum eſſe admiſſurae [z] tempus vernum Parilibus [a], ſi ſit ouis matura; ſin vero foe-
ta, circa Iulium menſem. Prius tamen haud dubie probabilius, vt meſſem vindemia [b],
fructum deinde vineaticum foetura pecoris excipiat, & totius autumni pabulo ſatiatus a-
gnus ante moeſtitiam ‡ frigorum, atque hiemis ieiunium, confirmetur. Nam melior
eſt autumnalis verno, ſicut ait veriſſime Celſus, quia [c] magis ad rem pertinet, vt ante
aeſtiuum quam hibernum ſolſtitium conualeſcat: ſolusque ex omnibus animalibus bruma
12 commode [cc] naſcitur. Ac [d] ſi res exigit, vt plurimi mares progenerandi ſint [e], Ariſtote-
les vir callidiſſimus rerum naturae praecipit [f] admiſſurae tempore obſeruare ſiccis diebus
halitus ſeptemtrionales, vt contra ventum gregem paſcamus, & eum ſpectans admitta-
tur pecus: at ſi foeminae generandae ſunt [g], auſtrinos flatus captare, vt eadem ratione ma-
trices ineantur. Nam illud, quod priore libro docuimus, vt admiſſarii dexter, vel
13 etiam ſiniſter vinculo teſticulus obligetur, in magnis gregibus operoſum eſt [h]. Poſt foe-
turam deinde longinquae regionis paſcua [i] petiturus opilio [l], fere omnem ſobolem [m]
paſtioni reſeruet ſuburbanae: villicus [n] enim teneros agnos, dum adhuc herbae ſunt ex-
pertes, lanio tradit [o], quoniam & paruo ſumptu deuehuntur, & iis [p] ſubmotis, fructus la-
ctis ex matribus non minor [pp] percipitur. Submitti tamen etiam in vicinia vrbis quan-
doque [q] oportebit. nam vernaculum pecus peregrino longe eſt vtilius: nec committi de-
14 bet, vt [r] totus grex effoetus [s] ſenectute dominum deſtituat: cum praeſertim boni paſto-
ris vel prima cura ſit annis omnibus in demortuarum vitioſarumque ouium locum toti-
dem, vel etiam plura capita, ſubſtituere: quoniam ſaepe frigorum atque hiemis ſaeuitia
paſtorem decipit, & eas [t] oues interimit, quas ille tempore autumni ratus adhuc eſſe [u]
tole-

VARIETAS LECTIONIS.

x) *vellamen R.* †) *requiritur L.* y) *conſtitit I. B. R.* z) *admiſſurae tempus* defic. *Pol. L.* a) *paribus ſit. ſit eius natura ſincera, feta L. paribus* etiam *P.* b) *vindemiam I. B. R. MS. Heinſ. ad Ouid. met. 3, 729.* c) *qui Pol.* cc) *comate L.* d) *At Iunt.* f) *praecepit I. B. R.* g) *erunt Pol.* h) *eſt poſt I. B. R.* i) *paſcua petiturus* om. *L. I. B. R.* l) *vpilio P. villicus* inſ. *L. Pol.* m) *ſubolem paſtione reſeruat P.* n) *villicus enim* defic. *L. I. B. R.* o) *tradet I. B. R.* p) *his I. B. R.* pp) *minor* om. *Goeſ.* q) *quicunque Pol. & Lipſ. quintum quemque Goeſ.* r) *vt* abeſt *P.* s) *effectus I. effetus B. R. affectus L.* t) *ex eo vis interemit I. B. R. & ex e ouis Goeſ. & ex eo vix L.* u) *eſſem* Polit.

NOTAE VARIORVM.

3, 10 MOLLE VERO PECVS) h. e. tectum, pellitum, Graecum, Tarentinum, de quo cap. prox.

3, 11 SIN VERO FOETA) *Foetam* intelligo, quae proximo vere peperit, cui aliquantum proinde parcendum. Aliquando ſuſpicabar *ſera* ſcripſiſſe Columellam, quam vocem in *feta* primum, deinde in *foeta* tranſire potuiſſe, non obſcurum eſt. Ita quidem opponeretur *maturae*.

3, 11 VT MESSEM VINDEMIA) *Vindemiam* probat Heinſius, loco quem ſupra laudamus. Non optime, vt nobis quidem videtur. Ponamus in ipſa phraſi nihil eſſe difficultatis: at videtur Moderatus noſter gradatione quadam vti, & tria magna negotia ruſticorum ſibi ſubiungere, diſtinguereque adeo a *meſſe vindemiam*, συνωνύμως vero huic dicere *fructum vineaticum*: quod ultimum ſane locum non habet, ſi *meſſis vindemia* per appoſitionem dicitur.

3, 11 MELIOR EST AVTVMNALIS) Plin. 8, 47 ſ. 72 *Multi praeferunt hibernos agnos vernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitium, quam ante brumam firmos eſſe, ſolumque hoc animal vtiliter bruma naſci.*

3, 12 ARISTOLES — PRAECIPIT) Vid. Pall. Iul. 4, 4.

3, 12 PRIORE LIBRO) 6, 28. Adde, non operoſum modo, ſed ſtultum etiam, vanumque & periculoſum eſſe.

3, 13 QVANDOQVE OPORTEBIT) Non indigna Columellae aeuo vox *quandoque* pro interdum poſita, quando vſus illa eſt Seneca nat. quaeſt. 1, 1 extr. *quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei.*

3, 15

tolerabiles, non ſubmouerat. quo magis etiam propter hos caſus, niſi [x] validiſſima, quae 15
non comprehendatur hieme [y], nouaque progenie repleatur numerus. quod qui faciet, ſer-
uare debebit, ne minori quadrimae, neue ei [z], quae exceſſit annos octo, prolem ſubmit-
tat. neutra [zz] enim aetas ad educandum eſt idonea: tum etiam quod ex vetere materia
naſcitur, plerumque congeneratum parentis ſenium [a] refert. nam vel ſterile vel imbe-
cillum eſt. Partus vero incipientis pecoris non ſecus, quam obſtetricum more cuſtodiri 16
debet. neque enim aliter hoc animal, quam muliebris [b] ſexus enititur, ſaepiusque etiam
quanto eſt omnis rationis ignarum, laborat in partu. quare veterinariae medicinae pru-
dens eſſe debet pecoris magiſter, vt, ſi res exigat, vel integrum conceptum, cum trans-
uerſus haeret locis genitalibus, extrahat: vel ferro diuiſum, citra matris perniciem, par-
tum [c] educat, quod Graeci vocant ἐμβρυουλκεῖν [d]. Agnus autem, cum eſt editus, erigi 17
debet, atque uberibus admoueri, tum [e] etiam [f] eius diductum os preſſis humectare pa-
pillis, vt condiſcat maternum trahere alimentum. ſed prius quam hoc fiat, exiguum
emulgendum [g] eſt, quod paſtores coloſtram [h] vocant: ea niſi aliquatenus emittitur, no-
cet agno: qui [i] biduo quo natus eſt [k], cum matre clauditur [l], vt & [m] ea [n] partum ſuum [o]
foueat, & ille matrem agnoſcere condiſcat. Mox deinde quamdiu non laſciuit, obſcu- 18
ro & calido ſepto cuſtodiatur. poſtea luxuriantem virgea cum comparibus area claudi o-
portebit, ne velut puerili nimia exultatione maceſcat: cauendumque eſt, vt tenerior ſe-
paretur a validioribus, quia robuſtus † angit imbecillum. ſatisque [p] eſt mane prius quam 19
grex procedat in paſcua; deinde etiam crepuſculo redeuntibus ſaturis ouibus admiſcere
agnos. qui cum firmi eſſe coeperint [q], paſcendi ſunt intra ſtabulum cytiſo [r], vel Medi-
ca,

VARIETAS LECTIONIS.

x) *niſi quae validiſſimo: & non I. B. R. niſi quo validiſſima non L.* vid. *Morg. I, 38.* y) *hyemi* I. B. R. z) *eique I. B. R.* zz) *ne vltera L. f. ne altera h. e. neutra.* a) *ſenimium Pol.* b) *mulieribus I. B. R.* c) *partibus ducat L. I. B. R. partibus educat Goeſ.* d) ἐμβρύγακος *I. B. R.* ἐμβρὺυ ἄκος editt. al. & veſtigia ſatis aperta *L.* ἐμβρυυακεῖν *Goeſ. & P.* qui coni. ἐμβρυυλκεῖν quod probauit etiam in Emendandis *Vict.* e) *cum P.* f) *etiam* om. *Goeſ. I. B. R.* g) *emulgendus P.* h) *colaſtram P.* i) *qui ino biduo Goeſ. mouiduo Lipſ.* f. *primo bid.* k) *eſt* om. *I. B. R.* l) *claudatur I. B. R.* m) *&* omiſſ. *I. B. R.* n) *ea deficit P. ei I. B. R.* o) *ſuum mox deinde &c.* reliqua deſunt *I. B. R.* †) *robuſtius Gymn.* p) *ſtatisque eſt P. Statimque etiam I. B. R. ſtatimque eſt L.* q) *coeperunt I. B. R.* r) *cythiſo* plerique edd. *cythiſo* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

3, 15 NISI VALIDISSIMA, QVAE NON) Locus ſi non corruptus, certe mihi obſcurus, quem intelligere me puto, ſi traiecta modo τῇ *quae* legatur, *niſi quae validiſſima non comprehendatur hieme*, h. e. ſeruetur per hiemem,

3, 16 INCIPIENTIS PECORIS) Referendum praeſertim credo ad primiparas, licet generatim *parturientes*, ſi vim verbi ſpectes, intelligi poſſe certum ſit. Nimirum *incipientis* ſubauditur coniugata vox nominis *partus*. Fuerit tamen haud paullo commodius, ſi legamus *incientes*: praeſertim cum 8, 11, 8 etiam *incipientes* pro hac voce poſuerint librarii. Sed praecepit hanc obſeruationem Vrſinus ad Varr. 2, 2, 8.

3, 16 QVANTO EST OMNIS RATIONIS) Lege *quando* pro quandoquidem, ſiquidem. Plautus Ciſtell. 1, 1, 118 *Quando ita tibi lubet, vale ac ſalue.* Idem Rudente 4, 4, 10 *Tuus hic ſeruus eſt?* DAE. *meus eſt.* TR. *hem! iſtuc optime, quando tunc eſt.* SCHOETTG. Seruaui tamen quanto, quia habere comparationem videtur oratio, omiſſa τῇ *magis*, vel poſitiuo *ignarum* ſtante pro comparatiuo *ignarius*. Comparationem certe indicant verba, *neque aliter — quam &c.*

3, 16 ΕΜΒΡΥΟΥΛΚΕΙΝ) Antiqua, & vera lectio: Graeca dictio antea deprauata: Columellae priora verba ita, etiam ſine teſtimoniis veterum librorum, legendum eſſe probant: cum enim inquit, *extrahere conceptum, & educere partum*, vim graeci verbi expreſſit. VICTOR. Ita legi voluit etiam VRSIN. Hadr. Iun. epiſt. 201 p. 377 legit ἐμβρυυλκόν. ALMEL. Omnis fere diuerſitas in eo eſt, quod Λ & Α in veteribus libris facillime confunduntur.

3, 17 HVMECTARE) Niſi legendum, quod ſuſpicor, *humectari*, certe verbum *humectare* intranſitiue capiendum eſt, vt Plinianum illud

ca, tum etiam ſurfuribus, aut, ſi permittat annona, farina ordei, vel erui: deinde, vbi conualuerint [s], circa meridiem pratis aut noualibus [t] villae continuis [u] matres admouen-
20 dae ſunt, & a ſepto [x] emittendi agni, vt condiſcant † foris paſci [y]. De genere pabuli [z], vt & ante diximus, & [a] nunc eorum, quae omiſſa ſunt, meminerimus [b], iucundiſſimas herbas eſſe, quae aratro proſciſſis aruis naſcantur; deinde quae pratis vligine carentibus; paluſtres ſilueſtresque minime idoneas haberi. nec tamen vlla ſunt tam blanda pabula, aut etiam paſcua, quorum gratia non exoleſcat [c] vſu continuo, niſi pecudum faſtidio paſtor occurrerit praebito ſale, quod velut [d] ad pabuli condimentum per aeſtatem canalibus ligneis impoſitum, cum e paſtu redierint [e] oues, lambunt, atque eo ſapore cupidinem bi-
21 bendi paſcendique concipiunt. At contra penuriae hiemis ſuccurritur obiectis intra tectum per praeſepia cibis. aluntur autem commodiſſime repoſitis vlmeis, vel ex fraxineo [ee] frondibus, vel autumnali foeno, quod cordum vocatur. nam id mollius, & ob hoc
22 iucundius eſt, quam maturum. Cytiſo [f] quoque & ſatiua vicia [g] pulcherrime paſcuntur. neceſſariae [h] tamen, vbi caetera [i] defecerunt, etiam ex leguminibus paleae. nam per ſe ordeum [l], vel freſa cum ſuis [m] valuulis faba, vel [n] cicercula, ſumptuoſior eſt, quam vt ſuburbanis regionibus exiguo [o] pretio [p] poſſit praeberi: ſed ſi vilitas [q] permittit [r], haud
23 dubie [s] ſunt optima. De temporibus autem paſcendi, & ad [t] aquam ducendi non aliter ſentio, quam vt prodidit Maro [u]: *Luciferi primo cum ſidere [x] frigida rura Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent, Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba. Inde vbi quarta ſitim caeli collegerit hora, Ad puteos, aut [y] alta greges ad ſtagna* - perducamus, medioque die, vt idem, ad vallem, *Sicubi magna Iouis antiquo [z] robore quercus Ingenteis tendit ramos, aut ſicubi nigrum Ilicibus [a] crebris ſa-*
24 *cra [b] nemus accubat vmbra.* Rurſus deinde iam mitigato [c] vapore compellamus [d] ad † aquam,

VARIETAS LECTIONIS.

s) *conualuerit I. B. R.* t) *naualibus P.* u) *continuis L. I. B. R. nobiſcum Goeſ. & Arond.* apud Waſſ. ad Sall. Catil. *c. 21. p. 71.* x) *ſe mittendi L. I. B. R.* †) *condiſcat H. A.* y) *paſci de I. B. R.* z) *pabuli. Nam & I. B. R. pabuli. An & L. Pol. etiam ante diximus Goeſ.* a) *vt L. Polit.* b) *meminimus I. B. R.* c) *excoleſcat P.* d) *vel atque ac pabuli L. Pol. Goeſ.* e) *redierunt I. B. R.* ee) *fragine L.* f) *Cythiſo* pleriq. edd. *Cytiſſum P. cythiſum Goeſ.* g) *vitia I. B. R.* h) *neceſſario I. B. R.* i) *caeterae* ſphalma *Com.* l) *hordeum I. B. R.* m) *ſuis valuulis* om. *Goeſ. L. I. B. R.* n) *vel* om. *Goeſ. I. B. R.* o) *ſalubri L. I. B. R.* quod probat cum Heinſio Burm. ad Grat. cyn. 121. p) *potio P. L. precio I. R. praecio B* q) *cubilitas P. L. utilitas G. ſi iubilitas Goeſ.* r) *mittit I. B. R.* s) *dubium eſt I. B. R. eſt* etiam *Goeſ.* t) *ad* abeſt *P. & aq. duc. per aeſtatem L.* u) *Marro P.* x) *ſidere* praeter Com. & Steph. omnes. y) *ad I. B. R. & ad L.* z) *antiqua I. B. R.* a) *Illicibus R. I. l. H. A.* b) *atra I. B. R. Goeſ. arta Lipſ.* c) *mitigatae H.* d) *compellamur P. I. compellamus Goeſ. B. R. compellantur* al. †) *ad* def. *P. L.*

NOTAE VARIORVM.

illud *humectant oculi.* Caeterum de toto negotio hoc vid. Pall. Nou. 13, 1.

3, 20 VT ANTE DIXIMVS, ET — MEMINERIMVS) Si vera eſt haec lectio, de quo nihil confirmauerim, certe ſuſpectam facit varietas: ſi igitur vera eſt lectio Commelini, ή *vt* duplicem quaſi perſonam ſuſtinet: ad verbum enim *diximus* relata, comparandi aduerbium eſt; ad *meminerimus*, coniunctio. Praeterea poſt *meminerimus* tamen ſubaudiendum eſt, *ſciendum*, vel ſimile quid, vel ipſum adeo *meminerimus* geminam & ipſum perſonam ſuſtinebit. Haec ego non concoquo, & ſi ſcripta ſint a Columella, aliud agenti excidiſſe puto: ſed illud tamen obſeruo, duplicem vſum habere videri etiam τὴν *vt* apud Varronem noſtrum 2, 1, 4 qui videatur; & altero Columellae loco, 8, 2, 6 bis, itemque 11, 2, 47 & denique Cic. Tuſc. 4. 8 *Terrorem metum concutientem* (definiunt Stoici) *ex quo fit*, VT *pudorem rubor*, SIC (hoc enim inſerunt Vict. & Bentl.) *terrorem & tremor & dentium crepitus conſequatur.* Facile & hic fuit a *fit vt* eliſam eſſe *ſicut. Vt* pro *vtut* poſitam videri obſeruauimus etiam ſupra Col. 1, 1, 19. De altero Columellae loco infra dicetur.

3, 23 MARO) Georg. 3, 324. ſq.

3, 24 ETIAM PER AESTATEM) Hoc vltimum membrum delendum exiſtimo; inſertum

aquam. [etiam per aeſtatem id faciendum [e],] & iterum ad [f] paſcua [g] producamus. *Solis ad occaſum, cum frigidus aera veſper Temperat, & ſaltus [h] reficit iam roſida [i] luna.* Sed obſeruandum eſt ſidus [l] aeſtatis per emerſum Caniculae, vt ante meridiem grex in occidentem ſpectans agatur, & in eam partem progrediatur, poſt meridiem in orientem. ſiquidem plurimum refert, ne [m] paſcentium capita ſint obuerſa [n] ſoli, qui plerumque nocet animalibus oriente praedicto ſidere. Hieme, & vere matutinis tempori- 25
bus intra ſepta contineantur, dum dies aruis gelicidia detrahat. nam pruinoſa iis diebus [o] herba pecudi grauedinem [p] creat, ventremque proluit. quare etiam frigidis humidiſque temporibus anni ſemel tantum [q] ei poteſtas aquae facienda eſt. Tum qui ſequitur gregem circumſpectus ac vigilans (id quod omnibus & omnium quadrupedum cuſtodibus praecipitur) magna clementia moderetur. idemque [r] duci [s] propior quam [t] domino, & in co- 26
gendis [u] recipiendiſque ouibus adclamatione ac baculo minetur: nec vnquam telum [x] emittat in eas: neque ab his longius recedat: nec aut recubet, † aut conſidat. nam niſi procedit, ſtare debet, quoniam [grex] [y] quidem cuſtodis officium, ſublimem, celſiſſimamque oculorum veluti ſpeculam deſiderat, vt neque tardiores, & [z] grauidas, dum cunctantur [a], neque agiles & foetas, dum procurrunt, ſeparari [b] a caeteris ſinat; ne fur, aut beſtia hallucinantem [c] paſtorem decipiat. Sed haec communia fere ſunt in omni pecore ouillo [d]. nunc quae ſunt generoſi propria dicemus.

IV. GRAECVM pecus, quod plerique Tarentinum vocant, niſi cum domini praeſentia eſt, vix expedit haberi: ſiquidem & curam & cibum maiorem deſiderat. nam cum ſit vniuerſum genus lanigerum caeteris pecudibus mollius, tum ex omnibus Tarentinum eſt molliſſimum, quod nullam domini, aut magiſtrorum inertiam [a] ſuſtinet, multoque minus auaritiam; nec aeſtus, nec frigoris patiens. Raro foris, plerumque domi 2
alitur

VARIETAS LECTIONIS.

e) *eſt* add. *I. B. R.* f) *ad* omitt. *P.* g) *pabulum producamus I. B. R. pabula producamus Goeſ. pabulo producamus L. Polit. producendum* al. h) *ſaltus* omiſſ. *P.* i) *roſcida Goeſ. I. B. R.* l) *ſydus I. B. R.* m) *ne Goeſ. I. B. R. vt* al. n) *aduerſa Goeſ. Lipſ. I. B. R. obſerua* ſph. Gr. *auerſa* coni. *Lichtenh.* o) *diebus* om. *I. B. R.* p) *glaudinem P. grandem L.* q) *tantum* omiſſ. *I. B. R.* r) *Idem P.* s) *duci* om. *L. I. B. R.* t) *quia ſilent & I. B. R. quae ſilent etiam ag. P. quae ſilent & inducendis recip. L.* u) *agendis I. B. R.* x) *taelum I. B. tellum R.* †) *recauet L.* y) *grex* om. *I. B. R.* z) *&* om. *I. B. R.* a) *cunctatur I.* b) *ſeparare P. ſeperari R.* c) *halucinantem I. B. halucinentem R.* d) *ouilo B. R. ouili L.* [C. IV.] a) *ineptiam L. Goeſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſertum enim ab aliquo; ſiquidem per aeſtatem tantum haec ſeruanda; hieme autem & vere ſemel oues ad aquam compellendae ſunt, vt idem docet ſ. 25. Varro item 2, 2, 11; item Palladius Nou. 13, 4 ſq. Sed quid plura adducimus, cum ipſe Columella hoc tantum per aeſtatem eſſe ſeruandum diſerte in eodem loco ſignificauerit? *De temporibus autem paſcendi, & ad aquam ducendi per aeſtatem non aliter ſentio, quam vt prodidit Maro.* PONTED.

3, 25 DVM DIES ARVIS) *Dies* pro ſole. Nam quando ſol aſcenſu ſuo facit diem, tunc gelicidia aruis detrahuntur. Sic Lucretius 1, 148 *lucida tela diei* i. e. radii ſolares. Calpurnius Ecl. 4, 3 *iuuat humida forſan Ripa, leuatue diem vicini ſpiritus amnis.* SCHOETTG.

3, 25 SEMEL TANTVM EI) Neſcio cur *ſemel tamen die* legi velit VRSINVS. Certe omnia ſana.

3, 26 QVONIAM [GREX] QVIDEM) Legendum *quoniam grex, quod eſt cuſtodis officium, ſublimem celſiſſimamque oculorum veluti ſpeculam deſiderat.* VRSIN. Cum *grex* abſit ab antiquiſſimis editionibus: nihil autem frequentius fit, quam *quoniam* & *quando* confundi a librariis, ſuſpicabar legendum *quandoquidem cuſtodis* &c.

3, 26 AGILES ET FETAS) *Effetas* ſuſpicatur VRSIN. *Fetae*, quae iam onere vteri leuatae ſunt agiliores ſunt grauidis.

4, 2 FORIS — DOMI) *Foris* eſt extra ſtabulum

alitur, & eſt auidiſſimum cibi; cui [b] ſi [c] detrahitur fraude villici, clades ſequitur gregem. Singula capita per hiemem recte paſcuntur ad praeſepia tribus ordei, vel freſae cum ſuis valuulis fabae, aut cicerculae quatuor ſextariis, ita [d] vt & aridam frondem praebeat, aut ſiccam vel viridem Medicam, cytiſumue [e], tum etiam cordi foeni [f] ſeptena pondo, aut le-
3 guminum paleas adfatim [g]. Minimus agnis vendundis in hac pecude, nec vllus lactis reditus [gg] haberi poteſt. nam & qui ſubmoueri debent, pauciſſimos poſt dies quam editi ſunt, immaturi fere mactantur; orbaeque natis ſuis matres [h] alienae ſoboli praebent vbera. quippe ſinguli agni binis nutricibus ſubmittuntur, nec quicquam ſubtrahi ſubmiſſis expedit, quo ſaturior lactis agnus [i] celeriter confirmetur, & parta nutrici conſociata minus laboret in educatione foetus ſui. quam ob cauſam diligenti cura ſeruandum eſt, vt & [l] ſuis quo-
4 tidie matribus, & alienis non amantibus, agni ſubrumentur. Plures autem in eiusmodi gregibus, quam in hirtis [m] maſculos enutrire oportet [n]. nam prius quam foeminas inire poſſint mares caſtrati, cum bimatum expleuerint [o], enecantur [oo], & pelles eorum propter pulchritudinem lanae maiore pretio, quam alia vellera, mercantibus traduntur. Liberis autem campis, & omni ſurculo ruboque vacantibus ouem Graecam paſcere memineri-
5 mus, ne, vt ſupra dixi, & lana carpatur, & tegumen [p]. Nec tamen ea minus ſedulam curam foris, quia non quotidie procedit in paſcua, ſed maiorem [q] domeſticam poſtulat. nam ſaepius detegenda [qq] & refrigeranda eſt: ſaepius eius lana diducenda [r], vinoque & oleo inſuccanda; nonnunquam etiam tota eſt eluenda, ſi diei permittit apricitas: idque ter anno fieri ſat eſt. ſtabula vero frequenter euerrenda, & purganda, humorque omnis vrinae diuerrendus [s] eſt, qui commodiſſime ſiccatur perforatis tabulis, quibus oui-
6 lia conſternuntur [t], vt grex ſupercubet. Nec tantum [u] coeno [x], aut ſtercore, ſed exitioſis

VARIETAS LECTIONIS.

b) *cum detrahitur I. B. R.* c) *quid* inſ. *Goeſ.* d) *ita* om. *Goeſ. P. ſextariis aut aridam I. B. R.* e) *cythiſumue B. R. I. I. H. A. Gr. G. St. cytiſſimum Pol.* f) *feni H. A.* g) *affatim B. R.* gg) *redditus L.* vt ſaepe. h) *matres* deeſt *I. B. R.* i) *agnus* omitt. *I. B. R.* l) *eſt in I. B. R.* m) *hircis I. B. R.* n) *opret I.* o) *expleuerunt I. B. R.* oo) *enarantur L.* p) *tegumenta I. B. R.* q) *maioris Pol.* qq) *detegenda L. deterg.* al. r) *deducenda Goeſ. I. B. R. it. MS. Heinſ. ad Ouid. met. 4, 311.* s) *deuerrendus* editi al. t) *conſtruuntur I. B. R.* u) *tamen I. B. R.* x) *ceno I. B. R. caeno H.*

NOTAE VARIORVM.

bulum in paſcuis, & *domi* contra, vt deinde ſ. 5. quod animaduertere nihil opus erat, niſi aliquis in hoc loco *domi* vrbanam domum interpretatus eſſet, & *foris* villas, ac de Atticis apibus ſimilia prodidiſſet, laudato ſententiae ſuae auctore Viro ſummo Nic. Heinſio ad Petron. c. 38 quod quidem viro elegantiſſimo in mentem nunquam veniſſe, quin docuiſſe illum eo loco contraria & vera, liquido conſtat. De apibus magis etiam ridiculum.

4, 2 AVIDISSIMVM CIBI) quid igitur ſibi vult Plinius, qui 8, 47 extr. *Colonicum* genus ouium, quod *tecto* opponit hoc ait *delicatius, quippe cum tectum rubis veſcatur.*

4, 3 ALIENIS NON AMANTIBVS) *alentibus*, vel certe *lactantibus* legi vult VRSIN. Ego vero *amantibus* verum eſſe puto. His enim ſubrumari agnos tanto magis neceſſarium eſt, dum condiſcant vtrinque & nutrix & agnus, illa pati alumnum, hic nutricem appetere.

4, 4 MARES CASTRATI, CVM) Quamuis hanc ſcriptionem in omnibus editis libris inueniam, ſic tamen eam diſtinguendam eſſe cenſeo: *mares caſtrati cum bimatum &c.* PONTED. Quidquid ſit de inciſo, quod reliquimus, certe bimulos arietes caſtrari iubet. Nam *huius quadrupedis aetas optima ad progenerandum eſt trima* Col. 7, 3, 6.

4, 5 DETEGENDA) Ita legi etiam vult VRSIN. Scilicet ſermo eſt de ouibus *pellitis*, ſ. tectis aliena pelle: quod non cogitauit feſtinans emendator.

4, 5 HVMOR DIVERRENDVS) *deriuandus* legi vult VRSIN. Nihil mutandum. *Diuerro* vel *deuerro* aptum huic rei verbum.

4, 6

tioſis quoque ſerpentibus tecta liberentur: quod vt fiat, *Diſce & odoratam*[y] *ſtabulis
incendere cedrum*[z], *Galbaneoque*[a] *agitare graues nidore chelydros*[b]. *Saepe ſub im-
motis praeſepibus aut mala tactu Vipera delituit, caelumque exterrita fugit*: *Aut
tecto aſſuetus coluber.* Quare, vt idem iubet, *cape*[c] *ſaxa manu, cape robora pa-
ſtor, Tollentemque*[d] *minas, & ſibila*[e] *colla tumentem Deiice*[f]. vel ne iſtud
cum periculo facere neceſſe ſit, muliebres[g] capillos, aut ceruina ſaepius vre cornua:
quorum odor maxime non patitur ſtabulis praedictam peſtem conſiſtere. Tonſurae cer- 7
tum tempus anni per omnes regiones ſeruari non poteſt: quoniam nec vbique tarde, nec
celeriter aeſtas ingruit: & eſt modus optimus conſiderare[h] tempeſtates, quibus ouis ne-
que frigus, ſi lanam detraxeris, neque aeſtum, ſi nondum[i] detonderis[l], ſentiat. Ve-
rum ea quandocunque[m] detonſa fuerit, vngi debet tali medicamine. ſuccus[n] excocti lu-
pini, veteriſque vini fex[o], & amurca pari menſura miſcentur, eoque liquamine tonſa
ouis imbuitur, atque vbi[p] per triduum delibuto tergore medicamina[q] perbiberit, quar- 8
to die, ſi eſt vicinia maris, ad littus[r] deducta merſatur: ſi minus eſt[s], caeleſtis aqua
ſub dio ſalibus in hunc vſum durata paullum decoquitur, eaque grex perluitur. hoc mo-
do[t] curatum pecus[u] anno ſcabrum fieri non poſſe Celſus affirmat: nec dubium eſt,
quin etiam ob eam rem lana quoque[x] mollior atque prolixior renaſcatur.

V. Et quoniam recenſuimus[a] cultum, curamque recte valentium, nunc quem-
admodum vitiis, aut morbo laborantibus ſubueniendum ſit, praecipiemus: quanquam
pars haec exordii pene tota iam exhauſta[b] ſit[c], cum de medicina maioris pecoris prio-
re libro diſputaremus. quia[d] cum ſit fere eadem corporum[e] natura minorum maiorum-
que quadrupedum, paucae, paruaeque morborum & remediorum differentiae poſſunt
inueniri: quae tamen quantulaecunque ſint[f], non omittentur[g] a nobis. Si aegrotat vni- 2
uerſum

VARIETAS LECTIONIS.

y) *odoratum Pol. ordeatum L.* z) *caedrum I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* a) *Chalbaneoque I. B. R. Ghalbaneoque Pol.* b) *celydros I. B. R. colidros L.* c) *cape ſaxa manu* om. *Goeſ. Pol* d) *Tolentemque I. B. R.* e), interpon. *I. I. H. A. Gr. G.* f) *Deiice* om. *Goeſ. Pol.* g) *muliebris capillus Pol.* h) *conſyderare I. I. - - - St.* i) *non dum* diuiſim *I. I. H. A.* l) *det odoris Pol.* m) *quandoque L. I. B. R.* n) *ſucus excoleti P. exoleti Lipſ.* o) *faex I. B. R.* p) *vbique I. B. R.* q) *media ſudabunt I. B. R. media peruiuit (perbibit)* Polit. *media peribit L.* r) *litus I. B. R. I. I. H. A.* s) *ea & guſtis aqua ſubſidio L. Pol. ſubſidio* etiam *Goeſ.* t) *modum P.* u) *toto* inſ. *Goeſ. I. B. R. I. I. H. A.* x) *quoque* om. *Goeſ.* [C. V.] a) *cenſuimus I. B. R.* b) *excauſa Pol.* c) *eſt I. B. R.* d) *qua P.* e) *corporis Goeſ. I. B. R.* f) *ſunt I. B. R.* g) *obmittuntur I. B. R. obmittentur P. I. I. H. A. G.*

NOTAE VARIORVM.

4, 6 DISCE ET) Virg. Georg. 3, 414. SCHOETTG.

4, 7 TONSVRAE) Vid. Didymus Geop. 18, 8 IDEM.

4, 7 EXCOCTI LVPINI) Nihil turbare nos debet librorum circa hanc vocem varietas, Didymus l. c. χυλῷ πικρῶν θέρμων ἀφεψημένων. add. 7. S. 7.

4, 8 DVRATA) *Aqua durata ſalibus* ea dicitur, quae dura facta eſt, id eſt, ſalſa, & acida, cui rei plurimum confert ſol. In qua duri ſales, id eſt, valde ſalſi liquefacti ſunt, & *dura* dicitur aqua ac *durata*, ut *dura muria*. Inde & *ſale durati piſces* pro ſalitis, vel ſale duro, vel muria dura conditis. Et fallitur Turnebus, qui *duram muriam* dictam putat, quia *durare* poſſit, & conſeruare cibos ſale. Immó ſale *durati* cibi, qui ſale *duro* vel *dura* muria ſalſi ſunt. Nec enim duriores efficiuntur piſces, qui ſaliti ſunt, ſed interdum etiam liquefacti in muria ſic vocabantur. Vnde ταριχεύειν, τήκειν Graeci exponunt: & ταριχευτὸν, τηκτόν. Erant quidem & ξηροταριχῆσαι, ſed *durum*, aut *durare* de his non proprie dicebatur. Virgilius in Moreto: *Sale durus adeſo Caſeus.* Caſeum ſalſum ſimpliciter ſignificat ſale duro aſperſum, ſale durum factum, id eſt, ſalſum. *Dura* igitur *muria* valde ſalſa, ἡ εὔτονος καὶ δριμεῖα. ut *durum acetum* τὸ δριμὺ, τὸ εὔτονον, praeualidum & forte. Haec Salmaſius ad Solinum c. 27. p. 245. SCHOETTG.

5, 1 PARS HAEC EXORDII) *Exordio* legi vult VRSIN. ſcilicet non obſeruauit vir doctiſſimus

uerſum pecus, vt & ante praecepimus, & nunc (quod [h] remur eſſe maxime ſalutare [i]) iterum adſeueramus, in hoc caſu [l] [quod eſt remedium praeſentiſſimum [m]] pabula mutemus, & aquationes totius regionis, & [n] alium quaeramus ſtatum caeli, curemuſque,
3 ſi ex calore & aeſtu concepta peſtis inuaſit, vt opaca rura: ſi † inuaſit frigore, vt eligantur aprica. ſed modice ac ſine feſtinatione perſequi [o] pecus oportebit, ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauetur: nec [p] tamen in totum pigre ac ſegniter agere. nam quemadmodum feſſas morbo pecudes vehementer agitare & extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exercere, & quaſi torpentes excitare, nec pati veterno conſeneſcere, atque extingui. cum deinde [q] grex ad locum fuerit perductus, in lacinias colonis [qq]
4 diſtribuatur. nam particulatim facilius quam vniuerſus conualeſcit, ſiue quia ipſius morbi halitus [r] minor eſt in [s] exiguo numero, ſeu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus. Haec ergo, & reliqua (ne nunc eadem repetamus) quae ſuperiore exordio per-
5 cenſuimus, obſeruare debemus, ſi vniuerſae laborabunt: illa [t], ſi ſingulae. Oues frequentius, quam vllum [u] aliud animal infeſtantur ſcabie; quae fere naſcitur, ſicut noſter memorat poëta, *Cum frigidus imber Altius ad viuum perſedit, & horrida cano Bruma gelu.* vel poſt tonſuram [x], ſi remedium praedicti medicaminis non adhibeas, ſi † aeſtiuum ſudorem mari vel flumine non abluas, ſi tonſum gregem patiaris [y] ſilueſtribus rubis ac ſpinis ſauciari [z], ſi ſtabulo vtaris, in quo mulae aut equi, aut aſini [a] ſteterunt:
6 praecipue tamen exiguitas cibi maciem, macies autem ſcabiem facit. haec vbi coepit irrepere, ſic intelligitur: vitioſum locum pecudes aut morſu ſcalpunt, aut cornu, vel vngula tundunt, aut arbori adfricant, parietibuſue [b] detergent: quod vbi aliquam facientem videris, comprehendere oportebit, & lanam [c] diducere: nam ſubeſt aſpera cutis, & velut

VARIETAS LECTIONIS.

h) *quaeremus I. B. R. querimus L.* i) *ſalutare. Iterum I. B. R. Item L.* l) (*quod eſt rem. praeſentiſſimum*) includit *H.* m) *praeſentis ſummum P. L. praeſens & ſummum I. B. R.* n) *&* deficit *I. B. R.* †) *ſinuaſit Goeſ.* o) *proſequi P. L.* p) *Non I. B. R.* q) *dehinc I. B. R.* qq) *coloniis Goeſ.* r) *alitus I. B. R.* s) *ex I. B. R.* t) *illas in I. B. R. illas in ſingulis L.* u) *nullum Pol.* x) *tonſuras I. B. R.* †) *ea* inſ *Goeſ. ſi extiuum L.* y) *patiaris: ſi I. B. R.* z) *ſauciaris: ſtabulo I. B. R.* a) *aſinae I. B. R.* b) *parietibus vel Pol.* c) *lana rudi ducere I. B. R. L. lana rudi deiicere MS. Heinſ. ad Ouid. met. 4, 311.*

NOTAE VARIORVM.

ctiſſimus, quid ſit apud Columellam *exordium*, de quo Index noſter conſulendus.

5, 2 ANTE PRAECEPIMVS) ſupra 6, 5, 1.

5, 2 [QVOD EST REM. PRAES.] Redundare haec verba arbitror, ipſius forte auctoris quadam incuria, qui parentheſin binam eiusdem ſententiae inculcauerit, cum vna tantum opus eſſet.

5, 3 IN LACINIAS) *Laciniam* Lexica noſtra dicunt partem extremam ſiue fimbriam veſtimenti, ſed pace eorum, qui ita volunt, dico illos minus bene ſentire, dum a vulgata quadam ſignificatione primariam volunt elicere. Nam *lacinia* proprie notat *ἀπόσπασμα*, partem detractam aut abſciſſam ab aliqua re. Probamus hoc ex ipſa Etymologia. Nam *lacinia* deriuatur a *lacino* vel *lancino*, quod idem eſt ac lacero, quod etiam ſtatuunt Becmannus in Orig. p. 594. & Salmaſius ad Solinum c. 7. p. 99, 100. Certe *laciniae* apud Apuleium Metam. 1. p. 105. ſunt panni veteres, ſciſſi & detriti & lib. 2. p. 122. *laciniis cunctis ſuis renudata* adparet veſtes eſſe lacinias. Petronius vero c. 12. differentiae cauſa *extremam laciniam* dixit, quia plures utique dantur in veſtibus matronarum laciniae, quod & hodie videmus, & noſtra linqua *falbeln* dicimus. Non autem negamus vltimam ſeu extremam veſtis fimbriam ſaepiſſime laciniam vocari. Apud noſtrum auctorem catachreſtice *laciniae* dicuntur diuiſiones ouium in minores greges, ut eo melius a ſcabie liberari poſſint, ſi paucae alias non poſſint inficere. Exemplum ſimile apud auctorem quendam nondum ſuccurrit. SCHOETTG. Nolui perire viro cl. obſeruationem ſuam. Caeterum qui conferre volet, quae de *lacinia* a nobis primo in Pliniana Chreſtomathia diſputata, ac deinde in Fabrianum theſaurum relata ſunt, videbit vix opus eſſe, vt notitia vocis huius aliunde petatur.

5, 5 POETA) Georg. 3, 441.

5, 6

velut quaedam prurigo [d]. cui primo quoque tempore occurrendum eſt, ne totam proge-
niem coinquinet, & [e] quidem celeriter, cum & alia pecora, tum praecipue oues conta-
gione vexentur. ſunt autem complura medicamina, quae idcirco [f] enumerabimus [g], non 7
quia cunctis vti [h] neceſſe ſit, ſed quoniam [i] nonnullis regionibus quaedam reperiri neque-
unt, ex pluribus aliquod inuentum remedio ſit. Facit autem commode primum ea com-
poſitio, quam paulo ante demonſtrauimus, ſi ad fecem [l], & amurcam, ſuccumque de-
cocti lupini miſceas portione aequa detritum album elleborum [m]. poteſt etiam ſcabriciem 8
tollere ſuccus viridis cicutae: quae verno tempore, cum iam caulem nec adhuc ſemina
facit, deciſa contunditur [n], atque expreſſus humor eius fictili vaſe reconditur, duabus
vrnis liquoris, admiſto [o] ſalis torridi ſemodio. quod vbi factum eſt, oblitum vas in ſter-
quilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur: tepefactumque
medicamentum linitur ſcabrae parti, quae [oo] prius aſpera teſta, vel pumice defricta [p]
redulceratur. eidem remedio eſt amurca duabus [q] partibus decocta: item vetus hominis 9
vrina teſtis candentibus inuſta. quidam [r] tamen hanc [s] ipſam ſubiectis ignibus quinta parte
minuunt, admiſcentque pari menſura ſuccum viridis cicutae: deinde figularibus [t] tritis,
& picis liquidae [u], & fricti ſalis ſingulos ſextarios infundunt. facit etiam ſulfuris [x] triti, 10
& picis liquidae modus aequalis igne lento coactus [y]. ſed Georgicum carmen affirmat,
nullam eſſe praeſtantiorem medicinam, *Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os: alitur vitium, viuitque tegendo.* Itaque reſerandum eſt, & vt [z] caetera
vulnera medicamentis curandum [a]. Subiicit deinde aeque prudenter, febricitantibus oui-
bus de talo vel inter duas vngulas ſanguinem emitti [b] oportere: nam plurimum id qui-
dem [c] *Profuit incenſos aeſtus auertere, & inter Ima ferire pedis ſalientem ſangui-
ne venam.* Nos etiam ſub oculis, & de auribus ſanguinem detrahimus. Claui [d] quo- 11
que dupliciter infeſtant [e] ouem, ſiue [f] cum ſubluuies, atque intertrigo in ipſo diſcrimine
vngulae naſcitur: ſeu cum idem locus tuberculum habet, cuius media fere parte canino
ſimilis extat pilus, eique ſubeſt vermiculus †. Subluuies, & intertrigo pice per [g] ſe li- 12
quida,

VARIETAS LECTIONIS.

d) *at porigo* Anonymus adſcripſerat in marg. Reg. *porrigo Goeſ.* e) *Sed quidam I. B. R. ſi quidem Goeſ.* f) *iccirco I. B. R. I. I H. A.* g) *enarrabimus I. B. R. enummerabimus H.* h) *vt I. B. R.* i) *quia I. B. R.* l) *faecem I. B. R.* m) *eleborum I. B. R. helleboreos Goeſ.* n) *contonditur R.* o) *admixto I. B. R.* oo) *tamen* inſ. *Goeſ.* p) *defricta* abeſt *I. B. R. def. vel pum. Goeſ.* q) *duobus P.* r) *quadam P.* s) *hac ipſa P. haec ipſa I. B. R.* t) *ſingularis triti I. B. R. Goeſ.* u) *liquaminis: ſingulos fricti ſalis ſext. I. B. R. & picis eius liquaminis, & ſingulos fricti ſalis Goeſ.* x) *ſulphuris I. B. R. H.* y) *coctus Goeſ. L. I. B. R.* z) *& vlcera med. cur.* editi omnes *& L. vt cetera vlcera Goeſ. & vlcera vulnera Pol.* a) *curandum ſubiicit. Deinde I. B. R.* b) *mitti Goeſ. mitti oportet I. B. R.* c) *quod Pol.* d) *Clodi Goeſ. Cladi P.* e) *infeſtato P.* f) *ſeu P.* †) *mermiculus P.* g) *per ſe* omitt. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

5, 6 PRVRIGO) *porrigo* legi iubet VRS. & videri Celſum de medic. 2, 7 & 6, 2. *porriginem* etiam praefert Graeu. ad Heinſ. in Sylloge Burm. To. 4 p 295 it. ad Iuſti. 36, 2.

5, 6 NE TOTAM PROGENIEM) Iuuenalis Sat. 2, 78 — *dedit hanc contagio labem, Et dabit in plures: ſicut grex totus in agris Vnius ſcabie cadit, & porrigine porci.* SCHOETTG.

5, 7 EX PLVRIBVS ALIQVOD) *vt* praeponit huic commati VRS. recte arbitror.

5, 7 PAVLLO ANTE) 7, 4, 7.

5, 9 FIGVLARIBVS TRITIS) Vix dubito, quin legendum, *figularis triti.*

5, 10 GEORGICVM CARMEN) 3, 453 SCHOETTG.

5, 10 VLCERIS OS) Seruius: *Ergo tunc ſecandum eſt, cum os habuerit. Os* itaque h. l. ſumma eſt vlceris apertura. Verba duo, quae ſtatim ſequuntur, *vt cetera,* defuerunt hactenus in editis, nos autem ex Goeſ. repoſuimus. SCHOETTG.

5, 10 ET VT CETERA VVLNERA) Qui varietatem lectionis a nobis propoſitam conſiderauerit, hos quaſi gradus corruptionis deprehendet. Primo *vtcetera* coniunctim cum ſcriptum eſſet manu difficili, aliquis deſcriptor emen-

quida, vel alumine & ſulfure atque aceto miſtis litae [h] eruentur, vel tenero [i] punico malo, prius quam grana faciat, cum alumine pinſito, ſuperfuſoque aceto, vel aeris aerugine [k] infriata [l], vel combuſta galla cum auſtero vino leuigata, & ſuperpoſita [ll]. Tu-
13 berculum, cui ſubeſt vermiculus [m], ferro quam cautiſſime [n] circumſecari oportet, ne, dum amputatur, etiam, quod infra eſt, animal vulneremus [o]: id enim cum ſauciatur, venenatam ſaniem mittit, qua [p] reſperſum vulnus ita inſanabile facit, vt totus pes † amputandus ſit: & ‡ cum tuberculum diligenter circumcideris, candens ſeuum [q] vulneri per
14 ardentem tedam [r] inſtillato. Ouem pulmonariam ſimiliter vt ſuem curari conuenit, inſerta per auriculam, quam veterinarii conſiliginem vocant: de ea iam diximus, cum maioris pecoris medicinam tradidimus [s]. ſed is morbus aeſtate plerumque concipitur, ſi defuit aqua, propter quod vaporibus omni quadrupedi largius bibendi poteſtas danda [t]
15 eſt. Celſo placet, ſi eſt in pulmonibus vitium, acris aceti tantum dare, quantum ouis ſuſtinere poſſit: vel humanae veteris vrinae tepefactae trium heminarum [u] inſtar per ſini-
16 ſtram narem corniculo infundere, atque axungiae ſextantem [x] faucibus inſerere. Eſt etiam inſanabilis ſacer ignis, quam puſulam † vocant paſtores: ea niſi compeſcitur intra primam pecudem, quae tali malo correpta eſt, vniuerſum gregem contagione proſternit: ſiquidem [y] nec medicamentorum nec ferri remedia patitur. nam pene ad omnem tactum excandeſcit: ſola tamen [ea] fomenta non aſpernatur lactis caprini, quod infuſum tantum [z] valet, vt eblandiatur † igneam ſaeuitiam, differens magis occidionem gregis,
17 quam prohibens. Sed Aegyptiae ‡ gentis auctor [a] memorabilis Bolus [b] Mendeſius, cuius commenta, quae appellantur Graece ὑπομνήματα [bb], ſub nomine Democriti falſo produntur,

VARIETAS LECTIONIS.

h) *rite* editi. *lite P. Goeſ.* i) *tero P. auſtero Goeſ.* k) *rubigine L. Goeſ. I. B. R.* l) *infricata Goeſ.* ll) *mixta I. B. R. inlita Goeſ. inita L.* m) *mermiculus Pol.* n) *acutiſſime Com.* o) *vlneremus Ienſ.* p) *quae repreſſum I. B. R. res preſſum L.* †) *per I. B. R.* ‡) *ſed Goeſ.* q) *ſaeuum I. B. R. G.* r) *taedam I. B. R. G.* s) *tradimus I. B. R.* t) *data I. B. R.* u) *eminarum I. B. R.* x) *ſeſtantem I. B. R.* †) *punſulam Goeſ.* y) *ſic quidem nec I. B. R. L. ſi quidem nec Goeſ. ſic quidem quod al.* z) *tactus volet L. Pol. tantum velet Gym.* †) *& blandiatur* omnes. ‡) *Egyptiae Heru.* a) *auctorem memorabis.* b) *Dolus* omnes: *Medenſius R.* bb) *ειροκιμητα Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

emendaturus *vlcera* fecit, quo facto *vulnera* erant otioſa &c.

5, 13 PER ARDENTEM TEDAM) Placeret magis, *per candentem teſtam.* Sed 8, 5 dixit: *atque ardente teda perluſtrant.* VRS.

5, 14 IAM DIXIMVS) 6, 5, 3.

5, 16 VT EBLANDIATVR) Ita corrigendus hic locus VRS. Obſecutus nimirum ſum viro doctiſſimo in mutatione adeo leui & ita eadem neceſſaria, vt abſque ea plane intelligi, quid ſibi velit auctor, nequeat. Fomentum lactis *eblanditur* h. e. blando calore ſuo euocat, & hoc ipſo mitigat igneam ſaeuitiam.

5, 17 BOLVS MENDESIVS) Ita legendum oſtendit Reineſius V. L. 1, 25 p. 122, qui ſuo more h. e. diligenter de Bolis duobus egit, & ante eum Marſil. Cagnatus. Var. Obſ. 2, 7, quos iam laudauit SCHOETTG. Vidit hoc etiam Galeus ad Iambl. de myſter. p. 183, quem cum Reineſio huc aduocauit ALMEL. Sed vt reciperem hanc lectionem in ipſum autoris noſtri contextum, perpulit me Medicei libri auctoritas, in quo altero Columellae loco, nimir. 11, 3, 53 *volus* legitur, ſolenni labialium literarum confuſione. Ienſonius autem edidit *populum*, quod indicat ipſum quoque, per labialem ſcribendum eſſe hoc nomen.

5, 17 ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ) Minime praetermittenda Codicis Goeſiani ſcriptura. Sunt etiam apud Plinium 24, 17 ſ. 102 Democriti *chirocineta* an *chirocmeta*. In hoc fere inclinat animus, cum χειρόκμητα aliis quoque vſurpatam vocem videam, χειροκινήτων auctoritas adhuc deſideretur; ſignificatio autem vtriusque non male titulo operis eius conueniat, vbi prodigioſa quaedam artificia manuum motu & labore peragenda proponuntur. Qui Lipſienſem codicem exarauit, prodigioſe ille quidem deformauit vocem, neque tamen effecit, vt non ὑπομνήματα fuiſſe in libro, quem deſcripſit, appareat.

5, 17

duntur, cenſet propter hanc [c] ſaepius ac [cc] diligenter ouium terga perſpicere, vt ſi forte
ſit in aliqua tale vitium deprehenſum, confeſtim ſcrobem defodiamus in limine ſtabuli,
& viuam pecudem, quae fuerit puſuloſa [d], reſupinam obruamus, patiamurque ſuper [e]
obrutam meare [f] totum gregem, quod eo facto morbus propulſetur. Bilis aeſtiuo tem- 18
pore non minima [g] pernicies potione depellitur humanae veteris vrinae, quae ipſa reme-
dio eſt etiam pecori arcuato [gg]. At ſi moleſta pituita eſt, cunelae [h] bubulae, vel nepe-
tae [i] ſylueſtris ſurculi [k] lana inuoluti naribus inſeruntur, verſanturque donec ſternutet [l]
ouis. Fracta pecudum non aliter quam hominum crura [ll] ſanantur, inuoluta lanis oleo
atque vino inſuccatis [m], & mox circumdatis ferulis conligata. Eſt etiam grauis perni- 19
cies herbae ſanguinariae, quam ſi paſta eſt ouis, toto ventre diſtenditur, contrahiturque,
& ſpumam [n] quandam tenuem tetri odoris expuit [o]. Celeriter ſanguinem mitti oportet
ſub cauda in ea parte quae proxima eſt clunibus, nec minus in labro ſuperiore vena ſol-
uenda eſt. Suſpirioſe [p] laborantibus, auriculae ferro reſcindendae, mutandaeque regio-
nes; quod in omnibus morbis ac peſtibus fieri debere cenſemus. Agnis quoque ſuccur- 20
rendum eſt vel febricitantibus, vel aegritudine alia affectis [q]. qui vbi morbo laborant,
admitti ad matres non debent, ne in eas perniciem transferant. itaque ſeparatim [r] mul-
gendae ſunt oues, & caeleſtis aqua pari menſura lacti miſcenda eſt, atque ea potio febri-
citantibus danda. multi lacte caprino iisdem medentur, quod per corniculum infunditur
faucibus. Eſt etiam [s] mentigo, quam paſtores oſtiginem [t] vocant, mortifera lactenti- 21
bus. ea plerumque fit, ſi per [u] imprudentiam [x] paſtoris emiſſi agni, vel etiam hoedi [y]
roſidas herbas depauerint [z], quod minime committi oportet. Sed cum id [a] factum eſt,
velut ignis ſacer, os atque labra foedis vlceribus obſidet. Remedio ſunt hyſſopus [b] & 22
ſal

VARIETAS LECTIONIS.

c) *peſtem* inſ. *Goeſ.* cc) *ac* def. *I. B. R adligantur L.* d) *puſiloſa I. B. R. puſilloſa Goeſ. puſulloſa L.* e) *ſub I. B. R. ſuperobrutam* iunct. *Heru.* f) *meare Goeſ. L. MS. Heinſ. I. B. R. meiere* rel. g) *nimia P.* gg) *arquato Goeſ.* h) *cunulae Heru.* i) *neptae R.* k) *ſurculi* om. *Goeſ.* l) *ſternuet I. B. R. I I. H. A. G. it. MS. Heinſ.* ll) *cura L.* m) *infucatis R. inſucatis Goeſ. L.* n) *ſpumat quaedam tenui P.* o) *expernit L. P. Goeſ.* p) *Suſpirioſae R. Suſpiriore P.* q) *defectis P. & MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3, 674. infectis L.* r) *ſi* interp. *L. I. B. R. ſeparatis mulg. Goeſ.* s) *autem P.* t) *oſtigenem I. B. R. Gr.* u) *per* omittitur *P.* x) *prudentiam Pol.* y) *haedi roſcidas Goeſ. I. B. R.* z) *depauerunt I. B. R.* a) *infectum I. B. R. infactum P.* b) *hyſopus I. B. R. hyſopum P. yſopum L.*

NOTAE VARIORVM.

5, 17 SVPER OBRVTAM MEARE) Ridiculum mendum vocat Nic. Heinſius ad Ouid. Her. 19, 151 eluendum ex membranis veterrimis, illud, quod nos ex primis editionibus iam correxeramus ante quam ad nos perueniret Heinſianae emendationis aut aliorum MSS. notitia. Illud *meiere*, credo, peperit frequens vrinae in Sympatheticis, quas vocant, curationibus mentio. Sed intercedit ex transuerſo O. Borrichius in Hermetis Aegyptiorum & Chemicor. Sapientia 7, 7 p. 165 cuius interpretationem non audire nefas fuerit. *Relinquitur*, inquit, *in ſcrobe ouicula ad limen caulae, vt excipiat perſultantis congeneris gregis vrinam, qua abluta ſenſim conualeſcit, nec contagium propagat. At obruitur, inquies! Sed non tradit Mendeſius terra pecudem obrui, ſufficit pertuſis aſſeribus claudi in ſcrobe, vt admittat eo promtius ſerum illud ſalutare. Reſupina iacet, quod in ventre & ad inguina minus velleris, eoq. facilius ibi penetret lotium.* Laudat deinde lotium, tanquam nitro praegnans. Poterat prouocare ad Didymum Geop. 18, 15 *τὴν ψώραν τῶν προβάτων θεραπεύσεις οὔρῳ πλύνων.* Interim non perſuadet, hanc eſſe ſententiam Columellae: niſi is parum dilucide, & plane contra ſuam conſuetudinem, quid ſibi vellet, elocutus eſt.

5, 18 MOLESTA PITVITA EST) Ludit, credo, Horatii verbis 1 ep. 1 extr. *niſi cum pituita moleſta eſt.*

5, 18 FERVLIS) vid. Veget. 2, 47, 4.

5, 19 SVSPIRIOSE LABORANTIBVS) Erat cum putarem legendum *ſuſpirio laborantibus*, & illud *ſuſpirioſo* vel *ſuſpirioſe* lemma ex margine adſumtum improuide. Sed nihil mutare auſim.

5, 22 HYSSOPVS ET SAL) *Aeſypus* legi vult VRS. Forte *Oeſypum* voluit, *ſordes pecudum, ſudoremque feminum & alarum adhaerentes*

ſal aequis ponderibus contrita. nam ea miſtura [c] palatum, atque lingua [d], totumque os perfricatur [dd]. mox vlcera lauantur aceto, & tunc pice liquida, cum adipe ſuillo perliniuntur [e]. Quibusdam placet aeruginis [f] tertiam partem duabus veteris axungiae portionibus commiſcere, tepefactoque vti medicamine. Non nulli folia cupreſſi [g] trita miſcent aquae, & ita perluunt vlcera, atque palatum. Caſtrationis autem ratio iam tradita eſt. neque enim alia in agnis, quam in maiore quadrupede ſeruatur.

VI. Et quoniam de ouiario [a] ſatis dictum eſt, ad caprinum pecus nunc reuertar. Id autem genus dumeta potius, quam campeſtrem ſitum deſiderat: aſperiſque etiam locis ac ſilueſtribus optime paſcitur. Nam nec rubos auerſatur, nec vepribus [b] offenditur, & arbuſculis, frutetiſque maxime gaudet. ea ſunt arbutus [c], atque alaternus †, cytiſuſque [d] agreſtis, nec minus ilignei querneique frutices [e], qui in altitudinem non proſi-
2 liunt [f]. Caper, cui ſub maxillis binae verruculae [g] collo dependent, optimus habetur, ampliſſimi corporis, cruribus craſſis [h], plena & breui ceruice, flaccidis & praegrauantibus [i] auribus, exiguo capite, nigro, denſoque [l], & nitido, atque longiſſimo pilo. nam
3 & ipſe tondetur [m] *Vſum in caſtrorum ac miſeris velamina [n] nautis.* Eſt autem menſium ſeptem ſatis habilis ad procreandum [nn]: quoniam immodicus † libidinis, dum adhuc vberibus [o] alitur, matrem ſtupro ſuperuenit, & ideo celeriter [p], & ante ſex annos [q] conſeneſcit, quod immatura veneris cupidine primis pueritiae temporibus exhauſtus eſt.
4 itaque quinquennis parum idoneus habetur foeminis implendis. Capella praecipue probatur ſimillima [r] hirco, quem deſcripſimus [rr], ſi etiam eſt vberis maximi, & lactis abundantiſſimi. Hanc pecudem mutilam [s] parabimus quieto caeli ſtatu: nam procelloſo atque imbrifero cornuta ſemper. Nam & omni regione maritos gregum mutilos [t] eſſe
5 oportebit: quoniam [u] cornuti fere pernicioſi [x] ſunt propter petulantiam. Sed numerum huius generis maiorem, quam centum capitum † ſub vno clauſo non expedit habere, cum lanigerae mille pariter commode ſtabulentur. Atque vbi caprae primum comparantur, melius eſt vnum gregem totum [y], quam ex pluribus particulatim mercari, vt nec in paſtione

VARIETAS LECTIONIS.

c) *mixtura I. B. R.* d) *linguam I. B. R. I. I. G.* dd) *perforatur L.* e) *perliniuntur I. B. R.* f) *rubiginis aeneae I. B. R. L.* g) *cupreſſina miſcent I. B. crupreſcina R. cumpreſſurita P.* [C. VI.] a) *ouiarico I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* b) *febribus P. L.* c) *arbuſtus I. B. R.* †) *alternus L.* d) *cythiſuſque* praeter Com. omnes. e) *fructices R.* f) *proſilierunt Goeſ. I B. R.* g) *veruculae B. R.* h) *eraſis P. L.* i) *praegrauantis P. L.* l) *denſo I. B. R.* m) *tundetur I. B. A. Gr. G. tondetur Goeſ. Pol.* n) *velamine R.* nn) *progenerandum Goeſ.* †) *in modicus R.* o) *vberius I. B. R.* p) *celeriter, &* defic. *I. B. R.* q) *celeriter* hic inſer. *Pol.* r) *ſimilima Gr. G.* rr) *praeſcripſ. L.* s) *mila Pol. mitilam Goeſ.* t) *mutiles P.* u) *qui I. B. R.* x) *pernitioſi I. B. R.* †) *cubitum ſub vno clauſos L.* y) *tuum Gymn.*

NOTAE VARIORVM.

tes lanis, quae Plinii definitio eſt 29, 2 ſ. 10. quo loco, velut claſſico, vt & Dioſcor. 2, 84 parandi eius rationem & vtilitates praecipuas commemorat, in his etiam *hulcera oculorum & oris.* Idem remedium commendat ad inflammationes 26, 12 ſ. 79 & ad hulcera manantia 26, 14 ſ. 87.

6 De capris pleraque habet Plin. 8, 50.

6, 2 CAPER, QVI SVB MAXILLA) comparandi Pall. Nou. 13, 7 Florent. Geop. 18, 9.

6, 2 BINAE VERRVCVLAE) Sunt illae papillae, quae a collo caprorum dependent. Varro 2, 3, 2 *mammulas penſiles*, Plin. 8, 50 *lacinias a ceruice dependentes binas* adpellat. Reineſ. Var. Lect. 2, 14 p. 244. SCHOETTG.

6, 2 VSVM IN CASTRORVM) Virg. Ge. 3, 313 vbi congeſſit Cerda more ſuo diligentiſſime, quidquid ad vtrumque vſum laudant ſcriptores veteres. Maro reſpexiſſe videtur Varronem noſtrum 2, 11, 11 & 12.

6, 3 MENSIVM SEPTEM) quando adhuc lactentes ſunt. Plin. 8, 50.

6, 4 CAELI STATV) *Coeli ſtatu: procelloſo, atque imbrifero cornutam. nam ſemper, & omni — oportebit.* Ita videtur corrigendum ex loco

ſtione ſeparatim laciniae diducantur [z], & in caprili maiore concordia quiete [a] conſiſtant.
Huic pecudi nocet aeſtus, ſed magis frigus, & praecipue foetae, quae [b] gelicidio hiemis
conceptum fecit. Nec tamen [c] ea ſola creant [d] abortus [e], ſed etiam glans cum citra ſa-
tietatem data eſt. itaque niſi poteſt affatim praeberi, non eſt gregi permittenda. Tem- 6
pus admiſſurae per autumnum fere ante menſem Decembrem praecipimus, vt [f] propin-
quante vere, gemmantibus frutetis [g], [cum primum ſiluae noua [h] germinant fronde,]
partus edatur. Ipſum vero caprile vel naturali ſaxo, vel manu conſtratum eligi debet,
quoniam huic pecori nihil ſubſternitur. diligenſque paſtor [i] quotidie ſtabulum conuerrit,
nec patitur ſtercus aut humorem conſiſtere, lutumue fieri, quae cuncta ſunt capris ini-
mica. Parit autem, ſi eſt generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos. 7
peſſima eſt foetura cum matres binae [l], ternos hoedos [m] efficiunt. Qui vbi editi ſunt,
eodem modo, quo agni educantur, niſi quod magis hoedorum laſciuia compeſcenda, &
arctius [n] cohibenda eſt. Tum ſuper lactis abundantiam ſamera, vel cytiſus, aut edera [o]
praebenda, vel etiam cacumina lentiſci, aliaeque [p] tenues frondes obiiciendae ſunt. Sed
ex geminis ſingula capita, quae videntur eſſe robuſtiora, in ſupplementum gregis reſer-
uantur, caetera mercantibus [q] traduntur. Anniculae vel bimae capellae (nam vtraque 8
aetas partum edit) ſubmitti hoedum [r] non oportet. neque enim educare niſi trima debet.
Sed anniculae confeſtim depellenda ſoboles. bimae tamdiu admittenda [s], dum poſſit eſſe
vendibilis. nec vltra octo annos matres ſeruandae ſunt, quod aſſiduo [t] partu fatigatae [u],
ſteriles exiſtant. Magiſter autem pecoris acer, durus, ſtrenuus, laboris patientiſſimus, 9
alacer atque audax eſſe debet, & [x] qui per rupes, per ſolitudines, per vepres facile va-
dat, & non, vt alterius generis paſtores, ſequatur, ſed plerumque vt antecedat gregem.
quare [y] eum eſſe maxime ſtrenuum opus [z] eſt. Capellae, dum [a] dumeta paſcunt, ca-
pris [b] cedunt. ſubinde quae cedit compeſci debet, ne procurrat [c], ſed placide ac lente pa-
buletur, vt & largi ſit vberis, & non ſtrigoſiſſimi corporis.

VII.

VARIETAS LECTIONIS.

z) *diducantur Iunt. ded.* alii. a) *quietae I. B. R. I. I.* b) *q3 pti gelicior L. quia gelicior P. quia gelicodior hi. conc. vitiat Goeſ.* c) *tantum I. B. R.* d) *creat I. B. R* e) *abortat P.* f) *iam* inſ. *Goeſ.* g) *a. frutectis n. fructetis Pol.* h) *noua* abeſt *I. B. R.* i) *eſt q. die Goeſ.* l) *binae P. B. R. G.* Morg. 1, 38. *bimae* al. m) *haedos I. B. R. edos L.* hic & al. n) *artius I. B. R.* o) *haedera I. B. R.* p) *altaeque te..e P.* q) *mercatibus I. B. R.* r) *haedum I. B. R. edum L.* s) *admittenda* deeſt *I. B. R.* t) *aſſidue P.* u) *fatiga eſt exteriles P.* x) *vt I. B. R.* y) *quare eum eſſe* deſunt *I. B. R.* z) *pecus I. B. R.* a) *dum dumeta paſcunt* om. *I. B. R.* b) *caprae cedent I. B. R.* c) *procurret I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

loco ſimili, qui habetur ſupra cap. 3. *Itaque ſi plerumque eſt atrocior hiems, hoc genus eligemus; ſi clementior, mutilum probabimus marem, quoniam eſt illud incommodum in cornuto &c.* VRS.

6, 5. QVAE GELICIDIO HIEMIS) Bene monet Cl. Schoettgenius, non negligendam lectionem Goeſianam. Forte ſcripſit Columella, *quia gelicidium hiemis conceptum vitiat*, ſyllaba *or* in *um* per compendium literarum notum mutata; vel quod propius ad veſtigia Medicei codicis accedit, *quia gelidior hiems conc. vitiat.* Fecit ex *vitiat* ruſtica τῆς *i* & correpta pronuntiatio peperit. Haec ſcripſeram, cum animaduerti, Nic. Heinſium ad Ouid. Nucem, 23 ex veteri Codice (is forte idem eſt, e quo Goeſianas lectiones laudat Schoettgenius) reſtituere hunc locum ita, *quia gelicidio hiemis conceptum vitiat.* Illud *quia* certe tenendum vtique.

6, 6 TEMPVS — PRAECIPIMVS) *praecipuum* legi vult VRSIN.

6, 6 CVM PRIMVM — FRONDE) Quis non videt haec eſſe ab interpretibus illud gemmantibus *frutetis* in margine explicantibus. PONTED. 2.

6, 7 MATRES BINAE) Ita legendum viderat etiam VRS. *Bimae* plane abſurdum.

6, 7 SVPER LACTIS ABVNDANTIAM) Si lectio ſincera eſt, ἡ *ſuper* peculiarem habet intellectum: ſignificat enim *propter* vel ad impetrandam abundantiam.

6, 9 CAPRIS CEDVNT SVBINDE. QVAE) Ita diſtinxi hunc locum. ante erat, *capris*

VII. [a] Alia [namque] [b] genera pecorum, cum peſtilentia vexantur, prius morbo & languoribus [c] marceſcunt [d], ſolae capellae quamuis opimae [e] atque hilares ſubito concidunt, velut aliqua ruina gregatim proſternantur [f]. id accidere [g] maxime ſolet vbertate pabuli. Quamobrem ſtatim [h] cum vnam vel alteram peſtis perculit, omnibus ſanguis detrahendus: nec tota die paſcendae, ſed mediis [i] quatuor horis intra ſepta clau-
2 dendae. Sin alius languor [l] infeſtat, pabulo [m] medicantur arundinis, & albae ſpinae radicibus, quas cum ferreis pilis diligenter contuderimus [n], admiſcemus aquam pluuialem [o], ſolamque potandam pecori praebemus. Quod ſi ea res [p] aegritudinem non depellit, vendenda ſunt pecora; vel, ſi neque id contingere poteſt, ferro necanda ſaliendaque [q]. Mox interpoſito ſpatio, conueniet alium [r] gregem reparare. nec tamen antequam peſtilens tempus anni, ſiue id [s] fuit hyemis, vertatur aeſtate, ſiue autumni [t], vere mutetur. Cum
3 vero [u] ſingulae domo laborabunt, eadem remedia, quae etiam ouibus, adhibebimus [x]. nam cum diſtendetur aqua [y] cutis, quod vitium Graeci vocant ὑδρώπα [z], ſub armo pellis leuiter inciſa pernicioſum tranſmittet [a] humorem, tum factum vulnus pice liquida cu-
4 retur. Cum effoetae [b] loca genitalia tumebunt, aut ſecundae non reſponderint, defruti [c] ſextarius [d]; vel cum id defuerit, boni vini tantundem faucibus infundatur, & naturalia cerato [e] liquido repleantur. Sed ne nunc ſingula perſequar, ſicut in ouillo [f] pecore praedictum eſt, caprino medebimur.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII.] a) *Atque* praepon. *I. B. R. P. Goeſ. L.* b) *namque* om. iid. c) *langoribus I. B. R. I. I. A. Gr. G.* d) *maceſcunt I. B. R - - - G.* e) *optimae I. B. R.* f) *proſternatur P. Goeſ.* g) *actum cedere P. L.* h) *adhuc cum eas peſtis I B. R. adhuc caudas peſtis L. Pol.* i) *melius B R.* l) *langor I. B. R. I. I. A. Gr. G.* m) *poculo L. I. B. R.* n) *contundimus I. B. R.* o) *pluuiatilem P. Goeſ. L.* p) *in* interſer. *Iunt.* q) *ſalendaque I. B. R. ſallendaque I. I. H A. G. ſalendaque. Quae Mox P.* r) *olim P. L.* s) *vel I. B. R.* t) *autumnum verum vtetur P. L.* u) *vere P.* x) *adhibuimus I. B. R.* y) *aquae P.* z) ὕδερον *I. B. R.* a) *tranſmittat P.* b) *& foetae I. B. R. & facte P. effoeta Gryph.* c) *defrutis I. B. R. defrilis eſt annus L.* d) *ſeſtarius B. R. eſt anus I. eſt annus P.* e) *ageratori L. I. B. R. geratori P.* f) *ouilo L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

capris cedunt. Subinde quae &c. Hoc vult, credo, capri, petulans genus, & Veneris deſideriis irrequietum, ſubinde inceſſunt capellas, hae, quod pudicas decet, cedunt. Ne autem nimis & praeter caſam, quod ille ait, fugiant, compeſci debent &c. Sed audiamus etiam Clariſſ. Pontederam. GESN. *Capellae dum dumeta paſcunt, capris cedunt, ſubinde quae cedit compeſci debet, ne procurrat.* Non ea quae *cedit* capra cohibenda videtur, *ne procurrat*, ſed quae *antecedit.* Ideoque non eſt haec ſyncera lectio, cuius facilis tamen eſt emendatio: *Capellae dum dumeta paſcunt, capris antecedunt, ſubinde quae antecedit. compeſci debet ne procurrat.* Quapropter caprilis pecoris paſtores, non vt alterius generis magiſtros, ſequi ſolent gregem, ſed antecedere, hac de cauſa, vt procurrentes capellas compeſcant, & lente ac placide pabulari cogant. PONTED. In dubium haec reuocauimus. verum nunc ſecus cenſemus; nam *cedere capris* ante capros pro currere accipimus. PONTED. 2.

7, 2. PABVLO MEDICANTVR ARVNDINIS, ET ALBAE SPINAE RADICIBVS.) In veteribus editionibus inuenio non *pabulo* ſed *poculo:* an potius *potu* legendum, quod ex his, quae proxima ſunt, patet: *quas* (radices) *cum ferreis pilis diligenter contuderimus, admiſcemus aquam pluuialem, ſolamque potandam pecori praebemus.* Siquis tamen *τὸ poculo* retinere velit (nam illud *pabulo* nulla ratione defendi poteſt) id accipiat pro potu, ſiue potione, vt in illo 2 Georg. Virgilii. *Pocula ſi quando ſaeuae infecere nouercae*: Et in primo: *Poculaque inuentis Acheloia miſcuit vuis.* PONTED. Aptiſſimus huic rei locus noſtri 7, 10, 7 *large canalibus immiſſa praebenda ſunt pocula.*

7, 2 SIVE AVTVMNI, VERE MVTETVR) Propoſitam a nobis lectionem Mediceam e veteribus etiam membranis profert Heinſ. ad Ouid. met. 3, 729 & inde effingit *ſiue autumnum verno mutetur. vernum* non inſolens noſtris, index docebit, qui etiam *hibernum* dabit. De *autumno* aliquid dictum ad Cato. 5, 8.

7, 3 DOMO LABORABVNT) Quid ſibi hic velit *domo*, qui me docuerit, magnam a me inibit gratiam. Forte *domi* ſcripſit auctor, hoc eſt, in ſtabulo, vt ſupra 7, 4, 2 & ita ordinauit voces, *cum vero ſing. laborabunt, domi* &c. Cogitabam etiam *denuo:* ſed neutrum ſatis placet.

7, 4 CVM EFFOETAE) h. e. enixae, foetae,

VIII. CASEI quoque faciendi non erit omittenda cura, vtique longinquis re-
gionibus, vbi mulctram [a] deuehere non expedit. Is porro ſi [b] tenui liquore conficitur,
quam celerrime [c] vendendus eſt, dum adhuc viridis ſuccum retinet: ſi pingui & opimo [d],
longiorem patitur [e] cuſtodiam. ſed lacte fieri debet ſincero [f] & quam recentiſſimo. nam
requietum vel miſtum [g], celeriter acorem concipit [h]. id plerumque cogi agni aut hoedi
coagulo; quamuis poſſit & agreſtis [i] cardui flore conduci, & ſeminibus cneci [l], nec mi-
nus ficulneo lacte, quod emittit arbor, ſi eius virentem ſaucies [m] corticem. Verum opti- 2
mus caſeus [n] eſt, qui exiguum medicaminis habet. minimum autem coagulum [o] recipit
ſinum lactis argentei [p] pondus denarii [q]. Nec [r] dubium quin fici ramulis glaciatus ca-
ſeus iucundiſſime ſapiat. Sed mulctra [s], cum eſt repleta lacte, non ſine tepore aliquo 3
debet eſſe. nec tamen admouenda eſt flammis, vt quibuſdam placet, ſed haud [t] procul
igne conſtituenda, & confeſtim cum concreuit, liquor in fiſcellas aut in calathos, vel
formas transferendus eſt. nam maxime refert primo quoque tempore ſerum percolari, &
a concreta materia ſeparari. Quam ob cauſam ruſtici nec [u] patiuntur [x] quidem ſua ſpon- 4
te pigro humore defluere, ſed cum paulo ſolidior [y] caſeus factus eſt, pondera ſuperpo-
nunt, quibus exprimatur ſerum: deinde vt formis, aut calathis [z] exemptus eſt, opaco,
ac frigido loco, ne poſſit vitiari, quamuis mundiſſimis tabulis componitur, aſpergitur
tritis ſalibus, vt exudet [a] acidum liquorem: atque vbi duratus eſt, vehementius premi-
tur, vt conſpiſſetur. & rurſus torrido ſale contingitur, rurſuſque ponderibus condenſa-
tur.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VIII.] a) *multra I. B. R. multa L.* b) *ſic I. B. R.* c) *cellerrime Iunt.* d) *optimo I. B. R.* e) *patimur I. B. R.* f) *ſincaero I. ſyncero I. I. H. A. Gr. G. St.* g) *maximum I. B. R. quam* inſ. *Goeſ.* h) *concipiat id* abſque puncto *I. B. R.* i) *agreſtius cardius P.* l) *gneci P. greci L. gneti al.* m) *ſauties I. B. R.* n) *caeſus P.* o) *coagulo P. Goeſ.* p) *argentes P. argenteis Goeſ. L.* q) *denares P. denariis L.* r) *Non I. B. R.* s) *multra I. B. R. mulctrat P.* t) *aut I. B. R.* u) *ne I. B. R.* x) *patiantur I.* y) *ſolidius I. B. R.* z) *calatis I. B. R.* a) *exſudet I. H.*

NOTAE VARIORVM.

foetae, quod monendum duximus, ne cui pruriat manus primam ſyllabam tollere, quod nobis etiam vſu veniſſe fatemur, cum nondum obſeruata nobis eſſent loca, quae iam in Indicem coniecimus.

8, 1 MVLCTRAM DEVEHERE) Hoc eſt ipſum lac in mulctra vel ſino in forum deferre, quae ratio & incommoda eſt, locis non ſuburbanis, & periculoſa: cum dulce lac in ipſa via aceſcat &c. Hic igitur praeſtat caſeos facere, quorum & vectura commodior eſt, & facilior tutela.

8, 1 REQVIETVM) quod diu ſtetit, antequam ad caſeos conficiendos adhibitum eſt. Sic *requieti porri* Apicio Art. Coqu. 3, 2 & 4, 5 ſunt; qui poſtquam e terra euulſi ſunt, aliquo tempore adſeruati ſunt. Vide Barthium Adu. 40, 2. Sic *requieſcere* res dicuntur, quae per tempus aliquod immotae manent eidem Apicio 1, 4 *vt per dies ſeptem in vino requieſcant:* & c. 5. *Poſt haec aliquanto tempore patere requieſcere.* Palladius ſimplici vtitur 12, 18 *cum quieuerit.* SCHOETTG.

8, 1 ID PLERVMQVE COGI) ſubaudi *ἀπὸ τȣ̃ κοινȣ̃ debet.*

8, 1 SEMINIBVS CNECI) Legatur non *gneti* ſed *cnici*, vt emendatum accepimus in Geop. a Pe Needhamo 18, 19. *Cnici* enim ſemen a Dioſcoride & Berytio, qui multa a Columella transſcripſit, ad lac cogendum commendatur. PONT. Quibus autoribus *c* in ſecunda ſyllaba admiſerim, indicatum eſt. Itaque Sylburgius iam coniecerat in indice *gneti* ſ. *cneci* legendum. Porro *g* & *c* ſolenniter prope confundi, notius eſt, quam vt hic inculcandum videatur. Vid. Ind. lit. C.

8, 2 RECIPIT SINVM LACTIS ARGENTEI PONDVS DENARII.) Quidſi legamus *ſinus lactis*, vt ſententiae ambiguitas tollatur, quippe ſinus lactis recipit minimum coagulum argentei denarii pondus? Eſt autem ſinus vaſis genus, de quo Poeta ecl. 7, *Sinum lactis, & haec tibi liba Priape quotannis Expectare ſat eſt.* Apud Varronem libr. de ling. lat. 4 dicitur *ſinum* neutrum, niſi ſi locus ille vitio non caret. PONT.

8, 4 PIGRO HVMORE) Neſcio cur malit *humori* VRS. Serum defluit *pigro humore*, h. e tardo fluxu, & vt paſſim interſtitia relinquantur, in quibus haereat pars aliqua ſeri, quae deinde putredini faciliorem occaſionem praebeat.

8, 6

5 tur. Hoc cum per dies nouem factum eſt, aqua dulci [b] eluitur, & ſub vmbra cratibus
in hoc factis, ita ordinatur, ne alter alterum caſeus contingat, & vt modice ſiccetur:
deinde, quo tenerior permaneat, clauſo, neque ventis obnoxio loco ſtipatur, per com-
plura tabulata. Sic neque [c] fiſtuloſus, neque ſalſus, neque aridus prouenit. quorum vi-
tiorum primum [d] ſolet accidere, ſi parum preſſus; ſecundum, ſi nimio ſale imbutus;
6 tertium [e], ſi ſole exuſtus eſt. Hoc genus caſei poteſt etiam trans maria permitti. Nam
is, qui recens intra [f] paucos dies abſumi debet, leuiore [g] cura conficitur. quippe fiſcellis
exemptus, in ſalem muriamque † demittitur [h], & mox in ſole paulum ſiccatur. Nonnulli
antequam pecus numellis inducant [i], virides pineas nuces in [k] mulctram [l] demittunt, &
mox ſuper eas emulgent, nec ſeparant [ll], niſi cum transmiſerint [m] in formas coactam
materiam. Ipſos quidam [n] virides conterunt nucleos, & lacti permiſcent, atque ita con-
7 gelant [o]. Sunt qui thymum contritum, cribroque colatum cum lacte cogant. Similiter
qualiſcunque velis ſaporis efficere poſſis, adiecto quod elegeris condimento. Illa vero
notiſſima eſt ratio faciendi [p] caſei, quem dicimus manu [q] preſſum. namque [r] is paulum
gelatus [s] in [t] mulctra dum eſt tepefactus [u], reſcinditur, & feruente aqua perfuſus, vel
manu figuratur [x], vel buxeis formis exprimitur. Eſt etiam non ingrati ſaporis muria
perduratus [y], atque ita malini [z] ligni, vel culmi fumo coloratus. Sed iam redeamus ad
originem.

IX. In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur, quoniam frequenter [a] patri ſimilior eſt progenies, quam matri. Quare etiam in ſuillo pecore † probandi [aa] ſunt totius quidam [b] corporis amplitudine [c] eximii, & qui quadrati potius [d], quam

VARIETAS LECTIONIS.

b) *n. dulci ebibitur a. dulcia bibitur P. dulci abluitur Goeſ. dulci elubitur L.* c) *igneas P.* d) *primus I. B. R.* e) *tertio P.* f) *inter I. B. R.* g) *leniore I. B. R.* †) *murtamque P.* h) *dimittitur I.B.R.* i) *indurat P. L. Goeſ. induant* coni. *Brouckh.* k) *in* om. *P.* l) *multram dimittunt I.B.R. multa di. L. mulctra dim. P.* ll) *ſeperant R.* m) *tranſmiſcerint R. tranſierunt P.* n) *quidem I. B. R.* o) *concelant P.* p) *faciundi I. B. R. I. I. H. A. Gr. G St.* q) *uanupreſſu P. Goeſ.* r) *Nam quis L. I. B. R.* s) *caelatus Goeſ. I. B. R. celatus L.* t) *immultrandum I. immulctrandum P. in multram dum* diu. *B. R.* u) *tepefacta I. B R. ne res fata P.* x) *figuratus I. B. R.* y) *praeduratus I. preduratus B. R.* z) *malinis lignis I. B. R. mallinis Goeſ. L. maligni ligni Gr.* [C. IX.] a) *frequentius Goeſ.* †) *verres* inſ. *Goeſ.* aa) *reprobandi I. B. R.* b) *quidem I. B. R. Iunt.* c) *amplitudinem eximit P.* d) *poſitius P.*

NOTAE VARIORVM.

8, 6 PECVS NVMELLIS INDVCANT) Mulgendi cauſa, arbitror, ne fugere poſſit.

8, 7 MALINI LIGNI) Cum Baeticae prouinciae hoc vocabulum eſſe, quanquam de alia re (de *prunis malo* arbori *inſitis*) vſurpatum teſtetur Plin. 15, 13 ſ. 12: tanto facilius arbitrari licet, etiam *malina ligna* dixiſſe Columellam noſtrum Gaditanum. Sed nec abſurdum fuerit legere *maligno ligni vel culmi fumo* h. e. parco, vt Mart. 10, 96 *tepet igne maligno Hic focus, ingenti lumine lucet ibi.* Nimirum *auget gratiam caſei fumus*, quod Plinius idem docet 11, 42 ſ. 97 & Martial. 13, 32 *Non quemcunque focum, nec fumum caſeus omnem, Sed Velabrenſem qui bibit, ille ſapit.* Eadem de re ICti l. 8. §. 5. π. ſi ſeruitus vindic. (8, 5) *Ariſto Cerellio Vitali reſpondit, non putare ſe, ex taberna caſearia fumum in ſuperiora aedificia iure immitti poſſe* &c. & p.p. *eum, qui tabernam caſeariam a Minturnenſibus conduxit, a ſuperiore prohiberi poſſe fumum immittere. Fumo* autem opus fuiſſe videtur ad eam rem *maligno*, aut leui flamma, vt Martialis, quem modo laudauimus, de caſeis Trebulanis, *Trebula nos genuit, commendat gratia duplex, Siue leui flamma, ſiue domamur aqua.*

8, 7 AD ORIGINEM) pecoris ſ. foeturam. Nam praecipit ſtatim de legendis maribus ad progeniem.

9, 1 TOTIVS QVIDAM CORPORIS) *Quidam* pro *quidem* legi volebat etiam VRSINVS. Sed mihi, diligenter conſiderata huius loci varietate, & comparato Pall. Feb. 26, 1 ita conſtituenda lectio videtur: *Quare etiam i. ſ. p. probandi ſunt* (intellige *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ mares*) *totius quidem corporis amplitudine eximii; ſed qui quadrati potius, aut rotundi quam longi ſint* &c.

9, 3

quam [e] qui longi, aut rotundi [f] ſunt [g], ventre promiſſo, clunibus vaſtis, nec perinde [h] cruribus aut vngulis proceris, amplae & glanduloſae ceruicis, roſtris [i] breuibus, & reſupinis [l]. maximeque quod [m] ad rem pertinet, quam ſalaciſſimos oportet [n] eſſe mares, qui [o] 2
& ab annicula aetate commode progenerant, dum quadrimatum agant: poſſunt tamen etiam ſemeſtres implere foeminam. Scrofae probantur longiſſimi ſtatus, & [p] vt ſint reliquis membris ſimiles deſcriptis verribus. Si regio frigida, & pruinoſa eſt [q], quam du- 3
riſſimae, denſaeque, & nigrae ſetae grex eligendus eſt. ſi temperata, atque aprica, glabrum [r] pecus, vel etiam piſtrinale [s] album poteſt paſci. Foemina ſus habetur ad partus edendos idonea fere vſque in annos ſeptem, quae quanto foecundior [t] eſt, celerius ſeneſcit. Annicula non improbe concipit, ſed iniri debet menſe Februario. Quatuor quo- 4
que menſibus foeta, quinto parere; cum iam herbae ſolidiores ſunt, vt & firma lactis maturitas porcis contingat, & cum deſierint vberibus ali, ſtipula paſcantur, caeteriſque leguminum caducis frugibus. Hoc autem fit longinquis regionibus, vbi nihil niſi ſubmittere expedit. nam ſuburbanis lactens porcus aere mutandus eſt: ſic enim mater non educando, labori ſubtrahitur, celeriuſque iterum conceptum partum edet. idque bis [u] anno faciet. Mares, vel cum primum ineunt ſemeſtres, aut cum ſaepius progeneraue- 5
runt, trimi [x] aut quadrimi caſtrantur, vt poſſint pingueſcere. Foeminis quoque vuluae ferro exulcerantur, & cicatricibus clauduntur, ne ſint genitales. quod facere [y], non intelligo, quae ratio compellat, niſi penuria cibi. nam vbi eſt vbertas pabuli, ſubmittere prolem ſemper expedit. Omnem porro ſitum ruris [z] pecus hoc vſurpat. nam & mon- 6
tibus, & campis commode paſcitur, melius tamen paluſtribus agris, quam ſitientibus. Nemora ſunt conuenientiſſima, quae veſtiuntur [a] quercu, ſubere †, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus [b], corylis, pomiferiſque ſilueſtribus, vt ſunt albae ſpinae, Graecae ſiliquae, iuniperus, lotos [c], pinus [d], cornus, arbutus [e], prunus, & paliurus, atque achrades pyri [f]. haec enim diuerſis temporibus miteſcunt, ac pene toto anno gregem

VARIETAS LECTIONIS.

e) *quam qui* defic. *I. B. R.* f) *rotondi R.* g) *ſint P.* h) *proinde I. B. R.* i) *roſtribus breuis P.* l) *reſupina. Maxime quae P.* m) *quod* deeſt *I. B. R.* n) *oportet* deficit *I. B. R. ſalaciſſ. effeminant elat. L.* o) *qui* abeſt *I. B. R.* p) *eſt P.* q) *eſt vt ſint reliquis membris ſimiles deſcribtis verribus ſi regio frigida & pruinoſa eſt, qſ. duriſſimae adenſaque* repetit *Pol.* r) *glectrum P.* s) *piſtrinale* in margine Gr. St *it.* Goeſ. *priſtinale* alii. t) *foecondior R.* u) *vis P.* x) *primi quadrimi P.* y) *facere P. & Goeſ. al. facile.* z) *roris P.* a) *vertuntur P.* †) *ſuberi Goeſ.* b) *termitibus L. I. B. R. terimitibus Goeſ.* c) *lotus P.* d) *pampinus L. I. B. R.* e) *abrutus P.* f) *piri I. B. R. H.*

NOTAE VARIORVM.

9, 3 PISTRINALE) Coniecturae felici Beroaldi cum ſuccenturiata quaſi veniret Goeſiani codicis fides, & alterum illud *priſtinale* plane videretur nihili, religioni non fuit recipere vocabulum ſatis commodum, & tum veterum conſuetudini, de qua Plautus Beroaldo iam laudatus Capt. 4, 2, 27, tum hodiernae reſpondens.

9, 4 QVATVOR QVOQVE MENSIBVS) Legendum videtur, *quatuor quippe menſibus foeta quinto* (int. *debet:*) *parere.*

9, 4 AERE MVTANDVS) Vir doctus ap. Kuhnium ad Polluc. 7, 164 legi volebat *acere nutricandus* quem refellit recte Coll. Pall. F. 26, 2.

9, 5 VVLVAE FERRO EXVLCERANTVR) Plinius 8, 51 *Caſtrantur foeminae quoque ſicut cameli, poſt bidui inediam ſuſpenſae pernis primoribus* vulua reciſa: celerius ita pingueſcunt. SCHOETTG.

9, 5. QVOD FACERE NON INTELLIGO, QVAE RATIO COMPELLAT) nimirum qua ratione ducti hoc faciant, non intelligo, niſi penuria cibi. Sic loquitur 12, 50 *Quod fieri poſſe non intelligo.* PONTED.

9, 6 OLEASTRIS, TAMARICIBVS &c.) Inter pomiferas glandiferasque ſtirpes *Tamarix* commendatur perperam, cuius fructus lanugine obducti tam exigui ſunt, vt iis magis nocere ſuillo pecori quam inſeruire poſſit. *Tamaricibus* profecto vitioſa vox; Ienſonius edidit *termitibus*, cui facile aſſentior, ſed id cum altero verbo

7 gem ſaturant. At vbi penuria eſt arborum, terrenum pabulum conſectabimur, & ſicco limoſum praeferemus, vt paludem rimentur, effodiantque lumbricos, atque in luto volutentur, quod eſt huic pecori [g] gratiſſimum; quin etiam [h] vt aquis abuti poſſint: namque & [i] id feciſſe maxime per aeſtatem profuit, & dulceis eruiſſe radiculas aquatilis ſiluae, tanquam ſcirpi [l], iuncique, & degeneris arundinis, quam vulgus cannam [m] vocat.
8 nam cultus quidem ager opimas [n] reddit ſues, cum eſt graminoſus [o], & pluribus generibus pomorum conſitus, vt per anni diuerſa tempora, mala, pruna, pyrum [p], multiformes nuces ac ficum praebeat. nec tamen [q] propter haec parcetur horreis. nam ſaepe de manu dandum eſt, cum foris deficit pabulum. propter quod plurima glans vel ciſter-
9 nis in aquam, vel fumo tabulatis recondenda [r] eſt. Fabae quoque, & ſimilium leguminum, cum vilitas permittit, facienda eſt poteſtas [s], & vtique vere, dum adhuc lactent [t] viridia pabula, quae [u] ſuibus [x] plerumque nocent. itaque mane priuſquam procedant in paſcua, conditiuis † cibis ſuſtinendae ſunt, ne immaturis herbis citetur aluus [y], eoque vitio pecus emacietur [z], nec [a] vt caeteri greges vniuerſi claudi debent, ſed per [b] porticus [c] harae faciendae ſunt, quibus aut a partu [d], aut etiam praegnantes includantur. nam praecipue ſues cateruatim atque [e] inconditae cum ſint pariter incluſae, ſuper alias aliae cu-
10 bant, & foetus elidunt. Quare, vt dixi, iunctae parietibus harae conſtruendae ſunt in altitudinem pedum quatuor [f], ne ſus tranſilire ſepta queat. nam contegi non debet, vt a ſuperiore parte cuſtos numerum [g] porcorum recenſeat, & ſi quem decumbens mater oppreſſerit, cubanti ſubtrahat. Sit [h] autem vigilans [i], impiger, induſtrius, nauus [k]. omnium, quas paſcit, & [l] matricum & iuniorum [m] meminiſſe debet, vt vniuſcuiuſque par-
11 tum conſideret †. Semper obſeruet enitentem, claudatque [n] vt [o] in hara foetum edat. Tum denotet protinus quotque & quales ſint [p] nati, & curet maxime [q] ne quis ſub nutrice

VARIETAS LECTIONIS.

g) *pecudi P. Goeſ.* h) *& aquis I. B. R.* i) *&* omittitur *I. B. R.* l) *ſcyrpi I. B. R. I. I. H. A. G. ſtirpi Goeſ.* m) *canam Gy. cannos L.* n) *optimas I. B. R.* o) *grammoſus P* p) *pirum I. B. R. H.* q) *tantum P.* r) *a... reconda n. recondita L. P.* s) *poteſtatis P.* t) antiq. *lanctiunt* nou. *laciunt P. lantiunt Goeſ. lanciunt L. lactant viridia I. B. R. lactant. Viridia* poſt *I. B. R.* u) *quae* om. poſt *I. B. R.* x) *ſubus P.* †) *conditis L.* y) *aluus. Eoque I. B R.* al. praet. *Com.* z), pro. *I. I. H. : Gr. G.* a) *Ne P.* b) *per* deeſt *P.* c) *porticos faciendae P.* d) *parte P. aperte L.* e) *ac I. B. R.* f) *quattuor I. B. R.* g) *numeros I. B. R.* h) *Si I. B. R.* i) *vigilax P. Goeſ. it. MS. Heinſ. ad Ouid. met. 2, 779.* k) *nauus omnium, quas paſcit. Et matric.* omnes. l) *nutricum I. B. R.* m) *minorum I. B. R. L. Goeſ. & Heinſ l. c.* †) *conſyderet I. I. H. A. G.* n) *claudat I. B. R.* o) *vt* abeſt *P.* p) *ſunt I. B. R.* q) *maxime* om. *I. B. R. nutrix equis P.*

NOTAE VARIORVM.

verbo *oleaſtris* eſt iungendum ſic: *Oleaſtri termitibus.* Termes enim oleaginea talea proprie appellatur, vnde Horat. *Epod.* 16. *Germinat & nunquam fallentis termes oliuae.* PONTED.

9, 8 NAM CVLTVS QVIDEM AGER) Quanquam leue eſt, indicabo tamen, lectum adhuc eſſe, *nam quidem cultus ager &c.*

9, 8 VEL CISTERNIS IN AQVAM) Vitium manifeſte latet in illa voce *in aquam*; nullum enim ſeminis genus in aquis diu ſeruatur, niſi quod in aquis naturaliter gignitur. Glans itaque non aquoſi generis quam ſubinde praecepit in *fumoſis* (nam & τὸ *fumo* mendoſum exiſtimo) *tabulatis ſeruandam* eſſe, cur in *aquam* ſit recondenda non intelligo. Ego igitur ſic legendum hunc locum cogito: *Propter quod plurima glans vel ciſternis ſine aqua* (id eſt in quibusdam *veluti ſiris*) *vel fumoſis tabulatis recondenda eſt.* Huiusmodi autem fumoſa tabulata 1, 6 de villae poſitione agens, indicauit. PONTED.

9, 9 DVM ADHVC LACTENT VIRIDIA) Rationem huius lectionis reddimus ad Pall. Feb. 26, 3.

9, 9 INCONDITAE CVM SINT PARITER) Melius legeretur *incondite cum ſunt.*

9, 10 NAVVS. OMNIVM QVAS) Diſtinctione ita mutata, non opus eſt, quod videbatur Cl. Schoettgenio, *nauus* mutare in *gnarus.*

9, 11 OBSERVET ENITENTEM) ſcribendum *incientem.* In quo verbo diximus ſupra

trice aliena [r] educetur [s]: nam facillime [t] porci, ſi euaſerint haram, miſcent ſe, & ſcro-
fa cum decubuit, aeque alieno ac ſuo praebet vbera. Itaque porculatoris † maximum of- 12
ficium eſt, vt vnamquamque cum ſua prole claudat. qui ſi memoria deficitur, quo mi-
nus agnoſcat cuiuſque progeniem, pice liquida eandem notam [u] ſcrofae & porcis impo-
nat [x], & ſiue per literas, ſiue per alias formas vnumquemque foetum cum matre diſtin-
guat [y]. nam in maiore numero diuerſis notis opus eſt, ne confundatur memoria cuſto-
dis. Attamen quia id facere gregibus amplis videtur operoſum; commodiſſimum eſt ha- 13
ras ita fabricare, vt limen [z] earum in tantam [a] altitudinem conſurgat, quantum † poſſit
nutrix euadere, lactens autem [b] ſupergredi non poſſit. ſic nec alienus irrepit, & in cubili
ſuam quiſque matrem [c] nidus [d] expectat, qui tamen [e] non debet octo capitum numerum
excedere. non quia [ee] ignorem foecunditatem ſcrofarum maioris eſſe numeri; ſed quia
celerrime fatiſcit, quae plures educat. atque eae [f] quibus partus ſubmittitur, cocto ſunt
ordeo [g] ſuſtinendae, ne ad maciem ſummam perducantur, & ex ea ad aliquam pernici-
em. Diligens autem porculator frequenter ſuile [h] conuerrat, & ſaepius haras. nam 14
quamuis praedictum animal in pabulationem † ſpurce verſetur, mundiſſimum tamen [i] cu-
bile deſiderat [l]. Hic fere cultus eſt pecoris ſuilli recte valentis.

X. SEQVITVR vt dicamus, quae ſit cura vitioſi. Febricitantium ſigna ſunt,
cum obſtipae ſues tranſuerſa capita ferunt, ac per paſcua ſubito, cum paululum procur-
rerunt, conſiſtunt, & vertigine correptae concidunt. Earum notanda ſunt capita, quam 2
in partem proclinentur †, vt ex aduerſa [a] parte de auricula ſanguinem mittamus. item
ſub cauda duobus digitis [b] a clunibus intermiſſis venam feriamus, quae eſt in eo loco ſa-
tis ampla, eamque ſarmento prius oportet verberari, deinde ab [c] ictu virgae tumentem †
ferro reſcindi, detractoque ſanguine colligari [d] ſaligneo libro, vel etiam vlmeo. Quod 3
cum fecerimus, vno aut altero die ſub tecto pecudem continebimus, & aquam modice
calidam quantam volent, farinaeque ordeaceae [e] ſingulos ſextarios [f] praebebimus. Stru-
moſis ſub lingua ſanguis mittendus eſt, qui cum profluxerit, ſale trito [g] cum farina triti-
cea confricari [h] totum os conueniet. Quidam praeſentius putant eſſe remedium cum per
cornu † ſingulis ternos cyathos gari [i] demittunt [l]. deinde fiſſas taleas ferularum lineo fu-
niculo religant: & ita collo ſuſpendunt, vt ſtrumae ferulis contingantur. Nauſeantibus 4
quoque [m] ſalutaris habetur eburnea ſcobis ſali † fricto, & fabae minute freſae commiſta [n],
ieiuniſque [o] prius quam in paſcua prodeant obiecta [p]. Solet etiam vniuerſum pecus aegro-
tare

VARIETAS LECTIONIS.

r) *aliene P.* s) *educatur I. B. R.* t) *facilime Gr. G.* †) *proculatoris G.* u) *note P.* x) *innotat I. B. R. inrotat* ſiue *imponat P.* y) *diſtinguit I. B. R.* z) *limine P. limenarium in L.* a *tamen I. B. R.* †) *quantam Goeſ.* b) *vt I. B. R.* c) *matre I.* d) *nidos P.* e) *tantum I. B. R.* ee) ſic *Goeſ. quin* rel. f) *hae I. B. R.* g) *hordeo I. R.* h) *ſuillae conuerrit ſaepius I. B. R. ſuillae conuerrat & Gymn. conuertit L.* †) *pabulatione* coni. *Vrſ.* i) *tantum I. B. R.* l) *deſyderat I. I. H. A. Gr.* [C. X.] †) *proclinent Goeſ.* a) *diuerſa Goeſ. I. B. R.* b) *dignis P.* c) *ad ictum I. B. R.* †) *tumentum Gr.* d) *colligari R.* e) *hordeaceae I. B. R.* f) *ſeſtarios I. B R.* g) *tricto R.* h) *in* interſ. *I. B. R.* †) *cornum MS. Heinſ. ad Ouid. met. 2, 874.* i) *cari P.* l) *dimittunt I. B. R.* m) *quodque P.* †) *ſale — minutae* omn. n) *commixta I. B. R. commiſto Iunt.* o) *ieiunique H.* p) *abiecta P.*

NOTAE VARIORVM.

ſupra non ſemel erratum eſſe a librariis apud Varronem & alios ſcriptores.

10, 4 SALI FRICTO &c.) Ita legitur in V. C. VRSIN.

tare ita, vt emacietur [q], nec cibos capiat, productumque [r] in paſcua medio campo pro-
5 cumbat, & quodam veterno preſſum ſomnos aeſtiuo ſub ſole captet. quod cum facit, to-
tus grex tecto [s] clauditur ſtabulo, atque vno die abſtinetur potione, & pabulo: poſtri-
die radix anguinei [t] cucumeris trita & commiſta [u] cum aqua datur ſitientibus: quam cum
pecudes biberunt, nauſea correptae [x] vomitant, atque expurgantur, omnique bile depul-
ſa, cicercula, vel faba dura muria conſperſa, deinde (ſicut hominibus) aqua calida [xx]
6 potanda permittitur. Sed cum omni quadrupedi per aeſtatem ſitis ſit infeſta, tum ſuillo [y]
maxime eſt inimica. quare non vt capellam vel ouem, ſic & hoc animal bis [z] ad aquam
duci praecipimus [a]: ſed ſi fieri poteſt, iuxta flumen, aut ſtagnum per ortum [b] Canicu-
lae detineri: quia cum ſit aeſtuoſiſſimum [c], non eſt contentum potione aquae, niſi obe-
ſam illuuiem [cc], atque diſtentam [d] pabulis aluum demerſerit, ac [e] refrigerauerit: nec vl-
7 la re magis gaudet, quam riuis atque coenoſo [f] lacu volutari. Quod ſi locorum ſitus re-
pugnat, ne [g] ita fieri poſſit, puteis extracta & [h] large canalibus immiſſa praebenda ſunt
pocula, quibus niſi affatim ſatientur [i], pulmonariae fiunt. Iſque [l] morbus optime ſana-
tur auriculis inſerta [ll] conſiligine: de qua radicula diligenter, ac ſaepius iam [m] locuti ſu-
8 mus. Solet etiam [n] vitioſi ſplenis dolor eas infeſtare, quod accidit, cum ſiccitas [o] ma-
gna prouenit, & [p], vt Bucolicon loquitur poëma, *Strata iacent paſſim ſua quaeque
ſub arbore poma.* Nam pecus inſatiabile [r] eſt. ſues enim [s], dum dulcedinem pabuli
conſectantur [t] ſupra modum, aeſtate ſplenis incremento laborant. Cui ſuccurritur [u], ſi
fabricentur canales ex [x] tamaricibus [y], & ruſco, repleanturque aqua, & [z] deinde [a] ſiti-
entibus admoueantur. quippe ligni ſuccus medicabilis, epotus inteſtinum tumorem com-
peſcit.

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

q) *aeietur P.* r) *producturque I.* s) *tecto* deeſt *I. B. R.* t) *ſanguinei P. Goeſ.* ſibilus adhaeſit ex praecedentis vltima litera. u) *commixta I. B. R.* x) *correpta I. B. R.* xx) *calda Goeſ.* y) *ſuilo R.* z) *bis* deeſt *I. B. R. vis adam duci P.* a) *praecepimus I. B. R.* b) *totum P.* c) *eſtuoſiſſimum B. R.* cc) *ingluuiem L.* d) *diſtentum pabulo I. B. R. diſtem pabuli valuum P.* e) *& I. B. R.* f) *cenoſo I. B. R.* g) *vt I. B. R.* h) *&* abeſt *I. B. R.* i) *ſaciantur I. B. R.* l) *Quique P.* ll) *exarta Goeſ.* m) *iam* deficit *I. B. R.* n) *iam I. B. R.* o) *ſicitas R.* p) *&* omitt. *I. B. R.* q) *bucolicum P.* r) *inexitiabile ſues L. I. B. R. inexitiabiles bis P.* s) *enim, dum* defic. *I. B. R.* t) *&* inſ. *I. B. R.* u) *ſuccurritur I. B. R.* x) *ex* omiſſ. *I. B. R.* y) *tamaricis I. B. R. tramarios L. tamaricus P.* z) *&* deeſt *I. B. R.* a) *&* inſ. *P. deinde* om. *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

10, 5 CONSPERSA) hic inſeri vult *datur* VRSIN. Sed poteſt etiam e ſuperioribus intelligi. Conf. Didymus Geop. 19, 7 & Plin. 8, 51.

10, 8 BVCOLICON) Virg. ecl. 7, 54. SCHOETTG.

10, 8 NAM PECVS INSATIABILE) Ita legendum vidit etiam VRSIN.

10, 8 CONSECTANTVR SVPRA MODVM) Ita diſtingui h. l. iuſſit etiam VRSIN.

10, 8 TAMARICIBVS) Vide copioſe Bodaeum a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 7 p. 408 qui etiam adfert Herm. Barbari emendationem: *canales tamaricis e trunco.* E ruſco canales fieri nequeunt, inepta ad illud planta. SCHOETTG. Haec lectio nunc recipitur, vetus quae apud Hermolaum Barbarum extat libro cui titulum fecit *corollarii* I. c. 124 haec: *ſi fabricentur canales tamaricis et ruſco.* Hanc vir ille optimus ſic emendauit: *ſi fabricentur canales tamaricis è trunco.* Cui nos acquieſcimus, praeſertim cum ap. Dioſcoridem haec inueniam: κατασκευάζουσι δὲ ἔνιοι καὶ κύλικας ἐκ τοῦ πρέμνου· οἷς ἐπὶ τῶν σπληνικῶν χρῶνται ἀντὶ ποτηρίων, ὡς τοῦ δι' αὐτῶν πόματος ὠφελοῦντος. Ad quem locum Marcell. Virgilius in *notis* haec ex Columella commemorat: *Nos,* inquit, *auctore Columella plantarum & Romani ſermonis grauiſſimo teſte, tamaricem libere & intrepide diximus. Is enim de ſuillo pecore eiusque morbis libro octauo agens ſolere ait ſues vitioſi ſplenis dolore infeſtari, accidereque id malum magnis ſiccitatibus, quo tempore ſtratis paſſim ſub ſua arbore pomis, ſues inexplebile quoddam pecus dulcedinem pabuli conſectantes ſplenis incremento laborant; ſuccurrique huic morbo dixit, ſi e trunco tamaricis fabricentur canales, impleanturque*

XI. Caſtrationis autem in [a] hoc pecore [b] duo tempora ſeruantur, veris, & autumni: & eius adminiſtrandae duplex ratio. prima illa, quam iam tradidimus, cum duobus vulneribus impreſſis per vnamquamque plagam ſinguli exprimuntur teſticuli. altera eſt ſpecioſior [c], ſed magis periculoſa, quam tamen non omittam. Cum virilem 2
partem vnam [d] ferro reſectam [e] detraxeris, per impreſſum vulnus ſcalpellum inſerito, & mediam quaſi cutem, quae interuenit duobus membris genitalibus, reſcindito, atque vncis digitis alterum quoque teſticulum educito: ſic fiet vna cicatrix adhibitis caeteris remediis, quae prius docuimus. Illud autem, quod pertinet ad religionem patrisfamilias [f], non reticendum [ff] putaui. Sunt quaedam ſcrofae, quae mandunt foetus ſuos: quod cum 3
fit, non habetur prodigium. nam ſues ex omnibus pecudibus [g] impatientiſſimae famis ſunt [h], ita vt aliquando ſi [i] indigeant pabuli [l], non tantum [m] alienam (ſi liceat) ſobolem, ſed etiam ſuam † conſumant [n]. De armentis, caeteriſque pecudibus, & magiſtris †, per quos quadrupedum greges humana ſolertia [o] domi foriſque curantur, atque obſeruantur, (niſi fallor) ſatis accurate diſſerui.

XII. Nunc vt exordio priore ſum pollicitus, de mutis cuſtodibus loquar. quamquam canis falſo dicitur mutus cuſtos. nam quis hominum clarius, aut tanta vociferatione beſtiam vel furem praedicat, quam iſte latratu? quis famulus amantior [a] domini? quis fidelior comes? quis cuſtos incorruptior? quis excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis denique vltor aut vindex conſtantior? Quare vel in primis hoc animal mercari, tuerique debet agricola, quod & villam, & fructus, familiamque, & pecora cuſtodit. Eius autem parandi tuendique triplex ra- 2
tio eſt. namque vnum genus aduerſus hominum [b] inſidias eligitur, & id villam, quaeque iuncta ſunt villae, cuſtodit. at alterum [c] propellendis iniuriis hominum ac ferarum; & id obſeruat domi ſtabulum, foris pecora paſcentia. tertium venandi gratia comparatur; idque non ſolum nihil agricolam iuuat, ſed & auocat deſidemque ab opere ſuo reddit. De

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XI.] a) *in* omittitur *P.* b) *opere I. B. R.* c) *ſpeciſior R.* d) *vtramque Goeſ. I. B. R. vtram vtramq. L.* e) *reſecatam L. P.* f) *patrisfamiliae I. B. R.* ff) *reiciendum L.* g) *pecudibus* deficit *P.* h) *ſunt, ita vt* deſunt *I. B. R. L.* i) *ſic indigent I. B. R. L.* l) *vt* inſeritur *I. B. R.* m) *tantam P.* †) *ſuum H.* n) *conſumat P.* †) *magiſtitris R.* o) *ſollertia I. B. R.* [C. XII.] a) *amantio℞ Reg.* b) *& ferarum* interſer. *I. B. R.* c) *laterum P.*

NOTAE VARIORVM.

que aqua, deinde ſitientibus admoueantur. Quippe ligni ſuccus medicabilis epotus inteſtinum lienis *tumorem compeſcit.* Plinius quoque hanc Tamaricis facultatem 24, 9 hoc modo celebrauit: *Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem praecipua eſt, ſi ſuccus eius expreſſus in vino bibatur: adeoque mirabilem eius antipathiam contra ſolum hoc viſcerum faciunt, vt affirment, ſi ex alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri. Et ideo homini quoque ſplenico cibum potumque dant in vaſis ex ea factis.* PONTED. De tamaricis hac vi add. Io. Rhodius ad Scribon. c. 128. p. 202.

11, 1 IAM TRADIDIMVS) ſupra 6, 26.

11, 3 NON HABETVR PRODIGIVM) Plin. 8, 51. & quos ibi laudat Hard. Ariſt. H. A. 5, 13 Aelia. H. A. 10, 16 Experientia hodierna id confirmat.

12, 1 EXORDIO PRIORE) h. e. libro ſuperiore 6, 1, 6. Nimirum *exordium* pro libro integro ponit: quod obſeruamus in Indice.

12, 1 FALSO DICITVR MVTVS CVSTOS) de cuſtodis appellatione vid. Scalig. ad Varro. SCHOETTG. De toto autem argumento ipſe Varro 2, 9. Veterum de canibus elogia, & quidquid fere ad hoc argumentum pertinet, congeſſit la Cerdae diligentia ad Virg. Ge. 3, 404. Exempla ſingularis fidei Rorarius ſuppeditat paſſim in opere, *quod animalia bruta ratione* &c.

12, 1 QVIS CVSTOS INCORRVPTIOR) V. Plin. 8, 40. SCHOETTG.

3 De villatico [d] igitur & paſtorali dicendum eſt: nam venaticus nihil pertinet ad noſtram
profeſſionem. Villae cuſtos eligendus eſt ampliſſimi corporis, vaſti latratus canorique,
vt [e] prius auditu maleficum [f], deinde etiam conſpectu terreat, & tamen nonnunquam,
ne viſus quidem, horribili fremitu ſuo fuget inſidiantem. Sit autem coloris vnius, iſque
magis eligatur albus in paſtorali, niger in villatico: nam varius in neutro eſt laudabilis.
paſtor album probat [g], quoniam eſt ferae diſſimilis, magnoque opus interdum diſcrimi-
ne eſt in propulſandis lupis ſub obſcuro mane vel etiam crepuſculo, ne ſi [h] non ſit albo
4 colore conſpicuus, pro lupo [i] canem feriat. Villaticus, qui hominum maleficiis oppo-
nitur, ſiue luce clara fur aduenerit, terribilior niger conſpicitur: ſiue nocte, ne conſpi-
citur [l] quidem propter vmbrae ſimilitudinem, quamobrem tectus tenebris [canis] tutio-
rem acceſſum † habeat ad inſidiantem. Probatur quadratus potius quam longus aut breuis,
capite tam magno, vt corporis videatur pars maxima, deiectis [m] & propendentibus auri-
bus, nigris vel glaucis oculis acri lumine radiantibus, amplo villoſoque pectore, latis ar-
mis, cruribus craſſis & hirtis, cauda breui, veſtigiorum articulis [n] & vnguibus ampliſſi-
5 mis, qui Graece δρακαὶ [o] appellantur. Hic erit villatici canis [p] ſtatus praecipue laudan-
dus. Mores autem neque mitiſſimi [q], neque rurſus truces atque crudeles; quod illi fu-
rem quoque adulantur [r], hi etiam domeſticos inuadunt. ſatis eſt ſeueros eſſe nec blan-
dos [s], vt nonnunquam etiam conſeruos [t] iratius intueantur, ſemper excandeſcant in ex-
teros. Maxime autem debent in cuſtodia vigilaces [u] conſpici, nec erronei [x], ſed aſſidui,
& circumſpecti [y] magis quam temerarii. nam illi niſi quod certum compererunt, non in-
6 dicant: hi [z] vano ſtrepitu, & falſa ſuſpicione [a] concitantur. Haec idcirco memoranda
credidi, quia [b] non natura tantum, ſed etiam diſciplina mores facit, vt cum emendi po-
teſtas fuerit, eiuſmodi probemus; & cum educabimus domi natos, talibus inſtitutis for-
7 memus. Nec [c] multum refert an villatici corporibus graues, & parum † veloces ſint:
plus enim cominus [d] & in gradu [e], quam [f] eminus & in ſpatioſo curſu facere debent.
nam ſemper circa ſepta, & intra aedificium conſiſtere [g], imo ne longius quidem recede-
re de-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *venatico P.* e) *prius vt I. B. R.* f) *maleficium I. malificium P.* g) *probet P.* h) *ſi non ſit albo colore conſpicuus* om. *Goeſ. I. B. R.* i) *beſtia I. B. R. reſtio Goeſ.* forte ex *veſtia* pro *beſtia.* l) *conſpiciatur I. B. R.* †) *aceſſum A.* m) *deiectus P.* n) *auriculis P. aurec. Goeſ.* o) δράκης *P. Goeſ.* δράκας *I.* δρακας *I. B. R.* δρακάς *Iunt.* δρακὰς *H. A. G.* p) *canis* abeſt *I. B. R.* q) *mittiſſi R.* r) *adulant V. C. ap. Pighium ad Val. Max. 4, 3. extr. adulentur B. R. aduletur I.* s) *blaudos I. blaudus Pol.* t) *conſeruari ratius* ſiue *ſatius Pol.* u) *vigilantes L. Goeſ. I. B. R.* x) *errorei P.* y) *circumſepti I. B. R.* z) *Ni R.* a) *ſuſpitione I. B. ſupitione R.* b) *qui P.* c) *Non I. B. R.* †) *pares P.* d) *comminus I. B. R. I. I. H. A.* e) *gradum I. B. R.* deeſt *Pol.* f) *quem P.* g) *conſiſtant I. B. R. conſiſtunt. P. L.*

NOTAE VARIORVM.

12, 3 VASTI LATRATVS) Varro Geop. 19, 1 βαρέᾳ τῇ ὑλακῇ καὶ καταπληκτικῇ χρώμενοι. Fronto 19, 2 ὕλαγμα ἔχοντες βαρύτατον. SCHOETTG.

12, 4 TECTVS TENEBRIS [CANIS] Vocem incluſam abeſſe vult VRSIN.

12, 4 QVI GRAECE ΔΡΑΚΑΙ APPELL.) δράκες placet VRSIN. Abſunt haec verba a Lipſ. Δρὰξ, δρακὸς, δράγμα, quantitatis adpellatio, pugillus, manipulus: & δρακαὶ in genere canino veſtigiorum articuli, & vngues. Reineſ. Var. Lect. 3, 15 p. 573. Heſychius: Δρακὸς, τῆς παλάμης τῆς χειρός. Videatur copioſe Vlitius ad Gratium v. 276 qui oſtendit δρακὰς eſſe canes latis veſtigiis, qui latine *plauti* vocantur. SCHOETTG.

12, 5 ETIAM CONSERVOS) Vide mihi contemtum ſeruorum, qui conſerui canum vocentur.

12, 7

re debent, ſatiſque pulchre funguntur officio, ſi & [h] aduenientem ſagaciter odorantur [i], & latratu conterrent [l], nec patiuntur propius accedere, vel conſtantius appropinquantem violenter inuadunt. primum eſt enim non adtentari, ſecundum eſt laceſſitum fortiter & perſeueranter vindicari. Atque haec de [m] domeſticis cuſtodibus, illa de [mm] paſtoralibus [n].
8 Pecuarius canis neque tam [o] ſtrigoſus aut pernix debet eſſe, quam qui damas ceruoſque, & velociſſima ſectatur animalia, nec tam obeſus aut grauis, quam villae [p] horreique [q] cuſtos: ſed & robuſtus nihilominus [r], & aliquatenus promptus, ac ſtrenuus, quoniam & ad rixam [s], & ad pugnam, nec minus [t] ad curſum comparatur, cum & lupi [u] repel-
9 lere [x] inſidias, & raptorem ferum conſequi fugientem, praedam [y] excutere, atque auferre debeat. quare ſtatus eius longior productiorque, ad hos caſus magis habilis eſt, quam breuis, aut etiam quadratus: quoniam (vt dixi) nonnunquam neceſſitas exigit celeritate [z] beſtiam conſectandam [a]. caeteri artus ſimiles membris villatici canis aeque pro-
10 bantur. Cibaria fere eadem ſunt vtrique generi praebenda. nam ſi tam laxa rura ſunt, vt ſuſtineant pecorum greges, omnes [b] ſine diſcrimine canes ordeacea [c] farina cum ſero commode paſcit. ſin autem ſurculo conſitus ager ſine paſcuo eſt [d], farreo vel triticeo pane ſatiandi ſunt, admiſto [e] tamen liquore coctae fabae, ſed tepido: nam [f] feruens rabiem cre-
11 at [g]. huic quadrupedi neque foeminae, neque mari, niſi poſt annum permittenda venus eſt [h]: quae ſi [i] teneris conceditur, carpit [k] & corpus & vires [l], animoſque degenerat. Primus effoetae partus admouendus eſt, quoniam tiruncula nec recte [m] nutrit, & educatio [mm] totius habitus aufert incrementum. Mares iuueniliter vſque in annos decem progenerant: poſt id tempus ineundis [n] foeminis non videntur habiles, quoniam [nn] ſeniorum pigra ſoboles exiſtit. Foeminae concipiunt vſque in annos nouem [o], nec ſunt vtiles poſt
12 decimum. Catulos ſex menſibus primis, dum corroborentur, emitti non oportet, niſi ad matrem luſus ac laſciuiae cauſa. poſtea & [p] catenis [q] per diem continendi, & [r] noctibus [s] ſoluendi [t]. Nec vnquam eos [u], quorum generoſam volumus indolem conſeruare, patiemur alienae nutricis vberibus educari: quoniam ſemper & lac, & ſpiritus maternus
13 longe magis ingenii, atque incrementa corporis auget ‡. quod ſi effoeta [x] lacte deficitur, caprinum maxime conueniet praeberi catulis [y]; dum fiant menſium quatuor. Nomini-

VARIETAS LECTIONIS.

h) & omittitur *I. B. R.* i) *adoriantur I. B. R. odorantur L. Goeſ. Pol. adoriuntur* al. l) *conterent I.* m) *de* deeſt *I. B. R.* n) *paſtoribus. Pecuaris P.* o) *tamen P.* p) *illae P.* q) *horeique R.* r) *nihilo minus* diuiſ. *I. I. H. A. G. nihilhominus R.* s) *rixam pugnamque P.* t) *tamen P.* u) *rupi P.* x) *reppellere R.* y) *praedamque I. I. H. A. G. predamque I. B. R.* z) *celerrime I. B. R. a. celeritatem n. celeritate beſtji conſectam dicere artus P.* a) *conſectandi L. I. B. R.* b) *hominis ſine diſcrimines hord. P.* c) *hordeacea I. R.* d) & abſque, *I. B. R.* e) *admixto I. B. R.* f) *non ad feruenti P.* g) *membra ſuillatica* adiic. *P.* h) *eſt* abeſt *I. B. R.* i) *ſit generis P.* k) *carpendo corpus Goeſ.* l) *veteres: animos P. Goeſ.* m) *tecte P.* mm) *educatione Goeſ.* n) *in eundis* diuiſ. *I. B R.* nn) *quorum Gr.* o) *nouem ſunt I. B. R.* p) & deeſt *I. B. R.* q) *cathenis* praet. Steph. & Com. omnes. r) *& noctibus ſoluendi* deficiunt *P.* s) *notibus R.* t) *ſoluendis I.* u) *hos P.* ‡) *agit Goeſ.* x) *& foeta I. B. R.* y) *catulus quod fiat P.*

NOTAE VARIORVM.

12, 7 SAGACITER ODORANTVR) Ita legendum odoratus fuerat VRSIN. ita adſcripſeram & ego: Sed rem conficiunt laudati codices.

12, 8 VILLAE HORREIQVE CVSTOS) *areaeque* malit VRSIN.

12, 11 ANIMOSQVE DEGENERAT) Non tantum poëtarum iſtam conſtructionem eſſe Propertii, Ouidii, Statii, ipſius Virgilii docet Heinſ. ad Ouid. ex Ponto 3, 1, 45 ſed praeterea Capitolini, cui Quintilianum Burmannus adiicit.

12, 11 PRIMVS PARTVS) Plinius 8, 40 ſ. 62. *ab ea, quae femina ſit ex primipara genita, Faunos cerni* aliena fide refert. Quod ſi verum eſt, operae pretium videtur, primos etiam partus educare. Sed opus fuerit, vt loqui talem canem doceamus.

12, 13

minibus autem non longiſſimis appellandi ſunt, quo celerius quiſque vocatus exaudiat: nec tamen [z] breuioribus, quam quae duabus ſyllabis enuntientur [a], ſicuti Graecum eſt σκύλαξ, Latinum *ferox*, Graecum λάκων, Latinum *celer:* vel foemina, vt ſunt Grae-
14 ca σπȣδὴ [b], ἀλκὴ, ῥώμη: Latina [c], *lupa*, *cerua*, *tigris.* Catulorum caudas poſt diem quadrageſimum, quam ſint editi, ſic caſtrare conueniet. neruus eſt, qui per articulos ſpinae prorepit vſque ad vltimam partem caudae: is mordicus [d] comprehenſus, & aliquatenus eductus abrumpitur: quo facto, neque in longitudinem cauda foedum capit incrementum, & (vt plurimi paſtores affirmant) rabies arcetur letifer [e] morbus huic generi.

XIII. Fere autem per aeſtatem ſic muſcis aures canum exulcerantur, ſaepe vt totas amittant: quod ne fiat, amaris nucibus contritis liniendae ſunt. quod ſi vlceribus iam praeoccupatae [a] fuerint, coctam picem liquidam ſuillae adipi [b] vulneribus ſtillari conueniet. hoc eodem medicamine contacti ricini decidunt. nam manu non ſunt vellen-
2 di, ne, vt ante praedixeram, faciant [c] vlcera [d]. Pulicoſae cani remedia ſunt: ſiue [e] cyminum [f] tritum pari pondere, cum veratro, aquaque miſtum [ff] & inlinitum [g]. ſeu [h] cucumeris anguinei [i] ſuccus [l]: vel ſi haec non ſunt, vetus amurca per totum corpus infuſa. Si ſcabies infeſtabit [m], cytiſi [n] & ſiſami [o] tantundem conterito, & cum pice liquida permiſceto [oo], vitioſamque partem linito: quod medicamentum putatur etiam hominibus eſſe conueniens. eadem peſtis, ſi fuerit vehementior [p], cedrino liquore aboletur [q]. reli-
3 qua vitia ſicut in caeteris animalibus praecepimus [r], curanda ſunt. Hactenus de minore pecore. mox de villaticis paſtionibus, quae continent [s] volucrum, piſciumque [t], & ſiluestrium quadrupedum curam, ſequenti volumine praecipiemus.

VARIETAS LECTIONIS.

z) *in I. B. R.* a) *enuntiantur I. enunciantur B. R. enuncientur H.* b) *σκσιτȣφαλκκιισωκ I. B. R.* cum lectione noſtra conueniunt ductus detorti *P. & L.* c) *latine B. R.* d) *modice compreſſus Goeſ. I. B. R. mordicus compreſſus P.* e) *laetifer R.* [C. XIII.] a) *praeocupatae I. B. R.* b) *miſtum* inſer. *Iunt.* c) *faciunt P.* d) *a. vltra n vulnera Pol.* e) *ſiue P. ſume* alii. f) *ſyminum Gy.* ff) *impetum L.* g) *inlitum L. I. B. R. I. I. H. A. G.* h) *ſe Gy.* i) *ſanguinei Goeſ. P. anguineis R.* l) *ſuccus I. B. R. ſuccum al.* m) *infeſtauit I. B. R.* n) *gypſi Goeſ. I. B. R. cythiſi I. I. H. A. Gr. G. St.* o) *ſeſami I. B. R. I. I. A.* oo) *permiſcito L.* p) *cedrino, vehementior P.* q) *adoletur P. L.* r) *praecipimus I. B. R.* s) *conuenient: volucrumque I. B. R.* t) *piſcemque R.*

NOTAE VARIORVM.

12, 13 NOMINIBVS NON LONGISSIMIS) Idem praeceptum eſt Oppiani Cyn. 1, 443 vbi vid. Rittersh. no. p. 41.

12, 14 CATVLORVM CAVDAS) Laudat hunc Columellae locum Plinius 8, 41, ſ. 63.

13, 1 SVILLAE ADIPI) Ita videtur legendum adſcripſit ad h. l. VRSIN. Credo excidiſſe operarum vitio *mixtam.* Nam alioqui nihil varietatis fuerit.

13, 1 RICINI DECIDVNT) Cum hic libri quidam veteres haberent *rediui*, hinc orta barbara vox Gazae & aliis impoſuit Voſſ. de Vit. Ser. 1, p. 12.

13, 1 VT ANTE PRAEDIX.) Forte 7, 5, 13.

13, 2 REMEDIA SVNT: SIVE) Cum in vetuſtis codicibus *ſunt* bis fortaſſe ſcriptum legeretur, ex altero *ſume* de Medicorum ſchedis effictum opinor; quod delerem, legeremque: *Pulicoſae cani remedia ſunt cuminum tritum pari pondere cum veratro aquaque miſtum, & illitum, ſeu cucumeris anguinei ſuccus;* nam pro *ſuccus* (vt legitur in vetuſtis excuſis libris) *ſuccum* poſteriores reddidere ad verbum *ſume* reſpicientes. Quod vltimum etiam membrum *vetus amurca per totum corpus effuſa* ſi deprauaſſent, difficiliorem ad reſtituendum locum reliquiſſent. PONTED. Vides lector, ſcrupulum doctiſſimi Viri autoritate Codicis Medicei ratione non multum diuerſa ſublatum, quam coniecturae, licet ingenioſae, praeferri, non indignabitur vir humaniſſimus. Et commodum veniunt curae ipſius ſecundae, in quibus ita: Quae ſuper hunc locum commentatus ſum, nunc ex Veneto & Caeſenate exemplaribus, in quibus ſcriptum eſt, *Pulicoſae cani remedia ſunt ſiue cuminum — ſeu cucumeris anguinei ſucus* confirmantur.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

Liber octavvs.

Capvt I.

QVae [a] fere conſummabant [b], Publi Siluine, ruris exercendi [c] colendique [d] ſcientiam, quaeque pecuariae negotiationis [e] exigebat [f] ratio, ſeptem memorauimus libris. hic nunc ſequentis numeri titulum poſſidebit: nec [g] quia proximam propriamque ruſtici curam deſiderent [h] ea, quae dicturi ſumus, ſed quia non alio loco, quam in agris aut villis [i] debeant † adminiſtrari, & tamen agreſtibus magis, quam vrbanis proſint. quippe villaticae paſtiones, ſicut pecuariae [l], non minimam colono ſtipem con- 2
ferunt, cum & auium ſtercore macerrimis vineis, & omni ſurculo atque aruo medeantur; & eiſdem familiarem focum menſamque pretioſis dapibus opulentent [m]; poſtremo venditorum animalium pretio villae reditum [n] augeant [o]. Quare de hoc quoque genere 3
paſtionis dicendum cenſui. Eſt [p] autem id fere [q] vel in villa, vel circa villam. In villa eſt, quod appellant Graeci ὀρνιθῶνας [r], καὶ περιστερεῶνας. atque etiam cum datur liquoris [s] facultas ἰχθυοτροφεῖα [t], ſedula cura exercentur. ea ſunt omnia, vt Latine potius loquamur, ſicut auium cohortalium ſtabula, nec minus earum quae conclauibus ſeptae [u] ſaginantur, vel aquatilium animalium receptacula. rurſus circa villam ponuntur 4
μελισσῶνες [x] καὶ χηνοτροφεῖα [y], quin [z] etiam λαγοτροφεῖα [a] ſtudioſe adminiſtrantur, quae

Varietas lectionis.

Colum. Lib. VIII. Inter finem VII & initium VIII libri haec ſunt in Pol. *Iuni Moderati Columellae rei ruſticae VIII veterinariis medicinalis de minori pecore liber II. Liber Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber VIII de villaticis paſtionibus auiarius & piſcator.* Eadem fere *Lipſ.* [C.I] a) *Quare H.* b) *conſumabant I. B. R. I. I. H. A. G.* c) *experiendi P. Goeſ.* d) *colendique* def. *P. experiendique I. B. R.* e) *negociationis I. B. R.* f) *exibat P.* g) *nec* deeſt *P.* h) *deſideret P. deſiderant I. B. R. deſyderent I. I. H. A. Gr. G.* i) *vilis I. B. R.* †) *debeat Gryph.* l) *pecunariae P.* m) *opulentet Goeſ. opulentant I. B. R.* n) *redditum L. Gr.* o) *augeantque de P. augeant. Quo Goeſ. augent* al. p) *Eſt* abeſt *P.* q) *ferre P.* r) ορνιθῶνε αἱ *P.* ὀρνιθῶνες, περιστερεῶνες, ἰχθυοτρόφια: *atque I. B. R.* s) *littoris Iunt.* t) ἰχθυωτροφία *P.* ἰχθυοτρόφια *I. B. R.* u) *ſaeptae Gr.* x) μελισθῶνες *B. R.* μελισσῶνας *I. I. H. A. G.* y) χηνοτρόφια *I. B. R.* χηνοβοσκια *L. P.* χηροτροφεῖα *H. Gr.* χηνοβοσκεῖα etiam *Victor.* in emend. z) *Quod I. B. R.* a) λαγοτρόφια *I. B. R.*

Notae variorvm.

Ad totum hoc caput comparandus Varro. 3, 9. Geopon. 14, 7 — 17.

1, 2 Et eisdem famil.) ſi recte retulit pronomen ad praecedens *colono* Columella, ſcripſit *eidem.* Sed noui, quid accidat etiam diligentiſſimis: & dixerat *agreſtibus magis, quam vrbanis proſint.*

1, 2 Mensamqve pretiosis) Vid. leg. *menſaſque pretioſas.* Supra 7, 2 *Sed etiam elegantium menſas iucundis, & numeroſis dapibus exornat.* pp. legendum μελισσῶνες. Vrsin.

 2, 2

quae nos ſimiliter appellamus apum cubilia, apiaria; vel nantium volucrum [b], quae ſtagnis piſciniſque laetantur, auiaria; vel etiam pecudum ſilueſtrium, quae nemoribus clauſis cuſtodiuntur, viuaria.

II. Prius igitur de his praecipiam, quae intra ſepta villae paſcuntur. ac de aliis quidem forſitan ambigitur, an ſint agreſtibus poſſidenda: gallinarum vero plerumque agricolae cura ſolennis eſt. Earum genera ſunt vel cohortalium †, vel ruſticarum
2 vel Africanarum. Cohortalis eſt auis, quae vulgo per omnes fere villas conſpicitur: ruſtica, quae non diſſimilis villaticae per aucupem decipitur; eaque plurima eſt in inſula, quam nautae [a] in [b] Liguſtico mari ſitam [c] producto nomine alitis Gallinariam [d] vocitauerunt: Africana eſt, quam plerique Numidicam dicunt, Meleagridi [e] ſimilis, niſi quod
3 rutilam † galeam [f], & criſtam capite gerit, quae vtraque ſunt in Meleagride caerulea. Sed ex his tribus generibus cohortales foeminae proprie appellantur gallinae, mares autem galli, ſemimares capi [g], qui hoc nomine vocantur, cum ſint † caſtrati libidinis abolendae cauſa. Nec tamen [gg] id patiuntur amiſſis genitalibus, ſed ferro candente calcaribus inuſtis, quae cum ignea vi conſumpta ſunt, facta vlcera dum conſaneſcant [h], figulari †
4 creta linuntur. Huius igitur villatici generis non ſpernendus eſt reditus, ſi adhibeatur educandi ſcientia, quam plerique Graecorum, & praecipue celebrauere Deliaci [l]. ſed & ii, quoniam procera corpora, & animos ad praelia pertinaces requirebant, praecipue Tanagricum genus & Rhodium probabant, nec minus Chalcidicum [ll] & Medicum, quod [m]
5 ab imperito vulgo litera mutata Melicum appellatur. Nobis [n] noſtrum vernaculum maxime placet: omiſſo tamen illo ſtudio Graecorum, qui ferociſſimum quemque alitem certaminibus & pugnae praeparabant. nos enim cenſemus inſtituere vectigal induſtrii patriſfami-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *volucrum* deeſt *P. volacrum L.* [C. II] †) *chortalium Goeſ.* a) *nauitae I. B. R.* b) *e P.* c) *ſit ſi tamen ſit pro dulcio nomine P.* d) *gallinarium P gallinarum R.* e) μελεανγίδοι *P.* †) *rutilem Gr.* f) *galeam &* defic. *L. I. B. R. galeam & crura macerit P. 1. galeam criſtam &c. Pol. 2.* g) *qui capi I B. R.* †) forte leg. *ſunt.* gg) *tantum Goeſ.* h) *conſaneſcunt C. St.* †) Male olim *figurali apud. Iun. ep. 20. p 377.* Almel. i) *hi I. B. R.* l) *delſarede & hi Goeſ.* ll) *Calchidicum I. B. R.* m) *quodam imperito P.* n) *Nouis P.*

NOTAE VARIORVM.

2, 2 RVSTICA) Vid. Var. 3, 9, 16 & 17.

2, 2 RVTILAM GALEAM) Videtur legendum *paleam.* Nam infra in hoc ipſo capite ſic ſcribit: *Paleas ex rutilo albicantes.* VRSIN. Tanto veriſimilior eſt Vrſini coniectura, quia etiam infra ſ. 9. quem locum hic laudat, *galea* & *palea* miſcentur. Caeterum ad Varr. 3, 9, 18. iam faſſi ſumus, nobis non liquere de diuerſis harum gallinarum generibus Neque adeo iudicare audemus de his, quae diſputantur ab Illuſtriſſimo Fontanino ad Achatem Iſiacum: & quae contra ipſius ſententiam dicuntur in Actis Erud. Lipſ. A. cIↄIↄccxxx p. 182. Neque ad naturam harum auium & hodierna nomina multum facere videntur Laur. Begeri Meleagrides & Aetolia.

2, 3 AMISSIS GENITALIBVS) [Q]uae hodie vſurpatur ratio, pernicioſa interdum pullis Abſcindunt praeterea criſtas & paleas: relinquunt calcaria. Vtraque ratio Plinio innotuit 10, 21 ſ. 25 *lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus, mox hulcere oblito figlina creta.* Poſterioris tantum Varro mentionem facit 3, 9, 3 cum tamen prior iam Ariſtoteli nota fuerit Hiſt. An. 9, 79 Igitur probabilis, coniectura tamen, Vrſini, cum legi vult pro *tamen tantum,* quod viſum etiam erat Schoettgenio. Miratur denique Menagius Men. T. 2 p. 108 qui factum, quod caſtrandi feminas etiam gallinas rationem ignorauerint veteres. neque puto ea Germanis frequentatur, & vt rem ſingularem a ſe viſam commemorat Menagius. In porcis feminis eam vſurpari notum eſt. vid. C. 7, 9, 5.

2, 4 DELIACI) vid. Plin. 10, 50. SCHOETTG.

familias [o], non rixoſarum auium laniſtae, cuius plerumque totum patrimonium, pignus
aleae, victor gallinaceus pyctes abſtulit. Igitur cui placebit ſequi noſtra praecepta, con- 6
ſideret oportet primum quam multas, & [p] cuiuſmodi parare debeat matrices; deinde qua-
liter eas tueri [q] & paſcere; mox quibus anni temporibus earum partus excipere; tum de-
mum vt incubent & excludant efficere; poſtremo vt commode pulli educentur operam
dare. his enim curis & miniſteriis exercetur ratio cohortalis, quam Graeci vocant ὀρνι-
θοτροφίαν. Parandi autem modus eſt ducentorum capitum, quae paſtoris vnius curam 7
diſtendant [r]: dum tamen anus ſedula vel puer adhibeatur cuſtos vagantium, ne obſidiis
hominum, aut inſidioſorum [s] animalium diripiantur. Mercari porro niſi foecundiſſimas
aues non expedit. Eae ſint rubicundae vel fuſcae ‡ plumae, nigriſque pennis: ac ſi fie-
ri poterit, omnes huius, & ab hoc proximi coloris eligantur. ſin aliter, euitentur [t] al-
bae; quae fere cum ſint molles [u] ac minus viuaces, tum ne foecundae † quidem facile re-
periuntur [x]: atque etiam conſpicuae, propterque [y] inſigne [z] candoris ab accipitribus &
aquilis ſaepius abripiuntur. Sint ergo matrices probi [a] coloris, [robuſti [b] corporis], 8
quadratae, pectoroſae, magnis capitibus, rectis rutiliſque [c] criſtulis, albis auribus, & ſub
hac ſpecie quam ampliſſimae, nec paribus [d] vngulis: generoſiſſimaeque creduntur, quae
quinos habent digitos, ſed ita ne cruribus emineant tranſuerſa calcaria. nam quae hoc vi-
rile gerit [e] inſigne, contumax ad concubitum dedignatur [f] admittere marem, raroque
foecunda, etiam cum incubat, calcis aculeis oua perfringit. Gallinaceos [g] mares niſi ſa- 9
laciſſimos habere non expedit. atque in his quoque ſicut in [h] foeminis, idem color, idem-
que [i] numerus vnguium, ſtatus altior quaeritur: ſublimes, ſanguineaeque [l], nec [m] obli-
quae criſtae: rauidi [n], vel nigrantes oculi: breuia & adunca roſtra: maximae candi-
diſſimaeque aures: paleae [o] ex rutilo albicantes, quae velut incanae barbae dependent:
iubae [p] deinde variae, vel ex auro flauae, per colla [q] ceruiceſque in humeros diffuſae: 10
tum lata & muſculoſa pectora, lacertoſaeque [r] ſimiles brachiis [s] alae [t], tum proceriſſimae
caudae,

VARIETAS LECTIONIS

o) *patrisfamiliae I. B R.* p) *Secundum I. B. R. Sed P.* q) *tutari Goeſ. I. B. R.* r) *diſperdat I. B. R. diſtendant P. & Goeſ. diſpendant* al. s) *inſidiatorum I. B. R* ‡) *infuſcae Goeſ.* t) *vitentur I. B. R. viterbitentur P.* u) *moles R.* †) *facundae H.* x) *reperiantur I. B. R.* y) *propterque inſigne I. B. R. propter quod* alii. z) *inſignae Iunt.* a) *probi coloris* om. *I. B. R. robii coloris Goeſ.* b) *robuſti corporis* omitt. *P. Goeſ. L.* c) *rutuliſque R. criſtis L.* d) *partibus vnguibus P. vnguibus* etiam G. e) *gerit* abeſt *P.* f) *dedignatam P.* g) *Galinaceos R.* h) *in* abeſt *I. B. R.* i) *idem I B. R.* l) *aequae* interſer. *I. B. R.* m) *vel I. B. R.* n) *Rubidi P. Goeſ. rabidi L.* o) *Galeae P. Goeſ.* p) *Vel P.* q) *cola R.* r) *lacertoſque I. B. R. lacertos aeque* alii, niſi quod *aequae Iunt.* s) *brachii Gymn.* t) *alae tum proceriſſimae: caudae &c.* Ita vel ſimiliter diſting. omnes.

NOTAE VARIORVM.

2, 6 VT INCVBENT ET EXCLVD.) ſi attendas, videbis ſententiam poſtulare tum hic, tum commate proximo, vt ante hanc *vt* intelligatur ex ſuperioribus *quomodo* vel VT *debeat.* Videtur igitur hic etiam ἡ *vt* duplicem quaſi perſonam ſuſtinere, aduerbii & coniunctionis. Vid. quae diximus ad C 7, 3, 20

2, 7 CVRAM DISTENDANT) vt nunc ex MSS. reſtituimus, legi iam volebat VRSIN.

2, 7 PROPTERQVE INSIGNE CANDORIS) τὴν *quod* abundare iam iudicarat Vrſinus, & ortam eſſe ex *que*, nimis manifeſtum eſt.

2, 8 NEC PARIBVS VNGVLIS) *impares digitos* Varro poſtulat; περιττοδάκτυλοι ſunt Geop. 14, 7.

2, 9 INCANAE BARBAE) *In cane* legendum videtur Vrſino: quam bene, alii viderint: ſi barbatum animal nominare volebat, quidni caprum potius dixiſſet.

2, 10 LACERTOS AEQVE) Hanc lectionem ſeu diſtinctionem potius, nam eſt ipſa Commeliniana aliter inciſa, iam coniectura praecepit Vrſinus, tanto magis recipiendam, quod cum re ipſa & deſcriptionibus aliorum conuenit. Ita Varro 3, 9, 5 *caudas magnas frequentibus pinnis* poſcit; Florentinus autem Geop. 14, 16 οὐρὰς μεγάλας καὶ δασείας. Denique intelligi non poteſt,

qui

caudae, duplici ordine ſingulis vtrinque prominentibus pinnis † inflexae: quinetiam vaſta
femina [u] & frequenter horrentibus plumis [x] hirta: robuſta crura, nec longa, ſed infeſtis
11 velut ſudibus nocenter armata. Mores ‡ autem quamuis non ad pugnam, neque ad victo-
riae laudem praeparentur, maxime tamen generoſi probantur [y], vt ſint elati [yy], alacres,
vigilaces [z], & ad ſaepius canendum promti, nec qui facile terreantur: nam interdum
reſiſtere debent, & protegere coniugalem gregem: quin † attollentem minas ſerpentem,
12 vel aliud noxium animal interficere. Talibus autem maribus [a] quinae ſingulis foeminae
comparantur [b]. nam Rhodii [c] generis, aut Medici [d] propter grauitatem, neque patres
nimis [e] ſalaces [f], nec foecundae matres: quae tamen ternae ſingulis maritantur. & cum
pauca oua poſuerunt, inertes ad incubandum, multoque magis ad excludendum [g], raro
foetus ſuos educant. Itaque quibus cordi eſt ea genera propter corporum ſpeciem poſſi-
dere, cum exceperunt oua generoſarum, vulgaribus gallinis ſubiiciunt, & [h] ab his [i] ex-
13 cluſi pulli nutriuntur [l]. Tanagrici [m] plerumque Rhodiis [n] & Medicis amplitudine pares,
non multum moribus a vernaculis diſtant, ſicut & Chalcidici [o]. Omnium tamen ho-
rum generum nothi [p] ſunt optimi pulli, quos conceptos ex peregrinis maribus, noſtra-
tes ediderunt. nam & paternam ſpeciem gerunt, & ſalacitatem foecunditatemque verna-
14 culam retinent. Pumiliones [q] aues, niſi quem humilitas earum delectat, nec propter
foecunditatem, nec propter alium reditum nimium probo [r], tam hercule, quam nec
pugnacem [s], nec rixoſae [t] libidinis marem. nam plerumque caeteros infeſtat, & non
15 patitur iniri foeminas, cum ipſe pluribus ſufficere non queat. Impedienda eſt itaque
procacitas eius ampullaceo [u] corio; quod cum in orbiculum formatum eſt, media pars
eius reſcinditur, & [x] per exciſam partem galli pes inſeritur: eaque quaſi compede cohi-
bentur feri mores. Sed, vt propoſui, iam de tutela [y] vniuerſi generis praecipiam.

III. Gallinaria conſtitui debent parte villae, quae hibernum ſpectat o-
rientem: iuncta ſint ea furno, vel culinae, vt ad auem perueniat fumus, qui eſt huic ge-
neri praecipue ſalutaris. Totius autem officinae, id † eſt ornithonis, tres continuae [a]
extru-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *pennis Goeſ.* u) *foemina* editi. *vid. Morg. I, 41.* x) *plumis. Hirta robuſtaque I. B. R.* ‡) *mares* al. *Brouckh.* y) *probentur I. B. R.* yy) *telati Goeſ.* z) *vigilantes L. l. B. R.* †) *&* inſ *Goeſ.* a) *manibus P* b) *comparamur P.* c) *herodi P.* d) *n. Melici P.* e) *minus R.* f) *ſatages P.* g) *excudendum P. Gy.* h) *vt I. B. R.* i) *his qui excuſi P.* l) *nutriantur I. B. R.* m) *Tanagraci B.* n) *hordiis P.* o) *Calcidici P. Calchidici I. B. Chalchidici R.* p) *noti ſunt. Optimi ſunt pulli I. B. R.* q) *Pumiles L. I. B. R. H. pumileas Goeſ.* r) *probatum hercule P.* s) *pugnacen P.* t) *rixo Pol.* u) *ampulaceo Reg.* x) *& per exciſam partem galli pes inſeritur* deeſt in antiquo *P.* y) *tutella R.* [C. III.] †) *i. gernithonis L.* a) *continue B. R.*

NOTAE VARIORVM.

qui ſint *lacerti* in Gallo ab *alis* & *feminibus* diuerſi, quae ſeparatim commemorantur: *lacertoſae* autem *alae* proprie & eleganter dicuntur h. e. toroſae muſculoſaeque.

2, 11 ATTOLLENTEM MINAS) Virgiliana formula Ge. 3, 421 *Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem.* Talia ſaepe ſunt apud noſtrum, quibus tanquam gemmis orationem diſtinguit.

2, 15 AMPVLLACEO CORIO) Vel ex ampulla veteri coriacea ſecto, (tales enim fuiſſe etiam Caſaubonus docet ad Theophr. Charact. p. 169 non ex Graecis modo, ſed ex Plauto etiam & Feſto) vel certe ita inflexo, quaſi ex ampulla vel bulla ſectum eſſet.

3, 2

extruuntur cellae [b], quarum, ſicuti dixi, perpetua frons orienti [c] ſit obuerſa. In ea 2
deinde fronte exiguus detur vnus omnino aditus mediae cellae; quae ipſa [d] tribus mini-
ma eſſe debet in altitudinem [e], & quoquouerſus pedes ſeptem. in ea ſinguli dextro lae-
uoque pariete aditus ad vtramque cellam faciendi [f] ſunt, iuncti parieti, qui eſt intranti-
bus aduerſus. Huic autem focus applicetur tam longus [g], vt nec impediat praedictos
aditus, & ab eo fumus perueniat in vtramque cellam: eaeque [h] longitudinis, & [i] altitu-
dinis duodenos pedes habeant, nec plus latitudinis, quam media [l]. ſublimitas diuidatur [m] 3
tabulatis, quae ſupra ſe quaternos, & infra ſeptenos liberos pedes habeant, quoniam ipſa
ſingulos occupant. vtraque tabulata gallinis ſeruire [n] debent, & ea paruis ab oriente ſin-
gulis illuminari feneſtellis, quae & ipſae † matutinum exitum [o] praebeant auibus [p] ad co-
hortem, nec minus veſpertinum introitum. ſed curandum erit, vt ſemper noctibus clau-
dantur, quo [pp] tutius aues maneant. intra [q] tabulata maiores feneſtrae [qq] aperiantur, & 4
eae [r] clatris muniantur, ne poſſint noxia irrepere animalia: ſic tamen, vt illuſtria ſint
loca, quo commodius habitent [s]. auiariuſque ſubinde debet ſpeculari aut incubantis, aut
parturientis foetus. nam etiam in iis ipſis locis ita craſſos parietes aedificare conuenit, vt
exciſa per ordinem gallinarum cubilia recipiant: in quibus aut oua edantur, aut exclu-
dantur [t] pulli: hoc enim & ſalubrius, & elegantius eſt, quam illud, quod quidam faci-
unt, vt palis in parietes [u] vehementer actis, vimineos [x] qualos ſuperimponant [y]. Siue 5
autem parietibus, ita, vt diximus, cauatis, ſiue [z] qualis vimineis praeponenda erunt veſti-
bula, per quae matrices ad cubilia vel pariendi, vel incubandi cauſa perueniant. neque
enim debent ipſis nidis inuolare [a], ne dum adſiliunt, pedibus oua confringant. Aſcen- 6
ſus deinde auibus ad tabulata per vtramque cellam [b] datur iunctis parieti modicis aſſercu-
lis [bb], qui paulum formatis gradibus aſperantur, ne ſint aduolantibus lubrici. ſed ab co-
horte forinſecus praedictis feneſtellis ſcandulae ſimiliter iniungantur, quibus irrepant aues
ad requiem nocturnam. Maxime [c] autem curabimus [d] vt & haec auiaria & caetera, de
quibus mox dicturi ſumus, intrinſecus & [e] extrinſecus poliantur opere tectorio, ne [f] ad
aues feles habeant aut coluber acceſſum [ff], & aeque noxiae prohibeantur peſtes. Tabu-
latis inſiſtere dormientem auem non expedit, ne ſuo laedatur ſtercore; quod cum pedi- 7
bus vncis adhaeſit, podagram creat. ea pernicies vt euitetur, perticae dolantur in qua-
drum,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *caellae* hic & ſaepius *I. I. A. G.* c) *orientem P.* d) *ipſe L. Goeſ. ipſa e* coni. *Brouckh.* e) *le-uoque I. B. R. I. I. H. A.* f) *iaciundi L. P. I. I.* g) *longe* coni. *Vrſin.* h) *aeque I. B. R.* i) *ad* interſ. *I. B. R.* l) punctum abeſt in edit. m) *diuidatur: tabulatisque ſupra I. B. R. diuidantur tabulatis* al. n) *feruire I. B. R.* † *ipſe G.* o) *exitum* deeſt *P.* p) *animos P.* pp) *quotius Goeſ. quoties aues meant* coni. *Brouckh.* q) *infra Goeſ.* qq) *faeneſtrae R. feneſtellae P. Goeſ. maiore feneſtra* coni. *Brouckh.* r) *e P.* s) *habitet auiarius: qui I. B. R.* t) *excudantur P.* u) *parietem I. B. R.* x) *viminimos P.* y) *ſuperponant I. B. R. ſuperſonant L.* z) *ſiue qualem vimineos P. aut qualis* alii. a) *inbolare P.* b) *caellam I. I. A.* bb) *adſorculis L.* c) *Maxum P.* d) *curauimus P.* e) *& extrinſecus def. I. B. R.* f) *neque anes P.* ff) *tum* inſ. *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

3, 2 QVAE IPSA TRIBVS) *e tribus* malit Vrſinus, & ut ſupra poſitum eſt Brouckhuſius.

3, 3 SVBLIMITAS DIVIDATVR) Secuti ſumus Vrſini interpunctionem, qua lux affunditur loco, vt erat ante diſtinctus vel diſcerptus potius, obſcuriſſimo.

3, 5 SIVE QVALIS) Coniecturam Vrſini autoritate Medicei codicis confirmatam recepimus.

3, 6 FELES HABEANT) concinnius videtur *habeat.* Videtur librarios fefelliſſe caſus in *es* in nomine *feles*, quem ſingularis etiam numeri eſſe, non cogitabant.

drum, ne teres leuitas [g] earum ſuperſilientem † volucrem non recipiat. conquadratae dein-
de foratis duobus aduerſis parietibus induuntur [h], ita vt [i] tabulato pedalis altitudinis, &
8 inter ſe bipedalis latitudinis ſpatio diſtent. Haec erit cohortalis officinae diſpoſitio. cae-
terum cohors ipſa, per quam vagantur, non tam ſtercore, quam vligine careat. nam
plurimum refert aquam non eſſe in ea niſi [k] vno loco, quam bibant, eamque mundiſſi-
mam: nam ſtercoroſa pituitam concitat. puram tamen ſeruare non poſſis, niſi clauſam [l],
vaſis in hunc vſum fabricatis. ſunt autem, qui aut aqua replentur, aut cibo plumbei ca-
9 nales, quos magis vtiles eſſe ligneis [ll], aut fictilibus compertum eſt. Hi [m] ſuperpoſitis
operculis clauduntur, & a lateribus ſuper mediam partem altitudinis per ſpatia palmaria
modicis forantur cauis, ita vt auium capita poſſint admittere. nam niſi operculis munian-
tur, quantulumcunque aquae vel ciborum ineſt, pedibus euerritur [n]. Sunt qui a ſupe-
riore parte foramina ipſis operculis imponant, quod fieri non oportet, nam ſuperſiliens
auis proluuie ventris cibos & aquam conſpurcat.

IV. Cibaria gallinis praebentur optima, pinſitum ordeum & vicia [a], nec
minus cicercula [b], tum etiam milium, aut panicum: ſed haec vbi vilitas annonae per-
mittit. vbi vero ea eſt carior, excreta tritici minuta [c] commode dantur. nam per ſe id
frumentum, etiam quibus locis viliſſimum eſt, non vtiliter praebetur, quia obeſt auibus.
poteſt etiam lolium decoctum obiici, nec minus furfures modice a farina excreti: qui ſi
2 nihil habent farris, non ſunt idonei [d], nec tantum [e] appetuntur [f]. Ieiunis [g] cytiſi folia,
ſeminaque maxime probantur, & ſunt huic generi gratiſſima: neque eſt vlla regio, in
qua non poſſit huius arbuſculae copia eſſe vel maxima. Vinacea quamuis tolerabiliter
paſcant [h], dari non debent, niſi quibus temporibus anni auis foetus [i] non edit: nam &
3 partus raro [k], & oua faciunt exigua. ſed cum plane [l] poſt autumnum ceſſant a foetu, poſ-
ſunt [m] hoc cibo ſuſtineri. Attamen quaecunque dabitur eſca per cohortem vagantibus,
die incipiente, & iam in veſperum declinante [n], bis diuidenda eſt, vt & mane non pro-
tinus a cubili [o] latius euagentur, & ante crepuſculum propter cibi ſpem temporius ad of-
ficinam redeant, poſſitque numerus capitum ſaepius recognoſci. nam volatile pecus facile
4 paſtoris cuſtodiam decipit. Siccus etiam puluis & cinis vbicunque cohortem porticus vel
tectum protegit, iuxta parietes reponendus eſt, vt ſit quo aues ſe perfundant. nam his re-
bus plumam pennaſque [p] emundant: ſi modo credimus Epheſio Heracleto [pp], qui ait ſues
5 coeno [q], cohortales aues puluere, vel cinere lauari. Gallina poſt primam emitti, & ante
horam

VARIETAS LECTIONIS.

g) *breuitas I. B. R.* † *ſuperſilentem G.* h) *induunt* antiqu. *Pol. L.* & *Ienſ.* i) *a* inſer. *I. B. R.* k) *in* inſ. *Goeſ.* l) *clauſum fabricans L.* ll) *ligneis aut fictilibus Goeſ. Pol. ligneis aut fictiles L. ligneos aut fictiles* al. m) *His I. B. R.* n) *euerritur Goeſ. I. B. R. & Vrſ euertitur* al. [C. IV.] a) *vitia I. B. R. vinacia P. Goeſ.* b) *acercula H.* c) *minuta Goeſ. P. I. I. minute* alii. d) *idonei. Nec I. B. R.* e) *tamen Goeſ. I. B. R.* f) *aptuntur Gy.* punctum abeſt *I. B. R.* g) *ieiuniis R.* h) *paſcat P.* i) *foetum I. B. R.* k) *raros* coni. *Brouckh.* l) *plene P.* m) *poteſt P.* n) *declinato I. B. R.* o) *cubilitatius P.* p) *pinnasque* om. praet. *Com.* pp) *Heraclito Goeſ.* q) *ceno I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 7 INDVVNTVR) *inducuntur* legi vult VRSIN.

3, 9 SVNT AVTEM) Aptius videtur *ſunto.*

4, 1 CIBARIA) Vid. Florent. Geop. 14, 7. SCHOETTG.

4, 2 CYTISI FOLIA) Vid. deinde 8, 5, 2.

4, 2 NAM ET PARTVS RARO) *Nam & pariunt raro* videtur legendum. VRSIN. Ego putabam *partus raros.* SCHOETTG.

5 † Hiſto-

horam diei vndecimam claudi debet: cuius vagae cultus hic, quem diximus, erit: nec tamen alius clauſae, niſi quod ea non emittitur [r], ſed intra ornithonem ter die paſcitur maiore menſura. nam ſingulis capitibus quaterni cyathi diurna cibaria ſunt, cum vagis [s] terni [t], vel bini praebeantur [u]. Habere [x] etiam clauſam oportet amplum veſtibulum, 6
quo prodeat, & vbi apricetur [y]: idque ſit retibus munitum, ne aquila vel accipiter † inuolet. quas impenſas & [z] curas [a], niſi locis [b], quibus harum rerum vigent pretia [c], non expedit adhiberi. Antiquiſſima eſt autem cum in [d] omnibus pecoribus, tum in hoc, fides paſtoris; qui niſi eam domino ſeruat, nullus [e] ornithonis quaeſtus vincet [f] impenſas. De tutela ſatis dictum eſt: nunc reliquum ordinem proſequemur.

V. † Confecta bruma parere [a] fere [b] id genus auium conſueuit. Atque earum quae ſunt foecundiſſimae, locis tepidioribus circa Calend. Ian. oua edere incipiunt; frigidis autem regionibus, eodem menſe poſt Idus. Sed cibis idoneis foecunditas earum elicienda [bb] eſt, quo maturius partum edant. optime praebetur ad ſatietatem ordeum ſe- 2
micoctum: nam & maius facit ouorum incrementum, & frequentiores partus. ſed [c] is cibus quaſi condiendus eſt interiectis cytiſi foliis, ac ſemine eiuſdem, quae vtraque [d] maxime putantur augere foecunditatem auium. Modus autem [e] cibariorum ſit, vt dixi, vagis binorum cyathorum ordei. aliquid tamen admiſcendum erit cytiſi [f], vel ſi id non fuerit, viciae aut milii. Curae autem debebit eſſe cuſtodi, cum parturient [g] aues, vt ha- 3
beant quam mundiſſimis paleis conſtrata cubilia, eaque ſubinde conuerrat [gg], & alia ſtramenta quam recentiſſima reponat. nam pulicibus, aliiſque ſimilibus animalibus replentur, quae ſecum affert auis, cum ad idem cubile reuertitur. Aſſiduus autem debet eſſe cuſtos, & ſpeculari [h] parientes, quod ſe facere gallinae teſtantur crebris ſingultibus interiecta voce acuta. obſeruare itaque dum edant oua, & confeſtim circumire oportebit cubi- 4
lia, vt quae nata ſunt recolligantur, notenturque quae quoque die ſint edita, vt quam recentiſſima ſupponantur glocientibus [hh]: ſic enim appellant ruſtici aues eas quae volunt incubare. caetera vel reponantur, vel aere [i] mutentur. Aptiſſima porro ſunt ad excludendum recentiſſima quaeque. poſſunt tamen etiam requieta ſupponi, dum ne vetuſtiora ſint [l], quam dierum decem. Fere autem, cum primum partum conſummauerint [m] 5
gallinae, incubare cupiunt ab Idibus Ianuariis, quod facere non omnibus permittendum eſt; quoniam quidem nouellae magis edendis, quam excubandis [n] ouis vtiliores ſunt: inhibeturque cupiditas incubandi [o] pinnula per nares traiecta. Veteranas igitur aues ad hanc [p] 6
rem eligi oportebit, quae [q] iam ſaepius id fecerint; moreſque earum maxime pernoſci, quo-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *emittetur I. B. R.* s) *magis I. B. R.* t) *terni vel* def. *P.* u) *praebeatur P.* x) *Habeat tamen etiam clauſa I. B. R habeat tamen clauſa oportet L.* y) *applicetur L. I. B. R.* †) *ancipiter L.* z) *&* deficit *P.* a) *curam P.* b) *&* interſer. *P.* c) *precia I. B. R. A. G.* d) *in* deeſt *I. B. R.* e) *a nullis n nullius Pol. L.* f) *iungit I. B. R.* [C. V.] a) *parere* deeſt ant. *P.* b) *fere* deeſt in nouo *P.* bb) *eligenda L.* c) *Et I. B. R. ex his Goeſ.* d) *vtraque* om *Goeſ. I. B. R.* e) *autem* deeſt *I. B. R.* f) *vt* inſ. *I. B. R.* g) *parturiens P.* gg) *conuertat.* h) *ſpecularientes Goeſ. ſpeculari parietes Gr.* hh) *glutientibus P.* i) *remittentur L. I. B. R.* l) *ſunt I. B. R.* m) *conſumauerunt I. B. R. conſumauerint I. I. H. A.* n) *excludendis I. B. R. excudendis Goeſ. vid. Morg. I, 42.* o) *incubando pinnulla per naſi & a traiecta* antiqu. *P.* p) *hanc* deeſt *I. B. R.* q) *&* inſ. nou. Pol.

NOTAE VARIORVM.

5 † Hiſtoriam naturalem ouorum & incubationis videre licet Plin. 10, 52 ſq. ſ. 73 ſq.

5, 2 Vel si id non fverit) quod vix tamen vſu venire dicit c. 4. ſ. 2.

5, 6

quoniam aliae melius excubant [r], aliae editos pullos commodius educant [s]. at e contrario quaedam & [t] ſua & aliena oua comminuunt atque conſumunt, quod facientem protinus 7 ſubmouere conueniet [u]. Pulli autem duarum aut trium auium excluſi [x], dum adhuc teneri ſunt, ad vnam, quae ſit [y] melior nutrix, transferri debent, ſed primo quoque die, dum mater ſuos & alienos propter ſimilitudinem dignoſcere [z] non poteſt. Verumtamen ſeruare oportet modum. neque enim debet maior eſſe quam triginta capitum. negant 8 enim hoc ampliorem gregem poſſe ab vna nutriri. Numerus ouorum, quae ſubiiciuntur, impar obſeruatur, nec ſemper idem. nam primo tempore, id eſt menſe Ianuario, quindecim, nec vnquam plura ſubiici debent: Martio XIX, nec his pauciora: vnum [a] & viginti Aprili: tota deinde aeſtate vſque in Calendas Octobris totidem [b]. poſtea ſuper-9 uacua eſt huius rei cura, quod frigoribus excluſi [c] pulli plerumque intereant. Plerique [d] tamen etiam ab aeſtiuo ſolſtitio non putant bonam pullationem, quod ab eo tempore etiam ſi facilem [e] educationem habent, iuſtum tamen non capiunt incrementum. Verum ſuburbanis locis, vbi a matre pulli non exiguis [f] pretiis [g] veneunt, nec [h] plerumque intereunt, probanda eſt aeſtiua educatio. Semper autem, cum ſupponuntur oua, conſiderari debet [i], vt luna creſcente a [l] decima vſque ad quintamdecimam id fiat. nam & ipſa ſuppoſitio per hos fere dies eſt commodiſſima, & ſic adminiſtrandum eſt, vt rurſus 10 cum excluduntur pulli, luna creſcat. Diebus quibus animantur oua, & in ſpeciem volucrum conformantur, ter ſeptenis opus eſt gallinaceo generi [m]. at pauonino & anſerino, paulo amplius ter nouenis. quae ſi quando fuerint ſupponenda gallinis, prius eas incubare decem diebus foetibus alienigenis patiemur. tum demum ſui generis quatuor oua, nec plura quam quinque fouenda recipient. ſed & haec quam maxima: nam ex puſillis aues 11 minutae naſcuntur. Cum deinde quis volet quam plurimos mares excludi, longiſſima quaeque & acutiſſima oua ſubiiciet: & rurſus cum foeminas, quam rotundiſſima. Supponendi autem conſuetudo tradita eſt ab iis [n], qui religioſius haec adminiſtrant, eiuſmodi. Primum quam ſecretiſſima cubilia eligunt [o], ne incubantes matrices ab aliis auibus inquietentur: deinde antequam conſternant ea †, diligenter emundant, paleaſque, quas ſubſtraturi ſunt, ſulfure [p] & bitumine, atque ardente teda [q] perluſtrant, & expiatas cubilibus

VARIETAS LECTIONIS.

r) *excludant I. B. R. excudant Goeſ.* s) *educent Goeſ. I. B. R.* t) *eſt vt P.* u) *conueniunt I. B. R.* x) *excuſſi P. excuſi Goeſ.* y) *eſt P.* z) *dinoſcere I. B. R.* a) *XI. I. B. R. vndecim L.* b) *XIII. I. B. R. tredecim L.* c) *excuſſi Pol.* d) *Plerumque I. B. R.* e) *facile I. B. R.* f) *pulli plerumque P.* g) *preciis I. B. R. A G. C.* h) *nec pl. int.* om. *Goeſ.* i) *debebit P.* l) *a abducamuſque n. ab decuma vſque P.* m) *genere I. B. R.* n) *his I. B. R.* o) *legunt P.* †) *eam Ienſ.* p) *ſulphure I. B. R. Gr.* q) *taeda I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

5, 6 MELIVS EXCVBANT) Videndum an melius ſit *excludunt*. VRSIN. Videbatur Cl. Schoettgenio ex Goeſiano reponendum hic & reliquis huius capitis locis *excudendi* verbum. Ego rem integram eſſe malebam; cum *excubare* ad alterum *incubare* videatur referri non abſurde poſſe. *Excubandis* etiam habent primae editiones 8, 14, 7. Ita modo ſ. 5 *excubandis* habuimus.

5, 10 PRIVS EAS INCVBARE) Multo diſertius eadem inculcat noſter deinde 8, 11, 11 vnde huius loci ſententia petenda.

5, 11 LONGISSIMA QVAEQVE) Vide Brodaeum Miſc. 3, 25 qui plura de ouis philoſophatur. Ob hanc ipſam cauſam Catii praeceptor Horatianus Sat. 2, 4, 12 *Longa quibus facies ouis erit, ille memento. Vt ſucci melioris, & vt magis alma rotundis Ponere. namque marem cohibent calloſa vitellum.* Vſus eſt hoc loco etiam Plin. 10, 52 ſ. 74 vbi Ariſtotelem etiam in eadem ſententia fuiſſe ex Alberto magno hiſt. an. 6, 1 p. 189 probat Harduinus contra Scaligerum. Nimirum transſcriptorum vitio transpoſita ſunt verba, quae nunc leguntur apud Philoſophum hiſt. an.

bilibus iniiciunt, ita factis concauatis [r] nidis, ne ab [s] aduolantibus, aut etiam [t] deſilientibus euoluta [u] decidant oua. Plurimi etiam infra cubilium ſtramenta graminis aliquid, & 12
ramulos lauri, nec minus allii [x] capita cum clauis ferreis ſubiiciunt: quae cuncta remedia † creduntur eſſe aduerſus tonitrua, quibus vitiantur oua, pullique ſemiformes interimuntur ante quam toti ‡ partibus ſuis conſummentur. Seruat autem qui ſubiicit, ne ſin- 13
gula oua [y] in cubili [z] manu componat [a], ſed totum ouorum numerum in alueolum ligneum conferat, deinde vniuerſum leniter in praeparatum nidum transfundat. Incuban- 14
tibus autem gallinis iuxta ponendus [b] eſt cibus, vt ſaturae ſtudioſius nidis immorentur, neue longius euagatae refrigerent oua, quae quamuis [c] pedibus ipſae conuertant, auiarius [d] tamen cum deſilierint matres, circumire debet, ac manu verſare, vt aequaliter † calore concepto facile animentur. quin etiam ſi qua vnguibus laeſa vel fracta ſunt, vt remoueat. idque [e] cum fecerit, die [f] vndeuigeſimo [g] animaduertat, an pulli roſtellis oua percuderint [gg], & auſcultetur, ſi pipiant [h]. nam ſaepe propter craſſitudinem putaminum [hh] erumpere non queunt. Itaque haerentes pullos manu eximere oportebit, & matri fo- 15
uendos ſubiicere [i], idque non amplius triduo facere. nam poſt vnum & vigeſimum diem ſilentia oua carent animalibus: eaque remouenda ſunt, ne incubans inani [l] ſpe diutius detineatur [m] effoeta. Pullos autem non oportet ſingulos, vt quiſque natus ſit, tollere, ſed vno die in cubili ſinere cum matre, & aqua ciboque abſtinere, dum omnes excludantur. Poſtero † die, cum grex fuerit effoetus, hoc modo deponitur [n]. Cribro viciario [o], vel 16
etiam loliario, qui iam fuerit in vſu, pulli ſuperponantur, deinde pulegii ſurculis fumigentur. ea res videtur [p] prohibere pituitam, quae celerrime teneros interficit. Poſt 17
haec † cauea cum matre claudendi ſunt, & farre [q] ordeaceo cum aqua incocto, vel adoreo farre [q] vino reſperſo [r], modice alendi. nam maxime cruditas vitanda eſt: & ob hoc [rr]
tertia

VARIETAS LECTIONIS.

r) *concabantis P. concabunis Goeſ.* s) *ab* deeſt *I. B R.* t) *etiam* deeſt *I. B. R.* u) *obuoluta P. L.* om. *Goeſ. I. B. R.* x) *alii I.* †) *remedio Goeſ.* ‡) *totis L.* y) *oua in* deeſt *P.* z) *cubilia P.* a) *componant P.* b) *ſupponendus P.* c) *q ipſa conferre, auiarius P.* d) *auiariis R.* †) *equaliter Gy.* e) *Itque P.* f) *duo de viginti diebus vnde viceſſime P.* g) *inde vigeſimo L.* gg) *pertud. Goeſ.* h) *pipunt Goeſ.* hh) *putaminarum rumpere n. inrumpere P.* i) *ſubicere R.* l) *nonani P.* m) *retineatur P. detinantur G.* †) *poſtremo Gr.* n) *deponatur I. B. R.* o) *vitiario I. B. R. A. G. St.* p) *videatur P.* †) *hoc P.* q) *fare R.* r) *aſperſo I. B. R.* rr) *iam* inſ. *Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

hiſt. an. 6, 2 p. 643 Ἔϛι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ὠῶν θηλέα· τὰ δὲ ϛρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ, ἄῤῥενα. Caeterum falſam & ineptam ſententiam vocat Bentleius ad Horat. l. c. de quo bene meritus eſt, cum *alma* ſubſtituit, vbi ante legebatur *alba*. *Alma* ſunt alibilia, & boni ſucci.

5, 12 NEQVE MINVS ALLII CAPITA) Neſcio cur *alii* malit VRSINVS. Certe allium in ſupellectili ſuperſtitioſorum eſſe, apparet etiam ex Perſ. 5, 188. *ſi non Praedictum ter mane caput guſtaueris alli.* vbi fatetur Caſaubonus, ſe de allio nihil quod huc faciat, meminiſſe.

5, 14 DIE VNDEVIGESIMO) Plinius 10, 53 *Viceſimo die ſi moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur.* SCHOETTG.

5, 14 SI PIPIANT) an pipiant. Significatio haec etiam Graecis & hodie Italis nota eſt. Notauimus de hac ad Iuuencum. add. Ritterſhuſius ad Guntheri Ligurinum 1, 13 & Pareus Lex. Crit. p. 1149. SCHOETTG.

5, 15 ABSTINERE) ſignificatio tranſitiua, curare vt abſtineant, prohibere, coërcere. Apud eccleſiaſticos ſcriptores *abſtinere* idem eſt, quod a communione eccleſiaſtica arcere & prohibere, quae notio ſaepe in Cypriano epiſt. 3, 4, 41, 47, 68 &c. occurrit. Retinet etiam ſignificationem in paſſiuo. Coelius Aurel. Acut. 2, 196 *Plurimus ſudor non ſolum cedentis aëris verum etiam irruentis tanquam repercuſſu abſtinetur.* Et n. 214. *Sudoris quoque fluor non frigidus dehinc abſtinetur.* IDEM.

5, 16 CVM GREX FVERIT EFFOETVS) Legendum *effectus*. Nam. 8, 11 ſic ait: *donec quinque & viginti capitum grex efficiatur.* & cap. 14 *& longe maior grex efficitur.* VRSIN.

5, 16 QVI IAM FVERIT) *quod* videtur legendum, vt ad *cribrum* referatur.

 5, 19

tertia die cauea cum matre continendi ſunt, priuſque, quam emittantur ad recentem cibum, ſinguli tentandi, ne quid heſterni [s] habeant in gutture [t]. nam ſi [u] vacua non eſt ingluuies, cruditatem ſignificat, abſtinerique debent, dum concoquant [x].
18 Longius autem non eſt permittendum teneris euagari, ſed circa caueam continendi ſunt, & farina ordeacea paſcendi dum corroborentur: cauendumque ne a ſerpentibus adflentur, quarum [y] odor tam peſtilens eſt [z], vt interimat vniuerſos. id vitatur ſaepius incenſo [a] cornu ceruino [b], vel galbano [c], vel muliebri capillo; quorum omnium fere nidoribus
19 praedicta peſtis ſubmouetur. Sed & curandum erit, vt tepide habeantur. nam nec calorem, nec frigus ſuſtinent [d]. optimumque eſt intra † officinam clauſos haberi cum matre, & poſt quadrageſimum diem poteſtatem vagandi fieri. Sed primis quaſi infantiae [e] diebus pertractandi ſunt, plumulaeque ſub cauda clunibus [f] detrahendae, ne ſtercore coinqui-
20 natae [g] dureſcant, & naturalia [h] praecludant. quod quamuis caueatur, ſaepe tamen euenit, vt aluus [i] exitum non habeat. itaque pinna pertunditur, & iter digeſtis † cibis praebetur. Sed [l] & iam validioribus [m] factis, atque ipſis matribus etiam vitanda pituitae pernicies [n] erit. quae ne fiat, mundiſſimis vaſis, & quam puriſſimam praebebimus aquam:
21 nec minus gallinaria ſemper fumigabimus, & [o] emundata [p] ſtercore liberabimus. Quod ſi tamen peſtis peruaſerit [q], ſunt qui ſpicas [r] allii [s] tepido madefactas [t] oleo [u] faucibus inferant. quidam hominis vrina tepida rigant ora, & tamdiu comprimunt, dum eas amaritudo cogat per nares emoliri pituitae nauſeam †. Vua [x] quoque, quam Graeci ἀγρίαν ςαφυλὴν [y] vocant, cum cibo miſta prodeſt [z]. vel eadem pertrita, & cum aqua potui
22 data. Atque haec remedia mediocriter laborantibus adhibentur. nam ſi pituita circumuenit oculos, & iam [a] cibos auis reſpuit, ferro reſcinduntur [b] genae, & coacta ſub oculis
23 ſanies omnis exprimitur: atque ita paulum triti [c] ſalis vulneribus infriatur [d]. Id porro vitium maxime naſcitur cum frigore & penuria cibi laborant aues: item cum per aeſtatem conſiſtens in cohortibus [e] aqua potatur [f]: item cum ficus aut vua immatura nec ad ſatietatem [g] permiſſa eſt, quibus ſcilicet cibis abſtinendae ſunt aues: eoſque [h] vt faſtidiant efficit vua labruſca de vepribus immatura lecta, quae cum farre [i] triticeo minuto [l] cocta obii-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *externi I. B. R.* t) *guttere P.* u) *ſi* deeſt *P.* x) *coquant* ant. *P.* y) *quorum I. B. R.* z) *eſt* deeſt *I. B. R.* a) *incenſu P.* b) *cerbino P.* c) *calbano P.* d) *ſubſtinent I. B. R.* †) *infra* omn. *intra* coni. *Brouckh.* e) *infartis P.* f) *crunibus P.* g) *conquinatae P.* h) *maturalia percludant P.* i) *albus P.* †) *degeſtis Gryph.* l) *Saepe etiam iam I. B. R. ſaepe iam iam Goeſ. Sed etiam iam P.* m) *remediis* inſeritur *I. B. R.* n) *pernities R.* o) *&* deeſt *P.* p) *emendata P.* q) *permanſerit L. Goeſ. I. B. R.* r) *micas P. Goeſ.* s) *alli I. B. R. alſi P.* t) *madefaciat P.* u) *&* inſ. *P.* †) *nauſa aqua quoq. Goeſ.* x) *Aqua P.* y) *ςαφυλῃιν I. B. R. ςαφύλην I. I. H. A. Gr. G. St.* z) *prodent P.* a) *iam* deeſt *I. B. R.* b) *reſcinditur P.* c) *attriti I. B. R.* d) *infricantur P.* e) *fuit* inſ. *P.* f) *potatur* deeſt *P.* g) *ſacietatem I. B. R.* h) *eo uſque P.* i) *hordeo I. B. R. Goeſ.* l) *minuta cocto P.*

NOTAE VARIORVM.

5, 19 INTRA OFFICINAM) Ita vid. leg. VRSIN.

5, 20 FVMIGABIMVS) Plin. 10, 57 ſ. 78 *Medicina in fame, & cubitus in fumo, vtiq. ſi ex lauro aut herba ſalina fiat &c.* ſunt enim pluſcula.

5, 21 FAVCIBVS INFERANT) Ita omnes, niſi quod, vt ſupra annotatum eſt, Iuntinae prioris exemplum ita obſcure literam, de qua quaeritur, exprimit, vt legi etiam poſſit *inſerant*, quod fere commodius eſt.

5, 21 AMARITVDO) Columella ſalſum & amarum confundere videtur. Vrina enim non perhibetur amara, ſed ſalſa. Et tamen eo loco, quod obiter monendum, rectius forte legetur, *pituitam nauſea.* Nam & in MS. eſt *nauſea*, non *nauſeam*. Haec & plura de *amari* & *ſalſi* diſcrimine Goeſius ad Sic. Flaccum p. 137. Conf. Salmaſius ad Solinum c. 5. p. 80, 81. SCHOETTG.

5, 23 CVM FARRE TRITICEO) *cum furfure* legendum. Nam vox *farre* mendoſe fluxit ex *furfure*. VRSIN. Sed *far adoreum, far hordea-*

obiicitur eſurientibus [m], eiuſque [n] ſapore offenſae aues, omnem aſpernantur vuam. Similis ratio eſt etiam caprifici, quae decocta cum cibo praebetur auibus, & ita [o] fici faſtidium creat. Mos [p] quoque, ſicut in caeteris pecoribus, eligendi [q] quaeque optima, & 24
deteriora vendendi, ſeruetur [r] etiam in hoc genere, vt [s] per autumni tempus omnibus annis, cum fructus earum ceſſat, numerus quoque minuatur. Submouebimus [t] autem veteres, id eſt, quae trimatum exceſſerunt: item quae aut [u] parum foecundae, aut parum bonae nutrices ſunt, & praecipue quae oua vel ſua, vel aliena conſumunt: nec minus, quae velut [x] mares cantare, atque † etiam calcare coeperunt: item ſerotini pulli, qui ab [y] ſolſtitio [z] nati capere iuſtum incrementum non potuerunt. In maſculis autem [a] 25
non eadem ratio ſeruabitur; ſed tamdiu cuſtodiemus generoſos, quamdiu foeminam implere potuerint [b]. nam rarior eſt in his auibus mariti bonitas. Eodem quoque tempore cum parere deſinent aues, id eſt, ab Idib. Nouemb. pretioſiores cibi ſubtrahendi ſunt, & vinacea praebenda, quae ſatis commode paſcunt, adiectis interdum tritici excrementis [c].

VI. † Ovorvm quoque longioris temporis cuſtodia non aliena eſt huic curae: quae commode ſeruantur per hiemem, ſi paleis obruas; aeſtate, ſi furfuribus. quidam prius trito ſale ſex horis adoperiunt: deinde eluunt, atque ita paleis aut [a] furfuribus obruunt. nonnulli ſolida, multi etiam freſa faba coaggerant: alii ſalibus integris adoperiunt: alii muria tepefacta † durant [b]. Sed omnis [c] ſal, quemadmodum non patitur putre- 2
ſcere, ita minuit oua, nec ſinit plena permanere: quae res ementem deterret. Itaque ne [d] in muriam [e] quidem qui dimittunt [f], integritatem ouorum conſeruant.

VII. Pingvem quoque facere gallinam, quamuis fartoris [a], non ruſtici [b] ſit officium, tamen quia [c] non aegre contingit, praecipiendum putaui. Locus ad hanc rem deſideratur calidus maxime, & minimi luminis, in quo ſingulae caueis anguſtioribus, vel ſportis incluſae pendeant aues, ſed ita coarctatae [d], ne verſari poſſint. Verum 2
habeant ex vtraque parte foramina: vnum, quo caput exeratur; alterum, quo cauda clu-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *exurientibus R.* n) *eouſque P.* o) *vere* interſ. *P.* p) *Mos Goeſ. L. P. mox* alii. q) *eligendi quamque optimam & deteriorem vendendi Goeſ. L. P. eligenda vendenda* al. r) *ne* inſ. *P.* s) *vt* deeſt *I. B. R.* t) *ſummouimus P.* u) *aui P.* x) ant. *vel mane* nou. *vel vt manes P.* †) *atq. & calc.* om. *Goeſ.* y) *ab* deeſt *P.* z) *ſolſtionati* iunct. *P.* a) *autem* deeſt *P.* b) *potuerunt I. B. R.* c) *incrementis L.* [C. VI.] a) *ac P.* †) *tepefactam R.* b) *adveant P. adudant Goeſ. coagregant L.* c) *omne P.* d) *ne* abeſt *P.* e) *muria P.* f) *demitt. Goeſ.* [C. VII.] a) *farturis P.* b) *paſtici P.* c) *quia* deficit *P.* d) *coartatae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

hordeaceum cum habeat noſter, quidni etiam *triticeum?* v. Ind.

5, 24 Mos qvoqve) Ita vt ex Pol. reſtituimus, legendum viderat etiam Vrsin.

6, † Vid. Leonti. Geop. 14, 11.

6, 2 Sal — minvit ova) Huius phaenomeni neſcio an cauſa dari probabilior poſſit, quam ex Hambergeri, clariſſimi hodie apud Ienenſes Phyſici philoſophia, & eo, quod ipſe adhaeſionis principium vocat, quo leuiora omnia fluida applicant ſe ad corpora grauiora. Itaque grauitati ſalis etiam tribuendum videtur, quod locis vſtis, cuticula tamen integra, impoſitus ardorem ſedat h. e. particulas igneas, & ipſum adeo ſerum conſiſtens intra cuticulam, euocat. Idem praeſtat in pedum tumoribus humidis. Ex eadem cauſa ipſe liqueſcit in aëre humido poſitus. Sed hic non eſt talia diſputandi locus.

7, 1 Locvs ad hanc rem) V. 3, 9, 19.

cluneſque; vt & cibos capere poſſint, & eos digeſtos ſic edere, ne ſtercore coinquinen-
tur. Subſternatur autem mundiſſima palea, vel molle [e] foenum, id eſt, cordum.
nam ſi dure cubant, non facile pingueſcunt. Pluma omnis e capite, & ſub alis atque
clunibus detergetur [g]: illic [h], ne pediculum [i] creet; hic, ne ſtercore loca naturalia ex-
3 ulceret. Cibus autem praebetur ordeacea farina, quae cum eſt aqua conſperſa & ſuba-
cta, formantur offae, quibus aues [l] ſaginantur [m]. eae [n] tamen primis diebus dari parci-
us debent, dum plus concoquere [o] conſueſcant. nam cruditas vitanda eſt maxime, tan-
tumque praebendum, quantum digerere poſſint: neque ante recens admouenda eſt, quam
4 tentato gutture apparuerit nihil veteris eſcae remanſiſſe. Cum deinde ſatiata eſt auis, pau-
lulum depoſita † cauea dimittitur, ſed ita ne vagetur, ſed potius, ſi quid eſt quod eam
ſtimulet aut mordeat, roſtro perſequatur. Haec [enim [p]] fere communis eſt cura far-
cientium. nam illi qui volunt [q] non ſolum opimas, ſed etiam teneras aues efficere, mul-
ſea recente aqua praedicti generis farinam conſpergunt, & ita farciunt: nonnulli tribus
aquae partibus vnam boni vini miſcent, madefactoque triticeo pane obeſant [r] auem; quae
prima [s] luna (quoniam id quoque cuſtodiendum eſt) ſaginari coepta, vigeſima [t] pergli-
5 ſcit. Sed ſi faſtidiet cibum, totidem diebus minuere oportebit, quot iam farturae pro-
ceſſerint: ita tamen, ne tempus omne opimandi quintam & vigeſimam [u] lunam ſuperue-
niat [x]. Antiquiſſimum eſt autem maximam quamque auem lautioribus epulis deſtinare.
ſic enim digna merces ſequitur operam & impenſam.

VIII. Hac eadem ratione palumbos columboſque cellares [a] pinguiſſimos fa-
cere contingit: neque eſt tamen in columbis farciendis tantus reditus, quantus in educan-
dis. nam etiam [b] horum [c] poſſeſſio non abhorret a cura boni ruſtici. ſed id genus minore
tutela paſcitur longinquis regionibus, vbi liber egreſſus auibus permittitur: quoniam vel
ſummis turribus, vel editiſſimis aedificiis aſſignatas ſedes frequentant [d] patentibus fene-
2 ſtris, per quas ad requirendos cibos euolitant. Duobus tamen aut tribus menſibus ac-
ceptant conditicia [dd] cibaria, caeteris ſeipſas paſcunt ſeminibus agreſtibus. Sed hoc ſub-
urbanis locis facere non poſſunt, quoniam intercipiuntur variis aucupum inſidiis. itaque
clauſae intra tectum paſci debent, nec in plano [e] villae loco, nec [f] in frigido: ſed in
3 edito fieri tabulatum oportet, quod aſpiciat hibernum meridiem. eiuſque parietes, ne
iam

VARIETAS LECTIONIS.

e) *mole R.* g) *detergeatur I. B. R. detergentur P. detergitur L.* h) *Illi P.* i) *peduculum P.* l) *auis Goeſ. I. B. R.* m) *ſaginatur I. B. R.* ant. *ſalibatur* nou. *ſaliuatur Pol. ſaliuatur* etiam *Goeſ. L.* n) *Haec I. B. R. Ita P.* o) *conquoquere R.* †) *depoſitae caueae dem. Goeſ.* p) *enim* om. *Goeſ. P.* q) *colunt P.* r) *obeſcant I. B. R.* s) *primo tunauiuoniam P.* t) *viceſima I. B. R. vicenſima L.* u) *viceſimam L. I. B. R.* x) *ſuperueniunt I. B. R.* [C. VIII.] a) *celares I. B. R. caellares I. I. A. G.* b) *& I. B. R.* deficit in ant. *P.* nouus facit nobiſcum. c) *harum* ant. *P.* d) *frequentet P.* dd) *conditiua Goeſ.* e) *plane P.* f) *ne P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 4 SED POTIVS — PERSEQVATVR) Omiſſa ne ἢ *vt* ſcriptoris aut librarii incuria, an reuocanda ex praemiſſa *ne,* quae idem valet quod *vt non?* Vltimum puto verius. Nepos 25, 22, 2 *Ne id, ad quod natura cogeret, ipſe quoque accelerare t; & — ſe ſibi ſuiſque reſeruaret.*

7, 4 PERGLISCIT) Ea de re ſimplex *gliſcit* adhibet noſter 8, 9, 1.

8, 2 CONDITITIA) Vid. Florent. Geop. 14, 1.

8, 2 HIBERNVM MERIDIEM) Vide quae diſputamus ad 1, 6, 2 Hic forte παχυλῶς & ruſtice locutus Columella locum ſignificauit, qui quacunque de cauſa per hiemem ſit tepidior, & videtur ipſe ita παραφράζειν ſ. 4. Conf. 9, 5, 1.

iam dicta iteremus, vt in ornithone praecepimus, continuis cubilibus excauentur: vel ſi ita non competit, paxillis [g] adactis tabulae ſuperponantur, quae vel loculamenta [h], quibus nidificent aues, vel fictilia columbaria recipiant, praepoſitis veſtibulis, per quae ad cubilia perueniant. Totus autem locus & ipſae columbarum cellae [i] poliri debent albo
tectorio, quoniam eo colore praecipue delectatur hoc genus auium. nec minus extrinſe- 4
cus leuigari parietes, maxime circa feneſtram: & ea ſit ita poſita, vt maiore [l] parte hiberni diei ſolem [m] admittat, habeatque appoſitam ſatis amplam caueam retibus emunitam, quae excludat accipitres †, & recipiat egredientes ad apricationem columbas, nec minus [in agros] emittant matrices, quae ouis vel pullis incubant [n], ne quaſi graui perpetuae
cuſtodiae ſeruitio contriſtatae ſeneſcant. nam cum paulum circa aedificia volitauerint, ex- 5
hilaratae recreantur, & ad foetus ſuos vegetiores redeunt, propter quos ne longius quidem euagari, aut fugere conantur. Vaſa, quibus aqua praebeatur, ſimilia eſſe debent gallinariis, quae colla bibentium admittant, & cupientes lauari propter anguſtias non recipiant. nam id facere eas nec ouis nec pullis, quibus plerumque incubant, expedit.
Caeterum cibos iuxta parietem conueniet ſpargi, quoniam fere partes eae columbarii [o] 6
carent ſtercore. Commodiſſima cibaria putantur [p] vicia, vel eruum, tum etiam lenticula, miliumque, & lolium, nec minus excreta tritici, & ſi qua ſunt alia legumina, quibus etiam gallinae aluntur. Locus autem ſubinde conuerri & emundari debet. nam quanto eſt cultior, tanto laetior [q] auis conſpicitur, eaque tam faſtidioſa eſt, vt ſaepe ſedes ſuas peroſa, ſi detur [qq] euolandi poteſtas, relinquat [r]. quod frequenter in his regionibus, vbi liberos habent egreſſus, accidere ſolet. Id ne fiat, vetus eſt Democriti prae-
ceptum. genus accipitris tinunculum [s] vocant ruſtici, qui [t] fere in aedificiis nidos facit. 7
eius pulli ſinguli fictilibus [u] ollis conduntur, ſpirantibusque [x] opercula ſuperponuntur [y], & gypſo lita [z] vaſa in angulis columbarii [a] ſuſpenduntur [b]: quae res auibus amorem loci ſic conciliat [bb], ne vnquam deſerant. Seligendae [c] vero ſunt ad educationem neque vetulae, nec nimium nouellae; ſed corporis maximi: curandumque, ſi fieri poſſit, vt pulli, quemadmodum excluſi ſunt, nunquam ſeparentur [d]. nam fere ſi ſic maritatae ſunt,
plures educant foetus. ſin aliter, certe nec alieni generis coniungantur [e], vt Alexandrinae [f] 8
& [g] Campanae [h]. minus enim impares [i] ſuas diligunt, & ideo nec multum ineunt, nec ſaepius

VARIETAS LECTIONIS.

g) *taxillis Goeſ. P.* h) *lorum lamenta P.* i) *caellae I. I. A. G.* l) *maiorem partem P.* m) *ſolis admittant P.* †) *ancipitres L.* hic & al. n) *incumbant I. B. R.* o) *columbari I. B. R.* p) *reputantur vitia I. B. R.* q) *laetitior P.* qq) *de turri volandi L.* r) *Id* praepon. *I. B. R.* s) *trinungulum B. R triſtiungulum L. titiuculum P. titunculum Goeſ. tinungulum I.* t) *qui* om. *Goeſ. I. B. R.* u) *fictibus ſolis P.* ant. x) *ſtipantibusque L. I. B. R ſpiratibus* ant. *P. ſpirantibus Goeſ. ſtipantiaque Iunt.* y) *ſuperponuntur Goeſ. I. B. R. I. I. ſuppon.* al. z) *lyta Iunt.* a) *columbariis I. B. R.* b) *ſuperponuntur P.* bb) *vt* inſ. *Goeſ.* c) *Cligendo P.* d) *ſeperentur I. B. R.* e) *coniungantur P. B. R. I. I. coniugantur Ienſ. coniunguntur* al. f) *alexandrina Pol.* g) *nec* nou. Pol. h) *campane* ant. *P. campaneae I. B. R.* & nou. P. i) *pares Lipſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 4 NEC MINVS [IN AGROS] EMITTANT) In tanto librorum conſenſu nihil equidem mutare auſim: ſed diſſimulare non poſſum, mihi verba *in agros* ſuſpecta videri, & praeterea legendum ſingulariter *emittat*. Nimirum *cauea*, quam deſcripſit, *emittat matrices* h. e. exeundi, & mouendi corporis facultatem illis praebeat, non *in agris* quidem, ſed vt ſtatim docet Moderatus, *circa aedificia*.

8, 5 SIMILIA GALLINARIIS) de quibus paullo ante 8, 3, 9.

8, 7 TINVNCVLVM) V. Plin. 10, 37 qui ex noſtro ſua habet. SCHOETTG.

8, 8 MINVS ENIM IMPARES SVAS) *compares* videtur legendum Vrſino. Quidſi charientiſmus quidam eſt in voce *impares* q. d. *pares impares* aut *non pares*. Lectio *enim pares* orta videtur vel ex librarii negligentia, vel ex anti-

ſaepius foetant. Plumae color non ſemper, nec omnibus idem probatus eſt: atque ideo
9 qui ſit † optimus, non facile dictu eſt. Albus, qui vbique vulgo [l] conſpicitur, a qui-
buſdam non nimium laudatur [m]; nec tamen vitari debet in iis [n], quae clauſo continentur.
nam in vagis maxime eſt improbandus, quod eum facillime ſpeculatur accipiter. Foe-
cunditas autem, quamuis longe minor [o] ſit quam eſt gallinarum, maiorem tamen re-
fert [p] quaeſtum. nam & octies anno pullos educat, ſi eſt bona matrix; & pretiis eorum
domini [q] complent arcam, ſicut eximius auctor M. Varro nobis affirmat, qui prodidit
etiam illis ſeuerioribus ſuis temporibus paria ſingula, millibus ſingulis ſeſtertiorum ſolita
10 venire [r]. Nam noſtri pudet ſeculi [s], ſi credere volumus, inueniri qui quaternis milli-
bus [t] nummum binas [x] aues mercentur [y]. Quamquam vel hos magis tolerabiles putem [z],
qui oblectamenta deliciarum [a] poſſidendi habendique cauſa, graui aere & argento penſent,
quam illos qui Ponticum Phaſim [b], & Scythica ſtagna Maeotidis [c] eluant. Iam nunc
11 Gangeticas & Aegyptias aues temulenter eructant. Poteſt tamen etiam [d] in hoc auiario,
ſicut dictum eſt, ſagina exerceri. nam ſi quae ſteriles, aut ſordidi coloris interueniunt,
ſimiliter vt gallinae farciuntur. Pulli vero facilius ſub matribus pingueſcunt, ſi iam fir-
mis, prius quam ſubuolent, paucas ſubtrahas [dd] pinnas, & obteras crura, vt vno loco
quieſcant, praebeaſque copioſum [e] cibum parientibus [ee], quo & ſe, & eos abundantius
12 alant. Quidam leuiter obligant crura: quoniam ſi frangantur, dolorem, & ex eo ma-
ciem fieri putent [f]. ſed nihil iſta res pinguitudinis [ff] efficit. nam dum vincula exerere co-
nantur, non conquieſcunt [g]. & hac quaſi exercitatione corpori nihil adiiciunt. Fracta
crura non plus quam bidui, aut ſummum tridui dolorem afferunt, & ſpem tollunt eua-
gandi.

IX. Tvrtvrvm educatio ſuperuacua eſt: quoniam id [a] genus in orni-
thone nec parit, nec excludit [b]. a volatura ita vt capitur, farturae deſtinatur: eoque [c]
leuiore cura, quam caeterae aues ſaginatur: verum non omnibus temporibus [d]. per hie-
mem, quamuis adhibeatur opera, difficulter gliſcit [e]. & tamen, quia maior eſt turdi co-
pia,

VARIETAS LECTIONIS.

†) *ſit* praeter Com omnes. l) *vulgus P.* m) *laudatus eſt I. B. R.* n) *his I. B. R.* o) *minorum quam P.* p) *perfert P. praeſert I. B. R.* q) *cum* interſ. *P. dominicam Goeſ.* r) *vaenire H.* s) *ſaeculi I. B. R.* t) *milibus I. B. R.* u) *nummorum P. numum I. I. H A. G.* x) *duas I. B. R.* y) *mercantur* Com. z) *putent I. B. R.* a) *delitiarum I. B. R. I. I. H. A. G.* b) *phaſym B.* c) *Maeotis I. B. R.* d) *etiam* deficit *P.* dd) *detrahas pennas Goeſ.* e) *copioſus cibus P.* ee) *parentibus Goeſ.* f) forte *putant.* ff) *pinguedinis.* g) *quieſcunt Goeſ. I. B. R.* [C. IX.] a) *ingenuus P.* b) *excludit volatura. Ita L. I. B. R. excudit Goeſ.* c) *eaque I. B. R. I. I. H. A. G. eo Goeſ.* d) *Nam* inſ. *P. Goeſ.* e) *creſcit P. Goeſ.*

NOTAE VARIORVM.

antiquo ſcribendi genere, quo *im* ſyllaba ſemel poſita maiuſculis literis, geminata erat intelligenda.

8, 9 M. Varro) 3, 7, 10 & 11.

8, 10 Ponticvm phasim) De hac luxuria conqueritur Petronius c. 119 — *iam Phaſidos vnda Orbata eſt auibus: mutoque in litore tantum Solae deſertis adſpirant frondibus aurae.* Plura ibi notat Braſſicanus. Schoettg.

8, 10 Stagna maeot. elvant) Verbum ex antiquitate repetitum, & dignum Columellae elegantia. *Eluere* a quo & *heluones* quidam dictos volunt, eſt conſumere, prodigere, diſſipare. Plautus Rud. 2, 7, 20 ſq. *an te poenitet In mari quod elaui, ni hic in terra iterum eluam.* Eodem intellectu *proluendi* verbo vſi Gellius atque Tacitus.

8, 11 Obteras crvra) V. 3, 7, 10 vnde apparet etiam illud *parientibus*, quod ſtatim ſequitur, verum eſſe nec mutandum in *parentibus: matribus* enim eſt apud Varronem.

9, 1 Nec parit nec exclvdit) Contra ea Varro vtrumque confirmat 3, 8.

9, 1 Difficvlter gliscit) Nequis

pia, pretium turturum minuitur. rurſus aeſtate vel ſua ſponte, dummodo ſit facultas ci- 2
bi, pingueſcit. nihil enim aliud, quam [f] obiicitur eſca, ſed praecipue milium: nec quia
tritico vel aliis frumentis minus craſſeſcant; verum quod ſemine huius [g] maxime dele-
ctantur. hieme tamen offae panis vino madefactae, ſicut etiam palumbos, celerius opi-
mant, quam caeteri cibi. Receptacula non tanquam columbis, loculamenta, vel cellu- 3
lae [h] cauatae [i] efficiuntur, ſed ad lineam mutuli [l] per parietem defixi, tegeticulas can-
nabinas accipiunt, praetentis retibus, quibus prohibeantur volare: quoniam ſi id [m] faci-
ant, corpori detrahunt. In his autem aſſidue paſcuntur milio, aut tritico. ſed ea ſemi-
na dari niſi [n] ſicca non oportet. ſatiatque ſemodius cibi in diebus ſingulis vicenos & cen-
tenos turtures [nn]. Aqua ſemper recens, & quam mundiſſima vaſculis, qualibus colum-
bis atque gallinis, praebetur. tegeticulaeque mundantur [o], ne ſtercus vrat pedes, quod [p] 4
tamen & [q] [id] ipſum diligenter reponi debet ad cultus agrorum arborumque, ſicut &
omnium auium, praeterquam nantium. Huius auis aetas ad ſaginam non tam vetus
eſt idonea, quam nouella. Itaque circa meſſem, cum iam confirmata eſt pullities,
eligitur.

X. † Tvrdis maior opera & impenſa praebetur, qui omni quidem rure, ſed
ſalubrius in eo paſcuntur, in quo capti ſunt. nam difficulter in aliam regionem transfe-
runtur, quia caueis clauſi plurimi deſpondent †: quod faciunt etiam cum eodem momen-
to temporis a rete in auiaria coniecti ſunt. itaque ne id accidat, veterani debent intermiſce-
ri, qui ab aucupibus in hunc vſum nutriti, quaſi allectores [a] ſint captiuorum, moeſti-
tiamque [b] eorum mitigent interuolando. ſic enim conſueſcent & aquam & cibos appete-
re feri, ſi manſuetos id facere viderint. Locum aeque munitum & apricum, quam co- 2
lumbi deſiderant: ſed in eo transuerſae perticae perforatis parietibus aduerſis aptantur,
quibus inſideant, cum ſatiati cibo requieſcere [c] volunt, eae perticae non altius a terra de-
bent ſubleuari, quam hominis ſtatura patiatur [d], vt a ſtante contingi poſſint. Cibi po- 3
nuntur fere partibus his ornithonis, quae ſuper ſe [e] perticas non habent, quo mundiores
per-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *quam* omitt. *I. B. R.* g) *cuius P.* h) *caellulae I. I. A. G.* i) *cauata efficiunt P. L.* l) *mutili P. I. I. H. A. G.* m) *adfaciant P.* n) *ni P.* nn) *turtures* om. *Goeſ.* o) *emendantur P.* p) *quo P. Goeſ.* q) *&* om *P. Goeſ.* r) *menſem I. B. R.* [C. X.] †) *dependent L.* a) *ablectores I. B. R. allectatores Goeſ. adlectatores L.* b) *maeſtitiamque H.* c) *requieſcere R.* d) *patitur I. B. R.* e) *ſe* omiſ. *P.*

NOTAE VARIORVM.

quis feſtinet ad emendandum ex Mediceo Codice, licet optimo, *creſcit*, obſtat vſus huius verbi compoſiti apud noſtrum paullo ante 8, 7, 4. Caeterum cum rarioris vſus verbum ſit, & tantum non ἀγενεαλόγητον. veniebat in mentem aliquando, ſi non originem ei dederit olim balba verbi cognati *creſco* pronunciatio.

9, 2 Praecipve milivm) Didymus Geop. 14, 23. Schoettg.

9, 3 Vascvlis qvalibvs colvmbis) *qualis* videtur legendum Vrſino, ſcilicet μονόπτωτον offendit virum acutiſſimum. Sed reſpicit Columella, ſi nolumus illum nihil dicere, non ad aquam, ſed ad *vaſcula*, vid. 8, 8, 5 & 8, 3, 9. Igitur *qualibus*, quod habent omnes libri, ſeruandum. Facilius obtemperauimus illi, cum pro vulgato *mundentur* reſcribi voluit, quod factum vides, *mundantur*.

9, 4 Et [id] ipsvm) Incluſi *id*, quod ortum puto ex praecedenti *&*.

10 † Comparandus V 3, 5 & Pall. 1, 26.

10, 1 Despondent) votis domini ſui non reſpondent, vt optime explicat Vlitius ad Gratium V 60. Schoettg. At mihi videbatur *deſpondere* eſſe elliptice poſitum, omiſſo nomine *animum*, qua formula in hoc ipſo negotio vtitur V. 3, 5, 6 it. de apibus 3, 16, 15. *Deſpondent* igitur eſt deſiderio libertatis ſeneſcunt & moriuntur. Deeſſe vocem *animum* in poſterioribus annotationibus ſuſpicatur Cl. Pontedere, & praeter loca iam laudata Varronis, prouocat etiam ad Liu. 3, *Nec ipſi ſolum deſponderent animum.*

10, 5

permaneant. ſemper autem arida ficus diligenter pinſita & permiſta polline, praeberi de-
4 bet, tam large quidem vt ſuperſit. Hanc quidam mandunt, & ita obiiciunt. ſed iſtud
in maiore numero facere vix expedit, quia nec paruo conducuntur qui mandunt [f], & ab
iis [g] ipſis aliquantum propter iucunditatem conſumitur. Multi varietatem ciborum, ne
vnum faſtidiant, praebendam putant. ea eſt, cum obiiciuntur myrti & lentiſci ſemina;
5 item oleaſtri, & ederaceae [h] baccae [i], nec minus arbuti [l]. fere enim etiam in agris ab
eiuſmodi volucribus haec [m] appetuntur [n], quae in auiariis quoque deſidentium [o] deter-
gent faſtidia, faciuntque auidiorem volaturam, quod maxime expedit. nam largiore ci-
bo celerius pingueſcit. Semper tamen etiam canaliculi milio repleti apponuntur, quae
6 eſt firmiſſima eſca. nam illa quae ſupra diximus, pulmentariorum vice dantur. Vaſa,
quibus recens & munda praebeatur aqua, non diſſimilia ſint gallinariis. Hac impenſa cu-
raque M. Terentius ternis ſaepe denariis ſingulos emtitatos eſſe ſignificat auorum tempo-
ribus, quibus qui triumphabant, populo dabant epulum. At nunc aetatis noſtrae luxu-
ries quotidiana fecit [p] haec pretia: propter quae ne ruſticis quidem contemnendus [q] ſit
hic reditus. Atque ea genera, quae intra ſepta villae cibantur, fere perſecuti ſumus.
nunc de his dicendum eſt, quibus etiam exitus ad agreſtia pabula dantur.

XI. † PAVONVM educatio magis vrbani patriſſamiliae [a], quam tetrici ruſtici cu-
ram poſcit [b]. Sed ne haec tamen aliena eſt agricolae captantis vndique voluptates acqui-
rere, quibus ſolitudines [bb] ruris eblandiantur [c]. Harum autem decor auium etiam exteros
nedum dominos oblectat. itaque genus alitum nemoroſis & paruulis inſulis, quales obia-
cent Italiae, facillime [d] continetur. nam quoniam nec ſublimiter poteſt, nec per longa
ſpatia volitare, tum etiam quia furis, ac noxiorum animalium rapinae metus [e] non eſt,
2 ſine cuſtode [f] tuto [g] vagatur, maioremque pabuli partem ſibi acquirit. Foeminae qui-
dem ſua ſponte tanquam [h] ſeruitio liberatae, ſtudioſius pullos enutriunt: nec curator ali-
ud [i] facere debet, quam vt [l] diei certo tempore ſigno dato, iuxta villam gregem conuo-
cet, & exiguum ordei concurrentibus obiiciat, vt nec auis eſuriat [m], & numerus adue-
3 nientium recognoſcatur. Sed huius poſſeſſionis rara conditio eſt. quare mediterraneis
locis [n] maior adhibenda cura eſt: eaque [o] ſic adminiſtretur. Herbidus ſilueſtriſque ager
planus ſublimi clauditur [p] maceria, cuius tribus lateribus porticus applicantur, & in quar-
to duae cellae [q], vt ſit altera cuſtodis habitatio, atque altera ſtabulum pauonum. ſub por-
ticibus

VARIETAS LECTIONIS.

f) *mandant I. B. R. I. I. H. A Gr. G. St.* g) *his I. B. R.* h) *hederaceae Iunt.* i) *bacae H. A. G.* l) *arbuſti Goeſ. Ienſ.* m) *haec* omiſſ. *P.* n) *adepetuntur P. appetunt Gr.* o) *deſidentum* nou. *ſidentes* ant. *Pol.* p) *facit I. B. R.* q) *continendus. R* [Ç. XI.] a) *patris familiae* diu. *H.* b) *poſſit R.* bb) *ſolitudini ruſeublandiantur Goeſ.* c) *ſeublindiatur P.* d) *facilime Gr. G.* e) *meatus I. B. R.* f) *cuſtodia I. B. R.* g) *toto Gy. Goeſ.* h) *quam P.* i) *alliud R.* l) *vt* abeſt *I. B. R.* m) *exuriat Ienſ.* n) *locis* abeſt *P.* o) *ea I. B. R.* p) *cluditur.* q) *caellae I. I. A G.*

NOTAE VARIORVM.

10, 5 VOLATVRAM) vid. leg. *volucrem* VRSIN. Niſi tamen volaturam pro volucribus poſuit noſter, vt *miniſteria* pro *miniſtris* &c.

10, 6 GALLINARIIS) de quibus 8, 3, 9.

10, 6 M TERENTIVS) Varro 3, 2, 15 & 3, 5, 7.

11, † Vid. V. 3, 6 Palladius 1, 28.

11, 1 ACQVIRERE, QVIBVS SOLITVDINES) Videndum an ita potius legendus ſit hic locus *ac requiem, quibus ſolicitudines.* VRSIN. Mihi certe pro *eblandiantur*, quod neſcio an paſſiue capi poſſit, ſingulari numero legendum videbatur *eblandiatur* h. e. blande vincat, ſuperet.

11, 1 ITAQVE GENVS) Puto ſcripſiſſe Columellam *idque.*

11, 2 HVIVS POSSESSIONIS) vt aliquis inſulam habeat Italiae proximam.

11, 4

ticibus deinde per ordinem fiunt arundinea ſepta in modum cauearum, qualia [r] columba-
rii [s] tectis ſuperponuntur. ea ſepta diſtinguuntur [t] velut clatris [u] intercurrentibus calamis,
ita vt ab vtroque latere ſingulos aditus habeant. Stabulum autem carere debet vligine, 4
cuius in ſolo per ordinem figuntur [x] breues paxilli [y], eorumque partes ſummae lingulas
edolatas [z] habent, quae tranſuerſis foratis perticis inducantur. hae porro quadratae perti-
cae eſſe [a] debent, quae paxillis ſuperponuntur, vt auem recipiant adſilientem [b]. ſed idcir-
co [c] ſunt exemptiles [d], vt cum res exigit, a [e] paxillis [f] deductae liberum aditum [g] con-
uerrentibus ſtabulum praebeant. Hoc genus auium, cum trimatum expleuit, optime 5
progenerat. ſiquidem tenerior aetas, aut ſterilis, aut parum foecunda eſt. Maſculus
pauo gallinaceam ſalacitatem habet, atque ideo quinque foeminas deſiderat [h]. nam ſi
vnam, vel alteram foetam ſaepius compreſſit; vix dum [i] concepta in aluo vitiat oua, nec
ad partum ſinit perduci: quoniam immatura genitalibus locis excidunt. Vltima parte 6
hiemis concitantibus libidinem cibis vtriuſque ſexus accendenda venus eſt. maxime facit
ad hanc rem, ſi fauilla leui torreas fabam, tepidamque des ieiunis quinto quoque die.
nec tamen excedas modum ſex cyathorum [l] in ſingulas aueis. haec cibaria non omnibus
promiſcue [m] ſpargenda ſunt, ſed in ſingulis ſeptis, quae arundinibus intexi [n] oportere
propoſueram [o], portione ſeruata quinque foeminarum, & vnius maris, ponenda ſunt ci-
baria, nec minus aqua, quae ſit idonea potui. quod vbi factum eſt, mares ſine [p] rixa de- 7
ducuntur in ſua quiſque ſepta cum foeminis, & aequaliter vniuerſus grex paſcitur. nam
etiam in hoc genere pugnaces inueniuntur maſculi, qui & a cibo, & a coitu prohibent
minus validos, niſi ſint hac ratione ſeparati. Fere autem locis apricis ineundi cupiditas
exercet mares [q], cum Fauonii ſpirare coeperunt, id eſt, tempus ab Idib. Februar. ante
Martium menſem. Signa ſunt extimulatae libidinis [r], cum ſemetipſum veluti [s] miran- 8
tem caudae gemmantibus pinnis protegit: idque cum facit, rotare [t] dicitur. Poſt ad-
miſſurae tempus confeſtim [u] matrices cuſtodiendae ſunt, ne alibi quam in ſtabulo foetus
edant: ſaepiuſque digitis loca foeminarum tentanda ſunt. nam in promtu gerunt oua,
quibus iam partus appropinquat. itaque includendae ſunt enitentes [x], ne extra clauſum
foetum [y] edant: maximeque temporibus iis, quibus parturiunt, pluribus ſtramentis ex- 9
aggerandum [z] eſt auiarium, quo tutius integri foetus excipiantur. nam fere pauones,
cum

VARIETAS LECTIONIS.

r) *quales* P. s) *columbariae* P. *Ienſ. columbaria* B. R. t) *diſtinguntur* I. I. H. A. u) *claris* H. x) *finguntur* I. B. R. y) *taxilli* Goeſ. P. z) *dolatas* P. a) *eſſe debent. quae* abeſt I. B. R. b) *aſſalientem* I. B. R. c) *iccirco* I. B. R. I. I. A d) *exemptibiles* P. e) *a* abeſt P. f) *taxillis* P. g) *adictum* R. h) *deſyderat* I. I. H. A. Gr. G. i) *vix dum* diviſim I. B. R. I. I. H. A. G. l) *quiathorum* P. m) *promiſce* Ienſ. n) *contexi* P. o) *propoſueram* abeſt P. p) *ſine rixa* abeſt P. q) *marem* P. r) *cupidinis* L. P. s) *e* P. t) *rotari* I. B. R. u) *confeſtim* abeſt P. x) *incipientes* I. B. R. *implentis* L. y) *faetum* R. z) *exaggerendum* R.

NOTAE VARIORVM.

II, 4 LINGVLAS EDOLATAS) Fabri noſtri vocant *Zapfen*, pars eſt tenuior trabis, quae in foramen alterius conuenit, & plerumque clauo traiecto per vtramque trabem figitur. Ita *lingula vectis* intelligenda & *lingua* apud Victruu. 10, 8. Ita *tubuli* apud eundem 8, 7 *lingulati ab vna parte, vt alius in alium inire conuenireque poſſint.* In his omnibus nimirum *lingua, lingula* & *ligula* eſt pars tenuior, quae recipi a caua alia poſſit.

II, 5 CVM TRIMATVM EXPLEVIT) Didymus Geop. 14, 18. Plinius 10, 59. SCHOETTG.

II, 8 ENITENTES) Haec vox eſt mendoſa, & pro ea *incientes*, hic quoque vt ſupra reponendum. VRSIN. Fauet Vrſino lectio primarum editionum, *incipientes* enim ſcripſit, qui, quid verbi eſſet *incientes*, neſciret. vid. ad Col. 7, 3, 16.

cum ad nocturnam requiem venerunt, praedictis perticis inſiſtentes [zz] enituntur [a] oua, quae quo propius [b] ac mollius deciderint, illibatam ſeruant integritatem. Quotidie ergo diligenter mane temporibus foeturae ſtabula circumeunda erunt, & iacentia oua colligenda. quae quanto recentiora gallinis ſubiecta ſunt, tanto commodius excludúntur [c]:
10 idque fieri maxime patrisfamilias [d] rationi † conducit. nam foeminae pauones, quae non incubant, ter anno fere partus edunt: at [e] quae fouent oua, totum tempus foecunditatis aut excludendis, aut etiam educandis pullis conſumunt. Primus eſt partus quinque fere
11 ouorum; ſecundus quatuor [f]; tertius aut trium, aut duorum. Neque eſt quod committatur, vt [g] Rhodiae [h] aues pauoninis incubent, quae ne ſuos [i] quidem foetus commode nutriunt. ſed veteres maximae [k] quaeque gallinae vernaculi generis eligantur: eaeque nouem diebus a primo lunae incremento, nouenis ouis incubent, ſintque ex his quinque
12 pauonina, & caetera gallinacei generis. decimo deinceps die omnia gallinacea ſubtrahantur, & [l] totidem recentia eiuſdem generis ſupponantur, vt trigeſima [m] luna, quae eſt fere noua, cum pauoninis excludantur. Sed cuſtodis cura non effugiat † obſeruare deſilientem matricem, ſaepiuſque [n] ad cubile peruenire, & pauonina oua, quae propter magnitudinem difficilius a gallina mouentur, verſare manu: idque quo diligentius faciat, vna pars ouorum notanda eſt atramento, quod ſignum habebit auiarius, an a gallina con-
13 uerſa ſint. Sed, vt dixi, meminerimus cohortales quam maximas ad hanc rem praeparari. quae ſi mediocris habitus ſunt, non debent amplius quam terna pauonina, & ſena generis ſui fouere. cum deinde fecerit pullos, ad aliam nutricem gallinacei debebunt transferri [o], & ſubinde qui nati fuerint pauonini ad vnam congregari, donec quinque &
14 viginti capitum grex efficiatur. Sed cum erunt editi pulli, ſimiliter vt gallinacei primo die non amoueantur [p]: poſtero die cum educatrice transferantur [q] in caueam: primiſque diebus alantur ordeaceo farre vino reſperſo, nec minus ex quolibet frumento cocta pulticula, & refrigerata. poſt paucos deinde dies huic [r] cibo adiiciendum [s] erit conciſum porrum Tarentinum, & caſeus mollis vehementer expreſſus. nam ſerum nocere pullis ma-
15 nifeſtum eſt. Locuſtae quoque pedibus ademtis vtiles cibandis pullis habentur, atque iis paſci debent vſque ad ſextum menſem: poſtmodum ſatis eſt ordeum de manu praebere. Poſſunt autem poſt quintum & trigeſimum [t] diem quam nati ſunt, etiam in agro ſatis tuto educi, ſequiturque grex velut matrem gallinam ſingultientem. ea [u] cauea clauſa fertur in agrum a paſtore, & emiſſa [x] ligato pede longa linea gallina cuſtoditur, ad quam circum-

VARIETAS LECTIONIS.

zz) *exntis L.* a) *enittuntur I. B. R.* b) *prius I. B. R.* c) *excuduntur I. B. R.* & fere ſemper ita *L.* d) *patrisfamiliae L. I. B. R.* †) *ratione* omnes. e) *atque I. B. R.* f) *quattuor I. B. R.* g) *aut Gy.* h) *odicree P.* i) *quidem ſuos I. B. R.* k) *maxime* omn. l) *&* abeſt *I. B. R.* m) *triceſima I. B. R.* †) quid ſi *defugiat?* n) *ſaepius I. B. R.* o) *transferi R.* p) *moueantur I. B. R.* q) *transferrantur I. B. R.* r) *hoc P.* s) *adiiciundum I. B. R. I. I. H. A. G.* t) *triceſimum I. B. R.* u) *Ex cauſa cauſaque P.* x) *paſtore miſſa I. B. R. paſtore & miſſa P.*

NOTAE VARIORVM.

11, 10 RATIONI CONDVCIT) Non tam Vrſino quam rationi obſequentes ita ſcripſimus pro *ratione.*

11, 10 TEMPVS FOECVNDITATIS) quo proinde oua pariturae erant, niſi in fouendi aut educandi labore occupatae eſſent; cum autem vicaria opera incubari & excudi poſſint oua, potius eſt vt partui ſoli vacare ſinat pauones paterfamilias. Conf. noſter 8, 5, 10 & praeſertim Pall. 1, 28, 3. Similia de anſeribus C. 8, 14, 4.

11, 11 VETERES MAXIMAE) Ita legi iubet ipſe noſter ſ. 13. Forte etiam poſuerat ipſe copulam inter vtrumque verbum.

11, 13 QVINQVE ET VIGINTI) contradicit Pall. 1, 28, 5. *quindecim* ſatis eſſe confirmans.

11, 15 LONGA LINEA GALLINA) *gallina* pro *cannabina* mendoſe legitur. VRSIN.

13, 3

cumuolant pulli. qui cum ad ſatietatem paſti ſunt, reducuntur in villam perſequentes, vt dixi, nutricis ſingultus. Satis autem conuenit inter auctores [y], non debere alias galli- 16
nas, quae pullos ſui generis educant, in eodem loco paſci. nam cum conſpexerunt pauoninam prolem, ſuos pullos diligere deſinunt, & immaturos relinquunt, peroſae videlicet, quod nec magnitudine, nec ſpecie pauoni [z] pares ſint. Vitia quae gallinaceo [a] generi nocere ſolent, eadem has aueis infeſtant: ſed nec remedia traduntur alia, quam quae gallinaceis adhibentur. nam & pituita & cruditas, & ſi quae aliae ſunt peſtes, iisdem [b] remediis, quae propoſuimus [c], prohibentur. Septimum deinde menſem cum ex- 17
ceſſerunt, in ſtabulo cum caeteris ad nocturnam requiem debent includi. ſed [d] erit curandum, ne humi [e] maneant. nam qui ſic cubitant, tollendi ſunt, & ſupra perticas imponendi, ne frigore laborent.

XII. NVMIDICARVM eadem eſt fere, quae pauonum educatio. Caeterum ſilueſtres gallinae, quae ruſticae appellantur, in ſeruitute non foetant: & ideo nihil de his praecipimus, niſi vt cibus ad ſatietatem praebeatur, quo ſint conuiuiorum epulis aptiores.

XIII. VENIO nunc ad eas aues, quas Graeci vocant ἀμφίβια [a], quia non tantum terreſtria, ſed aquatilia quoque deſiderant [b] pabula, nec magis humo quam ſtagno conſueuerunt [c]. eiusque generis anſer praecipue ruſticis gratus eſt, quod nec maximam curam poſcit, & ſolertiorem cuſtodiam praebet quam canis. nam clangore prodit inſi- 2
diantem, ſicut etiam [d] memoria tradidit in obſidione Capitolii, cum aduentu [e] Gallorum vociferatus eſt, canibus ſilentibus. Is autem non vbique haberi poteſt, vt exiſtimat veriſſime Celſus, qui ſic ait. Anſer neque ſine aqua, nec ſine multa herba facile ſuſtinetur, neque vtilis eſt locis conſitis, quia quicquid tenerum contingere poteſt, carpit. Sicubi [f] vero flumen aut lacus eſt, herbaeque copia, nec minus iuxta ſatae fruges, id 3
quoque genus nutriendum eſt. quod etiam nos facere cenſemus, non quia magni ſit fructus, ſed quia minimi [g] oneris: Attamen praeſtat ex ſe pullos atque plumam, quam non, vt in ouibus lanam, ſemel demetere [h], ſed bis anno, vere & autumno, vellere licet. atque ob has quidem cauſas, ſi permittit locorum conditio, vel paucos vtique oportet educare, ſinguliſque maribus ternas foeminas deſtinare. nam propter grauitatem plureis inire non poſſunt. Quinetiam intra [i] cohortem, vt protecti ſint [l], ſecretis angulis haras facere oportet [m], in quibus cubitent & foetus edant.

XIV.

VARIETAS LECTIONIS.

y) *authores A. autores H. Gr. G.* z) *pauoninis P.* a) *gallinacei generis P.* b) *hiſdem I. B. R.* c) *praepoſuimus* praeter C.St. omnes. d) *Et P.* e) *humi* abeſt *P.* [C. XIII.] a) *ἀμφίβιονα P. ἀμφίβιον Ienſ. αμφιβιον B. R. ἀμφιβιυς L.* b) *deſyderant I. I. H. A. G.* c) *conſuerunt P. conſerunt L.* d) *& I. B. R.* e) *aduentum I. B. R.* f) *Sic vbi* diu. *I. B. R.* g) *nimis I. B. I. I. H. A. G.* h) *demettere H. dimittere L. demittere Gy.* i) *intrutectis circa ſecretis P.* l) *ſunt Gy.* m) *oportet* deeſt *P.*

NOTAE VARIORVM.

13, 3 BIS ANNO) Plinius 10, 22 *Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno.* SCHOETTG.

13, 3 SECRETIS ANGVLIS) *ſecretas ſingulis* videtur legendum VRSIN.

XIV. † Qvi vero greges nantium poſſidere ſtudent, chenoboſcia [a] conſtituant,
quae tum demum vigebunt, ſi fuerint ordinata ratione tali. Cohors ab omni caetero pe-
core ſecreta clauditur, alta nouem pedum, maceria porticibuſque circumdata, ita vt in
aliqua parte ſit cella cuſtodis. ſub porticibus deinde quadratae harae caementis [b], vel etiam
laterculis extruuntur: quas ſingulas ſatis eſt habere quoquouerſus pedes ternos, & aditus
2 ſingulos firmis oſtiolis [c] munitos: quia per foeturam diligenter claudi debent [d]. Et ex-
tra villam [e] deinde non longe ab aedificio ſi eſt ſtagnum, vel flumen, alia [f] non quaera-
tur [g] aqua: ſin aliter, lacus, piſcinaque manu fiant, vt ſint quibus inurinare † poſſint
aues. nam ſine iſto praeſidio [h] non magis quam ſine terreno recte viuere queunt. Pa-
luſtris quoque, ſed herbidus ager deſtinetur [i], atque alia pabula conſerantur, vt vicia, tri-
folium, foenum Graecum, ſed praecipue genus intubi, quod σέριν [l] Graeci appellant.
lactucae quoque in hunc vſum ſemina vel maxime ſerenda ſunt, quoniam & molliſſimum
3 eſt olus, & libentiſſime ab his auibus appetitur. tum etiam pullis vtiliſſima eſt eſca. Haec
cum [m] praeparata ſunt, curandum eſt, vt mares foeminaeque quam ampliſſimi corporis,
& albi coloris eligantur. nam eſt aliud genus varium, quod a fero [n] mitigatum domeſti-
cum factum eſt. id neque aeque foecundum eſt, nec tam pretioſum: propter quod mi-
4 nime nutriendum eſt. Anſeribus admittendis [o] tempus aptiſſimum eſt a bruma; mox ad
pariendum, & ad incubandum a Calen. [p] Februarii vel Martii vſque ad ſolſtitium, quod
ſit vltima parte menſis Iunii. Ineunt autem non, vt priores aues, de quibus diximus,
inſiſtentes humi: nam fere in flumine, aut piſcinis id faciunt: ſingulaeque ter anno pa-
riunt, ſi prohibeantur foetus ſuos excludere, quod magis expedit, quam quum [q] ipſae [r]
5 ſuos fouent [s]. nam & a gallinis melius enutriuntur [t], & longe maior grex efficitur. pa-
riunt autem ſingulis foetibus oua, primo quina, ſequenti quaterna, nouiſſimo terna:
quem partum nonnulli permittunt ipſis matribus educare, quia reliquo tempore anni va-
caturae ſunt a foetu. Minime autem concedendum eſt foeminis extra ſeptum parere, ſed
cum videbuntur ſedem quaerere, comprimendae ſunt atque tentandae. nam ſi appropin-
quant [u] partus, digito tanguntur oua, quae ſunt [x] prima parte locorum genitalium.
6 quamobrem perduci ad haram debent, includique vt foetum edant: idque ſingulis ſemel
feciſſe ſatis eſt, quoniam vnaquaeque [y] recurrit eodem, vbi primo peperit. Sed nouiſſi-
mo foetu cum volumus ipſas incubare, notandi erunt vniuſcuiuſque partus, vt ſuis matri-
bus ſubiiciantur: quoniam negatur anſer aliena excludere [z] oua, niſi ſubiecta ſua quoque
ha-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIV.] a) *χηνοβόσκιαν P.* b) *cementis I.B.R. I. I. H. A. G.* c) *hoſtiolis I. B. R.* d) *debent & I. B. R. debent, & I. I H. A. Gr. G. debent, Et Steph.* e) *villam. Deinde I. B. R. I. I. villam: deinde H. A Gr. G.* f) *alta I. B. R.* g) *quaeritur P.* †) *innare L.* h) *primordio L. I. B. R.* i) *deſtinatur I. B. R.* l) *cepi* nouus *P.* m) *quom I. B. R.* n) *ferro R.* quid ſi *e fero?* o) *ad admittendum P.* p) *Kalendis februarii vel Martii I. B. R. februariis vel Martiis P. Lipſ.* reliqui *Febr. vel* omitt. q) *cum I. B. R. quod* al. r) *ipſe P. ipſi I. B. R.* s) *foueant Iunt.* t) *nutritur P.* u) *appropinquat I. B. R. I. I.* x) *in* interſer. *I. B. R. I. I. H. A. G.* y) *vna quaeque* diu. *I. B. R. I. I. H. A.* z) *excudere L. I. B. R. I. I. H A. G.*

NOTAE VARIORVM.

14 † Vid. Varro 3, 10. Pall. 1, 30. Plin. 10, 22 ſ. 26 it. 10, 59 ſ. 79. & quae ibi Hard.

14, 1 ALTA NOVEM PEDVM) Videtur legendum *alte nouem pedum* &c. Nam c. 15 dixit, *Iſque munitur ſublimiter pedum quindecim maceria.* VRSIN.

14, 4 QVVM IPSE SVOS FOVENT) *quod — foueant* legi vult VRSIN. Et ſane ſi *quod* ſeruandum ſit, praeſtat *foueant* legere: puto autem potius *quum* errore facili in *quod* mutatum.

14, 6

habuerit. Supponuntur autem gallinis huius generis oua [a], ſicut pauonina, plurima
quinque, pauciſſima tria: ipſis autem [b] anſeribus pauciſſima VII, plurima XV. Sed 7
cuſtodiri [c] debet [d], vt ouis ſubiiciantur radices [e] vrticarum, quo quaſi remedio medican-
tur, ne noceri poſſit [f] excuſis [g] anſerculis [h], quos [i] enecant vrticae, ſi teneros pupuge-
rint [l]. pullis autem formandis excudendiſque [m] triginta diebus opus eſt, cum ſunt frigo-
ra: nam tepidis XXV ſatis eſt. ſaepius tamen anſer trigeſimo die naſcitur [n]. Atque is 8
dum exiguus eſt [o], decem primis diebus paſcitur in hara clauſus cum matre: poſtea cum
ſerenitas permittit, producitur in prata, & ad piſcinas. cauendumque eſt, ne aut acu-
leis vrticae compungatur [p], aut eſuriens [q] mittatur in paſcuum: ſed ante conciſis intubis,
vel lactucae foliis ſaturetur. nam ſi [r] adhuc parum firmus, & [s] indigens ciborum perue-
nit in paſcuum, fruticibus [t] aut ſolidioribus herbis obluctatur ita pertinaciter, vt col-
lum abrumpat. Milium quoque aut etiam triticum miſtum cum aqua recte praebetur.
atque vbi ſe paulum confirmauit, in gregem [u] coaequalium compellitur, & ordeo alitur:
quod & [x] matricibus praebere non inutile [y] eſt. Pullos autem non expedit plures in ſin- 9
gulas haras, quam vicenos adiici; nec rurſus omnino cum maioribus [z] includi, quoniam
validior enecat infirmum. Cellas, in quibus incubitant [a], ſicciſſimas eſſe oportet, ſub-
ſtrataſque [b] habere paleas: vel ſi eae non ſunt, gratiſſimum [c] quoque † foenum. Caete-
ra eadem, quae in aliis generibus pullorum ſeruanda ſunt, ne coluber, ne [d] vipera, fe-
leſque [e], aut etiam muſtella † poſſit aſpirare: quae fere pernicies ‡ ad internecionem [f]
proſternunt teneros. Sunt qui ordeum maceratum incubantibus apponant, nec patian- 10
tur matrices ſaepius nidum relinquere. deinde pullis excluſis primis quinque diebus polen-
tam vel maceratum [g] far, ſicut pauonibus obiiciunt. Nonnulli etiam viride naſturtium
confectum [h] minutatim cum aqua praebent, eaque eis eſt eſca iucundiſſima. Mox vbi
quatuor menſium [i] ſunt, farturae maximus quiſque deſtinatur, quoniam tenera aetas prae-
ci-

VARIETAS LECTIONIS.

a) *oua* deficit *P.* b) *deinde I. B. R.* c) *cuſtodire P. coſtodiri H.* d) *debent, vbi ſubiiciantur I. B. R.* e) *herbae L. I. B. R.* f) *poſſint I. B. R.* g) *excuſſis* praeter St.C. omnes. h) *anſeribus I. B. R.* i) *quo Gy.* l) *pupugerunt I. B. R.* m) *excubandisque I. B. R. excludendisque Gr.* n) *naſitur R.* o) *eſt. Decem I. I. H. A. G. eſt, decem Gryph. eſt decem B. R. St.* p) *compungantur I. B. R.* q) *exuriens R.* r) *eſt* interſer. *I. B. R.* s) *&* deficit *P.* t) *fructicibus R.* u) *graegem Bon.* x) *in* interſer. *I. B. R.* y) *vtile I. B. R.* z) *matribus I. B. R.* a) *incubant I. B. R.* b) *ſubſtratusque P* c) *craſſimum P.* †) *quodque I. I. H. A. Gr. G. St.* d) *& I. B. R.* e) *felesque* deficit *I. B. R. phileſq. L.* †) *muſtela Gr. G.* ‡) *pernices H. A.* f) *internicionem I. B. R. internetionem I. I. H. A. G.* g) *caratum farris P.* ant. h) *confectum I. B. R* i) *facti* interſ. *P.*

NOTAE VARIORVM.

14, 6 PLVRIMA XV) Quintilii Geop. 14, 12 *plurima vndecim* dicunt. Verba eorum ſunt: Δεῖ δὲ ὑποτιθέναι ὠὰ ἕως τῶν θ' ἢ τὸ μήκιστον ιά. Et ita quoque Plinius 10, 59 qui tamen ſua ex noſtro hauſit, vt ſtatuam fere, emendandum eſſe noſtrum, autoritate horum ſcriptorum. SCHOETTG.

14, 7 ENECANT VRTICAE) At noſtrae ruſticae in primis cibis vrticas conciſas anſerculis obiiciunt.

14, 7 SATIS EST) *ſunt* vid. leg. VRSIN.

14, 8 VT COLLVM ABRVMPAT) Etiam hoc ita mirum videtur, quos interrogaui, rerum peritis, vt mendacii poſtulare Columellam non vereantur. Forte alia ingenia anſerculis Italicis Eadem certe Plin. 10, 59 ſ. 79 & Varro 3, 10, 5.

14, 9 GRATISSIMVM QVOQVE) *ariſſimum quodque* legi vult VRSIN.

14, 9 VICENOS ADIICI) adigi legi vult VRSIN vel *adici*, vt eſſe ait in V. C. Nimirum *adicere, ſubicere*, ſimplici tantum *i* ſcribi fere perpetuum eſt etiam in Mediceo Codice, quem contulit Politianus: & nos idem de Lipſienſi obſeruauimus.

14, 9 VIPERA) *viuerra* leg. VRSIN. Recte puto, vt ſtatim c. 15, 2.

11 cipue habetur ad hanc rem aptiſſima: & eſt facilis harum auium ſagina: nam praeter po-
lentam, & pollinem ter die nihil ſane aliud dari neceſſe eſt, dummodo large bibendi po-
teſtas fiat, nec [l] vagandi facultas detur: ſintque calido & tenebroſo [m] loco: quae res ad
creandas adipes multum conferunt. hoc modo duobus menſibus pingueſcunt, & [n] ea pro-
pter etiam tenerrima pullities † ſaepe XL diebus redditur opima [o].

XV. Nessotrophii [a] cura [b] ſimilis, ſed maior impenſa eſt. nam clau-
ſae paſcuntur anates, querquedulae [c], boſcides [d], phalerides [e], ſimileſque volucres,
quae [f] ſtagna & paludes rimantur. Locus planus eligitur, iſque munitur ſublimiter [ff]
pedum quindecim maceria: deinde clatris ſuperpoſitis, vel grandi macula retibus conte-
gitur, ne aut euolandi ſit poteſtas domeſticis auibus, aut aquilis, vel [g] accipitribus inuo-
2 landi. Sed ea tota maceries opere tectorio leuigatur extra intraque, ne feles, aut viuerra [h]
perrepat. media deinde parte neſſotrophii [i] lacus defoditur [l] in duos pedes altitudinis,
3 ſpatiumque longitudini datur & latitudini quantum loci conditio permittit. Ora lacus ne
corrumpantur [m] violentia reſtagnantis [n] vndae, quae ſemper interfluere [o] debet, opere
ſignino conſternuntur, eaque non in gradus oportet erigi, ſed paulatim cliuo ſubſidere,
vt tamquam e litore [p] deſcendatur in aquam. Solum autem ſtagni per circuitum, quod
ſit inſtar modi totius duarum partium, lapidibus inculcatis, ac tectorio muniendum eſt,
ne

VARIETAS LECTIONIS.

l) *nec I. B. R. ne* al. m) *tenebricoſo P.* n) *etiam propter nimiam pullitiem ſaepe L. I. B. R.* †) *pulities I. B. R. C.* o) *optime redditur L.* [C. XV.] a) *Noſſotrophi L. P. Neoſſotrophei H. Neoſſotropheij A. Gy. neoſſotrophii* al. *Non minus anatum I. B. R.* b) *tura* ant. *P.* c) *quercuedulae P.* d) *boſchides* praeter Commel. omnes. e) *plargides* ant. *philagrides* nouus Pol. & *L.* f) *quae* om. *I. B. R.* ff) *ſimiliter L.* g) *aut I. B. R.* & *P.* h) *vierra P.* in ant. *vipera* omnes al. i) *neſſotrophii I. B. R* add. no. a) l) *deſſoditur I. B. R.* m) *comprimantur I. B. R.* n) *reſtagnatae I. B. R. ſunt* inſer. *P.* o) *influere I. B. R.* p) *littore I. B. R. Gr.*

NOTAE VARIORVM.

15, 1 NESSOTROPHII) *Neſotrophii* legendum tum hic, tum paullo poſt, vbi eſt: *Media deinde parte neſotrophei* &c. ita enim vtrobique ſcribendum. Nam *neſſotrophei* mendum eſt, quod irrepſit etiam in Varr. 3, 11 apud quem Graece id verbum prolatum eſt, ſed ſcriptum mendoſe νεοσσοτροφεῖον, cum νησοτροφεῖον, vt ad eum locum notauimus, ſcribendum ſit. VRSIN. Vide quae diximus ad Varr. 3, 11, 1 & varietatem lectionis p. p. ſ. 2 & 7.

15, 1 BOSCIDES) *Boſcades*, βοσκάδας malit H. Steph. in Theſauro h. v Βοσκὰς enim nota Ariſtoteli, *Boſcis* nusquam, credo. Noſtrum non eſt diſcrimina adſignare auibus, quae hic commemorantur, tacentibus praeſertim qui hoc ipſum agunt.

15, 2 FELES AVT VIVERRA) Ita emendaui ope veterum codicum: excuſi olim libri inſulſe *vipera* habebant. quis enim audiuit vnquam viperam in ſublimiores domus partes aſcendiſſe? cum potius illa ſub terra ſe abdere ſoleat, quaemadmodum docte cecinit noſter Poëta,

Saepe ſub immotis praeſepibus aut malatactu
Vipera delituit, coetumque exterrita fugit.

Ita autem ſcripſerunt, qui, quid *viuerra* eſſet, ignorabant. De *viuerris*, & cur ita appellatae, & quo munere gratae hominibus eſſe ſoleant, docuit Plinius 8, 55. VICTORIVS. Ita legi etiam voluit VRSIN. Conſuluerat de h. l. Columellae, & emendatione Victorii M. Aur. Seuerinum, Medicum Neapolitanum Tho. Bartholinus. Hic multis verbis, rationibusque & exemplis demonſtrat, omnino in alta etiam conniti viperam, falſumque adeo emendatione ſua Victorium. Habetur epiſtola copioſa atque erudita inter Medicinales Bartholini ipſius Cent. 1 n. 41. p. 179 ſqq. Mihi non videtur tam quaerendum, quid poſſit, ſi res ita ferat, vipera, (certe ipſe Columella 9, 7, 1 a tali laeuigatione praeſidium petit aduerſus *lacertos* & *angues*) quam quid ſoleat maxime paterfamilias metuere *chorti* aut *neſſotropheo*? Nemo autem, credo, dubitat quin vipera hoſtis ſit minus metuendus hac parte, quam viuerra,

Pernicies & tempeſtas barathrumque macelli

illius pennati. Itaque librum etiam vnum Victorii, qui forte idem eſt, quem Politianus contulit, pluris facio, quam conſenſum vulgatorum.

15, 3 QVOD SIT INSTAR MODI TOTIVS) Locus paullo difficilior. Primo *inſtar* hic ſignificat *fere*, vt ſaepe apud noſtros vſurpari, index docet. Deinde quia *media terrena*

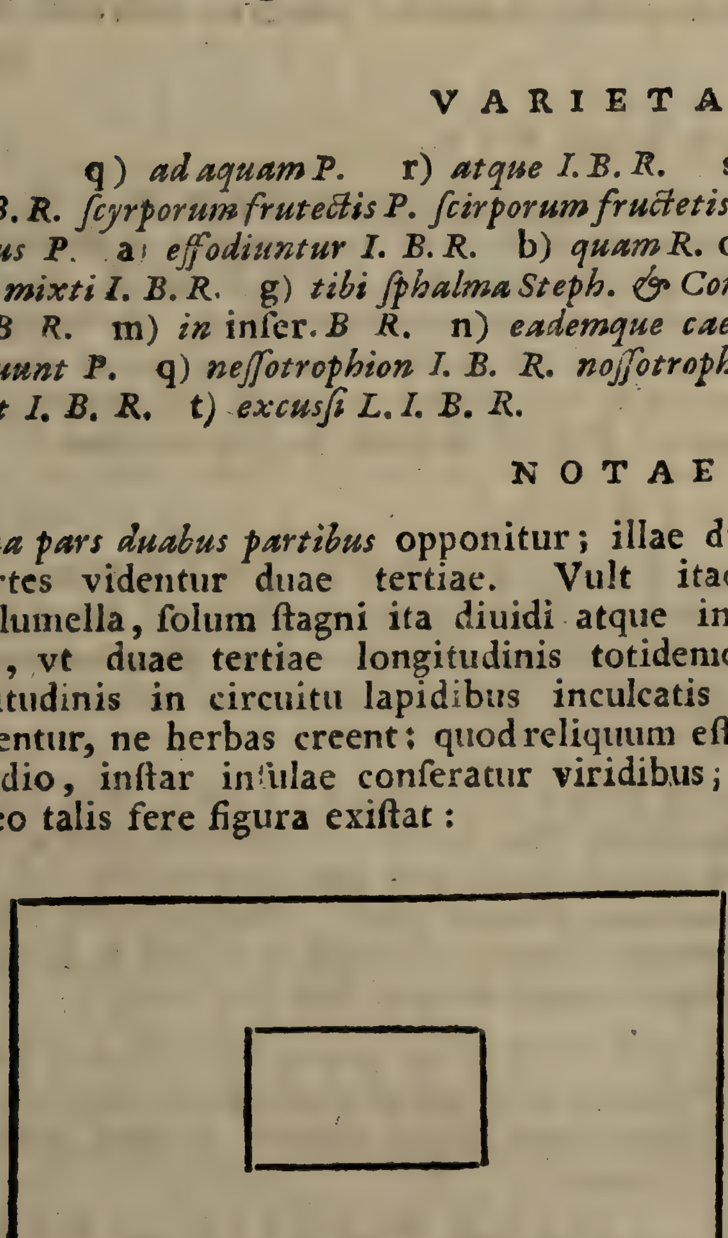
ne poſſit herbas euomere, praebeatque nantibus aquae [q] puram ſuperficiem. media rur-
ſus terrena pars eſſe debet, vt colocaſiis conſeratur, aliiſque familiaribus aquae [r] viridibus, 4
quae inopacant auium receptacula. ſunt enim quibus cordi eſt vel in ſiluulis [s] tamaricum,
aut ſirporum [t] frutetis immorari. Nec ob hanc tamen cauſam totus locus [u] ſiluulis [x] oc-
cupetur, ſed vt dixi, per circuitum vacet, vt ſine impedimento, cum apricitate diei ge-
ſtiunt aues, nandi velocitate concertent. nam quemadmodum deſiderant eſſe vbi [y] irre- 5
pant, & vbi diliteſcentibus fluuiaticis [z] animalibus inſidientur; ita offenduntur [a], ſi non
ſunt libera ſpatia, qua [b] permeent [c]. Extra lacum deinde per vicenos vndique pedes gra-
mine ripae veſtiantur: ſintque poſt hunc agri modum, circa maceriam, lapide fabricata
& expolita tectoriis pedalia in quadratum cubilia, quibus nidificent aues: eaque conte-
gantur interſitis buxeis aut [d] myrteis fruticibus [e], qui non excedant altitudinem parietum.
ſtatim deinde perpetuus canaliculus humi depreſſus conſtruatur, per quem quotidie miſti [f] 6
cum aqua cibi [g] decurrant [h]: ſic enim pabulatur id genus auium. Gratiſſima eſt & eſca
terreſtris leguminis panicum & milium, necnon & ordeum [i]: ſed vbi copia eſt, etiam
glans ac vinacea praebeantur. Aquatilibus autem cibis, ſi ſit facultas, datur cammarus [l],
& riualis allecula, vel ſi qua ſunt [m] incrementi parui fluuiorum animalia. Tempora con- 7
cubitus eadem [n] quae caeteri ſilueſtres alites [o] obſeruant Martii, ſequentiſque menſis: per
quos feſtucae ſurculique in auiariis paſſim ſpargendi ſunt, vt colligere poſſint aues, qui-
bus nidos conſtruant [p]. Sed antiquiſſimum eſt, cum quis νησσοτροφεῖον [q] conſtituere vo-
let, vt praedictarum auium circa paludes, in quibus plerumque foetant, oua colligat [r],
& cohortalibus gallinis ſubiiciat [s]. ſic enim excluſi [t] educatique pulli deponunt ingenia
ſilue-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ad aquam P.* r) *atque I. B. R.* s) *inſulis I. B. R. ſyluulis. I. I. H. A. Gr. G.* t) *ſyrporum I. B. R. ſcyrporum frutectis P. ſcirporum fructetis L.* u) *lacus P.* x) *ſyluulis I. I. H. A. Gr. G.* z) *fluuialibus P.* a) *effodiuntur I. B. R.* b) *quam R.* om. *P.* c) *premeent P. Ienſ.* d) *vel P.* e) *fructicibus R.* f) *mixti I. B. R.* g) *tibi ſphalma Steph. & Com.* h) *decurant Reg.* i) *hordeum I. R.* l) *canimarus I B R.* m) *in* inſer. *B R.* n) *eademque caeteri I. I. H. A. G.* o) *illices L. aliter H. A. G.* p) *conſtruunt P.* q) *neſſotrophion I. B. R. noſſotrophion P.* νεοσσοτροφεῖον al. r) *colligant I. B. R.* s) *ſubiiciant I. B. R.* t) *excusſi L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

rena pars duabus partibus opponitur; illae duae partes videntur duae tertiae. Vult itaque Columella, ſolum ſtagni ita diuidi atque inſtitui, vt duae tertiae longitudinis totidemque latitudinis in circuitu lapidibus inculcatis ſolidentur, ne herbas creent; quod reliquum eſt in medio, inſtar inſulae conſeratur viridibus; vt adeo talis fere figura exiſtat:

15, 3 AQVAE PVRAM SVPERFICIEM) Intellige eo ſenſu, quo apud ICtos, & noſtrum etiam ſolo opponitur, & ſignificat, quidquid vltra illud eminet.

15, 5 QVA PERMEENT. EXTRA) Ita interpunxi, non inuita, ſpero, Minerua ruſtica. Ante erat, *qua permeent extra lacum. deinde* &c.

15, 6 AQVATILIBVS AVTEM CIBIS) Videndum an legi debeat; *aquatilis autem cibi?* VRSIN. Etiam nobis aut ita legendum videbatur, aut *ex aquatilibus cibis.*

15, 6 RIVALIS ALLECVLA) Legendum *vilis allecula.* Nam 8, 17 ſic ait: *Itaque praeberi conuenit tabentes aleculas* &c. & paullo poſt: *Nam & alecula modo capta, & cammarus exiguusque gobio, & quisquis denique eſt incrementi minuti piſcis maiorem alit.* VRSIN.

15, 7 TEMPORA CONCVBITVS, EADEM QVAE CETERI SILVESTRES ALITES OBSERVANT &c.) Ita

ſilueſtria [u], clauſique viuariis haud dubitanter progenerant. nam ſi modo captas aues,
quae conſueuere libero victu, cuſtodiae [x] tradere velis, parere cunctantur in ſeruitute.
Sed de tutela nantium volucrum ſatis dictum eſt.

XVI. Vervm opportune [a], dum meminimus aquatilium animalium, ad cu-
ram perueniemus piſcium, quorum reditum quamuis alieniſſimum agricultoribus putem
(quid enim tam contrarium excogitare [b] queam, quam terrenum fluido?) tamen [c] non
omittam: nam & harum ſtudia rerum maiores noſtri celebrauerunt, adeo quidem, vt
etiam dulcibus aquis [d] marinos [e] clauderent piſces, atque eadem cura mugilem ſcarum-
2 que [f] nutrirent, qua nunc muraena [g] & lupus educantur [h]. Magni enim aeſtimabat [i]
vetus illa Romuli & Numae ruſtica progenies, ſi vrbanae vitae comparetur villatica, nul-
la parte copiarum defici. quamobrem non ſolum piſcinas, quas ipſi conſtruxerant, fre-
quentabant, ſed etiam quos rerum natura lacus fecerat, conuectis [l] marinis ſeminibus re-
plebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & [m] item Vulſinenſis [n], & Ciminus lu-
pos aurataſque procreauerunt, ac ſi qua ſint [o] alia piſcium genera dulcis vndae toleran-
3 tia. Mox iſtam curam ſequens aetas aboleuit, & lautitiae [p] locupletum maria ipſa Ne-
ptunumque clauſerunt, & [q] iam cum [r] auorum memoria [s] circumfertur Marcii [t] Philip-
pi (velut vrbaniſſimum, quod erat luxurioſiſſimum [u]) factum atque dictum. Nam is
forte Caſſini [x], cum apud hoſpitem coenaret, appoſitumque e vicino flumine lupum de-
guſtaſſet, atque expuiſſet, improbum factum dicto proſecutus, Peream, inquit, niſi
4 piſcem putaui. Hoc igitur periurium multorum ſubtiliorem fecit [y] gulam, doctaque &
erudita palata faſtidire docuit fluuialem lupum, niſi quem Tiberis [z] aduerſo torrente de-
fati-

VARIETAS LECTIONIS.

u) *ſylueſtria I. I. H. A. Gr. G.* x) *cuſtodie B. R.* [C. XVI.] a) *oportune I. B. R. H.* b) *excogitare queam* om. *P.* c) *tamen* omiſſ. *P. non omittam tamen I. B. R.* d) ant. *aquibus a fluuiatilis cludent P.* e) *fluuiales I. B. R.* f) *ſcaurumque I. I. G.* g) *murena I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* h) *educatur I. B. R. I. I. H. A. G.* i) *exiſtimabat I. B. R.* l) *confectis P.* m) & omiſſ. *I. B. R.* n) *volſinenſis I. B. R.* o) *ſunt I. B. R.* p) *lauticiae I. B. R.* q) & om. *P.* & *MS. Heinſ. ad Ouid. faſt. 3, 695.* r) *tum I. B. R* & *MS. Heinſ. l. c.* s) *memoria cum circumferetur I. B. R.* t) *Marcii P. M.* al. u) *luxurioſe P. Heinſ.* x) *caſini I. B. R. Heinſ.* y) *facit St. C.* z) *Tyberis I. B. R. H. A. Gr. G. St. Tybyeris Iunt.*

NOTAE VARIORVM.

Ita ſine dubio legendum. Nam locus eſt corruptus, vt vulgo legitur. & p. p. ſcribendum: νησοτροφεῖον. Vrsin. In caeteris recte, puto. De νησοτροφέω ſub initium capitis, & ad V. 3, 11, 1.

16, 1 Ad cvram pervenie mvs) *peruenimus* videtur leg. Vrsin.

16, 1 Scarvmqve nvtrirent) V. C. habet *ſqualumque*, & ſic Varro 3, 3 *ſqualos ac mugiles.* Nam Plinius 9, 18 refert Optatum Tiberii Claudii imperatoris libertum, primum ſcaros litoribus Italiae ſeminaſſe &c. ex quibus verbis apparet, *ſcarum* hic non habere locum. Vrsin. *Principatus dabatur ſcaro* Plinii aetate, qui noſtro ſuppar eſt 9, 17 ſ. 29 quem ipſum locum Vrſinus etiam laudare videtur voluiſſe. Columella autem antiquum quiddam narrat a ſuorum temporum vſu & guſtu abhorrens. Idem ſentit Lud. Nonnius de re cibar. 3, 5 qui videndus etiam 3, 22 Balbutientes *ſcarum* & *ſqualum* facile confundunt. Vix dubito quin vera ſit viri doctiſſimi emendatio.

17, 3 Et iam cvm avorvm) Ex Ienſoniano Bruſchianoque libris ad hunc modum ſcribendum coniicio: *mox iſtam curam — clauſerunt, etiam tum auorum memoria cum circumferretur.* Ponted.

16, 3 Marcii Philippi) Vid. Varro 3, 3, 9 vnde haec ſumta. Caeterum gentile nomen *Marcii* ſcripſimus non praenomen M. ex auctoritate Medicei libri. *Philippus* alias etiam cognomen gentis *Marciae,* v. c. ille *Q. Marcius Philippus cenſor* de quo Plin. l. 7 extr.

16, 3 Factvm atqve dictvm) N. Heinſius loco quem laudamus in V. L. coniicit *factum aeque atque dictum:* & mox, *pari dicto proſecutus.*

16, 4 Qvem Tiberis — Fatigasset) Quae de *Tiberino lupo inter duos pontes capto* dici poſſunt, praecepit idem, quem laudabamus modo Nonnius 3, 16.

16, 4

fatigaſſet. Itaque Terentius Varro, Nullus eſt, inquit, hoc ſeculo [a] nebulo [b], ac rhin-
thon [c], qui non iam ducat [d], nihil ſua intereſſe, vtrum eiuſmodi piſcibus, an ranis fre-
quens [e] habeat viuarium. Attamen iiſdem temporibus, quibus hanc memorabat Varro [f] 5
luxuriem [g], maxime laudabatur [h] ſeueritas Catonis, qui nihilo minus & ipſe tutor [i] Lu-
culli grandi aere ſeſtertium millium [l] quadringentorum piſcinas pupilli ſui [m] venditabat.
iam [n] enim celebres erant deliciae [o] popinales, cum ab [p] mari deferrentur [q] viuaria, quo-
rum ſtudioſiſſimi, velut ante deuictarum gentium Numantinus & Iſauricus, ita Sergius
Orata [r], & Licinius Muraena [s] captorum piſcium laetabantur vocabulis. Sed quoniam 6
ſic mores obcalluere [t], non vt haec vſitata, verum vt maxime laudabilia & honeſta iu-
dicarentur: nos quoque ne videamur tot iam [u] ſeculorum [x] ſeri [y] caſtigatores, hunc et-
iam quaeſtum villaticum † patrisfamilias [z] demonſtrabimus [a]. Qui ſiue [b] inſulas, ſiue ma-
ritimos agros mercatus [c], propter exilitatem ſoli, quae plerumque litori [d] vicina eſt, fru-
ctus terrae [e] percipere [f] non poterit [g], ex mari reditum conſtituat. Huius autem rei 7
quaſi primordium eſt, naturam loci contemplari, quo piſcinas facere [h] conſtitueris. non
enim omnibus litoribus [i] omne genus piſcium [l] haberi poteſt. Limoſa regio planum
educat piſcem, velut ſoleam, rhombum, paſſerem. eadem quoque maxime idonea eſt
conchyliis [m], muricibus [n], & oſtreis, purpurarumque: tum [o] concharum [p] pectuncu-
lis [q], balanis [r], vel ſphondylis [s]. At arenoſi gurgites planos quidem non peſſime, ſed 8
pelagios melius paſcunt, vt auratas, ac dentices, punicaſque, & indigenas, vmbras [u]:
verum

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ſaeculo I. B. R. Gy.* b) a. *nebullus P. nebulus L.* c) *mintho P. L. rinthon B. R. rhynthon I. I. St. rhynton H. A. Gr. G.* d) *dicat I. B. R. I. I.* e) *flere quis P.* f) *Varri Ienſ.* g) *luxoriam P.* h) *lauda P.* i) *tutior Gr. G.* l) *milium I. B. R. G.* m) *piſcinas inuenditabat P.* n) *Tum I. B. R.* o) *deliciae I. B. R. Gr. delitiae* al. p) *ad mare I. B. R. L.* q) *deferebantur I. B. R.* ant. *defertur*, no. *deferantur P. L.* r) *Aurata L. I. B. R.* s) *Murena I. B. R. I. I. H. A. G.* t) *occalluere B. R. obcaluere Steph.* u) *iam* omiſſ. *P.* x) *ſaeculorum I. B. R. G.* y) *fieri I. B. R.* †) *villationi L.* z) *patrisfamiliae I. B. R.* a) *demonſtraremus P.* b) *in* interſ. *P.* c) *mercabitur I. B. R.* d) *littori I. B. R. Gr.* e) *ferre P.* f) *percipere I. B. R.* it. *MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 4, 940. percipuerit, vt ex P. praecipere* al. g) *vt* interſer. *I. B. R.* h) *facile* in marg. *Gr. & St.* i) *littoribus I. B. R Gr.* l) *piſcium* omiſſ. *P.* m) *conchiliis B. R.* n) *muricis I. B. R.* o) *tum* omiſſ. *I. B. R.* p) *choncarum I. B. R.* q) *petiunculis I. B. R. pectiunculi P.* r) *blanis P.* s) *ſphondilis* praeter Com. omnes. t) *harenoſi I. B. R.* u) *vmbras P. vmbraſue* al.

NOTAE VARIORVM.

16, 4 NIHIL SVA INTERESSE) Vox *ſua* vid. abundare VRSIN. Niſi forte *ſua* ſignificat ſuo iudicio, ad ſuum palatum.

16, 5 SESTERTIVM MILLIVM QVADRING.) XXXXHS, ſeu *quadragies ſeſtertium* legendum hic iterum monet, qui ad Varronem iam ita diſputauerat VRSIN. Et ſane confirmat hanc obſeruationem tum librariorum ſolennis fere circa numeros ſtupor ac negligentia, tum pretii, quod magnum eſſe debet, ratio, tum denique MSS. Plinii auctoritas, quos laudat ad 9, 54 ſ. 80 no. mai. 135. Harduinus. *Quadragies* HS ſ. 200000 floreni imperiales, aut 400000 librae Turonenſes, pretium ſunt nomine *grandis aeris*, cum ſermo eſt de Lucullo, dignum: contemnendum, certe non commemorabile CCCCM i. e. decima tantum pars ſuperioris: ridiculum plane XXXXM, h. e. decima huius ſ. 2000 floreni.

16, 5 CVM AB MARI DEFERRENTVR) Videtur legendum *cum ad mare proferrentur,* quae lectio confirmatur loco ſimili apud Varronem 3, 3 in quo eſt: *ac piſcinas protulit ad mare.* VRSIN. Sed quidni *a mari deferri* etiam dicantur piſcinae, in quas e mari aqua immittitur, quae ratio capite proximo tractatur.

16, 7 PLANVM EDVCAT PISCEM) *Marinos piſces* Plinius 9, 20 ſ. 36 in *planos* & *longos* diuidit, & in priori genere *rhombos, ſoleas, paſſeres* laudat. Caeterum piſcium, quae hic laudantur, nomina in Indice, quantum eius fieri potuit, explicata damus. *Denticem* quidem & *vmbram* ipſe ignorat Plinius, qui nullam eorum rationem habeat in catalogo piſcium CLXXIV, quem texit 32, 11 ſ. 53. Exquiſitiorem diſputationem relinquimus his, qui de piſcibus agere ſe profitentur.

16, 8 PVNICASQVE ET INDIGENAS VMBRAS) Ita legendum omiſſo *ve*, etiam vidit

Ooo o VRSIN.

verum conchyliis [x] minus apti. Rurſus optime ſaxoſum mare nominis ſui piſces nutrit,
qui ſcilicet, quod in petris ſtabulentur, ſaxatiles dicti ſunt, vt merulae, turdique, nec
9 minus melanuri [y]. Atque vt [z] litorum [a], ſic & fretorum differentias noſſe oportet, ne
nos alienigeni [b] piſces decipiant. non enim omni mari poteſt omnis eſſe, vt helops [c], qui
Pamphylio [d] profundo, nec alio paſcitur: vt Atlantico [e] faber, qui [f] & in noſtro Gadi-
um [ff] municipio generoſiſſimis piſcibus adnumeratur, eumque [g] priſca conſuetudine
Zeum [h] appellamus: vt ſcarus [i], qui totius Aſiae, Graeciaeque litoribus [l] Sicilia tenus
frequentiſſimus exit, nunquam in Liguſticum, nec per Gallias enauit ad Hibericum mare.
10 Itaque ne ſi capti quidem perferantur in noſtra viuaria, diuturni queant poſſideri. Sola
ex pretioſis piſcibus muraena [m], quamuis Tarſenſis [n], Carpathiique [o] pelagi, quod eſt
vltimum, vernacula, quouis hoſpes freto peregrinum mare ſuſtinet. Sed iam de ſitu
piſcinarum dicendum eſt.

XVII. Stagnum cenſemus eximie optimum, quod [a] ſic poſitum eſt, vt inſe-
quens maris vnda priorem ſubmoueat, nec intra conſeptum ſinat remanere veterem.
namque id ſimillimum † eſt pelago, quod agitatum ventis aſſidue renouatur, nec conca-
leſcere poteſt: quoniam gelidum ab imo fluctum reuoluit in partem ſuperiorem. Id au-
tem ſtagnum vel exciditur in petra, cuius [b] rariſſima eſt occaſio, vel in litore [c] conſtrui-
2 tur opere Signino. Sed vtcunque fabricatum eſt, ſi ſemper influente gurgite riget, ha-
bere debet ſpecus iuxta ſolum, eorumque alios ſimplices, & rectos, quo ſecedant [d] ſqua-
moſi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis [e] ſpatioſos [f], in quibus muraenae [g]
deliteſcant. quamquam nonnullis commiſceri eas cum alterius notae piſcibus non placet:
quia ſi rabie vexantur, quod huic generi velut canino ſolet accidere, ſaeuiſſime [h] perſe-
5 quuntur ſquamoſos [i], plurimoſque mandendo conſumunt. itineraque, ſi loci natura per-
mittit, omni lateri [l] piſcinae dari conuenit. facilius enim vetus ſubmouetur vnda, cum
quacunque parte fluctus vrget †, per aduerſam patet exitus. Hos autem meatus fieri
cen-

VARIETAS LECTIONIS.

x) *conchiliis* B. R. y) *melanuria I. B. R. mel anuri* diuiſ. *Iunt.* z) *hic* interſer. *P.* a) *littorum I. B. R. Gr.* b) *alienigenae I. alienigene B. R.* c) *elops I. B. R.* d) *pamphilio I. B. R. I. I. H. A. G.* e) *Athlantico I. B. R. I. I. H. A. G.* f) *qui generoſiſſimis piſcibus adnumeratur : in noſtro gadium municipio : L. I. B. R.* ff) *gaudium L.* g) *zaëumque P.* h) *racum P. I. B. R.* i) *Scarus I. B. R. ſcaurus* al. *ſcarrus L.* l) *littoribus I. B. R. Gr. littore P.* m) *murena I. B. R. I. I. H. A. G.* n) *tarteſiaci I. B. R. tarſenſi P. tharſenſis Iunt.* o) *parte ſit P. carpathiiſque H.* [C. XVII.] a) *quodque P.* †) *ſimilimum Gr. G.* b) *cuique : I. B. R.* c) *littore I. B. R. Gr.* d) *ſecedent I. B. R.* e) *minus I. B. R.* f) *ſpatioſus P.* g) *murenae I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* h) *ſaeuiſſimae B. R.* i) *ſquamoſſos Reg.* l) *latere I. B. R.* †) *vigeat Iunt.*

NOTAE VARIORVM.

VRSIN. Sed non praetereundus Lud. Nonnius, qui de re cibar. 3, 22 contendit legendum *Phycidaſque & Iulidas, Vmbraſque.* Nulli enim ſunt, inquit, piſces *Punicae & Indigenae.* De *Phycide & Iulide* ipſe ſatis copioſe.

16, 9 HELOPS) De quo propter hoc Ouidius halieut. vſ. 96 *Et pretioſus helops noſtris incognitus oris.*

16, 9 FABER) Suſpectum fuit nomen Sylburgio in Indice. Sed eadem de *fabro* ſ. *zeo* commemorat Plin. 9, 18 ſ. 32 repetitque in Catalogo, quem modo laudauimus.

17, 2 SI SEMPER — RIGET) Videndum an rectius ſit *viget*? VRSIN. Sed eſt etiam *rigoris quam recentiſſimi aqua* apud noſtrum 9, 17, 4.

17, 2 SI RABIE VEXANTVR) Suſpicatur Io. Rhodius ad Scribo. 171 p. 257 auctorem cultiſſimum hyperbole voluiſſe mordacitatem huius pecudis aquatilis exprimere; cum cauſa rabiei, intemperies calida & ſicca in animal, cui aqua ſtabulum perpetuum praebet, non cadat.

17, 3

cenſemus per imam conſepti partem, ſi loci ſitus ita competit, vt in ſolo piſcinae poſita
libella ſeptem pedibus ſublimius eſſe maris aequor oſtendat: nam piſcibus ſtagni [m] haec in
altitudinem gurgitis menſura abunde eſt. nec dubium, quin quanto magis imo mari ve-
nit vnda, tanto ſit frigidior, quod eſt aptiſſimum nantibus. Sin autem locus, vbi viua- 4
rium conſtituere cenſemus, pari libra cum aequore maris eſt, in pedes nouem defodia-
tur piſcina, & infra [n] duos a ſumma parte cuniculus [o] riui perducatur [p] curandumque
eſt [q], vt quam [r] largiſſime veniant [rr], quoniam modus ille [s] aquae iacentis infra libram
maris non aliter exprimitur, quam ſi maior recentis freti vis inceſſerit [t]. Multi putant 5
in eiuſmodi [u] ſtagnis longos piſcibus receſſus, & flexuoſos [x] in lateribus ſpecus eſſe fabri-
candos, quo ſint opaciores aeſtuantibus latebrae. Sed ſi recens mare non ſemper ſtagnum
permeat, id facere contrarium eſt. nam eiuſmodi receptacula nec facile nouas admittunt
aquas, nec [y] niſi [z] difficulter [a] veteres emittunt [b]: pluſque nocet putris vnda, quam
prodeſt opacitas. Debent tamen † ſimiles [c] velut cellae [d] parietibus excauari, vt ſint, 6
quae protegant refugientes ardorem ſolis, & nihilominus facile, quam conceperint aquam,
remittant. Verum meminiſſe oportebit, vt riuis per quos exundat piſcina, praefigan-
tur aenei [e] foraminibus exiguis cancelli, quibus impediatur fuga piſcium. Si vero laxi-
tas permittit, e littore [f] ſcopulos, qui praecipue herbis [g] algae veſtiuntur, non erit alie-
num per ſtagni ſpatia diſponere, & quantum comminiſci valet hominis ingenium, re-
praeſentare faciem veri [h] maris, vt clauſi quam minime cuſtodiam ſentiant. Hac ratio- 7
ne ſtabulis ordinatis aquatile pecus inducemus. ſitque nobis antiquiſſimum meminiſſe
etiam in fluuiatili negotio [i], quod in terreno praecipitur, *Et quid quaeque ferat regio* [l].
neque enim ſi velimus, vt in mari non nunquam conſpeximus, in viuario multitudinem
mullorum [m] paſcere queamus, cum ſit molliſſimum [n] genus, & ſeruitutis indignantiſſi-
mum [o]. raro itaque vnus, aut alter de multis millibus [p] clauſtra patitur: at contra fre- 8
quenter animaduertimus intra ſepta pelagios [q] greges inertis mugilis & rapacis lupi. Qua-
re, vt propoſueram, qualitatem litoris [r] noſtri contemplemur, ſi vitemus [s] ſcopulos, an
pro-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *loci ſitus* interſeritur *I. B. R.* n) *intra I. B. R.* o) *cuniculis I. I. H. A. cuniculos Ienſ. cuniculo B. R.* p) *perducantur I. B. R. I. I. H. A.* q) *eſt* abeſt *I. B. R.* r) *quam* abeſt *P.* rr) *veniat* coni. *Morg. 1, 43.* s) *illae B. R.* t) *inceſerit R.* u) *huiuſmodi I. B. R.* x) *flexuoſes I. B. R. Heru fluxuoſos* al. y) *& Pol.* z) *niſi* abeſt *L. I. B. R.* a) *difficiliter P. difficias L.* b) *emitunt R.* †) *tamen* abeſt *P.* c) *ſilens P. Ienſ.* d) *caellae I. I. A. G.* e) *ahenei I. B. aheni R.* f) *litore H. A. G.* g) a. *Veluenis ac leue ſciuntur* n. *verbenis ac &c. Pol. verbenis algae L.* h) *veri* abeſt *Pol.* i) *negocio I. B. R.* l) *oportet, ſi quis in ea* interſ. *P.* m) *mullorum Ienſ. & Gryph. mulorum* al. n) *nobiliſſimum I. B. R.* o) *indignisſimum I. B. R. it MS. Heinſ. ad Ouid. Tr. 4, 3, 55* quod tamen approbare ſe audere negat. p) *milibus I. B. R.* q) *pelagios I. B. R. pelagicos* al. r) *littoris I. B. R. I. I. Gr. St.* s) *videmus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

17, 3 PER IMAM CONSEPTI PARTEM) Nimirum hic agitur de piſcina non depreſſa h. e. effoſſa, ſed cui agger operis Signini circumdatus eſt, quod *conſeptum* hic vocat Columella, qui felicior poſitus eſt, cum emitti facilius aqua & recens e mari immitti poſſit. *Solum piſcinae* ante effoſſionem intelligitur, ipſa terrae ſuperficies mari depreſſior, cuius vnda obiectu litoris altioris, vel rupis interpoſitae, arcetur; ſed cuniculis actis admitti poteſt. Poſtquam de hoc genere praecepit, demum ſ. 4 de altero agit effodiendo.

17, 5 ET FLEXVOSOS) ſic magis placet, quam *fluxuoſos*. VRSIN.

17, 6 DEBENT TAMEN SIMILES) Vox *ſimiles* ſuſpecta eſt, & fortaſſe pro ea *ſimplices* reponendum. IDEM.

17, 8 SI VITEMVS SCOPVLOS, AN) *Si videmus ſcopuloſam, probemus* videtur legendum EIDEM.

17, 8

probemus. Turdi complura [t] genera, merulaſque & auidas muſtellas [u], tum etiam ſine
macula (nam ſunt & varii) lupos includemus [x]. Item flutas [y], quae maxime proban-
tur, muraenas [z], & ſi quae ſint [a] aliae [b] ſaxatilis [bb] notae, quarum pretia vigent. nam
9 vile ne captare quidem, nedum [c] alere conducit. Poſſunt iſta eadem genera etiam litto-
ris [d] arenoſi ſtagnis contineri. nam quae limo coenoque [e] luteſcunt, vt ante iam dixi,
conchyliis [f] magis & iacentibus apta ſunt animalibus. Neque eſt eadem lacus poſitio,
quae recipit cubantes: atque eadem praebentur cibaria, & [g] proſtratis piſcibus, & [h] ere-
ctis. namque ſoleis ac rhombis, & ſimillimis [i] animalibus [l], humilis in duos pedes pi-
10 ſcina deprimitur in [m] ea parte littoris, quae profluo [n] receſſu nunquam deſtituitur. Spiſ-
ſi deinde clatri marginibus infiguntur, qui ſuper aquam ſemper emineant, etiam cum
maris aeſtus intumuerit. Mox praeiaciuntur in gyrum [o] moles, ita vt complectantur
ſinu ſuo, & [p] tamen excedant ſtagni modum. ſic enim & maris atrocitas obiectu crepi-
dinis frangitur, & in tranquillo conſiſtens piſcis ſedibus ſuis non exturbatur, neque ipſum
11 viuarium repletur algarum [q] congerie, quam tempeſtatibus eructat pelagi violentia. O-
portebit autem nonnullis locis moles intercidi more [r] Maeandri, paruis ſed anguſtis itine-
ribus, quae quantalibet hiemis ſaeuitia mare ſine fluctu tranſmittat. Hinc [s] eſca iacenti-
um mollior eſſe debet, quam ſaxatilium. nam quia dentibus carent, aut lambunt cibos,
12 aut integros hauriunt, mandere quidem non poſſunt. Itaque praeberi conuenit tabenteis
haleculas [t], & ſalibus exeſam chalcidem, putremque ſardiniam, nec minus ſcarorum [u]
branchias [x], vel quicquid inteſtini pelamis aut lacertus gerit: tum [y] ſcombri, carchari-
que [z] & [a] elacatae [aa] ventriculos [b], & ne per ſingula enumerem ſalſamentorum omni-
um purgamenta, quae cetariorum [c] officinis euerruntur. Nos autem plura nominaui-
mus

VARIETAS LECTIONIS.

t) *cum plura* diu. *I. B. R.* u) *muſtelas I. B. R. Gr. G.* x) *includamus I. B. R.* y) *plautas P.* z) *murenas I. B R. I. I. H. A. G.* a) *ſunt* praeter Commel. omnes. b) *alia H.* bb) *ſaxatiles L.* c) *ne dum* diuiſ. *H. A. G.* d) *litoris L. H. A. G.* e) *cenoque I. B. R.* f) *conchiliis H. A. Gr. G. St.* g) *&* abeſt *I. B. R. I. I.* h) *quae Iunt.* i) *ſimilimis Gr. G. ſimillibus P.* l) *animalibus. Humilis Gymn.* m) *in* abeſt *P.* n) *profundo L. I. B. R. frondi recenſu* ant. *Pol.* o) *girum I. B. R.* p) *& I. B. R. nec* alii. q) *algarum* abeſt *I. B. R.* r) *in ore meandi I. B. R. morem ac neandri P.* s) *Hic I. B. R.* t) *aleculas I. B. R.* u) *ſcarorum B. R. H. ſcancorum L. aurorum P. ſcaurorum* al. x) *branchiam I. B. R blacchiam L.* y) *tum* abeſt *I. B. R.* z) *charcharique I. B R. H. A. Gr. G. St. charcarique Iunt.* a) *&* abeſt *I. B. R.* aa) *cloato L.* b) *venterculos L. I. B. R.* c) *caetariorum I. B. R. I. I. caeterorum H. G. caeteriorum Ald.*

NOTAE VARIORVM.

17, 8 QVARVM PRETIA) *quorum* legi vult IDEM. Sed plura videntur mutanda: vel legendum, *ſi quae ſint aliae ſaxatiles notae*, vt *nota Creſſa* pro vino Cretico &c. ita maneret *quarum*: vel *ſi qui ſint alii ſaxatilis notae, quorum* &c.

17, 9 ATQVE EADEM PRAEBENTVR) Sententia videtur poſtulare *neque.*

17, 10 ET TAMEN EXCEDANT STAGNI MODVM) h. e. altiores eſſe debent illae moles aqua tum ipſius maris, etiam cum intumuit fluctus, tum quae in piſcina eſt &c. Illa altera lectio *nec tamen excedat*, neſcio an aliquid non ineptum ſignificare poſſit.

17, 11 MORE MAEANDRI) *Maeander* fluuius eſt Phrygiae, qui in Aulocrene oritur, & flexuoſo admodum curſu Cariam, Ioniam aliasque regiones peragrat. Plinius 5, 29. Inde *Maeander* in genere pro quouis flexuoſo ac ſinuoſo loco vſurpatur, vt h. l. Prudentius Cathem. 7, 123 de Iona a ceto deuorato: *Errabat illic per latebras viſcerum, Ventris Maeandros circuibat tortiles Anhelus, extis intus aeſtuantibus.* Vel etiam pro agitatione ac motione tali. Heſychius: Μάιανδρος, εἶδος ἱππασίας, παρὰ ἱπποδαμάσταις. Vel pro fraudibus & dolis. Prudentius Cathem. 6, 141. *O tortuoſe ſerpens, Qui mille per Maeandros Fraudesque flexuoſas Flagitas* [*agitas* omnes libri] *quieta corda.* SCHOETTG.

17, 12 PRAEBERI CONVENIT) Florent. 20, 7. IDEM.

17, 12 SCARORVM) Ita legendum BEROALDVS etiam & VRSINVS viderunt.

17, 15

mus genera, non quia cuncta cunctis littoribus [d] exeunt, ſed vt ex his aliqua, quorum
erit facultas, praebeamus. Facit etiam ex pomis viridibus adaperta ficus; & nuces [e] 13
digitis infractae ſunt dandae: nec minus elixum [f] molle ſorbum; quique ſunt cibi ſorbi-
libus proximi, vt e [g] mulctra [h], recens caſeus, ſi loci conditio, vel lactis annona per-
mittit. nulla tamen aeque, quam praedictae ſalſurae pabula commode dantur, quoniam
odorata ſunt. omnis enim iacens piſcis magis [i] naribus eſcam, quam oculis veſtigat. 14
nam dum [m] ſupinus ſemper cubat, ſublimius [n] aſpectat, & ea quae in plano ſunt dextra
laeuaque [o] non facile peruidet [p]. itaque cum ſalſamenta obiecta ſunt, eorum ſequens odo-
rem, peruenit ad cibos. Caeteri autem ſaxatiles aut pelagici ſatis ex his, ſed ex [q] recen-
tibus melius paſcuntur. Nam & halecula [r] modo capta, & cammarus [s] exiguuſque go-
bio [t], & [u] quiſquis [x] denique eſt incrementi minuti piſcis, maiorem alit. Siquando ta- 15
men hiemis ſaeuitia [y] non patitur eius generis eſcam dari, vel ſordidi panis offae, vel ſi-
qua ſunt temporis poma conciſa praebentur. Ficus quidem arida † ſemper obiicitur, exi-
mia ſi ſit (vt Baeticae [z], Numidiaeque regionum [a]) larga. Caeterum illud committi
non debet, quod multi faciunt, vt nihil praebeant, quia ſemetipſos etiam diu clauſi to-
lerare [b] poſſint. nam niſi piſcis domini cibariis ſaginatur, cum ad piſcatorium [c] forum
perlatus eſt, macies indicat eum non eſſe libero mari captum, ſed de cuſtodia elatum,
propter quod plurimum pretio detrahitur. Atque haec villatica paſtio finem praeſenti diſ- 16
putationi faciat, ne immodico volumine lector [d] fatigetur. Redibimus [e] autem ſequenti
exordio ad curam ſilueſtrium [f] pecorum, cultumque apum [g].

VARIETAS LECTIONIS.

d) *litoribus H. A. G.* e) *mitis digitus infractus vinedo, nec P.* f) *eliſum Iunt. L.* g) *e* habent *P. I. I.* omitt. alii. h) *multra I. B. R. multis P.* i) *magis* abeſt *I. B. R.* m) *dum* abeſt *P.* n) *ſublimior P ſublimes expectat L.* o) *leuaque I. B. R. I. I H. A.* p) *prouidet I. B. R.* q) *ex* abeſt *I. B. R.* r) *allecula I. B. R.* s) *cantarus I. B. R.* t) *gubio Ienſ. cobio P.* u) *&* abeſt *P. I. B. R.* x) *quiſque I. B. R.* y) *ſeuitia R.* †) *derida L.* z) *beticae I. B. R.* a) *regionibus* absque ( ) *I. B. R.* b) *tolerari I. B. R.* c) *piſcatorum I. B. R. piſcatoris P.* d) *delector P.* e) *Rediemus I. B. R.* f) *ſylueſtrium I. I. H. A. Gr. G.* g) *apium I. B. R. Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber VIIII de villaticis paſtionibus auiarius & piſcator. Liber Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber decimus de villaticis paſtionibus Macellarius & Apiarius Pol.* ſimilia ſed vitioſiora *Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

17, 15 EXIMIA SI SIT LARGA) Legendum puto: *eximie*, vt ſ. 1 *ſtagnum eximie optimum.*

17, 16 REDIBIMVS) Quidſi legas, *reddemus — curam* &c. Hoc vſu verbi nihil eſt apud Plinium frequentius; nec eſt ille noſtris incognitus. *Redibimus* parum commodum videtur, quia nondum ibi fuit: niſi tamen reſpici dicamus ad finem libri ſeptimi, vbi ſilueſtrium quadrupedum curam octauo libro & ipſam deſtinauerat.

 L. IVN.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER NONVS.

PRAEFATIO.

VENIO nunc ad tutelam pecudum ſilueſtrium &[a] apium educationem: quas & ipſas, Publi[b] Siluine, villaticas paſtiones iure dixerim, ſiquidem mos † antiquus lepuſculis capreiſque, ac ſimilibus[c] feris iuxta villam plerumque ſubiecta dominicis habitationibus ponebat viuaria, vt & conſpectu ſuo[d] clauſa venatio poſſidentis[e]
2 oblectaret oculos, & cum exegiſſet vſus epularum, velut e cella promerentur. Apibus quoque dabatur[f] ſedes adhuc noſtra memoria, vel in ipſis villae parietibus excisis, vel in protectis porticibus ac pomariis. Quare quoniam[g] tituli, quem[h] ſcripſimus[i] huic diſputationi, ratio reddita eſt, ea nunc quae propoſuimus[l] ſingula perſequamur[m].

CAPVT I.

FERAE pecudes, vt capreoli, damaeque, nec minus orygum[a] ceruorumque genera & aprorum, modo lautitiis[b] & voluptatibus dominorum ſeruiunt, modo quaeſtui ac reditibus. Sed qui venationem voluptati ſuae claudunt, contenti ſunt, vtcunque competit proximus aedificio loci ſitus, munire viuarium, ſemperque[c] de manu cibos,

VARIETAS LECTIONIS.

[Colum. Lib. IX. *Praefatio*] a) *&* omittitur *P.* b) *Publii R.* †) *mox I. I.* c) *ſubus P. L.* d) *ſui P.* e) *poſſidentes H. poſſidenti G.* f) *dabantur I. B. R. I. I. H. A. G.* g) *quando I. B. R.* h) *quemadmodum Heru.* i) *inſcripſimus* coni. VRSIN. k) *conſtruitur Lipſ.* l) *praepoſuimus I. B. R.* m) *proſequamur I. B. R.* [C. I.] a) *origum I. B. R. I. I. H. A. G. ericum L.* b) *lauticiis L. I. B. R.* c) *perque P.*

NOTAE VARIORVM.

Prooemium.

1 AC SIMILIBVS FERIS) In vetuſto codice inuenit ſcriptum Rob. Steph. *ſuibus feris.* Quod optimum videtur; nam ſi vulgata lectio retineatur, neceſſario ſequitur, Oryges, Damas, Ceruos in viuariis nutriuiſſe veteres; hac ſiquidem fere ad Capreas plurimum accedunt. Cui rei praecipue Columellae ſententia repugnat, qui veterum leporaria, cum anguſtiora eſſent, paucas feras, lepores nimirum, capreas, & apros concluſos habuiſſe ſignificare videtur. De quibus ſeptis ita Varro, 3, 3 *Sic alterum genus illud venaticum duas habet diuerſas ſpecies, vnam in qua eſt aper, caprea, lepus;* It. *Sic in ſecunda parti ac leporario pater tuus, Axi, praeterquam lepuſculum e venatione vidit nunquam. Neque enim erat magnum id ſeptum quod nunc, vt habeant multos apros ac capreas, complura iugera maceriis concludunt.* PONTED. Conf. omnino Cap. 1, 1.

1 VIVARIA) de animalibus. Vide Paulum Alex. Maffeum in explicatione Inſcriptionis cuiusdam in Giornale de Letterati d' Italia Tom. 12 p. 105. SCHOETTG.

2 AC POMARIIS) Videtur legendum *ac aluearíis* ſiue *ac apiariis.* Nam infra c. 3 ſic habet: *Itaque ne hoc in toto apiario fiat* &c. VRSIN. Quin in *pomariis* ponuntur *apiaria.*

1, 3

cibos, & aquam praebere: qui vero quaeſtum reditumque deſiderant, cum eſt vicinum
villae nemus (id enim refert non procul eſſe ab oculis domini) ſine cunctatione praedictis
animalibus deſtinant [d]. Et ſi naturalis defuit † aqua, vel inducitur fluens, vel infoſſi [e] la- 2
cus Signino conſternuntur [f], qui receptam pluuiatilem contineant. Modus ſiluae [g] pro
cuiuſque facultatibus occupatur, ac ſi lapidis & operae vilitas ſuadeat, haud [h] dubie cae-
mentis [i] & calce formatus circumdatur murus: ſin aliter; crudo latere, ac luto conſtru-
ctus. Vbi vero [l] neutrum patrifamiliae † conducit, ratio poſtulat vacerris includi: ſic 3
enim appellatur genus clatrorum: idque fabricatur ex robore, quercu [m], vel ſubere [n].
nam oleae rara eſt occaſio. quidquid denique ſub iniuria pluuiarum magis diuturnum eſt,
pro conditione regionis ad hunc vſum eligitur. Et ſiue † teres arboris truncus, ſiue [o]
vt † craſſitudo poſtulat [p], erit [q] fiſſilis † ſtipes, compluribus locis per ‡ latus efforatur,
& in circuitu viuarii certis interuenientibus ſpatiis defixis erigitur: deinde per tranſuerſa
laterum caua [r] tranſmittuntur ramices, qui exitus ferarum obſerent. Satis eſt autem va- 4
cerras inter pedes octonos defigere, ſeriſque tranſuerſis ita clatrare [s], ne ſpatiorum laxi-
tas, quae foraminibus interuenit, pecudi praebeat [t] fugam. Hoc autem modo [u] licet
etiam latiſſimas regiones, tractuſque [x] montium claudere, ſicuti [y] Galliarum [z], necnon &
in aliis quibuſdam prouinciis locorum vaſtitas patitur. nam & fabricandis ingens eſt va-
cerris [a] materiae copia, & caetera in hanc rem feliciter [b] ſuppetunt. quippe crebris fon-
tibus abundat ſolum, quod eſt maxime praedictis generibus ſalutare: tum etiam ſua ſpon- 5
te pabula feris benigniſſime [c] ſubminiſtrat [d]: praecipueque ſaltus eliguntur, qui & terre-
nis foetibus, & arboreis [e] abundant. nam vt graminibus, ita frugibus roburneis [f] opus
habent [g]: maximeque laudantur, qui ſunt feraciſſimi querneae glandis, & iligneae, nec
minus cerreae †, tum [h] & arbuti [i], caeterorumque pomorum ſilueſtrium, quae diligen-
tius perſecuti ſumus, cum de cohortalibus pecudibus [l] diſputaremus. nam eadem fere
ſunt pecudum ſilueſtrium pabula, quae domeſticarum. Contentus tamen non debet eſſe 6
diligens paterfamilias [m] cibis, quos ſuapte natura terra gignit; ſed temporibus anni, qui-
bus

bus

VARIETAS LECTIONIS.

d) *deſtinant I. B. R. deſtinatur* al. †) *defuerit I. I.* e) *in foſſi* diuiſ. *R. G.* f) *conſtruuntur I. B. R.* g) *vt* interſeritur *P.* h) *ita vt dubii P.* i) *cementis I. B. R. I. I. H. A. G.* l) *vero* deeſt *I. B. R.* †) *patrisfamiliae R. G.* m) *querceo L. I. B. R.* n) *ſubereo L. I. B. R.* †) *ſi veteris* omn. o) *ſiue* deeſt *R.* †) *aut Gr.* p) *poſtulauit I. B. R.* q) *erit* deeſt *I. B. R.* †) *fiſſilus H. A. faſſilis L.* ‡) *perlatus* iunct. *R. H. A. Gr. G.* r) *cauea Ienſ. cuca P.* s) *glatrare P.* t) *praebent R.* u) *non I. B. R.* x) *tratuſque R.* y) *ſicut I. B. R.* z) *Gallicarum P.* a) *materiae vacerrus P.* b) *foeliciter I. B. R. H.* c) *benigniſſimae R.* d) *ſubminiſtrant I. B. R.* e) *arbore P. arboribus I. B. R.* f) *robur : ne his* diu. *R. robur ne iis I. B.* g) *habet I. B. R. eſt P.* †) *acernae* in margine Gryph. & Steph. h) *cum I. B. R.* i) *arbuſti I. B. R.* it. *Lipſ.* qui ſaepe ita. l) *pecudibus* deeſt *I. B. R.* m) *paterfamiliae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

I, 3 ET SIVE TERES) Ita elegans, ita blanda eſt VRSINI iſta coniectura; ita frigida porro & parum digna elegantiſſimo ſcriptore, vulgata lectio, vt non dubitarim eam recipere, cum praeſertim indicare veterem non intermiſerim.

I, 3 EFFORATVR) *perforatur* vult VRSIN. Et eſt forte *efforatur* ἅπαξ λεγόμενον.

I, 4 VACERRAS INTER PEDES) Videtur legendum *vacerras tres in pedes octonos.* VRSIN. Quin nihil mutandum. Iuſtum ſane vacerris binis interuallum, & breue potius quam longum, octoni pedes. De *ſeris tranſuerſis* vid. Ind.

I, 4 SICVTI GALLIARVM) Videndum, an legi debeat, *ſicut in Gallia Alp. nec non & in aliis quibusdam prouinciis.* VRSIN.

I, 5 ET ILIGNEAE) Hanc enim impinguandis animalibus multum conferre teſtatur experientia quotidiana, & probat locis auctorum in medium productis Iungermannus ad Longum lib. 3 p. 218, 219. SCHOETTG.

I, 8

bus ſiluae pabulis carent, condita meſſe clauſis ſuccurrere [n], ordeoque alere, vel adoreo
farre, aut faba, plurimumque etiam vinaceis, & [o] quicquid denique viliſſime conſtite-
rit, dare. idque vt † intelligant ferae praeberi, vnam vel alteram domi manſuefactam ‡
conueniet immittere, quae peruagata totum viuarium cunctantes ad obiecta cibaria pecu-
7 des perducat. Nec ſolum iſtud per hiemis penuriam fieri expedit, ſed cum etiam foe-
tae partus ediderint, quo melius educent natos. itaque cuſtos viuarii frequenter ſpeculari
debebit, ſi iam effoetae ſint, vt manu datis ſuſtineantur [p] frumentis. nec vero patiendus
eſt [q] oryx, aut aper, aliuſue quis ferus [r] vltra quadrimatum ſeneſcere. nam vſque in hoc
tempus capiunt incrementa, poſtea maceſcunt ſenectute. quare dum viridis aetas pulchri-
8 tudinem corporis conſeruat, aere mutandi ſunt. Ceruus autem [s] compluribus annis [t]
ſuſtineri poteſt. nam diu iuuenis poſſidetur, quod aeui longioris vitam [u] ſortitus eſt. De
minoris [x] autem incrementi [y] animalibus, qualis eſt lepus [z], haec praecipimus, vt in iis [a]
viuariis, quae maceria † munita ſunt, farraginis, & olerum ferae ‡ intubi [b] lactucaeque ſe-
mina paruulis areolis per diuerſa ſpatia factis iniiciantur. itemque Punicum cicer, vel hoc
vernaculum, nec minus ordeum, & cicercula condita ex horreo promantur, & aqua
9 caeleſti macerata obiiciantur. nam ſicca non nimis ab lepuſculis appetuntur. Haec porro
animalia, vel ſimilia his (etiam ſilente [c] me) facile intelligitur, quam non expediat con-
ferre [d] in id viuarium, quod vacerris circumdatum eſt: ſiquidem propter exiguitatem
corporis facile clatris ſubrepunt, & liberos nacta [e] egreſſus fugam moliuntur.

II. Venio nunc ad alueorum curam, de quibus neque diligentius quidquam
praecipi poteſt, quam ab Hygino † iam dictum eſt, nec ornatius quam Virgilio, nec
elegantius ‡ quam Celſo. Hyginus veterum auctorum placita ſecretis diſperſa monimentis [a]
induſtrie [b] collegit [c]: Virgilius poeticis floribus illuminauit: Celſus vtriuſque memora-
2 ti adhibuit modum. Quare [d] ne attentanda quidem nobis fuit haec diſputationis materia,
niſi quod conſummatio [e] ſuſceptae profeſſionis hanc quoque ſui partem deſiderabat, ne
vniuerſitas inchoati operis noſtri, velut membro aliquo reciſo [f], mutila [g] atque imper-
fecta conſpiceretur. Atque ea, quae Hyginus fabuloſe tradita de originibus apum non
3 intermiſit, poeticae magis licentiae, quam noſtrae fidei conceſſerim. Nec ſane ruſtico
dignum eſt ſciſcitari, fuerit ne mulier pulcherrima ſpecie Meliſſa [h], quam Iupiter [i] in
apem

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ſuccurere R.* o) *&* deeſt *I. B. R.* †) *vt* abeſt *Gy.* ‡) *manſuefactum G.* p) *ſuſtinantur B. R.* q) *eſt* deeſt *I. B. R.* r) *rerus R.* s) *tamen P. I. I.* t) *anni R.* u) *vitem Ald.* x) *minoribus P.* y) *incrementis P.* z) *lupus Ienſ.* a) *his I. B. R.* †) *materia L.* fere ſemper. hic etiam *G.* ‡) *fere* omn. b) *intubae I. B. R.* c) *ſilenter & I. B. R.* lacunam inter *ſilentem &* antiq. *&* habet *L.* d) *confere R.* e) *nactae I. B. I. I. H. A. Gr. G.* deeſt *Reg.* [C. II.] †) *Higinio* omn. ‡) *eligantius Iunt.* a) *monumentis I. B. R.* b) *induſtria Heru.* c) *colligit P. L.* d) *Qua in re attentanda P.* e) *conſumatio L. I. B. R. I. I. H. A. G.* f) *reſciſo H.* g) *mutilata I. B. R.* h) *Melliſſa* praeter Com. omnes. i) *iuppiter B. R.*

NOTAE VARIORVM.

1, 8 FERAE INTVBI) Ita legendum. nam infra cap. 4. ait: *rapiſtrique olus, & intubi ſilueſtris.* & li. 10. *palmitibusque feris laetatur.* VRSIN.

2, 1 QVAM VIRGILIO — QVAM CELSO) Vt in ſecundo membro periodi *ab Hygino,* ita in tertio & quarto legerem: *quam a Virgilio, quam a Celſo.* PONTED.

2, 3 MELISSA) Meliſſei Cretenſium Regis filia, quae Iouem puerum vna cum ſorore ſua nutriuit lacte caprino & melle, vnde fabula nata eſt, illum a capra lacte ſuſtentatum eſſe, nec non apes aduolaſſe, atque os pueri melle compleſſe. Lactantius 1, 22, 19. SCHOETTG.

2, 3

apem conuertit, an (vt Euhemerus [l] poeta dicit) crabronibus & ſole genitas apes, quas
nymphae Phryxonides [m] educauerunt [n], mox Dictaeo ſpecu Iouis extitiſſe nutrices, eaſ-
que pabula munere dei ſortitas quibus ipſae paruum educauerant alumnum. Iſta enim,
quamuis non dedeceant poëtam, ſummatim tamen, & vno tantummodo verſiculo leuiter
attigit Virgilius [o], cum ſic ait: *Dictaeo caeli [p] regem pauere ſub antro.* Sed ne illud 4
quidem pertinet ad agricolas, quando & in qua regione primum natae ſint [q]: vtrum in
Theſſalia ſub Ariſtaeo, an in inſula Cea, vt ſcribit Euhemerus [r], an Erichthonii [s] tem-
poribus in monte Hymetto [t], vt Euthronius ‡; an Cretae Saturni temporibus, vt Nican-
der: non magis quam vtrum examina, tanquam caetera videmus animalia, concubitu ſo-
bolem procreent, an haeredem [u] generis ſui floribus eligant, quod affirmat noſter Ma-
ro [uu]: & vtrum euomant † liquorem mellis, an alia parte reddant. Haec enim, & his 5
ſimilia, magis ſcrutantium rerum naturae latebras, quam ruſticorum eſt inquirere. ſtu-
dioſis quoque literarum [x] gratiora ſunt iſta in otio [y] legentibus, quam negotioſis [z] agri-
colis. quoniam neque in opere, neque in re familiari quidquam iuuant.

III. Qvare reuertamur ad ea, quae alueorum cultoribus magis apta [a] ſunt.
Peripateticae ſectae conditor Ariſtoteles in iis [b] libris, quos de animalibus conſcripſit,
apum ſiue examinum genera complura demonſtrat, earumque alias [c] vaſtas, ſed glome-
roſas, eaſdemque nigras & hirſutas apes [d] habent: alias [e] minores [f] quidem, ſed aeque 6
rotun-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *Heuhemerus L. Homerus Ienſ.* ant. & nouus Politiani nobiſcum facit. m) *phruxonides L. I. I. I. H. A. G. phrixonides B. R.* n) *educauerunt I. B R.* o) *Vergilius* poſt Vict. p) *coeli* praeter St. C. omnes. q) *ſunt I B. R.* r) *Homerus I. B. R.* s) *Erechtei P. Ericebonii L.* t) *Hymeto a. V. Eumetio L. hyemetio* a. *hymetio* n. *P.* ‡) *Euporius Lipſ.* u) *heredem Heru.* uu) *Varro L.* †) *elomant L.* x) *litterarum I. B. R. Iunt.* y) *ocio I. B. R.* z) *negocioſis I. B. R.* [C. III.] a) *aptae P.* b) *his B. R.* c) *alia Heru. alia quae Lipſ.* d) *alas Iunt.* e) *alia Heru.* f) *maiores P. L.* g) *neque P.*

NOTAE VARIORVM.

2, 3 Evhemervs) Vid. ad V. 1, 48, 2.

2, 3 Nymphae phryxonides) Neſcio an harum vſquam memoria praeter hunc locum ſuperſit. Fabulam, vel fabulas potius prope infinitas de Ioue nutrito a capra, ab apibus, a columbis, ab aquila, quid amplius? *a ſue* etiam, non attingimus. Petet eas, qui volet tum ab his, qui profitentur, tum praeſertim a Lud. de la Cerda ad Virg. Georg. 4, 150.

2, 4 In Thessalia svb Aristaeo) quod ſtatuunt Virgilius Ge. 4, 283. Iuſti. 13, 7, 10. Schoettg.

2, 4 An Cretae) Hinc in Cretenſium argenteis numiſmatibus videmus ex vna parte apis ſimulacrum expreſſum, ex altera incerti animalis caput cornutum cum litteris ΕΛΤΡΙΩΝ, qui populi ſunt Cretae. Vrsin.

2, 4 Floribvs eligant) pro *legant e floribus.* Duriuſculum, modo ita ſcripſerit Columella. De re ipſa ex Maraldi & Leeuwenhoekii obſeruationibus probabile fit feminam eſſe in hoc genere ſolam quam *regem* appellant Latini, quae oua in cellis omnibus ponat; *fucos*, mares; in reliquis ſexum plane non apparere. Iucundiſſime iſta proponuntur, & venuſtate gentis propria, ab auctore ſpectaculorum naturae T. 1 P. 1 Coll. 6 p. 142 ſq.

2, 4 Maro) Ge. 4, 202 vbi copioſus & liberalis more ſuo eſt Cerda.

2, 4 Vtrvm evomant) Statuunt hoc Plinius 11, 12. *Ore enim vomunt*: & Trimalchio apud Petronium c. 56 *Apes ego diuinas beſtias puto, quae mel vomunt, etiamſi dicuntur illud a Ioue adferre.* Schoettg.

3, 1 Aristoteles) Hiſt. an. 5, 22. Schoettg. Otia & hic fecit, ſi quis conferre ſententias veterum, nominatim noſtri Columellae & Ariſtotelis tum verba tum ſententias velit, diligentiſſimus la Cerda ad Virg. 4, 95 ſq. vbi de ſuo addidiſſe multa Moderatum noſtrum obſeruat.

3, 1 Earvmqve alias vastas) *Eorumque* (examinum) *alia* (genera) *vaſtas — habere* legi vult Vrſinus. Et vidit tale quid etiam, qui praefuit editioni Heruagianae, qui etiam *alias* bis in *alia*, & *nonnullas* in *nonnulla* mutauit. Sed ſine librorum ſuffragiis nihil auſus ſum mutare, cum *examina* ſubaudiri, *alias* autem & *nonnullas* commode ad apes referri poſſint.

2 rotundas, & infuſci coloris, horridique pili [h]: alias [i] magis exiguas, nec tam rotundas, ſed obeſas tamen, & latas [k], coloris meliuſculi: nonnullas [l] minimas, graciléſque, & acuti aluei [ll], ex aureolo [m] varias atque leues: eiuſque auctoritatem ſequens Virgilius [n], maxime probat paruulas, oblongas, leues [nn], nitidas, *Ardentes auro, & [o] paribus lita corpora guttis,* moribus etiam placidis. nam quanto grandior apis, atque etiam [p]
3 rotundior, tanto peior. Si vero ſaeuior [q], maxime peſſima eſt [r]. ſed tamen iracundia notae melioris [s] apium [t] facile delinitur aſſiduo interuentu eorum qui curant [u] aluearia. nam cum ſaepius tractantur, celerius manſueſcunt, durantque ſi diligenter excultae ſunt, in annos decem, nec vllum examen hanc aetatem poteſt excedere, quamuis in demortuarum locum quotannis pullos ſubſtituant. nam fere decimo ab internicione [x] anno, gens
4 vniuerſa totius aluei conſumitur. Itaque ne hoc in toto apiario fiat, ſemper propaganda erit ſoboles, obſeruandumque vere cum ſe noua profundent [y] examina, vt excipiantur, & domiciliorum numerus augeatur. nam ſaepe morbis intercipiuntur, quibus quemadmodum mederi oportet, ſuo loco dicetur.

IV. Interim per has notas, quas iam diximus, probatis apibus deſtinari debent pabulationes, eaeque ſint ſecretiſſimae, & [a] vt noſter praecipit Maro [aa], viduae pecudibus, aprico, & minime procelloſo caeli ſtatu: *Quo [b] neque ſit ventis aditus; nam pabula venti Ferre domum prohibent: neque oues, hoedique [c] petulci Floribus inſultent, aut errans bucula campo Decutiat [d] rorem, & ſurgentes atterat herbas.*
2 eademque regio foecunda ſit fruticis exigui, & maxime thymi, aut origani, tum [e] etiam thymbrae [f], vel noſtratis cunilae, quam ſatureiam [g] ruſtici vocant. Poſt haec frequens ſit incrementi maioris ſurculus, vt roſmarinus, & vtraque cytiſus. eſt enim ſatiua, & altera ſuae ſpontis. itemque ſemper virens pinus, & minor ilex: nam prolixior ab omni-

bus

VARIETAS LECTIONIS.

h) *pilli I. B. R.* i) *alia Heru.* k) *lotas* coni. *Vrſi.* l) *nonnulla Heru.* ll) *alui* coni *Morg. I, 44.* m) *aurealo Ienſ. auriolo P.* n) *Vergilius Gr. G.* nn) *breues L.* o) *&* deeſt *I. B. R.* p) *etiam* abeſt *I. B. R.* q) *ſeuerior I. B. R.* r) *eſt* deeſt *I. B. R.* s) *meliores P.* t) *apium* deeſt *I. B. R.* u) *currant. Nam P.* x) *internitione B. R. I. I H. A. G. ab internicione* deeſt *Lipſ.* y) *perfundent I. B. R. H.* [C. IV.] a) *vt &* praeter Steph. & Com. omnes. aa) *Varro L.* b) *Quod P.* c) *haedique I. B. R, A. edique L.* d) *decutiet I. B. R.* e) *aut I. B. R.* f) *tymbrae L. & a V.* g) *ſatyreiam P.*

NOTAE VARIORVM.

3, 2 COLORIS MELIVSCVLI) Cogitabam, num *melleuſculi* forte legendum ſit. Plinius certe in hoc argumento 11, 16 ſ. 16 *mellei coloris* regem vocat.

3, 2 VIRGILIVS) Ge. 4, 98. SCHOETTG.

3, 3 SI VERO SAEVIOR) ſcribendum, *ſi vero ſaeuiat, maxima peſſima eſt.* VRSIN. Totum hoc inciſum mihi ſuſpectum ſit, cum nihil nouum dicat. itaque ſuſpicabar e gloſſa ortum vel lemmate.

3, 3 IN ANNOS DECEM) Plin. 11, 20. SCHOETTG. Ariſtot Hiſt. An. 5, 19 Βίος δὲ τῶν μελιττῶν ἔτη ἕξ. ἔνιαι δὲ καὶ ἑπτὰ ἔτη ζῶσιν. ἐπὰν δὲ σμῆνος διαμένῃ ἔτη ἐννέα ἢ δέκα, εὖ δοκεῖ διαγεγενῆσθαι.

3, 3 AB INTERNICIONE) Quid ſi loco non ſuo poſita ſint duo verba, alterum etiam abundet? Commodius certe videtur legi: *decimo anno gens vniuerſa totius aluei internicione conſumitur.*

4, 1 QVO NEQVE SIT) Georg. 4, 9. SCHOETTG.

4, 2 REGIO FOECVNDA SIT) Vid. Pall. 1, 37, 2 ſq.

4, 2 SEMPER VIRENS PINVS) Salmaſius ad Solinum c. 23, p. 198. cum ſibi non conſtare affirmaſſet, quaenam ſit illa *pinus,* quam *ſemper virentem* noſter, & *ſemper floridam* Virgilius adpellat; tandem emendat, & legit h. l. *tinus.* Nam *pinus* eſt arbor, hic autem refertur inter frutices, quae mediae ſunt inter arbores & herbas. Eſt autem *tinus* lauri ſilueſtris genus, quod ideo ſemper viret, & quia ſilueſtris eſt, minor quoque eſt, & ſic optime inter frutices numeratur. SCHOETTG. Vide, quae dicimus ad 9, 5, 6.

4, 3

bus improbatur. ederae [h] quoque non propter bonitatem recipiuntur; ſed quia praebent
plurimum mellis. Arbores [i] vero ſunt probatiſſimae, rutila [k] atque alba ziziphus [l], nec 3
minus amarantus [m], tum etiam amygdalae, & [n] perſici, atque pyri [o], denique pomiferarum pleraeque [p], ne ſingulis immorer. At ſilueſtrium commodiſſime faciunt glandifera robora, quin etiam terebinthus [q], nec diſſimilis huic lentiſcus, & odorata cedrus [r].
At [s] tiliae ſolae ex omnibus ſunt nocentes: taxi repudiantur. Mille praeterea ſemina vel 4
crudo caeſpite [t] virentia, vel ſubacta ſulco, flores amiciſſimos apibus creant, vt ſunt in irriguo [u] ſolo frutices amelli, caules acanthini [x], ſcapus aſphodeli, gladiolus narciſſi [y].
At in hortenſi lira [z] conſita nitent candida lilia, nec his [a] ſordidiora leucoia, tum puniceae [aa] roſae, luteolaeque, & Sarranae violae, nec minus caeleſtis numinis hyacinthus [b],
Corycius [c] item Siculuſque bulbus croci deponitur, qui coloret odoretque mella. Iam 5
vero notae vilioris innumerabiles naſcuntur herbae, cultiſque atque paſcuis regionibus, quae

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Hederae I. B. R.* i) *Arborum P.* k) *rutilia I. B. R.* l) *xicippus L.* m) *amaricus I. B. R. amaracus Pol. amaranthus I. I. H. A. Gr. G. St.* n) *&* deficit *I. B. R.* o) *piri I. B. R. Ald.* p) *pleraque I. B. R.* q) *terebintus I. B. R.* r) *caedrus a. V.* s) *Attiliae* iunct. *Heru.* t) *ceſpite a. V.* u) *virgineo P.* a. & *L. virginio P.* n. x) *acantini Reg. achantini L.* y) *narciſi I. B. R. nartis L.* z) *lyra I. B. R.* a) *hic I. B. R.* aa) *punicee* h. e. *puniceae L.* b) *iacynthus I. B. R.* c) *corytius. Item I. B. R. coritius I. I. H. St.*

NOTAE VARIORVM.

4, 3 AMARANTVS) Non eſt inter arbores, ſed potius herbas, quapropter Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 7 ex veteri codice, qui habet *amaricus* ſubſtituit *tamarica* vel *tamariſcus*, quae inter arbuſculas eſt, & cuius hiſtoria prolixe recenſetur a viro laudato. Iuuat & nonnihil Lipſ. qui habet *amaracus*. SCHOETTG. Male in vulgatis libris legitur *amarantus*, non arbor, ſed herba, eaque, vt Botanici loquuntur, annuae naturae, nulloque odore inſignis apibusque inutilis. Quare cum Hermolao Barbaro (qui Coroll. 1, 125 hunc locum reſtituit) expuncto τῷ *amarantus* ſubrogetur *tamarix*, circum quam apes omne genus dum floret, circumuolant. PONTED.

4, 3 AT TILIAE SOLAE) At Plin. 11, 13 extr. *ſorbetur optimum* (mel) *& minime fronde infectum, e quercus, tiliae, arundinum foliis. Tiliam* etiam Poeta laudat 4, 141.

4, 3 TAXI REPVDIANTVR) Virg. Ecl. 9, 30 *Sic tua Cyrnaeas fugiant examina taxos.* Bodaeus a Stapel l. c. 3, 10 SCHOETTG. Adde Plin. 11, 8.

4, 4 IN IRRIGVO SOLO) Codex Longobardus, *Virgineo*, alter *virgeneo.* Receptam lectionem loco ſuo tenui; quid tamen in MSS. inuenerim, tegere nolui. VICT. Etiam hic apparet, eosdem eſſe codices Mediceos, quibus Politianus, & quibus Victorius vſi ſunt.

4, 4 GLADIOLVS NARCISSI) Hic locus a poſterioribus male accipi poteſt, qui Gladiolum a Narciſſo ſeiungunt; & reuera ſtirpes diſſimiles ſunt tum radicum, tum foliorum florumque forma (loquor autem de iis narciſſis, quos plurimos hac aetate in hortis colimus, nam veterum Narciſſus quae fuerit planta, incertum eſt.) Adde quod Palladius Columellam non obſcure imitans 1, 37 Narciſſum ab Hyacintho, qui *Iris* vel *Gladiolus* dicebatur, diſtinguit: *Aſphodilum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorum. narciſſum, crocum ceterasque herbas ſuauiſſimi odoris & floris.* Idem Columella hyacinthum infra commemorans: *nec minus caeleſtis numinis hyacinthus*, eundem ſeparat a narciſſo. Idcirco gladiolum de hyacintho hic ſuſpicari non poſſumus, neque etiam de gladiolo proprie dicto: legendum enim eſſet *gladiolus, narciſſus*, quod elegans illa loquendi forma, *frutices amelli, caules acanthini, ſcapus aſphodeli*, negare videtur. Relinquitur itaque vt *gladiolus* de Columellae ſententia hoc in loco narciſſi pars ſit, folium nimirum, *gladiolus* ob ſimilitudinem appellatum. PONTED.

4, 4 TVM PVNICAE ROSAE) Vid. leg. *Tum vero puniceae roſae luteolaeque.* VRSIN. Non tamen vult *luteolae* roſarum epitheton eſſe Vrſinus; violarum iſta duo genera *luteolae* & *Sarranae* h. e. purpureae &c.

4, 4 COELESTIS NVMINIS HYACINTHVS) *Nominis* ſcribendum, non *numinis.* Eſt autem coeleſte hyacinthi nomen, quod vocatur *iris*, vt oſtendit Salmaſius de homonymis hyles iatricae c. 22. SCHOETTG. Nihil fere dubito, quin legendum ſit *luminis* h. e. coloris; caerulei coloris eam eſſe commendationem apparet. Et video idem placere Cl. Morg. 1, 45.

4, 5 CVLTISQVE ATQVE PASCVIS)

quae fauorum ceras [d] exuberant: vt vulgares lapſanae, nec his pretioſior [e] armoratia [ee], rapiſtrique olus, & intubi ſilueſtris, ac nigri papaueris flores, tum agreſtis paſtinaca, &
6 eiuſdem nominis edomita, quam Graeci σταφυλῖνον [f] vocant. Verum ex cunctis, quae propoſui, quaeque omiſi [g] temporis compendia ſequens (nam inexputabilis erat numerus) ſaporis praecipui mella reddit thymus. thymo [h] deinde proxima [i] thymbra [l], ſerpyllumque [m], & origanum. tertiae notae, ſed adhuc generoſae, marinus ros, & noſtras cunila [n], quam dixi ſatureiam. mediocris deinde guſtus amarantini [o], ac ziziphi [oo] flo-
7 res, reliquaque, quae propoſuimus, cibaria. Sed ex omnibus deterrimae notae mel habetur nemorenſe, quod ex ſparto atque arbuto [p] prouenit: villaticum, quod naſcitur in oleribus, & ſtercoroſis herbis. Et quoniam [q] ſitum paſtionum, atque etiam genera pabulorum expoſui, nunc de ipſis receptaculis [r] & domiciliis examinum loquar.

V. Sedes apibus collocanda eſt contra brumalem meridiem procul a tumultu, & coetu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido: nam vtraque re [a] infeſtantur. haec autem ſit ima parte vallis, & vt vacuae cum prodeunt pabulatum apes, facilius editioribus [b] aduolent, & collectis vtenſilibus, cum onere per procliuia non aegre deuolent. Si villae ſitus ita competit, non eſt dubitandum, quin aedificio iunctum apiarium maceria circumdemus; ſed in ea parte, quae tetris latrinae, ſterquiliniique, & bali-
2 nei [c] libera eſt odoribus. Verum ſi poſitio repugnabit, nec maxima tamen incommoda congruent, ſic quoque magis expedit, & ſub oculis domini eſſe apiarium. ſin autem cuncta fuerint inimica, certe vicina vallis occupetur, quo ſaepius deſcendere non ſit graue poſſidenti. nam res iſta maximam fidem deſiderat; quae quoniam rariſſima eſt, interuentu

VARIETAS LECTIONIS.

d) *caeras I. B. R.* e) *precioſior I. praecioſior B R.* ee) *aremorana L.* f) *στάφυλινην I. B. R.* *σταφυλῦνον P. & Iunt.* g) *obmiſi I. B. R. — A. G.* h) *Tymo R. eximio* ant. *P.* i) *proximum P.* a. *proximi P.* n. l) *thybra P.* a. *tymbra I. B. R. I. I. H. A. G. St.* nouus Pol. & Gryph. faciunt cum Commel. m) *ſerpillumque* extra Iunt. & Com. omnes. n) *cunela I. B. R.* o) *amaranthini* praeter Reg. & Com. omnes. oo) *ziziphili L.* p) *arbuſto I. B. R.* q) *quom I. B. cum R.* r) *eceptaculis Iunt.* [C. V.] a) *re* omittitur *I. B. R.* b) *editionibus Ienſ.* c) *balnei R. Gy.*

NOTAE VARIORVM.

SCVIS) Legendum: *cultis aeque atque paſcuis regionibus, quae fauorum cellas exuperant.* VRSIN.

4, 5 CERAS EXVBERANT) h. e. vt in indice exponit Sylburgius, vberes reddunt. Sic Tertullianus de pallio c. 2 *Scythae exuberant Perſas,* i. e. tanquam ex vbere produxerunt: vbi Salmaſius hunc locum noſtrum laudat. SCHOETTG.

4, 6 AMARANTINI,) Detecto ſupra in illo *nec minus amarantus* vitio, hic quoque facilis inueniri poteſt. In qua quidem re Hermolaum Barbarum non ſequar, qui *amaracini* legit; *Amaracus* enim cum aromatica herba ſit, optimae notae mel exhibet, non *mediocris guſtus,* vt ait Columella. Quapropter legendum videtur *Tamaricis, & ziziphi flores;* vtraque ſane arbor, vtraque ſupra vna commemorata; vtraque inferioris notae mella exhibens. Si quis vero quaerat, cur hic ziziphi flores *mediocris guſtus* appellauerit, quorum arbores *probatiſſimas* dixerit; is ſciat, ziziphos dici probatiſſimas inter arbores, mediocris autem guſtus, dum harum arborum flores cum thymi, thymbrae, ſerpilli, origani, roris marini, ſatureiae floribus, qui praeſtantius mel exhibent, conferuntur. PONTED. Legit iterum Bodaeus a Stapel *tamaricini.* SCHOETTG.

4, 7 MEL NEMORENSE) Ruſticum videtur eſſe Palladio 1, 37, 3.

4, 7 QVOD EX SPARTO) Plin. 8, 8 *Falſo excipitur & ſpartum, quippe cum in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant.* SCHOETTG.

5, 1 SEDES APIBVS) Vid. P. 1, 37, 1.

5, 1 BRVMALEM MERIDIEM) Vid. S. ad 8, 8, 2 & copioſe ad 1, 6, 2 Poteſt hic *brumalem meridiem* ſpectare dici locus, cui nihil obſtat, quo minus etiam brumae tempore radiis meridiani ſolis colluſtrari queat: ita aeſtiuum ſpectaret meridiem, cui oppoſitum quidem aliquid,

uentu domini tutius cuſtoditur. Neque ea curatorem fraudulentum tantum, ſed etiam
immundae ſegnitiae peroſa eſt. aeque enim dedignatur, ſi minus pure habita eſt, ac ſi
tractetur fraudulenter. Sed vbicunque fuerint aluearia [d], non editiſſimo claudantur mu- 3
ro. qui ſi metu praedonum ſublimior placuerit, tribus elatis ab humo [dd] pedibus, exi-
guis in ordinem feneſtellis apibus ſit peruius: iungaturque tugurium, quo & cuſtodes ha-
bitent, & condatur inſtrumentum: ſitque maxime repletum praeparatis alueis ad vſum
nouorum examinum [e], nec minus herbis ſalutaribus, & ſiqua ſunt alia, quae languenti-
bus adhibentur. *Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter obumbret, Vt cum* 4
prima noui [ee] ducent examina reges, Vere [f] ſuo, ludetque fauis emiſſa iuuentus:
Vicina inuitet decedere ripa calori, Obuiaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
Tum perennis aqua, ſi eſt facultas, inducatur, vel extructo [g] canali [h] manu detur, ſine 5
qua [i] neque faui, neque mella, nec pulli denique figurari queunt. Siue igitur, vt dixi,
praeterfluens vnda, vel putealis canalibus immiſſa fuerit, virgis ac lapidibus aggeretur
apum cauſa, *Pontibus vt crebris poſſint conſiſtere, & alas Pandere ad aeſtiuum*
ſolem, ſi forte moranteis Sparſerit, aut praeceps Neptuno [l] immerſerit Eurus.
Conſeri deinde circa totum apiarium debent arbuſculae incrementi parui, maximeque 6
propter ſalubritatem. nam ſunt etiam remedio languentibus cytiſi [m], tum deinde caſiae,
atque pini, & roſmarinus: quin etiam cunilae [n], & thymi frutices: itemque violarum,
vel quaecunque vtiliter deponi patitur qualitas terrae. Grauis, & tetri odoris non ſo-
lum virentia, ſed & quaelibet res prohibeantur, ſicuti cancri nidor, cum eſt ignibus adu-
ſtus, aut odor paluſtris coeni [o]. nec minus vitentur cauae rupes, aut valles argutae, quas
Graeci ἠχȣ̃ς [p] vocant.

VI. Igi-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *albearia Pol.* ant. dd) *ymo L.* e) *ageraminum L.* ee) *vere I. B. R.* f) *Vere ſuo ludetque fauis emiſſa iuuentus* omittuntur *I. B. R.* g) *extructa I. B. R. Heru.* h) *canali* omitt. *L. I. B. R.* i) *aqua L. I. B R.* l) *neptunno Ienſ.* m) *cythiſi II — St.* n) *cunelae I. B. R* *cunellae* hic & ſaepe *L.* o) *ceni I. B. R.* p) ἠχόυς *Ienſ.* ἠχȣς ſine acc. *P.* ηχουσ ſine ſpir. & acc. *B. R.* ἤχους *I. I. H. A. Gr. G. St.*

NOTAE VARIORVM.

quid, ſed non ita altum, vt non in ſummo axe conſtitutus ſol illud ſuperet.

5, 4 PALMAQVE) Virg. Ge. 4, 20.

5, 5 PONTIBVS) Virg. Ge. 4, 27.

5, 6 CASIAE) Cneorum hoc eſſe, κνέωρον, apibus propter odorem apprime vtile, obſeruat ad Geop. 15, 2 Cl. Needhamus.

5, 6 ATQVE PINI) Vid. ad 9, 4, 2 vbi obſeruatum damnari a Salmaſio *pinum*, & *tinum* ſubſtitui: non recte arbitror, ſiue cum Pe. Victorio V. L. 25, 5 herbam intelligas, χαμαίπιτυν dictam Graecis, quaſi tu *humilem pinum* appelles; ſiue, quod magis placet, *pinum* ipſam arborem, in hortis etiam poni ſolitam, quam ſententiam tuetur ad Ge. 4, 112 doctiſſimus la Cerda. Nam poeta etiam non vno loco *pinum* commendat vt gratam apibus. Conf. Heinſ. ad Ouid. A. A. 3, 692.

5, 6 CANCRI NIDOR) Cf. P. 1, 37, 5 Virg. Ge. 4, 47 Plin. 11, 18 ſ. 19 extr. *Cancrorum etiam odore ſi quis iuxta coquat, exanimantur.* Neque vero de coquendis ad menſarum vſum cancris loqui Plinium credibile eſt, ſed de vrendis ad vſum non vnum medicum cancris v. g. ad morſum canis rabidi Plin. 32, 5 ſ. 18 & 19, ad ſphacelum ibid. c. 10 ſ. 40, ad defluuium capillorum ibid. ſ. 47. Quin aduerſus carbunculum arborum & pruinas noxias commendant Plinius 18, 29 ſ. 70 itemque Apuleius Geop. 5, 31 fumum cancris ſub dio aduſtis excitandum. Haec in Chreſtomathia Pliniana me iam monere memini, ne miraretur quiſpiam, cur cancros adurere prohibeamur, quod nemo temere facturus videatur.

5, 6 CAVAE RVPES) Legendum videtur, *cauae rupis aut vallis argutiae, quas Graeci* ἠχȣ̀ς *vocant.* VRSIN. Conf. V. 3, 16, 12.

VI. Igitvr ordinatis ſedibus, aluearia [a] fabricanda [b] ſunt [c] pro conditione
regionis. ſiue illa ferax eſt ſuberis, haud dubitanter vtiliſſimas aluos faciemus ex cortici-
bus, quia nec hieme rigent [d], nec candent aeſtate: ſiue ferulis exuberat [e], iis quoque,
cum ſint naturae corticis ſimiles aeque [f] commode vaſa texuntur. ſi neutrum aderit, ope-
re [g] textorio [h] ſalicibus connectuntur: vel ſi nec haec ſuppetent, ligno cauatae [i] arboris,
2 aut in tabulas deſectae fabricabuntur. Deterrima eſt conditio fictilium, quae & accen-
duntur aeſtatis* vaporibus, & gelantur hyemis frigoribus. Reliqua ſunt alueorum genera
duo, vt [l] vel [m] ex fimo [n] fingantur, vel lateribus extruantur: quorum alterum iure [o]
damnauit Celſus, quoniam maxime eſt ignibus obnoxium; alterum probauit, quamuis
incommodum eius praecipuum non diſſimulauerit, quod, ſi res poſtulet, transferri [p] non
3 poſſit. Itaque non aſſentior ei, qui putat nihilo minus eius generis habendas eſſe aluos:
neque enim ſolum id repugnat rationibus domini, quod immobiles ſint, cum vendere,
aut alios agros inſtruere [q] velit; (hoc enim commodum [r] pertinet ad vtilitatem ſolius pa-
trisfamilias [s]) ſed quod ipſarum apium cauſa fieri debet, cum aut morbo, aut ſterilitate,
aut penuria locorum vexatas [ss] conueniat in aliam regionem mitti [t], nec propter [u] praedi-
4 ctam cauſam [x] moueri poterunt. hoc maxime vitandum eſt. Itaque quamuis doctiſſimi
viri autoritatem [y] reuerebar, tamen ambitione ſubmota, quid ipſe cenſerem, non omiſi [z].
Nam quod [a] maxime mouet Celſum, ne ſint ſtabula [b] vel igni, vel furibus obnoxia, poteſt
vitari opere lateritio [c] circumſtructis aluis, vt impediatur rapina praedonis, & contra
flammarum violentiam protegantur [d]: eaſdemque [e], cum fuerint mouendae, reſolutis
ſtructurae compagibus, licebit transferre.

VII. Sed quoniam pleriſque videtur iſtud operoſum, qualiacunque vaſa placue-rint collocari [a], debebit ſuggeſtus lapideus extendi per totum apiarium in tres pedes altitudinis, totidemque craſſitudinis; iſque [b] ſic extructus [c], diligenter opere tectorio leuigari [d], ita ne aſcenſus lacertis, aut anguibus, aliisue noxiis animalibus praebeatur. ſuper-

ponun-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VI.] a) *albaria* ant. *P.* b) *ordinanda I. B. R.* c) *& fabricanda* interſer. *I. B. R.* d) *frigent P.* e) *exhuberat: his I. B. R.* f) *quibus I. B. R. e quibus edd. rell. aeque commode L. P. a. aequibus commode* nouus Pol. g) *operarios ali cibos* a. *P* h) *iictorio connectuntur P.* n. *tectorio I. B. R. nectorio L.* i) *cauae P.* l) *vt* om. *I. B. R.* m) *vel* om. *P.* n) *limo I. B. R.* o) *mire I. B. R.* p) *transferi R.* q) *inſtituere* n. *P.* r) *modium P.* s) *patrisfamiliae I. B. R.* ss) *a aſperitas L.* forte *exaſperatas.* t) *miti R.* u) *propter* omiſſ. *P.* x) *tauſam B.* y) *auctoritatem I. B. R. authoritatem I. I. A.* z) *omiſſi R.* a) *quid R.* b) *ſtabla R.* c) *circumcinctis vel* interſer. *I. B. R. circumcinctis* ſolum *L.* d) *proteguntur I. B. R.* e) *Easdem I. B. R.* [C. VII.] a) *collocari debebunt. Suggeſtus I. B. R. Lipſ.* b) *isque ſic* abeſt *I. B. R.* c) *extructus R. Isque* interpon. *I. B. R. Lipſ.* d) *leuigatur I. B. R. Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

6, 1 Sive illa ferax) Videtur legendum *Sique illa*: deinde, *ſi vero ferulis exuberat, — natura corticibus ſimiles aeque commode.* Nam vt vulgo legitur, locus mendoſiſſimus eſt. Vrsin. Certe quantum ad illud *aeque commode*, obtemperandum putaui non tam Vrſino, quam membranis antiquiſſimis.

6, 2 Ignibvs obnoxivm) Itaque minus etiam probaturus videatur, ſi reuixerit Celſus, aluearia ex ſtramine puro eleganter texta, quibus bonam partem vtitur Germania.

6, 3 Alvos) *alueos* hic & infra ſubſtitui vult Vrſin. Nihil mutauerim. Ita etiam Varro 3, 16, 15 vbi etymologiam tradit, & foeminino generi perpetuo iungit, tacente ibi viro doctiſſimo. Et promiſcue *alueum aluumque* in hoc argumento adhiberi, ex Gronouii Gudiique obſeruatione ad Fabri theſaurum adnotatum eſt. Itaque *aluum* ſcribere nihil dubito, quoties foeminina adiectiua habet.

7, 1 Svggestvs lapidevs) Podia vocat P. 1, 38, 2.

7, 2

ponuntur deinde, ſiue (vt Celſo placet) lateribus facta domicilia, ſiue (vt nobis) aluearia, 2
praeterquam a tergo circumſtructa [e]: ſeu quod pene omnium in vſu eſt, qui modo diligenter iſta curant, per ordinem vaſa diſpoſita ligantur, vel laterculis, vel caementis [f], ita vt ſingula binis parietibus anguſtis contineantur, liberaeque frontes vtrinque ſint. nam & qua procedunt, nonnunquam patefaciendae ſunt, & multo magis a tergo, quia [ff] ſubinde curantur examina. Sin autem nulli parietes aluis [g] interuenient, ſic tamen collocan- 3
dae erunt, vt paulum altera ab altera diſtet, ne, cum inſpiciuntur, ea, quae in curatione tractatur †, haerentem ſibi alteram concutiat, vicinaſque apes conterat, quae omnem motum imbecillis [h] cereis operibus ſuis, tanquam ruinam [i] timent. Ordines quidem vaſorum ſuperinſtructos in altitudinem treis eſſe abunde eſt, quoniam ſummum ſic quoque parum commode curator inſpicit. Ora cauearum, quae praebent apibus [ii] veſtibula, 4
proniora ſint quam terga, vt ne influant [k] imbres, & ſi forte tamen ingreſſi [l] fuerint, non immorentur, ſed per aditum effluant [m]. propter quod conuenit aluearia [n] porticibus ſupermuniri. ſin aliter, luto Punico frondibus illinitis [o] adumbrari [p] quod tegmen † cum frigora & pluuias, tum aeſtus [q] arcet. Nec tamen ita nocet huic generi caloris aeſtus [r], vt hiems. itaque ſemper aedificium ſit poſt apiarium, quod Aquilonis excipiat iniuriam, ſtabuliſque praebeat teporem [s]. nec minus ipſa domicilia, quamuis aedificio protegantur, 5
obuerſa [t] tamen ad hibernum orientem componi debebunt, vt apricum habeant apes matutinum egreſſum, & ſint experrectiores †. nam frigus ignauiam creat. propter quod etiam foramina, quibus exitus aut introitus datur, anguſtiſſima eſſe debent, vt quam minimum frigoris admittant: eaque ſatis eſt ita forari, ne poſſint capere plus vnius apis incrementum. ſic nec venenatus ſtellio, nec obſcaenum ſcarabei vel [u] papilionis genus, luciſu-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *circum ſtructa* diu. *Iu.* f) *cementis I. B. R. I. I. H. A. G.* ff) *qua* coni. *Morg. I, 47.* g) *aluis Heru. alueis* al. †) *tractantur o.* h) *imbecillis: vt caereis quidem ſcilicet operibus I. B. R. imbecillis vt cereis L.* i) *operibus* interponitur *I. B. R.* ii) *auibus veſt. promota L.* k) *impluant* coniect. *Heinſii ad Ouid. met. 1, 573.* l) *inceſſerit* a. *ingeſſerint* (*vel inceſſerit*) n. *P. inceſſerint ms. Heinſ. ad Ouid. met. I, 573.* m) *eſtuant R.* n) *alueria R.* o) *inlimates P.* a. *inlimatis P* n. *L.* p) *abumbrari I. B. R.* †) *tegimen L. I. B. R.* q) *eſtatus* ant. *P.* r) *vt hiemis aſtus* n. *hyemalibus* a. *P.* s) *tepore I. tempore* a. *P.* t) *obuerſa I. B. R. I. I. H. A. obuerſe Gr. G. obuerſae* al. †) *exporrectiores Heru.* u) *nec I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

7, 2 SIVE (VT NOBIS) ALVEARIA) Si nihil deeſt, e ſuperioribus intelligendum eſt: *ſiue* ita facta *vt nobis* placet *aluearia.*

7, 3 NE, CVM INSPICIVNTVR, EA — TRACTATVR) Ita emendandum h. l. viderat Vrſin. Superiores etiam omiſſo inciſo ante *ea* collocando peccauerant.

7, 4 LVTO PVNICO) h. e. craticium opus praetexendum, ad quod vtile imprimis eſt *lutum Punicum,* argillae illi pinguiſſimae ſimile, quam *Letten* noſtri appellant. Cum videam, ridicule in hac re erratum eſſe, ſemel quid ſit *lutum Punicum* vel *impenſa Punica* de qua Pall. 1, 13, 2 explicabo. Atque *impenſa* quid ſit, facile intelliget, ſi quis loca in Indice noſtro indicata comparare inter ſe voluerit. Talis *impenſae* genus etiam eſt *lutum Punicum*, quod pingue & humoris patiens fuiſſe, tum ex ipſo noſtro diſcas 11, 3, 54 tum ex Plinio 35, 14 ſ. 48. *Quid? non in* Africa (vides, cur *Punicum* lutum dicatur) *Hiſpaniaque ex terra parietes, quos appellant formaceos* (vid. Pall. 1, 34, 4) *quoniam in forma, circumdatis vtrimque duabus tabulis inferciuntur verius quam inſtruuntur, aeuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique caemento firmiores. — Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis exſtrui, quis ignorat?* Adhibetur igitur *lutum Punicum* ad *craticium* parietem caelo libero expoſitum, cuius operis rationem nemo eſt, qui non viderit, & deſcribit Vitruu. 7, 3 extr. vbi videndus Philander, itemque ad 2, 8 extr.

7, 5 HIBERNVM ORIENTEM) Plin. 21, 14 *orientem aequinoctialem* vult. SCHOETTG.

7, 5 VENENATVS STELLIO) Ge. 4, 233.

7, 5 PAPILIONIS GENVS) Plin. 11, 19 ſ. 21

6 cifugaeque blattae [x], vt ait Maro †, per laxiora ſpatia ianuae [y] fauos populantur [z]. at-
que vtiliſſimum [a] eſt pro frequentia domicilii, duos vel tres aditus in eodem operculo di-
ſtantes inter ſe fieri contra fallaciam lacerti, qui velut cuſtos [b] veſtibuli [bb] prodeuntibus in-
hians [c] apibus affert exitium, eaeque pauciores intereunt, cum licet [d] vitare peſtis obſi-
dia [e] per aliud vadentibus effugium [f].

VIII. Atqve haec de [a] pabulationibus, domiciliis [b], & ſedibus eligendis ab-
unde diximus: quibus prouiſis, ſequitur vt examina deſideremus. ea porro vel aere par-
ta, vel gratuita contingunt. Sed quas pretio comparabimus [c], ſtudioſius [d] praedictis
comprobemus notis, & earum frequentiam prius quam mercemur, apertis aluearibus
2 conſideremus: vel ſi non fuerit inſpiciendi facultas, certe id quod contemplari licet, no-
tabimus: vt [e] in veſtibulo ianuae complures conſiſtant, & vehemens ſonus intus murmu-
rantium exaudiatur. atque etiam (ſi omnes intra domicilium ſilentes forte conquieſcant)
labris foramini aditus admotis, & inflato ſpiritu ex reſpondente earum ſubito fremitu
poterimus aeſtimare [f] vel multitudinem, vel paucitatem. Praecipue autem cuſtodien-
dum eſt [g], vt ex vicinia potius, quam ex peregrinis regionibus petantur, quoniam ſo-
lent caeli nouitate laceſſiri. quod ſi non contingit, ac neceſſe habuerimus longinquis itine-
ribus aduehere, curabimus ne ſalebris ſolicitentur [h], optimeque noctibus collo portabun-
tur [i]. nam diebus requies danda eſt, & infundendi [k] ſunt grati [l] apibus liquores, quibus
4 intra clauſum alantur. Mox cum perlatae domum fuerint, ſi dies ſuperuenerit, nec ape-
riri, nec collocari [m] oportebit alueum, niſi veſperi, vt apes [n] placidae [o] mane poſt to-
tius noctis [p] requiem egrediantur: ſpeculariqne debemus fere triduo, an [q] vniuerſae ſe
profundant. quod cum faciunt, fugam meditantur. ea remedia, quibus debeant inhiberi,
5 mox praecipiemus. At [r] quae dono, vel aucupio contingunt, minus ſcrupuloſe [s] pro-
bantur: quamquam nec ſic quidem velim [t] niſi optimas poſſidere, cum & impenſam † &
eandem operam cuſtodis poſtulent bonae, atque improbae: & [u] quod maxime refert,
non ſunt [x] degeneres intermiſcendae [y], quae infament generoſas. nam minor fructus mel-
lis

VARIETAS LECTIONIS.

x) *blactae I. B. R.* †) *Varro L.* y) *ianua R.* z) *populabuntur* a. *P.* a) *vtilliſſimum R.* b) *coſtos R.* bb) *veſtibula L.* forte *veſtibulo.* c) *in hac* a. *P.* d) *liceant P.* e) *obſidis P.* in ant. f) *effugiunt H. A. G.* [C. VIII.] a) *de* deeſt *P.* b) *domicilibusque P.* in nouo. c) *compe-rabimus R.* d) *ſcrupuloſus P.* in a. e) *vt* deeſt *I. B. R.* f) *exiſtimare I. B. R.* g) *eſt* deeſt *I. B. R.* h) *ſollicitentur I. B. R.* i) *portantur I. B. R.* k) *niſi videndi L.* l) *gratia prius* a. *P.* m) *colocari Reg.* n) *auis* ant. *P.* o) *placide Reg.* p) *quien noctis* ant. *P.* q) *quid I. B. R.* r) *Et I. B. R.* s) *ſcrupuloſae R.* t) *vellim R.* †) *impenſum Gr.* u) *&* deeſt *I. B. R.* x) *ſint I. B. R.* y) *im-miſcendae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

19 ſ. 21 *Papilio ignauus & inhonoratus, luminibus accenſis aduolitans, peſtifer, nec vno modo. Nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur. Fila etiam araneoſa obtexit.*

7, 6 Pestis obsidia) *peſtis* pro *hoſtis* mendoſe legitur. Vrsin. Mihi vero non ita videtur. Adi, qui dubitas, indicem.

7, 6 In eodem opercvlo) quo operitur maius foramen in aluo relictum.

8, 4. Si dies svpervenerit) *ſuperfuerit* legendum videtur Vrſino. Non recte. Noctibus portari apes iubet Columella, die requieſcere. Itaque ſi paulo poſt exortum diem aduenerint apes, h. e. *ſi dies ſuperuenerit*, non ſtatim aperiri conuenit alueum &c.

8, 5 Non svnt degeneres) Contra Trimalchio apibus Atticis vernaculas iuſſit miſceri, vt meliores fierent. Petronius c. 38. Schoettg. Excuſum eſt ab Ienſonio Bruſchioque, *non ſint deg.* videlicet: *cum & impenſam & eandem operam cuſtodis poſtulent bonae ac improbae, &* (cum) *quod maxime refert, non ſint degeneres intermiſcendae.* Ponted.

8, 7

lis reſpondet †, cum ſegniora interueniunt examina. Verumtamen quoniam interdum 6
propter conditionem locorum vel mediocre pecus (nam malum [z] nullo quidem modo)
parandum eſt, curam veſtigandis examinibus hac ratione adhibebimus [a]. Vbicunque 7
ſaltus ſunt idonei, mellifici, nihil antiquius apes [b], quam, quibus vtantur, vicinos eligunt
fontes. eos itaque conuenit plerumque ab [c] hora ſecunda obſideri, ſpeculariique quae tur-
ba ſit aquantium. nam ſi paucae admodum circumuolant [d] (niſi tamen [e] complura capita
riuorum diductas [f] faciunt rariores) intelligenda eſt earum [g] penuria, propter quam lo-
cum quoque non eſſe mellificum ſuſpicabimur [h]. At ſi commeant frequentes, ſpem quo- 8
que aucupandi [i] examina maiorem faciunt, eaque ſic inueniuntur. Primum quam longe
ſint explorandum [k] eſt, praeparandumque [l] in hanc rem liquida rubrica: qua [m] cum [n]
feſtucis illitis contigeris [o] apum terga fontem libantium [p], commoratus eodem loco faci-
lius redeuntes agnoſcere poteris; ac ſi non tarde id facient, ſcias eas in vicino [q] conſiſte-
re: ſin autem ſerius, pro morae † tempore aeſtimabis [r] diſtantiam loci. Sed cum 9
animaduerteris [s] celeriter redeuntes, ſi [t] non aegre perſequeris iter volantium, ad ſedem
perduceris examinis. In iis [u] autem quae longius meare videbuntur, ſolertior † adhibe-
bitur cura, quae talis eſt. Arundinis internodium cum ſuis articulis exciditur ‡, & te-
rebratur ab latere talea, & [x] per id [y] foramen exiguo melle vel defruto inſtillato [z], po-
nitur iuxta fontem. deinde cum [a] ad odorem dulcis liquoris [b] complures apes irrepſerunt [c],
tollitur talea, & appoſito [d] foramini pollice non emittitur, niſi vna, quae cum euaſit,
fugam ſuam demonſtrat obſeruanti [e]: atque is, dum ſufficit [f], perſequitur euolantem.
Cum deinde conſpicere deſiit [g] apem, tum alteram emittit: & ſi eandem petit caeli par- 10
tem, veſtigiis prioribus inhaeret [& [h]] ſi minus, aliam quoque [i] atque aliam foramine
adaperto patitur egredi; regionemque notet, in quam plures reuolent [l], & eas perſequa-
tur, donec ad latebram perducatur examinis. quod ſi eſt abditum ſpecu, fumo elicitur [m],
& cum erupit, aeris ſtrepitu coercetur. Nam ſtatim ſono territum [n], vel in frutice,
vel in editiore ſiluae fronte conſidet, & † a veſtigatore praeparato vaſe reconditur. Sin 11
autem ſedem habet arboris cauae, & aut extat ramus, quem obtinent, aut [o] ſunt in ipſius
arbo-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *corrn̄det L.* z) *mallum R.* a) *adhiberimus P.* b) *apes quam quibus I.B.R. quam quibus apes I.I.H. quam apes quibus* al. c) *arbora* ant. *P.* d) *cur cumulant Heru.* e) *tamen* deeſt *I.B.R.* f) *deducta eas L.* g) *eorum Ienſ.* h) *ſuſpicabuntur I.B.R.* i) *arcupandi* hic & al. *L.* k) *explorantur P.* l) *explorandaque I.B.R.* m) *quam* ant. *P.* cui adſtipulatur Anonymus quidam in Regienſi. n) *tunc I.B.R.* o) *contigerit I.B.R.* p) *leuantium P.* q) *vicinio I.B.R. I.I.* †) *mora temporis Lipſ.* r) *exiſtimabis I.B.R.* s) *aduerteris I.B.R.* t) *ſi* om. *L. I.B.R.* u) *his I.B.R.* †) *ſollertior I.B.* ‡) *intercidiatur L.* x) *&* om. *I.B.R.* y) *quod L. I.B.R.* z) *inſtilato R.* a) *quom I.B.R.* b) *liquaminis I.B.R.* c) *inſperſerunt P.* d) *impoſito P.* e) *obſeruari I.B.R.* f) *ſuffecit poſt Vict.* g) *poſſit apertum: alteram* a. *P.* h) *&* om. *I.B.R.* i) *quoque* deeſt *I.B.R.* l) *reuoluent eas P.* ant. *conuolent L.* m) *elicietur L. I.B.R.* n) *teritum R.* †) *vt H.* o) *aut ipſius trunci, (: ſi I.B.R. aut ipſius trucis in eo ſunt, ſi P. aut ipſius trunci, ſi in eo ſunt, med. L.*

NOTAE VARIORVM.

8, 7 MELLIFICI, NIHIL ANTIQVIVS) Legendum videtur *Mellificio nihil antiquius, apes quam* &c. VRSIN. Neque hic aſſentiri poſſum viro doctiſſimo. *Saltus idonei, mellifici*, per ἐπεξήγησιν dicuntur, vt mox hic & Pall. Apr. 8 *locus mellificus. Nihil antiquius apes* (faciunt) *quam eligunt* &c. Hoc ingenium apum praemittit Columella, & inde concludit, quomodo indagandae ſint.

8, 8 LIQVIDA RVBRICA) *liquidam rubricam* legi vult VRSIN. Et ſane aut ita legendum, aut *praeparandum* mutare oportet in *praeparanda*. Sed. vid. etiam Cl. Morg. I, 47.

8, 9 TEREBRATVR AB LATERE TALEA) Si non gloſſa eſt librarii, certe ἐπεξήγημα eſt *internodii cum ſuis articulis* h. e. nodis vtrinque canalem claudentibus, exciſi.

arboris trunco, tunc, ſi mediocritas patitur, acutiſſima ſerra, quo celerius id fiat, praeciditur [p] primum ſuperior pars, quae ab apibus vacat; deinde inferior, quatenus videtur inhabitari. tum reciſus † vtraque parte mundo veſtimento contegitur, quoniam hoc [q] quoque plurimum refert, ac ſi quibus rimis hiat, illinitur [r], & [s] ad locum perfertur:
12 relictiſque paruis (vt [t] iam dixi) foraminibus, more caeterarum aluorum collocatur. Sed indagatorem conuenit [u] matutina tempora veſtigandi eligere, vt ſpatium diei habeat, quo exploret commeatus apum. ſaepe enim, ſi ſerius coepit eas denotare, etiam cum in propinquo ſunt, iuſtis operum peractis, ſe recipiunt, nec remeant ad aquam: quo euenit vt
13 veſtigator ignoret, quam longe a [x] fonte diſtet examen. Sunt qui per initia veris apiaſtrum, atque (vt ille vates ait) *Trita meliphylla* [y], *& cerinthae* [z] *ignobile gramen*, aliaſque colligant ſimiles herbas, quibus id genus animalium delectatur, & ita aluos perfricent, vt odor & [a] ſuccus vaſi [b] inhaereat: quae deinde mundata † exiguo melle [c] reſpergant, & per nemora non longe a fontibus diſponant [d], eaque cum repleta ſunt
14 examinibus, domum referant [e]. ſed hoc niſi locis, quibus abundant [f] apes, facere non expedit. nam ſaepe [g] inania [h] vaſa nacti [i], qui forte praetereunt, ſecum auferunt: neque tamen [l] eſt tanti vacua perdere complura, vt vno vel altero potiare pleno. at in maiore copia, etiam [m] ſi [n] multa intercipiuntur, plus eſt quod in repertis apibus acquiritur. Atque haec eſt [o] ratio capiendi ſilueſtria examina.

IX. Deinceps talis altera eſt vernacula retinendi. ſemper quidem cuſtos ſedule circumire debet aluearia. neque enim vllum tempus eſt, quo non curam deſiderent; ſed eam poſtulant diligentiorem [a], cum vernant & exundant nouis foetibus [b], qui niſi curatoris obſidio protinus excepti ſunt, diffugiunt. quippe talis eſt apium natura, vt pariter quaeque plebs generetur cum regibus; qui vbi euolandi vires adepti ſunt, conſortia dedignantur vetuſtiorum, multoque magis imperia: quippe cum rationabili generi [c] mortalium, tum magis egentibus conſilii [d] mutis [e] animalibus, nulla ſit regni ſocietas.
2 Itaque noui duces procedunt, cum ſua iuuentute, quae vno aut altero die in ipſo domicilii veſtibulo glomerata conſiſtens, egreſſu ſuo propriae [f] deſiderium [g] ſedis oſtendit; eaque [h] velut patria contenta eſt, ſi a [i] procuratore [l] protinus aſſignetur. ſin autem de-
3 fuit cuſtos, velut iniuria repulſa, peregrinam regionem petit. quod ne fiat, boni curatoris eſt vernis temporibus obſeruare alueos in octauam fere diei [m] horam, poſt [n] quam non

VARIETAS LECTIONIS.

p) *praeciditur. Primum I. B. R.* †) *reſciſus Heru.* q) *haec I. B. R.* r) *illitis: I. B. R. in littus ad locum L. forte* inlitus. s) *&* abeſt *B. R. ad Ienſ.* t) *vtum dixi certaminis more certarum P.* u) *conueniet I. B. R.* x) *a* deeſt *Gr. St.* y) *meliphilla Steph. meliſſophila I. B. R. mellifila L.* z) *cherinthae B. R. caerinthae I. I H. A. G. St. cherinthe L. I. caerinthe Gryph.* a) *ac fucus in vaſis P.* b) *vaſis I. B R.* †) *mandata Heru.* c) *mele R.* d) *diſponant ea. Quae I. B. R.* e) *refferant R.* f) *habundant R.* g) *vel* interpon. *P.* h) *inantia P.* i) *nancti P.* l) *tamen* abeſt *I. B. R.* m) *etiam* deeſt *I. B. R.* n) *ſimulata P.* o) *eſt* deeſt *I. B. R.* [C. IX.] a) *dilligentiorem R.* b) *faetibus R.* c) *genere I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* d) *conſilium* a. *P.* e) *muta* a. *P.* f) *proprie R. I. I. H. A. G.* g) *deſyderium I. I. H A. G.* h) *Eadem tanquam* ant. *P.* i) *a* deficit *I B. R.* l) *procuratori I. B. R.* m) *diei: poſt quam horam I. B. R.* n) *poſt quam* diuiſ. *H. A. poſtquam* al. *vid. Morg. I. 48.*

NOTAE VARIORVM.

8, 13 TRITA MELIPHYLLA) Ge. 4, 70.

9, 2 SI A PROCVRATORE) ſuſpicor ſcripſiſſe Columellam *quae*, vel *ſiqua a procuratore aſſignetur.*

9, 2 VELVT INIVRIA REPVLSA) Ita vulgati: Codex peruetuſtus, quo vſus ſum, *repul-*

non temere ſe noua proripiunt agmina; eorumque [o] egreſſus regreſſuſque vt diligentius cuſtodiat. nam quaedam ſolent, cum ſubito euaſerunt, ſine cunctatione ſe proripere. Poterit ex- 4
ploratam fugam praeſciſcere veſpertinis temporibus aurem [oo] ſingulis alueis admouendo. ſiquidem fere ante triduum, quam eruptionem facturae ſint [p], velut militaria ſigna mouentium tumultus, ac murmur exoritur: ex quo, vt veriſſime dicit Virgilius, *Corda licet vulgi praeſciſcere. namque morantes Martius ille aeris rauci canor increpat, & vox Auditur fractos ſonitus [pp] imitata tubarum.* Itaque maxime obſer- 5
uari [q] debet, quae iſtud faciunt, vt ſiue ad pugnam eruperint, (nam inter ſe tanquam ciuilibus bellis, & cum alteris, quaſi cum exteris gentibus praeliantur) ſiue fugae cauſa ſe proripuerint, praeſto ſit ad vtrumque caſum paratus cuſtos. Pugna quidem vel vnius 6
inter ſe diſſidentis, vel duorum examinum diſcordantium facile compeſcitur: nam vt idem ait, *Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcit:* aut mulſo [r], paſſoue, aut alio [s] quouis [t] liquore ſimili reſperſo, videlicet familiari dulcedine ſaeuientium iras mitigante. nam eadem mire [u] etiam diſſidentes reges conciliant. ſunt enim ſaepe plures vnius populi duces, & quaſi procerum ſeditione plebs in partes diducitur [x]: quod frequenter fieri prohibendum eſt, quoniam inteſtino bello totae gentes conſumuntur [y]. Itaque ſi 7
conſtat principibus gratia, manet pax incruenta. ſin autem ſaepius aciem [yy] dimicanteis notaueris [z], duces ſeditionum interficere curabis: dimicantium vero praelia praedictis remediis ſedantur. ac deinde cum [a] agmen glomeratum in proximo frondentis arbuſculae ramo conſederit; animaduertito, an totum examen in ſpeciem vnius vuae dependeat: idque ſignum erit aut vnum regem ineſſe, aut certe plures bona fide reconciliatos; quos [b] 8
ſic patieris, dum in ſuum reuolent [c] domicilium. ſin autem duobus, aut etiam compluribus velut vberibus diductum [d] fuerit examen, ne dubitaueris & plures proceres, & adhuc iratos eſſe. atque in iis [e] partibus, quibus maxime videris apes glomerari, requirere duces debebis. itaque ſucco praedictarum herbarum, id eſt, meliſſophylli [f], vel apiaſtri manu illita, ne ad tactum diffugiant, leuiter inſeres digitos, & diductas apes ſcrutaberis, donec auctorem [h] pugnae, quem elidere debes, reperias.

X. Sunt autem ii reges maiores paulo, & oblongi magis quam caeterae apes, rectioribus cruribus, ſed minus amplis [a] pinnis, pulchri coloris, & nitidi, leueſque, ac ſine

VARIETAS LECTIONIS.

o) *eoque regreſſus diligenter* ant. *P. regreſſusq.* etiam om. *L.* oo) *aures ſing. al. admouende* forte *aure — admouenda.* p) *ſunt I. B. R.* pp) *tonitus L.* q) *obſeruare I. B. R.* r) *aqua mulſa I. B. R.* s) *aliquore ſimplici reſperſo P.* in ant. t) *quo I. B. R.* u) *mire* deficit *I. B. R.* x) *deducitur I. B. R.* y) *conſumantur I. B. R.* yy) *acie* vel *acies* coni. *Morg. I,* 49. *acie dimicantis L.* recte. z) *vocaueris I. B. R.* a) *examen vel* inſ. *I. B. R.* b) *quos ſic* deficit *I. B. R.* c) *reuoluet Ienſ.* d) *deductum Ienſ. ductum P.* e) *his I. B. R.* f) *meliſſophili I. B I. I. H. A. G. mellis filli P. meliſophili Reg. melisphilli L.* g) *deductas I. B. R.* h) *authorem H. A. autorem Gr. G. auctorem reperies* reliquis omiſſis *I. B. R. auctorem pugnae reperies P.* [C. X.] a) *amplis: pinnis R. amplis, pinnis G.*

NOTAE VARIORVM.

repulſam. Videtur reliquiſſe Columella: *velut irritata iniuria repulſae.* Ita *apes iniuria contriſtatae profugiunt* eidem, eodem libro c. 14. Haec Nic. Heinſius ad Petro. c. 22. SCHOETTG.

9, 3 VT DILIGENTIVS CVSTODIAT) Legendum *diligentius cuſtodire.* VRSIN. Ita quidem Syntaxis ordinaria poſtulat. Sed quis ſcriptor eſt tam caſtigatus, qui ſibi non in talibus aliquid non nunquam permiſerit?

9, 4 VIRGILIVS) Ge. 4, 70. SCHOETTG.

9, 6 IDEM AIT) Ge. 4. 87. SCHOETTG.

10, 1 REGES MAIORES PAVLLO) De forma regis conf. Geop. 15, 2 & qui diligentiae vlteriori locum vix reliquit, Cerda ad Virgilium.

ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte pleniorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt,
aculeum putet [b], quo & ipſo tamen ad nocendum non vtuntur. quidam etiam infuſci at-
2 que hirſuti reperiuntur, quorum pro habitu damnabis [c] ingenium. *Namque [d] duae
regum facies, duo corpora gentis [e]. Alter erit maculis auro ſquallentibus [f] ardens,
Et rutilis [g] clarus ſquamis inſignis, & ore.* Atque hic maxime probatur [h], qui eſt
melior: nam deterior ſordido ſputo ſimilis tam foedus [i] eſt, *Quam puluere ab alto
Cum venit, & ſicco terram ſpuit ore viator.* Et, vt idem ait, *Deſidia [l] latam-
que trahens inglorius aluum.* Omnes igitur duces [m] notae deterioris *Dede [n] neci,
3 melior vacua ſine regnet in aula.* Qui tamen [o] & ipſe ſpoliandus eſt alis, vbi ſaepius
cum examine ſuo conatur eruptione facta profugere. nam velut quadam compede [p] reti-
nebimus erronem ducem detractis alis; qui fugae deſtitutus praeſidio, finem regni non
audet excedere, propter quod ne ditionis quidem ſuae [q] populo permittit longius
euagari.

XI. Sed nonnunquam necandus [a] eſt, cum vetus alueare numero apum [b] de-
ſtituitur, atque infrequentia eius aliquo examine [c] replenda eſt. itaque cum primo vere
in eo vaſe nata eſt pullities [d], nouus rex eliditur, vt multitudo ſine diſcordia cum paren-
tibus ſuis conuerſetur. Quod ſi nullam progeniem tulerint faui [e], duas vel tres alueo-
rum plebes in vnum contribuere licebit. ſed prius reſperſas dulci [f] liquore: tum demum
includere, & poſito cibo dum conuerſari conſueſcant, exiguis ſpiramentis relictis triduo
2 fere clauſas habere. Sunt qui ſeniorem potius regem ſubmoueant, quod eſt contrarium:
quippe turba vetuſtior, ſi [g] elidatur, velut quidam ſenatus iunioribus pareat [h] neceſſe eſt,
& [i] ſiquae ſint imperia validiorum [l] contumaciter [m] ſpernentes, poenis ac mortibus affi-
3 ciuntur. illud [n] tamen incommodum iuniori examini ſolet accidere, cum antiquarum
apium relictus a nobis rex ſenectute deficit, quod [o] tanquam domino mortuo familia ni-
mia licentia diſcordat: cui [p] facile occurritur [q]. nam ex iis alueis [r], quae [s] plureis ha-
bent principes, dux vnus [t] eligitur: iſque translatus ad eas quae ſine imperio ſunt, re-
ctor conſtituitur. Poteſt autem minore moleſtia in iis domiciliis quae aliqua peſte vexan-
4 tur, paucitas apium emendari. Nam vbi cognita eſt clades [u] infrequentis aluei, quos
habeat [y] fauos oportet conſiderare: tum deinde [z] cerae, quae ſemina pullorum continet,
partem

VARIETAS LECTIONIS.

b) *putat I. B. R.* c) *damnabilis P.* d) *Nam duo ſunt regum I. B. R. Nam duae ſunt Iunt.* e) *plebis I. B. R.* f) *ſqualentibus I. B. R.* g) *rutulis Heru.* h) *probatum P.* i) *foetus P.* l) *Deſidiam I. B. R.* m) *duces deteriores Gymn.* n) *Dedae I. B. R.* o) *tantum I. B. R.* p) *compete Heru.* q) *ſuo P.* [C. XI.] a) *euagandus* & a recentiore manu *negandus L.* forte *enecandus.* b) *apium I. B. R.* c) *aliaquo examina P.* d) *pullicies I. B. R.* e) *fauidius P.* f) *vici P.* g) *ſi elidatur* deficit *I. B. R. L.* h) *parere non ceſſent P. minoribus parere neceſſe eſt L.* i) *atque imperia I. B. R. aut imperia L.* l) *validorum I. B. R.* m) *coitur aoiter ſpernendo* a. *P. contumaciam ſpernendo.* n) *Illi quidem incommodo I. B. R.* o) *& I. B. R.* p) *cui* deficit *I. B. R.* q) *diſcurritur P.* r) *aluis P.* s) *qui I. B. R.* t) *vnius Heru.* u) *claudes frequentis P.* y) *habet I. B. R.* z) *denique caerei I. B. R. cerei* etiam *L.*

NOTAE VARIORVM.

10, 1 SINE SPICVLO) Seneca de Clementia 1, 19 *Praeterea inſignis regis forma eſt, diſſimilis caeteris tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime diſtinguitur. iracundiſſimae ac pro corporis captu pugnaciſſimae ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipſe ſine aculeo eſt.* Adde Brodaeum Miſc. 4, 10. SCHOETTG.

10, 2 NAMQVE DVAE) Ge. 4, 95, 91, 93.

11, 2 MORTIBVS AFFICIVNTVR) *afficiantur* legi vult Vrſinus. Sed non quid debeat fieri, ſed quid fiat, docere mihi videbatur Columella.

partem recidere, in qua regii [a] generis proles animatur. eſt autem facilis conſpectu,
quoniam fere in [b] ipſo fine cerarum [c] velut papilla vberis apparet [d] eminentior, & laxio-
ris fiſtulae, quam ſint reliqua foramina, quibus popularis notae pulli detinentur. Cel- 5
ſus quidem affirmat in extremis fauis transuerſas fiſtulas eſſe, quae contineant regios pul-
los. Hyginus [e] quoque auctoritatem Graecorum ſequens, negat ex vermiculo [f] (vt cae-
teras [g] apes) fieri ducem, ſed in circuitu fauorum paulo maiora quam ſint plebeii ſemi-
nis, inueniri recta foramina repleta quaſi ſorde rubri coloris, ex qua protinus alatus rex
figuretur.

XII. Est [a] & illa vernaculi examinis cura, ſi forte praedicto tempore facta
eruptione [b] patriam faſtidiens ſedem longiorem fuga denuntiauit [c]. Id autem ſignificat,
cum ſic apis euadit veſtibulum, vt [d] nulla intro [e] reuolet, ſed ſe confeſtim leuet ſubli-
mius. Crepitaculis aereis, aut teſtarum plerumque vulgo iacentium ſonitu [f] terreatur fu- 2
giens iuuentus: eaque [g] vel pauida cum repetierit aluum [h] maternam, & in eius aditu
glomerata pependerit, vel ſtatim ſe ad proximam frondem [i] contulerit; protinus cuſtos
nouum loculamentum in hoc praeparatum perliniat intrinſecus praedictis herbis: deinde
guttis mellis reſperſum admoueat: tum manibus, aut etiam trulla [l] congregatas apes re- 3
condat: atque, vti [m] debet, adhibita caetera [n] cura, diligenter compoſitum & illitum
vas

VARIETAS LECTIONIS.

a) *regit P.* b) *in* deficit *I. B. R.* c) *terrarum I. B. R.* d) *apparet eminentior, & laxioris* deficiunt in antiquo Codice *Pol.* e) *Higinus I. B. R. Higinius* al. *ſed Hyginus L.* f) *vernaculo* omnes praeter *L.* g) *caetera Gymn.* [C. XII.] a) *Et eſt I. B. R.* b) *eruptionem patriae P.* c) *denunciauit R. I. I.* d) *vt* omitt. *Gy.* e) *introire valet P.* f) *ſonitu* omitt. *I. B. R.* g) *quae* inſ. omn. praet. *P. add. Morg. I, 50.* h) *alueum maternum I. B. R.* i) *frontem R.* l) *trula I. B. R.* m) *ita debeat P.* n) *cetera P. certa I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

11, 4 In ipso fine cerar.) Plin. 11, 11 ſ. 12 *Regias imperatoribus futuris in ima parte aluei extruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes: quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles.*

11, 5 Ex vermicvlo) Illud *vernaculo*, quod libros omnes obſedit, haud dubie falſum eſt, ortum ex frequentiore huius verbi in hac vicinia vſu. Neque quiſquam audaciae nos nimiae accuſabit, ſpero, quod *vermiculo* ſubſtituere auſi ſumus, duabus lineolis, vel vno potius apice immutato, in re apertiſſima. Plin. 11, 16 *Gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum* vermiculus *videtur candidus, iacens tranſuerſus. — Rex ſtatim — neque* vermiculus, *ſed ſtatim penniger.* Iſta ex Graecis nominatim Ariſtotele H. A. 5, 19 ὁ δὲ γόνος ἐςὶ τῶν μελιττῶν — λευκὸς, ἐξ οὗ τὰ σκωλήκια γίνεται, αὐξανομένων δὲ γίνονται μέλιτται — ὁ δὲ τῶν βασιλέων γόνος τὴν χρόαν γίνεται ὑπόπυῤῥος — σκώληξ δὲ οὐ γίνεται πρότερον ἐκ τούτου· ἀλλ' εὐθέως ἡ μέλιττα φαίνεται. κ. τ. λ. Opportuniſſime ſuppetias fert pudori noſtro Lipſienſis codex: & eadem confirmat, quae alias de *vermiculo farre* diſputamus.

11, 5 Recta foramina) Arbitror legendum *tecta*: talia enim ſunt, in quibus concipiuntur formanturque fetus apum. Ariſtoteles l. c. ὑμένα vocat, quem perrumpat perfecta iam apis. vid. 9, 13, 10.

12, 1 Longiorem fvga denvntiavit.) Quid *longiorem*? Clariſſ. Morgagnus cenſet, vna addita litterula poſſe hunc locum emendari, ſi videlicet legerimus: *longiorem fugam denunciauit.* Animaduertit enim, cum ſupra cap. 9 auctor docuiſſet, pleraque examina ita egredi ſolere, vt vno aut altero die in aluei veſtibulo glomerata pendeant, & quaedam tamen *ſolere cum ſubito euaſerunt, ſine cunctatione ſe proripere,* hoc autem facere *ſiue pugnae, ſiue fugae cauſa*; cumque ad pugnam dirimendam quid cuſtodi agendum ſit, tradidiſſet, & inde arrepta occaſione de apum regibus duo capita adieciſſet, redire nunc tandem ad alterum, quod pollicitus erat, expediendum, hoc eſt, quid, non iam in *egreſſu examinis, vno aut altero die in ipſo domicilii veſtibulo glomerati conſiſtentis;* ſed in vera, ſiue *longiore* fuga *faſtidientis,* vt ait, *patriam ſedem, ſit faciendum.* Ponted. Vix dubito, quin vera ſit Cl. viri coniectura. Integrum tamen ſeruare lectori malui.

12, 2 Eaqve vel pavida) *Eaque pauida cum repetierit alueum maternam* videtur legendum. Nam caetera ſunt adiecta. Vrsin.

vas interim patiatur in eodem loco eſſe, dum aduesperaſcat [o]. primo deinde crepuſculo
4 transferat, & reponat in ordinem reliquorum [p] alueorum. Oportet autem etiam vacua
domicilia collocata in apiariis habere. nam ſunt nonnulla examina, quae cum proceſſe-
rint, ſtatim ſedem ſibi quaerant in proximo, eandemque occupent quam vacuam repererint.
Haec fere acquirendarum, ac etiam retinendarum apium traditur cura.

XIII. SEQVITVR vt morbo, vel peſtilentia laborantibus [a] remedia deſide-
rentur. Peſtilentiae rara in apibus pernicies, nec tamen aliud, quam quod in caetero
pecore praecepimus, quid fieri poſſit reperio, niſi vt longius aluei transferantur. Mor-
2 borum autem facilius in his [b] & cauſae inſpiciuntur, & inueniuntur medicinae. Maxi-
mus [c] autem annuus earum labor eſt initio veris, quo tithymalli [d] floret frutex, & quo
ſameram [e] vlmi [f] promunt. namque ſicut nouis pomis, ita his primitiuis floribus ille-
ctae auide veſcuntur poſt hybernam famem, nil [g] alioquin citra ſatietatem, tali nocente
cibo: quo [h] cum ſe affatim repleuerint, profluuio alui, niſi celeriter ſuccurritur, inter-
eunt. nam & tithymallus [i] maiorum quoque animalium ventrem ſoluit, & proprie vl-
mus [l] apium. eaque cauſa eſt, cur in regionibus Italiae, quae ſunt [m] eius generis arbori-
3 bus [n] conſitae, raro frequentes durent apes. Itaque veris principio ſi medicatos cibos
praebeas, iiſdem remediis & prouideri poteſt, ne tali peſte vexentur, & cum iam la-
borant, ſanari. nam illud quod Hyginus † maiores ſecutus autores prodidit, ipſe non ex-
4 pertus aſſeuerare non audeo [o]: volentibus tamen licebit experiri. Siquidem praecipit [p]
apum corpora [q], quae cum eiuſmodi peſtis inceſſit, ſub fauis aceruatim enectae reperiun-
tur, ſicco loco per hiemem repoſita circa aequinoctium vernum, cum clementia diei
ſuaſerit, poſt horam tertiam in ſolem proferre, ſiculneoque cinere obruere. quo facto,
affirmat intra duas horas cum viuido halitu [r] caloris animatae ſunt, reſumpto ſpiritu in [s]
5 praeparatum vas, ſi [t] obiiciatur, irrepere. Nos magis ne intereant, quae deinceps di-
cturi ſumus, aegris examinibus exhibenda [u] cenſemus. nam vel grana mali Punici tunſa,
& vino Amineo conſperſa †, vel vuae paſſae cum rore Syriaco [x] pari menſura pinſitae,
& auſtero vino inſuccatae, dari debent: vel ſi per ſe iſta [y] fruſtrata [z] ſunt, omnia ea-
dem

VARIETAS LECTIONIS.

o) *aduesperescat I. B. R.* p) *aliquorum alueorum oportet. Aut etiam I. B. R.* [C. XIII.] a) *labrantibus R.* b) *in his* deeſt *I. B. R.* c) *Maximusque vel minimus annuus earum L. I. B. R.* d) *tithymali I. B. R. titimalli L.* e) *amara I. B. R.* f) *ſemina ſua* interſ. *I. B. R.* g) *nil* abeſt *Lipſ. I. B. R.* h) *quo* abeſt *Lipſ. I. B. R.* i) *tithymalus I. B. R. titimalus L.* l) *vulnus I. B. R.* m) *ſint I. B. R.* n) *arboris I. B. R.* †) *Higinus I. B. Hyginus L. Higinius* al. o) *audet L. I. B. R.* p) *praecepit I. B. R.* q) *corpore I. B. R.* r) *alitu nidoris I. B. R.* s) *ſi L. I. B. R.* t) *ſi* om. *L. I. B. R.* u) *adhibenda I. B. R.* †) *conſparſa L.* x) *ſutorio L. I. B. R.* y) *iſta* deeſt *I. B. R.* z) *fruſtra Gryph.*

NOTAE VARIORVM.

SIN. τὴν *quae* eiecimus autoritate Medicea. *Vel* autem abeſſe non putamus debere.

13, 1 NEC TAMEN ALIVD) Traiectione obſcuratum puto hunc locum, & inculcato deinde *quam*; ſic ſcripſiſſe Columellam, *neque tamen aliud, quid fieri poſſit, reperio, niſi* (*quod in caetero pecore praecepimus:*) *vt longius aluei* &c. Si durior videatur traiectio, certe ἡ *niſi* mea ſententia παρέλκει.

13, 2 TITHYMALLI FRVTEX) Eadem habentur Geop. 15, 2 p. 404 Needh.

13, 3 HYGINVS PRODID.) Ex noſtro forte Plin. 5, 11, 20.

13, 5 GRANA MALI PVNICI) Eadem P. Mar. 15, 1.

13, 5 CVM RORE SYRIACO) Non plane contemnenda lectio antiqua *ſutorio*, ſiquidem *coriariorum ros* vel *rhus* potius paſſim appellatur, Germ. *Gerber-Kraut*. De frutice ipſo Cl. Schoettg. in Ind. Io. Rodius ad Scribo. III p. 182 legi hic & P. Mart. 15, 1 vult rhoë Syriaco.

13, 7

dem aequis ponderibus in vnum leuigata, & fictili vaſe cum Amineo vino inferuefacta,
mox etiam refrigerata, ligneis canalibus apponi. Nonnulli rorem[zz] marinum aqua 6
mulſa decoctum, cum gelauerit, imbricibus infuſum praebent libandum. quidam bubu-
lam, vel hominis vrinam (ſicut Hyginus[a] affirmat) alueis apponunt[b]. Nec non etiam 7
ille morbus maxime eſt conſpicuus, qui horridas[c] contractaſque carpit, cum frequenter
aliae mortuarum corpora domiciliis ſuis efferunt, aliae intra tecta, vt[d] in[e] publico lu-
ctu, moeſto ſilentio torpent. id cum accidit, arundineis infuſi canalibus offeruntur cibi,
maxime decocti mellis, & cum galla vel arida roſa detriti. galbanum etiam, vt eius
odore medicentur, incendi conuenit, paſſoque & defruto vetere feſſas ſuſtinere. Opti- 8
me tamen facit amelli radix, cuius eſt frutex luteus, purpureus flos: ea cum vetere Ami-
neo vino decocta exprimitur, & ita liquatus eius ſuccus datur. Hyginus[f] quidem in eo
libro, quem de apibus ſcripſit, Ariſtomachus, inquit, hoc modo ſuccurrendum labo-
rantibus exiſtimat: primum, vt omnes vitioſi faui tollantur, & cibus[ff] ex integro re-
cens ponatur; deinde, vt fumigentur. Prodeſſe etiam putat apibus vetuſtate corruptis 9
examen nouum contribuere[g], quamuis periculum[h] ſit, ne ſeditione conſumatur[i], ve-
rumtamen adiecta multitudine laetaturas[l]. ſed vt concordes maneant, earum apium,
quae ex alio domicilio transferuntur, quaſi peregrinae plebis ſubmoueri reges debere.
Nec tamen dubium, quin frequentiſſimorum examinum faui, qui iam maturos[m] habent
pullos, transferri, & ſubiici paucioribus debeant, vt tanquam nouae prolis adoptione
domicilia confirmentur. ſed[n] & id cum fiet, animaduertendum[o], vt eos fauos ſubiicia- 10
mus, quorum pulli iam ſedes[p] ſuas adaperiunt, & velut opercula foraminum obductas
ceras erodunt exerentes capita. nam ſi fauos immaturo foetu tranſtulerimus, emorien-
tur pulli, cum foueri deſierint. Saepe etiam vitio quod Graeci φαγέδαιναν[q] vocant, in-
tereunt. ſiquidem cum ſit haec apium conſuetudo, vt prius tantum cerarum[r] confin- 11
gant[s], quantum putant explere ſe poſſe: non nunquam[t] euenit, vt conſummatis[u] ope-
ribus cereis, [vt] examen conquirendi mellis cauſa longius euagatum[x] ſubitis imbribus,
aut

VARIETAS LECTIONIS.

zz) *roſmarinum L.* a) *Higinus I. B. R.* *Higinius* al. b) *deponunt I. B. R.* c) *horidas B. R.* *horroditas L.* forte *horridulas.* d) *vt* deficit *Heru.* e) *in* deficit *I. B. R.* f) *Higinus L. I. B. R.* *Higinius* al. ff) *obiis L.* g) *contribuire P.* h) *periculoſum P.* i) *conſumatur I. B. R.* *conſumentur* al. *Vid. Morg. I, 51.* l) *laetatura I. B. R.* *lotatura L.* *s* finale abſorpſit initium ſequentis vocis. m) *immaturos I. B. R.* n) *Sed* deficit *P.* o) *animaduertentem dum P.* p) *ſaedas L.* q) φαγεδάινα *I. B. R.* r) *caerarum B. R.* *caeterarum P. Ienſ.* s) *contingant P.* t) *nunquam Gy.* u) *conſumatis I. B. R. I. I. H. A. G.* x) *euagantur P.*

NOTAE VARIORVM.

13, 7 NEC NON ILLE MORBVS) Quae de morbo hoc eiusque remediis habet noſter, ea fere tranſtulit ex Marone ſuo 4, 251. ſeqq.

13, 8 AMELLI RADIX) Cum Virgilius *amelli* florem aureum purpureumque docet, ſcriberem, *cuius* eſt *fruticis luteus purpureusque flos*, ſiue abiecto *frutex*, *cuius eſt luteus purpureuſque flos.* PONTED. 2.

13, 8 ARISTOMACHVS) Solenſis, qui duodeſexaginta annis apum amore captus aliud nihil egit, quam vt earum curam haberet, & libros quoque de iis ſcripſit, teſte Plinio 11, 9 Alius fuit Athenienſis, quem de cytiſo loquens idem citat 13, 24. SCHOETTG.

13, 10 ΦΑΓΕΔΑΙΝΑΝ) Plinius 11, 19 *cleron* vel *ſcleron* vocat, obſcurae originis voce, vt exiſtimat Harduinus. Idem Plinius 20, 7 *phagedaenan* inter morbos recenſet, vnde coniicio, putrefactionem eſſe vel corruptionem, quae latius ſerpere ſolet, & reliqua etiam conſumere. Heſychius: φάγαινα, Φαγέδαινα, νόσος ἑλκῶδες νεμόμενον. SCHOETTG.

13, 11 [VT] EXAMEN) vel hoc *vt*, vel proxime praecedens abundat haud dubie.

13, 11

aut turbinibus in ſiluis opprimatur, & maiorem partem plebis amittat: quod vbi factum eſt, reliqua paucitas fauis complendis non ſufficiat [y]; tuncque vacuae cerarum [z] partes computreſcant, & vitiis paulatim ſerpentibus, corrupto melle, ipſae quoque apes inter-
12 eant [a]. Id ne fiat duo populi coniungi debent, qui poſſint adhuc integras ceras [b] explere: vel ſi non eſt facultas alterius examinis, ipſos fauos ante quam putreſcant, vacuis partibus acutiſſimo ferro [c] liberare. nam hoc quoque refert, ne admodum [d] hebes ferramentum [e] (quia non facile penetret) vehementius impreſſum [f] fauos ſedibus ſuis com-
13 moueat: quod ſi factum eſt, apes domicilium derelinquunt [g]. Eſt & [h] illa cauſa interitus [i], quod interdum continuis annis plurimi flores proueniunt, & apes magis mellificiis [l] quam foetibus ſtudent. itaque nonnulli, quibus eſt minor harum rerum ſcientia, magnis [m] fructibus delectantur, ignorantes exitium apibus imminere, quoniam [n] & nimio fatigatae opere plurimae pereunt, nec vllis iuuentutis [o] ſupplementis [p] frequentatae
14 nouiſſime † reliquae intereunt. Itaque ſi tale ver inceſſit, vt & prata & arua floribus abundent, vtiliſſimum eſt tertio quoque die alueorum [q] exitus praecludi, exiguis foraminibus relictis, per quae non [r] poſſint apes [s] exire, vt ab opere mellifico euocatae [t], quoniam ſe non ſperent poſſe ceras omnes liquoribus ſtipare, foetibus expleant. Atque haec fere ſunt examinum vitio laborantium remedia.

XIV. Deinceps illa totius anni cura, vt idem Hyginus [a] commodiſſime prodidit. Ab aequinoctio primo, quod menſe Martio circa VIII [b] Calendas Aprilis in octaua parte Arietis [c] conficitur [d], ad exortum Vergiliarum dies verni temporis habentur duodequinquaginta [e]. per hos primum ait apes curandas eſſe adapertis alueis, vt omnia purgamenta, quae ſunt hyberno tempore congeſta, eximantur, & vt [f] araneis, qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur factus incenſo bubulo fimo. hic enim
2 quaſi quadam cognatione generis maxime eſt apibus aptus. Vermiculi quoque qui tineae vo-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſufficit: cumque vacuae I. B. R. tunc quae* alii. z) *caerarum I. B. R.* a) *intereunt I. B. R.* b) *caeras I. B. R.* & ſic per hoc & totum ſequens caput. c) *fero R. ferreo Iunt.* d) *admotum I. I. H. A. G. ad metum* diuiſ. *I. B. R.* e) *feramentum R.* f) *impraeſſum B. R.* g) *delinquunt I. B. R.* h) *&* deeſt *I. B. R.* i) *interius R.* l) *melificiis R. melleficiis Gy.* m) *magis I. B. R.* n) *quae L. I. B. R.* o) *iumentis I. inuentis B. R.* p) *cum* interſer. *I. B. R. confrequentatae L.* †) *nouiſſimae* al. q) *aluorum I. I. H. A. G. alueorum exitus praecludi* deficiunt *I. B. R.* r) *non* abeſt *I. B. R.* s) *aluorum exitus praecludi* interſeritur *I. B. R.* t) *vocare vel vocatae apes P. apes* inſ. *I. B. R. vid. Morg. I, 51.* [C. XIV.] a) *Higinus I. B. R. Higinius* al. b) *calend. VIII. B. R. kalend. &c. Ienſ. VIIII.* coni. *Ponted. 2.* c) *Arietis* omiſſ. *I. B. R.* d) *&* interpon. *I. B. R.* e) *duo & quinquaginta I. B. R. XLVI.* coni. *Ponted. 2.* f) *vt* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

13, 11 TVNCQVE VACVAE) Ita legendum vidit etiam VRSIN. Et ſane aut obſequendum viro doctiſſimo, quod tanquam blandiſſimum elegimus; aut primarum editionum reuocanda lectio videtur.

13, 13 NOVISSIME) Obſecuti ſumus Vrſino, quae mutatio tanto minus difficultatis habere debet, quo frequentior eſt & fere perpetua diphthongi *ae* cum poſteriore vocali confuſio.

13, 14 QVONIAM SE NON SPERENT) Vtrum ita rationes ſubducant apes, non habeo equidem dicere. Sed euenire certe poteſt, vt inquietum animalculum ab vno laboris genere prohibitum ad alterum tranſeat.

14, 1 AD EXORTVM VERGILIARVM) De Vergiliarum ortu & occaſu multa ex antiquis auctoribus profert Salmaſius ad Solinum c. 37 p 518 ſ. 522. SCHOETTG. De vniuerſa hac temporum ex ortu & occaſu ſiderum definitione ad Col. 11, 2, 1 quaedam dicimus.

14, 1 QVADAM COGNATIONE GENERIS) Vide quae infra notata ſunt ad P. 4, 15, 4. SCHOETTG. it. ad C. 9, 15, 5.

14, 3

vocantur, & [g] item papiliones enecandi ſunt: quae peſtes plerumque fauis adhaerentes [h] decidunt, ſi fimo medullam bubulam miſceas, & his incenſis nidorem admoueas. Hac cura per id tempus, quod diximus, examina firmabuntur, eaque fortius operibus inſeruient [i]. Verum [l] maxime cuſtodiendum eſt curatori, qui apes nutrit, cum aluos tra- 3
ctare debebit, vti [m] pridie caſtus ſit [n] ab rebus venereis, neue temulentus, nec niſi lotus ad eas accedat, abſtineatque fere ab [o] omnibus redolentibus eſculentis, vt ſunt ſalſamenta, & eorum omnia eliquamina †; itemque foetentibus [p] acrimoniis allii, vel ceparum, caeterarumque rerum ſimilium. Duodequinquageſimo [q] die ab aequinoctio verno, cum 4
ſit Vergiliarum exortus circa v [r] Idus Maias [rr] incipiunt examina viribus & numero augeri. Sed & iiſdem diebus intereunt quae [s] paucas & aegras apes habent. eodemque tempore progenerantur in extremis partibus fauorum amplioris magnitudinis foetus [t], quam ſint [u] caeterarum apum, eoſque nonnulli putant eſſe reges. verum quidam [x] Graecorum auctores οἴστρους appellant, ab eo, quod exagitent, neque patiantur examina conquieſcere. itaque praecipiunt eos necari [y]. Ab exortu Vergiliarum ad ſolſtitium, quod fit vlti- 5
mo menſe Iunio circa octauam partem Cancri, fere examinant alui: quo tempore vehementius cuſtodiri debent, ne nouae ſoboles diffugiant. Tuncque [z] peracto ſolſtitio, vſque ad ortum Caniculae, qui fere dies triginta [zz] ſunt, pariter frumenta & faui demetuntur. Sed ii quemadmodum tolli debeant, mox deinde [a], cum de confectura mellis prae-

VARIETAS LECTIONIS.

g) & abeſt *I. B. R.* h) *adherentes I. B. R.* i) *inſeruiens P.* l) *Maxime vero I. B. R.* m) *vtique I. B. R.* n) *ſit* deeſt *I. B. R.* o) *ab* deficit *I. B. R.* †) *liquamina Lipſ.* p) *fetentibus I. B. R.* q) *Vndequinquageſimo I. B. R. Lipſ. XLVI* coni. *Ponted. 2.* r) *VII* coni. *Ponted. 2.* rr) *Maii Iunt.* s) *qui I. B. R.* t) *foetus* om. *L. I. B. R.* u) *ſunt caeterae apes L. I. B. R.* x) *quidem I. B. R.* y) *enecari a. V.* z) *Cumque I. B. R. Tumque I. I. H. A. G.* zz) *XXIV* coni. *Ponted. 2.* a) *dicetur Lipſ. a. V.*

NOTAE VARIORVM.

14, 3 CASTVS SIT AB REBVS VENEREIS) qui abſtineat a talibus. Nam *caſtus* in genere notat omnem, qui probus eſt, & ſuo officio recte fungitur, item qui a rebus illicitis abſtinet. Virg. Aen. 3, 409 *Hac caſti maneant in relligione nepotes.* Conf. Arnoldum ad Val. Catonis diras v. 90. SCHOETTG. Geop. 15, 2 p. 405. *χαλεπώτεραι εἰσι τοῖς οἴνου καὶ μύρου ὄζουσι, καὶ γυναιξὶ δὲ, ἐπέρχονται, μάλιστα δὲ ταῖς ἠφροδισιασμέναις.* Plin. 11, 16 *Inprimis praecipitur vt loti purique eximant mella.* Videntur apes tum tetrum odorem fugere, tum appetere ſuauem. Pulli venerei *bene ſemper olere ſolent*: quibusdam eorum *hircus grauis excubat alis*, quem excitari oeſtro venerio aiunt. Itaque vel floreum odorem ſectantur apes vnguentatorum, vel vehementer refugiunt foetentes, vtrosque autem, ſi moleſti ſint, h. e. ſi obſtent alteri fugae, alteri pinguedine oleoſa, quam floreus odor admixtam habet, ſpem fefellerint; aculeo vlciſcuntur. Quaedam dicemus etiam ad Pall. Mar. 15, 4 & diximus ad Varr. 3, 16, 6. Quamquam falli hic, tum in experimentis tum in rationibus, admodum procliue eſt. Et nos improuide aliquantum, obſcure quidem certe, ſcripſimus ad Varronis l. c. quod hic paullo explicatius proponere iuuat. Nimirum non iisdem inſtrumentis vtuntur ad ceram legendam, atque ad mel hauriendum, ad laedendum denique. Pungunt enim dolore illo ſuo ſ. aculeo, quem extimo ventre vagina reconditum gerunt; minutas cerarum maſſulas colligunt tum toto corpore ſe prouoluentes, vt vuas ſpinis ſuis figunt herinacei, tum maxillis & anterioribus pedum, quorum ope deinde poſteriorum femorum cauis & pilis eas adfigunt; mel denique ſugunt proboſcide, quod mox domi reuomant.

14, 3 ELIQVAMINA) Melius Lipſ. *liquamina*: nam ita garum, aut quaeuis alia ſalſamenta eo tempore vocabantur. Videatur Liſterus ad Apicium Art. Coqu. 7, 7. SCHOETTG. Sed tamen *eliquare* etiam plus ſemel dixit Columella. Vid. Ind.

14, 4 PROGENERANTVR IN EXTREMIS) Plin. 11, 16 *Naſcuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores, quae caeteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum.*

14, 5 MOX DEINDE PRAECIPIEMVS) ſi verior eſt haec lectio altera, quam adnotauimus, vis verbi *praecipiemus* ex poſteriori commate ad prius etiam reuocanda eſt.

 14, 6

6 praecipiemus. Caeterum hoc eodem tempore progenerari poſſe apes iuuenco perempto, Democritus, & Mago, nec minus Virgilius [b] prodiderunt. Mago quidem ventribus etiam bubulis idem fieri affirmat. Quam rationem diligentius proſequi ſuperuacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto interitu pecus iſtud amitti †,
7 vt ſic requirendum ſit. Verum hoc tempore, & vſque in autumni aequinoctium decimo quoque die alui aperiendae [c] ſunt, & fumigandae. quod cum ſit moleſtum examinibus, ſaluberrimum tamen eſſe conuenit. Suffitas deinde, & aeſtuantes apes refrigerare oportet, conſperſis [d] vacuis partibus aluorum, & quam [e] recentiſſimi [f] rigoris aqua infuſa: deinde, ſi quid ablui non poterit, pinnis aquilae, vel etiam cuius libet vaſtae alitis, quae
8 rigorem habent, emundari. Praeterea vt tineae, ſi apparuerint, euerrantur [g], papiliones [h] enecentur, qui plerumque inter [i] aluos [l] morantes apibus exitio ſunt. nam & ceras
9 erodunt, & ſtercore ſuo vermes progenerant [m], quos aluorum tineas appellamus. Itaque quo tempore maluae florent, cum eſt eadem [n] maxima multitudo, ſi vas aeneum ſimile miliario veſpere ponatur inter aluos, & in fundum eius lumen aliquod demittatur [o], vndique papiliones concurrunt [p]: dumque circa flammulam volitant [q], aduruntur [r], quod nec facile ex anguſto ſurſum euolare [s], nec rurſus longius ab igne poſſunt recedere,
10 cum [t] lateribus aeneis circumueniantur: ideoque propinquo ardore conſumuntur. A Canicula fere poſt diem quinquageſimum Arcturus oritur, cum irroratis floribus thymi, & cunilae [u], thymbraeque, apes mella conficiunt: idque optimae notae eniteſcit [x] autumni aequinoctio, quod eſt ante Calend. Octobris, cum [y] octauam partem Librae ſol attigit. Sed inter Caniculae & Arcturi exortum cauendum erit, ne apes intercipiantur
11 violentia crabronum, qui ante aluearia plerumque obſidiantur prodeuntibus. Poſt Arcturi exortum circa aequinoctium Librae (ſicut dixi) fauorum ſecunda eſt exemtio. Ab aequinoctio deinde quod conficitur circa VIII [z] Calend. Octobris ad Vergiliarum occaſum diebus XL [zz], ex floribus tamaricis, & ſilueſtribus frutetis apes collecta mella cibariis hiemis reponunt. quibus nihil eſt omnino detrahendum, ne ſaepius iniuria contriſta-
12 tae, velut deſperatione rerum profugiant. Ab occaſu Vergiliarum ad brumam, quae fere conficitur circa VIII [a] Calend. [aa] Ianuarii, in octaua parte Capricorni, iam recondito melle vtuntur examina, eoque [b] vſque ad Arcturi exortum ſuſtinentur. Nec me fallit Hipparchi ratio, quae docet ſolſtitia & aequinoctia non octauis, ſed primis partibus ſigno-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Vergilius Gr. Gy.* †) *admitti* omn. *vid. Morg. I, 52.* c) *apperiendae R.* d) *conſparſis L. I. B. R.* e) *quam* abeſt *I. B. R.* f) *rectiſſimi P.* g) *euerantur R. euerſantur Heru.* h) *papilionesque a. V.* i) *intra P. L.* l) *alios B. R.* m) *procreant P.* n) *earum L. a. V.* o) *dimittatur L. I. B. R.* p) *concurrent L. I. B. R.* q) *volitent L. I. B. R.* r) *adurantur L. I. B. R.* s) *euolant L. I. B. R.* t) *tum I. B. R.* u) *cunelae L. I. B. cunellae R.* x) *emiteſcit L. I. B. R.* y) *quom I. B. R.* z) *VI* coni. *Ponted. 2.* zz) *XI &* ſphalma *Com. diebus XLIV* coni. *Ponted. 2.* a) *VIIII* coni. *Ponted. 2.* aa) *Octobris vel* inſer. *I. B. R.* b) *eoque vsque ad Arcturi exortum ſuſtinentur* deſunt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

14, 6 IVVENCO PEREMTO) Vide Schoettgenium ad Varr. 2, 5, 5 & nos ad eundem 3, 16, 4.

14, 6 PECVS ISTVD AMITTI) Ita coniecerunt legendum VRSIN. SCHOETTG. & credo, quisquis locum attentius intuetur, pro *interitu intertrimento* malit neſcio cur? SCHOETTG.

14, 9 CVM EST EADEM) Pro *earum* quod habent ante. Vict. legi volebat *eorum* Vrſinus, nam verbum *eorum*, inquit, ad *vermes* refertur, non ad *apes*, vt exiſtimarunt ii. qui *earum* ſcripſerunt. Haec VRSIN. Sed nomen *earum* ad *tineas* referri potuit? *Eadem* ad *multitudinem* referri apte poſſe, non intelligebat librarius, qui *earum* repoſuit.

14, 12 HIPPARCHI RATIO) Hipparchum non eſſe auctorem huius inſtituti, falli-

ſignorum confici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nunc Eudoxi & Metonis, anti-
quorumque faſtus [bb] aſtrologorum, qui ſunt aptati publicis ſacrificiis. quia & notior eſt
iſta vetus agricolis concepta opinio; nec tamen Hipparchi ſubtilitas pinguioribus, vt aiunt,
ruſticorum literis neceſſaria eſt. Ergo Vergiliarum occaſu primo ſtatim conueniet ape- 13
rire aluos, & depurgare quidquid immundi eſt; diligentiuſque curare, quoniam per tem-
pora hiemis non expedit mouere aut patefacere [c] vaſa. Quam ob cauſam dum adhuc
autumni reliquiae ſunt, apriciſſimo [d] die purgatis domiciliis opercula intus vſque ad fa-
uos admouenda ſunt, omni vacua parte ſedis excluſa, quo facilius anguſtiae cauearum per
hiemem concaleſcant. idque ſemper faciendum eſt etiam in iis aluis, quae paucitate ple-
bis infrequentes ſunt. Quidquid deinde rimarum eſt, aut foraminum, luto, & fimo 14
bubulo miſtis [e] illinemus extrinſecus, nec niſi aditus, quibus commeent, relinquemus.
Et quamuis porticu protecta vaſa, nihilo minus congeſtu culmorum & frondium ſuper-
tegemus, quantumque res patietur, a frigore & tempeſtatibus [f] muniemus. Quidam
exemptis interaneis † occiſas aues [g] intus includunt, quae tempore hiberno plumis [h] ſuis
delitеſcentibus apibus praebent teporem: tum etiam ſi ſunt abſumpta cibaria, commode 15
paſcuntur eſurientes, nec niſi oſſa earum relinquunt. ſin autem faui ſufficient [i], perma-
nent illibatae. nec quamuis amantiſſimas munditiarum [l] offendunt odore ſuo. Melius ta-
men eſſe nos [m] exiſtimamus, tempore hiberno fame laborantibus ad ipſos aditus in cana-
liculis vel contuſam [n] & aqua madefactam ficum aridam, vel defrutum aut paſſum, prae-
bere. quibus liquoribus mundam lanam imbuere oportebit, vt inſiſtentes apes quaſi per
ſiphonem [o] ſuccum euocent. Vuas etiam paſſas, cum infregerimus, paulum aqua re- 16
ſperſas probe dabimus. Atque his cibariis † non ſolum hieme, ſed etiam quibus tem-
poribus (vt iam ſupra dixi) tithymallus [p], atque etiam vlmi florebunt, ſuſtinendae ſunt.
Poſt confectam brumam diebus fere quadraginta quidquid eſt repoſiti mellis [q] (niſi liberali- 17
us a [r] curatore relictum ſit [s],) conſumunt, & [t] ſaepe etiam vacuatis ceris vſque in ortum [u]
Arcturi, qui eſt ab Idib. Februariis, ieiunae fauis accubantes torpent more ſerpentum,
& quiete [x] ſua ſpiritum conſeruant, quem tamen ne amittant, ſi longior fames inceſſe-
rit, optimum eſt per aditum veſtibuli ſiphonibus [y] dulcia liquamina immittere, & ita
penuriam temporum ſuſtinere, dum Arcturi ortus, & hirundinis aduentus commodio-
res polliceantur futuras tempeſtates. Itaque, poſt hoc tempus, cum diei permittit hila- 18
ritas, procedere audent in paſcua. Nam ab aequinoctio verno ſine cunctatione [z] iam
paſſim vagantur †, & idoneos ad foetum decerpunt flores, atque intra tecta comportant.

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *fatus L.* c) *tepefacere I B. R.* d) *appriciſſimo R.* e) *mixtis illiniemus I. B. R.* f) *tempeſtate I.B.R.* †) *interraneis H. A. Gr. G. St.* g) *vel I. B. R.* h) *pluuiis I. B. R.* i) *ſufficerent I. B. R.* l) *mundiciarum I. B. R.* m) *nos* deeſt *Ienſ. non* interpon. *I. B. R.* n) *contuſa mela & I. B. R.* o) *ſymphonem B. R. ſyphonem I. I. I. H. A. Gr. G. St.* †) *cibaris Iunt.* p) *tithymalus I. B. R.* q) *melis R.* r) *a curatore* def. *I. B. R.* s) *ſit* def. *I. B. R.* t) *&* def. *I. B. R.* u) *fere* inſer. *P.* x) *quietae R.* y) *ſyphonibus I. B. R. — — Gy. St.* z) *contatione I. B. R.* †) *vagatur Heru.*

NOTAE VARIORVM.

fallique Columellam, oſtendit Petau. Vranol. P. II. p. 76. Conf. Varro 1, 28.

14, 12 FASTVS ASTROLOGORVM) Vid. Ind.

14, 13 COMMODE PASCVNTVR) Falſus igitur Plinius 11, 8 *Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus inſidunt.*

14, 17 MORE SERPENTVM) quorum ratio vel ex fabula nota eſt ruſtici rigentem hiberno frigore ſerpentem ſinu fouentis, & ab eo deinde occiſi.

Haec obſeruanda per anni tempora diligentiſſime Hyginus [a] praecipit. Caeterum illa †
Celſus adiicit, paucis locis eam felicitatem ſuppetere, vt apibus alia pabula hiberna ‡,
19 atque alia praebeantur aeſtiua. Itaque quibus locis poſt veris tempora flores idonei defi-
ciunt, negat oportere immota examina relinqui, ſed vernis [b] paſtionibus abſumptis, in
ea loca transferri, quae ſerotinis floribus thymi, & origani, thymbraeque benignius apes
alere poſſunt. quod fieri ait [c] & Achaiae regionibus, vbi transferuntur in Atticas paſtio-
nes, & Euboea, & rurſus [d] inſulis Cycladibus, cum ex aliis transferuntur [e] Scyrum †,
20 nec minus in Sicilia cum ex reliquis eius partibus in Hyblam [f] conferuntur. Idemque
ait ex floribus ceras [g] fieri, ex matutino rore mella, quae tanto meliorem [h] qualitatem
capiunt, quanto iucundiore ſit materia cera confecta. Sed ante translationem diligenter
alueos inſpicere praecipit, vetereſque, & tineoſos [i], & labantes fauos eximere: nec niſi
paucos, & optimos reſeruare, vt [l] ſimul [m] etiam ex meliore flore quamplurimi fiant:
eaque vaſa, quae quis transferre velit, non niſi noctibus & ſine concuſſione portare.

XV. Mox vere [a] tranſacto ſequitur, vt dixi, mellis [b] vindemia, propter
quam totius anni labor exercetur. Eius maturitas intelligitur cum animaduertimus [c] fu-
cos ab apibus expelli, ac fugari. quod eſt genus amplioris incrementi ſimillimum † apis.
&, vt ait Virgilius, *ignauum [fucos] pecus*, & [d] ſine induſtria [e] fauis aſſidens. Nam
2 neque alimenta congerit, & ab aliis inuecta conſumit. Verumtamen ad procreationem
ſobolis conferre aliquid hi [f] fuci videntur inſidentes ſeminibus, quibus apes figurantur.
Itaque ad fouendam [g] & [h] educandam nouam prolem familiarius admittuntur. Excluſis
deinde pullis [i], extra tecta proturbantur, & vt idem ait, *a praeſepibus arcentur* [l].
3 Hos quidam praecipiunt in totum exterminari oportere. quod ego Magoni conſentiens
faciendum non cenſeo, verum ſaeuitiae [m] modum adhibendum. nam nec ad occidionem
gens interimenda eſt, ne apes inertia laborent, quae, cum fuci aliquam partem cibario-
rum

VARIETAS LECTIONIS.

a) *Higinus L. I. B. R. Higinius* al. †) *illa* om. *MS. Heinſ. ad Ouid met. 7, 464.* ‡) *hiberno, aeſtiuo L.* b) *temporibus &* inſ *I. B. R.* c) *ait* abeſt *I. B. R.* d) *in* inſeritur *P. & Heinſ. l. c.* e *transportantur P. it. MS. Heinſ. l. c.* †) *Syrum L. & Heinſ. l. c. ex MS.* f) *Hyblaeam P. yblaeam L.* g) *Celſus fieri eam ex P.* h) *melioremque P.* i) *timioſus & labentis P.* l) *vt P &* al. m) *ei* interſer. *P.* [C. XV.] a) *ver R.* b) *melius R.* c) *animaduertemus R.* †) *ſimilimum L. Gr. G St.* d) *etiam rure ſine P. L. & immune ſine I. B. R.* e) *doctrina I. B. R.* f) *infugi P.* g) *fouendum P.* h) *& educandam* deeſt *P.* i) *pulis R.* l) *praeſepius arcentur P. L. praeſepibus arcent* al. m) *ſeuerum* a. *ſeuire* n. *P.*

NOTAE VARIORVM.

14, 20 EX MATVTINO RORE) Quin ſuccum in ipſis plantis excoctum, & per poros earum quaſi exſudantem eſſe mel, idque ab apibus ſubtiliter colligi, non confici aut immutari, hodie fere conſtat.

15, 1 MELLIS VINDEMIA) *Vindemiam* vocant boni auctores omnis generis frugum & fructuum collectionem, poſita vna ſpecie pro altera. Sic *thuris vindemiam* dixit Plin. 12, 14 & τρυγῷν ῥόδον, Euſtathius de Iſmeniae & Iſmenes amoribus lib. 5 p. 182 Τρυγῷν μέλι vero Didymus Geop. 15, 5 qualem vindemiam eleganter, vt ſolet, deſcribit Euſtathius l. 4 p. 138 καὶ ὡς ἐκ σίμβλου τοῦ χείλους τῆς κόρης μέλι γλυκάζον ἐτρύγων τοῖς χείλεσιν. & paullo inferius: εἰ δέ μοι κέντρον φέρεις ὡς μέλιττα καὶ φυλάττεις τὸ σίμβλον, καὶ πλήττεις τὸν τοῦ μέλιτος τρυγητὴν, ἐγκαρτερήσω τῷ σίμβλῳ, τὸν ἐκ τοῦ κέντρου πόνον ὑφέξω, καὶ τρυγήσω τοῦ μέλιτος. SCHOETTG.

15, 1 IGNAVVM [FVCOS] PECVS) Incluſi *fucos*, quia non potuit Columella, ſi, quid ſcriberet, cogitauit, hac orationis ſerie illam, vt apud Virgilium habetur Ge. 4, 168 inſertam retinere: eadem ratio eſt verborum quae vltima ſunt ſ 2.

15, 1 SINE INDVSTRIA) Vnde *inertes* dicuntur Phaedro 3, 13, 2. *Apes in alta quercu fecerant fauos, Hos fuci inertes eſſe dicebant ſuos.* SCHOETTG.

15, 3 NE APES INERTIA LABORENT)

rum abſumunt, ſarciendo damna fiunt agiliores: nec rurſus multitudinem praedonum
coaleſcere patiendum eſt, ne vniuerſas opes [n] alienas diripiant. Ergo cum rixam fuco- 4
rum & apium ſaepius committi videris, adapertas [o] aluos inſpicies [p], vt ſiue ſemipleni fa-
ui [q] ſint, differantur [r]: ſiue iam liquore completi, & ſuperpoſitis ceris tamquam oper-
culis obliti, demetantur. Dies vero caſtrandi fere matutinus occupandus eſt. neque enim
conuenit aeſtu medio exaſperatas apes [s] laceſſiri. Duobus [t] ferramentis ad hunc vſum
opus eſt, ſeſquipedali, vel paulo ampliore menſura factis, quorum alterum ſit culter ob-
longus [u] ex vtraque parte acie lata, vno capite aduncum [x] habens [y] ſcalprum; alterum
prima fronte planum, & acutiſſimum: quo melius hoc faui ſuccidantur, illo eradantur,
& quidquid ſordidum [z] deciderit, attrahatur [a]. Sed vbi a poſteriore parte [b] nullum [c] 5
veſtibulum patefactum habuerit [d] alueare [e], fumum admouebimus factum galbano, vel
arido fimo. ea porro vaſe [f] fictili prunis [g] immiſta conduntur: idque [h] vas anſatum ſimi-
le anguſtae ollae figuratur, ita [i] vt [l] altera pars ſit acutior, per quam modico foramine
fumus emanet: altera latior [m], & ore patulo [n], per quam poſſit afflari. Talis olla, cum 6
eſt alueari [o] obiecta, ſpiritu admoto fumus ad apes promouetur. quae confeſtim nidoris
impatientes in priorem partem domicilii, & interdum [p] extra veſtibulum ſe conferunt. at-
que vbi poteſtas facta [q] eſt liberius inſpiciendi, fere, ſi duo ſunt examina, duo genera
quoque fauorum inueniuntur. nam etiam in concordia [r] ſuum quaeque plebs morem 7
figurandi ceras, fingendique obſeruat. Sed omnes faui ſemper cauearum tectis, & pau-
lulum [s] lateribus adhaerentes [t], dependent, ita ne ſolum contingant [u]: quoniam [x] id
praebet examinibus iter. Caeterum figura cerarum talis eſt, qualis & habitus domicilii. 8
nam & quadrata & rotunda ſpatia, nec minus longa ſuam ſpeciem velut formae quaedam
fauis praebent. ideoque non [y] ſemper eiuſdem figurae reperiuntur faui. Sed hi qualeſ-
cunque

VARIETAS LECTIONIS.

n) *apes P.* o) *ad apertas* diuiſ. *R. Iunt.* p) *inſpities R.* q) *fauis ſindifferantur P.* r) *digerantur Heru.* s) *apes* deeſt *P.* t) *autem* interſ. *P.* u) *alterum* interſer. *P.* x) *ad uncum* diu. *Iunt.* y) *habens* deficit *I. B. R.* z) *ſordium L. Iunt.* a) *detrahatur I. B. R.* b) *qua* inſ. *L. I. B. R.* c) *eſt* inſ. *I. B. R.* d) *fuerit L. I. B. R.* e) *aluualbare* a. *P.* f) *vaſi Heru.* g) *primis P.* h) *Id quas P.* i) *Itaque I. B. R.* l) *vt* abeſt *P.* m) *latior eſt, vt ore I. B. R.* n) *paulo latiore P. Lipſ. patentiore ac latiore, per I. B. R.* o) *albario* a. *P.* p) *intradum P.* q) *facta* omittitur *I. B. R.* r) *cordia ſunt P.* s) *ab* interſ. *I. B. R.* t) *adherentes B. R.* u) *contingat I. B. R.* x) *quom hic P.* y) *ſemper non I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

RENT) Adde, ne plane intereant, ſi fuci ſunt mares & reginam ſuo initu foecundam reddunt. vid. ad. 9, ?, 4.

15, 3 COALESCERE) Quidſi legamus *conualeſcere*? Neque enim hic credo de ſocietate ſermo eſt, ſed de copia & numero.

15, 4 AESTV MEDIO EXASPER.) Credo ictum earum, vbi incaluere, vehementiorem. De morſibus certe aliorum animalium & inſectorum conſtat, per caniculae aeſtum multo eſſe aſperiores.

15, 5 ARIDO FIMO) *Fumo* neſcio vbi legebat Bochartus Hieroz. 4, 10 p. 508, 23 corrigebatque *foeno*, quo tamen ſuperſediſſet, credo, ſi *fimus* in mentem illi veniſſet, quem adhiberi etiam vult Didymus Geop. 15, 5 p. 411 χρὴ δὲ καπνῷ βολβίτου προαπελαύνειν αὐτάς. Vid. Col. 9, 14, 1. Porro hic aliqua difficultas eſt, vbi fumus admoueatur alueari. Si ad ordinarium veſtibulum; cur in *priorem partem*, h. e. vbi grauiſſimus fumus eſt vel *extra veſtibulum* vnde exoritur fumus, ſe conferunt? Videtur itaque ſublato modice alueari a poſteriore parte immitti fumus, quem fugientes ad priorem partem & veſtibulum adeo ſe poſſunt recipere. Omnium forte commodiſſime illi, qui ſuperna parte aperire poſſunt aluos, & in ſuperpoſitam aliam aluum colonos exigere.

15, 7 SVVM QVAEQVE PLEBS MOREM) Plin. 11, 10 *Faui ſuperiore parte affixi & paullum etiam lateribus ſimul haerent, & pendent vna: alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus, aliquando & duorum generum, cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus.*

cunque ſint, non omnes eximantur. nam priore meſſe, dum adhuc rura paſtionibus abundant, quinta pars fauorum; poſteriore, cum iam metuitur hiems, tertia [z] relin-
9 quenda eſt. Atque hic tamen modus non eſt in omnibus regionibus certus: quoniam pro multitudine florum [a], & vbertate pabuli apibus conſulendum eſt. At ſi cerae dependentes in longitudinem decurrunt, eo ferramento, quod eſt ſimile cultro, inſecandi ſunt faui, deinde ſubiectis duobus brachiis excipiendi, atque ita promendi: ſin autem tranſuerſi tectis cauearum inhaerent [b], tunc ſcalprato ferramento eſt opus, vt aduerſa
10 fronte impreſſi deſecentur. Eximi autem debent veteres vel vitioſi, & relinqui maxime integri, ac melle pleni, & ſiqui tandem [c] pullos continent, vt examini progenerando reſeruentur. Omnis deinde copia fauorum conferenda eſt in eum locum, in quo mel conficere voles, linendaque ſunt diligenter foramina parietum & feneſtrarum, nequid ſit apibus peruium, quae velut amiſſas opes ſuas pertinaciter veſtigant, & perſecutae conſumunt. itaque ex iiſdem † rebus fumus etiam in aditu [d] loci faciendus eſt [e], qui propul-
11 ſet [f] intrare tentantes. Caſtratae deinde alui ſi quae tranſuerſos fauos in aditu habebunt, conuertendae erunt, vt alterna vice poſteriores partes veſtibula fiant. ſic enim proxime cum caſtrabuntur, veteres [g] potius faui quam noui eximentur, ceraeque nouabuntur [gg], quae tanto deteriores ſunt, quanto vetuſtiores. Quod ſi forte aluearia circumſtructa, & immobilia fuerint, curae erit nobis, vt [h] modo a poſteriore, modo a priore parte caſtrentur: idque fieri ante diei quintam horam debebit, deinde repeti vel poſt nonam, vel
12 poſtero mane. Sed quotcunque faui ſunt demeſſi [i], eodem die, dum tepent, mella [l] conficere conuenit. Saligneus qualus, vel tenui vimine rarius contextus ſaccus, inuerſae metae ſimilis, qualis eſt quo vinum liquatur, obſcuro loco ſuſpenditur: in eum deinde carptim † congeruntur faui. ſed adhibenda cura eſt, vt ſeparentur [m] eae partes [n] cerarum,

VARIETAS LECTIONIS.

z) *terra I. B. R.* a) *foliorum I. B. R.* b) *inherent B. R.* c) *tamen Lipſ. I. B. R. tantum P.* †) *hiſdem I. B. R. I. I. A. G.* d) *abdito I. B. R.* e) *eſt* deficit *I. B. R.* f) *propulſent Ienſ.* g) *veteres potius — nouabuntur* Deſunt in antiquo Codice Pol. gg) *reuocabuntur L.* h) *ſemper* interſ. *I. B. R.* i) *demiſſi I. B R. H. G.* l) *melle H. conficere mel P.* †) *carpti Iunt. carpum L.* m) *ſeperentur I. B R.* n) *ceres P.*

NOTAE VARIORVM.

15, 8 QVINTA PARS FAVORVM) Videtur legendum *decima pars* &c. nam ſic habet Varro 3, 16 & Auctor Geop. 15, 5 in quo eſt: *δεῖ γὰρ τὴν δεκάτην μοῖραν ἀυταῖς ἀπολείπειν, ἔαρός τε καὶ θέρους. χειμῶνος δὲ τὸ τρίτον μόριον λαβόντα, τὰ δύο μέρη καταλιπεῖν ἀυταῖς. οὕτω γὰρ οὔτε ἀθυμήσουσι, καὶ τροφὰς ἕξουσι.* Plin. 11, 14 *Ergo diligentiores ex hac vindemia, decimam partem apibus relinquunt* &c. Videtur autem apud Columellam legendum, *tertia demenda*, pro eo quod eſt in libris vulgatis, *tertia relinquenda.* Nam ſic eſt apud Varronem & apud auctorem Geop. in eo loco, qui ſupra adductus eſt. VRSIN. *Duodecimam partem* apud Plinium legit Harduinus, magnum librorum eo in numero conſenſum laudans. Porro *aeſtiua mellatione*, inquit Plinius l. c. cap. 5 *decimam partem Caſſio Dionyſio apibus relinqui placet, ſi plenae fuerint alui: ſi minus, pro rata portione.* Verbo, nihil certi in vniuerſum poteſt conſtitui.

15, 9 AT SI CERAE) Malim, *ac.* Neque enim aduerſatiuae locus eſſe videtur.

15, 11 TANTO DETERIORES SVNT) forte etiam eam ob cauſam, quod in illo admirabili vermis in *nympham* ſ. apem candidam & imperfectam tranſitu pelliculam ſuam applicat ad parietes cellae, vnde aliquid humoris impuri communicari cum ipſa cera credibile eſt. Quae de pellicula diximus diſerte, vt ſolet explicauit auctor ſpectaculorum naturae T. 1 P. 1 Coll. 6 p. 164.

15, 12 SALIGNEVS QVALVS) Virgilius Ge. 2, 241 *ſpiſſo vimine qualos* vocat: vbi Seruius: *qualos per quos vinum defluit, qui & ipſi a colando dicti ſunt.* SCHOETTG.

15, 12 SACCVS, QVO VINVM LIQVATVR) vel *ſaccatur* h. e. percolatur, qua de re dixit copioſe Io. Rhodius ad Scribo. c. 122 p. 196.

15, 12

rum, quae vel pullos habent, vel rubras ſordes. nam ſunt mali ſaporis, & ſucco [o] ſuo mella corrumpunt. Deinde vbi liquatum mel [p] in ſubiectum alueum defluxit, transfertur 13
in vaſa fictilia, quae paucis diebus aperta ſint [q], dum muſteus fructus deferueſcat, iſque ſaepius ligula [r] purgandus eſt. Mox deinde fragmina fauorum, quae in ſacco remanſerunt, retractata exprimuntur: atque id ſecundae notae mel defluit, & ab diligentioribus ſeorſum reponitur, ne quod eſt optimi [s] ſaporis hoc adhibito, fiat deterius.

XVI. Cerae fructus, quamuis aeris exigui, non tamen omittendus eſt, cum ſit eius vſus ad multa neceſſarius. Expreſſae fauorum reliquiae, poſteaquam diligenter aqua dulci perlutae [a] ſunt, in vas aeneum coniiciuntur †: adiecta deinde aqua liquantur ignibus. quod vbi factum eſt, cera per ſtramenta vel iuncos defuſa colatur [b], atque iterum ſimiliter de [c] integro coquitur, & in quas quiſque voluit formas, aqua prius adiecta, defunditur: eamque concretam facile eſt eximere, quoniam qui ſubeſt humor non patitur formis inhaerere. Sed iam conſummata [d] diſputatione de villaticis pecudibus, at- 2
que paſtionibus, quae reliqua nobis ruſticarum rerum pars ſupereſt [e], de cultu hortorum, Publi Siluine, deinceps ita, vt & tibi & Gallioni noſtro complacuerat; in carmen conferemus. [f]

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſuo ſucu P.* p) *liquatum: vel I. B. R.* q) *ſunt I. B, R.* r) *lingua I. B. R.* s) *primi L. I. B. R.* [C. XVI.] a) *perlutae ſunt, in vas aeneum coniiciuntur: adiecta:* deeſt hoc in antiquo Codice Pol. †) *coniicitur* ſphal. *Iunt.* b) *collatur R.* c) *de integro I. I. H, A.* d) *conſumata L. a. V.* e) *ſubeſt I. B. R.* f) *ita finis.*

NOTAE VARIORVM.

15, 12 RVBRAS SORDES) Niſi fallor, illa eſt, quae ἐριθάκη alias dicitur, gratiſſimus apum cibus. Plinius 11, 7 Vide quae de hac re ſupra ad Varronem notata ſunt. SCHOETTG.

15, 13 OPTIMI SAPORIS) Lipſ. *primi:* vnde videtur vox *optimi* gloſſema eſſe τῦ *primi,* quae deinceps ab imperitis librariis in textum recepta eſt: nam antea memorabatur *mel ſecundae notae.* SCHOETTG.

16 IN VAS AENEVM CONIICIVNTVR) Cum ita legendum eſſe monet VRSIN. indicat ad manus ſibi tum fuiſſe Iuntarum editionem, in qua ſola perperam legebatur *coniicitur.* Caeterum conf. Plin. 21, 14.

L. IVN.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

LIBER DECIMVS

DE CVLTV HORTORVM †.

PRAEFATIO.

FOENORIS tui Siluine, quod ſtipulanti ſpoponderam tibi, reliquam penſiunculam percipe. nam ſuperioribus nouem [a] libris hac [b] minus parte debitum, quod nunc [c] perſoluo, reddideram. Supereſt ergo cultus hortorum inſigniter [d] neglectus quondam veteribus agricolis, nunc vel celeberrimus. ſiquidem cum parcior [e] apud priſcos eſſet frugalitas, largior tamen pauperibus fuit vſus epularum; lactis copia, ferinaque ac dome-

VARIETAS LECTIONIS.

[Colum. Lib. X. *Praefatio*] †) *Ortorum.* a) *decem I. B. R.* Sed *nouem* etiam *Lipſ.* licet illum de arboribus tertium numeret, & hunc ipſum hortulum XImum. b) *ac I. B. R.* c) *natura Ienſ. mature B. R.* d) *ſegnis ac L. I. B. R.* e) *partior B. R.*

NOTAE VARIORVM.

MEmorabiles horti in fabulis narrantur fuiſſe Heſperidum, in quibus non poma quidem aurea, ſed tantum oleaſtri viruerunt. Ante omnes vero regis Alcinoi Nauſicaae puellae Patris fabulis celebrati ſunt. Reges Perſarum hortenſi curae intenti fuerunt. Tarquinius ſuperbus, quod horto delectatus ſit, reſponſum de excifis liliis ad filium indicat. In XII tabb. horti mentio habetur, non villarum. Epicurus primus horti magiſter exiſtimatus eſt. Quare his exemplis principes & ſtudioſi homines hortis incumbere non extimeſcant. Signa Saturnica in hortis olim poſita: tutela vero eorum Veneri attributa eſt: cuius iucundo numine auxiliante ad interpretationem veniamus: quam ex Plinio, Varrone, Catone, ſumma diligentia, tituli honore non deraſo, excerpſimus. In prooemio relictas a Virgilio Georgici carminis partes expleturum ſe fatetur. Hoc frequenti petitione P. Siluinus exigebat, vrgebatque etiam facile laudis cupidum. Virgilius tamen aſſumendam poſteris curam reliquit in haec verba: *Verum haec ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis Praetereo atque aliis poſt me memoranda relinquo.* Multum poſteritati tribuit, quam adeo dignam putauit, vt agricolationis ſuae terminos ponat. Non ergo iniuria hoc negotium exequendum vetus ruſticationis artifex conſummato iam operi ſuo mandauit. quod liberum affert teſtimonium, quantum colonis olitoribusque ac vinitoribus tradiderit. POMPONIVS.

I HAC MINVS PARTE DEBITVM) i. e. hanc partem non tradideram, illa adhuc reſtabat. Sic Cicero lib. I. in Verrem c. XLV. *Si protulerit: vno ſigno vt ſit minus, quam ex lege oportet, non des poſſeſſionem.* c. LVII. *Tametſi quid poterat eſſe apertius, quam nunc eſt: vt vno minus teſte haberet Rabonio;* i. e. vt Rabonium teſtem eximeret. Ouidius lib. XII. Metamorph. v. 554. *Bis ſex Herculeis ceciderunt, me minus vno Viribus - - -* Idem, lib. I. e Ponto Ep. VII. v. 26. - - - *Vno Nempe ſalutaris, quam prius, ore minus.* Eiusdem Naſonis locum e lib. IV. e Ponto, Eleg. XV. extr. *Meque tuum libra norit & aere minus,* expoſuit Io. Frider. Gronouius, lib. II. Sic C. Nepos, II. V. 2. *Qua ſex menſibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Aſiam reuerſus eſt,* pro paucioribus, quam 30 diebus. CRENIVS part 10. Animadu. p. 9.

I PAVPERIBVS) Hanc vocem ex gloſſa adrepſiſſe arbitror. Cum enim mox ſummos & infimos eo victu vſos adiungat, qua de cauſa pauperibus largiorem det? Sed fatuus aliquis ex ſequentibus, vbi de coenis cenſibus aeſtimatis loquitur, coniectans de pauperibus haec dici, gloſſam

domeſticarum pecudum carne, velut aqua frumentoque ſummis atque humillimis [f] victum tolerantibus. Mox cum [g] ſequens, & praecipue noſtra aetas dapibus libidinoſis 2
pretia conſtituerit, coenaeque non naturalibus deſideriis, ſed cenſibus aeſtimentur, plebeia paupertas ſubmota a [h] pretioſioribus cibis ad vulgares compellitur. Quare cultus hor- 3
torum, quoniam & fructus magis in vſu eſt, diligentius nobis, quam tradiderunt [i] maiores, praecipiendus eſt: iſque ſicut inſtitueram proſa oratione prioribus ſubnecteretur exordiis, niſi propoſitum meum [l] expugnaſſet frequens poſtulatio tua, quae peruicit [m], vt poeticis numeris explerem Georgici carminis omiſſas partes, quas tamen & [n] ipſe Virgilius [o] ſignificauerat, poſteris [p] poſt [q] ſe memorandas [r] relinquere. neque enim aliter iſtud nobis fuerat audendum †, quam ex voluntate vatis maxime venerandi: cuius quaſi ‡ 4
numine inſtigante (pigre ſine dubio propter difficultatem operis, veruntamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus) aggreſſi ſumus tenuem admodum, & pene viduatam corpore materiam, quae tam exilis eſt, vt in conſummatione [s] quidem totius operis annumerari velut particula poſſit laboris noſtri, per ſe vero & quaſi ſuis finibus terminata nullo modo ſpecioſe confici [t]. nam [u] etſi [x] multa ſunt eius quaſi membra, de quibus aliquid poſſumus effari [y], tamen eadem tam exigua [z] ſunt, vt [a] (quod aiunt Graeci) ex [b] incomprehenſibili paruitate arenae funis [c] effici non poſſit. Quare quidquid eſt iſtud, quod elu- 5
cubrauimus, adeo [d] propriam ſibi laudem non vindicat [e], vt boni conſulat, ſi non ſit dedecori [f] prius editis a me ſcriptorum monimentis [g]. ſed iam praefari deſinamus.

HOR-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *humilimis R. Gr. G. St.* g) *con Ienſ. conſequens L.* h) *a* deeſt *I. B. R. ſummotis pretioſioribus* coni. Anonymus quidam in Reg i) *tradidere P.* l) *meum* abeſt *I. B R.* m) *praecepit P.* n) *vt I. B. R.* o) *Vergilius P. Gr. G.* p) *poſteris* deeſt *I. B. R.* q) *poſt* deeſt *P.* r) *memorandas P. memorandum reliquit I. B. R. poſt commemoranda Lipſ. poſt ſe memoranda* al. †) *audiendum Gr.* ‡) *tamen Lipſ.* s) *conſumatione L a. V.* t) *conſpici L. P.* ant. *Lipſ.* u) *nam* deeſt ant. *P.* x) *ſi I. B. R. & ſi* diuiſ. *I. I. H. A. G. ſimul ſunt Pol.* in ant. y) *affari Ienſ.* z) *exciua P.* ant. a) *vt* ponitur poſt *Graeci I. B. R.* b) *exincomprenſibili* iunct. *Reg.* c) *finis I. B. R.* d) *ideo I. B. R.* plane omitt. *alii.* e) *vindicat I. B. R. Lipſ. vend.* al. f) *decori I. B. R.* g) *monumentis L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſam adleuit. Haec BARTHIVS Aduerſ. 37, 7. Quin neceſſaria eſt & Columellae vox *pauperibus*. Hos enim ait priſcae frugalitatis temporibus iisdem dapibus epulatos quibus diuites, cum nec hi aliis vterentur, quam quarum copia pauperibus etiam fieri poſſet.

3 PRIORIBVS EXORDIIS) *Exordium* notandum eſt ipſum librum aliquando notare. Sic Virgilius ad diſtinguendum curſum orationis a principiis, *prima* exordia dixit Aen. IV. *Quonam Reginam ambire furentem Audeat affatu, quae prima exordia ſumat?* BARTHIVS l. c. Virgilii locus nihil ad rem. Vid. Index noſter.

3 EXPVGNASSET) pro exoraſſet. Suetonius Iul. c. I extr. *Expugnatum tandem proclamaſſe, vincerent.* vbi vide Caſaubonum in notis, adducentem eiusdem Suetonii locum e Tiber. 21, 4 *Sed expugnatum precibus vxoris adoptionem non abnuiſſe.* Potuiſſet & addere Tranquilli hunc e Veſpaſ. c. 22 extr. *Expugnatus a quadam, quaſi amore ſui deperiret.* CRENIVS.

3 POST SE MEMORANDAS) Ita videbatur legendum etiam VRSINO. Habetur in loco Virgilii, quem citat Ge. 4, 147 *Praetereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.* Vbi tamen & alii legunt: *poſt me memoranda* Sed cum noſter in ipſo carmine v. 5. illam lectionem, quam Vrſinus rectam iudicat, & Barthio Adu. 1, 2 teſte, codices Seruiani confirmant, ſequatur, eandem omnino rectam pronunciamus. SCHOETTG.

4 PARVITATE ARENAE FVNIS EFFICI) Prouerbium eſt, aliis notatum de re prorſus impoſſibili, quam quis tamen conficere laboret. Suidas: *ἐξ ἄμμου σχοινίον πλέκεις. ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων.* Nilus de primatu Papae lib. II *ἐκεῖνός τε ἀπὸ τοιούτων ἑαυτὸν ἐλπίζων, ἐξαίρειν οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ ἐκ ψάμμου σχοινίον πλέκειν ἐπιχειρεῖ.* BARTHIVS Adu. 50, 10.

5 ADEO PROPRIAM — VT BONI CONSVLAT) Ita legendum monuit VRSINVS. Moram ex vulgata lectione lectori ſe obiicere, clarius eſt, quam quod indigeat verbis. Fuluius Vrſinus vocem *adeo* intrudere monet:

HORTORVM quoque te cultus, Siluine, docebo,
Atque ea, quae quondam ſpatiis excluſus iniquis,
Cum [a] caneret laetas ſegetes, & munera Bacchi,
Et te magna Pales, necnon caeleſtia [b] mella,
Virgilius [c] nobis poſt ſe memoranda reliquit.
Principio ſedem numeroſo praebeat horto

Pin-

VARIETAS LECTIONIS.

[LIBER X.] a) *Quom I. B. R.* b) *celeſtia I. B. R. I. I. coeleſtia H. A. Gr. G.* c) *Vergilius P. Gr. G.*

NOTAE VARIORVM.

net: *adeo vt boni conſulat.* Ea ratione ſane perquam facile omnia reſtitui poſſunt. Ego vitium exortum inde arbitror, quod *conſulatur* ſupra literam picto apice ſcribere librarius neglexerit. Boni conſuletur, ait, hoc opuſculum, ſi quis non plane dedecori eſſe caeteris noſtris arbitrabitur. BARTHIVS I, 2. Veteres editiones: *ideo propriam ſibi laudem non vindicat, vt boni conſulat.* Et hac lectione idem clariſſ. Morgagnus veram elici poſſe non dubitat, *ideo* dumtaxat mutato in *adeo.* Eſt enim *adeo non, vt* idem *quod tantum abeſt vt*, quo non modo Liuius & Curtius, ſed Columella etiam vſus libr. 2. cap 12 dum ſcriberet: *cum ſola haec res adeo non infeſtetur herbis, vt ipſa herbas perimat.* PONTED.

AD CARMEN IPSVM.

2 SPATIIS EXCLVSVS INIQVIS) Notiſſima ſunt verba Maronis Georg. 4, 146. In cuius nonnullis codicibus perperam *diſcluſus* legitur, vt vel ex hoc loco Columellae conſtat. Recte autem *iniqua* anguſta ex Aeneide interpretatur Seruius. Simile eſt *extremis ſpatiis eſſe.* Eucherius Paraenetico ad Valerianum: *Diſſipatas loquimur opes mundi, cum iam ipſe mundus in finem ſuum vergens ſpatiis agatur extremis.* In quam ſententiam vide quae ſcribit Cyprianus ad Demetrianum. Plauti illud huic non abſimile etiam, *ad incitas redigi.* An autem reliquerit quidquam Maro, & an recte fecerit eum ſupplere volens Columella, non eſt huius loci diſquirere. Et diſputauit contra non ineptiſſime Angelus Decembrius in Politia Litteraria, homo doctior quam eloquentior. BARTHIVS I, 2.

4 ET TE MAGNA PALES) Alludit ad id Virgilii: *Et te magna Pales.* Pales paſtorum Dea vel pabuli. POMPON.

4 COELESTIA MELLA) Multa Hyginus adfert de origine apum poëticis magis decora fabulis quam ruſticorum obſeruationi aut diligentiae. Nos tamen pro interpretatione dicemus. Aiunt mulierem ſpecie pulcherrimam nomine Meliſſam Iouem in apem conuertiſſe. Homerus ex crabronibus natas dicit, quas nymphae Phryxonides [vid. Col. 9, 2, 3] educauerunt: mox in Cretenſi antro Iouis extitiſſe nutrices, & pabula diuinitus ſortitas, quibus infantem educabant. Hoc Virgilius indicat, inquiens: *Dictaeo coeli regem pauere ſub antro;* & qua in regione natae ſint, ad agricolas minime pertinet. an in Theſſalia ſub Ariſteo? an in inſula Cea? an Erechthei temporibus ſub monte Hymetto? an in Creta ſub Saturno, vt Menander ait. Nec ad nos pertinet perſcrutari, vtrum vt alia animalia gignantur: an ex floribus progeniem inquirant, & vtrum euomant mel, an ex alia parte edatur. POMPON. *Coeleſtia* vocantur *mella*, quia, vt ait Plinius, ſublucanis temporibus defluunt ex aëre. ASCENS.

6 PRINCIPIO) Eligatur ab olitore non macilentum ſolum ac ſterile. cui facile terga, id eſt, ceſpites in ſuperficie reſoluantur. POMPON.

6 NVMEROSO) ab numero herbarum. Et cum ſit foſſus ager, ita teratur, vt ſit inſtar gracilis harenae. vel ſi tale ſolum non facile reperitur, alia animaduertenda ſunt, vt per ſe terrae benignitas inculta tamen & vuida (vt Varro ſcribit) i. e. humida educet ebulos virgulta ſambuci rami inſtar. POMP. *Numeroſus* & pretioſus, memorabilis, in quo opera non ludatur. Nam eruditi ſcriptores *numerum* pro pretio ponunt. Domitilla Epitaphio Hectoris, *Ille ego qui magni paruus cognominis haeres Corpore in exiguo res numeroſa fui.* Auſonius Epiſt. VII *Oſtrea Baianis certantia, quae Medulorum Dulcibus in ſtagnis reflui maris aeſtus opimat, Accepi, dilecte Theon, numerabile munus.* Quamuis eo loco & alia ratione capi poſſit. Ouidius libro III Amorum Elogia VI *Quae mihi ventura eſt (ſiquidem eſt ventura) ſenectus? Cum deſit numeris ipſa iuuenta ſuis.* Hoc eſt pretio atque officio ſuo. Scribonius Largus ad Calliſtum: *Delectus non eſt perſonarum, ſed eodem numero malus bonusque habentur.* Ita enim ibi legendum ex prima Ruellii editione, cum ſequentes *modum numero* malo exemplo ſubſtituerint. Contra *innumerus* vanum, irritum, nullius pretii, ſonat. Vindicianus ad Valentinianum: *Cum ſaepe humani generis fragilitas falſo de natura ſua queratur, aliquando tamen potuimus redditis cauſis oſtenſisque remediis vanas & innumeras*

que-

Pinguis ager, putres glebas, reſolutaque terga [d]
Qui gerit, & foſſus [e] gracileis imitatur [f] arenas.
Atque habilis natura ſoli, quae gramine † laeto
Parturit, & rutilas ebuli [ff] creat vuida baccas [g].
Nam neque ſicca placet, nec quae ſtagnata palude
Perpetitur querulae † ſemper conuicia [h] ranae.
Tum quae ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibuſque feris laetatur, & aſpera ſiluis
Achrados [i], aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet, & iniuſſi [l] conſternitur vbere mali:

Sed

VARIETAS LECTIONIS.

d) *terra P.* e) *foſus R.* f) *mittatur P.* †) *gramina laeta* coni. *Vrſi.* ff) *ebulus cr. humida L.* g) *bacchas B. R. bacas L. Gy.* †) *quaerulae Gy.* h) *conuicia l. B. R. conuit. al.* i) *Aclaradis P. Achrodos G. Achradis L.* l) *iniuſſa P.*

NOTAE VARIORVM.

querimonias refutare. Eſtque manifeſta imitatio Graecorum. Theocritus Cyniſca: — λύκῳ καὶ νυκτὸς ἀνῴκτου Ἄμμες δ' οὔτε λόγῳ τινὸς ἄξιοι, οὔτ' ἀριθμητοί. Vbi Scholiaſtes oraculum priſcum refert, Ὑμεῖς δ', ὦ μεγαρεῖς, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι, Οὔτε δυωδέκατοι, οὔτ' ἐν λόγῳ, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ. Homerus Iliad. B. — σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις, Οὔτε πότ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ. BARTHIVS 1, 2. Adde eundem 37, 7. SCHOETTG. Etiam hic parum vidiſſe Barthium, iam in theſauro Fabriano animaduerſum eſt; *numeroſus* verbo eſt amplus, laxus, in multas areas definitus.

7 RESOLVTAQVE TERGA) *Reſoluta terga* quae ſint, docebit inſpectus Palladius, & nos alibi ex eo notauimus. *Terga* enim Graecanica imitatio eſt, νῶτα θαλάσσης, apud Muſaeum; γαλήνης, Nonnum lib. XI; νῶτα κολώνης, lib XVI Quomodo Auienus ora maritima. *Non in profundum terga dimitti maris.* Auſonius Heroë XXI *Hyppothoum Pyleumque tenet gremio infima tellus, Caulibus & maluis terga ſuprema virent.* BARTHIVS 1, 2.

9 QVAE GRAMINE LAETO) *Laeta* malit VRSIN. Semper velut nouo gramine in partum tumet. Sic *parturire* aliis vſurpatum. Ennodius Carm. IX *Quicquid terra creat, gignit mare, parturit aether.* Vide & Notas ad Panegyricum Claudiani in Probinum. Quare non aſſentimur Fuluio Vrſino, qui *gramina laeta* reponit. Malim vero *lecto:* nam non de quouis loquitur, ſed electili, vt patet, cum mox ebulum nominat. *Laeta* enim etiam vrtica & tales dici poſſunt. BARTHIVS 1, 2. Quin hic nihil ſpectari niſi vbertatem ſoli, apertum eſt.

11 NAM NEQVE) Vitandum ſemper illud ſolum eſt, quod ſiccum vel paluſtri ſtagno madefactum, vbi ranunculi viridi tergo ſaltant. POMPON.

11 STAGNATA PALVDE) *Stagnare* dicitur, quod perpetuum laticem ſubiicit, irremiſſo fonte proſultans. Virgilius Georg. 4, 287. — *Quia Pellaei gens fortunata Canopi Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum.* BARTHIVS 37, 7.

12 CONVICIA) Adludit ad fabuloſam originem ranarum ex ruſticis Latonam conuitiantibus, de quibus Ouidius Metam. 6, 377 *Quamuis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant.* SCHOETTG. Niſi tamen ad etymon potius, q. d. *conuocium* reſpicitur, absque notione iniuriae vt Phaedr 1, 7, 4 &c. eſt enim res copioſe in Fab. Lexico diſputata.

13 TVM QVAE SPONTE) laudat ſolum, quod vltro vlmos alat & ſylueſtri palmite laetetur. POMPON.

15 ACHRADOS) quod ſpinae genus eſt, & gaudet atris prunis obtegi & conſterni ſylueſtri & indigena malo. POMPON.

15 PRVNI LAPIDOSIS POMIS) quae intus habent nucleos, qui alias Latinis lapides dicuntur. Sic *lapidoſa corna* dixit etiam Virgilius Georg. 2, 34 cuius baccae etiam habuere duos nucleos. SCHOETTG.

16 INIVSSI) naturalis, vt contra *iuſſum*, quod manu inducitur. Infra hoc libello: *Tum iuſſi veniant decliui tramite riui.* BARTHIVS 37, 7. Alias Columella noſter dicit, *imperare aruis*, eodem ſignificatu. SCHOETTG. Laudat hic BVCHNERVS v. 48 & Horatianum *iniuſſae veniunt* ad mulctra capellae

16 CONSTERNITVR) *Conſterni* eſt impleri quaſique induci. Virgilius, nam hic Columellae auctor eſt, lib. 12 *Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi Oppetere, & lato terram conſternere tergo.* BARTHIVS 37, 7.

17 SED

Sed negat [m] helleboros [n], & noxia galbana [o] ſucco,
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat,
Quamuis ſemihominis veſano gramine foeta
Mandragorae pariat flores, moeſtamque cicutam,
Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus † aequa [p]

Terga

VARIETAS LECTIONIS.

m) *necat P.* n) *eleboros Ienſ. heleboros R.* o) *carbaſia* a. *P.* †) *clunibus Lipſ.* p) *aequa P. H. aeque* al. *vid. Morg. I, 53.*

NOTAE VARIORVM.

17 SED NEGAT) Poſt haec amara neget ferre, vt Hellebori duo genera album & nigrum. Optimum eſt, vt meminit Plinius, in Anticyra. Duae enim ſunt vrbes nomine Anticyrae; altera Phocis; altera a ſinu Maliaco ad Oetam montem, vbi optimum naſcitur Helleborum, & ideo dicitur Oetia potio ſiue Anticyra; cuius cauſa vt mortales purgarentur, locum celebrem fecere. Inſanientibus ſumtum vtile Helleborum, aliter veratrum appellatur. Helleborum Melampus Medicus Amythaonis filius inuenit, quod *Melampodium* vocant. alii dicunt paſtorem eiusdem nominis inueniſſe, cum capras paſceret. POMPON.

17 NOXIA GALBANA SVCCO) quod ad ſuccum adtinet. Nam fumus galbani non noxius ſed admodum proficuus eſt, praecipue etiam apibus, quod e ſuperiore libro conſtare poteſt. SCHOETTG. *Galbanum* herbam adeo ipſo olfactu acrem, vt nidore ſerpentes fuget, ſi vratur ſincerum. Plinius autor. POMP.

18 TAXOS) Negat & *taxos*, moeſtas & funebres arbores, quibus Theſſalia, docente Plinio, maxime abundat, abieti non diſſimiles: quarum vmbra, lac & ſuccus letum afferunt, vnde toxica quaſi taxica ſunt appellata. fumus etiam taxi mures necat. Negat *Mandragoram*, quod naturam quandam cum hominibus mixtam habet, cum & mas ſit & foemina. Eam foſſuri ab auerſante vento cauent, & occaſum ſpectant, prius tribus circulis gladio ſaepiunt. Vis eius in poculo ſomnifera eſt, ac etiam olfactu. Coelius 9, 48. POMPON.

18 STRENVA TOXICA) alludunt ad vim perimendi, vnde & dicta ſunt Dioſcoridi τοξεύματα. Scholiaſtes Nicandri Alexipharmacis. τοξικὸν δὲ καλεῖται τὸ τοιοῦτον φάρμακον, διὰ τὸ ὁμοίως τοῖς τοξεύμασιν ἀναιρεῖν. Eo reſpexit Columella. BARTHIVS 1, 2.

19 QVAMVIS SEMIHOMINIS) Mandragoram Pythagoras ἀνθρωπόμορφον, tanquam humanam effigiem praeferat, vocauit: nam radix homini ſimillima eſt, quod Auicenna etiam prodidit, & vulgo fere ita viſitur. Mandragoram foeminam, *Thridaciam* nuncupant, marem vero, *Norion*. Coelius 9, 118 [quin 17, 24] Plura de Mandragora ASCENS.

19 SEMIHOMINIS) Ita vocatur Mandragora, quia radix eius inferiorem partem hominis repraeſentat, crura ſcilicet & pedes. Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 6, 2. p. 584. Non autem illa eſt, quam hodienum agyrtae quidam pro vera mandragora imperitis vendunt, quorum fraudes detegit Matthiolus apud Druſium in diſſertatiuncula, an Ruben mandragoras inuenerit, poſt Comment. in Ruth p. 126. 127. SCHOETTG.

19 VESANO GRAMINE FOETA MANDRAGORAE) Ad vim eius herbae pertinet, cuius ſuccum vel praeſentibus venenis adnumerant Medici veteres. Aëtius libro XIII cap. XLV *inſaniam inducere.* Eidem ſcriptum cap. LXVIII *paullum a lethargo differentem,* Paullus Aegineta libro V cap. XLIV, alia ſimilia ſcribit Coelius Aurelianus lib. II Acut. cap. IV & lib. I cap. III. BARTHIVS 37, 7.

20 CICVTAM) quae, vt Plinius ſcribit l. 25 publica Athenienſium poena venenum eſt; epota Socratem ſuſtulit. Ex ea quoque illiti teſtes, & loca circa pubertatem venerem cohibent. Cicutae aduerſatur vis Pericampi, herbae ſimilis papaueris cum feruentiſſima ſit, ac etiam fungis ſimile remedium affert & panaces & thus. POMPON.

21 FERVLAS) ferulae puerorum tormenta ſunt, ſacratae tamen Libero patri: aſinis ſapidiſſimae ſunt; caeteris iumentis veneno. Ideo aſinus grata hoſtia Baccho cadit. POMPON.

21 NEC MANIBVS MITIS FERVLAS) Videtur legendum *mites & aequa.* VRSIN. 4. Clara correctio: *mites ferulas, nec cruribus aequae.* Rubum foeminino genere extulit, nam in omnibus veteribus editionibus legitur *aeque.* Ferula manibus infeſta ſub imperio paedagogorum. Sed quid ſunt *terga rubi?* Fuluius, qui ſuperiorem etiam locum attigit, nihil ſuſpicatus eſt. Noui quidem Virgilium de arboribus ſic eſſe locutum, Georgico II — *quo quaeque modo ſteterit, qua parte calores Auſtrinos tulerit, quae terga obuerterit axi.* Sed hoc nihil ad rubum. Et omnino aliud quid latet. *Tela* nimium ab omnibus codicibus abit. Forte *Regna*, ſed & hoc audacius. BARTHIVS 1, 2. Ad vſum ferularum in ſcholis reſpicit, vnde

Terga rubi, ſpiniſque ferat paliuron acutis.
Vicini quoque ſint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis:
Aut fons illacrimet [q] putei non ſede profunda,
Ne grauis hauſturis [r] tendentibus ilia vellat.

Talis

VARIETAS LECTIONIS.

q) *illachrymet I. B. R. I. I. H. A. G. illacrymet Gr. St.* r) *hauſuris P. L.*

NOTAE VARIORVM.

de *manum ferulae ſubducere* apud Iuuenalem eſt, ſcholaſtico imperio iam exiiſſe. Eodem alludit & Auſonius ad Nepotem Protreptico. BARTHIVS 37, 7. Poſui lectionem certe non improbabilem. *Mitis* quarto caſu Virgilianum eſt, ſi Heinſius bene vſus eſt vetuſtiſſimis libris: Buchnerus hic obſeruat, *mites* & *aequi* placuiſſe Statio ad Tib. 4, 2. *Aequae* praeferebat ipſe, itemque Heinſius ad Ouid. Met. I, 109 ſcilicet iungendum cum *rubi*. *Terga rubi* dicuntur, credo, de connexis inter ſe & implicitis fruticibus: quae vellere quaſi quodam & tergore telluris partem obducunt, vt verſ. 7. de ceſpite. Pro *terga ſerta* legi vult Barthius ad Claudianum p. 1018, quo nihil opus eſt.

22 RVBI) Rubi ſpinoſo dorſo cruribus noxii ſunt, in radicibus ranam nutriunt, quam ex ſuo nomine rubetam dicunt: ideo ad maleficia magicis auxilium praeſtant. decocti tamen in auſtero vino dentes firmant. Eſt & genus rubi quod roſam gignit. POMPON.

22 PALIVRON) Afri *Ziuron* vocant: genus eſt ſpinae, & efficaciſſimum contra ſerpentes. POMPON. Fruticis ſpinoſi genus. Eodem modo ac noſter loquitur Sedulius 1, 262. — *purpurei neu per violaria campi Carduus & ſpinis ſurgat paliurus acutis.* Vterque ſumſit ex Virgilio Ecl 5, 38. *Pro molli viola, pro purpureo narciſſo Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.* SCHOETTG.

23 VICINI QVOQVE SINT) ſit horto vicinus fluuius, aut in eo fontes erumpant. Aqua enim alimentum herbis praebet. Puteus in hortis etſi vtilis, multo tamen labori olitoribus eſt aquam haurientibus, & ſic non facile hortus irrigatur. POMPON.

23 INCOLA DVRVS) ad labores ſcilicet omnis generis fortiter ſuſtinendos & tolerandos. Sic quoque Virgilius Georg. 1, 160 *Dicendum & quae ſint duris agreſtibus arma.* Sic *durus arator* Georg. 4, 512. Adde quae notat Bulaeus ad Valer. Flaccum 4, 668. SCHOETTG.

24 SITIENTIBVS) Siquidem neceſſe eſt, vt crebro irriges. eoque fit, vt ſatum quam celerrime erumpat, & laetiſſime adoleſcat. Plinius autor. POMPON.

25 AVT FONS ILLACRYMET) De rigatione loquitur, ab aqua fontana, manu facta. Lucretium videtur imitatus lib. I de rerum natura. *In Saxis & ſpeluncis permanat aquarum Liquidus humor, & vberibus flent omnia guttis.* Eodem verbo Plinius Valerianus Medicus lib. IV cap. XLII *gummi guttae, quam Perſici truncus illacrymat, fluenti aluo medetur.* *Puteus* foſſam ipſam fontis notat, quam non profundam eſſe vult, ne haurientes laborent extrahenda aqua. *Sedes* locum depreſſum notat. Virgilius Culice. *Ima ſuſurrantis repetebant ad vada lymphae, Quae ſubter viridem reſidebat coerula muſcum.* BARTH. 1, 2.

26 NE GRAVIS HAVSTVRIS) Nicolaus Leonicus, magnae eruditionis homo, hunc locum mendoſum eſſe exiſtimauit, & pro Tendentibus, *Celonibus* legi debere credidit. Iudicium autem ſuum hac de re fecit in commentariis εἰς μηχανικὰ Ariſtotelis. Ipſe manuſcriptos libros cum excuſis conſentire inueni, nec vitium vllum receptam lectionem habere puto. Docti tamen viri de hoc ſtatuent: nam quod item ita etiam locum Plinii e XIX libro, cap. IIII corrigi debere putat, aliter illum emendatum eſſe exiſtimo. In excuſis libris ſic legitur, *Certica, organiſque pneumaticis tollendo non hauſto rigando:* in antiquis vero ita ſcriptum eſt, vt tuto emendari poſſe opinor, *Tollenonum hauſtu rigandos:* eſt enim *Tollenon*, vt Sex. Pompeius docet, genus machinae, quo trahitur aqua. quare cum Latini ſcriptores vernaculam vocem haberent, quae id appoſite ſignificaret, neſcio cur externa vti debuerint. VICTOR. Ptolemaeus Flauius (Coniectan. c. 92.) & alii emendant, *hauſturis tellonibus*, cum in priſcis editionibus ſit *tollentibus*. Ego vero vetuſtiſſimam earum, quas ego vidi, *tendentibus* prae ſe ferentem, ſequendam arbitror. *Tendunt* enim hauſturi *ilia*, eo magis, quo altior puteus eſt. Vt & alii, qui magno conatu quid faciunt. Silius lib. V — *Subſidens ilia niſu Conantis ſuſpenſa fodit.* Haurientis autem eisdem verbis deſcriptionem apud elegantiſſimum ſcriptorem Terentianum habes, his verſibus: *Nil magnum gerere hunc putes, Et tantum in digitis opus: Cunctis viſceribus tamen Occultus trepidat labor; Coecis flatibus intimi Tenduntur laterum ſinus, Et poples tremit & genu.* Vbi vides maximum laborem eſſe, quem merito cultu hortorum arcet Columella. De machinis hau-

Talis humus vel parietibus, vel ſepibus hirtis
Claudatur, neu ſit pecori, neu peruia furi [rr].
Neu tibi Daedaleae [s] quaerantur munera dextrae,
Nec Polycletea †, nec [t] Phradmonis [u], aut Ageladae [x]
Arte laboretur: ſed truncum forte dolatum
Arboris antiquae numen venerare Ithyphalli [y]

Terri-

VARIETAS LECTIONIS.

rr) *pluri L.* s) *Dedaleae Steph.* †) *polyclytea P. paloclitea.* t) *vel I. B. R.* u) *fragmenis R. Phragmonis a. V. Phiramonis L.* x) *ageledae P.* y) *ithiphalli R. priapi* ant. *triphalli* nouus *Pol. trifalli L.*

NOTAE VARIORVM.

ſtoriis vide decimum Vitruuii. BARTHIVS 1, 2. Sic quoque PITHOEVS Subciſ. 2, 17. *Ne latus hauſturis* legit etiam ad Sidonium p. 321 SAVARO. Sed Io. Frid. GRONOV. ad Liu. 24, 34 *Ne grauis hauſturo tolleno tibi ilia vellat*, quo loco *tollenonem* pluribus vindicat.

27 TALIS HVMVS) Cingant locum horto idoneum vel parietes vel ſepes, quae hoc modo fiunt. Plantantur ſambuci ſpatio trientali: inde ſemina ruborum oblongis inſerta paſtillis ordinatim ponuntur: ſepem triennio faciunt & furi & pecori inuiam. poſt trimatum gaudent ſingulis annis rubi aduri, & aduſtione duriores aſperioresque erumpunt. POMPON.

27 SEPIBVS HIRTIS) *hirſuta ſepes horrida ruſco* eſt v. 374.

29 DAEDALEAE) Daedalus ingenioſus fuit inter fictores laudatus (Plin. 34, 8) pueros duos diſtringentes ſe fecit. Huius Daedali munera intelligit, non illius Athenienſis. POMPON. Senſus horum verſuum eſt talis: Priapum cuſtodem hortenſem dolatum ex trunco quolibet para, nec multum ambige, an Daedalus illum fabrefecerit, aut Polycletus optimi ſtatuarii. Quidam hoc carmen ſuperioribus annectunt ad maceriam referentes, hoc ſenſu: Sepem vel parietes vel hirtis ſpinis horto ſtrue etiam incompoſitam: ne putes me architectum parieti hortorum cupere praeponi Daedalum fabricae celeberrimum. Per *munera* intelligebant munia & mechanemata, quibus ille multa ſtruxit egregie, inter quae Labyrinthum Cretae a poëtis decantatum. Poteſt autem hic verſus cum inferioribus iungi: quoniam Plinius inter fictores Daedalum numerat, cuius verba ſunt haec lib. 34 *Daedalus ipſe inter fictores laudatus pueros duos diſtringentes ſe fecit.* Recenſetur & alter ab eo Daedalus inter pictores. Sed nihil ad rem. PIVS.

30 POLYCLETEA) Polycletus Sicyonius Ageladae ſculptoris diſcipulus fuit: Diadumenum puerum expreſſit molliter cubantem: ſolusque hominum, vt meminit Plinius lib. 34 artem feciſſe ipſam, artis opere iudicatur. Sculpſit diſtringentem ſe, & nudum talo inceſſentem. POMPON. Polycletus fecit ex aere ſigna, floruit Olympiade 87, nobilitatus quamplurimis diſcipulis, quos Plinius enumerat lib. 34, 32. PIVS. *Ithyphallus* inter mimos numeratur a Graecis ebriorum ſpecie redimitus, manicatusque: nam apud Strabonem multae ſunt mimorum ſpecies. Dicitur autem a φαλλὸς, i. e. Priapo, & ἰθὺς, erectus, quaſi erecti ſpecie membri columna. ASCENS.

30 PHRADMONIS) Sculptor & pictor fuit. Ergo opera Phradmonis & Ageladae & Polycleti & Daedali non quaerunt ruſtici: ſed locent in medio horto imaginem Priapi in trunco expreſſam, vt etiam monet Tibullus, cum ait: *Pomoſisque ruber cuſtos ponatur in hortis, Terreat vt ſaeua falce Priapus aues.* Columella non *Priapum*, ſed honeſtiore vocabulo *Ithyphallum* nominat. Priapus filius Bacchi & Veneris fuit: quia vinum Venerem cit. hunc Aegyptus *Ithyphallum* nominat: alii *Thiphona*, vt Diodorus ſcribit. Hic Deus putatur ſacratus ab Iſide; quae cum interempti mariti Oſiridis membra omnia legiſſet, nusquam reperit virile membrum. ideo templum huic prope Nilum ſtatuit cum ſacerdotibus. POMPON.

31 TRVNCVM FORTE DOLATVM) Temere & nullo artificio politum. Sic Horatius *fortuitum ceſpitem* vocat. Et illa *Priapi mentula ſine arte*, quae in Catullo eſt, huc pertinet. Fruterius Veriſimil. 2, 19. SCHOETTG.

32 ARBORIS ANTIQVAE) Nonnulli doctorum hunc verſum omittunt, vt teſtimonium hinc petens Briſſonius libro de ritu Nuptiarum. Sane ſpeciem quampiam inſititii prae ſe fert, vt quod ordinem dicendi paullo acutiorem voluerit facere planiorem, nec demtus quicquam ſententiae abſtrahit. Illuſtrant autem notis non poenitendis Coelius Rhodiginus Antiq. Lectionum lib. VI cap. XVI & Bapt. Pius, homo multae lectionis, ſed perraro iudicio conſtans, in Annot. poſterioribus. BARTHIVS 1, 2.

33 TER-

Terribilis membri, medio qui ſemper in horto
Inguinibus puero, praedoni falce minetur.
Ergo age nunc cultus, & tempora quaeque ſerendis
Seminibus [z], quae cura ſatis, quo ſidere primum
Naſcantur flores, Paeſtique roſaria gemment [a],
Quo Bacchi genus, aut aliena † ſtirpe grauata
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos,
Pierides tenui deducite carmine Muſae.
Oceani ſitiens cum iam canis hauſerit vndas,
Et paribus Titan orbem librauerit horis,
Cum [b] ſatur autumnus quaſſans ſua tempora pomis,

Sordi-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *Saeminibus R.* a) *gement R.* †) *alieno L.* b) *Quom I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

33 TERRIBILIS) Epitheton hoc eſt mentulae ſ. inguinis auctoribus vſurpatum, prout notarunt Interpp. Petronii c. 132. SCHOETTG.

34 PVERO, PRAEDONI) BVCHNERVS coniungi vult *puero praedoni*, & comparat Ouid. Faſt. 4, 589 *At neque Perſephone digna eſt praedone marito.* Sed quorſum deinde *falx?* Verum nolumus lucem accendere Priapo.

36 QVO SIDERE) quo tempore. Veteres enim ſecundum ſiderum ortum & occaſum tempora anni determinabant, quod ex quamplurimis Heſiodi, Virgilii, noſtrorumque auctorum locis probari poſſet, ſi opus eſſet. Imitatus autem eſt noſter, vt ſolet, Virgilium ſuum Ge. 1, 1. — *quo ſidere terram Vertere* &c. SCHOETTG.

37 PAESTIQVE) Paeſtum oppidum eſt Lucaniae, cuius moenia prope mare magni ſpatii, adhuc integra videntur latitudine & altitudine miranda, a Tuſcis conditum. Poſſidoniam dixerunt, & eius ſinum Poſſidoniatem. Poſtea Romam miſſis huc colonis ampliauerunt, vt ait Strabo. Hic roſa fere albicans bis anno prouenit, Maio & Septembri. POMPON. Paeſtum vrbs eſt Lucaniae ad mare, circa quam bis in anno roſae naſcebantur, vnde — *biferique roſaria Paeſti* apud Virgilium Georg. 4, 119. Nominat *Paeſtanum ſinum & Paeſtum* oppidum Pomponius Mela 2, 4, 82. Inde *Paeſtanae roſae* pro optimis, ſeu κατ' ἐξοχὴν pro roſis. Ennodius Dictione 8 p. 489 *Induſtria fecit, quod Paeſtaneas roſas dumeta pepererunt. Roſaria & roſeta Paeſtana.* Ouidius Met. 15, 708 — *tepidique roſaria Paeſti.* Ennodius Carm. 9, 146 *Paeſtanis pariter depingit terga roſetis.* Et *ars Paeſtana* pro hortorum & florum cultura apud Strobum Gallum in Hortulo praefat. v. 2. — *ſi quis Paeſtanae deditus arti.* SCHOETTG.

37 GEMMENT) floreant, in gemmae modum ſplendeant. Virgilius Culice v. 69 *Florida cum tellus gemmantes picta per herbas Vere notat dulci diſtincta coloribus arua.* SCHOETTG.

39 ADOPTATIS FRVGIBVS) h. e. inſitis vid. Pall. 14, 19 & 20 & ibi *Buchn. Fruges* pro *fructibus* etiam poëtae alii e. g. Nemeſi. ed. I, 67 *Omnique ex arbore fruges.* Vid. Heinſ. & Burm. ad Ouid. nuc. 19.

40 DEDVCITE) Translatio a texentibus, aut lanam in fila ducentibus. Auſonius: *Mollia ſubtili texunt mihi carmina filo Pierides.* Columella infra: — *gracili connectere carmina filo.* Sic Virgilius: — *deductum dicere carmen,* tenue, non elatum. Pomponius Poëta: A. *Vocem deducas oportet, vt mulieris videantur verba.* B. *Iube modo afferatur munus, ego vocem reddam tenuem & tinnulam.* Cornificius apud Macrobium: *Deducta mihi voce garrienti.* Horatius lib. II Sat. 1 — *ſimilesque meorum Mille die verſus deduci poſſe, Trebati.* Media barbarie Petrus Mauritius lib. IV epiſt. XXIII *Luſimus, & cantus tecum deduximus aequos.* BARTHIVS 1, 2.

41 OCEANI SITIENS) Foditur hortus poſt occaſum caniculae. Stellae enim cum occidunt, finguntur a Poëtis ad Oceanum potus gratia iuiſſe. Canis hic, vt ſcribit Higinius, Erigones fuit, & in lingua ſtellam vnam habet, quae canis appellatur: in capite vnam, quam Syrion [Sirium] nonnulli appellant. Plinius ſic refert: *Aquilones antecedunt caniculae exortum, quos prodromos appellant: poſt exortum iidem aquilones conſtantius ſpirant, eteſias vocant. Oritur VII Cal. Aug. occidit, ſed non tota poſt XL dies.* POMP.

43 CVM SATVR AVCTVMNVS) Iſta mihi in mentem reducunt haec Apuleii verba e lib. II Metamorph. p. m. 16 *Cum muſtulentus auctumnus maturum colorem adflauerit.* Idem lib. IX Metam. p. 232 *Poſt muſtulentas,* inquit, *auctumni delicias.* Boëtius, lib. I de Conſol. metr. II *Auctumnus grauidis influit vuis.* SCHOETTG.

Sordidus [bb] & muſto ſpumantes exprimet vuas;
Tum mihi † ferrato ‡ verſetur robore palae
Dulcis humus, ſi iam pluuiis defoſſa [c] madebit.
At ſi cruda manet caelo durata ſereno,
Tum iuſſi veniant decliui [d] tramite riui,
Terra bibat fontes, & hiantia [e] compleat ora [f].
Quod ſi nec caeli, nec campi competit humor,
Ingeniumque loci, vel Iuppiter abnegat imbrem,
Expectetur hiems, dum Bacchi Gnoſius [g] ardor
Aequore caeruleo [h] celetur [i], vertice mundi,

Solis

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *Sordibus L.* †) *male L.* ‡) *feratro Gy.* c) *defeſſa. madeuit P.* d) *decliuo Ienſ.* e) *hianti L. I. B. R.* f) *ore L. I. B. R.* g) *naxius I. B. R. noxius Lipſ.* h) *ceruleo R. coeruleo I. I. A. G.* i) *celeretur I. B. R. caeletur I. I. A. G. curuetur Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

SCHOETTG. Caeterum coniungo *ſatur* cum *pomis*; & *quaſſare tempora* dici puto propter ebrietatem.

44 SORDIDVS) Ita dicitur autumnus, quia, qui vuas calcant, ſordes exinde contrahunt. Ouidius Faſtor. 4, 897 *Venerat autumnus calcatis ſordidus vuis.* In plerisque editionibus exſtat *ſordibus*, quod tamen emendandum. Idem Metam. 2, 29 *Stabat & autumnus calcatis ſordidus vuis.* Sedulius I, 75 *Sordidus impreſſas calcabit vinitor vuas.* Sic Ieſaiae 63, 1 vir ille ſub habitu calcatoris Prophetae in viſione adparens, dicitur חמוץ בגדים, h. e. *decoloratus* vel *ſordidatus veſtibus* SCHOETTG. Vid. Elmenh. ad Apul. p. 149. ALMEL.

46 DEFOSSA MADEBIT) Quidſi legamus, *defeſſa madeſcit. Defeſſa* quidem agnoſcit, quod indicatum eſt, Mediceus codex, & pertinere poteſt ad laborem terrae concipiendi, nutriendi & pariendi, quo *defeſſa* denuo *madeſcit* Ioue patre in gremium illius deſcendente. Poteſt tamen etiam *madebit* ferri. conf. dicta ad v. 84.

48 IVSSI — RIVI) induſtria noſtra eo deducti. Vide ad v. 16. SCHOETTG. *Iuſſi riui* dicuntur noſtro II, 3, 10 *aqua marina* illata, cui ibidem opponuntur *ſuae ſpontis* aquae. BVCHN.

51 IVPPITER ABNEGAT IMBREM) coelum. Vnde Horatius: *ſub Ioue frigido.* Ennius in Thyeſte, Ciceroni, Feſto & Probo ad Ecl. 6, 31 citatus: *Aſpice hoc — ſublime candens, quem vocant omnes Iouem.* SCHOETTG.

52 BACCHI GNOSIVS ARDOR) Coronam dicit. Ariadna coronam dono accepit a Theſeo. inde nupſit Libero patri: & poſt eius mortem Liber pater coronam in coelo collocauit. Alii dicunt hanc coronam dediſſe Bacchum Ariadnae, cum ad Minoëm in Cretam venit; alii dicunt coronam fuiſſe datam a Venere Baccho in nuptiis Deorum. Haec cancro & leone exoriente occidit. exoritur cum ſcorpio: habet ſtellas nouem in rotundo diſpoſitas. Alii dicunt hanc coronam oriri in Non. Octob. POMPON. Per *ardorem Gnoſium* intelligit ardentem coronam, quam Bacchus Ariadnae Cretenſi dono dedit: hoc eſt, expectetur coronae emerſus, qui eſt in Octobri. *Corona exiſtimatur Ariadnae fuiſſe, a Libero Patre inter ſidera collocata. Dicitur enim in Inſula Dia cum Ariadne Libero nuberet, hanc primam coronam muneri accepiſſe a Venere, cum omnes Dii in eius nuptiis dona conferrent. Sed vt ait, qui Cretica conſcripſit, quo tempore Liber ad Minoa venit cogitans Ariadnen comprimere, hanc ei coronam muneri dedit, qua delectata non recuſauit conditionem ſtupri.* Haec Hyginus. *Naxium* autem pro Bacchico ſumit, quoniam Bacchus eam Ariadnae dono dedit: quique in Naxo colitur. Hinc Propertius, *Atque tuum potant Naxia turba merum.* Naxos a Strabone lib. 10 vna Cycladum creditur. In Codice priſco atque antiquitatis reuerendae legitur *Gnoſius;* quae lectio egregie competit ſenſui, *Gnoſium* enim *ardorem* vocabis hanc coronam puellae *Gnoſiae* h. e. Cretenſis. *Gnoſos* eſt oppidum Cretae. Ouidius, *illam Gnoſiadesque* Cydoniadesque *iuuencae.* Idque dicitur ex imitatione Virgiliana: *Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronae.* Manlius [Manilius] lib. I *Gnoſia deſertae fulgent monumenta puellae.* Nec de tota corona intelligendum: ſed de peculiari ſtella coronae infixa fulgentiore, de qua multa Manlius. & Plinius lib. 18 ſcribit, VIII *Idus Octobris Caeſari refulgentem in corona ſtellam exoriri.* PIVS.

53 CELERETVR) quia ſol propter breuitatem dierum celerare videtur. POMPON.

54 ATLAN-

Solis & aduerſos [l] metuant Atlantides [m] ortus.
Atque vbi iam tuto necdum confiſus Olympo,
Sed trepidus [n] profugit chelas [o], & ſpicula Phoebus
Dira Nepae [p], tergoque Croti feſtinat equino,
Neſcia plebs generis, matri ne parcite falſae.

Iſta

VARIETAS LECTIONIS.

l) *aduerſo* B. R. m) *athalantides* I. B. R. *athlantides* L. n) *tepidus* Ienſ. o) *chaelas* L. p) *negat* I. B. R. *neget* L. *nepe* n. P. & Gr.

NOTAE VARIORVM.

54 ATLANTIDES) Vergiliae, quae ideo metuunt ortum ſolis, quia XI Cal. Nou. occidunt ſolae. *Atlas* ex *Plione* Oceani filia, vt ait Higinius [Hyginus]; vt alii, Deucalionis, filias habuit XV, quae vno vocabulo *Atlantides* dicuntur. Verum quinque ex his *Hyades* nominatae a fratre, qui fuit *Hyas*, qui a ſororibus plurimum dilectus eſt. Reliquae *Pleiones* a matre dictae. *Vergiliae* dicuntur, quia cum *vere* exoriuntur. Ita eorum exortus aeſtatem ſignificat, & occaſus hyemem. Alexander ait, *Hyadas* dictas, quia fuerint filiae *Hyſis* ex Boeotia, & ſunt ſeptem. Vna tamen, quia Siſipho nupſit, non videtur. Ex his & Electra Dardani & Iaſii mater fuit; quae poſt dirutam Troiam ſparſis capillis lugendo in cometem verſa eſt. Ideo deſolationem regnorum indicat. Cicero ait: *Hyadas a pluendo dictas*, ὕω *enim pluo*. Item imperite noſtri ſuculas dicunt a ſuibus [ὗς enim ὑὸς ſus eſt]. Ego puto, quoniam ſues luto gaudeant. Hae puellae figuratae fuerunt in coelo a Lycurgo & collocatae in effigiem tauri, pluuiam indicant. POMPON.

55 TVTO OLYMPO) An tutum dicit a morſibus leonis, itemque Sirii canis? Ab his tutus eſt Olympus intercedentibus Virgine iam & Libra, quae ſigna excipit Scorpius.

56 SED TREPIDVS) *Scorpium* dicit, cuius prima pars dicitur *Chelae*. Sol ingreditur ſcorpium XIIII Cal. Nouem. POMPON. Propter breuitatem dierum fugere videtur ſol, & qui fugit, ſignum praebet timoris. POMPON. [V. N. ad v. 58].

56 SPICVLA PHOEBVS) Solem ſagittarium ingredientem dicit XIII Cal. Dec. Alii centaurum hunc eſſe arbitrantur Chironem. Alii, vt Hyginus ait, fuiſſe Crotum filium Euphemis nutricis Muſarum, & habitaſſe in Parnaſſo cum Muſis, & venationi acerrime incubuiſſe: vnde & vſum ſagittis, & equo inſediſſe. Poſt mortem precibus Muſarum a Ioue inter aſtra relatum, & varia forma conſcriptum: equina, propter equi vſum: ſagittis, quia venator: cauda ſatyrica, quia carminibus Satyram exercuit. Coronam habet in pedibus ſtellarum VII, praeceps occidit, exoritur directus. POMPON.

57 NEPAE) Bodaeum a Stapel ad Theophr. p. 605 laudat ALMEL.

57 TERGOQVE) Non enim ex aduerſo ſe conſpiciunt ſigna: ſed vnum ſequitur aliud. Sol relinquens ſcorpionem imminet ſagittario habenti oppoſitum tergus ſcorpioni. Dixit etiam *tergo*, quoniam ſagittarius centaurus eſſe fingitur. Nec *eroti*, ſed *Croti* ſcribendum. Fuit enim ſagittarius hic *Crotus*, de quo Sidonius, [Carm. 15 p. 351] *Falciferi Croton ire ſenis per ſumma polorum*: quamuis illic *cronon* pro Saturno velint intelligi. PIVS.

57 CROTI) videatur Hyginus fab. 224.

57 FESTINAT) adhuc eſt in eadem fictione, quia propter breues dies feſtinare videtur. Ergo vbi hiems eſt, o coloni, minime parcendum reor falſae matri i. e. terrae. POMPON.

58 NESCIA PLEBS GENERIS) Alloquitur hic Columella agricolas, cuius verba & antecedentia & ſequentia, vt eo melius appareat, quid velit, proſa paulifper circumſcribemus. Vult Columella eo tempore, quo eſt aequinoctium autumnale, vel etiam menſem poſt, quando Sol ex ſcorpione progreditur ad ſagittarium, terram palo verſandam & fodiendam eſſe. Cum ergo tempus poëtico more eleganter admodum circumſcripſiſſet, progreditur adloquendo agricolas hoc modo: O plebs ruſtica, quamuis vulgo dicatur terra mater omnium noſtrum, non eſt, quod hanc ob cauſam ei parcere velis eo tempore, quod iam deſcripſi, ſcil. ne eius viſcera ligone velis rimari vel ſcrutari. Nam terra non vera, ſed falſa eſt mater noſtrum omnium. Rationem audi. Licet enim fingatur Prometheus homines e luto finxiſſe, tamen ex eo hominum genere nos non deſcendimus, quippe quod diluuio Deucalionis plane interiit. Nos autem facti ſumus non ex terra, ſed ex lapidibus, quos Deucalion & Pyrrha poſt terga proiecerunt. Non eſt ergo, quod metuat agricola, ne terram matrem ſuam nimis crudeliter tractet. SCHOETTG.

58 FALSAE) quia ſine cultura non multum parit. POMPON. Ordo eſt, *Neſcia plebs generis matri nec parcite falſae, vbi Phoebus nondum confiſus tuto Olympo, ſed trepidus perfugit &c.*

 Tuto

Iſta Prometheae [q] genitrix [r] fuit altera cretae:
Altera nos enixa parens, quo tempore ſaeuus
Tellurem Ponto merſit Neptunus, & imum
Concutiens barathrum lethaeas [s] terruit vndas.
Tumque [t] ſemel [u] Stygium regem videre trementem
Tartara, cum pelagi ſtreperent ſub pondere manes.
Nos foecunda manus viduo mortalibus orbe
Progenerat, nos abruptae tum montibus altis
Deucalioneae [x] cautes peperere. ſed ecce
Durior, aeternuſque vocat labor: eia age ſegnes

Pellite

VARIETAS LECTIONIS.

q) *promethei* a. *P. prometeae I. I. A. G.* r) *genitris H. A.* s) *laethaeas Ienſ. laetheas L. B. R. letheas Heru.* t) *Tuneque I. B. R. Quumque Buchn.* u) *ſimul I. B. R.* x) *Deucaleoneae Gy.*

NOTAE VARIORVM.

Tuto olympo expone ſerenitati coeli: cui ſol tunc *non confidit*, quoniam tempus autumnale ſemper eſt incertum iuxta illud Varronis in Menipp. *Neſcis, quid veſper vehat. Trepidus*, celer Phoebus propter breuitatem dierum iuxta illud Maronis: *Ne trepidate meas Teucri defendere naues.* Poſſemus poëtice *trepidum* pro *timentem* interpretari, quandoquidem ſol vadens inter ſcorpium & ſagittarium eſt anxius & ſolicitus, ne vergat in alterutram partem: hinc aculeum ſcorpii, illinc ſagittas Chironis expaueſcens. Viam mediam igitur ſecat attente & prouide. *Negat*, [quod pro vulgato *Nepae* in codice ſuo legit Baptiſta Pius] ſubintellige adire, vel quid ſimile. Mallem tamen ſcriberes *ſecat* hoc ſenſu: Sol inter ſcorpium & ſagittarium ſecat & radit iter medium, nec adhuc audet ſpicula ſagittarii penetrare, ſed eius inſidet dorſo, h. e. ſol vagatur inter XIIII Cal. Nou. & inter XIII Cal. Decembr. Quidam non *negat* nec *ſecat* ſcribunt, ſed *nepae.* Quare neceſſe ſic ſcribendo videbitur per ſpicula dira intelligere caudam ſcorpionis, quae ſemper eſt in ictu. Priſciano enim ſcorpius *nepa* eſt, Plauto *cancer*, qui ceſſim, i. e. retrorſum graditur, vt palam eſt. Marcellus, *Nepam quidam cancrum putant ob illud Plauti*, RETROVERSVM CEDAM, IMITABOR NEPAM. At quid *nepa*, etiam dubium in vtroque. Nam vere *nepa* Scorpius eſt. Cicero de Fin. 5. *Serpere anguiculos, natare anaticulas, volare merulas, cornibus videmus vti boues*, ACVLEIS NEPAS; *ſuam denique naturam cuique eſſe ad viuendum ducem.* Ita ferme Marcelli codicem emaculat Pompeius, *Nepa Afrorum lingua ſidus, quod cancer dicitur, vel (vt quidam volunt) Scorpius.* Plautus: *Dabo me ad parietem, imitabor nepam.* Atque potuit dici *nepa*, quod ſit impurum animal & tetrum. *Nepus* enim prò *non purus* latine dicitur. Prima correpta *nepa* effertur a Cicerone, *Atque oculos vrget pedibus pectuſque Nepai*, & Manlio lib. 2. *pietate ad ſidera ductam Erigonem, ictuque nepam, ſpolioque leonem.* Vtitur & hac dictione Columella li. 12. & Capella 2. de nuptiis. *Natura ſcorpionum eſt, vt in parietum latibulis deliteſcant. qui cum aliquid ſenſerint, retrocedunt:* Quare apud Plautum non eſſet inferium *nepam* exponere ſcorpionem cum Priſciano. Seruus enim Chalinus inſidiator cum percepit appropinquare ſenes, retraxit ſe intra parietes abdens vt aſſolet ſcorpio. PIVS.

59 ISTA PROMETHEAE) ſubiungit poſtea, terram fuiſſe genitricem noſtram. Prometheus ex luto cretaceo hominem formauit. Pater fuit Deucalionis, filius Iapeti, qui fuit vnus ex Titanibus. Diluuium fuit vnum ſub Ogygio [Ogyge] rege, de quo Samothraces ſcribunt. Ogygius enim fuit rex in Thebana regione, quem, vt ait Varro, ferunt condidiſſe Thebas Boeotiae. Aliud diluuium fuit ſub Deucalione, qui iactu ſaxorum genus humanum cum vxore Pyrrha recuperauit. POMPON.

61 TELLVREM PONTO) Vid. Argol. in no. ad On. Panuin. de ludis Circenſ. p. 6. ALMEL.

61 MERSIT NEPTVNVS) i. e. aqua immerſit orbem terrarum, iniecitque inferis timorem, qui etiam ſatis trementem videre Plutonem. *Barathrum* profunditas eſt a ſimilitudine loci, qui eſt in Aegypto, profundiſſimi, cui nomen eſt *barathrum.* POMPON.

63 STYGIVM) Styx palus eſt inferni, per quam Diis iurare etiam nefas eſt. POMPON.

67 CAVTES) montium ſaxa, quae impulſu Deucalionis genus humanum pepererunt. POMP.

69 So-

Pellite nunc ſomnos, & curui vomere dentis
Iam virides lacerate comas, iam ſcindite amictus.
Tu grauibus raſtris cunctantia perfode terga,
Tu penitus latis [y] eradere viſcera marris [z]
Ne dubita [a], ſummoque [b] frequentia [c] ceſpite miſta [d]
Ponere,

VARIETAS LECTIONIS.

y) *marris Ienſ. & Steph.* in margine. *latis P. I. I. A. G. maria Gryph.* in margine *clathris* alii. z) *marris I. I. A. G. matris* al. vid. ad *v. 89. ſſ.* a) *&* inſer. *omnes.* b) *ſummo I. B. R. Buchn. ſummoque Heru. ſummi* al. c) *frequenti I. B. R. frondenti Lipſ.* d) *mixta I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

69 SOMNOS) propter praecedentes pluuias, quae ſomnum alliciunt. aeſtu enim nimioque labore defatigamur: poſtea cum pluit, tempus quietem ſuadet. POMPON.

70 VIRIDES COMAS) i. e. ſuperficiem terrae viridem. POMPON.

71 CVNCTANTIA) morantia. Diu enim cunctatur, cum opus non exegit, niſi imminente hieme. POMPON.

72 TV PENITVS CLATRIS) *Raſtra* & *clatra* inſtrumenta agricolarum ſunt ad pectendos agros. POMPON. Si *clatris* recognoſcimus, vt habent promiſcui codices, pro tractitiis [f. craticiis] lignis expone. Sunt enim *clatra* cancellatim ligna compacta, quibus glebae contunduntur. Hirpicem Varro dicit, & hodie Placentinum municipium Fidentiola, quam a Diuo Florentio tutelari hodie Florentiolam vocant. De clathris, h. e. lignis quadratis tranſuerſariis, quibus muniuntur feneſtrae, quae fures tali arcent munimine, alibi plura. Hae *clatratae feneſtrae* dicebantur, nunc lingua vernacula ferratae. Ceterum cum in priore ſignificatu pro inſtrumento ſcil. terrae fodiendae non videam vſurpari *clatrum,* poſſumus ſequi priſcum codicem, in quo *marris* ſcriptum eſt, cum annominatione, ſequitur enim *matris.* Idque ſic ſcriptum offendi in peruetuſto codice Andronici Bononienſis. Sunt enim *marrae* inſtrumenta ad fodiendum terram idonea: idque Plinius aſſerere videtur li. 18 *Verno tempore ſeri debet liberarique caeteris herbis, ad trimatum* marris *a ſolo radi.* PIVS. Nuſpiam *clatrum* pro inſtrumento ad terram colendam accommodo reperio: ſed pro cancellatis lignis. Hoc comprobat ipſe Columella li. 10. *Vbi vero neutrum patrifamiliae conducit, ratio poſtulat vacerris includi. Sic enim appellatur genus clatrorum: idque roboratur ex robore quernéo vel ſubereo. Clatrare* apud eundem pro in tranſuerſum contexere. ASCENS.

72 VISCERA) radices herbarum: quae ad fertilitatem amputandae ſunt. POMPON.

72 MATRIS) i. e. terrae. Plinius li. 2 *Sequitur terra cui vni rerum naturae partium eximia propter merita cognomen indidimus maternae venerationis. Nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet: & ſemper nouiſſime complexa gremio iam ab reliqua natura abdicatos tum maxime, vt mater operiens.* Et paullo poſt, *Terra ſerpentem homine percuſſo amplius non recipit.* Lucretius 5. *Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta Terra.* POMPON. *Marris* cum in *matris* corruptum eſſet, cui occaſionem dederant *viſcera*, quaerebatur ablatiuus inſtrumenti, qui non multum abiret *a latis.* Alii cum *marris* viderent opus eſſe, adiici tamen volebant, de cuius viſceribus ageretur.

73 SVMMOQVE FREQVENTIA) *Summoque frequenti* lege hoc ſenſu: Ne dubita viſcera terrae miſta ſummo, id eſt a ſuperficie ſua ponere, reſupinare, ſternere cum frequenti ceſpite, cum terra herboſa: hoc ſenſu, ne dubites confodere terram & miſcere ſummitatem ceſpititiam cum intimis terrae viſceribus effoſſis i. e radicibus; hoc eſt, ne dubita terram bipalio aperire. In priſco codice nihil additum eſt, ſed legitur, *& ſummo feruenti;* hoc ordine, ne dubita viſcera terrae mixta in ſummo, h. e. ſummitate ſua ponere cum feruenti ceſpite, hoc eſt frigida viſcera terrae miſcere cum glebis feruentibus, id eſt ſole incoctis. Superficies enim terrae propter ſolis ardorem calet, interiora terrae frigeſcunt. Per circuitum igitur cum vellet ſignificare terram vertendam eſſe, ait, interiora ponenda cum ſuperioribus: quod fit, cum terra reſupinatur. Quidam *frequentia* legunt. PIVS. Lego: *& ſummo frondentia ceſpite miſta Ponere*: hoc ſenſu: Ne dubita marris eradere viſcera h. e. interiora, terrae, & *frondentia* i. e. frondes, ſummo ceſpite mixta ponere; vt poſſint a pruinis & ardore ſolis reſolui & calefieri. SCHOETTG. Aug. BVCHNERVS legebat, *& ſummo foetentia ceſpite miſta*, & *foetentia* exponebat fimum. Sed praeterquam quod auctoritate illa appellatio deſtituitur, vehementer ingenium Poëtae deſiderarim, qui rem neceſſariam, & laetam horto, ita foetido nomine expreſſerit, cum in ſoluta oratione etiam σεμνολογεῖν ſoleat noſter. Itaque cum deinde vſ. 85 *immundae latrinae* mentio facienda eſſet, adiicit *ne pigeat.* Contradicit etiam huic lectioni ipſe Columella, 11, 3, 13 vbi περιφράζων

Ponere, quae canis iaceant vrenda pruinis,
Verberibus gelidis, iraeque obnoxia Cauri [e],
Alliget & ſaeuus [f] Boreas, Eurusque reſoluat.
Poſt vbi Riphaeae [g] torpentia frigora [h] brumae
Candidus aprica Zephyrus [i] regelauerit † aura,
Sidereoque [l] polo cedet [m] Lyra merſa profundo,
Veris & aduentum nidis cantarit hirundo,
Rudere tum pingui, ſolido vel ſtercore aſelli,
Armentiue fimo ſatures [n] ieiunia terrae,
Ipſe ferens olitor [nn] diductos [o] pondere qualos [p]:

Pabula

VARIETAS LECTIONIS.

e) *hauri Pol. tauri L.* f) *ſcaeuus Ienſ.* g) *rhypheae B. R. rypheae I. Heru. ryphaeae I. I. A. Gr. G. St.* h) *frigore I. B. R.* i) *Zephirus B. R.* †) *relegauerit* ſphal. *Iunt.* l) *Sidereoque Heru.* m) *caedet I. B. R. ſedet G.* n) *ſaturet I. B. R. I. I. H. A. G.* nn) quid ſi *olido?* o) *deductos L. I. B. R. diruptos* a. *P.* p) *quata* a. *P.*

NOTAE VARIORVM.

φράζων hunc ipſum locum *peracta demum bruma ſtercus* iubet *iniici.* Caeterum poſui lectionem leuiſſime & neceſſario ab Heruagio immutatam, eandemque facillimam: *frequentia* dicit *viſcera*, vt moneat altius regeſta humo opus eſſe: de *ſummo ceſpite* res aperta. In mentem etiam venerat legere *& ſummo feruentia ceſpite miſta* &c. & illud *feruentia* exponere ex vi verbi *fermentare*, quod in hoc negotio ſolemne ſatis Index noſter explicat.

74 QVAE CANIS) frigus vt ardor vrit, efficitque aduſtione fertiliores glebas. Ideo Ciſalpini cinerem maxime probant in ſtercorando agro. *Canis*, quia frigoribus & gelicidiis albeſcit ſuperficies telluris. POMPON.

75 VERBERIBVS) Ita Poëtis vocantur flatus ventorum vehementiores. Lucretius 1, 272 *Principio venti vis verberat incita pontum.* Idem 6, 113 *chartaſque volantes Verberibus venti verſant.* Seneca Hyppolyto v. 5. — *Et quae Thriaſiis Vallibus amnis rapida currens Verberat vndis.* SCHOETTG.

75 IRAEQVE) impetui & viribus. De ventis vid. Plinius libro 2. POMPON.

77 POST VBI RIPHAEAE) Riphaei montes ſub ſeptentrione vltimi, vnde credunt ſpirare Boream, qui maximas habet hyeme vires. Zephyrus ſpirat vere. POMPON.

78 ZEPHYRVS REGELAVERIT) V. Zach. de medica Martial. tract. p. 258. ALMEL.

79 LYRA) Occidit IV nonas Febr. aliqui volunt Cal. Febr. & noctu; quin etiam occidunt terga leonis, vt Iginius [Hyginus] ait. Ouidius in Faſtis [ed. Bonon. in annalibus illis] *Illa nocte aliquis tollens ad ſidera vultum, Dicet vbi eſt hodie, quae lyra fulſit heri? Dumque lyram quaerit, medii quoque terga leonis, In liquidas ſubito merſa notabit aquas.* Lyram hanc effecit Mercurius in Mitylineo monte Arcadiae: inde Orpheo traditam dicunt. Alii dicunt hanc lyram conceſſam Orpheo ab Apolline poſt repertam citharam; interfecto Orpheo, Muſae lyram in coelo poſuere. Alii Arionis lyram eſſe aiunt, qui fuit teſte Herodoto li. 1. tempore Cypſeli tyranni Corinthiorum primus omnium cithariſtarum. POMPON. Occidit illa III Non. Feb. Columella 11, 2, 14 Ouidius Faſt. 2, 75 ſ. SCHOETTG. Adſcripſit neſcio quis ad edit. Iunt. iſta: *Lyra Romae olim occidit cum 2° ♒ quem gradum ſol eodem aeuo tenuit d. 17 Ianuarii, qui dies hic videtur indigitari.* Nos plus ſemel hanc diſputationem excuſauimus. V. ad C. 11, 2, 1.

80 NIDIS CANTARIT HIRVNDO) Ab aduentu hirundinis ſaepenumero ver deſcribere ſolent Poëtae. Virgilius, quem noſter perpetuo imitatur Georg. 4, 305 *Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus vndas, Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante Garrula, quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.* SCHOETTG.

81 RVDERE) *Ruder* inſtrumentum ſimile *ſtyphoterici*, ad vehenda ſtercora & immunditias idoneum. POMPON. Quid ſibi haec nota velit, equidem non aſſequi me fateor. Neque puto vidit Schefferus, cuius nihil temere effugit diligentiam.

81 STERCORE ASELLI) Vid. Col. 11, 3, 12.

82 IEIVNIA) macilentiam & ſterilitatem terrae. POMPON.

83 QVALOS) inſtrumenta ſimilia ruderibus:

Pabula nec pigeat [q] feſſo [r] praebere [s] nouali,
Immundis quaecunque vomit latrina cloacis.
Denſaque iam pluuiis, durataque ſumma pruinis
Aequora dulcis humi, repetat mucrone bidentis.
Mox bene cum glebis viuacem ceſpitis herbam
Contundat marrae [ss], vel fracti dente ligonis,
Putria maturi ſoluantur vt [t] vbera campi.
Tunc quoque [u] trita ſolo ſplendentia ſarcula ſumat [x],
Anguſtosque foros aduerſo limite ducens,
Rurſus in obliquum diſtinguat tramite paruo.
Verum vbi iam puro diſcrimine pectita † tellus,
Depoſito ſquallore [y] nitens ſua ſemina poſcit,

Pangi-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *pudeat P.* r) *feſſum B. R. fiſſo P.* s) *praebete B. R.* ss) *matre.* t) *&* Anonymus in Reg. u) *tritura ſolum I. B. R.* x) *ſumant P. L.* †) *petita L.* vid. ad *v. 149.* y) *ſqualore B. R.*

NOTAE VARIORVM.

bus: vnde *quaſilli.* POMPON. *Quali* erant ex viminibus contexti; ſi ergo in eis aliquid imponebatur, cedebant vimina oneri & flectebantur, quod *diducere* vocat noſter. SCHOETTG.

84 FESSO — NOVALI) Praetuliſſem *fiſſo* marris nempe & bidentibus; nam ſermo eſt de horto primum inſtituendo. Sed poteſt fortaſſe *feſſum nouale* etiam dici locus aridus, cuius *ieiunia ſaturanda* ſunt. Vid. ad v. 46.

89 FRACTI DENTE LIGONIS) Non poſſum concoquere, forte ignorantia aliqua mea, *fractum ligonem.* Itaque aut *tracti* legerem, (quam vocem cum *fracto* confundi ad Fabrum obſeruatum eſt) i. e. cum mora quadam & tractu ſublati & retro acti, vt tanto maiore impetu demitti & profundius intrare terram poſſit: vel *forti dente ligonis*, h. e. fortiter impreſſo. An denique *fractus* ligo vocatur, quia ferramentum illius ad angulum recto proximum inflexum & infractum eſt.

90 VBERA) mammae, ſ. cumuli ſtercoris; & vbera, id eſt pinguia, ſoluantur & miſceantur toti maciei. POMPON.

91 TRITA SOLO SPLENDENTIA SARCVLA) Nimirum ea inſtrumenta, quibus in fodienda terra vtimur, ſplendorem accipiunt. Hauſit autem iterum e Virgilio Georg. I, 45 *Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro Ingemere, & ſulco adtritus ſplendeſcere vomer.* SCHOETTG.

92 FOROS) in agro ſunt parui ſulci & oblongi, item fori pro ſedibus & penatibus & fori nauibus, quibus nautae ſedentes remigant. POMPON. *Fori* proprie ſunt ſcamna aut ſubſellia nauium & theatrorum. Ergo per metaphoram h. l. illud, quod eſt inter duos ſulcos eminens vel elatum, *fori* dicuntur, non ipſi ſulci, vt quidam volunt. SCHOETTG. Mihi tamen ex etymo *fororum*, quos non minus, quam *fores* a *forando* dictos arbitror, commodius videntur intelligi caua ſulcorum. Sed neutro opus proprie eſt; *fori*, *trames*, ſunt, quos Columella *gradus* alias vocat, ſpatium, quantum vno niſu effoditur. *Anguſtos foros & paruum tramitem* iubet eſſe, vt tanto fieri queant profundiores.

94 PECTITA) polita & ſubacta. ſqualor enim praecedit, cum terra eſt inculta, quia frigora ſqualorem & horrorem vbique praebent. Herbae cum floreſcunt, dicuntur eſſe ſidera terreſtria. POMPON. Quae raſtri dentibus, quaſi pectine, polita eſt, ac diſcriminata. Vocatur autem *diſcrimen* ornatus ille, quando acu diſcriminali coma in duas partes per medium caput erat diuiſa. *Purum* autem *diſcrimen* vocatur, vt purum caput, ſic ſimpliciter diſcriminatum ab alio mulierum ornatu diſtingueret, quando ſcilicet capilli torti erant & calamiſtrati. Excerpſimus haec e Salmaſio ad Solinum c. 37 p. 534 qui plura ibidem habet, quae conferri merentur. Vide eundem de Caeſarie & Coma p. 296, 297. SCHOETTG.

94 PECTITA TELLVS) eſt illa, quae ornata iam eſt, & diſcriminata, ac in honeſtum modum & areolas ſuas compoſita, vtque obſeratur, vel inſpergatur, praeparata. Sic infra: — *ferroque bidenti Pectat, & antiquam ſulcis exterminet herbam.* Inde quoque illud Comici: *ita depexum dabo.* Et *pecti pugnis*, apud Plautum, quod Terentius *ornare ex ſuis virtutibus* appellat. Et *pexa toga* apud Martialem eſt. Fruterius Veriſim. 2, 19. SCHOETTG.

96 PAN-

Pangite [z] tunc varios terreſtria ſidera flores,
Candida leucoia, & flauentia lumina calthae [a],
Narciſſique [b] comas, & hiantis ſaeua leonis
Ora feri [c], calathiſque virentia lilia canis,
Nec non vel niueos, vel caeruleos [d] hyacinthos.
Tum [e] quae pallet humi, quae frondens † purpurat [f] auro,

Ponatur

VARIETAS LECTIONIS.

z) *Pingite tunc P. pingit & in* alii. a) *caltae I. I. H. A. G.* b) *Narciſcique Ienſ.* c) *fere R. ferae* in Reg. Anonym. d) *ceruleos R. I. I. A. caeruleos H. coeruleos G.* e) *Tunc I. B. R. I. I. Tu A. Gr. G.* †) *frondens I. B. R. I. I. A. G. frondes* al. f) *purpura tauro P. purpura tabo L.*

NOTAE VARIORVM.

96 PANGITE TVNC VARIOS) Hos verſus ſic emendat Nic. Heinſius ad Ouidium II Artis, v. 115 *Pangite tunc varios, terreſtria ſidera, flores. Candida leucoia, & flauentia lumina calthae, Narciſſiue comas, & hiantes apta leones Hora feri.* Sic ſcribendos puto mendoſiſſimos verſus. Leontopetalum florem intelligit, de quo Dioſcorides. Vulgo peſſime legitur: *Pingit & in varios, & hiantis ſaeua leonis Ora feri.* Vetuſtus codex, *Pingit & vnco varios. Pangere* non ſemel alibi in eodem Columellae carmine occurrit. Propertius 4, 2, 45. *Nec flos vllus hiat pratis, quin ille decenter Impoſitus fronti langueat ante meae.* Sic idem *calamum hiantem* alicubi (3, 16, 34.) vocat pro fiſtula, *Capripedes calamo Panes hiante canent,* quae ex illis Lucretii eſt imitatus, lib. IV. v. 589 — *cum Pan Vnco ſaepe labro calamos percurrit hiantes.* Haec Heinſius. CRENIVS. Primam partem emendationis Heinſianae, quam in mentem non mihi tantum veniſſe confirmo, cum primum Politiani lectionem inſpexi, ſed nemini non paullum in litteris noſtris verſatiori arbitror venire, recipere nihil dubitaui. De aliis nihil mutare auſim. *Hiantis ora leonis* non puto *leontopetalon* eſſe, quod etiam *leontopodium* vocatur, quam inter coronarias, de quibus hic ſermo eſt, vix referas: verum antirrhinum, ad quam etiam Dodonaeus p. 182 Columellae verſus accommodat, quam noſtri etiam *Loewenmaul* vocant, coronamentorum haud poſtremum. De hoc intelligo etiam v. 260.

97 LEVCOIA) Florum vere prima: viola leucoia i. e. alba, tepidioribus vero locis etiam hyeme micat. POMPON.

97 CALTHAE) Proxima violae Caltha eſt ampliſſima, numero foliorum vincet: grauis tamen, marina odoratior. POMPON.

98 NARCISSIQVE) Eius duo genera in vſu medici recipiunt, vnum purpureo flore, alterum herbaceo. Etenim a Narce Narciſſus dicitur, non a fabuloſo puero. Differtque a lilio hoc modo, quod Narciſſus in radicibus folia habet. Probatiſſimus eſt in Lyciae montibus. Narciſſi vero pueri monumentum in ora Boeotiae, per quod tranſeuntes ſilebant; vnde taciturnum vocabant. POMPON.

98 LEONIS) Herba leonina in montibus naſcitur, cuius flores cum emittuntur, ſimiles ori leonino aperto. Eſt etiam alia herba, quae vocatur cauda leonis: quam Graeci dicunt *hippotiſſim.* POMPON.

99 CALATHISQVE) Imitatur Virgilium Ecl. 2, 45 *tibi lilia plenis Ecce ferunt Nymphae calathis.* SCHOETTG.

99 VIRENTIA LILIA) Cana ſunt lilia, vnde & tales eorum calathos vocat noſter h. e. albo colore. *Virentia* autem h. l. non ſunt viridia, ſed recentia, & ſucco natiuo plena, vt infra ad Pallad. 6, 17 notatum eſt. SCHOETTG. Mihi tamen paullo alia videbatur ratio Palladii; cogitabamque an non legi poſſet *nitentia.*

100 HYACINTHOS) Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum praeferens eius, quem Apollo dilexerat: aut ex Aiacis cruore editi ſunt hyacinthi, ita venis diſcurrentibus, vt graecarum litterarum figura legatur inſcripta. Prouenit maxime in Gallia, cuius radix eſt bulboſa. Sunt hyacinthi albi & coerulei. POMPON.

101 TVM QVAE PALLET HVMI, QVAE FRONDENT PVRPVRA ET AVRO, PONANTVR VIOLAE &c.) Ita videtur legendum. VRSIN. Iterum ex imitatione Virgilii, qui Ecl. 2, 47 *pallentes violas* dixit, vbi Seruius: *Pallentes violas, amantium tinctas colore.* Horatius: *Et tinctus viola pallor amantium.* Ergo non reuera pallidae ſunt violae, ſed pro re ſubſtrata ita vocantur a Virgilio, quem imitatur noſter Poëta. Vide Salmaſium de homonymis hyles iatricae c. 27. Non opus eſt ergo, vt cum Nic. Heinſio ad Petronium c. 30 legamus, *pullat.* SCHOETTG. *Pallentes violas* Virgilii & Columellae putabam illas humiles & odoratas, quae dilutiorem & pallidiorem adeo colorem habent illis maioribus, quibus quantum purpurei accedit nigroris, tantum odor decreſcit. Nimirum duplex genus commemorare vi-

Ponatur viola [g], & nimium roſa plena pudoris.
Nunc medica panacem [h] lacryma [i], ſuccoque ſalubri
Glaucea, & profugos [l] vinctura [m] papauera ſomnos
Spargite: quaeque viros acuunt, armantque puellas,
Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi;

VARIETAS LECTIONIS.

g) *violam Ienſ.* h) *panaces I. B. R.* i) *lachryma I. B. R. I. I. H. A. G.* l) *profuſos P.* m) *victura I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

re videtur, vnum quod humi pallet, alterum quod *frondens auro purpurat.* *Purpureus color* h. l. pro flauo ſiue igneo accipitur, quemadmodum & hunc locum explicat Barthius Adu. 37, 20. Nam hic intelliguntur violae flauae. Codex S. Germani, teſte Heinſio, legit *purputat albo*, vnde ille facit, *purpurat albo*, ſcil. colore. SCHOETTG. *Frondens* reuocaui ex optimarum editionum fide, cum praeſertim intranſitiuum eſſe hoc verbum huius & ſequioris aetatis ſcriptoribus ex participio *purpurans* appareat. Frondens autem adiectum putarem a Poëta, vt opponeretur hoc genus violae flauentis humili alteri purpureo; aliquantum enim excelſius eſt & fruticat: niſi viderem illum v. 110 abuti hac voce de *teneris lactuculae fibris.*

102 VIOLA) eius genera plura: lutea, purpurea, alba: ſed purpureae latiora folia ſtatim a radice carnoſa exeunt. [vnde hiacynthina veſtis appellata]. Maxima autoritas luteis. Genera alia Tuſculana, marina, calatina, quae autumno prouenit: caeterae vere. POMPON.

102 NIMIVM) Mauult Heinſius, *minii roſa plena pudoris*, vel *minio pudore.* SCHOETTG. Aduocat BVCHNERVS ad h. l. *auroram pudoricolorem* Naeuii.

102 ROSA) Naſcitur roſa melius ſpina, quam frutice. Eius genera haec fecere maiores, Praeneſtina, Campana, Mileſia, cui fuit ardentiſſimus color. Trachina, Alabandica, centifolia, Graecula, autumnalis, quae & coroneola appellatur. Roſae & coronis inſeruntur, & virgines decent, ideo & pudorem prae ſe ferunt. POMPON.

103 PANACEM) *Panaces*, vt ait Plinius, [25, 4] *ipſo vocabulo remedia promittit. Laudatur Achillea, qua vtebatur Chiron. Aliqui Liguſticum ex genere panacis volunt. Panaces ex vtroque tempore, leui & ſubacta terra leui raro diſſeritur. Inuenitur & eius generis, quod piperis ſaporem habet: ante illi nomen piperitidis. Liguſticum, quod in Liguriae montibus naſcitur, & vbique ſuauius eſt ſatiuum.* POMPON.

104 GLAVCEA) ſylueſtrium herbarum vnum genus *erraticum* vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa, cauliculo inflexo, vt cornicula. Naſcitur potiſſimum in flatu maris, vnde aliqui *glauceum* appellant, alii *paralion.* eius radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextariis, ad dimidias datur lumborum vitiis. POMPON. Sic Columella ſcribit, quae veteribus γλαύκεια. Sic *Smyrneon* apud Plinium antiquae Graeciae erit σμύρνειον; ita enim ſcribebant, quod ſecuta aetas σμύρνιον. CRENIVS.

104 PAPAVERA) Satiuum & ſponte naſcens: eius duo genera, album & nigrum. E nigro ſopor concipitur; albi caulis teritur, & cum vino bibitur, Elephantiis medetur. Papaueris ſatiui tria ſunt genera, candidum, cuius ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur. Alterum nigrum, e cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus exprimitur. Tertium genus Rhoeam vocant. Id noſtri erraticum, quod ſponte quidem, ſed ſponte cum ordeo naſcitur, Erucae ſimile. Succum papaueris medici Opion appellant. POMPON.

105 QVAEQVE VIROS) Qui hoſce duos verſiculos edentes, punctis alterum ab altero ſeiungunt, perperam faciunt, cum linea tantum appoſita, vt in nonnullis editis habemus libris, diſcriminandi ſint. Bulbi enim omnes ad languentem Venerem excitandam facere traduntur, de quibus haec Petronius Arbiter: *mox validioribus cibis, id eſt, bulbis cochlearumque ſine iure ceruicibus, hauſi parcius merum.* Id quoque Martialis verſu comprehendit: *Cum ſit anus coniux, cum ſint tibi mortua membra, Nil aliud bulbis quam ſatur eſſe potes.* PONTED. Vid. Apicium de re coqu. 7, 12 & ibi Liſter. SCHOETTG. Adde Plinium 19, 5 ſ. 30 it. 20, 9 ſ. 40 & vtroque loco Harduinum: qui obſeruat poſt Nonnium 1, 21 *bulbos* illos laudatos veteribus hodie ignotos eſſe. Conſuli vult ALMELOVEENIVS praeter Theophr. H. Plant. 9, 20 & Virg. Georg. 2; Ramireium quoque ad Martialem 3, 75 vbi *erucae bulbique ſalaces* iunguntur.

105 ARMANTQVE PVELLAS) Quidſi *animant?* *Armant* magis probarem, ſi de remediis amoris ſermo eſſet. Sed fortaſſe praeter diſciplinam Ouidii iſtud moneri videbitur quibusdam, nec repugnauero.

106 MEGARIS — BVLBI) Hos maxime celebrat Cato: ſed & bulborum nobiliſſima eſt ſcilla. Genera bulborum Graecis nominibus notantur, differuntque odore, ſuauitate, ſapore,

Et quae Sicca [n] legit [o] Getulis [p] obruta glebis;
Et quae frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.
Iam breue chaerophylum [q], & torpenti grata palato
Intyba [r], iam teneris [s] frondens [t] lactucula fibris,

Alliaque

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ſcila Pol. I. B. R. I. I. ſcia Heru. ſcilla* in margine Gr. St. o) *venit Iunt.* p) *gaetulis Ienſ.* q) *chaerepolum L. Ienſ. cherepolum B. R. chaerephylum I. I. H. A. cherephylum Gy. Cerepolum* probat *Salmaſ.* Hyl. iatr. *c. 17* pr. r) *Intiba P. Cichorea Ienſ. Cicorea B. R.* s) *tenebris I. B. R.* t) *frondes & lactula* a. *P.*

NOTAE VARIORVM.

re, colore, magnitudine, omniaque feruentis naturae ſunt, ideo libidinem accendunt. Megarenſes populi ſunt in Graecia. Pythagoras de bulbis librum compoſuit Megarenſibus. M. Varro & Apicius ſcribunt: *aqua decoquant bulbos, qui Veneris vſum quaerunt;* hoc modo in nuptiis apponuntur: hoc plus addit Apicius, cum nucleis pineis & erucae ſucco, & pipere. POMPON.

107 ET QVAE SICCA LEGIT) Ego hunc verſum vel ad ſuperiora, de bulbis ſcilicet, vel ad ſequentia de eruca referrem, quamuis in poſteriore explicatione genus pronominis mihi aduerſatur. *Sicca*, quae conſtans Codd. MSS. lectio eſt, vrbs eſt Africae notiſſima, Coelii Aureliani patria. Quodſi ad neutrum horum duorum, quae iam dixi, referre velis, neſcio quid indigitet his verbis Columella, quum multa alia ſint, quae in Africa & Getulia, ad Siccam proueniant. SCHOETTG. Ingenioſa & certiſſima interpretatio, ſi vera lectio ſit *ſicca*, in primis cum pronomen neutrum ad *ſemina* queat referri. Verum in alia omnia hic abire antiquiſſimos libros, obſeruauimus. *Scilla* vel ſquilla ἀφροδισιακὸν & ipſum, vt totum bulborum genus. Sed ita *legit* vix ſeruari poteſt. *Venit* editionis Iuntinae vereor, ne ſit ex coniectura, & tamen vix conuenit cum *obruta*. Quidſi *iacet* vel *latet?*

107 GETVLIS OBRVTA GLEBIS) Hic intelligendum puto de ſile: cuius genera tria. Optimum Maſſilienſe, i. e. Getulicum, grano fuluo: ſecundum Aethiopicum, nigrius: tertium Creticum, odoratiſſimum. Folia eius vtilia, quia partus adiuuant. Hoc maxime paſci dicuntur ceruae pariturae. Aliqui intelligunt de Cipero, qui eſt gladiolus radice bulboſa. Laudatur in Creta, Phoenice, Ponto, Naxo: nulli inferior Aegyptius & Getulicus: nam & ibi naſcitur praecipue. Neque eſt alia herba, quae celerius & vehementius ſopitam Venerem reuocet, vt ſcribit Theocritus. Apollodorus ait: Cipero foetas foeminas abortiuas fieri. Ideo ſi foemina appetit, ante conceptum commendat. Et eſt alia herba ſimilis Cipero, cuius radix appellatur *Zinziber;* apud nos immutatis litteris, *gingiber.* Alii dicunt eſſe lothon. POMPON.

108 FRVGIFERO PRIAPO) quia ipſi perinde ac Cereri corona e ſpicis imponebatur. Tibullus in Priapeio: *Vere roſa, autumno pomis, aeſtate frequenter ſpicis.* SCHOETTG. Laudat Almeloueenius Scal. ad Catal. p. 217.

109 VENERI TARDOS) Tardi ſunt ſemiuiri velut, quales natura multi inepti ac lenti ad vota vxorum. Plinius Valerianus 4, 55 *Nuclei quoque frequentius ſumti excitare dicuntur tardiores ad vſum venereae voluptatis.* BARTH. Adu. 3, 4

109 ERVCA) Tota veneris eſt; eius etiam ſemen ſcorpionis, aranei, murisque venenis medetur: beſtiolas corpori innaſcentes arcet: in condiendis obſoniis miri ſaporis eſt. Lentigines ex aceto fugat, cicatrices reducit ad candorem cum felle bubulo aeſtate ſiue hieme ſata facile erumpit, lactucis pro temperando algore miſcetur. Ideo olitores cum lactucis vendunt. Eruca ſeritur prope Priapi ſtatuam, quia, cum calida ſit, Venerem incitat. POMPON.

110 CHAEROPHYLVM) Ipſo vocabulo praecipit & ſignificat eſſe perbreue; i. e. quia frondibus luxuriat, & non virgulto: quare a foliis luxuriantibus nomen accepit. POMPON.

111 INTIBA) Intiba impatientiora frigoris ſunt, quam lactucae: proſunt tamen faſtidioſo palato, caule non minus grata, quam foliis ac radicibus: ſeruntur verno tempore, vltimo vere plantae transferuntur, & erraticum intibum, quod Aegyptii Cichorium vocant. POMPON. Scribendum, *intiba iam tenebris;* ita habent antiqui codices; non *cichorea iam;* quoniam ſecunda vocalis in dictione *cichorium* producitur. Sic enim Graece ſcribitur, κιχώριον; nec *intibum* cum *y* graeco ſcribitur, vt indoctiores putant. Nam vox non Graeca eſt, ſed Romana. Graece vocatur σεριοσήμερος, [σέρις ἥμερος] aliqui πικρίδα, Romani *intibum agreſtem*; autor Dioſcor. li. 2. hanc tamen duplicem tradit eſſe Pedacius, quarum vna eſt agreſtis, amara & *cichorion* appellata. Nec mirum, ſi Columella tradat, *torpenti grata palato.* Dioſcorides tradit eam eſſe εὐςόμαχον. Eius verba ſunt haec: ὧν ἡ μὲν ἀγρία πικρὶς, ἣ κιχώριον καλουμένη; ἡ δή τίς ἐςι καὶ φυλλοτέρα καὶ εὐςομαχωτέρα. Quidam hic *cichora* ſcribunt, ſed

nugan-

Alliaque [u] infractis ſpicis, & olentia late
Vlpica, quaeque fabis habilis fabrilia miſcet.
Iam Siſer, Aſſyrioque venit quae ſemine radix,
Sectaque praebetur madido ſociata [x] lupino,
Vt † Peluſiaci proritet pocula Zythi.

Tempore

VARIETAS LECTIONIS.

u) *Abiaque* l. *B. R.* x) *ſaciata Ienſ. ſatiata B.R.* †) *Et* Pius. *vel Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

nugantur. Plinius intibum Aegyptios *cichorion* appellare tradit, & refrigeratoriam vim habere. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatem quidam *Chreſton*, quidam *Pancration* appellant; de quo Virgilius, *& amaris intiba fibris.* PIVS. Add. Salm. ad Solin. c. 40 p. 583 ſq.

112 ALLIAQVE) Per ſimplex *l* ſcribitur. eius vis feruet, ideo venaticis [f. venenatis] medetur. huic proximum eſt *Vlpicum*, quod quidam *alium punicum* vocant: ſpicas habet incrementi longe maioris, quam alium, odoris etiam acutioris, lyratim ſeritur ſpatio palmari, ſic & ſpicae alii leuiter deſiguntur. POMPON.

112 INFRACTIS SPICIS) Vid. *ſpicas* contra *ſticas* Salmaſii tuentem Clariſſimum Pontederam ad Cat. 70. Pro *infractis* mallem *infarctis.* Conſtat enim caput allii ſpicis pluribus confertis ſ. infarctis.

113 QVAEQVE FABIS) vno verſu dicit condimenta multa; ſiſimbrum, ſerpillum, nepetam, pulegium, thymum. Verum in condiendis fabis haec adhibentur; ſiſimbrum, ſerpillum, cum porro ſectiuo, & liquamine vel oleo. Apicius tamen aliter condit, ſed magis ſaluti quam ſapori confert. Plinius lomentum fabaciis miſcet. Sunt enim fabae conuiuia fabrorum. POMPON. Verſus haud dubie corruptus, quem rectiſſime a Gulielmo Peliſſerio emendatum ait Turn. 17, 22 extr. hoc modo: *Vlpica, quaeque habilis beta eſt fabrilibus eſcis.* Intelligi ita verſum poſſe, certum eſt. Sed ſi ingenio tantum Peliſſerii debeatur, parum id ad Columellam, cum longiſſime ab ſcriptura vulgata abeat. Caeterum *betas* etiam *fabrorum prandia* vocat Martialis 13, 13.

114 IAM SISER) Tiberius Caeſar ſiſer omnibus annis nobilitauit a Germania flagitans. Gelduba caſtellum eſt Rheno imminens, vbi generoſum ſiſer naſcitur: ex quo videtur frigidis conuenire locis. Coquitur, inde neruus ex eo facile extrahitur, poſtea mulſo infertur. POMPON.

114 ASSYRIOQVE) Sequitur Syriaca radix ab hortis Syriorum translata. Inde prouerbium: *Multa Syriorum olera:* quod Syria ſit in hortis operoſiſſima. Huius generis eſt rubra tingendis lanis apta, ſaxoſis & aſperis locis naſcens, praecipue trans Euphratem caule ferulaceo tenuique: indigenae tamen vicibus vtuntur; mireque expetitur flore ſine odore ſpinoſo & vliginoſo. Interdum madefacta lupinis miſcetur; pro guſtu ſuauiorem incitat, [f. *pro guſtu ſuauiore in Zytho*] quae pocula Aegyptiorum, qui cum minime vinum habeant, hoc habent poculi genus, vt Plinius ſcribit, *Zitum & Cereuiſiam.* Diodorus de *Zito* latius li. 5. Ferunt Bacchum in peregrinatione terrarum vſum vini docuiſſe; & vbi caeli ſtatus & natura terrae vites non ferret, potum ex ordeo confecit paullum a vino differentem; quem nonnulli *Zitum* dicunt. Hoc & Oſiris in Aegypto primum docuit, & in Thracia, niſi, quod verum eſt, Bacchum & Oſiridem eundem putes. *Aſſyria* prius dicebatur, poſtea & *Syria* nominata eſt, & *Syros* vna ex Cycladibus inſula [*Bonon. inſerit* cum prima ſimillima continuata, *quod neſcio quid ſibi velit*]: vbi ortum duxit Pherecydes Syrius. POMPON. Quod ſemen ſtruthio [quae alias Syriaca radix etiam vocatur] nullum eſſe ſcribit Plinius, heic Plinio Columellam repugnare obſeruat doctus medicus, in hoc verſu: — *E Syrioque venit quae ſemine radix.* Sed ille ridiculus. De gingidio ibi intelligit Columella, quae radix Syriae familiaris. Haec Salmaſius ad Solinum c. 53 p. 820, quem & confer de homonymis hyles iatricae c. 17. *Aſſyrio* lectio eſt omnibus Codicibus & editionibus comprobata; quod ſi tamen quidam habent *Syrii*, putarem Poëtas in talibus non ſemper eſſe poſſe accuratos. SCHOETTG. De perpetua fere *Syriae* cum Aſſyria confuſione Selde. de DIs Syris c. 1. it. Drakenb. ad Sil. 11, 40.

115 MADIDO — LVPINO) Appoſite. Notum apophthegma Zenonis poſt potum hilarioris, qui dicebat lupinorum ſibi eſſe indolem, *καὶ γὰρ ἐκείνους πρὶν διαβραχῆναι, πικροτάτους εἶναι ποτισθέντας δὲ γλυκεῖς καὶ προσηνεστάτους.* Athen. 2, 15. Neſcio an non praeferenda ſit antiqua lectio, *ſatiata.*

116 VT PELVSIACI) Peluſium in quadam parte Aegypti eſt, quae Auguſtanica eſt nominata prope Thebaidem. Peluſium vrbem condidit Peleus, Achillis pater, monitu Deorum poſt luſtrationem lacus, qui alluit Peluſii moenia. Eo enim tempore Peleus furiis agitabatur, quia fratrem Phocum interemerat, & purgari quaerebat. POMPON. Scio *Zythi* pro

Zythii

Tempore non alio vili quoque ſalgama merce
Capparis, & triſtes inulae, ferulaeque minaces,
Plantantur: necnon ſerpentia gramina mentae,
Et bene odorati flores ſparguntur anethi y,

Rutaque

VARIETAS LECTIONIS.

y) *aneti I. B. R. I. I. H. A. Gr. G. St.*

NOTAE VARIORVM.

Zythii vſurpari: eſt compoſitio facta ex *gith*; de quo ſcribit Plinius, aliquos id *Melanthion*, alios *Melaſpermon* appellare: optimumque excitatiſſimi odoris & quam nigerrimum. Colligitur ſuccus eius vt hyoſciami, ſimiliterque largius venenum eſt, quod miremur, cum ſemen gratiſſime panes etiam condiat. Plautus: *Gith excalfactas.* Peluſiacum appellatur, quaſi Alexandrinum, a Peluſio oſtio Nili. Quomodo Alexandrini vtuntur Zutho, docet Galenus in enarratione ſententiarum Hippocratis li. 2 his verbis: *Nam ſi quis nouella aetate victitet Alexandrinorum more, ſalſamenta porrumque mandens, nec non adhibens zuthum: ſenex vero nihil eiusmodi ſumens lentem eſitet, auſterum epotet; non male dixeris, haudquaquam aetatis ratione permutari deiectiones.* PIVS. Quae de *gith* pro *zytho* argutatur Pius refutantur etiam ab Hadriano Iunio Animadu. 2, 13. Senſus eſt: Radix Syria vel Aſſyria cum madido lupino ſociata adpetitum facit ad bibendum: vt adeo *Peluſiacus Zythus* pro quauis cereuiſia vſurpetur. De Zytho autem euolue Schoockium de Cereuiſia c. 1 p. 8 & Herm. von der Hardt, ſingulari libello, in Bacchum, vini & cereuiſiae Aegypti inuentorem, Helmſtadii 1715. edito. SCHOETTG. Etiam Plin. 21. extr. *Zythum Aegypto* adſcribit. Et notus Herodoti οἶνος κριθινὸς, quem ab ἀμπελίνῳ diſtinguit li. 2 in Aegyptiacis.

117 SALGAMA) Eſt quicquid ad vſum totius anni conditur, vt puta, mala, pira, fici, vua, rapae. Inde *Salgamarii*, qui Salgama vendunt. Et in ſalgamis condiendis loca frigidiſſima & ſicciſſima eſſe debent, ne mucore corrumpantur. Nunc Zythum cupit, quia nullo alio tempore vilior eſt ſalgama [*quid vltima periodus ſibi velit, non comminiſcor.*] POMPON.

118 CAPPARIS) Seritur in ſiccis locis area circum effoſſa ſtructis vndique, aut ex natura ripis, aut ex artificio lapidum, vt [f. *ne*] luxuriari permittatur: ſtrangulat enim loci fertilitatem; aeſtate floret, viret etiam poſt Vergiliarum interitum. *Inula* ſuo aſpectu ac natura triſtitiam affert: ſeritur interuallo quadrantali ac ſtercorato loco: in fruticem creſcit, radicibus ſerpit vt harundo, commanducata a ieiunis dentibus prodeſt, eius radicis ſuccus tineas pellit: ſiccata in vmbra cum thuris farina tuſſientibus prodeſt, & venenatis morſibus obſiſtit. POMPON.

118 FERVLAEQVE) Paedagogorum ſceptra, vt Martialis ait; & pueris timori ſunt, ſenio propter leuitatem adiumentum praeſtant. Quibusdam in locis pro nutrimento ignis, furnis & focis admouentur: ſubſellia ex iis etiam fiunt. Earum ſemen cum caule ante maturitatem cibis adhibetur, ſi cum melle ſumitur, cibus talis ſtomacho vtilitatem praebet, caput tamen grauat. Iratam hyemem negligunt ferulae. Prometheus his ad ſolem adactis, mortalibus ignem reſtituit. POMPON.

119 MENTAE) *Menta* mons eſt, vt Strabo [L. VIII poſt princ.] meminit, dictus a Plutonis pellice, quam Proſerpina in herbam *mentam* mutauit. Huic Pluto donum amoris petenti virile membrum tradidit, quod a ſe *mentulam* nominauit. [*Hui! quantum eſt ſapere, vtinam auctorem nobis non celaſſet* Fortunatus *etymologus: nam capitale ingenium* fuerit *oportet. Caue vero putes Straboni aliquid de tam praeclaro munere in mentem veniſſe; quod, niſi fallimur, monachale ingenium ſapit.*] Sed Plinius ait, *Mentae nomen ſuauitas odoris dedit.* Graeci *mintam* nominant, videturque dicta *menta*, quod *menſas* grato odore percurrit [*audiuit de Graecorum vocabulo* ἡδύοσμον]. Seritur melius ſurculo, quam ſemine. POMPON.

119 GRAMINA MENTAE) V. Io. Beuerouic. Epiſt. quaeſt. p. 150. ſeq. ALMEL.

120 SPARGVNTVR) h. e. diſponuntur. Ita Col. 11, 3, 25 *diſpergere* dixit.

120 ANETHI) *Anethum* & *Aneſum*, vt culinas ac Medicorum officinas excitet, ſeritur: quemadmodum gith piſtrinis. Calidam habent vim, venenis aduerſantem. POMPON.

121 RVTA-

Rutaque Palladiae baccae [z] victura ſaporem,
Seque [a] laceſſenti fletum factura ſinapis [b],
Atque oleris [c] pulli radix, lacrymoſaque cepa
Ponitur, & lactis guſtum [d] quae condiat herba,
Deletura [e] quidem fronti data ſigna fugarum [f],

Vimque

VARIETAS LECTIONIS.

z) *bacchae I. B. R. bacae I. I. H. A. G. ba uitura L.* a) *Se quae B. R.* b) *ſynapis I. B. R. I. I. H. A. G.* c) *olleris B. R.* d) *guſtus L. I. B. R.* e) *Deletura P. deiectura* al. f) *fucarum L.* & editt. pler. *furcarum Gr. fucorum* refellit *Morg. I, 55. add. II, 9. fugarum Pol.*

NOTAE VARIORVM.

121 RVTAQVE) Rutae vis venena extinguit. In medicaminibus multum ideo poteſtatis habet. Ex ea conficitur memorabile antidotum, quod Leneus Magni Pompeii libertus victo Mithridate in arcanis regis regia manu ſcriptum comperit, patronoque attulit. Imperator optimus non minus gauiſus eſt regia trophea in gremio collocaſſe Iouis, quam hoc ciuibus ſuis afferre. At Libertus, cuius vitam & doctrinam li. I. Tranquillus ſcribit, ſicuti pleraque Mithridatis inuenta, ſic & hoc pro imbecillitate ſalutis hominum litteris mandauit. Rutae praeterea manipulus, ſi liquamen vel oleum defuerit, admixtus dapibus, & liquaminis & olei vicem praeſtat, ac eſcam ſapidiorem facit. Quod venenis aduerſetur, argumento eſt muſtella, cum id cibi praeguſtet pugnatura cum ſerpente. POMPON.

121 PALLADIAE BACCAE) i. e. olei, quia oliua dicata eſt Palladi, vt in cunabulis Athenarum conſpicitur. Silius. *Nullaque Palladia ſeſe magis arbore tollit.* Martialis: *& Palladis arbor.* POMPON.

121 VICTVRA SAPOREM) *Iutura* legit ex codice antiquo Nic. Heinſius ad Sil. 7, 354 apud Drakenb. itemque ad Vell. 2, 120, 4. Recte, ſi quid iudico. Probat etiam vt vidimus Lipſ. & Cl. Morg. I, 54. conf. II, 8.

122 SINAPIS) Proſilit cum tanta acrimonia, vt lacrymas ciat comedenti: planta melius transfertur. Pythagoras tria genera facit; vnum gracile, alterum ſimile rapae foliis, tertium erucae. Vſus eius in pulmentariis eſt, cum in patellis decoquitur. Semen tritum admiſto muſto ac melle ac vua paſſa, nec non defruti paululum confectionem guſtu ſuauem efficit: qua vrbs noſtra hieme vtitur. Nec decreſcit, ſi adiicias cinnama & cariophales. Sinapis & ſilueſtris & ſatiua eſt. POMPON.

123 OLERIS) Olus atrum ad macerias ſeri gaudet, quia vmbra fouetur, ſi alternatim frutices legeris in vnoquoque loco, conualeſcit: & ſi radicitus non euellas, aeuo durabit. *Pulli* i. e. atri. *terram pullam* nigram dicimus; & *pullatos proceres* a colore veſtium. POMPON. vid. Col. 11, 3, 30.

123 CEPA) incrementum habet capitis, vno ſurgit frutice, condimentis apitianis apta. Aegypto numen fuit. Ea rex Numa Iouem deluſit [v. Ouid. Faſt. 3, 339]: humorem ex oculis comedenti prouocat. Ideo ipſo olfactu oculorum caligini medetur. Silueſtris eſt & ſatiua. Si capita ceparum & alliorum & vlpicorum aqua ſalſa & tepida perungantur, & ſicco loco boreae obiiciuntur, diu durant. POMPON.

124 PONITVR) Peregrinum fuit lepidium: praefertur & inulae & origano. Cum fructificauerit poſt ſationem, ad terram praeciditur & ſtercoratur, quia ſolet hyemis vehementia emori. vſus eius nonniſi cum lacte, quod reddit ſapidius. Plinius ait, *lepidium in facie cutem emendat, cum cera & roſaceo lepras tollit, & vlcera cicatricum, dentium dolores alligatum bracchio compeſcit.* Columella dicit, *quod lepidium* deiicit ſigna & vlcera, quae mulieres ſibi ex fucis fecerunt. POMPON.

124 LACTIS GVSTVM QVAE CONDIAT HERBA) Lepidium, vt oxygala fiat. Vid. noſter 12, 8, 3. Qui ſequuntur verſus, & ipſi indicant de lepidio ſermonem eſſe, & conuenit Plin. 19, 8 ſ. 51 *vſum eſſe eius* negans *ſine lacte:* loquitur autem de culinaribus herbis.

125 SIGNA FVGARVM) Lego *focorum*, non *fucarum:* & lepras mentagras & id genus vlcera intelligit. Non poſſes, quod tamen putant aliqui, ad vlcera facta vi fucorum, & ceruſarum caeterarumque offuciarum vim ſmecticam, id eſt emarginatiuam hoc referre, repugnante ſyllaba. Sed cum proponat Columella dictionem [*an* conditionem] lactis, libet referre ad oxygalam, hoc eſt, lac acetoſum, quod fit ex lepidio, quo tolluntur cicatrices inuſtae cauterio. & *focorum* referemus ad vim cauſticam per cauterium illatam: quod apparet ex Columellae verbis li. XIII [12, 8, 3] & Plinii li. 20. Memento tamen apud Dioſcoridem li. 2. *lepidium* idem eſſe, quod *gingidium.* Poſſis per ſigna focorum cauteria etiam lepras intelligere, quae ignis vim habent. PIVS. Videtur legendum *rugarum.* VRSIN. *Signa fugarum* legunt erudititiſſimi viri. Fuluius Vrſinus *rugarum* contra omnem rationem Pediae legis coniectauit, quod

vt

Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.
Tum quoque conſeritur, toto quae plurima terrae
Orbe virens pariter plebi, regique ſuperbo,

Frigo-

NOTAE VARIORVM.

vt taceatur, ego reliquis eius optimi viri meritis condonandum arbitror. Ego vero veram lectionem eſſe arbitror Gulielmi Peliſſerii apud Turnebum lib. XVII cap. XXII - - *focorum.* Non quod per eam vel cauteria vel vim cauſticam intelligendam opiner, quam voluit Baptiſta Pius, impius aliarum rerum boni ſui ingenii detortor; ſed quod per focos inſtrumenta ea intelligam, quibus ſtigmata inurebantur fugitiuis mancipiis. Sic quae pecudibus adhibentur, apud Vegetium lib. I cap. XXVIII *De ratione foci atque cauterii*, titulus eſt. Et in capite ipſo: *Specialiter admonendum eſt ne Mulomedici feſtinanter dum foco curare cupiunt animalia, debilitent aut deforment.* BARTHIVS 5, 10. *Deletura* admiſimus ex fide Medicei. *Fugarum*, quod BVCHNERVS primus videtur vidiſſe, praetulimus, quia quam proxime ad *fucarum* accedit. *Fugas* porro intelligimus cum Buchnero fugitiuos, quorum ea praecipue poena & nota. *Focorum*, elegans non minus, quodque Vegetii auctoritate tueri poſſis, (quam ſuppeditabit noſter Index) ſed paullo a recepta ſcriptura remotius. Falſum plane videri debebat Harduino, qui ad Plin. 20, 17 ſ. 70 quem locum etiam Pius laudauit, ex ingenio, credo, obſeruat iſta: *Serui compuncti notas tollebant lepidio: quare id vbi animaduerſum eſt, candenti ferro inuri eos* inuecta conſuetudo eſt. *Inurendi* ſtigmata morem vetuſtiſſimum eſſe, certe hac aetate longe antiquiorem, ipſe vſus verbi apud Ciceronem & ἐγκαυστῶν apud Athenaeum appellatio ſatis declarat; itemque verſus Naeuii apud Priſcianum l. 7 laudatus etiam Lipſio Elect. 2, 15 qui ita hunc noſtrum verſum ſcribit, *Deletura quoque eſt fronti data ſigna focorum.* Scribonii Largi idem Lipſius locum laudat atque emendat de medicamento, *quo ſtigmata tolluntur indignis* c. 231, vbi lepidii quidem nulla mentio. Sed idem tamen c. 174 lepidium inter ea refert, quae etiam ſana corpora exulcerant. Io. Rhodius ad h. l. p. 261 & ipſe probat lectionem a nobis receptam: quamquam neque Ioſ. Scaligeri obſeruatione diſſimulata, qui Auſo. lect. 1, 21 teſtatur, ita legi hunc verſum in veteri codice, qualem modo ex Lipſio propoſuimus: ipſe tamen ad *fugarum* magis propendet. Denique Rhodius etiam coniecturam adfert ſuam: *Deletura quidem furcae fronti data ſigna.*

126 VIMQVE SVAM) quia lepram tollit, quae Graece *lepis*, *lepidos*, dicitur, & vlcera faciei ex fucis, quae ſimilis videtur leproſae formae. POMPON. Sic intellige: Herba cum exulceret & tollat acuta vlcera, *lepidium* dicitur, quod ab eo lacte acuto id eſt oxygala tollitur λεπὶς, h. e tunicula. Vel lepidium dicitur a Graeco λεπίζω, h. e. decortico. A nomine igitur Graio deriuatur. PIVS.

127 TVM QVOQVE) Poſtea ferenda eſt Braſſica, quae & nobilibus ſeruit & plebi, & hyeme caules emittit. verno tempore cimata. Inde deſcribit braſſicarum genera. M. Cato [c. 157 pr.] tria ponit genera in illa ſimplicitate. Septembrina, latis foliis, caule magno. Apia, quae eſt criſpa. Tertia, minutis caulibus acerrima omnium, lenis vocatur. Poſtea braſſicae medicinas enumerat, quibus ſolis vtebatur illa aetas. Ideo accepimus P. Rom. quingentis annis remediis tantum ex braſſica vſum. Volumen de ea Chryſippus edidit; & Pythagoras [ſ. non] parcius celebrat; M. Varro probat; Plinius ruſticitatis amator laudibus effert, aitque Graecos Septembrinam vocare Aeliam, & Apiam ſimilitudine foliorum apii dictam, oliuaculam dicere leuem cramben. Seritur toto anno, & poſt cymata cauliculos educit, quos Caius Apicius probat, ſapidiſſimeque condit, quo demum apponente Druſus Caeſar, Ti. Caeſar. F. [ſ. non] faſtidiuit, non ſine parentis caſtigatione. Quid eſt, quod praeterierit gula? Item Apitius ſapidioris ganeae compoſitor, plantandam braſſicam iubet in fimo aſinino. Sunt & eius aliae ſpecies. *Cumana*, ſeſſili folio, capite patulo. *Aricina*, numeroſioribus & excelſioribus foliis. *Triziana* bis incomputabili impendio; *Pompeiana*, proceriore caule, & infra folia craſſeſcit, frigoris impatiens; *Brutia* grandibus foliis, ſapore acuto; *Sabellica* criſpis foliis, craſſiſſimo caule. *Lacuturnina* nunc *lacuturris*, quia ibi Turni lacus fuit, poſtea turris remanet in valle Aricina. Additur & *Tyburtina*, & *Silarenſis* & *Aricina*, quae non in conualle, ſed in quodam campo Ariciae ſeritur. Eſt & braſſica *ſylueſtris*, quae maxime Catoni celebrata. *Stabiana* vero ad furcas Caudinas, tenerrima eſt. *Parthenopenſis*, thyrſata; *Veſeuina*, amarior, ſed interdum gratior. *Marrucina* rubra paulum, paucis foliis. *Signina* breuior, craſſior, & ſapidior; ſuper ea non liquamen, ſed oleum infundatur. Eſt & *Cappadoca*, foliis tenuioribus, caule paene nullo, priusquam in florem exeat; contra boream & niues, & gelicidia, ſe frequentibus tunicis veſtit ſpiſſatque, vt vix prima folia diſcernantur hyeme. Haec menſis apponitur: addito tamen pipere cum multo liquamine bubulo admixto & arietino & ſuillo Sed paullum praeter haec minus ſapit. Germani eam ſale & oleo tabefactam condiunt in fictilibus ad totius fere anni cibaria, hoc noſtris

Italis

Frigoribus caules, & veri [g] cymata mittit:
Quae pariunt veteres ceſpoſo † littore Cumae,
Quae Marrucini, quae Signia [h] monte Lepino,
Pinguis item Capua, & Caudinis [i] faucibus horti [k],
Fontibus & Stabiae [l] celebres, & Veſuia [m] rura,
Doctaque Parthenope [n] Sebetide [o] roſcida [p] lympha,

Quae

VARIETAS LECTIONIS.

g) *veris I. B. R.* †) *cepoſo Pol. Ienſ. tepoſo Lipſ.* h) *ſigna B. R.* i) *cādinis Gy.* k) *ortis L.* l) *ſcabie Ienſ. ſcabiae B. R. ſtabie I. I. H. A. G.* m) *veſpia a. P. veſuuia I. B. R. veſeua L.* n) *Partenope I. B. R.* o) *ſebethride Ienſ. ſebetride B. R. ſebethide I. I. H. A. G.* p) *roſida I. B. R. I. I.*

NOTAE VARIORVM.

Italis nimium gracili palato faſtidio eſt. Vtuntur tamen & aliqui intra Italiam, quos an Italos appellem, ambigo. Iterum ad cauliculos redeo, quos Apicius ſale aſpergi iubet, antequam coquas, maceratos: quae aliquantulum inferri in aquam, & cum feruerint, paullum eximi, oleumque infundi. POMPON. Vtrum Germani quiquam vnquam oleo ad ſalem adhibito braſſicam condiderint? non habeo dicere. Certe mihi non fit probabile; cum inter vulgatiſſimos meſſorum etiam & foſſorum cibos (quoties quidem epulari lautius, ſuillamque pinguem ſpiſſamento quaſi quodam firmare volunt) referatur; oleum autem parciſſime in cibo adhibeamus, & vix aliter ſumamus, quam ad quaedam acetaria. Illud vero certiſſimum, braſſicam noſtram acidam (*Sauer-kraut*) in filamenta tenuia machinatione quadam ſectam, deinde in dolia lignea (talia praeſertim, quae vinum ante continuerant) diligenter conculcatam, adſperſoque pauco ſale, cumino item & anetho, ſimilibusue rebus, maxime autem ſuo ſibi iure, ponderibus impoſitis expreſſo, conditam; hanc, inquam, braſſicam, noui ab hominibus non obtuſi palati externis alti guſtus deliciis praeferri: putemque ego ſi barbatus ille Cato guſtaſſet, rogaturum fuiſſe, *totum vt ſe facerent Dii* palatum: ſi vero leniter purgantem illius vim fuiſſet expertus, & reficiendi ſimul fermenti, quo concoctrix illa facultas continetur, reliqua genera braſſicae nihil fere ad hanc noſtram eſſe, pronunciaturum, ipſam vero peculiari libello ſuis familiaribus commendaturum fuiſſe.

129 FRIGORIBVS CAVLES.) De braſſica eiuſque generibus variis praeter ea, quae ad Catonis vltima diſputata ſunt, conſulendus, cuius intereſt Plin. 19, 8 ſ. 41 n. 3 Hard. *Cymata* commendat Nonnius de re cibar. 1, 14.

130 CESPOSO LITORE) Ego corrigo: *Theſproto*. *Theſprotum* litus vocat, quod ab Abantibus, qui ex Euboea inſula in Theſprotiam, & ex ea duce columba in magnam Graeciam veniſſent, occupatum fuit. Haec SCALIGER ad Culicem Virgilii v. 14. At in mea Colonienſi legitur *ceſpoſo*, i. e. ceſpite pleno, quod forte rectum eſt, licet alibi vocabulum illud mihi lectum non recorder. CRENIVS. Verum mihi quidem vox *ceſpoſus* non arridet, quippe quae analogiae linguae latinae contraria eſt, in qua adiectiua in *oſus* a caſibus obliquis deriuantur, vt adeo dicendum eſſet *ceſpitoſus*. Lipſ. habet *tepoſo*, vnde forte illud *theſproto* commendandum, quod & placuit Andr. Riuino. SCHOETTG. Verum puto *cepoſo*, in quo conſentiunt fere MSS. & editio antiquiſſima. quantum enim inter *cepoſo* ac *tepoſo* eſt diſcriminis? praeſertim in ſcriptura Longobardica & Codice Lipſ. vbi raro diſcerni poſſunt. Supereſt, vt aliunde conſtet, ceparum ferax fuiſſe illud litus, de quo nihil habeo dicere. Forte vt deinde *Ariciam porri matrem laudat*, ita hic *cepoſam* Cumam. Conuenit enim his oleribus, certe in olla.

133 STABIAE) Fuit vetus oppidum in Campania, quod Lucius Sylla legatus bello ſociali, miſſus a P. R. calend. Maii deleuit: & in villam abiit. Huius ex agro decurrunt parui fluuii, ſed amoeniſſimi verſus furcas Caudinas. *Veſuuius* ſiue *Veſeuus* mons prope Neapolim & pomis & conflagratione inſignis, vno tempore fatum Saleio Baſſo Poëtae, & Plinio attulit. POMPON.

134 SEBETHIDE) Sebetos fons eſt Neapoli, cuius aqua vicatim decurrens, omnes fere vſus Neapolitanis praeſtat. Papinius li. 1 Sylu. *Et pulchra tumeat ſebetos alumna.* POMPON. *Parthenope* eſt Neapolis, iuxta quam currit fluuius Sebethus, vnde & Statio *Sebethi alumna* dicitur Silu. 1, 2, 263 *nitidum conſurgit ad aethera tellus Eubois, & pulchra tumeat Sebethos alumna.* Vide ibi Barthium. Caeterum hic non poſſum pedibus ire in ſententiam doctiſſimi Reineſii, qui Var. Lect. 3, 16 p. 603 verba NAMA SEBESIO, quae tauri Mithrae mactati collo erant inſcripta, de hoc fluuio intelligere voluit. Nam vti bene monet Phil. a Turre in Monument. Vet. Antii Addend p. 252, nulla ratio eſt cur ſimulacro Romae ſub Capitolium poſito, Sebethus fluuius ad Neapolim inſcribatur, vel quid cum hoc fluuio Mithrae rei ſit. Quin potius idem de Mithra c. 4 p. 194 oſtendit, haec

eſſe

Quae dulcis [q] Pompeia [r] palus vicina Salinis
Herculeis, vitreoque Siler qui defluit amni,
Quae duri praebent cymoſa ſtirpe Sabelli,
Et Turni [s] lacus, & pomoſi Tyburis arua,
Brutia [t] quae tellus, & mater Aricia [u] porri.
Haec vbi credidimus reſolutae ſemina terrae,
Aſſiduo grauidam cultu curaque fouemus,
Vt redeant nobis cumulato foenore meſſes.
Et primum moneo largos inducere fontes,
Ne ſitis exurat concepto ſemine partum.
At cum foeta ſuos nexus adoperta reſoluit,
Florida cum ſoboles materno pullulat aluo [x],
Primitiis plantae modicos tum praebeat imbres
Sedulus irrorans olitor, ferroque bicorni

Pectat

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ducis Gr.* r) *Rompheia* a. *P.* s) *turris Ienſ. turnis P.* t) *Brutiaque & I. B. R.* u) *Aritia I. B. R. I. I. H. A. Gr. G. St.* x) *aruo Lipſ. I. B. R. & Gr. St.* in margine.

NOTAE VARIORVM.

eſſe Solis nomina, *Hamma* quippe eſt Hebraeorum חַמָּה, quod Solem notat, cuius epitheton apud Macrobium & *Sebadius* vel *Sebazius.* SCHOETTG.

135 POMPEIA) Pompeiorum oppidum fuit in planitie ſitum prope Sarnum fluuium. De Pompeiis mentionem facit Cato R. R. & Pap. in Syluis: *Et Pompeiani placeant magis otia ſarni.* POMPON.

136 HERCVLEIS) Salinae Herculeae prope mare ſunt, vbi Herculaneum Pompeii. *Siler* ſiue Silarus, fluuius, qui diuidit Lucaniam a Picentinis Campanorum; cuius aqua virgulta indureſcunt, vt ſcribit Cilius. [Silius ?] POMPON.

137 SABELLI) Populi fuere a Sabinis orti; habitantque montes, qui ſunt intra Sabinos & Marſos. POMPON.

138 TVRNI LACVS) *Turnum* (alii *Turmus* legunt) fluuium Vmbriae laudat Vibius Sequeſter. Quid ſi *Turni lacus* idem ſit, qui *Iuturnae* ſororis? de quo Val. Max. 1, 8, 2 & Flor. 2, 12. Tacent, quantum ſcio, Geographi, vid. Pompon. ad vſ. 127.

139 MATER ARICIA PORRI) Martialis 13, 19 *Mittit praecipuos nemoralis Aricia porros In niueo virides ſtipite cerne comas.* Laudat etiam Plin. 19, 6 ſ. 33.

139 BRVTIA) Brutii ſerui & paſtores Lucanorum fuere. Inde aufugerunt, & furtim in regione perſederunt, vbi Conſentia eſt, quae fuit eorum metropolis, quam regionem prius Auſones habitauerunt. Brutii multo poſt tempore, & ab Annibale, & a Rom. propter eorum perfidiam deleti paene fuere; ſine dignitate, ſine honore ad ſeruilia ſemper opera coacti. POMPON.

140 HAEC VBI) Vbi haec ſemina ieceris, cura vt diligenter foueas ſata, ne aut auium roſtro carpantur, aut pedibus calcentur. Sic ſolent cumulato foenore venire meſſes. Nec obliuiſcaris inducere aquas, ne ſitis partus conſumat; & cum eruperint ſata, parco imbre irroret, & ſi opus fuerit, pectat, eximatque angentem i. e. languentem herbam. Si vero in collibus fuerit hortus, ad quem nec riui, nec fontes percurrunt: expecta, quouſque Sol arietem ingrediatur: hucque transfer plantas, quae conſueſcant puluere. POMPON.

143 INDVCERE FONTES) Ex Virg. Georg. 1, 106 *Deinde ſatis fluuium inducit, riuoſque ſequentes.* SCHOETTG.

144 SITIS) ſiccitas. Virgilius Ecl. 7, 57 *Aret ager vitio moriens ſitit aëris herba.* SCHOETTG.

145 ADOPERTA) Quid ſi legendum ſit *adaperta,* quod ipſius etiam Columellae verbum eſt. add. v. 239. Neque tamen mutaui, cum *adoperta* de ſtatu praecedente poſſit intelligi.

146 ALVO) alii *aruo,* quae lectio mihi melior videtur. Notum enim eſt aluum maternum *aruum* etiam vocari a Lucretio & Virgilio. Siniſtros quidem Grammaticos & ineptire dicit Fruterius Veriſim. 2, 19 qui ita legunt. Sed

quia

Pectat †, & angentem ſulcis exterminet herbam.
At [y] ſi dumoſis poſiti ſunt collibus horti,
Nec ſummo nemoris labuntur vertice riui,
Aggere praepoſito cumulatis area glebis
Emineat ‡, ſicco vt conſueſcat [z] puluere planta,
Nec [a] mutata loco ſiccos [aa] exhorreat aeſtus.
Mox vbi nubigenae [b] Phryxi, nec portitor Helles,
Signorum & pecorum princeps caput efferet vndis,
Alma ſinum tellus iam pandet, adultaque poſcens [c]
Semina depoſitis cupiet [d] ſe [e] nubere plantis:

Inuigilate

VARIETAS LECTIONIS.

†) *petat L.* vid. *v. 94.* y) *Ac I. B. R.* ‡) *Sineat L.* z) *conſueſcet Gryph.* a) *Ne I. B. R.* aa) *ſitiens L.* b) *nubiginae Iunt.* c) *paſcens B. R.* d) *cupient I. I. H. A. Gr. G. capiet L.* e) *denubere I. B. R. I. I. Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

quia aliorum adeſt auctoritas, & metaphora bene continuatur, non ineptiunt, qui ita legunt. Ergo h. l. haec vox duplicem ſignificationem habere poteſt, propriam, qua ſcil. flores in aruo materno ſ. matris ſuae terrae conſiſtunt, & metaphoricam, quo flores pullulare dicuntur ex aruo ſ. aluo matris ſuae h. e. terrae. SCHOETTG.

151 NEC SVMMO NEMORIS) Nimirum fontium ſcaturigines ad radices vel in iugis certe montium ſiluoſorum eſſe, obſeruamus quotidie, & illi inculcant praeſertim, qui e pluuiis, quidquid vsquam eſt fluuiorum alunt atque inſtaurant.

152 AGGERE PRAEPOSITO) Melius intelligerem, ſi legeretur *repoſito:* & metuo ne quis *praepoſito* ſcripſerit, quod putaret *re* ſyllabam produci non poſſe: quod aliter ſe habere poſt alios oſtendunt iam ad Fabrum nobis laudati Brouckh. ad Prop. 4, 8, 144 & Drakenb ad Sil. 1, 309 *Agger* eſt h. l. aggeſta humus, vt verbo *aggerandi* vtitur nonnunquam Columella Porro *reponere* hic eum intellectum habet, quem regerere. Agger fit igitur aut reponitur, cum altius paſtinatur humus, quod locis ſiccis faciendum eſſe praecipit noſter 11, 3, 10 quem locum huic parallelum putamus.

155 MOX VBI NVBIGENAE) Aries inter aſtra collocatus, quia tulerit Phryxon & Hellen tectos nube. XI. Cal. Apr. ſol in arietem tranſitum facit. Aries princeps ſignorum, vel quod antiqui principium anni a Martio fecerunt, vel quod digniſſimum ſit ouillum pecus omnium pecorum. Marcus Varro dicit lib. 2 antiquos huic pecori tantum tradidiſſe, vt fabulae canant lanas habere aureas Vnde Hercules, cum hunc in hortis Heſperidum incluſiſſet, putauerunt terram illam educere mala aurea. Nam & ouis graece *mela* [μῆλον] dicitur. Hac etiam de cauſa Iaſon cum Argonautis properauit, arbitrans, phryxeum arietem lanam habere auream. Non abs re paſtoralem vitam beatam dicebant. POMPON. *Nubigenae* interpretare, non, geniti ex nube, ſed ex νεφέλης, [matre Nephele] quae latine ſonat *nubem.* Ex ſignificatu dictionis Graecae vox latina compoſita. Hinc Ouidius *Helles Nepheleidos* dixit. Athamas filius Aeoli, frater Crethei, genuit Phryxum & Hellen, ex Nephele vxore. PIVS.

156 NEC PORTITOR HELLES) Hoc eſt, aries, qui Phryxum geſtauit, ſed Hellen pauidulam in mare deiecit, quod a caſu puellae Helleſpontus vocatur; ideo *nec portitor Helles* dicitur, quod eam non transuexit. Ordo autem, *mox vbi portitor Phryxi, nec,* i. e. non autem *Helles,* quia Helle cecidit in mare. *Portitor a portu,* non a *portando;* & qui aliter ſentiunt, parum latine ſentiunt. [Quod quidem multis probauit Pius in annot. poſt c. 135. Vid. Gruteri Fax Artium Tom. I pag. 548] PIVS. Τὸ *nec-portitor* ita coniungo, vt *heri ſemper-lenitas,* per Hyphen. Et ſic quoque explicat Gronouius Obſ. 3, 20 qui de verbo *portitoris* copioſius eſt, de quo tamen plura neceſſe non eſt dicere. Caeterum originem huius fabulae, veram ſcilicet hiſtoriam, vnde illa conficta eſt, enarrant Diodorus Siculus lib. 4 p. 250. Palaephatus περὶ ἀπίστων c. 31 & Iſac. Tzezes ad Lycophronem v. 22. SCHOETTG. Non videtur inductus Gronouii ſui, quem laudat, rationibus N. Heinſius vti probaret *nec-portitorem Helles;* ſed nihil tamen mutauit, ad Ouid. Faſt. 4, 715.

158 CVPIET SE NVBERE) V. c. *cupiet denubere,* vel *ſe nubere.* VRSIN.

159 INVI-

Inuigilate viri. tacito nam tempora greſſu
Diffugiunt, nulloque ſono conuertitur annus.
Flagitat ecce ſuos genitrix mitiſſima foetus,
Et quos enixa eſt partus iam quaerit alendos,
Priuignaſque rogat proles. date nunc ſua matri
Pignora, tempus adeſt: viridi redimite parentem
Progenie, tu cinge comam, tu digere [f] crines.
Nunc apio viridi criſpetur florida tellus,
Nunc capitis porri [g] longo reſoluta capillo
Laetetur, mollemque ſinum ſtaphylinus [h] inumbret.
Nunc & odoratae peregrino munere plantae
Sicaniis croceae deſcendant montibus Hyblae,

Nataque

VARIETAS LECTIONIS.

f) *diſſere Lipſ. I. B. R. I. I. Gr. G. differere A.* g) *porri* praeter Steph. & Com. omnes. h) *ſtaphilinus* omnes excepto Com.

NOTAE VARIORVM.

159 INVIGILATE) Sic Ouidius: *Tempora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis; Et fugiunt freno non remorante dies.* Ideo inuigilate & date, quod terra poſcit. POMPON.

160 NVLLO SONO CONVERTITVR ANNVS) Eadem ſententia eſt apud Ouidium repetita ſaepiuſcule IV Faſtorum. *Tempora labuntur, tacitisque ſeneſcimus annis, Et fugiunt freno non remorante dies.* Et X Metam. *Labitur occulte, fallitque volatilis aetas.* Et eadem in illo Iuuenalis Sat. IX — *dum bibimus, dum ſerta, vnguenta, puellas Poſcimus, obrepit non intellecta ſenectus.* BARTHIVS 23, 16.

163 PRIVIGNASQVE ROGAT) Solet ambigi quidem, quid in eo verſiculo ſibi velit Columella. Quod vt intelligas, ſcito *priuignum* eum vocari, qui eſt filius eiusdem matris, ſed non patris. *Victricus* maritus meae matris, ſed non genitor meus. Sunt etiam relatiua *victricus & priuignus.* Ouidius: *Victricus & gladiis, & acuta dimicet haſta.* Herbae, quae transferuntur in aliam terram, dicuntur illius priuignae: quoniam transferuntur ex ſinu materno in terram nouercam Vel ſecundum Aeſopi ſententiam locutus eſt, qui dixit, terram eſſe matrem herbarum, quae ſponte naſcerentur; nouercam vero earum, quae ſeminarentur. Cum igitur hae ferantur, habent terram loco nouercae. PIVS.

163 PRIVIGNAS PROLES) Tales plantas, quae non ſponte naſcuntur in terra, ſed humana opera inde eliciuntur. Aeſopus ad hortulanum: *ἡ γῆ τῶν μὲν ἀυτομάτως ἐξ ἀυτῆς φυομένων μήτηρ ἐστὶν, ἃ δὲ ἀυτὸς ἐμφυτεύεις, τούτων γίνεται μητρυιά.* Auctor Vitae Aeſopi p. 32, 34. SCHOETTG.

165 DIGERE) Bonon. & Gryph. legunt *diſſere*, quod forte eſt pro *diſſice*, de quo vide quae notarunt viri docti ad Iuuencum 2, 628. SCHOETTG. Quin *digerere crines* Pſecadum eſt, hoc eſt ordinare. Ouid. Am. 1, 14, 19 *nondum digeſtis mane capillis.* De arbuſculis Virgilius Ge. 2, 54 & 267.

166 CRISPETVR) A natura apii, quod *criſpum* eſt. *Apium* dicitur ab *apice*, quia antiqui apicem capitis apio coronabant. POMPON.

167 NVNC CAPITIS PORRO) *Porri* duo genera, *ſectiuum & capitatum.* Sectiuo vero Caeſar auctoritatem dedit, edens ſingulis diebus cum oleo, pro conſeruanda voce: poſt ſationem deſecatur, vt capite fiat craſſius. Laudatiſſimum in Aegypto: mox Hoſtiae atque Ariciae. Sectiui duo genera: alterum, quo vtuntur medicamentarii: alterum, flauidioris folii, cuius ſucco hauſto trium denariorum argenteorum pondere, periit Melas eques Romanus in carcerem detruſus, iuſſu Tiberii Caeſaris. POMPON.

168 STAPHILINVS) *Paſtinacam erraticam* Plinius vocat. POMPON.

169 PEREGRINO MVNERE) Plantentur etiam peregrinae herbae, quas Hybla Siciliae mons nutrit. POMPON.

170 SICANIIS) Siculis. Morgetes Siciliam habitauerunt; inde dicta Sicania Sicilia, & a triangulari forma Trinacria POMPON.

170 CROCEAE — HYBLAE) a colore florum; ideo in hoc monte apes multae: vnde *mel Hybleum*, vt in Himeto monte Atticae; vnde *mel Atticum & Himetium.* POMPON.

171 SAM-

Nataque [i] iam veniant hilari [l] ſampſuca Canopo,
Et lacrymas imitata tuas, Cinyreia [m] virgo,

Sed

VARIETAS LECTIONIS.

i) *Natique Ienſ.* l) *hilaro ſenſura L. hilaro* etiam *Ienſ.* m) *cingreia Ienſ. Pol. cinereaq. L. cyrenia B. R. cinereia I. I. H. A. Gr. G. cynereia* rel.

NOTAE VARIORVM.

171 SAMPSVCA) Sampſucum in Cypro optimum, ſcorpionibus inimicum, ſuccus decocti tormina diſcutit. Diocles hanc herbam *Amaracum* appellat: Aegyptus & Syria *Sanſucum*, ſurculo melius, quam ſemine prouenit. POMPON.

171 CANOPO) Canopum in Aegypto vrbs non longe ab Alexandria: quod ferunt condidiſſe Menelai aurigam *Canobum;* inde mutata littera *Canopum.* Salutaris aëris benignitate homines allicit. POMPON. Vrbs Aegypti eſt, haud procul ab Alexandria, quae ideo *hilaris* dicitur, quia homines ibi ſemper voluptatibus erant dediti. Vide quae notat Cellarius ad Silium Ital. 11, 433. SCHOETTG. De luxurie Canopi ὅλῳ quod aiunt θυλάκῳ Heinſ. ad Ouid. am. 2, 13, 7.

172 LACRIMAS IMITATA TVAS) De myrrha herbae capiunt, perperam. De ſmyrnio intelligit Columella, quod *olus atrum* quidam eſſe volunt, Graecorum ἱπποσέλινον, alii ſeparant. Haec Salmaſius ad Solinum c. 33 p. 367, 368. Lacrimam ex ſmyrnio myrrhae ſimilem colligebant, quam quidem pro mera myrrha habuere, imo ipſa myrrhae ſtacte meliorem, vt aſſerit Columella. Idem ad c. 56 p. 895. Vide eundem de homonymis hyles iatricae c. 16. SCHOETTG. Add. Io. Rhod. ad Scribo. Larg. comp. 126 p. 200.

172 CYNEREIA VIRGO) *Cyrene* ſiue *Cyrenia* virgo fuit: filia Penei regis Arcadiae, quam rapuit Apollo in monte Pelio, & in Africam, quae vergit in Aegyptum, tranſtulit: ex qua filios ſuſcepit quatuor, Ariſteum, Nomium, Anteum, Argum. Ab hac vrbs Cyrene dicta: quam perdidit Battus Cyrni filius Theſſalus. Herodotus vero dicit, Battum miſcuiſſe ſe Cyreneis. Battus pater Archeſilai, qui ex Phryxi vxore alium creat Battum. Battum vero Cyrini filium non dicit Herodotus, ſed Polymneſti ex nympha Etheara regis filia, eiecta in mare, odio nouercali: quae peruenit ad Inſulam Tercam, cuius erat rex Polymneſtus. Cyrnus rex Corſicae fuit, quae Cyrna ab eo dicta, fuit prius Terranne nominata, quia Terannei Theſſaliae habitauerunt. Nunc loquitur de Cynara regis Thraciae conuerſa in florem lacrymando; vt ex lacrymis Helenae nata herba, quam appellant helenium. Ordo ſic eſt: Ponatur in hortis herba nata ex lacrymis Cyrnae, quae eſt imitata lacrymas tuas, o Cyrenia ſiue Cyrene. Murrha vel Myrrha filia fuit Cynarae regis Cypri, & conuerſa in herbam. Cynaras filius fuit Paphi, qui Cypri vrbem Paphum condidit. Haec herba ab aliis, vt Plinius ait, *Smirna* vocatur, & eſt ſimilis cicutae, ſed flore ac foliis minor, cibo non inſuauis: cum vino menſtrua & partus cit. Laudatiſſima in Achaia. POMPON. Si ſequimur codicem inuulgatum, per *Cyreniam virginem* ſilphium intelligemus, quod delacrymat maguderi ſiue laſer. Nam traditur Cyrenem filiam Penei raptam ab Apolline delatam in Africam nomen Cyrenaicae regioni dediſſe, vbi multum ſilphium naſcebatur. Sed ne ſic intelligamus, duo obſtant: quod Silphium in Italia minime naſcitur, cui Italiae praecepta tamen canit Columella. Adde quod *Cyrenia* Adiectiuum pro nomine proprio non poneretur: *Cyrene* namque ſcribere debuiſſet. Haec omnia inuitant me, vt Cynareia virgo ſcribam: vt intelligam de myrrha herba, quae guſtu imitatur ſuccum myrrhae arboris. Scimus enim Cynarae regis filiam fuiſſe Myrrham, & cum patre concubuiſſe, ab eoque profugientem verſam fuiſſe in hanc arborem myrrham. De qua nos in commentariis Plautinis multa. Fulgentius Mythol. 3. *Myrrha genus eſt arboris, de qua ſuccus ipſe exſudat. Haec patrem adamaſſe dicitur. Iſtae enim arbores in India ſunt, quae ſolis caloribus cremantur; & quia patrem omnium rerum ſolem eſſe dicebant, (cuius opitulatu cuncta germinum adoleſcit natiuitas) ideo & patrem amaſſe dicitur. Dumque grandioris fuerit roboris, ſolis ardoribus crepans rhagades efficit, per quas ſuccum deſudat, quod myrrha dicitur: & redolentibus lacrymoſa guttulis fletus ſuauis ſciſſuris hiantibus iaculatur. Vnde Adonem genuiſſe fertur. Adon Graece ſuauitas dicitur.* Sed, vt diximus, hic de myrrha herba, non arbore intelligitur, de qua herba Plinius 19 *Panax piperis ſaporem reddit, & magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, myrrha myrrhae.* Si quis tamen pertinacius de laſerpitio vellet hic mentionem haberi, legat non *Cyrenia virgo* ſed *Cyrenia virga.* Laſerpitium namque caule ferulaceo creſcit. Nam tradit Plinius in Cyrenaica prouincia fuiſſe repertum *Silphium.* Melius tamen intelligetur de myrrha: & carmen ſequens ad maiorem explicationem inſertum ad eandem rem referetur. PIVS. Myrrhae fabula exſtat apud Ouidium Metam. 10, 298 ſq. Idem mutato parentum nomine narrat Antoninus Liberalis fab. 34. SCHOETTG.

Sed melior ſtactis ponatur Achaica myrrha:
Et male damnati moeſto qui ſanguine ſurgunt
Aeacii [n] flores, immortaleſque amaranti [o],
Et quos mille parit diues natura colores,
Diſponat plantis olitor, quos ſemine ſeuit.
Nunc veniat quamuis oculis inimica coramble [p],

Iamque

VARIETAS LECTIONIS.

n) *Eacii I. B. R. Aracii L. Aiacis* al. teſte *Schoettg.* o) *amaranthi* fere om. *I. B. R. I. I. H. A. Gr. G. St.* p) *coramue P. coranne Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

173 ACHAICA MYRRHA) Τὸ σμύρνιον ita vocat, quod in Graecia naſcatur. Dioſcoride vero teſte prouenit in Boeotia, quae etiam Achaiae nomine cum adiacentibus regionibus venit. Vide Cuperum in epiſtola ad Conſtant. Hugenium, quam profert Columbus ad Lactantium de M. P. c. 50. SCHOETTG.

174 ET MALE DAMNATI) Duplex de hoc fabula. Altera, quae ſanguine Aiacis hunc florem aſſerit editum, cuius & nomen foliis inſcriptum refert. Altera, quae notas eſſe luctus narrat, ob Hyacinthi interitum, dilecti Apollini pueri. Ἂι αἲ lugentium propriae ſyllabae. Vnde αἰάζειν. Sed & primam ſyllabam deſignant Aiacis nominis, qui Graecis Ἄιας. Inde illi verſus: *Litera communis mediis puerοque viroque Inſcripta eſt foliis, haec nominis, illa querelae.* Haec nominis Ἄιαντος, illa querelae αἲ αἲ ob interfectum puerum Phoebo amatum. Hoc eſt quod Plinius ſcripſit ex noſtra emendatione: *Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum referens eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore edens.* Haec Salmaſius ad Solinum c. 55 p. 860. SCHOETTG.

175 AEACII FLORES) *Ex cruore caeſi Aiacis ſtatim dicitur nata herba hyacinthus,* Plinius ait. Haec herba mulieribus medetur. Iupiter ex Aegina Aeſopi filia genuit Aeacum: Aeacus genuit Peleum, Telamonem, Phocum: Telamon Aiacem. Aeacii igitur flores, a proauo Aeaco. POMPON. *Aeacidae* legendum praeclare vidit N. Heinſ. ad Ouid. Met. 10, 215. Nimirum Telamonis pater fuit Aeacus, filius Aiax.

175 AMARANTHI) *Amaranthus* nomine ipſo numquam inareſcit, i. e ſemper viuens. Sed alia eſt herba, quae a nobis ſemper viua dicitur. Amarantho vero ſpica rubicunda potius, quam flos, nullius odoris. Alexandrino palma datur: qui ſi in principio autumni decerpatur, hyemales coronas complet. POMPON.

178 NVNC VENIAT) De lactucis incipit loqui, quae adeo gratae, vt quosdam ciues Lactucinos in Valeria gente ab ſe nominauerint. Apud antiquos vnum genus lactucarum fuit, quod a copia lactis appellauere lactucam: hoc praecipue ſomnum facit. Quidam fecere tria genera, vnum, anguſtis foliis: alterum, rotundi caulis: tertium, ſeſſile, Laconicum vocant. Alii colores & temporis & ſatus diſcreuere. Nigra Ianuario ſeritur; alba Martio; rubens Aprili. Eſt etiam purpurea lactuca, quam Caeciliam vocant. Rotunda vero & foliis latis Veneri refragatur: ideo Eunuchum vocant. Omnis lactuca refrigeratiua eſt natura, aeſtate grata ſtomacho. Hac conſeruatus fuit Diuus Auguſtus [*ridicule in Aſcenſiana legitur* Auguſtinus] aegritudine, conſilio & auctoritate Antonii Muſae Medici. Lactuca faſtidium aufert, appetitum cit. Columella nunc haec genera facit, & rubicundam & fuſcam caeciliam vocat: pallidam & ſpiſſis foliis Cappadocam: albicantibus foliis Tarteſſida ſiue Gaditanam, Punicam & abundantis lactis Paphiam. Haec ſola fuit apud antiquos Italos. Caecilia ſeritur Ianuario, Cappadoca Februario, Tarteſſis Martio, Paphia Aprili. Caecilia a ciue Caecilio dicta. Cappadocia prouincia in Aſia, proxima Bithyniae. Tarteſſus vrbs fuit in littore prope Gades, vnde familia Columellae emanauit. Locus hoc nomen accepit a Tartaro, vt meminit Strabo, propter ſubterraneas illic cauernas. Ex hoc Homerus vnum os inferni conſtituere videtur. Cypros inſula in mari Pamphylio, vbi eſt vrbs Paphos dicata Veneri, de qua paullo ante diximus. Decimoquinto Cal. Ian. aquarius incipit exoriri; XVII Cal. Feb. ſol ingreditur aquarium; Aquarius Ganymedes eſt, qui pocula Diis ſubminiſtrat. Per hunc Ianuarium intelligimus. POMPON. Quis non haeſit illi quoque ſcopulo, quem vellicantibus omnibus per Moderati lacteam vbertatem affert hic verſus? De *Coramble* nihil adhuc reperi: & mendoſum codicem puto. Quid ſi legas χαμαίδρυς hoc eſt *chamaedrys*, quae & *chamaedrops* & *linodrys.* Romanis tripſago [f. triſfago] dicitur minor. Vel legendum erit in Columella: *Corymbis* aut *Corymbe:* haec a Graecis appellatur *lychnis*, *coronaria*, h. e. στεφανωματική, ab aliis *athanatos*, ab aliis *acylonion*, ab aliis *ballarion*, ab aliis *gerantopodion*, ab aliis *baurion*, ab aliis *ſceptrum.* Aegyptii *ſemeon*, Romani *genicularem* appellant. Flos eſt ſimilis leucoio,

Iamque ſalutari properet lactuca ſopore †,
Triſtia quae releuat longi faſtidia morbi.
Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine,
Vtraque Caecilii q de nomine dicta Metelli.
Tertia, quae ſpiſſo, ſed puro vertice pallet,
Haec ſua Cappadocae r ſeruat cognomina gentis.

Et

VARIETAS LECTIONIS.

†) *ſapore* omn. q) *cecilii I. B. R.* r) *capadocae B. R.*

NOTAE VARIORVM.

coio, coronis aptior. Semen cum vino percuſſis a ſcorpione prodeſt. Forte *oculis* eſſe *inimica* dicitur, quoniam igneo eſt aſpectu, autore Dioſcoride, poſitaque in coronis oculos reuerberat, aſpectum retundit & hebetat. Quid ſi *corymbe* legas, & intelligas de racemis ferulae. Propter haec Plinius ſcripſit lib. 19 *Ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus eſt. Conditur quippe duratque in vrceis vel anni ſpatio. Duo eius genera: caules & racemi: Corymbiam hanc vocant, corymbosque, quos condiunt.* Omnino hic *Corymbe* vel *corymbis* legendum eſt: quippe quod maxime Iunii ſententiae congruit, ferulae grana & caules, quos tum Corymbos, tum Corymbiam vocant, faciei nocere & eſſe venenum. Hoc vt ſentiam, faciunt Pliniana verba lib. 13 *Semen ferulae thapſiam quidam vocauere, decepti eo, quoniam ferula ſine dubio eſt thapſia, ſed ſui generis, foliis foeniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem, ſemen quale ferulae, radix candida, lacte manat, & contuſa ſucco abdicat omnia venenata. Quippe etiam fodientibus nocet, ſi minima adſpiret aura, intumeſcunt corpora, faciemque inuadunt ignes ſacri.* Hactenus ille. Quod ſi faciem tam diro veneno dehoneſtat & inuadit, quid illam oculo magis paſſibili facturam credemus? Nec obſtat, quod thapſia & ferula diſtent aliquo modo: nam paruum diſcrimen inter vtramque eſt, nec maius, quam inter Socratem & Platonem, qui cum ſint diuerſi in numero, tamen conueniunt in homine h. e. in ſpecie. PIVS. Quid per *Coramblen* Moderatus innui velit, non facile, vt opinor, inuenies, qui tibi exponant. Nos *braſſicam*, quae & *caulis* dicitur, deſignari ex Ariſtophanis in Hippes commentario reperimus, cuius haec ſunt verba quam pulcherrima, ſic a nobis in latinum translata: *Crambe apud antiquos Coramble* διὰ τὸ τὰς κόρας βλάπτειν, id eſt, *quod noceat oculis appellata: quam ex Lycurgi oculis natam ferunt. Hunc enim Bacchus extimeſcens vitibus ligatum ac collachrymantem proiecit in mare. Ex cuius lacryma caulis eſt natus. Proinde factum aiunt, vt vitis & braſſica* ἀντίπαθος, *id eſt, contrariam in ſe vim habeant. Credunt namque agricolarum filii, vitem, cui appenſa fuerit braſſicae radix, ſterileſcere: atque eam ob rem braſſica primum in ſympoſio exhiberi, & ab Aegyptiis elixa ante alios cibos comedi ſolita, vt ebrietatem moderetur.* Haec ille, quorum maxima pars etiam a Suida recitatur. Et paullo poſt: *Sane braſſicam viſum hebetare, etiam Galenus, Auicenna, Dioſcoridesque teſtantur, ebrietatem inhibere idem Auicenna, Suidas, Cato: licet Dioſcorides Babylonicum tantum caulem ebrietati contrarium eſſe videatur ſentire.* Haec IACOBVS CONSTANTIVS FANENSIS, relata inter Pomponiana commentaria ab Aſcenſio, ex ipſius annotationum cap. 14 ibidemque ait plura ſcitu digna de raphano caule & braſſica.

178 CORAMBLE) Parrhaſius epiſt. 13, & Salmaſius de homonymis hyles iatricae c. 30, *coramblen* crambes genus ſtatuunt. Suidas: *Κράμβη, οἷον κοράμβλη τις οὖσα, ἡ ἀμβλύνουσα τὸ διορατικόν.* SCHOETTG.

179 IAMQVE SALVTARI) Olim excuſi omnes, *ſapore*, mendoſe, vt patet. Quis enim tam imperitus harum rerum, vt non videat *ſopore* legendum eſſe? VICTORIVS. Videtur legendum, *ſopore.* F. VRSINVS. Neſcio caſu an ſtudio pro *properet* excuſum ſit *propter* apud Vrſinum, cum hunc verſum refert.

180 TRISTIA QVAE RELEVAT) Videtur legendum, *releuet.* VRSIN.

181 ALTERA CREBRA VIRET) An *altera criſpa viret?* Quod explanauit 11, 3, 26 *ſunt autem*, inquit, *complura lactucae genera, quae ſuo quoque tempore ſeri oportet: earum quae fuſci & veluti purpurei, aut etiam viridis coloris, & criſpi folii vt Caeciliana, menſe Ianuario recte differitur.* Sunt enim hae Caecilianae: *Vtraque Caecilii de nomine dicta Metelli.* Id etiam Plin. 19, 8 aſſerit: *Et ecce cum maxime coepit irrepere ſatiuis (lactucis) admodum probata, quae Caecilia vocatur, folio Cappadocae, niſi criſpum latiusque eſſet.* PONTED.

Et mea, quam generant Tarteſi [s] littore Gades,
Candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo [t] eſt.
Cypros item Paphio, quam pingui nutrit in aruo
Punicea depexa coma, ſed lactea crure [u] eſt.
Quot facies, totidem ſunt tempora quamque ſerendi.
Caeciliam [x] primo deponit Aquarius anno,
Cappadocamque [y] premit ferali menſe lupercus.
Tuque tuis Mauors Tarteſida pange Calendis [z],
Tuque ſuis Paphien [a] iterum iam pange Calendis,
Dum cupit †, & cupidae quaerit ſe iungere matri,
Et mater facili molliſſima [b] ſubiacet aruo.
Ingenera, nunc ſunt genitalia tempora mundi:

Nunc

VARIETAS LECTIONIS.

s) *Tartheſi I. I. H. A. Gr. G. St. Tartiſi L.* t) *turſo I. B. R. tyrſo H. A. G.* u) *curae I. B. R. crura P.* x) *Ceciliam I. B. R.* y) *Capadocamque I. B. R.* z) *Kalendis Ienſ.* a) *Paphiem R.* †) *capit L.* b) *moliſſima A.*

NOTAE VARIORVM.

185 ET MEA) ſcil. lactucae ſpecies, quam ego, quia patriae meae familiaris eſt, bene noui, vel libenter comedere ſoleo. SCHOETTG.

185 GADES) Inde ortus eſt Columella, quod etiam ex aliis Noſtri locis conſtat. Nec tamen ex hoc ſolo loco id adfirmare poteris, quod fecit Ludouicus Nonius Hiſpaniae c. 9. SCHOETTG.

186 VIBRATO DISCRIMINE) *Diſcrimen* ſimpliciter hic verticem notat, vbi diſcrimen capillorum ſolet eſſe Ouid. Art. 2, 303 *Compoſitum diſcrimen erit; diſcrimina lauda. Vibratum* eſt ex eadem diſciplina; vt *vibratas calido ferro crines* dixit Virg. 12, 100, vbi ſimilia Plinii & Arnobii laudat la Cerda. *Thyrſum* eſſe, quod paullo poſt *crus* vocat, h. e. caulem, monere nihil attinet. Caeterum vide de hac lactuca Col. 11, 3, 26.

187 CYPROS ITEM) *Paphie* legendum videtur VRSINO, quod vel verum eſſe puto vel vero ſimillimum. Idem hunc verſum laudat, quaſi legeretur *iam*, vbi nos *item* De hac Col. l. c. ſ. 27. *Eſt & Cyprii generis ex albo rubicunda.* Mentio vtriusque generis recurrit verſu 370.

188 DEPEXA) Etiam in proſa 11, 3, 26 *pexum folium* tribuit lactucae Cappadociae.

190 PRIMO — ANNO) quia Ianuarius anni initium. POMPON.

191 LVPERCVS) Lupercalia fiebant menſe Febr. ſacra Panis Lycei Arcadici *Lupercus* dictus a Lyceo, quia λύκος lupus eſt: vel *luendo;* quia tunc luebatur, i. e. purgabatur per caprum. Nudi enim ſacerdotes luperci currendo luſtrabant ciuitatem, & verberabant praegnantium manus mulierum, vt facilioris eſſent partus, zonis ex corio capri. *Menſe ferali*, quia menſe Febr. fiebant parentalia i. e. ſacrificia inferis Diis, quae feralia dicuntur ſacrificia inferorum: hinc dicitur menſis *februarius*. Sabini dicunt *februum*, id eſt purgamentum: & *februare*, purgare, vt legitur in antiquitatum libris, vel a februario die, quo ciuitas Lupercis luſtrabatur, vt ſcribit Varro. *Martius* a *Marte* nomen habet. *Aprilis* a *Venere*, quae Paphia dicta eſt. Venus nata fuit a ſpuma maris, id eſt *aphrodite.* Sed melius *Aprilis* ab *aperiendo.* POMPON. *Feralis*, a *feru* quam antiqui mortem dixerunt. Meurſius de funere c 1. Farnabius ad Senecam Herc. Fur v. 1146. *Februali* mauult legere Fruterius Veriſim. 2, 19. Sed lectio noſtra ab omnibus codicibus approbata, non eſt repudianda. SCHOETTG. In Kalendariis veteribus tantum non omnibus, quae ſuperſunt, expreſſa *feralium* & *lupercalium* mentio menſe Februario. Nec aliter Ouidius, niſi quod *feralia* prima ſyllaba correpta effert 2, 569 & aliunde arceſſit.

193 TVQVE SVIS PAPHIEN) Elumbis verſus & indignus elegantia Columellae, qui forte ſcripſit: *Tuque tuis Paphien, Paphie, depange Kalendis.* Tu *Paphie* vel Paphia venus, *pange Paphien* lactucam TVIS *Kalendis* h. e. Aprilis. Repetitio vocis Paphie fecit, vt aliquis, ne deciperetur lector deſcriptorue, adſcriberet *iterum*: quod deinde extruſit ipſam vocem, cuius ſeruandae cauſa adſcriptum fuerat.

196 INGENERA) Deſcribit vernum tempus, quod genitale animantibus, herbis, eſt & Diis: hoc etiam tempore coelum incipit luxuriare ac mare. POMPON.

197 NVNC

Nunc amor ad coitus properat, nunc ſpiritus orbis
Bacchatur [c] Veneri [d], ſtimuliſque cupidinis actus
Ipſe ſuas adamat partes, & foetibus implet.
Nunc pater aequoreus, nunc & regnator aquarum,
Ille ſuam Tethyn [e], hic pellicit [f] Amphitriten [ff]:
Et iam caeruleos partus enixa marito
Vtraque nunc reſerat [g], pontumque natantibus implet.
Maximus ipſe Deum poſito iam fulmine fallax
Acriſioneos [h] veteres imitatur amores,
Inque ſinus matris violento depluit [i] imbre.
Nec genitrix nati nunc aſpernatur amorem,
Sed patitur nexus flammata cupidine tellus.
Hinc maria, hinc montes, hinc totus denique mundus

VARIETAS LECTIONIS.

c) *Baccatur I. B. R.* d) *Veneris Vrſ.* e) *thetin I. B. R.* f) *polluit L.* ff) *Amphitritem Gr. Amphieriten I. B. R.* g) *referat B. R.* h) *Acriſionaeos H.* i) *defluit L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

197 NVNC AMOR) Confer cum his deſcriptiones veris poëticas, quae extant apud Lucretium princ. lib. 1 Virgilium Ge. 1, 43, it. 2, 323 Ouidium Faſt 1, 151 & Auctorem peruigilii Veneris. Caeterum de deſiderio quod terra ad coitum habet, ita loquitur Plinius H. N. 17, 19 *Neque enim animalium tantum eſt ad coitus auiditas, ſed multo maior eſt terrae ac ſatorum omnium libido: qua tempeſtiue vti, plurimum intereſt conceptus. Peculiare vtique in inſitis, cum ſit mutua cupiditas vtrinque coeundi.* SCHOETT.

198 BACCHATVR VENERI) Videtur legendum, *Veneris.* F. VRSIN. Retinemus lectionem vulgatam, hoc ſenſu: Tota mundi anima iam nihil aliud poteſt, quam generare & gignere. SCHOETTG.

20 PATER AEQVOREVS) Oceanus, cuius uxor Thetys. Iſaacus Voſſius ad Catullum p. 73. SCHOETTG. Ouid. Faſt. 5, 81 *Duxerat Oceanus quondam Titanida Thetyn.*

200 REGNATOR AQVARVM) i. e. Neptunus, cuius vxor Amphitrite: quae diu reluctata eſt fugiens toros, vt virginitatem ſeruaret. Tandem Neptunus Delphinum miſit, qui diu nauigando peruenit ad puellam, cui perſuaſit nuptias; quare Delphinum Neptunus inter aſtra collocauit, & vere mare implet nymphis natantibus. Iupiter etiam ſuſcitat ignes amoris in Danaën filiam Acriſii, qua potitus fuit, in aurum liquefactum verſus. POMPON.

201 PELLICIT) Lipſ. & Iſ. Voſſius legunt, *polluit*, quod eſt a ſciolo quodam monacho, qui omnes concubitus, ſiue legitimos, ſiue minus, pollutiones dixit. SCHOETTG.

203 RESERAT) *Reſerare* eſt reducere, reſtituere, quod clauſum obſcurumque erat luci reddere. Valerius Flaccus lib. 1. *Emicuit reſerata dies, coelumque reſoluit Arcus, & in ſummos redierunt nubila montes.* Lucretium imitatus eſt: *Et reſerata viget genitabilis aura Fauoni.* Sic etiam Sedulius, vt eum his iungam, libro III *Clara renaſcentis reſerat ſpiramina lucis.* BARTHIVS. 33, 3. Adde Interpp. Dictyos Cretenſis ad 1, 22.

203 NATANTIBVS) piſcibus. Virgilius Georg. 3, 541 *Iam maris immenſi prolem & genus omne natantum* Similia exempla de aliis animalibus vt epitheton pro ſubſtantiuo ponatur, habet Barthius Adu. 20, 19. SCHOETT.

205 ACRISIONEOS) Nomen declinatum ab *Acriſione* patronymicum nomen ab *Acriſio* i. e. Danae filia Acriſii. POMPON.

206 INQVE SINVS MATRIS) Frequens poëtis eſt, vt Iouem patrem, terrae vero ſinum per pluuiam foecundatum, matrem vocent. Lucretius 1, 251 — *vbi eos* (imbres) *pater aether In gremium matris terrai praecipitauit.* Auctor Peruigilii Veneris, prout emendat Riuinus, v. 4 *Et nemus zonam reſoluit de maritis imbribus.* Et v. 58 *In ſinum maritus imber fluxit almae coniugis, Vtque foetus mixtus omnes aleret magno corpore.* Venus apud Statium Silu. 1, 2, 185 — *ipſum in connubia terrae Aethera (cum pluuiis rareſcunt nubila) ſoluo.* SCHOETTG.

208 NEXVS) Notat arctum aliquod vinculum inter duas perſonas, quale eſt coniugale, vt hoc loco, vel amicorum, vt oſtendit Barthius ad Claud. p. 1236. SCHOETTG

Ver agit: hinc hominum, pecudum, volucrumque cupido,
Atque amor igneſcit menti, ſaeuitque medullis,
Dum ſatiata Venus foecundos compleat artus,
Et generet varias ſoboles, ſemperque frequentet
Prole noua mundum, vacuo ne torpeat aeuo.
Sed quid ego infreno [l] volitare per aethera curſu
Paſſus equos audax ſublimi tramite raptos [ll]?
Iſta canat maiore [m] deo, quem Delphica laurus
Impulit, & rerum cauſas, & ſacra mouentem
Orgia [n] naturae, ſecretaque foedera [o] caeli.
Extimulet vatem per Dindyma [p] caſtra [pp] Cybelles,
Perque Cithaeronem [q], Nyſaeaque [r] per iuga Bacchi,
Per ſua Parnaſſi [s], per [t] amica ſilentia Muſis

Pierii

VARIETAS LECTIONIS.

l) *infraeno Gryph.* ll) Quid ſi *raptor?* m) *maiore I. B. R. I. I. H. A. G. maiora* rel. n) *Orgya I. B. R.* o) *faedera B.* p) *Didyma I. B. R.* pp) *caſta* coni. *Vrſin.* q) *Citheronem I. B. I. I. H. A. Gr. G. citeronem R.* r) *nyſeia I. B. R. Nyſeraq. L. Nyſeaque* reliqui praeter Gryph. & Com. s) *Parnaſi I. B. R.* t) *pernica* ant. (fortaſſe per amica) *Polit. per omiſſa* reliqui excepto Com. *Amica* etiam *Vict.* in emendandis.

NOTAE VARIORVM.

215 SED QVID EGO) Dicit haec canenda eſſe a poëta, cui mera laurus frontem cingit. Laurus dicata Phoebo, vel quod fulmine non tangatur, vel quod Daphne prima amata a Phoebo in laurum ſit mutata. POMPON.

217 MAIORE DEO) Ita legit, qui haec citat Barthius Adu. 56, 2 & ita quoque in margine ſuo volebat Daumius. Ego ita interpretor: Iſta canat talis Poëta, quem Delphica laurus impulit maiore Deo, i. e. maiore Apollinis ad Poëſin auxilio. SCHOETTG. Etiam BVCHNERVS notarat legendum *maiore.*

219 FOEDERA COELI) Ita naturae foedus noſter commemorat li. I praef. ſ. 8 Vid. Boeth. Fannius de ponderibus v. 15 — *non omnia foedere certo Naturae, ſed lege valent hominumque repertis.* Virg. Ge. 1, 60.

220 EXSTIMVLET) Hos verſus, quos mendoſiſſimos vocat, ita ſcribendos ait Heinſ. ad Ouid. A A. 1, 563

Exſtimulet vatem per Dindyma caſta Cybeles
Perque Cithaeronem, Nyſeïa per iuga Bacchi,
Per ſua Parnaſi, per amica ſilentia muſis
Pierii nemoris Bacchea voce frementem,
Delie io Paean; teque Euie Euoë Euan.

220 DINDYMA) Dindymus mons Phrygiae, in quo Cybeles ſacra fiebant: & dicimus numero plurali Dindyma. Parnaſſus mons, qui Phocidem bipertitam facit incumbentem Boeotiae. Sub Parnaſſo habitauerunt populi Hiantes: vnde aquae Parnaſſi fontis, hiantida dicuntur. Muſis ſacer: in quo ſurgunt duo colles. Alter dicitur Citheron Phoebo, alter Niſa Baccho dicatus. In eo vallis Pyrene, vbi ſunt ſilentia muſarum. Hic ſunt antra manſiones Poëtarum, in quibus ignem pro fomento faciebant. Vnde a fumo pallida Pyrene fiebat. Sic Poëtae pallidam Pyrenem dicunt. POMPON.

220 CYBELLES) Corybantes in Ida monte Phrygiae ſaltando & cantando ſacra Cybeles faciebant, & ſacerdotes exciſis teſtibus degebant. Iupiter ex Electra genuit in Samothrace inſula Iaſium, Dardanum & Cybelem. Quem ſacrificii morem, vt Archigalli nunc faciunt, Electra mater docuit. Iaſius vxorem duxit Cybelem, ex qua ſuſcepit Corybantum. Corybantus edoctus a matre in Phrygiam ad patruum Dardanum tranſiit, & in Ida perſedit, multoſque talia ſacra edocuit, quos a nomine ſuo *Corybantes* appellauit. POMPON.

221 NYSEAQVE) Nyſa vrbs in Africa, vbi natus Bacchus, qui Dionyſius eſt dictus, i. e. filius Iouis & Nyſae. Alia Niſa vrbs in prima India, quam victor Indorum Bacchus condidit. POMPON.

222 SILENTIA) quia nemus illic ingens eſt. Sub Parnaſſo fons eſt Caſtalius, & Delphi liberum oppidum Oraculo Apollinis inſigne. Et alii hic verſus Atticam fontes, Hippocrene & Aganippe. Et in Attica regione ſaltus Citheron oſtenditur. POMPON.

222 PER AMICA SILENTIA) Felix

Poli-

Pierii nemoris, Bacchea voce frementem
Delie [u] te Paean, & te [x] euie euie Paean.
Me mea Calliope cura [y] leuiore vagantem
Iam reuocat, paruoque iubet decurrere gyro,
Et ſecum gracili connectere carmina filo,
Quae canat inter opus muſa [z] modulante [a] putator
Pendulus † arbuſtis, olitor viridantibus hortis.
Quare age quod ſequitur, paruo diſcrimine ſulci
Spargantur caecis naſturcia dira colubris,
Indomito male ſana cibo quas educat aluus [b],

Et

VARIETAS LECTIONIS.

u) *Deliae I. B. R.* x) *hyie ehyie paen* a. *P. chye echyre paen L.* y) *curauerit ore* a. *P.* z) *muſas I. B. R.* a) *modolante R.* b) *aluos* omnes praeter H. C. & *Vict.* in calce *Gryph. 1541.*

NOTAE VARIORVM.

Politiani coniectura. παρῳδεῖ illud poëtae *per amica ſilentia lunae.*

223 PIERII) Filiae Pieri regis certauerunt cum Muſis cantu, & cum eſſent victae, ab eis victrices Muſae nomen acceperunt, & dictae Pierides, vt Ouidius indicat. Inde quaecunque Muſarum ſunt, Pieria dicuntur. POMPON.

224 PAEAN) dictus eſt Phoebus. *Delius* vocatur a Delo inſula in mari Aegeo; a Cyntho monte eius *Cynthius* In ea celebre templum & larius fuit Apollinis emaratii, [Apolline opus eſt ad *larii & emaratii* portenta procuranda] a quo totius inſulae fama emanabat. Ariſtoteles dicit inſulam appellatam, quia repente apparuit. δηλόω i. e. manifeſto, quia manifeſta fuit. Hic nati Diana & Apollo. Saepenumero concutitur. Alii Ortigiam, alii Cinetum, alii Aſteriam, alii Cinthiam dixerunt. Multa de hac M. Varro & Mutianus & Plinius. Incunabula vero docet Strabo. Teium vrbs in Paphlagonia, vt Salluſtius ſcribit: in hac ortus fuit Anacreon, vt Pomponius meminit. Et Ouidius ſic ait: *Quid niſi cum muſto venerem perfundere vino Praecepit Lyrici Teia Muſa ſenis.* In hac vrbe templum Apollinis fuit, vnde Teius dictus Apollo. Chios inſula in mari Pamphilio olim dicta Aetholia. Cleobulus Chium appellat a Chione Nympha. Macchareus Leſti rex primus coloniam in Chium duxit, cui filium praefecit. In hac templum Apollinis. Vnde Chius Apollo. POMPON.

227 GRACILI FILO) BVCHNERVS adſcripſit verſum Ennii apud Nonium, *Deducam gladios habiles filo gracilento.* De hac ſignificatione *fili* egiſſe monet SCHOETTGENIVS Barthium ad Nemeſ. 2, 11.

228 QVAE CANAT INTER OPVS) Ruſtici labores olim ſuos agreſtibus cantionibus ſolebant demulcere & ſolari, vt loquitur Virgilius. Ergo vinitores & putatores habebant peculiaria carmina, quae ſuo labori erant accommodata. Anacreon Oda 52 Τὸν μελανοχρῶτα βότρυν Ταλάροις φέροντες ἄνδρες Μετὰ παρθένων ἐπ' ὤμων, Κατὰ ληνὸν δὲ βαλόντες Μόνον ἄρσενες πατοῦσι Σταφυλὴν, λύοντες οἶνον, Μέγα τὸν Θεὸν κροτοῦντες Ἐπιληνόοισιν ὕμνοις. Vbi vide, quae notat Barneſius. Tale quid quoque in populo Dei obſeruatum fuiſſe docent loca Ieſ. 16, 10 & Ierem. 48, 33 Adde Iungermannum ad Longi ποιμενικὰ li. 2. p. 214, 215. SCHOETTG.

228 PVTATOR) Affinis illi *frondatori* Virgiliano *alta ſub rupe canenti* ecl. 1, 57.

229 PENDVLVS ARBVSTIS) Vites enim ita altis populis maritatae alicubi v. g. in Campania apud Plin. 14, 1 ſ. 3 *vt vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat.* Hic, qui opus facit, *pendulus* eſt.

231 NASTVRCIA) *Naſturcium* a *narium torſione* appellatur, ſerpentibus aduerſatur, & illis, qui humiditate fere coeci erumpunt e terra: *Coluber* ſerpens eſt. POMPON.

232 QVAS EDVCAT ALVVS) Ita caſtigaui: appellauit autem hic Columella coecos colubros, ventris lumbricos, non angues: ne quis autem falleretur, aperuit quos colubros intelligeret. Dioſcorides etiam naſturtium pellere ipſos tradidit. *Aluos* pro *Aluus*, ſcriptum erat: vt equos, auos, ſaepe in vetuſtis monimentis nominandi caſu. VICTOR. Videtur legendum *aluus.* VRSIN. Etiam qui *aluos* ſcripſit primus, nominandi caſu accepiſſe videtur. Explicatio colubrorum Victoriana eo certior, quod *coeci* dicuntur h. e. latentes, occulti & morborum ita cauſa, donec cogniti eiiciantur. add. Cl. Morg. I, 56.

233 SA-

Et ſatureia thymi referens thymbraeque ſaporem,
Et tenero cucumis, fragilique cucurbita collo,
Hiſpida ponatur cinara, quae dulcis Iaccho [c]
Potanti veniat, nec Phoebo grata canenti.

Haec

VARIETAS LECTIONIS.

c) *iacho I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

233 SATVREIA) Aliqui *ſatureiam tymbram* dixerunt: vnde tymbreus Apollo. Similis eſt thymo ſalſo. Aliqui exiſtimant non naſci niſi prope littus. Vſus eius, ſi parcus, prodeſt propter calidam naturam: ſi multus, nocet: raroque menſis apponitur. POMPON.

233 ET SATVREIA THYMI) *Thymus* in condimentario tantum genere erat, quo & ſales condiebant. *Thymbra* vero non ad condimenta, ſed ad cibos adhibita eſt, & praecipue a ruſticis. Vnde Attici ruſticos populares ſuos ϑυμβροφάγυς & ϑυμβρεπιδάπτυς ioco vocabant. Eius vero ſpecies latinis erat *Satureia*, a *ſaturando* dicta, quod eadem ſaturarentur. Haec multis verbis Salmaſius ad Solin. c. 56 p. 907. SCHOETTG.

235 CINARA) Cinara gratum olus eſt, & hoc ſortitum nomen, quod cineribus gaudet: aliud enim ſtercus non cupit. Potionibus grata, ideo vocem ſtrangulat, quia corpus eneruc reddit. Haecque ad ſimilitudinem hederae corymbos nutrit. Reliqua eius natura carminibus facile colligitur. POMPON. Inſulſiſſimus interpres Pſeudo-Pomponius, non enim auſim credere, talem mentem in haec errata incidiſſe, *cinaram* vocari tradit, quod gaudet *cineribus*, cum, ſi inde etymon haberet, deberet *cinera* non *cinara* vocari. Sed hunc interpretem in errorem traxerunt haec verba Columellae li. 12. *Cinarae* (ſic enim apud Columellam lege, non *cinerae*) *ſobolem melius per autumni aequinoctium diſponimus, ſemen commodius circa Calend. Martii ſeremus eiusque plantam circa Cal. Nouembr. reprimemus, & multo ſtercorabimus cinere: id enim ſtercoris genus huic oleri videtur aptiſſimum.* Non vidit hic ἄμουσος interpres, *Cinaram* graecam eſſe dictionem: nominaque in [f. *ex*] Graecis detorta latinam etymologiam non admittere, hinc legendum *Cinare*, vt *Penelope*. Sed de carduo nunc fit mentio a Iunio: in quo mihi applaudere poſſum ex graeca doctrina tanquam e Pharo lucem literatis omnibus & cum luce portum veritatis aperuiſſe. Quod *cinara* ſit carduus, docet Dioſcorides li. 3. tradens Achantaleucen Romanos ſpinam albam & carduum rhamptarium, quem Graeci vocant ἀγριοκινάραν. Vides me colligere carduum e verbis Dioſcoridis eſſe cinaram. Hic carduus non ſatis cognitus erat Pedacio, mea quidem ſententia. Nos *altilem carduum* vocamus, vulgo *archicarduum*, gratiſſimum in ſecundae menſae cibis. Non enim ſapit naturam cardui agreſtis, qui *agriocinara* dicitur, ſed inter illos principatu ſuperbit. Ego peculiari epitheto *altilem* carduum vocitare ſoleo. Nam ſi Plinius *altiles* vocat *aſparagos*, cur nobis hunc *altilem carduum* vocare non liceat? Verba Pliniana: *Silueſtres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret paſſim, ecce altiles ſpectantur aſparagi.* Idem li. 19. de altili carduo intelligit ſic prodens: *Heu prodigia ventris, mirum eſſet, non licere carduis pecori veſci, non licet plebi.* Carduos duobus modis ferunt; autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias. Plantaeque, quae ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, ſi placet, laetiusque proueniunt. Multa de his carduis Palladius li. 4. PIVS. Bapt. Pius & Salmaſius ad Solinum c. 19 p. 159, 160 probant cinaram eſſe carduum, de quo multis agit infra Palladius, nobis *Artiſchocken*. Vide & Salmaſium de homonymis hyles iatricae c. 59. Idem quoque ſtatuit Maimonides ad Maſechet Kilaim c. 5, cuius verba ex interpretatione Surenhuſii p. 13; adfero: קינרס, *κύνρος ſiue κύναρα eſt carduus ſatiuus, vulgo* artioclus (*melius* articactus) artiſchock. Caeterum Salmaſius locum noſtrum ita adducit: *Horrida ponatur*, quod Crenius part. 10 p. 15 ſtatuit eſſe lapſum memoriae, quum ei ſaepiſſime confiſus ſit Salmaſius, nec ipſe libros adierit. SCHOETTG. Hanc deſcriptionem optime quadrare cum ea, quae *Artichaux*, *Artiſchocken* vulgo dicitur, iudicat etiam Nonnus de re cib. 1, 13 p. 52.

235 DVLCIS IACCHO) id eſt, quam Bacchus, hoc eſt, comeſſator & nepos quisque temulentus & vinoſus experietur dulcem & saporem non illiberalem vino conciliare. PIVS. Plin. 20, 23 *Radix ex aqua decocta potoribus ſitim facere narratur.* SCHOETTG.

136 NEC PHOEBO GRATA) id eſt canenti & canere ſolito, quod Phoebi perhibetur munus eſſe apud Iouem, Tibullo auctore: *Quales te memorant Saturno rege fugato Victori laudes concinuiſſe Ioui.* Quod arterias offendit propter ſuam amaritiem & conſequenter vocem ſtrangulat carduus, ingratus inutilisque eſt Phoebo. Omnia amara laedunt arterias, dulcia leniunt & complanant. In amaris namque partes extremae i. e. ſuperficies ſunt aſperae, in dulcibus leues. PIVS. In Fabriano theſauro neſcio vnde

Haec modo purpureo ſurgit glomerata corymbo [d],
Myrtiolo [dd] modo crine viret, deflexaque collo
Nunc adoperta [e] manet, nunc pinea vertice pungit [ee],
Nunc ſimilis calatho, ſpiniſque minantibus [f] horret,
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos [g].
Mox vbi ſanguineis ſe floribus induit [h] arbos
Punica, quae rutilo miteſcit tegmine grani,

Tempus

VARIETAS LECTIONIS.

d) *corimbo I. B. R.* dd) *murteolo L.* e) *adaperta L.* ee) *pingit I. B. R.* f) *imitantibus Pol.* g) *achantos* praeter Com. omnes. h) *imbuit arbor* a. P.

NOTAE VARIORVM.

de legitur, *nec Phoebo ingrata.* Concinnum id quidem videtur, ſed non vsque quaque verum, niſi forte in iis, qui amplificare vocem luculentis hauſtibus ſtudent.

237 HAEC MODO PVRPVREO) Haec cinara modo verticem ſine flore leuat, modo flore coronatur. Plinius li. 21 *Mirum, quod ſine interuallo tota aeſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit.* PIVS.

237 GLOMERATA) conglobata, ſcapo pineato in ſimilitudinem glomeris. *Corymbo*, ſcapo ſimili racemo hederaceo, qui peculiariter *Corymbus* appellatur. Vnde Bacchum *corymbiferum* appellamus. Ouid. *Feſta corymbiferi celebrabat Graecia Bacchi.* PIVS.

237 CORYMBO) *corymbos hederae* dixit Plin. 24, 10 & Dioſcorides 2, 210. Adde Scal. ad Corn. Seueri Aetnam v. 106. SCHOETTG.

238 MYRTIOLO) Hermolaus Barbarus, *Murciolo vertice*, i. e. ſimili muricis, i. e. oſtreae. Plinius de carduo, *Folia habet muricatis cacuminibus:* & *murtiolum* ſemen lentiſci. Columella ipſe infra vocat, ceu ab ipſa figura, qua naſcitur ipſe folliculus: niſi quis *murceolo* legat pro languido, quoniam *Murceam* ſocordiae Deam vocabant, quae faceret murcidos. autor Auguſtinus. Ego nihil immuto, *myrteolum crinem* verticem cardui vocans a colore floris myrti arbuſculae: qualem, immo ſimillimum animaduerti & in eo & carduo eſſe in Ceſenae litore & cardueto Hannibalis Bentiuoli [adſtante elegantiſſimo hoſpite meo Camillo Apio viro prorſus ornatiſſimo.] Nec diſplicet, ſi *murceolo* pro languido ſcribas, quod ſequitur, *deflexaque collo*, i. e. habens collum inflexum. ita ſane vertice graui opprimitur, & multis foetibus ſubnaſcentibus & agnatis redimitur, vt collum ponderi non ſufficiat. PIVS. Vid. Salmaſius ad Tertullianum de pallio p. 180 & Erhardus ad Petronium c. 21. SCHOETTG.

239 NVNC ADOPERTA) Aliquando tecta & ſtipata multis carduis. *Pinea* neutrum plurale h. e. figuras pini, molam, videlicet quam repraeſentat pinus. *Pingit* i. e. figurat formam metalem adeo lepide, vt meta picta videatur. Quid ſi legas fingit? PIVS. Mihi idem quod Pio de voce *pungit* in mentem venit, legendum eſſe ſcilicet *fingit.* SCHOETTG. Licetne pauca etiam nobis? Videtur legendum, *nunc adaperta manet* (vt ſupra v. 145 conf. 261) hiantibus foliis illis aculeatis floris aperti inſtar, *nunc* tanquam nux *pinea vertice* acuminato, coëuntibus inter ſe foliis, *pungit.*

240 NVNC SIMILIS CALATHO) Aliquanto pineum verticem, & metam illam comae (poſt florem hoc euenit) adeo ſpinis & vallo cingit, vt calatho videatur includi. Eſt enim calathus [& per diminutionem calathiſcus] apud Catullum quaſillum orificiatum ſtirpis. [Vergilius, cum loqueretur de roſa, *Nec mora, ridentis calathi patefecit honorem.*] Violis latioribus, in modum calathi apud Plinium, lib. 21 nomen eſt *Calathianis.* PIVS. Tres itaque figuras conſtituit cinarae, vnam *adapertam* ſemihiantem, alteram *acuminatam*, *patulam* tertiam & calathi more ſuprema parte latiſſimam. Quin quartam addit *acanthi*, h. e. cuius maxima ſectio perpendicularis folium acanthi referat, intellige media parte aliquantum adſtrictam, latiorem infra, ac ſupra etiam aliquantum tumentem quale corpus exiſteret, ſi βῆτα minuſculum circa crus ſuum in orbem ageretur.

241 PALLIDA) cum incipit areſcere. *Tortos acanthos*, inflexos. Et hoc accidit carduo cum folia implicantur ſidentia appetente maturitate. [Plinius lib 22 cap. 19 *Acanthos eſt topiaria & vrbana herba, elato longoque folio, crepidines marginum adſurgentiumque puluinorum toros veſtiens.*] Duo eius genera ſunt, *aculeatum* & *criſpum*, quod breuius, alterum *lene*, quod aliqui *paderolon* vocant, aliqui *melanphyllum.* Ab hac herba flexuoſa vocamus acanthum omnem flexuram. Hinc Propertius: *Et myos exiguum flexit acanthus iter.* PIVS. *Quae vncis incluſimus, ea non retulerat Aſcenſius, ſed habentur in adnott.* c. 168.

Tempus haris [i] ſatio, famoſaque tunc coriandra
Naſcuntur [k], gracilique [l] melanthia [m] grata cumino [n],
Et bacca [o] aſparagi [p] ſpinoſa proſilit herba,
Et malache [q], prono ſequitur quae vertice ſolem [r]:
Quaeque tuas audax imitatur Nyſie [s] viteis,
Nec metuit ſenteis: nam vepribus improba ſurgens
Achrados [t], indomitaſque bryonias [u] alligat alnos.
Nomine tum [x] Graio, ceu littera proxima primae,

Pangi-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *aris L.* k) *Naſcantur P.* l) *gracili* exceptis P. St. C. omnes. m) *melantia* praeter Com. omnes. n) *camino P.* o) *baca* ant. *P. & Iunt. bacas* noua *P.* p) *aſpargi P.* q) *molohech P.* a. *noloche P.* n. *moloche L. Iunt.* r) *molem P.* s) *Niſie Gryph.* t) *Achradas Vrſ.* u) *byſonias P. biomas R. bionias L. I. B. H. A. Gr. G. St. brenias Iunt. Bryonias* etiam *Vict.* in emendandis. x) *cum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

244 TEMPVS HARIS SATIO) Nunc pro hareolis. POMPON. Videtur legendum *aris*. VRSIN. Haec non intelligo, ſiue *aris* legas, ſiue *haris*; niſi de ea radice agat, quae *aron* vel *arum* dicitur, & officinis non eſt incognita.

244 CORIANDRA) Coriandrum praecipuum eſt Aegyptium. ſerpentes fugat. Alii *Melanthium* dicunt *gith*, alii nigellam. Alii *melaſpermon* ſuauis odoris, cibis gratum, ſerpentum ac ſcorpionum plagis medetur, bibiturque contra araneas. POMPON.

245 GRATA CVMINO) Scilicet in nigrorem tendit. POMPON. Quid de nigrore in mentem venerit Pomponio mirum videri poteſt. Sed ille legit, credo, *camino*, quod Florentiae etiam eſſe, vidimus. Si in victu vſi eſſent tenuiores melanthio, *gracilem caminum* interpretarer focum anguſtum & obſcurum, qualis eſt eorum, qui ferias eſuriales ſaepe agunt: & quaerat forte aliquis praeſidium ei interpretationi ex illo Plauti Rud. 5, 2, 39 *Num gith frigefactas?* Sed nimis haec infirma. Supereſt, vt *melanthia grata cumino* explicemus interim *ſimilia*. Sed velim, vt quis melius.

246 ASPARAGI) Duo genera aſparagi, hortenſe & ſilueſtre, ſed incultum gratius eſt; quod Corrudam, alii Lybicum vocant. Aſparagus non a Graeco dicitur, aut ab aſperitate, vt dicit Varro: ſed ab Chaldaea voce, quae caulem ſignificat: quia haec herba ſemper creſcit in caulem & virgultum. POMPON.

247 MALACHE) ab aliis Heliotropium dicitur, ſolem ſemper ſequi. POMPON. Μαλαχὴ graece malua dicitur, quoniam mollit: μαλαχὸς enim dicitur mollis. Hinc Plautus: *Malachum capiam pallium.* Alibi in Bacchidibus: *malaciſſandus es*, pro molliendus. Praeterea Plinius auctor eſt, *maluae ſpeciem vocari malachen.* Ne *malachen* olim pro malua interpretarer, hoc in cauſa erat, quod apud neminem auctorem deprehenderam, maluam ad ſolem verti: ſed quod vſu nuper diſcimus, id reprobari non poſſe cenſemus. Vidimus oculata fide, maluam ſolem ſequi, vt heliotropium, helioſcopium, & intibum ſiue cichoreum: quod facere reor has herbas, quoniam frigidiſſimae ſunt, ſolemque, ſine quo intermoriuntur, ſectari ſolent. Sed id addam, quod ſcribit Proclus lib. de ſacrificio & magia; *ſelinotropiam eſſe herbam, quae ad lunam vertatur: Helioſelinumque lapidem imitari congreſſum ſolis & lunae.* PIVS.

250 ACHRADOS INDOMITASQVE) *Achradas* legi vult VRSINVS accuſandi caſu; ſed poteſt etiam eſſe Genitiuus a vepribus pendens: numeroſiorem ita verſum & minus hiantem, intelligent, qui habent aures. Plinius de *bryonia* ſ. *vite nigra* 23, 1 ſ. 17 *In fructectis & arundinetis maxime naſcitur.* Eſt & *vitis alba*, quam & ipſam bryoniam quidam dicunt, de qua Plin. l. c. ſ. 16 & Col. 12, 7, 1 &, quem Schoettgenius hic laudat, Bodaeus a Stapel ad Theophr. 9, 22.

250 BIONIAS) Herba eſt, quae pampinorum amoenitatem praeſtat: ideo in feneſtris ponitur, luxurians ſemper, alligatque, quidquid obuiam habet. POMPON.

251 CEV LITERA PROXIMA PRIMAE) id eſt *b*, quae eſt proxima a mucrone, i. e. ſtilo. In cereis pugillaribus ſtilo ſcribimus. Beta duplex, nigra & candida. POMPON. Huc pertinet illud aenigma Sympoſii ab Heumanno noſtro editi, tum a nobis explicatum n. 42 *Tota vocor Graece (βῆτα) ſed non ſum tota Latine (be).*

252 PAN-

Pangitur [y] in cera docti [z] mucrone magiſtri:
Sic & humo pingui ferratae cuſpidis ictu
Deprimitur folio [a] viridis, pede candida, beta.
Quin & odoratis meſſis iam floribus inſtat,
Iam ver purpureum, iam verſicoloribus anni
Foetibus alma parens cingi [b] ſua tempora gaudet.
Iam Phrygiae loti [c] gemmantia [d] lumina promunt [e],
Et conniuentes [ee] oculos violaria [f] ſoluunt,
Oſcitat & leo, & ingenuo confuſa rubore
Virgineas adoperta genas roſa praebet [g] honores
Caelitibus [h], templiſque Sabaeum [i] miſcet odorem.
Nunc vos Pegaſidum comites Acheloidas oro,

Maena-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *Panguntur H. Pangutur A.* z) *docto P. L.* a) *ſolio B. R.* b) *piunigi* ant. (*fortaſ. pingi*) *Pol.* c) *lotae L. I. B. R.* d) *geminantia P. L.* e) *promant I. B. R.* ee) *conruentis L.* f) *viuaria P.* g) *praeſtat I. B. R.* h) *Celitibus I. B. R. H. coelitibus I. I. A. Gr. G.* i) *ſabeum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

252 PANGITVR) Ecce vt hic *littera pangitur*, ſic etiam apud Tibullum reponi debet, quod aliquando fuit: *Indicet vt nomen littera pacta meum;* non *facta*, quod nuper acceſſit mala fide & re aliorum. Nec enim quia *litteram facere* dicimus, ideo hic in Tibullo illud inculcandum fuit. Maiori enim vehementia opus eſt & vi, quae in *pangendi* verbo non tam latet, quam exprimitur in illa Tibulli ſententia. Fruterius Veriſim. 2, 19. SCHOETTG.

252 MVCRONE) ſtylo, graphio. Sicut B. littera ſcribi ſolet. Vide Plin. 19, 8. SCHOETTG.

256 IAM VER) Homerus tres celebrat flores, lothum, crocum & hyacinthum. Lothus in Phrygia laudatiſſima; Crocus in Cilicia; hyacinthus in Graecia. POMPON.

258 PHRYGIAE LOTI) *Lotus* arbor eſt Aegypti & Africae, cum herba cognomine non confundenda. De vtraque agit Theophr. hiſt. plant. 4, 4 & Plinius 13, 17 & 18. Videtur autem iſtius herbae magnus in Phrygia fuiſſe prouentus, vnde a noſtro *Phrygiae loti.* Flos eius lilio fere ſimilis eſt, & conſpicitur in imaguncula Harpocratis apud Cuperum in Harpocrate, Sponium Miſc. p. 16, 17 f. Lomeierum Genial. dierum decad. 1 diſſ. 3 p. 114. SCHOETTG. De loto flore Aegyptio, omnium, vt ſolebat, induſtriam ſuperauit Spanhemius de vſu & praeſtantia numiſm. To. I p. 301 ſqq. Caeterum *Phrygiae* epitheton ad arborem ſeu potius ad tibias, ex eius arboris cortice factas, melius videtur conuenire. Ita certe Silius *loton Phrygiam & Mygdoniam* dixit, 11, 432 & 8, 505. Sed haec & plura de loto herba, flore, arbore, in Fabriano theſauro videri poſſunt, hic non repetenda.

260 OSCITAT ET LEO) vid. ad v. 96.

260 INGENVO CONFVSA RVBORE) Barthius ad Claudia. in Conſulat. Manlii v. 117 trahit ad pudicitiae veteris rationem, qua virginibus in publicum procedere non licebat, niſi obuelatis vultibus; qua de re plura ibi adferentem ipſum vide. Item in Statium Theb. 2, 213. CRENIVS.

261 ADOPERTA) Quidſi hic etiam legendum ſit *adaperta.* Certe melius congrueret ita cum reliquis, *violaria ſoluunt oculos adhuc conniuentes, oſcitat leo*, ipſa roſa *odorem miſcet*, quod magis quidem fit aperto flore, quam clauſo. Ipſe *virgineus rubor* magis conuenit *adapertis genis* quam *adopertis.* Res leuicula eſt; ſed de Poëtae ingenio & decore agitur.

262 TEMPLISQVE SABAEVM) Sabaei populi in Arabia felici ſunt: apud quos omne decoris & odoris genus eſt, vt balſamus, caſia, thus, myrrha, cynamomum. Aliud tamen habet infelicitatis, ſerpentum ſcilicet multitudinem, colore rubicundo, palmi longitudine, qui vulnus letale faciunt. Eorum metropolis eſt Saba. Nulla eſt apud hos ambitio. Sabeum mare fere albo videtur colore. Inſulas habet feliciſſimas. POMPON.

263 PEGASIDVM) *Pegaſus* equus natus ſanguine Meduſae, qui vngulis fontem fecit ſub Parnaſſo Muſis gratum: vnde *Muſae Pegaſides* dicuntur. POMPON.

263 ACHELOIDAS) Achelous in Pindo monte fluit. Aetoliam ab Acarnania diuidens,

in

Maenalidumque [l] choros Dryadum [m], nymphaſque Napaeas [n],
Quae colitis nemus Amphryſi [o], quae Theſſala [p] Tempe,
Quae iuga Cyllenes, & opaci rura Lycaei [q],
Antraque Caſtaliis [r] ſemper rorantia guttis,
Et quae Sicanii [s] flores legiſtis Haleſi,
Cum Cereris proles veſtris [ss] intenta choreis
Aequoris Ennaei [t] vernantia lilia carpſit,
Raptaque, Lethaei [u] coniux [x] mox facta tyranni [y],
Sideribus triſtes vmbras [z], & tartara caelo
Praepoſuit, Ditemque Ioui, lethumque [a] ſaluti,
Et nunc inferno potitur Proſerpina regno:
Vos quoque iam poſito luctu, moeſtoque timore
Huc facili greſſu teneras aduertite plantas,

Telluriſ-

VARIETAS LECTIONIS.

l) *Menalioſque P. Lipſ. Menaliumque I. Menalidumque B. R. Maenalidumque Buchn. & Iunt. Maenalium* al. m) *driadum I B. R.* n) *napeas I. B. R. I. I. H. A. Gr St.* o) *amphryſique & Ie. amphriſique & B. R. amphryſſi L.* p) *theſala R. teſalla L.* q) *lycei B. R. litei L.* r) *caſis P. caſtaleis Ienſ.* s) *ſiccanii H. G.* ſſ) *noſtris intacta L.* t) *Aetnei I. B. R. H. Gr. Aethnei I. I. A. G. hemiei* a. P. *Ennei* etiam *Vict.* in emendandis. *Aetnaei Steph. & nei L.* u) *laethei I. B R. lethei H. lites L.* x) *coniunx I. B. R. I. I.* y) *tiranni R.* z) *vmbraſſet tartara I. B. R.* a) *laetumque I. B. R. letumque I. I. H A. Gr. G. luctumq. L.*

NOTAE VARIORVM.

in forma hominis cum Hercule pugnauit: inde in forma tauri, cui Hercules alterum ex cornibus exemit, & ipſe in fluuium mutatus eſt. Nymphae Acheloides ſunt comites Muſarum. POMPON.

264 MAENALIVMQVE) Maenalus mons Arcadiae. POMPON.

265 AMPHRYSI) *Amphryſus* fluuius Theſſaliae iuxta lacum Bebeidem [*locum Bebidem* Bonon.], ad quem Phoebus, vt oſtendit Valerius Flaccus li. 1 pauit armenta regis Admeti. *Dryades* nymphae quercuum ſunt, *Napeae* florum, *tempe* ſylua in Theſſalia. POMPON.

266 CYLLENES) *Cyllene* mons Arcadiae, vbi enutritus Mercurius, Cyllenus dictus eſt. *Lyceus* mons Arcadiae, vbi Pan venerabatur; & vnde luperci, & vbi nobile delubrum Iouis Lycei conſpicitur. POMPON.

268 HALESI) *Haleſus* fluuius & mons non longe ab Aetna, vbi Proſerpina flores legit cum aliis virginibus, Priſco enim tempore tres Deae ſortitae erant inſulam. Minerua circa Imeram habitabat; Diana Syracuſis, & in proxima inſula Ortygia, vbi erumpit Areruſa fons ex Alpheo; Proſerpina campos iuxta Aetnam. Eam raptam Pluto curru vexit per meatus ſubterraneos iuxta Syracuſas, vbi fons nomine Cyanes. Quare Syracuſani ſingulis annis in eo loco, vt ſcribit Diod. li. II Proſerpinae ſacrificant. Aetna enim mons Siciliae: vicinam vertici dicunt eſſe planitiem ciner iciam nulli peruiam, vt Strabo ait, & in medio craterem profundiſſimum, inde exhalat fumus & ignis, & exeſi pumices. hinc credunt deieciſſe ſe Empedoclem. Sed quia ad hunc locum perueniri non poteſt, ampliantes fabulam, ferreos calceos Empedocli praebuerunt. POMPON.

271 LETHAEI) *Lethe* fluuius infernalis & obliuionis. Vnde *Lethaeus tyrannus*, id eſt Pluto. POMPON.

272 TRISTES VMBRASSET) Emendo *vmbras, &*, ſenſu puriore & veriore. Significat enim Proſerpinam a Plutone raptam *praepoſuiſſe vmbras ſideribus, & tartara coelo.* BEROALDVS.

275 VOS QVOQVE) Vocat has omnes nymphas Columella, ad quas parauit hortum, vbi nullas ineſſe vmbras praedicat. POMPON. Quid haec ſibi velit adnotatio, me non capere fateor. Sed illud hic obſeruari debebat, hic demum ad finem properare coeptam verſu 263 inuocationem, & complecti auctorem nympharum omne genus, quas a laudato inde verſu nominauit, ita tamen vt praecipue ad eas reſpiciat, quarum vltimo mentionem fecit, ad comites Proſerpinae. Itaque etiam interpunctum, quo diſcerpebatur praecedens verſus, ſuſtuli.

277 APTA-

Telluriſque comas ſacris aptate[b] caniſtris.
Hic nullae inſidiae nymphis, non vlla rapina,
Caſta Fides nobis colitur, ſanctique Penates.
Omnia plena iocis, ſecuro plena cachinno[c],
Plena mero, laetiſque virent conuiuia pratis.
Nunc ver egelidum[d], nunc eſt molliſſimus annus,
Dum Phoebus tener[e], ac[f] tenera decumbere[g] in herba
Suadet[h], & arguto fugientes gramine fontes
Nec rigidos potare iuuat, nec ſole tepentes.
Iamque Dionaeis † ridimitur[i] floribus hortus[l],
Iam roſa miteſcit[m] Sarrano clarior oſtro.
Nec tam[n] nubifugo[o] Borea Latonia Phoebe
Purpureo radiat vultu, nec Sirius[p] ardor

Sic

VARIETAS LECTIONIS.

b) *artate P.* n. *L. aptate* etiam MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt. *4, 451. optate I. B. R. H. G.* c) *chachinno L. Ie.* d) *eſt gelidum L. I. B R. v. Beroald.* e) *tenerans tenera P.* f) *at Ienſ.* g) *decumbit L. I. B. R.* h) *Gaudet I. B. R. & Gr. St.* in margine. †) *Dioneis* praet. Com. omnes. i) *redimitur* omnes excepto Com. l) *herbis* a. *P.* m) *niteſcit I. B. R. v. Beroal.* n) *iam* a. *P.* o) *nabifico Ienſ.* & nouus Poi. *it. Lipſ.* p) *ſyrius I. B. R. I. I. H. A. G.*

NOTAE VARIORVM.

277 APTATE) Ita videtur legendum etiam VRSIN. Mihi magis placet *artate.* R & P frequentiſſime, quia facillime ob figuram cognatam, miſcentur.

281 LAETISQVE VIRENT) Videtur legendum *vigent* VRSIN. Sed quidſi ad *θάλλειν & θαλέαν δᾶδα* Graecorum reſpexit noſter; cum praeſertim de hortis dicat.

282 NVNC VER EST GELIDVM) Lego: *Nunc ver egelidum*, quae lectio elegantior eſt & nitidior: namque optimo epitheto *ver egelidum* dicitur quaſi intepeſcens. Catullus: *Iam ver egelidos refert tepores.* *Egelidus* dicitur tepidus, quaſi ſine gelu. Ouidius *gelidum* & *egelidum* tanquam contraria ſcitiſſime diſparauit, illo verſu: *Et gelidum Borean, egelidumque Notum.* Seruius autumat *egelidum* poni quandoque pro *valde gelido*, tanquam haec particula *e* auctiua ſit & priuatoria: in frequenti tamen vſu eſt *egelidum* pro *tepido.* BEROALDVS.

284 ARGVTO GRAMINE) Ex Virgilio Ecl. 8, 22 *Maenalus argutumque nemus, pinosque loquentes Semper habet.* vbi Seruius: *Argutum, garrulum, ſtridulum, vt Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis.* SCHOETTG. *Argutum nemus* intelligo ventis agitatum ſtridens. Sed an de gramine idem dici queat, dubito; mollius enim videtur, quam vt efficere murmur aut ſtridorem quemcunque poſſit. Itaque cogitabam *carmine* vel *murmure.* Sed hoc nimis abit a ſcriptura recepta, illud forte duriuſculum & ἄκυρον.

286 IAMQVE DIONEIS) Dione mater Veneris. Venus Dea hortorum eſt. POMPON.

287 SARRANO CLARIOR OSTRO) Roſa colorem habet purpureum. Purpura genus conchae, cuius ſanguine tingitur pannus eiusdem nominis. *Sarra* genus etiam conchae. Sic & *oſtrea* capiuntur: haec ad Tyron & Sidona in mari Phoenicio, & ex eorum ſanguine tingebatur pannus, qui ſenatum a plebe diuidebat. Purpurati erant conſules: triumphantes vero purpurati auro interiecto. Pretioſa veſtis *oſtrum* dicitur, & *Sarrana* purpura Tyria, & Sidonia & Phoenicia: & quia illic Agenor Cadmi pater regnabat, ideo *Agenorea* & *Cadmea.* Coccinea vero dicitur a cocco, cuius ſuccus pannum tingebat. Vſus purpurae Romae fuit a principio: quia Romulus primum, tum alii reges trabea purpurea vſi ſunt, vt Plinius indicat. POMPON. Lege pro *niteſcit miteſcit*, ne claudicet verſus, nam *niteſcit* primam ſyllabam corripit, ideoque ex hac ſede exploditur. BEROALDVS.

289 SIRIVS ARDOR) Prudent. de Epiph. *Et ſi quod aſtrum Sirio Feruet vapore.* BVCHNERVS.

290 PY-

Sic micat, aut rutilus Pyrois †, aut ore coruſco
Heſperus, Eoo remeat cum Lucifer ortu;
Nec tam ſidereo fulget [q] Thaumantias [r] arcu [s]:
Quam nitidis hilares collucent foetibus horti.
Quare age vel iubare exorto iam nocte ſuprema,
Vel cum [t] Phoebus equos in gurgite merſat Hibero,
Sicubi odoratas praetexit amaracus vmbras,
Carpite, narciſſique comas, ſterilisque balauſti [u],
Et tu [x], ne Corydonis opes deſpernat Alexis,
Formoſo Nais [y] puero formoſior ipſa
Fer calathis violam, & nigro permiſta liguſtro
Balſama cum caſia nectens, croceoſque corymbos [z],

Sparge

VARIETAS LECTIONIS.

†) *Pyrous* omn. q) *figet* a. *P.* r) *taumantias I. B. R. thaumacias L.* s) *arquu Ienſ.* t) *quom I. B. R. dum P.* u) *balauſi* omnes praeter Commelinum. *balauſti* iuſſit *Vict.* in emendandis. x) *tunc I. B. R.* y) *Nays I B. R. I. I. H. A. Gr. G.* z) *corimbos I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

290 PYROIS) Videtur leg. *Pyrois* VRSIN. Idem adſcripſerat BVCHNERVS. Πυρόεις ſtella Martis ipſi etiam Ciceroni eſt de N. D. 2, 20 itemque Martia. Capellae l. 8 p. 287 quem laudat Schoettgenius. In antiquis libris fuiſſe credo *pyroeis*, quod errandi occaſionem dedit librariis. Quod *pyroum* gemmam hic inculcat Pomponius, temporibus illis condonandum.

291 HESPERVS) Fuit Aurorae filius, cuius amore propter pulchritudinem mater perdita fuit, poſtea in ſylua conflagrauit. Sed Diodorus dicit Heſperum Atlantis eſſe filium, & aſcendiſſe montem Atlantem, neque amplius rediiſſe. Vtcunque ſit, inter ſtellas relatus, & Lucifer etiam dicitur. POMPON.

292 THAVMANTIAS) Iris filia Thaumantis fuit, qua vſa eſt Iuno ſemper nuncia. *Thaumantias* patronymicum eſt. POMPON.

295 HIBERO) *Hiberia* Hiſpania a fluuio *Hibero*, inde *Hiberum* mare Hiſpanum in occidente, vbi ſol occidit, efficitque occaſu mare rubicundum. POMPON.

297 BALAVSTI) Lipſ. & plurimae editt. *balauſi*. Sed noſtra lectio eſt vera. Nam *balauſtium* eſt flos Punicae ſilueſtris, vt Plinius docet 13, 19 vnde & ſterile noſtro vocatur. Iſidorus Orig. 17, 7 *Agreſtium malorum flores Graeci* βαλαύστιον *appellauerunt, quorum alii albi, alii purpurei, alii roſei reperiuntur, ſimiles floribus mali punici.* Imaginem, quae roſae fere ſimilis eſt, exhibet Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 1, 22 quem etiam vide ad 4, 6 p. 391. SCHOETTG. Diligentia ſumma & feliciſſima de *balauſtii* flore egit, nec ſterilitatis oblitus quam indicat noſter, Ez. Spanhemius de vtilit. & praeſt. num. 6, 4 p. 315 ſeqq.

299 FORMOSO NAIS) Imitatur Virgilium Ecl. 5, 44 *Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.* SCHOETTG.

300 NIGRO LIGVSTRO) Quidquid arbuſculae ſit liguſtrum, album certe eſt, quod euincunt loca a Lud. Cerda ad Virg. ecl. 2, 18 conducta. Itaque placet Parrhaſii correctio huius loci a diligentiſſimo Cerda laudata, *niueo liguſtro.*

301 BALSAMA) *Balſamum*, vt ait Cornelius, *eſt modica arbor; vt quisque ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pauent venae; fragmine lapidis aut teſtae aperiuntur.* Humor in vſu medicantium eſt. Praecipuum in monte Libano. Ex balſamo magnum vectigal colligebant. Ideo Plinius bellum cum Hieroſolymis fuiſſe propter balſamum ſcribit. POMPON. Palladius hiſtor. Lauſiaca c. 8 ἥτις βάλσαμος ἀμπέλου δίκην φυτεύεται γεωργουμένη καὶ κλαδευομένη πολὺν ἔχουσα πόνον. Vide Salmaſium de homonymis hyles iatricae c. 32. SCHOETTG.

301 CASIA) Caſia non modo herba iucunda & odorifera, ſed etiam ad medendum neceſſaria. Peregrina eſt; olim tamen ager Romanus ſuo ſinu nutriuit, vt idem Columella indicat, *Vidimus in hortis florentem caſiam.* Venus praeeſt hortis; Flora floribus; Bacchus odoribus. POMPON. Alias cortex eſt arboris, qui inter odores adhibitus eſt: hic vero eſt herba, quae alias *libanotis*, nobis *roſmarinus* dicitur, & vocatur *libanotis coronaria.* Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 6, 2. SCHOETTG.

305 SIR-

Sparge mero Bacchi: nam Bacchus condit odores,
Et vos agreſtes, duro qui pollice molles
Demetitis flores, cano iam vimine textum
Sirpiculum [a] ferrugineis cumulate [b] hyacinthis [c].
Iam roſa diſtendat contorti [cc] ſtamina iunci,
Preſſaque flammeola [d] rumpatur fiſcina caltha [e],
Mercibus & [f] vernis diues Vortumnus [g] abundet,
Et titubante gradu multo madefactus Iaccho

Aere

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ſurpiculum I.B.R. Syrpiculum I.I.A. Gr.G.* b) *cumulatae Gr.* c) *hiacynthis Ienſ. hiacyntis B. hiacintys R.* cc) *tinctores L.* d) *flameola I.B.R.* e) *calta I.B.R. I.I.H.A.G. culta L.* f) *vt I.B.R.* g) *portunnus I.I.I.H.A. Gr.G.St. portunus* al. *portanus L.*

NOTAE VARIORVM.

305 SIRPICVLVM) *Sirpare*, verbum eſt vetus, quod, vt docet Varro, ſignificat alligare, vnde *ſirpea vaſa* dicta alligata: & per diminutionem *ſirpicula*. Quinetiam *ſirpiculae falces* quaedam apud veteres nominantur a *ſirpando*, i.e. alligando, quibus vtuntur in vinea alliganda. Super hac re copioſius quaedam annotaui in commentariis Propertianis. Potes etiam *ſirpiculum* hic intelligere, pro caniſtro contexto ex ſirpis & iuncis. BEROALDVS. i.e. caniſtrum e ſirpis confectum, vel cophinum vimine textum. Eſt diminutiuum deſcendens a *ſirpis*, quia ex illis, h. e. iuncis fiebant *ſirpicula* ſiue *ſirpiculae*, πλέγματα. Propertius lib. 4 eleg. 2, 40 *Sirpiculis medio puluere ferre roſam.* Lucillius li. 15 Satyr. apud Nonium in voce *Holerorum*: *Tintinnabulum abeſt hinc, ſirpiculique olerorum.* Hinc & verbum *ſirpare*, quod eſt adligare πλέκειν. Varro IV de LL. p. 34 exponit *conligando implicare*. CRENIVS.

307 FLAMMEOLA CALTHA) *Flammeum* appellatum, quod colore flammeo tinctum eſſet. Sic *luteum* & *flammeum* idem. Columella *flammeolas calthas* appellat, quas in eodem carmine *flauentes* vocat, quae *luteolae* Virgilio. SALMASIVS ad Solinum c. 53 p. 812. Adde Fruterium Veriſim. 2, 19. SCHOETTG.

308 VORTVMNVS) Portumnus Deus eſt portus, aliter Palaemon dictus, filius fuit Athamantis. POMPON. Sic emenda meo periculo: *Mercibus vt vernis diues Vertumnus abundet.* Columellae enim ſenſus eſt: Et hortulani accingant ſe ad calathos roſis & calthis implendos, pomis onerandos & reliquis fructibus: vt his vernis mercibus Vertumnus Deus fori habitator, Pomonae amator, abundet: quibus mercibus in foro apud Vertumnum diuenditis, gratis aere ex vrbe Roma redeat manus agricolarum. Primis floribus hic Vertumnus coronabatur: inde nomen adeptus, quod primis floribus vertentis anni donabatur: ſeu quod rebus venditis, hoc eſt diſtrahendis praeerat: ſeu quod vertit ſedem, & relicta patria Etruria Romam ſeceſſit: ſeu quod in varias ſimilitudines ſe verteret. De hoc Propertius ita: [4, 2, 13 ſqq.] *Prima mihi variat liuentibus vua racemis* &c. Ex his Propertianis verbis ſatis manifeſtum eſt, cur Columella cecinerit: *Mercibus vt vernis diues Vertumnus abundet.* Porphyrio Vertumnum Romae ſacellum habuiſſe ſcribit in vico thurario; in quo non tantum thura, ſed aromata omnia vendebantur; quas nouo vocabulo recentiores ſpecies appellant. *Vertumnalia* dies dicati Vertumno. Meminit & Vertumni ſacelli Paedianus. Varro ferias Vertumno conſecratas ſcribit menſe ferme Octobri. In libro Col. minutiſſimis literis exarato non infideli *Vortumnus* animaduerti ſcriptum eſſe, quod idem ac ſi diceres Vertumnus *o* & *e* in quibusdam concidentibus: vt *vortices*, cum tamen a *vertendo* etymon teneat. PIVS annot. poſt. c 33. Add. Nardinus Roma antiqua 5, 5. Orthographiam vero huius vocis fuiſſe olim *Vortumnus*, teſtatur Inſcriptio apud Gruterum p. XCVI, 3 VORTVMNVS TEMPORIBVS DIOCLETIANI. ET MAXIMIANI. SCHOETTG. Non dubitaui *Vortumnum* hic reponere, cum Turnebus 23, 6 ex libro, quod exiſtimare licet, veteri iam ita legi voluerit, & ad Propert. 4, 2, 2 Pii fidem probet Brouckhuſius, atque *Vortumnum* hic reddi Columellae iubeat. Si recte rem videamus, & lectionis varietatem, in his nominibus totum diſcrimen eſt in prima litera, quae cum ſit vnius vtrinque organi, miſceri facile potuit. De hoc Vertumno, quem Volturnae Deum ait, & Hetruſcis ſuis vindicat, plura habet Franc. Marianus de Etruria metrop. c. 13.

310 AERE

Aere ſinus gerulus plenos grauis vrbe reportet.
Sed cum [h] maturis [i] flauebit [l] meſſis [m] ariſtis,
Atque diem gemino Titan extenderit [n] aſtro,
Hauſerit & flammis [o] Lernaei [p] brachia Cancri,
Allia [q] cum cepis [r], cereale papauer anetho [s]
Iungite, dumque virent nexos deferte maniplos,
Et celebres fortis fortunae dicite laudes,
Mercibus exactis, hilareſque recurrite in hortos.
Tum quoque proſciſſo riguoque inſperſa nouali
Ocima [t] comprimite, & grauibus denſate cylindris [u],

Ex-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *quom I. B. R. in* inſ. *B R.* i) *maturis I. B. R I. I. H. A. G. maturae* al. l) *flammebit P.* m) *miſſis H. A.* n) *expenderit P.* o) *terris I. B. R.* p) *lernei B. R. laernei I. I. H. A. G.* q) *Alia R.* r) *caepis I. B. R.* s) *aneto* praeter Commelinum omnes. t) *Ocyma B. R. Ozima I. I. I. H. A. Gr. G. St.* u) *chylindris L. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

310 AERE SINVS GERVLVS) Ex Virg. Ecl. 1, 36 *Non vnquam grauis aere domum mihi dextra redibat. Gerulus* hortulanus ille, qui flores ſuos ad forum portauit, ibique vendit, & cum crapula & pecunia domum redit. Ita quoque hunc locum explicat Schefferus de re vehic. 2, 2 p. 26. SCHOETTG.

313 LERNAEI BRACHIA CANCRI) Quaeritur, cur cancer coeleſtis dicatur Lernaeus: cauſam explicat Hyginus ſcribens, cancrum ex palude Lernaea mordicus arripuiſſe pedem Herculis, cum contra hydram Lernaeam pugnans conſtitiſſet, quapropter indignabundum Herculem eum interfeciſſe: Iunonem autem inter ſidera conſtituiſſe. BEROALDVS.

314 CEREALE PAPAVER) Epitheton Virgilii Georg. 1, 211 vbi Seruius: *Cereale papauer, vel quod eſt eſui, ſicut frumentum, vel quo Ceres vſa eſt ad obliuionem doloris.* Plinius 19, 8 vbi de papauere: *Hoc & panis ruſtici cruſtae inſpergitur adfuſo ouo inhaerens, vbi inferiorem cruſtam apium githque cereali ſapore condiunt.* SCHOETTG.

315 NEXOS DEFERTE MANIPLOS) Venales in vrbem ad macellum portate. Sic Seneca, Epiſt. 42 *Videamus, hoc, quod concupiſcimus, quanti deferatur,* i. e. quanti vendatur. Poſſet tamen etiam exponi, quanti ematur. *Rem,* inquit Salmaſius in Tertull. de Pallio, p. 454 *domo in macellum defert venditor, e macello domum emtor. hinc* deferre *& pro vendere & pro emere poſitum. mercem defert venditor, pretium emtor, hoc eſt* παρέχει. *Gloſſae:* deferendum, παρασχητέον. deferre, παρασχεῖν, παρέχειν. *Sic &* praebere *eſt vendere Latinis. Donatus:* piſcatores qui piſcem recentem praebent. *Sed hoc ſenſu* rem aliquam pretio deferre *venditor tantum dici poſſit, non etiam emtor. Sane* deferre *quod ſignificet emere, nuſquam alibi niſi heic lectum eſt. & fortaſſe* deferre *poſuit, pro ferre vel auferre nam pretio rem fert vel aufert emtor a venditore. Illud tamen minime mihi dubium eſt, quin* quanti deferatur, *quod apud Senecam eſt, aut ſimilem alicubi loquutionem acceperit pro ematur, cum ſignificaret quanti detur, quanti vendatur.* CREN.

316 FORTIS FORTVNAE) *Fortis* interpretor, *bonae.* Sic enim veteres, & Feſtus ipſe: *Forctis, frugi & bonus, ſiue validus.* Vt autem *fortis* pro *bono*, & *bonus* pro *forti*, ſic *bona* etiam *forma*, & *bona* pro *formoſa*, & *formoſus* pro *bono:* quod Lucullius videri vult, quum ait: *Omnes formoſi fortes, ergo improbus eſto.* Sic *fortis* pro *formoſa*, eſt apud Plautum, credo in Bacchidibus, quo loco ita colloquuntur amatores duo de amicarum forma: *Satin fortis tibi viſa eſt?* reſpondet alter: *Ni nactus Venerem eſſem, hanc Iunonem dicerem.* Haec Fruterius Veriſim. 2, 19. Fortaſſis quoque intelligenda *Fors Fortuna*, quod Deae nomen. Probamus ex Donato ad Terentii Phorm. 5, 6, 1 *Aliud Fortuna eſt, aliud Fors Fortuna. Nam Fors Fortuna eſt, cuius diem feſtum colunt, qui ſine arte aliqua viuunt. Huius aedes trans Tiberim eſt.* Templum eius fuit regione XIV vt oſtendit Nardinus Rom. ant. 7, 11. SCHOETTG.

317 MERCIBVS EXACTIS) Ipſe Columella infra *adultas* interpretatur, niſi *exauctis* malis legere, quod idem eſt. Et apud Apuleium *exauctus* eſt, *exſoletus*, qui nimirum creſcere deſiit. Fruterius l. c. SCHOETTG. Quin *exigere merces* eſt *extrudere,* vt in illo Horatii ep. 2, 2, 11 — *Plenius aequo Laudat venales, qui vult extrudere merces.*

319 OCIMA — CYLINDRIS) Cylindrus inſtru-

Exurat ſata ne reſoluti pulueris aeſtus [x],
Paruulus aut pulex irrepens dente laceſſat [y],
Neu formica rapax populari ſemina poſſit.
Nec ſolum teneras audent erodere frondes
Implicitus conchae limax, hirſutaque campe:
Sed cum [z] iam valido turgeſcit [a] lurida caule [b]
Braſſica, cumque tument pallentia robora betae.
Mercibus atque olitor gaudet ſecurus adultis,
Et iam maturis quaerit ſupponere falcem,
Saepe ferus duros [c] iaculatur Iuppiter imbres [d],
Grandine dilapidans hominumque [e] boumque [f] labores:
Saepe etiam grauidis irrorat peſtifer vndis,
Ex [g] quibus infeſtae Baccho, glaucisque ſalictis
Naſcuntur volucres, ſerpitque eruca [gg] per hortos;

Quos

VARIETAS LECTIONIS.

x) *eſtus B. R.* y) *laceſſet B. R.* z) *quoniam I. B. R.* a) *pingueſcit P.* b) *cauſae I. B. R.* c) *diros* coni. *Buchn.* d) *ignes P.* e) *hominum I. B. R.* f) *bouumque Heru.* g) *Et I. B. R.* gg) *erugo L.*

NOTAE VARIORVM.

inſtrumentum ruſticanum ad premendum ſolum terrae. Ocymum nunc non facile cognoſcitur, ſeritur Septembri, transfertur Martio, ſcorpiones creat, vt Pli. ſcribit in metaphyſica, [*Ad editionem Bon. vbi editum hic eſt* Metap. *adſcripſit antiqua manus*, non vidi Plinii metaphyſicam. *Nec ego. Sed habet huius loci ſententiam non Plinius tantum maior* 20, 12 ſ. 48: *ſed deſcripſit etiam ille plagiarius Plinius Valerianus*, 4, 21. *Forte ex* MED. *h. e.* Medicina *primo ortum* Met. *deinde* Metap. *&c.*] ſi teſtae per triduum ſupponitur. POMPON. Non *ocyma* legendum eſt, ſed *ozyma* pro herba odorata, & condimentis idonea; quae deriuatur ab ὄζειν redolere. *In hortis ſatorum celerrime naſcitur ozymum, nihil illo foecundius, cum maledictis ac probris ſerendum praecipiunt, laetius prouenit.* Haec Plin. 21, Col. 12. *Circa Idus Maias ozyma ſeruntur* &c. De hoc quoque Perſius: *Cum bene diſcincto cantauerit ozyma verna.* Nunc error eorum corrigendus, qui idem putant *ozymum* eſſe quod *ocymum.* Nec refert Plinium dicere, *ozyma* celeriter prouenire: non omnia, quae proſpere eueniunt, *ocyma* dici debent. Nos *ozymum* lingua vernacula dicimus *baſilicum.* *Ocymum* vero inter pabularia numeratur, tantum ab *ozymo* diſtans, quantum ab Eridano Hypanis. De *Ozymo* Plinius meminit li. 21 inter hortenſia; de *ocymo* vero lib. 8. *Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato Ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus. Id erat e pabulis ſegete viridi deſecta, antequam gelaret.* Varro [1, 31, 4 vbi vid. no.] a celeritate proueniendi dicit dictum; quod ὠκὺς *ocyos* celer dicatur. PIVS annot. poſt. c. 169. Vid. noſter 11, 3, 34 vbi planiſſime hunc locum interpretatur. De ocimo vel ocino Catonis vid. ad Varr. 1, 31, 4. conf. Index noſter.

321 PVLEX) Pulex, a nigrore puluis, in hortis ſata rodit. ſcribit remedia ad euitanda animalia, quae ſolent naſci in herbis, & ad euitandos imbres & gelicidia. POMPON.

324 HIRSVTAQVE CAMPE) Puto hanc eſſe, qui alias *Inuoluolus* dicitur, quod ipſa Graecorum origo in voce *campe* non refugit, & Columella de eadem infra ſic: *Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.* Nimirum ex vineis, vel aliis fructibus incidit in flores, vel ad illos, vbi decidit, repit. Fruterius l. c.

329 DVROS IMBRES) Malim *diros.* Sic Horatius *dirum grandinem* dixit, quo fortaſſe an reſpexit. BVCHN. Nihil tamen auſim mutare, cum grando nihil ſit aliud quam imber gelu induratus.

330 DILAPIDANS) Claudianus de Manlii Theodori Conſ. v. 109 *Saxa grandinis* dixit. CRENIVS.

333 NASCVNTVR VOLVCRES) Hic poſſumus *volucres & volucrae* legere pro vermiculo Vaginipenni ſumendum, qui teneros praerodit pampinos, qui vt ſupra adnotauimus, non eſt idem cum *conuoluolo* ſ. *inuoluolo.* *Volucra* dicitur, quod volaticus eſt, & vaginipennis & aliger,

Quos ſuper ingrediens exurit ſemina [h] morſu,
Quae capitis viduata coma [i], ſpoliataque nudo
Vertice, trunca iacent triſti conſumpta veneno.
Haec ne ruricolae [l] paterentur monſtra, ſalutis
Ipſa nouas artes varia experientia rerum,
Et labor oſtendit miſeris, vſuſque magiſter
Tradidit agricolis, ventos ſedare furentes,
Et tempeſtatem Thuſcis † auertere [m] ſacris.
Hinc mala Rubigo virideis ne torreat herbas,
Sanguine lactentis [n] catuli placatur & extis.
Hinc caput Arcadici [o] nudum cute fertur aſelli

Tyr-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *foemina viſu I. B. R.* i) *comis P.* l) *ruriculae R.* †) *tuſcis I. B. R.* m) *aduertere Gryph.* n) *lactantis I. B. R.* o) *Archadici L.*

NOTAE VARIORVM.

ger, viridi colore, roſtro ſerrato. Inuoluolus alas non habet: quare ἄπτερον, hoc eſt *impennem*, vocitat Ariſtoteles, cum oculata fide viderim ego *thaleatitium*, hoc eſt volucram eſſe volaticam, paruo ſcarabeo ſimilem, alis vt vagina incluſis. Apud eundem Columellam dicitur haec *volucra*, lib. 3 ſic: *Genus eſt animalis, volucra appellatur. Id vere praerodit teneros adhuc pampinos.* Quidam apud Columellam in verbis praecedentibus non *volucram*, ſed *voluocem* ſcribunt, decepti a codice Pliniano mendoſo, vbi cum *volucrem* ſcribi debuiſſet, *voluocem* intruſerunt. Sed ne in re dubia apud me ſit fides, relego te ad codicem antiquiſſimum Plinii, qui Bononiae in libraria minorum fratrum ſeruatur, vbi adhuc apparet intemerata vera lectio. Sed de hac re in ſuperioribus affatim. PIVS annot. poſt. c. 170. Egerat autem de inuoluolo iam ſupra c. 34 quo etiam lectorem ablegat. SCHOETTG. Locus Col. eſt de Arb. 15; vbi Beroaldus, cuius verba damus in Indice, *voluocem* volebat ſubſtitui. Plinii autem 17, 28 ſ. 47, vbi ſuffragantur Pio Codices ab Harduino inſpecti omnes, vt *voluocem* reſpuant; ſed legunt *volucre*. *Alii volucre appellant animal praerodens pubeſcentes vuas &c.* Hic, id eſt in Columellae verſu, *volucrae* tanto facilius mutari potuerunt in *volucres*, quod ſequitur litera ſibilans, & diphthongi nullam rationem habebant ſequioris aetatis librarii.

341 TVSCIS SACRIS) Quae *Tyrrhenus Tages* inuenit de quo v. 345. Sed & alias notum eſt Tuſcos ſuperſtitionum eſſe auctores. Vid. quos laudat citatus paullo ante Fr. Marianus de Etruria metrop. c. 29 extr. p. 198 ſq. Sed Graeciam etiam his nugis abundaſſe, vel χαλαζοφύλακες illi ridiculi Cleonenſium demonſtrant, de quibus Seneca Q. N. 4, 6 & 7. Caeterum de his ſuperſtitionibus vid. Pall. 1, 35 it. Plin. 17, 28. De rubiginis remediis Geop. 5, 33.

342 HINC MALA RVBIGO) *Rubigalia* ſacra inſtituta erant, ne rubigo ſtrangularet. In rubigalibus mactabatur catulus tractus ab oleribus canis. Plinius li. 30. *Mares catuli placandis numinibus hoſtiarum vice tenentur: ergo non ſolum hortorum peſtes, ſed etiam Numinum iras catulis euitamus.* POMPON. *Rubigo* quid ſit, notum eſt, eam autem Deam fecere veteres Romani, ne frumentis noceret. Elmenhorſtius ad Arnobium lib. 2 p. 86 Feſtum eius, *Robigalia*, celebrabatur circa finem Aprilis. Ouidius Faſt. 4, 907 ſ. SCHOETTG. Vid. ad v. ſeq. it. quae ſupra ad Varr. 1, 1, 6 de *Robigo* dicta ſunt.

343 LACTENTIS CATVLI) Vid. Lomeier de luſtrat. c. 23. SCHOETTG. De his ſacris Plinii locum 18, 29 ſ. 69 n. 3 *Canis* (ſidus) *occidit, — cui praeoccidere caniculam neceſſe ſit*, recte & ordine interpretatus eſt Harduinus no. 29 vbi nec verſum Columellae omittit, & recte comparat Ouid. Faſt. 4, 907 ſqq. *Flamen in antiquae fanum Robiginis ibat; Exta canis flammis, exta daturus ouis &c.* Nihil igitur praeter rem a nobis factum, cum littera initiali *Robiginem* ſ. *Rubiginem* Deam notauimus. De *catulinae carnis* in hominum Deorumque epulis vſu Vid. Plin. 29, 4 ſ. 14 & quos aduocat ad eum locum diligentiſſimus Harduinus.

344 CAPVT — ASELLI) *Equae* vel *aſinae caluariam* commendat Pall. 1, 35, 16. Hinc recte Scoppa collect. 1, 27 quem hic laudat ALMELOVEENIVS, legendum coniecit, *Nunc caput Arcadicae — aſellae.*

345 TAGES

Tyrrhenus [p] fixiſſe Tages in limite ruris.
Vtque Iouis magni prohiberet fulmina [q] Tarchon [r],
Sepe ‡ ſuas ſedes praecinxit ‡, vitibus albis.
Hinc Amythaonius [s] docuit quem † plurima Chiron,
Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit, & altis
Culminibus vetuit [t] feralia carmina flere.
Sed ne [u] dira nouas ſegetes animalia carpant [x],
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
Innataue [y] laris [z] nigra ſatiare fauilla.

Pro-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *Tirrhenus I. B. R. Tirchenus L.* q) *fulgura L. I. B. R.* r) *tarcon B. R.* ‡) *Saepe & percinxit* omnes. s) *amynthanus P. amytaonius B. R. amythonius L.* †) *quem L. I. B. R. quae* al. t) *metuit* ſphalma *Gy. & Com.* u) *ni Gryph.* x) *carpent H. A. Gr. G.* y) *Innatam vel P. Innata ve* diu. *I. B. R.* z) *aris P. aeris I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

345 TAGES) In Hetruria aliquando ruſticus, cum agrum ſuum araret, ex ſulco ſurrexit puer, Tages nomine, qui eius regionis incolis ad ſe congregatis haruſpicinae diſciplinam tradidit, quae poſtea a Tuſcis ad Romanos peruenit. Cicero de diuin. 2, 23. SCHOETTG.

346 TARCHON) Memoriam illius ex Strabone aliiſque repetit la Cerda ad Virg. 8, 506. Scripturam antiquam *Tarcon* non eſſe contemnendam, cum Drakenburgius ad Sil. 8, 474 obſeruat, tum Graeca ratio docet, Τάρκων.

347 SEPE — PRAECINXIT) Ita reponere auſus ſum inuitis libris omnibus, ſed non inuito, credo, ipſo, ſi viueret, Columella. *Sepe & vitibus albis* per appoſitionem dicuntur, vel ἐπεξήγησιν: *praecinxit* eſt Palladii, qui hunc locum περιφράζει 1, 35, 1 *Omne horti ſpatium alba vite praecingitur.* Plin. 23, 1 ſ. 16 de *vite nigra* ſ. *bryonia aiunt, ſi quis villam ea praecinxerit,* (ita Hard. ex MSS. al. *tinxerit*, quod forte ortum ex *cinxerit*) *fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites.* De *vitis albae* nominibus & virtutibus eodem loco praecipit.

348 HINC AMYTHAONIVS) Amythaon pater Melampodis Medici: vnde Amythaonius Melampus dictus. Hunc docuit Chiron filius Saturni & Philtriae Oceani. POMPON. Senſus eſt trium priorum carminum ſeiunctus a ſuperiori ſententia, Melampodem Amythaonis filium ſuffixiſſe cruci noctuas, & has aues nocturnas & inauſpicatas, vt quae colonis mala portenderent, in ſeipſas omnia [f. omina] reciderent. Id ſuperſtitioſa vetuſtas putauit amuletum eſſe dirarum, quas hae volucres ominoſae portendebant. Huic quoque ſententiae aſſentit Apuleius li. 3. de aſino aureo: *Quid quod iſtas nocturnas aues, cum penetrauerint larem quempiam, ſolicite prehenſas foribus videmus affigi: vt quod infauſtis volatibus familiae minantur exitium, ſuis luant cruciatibus.* Suffragatur Palladius [1, 35, 1] PIVS c. 33. Noti ſunt iſti duo ex Virgilio Georg. 3, 550 *Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.* De quibus conſule Interpp. Virgilianos. SCHOETTG.

349 NOCTVRNAS CRVCIBVS) Pall. 1, 35, 1 *Noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur.* Adde Pium. SCHOETTG. Seruat hunc morem noſtra aetate Germania, vbi videas paſſim portis venatorum adfixas paſſis alis vel nocturnas aues vel rapaces.

351 DIRA ANIMALIA) Contra *culices & limaces* Palladius 1, 35, 2 in paraphraſi huius loci *amurcam recentem* ſpargi iubet.

353 PALLADIA — CONSPERGERE AMVRCA) Palladiam vocat a Pallade oleae inuentrice, ex qua fit amurca. Caeterum per *amurcam ſine fruge ſalis* deſcribit ſedimentum olei, quod peculiari nomine vocatur *amurca inſulſa.* Plinius *puram amurcam* vocat li. 18, qua dicit ſemina medicari conducibile exiſtere. PIVS.

354 INNATAVE AERIS NIGRA) Docet *aerugine* ſiue fuligine agrum complendum, quae animalibus nocuis obſtat, vt culicibus, quod in l. 12 calce monet. Palladius quoque hoc confirmat li. 1. PIVS.

354 INNATAVE LARIS) Quidſi *lari* legamus & intelligamus focum, cui innaſcitur ſiue adhaereſcit fauilla. Pall. l. c. commentarii vicem praeſtat, cum nominat *ex cameris fuliginem.* Clarius ipſe noſter 11, 3, 60 *puluis qui ſupra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quae ſupra focos tectis inhaeret.*

Zzz z 2

356 MVL-

Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoque ſedi [a] contingere [b] ſucco.
At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
Dardaniae veniant [c] artes, nudataque plantas
Foemina, quae iuſtis tum demum operata iuuentae [d]
Legibus, obſcaeno [e] manat pudibunda cruore,
Sed reſoluta ſinus, reſoluto moeſta capillo,
Ter circum areolas, & ſepem ducitur horti.
Quae [f] cum [g], luſtrauit gradiens, (mirabile viſu)
Non aliter quam decuſſa pluit arbore nimbus
Vel teretis mali, vel tectae cortice glandis,

Volui-

VARIETAS LECTIONIS.

a) *feri I. B. R. ſeri L.* b) *contigere R.* c) *veniunt I. B. R. I. I. H. A. G.* d) *iuuenta B. R. inuentae Gr. G.* e) *obſceno I. B. R.* f) *Quem P.* g) *quom I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

356 MVLTOQVE SEDI) Ita legendum, non *feri*. Hoc ipſe Col. docet li. XII. *Veteres quidem auctores praecipiunt, vt Democritus, ſemina omnia ſucco herbae, quae* ſedum *appellatur, medicare: eodemque remedio aduerſus beſtiolas vti, quod verum eſſe nos experientia docuit.* Plinius item 18 *Democritus ſucco herbae, quae vocatur* aizoon *in tegulis naſcens tubulisue, latine vero* ſedum *aut* digitellum, *medicata ſeri iubet omnia ſemina.* Aizoon *enim eſt ſemper virens quaſi viriditate perpetua dicas.* Palladius latinam dictionem vſurpauit ſic prodens: *Contra erucas ſemina quae ſpargenda ſunt,* ſemperuiuae *ſucco madeſiant, vel erucarum ſanguine.* PIVS.

356 SEDI) Vide noſtrum ſupra 2, 9, 10 & Fruterium Veriſim. 2, 19. SCHOETTG.

358 DARDANIAE VENIANT ARTES) dictae a Dardano mago, cuius & Iuriſperiti & Apuleius meminere. Proinde a Columella pro maleficis & magicis accipiuntur. PIVS. Quidam interpretantur Phrygias a Dardano auctore Troianorum primigenio: quoniam Phrygii inuenerunt mulierem menſtruatam circuire agros & hortos ad erucas & caeteras noxias peſtes depellendas nudis pedibus, capillo cinctuque reſoluto. Ego exiſtimo *Dardanias artes* dici magicas a Dardano, quem Apuleius in Apologia nominatim percenſet inter magos celeberrimos. BEROALDVS. id eſt, magicae, a Dardano, inſigni, vt tradunt, mago, cuius commentariis diligenter perlectis, longe doctiſſimus euaſiſſe Democritus memoratur. Conſule Plinium 30, 1. Apuleius: *Vel ipſe Dardanus, vel quicunque alius poſt Zoroaſtrem.* Euſebius lib. εὐαγγελ. προπαρασκ. β. ἥτε ὁ δάρδανος ὁ μύθους θεῶν καταδιδάξας, τὰ μυστήρια. Haec Brodaeus Miſcell. 4, 10. SCHOETTG.

359 FOEMINA, QVAE IVSTIS) *Iuſta* nulla addita voce alia ſunt menſes muliebres apud Latinos. Plinius Valerianus 4, 50 de amygdalis: *vrinam mouent, foeminarum iuſta praecipitant.* BARTHIVS 1, 2 & 4, 14. *Operari* inter alias ſignificationes eſt alicui rei operam dare, eamque debito modo peragere, & conſtruitur cum ſexto [an tertio?] caſu: *operari ſtudiis.* Virgilius Aeneid. 3, 136 *Connubiis aruisque nouis operata iuuentus.* De *iuſtis* apud Plinium Valerianum nullum eſt dubium, ſed apud noſtrum poteſt ita explicari: Foemina, quae iuſtis naturae legibus operata ſ. operam dans, h. e. cuius conſtitutio communem naturae ordinem ſequitur. *Leges* h. l. דרך נשים ſeu mores & conſuetudo naturae apud mulieres, quemadmodum hanc loquendi formulam Geneſ. 31, 35 occurrentem intelligit Raſche ad Auoda Sara fol. 18, 1 vbi verbum דשתא, *menſtruata ſum,* exponit per דרך נשים לי, *ſecundum morem mulierum mihi eſt.* Adde eundem Raſchium ad Geneſ. 18, 8. SCHOETTG. De ipſo remedio ſatis, opinor, ridiculo noſter 11, 3, 64; Pall. 1, 35, 3 tum Plin. 28, 7 ſ. 23 Aelia. H. An. 6, 36 & Apuleius in Geop. 12, 8 vbi Needhamus etiam Mizaldi de ſecret. hort. l. 1 verba adducit, *Huiusmodi praeſtigium referre puduiſſet, niſi multi experti fuiſſent; ſcripſiſſetque doctiſſimus Medicus* Io. Langius, *in Noricorum terris obſeruatum & approbatum eſſe.*

361 RESOLVTA SINVS) Apul. l. c. ἀνυπόδητον eſſe iubet, λυσίτριχα, ἓν μόνον ἐνδεδυμένην ἱμάτιον, καὶ μηδὲν ἄλλο, ὅλως ἔχουσαν μήτε περίζωμα, μήτε ἕτερόν τι κ. τ. λ.

361 RESOLVTO MOESTA CAPILLO) Paſſi crines triſtium & moeſtarum, quod notum. Hic ſimpliciter notat habitum.

366 VOL-

Voluitur ad [h] terram diſtorto corpore campe.
Sic quondam magicis ſopitum cantibus anguem
Vellere Phryxeo [i] delapſum vidit Iolcos [l].
Sed iam prototomos [m] tempus decidere caules,
Et Larteſiacos [n], Paphioſque reuellere thyrſos [o],
Atque apio faſces, & ſecto cingere porro.
Iamque eruca ſalax foecundo prouenit horto.
Lubrica iam lapathos, iam rhamni [p] ſponte vireſcunt,

Et

VARIETAS LECTIONIS.

h) *in P.* i) *phrixeo R.* l) *iolchos* omnes excepto Com. m) *protocomos I. B. R. prothocomos L.* n) *tartheſiacos I. I. H. A. G. Tartheſiachos Steph.* o) *turſos I. B. R. thirſos H. A. G.* p) *thami I. B. R. thanni I. I. H. A. Gr. G. St. tanni Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

366 VOLVITVR AD TERRAM) *Campe* brucchum ſignificat, ſiue erucam, quae a flexura graece ſic dicitur, quia in arcum arrependo curuatur. Idem Colum. li. 12. *Beſtiolae, quae a nobis appellantur erucae, graece* Campae *nominantur.* Quas hoc loco dicit omnes mori, & occidere, ſi mulier, quae in menſtruis eſt, ſolutis crinibus & nudo pede & capite ter circum areolas horti ducatur. Vid. Pall. li. I. BEROALDVS.

366 DISTORTO CORPORE CAMPE) In etymo ludit, *κάμπη* enim *ἀπὸ τȣ̃ κάμπτειν* dicta.

367 MAGICIS SOPITVM CANTIBVS) *Cantare* Poëtis ſaepe eſt incantare, & *cantus magici* ſunt incantationes. Medea apud Ouidium Heroid. 12, 167 *Ipſi me cantus, herbaeque arteſque relinquunt.* Prudentius *περὶ στεφάνων* 12, 23 *Saepe etiam magicum cantamen inire per ſepulcra.* & in Symmachum, 2, 176 *Longaeuam perimam magico cantamine matrem.* Gratius Cynegetico v. 405 — *& magicis adiurant cantibus herbas.* Plura notarunt viri docti in commentariis ad Poëtas. SCHOETTG.

368 IOLCOS) Vulgata eſt vrbs in Theſſalia & patria Iaſonis, qui Phryxeum vellus raptum ex Colchis in patriam contulit cum dracone ſopito magica incantatione, ope & auxilio Medeae. Medea filia Oetae [Aeetae] fuit & Ecathes [Hecates] ſoror Circes, magica, quae draconem cuſtodientem vellus aureum ſopiuit, & Argonautis tradidit. Poſt necatos filios ad Aegeum Athenarum regem iuit; inde in Mediam; hinc pulſa tandem in Italiam venit, & perſedit in regione Marſorum, vbi magicam artem, & ſopire ſerpentes docuit. Alii dicunt Draconem fuiſſe interemtum ab Argonautis. Valerius Flaccus hanc materiam nobili & heroico carmine pluribus libris aperit. POMPON.

369 PROTOTOMOS CAVLES) Marcellus de medic. v. 37 *Coriandrum prototomumque* Martial. 14, 99 (101) *Prototomis pudet heu, ſeruio coliculis.* BVCHN. Add. Liſter ad Apic. 3, 9. ALMEL.

370 TARTESIACOS PAPHIOSQVE THYRSOS) Vid. ſupra v. 185 & 187.

371 SECTO CINGERE PORRO) ſectiuo vel ſectili, quomodo & auctor Moreti v. 83 — *ſectique famem domat area porri.* Iuuenali 3, 293 *Sectile porrum* Plinio 19, 6 *ſectiuum* dicitur. *Sectiuo porro,* inquit, *nuper auctoritatem dedit princeps Nero. Seritur ſemine ab aequinoctio autumno: ſi ſectiuum facere libuit denſius.* Cl. Salmaſius c. 52 Plinian. Exerc. p. 703 adducit ſequentia Iſidori: *Duo genera porri, capitatum & ſectile.* Hoc Graeci *καρτὸν* vocant; eſtque, eundem ſi Salmaſium audimus, idem & *tonſile*, apud Martialem X, 48, 10 *In quibus eſt lactuca ſedens, & tonſile porrum.* Sic enim legendum ſcribit ibi e vetuſtiſſimo Codice, quem vidit; cum aliis in codicibus ſit *ſectile.* CRENIVS. *Cingere* hic videtur conſtringere, colligare in faſciculos, portandi commodius & vendendi cauſa.

372 ERVCA SALAX) Scal. ad Catal. Virg p. 179; Ramir. ad Mart. 3, 75. ALMEL.

373 LVBRICA IAM LAPATHOS) Lapathum alii dixere rumicem, & eius generis ſilueſtrem Oſcalidum dicunt. alii oxylapathon: alii hydrolapathon & hippolapathon. Vis lapathi eſt ciere vrinam, & large ſumtum ventrem ſoluit, caliginem oculorum diſcutit. POMPON.

373 IAM RHAMNI SPONTE VIRESCVNT) Quid ſi legas *thamni?* quoniam arbuſtum *vtrinque foliatum,* ita vocat Homerus, ſub quo delituit nudus Vlyſſes, repertus a Nauſicaa. Vnde puto ſic legi poſſe in Priapaeis. *Frondenti Thamno vix potuiſſe tegi.* Nam Suida auctore, *θαμέες πυκνοὶ, καὶ θαμεῖαι καὶ θαμειός.* Vides vt *denſum* appellat, & *obſcurum Thamnum.* Thamnos proprie *virgultum* Latine dicitur.

Sunt

Et ſcylla [q], hirſuta ſepes [r] nunc horrida ruſco
Prodit, & aſparagi corruda [s] ſimillima filo,
Humidaque andrachne ſitientes protegit antes [ss],
Et grauis atriplici [t] conſurgit longa faſellus [u],
Tum † modo dependens trichilis [x], modo more ‡ chelydri [y]

Sole

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ſcyla tyrſuto B. R. ſcila tirſuto L.* r) *ſepe L. I. ſaepae B. ſaepe R.* s) *corruba B. R.* ss) *anctus L.* t) *attriplici R.* u) *faſelus I. I. H. A. Gr. G. phaſelus L.* †) *Tu Ienſ.* x) *ricini I. B. R. richili L. triplicis Pol. trichili* al. ‡) *more* abeſt *A.* y) *cylindri Ienſ. & Gryph.* in margine. *chylindri B. R. chelidri I. I. Gr. G. St. cilyndri* Steph. in marg.

NOTAE VARIORVM.

Sunt qui putant intelligi de *cappari,* qui vt virgultum creſcit, praeſertim ita loquente Pedacio, *κάππαρις θαμνός ἐστιν ἀκανθώδης.* Puto tamen apud Dioſcoridem vocem generalem eſſe *Thamnos.* Quid ſi legis? *Iamque Ammi,* ex Dioſc. lib. 3 *Ammi,* inquit, *Romani, Ammium Alexandrinum, aliqui Aethiopicum, aliqui Rhegium cuminum vocant, Aliqui alterius naturae Aethiopicum cuminum dicunt eſſe & alterius Ammi. Vim habet iſtud feruentem accenſam. Bibitur ad tormina cum vino.* Si legeres *Thamni* pro virgultis non eſſet incongruum, quoniam inferius agit de omnibus creſcentibus in altitudinem virgultorum, tanquam ſignificare vellet, *Egimus de herbis paruis, nunc agamus de altioribus.* PIVS annot. poſt. c. 171. Quidni *rhamnos* ſeruamus, ſpinas ſepibus faciendis adhiberi ſolitas, & medicinae varie vtiles? in primis cum ſtatim ſubiiciat *ſepem ruſco horridam: thamni* inaudita, credo, Latio vox eſt.

374 ET SCYLLA) *Scilla* nobiliſſima eſt e generibus bulborum. Eius duo genera, maſculum albis foliis, foemina nigris. Additur tertium genus cibis gratum: Epimenidon vocant anguſtiore & minus aſpero folio. POMPON.

374 RVSCO) *Ruſcus* eſt, vbi includitur ſemen aſparagi. Aſparagus ſemper creſcit ad Thyrſum: ideo dicit *thyrſuto ruſco.* POMPON. Qui haec portenta putas, inſpice varietatem lectionis.

376 ANDRACHNE) herba, quae ſolet innaſci montibus. *Antes* ſulci ſunt & in vineis & in agris & in hortis. POMPON.

377 FASELLVS) Phaſelus & Phaſeolus dicitur. Si fuerit propior atriplici, atriplicem necat. *Atriplex* genus eſt oleris, quod ruſtici *ſpinacium* vocant. Sed ſpinacium proprie non eſt; a quo longe noſcitur differre. *Phaſelus* ſiliquam habet oblongam. Dicitur autem *phaſelus* a *Phaſeolo* inſula maris Aegei proxima Olympo: vnde id ad nos legumen manauit. Late Columella declarat ſeipſum ad finem proximi voluminis, cum loquitur de cucumere & cucurbita. POMPON. *Phaſelum,* φάσηλον non opus habere geminato *e* apparet. Ita tamen omnes hic & quidam apud Virgilium legunt.

378 TVM MODO DEPENDENS RICINI) Loquitur de cucumere, generatim tradens ex illis videri nonnullos ſimilitudine referentes ricinum. *Dependens* ait, quoniam repunt brachia cucumerum in editiora virgulta ſiue pergulas, illincque dependent. Quare a Poëta dictum eſt: *& pendet iunco Caeruleus cucumis. Ricini,* intellige more aut ſimilitudine, quod ricinum repraeſentat. Dicitur & *ricinus muſca canina.* Aliqui prodiderunt ricinum virgultum appellari helioſcopium. Certe mihi Ludouicus Geſilardus ex helioſcopio ſemen attulit, ſiue illud fuerit ex heliotropio, cylindracium & oblongulum, mirifice verbis Moderati congruens. Potes hic ricinum mora oblonga, antequam matureſcant, intelligere, vel certe *iulos* compactiles & teretes: cui interpretationi fidem faciunt haec Pliniana verba li. 23 *Mora germinatione priusquam in folia exeant ſiniſtra, decerpi iubentur futura poma: rhicinos* Graeci vocant, ſed cum adſpiratione ſcribi debet in hoc ſignificatu. PIVS.

378 DEPENDENS TRICHILIS) *Ricini* vtcunque explicat Pius *ricinum* genus mori intelligens *κίκι* dictum alias. *Ricinum* infeſtum vermem canum auribus intelligit Titius ad Nemeſiani cyneg. v. 209. *Ricinus* planta, qualem Dodonaeus v. c. deſcribit, plane hic videtur importuna. Haud dubito, quin vera ſit lectio a nobis propoſita. *Trichilam* pergulam eſſe ad Copam veteris poëtae v. 8 docuit Scaliger, laudauitque hortuli huius verſum 394. Sed in hoc loco malebat legere *trochilo,* quod etiam inculcat ad Tib. 2, 5 p. 503, interpretaturque torulum in apophyſibus columnarum, quam illius ſententiam explodit Titius l. c. Caeterum *trichila* hic pariter & apud Caeſarem B. C. 3, 96, 1 (vbi Scaliger eam iam reſtitui volebat) itemque in Spartiani Hadria. c. 10 p. 86 Hack. reponendam, erudite oſtendit Salmaſius tum ad Spartiani l. c. tum ad Soli. c. 40 p. 584; agnouerantque hanc vocem etiam in hoc loco Fruterius Veriſ. 2, 19 & Weiz. ad Copae l. c. Nos maluimus

Sole ſub aeſtiuo gelidas per graminis vmbras
Intortus cucumis, praegnanſque cucurbita ſerpit.
Vna neque eſt illis facies. nam ſi tibi cordi
Longior eſt, gracili capitis quae vertice pendet,
Et [z] tenui collo ſemen lege: ſiue globoſi
Corporis, atque vtero nimium quae vaſta tumeſcit;
Ventre leges medio, ſobolem dabit illa capacem
Naryciae picis, aut Actaei mellis Hymetti,
Aut habilem lymphis hamulam, Bacchoue [a] lagoenam:
Tum pueros eadem fluuiis innare docebit.
Liuidus at [b] cucumis grauida qui naſcitur aluo,
Hirtus, & vt coluber nodoſo gramine tectus,
Ventre † cubat flexo, ſemper collectus in orbem,
Noxius exacuit morbos aeſtatis iniquae.
Foetidus hic ſucco [c], pingui quoque ſemine fartus.
At qui ſub trichila [d] manantem repit ad vndam,

Laben-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *Et I. B. R.* a) *bacco vel lagenam B. R.* b) *ac* ante Vict. †) *Venere H. A.* c) *ſuccoque, & pingui ſemine P.* d) *tricleam* a. *P.*

NOTAE VARIORVM.

luimus *trichilis* legere quam *trichila*, quia propius illud a *trichili* editorum, & a *triplicis* Medicei libri, abeſt. *Trichilis dependentes cucumeres* iam Ionae Prophetae aetate per orientem non rarae fuiſſe debent. Vocat hoc genus *cucurbitae camerarium, leui vmbra cameras & pergulas operiens* Plin. 19, 5 ſ. 24; cui opponit *plebeium, humi repens.* Iuuat etiam hoc obſeruaſſe ex *trichila* ortum videri Gallorum *treilles.* Viderat & adſcripſerat Pii, Scaligeri, Salmaſii, Weizii, Fruterii loca Cl. SCHOETTGENIVS, quod diſſimulare noſtri pudoris non eſt. Quae de *trichilo* vaſe τριχήλῳ ad Fabri Lexicon a neſcio quo in ſuperioribus editionibus diſputabantur, ſimilia his, quae Pius ad 394, ea plane ad noſtram rem non pertinent, & recte ſpero in ea, quae cum maxime operas exercet, editione immutata ſunt.

378 MORE CHELYDRI) Ille nimirum eſt *anguinus cucumis* vel *erraticus* Plin. 20, 2 ſ. 4.

380 PRAEGNANSQVE CVCVRBITA) quia in ſe multa habet grana, quae ſunt inſtar embryonum vel ouorum. SCHOETTG. conf. v. 384 & 389.

381 VNA NEQVE EST ILLIS FACIES) Plin. 19, 5 ſ. 24 *Semina, quae proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, ſed non comparandas ſupra dictis: quae in medio, rotundas: quae in lateribus, craſſas breuioreſque.* Eadem habet Pall. Mart. 9, 16. Add. Col. 11, 3, 49 ſq.

386 NARYCIAE PICIS) *Narycium* Locrorum oppidum Plin. 4, 7 vbi pix optima a piceis arboribus colligebatur, vnde Virg. Georg. 2, 438 *Naryciae picis lucos* laudat. Adde & Plinium 14, 20. SCHOETTG. Orthographiam hanc *Naryciae picis* probat Heinſ. ad Ouid. R. A. 264. De vario vſu cucurbitarum Plin. l. c. *Nuper in balinearum vſum venere vrceorum vice* (hae ſunt *hamulae* noſtri) *iam pridem vero etiam cadorum — condendis hortenſiorum ſeminibus, ruſticae ſupellectili.*

389 LIVIDVS AT CVCVMIS) Nunc de eo agit, quem v. 379 *more chelydri ſerpere* dixerat &c.

394 AT QVI SVB TRICHILA) Seiunctum legendum *ſub trichila*: & *trichilas* vaſa interpretare tria labra habentia, vt *naſorum quatuor vas* apud Satyrum. De *trichilis* meminit Caeſar in commentario tertii belli Pompeiani; quamuis quidam referant ad *Thericlia*; falſo, qui Columellam non aduerterunt, cui opinioni ſyllaba repugnaret, ſi hic verſus in *Thericlam* vertendus foret. Praeterea repugnat ſententiae. Non enim monet Columella vaſa ex *terebintho*, pretioſiſſima videlicet, qualia tornabat *Thericles* ſupponenda cucumeri, ſed lata & capacia, vt ſunt figulina vel lignea artificii non ſic exquiſiti. PIVS.

394 MANANTEM) Coniunge *ſub* cum *manantem*, & expone *ad vndam*, quae ſub trichila

Labentemque ſequens nimio [e] tenuatur amore,
Candidus, effoetae tremebundior vbere porcae,
Mollior infuſo calathis modo lacte gelato,
Dulcis erit, riguoque madeſcit luteus aruo,
Et feret [f] auxilium quondam mortalibus aegris [ff].
Cum canis Erigones [g] flagrans Hyperionis aeſtu
Arboreos aperit foetus, cumulataque moris
Candida ſanguineo manat fiſcella cruore,
Tunc praecox bifera deſcendit ab arbore ficus,
Armeniiſque, & cereolis, pruniſque Damaſci

Stipan-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *nimium P.* f) *fert H. A. Gr. G.* ff) Poſſis etiam hic incidere tantum, & hunc verſum ad eum qui ſequitur adiungere; punctum autem ponere poſt *v. 402.* g) *origones B. R.*

NOTAE VARIORVM.

chila vaſe ſuppoſito cucumeri manat. Plinius [19, 5 ſ. 23]: *Oleum odere mire, nec minus aquas diligunt. Defecti quoque ad eas modice diſtantes adrepunt* [videre nimis velim!] *Contra oleum refugiunt, aut, ſi quid obſtet, vel ſi pendeant, curuantur. Idque vna nocte deprehenditur. Si vas cum aqua ſubiiciatur a quatuor digitorum interuallo deſcendentibus ante poſterum diem.* PIVS. Haec tria verba coniungenda ſunt. Nam ſermo eſt iam de pendente in trichila cucumere v. 378. Vid. praeter Pall. Mart. 9, 7. Similia ſunt Geop. 12, 19 p. 340 Needh. Plinius 19, 5 ſ. 24 *cucurbitas* etiam *ſalubriores* ait, *quae pendendo creuere.*

397 MOLLIOR) Tum proprie vocantur *pepones*, a maturitate ita dicti. Plin. l. c. ſ. 23 *cum magnitudine exceſſere, pepones vocantur.*

398 MADESCIT LVTEVS) ſub maturitatem fit lutei, ſ. flaueſcentis coloris. *Madeſcere, madere, madidum* de mollibus a coctura praeſertim dici, obſeruamus in ea quae nunc paratur Fabriani theſauri editione. Add. Rhod. ad Scribo. Larg. c. 41.

400 CANIS ERIGONES) *Erigone fuit Icarii filia, cuius parens cum a ruſticis Athenienſibus eſſet occiſus, canis illius, Maera nomine, filiae indicauit, vbi parentis corpus iaceret, quod ipſa ſepeliuit, ſeque in monte Hymetto ſuſpendit. Deinde ex petito Bacchi Erigone & canis eius inter ſidera relatae ſunt,* Erigone *quippe dicitur* virgo, canis *autem* Sirius. Scholiaſtes Germanici p. 128. SCHOETTG.

401 ARBOREOS APERIT) Vbi herbas deſcripſit, incipit de arboribus, idque a moris. Mora in Aegypto & Cypro abundantis ſucci ſunt. trinus eis color. Primum albeſcunt; inde rubeſcunt, poſt nigreſcunt. Primum alba fuiſſe ſcribunt fabulae, colorem mutauerunt ex cruore Thyſbes POMPON.

402 SANGVINEO CRVORE) Sic *termiteus ramus* apud Gratium, *baccea concha* apud Virgilium in Culice, quae exempla obſeruauit BARTHIVS Adu. 21, 14. SCHOETTG.

403 BIFERA) *Biferas ficus* commemorat Macr. 3, 20 Sueto. Caeſ. c. 86; quam *duplicem* appellaſſe Horatius Sat. 2, 2, 122 Torrentio videtur. Idem Horatius epiſt. 1, 7 aeſtiuum tempus & dies caniculares a prima ficu deſcribit. BVCHN. Ficus inter biferas eſſe, quod hic Columella canit, habet & Suetonius in Auguſto c. 76, 2 *Et ficos virides biferas maxime adpetebat.* In quem locum vide Torrentium & Pitiſcum, citantes Plinium 16, 26 extr. & 27 princ. ſcribentem: *Ficus & praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximae ſunt. Sunt & biferae in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferae ſunt.* Macrobius Sat. 2, 16. CRENIVS.

404 ARMENIISQVE) prunis, cuius ſpecies optime in Armenia naſcitur. Noſter ſupra 5, 10, 19 Salmaſius ad Sol. c. 35 p. 426 quem vide. SCHOETTG.

404 CEREOLIS) Sunt etiam ficus, quae *ſeruant flauae cognomina cerae*, vt noſter infra v. 417. SCHOETTG.

404 PRVNISQVE) Prunorum genera, nigra & candida, & quae cum frugibus matureſcunt, hordeacea. *Aſinina* nigra ſunt, & ab vilitate dicta: *cerina* [*haec vox redundat, aut poſt illam excidit* a colore dicta, *vel ſimile quiddam: debuit quidem explicare cereola*]. *Purpurea* laudatiora: ab externa gente *Armeniae* ſuauiſſimi odoris. Solent & pruna adoptiua eſſe. & quae malis inſeruntur; vt in Baetica regione *malina* dicunt; quae nucibus, *nucipruna*, quae

amyg-

Stipantur calathi, & pomis quae barbara Perſis
Miſerat (vt fama eſt) patriis armata venenis.
At [h] nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi [i]
Ambroſios praebent ſuccos, oblita nocendi.
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere Perſica malo.

Tem.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Ac I. B. R.* i) *laeti I. B. R. I. I. A. Gr. G. leti Heru.*

NOTAE VARIORVM.

amygdalae, *amygdalina;* & in totum peregrina, quae a ciuitate Syriae Damaſco *Damaſcena* nuncupantur. Sunt & *culicina* & *ſilueſtria.* De prunis nulla mentio eſt apud Catonem: quo magis miratur Plinius, cum ante vrbem conditam latinus ager hac arbore abundaret. Alii dicunt coepiſſe poſt Catonem. POMPON.

405 POMIS QVAE BARBARA PERSIS) Intelligunt haec alii de perſea, arbore Aegypti, ſed Salmaſius ad Solinum c. 35 p. 426 de *malis perſicis* explicat, & addit, etiam alios hoc de Perſicis malis ſcripſiſſe, ea in Perſide fuiſſe venenata, hanc vero naturam mutato ſolo depoſuiſſe. Verum Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 3, 5 & 4, 2 prolixe oſtendit, *perſeam* & *perſicum* vnum & idem eſſe. SCHOETTG. Retractauit, quod ſcire Bodaeus non poterat, ex aliqua parte ipſe ſententiam ſuam Salmaſius, homon. hyl. iatr. c. 68: cuius longiſſimae diſputationis haec ſumma eſt. Περσέα ſ. περσέα, *Perſea* Theophraſti & aequalium eſt ipſa, quae recentioribus dicta eſt *Perſica.* Haec recens tum ex Aegypto in Rhodum translata, fructum nondum tulerat, Graeciaeque plane erat incognita: poſt Alexandri M. tempora in Graeciam atque inde in reliquam Europam illata, & Περσικὸν dicta. Περσικὴ μηλέα, autem & Περσικὰ μῆλα Theophraſti, ſunt ipſa arbor & poma, quae poſtea ſolennius *Medica*, item *Citrea* dicta, vetus nomen amiſere. *Perſeam* Theophraſti pro peculiari arbore habuerunt Aegypto propriam poſteri, quod illum improuide ſequerentur, mutationis quae ſecuta eſt immemores: praeſertim cum de re externa ſibi non viſa obſcure admodum & confuſe ille prodidiſſet, vt *Perſicam* ſuam eſſe ipſius *Perſeam* non ſentirent. Caeterum arborem nullam a *Perſica* diuerſam habet Aegyptus, quam intellectam Theophraſto ſuſpicari poſſis. Neque quisquam illam diſtincte deſcripſit. Porro *Perſica* malis accenſita, propter duriorem callum. In hoc etiam genere ſunt *praecoqua* de quibus Columella v. 410. Alia ſunt *Armenia* vel *Armeniaca* (*pruna*) *praecoqua*, quae poſteriori voce corrupta Graeci recentiores Περίκοκκα, & occidentales *Abricotia, Abricots, Aprikoſen* dixere. Haec fere, ſed more ſuo copioſiſſime, SALMASIVS. Neque definire certius quidquam audet Ez. Spanhemius de vſu & praeſt. num. Diſſ. 6 p. 328. Vnum illud addere lubet, videri rectius in vno genere collocari a Palladio vel quisquis interpolauit Nou. 7, 4 *duracina* (inde corrupta Graecorum ῥοδάκινα) *praecoqua Perſica, Armenia.* Ita certe diſtinxi, vt ex Salmaſii ſententia duplicia *praecoqua* intelligantur. BVCHNERVS hic adſcripſit: Creduntur aliquid hodieque veneni habere, quod tamen deponant, ſi ex vino, quum aliquantiſper in eo perſica delituerunt, comedas. ALMELOVEENIVS hic laudat Lomeier. dier. genial. Dec. 2 diſſ. 1 p. 74.

407 EXPOSITI) Salmaſius ſequentem in modum legit & diſtinguit: *At nunc expoſito patriae diſcrimine, laeta Ambroſios praebent ſuccos.* Addamus verba eius ſequentia: *Expoſito diſcrimine patriae*, exuto ac depoſito patriae veneno. *Exponere* pro deponere tralatitium. Plinius de Perſicis: *Falſum eſt venenata cum cruciatu in Perſis gigni, & poenarum cauſa a regibus translata in Aegyptum terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quae in totum alia eſt myxis rubentibus ſimilis.* Columellam taxat Plinius. Non dubium tamen eſt, quin & de Perſicis nonnulli auctores hoc idem tradiderint, quos Columella ſequitur. Haec Salmaſius. SCHOETTG.

410 PERSICA) Perſica tota Aſiae fuerunt, & a Perſide translata: vnde & nomen habent, & cum difficultate primum tranſiere. Nunc ſponte proueniunt in Rhodo ab Aegypto translata. Perſici minime fruticant. Fabula eſſe videtur, quod venenata ſint, & cum cruciatu apud Perſas gigni, a Cyroque rege Perſarum in Aegyptum pro veneno translata, ibique terra mitigata tradunt. Patrem Aegyptii falſo teſtantur hoc pomo Cyrum necare voluiſſe; vtcunque tamen eſt, iuuat non vt peregrinis, ſed vt patriis vti in Italia. *Gallica*, quae *duracina* dicuntur; & quae tarde veniunt, *Aſiatica.* Sunt & *praecocia*, & per adoptionem dicta *nuciperſica.* *Liuia* odoratiora & ſapidiora caeteris ſub arcturo matureſcunt. Arcturus exoritur Non. Sept. Sunt & *morina*, quae intus moris colore ſimilia, nullius paene odoris ac ſaporis,

Tempeſtiua manent [l], quae maxima Gallia donat;
Frigoribus pigro veniunt Aſiatica foetu.
At grauis Arcturi ſub ſydere parturit arbos
Liuia [m], Chalcidicis, & Caunis aemula Chiis,
Purpureaeque Chelidoniae, pingueſque Mariſcae,
Et Calliſtruthis [n] roſeo quae ſemine ridet,

Albaque,

VARIETAS LECTIONIS.

l) *madent I. B. R. mandent L.* m) *Linia I. B. R.* n) *caliſtrutis Ienſ. caliſtrutiis B. R. Iunt. challiſtrutis L. I. I. H. Gr. St. challi ſtrutis* diuiſim A. G.

VARIETAS LECTIONIS.

poris, cortice piloſo, & per adoptionem facta. Alia eſt *Perſicus*, quae ad nos nunquam peruenit, myrteis rubentibus ſimilis ſata in Memphi a Perſeo Alexandri Macedonis atauo: vnde illi nomen: qua ex re Alexander triumphans ex Aegypto folia huius perſici in coronam ſibi conſtituit, vt Plinius refert. POMPON. [Plinii locus eſt 15, 13 ſ. 13.] Vitium eſt in his verbis manifeſtarium. Legendum enim: *Exiguo properant miteſcere praecoca malo.* Certum eſt e Plinio ita corrigendum eſſe. Inter Perſicorum genera numerat & *praecocia*, quae aeſtate matureſcunt. Sed in Plinio legendum in capitis XII lib. XV lemmate: *de Perſico, genera VII.* Nam ſeptem, non quatuor ponit: *Perſica & Duracina*, quibus palmam e Perſicis tribuit. *Gallica*, & *Aſiatica* nationum cognomine. *Praecocia*, quae aeſtate matureſcunt. *Supernatica*, quae e Sabinis veniebant, & *Popularia*, quae vndique. In libro indicis recte legitur: *Perſicorum genera ſeptem.* Haec SALMASIVS l. c. At ego in Plinii hiſtoriarum omnium elencho, ſiue lib. 1 p. m. 33, in qua index libri XV habetur, tale iſtius capitis XII lemma inuenio: *De Perſico genera quatuor*, plane vt in opere ipſo, niſi quod hic poſt vocem *Perſico*, ponatur comma; & loco vocis quatuor habeantur characteres, IV. CRENIVS. Pergit Salmaſius: Duplex nota praecocium, & quod properant miteſcere, & quod exigua ſunt. Dioſcorides ſtatim poſt Perſica recenſet πραικόκια. Τὰ δὲ μικρότερα, καλέμενα δὲ Ἀρμενιακὰ, ῥωμαϊςὶ δὲ πραικόκια, ἐυςομαχώτερα τῶν ἐιρημένων ἐισί. *Armeniaca & praecocia* eadem facit; Plinius & Columella diuerſa. Cum Salmaſio hic facit Bodaeus a Stapel l. c. qui itidem legit *praecoqua.* SCHOETTG. Eſt penes me Plinii editio Elzeuiriana 1635, quae ex Pe. Francii bibliotheca peruenit ad Zach. Conrad. ab Vffenbach, virum illuſtrem, cuius comiter venerari memoriam non deſinam. In hac etiam ad verba Indicis *de Perſico genera quatuor* e MS. notatum eſt, *Perſicorum genera VII*, quae ita numerauerim equidem, *Libralia* (Quidquid enim ſit de lectione loci, illud quidem vult Plinius, niſi ineptire eum velimus, Perſica quaedam dici *libralia*) *Duracina, Gallica, Aſiatica, praecocia, ſupernatia; popularia. Praecoqua* hic legendum & ipſe puto, vt Pallad. Nou. 7, 6. Sed contra omnes libros nihil auſim.

411 MAXIMA GALLIA) Gallia nempe Transalpina, quam ad differentiam Ciſalpinae, quae ſuperior Italiae pars eſt, iuxta Padum fluuium, a noſtro *magna* dici debebat, vocatur autem ob metrum *maxima.* SCHOETTG. Ego referebam *maxima* ad *mala*; etſi *magnam Graeciam & Heſperiam magnam* non ignorarem.

414 LIVIA CHALCIDICIS) Euboea in mari Aegeo auulſa Boeotiae fuit, vbi regnauit Lycaon, qui ob mactatos hoſpites in lupum verſus eſt. Inſignis montibus duobus Ceraſto vergente in Africam, & Caphareo in Helleſpontum. Hic eſt vrbs Chalcis. In hac & in Chio inſula, de qua diximus, naſcuntur artificio harundines, a quibus exprimitur mel, quod poſtea decoctione deſiccatum fit concretum, & in ſaccharum tranſit. Ficorum genera haec quae Italia recepit. Ficus *Lydia*, quae purpurea, cui ſimilis *mamillana*, *calliſtrutia* ſapore potentior, ſed frigidiſſima omnium. *Africana* praeſtat omnes ſuauitate, quae a multis *Lybica* nominatur. Ex praecocibus *Tyburtinae* ſunt, & ab autoribus nominatae *Liuia, Pompeia*, quae commode ſiccantur ad annuos vſus. *Marſica* inflatior eſt & tumidior. *Nigra* eſt, quae *tetrina* ſiue *Rhodia* dicitur, in hieme maturatur. *Chelidonia* a Chelidoniis populis [hui, ibi?] in Britannia nominata. Eſt & *ſerotina* duri corticis. Eſt & *praecox* ſiue *alba*, ſiue *nigra*, bifera eſt, meſſe ſcilicet & vindemia. Fici ſeruntur autumno, vt melius proueniant, poſt Vulcanalia nubibus pluuiam ſpondentibus. POMPON.

414 CAVNIS AEMVLA CHIIS) *Caunias* videtur legendum VRSINO. Et ſane nominatiuo opus eſt arboris fici epitheto. De generibus ficuum, quae hic memorantur, Plin. 15, 18 ſ. 19 laudatique Schoettgenio Salmaſius ad Sol. c. 45 p. 658 & c. 52 p. 770 it. Crenius P. X p. 35 ſeq.

416 CALLISTRVTHIS) Plinio *Calliſtruthiae* parum ſapore praeſtantiores, ficorum omnium

Albaque, quae ſeruat flauae cognomina cerae,
Sciſſa Libyſca ſimul, picto quoque Lydia tergo.
Quin & Tardipedi † ſacris iam rite ſolutis
Nube noua ſeritur, caeli pendentibus vndis,
Gongylis ‡, illuſtri mittit quam Nurſia campo,
Quaeque Amiterninis [o] defertur bunias [oo] aruis.
Sed iam maturis nos flagitat anxius [p] vuis
Euius [pp], excultosque iubet claudamus vt hortos.
Claudimus, imperioque tuo paremus agreſtes,
Ac metimus laeti tua munera dulcis Iacche,
Inter laſciuos Satyros, Panaſque biformes,
Brachia iactantes vetulo marcentia vino.
Et te Maenalium, te Bacchum †, teque Lyaeum,

Lenae-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *tardi pedi* diuiſ. *H. A.* ‡) *Congelis L.* o) *a myrtenimis Ienſ. amiturninis B. R.* oo) *burnias L.* p) *amixius L.* pp) *Euchius I. B. R. I. I. H. A. Euhius Gr. G. Euchios L.* †) *laetum atq. lienum L.*

NOTAE VARIORVM.

omnium frigidiſſimae. Italis vocantur *digitelle.* Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 6 p. 585. SCHOETTG.

418 SCISSA LIBYSSA) *Libyſſa* a noſtro dicitur, quae Plinio *Africana*, a ſolo natali: *ſciſſa* autem, quia habet candicantem rimam. Aliam cauſam ex noſtro 12, 15 adducit Bodaeus l. c. ſed noſtra e Plinio deſumta verior eſt. SCHOETTG. *Libyſſa* rectius eſt haud dubie; ſed *Libyſca* habent omnes libri.

419 TARDIPEDI) Ita Vulcanus appellatur, ſiue *claudus*, quia Iupiter ira motus coeleſtes e coelo expulit, & Iunonem vinculis alligauit in Olympo. Vulcanus voluit Iunoni matri vincula ſoluere. Iupiter iratus filium de coelo in Lemnum deiecit. Ille praeceps ruit, & coxam ibi fregit, vt Valerius Flaccus li. 2 ſcribit. POMPON.

421 GONGYLIS) Praecipit Columella poſt Vulcanalia ſerenda eſſe rapa & napos, Graecis vocabulis vtens. Siquidem graece γογγυλὶς dicitur *rapum*, & βȣνίας *napum*. Plutarchus ſcribit de Curio dentato, quod erat ἐν χύτραις ἕψων γογγυλίδας. Plinius 20 ſcribit vnum naporum genus a Graecis vocari *Bunion, quod vtile eſt purgationibus foeminarum & veſicae. Alterum genus Buniada appellant, raphano & rapo ſimile, ſeminis praeclari contra venena: ob id in Antidotis vtuntur illo.* Erant autem *Vulcanalia* menſe Auguſto, circa quem optima eſt ſatio rapae & napi, vt docet idem Col. li. 12 & oſtendit Plin. 18. *Nurſinae gongylides* i. e. rapae obtinent primatum bonitatis, ſicut *napi Amiternini* maxime probantur: hinc illud Epigr. [Martial. 13, 20] *Hos Amiterninus* [Melius, *Nos Amiternus ager*] *felicibus educat hortis: Nurſinas poteris parcius eſſe pilas.* BEROALDVS Per gongylim rapam intelligit. Verba Dioſcoridis lib. 2 ſunt haec: γογγύλη ἥμερος. ὅιδε γογγυλίδα, ὅιδε γολόσιον· ῥωμαῖοι ῥάπα. PIVS annot. poſt. c. 174. Vide Salmaſium de homonymis hyles iatricae c. 31. SCHOETTG.

422 AMITERNINIS — BVNIAS) *Amiternini* optimi fuere in Sabinio primi & nobiliores. Silius: *Amiterna cohors.* *Bunias* patronymicum nomen a fonte Bonis, qui eſt in agro Amiterno: ſic & *Bunias ficus* POMPON. Add. Nonn. de re cib. 1, 22. *Bunias* non a *Bunio* fonte, vt inepte ſentit interpres, ſed per hanc vocem ſignificatur *napus*, quod colligitur ex his Dioſcoridis verbis in ſecundo: βȣνίας καὶ ταύτη ἡ ῥίζα ἑφθὴ, φυσώδης ἐςίν. Plinius lib. 20 *Naporum differentias & in medicina Graeci ſeruant, angulosis florum caulibus florentes, quod bunion vocant, purgationibus foeminarum & veſicae.* PIVS.

424 EVHIVS) Nomen Bacchi. Euhios bonus filius cum a patre quaereretur. POMPON. Relicta abſurda haec etymologia etiam, vt ſcilicet ſexcenta id genus alia in vltima editione theſauri Fabriani. Sed laudati etiam vnde ſaniora petantur.

429 MAENALIVM) a Maenalo monte Arcadiae. *Lyaeus* a λύω. Nam vinum mentem ſoluit. POMPON.

430 LE-

Lenaeumque patrem canimus ſub tecta vocantes,
Ferueat vt lacus, & multo ‡ completa Falerno
Exundent [q] pingui ſpumantia dolia muſto.

Hactenus aruorum [r] cultus, Siluine, docebam
Siderei vatis referens praecepta Maronis,
Qui primus veteres auſus recludere fontes
Aſcraeum [s] cecinit Romana per oppida carmen.

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *muſto L.* q) *Exundent L. I. B. I. I. H. A. G. Exundet R. exudent* al. r) *agrorum L. I. B. R.* s) *Atreum Ienſ. Aſtreum L.*

NOTAE VARIORVM.

430 LENAEVMQVE) quia λήνη torcular eſt. Praeterea vocatur *Bromius* a ſonitu; *Nyctilus* [*Nyctelius*] a nocte, quia Bacchanalia nocte fiebant; *Dionyſius*, quia filius Iouis & Nyſae. Nyſa vrbs in Aegypto, vbi natus eſt Bacchus. POMPON.

432 EXVNDENTQVE) Haec lectio niſi magnas auctoritates haberet, vel ſola ratione eſſet reuocanda. *Exundare* multo plenius eſt & vberius, quam *exudare* vel *exſudare*. Luca. 9, 798 Spumeus *accenſo non ſic* exundat *aheno Vndarum cumulus:* vt ſcilicet *vndans ahenum* eſt ipſius Virgilii Aen. 7, 463. Val. Flacc. 4, 595 *Acheron vaſto exundat hiatu.* Silio etiam amatum verbum docet Heinſ. ad 2, 631. *Exudent & exundent* ſimiliter confundunt librarii apud Calpurn. 4, 104 vbi poſterius etiam tuetur vnus omnium optimus arbiter Burmannus, quod vbertatem & copiam notari apparet.

436 ASCRAEVM) Aſcra oppidum & vicus in Boeotia, patria Heſiodi poëtae, qui verſus de ruſticatione compoſuit, & paucos. *Aſcraeus* Heſiodus dicitur, vt Virgilius idem de ſe ait: *Aſcraeumque cano Romana per oppida carmen.* POMPON.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

LIBER VNDECIMVS

DE RE RVSTICA.

CAPVT I.

CLAVDIVS Auguſtalis tam ingenuae naturae, quam eruditionis adoleſcens com-
plurium ſtudiorum & praecipue agricolationum [a] ſermonibus inſtigatus excudit
mihi, cultus hortorum proſa vt oratione componerem. Nec me tamen fallebat
hic euentus rei, cum praedictam materiam carminis legibus implicarem. Sed tibi Publi 2
Siluine pertinaciter expetenti verſificationis noſtrae guſtum, negare non ſuſtinebam, fa-
cturus mox, ſi collibuiſſet [b], quod nunc aggredior, vt olitoris curam ſubtexerem [c] vil-
lici officiis: quae [d] quamuis primo rei ruſticae libro videbar aliquatenus executus; quo-
niam tamen eam ſimili deſiderio noſter idem [e] Auguſtalis ſaepius flagitabat, numerum,
quem iam quaſi conſummaueram, voluminum exceſſi, & hoc vndecimum praeceptum
ruſticationis memoriae tradidi. Villicum fundo familiaeque praeponi conuenit aetatis 3
nec primae, nec vltimae. nam ſeruitia ſic tirunculum contemnunt, vt ſenem [f]: quoniam
ille [g] nondum nouit opera ruris, hic exequi iam non poteſt; atque hunc adoleſcentia ne-
gligentem, ſenectus illum facit pigrum. Media igitur aetas huic officio eſt aptiſſima:
poteritque ab anno trigeſimo vſque in ſexageſimum [h], ſi non interueniant fortuita corpo-
ris vitia, ſatis validi fungi muneribus agricolae. Quiſquis autem deſtinabitur huic nego- 4
tio, ſit oportebit idem ſcientiſſimus robuſtiſſimuſque, vt edoceat ſubiectos, & ipſe com-
mode

VARIETAS LECTIONIS.

[Columellae Lib. XI. C. I.] a) *agricolarum P.* b) *conlibiſſet P.* c) *ſubtexam L. I B. R. Subtexeram villicis P. villicis* etiam *L.* d) *Qui I. B. R. I. I. H. A. G.* e) *idem* abeſt *L. P.* quid ſi *item?* f) *iuuenum* inſer. *P. iuuenes L.* g) *alter L. I. B. R.* h) *XL. L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

POterat hic liber *villicus* inſcribi non minus, quam *villicae* nomen ei qui ſequitur impoſitum eſt, quem huic quaſi παράλληλον eſſe voluit. Placet idem Cel. Morg. I, 58. Add. Col. 12, 18, 1.

I, 1 COMPLVRIVM STVDIORVM) Vt nunc eſt hic locus, habet inconcinnum quiddam, & a dilucida facilitate Columellae alienum. Viam emendandi aperit Mediceus Codex pro *agricolationum* legens *agricolarum.* Quidſi *ſtudiorum* vna ſyllaba augeamus, totumque locum inſtituamus ita, *complurium ſtudioſorum* (vox illi aeuo familiaris pro philologo) *& praecipue agricolarum ſermonibus inſtigatus.* Ante quam Medicea mihi ſcriptura innotuiſſet, coniiciebam pro *inſtigatus* legendum *inſtitutus.*

I, 1 EXCVDIT MIHI) Videndum, an legi debeat, *extudit.* VRSIN. Idem coniecit Almeloueenio obſeruante H. Iunius epiſt. 201 p. 378; idemque mihi in mentem olim veniſſe dicerem, ſi quid ad rem attineret.

I, 2 PRIMO REI) *priore*, & deinde pro *eam ea* mauult VRSIN. Reſpicit Col. ad 1, 8 & 9, quae capita cum hoc omnino comparanda ſunt. Falſa proinde viſa eſt Cl. Schoettgenio Fuluii coniectura.

I, 3 MEDIA AETAS) quae inter iuuenem & ſenem eſt, vt bene notat I. F. Gronouius ad

mode faciat quae praecipit. ſiquidem NIHIL recte ſine exemplo docetur [i], aut diſcitur,
praeſtatque villicum magiſtrum eſſe operariorum, non diſcipulum, cum etiam de pa-
trefamilias priſci moris exemplum Cato dixerit, MALE agitur cum domino, quem vil-
5 licus docet. Itaque in Oeconomico Xenophontis [l], quem M. Cicero Latino ſermoni
tradidit, vir egregius ille Iſchomachus [m] Athenienſis rogatus a Socrate vtrumne, ſi res
familiaris deſideraſſet, mercari villicum tamquam fabrum, an a ſe inſtituere [n] conſueue-
rit: Ego vero, inquit, ipſe inſtituo. Etenim qui me abſente in meum locum ſubſtitui-
tur, & vicarius meae diligentiae ſuccedit, is ea, quae ego, ſcire debet. Sed [o] haec ni-
mium priſca, & eius quidem temporis ſunt [p], quo idem Iſchomachus [q] negabat quem-
6 quam ruſticari neſcire. Nos autem memores ignorantiae [r] noſtrae vigentis ſenſus ado-
leſcentulos, corporiſque robuſti peritiſſimis agricolis commendemus. quorum monitio-
nibus, vel vnus ex multis [s] (nam eſt difficile erudire) non ſolum ruſticationis, ſed im-
perandi conſequatur ſcientiam [ss]. Quidam enim quamuis operum probatiſſimi artifices,
imperitandi parum prudentes, aut ſaeuius, aut etiam lenius agendo, rem dominorum
7 corrumpunt. Quare, ſicut dixi, docendus, & a pueritia ruſticis operibus edurandus [t],
multiſque prius experimentis inſpiciendus erit futurus villicus. nec ſolum an perdidicerit di-
ſciplinam ruris, ſed [u] an etiam domino fidem ac beneuolentiam exhibeat, ſine quibus ni-
hil prodeſt villici ſumma ſcientia. Potiſſimum † autem eſt in eo magiſterio ſcire, &
aeſtimare [x], quale officium, & qualis [y] labor ſit cuique iniungendus. nam nec valentiſ-
ſimus poſſit ‡ exequi quod imperatur, ſi neſciat quid agat; nec peritiſſimus, ſi ſit inua-
8 lidus. Qualitas ita [z] cuiuſque rei conſideranda eſt. quippe aliqua ſunt opera tantummo-
do virium, tanquam promouendi onera portandique: aliqua [a], ſociata viribus & arti,
vt fodiendi arandique, ſegetes & prata deſecandi: nonnullis minus virium, plus artis ad-
hibetur, ſicut putationibus inſitionibuſque vineti: plurimum etiam ſcientia pollet in ali-
9 quibus, vt in paſtione pecoris, atque eiuſdem medicina. quorum omnium officiorum
villicus, quem iam prius dixi, aeſtimator [b] bonus eſſe non poteſt, niſi fuerit etiam peri-
tus, vt [c] in vnoquoque corrigere queat perperam factum. NEQVE enim ſatis eſt re-
pre-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *doceatur H. A. G. St.* l) *Zenophontis I. B. R.* m) *Symachus I. B. R. Scomachus L. P.* (Iſchomachus eſt Symmachus apud Xenophontem) *Iſchomacus I. I. H. A. Gr St.* n) *conſtituere L.* o) *&* inſ. *I. B. R.* p) *ſunt I. B. R. fuit* al. q) *Symachus I. B. R. ſcomachus L. P. Iſchomacus I. I. H. A. Gr. St.* r) Poſt haec verba incipit deeſſe in Antiquo uſque ad *itaque cuiusque rei Pol.* s) *multis. Nam non eſt I. B. R.* ss) *ſe inſcientiam L.* t) *edurandus I. B. R. I I. educandus* al. u) *ſed* abeſt *I. B. R.* †) *potentiſſimum L.* x) *exiſtimare I. B. R.* y) *quis I. B. R. I. I. H. A. G.* ‡) *poſſit L. poſſet* al. z) *itaque I. B. R. I. I. H. A. G.* a) *alia ſociatam P.* b) *exiſtimator I. B. R.* c) *vt* abeſt *R.*

NOTAE VARIORVM.

ad Phaedrum 2, 2, 3 qui praeterea obſeruat, in quodam MS. legi, *ab annis quinque & triginta, vsque in ſexageſimum & quintum.* SCHOETTG.

1, 4 SI QVIDEM NIHIL RECTE SINE EXEMPLO DOCETVR) Ita videtur legendum. VRSIN.

1, 4 CATO) Sententia, non verba habentur 5, 2.

1, 5 VICARIVS MEAE DILIGENTIAE SVCCEDIT) ſimiliter Cicero pro Roſc. c. 39 *quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operae noſtrae vicaria fides amicorum ſupponitur.*

1, 5 ET EIVS QVIDEM TEMPORIS SVNT) Ita legi voluit etiam VRSIN.

1, 6 (NAM EST DIFFICILE ERVDIRE) *Omnes* aut ſimile quid excidiſſe ſuſpicatur ALMEL. Plures vult eodem tempore in diſciplinam tradi, vt vel *vnus ex* illis *multis*, ſi de pluribus propter difficultatem rei id ſperari non poſſit, conſequatur ſcientiam.

1, 7 EDVRANDVS) Ita non modo vetuſtiſſimae, quod obſeruauimus, editiones, ſed ipſe noſter 1, 8, 2 *Eligendus eſt ruſticis operibus ab infante duratus.*

prehendiſſe peccantem, ſi non doceat recti viam. Libenter igitur eadem loquor: tam
docendus eſt futurus villicus, quam futurus figulus aut faber. Et haud facile dixerim,
num illa tanto expeditiora ſint diſcentibus artificia, quanto minus ampla ſunt. ruſticatio- 10
nis autem magna & diffuſa materia eſt, parteſque ſi velimus eius percenſere, vix nume-
ro comprehendamus. Quare ſatis admirari nequeo, quod primo ſcriptorum meorum
exordio iure conqueſtus ſum: caeterarum artium minus vitae neceſſariarum repertos an-
tiſtites; agriculturae neque diſcipulos, neque praeceptores inuentos: niſi magnitudo rei
pepererit [d] reuerentiam vel diſcendi, vel profitendi pene immenſam ſcientiam, cum ta-
men non ideo turpi deſperatione oportuerit eam negligi. Nam nec oratoria diſciplina 11
deſeritur, quia perfectus orator nuſquam repertus eſt; nec philoſophia, quia nullus con-
ſummatae ſapientiae: ſed e contrario plurimi ſemetipſos exhortantur vel aliquas partes
earum addiſcere, quamuis vniuerſas percipere non poſſint. Etenim [e] quae probabilis ra-
tio eſt obmuteſcendi, quia nequeas orator eſſe perfectus; aut in ſocordiam compelli, quia
deſponderis ſapientiam? MAGNAE rei, quantulumcunque poſſederis, fuiſſe partici- 12
pem, non minima eſt gloria. Quis ergo, inquis, docebit futurum villicum ſi nullus
profeſſor eſt? Et ego intelligo difficillimum eſſe ab vno velut auctore cuncta ruſticatio-
nis conſequi praecepta. verumtamen vt vniuerſae diſciplinae vix aliquem conſultum, ſic
plurimos partium eius inuenias magiſtros, per quos efficere queas perfectum villicum.
nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus foſſor, aut foeni [f] ſector, nec minus
arborator, & vinitor, tum etiam veterinarius, & probus [g] paſtor, qui ſinguli rationem
ſcientiae ſui deſideranti non ſubtrahant. Igitur complurium agreſtium formatus artibus, 13
qui ſuſceperit officium villicationis, in primis conuictum domeſticum, multoque etiam [h]
magis externum [i] vitet. Somni & vini ſit abſtinentiſſimus, quae vtraque ſunt inimiciſſi-
ma diligentiae. nam & ebrioſo cura officii pariter cum memoria ſubtrahitur; & ſomni-
culoſo [l] plurima effugiunt [m]. quid enim poteſt [n] aut ipſe agere, aut cuiquam dormiens
imperare? Tum [o] etiam ſit a venereis amoribus auerſus: quibus ſi ſe dediderit [p], non 14
aliud quidquam poſſit cogitare, quam illud quod diligit. Nam vitiis eiusmodi pellectus
animus, nec praemium iucundius quam fructum libidinis, nec ſupplicium grauius quam
fruſtrationem cupiditatis exiſtimat [q]. Igitur primus omnium vigilet, familiamque ſem-
per ad opera [r] cunctantem pro temporibus anni feſtinanter producat, & ſtrenue ipſe prae-
cedat.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *fecerit I. B. R. peperit P.* e) *Et enim* diuiſim *I I. H. A. G.* f) *foeniſector* iunct. *Heru. poeni Pol. ant.* g) *bonus* nouus *P.* h) *vt L. Pol.* i) *exteruitet P.* a. *externi. Somni* nouus *P. externi vitet ſomni L.* l) *ſomniculoſum I. B. R. ſomniculoſos L.* m) *officiunt P.* n) *poſſit I. B. R.* o) *cum* ſenſ. *quin B. R. dum* a. *tum* n. *P.* p) *dederit I. B. R.* q) *Tum* inſ. *I. B. R.* r) *operam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

I, 10 PRIMO — EXORDIO) L. I praef. 3 ſeqq. De ſignificatione *exordii* vid. Ind.

I, 10 PEPERERIT) Omnino rectiorem puto ſcripturam Mediceam *peperit*. Sequens *oportuerit* forte occaſionem dedit conformandi ad illud verbi prioris. Sententia apertior erit, ſi pro *niſi* ſubſtituas, *ſed forte;* *reuerentiam* autem hic intelligas *pudorem*, ὄκνον, *cunctationem*.

I, 11 NEC ORATORIA DISCIPL.) V. praef. operis ſ. 29.

I, 13 SOMNI ET VINI) Plane Socratica ſunt, & ſimplicitate ipſa atque veritate iucunda, quae in eam ſententiam diſputantur apud Xenophontem Oecon. 12, 11 ſqq. non poſſe *vinoſum*, neque *ſomniculoſum*, neque *venereum* hominem bonum fieri villicum.

I, 13 SOMNICVLOSO PLVR. EFFVGIVNT) Inſolentiam conſtructionis, quae forte etiam varietatem lectionis peperit, quam tamen analogia verborum *excidere, elabi*, ſimiliumque fortaſſe excuſat, effugeris, ſi cum Mediceo legas *officiunt*.

I, 14 NEC PRAEMIVM IVCVNDIVS) Xenoph. l. c. ſ. 14. οὔτε γὰρ ἐλπίδα οὔτ᾽ ἐπιμέλειαν

15 cedat. Plurimum enim refert colonos a [s] primo mane opus aggredi, nec [t] lentos per otium pigre procedere. ſiquidem Iſchomachus [u] idem ille, MALO, inquit, vnius agi-
16 lem atque [x] induſtriam, quam decem hominum negligentem & tardam operam. Quippe plurimum affert mali, ſi operario meretricandi [y] poteſtas fiat. nam vt in itinere conficiendo ſaepe dimidio maturius peruenit is qui nauiter, & ſine vllis conceſſationibus † permeabit, quam is, qui cum ſit vna profectus, vmbras arborum, fonticulorumque amoenitatem, vel aurae refrigerationem captauit: ſic in agreſti negotio dici vix poteſt,
17 quid nauus operarius ignauo & ceſſatore praeſtet. Hoc igitur cuſtodire oportet villicum, ne ſtatim a prima luce familia cunctanter & languide procedat, ſed velut in aliquod proelium cum vigore, & alacritate animi procedentem eum tanquam ducem ſtrenue ſequatur, variisque exhortationibus in opere ipſo exhilaret laborantes: & interdum, tanquam deficienti ſuccurſurus, ferramentum auferat parumper, & ipſe fungatur eius of-
18 ficio, moneatque ſic fieri debere, vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Atque vbi crepuſculum inceſſerit, neminem poſt ſe relinquat, ſed omnes ſubſequatur more optimi paſtoris, qui e grege nullam pecudem patitur in agro relinqui. Tum vero, cum tectum ſubierit, idem faciat, quod ille diligens opilio [z]: nec in domicilio ſuo [a] ſtatim deliteſcat, ſed agat cuiusque maximam curam. ſiue quis (quod accidit plerumque) ſauciatus in opere noxam ceperit, adhibeat fomenta: ſiue alter [b] languidior eſt, in valetudinarium confeſtim deducat, & conuenientem ei caeteram curationem adhiberi iubeat. eorum vero, qui recte valebunt, non minor habenda erit [c] ratio, vt cibus & potio ſine fraude a cellariis
19 praebeatur. conſueſcatque ruſticos circa larem domini, focumque [d] familiarem ſemper epulari, atque ipſe in conſpectu eorum ſimiliter epuletur, ſitque frugalitatis exemplum: nec niſi ſacris diebus accubans coenet, feſtosque ſic agat, vt fortiſſimum quemque, & frugaliſſimum largitionibus proſequatur, nonnumquam etiam ſuae menſae adhibeat, &
20 velit aliis quoque honoribus dignari. Tum etiam per ferias inſtrumentum ruſticum, ſine quo nullum opus effici poteſt, recognoſcat, & ſaepius inſpiciat ferramenta: eaque ſemper duplicia comparet, ac ſubinde refecta cuſtodiat, ne ſi quod in opere † vitiatum fuerit, a vicino petendum ſit; quia plus in operis ſeruorum auocandis, quam in pretio re-
21 rum huiuſmodi dependitur [e]. Cultam veſtitamque familiam vtiliter magis habeat, quam delicate, id eſt munitam diligenter a frigoribus & imbribus; quae vtraque prohibentur optime

VARIETAS LECTIONIS.

s) *e H. in Gy.* t) *nec* abeſt *P.* u) *Symachus, B. R. Iſchomacus I. I. H. Gr. St. Iſcomacus A. G. Schomachus Ienſ. ſcomachus L.* x) *atque* abeſt *I. B. R.* y) *metricandi Ienſ. tricandi* ant. *P.* †) *concuſſationibus L.* z) *oppimo P.* a) *ſuo* abeſt *I. B. R.* b) *alterum languidiorem in B. R. alterum languidiorem, aut Ienſ. aliter* coni. *Gron. ad Sen. nat. quaeſt. 1 praef.* c) *eſt I. B. R.* d) *focum I. B. R.* †) *opera Gr. St.* e) *deperditur L.*

NOTAE VARIORVM.

μέλειαν ἥδίονα ῥᾴδιον εὑρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας, ὐδὲ μὴν ὅταν παρείη τὸ πρακτέον, τιμωρίαν χαλεπωτέραν εὐπετές ἐςι, τῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κωλύεσθαι.

I, 15 AGILEM ATQVE INDVSTRIAM) Videtur legendum *atque nauam induſtriam.* Nam ſine voce *nauam* ſententia non conſtat. VRSIN. Nimirum *induſtriam* ſubſtantiue accepit Vrſinus non minus, quam illi, qui *τὴν atque* omiſerunt. *Operam* eſt commune ſubſtantiuum, ad quod *induſtriam* non minus, quam *negligentem* refertur.

I, 16 MERETRICANDI POTESTAS) Videtur legendum *meridiandi.* VRSIN. *Meridiandi* poteſtas negari vix poteſt operis: optima lectio videtur Medicea *tricandi. Meretricandi* verbum barbarum & Guil. Britone dignum (1, 441 vbi plures, ſed male Columellam, laudat Barthius) credo fratrem aliquem bonum ſubſtituiſſe, qui melius, quid *meretricari* eſſet, intelligeret, quam quid *tricari?* Auxit ſuſpicionem illius, quod de venereis amoribus praeceſſit.

I, 21 SA-

optime pellibus manicatis, & ſagatis cucullis: idque ſi fiat, omnis pene hiemalis dies in opere tolerari poſſit. Quare tam veſtem ſeruitiorum, quam, vt dixi, ferramenta bis debebit ſingulis [f] menſibus recenſere. nam frequens recognitio nec impunitatis ſpem, nec
peccandi locum praebet. Itaque mancipia vincta, quae ſunt ergaſtuli, per nomina quo- 22
tidie citare debebit atque explorare, vt ſint compedibus diligenter innexa: tum etiam cuſtodiae ſedes an tuta & recte munita ſit: nec, ſi quem dominus aut ipſe vinxerit, ſine iuſſu patrisfamiliae reſoluat. Sacrificia niſi ex praecepto domini facere neſciat: aruſpicem [g], ſagamque ſua ſponte non nouerit [gg]; quae vtraque
genera vana [h] ſuperſtitione rudes animos infeſtant. Non vrbem, non vllas nundinas, ni- 23
ſi vendendae aut emendae rei neceſſariae cauſa, frequentauerit. neque enim coloniae ſuae terminos egredi debet, nec abſentia ſua familiae ceſſandi aut delinquendi ſpatium dare. Semitas, nouosque limites in agro fieri prohibeat. Hoſpitem, niſi ex amicitia domini, quam rariſſime recipiat. ad miniſteria ſua conſeruos non adhibeat. nec vlli terminos egre-
di (niſi magna coegerit neceſſitas) permittat. Pecuniam domini neque in pecore, nec 24
in aliis rebus promercalibus occcupet. haec enim res auocat villici curam, & eum negotiatorem potius facit, quam agricolam: nec vnquam ſinit eum [hh] cum rationibus domini paria facere; ſed vbi aeris [i] numeratio exigitur, res pro nummis oſtenditur. Itaque tam iſtud vitandum habebit, quam hercule fugiendum venandi aut aucupandi ſtudium,
quibus rebus plurimae operae auocantur. Iam illa, quae etiam in maioribus imperiis 25
difficulter cuſtodiuntur, conſiderare debebit, ne aut crudelius, aut remiſſius [l] agat cum ſubiectis: ſemperque foueat bonos & ſedulos, parcat etiam minus probis [m], & ita temperet, vt magis eius vereantur ſeueritatem, quam vt ſaeuitiam deteſtentur. poteritque id cuſtodire, ſi MALVERIT cauere ne peccet operarius, quam cum peccauerit, ſero
punire. NVLLA eſt autem vel nequiſſimi hominis amplior cuſtodia, quam quotidiana 26
operis exactio. nam illud verum eſt M. Catonis oraculum, NIHIL agendo homines male agere diſcunt. Itaque curabit villicus, vt iuſta reddantur. iſtaque [n] non aegre con-
ſequetur, ſi ſemper ſe repraeſentauerit. Sic enim & magiſtri ſingulorum officiorum di- 27
ligenter exequentur ſua munia: & familia, poſt operis exercitationem fatigata, cibo quietique potius, ac ſomno, quam maleficiis operam dabit. In vniuerſa porro villicatione, ſicut in caetera vita, PRETIOSISSIMVM eſt intelligere quemque, neſcire ſe
quod [o] neſciat, ſemperque cupere, quod ignoret addiſcere. nam etſi multum prodeſt 28
ſcientia, plus tamen obeſt imprudentia, vel negligentia, maxime in ruſticatione; cuius

VARIETAS LECTIONIS.

f) *omnibus P.* g) *aurufpicem R.* gg) *mouerit L.* h) *varia L.* hh) *eum* om. *L. I. B. R.* i) *aeris* abeſt *I. B. R. Lipſ.* l) *ſubmiſſius Heru.* m) *bonis P.* n) *Itaque I. B. R.* o) *quid I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

I, 21 SAGATIS CVCVLLIS) Cum cucullus potius appendix quaedam ſit *ſagi* aut alterius cuiuſquam veſtis, haud abs re ſuſpicari mihi videor ſcriptum a Columella *ſagis cucullatis.* Quin ita iam viſum olim viro docto, A. Buchnero, credo, ad Fabri theſaurum v. *Sagum.* Vid. ad I, 8, 9 & Cl. Margag. Ep. I, I.

I, 22 ERGASTVLI) *ergaſtulis* legi vult VRSIN. Nimirum vt iungatur cum verbo *vincta*, & inciſum illud tollatur.

I, 22 ARVSPICEM, SAGAMQVE) Haec verbotenus adfuere ſupra I, 8, 6. Sic Aurelianus in epiſtola militari iuſſit, vt milites aruſpicibus nihil dent, apud Vopiſcum in vita c. 7, vbi noſtrum auctorem laudauit Caſaubonus. SCHOETTG.

I, 24 AERIS NVMERATIO) Abeſt prior vox a Lipſ. nec legitur ſupra I, 8, 13 quare iure optimo poterit omitti. SCHOETTG.

I, 26 CATONIS ORACVLVM) Neſcio an alias legatur, non certe in praeceptis villici c. 5 it. 142 ſq.

ius [p] diſciplinae caput ſemel eſt [pp] feciſſe quicquid exegerit ratio culturae. nam quamuis interdum emendatum ſit perperam factum [q] imprudentia, vel negligentia; res tamen ipſa iam domino decoxit, nec mox in tantum exuberat, vt & iacturam capitis amiſſi re-
29 ſtituat, & quaeſtum reſarciat. Praelabentis vero temporis fuga quam ſit inreparabilis, quis dubitet? Eius igitur memor praecipue ſemper caueat, ne improuidus ab opere vincatur. Res eſt agreſtis [r] inſidioſiſſima cunctanti [s]: quod ipſum expreſſius vetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificauit, Αἰεὶ δ' [t] ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει. Quare vulgare illud de arborum poſitione ruſticis vſurpatum, *Serere ne dubites*, id villicus ad agri totum cultum referri iudicet, credatque, praetermiſſas non
30 duodecim horas, ſed annum periiſſe, niſi ſua quaque die quod [u] inſtat effecerit. Nam cum propriis pene momentis fieri [x] quidque [y] debeat: ſi vnum opus tardius quam oporteat peractum ſit, caeterae quoque, quae ſequuntur, culturae, poſt iuſta tempora ſerius adhibentur, omniſque turbatus operis ordo ſpem totius anni fruſtratur. Quare neceſſa-
31 ria eſt menſtrui cuiusque officii monitio ea, quae pendet ex ratione ſiderum caeli. nam vt ait Virgilius, -- *tam ſunt Arcturi ſydera nobis Haedorumque dies ſeruandi, &* [z] *lucidus anguis, Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.* Contra quam obſeruationem multis argumentationibus diſſeruiſſe me non infitior in iis libris, quos aduerſus aſtrologos compoſueram. Sed illis diſputationibus exigebatur id, quod improbiſſime Chaldaei pollicen-
32 tur, vt certis quaſi terminis, ita diebus ſtatis aëris mutationes reſpondeant: in hac autem ruris diſciplina non deſideratur [a] eiuſmodi ſcrupuloſitas; ſed (quod dicitur) pingui Minerua quantum [b] vis vtile continget villico tempeſtatis futurae praeſagium, ſi perſuaſum habuerit, modo ante, modo poſt, interdum etiam ſtato die orientis, vel occidentis competere vim ſideris. Nam ſatis prouidus erit, cui licebit ante multos dies cauere ſuſpecta tempora.

II. Ita-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *eſt* inſ. *L.* pp) *eſt* om. *L. I. B. R.* q) *vel* inſer. *I. B. R.* r) *agreſti* vel *agreſtibus* coni. *Buchn.* s) *cunctari* coni. *Buchn.* t) δέμβολιεργος ἀγνὴρ ἄυτησι *I. B. R.* u) *quid I. B. R.* x) *fieri* abeſt *P.* y) *quidque* vel *quicque P. Iunt. quidquam* alii. z) *&* abeſt *Gryph.* a) *conſideratur I. B. R.* b) *quamuis inutile* antiquus *Pol.*

NOTAE VARIORVM.

I, 28 CAPVT SEMEL EST) Legendum arbitror, *caput eſt, ſemel feciſſe.* Omittunt quidam *eſt*, vt vidimus. Aliquis poſuit non ſuo loco. Monet Moderatus, ne experimentis demum his ſapere velit villicus, h. e. heri ſui periculis: ſed vt ſemel recte facere iam ante in aliena diſciplina edoctus ſit.

I, 28 QVAESTVM RESARCIAT) Alterum membrum non integrum videtur, cum deſiderari poſſint haec: *praeteritorum temporum*, vt I, 8 leguntur: *vt rem amiſſam reſtituat, & quaeſtum praeteritorum temporum reſarciat.* Probatur etiam ex his, quae in hoc loco adiecta ſunt: *Praelabentis vero temporis fuga, quam ſit irreparabilis, quis dubitet.* PONTED. Videbatur nobis, ſatis conſultum ſententiae, ſi intelligamus ἀπὸ τοῦ κοινοῦ quaeſtum *amiſſum.*

I, 29 RES EST AGRESTIS) Nihil mouerunt nos Buchneri coniecturae. Feſtinabat vir doctiſſimus, vt non videret, conſtruendum, *res agreſtis*, h. e. ruſtica eſt *inſidioſiſſima cunctanti.*

I, 29 HESIODVS) ἔργ. 2, 31. SCHOETTG.

I, 29 SERERE NE DVBITES) Cato 3.

I, 29 SVA QVAQVE DIE) Si duriuſculum hoc & nimis ſeuerum videatur, temperamentum pete ex II, 2, 3.

I, 31 VIRGILIVS) Ge. I, 204 ſq.

I, 32 PINGVI MINERVA) Haec verba parentheſi exemimus, cui vna cum illo *quod dicitur* incluſa erant: libenter etiam *quantumuis* ad *Minerua* adiungeremus hac ſententia, *pingui quantumuis Minerua.*

[C. II.]

II. Itaqve [a] praecipiemus, quid quoque menſe faciendum ſit, ſic tempori-
bus accommodantes opera ruris, vt permiſerit ſtatus caeli: cuius varietatem mutationem-
que, ſi ex hoc commentario fuerit praemonitus villicus, aut nunquam decipietur, aut
certe non frequenter. Et ne diſcedamus [b] ab optimo vate, [qui ait, ille] *Vere nouo* 2
terram proſcindere incipiat. Noui autem veris principium non ſic obſeruare ruſticus
debet, quemadmodum aſtrologus, vt expectet certum diem illum, qui veris initium fa-
cere dicitur: ſed aliquid etiam ſumat de parte hiemis. quoniam conſumta bruma, iam
intepeſcit annus, permittitque [c] clementior dies opera moliri. Poſſit [d] igitur ab Idibus 3
Ianuariis (vt principem menſem Romani anni obſeruet) auſpicari culturarum officia;
quorum alia ex priſtinis reſidua conſummabit, atque alia futuri temporis inchoabit. Sa-
tis autem erit per dimidios menſes exequi quodque negotium, quia neque praefeſtinatum
opus nimium immature videri poſſit ante quindecim dies factum, nec rurſus poſt toti-
dem nimium tarde. Idibus Ianuariis ventoſa tempeſtas, & incertus ſtatus. XVIII Cal. 4
Feb. tempeſtas incerta. XVII Cal. Feb. [e] ſol in Aquarium tranſit; Leo mane incipit oc-
cidere; Africus, interdum Auſter cum pluuia. XVI Cal. Feb. Cancer deſinit occidere;
hiemat. XV Cal. Feb. Aquarius incipit oriri; ventus Africus tempeſtatem ſignificat. XI
Cal. Feb. Fidicula veſpere occidit. dies pluuius. IX [f] Calen. Febr. ex occaſu priſtini ſide- 5
ris ſignificat tempeſtatem: interdum etiam tempeſtas. VI Calend. Feb. Leonis quae eſt
in pectore clara ſtella occidit, nonnunquam ſignificatur hiems bipartita [g]. V Calend.
Febr. Auſter, aut Africus, hiemat, pluuius dies. III [gg] Calend. Febr. Delphinus in-
cipit

VARIETAS LECTIONIS.

[C. II.] a) *Itemque P.* b) *deſiſcamus I. B. R. deſciſerimus L. deſinamus* ant. *P.* c) *permittet-que I.B R.* d) *Poſſunt I.I.H. A.Gr.G.St.* e) $\overline{ss}$ [Sic ſemper compendiantur nomina menſium, ſed cum primo nominantur, ſcribuntur extenſe] *Politianus.* f) *VIII I.B.R.XI Heru.* g) *biperitur a. biberititur P.* ne *dipertitur L.* gg) Rectius *IV* Ponted. coni.

NOTAE VARIORVM.

[C. II.] Si quis hic conferre cum Columella tum caeteros, tum Ouidium, Pliniumque (18, 26 ſqq.) & vetera Kalendaria velit, ad ſingulos prope verſus pluſcula adnotanda inueniat. Sed cum iam praeſtiterit hoc in Vranologio P. I p. 102 ſqq. Dionyſius Petauius & Harduinus ad Plinium, vnde ſtudioſi, qui oppido pauci ſunt, ea poſſunt repetere; compendii illum laborem facere decreui, & deinde in fine Columellae ſolum Kalendarium Farneſianum proponere, tum vt non plane careat hic liber monumento ad ruſticam rem ita accommodato; tum quod F. Vrſini notae in Gruteriano theſauro, etiam repetitae editionis omiſſae ſunt, quas ex noſtris potiſſimum ſcriptoribus ſumtas ſubtrahere lectoribus nolumus. Caeterum non diſſimulo, non ſatis emendatum videri hoc Kalendarium. Sed neque otium neque animus erat, ſolicite omnia excutere, cum praeſertim ipſi Scaligero melius viſum ſit, qui tamen hoc ageret de emendat. temp. L. 4 p. 235, ab hac re abſtinere, quam pro certis incerta proponere. Hoc vnum igitur rogamus, ne tribuatur nobis, quaſi pro emendato hoc caput demus. Huc pertinent Cl. Pontederae obſeruationes aliquam multae, quibus in Varietate Lectionis locum aſſignari ad breuitatem commodius hic pariter atque ſupra 9, 14 putabamus.

2, 1 [QVI AIT ILLE] Haec verba videntur adiecta ab expoſitore. VRSIN. Locus Virgilii eſt Ge. 1, 43.

2, 2 NOVI VERIS) Incipientis. Sic *mane nouum* apud Virg. Ge. 3, 325; Nemeſianum Cyneg. v 324; Prudentium Cathem. 3, 86. SCHOETTG.

2, 4 TEMPESTATEM SIGNIFICAT) ἐπισημαίνει, h. e. ortu ſuo teſtatur, venturam eſſe tempeſtatem; Geoponici 1, 2 & 3 ſaepe vtuntur voce σημαίνει & προσημαίνει· Hippocrates ſimplici σημαίνει aphor. 4, 36 ſqq. Videatur Salmaſius ad Sol. c. 37 p. 516. Contradiſtinguitur huic, quod exſtat ſ. 5. *facit tempeſtatem*, quod notat, eo ipſo momento, quo hic vel ille ventus aut ſtella oritur, tempeſtates adfert. SCHOETTG.

2, 5 PRISTINI SIDERIS) Ita omnes editi, quos vidimus, & codex quoque Lipſ. nec meminimus quenquam eruditorum hanc lectionem vnquam in dubium vocare. Eſt autem *priſtis*, vel *piſtrix* notum ſidus, quod alias *cetum* vocant, vnde noſter formauit nomen adiecti-

uum

cipit occidere. item [h] Fidicula occidit [bb]. Pridie Calen. Februar. [i] eorum, quae ſupra
6 ſunt [l], ſiderum occaſus [m], tempeſtatem facit: interdum tantummodo ſignificat. Hoc
igitur ſemeſtrium [mm], & deinceps ſequentia tempeſtatibus annotatis percenſuimus, quo
cautior villicus (vt iam dixi) vel abſtinere poſſit operibus, vel feſtinationem adhibere.
Itaque ab Idibus Ianuariis, quod habetur tempus inter † brumam, & aduentum Fauonii,
ſi maior eſt vineae vel arbuſti modus, quicquid ex autumno putationis ſuperfuit [n], repe-
tendum eſt, ſed ita ne matutinis temporibus vitis ſaucietur: quoniam pruinis & gelici-
7 diis nocturnis adhuc rigentes materiae ferrum reformidant. itaque dum hae regelare [o]
ſinuntur [p], vsque in horam ſecundam, vel tertiam poterunt vepres attenuari, ne incre-
mento ſuo agrum occupent, ſegetes emundari, acerui virgarum fieri; ligna denique
confici, vt tum [q] demum tepenti iam die putatio adminiſtretur. Apricis etiam & ma-
cris aut aridis locis prata iam purganda, & a pecore ſunt defendenda, vt foeni ſit copia.
8 Siccos quoque & pingues agros tempeſtiuum eſt proſcindere. Nam & vliginoſi, & me-
diocris habitus ſub aeſtate veruagendi [r] ſunt; macerrimi vero & aridi poſt [s] aeſtatem,
primo autumno [ss] arandi, & ſubinde conſerendi. Sed iugerum agri pinguis hoc tem-
pore anni commode duabus operis proſcinditur, quia hibernis pluuiis adhuc madens ter-
9 ra facilem cultum ſui praebet. Eodemque menſe ante Cal. Feb. ſarriendae ſegetes au-
tumnales, ſiue illae ſeminis adorei ſunt, quod quidam far vernaculum [t] vocant, ſeu tri-
tici: eorumque tempeſtiua ſarritio [tt] eſt, cum enata frumenta quatuor fibrarum eſſe coe-
perunt. ordeum quoque maturum, quibus ſupereſt opera, nunc demum ſarrire debe-
10 bunt. Sed & faba eandem culturam exigit, ſi iam coliculus eius in quatuor digitos al-
titudinis creuerit. nam prius ſarriuiſſe nimium teneram non expedit. Eruum quidem
melius priore menſe, nec tamen improbe hoc ipſo vel proximo, ſeremus. nam Martio
11 nullo modo terrae committendum eſſe ruſtici praecipiunt. Vineae [u], quae ſunt pala-
tae & ligatae, recte iam fodiuntur. Surculi, qui primi florem afferunt, ſtatim circa
Idus inſerendi ſunt, vt ceraſorum [x], tuberum, amygdalarum [y], perſicorumque. [z] Ri-
dicis vel etiam palis conficiendis, idoneum tempus eſt. nec minus in aedificia ſuccidere
arborem conuenit. ſed vtraque melius fiunt luna decreſcente ab vigeſima vsque in trigeſi-
12 mam: quoniam omnis materia ſic [a] caeſa iudicatur carie non infeſtari. Palos vna ope-
ra caedere & exputatos acuere centum numero potes [b]: ridicas autem querneas, ſiue
olea-

VARIETAS LECTIONIS.

h) Scribendum arbitror *III fidicula occidit*, vt in Plinio pro *prid. non. prid. calend.* Ponted. hh) *Significat* interſer. *I. B. R.* i) *Septembr. I. B. R.* l) *ſunt* deeſt *I. B. R.* m) *occaſum I. B. R.* mm) *ſemimenſtruum L.* †) *in Gr.* n) *ſuperſit I. B. R.* o) *religatae I. B. R.* p) *ſiccantur I. B. R. ſequuntur P.* q) *cum I. B. R.* r) *non agendi I. B. R. vereue agendi* edd. rell. *veru agendi Pol. ant. vero ag. Pol. no. & Lipſ.* s) *poſt aeſtatem — arandi* deſunt *P.* ss) *autem non L.* t) *Vennuculum* coni. *Buchn.* tt) *ſartio L.* u) *Vineaeque P. Vineaeque iam palatae I. B. R.* x) *ceraſiorum I. B. R.* y) *amygdalorum P.* z) punctum deeſt *H. A. Gr. G.* a) *ſicca eſſe P.* (*ſ. 12*) b) *poteſt I. B. R. I. I. H. A. G.*

NOTAE VARIORVM.

num *priſtinus* media longa: ad differentiam τȣ̃ *priſtinus*, quod antiquum denotat. SCHOETTG.

2, 6 SEMESTRIVM) Lipſ. *ſemimenſtruum*, quod magis probo. Nam ſi haec terminatio eſt vere Latina, puto *ſemeſtrium* idem eſſe quod *ſemeſtre*. Noſter vero Auctor loquitur de tempore dimidii menſis, quod eſt *ſemimenſtruum*. SCHOETTG.

2, 8 VERVAGENDI SVNT) Vid. Ind. noſter voce *veruagere*.

2, 9 FAR VERNACVLVM) Forte *vermiculum*. Vid. quae diſputamus ad 2, 6, 3.

2, 12 PALOS VNA OPERA) Haec Plinius ad pauca redegit: *ridicas praeparare interdiu XXX, palos LX. in lucubratione veſpertina ridicas V palos X, totidemque antelucana.*

In

oleagineas [c] ſindere [cc], & dedolatas vtraque parte exacuere numero ſexaginta. Item ad
lucubrationem veſpertinam palos decem, vel ridicas quinque conficere, totidemque per
antelucanam lucubrationem. Materies ſi roborea eſt, ab vno fabro dolari ad vnguem 13
per [d] quadrata debet pedum XX: haec [e] erit vehis vna. Pinus autem V & XX pedum
aeque ab vno expeditur, quae & ipſa vehis dicitur: nec minus vlmus, & fraxinus pedum
XXX; cupreſſus autem pedum [f] XL: tum etiam ſexagenum pedum abies, atque popu-
lus, ſingulis operis ad vnguem quadrantur, atque omnes hae menſurae ſimiliter vehes
appellantur. His etiam diebus maturi agni, & reliqui foetus pecudum, nec minus ma- 14
iora [g] quadrupedia charactere ſignari debent. Cal. Feb. Fidis incipit occidere, ventus
Eurinus, & interdum Auſter cum grandine eſt. III Nonas Feb. Fidis tota, & Leo me-
dius occidit. Corus [h], aut Septentrio [i], nonnunquam Fauonius. Nonis Febr. mediae
partes Aquarii oriuntur, ventoſa tempeſtas. VII Idus Febr. Calliſto [k] ſidus occidit; Fa- 15
uonii ſpirare incipiunt. VI Idus Febr. ventoſa tempeſtas. III Idus Feb. Eurus. per
hoſce dies locis maritimis, & calidis, & ſiccis prata, vel arua purgantur, & in foenum
ſubmittuntur. Reliquae partes vinearum propter brumam, [vel frigora] omiſſae, nunc 16
palandae & alligandae ſunt, ne [l] poſtea tumentes gemmae laedantur, & oculi atteran-
tur [ll]. item vinearum foſſio iisdem [m] locis peragenda [n], arbuſtorumque ſiue putatio,
ſiue alligatio finienda eſt, quorum iuſta certa [nn] eſſe non poſſunt. Inter Nonas deinde,
& Idus, pomorum ſeminaria facienda ſunt, & maturae plantae de ſeminariis in ſcrobes
transferendae [o]. paſtinatio quoque, quae menſe Decembri, vel Ianuario coepta eſt, iam 17
nunc includenda †, & vitibus conferenda eſt. paſtinatur autem terreni iugerum ita, vt [p] ſo-
lum in altitudinem trium pedum defodiatur operis LXXX: vel in altitudinem dipondii ſe-
miſſis,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *oleaginas I. B. R.* cc) *ſcindere L.* d) *perquadrata* coniunct. *Iuntt. Ald. & Gy. debet per quadratas pedes L. I. B. R.* e) *hoc I. B. R.* f) *pedum* deeſt *I B. R. pedum LX. L.* g) *minora P.* h) *chorus autem L. I. B. R.* i) *VII trio Ienſ.* k) *caluſto L.* l) *nec Ienſ.* ll) *alterentur L.* m) *eiſdem I. B. R. hiſdem I. I. A. G.* n) *figenda* (vel *finienda*) nouus *P.* nn) *cetera L.* o) *transferantur I. B. R. ſunt* adiicitur *P.* †) *conclud. & vitibus* inſer. *Lipſ.* p) *id autem in P.*

NOTAE VARIORVM.

In Columella animaduertere oportet, non eadem ratione per idem temporis ridicas & palos parari. Nam ſi nocturno ſpatio ridicae V, vel pali X conficiuntur; cur diurno, quo ridicae LX, eodem pali non CXX, ſed C? Vt enim V ad X ſe habet, ita LX ad CXX debet pertinere. Retenta quidem eſt proportio in Plinio. Verum quia ineptiſſimae operae eſt palos LX vel ridicas XXX interdiu praeparare; eſt cur de loci integritate dubitemus. PONTED. 2.

2, 13 PER QVADRATA) Quidſi rectum ſit *perquadrata* coniunctim ſcriptum, ſignificetque exquiſite vel ad vnguem quadratam?

2, 13 HAEC ERIT VEHIS VNA) Menſurae igitur ſ. definiti oneris nomen hic *vehis*, vt in ſtercore. Iam obſeruauit Schefferus de re vehic. 2, 20 p. 261 aliter ex modo longitudinis & latitudinis definiri hic lignorum vehes, pro diuerſa grauitate, quam ſpecificam vocant Phyſici.

2, 15 CALLISTO SIDVS OCCIDIT) Quid? Calliſto, h. e. vrſa occidit. Nonne *adiit canam ſaturnia Thetyn* (apud Ouid. Faſt. 2, 192) *Maenaliam tactis ne lauet Arcton equis?* Nonne rogat Thetyn & Oceanum? *Gurgite coeruleo ſeptem prohibete triones, Sideraque in coelum ſtupri mercede recepta Pellite, ne puro tingatur in aequore pellex.* Met. 2, 528 ſqq. Sed vid. quae diximus ad principium huius capitis.

2, 16 VEL FRIGORA) Incluſi duo verba, quod gloſſema puto.

2, 17 OPERIS LXXX) Eſſet legendum: *operis* LX. Nam ſi operae 30 iugerum effodiunt ad ſeſquipedis altitudinem, & operae 40 ad duorum pedum, tum operae 50 ad duorum pedum & ſemis, eadem ratione operae 60 ad trium pedum profunditatem iugerum paſtinabunt. Vt enim numerus $1\frac{1}{2}$ hoc eſt, ſeſquipes ſe habet ad numerum 3 hoc eſt, ad tres pedes, ita ſe habet numerus 30 ad numerum 60. Verum tamen iſta ad calculum hoc modo reuocari non poſſunt; nam, profundius dum effoditur humus, inferior pars

miſſis, operis L: vel ad bipedalium [q], cui [r] eſt altitudo duorum pedum, operis XL.
18 Haec tamen in agro ſicco ſurculis conſerendis minima paſtinationis menſura eſt. nam ole-
ribus deponendis poſſit vel [s] ſeſquipedalis altitudo ſatisfacere, quae plerumque in ſingula
iugera triginta operis conficitur. Hoc eodem tempore ſtercoris pars in prata digerenda [t],
pars oleis & caeteris arboribus [u] inſpergenda. quinetiam [x] vitiaria [y] diligenter facienda,
19 malleolisque [z] quam recentiſſimis [a] curioſiſſime pangenda [b]. Populos & ſalices, & fra-
xinos, prius quam frondeant, plantasque vlmorum nunc ponere vtile eſt, aut [c] ante ſa-
tas nunc exputare, & circumfodere, ac ſummas earum aeſtiuas radiculas [d] amputare.
Sarmenta quoque [e] (vineis nondum foſſis) atque arbuſtorum [f] ramos e ſegetibus, aut ru-
bos, & [g] quicquid denique iacens [h], fodientem, vel alio genere terram molientem,
poteſt impedire, nunc egerere [i], & ad ſepem applicare [l] oportet: roſaria noua conſe-
rere, vel antiqua curare: arundineta nunc ponere, vel etiam priſtina colere: ſalicta fa-
cere, vel deputare, runcare, ac fodere: geniſtam ſemine, vel plantis in paſtinato, vel
20 etiam ſulco deponere. Trimeſtrium quoque ſatio non eſt aliena huic tempori, quam-
uis tepidis regionibus melius adminiſtretur per menſem Ianuarium. Idibus Februariis
Sagittarius veſpere [m] occidit; vehementer hiemat. XVI Calend. Martii veſpere Crater
oritur; venti mutatio. XV [n] Cal. Martii ſol in Piſces tranſitum facit, nonnunquam ven-
21 toſa tempeſtas. XIII & XII Cal. Martii Fauonius, vel Auſter cum grandine & nim-
bis [o]. X Cal. Martii Leo deſinit occidere; venti Septentrionales, qui vocantur Orni-
thiae [p], per dies triginta eſſe ſolent, tum & hirundo [q] aduenit. IX Cal. Martii Arctu-
rus

VARIETAS LECTIONIS.

q) *bipalium I. B. R. I. I. H. A.* r) *qui I. B. R.* s) *vel* deeſt *P.* t) *egerenda I. B. R.* u) *oleribus P. horelibus L.* x) *quom etiam I. B. R.* y) *vinearia P. L.* z) *maleoluſque I. B. R.* a) *recentiſſimus I. B. R.* deeſt *P.* b) *pangendus I. B. R.* (*ſ. 19*) c) *ante autem L. I. B. R.* d) *radices I. B. R.* e) *quoque* deeſt *I. B. R.* f) *arbuſtis & ſegetibus ramos aut L. I. B. R.* g) *&* deeſt *I. B. R.* h) *facile vel P.* i) *egeri I. B. R. ageri L. egereri Iuntt.* l) *applicari L. I. B. R. I. I.* m) *veſper* a. *veſperi* n. *P.* n) *quindecimo Heru. quinto decimo I. B. R. I. I. A. G.* o) *niuibus L. I. B. R.* p) ὀρνίθιαι *P.* q) *irundo I. B. R. yrundo L.*

NOTAE VARIORVM.

quia durior, diutius operas quam ſumma, detinet; praeterea quod de altiori loco proiicitur, cum maiori nixu foſſor contendat, longioris temporis ſpatium, quam quod de ſummo & proximo vertitur, exigere oportet. Hinc quo profundius paſtinatur ager, operarum ſumma augenda eſt; quod ni fiat, exigi non poteſt a villico, vt decem operae tam prima foſſione, quam vltima, iugerum ad ſemipedem vertant. Porro quando Columella rationem ita inſtituit, vt decem operae iugerum tam prima, quam vltima vice ad ſemipedem ſubigerent, vera erit lectio quam ſupra commemorauimus operis LX. PONTED. Age ſedeamus & nos ad calculos & rationes. Iugerum habet pedes quadratos 28800. Hoc ad altitudinem tripedaneam ſi defodiendum ſit; moliendi erunt pedes cubici 86400. His dat Columella operas 80, ergo vnicuique 1080: ſi ad bipedaneam, erunt 57600 diuidendi in 40 operas, cedent vni pedes 1440; & totidem, ſi ad pedes duo cum ſemiſſe moliendum detur iugerum, h. e. pedes cubici 72000, operis 50. Primis pauciores pedes attributi, quia profundius moliuntur, quod praeclare vidit Vir doctiſſimus, cuius alioquin coniectura eundem plane pedum cubicorum numerum efficit. Conf. de Arb. 1, 6 vbi penſa paullo minora aliis, 80 autem operis idem adſignat: quo minus hic mutare numerum eum auſim.

2, 17 AD BIPEDALIVM) Vix dubito, quin rectum ſit bipalium: *bipedalium* autem pepererint nobis argutiae cuiuſdam, qui verba Columellae, *cui eſt altitudo duorum pedum* paraphraſin *bipalii* eſſe putaret, vel eſſe poſſe.

2, 18 TRIGINTA OPERIS) Etiam hic cedunt operae vni 1440 pedes moliendi.

2, 21 ORNITHIAE) Ornithiae non ſunt e Fauoniorum genere, ſed ſunt ſeptentrionales, prout noſter docet, & Ariſtoteles de mundo p. 99 vbi vide, quae notauit Vulcanius p. 103. SCHOETTG. An *Orithyiae* ab Orithyia, de quo Seru. ad Virg. Georg. 4, 463. ALMEL. Diſſenſum ſcriptorum circa Ornithias ventos indicat, & componit Io. a Wower de Polymath. c. 11 p. 84 ſq.

2, 21 PER DIES TRIGINTA) Aduenit

rus prima nocte oritur, frigidus dies Aquilone, vel Coro, interdum pluuia. VIII Cal. Martii Sagitta crepuſculo incipit oriri, variae tempeſtates: [Halcyonei [qq] dies vocantur,] in Atlantico quidem mari ſumma tranquillitas notata [r] eſt. VII Cal. Martii ventoſa 22
tempeſtas, hirundo [s] conſpicitur. Per hos dies frigidis locis earum rerum, quas ſupra ſcripſimus, tempeſtiua eſt adminiſtratio. locis autem calidioribus, quamuis ſera, tamen neceſſaria. Caeterum malleoli & viuiradicis poſitio huius temporis eſſe videtur optima. Nec tamen deterior etiam inter Cal. & Idus ſequentis menſis, vtique ſi non ſit feruentiſ- 23
ſima regio: ſi vero etiam magis frigida, vel melior eſt. Inſitio quoque arborum atque vitium tepidis locis hoc tempore commode adminiſtrabitur. Cal. Martii [t] Africus; interdum Auſter cum grandine. VI Nonas Martii Vindemiator apparet, quem Graeci 24
τρυγητῆρα dicunt; Septentrionales venti. IIII Nonas Martii Fauonius [u], interdum Auſter; hyemat. Nonis Martii Equus mane oritur; flatus Aquilonis. III Idus Martii Piſcis aquilonius deſinit oriri, Septentrionales venti. Pridie Idus Martii Argo [x] nauis exoritur, Fauonius, aut Auſter, interdum Aquilo. His 25
diebus commode inſtruuntur horti, de quibus ſuo loco dicam ſecretius, ne inter hanc quaſi turbam operum negligentius olitoris † officia deſcripſiſſe videar, aut nunc ordinem reliquarum culturarum coeptum interrupiſſe. Igitur a Cal. Martii eximia eſt vitium 26
putatio vsque in decimum Calend. Aprilium, ſi tamen ſe gemmae nondum moueant. ſurculi quoque ſilentes ad inſitionem nunc praecipue vtiliterque leguntur, & ipſa inſitio vitium atque arborum longe [y] nunc eſt optima. Frigidis quoque locis & humidis vitium ſatio nunc praecipua eſt, ſed & ficulnea cacumina iam tumentia vtiliſſime [z] ponuntur. Sarritura quoque frumentorum iteratur egregie. modios tres vna opera recte ſarrit [a]. 27
Prata purgare, & a pecore defendere iam tempeſtiuum eſt: locis quidem calidis & ſiccis etiam a menſe Ianuario, vt ſupra diximus, id fieri debet: nam [b] frigidis vel a Quinquatribus prata recte ſubmittuntur [c]. Scrobes omnis generis, quos eris autumno conſiturus, 28
hoc tempore praeparare [d] oportebit: eorum quaternarii, hoc eſt quoquouerſus pedum IIII [e],

VARIETAS LECTIONIS.

qq) *Alexonarii L.* r) *nota P. vocata L.* s) *irundo I. B. R.* t) *Martiis Heru.* u) *Fauonius, interdum Auſter, hyemat. Nonis Martii* deſunt *I. B. R.* x) *Argo nauis* diuiſ. *I. B. R. l. I. A. Argonauis* coni. reliqui. *Argonaius L.* †) *helitoris L.* y) *longe* deeſt *P.* z) *vtiliſſima deponitur* a. *P.* (*ſ.* 27) a) *facit I. B. R.* b) *Nec P.* c) *ſubmetuntur P.* d) *fieri P.*

NOTAE VARIORVM.

nit hirundo, vt a Columella hic traditum eſt, VII Calend. Mart. propterea non XXX dies, ſed IV eſſe ſolent. PONTED. 2.

2, 21 HALCYONEI DIES) Plinius 10, 32 ſ. 47 a bruma non niſi ſeptem diebus remouet partum halcyonum & halcyonia. Itaque gloſſam puto verborum *ſumma tranquillitas* Atlantici maris obſeruatio non difficilis homini Gaditano.

2, 28 EORVM QVATERNARII) Haec non abſimili modo lib. de Arb. 4, 3 commemorata habemus. Quibus inter ſe collatis habemus numerum 18, quo ſcrobes quoquouerſus pedum trium ab vno effoſſi indicantur, eundem in vtroque eſſe loco. Quare minus vitioſus cenſendus eſt quam alter quo ſcrobes quaternorum quoquouerſus pedum, qui ab vna item opera fieri poſſunt recenſet auctor; nam in libr. *de Arb.* eſt 12 in hoc vero capite 14. Qui numerus 14 mihi mendoſior videtur, quam ille 12. Quod hoc modo probari poteſt. Operarius 18 ſcrobes effodiens, 162 quadratos pedes effodit; ducta enim baſi 9 in 18 haec ſumma fit. Idcirco & ille qui ſcrobes quoquouerſus 4 pedes habentes facit, tot quadratos pedes effodere debet. Verum, inita ratione, 14 ſcrobes vt extat in hoc capite, in numerum 16 nempe in baſim ductae 224 pedes quadratos efficiunt, quae ſumma 224 ab illa 262 ſubducta quadrati pedes 62 relinquantur: At ſcrobes 12 in baſim 16 quoque multiplicando, quadratos pedes habemus 192, quae ſumma illam 162, 30 pedibus quadratis ſuperat. ideoque quadrati pedes 12 ſcrobium 192 minori interuallo differunt ab illis 162 ſcrobium 18, quam altera ſumma 224, ſcrobium 14. Numerus itaque ſcrobium 12 minus vitioſus apparet, quam ille 14 vt in omnibus quos vidi excuſis libris extat, vno Ienſoniano excepto, qui minus a vero

IIII [e], ſi eſt commodum terrenum, XIIII [f] ab vno fiunt; ternarii autem XVIII. Caeterum ad deponendas vites, vel [g] non magni incrementi arbores, ſulcus qui ſit pedum centum & viginti, latitudine bipedanea, in altitudinem deprimi debet dipondio [h]
29 ſemiſſe [i], eumque ſimiliter vna opera efficit. Roſarium ſerotinum perfoſſum, & cultum habere iam tempus eſt. Oleis laborantibus circum radices amurcam, quae ſalem non habeat, nunc conueniet [l] infundere: maximis ſex [m] congii, mediocribus arboribus vrnae ſatisfaciunt, caeteris aeſtimanda erit portio. ſed tamen quae nihil vitii habuerint, aliquan-
30 to laetiores fient, ſi amurca rigentur inſulſa. Nonnulli hoc optimum tempus eſſe ſeminariis inſtituendis dixerunt. tum etiam baccas lauri, & myrti, caeterorumque viridium ſemina [n] in areolas [o] diſſerere praeceperunt [p]. orthociſſos [q], & ederas ab Idibus Februarii, vel etiam Cal. Martiis poni oportere iidem cenſuerunt. Idibus Mart. Nepa incipit
31 occidere; ſignificat tempeſtatem. XVII Calen. April. Nepa occidit; hiemat. XVI Cal. April. Sol in Arietem tranſitum facit; Fauonius, vel Corus. XII [qq] Calen. April. Equus occidit mane; Septentrionales venti. X Cal. April. Aries incipit exoriri; pluuius dies; interdum ningit [r]. IX [s] & VIII Calendarum [t] Aprilium, Aequinoctium
32 vernum tempeſtatem ſignificat. Ab Idibus eadem, quae ſupra, vtique peragenda ſunt: optime autem vliginoſa & pinguia loca nunc demum proſcinduntur [u]: & [x] quae menſe Ianuario veruacta fecimus [y], nunc vltima parte Martii ſunt iteranda: & ſiquae pergulae vitium generoſarum, vel ſiquae in agris aut vepribus ſingulares arbores maritae a putatoribus relictae ſunt, ante Calend. April. vtique deputari debent; poſt quem [z] diem ſe-
33 ra [a] & infructuoſa fit huiusmodi rerum cultura. Milii quoque & panici haec prima ſatio eſt, quae peragi debet circa Idus April. vtriusque ſeminis ſextarii quini ſingula iugera occupant. Quinetiam pecus lanatum, caeteraque quadrupedia tempus idoneum eſt caſtrandi. locis autem tepidis ab Idibus Februarii vsque in [b] Idus Aprilis; in locis frigidis ab

VARIETAS LECTIONIS.

e) *quaternari eſt P.* f) *XIII B. R. XII Ienſ.* g) *nec I. B. R.* h) *dipondii I. B. R.* i) *dimiſſis* a. *P.* l) *conueniat* poſt *I. B. R.* m) *ſex* deeſt *P.* n) *ſeminum I. B. R.* o) *areolis I. B. R. areola P.* p) *praecipiunt. Nam I. B. R.* q) *orthociſſos* deeſt *P. ortociſſos L.* qq) *XIII* coni. Ponted. r) *mingit B. R. niguit L.* s) *IX &* deeſt *I. B. R.* t) *Calendas Apriles I. B. R.* u) *proſcinditur P.* x) *atque menſe I. B. R.* y) *facimus L. I. B. R.* z) *quam P.* a) *cetera P.* (*ſ. 33*) b) *ad I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

a vero declinare videtur, exhibens non 14 ſed 12. Neque vero huiuſmodi opera ad mathematicos calculos reuocari poſſunt; reiiciendus enim eſſet tam 14 numerus quam 12, & ſubrogandus 10, quem eadem ratione multiplicantes habemus quadratos pedes 160 quae ſumma ab illa 162 duobus ſolum pedibus exceditur: Haec ita poſuimus, numerum 18 vt ſincerum conſtituentes. PONTED. Ponit Vir Cl. ſcrobes vnum modo pedem altos: at ipſe Columella videtur quaternarios intelligere ternarioſque vel cubicos (hoc eſt enim proprie *quoquouerſus* pedum III vel IIII) vel certe duos minimum pedes altos, quod colligas ex hoc ipſo capite ſ. 17. Vtroque modo ratio plane aliter fuerit inſtituenda. Si *quoquouerſus* modo ad longitudinem & latitudinem referatur, & ponamus altitudinem vbique duorum pedum; XVIII ternarii ſcrobes dabunt pedes cubicos 324: Cum vero quaternarius ſcrobs vnus habeat pedes cubicos 32; non poterunt, eadem ratione ſeruata, vltra X vel XI ab vna opera effici. Multo maior differentia erit, ſi ponas cubicos ſcrobes. Hic enim apparebit calculos ducenti, ſi XVIII ternarios efficiat vna opera, qui ſunt pedes cubici 486, vix VIII quaternarios aut VII adeo, h. e. pedes cubicos 512 aut 448 eandem effecturam, & quid? ſi X in V redeunte fuit in antiquis, vbi nunc XII vel XIII aut XIIII adeo legitur, VII, VIII, VIIII. Non nimis hic ſolicite ducendos calculos, vel inde apparet, quod noſter etiam ſulcum ſexcentorum pedum cubicorum vni operae adſignat. Vid. de Arb. 4, 3. Et habuimus modo ad ſ. 17 pedes cubicos 1440 vni operae adſignatos: Nuſquam fere eſſe corruptiores libros, quam in numeris, ſaepe obſeruamus.

2, 29 OLEIS LABORANTIBVS) Ad verbum repetiit Pall. Mart. 8, 1.

2, 33 MILII ET PANICI) Pall. Mart. 3,

2, 35

ab Idibus Martii vsque in Idus Maias omnia recte pecora caſtrantur. Cal. Aprilis Nepa 34
occidit mane, tempeſtatem ſignificat. Nonas Aprilis Fauonius, aut Auſter cum grandi-
ne, nonnunquam hoc idem pridie. Octauo Idus Aprilis Vergiliae veſpere celantur, in-
terdum hiemat. Septimo Idus Aprilis, & [c] ſexto, & quinto Auſtri & Africi tempeſta-
tem ſignificant. Quarto Idus Aprilis, ſole oriente, Libra occidere incipit, interdum tempeſta-
tem ſignificat. Pridie Id. Aprilis Suculae celantur, hiemat. His diebus locis frigidis 35
prima vinearum foſſio vtique ante Idus peragenda eſt: quaeque menſe Martio poſt con-
fectum aequinoctium fieri debuerunt, nunc denique quam primum exequenda ſunt. Fi-
ci viteſque adhuc recte inſeruntur: ſeminaria, quae ſunt ante facta, runcari, & adhuc
commode fodiri poſſunt. Oues Tarentinae radice lanaria lauari debent, vt tonſurae
praeparentur. Idibus Aprilis, vt ſupra, Libra occidit, hiemat. Decimooctauo Calen. 36
Maias ventoſa tempeſtas, & imbres, nec hoc conſtanter [d]. XV Cal. Maias ſol in Tau-
rum tranſitum facit, pluuiam ſignificat [e]. XIIII Cal. Maias Suculae [f] ſe veſperi celant,
pluuiam ſignificat. XI Cal. Maias ver bipartitur, pluuia, & nonnunquam [g] grando.
Decimo Cal. Maias Vergiliae cum ſole oriuntur, Africus, vel Auſter, dies humidus.
Nono Cal. Maias prima nocte Fidicula apparet, tempeſtatem ſignificat. Quarto Calen. 37
Maias Auſter fere cum pluuia [h]. Tertio Cal. Maias mane Capra exoritur, Auſtrinus
dies, interdum [i] pluuiae [l]. Pridie Cal. Maias Canis ſe veſpere celat: tempeſtatem ſigni-
ficat. Per hos dies eadem quae ſupra perſequemur, poſſuntque, ſi iam librum remit-
tunt, inſeri oleae, vel emplaſtrari, caeteraeque pomiferae arbores eodem emplaſtratio-
nis genere inſeri. ſed & prima pampinatio recte inchoatur, dum prorepentes oculi digi- 38
to decuti poſſunt. Siqua praeterea in vineis aut foſſor diſturbauit, aut negligentia omiſit,
diligens vinitor reſtituere debet, & fracta iuga conſiderare, & reſarcire, aut disiectos
palos reponere, ita ne teneros pampinos explantet. Eodem tempore ſecundi [m] foetus
pecudes ſignari oportet. Cal. Maiis, hoc biduo ſol vnam dicitur tenere particulam. VI [n] 39
Nonas Maias Sucula cum ſole exoritur, Septentrionales venti. V Nonas Maias Cen-
taurus totus apparet, tempeſtatem ſignificat. III Nonas Maias idem ſidus pluuiam
ſignificat. Pridie Nonas Maias Nepa medius occidit, tempeſtatem ſignificat. Nonis
Maiis Vergiliae exoriuntur mane, Fauonius. VII Idus Maias aeſtatis initium, Fauo-
nius, aut Corus, interdum etiam [o] pluuia. VI Idus Vergiliae totae apparent, Fauoni- 40
us, aut Corus, interdum & [p] pluuiae. Tertio Idus Maias Fidis mane oritur, ſignificat
tempeſtatem. Per hos dies runcandae ſegetes ſunt, foeniſiciae [q] inſtituendae. Bonus
operarius prati iugerum deſecat, nec minus mille ducentos manipulos vnus obligat, qui
ſint [r] ſinguli quaternarum librarum. Arbores quoque tempus eſt ablaqueatas circumfo-
dere

VARIETAS LECTIONIS.

c) & abeſt *B. R.* d) *conſtante* ſphalma *Vict.* e) *ſignificat XI. Calendas Maias vergiliae cum ſole &c.* caetera deficiunt *I. B. R.* f) *Suculae veſpere cedant ſignificat &c. P.* g) *non vnqam P.* h) *pluuia, Calendis Maiis I. B. R.* i) *pruina* inſer. *I. B. R.* l) *pluuii P.* m) *foecundi I. B. R.* n) *VI Nonas Maias* deſunt *I. B. R.* o) *& pluuiae I. B. R.* p) & deeſt *I. B. R.* q) *foeniſecae inſtituendi ſunt I. B. R.* r) *ſunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 35 RADICE LANARIA) Plin. 19, 3 ſ. 18 *quae vocatur radicula, lauandis lanis ſuccum habet, mirum quantum conferens candori mollitiaeque. Struthion Graeci vocant* &c. *Saponariam* vocari, itemque *herbam fullonum,* obſeruat Hard. ad h. l. qui eandem eſſe ait, quam *lanariam herbam* vocat idem Plin. 24, 17 ſ. 104 Eſt itaque ea, quam *ſaponariam* vocant officinae, noſtri *Seiffenkraut.* Add. Io. Rhod. ad Scribo. p. 40.

2, 39 BIDVO SOL VNAM — PARTICVLAM) Partes vel particulae ſignorum eclipticcs ſingulorum (in quantum ſigna intelliguntur δωδεκατημόρια, non ζώδια) 30 ſunt, id eſt in vniuerſum 360; dies autem 365. Itaque inter-
dum

dere, & operire: vna opera nouellas circumfodiet arbores octuaginta, mediocres LXV,
41 magnas quinquaginta. Hoc menſe ſeminaria omnia crebro fodere oportebit. ſed a Ca-
lendis Martiis vsque in Idus Septembres, omnibus menſibus non ſolum ſeminariis, ſed
etiam nouellis vineis danda foſſio eſt. Iisdem diebus, vbi praegelidum & pluuium [s]
caelum eſt, oleae putantur, & emuſcantur [t]. Caeterum tepidis regionibus duobus tem-
poribus anni facere iſtud oportebit. Primo ab Idibus Octob. vsque in [u] Idus Decembres,
iterum ab Idibus Febr. vsque in Idus Martias, ſi tamen [x] arbor librum non remittit.
42 Hoc eodem menſe in [y] paſtinato ſeminario nouiſſima poſitio eſt olearis [z] taleae [a], eam-
que oportet, cum panxeris, fimo & cinere miſtis oblinire [b], & ſuperponere muſcum,
ne ſole findatur [c], ſed † hoc idem [d] opus melius fiet vltima parte menſis Martii, vel pri-
ma menſis April. & ceteris temporibus, quibus praecepimus [e] ſeminaria plantis vel ramis
43 conſerere. Idibus Maiis Fidis mane exoritur. Auſter, aut Euronotus [f], interdum dies [g]
humidus. XVII Calen. Iunias idem quod ſupra. XVI, & XV Cal. Iunias Euronotus [h],
vel Auſter cum pluuia. XIIII Cal. Iun. ſol in Geminos introitum facit. XII [i] Calen.
Iun. Suculae exoriuntur, Septentrionales venti, nonnunquam Auſter cum pluuia. XI
& X [k] Calen. Iunias Arcturus mane occidit, tempeſtatem ſignificat. VIII, & VII, &
44 VI Cal. Iun. Capra mane exoritur; Septentrionales venti. Ab Idib. vsque in Calend.
Iunias [l] veteranam vineam priusquam florere incipiat, iterum [m] fodere oportet, ean-
demque, & caeteras omnes vineas itidem pampinare. quod ſi ſaepius feceris, puerilis
vna opera iugerum vineti pampinabit. Quibusdam regionibus oues nunc tondentur, &
pecoris nati aut [n] amiſſi ratio accipitur. item [o] qui lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeuit,
45 nunc demum aratro [p] ſubuertit. Cal. Iun. & IIII Non. Aquila exoritur; tempeſtas
ventoſa, & interdum pluuia. VII Idus Iun. Arcturus occidit; Fauonius, aut Corus.
46 IIII Id. Iun. Delphinus veſpere exoritur; Fauonius; interdum rorat. His diebus, ſi
[non] [q] opere victi [r] ſumus, eadem, quae extremo menſe Maio, facienda ſunt: item
omnes arbores fructiferae circumfoſſae aggerari debent, vt ante ſolſtitium id opus pera-
ctum ſit. Quinetiam pro conditione regionis & caeli terra vel proſcinditur, vel itera-
tur: eaque, ſi eſt difficilis, proſcinditur operis tribus, iteratur duabus, tertiatur vna, li-
rantur autem iugera duo opera vna. At ſi facilis eſt terra, proſcinditur iugerum dua-
47 bus operis, iteratur vna, lirantur [s] vna [t] iugera quatuor. [cum in ſubacta iam terra la-
tiores

VARIETAS LECTIONIS.

s) *pluuiaceum* Politiani coniectura. t) *muſcantur I. B. R. Lipſ.* u) *ad I. B. R.* x) *tamen* deeſt *I. B. R.* (*ſ. 42*) y) *impaſtinato* coniunct. *Bon.* z) *oleariis I. B. R.* a) *tale P.* b) *oblinere Ienſ.* c) *findantur I. B. R.* †) *&* inſ. *I. B. R.* d) *idem* deeſt *P.* e) *praecipimus I. B R.* f) *eurinus Pol. L.* g) *dies* deeſt *P.* h) *eurinus P. L.* i) *XIII* coni. *Ponted.* k) *Duodecimo I. B. R.* quod probat *Ponted.* l) *Iuniis I. B. R.* m) *interim I. B. R.* n) *vt mulſi Pol.* o) *Iterum P.* p) *arat quo P.* q) *non* om. *L. I. B. R.* r) *vincti Lipſ.* s) *Linantur P. L.* t) *in* inſ. *P.*

NOTAE VARIORVM.

dum duos dies vni particulae aſſignant. Vide verbi cauſſa fragmenta incerti ſub Cenſori. de die nat. 2. p. 211. Lindebr.

2, 44 QVI LVPINVM) Geop. 3, 5. SCHOETTG.

2, 46 SI [NON] OPERE VICTI SVMVS) Τὴν *non* recte omitti puto ab antiquis editionibus, & qui non diſſentit, Mediceo. *Si opere victi ſumus*, vt plus operis fuerit nimirum ſuperiore menſis parte, quam perfici a nobis potuerit, id nunc reuocandum eſt.

2, 46 TERTIATVR VNA, LIRATVR) Interpungebant omnes ante *liratur*, & ὑποστιγμὴν ponebant poſt *opera vna*.

2, 47 [CVM IN SVBACTA — SVLCANTVR] Haec verba vel gloſſam puto verbi *lirantur*, vel ſi ab auctore profecta, loco mota a librariis. Caeterum hic actus *lirandi* diſtinctius explicatur Varr. 1, 29, 2.

tiores porcae ſulcantur.] quae ratio colligit, vt per Autumnum facile poſſint vno iugo,
tritici obſeri modii centum quinquaginta, caeterorumque leguminum modii centum. Iis-
dem diebus area triturae praeparanda eſt: vt [u] quaeque res deſecta erit, in eam confera-
tur. Vinearum quoque cultus [x], quibus maior eſt modus, iteratus eſſe debet. Ante 48
ſolſtitium pabulum (ſi facultas eſt) vel nunc, vel etiam ſuperioribus XV diebus, qui fue-
rint ante [z] Calen. Iunii, pecori praeberi oportet. A Cal. autem Iuniis, ſi iam deficit
viridis herba, vsque in vltimum Autumnum [a] frondem caeſam praebebimus. Idibus Iu- 49
niis calor incipit. XIII [b] Calen. Iul. ſol introitum in [c] Cancro facit; tempeſtatem ſigni-
ficat. XI Calen. Iulii Anguifer, qui [d] a Graecis dicitur ὀφιοῦχος [e], mane occidit, tem-
peſtatem ſignificat. Octauo, & VII, & VI Cal. Iulii Solſtitium, Fauonius, & calor.
Tertio Cal. Iul. ventoſa tempeſtas. His diebus eadem, quae ſupra. Sed & viciam in 50
pabulum ſecare oportet, priusquam ſiliquae eius durentur; ordeum metere; fabam ſe-
rotinam ducere; fabam maturam conterere, & paleam [f] eius diligenter recondere; or-
deum terere, paleasque omneis recondere; aluos [g] caſtrare, quas ſubinde nono quoque
aut decimo die ad Cal. Maias conſiderare & curare oportet [h]. nunc autem ſi ſunt pleni
atque operculati faui, demetendi [i] ſunt: ſin autem maiore parte vacant, aut ſine oper-
culis adaperti ſunt, nondum eſſe maturos ſignificatur: itaque mellatio eſt differenda.
Quidam in prouinciis transmarinis vel hoc. vel [l] ſequente menſe ſeſama [m] ſerunt. Ca- 51
len. Iuliis Fauonius, vel Auſter, & calor. Quarto Non. Iul. Corona occidit mane. Pri-
die Nonas Iul. Cancer medius occidit; calor. Octauo Idus Iul. Capricornus medius oc-
cidit. Septimo Idus Iul. Cepheus [n] veſpere exoritur [o], tempeſtatem ſignificat. Sexto
Id. Iul. Prodromi flare incipiunt. His diebus eadem quae ſupra. Sed & proſciſſum 52
veruactum optime nunc iteratur, & ſilueſtris ager decreſcente Luna vtiliſſime extirpatur.
Idibus

VARIETAS LECTIONIS.

u) *vt* om. *P.* x) *cultus* om. *I. B. R.* z) *a L. I. B. R.* a) *autumni I. B. R.* (*ſ.* 49) b) *VIII I. B. R.* c) *in* deeſt *I. B. R.* d) *qui Graece Pol.* e) Φιονχος *P.* f) *paleas I. B. R.* g) *alueos P.* h) *oportebat Iuntt.* i) *demendi I. B. R. Lipſ.* l) *vel* deeſt *I. B. R.* m) *ſeſartia I. B. R.* n) *citheus L.* o) *oritur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 47 PER AVTVMNVM) hoc enim ſeminandi tempus Col. 2, 8. Caeterum vt rationem hanc ipſe inire & colligere poſſis, comparandum tibi erit Col. 2, 9. Nimirum iugerum agri mediocris poſtulat tritici modios 5. Igitur modiis 150 obſeri poſſunt iugera 30. Leguminum illud, quod conſuetiſſimum eſt, & optimum, ſumamus, nempe lupinum. Huius modii 10 iugerum occupant (Col. 2, 10, 3.) Igitur 100 modiis obſerentur iugera 10. Haec porro 40 iugera, ſi difficilis ſit terra, proſcinduntur operis 120, iterantur 80, tertiantur 40, lirantur 20, quae ſunt operae 260. Sin facilis terra ſit, proſcindentur operis 80, iterabuntur 40, tertiabuntur 30 (Excidiſſe enim videtur tertiatio h. l. auctoris feſtinatione, vel librarii, quam dodrantem poſtulare docet 2, 4, 8) lirabuntur 10 operis. Conficiuntur operae 160. Iam ſi diuerſitatem terreni cogitemus, iuuerit forte aſſumere mediam proportionalem i. e. 210. Apparet igitur conſtare rationem Columellae, etiamſi παχυλῶς nimis eam nos forte ſubduxerimus, & v. g. leguminum illud aſſumſerimus, quod minimum operarum poſtulat.

2, 47 VT QVAEQVE RES DES. ERIT) Vid. quae de duplici quaſi perſona τῆς *vt* diſputauimus ad Varr. 2, 1, 4 & Col. 7, 3, 20. Hic illud inprimis me mouet, quod *conferatur* ſcriptum, non *conferenda eſt*, vt mox ante *praeparanda eſt;* quod indicium videtur, coniunctiuum ab illa *vt* ſimul pendere. Vt hoc regimen duplex euitaret Commel. poſuit diſtinctionem ante *vt*.

2, 48 ANTE CALEN. IVNII) Recte *ante*, quia ſuperiores dies diſtinguit a *nunc*, h. e. illo ſpatio, quod incipiunt Calen. Iun. Antiquae editiones *a Calendis*, neglecto forte puncto ad illud *a* collocando, vt *ante* ſignificet.

2, 50 ALVOS CASTRARE) Videtur legendum *alueos*. VRSIN. Vid. ad Col. 9, 6, 3.

2, 50 AD CAL. MAIAS) Hic contrarium eius, quod paullo ante notabamus, accidiſſe videtur. Legendum enim, ſi quid iudico, *a Calen. Maiis.*

Idibus Iuliis Procyon [oo] exoritur mane, tempeſtatem ſignificat. Tertiodecimo Cal. Au-
guſtas Sol in Leonem tranſitum facit; Fauonius. [Nono Calendas Auguſtas Leonis in
pectore clara ſtella exoritur [p]] interdum tempeſtatem ſignificat. Octauo Calen. Augu-
53 ſtas Aquarius incipit occidere clare; Fauonius, vel Auſter. Septimo Cal. Auguſtas Ca-
nicula apparet; caligo aeſtuoſa. Sexto Cal. Auguſtas Aquila exoritur [p]. Quarto Calen-
das Auguſtas Leonis in pectore clarae ſtellae exoriuntur; interdum tempeſtatem ſignifi-
54 cat. Tertio Calen. Auguſtas Aquila occidit; ſignificat tempeſtatem. His diebus locis
temperatis & maritimis meſſis conficitur, & intra dies triginta qua deſecta eſt, ſtramen-
ta praeciſa in aceruum [q] congeruntur. Iugerum ſtramentorum opera vna deſecat, qui-
bus remotis priusquam ſol acrior exurat terram, omnes arbores, quae fuerant in ſege-
te, circumfodere & adobruere oportet. item quibus magna ſementis praeparatur, nunc
55 debent iterare. Nam de [r] fodiendis colendisue [s] nouellis vineis, ſaepius iam dixi nul-
lum eſſe menſem omittendum, donec autumnale aequinoctium conficiatur. Meminiſſe
autem oportebit, vt per hos, & Auguſti menſis dies antelucanis & [t] veſpertinis tempo-
ribus frondem pecudibus caedamus. Item quascunque vineas culturi ſumus, ne per ae-
56 ſtum, ſed mane vsque in tertiam, & a decima vsque in crepuſculum fodiamus. Qui-
buſdam regionibus, ſicut in Cilicia & Pamphylia, hoc menſe ſeſama [u] ſeruntur. Italiae
autem regionibus humidis poſſunt vltimo menſe Iun. ſeri. Quinetiam tempus eſt ficul-
neis [x] arboribus caprificum ſuſpendere, quod quidam exiſtimant idcirco fieri debere, ne
fructus decidat, & vt celerius ad maturitatem perueniat. Calen. Auguſti [y] Eteſiae. Pri-
57 die Non. Auguſti Leo medius exoritur, tempeſtatem ſignificat. VII Id. Auguſti Aqua-
rius occidit medius, nebuloſus aeſtus. Pridie Idus Aug. Fidis occidit mane, & Autumnus
incipit. His diebus eadem quae ſupra. Nonnullis tamen locis faui demetuntur: qui ſi [z]
non ſunt melle repleti, nec operculati, differenda eſt [a] in menſem Octob. mellatio. Idib.
Auguſti Delphini occaſus tempeſtatem ſignificat. XIX Calen. Septemb. eiusdem ſideris
58 matutinus occaſus tempeſtatem ſignificat. XIII [b] Cal. Septemb. ſol in Virginem tranſi-
tum facit. hoc & ſequenti die tempeſtatem ſignificat, interdum & tonat. Hoc eodem
die Fidis occidit. Decimo Cal. Septemb. ex eodem ſidere tempeſtas plerumque oritur,
& pluuia. VII [bb] Cal. Septemb. Vindemiator exoritur mane, & Arcturus incipit occi-
dere;

VARIETAS LECTIONIS.

oo) *Prochion L.* p) *oritur I. B. R.* q) *agerum P.* r) *defodiendis* coniunct. *Heru.* s) *nam de colendis P.* t) *& veſpertinis* deeſt *P.* u) *ſeſania I. B. R. ſiſama L.* x) *arborificulneas* ant. P. y) *auguſtis & teſiae P. & heſit L.* z) *ſi* deeſt *I. B. R.* a) *&* inſ. *P.* (*ſ. 58*) b) *Decimo B. R.* bb) *VI* coni. *Ponted.*

NOTAE VARIORVM.

2, 52 NONO CAL.) Quae incluſimus, inſititia videntur Cl. PONTEDERAE, & horum locum obtinuiſſe primum caniculae ortum.

2, 52 LEONIS IN PECTORE CLARAE STELLAE) Vna eſt, quae de Leonis pectore emicat clara ſtella, quaeque *tuber Leonis* (ex quo iſtud verborum monſtrum in Plinio fictum eſt, *Tuberoni*) appellatur, non plures, vt in noſtris epiſtolis. PONTED.

2, 52 OCCIDERE CLARE) Quid eſt *occidere clare?* Satin' ſaluae?

2, 53 CALIGO AESTVOSA) quam ſ. 57 *aeſtum nebuloſum* vocat.

2, 56 CAPRIFICVM SVSPENDERE) De caprificatione locus Claſſicus eſt Plinii 15, 19 ſ. 21 vnde maxime neceſſaria petemus. *Culices parit caprificus; hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morſuque ficorum crebro — cereales auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi abſumunt &c.* Totus enim locus legendus eſt. Add. Pall. Mart. 10, 28; & quos laudat Io. Reudtorf. in fragm. Democriti ap. Fabric. B. G. 4, 29 p. 350 ſq.

2, 57 NEBVLOSVS AESTVS) *caliginem aeſtuoſam* vocabat ſ. 53.

2, 61

dere; interdum pluuia. III Cal. Septemb. humeri Virginis exoriuntur; Eteſiae deſi-
nunt flare, & interdum hiemat. Pridie Cal. Septemb. Andromeda veſperi exoritur; in- 59
terdum hiemat. His quidem diebus arbores ficorum inoculantur; quod genus inſitionis
emplaſtratio vocatur. Idque licet vel commodius facere ſuperiore menſe poſt Idus Iul.
quo tempore etiam aliarum arborum nonnulli emplaſtrationem faciunt. Quibusdam lo- 60
cis, vt in Baetica maritimis regionibus, & in Africa vindemia conficitur. Sed frigidio-
ribus [c] regionibus puluerationem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, cum omnis
gleba in vineis refringitur, & reſoluitur in puluerem. Hoc eodem tempore prius quam
vineae puluerentur, ſi perexilis eſt, vel [d] rara ipſa vitis, lupini modii tres vel quatuor
in ſingula iugera ſparguntur [e], & inoccantur [f]; qui, cum fruticauerint [g], prima tum
foſſione conuerſi ſatis bonum ſtercus vineis praebent. Multi etiam, ſi pluuius eſt ſtatus 61
caeli, ſicut ſuburbana regione Italiae pampinis vitem ſpoliant, vt percoqui fructus poſ-
ſint, nec putreſcere imbribus. At e contrario locis calidioribus, vt modo nominatis [h]
prouinciis, circa vindemiam adumbrantur, vel ſtramentis, vel aliis tegumentis vuae, ne
ventis aut caloribus exareſcant. Hoc idem tempus eſt aridis vuis ficisque conficiendis, 62
de quibus quemadmodum paſſae fiant, ſuo loco dicemus, cum villicae perſequemur of-
ficia. Filix † quoque aut carex, vbicunque naſcitur, Auguſto menſe recte extirpatur,
melius tamen circa Idus Iulias ante Caniculae exortum. Calend. Septemb. calor [i]. Quar- 63
to Nonas Septemb. Piſcis auſtrinus deſinit occidere, calor. Non. Septemb. Arcturus
exoritur, Fauonius, vel Corus. VII [k] Idus Septemb. Piſcis aquilonius deſinit occidere,
& Capra exoritur, tempeſtatem ſignificat. Tertio Idus Septembris Fauonius, aut Afri-
cus, Virgo media exoritur. His diebus locis maritimis & calidis vindemia, & caetera 64
quae ſupra ſcripta ſunt, commode adminiſtrantur. Iteratio quoque arationis peracta eſ-
ſe debet, ſi ſerius terra proſciſſa eſt. ſin autem celerius, etiam tertiatum [l] ſolum eſſe
conuenit. Hoc etiam tempore qui conſueuerunt vina condire, aquam marinam praepa-
rant, & aduectam decoquunt: de qua conficienda, cum villicae officia exequar, praeci-
piam. Id. Sept. ex priſtino ſidere nonnunquam tempeſtatem ſignificat. XV Cal. Oct. 65
Arcturus exoritur; Fauonius, aut [m] Africus, interdum Eurus, quem quidam Vultur-
num appellant. XIIII Cal. Oct. ſpica Virginis exoritur; Fauonius, aut Corus. XIII
Cal. Octob. ſol in Libram tranſitum facit, Crater matutino tempore apparet. XI Cal.
Oct. Piſces occidunt mane, item Aries occidere incipit; Fauonius aut Corus, inter-
dum Auſter cum imbribus. X Cal. Octob. Argo [n] nauis occidit; tempeſtatem ſignificat, 66
interdum etiam [o] pluuiam. Nono Cal. Octob. Centaurus incipit mane oriri; tempeſta-
tem ſignificat, interdum & pluuiam. Octauo Cal. Octob. & ſeptimo, & ſexto, Aequi-
noctium autumnale pluuiam [p] ſignificat. Quinto Cal. Oct. Haedi exoriuntur; Fauoni-
us, nonnunquam Auſter cum pluuia. Quarto Cal. Octob. Virgo deſinit oriri; tempe-
ſtatem ſignificat. His diebus vindemiae [q] pluribus [r] regionibus [s] fiunt, quarum maturi- 67
tatem

VARIETAS LECTIONIS.

c) *frigidis P.* d) *terra vel P.* e) *ſpargantur I. B. R.* f) *ita occantur I. B. R.* g) *frutificauerint I. B. R.* h) *velis* inſ. *P.* †) *Filex Heruag. felix L.* i) *calor enim ante Septemb. I. B. R.* k) *VI* coni. *Ponted.* l) *ſiue ſatum* interpon. *I. B. R.* m) *&* *I. B. R.* n) *argo nauis* diuiſ. *I. B. R. I. I. A.* o) *&* *P.* p) *plerumque I. B. R.* q) *vindemiam* n. *P.* r) *plurimis* n. *plurimi* a. *P.* s) *regionibus* deeſt in antiquo *P.*

NOTAE VARIORVM.

2, 61 MODO NOMINATIS) ſ. 60 Baetica & Africa.

2, 62 SVO LOCO) 12, 16.

2, 64 PRAECIPIAM) 12, 25.

tatem alii aliter interpretati ſunt. quidam cum vidiſſent partem aliquam vuarum vireſcere, crediderunt tempeſtiuam eſſe [t] vindemiam: quidam cum coloratas [u] & perlucidas vuas animaduertiſſent: nonnulli etiam cum pampinos ac folia decidere conſideraſſent. quae omnia fallacia ſunt: quoniam immaturis vuis eadem omnia poſſunt accidere, pro-
68 pter intemperiem ſolis, aut anni. Itaque nonnulli guſtu explorare maturitatem tentauerunt, vt ſiue dulcis eſſet ſapor vuae, ſiue acidus, proinde aeſtimarent. Sed & haec ipſa res habet aliquam fallaciam. nam quaedam genera vuarum nunquam [x] dulcedinem capi-
69 unt propter auſteritatem nimiam. Itaque opportunum [y] eſt (quod nos facimus) ipſam naturalem contemplari maturitatem. naturalis autem maturitas eſt, ſi cum expreſſeris vinacea, quae acinis celantur, iam infuſcata, & nonnulla propemodum [z] nigra fuerint. nam colorem nulla res vinaceis poteſt afferre, niſi naturae maturitas, praeſertim cum ita [a] media parte acinorum ſint, vt & a ſole aeſtiuante [b], & a ventis protegatur [c], hu-
70 morque ipſe non patitur ea percoqui [d], aut infuſcari, niſi ſuapte natura. Hoc igitur cum exploratum habuerit villicus, ſciat vindemiam ſibi eſſe faciendam. Sed antequam fructum cogere incipiat, cuncta praeparanda erunt ſuperiore (ſi fieri poſſet [dd]) menſe: ſi minus, certe vt ante quindecim dies dolia partim picata, partim defricata & diligenter lota marina, vel aqua ſalſa, & recte ſiccata; tum & opercula, colaque, & caetera, ſine
71 quibus probe confici muſtum non poteſt; torcularia vero, & fora diligenter emundata, lotaque [e], &, ſi res ita exegerit, picata; praeparataque habeat ligna, quibus defrutum & ſapam decoquat. tum etiam ſalem, atque odoramenta, quibus condire vina conſueuerint, multo ante repoſita eſſe oportet. Nec tamen haec cura totum auocet eum a caetera ruris cultura. nam & napinae, itemque rapinae, ſiccaneis locis per hos dies fiunt. farraginaria quoque, pecori futura per hiemem praeſidio; itemque ſiliquam, quod ruſti-
72 ci foenum graecum vocant, nec minus in pabulum vicia nunc demum conſeritur. Tum etiam lupini haec erit praecipua ſatio, quem quidam vel ab area protinus in agrum deferri putant oportere. Milium & panicum hoc tempore demetitur, quo faſeolus [f] ad eſcam ſeritur. nam ad percipiendum [g] ſemen vltima parte Octobris circa Calendas Nouembris melius obruitur. Quare cum haec cuncta in agris exequi debeat, poſſit eorum curam, quae intra villam facienda ſunt, villicae delegare: ita tamen, vt ipſe conſideret an

VARIETAS LECTIONIS.

t) *interdum* inſ. *I. B. R.* u) *concoloratas I. B. R.* x) *nonnunquam I. B. R.* y) *optimum P. L.* z) *praetermodum P. L.* (*ſ. 69*) a) *in* inſ. *I. B. R. I. I. H. & MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt.* 4, 940. b) *aeſtuante I. B. R. I. I H. A. G. extuante Lipſ.* deeſt *in Pol. & MS. Heinſ.* c) *protegantur I. B. R. I. I. H. A. G. MS. Heinſ. l. c.* d) *praecipi I. B. R. MS. Heinſ. l. c.* dd) forte melius *poſſit.* e) *lotaque. Et I. B. R. I. I. H. A. Gr. G.* f) *paſſolus* vel *faſſolus* a. *P.* g) *percipiendum I. B. R. I. I. H. it. MS. Heinſ. ad Ouid. Faſt.* 4, 940 *praecipiendum* alii.

NOTAE VARIORVM.

2, 67 VIRESCERE) Mirum ſane. Vireſcunt enim profecto vuae ante aliquando quam quemcunque alium colorem accipiant. Definit praecedens vox in M. literam. Quid ſi confuſione quadam literarum *vireſcere* nunc legitur pro *miteſcere?* quod proprium in hac re verbum eſſe conſtat.

2, 67 PROPTER INTEMPERIEM) Vid. leg. *propter intemperantiam ſoli.* VRSIN.

2, 69 NATVRALIS MATVRITAS) Vid. Pall. Sept. 11, 1.

2, 69 NON PATITVR) *patiatur* ſcribendum videtur VRSINO. Recte puto. Nam longum nimis eſſe videtur, hoc patitur ad *poteſt,* quod praecedit, referre.

2, 71 CONSVEVERINT) *Conſueuerit* vult VRSIN. Si quid mutare liceat, malim *condiri conſueuerunt.*

2, 71 FARRAGINARIA QVOQVE) Locus corruptus & male commiſſus ſanabitur, ſi legas, *Farraginem quoque — futuram — viciam — conſerito. Farraginaria* neſcio an quisquam dixerit.

2, 73

an recte facta ſint. Cal. Octobribus, & ſexto Non. interdum tempeſtatem ſignificat. 73
Quarto Non. Octobris Auriga occidit mane, Virgo deſinit occidere; ſignificat nonnunquam tempeſtatem. Tertio Non. Octobris Corona incipit exoriri, ſignificat tempeſtatem. Pridie Non. Octobris Haedi oriuntur veſpere; Aries medius occidit; Aquilo.
Octauo Id. Octobris Coronae clara ſtella exoritur. Sexto Id. Octobris Vergiliae exoriun- 74
tur veſpere; Fauonius, & interdum Africus cum pluuia. Tertio & pridie Idus Octobris Corona tota mane exoritur; Auſter hibernus, & nonnunquam pluuia. Per hos dies frigidis regionibus vindemia, & caetera, quae ſupra ſcripta ſunt, fieri ſolent. Iisdemque [h] regionibus frumenta matura ſeruntur, & praecipue far adoreum. Locis etiam
opacis triticum nunc recte ſeritur. Et quoniam ſementis mentionem fecimus, non in- 75
tempeſtiue quantum cuiusque ſeminis iugerum agri recipiat referemus. Iugerum agri recipit tritici modios quatuor vel quinque, farris adorei modios nouem [i] vel decem, ordei modios quinque vel ſex, milii vel panici ſextarios quatuor vel quinque, lupini modios octo vel decem, faſeoli modios quatuor, piſi modios tres vel quatuor, fabae mo-
dios ſex, lentis modium vnum [l] vel paulo amplius, lini ſeminis modios nouem vel de- 76
cem, cicerculae modios tres vel quatuor, ciceris modios duos [m] vel tres, ſeſami ſextarios [mm] quatuor vel quinque, viciae pabularis modios ſeptem vel octo, viciae ſeminalis modios quinque vel ſex, erui modios quatuor vel quinque, farraginis ordeaceae modios ſeptem vel octo, ſiliquae modios ſex, medicae ſingulos cyathos ſerere oportet in areolis longis pedum denum [n], latis pedum quinum [o]. Cannabis grana ſex in pede quadrato ponuntur. Idibus Octobris, & ſequenti biduo interdum tempeſtas [p], nonnunquam
rorat. Decimotertio [q] Calendas Nouembris ſol in Scorpionem tranſitum facit. Tertio- 77
decimo & duodecimo Calendas Nouembris ſolis exortu [r] Vergiliae incipiunt occidere; tempeſtatem ſignificat. Vndecimo Calendas Nouembris Tauri cauda occidit; Auſter, interdum pluuia. Octauo Calendas Nouembris Centaurus exoriri mane deſinit; tempe-
ſtatem ſignificat. Septimo [s] Calendas Nouembris Nepae frons exoritur; tempeſtatem 78
ſignificat. Quinto Calendas Nouembris Vergiliae occidunt; hiemat cum frigore & gelicidiis. Quarto Calendas Nouembris Arcturus [t] veſpere occidit; ventoſus dies. Tertio Calendas, & pridie Nouembris Caſſiope incipit occidere; tempeſtatem ſignificat.
Per hos dies quaecunque ſemina differri debent, arbuſculaeque omnis [tt] generis recte po- 79
nuntur. vlmi quoque vitibus recte maritantur, ipſaeque vites in arbuſtis & vineis commode propagantur. Seminaria runcare & fodere tempus eſt, tum etiam arbores ablaquea-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *hiſdem I. B. R.* i) *nouem, vel decem ordei modios* deeſt in antiquo *Pol.* l) *vnum vel* deeſt a. *P.* m) *tres vel quattuor L. I. B. R.* mm) *SS. L.* n) *denum, latis pedum quinum* deſunt in antiquo Codice *P. decem I. B. R.* o) *quinque I. B. R.* p) *temperatas P.* q) *XIIII L. & a. V.* probat etiam *Ponted.* r) *exortus: I. B. R.* s) *Octauo I. B. R.* t) *in* inſeritur *I. B. R.* tt) *vitibus recte L.*

NOTAE VARIORVM.

2, 73 ET SEXTO NONAS) Non indicat, vt alias, phaenomenon quoddam. Plinius hoc die *Atticae coronam exoriri mane* notat. Sed multum alias quoque diſſentiunt: & iam deprecati ſumus illam diſputationem.

2, 74 AVSTER HIBERNVS) Nimirum meridiem *quoque hibernum*, quantumuis παράδοξον videatur, agnoſcit noſter. Vid. 8, 8, 2 & adnotationem noſtram ad 1, 6, 2. Hic tamen ad plagam referri nullo modo poſſe videtur; ſed *hibernus auſter* eſſe, qui χειμῶνα adfert, *hiemem*, h. e. tempeſtatem, cum vel ſine pluuia: ideo etiam ſubiicit, *interdum pluuia*. Ita ſaepius noſter hoc ipſo in Kalendario *hiemat*, *hiemat cum frigore* &c.

2, 75 QVANTVM SEMINIS IVGERVM — RECIP.) conf. ſupra 2, 9.

2, 81

queare, nec minus vineas, easdemque putare, itemque in arbuſtis vitem deputare. ſeminaria, quae ſuo tempore pampinata non ſunt, arbuſculaeque ficorum in ſeminariis putari, & ad ſingulos ſtilos redigi debent: quae tamen melius dum tenera ſunt, per ger-
80 minationem pampinantur. Sed cum omnia in agricultura ſtrenue facienda ſint [u]; tum maxime ſementis. Vetus eſt agricolarum prouerbium, MATVRAM ſationem ſaepe decipere ſolere, ſeram nunquam, quin mala ſit. Itaque in totum praecipimus: vt quisque natura locus frigidus erit, is [uu] primus [x] conſeratur: vt quisque calidus, nouiſſimus [y].
81 Vicia & faba ſtercorare agrum dicuntur. Lupinum niſi in florem verteris, nihil agrum ſtercoraueris. ſed nec vlla res magis vacuis operariis † aut ſeritur, aut conditur. nam & primis temporibus ante aliam [z] ſementim poteſt id obrui, & nouiſſimis poſt coactos fru-
82 ctus tolli. Sementi facta inoccare oportet, quod ſparſeris. Duo iugera tres operae commode occabunt, arboresque quae intererunt [a], ablaqueabunt [aa]; quamuis antiqui ſingulis [b] operis ſingula iugera ſarriri & occari velint: quod an recte fieri poſſit, affirmare non auſim. Eodem tempore foſſas riuosque purgare, & elices ſulcosque aquarios conuenit facere. Iisdem temporibus ſi ſit, fraxineam [bb]; ſi minus, orneam; ſi nec haec
83 ſit, iligneam frondem bubus recte praebebimus. Glandis quoque non inutile eſt ſingulis iugis modios ſingulos dare: nec tamen amplius, ne laborent, nec minus diebus XXX praebueris. nam [c] ſi paucioribus diebus detur [d], (vt ait Hyginus) per ver ſcabioſi boues fiunt. Glans autem paleis immiſcenda eſt, atque ita bubus apponenda. Tum etiam ſiluam ſi quis barbaricam, id eſt conſemineam [dd] velit facere, recte conſeret [e] glandibus & caeteris ſeminibus. Tum & olea diſtringenda [f] eſt, ex qua velis viride oleum efficere; quod fit optimum ex varia oliua, cum incipit nigreſcere. nam acerbum niſi ex al-
84 ba olea fieri non debet. Calen. Nouembribus, & poſtridie caput Tauri occidit; pluuiam ſignificat. III [g] Non. Nouembris Fidicula mane exoritur; hiemat, & pluit. VIII Idus Nouembris idem ſidus totum exoritur, Auſter vel Fauonius; hiemat. VII Idus Nouembris ſtella [h] clara Scorpionis exoritur; ſignificat tempeſtatem, hiemat; vel [i] Vulturnus, interdum rorat. Sexto Idus Nouembris Vergiliae mane occidunt, ſignificat tempeſtatem; hiemat. Quinto [k] Idus Nouembris [l] hiemis initium, Auſter, aut Eurus,
85 interdum rorat. His diebus vsque in Idus, quae ſuperiore menſe facere non potueris, adhuc tolerabiliter efficies. Sed & proprie hoc obſeruabis, vt pridie, quam plenilunium ſit; ſi minus, certe ipſo plenilunio omnem, quam ſaturus es, fabam vno die ſpargas

VARIETAS LECTIONIS.

u) *ſunt I. B. R.* uu) *ne Lipſ.* x) *primis P. primum I. B. R.* y) *nouiſſime I. B. R.* †) *operis L.* z) *vllam ſementem poſſet id obruere, & nouiſſime poſt coctos fructus tollere I. B. R. poſſit obruere — coactus—tollere L.* (*ſ.* 82) a) *intererunt I. B. I. I. intereunt L. R. H. A. Gr. G. interierunt al.* aa) *adlaqueabuntur L.* b) *ſimilis P.* bb) *fraxinea & ſi ſit minus ornea L.* c) *nam ſi—per ver* om. *Pol.* d) *datur I. B. R.* dd) *conſentaneam L.* e) *conſerere I. B. R.* f) *deſtringenda I. B. R.* g) *IIII. I. B. R.* h) *ſtella—exoritur* om. *P. L.* i) *vel—rorat* om. *P. L.* k) *IV.* coni. *Ponted.* l) *ſtella clara ſcorpionis exoritur, tempeſtatem ſignificat vel Vulturnus interdum rorat IIII idus SS.* hic demum interpon. *P. L.*

NOTAE VARIORVM.

2, 81 LVPINVM) Vid. ſupra ſ. 60.

2, 82 ARBORESQVE QVAE INTERERVNT) Reuocaui lectionem procul dubio ſinceriorem. Quid enim? ablaqueantur-ne arbores, quae interierunt? an potius quae interſunt, inter ſegetem videlicet.

2, 82 ET ELICES SVLCOSQVE AQVARIOS CONVENIT FACERE) Idem eſſe *elices* ac *ſulcos aquarios* cum teſtetur auctor 2, 8 hoc modo: *vt patentes liras, crebrosque ſulcos aquarios, quos nonnulli elices vocant, faciamus*, alterum inutile videtur. Si quis tamen vtrumque retinere velit, legat: *& elices, ſulcosue aquarios, conuenit facere.* PONTED.

2, 86

gas [m]: ſed poſtea licebit ab auibus & pecore defenſam obruas: eamque, ſi ita competierit lunae curſus, ante Idus Nouembris occatam habeas quam pinguiſſimo & nouo loco: ſi minus, quam ſtercoratiſſimo. Satis erit in ſingula iugera vehes ſtercoris comparare [n] 86
numero decem & octo. vehes autem ſtercoris habet modios octoginta. ex quo colligitur, oportere in denos quoquouerſus pedes, modios quinos ſtercoris ſpargere. Quae ratio docet vniuerſo iugero ſatisfacere modios MCCCCXL [o]. Tum etiam conuenit 87
oleas ablaqueare, & ſi ſunt parum fructuoſae, vel cacuminibus retorridae frondis, magnis arboribus quaternos modios ſtercoris caprini circumſpergere, in caeteris autem pro magnitudine portionem ſeruare: eodem tempore vineis ablaqueatis columbinum ſtercus ad ſingulas vites, quod ſit inſtar vnius ſextarii, vel vrinae hominis congios, vel alterius generis quaternos ſextarios ſtercoris infundere. Iugerum vinearum in ſenos pedes poſitarum duae operae ablaqueant. Idibus Nouembris dies incertus, ſaepius tamen placi- 88
dus. Septimo decimo † Cal. Decembris Aquilo, interdum Auſter cum pluuia. Sextodecimo Calendas Decembris Fidis exoritur mane; Auſter, interdum Aquilo magnus. Quintodecimo Calendas Decembris Aquilo, interdum Auſter cum pluuia. Quartodecimo Calendas Decembris ſol in Sagittarium tranſitum facit; Suculae mane oriuntur, tempeſtatem ſignificat. Duodecimo Calendas Decembris Tauri cornua veſperi occidunt; Aquilo frigidus, & pluuia. Vndecimo Calendas Decembris Sucula mane occidit, hie- 89
mat. Decimo Calen. Decembris Lepus occidit mane, tempeſtatem ſignificat. Septimo Calend. Decembris Canicula occidit ſolis ortu, hiemat. Pridie Calendas Decembris totae Suculae occidunt; Fauonius aut Auſter, interdum pluuia. His diebus, quae praete- 90
rita erunt ſuperioribus, opera conſequi oportet. Et, ſi non plurimum ſerimus, optimum eſt intra Calendas Decembris ſementem confeciſſe. Sed etiam longis noctibus ad diurnum ‡ tempus aliquid adiiciendum eſt. nam multa ſunt, quae in lucubratione recte aguntur. Siue enim vineas poſſidemus, pali & ridicae poſſunt dolari, exacuique: ſiue regio ferulae vel corticis ferax eſt, apibus aluearia fieri debent: ſiue palmae ſpartiue [p] 91
foecunda eſt, fiſcinae ſportaeque [q]: ſeu virgultorum [qq], corbes ex vimine. Ac ne caetera nunc perſequar, nulla regio non aliquid affert, quod ad lucubrationem confici poſſit. nam inertis eſt agricolae expectare diei breuitatem, praecipue in iis regionibus, in [r] quibus brumales dies horarum nouem ſunt, noctesque horarum quindecim. Poſſit etiam ſa- 92
lix deciſa pridie ad lucubrationem expurgari, & ad vitium ligamina praeparari. quae ſi natura minus lenta eſt, ante dies quindecim praecidenda, & purgata in ſtercore obruenda eſt, vt lenteſcat. ſin autem iampridem [s] caeſa exaruit, in piſcina maceranda eſt. tum etiam per lucubrationem ferramenta acuere, & ad ea facere, vel facta manubria aptare, quorum optima ſunt ilignea, deinde carpinea, poſt haec fraxinea. Calendis Decembris 93
dies incertus, ſaepius tamen placidus. Octauo Idus Decembris Sagittarius medius occidit; tempeſtatem ſignificat. Septimo Idus Decembris Aquila mane oritur; Africus, inter-

VARIETAS LECTIONIS.

m) *peragas I. B. R.* n) *comportare L. & a. V.* o) *M. CCC. XL. I. B. R.* †) Haec periodus eſt in ſolo Lipſ. ‡) *diuturnum L.* p) *ſpartiuae R. I. I. H. A.* item *Gr. G.* q) *ſpartaeque I. B. R.* qq) *virgulature L.* r) *in quibus* deeſt *P.* s) *pride P.*

NOTAE VARIORVM.

2, 86 MCCCCXL) recte: nam in iugero pedes quadrati ſunt 2880. Antiquae editiones vnum C male omittunt.

2, 90 SED ETIAM LONGIS NOCT.) Quidſi legamus, *de longis noctibus*, vt ſignificetur, partem noctium eſſe adiiciendam diebus.

terdum Auſter, irrorat. Tertio Idus Decembris Corus, vel Septentrio, interdum Auſter
cum pluuia. His diebus quae praeterita erunt ſuperiore menſe opera peragi debebunt,
vtique in locis temperatis, aut calidis: nam [t] frigidis recte fieri iam non poſſunt. Idi-
94 bus Decembris Scorpio totus mane exoritur; hiemat. Sextodecimo [u] Calendas Ianuarii
ſol in Capricornum transitum facit; brumale ſolſtitium, vt Hipparcho [x] placet: itaque
tempeſtatem ſaepe ſignificat. xv Calend. Ianuarias [ventorum [y] commutationem ſigni-
ficat. x [z] Calendas Ianuarias] Capra occidit mane, tempeſtatem ſignificat. Nono Ca-
lendas Ianuarias [a] brumale ſolſtitium (ſicut Chaldaei obſeruant) ſignificat. Sexto Ca-
lend. Ianuarias [a] Delphinus incipit oriri mane; tempeſtatem ſignificat. Quarto Calen-
das Ianuarias [a] Aquila veſpere occidit; hiemat. Tertio Calendas Ianuarias [a] Canicu-
95 la veſpere occidit; tempeſtatem ſignificat. Pridie Calendas Ianuarias [a], tempeſtas
ventoſa. His diebus qui religioſius rem ruſticam colunt [b], niſi ſi vinearum cauſa paſti-
nes [c], negant debere terram ferro commoueri. Itaque quidquid citra id genus effici
poteſt, id ab his comprehenditur, vt olea legatur, & oleum [d] conficiatur, vt vitis pale-
96 tur, & capite tenus alligetur, vt [e] iuga vineis imponantur, & capiſtrentur. Caeterum
palmare, id eſt materias alligare, hoc tempore non expedit, quia plurimae propter ri-
gorem qui fit ex frigore, franguntur. Poſſunt etiam his diebus ceraſi [f], & tuberes [g],
& Armeniacae, atque amygdalae, caeteraeque arbores quae primae florent, inſeri com-
97 mode. Nonnulli [h] etiam [i] legumina ſerunt. Calendis Ianuarii dies incertus. Tertio
Nonas Ianuarii Cancer occidit; tempeſtas varia. Pridie Nonas Ianuarii media hiems;
Auſter multus, interdum pluuia. Non. Ianuariis Fidis exoritur mane; tempeſtas varia.
Sexto Idus Ianuarias Auſter, interdum Fauonius. Quinto Idus Ian. Auſter, interdum
98 imber. Pridie Idus Ian. incertus ſtatus caeli. Per hos quoque dies abſtinent terrenis
operibus religioſiores agricolae, ita tamen vt ipſis Calen. Ianuariis auſpicandi cauſa omne
genus operis inſtaurent. Caeterum differant terrenam molitionem vſque in proximas
Idus. Sed nec ignorare debebit villicus, quid vni iugo boum quoquo menſe per ſin-
gulos dies praeſtari ſatis ſit [l]. Quare huius quoque curae [ll] rationem ſubiiciemus.
99 Menſe Ianuario paleas cum erui macerati ſextariis ſex, vel paleas cum cicerculae freſae
ſemodio, vel frondis corbem pabulatorium modiorum viginti, vel paleas quantum velint,
& foeni pondo viginti, vel affatim viridem frondem ex ilice vel lauro, vel quod his [m]
omnibus praeſtat, farraginem ordeaceam dabit ſiccam [n]: Februario menſe [o] idem, Mar-
tio

VARIETAS LECTIONIS.

t) *in* inſer. *I. B. R.* u) *decimo ſexto I. B. R.* x) *Hypparco I. B. R. Hyparco L.* y) *ventorum — Ianuarias* deſunt *I. B. R.* z) *X V Pol.* ſ. 95) a) *Ianuarii I. B. R. I. I.* b) *volunt I. B. R.* c) *nam* interpon. *I. B. R.* d) *oleum* om. *L. I. B. R.* e) *& I. B. R.* f) *ceraſa I. B. R.* g) *tubures I. B. R.* h) *Tamen P.* i) *& I. B. R.* l) *eſt I. B. R. ſiliquis & lauru P.* ll) *curationem L.* m) *his* abeſt *I. B. R.* n) *ſiccam* deeſt *P.* o) *menſe* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

2, 94 SIGNIFICAT) Quid? diſputat Cl. Morg. I, 59.

2, 98 AVSPICANDI CAVSA) Moris enim erat, vt Romani Calendis Ian. cuiuſcunque profeſſionis eſſent, aliquid agerent, ſaltem vt felix caperent anni totius auſpicium. Ouidius Faſt. I, 165 *Poſtea mirabar, cur non ſine litibus eſſet Prima dies. Cauſam percipe, anus ait. Tempora commiſi naſcentia rebus agendis, Totus ab auſpicio ne foret annus iners. Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo: Nec plus quam ſolitum teſtificatur opus.* In Curia quippe Romana Cal. Ian. a nouo Conſule lites auſpicandi gratia dirimebantur, quo adludit Ouidius. Vide Turnebum Adu 3, 9 Sic de auunculo ſuo ſcribit Plinius epiſt. 3, 5, 8 *Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſſa, ſed ſtudendi.* Ad quem locum confer Muretum Var Lect.

tio idem, vel, ſi opus facturi ſunt, foeni pondo quinquaginta. Aprili frondem querne- 100 am, & populneam. ex Cal. ad Idus, vel paleas, vel [p] foeni pondo quadraginta. Maio pabulum affatim: Iunio ex Calen. frondem affatim: Iulio idem, Auguſto idem, vel paleas ex aruo pondo quinquaginta. Septembri frondem affatim, Octobri frondem, & 101 ficulnea folia. Nouemb. ad Idus frondem vel folia ficulnea, quae ſint corbis vnius. Ex Idibus glandis modium vnum paleis immiſtum, & lupini macerati modium vnum paleis immiſtum, vel maturam farraginem. Decemb. frondem aridam, vel paleas cum erui ſemodio macerato, vel lupini, quod ex ſemodio macerato exierit [q] vel glandis modium vnum [r], vt ſupra ſcriptum eſt, vel farraginem.

III. Et quoniam percenſuimus opera, quae ſuis quibuſque temporibus anni villicum exequi oporteret †, memores polliciti noſtri ſubiungemus cultus hortorum, quorum aeque curam [a] ſuſcipere debebit, vt & quotidiani victus ſui leuet ſumptum, & aduenienti domino praebeat, quod ait poëta, inemptas ruris [b] dapes. Democritus [c] in eo 2 libro, quem Georgicon [d] appellauit, parum prudenter cenſet eos facere, qui hortis [e] extruant munimenta, quod neque latere fabricata maceries † perennare [f] poſſit, pluuiis ac tempeſtatibus plerumque infeſtata, neque lapides [ff] ſupra rei dignitatem poſcat impenſa. ſi vero amplum modum ſepire quis velit, patrimonio eſſe opus. Ipſe igitur oſtendam rationem, qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudumque munimus. Vetuſtiſſimi auctores viuam ſepem ſtructili † praetulerunt, quia non ſolum minorem 3 impenſam deſideraret, verumetiam diuturnior immenſis temporibus [g] permaneret: itaque

VARIETAS LECTIONIS.

p) *& P.* q) *exegerit I. B. R.* r) *aliter modios duos* interſer. *I. B. R.* [C. III.] †) *oportet L.* a) *culturam P. L.* b) *rure depes P.* c) *Democritus in eo libro - - - - pecudumque munimus* deſunt *P.* d) *Georgica I. B. R. Georgicam L.* e) *hortorum I. B. R.* †) *materies* omn. f) *perannare St. C.* ff) *lapidis — impenſam L.* †) *ſtructuli I. I.* g) *operibus P. L.*

NOTAE VARIORVM.

Lect. 18, 13 & Cellarium de vigiliis & lucubrationibus Vet. §. 15. SCHOETTG.

2, 100 PALEAS EX ARVO) Quid ſi *ex eruo paleas?* Idem iam coniecit VRSIN.

[C. III.] *Proſa de cultu hortorum* dicitur in lemmate antiquo hoc caput reſpectu habito ad carmen de horti cultura. Vide Dilherrum tom. 1. Diſpp. p. 67. SCHOETTG.

3, 1 POLLICITI NOSTRI) ſupra 1, 2.

3, 1 QVAE SVIS QVIBVSQVE TEMPORIBVS) *quaeque* legendum putat VRSIN. & ſtat ſane pro illo conſuetudo emendate loquentium.

3, 1 INEMPTAS DAPES) Virg. Ge. 4, 133 Horat. epod. 2, 48.

3, 2 MACERIES PERENNARE) Ita legi non tam VRSINVS, quam in altero ratio ipſa, & in altero auctoritas librorum poſtulat. Caeterum quod de latericio opere hic dicitur, pluuiis illud infeſtari, meminerint, qui noſtros mores cogitant, laterem crudum, & ſole tantum duratum, non coctilem intelligi.

3, 2 LAPIDES — POSCAT IMPENSA) *lapidis — impenſam* ingenioſe coniicit legendum VRSIN. Vulgatam ita intelligebam, neque *impenſa* vel ſumtus *ſupra dignitatem* negotii magnus *poſcat lapides*: h. e. neque operae pretium videatur, in rem non nimis fructuoſam tantam impenſam facere, quantam poſtulat lapideus murus.

3, 3 VIVAM SEPEM) De quattuor tutelarum generibus, in quibus primo loco ponit *ſepem viuam* Varro 1, 14. De munimine hortorum etiam Pall. 1, 34, 4 ſqq. & Febr. 24. Caeterum comparat BVCHNERVS cum *viuae ſepis* appellatione illud, quod ſ. 7 *interimi* non poſſe dicit, it. ſ. 41 vbi *emori* dicuntur plantae, itemque Virgilianum *interfice meſſem.* Commemorat etiam ſingulare ſepis genus apud Maſſilienſes, ex oſſibus humanis, de quo Plutarchum citat in Mario p. 417 f.

3, 3 IMMENSIS TEMPORIBVS) *Infenſis* vid. leg. VRSINO. Sed ſi quid mutare placeat, malim cum Mediceo legere, *immenſis operibus.*

4 que vepres efficiendi conſitis ſpinis rationem talem reddiderunt. Locus, quem ſepire deſtinaueris, ab aequinoctio autumnali ſimulatque terra maduerit imbribus, circumuallandus eſt duobus ſulcis tripedaneo ſpatio inter ſe diſtantibus. modum altitudinis & latitudinis eorum abunde eſt eſſe bipedaneum: ſed eos vacuos perhiemare patiemur [h] praeparatis ſeminibus, quibus obſerantur. ea ſint vaſtiſſimarum ſpinarum, maximeque rubi, & paliuri, & eius quam [i] Graeci vocant κυνόσβατον [l], nos ſentem canis appellamus.
5 Horum autem ruborum ſemina quam maturiſſima [m] eligi [n] oportet, & erui moliti farinae immiſcere: quae cum eſt aqua conſperſa, illinitur vel nauticis veteribus funibus, vel quibuslibet aliis reſtibus. ſiccati deinde funiculi reponuntur in tabulato: mox vbi bruma confecta eſt, intermiſſis quadraginta diebus, circa hirundinis aduentum, cum iam Fauonius exoritur, poſt Idus Febr. ſi qua in ſulcis per hiemem conſtitit aqua, exhauritur, reſolutaque humus, quae erat autumno regeſta, vſque ad mediam ſulcorum altitudinem re-
6 ponitur. Praedicti deinde funes de tabulato prompti explicantur, & in longitudinem per vtrumque ſulcum porrecti obruuntur, ſed ita, vt non nimium ſupergeſta terra ſemina ſpinarum, quae inhaerent toris funiculorum, enaſci poſſint. ea fere circa trigeſimum diem prorepunt: atque vbi coeperunt aliquod incrementum habere, ſic inſueſci debent, vt in
7 id ſpatium, quod ſulcis interiacet, inclinentur. Oportebit autem virgeam [o] ſepem interponere, quam ſuperſcendant [oo] ſentes vtriuſque ſulci, & ſit quo interdum quaſi adminiculo priuſquam corroborentur, acquieſcant. Hunc veprem manifeſtum eſt interimi [p] non poſſe, niſi radicitus effodere velis. caeterum etiam [q] poſt ignis iniuriam melius renaſci, nulli dubium eſt. Et haec quidem claudendi horti ratio maxime eſt antiquis probata.
8 Locum autem [prius [r]] eligi conueniet, ſi permittit agri ſitus, iuxta villam, praecipue pinguem, quique adueniente riuo, vel ſi non ſit fluens aqua, fonte puteali poſſit irrigari [s]. Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem, tum demum effodiendus eſt, cum ſol vltimas partes Virginis obtinebit, id eſt menſe Septemb. ante aequinoctium autumnale: ſiquidem tunc [t] maxime explorantur vires fontium, cum ex longa ſiccitate aeſtatis terra
9 caret humore pluuiali. Prouidendum eſt autem, ne hortus areae ſubiaceat, ne [u] per trituram venti poſſint paleas aut puluerem in eum perferre: nam vtraque ſunt oleribus inimica. Mox inordinandi [x] paſtinandique ſoli duo ſunt tempora: quoniam duae quoque olerum ſationes: nam & autumno & vere plurima ſeruntur; melius tamen vere riguis

VARIETAS LECTIONIS.

h) *patientur B. R.* i) *quem I. B. R.* l) κυνόσβατος *I. B. R.* m) *amariſſima L.* n) *religi I. B. R.* o) *virgineam Gryph.* oo) *ſuper ſe pandant L.* p) *interim Ienſ.* q) *etiam* om. *P.* r) *prius* om. *P.* s) *rigari I. B. R.* t) *tunc* deeſt *I. B. R.* u) *neue I. B. R.* x) *ordinandi L* & omnes ante Steph.

NOTAE VARIORVM.

3, 4 LOCVS QVEM SEPIRE) Geop. 5, 45. SCHOETTG.

3, 4 MAXIMEQVE RVBI) Nomina vero ruborum adfert Artemidorus Oneirocr. 4, 59. ἄκανθαι δὲ καὶ σκύλοπες, καὶ παλίουροι, καὶ βάτοι, καὶ βάλανοι, πρὸς μὲν ἀσφάλειαν ἐπιτήδεια, ἅπαντα, διὰ τὸ εἰς φραγμοὺς γίνεσθαι, καὶ ἕρκη χωρίων. Vertit Cornarius: *Spinae porro & pali, & paliuri, & rubi, & glandes, ad ſecuritatem quidem omnia commoda exiſtunt, propterea quod ſepes inde fiant, & regiones includantur.* SCHOETTG.

3, 5 HORVM AVTEM RVBORVM) Vox *ruborum* videtur abundare VRSIN.

3, 7 VIRGEAM SEPEM) *Virgulam, quae tutelam vineis aut hortis praeſtet,* vocat Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 10. SCHOETTG.

3, 8 LOCVM AVTEM [PRIVS] ELIGI) Includendum illud *prius* iudicabam, ſiue abundans, ſiue corruptum id eſſet, ante quam Medicea ſcriptura mihi innoteſceret.

3, 9 INORDINANDI) Vereor, vt proba vox ſit, certe ἅπαξ λεγομένη videtur, Lexicis propterea praetermiſſa. Sapit Germaniciſmum, *anordnen.*

3, 10

guis locis, quoniam & naſcentis anni clementia excipit prodeuntia [y] ſemina; & ſitis ae-
ſtatis reſtinguitur fontibus. At vbi loci natura neque manu illatam, neque ſuae [yy] ſpon- 10
tis aquam miniſtrari [z] patitur, nullum quidem aliud auxilium eſt, quam hiemales pluuiae.
Poteſt tamen etiam in ſicciſſimis locis opus cuſtodiri, ſi depreſſius paſtinetur ſolum: eiuſ-
que abunde eſt gradum effodere tribus pedibus, vt in quatuor conſurgat regeſtum. At 11
vbi copia eſt rigandi, ſatis erit non alto bipalio [a], id eſt, minus quam duos pedes ferra-
mento nouale conuerti. Sed curabimus, vt ager quem vere conſeri oportet, autumno
circa Calend. Nouemb. paſtinetur: quem deinde velimus autumno inſtituere, menſe
Maio conuertemus [b], vt aut hiemis frigoribus, aut aeſtiuis [bb] ſolibus & gleba ſoluatur,
& radices herbarum necentur: nec multo ante ſtercorare debebimus: & [c] cum ſationis
appropinquabit [d] tempus, ante quintum diem exherbandus erit locus, ſtercorandusque,
& ita diligenter foſſione iterandus [dd], vt fimo terra commiſceatur. Optimum vero 12
ſtercus eſt ad hunc vſum aſini, quia minimum herbarum creat: proximum vel armenti,
vel ouium, ſi ſit anno maceratum: nam quod homines faciunt, quamuis habeatur ex-
cellentiſſimum, non tamen neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudae glareae, aut ſine vllo ro-
bore ſolutiſſimae arenae, cum maior ſcilicet vis alimenti deſideratur. Igitur ſolum, quod 13
vere conſerere deſtinauerimus, poſt autumnum patiemur effoſſum iacere brumae frigo-
ribus & pruinis inurendum: quippe e contrario ſicut calor aeſtatis, ita vis frigoris exco-
quit terram, fermentatamque ſoluit. quare peracta bruma tum demum ſtercus iniicie-
tur [e], & circa Idus Ianuarias humus refoſſa in areas [f] diuiditur; quae tamen ſic infor-
mandae ſunt, vt facile runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum perue-
niant, ne qui proſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur: ſed potius per ſemitas
ingrediantur, & alterna vice dimidias areas eruncent. Haec, quae ante ſationem facienda 14
ſunt, dixiſſe abunde eſt. Nunc [g] quid quoque tempore vel colendum, vel ſerendum ſit,
praecipiamus [h]: & primum de his generibus loquendum eſt, quae poſſunt duobus ſeri
temporibus, id eſt autumno & vere. Sunt autem ſemina braſſicae, & lactucae, cinarae,
erucae, naſturcii, coriandri, chaerephylli [i], anethi, paſtinacae, ſiſeris [l], papaueris:
haec enim vel [m] circa Calend. Septembres, vel melius ante Calendas Martias Februario
ſeruntur. Locis vero ſiccis, aut [n] tepidis, qualia ſunt [o] Calabriae [p] & Appuliae mariti- 15
ma, poſſunt circa Idus Ianuarias terrae committi. Rurſus quae tantum [q] autumno con-
ſeri debent (ſi tamen vel maritimum, vel apricum agrum incolimus) haec fere ſunt, al-
lium, cepae [r] capitula, vlpicum, ſinapis. Sed [s] etiam [t] nunc quo quidque tempore ter-
rae

VARIETAS LECTIONIS.

y) *naſcentia* I. B. R. yy) *ſua ſponte* L. z) *miniſtrare* B. R. (*ſ.* 11) a) *bipedalio* P. b) *conuertamus* I B. R. bb) *aeſtibus ſolis* L. c) *Sed* I. B. R. *Lipſ.* d) *appropinquauit* I. B. R. dd) *ageranḋus* L. e) *initietur* R f) *areis* I. B. R. g) *in vno quid quoue* I. B. R. h) *praecipiemus* I. B. R. i) *chaereofolii* I. B. R. *chaerephyli* I. I. H. A. G. *cereofolii* L. l) *ciceris* I. B. R. *Sigeris* L. m) *vel* deeſt I. B. R. n) *&* I. B. R. o) *ſunt* deeſt I. B. R. p) *Calabryae* P. I. B. *calabrayae* Reg. q) *tamen* I. B. R. r) *caepe: capitula* I. B. R s) *Sed* deeſt I. B. R. t) *iam potius* P.

NOTAE VARIORVM.

3, 10 POTEST TAMEN) Conf. Col. 10, 150 Pall. 1, 34, 2.

3, 11 NON ALTO BIPALIO) Vide ſis, ſed caue audias Meurſium ad Ca. 6, 3.

3, 13 IN AREAS DIVIDITVR) Pall. 1, 34, 7.

3, 15 APPVLIAE MARITIMA) Vnde *Apulia ſiticuloſa* Horatio. BVCHN.

3, 15 CEPAE, CAPITVLA) *cepe, inula* &c. legendum. nam *capitulum* pro *inula* mendoſe ſcriptum eſt. VRSIN.

3, 18

16 rae mandari plerumque conueniat, per menſes digeramus. Ergo [u] poſt Calendas Ianua-
rias confeſtim recte ponetur lepidium. Menſe autem Februario vel planta vel ſemine
ruta, atque aſparagus, & iterum [uu] cepae ſemen, & porri: nec minus ſi vernum & ae-
ſtiuum fructum voles habere, ſyriacae radicis, & rapae napique ſemina obrues. nam al-
17 lii, & † vlpici vltima [x] eſt huius temporis poſitio. At circa Calendas Martii locis apri-
cis licet porrum (ſi iam ingranduit) transferre. Item panacem vltima parte Martii men-
ſis. Deinde circa Calendas Apriles aeque porrum atque inulam, & ſerotinam plantam
rutae. Item vt maturius naſcatur, cucumis, cucurbita, capparis, ſerenda eſt. nam ſemen
betae, cum Punicum malum florebit, tum demum optime ſeritur. Porri autem caput
18 circa Idus Maias tolerabiliter adhuc [y] transfertur. Poſt [z] hoc [a], nihil ingruente aeſtate
obrui debet, niſi ſemen apii, ſi tamen rigaturus es. ſic enim optime † per aeſtatem ‡
prouenit. Caeterum Auguſto circa Vulcanalia tertia ſatio eſt: eaque optima radicis &
rapae, itemque [b] napi & ſiſeris, nec minus oleris atri. atque haec ſunt ſationum tempo-
19 ra. Nunc de iis, quae aliquam curam deſiderant [c], ſingulis loquar, quaeque praeteriero
intelligi oportebit nullam operam poſtulare niſi runcatoris: de qua ſemel hoc dicendum
20 eſt, omni tempore conſulendum eſſe, vt herbae exterminentur. Vlpicum quod quidam
allium Punicum vocant, Graeci autem ἀφροσκόροδον appellant, longe maioris eſt incre-
menti quam allium: idque circa Calend. Octobris, antequam deponatur, ex vno capite in
plura diuidetur [d]. habet enim velut allium plures cohaerentes ſpicas, eaeque cum ſint di-
21 uiſae, liratim ſeri debent, vt in puluinis poſitae minus infeſtentur hiemis aquis. Eſt au-
tem lira ſimilis ei porcae, quam in ſationibus campeſtribus ruſtici faciunt, vt vliginem
vitent: ſed haec in hortis minor eſt facienda, & per ſummam partem eius, id eſt in dor-
ſo inter palmaria ſpatia, ſpicae vlpici, vel allii (nam id quoque ſimiliter conſeritur) diſpo-
nendae [e] ſunt. ſulci lirarum inter ſe diſtent ſemipedali ſpatio. deinde cum ternas fibras
emiſerunt ſpicae, ſarriantur. nam quo ſaepius id factum eſt, maius ſemina capiunt incre-
mentum. deinde ante quam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere, & in
22 terram proſternere conueniet, quo vaſtiora capita fiant. Regionibus autem pruinoſis †
neutrum horum per autumnum ſeri debet: nam brumali tempore corrumpuntur: quod
fere menſe Ianuario miteſcit: & idcirco frigidis locis tempus optimum eſt allium vel vl-
picum ponendi circa Idus praedicti menſis. ſed quandocunque [f] vel conſeremus, vel iam
matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in iis locis, quibus aut obruentur, aut eruen-
tur, vt luna infra terram ſit. nam ſic ſata, & rurſus ſic recondita, exiſtimantur neque
23 acerrimi ſaporis [g] exiſtere, neque mandentium halitus inodorare. Multi tamen haec an-
te Calend. Ianuarias mediis diebus ſerunt menſe Decembri, ſi caeli tepor, & ſitus terrae
permittit. Braſſica, cum VI foliorum erit, transferri debet, ita vt radix eius liquido
fimo prius illita †, & [h] inuoluta tribus algae taeniolis pangatur. haec enim res efficit,
vt

VARIETAS LECTIONIS.

u) *Ergo* deeſt *Lipſ.* uu) *interdum caepe I. B. R. interdum iterum Lipſ.* †) *&* deeſt *P.* x) *vltima* deeſt *I. B. R.* y) *ad hoc P* z) *Poſt* deeſt *P.* (*ſ. 18*) a) *hos I. B. R.* †) *optime* deeſt *I. B. R.* ‡) *aeſtum P.* b) *item I. B. R.* c) *de* interſ. *I. B. R.* d) *diuiditur I. B. R.* e) *diſponendi I. B. R.* †) *pluuioſis Lipſ.* f) *quando conſeremus I. B. R. quando vel P.* g) *ſaporis exiſtere, neque mandentium halitus inodorare* deſunt in vtroque Codice *Pol.* †) *inlinita Lipſ.* h) *etiam P.*

NOTAE VARIORVM.

3, 18 CIRCA VVLCANALIA) V. Cellarii diſſ. de vigiliis & lucubratt. vett. §. 15. SCHOETTG.

3, 20 SPICAS) Vid. ad Ca. 70, 1.

3, 23 ITA VT RADIX EIVS) Vid. Pall. Febr. 24, 7.

3, 28

vt in coctura celerius madeſcat & viridem colorem ſine nitro [i] conſeruet. Eſt autem 24
frigidis & pluuiis regionibus poſitio eius optima poſt Idus Aprilis; cuius depreſſae plantae cum tenuerint, quantum olitoris ratio patitur, ſaepius ſarrita & ſtercorata melius conualeſcit, plenioriſque incrementi & coliculum facit, & cymam. Nonnulli hanc eandem locis apricioribus a Calen. Martiis deponunt: ſed maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hibernum caulem amplum facit, cum eſt ſemel deſecta. Poſſis autem vel maximos caules bis transferre. idque ſi facias, plus ſeminis, & maioris incrementi praebere dicuntur. Lactuca totidem foliorum quot braſſica transferri debet. locis quidem apricis, 25
& maritimis optime autumno ponitur, mediterraneis & frigidis contra : hieme non aeque commode diſpergitur. ſed [k] huius quoque radix fimo liniri debet, maioremque copiam deſiderat aquae, ſicque [l] fit tenerioris folii. Sunt [m] autem complura lactucae gene- 26
ra, quae ſuo quoque tempore ſeri oportet: earum [n] quae fuſci, & veluti purpurei, aut etiam viridis coloris, & criſpi folii, vti Caeciliana, menſe Ianuar. recte differitur [nn]. At Cappadocia, quae pallido & pexo denſoque folio viret, menſe Februario: quae deinde candida eſt [o], & criſpiſſimi folii, vt in prouincia Baetica & † finibus Gaditani municipii, menſe Mart. recte pangitur. Eſt & Cyprii generis ex albo rubicunda, leui & te- 27
nerrimo folio, quae vſque [p] in Idus April. commode diſponitur. Fere tamen aprico caeli ſtatu, quibus locis aquarum copia eſt, pene toto anno lactuca ſeri poteſt: quae quo tardius caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercita in latitudinem ſe diffundit. eadem eſt ratio etiam intybi, niſi quod hiemem magis ſuſtinet: ideoque vel frigidis regionibus primo [q] autumno ſeri poteſt. Cinarae ſobolem melius per autumni [r] aequinoctium diſponemus [s]; 28
ſemen commodius circa Calendas Martii ſeremus; eiuſque plantam circa Calend. Nouemb. deprimemus [t], & multo cinere ſtercorabimus. id enim genus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum. Sinapi [u] atque coriandrum, nec minus eruca & ocimum, ita vti 29
ſata

VARIETAS LECTIONIS.

i) *nigro L.* k) *&* inſ. *L.* & editi *poſt I. B. R.* l) *ſi quae tenerioris I. B. R.* m) *Suntque complura I. B. R.* n) *Earumque Reg.* nn) *differtur L* o) *eſt* om. *I. B. R.* †) *eſt* omn. p) *quae in idus Octobris L. Pol. quae in Idibus* editi. q) *primo P. proximo* al. r) *autumnum I. B. R.* s) *diſponimus I. B. R.* t) *reprimemus I. B. R.* u) *Sinape & erucam* omnes.

NOTAE VARIORVM.

3, 23 SINE NITRO) Praeter ea, quae Beroaldus in Indice dabit, conferri iubet SCHOETTGENIVS Humelbergium & Liſterum ad Apicium 3, 1. Et eſt res nota, carnem etiam, ſi in ſalſura nitro conſpergatur, ſanguineum colorem ſeruare, vt is ne coctura quidem deinceps decedat.

3, 24 CVIVS DEPRESSAE PLANTAE) Vid. leg. *cuius depreſſa planta* VRSIN. Sed ita *tenuerit* etiam vna littera minutum poni deberet. Nos ſublato inciſo, quod erat poſt *plantae*, & repoſito poſt *tenuerint*, blandiorem feciſſe huic loco medicinam videmur. Singulares voces ad *braſſicam* pertinent, plurales ad *plantas*.

3, 26 LACTVCAE GENERA) Vid. 10, 181 ſqq.

3, 26 ET FINIBVS GADITANI MVNICIPII) Neſcio quomodo editi omnes conſentiant in eo, quod ego apertum ſphalma puto.

3, 27 VSQVE IN IDVS) Praetuli hanc lectionem, quod conuenit melius cum 10, 193.

3, 29 SINAPE ATQVE CORIANDRVM, NEC MINVS ERVCAM) Lego: *Sinapi atque Coriandrum, nec minus eruca & ocymum* &c. non ignorans in latinis lexicis illam Sinape inflexionem probari. Sed quoniam huic loco eidemque vitioſo innituntur, non eſt, cur illorum auctoritatem tantopere vereamur, praeſertim cum veteres Grammatici qui purioribus libris quam nos vtebantur, hanc Sinapis inflectendi differentiam non commemorent. PONTED. Tanto minus dubitauimus recipere hanc lectionem, quod de *Sinape* iam idem viſum Voſſio de vitiis Serm. lat. c. 12 alterum autem ita apertum, vt dubitari non poſſit.

3, 31

ſata ſunt, ſua ſede immota permanent: neque eſt eorum cultus alius, quam vt ſtercorata
runcentur. poſſunt autem non ſolum autumno, ſed & vere conſeri. Plantae quoque ſina-
pis prima hieme translatae plus cymae vere afferunt. Panax vtroque tempore leui [uu] &
ſubacta terra rariſſime differitur [x], quo maius incrementum capiat: melius tamen eius
30 verna ſatio eſt. Porrum [y] ſi ſectiuum facere velis, denſius ſatum praeceperunt priores re-
linqui: & ita cum increuerit, ſecari. Sed nos docuit vſus longe melius fieri, ſi differas,
& eodem more, quo capitatum modicis ſpatiis, id eſt, inter quaternos digitos depangas,
31 & cum conualuerit, deſeces. In eo autem quod magni capitis efficere voles, ſeruan-
dum [z] eſt [a], vt ante quam translatum deponas, omnes radiculas amputes †, & fibra-
rum ſummas partes intondeas. tum teſtulae, vel conchae, quaſi ſedes in ſingulis ſubiectae
32 ſeminibus [b] adobruuntur, vt fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati
aſſidua ſarritio & ſtercoratio eſt. nec alius [c] tamen ſectiui, niſi quod toties [d] rigari, &
ſtercorari, ſarririque debet, quoties [e] demetitur. ſemen eius locis calidis menſe Ianuario,
frigidis Februario ſeritur: cuius incrementum quo maius fiat, raris linteolis complura
grana illigantur, atque ita obruuntur. Enatum autem in iis [f] locis, quibus aqua ſubmini-
ſtrari non poteſt, differri [g] debet circa aequinoctium autumni: at quibus poſſis humo-
33 rem praebere, menſe Maio recte transfertur [h]. Apium quoque poſſis plantis ſerere, nec
minus ſemine. ſed [i] praecipue aqua laetatur, & ideo ſecundum fontem commodiſſime
ponitur. quod ſi quis id velit lati folii facere, quantum ſeminis poſſint tres digiti compre-
hendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas diſpoſitum releget [l]. vel ſi criſpae frondis
id fieri maluerit [m], ſemen eius inditum pilae, & ſaligneo palo [mm] pinſitum, expoliatum-
34 que, ſimiliter in [n] linteolis ligatum obruet [o]. Poteſt etiam citra [p] hanc operam fieri
criſpum qualitercunque ſatum, ſi, cum eſt natum, incrementum eius ſuperuoluto cy-
lindro coërceas [q]. Satio eius eſt optima poſt Idus Maias vſque in ſolſtitium: nam tepo-
rem deſiderat. Fere etiam his diebus ocima ſeruntur: quorum cum ſemen obrutum eſt,
diligenter inculcatur pauicula, vel cylindro. nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerum-
35 que corrumpitur. Paſtinaca, & ſiſer, atque inula, conualeſcunt alte paſtinato & ſterco-
rato loco: ſed quam rariſſime ponenda ſunt, vt maiora capiant incrementa. Inulam ve-
ro interuallo trium pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices, & radicibus, vt
oculus harundinis, ſerpit. nec eſt alius cultus horum omnium, niſi vt ſarritionibus her-
bae tollantur. Commodiſſime autem deponentur prima parte Septembris, vel vltima
36 Auguſti parte. Atrum olus †, quod Graecorum quidam vocant ἱπποσέλινον [r], non-
nulli

VARIETAS LECTIONIS.

uu) *leni I.B.R.* x) *differuntur Pol.* y) *Porro P. L.* z) *ſerendum* interpon. *P.* (*ſ.31*) a) *eſt P. ſit* al. †) *deamputes L.* b) *ſemitibus I. B. R.* c) *aliud I B. R.* d) *totiens L. I. B. R.* e) *quotiens L. I. B. R.* f) *his I. B. R. Iuntt.* g) *differri P. deferri* al. h) *transferuntur P.* i) *ſed* deeſt *I. B. R* l) *religet I. B. R. liget P.* m) *malueris I. B. R* mm) *pilo L.* n) *in* omitt. *P.* o) *obruat I. B. R.* p) *citra P. Iuntt. circa* al. q) *coërceas I. B. R. coërceat* al. †) *orum P.* r) πετροσέλινον inſ. *P. L.*

NOTAE VARIORVM.

3, 32 RARIS LINTEOLIS) Plin. 19, 7 ſ. 36. *Quaedam meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quam ſparſo. Ita certe porrum & allium ſerunt in laciniis colligatum.*

3, 33 RELEGET) Sanum non eſſe hoc verbum auſim confirmare: quomodo ſanari poſſit locus, non comminiſcor. Quid ſi tamen *liget*, quod Florentiae legitur, ortum ſit vitio dictantis ῥωβικῶ, ex *riget.*

3, 34 CITRA HANC OPERAM COERCÆAS) Ita ſcribendum adnotaueram ante quam conferri a me antiquiſſima exemplaria poſſent. Conf. Col. 10, 319.

3, 35 RARISSIME) *Rariſſima* placet VRSIN.

3, 36

nulli σμύρνιον [s], paſtinato loco ſemine debet conſeri, maxime iuxta maceriam [t]: quoniam & vmbra gaudet, & qualicunque conualeſcit loco: idque cum ſemel ſeueris, ſi non totum radicitus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſubmittas, aeuo manet, paruamque ſarritionis exigit culturam. ſeritur a Vulcanalibus vſque in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario [tt]. Menta dulcem deſiderat vliginem; quam ob cauſam iuxta fon- 37
tem menſe Martio recte ponitur. Cuius ſi forte ſemina defecerunt, licet de noualibus ſilueſtre mentaſtrum colligere, atque ita [u] inuerſis cacuminibus diſponere: quae res feritatem detrahit, atque edomitam reddit. Rutam autumno ſemine ſatam menſe Martio 38
differre [x] oportet in apricum, & cinerem aggerare, runcarique donec conualeſcat, ne herbis enecetur. ſed velata manu debebit runcari: quam niſi contexeris, perniciosa naſcuntur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo atque tumor † inceſſerit, oleo ſubinde perungito. eiuſdem frutex pluribus annis permanet [y] innoxius, niſi ſi mulier, quae in menſtruis eſt, contigerit eum, & ob hoc exaruerit [z]. Thymum, & tranſmarina cunila, & ſerpyllum, ſicut priore libro iam retuli, magis al- 39
uearia curantibus, quam olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos ea condimentorum cauſa (nam ſunt quibuſdam eſculentis aptiſſima) non alienum putamus etiam [a] in hortis habere. Locum neque pinguem, neque ſtercoratum, ſed apricum deſiderant, vt quae macerrimo ſolo per ſe maritimis plerumque regionibus naſcuntur. Hae res & ſemine, & plantis circa aequinoctium vernum ſeruntur. melius tamen eſt thymi nouellas plantas 40
diſponere; quae cum ſubacto ſolo depreſſae fuerint, ne tarde comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oportet, atque ita pinſito [b] pridie quam volueris vti, aquam † medicare; quae cum ſuccum eius perceperit [c], depoſitis fruticibus infunditur, donec eos recte confirmet. Ceterum cunila viuacior eſt, quam vt impenſius [d] curanda ſit. Lepi- 41
dium cum ante Cal. Martias habueris diſpoſitum, velut porrum ſectiuum demetere poteris: rarius tamen. nam poſt Cal. Nouemb. ſecandum non erit, quoniam frigoribus violatum emoritur: biennio tamen ſufficiet, ſi diligenter ſarritum [e] & ſtercoratum fuerit. multis etiam locis viuacitatem ſuam vſque in annos decem prorogat. Beta florente 42

Punico

VARIETAS LECTIONIS.

s) *σμινααῖον I. B. R. Ζμυρναῖον P. σμυρναῖον* vt videtur *L.* t) *maceriem Reg.* tt) Interpunctionem hanc probat *Morg. 1, 60.* u) *ita* deeſt *P.* x) *deferre I. B. R.* †) *intumor ceſſerit P.* y) *manet I. B. R.* z) *inaruerit I. B. R.* (*ſ. 39*) a) *etiam* deeſt *I. B. R.* b) *in illo P. in ſicco L.* †) Ita *Lipſ. aqua* al. c) *perceperis I. B. R.* d) *impenſe I. B. R.* e) *ſartum L, I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 36 IVXTA MACERIAM) Plin. 19, 8 ſ. 48 *Hippoſelinum veteres praeceperant in locis incultis lapidoſis iuxta maceriam ſeri: nunc & repaſtinato ſeritur* &c.

3, 38 QVAE IN MENSTRVIS EST) vid. ſ. 50.

3, 39 TRANSMARINA CVNILA) Foedata lectio ob illud ſtirpium monſtrum *tranſmarina cunila;* quod ſic deſtruo: *Thymum, ros marinus, cunila, & ſerpillum;* de quibus, vt ipſe ait, egit *priore libro* nempe nono, non decimo; in nono enim Apium cultum docuit, & de hiſce ſtirpibus ita c. 4 verba fecit: *Eademque regio foecunda ſit fruticis exigui, & maxime thymi aut origani, tum etiam thymbrae, & noſtratis cunilae, quam Satureiam ruſtici vocant. Poſt haec frequens ſit incrementi maioris ſurculus, vt ros marinus, & vtraque cytiſus.* Et paulo poſt: *Saporis praecipui mella reddit thymus, thymo deinde proxima thymbra ſerpillumque & origanum. Tertiae notae ſed adhuc generoſae, marinus ros, & noſtras cunila quam dixi ſatureiam.* PONTED.

3, 40 AQVAM MEDICARE) Ita legendum contra librorum omnium conſenſum cenſui. Hauſit vltimam prioris vocis literam eadem ſequens. Si quis non bene cohaerere putet iſta, *contundi oportet — atque ita pinſito — medicare;* ille *medicari* legat. Sed idem etiam paullo ante ſ. 38 verbis *differre & aggerare* accommodet, quod ſequitur *runcari,* legatque *runcare.* Caeterum vſum verbi *medicare* docet noſter *6, 4, 4.*

3, 42

Punico malo ſemine obruitur, & ſimul atque quinque foliorum eſt, vt braſſica, differtur
aeſtate, ſi riguus eſt hortus [f]: at ſi ſiccaneus, autumno, cum iam pluuiae inceſſerint,
diſponi debebit [g]. Chaerephyllum [h], itemque olus atriplicis, quod Graeci vocant
ἀτϱάφαξυν [i], circa Cal. Octob. obrui oportet non frigidiſſimo loco. nam ſi regio ſae-
uas [l] hiemes habet, poſt Idus Februarias ſemina differenda ſunt, ſuaque de [m] ſede par-
tienda. Papauer & anethum eandem habent conditionem ſationis, quam chaerephyl-
43 lum & ἀτϱάφαξυς [n]. Satiui aſparagi, & † quam corrudam ruſtici vocant, ſemina
fere biennio praeparantur. ea cum pingui & ſtercoroſo ſolo poſt Idus Februarias ſic
obrueris, vt quantum tres digiti ſeminis comprehendere queunt, ſingulis foſſulis depo-
nas ‡, fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur, & quaſi vnitatem faciunt;
quas radiculas ſic illigatas atque connexas olitores ſpongias [o] appellant. eaſque [p] poſt
quatuor & viginti menſes in locum apricum, & bene madidum [q], ſtercoratumque [r] tranſ-
44 ferri conuenit. Sulci autem inter ſe pedali menſura diſtantes fiunt non amplius dodran-
talis altitudinis, in quam ita ſpongiolae [s] deprimuntur, vt facile ſuperpoſita terra ger-
minent. ſed in locis ſiccis partibus ſulcorum imis diſponenda ſunt ſemina, vt tanquam
in alueolis maneant. at vliginoſis e contrario in ſummo porcae dorſo collocanda, ne hu-
45 more nimio laedantur. Primo deinde anno, cum ita conſita ſunt, aſparagum quem
emiſerint [t], infringi oportet. nam ſi ab imo vellere volueris, adhuc teneris inualidiſ-
que [u] radiculis, tota ſpongiola [x] ſequetur. Reliquis annis non erit decerpendus, ſed ra-
dicitus vellendus. nam niſi ita fiat, ſtirpes praefractae angunt oculos ſpongiarum [y], &
quaſi excaecant [z], nec patiuntur aſparagum emittere. Caeterum ſtilus, qui nouiſſime
autumnali tempore naſcitur, non omnis eſt tollendus, ſed aliqua pars eius in ſemen
46 ſubmittenda [a] eſt. Deinde cum ſpinam fecerit, collectis [b] ſeminibus ipſis, ſcopio-
nes † ita vti ſunt, in ſuo loco perurendi ſunt, & deinde ſulci omnes conſarriendi, her-
baeque

VARIETAS LECTIONIS.

f) *locus P.* g) *debebunt I.B.R.* h) *chaerephylum I.B.R. I.I H. A. G.* & ſic per totum caput *cerefolium L.* i) ἀνδϱάφαξιν *P.* ἀνδϱάφαξυν *I. B. R.* ἀτϱάφαξιν *I. I. H. A. Gr. G. St.* l) *ſaeua B. R.* m) *de* deeſt *I.B.R. ſede pacienda L.* n) *andraphaſin I.B.R.* ἀνδϱάφασιν *P.* ἀτϱάφαξις *I. I. H. A. Gr. G.* †) *&* abeſt *I.I.H.A. Gy.* ‡ Hic interp. *omn.* Nobiſcum *Morg. I, 62.* o) *fonges P. ſphongias Iuntt.* p) *Eos P.* q) *validum L. I. B. R.* r) *ſtercoroſumque I.B.R.* s) *ſphongiolae Iuntt.* t) *emiſerunt I.B.R. memiſint tunc infr. P.* u) *validis I.B.R.* x) *ſphongiola I. I. H. A.* y) *ſphongiarum I. I. H. A. G.* z) *excaecant* deficit *P.* (*ſ. 46*) a) *ammittendum P.* b) *eiectis I.B.R.* †) *ſcorpiones* omn.

NOTAE VARIORVM.

3, 42 SVAQVE DE SEDE PARTIENDA) Si vera eſt haec lectio, de quo dubito equidem, ſignificauerit forte *de ſede*, in qua coniunctae fuerant plantae, *partiendas* h. e. diuidendas & differendas eſſe.

3, 43 ASPARAGI, QVAM CORRVDAM) Haec lectio, quae in nonnullis editis libris occurrit, improbanda videtur; quoniam ſatiuus Aſparagus a ſylueſtri, qui *Corruda* vocatur, aliquo ſigno non ſeparatur, deficiente particula hac *&*, vt ap. Ienſ. & Comm. habemus: *Satiui aſparagi, & quam corrudam ruſtici vocant.* PONTED. De cultu aſparagorum vid. Pall. Febr. 24, 8 & Mart. 9, 11 it. Geopon. 12, 18.

3, 43 SPONGIAS APPELLANT) Obſeruari meretur varietas ſcriptionis, quam indicauimus. Ita lapidis genus, quod Palladio 1, 10, 3 eſt *ſpongia*, in epitome Vitruuii c. 9 *fungia* ſcribitur.

3, 46 SCOPIONES) An *ſcipiones* h. e. ſtylii iam arefacti ſiue caules. PONTED. Vide, quae diſputantur ad Ca. 112, 3. Et vidit Pe. Burmannus ad Petro. c. 22 ita hic legendum eſſe. *Scopos* agnoſcit in aſparagis etiam Palladius ll. cc. *ſcopas* & *ſcopulas* dabit Ind. add. 12, 39, 2 & 34, 10 vbi vulgati *ſcipiones*. Et ſane qui in racemis haud dubie ſunt *ſcopiones*, magnam ſimilitudinem habent fruticis huius, cum ſemen ablatum eſt.

baeque eximendae; mox vel ſtercus, vel cinis iniiciendus, vt tota hieme ſuccus eius pluuiis manans ad radicem perueniat. Vere [c] deinde prius quam coeperit germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti eſt, terra commoueatur, vt & facilius ſtilus emicet, & relaxa humo plenioris craſſitudinis fiat [radix]. Raphani radix bis anno recte 47
ſeritur, Februario menſe, cum vernum fructum expectamus, & Auguſto menſe circa Vulcanalia, cum maturius. ſed haec ſatio ſine dubio melior habetur. Cura eſt eius, vt terra ſtercorata & ſubacta obruatur: poſt vbi ceperit aliquod incrementum, ſubinde aggeretur. nam ſi ſuper terram emerſerit, dura & fungoſa fiet. Cucumis & cucurbita, 48
cum copia eſt aquae, minorem curam deſiderant: nam plurimum iuuantur humore. ſin autem ſicco loco ſeri [d] debuerint, quo rigationem miniſtrari non expediat, menſe Februario ſeſquipedali altitudine ſulci [e] faciendi ſunt. poſt Idus deinde Martias, quaſi tertia pars altitudinis ſulci ſtramentis inditis tegenda, mox ſtercorata terra vſque in dimidium ſulcum aggerenda [f], poſitiſque ſeminibus tam diu eſt aqua praebenda, donec enaſcantur: atque vbi conualeſcere coeperint [g], adiecta humo incrementa eorum proſequenda ſunt, donec ſulcus coaequetur. Sic exculta ſemina ſine rigatione tota aeſtate ſatis valebunt, fructumque iucundioris ſaporis, quam rigua praebebunt. Aquoſis autem locis primo quoque 49
tempore, non tamen ante Calend. Mart. ſemen ponendum eſt, vt deferri [h] poſſit aequinoctio confecto. idque de media parte cucurbitae ſemen inuerſo cacumine ponito, vt fiat incrementi vaſtioris. nam ſunt ad vſum vaſorum ſatis idoneae, ſicut Alexandrinae cucurbitae, cum exaruerint. At ſi eſculentae merci praeparabis, recto cacumine de collo 50
cucurbitae ſumptum ſemen [i] ſerendum [l] erit, quod [m] prolixior & tenuior fructus eius enaſcatur [n], qui ſcilicet maius caeteris [nn] inuenit pretium. Sed cuſtodiendum eſt, vt quam minime ad eum locum [o], in quo vel cucumis, aut cucurbitae conſitae ſunt, mulier admittatur. nam fere contactu eius langueſcunt incrementa virentium. ſi vero etiam in menſtruis fuerit, viſu quoque ſuo nouellos foetus necabit. Cucumis tener & iucundiſ- 51
ſimus fit, ſi ante quam ſeras, ſemen eius lacte maceres. nonnulli etiam quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt. Sed qui praematurum fructum cucumeris habere volet, confecta bruma ſtercoratam terram inditam cophinis obſerat †, modicumque praebeat humorem. deinde cum enata ſemina fuerint, tepidis diebus, & inſolatis iuxta aedificium ſub diuo ponat, ita vt ab omni afflatu protegantur. ceterum frigoribus ac tempeſtatibus ſub tectum referat: idque tamdiu faciat, dum aequinoctium vernum conficiatur. poſtea totos cophinos demittat in terram. ſic enim praecoquem fructum habebit. Poſſunt et- 52
iam, ſi ſit operae pretium [p], vaſis maioribus rotulae ſubiici, quo minore labore producantur,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *Vero P.* d) *fieri I. B. R.* e) *foſſae faciendae L. I. B. R.* f) *aggeranda L. I. B. R. I. I.* g) *coeperunt I. B. R.* h) *differre P.* i) *ſemen* deeſt *I. B. R.* l) *ſerendum* deeſt *P.* m) *quo Iuntt.* n) *naſcatur I. B. R.* nn) *eris L.* o) *locum* omitt. *P.* †) *afferat Lipſ.* p) *opereprecium I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 46 RELAXA HVMO) An *relaxata*, vt Varro 1, 27 *& ad opus faciliores relaxatas.* Illud enim *relaxa* adeo ſingulare eſt, vt id vnum exemplum Latina Lexica adducant.

3, 46 FIAT [RADIX]) Vox *radix* videtur abundare VRSIN. Recte; ad ſtilum enim pertinet *craſſitudo.* *Radicem* peperit vicinia, vel lemma in margine poſitum.

3, 49 DE MEDIA PARTE CVCVRBITAE) Vid. 10, 381 ſqq. Pall. Mart. 9, 16.

3, 50 SI VERO ETIAM IN MENSTRVIS) Vid. Geop. 12, 20 extr.

3, 51 PRAEMATVRVM FRVCTVM) Vid. Geop. 12, 19 p. 339. Needh.

cantur, & rurſus intra tecta recipiantur. ſed nihilo minus ſpecularibus integi debebunt, vt etiam frigoribus ſerenis diebus tuto producantur ad ſolem. Hac ratione fere toto anno
53 Tiberio Caeſari cucumis praebebatur. Nos autem leuiore opera iſtud fieri apud Aegyptiae gentis Bolum [q] Mendeſium legimus, qui praecipit aprico & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitas habere: deinde eas confecto aequinoctio paululum infra terram ſecare, & ligneo ſtilo laxatis vel rubi vel ferulae medullis ſtercus immittere, atque ita ſemina cucumeris inſerere, quae ſcilicet incremento ſuo coeant rubis & ferulis. nam ita non ſua, ſed quaſi materna [r] radice aluntur: ſicque [s] inſitam ſtirpem frigoribus quoque cucumeris praebere fructum. Satio ſecun-
54 da eius ſeminis [t] fere Quinquatribus obſeruatur. Capparis plurimis prouinciis ſua ſponte noualibus naſcitur. Sed quibus locis eius inopia eſt, ſi ſerenda fuerit, ſiccum locum deſiderabit. isque debebit ante circumdari [u] foſſula, quae repleatur lapidibus & calce, vel Punico luto, vt ſit quaſi quaedam lorica, ne poſſint eam perrumpere [x] praedicti ſeminis frutices, qui fere per totum agrum vagantur, niſi munimento aliquo
55 prohibiti ſint [y]. quod tamen non tantum incommodum eſt (ſubinde enim poſſunt extirpari) quantum, quod noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt. Cultu aut nullo, aut leuiſſimo [z] contenta eſt. quippe quae res etiam in deſer-
56 tis agris citra ruſtici operam conualeſcit. Seritur vtroque aequinoctio. Cepina magis frequenter ſubactam poſtulat terram, quam altius conuerſam. itaque ex Calendis Nouembris proſcindi ſolum debet, vt hiemis frigoribus & gelicidiis putreſcat, intermiſſisque quadraginta diebus, tum demum iterari, & interpoſitis vno ac viginti diebus tertiari, ac [a] protinus ſtercorari: mox bidentibus aequaliter perfoſſum in areas diſponi [b],
57 deletis [c] radicibus omnibus. Deinde ad Calendas Februarias ſereno die conueniat ſemina ſpargi: quibus aliquod [d] ſatureiae ſemen intermiſcendum erit, vt eam quoque habeamus. nam & viridis eſui eſt iucunda, nec arida inutilis ad pulmentaria condienda. Sed cepina vel ſaepius, certe non minus debet quam quater ſarriri. cuius ſi ſemen excipere voles, capita maxima generis Aſcalonii, quod eſt optimum, menſe Februario diſponito, quaternorum, vel etiam quinum digitorum ſpatiis diſtantia: & cum coeperint
58 virere, ne [e] minus ter conſarrito: deinde [f] cum fecerint caulem, humilioribus quaſi canteriolis interpoſitis rigorem [g] ſtilorum conſeruato. nam niſi arundines tranſuerſas in modum iugatae vineae crebras [h] diſpoſueris, thalli ceparum ventis proſternentur [i], totumque ſemen excutietur: quod ſcilicet non ante legendum eſt, quam cum matureſcere coeperit, coloremque nigrum habere. Sed nec patiendum eſt, vt perareſcat, aut
59 totum decidat, verum integri thalli vellendi ſunt [l], & ſole ſiccandi. Napus & rapa duas

VARIETAS LECTIONIS.

q) *uolum P. populum Ienſ. populum Medenſium L.* r) *macerata I B. R.* quam vocem poſt *materna* inſ. *L.* s) *ſic I. B. R.* t) *ſemini I. B R.* u) *circulari I. B. R.* x) *praerumpere I. B. R.* y) *ſunt I. B. R* z) *nouiſſimo I. B. R.* (*ſ. 56*) a) *& I. B R.* b) *&* interſ. *I. B. R.* c) *lectus P.* d) *aliquid I. B. R.* e) *nec I. B. R.* f) *Die in die P.* g) *rigoribus P.* h) *crebre P.* i) *proſternuntur I. B. R.* l) *ſunt* omittitur *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 52 HAC RATIONE — TIBERIO) Plin. 19, 5 ſ. 23.

3, 53 BOLVM MENDESIVM) Vid. ad 7, 5, 17 Caeterum, quod ad Bolum hic refert noſter, hoc ipſius *Columellae commentum* vocat Plinius l. c. add. Pall. Mart. 9, 9.

3, 60

duas ſationes habent, & eandem culturam, quam raphanus. melior eſt tamen ſatio
menſis Auguſti. Iugerum agri quatuor ſextarios ſeminis eorum poſcit, ſed ita vt
radicis [m] Syriacae [n] ſuper hanc menſuram paulo plus, quam heminam ſeminis reci-
piat. Qui aeſtate iſta ſeret, caueat, ne propter ſiccitates culex [o] adhuc tenera folia 60
prorepentia conſumat. id [p] quoque vt vitetur, puluis [q] [etiam [r]], qui ſupra came-
meram [s] inuenitur, vel etiam fuligo, quae ſupra focos tectis inhaeret, colligi de-
bet: deinde pridie quam ſatio fiat, commiſceri cum ſeminibus, & aqua conſpergi,
vt tota nocte ſuccum trahant. nam ſic macerata poſtero die recte ſeruntur. Veteres 61
quidam [t] auctores, vt Democritus, praecipiunt, ſemina omnia ſucco herbae, quae
ſedum appellatur, medicare, eodemque remedio aduerſus beſtiolas vti: quod verum
eſſe nos experientia docuit. Sed frequentius tamen, quoniam huius [u] herbae mi-
nus larga eſt facultas, fuligine, & praedicto puluere [x] vtimur, ſatisque commode
tuemur his incolumitatem plantarum. Rapae ſemina Hyginus putat poſt trituram ia- 62
centibus adhuc in area paleis inſpergi debere, quoniam fiunt vaſtiora [y] capita, cum
ſubiacens ſoli duritia non patitur in altum deſcendere. nos [z] iſtud ſaepe fruſtra tenta-
uimus: itaque rapum [a], & raphanum, & napum melius exiſtimamus ſubacta terra
obrui. ſeruantque adhuc antiquorum conſuetudinem religioſiores agricolae, qui cum ea
ſerunt, precantur, vt & ſibi, & vicinis naſcantur. Locis frigidis, vbi timor eſt, ne 63
autumnalis [b] ſatio hiemis gelicidiis peruratur [c], arundinibus humiles canterii fiunt,
iiſque [d] virgae tranſuerſae [e] imponuntur, & virgis ſtramenta ſupra iaciuntur, & ſic a
pruinis ſemina defenduntur. vbi vero apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſerunt
animalia, quae a [f] nobis appellantur erucae [ff], Graece autem *κάμπαι* [g] nominan-
tur, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti. ſic
enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deciderint [h], non amplius in ſuperio-
rem partem prorepunt. Id tamen ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, 64
vti iam praedixi, ſucco herbae ſedi macerata ſunt. nihil enim ſic medicatis [i] nocent
erucae. Sed Democritus in eo libro, qui Graece inſcribitur *περὶ* [l] *ἀντιπαθῶν*, af-
firmat,

VARIETAS LECTIONIS.

m) *radices I. B. R.* n) *urice P.* o) *pulix P.* p) *Idque vt Pol.* q) *pluis P.* r) *enim I. B. R.* omittitur *P.* s) *caram P.* t) *quidem I. B. R* u) *eius I. B. R.* x) *pluere Pol.* y) *laetiora I. B. R.* z) *Nam I. B. R.* (*ſ. 62*) a) *rapum, &* deeſt *I. B. R.* b) *autumnali ſpatio I. B. R.* c) *peruran-tur I. B. R.* d) *iiſque* deeſt *I. B. R.* e) *tranſuerſae imponuntur* defic. *I. B. R.* f) *a* abeſt *I. B. R.* ff) *vrucae L.* hic & pp. g) *campae I. B. R.* h) *deciderunt I. B. R.* i) *maceratis I. B. R.* l) *περιαντιπαθῶν* coniunct. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 60 PVLVIS, QVI SVPRA CAMERAM) Vid. Col. 10, 354.

3, 61 QVAE SEDVM APPELL.) Col. 10, 356.

3, 62 IN AREA) Quae nimirum pars arui eſt ad trituram quotannis parandi: cum autumnali pluuia madeſcat, atque deinde, vt reliqua pars agri, aratro vertatur. Inter ipſam paleam inſpergi volunt ſemen, credo, ne ita facile ab auibus & ventis auferatur, tum vt vel ita leuiter tecta tanto facilius germinent.

3, 64 ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΠΑΘΩΝ) Ita Beroaldus. Περὶ ἀντιπαθειῶν legit F. VRSINVS, quod rectum. Scripſit enim Democritus *περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν*, quod opus hodie non exſtat, fragmentum tamen eius, a Viro ſummo, G. C. Goetzio, in aliqua Italiae bibliotheca inuentum edidit Fabricius bibl. Graec. 4, 29 p. 333. De erucis, quae noſter adfert, non occurrunt ibi, alia tamen quaedam p. 337. *Κάμπαι δὲ ἐν κήπῳ τελευτῶσιν, ἐὰν ἐξ ἑτέρου κήπου κάμπας εἰς ὕδωρ ἑψήσας ῥάνῃς τὸν κῆπον.* *Erucae morientur in horto, ſi ablatas de alio horto erucas coxeris aqua, & illas per hortum ſparſeris.* SCHOETTG.

ſirmat, has ipſas beſtiolas enecari, ſi mulier, quae in menſtruis eſt, ſolutis crinibus, & nudo pede vnamquamque aream ter circumeat: poſt hoc enim decidere omnes ver-
65 miculos, & ita emori. Hactenus praecipiendum exiſtimaui de cultu hortorum, & officiis villici; quem quamuis inſtructum [m], atque eruditum omni opere ruſtico eſſe oportere prima parte huius exordii cenſuerim; quoniam tamen plerumque euenit, vt eorum quae didicerimus, memoria nos deficiat, eaque ſaepius ex commentariis renouanda ſint [n], omnium librorum meorum argumenta ſubieci, vt cum res exegiſſet, facile reperiri poſſit, quid in quoque quaerendum, & qualiter quidque faciendum ſit.

VARIETAS LECTIONIS.

m) *inſtructum, atque* deficit *P.* n) *ſunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, 64 QVAE IN MENSTRVIS EST) Barthius ad Statium Thebaid. 6, 217 hunc locum ita emendat: *quae in primis menſtruis eſt*, idque probat partim ex carmine, vbi legitur v. 359

Foemina quae iuſtis tum primum operata &c.

Sed &, addit, penes Plinium clarum mendum ſupereſt tot correctoribus eadem in re, lib. XVII c. XXVIII. *Priuatim autem contra erucas ambiri arbores ſingulas a muliere incitati menſis nudis pedibus, recincta.* Prorſus ſcribe: *initiante menſes.* Haec Barthius. CRENIVS. Add. ad Colum. 10, 359.

3, 65 LIBRORVM ARGVMENTA SVBIECI) Ergo hic deſinere voluit Columella: ergo ipſe lemmata fecit. Vtrum vero ea ſint, quae habemus hodie, ea longe alia quaeſtio eſt. Illud quidem apparet, non interpoſuiſſe argumenta inter ipſa quae nunc capita vocamus, ſed in fine totius operis, vt nunc ii ſolent qui indices dicuntur, collocaſſe. Plinius Gelliusque hoc ipſum fecerunt in fronte operis quiſque ſui. Quam rationem & nos ſecuti vno loco argumenta omnia horum ſcriptorum, vt in libris antiquis reperta ſunt, propoſuimus. Add. quae ad h. l. Cl. Morg. I, 63.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA

LIBER DVODECIMVS ET VLT.

VILLICA.

PRAEFATIO.

XENOPHON Athenienſis eo libro, P. Siluine, qui Oeconomicus inſcribitur, prodidit maritale coniugium ſic comparatum eſſe natura, vt non ſolum iucundiſſima, verum etiam vtiliſſima vitae ſocietas iniretur: quod [a] iam pridem etiam Cicero ait: & ne genus humanum temporis longinquitate occideret, propter hoc marem cum foemina eſſe coniunctum: deinde vt ex hac eadem ſocietate mortalibus adiutoria ſenectutis, nec minus propugnacula, praepararentur [b]. Tum etiam, cum victus & 2
cultus humanus non vti feris in propatulo, ac ſilueſtribus locis, ſed domi ſub tecto accurandus erat, neceſſarium fuit alterutrum foris & ſub dio eſſe, qui labore & induſtria compararet; intus [c], qui tectis reconderet [d], atque cuſtodiret. Siquidem vel ruſticari, vel nauigare, vel etiam alio genere negotiari neceſſe erat, vt aliquas facultates acquireremus. cum vero paratae res ſub tectum eſſent congeſtae, alium eſſe oportuit, qui & 3
illatas

VARIETAS LECTIONIS.

a) *iampridem (quod — ait) ne I. B. R.* b) *praeparentur I. B. R.* c) *intus* deeſt *I. B. R.* d) *reconderentur, ſiquidem I. B. R. atq. cuſtodiret* om. *Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

Praefatio.

1 XENOPHON) Vtrum e Ciceronis translatione, quae tum extabat, ſua hauſerit Moderatus, an ipſum Graecum fontem adhibuerit, non facile dixerim. Prius credibile fuit his, qui in fragmentis Tullii collocarunt, quae hauſta e Xenophonte habet Columella: & ipſe videtur indicare hic ſ. 7, & 12, 2, 6. Sed nihil ſuauius, quam ipſum apis Atticae mel deguſtare, ab iis inde verbis: Ἐμοὶ καὶ οἱ θεοὶ δοκοῦσι πολὺ διεσκεμμένως μάλιστα τὸ ζεῦγος τοῦτο συντεθεικέναι, ὃ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ἔτι ὠφελιμώτατον ᾖ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν πρῶτον μὲν γὰρ τὸ μὴ ἐκλιπεῖν ζώων γένη, τοῦτο τὸ ζεῦγος κεῖται μετ᾽ ἀλλήλων τεκνοποιούμενον· ἔπειτα τὸ γηροβοσκοὺς κεκτῆσθαι ἑαυτοῖς, ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γοῦν ἀνθρώποις πορίζεται. Xenoph. oecon. 7, 18 diuiſionis Welſianae.

2 TVM ETIAM CVM VICTVS) Ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δίαιτα τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ὥσπερ τοῖς κτήνεσίν ἐστιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγῶν δεῖται δηλονότι. δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἕξειν ὅ, τι εἰσφέρωσιν εἰς τὸ στεγνὸν, ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας. Καὶ γὰρ νέατος καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ, ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστίν· ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίγνεται. Xen. 7, 19 & 20.

2 NECESSARIVM FVIT ALTERVTRVM) *alterum* videtur legendum VRSIN. Ego potius in poſteriore membro deſiderabam aliquid, & legendum putabam, *alterum intus, qui tectis &c.*

2 ATQVE CVSTODIRET) Abſunt haec verba a Cod. Lipſ. & commode quoque abeſſe poſſunt. Nam in his verbis tantum de adquiſitione facultatum agitur, de earum autem cuſtodia agit paragraphus ſequens. SCHOETTG.

3 CVM VERO PARATAE) Δεῖ δ᾽ αὖ, ἐπειδὰν ταῦτα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνὸν, καὶ τοῦ σώσοντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργασομένου, ἃ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενα

illatas cuſtodiret, & [e] caetera conficeret opera, quae domi deberent adminiſtrari. nam
& fruges, & caetera alimenta terreſtria indigebant tecto, & ouium, caeterarumque pe-
cudum foetus, atque fructus clauſo cuſtodienda erant, nec minus reliqua vtenſilia quibus
4 aut [f] alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Quare cum & operam & diligen-
tiam ea quae propoſuimus, deſidererant [g], nec exigua cura foris acquirerentur, quae do-
mi [h] cuſtodiri oporteret: iure, vt dixi, a natura comparata eſt opera mulieris ad dome-
ſticam diligentiam, viri autem ad exercitationem forenſem & extraneam. itaque viro
calores & frigora perpetienda, tum etiam itinera, & labores [i] pacis ac belli, id eſt ruſti-
5 cationis & militarium ſtipendiorum, diſtribuit [l]: mulieri deinceps, quod omnibus his
rebus eam fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc ſe-
xum cuſtodiae & diligentiae aſſignauerat: idcirco timidiorem reddidit, quam virilem.
6 nam metus plurimum confert [m] ad diligentiam cuſtodiendi. Quod autem neceſſe erat
foris & in aperto victum quaerentibus nonnunquam iniuriam propulſare: idcirco virum,
quam mulierem fecit audaciorem. Quia vero partis opibus aeque fuit opus memoria &
diligentia, non minorem foeminae, quam viro earum rerum tribuit poſſeſſionem. Tum
etiam quod ſimplex natura non omneis res commodas amplecti volebat, idcirco alterum
alterius indigere voluit: quoniam [n] quod alteri deeſt, praeſto plerumque eſt alteri.
7 Haec in oeconomico Xenophon, & deinde Cicero, qui eum Latinae conſuetudini tra-
didit, non [o] inutiliter diſſeruerunt. Nam & apud Graecos, & mox apud Romanos vs-
que in patrum noſtrorum memoriam, fere domeſticus labor matronalis fuit, tanquam ad
requiem forenſium exercitationum omni cura depoſita patribusfamilias intra domeſticos
penates ſe recipientibus. Erat enim ſumma reuerentia cum concordia & diligentia mi-
ſta, flagrabatque mulier pulcherrima diligentiae [p] aemulatione, ſtudens negotia viri cu-
ra

VARIETAS LECTIONIS.

e) *ea conficeret Pol.* f) *aut* abeſt *P.* g) *conſiderarent P.* h) *dum I.B.R.* i) *laborem I.B.R.* l) *de vſu tribuit P.* m) *conferat diligentiam P.* n) *quod qui alteri ideſt Pol.* o) *quod P.* p) *diligentiae* deeſt *P.*

NOTAE VARIORVM.

δεόμενά ἐστιν. στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία. στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιΐαι δέονται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. Xen. ibid. ſ. 21,

3 CLAVSO) ſubſtantiuum pro loco aliquo clauſo, quod verbum etiam reſtituendum puto auctori Moreti v. 15 vbi ſic legendum: *Et reſerat clauſi, quae praeuidet, oſtia claue.* Et reſerat claue oſtia clauſi, quae ante ſe videt. Quae hactenus viri docti ad eum locum notarunt, diuerſa ſunt, puto tamen optime ſtare hanc lectionem, quando verbum hoc bonae auctoritatis eſt. SCHOETTG.

4 QVARE CVM OPERAM) Ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται, τὰ, τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ Θεὸς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα· ῥίγη μὲν γὰρ καὶ θάλπη καὶ ὁδοιπορίας καὶ στρατείας, τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν, ὥστε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα. τῇ δὲ γυναικὶ ἧσσον τὸ σῶμα δυνατὸν πρὸς ταῦτα φύσας, τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ προστάξαι μοὶ δοκεῖ ὁ Θεός. Xen. ſ. 22 & 23.

4 VIRO CALORES AC FRIGORA) V. Philo Iudaeus de L L. ſpecial. p. 803. ALMEL.

5 ET QVONIAM HVNC) Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσαχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ Θεὸς, ὅτι πρὸς τὸ φυλάσσειν οὐ κάκιόν ἐστι φοβερὰν εἶναι τὴν ψυχὴν, πλεῖον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσατο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρί. Xen. ſ. 25.

6 QVOD AVTEM NECESSE ERAT) Εἰδὼς δὲ, ὅτι καὶ ἀρήγειν αὖ δεήσει, ἐάν τις ἀδικῇ τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλεῖον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο. ibid.

6 QVIA VERO PARTIS) Ὅτι δὲ ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδόναι, καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν, ὥστε οὐκ ἂν ἔχοις διελεῖν, πότερα τό ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἄῤῥεν τούτων πλεονεκτεῖ. ſ. 26.

6 SIMPLEX NATVRA) Cic. de inuent. 2, 1 *Ideo quod nihil in ſimplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliuit.* Specialius Xenophon: Διὰ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα

ταῦτα

ra ſua [q] maiora atque meliora reddere. Nihil conſpiciebatur in domo diuiduum, ni- 8
hil quod aut maritus, aut foemina proprium eſſe iuris ſui diceret: ſed in commune
conſpirabatur [r] ab vtroque, vt cum forenſibus negotiis, matronalis ſeduli-
tas [s] induſtriae rationem parem faceret. Itaque nec villici quidem, aut villicae magna
erat opera, cum ipſi domini quotidie negotia ſua reuiſerent atque adminiſtrarent. Nunc 9
vero cum pleraeque ſic luxu & inertia diffluant [t], vt ne lanificii quidem curam ſuſcipe-
re dignentur, ſed domi [ſedentes [u]] confectas [x] veſtes faſtidio habeant [y], peruerſa-
que cupidine pretioſiores [z] alias a viris pelliciant †, quae grandi pecunia, & totis pene
cenſibus redimuntur: nihil mirum eſt, easdem ruris & inſtrumentorum agreſtium cura
grauari [a], ſordidiſſimumque negotium ducere paucorum [b] dierum tempus [c] in villa
morari. Quam ob cauſam cum in totum non ſolum exoleuerit, ſed etiam occiderit ve- 10
tus ille matrumfamiliarum mos Sabinarum atque Romanarum, neceſſaria irrepſit villi-
cae cura, quae tueretur officia matronae: quoniam & villici † quoque ſucceſſerunt in
locum dominorum, qui quondam priſca conſuetudine non ſolum coluerant, ſed habita-
uerant rura. Verum, ne videar intempeſtiue [d] cenſorium opus obiurgandis moribus
noſtrorum temporum ſuſcepiſſe, iam nunc officia villicae proſequar.

I. Ea porro (vt inſtitutum ordinem teneamus, quem priore volumine in-
choauimus) iuuenis eſſe debet, id eſt non nimium puella, propter easdem cauſas, quas de
aetate villici retulimus: integrae quoque valetudinis, nec foedi habitus, nec rurſus pulcher-
rimi. nam illibatum robur & vigiliis, & aliis ſufficiet laboribus: foeditas faſtidioſum, nimia ſpe-
cies deſidioſum faciet eius contubernalem. Itaque curandum eſt, vt nec vagum villicum, & [a] 2
auer-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *ſua* om. *L. I. B. R.* r) *conſpiciebatur ab vtraque Pol.* s) *induſtria rationem P. Lipſ.* t) *defluunt I. B. R. diffluunt L. defluant* al. u) *ſedentes* deeſt *I. B. R.* atq. ipſo adeo *Pol* x) *confectae veſtes I. B. R. Lipſ.* y) *ſint I. B. R. Lipſ.* z) *maxime placeant, quae L. I. B. R.* †) *pelliceant* al. a) *grauiſſimumque negotium P.* b) *paucos dies I. B. R.* c) *tempus* om. *P. L. I. B. R.* †) *villicae Ienſ.* d) *tempeſtiue cenſorum I. B. R.* [C. I.] a) *& L. I. B. R. nec* al.

NOTAE VARIORVM.

ταῦτα ἀμφοτέρων ἔυ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων, καὶ τὸ ζεῦγος ὠφελιμώτερον ἑαυτῷ γεγένηται, ἃ τὸ ἕτερον ἐκλείπεται, τὸ ἕτερον δυνάμενον. Ibid. ſ. 28. *Res commodas*, quibus τὸ εὖ πεφυκέναι Xenophontis hic redditur, *ſolidas, integras*, atque *perfectas* interpretatur A. Schottus Nodor. Cic. 3, 7.

9 DEFLVANT) Legendum, *& inertia diffluant, ne lanificii quidem curam ſuſcipere dignentur, ſed domi ſedentes* &c. Fortaſſe autem verbum, *ſedentes* abundat: vel ad vocem *inertia* referendum. VRSIN. Nihil nobis videtur melius, quam omiſſa voce, quam primae editiones, & ipſi adeo, cum taceat Politianus, Medicei libri damnant, legere, *ſed domi confectas veſtes faſtidio habeant* &c. *Domi confectae veſtes*, (conf. 12, 3, 6) lanificii curam ſuſcipiente matrefamilias, opponuntur emtis, & ſuo merito non minus quam *dapes inemtae* laudantur. De hac laude matronarum apud omnes populos cumulare auctorum teſtimonia inanis diligentiae eſſet.

9 PELLICIANT) Ita reſcripſi. *Pellicere* ex veneficarum diſciplina petitum verbum optime huic loco conuenit: neque vero ex XII tabulis modo legitur apud Seruium: ſed etiam Plin. 18, 6 ſ. 8 de Creſino, qui *in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis.* Tale quaſi veneficium ſunt muliebres blanditiae. Ita quod ille apud Petronium c. 67 Habinnus obiicit Scintillae ſuae, *excatarriſaſti me, vt tibi emerem fabam vitream*, poterat etiam dicere, *pellexiſti* a me patrimonium &c. Nec tamen diffiteor, vel ipſa ſimplicitate elegantiorem & digniorem Columella mihi videri lectionem primarum editionum, & ipſius adeo Medicei, *peruerſaque cupidine maxime placeant, quae grandi pecunia* &c.

9 TOTIS CENSIBVS) vt Plin. 33, 1 ſ. 6. *cenſu opimo digitos onerare.*

10 CENSORIVM OPVS) Caſaub. ad Sueton. Caeſ. c. 41.

1, 1 PRIORE VOLVMINE) 11, 1, 3.

1, 1 NEC FOEDI HABITVS) *Inter enim pulcherrimam feminam & deformiſſimam media quaedam forma eſt* — quam *ſtatam, modicam, modeſtam, vxoriam* denique dici, apparet ex Gell. 5, 11 quod totum huc pertinet.

auerſum contubernio ſuo habeamus, nec rurſus intra tecta deſidem, & complexibus adiacentem foeminae †. Sed [b] nec [c] haec tantum, quae diximus, in villica cuſtodienda
3 ſunt. Nam inprimis conſiderandum erit, an a vino, ab eſcis, a ſuperſtitionibus, a ſomno, a viris remotiſſima ſit, & vt cura eam ſubeat, quid meminiſſe, quid in poſterum proſpicere debeat, vt fere eum morem ſeruet, quem villico praecepimus [d]: quoniam pleraque ſimilia eſſe debent in viro atque foemina, & tam [etiam [e]] malum vitare, quam praemium recte factorum ſperare. tum elaborare, vt quam minimam operam villicus intra tectum impendat, cui & primo mane cum familia prodeundum [ee] eſt,
4 & crepuſculo peractis operibus fatigato redeundum. Nec tamen inſtituendo villicam, domeſticarum rerum villico remittimus curam, ſed tantummodo [f] laborem eius, adiutrice data, leuamus. Caeterum munia quae domi capeſſenda [g], non in totum muliebri officio relinquenda ſunt, ſed ita deleganda ei, vt identidem oculis villici cuſtodiantur. ſic enim erit diligentior villica [h], ſi meminerit ibi eſſe, cui ratio frequenter reddenda ſit [i].
5 Ea porro perſuaſiſſimum habere debebit, aut in totum, aut certe plurimum domi ſe morari oportere: tum [k] quibus aliquid in agro faciendum erit ſeruis, eos foras emittere; quibus autem in villa quid agendum videbitur, eos intra parietes continere, atque
6 animaduertere, ne diuturna [l] ceſſatione fruſtrentur opera: quae domum autem inferuntur, diligenter inſpicere, ne delibata ſint, & ita explorata atque inuiolata recipere: tum ſeparare [m], quae conſumenda ſunt, & quae ſuperfieri poſſunt, cuſtodire, ne ſumptus annuus menſtruus fiat. Tum ſiquis ex familia coeperit aduerſa valetudine affici [n], videndum erit vt is quam commodiſſime miniſtretur. nam ex huiuſmodi [o] cura naſcitur beneuolentia, nec minus obſequium. Quinetiam fidelius quam prius ſeruire ſtudent, qui conualuerint, cum eſt aegris adhibita diligentia.

II. Post haec meminiſſe debebit, quae inferantur, vt idoneis & ſalubribus locis recondita ſine noxa permaneant. nihil enim magis curandum eſt, quam praeparare, vbi quidque reponatur, vt † cum opus ſit, promatur. Ea loca qualia eſſe debeant, & in [a] primo volumine, cum villam conſtitueremus, & in vndecimo, cum de [b] officio villici diſpu-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *foeminam* omn. b) *&* inſ. *R.* c) *nec* om. *P.* d) *praecipimus I. B. R.* e) *etiam* om. *I. B. R.* ee) *prouidendum L.* f) *tamen I. B. R.* omitt. *P.* g) *capeſſuntur P.* h) *villica, ſi meminerit, ibi* deficiunt *P.* i) *eſt I. B. R.* k) *tunc* omn. l) *diurna ceſſando L. diurna* etiam *I. B. R.* m) *quae ſeparare I. B. R.* n) *effici I. B. R* o) *huius I. B. R. eius P.* [C. II.] †) *& vnde L.* a) *in* deficit *P.* b) *de vilico P.*

NOTAE VARIORVM.

I, 2 COMPLEXIBVS FOEMINAE) Ita legerem, vt oppoſita illi ſit ſententia: *nec auerſum* (villicum) *contubernio ſuo habeamus.* PONTED. Res nimis manifeſta eſt. Itaque ſuffragante coniecturae noſtrae viro doctiſſimo eam recipere auſi ſumus; praeſertim cum etiam Cl. SCHOETTGENIO idem viſum fuerit. Scimus Plautinum eſſe, *accubare ſcortum.* Sed hic alia omnia.

I, 3 QVID MEMINISSE) Illud *quid* omnino abundare putat VRSINVS: non recte, opinor. Nam cura villicae haud poſtrema eſt, meminiſſe plurimarum rerum; v. g. vbi quidque repoſuerit, quid cuique commodauerit, debeat &c.

I, 5 EA PORRO) Δεήσει σε (vxorem alloquitur Iſchomachus) *ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ᾖ τῶν οἰκετῶν, τούτους συνεκπέμπειν· οἷς δ' ἂν ἔργον ἔνδον ἐργαστέον, τούτων σοὶ ἐπιστατητέον καὶ τάγε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον. Καὶ ἃ μὲν ἂν αὐτῶν δέῃ δαπανᾷν, σοὶ διανεμητέον· ἃ δ' ἂν περιττεύειν δέῃ, προνοητέον καὶ φυλακτέον, ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη, εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. — Ὃς ἂν κάμνῃ τῶν οἰκετῶν, τούτων σοὶ ἐπιμελητέον πάντων, ὅπως θεραπεύηται. — μέλλουσιν οἱ θεραπευθέντες χάριν εἴσεσθαι, καὶ εὐνούστεροι ἢ πρῶτον ἔσεσθαι.* Xenoph. Oec. 7, 35-37.

diſputaremus, iam dicta ſunt. Sed ne nunc quidem demonſtrare breuiter pigebit. Nam 2
quod excelſiſſimum [bb] eſt conclaue [c], pretioſiſſima vaſa & veſtem deſiderat: quod denique horreum ſiccum atque aridum, frumentis habetur idoneum: quod frigidum, commodiſſime vinum cuſtodit: quod bene illuſtre, fragilem ſupellectilem, atque ea poſtulat opera, quae multi [d] luminis indigent. Praeparatis igitur receptaculis, oportebit ſuo quid- 3
que loco generatim, atque etiam ſpecialiter nonnulla diſponere: quo facilius, cum quid expoſtulabit vſus, recipere † poſſit. nam vetus eſt prouerbium, paupertatem certiſſimam eſſe, cum alicuius indigeas, vti eo non poſſe, quia ignoretur, vbi proiectum iaceat quod deſideratur. itaque in re familiari LABORIOSIOR eſt negligentia, quam diligentia. Quis enim dubitet nihil eſſe pulchrius in omni ratione vitae diſpoſitione, at- 4
que ordine? quod etiam ludicris ſpectaculis licet ſaepe cognoſcere. nam vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris praeeuntis magiſtri conſenſit, diſſonum quiddam ac tumultuoſum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris ac pedibus velut facta conſpiratione conſenſit atque concinuit, ex eiuſmodi vocum concordia non ſolum ipſis canentibus amicum quiddam & dulce reſonat, verumetiam ſpectantes audientesque laetiſſima voluptate permulcentur. Iam vero in exercitu neque miles, neque 5
imperator ſine ordine ac diſpoſitione quidquam valeat explicare, cum armatus inermem, eques peditem, plauſtrum equites, ſi ſint permiſti, confundant. Haec eadem [e] ratio praeparationis atque ordinis etiam in nauigiis plurimum valet. nam vbi tempeſtas inceſſit, & eſt rite diſpoſita nauis, ſuo quidque ordine locatum armamentum ſine trepidatione miniſter promit, cum eſt a gubernatore poſtulatum. Quod ſi tantum haec poſſunt, vel in 6
theatris, vel in exercitibus, vel etiam in nauigiis: nihil dubium eſt, quin cura villicae ordinem diſpoſitionemque rerum, quas reponit, deſideret. nam & vnumquodque facilius conſideratur, cum eſt aſſignatum ſuo loco, & ſiquid forte abeſt, ipſe vacuus locus admonet, vt quod deeſt, requiratur. Siquid vero curari aut concinnari oportet, facilius intelligitur, cum ordine ſuo recenſetur. de quibus omnibus M. Cicero auctoritatem Xenophontis ſecutus [f] in Oeconomico ſic inducit Iſchomachum [g] ſciſcitanti Socrati haec [h] narrantem. [i]

III. PRAE-

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *excellentiſſimum L.* c) *conclauo Ienſ.* d) *villici I. B. R.* †) *reperiri L.* e) *eadem* omit. *P.* f) *ſequens I. B. R.* deeſt plane *P.* g) *Symachum I. B. R. Schomachum P. Scomachum Lipſ.* h) *haec* abeſt *Lipſ. I. B. R.* i) Nulla ſeparati capitis nota eſt in *Pol.* & *Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

2, 2 NAM QVOD EXCELSISSIMVM) Ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὀχυρῷ ὢν, τὰ πλείστου ἄξια καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει· τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγῶν τὸν σῖτον. τὰ δὲ ψυχεινὰ, τὸν οἶνον· τὰ δὲ φανὰ, ὅσα φάους δεόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. Xenoph. Oecon. 9, 3.

2, 3 PAVPERTATEM CERTISSIMAM) Xenophon. 8, 2 Ἔστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφὴς, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι. ἀλυποτέρα δὲ αὕτη ἡ ἔνδεια, τὸ μὴ δύνασθαι ζητοῦντά τι λαβεῖν, ἢ τὴν ἀρχὴν μηδὲ ζητεῖν, εἰδότα ὅτι οὐκ ἔστιν.

2, 4 NIHIL ESSE PVLCHRIVS) Ἔστι δὲ οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις. Καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκείμενός ἐστιν. ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅ, τι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταραχή τις φαίνεται, καὶ θεᾶσθαι ἀτερπές. Ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα δι αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν καὶ ἀξιάκουστοι εἶναι. Xenoph. 8, 3.

2, 5 IN EXERCITV) Καὶ στρατιά γε ἄτακτος μὲν οὖσα, ταραχωδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχειρότατον, τοῖς δὲ φίλοις ἀκλεέστατον ὁρᾷν καὶ ἀχρηστότατον, ὄνος ὁμοῦ, ὁπλίτης, σκευοφόρος, ψιλὸς, ἱππεὺς, ἅμαξα κ. τ. λ. Xenoph 8, 2. Quae de naue breuiter Columella, ea apud Xenophontem per longam & elegantem digreſſionem proponuntur.

III. PRAEPARATIS idoneis locis inſtrumentum & ſupellectilem diſtribuere coepimus: ac primum ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas vti ſolemus, poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde [ad] virilem, item † dierum ſolennium ornatum, nec minus calciamenta vtrique ſexui conuenientia: tum iam ſeorſum arma ac tela ſeponebantur [a], & in altera parte inſtrumenta [b], quibus ad [c] lanificia vtuntur.
2 Poſt quae ad cibum conficiendum [d] vaſa (vt aſſolent) conſtituebantur [e]: inde quae ad lauationem, quae ad exornationem, quae ad menſam quotidianam, atque epulationem pertinerent [f], exponebantur. Poſtea ex iis quibus quotidie vtimur, quod menſtruum eſſet ſepoſuimus, quod [g] annuum [h] quoque in duas partes diuiſimus: nam ſic
3 minus fallit, qui exitus futurus ſit. Haec poſtquam omnia ſecreuimus, tum [i] ſuo quaeque loco diſpoſuimus: deinde quibus quotidie ſeruuli vtuntur, quae ad lanificia, quae ad cibaria coquenda & conficienda pertinent, haec ipſa ei [l], qui vti ſolet [m], tradidimus, &
4 vbi ea [n] ponerent, demonſtrauimus, & vt ſalua eſſent, praecepimus. Quibus autem ad dies feſtos & ad hoſpitum aduentum vtimur, & ad quaedam rara negotia, haec promo [nn] tradidimus, & loca ſingulis [o] demonſtrauimus, & cuique [p] ſua annumerauimus,

VARIETAS LECTIONIS.

[C. III.] †) *ritum L.* a) *ſeparabuntur I. B. R. praeparabantur Lipſ.* b) *inſtrumenta* deficit *Lipſ. I. B. R.* c) *ad* om. *L. I. B. R.* d) *comparandum L. I. B. R.* e) *conſtruebantur L. I. B. R.* f) *pertinent I. B. R.* g) *quod* om. *Lipſ. I. B. R.* h) *Annum L. I. B. R.* i) *cum I. B. R.* l) *ei* om *I B. R. ipſa quis L.* m) *ſolent I. B. R.* n) *exponerent P.* nn) *primo* omn. o) *omnium I. B. R.* p) *ei omnia P. ei omnia annumeramus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

3, I PRAEPARATIS) Ἠρχόμεθα δὲ πρῶτον ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίας χρώμεθα. μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἑορτὰς διῃροῦμεν, ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἑορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι· ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρῷα. Xenophon Oecon. 9, 6 ex perſona Iſchomachi, de ſe & ſua vxore loquentis, quorſum referenda etiam illa noſtri *coepimus, ſecreuimus* &c.

3, I ARMA AC TELA) ὅπλων ἄλλη φυλή, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὀργάνων· ἄλλη σιτοποιϊκῶν· ἄλλη ὀψοποιϊκῶν· ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρόν· ἄλλη ἀμφὶ μάκτρας· ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. Xenoph. ibid. ſ. 7.

3, I DEINDE [AD] VIRILEM) Andr. Schottus Nod. Cicer. 3, 7 ſupplet ex Xenophonte, *ad* bellum *virilem.*

3, 2 POSTEA EX IIS) Καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν οἷς τε ἀεὶ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφείλομεν. δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. Οὕτω γὰρ ἧττον λανθάνει, ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. Xen. ib. ſ. 8.

3, 2 QVOD ANNVVM) Ita legendum vidit etiam VRSIN.

3, 2 IN DVAS PARTES DIVISIMVS) Neſcio quam bene vel Columella vel ipſe adeo Cicero hic intellexerint Xenophontem. Loquitur ille περὶ τῶν δαπανωμένων, de rebus *fungibilibus*, vt loquuntur ICti, h. e. ipſo vſu pereuntibus, vt ſunt ciborum & potus genera. De his χωρὶς δὲ, inquit, καὶ τὰ κατὰ μῆνα — δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. Manifeſtum nobis quidem videtur δίχα & χωρὶς eſſe Synonyma. Seorſim ponendum, quantum v. g. ſalis in menſem, quantum in annum ſufficit (de diuiſione in duas partes, quam alias δίχα ſignificat, hic ſermo non eſt. Itaque etiam Leunclauius vertit *ſeorſim:* Straebeus *bifariam.*) Sed quorſum illud? οὕτως γὰρ ἧττον λανθάνει, ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. Haec ad verbum conuerſa videntur obſcuriuſcula, ſed ſententiam hanc habent, *vt facilius ratio iniri poſſit, quouſque ſuffecturae ſint copiae, quando habiturae finem.*

3, 3 HAEC POSTQVAM OMNIA) Ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλὰς τὰ ἔπιπλα, εἰς τὰς χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνέγκαμεν· μετὰ δὲ τοῦτο ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ᾽ ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, οἷον σιτοποιϊκοῖς, ὀψοποιϊκοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δείξαντες ὅπου δεῖ τιθέναι, παρεδώκαμεν, καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν. ὅσοις δ᾽ εἰς ἑορτὰς ἢ ξενοδοχίας χρώμεθα, ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνου πράξεις, ταῦτα τῇ ταμίᾳ παρεδώκαμεν, καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν, καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα, εἴπομεν αὐτῇ, διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνῆσθαι ὅτῳ ἂν διδῷ, καὶ ἀπολαμβάνουσαν κατατιθέναι πάλιν ὅθεν περ ἂν ἕκαστα λαμβάνοι. Xenoph. l. c. 9 & 10.

3, 4 HAEC PROMO TRADIDIMVS) *Primo* videtur legendum non *primò* (cum accentu). VRSINVS. Scilicet *promo* legendum eſt contra omnes libros, niſi putemus ignoraſſe Ciceronem aut Columellam, quid rei eſſet ταμίας vel ἡ ταμία. Illud poteſt fieri, vt vel Tulli-

lius

mus, atque annumerata ipſi exſcripſimus, eumque admonuimus, vt quodcunque opus eſſet, ſciret vnde daret, & meminiſſet, atque annotaret, quid, & quando, & cui dediſſet, & cum recepiſſet, vt quidque ſuo loco reponeret. Igitur haec nobis [q] antiqui per 5
Iſchomachi [r] perſonam praecepta induſtriae ac diligentiae tradiderunt, quae nunc nos villicae demonſtramus. Nec tamen vna eius cura eſſe debebit, vt clauſa cuſtodiat, quae tectis illata receperit, ſed ſubinde recognoſcat atque conſideret, ne aut ſupellex veſtiſue condita ſitu dilabatur, aut fruges, aliaue vtenſilia negligentia deſidiaue ſua corrumpantur. Pluuiis vero diebus, vel cum frigoribus aut pruinis mulier ſub dio ruſticum opus obire 6
non poterit [s], vt ad lanificium reducatur, praeparatae [t] ſint, & pectitae lanae, quo facilius iuſta [u] lanificio perſequi atque exigere poſſit. nihil enim nocebit, ſi ſibi atque actoribus, & aliis in honore ſeruilis [uu] veſtis domi confecta fuerit, quo minus patrisfamilias rationes onerentur. Illud [x] vero etiam in perpetuum cuſtodiendum habebit, vt 7
eos, qui foris ruſticari debebunt, cum iam e villa familia proceſſerit, requirat, ac ſiquis (vt euenit) curam contubernalis eius intra tectum tergiuerſans fefellerit, cauſam deſidiae ſciſcitetur, exploretque vtrum aduerſa valetudine [y] inhibitus reſtiterit, an pigritia delituerit. & ſi compererit, vel ſimulantem languorem, ſine cunctatione in valetudinarium [z] deducat: praeſtat enim opere fatigatum ſub cuſtodia requieſcere vnum aut alterum diem, quam preſſum [a] nimio labore veram noxam concipere. Denique vno loco quam mi- 8
nime oportebit eam conſiſtere, neque enim ſedentaria eius opera eſt, ſed modo ad telam debebit accedere, ac ſiquid melius ſciat, docere: ſi minus, addiſcere ab eo qui plus intelligat, modo eos qui cibum familiae conficiunt, inuiſere: tum etiam culinam [aa], & bubilia, nec minus praeſepia mundanda curare: valetudinaria [b] quoque vel ſi vacent ab imbecillis, identidem aperire, & immunditiis liberare, vt cum res exegerit, bene ordinata & [c] ornata & ſalubria languentibus praebeantur: promis [d] quoque & cellariis aliquid ap- 9
pendentibus [e] aut metientibus interuenire: nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructum

VARIETAS LECTIONIS.

q) *noui antiqui P. nobis ab antiquis* al. r) *Symachi I. B. R. Schomachi P. Scomachi L.* s) *poterit vel vt I. B. R.* t) *praepataeque I. B. R.* u) *iuxta lanificium I. B. R.* uu) *ſeruulis L.* recte puto. x) *Iſtud non etiam I. B. R.* Pol. facit cum Commel. y) *valitudine I. B. R.* z) *valitudinarium I. B. R.* a) *animum L. I. B. R.* aa) *clolinam L.* b) *Valitudinaria I. B. R* c) *& ornata* def. *Lipſ. P.* d) *Penis L. I. B. R.* e) *attendentibus aut metuentibus* omnes, niſi quod verba *aut metuentibus* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

us vel Moderatus moribus Romanis hoc dederint, vt promum potius appellarent, quam *promam.*

3, 5 IGITVR HAEC NOBIS ANTIQVI) Ita legendum vidit etiam VRSIN.

3, 6 IVSTA LANIFICIO) *Iuſta* vocantur penſa, quae adnumerata ſunt ancillis, vt ea ſuo tempore abſoluant. Confer quae ſupra ad 1, 8, 11 notata ſunt ex Gronouio Obſ. 4, 6. SCHOETTG. Neque tamen diſſimulo, non diſplicere mihi primarum editionum lectionem, vbi *iuxta* duo verba *perſequi* & *exigere* coniungit. Si *iuſta* legendum, etiam *lanificii* conſequens eſſe videtur: *lanificium perſequitur* quae ipſa manus accommodat operi, *exigit,* quae aliis praeeſt.

3, 6 IN HONORE SERVILIS) Vel *ſeruili* legendum, quod etiam VRSINO viſum, vel *ſeruulis.*

3, 8 DENIQVE VNO LOCO) Συνεβούλευον αὐτῇ [Iſchomachus de ſua vxore loquitur] μὴ δουλικῶς ἀεὶ καθῆσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειρᾶσθαι δεσποτικῶς, πρὸς μὲν τὸν ἱστὸν προσστᾶσαν, ὅ, τι μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπίσταιτο, ἐπιδιδάξαι. ὅ, τι δὲ χεῖρον, ἐπιμαθεῖν· ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιόν. παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ. Xenoph. 10, 10.

3, 9 APPENDENTIBVS AVT METIENTIBVS) Videndum an potius legi debeat *vendentibus aut mutantibus.* VRSIN. Non dubitanter corrigam hunc locum. Cui enim non primo ſtatim adſpectu occurrit *appendentibus* & *metentibus*? (Leg. metientibus) TVRN. Adu. 17, 13. Quid *attendent* aut *metuent* cellarii & promi, vt foeminae praeſentia opus illis fiat? Ego ſubrogarem *appendentibus* & *metientibus*; cum enim aliquid depromitur, tunc eſt villicae praeſentia vel maxime neceſſa-

ctum cogentibus, aut [f] foetus ouium, aliarumue pecudum ſubrumantibus: tonſuris vellerum [g] quoque intereſſe, & lanas etiam diligenter percipere, & [h] vellera ad numerum pecoris recenſere: tum inſiſtere atrienſibus, vt ſupellectilem exponant, & ferramenta [i] deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur, caeteraque [k] ſi refectionem deſiderant, fa-
10 bris concinnanda [l] tradantur. Poſtremo his rebus omnibus conſtitutis, nihil hanc arbitror diſtributionem profuturam, niſi, vt iam dixi, villicus ſaepius, & aliquando [m] tamen dominus aut matrona conſiderauerit, animaduerteritque, vt ordinatio inſtituta conſeruetur. Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt obſeruatum; quarum primoribus, atque optimatibus, non ſatis viſum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes ea-
11 rum diligentiſſimos ciues creaſſent [n], quos Graeci *νομοφύλακας* [o] appellant. horum erat officium, eos qui legibus parerent, laudibus proſequi, nec minus honoribus: eos autem qui non parerent, poena multare. Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus, aſſidua iuriſdictione vim legum cuſtodientes. Sed haec in vniuerſum adminiſtranda tradidiſſe abunde ſit.

IV. Nvnc de caeteris rebus, quae omiſſae erant prioribus libris, quoniam villicae reſeruabantur officiis, praecipiemus, & vt aliquis ordo cuſtodiatur, incipiemus a verno tempore, quoniam vere [a] maturis [herbis [b]] atque trimeſtribus conſummatis ſationibus, vacua tempora iam contingunt ad ea exequenda, quae deinceps docebimus.
2 Paruarum rerum curam non defuiſſe [c] Poenis Graecisque auctoribus, atque etiam Romanis,

VARIETAS LECTIONIS.

f) *vt* interſer. *I. B. R.* g) *verum earum vtique intereſſe L. I. B. R.* niſi quod hae, *vero.* h) *etiam I. B. R.* i) *tramenta L.* k) *quae* inſer. *I. B. R.* l) *concinenda Ienſ. concinanda B. R.* m) *aliquanto Reg.* n) *creaſſent* omitt. *P.* o) *nomophylacus Ienſ. nomophylacos B. R.* [C. IV.] a) *fere I. B. R.* b) *herbis* om. *I. B. R.* c) *dediſſe* poſt Gryph. *defuiſſe* etiam *Pol. & Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

ceſſaria. Probatur idem ex Xenophonte: *παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ.* PONTED. Video veram eſſe Turnebi vocem. Adſcripſeram, cum primum legerem Columellam, ne Xenophonte quidem collato, *appendentibus & metientibus.* Adeo eſt affinis literarum *p & t* ſonus, quod dictantes deprehendunt quotidie; adeo porro aperta mutandi ratio, vt recte atque ordine a me factum putem, cum ita claram coniecturam ipſis auctoris verbis adſcripſi.

3,9 SVPELLECTILEM EXPONANT) Eſt id quidem etiam atrienſium, cum exornanda domus eſt, *exponere* & diſponere in atriis *ſupellectilem* pretioſam. Sed meminerimus, hic de villica & ruſtico praedio ſermonem eſſe. Malim itaque *expoliant*, mutatione in ſcriptura praeſertim Longobardica blandiſſima.

3, 10 IN BENE MORATIS CIVITATIBVS) Xenophon 9, 14 *Ἐν ταῖς πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἢν νόμους καλοὺς γράψωνται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαιροῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες, τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν· ἢν δέ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιοῦσι νομίσαι, οὖν ἐκέλευον τὴν γυναῖκα, καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι κ. τ. λ.*

3, 10 ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΑΣ) Poſtellus de republ. Ath. c. 6. Sigonius de rep. Athen. 4, 3. Alias dicebantur *ἐπίσκοποι* ſ. morum inſpectores, de quibus vide Raphelium annot. ex Xenophonte ad 1 Petr. 2, 12. SCHOETTG. *Νομοφύλακας* vocare poſſis, quos ſapienti conſilio videmus in quibuſdam ciuitatibus conſtitutos *Fiſcalium* nomine, quorum illud princeps munus eſt, vt videant, pareaturne vel legibus vel edictis principis. Laudat Cicero Graecos, de Leg. 3, 20 *apud quos* νομοφύλακες *creantur: nec hi ſolum literas* (tabulas legum) *ſed etiam facta hominum obſeruabant, ad legesque reuocabant.*

4, 1 VERE MATVRIS ATQVE TRIM.) Vera lectio; nam *matura* dicitur *ſatio*, cum ſemina ſuo quaeque tempore humi deponuntur, hinc *triticum maturum* ac *ordeum* quae mature ſeruntur, apud Columellam appellatur; *trimeſtris* vero *ſatio* quoniam extra tempus, nimirum, poſt confectam brumam iacitur granum. Quare recte: *quoniam fere maturis atque trimeſtribus conſummatis ſationibus;* neque enim omnes ſationes verno conſummatae ſunt tempore, cum multa per ver iumentorum pabuli cauſa, multae etiam ad hominum vſum vt hortenſia ſerantur etiam per aeſtatem. PONTED.

4, 2 NON DEFVISSE) Reuocaui lectionem

nis, memoria tradidit. nam & Mago [d] Carthagienſis [e], & Hamilcar [f], quos ſecuti videntur Graecae gentis non obſcuri ſcriptores Mnaſeas [g] atque Paxamus [h], tum demum noſtri generis, poſtquam a bellis otium [i] fuit, quaſi quoddam tributum victui humano conferre dedignati non ſunt, vt M. Ambiuius, & Maenas [l] Licinius, tum etiam C. Matius; quibus ſtudium fuit piſtoris & coci, nec minus cellarii diligentiam [m] ſuis praeceptis inſtituere. His autem omnibus placuit, eum, qui rerum harum officium ſuſcepe- 3
rit, caſtum eſſe continentemque oportere, quoniam totum in eo ſit, ne contractentur pocula, vel cibi, niſi aut ab impube, aut certe abſtinentiſſimo rebus venereis. quibus ſi fuerit operatus vel vir, vel foemina, debere eos flumine aut perenni aqua, priusquam penora contingant, ablui. propter quod his neceſſarium eſſe pueri vel virginis miniſterium, per quos promantur, quae vſus poſtulauerit. Poſt hoc praeceptum, locum & 4
vaſa idonea ſalgamis praeparari iubent: locum eſſe debere auerſum a ſole, quam frigidiſſimum & ſicciſſimum, ne ſitu penora mucorem contrahant. Vaſa autem fictilia vel vitrea, plura potius quam ampla, & eorum alia recte picata, nonnulla tamen pura, prout conditio conditurae exegerit. Haec vaſa dedita opera fieri oportet patenti [n] ore, 5
& vsque ad imum aequalia, nec in modum doliorum formata, vt exemptis ad vſum ſalgamis quidquid ſupereſt aequaliter [o] pondere vsque ad fundum deprimatur, cum ea res innoxia penora conſeruet, vbi non innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa. quod in vtero dolii vix fieri poſſet [p] propter inaequalitatem figurae [q]. maxime autem ad hoc neceſſarium eſſe aceti, & durae muriae vſum, quae vtraque ſic conficiuntur.

V. In vini [a] vapidi, vt acre fiat, ſextarios duodequinquaginta [b], fermenti libram, fici aridae pondo quadrantem, ſalis ſextarium [c] ſubterito, & ſubtrita cum quartario

VARIETAS LECTIONIS.

d) *Magonis P.* e) *Chartaginienſis H. A. G. carthaginenſis I. B. R.* f) *Halcar P.* g) *Magnaſtas I. B. R.* h) *Phaxanus I. B. R. Phaxanius L.* i) *vacuum L.* l) *Baſcenas P. Mecenas Lioninus L.* m) *diligentius P. it. H. A. G.* n) *patente I. B. R.* o) *aequali L. I. B. R. Iuntt.* p) *poſſe P.* q) Deeſſe hic aliquid *coni. Morg. 1, 64.* [C. V.] a) *vini vapidi, vt acre fiat* deſunt *I. B. R.* b) *quadraginta octo P.* c) *ſeſtarium. Haec ſubterito I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ctionem ita veram, certamque, vt mirer, qui *dediſſe* illud locum tueri tam diu potuerit, praeſertim cum *defuiſſe* iam reſtitutum iuerit TVRN. 17, 13.

4, 2 CELLARII DILIGENTIAM) *Diligentias* videtur legendum. Nam c. 44 habet ita: *quae C. Matius diligentiſſime perſecutus eſt.* VRSIN. Sed *diligentiam* praeter eos, quos in V. L. tacemus, probat laudatus modo Turnebus 17, 13. Pro altero *diligentias* forte ſtant, qui *diligentius* dedere.

4, 3 CASTVM ESSE CONTINENTEMQVE) *Caſtus* h. l. eſt, qui res veneris nondum expertus eſt. Vt autem innupti & innuptae conditorio praeficiantur, eam conſuetudinem non adeo incongruam exiſtimat Barthius Adu. 53, 4. SCHOETTG.

4, 3 FLVMINE) Delrio apud la Cerdam ad illud Virg. Aen. 2, 720 *donec me flumine viuo Abluero,* vult ita legi hunc locum *flumine aut perenni alia,* non *aqua*; cum *perennis* a *fluminea* non ſit diſtincta. Hoc voluit, cum fluminea etiam ſit perennis: non omnis autem perennis eadem fluminea. De ablutionibus, praeſertim poſt Venerem, *ſumendaque aqua,* plena omnia.

4, 4 PLVRA POTIVS, QVAM AMPLA) Vt diutius clauſa haberi poſſint, quae res tum ad cuſtodiam ab aëris noxa commodior eſt, tum ad illud praeceptum, quod habetur 12, 3, 2.

4, 4 TAMEN PVRA) Quid ſi *tantum?* Nam pura debent eſſe omnia, quaedam inſuper picata: *tn.* hoc eſt *tamen*, & *tm.* pro *tantum,* ſexcenties confuſa.

4, 5 AEQVALITER PONDERE) Scilicet orbiculus perforatus iſque aptatus vaſi cylindrico, illius areae interiori aequalis, pondere impoſito deprimit Salgama, muria per foramina orbiculi aſcendente, ac ſuperante, quae ita condiuntur.

tario mellis aceto diluito, atque ita in praedictam menſuram adiicito. Quidam ordei toſti ſextarios quatuor, & nuces ardentes iuglandes quadraginta, & mentae viridis pondo
2 ſelibram in eandem menſuram adiiciunt. quidam ferri maſſas exurunt, ita vt ignis ſpeciem habeant, easque in eandem menſuram demittunt. tum etiam exemptis nucleis ipſas nuces pineas vacuas [d] numero quinque vel ſex incendunt, & ardentes eodem demittunt. alii nucibus ſapineis [e] ardentibus idem faciunt.

VI. Mvriam duram ſic facito: dolium quam patentiſſimi oris locato in ea parte villae, quae plurimum ſolis accipit. id dolium aqua caeleſti repleto; ea eſt enim huic rei aptiſſima; vel ſi non fuerit pluuialis †, certe fontana dulciſſimi ſaporis. In [a] eam tum indito ſportam iunceam, vel ſparteam, quae replenda eſt [b] ſale candido, quo candidior muria fiat. Cum ſalem per aliquot dies videbis liqueſcere, ex eo intelliges [c]
2 nondum eſſe muriam maturam. itaque ſubinde alium ſalem tamdiu ingeres, donec in ſporta permaneat integer, nec minuatur. quod cum animaduerteris, ſcies [d] habere muriam maturitatem ſuam. & ſi [e] aliam [in [f] id vas facere] volueris, hanc in vaſa bene picata diffundes, & opertam in ſole habebis. omnem enim mucorem vis ſolis aufert, & odorem bonum praebet. Eſt aliud muriae maturae experimentum. nam vbi dulcem caſeum demiſeris in eam, ſi peſſum ibit, ſcies eſſe adhuc crudam: ſi innatabit, maturam.

VII. His praeparatis † circa vernum aequinoctium herbas in vſum colligi & reponi oportebit, cymam [a], caulem [b], capparim [c], apii [d] coliculos, rutam, oluſatrum [e] cum ſuo cole [f] antequam de folliculo exeat: item ferularum [g] coliculos ſilentes, quam

VARIETAS LECTIONIS.

d) *quas* interſeritur *P.* e) *ſex pineis L.* [C. VI.] †) *pluuiatilis L.* a) *In eam* om. *I. B. R.* b) *eſt I. B. R. ſit* al. c) *intelligis nundum I. B. R.* d) *ſcias I. B. R.* e) *facere* interſ. *P.* f) *in id vas facere* deſunt *P. I. B. R.* [C. VII.] †) *praeceptis L.* a) *cirream I. B. R.* b) *caule Ie. caulo P.* c) *capari Ie. capparri P.* d) *appii Pol.* e) *olus atrum* diuiſ. *Iunt. oleris atri* omiſſo praecedente, *I. B. R.* f) *flore L. caule* ante Steph. omnes. *florem* inſuper interpon. P. g) *ferulae cum coliculo ſilentes* omnes, niſi quod *ferulas Iuntt. ſilentes I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

5, 1 Mellis aceto) Forte legendum *aceti.* Plin. 11, 15 pr. *In omni melle quod per ſe fluxit, vt muſtum oleumque, vocatur acetum.* Heſych. ἀκητὸν, κράτιστον. An etiam *mellis* aliquod *acetum eſt,* ſiue *mel acidum?* Certe prohibent quantum poſſunt mellarii, ne qua panis incidat mica, a cuius fermento ſcilicet efferueſcere & vitiari mel putant.

5, 1 Ordei tosti) Deſcribunt Talmudiſtae in Peſachim fol. 42, 2 חמץ ארומי *acetum Romanorum,* & addunt דשדי ביה שערי *quod infundant ei* (vino ſcil.) *hordeum.* Sequitur ibi traditio: *Dixit Raf Nachman: Olim quando libamina ferebant ex Iuda, vinum ipſorum non aceſcebat, donec inderent hordeum, & tunc vocabant acetum. Et iam vinum Romanum* (*Edomaeorum*) *non aceſcit, donec indant hordeum, & hoc vocant acetum Romanum.* Schoettg.

6, 1 Mvriam dvram) *Dura* dicitur, non quia conſpiſſata eſt, non fluida, ſed *durum* hoc loco eſt acre, ſalſum, quemadmodum ſupra apud noſtrum 7, 4, 8 eſt *coeleſtis aqua ſub dio ſolibus durata* h. e. acida & ſalſa facta. Vide Salmaſium ad Sol. c. 27, p. 244, 245. Occurrit etiam apud Hebraeos vox מורייס, in Terumoth fol. 58, 2 vbi R. Maimon recte exponit *piſcem.* Nam muria eſt piſcis, & ſalſamentum, quod ex eo conficitur. Schoettg. *Duram muriam* quoque vocat Scribon. Largus comp. 185, vbi Io. Rhodius p. 273 *duram* oſtendit etiam aliis dictam, quae eſſet liquidiſſima & acerrima.

6, 2 Si pessvm ibit) Quod eſt indicium, aquam nondum ſatis impraegnatam ſale, adhuc ſpecifice leuiorem eſſe caſeo; vtendum enim eſt Phyſicorum formulis.

7, 1 Rvtam, olvs atrvm) Ita legendum videtur Vrsin.

7, 1 Fervlarvm colicvlos silentes) Ita liquida videtur haec emendatio, vt eam in ipſius Columellae verbis recte & ordine referri putem. Accuſatiuum poſcit oratio ſine dubio; ferulae ipſae non condiuntur, ſed earum coliculi; ſibilans litera vocem *ſilentes*

quam [h] tenerrimum [i] florem paſtinacae agreſtis vel ſatiuae cum [l] coliculis [m], ſilentem flo-
rem vitis albae, & aſparagi, & ruſci [n], & thanni [o], & digitelli, & pulleii [p], & nepe-
tae, & lapſanae, & battis, & eius coliculum, qui miluinus pes appellatur; quinetiam
tenerum coliculum foeniculi. Haec [r] omnia vna conditura commode ſeruantur, id eſt 2
aceti duas partes, & tertiam durae muriae ſi miſcueris. Sed vitis alba, ruſcus, &
thamnum [s], & aſparagus, lapſana, & paſtinaca, & nepeta, & battis, generatim in al-
ueos componuntur, & ſale conſperſa biduo ſub vmbra, dum conſudent [t], reponuntur:
deinde ſi tantum remiſerint [u] humoris, vt ſuo ſibi iure ablui poſſint: ſi minus, ſuperfuſa 3
dura muria lauantur, & pondere impoſito exprimuntur: tum ſuo quidque vaſe conditur,
& ius, vt ſupra dixi, quod eſt miſtum duabus partibus aceti, & vna muriae, infunditur,
foeniculique aridi, quod eſt per vindemiam proximo anno lectum, ſpiſſamentum impo-
nitur, ita vt herbas deprimat, & [x] ius † vsque in ſummum labrum fideliae perueniat. Olu- 4
ſatrum [y], & ferulam, & foeniculum cum legeris, ſub tecto exponito [z], dum flacceſcat:
deinde folia & corticem omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſio-
res, arundine ſecato, & in duas partes diuidito. ipſos quoque flores, ne ſint immodici,
diduci & partiri oportebit, atque ita in vaſa condi. deinde ius, quod ſupra ſcriptum
eſt, infundi, & paucas radiculas laſeris, quod Graeci σίλφιον [a] vocant, adiectas, ita
ſpiſſamento foeniculi [b] aridi contegi [c], vt ius ſuperueniat. Cymam, caulem, capparim, 5
pedem milui, puleium, digitellum, compluribus diebus ſub tecto ſiccari, dum flacce-
ſcat, & tum eodem modo condiri conuenit, quo ferulam, rutam [d], ſatureiam, cuni-
lam [e]. Sunt qui rutam muria tantum dura ſine aceto condiant, deinde, cum vſus exi-
git, aqua, vel etiam vino abluant, & ſuperfuſo oleo vtantur. Hac conditura poſſet com-
mode ſatureia viridis, & aeque viridis cunila [f] ſeruari.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *quam tenerrimum* omittitur *P.* i) *teterrimum I. B. R.* l) *vel L.* m) *coliculis ſilentem: florem L. I. B. R.* n) *ruſtici P.* o) *thamni L. Ienſ.* p) *puleii* ante Steph. omnes. q) *milluinus Reg.* r) *Nam I. B. R.* s) *thannum I. I. H. Gr. G. St. thanum A.* t) *conſident I. B. R.* u) *remiſerunt I. B. R.* x) *& ius* deeſt *P.* †) *coliculorum* in marg *Gr. St.* y) *Olus atrum* diuiſ. *I. B. R. I. I. H. A.* z) *reponito I. B. R.* a) ΣΙΑΦΙΟΝ *P. ſilphion I. B. R.* b) *foenuli P. feniculi adiungito vt L.* c) *conteri P.* d) tria verba: *Rutam, ſaturecam, cunelam* poſita fuerunt loco Rubricae *P.* e) *cunelam I. B. R.* f) *cunela I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

lentes inchoans, praecedentem hauſit; circa *ferulae & ferulas* fluctuant libri (Vrſino *ferulas* praeferente). Denique *ſilentes coliculi* qui eſſent, facile ex Indice noſtro pateſcit, vel ex eo adeo, quod ſtatim hic *ſilentem florem* commemorat, teneri ſcilicet complicatis adhuc & conuolutis partibus, quae quo magis panduntur, tanto duriores fiunt. Neque tamen diſſimulamus paullo aliam viam ingreſſum Cl. Morg. 1, 65.

7, 2 REPONVNTVR — SI MINVS) Ex locis inferioribus cap. 41 & 55 ita diſtinguendum: *reponuntur deinde; ſi tantum remiſerint* &c. VRSIN. Neſcio, quantum lucis hac interpunctione adferatur huic loco. Certe, vt verum fatear, non video, quid faciant loca ab Vrſino laudata ad rem noſtram. Vide, Lector, an melius huc faciat ellipſis illa, Atticis praeſertim ſcriptoribus familiaris, verborum, *bene habet, bene eſt* &c. ſequente ſtatim εἰ δὲ μὴ h. e. *ſi minus.* Ante Lambertum Bos, qui in ipſo fine myſterii ellipſeos Graecae, exempla plura contulit, obſeruatum hoc olim fuerat Caſaubono in Athen. 5, 2 extr. Plura etiam dat L. Kuſterus ad Ariſtoph. Plut. 468. Nimirum, *ſi tantum remiſerint humoris,* (quod a ſalis conſperſione fieri ſolet) herbae enumeratae, *vt ſuo ſibi iure ablui poſſint,* bene eſt, illo ipſo iure abluuntur: *ſi minus* &c. De illo, *ſuo ſibi iure* vid. Index.

7, 4 FOLLICVLORVM) *coliculorum* malit VRSIN. Recte, arbitror.

7, 4 ARVNDINE SECATO) Vid. Colum. 12, 14.

VIII. Oxygalam ſic facito. ollam nouam ſumito, eamque iuxta fundum terebrato: deinde cauum, quem feceris, ſurculo obturato, & lacte ouillo quam recentiſſimo vas [a] repleto, eoque adiicito viridium condimentorum faſciculos origani, men-
2 tae, cepae, coriandri. has herbas ita in lacte demittito, vt ligamina earum extent. Poſt diem quintum, ſurculum [b], quo cauum obturaueras, eximito, & ſerum emittito. cum deinde lac coeperit manare, eodem ſurculo cauum obturato, intermiſſoque [bb] triduo, ita, vt ſupra dictum eſt, ſerum emittito, & faſciculos condimentorum exemptos abiicito [c]: deinde exiguum aridi thymi, & cunilae [d] aridae ſuper lac diſtringito, conciſique ſectiui porri quantum videbitur, adiicito, & permiſceto: mox intermiſſo biduo rurſus ſerum emittito, cauumque obturato, & ſalis triti, quantum ſatis erit, adiicito, & miſceto, deinde [e] operculo impoſito, & oblinito, non ante aperueris ollam, quam vſus exe-
3 gerit. Sunt qui ſatiui, vel etiam ſilueſtris lepidii [f] herbam cum collegerunt, in vmbra ſiccent, deinde folia eius abiecto caule die & nocte muria macerata expreſſaque, lacti miſceant ſine condimentis, & ſalis quantum ſatis arbitrantur, adiiciant: tum caetera, quae ſupra praecepimus faciant. nonnulli recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miſcent, & poſt diem tertium, quemadmodum praecepimus, ſerum emittunt: deinde compertam ſatureiam viridem; tum etiam arida ſemina coriandri, atque anethi, & thymi, & apii in vnum bene trita adiiciunt, ſalemque bene [g] coctum cribratum permiſcent. Caetera eadem quae ſupra faciunt.

IX. Cavles lactucae ab imo depurgatos eatenus, qua tenera folia videbuntur, in alueo ſalire oportet, diemque vnum & noctem ſinere, dum muriam remittant: deinde [a] muria eluere [b], & expreſſos in cratibus pandere, dum aſſiceſcant: tum ſubſternere anethum aridum, & foeniculum, rutaeque aliquid & porri concidere, atque ita miſcere: tum ſiccatos coliculos ita componere, vt faſeoli [c] virides integri interponantur, quos
2 ipſos [d] ante dura muria die & nocte macerare oportebit: ſimiliterque aſſiccatos cum faſciculis lactucarum condi, & ſuperfundi ius quod ſit aceti duarum partium, atque vnius muriae: deinde arido ſpiſſamento foeniculi ſic comprimi, vt ius ſupernatet. quod vt fiat, is qui huic officio praeerit, ſaepe ſuffundere ius debebit, nec pati [e] ſitire ſalgama, ſed extrinſecus munda ſpongia vaſa pertergere, & aqua fontana quam recentiſſima refrigera-
3 re. ſimili ratione intubum, & cacumina rubi [f], qua lactucam [g] condire oportet, nec minus thymi & ſatureiae, & origani, tum etiam armoraciorum cymam. Haec autem, quae ſupra ſcripta ſunt, verno tempore componuntur.

X. Nvnc

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VIII.] a) *vas* om. *P.* b) *quo ſurculum I. B. R.* bb) *interim ipſoque L.* hic & pp. c) *abiiciti I. I. A. Gr. G. adiicito* alii. d) *cunelae I. B. R.* e) *operculo deinde L. I. B. R.* f) *lepidi R.* g) *conditum* inſ. *L.* [C. IX.] a) *in* inſer. *I. B. R.* b) *luere I. B. R.* c) *paſſioli P. faſciculi L.* d) *ipſe B. R.* e) *patis nec itinere P.* f) *ruris intubi L.* g) *lactuca I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

8, 3 Lepidii herbam) *quae lactis guſtum condiat* Col. 10, 124.

8, 3 Compertam satvreiam) Quid ſibi *comperta* hic velit, non intelligere me fateor, neque aſſentiri Cl. Schoettgenio, qui *probatam* interpretatur, & virtutis expertae. Quid ſi legas *concerptam?* Cum enim terenda ſint ſemina, forte cum ipſa ſatureia, *concerpi* eam ante par eſt.

10, 6 A

X. Nvnc quae per aeſtatem, circa meſſem, vel etiam exactis iam meſſibus
colligi & reponi debeant, praecipiemus. Pompeianam [a], vel Aſcaloniam cepam, vel
etiam Marſicam ſimplicem, quam vocant vnionem [b] ruſtici, eligito: ea eſt autem, quae
non fruticauit [c], nec habuit ſoboles adhaerentes. hanc prius in ſole ſiccato, deinde ſub 2
vmbra refrigeratam ſubſtrato thymo vel cunila [d] componito in fidelia, & infuſo iure,
quod ſit aceti trium † partium, & vnius muriae, faſciculum cunilae ſuperponito, ita vt
cepa [e] deprimatur: quae cum ius combiberit, ſimili miſtura vas ſuppleatur. Eodem
tempore corna, & pruna onychina [f], & pruna ſilueſtria, nec minus genera pirorum &
malorum condiuntur [g]. Corna, quibus pro oliuis vtamur [h]: item pruna ſilueſtria, & 3
pruna onychina adhuc ſolida, nec maturiſſima, legenda ſunt, nec tamen nimium cru-
da. deinde vno die vmbra ſiccanda: tum aequis partibus acetum, & ſapa [i], vel defrutum
miſceatur, & infundatur. oportebit autem aliquid ſalis adiicere, ne vermiculus, aliudue
animal innaſci poſſit. verum commodius ſeruantur, ſi duae partes ſapae cum aceti vna
parte miſceantur [l]. Pira Dolabelliana [m], Cruſtumina, regia, veneria, volema, Nae- 4
uiana [n], lateritiana [o], decumana [p], laurea [q], myrappia [r], pruna purpurea, cum im-
matura, non tamen percruda legeris, diligenter inſpicito, vt ſint integra ſine vitio aut
vermiculo: tum in fictili picata fidelia componito, & aut paſſo, aut defruto completo,
ita vt omne pomum ſubmerſum ſit, operculo deinde impoſito [s] gypſato. Illud in totum 5
praecipiendum exiſtimaui, nullum eſſe genus pomi, quod non poſſit melle ſeruari. ita-
que cum ſit haec res interdum aegrotantibus ſalutaris, cenſeo vel pauca poma in melle
cuſtodiri, ſed ſeparata generatim. nam ſi commiſceas [ss], alterum ab altero genere cor-
rumpitur. Et quoniam opportune mellis fecimus mentionem, hoc eodem tempore alui 6
caſtrandae, ac mel conficiendum, cera facienda eſt: de quibus nono libro iam diximus:
nec nunc aliam curam exigimus a villico, quam vt adminiſtrantibus interſit, fructumque [t]
cuſtodiat.

XI. Caetervm [a] cum eodem tempore mella, nec minus aqua mulſa in ve-
tuſtatem reponi debeat, meminiſſe oportebit, vt cum ſecundarium mel de fauis fuerit
exceptum [b], cerae ſtatim minute [c] reſoluantur, & aqua fontana vel caeleſti macerentur.
expreſſa deinde aqua coletur, & in vas plumbeum defuſa decoquatur, omnisque ſpur-
citia cum ſpumis eximatur: quae decocta, cum tam craſſa fuerit quam defrutum, refri-
geretur,

VARIETAS LECTIONIS.

[C. X.] a) *Pompeiam I. B. R. Pompeiariam P.* b) *immerſi P.* c) *frutificauit I. B. R.* d) *cu-nela I. B. R. curtela* ant. *P.* †) *tritum Reg.* e) *caepa B. R.* f) *onythiam R.* g) *conduntur I. B R.* h) *vtantur I. B. R* i) *ſapam I. B. R.* l) *miſceatur P.* m) *dollobelliana B. R. dolauelliana P. dolo-bell.* alii. n) *neniana I. B. veniana R. naeuiana H. nauiana L.* o) *lateriſiana L. I. B. R. latertiana Iuntt.* p) *decimiana I. B. R Lipſ.* q) *laure P.* r) *mirappia* ante Commel. omnes excepto Pol. qui *myra prima purpurea &c. myrapia purp. L.* s) *impoſitum P. poſito I. B. R.* ss) *commiſeris L.* t) *frum-que P.* [C. XI.] a) *Caeterarum Reg.* b) *exemptum L. I. B. R.* c) *minutae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 6 A VILLICO) An pro *villico villica* legendum? cuius officia hoc libro traduntur. Villica enim ſi *promis quoque* vt ipſe ſtatuit Colum. c. 3, *ac cellariis aliquid appendentibus aut metientibus interuenire* (debet) *nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructum cogentibus, aut foetus ouium aliarumque pecudum ſubrumantibus: tonſuris vellerum quoque intereſſe, & lanas etiam diligenter percipere* &c. cur etiam fauos caſtrantibus interuenire, expreſſumque mel ac ceram cuſtodire non debebit? Quod autem hac de re minus dubitemus, facit id quod c. 11 pr. expreſſius ſignificatur. Ponted.

2 geretur, & bene picatis lagoenis [d] condatur. Hac [e] quidam [f] mella [g] pro aqua mulſa vtuntur, nonnulli etiam pro [h] defruto in condituras oliuarum; quibus quidem magis idoneam cenſeo, quod cibarium ſaporem habet, nec poteſt languentibus pro aqua mulſa remedio eſſe: quoniam ſi bibatur, inflationem ſtomachi & praecordiorum facit.

XII. ITAQVE ſepoſita † ea, & ad condituras deſtinata ‡, per ſe facienda erit optimo melle aqua mulſa. haec autem non vno modo componitur. nam quidam multos ante annos caeleſtem aquam vaſis includunt, & ſub dio in ſole habent: deinde cum ſaepius eam in alia vaſa transfuderint, & eliquauerint (nam quoties [a] etiam per longum tempus diffunditur, aliquod craſſamentum in imo ſimile feci [b] reperitur) veteris aquae ſextarium cum
2 libra mellis miſcent. Nonnulli tamen cum auſteriorem volunt efficere guſtum, ſextarium aquae cum dodrante pondo mellis diluunt, & ea portione repletam lagoenam [c] gypſatamque patiuntur per Caniculae ortum in ſole quadraginta diebus eſſe; tum demum in tabulatum, quod fumum accipit, reponunt. Nonnulli, quibus non fuit curae caeleſtem
3 inueterare aquam, recentem ſumunt, eamque vsque in quartam partem decoquunt: deinde cum refrixerit, ſiue dulciorem mulſam facere volunt; duobus aquae ſextariis ſextarium mellis permiſcent [d]: ſiue auſteriorem; ſextario aquae dodrantem mellis adiiciunt [e], & his portionibus factam in lagoenam diffundunt: eamque, vt [f] ſupra dixi, quadraginta diebus inſolatam poſtea in tabulatum, quod ſuffumigatur, reponunt [g].

XIII. CASEO vſibus domeſticis praeparando, hoc maxime idoneum [a] tempus eſt, quo & caſeus ſeri minimum remittit: & vltimo tempore, cum iam exiguum lactis eſt, non tam expedit operas morari ad [b] forum fructibus deferendis: & ſane ſaepe deportati [c] per aeſtum, acore vitiantur. itaque praeſtat eos hoc ipſo tempore in vſum conficere. id autem vt quam optime fiat opilionis officium eſt, cui ſeptimo libro prae-
2 cepta dedimus, quae ſequi debeat. Sunt etiam quaedam herbae, quas appropinquante vindemia condire poſſis, vt portulaca, & olus cordum, quod quidam ſatiuum [d] battim vocant. hae herbae diligenter purgantur, & ſub vmbra expanduntur: deinde quarto die ſal

VARIETAS LECTIONIS.

d) *lagenis I. B. R. lagaenis I. I. H. A.* e) *Haec P. Hoc I. B. R.* f) *quidem Ienſ. & Lipſ.* a prima manu. ſed emendatum. g) *melle L. I. B. R.* h) *pro* omitt. *I. B. R.* [C. XII.] †) *ſepoſite & P.* ‡) *deſtinata per ſe* ſine puncto & rubrica *I. B. R. ſepoſita eſſe, & ad conditūras deſtinata. Cap.* 12. reliqui. a) *quotiens I. B. R.* b) *faeci I. B. R. foeci Ald.* c) *lagenam I. B. R. lagaenam I. I. H. A.* d) *promiſcent I. B. R.* e) *addiciunt B. R.* f) *ſicut I. B. R.* g) *reponunt caſeo* omiſſis puncto & rubrica *I. B. R.* [C. XIII.] a) *idoneum.* Sequitur deinde rubrica XIII. capitis, quod ita incipit: *Tempus eſt &c. I. B. R.* b) *ac eorum I. B. R.* c) *deportari B. R.* i diffuſa *Lipſ.* d) *ſatiuum* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

12, 1 ITAQVE SEPOSITA EA) Ita videntur haec continuanda, & ſcribendum *ea*, non *eſſe*. VRSIN. Praeter varietatem iam indicatam, hic notandum illud etiam, in Mediceo codice ita diuiſa eſſe capita, vt iam a nobis factum eſt, interpoſito lemmate, *de aqua mulſa facienda:* quo minus dubitauimus Vrſino obſequi.

12, 1 PER LONGVM TEMPVS) Indicat non moram ſimpliciter, ſed repetitas diffuſiones: alioquin enim craſſamentum copioſius eſſe poſt longum tempus, apparet.

12, 3 SIVE DVLCIOREM) *ſi dulciorem*, malit VRSIN. Sed reſpicit alterum *ſiue*, quod mox ſequitur.

12, 3 ADIICIVNT) *permiſcent.* VRSIN. Verbo *adiicere* ſedem quaſi eſſe in plurium rerum permiſtione Index noſter docebit.

13, 1 NON TAM EXPEDIT OPERAS MORARI) Forte concinnius, *tum non expedit*, vt duae cauſae proferantur, altera, paucitas lactis, altera, quod non expedit operas in re parua occupare.

13, 1 SEPTIMO LIBRO) Cap. 8, vbi caſei conficiendi ratio traditur.

14 ARVN-

ſal in fundis fideliarum ſubſternitur, & ſeparatim vnaquaeque earum componitur, acetoque infuſo iterum ſal ſuperponitur: nam his herbis muria non conuenit.

XIV. Hoc eodem tempore, vel etiam primo menſe Auguſto, mala & pira dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas vel tres partes arundine, vel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponuntur, donec areſcant. Eorum ſi eſt multitudo, non minimam partem cibariorum per hiemem ruſtici vindicant. nam pro pulmentario cedit, ſicuti ficus, quae cum arida ſepoſita eſt, hiemis temporibus ruſticorum cibaria adiuuat.

XV. Ea porro neque nimium vieta [a], neque immatura legi debet, & in eo loco expandi, qui toto die ſolem accipiat [b]. pali autem quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugantur. factae deinde in hunc vſum cannae iugis ſuperponuntur, ita vt duobus pedibus abſint a terra, ne humorem, quem fere noctibus remittit humus, trahere poſſint: tunc ficus iniicitur, & crates paſtorales culmo, vel carice, vel filice † textae [c] ex vtroque latere ſuper terram planae [d] diſponuntur, vt cum ſol in occaſum fuerit, erigantur, & inter ſe accliues teſtudineato tecto, more tuguriorum, inareſcentem [e] ficum a rore, & interdum a pluuia defendant. nam vtraque res praedictum 2
fructum corrumpit [f]. Cum deinde aruerit, in orcas bene [g] picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare diligenter oportebit, ſubiecto tamen arido foeniculo, & iterum vaſis repletis ſuperpoſito [h]: quae vaſa confeſtim operculare, & oblinire conuenit [i], & in horreum ſicciſſimum reponi, quo melius ficus [l] perennet [m]. Quidam 3
lectis ficis pediculos adimunt, & in ſole [n] expandunt: cum deinde paulum ſiccatae ſunt, antequam indureſcant, in labra fictilia vel lapidea congerunt eas: tum pedibus lotis in modum farinae proculcant, & admiſcent torrefacta ſeſama cum aniſo Aegyptio, & ſemine foeniculi, & cymini. haec cum bene proculcauerint, & totam maſſam comminu- 4
tae fici permiſcuerint, modicas offas foliis ficulneis inuoluunt [o], ac religatas iunco vel qualibet herba offas reponunt in crates, & patiuntur ſiccari: deinde cum peraruerint [p], picatis vaſis eas condunt. Nonnulli hanc ipſam formam [q] fici orcis ſine pice includunt, &

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XV.] a) *vireta neque nimium matura I. B. R.* b) *accipit I. B. R.* †) *felice Iuntt.* c) *teſtae Ienſ. texae B. R.* d) *plane I. B. R.* om. *L.* e) *vireſcentem I. B. R. L.* f) *corrumpunt I. B. R.* g) *bene* deficit *I. B. R.* h) *ſuperpoſitoque: vaſa I. B. R.* i) *conueniat I. B. R.* l) *ficus* deeſt *I. B. R.* m) *perenne P.* n) *eas* inſer. *P. aliter eas* inſ. *L.* o) *inuoluant I. B. R.* p) *peraruerunt I. B. R.* q) *farinam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

14 ARVNDINE) Vid. 12, 7, 4 & 12, 47, 3 vbi de vſu in ſecando arundinis agitur.

15, 1 HVMOREM—REMITTIT HVMVS) Si phyſice loqui voluiſſet Columella, non tribuiſſet terrae, quod ab aëre eſt, qui innatantes aquae bullulas, cum refrigeratur comprimit &c. At madeſcit tamen humus; ſicci ſunt, vt hoc vtamur, parietes. At non ipſa humus madeſcit; verum plantae, folia arborum & quae ſunt his ſimilia. Quo nimirum rarius vnumquodque corpus leuiusque eſt, eo facilius dimiſſo calore refrigeſcit: quo autem vnumquodque corpus mane frigidius eſt, eo facilius ad illud adhaereſcunt particulae humidae. Cur igitur in cannis ſublatae aliquantum humo ponuntur ficus? Ne graminum contactu humor ad cannas, & inde ad ficus perueniat. Nam ſuperne quidem per hoc, quod ab humo remouentur, tutas a madore caeleſti non eſſe, ſatis hoc indicat Columella, cum cratibus tegi eas praecipit. Si in area ponantur ſolida atque leuigata, eleuato forte nihil opus fuerit. Sed eſſe adhuc vulgares circa rorem errores, eumque humorem ex plantis venire potius, quam ex aëre, nuper diſputari coepit. Vid. Acta Erudit. 1733 p. 277.

15, 1 ACCLIVES) *Acclines* mauult Barthius in Claud. p. 35.

15, 4 FORMAM) Conſiderandum an non melius vetuſtae editiones *farinam?*

 16, 1

& oblita vaſa clibano vel furno torrefaciunt, quo celerius omnis humor excoquatur [r]:
ſiccatam in tabulatum reponunt, & cum exegerit vſus, teſtam comminuunt: nam dura-
5 tam maſſam fici aliter eximere non poſſunt. alii pinguiſſimam quamque viridem ficorum
eligunt, & arundine vel digitis diuiſam dilatant, atque ita in ſole areſcere patiuntur,
quas deinde bene ſiccatas meridianis teporibus, cum calore ſolis emollitae ſunt, colli-
gunt: & vt eſt mos Afris, atque Hiſpanis, inter ſe compoſitas comprimunt, in figuram
ſtellarum, floſculorumque, vel in formam panis redigentes: tum rurſus in ſole aſſiccant,
& ita in vaſis recondunt.

XVI. Similem curam vuae deſiderant, quas dulciſſimi ſaporis albas, ma-
ximis acinis, nec ſpiſſis, luna decreſcente, ſereno & ſicco caelo poſt horam quintam le-
gi oportet, & in tabulas [a] pauliſper porrigi, ne [b] inter ſe pondere ſuo preſſae collidan-
tur: deinde aheno, vel in olla noua fictili ampla, praeparatam lixiuiam cineris ſarmen-
ti calefieri conuenit; quae cum feruebit, exiguum olei quam optimi [c] adiici, & ita per-
miſceri: deinde vuas pro magnitudine binas, vel ternas inter ſe colligatas in ahenum [cc]
feruens demitti, & exiguum pati, dum decolorentur; nec rurſus committere vt exco-
2 quantur: nam quadam moderatione temperamentoque opus eſt. Cum deinde exemeris,
in crate [d] diſponito rarius quam vt altera alteram contingat. poſt tres deinde horas, vnam-
quamque vuam conuertito, nec in eodem veſtigio reponito, ne in humore, qui deflu-
xerit, corrumpatur: noctibus autem contegi debent quemadmodum fici, vt a rore vel
pluuia tutae ſint. cum deinde modice aruerint [e], in vaſa noua ſine pice operculata, &
3 gypſata, ſicco loco reponito. Quidam vuam paſſam foliis ficulneis inuoluunt, & aſſic-
cant: alii foliis vitigineis, nonnulli plataninis ſemiuietas [f] vuas contegunt, & ita in am-
phoras recondunt. Sunt qui culmos fabae exurant, & ex eo, quod cremauerint, cine-
re lixiuiam faciant [g], deinde in lixiuiae ſextarios decem ſalis tres cyathos, & olei cyathum
adiiciant, tum adhibito igne calefaciant, & caetera eodem modo adminiſtrent. quod ſi
videbitur in aheno parum ineſſe olei, ſubinde quantum ſatis erit adiiciatur, quo ſit pin-
4 guior & nitidior vua paſſa. Eodem tempore ſorba manu lecta curioſe in vrceolos pica-
tos adiicito, & opercula picata imponito, & gypſo linito, tum ſcrobibus bipedaneis ſic-
co loco intra tectum factis, vrceolos ita collocato, vt oblita ora eorum deorſum ſpe-
ctent: deinde terram congerito, & modice deſuper calcato. Melius eſt autem pluri-
bus ſcrobibus pauciora vaſa diſtantia inter ſe diſponere. nam in exemptione eorum dum
5 vnum tollis, ſi reliqua commoueris, celeriter ſorba vitiantur. Quidam hoc idem po-
mum

VARIETAS LECTIONIS.

r) *ſic* interſer. *I. B. R. I. I. H. A.* [C. XVI.] a) *tabulis I. B. R.* b) *nec I. B. R.* c) *quam optimum I. B. R.* cc) *heneum* hic & al. *L.* d) *canteriis P.* e) *aruerunt I. B. R.* f) *ſemiuictas I. B. R.* g) *faciunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

16, 1 LIXIVIAM CINERIS) Plin. 15, 17 de eadem re, *Quidam vt has* (vuas paſſas) *faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus, quum detraxere vitibus.* SCHOETTG.

16, 1 DVM DECOLORENTVR) Videndum an legi debeat *decolerentur.* VRSIN. Quin *decolorari* proprium in hac re verbum eſſe, docebit Index. Putarem errorem typorum interceſſiſſe: niſi editi, quod ſciam, omnes conſentirent.

16, 3 FOLIIS FICVLNEIS) Plin. l. c. Geop. 5, 52. SCHOETTG.

16, 3 EX EO, QVOD CREMAV.) Videtur ſcripſiſſe Columella, *ex eius, quod* &c. Niſi ad illud genus eruditae negligentiae referre malimus, quam Syneſin vocant, de qua Ind. h. v.

mum [h] etiam in defruto commode ſeruant, adiecto ſpiſſamento aridi [i] foeniculi, quo deprimantur ita ſorba, vt ſemper [l] ius ſupernatet, ac nihilominus picata opercula diligenter gypſo linunt [m], ne poſſit ſpiritus introire.

XVII. Svnt quaedam regiones, in quibus vini, ideoque etiam aceti penuria eſt. itaque hoc eodem tempore ficus [a] viridis quam maturiſſima legenda eſt, vtique etiam [b] ſi iam pluuiae inceſſerunt, & propter imbres in terram decidit: quae cum ſublecta eſt, in dolium vel in amphoras conditur, & ibi ſinitur fermentari: deinde cum exacuit, & remiſit liquorem, quicquid eſt aceti diligenter colatur, & in vaſa picata bene olida diffunditur. Hoc primae [c] notae acerrimi aceti vſum praebet, nec vnquam ſitum
aut mucorem contrahit, ſi non humido loco poſitum eſt. Sunt qui multitudini ſtuden- 2
tes aquam ficis permiſceant, & ſubinde maturiſſimas ficus recentes adiiciant, & patiantur in eo iure tabeſcere, donec ſatis acris aceti ſapor fiat: poſtea in iunceis fiſcellis, vel ſparteis ſaccis percolant, liquatumque acetum inferuefaciunt [d], dum ſpumam & omnem ſpurcitiam eximant: tum torridi ſalis aliquid adiiciunt [e], quae res prohibet vermiculos, aliaue innaſci animalia.

XVIII. Qvamvis priore libro, qui inſcribitur [a] Villicus, iam diximus quae ad vindemiam praeparanda ſunt, non tamen alienum eſt [b] etiam villicae de iisdem rebus praecipere, vt intelligat ſuae curae eſſe debere, quaecunque ſub tecto adminiſtrantur cir-
ca vindemiam [c]. Si ager amplus, aut vineta aut arbuſta grandia ſunt, perenne fabri- 2
candae decimodiae [d], & trimodiae, & [e] fiſcellae texendae, & picandae: nec minus falculae [f], & vngues ferrei quamplurimi parandi, & exacuendi ſunt, ne vindemiator [g] manu diſtringat vuas, & non minima fructus portio diſperſis acinis in terram dilabatur.
Funiculi quoque fiſcellis aptandi ſunt, & lora trimodiis: tum lacus vinarii, & torcularii, 3
& fora, omniaque vaſa (ſi vicinum eſt mare) aqua marina; ſi minus, dulci eluenda ſunt, & communda, & diligenter aſſiccanda [h], ne humorem [i] habeant. Cella quoque vinaria omni ſtercore liberanda, & bonis odoribus ſuffienda, ne quem redoleat foetorem [l],
acoremue. Tum ſacrificia Libero, Liberaeque, & vaſis preſſoriis [m] quam ſanctiſſime 4
caſtiſ-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *pomum: quidam etiam I. B. R.* i) *ſpiſſi I. B. R.* l) *ſp ius B. ſupius R.* m) *liniunt I. B. R.* [C. XVII.] *Totum hoc caput deeſt in cod. Lipſ.* a) *fructus P.* b) *& I. B. R* c) *primitie P* d) *inferuefaciant I. I. H A. Gr. G. St.* e) *adiiciant I. I. H. A. Gr. G. St.* [C. XVIII.] a) *ſcribitur L. I. B. R.* b) *extet iam L. I. B. R.* c) *vndecimam P.* d) *decemmodiae I. B. R. I. I. decomodie L.* e) *&* abeſt *I. B. R.* f) *faculae L. I. B. R.* g) *vindemitor I. B. R.* h) *adſignanda Pol.* i) *vmorem P.* l) *fetorem I. B. ſectorem R.* m) *preſſori I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

17, 1 Bene olida) Credo, quae recentem picem olent, vnde intelligatur bene picata eſſe. Monendum hoc ideo, quia recurrit deinde 12, 38, 4 vbi vid.

18, 2 Perenne) Haec vox mihi ſuſpecta eſt. Puto autem reponendum eſſe nomen alicuius vaſis, cuius in vindemia vſus eſt, quamuis de eo nihil poſſim ſtatuere. Ita vero legunt omnes editi, quoquot vidi, & Codex Lipſienſis. Schoettg. Aduerbialiter vſus eſt hoc nomine, & imitatores habuit, quantum mihi conſtabat, Palladium ac Paulinum Nolanum. Voluit autem *perenne* fabricari inſtrumenta, h. e. per decurſum anni.

18, 3 Et torcvlarii) *Et ita torcularia & fora* legendum. Nam 11, 2 dixit: *torcularia vero & fora diligenter emundata, lotaque.* Vrsin. Potuerunt tamen eſſe etiam *lacus torcularii* a *vinariis* diuerſi. Certe mutare nihil auſim.

18, 4 Et vasis pressoriis) Igitur *vaſis* etiam, tanquam DIs, res diuina fit? non puto certe Columellam id velle, licet non ignorem, quid de *ſacrificantibus reti ſuo* apud Pro-

caſtiſſimeque facienda: nec per vindemiam ab torculari aut vinaria cella recedendum eſt, vt [n] omnia, qui [o] muſtum conficiunt, pure mundeque faciant; ne furi locus detur praeſentem [p] fructum intercipiendi. Dolia quoque, & ſeriae, caeteraque vaſa ante quadrageſimum vindemiae diem picanda [q] ſunt, atque aliter ea quae demerſa ſunt humi, aliter
5 quae ſtant ſupra terram. nam ea quae demerſa ſunt, ferreis lampadibus ardentibus caleſiunt, & cum picem [r] in fundum deſtillauit, ſublata lampade, rutabulo ligneo, & ferrea curuata radula ducitur [s], quod deſtillauit [t], aut quod in lateribus haeſit: deinde [u] penicillo detergitur, & feruentiſſima pice infuſa nouo alio rutabulo & [x] ſcopula picatur.
6 At quae ſupra terram conſiſtunt [y], complures dies antequam curentur in ſolem producuntur. deinde cum ſatis inſolata ſunt, in labra conuertuntur, & ſubiectis paruis tribus lapidibus ſuſpenduntur, atque ita ignis ſubiicitur, & tamdiu incenditur, donec ad fundum calor tam vehemens perueniat, vt appoſita manus patiens eius non ſit: tum dolio in terram demiſſo, & in latus depoſito [z], pix feruentiſſima infunditur, volutaturque, vt
7 omnes dolii partes linantur. Sed haec die quieto a ventis fieri debent, ne admoto igne, cum afflauerit ventus, vaſa rumpantur. Sunt [a] autem ſatis [b] ſeſquicullearibus doliis picis durae pondo vicenaquina. nec dubium, quin ſi quinta pars picis brutiae in vniuerſam cocturam adiiciatur, vtiliſſimum ſit omni vindemiae.

XIX. Cvra quoque adhibenda eſt, vt expreſſum muſtum perenne ſit, aut certe vsque ad venditionem durabile. quod quemadmodum fieri debeat, & quibus condituris adiuuari, deinceps ſubiiciemus. Quidam partem quartam eius muſti, quod in vaſa plumbea coniecerunt, nonnulli tertiam decoquunt. nec dubium, quin ad dimidium [a] ſi quis excoxerit, meliorem ſapam [b] facturus ſit, eoque vſibus vtiliorem, adeo quidem,
2 vt etiam vice defruti, ſapa, muſtum, quod eſt ex veteribus vineis, condire poſſit. Quaecunque vini nota ſine condimento valet perennari, optimam eſſe eam cenſemus, nec omnino quidquam permiſcendum, quo naturalis ſapor eius infuſcetur. Id enim praeſtan-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *&* inſ. *P.* o) *qui P. quae* reliqui. p) *partem fructuum Lipſ. ptem fructuum I. B R.* q) *picandae R.* r) *pixim P. pix imum in fundum L.* s) *dicitur I. B. R.* t) *diſtillauit I. B. R.* u) *Dein P.* x) *e I. B. R.* y) *&* inſ. *I. B. R.* z) *depoſita pix* ſine, *I. B. R.* a) *Satis P.* b) *ſatis* deficit *Pol.* [C. XIX.] a) *dimidiam* ante Commel. omnes. b) *ſaporem I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Prophetam diſputetur, quid item de acinace, & haſta. Quidſi legas, *e vaſis preſſoriis?* quae ad vinum exprimendum adhibentur, & per ſacrificium illud quaſi initiantur & conſecrantur. De votis vinitorum egit Iac. Phil. Thomaſinus de Donar. c. 25. Sed nihil quod nos hic iuuet.

18, 4 QVAE DEMERSA SVNT HVMI) In cella vt tolli & tractari pro arbitrio non poſſint. Talia fuiſſe dolia quaedam, diſcimus ex Vlpiano l. 3 π. de tritico, vino, vel oleo leg. (33, 6) *In doliis non puto verum, vt vino legato & dolia debeantur, maxime ſi depreſſa in cella vinaria fuerint; aut ea ſunt, quae per magnitudinem difficile mouentur.* Vid. ad h. l. Cuiac. Obſ. 2, 36 ſimiliaque loca ICtorum laudata a Gothofredo ad l. 17 π. de actionibus emti & venditi. & add. Plin. 14, 21 ſ. 27 *Mitiores plagae doliis condunt vina, infodiuntque terrae tota aut ad portionem ſitus* h. e. tanto profundius, quanto aër eſt calidior &c. Errat enim hic Harduinus. Vid. etiam Pall. 1, 18. In haec itaque ſpongia ante ſiccata demittitur ferrea lampas pice repleta, qua incaleſcant, & vnde pix deſtillet.

18, 5 CVM PICEM IN FVNDVM) Mutato numero iam de vna loquitur lampade, *quae picem deſtillat.* Poteſt etiam fieri, vt verior ſit Medicea lectio, *cum pix in fundum deſtillauit.* Sed receptae fauet, quod ſtatim dicitur, *radula ducitur, quod deſtillauit,* itemque illud, *ſublata lampade.*

18, 5 SCOPVLA) Alias ad purgandum pertinet, vt Ca. 26. Sed etiam in picando vſus illius forte eſſe poſſit: *radula,* quam paullo ante laudauit, maiores maſſas trahit, aequabiliter eas diuidit ſcopula. SCHOETTG.

19, 1 PARTEM QVARTAM) Vid. Index

ſtantiſſimum eſt, quod ſuapte natura placere poterit [c]. Caeterum cum aut regionis vitio, aut nouellarum vinearum, muſtum laborabit, eligenda erit pars vineae (ſi eſt facultas) Amineae; ſi minus, quam belliſſimi vini, quaeque erit & [d] vetuſtiſſima, & minime vliginoſa. Tum obſeruabimus decreſcentem lunam, cum eſt ſub terra, & ſereno 3
ſiccoque die vuas quam maturiſſimas legemus [e], quibus proculcatis muſtum quod defluxerit, ante quam prelo pes eximatur, ſatis de lacu in vaſa defrutaria deferemus [f], leuique primum igne, & tenuibus admodum lignis, quae cremia [g] ruſtici appellant, fornacem incendemus, vt ex commodo muſtum ferueat. Isque [h] qui praeerit huic deco- 4
quendo, cola iuncea, vel ſpartea ex crudo, id eſt non malleato ſparto praeparata habeat: itemque faſciculos foeniculi fuſtibus illigatos, quos poſſit vtique ad fundum vaſorum demittere, vt quidquid fecis [i] ſubſederit, exagitet, & in ſummum reducat: tum colis omnem ſpurcitiam, quae [l] redundarit, expurget. nec abſiſtat id facere, donec videbitur eliquatum omni fece muſtum carere. tum ſiue [m] mala cydonia [n], quae percocta [o] ſublaturus ſit, ſeu quoscunque voluerit conuenientes odores adiiciat, & nihilo minus ſubinde foeniculo peragitet, nequid ſubſederit, quod poſſit plumbeum perforare. Cum 5
deinde iam acriorem potuerit ignem vas ſuſtinere, id eſt, cum aliqua iam parte muſtum excoctum in ſe feruebit, tum codices & vaſtiora ligna ſubiiciantur, ſed ita ne fundum contingant. quod niſi vitatum fuerit, vel [p] vas ipſum, quod [q] aliquando contingit, pertundetur; vel ſi id [r] factum non erit, vtique aduretur muſtum, & amaritudine concepta condituris fiet inutile. Oportebit autem antequam muſtum in vaſa defrutaria coniiciatur, 6
oleo bono plumbea ipſa [s] intrinſecus imbui, & [t] bene fricari, atque ita muſtum adiici. ea res non patitur defrutum aduri.

XX. QVIN-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *potuerit I. B. R.* d) *vt I. B. R.* e) *legimus I. B. R.* f) *deferamus I. B. R.* g) *gremium I. B. R. H. A. Gr. G.* h) *Iisque B. R.* i) *faecis ſe ſuperſederit I. B. R.* l) *quam I. B. R.* m) *ſiue* deeſt *I. B. R.* n) *cydonea I. B. R.* o) *p̃cocta I. B. R.* p) *ſaepe I. B. R.* q) *quod aliquando contingit* abſunt *I. B. R.* r) *id* abeſt *I. B. R.* s) *ipſa* deficit *I. B. R.* t) *&* omitt. *I. B. R. Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

dex in *Carenum, defrutum, ſapa*, &, quem etiam Schoettgenius hic laudauit, Lindanus ſel. med. 10, 51.

19, 3 PRELO PES EXIMATVR) Videtur legendum, *exprimatur*. Nam ita eſt infra c. 21 (26, 1) *Priusquam vinacea torculis exprimantur.* & ca. 27 *Ante quam prelo preſſum ſit, quod in lacum muſti fluxerit.* VRSIN. Indicat non dubie *muſtum lixiuum:* de quo, & *pedis* ſignificatione conſule Indicem. Sententiam igitur reſtituit Vrſinus: vtrum forte verbum hic lateat, quod propius ad *eximatur* accedat, non habeo dicere. Quid ſi de exemtione pedis & circumciſione poſt primam preſſuram hic ſermo ſit, vt non prima omnino *fluxura* intelligatur, & illud quod proprie *lixiuum muſtum* dicitur, ſed quod ab eo proximum eſt, *tortiuo* tamen potius. Vid. quae dicimus, ad verba 12, 34 *de ſub maſſa.* & c. 37 vocat *muſtum, quod nihil habeat ex tortiuo.*

19, 3 SATIS DE LACV) Videtur legendum *ſtatim de lacu.* VRSIN.

19, 3 CREMIA) *Cremium lignum* vocatur tenuiſſimum & aridum, a *cremando*, quia cremari facile poteſt. In Pandectis Florentinis occurrunt *arbores gremiales*, quare quidam a *gremio* eas deriuarunt, quaſi talia ſint ligna, quae in vlnis colligere poſſumus, tenuia ſcilicet & ſarmentoſa; ſed G ibi ſcriptum eſt loco C, vt bene obſeruauit Nerius Analect. 2, 11. Hunc porro noſtri auctoris locum citare Hieronymum, & circa eum errare Calepinum, qui explicat *carnem frixam*, teſtatur Toccius in libro Italico, cui titulus eſt: *Parere intorno al valore della voce Occorrenza*, p. 35, 36 prout cognoui ex Giornale de' Letterati d'Italia tom. I p. 251, 252. SCHOETTG.

19, 4 QVOD POSSIT PLVMBEVM PERFORARE) ſi quid nempe grauius duriusue adhaeret plumbo, illo ipſo loco fortius aget ignis, vbi maior reſiſtentia. Non diſſimilis eſt ratio, quod ligna non vult contingere fundum plumbei.

XX. Qvinetiam [a] diligenter factum defrutum, ſicut vinum, ſolet aceſcere [aa]: quod cum ita ſit, meminerimus anniculo defruto, cuius iam bonitas explorata eſt, vinum condire. nam vitioſo medicamine [b] fructus, qui perceptus eſt, vitiatur [c]. Ipſa autem vaſa, quibus ſapa aut defrutum coquitur, plumbea potius quam aenea eſſe debent.
2 nam in coctura aeruginem remittunt aenea, & medicaminis ſaporem vitiant. odores autem vino fere apti ſunt, qui cum defruto coquuntur, iris, foenum Graecum, ſchoenum: harum rerum ſingulae librae in defrutarium, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, cum iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adiici debent. deinde ſi natura tenue muſtum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & [d] fornax protinus aqua refrigeranda. quod [e] ſi fecerimus, nihilo minus defrutum infra tertiam
3 partem vaſis conſedit [f]. Sed id quamuis aliquid detrimenti habeat, prodeſt tamen: nam quanto plus decoquitur (ſi modo non eſt aduſtum) melius & ſpiſſius fit. Ex hoc autem defruto, quod ſic [ff] erit coctum, ſatis eſt ſingulos ſextarios ſingulis amphoris immiſcere [g]. nam cum amphoras muſti [gg] nonaginta in defrutario decoxeris, ita vt iam exiguum ſuperſit de [h] coctura [quod [i] ſignificat decoctum ad tertias:] tum demum medicamina adiicito, quae ſint [l] aut liquida, aut reſinoſa, id eſt, picis liquidae Nemeturicae, cum eam diligenter ante aqua marina decocta perlueris, decem ſextarios. item [m] reſinae
4 terebinthinae ſeſquilibram. Haec cum [n] adiicies, plumbeum peragitabis, ne adurantur. cum deinde ad tertias ſubſederit coctura, ſubtrahe ignem [o], & plumbeum ſubinde agitabis, vt defrutum & medicamenta coeant: deinde cum videbitur mediocriter calere defrutum, reliqua aromata contuſa & cribrata [p] paulatim inſperges [pp], & iubebis rutabulo ligneo agitari quod decoxeris, eouſque dum defrigeſcit. Quod ſi non ita, vt praecipi-
5 mus, permiſcueris, ſubſident aromata, & adurentur. Ad praedictum autem modum muſti adiici debent ii odores, nardi folium, iris illyrica, nardum gallicum, coſtum [q], palma, cyperum, ſchoenum, quorum ſingulorum ſelibrae ſatisfacient: item myrrhae [r] quin-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XX.] a) *Quum etiam P.* aa) *acetoſare L.* b) *medicamentum P. Lipſ. tum* interpon. *I. B. R.* c) *vitiat Lipſ. I. B. R.* d) *&* deeſt *I. B. R.* e) *etiam* inſer. *P. Lipſ.* f) *conſidet Iunt.* quod probat *Morg. I, 68.* ff) *ſi I. B. R.* g) *immiſceri.* XXI deinde caput incipit ita: *Cum amphoras &c. L. I. B. R.* gg) *vini L.* h) *decoctura* coniunct. *I. B. R. de tota P. L.* i) *quae L. I. B. R.* l) *ſunt I. B. R.* m) *Ita B. R.* n) *cum* deficit *P.* o) *inde P. L.* p) *criſtrata B. R.* quod tamen in margine ambarum *cribrata* ſcribitur. pp) *inſpares L.* q) *crocum I. B. R. cortum* (fortaſſe *coſtum*) *P.* r) *murrham pondo cana P.*

NOTAE VARIORVM.

20 Conf. Plin. 14, 21. Schoettg.

20, 3 Vt iam exigvvm svpersit de coctvra) h. e. vt iam prope abſit a modo illo, ad quem decoquendum eſt, verbo, vt non multum ſupra tertiam partem ſuperſit, quod ipſum videtur indicaſſe ſtudioſus aliquis iis verbis, quae vncis incluſimus, cum gloſſam olere videantur.

20, 3 Decoctvm ad tertias) *Ad tertias decoquere eſt, vt tertia pars reſidua maneat* Plin. Valer. 1, 1; quomodo Apicius exponit 3, 1 *Elixabis in cacabo nouo, quoad aqua ad tertias deferueat, h. e. ex tribus heminis aquae vna modo remaneat.* Deinde Columellam laudat [ſ. 2] *ſi natura tenue muſtum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt.* Cuius ſequentia gloſſemate videntur extenta, vt & Apicii illa, quae modo adſcripſimus. Barth. Adu. 1, 14 p. 31. Illa quidem, quae vncinis includenda curauimus, aperte gloſſema ſapere nobis videbantur. Praecedentia ſatis declarant, quid ſibi velint verba, *vt iam exiguum ſuperſit de coctura.*

20, 3 Resinae terebinthinae) Sic Plin. 17, 19 *reſina condire vina vulgare* eſſe ait *Italiae & finitimis prouinciis.* Vid. & c. 20. Martialis 3, 77 *Reſinata bibis vina* &c. Tale vinum reſina conditum pro reſolutione ſtomachi ordinat Celſus 4, 5. Schoettg.

20, 4 Et advrentvr) vel ſaporem certe & acrimoniam illam amittent, propter quam adhibentur.

20, 5 Costvm) Olim in excuſis: *Crocum,* MSS.

quincunx, calami pondo libram, caſiae ſelibram, amomi pondo quadrans, croci quincunx, cripae pampinaceae [s] libram. Haec, vt dixi, arida contuſa & cribrata debent ad- 6
iici, & his commiſceri raſis, quod eſt genus crudae picis: eaque quanto eſt vetuſtior, tanto melior habetur. nam longo tempore durior facta, cum eſt contuſa, in puluerem redigitur, & his medicaminibus admiſcetur. ſatis eſt autem praedictis ponderibus ſex libras eius miſceri. Ex hac compoſitione, quantum in ſextarios muſti quadragenos octonos adiiciendum ſit incertum eſt, quoniam pro natura vini aeſtimari [t] oportet, quod [u]
ſatis ſit: cauendumque eſt, ne conditus ſapor intelligatur. nam ea res emptorem fugat. 7
Ego tamen, ſi humida fuerit vindemia, trientem; ſi ſicca, quadrantem medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, [ita, vt quatuor vrnarum eſſet muſti modus: vrna autem quatuor & viginti ſextariorum]. Nonnullos agricolas ſingulis amphoris quadrantem medicaminis indidiſſe ſcio, ſed hoc coactos feciſſe propter nimiam infirmitatem vini eiusmodi, quod vix triginta diebus integrum permanebat. Hoc tamen muſtum, ſi ſit 8
lignorum copia, ſatius eſt inferuefacere, & omnem ſpumam cum fecibus [x] expurgare: quo facto decima pars decidet. ſed reliqua perennis erit [y]. At ſi lignorum penuria eſt, marmoris, vel gypſi, quod flos appellatur, vncias ſingulas, item ad tertias decocti defruti ſextarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit. Ea res etiamſi non in totum perennat, certe vsque in alteram vindemiam plerumque vini ſaporem ſeruat.

XXI. Mvstvm quam dulciſſimi ſaporis decoquatur [a] ad tertias, & decoctum, ſicut ſupra dixi, defrutum vocatur. quod cum defrixit, transfertur in vaſa, & reponitur, vt poſt annum ſit in vſu. Poteſt tamen etiam poſt dies nouem, quam refrixerit, adiici in vinum: ſed [b] melius eſt, ſi anno requieuerit. Eius defruti ſextarius in duas vrnas muſti adiicitur [c], ſi muſtum ex vineis collinis eſt: ſed ſi ex campeſtribus, tres he-

VARIETAS LECTIONIS.

s) *pampinacae I. B. R.* t) *exiſtimare I.B.R.* u) *quid Lipſ. I. B. R.* x) *faucibus I.B.R.* y) *eſt P.* [C. XXI.] *Totum hoc caput* om. *Lipſ.* a) *decoquetur I.B.R.* b) *& I. B. R.* c) *additur I. B R.*

NOTAE VARIORVM.

MSS. *cortum.* *Coſtum* coniectura e veteribus veſtigiis emendaui. Victorivs.

20, 5 Libram — selibram) Nihil hic peccatum, quamquam nominatiuus requiri videatur, *libra ſelibra*, perſuadet Io. Frid. Gronouius de Pec. Vet. 1, 6 p. 28. Simillimus enim locus Liu. 26, 47 *Paterae aureae fuerunt ducentae ſeptuaginta ſex, libras ferme omnes pondo.* Conf. Col. 12, 28, 1 *quae ſit inſtar pondo quincuncem.* Praeclare igitur, vt caetera Cl. Morg. I, 69 cum quaerit potius, quam decernit.

20, 5 Cripae pampinaceae) Hermol. Barbarus in *Coroll.* *ſertae campanicae libram* emendauit; mirumque eſt, hanc caſtigationem, cum optima iudicetur, ab iis qui inferiore tempore Columellam ediderunt, non receptam, praeſertim cum apud Cat. c. 107. non abſimile exemplum extet: *Sapae,* inquit, *congios VI quam optimae infundito in aheneum, aut in plumbeum, & iris aridae contuſae heminam, & ſertam campanicam P. V.* De hac Sertula Campanica ita Plin. 21, 9 *Meliloton quod ſertulam Campanam vocamus. Eſt enim in Campania Italiae laudatiſſima, Graecis in Sunio, mox Chalcidica & Cretica, vbicunque vero aſperis & ſilueſtribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas indicio eſt nomen ſertulae, quod occupauit. Odor eius croco vicinus, & flos, ipſae canae.* Ponted.

20, 6 Rasis qvod est genvs) Non inuenio, qui praeterea hac voce vſus ſit. Dicam, quid mihi in mentem venerit. Praeceſſiſſe aliquid puto de reſinae guttis e terebintho, lentiſco vel alia arbore *raſis:* acceſſiſſe deinde, qui vocem relictam *raſis* ex ratione negotii interpretari vellet.

20, 7 [Ita vt qvatvor) Iſtane Columella? non puto. Quis enim tum proportiones illas ignorabat?

20, 8 Decidet) Quidſi *decedet?*

21, 1 Cvm defrixit) Vid. leg. *refrixit.* Vrsin.

2 heminae adiiciuntur. Patimur autem, cum de lacu muſtum ſublatum eſt, biduo defer-
ueſcere, & purgari. tertio die defrutum adiicimus. deinde interpoſito biduo, cum id mu-
ſtum pariter cum defruto deferbuerit, purgatur, & ita coadiicitur [d] in binas vrnas ligu-
la cumulata, vel menſura ſemunciae [e] bene plenae [f] ſalis cocti, & triti. Sal autem quam
candidiſſimus coniicitur in vrceo fictili ſine pice: qui vrceus, cum recipit [ff] ſalem, dili-
genter totus oblinitur luto paleato, & ita igni admouetur, ac tamdiu iam [g] torretur,
3 quamdiu ſtrepitum edit. cum ſilere coepit, finem habet cocturae. Praeterea foenum
Graecum maceratur in vino vetere per triduum: deinde eximitur, & in furno ſiccatur,
vel in ſole: idque cum eſt aridum factum, molitur, & ex eo molito poſt ſalituram mu-
ſti cochlear cumulatum, vel ſimile genus poculi eius, quae eſt quarta pars cyathi, adiici-
tur in binas vrnas. deinde cum iam perfecte muſtum deferbuit & conſtitit, tantundem
gypſi floris miſcemus, quantum ſalis adieceramus: atque ita poſtero die purgamus doli-
4 um, & nutritum vinum operimus, atque oblinimus. Hac conditura Columella patruus
meus, illuſtris agricola, vti ſolitus eſt in iis fundis, in quibus paluſtres vineas habebat.
ſed idem, cum collina vina condiebat, aquam ſalſam decoctam ad tertias pro ſale adii-
ciebat. ea porro facit ſine dubio maiorem menſuram, & odoris melioris. ſed periculum
habet, ne vitietur vinum, ſi male cocta ſit aqua. Sumitur autem haec, vt iam dixe-
ram, quam longiſſime a littore. nam liquidior & purior eſt, quantum [h] altiori [i] mari [l]
5 hauſta eſt. Eam ſi quis (vt Columella faciebat) reponet, poſt triennium in alia vaſa eli-
quatam transfundat: deinde poſt alterum triennium decoquat vsque ad partem tertiam:
longe [m] meliorem habebit condituram vini, nec vllum periculum erit, ne vina vitientur.
Satis eſt autem ſextarios ſingulos adiicere ſalſae, eosque in binas muſti vrnas: quamuis
multi etiam binos immiſceant, nonnulli etiam ternos ſextarios: idque ego [n] facere non
6 recuſem, ſi genus vini tantum [o] valeat, vt aquae ſalſae non intelligatur ſapor. Itaque
diligens pater familias cum parauerit fundum, ſtatim prima vindemia tres aut quatuor no-
tas conditurae totidem amphoris muſti experietur, vt exploratum habeat quantum pluri-
mum ſalſae vinum, quod fecerit, ſine offenſa guſtus pati poſſit.

XXII. Picis liquidae Nemeturicae metretam adde in labrum, aut in alueum, & in eodem infundito cineris lixiuiae congios duos, deinde permiſceto ſpatha lignea. cum requieuerit, eliquato lixiuiam: deinde iterum tantundem lixiuiae addito, eodem pacto permiſceto, & eliquato. tertio quoque idem facito. Cinis autem odorem picis aufert,

VARIETAS LECTIONIS.

d) *eo adiicitur I. B. R.* e) *ſemiunciae I. B. R.* f) *plane I. R planae B.* ff) *recepit* forte melius. g) *iam* abeſt *P.* h) *quam quae I. B. R.* i) *altiore P. alitore I. a littore B. R.* l) *maris I. B. R.* m) *longiorem I. B. R.* n) *ego* deeſt *I. B. R.* o) *iantum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

21, 3 QVI EST QVARTA PARS) Ita omnes editi, quotquot vidi: in Lipſ. vero hoc caput prorſus non extat. Fortaſſis exſcriptores abbreuiationem τ8 *quod* [vel *quae*] ex incuria mutarunt in *qui*, id quod deinde ad alios quoque codices deriuatum eſt. SCHOETTG. Totum hoc comma mihi non placet, nec forte aliis attendentibus. Illud conſtat, *ligulam* vel *cochlear* eſſe quartam partem eius poculi, qui cyathus vocatur: eandem eſſe ſemunciam heminae, hoc eſt partem eius quartam & viceſimam.

21, 4 QVAM LONGISSIME A LITTORE) Plinius 14, 20 *Quin & marinam aquam eiuſdem rei gratia ex alto peti iubent, ſeruarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte, ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel, ſi circa vindemiam hauriatur, decoqui.* Adde Lindanum ſelect. med. 10, 191. SCHOETTG.

22, 1 IN EODEM INFVNDITO) Quidſi omiſſo *in* legamus *eodem?* Sed neque inſolens eſt, ablatiuum caſum in talibus adhibere.

auſert, & eluit ſpurcitiam. Poſt eodem addito picis Brutiae; ſi minus, alterius [a] quam
puriſſimae quinque libras. Haec minute concidito, & admiſceto pici Nemeturicae. tum
aquae marinae quam vetuſtiſſimae, ſi [b] erit; ſi minus, ad tertiam partem recentis aquae
marinae decoctae congios duos iniicito. Apertum labrum ſinito in ſole per Caniculae or-
tum, & [c] ſpatha [d] lignea permiſceto quam ſaepiſſime, vsque eo, dum ea quae [e] addide-
ris, in pice colliqueſcant, & vnitas fiat. Noctibus autem labrum operire conueniet, ne
irroretur. Deinde cum aqua marina, quam addideris, ſole conſumpta videbitur, ſub 3
tectum vas totum ferre curabis. Huius autem [f] medicaminis quidam pondo quadrantem
in ſextarios XLVIII miſcere ſoliti ſunt, & hac conditura contenti eſſe. alii cyathos tres
eius medicamenti adiiciunt in totidem ſextarios, quot ſupra diximus.

XXIII. Pix corticata [a] appellatur, qua vtuntur ad condituras Allobroges. Ea
ſic conficitur, vt dura ſit, & quanto facta eſt vetuſtior, eo melior in vſu eſt. nam omni
lentore miſſo facilius in puluerem reſoluitur, atque cribratur. Hanc ergo conteri & cri-
brari oportet: deinde cum bis muſtum deferbuerit, quod plerumque eſt intra quartum
diem, quam de lacu ſublatum, diligenter manibus expurgatur. & tunc demum praedi- 2
ctae picis ſextans, & ſemuncia [b], in ſextarios quinque & quinquaginta adiicitur, & ruta-
bulo ligneo permiſcetur [c], nec poſtea tangitur, dum conferueſcat [d]: quod tamen non
amplius diebus quatuordecim a conditura patiendum eſt. nam oportebit poſt hunc nume-
rum dierum confeſtim vinum emundare, & ſiquid fecis aut labris vaſorum aut lateribus
[dd] inhaeſit, eradi, ac ſuffricari, & protinus operculis impoſitis oblini. At ſi ex eadem 3
pice totam vindemiam condire volueris, ita ne guſtus picati vini poſſit intelligi, ſat erit
eidem picis [e] ſex ſcripula in ſextarios quinque & quadraginta tum demum miſcere, cum
muſtum deferbuerit, & feces expurgatae fuerint [f]. Oportebit autem ſalis decocti con-
tritique ſemunciam [g] in eundem modum muſti adiicere. Nec ſolum huic notae vini ſal
adhibendus eſt, verum, ſi fieri poſſit, in omnibus regionibus omne genus vindemiae hoc
ipſo pondere ſaliendum eſt: nam ea res mucorem vino ineſſe non patitur.

XXIV. Pix Nemeturica in Liguria conficitur. ea deinde vt fiat condituris ido-
nea, aqua marina quam longiſſime a littore de pelago ſumenda eſt, atque [a] in dimidiam
partem

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXII.] a) *bratte* interſer. *P.* b) *ſic P.* c) *&* abeſt *I. B. R.* d) *ſphatha P.* e) *quae ea I. B. R.* f) *autem* defic *P.* [C. XXIII.] a) *cortica I. B. R.* quod ipſum in margine Bon. & Reg. *corticata* ſcribitur. b) *ſemiuncia I. B. R.* c) *promiſcetur I. B. R.* d) *inferueſcat I. B. R.* dd) *latebris L.* e) *pici I. B. R.* f) *fuerint, oportebit, atque* alii praet. *I. B. R.* g) *ſemiunciam I. B. R.* [C. XXIV.] a) *quae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

23, 1 PIX CORTICATA) Neſcio, an quiſquam interpretatus ſit hoc nomen, neque a deo, an alio in loco occurrat. Forte cognata eſt *corticea cera & arenoſa* Plinii 11, 21 ſ. 24 ex emendatione quidem Harduini; itemque *thus corticoſum* apud eundem 12, 14, 32. In his omnibus videtur ſignari natura, quae cum alioquin glutine ſuo cohaereat, friabilis & pluribus quaſi ſquamis, corticis inſtar conſtans.

23, 1 QVA VTVNTVR) Plutarchus Symp. lib. 5. picati vini mentionem facit, & in magno honore Romae habitum refert cap. 3 Καὶ τῶν Ἰταλικῶν οἱ περὶ τὸν Πάδον οἰκοῦντες ἐκ δὲ τῆς περὶ Βίενναν Γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ Ῥωμαίων. VICTOR.

23, 2 QVINQVE ET QVINQVAGINTA) Numerus inconcinnus: Quidſi *duodequinquaginta* ſcripſit Columella, vt 22, 3 it. 24, 3 &c. qui eſt ipſe modus amphorae. Similiter forte peccatum eſt paullo poſt in *quinque & quadraginta.* Pro UIIII legit aliquis IIIII, vt ſupra pro *II de quinquaginta* legit *u & q.*

partem decoquenda: quae cum in tantum refrixerit, quantum ne contacta corpus vrat,
partem aliquam eius, quae ſatis videbitur, praedictae pici immiſcemus [aa], & diligenter
2 lignea ſpatha, vel etiam manu peragitabimus, vt ſi quid ineſt vitii eluatur. deinde patie-
mur picem conſidere, & cum ſiderit [b], aquam eliquabimus: poſtea bis, aut ter ex reli-
qua parte aquae decoctae tamdiu lauabimus [c], & ſubigemus eam, donec rutila fiat: tum
eliquatam in ſole quatuordecim diebus patiemur eſſe, vt quisquis ex aqua humor reman-
3 ſit, aſſiccetur. noctibus autem vas tegendum erit, ne irroretur. Cum hoc modo picem
praeparauerimus, & vina, cum iam bis deferbuerint, condire voluerimus, in muſti ſex-
tarios octo & quadraginta, cyathos duos picis praedictae ſic adiiciemus. Ex ea menſu-
ra, quam conditur ſumus, ſextarios duos muſti ſumere oportebit, deinde ex his ſexta-
riis in picis ſextantem paulatim muſtum infundere, & manu tanquam mulſum ſubigere,
4 quo facilius coëat. Sed vbi toti duo ſextarii cum pice coierint, & quaſi vnitatem fece-
rint, tum eosdem in id [d] vas, vnde ſumpſeramus, perfundere, & vt permiſceatur me-
dicamen, rutabulo ligneo peragitare conueniet.

XXV. QVONIAM quidam, immo etiam [a] fere omnes Graeci, aqua ſalſa vel
muria [b] muſtum condiunt, eam quoque partem curae non omittendam putaui. In me-
diterraneo, quo non eſt facilis aquae marinae inuectio, ſic erit ad condituras conficien-
2 da muria. Huic rei vel [c] maxime eſt idonea caeleſtis aqua; ſi minus, ex fonte liquidiſ-
ſimo profluens. harum ergo alterutram curabis quam plurimam [d], & quam optimis va-
ſis conditam ante quinquennium in ſole ponere: deinde cum computruerit [e], tamdiu pati
donec ad priſtinum modum perueniat. quod cum factum fuerit, alia vaſa habeto, & in
ea ſenſim aquam eliquato, donec ad fecem peruenias. ſemper enim in requieta aqua craſ-
3 ſamen aliquod in imo reperitur. Sic curata cum fuerit, in modum defruti ad tertias de-
coquenda eſt. Adiiciuntur autem in aquae dulcis ſextarios quinquaginta, ſalis ſextarius,
& mellis optimi vnus ſextarius. haec pariter decoqui, & omnem ſpurcitiam expurgari
oportet. deinde cum refrixerit, tum quantumcunque humoris eſt, tantum in ampho-
4 ram [f] muſti portionem adiici. Quod ſi ager maritimus eſt, ſilentibus ventis de alto quam
quietiſſimo mari ſumenda eſt aqua, & in tertiam partem decoquenda, adiectis, ſi vide-
bitur, aliquibus aromatis ex iis quae ſupra retuli, vt ſit odoratior vini curatio. Muſtum
autem antequam de lacu tollas, vaſa rore marino, vel lauro, vel myrto ſuffumigato †,
&

VARIETAS LECTIONIS.

aa) *immiſcebimus* coni. *Morg. I, 70.* b) *ſederit I. B. R.* c) *laudabimus & ſubigebimus Pol.* d) *duas, vnde I. B. R.* [C. XXV.] a) *enim I. B. R.* b) *marina Lipſ. I. B. R.* c) *vel* deeſt *I. B. R.* d) *quamplurimum I. B. R.* e) *putruerit B. R.* f) *amphora B. R.* †) *ſuffimigato R.*

NOTAE VARIORVM.

24, 2 ET CVM SIDERIT) Videtur legendum *& cum conſiderit* VRSIN.

24, 3 TANQVAM MVLSVM) Legendum: *maſſam.* nam *mulſum* manifeſtum eſt erratum. VRSIN. Minime vero, ὦ 'γαθέ. Quis enim *maſſam* dixerit, cum *duo cyathi* picis liquidae, h. e. ſextans vnius ſextarii, cum duobus ſextariis vini permiſcentur. *Mulſo* id potius eſt ſimile, vbi *Attica nectareum turbatis mella Falernum*, (Mart. 13, 108) vel *mulſae*, vbi mel aquae miſcetur. Vid. ſupra 12, 12.

25, 1 AQVAE MARINAE) Hac enim in primis vtuntur Graeci. Rationem reddere conatur Plutarchus, in Cauſis Phyſ. διὰ τί τῷ οἴνῳ θάλατταν παραχέουσι; quam bonam, ipſe viderit.

25, 3 TANTVM IN AMPHORAM) Videtur legendum *tantam*, vt ad *portionem* referatur. (vid. Morg. I, 71.) Sed videtur etiam ſupra 6, 5, 3 abuſus eſſe voce *tantum* velut indeclinabili.

25, 4 SILENTIBVS VENTIS) Ne turbida ſit aqua nimirum.

26, 2

& large repleto, vt in efferueſcendo vinum ſe bene purget. poſtea vaſa nucibus pineis 5
ſuffricato. Quod vinum volueris dulcius eſſe, poſtero die; quod auſterius, quinto die quam ſuſtuleris, condire oportebit, & ita ſupplere, & oblinire vaſa. Nonnulli etiam ſuffumigatis ſeriis prius conditurain addunt, & ita muſtum infundunt.

XXVI. In quo agro vinum aceſcere ſolet, curandum eſt, vt cum vuam legeris & calcaueris, prius quam vinacea torculis exprimantur, muſtum in corbem defundas [a], & aquae dulcis puteanae ex eodem agro partem decimam adiicias, & coquas, donec ea aqua, quam adieceris, decocta ſit. Poſtea cum refrixerit, in vaſa defundas [a], & operias, & oblinas [b]: ita diutius durabit, & detrimenti nihil fiet. Melius eſt, ſi ve- 2
terem ſeruatam compluribus annis aquam addideris, longeque melius ſi aquae nihil addideris, & decimam muſti decoxeris, frigidumque in vas transtuleris [bb], & ſi in ſextarios VII [c] muſti heminam gypſi miſcueris, poſteaquam decoctum refrixerit [d]. Reliquum muſtum, quod in [e] vinaceis fuerit expreſſum, primo quoque tempore abſumito, aut aere commutato.

XXVII. Vinvm dulce ſic facere oportet. Vuas legito, in ſole per triduum expandito, quarto die meridiano tempore calidas vuas proculcato, muſtum lixiuum [a], hoc eſt, antequam prelo preſſum ſit, quod in lacum muſti fluxerit tollito: cum deferbuerit, in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam nec plus vnciae pondere addito, vinum a fecibus eliquatum diffundito. hoc vinum erit ſuaue, firmum, corpori [b] ſalubre.

XXVIII. Alia [a] medicaminum genera vini condituris & firmitati aptiſſima ſic facito. Irim quam candidiſſimam pinſito, foenum Graecum vetere vino macerato: deinde in ſole exponito, aut in furno, vt ſicceſcat: tum commolito minutiſſime. item odoramenta trita, id eſt, irim cribratam, quae ſit inſtar pondo quincuncem [b], & trientem, foeni Graeci pondo quincuncem & trientem, ſchoeni pondo quincuncem in vnum permiſceto: tum in ſerias ſingulas [c] quae ſint amphorarum [d] ſeptenum, addito medicaminis pondo vnciam, & [e] ſcripula octo: gypſi, cum ex locis paluſtribus muſtum erit, 2
in ſingulas ternas heminas; cum de nouellis vineis erit, ſextarium; cum de veteribus & locis ſiccis, heminas ſingulas adiicito. Tertio die quam calcaueris, conditurain infundito, ſed antequam condias, muſti aliquantum in ſeriam de ſeria transferto, ne in condiendo cum medicamento efferueſcat, & fluat. Sic [f] autem curatum [g] gypſum, & me- 3
dica-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXVI.] a) *diffundas I. B. R.* b) *oblinias I. B. R.* bb) *transfuderis L.* c) *vel I. B. R.* d) *refrixeris I. B. R.* e) *è Iuntt.* [C. XXVII.] a) *lixiuium I. B. R.* b) *corporali ſalubres P.* [C. XXVIII.] a) *Alia medicaminum - - - ſic facito*, deficiunt *I. B. R.* b) *quinque L. I. B. R.* c) *ſingulis B. R.* d) *amphorum I. B. R.* e) *&* deeſt *I. B. R.* f) *Sit I. B. R.* g) *curatio I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

26, 2 HEMINAM GYPSI) Quo hodieque vtuntur mangones ad acorem vini vel cereuiſiae abſorbendum. Neſcio quam ſalubriter.

27 MVSTVM LIXIVVM) Vid. Geop. 6, 16. SCHOETTG. Πρότροπον vocat Caelius Aurel. tard. paſſ. 2, 7 p. 382 & 5, 10 p. 593 edit. Amſt. Plura dabit Philander ad Vitruu. 8, 4. Add. Lindan. Sel. med. 10, 108 vbi dotes huius vini dulcis explicat, & 10, 22c ſq. vbi de eliquatione.

28, 1 QVAE SIT INSTAR PONDO QVINCVNCEM) Vid. quae diximus ad 12, 20, 5.

28, 2 GYPSI, CVM) Ita diſtinguendum hunc locum docuit VRSIN. Ante interpunctum erat poſt *gypſi.*

28, 2 ET FLVAT) h. e. *effluat.* Forte etiam ita legendum, prima ſyllaba ab *&* hauſta.

28, 4

dicamentum, in labello permiſceto, quantum ſeriis ſingulis fuerit neceſſarium, idque † medicamentum muſto diluito, & ipſa ad ſerias addito, & permiſceto: cum deferbuerit [h], ſtatim repleto, & oblinito. Omne vinum cum condieris, nolito ſtatim diffundere, ſed ſinito in doliis quieſcere [i]: poſtea cum de doliis aut de ſeriis diffundere voles, vere, flo-
4 rente roſa, defecatum quam limpidiſſimum [l] in vaſa bene picata & pura transferto. ſi in vetuſtatem ſeruare voles [m], in cado duarum vrnarum quam optimi vini ſextarium, aut fecis generoſae recentis ſextarios tres addito: aut ſi vaſa recentia, ex quibus vinum exemptum ſit, habebis, in ea confundito. Si horum quid feceris, multo melius & firmius erit vinum. etiam ſi bonos odores addideris, omnem malum odorem & ſaporem prohibueris: nam nulla res alienum odorem celerius ad ſe ducit, quam vinum.

XXIX. Mvstvm vt ſemper dulce tanquam recens permaneat, ſic facito. Antequam prelo vinacea ſubiiciantur, de lacu quam recentiſſimum addito muſtum in amphoram nouam, eamque oblinito, & impicato diligenter, ne quidquam aquae introire poſſit: tunc in piſcinam frigidae & dulcis aquae totam amphoram mergito, ita ne qua pars extet: deinde poſt dies xl eximito, ſic vsque in annum dulce permanebit.

XXX. Ab eo tempore quo primum dolia operculaueris, vsque ad Aequinoctium vernum ſemel in diebus xxxvi vinum curare ſatis eſt, poſt Aequinoctium vernum bis, aut ſi vinum florere incipiet, ſaepius curare oportebit: ne flos eius peſſum eat, & ſaporem vitiet. Quanto maior aeſtus erit, eo ſaepius conuenit vinum nutriri refrige-
2 rarique, & ventilari: nam quamdiu bene frigidum erit, tamdiu recte manebit. Labra vel fauces doliorum ſemper ſuffricari nucibus pineis oportebit, quoties vinum curabitur. Siqua vina erunt duriora, aut minus bona, quod agri vitio, aut tempeſtate ſit factum, ſumito fecem vini boni, & panes facito, & in ſole arefacito & coquito in igne: poſtea terito, & pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato [a], & oblinito, bonum [b] fiet.

XXXI. Si quod animal in muſtum ceciderit, & interierit, vti [a] ſerpens, aut mus, ſorexue [b], ne mali odoris vinum faciat, ita vt repertum corpus fuerit, id igne adoleatur, cinisque eius in vas, quo deciderat [c], frigidus infundatur, atque rutabulo ligneo permiſceatur: ea res erit remedio.

XXXII. Vinvm marrubii [a] multi vtile putant ad omnia inteſtina vitia, & maxime ad tuſſim. Cum vindemiam facies, marrubii † caules teneros, maxime de locis incultis & macris legito, eosque in ſole ſiccato: deinde faſciculos facito, & tomice [b] palmea aut iuncea ligato, & in ſeriam mittito, ita vt vinculum extet: in muſti dulcis ſext. cc [c], marrubii libras viii adiicito, vt ſimul cum muſto deferueſcat: poſtea eximito marrubium, & purgatum vinum [d] diligenter oblinito.

XXXIII.

VARIETAS LECTIONIS.

†) *& id ipſum Iuntt.* h) *deferuerit I. B. R.* i) *liqueſcere L. I. B. R.* l) *quamliquidiſſimum I. B. R.* m) *nolet I. B. R. volet P.* In Capite *XXVIIII* nihil diuerſitatis *eſt.* [C. XXX.] a) *infriato* con: Vrſin. b) *vinum* add. *I. B. R.* [C. XXXI.] a) *vti* deeſt *I. B. R.* b) *in muſtum ceciderit* e:et. *P.* c) *ceciderat I. B. R.* [C. XXXII.] a) *marruuii P.* Sic per totum caput. †) *in arrubii Iu.* b) *coniite I. B. R.* c) *III P. tres L.* d) *vimina L.*

NOTAE VARIORVM.

28, 4 Alienvm odorem) Plin. 14, 21 ait *ea vina, quae celeriter odorem alienum ad ſe trahunt, non eſſe diuturna. Nam ſi odor vino inimicus eſt, ipſum etiam vinum corrumpitur.* Adde Lindanum ſelect. med. 10, 184. Schoettg.

33 Vid.

XXXIII. Vinvm ſcilliten † ad [a] concoquendum [b], & ad corpus reficiendum, itemque [c] ad veterem tuſſim, & ad ſtomachum hoc modo condire oportet. Primum ante dies quadraginta quam vinum voles vindemiare, ſcillam legito, eamque ſecato quam tenuiſſime, ſicut raphani radicem, taleolasque ſectas ſuſpende in vmbra, vt adſiccentur: deinde cum aridae erunt, in muſti Aminei ſextarios XLVIII, ſcillae aridae adde pondo libram, eamque ineſſe patere diebus XXX, poſtea eximito, & defecatum vinum in amphoras binas [d] adiicito. Alii ſcribunt in muſti ſextarios XLVIII [e], ſcillae 2 aridae pondo libram, & quadrantem adiici oportere: quod & ipſum non improbo [f].

XXXIV. Hoc ipſum ſcillae pondus, quod ſupra dixi [a], in aceti duas vrnas adiiciunt, & per XL dies ineſſe patiuntur [b], qui [c] ſcilliticum acetum facere volunt [decem bambatae]. In tres amphoras muſti mittis † aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, & in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas: aut ſi non [d] dulce muſtum, ad tertias [e]: diſpumetur. ſed muſtum deſub maſſa [f] & limpidum ſit.

XXXV.

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXIII.] †) *ſilicem L.* a) *ad* deeſt *I. B. R.* b) *coquendum I. B. R. conquoquendum I. I. H. A.* c) *item I. B. R.* d) *bonas I. B. R.* e) *quadraginta nouem I. B. R.* f) *probo. Hoc Lipſ. I. B. R. improbo. alii hoc* rel. Noui capitis initium nobiſcum facit Lipſ. caeteri a verbis *qui ſcilliticum acetum.* [C. XXXIV.] a) *dixi* om. *I. B. R.* b) *patiemur P.* c) *autem* inſ. *Iuntt.* †) *mitis* omn. *pp. acri Lipſ.* d) *eſt* add. *P.* e) *ternas deſpumatur I. B. R.* def. *I. I. H. A. Gr. G. St.* f) *de ſubmaſſa* diu. *I. I. H. A. G. de ſub maſſa* bis diu. *Lipſ. I. B. R. de ſummo Morg. IV, 3.*

NOTAE VARIORVM.

33 Vid. Pall. Iul. 6.

33 Amphoras binas) Cur hoc? amphora vna habet ſextarios XLVIII. An verior eſt antiqua lectio *bonas?* Niſi tamen hoc vult amphora vna vini ita medicati poſſe deinde binas alias condiri.

34 Hoc ipsvm scillae pondvs) Apertum eſt hic incipere agere autorem de aceto ſcillitico. Itaque ſine fraude erit nouum caput hic incepiſſe, cui alias initium dant illa verba: *qui ſcilliticum acetum facere volunt.* Diu iſta ſcripſeram, cum Codicis Lipſienſis facta mihi copia, video aperte ita diuiſa eſſe capita. Operae pretium etiam fuerit, comparare Cl. Morgagnii cogitata Ep. IV, 1. quae tantum abeſt vt ea quae hic traduntur euertant, quamquam diuerſa eſſe videntur, vt potius mirifice confirment. Video etiam Conr. Rittershuſio diuiſionem, quam poſuimus, placuiſſe. Qui etiam lemmatis loco apponi voluit *de embammate,* & Turnebum laudat, quem mox citabimus, atque Mercur. Var. I, 14.

34 Decem bambatae) Lego *bambatas,* vel *bammatas,* h. e. ſcillas decem liquefactas, redactasque ad intinctum, vel ſalſuram, quod Graeca voce dicitur βάμμα. Beroaldvs. Hoc nomine intelliguntur ſcillae, quae aliquo intinctu conditae ſunt. Romani autem, cum Syracuſanorum ſermone hac in re, vt & in multis aliis vterentur, potius *bambatas,* quam *bammatas* nominant, quod Siculi βάμβα pro βάμμα dicere ſolerent. Tvrnebvs 17, 13. Videtur legendum: *De embammate in tres amphoras muſti mittis* &c. nam ſequitur, *decoquis.* Infra cap. 55 *Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo* &c. Vrsin. Turnebum iuuare poteſt, quod Salmaſius ad Tertullianum de pallio c. 1. p. 123 obſeruat μ & β apud Graecos in MSS. ſaepe alternare: nec non c. 3 p. 226 vbi *bambatas* Columellae *ſcillas* laudat. Idem tamen ad Solinum c. 27 p. 265 F. Vrſinum ſequitur, & locum ſic emendat: *Qui ſcilliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium.* Schoettg. Vix dubito, quin ita legendum ſit, vt velle Salmaſium vidimus. Embammatis certe loco fuiſſe id acetum, docet Plinius 30, 6 ſ. 17 vbi *erranti* (ac proinde in cibo, vbi medicamentum non ſuſpicatur) *dari* docet *duûm dierum catuli lienem ex aceto ſcillitico. Embammatis* etiam vocem non in lemmate modo recentioris hominis fuiſſe, ſed ab ipſo Columella profectam, tum locus 12, 55, 2 declarat, tum quod indoctis librariis ea in mentem veniſſe non videtur, niſi adhibita in ipſo loco eſſet.

34 Mittis aceti acris congivm) Ita legendum iam vidit laudatus modo Salmaſius.

34 Qvae fert amphoras tres) *quatuor* legendum. Vrsin.

34 Ad qvartas) Non, vt alias, vt relinquatur quarta pars, ſed donec eadem pereat; ita ſtatim *ad tertias.*

34 Sed mvstvm desvb massa)

 Fortaſſe

XXXV. Vinvm abſinthiten [a], & hyſſopiten, & abrotoniten †, & thymiten, & marathriten [b], & glechoniten [c] ſic condire oportet. Pontici abſinthii pondo libram cum muſti ſextar. IIII decoque vsque ad quartas [d]: reliquum quod erit, id [e] frigidum adde in muſti Aminei vrnam. idem ex reliquis [rebus [f]] quae ſupraſcripta † ſunt, facito. Poſſunt etiam puleii aridi tres librae cum congio muſti ad tertias [g] decoqui, & cum refrixerit liquor, exempto puleio in vrnam muſti adiici: idque mox tuſſientibus per hiemem recte datur †: vocaturque vini nota glechonites [h].

XXXVI. Mvstvm tortiuum eſt, quod poſt primam preſſuram vinaceorum circumciſo pede exprimitur. id muſtum coniicies in amphoram nouam, & implebis ad ſummum. tum adiicies ramulos roriſmarini aridi lino colligatos, & [a] patieris vna deferueſcere per dies ſeptem: deinde eximes ramulorum faſciculum, & purgatum diligenter vinum gypſabis. Sat erit autem roriſmarini ſeſquilibram in duas vrnas muſti adiicere. Hoc vino poſt duos menſes poſſis pro remedio vti.

XXXVII. Vvas praecoquas [a] quam maturiſſimas legito, easque per triduum in ſole ſiccato, quarto die calcato, & muſtum quod nihil habeat ex tortiuo, coniicito

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XXXV.] a) *abſcynthiten R. abſynthiten I. B. I. I. H. A. Gr. G. St.* †) *abroniten Gy.* b) *marathiten I. B. R. maratriten I. I. H. A. Gr. G. St.* c) *glycorizen I. B. R. glyciriziten I. I. H. A. Gr. G. St. gleconiten Lipſ.* d) *quartam L. I. B. R.* e) *id* abeſt *I. B. R.* f) [*rebus*] deeſt *I. B. R.* †) *ſupraſcriptae Iuntt.* g) *ternas I. B. R.* †) *detur Heru.* h) *glicorizes I. B. R. gleconixes Lipſ.* [C. XXXVI.] a) *Sed I. B. R.* [C. XXXVII.] a) *praecoques P. R. praecoces I. B.*

NOTAE VARIORVM.

Fortaſſe legendum: *Sed muſtum de bumaſto, & paſſum ex ea fit.* Nam certe, vt nunc legitur, locus eſt mendoſus. Vrsin. Legendum crediderim, *ſed muſtum deſpuma, vt limpidum ſit.* Nam *de ſub maſſa* monſtrum eſt in vltimas terras deportandum. Tvrn. 17, 13. Non diffiteor, me in eadem fuiſſe ſententia etiam ante aliquanto, quam Turnebi animaduerſionem cognouiſſem. Sed traduxit me in cautiorem, ſi non meliorem ſententiam geminus de re eadem fere locus Palladii Oct. 21 vbi mentio eſt *muſti de ſub pedibus rapti.* Muſtum *de ſub pedibus raptum* idem eſſe puto, quod *deſub maſſa,* vtrumque medium inter *lixiuum* & inter *tortiuum,* quorum illud ſponte ante preſſuram fluit, *hoc poſt primam preſſuram circumciſo pede exprimitur. Maſſam* dici commode, qui alias *pes* eſt, vel vſus auctorum noſtrorum in *ficubus* ſimilibusque oſtendit. Compoſitionem praepoſitionum *deſub* non eſſe indignam aeuo Columellae, Florus oſtendit 2, 3, 2 *deſub ipſis faucibus Italiae.* Taceo agrimenſores veteres, quorum pluſcula id genus ſuppeditat in Indice Goeſius. Maneat igitur, per nos quidem, quibus audacibus eſſe non licet, recepta adhuc lectio. Sed nec inuidemus lectoribus noſtris, quae contra hanc ipſam rationem diſputat Cl. Morg. IV, 3.

35 Et glechoniten) Olim excuſi, *Glyciriziten* deprauate: veteres libri hic, vt in extremo capite, *glechoniten* recte habebant. Vict. Eſt ex pulegio, quod Graeci γλήχωνα vocant. Vide Geoponicos 8, 7. Schoettg. Equidem nihil mutaſſem. De glechonite enim ſeparatim mox praecipit.

35 Vsqve ad qvartas) Intelligo, vt ſuperiori capite, vsque dum quarta pars conſumta ſit.

35 Ex reliqvis [rebvs] qvae svpra scripta svnt) Non damno vocem *rebus;* ne incluſiſſem quidem, niſi ita in Commeliniana inueniſſem, & abeſſe viderem a primis editionibus. *Res* ad neutrum relata a Varrone & Cicerone, quod Index noſter docet.

36 Circvmciso pede) Vid. 12, 43, 10 & conf. Lindan. Sel. med. 10, 192.

36 Gypsabis) i. e. lagoenas vel dolia vini, vt infra c. 41. Moris enim erat, vt vaſa gypſo picarentur, quod iam adfuit. Vide praeterea Didymum Geop. 6, 18 & Interpp. Petronii ad c. 34. Schoettg.

37 Quae verba lemmatis inſtar huic capiti praepoſita fuere, *Vinum ſimile Graeco facere,* ea ab auctore profecta arbitror, qui ſaepius ita inchoauit capita, vt ſimul argumentum indicaret.

37 Xlix)

iicito in ſeriam, diligenterque curato, vt cum deferbuerit, feces expurgentur: deinde quinto die cum purgaueris muſtum, ſalis cocti & cribrati duos ſextarios, vel, quod eſt minimum, adiicito vnum ſextarium in ſextarios muſti XLIX. Quidam etiam defruti ſextarium miſcent: nonnulli etiam duos [b] adiiciunt, ſi exiſtimant vini notam parum eſſe firmam.

XXXVIII. Vinvm myrtiten ad tormina, & ad alui proluuiem, & ad im-
becillum ſtomachum ſic facito [a]. Duo ſunt genera myrti, quorum alterum eſt nigrum,
alterum album. Nigri generis baccae, cum ſunt maturae leguntur, & ſemina earum
eximuntur, atque ipſae ſine ſeminibus in ſole ſiccantur, & in fictili fidelia ſicco loco re-
ponuntur. deinde per vindemiam ex vetere arbuſto, vel ſi id non eſt, ex vetuſtiſſimis 2
vineis Amineae bene maturae vuae ſole calido leguntur, & ex his muſtum adiicitur in ſe-
riam, & ſtatim primo die antequam id ferueat, baccae myrti, quae fuerant repoſitae,
diligenter conteruntur, & totidem earum librae contuſarum appenduntur [b], quot am-
phorae condiri debent: tum exiguum muſti ſumitur ex ea ſeria quam medicaturi ſumus,
& tanquam farina conſpergitur, quidquid contuſum & appenſum eſt. poſt haec [c] com-
plures ex ea maſſulae fiunt, & ita per latera ſeriae in muſtum demittuntur, ne altera oſ-
ſa ſuper alteram perueniat [d]. Cum deinde bis muſtum deferbuerit, & bis curatum eſt [e], 3
rurſus eodem modo, & tantundem ponderis baccae, ſicut ſupra dixi, contunditur: nec
iam vt prius maſſulae fiunt, ſed in labello muſtum de eadem ſeria ſumitur, praedicto
ponderi permiſcetur, ſic vt ſit inſtar iuris craſſi: quod cum eſt permiſtum, in eandem
ſeriam confunditur, & rutabulo ligneo peragitatur. deinde poſt nonum diem quam id fa- 4
ctum eſt, vinum purgatur, & ſcopulis [f] aridae myrti ſeria ſuffriatur [ff], operculumque
ſuperimponitur [g]; ne quid eo decidat. Hoc facto, poſt ſeptimum diem rurſus vinum
purgatur, & in amphoras bene picatas, & bene olidas diffunditur: ſed curandum eſt, vt
cum diffundis, liquidum & ſine fece diffundas. Vinum [h] aliud myrtiten, ſic tempera- 5
to: Mel Atticum ter inferuere [i] facito, & toties [l] diſpumato: vel ſi Atticum non ha-
bueris, quam optimum mel eligito, & quater vel quinquies diſpumato [m]. nam quanto
eſt deterius, tanto plus habet ſpurcitiae: cum deinde mel refrixerit, baccas albi generis
myrti quam maturiſſimas legito, & perfriato [n], ita ne interiora ſemina conteras. mox 6
fiſcello [nn] ligneo incluſas exprimito, ſuccumque earum qui ſit ſextariorum ſex, cum mel-
lis

VARIETAS LECTIONIS.

b) *duas I. B. R.* [C. XXXVIII.] a) *facias I. B. R.* b) *appetuntur I. B. R.* c) *hoc I. B. R.* d) *proueniat B. R. proueniant Ie. preueniant P.* e) *&* inſ. *I. B. R.* f) *ſcrupulis L. I. B. R. ſcropolis P.* ff) *ſuffricatur Lipſ.* & coni. Vrſin. g) *ſuperponitur P.* h) *Vinum - - - - temperato.* deſunt *I. B. R. Aliter. Mel &c. P.* i) *inferbuere I. B. R.* l) *totiens deſpumato I. B. R.* m) *deſpumato B. R.* n) *perfricato P.* nn) *fiſcella lignea L.*

NOTAE VARIORVM.

37 Xlix) Quidni XLIIX qui eſt ipſe modus amphorae? Error quidem facilis.

38, 1 Vinvm myrtiten) *Myrtites* videtur legendum. Vrsin. Sed non valde opus videtur, cum Graeca vox ad οἶνον reſpiciat.

38, 4 Bene olidas) *ſolidas* vult Vrsin. Sed vide ſis, quae diximus ad 12, 17, 1. Aut certe ibi quoque *ſolida* eſt legendum. Par enim vtriusque loci eſt ratio.

38, 5 Baccas albi generis) Plin. 15, 29 *Poſtea compertum, & ex alba* (myrto) *vinum fieri album duobus ſextariis myrti tuſae in vini tribus heminis maceratae expreſſaeque.* Schoettg.

38, 6 Fiscello) Barthius 36, 23 miratur quaſi, hanc terminationem etiam in vſu eſſe, & ad ſolam hanc noſtri auctoritatem prouocat. Sed Lipſ. legit *fiſcella lignea*, quae alias vſu recepta eſt terminatio. Schoettg.

lis decocti [o] ſextario [p] immiſceto [q], & in lagunculam diffuſum oblinito. ſed hoc menſe
Decembri fieri debebit, quo fere tempore [r] matura ſunt myrti ſemina: cuſtodiendum-
que erit, vt ante quam baccae legantur, ſi fieri poteſt, ſeptem diebus; ſin autem, ne
minus triduum ſerenum fuerit, aut certe non pluerit, & ne rorulentae legantur cauen-
7 dum. Multi nigram, vel albam myrti baccam, cum iam maturuit, diſtringunt, &
duabus horis eam cum paululum in vmbra expoſitam ſiccauerunt, perterunt ita, vt quan-
tum fieri poteſt, interiora ſemina integra permaneant. tum per lineum fiſcum, quod
pertriuerant, exprimunt, & per colum iunceum liquatum ſuccum laguncuIis bene pica-
tis condunt, neque melle, neque alia re vlla immiſſa. Hic liquor non tam eſt durabi-
lis, ſed quamdiu ſine noxa manet, vtilior eſt ad valetudinem [s] quam alterius myrteae [t]
8 notae compoſitio. Sunt qui hunc ipſum expreſſum ſuccum, ſi ſit eius copioſior facul-
tas, in tertiam partem decoquant, & refrigeratum picatis lagunculis condant [u]. ſic con-
fectum diutius permanet: ſed quod non decoxeris, poterit innoxium durare biennio, ſi
modo munde & diligenter id feceris.

XXXIX. Passvm optimum ſic fieri Mago praecipit, vt & ipſe feci. Vuam
praecoquam [a] bene maturam legere, acina arida aut vitioſa reiicere: furcas, vel palos,
qui cannas ſuſtineant, inter quaternos pedes figere, & perticis iugare: tum inſuper can-
nas ponere, & in ſole pandere vuas, & noctibus tegere, ne irrorentur: cum deinde
exaruerint, acina decerpere, & in dolium, aut in ſeriam coniicere, eodem muſtum
quam optimum, ſic vt grana ſubmerſa ſint, adiicere: vbi combiberint vuae, ſeque im-
2 pleuerint, ſexto die in fiſcellam conferre, & prelo premere, paſſumque tollere: poſtea
vinaceos calcare adiecto recentiſſimo muſto, quod ex aliis vuis factum fuerit, quas per
triduum inſolaueris: tum permiſcere, & ſubactam briſam prelo ſubiicere, paſſumque
ſecundarium ſtatim vaſis oblinitis [aa] includere, ne fiat auſterius: deinde poſt viginti vel
triginta dies, cum deferbuerit, in alia vaſa deliquare, & confeſtim opercula gypſare, &
3 pelliculare. — Paſſum [b] ſi ex vua Apiana facere volueris, vuam Apianam [c] integram le-
gito, acina corrupta purgato, & ſecernito, poſtea in perticis ſuſpendito. perticae vti
ſemper in ſole ſint facito. vbi ſatis corrugata erunt acina demito, & ſine ſcopionibus [d]
in dolium coniicito, pedibusque bene calcato. vbi vnum tabulatum feceris, vinum vetus
conſpergito, poſtea alterum ſupercalcato, & [e] item vinum conſpergito. eodem modo
tertium calcato, & infuſo vino ita ſuperponito [f], vt [g] ſupernatet, & ſinito dies quinque:
4 poſtea pedibus proculcato, & in fiſcina noua vuas premito. Quidam aquam caeleſtem
veterem ad hunc vſum praeparant, & ad tertias decoquunt [h]. deinde cum ſic [i] vuas, vt
ſupra ſcriptum eſt, paſſas fecerunt, decoctam aquam pro vino adiiciunt, & caetera ſimi-
liter adminiſtrant. hoc vbi lignorum copia eſt, viliſſime [k] conſtat, & eſt in vſu vel dul-
cius, quam ſuperiores notae paſſi.

XL.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *decocto I. B. R.* p) *ſeſtarium P.* q) *miſcetur I. B. R. inmiſcetur P.* r) *tempore* deeſt *P.* s) *valitudinem I. B. R.* t) *myrtei I. B. R.* u) *condunt L. I. B. R.* [C. XXXIX.] a) *praecoquem* ante Steph. omnes. aa) *oblitis Sangerman.* ap. *Burm. ad Quinctil. 13, 5 p. 277.* b) *Paſſum - - - volueris* deſunt *I. B. R.* c) *appianam Bon.* d) *ſcipionibus* omnes. e) *&* abeſt *I. B. R.* f) *ſupernat P. ſupernatare ſinito L.* g) *vt ſupernatet* omitt. *P. I. B. R.* h) *coquunt I. B. R.* i) *vuas, ſicut I. B. R.* k) *vtiliſſime I. B. R. H. Com.*

NOTAE VARIORVM.

39, 3 Sine scopionibvs) Obſecuti ſumus Vrsino, qui ita legere nos iuſſit, & viris doctis, quos laudamus ad Col. 11, 3, 46.

40 LO-

XL. Lora † optima ſic fit. quantum vini vno die feceris, eius partem decimam, quot metretas efficiat, conſiderato, & totidem metretas aquae dulcis in vinacea [a], ſed quibus vnius diei vinum expreſſum erit, addito: eodem & [b] ſpumas defruti, ſiue ſapae, & fecem ex lacu confundito, & permiſceto, eamque intritam macerari vna nocte ſinito, poſtero die pedibus proculcato, & ſic permiſtam prelo ſubiicito: quod deinde fluxerit, aut doliis, aut amphoris condito, & cum deferbuerit obturato. Commodius 2
autem ſeruatur in amphoris. Hanc ipſam loram M. [c] Columella ex aqua vetere faciebat, & nonnunquam plus biennio innoxiam ſeruabat.

XLI. Mvlsvm optimum ſic facito. Muſtum lixiuium [a] de lacu ſtatim tollito: hoc autem erit, quod diſtillauerit antequam nimium [b] calcetur vua. Sed de arbuſtiuo genere, quod ſicco die legeris, id facito. Coniicies in vrnam muſti mellis optimi pondo x, & diligenter permiſtum recondes in lagoena [c], eamque protinus gypſabis, iubebisque in tabulato [d] reponi, ſi plus volueris facere, proportione qua ſupra mel adiicies. poſt trigeſimum [e] & alterum diem lagoenam aperire oportebit, & in aliud vas muſtum eliquatum oblinire, atque in furnum † reponere. — Conditura [f] ex cydoniis [g] 2
fit hoc modo: In [h] cacabo [i] figuli nouo, vel in ſtagneo coquitur muſti arbuſtiui Aminei vrna, & mala cydonea grandia expurgata viginti, & integra mala dulcia granata, quae Punica vocantur, & ſorba non permitia diuiſa exemtis ſeminibus, quae ſint inſtar ſextariorum trium. Haec ita coquuntur, vt [l] omnia poma deliqueſcant cum muſto; & 3
ſit puer, qui ſpatha lignea, vel arundine permiſceat poma, ne poſſint aduri. deinde cum fuerint decocta, vt non multum iuris ſuperſit, refrigerantur, & percolantur: eaque, quae

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XL.] †) *Lora opt. ſic fit* rubr. *Lipſ.* a) *vinaceo Ienſ.* b) *&* deeſt *I. B. R.* c) *Macrius P.* [C. XLI.] a) *lixiuum* ante Steph. omnes *it. Lipſ.* b) *nimium Lipſ. minimum P.* c) *lagona Ienſ. lagena B. R. Lipſ. lagaena I I H. A.* d) *tabulatum poni Lipſ. I. B. R.* e) *viceſimum I. B. R.* †) *fumum Lipſ. furnum* al. f) *Conditura — modo* deſ. *I. B. R.* In *Iuntt.* hic 42. incipit caput, cuius rubrica: *De conditura Cydoneorum.* recte. g) *cydoneis I. I. H. A. Gr. G. St.* h) Codices *P.* hic ordiuntur nouum caput, cuius rubrica: *Compoſitio medicamenti ad tormina, quod vocatur διλάτωρας.* Ita & *Lipſ. ſed vltima vox Διλοſſτερας.* i) *caccabo P.* l) *vt* deeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

40 Lora optima sic fit) Hoc lemma ex Cod. Lipſ. ſumtum vel ipſum eſt a Columella, vel poſitum ab eo principium extruſit. Gesn. Lorae faciendae rationem etiam docent Plin. 14, 10 Dioſcorides 5, 13 & Anatolius Geop. 6, 13. Schoettg.

40, 1 Partem qvot efficiat — consid.) Vide de hoc loquendi genere, quae diximus ad Ca. 8, 2.

40, 1 Vnivs diei vinvm) Vult indicare, vinaceos recentes eſſe debere.

41, 1 Mvlsvm opt. s. facito) Etiam hoc initium lemmatis inſtar in Pol. & Lipſ. poſitum non dubito, quin vel initium capitis fuerit, vel verum certe extruſerit. Receptum illud lemma *muſtum lixiuium quomodo fiat plane abſonum eſt.*

41, 1 Nimivm calcetvr) Magna differentia inter *nimium* & *minimum.* Prius puto rectum, vt *calcare* diuerſum ſit ab illo actu, qui prelo adminiſtratur: ſed ſi *minimum* ſcripſit Columella, preli opus hoc verbo videtur notaſſe. Hoc reliqua *muſti lixiui* ſ. *protropi* mentio oſtendit, praeſertim 12, 27. Linda. Sel. med. 10, 175 coniicit, *quod* ſponte *deſtillauerit, antequam* nimirum *calcetur vua.* Ingenioſe quidem.

41, 1 Atqve in fvrnvm) Sic videtur legendum. Sic ca. 12 *tum demum in tabulatum, quod fumum accipit, reponunt.* Vrsin. Nimirum cum bonum ſuffragatorem inuenerit Vrſinus, obtemperandum ei duximus, qui erat audiendus vel ſi ſolam rationem attuliſſet.

41, 2 In cacabo) Legendum: *in cacabo figulino, vel in ſtagneo* &c. Vrsin. Sed minime otioſa eſt vox *nouo*, cum de figlino ſermo eſt, quod ſciunt matres familias, licet nunquam vel Columellam cognouerint vel Horatii illud, *Quo ſemel eſt imbuta.*

quae in colo [m] ſubſiderunt [n], diligenter contrita leuigantur, & iterum in ſuo ſibi iure lento igni, ne adurantur, carbonibus decoquuntur, donec craſſamen in modum fecis
4 exiſtat. prius tamen quam de igne medicamentum tollatur, tres heminae roris Syriaci contriti & cribrati ſuper omnia adiiciuntur, & ſpatha permiſcentur, vt coëant cum caeteris. Tum refrigeratum medicamentum, adiicitur in vas [o] fictile nouum picatum, idque gypſatum alte [p] ſuſpenditur ne pallorem trahat.

XLII. CASEVM † ſic condiemus. Caſei aridi ouilli proximi anni fruſta ampla facito, & in [a] picato vaſe componito: tum optimi generis muſto adimpleto, ita vt ſuperueniat, & ſit [b] ius aliquanto copioſius quam caſeus [c]. nam caſeus combibit, & fit vitioſus, niſi muſtum ſemper ſupernatet. vas autem, cum impleueris, ſtatim gypſabis: deinde poſt dies viginti licebit [d] aperiri, & vti qua voles adhibita conditura. eſt autem etiam [e] per ſe non iniucundus.

XLIII. VVAS † bumaſtos ‡, vel duracinas, vel purpureas cum deſecueris a vite, continuo pediculos earum impicato dura pice: deinde labellum fictile nouum impleto paleis quam ſicciſſimis cribratis, vt ſine puluere ſint, & ita vuas ſuperponito: tum labello altero adoperito, & circumlinito luto † paleato, atque ita [a] in tabulato ſicciſſi-
2 mo compoſita labra paleis ſiccis obruito. Omnis autem vua ſine noxa ſeruari poteſt, ſi luna decreſcente, & ſereno caelo poſt horam quartam, cum iam inſolata eſt, nec roris quicquam habet [b], viti detrahatur. Sed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferueat, in qua pediculi vuarum ſtatim demittantur [bb]. — In dolium bene picatum defruti amphoram coniicito, deinde transuerſos [c] fuſtes arctato, ita vt defrutum non contingant: tum ſuperponito fictiles nouas patinas [d], & in his ſic vuam diſponito [e], vt altera alteram non contingat: tum opercula patinis [f] imponito, & linito. deinde alterum tabulatum, & tertium, & [g] quamdiu magnitudo patitur [h] dolii, ſimiliter inſtruito, & eadem ratione vuas componito. deinde picatum operculum dolii defruto large linito, & impoſitum cinere [i] obturato. Nonnulli adiecto defruto contenti ſunt transuerſas perticas arcta-
3 re [l], & ex his vuas ita ſuſpendere, ne defrutum contingant: deinde operculum impoſitum oblinire. Quidam vuas cum ita, vt ſupra dixi, legerunt, doliola noua ſine pice in ſole ſiccant. deinde cum ea in vmbra refrigerauerunt, furfures ordeaceos adiiciunt, & vuas ita ſuperponunt, vt altera alteram non comprimat [m]: tum generis eiuſdem furfures infundunt, & alterum tabulatum vuarum eodem modo collocant: idque faciunt vsque dum

VARIETAS LECTIONIS.

m) *colo I.B.R. collo* al. n) *ſuperſederint I. B. R. ſubſederunt P.* o) *alias P. alias fictili Lipſ.* p) *alter Lipſ.* [C XLII.] †) Hoc ſiue initium capitis ſiue lemma, ſiue vtrumque., debetur *Pol.* Nihil plane diſtinctionis aut lemmatis *Lipſ. In Lipſ. & Pol. cohaeret cum praecedente.* a) *in* deeſt *I. B. R.* b) *ſiccius P.* c) *caſeus. nam* deeſt *I. B. R.* d) *licet aperias: & vtaris, quom I. B. R. XX aperias & vtar' quae valet Lipſ.* e) *etiam* defic. *I. B. R. autem* om. *Lipſ.* [C. XLIII.] †) Lemma *Pol. & Lipſ. Vuas vt ſint virides vſque ad annum, ſic cuſtodiemus.* ‡) *bumaſcas Lipſ.* †) *luto* om. *Lipſ.* a) *ita* deeſt *I. B. R* b) *habeat I. B. R.* bb) *Aliter* inſ. *Pol. & Lipſ.* hic & deinde *ſaepius.* c) *transuerſus fuſtes ſpiſſe arato Lipſ. I. B. R. ſpiſſe* etiam inſer. *I. l. H. A. Gr. G.* d) *patenas Lipſ. I. B. R.* e) *& linito* interſ. *I. B. R.* f) *patenis Lipſ. I. B. R.* g) *vt I. B. R.* h) *patitur* deeſt *I. B. R.* i) *in cinerem I. B. R. in cinere Lipſ.* l) *aptare Lipſ. I. B. R* m) *comprimant I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

43 Rationem vuas adſeruandi docent etiam Varr, 1,54 Plin. 14,1 & 15,17 Apicius Art. Coqu. 1,17 Didymus Geop. 4,15. SCHOETTG.

dum [n] dolium alternis furfuribus & vuis compleant. mox opercula impoſita linunt, &
vuas ſicciſſimo frigidiſſimoque tabulato reponunt. Quidam eadem ratione arida popul- 4
nea vel abiegna [o] ſcobe virides vuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore gypſi obruunt vuas,
quas non nimium [p] maturas [q] vitibus detraxerunt. Alii [r] cum legerunt vuam, ſiqua
ſunt in ea vitioſa grana forficibus [s] amputant, atque ita in horreo ſuſpendunt, in quo tri-
ticum ſuppoſitum [t] eſt. Sed haec ratio rugoſa facit acina, & pene tam dulcia, quam
eſt vua paſſa. Marcus Columella patruus meus ex ea creta qua [u] fiunt amphorae, lata 5
vaſa in modum patinarum [x] fieri iubebat: eaque intrinſecus & exterius craſſe picari: quae
cum praeparauerat, tum demum purpureas, & bumaſtos [y], & Numiſianas, & duraci-
nas vuas legi praecipiebat, pediculosque earum ſine mora in feruentem picem demitti, &
in praedictis patinis ſeparatim ſui cuiusque generis ita componi, ne vuae inter ſe contin-
gerent: poſt hoc opercula ſuperponi, & oblini craſſo gypſo: tum demum pice dura, 6
quae igni liquata eſſet, ſic picari [z], nequis humor tranſire poſſet [a]: tota deinde vaſa in
aqua fontana vel ciſternina, ponderibus impoſitis mergi, nec vllam partem earum pati
extare. ſic optime ſeruatur vua. Sed cum eſt exemta, niſi eo die conſumitur, aceſcit.
Nihil eſt tamen certius, quam vaſa fictilia facere, quae ſingulas vuas laxe [b] recipiant. ea 7
debent quatuor anſas habere, quibus illigata [bb] viti dependeant: itemque opercula eo-
rum ſic formari, vt media diuiſa ſint, vt cum ſuſpenſa vaſa ſingulas vuas receperint, ex
vtroque latere appoſiti [c] operculi duae partes coëant, & contegant vuas. & haec vaſa &
opercula extrinſecus & intra diligenter picata eſſe debebunt: deinde cum contexerunt [d]
vuas, luto paleato multo adoperiri: ſed vuae dependentes a matre ſic in pultarios condi
debebunt, ne quae partes vaſa contingant. Tempus autem quo includi debent, id fere 8
eſt, quo adhuc ſiccitatibus, & ſereno caelo craſſa variaque ſint [e] acina. Illud in totum
maxime praecipimus, ne in eodem loco mala & vuae componantur, neue in vicino, vn-
de odor malorum poſſit ad eas peruenire. nam huiusmodi halitu [f] celeriter acina cor-
rumpuntur [g]. & tamen cuſtodiendorum pomorum rationes, quas retulimus, non omnes
omnibus regionibus aptae ſunt, ſed pro conditione locorum, & natura vuarum, aliae
aliis conueniunt. — † Antiqui plerumque ſircitulas [h] & venuculas, & maiores amineas, 9
& gallicas, quaeque maiores, & duri & rari acini erant, [i] vaſis condebant: nunc au-
tem circa vrbem maxime ad hunc vſum numiſianae probantur. haec [l] ſereno caelo cum
iam ſoli rorem ſuſtulit, quarta [n] vel quinta hora (ſi modo luna decreſcit †, & ſub terris
eſt) modice [o] maturae lectiſſimae [oo] leguntur: deinde in cratibus ita ponuntur, ne alte-
ra

VARIETAS LECTIONIS.

n) *dum* deeſt *I. B. R.* o) *abiegnia Ienſ. Lipſ.* p) *nimio I. B. R.* q) *maturus B. R.* r) *tamen* inſ. *I. B. R.* s) *forphicibus Ienſ.* t) *ſuperpoſitum I. B. R. poſitum P. & Lipſ.* u) *quae B. R.* x) *patenarum I. B. R. Lipſ.* y) *brumaſcas Lipſ.* z) *picata B. R. picato Ienſ Lipſ.* a) *poſſit Lipſ. I. B. R.* b) *laxare accipiant I. B. R. laxare incipiant Lipſ.* bb) *inligata Lipſ.* c) *appoſitae I. B. R. adpoſite Lipſ.* d) *contexerint I. B. R.* e) *groſſa variaque ſunt Lipſ. ſunt* etiam *ante Vict.* f) *halitus I. B. R. Lipſ.* g) *corrumpunt I. B. R. Lipſ.* †) *Nouum caput cum lemmate* de ollaribus vuis *incipiunt P. & Lipſ.* h) *ſerrunculas I. B. R. ſcirriculas P. Lipſ.* i) *in* inſer. alii; non habent *Lipſ. I. B. R.* l) *Haec* omnes ad vnum. n) *quattuor vel quinque horas Lipſ. I. B. R.* †) *decreſcat* al. nobiſcum *Lipſ.* o) *modicae I. B. R.* oo) *laetiſſimae Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

43, 5 M. COLVMELLA) Plinius 15, 17 ſ. 18 hunc locum, & quidquid fere eſt in hoc capite, ita laudat, vt ad mala etiam cotonea aliaque transferat.

43, 9 QVAEQVE MAIORES) Scribendum eſt *maioris*, vt editum etiam ab Ioanne Paruo. Porro *ſcircitulam* opinor fuiſſe *Sirpiculam:* nam Plinius *ſcirpulam* vocat, ſi locus men-
do

10 ra alteram collidat. tum demum ſub tectum referuntur, & arida[p] vel vitioſa grana forſicibus[q] amputantur: & cum paululum[r] ſub vmbra refrixerint[s], ternae, aut etiam quaternae, pro[ss] capacitate vaſorum in ollas demittuntur, & opercula diligenter pice obturantur, ne humorem transmittant. tum vinaceorum pes bene prelo expreſſus proruitur †, & modice ſeparatis ſcopionibus[t], reſolutaque[tt] intrita folliculorum, in dolio ſubſternitur[u], & deorſum verſus ſpectantes ollae componuntur, ita diſtantes, vt inter-
11 culcari[x] poſſint vinacea: quae cum diligenter conſpiſſata primum tabulatum fecerunt, aliae ollae eodem modo componuntur, expleturque[y] ſecundum tabulatum. deinde ſimiliter dolium[z] completur tabulatis ollarum, ſpiſſeque vinaceis inculcantur. mox vsque ad ſummum labrum vinaceae[a] condenſantur, & ſtatim operculo ſuperpoſito cinere in modum gypſi temperato dolium linitur. Monendus tamen † erit, qui vaſa emturus eſt, ne bibulas aut male coctas ollas emat. nam vtraque res transmiſſo humore[b] vitiat[c] vuam. quinetiam oportebit, cum ad vſum promuntur ollae, tota ſingula tabulata detrahi. nam conſpiſſata vinacea, ſi ſemel mota ſunt, celeriter aceſcunt, & vuas[d] corrumpunt.

XLIV. SEQVVNTVR vindemiam rerum autumnalium compoſitiones, quae & ipſae curam villicae diſtendunt. Nec ignoro plurima in hunc librum non eſſe collata, quae C. Matius[a] diligentiſſime perſecutus eſt. illi enim propoſitum fuit vrbanas menſas, & lauta conuiuia inſtruere. libros tres edidit, quos inſcripſit nominibus coci, &[b] cetarii, & ſalgamarii[c]. Nobis tamen abunde ſunt ea, quae ex facili ruſticae ſimplicitati non
2 magna impenſa poſſunt contingere, vti[d] ſunt in primis omnium generum mala. Quidam, vt[e] a granatis incipiam, pediculos punicorum, ſicuti ſunt, in arbore † intorquent, ne pluuiis mala rumpantur, & hiantia diſpereant, eaque ad maiores ramos religant, vt immota permaneant: deinde ſparteis retibus ‡ arborem cludunt[f], ne aut coruis, aut cornicibus, aliisue auibus pomum laceretur. Nonnulli vaſcula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato arboribus haerere patiuntur: alii foeno vel culmo ſingula inuoluunt, & inſuper luto paleato craſſe linunt, atque ita maioribus ramis illigant, ne, vt
3 dixi, vento commoueantur. Sed haec omnia, vt dixi, ſereno caelo adminiſtrari ſine rore

VARIETAS LECTIONIS.

p) *acida P. Lipſ.* q) *forphicibus Ienſ. forpicibus Lipſ.* r) *paulum Iuntt.* s) *refrixerunt I. B. R.* ss) *p̄capitate — dimittitur Lipſ.* ſed in marg. *p̄ capacitate.* †) *proluitur Lipſ.* t) *ſcipionibus* omn. ſed *Lipſ. ſipionibus.* tt) *reſoluta I. B. R. Lipſ.* u) *ſternitur I. B. R.* x) *intercalcari I. B. R. Lipſ.* y) *explentque I. B. R. explenturque Lipſ.* z) *doliis extrahuntur ollae, & ſpiſſe incalcantur Lipſ. I. B. R.* a) *vinacea I. B. R.* †) *autem Lipſ.* b) *humorem* a. *P.* c) *vitat* ant. *P. inuitat* nouus *P. mutet Lipſ.* a prima manu quam aliquis emendare voluit. d) *vua Lipſ.* [C. XLIV.] a) *Martius I. B. R. Macius Lipſ.* b) *& cetarii* deeſt *I. B. R. Lipſ. caetarii I. I.* c) *ſalgamari I. B. R. Salmagari Lipſ.* d) *vti ſunt — mala* deſunt *I. B. R. Lipſ.* e) *vt a granatis incipiam* abeſt *I. B. R. Lipſ.* †) *arborem torquent* omn. ‡) *reſtibus* omn. f) *eludunt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

do non vacat. *Scirpula* autem a caniſtris Scirpiculis vocata, in quibus apud antiquos ſeruabatur. PONTED. 2.

43, 10 SCOPIONIBVS) Vid. ad 12, 39, 3.

44, 1 C. MATIVS) Ciceronis illum & Caeſaris amicum intelligit. TVRN. 17, 13.

44, 1 CETARII) *Cellarii* mauult, nec iniuria ſane TVRN. l. c.

44, 2 IN ARBORE INTORQVENT) Illud *arborem*, quod omnes obſedit libros, ferre non poterat, ſed vltimam literam deleri iubebat VRSINVS: Nos blandiori remedio curaſſe videmur Columellam.

44, 2 SPARTEIS RETIBVS) Quid enim *reſtes* profuerint ad tutelam arborum. Res ita aperta, emendatio ita leuis, vt eam recipere auſus ſim. Sed fere iraſcor, idem hoc, quod nunc demum obſeruo, viſum eſſe VRSINO.

44, 3

rore debent: quae tamen aut facienda non ſunt, quia laeduntur arbuſculae: aut certe non
continuis annis vſurpanda, praeſertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem inno-
xia cuſtodire. Nam & ſub tecto foſſulae tripedaneae [g] ſicciſſimo loco fiunt: eoque cum
aliquantum terrae minutae repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli: deinde ſereno cae-
lo granata leguntur [h] cum ſuis pediculis, & [i] ſambuco inſeruntur: [quoniam ſambucus
tam apertam & laxam [l] medullam habet, vt facile malorum pediculos recipiat]. ſed ca- 4
uere oportebit, ne minus quatuor digitis a terra abſint, & ne inter [ll] ſe poma contin-
gant. tum factae ſcrobi operculum imponitur, & paleato luto circumlinitur, eaque hu-
mo, quae fuerat egeſta, ſuperaggeretur. Hoc idem [m] in dolio fieri poteſt, ſiue quis
volet reſolutam terram vsque ad dimidium vas elicere [n], ſeu, quod quidam malunt, flu-
uialem [o] arenam caeteraque eadem ratione peragere. Poenus [p] quidem Mago praecipit [q] 5
aquam marinam vehementer calefieri, & in ea [r] mala granata lino ſpartoue [s] illigata pau-
lum demitti, dum decolorentur, & exemta per triduum in ſole ſiccari: poſtea loco fri-
gido ſuſpendi, & cum res exegerit [ss], vna nocte, & poſtero die vsque in eam horam,
qua fuerit vtendum, aqua frigida dulci macerari. Sed & idem auctor eſt creta figulari
bene ſubacta recentia mala craſſe illinire, & cum argilla exaruit, frigido loco ſuſpende-
re. mox cum exegerit vſus, in aquam [t] demittere, & cretam reſoluere. Haec ratio [tt]
tamquam recentiſſimum pomum cuſtodit. Idem iubet Mago in vrceo nouo fictili ſub- 6
ſternere ſcobem populneam vel iligneam, & ita diſponere, vt ſcobs [u] inter ſe calcari poſ-
ſit: deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere,
donec vrceus [x] impleatur: qui cum fuerit repletus, operculum imponere, & craſſo luto
diligenter oblinire. Omne autem pomum quod in vetuſtatem [y] reponitur, cum pedi- 7
culis [z] ſuis legendum eſt: ſed ſi [a] ſine arboris noxa fieri poſſit [b], etiam cum ramulis.
nam ea res plurimum ad perennitatem [c] confert. Multi cum ramulis ſuis arbori detra-
hunt, & creta figulari cum diligenter mala obruerunt, in ſole ſiccant: deinde ſi qua ri-
mam creta facit, luto liniunt [d], & aſſiccata frigido loco ſuſpendunt.

XLV.

VARIETAS LECTIONIS.

g) *trepidaneae* ſphalma Steph. & ſeqq. h) *legantur I. B. R. Lipſ.* i) *&* *ſambuco* defic. *I. B. R.* caeterum *ſabucus* ſcribitur in *Lipſ.* l) *lapſam I. B. R.* ll) *nouiter* ſcripſerat *Lipſ.* & cum delere nollet, *ne inter* ſubiunxit. m) *etiam* interpon. *P. & Lipſ.* n) *eiicitur I. B. R. eicitur Lipſ.* o *fluuiatilem P. Lipſ.* p) *Paenus Ienſ. P.* ſolitarium *Lipſ.* q) *praecepit I. B. R. Lipſ.* r) *eo I. B R. Lipſ.* s) *vel ſparto ligata P. Lipſ.* ss) *exigerit Lipſ.* t) *aqua dimittere I. B. R. in aqua remittere Lipſ.* tt) *aqua Lipſ.* u) *ſcobem I. B. R. ſcobes Lipſ.* qui paullo ante *ſcobem pupulneum.* x) *vrcibus* (fortaſſe *vrcellus*) *Pol.* y) *vetuſtate I. B. R.* z) *petiolis I. B. R. Lipſ.* a) *ſi* deeſt *P. Lipſ.* b) *etiam poſſit I. B. R.* c) *perhennitatem Lipſ.* qui poſt *confert* nouum caput incipit cum *Pol.* d) *linunt MS. S. Germ. &* editt. al. ap. Burm. ad Quinct. decl. *13, 5 p. 277.*

NOTAE VARIORVM.

44, 3 [QVONIAM — RECIPIAT] Gloſſema eſſe, quae incluſi, ſuſpicor.

44, 4 ELICERE) Quidſi legamus, *educere?* vel *adiicere.* Illud quidem apparet, iubere Columellam vt terra vel arena dolium medium impleatur.

44, 5 AQVAM MARINAM) Vide Berytium Geop. 10, 38 & Plinium 15, 17 vbi male Harduinus hanc *aquam Punicam* ab inuentore Poeno Magone nominatam tradit. Verba enim Plinii ſunt: *Punica* (mala) *aqua marina feruente indurari* intell. oportere, quod e ſuperioribus repetendum. SCHOETTG.

44, 6 INTER SE CALCARI) Si ita ſcripſit Columella, neque magnam dubitandi cauſam adeſſe arbitror, *ſe* poſuit pro *ea.*

44, 7 SED SI SINE ARBORIS NOXA) Ἡ *ſed* vim habet τῆς *immo*, quod non propter hunc tantum locum obſeruamus, vbi nihil difficultatis eſt; verum vt eadem ſuppetias feramus Ciceroni, qui fam. 3, 12 eodem modo cum locutus eſſet, ſummus quondam Vir I. Fr. Gronouius putabat τὴν *ſed* locum non habere, ſubſtitu-

XLV. Mvlti eadem ratione, qua granata, in ſcrobibus vel doliis ſeruant cydonea. nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde cretam [a] figularem cum amurca ſubigunt, & ea liniunt [b] mala: quae cum ſiccata ſunt, in tabulato frigido loco & ſicco reponunt. Nonnulli haec eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita obruunt, vt altera altera
2 non contingant. Nihil tamen certius aut melius experti ſumus, quam vt cydonea maturiſſima integra ſine macula, & ſereno caelo, decreſcente luna, legantur, & in lagoena [c] noua, quae ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quae malis ineſt, componantur leuiter & laxe, ne collidi poſſint: deinde cum ad fauces vsque fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, vt modice [d] mala comprimant, nec patiantur ea, cum acceperint [e] liquorem, ſubleuari. tum quam optimo & liquidiſſimo melle vas vsque ad ſum-
3 mum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Haec ratio non ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed etiam liquorem mulſei [f] ſaporis praebet, qui ſine noxa poſſit interdum [g] dari febricitantibus, isque vocatur melomeli [h]. Sed cauendum eſt, ne, quae in melle cuſtodire volueris, immatura mala condantur: quoniam cruda † ſi lecta ſunt, ita indu-
4 reſcunt ‡, vt vſui non ſint. Illud vero quod multi faciunt, vt ea diuidant oſſeo cultro, & ſemina eximant, quod putent [i] ex eis pomum vitiari, ſuperuacuum eſt [ii]. ſed ratio quam nunc docui, adeo quidem certa eſt, vt etiam ſi vermiculus ineſt, non amplius tamen corrumpantur mala, cum praedictum liquorem acceperint: nam ea mellis eſt natura, vt coërceat vitia, nec ſerpere ea patiatur, qua ex cauſa etiam exanimum corpus ho-
5 minis per annos plurimos innoxium conſeruat [l]. Itaque poſſunt [ll] alia genera malorum ſicuti orbiculata, Seſtiana †, melimela [m], Matiana [n], hoc liquore cuſtodiri. Sed quia [o] videntur in melle dulciora fieri ſic condita, nec proprium ſaporem conſeruare, arculae fagineae vel etiam tiliagineae [p], quales ſunt in quibus veſtimenta forenſia conduntur, huic rei paulo ampliores praeparari debent, eaeque in [q] tabulato frigidiſſimo, & ſicciſſimo loco [r], quo neque fumus, neque teter perueniat odor, collocantur: deinde ſubſtrata praedicta

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XLV.] a) *Cretam figularem c. a. ſubiiciunt; L. ſubiiciunt* etiam *I. B. R.* b) *linunt I. I. H. A. Gr. G. St. it. MS. San Germ. ap. Burm. ad Quinct. decl. 13, 5 p. 277.* c) *lagona I. B. R. lagaena I. I. H. A. lagena Lipſ.* d) *immodice I. B. R.* e) *acceperunt I. B. R. Lipſ.* f) *mulſi Lipſ. I. B. R.* g) *inter annum I. B R. inter ciuium P. & Lipſ.* forte fuit inter *cibum.* h) *melomeli I. B. R. Lipſ. melimeli* al. †) *groſſa ſi laeta I. B. R. groſſa* etiam *Lipſ.* ‡) *Sic Lipſ. indureſcant* al. i) *poteſt ex eis Lipſ.* ii) *eſſe nunc docui. Adeo quidem, vt I. B. R. eſſe enim docui &c. Pol. eſſe non docui adeoqu. vt Lipſ.* l) Nouum caput incipit, cum lemmate *de malis coeſianis (Lipſ. Caſianis) orbiculeis, melimelis matianis. Pol. & Lipſ.* ll) *etiam* inſ. *I. B. R.* †) *caſiana Lipſ.* m) *melimala Ienſ.* n) *mariana B. R. macianas Lipſ.* o) *quae I. B. R. Lipſ.* p) *taliagineae Ienſ.* q) *in* deeſt *I. B. R. eque tab. Lipſ.* r) *loco* abeſt *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ſtituendumque &. Adſcribamus locum: Excuſat Cicero Appio nuptias filiae ſuae cum ipſius accuſatore Dolabella; *Ego vero velim mihi Tulliaeque meae — proſpere euenire ea, quae me neſciente facta ſunt a meis:* SED *ita cecidiſſe, vt agerentur eo tempore, ſpero omnino, cum aliqua felicitate, & opto.* Lege totam epiſtolam, qui potes legere Ciceronem, & quam apte hic cadat illud *ſed* pro *immo* poſitum, intelliges.

45, 1 Foliis ficvlneis) Plin. 15, 17 *Caetera mala foliis ficulneis, praeterquam cadiuis, ſingula conuolui, ciſtiſque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini,* ſubaudi *oportere.* Schoettg.

45, 3 Melomeli) Ita legendum etiam vidit Tvrn. 17, 13. Et ſane eſt aliud μελίμηλον pomum, aliud μηλόμελι mel odore & ſapore mali cydonei conditum.

45, 5 Sestiana) In excuſis olim *Seſtiana, Caeſiana* in vetuſtis inueni; nam ita quoque in titulo ſcriptum erat. Hic enim aliud capitis principium eſt, ita inſcriptum: *De malis Caeſianis, orbiculatis, Melimelis, Matianis.* Vnde etiam facilius credi poteſt, hanc veram eſſe lectionem. Victorivs. Videtur legendum *Ceſtiana.* Nam ita habet Plin. 15, 14. Sed Col. 5, 9 *Sextiana* appellauit. Vrsin.

45, 5 Collocantvr) *collocari* legi vult

dicta poma ſic componi vt floſculi [s] ſurſum, pediculi deorſum ſpectent, quemadmodum
etiam in arbore nata ſunt, & ne inter ſe alterum ab altero contingatur [t]. Ita obſeruan- 6
dum eſt, vt vnumquodque genus ſeparatim propriis arculis reponatur. nam cum vna clau-
ſa ſunt diuerſa genera, inter ſe diſcordant, & celerius vitiantur. propter quod etiam con-
ſeminalium vinearum non tam eſt firmum vinum, quam ſi per ſe ſincerum Amineum, vel
Apianum, aut etiam fecinum [tt] condideris. verum ſic [u], vt praedixi, cum diligenter
mala fuerint compoſita, operculis [x] arcularum contegantur, & luto paleato linantur
opercula, ne introire ſpiritus poſſit. atque ea ipſa nonnulli ſicut [y] in aliis generibus, vt
ſupra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna ſcobe interpoſita, mala cuſtodiunt.
Haec tamen poma non matura, ſed acerbiſſima legi debent.

XLVI. Inulae [a] conditura ſic fiet. cum eius radicem [b] menſe Octob. (quo [c]
maxime matura eſt) e terra erueris, aſpero linteolo, vel etiam cilicio [d] detergito quid-
quid arenae inhaerebit: deinde acutiſſimo cultello ſummatim eradito, & quae plenior
radicula fuerit, pro modo craſſitudinis in duas vel plures partes [e] digiti longitudine diffin-
dito [f]: deinde ex aceto modice in cacabo [g] aeneo coquito, ita ne taleolae inuri [h] poſſint.
poſt haec [i] in vmbra triduo ſiccentur, & ita in fideliam picatam recondantur, adiecto
paſſo vel defruto, quod ſupernatet, ſpiſſamentoque cunilae impoſito contectum vas pel-
liculetur [l]. — Alia [m] inulae conditura. Cum radices eius raſeris [n], taleolas vt ſupra 2
facito, & in vmbra triduo vel etiam quatriduo ſiccato: deinde ſiccatas in vaſis ſine pice,
interiecta cunila coniicito. cunila impoſita [o], ſex partibus aceti vna pars ſapae miſceatur
cum hemina ſalis cocti, vt [p] hoc iure macerentur taleolae, donec quam minimum ama-
ritudinis reſipiant [q]. poſtea exemtae [r] iterum ſiccentur per dies quinque in vmbra: tum [s] 3
craſſamentum vini feculenti, nec minus, ſi ſit, mulſi, & vtriusque eorum quartam par-
tem boni defruti confundito in ollam: quae cum inferbuerit [t], taleolas inulae adiicito,
& ſtatim ab igne remoueto, ac rudicula lignea peragitato, donec perfecte [u] refrigeſcant.
Poſtea

VARIETAS LECTIONIS.

s) *flocculis vſum I. B. R. floſculis vſum Lipſ.* forte fuit *ſuſum* pro *ſurſum.* t) *contingantur I. B. R. Lipſ.* tt) *ſetinum Lipſ.* u) *ſicut* iunct. *I. B. R.* x) *arculis* inſ. *I. B. R.* y) *ſic I. B. R.* [C. XLVI.] a) *Inulae* — — *fiet* deſunt vna cum praeuia Rubrica *I. B. R. Inulae curatio Lipſ.* b) *radice I. B. R.* c) *quod I. B. R.* d) *cilicia I. B. R.* e) *partes* abeſt *I. B. R. Lipſ.* f) *diffundito I. B. R.* g) *caccabulo P. Lipſ.* h) *myrti deſint I. B. R.* pro *inuri* ſpatium rel. & *deſint* legit *Lipſ.* i) *hoc I. B. R.* l) *pelliculatur P.* m) *Alia inulae conditura* deſ. *I. B. R. Aliter crudam innulam condire P.* Tota haec conditura abeſt in *Lipſ.* n) *eraſeris I. B. R.* o) *contectum vas pelliculetur: habeat: vt* inſeruntur *I. B. R.* p) *& iure I. B. R. eo iure P.* q) *recipiant I. B. R.* r) *exempta I. B. R.* s) *Tunc P.* t) *referbuerit I. B. R.* u) *perfectae I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

vult VRSIN. Sed poteſt fieri, vt mutauerit conſtructionem ipſe Columella. Et quidni reſpondeant ſibi *debent* & *collocantur?*

45, 5 FLOSCVLI) *Vaſcula* vocat Plin. 15, 28 vbi Dalechampius monet, quosdam in noſtro auctore legere *oculis.* Ego Plinium ex noſtro mallem emendare. SCHOETTG. Plinii verba ſunt, *quaedam vaſculis conſtant, vt Punica, & meſpila, lotoſque &c.* Dubium videtur, an illud intellexerit Plinius, quod *floſculum* vocat Columella aptiſſime, cum ſit reliquum floris. Si intellexit, verbo *conſtant* nimis abuſus eſt. Mihi videbatur hoc dicere, *Punica & meſpila* eſſe nihil aliud niſi vaſcula granorum ſ. acinorum ſuorum.

45, 6 FECINVM) Neſcio an *fecinum* alias occurrat: blanditur lectio Cod. Lipſ. *Setinum.* Sunt quidem 3, 2, 14 *faeciniae* vites vbi etiam Lipſiae legitur *fecineae.* Sed quid ſi ibi etiam vitium interceſſit?

45, 7 SED ACERBISSIMA) *Sed nec acerbiſſima* legi vult VRSIN.

46, 2 QVAM MINIMVM AMARITVDINIS RESIPIANT) Ita legendum. Hoc autem verbo vſi ſunt tranſlate M. Varro apud Agellium, cum dixit, quaſdam comoedias non *reſipere*

4 Poſtea transfundito in fideliam picatam, operculo tegito, tumque pelliculato. — Tertia [x] eiusdem inulae conditura. Cum radiculas diligenter eraſeris, minute conciſas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittant. deinde effuſa muria, ſorba quam optima & maturiſſima ſemine detracto contere, & cum inula miſce. tum ſiue paſſum,
5 ſeu quam optimum defrutum adiicito, & vas obturato. Quidam cum condiuerunt inulam, muriaque macerauerunt, exſiccant, & malis cydoneis tritis, quae in defruto vel melle decoxerant, miſcent: atque ita ſuperfundunt paſſum, vel defrutum, & vas operculatum pelliculant.

XLVII. OLIVARVM [a] conditurae. Acerbam pauſeam menſe Septembri [b], vel Octobri, dum adhuc vindemia eſt, contunde, & aqua calida paululum [c] maceratam exprime, foeniculique [d] ſeminibus & lentiſci cum cocto ſale modice permiſtam reconde in fideliam, & muſtum quam recentiſſimum infunde. Tum faſciculum viridis foeniculi ſuperpoſitum merge, vt oliuae premantur, & ius ſupereemineat. Sic curata oli-
2 ua tertio die poſſis vti. — Albam [e] pauſeam, vel orchitam [f], vel radiolum, vel regiam dum contundes, primum [g] quamque, ne decoloretur, in frigidam muriam demerge, cuius cum tantum paratae habueris, quantum ſatis fuerit implendae amphorae, foeniculi aridi faſciculum ſubſterne in imo: deinde viridis foeniculi ſemina, & lentiſci, deſtricta & purgata in [h] vrceolo habeto: tum exemtam [i] de muria oliuam exprimito, & permiſtam praedictis ſeminibus in vas adiicito: deinde cum ad fauces peruenerit eius, foeniculi aridi faſciculos ſuperponito, & ita recentis [l] muſti duas partes, & vnam durae muriae permiſtas adiicito. Hac conditura compoſitis oliuis toto anno commode vteris.
3 — [m] Quidam oliuam non contundunt, ſed acuta arundine inſecant: idque operoſius quidem, ſed melius eſt, quia haec candidior eſt oliua, quam ea quae ex contuſione liuorem contrahit. — Alii ſiue contuderint [n], ſiue inſecuerint [o] oliuas, modico ſale octo, & praedictis ſeminibus immiſcent: deinde ſapam vel paſſum, vel ſi eſt facultas, mellam † infundunt. Mella [p] autem quomodo fiat, paulo ante hoc ipſo libro praecepimus.
4 Caetera omnia ſimiliter adminiſtrant [q]. — Poſias oliuas, vel regias ſine macula quam candidiſſimas manu diſtrictas eligito: deinde ſubſtrato foeniculo [s] arido in amphoram coniicito, intermiſtis ſeminibus lentiſci, nec minus foeniculi: & cum ad fauces vas [t] repleueris, adiicito muriam duram: tum ſpiſſamento facto de arundinum foliis, oliuam premito, vt infra ius merſa ſit: & iterum infundito muriam duram, dum ad ſummum am-

VARIETAS LECTIONIS.

x) *Tertia - - - conditura* deſunt *I. B. R. Aliter innulam condire P.* [C. XLVII.] a) Sic *P. & Lipſ. De oliuarum albarum conditura I. B. R. Samſa quem ad modum fiat* al. b) *Septembris vel Octobris I B. R.* c) *paulum I. B. R.* d) *foeniculi I. B. R.* e) *Albulam I. B. R.* f) *orchite* omnes ante *Steph. horhade P.* g) *primam I. B. R.* h) *murtiola I. B. R. in vrciola P. in orceolis Lipſ.* i) *exempta muria I. B. R. exempta de P.* l) *recentes I. B. R.* m) *Aliter* inſer. *P.* n) *contunderunt I. B. R. contunderint I. I. H. A.* o) *illiſerunt I. B. R.* †) *mella I. B. R.* p) *Melle I. B. R.* q) *adminiſtrantur I. B. R. Oliua alba ex muria* inſer. *P. Lipſ.* s) *foeniculi in I. B. R.* t) *vuas Bo. Lipſ.* etiam alias.

NOTAE VARIORVM.

ſipere ſtilum Plautinum; & Cicero in Academicis, cum dixit, Epicurum minime in quadam re *reſipere* patriam, eo quod Athenienſes eſſent longe, quam ipſe acutiores. VRSIN.

47, 3 ARVNDINE INSECANT) Vid. Colum. 12, 48, 5.

47, 3 PAVLLO ANTE) cap. 11.

47, 7

amphorae labrum perueniat. At [u] haec oliua per ſe parum iucunda eſt, ſed ad eas con- 5
dituras, quae lautioribus menſis adhibentur, idonea maxime eſt: nam cum res exigit [x],
de amphora promitur, & contuſa recipit quamcumque volueris condituram. plerique [y]
tamen ſectiuum [z] porrum, & rutam cum apio tenero, & mentam minute concidunt, &
contuſis oliuis miſcent: deinde exiguum aceti piperati, & pluſculum [a] mellis aut mulſi
adiiciunt, oleoque [b] viridi irrorant [c], atque ita faſciculo apii viridis contegitur. — [d] Qui- 6
dam ſic [e] lectae oliuae in modios ſingulos ternas [f] heminas ſalis permiſcent, & adiectis
ſeminibus lentiſci, foeniculoque ſubſtrato amphoram vsque ad fauces replent oliuis: dein-
de aceto non acerrimo infundunt, & cum iam pene amphoram impleuerunt, foeniculi
ſpiſſamento deprimunt baccam, & rurſus acetum vsque ad ſummum labrum adiiciunt.
poſtea quadrageſimo die omne ius [ff] defundunt [g], & ſapae [h] vel defruti tres partes cum
aceti vna permiſcent, & amphoram replent. — [i] Eſt & illa probata compoſitio, vt 7
cum muria dura pauſea alba [l] maturuerit, omne ius defundatur, & immiſſis duabus par-
tibus defruti, cum aceti vna, repleatur amphora. Eadem conditura poſſet etiam regia
componi, vel orchita. — [m] Quidam vnam partem muriae, & duas aceti miſcent, eo- 8
que iure oliuas poſeas colymbadas faciunt: quibus ſi per ſe quis vti velit, ſatis iucundas
experietur, quamuis & hae [n] cum exeunt de muria, conditurам qualemcumque recipe-
re poſſunt [o]. — Oliuae poſeae, cum iam decolorantur, antequam miteſcant [p], cum
petiolo leguntur, & [q] oleo quam optimo ſeruantur. Haec maxime nota etiam poſt an-
num repraeſentat viridem ſaporem oliuarum. Nonnulli etiam cum de oleo exemerunt [r],
trito ſale aſperſas pro nouis apponunt [rr]. Eſt & illud conditurae genus, quod in ciuita- 9
tibus Graecis plerumque vſurpatur, idque vocant epityrum. Oliua pauſea vel [s] orchi-
ta [t] cum primum ex albo decoloratur, fitque luteola, ſereno caelo manu diſtringitur, &
in vannis [u] vno die ſub vmbra expanditur: & ſiqui [x] adhaerent pediculi, foliaque, aut
ſurculi, leguntur. poſtero die cribratur, & nouo fiſco incluſa prelo ſupponitur, vehe-
menterque premitur, vt exſudet quantulumcunque habet amurcae. Patimur autem non- 10
nunquam tota nocte, & poſtero die pondere preſſam baccam velut exaniari [y], tum re-
ſolutis corticulis eximimus eam, & in ſingulos modios oliuae triti ſalis cocti ſingulos ſex-
tarios infundimus: itemque lentiſci ſemen, rutaeque, & foeniculi folia ſub vmbra ſicca-
ta, quae vti [z] ſatis videntur conciſa minute admiſcemus, patimurque horis tribus, dum
aliquatenus bacca ſalem combibat. tum ſuperfundimus boni ſaporis oleum, ita vt obruat
oliuam,

VARIETAS LECTIONIS.

u) *Ad I. B. R.* x) *exegit I. B. R.* y) *Plerumque I. B. R.* z) *ſetiuum I. B. R.* a) *floſculum I. B. R. Lipſ.* b) *oleumque viride Lipſ. I. B. R.* c) *irrorantur Lipſ. P.* d) *Aliter excludi* inſer. *Pol.* qui adſcripſit (fortaſſe *ex dulci P.*) quomodo habet *Lipſ.* e) *ſi I. B. R.* f) *ſuos I. B. R.* ff) *genus Lipſ.* g) *infundent I. B. R.* h) *ſaepe P.* abeſt plane *I. B. R.* i) *De Oliuis ex dulci condiendis* inſer. *Lipſ. P.* l) *vbi cum* interſ. *Lipſ. I. B. R.* m) *Aliter albe cholimbades ex dulci condiendis* inſ. *P. aliter albae colymbades ſine dulci Lipſ.* n) *haec ſit de &c. I. B. R. Lipſ.* o) *poſſit I. B. R. De Oliuis fuſcis* inſ. *P. Lipſ.* p) *miteſcant: petiolae I. B. R. miteſcunt pet. Lipſ.* q) *in* inſ. *I. B. R.* r) *eximerunt: aſtricto I. B. R. aſtrito Lipſ.* rr) *De Epytyris faciendis* rubricam inſ. *P. De Epityro Cap. XLIX Iuntt.* Hoc totum ad finem vſque capitis abeſt a *Lipſ.* s) *vel* abeſt *I. B. R.* t) *chorchia P.* u) *cannis I. B. R.* x) *ſiquid P.* y) *examaritum* n. *P.* z) *ita I. B. R.* forte *vbi.*

NOTAE VARIORVM.

47, 7 MATVRVERIT) Intellige, ad *pauſiam macerauerit.* conditurам: cogitabam aliquando, cum *muria*

47, 8 COLYMBADAS) Vid. 12, 48, 5.

48, 2

11 oliuam, & foeniculi aridi faſciculum deprimimus, ita [a] vt ius ſupernatet [b]. Huic au-
tem conditurae vaſa noua fictilia ſine pice praeparantur: quae ne poſſint oleum ſorbere,
tamquam oliuariae metretae imbuuntur liquamine [c]: tum demum [d] & aſſiccantur [e].

XLVIII. SEQVITVR autem frigus hiemis, per quod oliuitas, ſicut vinde-
mia, curam villicae repetit. Prius itaque (quoniam [a] inchoauimus) de condituris oli-
uarum praecipiemus, ac ſtatim conficiendi olei rationem ſubiiciemus. Pauſeae baccae,
vel orchitae, nonnullis regionibus etiam Naeuiae, conuiuiorum epulis praeparantur.
Has [b] igitur cum iam [c] nigruerint, nec adhuc tamen permaturae [d] fuerint, ſereno caelo
diſtringere manu conuenit, lectasque cribrare, & ſecernere, quaecumque maculoſae,
2 ſeu [e] vitioſae, minorisue incrementi videbuntur: deinde in [f] ſingulos modios oliuae ſalis
integri ternas heminas adiicere, & in vimineos qualos confundere [g] ſuperpoſito copioſo
ſale, ita vti oliuas [h] contegat, ſicque [i] triginta dies pati conſudaſcere [l], atque omnem
amurcam exſtillare: poſtea in alueum diffundere, mundaque ſpongia ſalem [m], ne per-
maneat [n], detergere: tum in [o] vas adiicere, & [p] ſapa vel defruto amphoram replere ſu-
3 perpoſito ſpiſſamento aridi foeniculi, quod oliuam deprimat. Plerique tamen tres par-
tes defruti, aut mellis, & vnam miſcent aceti, aliqui duas partes, & vnam aceti, & eo,
quo condiunt [q], iure. [r] Quidam, cum oliuam nigram legerunt, eadem [s] portione,
qua ſupra, ſaliunt, & ſic collocant in qualis, vt immiſtis ſeminibus lentiſci alterna tabu-
lata oliuarum & [t] ſalis [u] vsque in ſummum componant [x]: deinde poſt quadraginta dies,
cum oliua quidquid habuit [y] amurcae [z] exſudauit, in alueum defundunt, & cribratam
ſeparant ab ſeminibus lentiſci, ſpongiaque detergent, nequid adhaereat ſalis: tum in am-
phoram confundunt adiecto defruto, vel ſapa, vel etiam melle, ſi eſt copia [a], caetera-
4 que ſimiliter faciunt. — [b] In ſingulos modios oliuae ſingulos ſextarios maturi ſeminis
aniſi [c], lentiſcique [d], & ternos cyathos [e] ſeminis foeniculi; ſi id non eſt, ipſum foeni-
culum conciſum, quantum ſatis videbitur, adiici oportet: deinde in ſingulis modiis oli-
uarum ſalis cocti, & [f] non moliti ternas heminas admiſceri, & ita in amphoris condi,
easque faſciculis foeniculi obturari, & quotidie per terram volutari: deinde tertio quo-
5 que aut quarto die quidquid amurcae ineſt, mitti. Poſt XL dies in alueum diffundi, &
a ſale [g] tantummodo ſeparari, ſic ne [h] ſpongia detergeantur [i] oliuae, ſed ita vt erunt
exemtae, maſſulis [l] ſalis miſtis in amphoram condantur, & ſpiſſamentis [m] impoſitis ad
vſus

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ita* deeſt *I. B. R.* b) *ſuperna. Et huic P.* c) *liquida I. B. R.* d) *demum* om. *I. B. R.* e) Hinc nouum caput incipit *Pol. & Lipſ.* A verbis *Prius itaque* al. Lemma interponunt *MSS. nigrarum oliuarum compoſitio.* [C. XLVIII.] a) *quia iam I. B. R. quod iam Lipſ.* b) *Hae I. B. R.* c) *iam* omitt. *I. B. R.* d) *praematurae I. B. R.* e) *ſeu* abeſt *Lipſ. I. B. R.* f) *in* deeſt *I. B. R.* g) *infundere & I. B. R.* h) *oliuam I. B. R. Lipſ.* i) *ſicque* defic. *I. B. R.* l) *conſudeſcere I. B. R. Lipſ.* m) *ſalemue Ienſ.* n) *perueniat I. B. R. Lipſ.* o) *vrnas I. B. R.* p) *de I. B. R.* abeſt plane *P.* q) *condunt I. B. R.* r) *Aliter* inſ. *Pol.* s) *eandem I. B. R.* t) *ſimiliter ſupra* interſ. *I. B. R. ſimiliter deinde P. Lipſ.* u) *Tum iterum oliuarum & ſimiliter ſupra ſalis* inſer. *P. Lipſ.* x) *componunt Lipſ. I. B. R.* y) *habuit* deeſt *Lipſ. I. B. R.* z) *amurca P. Lipſ.* a) *copioſa P. Lipſ.* b) *Oliua nigra ſine dulci* inſer. rubr. *P. Lipſ.* c) *aniſi* deeſt *I. B. R. Lipſ.* d) *lentisque I. B. R* e) *quiatos P.* f) *ſed I. B. R.* g) *ſole I. B. R.* h) *non I. B. R.* i) *detergantur I. B. R.* l) *maximi P.* m) *ſpiſſetis P.*

NOTAE VARIORVM.

48, 2 CONSVDASCERE) Videtur legendum *conſudeſcere.* Supra c. 7 dixit: *dum conſudent.* VRSIN.

48, 3 ET EO QVO) Forte legendum, & *eo quoque* vel *eoque condiunt iure.* Poſterius VRSINO iam placuiſſe video & nunc etiam Cl. Morgagnio I, 72. Ex libris nihil praeſidii.

48, 5 A SALE—SEPARARI) In tantum,

ne

vſus in cellam reponantur. — [mm] Maturam oliuam in ſtatura [n] factam [o] colymbadem, de muria tollito, ſpongia tergito [p]: deinde [q] canna viridi ſcindito duobus vel tribus locis, & triduo in aceto habeto: quarto [r] die ſpongia [s] extergito [t], in vrceum [u] aut cacabum nouum mittito ſubſtrato apio & modica ruta [x]. Conciſis deinde pleno vaſe oliuis immitte defrutum vsque ad os. Lauri turiones in hoc vſu mittito, vt [y] oliuas deprimant. poſt dies viginti vtere.

XLIX. [a] Oliva nigra maturiſſima ſereno caelo legitur, eaque ſub vmbra vno die in cannis porrigitur, & quaecumque eſt vitioſa bacca, ſeparatur. Item ſiqui adhaeſerant pediculi, adimuntur, foliaque & [b] ſurculi, quicumque ſunt intermiſti, eximuntur [c]. Poſtero die diligenter cribratur, vt ſiquid ineſt ſtercoris ſeparetur: deinde intrita oliua nouo fiſco includitur, & prelo ſubiicitur, vt tota nocte exprimatur. Po- 2
ſtero die iniicitur quam mundiſſimis molis ſuſpenſis, ne nucleus frangatur. & cum eſt in ſampſam [d] redacta, tunc ſal coctus tritusque [e] manu permiſcetur cum caeteris aridis condimentis. haec autem ſunt, carpum [f], cyminum, ſemen foeniculi, aniſum Aegyptium. Sat erit autem totidem heminas ſalis adiicere, quot ſunt modii oliuarum, & oleum ſuperfundere, ne exareſcat: idque fieri debebit, quotiescumque [g] videbitur aſſiccari. Nec 3
dubium eſt, quin optimi ſaporis ſit, quae ex oliua poſia [h] facta eſt. Caeterum ſupra duos menſes ſapor eius non permanet integer. Videntur autem alia genera huic rei magis eſſe idonea, ſicut Liciniae & culmineae. Veruntamen habetur praecipua in hos vſus olea Calabrica [i], quam quidam propter ſimilitudinem oleaſtellum vocant.

L. Media eſt oliuitas † plerumque initium menſis Decembris. nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur aeſtiuum, & circa [a] hunc menſem viride

VARIETAS LECTIONIS.

mm) Rubr. *Olilienſem ſic condire Lipſ. Oliuam Cilienſem ſic condito Pol.* n) *ſtatiua P. ſtritũa Lipſ.* o) *fractam I. B. R.* p) *tergeto I. B. R.* Hic pluſcula *om. Lipſ.* q) *Dein P.* r) *quarta I. B. R.* s) *ſpongea I. B. R.* t) *extergeto, in vas in I. B. R. extergeto, in vas, id eſt, in P.* u) *vrcium P.* x) *ruta conchis. Deinde I. B. R.* y) *& P.* [C. XLIX.] a) *Sanſã quemadmodum fiant P. Lipſ. Sirapa quomodo fiat* al. b) *&* abeſt *I. B. R.* c) *eliguntur I. B. R. Lipſ.* d) *ſanſam I. B. R. Lipſ.* e) *trictusque Reg.* f) *carpum I. B. R. careum Pol. Lipſ. carenum* al. g) *quotiensque I. B. R.* h) *poſea I. B. R.* i) *calibraca I. B. R.* [C. L.] †) *oliuetis Lipſ.* a) *citra I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ne ſint glomeres oliuarum ſalis quaſi ferruminatione concreti.

48, 5 IN STATVRA) Quid hic *ſtatura?* Suſpicor legendum, *ſalſura,* cuius vocis vſum oſtendet Index. Sed cognita modo Lipſienſi ſcriptura, vix dubito, quin legendum ſit, *in ſtrictura,* h. e. cum ſtringerentur, recentes. Vid. 12, 47, 8.

48, 5 CANNA VIRIDI) Vid. 12, 47, 3.

49 Poſitum hic ab auctore lemma (h. e. initium orationis, quod argumentum eius indicaret) fuiſſe non eſt dubium: quod fuerit, non auſim dicere. *Sirapa* quidem, quid rei ſit, plane ignorare me fateor. Sed neque, quid *ſamſa* ſit, aliunde, credo, quam ex hoc ipſo loco & mox c. 50, 10 conſtare, nimirum illud in *oleo,* quod in *vino* eſt *pes vinaceorum;* niſi quod oliuarum caro eo modo, qui hic traditur, tractata & condita in hominum cibo aliquamdiu eſſe poteſt non ingrato: vinaceorum pes animalibus relinquitur. Quo minus dubitemus haec vera eſſe, Plinius facit, qui 15, 1 *exilibus regulis pedem includi iubet oliuarum,* idem praecipiens, quod noſter c. 50, 10.

49, 1 INTRITA OLIVA) h. e. nondum trita. Adiiciendum vocabulum his, quae ex *in* compoſita, vel nominis naturam habent, vel participii, vt *infractus* &c.

49, 2 MOLIS SVSPENSIS) Vid. c. 50, 6.

49, 2 CARPVM) Neſcio, quid impulerit viros doctos, vt a lectione primarum editionum diſcederent, & *carenum* in condimentis aridis nobis adnumerarent. *Carpum* vocari *foenum graecum* herbarii docent; *carphos* eſt apud Plinium 12, 48 ſ. 120. Porro *foenum graecum* eſſe in condimen-

viride premitur, deinde poſtea maturum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias ra-
tionibus non conducit: quoniam exiguum fluit, niſi bacca tempeſtatibus in terram deci-
2 dit, & neceſſe eſt eam ſublegere, ne a domeſticis pecudibus feriſue conſumatur. Viri-
dis autem notae conficere vel maxime expedit, cum & ſatis fluit, & pretio pene dupli-
cat domini reditum. Sed ſi vaſta ſunt olivueta, neceſſe eſt vt [b] aliqua pars eorum matu-
ro fructui [c] reſeruetur. Locus autem in quo confici oleum debeat, etiam deſcriptus eſt
priore volumine, pauca tamen ad rem pertinentia commemoranda ſunt, quae prius omi-
3 ſeram. Tabulatum, quo feratur [d] olea, neceſſarium eſt, quamuis praeceptum habea-
mus, vt [e] vniuscuiusque diei fructus molis & prelo ſtatim ſubiiciatur. Verumtamen
quia [f] interdum [g] immodica [h] multitudo baccae torculariorum [i] vincit laborem, [ſi [l] la-
bor eſt,] eſſe [m] oportet penſile horreum, quo imponantur [n] fructus: idque tabulatum
ſimile eſſe debet granario, & habere lacuſculos tam multos, quam poſtulabit
4 modus oliuae, vt ſeparetur, & ſeorſum reponatur vniuscuiusque diei coactura [o]. Ho-
rum lacuſculorum ſolum lapide vel tegulis oportet conſterni, & ita decliue fieri, vt ce-
leriter omnis humor per canales aut fiſtulas defluat. nam eſt inimiciſſima oleo amurca,
quae ſi remanſit in bacca, ſaporem olei corrumpit. Itaque cum lacus, quemadmodum
diximus, extruxeris, aſſerculos inter ſe diſtantes ſemipedalibus ſpatiis ſupra ſolum poni-
to, & cannas diligenter ſpiſſe textas iniicito, ita vt ne baccam transmittere queant, &
5 oliuae pondus poſſint ſuſtinere. Iuxta omnes autem lacuſculos, ea parte qua defluet
amurca, ſub ipſis fiſtulis in modum foſſularum concauum pauimentum, vel cauum [p] la-
pidem eſſe oportebit, in quo conſiſtat, & vnde exhauriri poſſit quidquid defluxerit.
Praeterea lacus, vel dolia praeparata ſub tecto habere [q] oportebit, quae ſeorſum recipi-
ant ſui cuiusque generis amurcam, ſiue quae ſincera defluxerit [r], ſiue etiam quae ſalem
6 receperit. nam vtraque vſibus plurimis idonea eſt. Oleo autem conficiendo molae vti-
liores ſunt, quam trapetum; trapetum, quam canalis, & [s] ſolea. Molae quam facilli-
mam patiuntur adminiſtrationem: quoniam [t] pro magnitudine baccarum vel ſubmitti, vel
etiam eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Rurſus tra-
7 petum plus operis, faciliusque quam ſolea & canalis efficit. Eſt & organum erectae tri-
bulae ſimile, quod tudicula [u] vocatur: idque non incommode opus efficit, niſi quod fre-
quen-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vt* abeſt *I. B. R.* c) *fructu I. B. R.* d) *ferat I. B. R.* e) *vt* deeſt *I. B. R.* f) *qui P.* g) *interdum* abeſt *I. B. R.* h) *immodica* deeſt *P. Lipſ.* i) *trocularioruum P. trodetariorum Lipſ.* l) *ſit laborem P. ſic labor eſt op. Lipſ.* m) *eſſe* deeſt *I. B. R.* n) *imperientur P.* o) *coctura I. B. R. Lipſ.* p) *canalem lapideum I. B. R. canale lapidem Lipſ.* q) *haberi I. B. R. Lipſ.* r) *fluxerit I. B. R.* s) *eſt P. eſt olea mole qui Lipſ.* t) *Tum I. B. R.* u) *radicula I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dimentis aridis, Index noſter docet & Apicius 5, 7.

50, 2 PRIORE VOLVMINE) 1, 6, 18.

50, 3 [SI LABOR EST]) Lectio Medicea & Lipſ. facit, vt ſuſpicemur, haec verba orta eſſe ex intempeſtiua repetitione ſyllabarum vin*cit laborem*, quae cum delere nollent librarii, bella illa parentheſis nata eſt. Fuiſſe eum morem Lipſienſi in primis exempla me plurima docuerunt.

50, 6 CANALIS ET SOLEA) Quale hoc inſtrumentum fuerit, non habeo dicere. Obſeruat Philander ad Vitru. 8, 4 pro *ſolea ſolena* ſubſtitutum a Caelio [13, 4] ſed quod ipſe iam vidit quomodo σωλῆν a canali differat, obſcurum eſt. Vid. Auſo. Pop. de inſtrum. fundi 12, 8 & quae nos ibi.

50, 7 ORGANVM ERECTAE TRIBVLAE) Hoc organum intelligi puto ex eo machinarum genere, quo vtuntur hodie ad aromata quaedam comminuenda, frequentiſſime autem ad fabam Turcicam (Caffeam) terendam, qui conus truncatus eſt, vel meta, ſtriis helices imitantibus ſulcata, matrici cylindricae, & ſulcis ad perpendiculum deſcendentibus ſtriatae inſerta, vt

quenter vitiatur, & ſi baccae pluſculum [x] ingeſſeris, impeditur. Pro conditione tamen,
& regionum conſuetudine praedictae machinae exercentur. ſed eſt [y] optima molarum,
tum etiam trapeti. Haec ante quam de oleo conficiendo diſſererem [z], praefari neceſſe
habui. Nunc ad ipſam rem veniendum eſt, quamquam multa omiſſa ſunt, quae ſicut 8
ante vindemiam, ſic ante oliuitatem praeparanda ſunt, tamquam lignorum copia, quae
multo ante apportanda eſt, ne cum res deſiderauerit, operae auocentur; tum ſcalae, cor-
bulae, decemmodiae, trimodiae ſatoriae, quibus diſtricta bacca ſuſcipitur, fiſci, funes
cannabini [a], & ſpartei, conchae ferreae, quibus depletur oleum, opercula, quibus va-
ſa olearia conteguntur, ſpongiae maiores, & minores, vrcei, quibus oleum progeri-
tur [b], canneae tegetes, quibus oliua excipitur, & ſiqua ſunt alia, quae nunc memoriam
meam refugiunt. Haec omnia, & [c] multo plura eſſe debent: quoniam in vſu deper- 9
eunt, & pauciora fiunt; quorum ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermittitur. Sed
iam quod pollicitus ſum exequar. — [d] Cum primum baccae variare coeperint, & iam
quaedam nigrae fuerint, plures tamen albae, ſereno caelo manibus diſtringi oliuam opor-
tebit, & ſubſtratis tegetibus aut cannis cribrari & purgari. tum diligenter mundatam pro- 10
tinus in torcular deferri, & integram in fiſcinis [dd] nouis includi, prelisque [e] ſubiici, vt
quantum poſſit paulisper exprimatur. poſtea reſolutis corticulis [ee] emolliri [f] debebunt,
adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos modios. & aut regulis [g], ſi conſuetudo erit
regionis, aut certe nouis fiſcinis [dd] ſampſae [h] exprimi. quod deinde primum defluxerit in
rotundum labrum (nam id melius [i] eſt, quam plumbeum quadratum, vel ſtructile ge-
mellar) protinus capulator depleat, & in fictilia labra huic vſui praeparata defundat. Sint 11
autem in cella olearia tres labrorum ordines, vt vnus primae notae, id eſt primae preſ-
ſurae oleum recipiat, alter ſecundae, tertius tertiae. nam plurimum refert non miſcere
itera-

VARIETAS LECTIONIS.

x) *fiſculum I. B. R. fluſculum P. pluſculum ingraſſeris Lipſ.* y) *& I. B. R. optima molarum opus eſt tum etiam trapeti Lipſ.* z) *dixerim Lipſ.* a) *canales ſpartei I. B. R. cannali ſparteis* ant. *cannabi ſparteis* nouus *P. canna vel ſparteis conce ferree Lipſ.* b) *progreditur I. B. R.* c) *&* abeſt *I. B. R.* d) *De oleo viridi conficiendo* rubr. *P. Lipſ.* dd) *fiſcis Lipſ.* e) *plerisque I. B. R. praeliſque I. I. H. A. Gr. G. St.* ee) *torculis Lipſ.* f) *emoli I. B. R. & moli Lipſ.* g) *tegulis I. B. R. regulus P.* h) *ſanſae I. B. R. Lipſ.* i) *melius, ſed P. ſit Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

vt grana, qua coni anguſtior pars ſpacium facit, iniecta, circumacto illo rapiantur deorſum, & inter ſtrias ſtrigasque elidantur, ac demum, qua arctiſſimum iter baſis metae praebet, expellantur.

50, 10 RESOLVTIS CORTICVLIS) aperta per illam primam preſſuram cuticula, vel cortice, vt ſal penetrare poſſit. Sed neque negligenda lectio Lipſ.

50, 10 REGVLIS) lignis oblongis, accurate in quadratum dolatis, qualibus etiam vinaceorum pedem, ne cedere poſſit prelo, noſtrae aetatis & regionis ratio includit. Vid. dicta ad c. 49 pr.

50, 10 STRVCTILE GEMELLAR) Quid *ſtructile* eſſet, non patiuntur nos ignorare ipſi ruſtici noſtri & Vitruuius, quem laudamus ad Pall. Aug. 11, 1 nimirum ex lapidibus vel lateribus conſtructum. Sed vtrum *gemellar* oleo excipiendo ita ſtrui ſolitum aut conſultum ſit, (gypſo quidem poliri intus potuiſſe video) non habeo dicere, non magis quam illud, quid proprie *geminum* fuerit in *gemellari*, vnde nomen inuenerit; niſi quod ſuſpicor, totum vas fuiſſe geminum aut duo pluraue caua habuiſſe, e quorum vno in alterum tranſiens oleum ipſum ſe quodammodo depleuerit. Tale *gemellar ſtructile* ideo etiam damnare videtur noſter, quod exhauriendo deplendum eſſet, neque defundi poſſet, qua cauſa etiam plumbea quadrata minus commoda ſunt; omnium aptiſſima labra rotunda, ahenorum vulgarium inſtar, in quorum fundum amurca facile confluat, ibique defuſo oleo relinquatur.

50, 11 PRIMAE NOTAE) Ita etiam Plinius 15, 1 qui & *primam vndam* vocat. Vide ibi Harduinum. SCHOETTG.

iterationem, multoque minus tertiationem cum prima preſſura: quoniam [l] longe melioris ſaporis eſt, quod minore vi preli [m], quaſi lixiuum [n] defluxerit. cum deinde paululum in labris primis conſtiterit oleum, eliquare id capulator in ſecunda labra debebit, & deinde in ſequentia vsque ad vltima [o]. nam quanto ſaepius translatione ipſa ventilatur, & quaſi
12 exercetur, tanto fit liquidius, & amurca liberatur. Sat erit autem in ſingulis ordinibus tricena componi labra [p], niſi vaſta fuerint olіueta, & maiorem numerum deſiderauerint. Quod ſi frigoribus oleum cum amurca congelabitur, pluſculo ſale cocto vtique vtendum erit. ea res reſoluit oleum, & ſeparat ab omni vitio. neque [pp] verendum eſt, ne ſalſum fiat. nam quantumcunque adieceris ſalis, nihilominus ſaporem non recipit oleum. Solet autem ne ſic quidem reſolui, cum maiora frigora inceſſerunt: itaque ni-
13 trum torretur, & contritum inſpergitur, & commiſcetur. ea res eliquat amurcam. Quidam, quamuis diligentes olearii, baccam integram prelo [q] non ſubiiciunt, quod exiſtimant aliquid olei deperire [qq]. nam cum preli pondus accepit, non ſola exprimitur amurca, ſed & aliquid ſecum [r] pinguitudinis attrahit. Illud autem in totum praecipiendum habeo, vt neque fumus, neque fuligo [rr], quamdiu viride oleum conficitur, in [s] torcular admittatur, aut in cellam oleariam [t]. nam eſt vtraque res inimica huic rei, peritiſſimique olearii vix patiuntur ad vnam lucernam opus fieri. quapropter ad eum ſtatum caeli & torcular, & cella olearia conſtituenda eſt, qui maxime a frigidis ventis auerſus eſt,
14 quoniam minime vapor ignis deſideratur. Dolia autem, & ſeriae, in quibus oleum reponitur [tt], non tantum eo tempore curanda ſunt, cum fructus neceſſitas cogit, ſed vbi fuerint a mercatore vacuata [u], confeſtim villica debet adhibere curam, vt ſi quae feces aut amurcae in fundis vaſorum ſubſederint [x], ſtatim emundentur, & non calidiſſima lixiuia, ne vaſa ceram remittant, ſed [z] ſemel atque iterum eluantur [a]: deinde aqua tepida leuiter manibus defricentur, & ſaepius eluantur †, atque ita ſpongia omnis humor
15 aſſiccetur. Sunt qui cretam figularem [b] in modum liquidae fecis aqua reſoluant, & cum vaſa lauerint, hoc quaſi iure intrinſecus oblinant, & patiantur areſcere. Poſtea [c] cum res exigit [d], pura eluunt aqua, nonnulli prius amurca, deinde aqua vaſa perluunt [e], & aſſiccant. tum conſiderant, numquid ceram nouam dolia deſiderent. nam fere ſexta qua-
16 que oliuitate cerari oportere antiqui dixerunt. quod fieri poſſe non intelligo. nam quemadmodum noua vaſa ſi calefiant, liquidam ceram facile recipiunt [f], ſic vetera non crediderim [g] propter olei ſuccum, ceraturam pati. quam tamen & ipſam ceraturam noſtrorum

VARIETAS LECTIONIS.

l) *quoniam* deeſt *I. B. R.* m) *praeli* ante Comel. omnes. n) *lixiuum I. B. R. lixiuium* al. o) *vltimam Lipſ. I. B. R.* p) *libra I. B. R.* pp) *nec querendum Lipſ.* q) *praelo* ante Commel. omnes. Et ſic per totum caput. qq) *deponere Lipſ.* r) *ſed cum pinguidinis P. ſed cum* etiam *Lipſ.* rr) *vligo Lipſ.* s) *in troclar* ant. *in ſtroclar* nouus *P.* t) *oliuariam I. B. R.* tt) *imponitur Lipſ.* u) *euacuata I. B. R.* x) *ſemel* inſ. *I. B. R.* z) *ſed* abeſt *I. B. R. L.* a) *eluentur Lipſ. I. B. R. I. I.* †) *eleuantur Lipſ.* quod non de nihilo. f. hic *eleuentur* ſcrib. b) *ficularem I. B. R.* c) *Pōt I. B. R. poteſt Lipſ.* d) *exigat I. B. R. exigat tali pura Lipſ.* e) *perlinunt I. B. R.* f) *recipiant I. B. R. Lipſ.* g) *credideram I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

50, 12 NE SALSVM FIAT) Nam, vt Ariſtoteles docet Meteor. lib. 4 ſal in oleo non liqueſcit. Vide Marſilium Cagnatum Var. Obſeru. 1, 10. SCHOETTG.

50, 13 QVAM MINIME — DESIDERATVR) h. e. noxius eſt. Eodem modo optimi ſcriptores vtuntur formula, *non opus eſt.* Cic. pro Cluent. 50 extr. *Vt ſiquid aliquando, quod non opus eſſet, a ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe.* Ita Liu. 27, 48 pr. *Non opus eſſe caſtra dilatari.* Simile eſt Ter. Phor. 5, 3, 15 *Hei pene plus, quam ſat erat* (dixi) &c.

50, 18

rum temporum agricolae repudiauerunt, exiſtimaueruntque [h] ſatius eſſe noua dolia † li-
quida gummi perluere, ſiccataque ſuffumigare alba cera, ne pallorem capiant. eamque
ſuffitionem ſemper faciendam iudicant quotiescunque vel noua, vel vetera vaſa curantur,
& [i] oleo [l] nouo praeparantur. Multi cum ſemel noua dolia vel ſerias craſſa gummi [m] 17
liuerunt, vna in perpetuum gummitione contenti ſunt. & ſane quae ſemel oleum teſta
combibit, alteram gummitionem non recipit. reſpuit enim olei pinguitudo talem mate-
riam, qualis eſt gummi [n]. — Poſt menſem Decembrem [o] circa Calendas Ianuarias ea-
dem ratione, qua ſuperius, diſtringenda erit olea, & ſtatim exprimenda. nam ſi repo-
ſita in tabulatum fuerit, celeriter concaleſcet [p]: quoniam hiemalibus pluuiis amurcae plus
concipit, quae eſt contraria huic rei. Cauendum eſt itaque [pp], ne ex ea fiat oleum ci- 18
barium. quod vno modo vitari poterit, ſi protinus illata de agro bacca commolita & ex-
preſſa erit [q], quae ſic adminiſtrata fuerit, vt ſupra diximus. Plerique agricolarum cre-
diderunt, ſi ſub tecto bacca deponatur, oleum in tabulato creſcere: quod tam falſum eſt,
quam in area frumenta creſcere: idque mendacium vetus ille Porcius Cato ſic refellit.
Ait enim in tabulato corrugari oliuam, minoremque fieri. propter quod cum facti vnius 19
menſuram ruſticus ſub tecto repoſuerit, & poſt multos dies eam molere voluerit, obli-
tus [r] prioris menſurae quam intulerat, ex alio aceruo ſimiliter ſepoſito quantum [s] cuique
menſurae defuit ſupplet [ss], eoque facto videtur plus olei [t] quieta [u], quam recens [x] bac-
ca reddere, cum longe plures modios acceperit. Attamen ſi [y] id maxime verum eſſet [z], 20
nihilominus ex pretio viridis olei plus quam multitudine [a] mali nummorum contrahitur.
Sed [b] & Cato dixit [c]: Et ſic quidem quidquid [d] ponderis aut menſurae oleo accedit, ſi
portionem [e] velis in factum adiectae baccae computare, non [f] prouentum, ſed detrimen-
tum ſenties. Quapropter dubitare non debemus lectam oliuam, primo quoque tempo-
re commolere, preloque ſubiicere [ff]. Nec ignoro etiam cibarium oleum eſſe facien- 21
dum. nam vbi exeſa vermiculis oliua decidit, vel tempeſtatibus & pluuiis in lutum deflu-
xit, ad praeſidium aquae calidae decurritur, ahenumque † calefieri debet, vt immundae
baccae eluantur. ſed id non feruentiſſima fieri oportet, verum modice calida, quo com-
modior guſtus olei fiat: nam ſi excoctus eſt, etiam vermiculorum, caeterarumque im-
munditiarum ſaporem trahit. Sed cum fuerit oliua elota, reliqua, ſicut ſupra praecepi-
mus, fieri debebunt. Fiſcis autem non iiſdem probum [g] & cibarium oleum premi opor- 22
tebit.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *exiſtimaruntque I. B. R.* †) deſunt *Lipſ.* ad verba *noua dolia.* i) *&* abeſt *I. B. R.* l) *olea noua I. B. R.* m) *cummi lientur P. craſſe gummilientur Lipſ.* n) *gummis I. B. R. cummis P. gūmis Lipſ. Oleum maturum quemadmodum boni fit ſaporis* rubr. *inſ. P. Lipſ.* o) *Decembris I. B. R.* p) *concaleſcit I. B. R.* pp) *vtique ne fiat Lipſ.* q) *cera P. Lipſ.* r) *obliti I. B. R.* s) *quantumcunque I. B. R. quantumque Pol. Lipſ.* ss) *ſupplet* om. *L.* t) *eſſe I. B. R.* u) *quiete B. R. quietae Ienſ.* x) *recentis baccae I. B. R.* y) *ſi* deeſt *I. B. R. vt maxime id Lipſ.* z) *eſſe I. B. R. Lipſ.* a) *multitudinem alii mille nummorum contrahitur I. B. R. mille* deeſt *P. plusquam multitudinem nummorum conemb'r L. multitudine mali contr.* al. b) *Sed I. B. R. quod* al. c) *dicit I. B. R.* d) *quicquam P. Lipſ.* e) *portiones I. B. R.* f) *non prouentum - - ſenties* deſunt *I. B. R. Lipſ.* ff) rubr. *De cibario oleo conficiendo Lipſ.* †) *henumque L.* g) *probum L. I. B. R. improbum* al.

NOTAE VARIORVM.

50, 18 ERIT, QVAE SIC) Forte legendum, *atque ſic:* alias enim male videtur oratio cohaerere.

50, 18 CATO SIC REFELLIT) Oraculum quidem ille edit c. 64 *Nolito credere, oleum in tabulato poſſe creſcere.* Sed rationem, quam hic adfert Columella, in libello, qui nunc extat, fruſtra quaeras.

50, 19 FACTI VNIVS) Vid. Varr. I, 24, 2

50, 22 PROBVM ET CIBARIVM OLEVM) Ita videtur leg. non *improbum.* VRSIN.

tebit. nam veteres ad caducam oliuam, noui autem ordinario aptari oleo, ſemperque cum expreſſerint facta, ſtatim feruentiſſima debent aqua bis aut ter elui: deinde ſi ſit profluens, impoſitis lapidibus, vt pondere preſſi detineantur, immergi: vel ſi nec flumen eſt, in lacu, aut piſcina quam puriſſimae aquae macerari, & poſtea virgis verberari, vt ſordes feceſque decidant, & iterum elui [h], ſiccarique.

LI. QVAMVIS non erat huius † temporis olei gleucini compoſitio, tamen huic parti voluminis reſeruata eſt, ne parum opportune vini [a] conditionibus interponeretur. Hac autem ratione confici debet. — Vas olearium [b] quam maximum, & aut nouum, aut certe bene ſolidum praeparari oportet: deinde per vindemiam muſti quam optimi generis, & quam recentiſſimi ſextarios ſexaginta cum olei pondo octoginta in id confundi [c]: tum [d] aromata non cribrata, ſed ne minute quidem contuſa, verum leuiter confracta in reticulum iunceum [dd] aut lineum [e] adiici, & ita cum [f] ſaxi ponduſculo in olei
2 atque muſti [ff] partem demitti. ſint autem iis portionibus penſata [g], quas infra ſubiicimus, calami, ſchoeni [h], cardamomi [i], xylobalſami [l], corticis de palma, foeni Graeci vetere vino [m] macerati, & poſtea ſiccati, atque etiam torrefacti, iunci radicis, tum etiam iridis Graecae, nec minus aniſi [n] Aegyptii pari pondere, id eſt, vniuſcuiusque libram, & quadrantem, vt ſupra diximus, reticulo incluſa demittito, & metretam linito. poſt ſeptimum diem aut nonum per ſe metretae ſiquid fecis aut ſpurcitiae faucibus inhaerebit,
3 manu eximito, & detergito [o]: deinde oleum eliquato, nouisque vaſis recondito. mox reticulum eximito, & aromata in pila quam mundiſſime contundito, tritaque in eandem metretam reponito, & tantundem olei quantum prius infundito, & obturato, in ſole ponito. Poſt ſeptimum diem oleum [p] depleto, & quod reliquum eſt muſti picato cado [q] recondito. nam id ſi non exhauſeris [r] medicamentum, dabitur potatum imbecillis bubus, & caetero [s] pecori. Oleum [t] autem ſecundarium non inſuauis odoris quotidianam vnctionem praebere poterit dolore neruorum laborantibus.

LII.

VARIETAS LECTIONIS.

h) *diu Lipſ* [C. LI.] *Olei gleuani compoſitio* rubr. *L.* †) *huius olei goentini compoſ. L.* a) *villiei I. B. R.* b) *olea I. B. R. L. oleae* autumat Anonymus ad marg. *Reg.* c) *confundunt I. B. R. confunditur arom. L.* d) *tum* abeſt *I. B. R.* dd) *vinceum L.* e) *linteum I. B. R.* f) *cum ſaxi ponduſculo in* deſunt *L I. B. R.* ff) *prelo miſci L.* g) *penſare atque in ſubiicimus I. B. R. penſate atque infra ſubicimus L.* h) *coheni P.* i) *cardamo mixto balſami L. I. B. R. cardomomi Steph.* l) *xilobalſami I. I. H. A. Gr. G. St.* m) *pruno I. B. R. primo P. Lipſ.* n) *aneſi egyptii L. I. B. R.* o) *detergeto I. B. R.* p) *oleo repleto L. I. B. R.* q) *candore condito I. B. R* r) *exhauſerit I. B R. exacuerit medicamentum dabitur potandum Lipſ.* s) *caeterorum P. Lipſ.* t) *ſic Pol. & Lipſ.* Alii hic nouum caput incip.

NOTAE VARIORVM.

VRSIN. Cum recte in vetuſtis libris legeretur *probum*, ſecuta aetas *improbum*, quaſi *cibarium oleum* eſſet probum, cum ſit deterrimum, excudi maluit. Fit enim, docente Columella, *vbi exeſa vermiculis oliua decidit, vel tempeſtatibus & pluuiis in lutum defluxit.* Improbum itaque *oleum cibarium*, vt & *panis cibarius, cibariumque vinum*, ſeruis quae reſeruabantur. PONTED Confirmatur Viri Clar. ſententia ab ipſo Col. 12, 52 extr. *poterit* enim *ad eſcam probari* quod deterioris notae eſt. Sed ſupra ſ. 18 tamen cauit, ne cibarium oleum fiat ex oliua, quae amurcam concepit. Eſt igitur nota deterior etiam cibario. Qua ratione etiam *improbum* hic ferri poteſt.

51, 1 OLEI GLEVCINI) Meminit etiam Coelius Aurel. Acut. 3, 24 Dioſcorides 1, 67 Plinius 15, 7. SCHOETTG. Notandus hic Scriuerii error, qui ad Mart. 9, 26 *glaucinum oleum* comminiſcitur, & ad *glauciam* herbam refert, cum aperte ſit ἀπὸ τῦ γλεύκυς.

51, 2 IRIDIS GRAECAE) Supra c. 20 dixit *iris Illyrica.* VRSINVS.

51, 3 OLEVM AVTEM SECVNDARIVM) Modo dixerat, *& tantundem olei quantum prius infundito.* Hoc igitur eſt *oleum ſecundarium.* Et ita eandem cauſam reddidimus, factae ex MSS. mutationis.

52, 2

LII. Olevm † ad vnguenta ſic facito. Ante quam oliua nigreſcat, cum pri-
mum decolorari coeperit, nec tamen adhuc varia fuerit, maxime Liciniam, ſi erit; ſi
minus, regiam; ſi nec haec fuerit, tunc Culminiam [a] baccam manu ſtringito, & ſtatim
purgatam prelo integram ſubiicito, & amurcam exprimito: deinde ſuſpenſa mola oli- 2
uam frangito, eamque vel in regulas, vel in nouo fiſco adiicito, ſubiectamque prelo ſic
premito, ne vaſa intorqueas, ſed tantum ipſius preli pondere quantulumcunque exprimi
patiaris. deinde cum [b] ſic fluxerit, protinus capulator amurca ſeparet †, & diligenter ſe-
orſum in noua labra transferat [c], eiusque [d] eliquet reliquum olei. quod [e] poſtea fuerit
expreſſum, poterit ad eſcam vel cum alia nota miſtum, vel per ſe approbari.

LIII. Hactenvs de oleo abunde [a] diximus, nunc ad minora redeamus †.
Omne pecus, & praecipue ſuem pridie quam occidatur, potione prohiberi oportet, quo
ſit caro ſiccior. nam ſi biberit, plus humoris ſalſura habebit. ergo ſitientem cum occide-
ris, bene exoſſato: nam ea res minus vitioſam [b], & magis durabilem ſalſuram facit.
deinde cum exoſſaueris, cocto ſale, nec nimium minuto, ſed ſuſpenſa mola infracto di- 2
ligenter ſalito [c], & maxime in eas partes quibus oſſa relicta ſunt, largum ſalem infarci-
to [cc], compoſitisque ſupra tabulatum tergoribus aut fruſtis vaſta pondera imponito, vt
exſanietur. tertio [d] die pondera remoueto, & manibus diligenter ſalſuram fricato. eam-
que cum voles reponere [dd], minuto & trito ſale aſpergito, atque ita reponito: nec de-
ſieris eius quotidie ſalſuram fricare, donec matura ſit. Quod ſi ſerenitas fuerit iis die- 3
bus, quibus perfricatur caro, patieris eam ſale conſperſam eſſe nouem diebus: at [e] ſi
nubilum, aut pluuiae, vndecima vel duodecima die ad lacum ſalſuram deferri oportebit,
& ſalem prius excuti, deinde aqua dulci diligenter perlui, necubi ſal inhaereat, & pau-
lulum [f] aſſiccatam in carnario ſuſpendi, quo modicus fumus perueniat, qui, ſiquid hu-
moris adhuc continetur, ſiccare eum poſſit. Haec ſalſura luna decreſcente maxime per
brumam, ſed etiam menſe Februario ante Idus commode fiet [g]. — Eſt & alia [h] ſalſura, 4
quae etiam locis calidis omni tempore anni poteſt vſurpari, quae [i] talis eſt: Cum [ab [l]]
aqua pridie ſues prohibiti [m] ſunt, poſtero die mactantur, & vel aqua candente, vel ex
tenuibus lignis flammula facta glabrantur [n], (nam vtroque modo pili detrahuntur) caro
in libraria fruſta conciditur: deinde in ſeriam ſubſternitur ſal coctum, ſed modice (vt
ſupra diximus) infractum [o]: deinde offulae carnis ſpiſſe componuntur, & alternis ſal in-
geri-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. LII.] †) *Oleum — facito* rubr. *Pol. & Lipſ.* omiſſa ab aliis, qui coniungunt *laborantibus: antequam.* a) *culminam I. B. R.* b) *quomodo I. B. R. curo P.* †) *ſeparet Lipſ. ſeparare* al. c) *tranferre debet Iuntt.* d) *eiusque eliquet reliquum olei* deſunt *Iuntt.* e) *cum Iuntt.*
[C. LIII.] a) *dixiſſe abunde eſt P. dixiſſe habunde eſt Lipſ. abunde dixiſſe ſatis eſt I. B. R.* †) Rubr. *De ſuccidia & ſalſura facienda Lipſ.* b) *incinnoſam Ienſ. incynoſam Lipſ.* c) *inſallito.* cc) *inſarcito I. B. R.* d) *Tertia I. B. R.* dd) *exponere Lipſ.* e) *aut I. B. R.* f) *paulum aſſiccatum I. B. R.* g) *fiet I. B. R. Aliter* inſer. *P. Lipſ.* h) *illa I. B. R. Lipſ.* i) *quae talis eſt* omitt. *I. B. R.* l) [*ab*] deeſt *I. B. R.* m) *probibitae Lipſ. I. B. R.* n) *glabrata Lipſ. I. B. R.* o) *infractus I. B. R. Lipſ.* qui & modo *coctus.*

NOTAE VARIORVM.

52, 2 Separet) Ita videtur legendum non *ſeparare.* Vrsin.

52, 2 Eivsqve eliqvet) Hunc locum ita puto conſtituendum: *in noua labra transferat, quouſque eliquet. Reliquum olei, quod poſtea &c.* Mox c. 53, 2 videbimus *eius* poſitum pro *eouſque.*

53, 2 Nec desieris eivs) *eousque* legi vult Vrsin. Vid. quae modo dicta ad c. 52, 2.

geritur. ſed cum ad fauces ſeriae peruentum eſt, ſale reliqua pars repletur, & impoſitis ponderibus in vas [p] comprimitur [q]: eaque caro ſemper conſeruatur [r], & tanquam ſalſamentum in muria ſua permanet.

LIV. RAPORVM quam rotundiſſima ſumito, eaque, ſi ſunt lutoſa [a], detergito, & ſummam cutem nouacula decerpito: deinde (ſicut conſueuerunt ſalgamarii †) decuſſatim ferramento lunato incidito. ſed caueto, ne vsque ad imum ‡ praecidas rapum. Tum [b] ſalem inter inciſuras raporum non nimium minutum aſpergito, & rapa in alueo aut ſeria componito, & ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito, dum exudent. poſt tertiam
2 diem mediam fibram rapi guſtato, ſi receperit ſalem. deinde cum videbitur ſatis recepiſſe, exemtis omnibus, ſingula ſuo ſibi iure eluito: vel ſi non multum liquoris fuerit, muriam duram adiicito, & ita eluito: & poſtea in quadratam ciſtam vimineam, quae neque ſpiſſe, ſolide tamen & craſſis viminibus contexta ſit, rapa componito: deinde ſic aptatam tabulam ſuperponito, vt vsque ad fundum, ſi res exigat, intra ciſtam deprimi
3 poſſint [c]. Cum autem [d] eam tabulam ſic aptaueris: grauia pondera ſuperponito, & ſinito nocte tota, & vno die ſiccari. tum in dolio picato fictili, vel in vitreo componito, & ſic infundito ſinapi [e] & [f] aceto, vt [g] a iure contegantur. Napi [gg] quoque, ſed integri, ſi minuti ſunt, maiores autem inſecti, eodem iure, quo rapa condiri poſſunt [h]: ſed curandum eſt, vt haec vtraque antequam caulem [hh] aut cymam faciant, dum ſunt tenera,
4 componantur [i]: — Napos minutos integros, aut rurſus amplos in tres aut quatuor partes diuiſos in vas coniicito, & aceto infundito, ſalis quoque cocti vnum ſextarium in congium aceti adiicito. poſt trigeſimum diem vti poteris.

LV. SEMEN ſinapis diligenter purgato, & cribrato: deinde aqua frigida eluito, & cum fuerit bene lotum, duabus horis in aqua ſinito. poſtea tollito, & manibus expreſſum in mortarium nouum aut bene emundatum coniicito [a], & piſtillis conterito. cum contritum fuerit, totam intritam ad medium mortarium contrahito, & comprimito manu plana. deinde cum compreſſeris, ſcarificato †, & impoſitis paucis carbonibus viuis aquam nitratam ſuffundito, vt omnem amaritudinem eius, & pallorem exſaniet ‡. deinde ſtatim mortarium erigito, vt omnis humor eliquetur. poſt hoc album acre acetum
2 adiicito, & piſtillo permiſceto, colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Caete-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *vuas Pol.* q) *conteritur Lipſ. I. B. R.* r) *conſumatur: tanquam I. B. R.* [C. LIV.] a) *lutuoſa detergeto I. B. R.* †) *Salmagarii Lipſ.* ‡) *imum perprenda rapa tum ſale Lipſ.* b) *Tum* deeſt *I. B. R.* c) *poſſit I. B. R.* d) *enim tabulatum I. B. R.* e) *ſenapi P. Lipſ.* abeſt plane *I. B. R.* f) *& aceto* deeſt *Lipſ. I. B. R.* g) *vtra P. Lipſ.* gg) *neque quoq. ſed integriſſimi minute ſunt Lipſ.* h) *poſſint I. B. R.* hh) *caulem agant cymam ne* (*ſ.* cymamue) *faciant.* i) *Aliter* inſer. *P. Lipſ.* [C. LV.] a) *mundatum adiicies Lipſ. adiicito I. B. R.* †) *ſcarifato Lipſ.* ‡) *exinanit Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

55, 1 SCARIFICATO) Varie perforandam, credo, iubet maſſam ſinapis, vt concipere vaporem aquae nitratae, & exſudare facilius humorem palloremque poſſit. Nihil iuuat, qui condituram ſinapis praecipit Palladius Iul. 9.

55, 1 ERIGITO) Videndum, an legi debeat *emergito*, vel *euerrito*. VRSIN. Minime vero! *Mortarium*, vt vel ex hoc loco apparet, (confer autem, qui dubitas, Indicem) eſt lapis planus, qui ſi erigatur, humor defluit.

55, 2

Caeterum ſi velis ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exſaniaueris [b] ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, & amygdalum [c] adiicito, diligenterque conterito infuſo aceto. Caetera, vt ſupra dixi, facito. Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris: nam eſt candoris eximii, ſi ſit curioſe factum.

LVI. Privsqvam oluſatrum coliculum agat, radicem eius exerito [a] menſe Ianuario, vel etiam Februario, & diligenter defricato, nequid terreni habeat, & [b] in
aceto & ſale componito: deinde poſt diem trigeſimum eximito, & corticem eius delibratum abiicito. caeterum medullam eius conciſam in fideliam vitream, vel nouam fictilem
coniicito, & adiicito ius, quod [c] ſicut [d] infra ſcriptum eſt fieri debebit: Sumito men- 2
tam, & vuam paſſam, & exiguam cepam aridam, eamque cum torrido farre, & exiguo
melle ſubterito: quae cum fuerit bene trita, ſapae vel defruti duas partes, & aceti vnam
permiſceto: atque ita in eandem fideliam confundito, eamque operculo contectam pel-
liculato [e]. cum deinde vti voles, cum ſuo iure conciſas radiculas promito, & oleum ad-
iicito. Hoc ipſo tempore ſiſeris radicem poteris eadem ratione, qua ſupra condire: ſed 3
cum exegerit vſus, eximes de fidelia, & oxymelli, cum exiguo oleo ſuperfunde.

LVII. Addito in mortarium ſatureiam, mentam, rutam [a], coriandrum,
apium, porrum ſectiuum, aut ſi non erit, viridem cepam, folia lactucae, folia erucae,
thymum viride, vel [b] nepetam [c], tum etiam viride puleium, & caſeum recentem, &
ſalſum: ea omnia pariter conterito, acetique piperati exiguum permiſceto. Hanc mi-
ſturam [d] cum in catillo compoſueris, oleum ſuperfundito [e]. Cum viridia, quae ſupra 2
dicta ſunt, contriueris, nuces iuglandes [f] purgatas, quantum ſatis videbitur, inſerito,
acetique piperati exiguum permiſceto, & oleum infundito [g]. ſeſamum leuiter [h] torrefa-
ctum cum iis viridibus, quae ſupra dicta ſunt, conterito. Item aceti piperati exiguum
permiſceto, cui ſupra oleum ſuperfundito [i]. — Caſeum gallicum, vel cuiuſcunque no- 3
tae volueris, minutatim concidito & conterito, nucleoſque pineos, ſi eorum copia fue-
rit; ſi minus, nuces auellanas torrefactas ademta cute, vel amygdalas [l] aeque ſupra
condimenta pariter miſceto, acetique piperati exiguum adiicito, & [m] permiſceto, com-
poſitumque oleo ſuperfundito [n]. Si condimenta viridia non erunt, puleium aridum, vel 4
thymum, vel origanum, aut aridam ſatureiam cum caſeo conterito, acetumque piperatum, & oleum adiicito. Poſſunt tamen haec arida, ſi reliquorum non ſit poteſtas, etiam ſingula caſeo miſceri [o]. — Piperis albi, ſi ſit; ſi minus, nigri vnciae tres, apii ſeminis vnciae duae, laſeris radicis, quod σίλφιον Graeci vocant, ſeſcunciam [p], caſei ſex-
tantem

VARIETAS LECTIONIS.

b) *exaniueris* ante Commel. omnes. *exinaniaueris Lipſ.* Vid. *Morg. I, 73.* c) *amylum I. B. R. I. I. H. A.* [C. LVI.] a) *ſerito Lipſ. I. B. R.* b) *&* abeſt *I. B. R.* c) *infraſcriptum : quod ſic fieri I. B. R.* d) *ſic P.* e) *pellicato Lipſ. I. B. R.* [C. LVII.] a) *rutram Reg.* b) *vel* deeſt *I. B. R.* c) *neptam I. B. R.* d) *mixturam I. B. R.* e) *Aliter* inſ. *Lipſ. P.* f) *grandes I. B. R glandes Lipſ.* g) *Aliter* inſer. *Lipſ. P.* h) *leniter I B. R.* i) *ſuperinfundito I. B. R. Aliter* inſ. *P.* l) *Amygdolas Lipſ. I. B. R.* m) *& permiſceto* om. *I. B. R.* n) *Aliter* interſ. *P. Lipſ.* o) *Oxyporii compoſitio* interſer. *Pol. Lipſ.* p) *ſeſunciam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

55, 2 EXSANIAVERIS) *exinaniueris* leg. VRSIN. Neque hoc probare poſſum. Verbum *exſaniare* ſatis tuetur Index.

57, 2 INSERITO) Parum aptum huic loco verbum videtur. Forte fuit *interito*; vnde *intrita* eſt.

57, 3 AEQVE SVPRA CONDIM.) Forte ſcripſit Col. *eaque*.

57, 5

tantem: haec contuſa & cribrata melli permiſceto, & in olla noua ſeruato: deinde cum 5 exegerit vſus, quantulumcunque ex eo videbitur, aceto & garo diluito [q]. — Liguſtici vnciam, paſſae vuae detractis vinaceis ſextantem, piperis albi vel nigri quadrantem: haec, ſi maiorem impenſam vitabis, poſſunt melli admiſceri, & ita ſeruari. At ſi pretioſius oxyporum [qq] facere voles, haec eadem cum ſuperiore compoſitione miſcebis, & ita in vſum repones: quod ſi etiam [cum] laſer non [r] habueris, pro ſilphio, mellis [s] adiicies pondo ſemunciam.

6 Clauſulam peracti operis mei P. Siluine non alienum [ss] puto indicem lecturis, [ſi modo fuerint qui dignentur iſta cognoſcere:) nihil dubitaſſe me pene infinita eſſe, quae potuerint huic inſeri materiae: verum ea quae maxime videbantur neceſſaria, memoriae tradenda cenſuiſſe. nec tamen canis natura [t] dedit cunctarum rerum prudentiam. nam etiam quicunque ſunt habiti mortalium ſapientiſſimi, multa ſciſſe [u] dicuntur, non omnia.

VARIETAS LECTIONIS.

q) *Aliter* inſ. *P. Lipſ.* qq) *oxyporium Lipſ.* r) *non* abeſt *Lipſ. I. B. R.* Malim abeſſe τὴν *cum. vid. Morg. I, 74.* s) *melius Lipſ. I. B. R.* ss) *alienam puto Iudicem Lipſ.* t) *naturam cunctarum Lipſ. I. B. R.* u) *ſciſſiſſe Pol.*

NOTAE VARIORVM.

57, 5 LIGVSTICI VNCIAM) Intelligitur ad hunc, & qui ſequuntur accuſatiuos *ſume*, vel ſimile quid. De accuſatiuis aliis, abſolute vel elliptice potius poſitis, agimus ad Cat. 90.

57, 5 PRETIOSIVS OXYPORVM) Condimentum ex aceto, vid. Comm. ad Apic. 1, 32 & 3, 18 vbi ſimilis compoſitio habetur.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE LIBER DE ARBORIBVS.

ALDVS LECTORI S.

ILLVD *ſignificandum cenſui, amice & ſtudioſe lector, ordinem librorum Columellae alium eſſe in hoc volumine, quam in aliis: idque Iucundi noſtri diligentia, qui primus eum librum, qui tertius erat, cuius principium eſt,* Cum de cultu agrorum abunde primo libro praecepiſſe videamur, non intempeſtiua erit arborum virgultorumque cura; quae vel maxima pars habetur rei ruſticae: *non adnumerandum libris Columellae ad Siluinum deprehendit tribus praecipue rationibus: quarum prima eſt, quia hic idem eſt, cum eo qui ſtatim ſequitur, quique incipit,* Hactenus aruorum cultus, vt ait praeſtantiſſimus poëta: (nihil enim prohibet nos, Publi Siluine, de iisdem rebus dicturos, celeberrimi carminis auſpicari principia) ſequitur arborum cura; quae pars rei Ruſticae vel maxima eſt. *Ecce vterque eſt de arboribus: ſed is, cuius principium,* Hactenus aruorum cultus: *& maior multo eſt, & magis cultus. Secunda, quia in eo ipſo libro, quem non annumerandum diximus Columellae hiſce de re Ruſtica libris, nusquam nominatur P. Siluinus: vt fit in aliis omnibus. Tertia, quia ſi ille liber, iis qui ſunt ad Siluinum, inſeratur, accuſandus foret auctor indiligentiae: qui de arboribus pomiferis, de cytiſo, de oliuis, & aliis quibusdam & in hoc, & in eo qui nunc quintus eſt, tanquam oblitus tractauerit. Praeterea quia in principio eius libri, qui incipit,* Quae fere conſummabant, P. Siluine, ruris exercendi colendique ſcientiam, quaeque pecuariae negotiationis exigebat ratio, ſeptem memorauimus libris: *non* ſeptem, *ſed* octo *foret dicendum. Tum aliis in locis numerus librorum, qui apud auctorem legitur, eſſet falſus: quia ſi illum, vbi non eſt nomen Siluini, addideris: in eo libro qui Villicus inſcribitur, quemque vndecimum eſſe librum ipſe dicit his verbis,* Et hoc vndecimum praeceptum Ruſticationis: *foret ſcribendum* duodecimum. *ſed perperam. nam cum alius alium librum ſemper citet, vt facile eſt quaerenti cognoſcere: neceſſe eſt eum eſſe ordinem librorum qui hic habetur: & vbi auctor ſeptimum dicit, ſeptimum: vbi nonum, nonum: vbi vndecimum, vndecimum eſſe oportere. Ipſum autem librum in fine totius operis curauimus imprimendum: vt & illum quis, cum libuerit, poſſit legere. An autem Columellae ſit, an alterius: tum quare potius Columellae eſſe videatur, videant alii: nobis enim non erat otium. Vale.*

Hunc librum qui *de Arboribus* inſcribitur, alterum eſſe ex iis duobus, quibus terrae ſtirpiumque cultum fuerat Columella complexus, ex eodem Colum. manifeſtum habemus, qui ita incipit: *Quoniam de cultu agrorum abunde primo volumine praecepiſſe videmur, non intempeſtiua erit arborum virgultorumque cura, quae vel maxima pars habetur rei ruſticae.* Quorum vno in quo terrae cultus praecipiebatur, humanarum rerum viciſſitudine amiſſo, alter quo ſtirpes colere docemur, vocaturque *de Arboribus*, ad nos peruenit. Hoſce libros vt credere licet, cum benigne exceptos vidiſſet Columella, nouis praeceptis auctos, diligentiusque limatos in quinque volumina, quibus vniuerſalis terrae ſtirpiumque colendarum ratio continetur, inferiore tempore digeſſit. Nam primum qui deſideratur, terrae cultum complectentem in duos tranſtulit, in primum ſcilicet & ſecundum. Quod probari poteſt ex iis, quae c. 3 huius libri leguntur: *Sapor autem (ſicut primo docuimus volumine) comprehenditur, ſi terram aqua diluas,* quae non in primo libro, verum in ſecundo alterius editionis continentur, nimirum cap. 2 ad hunc modum: *Sapore quoque ſic dignoſcemus, ſi ex ea parte agri, quae maxime diſplicebit, effoſſae glebae, & in fictili vaſe madefactae dulci aqua permiſceantur.* Alterum vero, quo colendarum arborum praecepta comprehenduntur, in tres redegit, qui ſunt tertius, quartus, quintus. Cuius rei, (quoniam id ſuperioribus libris quantum inſtituti noſtri ratio poſcere videbatur, praeſtitum a nobis fuit, rurſusque ſumus hoc in libro praeſtituri) probationes afferre ſuperſedebimus. Quibus ſeptem alios ſubinde adiecit, veluti quaedam additamenta, non ignorans, multos & pecorum curam & villaticas paſtiones in ruſticali diſciplina repudiaſſe. Quorum opinioni vt occurreret, hoc ſexti libri initium fecit. *Scio quosdam, Publi Siluine, prudentes agricolas pecoris gregariorumque paſtorum abnuiſſe curam, & eam veluti inimicam*

inimicam

micam profeſſionis ſuae diſciplinam conſtantiſſime repudiaſſe. Neque inficior, id eos aliqua ratione feciſſe, quaſi ſit agricolae contrarium paſtoris propoſitum &c. Quo loco ea, quae de maiori & minore pecore libr. VI & VII dicturus erat, ab reprehenſione vindicare eſt conatus. At vero villaticas paſtiones, (de quibus libris VIII & IX agit) exponere aggreſſus, haec ad octauum librum praemittere, inter neceſſaria eſſe iudicauit: *Quae fere conſummabant, Publi Siluine, ruris exercendi colendique ſcientiam, quaeque pecuariae negotiationis exigebat ratio ſeptem memorauimus libris. Hic nunc ſequentis numeri titulum poſſidebit, nec quia proximam propriamque ruſtici curam deſiderent quae dicturi ſumus, ſed quia non alio loco, quam in agris aut villis debebant adminiſtrari, & tamen agreſtibus magis quam vrbanis proſint.* Decimum porro *de hortorum cultu*, & vndecimum de villici officiis amicorum monitis appoſuit; vltimum denique quoniam vndecimi materiae ratio ſic poſcere videbatur. His itaque duodecim voluminibus omne ruſticarum rationum genus eſt complexus, propter quod liber *de Arboribus* nullo pacto inter illa numerari poteſt, miramurque eos, qui ante Iucundum & Aldum inter illa ordine tertium collocarint, in quae transſcribitur, & quibus continetur. PONTED. Ita eſſe vt vult Cl. Pontedera, non ego modo ante videram, quam obſeruationem eius legerem, ſed credo videt, ſi aciem intendat, quisquis aliquid videt. Apponam autem quae in chartam conieceram, non quo nihil meorum perire velim; ſane multa enim omiſi, cum viderem in easdem cogitationes incidiſſe alios: ſed quod videtur e re lectoris eſſe, ſingulatim cognoſcere, quomodo in recognoſcendo opere ſuo verſatus ſit Columella. Nimirum, videtur primo paucis, tribus forte aut quatuor libris rei ruſticae praecepta complexus eſſe, quos ſecunda editione, vel repetita praelectione, vti Imperator loquitur, ad Siluinum, ita explicauit ac dilatauit, vti XII exiſterent. Primum volumen editionis prioris quo caremus hodie, de cultu agrorum agebat, quod ex primis huius libelli verbis intelligitur. Ita 3, 6 laudat primum volumen, cum hodie legantur illa 2, 2, 20. Liber ſecundus ſ. volumen ſecundum agebat de arboribus, ſiue ſurculis. Nimirum is ipſe eſt, in quem haec praefamur, quique in antiquiſſimis editionibus, non adeo male, (quamquam non de ſententia auctoris, qui illum plane aboleri voluit, & XII ad Siluinum libris totum opus abſolui) tertium locum inter duodecim repetitae praelectionis libros occupauerat. Hunc ipſius Columellae eſſe, ita mihi liquidum videtur, vti neminem, qui quidem ea, quae indubie Columellae ſunt, cum hoc noſtro diligenter comparauerit, dubitare poſſe arbitrer. (Add. Clar. Pontedera ad 9, 3) Nimirum quae primum hoc vno de arboribus libro ſcripſerat, ea deinde tribus ad Siluinum libris, qui nunc tertius, quartus, quintusque de auctoris ipſius ſententia nuncupantur, expediuit; qui libri in Codice Mediceo, quo vſus eſt Politianus, *Surcularis prior, ſecundus ac tertius* aperte nominantur, vt in fine horum librorum a nobis obſeruatum eſt. Sane ipſe noſter 2, 11, 1 librorum meminit, quos de generibus ſurculorum conſcripſerit. Nimirum vinearum cultus, de quo hic c. 1-16 diſputat, librum tertium quartumque occupat integros, vbi praeterea, nimirum L. 4 c. 30, 31, 32 de ſalicto, geniſta & arundine, tanquam vitium adminiculis ea adiungit, quae de Arb. c. 29 ſtrictim indicauerat. Libri 5 initio de menſorum diſciplina quaedam inſerit, ac tum demum abſoluit de vitibus. Eiusdem libri c. 8 & 9 de oleis multo agit copioſius, quam in prima hac praelectione c. 17 fecerat. Reliqua ad finem libri in vtraque editione nihil fere immutata ſeruantur, ſi diſceſſeris ab iis, quae de ſalice, geniſta, arundine, modo dicta ſunt, & quae c. 30 ex hortorum diſciplina de viola & roſa auctor praecipit. Caeterum aboleri voluiſſe librum de arboribus Columellam, certe in corpore XII de re ruſtica librorum non cenſeri, apparet v. g. inde, quod principio libri VIII *ſeptem* libros praeceſſiſſe dicit, & *nouem* in decimi prooemio, quo in loco primi quidem editores poſuerunt *decem* vel ex ingenio, vel ex libris; ſed quicunque mutationis auctores ſint, (quos recentiores eſſe, vel ſola Lipſienſis codicis auctoritas reuincit, qui *nouem* retinet, licet *vndecimum* numeret illum hortulum, qui proprie eſt *decimus*) parum memores fuere loci quem priorem laudauimus, vbi *ſeptem* omnes agnoſcunt. Ita 12, 13, 1 *opilioni*, inquit, *ſeptimo libro praecepta dedimus.* Is eſſet *octauus*, ſi hunc de arboribus *tertium* in XII eſſe voluiſſet Columella. Neque varietas eſt 11, 2, 1, vbi *vndecimum* de officio villici laudat, qui duodecimus nominandus fuerat. Sed res nimium eſt aperta.

CAP. I.

CAPVT I.

QVONIAM [a] de cultu agrorum abunde primo volumine praecepiſſe videmur [b];
non intempeſtiua erit arborum virgultorumque cura, quae vel maxima pars ha-
betur rei ruſticae. Placet igitur, ſicuti Virgilio, nobis quoque duo eſſe gene-
ra ſurculorum: quorum alterum ſua ſponte gignitur, alterum cura mortalium procedit.
Illud, quod non ope humana prouenit, materiae eſt [c] magis aptum: hoc cui labor ad-
hibetur, idoneum fructibus. Vnum [d] hoc itaque praecipuum eſt, atque id ipſum genus 2
tripartito diuiditur: nam ex ſurculo vel arbor procedit, vt olea, ficus; vel frutex, vt [e]
roſae, arundines; vel tertium quiddam, quod neque arborem, neque fruticem proprie
dixerimus, ſicuti eſt vitis. Arborum & fruticum docebimus cultum, ſi † prius de viti-
bus praeceperimus. ‡ Qui vineam vel arbuſtum conſtituere volet, ſeminaria prius facere 3
debebit: ſic enim ſciet cuius generis vitem poſiturus ſit. nam [f] quae pretio parata diſpo-
nitur, certam generoſitatis fidem non habet: quoniam dubium eſt, an is qui vendidit,
legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam: tum etiam quod ex longinquo petitur, parum
familiariter noſtro ſolo venit, propter quod difficilius conualeſcit alienum exterae regio-
nis. Optimum eſt itaque eodem agro, quo vitem diſpoſiturus es, vel certe vicino face- 4
re ſeminarium: idque multum refert loci natura. nam ſi colles vineis vel arbuſtis occupaturus
es [g], prouidendum eſt, vt ſicciſſimo loco fiat ſeminarium, & iam quaſi ab incunabulis vitis exi-
guo aſſueſcat humori [h]: aliter cum transtuleris de humido in aridum locum, viduata priſtino
alimento deficiet. At ſi campeſtres & vliginoſos agros poſſidebis, proderit [i] quoque ſe- 5
minarium ſimili loco facere, & vitem largo conſueſcere humori [l]. namque exilis [m],
cum [n] in aquoſum agrum transfertur, vtcunque [o] putreſcit. Ipſum autem agrum, quem
ſeminario deſtinaueris [p] planum & ſuccoſum, ſat erit bipalio [q] vertere: quod vocant [r]
ruſtici ſeſtertium. ea repaſtinatio [s] altitudinis habet plus [t] ſeſquipede, minus tamen quam
duos

VARIETAS LECTIONIS.

[Columellae Liber de Arboribus C. I.] a) *Quom I. B. R. Quõ P. um* prima litera pro more omiſſa *Lipſ.* b) *videamur I. B. R.* c) *eſt* abeſt *P. Lipſ.* d) *Vnde I. B. R. Vnde hoc ita praecipiendum eſt Lipſ.* e) *oliuae* inſ. *P. violae Lipſ.* †) *ſed Lipſ.* ‡) rubr. *de cultu vite capitulum primum Lipſ.* f) *Namque I. B. R.* g) *eſt P.* h) *humore I. B. R.* i) *prodiderit P.* l) *humore I. B. R.* m) *ex his Lipſ. I. B. R.* n) *cõ P.* o) *vtrumque I. B. R. vtrimque Lipſ.* p) *deſignaueris I. B. R. deſignaberis P.* q) *bipalo verte P.* r) *vertunt I. B. R.* s) *respaſtinatio P.* t) *plu ſeſquipedem P. plures qui minus Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

I, 1 PRIMO VOLVMINE) Vid. animaduerſio proxima.

I, 1 VIRGILIO) Georg. 2, 10 ſq. Add. Plin. 17 principio, qui totus liber, praeſertim a capite inde 10, cum de cultu arborum agat, conferri cum hoc meretur: Noſter autem 3, 1.

I, 1 PROCEDIT) Quidam legunt *prodit*, quod non placet. Nam ſequitur: *Nam ex ſurculo vel arbor procedit.* VRSIN.

I, 3 SEMINARIA) *vitiarium* vocat Columella 3, 5 ex quo pleraque huius capitis ſunt deſumta. SCHOETTG.

I, 4 IDQVE MVLTVM REFERT) *Ad quod multum refert* legendum. VRSIN. Putabam tamen ferri poſſe *idque*, ſi *natura* ſexto caſu in ſignificatione cauſae intelligatur.

I, 5 NAMQVE EXILIS) *Namque ex exili* legi vult VRSIN.

I, 5 SESTERTIVM) Ad *bipalium* refero: quicunque tandem intelligatur vel as vel vncia. pedem non intelligi vnciam, docere videntur, quae ſtatim ſequuntur, niſi dicas, non deprimi totum bipalium, quantum eſt, ſed ſemunciam extare ſupra terram. Sed ſi conferas noſtrum 3, 5, 3 vbi hunc locum retractat, omnino reſpicit ad pedem; nam *duos pedes & ſemiſſem* paſtinationi tribuit. Quid ergo? aut inſigniter corruptus eſt hic locus, aut ſuam hallucinationem correxit in repetita praelectione Columella. Confer etiam 11, 2, 17 vbi tripedaneae quidem altitudini operas 80, vt hic, aſſignat: in reliquis duobus modis paullo plus laboris imponit operis.

duos pedes. eiusmodi [u] bipalio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Collem autem & cliuum [x] modum iugeri continentem [y], ſi [z] ne minus duobus pedibus alte, repaſtinabis [a] operis ſexaginta: vel ſi eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles ſeminarium, tribus pedibus alte repaſtinabis iugerum operis octoginta: ita tamen ſi neque lapis, neque tophus [b], aut alia materia difficilior interuenerit [c]: quae res quot [d] operas abſumat [e], parum certum eſt. Nos autem de terreno loquimur.

II. Peracta repaſtinatione, menſe Februario, vel prima parte Martii, ſemina legito. ſunt autem optima, quae de vitibus notatis leguntur. nam cui cordi eſt bona ſeminaria facere, circa vindemiam vites, quae & magnum & incorruptum fructum ad maturitatem perduxerint, rubrica [a] cum aceto (ne pluuiis abluatur [b]) permiſta denotat, ne hoc [c] vno tantummodo anno facit, ſed continuis tribus vel pluribus vindemiis easdem vites inſpicit, an perſeuerent eſſe foecundae [d]. ſic enim manifeſtum eſt generoſitate [e] vitium, non anni vbertate fructum prouenire. Si compluribus vindemiis eundem tenorem ſeruarint, ex eiusmodi vitibus lecta ſemina multum bonumque vinum praebebunt. namque [f] qualiscunque generis vuae, quae [g] incorruptae ad maturitatem proueniunt, longe [h] melioris ſaporis vinum faciunt, quam quae praeripiuntur [i] aeſtu, aut alia de cauſa.

III. Semina autem eligito grandi acino, tenui folliculo, paucis minutisque vinaceis, dulci ſapore. Optima habentur a lumbis; ſecunda ab humeris; tertia ſumma [a] in vite lecta, quae celerrime comprehendunt [b], & ſunt feraciora, ſed & quam celerrime [c] ſeneſcunt. Pampinaria ſarmenta deponi non placet, quia [d] ſterilia ſunt. Locis pinguibus, & planis, & humidis, praecoques vites ſerito, raris [e] acinis, breuibus nodis,

VARIETAS LECTIONIS.

u) *eiusmodi bipalio* deeſt *Lipſ. I. B. R.* x) *cliuos modium Lipſ. I. B. R. cliuos modum P.* y) *continentem* deeſt *Lipſ. I. B. R.* z) *ſed Lipſ. I. B. R.* a) *repaſtinaberis P. Lipſ. repaſtinaueris I. B. R.* b) *topus P.* c) *interuenit Lipſ. I. B. R.* d) *quod P.* e) *aſſumat Lipſ.* [C. II.] a) *rubricatum acoeto ne pluuis abluit P. Lipſ.* b) *abluat Ienſ. abluit Lipſ* c) *hoc* om. *I. B. R.* d) *foecunda eſtum in P. eſt enim manif. Lipſ.* e) *generoſitatis P. Lipſ.* f) *Nam Lipſ. I. B. R.* g) *&* inſ. *I. B. R.* h) *longe* deeſt *I. B. R.* i) *praeripientur I. B. R, praecipientur Lipſ. P. it MS. Heinſ. ad Ouid Faſt. 4, 940.* [C. III.] a) *ſummae vite vita lectae : aquae P. ſ. v. v. lecteaque Lipſ.* b) *comprendunt Ienſ. compraehendunt R.* c) *q̈ celeriter I. B. R.* d) *qui P. quae I. B. R.* e) *paris P. paribus I. B. R. paruis Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

ris. Nimirum demus repaſtinationi, quam primo loco ponit, pedem altitudinis cum dodrante, hoc enim erit *plus ſeſquipede minus duobus pedibus:* moliendi erunt in iugero pedes cubici 50400, qui ſi diſtribuantur in 50 operas, cedent vni 1008. Porro ſi repaſtinandum eſt ad duos pedes iugerum, & mouendi adeo pedes cubici 57600 ab operis 60: vna opera molietur pedes 960, quod quidem multo eſt tolerabilius. Sed idem minime *ἀνάλογον* penſo, quod octuagenis operis noſter imponit pedum cubicorum 1080; quod cum in retractando opere ſuo videret ipſe Columella, videtur ad proportionem iuſtiorem numeros reuocaſſe. Difficile eſt nimirum, certi quid conſtituere, propter nimiam terreni diſſimilitudinem & ipſarum operarum diuerſiſſimas vel vires vel alacritatem: nobis difficile Columellae manum praeſtare in tam ſolenni numerorum confuſione. Add. quae dicimus ad c. 4, 3.

1, 6 SI NE MINVS DVOBVS PEDIBVS ALTE) Ita cohaerere haec puto, & quaſi in parentheſi poſita; ſubaudiendum autem *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repaſtinabis.*

3, 1 A LVMBIS) ſcilicet cum corpore animali vitem comparat. Vid. 3, 10, 11 *Lumbi* hic ſunt, quos loco laudato ſ. 12 *membra genitalia* vocat. De *humeroſis ſurculis* ibid. ſ. 5 vbi etiam de *pampinariis.*

3, 1 PRAECOQVES VITES SERITO) Quatuor hic commemorantur vitium genera, praecoques nempe, quae raros acinos producunt, quae breues nodos, & denique quae imbecil-

nodis, imbecillas: nam tali [f] generi vitium eiusmodi ager aptus eſt. Locis aridis, & ma- 2
cris, & ſiccis, vitem ſere natura [g] feracem & validam, crebrisque acinis. Quod ſi pin-
gui agro validas vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabuntur, & qualemcunque fru-
ctum tulerint, ad maturitatem non perducent: rurſus imbecillae [h] exili agro celeriter de-
ficient, exiguumque fructum dabunt. Vnumquodque genus vitium ſeparatim [i] ſerito:
ita ſuo quodque tempore putabis [l], & vindemiabis [m]. Semina nouella [n] cum vetere [o] 3
ſarmento depoſita cito comprehendunt, & valenter creſcunt; ſed celeriter ſeneſcunt: at [p]
quae ſine † vetere ſarmento panguntur [q], tardius conualeſcunt; ſed tardius deficiunt †.
Semina quam recentiſſima terrae mandare conuenit. ſi tamen mora interuenerit, quo mi-
nus ſtatim ſerantur, quam diligentiſſime obrui tota oportet eo loco, vnde neque pluuias,
neque

VARIETAS LECTIONIS.

f) *talis generis Lipſ. I. B. R.* g) *maturam acrem I. B. R. matura vere metu alidam P. maturantem & validam Lipſ.* h) *imbecilles I. B. R.* i) *ſeperatum I. B. R.* l) *putauis ed P. putauis ſed vindemia veris Lipſ.* m) *vindemiaueris I. B. R.* n) *cum nouello vetere I. B. R.* o) *vetereque* coniicit Anonym. in *R.* p) *Atque vetere I. B. R.* †) *ſine* om. *omnes.* q) *paguntur Ie. piguntur P. pingiuntur Lipſ.* †) *deſpiciunt Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

becillae ſunt. Haec tamen in vulgatis libris non recte ſeiunguntur: nam quae raros habent acinos iis adiiciuntur, quae praecoquem fructum ferunt; cum ſint praecoques, quae confertiſſimos acinis racemos gignunt, & optime in pingui ſolo proueniunt, quoniam celeritate ſua autumnales imbres praecurrunt: nec non dentur ſerotinae quae laetiſſimae terrae cultum non reſpuunt, & optimum ac integrum fructum per tempeſtates praebent. Siquidem per raros acinos pluuium humorem demittunt, neque in illis conſiſtere patiuntur; idcirco vua nequaquam vitiatur. Haec itaque duo genera ſeparanda ſunt. Item alia duo quorum vnum breues nodos gerit; alterum eſt imbecillum. Qua enim ratione Vitis vocari poteſt imbecilla, quae breuibus nodis conſtat, cum id quod breuibus nodis (hic nodus pro internodio capitur, vt explanauit l. 4 c. 29 *crebris etiam gemmis ac breuibus internodiis*) inſtruitur firmius fit; quippe magis nodoſum. Vitio tamen inquinatum τὸ *breuibus nodis* mihi videtur, propterea quod Vitis breuibus nodis ſiue internodiis a natura inſtructa, cum de ſingulis nodis germinare ſoleat, plurimos & pampinos & folia gignat. Quare huiusmodi Vitis in pingui ſolo poſita, large exhibito humore, plurimis foliis luxuriabitur, & quos tulerit fructus, ſoles vmbra prohibente, vitioſi erunt, neque integri ad maturitatem vnquam peruenient. Quod contra praecepit Auctor; ea enim Vitis genera pingui agro committenda eſſe docet, quae ob terrae vbertatem luxuriari nequaquam poſſint, & fructum corrumpere. Sic itaque legere ſoleo: *breuibus foliis.* Hoc vitis genus commemorauit l. 3 c. 1 *reſoluto & lecto ſolo rari ſarmenti.* Τὸ *rari ſarmenti* vulgatae lectioni *breuibus nodis* opponitur; rarum enim ſarmentum gignitur, cum rari ſunt nodi. Hunc ergo locum eſſe hoc modo legendum ſaepe ſum opinatus: *praecoques vites ſerito, raris acinis, breuibus foliis, imbecillas.* Pro *raris acinis* in manu exaratis libris & etiam apud Ienſon. & Bruſch. reperitur *paribus acinis*, ſed id reiiciendum opinor. Legitur etiam in nonnullis manuſcriptis non *paribus*, ſed *paris* a ſincera voce *raris* factum, quod cum in Latina lingua vitium videretur, in *paribus* transſcripſere. PONTED.

3, 2 ET SICCIS) Videndum an legi debeat *& cliuis.* Nam cap. 4. ſic ait: *Cur autem eſt, vt locis aridis & cliuoſis altius vites deponantur* &c. VRSIN.

3, 3 AT QVAE SINE VETERE SARMENTO) Ita videtur legendum. VRSIN. Duo, vt nos ſubiectis figuris explanauimus, malleoli genera a Columella deſcribuntur, quorum vnum cum veteris ſarmenti parte deponitur, alterum ſine vetere ſarmento: quod potius Columella exiſtimauit, vt in hoc capite oſtendit, & fuſius l. 3 c. 17 explicauit: *Malleolus autem*, inquit, *ſic ab iiſdem pangebatur, vt nouello ſarmento pars aliqua veteris haereret. Sed hanc poſitionem damnauit vſus. Nam quidquid ex vetere materia relictum erat, depreſſum atque obrutum celeriter humore putreſcebat, proximasque radices teneras & vix dum prorumpentes vitio ſuo enecabat.* Hic autem aſſerit, Malleolum cum vetere ſarmento depoſitum, vt celerius comprehendere, ita celerius interire: contra eum cui nihil veteris materiae adhaeret, tardius quidem conualeſcere, ſed diu perennare. At haec in vulgatis libris non apparent: idem ſiquidem per illa: *Semina nouella cum vetere ſarmento depoſita* indicatur, ac per illa, quae ſecundo loco inducuntur, *at quae vetere ſarmento panguntur*; quibus tamen oppoſitum attribuitur, illis quidem: *cito comprehendere, & celeriter ſeneſcere*, his: *tardius*

neque ventos ſentire poſſint. Plantaria facito ab exoriente, & [r] a decima luna, & a vi-
4 geſima [s]. Haec [t] melior eſt vitibus ſatio. Sed cum feris [v], frigidos ventos vitato.
† Malleolum ſic deponito. Virgam malleolarem non amplius quam ſex gemmarum eſſe conuenit, ita tamen [ſunt [u]] ſi breuia internodia habent [uu]. eius imam partem quam in terram demiſſurus es, acutiſſima [x] falce iuxta nodum [xx], ſic ne gemmam laedas [y], rotunda plaga amputato [z], & ſtatim fimo bubulo linito: tum in terram bene paſtinatam & ſtercoratam rectum ſarmentum defigito, ita ne minus quatuor gemmae abſcon-
5 dantur [a]. Pedale quoquouerſus ſpatium ſat erit inter ſemina relinqui: cum comprehenderint, identidem pampinentur, ne [b] plura ſarmenta quam debent, enutriant [bb]. item quam ſaepiſſime fodiantur: ferro ne tangantur. Vigeſimo [c] & quarto menſe reſecentur [d]: poſt trigeſimum [e] & ſextum menſem transferantur. [ee] In agro requieto vineam ponito [f]. nam vbi vinea fuerit [g], quod citius decimo anno ſeueris, aegrius compre-
6 hendet, nec vnquam roborabitur. Agrum antequam vineis obſeras, explorato qualis ſapo-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *&* deeſt *I. B. R.* s) *viceſima I. B. R. vicenſima ad ericenſimam P.* (*ſ. triceſimam.*) t) *velut* add. *Lipſ. vel* inſer. *I. B. R.* v) *ſeras L. I B. R.* †) Nouum caput inc. c. lemmate *Lipſ.* u) *ſunt* om. *I. I. H.* uu) *habeat I. I. H.* x) *acutiſſimam P.* xx) *natum Lipſ.* y) *ridas P. radas Lipſ.* (z *amputat P. amputa Lipſ.* a) *abſcundantur Bonon.* b) *nec I. B. R.* bb) *enutriant* om. *Lipſ.* c) *viceſimo I. B R. vicenſimo P.* d) *reſecetur Ienſ. reſecantur P.* e) *triceſimum I. B. R. triceſſimum P.* ee) nouum caput inc. c. lemmate *Lipſ.* f) *poſito P.* g) *fuit L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tardius conualeſcere & tardius deficere. Haec itaque vitioſa & confuſa lectio vna hac particula *ſine* adiecta corrigitur & plana fit: *at quae ſine vetere ſarmento panguntur.* PONTED.

3, 3 ET A VIGESIMA) *ad vigeſimam* legi vult VRSIN.

3, 5 VIGESIMO ET QVARTO MENSE) Lunares menſes intelligendos obſeruat ad Scribo. p. 43 Io. Rhodius.

3, 5 QVOD CITIVS DECIMO ANNO SEVERIS) Decimum annum eſſe attendendum antequam vinea in reſtibili agro pangeretur, ſcripſiſſe Columellam quis exiſtimauerit? Norat enim monitum illud longe optimum & vetuſtiſſimum *ſerere ne dubita* i. e. vt ego interpretor, *ne cunctare;* praeterea apud Catonem legerat quae c. 3 patrifamilias inculcauerat: *prima adoleſcentia patrem familiae agrum conſerere ſtudere oportere. aedificare diu cogitare oportet: conſerere cogitare non oportet, ſed facere oportet.* Quare nulla ratione perſuadere mihi poſſum, virum in re ruſtica quam maxime verſatum, tam longum temporis ſpatium impoſuiſſe agricolis, quo ſine fructu requietum agrum colendo vacarent. auocaſſet enim ab agri cultu vel maxime addictos, cum non ſibi, ſed poſteris vineas poſituri vidiſſent. Accedit etiam, quod huiusmodi reſtibilis vineae agri vitia; quod pluribus radicibus impeditus ſit, quod terra prioris vineae radicibus circumpoſita, ſit effoeta, ſituque quodam torpeat vetuſtatis, expeditiori ac breuiori via emendentur, vt ipſe quoque l. 3 c. 11 docuit, radices omnes diligentiſſime conſectando atque effodiendo, largiorique manu ſtercora ſpargendo, ſed potiſſimum inferiorem ac torpentem humum ad ſolem & aërem conuertendo; rurſus enim ſolaribus radiis gelicidiisque putris fit, nitroſisque partibus ab aëre repletur. Plurimum quoque proderit, alternis omiſſis ſpatiis, in quibus veteres vineae poſitae fuerant, nouos ordines pangere; hac enim ratione & viroſam vt ita dicam, humum declinabimus & radices etiam ſi quae foſſoris diligentiam fugerint. Antequam ſiquidem ad illa loca nouella vineae radices producant (quod tamen niſi crebrioribus ordinibus ager conſitus fuerit, tam facile fieri non poteſt) multum temporis neceſſarium eſt, quo & ſtirpes depoſitae confirmantur, & ager aſſiduis arationibus repaſtinationibusque purgatur. Pro *decimo* igitur *tertio* dixiſſe iudico; nam per hoc tempus ad accipienda ſemina aptiſſimus quisque requietus ager euadit. Hac quidem de re l. 3 c. 11 verba facit, ſed de tempore nihil; breuius tamen ſtatuiſſe hinc coniectari licet, quod bis tantum ſtercorari ſolum tradiderit, prima vice cuiuscunque generis ſtercore, altero vetuſto, aut pulla terra. Quod cum biennio abſolui poſſit, manifeſto apparet, tertio anno vitibus agrum conſeri voluiſſe. Si enim in decimum annum ſuperſedendum cenſuiſſet, ſaepius largiore fimo paſtinatum agrum ſtercorari inculcaſſet, cum nullum ſit ſtercoris genus, quod tamdiu duret. Hoc etiam confirmat, quod ſecundo loco preacepit: *tunc rurſus vel ſtercore vetuſto quia non gignit herbas vel de vepribus egeſta humo paſtinatum large contegi.* Hac quidem ratione ſtercorata terra ſtatim

ſaporis ſit: talem enim etiam guſtum † vini praebebit. Sapor autem (ſicuti primo docuimus volumine) comprehendetur, ſi terram aqua diluas, & cum colaueris [h], tum demum aquam deguſtes. Aptiſſima vitibus terra eſt arenoſa, ſub qua conſiſtit [i] dulcis humor: probus conſimilis ager, cui ſubeſt tophus: aeque vtilis congeſta & mota terra. ſabulum quoque cui ſubeſt dulcis argilla, vitibus [l] conuenit. Omnis autem qui per aeſtatem finditur ager, vitibus arboribusque inutilis. Terra inferior [m] alit vitem, & arborem; ſuperior cuſtodit. Saxa ſumma parte terrae [n], & [o] vites & arbores laedunt, ima 7
parte refrigerant. & mediocri raritudine optima eſt vitibus terra: ſed ea quae [p] transmittit imbres, aut rurſus in ſummo diu retinet, vitanda eſt. Vtiliſſima [q] eſt autem [r] ſuperior modice rara, circa radices denſa. Montibus cliuisque difficulter vineae conualeſcunt, ſed firmum probumque ſaporem vini praebent. Humidis & planis locis robuſtiſſimae, ſed infirmi ſaporis vinum, nec perenne faciunt. Et quoniam de ſeminibus atque habitu [s] ſoli praecepimus, nunc de genere vinearum diſputabimus [t].

IV. Vites maxime gaudent arboribus, quia naturaliter in ſublime procedunt, tum [a] & materias ampliores creant [b], & fructum aequaliter percoquunt. Hoc genus vitium arbuſtiuum vocamus, de quo pluribus ſuo loco dicemus. Vinearum autem fere genera in vſu tria ſunt, iugata, humi proiecta, & deinde tertia, quae [c] eſt a [d] terra ſubrecta, more arborum in ſe conſiſtens [e]. Id genus comparatum iugatae [f] quadam parte deficitur, quadam ſuperat. iugata plus aëris recipit, & altius fructum fert, & 2
aequalius concoquit, ſed difficilior eſt eius cultus: at [g] haec ita conſtituta eſt, vt etiam [h] arari poſſit, eoque vbertatem maiorem conſequitur, quod ſaepius & minore impenſa excolitur. At quae protinus in terram proiecta [i] eſt, multum, ſed non bonae notae vinum facit. Vinea optime repaſtinato agro reponitur [l], nonnunquam tamen vel melius quibusdam locis, ſulcis committitur: interdum etiam ſcrobibus deponitur. ſed vt dixi, repaſti-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *guſtum Lipſ. guſtus* al. h) *conderis I. B. R. conderit P. conſederit Lipſ.* i) *conſtitit I. B. R.* l) *vitio P. vitiario L. viti I. B. R.* m) *inferiora licuit emet arb. L.* quae eſt ſi aliter diuidas ipſiſſima lectio noſtra: niſi quod *c* & *t* ſolenniter confunduntur. n) *refrigerant* inſ. *I B. R. frigerant P.* o) *mediocri* inſ. *P.* p) *quam P.* q) *vitanda* inſ. *P.* r) *eſt* inſ. *P.* s) *habitu* om. *L.* t) *diſputauimus P.* [C. IV.] a) *tunc P.* b) *careant P.* c) *quae* deeſt *L. I. B. R.* d) *Aponi vſurpata: more &c. L. I. B. R. Aponi ſurpata &c. P.* e) *conſiſtentium genus I. B. R. conſiſtent m ge. L.* f) *Iugatum L. I. B. R.* g) *Ad P.* h) *& I. B. R.* i) *prorecta P. L.* l) *ponitur P. L.*

NOTAE VARIORVM.

ſtatim bipalio conuertitur, atque in ordinem digeſta vel in ſcrobes vel in ſulcos, in quibus deponuntur ſemina, effoditur. PONTED.

3, 6 PRIMO — VOLVMINE) Haec nunc habentur 2, 2, 20. Nimirum, quod in prooemiis ad hunc librum obſeruatum eſt, materiam primorum, qui nunc ſunt, librorum duorum antea vno volumine Columella comprehenderat. Atque illi quidem altera editio amplior interitum videtur attuliſſe: hic alter de arboribus aetatem tulit, etiam cum ſecundae praelectionis libri extarent.

3, 6 CVM COLAVERIS) Non negligenda eſt lectio Lipſ. *conſidit* terra poſtquam diluta eſt.

3, 6 APTISSIMA VITIBVS) Col. 3, 11.

3, 6 VITEM ET ARBOREM, SVPERIOR) Male hic locus diſtinguitur; ſiquidem & vitem & arborem inferior terra alit, ſed ſuperior vtramque cuſtodit. Quare ita ſcribatur: *Terra inferior alit vitem, & arborem; ſuperior cuſtodit.* PONTED.

3, 7 ET MEDIOCRI) Interpunctum poſuiſſem ante hoc membrum, ſed obſtabat *ŋ &.* Forte fuit olim *Ita.*

4, 2 AGRO REPONITVR) Veriorem puto lectionem MSS. *ponitur*, quam Palladii vſus confirmat ex Indice petendus.

4, 2 VT DIXI) C. 1, 6.

3 paſtinabitur [m] iugerum in altitudinem pedum trium operis [n] octoginta; ſulcum autem terrenum pedum [o] duorum [altum [p], &] longum ſeptuaginta, vna opera [q] effodit; ſcrobes ternarios, id eſt quoquouerſus [r] pedum trium, vna opera facit XVIII. vel ſicui cordi eſt laxius vites ponere, ſcrobes quaternarios, id eſt quoquouerſus pedum quaternum, vna opera XII facit; vel bipedaneos quoquouerſus vna opera XX effodit. Curandum autem eſt, vt locis aridis & cliuoſis altius vites [s] deponantur, quam ſi humidis & planis. Item ſi ſcrobibus aut ſulcis vineam poſituri erimus, optimum erit ante annum ſcrobes vel
4 ſulcos facere. Vinea, quae anguſtiſſime conſeritur, quoquouerſus quinque pedum ſpatio interpoſito ponitur; laxius [t] vero inter pedes VII, vel VIII; ſed [u] quae [x] rariſſime (vt etiam facile arari poſſit) inter denos pedes conſtituitur. Haec poſitio vinearum, modum ſine dubio agri maiorem occupat, ſed valentiſſima & fructuoſiſſima eſt. Cum ſemina depones, imum † ſcrobem vel ſulcum bidentibus [y] fodito, mollemque reddito. Vitem, quam ponis, fac vt ad Orientem ſpectet adminiculo religata. In imo ſcrobe lapides circa pondo quinque [z] ita [a] ponito, ne vitem premant [b], ſed tamen [c] iuxta radi-
5 ces ſint. Praeterea poſt haec vinaceae [d] heminam vuae albae in nigra, vuae nigrae in alba ponito, atque ita ſcrobem vel ſulcum cum [e] ſtercorata terra ad medium completo. Triennio deinde proximo paulatim ſcrobem vel ſulcum vsque in ſummum completo, ſic vites conſueſcent radices deorſum agere. Spatium autem radicibus, qua repant, lapides praebent, & hieme aquam repellunt, aeſtate humorem praebent, vinaceae[que [f]] & radices agere cogunt. Quoniam praecepimus quemadmodum vites ponendae ſint, nunc culturam earum docebimus.

V. VINEAM

VARIETAS LECTIONIS.

m) *repaſtinatur Lipſ. I. B. R.* n) *opertos P.* o) *pedum* om. *Lipſ. I. B. R.* p) *altum &* om. *L. I. B. R.* q) *operae P.* r) *quoqueuerſus P.* s) *vitis deponatur I. B. R.* t) *laxius vero* deeſt *L. I. B. R.* u) *ſed* deeſt *I. B. R.* x) *quam I. B. R.* Polit. vero nobiſcum facit. †) *vnum* hic & p.p. & ſaepe *L.* y) *videntibus P. vnidentibus L.* z) *quina P. quinalta ponito L.* a) *ita* deeſt *I. B. R.* Pol. cum Com. fac. b) *premat P.* c) *tamen* deeſt *I. B. R.* d) *vinaciae I. B. R.* e) *in* inſ. *I. B. R.* *cū inſterc. L.* f) *vinaceis radices I. B. R. vinaceae; quae I. I. H. A. Gr. G. St.*

NOTAE VARIORVM.

4, 3 PEDVM DVORVM) Non videntur ſibi ſatis portionibus reſpondere numeri, quod apparebit, ſi quis ad calculos ſedere nobiſcum non grauetur. Ponimus, altitudinem intelligi vbiuis 3 pedum, quod ſuadet ſ. 2 huius capitis. Nam quae de ſulco, qui *duorum pedum altus* dicatur, aliquis obiiciat, illud refellitur auctoritatibus, quas laudamus. Iam ſulcus duos pedes latus, longus autem 70, & profundus, vt dictum eſt, pedes 3, habebit cubicos pedes 420. Primum quae iſta proportio ad pedes 960, vel 1080 adeo, de quibus ad Col. Arb. 1, 5? Deinde ſcrobes ternarii tribuuntur operae vni XVIII, h. e. pedes cubici 486; quaternarii autem XII, h. e. pedes 576; & bipedanei denique XX, qui efficiunt cubicos pedes 240. Hi autem numeri omnes in eo conueniunt, vt operam dicantur vnam occupare. Multo maior orietur inaequalitas, ſi illud *quoquouerſus* in quaternariis & bipedaneis ſcrobibus etiam ad altitudinem trahas (quod non puto. vid. ſ. 4): orientur enim ibi pedes cubici 768, hic vero non niſi 160. Mihi, ſi vsquam alias, hic vel maxime N. L. Conf. 11, 2, 28.

4, 3 VNA OPERA XX EFFODIT) Hic numerus mendoſiſſime ſcriptus mihi videtur; nam ab vna opera cum ſcrobes ternorum quoquouerſus pedum effodiantur 18, id eſt pedes quadrati 162 vt hoc in loco & l. 11 docet Columella, hoc numero 20 ſcrobium in baſim 4 ducto, fiunt pedes quadrati 80; quae ſumma ab illa 162 pedibus 82 quadratis differt Haec differentia quoniam maxima, vitioſum numerum 20 apertiſſime oſtendit. Sed qua ratione emendabimus? Ponemusne numerum 40, quo in baſim ducto fiunt pedes quadrati 160? Quod optimum eſſet; verum ſcrobes 40 bipedaneos quoquouerſus ab vna opera fieri poſſe difficillimum videtur. PONTED.

4, 4 LAPIDES CIRCA PONDO V) Vid. S. 3, 15, 3 vbi etiam de vinaceis.

5 Com-

V. Vineam nouellam omneis gemmas agere ſinito: ſimul atque pampinus inſtar quatuor digitorum erit, tum demum pampinato, & duas materias relinquito [a]: alteram quam vitis conſtituendae cauſa ſubmittas, alteram ſubſidio habeas, ſi forte illa ordinaria interierit: hanc ruſtici cuſtodem vocant. proximo deinde anno, cum putabis vitem, meliorem vnam virgam relinquito. tertio anno vitem, in quam [b] formam voles, dum tenera eſt componito. Si iugatam [c] erimus facturi, vnam [d] materiam ſubmittito, ita 2
vt duas gemmas, quae ſunt proximae a terra, falce acuta radas, ne [e] poſſint germinare: [f] deinde tres ſequentes relinquas, reliquam partem virgae amputes. Sin autem vitem in ſe conſiſtere voles, ſicuti arbori brachia ſubmitti patieris [g], & dabis operam, vt in orbem [h] quam rectiſſime formetur [i]. Nam praeterquam quod ſpeciem habet ſic compoſita [l], tum etiam minus laborat, cum vndique velut aequilibrio ſtabilita in ſe requieſcit. Sat erit autem cum primo brachia ſubmittentur [m], ſingulas gemmas ſingulis ſarmentis relinqui, ne protinus onere grauetur. Poſt hanc putationem lectis [n] ſarmentis, bidenti- 3
bus [o] alte & aequaliter vineam fodito: vel, ſi ita late diſpoſita erit, arato. Ab Idibus Octobris ablaqueare [p] incipito, ante brumam ablaqueatam [q] habeto. Per brumam vitem ne colito, niſi ſi voles eas radices, quae in ablaqueatione [r] apparebunt, perſequi. tum demum optime amputabis [rr], ſed ita ne codicem [s] laedas, ſed potius inſtar digiti vnius a matre relinquas, & ita radicem reſeces. nam quae propius [t] abraditur, praeterquam quod vulnus viti praebet, eoque [u] nocet, tum etiam de ipſa cicatrice plures radices prorepunt. Itaque optimum eſt exiguam partem relinqui, atque ita ſummas partes, 4
quas aeſtiuas [uu] ruſtici [x] appellant, reſecare: quae ſic reſectae inoleſcunt [y], nec vltra vitibus obſunt. Poſſunt etiam ſoboles [z] per [a] brumam caedi, eo magis quod frigoribus extirpatae minus recreantur. Peracta ablaqueatione [b] ante [c] brumam tertio quoque anno macerati ſtercoris, ne [d] minus ſextarios [e] binos [f] ad radices vitium poſuiſſe † conueniet [g], praeterquam columbinum; quo [h] ſiquid amplius quam heminam poſueris, viti nocebit. Poſt brumam deinde ablaqueationem circumfodito. Ante aequinoctium vernum, quod 5
eſt octauo [i] Cal. April. ablaqueationem [ii] adaequato. Poſt Idus Aprilis terram ad vitem aggerato. aeſtate deinde quam potes ſaepiſſime occato. Iugerum vineae quinque operis ablaqueatur [l], quinque foditur, tribus occatur. Iugerum valentis & [m] iam conſtitutae vineae, quatuor operis putatur, ſex alligatur. Arbuſto nihil eiusmodi poteſt apte [n] fini- 6
ri, quoniam [o] inaequalitas arborum non patitur operis iuſta comprehendi. Quibusdam placet

VARIETAS LECTIONIS.

[C.V.] a) *reliquito P.* b) *qua formem P.* c) *iugata eris* ant. *P.* d) *imam I. B. R. vma materia P.* e) *quo P. Lipſ.* f) *&* inſ. *Lipſ. I. B. R.* g) *patiaris I. B. R.* h) *horreum Lipſ. I. B. R.* i) *firmetur I. B. R.* l) *compoſitam I. B. R.* m) *ſubmittuntur I. B. R.* n) *lecti P.* o) *virentibus aequaliter I. B. R. videntibus alte aequaliter P.* p) *oblaqueare P. Lipſ.* q) *oblaqueatam P. L.* r) *oblaqueatione P. Lipſ.* rr) *apparebit Lipſ.* s) *corticem P.* t) *protinus I. B. R.* u) *eo quod P. eique Lipſ.* in marg. *eo quod.* uu) *aſtmas Lipſ.* x) *fuſti* ant. *P.* y) *inaleſcunt P. conualeſcunt Lipſ.* z) *ſuboles P.* a) *per brumam* deeſt *I. B. R.* b) *oblaqueatione P. Lipſ.* c) *per I. B. R.* plane om. *Lipſ.* d) *non I. B. R.* e) *ſextarios Lipſ. I. B. R. ſextariis* al. f) *vinos P. binos Lipſ. I. B R. binis* al. †) *fudiſſe Lipſ.* g) *conuenit I. B. R.* h) *quod ſi quo Lipſ. I. B. R.* i) *XVIII Lipſ.* ii) *oblaqueationem P. Lipſ.* l) *oblatur P. oblaqueatur Lipſ.* m) *etiam* iunct. *I. B. R.* n) *ate Ienſ.* o) *quam P.*

NOTAE VARIORVM.

5 Compara libri 4 caput 6 ſq. SCHOETTG.

5, 4 QVO SI QVID AMPLIVS) Forte legendum, *quo de ſi quid* &c. vel, *de quo.*

5, 5 POST BRVMAM) Mallem *poſt brumalem ablaqueationem.* SCHOETTG.

placet vitem proximo anno tranſlatam non putare, ſequenti deinde anno purgare, & vnam virgam, quam ſubmittamus, ad [p] tertiam gemmam reſecare: tertio deinde ſi vitis recte conualuerit, vna plus gemma ſubmittere: quarto duas gemmas proximae putationi adiicere [q], atque ita quinto demum anno vitem iugare. Hunc [r] eundem ordinem culturae nos quoque experti comprobauimus.

VI. Veterem vineam ſi in ſummo radices habebit, reſecare nolito: alioquin [a] etiam nouella [b] vinea, quae ex reſectione [c] enata fuerit [d], vim inutilem habebit, ſumma [e] parte terrae natantibus radicibus. quamobrem [f] neque fructum vberem percipies, & nihilominus celeriter conſeneſcet. Eiusmodi itaque vinea [g], ſi non aridos in corpore [h] habet truncos, & flecti poteſt, factis ſulcis optime ſternitur, atque ita reno-
2 uellatur. Sin autem eo [i] vsque exaruit, vt curuari non poſſit [l], primo anno ſummatim [m], ita ne radices eruas, aut laedas, ablaqueato [n], & ſtercus ad radices addito, atque ita putato, vt [o] paucas & certas materias relinquas †, & fodias diligenter, & ſaepius
3 pampines, ne omnino [p] ſuperuacua ſarmenta nutriat. Sic exculta, firmas & longas materias creabit [q], quas ſequenti anno ſcrobibus inter ordines factis propagabis [r]: ac deinde [s] per triennium poſt, dum conualeſcet, ſaepius fodies, matremque ipſam enecabis [t], nihil in poſterum [tt] proſpiciens [u] ei quam ſublaturus es [x]. In poſtremum
4 annum matrem radicitus tolles, atque ita nouellam vineam ordinabis. Sin autem vetus vinea [y] dumtaxat [z] generis boni radices in alto [a] ſitas habebit, ita vt ablaqueatae [b] non conſpiciantur, eam vineam circa Calen. Martias antequam reſeces ablaqueato [c], & protinus cum alte ablaqueaueris, [d] reſecato. quatuor digitos ab radicibus truncum [e] relinquito, & ſi fieri poterit, iuxta aliquem nodum ſerrula deſecato, & plagam acutiſſimo ferro deleuato [f]. deinde minutam terram mediocriter ſtercoratam ita ſuperponito, vt
5 adobruto trunco ne minus tres digiti terrae ſuper plaga ſint. hoc iccirco, ne ſole inareſcat, & vt melius materias [g] det ex [h] percepto humore, quem terra praebet. At quae mali generis & infructuoſa vinea eſt, ſummasque partes & mucidas [i] & exeſas [l] habet [m], ſi radices eius ſatis alte poſitae ſunt, optime inſeretur ita vt ablaqueata [n] & nudata pars ima ſecundum terram ſic amputetur, ne [o] cum aggerata [p] fuerit, ſupra terram extet.

VII.

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ac I. B. R.* q) *adiecere P.* r) *Nunc B. R.* [C. VI.] a) *Ali qui P.* b) *nouellam vineam P. Lipſ.* c) *reſecatione renata Lipſ. I. B. R.* d) *fuerint P.* e) *prima Lipſ. I. B. R.* f) *quamobrem* omitt. *Lipſ. I. B. R.* g) *vineas inoperari habent runcos P. vineam inoperari habent truncos.* h) *opera I. B. R.* i) *vsque eo I. B. R.* l) *poſſint P.* m) *ſummati P.* n) *oblaqueato P. Lipſ.* o) *aut I. B. R. Lipſ.* †) *decerptas Lipſ.* p) *omnia I. B. R.* q) *creauit P.* r) *propaginibus Lipſ. I. B. R.* s) *deinde triennio cum conualeſcat Lipſ. I. B. R.* t) *enecaris P.* tt) *proſperum Lipſ.* u) *proſpicies : & L. I. B. R.* x) *eſt : poſterum Lipſ. I. B. R.* y) *vineam taxat P.* z) *duntaxat* ante Commel. omnes. a) *altero P. alte roſitas Lipſ.* b) *oblaqueatae Lipſ. P.* c) *oblaqueato P. Lipſ.* d) *ſic* interſ. *I. B. R.* e) *trunci I. B. R.* f) *delebato P. releuato Lipſ.* g) *materiam I. B. R. materia ſit P. mat. agat] Lipſ.* h) *& L. I. B. R.* i) *iuncidas P.* l) *exceſas B. R.* m) *habent P.* n) *ol laq. Lipſ.* o) *vt I. B. R.* p) *egerata Lipſ.*

NOTAE VARIORVM.

6 Conf. ſupra 4, 22.

6, 4 RESECATO) In vetuſtis editionibus: *ſic reſecato.* Nam modum reſecandae vitis, quaeque ſeruanda in amputatione, ſtatim ſubiecit.

VII. PROPAGATIONVM genera tria ſunt in vſu maxime: vnum quo virga
edita a matre ſulco committitur: alterum, quo ipſa mater proſternitur, atque in plureis
palos per ſuas virgas diuiditur: tertium, quo vitis ſcinditur [a] in duas vel tres partes, ſi
diuerſis ordinibus diducenda [b] eſt. hoc genus tardiſſime conualeſcit, quia vitis diuiſa [c]
medullam amittit. Et quoniam genera propoſuimus, vnumquodque qualiter facien-
dum ſit, demonſtremus [d]. Virgam cum a matre in terram deprimere voles, ſcrobem 2
quoquouerſus quatuor pedum facito ita [e], vt propago non laedatur alterius radicibus.
deinde quatuor gemmas, quae in [f] imum [g] ſcrobem perueniant [h], relinquito, vt ex
iis radices citentur. reliquam partem, quae continens matri eſt, abradito [i], ne ſuper-
uacua ſarmenta procreet. Diuerſae autem, quae ſupra terram extare debent [k], ne paſ- 3
ſus fueris plus quam duas, aut vt maxime tres gemmas habere. reliquas, quae in terram
abſconduntur, exceptis quatuor imis, fac abradas [l], ne in ſummo [m] radices vitis [n] ci-
tet. hoc modo propagata celeriter conualeſcet [o]: & tertio anno a matre ſeparabitur. Sin 4
autem ipſam vitem ſternere voles, iuxta radicem ita, ne ipſam laedas, curioſe fodito, &
vitem ita ſupplantato, ne radicem [p] abrumpas. cum eam ſtraueris [q], & videris quous-
que poſſit pertingere, ſulcum facies vnum, in quem vitem integram demittas: deinde
ex eo ſulco, quaſi ramos foſſarum facies, per quos, vti quaeque virga poſtulauerit [r],
propagetur, atque ita terra adoperies. Sin autem vitis exiguam materiam habebit, & in 5
diuerſos ordines diducenda erit, neque aliter potuerit palos, ad quos perducitur, per-
tingere, quam vt diffluat [s]: curabis vt quam acutiſſima falce ab ea parte, qua bifurca [t]
eſt, findas [u], & eodem ferro acuto plagam emendes, ſicubi inaequaliter findi videbitur.
ſic diducta poterit in plures ordines diuidi. — Non inutilis eſt etiam illa propagatio, 6
quam nos reperimus, ſi quando in ordinem vitis deeſt, neque eſt tam procera virga quae
cum in imum ſcrobem demiſſa fuerit, retorqueri & erigi ſupra terram poſſit: breuita-
tem ne reformidaueris, ſed qualemcunque virgam, cuius cacumen in imum ſcrobem
peruenit, deprimito, & obruito: deinde gemmas, quae ſecundum ipſam matrem ſunt,
ſubmittito, vt materias a ſuperiore parte citent. Tum demum poſt triennium a matre
ampu-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. VII.] a) *finditur P. L.* b) *deducenda I. B. R. ducenda L.* c) *diuiſam I. B. R.* d) *demonſtrauimus P. demonſtrabimus I. B. R.* e) *ita propala non P. L. ita propala ne I. B. R.* f) *in* deeſt *I. B. R.* g) *imum I. B. R. vnum* rel. h) *perueniunt I. B. R.* i) *adradica L.* k) *debet Pol.* l) *adradas L.* m) *ſumma I. B R.* n) *radix vitis ſit Lipſ. vitiſcit: & P. vitiſcat: & I. B. R.* o) *conualeſcit I. B. R.* p) *radice P.* q) *ſtaueris: quousque & P. ſtatueris quousque L.* r) *poſtulauit: propaletur L. I. B. R.* s) *diffluetur L. I. B. R. diffluuietur P.* t) *bifurcata I. B. R. bituxfurca P. qua bifurcata eſt Lipſ.* u) *findas eam, & idem I. B. R. & item L.*

NOTAE VARIORVM.

7, 1 QVO VITIS SCINDITVR) Vid. ſ. 5 vnde etiam colligas, *finditur* hic legendum, conſentientibus praeſertim MSS.

7, 3 DIVERSAE AVTEM) *Diuerſae*, intellige partis quae remotiſſima a matre, recidiua e terra ſurgit. Huius partis ea, quae extare debent, ne plus quam duas, ſummum tres gemmas habere patiamur.

7, 6 GEMMAS QVAE SECVNDVM IPSAM) Vt adeo ſumma pars virgae, quae flagellum vocatur, radices praebeat nouae viti, illud, quod prope matrem fuerat, abſciſſum in cacumen abeat. Hoc ita fieri poſſe in arboribus eo minus mirabitur, qui edoctus fuerit, eſſe non in animantibus modo, ſed in plantis etiam commeatum illum humoris, quem ab Harueo inuentum circulationem vocamus. Experimenta aetatis noſtrae de propagationibus ex quacunque parte plantarum, praetereo ſciens. Sed vid. etiam quae diſputantur ad Cato. 45, 2.

amputato, & ad ſuum palum eam partem, quam a matre [x] praecideris, reducito, & caput vitis facito. Propaginis ſcrobem ne [y] minus triennio paulatim completo: ſummas radices praecidito: crebro [z] fodito.

VIII. Cvm vitem [a] inſerere voles, optimi generis ſarmenta fructuaria, tum cum gemmas agere incipient, vento Auſtro a matre praecidito. Sarmentum, quod inſeris, de ſumma vite ſit rotundum, bonis crebrisque nodis. tres deinde nodos integerrimos relinquito: infra tertiam gemmam ex vtraque parte duorum digitorum ſpatium in modum
2 cunei tenuiſſime [b] ſcalpello † acuto [c], ita ne medullam laedas, adradito [d]. Vitem deinde, quam inſiturus es reſecato, & plagam leuato, atque ita findito, & paratos ſurculos in fiſſuram demittito, eatenus qua adraſi ſunt, ita vt cortex ſurculi corticem vitis aequaliter contingat. Quidquid inſerueris vimine [e] vel vlmi libro diligenter ligato, atque [f] luto ſubacto paleato oblinito, operitoque [g] plagam, & ita [h] alligato, ne aqua ventusue penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum imponito, & ita religato [i]: ea res prae-
3 bet humorem, nec inareſcere [l] ſinit. Infra inſitionem & alligaturam falce acuta leuiter [m] vitem vulnerato ex vtraque parte, vt ex his potius plagis humor [n] defluat, quam ex inſitione ipſa abundet, nocet enim nimius humor, nec patitur ſurculos inſertos comprehendere. Quibusdam antiquorum terebrari vitem placet, atque ita leuiter adraſos

VARIETAS LECTIONIS.

x) *&* inſ. *P.* y) *minime P. L. minuit Ienſ. minuito B.* z) *Crebre I. B. R.* [C. VIII.] a) *viteam P. autem I. B. R.* b) *tenuiſſimo I. B. R.* †) *ſcarpello L.* c) *acuito I. B. R.* d) *adradito* omitt. *L. I. B. R.* e) *vimide vluidini legenter I. B. R. viti, diligenter libro* alii. *vimine vlmi diligenter libro Pol. inſeueris humide vlmi Lipſ* f) *atque* om. *I. B. R.* g) *operitoque* om. *L. I. B. R.* h) *ita* deeſt *I. B. R.* i) *deligato L. I. B. R.* l) *mareſcere P. marceſcere I. B. R.* m) *leniter I. B. R.* n) *humore defluet P.*

NOTAE VARIORVM.

8 De insitionibvs frvctvosis, qvae vites foecvndas facivnt.) Quid hoc titulo ineptius? Suntne inſitiones inutiles? Quid? *quae vites foecundas faciunt.* Non propterea Vites ſteriles & ſilueſtres inſeruntur, vt foecundae fiant? Sed hic titulus corruptus, qui ſic eſt emendandus: *De inſitionibus, & de iis quae infructuoſas vites foecundas faciunt.* Diuiditur hoc caput bifariam, prima pars inſitionum rationem continet, altera quo maxime modo infructuoſas Vites fructiferas facere poſſimus, docet, vt patet ex illis: *Infructuoſas vites foecundas ſic facito.* Ponted.

8, 1 Relinqvito: infra) Ita diſtinguendum. Ponted.

8, 2 Vimine vlmi diligenter [libro] ligato.) Quae deprauata cum in excuſis libris legiſſent poſteriores, ex deprauatis deprauatiora reddidere. Vetus autem ſcriptura haec: *quidquid inſerueris vimide vluidini legenter libro ligato.* Quam ſic emendo: *quidquid inſerueris, vimine vel vlmi libro diligenter ligato.* De *vimine* enim deprauata vox *vimide*, deque *vel vlmi diligenter* effictum *vluidini legenter.* Caeterum de arborum inſitione capite huius libri 26 non abſimilia tradidit Columella: *Cum*, ait, *omnes ſurculos quos arbor patietur, demiſeris, libro vlmi, vel vimine arborem adſtringito.* Item libro 4 cap. 29 de inſerenda vite: *Vinculi genus ad inſitionem non vnum eſt: alii viminibus obſtringunt; nonnulli circumdant libro fiſſuram.* Palladius quoque libr. 3 tit. 17 de inſitionibus: *nunc iunco, aut vlmo, aut vimine ſtringemus.* Robertus porro Stephanus locum iſtum quem ſupra reſtituimus, ſic ſcriptum in vetuſtis manu exaratis libris inuenit: *Quidquid inſerueris vimine vlmi diligenter;* quod ea quae coniectando attigimus, confirmat. Ponted. Ita aperte fauet Clariſſimo viro non Medicei modo Codicis ſcriptura, ſed etiam viri neſcio cuius docti, quem laudat Politianus, auctoritas, qui verba *vimine vlmi* in codice Nicolai Nicoli adſcripſerat, *vlmi* denique mentio in Lipſienſi facta; vt auſus ſim hunc locum ita, vt ipſe voluit, conſtituere.

8, 2 Praebet hvmorem) an *prohibet humorem?* nam propterea imponitur, *nocet enim*, vt ipſe adiecit, *nimius humor nec patitur ſurculos inſertos comprehendere.* Ita l. 4 c. 28 *Haec fiſſura diligenter ſubacto luto linitur, atque ſuperpoſito muſco ligatur, quod & calores & pluuias arceat.* Ponted.

8, 3

ſos ſurculos demitti: ſed nos meliore ratione hoc idem fecimus. nam antiqua terebra ſcobem [o] facit, propter hoc vrit eam partem quam perforat: peruſta [p] autem perraro [q] vnquam comprehendit inſertos ſurculos. Nos rurſus terebram [r], quam gallicam [s] dicimus, huic inſitioni aptauimus: ea excauat [t], nec vrit, quod [u] non ſcobem [x], ſed ramenta facit. Itaque cauatum foramen cum purgauimus, vndique adraſos ſurculos inſerimus, atque ita circumlinimus. Talis inſitio facillime † conualeſcit. Igitur ſecundum Aequinoctium perfectam* vitium inſitionem [y] habeto: humida † loca, de vua alba: ſicca, de nigra inſerito. — Infructuoſas vites foecundas ſic [z] facito [a]: Vites quae exiguum dant fructum, aceto [b] acri cum cinere rigato [c], ipſumque codicem [d] eodem [e] cinere linito. — At [f] ſi quae [g] fructum, quem [h] oſtendunt, ad maturitatem non perducunt, ſed priusquam miteſcant vuae, inareſcunt, hoc modo emendabuntur [i]. Cum ſcipiones [l] amplitudinem acini habuerint [m], radice tenus vitem praecidito, plagam acri aceto pariter ac lotio veteri permiſta terra linito, eodemque [n] radices rigato, ſaepe fodito. Haec [o] materias citant [p], vuaeque ſuccum perferunt.

(4 and 5 in right margin beside the lines beginning "mus, huic" and "cinere linito")

IX.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *ſcrobem P. L.* p) *Praeuſta I.B.R.* q) *pars raro L. I.B.R.* r) *terebras P.* s) *gallinaeam P. L.* t) *exſiccabat P. L. exſiccat I.B.R.* u) ſic *L. P.R.* x) *ſcrobem P. L.* †) *faciliter L.* y) *inſitione P.L.* †) *humido loco de vna vua alba L.* z) *ſic* abeſt *I.B.R.* a) *facere vites: quae I.B.R.* b) *acetum agri L. I. B. R.* c) *arigato I.B.R. irrigato L.* d) *codicem* om. *I.B.R.* e) *eodem* om. *I.B.R.* f) *Ad ſic P. ac ſic fructum L.* g) *quae* deeſt *P. I.B.R.* h) *quae P.* i) *emundabuntur P.L* l) *inſitione P. L. inſitiones I.B.R.* m) *habuerunt P.* n) *eodem I.B.R.* o) *Haec* deeſt *I.B.R.* p) *cita vuae quae fructum I.B.R. cita vite eque fructum preferunt L.*

NOTAE VARIORVM.

8, 3 ANTIQVA TEREBRA) Vid. 4, 29, 15.

8, 3 PERVSTA AVTEM PERRARO) Apud Ienſ. & Bruſch. hic locus variat: *Peruſta autem pars raro vnquam comprehendit inſertos ſurculos.* In l. 4 c. 29 autem, in quo haec tranſcripta legimus, neque *pars* eſt, neque *perraro*, ſed *raro*: *Deuſta porro raro reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat, in eaque nec inſitus ſurculus comprehendebat.* PONTED.

8, 4 NON SCOBEM) Scobem tamen appellat, cum enarrat hunc locum Pall. Feb. 17, 6.

8, 4 SECVNDVM AEQVINOCTIVM) Addatur *vernum;* nam duo ſunt aequinoctia. Sic l. 4 c. 29 *Igitur ſecundum vernum aequinoctium, perfectam vitium inſitionem habeto.* PONTED.

8, 5 CVM SCIPIONES AMPLITVDINEM) Foede inquinata lectio; qua enim ratione acini cum ſcipionibus conferuntur, ſphaera aut ſphaeroideum corpus cum cylindro? Apud Ienſ. & in vetuſtis etiam codd. legitur, *Cum inſitiones amplitudinem acini habuerint;* & in vetuſtiſſimo Florentino, *Cum inſitione ſi amplitudinem acini habuerint.* Sed his quoque receptis adhuc perobſcurus relinquitur locus, &, vt mihi videtur, non integer. Quid autem dicam de ipſa medicina. Si Vitis ad maturitatem fructus non perducit, radice tenus ipſam praecidito. Egregium profecto remedium. Vitisne quae tot laboribus, tot ſumtibus, & tot etiam annis ad iugum perducitur, vno ictu eſt recidenda, vt rurſus veluti ab infantia per eosdem labores, ſumtus, & annorum ſpatia ad eadem tabulata educatur? Malim itaque haec vitioſa ſuſpicari, quam haec a tanto viro tradita. Et reuera vitioſa ſunt, quanquam emendandi ratio mihi explorata non eſt. Illud tamen adiiciam, quid ex verbo illo *inſitiones* quod pro *ſcipiones* in codd. legitur, ſuſpicer. Cum expeditior via ſit infoecundas ac adultas Vites inſerere, quam ab radice amputare, id ipſum primo loco docuiſſe Columellam exiſtimo; quae vero tam craſſae non eſſent, vt ſciſſae ſurculos admittere poſſent, circa radicem praecidendas. Caeterum hae coniecturae ſunt. PONTED. Mihi videbatur hoc ſibi velle Columella, quo tempore ad ἀκμὴν peruenere ſuam vuae (hoc dicit, *cum ſcopiones* (vid. Index) *amplitudinem acini*, quam maximam habere ſolent, *habuerint*) eſſe recidendam vitem, & ita curandam, vti porro praecipit: vti nimirum illo ipſo tempore ſuccurratur viti, quo maxime laborare ſolet. Vel, quo tempore ſcopiones paruuli adhuc erunt, & racemi integri non maiores erunt vno acino Caeterum praeſtat ita vitem tractare, quam fructu plane carere, & ſimilis eſt inſitionis ratio, de qua 4, 29.

8, 5 SVCCVM PERFERVNT) Blanditur altera lectio, *fructum*, ſua facilitate: ſed recte tamen dici poſſunt *vites ſuccum vuae iam*

IX. Eſt etiam genus inſitionis, quod vuas tales creat, in quibus varii gene-
ris coloriſque reperiuntur acini. Hoc autem ratione tali efficitur: Quatuor, vel quinque,
ſiue etiam plures voles, virgas diuerſi generis ſumito, easque diligenter & aequaliter
compoſitas colligato, deinde in tubulum fictilem vel cornu arcte inſerito, ita vt aliquan-
tum extent ab vtraque parte, easque partes quae extabunt, reſoluito, in ſcrobem dein-
2 de imponito, & terra ſtercorata obruito, & rigato, donec gemmas agant. Cum inter
ſe virgae cohaeſerint, poſt biennium aut triennium facta iam vnitate, diſſolues tubulum,
& circa medium fere crus, vbi maxime videbuntur coiſſe, vitem ſerra praecidito, &
plagam leuato, terramque minutam aggerato, ita vt tribus digitis alte plagam operiat:
ex eo codice cum egerit coles, duos optimos ſubmittito, reliquos deiicito: ſic vuae na-
3 ſcentur, quales propoſuimus. Vt [a] autem vuae ſine vinaceis naſcantur, malleolum ſcin-
dito [b] ita, ne gemmae laedantur, medullamque omnem eradito, tum demum in ſe com-
poſitum colligato, ſic ne gemmas allidas [c], atque ita terra ſtercorata deponito, & riga-
to. cum coles [d] agere coeperit, ſaepe & alte refodito. Adulta vitis tales vuas ſine vi-
naceis creabit.

X. Vindemia facta ſtatim putare incipito ferramentis quam optimis, & acu-
tiſſimis: ita plagae leues fient, neque in vite aqua conſiſtere poterit: quae ſimulatque
immorata [a] eſt, corrumpit vitem, vermesque & alia creat animalia, quae materiam exe-
2 dunt. plagas autem rotundas facito: nam celerius cicatricem ducunt. Sarmenta lata, ve-
tera, male nata, contorta, omnia haec praecidito: nouella & fructuaria [b], & interdum
ſobolem [c] idoneam, ſi iam ſuperficies parum valebit, ſubmittito, brachiaque conſerua-
to. quam celerrime poteris putationem perficito. arida, & vetera, falce quae amputa-
ri non poſſunt, acuta dolabra abradito. in agro macro & ſicco vineam imbecillam a bru-
ma amputato: quam partem non deputaueris, circa Calend. Febr. repetito: ab Idibus
3 Decemb. ad Idus Ianuarias ferro tangi vitem & arborem non conuenit. Cum vitem [d]
putabis, inter duas gemmas ſecato: nam ſi iuxta ipſam gemmam ſecueris, laborabit [e],
nec materiam citabit [f]. Cicatrix autem ſemper deorſum [g] ſpectet, ita neque aqua ne-
que

VARIETAS LECTIONIS.

[C. IX.] a) *Vt autem - - - naſcantur* deſunt *L. I. B. R. Lipſ.* adiicit rubr. Ratio efficiendi vuas ſine arillis. b) *findito P. L.* c) *alliges L. I. B. R. P.* d) *colos* hic & al. *L.* [C. X.] a) *immobilis I. B. R. immortale P.* b) *fructi varia P.* c) *ſubolem P.* d) *autem I. B. R.* e) *laborauit P.* f) *citauit P.* g) *horſum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

perferre, quarum acini non iam corrugantur & inareſcunt, ſed pleni ſucco ad maturitatem perducuntur.

9, 3 VT AVTEM VVAE SINE VINACEIS) Hoc item commemoratur a Plinio libr. 17 cap. 21 idque, vt ipſe fatetur, ex Columella. Quod manifeſto argumento hunc de arboribus librum eſſe Columellae confirmat; nam alibi apud Columellam haec non leguntur. Plinii autem verba quae ſubiicio: *In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaque eraſa, in ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo; tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & cum ſpargere coeperit caules deciditur, foditurque ſaepius. Talis vuae acinos nihil intus ligni habituros, Columella promittit.* PONTED.

9, 3 ATQVE ITA TERRA STERCORATA DEPONITO) Lego: *atque in terra ſtercorata deponito.* Plinius loco quem transſcripſi: *tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur.* Palladius item eadem de re 3, 29 *& ſic in humida terra ponendum.* PONTED.

10, 1 VINDEMIA FACTA) Col. 4, 9 & 10 Pamphilus Geop. 5, 43. SCHOETTG.

10, 2 SARMENTA LATA) Colum. 4, 24, 7.

10, 2 SOBOLEM IDONEAM) Nam alioquin vellendum hoc genus ſurculi, vid. Col. 4, 24, 4. Locus huic parallelus de pomis eſt Pall. Nou. 7, 14.

10, 3

que ſole laborabit [h], humoremque recte capiet. In agro craſſo, validaque vinea plures
gemmas & palmas relinquito, in exili pauciores. Sicubi in vite brachium deſiderabis [i],
falce acuta ſemel aut bis eo loco [l] alte inſtar digiti mucrone ferito. brachium quamuis
longum caue totum tollas, niſi ſi totum aruerit. [m] — Vineam nouellam ante brumam 4
ablaqueatam [mm] habeto, vt omnes imbres limumque concipiat. Vites, arboresque, quo
citius ablaqueaueris [n], erunt valentiores. Sed quaecunque in [o] cliuis erunt poſitae, ita
ablaqueandae ſunt, vt a ſuperiore parte ſecundum codicem lacuſculi fiant, ab inferiore
autem puluinuli [p] altiores [q] excitentur, quo plus aquae limique contineant. Vinea ve- 5
tus neque ablaqueanda [qq] eſt, ne radices, quas in ſummo habet, inareſcant, neque aran-
da, ne radices abrumpantur. bidentibus [r] ſaepe, & alte fodito aequaliter, & ſtercore vel
palea conſpergito [s] ſolum ante brumam, vel cum circum ipſam vitem ſummatim abla-
queaueris, ſtercorato.

XI. Vineam quam bene [a] putare, tam diligenter [b] pampinare vtile eſt:
nam & materiae quae fructum habent, melius conualeſcunt, & putatio ſequentis anni
expeditius, tum etiam vitis [c] minus cicatricoſa fit: quoniam quod viride & tenerum de-
cerpitur, protinus conualeſcit. ſuper haec quoque † melius vuae [d] matureſcunt. ante dies 2
decem quam vinea florere incipit, pampinatam habeto. quidquid ſuperuacui enatum fue-
rit, tollito. quod in cacumine aut in brachiis natum erit, decerpito, dumtaxat quae
vuam non habebunt. Cacumina virgarum, ne luxurientur, demutilato [e]. Vuas, quae
meridiem aut occidentem ſpectabunt, ne perurantur [f], ſuo [g] ſibi pampino tegito.

XII. Simvlatqve vua variari coeperit, fodito tertiam foſſuram [a]: &
cum iam matureſcet, ante meridiem priusquam calere incipiet; & [b] cum deſierit, poſt
meridiem fodito, pulueremque excitato: ea res & a ſole, & a nebula maxime vuam
defendit. Lutulentam terram, neque arare neque fodere oportet, quia valde dureſcit,
& finditur. Bidentibus [c] terram vertere vtilius eſt, quam aratro. bidens [d] 2
aequaliter totam terram [e] vertit: aratrum praeterquam quod ſcamna [f] facit, tum etiam
boues, qui arant, aliquantulum [g] virgarum, & interdum totas vites frangunt. Finis au-
tem

VARIETAS LECTIONIS.

h) *laborauit P.* i) *deſiderauit P. L deſiderabit I. B. R.* l) *lo P.* m) *De foſſura* nouum caput *P.* rubr. *Oblaqueatio vineae L.* mm) *oblaqueatam L.* n) *ablaqueaberis P. ablaquearis I. B. R. oblaqu. L. &c.* o) *melius I. B. R* Pol. nobiſcum facit. p) *pulli L. I. B. R.* q) *alidiores P. vadiores L.* qq) *oblaqueanda L.* r) *Videntibus P.* s) *conſpargito P. conſpergito. Solum I. B. R.* [C. XI.] a) *bene* deeſt *I. B. R. quam putare velis, eam vere pamp. L.* b) *vene* (credit *bene*) *P. vere I. B. R.* c) *vitis* omitt. *I. B. R.* †) *quo P. Lipſ.* d) *vuae* abeſt *I. B. R.* e) *demutiliato Ienſ. dimutilato P. diuentilato Lipſ.* f) *praeurantur I. B. R. it. MS. Heinſ. ad Ouid. met. 9, 74.* g) *ſua P.* [C. XII.] a) *fuſſuram P.* b) *&* deeſt *I. B. R.* c) *Videntibus P.* d) *Videns P.* e) *terram* om. *I. B. R.* f) *ſcana P.* g) *aliquantum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

10, 3 Hvmoremqve recte capiet) Quin *fundere* potius *humorem* debet, quod & hic apparet, & Colum. 4, 24, 7 vbi culpa maxima vinitoris dicitur, ſi *humorem excipiat plaga & contineat.* An *humor* hic eſt inteſtinus ille ſuccus, quo opus eſt ad cicatricem obducendam iungendumque corticem? Ita eſſe puto.

10, 3 Instar digiti) transuerſi procul dubio, vt ad medullam perueniat plaga, ex illa enim prodire nodi & gemmae ſolent.

11, 1 Expeditivs) Videtur omnino legendum *expeditior*. Vrsin. Niſi tamen ἀπὸ τοῦ κοινοῦ etiam huc trahendum eſt verbum *fit*, quod ſtatim ſequitur.

12, 1 Lvtvlentam terram) Ea eſt *varia*, itemque *carioſa*, vid. Col. 2, 4, 5.

tem fodiendi vineam nullus eſt: nam quanto ſaepius foderis, tanto vberiorem fructum reperies.

XIII. Palearvm aceruos inter ordines verno tempore poſitos habeto in vinea [a]. cum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omneis aceruos incendito, ita fumus nebulam & rubiginem remouebit.

XIV. Lvpinvm terito, & cum fracibus [a] miſceto, eoque imam vineam [b] circumlinito: vel bitumen cum oleo coquito [c], eo quoque imas vites tangito, formicae [d] non excedent.

XV. Vites, quae ſecundum aedificia ſunt, a ſoricibus aut muribus infeſtantur. id ne fiat plenam lunam obſeruabimus, cum erit in ſigno Leonis, vel Scorpionis, vel Sagittarii, vel Tauri, & noctu ad lunam putabimus. Genus eſt animalis, volucra appellatur [a], id fere praerodit teneros [b] adhuc pampinos, & vuas: quod ne fiat, falces, quibus vineam putaueris, peracta putatione, ſanguine vrſino linito: vel ſi pellem fibri habueris, in ipſa putatione, quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito [c], atque ita putare incipito. Quoniam de vineis abunde diximus, de arbuſtis praecipiamus.

XVI. Vitem maxime opulus [a] alit, deinde vlmus, deinde fraxinus. Opulus [b], quoniam frondem non [c] idoneam habet, a plerisque improbatur. Vlmus autem quam Atiniam [d] vocant ruſtici, generoſiſſima eſt, & laetiſſima, multamque frondem habet: eaque maxime ſerenda eſt locis pinguibus, vel etiam mediocribus: ſed ſi aſpera & ſiticuloſa loca, arboribus obſerenda erunt, neque opulus [e] neque vlmus tam idoneae ſunt quam orni [f]: eae [g] ſilueſtres [h] fraxini ſunt, paulo latioribus tamen foliis quam caeterae fraxini, nec deteriorem frondem, quam vlmi praeſtant. Caprae quidem, & oues [i] li-
2 bentius etiam hanc frondem appetunt. Igitur qui arbuſtum conſtituere volent, ante an-

num

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XIII.] a) *vineam P. I.* [C. XIV.] a) *fragibus P. L.* b) *lineam circumlinito I. B. R. vineam circ. P. L. linea vitem circ.* al. c) *cocuito P.* d) *formicam P.* [C. XV] a) *appellantur P. appellatum Lipſ.* b) *teneras P. Lipſ.* c) *detergeto I. B. R.* [C. XVI.] a) *populus L. I. B. R.* b) *Populus frondem I. B. R. populus cum fr. Lipſ.* c) *non* deeſt *P.* d) ſic ante *Steph.* omnes, *atineam* al. e) *populus I. B. R.* f) *ormae P. orneae aut L.* g) *& I. B. R. ãt P.* h) *ſilueſtre P.* i) *vel* inſ. *Lipſ. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

14 ANTE MERIDIEM) Geop. 3, 10.

14 IMAM VINEAM CIRCVMLIN.) Aperta &, niſi fallor, vera etiam eſt, quam exhibemus, lectio MSStorum. *Lineam* peperit, credo, ſcriptura antiqua & vitioſa, ſed ſolennis *binea* pro *vinea.* Caeterum *vineam* pro viti dici, Index noſter ſatis declarat: adſcripſerat aliquis *vitem* gloſſam *vineae*, illa deinde cum reliquis coaluit.

14 FORMICAE NON EXCEDENT) Videtur legendum *non exedent.* VRSIN. Vrſini ſcriptura poſtponenda; non omnino autem negligenda haec: *formicae non aſcendent*, vt & titulus indicat, *ne formica vitem aſcendat.* PONTED. Quid ſi ſcripſit Columella: *non eſcendent?* Inde ratio corruptionis apparet. De verbo *eſcendo* tum ad Fabri theſaurum dictum eſt, tum ad Varr. 3, 16, 27.

16, 1 VITEM MAXIME) Col. 5, 6 & Lipſ. habent *populus*, quod rectius. Horatius Epod. 2, 9 *Ergo aut adulta vitium propagine Altas maritat populos.* SCHOETTG. Add. Varr. 1, 8, 3.

16, 1 FRONDEM NON IDONEAM) Cui frons idonea non ſit, non apponitur; vel, ſi adiectum fuit, deſideratur; id autem eſt *τὸ pecori: Opulus quoniam frondem non idoneam pecori habet* &c. Nam eadem repetit l. 5 c. 5 *Opulus quia raram neque idoneam frondem pecori praebet, a plerisque repudiata eſt.* PONTED.

16, 2 QVI ARBVSTVM CONSTIT.) Vid. Pall. Febr. 10, 4.

16, 3

num quam deponant arbores, ſcrobes faciant [l] quatuor pedum [m] quoquouerſus. deinde circa Calen. Mart. in eandem ſcrobem vlmum, & opulum [n], vel fraxinum deponant, vt ſi vlmus defecerit, opulus [o] vel fraxinus locum obtineant [p]. ſi autem vtraque vixerint, altera [q] eximatur, & alio loco deponatur [r]. Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim & ipſae arbores, & appoſitae vites melius conualeſcent, fructumque meliorem dabunt. ſegetes etiam, quae in eo erunt, minus vmbra laborabunt. Arborem, quam depoſueris, ſaepius circumfodito, quo celerius adoleſcat [s]: & citra [t] 3
triennium [tt] ferro ne tetigeris. Completis ſex & triginta menſibus, ad recipiendam vitem formabis [u], & [x] ſuperuacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, alternisque annis,* ſexto anno, ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde [y] ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in [z] dupondium [a] & ſemiſſem latum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempeſtatibus verberari. tum demum circa Cal. Martias 4
vitem, de ſeminario, ne [b] minorem quidem decem pedum [c] ſternito, & adminiculato, arborique iungito [d]: eam proximo anno ne putaueris: tertio vero ad vnam [e] virgam redigito, paucasque gemmas relinquito, ne antequam inualuerit, in altitudinem repat: deinde vbi [f] amplum incrementum habuerit [g], per omnia arboris tabulata diſponito eius [h] materias, ita tamen ne vitem oneres, ſed certa & robuſtiſſima flagella ſubmittas. Arbuſtiuam [i] vitem quam putare, tam alligare [l] diligenter oportet. nam in eo [m] fructus maxime vis [n] conſiſtit, diutiusque perennat [o], quae firmis toris [p] & idoneis locis religata eſt. itaque omnibus annis conuenit [q] ſubſequi putationem, ita vt tori renouentur, & vitis per idoneos ramos diſponatur.

XVII.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *faciat P.* m) *quaeque annum. Deinde L. I. B. R.* n) *populum L. P.* o) *populus L. P.* vt hic ſemper. p) *optineant P. optineat I. B. R.* q) *eximia* inſ. *L. I. B. R.* r) *diſponatur P. L.* s) *adoleſcant I. B. R.* t) *citra* deeſt *L. I. B. R.* tt) *terrenum L.* u) *formarios P. formatos I. B. R.* x) *&* deeſt *I. B. R.* y) *Dein P.* z) *inter I. B. R.* a) *dupundium P. dipondium ſemiſſem I. B. R.* b) *demimus decem I. B. R. ne minus decem L.* c) *pedum. Sternito I. B. R.* d) *iniungito I. B. R. arboris iungeo L.* e) *im m I. B. R.* f) *vbi* deeſt *P. quom I. B. R.* g) *haberet P.* h) *eius* deeſt *I. B. R.* i) *Arbuſtiua P.* l) *allisgera P. putaret, amallis gera Lipſ.* m) *eo P. L. ea* al. n) *ius P.* o) *perannat P. peremnat L.* p) *ſtoris P. L.* q) *renouenit L.*

NOTAE VARIORVM.

16, 3 ALTERNISQVE ANNIS *, SEXTO) Deficiunt inter primum & alterum membrum nonnulla, & fortaſſe haec: *quidquid frondis enatum fuerit, aut ferro amputare, aut aſtringere oportet, ne aemula vmbra viti noceat.* Haec quidem l. 5 c. 6 leguntur: *Et quidquid frondis enatum fuerit, alternis annis aut ferro amputare, aut aſtringere, ne aemula vmbra viti noceat.* PONTED.

16, 3 MINIME) *Minimum* debebat: ſed ſaepe confunduntur. Vid. Ind.

16, 4 NAM IN EO) Mallem: *nam in eo* (pro *ea*) nimirum in recte vinciendo; vt ex his, quae ſubnectuntur, manifeſtum: *diutiusque perennat, quae firmis toris & idoneis locis religata eſt.* PONTED.

16, 4 FIRMIS TORIS) Gorallus toros explicat nodos, ad illud Pedonis Albinouani 2, 79 vbi de Hercule: *Claua toroſa tibi pariter cum pelle iacebat.* Ego mallem *toros* dicere firmos ramos vitium, ſicuti *toros* vocamus totos hominum lacertos ſiue brachia. SCHOETTG. At tu vide, Lector, Indicem.

16, 4 SVBSEQVI PVTATIONEM) Lego *amputationem*, nempe vinculorum. Idem libr. 5 cap. 6 *maxime autem prodeſt vitibus, omnibus annis reſolui, nam & commodius enodantur, & refrigerantur, cum alio loco alligatae ſunt, minusque laeduntur, ac melius conualeſcunt.* Reſolui autem vites niſi amputatis vinculis, nequeunt. PONTED. Ego putabam hoc ſibi velle Columellam, *conuenit ſubſequi* aliquem *putationem*, h. e. poſt putationem venire aliquem, qui renouet &c.

17 Vid.

XVII. Olea maxime collibus ſiccis & argilloſis gaudet: at humidis campis & pinguibus laetas [a] frondes ſine fructu affert. melius autem truncis quam plantis oliuetum conſtituitur. Magoni autem [b] placet ſiccis locis oliuam, aut [c] mox [d] poſt aequinoctium ſeri, aut [e] ante brumam. Noſtrae aetatis agricolae fere vernum tempus circa Ca-
2 lend. Maias [f] ſeruant. Oportet autem ſcrobem oleae quoquouerſus pedes quaternos patere, in imum ſcrobem lapidem glareamque abiicere, deinde ſuper terram quatuor digitorum iniicere, tum arbuſculam deponere ita rectam [g], vt quod a [h] ſcrobe extiterit, in medium ſit. arbuſculam autem a tempeſtatibus tueri diligenter oportet [l] adminiculando,
3 & terrae, quae in [m] ſcrobe reponitur, ſtercora [n] immiſcendo [o]. Oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi habeat: nam quae in proceritatem extenduntur, euanidae † fiunt, parumque fructus ferunt. Optima eſt olea [p] Liciniana, pauſia [q] ſecunda oleo, eſcae orchis [r]. ſunt & regiae, & radii, quae [s] neque ſpecie neque [t] oleo [u] ſunt tam gratae, quam quas ſupra diximus. Si oleam poſueris eo loco, vnde quercus effoſſa eſt, morietur [x], ideo quod vermes quidam [y] ſunt, qui in radice quercus naſcuntur [z] & [a] educantur, iique maxime ſemina oleae conſumunt. Si in olea vnus ramus aliquanto caeteris laetior eſt, niſi eum recideris, arbor tota fiet retorrida.
4 Omnes [b] arbuſculas prius quam transferantur [c], rubrica notare conuenit, vt cum ſerentur, easdem caeli partes aſpiciant, quas etiam in ſeminario conſpexerant: alioquin frigore vel calore laborabunt ab iis partibus quas praeter conſuetudinem ſub alio [d] tractu expoſitas habuerint.

XVIII. Priusqvam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles circummunito maceria, aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne [a] homini quidem [b] tranſi-

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XVII] a) *latam frondem P. laetam ſpem Lipſ.* b) *autem* om. *Lipſ. I. B. R.* c) *ăt. P. non ante aequin. ſeri ante bru. Lipſ.* d) *non I. B. R.* e) *aut* omitt. *P.* f) *maii I. B. R.* g) *ſectam Lipſ. I. B. R.* h) *a* deeſt *I. B. R.* l) *oportet* om. *L. I. B. R.* m) *in* deeſt *I. B. R.* n) *ſtercori P. terram—q. i. ſ. r. ſtercori immiſcere Lipſ.* o) *immiſcere I. B. R.* †) *euaneſiunt L.* p) *oleo P.* q) *poſita P. L.* r) *orcita P. L. orchas Ienſ.* s) *non ſine L. I. B. R.* t) *neque* repet. *I. B. R.* u) *ſubitam P. L.* x) *emorietur I. B. R.* y) *qui ſunt educati in I. B. R. qui ſunt educantur in P. qui ſunt ac ducuntur L.* z) *naſcunt eique P. L.* a) *& educantur* deeſt *L. I. B. R.* b) *Omnis arbuſculus P.* c) *transferat P. L.* d) *alio oppoſitas I. B. R. alio apoſitas L.* [C. XVIII.] a) *nec P.* b) *quidem* deeſt *L. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

17 Vid. C. 5, 8 & 9.

17, 1 Circa cal. maias) Veteres libri: *circa Cal. Maii.* Lego *circa Cal Martias:* nam menſe Martio vel Februario extremo ponendae ſunt oleae. Palladius libr. 3. Tit. 18: *Hoc menſe* (Februario) *locis temperatis inſtituemus oliueta.* Idem ipſe Columella hoc non obſcure libr. 5. cap. 9 ſignificauit, cum diceret: *Plantae autem in olineto diſponuntur optime ſiccis, minimeque vliginoſis agris per autumnum; laetis & humidis verno tempore, paulo ante quam germinent.* At menſe Maio non modo germina, ſed & flores emittunt oleae. Ponted.

17, 2 In medivm sit) Forte legendum *id medium ſit.*

17, 2 Immiscendo) Aut *immiſcenda* legendum videtur, aut cum veteribus libris *immiſcere.*

17, 3 Pavsia secvnda) Nimirum ſecundum bonitatis locum non vni generi ſimpliciter tribuit: ſed ſi oleo ſtudeas, pauſia ponenda; orchis, ſi eſcae.

17, 3 Si in olea vnvs) An de ſua & ſuae Palladis arbore documentum ceperunt antiqui Attici, vt & ipſi non paterentur vnius alicuius vel virtutem vel opes eminere altius; ſed teſtarum ſuffragio vnum illum caeteris florentiorem amolirentur? Verum ne vagemur extra oleas.

18 Hinc fere ad verbum relata ſunt omnia in repetitam praelectionem. Vide ſis, quae adnotamus ad C. 5, 10, 1.

18 Non solvm pecori) Altera negatione omiſſa pro *non ſolum non*, de qua ratione ſatis ad Fabrum diſputatum eſt.

18 Nam

tranſitus ſit, niſi per oſtium [c], dum adoleſcant [d] ſemina. nam [e] ſi [f] prius cacumina manu perfracta [g], aut a pecore praeroſa fuerint, quam [h] adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſponere vtilius [i], maxime ne imbecillae [l] a [m] valentioribus premantur, quae [n] nec viribus, nec magnitudine ſunt pares, neque pariter creſcunt. terra quae vitibus apta eſt, eadem quoque vtilis eſt arboribus.

XIX. Ante annum quam pomaria [a] diſponere voles, ſcrobes fodito. ita ſo-
3 le pluuiaque macerabuntur, & quod poſueris cito comprehendet. Sed ſi quo anno ſcro-
bes feceris, etiam ſemina ponere voles, minimum ante duos menſes fodito ſcrobes, poſt-
ea ſtramentis eos completo [b], & incendito. Quo latiores patentioresque [c] ſcrobes fece-
4 ris, eo [d] laetiores erunt vberioresque [e] fructus. Scrobs clibano ſimilis eſſe [f] debet, imus 2
quam ſummus [g] patentior [h], vt laxius [hh] radices euagentur [i], ac minus frigoris hieme [l],
minusque aeſtate vaporis per anguſtum os terrae [m] admittant: tum etiam cliuoſis locis
terra, quae [mm] in eum congeſta eſt, pluuiis non abluitur [n]. Arbores raris [o] interuallis 3
5 ſerito [p], vt cum creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extendant. nam ſi ſpiſſe poſue-
ris, neque infra [q] quicquam [r] ſerere poteris [s], nec ſic [t] ipſae fructuoſae erunt, niſi eas [u]
interraſeris. Itaque placet inter ordines [x] quadragenos pedes, minimumque tricenos, re-
linqui [verſuris [y].]

XX.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *odium P. L. hoſtium I. B. R.* d) *aduleſcant I. B. R.* e) *nam* om. *L. I. B. R.* f) *ſaepius ſi I. B. R. ſi ſaepius P. L.* g) *prefracta P.* h) *quam adoleſcant* om. *L. I. B. R.* i) *vtilis I. B. R.* l) *imbecilla valentiora P. L.* m) *a* om. *I. B. R.* n) *qua P.* [C. XIX.] a) *poma I. B. R.* b) *impleto I. B. R.* c) *patientioresque P. L. potentioresq. I. I. H. G.* d) *hoc I. B. R.* e) *ſuperioresque P. L.* f) *eſt: imus I. B. R. ſimilis & imus L.* g) *ſumus B. R.* h) *patientior P.* hh) *latius L.* i) *vagentur I. B. R.* l) *hieme* om. *P.* m) *teneant. Tum I. B. R. tentarit. Tum P. L.* mm) *cum cong. L.* n) *abluatur P.* o) *pares L. I. B. R. paribus* al. p) *ſepito I. B. R.* q) *terra I. B. R.* r) *quid P.* s) *potueris I. B. R.* t) *ſi I. B. R.* u) *eas* abeſt *I. B. R.* x) *ordinem I. B. R.* y) *volſeris P. volſetis L.*

NOTAE VARIORVM.

18 NAM SI PRIVS — PERFRACTA) Supra 5, 9 dixit: *Quoniam ſaepius cacumina hominis manu tractata;* vt fortaſſe hic *pertractata* legendum ſit. VRSIN.

19, 1 PATENTIORESQVE) Ita omnino legendum, non *potentiores*. VRSIN.

19, 3 PARIBVS INTERVALLIS) Scribendum *raris*. nam *paribus* eſt mendum librarii. vid. 5, 9. VRSIN. Vitioſa lectio *paribus* pro *raris*, vt patet ex iis, quae ſequuntur: *vt, cum creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extendant;* niſi enim rarae ponantur, licet paribus interuallis ordinatae ad extendendos ramos arboribus, non relinquitur ſpatium. Haec porro emendaui ex 5, 10 in quo eadem: *Arbores raris interuallis ſerito* &c. PONTED. Res mihi videbatur ita certa, vt nihil dubitauerim viris doctiſſimis obſequi. Ex *raris interuallis ſerito* factum eſt repetita literarum *r* & *p* confuſione primo *paris interu. ſepito*, deinde, ne eſſet ſoloeciſmus *pares interuallis* ſc. arbores, denique *paribus interuallis ſerito.*

19, 3 NISI EAS INTERRASERIS) Videtur legendum *interuulſeris*, vti eſt 5, 10 ſupra. VRSIN. Loco huic lexica vt verbum *interrado* pro *interuello* conſtituant, innituntur; Columellae vero editores Philippum Beroaldum auctorem habent, qui primus ad iſtam ſignificationem *interrado* detorſit, primusque Columellae libris inſeruit, quin etiam Plinium eadem ratione libr. 12 cap. 19 locutum cum diceret: *interradi gaudent oliuae*, indicauit, quod nos minime negamus. Sed aliud eſt *interradere oliuas*, hoc eſt, muſcum lichenemque de cortice diſtringere, &, ſi quid in materia vel ſiccum vel carioſum reperitur, ſcalpro eximere: aliud ipſas ab radice interuellere cum ſpiſſius quam par eſt, ſatae ſunt, vt ſpatium ad explicandos ramos quae relinquuntur, habeant. Ideoque *interradi gaudent* quidem *oliuae*, interuelli nullo modo. *Interraſeris* itaque reiicerem, & ſupplerem *interuulſeris*, vt libr. 5 cap. 10 legitur, cum in vetuſtis editionibus ſit excuſum *interuaſeris*, & in hoc libro *inter uaſeris.* PONTED. Nolui tamen mutare quidquam. Potuit, quod ad 5, 10, 1 obſeruauimus, ipſe Columella vocem vnam alteramue immutaſſe.

19, 3 RELINQVI [VERSVRIS]) Vox *verſuris* otioſa eſt. VRSIN. Aperuiſſe videntur MSSti fontem corruptionis in hoc loco. Adſcri-

XX. Semina lege †, ne minus craſſa, quam manubrium eſt bidentis, re- 6
cta, leuia [a], procera, ſine vlceribus, integro libro. ea bene & celeriter comprehendunt. Semina ſi ex arboribus ſumes, de iis potiſſimum ſumito, quae omnibus annis bonos & vberes ferunt fructus. Obſeruabis autem ab humeris, qui ſunt contra ſolem orientem, vt eosdem † decerpas [b]. Si cum radice plantam [c] poſueris, incrementum eius fu-
2 turum [d], quod & caeteris, quas ſeueris, arboribus. Arbos inſita fructuoſior eſt, quam 7
quae inſita non eſt, id eſt, quam quae cum [e] ramis aut plantis ponitur. Priusquam arbuſculas transferas, rubrica vel alia [f] qualibet re ſignato, vt iisdem ventis, quibus [g] ante ſteterunt [h], conſtituas eas: curamque adhibeto, vt ab ſuperiore, & ſicciore, & exiliore in planiorem, humidiorem [i], pinguiorem agrum transferas. Semina trifurca maxime ponito: ea extent ſupra terram tribus pedibus. In eodem ſcrobe, ſi [l] duas aut tres arbuſculas ponere voles, curato ne inter ſe contingant. nam ita [m] vermibus interimun-
3 tur [n]. Cum ſemina depones, dextra ac [o] ſiniſtra ſingulis [p] vsque in imum ſcrobem faſci- 8
culos ſarmentorum brachii humani craſſitudine deponito, ita vt ſupra terram paululum extent, per quos aeſtate paruo labore aquam radicibus ſubminiſtres. Arbores aut radicata [q] ſemina autumno ſerito circa Id. Octobris. Taleas [r] & ramos vere, ante quam 9
germinare arbores incipiant [s], deponito. Sed ne [t] tinea moleſta ſit ſeminibus ficulneis, in imum ſcrobem taleam lentiſci, ita vt cacumen eius deorſum ſpectet, obruito.

XXI. Ficvm frigoribus ne ſerito: loca aprica, calculoſa, glareoſa [a], interdum & ſaxoſa [b] amat. eiusmodi agro [c] cito conualeſcit, ſi ſcrobes amplos & idoneos fe-
ceris. Ficorum genera etiam ſi ſapore & habitu differunt, tamen vno modo, ſed [cc] diſpa- 10
ri differentia agri [d], ſeruntur. locis frigidis, & autumni temporibus aquoſis, praecoques ſerito, vt ante pluuiam fructum deligas [e]: locis calidis hibernas ſerotinas ſerito. At [f] ſi voles

VARIETAS LECTIONIS.

[C. XX.] †) *legere minus L.* a) *lenia I. B. R.* †) *eadem* coni. *Vrſin.* b) *decertaſſet P. L.* c) *planta P.* d) *furit, quae caeteris ſenties. Arbus P. fuerit quod caeteris ſenties. Arbos I. B. R. fuerit quae c. ſ. a. L.* e) *cum* deeſt *L. I. B. R.* f) *aliqua vel a qualibet P.* g) *quibus* deeſt *P.* h) *vnde ſteterunt L. ſterunt, conſtitue P.* i) *vmidiorem P.* l) *ſi* omitt. *P. L.* m) *vt I. B. R.* n) *interimunt P.* o) *ac* deeſt *I. B. R.* p) *ſi nis quouſque P. ſi vis quousque I. B. R.* q) *ſemina radicibus L. I. B. R.* r) *Tala P.* s) *incipiunt I. B. R.* t) *nec q̄ in ea L.* [C. XXI.] a) *galeroſum P.* b) *ſaxeta P. L.* c) *agra P. agricito L.* cc) *ſed dis---ro differentia agri pari loco ſeruetur L.* d) *pari loco* inſ. *I. B. R.* e) *diligas R.* f) *Ad P.*

NOTAE VARIORVM.

ſcripſerat aliquis ex repetita praelectione pro *interraſeris volſeris* in margine ex aduerſum. Hoc loco non ſuo imperite aliquis inculcauit. Alius importunam vocem emendando tolerabiliorem reddere voluit.

20, 1 Ab hvmeris) Vid. leg. *ab iis ramis.* Vrsin. Quin *humeri* quid eſſent in arbore, vidimus ad 3, 1 huius libri.

20, 1 Si cvm radice) Locus obſcurus, cui neque ex repetita praelectione auxilium peti poteſt. Si ſanus eſt, illam, puto, habet ſententiam. Incrementum quidem aequale habebunt plantae cum radicibus depoſitae, ſed fructuoſiores inſitae eiusdem incrementi.

21, 1 Eivsmodi agro) An *eiusmodi arbos*, vt 5, 10 habemus? Ponted.

21, 1 Tamen vno modo) At 5, 10 *vno modo ſed pro differentia agri ſeruntur.* Veteres excuſi libri vitioſi item: *ſed diſpari differentia agri pari loco ſeruntur.* Quaenam diſpar differentia, cum quod diſpar etiam differat? Fortaſſe vetus lectio ſic reſtitui poteſt, & in vtroque libro ſcribi: *ſed pro differentia agri diſpari loco ſeruntur.* Hoc ex his quae proxima, apparet. Seruntur quidem fici vno modo, ſed pro differentia agri diſpari loco, in locis nimirum frigidis, & per autumnum aquoſis ponuntur praecoques; in calidis hibernae. Ponted.

21, 1 Locis calidis hibernas serotinas) Delendum eſt *τὸ ſerotinas;* quod enim hibernum, ſatis ſerum. Ponted.

22, 1

voles ficum quamuis non natura ſeram facere, cum groſſuli minuti erunt, fructum decutito: iterum alterum edet fructum, & [g] in hiemem [h] ſeram [i] differet maturitatem. Nonnunquam etiam, cum frondere coeperint arbores, cacumina fici acutiſſimo ferramento ſumma amputare prodeſt. ſic firmiores arbores & feraciores fiunt. Semper prode- 2
rit, ſimul ac folia agere coeperit ficus [l], rubricam [m] amurca [n] diluere, & cum ſterco-
11 re humano ad radicem infundere: ea res efficit vberiorem fructum, & farctum [o] fici ſpecioſius & plenius.

XXII. Nvcem Graecam ſerito Arcturi ſigno, vel circa Calend. Febr. quae
12 prima [a] gemmaſcit. Agrum calidum, durum & [d] ſiccum deſiderat. nam in locis diuerſis natura [e] eiusmodi ſi poſueris nucem, protinus putreſcet. Ante quam nucem deponas, in aqua mulſa, nec [f] nimis dulci macerato, ita iucundioris ſaporis fructum, cum
13 adoleuerit, praebebit, & interim melius atque celerius naſcetur. Ternas nuces in tri- 2
gonum ſtatuito, parsque acutior inferior ſit, quia inde radices mittit, nuxque [g] a nuce minime palmo [h] abſit, & anceps ad Fauonium ſpectet. Omnis nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtilo prorepit. cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coërci-
14 ta † recuruatur, & extenſa in modum ramorum alias radices emittit. Nucem Graecam, 3
& Auellanam [i] Tarentinam hoc modo facere poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nucem [l] ſerere, terram minutam in modum ſemipedis ponito, ibique ſemen ferulae repangito [m]. cum ferula fuerit enata, eam findito, & in medullam eius ſine putamine nucem Graecam vel Auellanam [n] abſcondito, & ita adobruito. hoc ante Cal. Mart. facito, vel etiam inter Nonas & Idus Martias. Hoc eodem tempore iuglandem, & pineam, & caſtaneam ſerere oportet.

15 XXIII. Malvm Punicum vere vsque in Cal. Apriles recte ſeritur. Quod ſi acidum aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur. Stercore ſuillo & humano, & lotio humano veteri radices rigato. ea res & fertilem arborem reddet, & primitiuos † annos fructum vinoſum, poſtea [a] vero etiam dulcem & apyrenum [b] facit. Nos exiguum admodum laſer [c] cyrenaicum vino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma

VARIETAS LECTIONIS.

g) & omitt. *I. B. R.* h) *hieme I. B. R.* i) *ſerum differat P.* l) *ficus* om. *I. B. R.* m) *rubrica I. B. R.* n) *amulga P.* o) *ructum.* [C. XXII.] a) *quae prunacem neſcit I. B. R. qui primacem maſcit P. qui primacem inaſcit L. quae pruinam neſcit* rel. d) & om. *I. B. R.* e) *eiusmodi natura I. B. R. natura, eiusmodi Iuntt.* f) *ne P.* g) *nuncque I. B. R.* h) *palmae abſint I. B. R. palmae abſit P. L.* †) *cortice Lipſ.* i) *abellanam tarentinas P.* l) *nuces I. B. R.* m) *facito Lipſ. I. B. R.* n) *abellanam P.* [C XXIII.] †) *primitiuus annus L.* a) *poſt I. B. R.* b) *apyrinum P. L. B. R.* c) *lac I. B. R. lacyrenaicum P. L.*

NOTAE VARIORVM.

22, 1 QVAE PRIMA GEMMASCIT) Ex loco ſimili ſupra 5, 10 legendum: *quae prima gemmaſcit*, vel *gemmas agit.* VRSIN. Vide, quae notamus ad 5, 10, 12.

23, 1 PRIMITIVOS ANNOS) *primis quinque annis* ex repetita praelectione legi vult VRSIN.

23, 1 EXIGVVM ADMODVM LASER) Boſchius ad Petro. c. 35 extr. legi vult *exiguum ad modum laſer:* veritus, credo, ne *exiguum* parum accurate ad laſer referatur, cum potius dicendum ſit *exiguum laſeris.* Sed *puluis exiguus* apud Horat. 2 Od. 28 pr. & *paruum lac* Sedulii in noto hymno non ita inſolentia ſunt, vt non & Columella dicere ita potuerit. Quod autem *emendabit* hic malebat poſt magnum Goeſium idem Boſchius; minus etiam probare poſſum, cum ennarret Columella, quid ſibi ſucceſſerit. Caeterum de laſeris ſiue ſilphii Cyrenaici vſu in medicina arborum tum Palladius docet Mart. 10, 3 tum Geop. 4, 7 quidquid autem ſcitur

2 ma obleuimus, ea res emendauit [d] acorem malorum. Mala Punica ne rumpantur in 16
arbore, remedio [e] ſunt lapides tres, ſi, cum ſeres arborem, ad radicem ipſam colloca-
ueris. at ſi iam arborem ſatam habueris, ſcillam ſecundum radices [f] arboris ſerito. Alio
modo, cum [g] iam matura mala fuerint, ante quam rumpantur, petiolos, quibus pendent,
intorqueto. eo modo ſeruabuntur etiam anno toto.

XXIV. Piros autumno ante brumam ſerito, ita vt minime dies quinque & 17
viginti ad brumam ſuperſint. quae vt ſint feraces, cum iam adoleuerint, alte ablaqueato,
& iuxta ipſam radicem truncum findito, & [a] in fiſſuram [b] cuneum pineum tedae adiici-
to [c], & ibi relinquito: deinde obruta ablaqueatione [d] cinerem ſupra terram ſpargito.

XXV. Mala aeſtiua, cydonea [a], ſorba, pruna, poſt mediam hiemem vs- 19
que in Idus Febr. ſerito. Morum [b] ab Idibus Febr. vsque in aequinoctium vernum [c] re-
cte ſeres. Siliquam Graecam, quam quidam κεράτιον [d] vocant, deinde [e] Perſicum ante 20
brumam per autumnum ſerito. Amygdala, ſi parum feracia erunt, per foratam arbo-
2 rem lapidem adigito: ita librum arboris inoleſcere ſinito. Omnium autem generum ra- 21
mos circa Calen. Mart. in hortis, vbi & ſubacta & ſtercorata terra eſt, per puluinos area-
rum diſponere conuenit: deinde cum creuerint [f], danda eſt opera, vt dum teneros ra-
mulos habent, veluti pampinentur, & ad vnum ſtilum [ff] primo anno ſemina redigan-
tur: & cum autumnus inceſſerit, ante quam frigus cacumina adurat, omnia folia decer-
pere expediet, & ita craſſis arundinibus, quae ab vna [g] parte nodos integros habent, quaſi
pileolos [h] induere, atque ita a frigore & gelicidiis teneras adhuc virgas tueri. Poſt [i] 22
quartum & vigeſimum deinde menſem, ſiue transferre & diſponere in ordinem voles, ſeu
inſerere, ſatis tuto vtrumque facies.

XXVI. Omnis ſurculus omni [a] arbori inſeri poteſt, ſi non eſt ei [b] cui inſe- XI, 1
ritur, diſſimilis cortice: ſi vero fructum etiam eodem tempore fert, ſine vllo ſcrupulo
optime

VARIETAS LECTIONIS.

d) *emendabit I. B. R. ſemen dabit Lipſ.* e) *remedium placuit I. B. R. remedio placuit P.* f) *radicem P.* g) *& cum P. & I. B. R.* [C. XXIV.] a) *&* abeſt *P.* b) *fixura I. B. R. Iuſſuram L.* c) *adiigito B. R.* d) *oblaqueatione P.* [C. XXV.] a) *cytonea P.* b) *Mabrum P. L. f. ex* Maurum. c) *vernale I. B. R.* d) *ceratium P. cerutiū L.* e) *dein P.* f) *tenuerint P. L.* ff) *ſtimulum L.* g) *ima I. B. R.* h) *pilleolos P. L.* i) *poteſt L.* [C. XXVI.] a) *omni arbori* deeſt *L. I. B. R.* b) *arbori* inſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tur de laſere, Spanhemius de vſu & praeſt. num. diſſ. 6 §. 1.

24 ADIICITO) Videndum an rectius ſit *cuneum pineae tedae adigito.* VRSIN. Vix dubito, quin *adigito* rectius ſit, & ita mox ipſe loquitur 25, 1. Poteſt tamen fieri, vt variauerit orationem ipſe noſter Moderatus. Verbo *adiicere*, pro iniicere, imponere, vſos eſſe noſtros, Index docet.

24 OBRVTA ABLAQVEATIONE) Ablaqueatio eſt opus quo vites arboresue per autumnum circumfodiuntur, ideoque ineptiſſime dicitur *obruta ablaqueatione.* Vitioſa itaque vox *obruta* ſed vitioſa etiam vt opinor, illa *abſumpta*, quae l. 5 c. 10 ad eandem rem ſignificandam adhibetur; *Deinde abſumpta ablaqueatione, cinerem ſupra terram iniicito.* Legerem potius in vtroque loco *abſoluta.* PONTED. Ego *obrui ablaqueationem* intelligebam, cum iam lacuſculi & foſſae ablaqueationum, quae pluuias conceperant, terra implentur.

25, 1 MALA AESTIVA) Ita diſtinguito: *Mala aeſtiua, Cydonea, ſorba, pruna.* Nam Cydoneum nequaquam eſt malum aeſtiuum. PONTED.

26, 1 OMNIS SVRCVLVS) Hypomelides non poſſe inſeri Palladius auctor eſt 13, 4 Item Cydonia de inſit. v. 19.

26, 1 ETIAM EODEM) An rectius: *etiam ſimilem, & eodem tempore &c.* Plurimae enim

optime inſeritur. Tria autem genera inſitionum antiqui tradiderunt: vnum, quod reſecta & fiſſa [c] arbore recipit inſertos ſurculos: alterum, quod reſecta inter librum & materiam [d] admittit ſemina: quae vtraque genera verni temporis ſunt: tertium [e], quod [f] ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit, quam vocant agrico-
2 lae emplaſtrationem. hoc genus aeſtatis eſt. Quarum inſitionum rationem cum tradide- 2
rimus, a nobis quoque repertam aliam [g] docebimus. Omnes arbores ſimulatque gemmas agere coeperint, luna creſcente inſerito, oliuam autem circa aequinoctium vernum
3 vsque in Idus Aprilis. Ex qua arbore inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumturus es, videto vt ſit tenera & ferax, nodisque crebris: & cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis [h] qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito: craſſitudine minimi digiti: ſurculi ſint biſulci. Arborem, quam inſerere voles, ſerra di- 3
ligenter exſecato ea parte, quae maxime nitida & ſine cicatrice eſt, dabisque operam,
4 ne librum laedas. Cum deinde truncum [i] recideris, acuto ferramento plagam leuato: deinde [l] cuneum ferreum vel oſſeum inter corticem & materiem, ne minus digitos tres, ſed leniter [m] demittito, ne laedas aut rumpas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere 4
voles, falce acuta ab vna [n] parte eradito tam alte quam cuneum demiſiſti, ſed ita ne me-
5 dullam, neue alterius partis corticem laedas: vbi ſurculos paratos habueris, cuneum vellito, ſtatimque ſurculos demittito in ea foramina, quae cuneo adacto inter corticem & materiem facta ſunt. Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos demittito ita, vt ſex digitis de arbore extent. in vna [o] autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum inter eos ſit ſpatium. Pro arboris magnitudine, & corticis boni-
6 tate haec facito. Cum omnes ſurculos, quos arbor patietur, demiſeris, libro vlmi, vel 5
vimine arborem aſtringito: poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito totam plagam, & ſpatium quod eſt inter ſurculos vsque eo, vt duobus digitis inſita extent: ſupra lutum
7 muſcum imponito, & ita alligato, ne pluuia dilabatur. Si puſillam arborem inſerere 6
voles, iuxta terram abſcindito, ita vt ſeſquipedem a terra extet. cum deinde abſcideris [p], plagam

VARIETAS LECTIONIS.

c) *fixa I. B. R.* d) *materiem I. B. R. I. I. G.* e) *enim* inſer. *I. B. R.* f) *quom I. B. R. cum P. L.* g) *aliam* omitt. *L. I. B. R.* h) *anniarculis P. annicretulis L.* i) *truncam reddideris P.* l) *dein P.* m) *lente L. I. B. R.* n) *ima I. B. R.* o) *ima I. B. R.* p) *abſcinderis B. R.*

NOTAE VARIORVM.

enim ſunt ſtirpes, quae eodem tempore fructum ad maturitatem perducunt, non tamen ſimilem. Haec vero rectiſſime traduntur 5, 11 *ſi vero etiam ſimilem fructum, & eodem tempore affert.* PONTED. *Fructum ſimilem* etiam hic commemorat 27, 1.

26, 1 QVOD RESECTA ET FISSA ARBORE) Pronum erat legere, *quo reſecta — arbor* &c. quod voluit etiam VRSINVS, vt conueniret cum editione altera, & cum MSS., qui deinde legunt *cum ipſas gemmas in partem ſui delibratam recipit*; vbi illud *ſui* indicat, ſubiectum orationis eſſe *arborem.* Sed cum nihil noui ſit, excidere accurate etiam ſcribentibus quaedam, quae ipſi deinde emendent, ſecutus obſeruationem ad 5, 10, 1 propoſitam nihil hic mutare volui.

26, 1 DELIBRATAM) Ita omnino legendum, non *deliberatam.* Nam ſic habetur infra bis hoc ipſo capite: *delibratoque diligenter* &c. *& materiem delibrato* &c. VRSIN. Neſcio, vbi *deliberatam* legerit Vrſinus, noſtri quidem non variant. Vid. c. 27, 3.

26, 2 SVRCVLI SINT BISVLCI) Vid. leg. *bifurci*, vel *trifurci.* Pall. Feb. 17 *craſſitudine digiti minoris, bifurci, vel trifurci.* VRSIN. Nihil mutandum. *Biſulcus*, *triſulcus*, de vngulis, lignis, fulminibus &c. nota ſunt.

26, 5 PLVVIA DILABATVR. SI) Inter haec duo membra periodus interponenda videtur, quae 5, 6, vt indicaui, reperitur: *ne pluuia dilabatur. Quosdam tamen magis delectat in trunco arboris locum ſeminibus ſerra facere, inſectasque partes tenui ſcalpello laeuare, atque ita ſurculos aptare. Si puſillam &c.* PONTED.

26, 8

plagam diligenter leuato, & medium truncum acuto ſcalpro modice findito, ita vt fiſſu-
ra [q] trium digitorum ſit. in eam deinde cuneum, quoad [r] patietur, inſerito, & ſurcu-
los ex vtraque parte adraſos demittito, ita vt librum ſeminis libro arboris aequalem faci-
as. Cum ſurculos diligenter aptaueris, cuneum vellito [rr]: deinde [s] arborem, vt ſupra 8
dixi, alligato, & oblinito: dein [t] terram [u] circa arborem aggerato vsque ad ipſum inſi-
7 tum. ea res a vento & calore maxime tuebitur. Tertium genus inſitionis, cum ſit ſub-
tiliſſimum, non omni generi idoneum eſt: & [uu] fere eae recipiunt talem inſitionem, quae
humidum, ſuccoſumque, & validum librum habent, ſicuti ficus. nam & lactis pluri- 9
8 mum remittit, & corticem robuſtum [x] habet. optime itaque ea inſeritur tali ratione. Ex
qua arbore inſerere voles, in ea quaeſito † nouellos & nitidos ramos. in his deinde ob-
ſeruato gemmam, quae bene apparebit, certamque ſpem germinis ‡ habebit: eam duo-
bus digitis quadratis circumſignato, vt medio [y] gemma ſit, & ita acuto ſcalpello [yy] cir-
cumcidito [z], delibratoque diligenter, ne gemmam laedas. deinde [a] in † qua arbore in- 10
ſerere voles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, & eiusdem ſpatii [b] corticem circumcidi-
to, & materiam delibrato, & [c] in eam partem, quam nudaueras [d], gemmam hanc [e],
quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita, vt [f] emplaſtrum circumciſae parti conue-
9 niat. Vbi haec feceris, circa gemmam bene vincito, ita ne laedas: deinde commiſſu- 11
ras & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, qua gemma libere germinet [ff]. Materia,
quam inſeueris [g], ſi ſobolem vel ſuperiores [h] ramos habebit, omnia praecidito, ne quid
ſit quo [i] poſſit ſuccus euocari, aut cui magis quam inſito ſeruiat. Poſt vnum & vigeſi-
mum diem ſoluito emplaſtrum. Hoc genere etiam optime olea inſeritur. Quartum il- 12
lud genus inſitionis iam [l] docuimus, cum de vitibus diſputauimus: itaque ſuperuacuum
eſt hoc [m] loco repetere iam traditam rationem terebrationis.

XXVII. Sed cum antiqui negauerint poſſe omne genus ſurculorum in omnem arborem inſeri, & illam quaſi finitionem [a], qua nos paulo ante vſi ſumus, veluti quandam legem ſanxerint, eos tantum ſurculos poſſe [b] coaleſcere, qui ſint cortice, ac libro, & fructu conſimiles iis [c] arboribus, quibus inſeruntur, exiſtimauimus errorem huius opinionis diſcutiendum †, tradendamque poſteris rationem [d], qua poſſit omne genus ſur-
culi, omni generi arboris inſeri. Quod ne longiori exordio legentes fatigemus, vnum 13
quaſi exemplum ſubiiciemus, qua ſimilitudine quisque [e] quod genus volet omni arbori
pote-

VARIETAS LECTIONIS.

q) *fixura I. B. R.* r) *quod is Lipſ.* rr) *alligato deinde terram circa arborem.* s) *terra circa* inſ. *P.* t) *Deinde I. B. R.* u) *terra P.* uu) *ſed* ex *5, 8, 11 Morg. I, 76.* x) *robuſtam I. B. R.* †) *quaerito L.* ‡) *germinandi L.* y) *gemma media L. I. B. R.* yy) *ſcarpello L.* z) *circumcide diligenter, ne gemmas L. I. B. R.* a) *Delibrato item quam arborem inſerere L. I. B. R.* †) *ex* omnes. b) *ſpatiis Iuntt.* c) *Deinde I. B. R.* d) *nudaueris I. B. R. & Morg.* coni. *I, 77.* e) *hanc* om. *I. B. R.* f) *ante* inſ. *L. I. B. R.* ff) *generum L.* g) *inſerueris I. B. R.* h) *ſupra ramum L. I. B. R.* i) *quod poſſit auocari L. I. B. R.* l) *ita I. B. R. ita iam P.* m) *hic repetere I. B. R. hoc eo rep. L.* [C. XXVII.] a) *inſitionem I. B. R.* b) *poſſe* deeſt *I. B. R.* adeſt *P.* c) *iis arboribus - - exiſtimauimus* deſunt *I. B. R.* adſunt *P.* †) *deſtruendum L.* d) *putaui* inſ. *I. B. R.* e) *qd. quisque I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

26, 8 DEINDE IN QVA) *In* poſui pro *ex*, ipſo, ſpero, Columella ſuffragante. Sed idem vidit, qui multa Cl. Morg. I, 77.

26, 9 AVT CVI MAGIS) *aut ne cui magis* legendum. VRSIN. Ita legitur 5, 6 *aut ne cui magis &c.* PONTED. Nihil mutaui. Potuit in prima editione retuliſſe ad proximum illud *ne ſit: ne ſit cui magis quam inſito* ſuccus *ſeruiat.*

27, 3

poterit inſerere. *f* Scrobem quoquouerſus pedum quatuor ab arbore oliuae tam longe
fodito, vt extremi rami oleae poſſint eam contingere. in ſcrobem deinde fici arbuſculam
14 deponito, diligentiamque adhibeto, vt robuſta & nitida fiat. Poſt triennium, aut quin-
quennium, cum iam ſatis amplum incrementum ceperit, ramum oliuae qui videbitur ni-
tidiſſimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneae religa: atque ita amputatis [ff] caeteris ra-
mulis, ea tantum cacumina, quae inſerere voles, relinquito: tum [g] arborem fici de-
15 truncato, plagamque leuato, & mediam [h] cuneo findito [i]. Cacumina deinde oliuae ſic-
uti matri inhaerent, vtraque parte adradito, & ita fiſſurae fici aptato, cuneumque exi- 5
mito, & diligenter colligato, ne qua vi reuellantur [l]. Sic interpoſito triennio coaleſcit [m]
ficus oliuae: & tum demum quarto anno, cum bene coierint [n], velut propagines, ra-
mulos oliuae [o] a matre reſecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem in-
ſeritur.

XXVIII. Cytisvm [a], [quem [b] Graeci aut ζέας [c], aut καρνίκην [d], aut
xιιτρυφερὴν [e] vocant], quamplurimum habere expedit, quod gallinis, apibus, ouibus,
capris quoque, & omni generi pecudum vtiliſſimus [f] eſt, quod † ex eo cito pingueſcit, &
lactis plurimum praebet ouibus: tum etiam quod octo menſibus viridi eo pabulo vti, &
poſtea arido poſſis. Praeterea in quolibet agro, quamuis macerrimo [g] celeriter compre-
2 hendit, omnemque iniuriam ſine noxa patitur. Mulieres quidem, ſi lactis inopia pre- 2
muntur, cytiſum aridum [h] in aqua macerari oportet: cum tota nocte permaduerit, po-
ſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum da-
3 11 ': nc & ipſae valebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Satio autem cytiſi
vel autumno circa Idus Octob. vel vere fieri poteſt. Cum terram bene ſubegeris, in mo- 3
dum horti [l] areas facito, ibique velut ocimum ſemen cytiſi autumno ſerito: plantas dein-
4 de vere diſponito, vt [m] inter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatio diſtent. Si ſemen [n]
non habueris, cacumina cytiſorum vere diſponito, ſtercoratam terram circa aggerato. ſi
pluuia non inceſſerit [o], rigato xv proximis diebus. ſimul ac nouam frondem agere coe-
perit, ſarrito. poſt triennium deinde caedito, & pecori praebeto. Equo abunde eſt vi- 4
ridis

VARIETAS LECTIONIS.

f) *Inſerere oliuam fico* inſ. *P.* ff) *computatis L.* g) *Totam I. B. R.* h) *medium I. B. R.* i) *fundito P.* l) *reuellatur I. B. R.* m) *coaleſcet I. B. R.* n) *poterit I. B. R.* o) *ramoſa* inſ. *I. B. R. ramos L.* [C. XXVIII.] a) *Cythiſum in agro quam plurimum Iuntt.* reliqua deſunt. b) *quod P.* c) *zeas I. B. R. theas L.* d) *carnicin L. I. B. R.* κορνίκην *Gryph.* e) *trifarin L. I. B. R.* f) *vtiliſſimum P.* †) *quod* om. *I. B. R.* g) *magerrimum P. ager ſimum L.* h) *aridam P.* i) *dare I. B. R.* l) *erui I. B. R. herum L.* m) *haut P.* n) *ſatien P. cithion L.* o) *ingeſſerit I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

27, 3 ET TVM DEMVM) Ita legendum, non *dum demum* hic obſeruat VRSINVS. Quo porro in libro illud inuenerit *dum*, mihi non liquet. Vid. c. 26, 1.

28, 1 [QVEM GRAECI AVT ZEAΣ &c.) Haec imperiti cuiusdam additamenta videntur, cuius ſatis firma eſt ratio (qua nunc tantum vtor, alia breuitatis ſtudio praetermittens) quod cum omnia, quae in hoc capite ſunt tradita 5, 12 transſcripſiſſet Columella, haec nequaquam transſcripſerit. Quare & Aldus & Iunta iure ac merito praetermiſerunt. PONTED. Etiam Cl. SCHOETTGENIO e gloſſa irrepſiſſe iſta videbantur: & idem forte ſibi volebat crucicula quam huic loco apponendam curauerat Sylburgius.

28, 1 QVOD GALLINIS, OVIBVS, CAPRIS, BVBVS QVOQVE, ET OMNI) Ita legendus hic locus. Paullo poſt ſcribendum: *quod ex eo cito pingueſcit, & lactis plurimum praebet ouis.* Nam ſic eſt 5, 12 in quo haec verba repetuntur. VRSIN.

ridis pondo x v, boui pondo x x. caeteriſque pecudibus pro portione virium. [Poteſt autem etiam circa [p] Septembrem ramis ſeri.] Aridum ſi dabis, exiguius [q] dato, quoniam maiores vires habet, priusque aqua macerato, & exemtum [r] paleis permiſceto. Cytiſum, quod [s] aridum facere voles, circa menſem Septembris, cum ſemen eius grandeſcere incipiet [t], caedito. paucis deinde horis, dum flacceſcat, in ſole habeto. deinde in vmbra adſiccato, & ita condito.

XXIX. SALICEM & geniſtam [a] creſcente luna vere circa Calendas Martias ſerito. Salix humida loca deſiderat, geniſta etiam ſicca, vtraque tamen circa vineam opportune [b] feruntur, quoniam [c] palmitibus idonea praebent vincula. Arundo optime ſeritur, quos alii bulbos, alii oculos vocant. ſimulatque terram bipalio repaſtinaueris, radi-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *circa ſaepem. Aridum P. L.* q) *exiguis P. L. exiguum* rel. r) *exemplum P. exemptam I. B. R.* s) *aridum cum I. B. R.* t) *incipit I. B. R.* [C. XXIX.] a) *geneſtam P.* b) *opportuna P.* abeſt *I. B. R.* c) *cum I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

28, 4 [POTEST — RAMIS SERI] Huius rationem adfert 5, 12 hisce verbis adpoſitis: *Cytiſus quoniam facile comprehendit & iniuriam ſuſtinet.* Quae addenda videntur. Haec porro tam in hoc loco, quam 5, 12 extra ſedem ſuam transpoſita ſunt; annectenda enim videntur *τῷ vere diſponito*, ſic: *Si ſemen non habueris, cacumina cytiſorum vere diſponito. Poteſt autem etiam circa Septembrem ramis ſeri cytiſus, quoniam facile comprehendit, & iniuriam ſuſtinet. Stercoratam* &c. PONTED.

28, 4 EXIGVIVS DATO) Ita e vetuſtis libris ſcripſi. *Exiguius* ſecunda collatione. quod quamuis multis nouum ſit, non tamen ſperni ac reiici debet. Veteres etiam Iuriſconſulti ſaepe ita locuti ſunt. lib. XXIX Pandectarum L. cum aliter. *Licet alii validioris vocis, alii exiguioris ſunt.* nec non lib. XXX L. ſi ita ſit adſcriptum. *Et ait poſſe dici exiguius eſſe praeſtandum,* ſic enim in optimo exemplari ſcriptum eſt. Nam optimum Romani ſermonis auctorem Lucretium *Egregius* eadem ratione dixiſſe, manifeſtum eſt, *Nam nihil egregius quam res ſecernere apertas A dubiis.* VICT. Quia ſaepe in hoc commentariolo veteris ſcripturae, quae eſt in peruetuſto libro Pandectarum, qui publice in hac vrbe cuſtoditur, mentionem feci, rectum eſſe cenſui ſemel, cuius indicio antiquam, veramque lectionem indagauerim, declarare: non enim exemplar ipſum ſemper conſului: ſed habui excuſos formis libros, quos cum antiquis illis Angelus Politianus ſtudioſe olim contulerat, eosque quantum mihi commodum fuit, pertractaui: illi enim quoque publici ſunt. Eruditiſſimi igitur viri labor magno me labore leuauit: qui quidem, vt erat diligens, & accuratus hac librorum collatione mirifice delectabatur, & ita poſſe bonos auctores multis maculis purgari vere exiſtimabat: quaecunque itaque in priſcis exemplaribus inueniebat, in impreſſis ſedulo annotabat: quod ſi diutius ille vixiſſet, & quae mente deſtinauerat perficere potuiſſet, opera, ſedulitasque ipſius magnos ſtudioſis literarum fructus attuliſſet, multosque qui poſtea huic muneri corrigendorum librorum neceſſario incubuerunt, magna prorſus moleſtia liberaſſet. Sed ea nunc omnia inchoata, imperfectaque iacent: raro enim ille quid ſentiret oſtendebat, ſed veterem tantum ſcripturam cum fide in ſuos codices transferebat: commodius, vt opinor, tempus expectans, quo poſſet de his rebus mature diiudicare. Mors tamen eum praeuenit, nec quae cogitauerat ad exitum perducere potuit: Libri vero obitu ipſius diſſipati ſunt, paucique e magno numero inueniuntur. Si quis autem propter acumen ingenii, & variam Latinorum Graecorumque ſcriptorum lectionem hoc praeclare facere potuit, ille vt opinor, fuit; nam, vt aiunt, libros etiam legum illuſtrare ſuo ſtudio, & induſtria cupiebat, & fundamenta iam huius ſui laboris iecerat. Hoc tamen ab illo relictum, a doctiſſimo viro ſuſceptum, & magna ex parte confectum eſt. VICT.

29 Materiam huius capitis retractat auctor L. 4, c. 30, 31 & 32.

29, 1 GENISTA ETIAM SICCA) Geniſtam tam in ſiccis quam in humidis locis prouenire a vero eſt alienum, per aridos enim & apricos tractus gignitur. Quod neque Columellam latuit, qui de hac ſtirpe l. 5 c. 31 haec memoriae tradidit, *Perarida loca quae genus id virgultorum* (ſalicum nimirum) *non recipiunt, geniſtam poſtulant.* Vitium itaque in illis verbis latere videtur, &, vt mea fert ſententia, in *τῷ etiam* pro *autem* ſcripto; nam eo ita emendato, plana euadit lectio: *Salix humida loca deſiderat, geniſta autem ſicca.* PONTED.

29, 1 ARVNDO OPTIME SERITVR, QVOS ALII BVLBOS, ALII OCVLOS VOCANT) Cum *quos* ad aliquid proximum referatur, id ipſum ad abſoluendam ſententiam neceſſarium videtur. Hoc autem niſi

radicem [d] arundinis acuta ſalce praeſectam impendenti pluuia diſponito. Sunt qui arundines integras ſternant, quoniam ex omnibus nodis ſatae [e] arundines emittunt [f]. ſed fere hoc genus euanidam [g], exilemque, & humilem arundinem affert. melior itaque ſatio eſt ea, quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis ſimulac [h] arundinem cecideris [i], locum alte & aequaliter fodere [l], atque ita rigare. 2

XXX. VIOLAM qui facturus † eſt, terram ſtercoratam & repaſtinatam minimum [a] alte pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas [b] ſcrobiculis pedalibus factis ante Calendas Mart. diſpoſitas habeat [c]. Semen autem violae ſicut olerum in areis duobus temporibus ſeritur, vere vel autumno. colitur autem eo modo, quo & caetera olera, vt runcetur, vt ſarriatur, vt interdum etiam rigetur. Roſam fruticibus [d] 2 ac ſurculis diſponi per ſulcos [e] pedales conuenit per idem tempus, quo & viola. ſed omnibus annis fodiri ante Calend. Mart. & interputari oportet. hoc modo culta multis annis perennat.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *radicitem P.* e) *ſata L. I. B. R.* f) *emittat P. L. emittit I. B. R.* g) *euanidum P. euadum L.* h) *ſimul P. L.* i) *caecideris Ienſ. I. I. H. A. G.* l) *confodere P.* [C. XXX.] †) *ſaturus* coni. *Morg. I, 79.* ſed vid. Ind. a) *nimius P.* b) *annotinas P. ornotinas ſcrobis I. B. R.* c) *habeas I. B. R.* d) *fructibus I. B. R.* vid. *Morg. II, 11.* e) *ſulculos P.* vnde ortum *ſurculos I. I. — Gr.* vid. *Morg. I, 79. & II, 11.*

NOTAE VARIORVM.

niſi *radicibus* reſponderit, cui reſponderit? Ad hunc ſane modum l. 17 c. 21 Plinium locutum de arundine inuenio: *Arundo etiamnum dilutiore quam hae ſolo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alii oculum appellant, dodrantali ſcrobe.* Quare hunc locum ſic lego: *Arundo optime ſeritur radicibus quas* (vel *quos*) *alii bulbos, alii oculos vocant.* PONTED. Ego putabam intelligi poſt ſeritur *his* aut pronomen ſimile.

Hic ſubiungere viſum eſt, quod promiſimus ad Colum. II, 2, 1, Kalendarium ruſticum e bibliotheca Farneſiana editum a F. Vrſino, quod paucis notis exceptis etiam habetur in antiquitatis monumentis a Ge. Fabricio editis ſub Roma p. 97 ſq. & apud Gruterum p. 138 omiſſis tamen Vrſini notis, quas hic repraeſentamus, ne quid huius viri, quod quidem ad noſtros ſcriptores pertineat, omiſſum queri aliquis poſſit. Caetera enim eodem volumine comprehenſa tum ad alium locum pertinent, tum etiam alias proſtant: qua de re in praeſatione noſtra.

MENSIS
IANVAR
DIES. XXXI
NON. QVINT
DIES. HOR. VIIIIS=—
NOX. HOR. XIIII=—
SOL
CAPRICORNO
TVTELA
IVNONIS
PALVS
AQVITVR
SALIX
HARVNDO
CAEDITVR
SACRIFICANT
DIS
PENATIBVS

MENSIS
FEBRVAR
DIES. XXVIII
NON. QVINT
DIES. HOR. XS=—
NOX. HOR. XIII=—
SOL. AQVARIO
TVTEL. NEPTVNI
SEGETES
SARIVNTVR
VINEARVM
SVPERFIC. COLIT
HARVNDINES
INCENDVNT
PARENTALIA
LVPERCALIA
CARA. COGNATO
TERMINALIA

MENSIS
MARTIVS
DIES. XXXI
NON. SEPTIMAN
DIES. HOR. XII
NOX. HOR. XII
AEQVINOCTIVM
VIII. KAL. APR
SOL. PISCIBVS
TVTEL. MINERVAE
VINEAE. PEDAAMIN
IN. PASTINO
PVTANTVR
TRIMESTR. SERITVR
ISIDIS. NAVIGIVM
SACR. MAMVRIO
LIBERAL. QVINQVA
TRIA. LAVATIO

MENSIS
APRILIS
DIES. XXX
NONAE
QVINTAN
DIES
HOR. XIIIS
NOX
HOR. XS
SOL. ARIETE
TVTELA
VENERIS. OVES
LVSTRANTVR
SACRVM
PHARIAE
ITEM
SARAPIA

MENSIS

MENSIS
MAIVS
DIES. XXXI
NON. SEPTIM
DIES. HOR. XIIIIS
NOX. HOR. VIIIIS
SOL. TAVRO
TVTEL. APOLLIN
SEGET. RVNCANT
OVES. TVNDVNT
LANA. LAVATVR
IVVENCI DOMANT
VICEA. PABVLAR
SECATVR
SEGETES
LVSTRANTVR
SACRVM. MERCVR
ET. FLORAE

MENSIS
IVNIVS
DIES. XXX
NON. QVINT
DIES. HOR. XV
NOX. HOR. VIIII
SOLIS. INSTITIVM
VIII. KAL. IVL.
SOL. GEMINIS.
TVTELA
MERCVRI
FAENISICIVM
VINIAE
OCCANTVR
SACRVM
HERCVLI
SACRVM
FORTIS
FORTVNAE

MENSIS
IVLIVS
DIES. XXXI
NONAE
SEPTIMAN
DIES
HORARVM
XIIII =–
NOX. HOR
VIIIIS =–
SOL. CANCR
TVTELA
IOVIS
MESSES
HORDIAR
ET. FABAR
APOLLINAR
NEPTVNAL

MENSIS
AVGVST
DIES. XXXI
NON. QVINT
DIES. HOR. XIII
NOX. HOR. XI
SOL. LEONE
TVTEL. CERER
PALVS. PARAT
MESSES
FRVMENTAR
ITEM
TRITICAR
STVPVLAE
INCENDVNT
SACRVM. SPEI
SALVTI. DEANAE
VOLCANALIA.

MENSIS
SEPTEMBER
DIES. XXX
NON. QVINT
DIES. HOR. XII
NOX. HOR. XII
AEQVINOCT
VIII. KAL. OCT.
SOL. VIRGINE
TVTELA
VOLCANI
DOLEA
PICANTVR
POMA. LEGVNT
ARBORVM
OBLAQVIATIO
EPVLVM
MINERVAE

MENSIS
OCTOBER
DIES. XXXI
NONAE
SEPTIMAN
DIES
HOR. XS=-
NOX
HOR. XIIIS
SOL
LIBRA
TVTELA
MARTIS
VINDEMIAE
SACRVM
LIBERO

MENSIS
NOVEMBER
DIES. XXX
NON. QVINT
DIES. HOR. VIIIIS
NOX. HOR. XIIIIS
SOL
SCORPIONE
TVTELA
DEANAE
SEMENTES. TRITICAR
ET. HORDIAR
SCROBATIO
ARBORVM
IOVIS
EPVLVM
HEVRESIS

MENSIS
DECEMBER
DIES. XXXI.
NON. QVINT
DIES. HOR. VIIII
NOX. HOR. XV
SOL. SAGITT
TVTEL. VESTAE
HIEMPS. INITIV
SIVE. TROPAE
CHIMERIN
VINEAS. STERC
FABA. SERENTES
MATERIAS
DEICIENTES
OLIVA. LEGENT
ITEM. VENANT
SATVRNALIA

NOTAE

NOTAE AD KALEND. RVSTICVM FARNESIANVM.

MENSIS IANVARIVS.

MENSIS IANVAR) in Kalendario Vallenſi, MES. IANVAR. & ſic deinceps exaratum eſt, ea ſcribendi ratione, qua *Horteſius* antiqui dicebant, pro *Hortenſius*, Graecos imitati, qui δςτήσιος, & multa huiuſmodi ſine N. litera ſcribebant. Velius Longus: *Sicut Cicero qui foreſia, & Megaleſia, & Horteſia ſine, n, litera libenter dicebat.*

NON. QVINCT.) Nonae Quinctanae dicebantur, quod quincto menſis die eſſent: Septimanae vero, quod ſeptimo. Videndus Macrobius lib. 1 Saturn. M. Varro: *Primi dies menſium nominati Kalendae ab eo quod his diebus Kalentur eius menſis nonae a Pontificibus, Quintanae ne an Septimanae futurae in Capitolio*, in curia *Calabra*, *ſic: dies te quinque Kalo Iuno nouella. Septem dies te Kalo Iuno nouella.* Sic enim ex V. C. legendum, & *couella*, non, *nouella*, hoc eſt, *caeleſtis*, a *cauo*, *id eſt*, *caelo*.

PALVS AQVITVR) Colum. lib. 11 cap. 2 *Palos vna opera caedere, & exputatos acuere centum numero poteſt.* & infra: *Siue enim vineas poſſidemus, pali, & ridicae poſſunt dolari, exacuique &c.* AQVITVR autem poſitum eſt pro, ACVITVR ἀρχαϊκῶς. ACVAM tamen Antiqui dicebant non, AQVAM, ne viderentur nomen, & ipſum triſyllabum ſignificare, vt ait Velius Longus. Item QVI, vel, QVOI, (o, litera inſerta, quo pinguior eſſet enunciatio,) pro CVI: COQVVS pro COCVS: QVOTIDIE pro COTIDIE: Item pro DELICVERIT apud Plautum in Caſina in VV. CC. eſt DELIQVERIT, & ita Nonius legit.

SALIX HARVNDO CAEDITVR) Cato tit. 7 *Salicem Graecam circum arundinetum ſerito, vti ſiet, qui vineam alliges.* Varro lib. 1 c. 30 *Salicem caedi, prata defendi.* Colum. lib. 11 c. 2 *Arundineta nunc ponere, vel etiam priſtina colere. Salicta facere, vel deputare, runcare, ac fodere.* & infra: *Poſſit etiam ſalix decisa pridie ad lucubrationem expurgari.* & in lib. de arboribus: *Placet autem omnibus annis ſimul ac arundinem caecideris &c.* Colum. lib. 4 c. 32 de arundine. *Caeditur*, inquit, *deinde poſt brumam. nam vſque ad id tempus incrementum capit.*

SACRIFICANT DIS PENATIBVS) In kalendario Vallenſi eſt, SACRIFIC. DIIS PENATIBVS.

MENSIS FEBRVARIVS.

SEGETES SARIVNTVR) Colum. lib. 11 cap. 2 *Eodemque menſe ante Kal. Febr. ſarriendae ſegetes autumnales &c.* Palladius in menſe Ian. tit. 9 *Sed triticum, & far ſarritur quattuor foliorum, ordeum quinque &c.* SARIVNTVR vnico R, quod antiqui mutas & ſemiuocales non geminabant.

VINEARVM SVPERFIC. COLIT.) in Kalendario Vallenſi eſt: VINEARVM. SVPERFICIVM. COLITVR. Colum. lib. 11 c. 2 *Item vinearum foſſio hiſdem locis peragenda &c.* Palladius in menſe Febr. tit. 20 *Nunc locis maritimis & calidis fodiendae ſunt vites. vel (ſi haec prouinciae conſuetudo eſt) exarandae, & in eiſdem locis palandae, aut ligandae ſunt vineae prius, quam gemma procedat &c.*

HARVNDINES INCENDVNT.) In kal. Vallenſi eſt: HARVNDO INCENDIT, pro, INCENDVNTVR, & INCENDITVR. Colum. lib. 4 c. 32 *Sed & macies eius, cinere vel alio ſtercore iuuanda eſt, propter quod caeſum plerique incendunt arundinetum.*

PARENTALIA LVPERCALIA CARA GOCNATO) In Kal. Vallenſi. LVPERCALIA PARENTALIA CARA COGNAT. Haec in Faſtis, *Chariſtia* dicuntur, de quibus ita Ouidius cecinit in libris Faſtorum. *Proxima cognati dixere Chariſtia patres, Et venit ad ſocios turba propinqua deos.* Val. Max. lib. 2 *Conuiuium ſolemne maiores noſtri inſtituerunt, idque Chariſtia appellauerunt. Praeter cognatos & affines nemo interponebatur &c.*

MENSIS MARTIVS.

VINEAE. PEDAM. IN. PASTINO PVTANTVR) In Kal. Vallenſi. VINEAE ET PEDAMINA &c. Varro lib. 1 c. 8 de re ruſt. *Quibus ſtat recta vinea, pedamenta dicuntur.* Colum. lib. 4 c. 26 *Tamen in his haec, eorumque ſimilia pedamenta poſt putationem retractanda ſunt, parteſque eorum putres dedolandae &c.* Idem cap. 15 *Nam plurimum intereſt, adhuc noua conſitione pedamen omne veſtiri.* & lib. 11 c. 2 *Igitur a Kalendis Martii eximia eſt vitium putatio vſque in decimum Kalendarum Aprilium, ſi tamen ſe gemmae nondum moueant.* Pallad. in menſe Martio tit. 1

tit. 1 *Martio menſe locis frigidis putatio vinearum celebratur &c.*

TRIMESTR. SERITVR) Colum. lib. 2 c. 9 *Atque adhuc de ſatione autumnali loquimur, hanc enim potiſſimam ducimus. Sed & eſt altera, cum cogit neceſſitas, trimeſtrem vocant agricolae.* Pallad. lib. 3 tit. 3 de ſatione trimeſtri. *Hoc menſe*, inquit, *ſerendum omne trimeſtrium genus.* Cato tit. 25 *Trimeſtrem quo in loco ſementim maturam facere non poteris, & qui locus reſtibilis craſſitudine ſeri poterit, ſeri oportet.* Pallad. lib. 1 tit. 6 *Trimeſtris ſatio locis frigidis & niuoſis conuenit, vbi qualitas aeſtatis humecta eſt, ceteris raro reſpondet euentu &c.*

ISIDIS NAVIGIVM) In Kalendario etiam Vallenſi eſt, ISIDIS NAVIGIVM. De Iſidis nauigio meminit Lactantius Firmianus lib. 1 c. 27 *Certus dies*, inquit, *habetur in Faſtis, quo Iſidis nauigium celebratur: quae res docet, non tranaſſe illam, ſed nauigaſſe.* & Apuleius lib. 11 de Aſino aureo hunc diem videtur deſignare, cum inquit: *Diem, qui dies ex hac nocte naſcetur, aeterna mihi nuncupauit religio, quo ſedatis hibernis tempeſtatibus, & lenitis maris procelloſis fluctibus, nauigabili iam pelago rudem dedicantes carinam, primitias commeatus libant mei ſacerdotes.*

SACRVM MAMVRIO) In kal. Vallenſi habetur itidem SACRVM MAMVRIO. Putamus autem deſignari diem eum, quo ancilia mouebantur: tunc enim in fine ſacri, Mamurii nomen Salii canebant, qui Numa regnante ancilia confecerat. Feſtus. *Rumentum in Auguralibus ſignificare videtur interruptio, abruptione. Dum verba ancilibus mouendis praeit, ſi interim auis canerit, tum aeque atque auſpicio, augurio rumentum eſtod.* Ancilia cum feruntur a Saliis, religio eſt antequam condantur aliquid agere, & etiam proficiſci; & eo tempore vxor Flaminis Dialis non pectebat crines. Corn. Tacit. *Fuere qui proficiſcenti Othoni moras relligionemque nondum conditorum ancilium adferrent.*

LAVATIO) Hoc verbum in kal. Vallenſi literis vetuſtate corroſis non legitur, nec in iis quidem ſchedis, quae centum abhinc annis extant apud me ſcriptae manu Pomponii Laeti. exiſtimamus autem deſignari diem in Faſtis VI. kal. Apr. quo die Mater Deum lauabatur in flumine Almone. Auguſtinus lib. 2 c. 4 de ciuitate Dei: *Caeleſti virgini, & Berecynthiae Deorum matri omnium, ante cuius lecticam die ſollenni* LAVATIONIS *eius talia per publicum cantitabantur a nequiſſimis ſcenicis.* Vibius ſequeſter in libro de Fluminibus: *Almon Romae*, inquit, *vbi mater Deum* VI *Kal. April. lauatur.* Ammianus lib. 23 *Vbi diem* VI *Kal. quo Romae matri Deum &c. & carpentum quo vehitur ſimulacrum, Almonis vndis ablui perhibetur.* Videndus Arnobius lib. 7. Lucanus lib. 1 *Tunc qui fata Deum, ſecretaque carmina ſeruant, Et lotam paruo reuocant Almone Cybellem.* Martialis lib. 5 *Phrygiumque Matris Almo qua lauat ferrum.* Statius lib. 1 Silu. *Eſt locus ante vrbem, qua primum naſcitur ingens Appia, quaque Italo gemitus Almone Cybelle Ponit &c.* Silius Italic. lib. 8 *— quique oſtia Tuſci Amnis amant, tepidoque fouent Almone Cybellem.* Claudianus. *Praelatoque lauas Phrygios Almone leones.* Ouidius in Faſt. *Eſt locus in Tiberim quo lubricus influit Almo, Et magno nomen perdit in amne minor. Illic purpurea canus cum veſte ſacerdos Almonis dominam ſacraque lauit aquis.*

MENSIS APRILIS.

OVES LVSTRANTVR) Ouid. Faſt. lib. 4 *Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret, Vnda prius ſpargat.* Iuuenalis Satyr. 6 *— ne ſi centum luſtrauerit oues.* Tibull. li. 1 eleg. 1 *Tunc vitula innumeros luſtrabat caeſa iuuencos Nunc agna exigui eſt hoſtia parua ſoli. Agna cadat nobis, quam circum ruſtica pubes Clamet io meſſes, & bona vina date.* & tunc fortaſſe, oues ſignabant. vt ex Columella coniici poteſt in lib. 11 c. 2.

SACRVM PHARIAE ITEM SARAPIA) Spartianus: *Caracalla ſacra Iſidis Romam deportauit, & templa vbique ei deae fecit.* Suet. in Othon. c. 12 *Sacra etiam Iſidis ſaepe in lintea religioſaque veſte propalam celebraſſe.* Lampridius: *Commodus ſacra Iſidis coluit, vt & caput raderet, & Anubim portaret.* Val. Max. lib. 7 c. 3 *Iſiaci habitu per itinera, viasque publicas ſtipem petens.* Plin. lib. 27 cap. 7 *Abſinthium &c. huius ramum Iſiaci praeferre ſolenne habent.* Lactant. lib. 1 c. 21 *Iſidis Aegyptiae ſacra ſunt &c.* Tibull. lib. 1 eleg. 5 *Vt mea votiuas perſoluens Delia voces, Ante ſacras, lino tecta, fores ſedeat.* Lampridius: *Iſiacos vero Commodus vſque ad perniciem pectus tundere cogebat.* Eutropius li. 8 *Domitianus Iſium & Serapium fecit.* Lampridius: *Alexander Iſium & Serapium decenter ornauit.* Sed de ſacris Iſidis & Serapidis, ſiue, Sarapidis (vtroque enim modo ſcribebant) videndus Apul. li. 11.

MENSIS MAIVS.

SEGETES RVNCANT.) In Kal. Vallenſi. SEGETES RVNCANTVR. Varro lib. 1 c. 30 de re ruſtica. *Segetes runcari, terram proſcindi. Runcari* autem quid ſit, Varronis expoſitor declarauit, qui ad id verbum hanc notam poſuit, quae deinde a librariis in textum eſt recepta: *Runcari herbam ex ſegetibus expurgari.* Colum. li. 11 c. 2 *Seminaria, quae ſunt antefacta, runcari, & adhuc commode fodiri poſſunt.*

OVES TVNDVNT LANA LAVATVR) Ita ſcribebant antiqui pro TONDENT, quod poſitum eſt pro, TONDENTVR. Eodem etiam modo dicebant FRVNDEM, pro, FRONDEM, & FRVNTEM, pro, FRONTEM, Col. lib.

lib. II c. 2 *Oues Tarentinae radice lanaria lauari debent, vt tonſurae praeparentur.* Palladius in menſe Maio, tit. 8 *Locis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt.*

IVVENCI DOMANT.) In kal. Vallenſi, IVVENCI DOMANTVR. Videndus Varro, apud quem ita ſcriptum eſt li. I c. 20 *Nouellos cum quis emerit iuuencos, ſi eorum colla in furcas deſtitutas incluſerit, ac dederit cibum, diebus paucis erunt manſuefacti, & ad domandum proni. Tum ita ſubigendum, vt minutatim aſſuefaciant, & vt tironem cum veterano adiungant. imitando enim facilius domantur.*

VICEA PABVLAR. SECATVR) Colum. li. II c. 2 *Sed & viciam in pabulum ſecare oportet, prius quam ſiliquae eius durentur &c.* Pallad. in menſe Ian. tit. 6 *Hoc menſe vltimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecandi vicia ſeritur.* VICEA vero pro VICIA dicebant antiqui, vt VINIA, pro VINEA, & permutatis literis VEA, pro VIA. Varro li. I c. 2.

SEGETES LVSTRANTVR) Virg. Bucol. Eclog. I — *& cum luſtrabimus agros.* & Georg. li. I *Terque nouas circum felix eat hoſtia fruges.* Tibul. li. 2 eleg. I *Quiſquis adeſt valeat, fruges luſtramus & agros.* & Propert. li. 4 eleg. I *Parua ſaginati luſtrabant compita porci.* Cato tit. 141 *Agrum luſtrare ſic oportet. imperans ſuouetaurilia circumagi cum diuis volentibus &c.*

SACRVM MERCVR.) Maius Mercurio dicatus. Plutarch. in Numa.

ET FLORAE) Floralia in Faſtis habentur VI Kal. Iun. ſed haec aliaque huiuſmodi, quae in Kalendario Vrbano ſunt deſcripta, conſulto a nobis omittuntur.

MENSIS IVNIVS.

SOLIS INSTITIVM. VIII. KAL. IVL.) In Kal. Vallenſi, SOLSTITIVM &c. Colum. li. 2. c. 4 *Circa ſolſtitium quod eſt* A. D. IX *vel* VIII *Kal. Iulias.*

FAENISICIVM) In Kal. Vallenſi, FAENISIC. Colum. li. 2 c. 18 *Altero tamen anno minora pecora poſt faeniſicia permittemus admitti.* Pallad. in Iunio tit. 3 *Colligemus viciam, faenum reſecabimus ad pabulum.*

VINIAE OCCANTVR) Colum. li. II c. 2 *Sed frigidioribus regionibus puluerationem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, cum omnis gleba in vineis refringitur, & reſoluitur in puluerem.* & lib. de arborib. c. 5 *Poſt Idus Apr. terram ad vitem aggerato, aeſtate deinde quam potes ſaepiſſime occato. Iugerum vineae quinque operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur.* Palladius in Maio tit. 4. *Hoc menſe arbores, & vites, quae ablaqueatae fuerant, occare, hoc eſt operire iam conuenit.* VINIAE, pro, VINEAE, antiqua ſcribendi ratiõ eſt, qua, I, & E, inuicem mutantur. vnde in veteri inſcriptione eſt, LOCVM VINIAE PVBLICAE A PRIVATIS OCCVPATVM.

SACRVM FORTIS FORTVNAE) Hoc habetur in Faſtis VIII Kal. Iulias.

MENSIS IVLIVS.

MESSES HORDIAR. ET FABAR.) In Kal. Vallenſi, ET FABARIAE. Colu. li. II c. 2 *His diebus &c. ordeum metere, fabam ſerotinam ducere, fabam maturam conterere, & paleam eius diligenter recondere, ordeum terere, paleasque omnes recondere &c.* Pallad. li. 7 tit. 2 *Nunc primo ordei meſſis incipitur, quae conſummanda eſt ante quam grana arefactis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis ſicut triticum folliculis veſtiuntur.* & tit. 3. *Nunc & faba, luna minuente velletur. Ante lucem ſane, & ante quam luna procedat, excuſſa, & refrigerata ponatur.* HORDIAR. antiqua ſcriptura, pro, HORDEAR.

MENSIS AVGVSTVS.

PALVS PARAT.) In Kal. Vallenſi, PALVS PARATVR. Colum. li. II c. 2 *Vel etiam palis conficiendis idoneum tempus eſt.*

MESSES FRVMENTAR. ITEM TRITICAR.) Palladius li. 8 tit. I *Nunc locis temperatis tritici meſſis expletur.* Varro li. I c. 32 *Quarto interuallo inter ſolſtitium & caniculam plerique meſſem faciunt, quod frumentum dicunt quindecim diebus eſſe in vagina, quindecim florere, quindecim exareſcere, quod ſit maturum.* & cap. 50 *Meſſis proprio nomine dicitur in iis, quae metuntur, maxime in frumento, & ab eo eſt vocabulo declinata. Tria genera ſunt meſſionis &c.*

STVPVLAE INCENDVNT) In Kal. Vallenſi, STVPLAE INCENDVNT, quod poſitum eſt pro, INCENDVNTVR. Pallad. in menſe Auguſto tit. 4 *Nunc vrenda ſunt paſcua, vt & altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad ſtirpes, & incenſis aridis noua laetius ſuccedant.*

MENSIS SEPTEMBER.

DOLEA PICANTVR) DOLEA, pro, DOLIA poſitum eſt, ea ſcribendi ratione, de qua ſupra dictum eſt. Colum. lib. II c. 2 *Hoc igitur cum exploratum habuerit villicus, ſciat vindemiam ſibi eſſe faciendam. Sed ante quam fructum cogere incipiat, cuncta praeparanda erunt ſuperiore, ſi fieri poterit, menſe. Sin minus, certe vt ante quindecim dies dolia partim picata, partim defricata, & diligenter lota marina, vel aqua ſalſa, & recte ſiccata.* Palladius in Septembri, tit. II *In doliis picandis hic modus erit, vt dolium ducentorum congiorum* XII *libris picetur.*

POMA LEGVNT) In kal. Vallenſi, LEGVNTVR. Colum. lib. 12 c. 44 *Omne au-*

tem pomum, quod in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt, ſed, ſi ſine arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis. nam ea res plurimum ad perennitatem confert.

ARBORVM OBLAQVIATIO) In kal. Vallenſi, ARBORVM OBLAQVEATIO. Colum. lib. 11 c. 2 *Tum etiam arbores ablaqueare, nec minus vineas, eaſdemque putare.* & in lib. de arborib. cap. 5 *Ab Idibus Octobris ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habeto. Sed ablaqueare* tum apud Catonem tum apud Varronem vbique ſcriptum eſt, non, *oblaqueare.*

MENSIS OCTOBER.

VINDEMIAE) Colum. lib. 11 c. 2 *His diebus locis maritimis, & calidis vindemia, & cetera, quae ſupraſcripta ſunt, commode adminiſtrantur &c.* Vindemiae quae ſunt neceſſaria parari docet Cato tit. 23 & vindemia facta quae fieri debeant tit. 26 & tit. 68. Vindemiarum tempus deſcribit Varro lib. 1 c. 27. Item vindemiam quomodo facere oporteat li. 1 c. 54 Pallad. in Septembri, tit. 11.

DEANAE) pro, DIANAE, ἀρχαϊκῶς. & ita in inſcriptione Colotiana: M. AVRELIVS. PACORVS. M. COCCEIVS STRATOCLES. AEDITVI. VENERIS. HORTORVM. SALLVSTIANORVM. BASEM. CVM. PAIMENTO. MARMORATO. DEANAE D D

MENSIS NOVEMBER.

SEMENTES TRITICAR. ET HORDIAR.) Pallad. li. 13 tit. 1 *Decembri menſe ſeruntur frumenta, triticum, far, ordeum, quamuis ordei ſatio iam ſera ſit, & faba circa ſeptimum idus fieri poteſt.*

SCROBATIO ARBORVM.) Cato tit. 7 *Scrobes inuertito oleis, vlmis, vitibus, ficis ſimul cum ſemine.* & tit. 28 *in ſcrobe cum pones, ſummam terram ſubdito &c.* Scrobium ratio, & quot operis fiant, Colum. lib. 11 cap. 2 & de ſcrobibus latius lib. 5 c. 5 & alibi. & Pallad. li. 2 tit. 10 & tit. 13.

IOVIS EPVLVM) Iouis epulum Septemuiri Epulonum in Capitolio celebrabant. Valer. Max. lib. 11 c. 1 *Foeminae cum viris cubantibus ſedentes caenitabant: quae conſuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetrauit. nam Iouis epulo ipſe in lectulum, Iuno & Minerua in ſellas ad caenam inuitabantur.*

HEVRESIS) Heureſis quid ſit, quaerendum. nam fortaſſe dies deſignatur is, quo Ceres Proſerpinam filiam a Plutone raptam, omnibus terris perquiſitam inuenit. Apuleius lib. 11 de Aſino aureo: *Siue tu Ceres alma frugum parens originalis, quae repertu laetata filiae, vetuſtae glandis ferino remoto pabulo, miti commonſtrato cibo, nunc Eleuſinam glebam incolis &c.* Fabula ita nota eſt, vt non egeat explicatione. *Repertu* autem Apuleius dixit pro *inuentione,* quod verbum reſpondet Graeco εὕρεσις.

MENSIS DECEMBER.

HIEMPS INITIVM) Videndum an ſit fabrile erratum, nam in kal. Vallenſi eſt: HIEMIS INIT.

SIVE TROPAE CHIMERIN.) In kal. Vallenſi, TROPAEAE CHIMER. Sed haud ſcio quam recte, nam Graecis τροπαὶ χειμεριναὶ dicuntur, quae Varroni & Columellae aliiſque Latinis ſcriptoribus *Bruma.*

VINEAE STERC.) In kal. Vallenſi, VINEAE STERCORANTVR. Cato tit. 33. Colum. lib. 2 c. 2 & cap. 16 vbi tamen ait ſtercus vitibus ingeſtum vini ſapori obeſſe.

FABA SERENTES) Non eſt erratum fabrile, licet in Kal Vallenſi ſit, FABA SERITVR, nam FABA, pro, FABAM poſitum eſt, vt infra dicetur. Palladius lib. 13 tit. 1 *Decembri menſe &c. faba circa ſeptimum Idus ſeri poteſt.*

MATERIAS DEICIENTES) In kal. Vallenſi mendoſe inciſum eſt DECIENTES. Colum. lib. 11 cap. 2 *Nec minus in aedificia ſuccidere arborem conuenit, ſed vtraque melius fiunt luna decreſcente ab vigeſima vſque in trigeſimam, quoniam omnis materia ſic caeſa iudicatur carie non infeſtari* & paulo poſt. *Materies ſi roborea eſt, ab vno fabro dolari ad vnguem per quadrata debet pedum* XX. *haec erit vehis vna.*

OLIVA LEGENT.) Putamus OLIVA, pro, OLIVAM poſitum eſſe, vt ſupra FABA, pro, FABAM, & in antiquis monumentis PRIVERNVM CAPTV &c. Pallad. lib. 1 tit. 6 *Graeci iubent oliuam cum plantatur & legitur, a mundis pueris, & virginibus operandum, credo recordati arbori huic eſſe praeſidem caſtitatem.*

ITEM VENANT.) VENANTVR integra lectio. Columella tamen lib. 11 c. 1 praecipit villicum debere venandi ſtudium, aut aucupandi vitare, quod iis rebus plurimae operae auocantur.

SCRIPTORES
REI RVSTICAE
VETERES LATINI.

TOMVS ALTER

IN QVO

PALLADIVS

VEGETIVS DE MVLO-MEDICINA

GARGILII MARTIALIS FRAGMENTVM

CVM EDITIONIBVS PROPE OMNIBVS ET MSS. PLVRIBVS COLLATI

LEXICON REI RVSTICAE

ALIAQVE CONTINENTVR

CVRANTE

IO. MATTHIA GESNERO

ELOQV. ET POES. P. P. GOETTING.

LIPSIAE

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

MDCCXXXV.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA

LIBRI XIV. &c.

CAPITA
REI RVSTICAE
EX RHEGIENSI EDITIONE
ANNI CIↃ CCCC LXXXII
PALLADII RVTILII
TAVRI AEMILIANI.

TITVLI LIBRI I.
Ex membranis MSS.

1 De praeceptis rei ruſticae.
2 De quatuor rebus quibus agricultura conſiſtit.
3 De aëris probatione.
4 De aqua probanda.
5 De qualitate terrarum.
6 De induſtria, & neceſſariis ad rura ſententiis.
7 De agri electione vel ſitu.
8 De aedificio.
9 De hibernis & aeſtiuis manſionibus, & pauimentis.
10 De calce & arena.
11 De latericiis parietibus.
12 De lumine & altitudine.
13 De cameris & canniciis.
14 De opere albario.
15 De tectoriis.
16 De vitanda valle quae propter aquas diligi ſolet.
17 De ciſternis & maltha frigidaria.
18 De cella vinaria.
19 De horreo.
20 De olei factorio.
21 De ſtabulis equorum & boum.
22 De curte.
23 De aluiariis.
24 De columbario.
25 De turturario.
26 De turdis.
27 De gallinis.
28 De pauonibus.
29 De faſianis.
30 De anſeribus.
31 De piſcinis.
32 De foenili, paleario, & lignario.
33 De ſterquilinio.
34 De locis horti, & pomario, & ſepibus, & ſerendo.
35 De area.
36 De apium caſtris.
37 De apibus emendis.
38 De balneis.
39 De malthis calidae & frigidae.
40 De piſtrino.
41 De inſtrumentis agreſtium.

Tituli menſis Ianuarii.

1 De ablaqueandis vitibus.
2 De pratis abſtinendis in locis macris.
3 De proſcindendis agris, & iungendis bubus, vel arandi diſciplina.
4 De hordeo Galatico ſerendo.
5 De cicercula ſerenda cum diſciplina ſua.
6 De vicia ſerenda, non ad pabulum ſecandum, ſed ad ſemina redigenda, cum diſciplina ſua.
7 De foeno Graeco ſerendo legendi ſeminis cauſa, cum diſciplina ſua.
8 De herbo ſerendo.
9 De ſariendis frumentis & leguminibus.
10 De paſtinandi generibus & ſcrobibus vitium.
11 De tabulis vinearum.
12 De menſura paſtini Italica.
13 De ſolo & caelo & loco pangendis vineis congruenti, & ea quae illuc pertinet diſciplina.

14 De hortis: in eo de lactuca ſerenda cum diſciplina ſua, item naſturcio, ſimiliter & vruca, item caulibus, allio & vlpico.

15 De pomis: in eo de ſorbo, de amygdalo, de nuce iuglandi, cum diſciplinis ſuis; & de ceteris pomis quorum diſciplina ſuis menſibus continetur.

16 De ſignandis animalibus, de lardi & pernarum confectione, & echinis & rapis.

17 De oleo myrtino.

18 De vino myrtite.

19 De oleo laurino.

20 De oleo lentiſcino.

21 De gallinarum paſtu.

22 De caedenda materie.

23 De horis.

Tituli menſis Februarii.

1 De pratis ſeruandis & laetamine ſaturandis.

2 De proſcindendis collibus.

3 De ſatione trimeſtri.

4 De ſerenda lenticula cum diſciplina ſua; item de cicercula.

5 De ſerendo cannabo.

6 De agris Medicae parandis.

7 De herbo ſerendo.

8 De curandis vitibus & arboribus, & hordeo Galatico ſerendo.

9 De ponendis vineis paſtino vel ſcrobibus aut ſulcis, & omnium quae illuc pertinet diſciplina.

10 De arbuſtis, vitibus, & plantis arborum vitiferarum.

11 De vineis prouincialibus.

12 De putandis vineis communibus, altis vel humilibus.

13 De putatione arbuſti.

14 De prouincialibus vineis putandis.

15 De nouella putatione.

16 De propaginibus.

17 De inſitionibus.

18 De inſtituendis oliuetis.

19 De pomiferis & ſpatiis earum generale praeceptum.

20 De fodiendis, palandis & ligandis vineis, vel laetandis arboribus, & plantis circumfodiendis.

21 De roſis, liliis, croco, violis conſerendis.

22 De lini ſemine ſerendo.

23 De cannetis & aſparagis & plantis ſalicum vel geneſtae, & ſeminariis myrti & lauri.

24 De hortis: in eo de ſepibus, de lactuca, carduo, naſturcio, coliandro, papauere, allio, vlpico: de ſaturea cum ſua diſciplina: item de cepullis: ſimiliter de anetho, ſinapi: de caulibus, cum diſciplina ſua: & de aſparagis, de malua, menta, foeniculo, paſtinaca, cunela, cerefolio, beta, porro, cum diſciplina ſua: de inula & colocaſiis ſimiliter.

25 De pomis: in eo de piro, de melo, cydoneo, ſiliqua, moro, auellana, myrrha, & de diſciplinis ſuis.

26 De educatione porcorum.

27 De vino myrtite aliter.

28 De vite theriaca.

29 De vua ſine granis.

30 De vite nimis lacrymoſa.

31 Myrtitis alia confectio ſecundum Graecos.

32 Vt propomata ſponte naſcantur.

33 Vt vitis botriones varios ferat.

34 De horis.

Tituli menſis Martii.

1 De putandis vineis & inſerendis, & pangendis vitibus.

2 De pratis purgandis in locis frigidis, & proſcindendis agris.

3 De panicio & milio ſerendo, cum diſciplina.

4 De cicere ſerendo cum ordine ſuo.

5 De cannabo.

6 De cicera.

7 De nouellis vitibus puluerandis & fodiendis, palandis ac ligandis, & veteranis vineis reſtituendis, & aegris & laeſis.

8 De oleis amurca ſaginandis, & cetera earum cura: item de ſeminariis & roſariis faciendis vel colendis, & fariendis frumentis.

9 De hortis; in eo de carduis, cum diſciplina: de vlpico,

vlpico, allio, & cepulla, cunela, anetho, ſinapi, caulibus, maluis, armoracea, origano, lactuca, beta, porro, cappari, colocaſiis, ſatureia, naſturcio, intibis, rafanis, & melonibus & cucumere cum diſciplina ſua: item de aſparagis & ſpongiis eorum: ſimiliter & ruta & coliandro cum diſciplina ſua, & cucurbita: ſimiliter & blito: item de aniſo & cymino.

10 De pomis: in eo de malo Punico cum diſciplina, & vini ſui confectione: de citreo: ſimiliter de meſpilo, & de fico, cum diſciplinis ſuis, & aliis pomis quorum diſciplina ſuis menſibus continetur.

11 De comparandis bubus, tauris, vaccis.

12 De domandis bubus.

13 De equis, equabus, & pullis, & aetate eorum.

14 De mulino genere & aſinis.

15 De apibus.

16 De horis.

Tituli menſis Aprilis.

1 De Medica ſerenda & diſciplina eius.

2 De inſerenda olea vel oleaſtro, de vineis & ſeminariis fodiendis, & inſerendis vitibus, & agris humidis & pinguibus proſcindendis.

3 De hortis: in eo de caulibus, item de apio, de atriplice, de ocimo, cum diſciplinis ſuis: item de melone, cucumere, porro, cappari, ſerpyllo, colocaſio, lactucis, betis, cepullis, coliandro, intibis, cucurbitis ac menta.

4 De pomis: in eo de zizypha cum diſciplina ſua, & de aliis pomis, quorum ſuis menſibus diſciplina deſcripta eſt.

5 De oleo violacio & vino.

6 De armentis: in eo de vitulis nutriendis, de tonſuris & ſignaturis.

7 De apibus: in eo de veſtigandis apibus, & purgandis aluceariis.

8 De horis.

Tituli menſis Maii.

1 De panicio & milio, de florentibus ſatis, de recidendo foeno.

2 De nouellae ſarmentis relinquendis, & pampinandis vitibus.

3 De proſcindendis & aperiendis nouis agris.

4 De occandis vitibus arboribusque, & rude caedenda, fodiendis ſeminariis, putandis oleis, ac lupino vertendo.

5 De hortis: in eo de ſpatiis, de apio, coriandro, melone, cucurbita, carduo, radice, ruta.

6 De pomis, de flore mali Punici, perſico implaſtrando, citro inſerendo, & ficu plantanda vel inſerenda: de zyzypha & palma plantanda.

7 De armentis: in eo de caſtrandis bubus.

8 De tonſuris ouium.

9 De caſeo faciendo.

10 De apibus.

11 De pauimentis & ſolariis.

12 De lateribus faciendis.

13 De roſato.

14 De oleo liliacio.

15 De oleo roſeo.

16 De rodomelli.

17 De roſis viridibus ſeruandis.

18 De horis.

Tituli menſis Iunii.

1 De area paranda.

2 De meſſibus.

3 De agris proſcindendis, de vineis occandis, fodiendis, vicia, foeno Graeco, lenticula, faba, lupino colligendis.

4 De hortis: in eo de braſſica, apio, betis, radicibus, lactucis, coriandro.

5 De pomis: in eo de flore Punici, de piro, de melo zyzypho, fico: de emplaſtratione.

6 De armentis: in eo de caſtratura, de caſeo, tonſuris.

7 De apibus: in eo de legendo & conficiendo melle vel cera, de ſeruandis examinibus & ſignis eorum ac regibus, de inopia examinum, de ſupplendis aluceariis.

8 De pauimentis & latere.

9 Qualiter fructuum venturorum experimenta ſumantur.

10 De oleo chamaemelo.
11 De oenanthe.
12 De alfita.
13 De horis.

Tituli menſis Iulii.

1 De iterandis agris, de meſſe triticea, de exſtirpandis vepribus & filectis, de arboribus operiendis, puluerandis nouellis.
2 De hortis: in eo de cepullis, radicibus, atriplice, ocimo, malua, beta, lactuca, porro, item napis & rapis, cum diſciplina ſua.
3 De pomis: in eo de implaſtratione, de piro, malo citreo, ficu, palma.
4 De armentis & gregibus: in eo de admittendis tauris & arietibus.
5 De exſtirpando gramine.
6 De vino ſcillite.
7 De hydromelli.
8 De aceto ſcillitico.
9 De ſinapi.
10 De horis.

Tituli menſis Auguſti.

1 De agris exilibus arandis, de apparanda vindemia, de occatione vinearum locis frigidis.
2 De exili & miſera vinea reficienda.
3 De pampinandis & obumbrandis vitibus, & extirpandis carectis atque filectis.
4 De vrendis paſcuis.
5 De hortis: in eo de rapa & napo, de radice cum diſciplina ſua, de paſtinaca.
6 De pomis.
7 De apibus.
8 De aqua inuenienda.
9 De puteis.
10 De aqua probanda.
11 De aquaeductibus.
12 De menſuris & ponderibus.
13 De confecto melle.
14 De horis.

Tituli menſis Septembris.

1 De agris pinguibus tertiandis vel implendis exilibus, & de ſtercorando.
2 De ſerendo tritico & adoreo in locis frigidis & opacis.
3 De remedio ſalſi humoris, de ſeminum menſuris & diuerſis remediis ad ſationem pertinentibus.
4 De ſerendo hordeo canterino.
5 De lupino ſerendo.
6 De piſo ſerendo.
7 De ſiſamo ſerendo, & proſcindendis agris ad Medicam.
8 De vicia & Graeco foeno & farragine ſerendis.
9 De lupino ſerendo, qui natus euertatur & loca foecundet exilia.
10 De pratis nouellis formandis, vel veteribus excolendis.
11 De vindemia celebranda.
12 De panicio & milio metendis, & faſelo ad eſcam ſerendo, & apparandis aucupiis.
13 De hortis: in eo de papauere, braſſica, thymo, origano, cappari, cum diſciplinis; item naſturcio, anetho, radicibus, paſtinacis, cerefolio, lactuca, betis, coriandro, rapis & napis.
14 De pomis: in eo de tubere.
15 De pauimentis ſolariorum & lateribus.
16 De diamoron.
17 De ſeruandis vuis.
18 De vite cuius fructus humore putreſcit.
19 De horis.

Tituli menſis Octobris.

1 De adoreo & tritico, de hordeo canterino, de herbo, lupino, piſo, ſiſamo & faſelo ſerendis.
2 De lini ſemine ſerendo.
3 De notanda vitium fertilitate qua prouidebimus panctioni.
4 De ponendis vineis, vel propagandis, reparandis, putandis, & arbuſtis.
5 De ablaqueanda nouella.

6 De

6 De vtilitate propagandae nunc vineae.
7 De inſerendis arboribus vel vitibus.
8 De oliuetis inſtituendis, & colendis, laetandis, & remediis eorum: de oliuis condiendis: de foſſis riuisque purgandis.
9 De remedio ſi vua compluta eſt.
10 De oleo viridi faciendo & laurino.
11 De hortis: in eo de intibis, de carduis, de ſinapi, Medica, cum diſciplinis: item de anetho, cepulla, menta, paſtinaca, thymo, origano, cappari, beta, armoracea, porro transferendo, & ocimo.
12 De pomis: in eo de palma, piſtaciis, ceraſis, & aliis pomis: quorum per menſes ſuos diſciplina digeſta eſt: item de condiendis pomis.
13 De apibus.
14 Quae Graeci vel alii ſuper vina condienda curandaque dixerunt.
15 De roſato ſine roſa fieri.
16 De vinis pomorum.
17 De hydromelli.
18 De paſſo.
19 De cydonite.
20 De fermento muſteorum ſeruando.
21 De horis.
6 De hortis: in eo de allio, vlpico, cum diſciplinis: de cepullis, & plantis carduorum: de armoracea & cunela.
7 De pomis: in eo de perſico, de pinu, de prunis, de caſtaneis, cum omni diſciplina, & pomis aliorum menſium.
8 De apibus: in eo de mundandis ac muniendis caſtris earum.
9 Remedium vitibus quae ſine fruge luxuriant.
10 Remedium ſterili viti.
11 De roſario ex paucis virgulis inſtituendo.
12 De vua vt vsque ad ver reſeruetur in vite.
13 De gregibus ouili generis & caprini, & paſcendi ordine.
14 De glandibus legendis.
15 De materie caedenda.
16 De transferendis arboribus maioris aetatis.
17 De oleo faciendo ſecundum Graecos & emendando.
18 De oleo vt Liburnico ſimile fieri poſſit.
19 Vt oleum ſordidum purges.
20 De oleo odoris horrendi.
21 De oleo rancido curando.
22 De condiendis oliuis.
23 De horis.

Tituli menſis Nouembris.

1 De ſatione tritici, farris, hordei, fabae, cum diſciplina: de lenticula mature ſerenda, de lini ſemine.
2 De pratis nouis inſtituendis, ponendis vitibus & propagandis, & circumfodiendis nouellis, ac recidendis mergis.
3 De vinea veteri in iugo vel pergula reparanda.
4 De putandis vitibus & arboribus locis tepidis, & oliuetis & faciendo oleo.
5 De oliuetis ponendis, & curandis aegris arboribus; corbibus, palis, ridicis faciendis; oleo laurino faciendo.

Tituli menſis Decembris.

1 De ſerendis frumentis & faba & lini ſemine.
2 De fodiendis paſtinis & caedenda materie, palis & ridicis, de oleo laurino, myrtino, lentiſcino, & vino myrtite.
3 De hortis: in eo de lactuca, allio, vlpico, cepulla, ſinapi, & cunela.
4 De pomis: in eo de hypomelidibus & aliorum menſium pomis.
5 De rapis condiendis.
6 De echinis & pernis & lardo ſaliendis, & auium laqueis diſponendis.
7 De horis.

TITVLI LIBRI XIV.

De inſitione, ex impreſſis libris.

1 Praefatio, proſa.
2 Prooemium carminis.
3 De vite.
4 De oliua.
5 De piro.
6 De malo Punico.
7 De pomo.
8 De Perſico.
9 De malo Cydonio.
10 De meſpilo.
11 De malo citrino.
12 De prunis.
13 De ſiliqua.
14 De ficubus.
15 De moro.
16 De ſorbis.
17 De ceraſo.
18 De amygdalo.
19 De piſtaciis.
20 De caſtanea.
21 De nuce.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA.

LIBER I.

TIT. I.

PARS eſt prima prudentiae, ipſam, cui praecepturus ſis [a], aeſtimare perſonam. Neque enim formator agricolae debet artibus & eloquentia rhetores aemulari, quod [b] a plerisque factum eſt: qui dum diſerte loquuntur ruſticis, aſſecuti ſunt, vt eorum doctrina nec a diſertiſſimis [c] poſſit intelligi. Sed nos recidamus praefationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem [cc] nobis eſt (ſi diui- 2
na fauerint) de omni agricultura, & paſcuis, & aedificiis ruſticis, ſecundum fabricandi magiſtros, & † aquae inuentionibus, & omni genere eorum, quae vel facere vel nutri-

VARIETAS LECTIONIS.

[*Scripturae varietas quae in* Palladio *occurrit.* LIBRI PRIMI. TIT. I.] a) *es* P. *Lugd.* b) *quod plerique fecere Iuntt.* c) *quidem* inſ. *Iuntt.* cc) *a* inſ. *Lugd.* †) *eorumque* omn.

NOTAE VARIORVM.

PALLADII RVTILII) In veteribus membranis ſcribitur *Palladius Rutulus*, teſte Barthio animaduerſ. ad Rutilium 1, 208. SCHVRZFL.

1, 1 FORMATOR) Qui vulgo nunc informator. Horatius Od. 3, 24, 52 — *& tenerae nimis Mentes aſperioribus Formandae ſtudiis.* Columella praef. n. 4 *Denique animi ſibi quisque formatorem praeceptoremque virtutis e coetu ſapientum arceſſat.* Sic *informare* idem eſt, quod *formare* ſimplex, quod obſeruarunt Hottomannus & Paſſeratius ad Cic. pro Quinctio c. 10. Munckerus ad Hyginum fab. 64. SCHOETTG.

1, 1 DISERTE LOQVVNTVR RVSTICIS) Ex his verbis elicit Franc. Floridus Sabinus Subciſ. Lect. 2, 1 non omnes ruſticos intellexiſſe comtam atque Romanam ſcribendi rationem, ſed alia potius & vulgari lingua vſos eſſe. Et hoc ipſum aliquoties obſeruauimus, praecipue apud Columellam, qui latinam linguam, ruſticorum ſcilicet, a Romana eruditiorum aliquoties diſtinxit. Legat lector caput Floridi citatum, in quo certe non vulgaria occurrunt. SCHOETTG. Collegimus ea, quae ruſticis propria, ſcriptores ipſi noſtri tradunt in Indice v. *Ruſticae voces.* Caeterum neſcio, an Columellam pungat, eloquentem profecto virum, ſed ita, (nam alias hoc nomine vix dignus videretur) vt orationis luminibus res obſcuras alioquin & humiles illuſtret atque iniuria ipſi obiiciatur ſtudium eloquentiae. Palladium ipſum rhetoricari nonnunquam obſerues v. g. Mart. 10, 36; April. 2, 2; Iun. 7, 6; Iul. 3, 2; Nou. 1, 2; add. Cl. SCHOETTGENIVS ad illa verba 4, 1 *frigus tepore ſuo mulceat.*

1, 2 ET AQVAE INVENTIONIBVS) Conieceram olim legendum *aquarumque inuentionibus* pro vulgato *eorumque*, quod noſter in hoc argumento ſatis copioſus eſt Aug. 8 — 12. Tanto facilius obtemperaui ALMELOVEENII & SCHOETTGENII obſeruationi, qui monerunt Hadria. Iunium ep. 201 p. 378 e codice Lugdunenſi & ex Baſileenſi Barthium 37, 3 ita legiſſe, vt iam edendum curauimus.

nutrire oportet agricolam ratione voluptatis, & fructus [d], ſuis tamen temporibus per vniuerſa diſtinctis. [e] Sane in primis [f] hoc ſeruare conſtitui, vt eo menſe quo ponenda ſunt ſingula cum ſua omni exequar diſciplina.

II. Primo igitur eligendi & bene [a] colendi agri ratio, quatuor rebus conſtat, aëre, aqua, terra, induſtria. Ex his tria naturalia; vnum facultatis & voluntatis [b]. Naturae eſt quod in primis ſpectare [c] oportet, vt eis locis quae colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris [d] & clemens, aqua ſalubris & facilis, vel ibi naſcens, vel [e] adducta, vel imbre collecta: terra vero foecunda & ſitu commoda.

III. Aeris igitur ſalubritatem declarant, loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula †, ſi eis [a] color ſanus, capitis firma ſinceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, [& [b] ſi] fauces commeatum liquidae vocis exercent [c]. Hoc genere benignitas aëris approbatur. His autem contraria noxium caeli illius ſpiritum confitentur.

IV. Aquae vero ſalubritas ſic agnoſcitur †. Primum ne a lacunis, aut a [a] palude ducatur [b]: ne de metallis originem ſumat; ſed ſit perſpicui coloris, neque vllo

VARIETAS LECTIONIS.

d) *vſufructus I. B. R. vſusfructus I. I—G.* e) punct. om. *I. I—G.* f) *pomis I. B. R.* [T. II.] a) *bene* deeſt *P.* b) *eſt* add. *I. B. R* c) *ſpectari Lugd.* d) *ſalubris P.* e) *aliunde* inſ. a recent. manu *Lugd.* [T. III.] †) *Corpora Cr.* a) *ei I. B. R. enim P.* b) *& ſi* om. *Lugd. I. B. R. &* om. *Cr.* c) *emittunt P. emittant Cr.* [T. IV.] †) *cognoſcitur Lugd.* a) *a* om. *Lugd. I. B. R. I. I.* b) *deducatur P.*

NOTAE VARIORVM.

2 In primis) *In pomis* mauult Hadr. Iunius l. c. Sed neſcio, an ſatis feliciter. Certe non in pomis modo ſed in aliis etiam hoc ſeruauit Palladius.

3 Retulit hunc titulum in L. I c. I extr. Creſcentius.

3 Nebvlarvm noctibvs) Similis fere locutio ei, *virtus virium*, quam in Curtio taxat Clericus in Arte Critica. Nam *nox* h. l. idem eſt, quod nebula ſeu denſa caligo, qua notione occurrit apud principem Poëtam Æneid. 3, 194 *Tum mihi coeruleus ſupra caput adſtitit imber, Noctem hiememque ferens.* vbi Seruius: *Noctem hiememque, pluuiam cum tenebris.* Et paullo poſt v. 198 *Inuoluere diem nimbi, & nox humida coelum Abſtulit.* Seruius iterum: *Nox humida, nubes caliginoſa.* Schoettg.

3 Absolvta) idem, quod ſimplex, *ſoluta*, h. e. libera. Sic & *abſoluere ſomnium* pro ſoluere dixit Sulpicius Seuerus I, II, 6. Schoettg.

3 Corpvscvla) Lego *corpora*; nam *corpuſcula* de homine hoc in loco ineptiſſime dici inficiabitur nemo. Id tamen ex Petro Creſcentio probare poſſumus, qui libr. I c. II hunc locum ita tranſcripſit: *Praeter haec vero dixit Palladius, quod aëris ſalubritatem declarant loca infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitantium corpora conſiderata.* Ponted.

3 Liqvidae vocis) *Vox liquida* eſt clara & ſine raucedine prolata. Horatius Od. I, 24, 3 — — *Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit.* Calpurnius Ecl. 4, 150 *Tam liquidum, tam dulce canunt, vt &c.* *Liquidae* autem voci opponitur torrida apud eundem Ecl. 3, 59 *Ah dolor! & poſt hoc placuit tibi torrida Mopſi Vox? & carmen inops, & acerbae ſtridor auenae?* Schoettg.

4, I De metallis) Obſeruandum *metalla* non metallorum quae κατ' ἐξοχὴν ita vocamus, tantum fodinas notare, ſed etiam quod & in Iſidori verbis obſeruare licet, marmoris. Vide Rigaltium ad Grammaticos Veteres p. 280. ed. Goeſii, Goeſium Ind. Agrar. v. *Metalla*, & locis ab eo adductis adde ſequentes. Statius Silu. 3, I, 5 *Sed nitidos poſtes, Graiisque effulta metallis Culmina.* Lucanus 4, 303 *Tunc exhauſta ſuper multo ſudore iuuentus Extrahitur duris ſilicum laſſata metallis.* Id. 6, 34. Inſcriptio in baſi obeliſci Conſtantiniani apud Ioſ. Caſtalionem Var. Lect. c. 20, & Gruterum p. CLXVIII, 3 *Nunc veluti rurſus rufis auulſa metallis Emicuit.* Vnde & *metallum* pro petra poſuit Sedulius I, 139 — *Subitas arente metallo Hauſit aquas.* Loquitur de populo Iſraëlitico, qui in deſerto de

vllo aut ſapore aut odore vitietur, nullus illi [c] limus inſidat, frigus tepore [d] ſuo mul-
ceat, aeſtatis incendia [e] frigore moderetur. Sed quia ſolet his omnibus adſpeciem † cu-
ſtoditis occultiorem noxam tectior ‡ ſeruare natura, ipſam quoque ex incolarum ſalu-
britate noſcamus: ſi fauces bibentium [f] purae ſunt, ſi ſaluo [ff] capite, in pulmonibus
ac † thorace aut nulla eſt aut rara cauſatio. nam plerumque has noxas corporis ad infe- 2
riorem partem, quae ſupra ſunt corrupta demittunt; [‡ vt vitiato capite ad pulmones [g]
vel ſtomachum morbi cauſa decurrat] tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde ſi
venter, aut viſcera, vel latera, vel renes nullo dolore aut inflatione vexantur [h]; ſi vitia
nulla veſicae ſunt. Haec [i], atque his ſimilia ſi apud incolas pro maiori parte conſtare
videris, nec de aëre aliquid nec de fontibus ſuſpiceris.

V. In terris vero quaerenda foecunditas; ne alba & nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenae ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi † pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa vel amara, ne vliginoſa terra, ne tofus are-noſus

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ibi I. B. R.* d) *tempore P. I B. R.* e) *ſuo* inſ. *P. frigore* om. *I. B. R. ſuo rigore Iuntt.* †) *ſpecimen Lugd* ‡) *tectorum aquarum inferre Creſc.* f) *bidentium H. Steph.* ff) *ſi ſaluum caput, ſi Creſc.* †) *aut Lugd.* ‡) *ſed* inſ. *I. B. R.* g) *pulmonem I. B. R.* h) *vexentur* ante *Com. vexantur* etiam *Lugd.* i) *Haec & ſimilia P. his* om. etiam *Lugd.* [T. V.] †) *arenoſi Creſc.* & recent. manus in *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

de petra a Moſe percuſſa bibit. Miror autem, quare Palladius aquas de metallis non adprobet, quum alias aquae ex fodinis & mineralibus praecipue ſaluberrimae eſſe ſoleant. Niſi hic quoque intelligamus marmorum metalla, ex quibus aqua non adeo poteſt eſſe ſalubris. SCHOETTG.

4, 1 FRIGVS TEPORE SVO MVLCEAT) Nimium cito ſui oblitus eſt Palladius, qui titulo 1 dixerat *agricolae formatorem artibus & eloquentia rhetorem aemulari non debere.* Ecce enim annon hi ſunt rhetorum floſculi? titulo antecedente dixit: *fauces commeatum liquidae vocis exercent.* Iam de aqua pergit: *frigus tepore ſuo mulceat, aeſtatis incendia frigore moderetur.* Haec certe oratorem & declamatorem melius decuiſſent, quam ruſtici praeceptorem, qui dixiſſet, *aquam, quae bona ſit, hieme tepidam, aeſtate vero frigidam eſſe debere.* SCHOETTG.

4, 1 SED QVIA SOLET) Creſcent. 1, 3 extr.

4, 1 CAVSSATIO) morbus. *Cauſſa* etiam malam valetudinem notat. Prudentius περὶ στεφάνων 1, 19 *Inde larga fonte ab ipſo dona terris influunt, Supplicum cauſſas petitis quae medelis inrigant.* Paullinus Petrocorius de Vita Martini 2, 641 *Quin & contactus tantum, vel fimbria veſtis Raptaque certatim, diſrupto vellere, fila Omnibus in cauſſis celeres habuere medelas.* Loquitur de veſte Martini, quam varios morbos ſanaſſe teſtatur etiam Sulpicius Seuerus. Videatur Vlitius ad Gratium v. 53 & 346; it. Rhod. ad Scribo. comp. 228. Sumta eſt autem haec locutio ex militia Romana, in qua qui vel aetatem, vel vitium aut morbum corporis poterant *cauſſari, cauſſaria miſſione* miſſi dicebantur. Vtitur hac voce ea ſignificatione Sulpicius Seuerus tom. 1 epiſt. 3, 13 vbi Martinum ſuum ita loquentem introducit: *Grauis quidem eſt, Domine, corporeae pugna militiae & iam ſatis eſt, quod hucusque certaui; ſed ſi adhuc in eodem labore pro caſtris tuorum ſtare me praecipis, non recuſo, nec fatiſcentem cauſſabor aetatem.* Ille quoque qui *cauſſaria miſſione* miſſus erat dicitur *Cauſſarius* in Notis Tyronis & Senecae p. 8. Caeterum ne de cauſſaria miſſione prolixi ſimus, conferendi Bapt. Pius annot. prior. c. 4; Politianus Miſc. c. 92; Godeleuaeus ad Liuium 6, 6; Marcellus Donatus ad Spartiani Hadrianum p. 1075; Lipſius de Militia Romana 5 Dial. 19. SCHOETTG.

4, 2 [VT VITIATO CAPITE) Quae incluſi, gloſſam puto. Certe ἐπεξήγημα eſſe eorum quae praecedunt, apparet. Si quis tuſſit aut nauſeat, poſt capitis aliquam noxam aut grauedinem; aëris culpa accuſatur: ſed ſi tuſſiat, ſi nauſeet ſaluo capite; penes aquam vitium eſſe intelligitur. Hanc ſententiam eſſe Palladii, etiam hic aduerſus profeſſionem ſuam rhetoricantis, arbitror. Vtrum recte ille philoſophatus ſit, viderint Medici.

5 Hunc titulum in librum ſuum retulit Creſcen. 2, 26 & 27 Palladius autem hauſit pleraque ex Col 2, 2: quem ante oculos habuit etiam Plinius 17, 4, 5 ſ. 3, qui tamen pleraque ſigna ambigua & fallacia eſſe docet.

5, 1 AVROSI PVLVERIS) Lexica ab *auro* deriuant. Puto ſingularem quendam colorem indigitari, adeoque *auroſus puluis* eſſet *grandior & coloris aurei, metallicaeque duritiae*, prout explicat Barthius Adu. 39, 8. Occurrit apud Vege-

noſus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca & ſolida ‡: ſed gleba putris & fere nigra, & ad tegendam ſe graminis ſui crate ſufficiens; aut miſti coloris, quae etſi rara ſit, tamen
2 pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Quae protulerit nec ſcabra ſint, nec [a] retorrida [b], nec ſucci naturalis egentia [c]. Ferat, quod frumentis dandis vtile ſignum eſt, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna ſilueſtria. Co-
3 lor tamen [d] non magnopere quaerendus eſt, ſed pinguedo atque dulcedo. Pinguem ſic agnoſcis: Glebam paruulam [e] dulci aqua cum [f] ſpargis & ſubigis, ſi glutinoſa eſt & adhaeret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa & repleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt: ſi defuerit, exilis: ſi conuenerit aequata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri quae magis diſplicet, glebam fictili vaſe dulci aqua
4 madefactam iudicio ſaporis explores. Vineis quoque vtilem [ff] per haec ſigna cognoſces: ſi coloris & corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt; ſi virgulta, quae protulit, leuia [g], nitida, procera, foecunda ſunt, vt piros ſilueſtres, prunos [h], rubos, caeteraque huius-

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *ſqualida* iidem. a) *nec* om. *P.* b) *retorta I. B. R.* c) *egentia ferat. Quod* ante Commel. *ferat* om. *P.* d) *namque I. I — G. tamen* etiam *Lugd.* e) *parum P.* f) *conſpargis P. B. R. conſpergis I. I — G.* ff) *terram* inſ. rec. manus in *Lugd.* g) *laeuia Iuntt.* h) *p̃nus, rubus P.*

NOTAE VARIORVM.

Vegetium art. vet. 2, 17, 1 *Si auroſo colore fuerit* (membrana pupillae) *inſanabilem ſcias.* SCHOETTG. *Arenoſum* puluerem praetulerim, eumque dici puto minutiſſimum arenae genus duritiem & rigorem arenae habens, & nihil vel parum viſcidae illius & limoſae naturae, qua proprie aluntur plantae. Quod in Lexicis praeſidium arceſſitur huic voci ex Lampridii Eleogab. c. 31 extr. nihil eſt. Verba ſunt, *ſcobe auri porticum ſtrauit, & argenti.* Nolui tamen receptam lectionem loco mouere.

5, 1 NE TOFVS ARENOSVS ATQVE IEIVNVS.) In Creſcentio: *Ne mons arenoſus, atque ieiunus.* Sed illa lectio optima videtur; nam ab illo Columellae loco libr. 4 cap. 22 *arenoſus etiam tofus, & plus iuſto ieiunus ſabulo*, haec accepiſſe Palladius videtur. PONTED.

5, 1 VALLIS — SOLIDA.) Mons e ſaxo conſtans ſolidus iure vocatur, vallis autem, quae terra a ſuperioribus partibus deuoluta aggeratur, quo pacto? Egregie itaque excerpſit Creſcentius: *ne vallis nimis opaca & ſqualida.* PONTED.

5, 1 PVTRIS) ab aëre & aqua bene diſſoluta. Virg. Ge. 1, 43 *Vere nouo gelidus canis cum montibus humor Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit.* Vbi Probus: *Putris, i. e. humecta, mollificata & ſolubilis. Venti enim occidentales mollificant & humectant.* SCHOETTG.

5, 1 GLVTINETVR) In excerptis Pithoeanis & gloſſis Iſidori: *glis, glitis, humus tenax;* pro quo tamen Tollius ad Auſonium Idyll. 12, p. 489 legi iubet: *glus, glutinis.* Inde *glutinare*, quod eſt, pinguis terrae immiſtione terram raram craſſiorem & pinguiorem facere. SCHOETTG. Solum pingue niſi ſimul cretoſum ſit, ad ſabulonem temperandum ſatis eſſe non poteſt. Quod Columellae teſtimonio comprobatur, qui libro 2 cap. 16 *Si tamen*, inquit, *nullum genus ſtercoris ſuppetet, ei multum proderit feciſſe, quod M. Columellam patruum meum, doctiſſimum ac diligentiſſimum agricolam, ſaepenumero vſurpaſſe memoria repeto, vt ſabuloſis locis cretam ingereret; cretoſis ac nimium denſis ſabulum.* Quare facile aſſentior Creſcentio qui tranſcripſit: *Tamen pinguis & cretoſi ſoli adiunctione glutinetur.* PONTED.

5, 2 SCABRA) Haec vox quotieſcumque de frugibus adhibetur, ſemper notat *rubiginoſum. Rubiginis* enim epitheton *ſcabra* eſt apud Virgil. Georg. 1, 495: & *ſcabies* quoque pro rubigine ferri vſurpauit Guntherus Ligurin. 8, 666. SCHOETTG.

5, 2 RETORRIDA) *Retorridus* eſt ſucci naturalis egens. Plinius H. N. 17, 5 *Frigidam autem* (terram oſtendunt) *retorride nata.* Coniungit cum *ſcabro* etiam Columella 3, 11 *Igitur ſi non retorrida & ſcabra, ſed leuia & nitida & prolixa foecundaque viderimus:* & c. 13 *aut ſcabras & retorridas facere.* SCHOETTG.

5, 2 FERAT — EBVLVM) Eadem plane exſtant apud Columellam 2, 2. Anatolius Geopon. 2, 10 ἔνιοι γλυκεῖαν τεκμαίρονται τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τῶν φυομένων ἐν αὐτῇ ὁλοσχοίνων, ἢ καλάμου πλωτοῦ, ἢ βάτου. *Quidam dulcem terram coniectant & ex naſcentibus in ipſa iuncis holoſchoenis adpellatis, aut calamo natatili, aut rubo.* SCHOETTG.

5, 3 SCROBE EFFOSSA) Vid. Geop. 2, 11; Virgil. 2, 227 ſq.

huiusmodi, neque intorta, neque ſterilia †, neque macra exilitate languentia. Situs 5
vero terrarum neque planus, vt ſtagnet; neque praeruptus, vt defluat; neque obrutus, vt in ‡ imum deiecta valle ſubſidat; neque arduus, vt tempeſtates immodice ſentiat & calores: ſed ex his omnibus vtilis ſemper eſt [i] aequata mediocritas [k], & vel campus apertior, & humorem pluuium cliuo fallente ſubducens; vel collis molliter per latera inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate ſubmiſſa; vel mons alterius culminis defenſus obiectu, & a moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis, aſper, ſed nemoroſus, & herbidus [l]. Sed cum ſint genera terrarum plu- 6
rima, vt pinguis aut macra, ſpiſſa vel rara, ſicca vel humida, & ex his pleraque vitioſa, tamen propter ſeminum differentiam ſaepe neceſſaria [m] maxime, ſicut ſupra dixi, eligendus eſt pinguis ac reſolutus ager, qui minimum laborem poſcit [n], & fructum maximum reddit. Secundi meriti eſt ſpiſſus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota reſpondet. Illud vero deterrimum genus eſt, quod erit ſiccum ſimul & ſpiſſum, & macrum vel frigidum: qui ager peſtiferi more fugiendus eſt.

VI. SED vbi haec, quae naturalia ſunt, neque humana ope curari poſſunt, diligentius aeſtimaueris, exſequi te conuenit partem, quae reſtat induſtriae: cuius haec erit cura vel maxima, vt has, quas ſubieci, ex omni opere ruſtico in primis debeas tenere ſententias. PRAESENTIA domini prouectus eſt agri. Color terrae non magnope-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *debilia Cr.* ‡) *vt ima valle ſubſidat MS.* ap. Barth. *38, 10.* i) *& P. & adaequata Cr.* k) *requiratur* inſ. *Cr.* l) *herdus I. B. R.* m) *neceſſariam* omn. n) *petit I. B. R. petit Cr.* & *Lugd.* qui om. *&*.

NOTAE VARIORVM.

5, 5 CLIVO FALLENTE) *Cliuus fallens* eſt modicus, qui ſenſim aquam deducat. *Fallere* enim eſt tecte rem gerere, quam non ſperes. Minucius Felix: *oram curui molliter littoris iter fabulis fallentibus legebamus.* Auienus ora maritima: *Formam locorum & arua naturalia Fefellit arte.* BARTHIVS 39, 8. Plinius epiſt. 5, 6, 14 *Ita leniter & ſenſim cliuo fallente conſurgit.* SCHOETTG.

5, 5 MOLLITER) leuiter. Caeſar B. C. 2, 10; Minucius Felix 3, 4; Col. 1, 2, 4: & opponitur *arduo*, quod celeriter in altitudinem excreſcit, & difficile ſuperatu eſt. Idem notant verba paullo poſt ſequentia: *cum quadam moderatione.* SCHOETTG.

5, 6 NECESSARIA) Legendum *neceſſaria*, non *neceſſariam*: praeterea τὸ *maxime* ſequenti periodo annectendum videtur. Haec ex Creſcentio emendauimus. PONTED. *Neceſſariam* peperit ſequens *maxime*: quo lubentius Clmo viro obſecuti ſumus.

5, 6 SECVNDI MERITI EST SPISSVS AGER.) Ager ſpiſſus, niſi pinguis, maxime improbandus erit: eſſet enim non *ſecundi meriti*, ſed *deterrimi generis*, vt ipſe Palladius adiecit: *Illud vero deterrimum genus, quod erit ſiccum ſimul & ſpiſſum, & macrum & frigidum.* Potior itaque eſt lectio in Creſcentio: *Secundi meriti eſt ſpiſſus & pinguis ager.* PONTED.

5, 6 AD VOTA RESPONDET) *Votum* ruſtici vt terra ſit frugifera, huic *reſpondet* ſiue ſatisfacit terra, quando optatos fructus profert. Virgilius Georg. 1, 38 *Illa demum ſeges votis reſpondet auari Agricolae, bis quae ſolem, bis frigora ſenſit.* Columella 2, 9, 7 *Ea* (ſatio bimeſtris) *locis praegelidis ac niuoſis, vbi aeſtas eſt humida, & ſine vaporibus, recte committitur: caeteris admodum raro reſpondet.* Idem 3, 3, 4 *Nam frumenta maiore quidem parte Italiae quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus.* Et ſic idem locis quamplurimis. Plura Gronouius Obſ. 2, 4: Schefferus ad Fragmentum Petronii Tragurianum p. 214. SCHOETTG.

5, 6 PESTIFERI MORE) Videtur ſuperſtitio apud veteres fuiſſe, agros quoſdam eſſe peſtilentes Sic apud Plautum Trinummo ſeruus tertio vel quarto quoque ſulco boues in domini ſui agro mori dicit. BARTHIVS 38, 10. De ſuperſtitione neſcio. Sed *peſtilentem fundum* vitari iubent v. g. Cato 1, 2. Varro 1, 12, 2. Col. 1, 3, 1 ſq vid. quae notantur mox ad 6, 5.

6, 1 PRAESENTIA DOMINI) Vid. quae dicta ſunt ad Cato. 4, 2 & Col. 1, 1, 18.

2 gnopere deſideretur, quia bonitatis [a] incertus eſt auctor. Genera omnium ſurculorum vel frugum praeclara, ſed terris tuis experta committe. in nouo enim genere ſeminum, ante experimentum non eſt ſpes tota ponenda. Locis humidis ſemina citius quam ſiccis degenerant: quare ſubinde ſuccurrat electio. Ferrarii, lignarii, doliorum cuparumque factores neceſſario habendi ſunt, ne a labore ſolenni † ruſticos cauſa deſiderandae vrbis auertat. Locis frigidis a Meridie vineta ponantur; calidis, a Septentrione; temperatis,
3 ab Oriente, vel, ſi neceſſe ſit, Occidente. Operarum ratio vnum modum tenere non poteſt in tanta diuerſitate terrarum: & ideo ‡ ſoli & prouinciae conſuetudo facile oſtendet [b], qui [c] numerus [d] vnamquamque rem faciat, ſiue in ſurculis, ſiue in omni genere ſatorum. Quae florent, conſtat non eſſe tangenda. Bene eligi ſerenda non poſſunt, niſi hoc officium prius eligens [dd] aſſumat. In rebus agreſtibus maxime officia iuuenum
4 congruunt, imperia ſeniorum. In vitibus putandis tria conſideranda ſunt, fructuum ſpes, ſucceſſura materies, locus qui ſeruet ac reuocet. Vitem ſi maturius putes, plura ſarmenta: ſi ſerius, fructus plurimos conſequeris. De locis deterrimis ſicut arbores, ita vites [e] conuenit ad meliora transferre. Poſt bonam vindemiam ſtrictius, poſt exiguam latius † puta. In omni opere inſerendi, putandi, ac recidendi, duris & acutis vtere ferramentis. In vite vel arbore quae facienda ſunt, perage ante apertionem floris & gemmae. In [f] vineis aratro praetermiſſa foſſor emendet. Locis calidis, ſiccis, apricis, pampinandum non eſt, cum magis vitis optet [g] operiri. Et vbi vineas Vulturnus exurit, aut flatus aliquis regioni [h] inimicus, vitem tegamus ſtraminibus vel
5 aliunde quaeſitis. Ramus laetus, viridis & ſterilis in media olea abſcindendus eſt, velut totius

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VI.] a) *bonitatis* om. *P.* †) *ſolemni Lugd.* ‡) Pro *ideo* alia vox ſed inducta, vt legi non poſſit, in *Lugd.* b) *oſtendit I. I. — G.* c) *quis P. I. B. R.* d) *modus I. B. R.* dd) *electus MS.* apud Barth. *38, 10. Lugd.* e) *homines Lugd. I. B. R.* †) *largius Lugd.* f) *Quae inuenies ar. P.* g) *oportet I. B. R.* h) *regionis* omnes praeter *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

6, 1 BONITATIS INCERTVS) Sic etiam de probatione terrae per viſum Anatolius Geop. 2, 10 *ἀσθενὴς ἄυτη καὶ ȣ̓ πολλȣ͂ ἀξία.* SCHOETTG. Iam laudauimus Plin. 17, 4 ſ. 3.

6, 2 TERRIS TVIS EXPERTA) Colum. Arb. 20, 1.

6, 2 SPES TOTA) Quid ſi *tuta?*

6, 2 FACTORES) *Τὸ factor* in Chriſtianis Poëtis & alibi perperam latinitate damnarunt eruditi. Eo vtitur Cato 64 de R. R. BARTHIVS 38, 10.

6, 2 LOCIS FRIGIDIS) Vide Democritum Geop. 5, 4. SCHOETTG.

6, 2 OPERAR. RATIO) Pungit, credo, & hic Columellam, qui diligenter, neſcio quam feliciter, hanc rei ruſticae partem exſecutus eſt.

6, 3 IN TANTA DIVERSITATE) MS. Codex habet: *poteſt intemperata diuerſitate terrarum.* Ego hoc melius arbitror. BARTHIVS l. c.

6, 3 NISI HOC OFFICIVM) Non intelligere me iſtuc, fateor, neque ſi *electus* praeferamus.

6, 3 OFFICIA IVVENVM) Reſpicit illud Heſiodi: *Ἔργα νέων, βȣλάι τε μέσων, ἐυχάι τε γερόντων.* SCHOETTG.

6, 4 OPTET OPERIRI) Scripta lectio: *vites oportet operiri.* Vulgata melior eſt. Nam *fateri reſpondere, poſcere, petere, velle*, mille talia ab hominibus ſcriptores ad plantas referunt. Sic Horatius de boue: *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.* BARTHIVS l. c. Accommodatiora, ſpero, exempla huius rei ſunt, quae damus in Indice, tit. Varronis metaphorarum.

6, 4 VVLTVRNVS) Ita in partibus prouinciae Baeticae vocabatur Eurus teſte Columella 5, 5, 15 vbi de eadem re agit. SCHOETTG.

6, 5 RAMVS LAETVS, VIRIDIS ET STERILIS) Ita omnes editi, & codex quoque Lugd. Commelinus autem *τὸ laetus* vncis incluſit, quaſi commode abeſſe poſſit, quod tamen non eſt. Nam haec tria verba quam optime coniuncta ſtare poſſunt in textu. *Ramus laetus* eſt, qui nimius eſt in proferendis fructibus; *viridis*, qui multum quidem ſuccum habet, ſed non ſemper fructus. Ergo ſenſus auctoris eſt: Ramus

totius arboris inimicus. Sterilitas & peſtilentia aequo modo fugiendae [i] ſunt [l]. In pa-
ſtinato ſolo inter nouellas vites omnino nihil eſt conſerendum. Graeci iubent, exceptis
caulibus, tertio anno quae libebit, iniungere. Omnia legumina Graecis auctoribus, ſe-
ri iubentur in ſicca terra: faba tantummodo in humida debet [m] ſpargi. Domino vel 6
colono confinia poſſidenti, qui fundum vel agrum ſuum locat, damnis ſuis ac litibus
ſtudet. In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema. Omne triticum in [n]
ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis [o] commutatur. Tria mala aeque
nocent, ſterilitas, morbus, vicinus. Qui terram ſterilem vineis occupat, & labori- 7
bus † ſuis & ſumtibus eſt inimicus. Campi largius vinum, colles nobilius ferunt.
Aquilo vites ſibi obiectas foecundat, Auſter nobilitat. Ita in arbitrio noſtro [p] eſt, v-
trum [q] plus habeamus, an melius. NECESSITAS feriis caret. Quamuis tempe-
ratis agris ſerendum ſit, tamen ſi ſiccitas longa eſt, ſemina occata [r] tutius in agris,
quam in horreis ſeruabuntur. Viae [s] malitia aeque [t] & voluptati [u] & vtilitati aduer-
ſa eſt. Qui agrum [x] colit, grauem tributis † creditorem patitur, cui ſine ſpe abſolutio- 8
nis aſtrictus eſt. Qui arando crudum ſolum inter ſulcos relinquit, ſuis fructibus dero-
gat, terrae vbertatem ‡ infamat. FOECVNDIOR eſt culta exiguitas, quam magni-
tudo

VARIETAS LECTIONIS.

i) *fugienda I. B. R.* l) *vel ſi ſecum vtreque non fuerint* inſer. *P. & Lugd.* m) *terra iubetur P. aſpergi Lugd.* n) *in* om. *Lugd. I. B. R.* o) *ſaliginis I. B. R.* †) *lateribus Lugd.* p) *noſtro* om. *P.* q) *vtrum* om. *Lugd. I. B. R.* r) *locata I. I — St. occata* etiam *Lugd.* s) *Viae* deeſt *P.* t) *aquae vol. P.* u) *voluptatis & vtilitatis I. B. R.* x) *agrum* om. *B. R.* †) *tributi Lugd.* ‡) *vber* idem.

NOTAE VARIORVM.

Ramus laetus, viridis & ſterilis in media olea aeque abſcindendi ſunt. *Laetus*, ne nimis luxuriet, totique arbori damnum adferat; *viridis*, quia omnem fere ſuccum ad ſe trahit, & ob id reliquis ramis detrahit; *ſterilis* vero, quia eius nulla plane vtilitas. SCHOETTG. Vid. quae notamus ad Pall. F. 12, 2.

6, 5 FVGIENDAE SVNT) Vbi diſtinctio eſt, inſeruntur in libro ſcripto haec verba: *Vel ſi ſec. vtreque non fuerint.* Quibus quid faciant videant eruditi. Eandem & in alio Codice Baſileenſis Academiae inueni. BARTHIVS 38, 10 Scribendum vt erat in Leidenſi: *Sterilitas & peſtilentia aequo modo fugiendae ſunt, vel ſi ſecum vtraeque non fuerint. In paſtinato &c.* id eſt: etiam ſi non ſint vna, coniunctum vitium in vno loco. Poteſt enim eſſe ſterilitas, vbi non eſt peſtilentia: & poteſt eſſe peſtilentia etiam in vbertate. Varro: *Contraque in peſtilenti calamitas, quamuis in feraci agro, colonum ad fructus peruenire non patitur.* Columella: *Neminem enim ſanum debere facere ſumtus in cultura ſterilis ſoli: nec rurſus peſtilenti, quamuis feraciſſimo pinguique, agro dominum ad fructus peruenire.* Plinius: *Atilius Regulus ille Punico bello bis Coſ. aiebat neque foecundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effoetis ſaluberrimum.* Haec *Gronouius* Obſeru. 2. 16. Cf. Sect. 6.

6, 5 GRAECIS AVTORIBVS) Leontius Geop. 2, 13. SCHOETTG.

6, 7 LABORIBVS) Multo concinnior videbatur nobis Lugdunenſis Codicis lectio, *lateribus;* quae vox ad dicentium quidem contentionem alias fere pertinet, ſed etiam de reliquo corporis motu adhibetur commode, in primis vbi anhelitus & gemitus ſolet intercedere. Ita *ex lateribus & lacertis ſuis nobilitatum* Milonem habes Cic. de Senect. 9. Quid ſit *lateri parcere*, & contra *exhauſtum latus* apud Iuuen. 6, 37 & in nequioribus carminibus, non doceo.

6, 7 CAMPI LARGIVS VINVM) Hauſit haec ex Col. 2, 3, 6. SCHOETTG.

6, 7 OCCATA) Vid. Col. 2, 8, 4 in primis illa, *nam quod ſicco loco ingeſtum & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur* &c. Qui metuit, ne *occata* etiam ad horrea referatur, parum attendit.

6, 8 TERRAE VBERTATEM) Idem praecipit 2, 3 *Vber* vero ſcripta lectio praefert. Ita ipſe hoc libro cap. 7 *in degeneres ſurculos vber ſoli feracis expenderit;* & cap. 33 *Pratis vero recentia ſtercora proficient ad vber herbarum.* Et notum eſt illud Appuleianum: *Vbi vber, ibi tuber.* BARTHIVS 38, 10. Eadem cum ipſo habet Zinzerlingius Promulſ. Crit. iuu. c. 25 qui alium codicem & exempla profert. Similem porro locutionem obſeruauimus apud Aeneam Gazaeum in Theophraſto tom. 12. Bibl. P. P. p. 630. τὰ δὲ φυτὰ διαβάλλειν, ὅτι μὴ τὴν γῆν οἷα βοῦς ἐργάζεται.

9 tudo neglecta. Nigras vites omnino repudies, niſi in prouinciis, & [y] eius generis quo acinaticium † fieri conſueuit. Longius adminiculum vitis incrementa producit. Teneram & viridem vitem ferri acie ne recidas. Omnis inciſura ſarmenti auertatur a gemma, ne eam ſtilla, quae fluere conſueuit, extinguat. Pro macie vel ſoliditate vitium nutrienda ſarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Graeci aſſerunt) oleae grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos ac ſeros, magisque amurcae proximos. Aër
10 oleas tepidus iuuat, & ventis [z] mediocribus ſine vi & horrore perflabilis. Vitis quae ad iugum colitur, per aetates [a] ad hoc perducenda eſt, vt locis moleſtioribus quatuor pedibus a terra, placidioribus vero ſeptem ſummitas eius inſurgat. Hortus qui caelo clementi ſubiacet, & fontano humore percurritur, prope eſt vt [b] liber ſit, & nullam ferendi diſciplinam requirat. Subligatio acerbis vuis facienda eſt, quando excutiendi aut rum-
11 pendi acini nulla formido eſt. Ligatura in vitibus locum debet mutare, ne vnum ſemper aſſiduitas conterat vinculorum. Foſſorem ſi apertus vitis oculus viderit, caecabitur ſpes magna vindemiae: & ideo, dum eſt clauſus [c], fodietur [d]. Terrae altitudinem cum foecunditate, ſi ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor vero, ſi ad arbuſta vel vites. Vitis nouella vt facile incrementum dilecta [e] conſequitur; ita interitum ce-
12 lerem, ſi negligatur, incurrit. Modum tene aeſtimatis facultatibus tuis in aſſumtione culturae, ne ſuperatis viribus, excedente menſura, turpiter deſeras, quod arroganter aſſumis. Semina plusquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem [f] grano robuſtius, ſed menſurae minus refundet. Omnia quae ſeruntur, creſcente luna, & diebus tepidis ſunt ſerenda. nam tepor euocat [g], fri-
13 gus includit. Si tibi ager eſt ſiluis inutilibus tectus, ita eum diuide, vt loca pinguia puras reddas nouales, loca ſterilia ſiluis tecta eſſe patiaris, quia illa naturali vbertate reſpondent, haec beneficio laetantur incendii. Sed ſic vrenda diſtingues, vt ad incenſum agrum

VARIETAS LECTIONIS.

y) *in quibus eius I. I — G.* †) *acinaticum Barth. acinacium Lugd.* eraſa ſyllaba *ti.* z) *ventus mediocris I. I — G.* nobiſcum etiam *Lugd.* a) *aetatem I. I — G.* b) *vt* deeſt *I. B. R.* c) *clauſa I. B. R.* d) *fodietur I. B R. fodiatur I. I — G.* e) *cultu I. I — G. dilecta* etiam *Lugd.* f) *quidem* deeſt *I. B. R.* g) *vocat I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 9 NIGRAS VITES) Vuas nigras non ſaepe alias occurrentes ita deſcribit Florentinus Geopon. 5, 2 quod denſos habeant acinos, & albam medullam, bonumque & multum & durabile vinum producant.

6, 9 ET EIVS GENERIS, QVO ACINATICIVM) Forte bona lectio eſt haec: *in prouinciis eius generis, quibus acinaticium fieri conſueuit.*

6, 9 ACINATICIVM) Vinum eſt generoſiſſimum, quod copioſe admodum deſcribit Caſſiodorus Var. 12, 4. SCHOETTG.

6, 9 QVOD GRAECI — SEROS) Florentinus Geop. 9, 4 Τὴν δὲ βαθύγειον οὐκ ἐπαινοῦμεν — πολὺ δὲ μᾶλλον φευκτέον τὴν καἰορωρυγμένην. τὸν γὰρ καρπὸν ἀλιπῆ φέρει, καὶ τὸ γέννημα ὑδατῶδες. De *ſero* fructu nihil Graeci. Neque apparet cur *ſeros* poſuerit Palladius inter *aquatos* atque *amurcae proximos.* Suſpicor *ſeroſos* vel ἐπεξηγηματικῶς adieciſſe Palladium, vel alium, qui inſolitam vocem, *aquoſos* interpretari vellet.

6, 11 LOCVM DEBET MVTARE) Vid. Col. 5, 6, 27.

6, 11 FOSSOREM) Elegantiſſimum eſt illud, neque puto Palladii, quem ſcio omnia fere exſcripſiſſe ex antiquioribus. Et talibus pari acumine dictis hodieque ruſtici mirifice capiuntur, meliusque ea memoria ſeruant. BARTHIVS 38, 10. In Varrone praeſertim hanc elegantiam obſeruamus. vid. Ind. Sed frequenter ſatis etiam talia Palladius affectator talis eloquentiae, quidquid etiam in ipſo prooemio dicat. Caeterum ſi demſeris allegoriam hoc vult, ne immittatur vineae florenti foſſor, cum facile nimis flores, vindemiaeque ſpes decutiantur.

6, 11 DILECTA) Egregie MS. Codex: *incrementum dilecta conſequitur.* Sic Septimius in opuſculis: *Inquit amicus ager domino Si bene mi facias, memini.* BARTHIVS l. c.

6, 13 INCENDII) Hoc ne vult, vt ſilua incenſa cineribus ipſis terra ſtercoretur? Si ita eſt, quomodo ad incenſum agrum poſt quinquennium

agrum poſt quinquennium reuertaris: ita efficies, vt aequaliter vel ſterilis gleba cum foe-
cunda [h] contendat. Graeci iubent oliuam, cum plantatur & legitur, a mundis pueris 14
atque virginibus operandum: credo recordati [i] arbori huic eſſe praeſulem Caſtitatem.
Nomina frumentorum ſuperfluum eſt praecipere, quae aut loco ſubinde, aut aetate mu-
tantur. Hoc ſatis eſt, vt eligamus praecipua in ea regione quam colimus, vel explore-
mus aduecta. Lupinus & vicia pabularis, ſi virides ſuccidantur, & ſtatim ſupra ſectas
eorum radices aretur, ſtercoris ſimilitudine agros foecundant: quae ſi exaruerint [l] ante
quam proſcindas, in his terrae ſuccus aufertur. Ager aquoſus plus ſtercoris quaerit; 15
ſiccus, minus. Calidis, maritimis, ſiccis, apricis, campeſtribus locis omne opus vi-
nearum maturius inchoëtur; frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis
tardius: quod non ſolum de menſibus aut diebus dixerim, ſed [etiam [m] de] horis ope-
randi. Omne opus ruſticum, cum fieri praecipitur, neque cito eſt, ſi ante quindecim
dies; neque tarde, ſi poſt quindecim fiat. Frumenta omnia maxime laetantur patenti
campo & ſoluto, & ad ſolem recliui †. Spiſſa & cretoſa & humida terra bene far ‡ & 16
triticum nutrit. ordeum agro [n] ſoluto delectatur, & ſicco: nam ſi [o] in lutoſo [p] ſparga-
tur [q], moritur [r]. Trimeſtris [rr] ſatio locis frigidis [& [s]] niuoſis conuenit, vbi qualitas
aeſtatis humecta eſt, caeteris raro reſpondet euentu. Semen trimeſtre locis tepidis me-
lius reſpondebit, ſi ſeratur autumno: ſi neceſſitas coget † in [t] ſalſa terra aliquid operari [u],
extremo autumno plantanda eſt vel conſerenda, vt malitia eius hibernis imbribus elua-
tur. Aliquid etiam terrae dulcis, vel arenae fluuialis † ſubiiciendum eſt, ſi illi virgulta
committimus. Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, vt ad meliorem, quae 17
ſata fuerint, transferantur. Lapides qui ſuperſunt [x], hieme rigent, aeſtate ferueſcunt:
idcirco ſatis arbuſtis & vitibus nocent [y]. Terra, quae circa arbores mouetur, ita eſt
vicibus permutanda, vt ei quae in ſummo fuerat, ima ſuccedat. In laetandis arboribus 18
crates faciemus, terram prius trunco admouentes, & mox laetamen; vt ſic opus natu-
ra

VARIETAS LECTIONIS.

h) *foecunditate Lugd. I. B. R.* i) *recordari I. B. R.* l) *ex ſe aruerint Lugd Barth. I. B. R.* m) *etiam de* om. *Lugd. I. B. R.* †) *reclini Lugd.* ‡) *farrem Barth.* n) *agro* om. *Lugd. I. B. R.* o) *ſi* om. *I. I — G.* p) *agro* add. *Lugd. I. B. R.* q) *ſparſum I. I — G.* r) *morietur Lugd. I. B. R.* rr) *trimenſtris Lugd.* s) *&* om. *Lugd. I. B. R.* †) *coget & de ſalſa terra ſperari aliquid, poſt autumnum Lugd.* t) *de I. B. R.* u) *ſperari, poſt autumnum Barth. I. B. R.* †) *fluuialis* abeſt *G. Gr. St.* x) *inſuper ſunt I. I — G.* nobiſcum etiam *Lugd.* y) *quid enim latenti proſunt in terris calidis & ſiccis, dummodo eis terra ſubſit?* inſer. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

nium reuerti nos iubet? Quinque igitur annis iacere in cineribus patiemur agrum? An quinis annis interiectis fruges, ſtramenta certe & culmos, incendamus? Illud tolerabilius: ſed non ſatis dilucide dictum.

6, 14 GRAECI IVBENT) Flor. Geop. 9, 2 *καθαρὰ δὲ ὄσα ἡ ἐλάια βούλεται καθαροὺς εἶναι καὶ τοὺς δρεπόντας αυτὴν, καὶ ὀμνύναι ἀπὸ μόνης τῆς ἑαυτῶν γυναικὸς, ἀφικνεῖσθαι, οὐκ ἀπ᾽ ἀλλοτρίας εὐνης. ὅυτω γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐπιόντι καιρῷ πλεῖστον παρέξει καρπόν. φασὶ δὲ* &c. Iſta conſuetudo dicam an ſuperſtitio hodieque apud nos recepta eſt, vt arbores, quae prima vice ferunt fructus, nonniſi a pueris & iuuenibus decerpi patiantur. SCHOETTG.

Operandam legi vult Barth. ad Stat. To. 2 p. 654. Sed nihil opus eſt mutatione. Caſtitatem *πρόσωπον* hic eſſe, Pállada, iam ad Fabrum notauimus.

6, 14 IN HIS TERRAE SVCCVS) Nimirum in liberum aëra diſſipatur ſuccus terrae, qui erat in viridi lupino. Praeſtat igitur inarare viridem, & ita humectare ſuo ſibi ſucco terram.

6, 16 MORITVR) Alias *mori* dicuntur ſemina in terram iacta, vt ſuo tempore denuo reſurgant. 1 Cor. 15, 36. Hoc vero loco ea ſemina *mortua* dicuntur, quae plane non oriuntur. Vid. Bochartum initio Hieroz. SCHOETTG.

ra [z] beneficii alternante cumuletur. Agri praeſulem non ex dilectis, [&] [a] tenere [educatis] ſeruulis ponas; quia fiducia [b] praeteriti amoris impunitatem [c] culpae praeſentis expectat.

VII. In eligendo agro vel emendo, conſiderare debebis, ne bonum naturalis
foecunditatis colentium deprauauerit inertia, & in [a] degeneres ſurculos vber ſoli feracis
expenderit: quod quamuis emendari poſſit inſitione meliorum, tamen harum rerum ſine
culpa melior vſus eſt, quam cum ſpe corrigendi ſerus euentus. In ſeminibus ergo fru-
2 mentorum praeſens emendatio poterit † eſſe. In vineis maxime conſiderandum atque
vitandum eſt, quod plerique fecerunt ſtudendo famae tantum, & latitudini paſtinorum ‡,
ſemina vitium ſtatuentes, vel ſterilia, vel ſaporis indigni: quod grandi tibi labore con-
3 ſtabit vt corrigas, ſi agrum compares vitiis talibus occupatum. Poſitio ipſius agri, qui
eligendus eſt, ea ſit. In frigidis prouinciis Orienti, aut Meridiano lateri ager eſſe debet
oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu, his duabus partibus excluſis algore ri-
geſcat; aut per partem ſeptentrionis remoto, aut per Occidentis in veſperam ſole dila-
to. In calidis vero prouinciis, pars potius Septentrionis optanda eſt, quae & vtilitati
4 & voluptati, & ſaluti aequa bonitate reſpondeat. Si vicinus eſt fluuius, vbi ſtatuimus
fabricae [b] ſedem parare, eius debemus explorare naturam, quia plerumque quod exha-
lat [c], inimicum eſt, a quo (ſi talis ſit) conueniet refugere conditorem. Palus tamen
omni modo vitanda eſt, praecipue quae ab Auſtro [d] eſt vel Occidente, & ſiccari conſue-
uit aeſtate, propter peſtilentiam, vel animalia inimica quae generat.

VIII. Aedificium pro agri merito, & pro fortuna domini oportet inſti-
tui: quod plerumque immodice ſumtum, difficilius eſt ſuſtinere quam condere. Ita
igitur aeſtimanda eſt eius magnitudo, vt ſi aliquis caſus incurrerit, ex agro, in quo eſt,
vnius anni, aut [vt [a]] multum, biennii penſione reparetur. Ipſius autem praetorii ſitus
ſit loco aliquatenus [b] erectiore & ſicciore quam caetera, [& [c]] propter iniuriam funda-
2 mentorum, & vt laeto fruatur aſpectu. Fundamenta autem hoc modo ponenda ſunt,
vt latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio, quam parietis [d] [inſuper [e] ſtruendi] cor-
pus

VARIETAS LECTIONIS.

z) *naturae beneficio* poſt *I. B. R.* a) Incluſa a *Commel.* etiam om. *Lugd.* b) *fiduciam I. B. R.* c) *ad imp. I. B. R.* [T. VII.] a) *indegeneres* iunct. *I. B. R. Inde generes Lugd.* †) *poteſt Lugd.* ‡) *paſtinatorum Lugd.* b) *fabricae* om. *P.* c) *halat Lugd.* d) *Auſtro vel & Occid. P.* [T. VIII.] a) om. *Lugd. ad I. B. R.* b) *aliquanto P.* c) *&* om. *Lugd. I. B. R.* d) *parietes ponendi ſunt. Si P.* e) *inſuper ſtruendi* om. *I. B. R. Barth. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

6, 18 DILECTIS ET TENERE EDVCATIS) Gloſſatoris hic manus fuit, quam tamen non agnouiſſem, ſi ſine MS. fuiſſet. In eo optimo libro ita legitur: *Agri praeſulem non ex dilectis temere ſeruulis ponas.* Et plurima talia infra notabimus. BARTHIVS 38, 10. Vid Col. 1, 8, 1.

7, 2 VITIIS TALIBVS) Luſitne Palladius, quam vulgo *adliterationem* vocant, *vitiis* non *vitibus*?

7, 3 PARTEM SEPTENTRIONIS) Aut ſimpliciter *partem* vocat, quam vulgo *plagam* dicimus, aut illud indicat, vnius plagae vel cardinis plures eſſe partes, quas *intermedias plagas* dicunt. Per ſeptentrionalem partem ſ. plagam ſol plane remouetur, differtur in pomeridianum per occidentalem.

7, 4 PALVS — VITAND.) Vid. Col. 1, 5, 6.

8 Bonam partem huius tituli deſcripſit Creſcentius 1, 10.

8, 2 FVNDAMENTA AVTEM &c.) Hunc locum ita expreſſit Creſcentius libr. I cap. 11: *Fundamenta igitur, vt ait Palladius, ſtabilia & durabiliora latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio, quam parietis corpus excreſcat.* Quod

pus increſcet. Si lapis vel tofus occurrat, facilis cauſa eſt collocandi, in quo ſculpi tantum fundamenti forma debebit, vnius pedis altitudine vel duorum. [Et] ſi ſolida vel conſtricta † inuenietur argilla, quinta vel ſexta pars altitudinis eius, quae ſupra terram futura eſt, fundamentis deputetur. Quod ſi terra laxior fuerit, modo [f] maioris altitudinis obruantur [g], donec munda ſine ruderum ſuſpicione occurrat argilla; quae ſi omnino deſit, quartam merſiſſe ſufficiet. Studendum praeterea vt hortis & pomariis cingi 3 poſſit, aut pratis. Sed totus fabricae tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, & paululum ab occidente auertatur hiemali. Ita proueniet, vt per hiemem ſole illuſtretur, & calores eius aeſtate [h] non ſentiat [i].

IX. Forma tamen eſſe debet eiusmodi, vt ad habitationem breuiter collectas & aeſtati & hiemi praebeat manſiones. Quae hiemi parantur ita ſint conſtitutae, vt poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum curſus hilarare. In his pauimenta opportuna eſſe debebunt. Primum in fabricis planis earum obſeruandum eſt, vt aequalis & ſolida 2 contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem [a] fabricae titubantis excutiat. Deinde vt axes [b] quernae cum aeſculeis non miſceantur. nam quercus humore concepto, cum coeperit [c] ſiccari, torquebitur [d], & rimas in pauimento faciet: aeſculus autem ſine vitio durat. Sed ſi quercu ſuppetente aeſculus deſit, ſubtiliter quercus ſecetur [dd], & tranſ- 3 uerſus atque directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro [e], aut fago, aut farno [f] diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis vel filice, humor

VARIETAS LECTIONIS.

†) *ſtricta Barth. conſtricta Lugd.* f) *modo* om. *Cr. H.* g) *obruatur H.* h) *nocte P.* i) *ſentiet Lugd.* [T. IX.] a) *tremorem I. I* —— *G. tremor* al. b) *aſſeres Sylb. in Indice I. B. R.* c) *ſe coep. ſiccare* a. V. d) *torquetur I. B. R.* dd) *ſiccetur* a. V. e) *acerno I. B. R.* f) *fraxino I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Quod porro ad illud ſpectat *inſuper ſtruendi*, quod neque in Ienſonianis aut Bruſchianis libris neque in Vaticanis codicibus legitur, quod etiam Commelinus lineis incluſit, vt ſemper ea ſolet de quibus dubitat exſtiteritne quondam apud Creſcentium, incertum habeo. Illos profecto qui huius opera vernaculae conſuetudini nobis tradiderunt, inueniſſe exiſtimo, niſi fortaſſe ex Palladio deſumſerint; nam ſic locum interpretati ſunt: *I fondamenti dunque ſtabili, e che lungamente durano, ſecondo che ſcriue Palladio, deono eſſereda ciaſcuna parte più ampli che 'l corpo della pariete che andera ſuſopreſſo, per ispazio d' un mezo piede.* Sed, vt haec mittamus, ea quae in tribus vetuſtis codicibus ſaepe laudatus Georgius inuenit, apponam: *Fundamenta autem hoc modo ponenda ſunt, vt latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio vel plus vti placuerit, quam parietis corpus increſcat.* PONTED.

9, 2 TREMOREM — EXCVTIAT) Titubante pauimento ſane gradus euntium excutiuntur. BARTH. 38, 10 Praetuli hanc lectionem, quod altera nimis videretur hyperbolica. Quis enim non plane inſanus ita aedificet, vt *tremor fabricae excutiat gradus ambulantium*, quod in nauibus fieri poteſt fluctuantibus, aut aſſeribus temere poſitis: in fabrica tali illud iam vitioſum cenſetur merito, ſi *gradus ambulantium tremorem illi excutiant.*

9, 2 AXES QVERNAE) MS. Pal. teſte Sylburgio in Indice, legit *aſſeres querneae.* Sed bonum eſt *τὸ axes*, quae vox tigna notat, vt oſtendimus in Antiquitatibus triturae §. 13. Inde *coaxare* ſaepius apud Vitruuium. SCHOETTG. Caeterum iuuat comparare locum Vitruuii, quem prae oculis videtur habuiſſe noſter, L. 7, 1. *Danda eſt opera, ne commiſceantur axes eſculini quernis, quod querni ſimul ac humorem perceperunt, ſe torquentes rimas faciunt in pauimentis* &c.

9, 3 SVBTILITER QVERCVS SECETVR) Exſcripta ſunt haec ex Vitruuio 7, 1. Epitome eius c. 19 haec verba ſic exprimit: *in tenuiſſimos axes quercus ſecetur: & primo in directo iactatis axibus* &c. SCHOETTG.

9, 3 TRANSVERSVS) Plin. 36, 24 *binas per tranſuerſum coaſſationes vocat.*

9, 3 DE CERRO, AVT FAGO, AVT FARNO) Haec verba nullo apice exſtant in libris MSS. BARTHIVS. Exſtant tamen in codice Lugdunen-

4 humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Tunc ſuperſtatuminabis † rudus, id eſt ſaxa [g] contuſa duabus partibus & vna calcis temperante conſtitues. Hoc cum ad ſex digitorum craſſitudinem feceris, & regula exploraueris aequale, ſi loca hiemalia ſunt, tale pauimentum debebis imponere, in quo vel nudis pedibus ſtantes miniſtri hieme non rigeſcant. Inducto itaque rudere vel teſtaceo pauimento, congeſtos & calcatos ſpiſſe carbones cum ſabulone & fauilla & calce permiſces, & huius impenſae craſſitudinem ſex vnciis iubebis imponi: quod exaequatum nigra pauimenta formabit, & ſiqua fundentur
5 ex poculis, velociter rapta deſuget [h]. Sed ſi aeſtiuae manſiones ſunt, Orientem ſolſtitialem, & partem Septentrionis aſpiciant, & vel teſtaceum (ſicut ſupra diximus) accipiant pauimentum, vel marmora, vel teſſeras, aut ſcutulas, quibus aequale reddatur angulis lateribusque coniunctis. Si haec deerunt, ſupra marmor tuſum cernatur [i], aut arena cum calce inducta leuigetur.

X. Praeterea ſcire eſt neceſſarium conſtruenti, quae calcis & arenae natura ſit vtilis. Arenae ergo foſſiciae genera ſunt tria, nigra, cana, rufa: omnium [a] praecipue rufa melior: meriti ſequentis eſt cana: tertium locum nigra poſſidet. Ex iis quae compreſſa [b] manu edit ſtridores, erit vtilis fabricanti. Item ſi panno vel linteo candidae veſtis inſperſa [bb] & excuſſa nihil maculae reliquerit † aut ſordis, egregia eſt. Sed
2 ſi foſſilis arena non fuerit, de fluminibus [aut] [c] glarea, aut littore colligetur. Marina arena tardius ſiccatur, & ideo non continue, ſed intermiſſis temporibus conſtruenda eſt, ne opus onerata corrumpat: camerarum quoque tectoria ſalſo humore diſſoluit. Nam foſſiles arenae cementitiis [d] parietibus & cameris † celeri ſiccitate vtiles ſunt, melioresque, ſi ſtatim, cum effoſſae ſunt, calci [e] miſceantur. nam diutino ſole, aut pruina,
3 aut imbre vaneſcunt. Fluuiales tectoriis magis poterunt conuenire. Sed ſi vti neceſſe ſit ma-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *ſuper teſtacium minabis rudus* ex MS. Sylb. in Ind. g) *ſaxi contuſi duas partes & cum vna ca. temperatae I. 1* — *G.* nobiſcum *Lugd.* h) Sic *Lugd. deſugent* reliqui. i) *ſternatur I. B. R.* [T. X.] a) *Omnes P. omnibus Lugd.* b) *comprehenſa Lugd. I. B. R.* bb) *impreſſa Lugd.* †) *relinquet Lugd.* c) *aut* om. *I. B. R.* d) *tectoriis & cam. Lugd. Barth. I. B. R.* †) *& celeri ſiccitati Lugd.* e) *calci* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dunenſi, & ipſo quoque Vitruuio. *Cerrus* eſt ſpecies arboris glandiferae, vt meminit Plinius H. N. 16, 6. Meminit etiam noſter infra 3, 18. *Farnum* querneae arboris ſpeciem eſſe teſtatur Philander ad Vitruuium, qui, vt & hoc moneamus, auctori noſtro prorſus contradicit. Verba Vitruuii ſunt: *Namque de cerro, aut fago, ſeu farno nullus ad vetuſtatem poteſt permanere:* & ſic quoque Epitome. SCHOETTG. Qualis arbor *farnus*, incertum. Veteres excuſi: fraxino. Ita Ioannes Cuba, libro, qui *hortus ſanitatis* inſcribitur, ex Palladii codicibus tranſcripſit. PONTED. Mihi videbatur *farni* vox orta ex correptione quadam librarii, qui *fraxinum* cum nollet integre ſcribere *frānum* poſuit, e quo deinde leui tranſpoſitione *farnus* ortus eſt. Vel quod magis fere placet, labente aeuo *franum* etiam dixere *fraxinum*, e quo Gallorum etiam *Freſne* ſ. *Frêne* ortum eſt.

9, 3 PALEIS VEL FILICE) commemorat etiam Plinius loco citato.

9, 4 SVPERSTATVMINABIS RVDVS) Ita etiam reliquae editiones, ſed duabus vocibus, *ſuper ſtatuminabis. Super* pro ſupra *oben drauf.* Philander l. c. haec ita citat: *Statuminabis rudus*, vnde adparet, eum quoque diuiſim haec duo verba legi voluiſſe. MS. Pal. *ſuper teſtaciam minabis rudus*, quae lectio valde eſt corrupta. Certe mihi placet plurimum lectio voces diuiſim iungentium, idque probo ex Vitruuio, quem noſter vt iam monui exſcribit. Verba eius ſunt iſta: *Tunc inſuper ſtatuminetur ne minore ſaxo, quam quod poſſit manum implere* &c. SCHOETTG. Vid. de re ipſa Cato 18, 4.

10 Totum hoc caput noſter hauſit ex Vitruuio 2, 4 & 5.

10, 2 NE OPVS ONERATA CORRVMPAT) Vitruuius: *neque onerari ſe continenter paries patitur.*

10, 2 VANESCVNT) Vitr. *reſoluuntur & fiunt terroſae.*

10, 3

maris arena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, vt vitium ſalis aquis ſuauibus elota deponat. Calcem quoque [ex] [f] albo ſaxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluuiali [ff] coquemus, aut rubro, aut ſpongia, aut marmore [g] poſtremo quae erit ex ſpiſſo & duro ſaxo, ſtructuris conuenit: ex fiſtuloſo vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur vtilius. In duabus arenae partibus calcis vna miſcenda [h] eſt. In fluuiali vero arena ſi tertiam partem teſtae [cretae [i]] addideris, operum ſoliditas mira praeſtabitur.

XI. Qvod ſi latericios † parietes in praetorio [a] facere volueris, illud ſeruare
debebis, vt perfectis parietibus, in ſummitate quae trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea
cum coronis prominentibus fiat ſeſquipedali [b] altitudine, vt ſi corruptae tegulae aut imbrices fuerint, parietem non poſſint [c] [ſtillicidia [d]] penetrare per pluuiam. Deinde 2
prouidendum eſt, vt ſiccis & aſperatis parietibus lateritiis inducatur tectorium, quod humidis ac leuibus adhaerere non poterit; & ideo tertio eos prius debebis obducere vt tectorium ſine corruptione ſuſcipiant.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *ex* om. *Lugd* ff) *arenae P.* inſerit. g) *poſtremo marmore. quae I. B. R. marmore. quod Lugd.* h) *mittenda P.* i) *coctae I. B. R.* [T. XI.] †) ſic *Lugd. laterit* al. a) *praetoriis P.* b) *quae pedali ſit alt. P.* c) *poſſit P.* d) *ſtillicidia* om. *I. B. R* *pluuia penet. Deinde P. parietes non poſſint ſtillicidio penetrari Barth. 38, 10. par. non p. pen. perpluuia Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 3 CALCEM QVOQVE) Haec verba non habet Vitruuius, & leguntur tamen in Epitome illius c. 9 vbi MS. ita habet. *Calx itaque de albo ſaxo, vel Tiburtino aut Columbino fluuiatilique coquatur, aut rubro, aut fungia.* Vnde τὸ *aut* Palladio reſtituimus. Videant autem viri docti, annon Vitruuio eadem ſint reſtituenda, quod aliqua ex parte agnoſcere videtur Philander. *Tiburtinus lapis* eſt, qui iuxta *Tibur* oppidum occurrit. *Columbinus,* Iſidoro teſte Orig. 19, 10 *a colore auis nuncupatus, natura vicinus gypſo, & mollitie ſimillimus. Fluuiatilis ſilex,* ait idem, *ſemper velut madens eſt.* Latinus de limitibus p. 304 edit. Goeſii: *Lapis fluuialis cromaticus dicitur. Lapis Tiburtinus Caeſalis dicitur. Lapis albus ſilicineus, ſi peralbus fuerit, Gallienſis nuncupatur.* SCHOETTG.

10, 3 AVT SPONGIA) Vid. ad Col. 11, 3, 43.

10, 3 TESTAE CRETAE) Vitr. *ſuccretae.* Non videtur de participiali forma cogitaſſe Sylburgius, cum vocem eam vncis incluſit: quin ex eodem fonte etiam *coctae* vetuſtarum editionum, & *toſtae*, quod eſt in epitome Vitruuii, ortum videtur.

11, 1 QVAE TRABIBVS SVBIAC.) An pro *trabibus* legendum *tegulis*; nam in Vitr. 2, 8 ex quo excerpſit Palladius, non abſimilis haec lectio occurrit: *Summis parietibus ſtructura teſtacea ſub tegula ſubiiciantur altitudine circiter ſesquipedali, habeatque proiecturas coronarum.* PONTED. *Trabes* intelligo, quibus nititur tectum ipſum, tegulis quae ex aſſulis ſuſpenſae ſunt conſtans.

11, 1 PARIETEM NON — PLVVIAM) τὸ *ſtillicidia* virgulis in editione ſua circumſcripſit H. Commelinus, indicium ea voce MS. caruiſſe. Et caret, vt ipſi notauimus, quum eodem codice vſi ſumus beneficio P. Scriuerii, qui & alterum ſuum nobis vtendum dedit. Barthii memb. *parietes non poſſunt ſtillicidio penetrari.* demtis duabus vocibus, quas nunquam ille genuino Palladio adfuiſſe arbitratur. In quo fallitur & manifeſte paſſus eſt ibi codex ille malam manum. Germanum habet MS. memb. Bibliothecae Leidenſis: *parietem non poſſint penetrare perpluuia.* Omiſſo τῷ *ſtillicidia*, quod addiderant homines inepti, qui elegantiſſimam vocem, *perpluuia*, ferre non quiuerunt. *Perpluuia* ſunt illae ipſae ſtillae ſiue humor ille pluuialis, qui ſtructuram permeat aut potius rimae, qua pluuia delabitur & perfluit. Feſtus: *pateram perplouere in ſacris cum dicitur, ſignificat pertuſam eſſe. Perpluuia* a *Perpluo,* vt *a diluo diluuium,* ab *eluo eluuies.* Haec GRONOVIVS Obſeru. 1, 20 cuius emendationem etiam confirmat Vitruuius 2, 8 vbi eandem noſtri ſententiam his verbis exprimit: *Cum enim tecto tegulae fuerint fractae, aut a ventis deiectae, qua poſſit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica teſtacea laedi laterem.* SCHOETTG.

11, 2 TERTIO — OBDVCERE) h. e. tribus diſtinctis temporibus. *Obducere* hic eſt *trulliſſare, corium, loricam inducere.* Ita Vitruu. 7, 3

XII. In primis ſtudendum eſt in agreſti fabrica, vt multa luce clareſcat: deinde vt partes temporibus diuiſas, ſicut ſupra dixi, congruis partibus [a] offeramus, id eſt aeſtiuas ſeptentrioni, hibernas meridiano, vernas & autumnales orienti. Menſura vero haec ſeruanda eſt in tricliniis atque cubiculis, vt quanta latitudo & longitudo fuerit, in vnum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

XIII. Cameras in agreſtibus aedificiis ex ea materia vtilius erit formare, quae facile inuenietur in villa. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Aſſeres ligni Gallici vel cupreſſi directos & aequales conſtituemus in eo loco vbi camera facienda eſt, ita ordinatos, vt inter ſe ſeſquipedalis menſura ſit vacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis ad contignationem ſuſpen-
2 demus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Poſtea paluſtrem cannam, vel hanc craſſiorem quae in vſu eſt, contuſam, facta & ſtrictim iuncta crate ſubnectemus [a], & per omne ſpatium cum ipſis aſſeribus & perticis alligabimus [b]. Dehinc primo impenſa pumicea [c] induemus, & trulla aequabimus, vt inter ſe cannarum membra conſtringat. Poſt arena & calce coaequabimus. Tertio tuſi marmoris puluerem miſtum cum calce ducemus, & poliemus ad ſummum nitorem.

XIV. Opus quoque albarium ſaepe delectat, cui calcem debebimus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. ergo vt [a] vtilem probes [aa], aſcia calcem quaſi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & [ſi [b]] quod aſciae adhaeret, fuerit molle atque viſcoſum, conſtat albariis operibus conuenire.

XV. Parietum vero tectura ſic fiet fortis & nitida. Prima [a] trullis frequentetur inductio. cum ſiccari coeperit, iterum inducatur, ac tertio poſt haec tria coria ex marmoreo [b] grano cooperiatur ad trullam. quae inductio ante tam diu ſubigenda eſt, vt rutrum, quo calx ſubigitur, mundum leuemus. Haec quoque marmoris grani indu-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *coeli regionibus I. I* — *G.* [T. XIII.] a) *ſubnectimus a. V.* b) *alligamus I. I* — *G.* c) *pumica I. B. R.* [T. XIV.] a) *vt* om. *P.* aa) *calcem probans, quaſi P.* b) *ſi* om. *P. Lugd.* [T. XV.] a) *Primo I. B. R.* b) *marmore Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 *parietes quam aſperrime trulliſſentur — ſubareſcente iterum ac tertio inducatur. Tectorium* eſt ſubtilior ex gypſo vel marmore impenſa, laeuigationem recipiens, reliquis coriis inducta. Conf. Tit. 15.

13, 1 ASSERES) Hauſit haec pro more ſuo ex Vitruuio 7, 3 vbi Philander rerum ſingularum hic deſcriptarum imagines exhibet. SCHOETTG.

13, 1 CATENIS LIGNEIS) Vide quae dicta ſunt ad Ca. 18, 9; locum praeſertim Vitruuii, quem noſter deſcribendo aliquantum obſcurauit. Illud quidem tenendum, *catenas* pertinere ad aequalem tenorem & firmum aſſeribus iunctis conſeruandum (fabri noſtri vocant *riegel, leiſten*,) *ſuſpendi* autem aſſeres clauis ferreis tum per aſſeres, tum per ipſas etiam catenas adactis.

14 Sumſit ex Vitruuio 7, 2. SCHOETTG.

15 Ex Vitruuio 7, 3. SCHOETTG.

15 MARMOREO GRANO) Ita etiam Vitruuius. Sed Epitome c. 22 legit, *ex marmore Graio:* vbi vir doctus in margine auguratur, *grandi.* SCHOETTG. Mihi non diſplicebat *granum marmoreum* h. e. marmor non in puluerem leuigatum, ſed maioribus granis & arenis aſperum, cui deinde ſubtilius corium impoſitum aſperitatem tollat.

15 VT RVTRVM) Explicatius haec Vitruuius: *dum ita materies temperetur, vti cum ſubigitur, non haereat ad rutrum, ſed purum ferrum e mortario libretur.* SCHOETTG.

17 Initium

inductio cum ſiccari incipiet [c], aliud corium ſubtilius oportet imponi: ſic & ſoliditatem cuſtodiet & nitorem.

XVI. Vitandvm eſt autem, quod plerique fecerunt aquae cauſa, villas [in †] infimis vallibus mergere, & paucorum dierum voluptatem praeferre habitatorum ſaluti: quod etiam [a] magis metuemus [b], ſi prouincia quam colimus, de morbis aeſtate ſuſpecta eſt. Cui [c] ſi fons deſit, aut puteus, ciſternas conſtruere conueniet, quibus omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

XVII. Signinis [a] parietibus magnitudo ea, cui delectaris & ſufficis, conſtruatur longior magis quam latior. Huius ſolum alto rudere ſolidatum [b] relicto fuſoriis [c] loco teſtacei pauimenti ſuperfuſione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura te-
rendum [d] eſt ad nitores [e], & lardo pingui decocto aſſidue perfricandum. Quod vbi 2
deducto humore ſiccatum eſt, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes ſimili corio [f] velentur obducti, & ita poſt diuturnam & ſolidam ſiccitatem, aquae praebeatur hoſpitium. Anguillas ſane, piſcesque fluuiales mitti in his, paſcique conueniet, vt horum natatu aqua ſtans agilitatem currentis imitetur. Sed ſi aliquando in quocunque loco pauimenti, vel parietis tectura [g] ſuccumbat †, hoc genus malthae adhibebimus, vt humor
in exitum nitens poſſit includi. Rimas & lacunas ciſternarum, & [h] piſcinas, vel [i] pute- 3
os ſarciemus hoc genere, & ſi humor per ſaxa manabit. picis liquidae quantum volueris, & tantundem ſumes vnguinis, quod vocamus axungiam, vel ſeuum. Tunc in olla vtrumque miſcebis & coques donec ſpumet; deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permiſtio [l], calcem minutim ſuperadiicies, & ad vnum corpus omnia
miſta reuocabis. Cumque velut ſtrigmentum [m] feceris, inſeres locis corruptis ac manan- 4
tibus, & preſſum ſumma denſitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos [n] fictiles duci, & opertis immeare ciſternis. nam caeleſtis aqua ad bibendum omnibus antefertur, vt & ſi fluens adhiberi poſſit, quae ſalubris non eſt, lauacris debeat & hortorum vacare culturae.

XVIII. Cellam vinariam Septentrioni debemus habere oppoſitam frigidam, vel obſcurae proximam, longe a balneis, ſtabulis, furno, ſterquiliniis †, ciſternis,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *inceperit I. B. R. coeperit I. I* — *G.* [T. XVI.] †) *in* om. *Lugd.* a) *etiam* om. *Lugd. P.* b) *mutuemus P.* c) *cum Lugd.* [T. XVII.] a) *Ciſternae magnit. qua delect. & cui ſuff. Pol. Cr.* b) *ſoli datum* diuiſ. *I. I* — *G.* c) *fuſoriis I. B. R. Barth. Lugd. fuſoris I. I* — *G. Com. furariis Pal.* laudatus Schoettgenio. d) *cedendum I. I* — *G.* e) *nitorem I. I* — *G.* f) *cura P.* g) *tectum I. B. R.* †) *ſuccubat Barth.* h) *&* om. *Lugd. I. B. R.* i) *& I. B. R.* l) *promixtio I. B. R.* m) *ſtricmentum Lugd.* n) *turbas Lugd.* [T. XVIII.] †) *ſterculinis Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

17 Initium tituli huius deſcripſit Creſc. 1, 9. Conf. Col. 1, 6, 12.

17, 1 SOLIDATVM) induratum, ἐδαφισμένον. Haec enim eſt huius loci ſignificatio, pro malthatione tenaci & ſolidata, qua farciebantur corrupta tectoria in balneis & piſcinis fontibusque, vt ait Salmaſius ad Soli. c. 52 p. 771. SCHOETTG.

17, 1 TERENDVM EST) Membranae *terendum,* non *cedendum.* Ego tamen, cum a *pauiendo pauimentum* dicatur, teſte Varrone R.R. 3, 1 & pauicula ſit inſtrumentum, quo caedatur, apud Catonem & Columellam, vulgatam lectionem, (*caedendum*) damnare minime velim. BARTHIVS 38, 10.

17, 2 SVCCVMBAT) MS. elegantius *ſuccubat.* Vt *occubare*, & hoc ipſum poëtis non eſt infrequens. BARTH.

18 Conf. Plin. 14, 21 ſ. 27 it. Col. 1, 6, 11 qui accuratius aquam a foetidis rebus diſtinguit.

18, 1 FRIGIDAM VEL OBSCVRAE) Deeſt

nis, aquis, & caeteris odoris horrendi: ita inſtructam neceſſariis, vt non vincatur a fructu; ſic autem diſpoſitam, vt baſilicae ipſius forma calcatorium loco habeat altiore ‡ conſtructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus fere aut quatuor aſcendatur. Ex his lacubus canales ſtructi, vel tubi [a] fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo doliis per vicinos meatus
2 manantia vina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas, ne ambulacra prohibeant, baſellis [aa] altioribus impoſitas, vel ſupra [obruta [b]] dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe longiore [c] diſtantes, vt (ſi res exigat) curantis [d] tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus, is locus ad calcatorii ſimilitudinem podiis breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur, vt etiam ſi ignorata [e] ſe cupa diffuderit [f], lacu ſubdito excipiantur [non] peritura vina quae fluxerint.

XIX. Sicvt horreorum quamuis ipſam [Septentrionis [a]] deſideret partem, & ſuperior, & longe ab omni humore [b] & laetamine & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, ventoſus & ſiccus: cui prouidendum ſtructurae diligentia, ne rimis poſſit abrumpi [bb]. Solum igitur [c] omne bipedis ſternatur, vel minoribus laterculis, quos ſuffuſo [d] teſtaceo
2 pauimento debemus imprimere. Tunc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabitur ſeminum modus) grano cuique tribuemus. Et [dd] ſi terrae pauperies [e] minora promittit, vel craticiis

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *altiore* om. *Lugd.* a) *tubae Lugd.* aa) *vaſellis I. B R. aſellis Barth. Lugd.* b) *obruta* om. *I. B. R.* c) *largiore I. I —— G. Lugd.* d) *currentis I. B. R.* e) *ignoranti Barth.* f) quid ſi *diffiderit?* [T. XIX.] a) *Septentrionis* om. *Lugd. I. B. R.* b) *odore P. olere Cr.* bb) *obrumpi Lugd.* c) *ergo I. B. R. omne* om. *Lugd.* d) *ſuffoſſo I. B. R. ſuffoſo Barth.* dd) *Et* om. *Lugd.* e) *pauperes promittunt Lugd. P.*

NOTAE VARIORVM.

Deeſt verbum *obſcuram*, neceſſarium ſane vt in Creſc. 4, 32 *Cellam vinariam ſeptentrioni habere debemus oppoſitam, frigidam, obſcuram, vel obſcuro,* (lego *obſcurae*) *proximam.* PONTED.

18, 1 BASILICAE FORMA) Si vera eſt lectio, & *baſilicam* hic omnino voluit Palladius, intelligo baſilicam cum cella comparatam, non tam qua fornicata erat, ſed in quantum gradibus aliquot eleuata ſoli illius pars, quae pro tribunali eſſet, quoties iudicia ibi agerentur. Conſidera exempli cauſa baſilicam a Vitruuio ſtructam & deſcriptam 5, 1.

18, 2 BASELLIS) Liber calamo exaratus, *aſellis altioribus* habet, & vocem incluſam omittit. Memini ſane & alibi legere *aſellas* pro furcis ſ. perticis, quibus aliquid imponitur, ſed nulli nunc libri adſunt, qui memoriam iuuent. BARTHIVS 38, 10. Non improbabilis videtur lectio Barthiana. Certe *ὀνίσκος* in machinis eſſe *ſuculam*, trabem, vel *axin* potius transuerſum, conſtat. Si *cantherium* transferre licuit ad aedificandum & ſuſtinendas vites, ſi *onager* eſt in machinis; quidni *aſello* tale quid contigerit? & contigit iam illi nomen & locus in machinis bellicis, quod oſtendit Du Freſnius. Et quid melius aſello conueniat, quam impoſitum onus? Sed ſi verum eſt *baſellis*; erit diminutum *μιξοβάρβαρον* ex *baſis*: pro quo agnouit laudatus modo Cangius.

18, 2 SVPRA [OBRVTA] DOLIA) Si incluſit Sylburgius hanc vocem, quia in antiquis editionibus abeſt, nihil reprehendo. Sed non abs re tamen fuerit meminiſſe eorum, quae diſputamus ad Colum. 12, 18, 4 de *doliis depreſſis.* Nam de his etiam hic ſermonem eſſe, certum eſt.

18, 2 [NON] PERITVRA) Nihil mutaueris hic quidem ſententiam, ſiue abſtuleris negationem, ſiue reliqueris. Si abeſt *non*, intelligendum eſt *alioqui.*

19 Deſcripſit Creſcentius 3, 2 De eadem re praecipit Col. 1, 6, 13 ſq.

19, 1 HVMORE ET LAETAM.) Quod obſeruauimus, *olere* eſſe apud Creſcentium, illud minime contemnendum eſſe videtur. Fuit, puto, apud Palladium, certe apud Creſcentium *olore*, vt Pall. 1, 33, 1.

19, 1 SVFFVSO PAVIMENTO) Barth. 38, 10 praefert alteram lectionem *ſuffoſſo.* Infeliciter ſane. Imprimuntur molli impenſae ex calce & teſta bipedae: qualis impenſa alias pauimentis adhibetur. Et ne mireris *ſuffundi* pauimentum, geminus locus eſt hoc ipſo libro 40, 2 vbi *ſuperfunditur.*

19, 2

ticiis podiis erunt diſcernenda granaria, vel vimineis vaſculis † reditus tenues colligemus. Sed factis granariis, amurca luto miſta parietes linuntur; cui aridi oleaſtri vel oliuae folia pro paleis adiiciuntur: quo tectorio ſiccato, rurſus amurca reſpergitur: quae vbi ſiccata fuerit, frumenta condentur. haec res gurgulionibus & caeteris noxiis animalibus inimica eſt. Aliqui coriandri folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutura. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quam ſi ex areis in alterum locum vicinum transfuſa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Negat Columella ventilanda eſſe frumenta, quia magis miſcentur animalia totis aceruis. quae ſi non moueantur, in ſummitate intra menſuram palmi ſubſiſtent, & hoc velut corrupto corio caetera illaeſa durabunt. aſſerit [f] idem, noxia animalia vltra praedictam menſuram non poſſe generari. Herba conyza ſicca (vt Graeci aſſerunt) ſubſtrata frumentis, addit aetati. ab horreis tamen auſter eſſe debet auerſus [g].

XX. Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & contra frigus munita [a], vt illi per ſpecularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quae hieme futurae ſunt, nullus algor impediet: & oleum cum premetur, adiutum [b] teporibus, frigore non valebit aſtringi. Trapetis, & rotulis & praelo nata [c] eſt forma, quam conſuetudo dictauit.

VARIETAS LECTIONIS.

†) *Vaſculis continue redactis tenue Barth. vaſculis in quae redactus tenues Lugd.* f) *Aſſeruit I. B. R.* g) *aduerſus I. B. R.* [T. XX.] a) *obmunita P.* b) *vſum Lugd. eius* inſ. *I. B. R.* c) *nota Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

19, 2 REDITVS TENVES) MS. Barthii: *vaſculis continue redactis tenue colligemus.* Latet aliquid aliud, quod alii exſculpant, ait ille. Videbimus. MS. *granaria vel vimineis vaſculis, in quae redactus tenues colligemus.* Hinc patet, quanto praeſtet hic codex. *Redactus* eſt ſine controuerſia a manu Palladii: cuius eſt interpretatio *reditus:* a *redigere*, quod proprium ſignatumque antiquis pro recipere ad ſe reditus ſuos ex fructibus, mercibus, vectigalibus. Cicero diuin. in Q. Caecilium: *deinde bona vendit, pecuniam redigit.* In Verrem: *reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad HS. vicies quinquies redegiſſe conſtaret.* De L. agraria: *cum omnem pecuniam ex aerario exhauſiſſetis, ex vectigalibus redegiſſetis.* In Philippicis: *Decreuiſtis tamen pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in praedae diſſipationem inimicus victor redegiſſet.* Plautus Perſa a. II. ſc. V. *Atque ego omne argentum tibi actutum incolume redigam.* Vbi male interpretantur, reddam: eſt enim proprie, alicunde reficiam. puta ex vendita paraſiti filia. Liuius lib. VI *quibus ſub haſta venundatis tantum aeris redactum eſt.* Idemque ſaepe alibi. Florus in epitomis: *bona eorum vendidit; ex quibus plurima initio rapuit. redactum eſt HS. ter millies quingenties.* Nec eſt profecto, quod reſpuant docti viri apud Horatium: *Omnem redegit Idibus pecuniam.* Quin quia MSSC. plures huc eunt, alterum illud, *relegit*, fidenter refutabo; quanquam non ignorem proferri locum Catonis pro illa lectione. Sed expediamus prius Palladium, qui *redigi* ἀντὶ τοῦ prouenire ponit, vt *redactum* pro reditu vel prouentu. L. VIII tit. II *Vt vero ſemina maiora redigantur, eruta rapa foliis omnibus purgabis.* L. IX tit. VIII *Si depaſci ſaepius velis, vsque in menſem Maium eius paſtura ſufficiet: quod ſi ex ea ſemen redigere, vsque ad Martias Kalendas.* Et iſto modo emendandum auctore MS. lib. VII Palladii tit. VII *Hoc menſe aluearia caſtrabuntur, quae matura eſſe ad mellis redactum ſignis quam plurimis inſtruemur.* i. e. vt mel iam redigatur. Vulgo: *reditum.* L. LVIII §. I D. de vſufr. *Sempronio do lego ex redactu fructuum, oleris & porrinae, quae habeo in agro ferrariorum, partem ſextam.* GRONOVIVS Obſeru. I, 19 p. 156, 157.

19, 3 NEGAT COLVMELLA) Vid. I, 6, 16 ſq.

20, I OLEARIS) Vitruuius 2, 9 & Epitome c. 13 *olearia.* Sed MS. Epitomes *olearis.* SCHOETTG.

20, I MERIDIANIS — PARTIBVS) Monuiſſe videtur Palladium *auſtri* mentio modo facta, vt ad illud membrum tranſiret, vbi illo opus eſt.

20, I SPECVLARIA) Specularis lapis, graece δίοπτρος, antiquis eum vſum dabat, quem nobis hodie vitrum in feneſtris, & praeſtantiſſimus e Cappadocia & Hiſpania adferebatur. Multa de eo Salmaſius ad Soli. c. 23 p. 182, 183 Lamb. Bos Diatr. ad I Cor. 13, 12. SCHOETTG.

2 ctauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos [d] ſapores infecta veteri rancore corrumpant. At ſi quis maiori diligentiae ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem ſuggerat fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quo ſaepe infectum, colore corrumpitur, & ſapore.

XXI. Stabula equorum vel † boum, meridianas quidem plagas [a] reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis [b] luminibus quae per hiemem clauſa nihil noceant, per aeſtatem patefacta refrigerent. Ipſa ſtabula propter vngulas animalium, ab omni
2 humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient, ſi focum proxime habeant, & [ignis [c]] lumen intendant. Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum [d] paribus abundant, & in porrectione xv. Plancae [e] roboreae ſupponantur ſtationibus equorum [cum [f] ſtramine] vt iacentibus molle ſit, ſtantibus durum.

XXII. Cors ad meridiem pateat, & obiecta ſit ſoli, quo [a] facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea quae inſunt animalia, quibus [b] etiam ad aeſtatis temperandum calorem porticus furcis, aſſeribus, & fronde formari [c] debent [d], quae vel ſcandulis [e], vel (ſi copia ſuppetit) tegulis, vel (ſi facilius & ſine impenſa placuerit) tegentur caricibus aut geniſtis.

XXIII. Circa parietes cortis extremos auiaria facienda ſunt, quia ſtercus auium maxime neceſſarium eſt agriculturae, excepto anſerum laetamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt. Sed habitacula caeterarum auium maximae neceſſaria ſunt.

XXIV. Colvmbarivm [a] vero poteſt accipere ſublimis vna turricula in praetorio conſtituta, leuigatis ac dealbatis parietibus, in quibus a quatuor partibus, ſicut mos eſt, feneſtellae [b] breuiſſimae fient, vt columbas ſolas ad introitum exitumque per-
2 mittant. Nidi figurentur interius. A muſtellis tutae fient, ſi inter eas [frutex [c] virgoſus

VARIETAS LECTIONIS.

d) *nouo ſapore I. B. R.* [T.XXI.] †) *& Lugd.* a) *partes Lugd. I. B. R.* b) *a ſeptentrione Lugd. I. B. R. & MS. Zinzerl. ad Val. Fl. 4, 28.* c) *ignis* om. *P. Lugd. ignem int. I. B. R.* d) *boum* deeſt *P.* e) *plantae I. B. R.* f) *cum ſtramine* om. *Lugd. I. B. R.* [T. XXII.] a) *quia facilius propter &c. I. B. R. quo — concipiat* om *Barth. & Lugd.* b) *quibus etiam* om. *I. B. R. Barth. Lugd.* c) *formetur P.* d) *debent* om *P. I. B. R.* e) *ſcindulis MSS. Pal. Barth. Lugd.* [T. XXIV.] a) *Columb. accipiat Pol.* b) *feneſtrellae a. V. ſicut mos eſt* inſ. *Lugd.* c) *frutex I. I — G. frut [ex v. ſ. f. a v.] Com.* [*frutex — vel*] om. *I. B. R. Barth. Lugd. Pol. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

20, 2 Calor — vaporabit) Vid. Col. 1, 6, 18.

21 Conf. Col. 1, 6, 5 & 6.

22 Qvo facilivs hieme aliqvem teporem concipiat) Haec, vt & illa verba, *quibus etiam*, a calamo ſcripto vetuſto codice penitus abſunt. Sane legerat ſupra gloſſator, hiemalia conclauia ad meridiem proiecta eſſe debere. Nobis genus hoc farctorum ſemper minus placuit. Schoettg.

22 Scandvlis) Ita MSS. *ſcindulis*, codices vero Pliniani 16, 10 teſte Harduino habent *ſcandulae*. Et vtraque ſcriptio bonorum ſcriptorum & codicum autoritate confirmatur. *Scandularii* in bello ſunt, qui hiberna ſcandulis tegunt l. 6 ff. de iure immunitatis, vbi vide Gothofredum.

24, 2 A mvstellis) Creſc. 9, 90.

24, 2 [Frvtex virgosvs) Incluſa a membranis abſunt. Ego gloſſam *ſpartae* eſſe arbitror, itaque eiicienda prorſus. Barthivs 38, 10. Poteſt fieri, vt non ſint Palladii, quae etiam nos includenda putauimus. Sed gloſſam eſſe *ſparteae*, Barthio non credimus. *Spartum* herba eſt non frutex, ſi Dodonaeum audimus, in quantum ad *Sparteas* adhibetur. Intelligi h. l. *Sparteam ſoleam*, epitheton *veterem* declarat. vid. Col. 6, 12, 2 & 3 it. 6, 15, 1. Porro eadem ratio eſt *fruticis virgoſi* & *ſparteae* in hoc negotio; vtraque res impedit & abſterret mu-

goſus ſine foliis aſper, vel] vetus ſpartea proiiciatur, qua animalia calceantur, vt eam ſecreto non videntibus aliis, vnus attulerit, [non [d] pereunt. Et † neque locum deſerunt, ſi per omnes feneſtras aliquid de ſtrangulati hominis loro, aut vinculo, aut fune ſuſpendas.] Inducunt alias, ſi cumino paſcantur aſſidue, vel [ſetoſi [e]] hirci alarum balſami liquore tangantur. Foetus frequentant, ſi ordeum torrefactum, vel fabam, vel 3
herbum [f] ſaepe conſumant. Triginta autem columbis volantibus diurni tres ſextarii tritici ſufficient, aut [g] creturae, ita vt herbum foetus gratia menſibus praebeamus hibernis. Rutae ramulos pluribus [h] locis oportet contra animalia inimica ſuſpendere.

XXV. Sed columbarii cellae duo ſubiecta cubicula fiant. Vnum breue, & prope obſcurum, quo turtures claudi poſſint. quos nutrire facillimum eſt. nam nihil expetunt, niſi vt aeſtate, qua ſola maxime pingueſcunt, triticum vel milium mulſa maceratum ſemper accipiant. ſemodius vnus diurnus centum viginti turturibus ſufficit. Aqua ſane eis frequenter [mundior] debet offerri.

XXVI. Alivd vero cubiculum turdos nutriat. qui ſi alieno tempore ſaginentur, & voluptatem cibi [a], & reditum maximum praeſtant; Parcitati beneficium

VARIETAS LECTIONIS.

d) [*non* — *ſuſpendas*] om. *Pol.* Vid. etiam *Morg. I, 80. & II, 13.* †) *Et* om. *Lugd.* e) *ſetoſi* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* pro *hirci* habet *irti Cr. Vid. Morg. l. c.* f) *orobum Cr. Morg. l. c.* g) *ſufficiunt Pol.* h) *plurimis Lugd.* [T. XXVI.] a) *tibi I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

muſtelam. (Nam de ſecreto, nugae ſunt.) Itaque forte vnus paterfamilias oſtendit, quid Sparteae, vbi ea ad manum non ſit, poſſit ſubſtitui.

24, 2 De strangvlati hominis loro) Illud de ſuperſtitionibus priſcorum non tacendum, vt hodie nefarii homines funes aut catenas de patibulis ſtrangulatorum hominum magni ad mira non pauca facienda aeſtimant, ita non penitus eius rei ignaros veteres fuiſſe. Ita ad morbos ſanandos obſeruabant inſtrumento eo iugulari feram, quae remedium datura erat, quo gladiator fuiſſet iugulatus. Scribonius Compoſit. XIII *Hoc remedium qui monſtrauit, dixit ad rem pertinere, occidi hinnulum cultro, quo gladiator iugulatus fuerit.* Sic haſta, quae in gladiatoris corpore ſtetiſſet, vtebantur nouae nuptae. Feſtus. *Celibari haſta caput nubentis comebatur, quae in corpore gladiatoris ſtetiſſet abiecti occiſique, vt quemadmodum illa coniuncta fuerat cum corpore gladiatoris, ita iſta cum viro ſit.* Sic beſtia occiditur ferro, quo homo interfectus. Plinius Valerianus 2, 58 *Dantur item edendae carnes occiſae beſtiae eo ferramento, quo homo ante occiſus eſt.* Barthivs 39, 8. Schoettg.

24, 2 Indvcvnt) Geop. 14, 2 & 3 Creſc. 9, 91.

24, 2 Setosi hirci) Locum varie tractatum & pro ingenio cuiusque interpolatum puto. Scripſit forte Palladius *hirci liquore:* hunc *alarum balſamum* interpretatus eſt aliquis. Legit alius prono errore, vt in Creſcentio expreſſum eſt, *irti* vel *hirti:* alius hoc interpretatus eſt *ſetoſi.* Sed ſagaci nare iſta perſequi, & odore veſtigare amplius, nihil attinet. Illud non inuidebo, ſi quis haec amat, eſſe canum amatoribus adhuc ſolenne, panis bolum ſub alis madefactum philtri cauſa iis obiicere. De quodam liberalium artium Magiſtro, qui puellae minime liberalis amorem hoc ſolo excuſabat, quod ita ſuaue animal ſub alis aleret Diana ſua, res inter lepidos homines peruulgata.

24, 3 Herbvm) Quod alias *eruum* vocatur. Ita 1, 34, 5 & Ian. 8 it. Febr. 7 vetuſtae editiones, vbi al. *eruum* Confirmat Creſcentius 9, 89 qui vocat *orobum.*

24, 3 Rvtae ramvlos) Creſc. 9, 90.

25 Vid. Didymus Geop. 14, 24 Creſc. 9, 89.

26, 1 Alieno tempore) h. e. quo ſine cura hominum non pingueſcunt. Hoc fit auctumno tantum in hiemem praecipiti.

26, 1 Et volvptatem cibi) Minime contemſerim antiquam lectionem *tibi.* Caeterum illud non opus eſt, vt moneamus poſt *parcitati* intelligendum *tuae,* poſt *luxuria, aliena.* Nimirum vitia etiam atque errores hominum tum aliis tum toti praeſertim reip. diuina gubernante prouidentia proſunt.

ſicium miniſtrante luxuria. Sit [b] autem locus mundus & lucidus, & vndique leuigatus. tranſuerſae in hoc perticae figuntur, quibus poſſint poſt incluſum volatum ſedere. rami
2 etiam virides ſaepe mutentur. Caricae tunſae miſtis pollinibus largiſſime [c] praebeantur. Myrti etiam, ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, ederae, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia, & maxime aqua munda, praebeatur [d]. Claudantur [e] illaeſi & recenter capti, miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouae captiuitatis moeſtitudinem conſolentur [f].

XXVII. GALLINAS educare nulla mulier neſcit, quae [a] modo videatur [b] induſtria. Hoc de his praecepiſſe ſufficiat, vt fimo [c], puluere vtantur, & cinere. Sint praecipue nigrae aut flaui coloris, [ſed [cc]] albae vitentur. Vinaceae cibo ſterileſcunt: ordeo ſemicocto & parere ſaepe coguntur, & reddunt oua maiora. duobus cyathis † ordei bene paſcitur vna gallina, quae [d] ſit vaga. Supponenda ſunt his ſemper oua nume-
2 ro impari [e], luna creſcente, a decima vsque in quintamdecimam. Pituita his naſci ſolet, quae alba pellicula linguam veſtit ‡ extremam. haec leuiter [ee] vnguibus vellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conſpergitur. Item allii mica trita cum oleo faucibus inſeritur [f]: ſtaphis agria etiam prodeſt, ſi cibis miſceatur aſſidue. Si amarum lupinum comedant, ſub oculis illis grana ipſa procedunt. quae niſi acu leuiter [ff]
3 apertis pelliculis auferantur, extinguunt †. Oculos portulacae ſucco forinſecus, & mulieris lacte curemus, vel Ammoniaco ſale, cui mel & cyminum aequale [g] miſcentur. Pedi-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Fit I. B. R. Lugd.* c) *largitiſſime Lugd.* d) *tribuatur Lugd.* e) *claudantur* om. *Lugd.* f) *conſ.* om. *Lugd.* [T. XXVII.] a) *quae - - induſtria* om. *I. B. R.* b) *videtur Lugd. P.* c) *fimo & I. B. R. fumo I. I —— G.* cc) *ſed* om. *Lugd.* †) *quatis Lugd.* ſic & 1, 28, 2. d) *quae ſit vaga* deſ. *I. B. R. quae circuit P. Lugd. Barth.* e) *imparia I. B. R.* ‡) *vertit Lugd.* ee) *leniter Cr.* f) *infertur P.* ff) *leniter Cr.* †) *oculos extinguunt. Portulacae Cr.* g) *aequaliter miſceantur P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

26, 1 QVIBVS POSSINT POST INCLVSVM VOLATVM SEDERE) Sit ne haec vera lectio, an potius haec altera: *Quibus poſſint poſt incluſum cibum* (aut *cibatum*) *ſedere* incertum habeo. A Columella, quem imitari ſolet Palladius, haec de Turdis libr. 8 c. 10 praecepta inuenio: *Sed in eo tranſuerſae perticae perforatis parietibus aduerſis aptantur, quibus inſideant, cum ſatiati cibo requieſcere volunt.* De volatu ſane ſuſpicari non deberemus, a quo hae volucres prohibendae ſunt, quippe motu maceſcunt. Idcirco traditum a Varrone 3, 5 tantum luminis hoc ornithonis genus habere oportere, quantum neceſſarium eſt, *vt aues videre poſſint vbi aſſidant, vbi cibus, vbi aqua ſit.* PONTED. *Incluſum* eſt intercluſum, impeditum. Duplex perticarum vſus, prohibere volatum, & praebere ſedilia.

27 Comparandus Creſc. 9, 86 qui hunc titulum fere integrum deſcripſit. De cura gallinarum Col. 8, 3-5.

27, 1 FIMO) Quid ſi *fumo?* non tam varia lectio eſt, quam vox hic adiicienda. Nam *fumo* non minus quam *fimo* delectari hanc auem conſtat. De *fimo* notum; de *fumo* Col. 8, 3, 1.

27, 1 QVAE SIT VAGA) Hoc eſt, quae incluſa non ſit, nam incluſam *cellariam* licet dicere, vt columbas appellat Columella 8, 8 ſed in MS. *quae circuit.* Itidem vulgatum illud gloſſatoris officioſitati debemus. BARTHIVS 38, 10. Potius *quae circuit* gloſſema videbatur etiam cl. Schoettgenio.

27, 1 NVMERO IMPARI) Numerum imparem in aliis veterum ſuperſtitionibus notauimus. Is praecipitur a Palladio in ſuppoſitione ouorum. Idem iubet Columella 8, 5. Sic in medicina impar numerus. Marcellus cap. 1 *Baccae lauri impari numero contritae fronti impoſitae proſunt.* Ex Plinio Valeriano 1, 2 *Baccae quoque lauri impari numero in oleo contritae capiti inſtillantur.* Plinius Valerianus 3, 32 *muſcae impari numero infricantur.* Ad furunculos, *nouem aut ſeptem raphanis vtendum praecipit* 2, 40 *Cochleae marinae eduntur impari numero.* Idem 2, 15 Serenus c. 12 *Allia tum ſeptem numero, ſeptemque lupinos Cretaceam dabis in teſtam.* BARTHIVS 39, 8.

27, 2 PITVITA) noſtris *der Pips.* Vide Plin. 10, 57. SCHOETTG.

27, 2

diculos earum perimit ſtaphis agria, & [h] torrefactum cyminum pari [i] pondere, & pariter tunſa cum vino, & amari lupini aqua, ſi penetret ſecreta pennarum.

XXVIII. Pavones nutrire facillimum eſt, niſi [a] fures aut animalia ini-
mica formides; qui plerumque [b] per agros vagantes ſponte ſe paſcunt, pulloſque edu-
cant [c], & [d] altiſſimas veſpere arbores petunt. Vna [vero [e]] his cura debetur, vt incu-
bantes per agrum foeminas, quae hoc paſſim faciunt, a vulpe cuſtodias. ideo in inſu-
lis breuibus meliori † ſorte nutriuntur. Vni maſculo foeminae quinque ſufficiunt. Maſ- 2
culi oua & pullos ſuos perſequuntur velut alienigenas, priuſquam illis criſtarum naſca-
tur inſigne. Ab Idib. Februariis calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinem
prouocantur, ſi eis quinto quoque die tepida praebeatur. ſex cyathi vni ſufficiunt. Cu-
pidinem coëundi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudae gemmantis in-
curuat, & ſingularum capita oculata [f] pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procur-
rens. Si oua pauonum gallinis ſupponantur, excuſatae matres ab incubatione, tribus 3
vicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ouorum; ſecundus quatuor;
tertius trium, vel duorum eſſe conſueuit. Sed electae (ſi hoc placuerit) nutrices galli-
nae ſint, quae a primo incremento lunae nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita,
quinque pauonina, & caetera ſui generis. decima die [oua [g]] omnia gallinacea ſubtra- 4
hantur, & alia item [h] gallinacea totidem recentia ſupponantur, quot ablata ſunt, vt tri-
geſima luna, hoc eſt expletis triginta diebus, poſſint cum pauoninis ouis aperiri. oua
autem pauonum, quae gallinae ſubiecta ſunt, ſaepe manu conuertantur, quia hoc ipſa
facere vix valebit. vnam partem oui notabis, vt te ſubinde conuertiſſe cognoſcas. Ma-
iores

VARIETAS LECTIONIS.

h) & - - - *pondere* deſ. *P. Cr.* i) *paria & par. I. B. R.* [T. XXVIII.] a) *niſi eis I. B. R. Cr.* b) *plurimum I. B. R.* c) *educunt a. V.* d) & om. *Lugd. I. B. R.* e) *vero* om. *Lugd. I. B. R.* †) *melius nutr. Cr.* f) *occulta* praeter *Iuntt. editi: occulata Lugd.* g) *oua* om. *Lugd. I. B. R.* h) *tunc I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

27, 3 STAPHIS AGRIA) ϛαφὶς ἀγρία vel ϛαφυλὴ ἀγρία vt appellat Columella eadem de re agens 8, 5, 21 eſt vuae genus, de quo Plin. 23, 1 *Aſtaphis agria ſiue ſtaphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falſo.* Poſt pauca, *Quidam eam pituitariam vocant, & plagis ſerpentium vtique illinunt.* Celſus 3, 21 *Vua taminia, quam* ϛαφίδα ἀγρίαν *Graeci nominant.* Aurel. Acut. 3, 30 *herba pedicularis, quam* ϛαφίδα ἀγρίαν *vocant.* SCHOETTG.

28 Totum hunc titulum deſcribit Creſc. 9, 82. Noſter autem in conſilio habuit Varronem 3, 6 & Columellam 8, 11. conf. Geop. 14, 18.

28, 1 NISI FVRES) Zinzerlingius Promulſ. Crit. iuu. c. 25 ex MS. legit: *niſi eis fures.* Et elegans eſt phraſis: *timere alicui periculum*, quam etiam comprobat locis ſequentibus. Auguſt. de Ciuit. Dei 1, 9 *Plerumque ſuae famae ac ſaluti dum inſidias malorum timent, ab eorum reprehenſione abſtinent.* Et infra c. 30 *Timens infirmis animis hoſtem.* Plinius Paneg. c. 27 *Nemo iam parens filio ſuo niſi fragilitatis humanae vices horret.* SCHOETTG.

28, 1 INSVLIS BREVIBVS) Didymus Geop. 14, 18 νησίδια χερσονήσιτα vocat. SCHOETTG.

28, 2 SEX CYATHI VNI SVFFICIVNT) Vtrum ille non nimius ſit vni pauoni modus cibi diurnus, viderint alii. Conf. T. 28, 1.

28, 2 CAPITA OCVLATA PENNARVM) Melius *oculata*, quod ex MS. Leidenſi produxit Gronouius Obſ. 2, 16 & ex tribus Anglicanis Waſſe ad Sall. Cat. c. 45 qui etiam ex aliis autoribus exempla adfert. SCHOETTG. In Cubae horto legitur: *capita occulta.* Videtur ſcribendum *oculata* vt apud Iuntam; fabulantur enim Poëtae Argi oculos pauonis pennis ab Iunone inſertos; hinc cecinit Ouidius libr. I Metamorph.
Arge iaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
Extinctum eſt, centumque oculos nox occupat vna.
Excipit hos, volucriſque ſuae Saturnia pennis
Collocat, & gemmis caudam ſtellantibus implet.
PONTED.

28, 4 QVOT ABLATA SVNT.) Hoc membrum *quot ablata ſunt* a librariis fortaſſe interpo-

5 iores tamen gallinas oportet eligere; nam minoribus pauciora ſuppones. Natos [autem [i] pullos] ſi ad vnam transferre a pluribus velis, dicit Columella vni nutrici viginti quinque ſufficere. mihi vero, vt bene educi poſſint, videntur quindecim ſatis eſſe. Primis diebus far ordei conſperſum vino pullis dabitur, vel vndecunque cocta pulticula & refrigerata. poſtea adiicietur porrum conciſum, vel caſeus recens, ſed expreſſus: nam ſerum pullis nocet. Locuſtae etiam pedibus ablatis praebentur. Ita paſcendi ſunt vsque
6 ad ſextum [l] menſem [m]. Deinde ordeum poteris praebere ſolenniter [n]. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt, etiam in agrum tuto eiici poſſunt comitante nutrice paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad villam. Pituitas vero & cruditates iis remediis ſubmouebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cum incipit criſta produci: nam patiuntur languores infantum ſimilitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

XXIX. In phaſianis nutriendis hoc ſeruandum eſt, vt nouelli ad creandos foetus parentur, id † eſt qui anno ſuperiore ſunt editi: veteres enim foecundi eſſe non poſſunt. Ineunt foeminas menſe Martio ‡ vel Aprili. Duabus vnus maſculus ſufficit, quia caeteras aues ſalacitate non aequat. Semel in anno foetus creant [a]. Viginti fere ouis
2 pariendi [aa] ordo concluditur [b]. Gallinae his melius incubabunt, ita vt quindecim phaſianina oua nutrix vna cooperiat, & † caetera ſui generis ſupponantur. In ſupponendo, de luna & diebus quae ſunt in aliis dicta ſeruentur ‡. Trigeſimus dies maturos pullos in lumen [c] emittet. Sed per quindecim [d] dies diſcocto [dd] ac refrigerato leuiter † ordei farre pa-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *autem pullos* omitt. *I. B. R. Barth. Lugd.* l) *vnum Cr.* m) *diem I. B. R.* n) *ſollemniter Lugd.* [T. XXIX.] †) *iidem qui Barth.* ‡) *Martii vel Aprilis Cr.* a) *creabunt Lugd.* aa) *patiendi I. B. R.* b) *concludet I. B. R.* †) *&* om. *Lugd. Cr.* ‡) *ſeruemus Lugd.* c) *lumine mittet I. B. R.* d) *XII I. B. R.* dd) *decocto Barth. diſcreto Cr.* †) *leuiter* om. *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

terpoſitum fuit; nam ſine eo perfecta eſt ſententia: *Decima die omnia oua gallinacea ſubtrahantur, & alia item gallinacea totidem recentia ſupponantur.* Apud Creſcentium qui haec omnia in 9, 82 tranſtulit, id non extat, neque in vernacula Palladii interpretatione. Accepit autem Palladius a Columella hunc locum, qui 8, 11 de ſupponendis huiusmodi ouis ita loquitur: *Decimo deinceps die omnia gallinacea ſubtrahantur: & totidem recentia eiusdem generis ſupponantur, vt trigeſima luna, quae eſt fere noua, cum pauoninis excludantur.* PONTED.

28, 5 NATOS AVTEM PVLLOS) Verba circumſcripta libri duo veteres non agnoſcunt. Talia licet nec proſint nec obſint, tamen eiicienda ſunt, vt auctores potius integros, quam dimidiatos librarios legamus. BARTHIVS 38, 10. Cum ſuſpectam haberet Commelinus hanc lectionem, τὸ *autem pullos* lineis circumdedit, quia fortaſſe in codicibus, quibus vtebatur, non extabat. Apud Creſcentium quoque id non legitur, neque in Ienſonianis libris, ſed tantum: *Natos ſi ad vnam transferre* &c. Ille quoque vernaculae Palladii interpretationis auctor haec tantum vertit: *E ſe quando ſon nati uuoli dare quelli dell' una Gallina all' altra &c.* PONTED.

28, 5 COLVMELLA) 8, 11, 13. SCHOETTG.

28, 5 EDVCI) *Educere* eſt educare, quemadmodum & ſupra n. 1 pro *educant* quidam legunt *educunt.* Virgilius: - - *alii ſpem gentis adultos Educunt foetus.* BARTHIVS 39, 8.

28, 5 VNDECVNQVE) ex omnibus partibus. Terentianus apud Lactantium 1, 6 *vir doctiſſimus vndecunque Varro.* SCHOETTG. Mihi videbatur ſignificare *ex quocunque* legumine vel frumento.

29 De *phaſianis* multa interpretes ad Petro. c. 93. Deſcripſit hunc locum Creſc. 9, 83.

29, 1 VETERES) Phaſianos pro ſenibus accipias. Sic in Priapeis; & *veteres fagi* apud Virg. Ecl. 3. BARTH. 39, 8.

29, 1 CAETERAS AVES) Poſteriorem vocem omittit Lugd. meo quidem iudicio, male, quia ad ſenſum ſupplendum neceſſario requiritur. SCHOETTG.

29, 2

paſcentur, cui vini imber aſpergitur. Poſt triticum fractum ‡ praebebis, & locuſtas,
& oua formicae. Sane ab aquae prohibeantur acceſſu, ne eos pituita concludat. Quod 3
ſi pituitam patientur phaſiani, allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus
perfricare, vel vitium, ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginandi haec ratio eſt, 4
vt vnius modii triticea farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per XXX dies
miniſtrata ſufficiat: vel, ſi ordeaceam farinam praebere volueris, vnius, & ſemiſſis modii
farina per praedictos dies ſaginam replebit. Obſeruandum ſane eſt, vt offulae ipſae
oleo leuigentur aſperſo, & ita inſerantur faucibus, ne ſub infima linguae parte merga-
tur: quod ſi euenerit, ſtatim pereunt [e]. Illud quoque magnopere curemus, ne [f] prae-
beantur noua alimenta, niſi [g] digeſtis aliis [h]; quia eos facillime onus cibi haerentis [i] ex-
tinguit.

XXX. Anser ſane [a] nec ſine herba, nec ſine aqua facile ſuſtinetur: locis
conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu laedit & ſtercore: pullos [b] praeſtat & plumas,
quas & autumno vellamus & vere. Vni maſculo tres foeminae ſufficiant. Si deſit flu-
uius, lacuna formetur. Si herba non ſuppetit, trifolium, foenum Graecum, agreſtia
intuba, lactuculas ſeremus alimento. Albi foecundiores ſunt; varii vel fuſci, minus:
quia de agreſti genere ad domeſticum tranſierunt. Incubant a Calendis Martii vsque ad 2
aeſtiuum ſolſtitium. Plus parient, ſi gallinis oua ſupponas [c]. Extremum partum ma-
tribus iam vacaturis educare permittimus. Pariturae ad haram [d] perducantur. cum ſemel
hoc feceris, conſuetudinem ſponte retinebunt. Gallinis ſicut [e] pauonina, etiam anſeris
oua ſupponas. ſed anſerina [f] oua ne noceantur [g], ſuppoſitis ſubiiciatur vrtica. Parui 3
primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos poterimus educere, vbi vr-
tica non fuerit, cuius aculeos formidant [h]. Quatuor menſium [i] bene ſaginantur: nam
melius in aetate tenera pingueſcunt. Polenta dabitur in die ter. large vagandi licentia
prohibetur. loco obſcuro claudentur & calido: ſic maiores etiam ſecundo menſe pingue-
ſcunt. nam paruuli ſaepe die trigeſimo [l]. ſaginantur melius, ſi ad ſatietatem milium prae-
beamus infuſum. Inter [m] anſerum cibaria legumen omne porrigi [n] poteſt, excepto 4
eruo

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *fructum Barth.* e) *peribunt Lugd. I. B. R.* f) *vt I. B. R.* g) *niſi* om. *Barth. Lugd. I. B. R.* h) *aliis* om. *I. B. R. Lugd.* i) *arentis Barth.* [T. XXX.] a) *ſane* om. *P.* b) *polluit Praeſtat Pol. Cr.* c) *illarum ſupponantur I. I — G.* d) *aream I. B. R Barth. aram* ſemper *Cr.* e) *ſicut - - etiam* deſ. *P. Cr.* f) *anſerina oua* deſ. *P. Cr.* g) *noceantur a. V. it. Barth. Lugd. Pol. noceatur ſuppoſitis Cr. noceant ſuppoſitis,* alii. h) *reformidant I. I — G.* i) *menſibus a. V.* l) *trig. moriuntur. Sag. vero &c. I. I — G.* m) *Item I. B. R.* n) *praeſtari P.*

NOTAE VARIORVM.

29, 2 VINI IMBER) *Imber* eſt, quo quid adſpergitur aut irrigatur. Sic *vrinae imber* eſt infra c. 35. Claudianus de ornatricibus Veneris: *longos haec nectaris imbres Irrigat.* BARTHIVS 39, 8.

30 Conf. Geop. 14, 22; Col. 8, 14; Creſc. 9, 84.

30, 2 AD HARAM) In altero libro eſt, *aream;* improbe. *Hara* enim etiam anſerile latine dicitur. Varro 3, 10 de iisdem: *ſingulis vbi pariant, faciendum haras quadratas circum binos pedes & ſemipedem.* BARTH. 38, 10 add. Col. 8, 15, 6.

30, 2 NE NOCEANTVR) Haec eſt veriſſima ſcriptura e membranis priſcis deſumta. Ouis enim *noceri* poteſt, non nutricibus. Neque inſolens verbum eſt. Sic infra c. 35 *quodſi inobſeruantes homines ſub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri.* In membranis iiſdem clare ſcriptum eſt: *nullum fructum noceri.* Ita Coelius Aurelianus Acutarum 2, 22 *non apud Romam ſolum phebotomatos pleuriticos, ſed in omni regione noceri debuit indicare.* Idem 3, 18 *Nocentur enim atque vexantur hoc vſu quamquam parui temporis reuelationem falſam ſentire videantur.* BARTH. Voluit noſter exprimere Col. 8, 14, 7.

eruo [o]. Cauendum eſt etiam, ne pulli eorum ſetas glutiant. Graeci ſaginandis anſeribus polentae duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis voluntate [p] ſumenda. tribus [q] per diem vicibus potu adiuuant. media quoque nocte aquam miniſtrant. Peractis vero XXX diebus, ſi vt iecur his tenereſcat, optabis, tunſas caricas & aqua maceratas in offas volutabis exiguas, & per dies [r] viginti continuos miniſtrabis anſeribus.

XXXI. His ordinatis, caetera exequenda ſunt. nam piſcinae duae vel ſolo impreſſae, vel caeſo lapide circa villam eſſe debebunt; quas facile eſt, aut fonte aut imbre ſuppleri, vt vna ex his vſui ſit [a] pecoribus, vel auibus aquaticis: alia madefaciat virgas & coria & lupinos, & ſi qua ruſticitas conſueuit infundere.

XXXII. Foeni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert in qua parte [fiant [a],] dummodo ſiccae ſint atque perflabiles, & longe remoueantur a villa propter caſum ſurripientis [b] incendii.

XXXIII. Stercorvm congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris [a] horrenda a praetorii auertatur [b] aſpectu. Humor abundans hoc praeſtabit ſtercori, vt ſiqua inſunt ſpinarum ſemina, putrefiant. Stercus aſinorum primum eſt, maxime hortis; dein ouillum, & caprinum, & iumentorum; porcinum vero peſſimum: cineres optimi; ſed columbinum feruidiſſimum, caeterarumque
2 auium ſatis vtile [eſt [c],] excepto paluſtrium. Stercus, quod anno requieuerit, ſegetibus [d] vtile eſt, nec herbas creat: ſi vetuſtius ſit, minus proderit. pratis vero recentia ſtercora proficient [e] ad vber [f] herbarum. Et maris purgamenta, ſi aquis dulcibus eluantur, miſta reliquis vicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quem ſcaturiens aqua vel fluuii incrementa reſpuerint.

XXXIV. Horti & pomaria † domui proxima eſſe debebunt. Hortus ſit ſterquilinio maxime ſubiectus, cuius ‡ eum ſuccus ſponte foecundet. ab area longe ſitus

[ſit

VARIETAS LECTIONIS.

o) *herbo I B. R. herebo Cr.* p) *voluptate a. V.* q) *tribus — miniſtrant* om. *Barth.* r) *dies* om. *I. B. R.* [T. XXXI.] a) *ſufficiat P.* [T. XXXII.] a) *fiant* om. *I. B. R. Lugd.* b) *ſurrepentis* coni. *Morg. I, 81.* [T. XXXIII.] a) *foetoris I. I — G. oloris Cr.* vid. ad *1, 19, 1.* b) *conuertatur a. V.* c) *eſt* om. *Lugd. P.* d) *ſatis P.* e) *proderunt P.* f) *vbertatem Cr.* [T. XXXIV.] †) *pomarii Barth.* ‡) *cuius ſucco I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

30, 4 CAVENDVM EST ETIAM, NE PVLLI EORVM SETAS GLVTIANT) Scribendum non *eorum* ſed *hoedorum*, nam *eorum* deprauatum. Accepit haec Palladius a Quintiliis apud quos Geop 14, 22 de Anſeribus haec traduntur: φυλακτέον δὲ ὁμοίως μήπως ἐρίφε, ἢ χοίρε τρίχας καταπίνωσι· διαφθείρονται γὰρ καταπίνοντες. *Cauendum ſimiliter ne forte hoedi aut porci pilos deglutiant* (anſeruli) *deglutientes enim moriuntur* PONTED. Toleraui *eorum*, quod refero ad anſerum: quia ſetae non haedorum modo, ſed aliorum etiam animalium noxiae.

30, 4 GRAECI) Geop. l. c. ἀλφίτων δύο μέρη καὶ πιτύρων τέσσαρα θερμῷ φυραθέντα commemorantur.

30, 4 VT IECVR HIS TENERESCAT) Haec addit, quia Romanis maxime in deliciis erat iecur anſerinum. Hier. Mercurialis Var. Lect. 3, 8. SCHOETTG. Ficis augere iecinora adeo ſolenne fuit, vt Graecia infima συκωτὸν pro ipſo iecore, & Latine loquentes *ficatum* dicerent, e. g. Marcell. Empir. c. 22 *Ficatum lupi integrum lauri foliis inuolues.* Inde Itali hodie *Fegato*, *Higado* Hiſpani, *Foyer* Galli. Obſeruauit etiam Salmaſ. ad Solin. p. 343 a. F.

31 PECORIBVS) lauandis ſcil. Vide Goeſium Indice Agr. v. *lauacrum.*

32 SVRRIPIENTIS) Non *ſurripere* ſolent clanculum incendia, ſed aperte graſſari. Quidſi *ſurgentis* fuit, quod vt ortum eſt ex *ſurrigo*, ita pronunciatione eo potuit declinari &c.

33 Deſcripſit Creſc. 2, 13. Conf. Col. 2, 15.

34, 1

[ſit [a].] nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix poſitio eſt, cui leniter [b] in-
clinata planicies curſus aquae fluentis per ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit, aut im- 2
primendus eſt puteus: aut, ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda [eſt,] vt illinc [c]
aquas pluuia conferente [cc], hortus per aeſtiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate
carueris, ſemper altius tribus vel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortu-
lum, qui ſic cultus negligat [d] ſiccitates. Sed huic quamuis contra neceſſitatem miſta [e] 3
ſtercore quaelibet terra conueniat, tamen haec genera ſunt in electione vitanda, creta,
quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque cuſtodies in hortis, quos humoris
natura non adiuuat, vt diuidas [per [f]] partes, & hieme ad Meridiem, aeſtate ad Se-
ptentrionem ſpatia [g] colenda conuertas. [Debent [h] etiam horti eſſe clauſi: ſed] munitio-
nis multa ſunt genera. Alii luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imi- 4
tantur. Quibus [copia [i]] ſuppetit, macerias luto & lapide excitant. Plerique ſine luto
congeſta in ordinem ſaxa componunt. Nonnulli foſſis ſpatia colenda praecingunt: quod
vitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi forte locus paluſtris colatur. Alii ſpi- 5
narum plantas & ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpi-
nae quae rubus caninus vocatur, matura † colligere, & cum farina erui [l] ex aqua mace-
rata miſcere. funes dehinc [ll] ſparteos veteres hoc † genere miſtionis [ſic ‡] inducere, vt
intra funes ſemina recepta ſeruentur vsque ad verni temporis initia. Tunc vbi ſepes fu- 6
tura eſt, duos ſulcos tribus a ſe pedibus ſeparatos, ſeſquipedis altitudine faciemus, & per
vtrosque, funes cum ſeminibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſen-
tes [m], quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter ſe ſentes per ſpatia vacua
relicta iungentur. Partes ſane horti ſic diuidendae ſunt, vt eae, in quibus autumno ſe- 7
minabitur, verno tempore paſtinentur: quas [n] ſeminibus vere complebimus, autumni
tempore debebimus † effodere. ita vtraque paſtinatio decoquetur beneficio algoris, aut ſo-
lis. Areae faciendae ſunt anguſtiores, & longae, id eſt duodecim pedum longitudine,
& ſex latitudine, vt [o] ſint propter ſpatia vtrinque [p] purganda diuiſae. Margines vero
earum

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ſit* deeſt *Barth. I. B. R.* b) *leuiter I. B. R.* c) *illi I. B. R.* cc) *conſternante P.* d) *negligit I. B. R.* e) *vita P. iuta Lugd. veſtita Barth.* f) *per* om. *Lugd. I. B. R.* g) *ſpatia colenda* deſ. *P.* h) *Debent* — *ſed* om. *I. B. R. Lugd.* i) *copia* om. *Lugd. I. B. R.* †) *matura* om. *P.* l) *herbi I. B. R. herebi Cr.* ll) *deinde P.* †) *hoc genere* om. *P.* ‡) *ſic* om. etiam *Lugd.* m) *ſentes* om. *I. B. R.* n) *quas vero I. B. R.* †) *debemus Lugd.* o) *ſic propter Lugd. I. B. R.* p) *vtriſq. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

34, 1 CVI LENITER) Vid. leg. *cum.*

34, 2 SEMPER ALTIVS) Vid. Col. 11, 3, 10.

34, 3 MISTA STERCORE) Ex varietate lectionis ſupra propoſita coniicio veram lectionem eſſe *iuta*, e qua cum *vita* ortum eſſet puncto transpoſito, coniecit aliquis *veſtita*, quod ipſum cum non placeret, miſta repoſuerunt. Participio hoc vtitur noſter Mart. 10, 36 *iuti humoribus.* Quin viderat hoc olim I. Fr. GRONOV. ad Liu. 2, 5 vbi hanc formam noſtro propriam docet, quam oſtendit etiam noſter Index.

34, 4 MVNITIONIS GENERA) Vid. Col. 11, 3, 3.

34, 4 LVTO INTER FORMAS CLAVSO) Vid. ad Col. 9, 7, 4.

34, 4 QVIBVS [COPIA] SVPPETIT) Iam nominauit parietes, quare gloſſatores pereant. Tu lege cum MS. *Quibus ſuppetit materia, luto & lapide excitant.* BARTH. 38, 10. Quin *macerias* retinendum, quarum quartum genus Varronis 1, 14, 4 hic indicatur.

34, 5 SED MELIVS ERIT RVBI) Deſcripſit hanc particulam, &, quae ſequitur, Creſc. 2, 28. Noſter autem vſus eſt Col. 11, 3, 5.

34, 7 AREAE FACIENDAE) Col. 11, 3, 13 qui locus hunc interpretatur, vt legitur in antiquis editionibus, *ſic diuiſas* vult *areas propter ſpatia vtrinque purganda,* quia in ſemita conſi-

 ſtens

earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis vno extuliſſe ſufficiet. Inter areas (ſi humor conſueuit effluere) ſpatia altiora ipſis areis eſſe debebunt, vt facilius ingrediatur aream de ſuperiore parte humor admiſſus, & vbi ſitientem ſaturauerit, in
8 alias poſſit excluſus auerti. Serendi tempora licet per menſes certa ſignemus, tamen ſecundum loci & caeli naturam vnuſquiſque cuſtodiat. frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, verna vero tardior: calidis autem regionibus, & autumnalis ſerior fieri poteſt, & verna maturior. Quaecunque [q] ſerenda ſunt, cum luna creſcit, ſeminentur: quae ſecanda ſunt vel legenda, cum minuitur.

XXXV. Contra nebulas & rubiginem. Paleas & purgamenta pluribus locis per hortum diſpoſita ſimul omnia, cum nebulas videris inſtare, combures. Contra grandinem multa dicuntur. Panno roſeo † mola cooperitur. item cruentae ſecures contra caelum minaciter leuantur. item [a] omne horti ſpatium alba vite praecingitur: vel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur: vel ferramenta, quibus operandum eſt, ſepo ‡ vnguntur vrſino. Aliqui vrſi adipem cum oleo tuſum [b] reſeruant, & falces hoc,
2 cum putaturi ſunt, vngunt. ſed hoc in occulto debet eſſe remedium, vt nullus putator intelligat: cuius vis tanta eſſe perhibetur, vt neque gelu, neque nebula, neque aliquo animali † poſſit noceri. intereſt etiam [c] vt res profanata non valeat. — Contra culices & limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem ſpargimus. — Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuae admoueamus; ſi foris veniunt, omne hor-
3 ti ſpatium cinere, aut cretae candore ſignemus [d]. — Contra erucas, ſemina quae ſpargenda ſunt, ſemperuiuae ſucco madefiant, vel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. item ſquillam vel in horto ſerunt, vel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas & caetera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis [e] figunt.
4 — Contra animalia quae vitibus nocent, cantharides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo

VARIETAS LECTIONIS.

q) *quae I. B. R.* [T XXXV] †) *ruſſeo Lugd.* a) *Tum I. B. R.* ‡) *ſaeuo Lugd.* b) *tunſum I. B. R.* †) *malo I. I. A. H. G.* nobiſc. *Lugd.* c) *etiam* om. *Lugd. I. B. R.* d) *ſignabimus Lugd. I. B. R.* e) *crucifigunt* iunct *P. Barth. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſtens opera vltra três pedes vix porrigere manus poteſt, ſine periculo incidendi in ſata.

35 Pleraque hoc capite tradita, ſuperſtitioſa bonam partem, habet etiam Columella 10, 340 ſqq. vbi ea explicata ſunt.

35, 1 VRSI ADIPEM) Afric. Geop. 5, 30. SCHOETTG.

35, 2 NEQVE ALIQVO ANIMALI) In Regienſi & Commeliniano, Ienſonianoque libris occurrit: *neque aliquo animali poſſit noceri.* Quod contemnendum iudico, cum de Africani libris id acceperit Palladius. Apud Africanum enim Geop. 5, 30 haec habemus non abſimili modo: *ἢ ἀρκείῳ στέατι τὰ δρέπανα χρῖε, μηδενὸς εἰδότος, ἐν οἷς τὰς ἀμπέλους τέμνεις, καὶ οὔτε φθεῖρες, οὔτε παγετὸς ἀδικήσει τὴν ἄμπελον: aut vrcino adipe, nemine vidente, falces quibus vites putas, vnguito; neque pediculi, neque glacies viti nocebunt.* PONTED. Ego putabam *παγετὸν* Africani eſſe *gelu & nebulam* Palladii; huius autem animal illius φθεῖρας a corrumpendo dictas.

35, 2 INTEREST ETIAM) Pro *etiam* legendum videtur *enim: Profanata* hic ſumitur ex etymo, *e fano* elata, eliminata.

35, 2 CONTRA FORMICAS) Habet etiam Creſc. 6, 2, vt etiam illud *contra erucas.*

35, 3 MVLIEREM MENSTRVANTEM) Ego excidiſſe aliquid puto, & ſcribendum: *Aliqui mulierem primum menſtruantem.* Quae vox latere facile in principio & fine duarum potuit. Talis enim mulier requirebatur. Colum. 10, [359] BARTH. 39, 8.

35, 3 NVDIS PEDIBVS) Sic fiebat in ſacris magicis, vt Geuartius docet Elect. 2, 12. Sane

oleo merſas reſolui patieris in tabem: & cum putandae ſunt vites, hoc oleo falces [putatorias [f]] perunges. — Extinguuntur cimices amurca & [ff] felle bubulo, lectis aut locis perunctis, vel foliis ederae tritis ex oleo, vel incenſis ſanguiſugis. — Vt olera ani- 5
malia infeſta non generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, quae ſparſurus es, ſicca: vel mentam locis pluribus, maxime inter caules, ſere: hoc praeſtare fertur eruum † aliquantulum ſatum [g], praecipue vbi radices & rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami [gg] miſtum, fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. — Campas fertur euince- 6
re, qui fuſticulos allii ſine capitibus ‡ per horti omne ſpatium comburens, nidorem locis pluribus excitarit. Si contra [h] eaſdem vitibus voluerimus [hh] conſulere, allio trito falces putatoriae feruntur vnguendae. Naſci quoque prohibentur, ſi circa arborum vel vitium crura bitumen & ſulfur incendas: vel ſi ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, & per horti tui ‡ ſpatia vniuerſa diffundas. — Ne cantharides vitibus noceant [i], in cote, qua falces acuuntur, ipſae ſunt conterendae. — Democritus aſſerit, neque ar- 7
boribus, neque ſatis quibuslibet noceri poſſe a quibuſcunque beſtiis, ſi fluuiales cancros plurimos, vel marinos, quos Graeci παγούρους nominant, non minus quam decem fictili vaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas [l], vt decem diebus ſole vaporentur. poſtea quaecunque illaeſa volueris eſſe, [ea [m] aqua] perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec ſolide, quae optaueris, adoleſcant. — Formicas abiges †, ſi [n] 8
origano & ſulfure tritis foramen aſperges [o]. hoc & apibus nocet. item cochlearum vacuas teſtas ſi vſſeris, & eo cinere foramen inculces. — Culices galbano infuſo fugantur, aut ſulfure. — Pulices amurca per pauimentum frequenter aſperſa, vel cymino agreſti cum aqua trito, vel ſi [p] cucumeris agreſtis [pp] ſemen aqua reſolutum ſaepe infundes [q], vel aquam lupinorum pſilotri auſteritatibus iunctam †. — Mures, ſi amurcam ſpiſſam pa- 9
tinae infuderis, & in domo nocte poſueris, adhaerebunt. item necabuntur, ſi helleboro nigro

VARIETAS LECTIONIS.

f) *putatorias* om. *Lugd. I. B. R.* ff) *& felle bubulo* om. *P.* †) *herbum I. B. R.* g) *ſtratum I. B. R.* gg) *Hyosquiami Lugd.* ‡) *capitibus comburens nidorem excitarit,* reliquis omiſſis *Barth.* h) *contra easdem* om. *I. B. R. Lugd. Barth.* hh) *conſulemus; allio Lugd. conſulimus allio P.* ‡) *tui* om. *Lugd.* i) *noceant — conterendae* om. *P.* l) *ſtatues I. B. R.* m) *ea aqua* om. *Lugd. I. B. R.* †) *metuens P.* n) *ſi* om. *I. B. R. Pol. Lugd.* o) *aſpergens I. B. R. Lugd.* p) *ſi* om. *I. B. R.* pp) *agreſtis* om. *P.* q) *infundens I B. R.* †) *iutam Lugd*

NOTAE VARIORVM.

ne hoc magicum fuiſſe, Columella innuit lib. 10 vbi *Dardanias artes* vocat. BVCHN.

35, 4 INCENSIS SANGVISVGIS) quae viciſſim depelluntur nidore incenſi cimicis Col. 6, 18, 2; Veg. 3, 4, 43.

35, 5 IVSQVIAMI) Bene liber: *ſucco hyosciami.* Eſt autem hyoſcianius, quem *altercum* vocant Latini, teſte Coelio 3, 21 acut. & Scribonio Comp. 52. BARTH. 38, 10. Deſcribunt etiam Plin. 25, 4 & Apuleius de herbis c. 4. Solemne eſt librariis, graecum κυ in *qui* mutare, vt *ſquibala* apud Vegetium Artis Vet. 1, 47 *Iusquiamus* occurrit apud eundem 2, 12. SCHOETT. Ita in Bartholomaei Anglici opere de proprietatibus rerum 17, 87 *iusquiamus* ſemper ſcribitur. Vid. Ind. *quima*, *quatus*.

35, 6 CAMPAS FERTVR) In MS legitur: *Campas fertur euincere, qui fuſticulos allii ſine capitibus comburens nidorem excitarit.* Apage cum ſpurcitiis ſuis farctores. BARTHIVS 38, 10.

35, 6 NE CANTHARIDES) Haec ſumta ſunt ex Africano Geop. 5, 49; & Zoroaſtre 13, 16. SCHOETTG.

35, 7 DEMOCRITVS ASSERIT) Verba eius extant Geop. 5, 50 & 10, 89 vnde ad verbum fere ſua vertit Palladius. Vide etiam, quae de παγούροις notauit Needham ad 10, 87. SCHOETTG.

35, 8 AVSTERITATIBVS IVNCTAM) *Iutam* legi vult I. F. GRON. ad Liu. 2, 5 recte & ex more Palladii. V. Index in *Iuuo* & *Adiuuo*.

35, 9 SI HELLEBORO) Eadem praecipit Paxamus Geop. 13, 4. SCHOETTG.

nigro caſeum, vel panem, vel adipes [qq], vel polentam permiſceas & offeras. Et [r] agreſtis cucumeris & colocynthidis [rr] ſuffuſio ſic † nocebit. — Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle maceranda ante quam ſpargas. nonnulli rhododaphnes [s] foliis aditus
10 eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu [t] nituntur, intereunt. — Talpas Graeci hoc genere perſequuntur: Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. ibi paleas & ceram ‡ cum ſulfure ſufficienter includi. tunc omnes paruulos aditus, & reliqua ſpiramenta talparum diligenter obſtrui [u], vnum foramen, quod amplum ſit †, reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam ſic [uu] poni, vt ab vna parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat: ſic impletis fumo cuniculis talpas vel fuge-
11 re protinus, vel necari. — Mures ruſticos, ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit ac perimet. — Serpentes prope omni auſteritate fugantur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, caprae vngulas. hoc genere monſtra noxia prohibentur.
12 — Opinio Graecorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam poſſe tranſire: quod ſi inobſeruantes homines ſub aëre deprehendant, nulli [x] fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini vel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriae [xx] miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas vel ſcorpios fugari poſſe, ſi aliqui ex eis vrantur in medio.
13 — Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur. ſi permanſerint, vrina bubula & amurca aequaliter miſta conferueant, & vbi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge [y]. *πρασοκούριδας* [z] Graeci vocant animalia, quae ſolent hortis nocere. Ergo ventriculum ver-

VARIETAS LECTIONIS.

qq) *adipē P.* r) *Et agreſtis cucumeris* deſ. *P.* rr) *coloquintidis I. B. R.* †) *ſic* deeſt *P.* s) *rhododaphnis I. I — G.* t) *exitu* omnes. ‡) *cedrum Lugd.* u) *obrui Lugd. I. B. R.* †) *eſt Lugd. I. B. R.* uu) *ſupponi P.* x) *nullum fructum Barth. Lugd.* xx) *vrinae Barth.* y) *conſpargere I. B. R.* z) *πρασθοκοριδας B. R. πραςοκορίδας I. I — G. πρασσοκορίδας Ienſſ. praſocoridas P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

35, 9 APVLEIVS) Verba eius extant Geop. 13, 5. SCHOETTG.

35, 10 ET CERAM) Lugd. & *cedrum*, quam lectionem comprobat Paxamus Geop. 13, 7 *ἔμβαλλε ἄχυρα καὶ κεδρίας τὸ ἀρκοῦν καὶ θεῖον.* SCHOETTG. Poteſt fieri, vt *cedriam* ſcripſerit Palladius, *cedrum* ſubſtituerit librarius, & alius *ceram*. Sed mutare tamen quidquam nolui, cum *ceram*, tanquam parabiliorem *cedriae* ſufficere ipſe quoque Palladius potuerit.

35, 11 SERPENTES) Plura vide apud Plinium H. N. 28, 9, 10. SCHOETTG.

35, 11 NOCENTES SPIRITVS) nihil ſunt aliud, quam adflatus peſtilentes ſerpentium. Ouidius lib. III Metam. — *quique halitus exit Ore niger ſtygio, vitiatas inficit auras.* Haec Gronouius Obſ. 1, 23 qui ſimul refutat Barthium, quod per *monſtra* haec & *ſpiritus*, daemonas vult intelligi. Gronouii ſententiam confirmat Africanus Geopon. 5, 48 quem noſter exſcripſit; hic enim habet: *ἀπήλασαν αὐτόθι τὰ θηρία.* SCHOETTG.

35, 11 MONSTRA) vocantur, vt Statio, angues in Herculem infantem immiſſi: — *quum prima nouercae Monſtra manu premeres.* Et cur Africa monſtrorum mater? Gronouius l. c. Virgilius Georg. 1, 184 *Inuentusque cauis bubo, & quae plurima terrae Monſtra ferunt:* — vbi Seruius: *Monſtra, id eſt alia purgamenta terrarum.* SCHOETTG.

35, 12 OPINIO GRAECORVM EST) Et ex iis Democriti Geopon. 13, 1 *ἔαν νέφος ἀκρίδων ἐπέρχηται* &c. SCHOETTG.

35, 12 SI MVRIAE MISTA) Democr. l. c. *εἰ πικρῶν θέρμων ἢ ἀγρίων σικύων ζεσθέντων σὺν ἅλμῃ καταῤῥανθῶσι.* SCHOETTG.

35, 13 FICVLNEO CINERE) *κονίαν ἀμπελίνην* habet Florentinus Geopon. 12, 8.

35, 13 Πρασοκούριδες) Et haec quoque olim corrupta vox erat: *πρασιαὶ*, vt Graecorum Grammatici oſtendunt, ſunt *αἱ τῶν κήπων λαχανιαί· Κόριδες*, vnde nomen compoſitum, beſtiolas ſignificare ſatis notas, manifeſtum eſt: quare *πρασιοκόριδας* legendum arbitror. In Geoponicis tamen *πρασοκουρίδας* ſcriptum eſt: tanquam a porro, quod Graeci *πράσον* vocant, nomen illis inditum ſit: eadem certe ratio earum necandarum illic a Diophane, quae hic a Palladio traditur, vt vel Latinus

vervecis † ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. poſt biduum reperies ibi animalia ipſa [zz] congeſta. hoc cum bis vel [a] tertio feceris, genus omne, quod nocebit [aa], extingues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili 14
pellem vel hyaenae, vel marini vituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, & in villae aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum viderit imminere. item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens vineas perambulet, & reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, & † glebas dorſi eius obiiciat curuaturae, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica transcurrere. — Nonnulli 15
vbi inſtare malum viderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu vt ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni ſuperiecta viticulae creditur contra imminens malum totius vineae membra veſtiſſe. Omnia ſemina horti vel agri feruntur [b] ab 16
omnibus malis ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus ante macerentur [c]. Item equae [cc] caluaria, ſed non virginis, intra hortum ponenda eſt, vel etiam [d] aſinae [e]. Creduntur enim ſua praeſentia foecundare quae ſpectant.

XXXVI. Area longe a villa eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo triturae tempore vngulis pecorum, & aquae admiſtione ſolidata †, clauſa deinde & robuſtis munita cancellis propter armenta, quae, cum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus & purus, in 2
quem frumenta transfuſa refrigerentur, & horreis inferantur: quae res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde [vndecunque [a]] proximum tectum, maxime in humidis regionibus: ſub quo propter imbres ſubitos frumenta (ſi neceſſitas coëgerit) raptim vel [b] munda vel ſemitrita ponantur. Sit autem [area [c]] loco ſublimi & vndecunque perflabi- 3
li, longe tamen ab hortis, vineis, atque pometis [d]. nam ſicut radicibus virgultorum pro-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *verbecis Lugd v. Ind.* zz) *ipſa* om. *P.* a) *&* *P.* aa) *nocebat*, *extinguis P.* †) *vt Lugd.* b) *feruntur I. B. R.* c) a verbo *macerentur* vsque ad finem deeſt *P.* cc) *aeque I. B. R.* d) *potius I. B R. Barth. Lugd.* e) *aſellae Barth.* [T. XXXVI.] †) *ſolidata* om. *Lugd.* a) *vndecunque* om. *P. Cr.* b) *vel* om. *P.* c) *area* om. *I. B. R. Cr.* d) *pomeriis Cr.* forte *pomariis.*

NOTAE VARIORVM.

tinus a Graeco, vel contra Graecus ſcriptor a Latino hoc remedium neceſſario acceperit. VICTORIVS. Needham ad Geopon. 12, 9 noſtram lectionem defendit bonorum auctorum teſtimonio. Eſt autem πρασοκουρὶς animalculum viride, olera & porra (vnde & nomen traxit quod Gaza vertit *porricidas*) adrodens. SCHOETTG.

35, 14 GRANDINI CREDITVR) Ex Geopon. 1, 14.

35, 16 VIRGINIS) *Equa virgo* pulcre dicta, quae marem nondum paſſa eſt. *Virgo Camelus* apud Feſtum: *Camelis virginibus ſupplicare nupturae ſolitae ſunt.* BARTHIVS 39, 8. Sic *ouis virgo* Sedulius 1, 67. — *qua vellere praenius albo Virginis agnus ouis, grexque omnis candidus intrat.* Venantius Fortunatus Carm. 2, 3 *Quaeque lupi fuerant raptoris praeda ferocis In cruce reſtituit virginis agnus oues.* Pſellus in Canticum Canticorum p. 696 Ἔχεις γὰρ ὄμματα τερπνὰ περιστερᾶς παρθένου. SCHOETTG.

36 Deſcripſit pleraque Creſcentius 3, 1.

36, 1 FRAVS MINOR TIMEATVR) Suſpicor legendum *minus.* Creſcentius *non* ſubſtituit.

36, 2 VNDECVNQVE) Creſcentius 3, 1 *Fiat deinde proximum tectum*, τὸ *vndecunque* non habet, & recte fortaſſe; nam huiusmodi nubilarium non vndecunque, ſed certo in loco conſtitui debet, meridianae parti oppoſitum, ne ab area ſolem auertat. De hoc vid. Columella 1, 6, 24. Cum itaque hac de voce dubitarem, transmiſſae ſunt mihi ex Florentinis codicibus duae lectiones, quarum prima eſt: *Fiat domum vndecunque proximum tectum*; altera vero melior: *Fiat & inde proximum tectum.* PONTED.

36, 3

proſunt laetamen & paleae, ita inſidentes frondibus [eas [e]] perforant, atque [f] arere [g] compellunt.

XXXVII. Apibus ſtationem non longe a domini † aedibus in horti parte ſecreta & aprica, & a ventis remota, & calidiore locare debemus, quae in quadratam conſtituta menſuram fures & acceſſus hominum pecudumque ſubmoueat. ſit [a] abundans
[2 floribus, quos in herbis vel in [b] fruticibus, vel in arboribus procuret induſtria. herbas nutriat, origanum, thymum, ſerpyllum, ſatureiam, meliſphyllum [c], violas agreſtes [d], aſphodilum [e], citraginem [f], amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorum, narciſſum, crocum, caeterasque herbas ſuauiſſimi odoris & floris. In fruticibus vero ſint roſae, lilia, fabae [ff], roſmarinus, hederae: in arboribus ziziphus, amygdalus, perſicus, pirus, pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet flore [g] deſucto. Silueſtria vero, glandifera robora, terebinthus, lentiſcus, cedrus, ti-
3 lia, ilex minor, & linus [h]. ſed [i] taxi remoueantur inimicae. Primi ſaporis mella thymi

VARIETAS LECTIONIS.

e) *eas* om. *Lugd. P. Cr.* f) *& corrumpunt Cr.* g) *areſcere P.* [T. XXXVII.] †) *dominicalibus vel in horti parte ſecunda Barth. Lugd.* a) *Sit & P.* b) *in* deeſt *I. B. R.* c) *melisfillum Pal. Lugd.* om. *P. Cr.* d) *agreſtes, aſph. citraginem* om. *P. Cr.* e) *asfodillum a. V.* & *Lugd.* f) *citriaginem Pal. Lugd. I. B. R.* ff) *violae flabae Barth. Lugd.* hic tamen om. *lilia.* g) *floris vel ſucci P.* h) *tinus Lugd. Pol. I. B. R. cinus* al. i) *& P.*

NOTAE VARIORVM.

36, 3 LAETAMEN ET PALEAE) Suſpicabar legendum *laetamine paleae.* Paleae proſunt radicibus *laetamine*, quia nutriunt eas. Sed intercedit Didymus Geop. 2, 26 quem prae oculis habuit noſter haud dubie, ὥσπερ γὰρ ἡ κόπρος, ὕτω καὶ τὰ ἄχυρα ταῖς μὲν ῥίζαις συμβάλλεται, τοῖς δὲ κλάδοις καὶ τοῖς φύλλοις βλαβερώτατά ἐςι κ. τ. λ.

37 Conf. Col. 9, 5. Hauſit ex noſtro quaedam Creſc. 9, 94 & plura 98.

37, 1 A DOMINI AEDIBVS) MS probiſſime, *a dominicalibus.* Vt *aedes* ſubintelligatur. Ita *Plutonia* eſt regia Plutonis apud Horatium. Sed & hoc melius quod inſerta vocula legitur, *vel in horti parte ſecunda.* BARTHIVS 38, 10.

37, 2 MELISPHYLLVM) MS Pal. & Lugd. *melisfillum*, vnde coniicit Sylburgius ſcriptum fuiſſe *meliſſophilon.* Sed *meliſſophyllon* vocant Dioſcorides 3, 118 & Apuleius c. 118; μελιττεῶνα Didymus Geop. 15, 5. Latinis *apiaſtrum* dicitur, non confundendum cum illo *apiaſtro*, quod graece ἄγριον σέλινον, alias *herba ſardoa* dicitur. Salmaſius ad Soli. c. 4 p. 71 Harduinus ad Plin. 20, 11. SCHOETTG. *Citrago* eadem eſt, quae *meliſphyllum* ſiue *meliſſophyllum*, quam poſteriorem *meliſſam* vocamus. De qua quidem re quidquam amplius adiicere ſuperſedeo; ipſa enim per ſe ſatis euidens eſt. Si quis tamen ampliorem deſideret comprobationem, Dioſcoridem adeat, qui 3, 109 *meliſſophyllum* a Romanis *citraginem* vocari docet. Quapropter vel *meliſphyllum* vel *citraginem* delendum videtur. PONTED.

37, 2 ROSAE, LILIA, FABAE) Optime MS. *In fruticibus vero roſae, lilia, violae flabae.* Nec quicquam a lectione ſcripta recedendum arbitror, niſi ſi leges, *violae, fabae. Violas* agnoſcit in eadem re Colum. 9, 5 *fabas* Varro 3, 16. BARTH. 38, 10.

37, 2 TILIA, ILEX MINOR, ET CINVS) Arbor *Cinus* omnibus obſcura iacet, ſed id mendoſe legitur pro *Pinus*, quae apibus quoque inſeruit, vt Columella litteris tradidit 9, 4: *Itemque ſemper virens pinus, & minor ilex, nam prolixior ab omnibus improbatur.* Si quis tamen miretur, cur potius *Pinus* emendem quam *Tinus*, vt legitur in Ienſonianis libris, Columellaeque locum ſecus ac caſtigauit Salmaſius (hic enim probat, *Itemque ſemper virens tinus*) legam, is ſciat aptiorem ad mellificium mihi videri *Pinum* quam *Tinum.* Hoc autem quo planius accipi poſſit, inter neceſſaria eſſe video adiicere, ſtirpes bifariam Apibus inſeruire; ſunt enim quae ſuccum de floribus praeſtant, quo mel conficitur; ſunt quae reſinoſam materiam de cortice & foliis exhibeant, vnde cera conſtat. Ad mellificium itaque faciunt ſtirpes floriferae, & odoriferae, vt Thymum, Apiaſtrum, Cytiſus, Viola, Serpillum, Amaracus, & aliae innumerae, *quibus*, vt Palladii verbis vtar, *nulla amaritudo reſpondet flore deſucto.* Ad ceram autem parandam Terebinthus, Lentiſcus, Cedrus, Ilex, Pinus, Abies, Larix. De primo apium munere ita Virgilius 4. Georg. cecinit: *Pars intra ſepta domorum* * *Narciſſi lacrymam:* - - De altero quoque ſtatim: *& lentum de cortice gluten, Prima fauis ponunt fundamina.* De hoc item Ioannes Oricellarius libro quo vernacula lingua Apium cultum eſt complexus: *E la viſcoſa*

mi ſuccus effundit. ſecundi meriti thymbra, ſerpyllum vel origanum. tertii meriti roſma-
rinus & ſatureia. Caetera, vt arbutus & olera, ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint
autem arbores a Septentrionali parte diſpoſitae. Frutices atque virgulta ordines ſuos ſub
maceriis exequantur. herbas deinde in [l] plano poſt frutices conſeremus. Fons vel ri-
uus [m] huc conueniat otioſus, qui humiles tranſeundo formet lacunas, quas [n] operiant
rara & transuerſa virgulta, ſedes tutas apibus praebitura cum ſitient. Sed ab [o] his apium 4
caſtris longe ſint omnia [p] odoris horrendi, balneae, ſtabula, coquinae fuſoria. Fuge-
mus † praeterea animalia quae ſunt apibus inimica, lacertos, blattas & his ſimilia. Aues
etiam pannis [q] & crepitaculis terreamus. Purus cuſtos [r] frequens & caſtus accedat, ha-
bens noua aluearia praeparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur [rr] 5
odor coeni, & cancer aduſtus [s], & locus qui ad humanam vocem falſa imitatione reſpon-
det. Abſint & herbae, tithymallus, helleborum, thapſia [t], abſinthium, cucumis agre-
ſtis, & omnis amaritudo conficiendae aduerſa dulcedini.

XXXVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *in* om. *I. B. R.* m) *riuus ſit, qui P.* n) *quas — ſitient* om. *P.* o) *a caſtris apium P.* p) *omnia —— coquinae* om. *P.* †) *fugabimus Lugd.* q) *pennis I. B. R. pannis &* om. *Pol* r) *cuſtos* om. *Lugd.* rr) *Vitietur Ienſſ.* om. *P.* s) *exuſtus Lugd. P.* t) *tapſia a. V. Tharſia Lugd.* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

viſcoſa colla da le ſcorze Nel picciol ſen raccolgono, e co' piedi Pongon le prime fondamenta ai faui; A cui ſoſpendon la tenace cera. Sunt etiam ſtirpes quae vtrumque item praeſtant, de flore nempe mel, de cortice ceram, vt Amygdalus, Prunus, Ceraſus. His ita traditis, nunc ſequitur vt propius rem videamus. *Tinus* quoniam nullum de cortice ſtillat gluten, ob flores tantum ad mellificium conferenda eſſet, niſi eos nullo etiam odore inſignes a media hieme emitteret, &, accedente vere, iisdem exui ſoleret, quibus temporibus in ſuo quaeque alueo ſtabulantur apes, neque ad pabulum egrediuntur, ſed fauis congeſtum mel edunt. Ideoque tam praecipua ad mellificium Tinus cenſenda non videtur. Contra Pinus a primo vere vsque ad brumam reſinam fundit, quam ſemper excipere poſſunt apes. Idcirco vt in campeſtribus locis domeſticas apes, ita in Alpinis tractibus totum meridiem excipientibus memoria repeto vidiſſe me ſaepe ſilueſtres, veſpaſque omne genus circa Pinos Laricesque volitare, ſtillantemque oleoſum ſuccum ſuſcipere. Quapropter neque illud Columellae *ſemper virens pinus, & minor ilex* ſecus legendum ac in vulgatis libris cenſeo; nam vt *minor Ilex*, vt *Terebinthus*, vt *Lentiſcus*, vt *Cedrus* circa aluearia conferuntur, quae tamen non floribus qui nulli fere in huiusmodi amentaceis plantis, ſed reſina mellificantes apes iuuant, ita etiam *Pinus.* Neque illi Virgilii verſus qui libr. 4. *Georg.* traditi ſunt: *Ipſe Thymum Pinosque ferens de montibus altis Tecta ſerat late circum cui talia curae.* (Quos ad ſuam ſententiam immutauit Salmaſius: *Verior,* inquit, *etiam apud Virgilium lectio :* ipſe thymum Tinosque ferens, *quam notauit Philargyrus.*) aliter accipiendi videntur. Etenim non modo in omnibus quos vidi, editis Virgilii libris, ſed etiam in rariſſimo eodemque mirae antiquitatis Florentino codice ſic, vt poſui, leguntur. In quorum altero verſu recte verbum *ferat*, vt in editis etiam, ſed non omnibus (ſunt enim in quibus occurrit pro *ferat ſerat* vitioſe) ſcriptum eſt. Virgilium porro Ioannes Oricellarius imitatus, hoſce verſus eleganter vt ſolet, in vernaculam noſtram conſuetudinem protulit: *Il buon cultor de l' Api con ſue mani Porti da gli alti monti il verde pino, E lo transponga ne ſuoi floridi horti Con le ſue barbe integre e col natiuo Terreno attorno, ſi che non s' aueggia La ſuelta pianta auer cangiato ſito.* Neque denique hunc ipſum Palladii locum aliter reſtituendum exiſtimaui, quoniam Virgilium, Columellam, Oricellarium ita poſuiſſe video. PONTED.

37, 3 SECVNDI MERITI) eſt pretii ſecundi, vt crebro ſcriptores Chriſtiani. Macrob. 1, 3 ſomn. *Eadem loca tam ſibi quam caeteris eiusdem meriti didicit praeparari.* Pro pretio occurrit infra Feb. 9, 5 *Sic merita ſua vitis quaeque ſeruabit.* BARTH. 39, 8.

37, 3 RVSTICI MELLIS) quod *nemorenſe* vocat Col. 9, 4, 7.

37, 5 CANCER ADVSTVS) Vid. Col. 9, 5, 6.

XXXVIII. Alvearia meliora ſunt, quae cortex formabit raptus ex ſubere, quia non transmittunt vim frigoris aut caloris. poſſunt tamen & ex † ferulis fieri. ſi hae deſint, ſalignis viminibus fabricentur, vel ligno cauatae arboris, aut tabulis, more
2 cuparum. fictilia deterrima ſunt, quae & hieme gelantur, & aeſtate feruescunt. Sed inter ea loca quae muniri debere praecepimus [a], podia ternis alta pedibus fabricentur inducta [aa] teſtaceo, & albario opere leuigata, propter lacertorum [b] caeterorumque animalium noxam, quibus eſt moris irrepere: & ſupra haec podia aluearia collocentur, ita vt non poſſint imbre penetrari, ſpatiolis inter ſe patentibus ſegregata. Anguſtus tamen aditus admittat examina propter frigoris & caloris iniuriam. Sane ventis frigidioribus
3 altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus apricare. Aditus omnes ſoli opponantur hiberno, qui in vno corticē duo vel tres eſſe debebunt ea magnitudine quae apis formam [c] non poſſit excedere. Sic enim noxiis animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto: vel ſi apes obſidere voluerint exeuntes, alio, vbi [d] non fuerint, vtentur [e] egreſſu.

XXXIX. Apes ſi emendae ſunt, prouideamus vt plena aluearia comparentur: quam rem vel † inſpectio, vel murmuris magnitudo, vel frequentia monſtrat [a] commeantis ac remeantis examinis [b]: [&] [c] ex vicina potius quam [ex [cc]] longinqua regione, ne aëris nouitate tententur [d]. Si vero longius aduehendae ſunt, nocte collo
2 portentur: nec collocare nec aperire aluearia niſi veſpere inſtante debemus. Speculemur deinde per [e] triduum, ne omne ianuas ſuas egrediatur examen. hoc enim ſigno fugam meditantur aſſumere [f]. Contra haec & [g] caetera, ſuo vnumquodque menſe reddemus [h]. Tamen creduntur non fugere, ſi ſtercus primogeniti vituli adlinamus oribus vaſculorum.

XL. Non alienum eſt, ſi aquae copia patiatur [a], patremfamilias de ſtructura balnei cogitare; quae res & voluptati plurimum confert & ſaluti. Itaque balneum conſtituemus in ea parte, qua calor futurus eſt, loco ab humore ſuſpenſo, ne vligo eum [b] fornacibus vicina, refrigeret. Lumina ei dabimus a parte Meridiana, & Occidentis hi-
2 berni, vt tota die ſolis iuuetur & illuſtretur aſpectu. Suſpenſuras vero cellarum ſic facies:

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXXVIII.] †) *ex* om. *Lugd.* a) *praecipimus I. B. R. praecipi Lugd.* aa) *induta Lugd.* b) *lacertarum P.* c) *magnitudinem P. Cr.* d) *cum non defuerit I. B. R. Barth. Lugd.* omitt. *P. Cr.* e) *nitentur Barth. vitentur Lugd.* [T. XXXIX.] †) *vel* om. *Lugd.* a) *monſtrat* deeſt *P.* b) *probant* add. *P.* c) *&* om. *Lugd. ex* om. *I. B R.* cc) *ex* om etiam *Lugd.* d) *tereantur P. terreantur Cr.* e) *poſt I. B. R. Lugd.* f) *arripere Cr.* g) *vel P. Lugd.* h) *redemus I. B. R. reuidebimus I. I —— G. reddemus* etiam *Lugd.* [T. XL.] a) *potiatur a. V.* b) *eum I. B. R. cum* al.

NOTAE VARIORVM.

38 Conf. Col. 9, 6. Deſcripſit Creſc. 9, 94 & 95.

38, 2 PODIA) *Suggeſtus lapideus* Columellae 9, 7, 1.

39 Habet Creſc. 9, 97.

39, 1 SI VERO LONGIVS) Sumta ſunt haec ex Col. 9, 8 & Florent. Geop. 15, 2.

39, 2 REDDEMVS) Suſpicor leg. *trademus.* SCHOETTG. Nihil mutandum: Ita Varro 3, 17, 1 ita Plinius centies.

40 Conf. Vitruu. 5, 10.

40, 1 A PARTE MERID.) Didymus Geop. 3, 2. SCHOETTG. Vitr. l. c. *quod maxime tempus lauandi a meridiano ad veſperum eſt conſtitutum.*

40, 2 SVSPENSVRAS CELLARVM) h. e. cauum illud cellae caldariae ſ. balneo proprio ſubiectum igne aut eius vapore certe ita implendum, vt incumbens ei pauimentum incaleſcat. Hoc proprie eſt hypocauſtum, vel hypocauſis, quaſi tu dicas locum ab inferiori parte calefactum. Quamquam ſpecialiſſime hoc nomine ſignificatur ipſe focus, in quo ignis excitatur & flamma, cui miliarium ſ. ahena imponuntur, quod *fornacem* ſtatim noſter vocat, *praefurnium* Vitruuius.

40, 2

cies: aream primo bipedis ſternis, inclinata ſit tamen ſtratura ad fornacem, vt ſi pilam
miſeris, intro ſtare non poſſit, ſed ad fornacem recurrat. ſic eueniet vt flamma altum
petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc ſtraturam pilae laterculis argilla ſubacta
& capillo conſtructae fiant, diſtantes a ſe ſpatio pedis vnius & ſemiſſis, altae pedibus bi-
nis ſemis. Super has pilas bipedae conſtituantur binae in altum, atque his ſuperfundan-
tur teſtacea pauimenta, & tunc, ſi copia eſt, marmora collocentur. Miliarium vero 3
plumbeum, cui aerea patina ſubeſt, inter ſoliorum ſpatia forinſecus ſtatuamus fornace
ſubiecta, ad quod miliarium fiſtula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad ſolium, ſimilis
magnitudinis fiſtula procedat, quae tantum calidae ducat interius, quantum fiſtula illi
frigidi liquoris intulerit. Cellae autem ſic diſponantur, vt quadrae non ſint, ſed, (ver-
bi gratia) ſi *x v pedibus longae fuerint, x latae ſint: fortius enim vapor inter anguſta
luctabitur. Soliorum forma pro vniuſcuiuſque voluntate fundetur. Piſcinales cellae in 4
aeſtiuis balneis a Septentrione lumen accipiant, in hiemalibus a Meridie. Si fieri poteſt,
ita conſtituantur balneae, vt omnis earum per hortos decurrat eluuies. Camerae in bal-
neis [ſi] [bb] ſigninae [fiant,] fortiores ſunt. quae vero de tabulis fiunt, virgis ferreis
tranſuerſis, & ferreis arcubus ſuſtinentur. Sed ſi tabulas [c] nolis imponere, ſuper arcus
ac [cc] virgas bipedas [d] conſtitues ferreis ancoris colligatas, capillo inter ſe atque argilla 5
ſubacta cohaerentes, & ita impenſam teſtaceam ſubter [e] inducis: deinde albarii operis ni-
tore decorabis. Poſſumus etiam, ſi compendio ſtudemus, hiberna aedificia balneis im-
ponere: hinc & habitationi teporem ſubmittimus, & fundamenta lucramur.

XLI. SCIRE conuenit, quoniam de balneis loquimur, quae ſunt malthae calidariae † vel frigidariae, vt ſiquando in ſoliis ſciſſa ſunt ‡ opera, poſſit repente ſuccurri.

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *ſi & fiant* om. *Barth. Lugd.* c) *tubulos Barth.* cc) *has I. B. R.* d) *bipedes I. B. R.* e) *ſuperinducis* iunct. *I. B. R.* [T. XLI.] †) *caldariae Lugd.* ‡) *ſint Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

40, 2 LATERCVLIS) *beſſales* eſſe iubet Vitruuius ſiue octonorum pollicum. Hae pilae igitur ſuſtinent pauimentum cellarum: & interuallis ſuis vaporem concipiunt ipſi pauimento communicandum.

40, 3 MILIARIVM) Vas erat in balneo, in quo calida aqua fiebat, & populo etiam ſubminiſtrabatur. Vide Cuiacium Obſ. 2, 6; Bayfium de Vaſculis apud Gronouium t. IX antiqq. Graec. col. 669; Freinshemium de calidae potu c. 1, §. 5; Graeuium praef. tom. XII Antiqq. Rom. Imaginem eius exhibet Baccius de Conuiuiis vet. 3, 6. SCHOETTG. Formam miliarii ſatis vel ipſe noſter deſignat Apr. 8, 7. Breuiter vas eſt calefaciendae aquae eo loco conſtitutum, vbi ignis maxima vis eſt, & ita conſtructum, vt facillime & celerrime aqua in eo caleſcere poſſet: quam ad rem etiam canales in ſerpentis modum contortos machinati ſunt, quos dum tranſirent aquae, caleſcerent, de quibus rebus, qui de balneis ſcripſere, itemque nuper Caſtellus in villarum apud antiquos deſcriptione ſatis egerunt.

40, 3 CVI AEREA PATINA SVBEST) credo, ad vim ignis excipiendam, ne ita facile corrumpatur miliarium.

40, 3 FORINSECVS) extra cellam, in quam fiſtula cum epiſtomio ex miliario ducta pertinet.

40, 4 SIGNINAE) *ſtructiles* vocat epitome Vitruuii c. 17; ipſe autem Vitr. *ex ſtructura.*

40, 5 ANCORIS) *vncinos* vocat Vitruuius, & quas *virgas* noſter appellat, *regulas.* Nimirum pro fornice primo ponuntur arcus, his imponuntur, vel ab his ſuſpenduntur regulae; crates illa vel tabulis contegitur ligneis, vel bipedis ſ. tegulis ex argilla: *earum camerarum,* audis Vitruuium, *ſuperiora coagmenta ex argilla cum capillo ſubacta liniuntur: inferior pars, quae ad pauimentum ſpectat,* (hoc eſt Palladii ſubter) *primum teſta cum calce trulliſatur; deinde opere albario ſ. tectorio politur.*

41, 1 CALIDARIAE) qua loca in balneis ſciſſa & corrupta reficiebantur. Salmaſius ad Solinum c. 52 p. 771. SCHOETTG.

41, 1 FRIGIDARIAE) qua piſcinarum, ciſternarum ac puteorum rimae ac lacunae farcie-

ri. Calidariae compoſitio talis eſt: Picem duram, ceram albam ponderibus aequis, ſtupam, picis liquidae totius ponderis dimidiam partem, teſtam minutam, florem calcis,
2 omnia ſimul miſta [a] in pila contundes, & iuncturis curabis inſerere. — Aliter: Ammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liquidam tundis [b] pilo, & iuncturas oblinis. — Aliter: Ammoniacum & ſulfur vtrumque reſolutum line, vel infunde iuncturis. — Item picem duram, ceram albam & ammoniacum ſuper remiſſum ſimul iuncturis adline [bb], & cautere cuncta percurre. Item florem calcis cum oleo miſtum iuncturis [c] il-
3 line, & caue ne mox aqua mittatur. — Aliter: Sanguini taurino & oleo florem calcis admiſce, & rimas coniunctionis obducito. Item ficum & picem duram, & oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. his omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthae frigidariae, ſanguinem bubulum, florem calcis, ſcoriam ferri, pilo vniuerſa contundes, & ceroti inſtar efficies, & curabis adlinire. Item ſeuum liquefactum cribellato cineri admiſtum frigidae aquae inter rimas labenti, ſi adlinatur, obſiſtet.

XLII. Si aquae copia eſt, fuſuras [a] balnearum debent piſtrina ſuſcipere; vt ibi formatis aquariis molis, ſine animalium vel hominum labore frumenta frangantur.

XLIII. Instrvmenta [a] vero haec, quae ruri neceſſaria ſunt, paremus [b]. Aratra ſimplicia, vel ſi plana regio permittit, aurita, quibus poſſint [bb] contra ſtationes

VARIETAS LECTIONIS.

a) *mixta confundes, & I. B. R. Lugd.* b) *in pilo I. B. R. Barth. confundis & iunct. Lugd.* bb) *adlide Lugd.* c) *infunde* inſ. *Barth.* [T. XLII.] a) *fuſuras Barth. fuſura* alii. *ſulfura* & *priſtina* ſunt mendae *Gr.* hoc etiam *Heru.* [T. XLIII.] a) *Inſtrumenta vero haec* om. *P.* b) *praeparemus I, I — G.* bb) *poſſit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ciebantur ac ſolidabantur. Salmaſius l. c. SCHOETTG.

41, 2 REMISSVM) quod, poſtquam apud ignem ferbuit, ſtatim colorem remittens vſurpatur. Exempla habet Barth. Adu. 38, 1. SCHOETTG. *Remitti* cum de ſale dicitur, eſt dilui; ſed hic quidem non aliam intelligo remiſſionem, quam liquefactionem ſ. reſolutionem, vt quae ſicca ſunt liquidis poſſint infriari. Ad infriationem illam pertinere videtur illud *ſuper*, quo mox vtitur, *Ammoniacum ſuper remiſſum &c.*

41, 2 FICVM) Etiam Plinii maltham ingreditur 36, 25 ſ. 58 Adſcribemus, ſi iuuare queamus: *Maltha e calce fit recenti. gleba vino reſtinguitur, mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linamento.* Duo vltima verba, neſcio an bene emendet atque interpretetur Harduinus, qui legi vult *linimento*, & intelligi corium duplex, quo inducenda ſint tectoria parietum. Sed quid parieti cum maltha? *Linamento* forte illinenda maltha, eoque deinde vtendum ad explendas rimas ad eum modum, vt vulneribus non imponuntur modo linamenta emplaſtro illita, ſed etiam duplicia inferciuntur. Veniebat etiam illud in mentem, ſi forte in voce *duplici pix* lateat, & *linamentum* pro ſtuppa ſit, quam Palladius commemorat, vt ſcripſerit Plinius, *cum pice & linamento* aut modo ſimili.

41, 3 ITEM MALTHAE FRIGIDARIAE) Hic titulus eſt eorum, quae ſequuntur, ſiue datiuum ſingularem dicas, ſiue pluralem nominatiuum.

42 FVSVRAS) Si *fuſuras* non placeat, tamquam ἅπαξ hoc quidem intellectu λεγόμενον; *fuſoria* legamus, qua vſus eſt noſter 1, 17, 1 & 1, 37, 4.

42 MOLIS AQVARIIS) Mirum videtur molarum aquariarum, rei incredibiliter vtilis & prope diuinae, tam raram apud veteres mentionem, & vſum: cui vix aliam cauſam adſignauerim, quam ſeruorum copiam, quos in pinſendo occupari vellent. Habet deſcriptionem molae aquariae Vitruuius 10, 10. Et tamen cum Plinius proderet, 18, 10 ſ. 23 *Maior pars Italiae ruido vtebatur pilo: rotis etiam, quas aqua verſet obiter & molat.* Vitruuiana deſcriptio etiam in hoc imperfectior eſt noſtris molis, quod nullam mentionem habet ſubtiliſſimae illius per pannum laneum cribrationis, qua ad delicias vsque frumenta laeuigantur.

43, 1 AVRITA) Aratris auritis, niſi fallor, opponuntur βραχέα, Geop. 3, 1. SCHOETTG.

tiones humoris hiberni, ſata celſiore [c] ſulco attolli. Bidentes, dolabras, falces putato-
rias, quibus in arbore vtamur & vite. Item meſſorias vel foenarias, ligones, lupos, id 2
eſt ſerrulas manubriatas minores maioresque ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod [d]
per ſerram fieri non poteſt, reſecando trunco [e] arboris, aut vitis interſeri: acus, per
quas in paſtinis ſarmenta merguntur: falces a tergo acutas atque lunatas: cultellos item
curuos [f] minores, per quos nouellis arboribus ſurculi aridi aut extantes facilius amputen-
tur. Item falciculas [g] breuiſſimas tribulatas [gg], quibus filicem [h] ſolemus abſcindere; 3
ſerrulas minores, vangas [i], runcones, quibus vepreta perſequimur; ſecures ſimplices vel
dolabratas; ſarculos vel ſimplices vel bicornes, vel aſcias in [l] auerſa [m] parte referentes
raſtros. Item cauteres, caſtratoria ferramenta, atque tonſoria, vel quae ad animalium
ſolent pertinere medicinam. Tunicas vero [n] pellicias [o], cum cucullis, & ocreas [p], ma- 4
nicasque de pellibus, quae vel [q] in ſiluis vel in vepribus, ruſtico operi [r] & venatorio poſ-
ſint eſſe communes. Expletis [s] his quae pertinent ad generale praeceptum, nunc ope-
ras ſuas ſingulis menſibus explicabimus [t], & a menſe Ianuario faciemus initium.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *celſior ſulcus attolli P. celſior ſulcus attollere Lugd. I.B.R.* d) *quod — reſecando* om. *P.* e) *truncis arb. interſeri, quod per ſarpam fieri non poteſt: acus P.* f) *curuos* om. *P.* g) *faculas P.* gg) *tabulatas Lugd.* h) *filicem perſequimur: ſerr. Ienſſ.* i) *vuangas I.B.R. bangas P. bancas Pal.* l) *in - raſtros* om. *P.* m) *aduerſa I. B. R.* n) *vero* om. *P.* o) *pelliceas I. I — G.* p) *ocreis manicas P.* q) *vel* om. *P.* r) *operiet, & I. B. R.* s) Verba: *Expletis &c.* ordiuntur ſequ. librum *Lugd. I. B. R.* t) *explicantes a I. B. R.* abeſſe notat *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

43, 2 PER SERRAM) Non negligenda lectio Medicea, per ſarpam, quae videtur ἅρπη Graecorum eſſe, a qua *ſarpi* dicuntur, & *ſarpta vineta* apud Feſtum.

43, 3 DOLABRATAS) Earum imaginem, niſi fallor, expreſſit Graeuius ad Florum 4, 10, 10.

43, 4 AD GENERALE PRAECEPTVM) Ian. 13, 4 *generalia* vocat abſolute. Ita etiam Columella praeceptum vocat librum ſuum vndecimum 11, 1, 2.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER SECVNDVS †

Tit. I.

IANVARIO menſe locis temperatis ablaqueandae ſunt vites, quod Itali excodicare appellant, id eſt circa vitis codicem [a] dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus velut lacus efficere, vt ſolis teporibus & [b] imbribus prouocentur.

II. Apricis, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda ſunt, & a pecore vindicanda.

III. Pingves & ſicci agri proſcindi & apparari [a] iam poſſunt. Sed boues melius collo, quam capite iunguntur; quos, vbi ad verſuram venerint [b], arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quam centum viginti pedum eſſe non debet. ſeruandum [vero [c]] eſt, ne inter
2 ſulcos non mota [d] terra relinquatur. Glebae omnes dolabris diſſipandae ſunt. Sed aequa-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. II.] †) *Siue Ianuarius I. B. R.* Semper menſis nomen in titulo librorum eſt, qui deinde incipiunt, *Hoc menſe &c.* quod initium eſt etiam in *Lugd.* [T. I.] a) *radicem I. I — Gry.* b) *& imbribus* om. *Lugd.* [T. III.] a) *apta P.* b) *veniunt I. B. R.* c) *vero* om. *Lugd. I. B. R.* d) *aequaliter mota I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

IANVARIVS. Menſium nominibus caſu recto appellauit libros ſuos praeter primum & vltimum Palladius, ſi vera eſt ratio, quam ſeruari diximus in primis editionibus, vt vnusquisque liber incipiat *Hoc menſe.*

1 ITALI) ruſtica dialecto: nam hoc verbum non eſt bonorum ſcriptorum, ſed ruſticorum. Vide BARTHIVM Adu. 13, 2. Ergo Romana lingua erat eruditiorum, Italica vero vulgi. Sic Vegetius de arte Veter. 1, 56 producit tale vocabulum: *cratis, quae iacca vocatur a vulgo.* Perinde enim apud nos verba ſunt quaedam plebeia, quibus artis ſuae terminos vulgus enunciat, a quibus tamen in ſcribendo abſtinemus. SCHOETTG. Catalogum ſatis magnum texuimus eorum, quae ruſticorum propria in his libris dicuntur, quem retulimus in Indicem v. *Ruſticae* voces.

1 EXCODICARE) Iſidorus Orig. 17, 5. *Oblaqueare eſt circa codicem terram aperire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant.* SCHOETTG.

1 CIRCA VITIS RADICEM) In Manuſcripto libro puto veram lectionem ſupereſſe; *id eſt, circa vitis codicem.* Eamque confirmat Auctor libri de Arboribus, quem ego cur Gargilio Martiali adſcribam, cauſſas in Commentario de dubiis ſcriptoribus differui, cap. X *quaecunque in cliuis erunt poſitae, ita ablaqueandae ſunt, vt a ſuperiore parte ſecundum codicem lacuſculi fiant.* & Columella lib. IV. cap. 8. Sed ipſa Etymologia non ſinit dubitare. BARTHIVS 38, 4.

3 Deſcripſit Creſc. 2, 20 & a verbis: *Obſeruandum ne lutoſus &c.* 2, 15.

3, 1 BOVES MELIVS COLLO) Col. 2, 2, 27.

3, 1 ARATOR RETINEAT) Hic locus e Columellae 2, 2 excerptus integer non videtur; haec enim apud Columellam leguntur: *Arator retineat, & in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigeſcant, quae celeriter conflagrant, niſi aſſidue refrigerentur.* In vetuſto Florentino codice Palladii locus ſic repertus eſt: *arator retineat in iugum propellens vt eorum colla refrigerentur.* In Vaticanis vero libris manu exaratis: *& iugum propellant, vt corda &c.* vitioſe. PONTED.

3, 2 DOLABRIS) ἐπεξήγημα Creſcentius addit *vel malleis aut ligonibus.*

qualiter terram motam [eſſe] cognoſcis, ſi tranſuerſam per ſulcos perticam mittas: quae
res ſaepius facta, bubulcos ab hac negligentia ſubmouebit. Obſeruandum [eſt,] ne lu-
toſus ager aretur, aut (quod [e] ſaepe fit) poſt longas ſiccitates leui imbre perfuſus. nam
terra quae lutoſa tractatur † in primordio [f], fertur toto anno non poſſe tractari: quae 3
autem ſupra leuiter infuſa eſt, & ſubter ſicca, ſi tunc aretur, aſſeritur per triennium ſte-
rilis fieri. Et ideo mediocriter infuſus ager, vt nec lutoſus nec aridus ſit, proſcindi de-
bet. Si collis eſt, tranſuerſus per latera ſulcetur. quae forma tunc ſeruanda eſt, cum
ſemen accipiet.

IV. Si clemens fuerit hiems, ordeum Galaticum, quod graue & candidum eſt, circa Idus Ianuarias [a] ſeramus locis temperatis. octo modiis iugerum [b] complebitur.

V. Cicercvla menſe hoc ſeritur, loco laeto, caelo humido. tres modii iugerum complent. Sed hoc genus ſeminis raro reſpondet, quia decipitur auſtro, vel ſiccitate dum floret, quod tunc prope neceſſe eſt euenire.

VI. Hoc menſe vltimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecandi, vicia ſeritur. iugerum ſex modii occupant. Serenda eſt in terra proſciſſa poſt horam ſecundam vel tertiam, cum ros eſſe deſierit, quem ferre non poteſt. ſed ſtatim cooperienda eſt ante noctem. nam ſi nuda manſerit, noctis humore corrumpitur. Obſeruandum eſt [a] ne ante vigeſimamquintam lunam ſeratur, quia ſic ſatam limaces perſequuntur.

VII. Foenvm graecum in Italia colligendi ſeminis cauſa, menſe Ianuario vltimo, circa Februarias Calend. [a] ſerimus. ſex modii iugero ſufficiunt. Arandum eſt [b] ſpiſſe, ſed non alte. nam ſi plus quam quatuor digitis obruatur, difficile naſcitur. idcirco quidam minimis aratris proſciſſa prius terra ſeminant, & ſarculis ſtatim ſata cooperiunt.

VIII. Ervvm [a] ſeri & hoc menſe nouiſſimo [b] poteſt, loco ſicco & macro. in iugero quinque [c] modii ſeruntur.

IX. Hoc menſe ſerenis & ſiccis diebus, dum gelicidium † non eſt, ſunt ſar-
culanda frumenta. quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegan-
tur, aut incidantur, & [a] necentur frigore ſubſecuto. mihi autem [b] videtur herboſis locis
tantum eſſe faciendum. Sed triticum & far ſarritur quatuor foliorum; ordeum quin-
que; faba & legumina, cum ſupra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus vero, qui 2
vnam

VARIETAS LECTIONIS.

e) *qui ſaepe ſit* ſine parentheſi *Cr.* †) *aratur Barth.* f) *principio P.* [T. IV.] a) *Ianuarii P.* b) *iuger Barth.* [T. VI.] a) *eſt* om. *P.* [T. VII.] a) *Kal.* hic & vbiq. *Lugd.* b) *eſt* om. *P.* [T. VIII.] a) *heruum Lugd. herbum I. B. R.* b) *vltimo Lugd.* c) *ſex Barth.* [T. IX.] †) *gelu Barth.* a) *aut P.* b) *autem* om. *Lugd. P.* *Hoc videtur Barth.*

NOTAE VARIORVM.

3, 2 Ne lvtosvs ager) Colum. 2, 4, 5.

4 Ivgervm) Liber calamo ſcriptus, *iuger* habet. vt & cap. ſeq. *tres modii iuger complent.* De quo viderint docti: ſequior aetas *iugeres* dixit. Arno Epiſcopus: *Tempore Caroli Magni, iugeres vinearum duas prope ciuitatem Reganoſpurgam.* Barth. Quae hoc capite habentur, extant apud Columellam 2, 9, 16 vbi tamen *ſex modiis* legitur, non *octo.* Schoettg.

5 Decipitvr) Suſpicabar *deciditur*, vel *decutitur.*

6 Serenda est) Colum. 2, 11 Schoettg.

9, 2 Lvpinvs vero qvi vnam tantvm radicem habet) Creſcentius 3, 100 *Quia vnam tantum radicem habet.* Ita Columella 2, 12 *Excepto tamen Lupino, cuius ſemini contraria eſt ſarritio, quoniam vnam radicem habet, quae ſiue ferro ſucciſa eſt, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur.* Ponted.

9, 2

vnam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur; quod [c] nec deſiderat, quia herbas praeter auxilium cultoris affligit. Faba autem ſi bis ſarculetur [d], proficiet, & multum fructum & maximum afferet [e]; vt ad menſuram modii complendi [f] freſa propemodum ſicut [ff] integra reſpondeat. Si ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid [g] contra rubiginem praeſtitiſti. maxime [h] ordeum ſiccum ſarrietur.

X. Pastinvm fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra in totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota debet effodi, vbi ager immundus eſt, vt ſilueſtribus truncis & radicibus filicis, vel herbarum noxiarum ſpatia liberentur. vbi autem mundae ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus aut ſulcis: ſed ſulcis melius erit,
2 quia humorem in [a] tota ſpatia paſtinata transmittunt. Fiunt ergo ſulci tanta longitudine, quantam deſtinaueris tabulae; latitudine pedum duorum [&] ſemis, vel trium, ita vt iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bidentibus perſequantur altitudine trium vel duorum † [&] ſemis pedum. Deinde ſi per homines vinea colenda eſt, tantum crudi ſoli relinquimus, & ſic alter ſulcus imprimitur. ſi vero arandae ſunt vineae, quinque vel
3 ſex pedum ſpatia, quae non ſunt fodienda, in medio relinquemus [b]. Quod ſi ſcrobes fieri placeat; faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas. Siue foſſoribus colantur vineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quae inter ſulcos ſunt dicta, ſeruemus [c]. Vltra tres vero pedes altius fodiendae ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta quae pangimus. Latera ſcrobibus aequaliter inciſa ſint, ne obliqua vitis ſaucietur
4 alte nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini [d] vero, quod omne verſabitur, trium vel duorum ſemis pedum altitudine terra vniuerſa fodietur. in quo erit diligentia, ne

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quod - - affligit* deſunt *P.* d) *non affligitur, ſed* inſ. *P.* e) *reddet P. Lugd. redditura vt I. B. R. Barth.* f) *complendi* om. *Barth.* ff) *ſicut* om. *P.* g) *&* inſ. *Barth.* h) *maxime ſi I. I — G,* [T. X.] a) *velut in totum I. B. R. Barth. Lugd. Cr. 4, 7.* †) *duum ſemis Lugd.* b) *relinquimus I. B. R. relinquentur P.* c) *ſeruentur P.* d) *Paſtino vero omne quod I. B. R. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 2 Et mvltvm frvctvm et maximvm affert) Vetus lectio — *proficiet & multum fructum & maximum redditura.* Cuba vero transſcripſit: *proficiet multum fructum & maximum redditura.* Illud etiam *bis* ſuſpectum habeo, & libentius legerem non *bis,* ſed *ter*, vt apud Columellam 2, 12 a quo haec omnia excerpta: *Adeoque*, inquit Columella, *fabam ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem deberi ter ſarriri, nam ſic cultam comperimus non ſolum multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere.* Et cap. 13 *Fabae modii quatuor vel ſex in veruacto duas operas bubulcorum retinent, at in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera, ſarriuntur ſeſquiopera, iterum ſarriuntur vna opera, & tertio vna, metuntur vna.* Ponted.

9, 2 Fresa — sicvt integra) *Integram* intelligo cum valuulis : nam alioquin freſa faba illam, quae liberata eſt valuulis, non aequare debet tantum, ſed ſuperare : idque ex tota molendi ratione, legibusque adeo ciuitatum circa hanc rem apertum putamus.

10, 1 Terra in totvm fossa) quae ratio paſtinum κατ' ἐξοχὴν vocatur v. g. Febr. 9, 13.

10, 1 In tota spatia) In codice priſco: *quia humorem velut in totum ſpatia paſtinata transmittunt.* Ego emaculandum arbitror: *velut in totum.* Quod ſerie perlecta placiturum arbitror. Barth.

10, 2 Si vero arandae svnt) Intelligo, ſi ea quae foſſores cruda reliquerunt, deinde aranda ſunt: cum vero paullo ante dicitur, *ſi per homines vinea colenda eſt; ſolos* intelligo, non adiutos iumentis.

10, 3 Ne laborent frigore) Cum radii ſolis vltra dictum ſpatium vix penetrent.

10, 3 Obliqva vitis) quae non in media ſcrobe poneretur, ſed ad latera & angulos. Vid. Col. 4, 4, 1 it. 5, 5, 2.

10, 4 In qvo erit diligentia) Deſideratur fortaſſe *adhibenda.* Creſcentius vulgatam ſequitur lectionem. Non ita vernacula Palladii interpretatio: *E vuolſi auere grande diligenza.* Ponted.

10, 4

ne crudum ſolum fraude occulta foſſor includat. quam rem ſubinde cuſtos [e] virga, in qua praedictae altitudinis modus deſignatus eſt, per ſpatia quae fodiuntur, exploret. Radices omnes & purgamenta, maxime rubi & filicis, in ſummum regeri [f] faciat. Quae cura in omni poſitionis genere & vbique ſeruanda eſt.

XI. Tabvlas autem pro domini voluntate †, vel loci ratione faciemus, ſiue integrum iugerum continentes [a], ſeu medium; ſeu quartanariam [b] tabulam, quae quartam [c] iugeri partem quadrata [d] conficiet.

XII. Mensvra vero [a] paſtini haec eſt, [vt [b]] in tabula quadrata iugerali, [c] centeni octogeni pedes per ſingula latera dirigantur, qui [in [d] ſe] multiplicati trecentas vigintiquatuor [e] decempedas quadratas [f] per ſpatium omne complebunt. ſecundum hunc numerum omnia quae volueris paſtinare [ff], diſcuties. Decem [g] & octo enim decempedae, decies & octies ſupputatae, trecentas vigintiquatuor [h] explebunt. Quo [i] exemplo doceberis in maiore agro [l] vel minore menſuram [m].

XIII. Sed [a] ſolum vineis ponendis nec ſpiſſum ſit nimis, nec reſolutum [b]; propius [c] tamen reſoluto: nec exile, nec laetiſſimum; tamen laeto proximum: nec campeſtre, nec praeceps; ſed potius edito campo: nec ſiccum, nec vliginoſum; modice tamen roſidum: nec ſalſum, nec amarum, quod vitium ſapore corrupto vina [d] contriſtat. Caelum mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quam frigidum; ſiccum potius

VARIETAS LECTIONIS.

e) *per ſpatia quae fodiuntur cuſtos exploret virga P.* f) *reici Barth.* [T. XI] †) *voluptate Lugd.* a) *facientes P.* b) *quaternariam I. B. R. Barth. Pol. Lugd.* c) *tertiam P.* d) *quadrati Barth.* qui ſuſpicatur *quadratim.* [T. XII.] a) *vero* deeſt *I. B. R.* b) *vt* om. *Lugd. I. B. R.* c) *vt* inſ. *Lugd. I. B. R.* d) *in ſe* om. *Lugd. I. B. R.* e) *XX & IIII Pedas Lugd. & 24 P.* f) *quadrati P.* ff) *paſtinorum Barth.* g) *Nam 18. dec. P.* h) *24 decempedas P.* i) *De quo I. B. R.* l) *agri vel in min. menſura I. B. R.* m) *menſurare Barth.* [T. XIII.] a) *Sed* om. *P.* b) *reſ. ſit tamen I. B. R.* c) *proprius P.* d) *vino conſiſtat P.*

NOTAE VARIORVM.

10, 4 Crvdvm solvm) MS. *rudum ſolum.* Sed *crudum* eſt apud Columellam 3, 13. Porro mos erat Romanis patribus familias *Cuſtodes* apponere iis, qui in vineis opus faciebant, vt hic vides, & apud Catonem c. 33 idque inde, quod erant, qui vineas curandas conducerent, qui *Conductores* appellabantur. Columella l. c. *Sic compoſitum organum cum in ſulcum demiſſum eſt, litem domini & conductoris ſine iniuria decidit.* Cuſtodes ipſi *Exactores* quoque appellabantur. Idem Columella: *Opus eſt autem perito & vigilante exactore, qui ripam erigi iubeat, ſulcumque vacuari.* Barth.

10, 4 Cvstos virga — exploret) Vid. Col. 2, 4, 3 it. 3, 13, 10 ſq.

11 Tabvlas) Haec vox apud rei ruſticae Scriptores quamuis aream quadratam denotat. Sic alibi apud noſtrum Palladium 3, 9, 9 *iugeralis tabula*, quae iugeri modum explet. Et 3, 9, 11 *tabulatim diſponere*, id eſt, per eiusmodi tabulas. Haec Goeſius Ind. Agrar. v. *Tabula.* Sed apud Agrimenſorios ſcriptores *tabula vna habet quadratas perticas LXXII*, vt exſtat in Fragmento de iugeribus metiundis p. 311 edit. Goeſ. Schoettg.

11 Qvae qvartam ivgeri partem) Varietas lectionis ſupra adnotata facit, vt ſuſpicer aliquid excidiſſe de tabula *ternaria*, *quae tertiam iugeri partem conficiat.* *Quaternariam* alioquin praetulerim *quartanariae.*

12 Tabvla qvadrata ivgerali) Quam gromatici tabulam vocant, ea eſt quarta pars iugeri habens pedes quadratos 7200 ſ. decempedas 72. (vid. fragm. modo laudatum ad tit. 11 a Cl. Schoettgenio) Sed hic aliter accipit Palladius, ſumit mediam proportionalem inter longitudinem iugeri 240, & eius latitudinem 120, quae eſt 180, cuius quadratum ſunt pedes 32400 ſ. decempedae 324. Qui modus multo maior eſt ipſo iugero, cuius decempedae quadratae ſunt 288 ſ. pedes 28800.

13 Compara Columellam 3, 11 & 12; Plin. 17, 4 & 5

13, 1 Contristat) iniucunda & amara reddit. *Triſte* enim iniucundum notat. Lucretius 1, 9 — *quoniam haec ratio plerumque videtur Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata.* Virgilius Ecl. 3, 80 *Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.* Amarum autem notat eidem Georg.

tius quam nimis imbridum [dd]. Sed ante omnia vitis procellas ventoſque formidat [e]. Ad
paſtinandum rudes agros potius eligamus, vel maxime ſilueſtres. vltima conditio eſt eius
loci, in quo fuerunt vetuſta vineta. Quod [f] ſi neceſſitas coëgerit, prius multis aratio-
nibus exerceatur, vt abolitis [ff] radicibus prioris vineae, & omni earum [g] carie & ſqua-
3 lore depulſo, nouella vitis tutius poſſit induci. Tofus & alia duriora, vbi gelu relaxan-
tur & ſolibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis aeſtate radicibus, & humore de-
tento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, & mobiles lapides (ſi tamen haec omnia
glebis ſe pinguibus miſcuere [h]) & ſilex, cui [i] terra ſuperpoſita [l] eſt, quia frigidus eſt &
humoris tenax, radices aeſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quae de cacuminibus
terra † decurrit, vel valles quas fluminum ſaturabit aggeſtio: ſed [ll] hoc in iis locis, quae
4 gelu & nebulis infeſta eſſe non poſſunt. Argilloſa terra commoda eſt, argilla autem ſo-
la grauiter inimica, & caetera quae in generalibus dixi. nam locus, qui miſera virgulta
produxerit, vel vliginoſus, vel ſalſus, vel amarus, vel ſiticuloſus & aridus approbatur [m].
5 niger ſabulo & rubeus [n] vtilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. carbunculus, niſi ſter-
coretur, macras vineas reddit. in rubrica difficilius comprehendunt, quamuis poſtea nu-
triantur. ſed hoc genus terrae operibus inimicum eſt, quia paruo [o] vel humore vel ſo-
le, [p] nimis madeſcit aut dura eſt. At maxime vtile ſolum eſt, quod inter omnes nimie-
6 tates temperamentum tenebit, & raro proximum, quam denſo fuerit. Plagam caeli
vinea ſpectare debet locis frigidis meridianam, calidis ſeptentrionalem, tepidis orien-
tem; ſi tamen Auſtros vel Euros regio non habeat inimicos. quod ſi hoc eſt vitium, me-
7 lius in Aquilonem vel Fauonium vineta dirigimus. Sed locus qui paſtinandus eſt, prius
im-

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *vmbridum Lugd.* e) *nimis for. P.* f) *qui Lugd.* ff) *oblitis Iuntt.* g) *eius P.* h) *miſcuerint I. I — G. miſcuerunt Lugd.* i) *circum terram ſuppoſitus, quia P.* l) *ſuppoſita Lugd. Barth. I. B. R.* †) *aqua Barth.* ll) *ſed hoc — poſſunt* om. *Pol.* m) *reprobatur I. I — G. adprobatur Lugd.* n) *rubens I. I — G.* o) *paruo humore nimis madeſcit, & paruo ſole nimis dureſcit I. I — G.* p) *vel* inſ. *P.*

NOTAE VARIORVM.

Georg. 2 v. 126 *Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem Felicis mali.* vbi Seruius: *triſtes, amaros, vt triſteſque lupini.* SCHOETTG.

13, 2 IMBRIDVM Vtitur hac voce etiam Solinus c. 4 *Homo Sardus opem plurimam de imbrido caelo habet.* SCHOETTG. Non temere negligenda lectio codicis Lugdunenſis. Notum *ὄμβρον* Graecorum eſſe *imbrem.*

13, 2 CONDITIO) qualitatem vocant Philoſophi. Sic Siculus Flaccus *de conditionibus agrorum* h. e. qualitatibus ſcripſit, quod ad agrimenſoriam rem attinet. Confer Pareum Lex. Crit. p 248. SCHOETTG.

13, 2 ET OMNI EARVM CARIE) Creſcentius 4, 6 *& omni eius* (vineae nimirum prioris) *carie ac ſqualore depulſo.* PONTED.

13, 3 CVI TERRA SVPERPOSITA EST) In MS. lego: *terra ſuppoſita eſt.* Male. Nam Col. 3, 11 *vineis amicus etiam ſilex, cui ſuperpoſitum eſt modicum terrenum.* BARTHIVS. Nimirum *ſuppoſita* & *ſuperpoſita* in MS. vna modo lineola priorem perſecante differunt. Vid. ad Col. 3, 13, 12.

13, 3 TERRA DECVRRIT) In eodem codice eſt: *aqua decurrit.* nec ipſum bene. Nam Columella: *montium ima, quae a verticibus defluentem humum receperint.* Quae notamus, ne quis in ea incidens vetuſtate erroris in membranis turbas det. BARTH.

13, 4 IN GENERALIBVS) h. e. libro primo, quem etiam *praeceptum generale* vocat 1, 43, 4. Locus, quem hic deſignat eſt 1, 7, 1.

13, 4 MISERA VIRGVLTA) quae minime laeta ſunt. Vt ibidem *contriſtari* vinum dicitur, quod aceſcit aut auſtereſcit. Sic Virgilius *miſerum* carmen pro infelici dixit. *Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen.* BARTHIVS. Credo ea intelligi, quae Plinio 17, 5 ſunt *retorride nata.*

13, 4 APPROBATVR) Ne reponerem alteram lectionem *reprobatur*, obſtitit ipſe Palladius, cui in fine huius tituli *approbare* eſt experimento cognoſcere.

13, 5 QVIA PARVO VEL HVMORE) Terra rubricoſa dum ſiccatur, dura euadit. Creſcentius 4, 6 *Quia paruo vel humore vel ſole aut nimium madeſcit, aut nimis ſiccatur.* Columella 3, 11 *Grauis eſt rubrica, vt idem Atticus ait,*

impedimentis & omnibus eliſis [q] liberetur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa
ſolidetur. Si campus eſt, duobus ſemis pedibus paſtinetur; ſi cliuus, tribus; collis prae-
ruptus quatuor, ne [r] citius terra decurrat; vallis vero duobus pedibus. Sed ager vligi-
noſus, qui humores altius foſſus eructat, ſicut Rauennatis ſoli, non [s] amplius quam [t] in
pedem ſemis effodiatur. Illud experimentis aſſiduis comprehendi, vites melius proue- 8
nire, ſi vel ſtatim foſſae terrae, vel non longe ante, pangantur, cum tumor paſtini non-
dum repetita ſoliditate ſubſedit. Haec quoque in faciendis ſulcis [u] & ſcrobibus approba-
ui, maxime vbi mediocris eſt terra.

XIV. MENSE Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Fe-
bruario transferatur. itemque Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe transferri. Sed
certum eſt eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit laetus, ſtercoratus, irriguus. Antequam
pangatur, radices eius reſecemus aequaliter, & liquido fimo linamus [a]: vel [b] quae iam
pactae [c] ſunt, nudatae laetamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pingue, humi- 2
dum [cc], ſtercoratum. Inter has herba [d] manu euellenda eſt, non ſarculo. Latior † fit,
ſi rara ponatur, vel cum producere incipiet [e] caulem, eo leuiter [f] inciſo gleba prema-
tur [g] aut teſta. candidae fieri putantur, ſi fluminis arena vel litoris frequenter ſpargatur in me-
dias, & collectis ipſae foliis alligentur. Si vitio loci vel temporis vel ſeminis, cito lactuca du- 3
reſcit, planta eius auulſa, & denuo poſita teneritudinem conſequetur [h]. Item multis ſe-
minibus condita naſcetur, ſi caprini ſtercoris baccam † ſubula ſubtiliter excauaueris, & in
ea ſemen lactucae, naſturcii [i], ocimi, erucae, radicis immiſeris, & [l] tunc inuolutam
fimo baccam, terra [ll] optime culta, breui ſcrobe demerſeris. raphanus nititur in radi-
cem. caetera ſemina in ſummo, lactuca pariter mergente †, proſiliunt, ſingulorum ſa- 4
pore

VARIETAS LECTIONIS.

q) *eliſis* om. *P.* r) *ne — pedibus* om. *P.* s) *non in I. B. R.* t) *quam pede P.* u) *ſulcis* om. *P.* [T. XIV.] a) *lingamur P. liniamus I. B. R.* b) *vel* om. *P.* c) *panctae I. B. R.* cc) *humiditer Barth.* d) *herbas Lugd. I. B. R.* †) *laetior Barth.* e) *incipiet* om. *P* f) *leniter P.* g) *ponatur P.* h) *exequetur P.* †) *bacam Cr.* i) *naſtratio, eru. P.* l) *&* om. *I. B. R.* ll) *terrae opt. cultae Lugd.* †) *emergente Cr.*

NOTAE VARIORVM.

ait, & ad comprehendendum radicibus iniqua. Sed alit eadem vitem, cum tenuit; verum eſt in opere difficilior, quod neque humentem fodere poſſis, quod ſit glutinoſiſſima; nec nimium ſiccam, quia vltra modum praedura. PONTED.

13, 7 NE TERRA DECVRRAT) Quo profundius enim paſtinatum eſt, tanto maior eſt terrae motae moles, quam proinde aquae mediocris copia loco mouere non poteſt.

13, 7 IN PEDEM SEMIS) Col. 3, 13, 9 *ſeſquipedem* vocat.

13, 8 VEL NON LONGE ANTE) Ante paſtinationem nullum arboris genus induci poteſt: idcirco vitioſe legitur *ante* pro *poſt*, quae vox poſt extat in Creſcentio 4, 7. PONTED. Intelligamus poſt haec verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ participium *foſſae*, & ſana erunt omnia, reſpondebuntque ſibi aduerbia *ſtatim*, & *non longe ante.*

14, 1 HVMIDVM, STERCORATVM) MS. *ſtercoratum humiditer.* Differentiam quidem inter ſtercorationem humidam & arentem habes apud Columellam, licet in alia re 3, 11. BARTHIVS.

14, 2 CANDIDAE FIERI) Geop. 12, 13.

14, 3 CAPRINI STERCORIS BACCAM) Germani quidam, *Ziegenlorbern.* Ita vero vocantur ob ſimilitudinem ſtercora, quae ſigillatim decidunt, Graeci σπυράδας & σπυράθους vocant, Plinius Valerianus *pilulas.* Reineſius V. L. 2, 8 p. 199; Vegetius Artis Veter. 1, 47 *Et ſtercoris modicum, h. e. duas aut tres pillulas.* SCHOETTG. Habent hoc artificium Creſc. 8, 8; Didymus Geop. 12, 14.

14, 4 LACTVCA PARITER MERGENTE) Probat Creſcentianum *emergente* Cl. PONTEDERA. Retinuimus tamen *mergente*, quia nobis non videbatur Palladius hoc tantum indicare, vna emergere iſta ſemina, quod & ipſum verum eſt; ſed illud, reliqua ſemina ſorberi quaſi h. e. *mergi* lactuca, vt iis tantum *condita ſit*, quod dicebat initio. Didymus: καὶ ἔσται θρίδαξ τῶν συνεμβληθέντων σπερμάτων συμφυής. Et in titulo ὥστε θρίδακα ἔχειν

 ἐν

pore ſeruato. Alii [m] hoc ita aſſequuntur: Auulſae lactucae folia carpunt, quae radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis [n], praeter raphanum, ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adlinunt. Sic obruta iterum lactuca praedictorum ſeminum
5 caulibus ambietur. [Lactuca [nn] dicta eſt, quod abundantia lactis exuberet]. Hoc menſe naſturcium conſtat & [o] omni tempore eſſe ponendum, loco quali placebit, & caelo: fimum non deſiderat: humorem quamuis diligat, tamen deeſſe non curat. Si cum lactuca feratur, naſci fertur egregie. Et nunc & menſibus quibus volueris, & locis, erucam ſerere nil [p] moreris. Hoc [pp] etiam menſe caules, & toto anno ſeri poſſunt, ſed melius aliis quibus adſcriptum eſt. Hoc etiam menſe allium & [q] vlpicum bene ſeritur: ſed [r] allio alba terra proficiet.

XV. Menſe Ianuario, Februario, & Martio, locis frigidis, calidis [a] vero Octobri & Nouembri, ſorba ſeruntur egregie, ita vt [b] matura in ſeminario ipſa poma pangantur. Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte progenitas, & in cre-
2 ſcendo & in ferendo extitiſſe felices. Plantas etiam ſiquis ponere voluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis menſe Nouembri, temperatis Ianuario vel Februario; frigidis, Martio inclinante diſponat. Amat loca humida [c], montana, & frigidis proxima, [& †] ſolum pinguiſſimum: cuius indicium certiſſimum facit, ſi frequens vbicumque ‡ naſcatur. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpatia largiora [cc], vt (quod illi maxime [d] prodeſt) a ventis frequentibus agitata gran-
3 deſcat. Si vermes patietur infeſtos, qui in ea rufi ac piloſi ſolent medullae interna ſectari, aliquos ex his ſine arboris iniuria detractos, vicino crememus incendio. creduntur hoc genere, vel fugere vel perire. Si minus ferre coeperit, tedae cuneus eius radicibus inſeratur, vel circa partem vltimam foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adaeque-
4 tur. Menſe Aprili ſorba inſeruntur in † ſe, in cydoneo, in ſpina alba, vel trunco, vel cortice. Sorba ſeruantur hoc genere: Lecta duriora, ac poſita, vbi miteſcere coeperint,

VARIETAS LECTIONIS.

m) *Alii hoc - - - - - - - lactis exuberet* deſunt *P.* n) *panctis I. B. R.* nn) *Lactuca* —— *exuberet* om. *Barth.* o) *& ex I. B. R.* p) *non P.* pp) *Hoc* —— *adſcr. eſt* om. *Barth.* q) *& vlpicum* deſ. *P.* r) *cui alba I. B. R.* [T. XV.] a) *calidis vero* om. *P.* b) *& natura P.* c) *humida* om. *P.* †) *&* om. etiam *Lugd.* ‡) *vbique Lugd.* cc) *longiora I. I.* — *G.* d) *maxime* om. *I. B. R.* †) *in ſe* om. *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

ἐν ἑαυτῇ σέλινον κ. τ. λ. Altera, quam ſtatim tradit, ratio hoc praeſtare videtur, vt vna emergant ſuo ſibi ſeruato folio, reliqua ſemina. Vtrum reſpondeant hodiernis agricolis talia experimenta, non potui reſciſcere.

15 Retulit in ſuas areolas hinc pleraque Creſcentius 5, 27.

15, 2 AMAT LOCA HVMIDA) Cuba: *amat ſorbos* (L. *ſorbus*) *loca frigida, montana* &c. Ita fit perfecta ſententia; nam *ſorba*, quae praecedunt, *τῷ amat* adnecti non poſſunt. PONTED.

15, 3 TEDAE CVNEVS) Solenne aduerſus ſterilitatem remedium Vid Index v *cuneus.* it. Pall. Ian. 16, 18 & Oct. 8, 3 *Cuneum ex corno κρανέας ἐπίουρον* commendat in vniuerſum radicibus arborum immittendum Sotion Geop. 10, 87 add. Democr. Geop 10, 61. Caeterum ſi hoc totum non ſit ſuperſtitioſum, & ad commenticium aliquem initum pertineat, quo foecundentur tanquam a mare arbores: videtur rationem eam habere, vt effectis in fibrarum & canaliculorum faſce per cuneum adactum anguſtiis tanto concitatiore motu feratur commeans per omnia cum humore ſpiritus, eumque deinde motum poſt eluctatas anguſtias in liberiora ſpatia delatus aliquantum continuet, ea fere ratione, qua fumum felicius educunt camini in medio anguſtiores, & conis aut pyramidibus truncatis, atque illa ipſa parte qua truncati ſunt ſibi impoſitis, ſimiles. Sed plura huius generis ipſa natura in ipſis quoque plantarum animantiumque corporibus machinata eſt, quae perſequi nobis iucun-

rint, fictilibus vſque ad plenum clauduntur [e] vrceolis, gypſo deſuper tectis, & bipeda-
nea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore peruerſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur.
Item ſecta per [ee] partes ſiccantur in ſole, & ſeruantur in vaſculis in hibernum. Cum 5
voluerimus vti, aqua feruenti macerata reuireſcunt † ſapore iucundo. Aliqui cum pe-
diculis ſuis viridia lecta ſuſpendunt locis opacis, & ſiccis. Item ex ſorbis maturis, ſicut
ex piris vinum fieri traditur, & [f] acetum. Alii [g] ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſerua-
ri. AMYGDALVS ſeritur Ianuario & Februario, item locis calidis Octobri & No- 6
uembri, ſemine & plantis, quae de maioris ‡ radice tolluntur. Sed in hoc genere ar-
boris nihil vtilius eſt quam ſeminarium facere. Fodiemus [h] ergo altam pede [i] vno ſemis
aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis [k], ita vt acumina [l] figa-
mus in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata. Amant agrum durum, ſiccum, 7
calculoſum, caelum calidiſſimum [m], quia mature [n] florere conſueuerunt. ita ſtatuendae
ſunt [o] arbores, vt ad meridiem ſpectent. Cum in ſeminario adoleuerint, relictis ibi
quae ſpatio ſufficiant plantis, alias transferemus menſe Februario. Sed ipſa amygdala ad
ponendum, & noua legamus & grandia, quae antequam ponamus [p], pridie [q] mulſa [r]
aqua, ita vt ne nimis, maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.
Alii prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die & nocte eſſe patiun- 8
tur in mulſa, ſed quae ſuſpicionem tantum poſſit habere dulcedinis. Cum in ſeminario
amygdala diſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit [s], ter in menſe rigemus, & herbis naſcen-
tibus circumfodiendo ſaepe purgemus. Terra ſeminarii laetamen habere debet admi-
ſtum. Spatia inter arbores viginti aut vigintiquinque † pedum dediſſe ſufficiat. Putan- 9
dae ſunt Nouembri menſe, vt ſuperflua & arida & denſa tollamus. Seruandae ſunt a
pecore; quia ſi rodantur, amareſcunt. Circumfodi [t] non debent quoties florent, quia
inde

VARIETAS LECTIONIS.

e) *clauduntur Lugd. claudantur* reliqui. ee) *tres* inſ. *Cr.* †) *reuiuiſcunt Cr.* f) *&* om. *P.* g) *Alii — ſeruari* om. *P.* ‡) *matris Cr.* h) *Faciemus I. B. R.* i) *vno ſemipede Cr.* k) *alta* add. *I. B. R.* l) *cacumina I. B. R.* m) *&* inſ. *I. I — G.* n) *maturae I. B. R.* o) *ſunt, vt arbores I. I — G. Vict.* p) *ponimus I. B. R.* q) *pridie* om. *P.* r) *aquata nimis mulſa macer. Lugd. P. I. B. R.* s) *interuenerit Cr. interceſſit Lugd.* †) *quindecim pedibus Lugd.* t) *Qui circuf. P.*

NOTAE VARIORVM.

iucundum, ſed haud ſcio an huic noſtro labori non valde accommodatum fuerit.

15, 6 AMYGDALVS) Quae habentur ſ. 6, 7, 8 illa pleraque ſua fecit Creſc. 5, 2.

15, 7 AMANT AGRVM DVRVM) Addit Plin. 17, 18 *in pingui aut humida terra mori & ſterileſcere.* Reliqua ſumta ſunt ex eodem. SCHOETTG.

15, 7 MVLSA AQVA, ITA VT NE NIMIS, MACEREMVS Perobſcura lectio; tradita enim macerandi ratione, & praecepto tempore, quid eſt quod addiderit *vt ne nimis maceremus?* Creſcentius vitioſa omnia excerpſit: *Quae antequam ponamus in mulſa maceremus multum aquata.* Ienſonii quoque editio vitioſa in hoc loco: *pridie aquata nimis mulſa maceremus;* Ita Regienſis a Bruſchio procurata. In tribus porro Florentinis manu exaratis libris, & in Vaticanis leguntur eadem: *Pridie mulſa aquata nimis maceremus.* Quae mendoſa quoque. Deſumſit autem ex Columella hoc monitum Palladius, quod de Arb. cap. 22 ſic traditur: *Antequam nucem deponas, in aqua mulſa nec nimis dulci macerato.* id praecepit & libro 5 c. 10 Ex quibus apparet vocem *dulci* temporum iniuria de Palladii libris eliſam; quam ita diſpoſitam fuiſſe arbitror: *pridie mulſa aqua ita vt ne nimis dulci maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.* Hac adiecta planior euadit lectio, ac ſyncera. Si quis vero quaerat, quid de τῷ *aquata*, quod apud Creſcentium, Ienſonium, Bruſchium, & in codicibus Florentinis ac Vaticanis legitur, ſuſpicer, ex *aqua* atque *ita* ſimul coniunctis compoſitum iudico. PONTED. Nihil mutare volui. *Mulſa aqua, ita vt ne nimis* ſc. mulſa fit, eadem eſt, quae Creſcentii *mulſa multum aquata*, & Ienſonii & quorundam codicum MSS. *aquata nimis mulſa.* Dilutior etiam eſt ea mulſa, de qua ſtatim, *quae ſuſpicionem tantum habere poſſit dulcedinis.* Deſcriptoribus obſcura cum videretur phraſis Palladii, illam explicando fecere dubiam.

inde flos eius excutitur. In vetuſtate plus affert. Si ferax non eſt, tedae cuneum te-
10 rebrata radice mergamus, vel ſilicem ſic inſeramus, vt libro tegente claudatur. Locis
frigidis, vbi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri: Antequam flo-
reant, radices nudantur, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis congeruntur, & vbi
11 iam [u] tempus videbitur vt debeant germinare, effoſſi iterum lapides ſubmouentur. Te-
neras nuces amygdalus creabit (vt dicit) ſi ante florem radicibus ablaqueatis per dies ali-
quot calida aqua ingeratur [x]. Ex amaris dulces fiunt, ſi circumfoſſo ſtipite tribus digitis
a radice fiat cauerna, per quam noxium [y] deſudet humorem, vel medius truncus tere-
bretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur; vel [ſi] circa radices ſuillum ſtercus
12 affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint ſpoliata cortici-
bus. Haec ſine cura hominis ſeruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, pa-
leis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, ſi aqua marina lauemus aut ſalſa, &
candida fiunt, & plurimum durant. Menſe Decembri vel Ianuario, circa Idus amygda-
lus inſeritur, locis vero frigidis, & Februario: ſi tamen ſurculos condias antequam ger-
13 minent. Vtiles ſunt, qui de ſummitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trun-
co. Inſeruntur in ſe, & in perſico. Graeci aſſerunt naſci amygdala ſcripta [z], ſi aperta
teſta nucleum ſanum tollas, & in eo quodlibet ſcribas, & iterum † luto & porcino ſter-
14 core inuolutum reponas. [Tit. XVI] Nucem [iuglandem [a]] ſeremus ex-
tremo Ianuario, vel [aa] Februario. Amat loca montana humida, & frigida, plerumque
lapidoſa. poteſt tamen & locis temperatis iuuante humore nutriri. Serenda eſt nucibus
ſuis eo more, quo & amygdala ſeruntur, & iiſdem menſibus. ſed [b] quas Nouembri
15 menſe [c] diſponis, aliquatenus in [cc] ſole ſiccabis, vt exſiccetur noxium virus humoris. Quas
vero menſe Ianuario [d] vel Februario poſiturus es, aqua ſimplici pridie macerabis. Po-
nemus

VARIETAS LECTIONIS.

u) *iam dudum vid. P. iam tutum vid. I. B. R.* x) *inferatur P.* y) *noxius humor exſudet P.* z) *ſcripta* om. *P.* †) *clauſum* inſ. *Barth.* a) *iuglandem* om. *Barth. I. B. R.* aa) *vel Febr.* deeſt *P.* b) *Siquas I. B. R. ſed* deeſt *P.* c) *menſe* om. *P.* cc) *in* om. *Cr.* d) *Ianuarii Februarii Cr.*

NOTAE VARIORVM.

Nihil hic videtur corruptum, praeter illud *nec minus dulci* C. 5, 10, 12 quod pro *nimis* poſitum eſt.

15, 11 TENERAS NVCES) Haec & ſequentia hauſit ex Africano Geopon. 10, 59. SCHOETTG. Deſcripſit Creſc. 5, 2 extr.

15, 12 AMYGDALA) Florentinus Geop. 10, 58. SCHOETTG.

15, 12 DECORIATA) Expreſſit graecum, quod l. c. habet Florentinus, ἀπολεπίζειν. SCHOETTG.

15, 12 SI TAMEN SVRCVLOS CONDIAS,) Creſcentius libr. 5 c. 11: *Si ſurculos colligas & condas antequam germinent: vtiles autem ſunt qui de ſummitate ſumuntur.* Praecipit hoc loco Palladius Nucem Graecam locis calidis menſe Decembri vel Ianuario eſſe inſerendam, frigidis vero Februario, ſed prius colligendos eſſe ſurculos, & reponendos antequam gemmae protrudantur, nam ſolet haec arbor prima gemmaſcere. Quare perperam in editis libris legitur, *Menſe Decembri vel Ianuario circa Idus amygdalus inſeritur: locis vero frigidis & Februario. Si tamen ſurculos* &c. Sic enim eſt ſcribendum, & cum Creſcentio legendum: *Menſe Decembri vel Ianuario, circa Idus amygdalus inſeritur: locis vero frigidis & Februario, ſi tamen ſurculos colligas & condas, antequam germinent. Vtiles autem ſunt qui de ſummitate ſumuntur.* PONTED.

15, 13 GRAECI) Democritus Geop. 10, 60. SCHOETTG. Accuratius nugatur noſter Nou. 7, 3.

15, 14 NVCEM IVGL.) Hinc ad ſ. 19 deſcripſit Creſc. 5, 18.

15, 14 NOXIVM VIRVS HVMORIS) *Virus* h. l. naturalem & inſitam virtutem, ſuccum & robur notat. Nonius 2, 915 *Viro etiam pro virtute naturali.* Lucretius lib. 2 *Concoctasque ſuo ſeruare & perdere viro. Alias notat tetrum odorem, vel ipſum etiam venenum,* Seruius ad iſta Georg. 1, 129 *Ille malum virus ſerpentibus addidit atris. Malum virus,* ait, *bene addidit malum ad diſcretionem epitheton.* Nam

nemus [dd] autem tranſuerſas, vt latus, id eſt carina ipſa, figatur in terra. cacumen
ipſum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis ſubter, vel teſta
ponenda eſt, vt radicem non ſimplicet, ſed repercuſſa reſpergat. Laetior fiet, ſi ſaepius
transferatur. in frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum 16
(ſicut in aliis arboribus ſolemus) in hoc [e] genere reſecare non debes. Fimo bubulo ima
planta tingenda [ee] eſt. ſed melius cinis ſpargetur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris adura-
tur: nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procurare, vel fructuum denſitatem
[afferre [ff]]. Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & deſiderat interualla 17
maiora, quia ſtillicidiis foliorum ſuorum proximis, vel ſui generis nocebit arboribus.
Debet aliquando circumfodi, ne caua [g] fiat vitio ſenectutis: [quae [gg] ſi vitietur,] canalis
longus a ſummo trunco ad imum debet excudi: ſic beneficio ſolis & venti dureſcunt,
quae in putredinem tranſibant. Si dura nux erit, vel nodoſa, cortex circumcidendus 18
erit, vt vitium [h] mali deducat humoris. Alii radicum ſumma praecidunt: alii terebra-
tae radici palum [i] de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si [l] Ta-
rentinam facere volueris, ſolam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in ſemi-
nario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixi[illegible] per annum
continuum ter rigabis in menſe. Cortex in nuce dimiſſus, maturitatis indicium eſt, qua-
lis debet & poni. Nuces [m] ſeruantur vel paleis obrutae, vel arena, vel foliis ſuis aridis, 19
vel arca ex ligno ſuo facta incluſae [n], vel coepis [o] miſtae, quibus hanc viciſſitudinem red-
dunt, vt eis acredinem tollant. Martialis [aſſerit [p], &] expertum ſe ait, virides nuces
tantum liberas † putaminibus ſuis melle demergi, & poſt annum virides eſſe, & ipſum
mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inſeritur, vt ple-
rique

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *Ponentur P.* e) *hac reſec. P.* ee) *tangenda Cr. Lugd.* f) *& fructum dempſitatem P.* ff) *afferre* om. *Cr. Lugd. Pal Barth* g) *vacua P.* gg) *quae ſi vit.* om. *Cr. Pal. Lugd. Barth.* h) *vicinum P.* i) *palum* om. *P.* l) *Si Tarentinas — & poni* om. *P.* m) *ſi nuces facere volueris, varenis obrues: vel foliis &c. P.* n) *includes: vel cepis miſcebis: vt eis etiam acredinem tolli P.* o) *caepis B. R. coepis Iuntt. & Vict.* p) *aſſerit &* om. *Pal. Lugd.* †) *liberatas Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

Nam virus bonum & malum eſt, ſicut venenum. SCHOETTG.

15, 15 CARINA) Nux nauis quandam habet ſimilitudinem, quae tamen optime omnium in amygdala poteſt conſpici, in qua pars ea quae inferius curuata eſt, *carina* dicitur a Plinio H. N. 17, 10 vnde & ipſae amygdalae ibidem *falcatae* dicuntur. Extremitates autem earum a Plinio *mucrones*, a noſtro *cacumina* vocantur. SCHOETTG.

15, 15 REPERCVSSA) Quidſi *repercuſſam?* Conf. Col. 5, 10, 13.

15, 16 TINGENDA) Scribe ex Lugdunenſi MS. *ima planta tangenda eſt.* Sic Februario tit. XXV (ſ. 15) *lacertae viridis felle ſi tangantur cacumina non putreſcit.* Et Aprili tit. VIII, *Tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula.* GRONOVIVS Obſ. 3, 18. De frequenti horum verborum in MSS. confuſione vid. quos laudat Burm. ad Ouid. Her. 19, 44.

15, 16 CINIS CREDITVR) Haec & ſequentia ſumta ſunt ex Damogeronte Geopon. 10, 64. GRONOV.

15, 18 RADICI PALVM DE BVXO) Vid. hoc tit. ſ. 3.

15, 18 CVPRINVM CLAVVM) In Graeco Damogerontis eſt κυπρίῳ ἥλῳ, quod Cornarius vertit, *cyprii aeris clauo.* Videmus ergo, Palladium κατὰ πόδα expreſſiſſe ea, quae ex Graecis hauſit. *Cyprum* autem ſ. *cuprum* ea aetate aes adpellatum eſt, quod monet Salmaſius ad Solinum c. 52 p. 770. SCHOETTG.

15, 18 SI TARENTINAM) Africanus Geop. 10, 66; Columella 5, 10, 14.

15, 18 LIXIVO) intellige *cinere.* Hic enim eſt lixiuium. Rhod. ad Scribo. comp. 229 p. 305.

15, 19 INSERITVR) Inſitionem nucis prolixius docet Damogeron Geop. 10, 65. SCHOETTG.

15, 20

rique [aſſerunt, ‡] menſe Februario in arbuto: ſed melius in trunco, vt aliqui, & in [pp] pruno, vel [q] in ſe. Hoc menſe tuberes inſeruntur cydoneo. Nunc locis temperatis Perſicorum oſſa ponuntur. Et inſeritur eadem Perſicus in ſe, in amygdalo, in pruno: ſed pruno Armenia inſeremus & praecoqua. Nunc etiam prunus inſerenda eſt antequam gumminet [r], in ſe & [in [s]] perſico. Et ceraſus opportune inſeretur agreſtis.

XVI. Hoc menſe (ſicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora atque maiora charactere ſignentur. Hoc tempore lardi, echini ſalſi, raporum condiendorum, & pernarum iuſta confectio eſt.

XVII. Hoc menſe ex baccis myrti [a] oleum conficies hoc modo: Vnciam [b] foliorum per olei libram vnam mittes, & per vncias x vini veteris ſtyptici heminam, & cum oleo bullire facies. Idcirco autem vino reſpargentur [c] folia, ne [d] frigantur antequam decoquantur [e].

XVIII. Item eiſdem baccis vinum myrtite ſic facies: In vini veteris ſextariis vrbicis x mittis grana myrti confracta ſextarios [a] vrbicos III, quae ſint decem & nouem diebus infuſa. Poſtea expreſſis myrti [b] granis colabis, & [c] in eo vino medium croci ſcrupulum, & folii vnum ſcrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

XIX. Item [ex] lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lauri baccas quam plurimas & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: & vbi diu ferbuerint, olei, quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis vndam pennis leuiter cogentibus in vaſa transfundes.

XX. Lentiſcini † etiam olei matura confectio eſt, quae fit taliter: Grana matura lentiſci quamplurima colliges [a], & vna die ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris. deinde ſportam granis eiſdem plenam cuicunque vaſculo ſuperpones [b] & [c] calida adie-

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *aſſerunt* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* pp) *in pruno vel* om. *I. B. R.* q) *& I. I* — *G.* r) *germinet I. B. R.* s) *in* deeſt *I. B. R.* [T. XVII.] a) *myrtae Barth.* b) *Per olei libram vnam mittis foliorum vncias decem & per vini ſteptici veteris heminam. Barth.* c) *reſpergentur a. V.* d) *vt refrigerentur P.* e) *decoquant Barth.* [T. XVIII.] a) *ſextarios vrbicos 3.* om. *P.* b) *myrti granis* om. *P.* c) *bacchis & P.* [T. XX.] †) *Lentiſci Lugd.* a) *colligis a. V.* b) *ſuperponis a. V.* c) *& calida - - exprimes* deſ. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

15, 20 PERSICORVM OSSA) nuclei. Sic infra 3, 17, 8. *Hinc perſici poma ſine oſſibus naſci.* Flor. Geop. 10, 13 ἀπὸ ὀςέυ περσικῦ. SCHOETTG.

15, 20 ANTEQVAM GVMMINET) ἅπαξ forte λεγόμενον, cui neſcio an praeferenda ſit antiquarum editionum lectio ?

16 COLVMELLA) 11, 12, 14.

17 MYRTI) *myrtam* quidem pro *myrto* dicit & Apicius 1, 24 & Caelius Aurelianus Tard. 1, 1 & alibi. Confectionem olei myrti nemo melius monſtrauerit, quam Aëtius, quem vide libro primo. BARTHIVS.

17 STYPTICI) Vid. Febr. 31, 2. SCHOETTG.

18 SEXTARIOS VRBICOS) Ita dicitur, quod ab Italicis alioqui diſtiterit. Sic *ſextarios Italicos* in confectione olei myrtei poſcit Aëtius. In eo *decem & octo* dies nominant membranae, cum vnus vulgo addatur. Eius parationem habes apud Oribaſium Collect. 5, 25. BARTH.

18 ET FOLII) h. e. malobathri.

adiecta calcabis, & exprimes. tunc ex eo humore, qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum ſicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore poſſit aſtringi) aquam calidam ſaepe ſuffundere [d].

XXI. Gallinarvm partus foecunditatem repetit hoc menſe poſt brumalem quietem; & incipiunt ad educandos pullos oua ſupponi.

XXII. Hoc etiam menſe caedenda materies [a] eſt ad fabricam, cum luna decreſcit, & ridicae [b] vel pali faciendi.

XXIII. Hic menſis in horarum ſpatio cum Decembri menſe conuenit, quarum ſic menſura colligitur.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX [a]
Hora	III	&	IX	pedes	XV
Hora	IV	&	IIX	pedes	XII
Hora	V	&	VII	pedes	X
Hora	VI			pedes	IX

VARIETAS LECTIONIS.

d) *ſuperfundere Pol. fundere Lugd.* [T. XXII.] a) *materia I.I* — *G.* b) *ridicae Vel* om. *P.* [T.XXIII.] a) *XVIII. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

23 De horis eſt peculiaris Aldi libellus his ſcriptoribus in hac etiam editione adiectus. Supererat illud quaerere, ad quodnam horologium ſ. ſolarium pertineant numeri Palladiani. Credo equidem ad Romanum, ad cuius certe formam & diuiſiones ſuſpicari licet reliqua in prouinciis eſſe inſtituta. Diuerſam autem fuiſſe & longitudinem gnomonis & diuiſiones, (vt de diuerſa declinatione, quam eleuationem poli dicunt aſtronomi, taceamus) Vitruuius docet 8, 8. Porro ſimilis fere ratio videtur fuiſſe horologii Athenienſis, vbi ϛοιχεῖον δεκάπουν horam coenae ſignabat. Vid. Ariſtoph. Εκκλησ. 648 & Pollux 6, 44. Eſt autem *decem pedum* vmbra circa aequinoctium, Aprili menſe & Septembri (quod menſurae loco aſſumi naturale eſt, tanquam medium inter longiſſimam vmbram & breuiſſimam) hora diei *nona*, quam coenae ſolennem fuiſſe notum eſt. Caeterum hoc etiam notamus, vt in Commeliniana, ita & hic iunctim commemorari eas horas, quarum ſunt aequales vmbrae v. g. I & XI, II & X & ita porro: In editionibus autem antiquis ſeparatim ſuo quamque horam ordine poni a I ad XI, idque etiam in Codice Mediceo obſeruatum oſtendit collatio ab Ang. Politiano facta menſe Decembri, reliqui enim de horis tituli vel deſunt, vel certe a Politiano praetereuntur.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER TERTIVS.

TIT. I.

FEBRVARIO [a] menſe locis temperatis prata incipient cuſtodiri, quae prius (ſi macra ſunt) ſparſo laetamine ſaturentur, quod eiiciendum eſt luna creſcente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a ſuperiori parte fundatur [b], vt ſuccus eius per totum poſſit elabi.

II. Locis tepidis, aut ſi clemens tempus & ſiccum fuerit, colles pingues vel [a] hoc menſe proſcinde.

III. Hoc menſe [a] ſerendum omne trimeſtrium [b] genus.

IV. Hoc etiam menſe lenticulam ſeres ſolo [a] tenui, & reſoluto, vel etiam pingui; ſed ſicco maxime: quia luxuria & humore corrumpitur. vsque ad duodecimam lunam bene [b] ſeminatur, quae vt cito exeat atque grandeſcat, prius cum fimi ariditate miſcenda eſt: atque vbi ita requieuerit quatuor aut quinque diebus, tunc ſpargitur. Iugerum modii vnius ſemen implebit. Hoc etiam menſe cicercula ſeritur, loco & modo quo ante deſcripſi.

V. Hoc

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladi LIB. III. *ſiue Februarius* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R.* Vid. ad princip. Ianuarii. b) *fundetur I. I — G.* [T. II.] a) *vel* deeſt *P. Barth.* [T. III.] a) *vltimo inſ. Barth.* b) *trimenſt. Lugd.* [T. IV.] a) *loco P.* b) *bene* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

FEBRVARIVS.

4 VSQVE AD DVODECIMAM LVNAM) Deſiderantur haec: *a luna creſcente vsque ad* &c. Vt Columella 2, 10 *Creſcente vsque ad duodecimam.* Vernacula quoque Palladii interpretatio eadem ſeruat: *da luna prima in fine a luna duodecima.* PONTED. Nihil mutaui, quia, quae deſunt, commode ſubaudiuntur. Ita etiam Creſc. 3, 13 *vsque ad lunam duodecimam de menſe Februarii ſeritur.*

4 CVM FIMI ARIDITATE) An pro *fimi ariditate, fimo arido,* vt Columella loquitur 2, 10 *quae vt celeriter prodeat, & ingrandeſcat, antequam ſeratur, fimo arido permiſcenda eſt.* Ita ex Palladio Creſcentius (carebat enim, vt indicaui, Columellae libris) accepit 3, 3 *de lenticula: priusquam ſeratur, cum fimo arido miſceatur.* PONTED. Conf. Flor Geop. 2, 37. SCHOETTG. Nihil mutandum. Amat ea, quae *abſtracta* vocantur pro *concretis* ponere Palladius. Ipſo *ariditas* ita vſus eſt Febr. 21, 2 & Feb. 9, 12 *ſi legatur maturitas cum acerbitate,* h. e. maturae vuae cum acerbis.

5 VEL

V. Hoc menſe vltimo cannabum ſeres [a] terra pingui, ſtercorata, rigua, vel plana, atque humida, & altius ſubacta. In [b] vno pede quadrato ſex eiuſdem ſeminis grana ponuntur.

VI. Nvnc ager qui accepturus eſt Medicam (de cuius natura, cum erit ſerenda, dicemus) iterandus eſt, & purgatis lapidibus, diligenter occandus [a]. Et circa Martias Cal. ſubacto ſicut in hortis ſolo, formandae ſunt areae latae pedibus x, longae pedibus quinquaginta, ita vt eis aqua miniſtretur, & facile poſſint ex [b] vtraque parte runcari [c]. Tunc iniecto [d] antiquo ſtercore in Aprilem menſem reſeruentur paratae.

VII. Hoc menſe toto eruum [a] adhuc ſeri [b] poteſt; quia Martio ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boues reddat inſanos [c].

VIII. Nvnc pomis & vitibus vetus vrina ſi affundatur, & numero fructuum [a] praeſtat, & formae: cui proderit vt amurcam miſceamus inſulſam, maxime in oleis: ſed hoc frigidioribus diebus antequam feruor incipiat. Etiam nunc ordeum galaticum, quod graue & candidum eſt, ſeretur locis frigidis circa Martias Calendas.

IX. Hoc menſe omnia genera paſtinati ſoli, ſeu ſulci, ſeu ſcrobes vitibus compleantur. Natura autem vitis caelum omne ſolumque ſuſtentat, ſi genera conuenienter aptentur. Plano igitur loco ſtatues vitem, cuius genus nebulas [a] ſuſtinet & pruinas; collibus, quod ſiccitatem durat † & ventos; pingui agro graciles atque infoecun- 2
das ‡; macro feraces & ſolidas; denſo validas atque frondoſas; frigido & nebuloſo, quae hiemem celeri maturitate praeueniunt, aut [quae] duris acinis inter caligines ſecurius florent; ventoſo ſtabiles [aa] & tenaces; calido grani tenerioris & humidi; ſicco eas quae pluuias ferre non poſſunt: & ne multa dicamus, eligenda ſunt genera quae profeſſione vitio-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. V.] a) *feris I. B. R.* b) *In vno — ponuntur* om. *P.* [T. VI.] a) *curandus I. B. R. caecandus Lugd.* b) *ex vtraque parte* om. *I. B. R.* c) *rigari Barth.* d) *ingeſto Barth.* [T. VII.] a) *herbū Lugd. I. B. R.* b) *ſerendū eſt: quia P.* c) *inſanandos Lugd.* [T. IX.] a) *nebulam Lugd.* †) *durat* om. *Cr.* ‡) *foecundas Cr. Barth. Lugd.* aa) *ſtatui tenaces Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

5 VEL PLANA) Abeſſe iubet *τὸ vel* Vlitius ad Gratium v. 46 autoritate MS. & Columellae, 2, 10, 21. Sed in Columella expreſſe particula iſta occurrit. SCHOETTG.

6 PVRGATIS LAPIDIBVS) h. e. eiectis, modo vera ſit lectio, & non legendum potius, *purgatus lapidibus.* Neque tamen plane damnare auſim vulgatam lectionem, cum morali intellectu, *crimen & probrum purgare* dixerint Liuius & Tacitus.

8 FRVCTVVM) Lugd. *fructum*, quod melius. Senſus eſt, *praeſtat fructum numero* (caſus tertius) i. e. ad maiorem numerum, *& formae*, ad meliorem formam. SCHOETTG. Ego ſuſpicabar legendum, *& numero fructuum praeſtant & forma.* Sed amat inſolentiam interdum Palladius.

9, 1 PLANO IGITVR LOCO) Secutus eſt Columellam 3, 1, 5 ſqq. deſcriptus a Creſcentio 4, 5.

9, 1 QVOD SICCITATEM DVRAT) Creſcentius 4, 5 *quae per ſiccitatem durat, & ventos non timeat.* Vernacula quoque Palladii interpretatio ab hac Creſcentienſi lectione non abhorret. *Et quella che ne per ſecco, ne per vento ſi ſpauenta porrai ne colli.* PONTED. Noſtra editio Creſcentii Louanienſis, vltimo, vt videtur, decennio ſeculi XVti typis exſcripta, *Plano igitur loco ſtatues vitem, quae nebulas ſuſtinet & pruinas: collibus, quae ſiccitatem & ventos.*

9, 2 QVAE PROFESSIONE) An *quae pro defenſione vitiorum*, vt Creſc. laudato loco. PONTED. Putabam *profeſſione vitiorum* ſignificare, *propter* vitia, quae indicant in ſe eſſe. Ita Plin. 36, 26 ſ. 65 Belus amnis *non niſi refuſo mari arenas fatetur* h. e. habere ſe oſtendit. Et 27, 2 ſ. 2 *Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu, ſtupentque pallentes, & vinci ſe confitentur.* It. 9, 57 ſ. 83 *gobiones, non niſi patinarum calore vitalem motum fatentes*, h. e. glacie ita rigentes, vt niſi cum iure feruido perfunduntur, vitae ſignum

vitiorum ſuorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non poterunt. Placida ſa-
3 ne regio & ſerena tuto genus omne ſuſcipiet. Vitium genera numerare non attinet. ſed
notum eſt, maiores vuas pulchrae ſpeciei, grani calloſi & ſiccioris, ad menſam; fera-
ciſſimas † vero & cutis tenerioris, & ſapore nobileis, & maxime quae citius deflore-
4 ſcunt, vindemiis eſſe ſeruandas. Loca naturam plerisque vitibus mutant. Solae [b] Ami-
neae vbicunque ſint, vinum pulcherrimum reddunt. calidum ſtatum potius quam frigi-
dum ſuſtinebunt. de pingui ad macrum tranſire non poſſunt, niſi ſtercus adiuuerit. ha-
rum duo genera ſunt, maior & minor. ſed minor melius defloreſcit & citius, interno-
diis minoribus & grano breuiore. ſi arbori applicetur, pinguem terram; ſi colatur in
ordines, mediocrem deſiderat. imbres contemnit, & ventos: nam maior ſaepe vitia-
5 tur [bb] in flore. Sunt & Apianae praecipuae. Satis eſt genera iſta [c] dixiſſe: induſtrius
vir probata deligat, & terris talibus mandet, quae imitari eas poſſint vnde ſumuntur: ſic
merita ſua quaeque ſeruabit. Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem
transferre. nam ſi a pingui terra ad ſolum exile tranſierint, vtiles eſſe non poterunt [d].
Eligenda ſunt ſarmenta, quae pangimus, de vite media, neque de ſumma neque de in-
ſima, quinque vel ſex gemmarum ſpatio a veteri procedentia [dd], quia non facile dege-
6 nerant, quae de locis talibus transferuntur. ſumantur autem de vite foecunda. neque pu-
temus brachia eſſe fertilia, quae vuas ſingulas aut [e] binas producunt, ſed quae multa vber-
tate curuantur. nam poteſt ferax vitis feraciores in ſe habere materias. Erit & hoc
ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum citabit, ſi foetu impleuerit ramulos ex
7 ima parte ſurgentes. Sed hoc ſignis poſitis per vindemias eſt notandum. Ad pangen-
dum nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens & veteris ſarmenti, quia hoc
putreſcente ſaepe corrumpitur. Summa flagella repudiemus, ac ſurculos qui licet bono
loco nati ſint, tamen feracitate caruerunt. Pampinarius qui de duro naſcitur, etiam ſi
attulerit fructus [ee], pro frugifero non eſt ponendus: in ſuo enim loco foecundatur a
8 matre, translatus vero tenet ſterilitatis vitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit. Ca-
put ſarmenti cum deponitur, torquendum non eſt, nec aliquo modo [f] vexandum, ne [ff]
demerſa penitus foecundiore parte, quod ſterili proximum eſt, ſupra terram relinqua-
tur: deinde quoniam † ipſa tortura vexatio eſt: & pars ea de qua radix [futura [g]] prae-
ſumitur, iniuriae nulli ſubiicienda eſt, cum [gg] qua contendere cogatur ante quam tene-
at. Ponendae ſunt vites placidis diebus, ac [h] tepidis, curandumque ne ſarmenta ſole vran-
9 tur aut vento, ſed vel ſtatim ponantur, vel obruta reſeruentur. Hoc menſe, ac dein-
ceps toto vere, vinea ponenda eſt regionibus frigidis, pruinoſis, pinguibus campis, &
humidis prouinciis. Sit autem menſura ſarmenti cubitus vnus. Vbi pinguis eſt natura
terrarum, maiora inter vites ſpatia relinquemus; vbi exilis, anguſta. nonnulli [hh] itaque
in

VARIETAS LECTIONIS.

†) *feraciores P.* b) *Sole Iuntt.* bb) *in flore — dixiſſe* om. *P.* c) *ita I. B. R.* d) *poſſunt Lugd. I. B. R.* dd *procedentia Lugd. I. B. R. Cr. procid.* reliqui. e) *aut binas* om. *Lugd.* ee) *fructus* om. *Lugd. Barth.* f) *more Lugd. Barth.* ff) *ne demerſum Lugd. nec demerſa* reliqui. vid. *Morg. I, 82.* †) *quoniam* om. *I. B. R. quod P. Lugd.* g) *futura* om. *Barth. Lugd.* gg) *cum qua — teneat* om. *P.* h) *ac tepidis* om. *Barth.* hh) *Nulli I. B. R. itaque* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

gnum in iis nullum appareat. Plura Palladii loca dabit Index noſter in *Fateor* & *confiteor.*

9, 8 NE DEMERSA PENITVS) Legendum, *ne demerſa* &c. vt Clar. Morgagnus caſtigauit, quod & ratio ipſa docet & Vaticani codices. PONTED. Tanto minus dubitaui hanc lectionem recipere, cum conſentiat Col. 3, 18, 2 cuius loci hic eſt epitome.

9, 9

In iis vitibus, quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ternos pedes inter ſingulas vites quo-
quouerſus dimittunt. Sed hoc genere diuiſionis in iugerali tabula pangentur [i] tria mil-
lia [k] ſexcenta ſarmenta. Quod ſi duos ſemis pedes inter vites relinqui placuerit, in ea- 10
dem tabula ponentur [l] vites quatuor † millia ſeptingentae quinquaginta tres. Sed ad po-
nendum vtemur hoc ordine: Lineam, ſeruatis iis ſpatiis quae placuerit cuſtodire, can-
didis ſignis, vel quibuscunque notabimus: tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſur-
culos vel calamos figemus, vbi vnaquaeque [ll] vitis ventura eſt. ita ſpatium totius tabulae
ſurculis complebitur ad numerum vitium futurarum: atque is qui pancturus [m] eſt proie-
cta circa ſurculos ſarmenta ſine vllo errore deponet. Praeterea non eſt vno genere viti- 11
um omne paſtinum conſerendum, ne annus iniquus generi ſpem vindemiae totius [n] ex-
tinguat. Et ideo quatuor aut quinque eximii generis ſarmenta pangemus. ſed maxime
expediet genera tabulatim diſponi, & decimanis [o] diuidi, niſi [p] deterreat operis difficul-
tas. Quod ſi eſt vetus vinea †, ſingulorum generum ſurculis tabulatim poterimus inſere-
re: & facile hoc genus colendi, quod eſt pulchrum atque vtile, conſequemur. Ita &
maturitatis & floris tempora, quae in vite diuerſa ſunt, ſuis temporibus [pp] opportunius
obtinere poterimus. Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate [q], diſpen- 12
dium

VARIETAS LECTIONIS.

i) *pangemus P.* k) Nobiſcum *P. I. B. R. Lugd. Barth. tria millia vicena vna* rel. l) [*inter*] add. *Commel.* †) *V. M. CCCC. LXXVI. Barth. quinque millia quadringentae ſeptuaginta & ſex Lugd.* ll) *quaeque* ſolit. *P.* m) *paſtinaturus P. peracturus I. B. R. ita quis quae pacturus Lugd.* n) *omnem P.* o) *X. annis P.* p) *ſi P* †) *veteres vineas Lugd.* pp) *ſuis poterimus opportunitatibus optinere I. B. R. Barth. ſuis temporibus & opport. obt. poterimus Vaticani* a Ponted. laudati. *poterimus* om. *Lugd.* q) *ſeritate P. ſeruitutis diſpendio Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 9 DIMITTVNT) Pro intermittunt, ita & Nou. 22, 6: ne forte de emendando aliquis cogitet.

9, 9 IVGERALI TABVLA) qualem deſcripſit Ian. 12 ſi ſequamur rationes ibi propoſitas, veriorem eſſe apparet lectionem, quam propoſuimus. Cum enim latus eius tabulae vtrumque habeat 180, capiet vnumquodque ſarmenta 60, efficiuntur per totam tabulam ſarmenta 3600. Alter numerus, quomodo verus eſſe poſſit, non video. Sume enim iugerum ordinarium 240 pedes longitudinis dabunt ſarmenta 80, latitudinis pedes 120 ſarmenta 40, quae erunt ſarmenta in vniuerſum 3200.

9, 10 QVATVOR MILLIA) Cum hic numerus non ſit quadratus, licet prope accedat ad quadratum ex 69, a quo tantum abeſt vnitatibus 8; alter autem quadratus ſit radicis 74, cum tamen hic poſtuletur radix 72: (quotus ex latere tabulae iugeralis quadratae 180 diuiſo per $2\frac{1}{2}$) apparet, vtrumque numerum corruptum certe errore non vacare: verum autem, ſi bene habeant τὰ διδόμενα, eſſe 5184. Nolui tamen mutare quidquam ſola calculi fide; cum haec ipſa videatur corruptorum numerorum cauſa nonnunquam fuiſſe, quod librarii hypotheſi aliqua aſſumta, illam deinde tueri non dubitarunt. Illud *vicena vna* autem vix crederim eſſe Palladii, qui *vnum* ſcripturus videtur fuiſſe.

9, 10 PANCTVRVS EST) Eſt ἀρχαϊσμὸς, neque eum non agnoſcunt membranae. Ennius. *Adſpicite, o ciues, ſenis Enni imagine formam Qui veſtrûm panxit maxima facta patrum.* BARTHIVS.

9, 11 EXIMII GENERIS) Vel libri omnes cum Creſcentio 4, 9 conſentiunt in corrupta lectione, vel ipſe Palladius non ſatis cogitate ſcripſit. Quis enim non videt, ſententiam poſtulare *eximiorum generum?* Columella 3, 20, 3 vbi in hoc argumento totus eſt, *ſatis eſt*, inquit, *per quatuor vel ſummum quinque genera vindemiae fortunam opperiri.*

9, 12 NEC PARVO CONSTABIT SI LEGATVR MATVRITAS CVM ACERBITATE DISPENDIVM) Non magnum eſt diſpendium vuas acerbas & maturas ſimul legere; at non paruo conſtat diſpendium inter acerbas maturas ſeligere, nam opus fere duplicatur. Locus itaque vitio laborat ob vnam hanc particulam *cum* pro *ſine* poſitam: *nec paruo conſtabit. ſi legatur maturitas ſine acerbitate; diſpendium.* Columella 3, 21 *Illam quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod & laborem vindemiae minorem patitur, & ſumtum. Nam & quae matureſcere incipiunt, tempeſtiue leguntur*

dium, cum vnius tempeſtiuam vindemiam ſequi, ſit permiſſa [r] cruditate vitioſum, [&]
13 alterius ſeras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quod, pro
generum diuerſitate per gradus accedente vindemia, minor operarum [s] numerus eam
poterit [t] expedire, & generatim condere, ac melius puros ſapores [tt], ſine luctamine al-
terius generis vnaquaeque vina ſeruare. Hoc ſi [u] difficile videbitur [x], non alias ſimul
conſeras, quam quae & ſapore, & flore, & maturitate conueniunt. Sed haec in pa-
14 ſtinis vel ſulcis ratio erit: in ſcrobibus vero per angulos IV ſarmenta deponis. Sed (vt
aſſerit Columella) vinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, & ſi exile ſolum fuerit, pin-
guem terram ſcrobi inferes, vel aliunde portatam [z]. Cum vero plantam vel malleolum
diſponimus, modice humido ſolo, ſed potius arido quam lutoſo, duabus gemmis ſupra
terram relictis, ſarmenta ponemus obliqua, & [zz] ſic facilius comprehendent.

X. QVOD ſi arbuſtum te habere delectat, plantam generoſae vitis prius in ſe-
minario nutrire debebis, vt inde radicata transferatur ad ſcrobem cui arbor iniuncta eſt.
Seminarium vero dicimus aeque foſſam tabulam pedum duorum ſemis altitudine. In
hac, quam pro numero ponendarum vitium, vel qualiumcunque plantarum protendis aut
2 contrahis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones: ſi vallis aut humectus
eſt campus, trium gemmarum, exceptis minutis quas habebit inferius. & vbi conualue-
rint, hinc poſt biennium radicatas vites vel arbuſculas transferas [a]: quas cum depones in
ſcrobe, ad ſingulas materias rediges, putatis omnibus quae ſcabra ſunt, curtatis [†] etiam
3 radicibus, ſi quas potueris inuenire vexatas. In ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum
duas radicatas vites deponis, hoc ſeruans [b], ne ſe in radice contingant: ſed lapides qui-
num prope librarum medios inter vtramque conſtitues, & ipſas vites ad ſcrobis latera
diſcreta coniunges. Mago [c] aſſerit, ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed
ſub-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *permixta cruditate* om. *P.* s) *operariorum P.* t) *poteſt P.* tt) *puro ſapore Barth. Cr. ſapore* (om *puro*) *Lugd.* u) *ſi* om. *Lugd.* x) *ſeruabitur P.* z) *perlatam Lugd.* zz) *Et* om. *Lugd.* [T. X.] a) *transferemus P.* †) *curuatis rad. Lugd.* b) *ſcrutans I. B. R. obſeruans P.* c) *Maro P.*

NOTAE VARIORVM.

guntur, & quae nondum maturitatem ceperunt vuae, ſine diſpendio differuntur. PONTED. At mihi videbatur ipſa verborum ſeries *cum* poſtulare. Neque enim hanc quaeſtionem attingere hic videtur Palladius, poſſintne *interiectibus capi cuiusque generis fructus,* vt loquitur Col. 3, 21, 6; & ſeligi maturae vuae ab acerbis vindemiatorum opera, quae res & ipſa ſua habet incommoda, de quibus Columella l. c. Verum de eo, quod idem Moderatus ſ. 5 ita effert, *vt aut ſerum fructum cum praecoque eleuet, quae res mox acorem facit* (h. e. *permiſta cruditate vitioſum*) *aut ſi maturitatem ſerotini expectet, amittat vindemiam praecoquem,* hoc eſt ſtylo Palladii *damnificum.* Qui Columellae contulerit locum integrum, cum integro Palladii, non dubitabit ita, vti diximus, rem habere. Videbatur mihi porro non inelegans exiſtere lectio ſi coniungatur Medicea fides cum ſcriptura Leidenſi. *Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum ſeritate, diſpendio.*

9, 13 MINOR OPERARVM NVMERVS) Quia omnia ſimul matura plures manus poſcunt: ſi vnus hortus poſt alterum miteſcat, iidem, qui praecoqua condidere vina, mediis etiam & ſerotinis dare poſſunt operam.

9, 13 PVROS SAPORES) Qui *puro ſapore* ſcripſerunt, *vnaquaeque vina quarto* caſu accepere. Sed crediderim *vnaquaeque vina* eſſe ſubiectum quod vocant, orationis, & intelligendum ἀπὸ τȣ͂ κοινȣ͂ *poterunt.*

9, 14 COLVMELLA) de Arb. 4, 5.

9, 14 SARMENTA OBLIQVA) Sed vid. Col. 4, 4, 1.

10, 3 CONIVNGES) h. e. adiunges, applicabis ne putes inter ſe coniungendas, quod hoc ipſo loco vitari iubet. Cogitabam, an legendum forte ſit *iniunges,* vt ſ. 1 *ad ſcrobem, cui arbor iniuncta eſt.*

10, 3 MAGO) An rectius *Maro* laudatur Florentiae? certe Ge. 2, 354 iubet *deducere terram*

ſubinde coaequandam: quae res vitem faciet altius fundare radices. ſed hoc aridis pro-
uinciis forte conueniet: humidis autem ſata putrefient recepto humore, niſi ſtatim terra
cumuletur. Sed arbuſta qui † faciet, plantas arborum de his generibus ponat ‡, ſi agro 4
ſuppetit abundantia [cc], populo, vlmo: fraxino in montanis & aſperis, in quibus vlmus
minus laeta eſt. Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri. Mihi videtur,
quod † nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat, plantas etiam [d]
maiores de locis quibuſcunque translatas, vel eorum generum truncos radicatos, hoc
tempore circa ſcrobem vitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit, vbi 5
arbuſta diſponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, vt ſeri poſſit; in exili autem
vicenos. In ſcrobe vero vitis ab arbore ſua ſeſquipedis † ſpatio diſtare debebit. nam vi-
tis multum ſubiecta arbori, incremento arboris opprimetur. Caueis [dd] etiam munien-
da eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias, & arbori ſuae protinus alliganda. Eſt & ali- 6
ud de transferenda ex † arbuſto vite compendium: Fit ex vimine parua corbicula, quae
menſuram ‡ pedis, vel aliquanto minus, circini ſpatio poſſit amplecti. haec ad arbo-
rem, cui vitis inhaeret, fertur, & in fundi [e] media parte pertunditur, quo ſarmenti
virgam poſſit admittere. Inducto itaque ſarmento vitis eius, de qua transferre diſponis, 7
corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, & viua terra repletur, vt ſarmentum
terra poſſit includi; quod [ſarmentum] prius intorquetur. Ita exacto annui [ee] tempo-
ris ſpatio, ſarmentum, quod clauſum eſt, radices creabit intra praedictam corbiculam.
tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabitur ad locum
quem vitibus arbuſtiuis deſtinabis [f] implere, ibique obruetur [ff] circa arboris maritandae
radices. Hoc genere quantum volueris numerum vitium transferes ſine ambiguitate
prehendendi.

XI. Vineae in prouinciis multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt,
vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Haec primo calamo iuuatur, donec
ſoli-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *quae faciant Lugd.* ‡ *ponantur. Sed ſi Lugd.* cc) *his vtatur* inſ. *Lugd.* †) *quia P. Lugd.* & mox *ſit* pro *eſt.* d) *iam Lugd. P.* †) *ſeſquipedi Barth.* dd) *Caue P.* †) *ex arbuſto* om. *Barth.* ‡) *menſuram Lugd. menſura* rel. e) *profundi I. B. R. facundia parte P.* ee) *anni Lugd.* f) *deſideras P.* ff) *obruitur I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

ram Saepius ad capita. Sed potuit idem Mago ſuaſiſſe.

10, 4 POPVLO) Forte *opulo.* Ita certe, quem hic laudat, Columella arb. 16, 2 & 5, 6, 5.

10, 4 MIHI VIDETVR, QVOD) *Videtur quod*, ſordes ſunt Latinae linguae ab hac aetate non nimis illae quidem alienae; verum quas hic tribui Palladio nihil neceſſe eſt. Sed male interpunctum erat poſt *producat*, vnde illud conſequebatur, vt ἡ *quod* ad *videtur* adiungeretur; quod tamen ne fieret interceſſum iuere, qui τὴν *quia* illi ſubſtituere; ſiue ipſe, ſi ita ſcripſit, Palladius. Tu coniunge ita & explica. *Mihi* contra ſententiam Columellae, ſeminaria iniungentis, *videtur, plantas iam maiores oportere conſtitui.* Rationem praecepti interpoſuit, *quod nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat.* Saepius ita peccatum eſſe a librariis vel correctoribus ſemibarbaris, oſtendimus in diſputatione bene longa, quae Fabriano theſauro nunc inſeritur p. 421 *de vſu coniunctionis quod &c.*

10, 6 QVAE MENSVRAM PEDIS) Ita videbatur legendum, cum commodum ſuppetias tulit Lugdunenſis codex. *Corbicula menſuram pedis circini ſui ſpatio amplectitur,* pro eo quod vulgo Geometrae, *corbicula habens diametrum vnius pedis.* De ipſo hoc propagandi genere vid. Cato c. 52 & 133.

10, 7 QVOD [SARMENTVM]) Incluſi, quod vix credibile mihi videretur, ita frequentatum eſſe nomen. Quid in formulis antiquis ſolenne ſit, non ignoro.

ſolidetur: ſed altior ſeſquipede eſſe non debet: vbi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos [a] flectitur ſe ſequentes. Vltimae poſitionis vitis eſt, quae per terram proiecta diſcumbit. Hae omnes & ſcrobibus ponuntur, & ſulcis.

XII. Hoc menſe locis frigidis aliquatenus & temperatis vitium iuſta putatio [eſt [a].] Sed, vbi multae ſunt vineae, diuidantur, & pars earum quae Septentrionem reſpiciet, verno putetur; alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur autumno. Sed in putatione ſemper nitamur, vt vitis fiat in crure robuſtior, ne [ve [b]] debili viticu-
2 lae duo duramenta ſeruemus. Auferenda ſunt lata [bb], intorta, debilia, malis locis nata ſarmenta. Focaneus [c] etiam, qui inter duo brachia medius naſcitur, debet abradi: qui ſi pinguitudine [cc] ſua brachium quodcunque proximum debilitauerit, illi [d] deciſo ipſe ſuccedat. Erit tamen optimi [e] putatoris, inferius ſarmentum, quod bono loco natum fuerit, reparandae [f] vitis cauſa ſemper tueri, & ad vnam vel duas gemmas relin-
3 quere. In locis [g] clementioribus altius vitem licebit expandere: in exilibus, aut aeſtuoſis, aut decliuibus [h], aut procelloſis, humilior eſt habenda. locis pinguibus, ſingulis brachiis vitium bina flagella dimitte. Sed erit ſapientis aeſtimare vim vitis. nam quae altius colitur [i], & foecunda eſt, plus quam octo palmites habere non debet, ita vt
4 conſeruemus [ii] ſemper in inferiore parte cuſtodem. Circa crus quidquid naſcitur, amputandum eſt, ſi non deſideret vinea reuocari. [k]. Quod ſi truncus vitis ſole, aut pluuiis, aut noxiis animalibus eſt cauatus, purgamus quidquid eſt mortuum, plagasque eas amurca linimus & [l] terra: quod proderit aduerſum praedicta. Cortex etiam reciſus, & pendens a [ll] vite tollatur: quae res minorem fecem reddit in vino. Muſcus radatur
5 vbicunque repertus [m]. Sed plagae, quas in [n] duro vitis accipiet, obliquae & rotundae eſſe debebunt. Deciſis, ſicut ſupra dixi, male natis omnibus, & veteribus, nouellos & fructuarios ſerua. Vngues etiam cuſtodum ſiccos, & annotinos recide, & omnia

quae

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XI.] a) *orbicula P.* [T. XII.] a) *eſt* om. *I. B. R.* b) *ve* om. *I. B. R. in tenui viticule* forte *ne tenui viticulae Cr.* bb) *leta ſ. laeta Cr. laeta Lugd.* c) *Focaneus etiam* om. *Pol. Cr. oculus etiam Lugd.* cc) *pinguedine bra. Pol. pinguedine Lugd.* d) *illo Lugd.* e) *optimum putatori Lugd.* f) *recuperandae Cr.* g) *laetis & inſ. Cr.* h) *decliuis Cr. I. B. R.* i) *tollitur l. I — G. Cr.* Sed *colitur* etiam *Lugd. & Vlit. ad Grat. v. 64.* ii) *conſideremus Lugd & Vlit. l. c.* k) *renouari Cr.* l) *aut Cr.* ll) *ante Lugd.* m) *inuentus P.* n) *in duro* om. *Pol. in trunco Barth.*

NOTAE VARIORVM.

12 Totum hunc titulum deſcripſit ordine aliquantum immutato Creſcentius 4, 12.

12, 2 AVFERENDA SVNT LATA) Aliquoties, fateor, moleſta mihi fuerunt *ſarmenta lata*, neque id diſſimulaui ad Colum. 4, 24, 7. Sed fecit Creſcentius, qui *leta* ſcripſit, &, quod poſtea obſeruaui, Codex Lugdunenſis, vt hanc vocem ſubſtituendam *latis* putem. Abſurdum videbatur librariis, *laetum* ſarmentum abſcindi: (vid. Schoettgenius ad Pallad. 1, 6, 5 vbi ſimilem Commelini metum arguit) maluerunt itaque ponere quod non intelligerent. Verum ſi attendas apparebit, non ſimpliciter *laeta ſarmenta* damnari; ſed ſi ſint eadem ſterilia, vel ſupra modum exuberantia, vt ſuccum vitamque aliis intercipiant. Vid. omnino Col. A. 17, 3. Igitur & hic reſtituenda *laeta* ex Creſcentio arbitror, & apud Columellam 4, 24, 7 itemque de Arb. 10, 2 *latis* ſubſtituenda: niſi tamen exoriatur, qui doceat nos, quam vim *lata ſarmenta* habeant, & qua de cauſa reſecanda videantur.

12, 2 FOCANEVS ETIAM) Vid. Col. 5, 6, 35.

12, 3 IN LOCIS CLEMENTIORIBVS) Creſcentius 4, 12 *In locis laetis & clementioribus &c.* locus enim *laetus exili* opponitur, vt *clemens aeſtuoſo*, de quibus ſtatim agit Palladius. PONTED.

12, 4 AMVRCA ET TERRA) Col. 4, 24, 6.

12, 5 VNGVES CVSTODVM) Col. 4, 24, 8.

12, 6

quae vetera vel ſcabra reperies. Illae [o] quae altius coluntur, vt in iugo vel pergula, vbi
quatuor pedibus ſupra terram leuatae ſteterint, quaterna brachia habeant. Si macra vi- 6
tis erit, in ſingulis brachiis ſingula flagella dimittimus: ſi pinguis, bina. ſed prouiden-
dum, ne in vna [oo] parte ſint ſarmenta quae ſeruas: quod cum ſit [p], vitis, tamquam ſi
fulgure tangatur, areſcit. Relinquenda ſunt ſarmenta neque circa durum, neque in ſummo:
quia haec velut pampinaria minus afferunt, illa vitem nimietate foetus onerant, & lon-
gius ducunt. quare in medio loco ſeruanda ſunt, quae [q] tuemur. Plaga non iuxta gem-
mam, ſed aliquanto ſuperius fiat, & auertatur a gemma propter lacrymam defluentem.

XIII. Vitis quae in arbore collocatur. Prima eius materia ad ſecundam
vel tertiam gemmam praecidatur. deinde omnibus annis aliquid per ramos creſcere ſub-
inde patiamur, vnam materiam ſemper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum
volunt maximum, materias plures [a] per ramos ſubmittunt [b]; qui vinum melius, ſar-
menta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures materiae, debilioribus
imponendae ſunt pauciores. Putandi autem ratio talis eſt, vt & vetera ſarmenta, qui- 2
bus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, & noua circumciſis capreolis & ra-
mulis inutilibus dimittantur. Sed prouidendum eſt, omnibus annis vitem reſolui ac re-
ligari, quia refrigeratur. Ita formandi ſunt rami arborum vitiferarum, ne alter ſub al-
terius linea dirigatur: ſed loco pingui vlmus a terra octo pedibus, gracili vero ſeptem
ſine ramo relinquenda eſt. In ſolo roſido & nebuloſo, rami arboris vitiferae in orien-
tem & occidentem putatione dirigantur, vt latera vacua ſolis radiis membra totius vitis
oſtendant. Agendum eſt autem, vt vitis ſpiſſa non ſit in arbore, & deficientibus primis 3
arboribus ſubſtituendae ſunt aliae. In loco cliuoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt;
in plano & vliginoſo, altius. Palmites ad arborem non duro vimine ligentur, ne eos
vinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes [c], quod extra ligatu-
ram pendens habuerit, fructu [d] induet: quod infra ligaturam, materiae ſequentis anni
deputabit.

XIV.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *illae — habeant* om. *P.* oo) *vna Cr. & I. B. R. ima* reliqui. p) *fuerit P.* q) *quae tuemur* om. *P.* [T. XIII.] a) *plures* deeſt *P.* b) *dimittant I. B. R.* c) *palmas P.* d) *fructum I. I — G. fructu induit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

12, 6 SI MACRA VITIS ERIT) Creſcentius: *ſi macra & humilis vitis erit.* Idque recte; duo enim colendae vitis genera hoc in capite Palladius commemorat, quorum vnum ſupra hoc modo expreſſit: *nam quae altius colitur & foecunda eſt, plus quam octo palmites habere non debet:* nunc alterum, *ſi macra & humilis vitis erit, in ſingulis brachiis ſingula flagella dimittimus.* PONTED. Verum hic *macra* tantum vitis & *pinguis* opponuntur: & ita quoque Col. l. c.

12, 6 NE IN VNA PARTE) Ita legendum non auctoritate modo antiquarum editionum, (a quibus non diſcedere, cum tacemus, ſignificamus Mediceum librum) & Creſcentii: ſed in primis Columellae 4, 24, 9. Quoties *vnus* & *imus* miſcuerint librarii apud Columellam, Index noſter docet. Reliqua huius capitis plana erunt collato Col. 4, 24, 11.

13, 1 VITIS, QVAE IN ARB. COLLOCATVR) Hunc velut indicem aut lemma poſuiſſe dicendorum videtur Palladius. Itaque interpunctione ſeparaui.

13, 2 PVTANDI AVTEM RATIO) Col. 5, 6, 26.

13, 2 LATERA VACVA SOLIS RADIIS) Ita & liber. Alterum tamen, vbi vox *radiis* omittitur, Latinius nobis viſum, neſcio an aliis. BARTHIVS 41, 7. Si *radiis* abſit, certe *ſoli* videtur legendum. Huic enim oſtendi totam vitem intereſt, & toto quidem die.

13, 3 NOVERIS, QVIA PALMES) Res ipſa eſt apud Col. 5, 6, 28. Ratio conſtructionis *noueris quia* barbara eſt. Poteſt autem cauſae

XIV. Vites, quas prouinciali more velut arbuſculas ſtare dixi, ſi inſtituere velis, ramos a quatuor partibus his relinques, & in eis brachiis ſarmenta pro vitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autem, quae cannis in orbem coguntur [a], ſic putentur, quemadmodum eae quae nituntur ridicis [b], aut palis. Illae vero quae ſine adminiculis iacent, quod pro ſola indigentia [c] faciendum eſt, vel neceſſitate prouinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis vinea ſtrictius eſt putanda.

XV. Novellam vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam
eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiae conſuetudo eſt, † anno ſecundo
2 expleto, quia vel intereant vites in totum reciſae, vel infoecunda ſarmenta producant,
quae amputato capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare iuxta ipſam commiſſuram
veteris ſarmenti, vnam vel duas gemmas [cenſemus [a]] relinquendas [b]: quod
eſt merito in viticula fortiore ſeruandum, & ſane excipiendam calamis nouellam, vel
3 exiguis palis, vt tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, vbi
laetum ſolum eſt, tres materias merito nutrire [c] cogetur. Statim poſt putationem [d] ſarmenta
deciſa [a [e]] vineis, & rubi & impedimentum [f] foſſoris omne [g] tollatur.

XVI. Hoc etiam menſe propagandae ſunt vites: ſed vetus & exeſa vinea, cuius [a] duramenta longe proceſſerunt, vt Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam ſi infoſſione totius corporis obruatur. quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus, quoties [b] velut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte vitis infoſſa. Nam

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIV.] a) *ſtringuntur P.* b) *ridicis aut* om. *P. radicibus Lugd.* c) *indulgentia P.* [T. XV.] †) Hic interp. *omnes.* Nobiſcum *Morg. I, 83.* a) *cenſemus* om. *Lugd. P. I. B. R.* b) *reliquenda ſunt P.* c) *ſeruare P.* d) *in* inſ. *P.* e) *a* om. *Lugd. I. B. R.* f) *impedimenta P.* g) *omne* om. *P.* [T. XVI.] a) *cui Lugd.* b) *quotiens Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſae intellectum habere ῇ quia. Hoc, quod de vinculo dixi, tanto magis noueris & obſerues, quia ſolet illud vrgeri magno pondere fructus.

14 Conf. Tit. 11. h. l.

14 Possibilitate) *Poſſibilitas* alicuius rei vel hominis eſt, quod quaeque & quisque extremum ſufferre valet. Barthius 41, 6.

14 Pro sola indigentia) h. e. nonniſi cum alia vinearum genera excludunt cauſae idoneae. Sed nec diſſimulo, magis mihi probari cum Mediceo vnica mutata literula legamus *pro ſoli indulgentia:* imprimis cum *neceſſitatis prouinciae* ſeparatim fiat mentio.

15, 1 Colvmella) de Arb. 5; it. 4, 6, 1 & ci 1. Deſcripſit Creſcentius 4, 13.

15, 2 [Censemvs] relinqvendas.) Verbum *cenſemus* in vetuſtis Florentinis & Vaticanis codicibus non reperitur, neque in Ienſonianis Bruſchianisque libris; idcirco etiam Commelinus lineis ipſum circumſcripſit, cum de eo dubitaret. Ego vitioſum, exiſtimo; nam Palladius non ſic eſſe faciendum exiſtimat, ſed ſic faciendum de Columellae ſententia commemorat, quae etiam id quod adiectum eſt, amplectitur: *& ſane excipiendam calamis nouellam.* Quare ſi retinendum verbum illud videatur, in *cenſet* immutarem. Creſcentius hunc locum ita 4, 13 expreſſit: *Quare iuxta commiſſuram veteris ſarmenti ad vnam vel duas gemmas inferiores capitis relinquenda* (an *relinquendae* vites nempe) *ſunt.* At Columella 4, 11 hoc modo loquitur: *Sed annotato ſuperioris anni pollice, ſupra ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam vel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.* De nouella vero vite vel exiguis palis vel calamis palanda proximo capite 12 agit. Ponted.

15, 2 Excipiendam) Deſiit ex Columellae perſona loqui, ſuumque interpoſuit iudicium, non quidem verbo *cenſemus*, quod dubium admodum, vel plane falſum eſt; ſed verbis, *quod* est *merito in viticula fortiore ſeruandum.* Itaque non placet rediri ad infinitum orationis genus & ἀφηγηματικὸν, ſed legi vix apice mutato *excipiendum.* Quoties gerundia cum verbi ſui caſu iungantur, non hic opus eſt docere. Multa Varronis praeſertim ſuppeditabit noſter Index.

16, 1 Colvmella) 4, 22, 2; it. Arb. 7, 4. ſunt quaedam in hanc ſententiam, verba quidem

Nam (vt ait Columella) cum totae [c] ſtratae ſunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. 2
Mergi vero poſt biennium reciduntur in ea parte quae ſupra eſt, & in loco iuſtas [d] vites relinquunt [e]. Sed (vt agricolae aſſerunt) poſt biennium ſi recidas, plerumque infirmas [f] habent radices & repente ſimul pereunt [g].

XVII. Hoc menſe calidis & apricis locis optime celebratur inſitio, quae fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri poſſunt; tertium reſeruatur aeſtati. Sunt [a] autem genera inſerendi haec: aut ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro. Inſeremus ergo ſic: Arborem vel ramum, in loco qui nitidus eſt & ſine cicatrice, ſerra recidemus non laeſo cortice. poſt ſerraturam, plagam ferramentis acutis incidamus [b]. In- 2
de quaſi cuneum tenuem [c] ferreum, vel oſſeum, maxime leoninum, inter corticem & lignum tribus prope digitis conſideranter [cc] deponimus, ne corticis faſcia diſſipetur; & in eum modum ſubducto cuneo, ſtatim ſurculum mergimus vna parte deciſum ſalua medulla, & cortice partis alterius, qui ſupra arborem ſex vel octo digitis emineat. Duos, 3
vel tres, vel plures ſurculos pro trunci qualitate conſtituimus: quaternis digitis, vel amplius inter eos ſpatium relinquemus: tunc iunco, aut vlmo, aut vimine ſtringemus, & ſuper lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus, vt quatuor digitis ſupra lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſque delectat ſtrictum primo ſectae arboris truncum vinculis arctioribus, in medio findere, & ibi ſurculos ex vtraque parte raſos [d] in modum cunei, vt integra ſit medulla, demergere, praemiſſo ante cuneolo, quo ſubducto, depoſitus ſurculus redeunte in plagam materia, poſſit aſtringi. Sed hoc vtrumque genus ver- 4
num [dd] eſt, & fit creſcente luna, vbi [e] incipit gemma arborum turgeſcere. Surculi autem, qui inſerendi ſunt, ſint nouelli, fertiles, nodoſi, de nouo nati, ab orientali arboris parte deciſi, craſſitudine digiti minoris, bifurci vel trifurci, gemmis pluribus vberati. 5
Si arborem minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram ſecato: & quod melius eſt, ſurculos inter lignum corticemque depone, tunc ſtringe. Quidam raſum ex vtraque parte ſurculum conuenientem ſoliditati arboris inſerendae ſic in medio deponunt, vt cortex ſurculi vndique cortici arboris reddatur aequalis. Sed in nouella arbore terra mota vsque ad ipſum inſitum colligatur; quae eam res a vento & calore defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola omne in- 6
ſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis viſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiae vtriusque miſturum. De
emplaſtratione ſuo menſe dicemus. Quartum genus Columella ſic retulit. Gallica tere- 7
bra vsque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educto, [ee] omni ſcobe, vitem, vel ramum ad modum foraminis impreſſi delibratum, ſuccidum

VARIETAS LECTIONIS.

c) *tota eſt traterate P.* d) *iuſta P.* e) *relinquuntur P.* f) *infirmatas Lugd.* g) *perierunt Lugd.* [T.XVII.] a) *Eſt autem inſerendum P. genera* om. etiam *Lugd.* b) *nitidamus vel incidimus P.* c) *tenuem* om. *P.* cc) *conſiderantes rep. Lugd.* d) *reciſos P.* dd) *veris Lugd.* e) *quando P.* ee) *educta Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

dem nondum reperi. *Mergi* diſciplinam habes 4, 15.

17, 1 GENERA INSERENDI) Eadem praecipiunt Col. Arb. c. 26 & Florentinus Geop. 10, 75. SCHOETTG.

17, 6 SVO MENSE) Iunio 5.

17, 7 COLVMELLA) Arb. 8, 4 qui tamen *ſcobem* non vult dici, verum *ramenta*, quae terebra educuntur.

dum tamen & humentem, ſtricte imprimi, vna aut duabus gemmis foris relictis. tunc argilla & muſco locum diligenter operiri. ita & vites in vlmo inſeri poſſe commiſſas [f].
5 Hiſpanus quidam mihi [ff] hoc genus nouae [g] inſitionis oſtendit, [quod [h]] ex perſico ſe aſſerebat expertum. Salicis ramum brachii craſſitudine, ſolidum, longum cubitis duobus aut amplius, terebrari iuſſit in medio, & plantam perſici in eodem loco in quo conſiſtit, ſpoliatam ramis omnibus, ſolo capite relicto per ipſum ſaligni manubrii foramen induci: tunc eundem ſalicis ramum terrae capite vtroque demerſo, in arcus ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, vinculis ſtringi: anno deinde exemto [i], vbi infra medullam ſalicis caput plantae [l] ſic cohaeſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantam ſubter incidi atque transferri, & aggerari terram, quae arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire: hinc perſici poma ſine oſſibus naſci: ſed hoc locis humidis conuenire vel riguis [m], & ſalices aquationibus adiuuandas [n], vt & natura ligni vigeat [o], quae delectatur humore, & ſuperfluentem copiam ſucci [p] germinibus [q] miniſtret alienis.

XVIII. Hoc menſe locis temperatis inſtituemus olineta, quae vel paſtinis conſerenda ſunt, vt extremas circa decimanum tabulas cingant, vel ſuum locum tenebunt. Si ponuntur in paſtino, radicatae plantae deciſis capitibus & brachiis, & in truncum redactae vsque ad menſuram cubiti vnius & palmi in fermento terrae foſſae defigantur, locum palo antea deprimente: ordei grana ſubteriaciantur, & amputetur iis quidquid putridi inuentum fuerit, aut arentis: & tunc amputata capita luto velentur & muſco,
2 vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuſcunque conſtricta. Sed maximum beneficium eſt, vt proficiat incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſae ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponantur. Sint a ſe diſcretae pedibus quindecim, vel viginti. Omnis ſubinde circa eas herba vellatur: & quoties ſe imber infuderit, breuiſſimis ac frequentiſſimis foſſionibus ſolicitentur. & ſubinde ducta a trunco terra atque permiſta in aliquanto
3 to altiores cumulos congeratur. Quod ſi oliuetum ſuo loco facere volueris, haec genera

VARIETAS LECTIONIS.

f) *commiſſas* om. *P.* ff) *mihi* om. *Lugd.* g) *nouae* om. *Lugd. I. B. R.* *bonae P.* h) *quod* om. *Lugd. P.* Gron. ad Liu. 5, 32. i) *exacto P.* l) *plantulae P.* m) *irriguis P.* n) *conuenire, vt &c. P.* o) *vice aquae delectetur P. Lugd.* p) *perſici P.* q) *graminibus I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

17, 8 SALIGNI MANVBRII) Haec ipſa appellatio docet intelligi non ramum matri adhuc haerentem, ſed taleam deciſam. Hinc etiam *vtriusque capitis* mentio, h. e. extremitatis.

17, 8 ANNO — EXEMTO) Ne quis feſtinet ad emendandum ex auctoritate Medicei & legendum *exacto*, obſtat Palladii vſus v. g. Febr. 26, 2.

17, 8 PLANTAE) h. e. ipſa ſtirps, quae ſalici inſerta eſt, ab inferiori parte illi coaluerit.

17, 8 CVM PERSICI CACVMINE) quod ex ſumma arcus parte exit, vt adeo commiſſura tota terra obruta ſit.

17, 8 POMA SINE OSSIBVS) Breuior multo ratio eſt Geop. 10, 16.

18 Pleraque huius tituli deſcripſit Creſcentius 5, 19. Noſter autem ante oculos habuit Col. Arb. 17 & R. R. 5, 8 & 9.

18, 1 EXTREMAS CIRCA DECIMANVM TABVLAS) Non igitur totae tabulae, in quibus generatim vites poſitae ſunt, ſed ea tantum latera vel extrema, quae decimano, h. e. viae maiori vineam diuidenti contigua ſunt.

18, 1 TENACIBVS QVIBVSCVNQVE) Vtitur alias *tenacium* voce noſter pro *pediculis* vel *petiolis* fructuum ſubſtantiue: hic ſubſtantiue non minus, ſed pro materia quacunque ad ligandum & ita firmandum apta videtur poſuiſſe. Creſcentius breuiter *vinculis quibuscunque conſtricta.* Poſſis etiam hic quidem ἀπὸ τῦ κοινῦ ſubaudire *vinculis.*

18, 3 SVO LOCO) qui ei proprie adſcriptus adſignatusque eſſe debet. Virgilius Georg. 2, 82 *Miraturque nouas frondes & non ſua poma.* Plura obſeruarunt Barthius ad Rutilium

ra terrarum ſequeris: terram cui miſta ſit glarea, aut cretam ſabulonis coniunctione reſolutam, aut pinguem ſabulonem, aut terram naturae denſioris [a] & humidae. Creta figuli omnino repudianda eſt, & vliginoſa, & in qua ſemper humor aſſiſtit †, & ſabulo macer, & nuda glarea: quamuis enim comprehendat, non conualeſcit. Poteſt ſeri & vbi arbutus aut ilex ſteterat. nam cerrus [aa] & aeſculus exciſa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Locis aeſtuoſis Septentrionali colle; frigidis, meridiano 4
gaudet: mediis, cliuis delectatur. Neque imum locum, neque arduum patitur, magis modicos cliuos [diligit †,] ſicut eſt regio Sabina, vel Baetica. Baccarum [b] genus numeroſum eſt, & plurium [c] vocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia [cc], & caeterae quas nominare non attinet. Pauſia tamen oleum quod reddit, dum [d] viride eſt [e], optimum [eſt [f],] ſed cito vetuſtate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his haec [g] generaliter praecepiſſe ſufficiet, maiores [h] baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager eſt, quem conſe- 5
rimus olivueto, quadragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi macer, vicenis [i] quinis. Melius faciemus, ſi ordines in Fauonium dirigamus. Cum deponentur, in ſcrobes ſiccas [l] conſtituantur quaternis pedibus foſſas [m]. Glarea etiam, vbi lapides defuerint, miſceatur, & ſtercus. Si clauſus locus eſt, modice ſupra terram, quae ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis vero prouinciis cum pluuiae deſunt [mm], rigare conueniet. Si [n] prouincia indiget oliuetis, & non eſt vnde planta ſu- 6
matur, ſeminarium faciendum eſt, id eſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, vt ibi (ſicut Columella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſesquipedalem deponantur. inde poſt quinquennium poterit valida planta transferri, & locis frigidis hoc menſe plantari [o]. Scio pleroſque, quod facilius atque vtilius eſt, radices olearum quae in ſiluis plerumque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Qua re [p] proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur [q].

XIX. Etiam pomiferas arbores poſſumus in paſtinis a Septentrionali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quae ſpecialiter ſunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quae vitibus. ſcrobes autem maiores facies, vt materiae proſis [a], & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues 2
radicatas, quod eſt melius. ſed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta aut eroſa non cre-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVIII.] a) *depreſſioris & viuidae Cr. viuidae* etiam *Lugd.* †) *exſiſtit Cr. conſiſtit Colum.* 5, 8, 6. aa) *cedrus etiam exc. P.* †) *diligit* om. etiam *Lugd.* b) *Olearum P.* c) *plurimorum P. plurimum Lugd.* cc) *Comminia Pal.* ind. Sylb. d) *dum* om. *P.* e) *eſt, & P.* f) *eſt* omitt. *I. B. R.* g) *hoc P.* h) *maiores — profuturas* om. P. i) *in cenis P.* deeſt plane *I. B. R.* l) *ſicce P.* m) *foſſe P.* mm) *&* inſ. *Lugd.* n) *Et ſi I. B. R.* o) *transferri P.* p) *quare* omn. q) *vellatur P.* [T. XIX.] a) *proſit I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

um 1, 537. Gronouius Obſ. 1, 11. SCHOETTG. De hoc vſ pronominis reciproci vbi ſignificat vnam aliquam & ſolidam naturam, nihil alieni habentem, etiam teſtantur loca Plin. 33, 4 ſ. 21. *Aurum arrugia quaeſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt* & 33, 8 ſ. 42 *Siſaponenſibus miniariis ſuae venae arena ſine argento excoquitur.*

18, 3 DENSIORIS ET HVMIDAE) Quod eſt apud Creſcentium & Lugd. *viuidae,* illud ex *vuidae* corruptum arbitror. *Vuidam* hic habet etiam Col. 5, 8, 6.

18, 5 CERRVS ET AESCVLVS) *Quercus* eſt apud Col. 5, 8, 7. Itaque *cedrum* non puto admittendam.

18, 6 COLVMELLA) 5, 9, 3.

19, Vidit Colum. de Arb. 18 ſqq. & 5, 10.

19, 2 SED SERVABIS, NE CACVMINA) Locus vitioſus, qui hoc aut alio item modo

creſcant. Vnumquemque ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmae a valentioribus opprimantur. Plantas ſimiliter notabimus, vt ipſis quibus ſteterant cardinibus oppona-
3 mus. De cliuo ſicco & exili, in planum, pinguem & humidum transferemus. Si truncos ponere volueris, ſupra terram prope tribus pedibus erigantur. Vbi duas in vna ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe contingant. nam vermibus interibunt. Sed (vt Columella dicit) feraciores ſunt, quae ſeminibus, hoc [b] eſt nucibus ſuis, quam quae plantis ponuntur, aut [c] ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

XX. Nvnc locis maritimis & calidis fodiendae ſunt vites: vel (ſi haec prouinciae conſuetudo eſt) exarandae, & in eiſdem locis palandae, aut ligandae ſunt vineae prius quam gemma procedat; cuius concuſſione vel attritu incurritur grande diſpen-
2 dium. Nunc oleae caeteraeque arbores laetamen accipiunt decreſcente luna. ſufficiet autem maiori arbori vehes [a] vna; minori, media; ita vt ſubducta a radicibus terra, & fimo permiſta, reuocetur. Tempore hoc, ſi quae ſunt in ſeminariis plantae, circumfodiendae ſunt, & amputandi eis rami ſuperflui, vel radiculae, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

XXI. Hoc menſe roſaria conſeremus, quae ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine. Semina autem roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſae ferunt, ſed baccas nutriunt, quas in breuiſſimi piri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt vindemiam reddunt maturas, quarum ta-
2 men maturitas ex colore fuſco & mollicie poterit aeſtimari. Siqua etiam ſunt antiqua roſaria, hoc tempore [a] circumfodiuntur [b] ſarculis vel dolabris, & ariditas vniuerſa reciditur. Nunc & quae rara ſunt poſſunt ducta virgarum propagine reparari. Si roſam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea [in] gyrum fodies, & aqua calida bis
3 rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, vel lilia ante habita ſarriemus [c] ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbulos ſauciemus, qui a matre ſubtracti, atque in alios digeſti ordines, noua lilieta formabunt. Item violarum plantae, & croci bulbi ſerendi ſunt, vel [d] ſubtiliter (ſi fuerant ante) fodiendi.

XXII. Hoc menſe aliqui lini ſemen laeto ſolo in iugerum x modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *hoc eſt nucibus* om. *P.* c) *aut — adiuuentur* deſunt *P.* [T. XX.] a) *neges P. veges Lugd. I. B. R.* [T. XXI.] a) *menſe P.* b) *fodiuntur Lugd.* c) *ſariemus Lugd.* d) *& P.*

NOTAE VARIORVM.

modo emendari poteſt: *Sed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut a pecore praeroſa ſint, nam non creſcunt.* Columella *de Arb.* cap. 18 *Nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut a pecore praeroſa fuerint, quam adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur.* Idem 5, 10 *Quoniam ſi ſaepius cacumina hominis manu tractata* (an *perfracta* vel *detracta?* vt indicaui) *aut a pecore praeroſa ſunt, in perpetuum ſemina incrementum capere nequeunt.* PONTED. Mihi videbatur ſanus eſſe locus, modo pro *eroſa* legas *deroſa.* Primam literam praecedens eiusdem organi hauſiſſe poteſt.

19, 2 CARDINIBVS) Eadem praecipit Virg. Ge. 2, 269.

19, 3 VT COLVMELLA DICIT) Nondum inueni locum. Si nuces arbores intelligit res aperta: loca dabit Index.

24, 1

XXIII. Tempore hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus,
& oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare de-
bebunt. Si calidae & ſiccae prouinciae ſtudemus, valles humidas vel irriguas opus eſt
deputare cannetis; ſi frigida regio eſt, locis mediis inſtituantur, ſed [a] ſucco villarum
ſubditis. Inter haec aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, vt miſta naſcantur,
quia & aſparagi coluntur, & incenduntur eo more quo cannae. Sed ſi ſunt antiqua 2
canneta, hoc tempore ſarrientur, reciſis quae in radice purganda ſunt, id eſt putribus,
male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt. Nunc ſalicis plantas, & omni-
um generum, quae arbuſto applicandae ſunt, vel geneſtae [b], (vbi deerit) obruemus.
Ex baccis etiam myrti & lauri, ſeminaria faciemus, vel ſi fuerant, excolemus.

XXIV. Circa Idus Februarias ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpi-
narum ſemine faciendae [ſunt,] ſicut dictum eſt, cum de munimine loqueremur hor-
torum. Item Graeci dicunt de craſſa † rubi virga fieri debere particulas, & palmaribus
ſcrobibus obrui, & quotidie ‡, donec frondeat, foſſione & rigatione nutriri. Hoc 2
menſe lactuca ſeritur, vt [a] poſſit Aprili menſe transferri. Item carduus ſeritur; & na-
ſturtium, & coriandrum, & papauer, ſicut menſe Nouembri, & allium & [b] vlpicum.
Nunc ſatureia ſeritur pingui agro, non ſtercorato, ſed aprico, vel melius mari proxi-
mo, & [cum] cepullis miſta ſeminatur. Hoc etiam menſe cepullas feres: ſed conſtat 3
& vere & autumno eſſe [c] ſeminandas. ſi ſemen eius [cc] ſeueris, in caput [d] creſcit, & mi-
nus reddit in ſemine: ſi capitulum ponas [e], ipſum maceſcit, & multum ſemen educit.
Terram cepae deſiderant pinguem, vehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. ibi
areas faciemus omnibus herbis & radice purgatas. ſeremus placido & ſereno die, maxi- 4
me Auſtro vel Euro flantibus. ſi minuente luna ſerantur, tenues & acriores proueniunt:
ſi creſcente, robuſtae & ſaporis humecti. rarius ſunt ponendae; runcandae ac ſarculan-
dae ſunt [f] ſaepius. Si capita voluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre,
[&] ſic ſuccus ad inferiora cogetur: de quibus vero ſemina colligenda ſunt, iuuentur [g]
adminiculis [gg], vbi caulem coeperint excitare. Cum niger color ſeminis fuerit, prae-
ferunt [h] maturitatis indicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in
ſole ſiccandi. Hoc menſe anethum [i] feres locis frigidis. Omnem caeli ſtatum patitur, 5
ſed tepidiore laetatur. Rigetur [k], ſi ſe imber abſtineat. ſeratur rarius. Aliqui ſemen
eius non obruunt, opinantes quod a nulla aue tangatur. Nunc & ſinapi ſerere poſſu-
mus [l]. Hoc etiam menſe caules feremus, qui & toto anno ſeri poſſunt. ſolum [m] pin-
gue & ſatis ſubactum diligunt: argillam [n] & glaream timent: ſabulone & arenis non de-
lectantur, niſi perennis vnda ſuccurrat. Omnem caeli ſtatum caulis patitur, frigidum 6
magis.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXIII.] a) *ſed ſucco villarum ſubditis* deſunt *P.* b) *geneſtas (vbi deerunt) I. I* — *G.*
[T. XXIV.] †) *groſſa Lugd.* ‡) *cotidie Lugd.* a) *vt – carduus ſeritur* deſunt *P.* b) *& vlpicum* deeſt *P. vel I. B. R.* c) *eſſe* om. *P.* cc) *earum* coni. *Morg. I, 84.* d) *capite P.* e) *ponas. marceſcit P.* f) *ſunt* om. *P.* g) *iuuemus P.* gg) ſic *Lugd. amminic.* reliqui. h) *praeferunt* om. *P.* i) ſic *Lugd. anetum* rel. k) *Regitur, ſi non pluerit; ſer. P.* l) *poſſ. Et caules, qui toto P.* m) *ſolo pingui & ſa. ſubacto P.* n) *arenam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

24, 1 DE MVNIMINE HORTORVM) 1, 34, 5 ſq. Conf. Diophanes Geop. 5, 45; Colum. 11, 3. Add. Plin. 17, 10. SCHOETTG.

24, 2 ET [CVM] CEPVLLIS) Commelinus quoniam *cum* in vetuſtis libris non inuenerat ipſum lineis circumdedit. Cuba quoque non excerpſit. PONTED.

magis. Contra auſtrum poſiti citius ferunt; contra ſeptentrionem, ſerius. Sed hic &
ſapore caulis vincit & robore [o]. cliuis delectatur, & [p] ideo ponendae ſunt plantae per
puluinos [q] arearum. gaudet ſtercore & ſarculatione. rarius poſitus conualeſcit. celerius [r]
coquitur virore ſeruato, ſi, dum eſt trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribel-
7 lo deſuper ſpargas, vt ſpeciem pruinae candentis imitetur. Columella dicit plantarum
radices alga marina inuoluendas ſeruandae viriditatis cauſa, fimo ſimul adhaerente [s]. Po-
nendae ſunt plantae maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores fient.
Si hiems eſt, tepido iam die; ſi aeſtas, cum ſol in [t] veſperam declinatur, planta pan-
genda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra operiatur aſſidue. Semen [u] braſſicae vetuſtum muta-
8 tur in rapa [x]. Hoc menſe poſt Idus ſpongias [xx] aſparagorum vel nouas formare inci-
piemus ex ſemine, vel antiquas ponemus. Mihi etiam illud vtile † videtur ac diligens,
vt aſparagi agreſtis radices plurimas in vnum locum congeramus cultum ‡, vel certe ſa-
xoſum, quae ſtatim fructum dent ex loco qui aliud nil alebat, & has annis omnibus in-
cendamus in ſcopis, vt fructus frequentior ſurgat, & fortior. Hoc autem genus eſt ſa-
9 pore iucundius. Nunc etiam malua ſeri poteſt. Mentam quoque ſere plantis [y] vel ra-
dicibus, loco humido, vel circa aquas. apricum ſolum, nec pingue, nec ſtercoratum
deſiderat. Hoc menſe [z] foeniculum ſeres loco aprico, & [a] modice [b] ſaxoſo. Seritur [c]
primo vere paſtinaca, *& ſemine ponetur & plantis, loco pingui, ſoluto [d], altius paſti-
nato: raram [e] ſtatues, vt robur accipiat. Cunela [f] etiam nunc ſeritur, & colitur eo
more quo allium vel cepulla. Nunc caerefolium locis frigidis [g] poſt Idus ſeratur: deſi-
10 derat agrum laetum, humidum, ſtercoratum. Hoc menſe betam ſeremus, quamuis
poſſit & tota aeſtate ſeminari. amat agrum putrem, humidum, laetum [h]. transferenda
eſt quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. amat frequenter effodi,
11 & multo ſtercore ſaturari. Hoc menſe porrus ſerendus: quem ſi ſectilem velis, poſt
duos menſes, quam ſatus eſt, poteris deſecare manentem in areis ſuis: quamuis aſſerat
Colu-

VARIETAS LECTIONIS.

o) *rubore, qui cliuis P.* p) *& ideo — arearum* om. *P.* q) *bulbinos Lugd. I. B. R. vid. ſ. 13.* r) *Celerius — imitetur* om. *P.* s) *haerente P.* t) *ad P.* u) *ſemen braſſicae — iucundius* om. *P.* x) *rapam I. B. R. rapa I. I — G. Vict.* xx) *ſſongeas Lugd.* †) *vile Lugd.* ‡) *incultum* coni. *Morg. I, 85.* y) *quae pla. & rad. ſtercus deſiderat* caet. omiſſ. *P.* z) *loco P.* a) *&* deeſt *P.* b) *maxime I. B. R.* c) *ſeritur pr. vere* om. *P.* d) *ſoluto* om. *P.* e) *rarum P.* f) *Cunela — caerefolium* om. *P.* g) *humidis P.* h) *locum Lugd. I. B. R.* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

24, 7 COLVMELLA) II, 3, 23.

24, 7 MVTATVR IN RAPA) Quos interrogaui earum rerum peritos, ii negant ſibi tale quid in ſemine quinque & ſex annorum vſu veniſſe. Neque Theophraſtus & Plinius, quo loco de permutatione ſeminum & vitio aetatis agunt, ille hiſt. plant. 7, 6; hic 19, 11 ſ. 58 huius rei mentionem faciunt. Forte permutauit aliquis ſemina non multum diſſimilia.

24, 9 HOC MENSE FOENICVLVM SERES) Haec perperam in omnibus editis libris diſtinguuntur; nam ſic videtur ſcribendum: *Hoc menſe foeniculum ſeres loco aprico & modice ſaxoſo.* Seritur *primo vere Paſtinaca, & ſemine ponetur & plantis loco pingui.* Cuba non abſimili ordine transſcripſit: *Paſtinaca vere ſeritur. Primo ſemine ponitur & plantis.* At Plinium ad iſta ſeparanda potiſſimum ſequor, qui 19, 5 *ex iis,* inquit, *paſtinacae vnum genus ſponte prouenit; ςαφυλῖνος Graece dicitur. Alterum ſeritur radice vel ſemine primo vere, vel autumno, vt Hygino placet Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quam altiſſime refoſſo.* PONTED. Obtemperaui viro doctiſſimo, & interpunxi vt iuſſit; licet non intelligerem, quid ad ſententiam intereſſet, ſi Commelini ſeruarem diſtinctionem, quae talis eſt, *Hoc menſe foeniculum ſeres loco aprico & modice .ſaxoſo: ſeritur primo vere. Paſtinaca & ſemine ponetur, & plantis, loco pingui &c.* Neque enim dubium eſt quin foeniculum & ipſum *primo vere* ſeri velit Palladius: & quod in Februario tradit paſtinacae diſciplinam, eo ipſo

Columella, etiam ſectiuum diutius duraturum, melioremque, ſi transferatur, & quoties ſecabitur, aqua iuuetur & ſtercore. ſi capitatum [i] facere velis, quod [k] vere ſeueris, Octobri menſe transferre debebis. ſerendus [l] eſt loco laeto, & maxime campeſtri, area plana, paſtinata alte, & diu ſubacta & ſtercorata. ſi ſectiuum velis, ſpiſſius: ſi capitatum, rarius ſeres. ſarculo frequentandus eſt, & [m] herbis liberandus. Cum digiti craſ- 12
ſitudinem habuerit [n], a media parte praeciſis foliis, & truncatis radicibus, transferatur: oblitus fimo liquido, quaternis vel quinis digitis ſeparetur. cum radices agit, modice comprehendendus & alleuandus eſt ſarculo, vt ſuſpenſus [o] a terra, quod ſpatii vacuum ſubter inuenerit, capitis vaſtitate cogatur implere. Item plura ſemina in vnum ligata ſi depoſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus. Item ſi capiti eius rapae ſemen immittas ſine ferro, & pangas, multum fertur increſcere: melius [p] ſi frequenter hoc facias. Hoc menſe inula ſeritur, quo canneta ponuntur. ſeritur oculis ſicut calami, quos 13
abſcindere [q] & terra leuiter debemus obruere, terra foſſa & ſubacta, excitatis ad lineam puluinis [r], quibus eius oculos oportet infodere. trium pedum inter ſe ſpatio ſeparantur. Hoc menſe colocaſiae [s] bulbos ponemus. amant humidum locum, pinguem, maxime 14
irriguum. circa fontes laetantur & riuos, nec de ſoli qualitate curant, ſi perpetuo foueantur humore. frondere prope ſemper poſſunt, ſi tanquam citreta tegumentis defendantur a frigore. Hoc menſe cyminum & aniſum ſeritur loco bene ſubacto, & cui laetamen admiſceas. Quod ſatum eſt, herbis purgetur aſſidue.

XXV. Plantas pirorum † menſe Februario locis frigidis ponemus; calidis vero Nouembri: ſed menſe Nouembri pira locis tepidis conſerenda ſunt, vt ſolo iuuentur irriguo. ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirent. naſci tamen tali ſolo maxime diligunt, quale ‡ vinetis diximus conuenire: ſed laeto ſolo & validas arbores, & fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi generis pira 2
vitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur. Sed pirum plantis ſerere prope tardus euentus eſt: tamen quibus hoc [a] placuit, vt [b] ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas aut trimas, eo more quo oleae ponuntur, radicatas, magnis ſcrobibus ponant, ſupra terram tribus altas vel quatuor pedibus, quarum deciſa cacumina argilla miſta muſcus debet operire. Nam ſi quis pirorum ſemen aſpergat, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente [c] natura, cuius Aeternitati nulla tarditas poteſt afferre [d] faſtidium: ſed homini hoc expectare longinquum eſt, cum & ſero veniant, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc 3
menſe Nouembri fiet, vt pirorum plantas radicatas feramus agreſtium, ſubactis bene ſcro-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *capitum Lugd.* k) *quod vere ſeueris* om. *P.* l) *ſecundus Ienſſ. ſecundum P.* m) *&* om. *P.* n) *habuit P.* o) *ſuſpenſum P.* p) *melius ſi* —— *ſeparantur* om. *P.* q) *abſcidere Lugd.* r) *bulbinis I. B. R. vid. ſ. 6.* s) *colocaſii Lugd.* [T. XXV.] †) *pira* per i ſemper *Lugd.* ‡) *quali vineas Lugd.* a) *ſic P. hoc placet Lugd.* b) *nam P.* c) *repente P.* d) *cauſare I. B. R. creare Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ipſo *primo vere* & hanc ſerendam praecipit. Sed in Cubae verbis interpunctionem mutarem hoc modo: *Paſtinaca vere ſeritur primo: ſemine ponitur & plantis.* Verum vidit forte aliquid vir clariſſimus mihi obſcurum.

24, 11 COLVMELLA) 11, 3, 30.

25, 2 REFOVENTE NATVRA) Ex Medicea ſcriptura coniicio ſcriptum a Palladio vel *reparante* ſyllaba *par* olim in *per* contracta; vel *repetente*.

ſcrobibus, vt, cum prehenderint, inſerantur. Hoc autem intereſt, quod quae plantis
ſuis ſeruntur, dulcedinem ac teneritatem [dd] ſeruant [e], diu tamen ſeruata non durant: in-
ſita vero, moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter piros triginta pedum menſura diſcer-
nat. Genus hoc arboris, vt proficiat, frequenti humore, & aſſiduis foſſionibus eſt
colendum, vsqueadeo, vt tempore, quo florere conſueuit, nihil perditura credatur de
4 flore prolato, ſi eam tunc foſſor adiuuerit. Multum proficis, ſi interiecto anno quale
libet laetamen adiungas: ſed bubulum ſpiſſa & grauia poma generare [fertur [ee].] Ali-
qui cinerem miſcent, credentes hinc contrahi pomis argutos ſapores. Generum varie-
tates exſequi ſuperuacuum puto, cum in ponendis vel [f] excolendis nulla ſit diſtantia. Si
languida arbor eſt piri, vel ablaqueatae radicem terebras, & ibi ligneum palum [g] de-
primis, vel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneum figis [h], vel, ſi hoc deſit, ex
5 quercu. Vermes eius arboris & nati necantur, & naſci prohibentur radicibus felle tau-
rino frequenter [i] infuſis. Item faeces vini veteris recentes [l], ſi radicibus affundantur
6 per triduum, diutius [arbores] in floribus laborare non faciunt. Si lapidoſa pirus eſt,
ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos; quibus dili-
genter remotis, alteram terram cribro [m] cretam in loco eius infundes. ſed hoc prode-
rit, ſi rigare non ceſſes. Menſe Februario & Martio pirus † inſeritur, more, quo di-
ctum eſt, cum de inſitione loqueremur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pi-
ro agreſti [n], malo; vt nonnulli, amygdalo & ſpino [o]; vt Virgilius, orno & fraxino,
7 & cydonio; vt aliqui, & Punico, ſed fiſſo [p] ligno. Surculus piri, qui inſeritur ante
ſolſtitium, anniculus eſſe debet, & prius quam figatur, foliis & omni tenera parte pri-
uari: poſt ſolſtitium vero eum figis, qui ſummum germen incluſit. Pirus omni gene-
8 re inſeritur. Condienda ſunt pira [ita [q]] die placido decreſcente luna a vigeſima ſecun-
da vsque in octauam. Eadem poma ſicca, & manu lecta ab [qq] hora ſecunda in quin-
tam, vel a ſeptima in decimam, a caducis diligenter electa integra, & prope dura, &
aliquanto viridia in picato vaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius
in-

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *teneritudinem Lugd.* e) *ſeruabunt P.* ee) *fertur* ab. *Pal. & Vlit.* f) *vel excol.* om. *P.* g) *palum figis* om. *P.* h) *deprimis P.* i) *ſaepe P.* l) *recentes* om. *P.* m) *cribratam in P.* †) *prius I. I. — G. it. Pariſ. 1536.* n) *agreſti: vel vt P.* o) *ſpinae I. B. R.* p) *ſpiſſo P.* q) *ita* om. *P.* qq) *hora a ſec. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

25, 3 CVM PREHENDERINT) Poterat aliquis ſuſpicari excidiſſe propter viciniam alterius *cum* praepoſitionem in hoc verbi intellectu ſolennem, legendumque *cum comprehenderint*, quod ſaepe eſt apud Columellam. Verum *prehendere* etiam noſter hoc libro 10, 7.

25, 4 [FERTVR]) Abeſt haec vox a MS. Pal. & alio, quem Vlitius euoluit, prout ipſe teſtatur ad Gratium v. 522; qui praeterea tradit, Palladio vſitatum eſſe, vt infinitiuum ponat ſimpliciter, ſub quo poſtea intelligendum *τὸ ſolet.* Sed non memini me illud tam ſaepe in Palladio obſeruare, & MS. Lugd. vocem illam retinuit. SCHOETTG.

25, 4 NVLLA SIT DISTANTIA) Contra Diophanes Geop. 10, 23 *Ἔστι δὲ πολυειδὲς, διὸ καὶ ποικίλης δεῖται τῆς φυλείας.* SCHOETTG.

25, 4 SI LANGVIDA ARBOR) Haec & ſequentia ad verbum fere deſumta ſunt ex Diophane l. c. SCHOETTG. Add. Col. 5, 9, 16.

25, 4 SI HOC DESIT) Videtur legendum aut *haec*, vt ad *tedam* referamus, aut *hic*, ad *cuneum.*

25, 5 LABORARE) aegrotare, *ἐν τῷ ἀνθεῖν νοσοῦσιν* dicit Diophanes. Nota eſt alias haec ſignificatio. SCHOETTG.

25, 6 SI LAPIDOSA) Sumſit haec a Quintiliis Geop. 10, 22. SCHOETTG.

25, 6 AMYGDALO) Tarentinus Geop. 10, 24. SCHOETTG.

25, 8 CONDIENDA SVNT) Democritus Geop. 10, 25. SCHOETTG.

25, 9

inclinatur, atque [breui † ſcrobe] obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua de-
currit. Item quae dura ſunt in carne & cute, prius in aceruo poſita, vbi ſe mollire 9
coeperint, in vas fictile bene [r] coctum picatumque ponuntur, & operculo ſuperuenien-
te gypſantur. vas [s] breui ſcrobe demergitur [t] in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plu-
rimi pira obruta inter paleas aut [u] frumenta ſeruarunt. alii ſtatim lecta cum tenacibus ſuis
picatis vrceis condiderunt, & oribus vaſculorum gypſo vel pice clauſis, ipſa ſub diuo ob-
ruta ſabulone texerunt. Alii pira, quae ſe non contingerent, in melle ſeruarunt. Item
pira diuiſa & purgata granis, in ſole ſiccantur. Aliqui [x] aquam ſalſam, cum coeperit 10
vndare calefacta, diſpumant, & ei poſt iam frigidae pira ſeruanda demergunt. tunc ex-
emta poſt tempus exiguum condunt vrceo, & eius ore lito conſeruant: vel nocte & die
in frigida ſalſa manere patiuntur [y]: poſt in aqua pura † biduo [z] macerant, deinde in ſa-
pa, vel paſſo, vel dulci vino merſa cuſtodiunt [a]. Vinum de piris fit, ſi contuſa & ſac- 11
co rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prelo. hieme durat, ſed prima ace-
ſcit aeſtate. Acetum ſic fit de piris: Pira ſilueſtria, vel aſperi generis matura in cumulo
reſeruantur per triduum. deinde mittuntur in vaſculo †, cui fontana aut pluuialis aqua
miſcetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fue-
rit aceti ad vſum, tantum redditur aquae ad reparationem. LIQVAMEN de piris ca- 12
ſtimoniale [aa] ſic fiet: Pira maturiſſima cum ſale calcantur integra [b]. vbi carnes eorum
fuerint reſolutae, vel in cupellis, vel in vaſculis [c] fictilibus picatis condiuntur. Poſt
menſem tertium, ſuſpenſae eae carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed [d] coloris
albiduli. contra [e] hoc, illud proderit, vt tempore, quo ſaliuntur [f], pro aliqua parte
vina nigella permiſceas. MENSE Februario & Martio mala [ff] ſeramus: ſi calida & 13
ſicca regio eſt, Octobri & Nouembri. eorum plura ſunt genera, quae numerare ſu-
perfluum eſt. Amant pingue ac laetum ſolum, & cui humorem non tam rigatio, quam
natura ſuppeditet. & ſi in arena vel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. Montanis lo-
cis debent ad Meridiem verſa conſtitui. & [g] frigido ſolo proueniunt, ſi caeli tepor ad-
iuuerit: nec in aſperis & humectis ſedem recuſant. Macrum & aridum ſolum poma
vermiculoſa efficit [h] & caduca. Seruntur omni genere, ſicut piri: neque exarari neque 14
effodi deſiderant. idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus [ouillum [i]] tantum
non

VARIETAS LECTIONIS.

†) *breui ſcrobe* om. *Lugd. I. B. R.* r) *bene coctū* om. *P. lene &c. I. B. R.* s) *Vas — demergitur* om. *P.* t) *tegitur I. B. R.* u) *& I. B. R.* x) *Aliqui — & die in* om. *P. Creſc. Aliqui aq. ſal. calefactam, cum coeperint inundare, deſpumant Lugd.* y) *permittuntur: prius in P. Cr.* †) *dura Lugd.* z) *biduo poſtea in dulci &c. P. biduo macerentur vel in ſapa vel paſſo, & vſui reſeruantur Cr.* a) *cuſtodiuntur P.* †) *vaſculis Ienſ. vaſis P. vaſum Cr.* aa) *caſtimoniale* om. *P. Cr.* b) *integra* om. *P. Cr. integro I. B. R.* c) *vaſis P. Cr.* d) *ſed* om. *P.* e) *contra P. Lugd. circa* al. f) *ſoluuntur vina P.* ff) *mela Lugd.* hic & ſaepiſſime. g) *Et* om. *P.* h) *facit P.* i) *ouillum tantum* om. *Lugd. P. ouilium Ienſſ.*

NOTAE VARIORVM.

25, 9 ALII STATIM LECTA) Hinc ad ſ. 17 pleraque ſunt etiam apud Creſcentium 5, 20.

25, 12 CASTIMONIALE) Palladii an ſit haec vox, equidem dubito. Sed ſignificari arbitror potum, quo vti illis licet, qui *caſtimoniam* h. e. abſtinentiam a vino ex voto vel alia quacunque de cauſa debent, vt de melitite Plinius 22, 24 ſ. 54 *ſolebat dari mulieribus vini abſtemiis. Caſtimoniarum* ſuperſtitionem etiam de cibo & potu dici, eiusdem locus Plinii indicat obſcurus alioquin 31, 8 ſ. 44 vbi genus vel gari vel halecis ait *caſtimoniarum ſuperſtitioni ſacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e piſcibus ſquama carentibus.*

25, 13 PINGVE AC LAETVM SOLVM) Anatolius Geop. 10, 18 χαίρει δὲ τὰ μῆλα ψυχροῖς καὶ νοτεροῖς καὶ μελαγγείοις τόποις. SCHOETTG.

non exigunt quidem, ſed libenter aſſumunt, vel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant
modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime vt arida aut [l] male nata tollan-
15 tur. Citius ſeneſcit haec arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma, fiſſae
radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertae viridis felle ſi tangantur cacumina, non
putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanae vrinae, aut felle bubulo, extin-
guuntur: qui ſi plures circa arborem ſunt, aereo ſcalpro ſemel raſi non vltra naſcentur,
16 ſi [ll] ea loca, vnde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onera-
bunt, interlegenda ſunt quaeque vitioſa, vt alimentum caeteris ſuccus aequiparet, & ge-
17 neroſis abundantiam miniſtret, quam numeroſa vilitate † perdebat. Malus omni generi
inſeri poteſt, quo pirus. Menſe Februario, Martio & aliis, quibus pirus, inſeritur in
malo, in piro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Diligen-
ter legenda ſunt mala, quae volumus cuſtodire. ea in locis [m] obſcuris, vbi ventus non
ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli fre-
quenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt, [vel ſingula] in vaſculis fictilibus
picatis atque [n] oblitis claudi, vel argilla inuolui, vel [o] ſolos pediculos creta adlini, vel
18 in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſuperiore parte cooperiri. Mala ro-
tunda, quae orbiculata dicuntur, ſine cura † toto anno ſeruari [oo] poſſunt. Alii in pu-
teo, vel [in ‡] ciſterna mergunt vaſa fictilia, quibus diligenter picatis & clauſis mala
committuntur. Alii ex arbore mala illaeſa ſumſerunt, & pediculis eorum pice feruenti
merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt [p], nucum foliis ſubter expoſitis. Pleri-
19 que ſcobem [q] populi vel abietis [r] inter mala diffundunt. Conſtat mala ſic ponenda, vt
pediculorum partes deorſum facias, neque ante quam vſui neceſſaria videantur eſſe, con-
20 tingas. Vinum & acetum fit ex malis, ſicut ex piris ante praecepi. Cydoniis [s] ſeren-
dis plerique tempora diuerſa dixerunt: tamen mihi vſu compertum eſt in Italia circa Vr-
bem, menſe Februario, vel inchoante Martio, plantas cydoniorum radicatas in paſtina-
to ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſaepe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris
ſtatus fuiſſent. locis ſiccis & calidis, extremo Octobri, vel Nouembri inchoante, po-
nantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur [t], opus
21 eſt illis rigatione [tt] ſuccurri. Ferunt tamen ſtatum mediocris ſitus, inter naturam fri-
goris

VARIETAS LECTIONIS.

l) *& a. V.* ll) *quae raſa ſunt bub. Lugd.* †) *vilitate Lugd.* m) *loco obſcuro P.* n) *atque* om. *P.* o) *vel ſolos — eſſe, contingas* om. *P. nec habet Creſcentius, qui hunc locum excerpſit 5, 12.* †) *curatione anno ſeruare ſe Lugd.* oo) *ſe ſeruare I. B. R. ſeruare ſe Aſc. Par. 1536 & Iuntt.* ‡) *in* om. etiam *Lugd.* p) *diſpoſuerunt Lugd.* q) *ſcobem Lugd.* r) *habietis Lugd.* s) *cydoneis Lugd.* ſemper. t) *ponantur Creſc. ſtatuantur Lugd.* tt) *irrigatione Creſc.*

NOTAE VARIORVM.

25, 15 LACERTAE VIRIDIS) Haec & ſequentia ſumta ſunt ex Anatolio Geop. 10, 18. SCHOETTG.

25, 17 QVIBVS PIRVS, INSERITVR) Ita incidere nos iuſſerat Cl. PONTEDERA.

25, 17 IN SPINO.) An *ſpina*, vt Creſcentius libro 5 c. de *Malis* tranſcripſit, nempe *alba*, de qua idem Palladius 5, 5 *Hoc menſe*, ait, *ſorbum poterimus inſerere in ſe, in cydonio, in ſpina alba.* Columella quoque 7, 9 *Pomiferisque ſylueſtribus, vt ſunt, albae ſpinae.* Haec autem *ſpina alba* (quo nomine nunc etiam a colonis vſurpatur) eſt Oxyacantha, diciturque de ſententia Caſp. Bauhini *Meſpilus Apii folio ſylueſtris, ſpinoſa ſiue Oxyacantha* Pin. 454. PONTED. Sed meum exemplum Creſcentii antiquiſſimum *in ſpino* habet.

25, 17 PRVNO) *Coctana* ſubſtituit Creſc. 5, 12 & eam adeo videtur firmare ſententiam, qui prunis quam ficubus accenſere malunt coctana.

25, 17 SECRETA DISPONIMVS) Vid. Apul. Geop. 10, 26. SCHOETTG. Varro 1, 59, 2 it. Col. 12, 45, 6.

25, 20 CYDONIIS SERENDIS) De malis

goris & caloris, & in planis & in decliuibus proueniunt, magis † tamen inclinata & deuexa deſiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tardus eſt in vtroque prouentus. Ita ponendae ſunt largae [u] arbores cydonii, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel [x] quando ponitur, iuuetur ſtercore: maior vero, 22
cinere vel cretae puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Poma in his & cito matura, & maioris incrementi [y], aſſiduus humor efficiet. rigandae ſunt, quoties caeleſtis negatur infuſio, & circumfodiendae locis calidis, Octobri menſe [z] & Nouembri; frigidis [vero [a]] Februario vel Martio. niſi [enim [b]] circumfodiantur [c] aſſidue, aut ſteriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandae ſunt, ſicut probaui, & a vitioſis omnibus liberandae. Si arbor aegra eſt, amurca aquae aequaliter miſta radicibus debet 23
affundi [d], aut [e] calx viua temperata cum creta, vel reſina locularis pici liquidae miſta. trunco arboris adlini, vel ablaqueatae arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda & obruenda firmantur: quod annis ſingulis factum, cuſtodiet a vitiis, ſed arboris longae derogabit aetati. Menſe Februario cydonia inſerun- 24
tur, melius in trunco quam cortice. recipiunt in ſe ſurculos prope omnis generis Punici, ſorbi, omnium [f] malorum, quae meliora producunt. Inſeruntur [g] autem nouellae arbores, quibus ſuccus eſt in cortice: ſi maior eſt, circa radicem melius inſeretur, vbi cor-

VARIETAS LECTIONIS.

†) Sic *Lugd. tamen magis* al. u) *longe Creſc.* & videtur aduerbio hic opus eſſe. x) *vel q. pon.* om. *P. quando* om. etiam *Lugd.* y) *prouentus P.* z) *menſibus P.* a) *vero* om. *P. Lugd. vero Februario* om. *I. B. R.* b) *enim* om. *Lugd. I. B. R.* c) *circumfodiatur — ſterilis — efficitur — eius — putanda eſt — liberanda Lugd.* d) *infundi P.* e) *aut calx — miſta* om. *P. Lugd. Creſc.* 5, 7. f) *omniumq. Cuba,* teſte *Ponted.* g) *inſerantur Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

malis cydoniis digna ſunt conferri, quae notat Needham ad Geop. 10, 26. SCHOETTG.

25, 22 VEL CRETAE PVLVERE) Deſideratur, niſi maxime fallor, ante *puluere* verbum, *terrae* videlicet: *vel cretae terrae puluere;* nam de creta qua ratione ſuſpicari poſſumus, cuius natura adeo tenax eſt, vt nunquam in puluerem reſoluatur. Ad hunc modum de Pyro idem Palladius loquitur: *alteram terram cribro cretam in loco eius infundes.* Item 10, 14 *Alii pomis ſtatim grana decuſſa & ſole ſiccata pingui & prope cribrata terra autumno tria ſimul ponunt.* Item 1, 10 *In fluuiali vero arena ſi tertiam partem teſtae cretae addideris.* PONTED. Antiquum eſſe vitium debet, ſi eſt. Neque enim aliter legitur in editione Creſcentii antiquiſſima. Cretam probe ſiccam in puluerem poſſe redigi apertum eſt; creta ſtercorari agros & ipſum notum v. g. ex Varr. 1, 7, 8.

25, 23 RESINA LOCVLARIS) Neſcio quis primus in Fabriano Lexico expoſuerit *in loco factam,* vnde etiam in Calepinum demigraſſe videtur. Mihi videbatur locus ſuſpectus, augurabaturque animus *laricinam* vel *larignam* vel forte *laricalem reſinam,* pici liquidae conuenientem, quod & ipſa *liquida ſemper manet* docente Plinio 24, 6 ſ. 22.

25, 24 SI MAIOR EST) Res vt *minor* pro maior legamus, exigere videtur; nam ſi *maior* longe a radice quo citius fructum ferat, inſeritur ſummo trunco. Quod & Columella docet 5, 10: *ſi puſillam arborem inſerere voles, imam abſcindito, ita vt ſesquipede a terra extet.* Idem Palladius 3, 17 hoc apertiſſime ſignificat: *ſi arborem minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram ſecato.* Quas enim hoc in loco *nouellas* appellat, non tanquam puſillae ſunt accipiendae, ſed nouellae quidem & adultae quibus ſuccoſus ac nitidus ineſt liber, cum veteres improbentur. PONTED. Putabam legi poſſe, *ſi maiores;* vt conueniat cum *nouellis arboribus,* vt *inſeretur* tamen ſingulari numero retineatur: maiorum autem arborum putabam duriorem corticem & ſicciorem huic rei remedium eſſe, ſi prope terram inſerantur. Neque tamen ignoro, etiam maiores arbores procul a terra inſeri, & minores proxime. Ceterum Creſcentius 5, 7 ita mutat, *niſi cortex & lignum beneficio loci adhaerentis humeſcit.* Si *locum* pro ſolo dixit, male τὴν *vbi* mutauit in *niſi* vel ipſe vel librarius. Fortaſſe vaſculum intelligit deſtillans guttatim humorem in vinculum, quo vulnus arboris obligatum eſt.

25 cortex & lignum beneficio ſoli adhaerentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonia,
quae hoc more ſeruantur, vel inter binas tegulas poſita, ſi [h] luto ex omni parte clau-
dantur, vel ſi [hh] defruto incoquantur, aut [i] paſſo. Alii quae maiora ſunt, fici fo-
liis inuoluta cuſtodiunt. Alii tantum locis ſiccis reponunt, a quibus ven-
tus excluditur. Alii canna [k] vel ebore in quatuor partes diuiſa, ſublatis omni-
26 bus quae in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruunt. Alii in melle ſic integra dimit-
tunt, in quo genere condiendi ſatis matura deliguntur. Alii milio obruunt, vel paleis
ſeparata demergunt. Alii plenis vino optimo vaſculis mittunt: vel vini & defruti ad
ſeruanda cydonia, aequum corpus efficiunt. Alii doliis muſti mergunt, atque ita clau-
dunt [l], quod odoratum reddit & vinum. Alii in patina noua ſicco gypſo obruunt ſepa-
27 rata cydonia. SILIQVA [m] Februario menſe ſeritur & Nouembri, & ſemine &
plantis: amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria: tamen (vt ego expertus ſum)
in locis calidis foecundior fiet, ſi adiuuetur humore: poteſt & taleis poni. Scrobem
deſiderat largiorem. Inſeri etiam poſſe menſe Februario credunt aliqui in pruno, vel
28 amygdalo. Siliquae ſeruantur diutiſſime, ſi expandantur in cratibus. AMICA eſt
morus & vitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma & virgulta degenerant. Se-
renda eſt taleis, vel cacuminibus, melius autem taleis ſesquipedalibus, ex vtraque parte
leuigatis, ac fimo oblitis. cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus
cinere terris admiſto. non amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus a medio
Februario & toto Martio; locis vero calidioribus, Octobri poſtremo, vel Nouembris
29 initio; ſed verno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, ſabu-
loſa, & plerumque maritima. in toſo vel argilla vix comprehendunt. humor aſſiduus
[moris] prodeſſe non creditur: foſſionibus laetatur † & ſtercore. Putria in his & arida
poſt [n] triennium ſunt putanda. Plantam [o], ſi robuſta [eſt,] transferes menſe Octobri,
vel Nouembri: ſi [p] tenera, Februario & Martio. Scrobes deſiderant altiores, interual-
30 la maiora, ne [altera [q]] vmbris prematur alterius. Feracem altioremque [r] mori ar-
borem fieri aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus,
terebinthi hinc [s], inde lentiſci. circa Octobris [t] Calendas morus ablaqueanda eſt, & ra-
dicibus eius vini veteris recentiſſimae faeces infundendae. Inſeritur [autem [u]] in fico [x],
& in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit magnae infelicita-
31 tis augmenta. AVELLANAE [y] ponendae ſunt nucibus ſuis. non amplius ſupra terra
ducenda eſt, quam craſſitudine digitorum duorum. plantis tamen & ſobole expertus ſum
melius prouenire. menſe Februario ſeu planta ſeu ſemen exponitur. gaudent loco ma-
cro, humido, frigido, & ſabuloſo. menſe Iulio circa Nonas auellana matura eſt: [lo-
cis

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Si* om. *I. B. R.* i) *aut paſſo* om. *P.* k) *canna vel ebore in* om. *P.* l) *clauduntur Lugd.* m) *ſiliqua — in cratibus* om. *P.* †) forte *laetantur.* n) *prius P.* o) *Pla. robuſtam tra. P. Pla. ſi robuſtam, tra. Lugd. I. B. R.* p) *ſi teneram Lugd. I. B. R. teneră* ſol. *P* q) *altera* om. etiam *Lugd.* r) *laetioremq. Lugd.* s) *hinc, inde lent.* om. *P. Cr.* t) *Octobres Kal. Lugd.* u) *autem* om. quoque *Lugd.* x) *perſico P.* y) *abellanae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

25, 25 HOC MORE SERVANTVR) De eorum conſeruatione agit Democritus Geop. 10, 28. SCHOETTG.

25, 28 CVM LOCVM PALO ANTE) Creſcentius, qui 5, 14 hunc locum deſcribit, non videtur attendiſſe, quid ſit *locum palo* facere, & emendandi cauſa poſuiſſe *ſcrobem paullo ante* &c.

25, 30 INFELICITATIS AVGMENTA) Legendum puto *argumenta*, & reſpici ad illam ſuperſtitionem, de qua diximus ad Varr. 1, 40, 5.

26 Prae

cis [z] tamen calidis.] Nvnc [a] ſeruntur myxa ex nucleis in aliquo vaſe poſitis, do- 32
nec plantae induant firmitatem, caelo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis vel ſpinis. Etiam nunc tuberes ſeruntur, & inſeruntur, & oſſa duracinorum, vel plantae eiusdem generis ponuntur, & [b] transferuntur, & inſeri poſſunt: & meſpilus inſeretur, & oſſa [ponentur [c]] prunorum. Ficus etiam lo- 33
cis temperatis nunc poni poteſt [d], & ſorbus hoc etiam menſe ſeri, & amygdali [e] ſemina in areis obrui, & locis temperatis nunc inſeri menſe inchoante, frigidis vero exeunte, conditis tamen ſurculis antequam germinent [f]. Et piſtaciae planta vel nunc ſtatui aut inſeri poteſt, & caſtanearum ſemina [g] ſpargi. Nuces quoque iuglandes etiam nunc ſeminariis [h] recondi, & [i] ipſum genus inſeri, & frigidis & [k] humectis locis nunc poterunt pineta ſeminari.

XXVI. Nvnc verres maxime feminas inire debebunt. Legendi ſunt vaſti & ampli corporis, ſed rotundi potius quam longi, ventre & clunibus [a] magnis, roſtro breui, ceruice glandulis ſpiſſa, libidinoſi, anniculi, qui vsque ad quadrimos inire feminas poſſunt. Scrofas vero longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum foeturae onus magnus ſe venter effundat, caetera verribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi 2
& nigri pili, in tepidis qualescunque prouenerint. Femina ad creandum, vsque in annos ſeptem partus onera geſtare ſufficiet: ad concipiendum, annicula debet incipere. quarto exemto menſe pariunt, vbi quintus incipiet. incipiunt autem, ſicut dixi, menſe Februario, vt ſolidioribus herbis nati, & ſtipula ſuccedente paſcantur. Vbi facultas eſt tranſigendi, venditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus foetura reparatur [b].
Genus hoc omnibus locis haberi poteſt; melius tamen agris paluſtribus, quam ſiccis, 3
praecipue vbi arborum fructuoſarum ſilua ſuppetit, quae ſubinde maturis fructibus alterna per annum mutatione ſuccurrat. maxime locis graminoſis, & cannarum vel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam praebenda ſunt pabula glandis, caſtaneae, vel frugum vilia excrementa caeterarum: verno magis, cum lactent nouella virentia, quae porcis ſolent nocere. Neque gregatim claudendae ſunt 4
por-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *locis tamen calidis* om. *Lugd. P. I. B. R.* a) *Nunc* — *ſpinis* om. *P.* b) *ſi I. B. R.* *& transferri P.* c) *ponentur* om. *Lugd. P. I. B. R.* d) *poſſunt P.* e) *amigdala Lugd.* f) *generent P.* g) *caſt. aſpergi Lugd.* h) *ſeminariisque P.* i) *&* — *inſeri* om. *P.* *& ipſam inſeri I. B. R.* k) *vel Lugd.* [T. XXVI.] a) *cruribus I. B. R.* b) *proueniet P.*

NOTAE VARIORVM.

26 Prae oculis habuit Col. 7, 9. Schoettg.

26, 2 Femina ad creandvm) vt illud, *canes ad venandum*, ſimilia.

26, 2 Incipivnt avtem) Vtrum Palladius ipſe poſuit *incipiunt* pro *concipiunt*, vt mulieres apud nos dicunt, *ſie faengt mit dem Kind an*: an, cum illud inſolitum ſit, fecit vox proxima, vt librarius ſcriberet *incipiunt* pro *concipiunt?* Ita puto.

26, 3 Cvm lactent novella virentia, qvae porcis ſolent nocere) Inquinata lectio. Lego: — *verno magis cum lactant. Nouella virentia porcis ſolent nocere*, docente eadem de re Columella 7, 9 *& vtique vere dum adhuc lactant. Viridia pabula ſuibus plerumque nocent. Itaque mane prius quam procedant in paſcua, conditiuis cibis ſuſtinendae ſunt, ne immaturis herbis citetur aluus.* Ponted. Hic eadem opera de duobus locis diſputabimus, non inuito, ſat nouimus humanitatem Clariſſimi viri, Pontedera. Columellam ita conſtituimus 7, 9, 9 *Fabae quoque — facienda eſt poteſtas, & vtique vere, dum adhuc lactent viridia pabula, quae ſuibus plerumque nocent.* Secuti ſumus ea in re quantum ad interpunctionem & interpoſitam *quae*, autoritatem primarum editionum: *lactant* autem editorum in *lactent* mutauimus tanto audacius, quod fluctuantes in eo verbo codices hic ipſe Palladii locus e Columella expreſſus videretur in concor-
diam

porcae more aliarum pecudum, ſed haras † ſub porticibus faciemus, quibus mater vnaquaeque claudatur, & alumnum gregem tutior ipſa defendat a frigore. quae harae a ſuperiori parte detectae ſint, vt libere numerum paſtor exploret, & oppreſſis a matre foetibus ſaepe ſubueniat ſubtrahendo. curabit autem vt foetus proprios cum vnaquaque procludat [bb]. plus vero quam octo (ſicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi vero vtilius probatur experto, porcam [c], cui [d] pabula ſuppetunt, vt plurimum ſex nutrire debere, quia licet plures poſſit educare [dd], tamen frequentiore [e] numero ſucta deficiet. In porcis etiam illud [f] eſt commodum, quod immiſſi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine perſecuto, diligentiam foſſoris imitantur [g].

XXVII. [a] In huius menſis initio aliter myrtite ſic facies. Mittes vini veteris decem ſextarios in lagoena [b], & baccarum myrti [c] libras v miſcebis. cum xx & duorum dierum ſpatium confuſa [d] transegerint, per quos vas quotidie [e] conuenit agitari, tunc palmea ſporta colabis, & praedictis decem ſextariis mellis optimi fortiter triti pondo v miſcebis.

XXVIII. Theriacam [a] vitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel ſarmentorum cinis proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic: Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in

VARIETAS LECTIONIS.

†) *aras* hic & alias *Lugd.* bb) *producat I. B. R. praecludat Cr.* c) *porca I. B. R.* d) *cui pa. ſupp.* om. *P.* dd) *educere Lugd.* e) *frequenter e numero P. Lugd.* f) *illud* omitt. *I. B. R.* g) *imitatur* ſphal. *Vict.* [T. XXVII] a) Om. totum caput *P.* b) *laguena Lugd.* c) *myrte Lugd.* d) *confuſa* om. *Lugd.* e) *cotidie Lugd.* [T. XXVIII.] a) *Seriacam P. Thyriacam a. V.*

NOTAE VARIORVM.

diam reuocare. Porro nego ex diſciplina Columellae & Palladii *lactare* tum porcos, cum *viridia* ſunt *nouella*, & *herbae immaturae. Iniri* enim *debet menſe Februario* porca (7, 9, 4) *quatuorque menſibus foeta quinto parit, cum iam herbae* ſolidiores *ſunt.* Eadem fere Palladius modo ſ. 2. Lactantibus itaque ſcrophis non iam metuenda ſunt viridia. Sed vitanda ſunt toti generi *viridia lactentia*, ſiue *immaturae herbae, quibus citatur aluus.* Neque nouum eſt *lactere* vel *lacteſcere* dici noua virentia. Non iam prouocabimus ad Propertii 4, 2, 14 apud quem Vertumni *coma lactenti ſpicea fruge tumet.* Ibi enim ad mollia adhuc & lactentia grana frumenti reſpicitur haud dubie: neque ad Virg. Georg. 1, 314. *Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent,* quamquam ſerio id agit la Cerda, vt oſtendat pertinere hoc ad ſigna veris ruentis, non ad aeſtatem adultam, qua in re minime illum falli putamus. Sed quid faciamus Ouidio Faſt. 1, 351 *Nam ſata vere nouo teneris lactentia ſulcis. Nouum ver* profecto nondum habet *fruges lactentes.* Ita etiam Plin. 17, 2 ſ. 2 in primo vere & proxime a niuibus *lactentia ſata* commemorat. Et 17, 24 ſ. 37 n. 4 de *carbunculatione*, *Haec,* inquit, *verno tepore inuitatis, & erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens adurit lacteſcentes germinum oculos* &c. Denique 18, 29 ſ. 69 n. 2 de *lacteo circulo* ridicula ſuperſtitione abreptus, *Huius defluuio,* inquit, *velut ex vbere aliquo, ſata cuncta lacteſcunt —— ſi purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque ſuccum transmiſerit in terras, laeta adoleſcunt ſata* &c. Patiamur ergo Palladium retinere ſua ſibi *lactentia viridia.*

26, 4 Cvm vnaqvaeqve procludat) Cum *procludat* inuſitatum ſit, quod doceant Lexica, reduxiſſem lectionem primarum editionum, niſi apud Col. (ſ. 12) eſſet, *vnamquamque cum ſua prole claudat*, & Creſcentius 9, 77 haberet *praecludat*, quae forte verior lectio eſt.

26, 5 Colvmella) 7, 9, 13.

26, 5 Freqventiore nvmero svcta) Apud Creſcentium eſt *e nimio ſueta.* Fuit forte olim *e nimio ſuctu.*

27 Aliter) Forte reſpicit hac voce ad Ian. 18 add. Tit. 31.

28 Theriacam) Ex Flor. Geop. 4, 8 Adde Plin. 14, 18. Schoettg. Mediceus, quod indicatum eſt, *Seriacam.* Vtrum ergo etiam Latini miſcuere ſonum *th* cum ſibilo, quod Ebraeis, Graecis recentioribus, & Anglis familiare eſt. Ipſum certe *ſ* & *t* frequenter permutata apud Latinos pariter & Graecos conſtat.

29, 1

in ima parte findatur; & ſublata medulla ad eius vicem theriacae medicamen addatur. tunc terrae mandetur vinculo diligenter aſtrictum. Aliqui [b] eadem ſarmenta iam medi- 2
camine ſatiata, intra ſquillae bulbum recondunt, & terris praedicta [c] ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices vitis infundunt. Sane ſarmentum, ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem theriacae infuſione aſſidua, vim ſucci ſeneſcentis iterare.

XXIX. Est pulchra ſpecies vuae, quae granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, [velut vnum omnium corpus vuarum]. Fit autem Graecis auctoribus hac ratione per artem ſuccedente natura: Sarmentum, quod obruendum eſt, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter exſcalpta †, membra iterum diuiſae
partis adunare, & vinculo conſtricta deponere. Vinculum tamen [a] papyro aſſerunt eſſe 2
faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentius quidam ſarmentum reuinctum quantum exciſum eſt, intra ſquillae bulbum demergunt, cuius beneficio aſſe-
runt ſata omnia comprehendere poſſe facilius. Alii tempore quo vites putant, ſarmen- 3
tum fructiferum ‡ putatae vitis in ipſa vite, quam poſſunt de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligant, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν [b] κυρηναϊκὸν, quod Graeci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius [c] ad ſapae pinguedinem reſolutum, & hoc transactis octonis [d] diebus, ſemper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur a Graecis, & in ceraſis. Opus eſt experiri.

XXX. V[illegible] quae lacrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando vim roboris ſui auertunt [a] a fructu, trunco earum lacerato Graeci ſinum fieri iubent. ſi hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, vt afferat medicinam vulnus impreſſum. tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta & refrigerata, plagae exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur.

XXXI. Graeci item myrtite ſic praecipiunt temperari: Myrti baccas maturas in vmbra ſiccatas, & poſtea tuſas, vncias octo mittis in linteo; & ſuſpendis in vino,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Aliqui — infundunt* om. *P.* c) *hac rat. Lugd.* [T. XXIX.] †) *exculpta Lugd.* a) *autem de Cr.* ‡) *fructifeuum Lugd.* b) *copon tenaycon Cr. quireniacon Lugd.* c) *prius — reſolutum* om. *P.* d) *octo P.* [T. XXX.] a) *auertuntur I. B. R. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

29, 1 HINC EFFICITVR — VVARVM) Si non totum hoc interpolatum eſt, & omittit certe Creſcentius, qui reliqua habet 8, 6 certe non putauerim a Palladio eſſe, quae vncis incluſi.

29, 1 GRAECIS AVCTORIBVS) Democrito Geop. 4, 7. SCHOETTG.

29, 3 ΟΠΟΝ ΚΥΡΗΝΑΙΚΟΝ) Vid. Needham ad l. c. SCHOETTG. Verbo eſt ſilphium illud nobile.

29, 3 NE POSSIT INVERTI) & effluat ille ſilphii ſuccus.

29, 3 ET IN GRANATIS MALIS FIERI HOC POSSE FIRMATVR A GRAECIS ET IN CERASIS OPVS EST EXPERIRI.) Vltimum membrum ſic eſt diſtinguendum: *& in ceraſis. Opus eſt experiri.* Cum enim hac de re dubitaret, idcirco adiecit, eſſe id experientia confirmandum. Huiusmodi vero experimentum in Geop. 4, 7 nomine Democriti ita traditur: τὸ δὲ ἀυτὸ ποιήσεις καὶ ἐπὶ καρύας (Lego ῥοιᾶς cum interprete, idque & Palladii teſtimonio) καὶ κερασέας, ἡ βώλη ἀγίγαρτον ποιῆσαι. PONTED.

30 GRAECI) Sotion Geop. 5, 38. SCHOETTG.

31, 1 GRAECI ITEM) Vid. tit. 27.

no, & [a] vas cooperies ac linibis: & cum plurimis diebus ſic fuerit, auferes & vteris.
2 Aliqui myrti baccas ſine pluuia collectas maturas & † locis ſiccioribus calcant, vel exprimunt, & vino miſcent VIII cotularum menſuram per amphoram vini. quod vinum medicinae quoque proderit, vbi ſtypticis eſt vtendum. ſtomachum ſolidare titubantem ſolet [b], reiectiones ſanguinis inhibere, fluorem ventris aſtringere, limum dyſentericae [c] paſſionis medicabiliter aſperare [d].

XXXII. Conditvm vel abſinthiatum, vel roſatum, vel violatum procedere ſponte fertur ex vitibus (vt natura ſuſcipiat, quod procurare ſueuit [a] induſtria) ſi ſarmenta in vas aliquod ſemiplenum ſupradictis potionibus merſa ſeruentur, & [b] viuam terram ſimul reſoluas ad lixiuii modum, donec oculi ſarmentorum nitantur exire: tunc eadem ſarmenta gemmantia in quo volueris loco, vitium caeterarum [c] more deponas [d].

XXXIII. Vt vitis botryones & albos afferre poſſit & nigros, Graeci ſic fieri debere iuſſerunt: Si vicinae ſunt [a] vites nigra & alba, cum putantur, ſarmenta vtriusque inter ſe diuiſa ſic iunges [b], vt medios vtriusque generis oculos aequando reddere poſſis vnitati: tunc papyro ligabis ſtricto & molli, atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouae frondis erumpat. Hinc exemto tempore, ſi libuerit, genus efficies per plura ſarmenta.

XXXIV. Hic menſis in horarum menſura cum Nouembri menſe concordat, quas hac numeri ratione colligimus:

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	IIX	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXXI.] a) *& prius eas tonſas P.* †) *ex Lugd.* b) *ſolet* om. *I. B. R. Lugd. & Vlit. ad Grat. 522.* c) *diſſintericae I. B. R. I. I. A. H.* d) *aſpirare fertur I. B. R.* [T. XXXII.] a) *conſueuit P.* b) *vt P.* c) *caeter.* deeſt *P.* d) *deponet P.* [T. XXXIII.] a) *ſint Lugd.* b) *iunge Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

31, 2 Asperare) h. e. duriorem reddere, vt *glacialis hiems aquilonibus aſperat vndas.* Aeneid. 3, 285.

32 Vivam terram) Interpretor ex loco herbido vel frugifero ſumtam.

33 Graeci) Geop. 4, 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER QVARTVS.

TIT. I.

MARTIO [a] menſe locis frigidis putatio vinearum celebratur [b], de qua abunde
Februario menſe locuti ſumus, vsquequo incipit [bb] gemma eſſe ſuſpecta. Nunc
vineas oportet inſerere, cum vites non aquato, ſed ſpiſſo humore lacrymabunt.
Seruabimus ergo vt truncus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet,
neque vlla vetuſtate aut iniuria laceratus areſcat. tunc decisae viti ſurculi qui inſerendi
ſunt, ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis, & pluribus oculati. Tres tamen 2
oculi in inſitione [c] ſufficient. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram digitorum
duorum, vt ab vna parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, ſed leuiter
[d] radunt, vt inciſura ſenſim poſſit in acumen exire, & [vt [e]] corticata [f] pars cortici
nouae matris aptetur. Infimus oculus ita inſigendus eſt, vt trunco iunctus [ff] adhaereat,
qui oculus exteriorem partem debet aſpicere, vinculo ſalicis, inſuſo & paleato luto
[g] deſuper, alligari: tegumento quoque aliquo a ventis & a ſole defendi, ne hi quatiant,
hic adurat. Vbi calor temporis coeperit, ligaturae ipſi pinnicillo [h] circa veſperam 3
tenuis debet frequenter humor affundi, vt hoc alimento contra vim caeli torrentis animetur.
Cum ergo germen ruperit [i], & aliquod ceperit incrementum, calami adiutorio
debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis ſarmenti quaſſet aetatem. vbi
ſolidius quantumcunque proceſſerit, vincula oportet abſcindi [k], ne adoleſcentia molliſſimi

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. IV. *vel Martius.* T. I.] a) *Hoc I. B. R. Lugd. Vid.* princ. Ian. b) *celebrabitur P.* bb) *incipitur Lugd.* c) *inciſione P.* d) *vites P.* e) *vt* omitt. *Lugd. I. B. R.* f) *excorticata P.* ff) *vinctus Lugd.* g) *luto* om. *P.* h) *penicilo Lugd.* i) *eruperit Lugd.* k) *abſcidi Lugd.* etiam alias.

NOTAE VARIORVM.

MARTIVS.

I, 1 FEBRVARIO MENSE) Tit. 15.

I, 1 GEMMA ESSE SVSPECTA) h. e. cum metus eſſe incipit, ne inter putandum gemma laedatur.

I, 2 NE HI QVATIANT) Creſc. 4, 11 *Ne hii quatiant.* An, *ne ii?* In Vaticanis codicibus vitioſe, *ne huius quatiant.* PONTED.

I, 3 TEMPORIS) malo, *temporius.* SCHOETTG. Vel ita ſcripſiſſe puto Palladium, vel certe *tempori*, h. e. mature, vt ex *coeperit* ſibilus fini praecedentis vocabuli adhaeſerit. *Tempori* & *temperius* atque *temporius* apud noſtros etiam alias leguntur.

I, 3 PINNICILLO) Sic & MS. Pal. & rel. edd. pro penicillo. *Peniculus* autem, a quo diminut. *penicillus* praeter alia etiam ſpongiam notat. Feſtus: *Peniculi ſpongiae longae propter ſimilitudinem caudarum adpellatae. Penes enim vocabantur caudae.* Plautus Rudente 4, 3, 69 *Ego iam hic te, itidem quaſi penicillus nouus exurgeri ſolet, Ni hunc amittis, exurgebo quicquid humoris tibi 'ſt.* Terentius Eunucho 4, 7, 7 vbi Thraſo Sangam adloquitur, qui peniculo

4 mi germinis nodo durae conſtrictionis [1] angatur. Aliqui infra terram ſemipedis ſpatio effoſſae viti ſurculos inſerunt, & beneficio congeſtionis accumulant, vt hoc quoque nouis ſarmentis praeter nutricis alimenta ſubueniat. Nonnulli circa terras melius aſſerunt inſerendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Vsque ad Idus, vel aequinoctium vites locis frigidis pangendae ſunt, ſeu paſtino, ſeu ſulco, ſeu ſcrobibus more quo dictum eſt.

II. Nvnc locis frigidis prata purganda atque ſeruanda ſunt. locis gelidis colles pingues, & agros vliginoſos proſcindere, atque exarare cõuueniet. Veruacta [a] etiam, quae Ianuario menſe [b] ſunt facta, repetere.

III. Calidis & ſiccis regionibus panicum ſeremus & milium. Leuem & ſolutam terram deſiderant: nec in ſabulone ſolum, ſed in arena quoque proueniunt, dummodo caelo humido & ſolo ſerantur irriguo: quia ſiccum & argilloſum agrum reformidant. Herbis liberentur aſſidue: quinque ſextariis ſpatium iugeri complebitur [a].

IV. Nvnc cicer vtrumque ſerere debemus loco laetiſſimo caelo humido. macerandum eſt pridie, vt poſſit citius naſci. Iugerum tribus modiis conſeretur. Cicer grande naſci Graeci dicunt, ſi infundatur aqua tepida pridie: amare [a] etiam loca maritima: temperius prouenire, ſi ſeratur autumno.

V. Hoc etiam menſe cannabum ſerimus vsque in aequinoctium vernum, hac ratione, qua in Februario diſputatum eſt.

VI. Nvnc cicera ſeritur, quae diſtat a cicercula ſolo colore, quo ſordet, & nigrior eſt, primo ſulco, vel ſecundo, ſolo laeto. Iugerum quatuor vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus.

VII. Hoc menſe nouella vinea incipiat puluerari, quod nunc ac deinceps per omnes Calendas, vsque ad Octobres faciendum eſt, non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina, ſolidata terra conſtringat. Graminum radices, quae plurimum vitibus nocent, extirpandae ſunt. Nunc locis frigidis vinearum foſſio celebranda eſt: & palandae atque ligandae ſunt vites: ſed nouellam mollibus vinculis alligemus, quia eam teneram vincula duriora praecidunt. Palus maioribus [vitibus [a]] ſolidus, minoribus ponatur exilis. Propter vmbrae moleſtiam ſtatuatur ab Aquilone, & plaga frigida, ſpatio

VARIETAS LECTIONIS.

1) *contritionis Lugd.* [T. II.] a) *beruacita P. beruacta Lugd.* b) *menſe* om. *P.* [T. III.] a) *impletur P.* [T. IV.] a) *amara I. I — G.* [T. VII.] a) *vitibus* om. *P. Pal.*

NOTAE VARIORVM.

culo armatus ad expugnandas aedes procedebat: *Quid, ignaue, peniculon' pugnare, qui iſthunc huc portes, cogitas?* Reſpondet Sanga, irridendo Thraſonem: *Egone? imperatoris virtutem noueram & vim militum Sine ſanguine hoc fieri non poſſe: qui abſtergerem vulnera.* Schoettg.

1, 4 Dictvm est) T. 17.

3 Levem et solvtam) Haec ex Flor. Geop. 2, 36. Schoettg.

3 Qvinqve sextariis) Col. II, 2, 33.

4 Cicer) Flor. Geop. 2, 36. Schoettg. De generibus ciceris Col. 2, 10, 19.

6 Cicera) Ex Col. 2, 11, 12.

6 Vel etiam dvobvs) Si Columellae locum cum noſtro conferas, videtur deſiderari poſt *duobus τὸ ac ſemodio.* Ponted.

7, 1 Pvlverari) nam puluere admodum vites iuuari ſcribunt Col. 4, 28, 1 & Geop. 3, 11. Schoettg.

7, 3

tio quatuor digitorum vel ſemipedis remotus a vite, vt poſſit ex [b] omni parte circumfodi. VINEAS veteres nunc aliqui a terra altius truncant, ſtudentes reparationi: ſed 3
vitioſum eſt. nam plerumque vaſtior plaga ſole putreſcit & roribus. quare hoc genere reparetur [c]: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram ſupra nodum recidatur, vt operta, de frigore & ſole [d] nihil timeat. Hoc faciendum, ſi optimi generis vitis ſit [e], & alte poſita; alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis. Omnia ſupra dicta locis calidis primo menſe; frigidis vero poſt Idus ipſius exequemur. AEGRAS vites, vel quibus fructus areſcit, circumfodies, & vrinam ve- 4
terem ſuffundes [f]. item cinerem ſarmenti vel [g] querci aceto mixtum ſubiice [h], aut inciſas circa terram laetamine refoueto, & quae germinant fortiora dimitte. CVM vi- 5
tis bidente laeditur aut ferro, plagam, ſi terrae iuncta eſt, adline ſtercore ouillo vel caprino: tunc terra miſta circumfoſſa ligare curato. Si in radice laeſa eſt, operiens liquidum laetamen admiſce.

VIII. NVNC oleis laborantibus circum radices inſulſa amurca fundetur. maximis arboribus (quod Columella dicit) ſex congii, mediocribus quatuor, caeteris pro aeſtimatione ſufficiunt. Alii paleas fabae binos per maiorem [a] arborem qualos; alii veteris vrinae humanae trunco, quantum ſatis videtur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante cooperto. Oleam ſterilem terebra Gallica perforabis. tunc duos frugiferae arboris ab Auſtrali parte ramos eiusdem magnitu- 2
dinis tollis, & ſtricte in foramen vtrumque coniicies [vel lapidem, vel pini vel querci palos,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ex* om. *P.* c) *paretur P.* d) *& calore P.* deeſt *in ſole I. B. R.* e) *eſt P.* f) *infundes P. ſuffundis I. B. R.* g) *vel querci* om. *P.* h) *aut quernu* inſ. *P.* [T. VIII.] a) *maiorem* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 VINEAS VETERES) Haec ex Col. 4, 22. SCHOETTG.

7, 3 DONEC EIVS NODVS APPAR.) Loquitur ergo de vitibus ex eo genere inſitis, de quo paullo ante 1, 4.

7, 4 AEGRAS VITES) Haec & ſequentia hauſit ex Varrone Geop. 5, 41 & 42.

8, 1 NVNC OLEIS) Eadem habet Febr. 8 it. Quintilii Geop. 9, 10.

8, 1 COLVMELLA) 11, 2, 29.

8, 1 PALEAS FABAE) Ita pleraeque editt. Needham ad Geop. l. c. legit *palearum*, quod non eſt in Rob. Stephani editione, qua eum vſum eſſe ex pagina citata conſtat. Concinnior tamen eſt eius lectio & aptior ſequenti membro, vbi etiam legitur genitiuus caſus: *veteris vrinae humanae* &c. Interim etiam accuſatiuus non abhorret ab huius, quin nec ab optimorum temporum conſuetudine.

8, 1 ARBORI MORTARIVM) h. e. locum excauant aquae excipiendae. Eleganter Quintilii l. c. & multo apertius: Δεῖ δὲ — ποιεῖσθαι τὴν τῆς γῆς περίχωσιν — τάτε κύκλῳ τῆς περιχώσεως φιαλῶν, πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων ὑποδοχήν. Phialae cauitatem illam comparant Quintilii, quam mortario ſimilem dicit Palladius, cuius hinc etiam figura alias indicata confirmatur.

8, 2 [VEL LAPIDEM VEL PINI]) Quae vncis incluſimus, ea libri omnes, ipſe etiam Creſcentius 5, 19 ita collocant. Quam importuna vero ſint eo, quem adhuc incubuere loco, tum illud indicat, quod *frugiferae arboris ramis, & ab auſtrali parte decerptis* non poſſunt paria facere lapis, paliue pinei &c. tum quod ſtatim iubet Palladius *abſcindere id quod ſuperat*, (hoc eſt extra foramen prominet, vt deinde luto poſſit occuli) quod in lapidem plane non conuenit; quam apta autem ſint his, quae ſequuntur, de palo oleaſtri radicibus figendo, non poteſt cuiquam eſſe obſcurum; imprimis ſi cogitauerit, ſolenne id remedium eſſe ſterilitatis apud noſtrum vid. Ian. 15, 3, 9 & 11; Febr. 25, 15; Mart. 8, 2 & 10, 3 ac 30. Huc igitur transferenda, vbi aſteriſcum ſignificaui, verba incluſa arbitrabar aliquanto ante, quam conferrem Geop. 9, 10 vnde omnia ſumta ſunt, quae hic habet Palladius. Hic vero manifeſte priori loco duos tantum frugiferae arboris ramos commemorant Quintilii, obuerſis cacuminibus traiiciendos per foramen, & vtrinque apprehenſis fortiter pertrahendos, vt velut cuneorum duorum tenuiores partes craſſioribus adiunctae foramen tanto arctius expleant: quale quid in ſutrina calceorum etiam obſeruare me memini. Deinde ſta-

 tim

palos,] & abſciſſo eo quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Sed [b] ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum * radicibus eius infige. Nunc [c] etiam [d] quibus moris eſt, frumenta iterum ſarrire conueniet. Nunc locis frigidis ſeminaria, quae Februario menſe dicta ſunt, baccarum & ſeminum fiant, & roſaria in menſis initio percolantur.

IX. NVNC horti optime ſumunt cultionis initia. Menſe Martio carduus ſeritur. terram ſtercoratam & ſolutam diligit, quamuis in [a] pingui poſſit melius prouenire. & hoc illi contra talpas prodeſt, ſi pangatur in ſolido [b], ne terra ab inimicis animalibus
2 facilius perforetur. Serendi ſunt cardui luna creſcente, in area iam [bb] parata, ſemina ſpatio ſemipedis [c] diſcreta. cauendum eſt [cc] ne [d] ſemina inuerſa ponantur. nam debiles, incuruos & duros creabunt. non alte imprimenda ſunt, ſed tribus digitis comprehenſa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. tunc leuiter operiantur, & her-
3 bis liberentur aſſidue, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi aeſtus interuenit. Si acumina ſeminum confringas, ſpinis carebunt: Item ſi ſemina eorum madefeceris per triduum laurino [e] oleo, vel nardino [f], vel opobalſamo, vel ſucco roſae, vel maſtichino [ff], & poſtea ſiccata depreſſeris, eiusdem ſaporis orientur, cuius [g] vnguentum ſemina combiberunt. Singulis ſane annis a [h] codice auferendae ſunt plantae, vt nec matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpatia digeratur: cum aliqua tamen radicis [i] parte vellendae ſunt. quos reſeruabis ad ſemina colligenda, liberatos omnibus pullis teſta ſupertege-
4 re debebis, aut cortice. nam ſolent ſemina ſole vel imbribus interire. Contra talpas pro-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Sed* om. *I. B. R.* c) *Nunc — conueniet* om. *P.* d) *etiam* om. *I. B. R.* [T. IX.] a) *non P.* b) *ſolidiore terra P.* bb) *imperata Lugd.* c) *ſint* inſ. *Lugd.* cc) *eſt* om. *I. B. R.* d) *nam P.* e) *oleo nardino vel laurino & poſtea P.* f) *nardo Lugd.* ff) *maſticino a. V.* g) *cuius — combiberunt* om. *P.* h) *cottidie auf. P.* i) *radices* G. Gr. *Vid. Morg. I, 87.*

NOTAE VARIORVM.

tim ſubiungunt curam olearum *ὑλομανουσῶν*, (ita eleganter appellant, quas noſter *ſine fruge luxuriantes*) quae vero illa eſt? *πάσσαλον ἐις τὰς ῥίζας ἐμπήξας ἐλαίας ἀγρίας, ἢ πίτυος, ἢ δρυὸς, ἢ λίθυ.* Nihil profecto apertius. Itaque etiam Cl. Needham ex hoc loco Palladium emendandum ita cenſuit: *Sed ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum, vel lapidem, vel pini vel querci palos radicibus eius infige.* Interim vel *κακῶς κείμενα κινεῖν* noluimus, peccaturi potius in eam partem, quae cautior eſt.

8, 2 SVPERABIT) exſtabit. Quintilii: *ἔκτεμε τὰς ἑκατέρωθεν ὑπεροχὰς, καὶ πηλῷ δι' ἀχύρων περίπλασον τὰς ὀπάς.* SCHOETTG.

9, 1 CARDVVS) ſatiuus ſcil. Graecis *κάκτος* & *κινάρα.* Varro Geop. 12, 39 ex quo pleraque noſter hauſit. Pluribus illum deſcribunt Io. Bapt. Porta Villae 10, 57; Salmaſius ad Sol. c. 19 p. 159; c. 33 p. 371 & ad Tertull. de pallio c. 2. SCHOETTG.

9, 1 SI PANGATVR IN SOLIDO) Creſcentius libr. 6. cap. de *Carduis* ita tranſcripſit: *Si in ſolidiori terra pangatur, ne ab inimicis animalibus perforetur.* Hunc carduorum cultum Aloyſius Alamannus libr. 5 vernacula conſuetudine verſibus hiſce comprehendit: *Lo ſpinoſo carcioſo è il tempo homa: Giunto di trapiantar; ſuegliendo fuore Dell' antiche lor madri i picciol figli, Et riporgli in terren ben lieto, eo graſſo, E'l piu duro è il miglior, oue non poſſa Le naſcoſe ſue inſidie ordir la talpa.*

9, 2 SERENDI SVNT CARDVI) An potius: *Serenda ſunt cardui luna creſcente, in area iam parata, ſemina.* PONTED. Ingenioſa coniectura, qua tamen nec ipſa videtur opus eſſe, ſi incidatur, quod a nobis factum eſt, poſt *parata.*

9, 3 CODICE) Bapt. Porta legit *radice,* quod melius puto: nam & ſtatim ſequitur: *cum aliqua tamen radicis parte vellendae ſunt.* Mirum in nulla editione hoc occurrere. SCHOETTG.

9, 3 VT NEC MATRES) melius Porta: *vt ne.* SCHOETTG.

9, 3 QVOS RESERVABIS) Creſcentius, *quas* (nempe matres, vt ex iis patet, *vt nec matres fatigentur*) *ſeruabis* — *liberatas* &c. PONTED.

9, 4

prodeſt catos [ii] frequenter habere in mediis carduetis. muſtelas habent plerique [k] man-
ſuetas. aliqui foramina earum [kk] rubrica & ſucco agreſtis cucumeris impleuerunt. non-
nulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiunt, vt illae territae fugiant ſolis ad-
miſſu [l]. plerique laqueos in aditu earum ſetis pendentibus ponunt. Hoc etiam menſe 5
vlpicum bene & allium ſeremus, & cepullas, & cunilam locis frigidis, & anethum.
Nunc & ſinapis, & caules optime ſeruntur, vel plantantur: & malua ſeritur & armo-
racea, & origani planta transfertur. lactuca & beta, & porrus, & capparis † ſeri
poſſunt, & colocaſia, & ſatureia, & naſturcium. intyba etiam [ll] & raphanos [m] nunc ali-
qui ſerunt, quibus vtantur aeſtate. Nunc melones ſerendi rarius. diſtent inter ſe ſemi- 6
na pedibus duobus, locis ſubactis, vel paſtinatis, maxime arenis. ſemina eius [mm] mul-
ſo & lacte per triduum maceranda [n] ſunt, & tunc [o] iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues ef-
ficientur. odorati autem [fiunt [p],] ſi eorum ſemina multis [q] diebus inter roſae folia ſic-
ca [qq] mergantur. Nunc & cucumeres ſeminantur, rare [r] ſulcis factis, altitudine ſeſqui- 7
pedali, latitudine pedum trium. inter ſulcos VIII pedum ſpatium crudum [rr] relinques [s],
vbi poſſint vagari. herbis iuuantur, ideo ſarculo & runcatione non indigent. ſemina ſi 8
ouillo lacte & mulſa maceres, dulces naſcentur & candidi. longi & [t] teneri fiunt [u], ſi
aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad [x] quam feſtinan-
do tales efficientur [y]. Sine ſemine naſcentur, ſi prius eorum ſemina oleo Sabino † per-
ungantur, & herba ea quae culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris
cum viticulae ſuae capite cannae inſerunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cu-
cumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus. Oleum ſic metuit, vt ſi iuxta poſueris,
velut hamus plicetur. quoties tonat, velut timore [perterritus ‡] conuertitur. Si eius 9
florem ficut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſeris ac ligaueris, qualem vultum forma
vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis [z] figuram praeſtabit. Haec omnia
Gargilius Martialis aſſeruit. Columella dicit, loco [zz] aprico & ſtercoroſo ſi rubos ha-
beamus aut ferulas, poſt autumni aequinoctium, his iuxta terram † reciſis & excauatis
ligneo ſtilo, inter medullas laetamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus: hinc
naſci fructus qui poſſint & inter frigora non necari [a]. Hoc menſe aſparagos ſeremus 10
circa

VARIETAS LECTIONIS.

ii) *cattos Lugd.* k) *quidam I. B. R.* kk) hic & mox *eorum Lugd.* l) *admiſſum P.* †) *cappar Lugd.* ll) *etiam &* om. *P.* m) *raphanum I. B. R. rafanos Lugd.* mm) *eorum* coni. *Morga. I, 84.* n) *macerentur & P.* o) *tunc ſicca ponantur P.* p) *fiunt* om. *Lugd. I. B. R.* q) *multis diebus* om. *P.* qq) *ſiccata Lugd.* r) *raro Lugd.* rr) *crudū* om. *P.* s) *relinquis I. B. R.* t) *&* om. *P.* ac *Lugd.* u) *fiunt* om. *P.* x) *ad quam feſtinando* om. *P.* y) *fiunt P.* †) *ſapino Pal.* ‡) *perterr.* om. etiam *Lugd.* z) *cucumeris figura Lugd.* zz) *loco* om. *P.* †) *terram* om. *Lugd.* a) *negari I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

9, 4 CVBILIA) pro cauernis & ſpeluncis animalium. Sic apud Phaedrum 1, 20, 8 de cane: *flagitare validius cubile coepit.* Idem 2, 5, 12 *Direpit ad cubile ſetoſae ſuis.* Sic & Graeci: Homerus Iliad. χ, 189 Ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται Ὄρσας ἐξ εὐνῆς διά τ' ἄγκεα καὶ διὰ βήσσας. vbi Euſtathius: εὐνὴν νεβροῦ, τὴν διατριβὴν λέγει. δυναμένην καὶ κοίτην καλεῖσθαι, ὅθεν Ἡσίοδος θῆρας ὑληκοίτας φησίν. Palaephatus περὶ ἀπίστων 14, 2 ἦν δὲ ἐν τῷ ἄντρῳ εὐνὴ λέοντος καὶ λεαίνης. 15, 2 ἐπὶ τὴν τῆς ἄρκτου κοίτην. SCHOETTG.

9, 7 LONGI ET TENERI) Vid. Col. 10, 393 ſq & quae ibi notata ſunt.

9, 8 OLEO SABINO) An *oleo ſeſamino*, quo medicari ſemina huiusmodi in *Geop.* 12, 19 teſtantur Quintilii: ὁμοίως δὲ καὶ ἀσπέρμους σικύους καὶ κολοκύνθας ποιήσεις, εἰ τρεῖς ἡμέρας, πρὶν τὸ σπέρμα καταβαλεῖν, ἐναποβρέξῃς τοῦτο σησαμίνῳ ἐλαίῳ. PONTED.

9, 8 ALIQVI FLOREM) Eadem Plin. 19, 5 ſ. 22.

9, 9 COLVMELLA) 11, 3, 53. SCHOETTG.

9, 10

circa Apriles Cal. pingui loco, humido, ſubacto [b], ita vt minoribus [c] foſſulis ad lineam
directis bina aut terna grana ſemipedis ſpatio diſcreta ponantur. dehinc ſtercore ſolum
tegatur, & herbae ſubinde vellantur, vel per hiemem ſupra ſtramina iaciantur primo ve-
re tollenda. hinc poſt triennium naſcentur aſparagi. Sed expeditior ratio eſt, ſi aſpara-
11 gorum ſpongias [cc] ponas, quae cito fructum miniſtrent. Hae ſic fient: Semina aſpara-
gi quanta tribus digitis comprehendere poſſis [d], poſt Idus Febr. pingui & ſtercorato ſo-
lo [e] in ſingulis foſſis pones [ee], & leuiter obrues. his coëuntibus, radix connexa naſce-
tur, quae appellatur ſpongia. Sed & haec moras habet. nam per biennium in ſemina-
rio ſuo eſt ſtercore & aſſidua runcatione [f] nutrienda [ff]. deinde [g] poſt aequinoctium au-
tumni transferetur, & vere aſparagum dabit. has erit vtilius comparare, quam longa
expectatione nutrire. eas tamen in ſulcis diſponemus, ſi loca ſicca ſunt, inter medios
ſulcos; ſi humida, in ſummitate ſulcorum. Humor ſpongias aſparagorum tranſitu ſuo
12 debet tantum [h] rigare, non [i] ſiſtere. Aſparagum, quem primo protulerint, confrin-
gere debemus non auellere, ne adhuc inualidam moueamus ſpongiam: caeteris annis
auellendus eſt, vt oculos ſuae [k] germinationis aperiat: quia ſi deinceps refringas, loca
quae foecunda eſſe conſueuerunt, remanente aſparagi radice claudentur. [Miniſtra-
bunt [l] autem vere: &] autumno reſeruabis [ll] eum, de quo ſumturus es ſemina. poſtea
13 ſcopas eius incendes, tunc circa hiemem ſpongiis adiicies ſtercus & cinerem. Hoc men-
ſe ruta ſeritur locis apricis, ſolius cineris inſperſione contenta. Loca deſiderat altiora,
vnde humor elabitur. ſi ponas ſemina eius adhuc clauſa folliculis [m], ſingulatim manu de-
bebis affigere. Si iam minuta ſunt, ſparſa iactabis, & raſtro obducta cooperies [n]. Cau-
les eius, qui incluſis ſeminibus nati fuerint, fortiores erunt, ſed ſero naſcentur. Ra-
muli eius cum aliqua corticis parte conuulſi verno [o] tempore pro plantis tenebunt [p]: to-
14 ta vero translata morietur. Nonnulli ramulos eius pertuſae fabae inſerunt vel bulbo, at-
que ita obruunt alieno vigore ſeruandos. Proſequuntur etiam maledictis, & maxime in
terra ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimum eſt. ſed (vt aſſerunt) melius fur-
tiua proueniet [q]. ſub fici arboris vmbra libentius acquieſcit [r]. non effodi herba [s], ſed
15 optat [t] auelli. immundae [u] mulieris formidat attactum. Ab hoc menſe vsque in Octo-
brem

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ſubacto, ita vt* om. *P.* c) *in min. P.* cc) *ſſongeas* hic & ſaepe *Lugd.* d) *poteris P.* e) *loco P. Lugd.* ee) *ponis* — *obruis Lugd.* f) *truncatione Lugd.* ff) *nutrita P. Lugd.* g) *Denique I.B.R.* h) *tantum* om. *P.* i) *non etiam tangere vel ſiſtere P.* k) *ipſius Lugd.* l) *Min.* — *&* om. *P.* ll) *ſeruabis Lugd.* m) *foſſiculis P.* n) *operies. Clauies qui P.* o) *vere pro P.* p) *erunt P.* q) *proueniunt I.B.R.* r) *acquieſcunt P.* s) *herbam I.B.R. herbas P.* t) *optat* deeſt *P.* u) *immundae* — *attactum* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

9, 10 ASPARAGOS) Col. II, 3, 43. SCHOETTG.

9, 11 INTER MEDIOS SVLCOS) Videtur igitur *ſulcum* poſuiſſe pro parte elatiore inter duas depreſſiores: vide quae diſputantur ad Varr. 1, 29, 3.

9, 11 SISTERE) Non intellecta vis huius verbi intranſitiua pro *ſtare*, peperit gloſſema ineptum Codicis Medicei, quod ſupra produximus.

9, 13 RVTA) Col. II, 3, 38 it. Plin. 19, 8 ſ. 45 vbi pleraque.

9, 14 PROSEQVVNTVR MALEDICTIS) vt ocimum, de quo Plin. 19, 7 ſ. 36 & Perſius, cum *ocima cantare* 4, 22 dixit pro maledicta ingerere. Ita etiam Plin. l. c. de cumino, *precantur ne exeat;* vbi Theophraſtum 7, 3 & 9, 9 H. Pl. laudat Harduinus.

9, 14 MELIVS FVRTIVA) Etiam hoc habet Plin. 19, 7 ſ. 37 *Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, ſicut apes furtiuas peſſime.*

9, 14 IMMVNDAE MVLIERIS) id eſt, menſtruatae: ſuffragatur Plinius 28, 7 ſ. 23 *nouellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam & ederas* res medicatiſſimas, *illico mori.* Noſter

brem totum coriandrum ſeritur. amat terram pinguem, ſed & macro ſolo naſcitur. ſe-
men melius putatur, quod vetuſtius fuerit: delectatur humore. ſatum bene cum olere
quocunque naſcetur. Hoc menſe cucurbita ſerenda eſt. amat ſolum pingue, humidum, 16
ſtercoratum, ſolutum. Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quod longas pariunt & exiles ſe-
mina, quae in earum ceruice naſcuntur: quae in ventre fuerant, cucurbitas
faciunt craſſiores: quae in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur.
Vbi adoleſcere coeperint, adminiculis [uu] adiuuentur. quae ſeruantur ad ſe-
mina, vsque ad hiemem in ſua vite dependeant, deinde ſublatae in ſole ponantur, aut
fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt. Hoc menſe blitus ſeritur ſolo qualicunque, 17
ſed culto. olus hoc neque runcandum eſt neque ſarculandum. cum ſemel natum fuerit,
ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, vt, etiam ſi velis, vix poſſit
aboleri. Nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis & ſemine, ſed [x] vetuſtate meliori. lae-
tius frondebit, ſi iuxta piſcinam vel lacum, vel putei margines conſeratur. Aniſum [y]
quoque & cyminum nunc bene ſeritur. locis [z] laetioribus melius prouenit, itemque cae-
teris, ſi humore iuuetur & ſtercore.

X. Locis temperatis menſe Martio vel Aprili mala Punica ſeremus; calidis
vero & ſiccis, Nouembri: amat haec arbor ſolum cretoſum, macilentum, ſed in pin-
gui etiam prouenit. regio illi eſt apta, quae calida eſt. ſeritur plantis de matrum ra-
dice deuulſis †. Sed quamuis multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubita-
lis [a] inciſus manubrii craſſitudine, & capite vtroque acuta falce leuigatus, ſcrobi velut
obliquus immergitur: prius tamen porcino ſtercore & in capite, & in parte, quae ima
eſt, oblinatur, vel in crudo ſolo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proueniet, 2
ſi ponendus ramus gemmata ‡ iam matre ſumatur. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres la-
pillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandum ne virgula
inuerſa deponas. Creduntur acida fieri, ſi rigentur aſſidue: nam ſiccitas in his & ſua-
uitatem praeſtat, & copiam. cuius tamen nimietati aliquid debet humoris opponi. Cir- 3
cumfodi autumno debet, & verno. Si acida naſcantur, modicum laſeris cum vino tri-
tum per ſumma arboris cacumina oportet [b] infundi, vel ablaqueatis radicibus tedae cla-
uus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſini-
num atque porcinum. Si florem non continet, vrinam veterem compari menſura aquae
temperabis, & ter per annum in radicibus infundes [bb]. vni arbori amphora ingeſta ſuffi-
ciet. vel amurcam mittes inſulſam, vel algam radicibus iunges, & bis rigabis in men-
ſe;

VARIETAS LECTIONIS.

uu) *adminic. Lugd. amin.* reliqui. x) *ſed vet. mel.* om. *P.* y) *Aneum & P.* z) *Lociſque P.* [T. X.] †) *diuulſis Lugd. Gr.* a) *cubitularis P.* ‡) *gemante Vlit. ad Grat. 144. & Lugd.* *gemata iam* om. *P.* b) *debet P.* bb) *fundes Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

Noſter preſſe ſecutus eſt Florentinum, qui Geop. 12, 25 *μεμιασμένην* in hoc ipſo argumento nominat.

9, 16 IN CVCVRBITIS INSIGNE) Eadem Col. 10, 380 & 11, 3, 49.

10, 1 MALA PVNICA) V. Geop. 10, 29. Pleraque huius capitis habet etiam Creſc. 5, 13.

10, 1 MATRVM RADICE) Vlitius ad Gratium v. 132 ex MS. emendat *matre radice*, quod eſt per adpoſitionem, vt *ſaxo ſilice* apud Liuium, *termes virga* apud Gratium. SCHOETTG. Nihil mutare volui. Totam plantam dici *matrem* apparet ſ. 2 *gemmata mater* non de radice ſola intelligi certe poteſt. *Matrum* quoque eſt apud Creſcentium.

10, 2 NE VIRGVLA INVERSA) Quidni? Hoc ipſum remedium laudat Africanus Geop. 10, 30 *ὁμοίως δὲ κἂν κατακέφαλα φυτευθῶσιν, ȣ̓ χαίνȣσιν.*

10, 3 SI ACIDA NASCANTVR) Eadem remedia habet Col. 5, 10, 15. *Laſer* autem intel igi, non Cyrenaicum illud, ſed in Perſide,

ſe; vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis
4 inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice ſupponis, vel ſquillam
circa arborem ſeris. Et ſi, dum [c] pendent poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur,
intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis [d]. Si vermibus laborant, tangis
radices felle bubulo, & continuo moriuntur : aut [dd] clauo aeneo ſi vermes eosdem pur-
ges, difficile naſcentur: vel aſini vrina ſtercori admiſta porcino vermibus obuiabit. Ci-
nis cum lixiuio circa Punici truncum frequenter infuſus, laeta & fructuoſa reddit arbu-
5 ſta. Aſſerit Martialis candida in his grana fieri, ſi argillae & cretae quartam partem gy-
pſi miſceas, & toto triennio hoc genus terrae radicibus eius adiungas. Idem dicit mi-
rae magnitudinis fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem Punici, & in ea ramus cum
flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad palum: tunc cooperta olla contra aquae muniatur
6 incurſus. autumno patefacta ſuae magnitudinis poma redhibebit. Multa [e] in Punico ipſe
aſſerit poma procedere, ſi tithymalli & portulacae ſuccus aequaliter mixtus ante quam
germinet, trunco arboris adlinatur. Inſeri poſſe affirmat † de ramorum connexione,
vt medulla vtrinque diuiſa ſe iungat. In ſe tantum inſeri poteſt circa Apriles Calend.
menſe Martio vltimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne
7 mora exiguum, qui ineſt, ſiccet [ee] humorem. Punica mala ſeruantur, ſi picatis [f] pe-
diculis ordinata ſuſpendas. Aliter : Lecta integra in aqua marina vel † muria feruente
mergantur, vt combibant. poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio [ff] nocte [g] non ma-
neant: poſt in loco frigido ſuſpendantur. cum volueris vti, aqua dulci pridie macera-
8 bis. Feruntur [gg] haec pomis recentibus aemulari. Item ſi a tactu inuicem ſeparata paleis
obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdem magnitudinis [h] paratur, cui mala
acutis ſurculis ſuis affiguntur. tunc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, vt mala ſine
9 terrae tactu ſubterpendentia ab humore defendat. Item ſi induantur argilla, & ea ſicca-
ta loco frigido pendeant. Item ſi ſeriola [i] ſub dio obruatur, quae habeat arenas vsque
ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, vel ſambuci vir-
gulis, & ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc

&

VARIETAS LECTIONIS.

c) *dum* om. *P.* d) *ſeruantur P.* dd) *aut clauo — arbuſta* om. *P.* e) *multa — adlinatur* om. *P.* †) *firmatur Lugd.* ee) *exiccet P. Creſc.* f) *picatis — Aliter* om. *P.* †) *vel muria feru.* om. *P.* ff) *diuo Lugd.* hic & alias *I. B. R.* *vt ſub diuo nocte permaneant Cr.* g) *nocte* om. *P.* gg) *Feruntur — operitur* om. *P.* h) *latitudinis Lugd.* i) *olla Cr.*

NOTAE VARIORVM.

ſide, Media vel Armenia natum, vult Io. Rhodius ad Scribo. c. 67 p. 127.

10, 4 SI CREPANT POMA) Haec ex Africano Geop. 10, 30 & Col. 5, 10, 16 ex quo & plura. SCHOETTG.

10, 4 ASINI VRINA) humanam ſubſtituit Paxamus Geop. 10, 34 & Col. 5, 10, 15.

10, 5 POMA REDHIBEBIT) In tribus vetuſtis Florentinis codicibus tres inter ſe diſſimiles huius verbi *redhibebit* lectiones reperiuntur; in perantiquo *perhibebit*, in altero *reddere debebit*, in tertio *redhibebit*, vt in vulgatis libris, & in Vaticanis manu exaratis. Creſcentius l. 8. c. 7 tranſcripſit : *exhibebit*. Idem Palladius eadem de re praecipiens l. 6. c. 6 ſic: *pro vaſculi magnitudine pomum reddit.* PONTED.

10, 6 SI TITHYMALLI) Eadem Democritus Geop. 10, 35.

10, 6 MEDVLLA VTRINQVE DIVISA) Eadem fere ratio quam in vite tradidit Febr. 33.

10, 7 PVNICA MALA SERVANTVR) Berytius Geop. 10, 38 Columella 12, 44. SCHOETTG.

10, 7 PICATIS PEDICVLIS) Creſcentius 5, 13 *appendiculis* habet, ſiue librarii errore, ſiue quod ea aetas *appendiculas* vocauit, a quibus penderent fructus, eaque res fugit diligentiſſimum Freſnium.

10, 10

& ſub tecto in ſcrobe [bipedanea] fieri poteſt, & vtilius eſt ad ſeruandum, ſi cum [k] ra-
mo longiore tollantur. Aliter: In ſeriola cui ad medium aqua mittatur, ſuſpenduntur 10
mala, ne humorem tangant, & ſeria clauditur, ne ventus irrumpat [l]. Item in dolio
intra ordeum ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant: [&] dolium deſuper operitur. Vi-
num de malis granatis conficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea [m]
fiſcella mittis, [&] in cochlea exprimis, & lente coques vsque ad medietatem: cum re-
frixerit, picatis & gypſatis vaſculis claudes. Aliqui [n] ſuccum non excoquunt, ſed ſingu-
lis ſextariis libras mellis ſingulas miſcent, & in praedictis [o] vaſculis ponunt & cuſtodiunt.
MENSE Martio citri arbor quatuor † modis ſeritur, ſemine, ramo, talea [p], claua. 11
amat terram rarioris naturae, caelum calidum, humoremque continuum. ſi granis ve-
lis ſerere, ita facies: terram in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, breues areas fa-
cies, vt vtrinque per canales aqua diſcurrat. in his areis palmarem [q] ſcrobem manibus
aperies, & tria grana [r] deorſum verſo acumine iuncta conſtitues, & obruta quotidie ri-
gabis. citius procedent, ſi beneficio aquae tepentis vtaris. Natis [s] germinibus ſemper 12
proxima herba runcetur. Poteſt hinc trima planta transferri. Si ramum velis ponere,
non amplius ſesquipede debebis immergere, ne putreſcat. Claua [t] ſeri commodius eſt,
quae ſit manubrii craſſitudine [u], longitudine cubitali, ex vtraque parte leuigata, nodis
& aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis in-
tumeſcat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt vtrinque, quod ſummum eſt, vel ma- 13
rina alga veſtiunt, vel argilla ſubacta, partis vtriusque extrema cooperiunt, atque ita in
paſtinato ſolo deponunt. Talea & gracilior & breuior eſſe poteſt; quae ſimiliter vt cla-
ua mergetur. ſed talea palmis duobus ſuperſit: claua omnis obruitur. in ſpatio non de-
ſiderat interualla maiora. aliis arboribus non debet annecti. Calidis locis, ſed irriguis, 14
& maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed ſi quis hoc genus, vt in re-
gione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianam par-
tem verſo diſponat hanc arborem. ſed hibernis menſibus tectum [x] ſtramine velet agreſti:
vbi aeſtas refulſerit, aëri arbor nuda & ſecura reddatur. Talea ſiue claua eius calidiſſi-
mis regionibus, & per autumnum ponitur: frigidiſſimis Iulio & Auguſto poſitas, & 15
quotidianis rigationibus animatas, ipſe vsque ad poma & magna incrementa perduxi.
Citreum iuuari creditur, ſi cucurbitae vicinis locis ſerantur: quarum vites etiam combu-
ſtae

VARIETAS LECTIONIS.

k) *non Cr.* l) *erumpat Cr.* m) *palmeam fiſcellam Cr.* n) *Aliqui — cuſtodiunt* om. *P.* o) *praedicto vaſe cuſtodiunt Lugd. I. B. R. Cr.* †) *multis Lugd.* p) *talea claua* om. *P.* q) *palmarem* om. *P.* r) *genera P.* s) *Natis — transferri* om. *P.* t) *Clabam Cr.* & ita ſemper *Claua* — ad *ſ. 16* om. *P.* u) *groſſitudine Cr.* x) *tectum* omn. praet. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 10 INTRA ORDEVM) ἐν σωρῷ σίτου Berytius l. c.

10, 11 CITRI ARBOR) Citri nomine duae veniunt arbores, malus medica, & θύον, ex qua menſae citreae fiebant. Salmaſius de homonymis hyles iatricae c. 67; Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 4 p. 337. SCHOETTG. add. Needham ad Geop. 10, 7 no. *a;* vbi docet *citrum* eſſe, quae in vulgaribus linguis hodie id nomen habet, *vn Citronnier* &c. adde quae dicemus ad ſ. 16.

10, 12 CLAVA SERI) Illa ſcribendi ratio, quam in Creſcentio notauimus, *v* & *b* permutatis, non tantum optimis quibusque codicibus familiaris eſt, ſed inde diminutum *clabula* tanquam vox peculiaris ex Nonio refertur in theſauro Fabriano. Caeterum *clauam*, κορύνην & πάσσαλον, *taleam* ita diſtinguit Anatolius Geop. 10, 8 vt *claua* ſit ramus ita in arcum incuruatus, vt duo extrema pangantur in terra, ipſumque germen erumpat ex ſumma *flexura*, quam *fornicem*, haec enim eſt καμάρα, appellat: *talea* autem incuruari non poteſt, ſed inuerſim κατὰ κεφαλῆς parte acutiore depangitur, vnde πασσάλου h.e.

ſtae vtilem citri arboribus cinerem praebent. Gaudent aſſidua foſſione, hinc proueniunt
16 poma maiora. Niſi quae arida ſunt, rariſſime debemus abſcidere [y]. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio frigidis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeritur & piro, vt quidam [volunt [z],] & moro, ſed [a] inſiti ſurculi qualo [b] deſuper omnino muniendi ſunt, vel fictili vaſculo [c]. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios [d] pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia [& [e] in] territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus ſolum & caelum tepidum eſt, [& [f]] humor exundans [g]) per gradus quosdam ſibi ſemper poma ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum vero aetatem florentia conſequantur, orbem quendam continuae foecunditatis ſibi
17 miniſtrante natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, ſi per triduum aqua [h] mulſa ſemina ponenda macerentur, vel ouillo lacte, quod praeſtat. Aliqui menſe Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent:
18 ſic quod eſt medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore poteſt per [i] totum annum propemodum cuſtodiri [l]: melius ſi vaſculis quibuscunque claudatur. Si velis legere atque ſeruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & ſecreta diſponere. Alii ſingula vaſis ſingulis claudunt, vel [m] gypſo adlinunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plerique in [n] cedri ſcobe, vel [in [o]] ſtraminibus minutis, vel in paleis
19 tecta ſeruant [p]. MESPILA locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis; tamen frigidis

VARIETAS LECTIONIS.

y) *abſcidere Lugd.* hic & alias *I. B. R.* *& Com. abſcindere* al. *vid. Pall. Iun. 2, 2.* z) *volunt & moro* om. *Lugd.* a) *ſed — vaſculo* om. *P.* b) *qualo — ſunt* om. *Lugd.* c) *clauduntur Lugd.* d) *Sirios Lugd.* e) *& in* om. *P. Pal. & Lugd.* f) om. *&* etiam *Lugd.* g) *eſt* add. *P.* h) *aqua* om. *I. B. R.* i) *per totum annum* om. *P.* l) *toto anno ſeruari. Melius quã ſi P.* m) *vel gypſo adlinunt* om. *P.* n) *in — vel* om. *P.* o) *in* om. *Lugd. I. B. R.* p) *ſeruarunt P.*

NOTAE VARIORVM.

h. e. *claui* nomen inueniſſe videtur. Noſter deponi tantum transuerſam & iacentem iubet clauam, quo modo vites proſterni e Columella vidimus, nulla curuaturae mentione iniecta.

10, 16 POMIS NON CARERE) An *nunquam carere*, vt in vernacula Palladii interpretatione: *ed afferma Marziale che in Aſſiria queſti arbori hanno tutto l' anno frutto.* Sed id etiam Palladius ſtatim docuit ſ. 16. De huiusmodi ſtirpibus hosce verſiculos vernacula lingua prodidit Aloyſius Alamannus lib. 5.

Dico il giallo limon, gl' aranci, e' i cedri,
Ch' entr à i fini ſmeraldi al caldo, al gielo,
[Chè Primauera è loro ouunque ſaglia
Ouunque aſcenda il ſol] pendenti, & freſchi
Et acerbi, & maturi han ſempre i pomi,
E' nſieme i fior.

PONTED. Adiiciamus Plinii locum elegantem 12, 3 ſ. 7 de citro, quam hic *Aſſyriam malum* vocat, *Omnibus horis* (vt *genitalem horam anni* alias verdixit) *pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis ſubnaſcentibus — niſi apud Medos & in Perſide naſci noluit.* Palladius igitur forte primus eſt, qui huius arboris extra Mediam conualeſcentis meminit, quae poſtea non in Italia tantum, Hiſpania Galliaque coli ſe paſſa eſt, ſed in ipſum ſeptentrionem translata fructus edidit, quanquam bonitate inferiores his, qui ſub clementiore ſidere educantur. Non ignoro, quid de hac re diſputetur v.g. apud Spanhem. de vſu & praeſt. num. diſſ. 6 p. 329 ſq. Sed illum ſequor characterem, quem indicat Palladius, *orbem continuae foecunditatis*: quidquid ſit de mira totius generis varietate, quam elegantiſſime, vt reliqua, quae ad cultum & naturam eius arboris pertinent, perſequitur Io. Bapt. Ferrarius eleganti libro, quem vocat *Heſperides*: de qua appellatione, ad quem fructum pertineat, praeclare etiam meritus eſt, quem modo laudabam, Spanhemio.

10, 16 IN SARDINIA) h. e. vt explicat Sylburgius, in Neapolitano Sardiniae territorio. Nam & Ptolemaeus Sardiniae Neapolim agnoſcit, Geogr. l. 3. SCHOETTG. Illud [*& in*] nobis pepererunt, qui *Neapolin* illam principem hodie regni cognominis cogitantes, a Sardinia remouendam putarunt.

10, 16 PER GRADVS QVOSDAM) Theophraſtus hiſt. pl. 4, 4 φέρει δὲ τὰ μῆλα πᾶσαν ὥραν. τὰ μὲν γὰρ ἀφῄρηται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δὲ ἐκπέττει. SCHOETTG.

10, 18 VEL GYPSO ADLIN.) Vid. Geop. 10, 10.

10, 19

gidis quoque proueniunt; magis ſabulone pingui, atque [q] glareoſa terra, cui arena per-
miſta eſt, vel argilla cum ſaxis. ſerenda eſt taleis [r] menſe Martio vel Nouembri, ſed
ſolo ſtercorato & ſubacto, ita vt vtrumque caput taleae ſtercus obducat. Sunt eius in-
crementa tardiſſima. amat putari atque [s] circumfodi, & parco humore inter ſiccitates
ſaepe refoueri. Seritur & ſemine, ſed in longiorem ſperatur aetatem. Si vermibus oc- 20
cupatur, ſtilo aereo purgandi ſunt, & amurca, vel humana vetere vrina, vel viua cal-
ce perfundendi, ſed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocti lupini. Si [t] puta-
tur hinc arbor ſterilis fieri, fimus & cinis vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem
reddunt. Si formicae moleſtae ſunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabuntur. 21
Si poma labuntur, fruſtum de eius radice praeciſum in media trunci parte figatur [tt]. In-
ſeritur menſe Februario in ſe & in piro, & in malo. ſurculus tamen eius ex arbore me-
dia debet aſſumi: nam de ſummitatibus vitioſus eſt. in trunco fiſſo inſerenda eſt: nam
corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandum leguntur necdum mitia, quae 22
& in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa, vel [u], vt
quidam, poſca [vel ſapa] condita. Die ſerena legantur ac media, & paleis obruantur
diſcreta, ne ea viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſemimatura, & ſalſa aqua
per dies quinque macerata. poſtea ſaepe infundantur, vt enatent. Seruantur & melle,
ſed ſi minus matura collegeris. CALIDIS locis fici planta radicata Nouembri men- 23
ſe, temperatis Februario, frigidis melius [x] Martio vel Aprili ponenda eſt: ſi taleam vel
cacumen ponas; vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Plantae in ſcrobe
depoſitae lapides ſubſtituendi ſunt, ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida
ſunt, plantarum cacumina diuiſis cannae internodiis defendantur a frigore. Si cacumen 24
velis ponere, triſulcum [y] ramum bimum vel trimum ab auſtrali parte decidas [z], & ſic
obrues, vt diuiſa cacumina terra interiacente velut tres ſurculos reddant. Taleam ſic
ponemus, vt caetera, cui leuiter ab infima [a] parte diuiſae lapidem mergemus in fiſſo.
Ego menſe Februario vltimo vel Martio in Italia plantas grandes ficorum per paſtinatum
ſolum diſpoſui, & eo anno poma peperere ſupra comprehendendi felicitatem, velut tri-
buta reddentes. Legendae ſunt plantae, in quibus frequens nodus extuberat [b]: ſteriles 25
creduntur, quae nitidae ſunt, & oculos ſuos per longa internodia diſtulerunt. Si plan-
tam fici prius [c] nutrias in ſeminario, & maturam transferas in ſcrobem, poma genero-
ſiora

VARIETAS LECTIONIS.

q) *aut Lugd.* r) *taleis* om *P.* s) *atque — refoueri* om. *P.* t) *ſed I. B. R. Cr. Lugd.* tt) *figimus P.* u) *vel* — *condita* om. *P.* *vel vt quidam paſca condita I. B. R.* *vel ſapa* om. *Lugd.* x) *melius* om. *P. Cr.* y) *triſulcum* om. *Cr.* z) *decides Lugd.* a) *fima P. vna Cr.* quod ortum videtur ex *ima.* b) *exuberat Cr. Lugd.* c) *prius* om. *P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

10, 19 SERENDA EST TALEIS) Deſideratur verbum; nam *meſpila* cum verbo *eſt*, proximisque *aliis amat*, *ſeritur* non conueniunt. Deerit fortaſſe *arbor*, vt Tit. 10. de Malo Punico: *Locis temperatis*, inquit, *menſe Martio vel Aprili mala punica ſeremus; calidis vero, & ſiccis Nouembri. Amat haec arbor ſolum cretoſum.* PONTED.

10, 20 IN LONGIOREM SPERATVR AETATEM) factura nepotibus vmbram, & fructu profutura alteri demum ſaeculo.

10, 23 CALIDIS LOCIS) Haec ex Didymo Geop. 10, 45. SCHOETTG. Adde Creſc. 5, 10 vbi totam prope ficus diſciplinam a noſtro mutuauit.

10, 23 VLTIMO APRILI) Nimis ſera fici ſatio extremo Aprili cenſenda eſt; Quare perlibenter ad Creſcentium accedo qui 5, 10 excerpſit: *Vltimo Martii vel menſe Aprili.* Quod & ipſo Palladio auctore probatur; haec enim infra ab eodem tradita memoriae ſunt: *Nam* (Martio nimirum) *ficulnea cacumina obruuntur vtiliter, cum tumeſcunt, vt plantas faciant, ſi earum copia non abundat.* PONTED.

ſiora producet. Aliqui [d] multum prodeſſe confirmant, ſi plantam fici diuiſo ſquillae bulbo interſitam ſtrictamque vinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora,
26 terrae genus durum, & gracile, & ſiccum pro vtili ſapore pomorum. prouenit & petroſis atque aſperis: tamen poteſt locis prope omnibus ſeri. quae in montanis & frigidis locis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſiccitatem durare non poſſunt: vſus illis in viridi eſt, melioris magnitudinis, & ſaporis arguti. quae naſcuntur in campis & locis
27 calidis, & pinguiores ſunt, & in ſiccitate durabiles. Si genera numerare velimus, immenſum eſt: ſufficit, quod omnibus aequa cultura eſt. illa diſtantia eſt, quod in Caricis melius alba ſeruatur: in locis nimie frigidis praecoquas ficus feramus, quae cito veniant, vt ante imbres genus hoc poſſit occurrere; calidis vero & aeſtuoſis eas, quae ſero maturant. Gaudet aſſidua foſſione. per autumnum proderit, ſi ſtercus admoueas, praecipue de auiariis. recidenda ſunt in ea quae aut putria, aut male nata repereris: & ea ra-
28 tione putanda eſt, vt inclinata per latera poſſit expandi [e]. In locis humectis ficus ſaporis obtuſi eſt, cui circumciſis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, vt non ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Menſe Iunio, circa ſolſtitium caprificandae ſunt arbores fici, id eſt ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, velut ſerta [f] pertuſi. Si hoc deſit, abrotani virga ſuſpenditur; aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina [g] cornua circa radices arboris obruuntur; vel truncus arboris, quo loco turget, ſcarificandus eſt,
29 vt poſſit humor effluere. Ne vermes patiatur, ramum terebinthi, vel lentiſci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. vncinis aereis tollendi ſunt vermes [h] ex fico. Alii amurcam, alii veterem vrinam ablaqueatis radicibus miſcent. Alii bitumen [i] & oleum, aut ſolam calcem viuam latebris vermium liniunt. Si formicae moleſtae ſunt, rubrica, butyro, & pice liquida miſta circa truncum debet induci. Alii coracinum pi-
30 ſcem contra formicas in arbore ſuſpendendum eſſe confirmant. Si fructus ſuos velut aegra proiiciet, alii rubrica, aut amurca inſulſa miſta aqua arborem liniunt [l]; vel can-

crum

VARIETAS LECTIONIS.

d) Hinc ad ſ. 31. om. *P.* e) *incidi Lugd.* f) *ſerra Aſc. & Com. ſera G. Gy. ſerta I. B. R. I. I. Lugd.* g) *arietina — obruuntur* om. *Lugd.* h) *vermes* om. *Lugd.* i) *vitimen Lugd.* l) *linunt Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 28 ALIQVI INTER FICARIAS) Plin. 15, 19 ſ. 21 add. Colum. 11, 2, 56.

10, 28 VELVT SERTA) Emendari iubet Scaliger ad Varr. R. R. 3, 6, 1 *velut linea ſerta.* Nam *ſerta* eſt τὸ σχοινίον, funiculus. Sic noſter alibi Iul. 6, 2 *Cum ſerta, quae appenſa ſunt, auferantur.* Deriuatur autem a *ſero*, vnde *ſeries*, ἡ συνάφεια, τάξις, vt docet Salmaſius ad Soli. c. 23 p. 187 vnde *ſertum*, (quod eſt participium praet.) pro connexione florum accipitur. Adde Lipſium Ant. Lect. lib. 3 p. 120. SCHOETTG. Recepimus emendationem Scaligeranam, in quantum ea laudatis in V. L. auctoribus conuenit. *Serta* (int. corona) vox proba, ſubſtantiue poni ſolita, & ad hanc rem aptiſſima, quod ex locis in Fabrianum theſaurum congeſtis manifeſtum eſt: quam vocem hic reponendam eſſe ſola coniectura nixi vidimus, cum locum laudatum Plinii illuſtraremus in Chreſtom. Plin. p. 536, eademque quid *ſerta* eſſet populariter explicaremus. Nempe *ſerta* hic eſt, quem *carpophoron, Fruchtſchnur* nominant architecti: flores, fructus, cepae, & quid non, ita colligata, vt funem quaſi vnum efficiant: ita hic *groſſi lino pertuſi* h. e. traiecti & ita connexi, faciunt ſertam. Talem *ſertam* ita deſcribit Apicius 1, 4 *Folia roſarum limo inſeres, & ſutiles facies.* Propius etiam ad rem noſtram facit noſter Varro 1, 41, 5. *Reſticulas per ficos maturas perſerunt* &c.

10, 29 SI FORMICAE) Haec remedia cum aliis etiam habet Paxamus Geop. 13, 10.

10, 29 CORACINVM) κορακῖνον Paxamo, *Saperidam* aliis, *Platiſtacum*, *Platacem*: auctoritates habet Needh. ad Geop. l. c.

10, 30 SI FRVCTVS) Democritus Geop. 10, 48. SCHOETTG.

10, 33

crum fluuialem cum ramo rutae ſuſpendunt; vel algam marinam, vel faſcem lupinorum;
vel radici terebratae cuneum figunt, vel ſecuri arboris corium ſaepe proſcindunt. Cum
folia incipiunt producere fici, vt fructum multum & pinguem ferant, in principio ger-
minis cacumina ſumma decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medie-
tate procedit. Si maturam ficum vis ſerotinam facere, incipientes groſſos decute, cum 31
illis fabae fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet, ſucco [m] cepae longioris cum oleo &
pipere mixto vnge poma, quando groſſi incipiunt ſubrubere. Aprili menſe ficum de-
bemus inſerere inter corticem: vel ſi nouellae arbores ſunt, fiſſo ligno, quod ſtatim [n]
operiendum eſt & [o] ligandum, ne ventus introëat. Melius comprehendunt, ſi circa 32
terram reciſa inſerantur arbuſta. Aliqui & Iunio menſe inſerunt. Surculus legendus
eſt anniculus: inutilis enim creditur maioris vel minoris aetatis. Inoculari ficus locis
ſiccis Aprili, humidis [p] melius Iunio [q] mediante poterit, Octobri menſe locis tepidis.
Propagari ficus ramis poteſt. inſeritur autem in caprifico, in moro, in platano, & ocu-
lis, & ſurculis. Ficus virides ſeruari poſſunt vel in melle ordinatae, ne ſe [r] inuicem 33
tangant, vel ſingulae intra viridem cucurbitam clauſae, locis vnicuique cauatis, & item
teſſera, quae ſecatur, incluſis, ſuſpenſa ea cucurbita vbi non ſit ignis vel fumus. Alii
miſſas ficus recentes, minus maturas, in nouo vaſe fictili lectas cum pediculis, & a ſe
ſeparatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt. Martialis dicit, Ca- 34
ricas per genera multa ſeruari, cum ratio vna ſufficiat. Ergo hoc genere, quo Cam-
pania tota cuſtodit, ſeruare debemus. in cratibus ficus expanditur vsque ad meridiem, &
adhuc mollis in qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modum
ſuppoſitis tribus [s] lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno vbi diſcocta ficus
fuerit, ſicut eſt calida, interpoſitis [t] foliis ſuis, in vas fictile conditur bene picatum den-
ſius preſſa, & operculo diligenter obducitur [u]. Si pluuiis abundantibus crates non poſſis 35
expandere, ſub tecto eas ita ponis, vt ſemipede erigantur a terra, & eas ad vicem ſolis,
cinis [calidus [x]] ſubiectus vaporet, & ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, vertatur, vt fico-
rum coria ſiccentur, & pulpae [y] tunc duplicatae in ciſtellis ſeruentur, aut loculis. Alii
maturas mediocriter ficus & diuiſas in cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt
[eas]

VARIETAS LECTIONIS.

m) *ſuco caepae* hic & ſaepe *Lugd.* n) *ſtatim* om. *P.* o) *& lig.* om. *P.* p) *humidis* om. *P. Lugd.* q) *Iulio Lugd.* r) *ſe contingant P.* s) *ſuppoſ. lapidibus fuerit ficus cocta.* t) *interpoſita.* u) Hinc vſque ad finem *ſ. 36* om. *Pol.* x) *calidus* om. etiam *Lugd.* y) Hic interpung. *I. B. R. Aſc.*

NOTAE VARIORVM.

10, 33 TESSERA, QVAE SECATVR) h. e. quadrata particula, quae, vt in *emplaſtratione*, reciſa ad locum claudendum reponitur. Afric. Geop. 10, 56 vocat μέρη τινὰ σπληνίοις ἐοικότα. Sunt autem σπληνία, quod notum eſt, linteola, emplaſtro illita, quibus vulnera clauduntur, a quibus ipſa etiam *emplaſtratio* dicta eſt.

10, 33 RECLVDVNT) Non aperiunt, vt alias, ſed concludunt. Africanus l. c. πωμάσας τὴν χύτραν.

10, 33 VAS NATARE PERM.) Suſpenſum nimirum Gr. ἐπιπλεῖν.

10, 34 AD PANIS COQVENDI MODVM) Geop. 10, 54 μετὰ τὸ τὸν ἄρτον ἀφαιρεθῆναι. Nam prior modus nimis ſiccaret ficus.

10, 34 DISCOCTA) Vtitur hoc verbo etiam Plin. 29, 6 *Quidam denas virides in decem ſextariis olei veteris diſcoquunt.* SCHOETTG.

10, 34 BENE PICATVM) Paxamus Geop. 10, 54 ἀπίσσωτον καινὸν κεράμιον poſtulat. Legit certe Palladius εὐπίσσωτον: & credibile eſt ita ſcripſiſſe Paxamum, qui illo ipſo capite etiam aliquot Caricas liquida pice tinctas miſceri iuſſerat reliquis. Permutationem illam τῶν ευ & α frequentem eſſe, olim obſeruatum viris doctis v. g. in Palaeographia Montfauconio.

10, 35 ET PVLPAE TVNC DVPLICATAE) Praetuli interpunctionem recentiorem, cui conſentit Creſcentius. Pulpae ſane ſiccari non debent, quae tanto ſunt delicatiores, quo plus mellei humoris retinent. Eaedem autem

[eas] nocte ſub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur vtiliter, cum tumeſcunt, vt
36 plantas faciant, ſi earum copia non abundat. Vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat, ramos duos nigrae & albae arborum [z] inter ſe ita vinculo ſtringis ac torques, vt germina miſcere cogantur, ſic obruti & ſtercorati, & humoribus iuti, vbi prodire coeperint, ger-
1 minantes oculos aliqua ſibi [a] annexione conglutina [b]. tunc germen adunatum parturiet
37 duos colores, quos vnitate diuidat, diuiſione coniungat. NVNC & pirus vel malus inſeri ac ſeri poteſt, & cydonia, & prunus inſeritur, & ſorba ponuntur, & morus, nono Calendarum [c] Aprilium die [d], & inſeruntur piſtacia, & locis frigidis pini ſemen aſpergitur.

XI. HOC menſe comparandi ſunt boues, qui tamen ſiue de noſtris capiantur armentis, ſiue emantur: idcirco nunc comparabuntur [a] vtilius, quia necdum ſagina temporis pleni aut celare poſſunt fallaciam venditoris, & vitia ſua, aut repugnando domitu-
2 rae contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Haec tamen ſigna ſpectanda ſunt in bobus, ſeu de noſtro, ſeu de alieno grege fuerint comparandi, vt ſint boues nouelli, quadratis & grandibus membris, & ſolidi corporis, muſculis ac [aa] toris vbique ſurgentibus, magnis auribus, latae † frontis, & criſpae, labris oculiſque nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturae prauitate lunatis, patulis naribus [b], & reſimis, ceruice toroſa atque compacta, palearibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis vaſtis, ventre non paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorſo recto & plano, cruribus ſolidis, neruoſis & breuibus, vngulis magnis, caudis longis ac ſetoſis, pilo to-
3 tius corporis denſo ac breui, rubei maxime coloris aut fuſci. Melius autem boues de vicinis locis comparabimus, qui nulla ſoli aut aëris varietate tententur. aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia transferamus [bb]. Illud ante vniuerſa curandum eſt, vt viribus ad trahendum comparentur aequales, ne valentioris robur alteri procuret exitium. In moribus haec conſideranda ſunt. Sint arguti, manſueti, timentes hortamen clamoris ac verberis, cibi appetentes. Sed ſi regionis ratio patitur, nullus melior cibus eſt, quam viride pabulum. vbi vero deeſt, eo ordine miniſtretur, quo pabuli copia, & laborum
4 coget acceſſio. Nunc tauros quoque (quibus cordi eſt armenta conſtruere) comparabit, aut

VARIETAS LECTIONIS.

z) *ambarum ita inter ſe Lugd.* a) *inter ſe Lugd.* b) *conglutinata Lugd.* c) *Calend. Apriles I. B. R.* d) *die* om. *P.* [T. XI.] a) *parabuntur Lugd.* aa) *ac toris* om. *P.* †) *lata fronte & criſpa P.* b) *auribus & ſimis P.* bb) *transferemus Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

tem *duplicatae ſeruantur*, h. e. compreſſae & inculcatae, contractaeque. Quae interpretatio non abſurda, credo, videbitur, ſi quis cogitauerit, non modo *duplices* & *duplicari* dici, qui vulnerati ſe contrahunt (ἰδνωθέντας apud Homerum) vt ad Virg. Aen. 11, 45 Ouid. Met. 6, 293 Val. Flacc. 6, 509 Statium Theb. 3, 89 viri docti obſeruarunt: ſed Maximo etiam Valerio 5, 1 extr. 1 *duplicatum frigore corpus* dici, defendente eam lectionem Gronouio Obſ. 4, 19 cui hic Palladii locus ſuppetias ferre felices videtur.

10, 36 NIGRAE ET ALBAE ARBORVM) Tò *arborum* cum inutile videatur, faepe additamentum exiſtimaui; neque etiam apud Creſc. 8, 7 inuenio. PONTED.

11, 2 VT SINT BOVES NOVELLI) Haec deſumta ſunt ex Varrone 2, 5, 7 & Col. 6, 1. SCHOETTG.

11, 2 QVADRATIS) Malo emendare ex Columella: *quadrati, grandibus membris.* Eſt autem *quadratus*, qui bene compactis, robuſtis, & firmis membris eſt, ſtaturae tamen mediocris & commodae. Suetonius Veſp. c. 20 *Statura fuit quadrata, compactis firmiſque membris.* Col. 7, 12 de canibus: *Probatur quadratus potius, quam longus aut breuis.* Vide Beroaldum ad l. c. Suetonii. SCHOETTG.

11, 2 LATAE FRONTIS ET CRISPAE) Creſcentius 9, 64 *Lata fronte, & criſpa.*

aut his ſignis a tenera aetate ſubmittet: vt ſint alti atque ingentibus membris, aetatis me-
diae, [&] magis quae iuuentute minor eſt, quam quae declinet in ſenium: torua facie,
paruis cornibus, toroſa vaſtaque ceruice, ventre ſubſtricto. Vaccas etiam nunc maxi- 5
me parabimus. ſed eligemus forma altiſſima, corporis longi, vteri capacis & magni [c],
alta fronte, oculis nigris & grandibus, pulchris cornibus, & praecipue nigris, aure ſe-
toſa, palearibus & caudis maximis, vngulis breuibus, & cruribus nigris [d] & paruis, ae-
tatis maxime trimae, quia vsque ad decennium [e] foetura ex his procedet vtilior. nec an-
te aetatem trimam tauros [ee] his oportet [f] admitti. Sed erit ſtudium diligentis, amotis [ff] 6
ſenioribus, nouellas ſubinde conducere, & ſteriles aratro ac laboribus deputare. Grae-
ci aſſerunt, ſi mares creare velis, ſiniſtrum tauri in coitu ligandum eſſe teſticulum; ſi
foeminas, dextrum: tamen tauros diu ante abſtinendos, vt cum tempus eſt acrius in cau-
ſas dilati ‡ feruoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima & aprica loca, aeſta- 7
te opaca paremus ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, & his herba inter-
naſcente ſaturantur. quamuis circa fluuios recte propter amoena loca paſcantur: foetu-
ra tamen aquis tepidioribus adiuuatur, vnde magis [g] vtilius habentur, vbi pluuialis aqua
tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hi- 8
bernare ſub dio [gg]: quibus tamen ſepta fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit
laxiora. Stabula vero vtilia ſunt [h] ſtrata ſaxo, aut [i] glareis, aut arenis, deuexa aliqua-
tenus, vt humor poſſit elabi, parti meridianae obuerſa propter flatus glaciales, quibus
aliquis reſiſtere [k] debet obiectus.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *longi P.* d) *nigris &* om. *I. B. R.* e) *decimum I. B. R.* ee) *tauris* ex MS. *Vlit. ad Nemeſian. 114.* SCHOETTG. f) *debet P.* ff) *vetulis amotis P. Cr.* ‡) *dilati* om. *Cr.* g) *magis* om. *Cr.* PONTED. gg) *diuo Lugd.* h) *ſunt ſaxo, aut* om. *P.* i) *atque I. B. R.* k) *obſiſtere Cr.*

NOTAE VARIORVM.

criſpa. Sic & Palladius infra: *alta fronte, oculis nigris, & grandibus.* PONTED.

II, 5 VACCAS) Florentinus Geop. 10, 2. SCHOETTG.

II, 5 ALTA FRONTE,) Lego: *Lata fronte,* vt Creſcentius 9, 60 tranſcripſit. Sed & Varro 2, 5 ita eſt locutus: *latis frontibus;* Ita Columella 6, 1 *Fronte lata & criſpa.* Ipſe quoque Palladius de Bubus (vt retuli) in hoc titulo: *Latae frontis & criſpae.* Id vernaculis verſibus celebrauit Aloyſius Alamannus lib. 2. *Quella vacca è miglior, che in ampia fronte Minaccioſa hà la viſta.* PONTED.

II, 5 ET CRVRIBVS NIGRIS ET PARVIS) Veteres libri: *& cruribus paruis* tantum, deeſt *nigris.* Ita Columella 6, 21 *& modicis cruribus.* Varro 2, 5 *cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, diſtantibus inter ſe.* Florentinus denique Geop. 17, 2 *σκέλη ὀρθὰ, στερεὰ, παχύτερα, ἢ μακρότερα: cruribus rectis, & ſolidis, craſſis magis quam longis.* PONTED.

II, 5 NEC ANTE AETATEM TRIMAM) An pro *trimam, bimam,* vt in Creſcentio habemus 9, 62 *Nec ante aetatem bimam tauros ei debet admitti.* Varro 2, 5 *Non minores oportet inire bimas, ut trimae pariant.* Columella 2, 21. Rurſus *minores bimis iniri non oportet.* In *Geop.* etiam Varronis nomine 17, 10 id praecipitur: *Βιβάζειν δεῖ μὴ νεωτέρας τῶν β′ ἐτῶν, ἵνα τριετεῖς οὖσαι τίκτωσιν.* PONTED.

II, 6 AMOTIS SENIORIBVS) Ex Creſcentio deficere *& ſterilibus* arguitur ſic: *Sed erit ſtudium diligentis, amotis ſenioribus, & ſterilibus, nouellas ſubinde conducere, & ſteriles aratro & laboribus deputare.* Creſc. 9, 61 *Cuſtos diligens debet vetulis & ſterilibus amotis, reparare nouellas, & ſteriles aratro & laboribus deputare.* Colum. 6, 22 *Sed & curandum eſt omnibus annis in hoc aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur: nam & enixae & vetuſtae, quae gignere deſierunt, ſubmouendae ſunt, & vtique taurae quae locum foecundarum occupant, ablegandae vel aratro domandae.* Varro in Geop. 17, 10 *τὰς δὲ στείρας καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων.* PONTED.

II, 6 GRAECI) Afric. Geopon. 10, 6. SCHOETTG.

XII. Hoc menſe vltimo domandi ſunt trimi boues, quia poſt quinquennium
bene domari non poſſunt, aetatis repugnante duritia. Capti [a] ergo ſtatim domentur,
qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione manſueſcant. Sed
ſtabulum noui boues largioribus ſpatiis habere debebunt, vt & ante ſtabulum loca [b] nullis
2 concludantur anguſtiis, & producti non [c] aliqua vitientur offenſa. In ipſo vero ſtabulo
aſſeres transuerſi a terra ſeptem pedibus alti configantur. ad quos boues ligentur indo-
miti. Tunc eligis abſolutam tempeſtatibus & impedimentis omnibus diem, qua capti
perducantur ad ſtabulum. quorum ſi nimia fuerit aſperitas, vno die ac nocte inter vin-
cula mitigentur atque [cc] ieiunia: tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ci-
borum, non a latere, neque a tergo, ſed a fronte accedens bubulcus admulceat, nares-
que & terga pertractet, mero ſubinde conſpergens: hac tamen cautione [d], ne aliquem
calce contingat, aut cornu: quod vitium, ſi in primordiis effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit,
3 obtinebit. Tunc mitigatis, os & palatum ſalibus frica [dd], & in gulam demitte praeſul-
ſi [e] adipis librales offas, & vini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces: quae res
intra triduum totius ſaeuitiae iram reſoluet. Aliqui eos inter ſe iungunt, ac docent [ee]
onera tentare leuiora, & quod vtile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius ſolo exer-
4 cendi ſunt, vt nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet. Expeditior autem ratio eſt
domandi, vt aſperum bouem manſueto & valido boui coniungas, quo oſtendente facile
ad omnia cogetur officia. Si poſt domituram [f] decumbit in ſulco, non [ff] afficiatur igne,
vel [g] verbere: ſed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur vinculis, vt non poſſit
progredi aut ſtare, vel paſci. Quo facto, ſiti ac fame laſſatus [h] carebit hoc vitio.

XIII. Hoc menſe ſaginati ac paſti ante admiſſarii generoſi equabus admitten-
di ſunt, & repletis foeminis, item ad ſtabula colligendi. Neque tamen aequalem nu-
merum omnibus † debemus adhibere, ſed aeſtimatis viribus vniuscuiusque [a] admiſſarii,
ſubmittenda [aa] ſunt pauca vel numeroſa coniugia, quae res efficiet admiſſarios non parua
aetate durare. Iuueni tamen equo & viribus formaque conſtanti non amplius quam duo-
2 decim vel ‡ quindecim debemus admittere, caeteris pro qualitate virium ſuarum. Sed
in admiſſario quatuor ſpectanda ſunt, forma, color, meritum, pulchritudo. In for-
ma hoc [b] ſequemur, vaſtum [bb] corpus & ſolidum, robori conueniens altitudo, latus lon-
giſſi-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *Capite P. Cr.* b) *loca* om. *P.* c) *nulla vit. I. B. R.* cc) *mit. ieiuniis Iuntt.* d) *actione P.* dd) *fricabis a. V.* e) *praeſalſae ad. librares P. praeſulſae Pal. & Lugd.* hic etiam *libriles.* ee) *eos* add. *P.* f) *domaturam Lugd.* ff) *non — decumbit* om. *I. B. R.* g) *nec P.* h) *laxatus Cr.* [T. XIII.] †) *omnium Lugd.* a) *cuiusque emiſſarii P.* aa) *admittenda Lugd.* ‡) *vel quind.* om. *Lugd.* b) *haec Lugd.* bb) *validum Iſid. 12, 1.*

NOTAE VARIORVM.

12 Conf. Col. 6, 2 it. Creſc. 9, 63.

12, 1 QVIA POST QVINQVE) Non video conſecutionem. Suſpicor legendum *qui.*

12, 2 EFFECTVI SIBI CESSISSE) Creſcentius, dum breuitatem ſectatur, corrupit, opinor, ſententiam. Ita enim, *quod vitium, ſi in primordiis affectauerit.* Omnes, credo, nouelli boues *affectant:* ſed non cedit effectui, ſ. ſuccedit omnibus.

12, 3 PRAESVLSI ADIPIS) *Praeſulſae* etiam Col. 6, 2, 7; Priſcianus li. 5 p. 138 *Quae vero ſupra ſyllabam* (impariſyllaba) *ſunt, ſi ſint propria vel appellatiua in* ps *deſinentia, maſculina ſunt. Adeps,* τὸ λίπος — *Quae tamen veteres etiam foeminino genere protulerunt. Varro in 2 R.R.* adipes illa *pro* adeps. *Marſus.* adipis pondo 20 vetuſtae. SCHOETTG.

13, 2 MERITVM) ingenium intelligi apparet n. 3.

13, 2 VASTVM CORPVS ET SOLIDVM) *Vaſtum* vitioſa vox, vt patet ex his quae ſequuntur: *robori conueniens altitudo, latus longiſſimum.* Haec enim ad magnitudinem referuntur, quae eſſent ſuperuacanea. Praeterea vaſtos

giſſimum [c], maximi [d] & rotundi clunes, pectus late patens, & corpus omne muſculo-
rum denſitate nodoſum, pes ſiccus & ſolidus, & cornu concauo altius calciatus. Pul-
chritudinis partes hae ſunt: vt ſit exiguum [e] caput, & ſiccum, pelle propemodum ſo-
lis [f] oſſibus adhaerente, aures breues & argutae [g], oculi magni, nares patulae [h], coma
& cauda profuſior, vngularum ſolida & fixa rotunditas. [Meritum [i], vt ſit audax ani- 3
mo, pedibus alacris, trementibus membris, quod eſt indicium fortitudinis, quique ex
ſumma quiete facile concitetur, vel ex [ii] citata feſtinatione non difficile [k] teneatur. Mo-
tus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris trementibus.] Colores hi prae- 4
cipui,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *latus longum ſubſtrictius Iſid.* d) *maximae & rotundae Iſid.* e) *egregium I. B. R.* f) *ſolis* om. *P. Iſid.* etiam *propemodum.* g) *acutae Iſid.* h) *& erecta ceruix, coma denſa & cauda. Iſid.* i) inclusa def. in omnibus editt. ii) *excitata* al. k) *facile MS. Waſſ.*

NOTAE VARIORVM.

vaſtos equos improbauit Varro 2, 7 *Quod*, ait, *nec vaſtos nec minutos decet eſſe.* Lego itaque *validum*, vt extat apud Iſid. 12, 1 qui haec tranſcripſit: *forma, vt ſit validum corpus & ſolidum.* PONTED.

13, 2 LATVS LONGISSIMVM) Alio modo excerpſit Iſidorus: *Robore* (lego robori) *conueniens altitudo & latitudo, latus longum ſubſtrictius.* Quod poſtremum verbum ita expreſſit Columella 6, 29 *Latis lumbis & ſubſidentibus.* At alterum ita Varro 2, 7 *Equos ad admiſſuram quos velis habere, legere oportet, amplo corpore, formoſos, nulla parte corporis inter ſe non congruenti.* PONTED.

13, 2 NARES PATVLAE) Iſid. *Nares patulae, & erecta ceruix, coma denſa & cauda.* Quae lectiones inuicem collatae inter ſe vitioſae apparent; nam in Palladio deſiderantur *& erecta ceruix, denſa*, ex Iſidoro repetenda; in Iſidoro *profuſior*, quod ex Palladio deſumendum. Vtriusque itaque locus ſic legi poteſt: *Nares patulae, & erecta ceruix, coma denſa & cauda profuſior.* Quod hic Palladius *erecta ceruix* dixiſſe videtur, Virgil. 3 *Georg. ardua ceruix* appellauit: - - *illi ardua ceruix, Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga.* Ita Horat. Sat. 1, 2 *Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, opertos Inſpiciunt, ne ſi facies (vt ſaepe) decora, Molli fulta pede eſt, emtorem inducat hiantem, Quod pulchrae clunes, breue quod caput, ardua ceruix.* PONTED.

13, 2 SOLIDA ET FIXA) Iſid. *vngularum ſoliditatis fixa rotunditas*, in quo vitioſum *ſoliditatis* pro *ſolida &.* PONTED.

13, 3 MERITVM) Quae hic ſub n. 3 continentur, ea in hactenus editis abfuerunt, quae tamen abeſſe vix debebant. Quum enim paullo ſuperius promiſerit auctor, ſe de *forma, colore, merito*, & *pulchritudine* equorum acturum, tria vero, excepto *merito*, praeſtiterit, illud quoque iure abeſſe non debebat. Exhibet autem ea C. C. C. (interpretor Codex Corporis Chriſti) quem adhibuit Waſſe ad Salluſtium l. c. & Iſidorus, qui auctorem noſtrum exſcribit. SCHOETTG.

13, 3 EXCITATA) Ita diuidendas voces iam vidit Waſſe l. c. vid. p. p. ſ. 8 vbi eadem lectionis varietas.

13, 3 NON DIFFICILE) *Facile* legendum putat Waſſe, ex Columella: *qui ſunt ex placido & ex concitato mitiſſimi.* Recte: nam Iſidorus legit: *non difficile.* SCHOETTG. Recepi lectionem Iſidori, quod ſine fraude fuerit.

13, 3 MOTVS AVTEM) Haec & ſequentia Palladio abiudicat Waſſe & a Gloſſurgo profecta putat. Sed leguntur etiam in Iſidoro. SCHOETTG. Mihi idem quod Waſſio, videtur.

13, 3 IN AVRIBVS) Iſidorus: *naribus:* neſcio quod praeferam. Nam vtrumque ingenium heroicum prae ſe fert. Virgilius Georg. 3, 84 *Micat auribus, & tremit artus, Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.* SCHOETTG. Editio tamen Iſidori Baſil. 1489 fol. & ipſa *in auribus* legit.

13, 4 COLORES HI PRAECIPVI, BADIVS) Hi colores commemorantur ap. Iſidorum. Sed locus deprauatus eſt, ex quo tamen nonnulla in Palladio emendari poſſunt; & primum *murteus*, vt in nonnullis editionibus, (ſunt enim vitioſae quae exhibent *mureus*) legitur, recte ſcriptum videtur; nam Iſidorus *mirteus* tranſcripſit. *Gilbus* autem defendi poteſt, quamuis & Iſidorus habeat *Giluus*, & Virgilius, *Spadices, glaucique color, deterrimus albis Et giluo.* Quem colorem ita interpretatus eſt Seruius: *Giluus autem eſt melinus color;* veteres ſiquidem haſce literas *b* & *u* inuicem vſurpabant, vt *eruum* & *erbum* ſcribentes, *eruolae* & *erbolae*, *eluus* & *elbus.* Inter *Gilbus* porro & *ſcutulatus* Iſid. interpoſuit *glaucus*, qui color in iis quoque Virgilii verſibus quos commemoraui celebratur. PONTED.

13, 4

cipui, badius †, aureus, albineus, ruſſeus, murteus, ceruinus, gilbus, ſcutulatus, albus, guttatus, candidiſſimus, niger preſſus. Sequentis meriti, varius cum pulchritudine, nigro vel albineo vel badio miſtus, canus cum quouis [l] colore, ſpumeus, maculoſus, murinus, obſcurior. Sed in admiſſariis praecipue legamus, clari & vnius coloris:
5 caeteri vero deſpiciendi, niſi magnitudo meritorum [m] culpam coloris excuſet. Eadem in equabus conſideranda ſunt, maxime vt ſint longi & magni ventris [n] & corporis: ſed hoc in generoſis ſeruetur armentis. Caeterae paſſim [nn] toto anno inter paſcua, dimiſſis [o] ſecum maribus impleantur. Equarum natura eſt partum ſpatio duodecimi [p] menſis abſoluere. Illud in admiſſariis ſeruandum eſt, vt mediis aliquibus ſpatiis ſeparentur, propter noxam furoris alterni: ſed his armentis paſcua legamus pinguiſſima, hieme aprica, frigida & opaca prouideamus [q] aeſtate, nec adeo mollibus locis [r] nata [s], vt vngularum fir-
6 mitas de aſperitate nil ſentiat. Si equa marem pati noluerit, trita ſquilla naturalia eius infecta libidinem contrahunt [ss]. Deinde grauidae non vrgeantur, nec famem vel frigus tolerent, nec inter ſe loci [t] comprimantur anguſtiis. Generoſas equas, & quae maſculos nutriunt, alternis annis ſubmittere debebimus, vt pullis puri & copioſi lactis robur [tt]
7 infundant; caeterae paſſim replendae. Aetas incipientis admiſſarii quinti anni initio eſſe debebit. foemina recte [u] bima concipiet, quia poſt decennium iners ex ea ſoboles & [uu] tarda naſcetur. Pulli equarum nati manu tangendi non ſunt, quia eos tactus laedit aſſiduus: quantum ratio patitur, defendantur a frigore. In pullis pro aetatis merito ea ſunt conſideranda, quae ſignum bonae indolis monſtrant, quae in patribus vel matribus
8 ſpectanda praecepi. dabit & hilaritas, alacritas, agilitasque documentum. Nunc domandi ſunt pulli, vbi tempus bimae aetatis exceſſerint. Conſideranda ſunt magna, longa, muſculoſa, & arguta corpora, teſticuli pares [&] exigui: & caetera quae in patribus dicta ſunt. Mores, vt vel ex ſumma quiete facile concitentur, vel ex [x] incitata feſtina-
9 tione non difficile teneantur. Aetatis conſideratio talis eſt: Bimo, & ſex menſium dentes

VARIETAS LECTIONIS.

kk) baidius *Lugd.* hic & p. p. l) *quolibet P.* m) *meriti P.* n) *ventris & eiicit Vlitius* ad Nemeſia. *Cyneg. 244.* nn) *paſſim* om. *P.* o) *admiſſis I. B. R. demiſſis Com.* p) *XIII mẽs P.* q) *prouideamus* om. *P.* r) *locis* om. *P.* s) *nacta P.* ss) *concitabunt a V. libidine concitabit Lugd.* t) *locis compr. anguſtis Lugd.* tt) *copiam P.* u) *&* inf. *Lugd.* uu) *& tarda* om. *P.* x) *excitata* iunct. *P. in excitata Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

13, 4 RVSSEVS) *roſeum* legit Iſidorus, quomodo etiam eſt apud Caſſiodorum Var. 3, 52 vbi Furnerius in margine notauit Veteres edit. legere *ruſſeus* Puto autem *ruſſeum* colorem eſſe igneum *feuerroth*, & clariorem quam roſeus. Bochartus Hieroz. 1, 2, 7. Nota eſt ſub Romanorum Impp. temporibus *factio ruſſata* a colore panni ruſſei. Gruterus p. CCCXXXVII. DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. Fabrettus X. 2. DECVRIONIBVS. ET. FAMILIAE. PANNI. RVSSEI. Vide Barthium Adu. 16, 18. Fabricium Romae c. 12. Ferretium Muſis lapidariis 3, 43. SCHOETTG.

13, 4 MVRTEVS) Iſidorus: *Mirteus autem eſt preſſus in purpura.* quae non intelligo. *Myrteus* color alias eſt inter flauum & nigrum. Vid. Scaliger ad Tibullum p. 141. SCHOETTG.

13, 4 CERVINVS) Iſidorus: *Ceruinus eſt, quem vulgo gauranem dicunt. Aeranem idem vulgus vocat, quod in modum aerei ſit coloris.* Quid ſi *cerinum* legamus a *cera?* Nonius 16, 6 *Cerinum a cerae colore.* Plautus Epidico 2, 2, 49 *Plumatile aut cumatile, cerinum aut melinum.* SCHOETTG.

13, 5 SED HOC) MS. Commel. habuit, *ſed & hoc*, quod Vlitius putat eſſe ex abbreuiatura *non*, & legit, *ſed non hoc.* SCHOETTG.

13, 7 AETAS INCIPIENTIS) Col. 6, 28. SCHOETTG.

13, 7 PVLLI EQVARVM) Col. 6, 27. SCHOETTG.

13, 9 AETATIS CONSIDERATIO) Col. 6, 29 Apſyrtus Geop. 16, 1. SCHOETTG.

14 Vid.

tes medii ſuperiores [y] cadunt. quadrimo canini mutantur. infra ſextum [z] annum molares ſuperiores cadunt. ſexto anno quos primo mutauit, exaequat. ſeptimo anno omnes dentes † eius explentur. Latent ab hinc aetatis notae: ſed prouectioribus tempora cauari incipiunt, ſupercilia caneſcere, dentes plerumque prominere. Hoc menſe omnia quadrupedia, maxime equos, caſtrare debemus.

XIV. Si qvem † mulorum genus creare delectat, equam magni corporis,
ſolidis oſſibus, & forma egregia debet eligere: in qua non velocitatem, ſed robur ex-
quirat. Aetas quadrima vsque in decennem huic [a] admiſſurae iuſta conueniet. Si aſi-
nus equam [b] faſtidit admiſſus, oſtenſam prius aſinam (donec coëundi [c] voluptas ſolicite-
tur) adhibemus [d]: qua ſubducta, equam libido incitata non ſpernet, & raptus illece-
bris generis ſui in permiſtionem conſentiet alieni. Si morſu furens laedit obiectas [dd], 2
aliquatenus labore miteſcat. Creantur ex equa & aſino, vel onagro & equa [e]. ſed ge-
neroſius nullum eſt huiusmodi animal, quam quod aſino creante naſcetur. Vtiles tamen
admiſſarii naſcentur ex onagro & aſina: qui poſt in ſobole ſecutura agilitatem fortitudi-
nemque reſtituant. Admiſſarius tamen aſinus ſit huiusmodi, corpore amplo, ſolido, 3
muſculoſo, ſtrictis & fortibus membris, nigri vel murini maxime coloris aut rubei: qui
tamen ſi diſcolores pilos in palpebris aut auribus geret, colorem ſobolis plerumque va-
riabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet a matre 4
depelli, & per montes aſperos paſci, vt itineris laborem in tenera aetate ſolidata con-
temnat. Minor vero aſellus maxime agro [f] neceſſarius eſt, qui & laborem tolerat [g],
& negligentiam propemodum non recuſat.

XV. Hoc menſe maxime apibus ſolet morbus incumbere †: nam poſt hiberna ieiunia tithymalli & vlmi amaris floribus, qui prius naſcuntur, auidius appetitis ſolutionem ventris incurrunt [a] & pereunt, niſi affueris velocitate remedii. Praebebis ‡ ergo mali granati cum vino Amineo grana contrita, vel vuae paſſae cum rore Syriaco & auſtero vino, vel ſimul omnia leuigata, & incocta vino aſpero. quae deinde in ligneis cana-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *ſuperiores* om. *P.* z) *V. P.* †) *dentes* om *P.* [T. XIV.] †) *Siquidem Lugd.* a) *huic* — *conueniet* om. *P.* b) *viſam equam P.* c) *coëundi* om. *P.* d) *prius ea ſubducimus: & tunc equam &c. P.* dd) *obiecto Lugd.* e) *muli* add. *P.* f) *aratro Lugd.* g) *non recuſat, & neglig. tolerat P.* [T. XV.] †) *incurrere Cr.* a) *intereunt, niſi P. Cr.* ‡) *implebis Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

14 Vid. Col. 6, 36. SCHOETTG.

14, 4 ET PER MONTES ASPEROS PASCI.) Hic locus alio modo legitur ap. Creſcentium 9, 58 de Palladio excerpentem: *Et per montes aſperos paſci, vt eorum vngulae dureſcant, & ne* (an *vt?*) *itineris laborem in aetate tenera ſolidati contemnent* (leg. *contemnant*) [ita eſt in edit. antiqu.] Cui non abſimilis eſt Columellae ſententia qui 7, 37 *Annicula*, inquit, *mula recte a matre repellitur, & amota montibus aut feris locis paſcitur, vt vngulas duret, ſitque poſtea longis itineribus habilis.* Propterea enim mulae in aſperis locis paſcuntur, vt ipſarum vngulae dureſcant. Id etiam docet Varro 2, 8 *Cum peperit equa mulum aut mulam, nutricantes educamus. Hi ſi in paluſtribus locis atque vliginoſis nati, habent vngulas molles. Iidem ſi exacti ſunt aeſtiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, duriſſimis vngulis fiunt.* Quare ſic fortaſſe ſcripſit Palladius: *Et per montes aſperos paſci, vt vngulas duret* (vel *vt ipſius vngulae dureſcant:*) *& itineris laborem in tenera aetate ſolidata contemnat.* PONTED.

15 Deſcripſit prope totum caput Creſc. 9, 99.

15, 1 TITHYMALLI) Florentinus, Geop. 15, 2 Τιθύμαλλον δὲ νεμηθεῖσαι, τοῦτε ὀποῦ γευσάμεναι, διάῤῥοιαν νοσοῦσι. SCHOETTG.

15, 1 PRAEBEBIS ERGO) Vid. Col. 9, 13, 5.

15, 2

canalibus [b] refrigerata ponantur. Item roſmarinus aqua mulſa decoctus congelatur, &
2 in imbrice ponitur ſuccus huiusmodi. Quod ſi horridae videntur atque contractae tor-
pere ſilentio, & mortuarum corpora frequenter efferre, canalibus ex canna factis mel
cum gallae puluere vel ſiccae roſae coctum debebis infundere. Illud ante omnia expe-
diet, vt putres partes fauorum, vel vacuas ceras, quas aliquo caſu examen ad paucita-
tem redactum non valebit implere, ſemper recidas acutiſſimis ferramentis ſubtiliter, ne
3 mota alia pars fauorum cogat apes domicilia concuſſa deſerere. Nocet apibus plerum-
que felicitas ſua. Nam ſi nimiis [bb] floribus annus exuberat, dum ſolam curam gerendi
mellis exercent, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa reparatione populus idem labore
confectus extinguitur, totius gentis [c] exitio. Itaque cum mellis nimietatem videris ex [d]
florum grandi & continua meſſe defluere, interiectis ternis diebus, clauſo foramine non
4 eas patiaris exire. ita ad generandam [e] ſobolem conferentur [f]. Nunc circa Calend. Apri-
les curandi ſunt aluei, vt omnia purgamenta tollantur, & ſordes quas tempus contraxit
hibernum, & vermiculi, & tineae, & araneae, quibus corrumpitur vſus fauorum, &
papiliones, qui vermiculos [g] ſtercore ſuo faciunt naſci [h]. Tunc fumus incenſi [& [i]]
ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus eſt apium ſaluti. quae purgatio frequenter vs-
que [l] in autumni tempora celebretur. Haec omnia, caeteraque efficies, caſtus & ſo-
brius, & alienus a [m] balneis, vel a cibis acribus, & odoris immundi, atque omnibus
ſalſamentis.

XVI. Hic menſis ad deprehendendas horas conſentit Octobri.

Hora	I	&	XI	pedes	XXV
Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	IIX	pedes	VIII
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vaſculis P. Cr.* bb) *nimis Lugd.* c) *generis P.* d) *ex —— defluere* om. *P.* e) *generandum ſe conferunt P. Cr.* f) *conferuntur I. B. R.* g) *vermes P. Cr.* h) *naſci* om. *P. Cr.* i) *&* om. *I. B. R.* *& ſicci* om. *P.* l) *vſque* om. *P.* m) *ab alleis Cr.*

NOTAE VARIORVM.

15, 2 ILLVD ANTE OMNIA) Col. 9, 13, 12.

15, 4 QVI APTVS EST APIVM SALVTI) *Cognatum fimum bubulum apibus* vocat Plinius 21, 14 quia apes ex iuuenco mortuo naſcuntur, & hanc ob cauſam etiam fimus eius proficit apibus. SCHOETTG.

15, 4 ET ALIENVS A BALNEIS) Balinei odorem auerti a ſedibus apum vult etiam Col. 9, 5, 1. Sed lotum h. e. a balneis accedere debere ait cuſtodem ad apes idem 9, 14, 3. Lectio Creſcentiana *ab alleis* h. e. alliis mihi probaretur, niſi ſtatim ſequeretur, *vel a cibis acribus, & odoris immundi*, quo iam comprehenduntur allia. Forte *alienus a balneis* eſt, qui propter ſiccitatem & munditiem naturalem non opus habet balneis? An denique *alienus a balneis eſt*, qui non olet vnguenta, quibus offendi apes docet Varro 3, 16, 6.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER QVINTVS.

Tit. I.

APRILI menſe in areis, quas ante [a] (ſicut diximus) praeparaſti, Medica ſerenda
eſt. quae ſemel ſeritur, decem annis permanet, ita vt quater vel ſexies poſſit
per annum recidi. agrum ſtercorat, macra animalia reficit, curat aegrota. iu-
gerum eius toto anno tribus equis abunde [b] ſufficit. Singuli cyathi [bb] ſeminis occupant 2
locum latum pedibus quinque [c], longum pedibus [d] decem. Sed mox ligneis raſtellis ob-
ruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem ferro locum tangi
non licet, ſed raſtris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram Medicam premat.
Prima meſſis eius tardius fiet [e], vt aliquantum ſemen excutiat. caeterae vero meſſes quam 3
volueris cito peragantur, & iumentis praebeantur. Sed primo parcius praebenda eſt no-
uitas pabuli: inflat enim, & multum ſanguinem creat. Vbi ſecueris [f], ſaepius riga.
poſt paucos dies, cum fruticare [g] coeperit, omnes alias herbas runcato: ita & ſexies
per annum metis, & annis decem poterit manere continuis.

II. NVNC locis temperatis oliua inſeratur, quae inſeritur inter corticem mo-
re pomorum, ſicut ſupra dictum eſt. ſed vt oleaſtro inſeras, contra illud, quod ex oli-
ueto inſito & caſu incenſo renaſcitur oleaſter infelix, ſic prouidendum eſt. poſitis prius
oleaſtri brachiis in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, vt me-
diae vacuae ſint. cum comprehenderit oleaſter, inſeremus in infimo, vel inſitum po- 2
nemus: & inſitionem prope infra terram nutriemus. deinde ſicut adoleſcit, terram ſub-
inde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente quisquis vrit aut caedit, oliuae lo-
cum non aufert pullulandi: quae & apertam redeundi felicitatem de [a] olea, & occultam
valen-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. V. *ſiue Aprilis.* T. I.] a) *diximus ante debere praeparari P.* b) *abunde* om. *P.* bb) *quati Lugd.* c) *VI Pol.* d) *pedibus* om. *I. B. R.* e) *fiat P. Lugd.* f) *ſeruis P.* g) *fructificare Lugd.* [T. II.] a) *de olea — feracitatem* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

APRILIS.

1, 1 MEDICA SERENDA) Ex Col. 2, 11, 2 fere ad verbum. SCHOETTG.

1, 3 SED PRIMO PARCIVS) Locus ex Colum. 2, 11 non integer videtur, ex quo ita reſtitui poteſt: *Sed primo parcius praebenda eſt, ne nouitas pabuli noceat; inflat enim.* PONTED.

1, 3 VBI SECVERIS SAEPIVS RIGA) An melius, vt Colum. 2, 11 tradit, cuius haec ſunt, *Vbi ſecueris, ſaepius eam rigato;* nam aliud verbum *runcato* eodem modo adiectum eſt: *Poſt paucos dies cum fruticare coeperit, omnes alias herbas runcato.* PONTED.

2, 1 SVPRA) Mart. 10, 23.

3 valendi feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt, & vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Graeci oleas ab [b] octauo Calendarum [c] Aprilium die, vsque in tertium Nonarum [d] Iulii inſeri debere praecipiunt: ita vt [e] locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur [f]. Locis frigidiſſimis nunc vinearum foſſio ante Idus peragenda eſt, & ſiqua de Martio men-
4 ſe reſtabant [g]. Vites quoque inſerimus. Seminaria [h] quae ſunt ante facta, herbis liberentur, & leuiter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter ſiccis milium [i] ſerimus, & panicum. Hoc menſe pingues campi, & agri qui diu aquam tenent, proſcindantur poſt Idus, cum & omnes herbas protulerint [k], & earum ſemina nondum maturitate firmata ſunt.

III. Hoc etiam menſe vltimo, & prope vere transacto [a] braſſicam ſerere poſſumus, quae cauli ſeruiet, quia [b] cymae [c] tempus amiſit. Nunc apium [d] bene ſeritur locis calidis & frigidis, terra quali volueris, dummodo ibi [dd] ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate non deneget, & prope omnibus menſibus, a
2 primo vere [vsque [e]] ad autumnum ſeratur extremum. Ex [ee] ipſius genere eſt hipposelinon, durius tamen & auſterius, & heleoſelinon [f] molli folio, & caule [g] tenero, quod naſcitur in lacunis, & petroſelinon maxime locis aſperis. haec omnia genera [h] poſſunt habere diligentes. Apios [i] maiores facies, ſi ſemen quantum tribus digitis comprehendi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris. ita omnium ſeminum germen
3 capitis vnius ſoliditate nectetur. Criſpi fiunt, ſi ſemina ante tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes [k] aliqua pondera volutentur, aut pedibus proculcentur enata. Apii ſemina vetuſtiora citius naſcuntur; quae nouella ſunt, ſerius. Hoc [l] menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & caeteris vsque ad autumnum, menſibus. amat aſſiduo
4 humore ſatiari. ſemen ſtatim cum ſpargitur, obruendum eſt, herbae ei ſubinde vellantur. transferri neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, & iuuetur ſucco laetaminis & humoris. ferro tamen reci-
5 dendum [m] ſemper eſt, quia ita pullulare non ceſſat. Nunc ocimum ſeritur: cito naſci dicitur, ſi ſtatim cum ſeueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocimo Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos [n] pariat, & ſi ex eo [o] ſemine frequenter feratur, modo in ſerpyllum, modo in ſiſymbrium mutetur. Hoc etiam menſe melones & cucumeres ſeruntur, & porrus, & in primordio capparis, &

ſer-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *a nono P.* c) *Kalendas Ienſ. Calendas Apriles B. R.* d) *nonas Iulias Lugd.* e) *in* inſ. *I. B. R.* f) *inſeratur Lugd.* g) *reſtant P.* h) *Seminaria* om. *P.* i) *multum milium I. B. R.* k) *protulerunt Lugd.* [T. III.] a) *exacto P.* b) *quia - - amiſit* om. *P.* c) *quimae Lugd. I. B. R.* d) *amplius P.* dd) *vbi humor aqueus eſt Lugd.* e) *vsque* om. *Lugd. I. B. R.* ee) *in Lugd.* f) *leoſelinon P. helioſelinon I. I — G. oleoſelinon maxime* reliquis omiſſis *Lugd.* g) *calide P.* h) *poſſunt ſemina diligenter habere P.* i) *Apios — nectetur* deſ. *P.* k) *acentes Lugd.* l) *Hoc — ceſſat* omitt. *P.* m) *ſemper eſt recidendus Lugd.* n) *ruſſeos Lugd.* o) *eodem Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

2, 3 IN RADICIBVS INSERVNT) Florentinus Geopon. 9, 16. SCHOETTG.

2, 3 GRAECI) Forte periit auctor ex quo ſua deſumſit Palladius, nam Florentinus haec habet l. c. καιρὸς δὲ τȣ́τȣ τȣ̃ ἐγκεντρισμȣ̃, ἀπὸ τῆς πρὸ θ΄. καλανδῶν Ἰȣνίων, τȣτέστιν, ἀπὸ κβ΄. τȣ̃ Μαΐȣ μηνὸς, ἕως νεομηνίας τȣ̃ Ἰȣνίȣ μηνός. SCHOETTG.

3, 2 HIPPOSELINON) Col. 11, 3, 36.

3, 2 APIOS MAIORES) Florentinus Geop. 12, 23. SCHOETTG.

3, 4 PONDERA VOLVTENTVR) κυλινδρȣ̃νται vocant Graeci l. c.

5, 1 QVA

ſerpyllum, & colocaſiae plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cepullas, & coriandrum ſeremus, & intyba ſecunda ſatione, quibus vtamur aeſtate, & cucurbitas, &[p] mentam radice vel planta.

IV. Locis calidis Aprili menſe ziziphum[a] conſeremus[b], frigidis vero Maio vel Iunio. amat loca calida, aprica. ſeritur oſſibus, & ſtipite, & planta. creſcit tardiſſime. Sed ſi plantam ponis, Martio magis [in] terra molli; ſi oſſibus feras[c], in ſcrobe palmari, ita vt terna grana per ſcrobem cacuminibus ponantur inuerſis. quibus in imo &[d] in ſummo affundatur laetamen, & cinis, & herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erumpens. Cum pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, transferatur in locum 2
paſtinatum, vel in ſcrobem. Terram diligit non nimis[e] laetam, ſed proximam tenui, atque ieiunae. Per hiemem prodeſt illi, vt circa codicem lapidum cumulus aggeretur[f], qui aeſtate debet auferri. Si arbor haec triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, vel 3
ſi fimum bubulum radicibus modice & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo[g] vaſe fictili ſeruantur oblito, & loco ſicciore compoſito: vel recenter[h] lecta poma, ſi guttis vini veteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio. ſeruantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut fronde ſua inuoluta, atque ſuſpenſa.

V. Hoc etiam menſe locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione qua dictum eſt, & inſeruntur. Nam[a] circa Calendas Maias Perſicus inoculari poteſt, quo more emplaſtratur[b] ficus, ſicut diximus, cum de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor inſeritur, ſicut ſupra memoraui. Nunc locis frigidis fici plantaria diſponemus, ſeruantes eam, quae ſupradicta eſt, diſciplinam. Nunc etiam ficum 2
debemus inſerere in ligno, vel ſub cortice, ſicut ante praecepi, & eam locis ſiccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam[c] cephalonem vocamus, locis apricis & calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe, in[d] cydonio, in ſpina alba.

VI. Tot violae vncias [infundas[a],] quot olei libras miſeris, & diebus XL ſub dio[b] habere debebis. Violae purgatae, vt de rore nihil habeant[c], libras quinque vini veteris X ſextariis debebis infundere, & poſt XXX dies X mellis ponderibus temperare.

VII. Hoc menſe vituli naſci ſolent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, vt ſufficere poſſint tributo laboris & lactis. ipſis autem vitulis toſtum[a] molitumque

VARIETAS LECTIONIS.

p) *& — planta* om. *Lugd.* [T. IV.] a) *zizifum Lugd. I. B. R.* b) *ſeremus P.* c) *ponas P. Lugd.* d) *& in ſummo* om. *Lugd.* e) *minus I. B. R.* f) *aggeratur Lugd. I. B. R. aggregetur P.* g) *loco P.* h) *recens Lugd.* [T. V.] a) *nunc Lugd.* b) *implaſtr. Lugd. Ienſ.* c) *quae cefal. Lugd.* d) *& I. I — G.* [T. VI.] a) *infundas* om. *P. Lugd.* b) *diuo Lugd.* c) *habent Lugd.* [T. VII.] a) *tritum P.*

NOTAE VARIORVM.

5, 1 QVA DICTVM EST) Mart. 10, 1 ſq. vbi etiam reliqua inuenies, ad quae hic prouocat.

5, 2 CEPHALONEM) Palma vim vitalem habet non in radicibus, vt reliquae ſtirpes, ſed in ſummo trunci vertice, quaſi conſitam in ramorum medio, a quibus circumquaque ſtipatur. Illud quidem auctores, ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος, Dioſcorides ἐγκάρδιον, Plinius 13, 4 *cerebrum* vocarunt. Haec Guilandinus de papyro c. 3. n. 19. *Cephalonis* vero vocem idem a vulgo deprauatam cenſet, mirans, cur id a noſtro vſurpetur, & ſuſpicans id aliunde irrepſiſſe. Certe MS. Pal. & Lugd. & editiones, quas vidi, ita legunt. SCHOETTG. *Cephalionem* apud Palladium eſſe ait Salmaſ. p. 933, b, B qui copioſe de hac re agit.

que [b] milium cum lacte miſceatur ſaliuari [c] more praebendum. Nunc locis calidis tondeantur oues, & ſerotini foetus hoc menſe ſignentur. Nunc etiam prima eſt admiſſura, quae [d] excellit, arietum, vt agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.

VIII. Hoc menſe locis apricis [a] apes quaeremus. ſed loca mellifica indicant apes, ſi circa fontes frequentiſſime paſcantur: nam ſi rariores videbuntur, in his locis mellificari vtiliter non poteſt [b]. Quod ſi frequentes aquantur, vbi ſint examina earum,
2 hoc genere poſſumus inuenire. Ac primo [bb] quam longe [c] ſint, exploremus, aut † proxime. rubricam liquidam breui vaſculo infuſam geramus, & obſeruemus fontes aut aquas vicinas: tunc dorſa apum bibentium tangamus [d] illo liquore tincta feſtucula, atque ibidem moremur. Si cito reuerſae fuerint, quas tinximus, hoſpitia earum proxima eſſe
3 noſcemus: ſi tarde, ſpatio longiore ſubmota, quod pro mora temporis aeſtimamus. ad proxima facile venies; ad longinqua hoc genere perduceris. Cannae vnum internodium cum ſuis recidas articulis, & in latere aperies. ibi mel exiguum vel [e] defrutum mittes, & iuxta fontem pones. cum ad eum [f] conuenerint apes, atque ingreſſae fuerint poſt odorem, foramen pollice claudes appoſito, & vnam tantum patieris exire, cuius fugam perſequere. ea tibi partem demonſtrat hoſpitii. cum ipſam coeperis non videre, alteram continuo dimittes, & ſequeris. ita ſingulae ſubinde dimiſſae, te facient [ff] vsque ad locum
4 examinis peruenire. Aliqui mellis breuiſſimum circa aquam vaſculum ponunt, de quo cum apis aquando † guſtauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quarum frequentiam ſubinde creſcentem, notata reuolantium parte, vsque ad examina perſeque-
5 ris. Quod ſi eſt examen in ſpelunca reconditum, fumo ‡ eiicietur, & cum exierit, aeris ſonitu territum in frutice, vel in aliqua ſiluae ſe parte ſuſpendet, & ita admoto vaſculo recipietur. Si vero in cauae arboris ramo fuerit, acutiſſima ſerra idem ramus ſupra infraque deciſus, & munda veſte coopertus poterit afferri, & inter aluearia collocari [g].
6 Veſtigantur autem [h] mane, vt tota [i] dies ſufficiat ad ſequendum [k]. nam veſpere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt. Vaſa autem, quibus [l] recipiuntur, perfricanda ſunt citreagine [m], vel herbis ſuauibus, & conſpergenda [n] imbre mellis exigui: quod ſi verno fiat, & circa fontes aluearia ſic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia eſt,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *que* deeſt *I. B. R.* c) *ſaliu.* — *praebendum* om. *P.* *ſaluiati a. V.* *ſaliuatim ori Lugd.* d) *quae excellit* om. *P.* [T. VIII.] a) *aptis Lugd. P. Cr.* b) *poterunt P.* bb) *vid. Morg. I, 47.* c) *aut prope* inſ. *P. Cr.* †) *aut proxime* om. *P. Cr.* d) *tangantur Pol. Cr. tangat Lugd.* e) *vel defrutum* om. *P.* *defritum Lugd.* f) *id peruenerint Pol.* ff) *faciunt Lugd.* †) *aquanda P. Lugd. aquam deguſt. a. V.* ‡) *fimo Lugd.* g) *locari P.* h) *autem* om. *P.* i) *toto die Lugd.* k) *querendum P.* l) *cum quibus P.* m) *citreagine, vel* om. *P.* n) *ſpargenda exiguo melle P.*

NOTAE VARIORVM.

8 Sumta pleraque ex Col. 9, 8, 7. Palladium deſcripſit Creſc. 12, 4 & 9, 97.

8, 1 LOCIS APRICIS) Lectio *aptis* melius arridet, praecipue cum Columella 9, 8, 7 *idoneos ſaltus* habeat. SCHOETTG.

8, 3 POST ODOREM) An *propter odorem* vt Varro de apibus item loquitur 3, 16. Eo *magis ſi mulſo ſunt aſperſæ, quo propter odorem auidius applicant ſe.* Deſumſit autem hæc Palladius a Columella, qui 9, 8 ſic ait: *Deinde cum ad odorem dulcis liquoris complures apes irrepſerint, tollitur talea, & appoſito foramini pollice non emittitur niſi vna.* PONTED.

8, 4 CVM APIS AQVANDO GVSTAVERIT) Neſcio an plane contemnenda ſit Medicea lectio, *aquanda.* Quidſi *aquanda* eſt Palladio, quae *aquari debet*, vel iuſſa eſt, vt Plauto Epid. 1, 1, 69 *pereunda puppis*, quae perire omnino debet; & *dos placenda* Trin. 5, 2, 35. quae debet placere. Non ignoro, quid de priore loco diſputetur; ſed cum poſterior controuerſia careat, puto illum et priori & forte huic noſtro ſubſidio

eſt, multitudinem ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari a furibus poſſunt. Hoc etiam 7 menſe, ſicut ſupra, purganda ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipiemus. Vas aeneum miliario [o] ſimile, id eſt altum & anguſtum, veſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum: illuc papiliones conuenient, & circa lumen volitabunt, & anguſtia vaſculi ab igne [p] proximo interire cogentur.

IX. Hvivs menſis horae, horis menſis Septembris aequantur [a] hoc genere.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIIII
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	IIX	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IIII

VARIETAS LECTIONIS.

o) *miliario ſimile, id eſt* omitt. *P. & Creſc. 9, 99.* p) *igni Lugd.* [T. IX.] a) *concordant Pol.*

NOTAE VARIORVM.

ſidio eſſe poſſe. Si tamen *aquando* retinere placeat, interpretabimur, *inter aquandum.* Alterum *aquam deguſtauerit*, videtur ſententiae repugnare.

8, 7 NECANDI PAPILIONES) Conf. Col. 9, 14, 9.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA.

LIBER SEXTVS.

TIT. I.

MAIO [a] menſe locis frigidis & humectis panicum ſeremus & milium [b], more quo
dixi. Nunc omnia prope, quae ſata ſunt, florent, neque tangi a cultore de-
bebunt. Florent autem ſic: frumenta & ordeum, & quae ſunt ſeminis ſingu-
laris [c], octo diebus florebunt, & deinde [d] per [e] dies XL, grandeſcent flore depoſito vs-
que ad [f] maturitatis euentum. quae vero duplicis ſeminis ſunt, ſicut faba, piſum, cae-
2 teraque legumina, XL diebus florent, ſimulque grandeſcunt. Hoc menſe in locis ſic-
cis, calidis, ſiue maritimis foena recidantur, prius tamen quam exareſcant. Quod ſi
pluuiis infuſa fuerint, conuerti ante non debent quam pars eorum ſumma ſiccata [g] ſit.

II. NVNC conſideremus nouellae vitis ſarmenta, quae protulit, & ei pauca
& ſolida relinquamus, & adminiculis firmemus, donec brachia prolata dureſcant. non
autem amplius reſectae & pullulanti viticulae, quam duae vel tres materiae relinquantur,
& alligentur propter iniuriam venti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne
2 diſſipantibus ventis nulla remaneat, ſi in primordio reliqueris pauciores. Hoc menſe
pampinari conueniet. ſed tunc eſt opportuna [a] pampinatio, cum teneri rami [b] digitis
ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis. haec res vuas efficit pinguiores [c], &
maturitati [d] conſulit ſolis admiſſu.

III. NVNC quoque pingues agri & herboſi proſcindantur. ſed ſi agros incultos volueris aperire, conſiderabis, ſiccus an humidus ſit ager, ſiluis aut gramine, frutetis [a] veſtitus aut filice. Si humidus erit, foſſarum ductibus ex omni parte ſiccetur. ſed apertae foſſae notae ſunt, caecae [b] vero hoc genere fiunt. Imprimuntur ſulci per agrum trans-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VI. *ſiue Maius.* T. I.] a) *Maio menſe* om. *Lugd. I. B. R.* b) *nullum* ſphalma quarund. notatum *Morg. I, 88.* c) *ſinguli Lugd.* d) *dein Lugd.* e) *XL diebus P.* f) *ad* om. *Lugd.* g) *ſiccetur P. ſiccata eſt Lugd. I. B. R.* [T. II.] a) *optima I. B R.* b) *rami* om. *P.* c) *grandiores Barth. Aduerſ. 37, 3.* d) *maturationi id.* [T. III.] a) *frutectis Lugd.* b) *caeterae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

MAIVS.

1, 1 QVO DIXI) Mart. 3.

1, 1 DVPLICIS SEMINIS) Vide quae diſputamus ad Col. 2, 12, 10. Caeterum deſcripſit hunc locum more ſuo Creſcentius 3, 7 & 8.

1, 2 CONVERTI ANTE NON DEBENT) Contra Creſcentius 7, 3 *Sed, vt ait Palladius, poſt pluuiam debet conuerti, antequam pars ipſius ſumma ſiccetur.* Sed forte librariorum in Creſcentio culpa interceſſit.

3, 1 COECAE) *Coecum* Latinis ἀόρατον ſignificare notum. Hinc apud noſtrum *coecae foſſae apertis* opponuntur. *Coeca plaga* apud Appuleium de herbis c. 2. Non dubitem ita exponere

tranſuerſi altitudine pedum ternum [c]: poſtea vsque ad medietatem lapidibus minutis [d] re-
plentur, aut glarea, & ſuper terra [e], quam egeſſeramus, aequatur. Sed foſſarum ca- 2
pita vnam patentem foſſam petant, ad quam decliues decurrant [f]: ita & humor dedu-
cetur, & agri ſpatia non peribunt. Si defuerint lapides, ſarmentis vel ſtramine ſubie-
cto [g] cooperiantur, vel quibuscunque virgultis. Sed ſi nemoroſus eſt, extirpatis aut ra-
ro relictis arboribus excolatur [h]. Si lapidoſus, per macerias ſaxorum a [i] turba collectas 3
& purgari poterit, & inde [k] muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione
vincentur. ſed filicem, ſi ſaepe fabam conſeras, vel lupinos, & ſi ſubinde naſcentem
mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus abſumes.

IV. Hoc menſe arbores & vites quae ablaqueatae fuerant, occare, hoc eſt,
operire iam [a] conuenit. Nunc ad [b] rudem faciendam ſilua caedatur, quando omni fron-
de [c] veſtita eſt. Caedendi autem hic modus eſt, vt optimus operarius in alta ſilua mo-
dii ſpatium, mediocris vero tertia minus poſſit abſcidere [d]. Nunc & ſeminaria fodiun- 2
tur aſſidue, & locis praegelidis [e] & pluuioſis oleae putantur, & eis muſcus abraditur.
At [f] ſiquis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratro illum [g] nunc debebit euer-
tere.

V. Hor-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *trium P.* d) *minutis* om. *P.* e) *terram Lugd.* f) *recurrant Lugd.* g) *ſuperiecto operiantur P.* h) *recolatur P.* i) *turba collecta I. B. R. Barth. Lugd.* k) *idem I. B. R.* om. *P.* [T. IV.] a) *nos P.* b) pro *ad — caedatur P. caedendam eſſe materiam* quae gloſſa videtur. c) *ſilua* inſ. *P.* d) Ita etiam *Lugd. & Baſ.* e) *pergelidis I. B. R. Lugd.* f) *Ac Lugd.* g) *illum* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

re *coecam ſuſpicionem* in epiſtola Caecinnae ad Ciceronem 7. l. 6. Familiarium. BARTHIVS 37, 3. Aggenus Vrbicus de controuerſiis agrorum p. 74, 75 *Eiusdem conditionis eſt controuerſia de cloacis ducendis & foſſis coecis. Vallum coecum* eſt apud Caeſarem B. G. 1, 28. SCHOETTG. Sumſit deſcriptionem ex Col. 2, 2, 9.

3, 1 AVT GLAREA) Virgilius Georg. 2, 348. *Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas, Inter enim labentur aquae, tenuisque ſubibit Halitus, atque animos tollent ſata.* SCHOETTG.

3, 2 CAPITA) extremitates, principia. Fauſtus & Valerius Agrimenſores p. 261 *Vbi termini in capitibus centuriarum ſub terra inueniuntur.* Vitalis p. 360 *In caput limitis terminum inuenies.* Dolabella p. 300 *Sed & quibusdam regionibus pro lapidibus in capitibus centuriarum pali roborei infixi ſunt.* SCHOETTG.

3, 3 SAXORVM A TVRBA COLLECTAS) Quid hoc eſt, *a turba collectas?* Membranae non turbam hominum, quod typographi faciunt, ſed *lapidum* intelligunt copiam. Ita enim legunt: *per macerias, ſaxorum turba collecta,* &c. Quod reducamus licet. *Turbam ſaxorum* dicit, ne quis eligenda cenſeat: ſed *in macerias congerenda*, vt oſtenduntur, maiora & minora, cuiuscunque formae. Sic *populi* voce alii ſcriptores vſi, de quo alibi BARTHIVS 37, 3. Rigaltius in Ind. Agrimenſ. verba haec ita citat: *per macerias ſaxorum attina collectas & purgari* &c. Et ita etiam Barthius Adu. 32, 4 qui ibi Hexametrum in auctore noſtro obſeruari tradit, hoc modo: *Attina collectas & purgari poterit atque inde.* Ita verba leguntur apud Barthium, puto autem τὸ *inde* conſtituendum eſſe initio verſus ſequentis, alias verſus non procedet. Vnde hi Duumuiri hanc lectionem hauſerint, non video: nam omnes codices habent vocem *turba.* Sunt autem *attinae* lapides ſeſe mutuo continentes in ſpeciem maceriarum congeſti, vt deſcribit Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 4 & 6. SCHOETTG.

3, 3 FILICES) Inde Virgilius Georg. 2, 189 *filicem inuiſam curuis aratris* vocat. SCHOETTG.

3, 3 VINCENTVR) *Vincere* eſt labore ſuperare. Celſus 3, 19 *Si ſudor vincit, delinendus eſt homo gypſo vel ſpuma argenti.* BARTHIVS 37, 3.

4, 1 QVAE ABLAQVEATAE FVERANT) Neſcio quanti haec ſint, ſed in priſcis membranis extant haec verba: *Hoc menſe arbores & vites, quae oleis ac lupino vertendo ablaqueatae fuerant* &c. Viderint alii, ego lectionem tacere non debui. BARTHIVS 37, 3. Apparet ex lemmate vltima verba temere in contextum orationis relata.

4, 1 MODII SPATIVM) *Modius* eſt tertia pars iugeri, cuius menſura ſecundum Fragmenta

V. Hortorvm ſpatia, quae per † autumnum ſeminibus implenda deſtinantur [a], aut plantis, nunc conueniet paſtinare. Hoc menſe apium bene [b] ſeritur, ſicut iam ante dictum eſt, vel coriandrum, & melones, & cucurbitae, carduus, & radices, & ruta pangentur. Porri quoque planta transfertur, vt rigationibus animetur.

VI. Locis calidis nunc mala Punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore (ſicut Martialis dicit) ſi obruto circa arborem fictili vaſe claudatur, & ne reſiliat, ligetur ad palum, pro vaſculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam menſe locis calidis emplaſtrari [a] Perſicus poteſt. Locis frigidis nunc citri arbor inſeritur, & ea, quae dicta eſt, diſciplina ſeruetur. Nunc frigidis locis ziziphum conſeremus [b], & ficum inſerimus. Hoc etiam menſe palmae planta diſponitur [c].

VII. Nvnc caſtrandi ſunt vituli, ſicut Mago dicit, tenera aetate, vt fiſſa ferula teſticuli comprimantur, & paulatim confracti [a] reſoluantur. Sed hoc luna decreſcente verno vel autumno fieri debere praecipit. Alii ligato ad machinam vitulo, duabus anguſtis regulis ſtagneis, ſicut forcipibus, ipſos neruos apprehendunt, qui Graece κρε-
2 μαστῆρες dicuntur. His comprehenſis tentos teſticulos ferro reſecant, & ita recidunt, vt
aliquid de his capitibus neruorum [b] ſuorum dimittatur haerere, quae res & ſanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuencos ſubducto robore virilitatis effoeminat. Nec [c] admittendum eſt, quod plerique faciunt, vt ſtatim caſtratos coire compellant [d]. nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire. Vulnera vero ca-
3 ſtraturae cinere ſarmentorum & ſpuma linentur argenti. Caſtratus abſtineatur a potu,
& cibis paſcatur exiguis, & ſequenti triduo praebeantur ei tenerae arborum ſummitates, & frutecta mollia, & herbae viridis coma dulciore [e] ſagina roris aut fluminis. Pice etiam

VARIETAS LECTIONIS.

[T. V.] †) *per* om. *Barth.* a) *deſtinata ſunt P.* b) *bene* om. *P.* [T. VI.] a) *inplaſtr. Lugd.* b) *conſeretur & ficus: inſeritur P. & fic. inſ.* om. *Lugd.* c) *inſeritur I. B. R.* [T. VII.] a) *confringantur. Sed P. confracta H. A. Gr. G.* b) *neru. permittatur P.* c) *Non enim P.* d) *faciant P.* e) *dulciore — fluminis* om. *P. Cr. dulciora &c. I. I — Gr.*

NOTAE VARIORVM.

gmenta Agrar. p. 264 eſt pedum LXXX in longitudine, & XL in latitudine. Verba ibi ſunt: *Iugerum vnum pedes CCXL long. & in latitudine ped. CXX faciunt terram modiorum III.* SCHOETTG.

5 Habet Creſcentius 12, 5.

5 Per avtvmnvm destinantvr) Eleganter Palladius *deſtinandi* verbo vſus eſt, *deſtinare autumnum*, pro *in eum*, omiſſa vocula. Ea ſcriptura permanſit in membranis, vulgo addito *per* contaminata eſt. Barthivs 37, 3. Fateor me non capere elegantiam, quam vidit aut vidiſſe putat Barthius.

6 Pleraque huius tituli habet Creſc. 12, 5.

6 Qvae dicta est) Mart. 10, 11 ſq.

7 Ex Columella 6, 26. Schoettg.

7, 1 Verno vel avtvmno) Vid. Ponted. ad C. 6, 25, 1.

7, 1 Regvlis stagneis) Sylburgius in Indice: *ſtagneum pro ſtanneum, vt et in Gloſſ. ſtagnum*, κασσίτερον, & λίμνη, ὑδροστάσιον. Sed apud Columellam, vnde noſter ſua ad verbum hauſit, legitur *ligneis*, quod mallem hoc quoque loco reponere. Schoettg.

7, 2 Vvlnera castratvrae) Creſc. 9, 63.

7, 3 Dvlciore sagina) MS. codex: *herbae virides coma dulciore ſaginatoris aut fluminis.* Apud Columellam, vnde haec exſcripta ſunt: *Abſtinendus eo die ab humore & exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut aeger cacuminibus arborum, & deſecto viridi pabulo oblectandus prohibendusque multa potione.* Ego Palladii eamdem mentem puto, vt herbae virides eae eligantur quae dulciore ſint coma, & in Columella *delecto* ſcribendum. Membranarum autem mendum in ſententiam eiusdem ita extrudendum vt legas: *herbae viridis comae dulciores, aqua roris aut fluminis.* Haec Barthivs 37, 3; cui contrariatur Gronouius Obſ. 2, 16 qui ad haec Barthii verba prolata adiicit: Peſſime. Scribendum cum noſtro: *aut herbae viridis coma dulcior a ſagina roris aut fluminis.* Sic Solinus *fontem*

iam liquida miſto [ee] cinere & modico oleo poſt triduum vulnera diligenter vnguenda ſunt. Sed melius genus caſtrationis ſequens vſus inuenit. Alligato enim iuuenco [f] atque deie- 4
cto, teſticuli ſtricta pelle clauduntur, atque [g] ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis ſecuribus, vel dolabris, vel, quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, vt gladii ſimilitudinem teneat. Ita enim circa ipſam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis abſumit [h], & vſtis venis ac pellibus a fluxu ſanguinis ſtrictis [i], plagam cicatrix quodammodo cum ipſo vulnere nata defendit.

VIII. Locis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues [a] hoc vnguine medicemus [b]. Succum decocti lupini, feces vini veteris, & [c] amurcam pari [d] menſura miſcebis, & in vnum corpus omnia redacta curabis adlinire [e]. Poſt *
triduum deinde, ſi mare vicinum eſt, litori mergantur extremo: ſi in mediis terris paſcimus, aqua caeleſtis [f] cum ſale paululum decocta ſub dio debebit pecorum tonſa & vncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.

IX. Hoc menſe caſeum coagulabimus ſincero lacte coagulis [a] vel agni vel haedi, vel [b] pellicula, quae ſolet pullorum ventribus adhaerere, vel agreſtis cardui floribus, vel lacte ficulneo [c], cui ſerum debet omne deduci, vt & ponderibus vrgeatur. Vbi

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *mixta Lugd.* f) *vitulo P. & Cr.* g) *atque—deciduntur* om. *P. Cr.* h) *aſſumit Cr.* i) *ſtrictis, plagam* om. *P. Cr.* [T. VIII.] a) *oues* om. *P.* b) *medicemur Pal. & Lugd.* c) *&—menſura* om. *Lugd.* d) *vini veteris miſc. P.* e) *adlinere Lugd.* f) *caeleſti c. ſ. p. d. ſub diuo debebit ouium tonſor vncta P. Cr. ſub diuo & Lugd. I. B. R.* [T. IX.] a) *quagelis Lugd.* b) *vellicula Lugd.* c) *ficulno Lugd. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tem humore ſupero ſaginatum. Palladius de beta: *Amat frequenter effodi & multo ſtercore ſaturari.* Nouembri tit. III *vinea vetus ablaqueata fimo ſatietur.* Et Ianuario tit. XIII *Item loca, ad quae de cacuminibus terra decurrit, vel valles quas fluminum ſaturabit aggeſtio.* Haec GRONOVIVS. Hoc ſuſpectum haberi poteſt, ſitne additamentum, praeſertim quoniam neque apud Creſcentium, apud quem eadem omnia tranſcripta ſunt, reperiatur, neque in vernacula Palladii interpretatione: *El caſtrato faccia aſtinenza delbere, e paſca cibi ſottili: e in queſte di gli ſi deano tenere vetticciuole di frondi d' arbore, e molli frondette, e erbe verdi;* an potius deprauata lectio vt opinor. Cum enim Columella, a quo haec excerpta ſunt, adiecerit *prohibendusque multa potione,* cui nihil in Palladio reſpondet, idipſum aut quid idem iis *dulciore ſagina roris aut fluminis* ſignificari exiſtimo, nimirum ea quae caſtrato obiiciuntur aut rore madentia aut aqua aſperſa eſſe danda, ne ſi aquatum ducatur, nimia aqua hauſta, noxam capiat. Quapropter non contemnendi videntur Aldini libri, qui ediderunt: *dulciora ſagina roris aut fluminis,* quod et Iunta comprobauit, Gymnicus nec non Stephanus ac Gryphius. PONTED.

7, 4 PELLIBVS A FLVXV SANGVINIS STRICTIS) *Stricta pelle claudi iuſſerat teſticulos,* eaque ipſa ſtrictura adfluxum ſanguinis prohiberi, quod ipſum facit, vt facilius vſtione durata pellis cicatricem ducat: quod fieri ita celeriter non poterat, ſi liber ſanguini adpulſus patuiſſet.

8 Habet etiam Creſc. 9, 70.

8, 1 HOC VNGVINE) Haec ſumta ſunt ex Columella 7, 4, 7 & Didymo Geopon. 18, 8. SCHOETTG.

8, 1 MEDICEMVS) Ita omnes editi. Valde autem vſitatum eſt bonis auctoribus etiam deponentia actiuo more inflectere. Exempla ſiquis deſideret, quamplurima ſuppeditabunt Nonius c. 7; Gebhardus ad Propertium 2, 32, 7; Dreſemius ad Iof. Iſcanum 1, 74; Munckerus ad Hyginum fab. 100. SCHOETTG.

9 Deſcripſit Creſcentius 9, 72. Noſter autem habuit, quos ſequeretur Varr. 2, 11; Col. 7, 8; Geop. 18, 19.

9, 1 PVLLORVM VENTRIBVS) gallinaceorum, τῆς ἐν οἰκιδίῳ ὄρνιθος ὁ ἐχῖνος, ὃς ἔνδοθεν τῆς κοιλίας ἀπόκειται τῇ κόπρῳ. Berytius Geop. l. c.

9, 1 LACTE FICVLNEO) Plin. 7, 23 ſ. 63 *Fici ſuccus lacteus aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit.*

9, 1

Vbi ſolidari coeperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & preſſus ſubinde adiectis pro
acquirenda [d] ſoliditate ponderibus, trito [e] ac torrefacto ſale debet aſpergi, & iam du-
2 rior vehementius premi. Poſt aliquot dies ſolidatae iam formulae per crates ita ſtatuan-
tur, ne inuicem ſe vnaquaeque contingat. Sit autem loco clauſo & a ventis remoto, vt
teneritudinem ſeruet atque pinguedinem. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus [f] ſit aut fiſtulo-
ſus: quod eueniet, aut ſi parum prematur, aut ſales [g] nimios accipiat, aut calore ſolis
vratur. In recenti caſeo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita mi-
3 ſto lacte gelant [h]. Aliqui thymum tritum & frequenter colatum congelant. Qualem-
cunque etiam ſaporem velis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, ſeu
piperis, ſeu cuiuſcunque pigmenti [i].

X. Hoc menſe incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculae, quas aliqui reges putant; ſed Graeci eos *οἴϛρους* [a] appellant [b], & necari iubent, quia requiem concutiunt quieſcentis [c] examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more quo dixi.

XI. Nvnc circa extremum menſem pauimenta in ſolariis fiunt: quae in fri-
gidis regionibus, & [a] vbi pruinae ſunt, glacie ſuſpenduntur & pereunt. Sed ſi hoc pla-
cuerit, ſternemus duplices ordines tabularum tranſuerſos atque directos, & paleam vel
filicem [b] ſupra conſtituemus [c], & aequaliter aequabimus ſaxo quod manum poſſit imple-
2 re. Pedaneum ſuper rudus inducimus, & aſſiduo vecte denſamus: tunc antequam ru-
dus ſiccetur, bipedas, quae per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus,
ita vt calce viua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe connectendi ſunt,
imple-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *aqquiſita Lugd. acquiſita I. B. R.* e) *toſto Barth.* f) *ſiccus aut fiſtuloſus eſt P. Cr.* g) *ſal nimium Cr. ſales inimicos H. G. Gr. nimios* etiam *Barth. & Lugd.* h) *congelant Cr.* i) *condimenti I. B. R. pigmenti etiam Lugd. & Cr.* plane om. *P.* [T. X.] a) *οιϛρος I. B. R.* b) *vocant P.* c) *ſe* inſ. *Barth.* [T. XI.] a) *& pruinoſis ſic fiunt. Sternemus Pol.* b) *filices ſubſternemus & P.* c) *conſtit. aequaliter. Aequabimus Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 1 Pro acqvirenda soliditate) Veteres libri excuſi cum Cuba: *pro acquiſita ſoliditate ponderibus;* apud Cubam praeterea non *adiectis* legitur, ſed *adactis* fortaſſe *adauctis;* quo magis enim denſatur caſeus, pondera ſubinde pro eius ſoliditate augentur. Columella 7, 8 *Sed cum paulo ſolidior caſeus factus eſt, pondera ſuperponuntur:* & rurſus: *atque vbi duratus eſt, vehementius premitur.* Ponted.

9, 2 Si avt siccvs sit avt fistvlosvs) Tertium caſei vitium quod eſt *aut ſalſus*, deſiderari opinor; haec tria caſei vitia, vt ipſe adiecit Palladius, contingunt ſic: *Si parum prematur*, fiſtuloſus eſt caſeus; *ſi ſales nimios accipiat*, eſt ſalſus; *ſi calore ſolis vratur*, ſiccus. De quibus Colum. 7, 8 *Sic neque fiſtuloſus neque ſalſus, neque aridus prouenit: Quorum vitiorum primum ſolet accidere, ſi parum preſſus; ſecundum, ſi nimio ſale imbutus; tertium, ſi ſole exuſtus eſt.* Ponted. Mendum tamen antiquum ſit oportet, cum totidem verbis hunc locum Creſcentius deſcripſerit: licet nulla Palladii mentione facta.

9, 3 Pigmenti) h. e. condimenti, quod velut coloret ſaporem. Iſidorus in Differentiis MS. *tuus pronomen eſt, thus vero pigmentum. Pigmentum* alioqui etiam medicamentum ſonat. Caelius Acut. 2, 19 *Credibile autem ad eius pigmenti in ſtomacho effectum ſenſum accurrere materiam.* Barth. 37, 3.

10 Habet etiam Creſc. 12, 10 it. 9, 98.

10 Qviescentis examinis) In codice calamo ſcripto diſerte legitur, *quieſcentis ſe examinis.* Quod ego aſpernandum nego. Nam princeps Poëta Latinus dixit: — *ſuos requierunt flumina curſus.* Talia multa pro barbaris Typographi perperam eiecerunt. Barthivs.

10 Dixi) Ap. 8, 7.

11 Ex Vitruuio 7, 1. Schoettg.

11, 2 Bipedas qvae — canalicvlos) Vitruuius l. c. vocat *tegulas bipedales, habentes ſingulis coagmentorum frontibus exciſos canaliculos digitales.*

11, 2

impleantur, & earum coniunctione [d] rudus omne cooperiatur. Nam ſiccata omnis materia vnum corpus efficiet, & nullum tranſmittet humorem. Poſtea ſex digitorum te- 3
ſtaceum ſuperfundemus, & frequenter virgis verberabimus, ne rimis poſſit aperiri. tunc teſſellas latiores, vel tabellas qualeſcunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc conſtructionem res nulla vitiabit.

XII. Hoc menſe lateres faciendi ſunt ex terra alba vel creta, vel rubrica. Nam qui aeſtate fiunt, celeritate feruoris in ſumma cute [a] ſiccantur, interius humore ſeruato: quae res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic. terra creta diligenter, & omni aſperitate purgata, miſta cum paleis diu macerabitur [b], & intra formam lateri ſimilem deprimetur [c]. tunc ad ſiccandum relicta, ſubinde verſabitur ad ſolis aſpectum. ſint vero lateres longitudine pedum duorum, latitudine vnius, altitudine quatuor vnciarum.

XIII. [*De roſato*] QVINQVE libras roſae pridie purgatae, in vini veteris x ſextarios [a] merges [b], & [c] poſt xxx dies x deſpumati mellis libras adiicies, & vteris.

XIV. [*De oleo liliaceo.*] PER olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere, & vas vitreum XL diebus locare ſub dio.

XV. [*De oleo roſeo.*] IN olei libras ſingulas, roſae purgatae ſingulas vncias mittes [a], & VII diebus in ſole ſuſpendes [b] & luna.

XVI. [*De rhodomeli.*] IN ſucci roſae ſextariis ſingulis libras ſingulas mellis admiſces, & diebus XL ſub ſole ſuſpendis.

XVII.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *coniectione Lugd. & Meurſ. ad Cato. 18, 7.* [T. XII.] a) *crate Barth. P. Lugd.* b) *maturabitur I. B. R.* c) *reprimetur I. B. R. lateris ſimilitudine repr. Lugd.* [T. XIII.] a) *ſextariis Lugd.* b) *mergis a. V.* c) *&* om. *I. B. R.* [T. XV.] a) *mittis a. V.* b) *ſuſpendis I. B. R. I. I — G.* [T. XVI.] Deeſt totus titulus *P.*

NOTAE VARIORVM.

11, 2 EARVM CONIVNCTIONE) *coniectio* Meurſ. ex MS. ad Ca. c. 18. ALMEL.

11, 3 PAGINAS) ſunt lapides quadrati, quibus pauimentum tegitur. Sic *paginae fundorum* ſunt partes, in quas agri diuiduntur, apud Innocentium de caſis per litteras p. 222 ed. Goeſii. SCHOETTG. Vid. L. Pignorii Symb. epiſt. 18. ALMEL.

12 LATERES) Iterum ex Vitruuio 2, 3 SCHOETTG.

12 IN SVMMA CVTE) Codex caſcus: *in ſumma crate ſiccantur.* Ego vulgatam lectionem non abiiciam. nam eadem ratione qua hic *cutis* lateribus, *corium* eduliis incruſtatis tribuitur ab Apicio. BARTHIVS. Cui tamen contrariatur Gronouius Obſ. 3, 18. Verba eius ſunt: MSS. tres: *in ſumma crate ſiccantur.* vt & Barthianus Aduer. 37, 3. Quod ille ſpernit, mihi religioni eſt ſpernere. Ita vocat belle ſuperficiem eius compoſitionis. Sic in Septembri tit. 10 *Sed in nouo prato rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, caetera, quae dicta ſunt, exſequemur. Viciam tamen foeni ſeminibus mixtam poſt haec ſpargemus. Rigari vero, antequam ſolum durum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam vis interflui corrumpat humoris.* Humani corporis *luteam cratem* dixit Prudentius Cathemer. Hymno 8 *Frangit & cratem luteam laboris Longior vſus.* Paullo aliter: nempe pro compage. Sed ſic prorſus elephanti corium Sidonius in Burgo Leontii: *quippe improba cratem Natiuam nec tela forant.* Nec oblitus ſum, quod paullo ante mutuatus ſum a Seneca, nec Plinii *extremam cutem terrae*, tum eiusdem, *moueri terram callumque ſummae cutis ſolui.* Sed alias alia placent. *Cruſtam* vocat ibidem Seneca: *Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur; nec in inferiora deſcendit.* Plinius *corium* 17, 4 *ſtatim ſubeſt arena tenuiſſimo caeſpitum corio.* Haec GRONOVIVS. Ego adſentior Barthio, quia Vitruuius, ex quo noſter ſua deſumſit, expreſſe ait: *quod ſummum corium ſol acriter cum percoquit, efficit vt videantur aridi* &c. SCHOETTG.

13 In hoc & tribus qui ſequuntur titulis ſerua-

XVII. Rosas nondum patefactas ſeruabis, ſi in canna viridi ſtante, fiſſa, recludas ita, vt fiſſuram [a] coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo roſas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas ſub dio obruunt, ac reſeruant.

XVIII. In horarum menſuris Maius reſpondet Auguſto.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	IIX	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVII.] a) *ſciſſuram Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ui lemmata, quia ſine his non intelligitur, qua de re agatur: probabile igitur eſt, ab ipſo auctore appoſita vel ipſa, vel his ſimilia.

17 ROSAS VIRIDES) ſucci plenas & recentes. Exempla vide apud Barthium Adu. 24, 15 & 28, 4. Sic etiam Graeci vtuntur verbo *χλωρὸς*, quo de Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 2, 8. SCHOETTG.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER SEPTIMVS.

Tit. I.

IVNIO [a] menſe area paranda eſt ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effoſſa leuiter miſtis paleis & amurca aequatur inſulſa. quae res a muribus & formicis frumenta defendit. tunc premenda eſt rotundo lapide, vel columnae quocunque fragmento, cuius volutatio poſſit eius ſpatia ſolidare. dehinc ſole ſiccetur. Aliqui mundatis areis aquam ſpargunt, & minuta ibi pecora diu ſpatiari ac proculcare compellunt. et cum terra vngulis ſtricta [b] fuerit, ſpectant ſolidam ſiccitatem.

II. NVNC primo [a] ordei meſſis incipitur [b], quae conſummanda eſt antequam grana arefactis [c] ſpicis lapſa decurrant, quia nullis, ſicut triticum, folliculis veſtiuntur. Quinque modios recidere poteſt pleni [d] agri opera vna meſſoris experti, mediocris vero tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantulum [e] ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere. Nunc etiam menſe poſtremo locis maritimis & calidiori- 2
bus ac ſiccis tritici meſſis abſciditur. Quam paratam eſſe cognoſces [f], ſi aequaliter ſpicarum populus maturato rubore flaueſcat. Pars Galliarum planior hoc compendio vtitur ad metendum, & praeter hominum labores, vnius bouis opera ſpatium totius meſſis abſumit [g]. fit itaque vehiculum, quod duabus rotis breuibus fertur. huius quadrata ſu- 3
perficies tabulis munitur [h], quae forinſecus reclines [i] in ſummo reddant ſpatia largiora. ab eius fronte carpenti breuior eſt altitudo tabularum. ibi denticuli [k] plurimi ac rari ad ſpicarum menſuram conſtituuntur in ordinem [l], ad ſuperiorem partem recurui. A [m] tergo vero eiuſdem vehiculi duo breuiſſimi temones figurantur [n], velut amites baſternarum [o]. ibi bos capite in vehiculum verſo iugo aptatur, & vinculis, manſuetus ſane, qui non

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VII. *ſiue Iunius.* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R. Vid. Ian.* b) *fricta Lugd.* [T II.] a) *prima Lugd.* b) *recipitur P.* c) *refractis Lugd.* d) *plena Lugd.* e) *aliquantum Lugd.* f) *cognoſcis Lugd.* g) *aſſumit Cr.* ita alias ſaepius *Lugd.* h) *munitur* om. *P.* i) *reclines I. I* — *St. declines Cr.* k) *dentili Lugd.* l) *ordine Lugd.* m) *At vero P.* n) *figuntur Cr. vel. am. baſt.* om. *idem.* o) *vaſternae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

IVNIVS.

1 Ex Catone c. 91 & 129; it. Didymo Geop. 2, 26. SCHOETTG. & pene totidem verbis Col. 2, 20.

2 Conf. Col. 2, 21.

2, 2 PARS GALLIARVM PLANIOR) Deficere ex Creſcentii 3, 7 repetenda opinor: *Et modus quidem metendi conſuetus notus eſt. Pars vero Galliarum planior.* PONTED.

4 non modum compulſoris excedat. hic vbi vehiculum per meſſes coepit [p] impellere, omnis ſpica in carpentum denticulis comprehenſa cumulatur, abruptis, ac relictis paleis; altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante, qui ſequitur. & ita per paucos itus ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis impletur. Hoc campeſtribus locis vel aequalibus vtile eſt, & iis quibus neceſſaria palea non habetur.

III. Nunc frigidiſſimis locis, quae Maio ſunt praetermiſſa faciemus. agros aeque proſcindemus herboſis & gelidis partibus [a]. vineta occabimus. colligemus viciam. foenum Graecum reſecabimus ad pabulum. Hoc menſe locis frigidis peragenda eſt leguminum meſſis: itaque lenticulam collectam, cineri miſtam, bene ſeruabimus, vel vaſis oleariis aut ſalſamentariis repletis, ſtatimque gypſatis. Nunc & faba luna minuente velletur, ante lucem ſane; & antequam luna procedat, excuſſa & refrigerata ponatur. ita gurguliones [b] non patietur infeſtos. Hoc menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit, ſtatim ſeretur [c] ex area: ſed longe ab humore eſt ponendus in horreis. ſic enim diutiſſime cuſtoditur, maxime ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus.

IV. Hoc menſe circa ſolſtitium braſſicam ſeremus, quam inchoante transferemus Auguſto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Apium quoque bene ſerere poterimus, betas & [a] radices, & lactucas, & coriandrum, ſi [b] rigemus.

V. Hoc etiam menſe ramus Punici (ſicut ſupra diximus) poterit intra fictile vaſculum [a] claudi, vt ad eius magnitudinem poma reſtituat. Nunc pira vel mala, vbi ramos multa poma denſabunt, interlegenda ſunt quaecunque vitioſa, vt ſuccus qui ingrate his poſſet impendi, ad meliora vertatur. Hoc etiam menſe, locis frigidis, ziziphum
2 ſerere poterimus. Nunc caprificandae ſunt arbores fici, ſicut in eius narrauimus diſciplina. aliqui eas & hoc menſe inſerunt. Locis frigidis Perſicus inoculatur: palmae planta circumfoditur. Hoc menſe vel Iulio celebratur inſitio in pomis, quae emplaſtratio dicitur. ſolis arboribus conuenit [b], quibus pinguis ſuccus in cortice eſt, vt ficis & oleis,

VARIETAS LECTIONIS.

p) *coeperit P. Cr.* [T. III.] a) *locis P.* b) *curcul. I. B. R.* c) *ſeretur I. B. R. fertur Cr. feretur Lugd. ſeparetur* al. [T. IV.] a) *& rad. & lact.* om. *Lugd.* b) *ſi rigemus* om. *P.* [T. V.] a) *vas, ſicut diximus, claudi P. Lugd.* b) *conuenire P.*

NOTAE VARIORVM.

3 Nvnc et faba) Ita ſcribatur: *Nunc & faba, luna minuente, velletur ante lucem ſane et antequam* &c. Sic Creſc. 3, 8 excerpſit. Sic Colum. 2, 10, 12 poſuit: *Sed et illud quod deinceps dicturi ſumus, experti praecipimus, ſilente luna vellito ante lucem.* Ponted.

3 Ante qvam lvna procedat) h. e. interpret. Columella 2, 10, 12 *incrementum capiat*: oppoſitum *luna minuente.*

3 Excvssa et refrigerata ponatvr) Vbi ponenda non video in Palladio, vtique in Creſcent. 3, 8 *Et excuſſa & refrigerata reponatur in horreo.* In quo etiam verbum *reponatur* pro *ponatur*, recte poſitum videtur. Hoc vero a Columella accepit Palladius; nam 2, 10, 12 haec legimus: *Deinde cum in area exaruerit; confeſtim prius quam luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamque in granarium conferto.* Ponted.

3 Gvrgvliones) Creſcent. *Et ſic gurguliones aut nullo modo, aut minus patietur infeſtos, vt ait Palladius.* Ponted.

3 Seretvr ex area) Editum *ſeparetur.* Sed Creſcent. 1, 3. c. *de Lupino: Et ſtatim ſi placuerit, fertur ex area.* Vtraque lectio vitioſa pro *feretur ex area*, vt in Ienſonii libris editum eſt. Quod Columella confirmat, nam 2, 10, 1 de eodem *lupino* hoc literis mandauit: *Spargitur ſtatim ex area* &c. Ponted.

4 Plvvia initiante) poſt ardores caniculae nunc primum redeunte.

5, 1 Svpra diximvs) Mai. 6.

5, 1 Nvnc pira) Repetit Iul. 2, 1.

5, 2 Narravimvs) Mr. 10, 28.

5, 3 Ex

oleis, ac ſimilibus, vt Martialis dicit, & Perſico. ſit autem ſic: ex nouellis ramis & 3
nitidis ac feracibus gemmam, quae bene apparebit ſine dubio proceſſura, duobus digitis
quadratis circumſignabis, vt ipſa ſtatuatur in medio, & ita ſubtiliter corticem leuabis acu-
tiſſimo ſcalpro, ne gemma laedatur. item ex ea arbore, cui velimus [c] inſerere, ſimi-
liter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen atque vberi loco. Tunc ibi con- 4
uenienter aſtringitur [cc], & preſſum circa gemmam vinculis cogitur ſine germinis laeſio-
ne cohaerere, vt ea quae appoſitae [d] redditur, locum gemmae prioris includat. tunc [dd]
luto ſuperlinis [e], & liberam gemmam relinques. Ramos ſuperiores eius arboris ſecabis
ac ſtirpes: & [f] ab vno & viginti diebus exactis, reſoluto [ff] vimine vinculorum, reperies
externi ſeminis gemmam mire in arboris alienae membra tranſiſſe [g].

VI. Hoc etiam menſe vituli recte (vt dictum eſt ante) caſtrantur. Nunc etiam caſeum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.

VII. Hoc menſe aluearia caſtrabuntur, quae matura eſſe ad mellis reditum [a]
ſignis quam [aa] pluribus inſtruemur. Primum, ſi plena ſunt, apum [b] ſubtile murmur
audimus. nam vacuae ſedes fauorum, velut concaua aedificia, voces, quas acceperint [†],
in maius extollunt. quare cum murmuris ſonus magnus & raucus eſt, agnoſcimus non
eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. item cum fucos a ſedibus ſuis, qui ſunt apes
maiores, grandi intentione deturbant, matura mella [bb] teſtantur. Caſtrabuntur autem 2
aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus [c] aſperantur [cc]. Fumus ad-
mouetur ex galbano & arido fimo bubulo, quem in pultario [d] factis [dd] carbonibus con-
uenit excitare: quod vas ita figuratum ſit, vt velut inuerſi infundibuli [e] anguſto ore fu-
mum poſſit emittere. atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabu-
lum hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti [f]. ſane putres ac vitioſi faui de al-
ueariis [g] auferantur. Nunc mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis, 3
ac

VARIETAS LECTIONIS.

c) *geſtimus P. Cr.* cc) *aſtringitur &* om. *Cr.* d) *appoſita Lugd.* dd) *Tamen P. tum Lugd.* e) *ſuper linis* diu. *P. ſuper perlinis I. B. R.* f) *ac viginti vno Lugd.* ff) *reſolutis vinculis Cr.* g) *tranſire I. B. R.* [T. VII] a) *redactum Lugd. I. B. R. redditum P.* vt ſaepe in Columella *Lipſ.* aa) *quam* om. *Lugd.* b) *perſubtile P.* †) *acceperunt Cr.* bb) *mellantur Lugd.* c) *laboribus Lugd.* cc) *excitantur P. Cr.* d) *pulmentario P. Cr.* dd) *fictis Lugd. iactis* ſuſp. *Morg. I, 89. add. II, 15.* e) *infidibuli P. infudibuli Par. Iunt. & MS. Pal. infundibili Heru. infidubli Lugd.* f) *dimittitur P. Cr.* g) *aluearibus P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

5, 3 EX NOVELLIS) Deſcribit Creſc. 2, 23.

5, 4 TRANSISSE) Creſc. 2, 22 pro *tranſiſſe transfixam* excerpſit, quod non omnino improbandum videtur. Sed Ienſ. lectio potior eſt, quae *tranſire* ſeruat. PONTED. Sed editio Creſcentii antiquiſſima, qua vtimur, *tranſiſſe*.

6 VT DICTVM EST) Maio 7.

7 Pleraque huius tituli tranſtulit in ſuum opus Creſcent. 9, 101, 102, 103. De eodem argumento Col. 9, 15.

7, 1 AD MELLIS REDITVM) Emendandum auctore MS. *ad mellis redactum*, i. vt mel iam redigatur. L. LVIII. §. 1. D. de vſufr. *Sempronio do, lego ex redactu fructuum, oleris & porrina, quae habeo in agro ferrariorum, partem ſextam.* GRONOVIVS Obſ. 1, 19. Reliqua dantur ad Pallad. 1, 19, 2.

7, 1 MATVRA MELLA TESTANTVR) MS. *matura mellantur.* Adiuuanda pudenti coniectura ſcriptio, vt veram habeamus. Nimirum: *mature mellatur*, i. mel colligitur. Verbum digniſſimum Palladio, vnde *mellatio* pro meſſe mellis apud Columellam, Plinium, Solinum. Aut maneat ſane MS. lectio: *matura mellantur*, id eſt, maturus fructus redigitur. Vt ſubintelligatur τὸ *mella*. *Mellare matura*, vt *gaudere vana, iurare falſa.* Haec iterum GRONOVIVS Obſ. 2, 16.

7, 2 PARS — QVINTA) vid. Col. 9, 15, 8.

7, 3 SABANVM) h. l. eſt linum tenuiſſimum.

ac diligenter expreſſis. ſed antequam premamus, partes fauorum corruptas, vel [h] pul-
los habentes recidemus: nam malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus
apertis vaſculis habendum eſt, atque in ſummitate purgandum, donec refrigerato calo-
re [i] muſti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam, vel-
4 ut ſponte profluxerit. Hoc etiam menſe ceram conficimus, quae in vaſe aeneo feruenti
aqua pleno minute conciſis fauorum reliquiis mollietur, & deinde in aliis vaſculis ſine
aqua reſoluta digeretur [ii] in formas. Nunc ſi [k] menſe vltimo, noua egrediuntur exa-
mina, cuſtos eſſe debebit attentus [kk], quia nouellae apes vagantibus animis iuuentute [l],
niſi ſeruentur, effugiunt. exeuntia [ll] in aditu ſuo morantur vno aut duobus diebus, quae
ſtatim [m] nouis alueariis excipienda ſunt. Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus vsque in octa-
5 uam vel nonam horam, quia poſt haec tempora non facile fugere aut emigrare conſue-
uerunt, quamuis aliquae ſtatim & procedere & abire non dubitent. Signa futurae fu-
gae haec ſunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur & murmurant. quod vbi
appoſita frequenter aure explorator agnouerit, ſolicitior aduerſum haec eſſe debebit. So-
lent haec ſigna & cum pugnaturae ſunt, facere: quarum † pugnam compeſcit puluis,
6 aut mulſae aquae imber aſperſus. ineſt illi ad originis ſuae reparandam concordiam, dul-
cis auctoritas. Sed cum ſe agmina ſic pacata, in ramo aut loco quocunque ſuſpenderint;
ſi vnius vberis eductione pendebunt, noris aut vnum regem eſſe vniuerſis, aut reconci-
liatis omnibus manere concordiam. ſi vero duo vel plura vbera ſuſpendens ſe populus
7 imitatur, & diſcordes ſunt, & tot reges eſſe quot velut vbera videris, confitentur. Vbi
glo-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *vel pu. habentes* om. *P.* i) *muſti calore deferu. Lugd.* ii) *dirigetur Lugd.* k) *ſed Lugd.* kk) *attonitus Lugd.* l) *iuuentute* om. *P.* ll) *Exeuntia* — *diebus* om. *P.* m) *duobus diebus* inſer. *P.* †) *quarum compeſcit tumultum puluis Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

mum. Vox autem haec Romana non eſt, ſed alicunde deriuata, inuenitur enim etiam apud Graecos & Rabbinicos ſcriptores. Vide Matth. Martinium in Lex. Philol. Voſſium de Vitiis Serm. 2, 17; Druſium Animadu. 1, 37. Vſurpatur deinde etiam de variis rebus tanquam materia pro materiato. Hermas Paſtore lib. 3 p. 789 ed. Barthii, *Tunc ait mihi: Succinge te ſabano & miniſtra mihi. Succinxi me ſabano mundo, quod erat factum ex ſacco.* Barthius Adu. 99, 6 explicat h. l. *Sabanum* praecinctorium craſſiuſculum abſtergendis rebus idoneum. Iſidorus Orig. 19, 26 *Sabanum Graecum nomen eſt, facitergium & manutergium a tergendo faciem vel manus vocatur.* SCHOETTG.

7, 3 MVSTI MORE) MS. ignorat vocabulum *more*: vt ſuſpicari poſſis Palladium audentiore tralatione mel recens ac feruens *muſtum* appellaſſe, & ſcripſiſſe, vt illic habetur, *donec refrigerato calore muſti deferueat.* Plin. 11, 13 *Eſt autem initio mel vt aqua dilutum, & primis diebus feruet, vt muſtum, ſeque purgat.* Sic *muſteus caſeus, & redire in muſteum ſaporem* caſeos Plinio 11, 42 ſi magno Turnebo fides, eſt quaedam ſpecies mellis, quae *muſtum oleumque* vocatur. Verba enim Plinii, quae vulgo habentur cap. 15 *In omni melle, quod per ſe fluit, muſtum oleumque appellatur, acetum maxime laudabile eſt.* Sed fallitur vir doctiſſimus, neque illud quod muſto oleoque comparat Plinius, eſt aliud aceto. Scribendum autem eſt iuſſu MSS. Codd. *In omni melle, quod per ſe fluxit, vt muſtum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile eſt etiam omne rutilum.* Ita plane membranae Leidenſes, niſi quod iteratur *tò eſt.* idque eiecimus. Mens Plinii eſt apud Palladium proxime dictum locum: *Nobilius mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam velut ſponte profluxerit.* Haec GRONOVIVS Obſeru. 2, 16 qui rem acu tetigit. Nam Columella 9, 15, vnde noſter ſua ſumſit, ita habet: *Quae* (vaſa) *paucis diebus aperta ſint, dum muſteus fructus deferueſcat.* Legendum ergo apud noſtrum: *donec refrigerato calore muſteum deferueſcat. Muſteum* ſubſtantiue, i. e. muſteus fructus, ſeu nouus, vt ad Catonem vidimus. SCHOETTG.

7, 4 CERAM CONFICIMVS) Col. 9, 16. SCHOETTG.

7, 4 NVNC SI) Col. 9, 9 ſq. SCHOETTG.

7, 5 SOLENT HAEC SIGNA) *Hoc ſigni* ex MSS. tuetur GRONOV. ad Liu. 32, 37 vbi pluribus hanc loquendi rationem reſtituit.

7, 7

globos apium frequentiores videris, vncta manu ſucco [n] meliſſophylli [o] vel apii, reges [oo] requiras. ſunt autem paulo maiores, & oblongi magis, quam caeterae apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri [p] coloris & nitidi, leues [pp] ſine pilo, niſi forte [q] pleniores [r] quaſi capillum gerunt [rr] in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus. ſunt alii fuſci atque hirſuti, quos oportet extingui, & pulchriorem [s] relinqui. qui ſi frequenter vagatur [ss] cum examinibus, exectis [t] alis reſeruetur [u]: hoc enim manente nulla diſcedet. Sed ſi nulla naſcantur examina, duorum vel trium vaſculorum multitudinem 8
in vnum conferre poſſumus: dulci tamen liquore conſperſas apes, atque incluſas, per [x] triduum tenebimus, appoſito cibo mellis, & exigua tantum ſpiracula † relinquemus in cella. Quod ſi velis aluearium, cui per aliquam peſtem ‡, multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, conſiderabis in aliis abundantibus, ceras fauorum & extremitates, quae pullos habent, & vbi ſignum naſcituri regis inueneris [y], cum ſobole ſua recides, & in id aluearium pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum: inter caetera fora- 9
mina, quae pullos continent, vnum maius ac longius velut vber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis cooperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere: nam [z] ſi immaturos transtuleris, interibunt. Si autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu [zz] aeris terreatur, aut teſtulae: tunc ad aluearium redibit [a], aut in proxima fronde [b] pendebit, & inde in nouum vas herbis conſuetis & melle conſperſum [c] manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, veſpere inter alia collocetur.

VIII. Hoc etiam menſe pauimenta faciemus ſub diuo & lateres, more quo dixi.

IX. Graeci aſſerunt Aegyptios hoc more prouentum futuri [a] cuiusque ſeminis experiri: aream breuem loco [b] ſubacto & humido nunc excolunt, & in ea diuiſis ſpatiis omnia frumenti [c] vel leguminum ſemina ſpargunt. Deinde in ortu caniculae, qui [d] apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant quae ſemina ortum ſidus exurat, quae illaeſa cuſtodiat. his abſtinent, illa procurant; quia indicium noxae aut beneficii, per annum futurum generi vnicuique, ſidus aridum praeſenti exitio vel ſalute praemiſit.

X. Per

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ſucci P.* o) *mellis P. melisphylli I. B. R. mellis ſoſilli Lugd.* oo) *reges* om. *Lugd.* p) *pulchrioris & P.* pp) *lenes Lugd.* q) *fronte P. Cr.* r) *pleniorem* coni. *Morg. I, 90.* add. *II, 16.* rr) *gerant Lugd.* s) *pulchriores P. Cr.* ss) *vagantur P.* t) *ereptis P. Cr. exemptis I. B. R. exectis I. 1 — Gr. eruptis balis Lugd.* u) *reſeruentur P. ſeruentur Cr.* x) *per triduum* deeſt *P.* †) *reſpiramina Cr.* ‡) *partem Lugd.* y) *erit P.* z) *ſi iam maturos Lugd.* zz) *ſonitu P.* a) *rediet P. Lugd.* b) *rupe P.* c) *conſperſo attr. & cum P. conſperſa Lugd.* [T. IX.] a) *futuri* abeſt *I. B. R.* b) *leui P.* c) *legumina vel frumenti P.* d) *quae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

7, 7 PLENIORES QVASI CAPILLVM) Locus aperte corruptus, ſed neque emendatu, certe intellectu, difficilis ex Col. 9, 10, 1 cuius verba prae oculis dubio procul noſter habuit iſta: *ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte pleniorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet* &c.

7, 9 VELVT VBER) *tuber* legit Harduinus ad Plin. 9, 16. SCHOETTG.

7, 9 COOPERCVLIS) Quae quando tenerae apiculae corrodere incipiunt, tunc ſignum eſt, eas perfectas eſſe. Sunt enim inſtar ouorum membranulae, quae ſingulas cingunt, vt ait Plinius. SCHOETTG.

8 Vid. Mai. 11, & 12.

9 GRAECI) Zoroaſtres Geop. 2, 15. SCHOETTG. Sed nulla hic Aegyptiorum mentio.

11 Qvo

X. Per [a] olei libras ſingulas chamaemeli [b] herbae florentis auream [c] medietatem, proiectis albis foliis, quibus flos ambitur, vnciarum ſingularum pondus infundis [d], & quadraginta diebus in ſole conſtitues.

XI. [*De oenanthe.*] Silvestres [a] vuas, cum florent, ſine rore colligimus, & expandimus in ſole, ne quid reſtet humoris, & flos ad excutiendum ſiccior appareτur. tunc cribello ſpiſſo cernimus, vt grana non tranſeant, ſed flos ſolus decidat. hunc in melle ſeruamus infuſo: & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere & more, quo roſatum moris eſt temperare.

XII. [*De Alica.* [a]] Ordevm ſemimaturum [b], cui adhuc ſupereſt aliquid de virore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno [c], vt facile mola poſſit infringi, & in modio vno ſalis aliquantum, dum molitur, miſcere curabis ac ſeruabis [d].

XIII. Ivnivs ac Iulius horarum ſibi aequa ſpatia contulerunt.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	IIX
Hora	IV	&	IIX	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

VARIETAS LECTIONIS.

[T. X.] a) om. totum caput *P.* b) *camomillae I. B. R. chamaemillae I. I* — *G. chamimeli Lugd.* c) *aureae medietatis I. I* — *G.* d) *infundes Lugd.* [T. XI.] a) om. caput *P.* [T. XII.] a) *dialſita Lugd.* b) *ſeminarium Lugd.* c) *forno Lugd.* d) *ſeruas a. V.*

NOTAE VARIORVM.

11 QVO ROSATVM) de quo noſtra Maio 13.

12 Huic titulo lemma fecit, quisquis fecit de *alica*: ſed neque Plinii alica 18, 11 ſ. 29 neque ea, cuius Apicius ſemel iterumque meminit, neque χόνδρος Geoponicῶν 3, 7 cum hac deſcriptione conuenit. Congruit autem melius polentae, e qua cereuiſia coquitur; licet ea apud nos hodie potius aqua adſperſa, & calore modico fota quaſi repuerascere cogatur. Video hoc iam obſeruatum Io. Bruyerino de re cibaria 5, 12 p. 346 qui etiam 5, 9 varia polentae genera enarrat, praeſertim ex Plinio 18, 7 ſ. 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER OCTAVVS.

Tit. I.

IVLIO menſe agri qui Aprili proſciſſi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici meſſis expletur, more quo dictum eſt. ſilueſtres agri vtiliſſime [a] extirpabuntur [b] arboribus atque virgultis, cum luna decreſcit, deſectis [c] radicibus atque combuſtis. Hoc menſe arbores, quae in meſſe ſteterant, ſectis meſſibus obruantur aggeſtione terrarum propter nimios ſolis ardores. Opera vna XX maximas obruet. Nunc & nouellae vites mane & veſpere, iam calore depoſito, effodi debent, & auerſo gramine puluerari. Hoc menſe vtiliter, vel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

II. Hoc etiam [a] menſe cepullas ſerimus, irriguis ac frigidis locis, & radicem [b], & atriplicem, ſi rigare poſſumus, & ocimum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos [c]. Hoc menſe loco irriguo [cc], napos ſeremus, & rapa, ſolo putri [d] & ſoluto, nec ſpiſſo. locis humidis laetantur, & campis. ſed napus in ſicco & prope tenui, atque deuexo, & ſabuloſo melior naſcitur. Loci proprietas vtrumque ſemen in al- 2
terum mutat. nam rapa in alio ſolo per biennium ſata mutantur in napos; alio vero, napus tranſit in rapum [dd]. Subactum ſolum ſtercoratum verſatumque conquirunt, quod & ipſis & ſegetibus proderit, quae ibi anno eodem ſeruntur. Iugero raporum quatuor ſex-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VIII. *ſiue Iulius.* T.I.] a) *vtillime I.B.R. Lugd. MS. Com.* b) *extirpentur P.* c) *defectis Lugd.* [T.II.] a) *etiam* om. *P.* b) *radices Lugd. radices, maluas &c.* om. reliquis *P.* c) *rigamus P.* cc) *riguo Lugd.* d) *puro I.B. R.* dd) *rapa Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

IVLIVS.

1 DICTVM EST) Iun. 2.

1 VTILISSIME) MS. Lugd. & membranae Commelinianae *vtillime*, quemadmodum & infra 11, 4, 1. Gronouius Obſ. 3, 18. Seruauit deſcriptor iſte analogiam: quemadmodum enim ab *humilis* eſt *humillimus*, ab *agilis, agillimus*, ſic ab *vtilis* fecit *vtillimus*. SCHOETTG. De re ipſa Col. 11, 2, 52.

1 MANE ET VESPERE) Geop. 3, 10 *ἕως δευτέρας ὥρας*, vt legit Braſſicanus, *καὶ δείλης ἕως ὀψίας*: quem locum non recte videtur emendaſſe doctiſſimus Needhamus ita, *ἕως ἀπὸ δευτέρας ὥρας* & vertiſſe *mane* AB *hora ſecunda.* Taceo, quod vix Graece ita dici poſſe putem: illud ſententiae & rei ipſius, de qua agitur, naturae, & Columellae Arb. 12, 1 verbis, Palladiique, aduerſum, *a ſecunda demum hora* incipi eum puluerandi laborem. Itaque vel ſimpliciter retinenda vetus lectio; illud enim *ἕως δευτ. ὥρ.* ſatis indicat ſummo mane incipiendum, vel ſi illud *ἀπὸ* eſt ex MS. legendum, *ἀπὸ ἕω, ἕως δευτέρας ὥρας*, vel *ἕως ἄπο, ἕως δευτέρας ὥρας*.

2, 1 NAPOS — ET RAPA) Eadem Col. 2, 10, 23.

ſextarii, napi autem quinque ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, vt caetera ro-
3 borentur. Vt vero ſemina maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, & ad dimidii digiti craſſitudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis ſeparata obrues, & iniicies terram, & [e] calcabis. ita magna naſcentur.

III. Hoc etiam menſe emplaſtratio † celebrari poteſt, ſicut ante demonſtraui, & pirus vel malus locis humidis nunc inſita me explorante proceſſit. Hoc etiam menſe in pomis ſerotinis, quae vbertate nimia ramos onerauerunt (ſicut praedixi) interlegenda [a] ſunt, ſiqua vitioſa repereris, vt arboris ſuccum vertamus ad meliorum nu-
2 trimenta pomorum. Nunc citri [b] taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plantaſſe memini, & quotidianis animaſſe liquoribus, quae & naſcendo & afferendo votum felicitatis aequauit [c]. Hoc tempore, locis humidis inoculari ficus, & inſeri citrius [d] poteſt: menſe iam medio, palmae planta circumfodi [e]. Nunc locis temperatis, amygdala matura ſunt ad legendum.

IV. Hoc tempore maxime [a] tauris ſubmittendae ſunt vaccae, quia decem menſium partus ſic [b] poterit maturo vere concludi; & certum eſt eas poſt vernam pinguedinem geſtientes veneris amare laſciuiam. Vni tauro quindecim vaccas Columella aſſerit poſſe ſufficere, curandumque ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis omnibus in foeturam [bb] vacca ſubmitti: ſi vero indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandae ſunt, maxime-
2 que, ſi eaedem vaccae alicui operi ſeruire conſueuerunt. Hoc menſe arietes candidiſſimi eligendi & admittendi ſunt mollibus lanis, in quibus non ſolum corporis candor [c] conſiderandus eſt, ſed etiam lingua, quae ſi maculis fuſcabitur, varietatem reddit in ſobole. De albo plerumque † naſcitur coloris alterius: de fuſcis nunquam [d] (ſicut Columella dicit) poteſt albus [dd] creari. Eligemus arietem altum, procerum, ventre promiſſo, & lanis candidis † tecto, cauda longiſſima, velleris denſi ‡, fronte lata, magnis teſtibus, aeta-
3 tis trimae, qui tamen vſque in octo annos poteſt vtiliter inire. Foemina debet bima ſubmitti, quae vſque in quinquennium foeturae neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit. eligenda eſt vaſti corporis, & prolixi velleris, ac molliſſimi, lanoſi & magni vteri. Sed prouidendum eſt in hoc genere, vt pabuli vbertate ſaturetur, & longe paſcatur a ſentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi ſunt menſe Iulio, vt nati
4 ante hiemem conualeſcant. Ariſtoteles aſſerit, ſi maſculos plures creari velis, admiſſurae tempore ſiccos [e] dies, & halitum Septentrionis eligendum, & contra eum ventum greges eſſe paſcendos: ſi foeminas generari velis, Auſtri captandos flatus, & in eum paſcua

VARIETAS LECTIONIS.

e) *calcibus proculcas P.* [T. III.] †) *impl. Lugd.* a) *legenda P.* b) *etiam I. B. R.* c) *aequabit Lugd. I. B. R.* om. ab hoc verbo vſque ad *Nunc &c. P.* d) *citreum Lugd. I. B. R.* e) *colligenda P.* [T. IV.] a) *maxime* om. *P.* b) *ſic* om. *P.* bb) *futurum Lugd.* c) *ſplenor P. ſplendor Cr.* †) *quandoq. Cr.* d) *namque P.* dd) *alius Cr.* †) *candidiſſimis Lugd.* ‡) *depreſſi Creſc.* e) *ſic cuſtodies P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

3, 1 SICVT ANTE DEMONSTRAVI) Iun. 5, 2.

3, 1 SICVT PRAEDIXI) Iun. 5, 1.

4, 1 COLVMELLA) 6, 24, 3. Deſcripſit autem hanc ſectionem Creſc. 9, 62.

4, 2 HOC MENSE ARIETES) Deſcripſit Creſc. 9, 69.

4, 2 COLVMELLA) 7, 2, 6 vnde etiam arietis, quae ſequitur, deſcriptio hauſta eſt.

4, 4 ARISTOTELES) H. An. 6, 19. SCHOETTG. Inde Col. 7, 3, 12.

4, 4

ſcua dirigenda, ac ſic ineundas matres. [vt [ee]] mortuarum vel vitioſarum [f] numerus nouella [g] ſobole reparetur. Autumno debiles quaeque pretio mutentur, ne eas imbecillas 5
hibernum frigus abſumat. Aliqui duobus ante menſibus arietes a coitu reuocant, vt facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam coire ſine diſcretione permittunt, vt hoc eis genere per annum totum foetura non deſit.

V. Hoc menſe, cum ſol Cancri tenebit hoſpitium, luna ſexta in Capricorni [a] ſigno poſita, gramen ablatum Graeci aſſerunt nihil de radicibus rediturum [b]. Item ſi bidentes cyprei fiant, & ſanguine tingantur hircino, & poſt fornacis ardores non aqua, ſed eodem ſanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

VI. Hoc menſe vinum ſcillite ſic facimus: ſcillam † de montanis aut maritimis locis ſub ortu ‡ Canicularum [lectam] procul a ſole ſiccamus. Ex hac in vini amphoram vnius librae menſuram mittimus, inciſis ante [a] tamen ſuperfluis, & abiectis foliis, quibus pars extrema velatur [b]. Quidam velamina ipſa [bb] filo inſerta ſuſpendunt, vt 2
vino infuſa [c] mergantur, & non admiſta fecibus poſt XL dierum ſpatium ſerta quae appenſa ſunt auferantur. Hoc vini genus tuſſi reſiſtet [d], ventrem purgabit, flegma diſſoluet [e], ſpleneticis proderit, acumen praeſtabit oculorum, concitabit digeſtionis auxilia.

VII. [*De hydromelli.*] Inchoantibus Canicularibus diebus aquam puram pridie ſumis ex fonte. In tribus aquae ſextariis, vnum ſextarium non diſpumati mellis admiſces, ac diligenter per [a] carenarias diuiſum quinque horarum ſpatio continuo per inueſtes pueros curabis agitare vaſa ipſa concutiens. Tunc XL diebus ac noctibus patieris eſſe ſub caelo.

VIII. [*De aceto ſcillitico.*] Squillae albae crudae proiectis duris, atque extrinſecus poſitis omnibus, teneram medietatem ad libram & ſex vncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim ſextariis merges. Vas ſignatum quadraginta diebus patieris eſſe ſub ſole: poſt abiecta ſquilla acetum diligentius excolabis, & in

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *vt* om. *Lugd.* f) *initiatarum P.* g) *nouella* om. *P.* [T. V.] a) *capricornu Lugd.* b) *redditurum Lugd. I. B. R.* [T. VI.] †) *ſquillam Lugd.* ‡) *ortum canicularium Lugd.* a) *ante* om. *P.* b) *vallatur MSS.* bb) *ipſa* om. *P.* c) *inſerta P.* d) *per* inſ. *Lugd.* e) *purgabit: ſpenetiori P. ſplenicis Pal.* [T. VII.] a) *per carenarias* om. *P. cauernas Pal. caraenarias Lugd. caroen. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 4 [VT] MORTVARVM) Optime Lugdunenſis Codex omittit τὴν *vt*, quam proinde coërcendam putauimus, ne abſurde committatur ſententia. Conſequens fuit, vt etiam poſt *matres* interpungeremus.

5 REDITVRVM) Si hanc lectionem ſerues, vel *gramen ablatum* conſtructione Graeca ponitur pro ablatiuis conſequentiae, vel *nihil* pro *non*. Facilior, credo etiam verior, lectio ſupra propoſita *redditurum.*

6, 1 VINVM SCILLITE) Col. 12, 33. SCHOETTG.

6, 1 QVIBVS PARS EXTREMA VELATVR) Longe ſuauius MSS. *vallatur.* Pari ſimilitudine Cicero lib. 2 de N. D. *Munitaeque ſunt palpebrae tanquam vallo pilorum.* De ſenectute: *frugem vallo munitam ariſtarum.* Haec GRONOVIVS Obſeru. 3, 18. Videtur aduerſari viro ſummo, quod ſtatim ſequitur *velamina* de eadem re.

6, 2 INFVSA MERGANTVR) Quidſi *infuſo?*

7 Ex Col. 12, 12 & Geop. 8, 28. SCHOETTG.

7 PER INVESTES PVEROS) Ita & Oct. 14, 16.

2 in bene picato [a] vaſe transfundes. Aliud acetum digeſtioni & ſaluti accommodum: Squillae dragmas VIII, aceti ſextarios XXX mittis in vaſculo, & piperis vnciam vnam, mentae & caſiae aliquantum, & poſt [aliquod [b]] tempus vteris.

IX. Sinapis ſemen ad modum ſextarii vnius & ſemis, redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo V, olei Hiſpani [a] vnam libram, aceti acris vnum ſextarium miſces, & tritis omnibus diligenter vteris.

X. Iulii & Iunii horas par † menſurarum libra compoſuit.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	IIX
Hora	IV	&	IIX	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VIII.] a) *picata vaſa Lugd.* b) *aliquod* om. *Lugd. I. B. R.* [T. IX.] a) *panis P.* b) *Spani Lugd.* [T. X.] †) *per menſuram libra conponſuit Lugd.*

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER NONVS.

Tit. I.

AVGVSTO [a] menſe vltimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis vindemiae [b] apparatus vrgetur. Hoc etiam menſe locis frigidiſſimis occatio vinearum fit [c].

II. Hoc tempore, ſi terra exilis in vinea eſt, & vinea ipſa miſerior, tres vel quatuor lupini modios in iugero ſpargis [a], atque ita occabis. Quod vbi fruticauerit, euertitur, & optimum ſtercus praebet in vineis, quia laetamen propter vini vitium [b] non conuenit inferre vinetis.

III. Nvnc locis frigidis pampinatur, locis vero feruentibus [a] ac ſiccis obumbratur potius vua, ne vi ſolis areſcat, ſi aut vineae breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam menſe extirpare poſſumus carecta atque filecta [b].

IV. Nvnc vrenda ſunt [a] paſcua, vt & altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad [b] ſtirpes, & incenſis aridis noua laetius [c] ſuccedant.

V. Hoc etiam menſe vltimo [a], ſiccis locis rapa & napus ſerenda ſunt, hac ratione qua [ante [b]] dictum eſt. Hoc menſe vltimo, locis ſiccioribus radices ſeruntur, quae hieme ſui vſum miniſtrent. amant terram pinguem, ſolutam, & [c] diu ſubactam, qualem rapa. toſum & glaream reformidant. gaudent caeli ſtatu nebuloſo. ſerendae
ſunt ſpatiis grandibus & alte foſſis. meliores proueniunt in arenis. ſerantur poſt nouam 2
pluuiam, niſi poſſint forte rigari. quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerum duo ſextarii, vel, vt quidam, quatuor, cum ſeruntur, implent. Laetamen non eſt ingerendum, ſed potius paleae: quia inde fungoſae ſunt. Suauiores fiunt, ſi eas aqua ſalſa [cc] frequenter aſpergas. Radices foeminini generis putantur, quae minus acres [d] ſunt, & habent folia latiora [& [e]] leuia, & cum iucunditate virentia. Ex his ergo ſe-
mina colligemus. Maiores fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus foliis, & ſolo tenui cau- 3
le

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. IX. *ſiue Auguſtus.* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R.* Vid. ad princ. Ianuarii. b) *vineae P.* c) *fit* om. *Lugd.* [T. II.] a) *ſeres P.* b) *vim P.* [T. III.] a) *ardentibus Lugd. P.* b) *filiceta I. I —— G.* [T. IV.] a) *ſunt arida P.* b) *ad ſtirpes* om. *P.* c) *laetius herba ſuccedat Lugd.* [T. V.] a) *vltimo* om. *P.* b) *ante* om. *I. B. R.* c) *&* om. *Lugd.* cc) *ſola P.* d) *accreſcunt & P.* e) *&* om. *Lugd. & leuia* om. *P. leuiora I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

AVGVSTVS.

2 Col. 2, 16, 5.

5, 1 DICTVM EST) Iul. 2, 1.

le dimiſſo [f], ſaepe terris operiantur. Si ex nimis acra [g] dulcem fieri velis, ſemina die & nocte melle macerabis, aut paſſo. Raphanum tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe vitibus inimicam. Nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt. Hoc etiam menſe paſtinacas ſeremus.

VI. Etiam nunc emplaſtrantur arbuſta. Pirum nunc [a] plerique inſerunt, & locis irriguis arborem citri [b].

VII. Hoc menſe crabrones moleſti [a] ſunt alueariis apum, quos perſequi ac necare debemus. Nunc etiam quae Iulio non occurrimus [b], exequamur.

VIII. Nunc ſi deerit aqua, eam quaerere ac veſtigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortum ſolis iis locis [a] quibus aqua quaerenda eſt, aequaliter pronus mento ad ſolum depreſſo iacens in terra ſpectabis orientem, & in quo loco criſpum ſubtili nebula aërem ſurgere videbis [b], & velut rorem [c] ſpargere, ſigno aliquo vicinae ſtirpis aut arboris praenotabis. nam conſtat ſiccis locis, vbi hoc fiet, aquam latere. Sed terrarum genus conſiderabis, vt poſſis vel de tenuitate, vel de abundantia iu-
2 dicare. Creta tenues nec optimi ſaporis venas creabit; ſabulo ſolutus exiles, inſuaues, limoſas, & ſpatio altiore ſubmerſas; nigra terra humores & ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, ſed ſaporis egregii; glarea [d] mediocres & incertas venas, ſed ſuauitate praecipuas; ſabulo maſculus, & arena, & carbunculus certas, &
3 vbertate copioſas: in ſaxo rubro bonae & abundantes ſunt. Sed prouidendum eſt, ne inuentae [e] inter rimas refugiant, & per interuenia dilabantur. Sub radicibus montium, & in ſaxis [f] ſilicibus vberes, frigidae, ſalubres: Locis campeſtribus ſalſae, graues, tepidae, inſuaues [g]: quarum ſapor ſi optimus fuerit, noueris eas ſub terris exordium de monte ſumſiſſe. ſed in mediis campis montanorum fontium ſuauitatem conſequentur [h],
4 ſi vmbrantibus tegantur arbuſtis. Sunt & haec ſigna veſtigandae aquae, quibus tunc credimus, ſi neque lacuna eſt, neque aliquis ibi ex conſuetudine humor inſidet [i] aut praeterit. Iuncus tenuis, ſalix [k] ſiluatica, alnus, vitex [l], arundo, edera caeteraque, ſi qua humo-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *demiſſo Com.* g) *acri B. R.* ſed *acra* etiam *Ienſ. it. Lugd.* [T. VI.] a) *nec P.* b) *nutriri P.* [T. VII.] a) *infeſti P.* b) *occurrimus I. B. R. occurrimus facere, exequ. P. excurrimus, exeq.* reliqui. [T. VIII.] a) *ſolis Lugd.* b) *videris Lugd.* c) *rorem* om. *Lugd.* d) *glareae Lugd.* e) *in ventre P.* f) *ſaxis* om. *P.* g) *plerumque* add. *Cr.* h) *ſequentur Lugd.* i) *incidit. Iuncus Cr.* k) *ſalix ſi ſiluatica repereris. Fodiatur*, reliquis omiſſis *Lugd.* l) *vitex* om. *P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

5, 3 EX NIMIS ACRA) Florent. Geop. 12, 22 Ῥαφανίδες γλυκεῖαι ἔσονται, ὧν ἂν τὸ σπέρμα οἰνομέλιτι ἢ χυλῷ σταφύλων διαβραχῇ. SCHOETTG.

5, 3 RAPHANVM VITIBVS INIMICAM) Ex aliis auctoribus hoc idem prolixe probat Ptolemaeus Flauius Coniect. c. 97. SCHOETTG. Habet etiam Creſc. 6, 98. De braſſica ad Cic. de N. D. 2, 47.

7 OCCVRRIMVS) Adoptauimus lectionem magna conſenſione optimorum librorum comprobatam: alterum *facere* & ipſum bonum putamus; licet non audeamus recipere. *Occurrimus facere* mere Graecum eſt, ἐφθάσαμεν ποιῶν vel ποιήσαντες. Sed poteſt *facere* omiſſum intelligi.

8 Hoc caput ad verbum fere deſcriptum e Vitruuio 8, 1. Vide etiam Plin. 31, 3. SCHOETTG. Hunc titulum cum 9 & 10 deſcripſit Creſc. 1, 7.

8, 2 SABVLO SOLVTVS) & *maſculus* quomodo differant, docere ſtudet Philander ad Vitruuium l. c. nimirum *maſculum* putat aſperum, ſcabrum, minus flauum, ſubfuſcum; contraria eſſe in ſoluto.

8, 3 PER INTERVENIA) Epitome Vitruuii c. 3 *Sed prouidendum erit, ne inter rimas ſaxorum, quum ſuſpenſae ſunt, decurrant.* Vox *interuenia* legitur etiam apud Vitruuium, & notat rimas ſeu venas ſaxorum. SCHOETTG.

8, 4 SALIX SILVATICA) An *ſalix erratica*, vt tradidit Vitruuius 8, 1 ex quo haec deſumſit Palladius: *Signa autem*, inquit, *quibus terra-*

humore gignuntur. Locus [m] ergo, vbi ſupradicta [n] ſigna repereris [o], fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, & proxime ſolis occaſum mundum vas ibi aereum vel plumbeum interius vnctum inuerſum ponatur in ſolo ipſius foſſionis. Tunc ſupra foſſa [p] labra crate [q] facta de virgis ac frondibus, additaque terra, ſpatium omne cooperiatur [r]. Sequenti [s] die aperto loco, ſi in eodem vaſe ſudores [t] intrinſecus 6
inuenientur, aut ſtillae, aquas ibi eſſe non dubites. Item ſi vas figuli ſiccum, neque coctum, eadem ratione ponatur, ac ſimiliter operiatur; altero [vero] die, ſi aquarum vena eſt [u], in praeſenti vas concepto humore ſoluetur. Item vellus lanae aeque poſitum, vel [x] coopertum, ſi tantum colligit humoris, vt alia die fundat expreſſum, copias ineſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena & accenſa, ſi ibi ſimiliter tecta ponatur, & ſecuto [y] 7
die inueniatur extincta ſuperantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item ſi in eo loco focum feceris, & terra vaporata humidum fumum nebuloſumque ructauerit, aquas ineſſe [z] cognoſces. His itaque repertis, certa ſignorum firmante notitia, puteum fodies, & aquae caput requires: vel ſi plura ſunt, in vnum colliges. Tamen maxime ſub radicibus montium in Septentrionali parte quaerendae ſunt aquae, quia in his locis magis abundant, vtilioreſque naſcuntur.

IX. Sed in fodiendis [a] puteis cauendum eſt foſſorum periculum, quoniam plerumque terra ſulfur, alumen, bitumen educit, quorum [b] ſpiritus miſti anhelitum peſtis

VARIETAS LECTIONIS.

m) *Locis P.* n) *praedicta P. Cr.* o) *reperis I. B. R.* p) *foſſam cra. P. Cr.* q) *crates Lugd. P. I. B. R. Cr.* r) *cooperiat I. B. R. Cr.* s) *ſecundo Lugd.* t) *ſud. inueniantur P. Cr.* u) *proxima fuerit Cr.* x) *& Cr.* y) *ſecundo Cr. Lugd.* z) *ibi fore agnoſcas Cr.* [T. IX.] a) *defodiendis Lugd.* b) *quae ſpiritum peſtis Cr.*

NOTAE VARIORVM.

terrarum generibus ſuberunt aquae, praeter quod ſupra ſcriptum eſt; haec erunt, ſi inuenientur naſcentia, tenuis iuncus, ſalix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, aliaque. Ita Plinius 31, 3 *Aquarum notae iuncus & harundo, aut herba de qua dictum eſt: multumque alicui loco pectore incubans rana: ſalix etiam erratica & alnus, aut vitex, aut hedera ſponte proueniunt.* PONTED.

8, 4 HVMORE GIGNVNTVR.) Omnes ſtirpes humore gignuntur, ſed non omnes multo humore gaudent. Quare hunc locum hoc modo expreſſit Creſcent. 1, 8 *Caeteraque quae humore multo aquoſa gignuntur.* At Vitruuius 8, 1 ſic hac de re eſt locutus: *Aliaque, quae huiusmodi ſunt, quae non poſſunt naſci, nec ali per ſe ſine humore.* In Vaticanis porro codicibus huius ex Creſcentio commemoratae lectionis veſtigium extat, nam haec leguntur: *certaque ſi aq̃ humore* &c. τὸ enim aq̃ *aquoſa* ſignificare videtur. PONTED.

8, 5 LOCVS ERGO) Idem docent Paxamus Geop. 3, 4 & Democritus 3, 6. SCHOETTG.

8, 5 INTERIVS VNCTVM) contra rubiginem ex humore, credo: & vt facilius in guttas coëant vapores a pinguedine quaſi refugientes, quippe ſpecifice, vt philoſophi aiunt, leniore.

8, 6 SI AQVARVM VENA EST) Creſcentius: *Si aquarum vena proxima fuerit.* Vitruuius: *Si is locus aquam habuerit.* PONTED.

8, 6 IN PRAESENTI) Apud Creſcentium τὸ *in praeſenti* non lego, neque apud Vitruuium qui ait: *cum apertum fuerit, vas humidum erit, & etiam diſſoluetur ab humore.* A quo excerpens Plinius, de huiusmodi aquarum inuentionibus ſic 31, 3 loquitur: *Si figlinum humidum ruptumue, aut in aere ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas.* PONTED. Quidſi fuit in Palladio, *ſi aquarum vena eſt in proximo*: quod in compendiis ſcribendi facile pro *praeſenti* irrepere potuit? niſi forte ipſum *in praeſenti* poſuit pro *in proximo.*

8, 7 EXTINCTA SVPERANTIBVS ALIMENTIS) Vitruuius: *& poſtero die non erit exſucta, ſed habuerit reliquias olei & ellychnii, ipſaque humida inuenietur.* Epitome: *Lucerna plena oleo incenſa, ſi in eodem loco ſimiliter adoperta, in alia die lucens fuerit inuenta, indicabit eum locum aquam habere, propterea quod omnis calor ad ſe trahit humorem.*

9 Ex Vitruuio 8, 7. SCHOETTG.

9, 2

ſtis exhalant, & occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis fugae ſibi velocitate ſuccurrat. Prius ergo quam deſcendatur ad intima [bb], in eis locis lucernam ponis accenſam, quae ſi extincta non fuerit, periculum non timebis; ſi vero extinguetur, ca-
2 uendus eſt locus [c], quem ſpiritus mortifer occupabit. Quod ſi alio loco aqua non poteſt inueniri, dextera laeuaque puteos fodiemus, vsque ad aquae ipſius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares, intus [d] agemus, qua nocens ſpiritus euaporet: quo facto, latera puteorum ſtructura ſuſcipiat. Fodiendus eſt autem puteus, latitudine octo [e] pedum quoquouerſum [f], vt binos pedes ſtructura concludat: quae ſtru-
3 ctura vectibus ligneis ſubinde denſetur [g], & ſtructa ſit lapide tofacio [h], vel ſilice. Si aqua limoſa fuerit [i], ſalis admiſtione corrigatur. Sed dum foditur puteus, ſi terra non ſtabit vitio generis diſſoluti, aut humore laxabitur, tabulas obiicies directas vndique, & eas tranſuerſis vectibus ſuſtinebis [k], ne fodientes ruina concludat.

X. Aquam vero nouam ſic probabis: in vaſe aeneo nitido ſpargis, & ſi maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta aeneo vaſculo, ſi arenam vel li-
2 mum non relinquit in fundo, vtilis erit. Item ſi legumina cito valebit excoquere, vel ſi colore perlucido carens muſco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, perforatis vsque ad infimam † partem terris ad loca inferiora, poſſunt vice fontis exire, ſi vallis ſubiectae natura permittat.

XI. Cvm vero ducenda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducetur, ſolidandus eſt canalis, ne per rimas aqua poſſit elabi: cuius magnitudo pro aquae menſura facienda eſt. Si per planum veniet, inter ſexagenos vel centenos pedes ſenſim reclinetur ſtructu-
2 ra in [a] ſeſquipedem, vt vim poſſit habere currendi. Si quis [b] mons interiectus occurrerit

VARIETAS LECTIONIS.

bb) quid ſi *infima*? c) *locus mortifer. Quod P.* d) *intro Lugd. P.* e) *V. I. B. R. vel VII.* inſ. *Cr.* f) *quaquauerſum P.* g) *denſentur Pol. & Lugd.* h) *toficio Lugd.* i) *ſit P.* k) *ſuſtin.* om. *Lugd.* [T. X.] †) *vltimam I. B. R.* [T. XI.] a) *in* om. *I. B. R. in VI pedes Cr.* b) *qui Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 2 FORAMINA — VELVT NARES) Plin. 31, 3 ſ. 28 *aeſtuaria vocat, quae illum grauiorem halitum recipiant.*

9, 3 SALIS ADMISTIONE) Vtrum Eliſae vati iam cognita fuit iſta aquae vitioſae correctio? an ſymbolum ei tantum erat ſalis phiala.

10 Vitruuius 8, 5. SCHOETTG.

10, 1 IN VASE AENEO) Sic quoque epitome Vitruuii c. 5. Sed MS. vt vir doctus in margine notauit, legit: *in vas aeneum nitidum;* quod ex ipſo Vitruuio ſumtum: is habet: *in vas Corinthium ſparſa.* SCHOETTG.

10, 1 PROBABILIS IVDICETVR) In Creſcentio *indicabitur* legitur pro *iudicabitur*, quo vſum Palladium opinor, nam rurſus verbum aliud eodem modo vſurpauit: *Si arenam vel limum non relinquit in fundo, vtilis erit.* Vitr. 8, 5 *item ſi fons nouus fuerit foſſus, & in vas Corinthium ſiue alterius generis, quod erit ex aere bono, ea aqua ſparſa maculam non fecerit, optima erit.* PONTED.

11 Vitruu. 8, 7. SCHOETTG.

11, 1 FORMA STRVCTILI) formam ſtructilem pro canali fabrica conſtante explicat Philander ad l. c. SCHOETTG. De hoc intellectu *formae* copioſe illuſtriſſimus vir Io. Polenus ad Fronti. de aquaeductibus p. 143, 12 ſq.

11, 1 IN SESQVIPEDEM.) Ienſon. non *in ſesquipedem* ſed *ſesquipedem* ſine particula edidit. An *ſemipedem*, vt docet Vitruuius 8, 7 (a quo vt indicaui, excerpſit Palladius) *vt*, inquit, *ſtructura fiat quaſi ſolidiſſima, ſolumque riui libramenta habeat faſtigiata, ne minus in centenos pedes ſemipede eaeque ſtructurae confornicentur, vt minime ſol aquam tangat.* PONTED. Caeterum in hac *directura formarum*, hoc enim verbo vtitur Frontinus, non ſemper obſeruatam eſſe illam de ſemipede (ſiue ſesquipedem malis adeo) regulam in ſumtuoſiſſimis etiam veterum operibus, ſiue hoc imperitia artis librandi factum ſit, ſiue vt aquae infra terram depreſſae non ita facile ab hoſtibus interciperentur, tum ipſe Frontinus indicat, tum ad eum laudatus modo Io. Po-

rit [c], aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad [d] aquae caput [dd] ſpeluncas librabimus, per quarum [e] ſtructuram perueniat [f]. Sed ſi ſe [g] vallis interſerat, erectas pilas vel arcus vſque ad aquae iuſta veſtigia conſtruemus, aut plumbeis fiſtulis clauſam deiici patiemur, & [h] explicata valle conſurgere. Sed, quod eſt ſalubrius, & vtilius, fictilibus tubis cum [i] ducitur, duobus digitis craſſi, & ex vna parte reddantur anguſti [l], vt palmi ſpatio vnus in alterum poſſit intrare: quas iuncturas viua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed antequam in iis aquae curſus admittatur, fauilla per [m] eos mixta exiguo liquore decurrat, vt glutinare poſſit, ſiqua ſunt vitia tuborum [n]. Vltima ratio eſt, plumbeis fiſtulis ducere: quae aquas noxias reddunt. Nam ceruſa [o] plumbo creatur attrito, quae corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, vt copiam vel inops vena procuret.

XII. Mensvra vero [a] fiſtularum plumbo ſeruetur huiusmodi. Centenaria x pedum [b] mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas [c] L X. Quinquagenaria ſimiliter x pedum pondo ſexcenta [cc]. Quadragenaria [d] pondo quadringenta LXXX [e]. Tricenaria pondo trecentaſexaginta [f]. Vicenaria pondo ducenta X L. Octonaria pondo nonaginta [g] ſex.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ſuccurrerit Lugd.* d) *ad* om. *Lugd.* dd) *in* inſ. *Lugd.* e) *quas ſtructura Lugd. I. B. R.* f) *conueniat I. B. R.* g) *ſe* om. *Lugd.* h) *&* om. *I. B. R.* i) *conducitur P.* l) *acuti P.* m) *per eos* om. *P.* n) *tubulorum P. tabularum Lugd.* o) *ceruſſa Lugd.* [T. XII.] a) *vero* abeſt *P.* b) *pedes P.* c) *octingentis XL I. B. R. octingentas quadraginta Lugd.* cc) *octoginta* add. *Lugd.* d) *quadrag. pondo quadr.* om. *I. B. R.* e) *quinquagenaria pondo DC* inſ. *P.* f) *CCCC L P. Lugd. quinquaginta I. B. R.* g) *centum Lugd. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Polenus p. 63 ſq. qui porro Fabretti inuentis & rationibus hac in re vti ſe profitetur.

II, 2 SI QVIS INTERIECTVS MONS) De hac parte non vltima Romanae magnitudinis ex inſtituto agit Raph. Fabrettus, cuius tres de aquis & aquaeductibus veteris Romae diſſertationes tomo IV theſauri antiquitt. inſeruit Graeuius, vnde petere poterit, cuius intereſt, haec diligentius explicata, quin oculis etiam ſubiecta cognoſcere.

II, 2 IVSTA VESTIGIA) Vix dubito, quin *faſtigia* legendum ſit. Vid. Varr. 1, 14, 2 & 1, 20, 5 in quibus locis planitiem decliuem ſignificat. *Lene, molle, decliue faſtigium* Caeſaris in Fabriano theſauro adnotata ſunt; Curtiana dat index Freinshemii. Forte a tectis templorum deſumta loquendi ratio.

II, 3 VITIA TVBORVM) h. e. interprete Vitruuio, *vti coagmenta, ſi qua non ſint ſatis oblita, fauilla oblinantur.*

12 CENTENARIA X PEDVM) Hauſit e Vitruuio 8, 7 quem ſecutus etiam eſt Plin. 31, 6 ſ. 31. Notandum autem, quod ait Vitruuius, *Ex latitudine lamnarum, quot digitos habuerint, ante quam in rotundationem flectantur, magnitudinum, ita nomina concipiunt fiſtulae. Namque quae lamna fuerit digitorum quinquaginta, cum fiſtula perficietur ex ea lamna, vocabitur quinquagenaria, ſimiliterque reliquae.* Numeri, quos e Commeliniana editione damus, a qua non abeunt reliquae ſaeculo XVto recentiores, videntur illi primum intuenti ſibi inuicem reſpondere; conueniunt etiam cum his, qui nunc ſunt apud Vitruuium 8, 7 & Plinium 31, 6 ſ. 31 niſi quod hic octonariae tribuit centum. Verum aut male ſubduxerunt rationes antiqui, aut corruperunt hunc locum, infeliciter certe emendarunt, (monſtra enim ſunt, quae habent primae editiones) Iuntae, & qui hos ſecuti ſunt. Nam qui has rationes ſequuntur, illi ponunt eandem fiſtulis omnibus craſſitiem, quae profecto in centenaria longe maior eſſe debet, quam in quinquagenaria, & ita pro portione in reliquis. Vnde fit, vt male ita conſtituantur pondera ex ſola regula ſimplicis proportionis vt 100 ad 50 ita 1200 ad 600. Debebat enim aut addi aliquid ad 1200 v. g. quadrans, vt craſſior fiat tubus, aut demi idem quadrans de 600, quia non opus eſt *quinquagenariam* eſſe aeque craſſam. Multo id magis valet, ſi *centenariam* cum *octonaria* aut *quinaria* adeo compares, cui apparet vel quartam aut minorem etiam craſſitiei partem eius, quae eſt in centenaria, conuenire, vt ſi centenariae des 1200 libras, octonariae non 96 ſed 24 aut pauciores etiam

ſuffi-

XIII. [*De omphacomelli.*] In vuae ſemiacerbae ſucci ſextariis ſex, mellis triti fortiter duos ſextarios debebis infundere, & ſub ſolis radiis diebus XL decoquere [a].

XIV. Avgvstvm Maio par [a] ſolis curſus aequauit [b].

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	IIX	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIII.] a) *derelinquere P. quoquere Lugd.* [T. XIV.] a) *per Lugd. I. I — G.* b) *aequabit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſufficiant: aut ſi iuſtum ſit octonariae 96; centenaria non 1200, ſed 4800 aut amplius poſcat. Bonos reſtituere numeros forte non nimis difficile foret; de veris h. e. quos ſcripſit Palladius, an diuinando quis eos aſſequi poſſit, vehementer dubito. Caeterum Frontinus de aquaeduct. lib. I art. 25 p. 81 Poleni *quinariam* & reliquas appellationes aliter accipit, vt modulus quidam aquarum indicetur ex diametro fiſtulae vel luminis aeſtimatus, cuius locum erudite expendit C. A. Hauſenius Vir doctiſſimus programmate Lipſienſi a. d. IV Febr. 1731 edito. Sed ad nos illa diſputatio non pertinet.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DECIMVS.

TIT. I.

SEPTEMBRI menſe ager pinguis & qui diu tenere conſueuit humorem, tertia vice
arabitur, quamuis humido anno poſſit & antea tertiari. Nunc ager humidus, pla-
nus, exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iteratur & ſeritur. Graciles cli-
ui nunc primum arandi ſunt, & ſerendi ſtatim [a] circa aequinoctium. Agri nunc ſter- 2
corandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius laetamina diſponentur, cum luna
minuitur: quae res ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero aſſerit Columella XXIV
ſtercoris carpenta ſufficere; in plano vero XVIII †. ſed iidem cumuli tot diſſipandi ſunt,
quot ea die poterunt exarari, ne ſtercora exiccata [b] nihil proſint. Eiiciuntur quidem lae- 3
tamina, & qualibet hiemis parte. ſed ſi tempore ſuo eiici aliqua ratione non poterunt,
ante quam ſeras, more ſeminis per agros puluerem ſtercoris ſparge, vel caprinum ma-
nu proiice, & terram ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare vno tempore, ſed
frequenter & modice. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus vero minus requirit. Sed ſi 4
laetaminis copia non [c] abundat, hoc pro [d] ſtercore optime cedit, vt ſabuloſis locis cre-
tam [vel [e]] argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam [f] ſege-
tibus proficit, & vineas pulcherrimas reddit. nam laetamen in vineis ſaporem vini vi-
tiare conſueuit.

II. HOC menſe vliginoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut [a] opacis, circa aequinoctium triticum & [b] adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, vt radices frumenti ante hiemem conualeſcant.

III. SOLET terra humorem ſalſum vomere, qui ſegetes necat. vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpargere, & ita, vt [a] eadem miſceantur, inarare. melius tamen omnibus remediis erit, ſi aquarius ſulcus noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero V tritici modios, & [b] adorei totidem conſeremus. nam

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. X. *ſiue September.* T. I.] a) *ſtatim* om. *P.* †) *decem & octo Lugd.* b) *exſucata Lugd.* c) *deſit, hoc P. Cr.* d) *pro* om. *Lugd.* e) *id eſt Lugd. I. B. R. Cr.* f) *etiam* om. *Lugd.* [T. II.] a) *aut* om. *I. B. R.* b) *& adoreum* om. *P.* [T. III.] a) *ne I. B. R.* b) *& adorei totidem* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

SEPTEMBER.

1, 2 AGRI NVNC) Deſcripſit Creſcent. 2, 13.

1, 2 COLVMELLA) 2, 16, 1.

3, 1 VBI HOC FIT) Col. 2, 9, 7.

3, 1 IN MEDIOCRIS AGRI IVG.) Col. 2, 9, 1.

nam quatuor [ager] pinguis accipiet. Si modium quo [c] ſeretur, hyaenae pelle veſtieris, a & ibi aliquamdiu quod ſerendum eſt, eſſe patieris, ſata bene prouenire firmantur. Item quoniam [d] quaedam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerumque frumenta, contra haec [e] proderit, ſi herbae, quae ſedum dicitur, ſuccus aquae miſtus vna nocte madefaciat, quae ſpargenda ſunt ſemina: vel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita, ſi aqua diluatur, & eodem quae ſerenda ſunt, macerentur humore. Aliqui vbi haec [f] ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia vitiorum inſulſa amurca, vel praedicta aqua ſulcos & aratra perfundunt.

IV. Nvnc gracili ſolo ordeum ſeritur cantherinum, modiis v per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte laetamen aſpergas.

V. Nvnc [a], vel maturius aliquanto, lupinus ſeritur in qualicunque terra, vel crudo ſolo: cui hoc proderit, vt ſeratur ante quam frigus incipiat. limoſo agro non naſcitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: x modiis iugeri menſura completur.

VI. Hoc menſe poſtremo piſum ſeremus, terra facili & ſoluta, loco tepido, caelo delectatur humecto. iugero quatuor modios vel tres ſparſiſſe ſufficiet.

VII. Nvnc [a] ſiſamum ſeritur putri [b] ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſticia. iugero quatuor vel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet. Hoc menſe poſtremo, prima vice agros proſcindemus, qui habituri ſunt medicam.

VIII. Nvnc viciae prima ſatio eſt & foeni Graeci, cum pabuli cauſa ſeruntur. Viciae vii modii iugerum, aeque & foeni Graeci ſemen implebit. Farrago etiam loco reſtibili [a] ſtercorato ſeritur: [b] ordei cantherini [c] iugero x modios ſpargimus circa aequi-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quo ſeretur* om. *P.* d) *quem P.* fuit forte *quom* h. e. quoniam. e) *hoc Lugd.* f) *hoc—ſenſerunt Lugd.* [T. V.] a) om. totum caput *P.* [T. VII.] a) om. caput *P.* b) *putrido Lugd.* [T. VIII.] a) *ſterili Gr. G. Com.* om. *P.* b) om. poſt ſeritur vsque ad finem *P.* c) *in* inſ. *St.*

NOTAE VARIORVM.

3, 1 Hyaenae pelle) Eadem tradunt Africanus Geopon. 2, 18 & Colum. 2, 9. Schoettg.

3, 2 Contra haec proderit) Col. 2, 9, 10.

4 Ordevm cantherinvm) Col. 2, 9 *Proximus eſt his frumentis vſus ordei, quod ruſtici hexaſtichum, quidam etiam cantherinum appellant: quoniam & alia animalia, quae ruri ſunt, melius, quam triticum, & homines ſalubrius, quam malum triticum paſcit.* Quae ad verbum exſcripſit Iſidorus Orig. 17, 3. Deriuatur autem a *cantheriis*, (de quibus alii) quod eiusmodi animalia bene paſcat, vt pluribus docet Bochartus Hieroz. 1, 2, 9. Vnde merito explodenda eſt Schookii ſententia, qui de Cereuiſia c. 4 p. 35 ita dici putat, quod folliculo *caſtratum* enaſcatur. Sic *lapathum* quoque *cantherinum* dixit Plin. 20, 21. Schoettg.

5 Lvpinvs) Ca. c. 34. Schoettg.

7 Sisamvm) Ita etiam MS. Cod. vt apud Heſychium quoque σισαμίς. Sed σήσαμον vſitatius. Sylbvrgivs in Indice.

8, 1 Loco sterili) Quantiuis pretii eſt lectio, quam promimus ex MS. *Farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur.* Feſtus: *Reſtibilis ager dicitur, qui biennio continuo ſeritur farreo ſpico, id eſt, ariſtato, quod ne fiat, ſolent qui praedia locant, excipere.* Exempla frequentia in rei ruſticae ſcriptoribus. Alludit eleganter Plinius 28, 19 *Conceptum leporis vtero exemtum his, quae parere deſierant, reſtibilem foecunditatem adferre.* Gronov. obſ. 2, 16. Non dubitaui reuocare lectionem librorum omnium ante Gryphianam 1535 editorum & praeterea Pariſ. 1536 cum ea non MS. tantum ſuffragio, quod modo vidimus, ſed Columellae etiam, quem noſter hic deſcripſit, nitatur. Locus eſt 2, 11, 8.

8, 1 X modios spargimvs) Nunc Hordei cantherini decenos modios in ſingula iugera ſpargendos docet: at tit. 5 quinque tantum vni iugero ſufficere dixit: *Nunc gracili ſolo hordeum cantherinum modiis V per iugerum;* quapropter

aequinoctium, vt ante hiemem conualeſcat. Si depaſci ſaepius velis, vsque in Maium 2
menſem eius paſtura ſufficiet. quod ſi ex ea ſemen etiam redigere, vsque ad Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

IX. Hoc [a] menſe, vt loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus ſeritur [b], & vbi creuerit, vertitur [c] vomere, vt putrefiat exciſus.

X. Nvnc prata, ſi libuerit, poſſumus [a] nouella formare. Si eligendi facultas eſt, locum pinguem, roſidum [b], planum, leniter [c] inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus, vbi humor nec [d] ſtatim praecipitari cogitur, nec diu debet inhaerere. Poteſt quidem & ſoluto & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. extirpandus eſt 2
itaque locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, vel [e] herbis latioribus [f] & ſolidis, atque virgultis. Deinde cum frequenter exercitatus [g] fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis vbique [h] confractis, ſtercoretur luna creſcente recenti laetamine. Ab vngulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, prae- 3
cipue quoties [i] humeſcit, ne inaequale ſolum reddant multis locis impreſſa veſtigia. Sed ſi prata vetera muſcus obduxerit, abradendus eſt, & ſcalptis eiſdem locis foeni ſpargenda ſunt [l] ſemina, & quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſaepius ingerendus. Quod ſi ſterilis factus eſt locus carie [m], incuria, vetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus 4
aequetur. nam prata ſterilia plerumque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, caetera quae dicta ſunt, exequemur. Viciam tamen foeni ſeminibus mixtam poſt haec ſpargemus. Rigari vero antequam durum ſolum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam vis interflui corrumpat humoris.

XI. Hoc menſe locis tepidis maritimisque celebranda vindemia eſt, frigidis apparanda. In doliis picandis hic modus erit, vt dolium ducentorum congiorum XII libris picetur †, deinde pro minoris aeſtimatione ſubducas. Sed maturitatem vindemiae cognoſcimus hoc genere: ſi expreſſa vua, vinacia [a], quae in acinis celantur, hoc [b] eſt grana, ſint [c] fuſca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. IX.] a) om. totum *P.* b) *ſeratur Lugd.* c) *vertente vo. putref. Lugd.* [T. X.] a) *poſſumus* om. *Lugd.* b) *roſcidum Lugd.* c) *leuiter Lugd.* d) *nec ſtatim* om. *Lugd.* e) *& P.* f) *altioribus I. B. R.* g) *exercitus P.* h) *vbique* om. *P.* i) *quotiens Lugd.* l) *ſunt* om. *P.* m) *incurie* om. *carie Lugd.* [T. XI.] †) *proiicietur &* deinde *Lugd.* a) *grana Creſc.* b) *hoc eſt grana* om. *Cr.* c) *ſint* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

pter vel haec tit. 5 vitioſa cenſeri poteſt, vel illa tit. 8: vtra autem ex Columella aſſequi poſſumus, ſi ea quae 2, 11 leguntur, diligenter attenduntur: *Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco & altero ſulco ſerere conuenit. Ea fit optima cum cantherini hordei decem modiis iugerum obſeritur circa aequinoctium autumnale.* Ex his apparet, hunc locum eſſe fortaſſe non integrum, & deficere *ea fit optima*, aut quid item. Nam hordei cantherini X modii in iugero ferendi ſunt, cum in farraginem ſeritur; maiorem quippe ſeminis modum exigit, quod pabuli cauſa iacitur, quia ſpiſſius iacitur: at quinque modii vni iugero ſatis cenſendi ſunt, cum in meſſem feruntur. Quare haec erit huius loci ſententia: *Farrago etiam loco ſterili ſtercorato ſeritur; ea fit optima cum hordei cantherini in iugero* (particulam *in* reponimus ex Rob. Steph. libris) *X modios ſpargimus.* Ponted.

9 Vt pvtrefiat excisvs) Habet enim optimam vim ſtercorandi agros aridiſſimos. Florent. Geop. 2, 39.

10, 3 Sed si prata vetera) Habet Creſc. 7, 2.

11 Vinacia hoc est grana) *Granum, vinacia*, idem ſignificat; quare *hoc eſt grana* ſuperuacaneum videtur; praeſertim cum haec tantum in Columella, a quo id accepit Palladius, legantur 11, 2 *Naturalis autem* (vuae) *maturitas eſt, ſi cum expreſſeris, vinacea, quae acinis celantur,* iam

cit. Diligentiores optimae cerae in decem [cc] picis libras, vnam libram miſcent, quae & odori proficit, & ſapori, & picem lenitate [d] permulcens [e], frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſaepe vina eius amaritudine [f] vitiantur.

XII. Nvnc quibuſdam locis panicum metetur, & milium. Tempore hoc faſelus ad eſcam ſeratur. Nunc in [a] amitibus apparetur aucupium noctuae, caeteraque inſtrumenta capturae, vt circa Calendas exerceatur Octobris [b].

XIII. Nvnc papauer ſeritur locis ſiccis & calidis: poteſt & [a] cum aliis oleribus ſeminari. fertur vtilius prouenire, vbi virgae & ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam [b] ſeres vtilius, vt plantas eius Nouembri inchoante tranſponas: de quibus & hieme olus, & vere poſſit cyma [bb] produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis, & luna decreſcente his ſtercus inferre. Hoc menſe vltimo thymum ſeremus, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit & ſemine. agrum diligit apricum, macrum, maritimum [c]. Nunc circa aequinoctium ſeres origanum: ſtercorari ac rigari, donec conualeſcat, appetit [cc]. Amat loca aſpera atque ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis: late ſerpit: ſucco † ſuo terris nocet. ſerendum eſt ergo, ne procedat vlterius, circumueniente foſſato [d], vel luto ſtructis ‡ parietibus, ſolo ſicco & gracili: herbas [dd] ſponte perſequitur: floret aeſtate. Sub occaſu Vergiliarum capparis areſcit. Gith [e] hoc menſe vltimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturcium [f] ſeremus & anethum locis temperatis & calidis, & radices locis ſiccis, & paſtinacas, & caereſolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa & napos.

XIV. Menſe Septembri circa Calendas Octobres, vel Februario tuberes ſeremus ſobole, vel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa: bubulo fimo linatur ac luto: ſtatuatur pingui terra & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga: terris magna ſui parte condatur. Alii pomis ſtatim grana decuſſa & ſole ſiccata, pingui & prope [a] cribrata terra, autumno tria ſimul ponunt, quae feruntur in vnum [b] coire virgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quae ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. poſt annum deinde,

VARIETAS LECTIONIS.

cc) *viginti Lugd.* d) *ſanitate P.* e) *permiſcens P. I. B. R.* f) *amaritudo corrumpit P.* [T. XII.] a) *in amitibus* om. *P.* b) *Octobres Lugd.* [T. XIII.] a) *etiam al. P.* b) *braſſicam — menſe vltimo* om. *P.* bb) *quima Lugd.* c) *Hoc menſe hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis: & luna decreſcente ſtercus inferre:* Haec inſ. *P.* cc) *amplectitur Lugd.* †) *ſucu Lugd.* d) *foſſato P.* ‡) *ſtrictis Lugd. P.* dd) *herba* coni. *Morg. I, 91. ſed add. II, 17.* e) *Gid hoc etiam Lugd. Giddi P. I. B. R.* f) *bene* inſ. *P.* [T. XIV.] a) quid ſi *probe?* b) *vnicum Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

iam infuſcata, & nonnulla propemodum nigra fuerint. Ponted.

13, 2 Adpetit) Placet ſcripta lectio: *donec conualeſcat, amplectitur.* Sic Ammianus lib. XVII *offerre obſides, quietis vincula conſeruandae, gratanter amplexi ſunt.* Gronovivs Obſ. 2, 16.

13, 2 Svcco svo) MS. Lugd. *ſucu.* Lege: *ſuctu ſuo terris nocet.* Idemque intellige, quod Octobris tit. 2, *quod pro malitia ſua ſerendum non eſt: nam terrae vber exhaurit.* Varro de re ruſt. 1, 45 *Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paullo leuioribus ſationibus ſerere: id eſt, quae minus ſugunt terram.* Plinius 16, 34 de candida hedera: *Etiam plurimis locis interciſa viuit tamen duratque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis ac ſolida arbores ſugit ac ſtrangulat.* Gronovivs Obſ. 3, 18.

de, vel aliquanto tardius, quae fuerit de ſemine planta transfertur: & hoc genere fructus efficit dulciores. Menſe Ianuario vltimo vel Februario tuberum [c] ſurculus mirabiliter proficit cydonio inſitus. inſeritur autem malis omnibus, & [d] piris, & prunis, & [e] Calabrici melius trunco fiſſo quam cortice. deſuper qualo vel fictili vaſe munitur, repletis vſque prope ſummitatem ſurculis terra ſubacta cum ſtercore. Proſunt tuberibus, quae malis prodeſſe memoraui. Tuberes ſeruabuntur, ſi obruantur in milio, vel vrceolis picatis & oblitis.

XV. Hoc etiam menſe pauimenta in ſolariis & lateres faciemus eo more quo Maio menſe deſcripſi.

XVI. [*De diamoro.*] Svccvm mori agreſtis paululum facies deferuere. Tunc ſucci [ipſius [a]] duas partes, & vnam mellis admiſces, & miſta curabis ad pinguedinem mellis excoquere [b].

XVII. Vvas quas ſeruare volumus, legamus illaeſas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluentes [a], ſed quibus eſt & granum luce penetrabili [b] ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate [c] calloſus. Siqua ſunt corrupta [d] vel vitioſa, reſecemus: nec patiamur intereſſe, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta aeſtiui caloris induruit. Tunc inciſos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atque ita in loco ſicco, frigido, & obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi.

XVIII. Vitis cuius fructus humore putreſcit, per latera pampinanda eſt ante trigeſimum vindemiae diem, & ſola frons illa ſeruanda eſt, quae in ſummitate poſita ſolem nimium defendit a vertice.

XIX. Septembris & Aprilis dies horis ſimilibus conferuntur.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIV
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	IIX	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

VARIETAS LECTIONIS.

c) *tuburum* hic & alias *Lugd.* d) *& pyris* om. *Lugd. P.* e) *& calabrici* om. *P. Calabraci Gr.* [T. XVI.] a) *ipſius* omitt. *I. B. R. Pal. Lugd.* b) *exquoquere* hic & ſaepius *Lugd.* [T. XVII.] a) *refluentes Lugd. P.* b) *penetrabile & P.* c) *iocund.* hic & fere vbiq. *Lugd.* d) *corrupta vel* om. P. [T. XVIII. & XIX.] Carent diuerſitate.

NOTAE VARIORVM.

14, 3 ET CALABRICI) Credo, quosdam tuberes, a ſolo, vbi tum bene proueniebant, dictos Calabricos, Palladii forte aeuo notiores, quam Plinio aut ſuperioribus.

14, 3 PROPE SVMMITATEM SVRCVLIS) Nihil ſani extundo, ſi ſana haec eſt lectio. *Surculine repleantur terra cum ſtercore ſubacta?* apage. Quid igitur? ſuſpicor legendum, *qualo, vel fictili vaſe, repletis terra — vsque ad ſummitatem ſurculi:* quae forte ratio vigorem viridem facilius conſeruat ſurculo.

17 ILLAESAS) intactas, recentes, integras. Vide Barthium Adu. 34, 18 vbi eodem modo corrigit Apicium lib. I, qui ſua ex noſtro exſcripſit. SCHOETTG.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER VNDECIMVS.

Tit. I.

OCTOBRI[a] menſe adoreum ſeremus, ac triticum. Iuſta ſatio [aa] eſt a decimo [b] Calendarum Nouembrium, vsque ad ſextum Idus Decembris regionibus temperatis. Nunc etiam laetamen effertur ac ſpargitur. Hoc etiam menſe ſeremus
2 ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur macra & ſicca terra, vel multum pingui. nam [c] quia hoc ſemine maceſcunt arua, pingui vincitur agro: alteri non habet quod amplius nocere poſſit [cc], cum propter macritatem ſemen aliud ferre non valeat. laeto agro non [d] eſt ſerendum. Etiam nunc eruum, lupinum [e] & piſum, & ſiſamum [f] ſeremus
3 (vt dixi): ſiſamum vsque ad Idus Octobres, & faſelum, tamen [g] terra pingui, ac reſtibili agro: quatuor modiis iugerum complebimus.

II. Hoc menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt; nam terrae vber exhaurit. Sed ſi velis loco pinguiſſimo, & modice humido, ſeretur in iugero VIII [a] modiis. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerunt: ita aſſequuntur vt linum ſubtile naſcatur.

III. Nunc opportuna vindemia eſt, cuius tempore notanda eſt foecunditas vitium, & notis quibuscunque ſignanda, vt ex [a] his ad ponendum ſarmenta poſſimus eligere. Aſſerit autem Columella, explorari foecunditatem [b] vno anno non poſſe, ſed quatuor: quo numero cognoſcitur vera generoſitas ſurculorum.

IV.

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XI. *ſiue October.* T. I.] a) *Hoc tempore hordeum I. B. R.* Vid. Ian. princ. aa) *ſatis Lugd.* b) *ſexto Idus Nou. I. B. R. X Kls P.* c) pro verbis *nam* — *agro* nihil praeter *hac vincitur Lugd.* *nam* — *ſerendum* om. *P.* cc) *poſſit, quae ſem. al. f. n. poſſit Lugd.* d) *nunc Lugd.* e) *Lupinus I. I* — *Com.* f) *ſiſannum P.* g) *tamen* om. *P.* [T. II.] a) *IX. P.* [T. III.] a) *exilis Lugd.* pro *ex illis.* b) *fertilitatem P. vno anno explorari fertilit. non Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

OCTOBER.

1, 2 LAETO AGRO) h. e. medio inter pinguem nimis & macrum.

1, 2 ETIAM NVNC ERVVM, LVPINVM) Recepi interpunctionem & poſtremae vocis lectionem, quae eſt in primis editionibus, cum altera, quomodo vera eſſe poſſit, non videam. Eſt autem talis, *Laeto agro non eſt ſerendum etiam nunc eruum, lupinus, et piſum et ſiſamum. Seremus (vt dixi) ſiſamum* &c.

2 LINI SEMEN) Ex Colum. 2, 10. SCHOETTG.

3 COLVMELLA) Arb. 2. SCHOETTG.

IV. Hoc menſe poſtremo [a], vbi calidi ac ſicci aëris qualitas eſt, vbi exilis & aridus [eſt] campus, vbi collis praeruptus aut macer, vites vtiliſſime [b] ponuntur, de quibus ſatis menſe Februario diſputaui. Nunc locis ſiccis, calidis, exilibus, macris, are- 2
noſis, aridis [c], quaecunque de paſtinis, de vitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, vel arbuſto faciendo, ante dicta ſunt, rectius fiunt [d], vt contra exilitatem glebae hibernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem ſitientibus conferunt, & reciſa vel merſa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum vis & natura neſcitur.

V. Post Idus Octobris [a] ablaqueanda eſt omnis nouella vinea [b] ſeu in paſtino, ſeu in ſcrobibus aut ſulcis, vt amputentur radices ſuperuacuae, quas produxit aeſtate: quae ſi conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit vitis in ſummitate ſuſpenſa: quae res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed hae radiculae non ad ſiccum [bb] debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori vitis impreſſa, vi ſecuturi [c] algoris vratur. recidemus autem relicto digiti ſpatio: & ſi 2
placida ibi hiems eſt, apertas relinquemus vites: ſi violenta, ante Decembres Idus operiemus: ſi praefrigida, aliquantum columbini ſtercoris ſub [d] ipſa hieme circa viticularum veſtigia largiemur, quod contra frigus nimium [e] Columella dicit toto faciendum eſſe quinquennio.

VI. Hoc tempore idcirco locis quibus dixi, propagatio melior eſt, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmites [a], eam cura non permouet [b].

VII. Hoc menſe aliqui vites & arbores locis calidiſſimis inſerere conſueuerunt.

VIII. Nunc etiam locis calidis & apricis oliueta inſtituemus, more vel ordine quem Februarius [a] menſis oſtendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia quae ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus, ſicut poſtea referetur [b]. Hoc tempore ablaqueandae ſunt arbores oleae prouinciis ſiccioribus ac tepidis, ita vt eis a ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem 2
conuelli Columella praecepit. mihi autem videtur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus vel in vetuſtate, matris loco delecta [c] ſuccedat, vel melius nutrita, & aggeſtae terrae beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum faciendum ſine cura ſeminarii transferatur arbuſcula. Nunc, ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt oliueta locis

VARIETAS LECTIONIS.

[T.IV.] a) *eſtremo P.* b) *vtillime Lugd. vt Iul. 1, 1.* c) *apricis Lugd. I. B. R. apertis Cr.* d) *fuerit Pol.* [T.V.] a) *Octobres Lugd. Nouembris & P.* b) *vinea* om. *Lugd.* bb) vid. *Morg. I, 92* it. *II, 18.* c) *ſecuti Lugd.* d) *ſub ipſa hieme* om. *P.* e) *nimium* om. *P.* [T.VI.] a) *palmitis Lugd.* b) *promouet Creſc.* [T.VIII.] a) *Februario menſe P.* b) *ſeretur P.* c) *dilecta Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

4, 1 ARIDVS [EST] CAMPVS) In Florentt. codd. *eſt* non reperitur; ideoque etiam Commelinus circumpoſitis lineis ſuſpectum habuit. Creſcentius quoque reliqua 12, 10 excerpens, id non tranſcripſit. PONTED.

4, 2 SICCIS, ARIDIS,) Bis in hoc loco idem occurrit, primum *ſiccis*, deinde aridis. Sed τὸ *aridis* vitioſum eſt. Creſcentius 12, 10 tranſcripſit *apertis.* Sed in Florentt. manu exaratis libris ac Vaticc. tum etiam in Regienſi edit. ac Ienſon. *apricis.* PONTED.

4, 2 CONTRA EXILITATEM GLEBAE) Plura tranſcripſit Creſcentius 12, 10 *Vt contra exilitatem glebae, & aëris ſiccitatem, hibernis imbribus adiuuentur.* PONTED.

5 Ex Col. Arb. 5. SCHOETTG.

6 Habet etiam Creſc. 4, 10.

8, 1 FEBRVARIVS MENSIS) Locus eſt tit. 18. Caeterum ex Mediceo forte legendum eſt *Februario menſe oſtendi*, deleta vna literula.

8, 2 COLVMELLA) 5, 9, 13.

locis maxime frigidis. Caprini ſtercoris ſex librae vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Muſcus tamen ſemper radatur arboribus: & putentur (ſicut Columella dicit) octo annorum aetate tranſacta. Videtur mihi vnoquoque anno ſicca & [d] infructuoſa cum
3 aliqua debilitate naſcentia debere recidi [e]. Quod ſi fructus arbor laeta [f] non afferet, terebretur Gallica terebra vſque ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer arctetur, & ablaqueatae arbori amurca inſulſa, vel vetus vrina fundatur [g]. Hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberantur, quas tamen durante malitia oportebit inſerere. Hoc menſe foſſas riuosque purgabimus.

IX. Graeci iubent, ſi vuam nimius imber infuderit, poſteaquam muſtum eius primo ardore feruebit, vt ad alia vaſcula transferatur. Ita propter naturae grauitatem remanens aqua ſubſidet, & translatum vinum pure ſeruabitur, relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerit [a].

X. Nvnc oleum viride faciemus hoc genere. Oliuam quam recentiſſimam, cum varia eſt, colligis, & ſi diebus aliquot collegeris, expandis, ne caleſiat. ſi qua ibi putris aut ſicca eſt, remoues. Vbi vero compleueris modum factorii, ſales tritos, vel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem mittis per decem modios, tres ſalis, & molis primo, & ſic ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, vt pernoctet cum ſalibus, & ducat in ſe eoſdem ſapores: ac mane premi incipiat olei meliorem fluxum redditura, ſalis
2 ſapore concepto. canales ſane, & omnia receptacula olei, calida aqua prius lauabis, vt nihil de anni praeteriti rancore cuſtodiant. Focos etiam non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Nunc menſe poſtremo locis ſiccis & calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *&* om. *Lugd.* e) *reſecari Lugd.* f) *laetos I. I — G.* g) *infundatur P.* [T. IX.]
a) *miſcuerat a. V.*

NOTAE VARIORVM.

8, 3 Oleastri inf. talea) *oleaſtri epiurum* vocat Nou. 7, 14.

9 Graeci) Democr. Geopon. 7, 4. Schoettg.

10, 1 Olevm viride) ex oleis viridibus & recentibus, Graeci vocant ὀμφάκινον. Vide Apuleium Geop. 9, 19 vnde noſter ſua ſumſit. Schoettg.

10, 1 Tres salis, et molis primo) Locum hunc quamuis in manu exaratis libris ſic repertum neque ſyncerum neque fortaſſe integrum opinor; nam primum illud *tres ſalis* quid ſignificet, incertum habeo. Si enim modios ſalis tres intelligamus, in decem oliuarum modios addendos, (quid namque aliud ſuſpicari poſſumus?) in abſurdum incidimus, quippe cum modius 22 ſextarios contineat, vt docet Iſid. L. 14; ſit vt decem oliuarum modiis 66 ſalis ſextarios miſceamus, nimirum ſenos ſextarios cum dimidio & $\frac{1}{10}$ cum ſingulis modiis. Qui modus longe illum excedit, quem Colum. 12, 50 ſeruandum praeceperat ad hunc modum: *adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos modios.* Iam vero quod ſequitur, *& molis*, primo multa deficere, vt opinor, oſtendit, ſi ea attendantur, quae idem Pallad. 12, 17 de conficiendo oleo memoriae mandauit: Sed non ſolum multa eſſe eliſa cenſeo, verum etiam alio loco quae ſuperſunt collocata. Nam primum oliuae purgantur, deinde molis leuiter ſuſpenſis ſubiiciuntur, vt amurca aliquatenus exprimatur, ſpargitur mox ſal, & interpoſita nocte maiori vi mane oliuae premuntur. Haec omnia ex Columella percipere poſſumus 12, 50, 9 *Cum primum*, inquit, *baccae variare coeperint* &c. Id Apuleius in *Geop.* 9, 19 ὅταν ἂν τὰς ἐλαίας ἀρχομένας περκάζειν ἴδῃς & reliqua vsque κάλλιϛα γὰρ φυλάξει. Quapropter (ſi licet coniecturis indulgere) haec erit Palladii de oleo viridi conficiendo ſententia: *Vbi vero compleueris modum factorii, praelo oliuas ſubiicias, & molis primo leuiter ſuſpenſis premito, vt amurca aliquatenus exprimatur: deinde ſales tritos vel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem mittis per decem modios ſextarios* (τὸ enim *tres* primam *ſextarii* ſillabam fuiſſe reliquis eliſis, opinor) *ſalis XX, & ſic ſalitam in nouis* &c. Ponted.

10, 1 Et molis primo) in mola olearia, quae *trapetum* vocatur, & manu circumduci pot-

XI. Menſe Octobri ſerenda ſunt intyba, quae hiemi † ſeruiant. Amant
humores, & terram ſolutam. Arenoſis & ſalſis locis atque maritimis ſumma proueni-
unt. Area his planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Quatuor
foliorum transferantur ad locum ſtercoratum. Nunc plantae cardui ponuntur: quas cum
ponemus, radices earum ſummas ferro reſecamus, ac fimo tingimus: ternum [a] pedum
ſpatio ſeparamus incrementi cauſa, pedali ſcrobe depoſitas binas aut ternas. cinerem ſae-
pe ſub hieme diebus ſiccis, fimumque miſcebimus [b]. Hoc menſe ſinapim ſeremus. ter- 2
ram diligit aratam, & ſi fieri poteſt, congeſticiam, quamuis vbicunque naſcatur. ſarcu-
lari debet aſſidue vt reſpergatur puluere; quo fouetur. non minus gaudet humore [c]. De
quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe patieris; quod ad eſcam parabis, robuſtius fa-
cies transferendo. In ſinapi vetus ſemen inutile eſt, vel ſationi, vel vſui: quod denti-
bus fractum, ſi intus viride videbitur, nouum eſt: ſi album fuerit [d], vetuſtatem fatetur.
Hoc menſe malua ſerenda eſt, quae occurſu hiemis ab incrementi longitudine reprime- 3
tur. loco pingui delectatur, & humido: gaudet laetamine. Transferuntur plantae
eius, cum coeperint folia quatuor habere, vel quinque. melius comprehendit eius plan-
ta quae tenera eſt: maior enim translata languebit. ſapor illis [e] melior eſt, ſi non trans-
ferantur. ſed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues, aut lapil-
los. Rara ponenda eſt, ſarculo delectatur aſſiduo. ſic liberandae ſunt herbis, ne motum
ſentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, ſeſſiles fient. Nunc 4
etiam locis temperatis & calidis anethum ſeremus. Cepullae [f] ſeruntur etiam hoc men-
ſe, vel menta, & paſtinaca, thymum & origanum, & cappar [ff] menſis initio. Item
betam locis ſiccioribus, necnon armoraceam ſeremus, vel transferemus ad culta, vt me-
lior [g] fiat: nam haec agreſtis eſt raphanus. Nunc porrum verno ſatum transferre debe- 5
mus, vt creſcat in caput. ſane ſarculis circumfodiatur aſſidue, & comprehenſa porri
planta velut tenacibus alleuetur [h], vt inanitas ſpatii, quae radicibus ſuberit, incremento
capitis ſuppleatur. Ocimum quoque etiam nunc ſeremus, quod citius naſci fertur hoc
tempore, ſi aceti imbre leuiter ſpargatur infuſum.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XI.] †) *hiemi I. B. R. Lugd. hieme* alii. a) *ternorum P.* b) *miſcemus Lugd.* c) *humore de quo — diſponis: ſuo — patieris quod — parabis. robuſtius Com.* d) *eſt P.* e) *enim P. Lugd.* f) *Item cepullae I. B. R.* ff) *capparis Palat.* g) *mollior P.* h) *alleuetur — radicibus* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

ci poteſt, vt ex Apuleii l. c. conſtat. *Primo* i. e. prius, vel ante. SCHOETTG.

II, 1 NVNC PLANTAE CARDVI) Creſc. 6, 27.

II, 3 MALVA SERENDA EST) Quae de Malua hoc in loco traduntur, ad Lactucas magis pertinere videntur. Quis enim nouerit *Maluas ſeſſiles fieri*, vt hic docetur: *ſi transferendis plantis nodum facias in radice, ſeſſiles fient?* At in Lactucis hoc familiare eſt, ſeſſilesque Lactucae plurimum apud veteres celebrabantur, hinc cecinit Martialis (3, 47) *Illic videres frutice nobili caules: Et vtrumque porrum, ſeſſilesque Lactucas.* Plinius 19, 8 de Lactucae generibus: *Tertium ſeſſile quod Laconicon vocant.* Praeterea Florentinus Geop. 12, 13 qua ratione ſeſſiles fiant, tradit: Εἰ δὲ βούλει θρίδακας ποιῆσαι φιαλωτὰς καὶ πολυφύλλους, καὶ μὴ ἐκκαυλεῖν, ἀλλὰ χαμαιζήλους εἶναι, μεταφυτεύσας αὐτὰς πότιζε· ὅταν δὲ μέγεθος παλαιστιαῖον ἔχωσι, περιορύξας αὐτὰς, ὥστε φαίνεσθαι τὰς ῥίζας, περίπλασσε κόπρῳ βοείᾳ νεαρᾷ, καὶ προσχώσας εὐθὺς ἄρδευε· ὅταν δὲ αὐξηθῶσιν, ἐπίσχισον τὸν βλαστὸν ὀξυτάτῳ σιδήρῳ, καὶ ἐπίθες ὄστρακον ἀπίσσωτον, ὅπως εἰς τὸ πλάτος τὴν αὔξησιν, καὶ μὴ εἰς τὸ μῆκος λαμβάνωσιν. *Si autem velis lactucas ſeſſiles facere, & folioſas, & in caulem non excreſcere, ſed humiles, & ad terram depreſſas eſſe, transplantatas rigato. Cum autem ad altitudinem palmi creuerint, circumfode ipſas, vt appareant radices, & ſtercore bubulo recenti obrue, & ſtatim riga. Vbi autem creuerint, germen acutiſſimo ferro ſinde, & teſtam non picatam impone, quo in latitudinem, & non in longitudinem augmentum capiant.* Horum nonnulla & Palladius commemorat hoc lo-

co:

XII. Cvi placet curas agere ſaeculorum, de palmis cogitet conſerendis. Hoc igitur menſe dactylorum non veterum, ſed nouorum ac pinguium recentia oſſa debebit obruere, terrae cinerem miſcere. ſi plantam velit, ponenda [a] eſt Aprili menſe, vel Maio. Locis delectatur apricis & calidis. Fouenda eſt, vt creſcat, humore. Terram ſolutam, vel ſabulonem requirit, ita tamen, vt quando planta deponitur [aa], circa eam, vel ſub ea pinguis terra fundatur. annicula transferatur aut bima, Iunio menſe, vel Iu-
2 lio incipiente. circumfodiatur aſſidue, vt [b] rigatione [c] continua [d] aeſtatis vincat ardores. Aquis palmae aliquatenus ſalſis iuuantur, quae inſici debent ſalibus, etiam [e] ſi tales eas natura non praebuit. Si aegra eſt arbor, feces vini veteris ablaqueatae oportet infundi, vel radicum ſuperuacua capillamenta decidi, vel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi. Conſtat autem locum prope nullis vtilem fructibus, in quo palmae ſponte
3 naſcuntur. Piſtacia ſeruntur autumno, menſe Octobri, & [f] ſobole & nucibus ſuis: ſed melius ipſa piſtacia iuncta ponuntur, mas ac foemina. marem dicunt, cui ſub corio velut oſſei longi videntur latere teſticuli. Qui diligentius facere voluerit, pertuſos caliculos, & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna conſtituet, vt ex omnibus germen quodcunque procedat: quod, vbi conualuerit planta, hinc facilius transferatur menſe Februario. Amat locum calidum, ſed humectum, & rigatione gaudet, & ſole. Inſeritur terebintho menſe Februario vel Martio: at [g] alii amygdalo inſeri poſſe firma-
4 runt. Cerasus amat caeli ſtatum frigidum, ſolum vero poſitionis humectae. in tepidis regionibus parua prouenit. calidum non poteſt ſuſtinere. montana vel in collibus conſtituta regione laetatur. Ceraſi plantam ſilueſtrem transferre debemus menſe Octobri vel No-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *palmam ponendam curabimus Apr. P.* aa) *diſponitur Lugd.* b) *& P. Lugd.* c) *rigationem P. Ienſ.* d) *continuos Lugd. I. B. R.* e) *etſi I. B. R. ſi* om. *P.* f) *&* om. *I. B. R.* g) *vel vt P. vt Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

co: *Sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues aut lapillos.* Idem de lactucis 2, 14 *Latior fit, ſi rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leuiter inciſo, gleba prematur aut teſta.* Quod in lactucis fieri etiam Columella declarat 11, 3 *quae* (lactuca) *quo tardius caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coërcita in latitudinem ſe diffundit.* Haec tamen adieciſſe ſufficiat, nam *maluane* an *lactuca* (quamuis haec potior videatur) ſit legendum, iniudicatum relinquo. PONTED.

12, 1 CVRAS AGERE SAECVLORVM) de poſteritate bene mereri plantatione illarum arborum, quae ſero fructus ferre ſolent. Fortaſſe noſter ante oculos habuit verba Caecilii in Synephebis a Cicerone Tuſc. quaeſt. 1, 14 & de Senect. c. 7 conſeruata: *Serunt arbores, quae alteri ſaeculo proſint.* SCHOETTG.

12, 1 DACTYLORVM) Deſcripſit Creſc. 5, 23. De cultu palmarum Leontinus Geop. 10, 4 & 5.

12, 1 SABVLONEM) Theophr. hiſt. plant. 2, 8 Φιλεῖ δὲ χώραν ἀμμώδη. & p. p. πανταχοῦ γὰρ ὅπου πλῆθος Φοινίκων, ἀμμώδεις αἱ χῶραι. SCHOETTG.

12, 1 CIRCA EAM — PINGVIS TERRA) Seuere nimis Plinius 17, 5 *Terram terra emendari, vt aliqui praecipiunt, ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque ſuper humidam ac praepinguem, dementia operae eſt. Quid enim poteſt ſperare, qui talem colit.* Mixturam illam v. g. Theophraſtus de cauſis plant. 3, 15, itemque Col. 2, 16, 4 commendant, & vſus recentiorum comprobat.

12, 2 CIRCVMFODIATVR ASSIDVE) Creſc. 5, 23: *Circumfodiatur aſſidue vt irrigatio continua aeſtatis vincat ardores.* An: *Circumfodiatur aſſidue, & rigatio continuos aeſtatis vincat ardores.* nam circumfodiendo non rigamus, ſed & circumfodere & rigare ſaepe debemus. Vernacula Palladii interpretatio: *Se li lauori ſpeſſo a' piedi, è ſpeſſo s' inacqui.* Repoſui porro *continuos*, vt edidit Ienſon. pro *continua*, quoniam non continua debet eſſe rigatio, vt continui ſunt per aeſtatem ardores. PONTED.

12, 2 SI AEGRA EST ARBOR) Deſcr. Creſc. 5, 23.

12, 3 PISTACIA) Ex Damogeronte Geop. 10, 12. SCHOETTG.

12, 4 CERASVS) Pleraque de ceraſo transtulit in opus ſuum Creſc. 5, 5.

12, 5

Nouembri, & eam primo Ianuario, cum [gg] comprehendit, inſerere. Plantaria vero
creari poſſunt, ſi praedictis menſibus ſpargantur poma, quae ſumma facilitate naſcentur.
Ego ſic huius arboris facilitatem probaui, vt virgulta ex ceraſo pro adminiculis † per [h] 5
vineam poſita in arborem proſiluiſſe confirmem. Et Ianuario menſe ſeri poteſt. Inſeritur
menſe Nouembri melius [i], vel [k], ſi neceſſe ſit, extremo Ianuario. Alii & Octobri
inſerenda eſſe dixerunt. Martialis in trunco inſeri iubet. mihi inter corticem & lignum
feliciter ſemper euenit. qui in trunco inſerunt [l], ſicut Martialis dicit, omnem lanuginem,
quae [m] circa eſt, auferre debebunt; quam [n], ſi remanſerit, inſitis nocere
manifeſtat. In ceraſis hoc ſeruandum eſt, & in omnibus gummatis †, vt tunc inſeran- 6
tur, quando his [o] vel non eſt, vel deſinit gumma [p] effluere. Ceraſus inſeritur in ſe, in
pruno, in platano; vt alii, in populo. amat ſcrobes altas, ſpatia largiora [q], aſſiduas foſſiones.
Putari in ea putria & ſicca debebunt, vel quae denſius arctata protulerit, vt ra-
reſcat †. fimum non amat, atque inde degenerat. Ceraſa vt ſine oſſe ‡ naſcantur [r], 7
fieri Martialis hoc dicit. arborem teneram ad duos pedes recides, & eam vsque ad radicem
findes, medullam partis vtriusque ferro curabis abradere, & ſtatim vtraſque partes
in [s] ſe vinculo ſtringis, & oblinis fimo, & ſummam partem, & laterum diuiſuras.
poſt annum cicatrix ducta ſolidatur. hanc arborem ſurculis, qui adhuc fructum non attulerunt,
inſeres, & [t], vt aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcentur. Si ceraſus con-
cepto humore putreſcit, in trunco foramen accipiat, quo poſſit educi. Si formicas pa- 8
titur, ſuccum portulacae debebis infundere, cum aceti media parte permiſtum, vel vini
fecibus truncum arboris florentis adlinire [u]. Si aeſtu Canicularum [x] fatigatur, trium fontium
ſingulos ſextarios ſumtos poſt ſolis occaſum radicibus [y] arboris iubeamus influere
ſic, ne remedium luna deprehendat [z]. vel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum
torquebimus in coronam, vel [a] ex ea iuxta imum codicem cubile facie-
mus. Ceraſa non aliter quam in ſole vsque [b] ad rugas ſiccata ſeruantur. Menſe Octo- 9
bri aliqui mali arborem calidis & ſiccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouembres
Calendas, & ſorbum vel amygdala [c] in ſeminariis obruunt, & pini ſemen aſpergunt.
Hoc menſe poma condienda ſunt, atque ſeruanda eo more quo in [d] ſingulorum titulis continetur,
velut quaeque matura proceſſerint.

XIII. Hoc etiam menſe aluearia caſtrabuntur, more quo dictum eſt. quae tamen oportet inſpicere, & ſi abundantia eſt, demere: ſi mediocritas, partem mediam relin-

VARIETAS LECTIONIS.

gg) *cum prehendit Lugd.* †) ſic *Lugd. ammin.* al. h) *per vineam* om. *P.* i) *melius* om. *P.* k) *vel* om. *Lugd.* l) *conſerunt Lugd. I. B. R.* m) *quae circa eſt* om. *P.* n) *quae I. I — G. quam —manifeſtat* om. *P.* †) *gumminatis Lugd.* o) *bis I. B. R. his vel non eſt, vel* omitt. *P.* p) *gummen I. B. R.* it. *Pal. & Lugd. gummi Iuntt.* q) *longiora I. B. R.* †) *areſcat Cr.* ‡) *oſſa* hic & mox *Lugd.* r) *ita* inſ. *P. ſic* inſ. *Cr.* s) *in ſe* om. *P. Cr.* t) *& vt aſſerit* om. *P.* u) *adline I. B. R.* x) *Canicularium Lugd. P.* y) *radicibus infundes, ſed ne &c. P.* z) *apprehendat. Herb. P.* a) *vel ex - - faciemus* abeſt *P.* b) *vsque ad rugas* abeſt *P.* c) *amygdolas I. B. R.* d) *in* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

12, 5 INSERITVR MENSE NOVEMBRI) Ex Plinio 17, 14. SCHOETTG.

12, 7 CERASA VT SINE OSSE) Habet Creſcentius, non modo 5, 5; ſed etiam 8, 7.

12, 8 CERASA NON ALITER) Immo & recentia ſeruantur, vt docet Pamphilus Geop. 10, 42. SCHOETTG. Hodie etiam tralaticium eſt ceraſa condire aceto; ne de ſaccharo dicam, cuius vſum noſtris incognitum fuiſſe apparet, & pluribus docuit Salmaſius.

13 DICTVM EST) Iun. 7, 2.

relinquere pro hiemis inopia: ſi vero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre. Mellis vero & cerae ſuperius eſt demonſtrata confectio.

XIV. Ne † lecta praeteream, quae Graeci ſua fide media de condiendi vini genere diſputarunt, demonſtrare curaui: qui vini naturam tali ratione diſcernunt, & hanc in eo volunt eſſe diſtantiam, vt quod dulce eſt, grauius dicant; quod album, & aliquatenus ſalſum, conuenire veſicae; quod croceo colore blanditur, digeſtioni accommodum [a]; quod album & ſtypticum, prodeſſe ſtomacho laxiori; transmarinum, pal-
2 lorem facere, & tantum [b] ſanguinem non creare: vuis [c] nigris fieri forte [d], rubeis ſuaue, albis vero plerumque mediocre. In condiendo ergo [da] vino aliqui Graecorum muſtum decoctum ad medietatem vel tertiam partem vino adiiciunt. Alii Graeci ita [e] iubent, aquam marinam mundam de puro & quieto mari, quam anno ante compleuerint, reſeruari: cuius talem eſſe naturam, vt & ſalſedine vel amaritudine per [f] hoc tempus ca-
3 reat, & odore; & dulcis fiat [ff] aetate. ergo eius octogeſimam partem muſto admiſcent, & gypſi quinquageſimam. poſt tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur non aetatem ſolum vino, ſed ſplendorem quoque coloris afferre. Oportet autem nona quaque die vinum moueri atque curari: vel [g] ſi tardius, vndecima. frequens enim reſpectus faciet iudicare, vtrum vendenda ſit ſpecies, an tenenda. Quidam reſinae ſiccae tritae vncias tres dolio immergunt & permouent, & vina diuretica ſic fieri poſſe per-
4 ſuadent. Muſtum vero, quod per pluuias frequentes leue eſt, ſic curari debere iuſſerunt, quod probari guſtu ipſius poterit. Omne muſtum decoqui iubent, donec pars eius vigeſima poſſit abſumi: melius quoque fieri, ſi centeſimam partem gypſi adiicias. Lacedaemonii vero, eouſque decoquere, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vſi-
5 bus miniſtrare. Suaue vinum de duro fieri docent, ſi ordeacei pollinis cyathos [gg] duos ſimul cum vino ſubactos mittas in vini vaſculo, & hora vna ibi eſſe patiaris. Aliqui feces vini dulcis admiſcent. Aliqui [h] addunt glycyrhizae [i] ſiccae aliquantulum, & vtuntur,

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIV.] †) *nunc Lugd.* a) *conuenire P.* b) *tamen P.* c) *Vis P.* d) *fronte P.* dd) *igitur vinum Lugd.* e) *ita* om. *P.* f) *pro hoc tempore I. B. R.* ff) *fiat. Aeta ergo hac eius Lugd.* g) *ſed P.* gg) *quatos Lugd.* hic et *ſ. 7.* h) *Aliqui* —— *miſcuerint* om. *P.* i) *glyciridiae I. B. R.* hic & al. *Lugd.* qui mox *glycuridiae.*

NOTAE VARIORVM.

14, 1 GRAECI) Quaedam ex hoc capite exſtant in Geoponicis, qui nomine Graecorum apud noſtrum intelligendi ſunt: ea ſuo loco citabimus. Plurima vero in iis non adparent, quia eos non integros habemus, ſed tantum fragmenta certarum materiarum a Caſſiano Baſſo collecta. SCHOETTG.

14, 1 MEDIA) ſubſidia, adiumenta. Latinitatis hanc vocem poſt alios viros doctos damnauit Cellarius Antibarbaro c. 3. p. 186. Sed hic locus contrarium docet. Quum tamen iam cadente Latinitate vixerit Auctor noſter, nollem vſum huius vocis nimium frequentari. SCHOETTG. Fuit qui putaret *mediam fidem* Graecorum hic dici, h. e. dubiam, vt Liu. 39, 39 *medium reſponſum* vocatur. Mihi veniebat in mentem ſuſpicari, *mendacia* fuiſſe in autographo, quae contracta voce in *media* abierint. Quoties *mendacii* arguatur Graecia, numero comprendere non eſt.

14, 2 IN CONDIENDO ERGO) Creſc. 4, 42.

14, 2 ALII GRAECI) Coi ſcilicet, quod indicat Plin. 14, 8. SCHOETTG. Adde Cat. c. 105.

14, 4 MVSTVM VERO) Haec Democritus Geop. 7, 4. SCHOETTG.

14, 5 DE DVRO) amaro, acerbo. Virg. Georg. 4, 101 *Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.* Sic nos quoque dicimus: *Es ſchmeckt hart, härtlich.* SCHOETTG. Idem, credo, eſt, quod Terentiana Bacchis *aſperum* vocat, & *lenius* ſibi dari petit.

14, 5 GLYCIRHIZAE) Notabilis eſt lectio ſupra propoſita, quae *z* in *di* mutat, vt viciſſim factum in *Zabolus, zeta.* Origo eſt pronunciationis conuenientia, cum blaeſum quid in *z* litera audiretur.

14, 5

tur, cum diu vaſorum commotione miſcuerint. Vinum quoque intra [k] paucos dies opti-
mi odoris effici, ſi baccas myrti agreſtis montanas, ſiccas & tunſas mittas in cadum, &
decem diebus requieſcere patiaris: tunc coles & vtaris. Vitis etiam flores arbuſtiuae col-
lectos in vmbra ſiccare curabis. Tunc diligenter tunſos & cretos habebis in vaſculo no-
uo, & cum volueris, tribus cadis vnam floris menſuram, quam [l] Syri choenicam [m] vo-
cant, adiicies, & ſuperlines dolium, & ſexta vel ſeptima die aperies & vteris. Vinum 6
fieri ad potandum ſuaue ita dicunt: Foeniculi vel ſatureiae ſingulorum congruum mo-
dum vino immergi atque turbari, vel fructum quem duae nuces pineae produxerint, tor-
refactum & linteo ligatum mitti in vaſculo, ac ſuperliniri, & vſui eſſe quinque diebus
exactis. Vinum autem [n] velut vetus effici de nouello, ſi amygdala amara, abſinthium, 7
pini † frugiferi gumen, foenum Graecum ſimul frangas ‡ quantum ſufficere aeſtimaris,
& pariter tundas, & ex his vnum cyathum per amphoram mittas, & [o] magna vina confi-
cies. Si vero ſenſeris peccatura, huic confectioni aloën, myrrham, crocomagma, ſin-
gula modis aequalibus tunſa & in puluerem redacta cum melle miſcebis, & vno cyatho
vnam amphoram condire curabis. Anniculum quoque vinum vt [p] longam ſimulare vi- 8
deatur aetatem, meliloti vnciam vnam, glycyrhizae vncias [q] tres, nardi celtici tantun-
dem, aloës epatices [r] vncias duas tundis [s] & cernis, & in ſextariis quinquaginta cochlea-
ria ſex reconde, & vas ponis in fumo. In album [t] colorem vina fuſca mutari [aſſe- 9
runt [u],] ſi [x] ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ouorum trium lagoenae in-
fundat alborem [y], diuque commoueat, ſequenti die candidum reperiri: quod [z] ſi ex Afra
piſa lomentum adiiciatur, eadem die poſſe mutari. Vitibus quoque hanc eſſe naturam, 10
vt alba vel nigra ſi redigantur in cinerem, vinoque adiiciantur [a], ei vnamquamque for-
mam

VARIETAS LECTIONIS.

k) *intra Lugd. inter* reliqui. l) *quam — vocant* om. *P.* m) *chinicā I. B. R. Kynicam Lugd. chenicam I. I — G. quam Syriacam vocant Cr.* n) *autem* om. *P.* †) *pini gummi foenum graecum I. B. R. pini gummam & fenugrecum Cr.* pro *gumen* habet *ſemen Lugd.* ‡) *fricas Cr. Lugd.* o) *& magna — curabis* om. *P.* p) *non P. vel Lugd.* q) *vncias* om. *P.* r) *epatites Lugd. I. B. R. epatici I. I — G. epat. vncias duas* om. *P.* s) *tendis, & in &c. P.* t) *album vinum fuſca P.* u) *aſſerunt* om. *P. Pal. Lugd.* x) *ſi quis ouorum trium albuginem infundat diuque P.* z) *quod ſi — mutari* om. *P.* a) *imponantur P.*

NOTAE VARIORVM.

14, 5 QVAM SYRI CHOENICAM VOCANT) χοῖνι non Syrorum eſt ſed Graecorum menſura, eaque & aridorum & liquidorum. Eſt autem menſura quatuor ſextariorum, quod teſtatur Rhemnius Fannius de ponderibus & menſuris v. 69. Vide Euſtathium ad Odyſſ. T. 28. Eduard. Bernardum de ponderibus & menſ. lib. 1 p. 29. Terminationem primae declinationis praeter noſtrum hic, & 12, 20, 1 comprobat etiam Paullus Feſti abbreuiator: *Choenica, menſurae genus.* In choenice non ſedendum eſſe, Pythagoreorum eſt dogma de quo Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς 17, 6; Euſtathius l. c. Bapt. Pius ann. poſt. c. 36.

14, 7 VINVM AVTEM VETVS) Ex Damogeronte Geopon. 7, 24. Add. Creſc. 4, 42.

14, 7 PINI FRVGIFERI) Ita conſtanter, quicunque poſteriorem vocem libri agnoſcunt. Cum vero *pinos* vix maſculino genere dici poſſe videatur, & praeterea de hac arbore *reſina* potius dicatur, quam *gumen* aut *gumma*: cogitabam, an *ſpini frugiferi* legendum ſit: quod tanto magis placet, quia etiam *ſpinum ſterilem* agnoſcit noſter de inſit. v. 63.

14, 9 VINA — FVSCA) non fuſci coloris, ſed corrupta, quorum indicium eſt color fuſcus, vt exiſtimat Barthius Adu. 23, 13 qui ibidem ex multis auctoribus probat, τὸ *fuſcum* & *fuſcare* pro corrupto & corrumpere frequenter adhiberi. SCHOETTG. Apic. 1, 6 *vinum ex atro candidum ſic facies. Lomentum ex faba factum, vel ouorum trium alborem in lagoenam mittis, & diutiſſime agitas, alia die erit candidum. Et cineres vitis albae idem faciunt.* Trium ouorum albumine οἶνον διαυγῆ ποιῆσαι etiam docet Fronto Geop. 7, 22.

14, 10 VITIBVS QVOQVE) Hanc ſectionem habet Creſc. 4, 41. Fundus forte eſt Varro Geop. 7, 21.

14, 10

mam ſui coloris imponere, vt [b] ex nigra fuſcum, candidum vero reddatur ex alba †; ea
ratione ſcilicet, vt combuſti ſarmenti cineris modii vnius menſura mittatur in dolio quod
habebit amphoras x, & triduo ſic relictum poſt operiatur ac lutetur: album vel (ſi ita
11 viſum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoque aſſerunt ex
molli forte ſic fieri: Altheae, hoc eſt ibiſci, folia vel radices, aut eius caulem tenerum
decoctum mitti, aut gypſum, aut ciceris cotulas duas, aut cupreſſi pilulas ‡ tres, aut
buxi folia, quantum manus ceperit, aut apii ſemen, aut cinerem ſarmentorum, cui vis
12 flammae [c] corpus reliquit exile, omni ſoliditate detracta. Vinum vero eadem die ex
auſtero lympidum atque optimum fieri, ſi grana piperis [cc] decem, piſtacia [d] viginti ad-
iecto modico vino ſimul conteras, & in ſex vini ſextarios mittas, diu omnibus ante com-
motis, tunc [dd] requieſcere patiaris, & coles vſui mox futurum. Item feculentum ſtatim [e]
lympidum reddi, ſi VII pini nucleos in vnum vini ſextarium mittas, diuque commoue-
as, & paululum ceſſare patiaris, mox ſumere puritatem, colarique debere, & in vſum
13 referri. Item (quod Cretenſibus oraculum Pythii Apollinis monſtraſſe memoratur) fie-
ri ſic candidum, & ſumere vetuſtatis ſaporem, ſi ſquinuanthos [f] vncias quatuor, aloës
epaticae [g] vncias quatuor, maſtici [h] optimi vnciam vnam, caſſiae fiſtulae vnciam vnam [hh],
piperis vnciam vnam, ſpicae [i] Indicae ſemunciam, myrrhae optimae vnciam vnam, thu-
ris maſculi non rancidi [ii] vnciam vnam: tundis vniuerſa, & in tenuiſſimum puluerem
14 cribro excutiente deducis. Cum vero muſtum ferbuerit, deſpumabis, & omnia vuarum
grana, quae feruor [k] in ſummum reiecit [l], expelles. Tunc gypſi triti atque cribrati
tres Italicos ſextarios mittis in vini amphoras decem, prius [m] tamen partem quartam vi-
ni condiendi in alia vaſa transfundes, & ita gypſum adiicies, & dolium viridi ac radica-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vt — fuſcum* om. *P.* †) *rubeo & albo Cr.* ‡) *pillulas I. I — Com.* c) *flaminis Lugd.* cc) *pip. piſtacei XX Cr.* d) *piſtacea viginti* om. *P.* dd) *tunc* om. *P.* e) *in* inſ. *I. B. R.* f) *ſquinarias P. ſquinantos I. B. R. ſquinnatos I. I — G. ſquinuanthos* etiam *Lugd.* g) *epaticae vncias* om. *P. epatites &c. I. B. R. epatici I. I — G.* h) *maſticis optimae Lugd. I. B. R. maſticis optimi I. I — G.* hh) *vnam piperis — rancidi vnc. vn.* om. *I. B. R.* i) *ſpinae Gr. G.* ii) *radici Lugd.* k) *feruens Lugd. I. B. R.* l) *ereſſit in ſummum P. regeſſit Lugd.* m) *poſt I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

14, 10 IMPONERE) Vtrum, Graeca eſt conſtructio, ὥςε ἐπιτιθέναι;

14, 11 VINVM QVOQVE) Habet Creſc. 4, 42. Omnes forte debent Paxamo Geop. 7, 23.

14, 12 VINVM VERO) Creſc. 4, 40.

14, 13 CRETENSIBVS) Videndum, an hic locus non contradicat doctiſſimo Bentleio, qui ad Horat. Car. 1, 36, 10 negat vllos veterum Romanorum vini Cretici mentionem facere. Nam hic quidem de paſſo non eſt ſermo, ſed de vino conditura emendato ea, quam ipſe Pythius Apollo dicitur docuiſſe, vt vel inde appareat, celebritatem aliquam Cretenſis vini fuiſſe, quam a natura non haberet bonitatem arte ſupplente.

14, 13 SQVINVANTHOS) *Squinu* pro σχοίνου in MS. Pal. extare ait in Ind. Sylburgius. *Scinoanthos* ſcribit Vegetius Artis Veter. 1, 59. Ergo haec vox notat σχοίνου ἄνθος. Intelligitur autem h. l. ſchoenus aromaticus, qui alias dicitur *iuncus odoratus.* Vide Salmaſium de homonymis hyles iatricae c. 86. SCHOETTG. Familiaris *q* litera barbaris in Graecorum vocibus exprimendis: *ſquiamum* habet ipſe noſter 1, 35, 5 *ſquilliticum* acetum notum eſt: *ſquinantia* dicta pro *cynanche: quatum* & *quimam* pro *cyatho* & *cyma* dabit noſter Index.

14, 14 IN SVMMVM REIECIT) Minime negligenda Medicea lectio *ereſſit*, quam ex *erexit* ortam vix dubito. *Erigendi* autem verbum de his adhiberi, quae fluctu & aeſtu tolluntur vel ſolus Virgilius idoneus auctor eſt, apud quem Aen. 3, 423 Charybdis *ſub auras Erigit alternos* fluctus, & 3, 576 Aetna *ſcopulos auulſaque viſcera montis Erigit eructans.* Illud tamen non diſſimulo, quia Politianus dignum cenſuit, quod annotaret, primae literae verbi *ereſſit* impoſitum quiddam ſpiritui leni Graecorum ſimile. An illud *r* fuit ex *regeſſit?* Neque enim fraudi eſt hariolari, vel ineptire adeo, ſi cui hoc magis verbum placeat.

ta canna per biduum fortiter agitabis. tertia vero die, ex ſupraſcriptis [n] pulueribus quaterna cochlearia completa modeſtius [o] in denas vini amphoras mittes, & vini, ſicut ſupradictum eſt, quartam partem, quam alibi diffuderas, ſuperadiicies, & dolium replebis, 15
& item diu agitare curabis, vt ſpecierum vis omne muſti [p] corpus inficiat. tunc operies 16
atque oblinies [q], relicto breui foramine, quo aeſtuantia vina ſuſpirent. Sed exemtis quadraginta diebus, & hoc ſpiraculum claudis, & deinde [r] vt libuerit, guſtas. Illud [s] memento ſeruare prae caeteris, vt quoties [t] vinum mouetur, inueſtis puer hoc, aut aliquis ſatis purus efficiat. Linimentum quoque dolii non gypſo, ſed ſarmentorum cinere debebis inducere. Item vinum, quod ſalutare contra peſtilentiam ſit, & ſtomacho proſit, 17
fieri hoc genere fertur: in optimi muſti metreta vna ante quam ferueat, tunſi abſinthii octo vncias linteo inuolutas demittes, & exactis XL diebus curabis auferre. id vinum refundis lagoenis [u] minoribus, & vteris. Nunc condiunt, primo amne muſti ſpumantis 18
egeſto, quibus moris eſt gypſo vina medicari. Sed ſi natura lenius [x] vinum eſt, & ſaporis humecti, in congiis centum, duos gypſi ſextarios miſiſſe ſufficiet. Quod ſi vinum naſcitur virtute ſolidius, medietas abunde praedictis poterit ſatis eſſe menſuris.

XV. NVNC roſatum ſine roſa facies ſic. Folia citri viridia ſporta palmea miſſa in muſti nondum feruentis vaſe depones, & claudes, & exemtis quadraginta diebus melle addito, ad modum roſati, cum placebit, vteris.

XVI. HOC menſe, omnia quae locis ſuis leguntur, ex pomis vina conficies.

XVII. [*De oenomelli.*] MVSTVM de maioribus & egregiis vitibus poſt XX dies, quam leuatum fuerit ex lacu, quantum volueris ſumis [a], & ei mellis non diſpumati optimi [b] quintam partem prius [c] tritam fortiter, donec albeſcat, admiſces, & agitabis ex canna radicata vehementer. Mouebis autem ſic per dies XL continuos, vel [cc] 2
quod eſt melius, quinquaginta; ita vt cum [d] moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio aeſtuabunda ſuſpiret. Poſt dies autem [e] quinquaginta, munda [f] manu purgas [g] quodcunque ſupernatabit, & in vaſculo gypſo diligenter includis, & [h] ad vetuſtatem reſeruas. Melius tamen ſi in minora & picata vaſcula proximo vere trans- 3
fun-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *ſupradictis P.* o) *modeſtius & denas* om. *P.* p) *mixtum P.* q) *illinies P. adlinis I. B. R. adlines I. I — G.* optimum forte *oblines.* r) *deinde* om. *P. cum libuerit Lugd.* s) *Illud — inducere* om. *P.* t) *quotiens Lugd.* u) *lagaenis* hic & al. *Lugd.* x) *lentum P. leuius I. I — G.* [T. XVII.] a) *ſumes Lugd. P.* b) *optimi* om. *P.* c) *prius* om. *P.* cc) *vel quod — quinquag.* om. *Lugd.* d) *cum commoueris P.* e) *ergo I. B. R. Lugd.* f) *munda manu* om. *P.* g) *purgabis P.* h) *& ad vet. reſeruas* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

14,15 SPECIERVM VIS) *Species* h. l. ſunt ſingula herbarum & aliarum rerum genera, quae hodieque a medicis ita vocantur. Vegetius Artis Veter. 1, 34 *Supra dictas ſpecies aridas contundito.* Idem 6, 63. *Et paſtillos cum ſpeciebus calidis & vino in potionibus dabis.* SCHOETTG.

14, 16 INVESTIS PVER) vid. Iul. 7.

15 Totidem prope verbis eſt apud Apicium 1, 4.

17, 1 MVSTVM) Oenomeli ſic deſcribunt Talmudiſtae in Auoda Sara fol. 30, 1 אנומלין יין ודבש ופילפלין h. e. *Inomelin eſt vinum & mel & piper.* Et paullo ante tradunt, licere Sabbatho facere οἰνόμελι. Scribitur etiam יינומלין, & omnes Iudaeorum Doctores circa eius deſcriptionem conueniunt. Vocant & generali nomine קונדיטון, *conditum*, in Ialkut ad Exod. 19, 1 fol. 78, 2. מה קונדיטון הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פילפלין: *Quid eſt conditum? in quo eſt vinum, mel & piper.* Confer R. Cohen de Lara in Ir Dauid. p. 83. SCHOETTG.

fundas, & gypſata diligenter operias, & in terrena & frigida cella recondas, vel arenis fluuialibus, vel eodem ſolo, vaſcula ex aliqua parte ſubmergas. hoc nulla vitiatur aetate, ſi tam [i] diligenter effeceris.

XVIII. Nvnc defrutum [a], caroenum [aa], ſapam conficies. Cum omnia vno genere conficiantur ex muſto, modus his & virtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum a deferuendo dictum, vbi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit, effectum eſt.
2 Caroenum [b], cum tertia perdita, duae partes remanſerint. Sapa, vbi ad tertias redacta deſcenderit; quam tamen meliorem facient cydonia ſimul cocta, & igni ſuppoſita ligna ficulnea [c].

XIX. Passvm nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſueuit vniuerſa conficere pingue atque iucundum, & [a] quo ad conditum ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices. Leguntur ergo vuae paſſae quamplurimae, & in fiſcellis clauſae iunco fa-
2 ctis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur. Deinde vbi vuarum corpus vis contuſionis exſoluerit, cochleae ſuppoſita ſporta comprimitur. Hinc paſſum eſt quicquid effluxerit, & conditum vaſculo [b], mellis more, ſeruatur.

XX. [*De cydonite.*] Abiecto corio mala cydonia matura in breuiſſimas ac [a] tenuiſſimas particulas recides, & proiicies durum [b], quod habetur interius. dehinc in melle decoques, donec ad menſuram mediam reuertatur, & coquendo piper ſubtile
2 conſperges. Aliter: Succi [c] cydoniorum ſextarios duos, aceti ſextarium vnum [d] ſemis, & mellis duos ſextarios miſcebis, & decoques donec tota permiſtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis atque zinziberis [e] binas vncias miſcere curabis.

XXI. [*De fermento muſteorum ſeruando.*] Ex nouo tritico purgato farriculum [a] facies, & ex muſto [de [b]] ſub [c] pedibus rapto curabis infundere, ita vt modio farris lagoenam muſti adiicias: deinde ſole ſiccabis, & item ſimiliter infundis ac ſiccas. Hoc cum tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodum facies muſteorum, & in ſole ſiccatos vaſculis nouis fictilibus recondis & gypſas. Pro fermento, quo tempore anni muſteos facere volueris, hoc vteris.

XXII.

VARIETAS LECTIONIS.

i) *tamen P.* [T. XVIII.] a) *defritum* hic & al. *Lugd.* aa) *Caloenum I. B. R. Caroenum Par.* b) *ficulna I. B. R.* [T. XIX.] a) *& quo ad conditum* om. *P.* Vid. *Morg. I, 93.* Sed add. *II, 19.* b) *vice mellis ſeru. P.* [T. XX.] a) *ac tenuiſſimas* om. *P. Lugd.* b) *durum* deeſt *I. B. R.* c) *ſucum Lugd.* d) *vnum* om. *P.* e) *gingiberis P. Pal. zingiberis Lugd.* [T. XXI.] a) *nouum P.* b) *de* om. *I. B. R. Lugd.* c) *ſubpedibus* coni. *Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

17, 2 Si tam diligenter) Aptior videtur Medicea lectio: *ſi tamen* eſt *dum modo.*

18, 1 Caroenvm) Talmudiſtae l. c. ſic deſcribunt: מאי קרינא א״ר אבהו חמרא חליא ראתי מעסיא: *Quid eſt caroenum? R. Aſhu docet, ita vocari vinum dulce, quod affertur ex Aſia.* Schoettg. Vid. ad Col. 12, 20 & 21.

19 Et qvo ad conditvm) Neſcio an intellectus fuerit hic locus ab his, qui vel *quoad* coniunctis vocibus edidere, vel certe poſt *conditum* poſuere comma. Hoc vult, paſſo vti nos poſſe ad *conditum*, h. e. oenomeli, quod κατ' ἐξοχὴν ita vocari, vel Cl. Schoettgenii ad Tit. 18 nota oſtendit: in primis autem prima Apicii, & quae ad ea viri docti.

21 Didymus Geop. 2, 33. Schoettg.

21 De svb pedibvs) Vid. no. ad Colum. 12, 34.

22 Flo-

XXII. Vvam paſſam Graecam ſic facies. Melioris acini & dulcis & ucid botryones in ipſa vite torquebis, & patieris ſponte inareſcere [a], deinde ſublatos in vmbra ſuſpendis, & vuam conſtrictam [b] cum [c] ponis in vaſculis, ſubſternis pampinos ſicco algore frigentes, & manu comprimis, & vbi vas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet.

XXIII. October Martium ſimilibus vmbris ſibi fecit aequari.

Hora	I	&	XI	pedes	XXV
Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	IIX	pedes	IIX
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXII.] a) *marceſcere Lugd.* b) *diſtrictam Lugd. I. B. R. Cr.* c) *componis I. B. R. P. & Par.*

NOTAE VARIORVM.

22 Florent. Geop. 5, 21. Habet etiam Creſc. 4, 18.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DVODECIMVS.

Tit. I.

NOVEMBRI † menſe triticum ſeremus & far, ſatione legitima, ac ſemente ſolenni. Iugerum vtriusque ſeminis modiis quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc ſeremus. In huius principio fabam ſpargimus, quae pinguiſſimum vel ſtercoratum deſiderat [a] locum, vel vallem quam ſuccus veniens a ſummitate, foecundet. Primo ſeritur, deinde proſcinditur, & tunc ſulcatur. occanda eſt large, vt tegi
2 plurimum poſſit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabae ſatione glebas non eſſe frangendas, vt per eas gelicidiorum [b] tempore poſſint germina obumbrata defendi. Satione eius generis, ſicut opinio habet, non foecundatur terra, ſed minus laeditur. nam Columella dicit agrum frumentis vtiliorem probari, qui anno ſuperiore vacuus fuerit, quam qui calamos fabaceae meſſis eduxit. Pingue [c] iugerum ſex modii occupant; mediocre, am-
3 plius. Spiſſo bene prouenit. macrum ſolum [d] nebuloſumque non patitur. Curandum eſt praecipue, vt luna XV feratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Graeci aſſerunt fabae ſemina macerata herbis aduerſantibus non noceri, aqua pridie infuſa citius naſci, nitrata aqua reſperſa cocturam non habere difficilem. Nunc ſeritur prima lenticula, ſicut Februario menſe narratum eſt. Hoc etiam toto menſe poterit lini ſemen aſpergi.

II. IN huius maxime [menſis [a]] principio, poſſumus inſtituere noua prata, more quo dictum eſt. Hoc etiam toto menſe locis calidis & ſiccis, vel [b] apricis, erit vitium celebranda poſitio. Nunc & propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas vites, & arborum plantas circumfodere atque operire conueniet, & ante Idus. Nunc [c] mer-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XII. *ſiue Nouember.* T. I.] †) *Hoc* vid. Ian. princ. a) *diligit P.* b) *gelicidiarum Lugd.* c) *Pingue* om. *P.* d) *locum P.* [T. II.] a) *menſis* om. *Lugd. I. B. R.* b) *vel apricis* om. *P.* c) *Nunc* et.

NOTAE VARIORVM.

NOVEMBER.

I, 2 NAM COL. DICIT) 2, 10, 7. Habet hunc locum etiam Creſc. 3, 8.

I, 3 ICTVM SOLIS REPERCVSSA) Intelligo de radiis ſolis matutini, vtroque ſidere ſupra noſtrum horizontem elato. Nam poſt plenilunium exoriens ſol lunam adhuc ſupra horizontem deprehendit.

I, 3 GRAECI) De caponum ſanguine & aqua pridie infuſa nihil hodie extat in Geoponicis Graecis, verum de aqua nitrata haec habet Didymus Geop. 2, 35 *ἵνα καλοὶ πρὸς τὴν ἕψησιν ὦσιν, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ σπείρειν, βρέχε αὐτοὺς ὕδατι μετὰ νίτρου.* SCHOETTG.

2 QVO DICTVM EST) Sept. 10.

3 NVNC

mergus, hoc [d] eſt propaginis curuatura, poſt triennium [e], quam preſſa fuerat, recidetur a vite.

III. NVNC, ac deinceps vinea vetus, quae in iugo eſt vel [a] pergula, ſi robuſto & integro trunco ſit, ablaqueata fimo ſatietur, & anguſtius putata inter quartum & tertium pedem a † terra viridiſſima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriatur, ac foſſa frequentius incitetur. Nam (ſicut aſſerit Columella) ex eo loco germen plerumque [b] producit, & veniente vere fundit materiam, qua vitis reparetur antiqua [c].

IV. NVNC putatio autumnalis celebratur in vitibus & arboribus, maxime vbi inuitamur tepore prouinciae: & putantur olineta: & oliua, cum varia coeperit eſſe, colligitur, ex qua primum fiet oleum. nam cum tota nigreſcet, quod ſpeciei merito poſterauit, fundendi vbertate compenſat. Eſt vtilis olearum putatio, caeterarumque arborum, ſi loci patitur diſciplina, vt deciſis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quod ſi regio inſolens & incuſtodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, vt altitudine animalium ſupergreſſa, modus tranſcendatur iniuriae, & arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur. 2

V. NVNC etiam locis calidis, ac ſiccis regionibus olineta ponuntur, ſicut Februario diſputatum eſt. Amat haec arbor † arduo locorum ſitu mediocriter ab humore ſuſpendi, ſcalpi aſſidue, laetaminis vbertate pingueſcere, feracibus ventis clementer agitari.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *hoc* om. *P.* e) *poſtriennium Lugd.* [T. III.] a) *vel pergula, ſi* om. *P.* †) *a terra* om. *Lugd.* b) *plurimum I. B. R.* c) *antiqua* om. *P.* [T. IV.] nihil diu. inueni. [T. V.] †) *arbos Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

3 NVNC AC DEINCEPS VINEA VETVS QVAE &c.) In Creſcent. 12, 11 hic locus ſic occurrit: *Nunc & deinceps vsque donec terra congeletur, vinea vetus &c.* Non abſimili valde modo Palladius 3, 9 eſt locutus: *Hoc menſe ac deinceps toto vere vinea ponenda eſt regionibus frigidis, pruinoſis &c.* PONTED.

3 FOSSA INCITETVR) Ita MS. Forſan malis *foſſu* vel *foſſura:* ſed non audiendus vir eruditiſſimus, qui ſupponit, *inciletur.* Eſt enim locutio pulcherrima & prorſus ex genio auctoris. Id ipſum alibi dicit, *ſollicitari.* Februario tit. 18 de oliuis: *Omnis ſubinde circa eas herba vellatur, & quoties ſe imber infuderit, breuiſſimis ac frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur.* Virgilius Georg. 2 *Sollicitanda tamen tellus puluisque mouendus.* In l. 4 C. de ſepulcro violato, vbi Iuſtinianus *terram euertere*, Theodoſius habet *terram ſollicitare.* Columella, 4, 28 *foſſionibus concitari motus naturales vitium & ſurculorum.* Non alia tralatione apud Tacitum: *incitandis coelibum poenis.* Quod eodem iure imprudentia doctorum hominum coniecturis obnoxium fecit. Haec GRONOVIVS Obſeru. 2, 16. Neſcio tamen annon magis legendum ſit *inciletur*, quippe quum bonum admodum ſit hoc verbum & optime huc quadret. Vlpianus l. 1 §. 5 ff. de Riuis: *Incile eſt locus depreſſus ad latus fluminis, ex eo dictus, quod incidatur; inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi poſſit.* Melius Paullus Feſti abbreuiator: *Incilia, foſſae, quae in viis fiunt ad deducendam aquam, ſiue deriuationes de riuo communi factae.* Vide eundem in *Elices & Ialices.* Verbo *incilare* ſaepius vſi ſunt veteres, ſed alia ſignificatione pro increpare, vel improperare, vt ſequiora ſaecula locuta ſunt. Confer Nonium 2, 977 & exemplis ab eo adlatis adde Lucretium 3, 977; Cyprianum epiſt. 59 & 66. & Antiquum Interpretem N. T. Actor. 23, 4. Vide notas Felli ad Cypriani epiſt. 3. SCHOETTG. Praeclare Gronouius, licet non viderit vſum Columellae, qui plane rem conficit v. g. 4, 33, 5 *ferro repetenda eſt* caſtanea, *vt incitetur eius proceritas;* & 4, 22, 3 *foſſuris terra permiſcetur, vt incitari vitis poſſit,* quem ipſum locum hic laudat Palladius. add. 3, 21, 7. Apud ipſum Cic. de orat. 2, 21 *noua ſarmenta cultura excitantur.*

4, 2 DECISIS CACVMINIBVS) Putationem ita vult inſtitui, vt potius in latitudinem creſcat arbor, quam in altum, qua ratione iucundius poma & minore opera decerpuntur: in quo genere ſunt, quas *Francicas* apud nos *arbuſculas* vel *nanas* appellant.

5 FERACIBVS VENTIS) Seneca de prouid. c. 4. *Non eſt arbor ſolida nec fortis, niſi frequens ventus incurſat. Ipſa enim vexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quae in aprica valle creuerunt.* Inceperat ita, *Quid miraris, bonos viros vt confirmentur concuti.*

tari. Hoc etiam menſe oleis ſterilibus [a] quae ſupradicta ſunt remedia faciemus. Nunc & corbes, & pali & [b] ridicae bene fieri poſſunt. Etiam nunc locis temperatis, eſt laurini olei iuſta confectio.

VI. Hoc menſe allium bene ſeritur, & [a] vlpicum terra maxime alba, foſſa & ſubacta ſine [b] ſtercore. Sulcos in areis facies, & ſemina in locis altioribus pones IV digitis ſeparata, neque altius preſſa. Sarculabis frequenter, inde plus creſcent. Si capitatum facere volueris, vbi coeperit caulis prodire, proculca [c], ſuccus reuertetur ad ſpi-
2 cas. Fertur, ſi luna ſub terris poſita ſeratur, & item ſub terris luna latente vellatur, odoris foeditate cariturum. Vel paleis condita allia, vel fumo ſuſpenſa durabunt. Nunc & cepulla ſeri poteſt [d], & carduorum planta diſponi, & armoracea ſeritur, & cunela.

VII. Hoc menſe locis calidis, caeteris vero Ianuario Perſici oſſa in paſtinatis [a] areis ſunt ponenda, binis a ſe pedibus ſeparata, vt cum ibi plantae excreuerint, transferantur. Sed oſſa ponantur acumine deorſum verſo, & non amplius quam duobus aut tribus digitis [b] obruantur. oſſa vero quae ponenda ſunt, aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris miſtione terra ſoluta in qualis reſeruant. Ego vero vsque ad ſerendi tempus
2 ſine vlla cura ſaepe ſeruaui. Locis quidem qualibuſcunque proueniunt, ſed & pomis & frondibus, & durabilitate praecipua ſunt, ſi caelum calidum, ſolum [c] arenoſum & humidum ſortiantur: frigidis vero, & maxime ventoſis, niſi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera ſunt germina, ſaepe herbis circumfoſſa liberentur. Bimam plantam recte transferemus ſcrobe breui. Nec a ſe longe [d] ſtatuendae ſunt, vt inuicem ſe a
3 calore ſolis excuſent [dd]. Ablaqueandae ſunt per autumnum, & ſuis ſtercorandae foliis. Putanda perſicus in autumno [e] eſt, vt arida & putrida tantum virgulta tollantur: nam ſiquid

VARIETAS LECTIONIS.

a) *feracibus P.* b) *& ridicae* om. *P.* [T. VI.] a) *& vlpicum* om. *P.* b) *ſine* om. *Lugd.* c) *proculcas ita Lugd.* d) a *poteſt* vſque ad finem om. *P.* [T. VII.] a) *paſtinis Lugd.* b) *palmis I. B. R. Creſc. Lugd.* c) *ſolum* om. *P.* d) *longius Lugd.* dd) *excutiant Creſc.* e) *eo Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

6 Pleraque habet etiam Creſc. 6, 3.

6, 1 SI CAPITATVM FACERE VOLVERIS) An potius: *Si bene capitatum facere* &c. nam ſemper allium eſt capitatum, at non ſemper bene. Creſcent. L. 6 c. *de Allio*: *Si bene capitata facere volueris, vbi coeperint* &c. PONTED.

7, 1 HOC MENSE) Deſcribit Creſc. 5, 22.

7, 1 NON AMPLIVS QVAM DVOBVS AVT TRIBVS DIGITIS OBRVANTVR) Creſcentius haec commemorans non *digitis* tranſcripſit, ſed *palmis*: *Et non amplius quam duobus palmis vel tribus ſecundum Palladium obruantur.* Ita & vernacula Palladii interpretatio: *In orti lauorati ſi pongano due piedi tra l'uno e l'altro due palmi o tre adentro, e colla punta volta di Sotto.* His apparet, pro digitis eſſe cum Ienſonio ponendum *palmis*: quod etiam ex his quae *de pruno* Palladius tradidit confirmatur: *Pruna ſi oſſibus ſerantur autumno, menſe Nouembri ſolo putri & ſubacto, duobus palmis obruantur.* Si enim paruula oſſa tam alte ponenda ſunt, cur non & Perſici oſſa longe maiora? PONTED.

7, 2 EXCVSENT) id eſt, liberent, defendant, quod fit quidem vmbras viciſſim praeſtando: ſed non propterea *excuſare* dixit pro obumbrare. Manilius lib. II *Ah quanta eſt ſcelerum moles per ſaecula cuncta Quamque onus inuidiae non excuſabile terris.* Quam terra & ſaecula excuſare ſe ab hoc onere inuidiae, quam purgare hoc onus & crimen non poſſunt! Quod acumen cum non ſuboleret illuſtri viro, monſtrum verbi, *excuſſabile*, contra analogiae legem confinxit. Sic Tacitus Annal. I, 59 *Coleret Segeſtes victam ripam: redderet filio ſacerdotium: homines Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas & ſecures & togam viderint.* *Excuſaturos* autem intellige non poſteritati, ſed ipſos pariter & poſteros, nunquam ſatis deleturos, nullis in Romanos fortibus factis expiaturos ignominiam, quod paſſi ſint eos inter Albim & Rhenum cum imperii inſignibus apparere. Haec GRONOVIVS Obſ. 2, 13. Add. ſ. 14.

ſiquid viride reſecemus, areſcit. Languenti arbori veteris vini feces aquae miſtas opor-
tet infundi. Affirmantibus Graecis Perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, & poſt
dies VII, vbi patefieri coeperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari [f], quod li-
bebit inſcribas. Mox ligatos ſimul cum ſuis oſſibus obruas diligentius adhaerentes. [Ge- 4
nera [g] eorum ſunt haec, duracina, praecoqua [h] Perſica, Armenia.] Si haec arbor ar-
dore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino iuuetur humore, obie-
ctis defendatur vmbraculis. Iuuat [i] in ea & ſpolium ſerpentis appendi. Nunc iam con-
tra pruinas ſtercus ingeratur Perſico, vel feces vini cum [l] aqua permiſtae, vel quod ma-
gis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes Perſicus patitur, cinis eos amur- 5
cae miſtus extinguit, vel bouis vrina cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca
ſunt, nudatae radici eius, vel trunco, lentiſci aut terebinthi cuneus affigitur, vel tere-
bratae in medio, palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida [m], cir-
ca imum truncum cortex recidatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla vel
paleato luto plaga retegatur. Magna poma Perſicus affert, ſi florenti per triduum ter- 6
nos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Contra vitia Perſici proficit ſpartum [n] ligatum,
vel ſpartea ſuſpenſa de ramis. Menſe Ianuario vel Februario locis frigidis, Nouembri
calidis Perſicus inſeratur, maxime circa terram ſurculis plenioribus, & prope arborem
natis. nam cacumina vel non [o] tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inſeritur in
ſe, in amygdalo, in pruno: ſed [p] Armenia vel praecoqua prunis, duracina amygdalis
melius adhaereſcunt, & tempus aetatis acquirunt. Menſe Aprili vel Maio locis calidis, 7
in Italia vero vtroque exeunte, vel Iunio Perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari [q]
dicitur praeciſo ſuper trunco, & emplaſtratis pluribus gemmis, more quo dictum eſt.
Perſicus rubeſcit, ſi platano inſerta figatur [r]. Duracina [s] ſeruantur, condita muria & 8
oxymelle, vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur [t] ac pendent. Item ſae-
pe vidi, detractis oſſibus duracina [u] melle condiri, & ſaporis eſſe iucundi. Item bene
ſeruantur, ſi vmbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, vt [x] ſic ſapae [z] innatare co-
gantur vaſe [a] concluſo. Pinvs creditur prodeſſe omnibus quae ſub ea ſeruntur [b]. 9
Pinum

VARIETAS LECTIONIS.

f) *cinnabari* om. *P.* g) *Genera* — *armenia* om. *P. Lugd.* h) *praecoqua* om. *I. B. R.* i) *Iuuat* — *appendi* om. *P.* l) *vini aquae miſtae Lugd.* m) *putria Lugd.* n) *ſpartum ligatum vel* om. *P.* o) *non* om. *P.* p) *ſed Armen.* — *menſe* om. *P.* q) *impl.* hic & al. *Lugd.* r) *figitur Lugd.* s) *Poma P.* t) *ſiccantur ac* om. *P.* u) *ea P.* x) *vt* — *cogantur* om. *P. Cr.* z) *ſaepe Lugd. I. B. R.* a) *& vaſa claudas P.* b) *ſunt P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 Adfirmantibvs Graecis) Haec hodie non extant, ſed aliam inſcribendi rationem affert Democritus Geop. 10, 14. Schoettg. Eadem prope habet noſter Ian. 15, 13.

7, 4 Genera eorvm) Non male credo omitti hanc paragraphum in MSS. Vid. ad Col. 10, 105.

7, 4 Spolivm serpentis) pellis. Ouidius Metam. 3, 81 *Cedit Agenorides paullum, ſpolioque leonis Suſtinet incurſus.* Schoettg.

7, 8 Vt sic — cogantvr) In Creſcentio L. 5 c. *de Perſico* haec non inuenio, ſed haec tantum: *Item ſeruari dicuntur, ſi vmbilicum eius gutta picis calentis oppleueris, & in vaſe clauſo reponas.* Neque etiam in vernacula Palladii interpretatione: *Anche ſi ſerban bene, ſe nel bellico loro ſi mette vna gocciola di pece calda, e coſi ſi ripongano in vaſo chiuſo.* Neque denique apud Aloyſium Alemannum qui Palladium imitatus haec L. VII numeris eſt complexus: *E chi calda in quei diſtillaſſe pece Nell' vmbelico ſuo; molti hanno detto, Ch' ei ſi può mantener maturo e freſco Dentro vn vaſo di terra, in lunghi giorni.* Ponted.

7, 9 Pinvs creditvr) Ex Geop. 11, 11. Schoettg. Deſcripſit Creſc. 5, 24.

Pinum ſeremus nucleis ſuis, calidis & ſiccis regionibus menſe Octobri vel Nouembri;
frigidis & humectis Februario vel Martio. amat locum gracilem, ſaepe maritimum:
inter montes & ſaxa vaſtior & procerior inuenitur: ventoſis & humidis, arborum fiunt
incrementa laetiora. Sed ſiue montes velis conſerere, ſeu ſpatia quaecunque [c], haec
10 huic generi deputabis, quae alteri vtilia eſſe non poſſunt. Exarabis ergo ea loca dili-
genter, atque purgabis, & frumenti more ſemen aſperges, ac leui ſarculo curabis ope-
rire: nec enim plusquam palmo debet abſcondi. defendenda eſt tenera arbor a pecore [d],
11 ne [e] calcetur inualida. proficiet [f], ſi nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui di-
cunt fructum pineum translatione miteſcere: ſed plantas [g] hoc modo procurant, vt prius
multa ſemina in caliculis terra & fimo repletis obruant, quae vbi proceſſerint, relicto eo
quod ſolidius eſt, auferunt alia: vbi iuſtum coeperit incrementum, trimam plantam
cum ipſis caliculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatem.
terrae tamen equae ſtercus admiſcent, facientes ſtraturam alterno ordine ſubinde creſcen-
12 tem. Seruandum eſt tamen, vt radix eius, quae vna [h] & directa eſt, vsque ad ſummi-
tatem ſuam poſſit integra & illaeſa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum pro-
mouet (quod expertus ſum) vt quae ſperaueras incrementa, duplicentur. Nuces pineae
& [i] vsque in hoc tempus in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur. prius tamen
legendae ſunt quam pateſcant [k]. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt. tamen aliqui in
13 vaſis fictilibus nouis, & terra repletis, cum teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri. PRV-
NA ſi oſſibus ſerantur autumno, menſe Nouembri ſolo putri, & ſubacto duobus pal-
mis obruantur. Oſſa eadem ponantur [l] & menſe Februario. Sed tunc prius lixiuio [m]
ſunt maceranda per triduum, vt cito germinare [n] cogantur. Ponuntur & plantis, quas
ſumemus ex codice menſe Ianuario exeunte, vel Februario circa Idus, radicibus fimo ob-
litis. Gaudent loco laeto & humido: caelo tepido melius proferuntur [o], tamen queunt

&

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quaecunque haec* om. *P.* d) *ſolum* inſ. *Lugd.* e) *ne calcetur inualida* om. *P.* f) *proficies Lugd.* g) *plantis Lugd.* h) *ima P.* i) *&* om. *Lugd.* *& vsque in hoc tempus* om. *P.* k) *putreſcant I. B R. putreſcant nuclei, qui niſi P.* l) *ponuntur Lugd.* m) *lexiuo Pal. lexibo Lugd.* n) *gemmare Cr.* o) *perfruuntur P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 9 GRACILEM) interpretor arenoſum, quia ſic Apuleius Geop. 2, 18 *πίτυς δὲ καὶ ἐν ἀμμώδεσι θάλλει.* SCHOETTG.

7, 13 PRVNA SI OSSIBVS) Quaedam horum habet Creſc. 5, 21.

7, 13 OBRVANTVR. OSSA EADEM) Videant docti viri num potior haec ſit huius loci diſtinctio: *Et ſubacto duobus palmis obruantur oſſa. Eadem ponantur & menſe Februario.* Nam Creſcentius ſic tranſcripſit: *Seruntur oſſibus ſuis autumno menſe Nouembri, putri ſolo & ſubacto, duobus palmis vel minus, obruantur oſſa: eadem ponuntur & Februario.* Vernacula autem Palladii interpretatio ſic: *E' l ſoſino, ouero pruno ſi ſemini con noccioli nell' autumno, di Nouembre, e ſemini ſi in terra letaminata, cauata adentro, due palmi ſi ſotterrino: e ancora ſi ſeminano nel meſe di Febbraio.* PONTED.

7, 13 EX CODICE) Creſcentius, *Ponantur etiam eisdem menſibus & plantis, quas ſumemus de radicibus & cortice matris.* Cum duo ſint ſtolonum ſiue plantarum genera, quorum vnum circum arbores abs terra prouenit, ipſi ſtirpi ſaepe affixum, vt in Orno videmus, in Malo, in Piro, in Olea, in Lauro, in Pruno etiam; alterum longe ab arboris trunco circumquaque e radicibus gignitur, vt in Populo contingit, in Vlmo, in Pruno, in Ceraſo, vtrumque commemoratur in Creſcentio, e Palladio, vt credere licet, excerptum: at in vulgatis Palladii libris vnum tantum, nempe primum, *quas ſumemus de codice;* altero vt ſuſpicor, vetuſtate eliſo. Nam ipſum quoque commemoratum a Palladio, teſtantur ea, quae infra adiecit, *exſtirpandae ſunt ſoboles a radice, exceptis rectioribus, quae ſeruabuntur ad plantas.* Huiusmodi enim plantae, quae a radice proueniunt, quid aliud erunt, niſi alterum ſtolonum genus, quod de radicibus, vt ait Creſcentius, ſumitur. Quare Palladii locum ſic reponerem: *Ponuntur & plantis, quas ſumemus*

& frigidum ſuſtinere. Locis lapidoſis & glareoſis ſi [p] iuuantur laetamine, excuſant ne [q] 14
poma caduca & vermiculoſa naſcantur. Extirpandae ſunt ſoboles a radice, exceptis re-
ctioribus, quae ſeruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor eſt, amurca cum aqua
aequaliter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum [r] lotium ſolum, vel huma-
num vetus cum duabus aquae partibus mixtum, vel cineres ex furno [s], maxime ſarmen-
torum. Si [t] poma decurrant [tt], oleaſtri epiurum [u] terebratae infige radici. Vermes 15
eius atque formicas, rubrica cum pice liquida ſi adlinatur, extinguet: ſed modeſtius
propter [x] arboris noxam, ne idem faciat remedium quod venenum. Iuuatur frequenti
humore, & aſſidua foſſione. Menſe [y] Martio extremo prunus inſeritur melius trunco
fiſſo quam cortice, vel menſe Ianuario, antequam incipiat gumen [z] lacrymare. Inſeri-
tur in ſe, & Perſicum [a] recipit, vel amygdalum vel malum, ſed eam degenerem red-
dit, & paruam. Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita [b]. Haec ſunt 16
quae Damaſcena dicuntur. Alii in aqua marina, vel [in] muria [bb] feruente recens le-
cta pruna demergunt, & inde ſublata, aut in furno tepido faciunt aut in ſole ſiccari.
CASTANEA ſeritur & plantis, quae ſponte naſcuntur, & ſemine. ſed quae plantis 17
ſeritur, ita aegra eſt, vt biennio de eius vita ſaepe dubitetur. Serenda eſt ergo ipſis ca-
ſtaneis [c], hoc eſt ſeminibus ſuis, menſe † Nouembri & Decembri, item Februario.
Eligendae ſunt caſtaneae ad ponendum [d] recentes, grandes, maturae: quas ſi Nouem-
bri menſe † ſeramus [dd], facilem ſe praeſentia [e] fructus ipſius praeſtat. Si vero Februa- 18
rio ponamus, vt vſque tunc durent, ita faciendum eſt: in vmbra caſtaneae ſiccentur ex-
pan-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *ſi* om. *Lugd.* q) *in Lugd.* forte fuit *ni.* r) *ſtercus bub. P.* s) *forno* hic & mox *Lugd.* t) *Si —— radici* om. *P.* tt) *decidant I. I —— G.* u) *cuneum I. I — G. epirum Lugd. & Ienſ. opirum Cr. epityrum Bo. & Reg.* x) *pro arb. noxa P.* y) *Menſe* om. *P.* z) *gummine Pal. Lugd.* vid. ad *O. 12, 6.* a) *in perſico, & amygdalo, & malo P.* b) *diſpoſitas Lugd.* bb) *aqua P.* c) *ſuis* add. *P.* †) *menſe* om. *P.* d) *ſerendum P.* dd) *ponemus Lugd.* e) *praeſentia* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

memus de radicibus & codice matris Ianuario exeunte Nam & *τὸ matris* in menſe deprauatum in Palladio ex vernacula ipſius interpretatione manifeſtum habemus: *Pongon ſi ancora le piante che ſi diuellano dalle lor madri cioè dal lato allo ſtipite, all' vſcita di Genaio.* PONTED.

7, 14 EXCVSANT) vitium, quod habitura alias eſſent, emendant & vitant. GRONOVIVS Obſ. 2, 12 vid. ad ſ. 2.

7, 14 SI POMA DECVRRANT) Duas fuiſſe huius loci lectiones in veteribus libris, hinc apparet, quod nonnullae editiones haec ſeruant, eaque & in vernacula Palladii interpretatione leguntur: *Se le ſoſine Scorrono;* aliae vero (inter quas Creſcentius) ſic: *Si poma decidunt.* PONTED.

7, 14 EPIVRVM) paxillum. Alias ἐπίουρος inſpectorem notat, ab οὖρος. Homerus Il. ν' ὅς πρῶτος Μίγωνα τέκε Κρήτῃ ἐπίουρον, vbi Euſt. ἐπίουρον ὅ ἐστι φύλακα, ταυτὸν δ' εἰπεῖν βασιλέα. Vtuntur eo verbo hac notione Diophanes Geop. 10, 23; Iſid. Orig. 19, 19. vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 2, 8. SCHOETTG. *Epigrum* emendat ex Iſidoro Orig. 19, 19 Meurſ. Crit. Arnob. 3, 11 quam vocem etiam Senecae reddidit poſt Scaligerum & Meurſium l. c. Io. Fr. Gronouius de benef. 2, 12 vbi ante legebatur, *niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pigros ſuos.* Sermo eſt de C. Caeſare (Caligula) pedem oſculandum praebente Pompeio Pennae: hic igitur *epigros* volunt clauos, quibus ſuppacti eſſent ſocci. Porro *epigros* dictos volunt Mauſſacus diſſ. crit. ad Harpocrat. p. 401, a. Blanc. & qui omnia collegit Gatakerus aduerſ. miſc. 2, 19 p. 373 ſq. ex ἐπίκουρος, extruſa diphthongo & κ in γ tranſeunte, cum ἐπίκουροι ſint Heſychio etiam ἧλοι ξύλινοι. Sed ἐπίουρον etiam eſſe vocem probae notae apud eundem Heſychium & in gloſſariis pro *clauo* ſ. *ſude* poſitam vidit Gatakerus idem: quibus cum ſuffragentur Geop. 10, 23 & 67 ἐπίουρον ea ipſa de re dicentes: lectionem Commelinianam relinquere nihil dubitaui, neque tamen alteram plane damnare auſim: *cuneum* autem qui habent, eos ſecuiſſe nodum, quem ſoluere non poſſent, arbitror. De re ipſa vid. loca, quae ſuppeditat Index noſter v. *Cuneus.*

7, 17 CASTANEA) Pleraque habet Creſc. 5, 6.

panſae: tunc in anguſtum & ſiccum locum translatae cumulum [f] faciunt, & eas omnes
fluuialis arena diligenter operiat. poſt dies xxx eas remota arena in aquam frigidam
mittis. quae ſanae ſunt, merguntur: ſupernatat [g] quaecunque vexata eſt. item † quas
probaſti, ſimiliter obrues, & poſt xxx dies aeque [h] probas. hoc cum tertio feceris, vs-
19 que ad veris initium, ſerere debebis quae manſerint illibatae. Aliqui in vaſculis ſeruant,
arena pariter miſſa. Amant ſolum molle & ſolutum, non tamen arenoſum. in ſabulo-
ne proueniunt, ſed humecto: nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tofus diligen-
ter infractus: in ſpiſſo agro & rubrica vix prouenit: in argilla & glarea, non poteſt
naſci: diligit [i] caeli ſtatum frigidum, ſed & [k] tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit:
20 delectatur cliuis & opacis regionibus, ac maxime in Septemtrionem verſis. Paſtinari er-
go locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis vnius ſemis, vel duorum,
vel [l] totus; aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findenti-
bus: qui fimo ſatiatus, ac redactus in pulueren, caſtanearum ſemen accipiat non am-
21 plius pedis dodrante demerſum. Vnicuique ſemini propter notam ſurculus debet affigi.
ipſa ſemina ſingulis locis ſimul [m] terna vel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum
ſpatio ſeparentur. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre [n] debebunt. Lo-
cus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo germen extinguat. Cui
placet, poteſt caſtaneae in propaginem ducere ima virgulta, quae in radice naſcuntur.
Nouum caſtanetum circumfodi debet aſſidue. Menſe [o] Martio & Septembri, incremen-
22 tum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur. Caſtanea inſeritur (ſicut probaui ipſe [p])
ſub cortice menſe Martio vel Aprili, tamen [q] genere vtroque reſpondet. Poteſt & ino-
culari. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex [r] ſalice tardius maturat [s], & fit aſperior in
ſapore. Caſtaneae ſeruantur vel in cratibus diſpoſitae [t], vel intra [u] ſabulonem, ne in-
uicem tangantur immerſae; vel in vaſculis fictilibus nouis conditae, & loco ſicciore de-
foſſae; vel incluſae virgeis ex fago receptaculis, & lutatae, vt ſpiracula non relinquas;
vel ordei paleis minutiſſimis obrutae, vel paluſtri vlua figuratis denſioribus ſportis reclu-
23 ſae. Hoc menſe locis calidis ac ſiccis regionibus [x] agreſtium pirorum plantas po-
nimus, quas poſtea poſſimus inſerere, & malorum [y], vel mali Punici, & cydonii, &
citri, & meſpili, fici, ſorbi, ſiliquae, & plantas agreſtis ceraſi, poſt inſerendas, &
mori taleas, & amygdali ſemina, & nuces iuglandes, ſi in ſeminariis (quo dictum eſt
more) pangantur.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *cumulateque diligenter fluuiali arena operiatur P. Cr.* g) *quod ſupernatat non valet. Item P. Cr. ſupernatant q. vexatae ſunt Lugd.* †) quid ſi *ita?* h) *iterum probabis P. Cr.* i) *Diligunt P.* k) *&* om. *Lugd.* l) *vel totus aut* om. *P.* ſed habet *Cr. totius Lugd.* m) *ſimul* om. *P.* n) *transfe- rant. Lotus P.* o) *menſe* om. *P.* p) *in ſe Lugd.* q) *tamen* — *in ſe* om. *P.* r) *in P.* s) *maturat* — *ſapore* om. *P.* t) *diſpoſitae* — *obrutae* om. *P.* u) *in ſabulone I. B. R. inter ſabulonem Lugd.* x) *regionibus* om. *P.* y) *malorum, vel* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 20 VEL, DVORVM, VEL) Ita diſtinxi orationem. Ante ita legebatur, *vel duorum: vel totus aut ſulcis* &c. Credo ſibi opponi *vel totus & hinc inde.* Sed vel ſic neſcio quid durum & hiulcum relinqui, fateor: illud video, aut totum paſtinandum locum, aut hinc inde aratro findendum, ſulcis aut in ordinem directis, aut ſe varie ſecantibus.

7, 21 DEDVCTORIA LIQVORIS) Eiusmodi foſſiones, quibus humores commode deduci ac deriuari poſſunt. Vegetius Artis Vet. 1, 56. *Foſſa praeterea, quae lotium recipiat, deductorium debet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat.* SCHOETTG.

VIII. Hvivs menſis initio apes ex tamariſci [a] floribus, reliquiſque ſilueſtribus mella conficiunt: quae auferenda non ſunt, quia ſeruantur hiberno. Eodem menſe ſordibus liberandi ſunt aluei, quia tota hieme eos mouere aut aperire non decet [b]. Sed haec die aprico tepidoque facienda ſunt, & [c] pennis maxime auium maiorum, quae habent rigorem, vel aliquo ſimili omnia interiora mundentur, quo manus non valebit attingere. Tum rimas omnes, quae ſunt extrinſecus, luto & fimo bubulo miſtis lina- 2
mus: & inſuper geneſtis vel aliis tegumentis ſimilitudinem porticus imitemur, vt poſſint a frigore & tempeſtate defendi.

IX. Locis calidis & apricis vites quae fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem foetuum compenſant vbertate foliorum, nunc putare preſſius conueniet: frigidis vero menſe [a] Februario. Si permanebit hoc vitium, circumfoſſas arena fluuiali, vel cinere debebimus [b] aggerare. Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa [c] radicum.

X. Hisdem temporibus & locis vitem quae ſterilis fuerit, Graeci ita praecipiunt eſſe curandam. Trunco eius fiſſo lapidem aſſerunt includendum, & ibi vrinae veteris humanae quatuor cotulas circa truncum debere ſuffundi, vt ad radices inſtillatio ipſa deſcendat. Tunc adiiciendum [a] terra laetamen admiſta, & circa radices ſolum omne vertendum.

XI. Qvamvis menſe Februario ſint [a] conſerenda roſaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiam menſe poterimus inſtituere roſeta [b]. quae ſi indigus [c] plantarum volueris ex paucis virgulis habere copioſa, quaternorum digitorum ſurculos gemmantes cum geniculis ſuis debebis excidere, [&] in modum propaginis ſternere [&] ſtercore [d] ac rigationibus adiuuare: vbi anni aetatem compleuerint, pedis ſpatio inter ſe transferre disiunctos [e], atque ita ſolum quod huic generi deputabis implere.

XII. Graecis aſſerentibus, vt vuam ſerues in vite vsque ad veris initia, circa ipſam vitem quae fructu plena eſt, loco vmbroſo ſcrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis [a] ſabulonem, & ibi calamos figis [a], in quibus retorquebis [b] aſſidue ſarmenta fructibus plena, & illaeſis botryonibus alligabis, vt ſolum non contingant, & cooperies, vt imber [c] eo penetrare non poſſit. Item Graecis do- 2
centibus vuas [d] in vite, aut poma in arbore ſi diu ſeruare volueris, vaſculis clauſa fictilibus ab ima parte pertuſis diligenter a ſummo tecta ſuſpende, quamuis poma & gypſo cooperta in longam ſeruentur aetatem.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VIII.] a) *tamarici Lugd.* b) *poſſumus Lugd.* c) *vt pinguis Pol. vt* etiam *Lugd.* [T. IX.] a) *menſe* om. *P.* b) *debemus aggregare P.* c) *fluxuoſa Lugd.* [T. X.] a) *adiicienda eſt terra admiſta laetamine I. I — G.* nobiſcum etiam *Lugd.* [T. XI.] a) *ſunt I. I — G.* b) *roſaria P.* c) *indiguus Lugd.* d) *ſtercorare P.* e) *disiunctos P.* omitt. [T. XII.] a) *mittes, figes Lugd.* b) *retorques I. I — G. retorquet* ſphalma *Gry. 1549.* c) *imbre penetrari Gry. 1549.* d) *vuas vel poma in vite aut arb. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9 Locis calidis) Haec ex Sotione Geop. 5, 40. Schoettg.

9 Fronde luxuriant) τρυγᾷν vocat Theophr. hiſt. plant. 4, 16. Schoettg.

10 Graeci) Democritus Geop. 5, 35.

12 Graecis) Multa de vuis ſeruandis ſunt Geop. 4, 15. Sed quae hic tribuit Graecis inuenta noſter, nondum inueni.

XIII. Hoc menſe agnorum prima generatio eſt. ſed agnus ſtatim natus vbe-
ribus maternis admouendus eſt. manu prius tamen exiguum lactis, in quo ſpiſſior eſt
natura, mulgendum eſt, quod paſtores coloſtram vocant: namque hoc [a] agnis, niſi au-
feratur, nocebit. Ac primo per biduum natus cum matre claudatur. tunc ſeptis obſcu-
ris [b] ſeruetur, & calidis: ita [c] ſecluſo [d] paruulorum grege matrices [e] mittantur in paſcua.
2 Sufficiet autem priusquam procedant matrices [e] mane, & cum ſaturae reuertuntur ad
veſperam, agnis vbera haurienda permittere. qui donec firmentur, intra ſtabulum fur-
furibus vel Medica herba, vel (ſi [f] eſt copia) farina ordei paſcantur ingeſta, donec con-
3 ceptum pauliſper robur aetatis, paſcuum matribus poſſint [g] habere commune. Pa-
scva ouillo generi vtilia ſunt, quae vel in noualibus, vel in pratis ſiccioribus excitan-
tur: paluſtria vero noxia ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis. Salis tamen crebra conſper-
ſio [h], vel paſcuis miſta, vel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare faſtidium.
Nam per hiemem, ſi penuria eſt foeni [i], vel palea, vel vicia, vel facilior victus vlmi
4 ſeruatis frondibus praebeatur, aut fraxini. Aeſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio,
cum graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat. quarta hora caleſcente potus
puri fluminis aut putei praebeatur, aut fontis. medios ſolis calores [l] vallis aut arbor vm-
broſa

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIII.] a) *haec I. B. R.* b) *obſcurioribus Lugd.* c) *item P.* d) *ſole clauſo Lugd.* e) *ma-
tres P. Lugd.* f) *ſi farinae hordei eſt copia P.* g) *poſſint* omitt. *P. poſſit Lugd.* h) *reſperſio I. B. R.*
i) *foeni vel palae Cr. paleae* etiam *Lugd. ſi penuria eſt, fenum, vel palea,* rel. l) *ardores aut P.*

NOTAE VARIORVM.

13, 1 Agnvs statim natvs) Didymus Geop. 18, 3; Col. 7, 3, 17. Lugd. Codex melius hic, mea quidem ſententia, diſtinguit: *vberibus maternis admouendus eſt manu. Prius tamen exiguum lactis* &c. Schoettg. Videtur ſcribendum: *Sed agnus ſtatim natus vberibus maternis admouendus eſt manu; prius tamen* &c. Cuba ita tranſcripſit: praeterea Columella docet 7, 3: *Agnus autem cum eſt editus, erigi debet, atque vberibus admoueri; tum etiam eius diductum os preſſis humectare papillis, vt condiſcat maternum trahere alimentum.* Hoc porro eſt *manu admouere.* Veruntamen lectores monitos volo neſcio quid quod nunc me latet, ſeque ab ingeniolo meo ſubducit, eſſe amplius inquirendum. Ponted.

13, 1 Colostram) *Coloſtrum & Coloſtra* lac dicitur primum poſt partum, quod caſei inſtar coagulatum eſt, & tam infantibus, quam pecoribus nocet. Inde *coloſtrati pueri* apud Plinium H. N. 28, 9 qui tale lac biberunt, & deinde morbo quodam ſolent adfligi, quem *coloſtrationem* vocant. Haec Hieron. Mercurialis Var. Lect. 5, 12. De genere foeminino dubitat quidem Seruius ad Virgilium Ecl. 2, 22 ſed qui ex auctore noſtro & Nonio 2, 117 facile refellitur. Caeterum alii apud Plinium *coloſtratos pueros* interpretantur, quas nutrices concipiunt & pariunt, a *coloſtra*, quam adhuc a ſuperiore partu tunc temporis ſecum habuerunt. Schoettg.

13, 2 Possint habere commvne) *poſſit*, quod Leidae eſt, vt vidimus, poſtulat Syntaxis ordinata: niſi forte excuſes per Syneſin. Sed vid. etiam, quam medicinam huic loco faciat Cl. Morg. I, 94.

13, 3 Pascva ovillo) Creſc. 9, 68.

13, 3 Si penvria est, foenvm) Locus peſſime vitioſus. Quae enim eſſe poteſt penuria, ſi foenum habeamus in tabulatis? Quonam alio aptiore cibo ſuſtentantur per hiemem oues quam foeno? Haec igitur tradita a Palladio nullo modo ſuſpicari poſſumus, ſed praecepiſſe, deficiente foeno, vel paleam vel viciam aut vlmeas frondes vel fraxineas eſſe pecori obiiciendas. Sic profecto legebatur in Palladio quo tempore Creſcentius hunc locum excerpebat: *Nam,* inquit 9, 68 *per hiemem ſi penuria eſt foeni, vel paleae, vicia vel facilior victus vlmi vel fraxineis ſeruatis frondibus praebeatur.* Ex his itaque Palladii locus, (neque enim omnia in Creſcentio vitio carent) a vitio vindicari poteſt. *Nam per hiemem ſi penuria eſt foeni, vel palea vel vicia vel facilior victus* &c. Paleae enim nulla eſt penuria. Ponted. Nihil dubitaui ex Creſcentio emendare locum aperte vitioſum, ſuffragante potiſſimum clariſſimo viro.

13, 4 Graminis teneri svavitatem roris mistvra). Virgilius Georg. 3, 324 — *dum mane nouum, dum gramina canent, Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.* Nemeſianus Ecl. 1, 6
Incipe dum ſalices hoedi, dum gramina vaccae
Detondent, viridique gregem permittere campo
Et ros, & primi ſuadet clementia ſolis.
Flo-

broſa declinet. deinde vbi flexo iam die ardor [m] infringitur, & ſolum primo imbre ve-
ſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad paſcua. Sed Canicularibus & aeſtiuis 5
diebus ita paſcendae ſunt oues, vt capita gregis ſemper auertantur a ſolis obiectu. Hie-
me autem vel vere niſi reſolutis gelicidiis ad paſcua prodire non debent: nam pruinoſa
herba huic generi morbos creabit. ac tunc ſemel adaquare ſufficiet. Graecas oues, ſicut
Aſianas, vel Tarentinas [n], moris eſt potius ſtabulo [o] nutrire, quam campo, & pertu-
ſis tabulis ſolum, in quo claudentur, inſternere: vt ſic tuta cubilia, propter iniuriam
pretioſi velleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico 6
die lotas oues vngere oleo oportebit, & vino. Propter ſerpentes, qui plerumque ſub
praeſepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos, aut ceruina cornua
frequenter vramus. NVNC hirci admittendi ſunt, vt foetum primi veris fouere 7
poſſit exortus. Sed caper eligendus [eſt [p],] cui ſub maxillis duae videntur pendere ver-
ruculae [q], magni corporis, craſſis cruribus, breui plenaque ceruice, auribus flexis & gra-
uibus, paruo capite, nitido, ſpiſſo & longo capillo. Ad ineundas foeminas & ante an-
niculum [r] congruus. non autem durat vltra ſexennium. Capella ſimilis corporis, ſed
magnis vberibus eſt eligenda [s]. Non tamen ita multae caprae, vt oues vna ſtatione clau- 8
dantur [t], quam luto & ſtercore carere conueniet. Haedis ſupra lactis abundantiam,
edera & arbuti & lentiſci cacumina ſunt ſaepe [u] praebenda. Trimae educare optime
poſſunt; quod teneriores matres generant, tranſigendum eſt. ſed vltra octo annos ſer-
uandae non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit aetate.

XIV. Hoc tempore glandis legendae ac ſeruandae cura nos excitet; quod opus foemineis ac puerilibus operis [a] celebrabitur facile [b] more baccarum.

XV. NVNC materies ad fabricam caedenda eſt, cum luna decreſcit. Sed arbores quae caedentur vsque ad medullam ſecuribus reciſas aliquandiu ſtare patieris, vt per eas partes humor, ſiquis in venis continetur, excurrat. vtiles autem ſunt hae maxime [a]: abies quam Gallicam vocant, niſi perluatur [aa], leuis, rigida, & in operibus ſiccis perenne durabilis. Larix vtiliſſima [b], ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis [bb] in fronte,

atque

VARIETAS LECTIONIS.

m) *arbor Gryph.* 1549. n) *Terent. Lugd.* o) *ſtabulo nutrire* om. *P.* p) *eſt* om. *Pal. Lugd.* q) *verniculae P.* r) *annum P.* s) *legenda Lugd.* t) *claudende P. claudatur Ienſſ.* u) *ſaepe* om. *P.* [T. XIV.] a) *ſtudiis I. B. R.* b) *facile* om. *P.* [T. XV.] a) *maxime* om. *P.* aa) *perpluatur Lugd.* b) *vtillima I. B. R. Lugd.* bb) *tegulis* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

Florentinus Geopon. 18, 2 Ἐπὶ δὲ τὴν νομὴν ἐξακτέον θέρους μὲν, πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν, ἔτι τῆς δρόσου κειμένης. SCHOETTG. Ro. Titium ad Nemeſiani locum a Clar. Schoettgenio citatum, hic laudat ALMELOV.

13, 7 CAPER ELIGENDVS) Col. 7, 6, 2.

15, 1 ARBORES QVAE CAEDENTVR) Sumta ſunt haec ex Plinio 16, 39. Deſcripſit pleraque Creſc. 1, 10.

15, 1 LARIX VTILISSIMA) Haec & ſequentia ſumta ſunt ex Vitruuio 2, 9. Eſt autem larix ex picearum genere, quae inter alias ab antiquis hanc laudem habuit, vt igni reſiſtere diceretur. Plinius H. N. 10, 16; Vitruuius l. c. Iſidorus Orig. 17, 7. Quin & narrat Plinius 16, 39 Tiberium Caeſarem concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum illum in Rhaetia caedi curaſſe. Obſeruarunt autem Philander ad Vitruuium & Saluagnius Boeſſius de miraculis Delphinatus p. 172 ex propria experientia, etiam hanc arborem ardere. Vnde adparet *laricem* hodie appellari aliam arborem quam olim. Vide copioſe Clericum biblioth. choiſie tom. 12 p. 57 ſq. Ad hiſtoriam autem ex Plinio & Vitruuio reſpondent eruditi, ob ventum, aërem, frigus, glaciem & pluuiam in Alpinis regionibus impeditam eſſe vim ignis, alias enim larix eſt e reſinoſis, quae facillime ardent. Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 3, 10. SCHOETTG. Τὸ *tegulis* neque ap. Vitruuium neque ap. Creſcentium legitur, nam larix

ignis

atque extremitate tectorum, praeſidium contra incendia contuliſti. neque enim flam-
2 mam recipiunt, aut carbones creare [c] poſſunt. Quercus durabilis ſi terrenis operibus ob-
ruatur, & aliquatenus palis. Aeſculus aedificiis & [d] ridicis [e] apta materies. Caſtanea
mira ſoliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus [f] caeteris inteſtinis, cuius ſolum
pondus in vitio eſt. Fagus in ſicco vtilis, humore corrumpitur. Populus [ff] vtraque &
ſalix & tilia, in ſcalpturis † neceſſariae. Alnus fabricae inutilis, ſed neceſſaria, ſi hu-
midus locus ad [g] accipienda fundamenta [gg] palandus eſt. Vlmus & fraxinus ſi ſiccentur,
3 rigeſcunt, ante curuabiles, catenis vtiles habentur. Carpinus [h] vtiliſſima [i]. Cupreſſus [ii]
egregia. Pinus niſi in ſiccitate non durans, cui contra celerem [l] putredinem comperi in
Sardinia hoc genere prouideri, vt exciſae trabes eius, aut [m] in piſcina qualibet anno to-
to merſae [n] laterent, poſt operi futurae; aut arenis obruerentur in litore, vt aggeſtio-
nem, qua tectae eſſent, alternis aeſtibus reciprocans fluctus [o] allueret [p]. Cedrus dura-
bilis, niſi humore tangatur. Quaecunque autem ex parte meridiana caeduntur, vtilio-
res ſunt: quae vero ex Septentrionali [q], proceriores, ſed facile vitiantur.

XVI. Hoc menſe locis ſiccis, calidis, & apricis maiores arbores transferi-
mus truncatis [a] ramis, illaeſis radicibus, multo ſtercore & rigationibus adiuuandas.

XVII. Graeci in conficiendi olei praeceptis iſta [a] iuſſerunt. tantum legen-
dum eſſe oliuae, quantum nocte veniente poſſimus exprimere. molam primo oleo de-
bere leuiter eſſe ſuſpenſam. oſſa enim confracta ſordeſcunt: quare de ſolis carnibus [b] ſit
prima confectio. [& [c] de] ſalignis [d] caniſtros fieri debere virgultis, quia genus hoc ole-
2 um dicitur adiuuare. Nobilius erit quod ſponte defluxerit. Sales deinde ac nitrum iu-
bent nouo oleo miſceri, vt haec res ſpiſſitudinem eius abſoluat: deinde [e] cum amurca
ſubſederit, oleum purum xxx diebus exactis, in vitrea vaſa transferri. ſecundum, ſimi-
li diſciplina fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

XVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *creant. Quercus P.* d) *& ridicis materies* om. *P.* e) *radicis Lugd.* hic & al. f) *oper. internis, cuius P.* ff) *albariis; vtraque ſalix Cr.* †) *ſculpturis Vitruu. Lugd.* g) *ad accipienda* om. *P. Cr.* gg) *fundamentis Cr.* h) *Carpinus vtil.* om. *P.* i) *vtillima Lugd. I. B. R.* ii) *vel pirus* inſ. *Creſc.* l) *celerem* om. *P.* m) *aut* om. *P.* n) *merſae* om. *P.* o) *aeſtus P.* p) *ablueret Lugd.* recte puto. q) *Septentrione P.* [T. XVI.] a) *truncatas Lugd.* [T. XVII.] a) *ita Lugd.* b) *carnililibus Lugd.* c) *& de* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* d) *ſaligineis P.* e) *dein Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ignis metu ad ſubgrundia laudatur, quod ex τῷ *in fronte atque extremitate tectorum* manifeſtum eſt. Vitruu. 2, 9 cuius (Laricis) *materiei ſi eſſet facultas apportationibus ad vrbem, maximae haberentur in aedificiis vtilitates, etſi non in omnibus, certe tabulae in ſubgrundiis circum inſulas ſi eſſent ex ea collocatae, ab traiectionibus incendiorum aedificia periculo liberarentur, quod eae nec flammam nec carbonem poſſunt recipere, nec facere per ſe.* Creſc. 1, 11 *Salix vel Larex ſecundum Palladium vtiliſſima ex qua tabulas ſuffigas in fronte atque extremitate tectorum.* PONTED. I. Valens in numis familiarum numum profert *P. Accolleii Lariſcoli*, in cuius altera facie eſt caput muliebre, in altera tres figurae muliebres, quae videntur in arbores mutari, quarum illam Clymenem putat, has vero ipſius filias Phaëthontis ſorores, in larices mutatas, expreſſas in hoc numo propter ſimilitudinem cognominis: (*Lariſcolum* enim deminutum ex *larice*) Ad iſtum numum explicandum laudat hunc locum Palladii, ſed in haec verba laudat: *Reſina illa liquida eſt, lacrymae ſimilis; non recipit flammam, quaſi odio perſequatur, ob combuſtum Phaëthontem.* Quae neſcio vnde hauſerit. Neque enim Palladii liber vllus, quod ſcire potuerim, neque Vitruuius, aut Plinius, aut Iſidorus adeo vllam fabulae Phaëthontis in explicanda laricis natura mentionem faciunt.

15, 2 CATENIS VTILES) Vitruuius; *recipiunt catenationes.* SCHOETTG.

17, 1 GRAECI) v. g. Apuleius Geop. 9, 19 vbi omnia diſertius docentur, quemadmodum & Col. 12, 50.

18 LI-

XVIII. Oleum primum Liburnico ſimile fieri aſſerunt Graeci, ſi in optimo viridi [oleo [a]] inulam [b] ſiccam & lauri folia & cyperum, omnia ſimul tuſa, & ſubtiliter [c] creta permiſceas cum ſalibus torrefactis ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus aut aliquanto amplius [decurſis [d]] diebus, cum quieuerit, vtaris.

XIX. Si ſordet oleum, frictos & adhuc calentes ſales iniici iubent, & diligenter operiri. ita mundum reddi poſt [a] tempus exiguum.

XX. Si fuerit odoris horrendi, virides [a] oliuas ſine oſſibus tundi, & in olei
metreta choenicas [b] duas mitti. ſi baccae defuerint, caules tenerrimos oleae ſimiliter eſſe
tundendos. Nonnulli vtraque permiſcent, adiecto [c] etiam [d] ſale. ſed omnia intra linteum clauſa [e] ſuſpendunt, atque ita in vas olei demittunt. poſtea tribus diebus exemtis [f]
auferunt, & oleum in alia vaſa transfundunt. Quidam mittunt vetuſtum laterem [ff] tor- 2
refactum. plerique ordeaceos panes [g] breuiter figuratos, & raro linteo inuolutos mergunt, & nouos ſubinde permutant: vbi hoc bis aut tertio fecerint, ſales mittunt [h], &
in alia vaſa translatum per paucos [i] dies ſubſidere [k] patiuntur. Quod ſi aliquod [l] animal 3
forte deciderit, & oleum putredine ac [m] nidore vitiauerit [n], iubent Graeci coriandri manipulum in olei metreta ſuſpendi, atque ita paucis diebus manere. ſi nihil de nidore [o]
decuſſerit [p], mutandum eſt [q] coriandrum, donec ſuperetur hoc vitium. Sed maxime
proderit, poſt ſenos [r] dies in vaſa munda transferre; melius ſi acetum ante vexerunt.
Quidam foeni [s] Graeci ſemen ſiccum tritumque permiſcent, vel incenſos oleaginos car- 4
bones in ipſo oleo frequenter extinguunt [t]. Si acerbus odor fuerit, vuae excrementa,
quae Graeci γίγαρτα vocant, praecipiunt, tuſa & in maſſam redacta merſari [u].

XXI.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVIII.] a) *oleo* om. *I. B. R. Pal. & Lugd.* b) *inullam Lugd. mulam P.* c) *ſubtiliata perm. P.* d) *decurſis* om. *P. Pal. Lugd.* [T. XIX.] a) *exiguo tempore P.* [T. XX.] a) *virides* abeſt *P.* b) *conchas Lugd.* c) *addito I. B. R.* d) *etiam* om. *P.* e) *cluſa I. B. R.* f) *exactis I. I — Gry. 1549. exemtis* etiam *Lugd.* ff) *breuiter* inſ. *Gy. Gr.* vtraque. g) *panes & linteo &c. P. breuiter* om. *Lugd.* h) *iniiciunt Lugd.* i) *paucis diebus reſidere P.* k) *ſidere Lugd.* l) *aliquod* om. *P.* m) *ac nidore* om. *P.* n) *vitiauit I. B. R.* ex *vitiarit,* quod habet *Lugd.* o) *horrore Lugd.* p) forte *deceſſerit.* q) *eſt* om. *Lugd.* r) *X. P.* s) *foenumgraecumſiccum P.* t) *immergunt P.* u) *indempſari P.*

NOTAE VARIORVM.

18 LIBVRNICO SIMILE) Cum eandem compoſitionem tradidiſſet Sotion Geop. 9, 27 ſubiungit τȣ̃τό ἐςι τὸ καλȣ́μενον Λιβυρνικὸν, ϗ ἀυτὸ τὸ Ἰςριανόν. In lemmate vocatur Ἰςρικῷ ὅμοιον. Plin. 15, 2 ſ. 3 *Reliquum certamen* (de bonitate oleae) *inter Iſtriae terram & Baeticae par eſt.* Habet eundem fingendi olei modum, *quod Liburnicum omnes putabunt,* Apicius 1, 5.

19 SI SORDET OLEVM) Eadem ratio ex Tarentino eſt Geop. 9, 21. SCHOETTG.

20, 1 SI FVERIT) Tarentinus Geop. 9, 23. SCHOETTG.

20, 1 ODORIS HORRENDI) *Horridus odor* ex Palladio 12 citat Barthius Adu. 20, 18 quod quidem huc reſpicere ſtatuo, quamuis in nulla editione hanc vocem obſeruarim. Mihi tamen probatur lectio Barthii prae vulgari. *Horridus* enim notat aduerſum, contrarium &c. vt *fames horrida,* apud Arnobium lib. 1. SCHOETTG. Sed *horrendus odor* etiam eſt apud noſtrum 1, 18, 1.

20, 3 QVOD SI ALIQVOD ANIMAL) Democritus Geop. 9, 25. SCHOETTG.

20, 3 DE NIDORE DECVSSERIT) *Deceſſerit* conieciſſe etiam animaduerto BVCHNERVM.

20, 4 ΓΙΓΑΡΤΑ) Legitur hoc verbum bis Geop. l. c. vbi Cornarius reddit *vinacea,* quamuis appareat ex his Palladii verbis γίγαρτα plura & maiora eſſe excrementa, quam ſola vinacea. SCHOETTG.

21 GRAE-

XXI. Oleum rancidum Graeci aſſerunt ſic poſſe curari. Albam ceram mundo & optimo oleo reſolutam, & adhuc [a] liquentem mitti in oleo iubent. tunc ſales fricτos calentes addi, operiri, atque gypſari. ſic fieri vt oleum purgetur ſapore & odore mutato. oleum tamen omne in terrenis locis eſſe ſeruandum, & eam eius eſſe naturam, vt ſole vel igne purgetur, vel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur in vaſculo.

XXII. Hoc etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt diuerſa.
Colymbades [a] oliuae fiunt ſic: alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, &
acetum, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſur-
culos foeniculi vel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis [b] oliuae ſubditis, aceti [c] heminam &
muriam ſuperfundis, & has conſtructiones vsque ad vaſculi plenitudinem patieris inſur-
2 gere [d]. Aliter. Electas oliuas muria maturabis [e], poſt XL dies muriam fundis vniuer-
ſam: tunc duas defruti [f] partes, aceti vnam, mentam minute inciſam vaſculo adiicies, &
oliuis [g] replebis, vt iuſta infuſione liquor [h] ſupernatet. Aliter. Oliuas manu lectas, vna
nocte integra, in balnei vapore eſſe patieris, tabulae vel crati ſuperpoſitas: mane balneis
exemtas ſalibus tritis conſperges & vteris: quae non amplius [i] quam VIII dies poterunt
3 cuſtodiri. Aliter. Oliuas illaeſas primo mittis in muria [l]: poſt dies XL leuabis, atque
intercides acuto calamo: &, ſi dulciores habere volueris, duas ſapae partes, & aceti
vnam; ſi acriores, aceti duas, & ſapae vnam debebis infundere. Aliter. Paſſi ſexta-
rium vnum, cineris bene creti [m] quantum manus vtraque geſtabit, vini veteris vnum ſu-
niculum [n], & aliquantum cupreſſi foliorum: miſtis omnibus oliuas infundis, inculcas, &
ſub-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXI.] a) *adliquentem Lugd.* [T. XXII.] a) *columbares Lugd.* b) *ramis I. B. R.* c) *acetum & P. Lugd.* d) *exurgere P.* e) *macerabis Pariſ.* f) *defriti Lugd.* g) *oliuas Lugd.* h) *liquor* om. *Lugd.* i) *plus VII. diebus P. VII.* etiam *I. B. R.* *octo diebus Lugd.* l) *muriam Lugd.* m) *criti P.* n) *ſemiciculum P. I. B. R.* *ſimiculum Lugd.* *cimiculum Pal.* *funiculum I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

21 GRAECI) Tarentinus Geop. 9, 22. SCHOETTG.

21 RESOLVTAM.) coctam & liquidam. Nam in Graeco eſt ἕψησον. SCHOETTG.

21 IN TERRENIS LOCIS) *ἐν κατωγέῳ τόπῳ.*

22, 1 COLYMBADES) ita dicuntur oliuae condititiae, *ἀπὸ τȣ̃ κολυμβᾷν*, quod in aceto & muria innatent. Plura Needham ad Geop. 29, 33. Sumta ſunt autem haec e Col. 12, 48. SCHOETTG. Varias etiam oliuarum condiendarum formulas dabunt Geop. 9, 28 ſqq.

22, 2 MATVRABIS) Adſcripſeram, forte legendum, *macerabis:* & inueni poſtea ita etiam expreſſum in editione Pariſienſi 1536. 4. Sed cum reliqui libri omnes conſentiant, nolim mutare quidquam. Forte vt *maturam* dixit *muriam* Columella 12, 6, 1, ita ipſa muria dicitur *maturare*, quae macerando molliora facit & leniora.

22, 3 SVNICVLVM) Vix dubito quin vera ſit coniectura, quae antiquam lectionem intuentibus non poteſt non in mentem venire, vt legatur *ſemiſicilicus.* Ita iam viſum Hermolao Barbaro apud Baldum de verb. Vitr. ſign. in *ſicilicus.* Ita coniecerat in Indice Sylburgius. Quidni enim deſcriptio partium aſſis poſſit referri etiam ad menſuras alias, nominatim ad *quadrantal* veterum ſ. *amphoram*? Ea vas erat cubicum, cuius omnia latera pedem Romanum habebant, (vid. Eiſenſchm. de pond. & menſ. 2, 2 p. 71) Quemadmodum *ſicilicus*, vbi de longitudine ſermo eſt, nemine dubitante eſt quarta pars vnciae, ſiue digiti, h. e. 48 pars pedis: ita conſtat, amphorae partem 48 eſſe *ſextarium*, eundemque *ſicilicum*, ſi ad aſſem referatur: *hemina* igitur h. e. dimidius ſextarius, erit *ſemiſicilicus.*

22, 3 CINERIS BENE CRETI) Hunc non concoquo: neque enim ablui deinde praecipit, ſed vinum potius affundi. Nihil de cinere Graeci. *Criti* pro *creti* habetur Florentiae. Quidſi fuit apud Palladium *ciceris* bene *triti*? Sed forte hic etiam de guſtu non eſt diſputandum.

22, 3 CVPR. FOLIORVM) Hic inſeri debebat, certe intelligi debet, *ſumes* vel tale quidpiam.

22, 3

ſubinde cruſtam faciendo ſaturabis, donec ad vaſculorum ſumma ora peruenias. Ali- 4
ter. Oliuas quas iacentes repereris, rugis [o] contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tri-
tis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant [p]. tunc ſubſtrato lauro alternas crates bac-
carum ſaepius ordinabis: tunc defrutum cum ſatureiae faſciculo duabus aut tribus vndis
feruere patieris: & poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admiſto ſale pau-
lulo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Aliter. Lectas baccas ex 5
arbore ſtatim condies, rutam & petroſelinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde
cyminati [q] ſalis aſperſione cumulabis. poſtremum mel & acetum ſuperfundes. nouiſſi-
me optimi olei quantumcunque miſcebis. Aliter. Legis [r] oliuas ex arbore nigras, &
compoſitas muria diluis: tunc ollae adiicis mellis partes duas, vini vnam, defruti dimi-
diam, & vbi ſimul deferbuerint, deponis, ac permoues, & acetum miſces: cum refri-
xerit, ſuper oliuas origani ſurculos ſternis, & ſupra ius omne diffundes. Aliter. Oli- 6
uas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus: deinde mittis in muria [s], &
poſt VII [t] dies exemtas in vaſe adiicis cum muſti & aceti aequis ponderibus. & imple-
tum vas ita operies, vt aliqua ſpiramenta dimittas.

XXIII. NOVEMBREM & Februarium [a] ratio temporis per horas dierum [b] fecit aequales.

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	IIX	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	IIX
Hora	VI			pedes	VII

VARIETAS LECTIONIS.

o) *rugis* om. *P.* p) *marceſcant Lugd. P.* q) *ſeminati I. B. R. ciminati I. I* —— *G.* r) *colligis Lugd.* s) *muriam Lugd.* t) *XII. I. I* —— *Gry. 1549.* [T. XXIII.] a) *Septembr.* b) *hor. duxit aequ. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

22, 3 CRVSTAM FACIENDO) h. e. ſtratum illius maſſae, quam modo deſcripſit; eadem fere, quam *cratem* mox dicit.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DECIMVS TERTIVS.

TIT. I.

DECEMBRI [a] menſe ſeruntur frumenta, triticum, far, ordeum: quamuis ordei ſatio iam ſera ſit. Et faba circa ſeptimontium [b] ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam [c] male ſeminantur. Hoc etiam menſe adhuc [d] lini ſemen ſpargi poterit, vsque [ad] VII Idus Decembris.

II. NVNC ad inſtituendas vites, ſed poſt Idus paſtina [a] inchoëmus effodere, ſicut ante tractatum eſt. Et materiem bene hoc menſe caedemus: palos quoque & corbes faciemus, & [b] ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti baccas atque lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus, & vinum myrtite, ſicut dictum eſt ante, retingemus [c].

III. HOC tempore [a] ſerenda eſt lactuca, vt planta eius Februario transferatur. Et iam nunc allium [b] & vlpicum, & cepullae, & ſinapi, & cunela ſeri poterunt, diſciplina & more quo ante narratum eſt.

IV. HYPOMELIDES poma ſunt (vt Martialis aſſerit) ſorbo ſimilia. mediocri arbore naſcuntur, & flore candidulo. dulcedo huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt [a]. ſeritur menſe Decembri nucleis in vaſculis [b] poſitis. Menſe autem Februario hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transfertur breuiſſimo [c] ſcrobe, 2 ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda [d] eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius [e] ventus afflauerit. Terram qualemcunque non reſpuit. amat loca tepida, aprica, maritima,

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XIII. *ſiue December.* T.I.] a) *Nunc ſer. Lugd. I. B. R. vid. Ian. pr.* b) *ſeptamontium P. Lugd. ſeptimum Idus* reliqui. c) *pruinam Lugd.* d) *adhuc* om. *P.* [T.II.] a) *paſtinam fodimus P.* b) *& ridicas* om. *P. redicas Lugd.* c) *tinguemus Lugd.* [T. III.] a) *menſe P.* b) *allium &* om. *P.* [T. IV.] a) *ſunt P.* b) *vaſe P.* c) *breuiſſima Lugd.* d) *minuenda Lugd.* e) *illi I. B. R. illius P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

DECEMBER.

1 SEPTIMONTIVM) Sine dubio verior lectio eſt quam propoſuimus Codicum MSS. licet aliquantum & ipſa deformata fuerit. *Septimontium* legendum eſt profecto, quem diem ruſticis in faba ſerenda obſeruatum, *ſeptimontialis ſatio* declarat. Vid. nota Schoettgenii ad illum locum, nempe ad Col. 2, 10, 8.

1 MALE SEMINANTVR) Legendum, vt apud Cubam, *male ſeminatur*; de faba enim loquitur Palladius, de qua etiam Col. 2, 10 *Poſt brumam parum recte ſeritur, peſſime vere.* PONTED.

2 SICVT DICTVM EST) Ian. 18; F. 27.

4 HYPOMELIDES) Neſcio an quis veterum praeterea huius fructus mentionem fecerit. Tacent certe Plinius, Geoponici, tum barbari

ritima, & ſaepe ſaxoſa. ſtatum rigidum reformidat. inſeri non poteſt, exigua durat aetate. Poma eius aut in picatis & minutis [f] vrceolis, aut ſcobe [g] populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur.

V. NVNC rapa in partes minutas reciſa [a], & leuiter cocta, & tota die diligentius [b] exſiccata, nequid referuent humoris, & [c] ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt) temperato, mergere & condire curabimus, & repleta vaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus [d] explorata, proferemus vſuri. Quam rem Ianuario quoque & Nouembri menſe poterimus efficere [e].

VI. NVNC etiam quibus litus in fructu eſt, vbi lunae iuuabit [a] augmentum, quae omnium clauſorum maris animalium, atque concharum iubet incremento ſuo [b] membra turgere [c], echini carnes ſalibus condire curabunt. quod ſolito more conficitur. hanc quoque rem per omnes menſes bene faciemus hibernos. Pernas etiam & lardum conficimus non ſolum menſe hoc, ſed omnibus quos hiemalis algor aſtringit. Tempore hoc per humiles ſiluas & baccis foecunda virgulta ad turdos & caeteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. hoc vſque in Martium menſem tendetur aucupium.

VII. DECEMBREM Ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit, cum linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX
Hora	III	&	IX	pedes	XV [a]
Hora	IV	&	IIX	pedes	XII [b]
Hora	V	&	VII	pedes	X [c]
Hora	VI			pedes	IX [d]

VARIETAS LECTIONIS.

f) *munitis Lugd.* g) *ſcrobe A. G. C.* [T. V.] a) *inciſa P.* b) *diligenter P.* c) *&* om. *P.* d) *guſtabimus P.* e) *conficere P.* [T. VI.] a) *luna iuuarit Lugd. iuuarit* etiam *P.* b) *ſuo* om. *P.* c) *turgeſcere P.* [T. VII.] a) *XVII P.* b) *XV P.* c) *XIII P.* d) *Palladii Rutili Tauri Emiliani viri illuſtris opus agriculturae explicit. P. & Lugd.* niſi quod hic *finit.*

NOTAE VARIORVM.

ri Creſcentius de commodis rerum rur. & Barthol, de Piſis ac recentiores, Bruyerinus & Nonnius de re cibaria. Ἐπιμηλὶς apud Diſcoridem eſſe dicitur e genere meſpilorum. Sed nihil inuenio. Interpres Germanicus, Maius, *Hippomelides* vocat; quod ſi bono auctore factum eſt, poſſunt poma praegrandia ita dici. Sed nihil extrico.

PALLADII RVTILII* TAVRI AEMILIANI, DE INSITIONE LIBER, AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSIMVM.

Habes aliud indultae fidei teſtimonium. Pro vſura temporis hoc opus de arte inſitionis adieci. Sed quod volumina haec ruris colendi ſerius quam iuſſeras, ſcripta

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii *de Inſitione* * *Liber Praef.*] * In *Pol.* & *Lugd.* plane deeſt huius libri collatio. * *Rutiliique Gym.*

NOTAE VARIORVM.

PALLADII DE INSITIONE LIBER,

Damus poſt finem libelli epiſtolam Io. Conr. Schwarzii, viri cel. de hac ipſa epiſtola, ſcriptam, quam paſſi ſumus locum, quem adhuc habuit, tenere. Periit, credo, ea, quam toti operi praefixerat Palladius: haec quidem nimis aperte ad librum de inſitione pertinet, nec poteſt toti operi, qualis nunc eſt, ſine abſurditate praeponi. Ecquid enim quiſquam mortalium intelligat, ſi ab initio operis poſita eſſet, illud eius principium, *Habes aliud indultae fidei teſtimonium.* Superiore epiſtola, quam periiſſe ſuſpicamur, forte dixerat, quo tardiores venerint libri, tanto eſſe emendatiores, quin auctiores altera praelectione. Duplicem certe fuiſſe editionem, alteram altera pleniorem, in mentem venire alicui debet, qui creberrimas illas omiſſiones Medicei Codicis, optimae alioquin notae, diligenter conſiderauerit. Vnum v. g. *indultae fidei* (h. e. praeſtitae fidei a Palladio, & morae rebus excuſatae) teſtimonium erat emendatio XIII librorum & augmentum; alterum eſt, quod pro quarto decimo (*bis ſeptem* enim libros iam legerat & commendauerat, cum iſta ſcriberentur, Paſiphilus vid. v. 3) qui proſa vt ceteri primum ſcriptus fuerat, iam carmen mittat: eadem fere ratione, vt de hortis materiem decimo libro Collumella verſu retractauit. Caeterum, ne quid huic editioni deeſſet, neue Columellae horto inuideret libellus Palladii, adiecimus nonnulla ex Codri Grammatici Bononienſis dictis excerpta, quae in editione horum auctorum Regienſi 1496 f. eaque forte ſola, habentur: de quibus in praefatiuncula typographi, *quae ſi peritum lectorem non docebunt; minus tamen doctum non nihil adiuuabunt.* Nos quaedam omittere coacti ſumus, ne plane videremur inſultare velle lectoribus noſtris: & vel ſic opus videmur habere excuſatione, quam modo commemorauimus.

1 ALIVD TESTIMONIVM) Quia praecedentes XIII libri ſunt teſtes fidei Palladii erga Paſiphilum: hic decimusquartus eſt aliud teſtimonium *fidei indultae.* Noue dictum, ac ſi dicamus, *indulgeo tibi fidem*, h. e. concedo & habeo: et paſſiue, *fides indulgetur*, vnde *fides indulta.* Videtur autem Palladius haec opera fidei Paſiphili commiſiſſe, vt de illis fideliter iudicaret. Scripſerat enim iuſſu illius, vt ipſe refert. An aliter exponendum eſt? vt dicamus, *Habes aliud teſtimonium fidei* ſcilicet meae, *indultae*, id eſt, conceſſae & ſeruatae tibi, quaſi promiſiſſet Palladius Paſiphilo, ſe ſcripturum libros iuris colendi. Hoc participio quod eſt *indultus*, vſus eſt Marcellinus quoque XIV rerum geſtarum, *Tanquam licentia crudelitati indulta.* quod allegat Priſcianus, vbi docet, ab eo quod eſt *indulgeo*, fieri ſupinum *indulſum* & *indultum.* & noſtri Canonici, non adeo ſatis eruditi dicunt ſe a pontifice ſummo habere *indultum* quoddam, quaſi pro quadam condonatione. quod an eleganter dictum ſit, viderint, qui non niſi examuſſim loqui propoſuerunt. CODRVS.

1 PRO VSVRA TEMPORIS) h. e. pro temporis vſu. Sic Cic. ad Appium, *vt longi temporis vſuram, qua caruimus* & reliqua. Vſura autem generale vocabulum eſt tam pecuniae quam aliarum rerum. Vnde Plautus in Amphi-

ſcripta ſunt, librarii manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne aeſtimo [a]. ſcio enim, quo frequenter inclinet argutia famulorum. malo operam eius expectare potius quam timere. Neſcio vtrum commune ſit dominis: mihi difficile 2
contigit, in ſeruilibus ingeniis inuenire temperiem. ita ſaepiſſime natura haec [b] vitiat commodum ſiquod [c] eſt, & miſcet optanda contrariis. velocitas procurrit in facinus; ſegnities figuram benignitatis imitatur, & tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit a ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus feci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, 3
& par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerem, quia neſcio quomodo notae ſunt quaedam maximarum perſonarum minuta compendia.

DE

VARIETAS LECTIONIS.

a) *extimo I. B. R.* b) *hoc B. R.* c) *ſiquid I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

phitruone appellat *vſurariam vxorem*; & *vſurarii* ſunt ii quibus relictus eſt vſus alicuius rei. CODRVS. Proprie ſumit vſuram pro fructu aeris alieni tempori, quo habuimus illud, reſpondente. Debebat Paſiphilo Palladius libros ſuos diutius, quam dictum erat. Hic vſurae loco addit libellum verſu ſcriptum, cum deberet tantum ſolutam orationem. Haec adiecisse vix tanti erat, niſi in alia omnia abirent commentaria Codri.

1 LIBRARII MANVS SEGNIOR) *Librarius* aequiuocum nomen eſt, & ad eos qui ſcribunt libros vel vendunt, & ad eum qui penſabat cibaria ſeruis. atque id quidem ad pondus dabatur: *demenſum* dicebatur. auctor Donatus in Terentii Phormionem. CODRVS. De demenſo auctor eſt Donatus ad Phor. 1, 1, 9. Sed nihil ibi aut vsquam, arbitror, de *librario*, *librae* praefecto: niſi huc referas, quae de *libraria* Iuuenalis 6, 475 diſputant viri docti.

1 NVNQVAM MALIGNE AESTIMO) *Aeſtimare* appretiare eſt ab eo, quod eſt *aes aeris* deductum, & *timi* dictione Graeca: quod pretium dicitur.

2 NATVRA HAEC) ſcilicet ſeruilis, ſi quid habet in ſe bonum. CODRVS. Nihil, credo, habet abſurdi Codri interpretatio. Sed videbatur mihi locum communem tractare Palladius eum, quem ita Tullius eloquitur de inuent. 2, 1 *Nihil in ſimplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliuit. itaque tanquam ceteris non ſit habitura quod largiatur, ſi vni cuncta conceſſerit, aliud alii commodi, aliquo adiuncto incommodo, muneratur.*

2 PVDOREM MEVM DISTVLI) h. e. diſtuli tibi offerre hos libros, quos verecunde & cum quodam pudore tibi trado, vt famuli verecundi cunctantur penſa ſua exhibere, metuentes reprehenſionis videlicet.

3 ET LICET DE HIS NVGIS) Adſcripſeram, legendum forte *Ilicet* pro *& licet*, & exponebam, cum primum de his nugis bene ſentire te ſignificaueris, ego non differam & ipſe aliquid eſſe putare illas. Suffragatorem deprehendi minime poenitendum, vel auctorem potius, (cum ille multo ante me ſcripſerit epiſtolam, quae nuper demum in conſpectum meum venit) Io. Conr. Schwarzium in epiſtola modo laudata. Sed recipere tamen non ſum auſus; cum variis nimis interpretationibus, hic locus ſubiectus ſit, quas mox videbimus.

3 FAVORABILITER SENTIAS) *Fauorabilis* dicitur proprie is, cui fauetur. Tranquillus Suetonius in Caligula, *Sic vulgo fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquo adueniret, vel ſicunde diſcederet, prae turba occurrentium proſequentiumue nonnunquam eum diſcrimen vitae adiſſe.* Apud Virgilium *penetrabile telum & penetrabile frigus* dicitur active. Sed apud Terentium Phormione *cauſam vincibilem* exponit Donatus, *quae facile vincat.* Putabat Codrus, legendum eſſe, *quae facile vincatur ab actore* ſcilicet, & per hoc ſit optima, vt vox *vincibilis* paſſiuam, h. e. propriam habeat ſignificationem. Adi Seruium quoque ſuper eo Virgiliano ex X Aen. *Adſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.* CODRVS.

3 EGO MEAS OPES AESTIMARE) Huius loci ſenſus non ſatis nobis liquet & veremur, ne non ſana ſit lectio. Dicamus tamen ſic: quamuis fauorabiliter de his nugis ſentias; ego tamen non differo, i. e. non procraſtino, & in longum duco, h. e. celer & promtus ſum & volo aeſtimare i. e. ponderare opes meas, i. e. ingenium & doctrinam meam, i. e. an valeam hoc genere ſcribendi nec ne? vt, *tecum habita & noris quam ſit tibi curta ſupellex*, dicit Perſius, &, *nec te quaeſiueris extra. Non eſt magni loci*, h. e.

 non

DE INSITIONIBVS

LIB. XIV.

PASIPHILE ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris vmbra tegit,
Bis ſeptem paruos, opus agricolare, libellos,
Quos manus haec ſcripſit, parte ſilente pedum,

Nec

NOTAE VARIORVM.

non pertinet ad eum, qui ſit alicuius dignitatis & aeſtimationis. Ter. Eun. *Conueni hodie adueniens quendam mei loci atq. ordinis: aſſibus intuendis*, i. e. vilioribus pecuniis quadrantibus, vt illud in Priapeiis *non aſſis faciunt:* Horat. li. 1 epiſt. *Qui melior ſeruo, qui liberior ſit auarus? In triuiis fixum cum ſe demittit ob aſſem;* itemque Perſius, *Inque luto fixum poſſis tranſcendere nummum. notae*, infamiae, ſic enim Valerius Maximus caput ſcripſit *de nota cenſoria: compendia*, vtilitates & commoda. CODRVS. Sunt ſane haec vltima prooemii verba obſcuriſſima, vt fieri ſolet, cum arguti & acuti eſſe volunt homines ſemibarbari. Egi de hoc loco per literas cum tribus amicis, quorum duo iam ad plures abiere, tertius & ipſe hic nominari, credo, non cupit. Primus ita interpretabatur, vt a Codri ſententia non multum videretur abire, „ Licet benigne de „ noſtro te labore ſentire amor iubeat, ego tamen „ non cunctabor verum illi pretium h.e. nullum, „ exiguum certe adſignare, qui probe meminerim, „ non eſſe poſtulandum ab hominibus in dignitate „ conſtitutis, vt quaſi contaminent oculos percen- „ ſendis & dinumerandis pauperum aſſibus, cum „ dedecori fere ſint minutae id genus nugae ma- „ gnis hominibus. Alter ita: tu quidem bene „ ſentis de meo opuſculo, neque plane iniuria. „ Non eſt enim magnorum virorum, magnis „ operibus peruolutandis puluerem illum bibe- „ re, qui occupare ea ſolet: quin potius nota & „ character quidam eſſe videtur magni & in ma- „ gnis rebus occupati viri, ſi paruos libellos & „ compendia in ſinu geſtet. Tertius denique iſta ſcripſit: „ aeſtimare ipſum etiam ſe, ait „ Palladius, velle opes ſuas. eas tanquam aſſes eſſe, „ ſpectandos intuendosue a Paſiphilo. iſtuc fa- „ cere non magni eſſe loci, h. e. paruum locum „ eſſe & ἐυσύνοπτον, quo iaceant & videri poſſint „ hi aſſes. Duceret igitur oculos per hunc pul- „ uerem i. e. perluſtraret, perſpiceretque eum „ non magnum locum, quia in minimis ſaepe „ maxima inueniantur. „ Satisne interpretationum? non eſt. Certe ſi cui ſatis non eſt, ille adiungere poterit noſtram. Quod tu, vir magnus, quaeres & ſtudio tuo dignum iudicabis, illa ipſa re magnum erit, & dignitatem quandam aſſequetur. Ilicet, cum primum honorifice de his nugis ſenties, & ipſe incipiam pretium illis ſtatuere. Qui aſſes, minutos illos quidem per ſe, & non magni pretii ſingulos, ſed magnorum hominum vultus & imagines impreſſas habentes, intuetur, ille non poteſt dici oculos duxiſſe per puluerem & quisquilias: *minuta compendia* (pro aetatis illius ratione quae amabat Liuium, Dionem, Trogum corripere) ſimul habent quaſi impreſſas notas magnarum perſonarum, quibus, vt Eutropii, vt Feſti Rufi opuſcula, vt breuiaria, notitiaeque &c. inſcripta ſunt, quique ea malunt quam voluminoſa opera legere. Vel ita etiam vltima verba explices: illae notae numis impreſſae ſunt quaſi compendia ipſorum hominum, quorum vultus repraeſentant. Ita minuta carmina, tanquam notae rerum maiorum, quin animi mei expreſſa veſtigia propterea quod pauca ſunt ac tenuia, non erunt abiicienda. *Notas* dici, quidquid incuſum numis eſt, apparet v. g. ex Sueto. Aug. c. 75 *vbi* ſunt *numi omnis notae, etiam veteres regii & peregrini*, & c. 94 extr. *numum argenteum nota ſideris capricorni, quo natus eſt, percuſſit* & Nero. 25 *qua nota etiam numum percuſſit.*

1 ORNATVS FIDEI) Fuerat enim fortaſſe hic Paſiphilus alicuius Imperatoris Secretarius: aut hoc dicit, cui ego, Palladius, committo ſecreta mea; cum ſis fidei ornamentum. CODRVS. *Ornatus* eſt inſtructus fide. Deinde *ornatus* ponitur pro vocandi caſu, *ornate*, vt apud Iuuenalem: *I nunc, & ventis animum committe, dolato Confiſus ligno* — pro *confiſe*. *Ornatus* autem *fidei* rarius eſt, & Graeciſmum redolet; conſuetius, *ornatus fide*. SCHOETTG. Quidſi *ornatum* ſubſtantiue dixit, vt *decus patriae* &c. Certe Codro ita placuiſſe vidimus.

3 BIS SEPTEM) Igitur videtur de inſitione etiam proſa prius ſcripſiſſe, quae deinde intercidit, cum libellum poëticum illi quaſi ſufficeret. Certe nonniſi XIII hodie praeter hunc de inſitione habemus, neque aliud quidquam adparet deeſſe.

4 PARTE SILENTE PEDVM) Quoniam ſcripſi ſuperiores libros proſa oratione. CODRVS. Elegans, [pro illius certe aetatis guſtu] aequiuocatio: Manus meae hos libros ſcripſerunt, parte pedum ſilente, id eſt, ceſſantibus

Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu ſocii ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit, arbitrio laetificanda tuo.
Eſt noſtrae ſtudium non condemnabile muſae,
Vrbanum fari ruſticitatis opus:
Sub thalami ſpecie felices iungere ſiluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat vtrinque decor:
Connexumque nemus veſtire affinibus vmbris,
Et gemina partum nobilitare coma:
Foederibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et laetum duplici fruge ſaporis ali:
Quae quibus hoſpitium praeſtent virgulta docebo,
Quae ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quo lucida ſidera currunt,
Quo fixa eſt tellus, quo fluit vnda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et varia grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtrae reor eſſe camoenae,
Aut operis parui gratia fiet inops.

Si

NOTAE VARIORVM.

tibus vel abſentibus pedibus ſeu ligata oratione, quod ex ſequentibus diſtichis apparet. SCHOETTG.

8 AFFECTV SOCII) ſ. mei; ſeipſum ſignat. CODRVS. h. e. amore ſodalis tui te commouente, vt placeat tenuis per ſe labor.

12 VRBANVM) Vnde ſcriptores agricolationum appellant arbores vrbanas, i. e. domeſticas & ſatiuas. CODRVS.

13 SVB THALAMI SPECIE) Inſitio namque ſpecies matrimonii quodammodo eſſe videtur. CODRVS. Quemadmodum duo parentes diuerſi generis vnam ſobolem procreant, ita duae arborum ſpecies in ſe inuicem inſitae vnum eundemque fructum proferunt. SCHOETTG. Alii ſunt amores plantarum, alia connubia, quae canit, ſecundo Apolline Cl. Adria. van Royen in auſpiciis profeſſionis Medicae Leidae 1732.

13 FELICES SILVAS) paſſim ita poëtae: *ramum felicis oliuae* Virg. Aen. 6, 230: *feliciores inſerit* Hor. Epod. 2. BVCHNER.

15 AFFINIBVS VMBRIS) quia in inſitione quaerendum eſt, quae cuique magis arbor conueniat. Lege Plinium 17, 13. Docet tamen Columella ex omnibus arboribus in omnes arbores fieri poſſe inſitiones. CODRVS.

18 ET LAETVM) ſuſpicor, *Et fetum*, vt modo, *partum*.

19 QVAE QVIBVS) Ita Virgilius, *Quae quibus anteferam.* CODR.

19 HOSPITIVM) Ita vſ. 100; quem vſ. 116 *larem* vocat. Ita vſ. 33 *hoſpitem gemmam* appellat, & *hoſpes germen* Zeno eo loco, quem ſtatim laudabit BVCHNERVS, qui etiam ad hunc locum obſeruat, *hoſpitari* Plinium dixisſe de arboribus. Locus eſt 17, 20 ſ. 34: Verum ibi de *translata* in aliud ſolum *caſtanea* ſermo eſt, non de inſita in aliam arborem.

20 QVAE SIT ADOPTIVIS) Col. 10, 39 item noſter infra v. 144 & 160; Zeno de reſur-

Si velocis equae pigro miſcetur aſello
Ardor, vt in ſterilem res cadat acta gradum,
Foecundumque genus productus deleat haeres,
Et ſibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pingueſcat ab hoſpite gemma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quidquid veteres ſcripſere coloni,

Sacra-

NOTAE VARIORVM.

reſurrectione ſub fi. *Hoſpitis germinis adoptiua pinguedine.* Ouid. de Med. fac. v. 6; de Remed. am. 353. Sed totus verſus eſt ex l. c. 354 BVCHN. Suauiter etiam Plin. 16 pr. *Pomiferae arbores — ſiue illae vltro, ſiue ab homine didicere blandos ſapores adoptione & connubio.*

29 SI VELOCIS EQVAE) Argumentum a fortiori. *Ardor.* alluſit ad illud Virgilianum, *Scilicet ante alios furor eſt inſignis equarum.* CODRVS. Palladii ſenſus eſt volentis aſſerere inſitionem arborum cum laudandam tum exercendam, quoniam illam rerum natura docuit eſſe vtilem. Si enim mortales experientia docti, & ipſa commoditate, coniungunt aſinum equae, vt inde paretur quaedam tertia proles, hoc eſt mula, quae molli gradu delectat inſeſſores; quod cum ita ſit, cur non ex arboribus peregrinis tertium quoddam genus per inſitionem excitabimus, in quo etſi parentis ſuccus non reſeruetur, habeat tamen quandam tertiam naturam, proprietatem, & dotem ſibi peculiarem, quae ſit vſibus hominum partim iucunda, partim commoda, ſicuti mulis deeſt velocitas matris, & reſeruatur tarditas patris. Sed mulas amamus, quoniam mediocritatem quandam retinent inter velocitatem equae, & parentis brutam & ſtupidam ignauiam. Haec BAPT. PIVS annot. poſter. c. 35.

30 IN STERILEM RES) Tangit mulum & mulam, qui raro, immo fere nunquam gignunt. Vnde prouerbium, *Mula peperit.* Vnde eſt illud Iuuenalis, *Et foetae comparo mulae.* Caeterum legito etiam Ariſtotelem lib. vlt. de animal. CODRVS. Ego *rem actam* admiſſuram aſini ad equam interpretor. Quis neſcit *rem* capi pro *venere*, *habere rem cum aliqua: venerem patrare* ſignificat. vnde illud Auſonianum in monoſyllabis: *Imperium, litem, venerem, cur vna notet res.* *res acta* ergo ſic expone *coitus admiſſus equini.* *Sterilem gradum* expono non velocem, non pinguem, non ardentem, ſed ieiunum & tenuem, degenerem a gradu generis equini, ex quo mula concipitur, ſed cadat in delicatum, mollem & eneruem, quali vtuntur mulae, quae ſuauiter ſedentem geſtitant, infracto ſcilicet & retracto, cum velociori tamen pedum explicatione glomerationeue. Greſſum talem Graeci vocitant εὔδρομον a curſus bonitate. Nos *tollutim incedere* dicimus equos aut mulas, qui quaeue volubiliter & paſſibus delicatioribus incedunt. Equi vtentes hoc molli gradu, quoniam veniebant ab Aſturibus populis, dicebantur *Aſturcones.* *Tollutarios equos* Latini dictitant, a tollendis pedibus, & glomerandis. Vulgus *cunneas* appellat, reor, quoniam ea dexteritate geſtitant, vt in cunis nos mouere, credamus. Sunt qui hoc nomen vernaculum tractum a gente barbara teſtentur. Gradum hunc equi *tollutarii* delicatum eſſe quis neſcit, vel eo Plautino verſu ex Aſinaria: *Demam hercle de ordeo, tollutim ni vadizas.* Equum aſturconem Silius ita deſcribit: *Aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo:* PIVS. *Sterilem gradum* tamen ego dictum putem per neſcio quam figuram, (Hyphen forte dixeris) an ſtribliginem. Vult poëta non nimis felix duo intelligi, *meliorem & molliorem gradum* mularum, ſed ſimul *ſterilitatem.* *Obſeruatum enim* (Plin. 8, 44 ſ. 69) *e duobus diuerſis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum eſſe ſimilia; eaque ipſa, quae ſunt ita nata, non gignere in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Eſt in annalibus noſtris peperiſſe ſaepe: verum prodigii loco habitum.* Add. Varr. 2, 1, 26. Sed tamen obſeruo *gradum* in hoc ipſo libello verſ. 98 poni pro natiuitate, & cognatione, cuius *gradus* eſſe, qui matrimonio & naſcendi actu contineantur, ICti nos docent. Adeo obſcurum eſt, quid ſibi velit oratio, vbi ſemel a norma receſſum eſt.

31 FOECVNDVM) equinum, nam mulae non gignunt vt equae, quae parantur ad prolem, ſed ab illis infoecundae factae degenerant. PIVS.

31 PRODVCTVS HAERES) in lucem editus mulus. Si admouemus aſellum equae, duntaxat deliciis inſeruientes, & gradui mollicnlo, vt paremus nobis animal infoecundum, in quo eſt defectus prolis, cur non inſitionem amemus, ex qua tertium genus exit *in dias luminis oras,* vt Lucretius inquit. PIVS.

33 HOSPITE GEMMA) Propterea quod eſt ſpecies inſitionis, quae vocatur inoculatio. Caeterum *gemma* proprie vitium eſt, ſicut *oculi* arborum. Auctor Plinius.

36 LA-

Sacraque priſcorum verba labore ſequar.
PRINCIPIO multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit, & doctam iuſſit inire manum.
Nam quaecunque virens alienis frondibus arbos
Comitur, his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut virideis oculos externi [a] gemma tumoris
Accipit, & lento ſtringitur vda ſinu.

Primus echionii palmes ſe iungere BACCHI
Nouit, & externo tenditur vua mero.
Nexilibus gemmis foecundos implicat artus
Vitis, & amplexum paſcit adulta genus,
Degenerisque comae veſtigia mitis inumbrat,

Pam-

VARIETAS LECTIONIS.

[LIBER *ipſe.*] a) *externi I. B. R. extremi* al.

NOTAE VARIORVM.

36 LABORE) ſtudioſe & cum labore. De hoc ſexti caſus vſu ad Venantium diximus de reſurrectione. BVCHN. vid. v. 36.

37 PRINCIPIO) Tria genera inſitionum antiqui tradiderunt, de quibus Colum. 6, 9; Pallad. F. 17. [quin vid. Colum. 5, 11; de Arb. 26] CODRVS.

43 EXTERNI) Videtur ſcribendum non *extremi* ſed *externi:* hoc eſt gemma accipit oculos virides externae arboris. Eodem modo hoc in loco paulo ſupra: *& decus externi floris adepta micet?* Sic de cydonio loquitur: *Roboris externi librum aſpernata ſuperbit.* Item de ſorbis: —— *& externi dona coloris amat.* Item de Punica: —— *nec externis aſſociata comis.* Vetus autem lectio in excuſis libris: *extremi* pro *externi* fortaſſe ob operarum vitium. Si enim legamus *extremi*, cum ad inſerendum neceſſario ex aliena arbore vel ſurculus, vel oculus deſumatur, id quod eſt extrinſecus, non apparet. PONTED.

44 LENTO SINV) id eſt tenaci: *ad digitos lentiſcit habendo* Virgilius. CODRVS. Verſificandi ſtudium a recta loquendi ratione abducit noſtrum. Debebat *ſtringit* gemma *vda* ſinu lento oculos virides.

45 PRIMVS) Primo loquitur de vite, quemadmodum facit Plinius 13, 1. nam ea eſt maxime peculiaris Italiae arbor. Vites enim, vt idem auctor eſt, iure apud priſcos [ob] magnitudinem quoque inter arbores numerabantur. De vite autem inſerenda loquitur Plinius 17, 15 *Cato,* inquit, &c. Hoc vide apud Catonem c. 41. Addit tamen Plinius, noſtram aetatem correxiſſe &c. De terebra Gallica Colum. 5, 29. [nobis 4, 29, 15] CODRVS.

45 ECHIONII) Echion fuit vnus ex iis quinque, qui reliqui fuerunt ex ſatione dentium Cadmi. Ouid. Met. 3, 126. *Quinque ſuperſtitibus, quorum fuit vnus Echion, Is ſua iecit humi monitu Tritonidis arma, Fraternaeque fidem pacis petiitque, deditque. Hos operis comites habuit Sidonius hoſpes; Cum poſuit iuſſam Phoebeis ſortibus vrbem.* i. e. Thebas. Vnde h. l. *Echionius* h. e. Thebanus dictus eſt Bacchus, quia matrem habuit Semelen Cadmi Thebanorum regis filiam. Heſiodus Theog. v. 917. SCHOETTG.

46 TENDITVR) Diſtenditur, h. e. impletur per inſitionem ſcil. externo mero. SCHOETTG. add. v. 153.

47 NEXILIBVS GEMMIS) Proprie loquitur, locutione quamuis aduenticia. *Gemma* enim vitium propria; tangit autem emplaſtrationem. CODRVS.

49 DEGENERISQVE COMAE) h. e. fruticis alterius generis ex inſito nati.

49 VESTIGIA) Legendum videbatur *faſtigia*, h. e. proſiliens ex gemma inſita flagellum: ſed nec *veſtigia* damnauerim, h. e. caput vitis &

Nnn nnn radi-

Pampinus, & pingui curuat onuſta Deo.

Robora Palladii decorat ſilueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Foecundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quae non nouit munera ferre, docet.

Germine cana pirvs, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela piros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu
Inſtituens, durae dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem foetibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi vertere cydonia rami,

Poma-

NOTAE VARIORVM.

radices adeo ipſas, quibus tanquam pedibus ſuis & veſtigiis inſiſtit.

50 Pingvi deo) Baccho, qui cum magno abdomine, vt notum eſt, pingitur. Bacchus autem deinde pro vino accipitur. Schoettg.

51 Decorat) Legerem, *decorant*, videlicet : *rami Palladii decorant robora ſilueſtria*; quod eſt, olea decorat robur, in quo feritur. Ponted. *Decorant* legendum etiam adſcripſerat Bvchnervs, laudaueratque ad h.l. Zenonem de reſurr. c. 18. Nolui tamen mutare quidquam, cum etiam ad *bacca* hoc verbum ἀσυνδέτως referri queat.

55 Cana pirvs) Virg. Ge. 2 *Ornusque incanuit albo Flore piri.* Codrvs. Videmus & apud nos cani aliquid in ſuperioribus habere ſurculos & germina pirorum. Schoettg.

56 Amore) h. e. amabiliter, iucunde, vt v. 36 *labore*. Vel reſpicit ad *thalami* h. e. coniugii *ſpeciem*, de qua verſu 13.

57 Nvnc rapit) Pirus mitis eſt ſubiectum omnium, quae ſequuntur, praedicatorum: hirſutae ſorores ſunt piri ſilueſtres, ſpinis horridae.

59 Nvnc teretem) An hoc vult piro inſita malus iam non teretem h. e. rotundum fructum fert, ſed pingui h. e. dulci acumine productum, h. e. turbinatum, faſtigiatum.

60 Fraxineas — manvs) *Manus* rami ſunt. *Brachia vitis* Maio T. 2. add. v. 115. Laudat etiam ex Horatio *brachia ſiluarum* Bvchnervs. Sed locum non habet index Treberi.

61 Phyllida) Phyllis, regina Thraciae, mutata eſt in arborem, quae dicitur amygdalis: & ab eius nomine *phylla* Graecis, h. e. folia nomen ſortita eſſe videntur. Codrvs. Add. Hygi. f. 59, & Seruius [ad Ecl. 5, 10.] Bvchn.

63 Et steriles spinos) Species pruni. Arbor eſt, ex qua faces nuptiales fiebant. Vnde illud Catullianum, *Spineam quate taedam.* De ſpinis ſterilibus Virgilius Ge. 4. *Et ſpinos iam pruna ferentes.* Sed ſilueſtris eſt & ſpina arbor. Codrvs. Lego *ſteriles ſpinas*, h. e. *oxyacanthas*, vt alibi ſuperiore anno emendauimus. Ponted. Vid. Index noſter h. v.

65 Cydonia) De malo Cydonio Plin. 15, 11. habet autem nomen a Cydone, vrbe Cretae, vnde translatum fuit. Latini vocant Cotoneum. Huic malo melopeponem, ſuauiſſimum terrae fructum, noſtroque aeuo in deliciis habitum, referimus acceptum. Ex Cydonio praeterea fit Cydonitis cum melle vel ſapa, & cum zuccaro nonnullis, vulgo *cotoneatam* dicimus. Codrvs.

66 Con-

Pomaque confuſus [b] blanda creauit odor.
Caſtaneae ſeptos aſpro velamine foetus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Meſpilaque exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice vota [c] premit.
Creditur in Libycis ſua germina nectere ramis,
Laetaque puniceo poſſe decore frui.

PVNICA non alios vnquam dignata ſapores
Mala, nec externis aſſociata comis,
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
Et ſibi cognato picta rubore placent.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam [d] mutat MALVS amica pirum.
Seque feros ſiluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataque robora ſentes

Leui-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *confuſus a. V. confuſis* rel. c) *fota B. R.* d) *ſocia I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

66 CONFVSVS) Ita legendum coniecit etiam, cum ſolam Commelianam haberet BVCHN. & contulit v. 17.

67 CASTANEAE) Producunt foetus intra corticem ſpinoſum, quem aliqui vocant *echinum*, ab ehino piſce, vel ab erinaceo, qui eſt porcus terreſtris ſpinoſus. Caſtanea primum venit de Sardibus, vnde Σαρδιανὸς βάλανος Graecis dictitatur. CODRVS.

70 ET MALA TRANQVILLO) Et mendum, & transpoſitio duarum vocum, hunc verſum corrupit. Nam quae illa *mala vota* ſint, vel optimus hariolus non coniiciat. Lege, *Et noua tranquillo cortice mala premit*. *Mala* vocat ipſum piri fructum generaliter ſumto vocabulo, vt pomi. *Tranquillum corticem* dicit, qui non vt in meſpilo ante, horridus; ſed leuis atque blandus tangenti, quemadmodum proxime dixit *placidum pondus*. Similiter infra in de pomo dixit, *pro praegnantibus armis Caſtaneae fuluum dant noua mala decus*. Quin fortaſſis nulla traiectio eſt, & legendum, *Et mala tranquillo cortice tota premit*, h. e. tranquillo cortice, quidquid in meſpilo aſperum ac horridum eſt, opprimit ac delet. *Totum* pro omni ſolent ponere ſequioris aetatis ſcriptores. Haec olim. Nunc aliud videtur. Fruſtra eſt omnis emendandi induſtria. *Mala vota* reſpectu meſpili dixit, quae vouet *pugnacibus horrida membris* naſci, ſed opprimitur ab inſita piro. BVCHN. Τρίτοι φροντίδες certe σοφώταται. *Vota* pro inſtituto & voluntate poni huic aetati nouum non eſt.

72 PVNICEO DECORE) Intelligit pira purpurea. CODRVS.

73 PVNICA) De malo Punico Plinius ſcribit 13, 18 [13, 19 ſ. 34] *Sed circa Carthaginem*, inquit, *malum Punicum ſibi cognomen vindicat, aliqui granatum appellant*. *Apyrinon* dicitur, cuius nucleus lignum non habet. Martialis in diſtichis. *Balauſtium* dicitur flos eius, & medicinis idoneum, & tingendis veſtibus: vnde veſtes balauſtinae. *Malicorium* vero cortex viridis, quo tinguntur coria. De medicinis eiusdem mali Punici vid. Plin. 24, 7 vbi & loquitur de ſilueſtri Punico, & ſupra Palladium Mart. 10. CODRVS. Non contradicit Palladius his, quae modo de piri inſitione in Punicas dixerat. Pirus inſeri poteſt in Punicam, non contra in pirum ipſa.

77 INSITA PROCERIS) Vid. Pall. Feb. 25.

79 SEQVE FEROS) i. e. malus ſatiua inſeritur malo ſilueſtri. CODRVS.

Leuigat, & pulchris veſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum Nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Foetibus inſtituit plena rubere [dd] nouis.
Illius inſolitas miratur Perſicus vmbras,
Populeaeque ferunt candida dona comae.
Meſpilus huic paret, lapidoſaque viſcera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus foetis, & pro praegnantibus armis
Caſtaneae fuluum dant noua mala decus.

Ipſa ſuos onerat meliori germine ramos
PERSICVS, & pruno ſcit ſociare genus.
Imponitque leues in ſtipite Phyllidis vmbras,
Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

Cum praeſtet cunctis ſe fulua CYDONIA pomis,

Alterius

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *rubore* omn.

NOTAE VARIORVM.

84 AD CVPIDAS FLECTERE POMA MANVS) Eleganter. Poma grauiora multo ſorbis exiguis inflectunt ramos, vt cupida manus contingere eas facilius queat.

87 CONCORDIA BACCHO) Hoc dicit propterea, quod antiqui ſub vmbra platani conuiuabantur. Virg. Ge. 4 *Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbras.* Et Ouid. Met. 10 *Et platanus genialis, acerque coloribus impar.* De platano Plin. 12, 1 *Tantumque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo nutriantur. Compertum id maxime prodeſſe radicibus; docuimusque etiam arbores vina potare.* Et hoc eſt fortaſſe, quod nunc ait Palladius. CODRVS. Vide, quae ad Plin. 12, 1 ſ. 4 de *platanis mero infuſo enutritis* Harduinus, & ad *miniſtrantem platanum potantibus vmbram* Virgilii Georg. 4, 146 attulit la Cerda. Quae Harduinus laudat, ea viderat iam Io. Fr. Gron. Obſ. 1, 5 p. 52. Adde noſtrum v. 123. Idem Virgilius 2, 70 *Et ſteriles,* inquit, *platani malos geſſere valentes.*

88 RVBERE) *Rubere* legendum, erudita emendatio eſt Io. Fr. Gronouii Obſ. loco quam modo laudauimus. Venit idem in mentem Cl. Morgagno I, 95.

93 PRO SVDIBVS) Vult indicare vilem ante caſtaneam, & armis ruſticis adhiberi ſolitam, inſitis malis fieri honoratiorem.

95 IPSA SVOS ONERAT) Vid. Pall. N. 7, 6.

97 PHYLLIDIS) vid. ad v. 61.

99 CVM PRAESTET) Malum cydoneam ait non niſi in ſe inſeri, cum recipiat in ſe ſurculos prope omnis generis, Punici, Sorbi, omnium malorum, quae meliora producat, vt ſupra Palladius meminit Feb. 25. Ex cydonio ſalgama fieri diximus eamque compoſitionem Graecis *κυδωνίατον* vocitari. Lege Pallad. Oct. 20. CODRVS. Neſcio an Graecam vocem hanc voluerit Codrus. Certe debuit. Sunt autem in exemplo, quod vnum habemus aut omiſſa plane ſpatiis relictis Graeca, aut ſatis interdum, vt hic, monſtroſe expreſſa, vt appareat typis Graecis deſtitutum fere fuiſſe typographum.

100 HO-

Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Scit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta ſuum nobilitare bonum.

Aemula dura piri deſpecti mala ſaporis
MESPILVS admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe violentior inſerit armis,
Atque auidas terrent robora ſaeua manus.

Necnon & CITREI patiuntur mutua rami
Pignora, quae grauido cortice morus alit.
Pomaque paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota piris.

PRVNA ſuis addunt felicia germina membris,
Donaque cognato corpore laeta ferunt.
Exarmat foetus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneae prunus iuſſa tenere larem.

Aſſueſcunt SILIQVAE viridi molleſcere ſucco,

Et

NOTAE VARIORVM.

100 HOSPITIO) vide adv. 19.

106 TVTA SVBIT) Meſpilum canit inſeri piro ſilueſtri; & cum vtraque arbor aſpera ſit, fructus fieri aſperiores. CODRVS. Dum aliquis commodiorem ſententiam exſculpat, intelligamus haec verba ita: *Meſpilus, piri agreſtis aemula, tuta ſubit mala deſpecti ſaporis* h. e. in malos agreſtes inſeritur, eo euentu, vt tanto fiat ſpinoſior, ac *tuta* a manibus auidis fructus appetentibus.

109 CITREI — RAMI) Malum citream nunc ait inſeri moro ſicut citreae morum, nec non piro ſilueſtri. Malum citreum putant aliqui eſſe id, quod ferat Medica arbor, cuius rei meminit Macrobius cap. de fructibus; ſed de citreo Martialis quoque in diſtichis. CODRVS.

110 PIGNORA) Surculi inſiti ſunt quaſi liberi adoptiui: *pignora* autem vocari liberos, tralaticium eſt.

111 POMAQVE PASTVRI) Iidem rami citrei *paſturi* h. e. nutrituri (vid. v. 118 & 162) *poma ſua redolentia, piris,* quibus inſiti ſunt, *mutant ſpicula;* ramus citreus piro inſitus non erit ſpinoſus, vt alias piri ſolent.

113 PRVNA SVIS ADDVNT) h. e. in ſe inſeruntur, vt ait noſter N. 7, 15.

115 EXARMAT FOETVS) Non facit fructus echinatos. CODRVS. Naſcuntur ſcilicet in tali arbore fructus nihil extra duri habentes, ſed rami fiunt ſpinoſi, vt ſunt nimirum pruni. Caeterum ſintne experimentis hodiernis comprobatae inſitionum rationes & euentus, quos commemorat Palladius, nondum mihi exquiſitum eſt.

117 ASSVESCVNT SILIQVAE) De ſiliquis mentionem facit Plin. 15, 24, vbi ait, *Haut procul abeſſe videntur & praedulces ſiliquae, niſi quod in his cortex ipſe manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Sunt & nonnulli, qui ξυλοκέρατα* ſiliquas appellent. Hic etiam ſiliqua ſignificat corticem illum longum leguminum vt fabarum & lupinorum. Virg. *Grandior vt ſoboles ſiliquis fallacibus eſſet*: & Horat. *Paſtus ſiliquis & pane ſecundo.* Vid. Pallad. Feb. 25 it. Theophr. 4. CODRVS.

118 PA-

Et gremio paſcunt caetera poma ſuo.

Perſuadet moris tetrum mutare colorem
Ficvs, & inuaſis [e] dat ſua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet vincere poma modum.
Inſignes foliis platanos, felicia menſis
Brachia, gaudentes vitis honore comas,
Ingrediens pingui ſe cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Praeſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidae [f] confert ſua membra ſorori,
Et metuit foetus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirſuta virentis
Caſtaneae, duris aſpera mala comis
Inficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera miſta bonis.

Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant

Semi-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *in vaſis* diu. *I. B. R.* f) *auide II.*

NOTAE VARIORVM.

118 Pascvnt) V. v. 111.

120 Invasis comis) V. Agrimenſ. p. 44, & Barth. 25, 7. Bvchn. *Comae inuaſae* ſunt rami, quos praeter naturam inuaſit ficus illis inſita.

121 Se qvoqve miratvr) Ita Zeno de oleaſtro ſerm. de reſurr. ſub fi. Bvchn. Sed ita & Virg. Ge. 2, 82 *Miraturque nouas frondes & non ſua poma.* add. v. 130 & 156.

123 Felicia mensis) Vide ad v. 87.

127 Moris) De moris adi Plin. 15, 24 it. 16, 26. ait enim, quod *non niſi exacto frigore germinat, ob id ſapientiſſima arbor dicta.* [ὀξύμωρον adfectat Plinius cum *morum ſapientiſſimam* vocat] Palladius autem Feb. 25 *inſeritur*, inquit, *in fico, & in ſe tantum ſub cortice.* Graece dicitur συκάμινος vt Celſ. 3, 18 & μῶρον fructus, vnde medicinalis compoſitio διαμώρων, quod ex ſucco mororum fit.

130 Et metvit) vt ante, miratur, v. 121.

135 Blando terebinthvs) Terebinthus arbor, cuius quaedam ſpecies habet fructum faba maiorem, odore iucundiorem. Virg. Aen. 10 aut *eritia terebintho.* [*Oricia* eſt v. 136 in libris noſtris] Ex hac fluit reſina, quae eſt aliis odoratior, vt ſcribit Plin. 14, 20 ideo Palladius *blandum* appellat terebinthi *odorem.* Plebeii Italici etiam nunc terebinthinam appellant ſuccum illum terebinthi. De terebintho multa Plin. 13, 6.

137 Sorba svos partvs) Primum diſtichon intelligo de ſorbo in ſe inſito, qua ratione maiora, vt in caeteris, fiunt poma.

143 In-

Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Haec arbos ſpinae duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaque annexo miſcere cydonia foetu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

Inſeritur lauro CERASVS, partuque coacto
Tinguit [g] adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.
Populeasque nouo diſtinguit munere frondes,
Sic blandus ſpargit brachia cana rubor.

PHYLLIS odoratos primaeuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fixa tegit.
Pomaque permutat velamine perſica miſto,
Duritiemque docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamque trucem depulſis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma ſui.

Quin & amygdaleos ſubeunt PISTACIA ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
Haec & cognato cingens terebinthus amictu

Nutrit

VARIETAS LECTIONIS.

g) *Tingit B. R. I. I* — *G.*

NOTAE VARIORVM.

143 INSERITVR LAVRO) Plin. 15, 25 *Minus quinquennium eſt, quod prodiere, quae vocant laurea* (de ceraſis loquitur) *non ingratae amaritudinis, inſita in lauro.* His deſiccatis ſolent coqui noſtri altilia aſſanda replere.

144 VIRGINIS) Daphnes, quae in laurum mutata: nota eſt fabula.

153 SILIQVA TENDENTE) Omnes ſiliquarum ſpecies etiam *cornicula* dicuntur a vernaculis multis noſtris a ſimilitudine cornuum: ſicut a Graecis *κεράτια* nominantur. Immo foenum Graecum i. e. ſiliqua a Graecis hac ratione dicitur *βουκέρας* & *αἰγοκέρας* a cornibus & *τῆλις* a longitudine corniculorum: vnde *telinum* appellatur a medicis vnguentum, in quod foenum Graecum miſcetur: de quo Plin. 13 & *κάρφος* h. e. foenum vel feſtuca. nam & *feſtuca* a foeno dicta eſt. Sciendum praeterea ſiliquam ſ. grana ſiliquae inter pondera numerari. Vnde obolum ſ. ſcrupulum dicimus eſſe pondus ſiliquarum ſex, vt in libris de ponderibus & menſuris eſt inuenire. & noſtri aurifices populari lingua vnum *ceratium,* & duo & tria *ceratia auri* [Intelligit, credo, *Karat* monetariorum hodiernorum. Vid. Io. Frid. Gron. Mantiſſ. Pec. Vet. p. 443] appellant vocabulo Graeco pro ſiliqua. CODRVS. De verbo *tendente* conf. v. 46.

158 ET DEBITVM MAIVS) Puto legendum *meritum.* Innuit piſtacia ob breuitatem amygdalis praeſtantiora. *Meritum* virtus, pretium eſt. Vid. Hieron. vita Pauli Erem. extr. Sic Orientius ea voce vſus eſt, vt notat Barthius 42, 17.

Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

Flumineam ſalicem foecundant ardua membra
Caſtaneae, & multo paſta liquore vigent.

Arbuteas frondes vaſtae nucis occupat vmbra,
Pomaque ſub duplici cortice tuta refert.

Caetera, quae ſolers proceſſu temporis vſus
Exprimet, exemplis inſtituere nouis.
Haec ſat erit tenui verſu memoraſſe poëtam,
Quem iuuat effoſſi terga mouere ſoli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aſpera, ſed miti ruſticitatę, leges.

NOTAE VARIORVM.

42, 17 ſic *merita negotiorum, merita chartarum.* Vid. Seuerus Dial. 1 de Orient. mon. virt. l. 3 it. Sauaro ad Sidon. 6, 3 Confirmat hanc emendationem noſtram ipſe Palladius, de ſorbis loquens, cum ait v. 137 *Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant Seminis.* Add. 1, 5, 6: 1, 8, 1: 1, 10, 1. BVCHNERVS. Eadem emendatio etiam in mentem venerat Bocharto Geogr. 1, 10 p. 421, B. *Pretium* coniicit Cl. Morg. I, 95.

170 MITI RVSTICITATE) Ruſticitas haec non de legente Paſiphilo, ſed de ipſis carminibus intelligenda eſt, vt v. 6 de libellis ſuis; *Sed pura ruſticitate rudes.*

I.

IO. CONRADI SCHWARZ,

ELOQVENTIAE ET GRAEC. LINGV. PROF. PVBL. ORD.

SCHEDIASMA

DE ILLVSTRANDO POLIENDOQVE PALLADIO, REI RVSTICAE SCRIPTORE.

AD

VIRVM CLARISSIMVM,

DOMINVM

D. GOTHOFREDVM THOMASIVM,

PLVRIMORVM IMPERII PRINCIPVM AC CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM CELEBERRIMVM.

Coburgi, apud Io. Nic. Monachum, Typogr. Ducal. 4to plag. 1.

Res literaria, qua patet, veritatis virtutisque ſtudium ſibi habet propoſitum, per quam vtramque animus & dignam diuina origine ſua percipit voluptatem, & iuſtum conſequitur decus. Vtraque, ſi a Deo, cui omnia bona ſunt accepta referenda, diſceſſeris, iudicio maxime debetur. Iudicium autem pauci cum habeant ſubactum ac politum; mirum non eſt, ſi res literaria non eam conſequitur maturitatem, ad quam perueniret, ſi in ſuis quisque rebus iudicii vim declararet eximiam. Nos hic exemplis nouis, nec abs quoquam, quod conſtet, occupatis demonſtrabimus, quid in veteribus monumentis, deſiderari queat curae & correctionis. Sumemus Palladium, in quo explanando laborarunt praeſtantiſſimi viri, magna cum laude, quis enim negat? ſed vt nobis tamen ſpicilegium relictum ſit copioſiſſimum. Palladii libri tredecim carere putantur epiſtola, quae lectoribus oſtendat, ad quem illi primo ſint miſſi. Praefatio in fronte ponitur, epiſtola nulla. Ad extremum libri decimi tertii epiſtola quaedam ad Paſiphilum adiicitur, quae quaſi libri XIV commendatrix quaedam ſit. Et ſtatim tamen principium libri XIV nouam oſtentat allocutionem ad Paſiphilum. Ita vnus liber duplicem habet commendatricem, reliqui omnes ne vnam quidem. Quae tamen ineptiae Palladio ipſi non ſunt tribuendae. Primum enim epiſtola illa libro XIII ſubiecta tam late patet, vt reliquos etiam libros XIII complectatur: deinde librum, XIV vulgo dictum, tanquam ſuperpondium, venditat, ac vix duobus verſibus commemorat, cum reliqua epiſtolae pars ad fata reliquorum XIII librorum pertineat. Nam librarii opera quam multum temporis abſumſerit, curioſe demonſtrat. Quid igitur? ſuntne ineptiae

 hae

hae tales, quae concoqui poſſint a ſapientiae ſtudioſo? Ego quidem neutiquam putem. Teneat primum locum, quod primo in loco ipſa ratio poni iubet. Neque enim periculum eſt, ne tantilla commutatio Criticis & doctis viris ſtomachum moueat. Ne maior quidem illa offendit eos commutatio, cum tertius iſte opinatus liber Columellae, qui nunc liber de arboribus appellatur, e reliquorum choro tolleretur, nouum nomen ſortiturus. Mihi quidem, ſi manuſcripti codicis Breslauienſis ſequi ſtatuam exemplum, audere aliquid licet. Is enim epiſtolam illam vna cum libro de inſitione praemiſit, ob eam fortaſſe cauſam, ne ſolertiſſimo ſcriptori ineptiarum notam inureret. Omnino ſi veterum morem dedicandorum librorum (vt nunc loquimur) perpenderis; a Palladio omnem ineptiarum iſtarum abiudicabis culpam. Veteres enim ſi quos libros conſcriptos haberent, amicum quendam circumſpiciebant, aut hortatorem deligebant, cui ſuum amorem, ſuum iudicium prae caeteris declararent. (Fecit id Appius Pulcher, qui libros ſuos de iure augurali ad Ciceronem miſit. Fecit Scribonius Largus, Caii Iulii Calliſti deſiderio ſatisfacturus. Fecit Cicero meus, & caeteri tantum non omnes. Nam exemplum Antonii & paucorum aliorum nihil moramur.) Libro igitur confecto adiungebant epiſtolam, quae cauſam commemoraret, quamobrem liber primum ad eum mitteretur. [1] Eae literae deinde vna cum libro ſolebant deſcribi, propterea quod & autoris animum teſtificarentur, & pleraque libri recondita dicta, ſententias, rationes, conſilium aperirent. Palladii igitur literae cum libro de inſitione adiectae fuiſſent, & paruus ille faſciculus maiori alligatus: a Paſiphilo fortaſſis ita, vt libelli & literae ad ſe miſſa erant, amicis deſcribenda fuerunt data. Senſim deinceps a primis librariis error ille propagatus eſt ad proximos, vt noſtra quoque attigerit tempora. Sic igitur iam inde ab vltima libri origine error in codices irrepſiſſe videtur per omnes deinceps Bartholomaei Bruſchi, Franciſci Mazali, Aldorum, Philippi Iuntae, [2] reliquorumque praeſtantium typographorum libros diductus.

Quid faciemus autem de ipſa Palladii epiſtola, cui iam primum ſuum adſignauimus locum? Nihil in illa extrema eius ſanitatis, eius elegantiae, eius acuminis apparet, quod in prima elucet, quodque Palladii aetate tantopere expetebatur. Quis enim quamuis omnia contorta, hiulca, inepta ferat, concoquere poſſit verba illa: *Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo.* Reſcindemus (pace tetricorum Criticorum dixerim) vlcera quaedam: tam non erit vana ſpes ſanitatis colorisque ingenui ac natiui. Legemus poſthac, ſi licebit, vel in notula quadam, ita: *Verum neſcio, ſi tuum ad huiusmodi minutias inclinetur ingenium. Grande erit & par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaerit affectio. Ilicet de his nugis fauorabiliter ſentias*, reliqua. Vel, ſi malis, ita: *Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus feci. Verum neſcio.* [3] *Si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium; grande erit & par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaerit affectio. Ilicet* [4] *de his nugis fauorabiliter ſentias,*

1 Varro in libro IV. de lingua latina nullas quidem eius generis cauſas proponit, ſed epiſtola illa videtur eſſe mutila.

2 Editio Iuntae ignotior. Prodiit Florentiae Anno MDXV.

3 Id eſt, quid cuique tempori, loco, perſonae aptum ſit, ignoro, vt vel boni famuli ſolent. Saepe haec *veri* ſignificatio locum habet.

4 Scriptum fuerat more veterum FILICET, hinc ineptus librarius confinxit ET LICET.

ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo. [5] *Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerem, quia neſcio quomodo notae ſunt quaedam maximarum perſonarum minuta compendia.*

Agmen claudat Palladii locus infra citandus, quem ex numo quodam illuſtrabimus. Ornauit is Ducis Arſchotani muſeum, & ab Hemelario publicae luci expoſitus ac breui annotatione explicatus eſt. Coniectus fuit a Byaeo in tabulam XXXIV. [6] Repraeſentat foeminam adoleſcentem maxima ex parte nudam, quae capite turrim gerit, vt fere Cybele ſolet: dextra, lacerto leniter inflexo, tenet caduceum duabus alis inſtructum, & duas ſpicas alis vtrinque ſubiectas. Siniſtra manu inclinat ad flexum brachii paulum ſupra cubiti commiſſuram inſtrumentum quoddam, quo velum, quod femora tegit & ſenſim lacerto ſiniſtro largius ſuperiniectum colligitur, quaſi obiter comprimitur, ne dilapſum adoleſcentis nudet femora. Circumiecta ſunt adoleſcenti verba: SECVLO FECVNDO COS. II. Hemelarius figuram hanc lectoribus explicat iſtum in modum. *Telluris* [7] *forte imago ſeu genii terrae praeſidis, capite turrito, ſpicas cum caduceo gerit, & ſiue anchoram ſiue tridentem inuerſum in formam literae T. Alii exprimunt hic Mercurium & radiatum ei verticem appingunt. Anchora ſtabilitatem terrae deſignat, ſuo pondere fixam ac ſolidam. Ouidius:* Stat vi terra ſua. *Caduceus concordiam & pacem, ſpicae vbertatem denotare videntur.* Nobis vero adoleſcens illa vel Gallia eſſe videtur, vel genius certe Galliae arcibus & oppidis frequentis. [8] Terras enim & earum genios foeminarum habitu exprimi, planum eſt & apertum omnibus. Si quis autem dubitet, dubium ſibi eximere poterit, ſi vel Hemelarii noſtri tabulae XXXV numum IV & tabulae XLII numos I & III, & tabulae LI numos XI & XII, & tabulae XIX numos II, IV, VIII, IX, X, XI perluſtrarit. Et terrarum porro & geniorum capitibus turres eminere, exploratum habent ii, qui Hemelarii tabulam XIX numo XII conſuluerint. Quid ſentiemus autem de ea figura, quam Hemelarius vel in anchorarum vel inuerſorum tridentium referre conatur numerum? Nos bidentem eſſe putabimus, qui in ruſticis inſtrumentis fere ſibi principem vindicat locum. Pallad. lib. I tit. XLIII *Inſtrumenta vero haec, quae ruri neceſſaria ſunt, putamus. Bidentes, dolabras, falces &c.* At enim quid ad Imperatorem Clodium Albinum bidens? bidens primum ad foecunditatem terrae multum conducit: deinde Caeſar Albinus agricolationis fuit ſtudioſiſſimus. A Capitolino quidem dicitur *agri colendi peritiſſimus, ita, vt etiam Georgica conſcripſerit.* Sed hae meditationes num ſatis ad veritatem limatae ſint, viri docti exiſtiment, & inprimis Noribergenſe illud ornamentum humanitatis ac doctrinae omnis. Ei ſi nos probauerimus, *Tunc nos vel rigidi legant Catones.*

5 *Aeſtimare* eſt hoc loco *tralatitia aeſtimatione metiri, per compendiariam quandam contemplationem iudicare, nec minutias omnes curioſe intueri & examinare.*

6 [In editione Antuerpiae 1654 vulgata T. LII n. 19 hunc ipſiſſimum numum ita interpretatur Geuartius, vt raſtellum ſpicis vellendis dicat.]

7 Sed Tellus fere ſenior effingitur. Quamquam veteres ipſi inter ſe diſcrepent.

8 Nuditas adoleſcentis cum genio Gallorum bene conuenit.

II.

L. IO. CONRADI SCHWARZ,

IN ILLVST. CASIM. COBVRG. P. P.

DE

NOVA EDITIONE SCRIPTORVM REI RVSTICAE.

AD

POLYHISTOREM NORIBERGENSEM

DN. GOTHOFREDVM THOMASIVM,

MVLTORVM IMPERII PRINCIPVM ET CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM.

VIR CELEBERRIME,

FATA ſchediasmatis mei, nuper editi, quod magna quaedam eliciendi iudicii Tui cupiditas elicuerat, neceſſitatem mihi impoſuerunt elucubrandi noui. Cum enim videam, in omnium eſſe conſpectu poſitum, quod a TE vno, cui totum conſilium meum ſaepius aperuiſſem, iudicatum volueram: vereor, ne in aliam longe partem accipiatur inſtitutum meum, ac ab aequis aeſtimatoribus, re omni cognita, accipi queat. Quid enim ſi paucae illae coniecturae in eam opinionem abducant lectorem, quaſi totius inſtituti rationem explicare debeant; cum, vt initio dixi, longe aliud ſpectarint. Equidem nihil dum video cauſae, cur eas condemnem; videntur enim a Palladii mente & oratione neutiquam diſcrepare: ſed, in tanta opinionum & optationum varietate, vereor, ne qui ſuſpicentur, nihil a me praeter coniecturas allatum iri. Quos vt ab ea opinione in aliam transducam, potiora proferam momenta, quibus fore ſpero, vt editione mea veteres praeponderentur. Quae quidem commemoratio etſi Tibi accidere debeat minus iucunda, propterea quod aures Tuas obtundere videbitur; tamen a Te obſeruantiſſime peto, vt quia, quae vni Tibi dixeram, cum omnibus communicata ſunt, iterum Tibi ac tertio dici patiaris, quae cum omnibus communicari facile patiar. Quanquam enim ne hoc quidem tempore ſatis circumſpicere queam omnia, quae laborem meum eruditis Viris, & praeſertim Tibi, commendare videantur: tamen ſatius eſt aliquid dixiſſe, quam tacuiſſe. Ante vero, quam ad rem aggrediar, velim memineris, me etiam de RELIQVIS REI RVSTICAE SCRIPTORIBVS EDENDIS conſilium agita-

agitare iam diu, non ſolum de Palladio. Quod autem ſpecimina quaedam Palladii illuſtrandi, non vniuerſorum, miſerim, ea cauſa fuit, quod iam antea varias reliquorum emendationes & explicationes vel diſputationibus meis adiunxeram, vel aliis ſcriptis diuulgaram.

Primvm igitur formam inſtrumentorum ruſticorum, aliarumque rerum, e numis aliisque vetuſtatis monumentis expromam, vt cum ſimilitudo diſcrimenue inſtrumentorum veterum, ac recentiorum eluceat, tum Scriptorum ſermoni plurimum luminis afferatur. [1] Exemplum praebebit bidens numi, ab Albino cuſi, cui nuper ab Hemelarii coniectura vindicias ſecundum oculorum fidem & hiſtoriae teſtimonium decreui. Sic igitur apparet ratio, quamobrem ibi ab Hemelario diſſidere coeperim.

Deinde in locis, quorum aperta eſt corruptio, coniecturas proponam de prima & antiquiſſima lectione, ſi nec Manuſcripti, quos conſului, nec vetuſtiſſimi probatiſſimique codices quicquam explicarint. Atque hic quidem literarum veſtigia ac reliqua Criticorum praecepta libenter ſequar. Quid eſt enim, quod nos, ſi hermae deſint, ab via probabili deterreat, cum coniectura ſaepius ad veritatem acceſſum ſit proxime? Quocirca quum ſententiae diſtortae aut coniunctione literarum ac vocabulorum, aut detractione, aut interpoſitione, aut commutatione ſanari queant: nos vniuerſis illis quidem, ſed circumſpecte vtemur medicinae generibus. Age videamus, an Catonis caput XXXVII, cuius maxima pars neminem adhuc nacta videtur medicum, noſtra ope priſtinam recuperare queat ſanitatem. Victorius id ita exprimendum curauit. *Si carioſam terram tractes, cicer quod vellitur, & quod ſalſum eſt, eo malum eſt. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia ſegetem exugunt, & omnia quae velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Lupinum, faba, vicia. Stercus vnde facias. Stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam. Exſegeti vellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam altam vluamque, eam ſubſternito ouibus, bubusque frondem putidam. Partem de nucleis ſuccernito & in lacum coniicito. - - - - De vinea & arboribus putatis ſarmenta degere, & fiſcinam facere, & vitis, & ligna in caminum ficulna, & codicillos domino in aceruum componito.* Quam multa, quaſi ſupercreſcentem carnem quandam, reſcidit Victorius, vt ſaltem aliqua ſanae carnis ſpecies appareret! Sed nec ad viuum ſunt adhuc reſecta omnia, nec detorta ſcienter in veterem locum repoſita. Quod equidem fieri putem, ſi ita correxerimus: *Si carioſa terra, ne tractes.* [2] *Cicer, quod vellitur, & quod ſalſum eſt, eo malum eſt. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia ſegetem exugunt, & omnia*

1 Ita qui aratri veteris ac recentioris diſcrimen ignorat, non ſatis intelliget verba Columellae I c. 9 de aratoris habitu.

2 Hic locus deſperatus, niſi ita legatur.

omnia quae velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. [3] *Stercus, vide,* [4] *facias ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam. E ſegeti vellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam altam vluamque, eam ſubſternito ouibus, bubusque frondem.* [5] *Putidam partem de nucleis ſecernito, & in lacum coniicito. - - De vinea & arboribus putatis ſarmenta digere; & fiſcinam face e re vitili;* [6] *in caminum ficulna & codicillos domino in aceruum componito.* [7]

Tvm integris doctiſſimorum hominum notis interponam meas, quas quidem vel ex libris agricolarum Italorum, veteres explanantium, hauriam; vel ex libris veterum, conſimiles res diligentius & planius tractantium; vel ex ratione, ſenſuum teſtimonio ſuffulta. Singula ſingulis generibus ſubiiciam exempla, vt iudicandi locum demus intelligentibus. Primi generis notam deſiderat locus Columellae lib. II c. 9 de ſiligine, quem diligentiſſimus ille agricola Neapolitanus exquiſitiſſimis obſeruationibus declarauit. Alterius generis animaduerſionem poſtulat Columellae II cap. 9 ſ. 4. *Atque illa (ſiligo & far adoreum) vicibus annorum requietum agitatumque alternis & quam laetiſſimum volunt aruum: hoc* (hordeum) *nullam mediocritatem poſtulat: nam vel pinguiſſima vel macerrima humo iaciatur perit.* Etenim ex Catonis cap. 35, Palladii lib. X tit. 4, Plin. XVIII, c. 17 procliue eſt intellectu, hordeo mediocrem agrum accommodatiſſi-

3 *Lupinum, faba, vicia* e margine irrepſerunt in Catonis ſermonem. Ea enim exempli cauſa adſcripſerat aliquis, vt intelligeretur, quaenam eſſent illa, quae vellerentur. Ipſe autem alieniſſimus locus, in quo repoſita ſunt, νοθείαν ſatis indicat. Quodſi mihi credere nolis, at ſaltem Plinio lib. XVII c. 9 credito, ſic ſcribenti: *nec non & ſatis quibusdam ipſis paſci terram dicit* Cato. *Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia.* Ergo apparet, haec tria verba *lupinum, faba, vicia* eſſe referenda ad caput 36 Catonis. Vbi quidem a Catone ſcriptum fuiſſe ſuſpicor *ſegetem ſtercorant frugis lupinum, faba, vicia.* Aliter quidem ſcribere non potuit.

4 Huic correctioni nihil obeſt Plinius XVII c. 9 *ſtercus*, inquiens, *vnde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, — ac frondes ilignea querna sque.* Haec enim Plinii corruptiora ſunt, quam illa Catonis ipſius.

5 Neque huic diſtinctioni noſtrae Plinius officit, ſcribens, *ea ſubſternito ouibus frondemque putridam. Vinea ſi macruerit* &c. Nam nemo ſanus putridam frondem ſubiicit pecori decubituro, ſed flaccidam & ſiccam. Cato autem erat homo ſanus, imo ſaniſſimus. Cur igitur de eo, propter Plinii indiligentiam, per ſummam iniuriam contemtim ſentirem? *Nuclei* ſunt hic, vt ſupra, *nuces*, quae ſignificatio rarior eſt. *Putida pars nucleorum* ſunt putamina & cortices exteriores nucum, quae putreſcere ſolent, nucibus ex arboribus in cumulum coniectis.

6 Si quis me audaciorem exiſtimet, qui ex verbis *facere & vitis & ligna* conflem *face e re vitili*, nae is ignorat, quam ex paucis literis ſaepe multa procuderint vocabula negligentes librarii. Exempla ſuppeditat hoc ipſum caput. Sic enim editio Iuntae: *carioſam terram* FACIET, *ſi* IACIES *cicer*, ET *quia vellitur* &c. Viden', ex *tractes* procuſa eſſe *facies* & *iacies*, & illum ipſum locum, qui in manibus eſt, Iunta ſic exſcripſit: *De vinea & arboribus putatis ſarmenta deterge, fiſcinam face, & vites & ligna in caminum congere, ficulna* &c. Sed quid argumentor tanquam in re dubia? num ſarmenta *vites* poſſunt appellari ab agricola diligenti & exercitato? Ego quidem, quantum in me eſt, nunquam patiar Catoni innocenti ſtigma foedum inuri; ſi iniuriae veritas ipſa interceſſerit.

7 Recte in caminum praetorii reſeruari iubet codicillos. Carebant enim caminis cellae ſeruo-

tiſſimum eſſe, ne ad experientiam prouocem & vſum agricolarum. Quid? quod ipſa haec Columellae verba ſibi conſentanea non ſint. Nam ſi perit hordeum pinguiſſimae vel macerrimae terrae commiſſum; mediocris ei terra haudquaquam eſt aliena. Quid igitur addubitamus in locum verbi *nullam* ſubdere *nudam*? Etenim *Nudum* pro *ſolo* ſaepe ponitur. Gratius Cyneget. verſ. 2 — *Prius omnis in armis Spes fuit, & nuda ſiluas virtute mouebant Inconſulti homines.* Sic alii alibi. Sed nos, vt ad rem redeamus, ea loca Scriptorum noſtrorum, quae collata inter ſe multam & mutuam lucem nanciſcuntur, oſtendemus potius, vt Berneggerus in Tacito fecit, quam vt proponamus. Semper enim fontis aqua melior, quam riuorum. Tertium genus annotationis facile reliquis praeripiet palmam, propterea quod, vt Cicero libr. II de nat. Deor. cap. 2 praeclare monet, *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* Itaque ad Columellae II cap. 9 lectorem iubebimus ἐπέχειν. Neque enim, in omni ſeminis genere, *iugerum agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque poſtulat: adorei modios nouem, ſi eſt laetum ſolum; ſi mediocre, decem.* Nam ſi pinguis ager tantum quatuor modios tritici alit bene ac commode; mediocris nequaquam poteſt quinque alere. Seminis igitur pars fruſtra ſpargitur, ager onere nimio exſugitur, fruges conualeſcere nequeunt. [8] Sed eſt quoddam ſeminis genus, quod quamuis parce ſpargatur, tamen per laetum aruum latiſſime ſe diffundat, in macro vero nihil tale valeat. [9] Hoc genus cum ſpectaſſe Columella videatur, ſatis quidem commodum ſuggeſſit conſilium, ſed diuerſa ſeminum genera diſcernere, & ad ea conſilium accommodare debuerat. In poſteriore genere particulas fingere more Carteſianorum, quae molliculae facile diffindant terram molliorem, minus facile duriorem; non eſt beati valde ingenii. Simile iudicium de priori genere ferre, cuiuis licet.

Post ad notas aliorum, ſi quae aut nobis cum veritate minus conſentaneae videantur, aut ab aliis fuerint accuſatae, meam adſcribam ſententiam. Ad Catonis cap. 37 exempli gratia, addidit Victorius, *Vetus haec eſt lectio, quam probamus.* Degere *cum plures ſignificationes habeat, valet etiam detrahere, quemadmodum teſtimonio*

ſeruorum. imo ne communis quidem familiae cella camino vtebatur, niſi forte raro.

8 Status controuerſiae hic recte noſcitari debet, quem pro breuitate noſtra ſatis indicauimus.

9 Omne quidem ſemen laetis in agris magis inualeſcit, quam in macris: ſed eſt quoddam genus, quod facultatem hanc praecipuam & prorſus admirabilem habet; ita vt reliqua genera prae illo nihil ſint.

10 Nam

nio Nonii cognoſcimus, *& auctoritate Plauti*, *qui ab eo adducitur*. Nos adiiciemus, vt ſignificatio haec verbi *degere* certa ſit & fortaſſis vnica, [10] eam tamen ad Catonis orationem non eſſe accommodatam. Illud enim apertum eſt, infinitiuo nullum hic eſſe locum relictum. Primum enim Latini Graecorum dicendi rationem non ſequuntur. Deinde arbores *putatae* dici non poſſunt, de quibus ſarmenta nondum detracta ſunt. Late enim patet huius verbi vis, nec ad ſolam ſarmentorum reſectionem adſtringitur. Denique in procliui eſt intelligere, e verbis *face e re* conflatum eſſe *facere*, quod mox etiam *digere* conuertit in *degere*, vt alterum cum altero congrueret. [11]

10 Nam *dego* eſt ex *deigo*, vt ex *coigo* factum *cogo*. *Agere* autem proprie eſt *forttreiben*, & hanc poteſtatem in compoſitis retinet. *Degere* igitur *laborem* eſt laborem depellere, *degere corium* eſt detractionem corii agendo & trudendo iuuare, vt a lanionibus quotidie fieri videmus. Haec vnica ſignificatio propria in translatione ſemper ſpectatur. Nam *degere vitam* reſpondet germanico *das Leben hinbringen*; quaſi dicas *das Leben forttreiben*; vti dicimus *er treibt ſein Weſen fort*. *Degere aetatem* pene eandem poteſtatem habet, ac *conſumere aetatem*.

11 Adde huc Popmae notam, qui *degere* pro *digere* poſitum eſſe, prior vidit.

VEGETII RENATI

ARTIS VETERINARIAE,

SIVE

MVLOMEDICINAE

LIBRI QVATVOR.

OPVS SANE IN REBVS MEDICIS

MINIME ASPERNANDVM.

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

DN. FERDINANDO,

REGI HVNGARIAE, BOHEMIAEQVE, ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIAE, ETC.

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

INTER tot, tamque varios & ancipites fortunae caſus, quos infracto hucuſque animo ſuperaſti, Ferdinande Rex Sereniſſime, illud merito in te miramur omnes, quod in ea aetate conſtitutus, ita animum inſtitueris, vt neque in rebus proſperis audaciae, neque in aduerſis timiditati vnquam indulſeris. Nam tot iam partis abs te triumphis, nihil immoderate, nihil arroganter egiſſe viſus es. Sed ne in ipſo quidem bellico furore mentem Tuam paſſus es a recta ratione dimoueri, quod heu nimium multis contigit, alioqui laudatiſſimis viris, magno ſuo, ſuorumque malo. Alios non paucos bellum ipſum exitialis rerum humanarum peſtis, inhumanitatem, feritatem, & crudelitatem docet. Tu contra in ipſis bellorum tumultibus manſuetior, in militia reddi cultior videris. Quam rem maiore etiam admiratione dignam facit Celſitudinis atque dignitatis Tuae conſideratio. Tu quippe citra omnem controuerſiam poſt Caeſareum numen ſecundum in rebus humanis obtines locum. Quem quidem ita & magnanimitate & gratia tueris, vt nemo videri poſſit eo obtinendo dignior. Intellexerunt hoc Bohemi & Hungari, quibus nec viſus antea, nec plene cognitus inter tot vndique competitores digniſſimus es iudicatus, qui vtriuſque regni gubernacula ſuſciperes. Mirantur multi Cn. Pompeium, quod Mithridatem regem 70 regnorum cum tota fere Aſia, natura imbelli; Marium, quod Cimbrorum colluuiem: Caeſarem, quod Gallos agreſtes tunc homines bello ſuperarint. Te adhuc puero Sueuorum gens, quorum vires ipſis aliquando Romanis formidabiles erant, Tuo, id eſt Auſtriae Imperio acceſſit, idque feliciſſimo quodam auſpicio, videlicet vt ex tam auſpicato exordio Regni Tui, homines intelligerent, ipſos aliquando, ditionis Tuae terminos longe lateque propagandos eſſe. Venetos gentem totius Italiae florentiſſimam, ad conditiones

 acce-

acceptandas ſola nominis Tui auctoritate compuliſti, receptis oppidis aliquot, quae Maximiliano Caeſari, iniuſte ablata, iure debebantur. Acceſſerunt etiam finibus Tuis pars lacus Benaci, nec non alpium, ac Fori Iulii loca quaedam per Venetos iam dudum violenter occupata. Heluetios multo iam tempore graues illis, quos eo in tractu Tibi habes ſubditos, facile contines Tua auctoritate, ſatius iudicantes, quietem agere, quam quicquam quod tu violari nolis, attingere. Vngaricum bellum, quod praedonis illius Reguli inuidia exarſerat reſtinxiſti, vt prius quam copiae Tuae, ditionis illius fines attigiſſe crederentur, ille iam toto regno pulſus exularet. Sunt haec quidem argumenta ſummae fortitudinis & prudentiae, maioris etiam felicitatis Tuae. An non videmus hoc agere Deum? vt Caeſarea Maieſtas ac Tua Celſitudo tantum emineant poteſtate, quantum modeſtia & bonitate excellitis. Amiſit nuper Germania decus & ornamentum ſuum Diuum Maximilianum auum veſtrum, cuius in re bellica non inferior Scipione, virtus atque induſtria habebatur: Amiſerat ante Philippum patrem, adeo amabilem & charum omnibus mortalibus, vt pulcherrimum Titi & Veſpaſiani elogium illi iure competierit, Deliciae generis humani; ſed Deus qui nunquam deeſt rebus humanis, quanto cum foenore, quod periiſſe videbatur, reſarciuit, excitans nimirum duo ornamenta, duo humani generis praeſidia, quorum auſpicio, boni ad excolendas virtutes accendantur, mali vero benefacere diſcant. Sed haec epiſtolaris non comprehendit anguſtia: celebrabunt ea, quibus & plus otii & ingenii erit. Aperuiſti Tu vel ſolus campum patentiſſimum, vbi & ingenium & eloquentiam exerceant omnes eruditi. Sane iniquum fuerit, nos ita ſuſpicere antiquitatem, vt noſtra, cum non ſint inferiora, contemnamus. Ego, ne inter aulicos Tuos, ſolus nihil agere videar, chartaceum munuſculum Tuae offero Serenitati, Vegetii inquam Renati, eius qui de re militari libellum conſcripſit, artis Veterinariae ſiue Mulomedicinae opus, multis ſeculis abſconditum. quandoquidem equos habere & multos & bonos regii decoris eſſe videtur, quos non tam ad pompam, quam ad res gerendas alere cordati homines ſolent. Qua in re Mulomedicorum opera minime contemni debet. Hoc itaque opuſculum Beato Rhenano, nec non Ioanni Emmeo, conterraneo meo, viris cum eruditis, tum mihi amiciſſimis, primum commiſimus, vt illorum opera caſtigatum exiret in vulgus. Nam erat propemodum infinitis locis corruptum. Verum cum Beatus ille variis obſtrictus negotiis muneri obeundo adeſſe non poſſet, ſolus Emmeus, non abſque ſummis laboribus, operi caſtigando manum applicuit. Huius igitur induſtriae debetur, quod ab infinitis vindicatum mendis nunc prodit in lucem. Tu vero Sereniſſime Rex Ferdinande, vt illos Tui gratia potiſſimum ſuſceptos labores recompenſes, bonas literas, quique illas ſincere colunt, pro regia indole Tua,

quem-

quemadmodum hactenus feciſti, ornare & tueri non deſinas. id enim Tuis pulcherrimis factis, non parum ſplendoris adiiciet. Interim Deum Opt. Max. precor, vt imperium Tuum, perpetua felicitate decoretur ad honorem Dei, & vtilitatem Reip. Chriſtianae. Meque Tibi obſequioſiſſime commendo, Ferdinande Regum Illuſtriſſime. Ex arce noſtra Bedburtina, quarto Nonas Iulii Anno Domini M. D. XXVIII.

E. R. MAIESTATIS TVAE

deditiſſimus & obſequentiſſimus

HEREMANNVS COMES A NVENARE,

PRAEPOSITVS PRIMARIAE AEDIS COLONIENSIS.

SAMBVCI DEDICATIO.

Generoso ac Magnifico D. Rudolpho Khuen de Velaſii, Domino in Lichtenberg & Gandegg, Libero Baroni in Lengpach, Maximil. II. Imperat. a Conſiliis, Cubiculario, ac ſupremo eiusdem agaſonum ſtabulique Magiſtro, reuerendiſſ. archiepiſcopi Salzburgen. Fratri germano, Muſarum literarumque patrocinio, Io. Sambvcvs, Pannonius, hoc P. Vegetii de Veterin. medicina opus ante Annos L mvtilvm corrvptvmq. editvm, nunc vero a ſe ex VV. CC. plvrimis in locis emendatvm ac restitvtvm DD. Viennae ipſis Kal. Quinctil. M D LXXIV.

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE, SIVE MVLOMEDICINAE

PRAEFATIO.

MVLOMEDICINAE apud Graecos Latinosque auctores non fuit cura poſtrema. Sicut enim animalia poſt hominem, ita ars veterina [a] poſt medicinam ſecunda eſt. In equis enim ac mulis & adiumenta belli & pacis ornamenta
2 conſiſtunt. Sed quoniam [b] minus dignitatis videbatur habere profeſſio, quae pecudum promittebat medelam; ideo [c] minus ſplendidis exercitata [d], minus [e] eloquenti-
3 bus collata docetur in libros [f]. Licet proxima aetate & Pelagonio non defuerit, & Columellae abundauerit dicendi facultas. verum alter [g] eorum cum ruſticae praecepta conſcriberet, curas animalium leui admonitione perſtrinxit: alter omiſſis ſignis cauſisque
4 morborum tam magnae rei fundamenta neglexit. Chiron vero & Abſirtus [h] diligentius cuncta rimati, eloquentiae inopia ac ſermonis ipſius vilitate ſordeſcunt. Praeterea indigeſta & confuſa ſunt omnia, vt partem aliquam curationis quaerenti neceſſe ſit errare per
5 titulos cum [i] eisdem paſſionibus alia remedia in capite, alia inueniantur in fine. Additur [k] etiam quod ſtudio lucri quaedam ita ſunt compoſitae potiones, vt pretium enorme contineant, & curae taxatio animalis aeſtimationem prope videatur aequare: vt [l] plerumque aut parci [m] homines, aut certe prudentes, animalia ſua canibus [n] dedant, aut [o]
6 a damnoſa curatione diſſimulent. His & talibus rationibus inuitatus [p], cum ab initio aetatis alendorum equorum ſtudio flagrarem, hanc operam non inuitus arripui, vt conductis in vnum Latinis duntaxat auctoribus vniuerſis, adhibitis etiam mulomedicis, & medicis non omiſſis (nam mulomedicinae doctrina ab arte medicinae non adeo in [q] multis diſcrepat ſed in [r] multis plurimisque conſentit) in quantum mediocritas ingenii patitur,
7 plene ac breuiter omnia epitome [s] congererem. Nam ſi laus prima medicorum eſt genus aegritudinis in homine reperire, qui paſſionem ſuam & manu poteſt & voce ſignare [t], quanto magis in mulomedicina neceſſarium creditur [u] genus aegritudinis noſſe, cum mutum ſit [x] animal & non poſſit proprium indicare languorem & ab imperitis ad opus aliquod laboremque cogatur, geminumque [y] ſubeat ex morbo & fatigatione diſcri-
8 men; aut certe neglectum inueterata aegritudine nequeat ſero [z] curari. Sic Mantuanus poëta diuino ore teſtatur: *Morborum [a] quoque te cauſas & ſigna docebo.* Absque dubio

VARIETAS LECTIONIS ET NOTVLAE.

a) *veterinaria C. m. S.* b) *quod m. S. quo C.* c) [*a*] inſ. *S.* d) *exercitat C.* e) *minusque C.* f) *libro ſcilicet C.* g) *alius C.* h) *Aſurrius al. Apſyrtus C.* i) *de* inſ. *C.* k) *Addetur C.* l) *ac C.* m) *pauci C.* n) *caſibus C.* o) *& annos a C. aut damnoſam curationem.* Rectum videtur, *& damnoſam curationem.* p) *inrit. C.* q) *in* om. *C.* r) *in plerisque C.* s) *epitomae digerere, & ſigna morborum omnium declarare C.* t) *ſignificare S.* u) *credetur C.* x) *mutum animal proprium non poſſit C.* recte. y) *Sic geminum ſub. F.* z) *ſero* om. *C.* a) *Morborumque & F.* vt nos ex *Corb.* ita *Virg. Ge.* 3, 440.

b) *nn*

dubio autem omnis cura vacabit [b], ſi [c] genus paſſionis ignoretur [d]. Ex inani perſuaſio- 9
ne illud generatur incommodum, vt honeſtiſſimus quisque erubeſcendum ac vile
credat iumentorum noſſe medicinam. Primum nullius rei ſcientia vilis eſt. Nam cum [e]
humanae vitae conuerſatione aliud fugiendum [f] aliud vero ſequendum [g]; non eſt perfe-
cta peritia [h], niſi quae [i] vtraque cognouerit. Deinde, quis aeſtimet erubeſcendum ta- 10
lem peritiam, quae damna ſubmoueat? Nam ſicut incolumitas iumentorum habet lu-
crum, ita eorum interitus afferre videtur incommodum. praeſertim cum mancipia,
quorum plebeia curatio non putatur, ſaepe vilioribus pretiis, quam equi vendantur aut
muli. Poſtremo [k] ſiue ad vehendos locupletes aptos, ſiue in circi contentione victores, 11
ſiue in praeliis (vt ita dixerim) probatiſſimos bellatores, acerrimum ſtudium amorem-
que conſtat habere [l] dominorum. Nec immerito voluptati natum animal aut [m] ſaluti,
gratiam meretur ab homine. Quis autem noſſe curas iumentorum erubeſcendum putet 12
cum optima iumenta habere glorioſum ſit? Quis vituperationi det id poſſe curare, quod
laudi ducitur poſſidere? Forſan ipſa opera mulomedicorum videtur abiectior, notitia 13
autem curationis non ſolum honeſtiſſimis, ſed etiam diſertiſſimis conuenit, vt prouiſio-
ne & ordinatione ſollerti curatis animalibus, & damnis careant, & voluptatibus perfru-
antur. Sed alii morbi ſunt, qui ea tantum animalia, quae occupauerunt, vexant: alii 14
etiam [n] ab vno vel paucioribus, quae pereunt, in plura, quae pariter ſtabulantur vel
aluntur, in totos ſaepius greges ſaeuiſſima contagione transmigrant, vt quamuis ſanum
animal intra breue tempus, alienae aegritudinis afflante vicinia, repente depereat. Re- 15
ctius eſt ergo eorum prius morborum & ſigna & cauſas praedicere, curasque monſtra-
re, qui quodam tranſitu pluribus nocent. nam aduerſus maiora diſpendia, maiorem ſol-
licitudinem oportet impendi. Prima igitur iumentorum vtilitas eſt domini, vel procu- 16
ratoris, vel paſtoris ipſius amor atque diligentia. COMES enim ſemper eſt affectio-
nis, induſtria: & incolumia [o] cupimus quaecunque diligimus. Domita animalia aut
praeſepibus aluntur, aut paſtu: indomita latioribus nutriuntur in ſaltibus. Quotidie er-
go, vel frequentiſſime ſpeculari conuenit habitum iumentorum. nam diligentibus mor-
bus ipſe ſe prodit.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTVLAE.

b) *nutauit C.* forte *nutabit*; *vacabit* forte ortum e gloſſa *vacillabit*. c) *ſe C.* d) *ignori C.* forte fuit *ignores*. e) [*in*] inſ. *S.* & *C.* f) *ſit* inſ. *C.* g) *ſit* inſ. *S.* h) *ſapientia C.* i) *qui vtrumque C.* qui ab hac voce deficit vsque ad *12, 1.* *vtroque cognito S.* k) [*circa equos*] inſ. *S.* l) *eſſe S.* m) ita *F.* in margine ex *MS. animal* (*ſalutis*) *F. S.* n) *licet ab vno S.* & in margine, *licet ab vno coeperit, in plures, qui pariter in eodem ſtabulo aluntur et.* o) [*ſemper*] inſ. *S.*

ELEN-

ELENCHVS TITVLORVM CAPITVM

LIBRI PRIMI.

1. Quibus ſignis aegritudo animalium cognoſcatur.
2. Quot ſint genera morborum.
3. Signa morbi humidi.
4. Signa morbi aridi.
5. Signa morbi ſubtercutanei.
6. Signa morbi articularis.
7. Signa morbi farciminoſi.
8. Signa morbi ſubrenalis.
9. Signa morbi elephantiaſis.
10. Cura morbi humidi.
11. Cura morbi aridi.
12. Cura morbi ſubtercutanei.
13. Cura morbi articularis.
14. Cura morbi farciminoſi.
15. Cura morbi ſubrenalis.
16. Cura morbi elephantiaſis.
17. Cauſae & curae generales morbi malei.
18. Potio anniuerſaria Phyſica.
19. Compoſitio ſuffimentorum contra morbum maleum.
20. Alia compoſitio ſuffimentorum vehementior, ad luſtranda animalia, quae & faſcinum tollit.
21. De ratione flebotomi.
22. Quae diligentia adhibeatur in ſanguinis detractione.
23. Caſtrata animalia non deplenda.
24. Admiſſum facientes non deplendos.
25. In quibus paſſionibus & ex qu bus locis ſanguis ſit auferendus.
26. De his quibus ſanguis in vngulam tollitur. Alias. Qui vngulam cogunt, vel eiecerint, quomodo ſanguis tollatur.
27. De epiſtomicis, vulſis, colicis, ſtrophoſis, & qui morbo ſubrenali tenentur, vnde ſanguis tollendus ſit.
28. De ratione foci atque cauterii.
29. De paſſione & curis febrium.
30. De laſſitudine, quae videtur febribus ſimilis.
31. De febribus internis.
32. Si in Autumno febrierit.
33. Si aeſtate febriat.
34. Si hieme febriat.
35. Si ab indigeſtione febriat vel pletura.
36. Si ex vulnere oris aut faucium febriat.
37. De coactionibus, i. e. de nimia laſſitudine.
38. Quae genera aegritudinum ex coactione naſcantur.
39. De diuerſis paſſionibus ventris.
40. De aqualiculo, i. e ſtomacho.
41. De colo & coli dolore.
42. Cura longanonis & ilei.
43. Cauſae & curae ſtrophi.
44. De lumbricis, coſſis, tineis & pediculis.
45. De clyſteriis ad curam lumbricorum & tinearum.
46. De calculoſis iumentis.
47. De emphragma.
48. De ileo.
49. De dolore ventris.
50. De dolore coli.
51. De dolore veſicae.
52. Coſſi & lumbrici qua cura tollantur ad manum.
53. De ſyncopatis & confixis.
54. De his qui ſanguinem per nares emittunt.
55. De infeſtatione ſanguinis.
56. Quae adhibenda eſt diligentia vt animalia ſana perdurent.
57. Potio aeſtiua.
58. Potio hiemalis.
59. Potio in autumno & vere praebenda.
60. Potio omni tempore neceſſaria.
61. De difficultate vrinae.
62. De Stropho.
63. De dorſo curando.
64. De potione probatiſſima Diapente.

CAPITA LIBRI II.

1. De valitudinibus capitis.
2. De Appioſo.
3. De Frenetico.
4. De Cardiacis.
5. De Rabioſo.
6. Qua obſeruatione curentur cyclo animalia. at vnum exemplariorum habebat, cibo.
7. De cerebro commoto.
8. De capitis dolore.
9. De Diſtenſionibus.
10. De Appioſo.
11. De Rabioſo.
12. De Inſania capitis.
13. De Chirurgia.
14. De Auribus.
15. De pilis qui naſcuntur in oculis.
16. De Suffuſione oculorum.
17. De paracentheſi oculi.
18. De Lunatico oculo.
19. De Staphylomate oculi.
20. Ad album de oculo tollendum.
21. De ſuffuſione curanda per nares.
22. De diuerſis paſſionibus oculorum.
23. De ſtrumis iumentorum.
24. De glandulis.
25. De pullaribus.
26. De fiſtula maxillae, vel de conficiendo collyrio fiſtulari.

27. De expoſitione fiſtulae.
28. De tumore faucium vel capitis.
29. Si ex pletura ſanguinis fauces tument.
30. De intomatis, i. e. tuberibus.
31. De lingua inciſa.
32. De gingiuis & dentibus.
33. De oſſe fracto.
34. De cartilagine narium ſi ſanguis fluat.
35. De palato ſi vena ſe non clauſerit.
36. De genere & qualitate mucorum qui per nares fluunt.
37. De cuferino. i.e. cum poſt curſum ſanguis de naribus fluit.
38. De polypoſo.
39. De ſiderato.
40. De obſeruatione flebotomi.
41. De ceruicibus.
42. De malandria, i. e. de vulneribus ceruicis.
43. De diſtillatione ceruicis.
44. De diſtillatione ſcapularum.
45. De armis laeſis.
46. De genu commoto vel baſi.
47. De fractura articuli, vel cruris, vel coxae.
48. De flegmone, marmore, ſiue mallonibus.
49. De aquatilibus & ozoenis.
50. De pedibus reumaticis, ſiue ventoſis.
51. De impetiginibus.
52. De vligine.
53. De podagra iumentorum.
54. De orthocolis ſiue ſtilloſis.
55. De pedibus & vngulis.
56. Si pulmunculum ad aperturam fecerit.
57. Si exungulauerit iumentum, & ſi ſuffuſionem pedum patiatur.
58. De pedibus attritis ſiue mollibus.
59. De dorſo confirmando.
60. De dorſo curando iam laeſo.
61. Si pulmunculus naſcitur in dorſo animalis.
62. Si vulnus fecerit.
63. Vt pili renaſcantur.
64. De denigrandis pilis albis.
65. Vt pili nigri albeſcant.

CAPITA LIBRI III.

1. De obſeruanda boum ſanitate, Rubricae c. 1.
2. De morbis boum, & primo de maleo. Rub. c. 2.
3. De cruditate. Rub. c. 3.
4. De febre. Rub. c. 4.

2. Si vermes animal fecerit. Lib. 3.
3. De cura lumborum.
4. Quibus ſignis dolor renum indicetur.
5. De internis muſculis renum.
6. Si talus exeat animali.
7. De dolore renum.
8. De tumore teſtium.
9. Si natura reuocari non poſſit.
10. Si iumentum ſanguinem minxerit.
11. De dyſenteria.
12. Si otioſum animal ſanguinem mingat.
13. Si animal ſanguinem euomat.
14. Si percuſſa vena claudi non poſſit.
15. De indignatione veſicae.
16. De fluxu ventris.
17. De verrucis.
18. De vitiis coxarum.
19. De laccis gambarum.
20. De gamboſo.
21. De his quae laeduntur a rotis.
22. De ſyrmatico id eſt quod coxam ſubito trahit.
23. De morbo alienato.
24. De roboroſis.
25. De hydropicis.
26. De ſarcoſtis.
27. De tympaniticis.
28. De lienoſis.
29. De implectico.
30. De phragmatico.
31. De eo qui aquam timet.
32. De ſpaſmo.
33. De epilepſia.
34. De eo qui aquam reuomit.
35. De ſideratitio.
36. De percuſſo a ſole.
37. De cruditate.
38. De bulimo.
39. De anhelitu.
40. De aeſtu.
41. De paralytico.
42. De intrinſecus rupto.
43. De inſania.
44. De pletura ex hordeo.
45. De paſſione pulmonis.
46. De eieronica, vel orthotonico, vel ortholiſtophico.
47. De opiſthotonico, & empiſthotonico.
48. De lethargico.
49. De morbo regio.
50. De bili id eſt coleribus.
51. De bili arida.
52. De coli paſſione.
53. De vomica.
54. De coriagine.
55. De ſtomachico.
56. De icterico.
57. De ſtropho.
58. De dolore iecoris.
59. De inflatione ventris.
60. De inteſtini vexatione.
61. De tuſſi.
62. De tuſſi quae venit ſi quid faucibus haeſerit.
63. De tuſſi ex perfrictione.
64. De tuſſi a colibus.
65. De tuſſi ab interioribus.
66. De vulſis.
67. De tuſſi quae ex humorum acerbitate generatur.
68. Ad tuſſim ſiccam, vel ad ſuſpirium, & arteriam exaſperatam.
69. Ad vomicas & tuſſim.
70. De diuerſis potionibus vulſorum & tuſſientium.
71. De ſcabie.
72. Si animal foeno malo laedatur.
73. Si hordeo malo laedatur.

74. Ad faſcinum.
75. Remedium contra omnes morbos.
76. Si animal laedatur dum accipit potum.
77. Si animal a venenatis beſtiolis mordeatur.
78. Si buſtrepem comederit animal in foeno.
79. Si vipera percuſſerit animal.
80. Si araneum comederit.
81. Si ſphalangius percuſſerit animal.
82. De mure araneo.
83. Ad ictum ſcorpionis.
84. De canis rabidi morſu.
85. Si animal comederit ſtercus gallinarum.

CAPITA LIBRI IV.

1. De numero & poſitione oſſium.
2. De numero & qualitate membrorum.
3. De numero & qualitate neruorum.
4. De qualitate venarum.
5. De indiciis & aetate equorum.
6. De ſignis quibus agnoſcitur patria.
7. De temporibus vitae.
8. Potio ad reficiendum iumenta, & diapente.
9. Ad tuſſim & vulſos.
10. Ad coſſos, vermes, vel tineas
11. Aduerſum omnia genera morborum.
12. Confectio ſuffimentorum ſalutaris.
13. Confectio pulueris quadrigarii.
14. Compoſitio cauſtici.
15. Compoſitio malagmae.
16. Compoſitio collyrii fiſtularis.
17. Compoſitio malagmae crudae.
18. Compoſitio ſyncriſmae.
19. Compoſitio traumatici.
20. Compoſitio malagmae baſilicae.
21. Alia compoſitio malagmae.
22. Compoſitio prima anacollimatis.
23. Compoſitio alia malagmae crudae.
24. Compoſitio malagmae ad vligines.
25. Compoſitio malagmae ad neruos.
26. Compoſitio traumatici.
27. Compoſitio collyriorum.

SEQVVNTVR MEDICAMENTORVM GENERA QVAEDAM, AD FINEM QVARTI LIBRI ADIECTA.

Cephalicum emplaſtrum ad claudenda vulnera.
Medicamentum conſuetum.
Chlora medicamentum ad vulnera limpidanda.
De tetrapharmaco, ad vulnera claudenda.
Glicium, ad vulnera ſordida & cancroſa.
De oſſoclari, ad omnia oſſicula.
De ſtyptico, ad vulnera humecta.
Medicamentum ad omnia vulnera claudenda.
Implectoricum, ad caua ſupplenda.
Ad oculorum rupturas, & glaucomata.
De ſyncriſma, aliud.
De lippariis.
Traumatici compoſitiones variae, ad varia.
Cauſtici compoſitiones aliae ad diuerſa.
De malagmatis quibusdam.
Emplaſtrum quoddam.
De ceroto.
Fomentum ad tumores, vel quamlibet duritiam.
Potio hiemalis.
Potio aeſtiualis.

VEGE-

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE, SIVE MVLOMEDICINAE, LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

CONTINVO animal quod valetudo tentauerit, triſtius [a] inuenitur, aut pigrius,
nec conſueto vtitur ſomno, nec ſolito ſe more tranſuoluit, nec requiem vt aſ-
ſumat accumbit, nec deputatum cibum aſſumit ex integro, & [b] potum aut in-
temperantius accipit, aut omnino faſtidit, ſtupentibus oculis, auribus flacci- 2
dis, erecto viſu [c], turpi pilo, exhauſta ſunt ilia, fit ſpina rigidior, anhelitus crebrior
aut grauior, [d] os aſperum & ſolito feruentius, tuſſis aliquando lenis, aut grauior, in-
ceſſus ipſe, quo maxime notatur, ſegnis ac nutans. Cum huiuſmodi ſigna in iumento 3
vnum vel plura conſpexeris, ſtatim illud ſeparabis a caeteris, vt contagionem non infe-
rat proximis, & facilius in ſolo iam cauſa morbi poſſit agnoſci. Si diligenter habitum, 4
poſt vnam, ſecundam, vel tertiam diem ab illa moeſtitia fuerit abſolutum, nihilque re-
ſederit in corpore ipſius, quod putetur ambiguum, ſcito ex leuioribus cauſis illam veniſſe
triſtitiam, & animal conſuetudini priſtinae eſſe reddendum. Nec explorandi omittatur 5
intentio. nam frequentius inſpici debet & cautius, quod ſemel coepit eſſe ſuſpectum [e].

II. MORBORVM quidem diuerſae ſunt paſſiones [a], ſed vno generali voca-
bulo continentur, quod ab antiquis malleus nominatum eſt, ipſa appellatione vim cladis
periculumque teſtantes. Sunt autem ſpecies mallei numero ſeptem: humidus, aridus, 2
ſubtercutaneus, articularis, elephantiaſis, ſubrenalis, farciminoſus. Signa [b] omnium
dicamus.

III. HVMIDVS morbus eſt, cui de naribus pro mucis humor defluit male olens, & ſpiſſus, colore pallido. Huius [a] grauatur caput, oculi lachrymantur, & ſtridet pectus, fit gracilis horrentibus pilis, triſtis aſpectu: quem profluuium atticum [b] veteres vocauerunt. Quandocunque [c] autem ſanguinolentus humor vel croco ſimilis per nares fluere coeperit, iam inſanabilis eſt & vicinus morti.

IV. ARIDVS autem morbus his agnoſcitur ſignis. Nullus ei per nares ſupra ſolitum humor emanat; ſuſpirat tamen grauiter, & nares habet extenſas. ilia curuabit [a] intrin-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. I.] a) *moeſtius ingreditur S.* b) *potum autem aut intemperantius appetit S.* c) *viſitur pilo S.* d) *os aſperum —— grauior* om. *F.* e) *ſpectandum M. S.* [C. II.] a) *ſpecies S.* b) *Signa om. dic.* om. *V. C.* teſte *S. M.* [C. III.] a) *habet grauatum S. M.* b) *atrum S.* vid. *1, 17, 18.* c) *cuicunque S. M.* [C. IV.] a) *cauabit S.*

intrinſecus, & contractionem ſpinae duritiamque patietur. teſticuli eius ita ſubſtringuntur, vt apparere vix poſſint. cibi parcior, bibendi appetentior vltra morem. propter quod pulmone ſiccato, internum patitur ardorem. tenſis oculis in obliquum reſpicit, nec [b] facile cubet [c]. Hunc [d] ſuſpirium vocant & inſanabilem, niſi ab initio feſtina curatione ſubueneris.

V. Svbtercvtanevs morbus autem his proditur ſignis: Vulnera [a] in corpore eius ſcabiei ſimilia naſcuntur, ex quibus humor effluit liquidus & viridis, qui pruriginem mouet, vt ſcalpere parietibus vel columnis animalia ſaepe fricare compellat, quo [b] vlcera corticem ducent [c]. Huic nec humor per nares emanat, nec anhelat, nec cibum recuſat, nec reſpuit potum. propter quod diu viuit [d]. Et ideo ſi cura non de-
2 ſit, ex hoc plurima iumenta liberantur. Quidam vero ſcabiem ſubtercutaneum morbum dicere tentauerunt, quod ſimilia ſupradictis ſignis videatur oſtendere, & contagionem transferre per proximos, & tardius ſanari. Sed quia nec necem, nec gregi infert facile periculum, a peſtiferi illius mallei ſocietate diſcretus eſt, & ſeorſum ab illa dicetur.

VI. Articvlaris autem morbus, quem ἀρθρίτην [a] Graeci vocant, per haec monſtratur indicia. Interdum paucis, interdum plurimis diebus ab articulis claudicabit, vt aut ictu calcis animalis alterius percuſſus, aut negligentia impactus, aut ſaxo vel fuſte videatur eliſus. Sed haec ſolet eſſe diſtantia, vt [b] illa quaelibet laeſio loco figa-
2 tur, haec autem paſſio, quia erratica eſt, ſubito ad pedem alterum migrat. Praeterea oſſibus aſtringitur cutis, & ad [c] tactum tractanti dura reſiſtit. Rigeſcit [d] ſpina, corpusque contrahitur, pilus [e] erectus & horridus, ac deformis aſpectus, macie corpus affectum. & quamuis non recuſet alimenta, nec curat ſi deſint: indies tamen deterior fit & triſtior, difficulterque [f] curatur.

VII. Farciminosvm vocabulum ex genere paſſionis euenit. Huiusmodi deprehenditur argumento. In lateribus & in coxis, & in verendis quoque partibus, & praecipue in iuncturis membrorum, vel in toto corpore, collectiones inflantur: rurſumque his velut ſedatis, aliae renaſcuntur: cibum potumque ex more recipiunt, ma-
3 creſcunt tamen, quia digeſtio eis plena non prouenit. hilares aſpectu, ſaniſque ſimiles creduntur ab indoctis artis mulo medicinae, quia exterius agitur cauſa: quibus imperitia artificum ſanguinem feſtinat auferre. Sed contraria iſta curatio eſt. nam affectis farcimino, quidquid ſupereſt virium, tollit [a]. In initio tamen, ne morbus increſcat, vel in fine, cum iam vires redire coeperint, emiſſio ſanguinis iuuat.

VIII. Svbrenalis morbus non minus nomine, quam ipſa paſſione monſtratur. Nam animal velut renibus laeſis, a poſteriori parte deficiens, prodit mortiferae neceſſitatis indicium. tuſſiet grauiter, horrebit aſpectu. cutis duritia ex ſpinae rigore proditur. parcius potum, parcius adpetit cibum. Huic quia tota vis morbi poſſidet lumbos, a femoribus incipit prima curatio.

IX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *hoc facile curabitur S. M.* c) *cacabit F.* & *S. M.* quod non contemſerim: opus enim ad eam rem nixu pulmonum. d) *Habens ſuſpirium notat inſanabile.* [C. V.] a) *Vlcera S. M.* rectius. b) *quae S.* c) *durant S. M.* d) *bibet F.* [C. VI.] a) ἀρθρίδην *F.* Debebat ἀρθρίτιδα. b) *quod illa paſſio ſubito ad pedem alterum migrat. S. M.* c) *adtactum S. ad tractum F.* d) (*in*) inſ. *S.* e) *pilis erectis & horridis S. M.* f) *laborioſeque S. M.* [C. VII.] a) *tollitur S.*

[C. IX.]

IX. Elephantiasis autem dicitur ex ſimilitudine elephantis, cuius na-
turaliter pellis dura & aſpera, morbo nomen & in hominibus, & in animalibus dedit.
Cuius ſigna haec ſunt. In toto corpore vredo naſcitur, praecipue in dorſo, ſquamas 2
ſimiles corticibus facit. In naribus, in pedibus etiam, & in capite, papularum feruor
emergit, vel ozoenae aſperiores frequenter oriuntur. Priuſquam haec oſtendantur indi- 3
cia, ventre ſoluto erit, & marceſcit [a], & aſpere tuſſiet. Cuius os totum cum lingua
aſperum & ſimile creditur eſſe combuſto. Quae paſſio pullis a matre depulſis ple-
rumque perniciem conſueuit inferre. Hunc diligenter curare cupientes, non ante deſo- 4
ris aliquo medicamento fouere contendunt, niſi prius, potionibus datis, peſtis [b] eleue-
tur interior. Nam extrinſecus cepta [c] medicamenta morbum non eximunt, ſed ad in-
teriora compellunt, & hac ratione periculum generant. In animalibus eiuſmodi morbo 5
laborantibus generalia iſta ſunt vitia: tuſſis aſpera [d] & crebra ſuſpiria, ſpina contracta &
rigida, macies ſemper increſcens, cum ſtudium & alimenta non deſinant [e], demiſſior
ceruix, ſtupentes oculi, tardior inceſſus. Nunc ſignis omnibus generaliter ſingulariter- 6
que digeſtis, ſingulorum morborum ſpeciales, propriasque curas oportet adiungere.
Poſt [f] haec de generali minutione ſingulorum, & aduſtione docens, concludam librum
primum.

X. Malleus morbus ſi humidus fuerit, ita vt per vtramque narem virides
defluant muci, inter exordia caput eius adhibita curatione purgandum eſt ita; Olei opti-
mi vncias 3, liquaminis floris vnciam 1, vini veteris cyathos 3, ſereno tranquilloque die
pariter commiſces [a], & cum tepefeceris, infundes in naribus. caput religabis ad pedes, 2
ſenſimque iumentum impeditum compelles incedere, vt omnis humor emanet. (ad
ſiphonem [b] autem paulatim infundes [c] non ſemel a [d] cornu). Quod ſi ſanguis poſtmo- 3
dum coeperit fluere, nihil timendum, ſed potius ſciendum eſt, animal legitime fuiſſe
purgatum. Poſt quod ſeuum caprinum reſolutum oleo miſcebis, ſic infuſis [e] naribus
exulcerationis illius mitigatur aſperitas. Radicem [f] quoque laſeris tonſam [g], & per fiſtu- 4
lam vento naribus inſitam, vt ſternutum prouocet, adhibere commodum eſt. Caput 5
etiam extrinſecus auriculasque oleo calente diligenter perunges, & lana cerebro indita,
ab omni perfrictionis neceſſitate munibis. Naſturtii quoque ſemen bibendum dabis ex 6
aqua. Praeterea potionem dabis, qui [h] diapenton vocatur, & hac ratione conficitur:
Murrae [i], gentianae, ariſtologiae [k] longae, baccis [l] lauri, raſuras eboris bene tritas &
cribratas aequis miſcebis ponderibus, ſeruabisque. Exinde prima die vnum coclearium
cumulatum cum ſextario vini veteris, ſecunda die vnum & ſemis, tertia autem die duo
coclearia tepefacto mero aſperſa, & diligenti agitatione permiſta dabis ad cornu. Poſtea 7
ex ceruice de matricali vena ſanguinem detrahes, permixtumque acerrimo aceto, omne
equi corpus perunges [m], & contra pilum diligenter fricabis, vt ad ſimilitudinem gluti-
nis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. IX.] a) forte *marceſcet.* b) *pus euellatur interius S. M.* c) forte *coepta*, an *capta?* d) *aſperior S. M.* e) *deſint S. M.* f) Hinc ad finem cap. deeſſe in V. C. notat *S. M.* [C. X.] a) *commiſcebis S.* b) *ſcyphonem S. M.* c) *infundens S. M.* d) *ad S. M.* e) *infuſum S. M.* f) *Item, accipe febrifugam, & aſari radicem, & fac puluerem, quem naribus per fiſtulam inſuffla, vt ſternutet. multum prodeſt. S. M.* ex V. C. g) *tunſam* coni. *Morg. IV, 4.* h) forte *quae diapente*: vid. Index. i) *myrrhae troglitae. S. M.* forte *Troglodytitae.* vid. *2, 22, 5.* Haec optima. *Dioſc. 1, 77.* Sed neque contemnenda lectio Sambuci marginalis. Oſtendit enim Salmaſius ad Soli. *p. 894, b. G.* in optimis Aëtii & aliorum libris τρωγλῖτιν μύῤῥαν eſſe, pro τρωγλοδυτικῆς, ipſamque adeo gentem τρωγλίτας eſſe dictam. Monuit me huius rei Io. Zachar. Platnerus Medicus Excellentiſſimus, quem Lipſiae ſuae ſeruari quantum intereſſet, nuper iudicauit magno & merito cum viri honore aula Saxonica. k) forte *ariſtoloch.* l) *bacca S.* m) *perfundes S. M.*

8 nis adhaereat. iumentum quoque in loco calido conſtitues. Si cibum faſtidit, ſtatim [n]
duntaxat farinae hordeaceae ſextarium vnum quinque ſextariis aquae permixtum equo da-
bis in potu. Triticeam quoque farinam ſimili menſura & ratione offeres ad bibendum.
Si autem faſtidit, non ideo aliud dabis, quouſque [o] hoc ex iſta neceſſitate ſanitatem per-
9 cipiat. De palato quoque poſtea ſanguinem detrahes, vt omni ex parte, ſi qua morbus
praegrauare coeperit, releuetur. Scito niſi diligenter occurras, hunc eſſe periculoſiſſi-
mum morbum. Nam cito in ſuſpirium, hoc eſt, anhelitum tranſit, & ſpem omnem
ſalutis excludit.

XI. Aridvs vero morbus, qui & ſuſpirioſus praecipue dicitur: & hic ne-
gatur a quibuſdam poſſe curari, propterea, quod phthiſi, quae hominibus mortifera eſt,
ſimilis inuenitur. Quotidie enim macie creſcente, exilior redditur, penituſque [a] ſicca-
2 tur. In omni autem ratione medicinae, facilius eſt quae abundauerint diminuere [b],
quam quae videntur deeſſe ſupplere. Salus tamen iumentis etiam in hac paſſione prae-
3 ſtatur, ſi inter principia poſſit occurri. Sanguinem ſiccis detrahere contrarium eſt. Sed
vino & oleo ſufficienter admixto & tepefacto, perungendum toto corpore animal eſt, ita
vt caput & maxillae, & extrinſecus fauces eidem largius infundantur, & contra pilum
vſque ad ſudorem diutiſſime confricentur. Intrinſecus autem a prima die hac potione
4 curandum eſt. Succum ptiſanae, adipem ſuillum remiſſum, & amilum [c] ex melle paſ-
ſoque decoctum per cornu in potione dabis, vt canalis gutturis eidem, maxillarumque
5 compago laxetur, quam ſiccitas aſtrinxerat morbi. Quo facto, in loco calido ſtabit.
Infuſum hordeum herbamque viridem, ſi inuenta fuerit, debet accipere, vt omni ex
6 parte periculoſa ariditas temperetur. Conſequenter talis eidem potio praeparetur. Paſſi
optimi ſextarium vnum, iridis Illyricae vnciam vnam, piperis nigri ſemiunciam, croci
ſcrupulum, mirrhae trigonitis [d] ſemiunciam, pollinis thuris vnciam vnam, oua cruda
quinque pariter mixta prima die dabis ex integro, ita vt per triduum ipſam miſceas ſem-
7 per & offeras, vt tam grauis morbi aſperitas, potionis dulcedine mitigetur. Poſt haec,
melle, butyro, axungia, ſalibus, & picula [e], offis pro aequa omnium portione confe-
ctis, ſucco ptiſanae ac paſſo inuolutis, adtinctum animal replebis, [&] die prima quin-
8 que pillulas, ſequenti ſeptem, tertia die nouem daturus ex more. Expenſis autem his,
nec vngere cum vino & oleo tepefacto deſit induſtria. nam amariſſimus morbus cum ſit,
aliter non poteſt, niſi amaris potionibus ſolui. Contraria enim non niſi contra-
9 riis medicinis curantur. Potionem diapenten [f], ſicut ſuperius monſtratum eſt, non ſo-
lum per triduum cum vino, ſed per dies plurimos dabis, vt tantum diſcrimen poſſit euin-
10 ci. Quod ſi grauior tuſſis & ſtrangulans vrgebit, accipe fabae fractae ſextarium vnum,
ſeui caprini vncias tres, allii [g] capita maiora tria, permixta decoques, & cum paſſo, vel
11 ſucco ptiſanae hordeaceae tepidum dabis ad cornu. Quod ſi tardius profecerit iſta cura-
tio, ficus ſiccae pondera [h] duo diligentiſſime tundis [i] in pila [k], foenugraeci ſextarium
decoques, quouſque aqua ad medietatem veniat, poſt colabis, & foenugraecum in mor-
tario

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *aeſtate F. & S.* al. *ſtatim* vterque in marg. o) *quam hoc ex neceſſitate ſitis. S. M.* [C. XI.] a) *paſtusque S. M.* b) *adimere S. M.* c) *f. amylum.* d) ſuſpecta vox editoribus: *draganti S. M.* forte *Troglodytidis vid. 1, 10, 6 no. i.* e) Ita coniicimus, *pauulcaophis F.* cum nota vitiatae ſcripturae: *piculam ſalem S. M.* Pix phthiſicis commendatur *Dioſc. 1, 94.* f) forte *diapente.* ſed vid. Ind. g) *ſcorodon S. M.* h) *duas partes S.* i) *tondis F. tundes S.* k) *in mortarium. deinde addas alli gallici* [f. anagallici] *vncias III & tam rutae quam Appii faſciculos ternos, quibus pariter in mortario miſſis, & diligenter contritis, addas draganti vncias II, & aquam, in qua foenum Grae-*

tario cum ficu conteres. allii quoque vncias tres contundes ſimiliter in mortario, & tam
rutae quam apii faſciculos ternos: quibus omnibus pariter mixtis, diligenter tritis, ad-
dis dracontii vncias duas. Aqua in qua foenugraecum coctum fuerit, ſuperfundis, po- 12
tionemque facias, quae per cornu poſſit effluere: quam etiam tuſſientibus vel vulſis aut
ruptis animalibus per triduum dabis. Sequens remedium ad [l] aridum morbum: Inter [m] 13
nares iumenta ſcalpello [n] ſecabis, & aquam frigidam per [o] fiſtulam latam eius ori ſuppo-
nes, naresque ipſius [p] aſſidue diebus plurimis merges, vt ſuſpirium diſtabeſcat in aqua.
Potionem quoque ei quotidie dabis huiuſmodi. Succum ptiſanae cum ſeuo [q] caprino de- 14
coctum, ſextarium vnum, ſulphur [r] viuum, thus quoque maſculum aequis ponderibus
deteris atque commiſces: ex eo coclearea ſingula diebus ſingulis cum ptiſana permixta de-
fundis ad cornu. Cum autem coeperit eſſe validior, de ceruice ſanguinem detrahes, ad-
ditoque aceto animal perfricabis.

XII. Svbtercvtanevs morbus, cum [a] humor peſtifer intra [b] corium
& viſcera commeat [c], hac ratione curandus eſt. Fiſtulam [d] ei facies vel cauterium, in-
ter armos eius & ventrem loco conſueto ad [e] menſuram inciſa cute, die ſereno, & ſi [f]
ſpa ium eſt, luna minuente, indis vt mos eſt, per quam omnis e [g] viſceribus humor
educitur, coloris [h] aurei vel crocei, languoris [i] tabe corruptus. Quae ſi minus [k] tra- 2
xerit, radicem herbae tithymalli [l] eodem [m] vulnere inſeres ſeptem diebus, quae reſiduum
virus educat. Eſt & aliud remedium. Radiculam quam [n] quidam conſiliginem vocant,
quidam pulmonaceam [o], qua mulo medici frequenter & [p] bubulci vtuntur, in pectore
animalis hac aegritudine laborantis eatenus pones, vt acuto cuprino [q] circines locum.
Poſtea [r] corio perforato radiculam interſeris [s]. quae ibidem ſponte tamdiu permanebit, 3
quouſque cutis quatenus cuprino [t] ſignata, in putredinem ſit verſa, & a toto corpore
ad illum locum humor trahatur [u], & per vulnus emittatur [x]. Hinc [y] potionem [z] dia- 4
penten ſuperius deſignatam, cum vino veteri optimo, per triduum, vel ſi neceſſitas [a]
erit, per dies plurimos dabis. Apium quoque viride, & baccas lauri, vel [b] iſtae res ſi
non inuenirentur [c], lauri & cucumeris ſiluatici folia [d], per partes minutiſſimas conci-
des, hordeoque miſcebis, vt [e] animal [f] ſicut e [ff] potione diapente [g], ita ex cibo ſentiat
medicinam. Huic tamen aquam tepidam cum farina hordeacea vel triticea dare te 5
conuenit, & in [h] loco tepido ſtabulare. Nam frigus humoris [i] augmentum eſt, & [k]
reumatis. Cibum quoque magis ſiccum quam viridem in hac paſſione debet accipere, &
exerceri vehementer, vt ſudore ſiccetur humor infeſtus.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Graecum coctum fuerit, ſuperfundens S. M. l) *in S.* m) *intus S. M.* n) *ſagittella S. M.* o) *fiſtula latiori S. M.* p) *ipſas S. M.* q) *ſero S. M.* r) *ſulphur, vinum F. vinum & infundis per cornu S. M.* [C. XII.] a) *cui S. M.* b) *inter S. M.* c) *meat S. M.* d) *fac inciſionem S. M.* e) *& menſura in cute S. M.* f) *& ſit lunaris inciſio S. M.* g) *de S. M.* Pergit *M. S. Corb.* i) *longiori S. M.* k) *non bene laboraret S. M.* Gloſſa vt videtur barbarica, qua illud *traxerit*, quod fiſtulae opus *eſt*, explicatur. l) *tytimali F. tytimallei in C.* m) *impone S. M.* n) *vnam hellebori nigri perforato corio inſeres, quae ibidem ſponte ſua permanebit, quouſque cutis ſignata decidat in putredinem verſa. ex toto enim corpore ad illum locum humor attrahitur, & per vulnus emittitur. S. M.* Conf. *Colum. 6, 5, 4.* o) *pulmoniciam C.* p) *& bub.* om. *C.* q) *cypr. C.* r) *poſtmodum p. c. C.* s) *inſeras C.* t) *cypro fuerit ſignata decidat in putr. C.* u) *attrahitur C.* x) *emittitur C.* y) *Huic S. M.* z) *ſup. deſign. quae vocatur diapente S. M. C.* a) *neceſſe fuerit C.* b) *folia* inſ. *S. vel ſi iſta inueniuntur folia & cucumerem ſiluaticum per partes C.* c) *baccae* inſ. *S.* d) *radicem S. M.* e) *& animali languido pro cibo dabis, ſicut potionem diapente pro potu. Huic tamen S. M.* f) *languidum* inſ. *C.* ff) *ex C.* g) *diapenton F.* h) *in* om. *C.* i) *humorem auget S. M.* k) *& reum.* om. *C.*

[C. XIII.]

XIII. Articularis morbus his declaratur ſignis [a]. Claudicabit alternis [b] pedi-
bus, modo prioribus, modo poſterioribus, & quaſi tumor eidem in articulis circa coro-
nas, vel certe in genibus apparebit. propterea quod peſtilentia morbi corruptus ſanguis
2 neruos & venas implet, & [c] laedit atque debilitat. Huic ſanguinem primo de ceruice,
hoc eſt, de matricali vena, detrahes: quem aceto acerrimo permixtum per totum ani-
malis corpus induces, ita, vt illa [d] loca, quae vexata ſunt, diligentius vngas [e]. quia
creditur ſanguis emiſſus e corpore, & corpori rurſus cum aceto impoſitus [f], vitia mor-
3 boſa ſiccare. Quod ſi vel [g] in genibus, vel articulis ſe morbus oſtenderit, de eisdem lo-
cis ſanguinem detrahes, cui adiicies cretam [h] cimoliam, id eſt, albam, vrticae [i] libram,
tres ſextarios aceti, cimini triti libram, reſinae frixae libram, picis liquidae libram, ſalis
communis pugillum, ſtercus [k] bubulinum recens, quantum creditur poſſe ſufficere. ex
4 hoc vbicunque tumor apparuerit, diligenter ſaepius illinies [l]. De palato ſpecialiter ſan-
guinem detrahes, ne contagio caput occupet. Ab armis quoque deplendum [m] eſt, ſi
in [n] prioribus pedibus claudicatio [o] apparuerit. Vel certe de coxis auferendus eſt ſan-
5 guis, ſi a poſterioribus coeperit claudicare. Dabis quoque ei [p] potionem aduerſus
omnes morbos probatiſſimam [q]. Centauream, abſinthium, peucedanum [r], ſerpillum [s],
ſagapinum, betonicam, ſaxifragam, ariſtologiam rotundam. haec omnia aequis pon-
6 deribus tundes [t] diligenter & cernes [u]. Si febrit [x] animal, cum aqua; ſi vero [y] non
febrit [z], cum vino optimo dabis, vt ſingulis diebus per ſextarium vini, vel aquae tepi-
dae cocti praedicti [a] medicaminis ſingula [b] maiora coclearia plena & cumulata commiſce-
as, & per fauces degeras [c], vt amaritudinem morbi herbarum amaritudo compugnans
poſſit expellere.

XIV. Farciminosvs autem morbus a [a] ſimilitudine farciminis appellatus eſt:
quia velut per [b] fiſtulas quasdam inter cutem & carnem corruptus humor emanat, & per
totum corpus collectiones plurimas facit, & aliis velut minuentibus aliae rurſum naſcun-
2 tur. Sed [c] paſſio licet contagioſa ſit, facilius tamen inter principia curabitur [d], quia
interna [e] eorum adhuc ſana ſunt, ſed corruptus humor ex morbo, inter cutem [f] & car-
nem verſatur. Huic tamen [g] in initio, tantummodo, antequam incipiat marceſcere,
3 aut in fine, cum iam [h] bene fuerit reparatum, detrahendus eſt ſanguis. Nam in media
paſſione ſi flebotomia [i] vti volueris, aegrotum animal nequaquam curabis. Sed colle-
ctiones quaſcunque fecerit, inuri rectis cauteriis conuenit; & vt efficacius proſint [l], cu-
prinis cauteriis eſt vtendum. quae vulnera pice liquida, admixto oleo & melle, curan-
4 tur. Potiones catharticas, vel nimis amaras debet [m] accipere, id eſt, diapente [n] cum
vino, ſicut ſuperius dictum eſt, quae [o] ad omnia genera morborum animalium efficaciter
prod-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] a) *indiciis C.* b) *pedibus diuerſis C. ped. diuerſius S. M.* c) *& laedit* om. *C.* d) *illa* om. *C.* e) *vnguas C.* f) *adpoſitus C.* g) *vel* om. *C.* h) *id eſt albam cimoliam, aceto ſext. III, vſti aeris lib. I, cyminum tritum lib. I, reſinae C. cimoliam, aceti ſextarii III. item lib. vnam cimini triti, vel lib. vnam reſinae, vel picis liquidae lib. I, ſalis &c. S. M.* i) *vſti aeris* rectum videtur. Facit enim ad vlcera. Vid. Dioſc. *5, 87.* k) *ſter. bub.* om. *C.* l) *interlines C. linies S. M.* m) *deſplendus C. ſanguis detrahendus eſt S. M.* n) *de C.* o) *clodinem C.* p) *eidem C.* q) *herbam* inſ. *C.* r) *peuchidanium C.* s) *ſerp. ſag.* om. *C.* & abeſſe notat a MS. *S. M.* t) *tondes F. tonde S.* vid. Morga. *IV, 4.* u) *cribra S. M.* x) *febriunt animalia C.* y) *vero* om. *C.* z) *febriunt, in vino optimo, ita vt C.* a) *praed.* om. *C.* b) *vnum cochlearium maius miſceas S. M.* c) ita *C. digeras F. S. immittas S. M.* [C. XIV.] a) *ad ſimilitudinem C.* b) *fiſtulis quibusd. C.* c) *Haec C.* & *S. M.* d) *curatur C.* e) *interiora S. M.* f) *carnem cutemque C.* g) *etiam initio antequam S. M.* h) *iam* om. *C.* i) *flebotomum vti circa eum ſi volueris, aegrotum animal euirabis. Sed ſi coll. C.* l) *proſit cypr. caut. ſtudendum C.* m) *oportet C.* n) ſic *C. diapenten F. S.* o) *quod C.*

p) *ra-*

prodeſſe conſueuit. Praeterea radices [p] ebuli lib. 1 infundis [q] per triduum ſextariis [r] tri- 5
bus vini optimi. Poſt [s] ſemiunciam optimi [t] aloës centaureae vnciam 1, opopanacis [u]
vnciam 1, diligentiſſime teres, & de illo vino, in quo ebuli radices infuſae fuerint, ſex-
tarium 1 mittes & tepidum per cornu dabis. Quam menſuram triduo cuſtodire te con-
uenit, vt etiam per ventrem huiusmodi catharticis potionibus digeratur humor infeſtus.
Quem exercere [x] in curſu, quousque ad plenum ſudorem veniat [y], ſaepius conuenit: 6
& curatum obſeruatione praedicta, in paſcua mittes [z], vt diu [a] noctuque aeſtiuo tem-
pore ſub diuo [b] & libero aëre paſcatur, quatinus & varietate herbarum oblectatus [c], &
ſolis calore ſiccatus [d], rurſusque noctis aura & [e] rore contactus, facilius digerat
morbum.

XV. Svbrenalis morbus vt periculis [a] plenus eſt, ita ad intelligendum
apertiſſimus inuenietur. Nam renes iumenti [b] occupat atque diſſoluit. propter quod
animal in primis partibus alacre, poſteriora [c] trahere conſueuit. Huic hac ratione ſuc- 2
curratur [d]. De vtroque latere [e], vel de femore inciſis competenti loco venis, copio-
ſus ſanguis emittatur [f], qui acri aceto permixtus [g] per omne corpus, & praecipue ſuper
renes animalis inducitur. Potionem notiſſimam diapenten ad cornu per os debet frequen-
ter accipere. Sed & per anum calidiſſimis ſpeciebus clyſterii [h] ingeſtione curandum [i] 3
eſt. Aloës vnciam 1, pyretri vnciam 1, euphorbii vnciam ſemis, pulegii bene triti vn-
ciam 1, baccarum lauri vnciam 1, caſtorii ſemiunciam, ſeminis [l] ſinapis vncias 3 [m],
ſalis triti heminam [n]: haec omnia diligenter contuſa in tres diuides partes, & diebus ſin-
gulis cum aqua, in qua furfures tritici decocti fuerint, tepida, ſicut curae exigit [o] ratio,
quaſi [p] ſingulos ſemiſextarios [q], clyſtere per [r] inteſtinum animalis infundis, vt calefactis
intrinſecus renibus, reſolutus humor poſſit per ventrem, cum ſtercore emitti. Praeter- 4
ea lumbi ipſius oleo laurino vino calido permixto confricandi ſunt vehementer & ſaepe,
vt deforis [s] & intrinſecus acerbiſſima [t] paſſio poſſit euinci [u]. Cauteria quoque renibus
imponuntur, vt vis morbi ignis ardore ſiccetur. Danda quoque eſt potio octo [x] ſpecie-
rum decocta, cuius in articulari morbo fecimus mentionem, quia [y] in omnibus efficaci-
ter prodeſt.

XVI. Elephantiosis morbi cauſa [a] ſuperius eſt indicata, cui talis eſt
adhibenda medicina, vt non extrinſecus vredinem, vel vulnuſcula ipſius curare tentemus.
Nam morbus refugiet [b] intus, & penetrabit viſcera, ac periculum gignet. Sed pri- 2
mum de matrice tollendus eſt ſanguis, & acri aceto commiſcendus; ac toto inducendus
eſt corpori. Poſtea de palato, & ſi vires permiſerint [c], de caeteris locis, quae morbus
infeſtat, pro modo ac [d] tempore minuendus eſt ſanguis, & cum aceto rurſum impo-
nendus. Pulli autem a matre depulſi, & ad ſtabula religati, praecipue ſolent hunc mor- 3
bum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

p) *radicis C.* q) *infundes C.* r) *libris S. M.* s) *poſt-aloës* om. *C.* t) ſic omnes. u) *radicis panaces C. ad panacis S. M.* x) *exerceri in curſum quoque vsque C.* y) *ven.* om. *C.* z) *mitti C.* a) *die C.* b) *dio C.* c) *oblectetur C.* d) *ſiccetur C.* e) *a C.* [C. XV.] a) *periculi C.* b) *iumento C.* c) *vix* inſ. *S.* d) *ſuccurretur C.* e) *latere, vel de* om. *C.* & v. c. *S.* f) *emittetur C.* g) *mixtus C.* h) *clyſteris iniectione C. S M.* i) *curandus C.* l) *ſemen C.* m) *afonitri* (forte *aphronitri*) ∽ *III* quod fere ſemper vnciae ſignum eſt, obſeruatum etiam Eiſenſchmidio. n) EMEN *C.* o) *exiget C.* p) *quaſi* om. *C.* q) *hinc lacuna in C. ad 16, 4.* [*per*] inſ. *S.* r) *per* MS. non habet *S. M.* s) *& foris S. M.* t) *acerrima S. M.* u) *auerti S. M.* x) *de octo ſpeciebus S. M.* y) *quae S. M.* [C. XVI.] a) *diſcretio S. M.* quod praetulerim. nam ſigna tantum ſunt indicata ſupra *1, 9, 1.* b) *refugiens intrinſecus penetr.* [*in*] *viſc. S. M.* c) *patiuntur S. M.* d) *ac tempore* om. v. c. *S. M.*

bum incurrere. quia [e] digeſtio cibi, qua in paſcuis vtebantur, primae exercitationis [f]
4 aufertur [g], & nondum ad reſidendum robuſti, ad praeſepia ſtare coguntur. Elephan-
tioſi morbo, & omnibus mallei paſſionibus, non ſolum diapente, cuius experimentis [h]
indubitatae [i] ſunt vires, & [l] ſine quo mulo medicus mutilus eſt, ſed haec quoque portio
5 praeparanda atque ſeruanda: Mirrae trigonitis [m] libram 1, thuris maſculi lib. 1, corii [n]
mali Punici ſelibram, piperis vnciam 1, croci vncias [o] 6, acaciae rufae ſelibram, abſin-
thii [p] Pontici ſelibram, ſerpilli libram 1, betonicae libram 1, centaureae libram 1, ſa-
6 gapini [q] vncias 3, ſaxifragae vncias [r] 6, peucedani [s] vncias 6: haec omnia tuſa & bene
cribrata, cum [t] melle optimo decoques, & in [u] vaſe vitreo vel ſtagneo [x] recondita [y]
ſeruabis. nam per [z] vetuſtatem magis valet. Ex quo medicamento ſingula cochlearia
cumulata, ſingulis animalibus morbidis, cum [a] ſextario aquae calidae, & tribus vnciis
7 olei optimi permixta [b] per triduum dabis. Vbi proficere coeperit [c], cum [d] vino opti-
mo & oleo dabis, (ſicut dictum iam [e] eſt) cochlearia ſingula continuis diebus. Ex
qua potione, non minus quam [f] diapente quolibet morbo correpta animalia liberantur.
Pulli [g] tamen beneficio aetatis euadunt facilius: ſaepe incurati moriuntur.

XVII. Ea quae ad [a] morbi mallei execrabilis curationem [b] pertinebant, abun-
danter conſtat expoſita. Sed tanta vis ipſius morbi eſt, vt nihil expediat omitti. nam
gregum in paſcuis funeſtus interitus, animalium quoque in [c] ſtabulis mortes innumerae,
ex ipſius contagione proueniunt, & ab imperitis, vel negligentibus curam aut diuinae
2 iracundiae imputatur [d], aut fato [e]. Denique ſicut ſupra [f] declaratum eſt, ab vno anima-
3 li incipit ipſa pernicies, & feſtinanter ad caeterorum tranſit exitium. Propterea ſem-
per [g] ſunt ſeparanda, in quibus ſuſpicio tantae peſtis coeperit apparere, vsque eo, vt
etiam corpora mortuorum animalium, quae ab [h] illo morbo interemta fuerint, expor-
tanda ſint ad ea loca, per quae aliorum [i] animalium tranſitus non ſit, & profunde [l] ob-
ruenda ſub [m] terra. Nam & viuorum, quae corrupta fuerint, & mortuorum foetidiſſi-
4 mo odore, ſana primo [n] iumenta corrumpuntur [o] & pereunt [p]. Cuius morbi cauſas,
plurimi mulomedicinae auctores reddere tentauerunt, aſſerentes ex nimia laſſitudine cur-
ſus, vel [q] ſaltus violenter extorti [r]; aut [s] ex calore aeſtatis, vel frigiditate hiemis; aut ſi
volentes emittere lotium non ſinantur; vel ſi hordeum ſudantes acceperint, & [t] ſi poſt
curſum calidi biberint [u]; [& [x] ſi plena veſica,] vel poſt potum cogantur ad curſum; aut
foenum comederint hordeumque corruptum [y]: ex his vel huiusmodi neceſſitatibus [z] mal-
leum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *quia — vtebantur* om. v. c. *S. M.* f) *excitationis S. M.* g) [*modus*] inſ. *S.* h) *exprimenti S. M.* i) Pergit MS. *Corb.* l) *& — eſt* om. *C.* & *S. M.* m) *troglitae S. M. troglodytis* coni. *Morg. IV, 5.* n) *corium C.* o) =— *C.* p) *abſ. ſel.* om. *C.* q) *ſugap. C. ſerapini S. M.* r) *ſelib.* s) *peucedani ſelib. C. peucedoni S M. teuſedoni F.* vid. Morgag. *IV, 5.* & add. *Veg. 1, 13, 5.* t) *ex C.* u) *in* om. *C.* x) *ſtanneo C. & S. M.* y) *condita C.* z) *vetuſtate amplius val. C.* a) *in C.* b) *mixtim S. M.* c) *coeperint S.* d) *ex C. S. M.* e) *iam* om. *C.* f) *ex* inſ. *C.* g) *Pulli — liberantur* om. *C.* & v. c. *S. M.* [C. XVII.] a) *curam* inſ. *C.* b) *curat.* om *C.* c) *in* om. *C.* d) forte *imputantur.* e) *meritis S. M.* f) *ſuperius C.* g) *equi ſeparandi ſunt C. Et propter hoc ſemper repellenda ſunt ab aliis illa S. M.* h) *a morbo eodem C.* i) *aliis animalibus C.* l) *altitudine S. M. altiſſimo C.* m) *ſubter pana* [*ne* inculcatum] *& viu. C.* quae, ſi attenderis, ſunt ipſa lectio noſtra male diuiſa, *p* pro *r* poſito, quod longius protrahere ſolebant. Vltima litera in *nam* per tranſuerſam in *a* indicata cum periiſſet, *ne* inculcatum & ad illud quae ſequuntur accommodata ſunt. n) *prius C.* o) *compleantur C.* Verbum non malum ad contagium ſignificandum: ita *impleri* dixit Liu. *4, 30* ex Thucydidis ἀναπίμπλαμαι. Etiam huc retulerim illud *Liu. 1, 46 Adoleſcentem ſuae temeritatis implet.* p) *pereant C.* q) *vel ſaltus* om. *C. S. M.* r) *exorti S.* male. s) *aut —— hiemis* om. *C.* t) *aut C.* u) *vel hordeum corruptum acceperint* inſ. *S.* x) *& —veſica* om. *C.* & v. c. *S. M.* y) *ſcalmatum S. M.* Vid. Ind. z) ſic *C. cauſis* al.

a) ſic

leum [a] morbum ſolere generari. Vitanda quidem iſta ſunt omnia, nam ex his pericu- 5
loſae aegritudines iumentis ſaepe proueniunt. Malleus autem morbus ex aëris corruptio-
ne praecipue [b] deſcendit. Nam Auſtro & [c] Africo vento flantibus, interpoſitis annorum
ſpatiis, recurſu [d] (vt aſſerunt) cataſtematis [e], ſicut certo tempore homines peſtilentia
corrumpuntur [f], ſic animalia ille aër [g] corrumpit & perimit. Vnde probatiſſimae & 6
plures neceſſariae ſunt potiones, quae aduerſus tantam vim praeſtare valeant ſalutis auxi-
lium. Quarum partem ſuperiori [h] iam pagina comprehendimus, partem ex omnibus
auctoribus collectas [i] conſequenter adiunximus [k]. Remedium proficiens [l] ad omnes ge- 7
nerales morbos. Semen cucurbitae Aegyptiacae [m], [i. coloquintidem] quantum aceta-
bulum capiet [n], frangis, & conteris, addita vini optimi [o] hemina vna, quod diligenti
agitatione permixtum linteolo colabis & per dextram iumenti narem [p] infundes, vt peru e-
nire [q] poſſit ad viſcera. Quae compoſitio ad dyſenteriam plurimum [r] prodeſt. Alia [s] 8
quoque vilior [t], ſed non minus apta curatio eſt. Radices cucumeris ſiluatici virides con-
tundes, & in aqua nocte vna macerabis, deinde ſublatas contundes & colabis, ex quo
ſucco tria [u] cochlearia cum nitro trito permixta [x], cum vino, ſi animal ſine febre fue-
rit [y], tepefacto, quotidie faucibus ingeres [z], ita vt ſeptem diebus continuis curare non
deſinas. Nitrum quoque bene [a] tritum & cucumeris [b] ſiluatici radices minutatim conci- 9
ſas, addita hemina vini tepidi, in hordeum bene purgatum, animali languenti ad [c] pa-
bulum infundas [d], vt non ſolum potio [e], verum etiam pabulum medicamento [f] tempe-
ratum faciat [g] ad ſalutem. Item aliud [h]. Radicem ebuli, & radicem [i] vrticae aequis 10
ponderibus minutim [l] inciſas, & [m] infuſas in liquamine optimo macerabis, colabisque
per linteum [n]. ex quo menſura [o] vnius oui tepefactum per nares animalis triduo dege-
res [p]. Conſequenter ita [q] facturus, vt iumentum, quod morbum patitur, hordeum 11
cum [r] apio, & [s] cucumere ſiluatico minutatim inciſo [t], ſemper accipiat, contuſumque
ipſum agreſtem cucumerem & aquae [u] ſufficienter admixtum, bibere cogatur. Lauda- 12
tur [x] etiam haec potio. Herbae Sabinae [y] libram 1, trixaginis [z] vncias tres, centaureae
vncias 2, ariſtolochiae [a] vncias 4, baccarum lauri vncias 4, murrae vncias 4, omnia
contundes & cernes, & in puluerem minutiſſimum rediges, & cum neceſſe [b] fuerit,
cochlearium magnum [c] plenum cum ſextario 1 vini tepefacto faucibus taediantis [d] infun-
des. Haec quoque aduerſus omnes morbos medicina ſuccurret, quod [e] quatenus vires 13
pati-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

a) ſic *C. malleus morbus conſueuit generari* reliqui. oblitus eſt aliquis, orationem eſſe pendentem, nec loqui ex ſua perſona auctorem &c. b) *praec.* om. C. c) *vel* C. d) *etiam* inſ. C. e) *aër corrumpitur S. M.* f) *corrumpuntur* om. *C.* g) *aër* om. *C.* h) *ſuperior iam pa. comprehendit C.* i) *collecta competenter C. & S. M.* k) Nouum caput XVIII, cui lemma, *remedium ad omnes morbos C.* l) *perfic. S. proficiens* legi etiam vult Rhod. Lex. Scribo. *p. 428. Generaliter ad omnes morbos S. M. C.* m) *Aegyptiae C.* qui omittit etiam incluſa; & ſane gloſſema videntur: illud. *i.* pro *id eſt* ſaepius occurrit. n) *capit, friges C.* o) *albi triptici optimi — f truptici C.* quae neſcio quid ſibi velint, niſi quod *ſtyptici* vocabulum hic latere ſuſpicor. p) *nare ſuffundes C.* q) *ei* inſ. *C.* r) *plurimum* om. *C.* s) *Tertia C. & S. M.* t) *quamuis vilior ſit, non minus C.* u) *terna C.* x) *remixto in vi. C.* y) *eſt C.* z) *degeres C.* a) *bene* om. *C.* b) *cucumerem ſiluaticum C.* Igitur *radices* per appoſitionem vel ἐπεξήγησιν adieciſſet. c) *ad pab.* om. *C.* d) *infundes C.* e) *potio C. potum F. S.* f) *medicamento S. M. de medicamento C. medicamentum F. S.* g) *proficiat C. S. M.* h) *remedium* inſ. *C.* i) *radices orticae C.* l) *minutatim conciſas C.* m) *&* om. *C.* n) *linteolum C.* o) *menſuram - tepefactam C.* p) *digeres F. S. immittes S. M.* q) *etiam iſta C. etiam haec S. M.* r) *cum radice apii & cuc. min. S. M.* s) *& cuc. ſil.* om. *C.* t) *conciſo C.* u) *cum aqua S. M. & aqua C.* x) *Laud. potio C.* y) *Sauinae F. S.* z) *trix. vnc. tres* MS. non habet *S. M. taxag. C.* a) ſic *C. ariſtologiae* al. b) *neceſſitas C.* c) *grande.* d) *tedeantis F. S. tediantis S. M.* e) *ſuccurrit ſi quatinus F. S.* nobiſcum C. & ipſa conſtructionis ratio,
quae

patiuntur, interpoſitis diebus [cum [f] praeſcriptis minutionis obſeruantiis,] primo de cer-
uice, poſt de palato & in quibuscunque locis ſe morbus [g] oſtendit [h], vt ſi in facie, de
capite: ſi in primis partibus, de armis; ſi in poſterioribus, de coxis, ſanguis eſt aufe-
14 rendus, & cum aceto miſcendus, ex quo animal perfricetur. Cui haec per triduum po-
tio dabitur: Panaces [i] radicum vncias 3, eryngii [l] radices [m] ponderis tanti (Eringion [n]
autem herba melior [o] eſt, quae in littore vicina [p] marinis fluctibus naſcitur, carduo ſil-
ueſtri pene ſimilis, flore galbineo [q], cuius eruendae ſunt radices, nam longius penetra-
re dicuntur) feniculi quoque ſeminis [r] vncias 3, aloës vncia [s] vna ſemis contuſa & cri-
brata in tres particulas diuidentur, & cum fracti & moliti tritici farinae [t] ſextario can-
15 denti [u] aqua miſceatur [x], & ad cornu per fauces triduo animali [y] infundantur [z]. Pela-
gonius aduerſus omnes morbos efficaciſſimum puluerem credit eſſe [a], ſi pullum ciconiae
nondum adhuc ſtantem, ſed iam plumas habentem, viuum in cacabum [b] mittas, & [c]
gipſes, peruſtumque vapore furni [d], in puluerem redigas, & tritum vitreo [e] vaſe cu-
ſtodias [f], grande cumulatumque cochlearium cum vini ſextario animalis faucibus infun-
16 das [g], donec recipiat ſanitatem. Chiron [h] vero Centaurus praeter alias compoſitiones,
quae iam relatae ſunt, aſſerit [i] catulum lactantem [k] viuum in aqua [l] feruenti miſſum, ac
depilatum, ita decoqui vt oſſa ſeparentur a carne: quibus diligenter ablatis, eius [m] caro
cum aqua in qua decocta fuerit [n] liquamine optimo, vino veteri & oleo, & pipere cum
melle condita, vsque [o] ad ſextarium debere ſeruari, ac ſingulis animalibus binas cotylas [p]
17 tepefactas, donec ad ſanitatem perueniant, diebus ſingulis dari debere [q] per fauces. Ca-
put quoque haedinum, omnesque pedes depilatos ad [r] caldarium eadem ratione, qua
catulum, excoqui [s], ablatisque oſſibus condiri, & binis [t] cotylis per [u] diem in potione [x],
per cornu ſaepius datis, animal morbidum liberari. De gallo quoque gallinaceo [y] albo,
18 eadem quae de catulo obſeruanda [z] demonſtrat. Radicem quoque herbae tithymali de-
19 coctam cum vino dulci dare morbidis animalibus ſuadet. Ei quoque animali, quod pro-
fluuio [a] Attico coeperit laborare, ita vt viridis ei, vel pallidus [per [b] nares] humor
erumpat, ex lotio humano vel [c] arietino duas cotylas cum vino [d], & cyatho olei roſacii
putat

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

quae laborat, ſi in protaſi ponamus *ſi*. f) inclusa om. *C.* & MS. in *S. M.* g) (*humor*) & in marg. *morbus F.* & *S.* nobiſcum *C.* h) *oſtenderit C.* & *S. M.* i) *Pannaces F. S.* l) *erengi* al. *eryngii C. yringii F. S.* hic & p. p. add. Morgagn. *IV, 6* ex Veg. *3, 2.* m) *radicis C.* n) inclusa om. *S. M.* o) *melior eſt quae* om. *C.* p) *vicino* al. *C.* q) *caluino* al. *galbino C.* r) *ſemen C.* s) ∽ *vna ſemis* om. *C. vna* etiam om. *S. M.* t) *albiſſimae* inſ. *S.* u) *candenti — miſc.* om. *S. M. calenti C.* x) *miſcetur C.* y) *da animali S. M.* z) *datur C.* a) *eſſe ſi* om. *C.* b) *fictilem* inſ. *C. fictile vas S. M.* c) *egypſis C. & tum argilla obturatum in furnum mitte, & in puluerem redige, & tritum in vaſe vitreo cuſtodi. Grande* &c. *S. M.* d) *foci C.* e) *vitrio F.* f) *exinde* inſ. *C.* g) *infuſurus C.* h) *Chiron V. C. Praeter* &c. *C. vero Cent.* om. MS. *S. M.* i) *adſerit C.* k) *lactentem* coni. Morg. *III, 42.* l) *aquam feruentem S. M.* m) *viſcera C.* n) *fuerint C.* o) *vsque* om. *C.* *ad ſex ſextarios S. M.* p) *cotulas C.* & *S. M.* q) *debere* om. *C.* r) *in aqua calida ea rat. S. M. ad calidam eandemque rationem C.* s) *diximus* inſ. *C.* t) *vinis C.* u) *ad C. S. M.* x) *potionem C.* y) *gallinacio C.* z) *obſ. dem.* om. *S. M.* a) *profluo ad te quo C. atro S. M. Profluuium Atticum*, quod etiam occurrit deinde *1. 38, 4* dum meliora quis doceat interpretor ſimile illi quo per peſtilentiam Atticam celebrem illam, laboratum eſt, in qua etiam *poſt* πταρμὸν καὶ βράγχον commemorantur a Thucydide *2, 49* ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσιν. Bilioſas excretiones hic intelligi, coloris vocabula declarant. *Pallidum* enim & ipſum ad ſubuiridem colorem pertinere vel Palladii noſtri vſus docet. Graeciſſare Vegetium, & Graecis auctoribus vti vel in hoc ipſo capite, apparet b) *per nares* om. *C.* c) *veteri vel* inſ. *C. ſi veteri*, omiſſis *aut ar. S. M.* d) *vno cyatho olei roſei C. vini cy. & oleo roſeo miſce S. M.*

putat eſſe miſcendas, & per nares, quae humorem funeſtum egerunt, digerendas [e].
quam [f] curationem & pulmoni ſanitatem, & naribus ſiccitatem praeſtare confirmat.

XVIII. Pro phyſico [a] autem & anniuerſario remedio tradidit vlpicum beti-
cum [b] vel allium [c] maius, quod quidam Gallicum vocant, capitella [d] ſingula, cum ſin-
gulis ſemiunciis ſagapini [e], & ſingulis cyathis olei optimi diligenter [f] trita, ſingulis aquae
heminis oportere miſceri, & heminas ſingulas per caput animalium dari octauo [g] Kalen-
das Iulias (hoc eſt in [h] initio canicularium dierum,) ſeptimo [i], & ſexto: quo facto tri-
nis [k] potionibus ſtagnata [l], vt dicuntur [m] animalia armentina [n], vel domita integro anno
a [o] morbo intacta ſeruari.

XIX. Adversvs [a] morbum malleum [b], cuius diuerſae [c] ſunt ſpecies [d],
quae in potionibus, tam per os, quam nares degerendis [e], vel clyſtere, quaeque [f] in
cauteriis vel flebotomo facienda ſunt [g] declaratum eſt, ſed reſtat [h] alia non minus neceſ-
ſaria efficaciorque curatio, quae ſuffimentorum [i] genere & odore praeſtatur. Nam cum 2
ipſa tabes ex corrupti aëris foetore naſcatur, & [l] vsque in pulmonem & viſcera pene-
trando, deſcendat, non minus auſteritate odoris, quam potionum amaritudine conſue-
uit expelli. Pro numero itaque animalium eliges locum humilem ex [m] omni parte clau- 3
ſum, in quo [n] induces animalia [o] iam aegrotantia, quae curare deſideras; vel adhuc ſa-
na & [p] ſeparatim quae non vis morbi contagione perfundi. Origanum, allium [q], mentam,
aſpaltum, peucedanum [r], caſtoreum [s], & opopanacem [t], aequis ponderibus permiſce-
as [u], & exinde quantum tribus digitis leuare [x] poteris [y], in carbones viuos mittas, ani-
maliumque os & caput ſuper fumum tenebis, vt auſteritas odoris per os & nares intrin-
ſecus ingreſſa, omnia compleat, & ad pulmonem vſque penetrando [z] perueniat, & prae-
ſtet animalibus [zz] medicinam.

XX. Est & alia compoſitio ſuffimentorum ad morbos prohibendos, ſumtuo-
ſior [a] quidem, ſed putatur vtilior. Sulphuris viui libras [b] 2, bituminis iudaici lib. 1,
opopanacis vncias 6, achanti [c] vncias ſex, galbani & caſtorei, yreos crudi ana [d] vncias
6, ſalis armoniaci vncias 2, ſalis cappadocis [e] vncias 3, cornu ceruini, lapidis
gagatis maſculi, lapidis gagatis foeminae, ana [d] vncias 3, lapidis ema-
titis [f], lapidis ſideritis, lapidis argeritis [g] ana [d] vnciam 1, equuleos, id eſt cabal- 2
liones marinos numero ſeptem, caudas marinas, vngues marinos ana numero ſeptem,
vuae marinae vncias tres, medullae ceruinae, cedrei, picis liquidae ana pondera tria, oſſa
ſepiae numero VII, auri ſemiunciam, ballucae ſiliquam: haec vniuerſa commixta atque 3
ſuc-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *infundendas S. M.* f) *quae curatio & pulmonibus ſalubritatem* —— *confirmatur C. qua curatione* —— *praeſtari S. M.* [C. XVIII.] a) *feſico C.* b) *bene tritum C. S. M.* Neque occurrit, qui praeterea *Baeticum* laudet. c) *aliud C.* d) *capitula C.* e) *ſerapini S. M. ſapeni C* f) *diligentiſſime C.* g) *VIII Kl.* IVL. ac deinde *VI. C.* h) *in* om. *C.* i) *ſeptimo &* om. *C. ſeptimum & ſextum S. M.* k) *ternis C. ter ac potio. ſaginata (vt dicitur) S. M.* l) vid. Index. m) *dicerentur C.* n) *armentitia C.* o) *a morbo* om. *S. M.* [C. XIX.] a) *aduerſum C.* b) *maleum C.* c) *multae S. M.* d) *quae in vnctionibus* inf. *C.* e) *dirigendis F. S.* om. *S. M.* nobiſcum *C.* f) *quae C. S. M.* g) *ſint C.* h) *reſtant S. M.* i) *fumigiorum nidore praeſtatur S. M.* Conf. Veg. *4, 12.* l) *& pulmones vsque pen. C. & in pulmonem vsque S. M* m) *& ex vniuerſis partibus C.* n) *quem S. M.* o) *vel* inf. C. p) *&* ——*perfundit* om. *S. M.* q) *aſium F. S. allium S. M. aleum* C. vid. Morg. *4, 5* coll. Veg. *3, 2, 30.* add. Ind. voc. *Aſium.* r) *peucid.* C. s) *caſt.* om. *S. M.* t) *apop.* C. u) *permiſcens exinde* C. x) ſic C. *eleuare F. S.* y) *potueris* C. qui omittit cap. *20* & *21.* z) *penetrando* om. *S. M* zz) *animali S. M.* [C. XX.] Conf. *4, 12* & Morg. *IV, 7.* a) *auſterior S. M.* b) *lib. 1 S. M.* c) forte *achatis.* d) *an̄ F.* e) *capadoces F.* f) pro *haematitis.* g) pro *argyritis.*

ſuccenſa, odore ſuo morbis tam hominum quam animalium reſiſtunt, & daemones fugant, grandines prohibere, & aërem defecare dicuntur. Sed ſi memoratos lapides aut inueni-re nequiueris, aut enormitate pretii ab emtione ceſſaueris, reliqua efficaciter proſunt.

XXI. Medicina omnis [a] animalium, vel ſi verum quaerimus [b], etiam hominum, niſi [c] rationem curationis ante cognouerit atque praedixerit languentibus [d] periculum, errabit [e] frequenter. Expoſita enim curandi ratio, & cum genere congruens paſſionis, indubitanter [f] praeſtat auxilium. Ideoque pluribus membris ac morbis generale remedium diligenter [g] oportet exponi, quod praecipue in ſanguinis detractione conſiſtit, ſi rationabiliter pro tempore & viribus animalium, & pro aetate [h] perfecti mulo
2 medici adhibeatur induſtria. Qui ſi ignarus fuerit huius rationis, non ſolum per detractionem ſanguinis non curabit, verum etiam periculum iumentis frequentiſſime generabit. Nam cum vita virtusque animantium conſiſtat in ſanguine, rurſus tempeſtiue de-
3 tractus ſanguis corpori praeſtare adſolet ſanitatem. Cuius rei talis redditur ratio. Sanguis enim ciborum humorumque [i] indigeſtione corruptus, per membra diſcurrit, & languorem doloremque aut vniuerſo corpori, aut certis quibuſdam partibus conſueuit inferre. Nam per conſtrictionem neruorum, venarumque tenſionem, inflatio, indigeſtioque [l] generatur: quae tenſura (vt ita dixerim) corporis aliter laxari, niſi per detractionem ſanguinis non poteſt. Vnicum enim compendium atque remedium eſt [m], corruptionem illam quae nocet, & quaſi infeſta [n] tabe aegritudinem vel periculum gignit, cum [o] ſanguinis ipſius vitioſa [p] parte detrahere.

XXII. Hinc [a] plerique veris tempore quotannis de ceruice iumentis ſanguinem [b] demere, & ſic in herbam mittere neceſſarium putant, ne veteri corruptoque [c] ſanguis nouus admixtus natura [d] caleſcens [e] debilitatem valetudiniſue [f] periculum faciat. Veteres autem, prudentioresque auctores abſque neceſſitate depleri animalia vetuerunt [g], ne [h] conſuetudo minuendi [i], ſi tempore aliquo facta non fuerit, ſtatim intra
2 corpus morbum [k] ac valetudinem generet. Rectius ergo [l] eſt minoris aetatis animalibus & bene valentibus ex nulla parte corporis ſanguinem detrahi abſque palato: de quo aſſidue tam [m] minoribus quam maturis detrahendus eſt humor, vt caput, oculi cerebrumque releuentur. Maturis vero animalibus non incommodum eſt pulſare venam [n], cum
3 mittuntur in paſcua. Illa tamen in omnibus qui [o] deplendi ſunt, conſeruanda [p] eſt conſuetudo, vt pridie quam vena pulſetur, ſuſtententur leuioribus & parcioribus [q] cibis, vt per diaſtema [r] compoſito corpore ſint, non turbato per indigeſtionem. In ſolo [s] autem aequali ſtatues iumentum, ceruicemque illius loro cinges [t], quo ſtrictius [u] ſuper ſcapu-
4 las tangatur [x], vt vena poſſit ab aliquo clarius intueri. Tunc ſpongia [y] cum aqua venam ipſam

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXI.] a) *communis S. M.* b) *quaeramus S. M.* c) *ſi S. M.* d) *languentis S. M.* e) *errabit* om. *S. M.* Quid ſi ita? *languentibus periculum creabit frequenter.* Ita paullo poſt, *periculum generabit.* f) *indubitatum S. M.* g) *diligentius S. M.* h) *aequitate F. S.* nobiſcum *S. M.* i) *humorumque* om. *S. M.* l) *indignationesque generantur S. M.* m) *ad* inſ. *S.* n) *via quae morbum S. M.* o) Pergit *C.* p) *vitioſam partem.* [C. XXII.] a) *Placuit plerisque S. M.* b) *ſanguinem* om. *C.* c) *corrupto S. M.* d) *nat. cal.* om *C. natura* om. etiam *S. M.* e) Quid ſi *coaleſcens?* f) *vel S. M.* Recte puto: vt disiungat *debilitatem valetudinis, vel periculum* eius. g) *vetauerunt C.* h) *ſi* inſ. *C.* i) *deplendi C. S. M.* k) *morbos ita ac C.* l) *igitur S. M.* m) *tum maioribus quum minoribus S. M.* n) *venas S. M. matricalem* inſ. *C.* o) *quae deplenda S. M.* p) *conſuetudo ſeruanda eſt C. ſtruenda S. M.* q) *paucioribus C. S. M.* r) *ieiunium quieto S. M.* s) *loco S. M.* t) *ſtringes quod eminere S. M.* u) *diſtrictius C.* x) *teneatur ab aliquo, vt vena poſſit clarius eminere S. M. C.* y) *axungia S. M.* Fuit, credo, *ſphungia.*

z) *leua*

ipſam lauabis [z] & ſaepe deterges [a], vt altius emineat [b]. Pollicem quoque ſiniſtrae ma-
nus interius deprimes, vt non eludat [c], & tumidior atque inflatior vena reddatur. Con-
ſequenter [d] iuxta praeceptum artis, vel animalis ipſius poſitionem, ſagittam [e] dari [f] ca-
libis exiges cotibus bene acutatam. Obſeruabis [g] quoque ne altius imprimas manum [h] & 5
gulam atque gurgulionem rumpas, & [i] arteriam praecidas. hoc enim [l] vitae conſueuit
inferre periculum. Percuſſa [m] vena, foenum vel farraginem [n] ad edendum apponas [o]
animali, quatenus [p] agitatione maxillarum melius [q] erumpat ſanguinis impetus. Cum 6
autem niger vel corruptus humor egeretur [r], vel coeperit manare [s] purior, ſtatim iu-
mentum tolles a cibo, & impoſita fibula [t] venae plagam [u] adſtringes. In [x] plaga vero
pittacium [y] imponas, vt diligentius claudat, licet quidam vtantur & creta [z]. Deinde in 7
tenebroſo [a] loco & calido ſtatues iumentum & farraginem, ſi tempus eſt, vel foenum
molliſſimum dabis ſeptem diebus ac noctibus. aquam etiam offeres, vt ſi voluerit bibat.
Sed triticea [b] farrago hordeaceae praefertur; quae ſi defuerit, hordeaceam dabis. Me- 8
mento etiam quod ea melior ſit [c], quae vicinior marinis [d] fluctibus fuerit. Propter [e] 9
quod ventrem facilius ſoluit, humoremque [f] deducit [g]. Pulſata etiam [h] quocunque lo-
co vena, omnem [i] ſanguinem diligenter excipies [l], & aceto oleoque permiſtum vel aliis
medicaminibus [m] quae ratio depoſcit, animalis ipſius corpus perunges, praecipueque il-
lum locum, ex quo detractus eſt ſanguis, & qui eſſe putatur in cauſa. Conſtat enim 10
naturali quadam ratione atque [n] beneficio, vt quidam aiunt, ipſum ſanguinem, cum ſu-
perfuſus eſt [o] languentibus membris praeſtare medicinam, vitiumque ſiccare. Quam cu-
rationis ſollertiam [p] non oportet omitti. Praeterea [q] interpoſitis diebus poſt fleboto- 11
mum, animalia producuntur [r] ad ſolem, & ſanguis detrahitur [s] eis de palato. Deſpuman-
tur autem [t] tertio gradu a [u] dentibus caninis [x]. Quos oportet ſuſpendi altius propter
ſanguinis fluxum, ita vt eo die molliſſimis [y] cibariis vtantur & furfure. Sequentibus
autem diebus, non ex integro hordeum conſequantur, ſed a [z] vilibus incipiant, & ad con-
ſuetudinem per [a] ſingulorum dierum augmenta perueniant. Conſequenter tepido die 12
ducantur ad mare vel fluuium diligenterque loti [b] tergantur. Vino quoque & oleo in ſo-
le perungendi [c] ſunt diligenter & confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant,
aut perferant perfrictionis [d] iniuriam. Quibus perfectis equi [e] nobiles tum demum ad la-
bores [f] curſusque itineris reuocentur.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

z) *lauabis &* om. *C.* a) *terges C.* b) *Ad* inſ. *C.* c) ſic *C. cedat, & S. M. ludat, ſed F. conf. 2, 40, 1.* d) *Conſ.* —— *acutatam* om. *S. M.* e) *ſagittas ex binis cutibus adcuratam obſ. C.* f) forte *duri chalybis.* Caeterum *exiges* hic interpretor adiges in venam, vt ſaepe boni etiam ſcriptores. g) *ſtude S. M.* h) *manus C. S. M.* i) *&* om. *C. atque S. M.* l) *factum* inſ. *S. facto* inſ. *C.* m) *quoque* inſ. *S.* n) *viridem* inſ. *C. S.* quam gloſſam puto. Farrago enim ſemper viridis. o) *adpones C.* p) *quatinus F. S.* q) *adcotidiet, id eſt er. C.* r) *egreſſus eſt S. M. ceſſatus eſt, & C.* s) *rubicundior emanare vel purior, ſtantem ium. C. rubicundior vel purior* etiam *S. M.* t) ſic *C. fiſtula* rel. De vſu fibulae in alligandis vulneribus multa Rhodius de acia Celſi. add. ad *2, 22, 6.* u) *vulnus C.* x) *Plaga* (*f. plagae*) *pitt. pones C.* y) ſic C. *pitac.* rel. z) *cretam* C. a) *tenebricoſo,* om. *in* C. b) *trititia F.* c) *eſt, atque vtilior* C. d) *maritimis* S. *M.* e) *Propterea quod* C. *quia* S. *M.* f) *humoresque educit* S. *M.* g) *deducat* C. h) *ex* C. S. *M.* i) *totum* S. *M.* l) *accipiens* S. *M.* m) *medicamentis* C. n) *non* S. *M. atque — aiunt* om. C. o) *fuerit langueſcentibus* C. p) *ſolennitatem* C. S. *M.* q) *interea* S. *M.* r) *perduc.* S. *M. producentur* C. s) *detrahetur etiam* C. t) ſic C. recte, pro *etiam* aliorum. nam *deſpumare* eſt ipſum *ſanguinem detrahere.* Vid. Ind. u) *abſentibus cannis* C. x) Hic interpunxi. Refertur enim relatiuum non ad proximum, *dentes*: ſed more Vegetii ad obiectum, quod vocant principale, *equos.* y) *mollibus* C. z) *duas libras accip.* S. *M. a libris incip.* C. quod puto verum. a) *ſingulis diebus augendo* S. *M.* b) *loca* S. *M.* c) *perunguendi dil. & confric.* C. d) ſic C. & S. *M. perfricationis* al. e) *Qui* S. *M.* f) *laborem curſus itinerisq.* C.

[C. XXIII.]

XXIII. SCIENDVM eſt [a] praeterea, caſtrata animalia nunquam [b] oportere depleri. cauſa haec [c] eſt, quia iam partem virium cum teſtibus amiſerunt [d], & ſi depleta fuerint, vehementius eneruantur. Hinc eſt [e] quod aſinis non [f] detrahendus eſt ſanguis, quia naturaliter minus habent ſanguinis, gracilioresque ſortiti ſunt venas.

XXIV. ADMISSARIOS etiam equos flebotomare non eſt opus: partem enim virium, & ſanguinis in coitu natura [a] digerit [b]. Si tamen [c] ab admiſſura ceſſauerint, niſi annis omnibus herbarum tempore depleantur, incidunt in [d] caecitatem, quia id quod coitu [e] digerere conſueuerant, declinat [f] in oculos [g].

XXV. NVNC, ne quid relinquatur ambiguum, in quibus paſſionibus, & ex quibus locis, ſanguis emitti debeat, indicabimus. Morbidis & quibuſcunque totum corpus in cauſa eſt, (ſicut febrientibus, vnde [a] infra dicendum) de matrice detrahendus [b] eſt
2 ſanguis. Cephalargicis autem, appioſis [c], inſanis, cardiacis, caducis, freneticis [d], biſtrutitiis [e], ſicardiciis, rabioſis [f] quoquo modo praecipitur de auriculis [g] ſanguinem demere. Veruntamen [h] melius eſt de temporibus, quae in dextra & ſiniſtra ſunt parte detrahatur, id eſt, ſub cauatura temporum, tribus digitis ab oculo interpoſitis, inferius
3 vena perquiritur [i], & ex vtraque emittitur [l] ſanguis. Eis vero quibus ſuffuſio contingit [m] oculorum, vel caetera vitia, quae oculis nocent [n], inferiores venae [o] ſub oculis poſitae, quae deſcendunt ſub [p] angulis oculorum inferioribus, quatuor digitis inferius quam oculi ſunt, inciduntur [q]. Quibus quidem [r] faſtidium inhaeret, vel arteriarum vel fauci-
4 um tumor, vel praegrauatio capitis, de palato auferendus eſt ſanguis. Quibus [s] autem pulmo eſt in cauſa vel iecur, vel caetera quae his vicina ſunt membris, de pectore minuendus eſt, ex venis quae poſitae ſunt in dextra ac ſiniſtra, vbi brachiola coniunguntur,
5 & flexura fit cum armus [t] plicatur. Quibus quidem [u] armus eſt in cauſa, de [x] brachiolis ſanguis minuatur; quae venae poſitae ſunt interius, vbi centuriae [y], id eſt, muſculi brachiolares [z] ſunt, ſex [a] digitis ſuperius quam [b] genu, tribus vel duobus digitis inferius quam centuriae. Hae venae ſagitta percutiantur, ſed caute modeſteque [c] tangantur,
6 propter debilitatem animalis. quia [d] hae commixtae ſunt neruis. Quibus autem articuli in cauſa erunt, vel ſi articulus inſertus [e] vel intortus fuerit, vel [f] aquatilia habuerit, vel quiduis ſimile in articulis contigerit, de ſubcirro [g] ſanguis ſubtrahi [h] debet: quae venae poſi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C XXIII.] a) *eſt* om. C. S. *M.* b) *non* C. c) *herbae, quae F. herbae eſt qua* S. *M. haec cauſa quia* C. nobiſcum S. d) ſic S. *M.* C. *amiſerint* al. e) *enim* inſ. *F.* S. nobiſcum C. f) *de matrice nunquam* C. [C. XXIV.] a) *natura* om. C. S. *M.* b) *digerunt* C. *amittunt* S. *M.* c) *autem* C. d) *in* om. C. e) *per coitum egerere conſuerant* C f) *redundat* C. S. *M.* g) *eorum* add. S. *M.* Conf Veg. 4, 7, 3. [C. XXV.] a) *vn. inf. dic.* om. C. & S. *M.* b) *tollendus* S. *M.* c) *arpioſis F.* S. appoſito ſigno vitii. & *opioſis* S *M.* vid. Ind. *r* & *p* ſexcenties miſceri a librariis conſtat. d) *phrenet.* C. recte. e) *dyſentericis, ſideratis* S. *M. diſtentis, ſideraticis* C. f) *babaticis praecip. de* C. g) *venis auricularum* C. S. *M.* h) *Verum melius eſt, vt temporibus quae dextra & ſiniſtra ſunt, detrahatur* C. i) *perquiretur* C. l) *emittetur* C. m) *contigit* C. n) lacuna in S. *M.* vsque ad 2, 23. o) *venas* —— *poſitas* S. *M.* p) *ab* S. *M.* q) *phlebotomo incidito* S. *M.* r) *vero* S. *M.* s) *quibus* —— *minuendus eſt* om. S. *M.* t) *armis* S. u) *vero armi in cauſa ſunt* S. *M.* x) *e creticis de brachiolis ſanguis aufertur* S. *M.* Quid ſibi velit illud *e creticis*, non comminiſcor. *Criticos* dies *Creticos*, & *creticare* dixiſſe Barbaros, docet Dufresnius. Quid ſi igitur *e creticis* ſit, ex illo indicio & iudicio *&c.* Sed vid. mox ſ. 6. vbi recurrit alio ſenſu. Nihil dum video. y) C*entriae* S. *M.* hic & p. p. V. Ind. z) *brach.* om. S. *M.* a) *Sed* S. b) *a genibus* S. *M.* c) *ne mediae* S. *M.* d) *quae venae* S. *M.* e) *exemtus vel tortus* S. *M.* f) *aut* inſ. *F.* g) *ſubito* S. *M.* forte *de ſub cirro* rectius eſt. Vid. Ind. v. *cirrus.* Vetus interpres Germ. *unterhalb des Gleichs.* h) *detrahi* S. *M.*

i) *ſub*

poſitae ſunt inferius quam articuli tribus digitis ſub [i] coronam. quae venae cum ſumma
cautela [l] tangendae ſunt, quia articulorum coniunctae ſunt neruis. Creciaco [m] vel ſi ba-
ſim mouerit [n], de coronis rectis [o] tollitur ſanguis.

XXVI. Qvibvs autem iumentis vel ſuffuſionis vitio, vel per voluntatem ex-
cruciata [a] vngula fuerit [b], vel quibus remorata baſis longi [c] temporis claudiginem fece-
rit, eiuſmodi curatione ſanantur. Componis [d] omnem vngulam quaſi ad viuum, adli- 2
desque virantum, hinc [dd] ſuffraginem illius alligatam lino vehementer ſtringes, totumque
ſimul vngulae ſolum [e] in circuitu ſcalpelletur, & circumgyrabis, vt a corona vngula [f] ſub-
leuetur ex parte, tunc circumciſorium inferes [g] inter vnguem [h] & ſolum, & cum bene
elimpidaueris, ſuffraginem [i] ſoluis [l], & inuenies de calcaneo venas fluere, & cum ſuf-
ficienter effluxerit [m] cruor, ſale perfricabis, poſtea [n] aceto & oleo inunges, & linteolis
munies diligenter. Sparciam [o] calciare curabis, vt poſt egeſtionem humorum [p] vngula 3
reparetur. Huiuſmodi autem curam nunquam niſi ſingulis pedibus adhibere debebis, vt in
tanto dolore animal duret ac ſtet. Si autem in alio pede ſimilis eſt cauſa, cum in illo
qui prius curatus eſt, firmiter animal ſtare coeperit, tunc eum elides, & vt [q] dictum
eſt, ſimili obſeruatione curabis. Si vero in his cauſis animal cremare [r] volueris, ſemiſ- 4
ſabis illud hoc modo. Compones vngulam eius ad viuum, & contra venam addita ſa-
gitta pertundis, vt poſſit ſanguis acontizare [s] per ſolum quod ſagitta pertuderit. Simili
autem modo ſale fricabis, oleoque & aceto, linteoliſque munibis [t], duntaxat ſingulos pe-
des, ita vt portare ſe poſſit, hi [u] plane qui ſemiſſantur non eliduntur.

XXVII. Epistomicis [a], vel qui morbo ſubrenali laeduntur [b], vulſis
etiam, colicis [c], & quibus venter frequenter dolet, de cauda ſanguis emittitur, licet
melius putetur propter huiuſmodi [d] cauſas [e] ortas de viſceribus debere ſanguinem tolli.
Quod ſi de cauda tollere [f] volueris, ſic facies: Erige & reſupina caudam ad lumbos, 2
quatuor digitis ab ano vbi pilos non habet caede caudam cum [g] tabula aliqua non ponde-
roſa, quouſque ſe vena demonſtret, & [h] in caudae media diuiſura quatuor digitis ab ano
ſagitta percuties venam, vt [i] acontizet ſanguis, poſt decurſionem faſciola colligabis.
Cum autem de viſceribus emittere volueris [l], ſub inguibus [m] de dextra ſiniſtraue [n] in ſin- 3
gulis femoribus eminentes venas medias ſagitta percuties, poſt decurſionem ſanguinis cre-
tam impones, [ſed [o] caute, propter vicinam miſturam neruorum.] Si laccae in gam- 4
bis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) *ſub cirra tribus digitis ſuper coronam S. M.* l) *ſollicitudine S. M.* m) *Cretico autem S. M.* n) *praeciſio monuerit.* o) *rectius.* [C. XXVI.] a) *extruſicia S. M.* b) *quae vulgo vngulam cogere dicuntur* inſ. *S.* c) *longo tempore claudicedinem S. M.* d) *Componito pedem ad gubiam : & omnem vngulam ad viuum allides fumentumque ſuffraginem illac alligatam lino vehementer adſtringes totumque ſolum vngulas in circuitu ſcalpello circumſcribis S. M.* Quid ſi pro *fumentum*, quod alias *fomentum* eſt in his libris, legamus *tumentemque ſuffraginem?* Forte alliganda eſt ſuffrago, quae etiam ex ipſa alligatione tumebit, ne intempeſtiue adfluens ſanguis curationem impediat: poſtea quidem ſolui iubetur, vt fluat ſanguis. De *gubia* dicimus in Indice. Τὴν *ad* inſtrumento etiam ſignificando adhiberi, alias notamus. dd) *huius S.* e) *ſolum — circumque* om. *S.* f) *vngulae S.* g) *inſeres S.* h) *vngulam S.* i) *ſuffragine S.* l) *ſoli S. M.* m) *emanauerit S. M.* n) *poſtmodum S. M.* o) *ſpatio S. M.* ſed rectum eſt *ſpartea* Morg. *IV, 9* ex noſtro *3,18.* p) *humoris S. M.* q) *ſicut S. M.* r) *ſtigmare S. M.* s) *exire S. M.* t) *curabis S. M.* u) *Hoc modo pla. qui ſemiſſ. non laeduntur S. M.* Quae gloſſa videtur non neceſſaria. Hoc, puto, dicit, qui ſemiſſentur equi, non opus eſſe vt curandi cauſa deiiciantur. [C.XXVII.] a) *Epiſtonicis S.* Quid ſi *opiſthotonicis?* b) *tenentur S. M.* c) *& colicis quibus S.* d) *eiusdem S. M* e) *cauſas* om. *S. M.* f) *extrahere S. M.* g) *de S. M.* h) *in cauda S. M.* i) *ſi non egrediatur ſanguis S. M.* l) *velis S. M.* m) (*inguinibus*) inſ. *S.* n) *& ſiniſtra S. M.* o) Haec loco mota videntur, & referenda

bis fuerint, aut aliquis dolor coxae vel gambae, ſanguis detrahatur [p] gambis: ſunt enim venae a viſceribus deſcendentes per gambas interius, quas medias propter vicinam mixturam neruorum caute [q] transuerſo [r] flebotomo percuties, & poſt decurſionem faſciola ligabis [s].

XXVIII. In animalium curis ac medicinis duplex remedium auctores eſſe voluerunt [a], minutionem ſanguinis, per quam conſtricta laxantur, & [b] vſtionem cauterii, per quod [c] laxata firmantur. Sed cum flebotomi ratio euidenter videatur expoſi-
2 ta, cauterii quoque, licet nouiſſima cura ſit, aperienda [d] videtur vtilitas. Nam aduſtio [e] laxata conſtringit, inflata attenuat, humectata [f] deſiccat, coagulata ſoluit, carcinomata [g] praecidit, veteres dolores emendat, alienatas corporis partes ex qualibet cauſa ad ſtatum ſuum reuocat, ſuper naturam excreſcentia, ſublata [h], & aduſta creſcere non
3 patitur [i]. Nam cum candente ferro ruperis cutem, vitium omne concoquitur atque maturatur, & beneficio ignis diſſolutum, per foramina quae facta ſunt effluit cum humore. atque ita ſanatur paſſio & tollitur dolor. Poſt quae [k] cicatricibus clauſis, conſtrictior &
4 robuſtior redditur locus, ac prope inſolubilis cutis. Sciendum vero [l] cuprina cauteria plus effectus ad curandum habere quam ferrea. Praeterea ſi in capite morbus eſt, inuritur ceruix: ſi ſubrenalis eſt, lumbis ignis adhibetur. Interdum autem puncta [m] inſiguntur, interdum ad ſimilitudinem lineae [n] candens deducitur ferrum [o], aliquando velut palmulae [p] fiunt. In hoc enim laudatur mulo medici ingenium, ſi ita animal cauterio
5 curauerit ne deformet. Pro [q] locis autem in quibus eſt paſſio, & pro pellis aeſtimatione [r] cauteria vehementius imprimuntur [s] aut leuius. Memoria autem retinendum eſt,
6 quaſſaturas [t], emota vel extorta, aut eiecta de locis ſuis, uri [u] penitus non debere. nam perpetua debilitas conſequitur. ſed melius eſt [x] cum locis ſuis repoſita fuerint, & ligaturis diligentius [y] communita, atque ita naturae induſtriaeque beneficio corroborata, colaſticis [z] vnctionibus [a] & malagmis [b], [c] poſtremum cauſticis [d] eadem percurare [e] ad ſpem
7 perpetuae ſanitatis. Quod ſpecialiter admonendum eſt, ne mulo medici feſtinantes, dum foco curare cupiunt, animalia debilitent aut deforment, cum flebotomis, potionibus, vnguentis, ſyringis [f], medicaminibuſque diuerſis ante ſit temptanda curatio, & ſi nihil profecerint, ad extremum ignis adhibetur.

XXIX. Qvaecvnqve paſſiones plus iumentis periculi inferre [a] conſueuerunt, & difficilioribus obſcurioribuſque [b] indigent curis, has primo [c] amplectimur libro, vt & facilius reperiantur quae in exordiis ipſius [d] occurrent, & legentibus faſtidium non

pos-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

da poſt *percuties.* Vid. Morga. *IV, 10.* p) *ſub* inſ. *S. M.* q) *caudae S. M.* r) *transuerſe S. M.* s) *colligabis S. M.* [C. XXVIII.] a) *ſcilicet* inſ. *S. M.* b) *etiam* inſ. *S. M.* c) *quam laxa S. M.* d) *vis tamen eius S. M.* e) *vſtio S. M.* f) *humecta ſiccat S. M.* g) *farcin. F. S.* nobiſcum *S. M.* h) *ſubtrahit & S. M.* i) *ſinit: nam beneficio cauterii rumpentis cutem caro coquitur & maturatur, & beneficio ignis diſſoluta per foramina, quae facta fuerunt S. M.* k) *quam S.* *quod S. M.* l) *quoque S. M.* m) *adhibentur vel S. M.* n) *Virgulae* vocantur *3, 41, 3* qui locus confer. o) *veru S. M.* p) *palmale ſit S. M.* q) *In S. M.* r) *extenuatione S. M.* s) *inſiguntur S. M.* t) *fracturas F. M. & S. M.* u) *moueri S. M.* x) *vt* inſ. *S.* y) *diligentibus compoſita S. M.* z) *roborata S. M.* a) *calaſticis S. M.* Rectum eſt *chalaſticis.* Vid. Ind. b) *malacmis S.* c) *ad* inſ. *S. M.* d) *calaſticis S. M.* e) *procurari S. M.* f) om. *S. M.* [C. XXIX.] a) *adferre S. M.* b) *& durioribus S. M.* c) *vno complectimur S. M.* d) forte *ipſis.*

e) Quae

poſſint adferre. [e] [De curis quae prima ſunt.] Febrientibus itaque animalibus [f] pri- 2
mum conuenit ſubuenire. nam [g] non amplius quam triduo caloris vim ſuſtinere poſſe cre-
duntur. intra quod ſi curata non fuerint, moriuntur. Oportet igitur prius paſſionis hu-
ius ſigna cauſasque praedicere, & [h] mox medicinas exponere. Febriens iumentum de- 3
iectum caput e terra alleuare vix poterit, erit oculis apertis, labiis demiſſis, triſtitia tur-
pis [i] & grauitas totius corporis inſequitur, teſticuli tumidiores laxius pendent, membra
caloribus feruent, venae vehementi pulſu ſaliunt, anhelitusque creber & calidus, tuſſis
aſſidua, inceſſus nutans, faſtidium cibi, bibendi cupiditas, vigiliae iuges. Cauſa au- 4
tem huius paſſionis ex magno labore & fatigatione eſt, ſi negligentia conſequatur. In-
terdum aeſtu nimio, aut perſtrictione [l] vehementi, vel ex cruditate ciborum, aut ſudo-
ris ſubita infrigidatione, vel ex feruore hordei nouelli euenire [m] conſueuit. Curatio au- 5
tem iſta ſolennis eſt. Continuo ſanguinem eis de facie, vel de temporibus, aut palato
oportet emitti, ab omni eſca prima die penitus abſtineri [n], foeni optimi aut [o] herbae vi-
ridis ſubinde [p] puſillum offerri oportebit, & quieſcere etiam ab omnibus rebus, & etiam
ſequeſtratum temperato tempore, & inambulationibus leuibus animal commoueri, cali-
dis quoque locis coopertum ſtabulari. Cum coeperit melius eſſe, herbam minutatim 6
conciſam [q] porrigito. quae ſi defuerit, hordeum maceratum, ablatisque ſuis folliculis tu-
ſum, in modum ptiſanae paulatim offeratur, & frequenter exiguum.

XXX. Plervmqve autem equi vltra vires ad curſum coacti, aut ponderibus praegrauati, ac [a] ſudore defecti, ſimilia febricitantibus [b] ſigna demonſtrant. Quos [c] ſic intelliges: Oculi ſublachrymantes erunt, & tanquam ſubfuſi ſanguine, praeterea ſpiritum crebrius agitat, foenumque faſtidit, & de poſterioribus pedibus melius ſe ſuſtentabit. nam primos [d] quaſi ſubtritos tardius ponit.

XXXI. Qvod ſi febris interna fuerit, non [a] facile animal dormiet, & quotidie deterius fiet, interdum furunculos [b] in dorſo vel in lateribus habebit: ſcias [c] eum a morbo qui ſuperius diſputatus eſt malleus, detineri. Cui lotium aliquot dierum [d] tam hominum quam arietum per nares infundes. Et ſic potiones quae de iſto morbo ſupra ſcriptae ſunt, dabis.

XXXII. Si autem autumni tempore coeperit febrire iumentum, ſtatim de ceruice ſanguinem detrahes, vel gradu tertio de palato; poſt herbae trixaginis ſextarium, draganti, roſarum [a] ana [b] vnciam I in pila lignea piſtabis, cernesque [c] ſubtiliter, ex aqua [d] cum mulſa & oleo potionabis, atque ita reſtitues ſanitatem.

XXXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) Quae incluſimus, noui capitis lemma putamus fuiſſe. Certe ad lemma ipſum capitis *29* iſta adſcripſerat Sambucus in margine: " *Hoc* „ *loco MS. duo diſtincta capita habet. quorum al-* „ *terum inſcribitur de curis febrium: alterum de* „ *laſſitudine, quae videtur febribus ſimilis, & in-* „ *cipit, Febrientibus animalibus &c.* Haec *S. M* & praeterea notat haec verba, de quibus quaerimus, in *MS.* omitti: quod quidem rem nobis videtur conficere. Aliter paullo Morga. *IV, 11.* nimirum interpuncto ſublato iungit comma hoc praecedentibus. Ingenioſe, vt ſolet! f) (*quam*) inſ. *S.* g) *quae S. M.* h) *poſtea medicinam ponere S. M.* i) *turpi S.* l) *perfricatione S. M. perfrictione* verum. Vid. ad *1, 35, 2.* m) *accidere S. M.* n) *abſtinent S. M.* o) *vel S. M.* p) *ſubinde oportebit ambulationibus animal commoueri* reliquis omiſſis *S. M.* q) *inciſam S M.* [C. XXX.] a) *aut S M.* b) *febrientibus S. M.* c) *quod S. M.* d) *priores S. M.* [C. XXXI.] a) *non* —— *dormiet* om. *S. M.* b) *funiculos S. M.* male. c) *& tunc ſcias a morbo, de quo ſupra diſputatum eſt, malleo S. M* d) *diebus S. M.* melius. [C. XXXII.] a) *roſar.* om. *S. M.* b) *an̄ F.* c) *teresque S. M.* d) *qua S. M.* recte.

XXXIII. Si autem aeſtate febrire coeperit, totum ſudabit, ſataget ſalientibus venis, minćturam [a] & naturam ſimul dimittere, ad terram tranſuerſe ambulabit. De coxa media quatuor digitis ab ano venam inquiris, & ex ea ſanguinem detrahes. Si autem non inueneris, de ceruice tollendus eſt. Cui hanc potionem pro [b] tempore dabis: Herbam [c] portulatae plenam manum tundis, ſuccumque eius cum dragante & thure, & [d] ſucco roſae campanae mulſa addita offeres, potionem non ſatis grandem, ne plus quam oportet infrigides: quia [e] cum quaſi ſplene careat ſimul & defećtione ſanguinis calore priuatur.

XXXIV. Hieme vero ſi febrierit, ſupra dićtas [a] ſpecies aridas contundito,
diligenterque miſceto, & per ſiniſtram narem dato, ſanitas [b] conſequitur. Febrienti-
bus autem haec potio vtilis traditur: Mannae thuris vncias 2 ſemis, yriſillyricae [c] vn-
cias 6, piperis vnciam 1, baccarum lauri, ſeminis apii ana vnciam 1, cum paſſo po-
2 tionabis. Item poſt detraćtionem ſanguinis de matrice aut de palato ſic potionabis febri-
entem [d]: Hyſopi libram vnam, abrotani vncias 6, laćtis caprini ſextarium, amili [e] cya-
thum, olei optimi [f] vncias 3, herbae vrceolaris [g] ſucci cyathum vnum, miſce cum cae-
3 teris, & per cornu faucibus infunde, erit ſalutare remedium. Item alia potio. Laćtis
ſextarium [h], olei cyathos 2, croci ſcrupulum [i] 1, mirrae [l] ℈ 2, appii [m] ſeminis cochle-
arium [n] plenum, miſcebis pariter, & dabis ad cornu. Hieme farinam triticeam cum
aqua tepida, aeſtate autem farinam hordeaceam cum aqua frigida [o] dabis in potum. Si
febrient [p] menſuram non des, iliorum [q] autem loca cauterio inurenda ſunt, & vſta cu-
4 randa. Item alia potio. Laćtis caprini heminam, amili cyathum, oua 4, olei cya-
5 thum, ſuccum herbae vrceolaris [g] quotidie potum [r] dabis vſque ad ſanitatem. Item vn-
ćtio [s] qua perfricandi ſunt febrientes. Roſae libram [t], olei veteris libram 1, aceti he-
minas 3, laćtis [u] caprini libram ſemis, portulatae ſeminis & nucis amarae ana vncias 6,
menthae vel rutae quantum expedit [x]. ſ. [y] teres & commiſces, & tepefaćto vtere, ita
vt diutiſſime confrices contra pilum, & in loco tepido vnćtum animal coopertumque
6 ſtatues. Item potio alia ſi hieme febrierit. Gentianae vnciam vnam, ariſtolo-
chiae, hyſſopi, abſinthii, abrotani, ſingulorum vnciam vnam, caricarum vncias 6, ſe-
minis [z] apii vncias tres, rutae faſciolum [a] 1 [b], omnia in cacabo cum aqua decoques [c]
ad tertiam, & cum nigreſcere videris, cоćtum eſt. Exinde vini [d] heminam miſceto
ſicut [e] ſupra ſcriptum eſt, & per cornu faucibus infundito.

XXXV. Si quod iumentum ab indigeſtione vel pletura febricitauerit, naribus ſpiritum ducet, & ilia frequenter agitabit, anhelitusque erit feruens & aridus, ſpinam facilius flećtet, nam qui ex perſtrićtione [a] febrit, rigidus eſt; quia calor membra diſſoluit, frigus aſtringit. Ex pletura igitur febrienti copioſus ſanguis emittitur de ceruice,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXIII.] a) *naturam minćturo ſimilis demittit S. M.* b) *parabis S. M.* c) forte *herbae portulacae.* d) *vel roſae cum pane S. M.* e) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* [C. XXXIV.] a) *ſcriptas S. M.* b) *ſanitatem S. M.* c) Sic, pro *Iridis Illyr.* d) *febriens iumentum S. M.* e) *am. cy.* om. *S. M.* rećtius *amyli.* f) *quieti S. M.* g) *vrciol F.* h) *libram vnam S. M.* i) *drach. vnam S. M.* l) pro *myrrhae.* m) pro *Apii.* n) *cochleare S. M.* o) *frigida* om. *S. M.* p) *Si febrienti tenſura non deſit, iliorum loca &c. S. M.* q) *illorum S.* r) *potionabis S. M.* s) *vnguentum quo S. M.* t) *ſemis* inſ. *S. M.* u) *Olei ciprini lib. vnam, potulacae vnc. nucis amarae S. M.* x) *ſufficit S. M.* y) Forte haec *ſ* fuit nota vocis *ſufficit.* z) *ſem.* om. *S. M.* a) *faſciculum S.* b) *bonum S. M.* c) (*vſque*) inſ. *S.* d) *vnam S. M* e) *cum ſuprafcriptione S. M.* [C. XXXV.] a) *perforatione S. M.* *perfrićtione* verum. v. Morga. *IV,* 8 & conf. Ind.

b) *ege-*

uice, nares aceto perfricantur vt ſternutet ſaepius. Venter quoque febrientis ſi durior 2
fuerit, per anum iniecta manu, ſtercus extrahatur [b], a cibo abſtineat, pauciſſimum [c]
potum per interualla ſuſcipiat, & vnctum ſupra ſcripto medicamine, diuque fricatum,
loco ſtabit calido horis tribus aut quatuor coopertum, poſtea ad ambulandum [d] producetur, nihilominus inuolutum.

XXXVI. Si quando ex vulnere aliquo vel ſuppuratione oris aut faucium naſcitur febris, de temporibus, nec non etiam de palato detrahendus eſt ſanguis. De maxillis quoque ſiue de ceruice, & ad poſtremum quicunque locus febrienti doluerit, ex [a] eodem cum menſura ſanguinem oportet auferri. Quod ſi cibum penitus reſpuerit, farinam aquae mixtam ad cibi [b] inſtar faucibus eius infundes. Offas quoque de paſſo [c] facies iuſtae magnitudinis, & ſeptenas cum oleo digeres, vt poſſit habere ſubſtantiam. Ita denique febrienti vtilis eſt, ex quacunque parte detractio ſanguinis fiat, ſi conſideratis viribus animalis menſura ſeruetur. Nam vt emiſſus rationabiliter [d] releuat, ita enormiter ablatus euirat [e] vel turbat.

XXXVII. Coactio in animalibus paſſionis eſt nomen, ex qua aegritudinum diuerſa genera naſcuntur, ideo ſic appellata, quod ab iniuria vel labore vel [a] ex coactione contingat. Quoties enim laſſum animal fatigatione itineris, vel nimietate curſus, vel magnitudine ponderum, non ſtudioſe refouetur, vel aeſtate ſitire, vel hieme algere compellitur, vel certe penuriam ſuſtinet cibi [b], aut hordeo nouo, aut foeno peſſimo laeditur. & per dies aliquot circa curam eius nulla adhibetur induſtria; [c] ſic totius corporis compago, & interiorum viſcerum diſpoſitio per iniuriam & fatigationem vitiatur.

XXXVIII. Ex qua coactione haec paſſionum genera [a] naſcuntur. Ex [b] perſtrictione enim fiunt epiſtomici [c], podagrici, phthiſici. Ex aeſtu autem euenit grauedo, febris, inſania, capitis dolor. Ex ſudore oritur tumor in cruribus, ſuffuſio in pe-
dibus, febris, ſpaſmus, & tuſſis. Ex humore quoque qui de naribus profluit, paſſio 2
apertiſſima declaratur. A cerebro enim [d] vel a capite venit multa pituita [e] crebra & ſpiſ-
ſa. A perſtrictione [f] erit humor tenuis, aquaticus, & frigidus: ex qua re fiunt coria- 3
ginoſi & epatici [g] & phthiſici. A colibus & glandulis & arteriis humor erit candidus &
viſcoſus, ex quo [h] euenit faſtidium & faucium praefocatio & ſynanche [i]. A pulmone
autem humor craſſus, ſanguinolentus, & male odoratus [l] emanat, colore pallido. Ex
qua cauſa fiunt peripleumonici [m], vomicoſi, ortomici [n], & phthiſici. A morbo autem 4
malleo venit humor multus & craſſus, & pallidus. Ex [o] qua re fit ortomicus, profluuius Atticus, & ſuſpirium articulare. A iecore humor erit liuidus, yricus, & viridis, & tabidus, non valde craſſus, neque olidus. Ex qua re fiunt ſciatici [p], hydropici, febrico-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *egeritur S. M.* c) *pauciſſ.* — *&* om. *S. M.* d) *deamb. S.* [C. XXXVI.] a) *idem fricandus eſt, & ſang. S. M.* b) *cliui inſtantiam S. M.* quid ſi *ad oliuae inſtar* vel *inſtantiam* h. e. magnitudinem. c) non ſolo, ſed farina *ſcil.* addita. d) (*humor*) inſ. *S.* e) *occidit S. M.* [C. XXXVII.] a) *& S. M.* b) *conuictus S. M.* c) *&* inſ *F. & S.* om *S. M.* [C. XXXVIII.] a) *ſigna S. M.* b) *praefocatione S. M.* Leg. *perfrict.* Vid. ad *1, 35, a.* c) *opiſtetonici S. M.* f. *opiſthotonici.* d) *vero S. M.* e) *prauitas S. M.* f) *praefocatione humorum erit S. M.* Vid. *no b.* g) *tenatici & tuſſici & a talis S. M.* h) *hoc S. M.* i) *Synanches F.* l) *maleolens S. M* m) pro *peripneu.* Sed nihil mutandum. Ita enim etiam apud Marcellum *&c.* n) *vamycoſi, ortonoici S. M.* forte *orthotonici,* vel quod malim *orthopnoici.* o) *Catacroitus profluus & viridis non valde craſſus, neque albidus S. M.* De *profluuio Attico* ad *1, 17, 19* dictum: de *ortomico* modo no. *n.* p) *ſynthetici S. M.*

5 bricoſi. Ideo autem ſigna paſſionum cauſasque diuiſimus, ne ingratus [q] error noceret [a],
& facilius euidens doctrina curaret. Abſyrtus [b] huiuſmodi de coactionibus prodidit me-
dicinas: Si equus, inquit, coactus de via venerit, oculi eius intro abibunt vel verſabun-
tur, ſpirat calidum frequenter atque ſuſpirat, & [c] auriculae huius ac reliquum corpus
6 extenſum erit. Cuius talis [d] eſt curatio: vt parum hordei accipiat, foenumque non mul-
tum. Potio autem huiuſmodi praeparabitur, hyſopi, abrotani ana vnciam 1, ſampſuci [e]
vncias 6, foenugraeci libram vnam, lini ſeminis pondo [f] duo: haec omnia tuſa & cribra-
ta in cacabo nouo cum ſex aquae ſextariis infundis, addisque nouem duplices [g] ficus, quae
7 cum ad partem dimidiam decocta fuerint, vniuerſa conteres atque liquabis [h], praeterea
vini veteris optimi ſextarios tres, mellis heminam, piperis triti drachmam [i] adiicies ſu-
pra ſcriptis, rurſumque feruere facies omnia, ex qua [k] calidam potionem plurimis diebus
8 dabis, quae mirifice iuuare conſueuit. Si de labore itineris ſuffuſio pedum forte proue-
nerit, caue ne ſanguinem calido detrahas, ſed requietum pauſatumque [l] flebotomabis,
huiuſmodi [m] beneficio potionis vſurus: Turis maſculi drachmas [n] 2, foliorum caprifici
libram, grana piperis 25, fermenti vncias 3, croci drachmam [o]: Omnia bene trita in
tres partes diuides, & expauſatum [p] iumentum triduo cum oleo potionabis & vino: ſi
hiems fuerit, tepida os ablues, aeſtate [q] frigida: ſi tardius, aut [r] non recte ambulat,
ſulphurem [s] & reſinam calentem vngulis imponis, non ſemel tantum, ſed aliquoties do-
nec rectus incedat. Si vero iſta non profuerint, ſemiſſabis [t] eum vt de vngulis ſagitta
10 contactis competenter profluat ſanguis, & vulnera traumatico [u] curabis pharmaco. De [x]
laxis [y] haec ſigna erunt: toto corpore grauabitur, & poſteriora crura quaſi inligata [z]
habebit. poſca itaque & pulegio nares eius & totam faciem fouebis, panem & [a] merum
dabis vt manducet, offeresque ei lactucas vel gramen diligenter lotum atque conciſum,
11 conſequenter daturus huiuſmodi potionem, Succum ptiſanae, paſſum, oua, oleum ro-
ſatum, quae omnia pariter [b] miſta per triduum dabis, ita vt hordeum primo [c] decorti-
catum ſiccatumque manducet. Praemonendum autem eſt, ne [d] iumento ex coactionis
iniuria laboranti pulſes venas calenti. continuo enim neruorum contractio & debilitas con-
12 ſequitur. Oportet autem armos eorum & genua vino calido & oleo tepido [e] ſuffundere,
totumque corpus multorum manibus diutiſſime confricare, & loco ſtatuere tepido, mol-
lia [f] de ſiccato ſtercore [g] vel de paleis ſtrata praebere. Poſteriorem [h] partem flebotomo
laxis non oportet contingi, ne penitus euirentur [i]. Quod ſi venae in cruribus tument,
& plenae ſunt humore, de coronis ſanguis auferatur.

XXXIX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

q) forte *ignoratus* Placet idem Morga. *IV, 11.* a) *nocere S.* b) *Abſyrius S. M.* c) *& item huius* om. *S. M.* d) *iſta S. M.* e) *ſanſuci S. M.* f) *libras duas S. M.* g) *XVIII S. M.* Quod gloſſema mihi videbatur neſcio an verum. Recurrunt ficus duplices non cum numeris modo, vbi eadem ratio poſſit eſſe, ſed etiam ſine numeris *3, 21*: quamquam ibi non agnoſcit *S. M.* h) *item* inſ. *S. M.* i) *vnciam vnam S. M.* k) *quo S. M.* l) *pauſatumque* om. *S. M.* m) *huius S. M.* n) *vncias duas S M.* o) *quartam partem drachmae S M.* p) *expuſcatum* S. M. q) *Si aeſtas* S M. r) *rectum* S. M. s) *furfurem* F. M. & S. M. t) *ſtemiſſabis ipſum* S. M. u) *tragmatico* S. M. x) *Febris ex laſſitudine haec ſigna habet* S. M. cum lemmate noui capitis. *De febre & laſſitudine.* y) Leg. *laſſis. X & ſſ* millies miſcent librarii z) *longa* S. M. a) *etiam* S M. b) *par. miſta* om. S. M. c) *pro modo lotum* S M. d) *ne iumentum ex euacuationibus in iniuriam laborum impulſes, venas enim talentes habens, continuo neruorum* S. M. e) *tepido* om. S. M. f) *& ſuppcnere ei mollia, vt paleam* S. M. g) *ſtramine* legere nos iubet Morga. *IV, 12* hic & alias. Sed ſaepe nimis Vegetius & alii *ſtercoris* hac in re mentionem faciunt. Vid. Ind. h. v. h) (*autem*) inſ. S. i) *eneruentur* S. M. gloſſema.

XXXIX. Non minus multae & obſcurae valetudines in internis animalium
quam hominum exiſtere conſueuerunt. imo ſi verum quaerimus, prope pares atque con-
ſimiles ſumus. Nam [a] animalibus, quia rationales ſumus, ſola mente praeſtamus: cor-
poris vero natura communis eſt, maxime in doloribus. Dolorem ventris in iumentis 2
Veterinorum [b] imperitia putat facile poſſe curari, quod [c] graue, neſcit: & [d] ex vento-
ſitate, vel conſtipatione vitium, torſiones vocant & interiorum inciſiones, quibus aut
praecantationes [e] anicularum more, aut aliquod quaſi [f] phyſicum remedium adferre co-
nantur. Cum quid enim intrinſecus iumentis dolere inceperit, ſtatim ſe allidunt & vo- 3
lutant, & ſolius ventris creditur eſſe cauſa, cum plures & difficiles [g] ſint paſſiones, ex
quibus dolor & volutatio illa contingit. & niſi ſingulis pro cauſarum genere competens
medicina ſubuenerit, ſanitas redire non poterit. Efficaciter autem curare poteſt [h] nemo,
niſi qui internarum aegritudinum ſigna rationesque cognouerit.

XL. Primvm venter ipſe, qui aqualiculus nominatur, totius corporis obti-
net dominatum, in cuius capacitate cibus potioque miſcetur, ac per digeſtionem natura-
li calore decoctus, ſeparatis humoribus, partem ad ſubſtantiam membrorum conuertit in
ſanguinem, & [a] partem in vrinas reſoluit, partemque ſecum [b] trahit in ſtercora. Quod 2
ſi loca illa praeſtrictio [c] longi temporis vitiauerit, inteſtinorum dolor, & [d] corruptio di-
geſtionis neceſſario ſequitur [e]. Nam pars humoris coagulatur ex frigore, & fit conglu-
tinoſa in praecordiis, atque in inteſtinorum partibus, quae ducuntur [f] ab aqualiculo vſ-
que ad colum [ff], quod appellatur [g] enteron, retinetur & haeret, quod Latine ieiunum
dicitur, per quod in colum [ff] humor peſſimus tranſit, & interclusione ſua cibum non
patitur ad interiores partes more ſolito peruenire. Hinc etiam [h] tortura & extenſio ven- 3
tris dolorque cum magno periculo generatur: quae [i] paſſio Graece emphragma, Latine
praeoccupatio dicitur.

XLI. Exoritvr & alia cauſa doloris aſperior [a], quae Graece chordapſos [b]
appellatur, cum praecluſa inteſtina viſcerum vento fumoue [c] ſe vrgente colligant [d], vſ-
que [e] eo, vt [f] aquam, & cibum, & ſtercus animalia etiam interdum reuomere cogan-
tur. Praeterea ad ſimilitudinem hominum propter [g] inflationis iniuriam, coli quoque
dolore vexantur, propter quam neceſſitatem animalia diuerſe [h] vehementerque voluendo
rumpuntur, quod curari iam non poteſt, & ideo moriuntur.

XLII. Ilei [a] quoque vitia ex perfrictione [b] huiuſmodi humoris naſcuntur:
qui cum inteſtina maiora & praecluſerit, & in eorum [c] finibus ſtercora coeperit detine-
re: prohibet illa ad catachlytum [d] longanonis decurrere (Longanon autem inteſtinum
voca-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXIX.] a) *Nam — ſumus* om. S. M. b) *veterinariorum* S. M. c) *quod — vitium* om. S. M d) *&* om. S. e) *verborum rationes* S. M. f) *conphyſicum* S. M. g) (*& diuerſae*) inſ. S. h) *non poterit,* S. M. [C. XL.] a) *&* om. S. M. b) *ſecernit* S. M. c) forte *perfrictio.* d) *& cor. dig.* om. S. M e) *conſeq.* S. M. f) *du-cunt* S. M. male. ff) *collum* F. male. g) *cy-phon, interim* S. M. h) *etiam — &* om. S. M. i) *quae p. Gr.* om. S. M. [C. XLI.] a) *a ſuperiori* S. M. b) *cardaphos* S. M. c) *fumoue* om. S. M. d) *colligunt* S. M. ſed melius *colligant:* fit enim nodus. e) *ad* inſ. S. M. f) (*&*) inſ. S. g) *per in-ſtrictionis iniuriam colicumque dolorem* S. M. h) *diu ſe vehementer voluendo rumpunt.* S. M. [C. XLII.] a) *Aliqua* S. M. b) *praeforatione iſtius* S. M. c) *renibus eorum* S. M. d) *catochi-dem* S. M Suſpicabar *catacliſtum,* & intelligebam, ipſum ſphinctera & ſedem infimam. Probaui-que eam coniecturam clariſſimo Platnero, qui eam confirmauit *ex Phauori.* κατάκλιτος, τελευταία. Nimirum emendandum putat κατάκλειστος. Pot-eſt etiam κατακλεὶς quae ad os ſcapulae alias per-tinet, hanc rem ſignificare, qua hic opus eſt.

e) *ventus*

vocatur, per quod ſtercus egeritur) tunc venter [e] craſſus vel praeclufione ipſa intra viſcera increſcit, ac ſibimet [f] dolores morſusque excitat vehementes, ex quo iumenta ſe pro-
2 iiciunt ac volutant, extenſisque pedibus calcitrant. ſed per impatientiam ſe ſaepe iam [g] iactando ventus increſcit, & mixtus ſtercori vſque ad [h] inteſtina deſcendit, nec [i] iam, vt ſupra, rumpitur, ſed iumento quod in vitium, qui Ileos [k] vocatur (ex eo, quod inteſtina locis ſuis excluſa, animal quaſi elices facere faciunt) inciderit, ea valetudo periculo-
3 ſa eſt, niſi cum celeritate ſubueneris. Huiuſmodi autem ſunt adhibenda remedia: Aqua calida renes animalis diutiſſime fomentabis, foenumque cum calida, vt vapor magis penetret, frequenter apponis, poſt ciliciis [l] diligenter abſterges [m], oleum vetus & picem liquidam, & oleum laurinum miſces [n], calefacies, & diutiſſime perfricabis, ita & [o] te-
4 ſticulos eius perunges, & in auriculas calidum medicamen infundes. Tam diu autem fricabitur [p], vt ſudare incipiat & ventum emittere, ex quo ſpes oſtenditur ſanitatis. Quod loco calido ſtatues, ac ſagis [q] cooperies diligenter, hanc daturus quotidie potionem. Piperis grana quinquaginta, petroſelinum quantum quatuor digiti comprehendunt, cimini [r] Alexandrini tantundem, cimini quoque Africani tantundem, ſemen apii, murram [s], nepitam, trixaginem, aequis ponderibus, quibus ad dimidiam omnium partem nitrum admiſcere te conuenit. Quae omnia bene trita ex vino calido & oleo aequis pon-
5 deribus, & melle quantum ſatis fuerit dabis. Haec autem [t] potio & calefacit, & ventrem reſoluit. Quod remedium ſi tardius ſubuenerit, ſaccellos [u] cum furfure calentes per [x] totum dorſum & renes animalis imponis. Clyſteriabis [y] etiam ex aqua calida & oleo, quod cum ſale & melle Afro [z], & nitro, ouoque [a] miſcebis, & ita ventre laxato
6 & ſtercora emittuntur & ventus. Quod ſi clyſter defuerit, ſal bene tritum & mel coques [b], paſtillosque longos & duros facies, & in anum iumenti interius immittes. Quae res omnem ſpurcitiem humoris intus ſtantem [c] abſtrahit, & ad ſanitatem perducit, nec eſt aliud quod magis valeat ſubuenire.

XLIII. SVNT animalia quibus aſſidue ventris impendit [a] dolor, qui [b] ſtrophus appellatur, & hac ratione concipitur. Interdum ſudor animalium vel nimio curſu, vel labore [c] profluens, in internis reſidet intra [d] ventris inteſtinorumque compaginem, qui punctiones doloresque praeſtat interius. & cum totum a labore ceſſauerit, ac
2 refrixerit corpus animalis, ceſſat & dolor. Sed cum a labore calefieri coeperit, rurſus exoritur, & ideo ſtrophus vocatur. nam frequenter volutatur, & cum ſurrexerit, terram pedibus tundit, & interdum terram [e] quaſi manducare conatur, & iacens videtur quaſi puſillum requieſcere, & ſurgens citius ambulare ſe cogit. Sed ex hac iniuria frequenter volutando ventum ſibi nutrit intrinſecus, & fit tympanites, ex quo & iumentum [f]
3 rumpitur, & praeſens vitae periculum conſequitur. Quod vitium ſi in perpetuum auferre volueris, paracenteſim [g] facies ſic: quatuor digitis ſub vmbilico [h] veretrum verſus, medio

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *ventus* S. M. f) *ſaeuit &* S. M. g) *iam* om. S. M. h) *in* S. M. i) *quod vitium Ileam vocatur, ab eo, quod inteſtina ſuis locis excluſa quaſi obices faciunt, quae valet.* S. M. k) *Ileo* S. male. l) *ſtramine* S. M. m) (*item*) inf. S. n) (*&*) inf. S. o) *vt* S. M. p) *fricabis* S. M. q) *ſatis* S. M. male. r) pro *cumini* vel *cymini.* s) pro *myrrham, nepetam, triſſag.* t) *autem* om. S. M. u) *ſacellationes ex fur. calidiſſimo plenas* S. M. x) *ſemper* S. *ſuper* S M. y) *clyſterizabis* S. M. z) *Afronitro* coni *Morga. IV, 13.* a) *ouo* S. M. b) (*& miſcebis*) S. c) *obſtantem* S. M. [C. XLIII.] a) *interuenit* S. M. b) *ſtropholus* S. M. c) *dolore* S. M. d) *inter* S. M. e) *terram* om. S. M. f) *omentum* S. M. g) *paracenth.* omn. h) (*ad*) inf. S.

i) (*ita*)

medio climate ventris ſagittam iniicies [i], vt non ſolum cutem, verum etiam peritonaeum [k]
ipſum aperias. Peritonaeum [k] enim dicitur membrana quae inteſtina omnia continet.
Ad menſuram autem cum magna cautela peritonaeum [k] aperies, ne inteſtina laedas, &
praeſens diſcrimen inferas. Poſt exemta [l] ſagitta ſubiicies fiſtulam centimalem [m], quam 4
mulo medici portare conſueuerunt, minutis foraminibus multisque pertuſam, per quam [n]
foras humor emanat, quem ſuſcipies in vaſe, & inuenies limpido [o] lotio ſimilem, tolles
vero non minus ſextario. Haec cura etiam illa animalia ſanabit, quae vel ſtupida vel 5
macra ſunt ex coactione longi temporis, quibus nitrum diligenter cribratum in hordeum [p]
debes aſpergere, quod omnes aſperrimos humores & ſpurcitias corporis purgat. Sed
ſtrophoſis dabis potionem ſuperius declaratam plurimis diebus. Etiam acopo termantico [q]
renes eorum, totumque corpus perunges, & diebus aliquot a pluribus [r] facies confrica-
ri. Ad vltimum renibus eorum cauſticum induces, & ſic reuoces ad laborem.

XLIV. Intolerabilem dolorem inteſtinis inferunt lumbrici [a], ver-
mes, & tineolae [b], quas alii pediculos appellant. Nam [c] coagula & aqualiculum intus
erodunt & vulnera faciunt. ex qua neceſſitate animalia macreſcunt, & coriaginoſa [d] fiunt,
& ſine febre non erunt [e] & celeriter moriuntur. Huiuſmodi paſſionis ſignum eſt, cum
inuenitur humor in ano fabae coctae ſimilis: eſt [f] namque ſanies ex illis [g] vulneribus,
quae beſtiolae intrinſecus fecerunt. Ieiuna animalia ex hac neceſſitate [h] vehementius tor- 2
quentur. Nam cum his deeſt cibus, magis vitalia conſumuntur a vermibus: Hi [i] non
ſunt inflati, & tamen per [l] dolorem ſe volutant, & in ſpinam ſe proiiciunt, & caput ſibi
intra [m] pedes mittunt, & oſtendunt doloris [n] ſui locum, dentibus ilia ſibi quaſi ſcalpunt,
& rodunt nonnunquam lumbos, & caudam [o] parietibus confricant [p]. Cum iſta ſigna
oſtendere coeperint, & crebro clamare, hoc eſt, vehementer hinnire, ſcias eos iam
morti eſſe vicinos. Quibus adhibetur iſta curatio. Olei viridis & amari ſextarios 2, 3
faſciculum abſinthii Pontici concoques: praeterea naſturtii ſeminis, ſantonici, coriandri
ſeminis, radicum ſeminis, ſinopidis [q] Pontici [r] vncias [s] ſingulas, mirtis [t] & foenigraeci
ſelibram: haec infuſa & decocta in oleo illo facies permanere, ex quo [u] heminam olei,
& aquae tepidae heminam dimidiam per cornu dabis. quae virtus medicamentorum, & 4
lenitas olei, animalia ipſa intus occidit, & foras eiicit. Ex qua potione ſi per multos
dies acceperit, permixto nitro tunſo & caſtoreo, omnes lumbricos & tineolas [x] & ver-
mes diſcludit [y] a corpore, & cum ſtercore eiicit, & reſtituit ſanitatem. Alia potio ad 5
lumbricos, tineolas, & [z] coſſos: Santonici, abſinthii Pontici pulueris [a], lupini crudi,
ſeminis naſturtii, ſcobis cornu ceruini, ſeminis radicum vncias ternas, ſinopidis Ponti-
ci [r] paſtillos tres [b], pollinis [c] erui [d] vncias 3, vini auſteri ſextarios tres [e], olei Hiſpani [f]
ſex-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) (*ita*) inſ. *S.* k) *periconium F.* & *S. M.* l) *exemtam ſagittam S. M.* m) *centinalem S. M.* n) (*fiſtulam*) inſ. *S.* o) *lympidum lotu S. M.* p) *hordeo S. M.* q) pro *thermantico.* r) *plurimis S. M.* [C. XLIV.] a) (*&*) inſ. *S.* b) *tineae minutae S. M.* c) *Namque gulam & aliquantulum interius elidunt S. M.* d) *gibboſa S. M.* e) *ſunt S. M.* f) *cum autem ſanies exit a vuln. S. M.* g) *illis* om. *S.* h) *paſſione S. M.* i) *haec animalia n. ſ. inflata S. M.* l) *propter S. M.* m) *inter S. M.* n) *dolorem, cum S. M.* o) Sic etiam *1, 52, 2.* Caudam & ſedem aliquoties nominant etiam Hippiatr. *1, 41* Ruell. p) *fricant S. M.* q) *Sinopis S. M.* r) *Ponticae* coni. Morga. *IV, 51.* s) *aequis ponderibus miſce vnciam vnam & foenugraeci libram ſemis S. M.* t) forte *murti.* u) *oleo heminam & aquae tepidae heminam aquae dimidiam S. M.* x) (*vel coſſos*) inſ. *S.* quod probat Barth. *58, 18.* y) *excludit S. M.* z) *vel S. M.* a) *pollinem S. M.* b) *quatuor S. M.* c) *pollinis* om. *S.* d) *orobi S M.* e) *quatuor S. M.* f) *Spari* legit Rhodius Lexico

Scri-

ſextarium [g] vnum, opopanacis vnciam 1, ſeminis coriandri heminam: haec omnia dili-
genter trita decoques, & quotidie ieiunis heminas ſingulas dabis.

XLV. Sed quia peſtes ipſae ſaepius ad coagula [a] ſe conferunt, & potio quae
per os data, ad loca vbi morantur rarius peruenit, ideo etiam per anum adhibenda ſunt
2 clyſteria: aceti acerrimi ſextarium vnum ſemis [b], olei viridis tantundem, opopanacis
vnciam [c] 1, centaureae vncias 2 [d], abſinthii Pontici vncias 3, ſantonici vncias 3, fari-
nae lupini crudi vncias 3, erui [e] vncias 3, ſeminis rafani, ſeminis coriandri vncias ter-
nas, nitri triti vncias 3, radicis capparis tunſae vncias 3. haec omnia decoques cum oleo
& aceto, & per triduum ſingulos ſextarios bene calentes per anum de [f] clyſtere diffun-
3 dis animali. Memento autem quoties per os potionem das, animal contra cliuum tene-
ri debere, vt facilius quod acceperit ad interiora deſcendat. quoties autem clyſteriabis [g],
caput animalis in valle [h] ſtatues, & clunes ad altiora conuertes, vt quod per clyſterem
diffundis [i] ad interiora perueniat. Diutiſſime autem poſt potionem in talibus locis ani-
4 mal retinetur, vt facilius necentur vel eiiciantur peſtes internae. Ad coſſos & [l] lumbri-
cos ſpecialis potio. Herbae cameleontis [m] radicem ex aqua ad tertiam decoques, & cum
opopanacis duabus vnciis miſces, ac vini heminam, & ad cornu per ſiniſtram narem
5 diffundis [n]. Item alia ad lumbricos. Seminis coriandri quantum vna manus ceperit
friges, naſturtii quoque ſeminis tantundem diligenter teres, quae vtraque cum aqua te-
pida per triduum faucibus infundes. Ad matricis dolorem medicamen. Aloë epaticum [o],
maſticem, caſtoreum, lauri baccas, amoniacum, [p] vino & melle mittis in ollam, &
bullita atteres, dabisque ad bibendum.

XLVI. Si quod iumentum calculoſum fuerit, haec ſigna monſtrabunt: tor-
quetur, gemit [a], extendit ſe ad conatum mingendi, ſtillat veretrum eius guttis [b] ma-
teriam, modicum mingit & plene mingere non poteſt, quod quotidie patitur. Sed hu-
2 iuſmodi vitium teneris aetatibus plerumque contingit, quod ſic inuenies: Manum ad in-
teriorem partem mittes, & a ceruice veſicae ſub ipſo ano ad [c] hippocentaurum verſus
palpabis digitis, & calculum ibi inuenies. Quod vitium difficile curatur. Nam inter-
dum nimio conamine prope ipſum anum veſica diſrumpitur, & lotium per anum emit-
3 tit [d], & quaſi aquae [e] adſimilatur. Ideoque miſſis digitis per foramen quod fecerit lon-
ganonis [f], & ipſius veſicae, aculeo calculum eximis, & curabis clyſteriis collecticiis [g],
[id eſt, quae glutinent,] vt foramina illa ſanentur. Potionabis autem illos duritica [h]
potione. Difficilis autem huiuſmodi cura eſt, quia vim patientes ex corruptione veſicae
tortione moriuntur.

XLVII. Quodcunque iumentum ex qualibet cauſa [a] inueneris voluta-
re [b], oleo manum perunges, & ipſum anum oleo ſatiabis [c]: poſt quod manum in inte-
riorem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Scribo. *p. 443.* g) *ſextarios S. M.* [C. XLV.] a) *coagulare S. M.* b) *ſemis* om. *S. M.* c) *vncias quatuor S. M.* d) *tres S. M.* e) *farinae orobi S. M.* f) *ad clyſt. inf. S. M.* g) *clyſterizabis S. M.* h) *pronum* infra *1, 62, 1.* i) forte *defundes.* l) *&* om. *S. M.* m) pro *chamael.* n) *infundis S. M.* o) forte *aloën hepaticam.* p) forte inſ. *cum.* [C. XLVI.] a) *gemet & extendet F. S.* nobiſcum *S. M.* b) *guttas & vrinam modicam mittit, ex pleno S. M.* c) *verſus hip. S. M.* d) Hoc fieri poſſe & factum eſſe, Platnerus me docuit. e) *aquam* om. *adſim. S. M.* f) *longaonis S. M.* ex compendio ſcrib. g) *collecticis S. M.* verum eſt *colleticis*, κολλητικοῖς, cuius vocis veriſſima gloſſa ſunt ea, quae ideo incluſi. Neque enim ſolet Graeca, quibus frequentiſſime vtitur, interpretari Vegetius. h) *diſuretica S. M.* Leg. *diuretica.* [C. XLVII.] a) (*ſe*) inſ. *S.* b) (*ſtatim*) inſ. *S.* c) *ſanabis, ponesque S. M.* Sed *ſatiabis* recte praefert Rhod.

Lex.

riorem partem longanonis protendis, & ſi inueneris ipſum longanonem clibano ſubtili [d] patere, ſcias eum ſtrophum pati, & continuo ſtercora eiicies paulatim ad manum [e], quibus egeſtis cito noueris animal percurandum. Si vero manu iniecta longanonis praecluſionem inueneris, & ſtercoris modicum, hoc eſt, duas aut tres pilulas [f] ſquibala [g], & praefocatum longanonem qua manus vix introëat, ſcias eum emphragma pati & periclitari, & ideo curandi ſunt renes medicaminibus ſupra ſcriptis, & clyſtere vtendum, quod indignationem inteſtini reſoluat & curet.

XLVIII. Si manum inieceris, & totum ventrem tympano ſimilem pertractando ſenſeris, ſcias eum ileum [a] pati, & cito periclitari. Et ideo vnctionibus calidis fricandus [b] eſt vehementer & diu. Si ventum coeperit emittere, tunc in illo ſpes incipit eſſe viuendi.

XLIX. Item ſi manum miſeris, & inueneris valde patere [a] longanonem, & ſtercora non multa habere, nec eſſe vehementer inflatum, ſcias ipſum ventrem dolere, id eſt, aqualiculum. Cito requieſcere ſolet, ſi celeriter ſupra dictas & calidas acceperit potiones, diligenterque ex calido vnguento fuerit perfricatum. Si moram curationis non [b] abſtuleris, difficile euadet. nam ex hac paſſione chordapſus fieri conſueuit.

L. Si [a] manum miſeris, & ſimiliter longanonem patere [b] ſine vlla inflatione repereris, & non frequenter volutantem ſe, ſed proiicientem [c] ſubinde in dexteram [d] partem, & quaſi extenſionem [e] interdum ad conamen [f] minctionis, inuenies duritiem in inteſtinis ingentem cucurbitae ſimilem, ſcias animal coli dolore vexari: & [g] quanto durius inteſtinum inueneris [h], tanto pluribus diebus dolore cruciatur. Ex qua cauſa raro periclitantur, & dolent biduo, vel triduo, vel ſi nimium quinque diebus. Sed quanto inueneris molliorem ipſum locum, tanto velocius mitigabitur [i] dolor. nam quaedam ſtercora in longanone reperies. & erit ſalubris curatio, ſi poſt clyſterem vel potionem multum ſtercoris adſellatus [l] ediderit. quo facto, ſtatim inteſtinum, quod a [m] colo induratum fuerat, & tumebat, non apparebit, reddita ſanitate.

LI. Si [veſica [a]] currendo fuerit inuerſa, ſimilis dolor ſine inflatione ex curſus [b] iniuria & nimietate frequenter emergit. Huic manum [c] ſubiicies in anum, & deprimes vſque ad veretrum verſus, vbi inuenies veſicam eius lotio plenam, quam a dextra & ſiniſtra parte leniter adducis ſurſum ad [d] anum verſus [e] [cum [f] oleo,] & minctionem prouocas, tam diu donec vrinam faciat: liberabitur [g] periculo, de quo animalia difficile euadunt.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Lex. Scrib. *p. 438* in *ſaturari.* Ita *complebis 1, 52, 3.* d) *ſimilem S. M.* Sed hic videtur Vegetius medium quaſi gradum indicare inter *praecluſionem*, de qua *ſ. 2* & cum *valde patet c. 49.* e) *anum S. M.* male. ἡ *ad* notat inſtrumentum. f) *pillulas* editi. g) *ſcias S. M.* male. *ſquibala* ſunt σκύβαλα. V. Ind. [C. XLVIII.] a) *ileon S. M.* b) *perfricandum S. M.* [C. XLIX.] a) *pati F. & S.* nobiſcum *S. M.* b) *attuleris S. M* [C. L.] a) *Si* — *ſimiliter* om. *S. M.* b) *pati F. & S.* nobiſcum *S. M.* c) (*ſe*) inſ. *S.* d) *dextera parte S. M.* e) *extendentem ſe S. M.* f) *conatum S. M.* g) *nam quando S. M.* h) *inuen. tanto* om. *S. M.* i) *refrigerabitur S. M.* l) *reddiderit S. M.* m) *de colo praedur. S. M.* [C. LI.] a) Vox incluſa videtur a lemmate extruſa, quod adſcripſerant, *de dolore veſicae.* In *margine Sambuci* ita: *Si paſſio fuerit in veſica, & facilis dolor ſine inflatione, & vrinam de iniuria nimia* &c. b) *curſu S.* c) Hinc inſerenda putem quae paullo poſt ſequuntur, *cum oleo.* d) *ad* om. *S. M.* e) (*& deprimis*) inſ. *S.* f) vid. no. *c.* g) *de peric. a quo S. M.*

LII. Svnt alii qui aſſidue dolorem ventris patiuntur ſine vlla inflatione, nec vehementer ſe volutant, & quaſi in curſu prouocant, aliquando ſe proiiciunt, & ilia ſibi corrodunt, & quaſi ſcalpunt. In huiuſmodi dolore manum immittis in longanonem per circuitum & [a] interiore parte per [b] plurima loca diligenter tentabis, & inuenies vermes collectos exiſſe in [c] ſingulis locis, & inteſtinum pertundere. ex qua neceſſitate naſci-
2 tur dolor periculoſus [d]. Digitis euelle eos, qui quidem vix euelluntur, & ipſa [e] tibi in manu [f] cohaerent [g], vt difficile eos proiicias. ex qua ratione [h] multa iumenta caudam [i] frequenter parietibus fricant, propter morſum [l] vermium, quos purgare de longanone ſtudioſe debebis, & potionem [m] dare per plurimos [n] dies eam [o], quae ad lumbricos fa-
3 ciat [p]. ita omnes vermes, quos coſſos appellamus & tineolas, purgabis. Similiter etiam qui lumbricos habent in ventre, ſic eos [q] conuenit mederi. Pice liquida & oleo calido renes & totam ſpinam cum dorſo perfricari oportet tam diu, donec calefactionem patiantur [r] ex manibus. & auriculas eorum & anum ex oleo complebis [s]. ventrem quoque
4 & teſticulos perunges. ſal tritum [t] cum melle decoctum [u] mixtum in anum ſubiicies, animal [potionibus [x]] crebris ambulationibus potionatum exercebis. Si ex hac ratione non mitigauerit [y], clyſteriabis eum calida, & afronitro & ſale. Praeterea ſuper renes & [z] dorſum ſaccellos calidos ex furfure plenos [a] imponis, & tam diu innouabis calefactionem [b] donec ventum reddat. Potionabis cum [c] potionibus ſupra dictis & clyſteriis vt a diſcrimine liberetur.

LIII. Si quod iumentum ſyncopauerit his agnoſcitur ſignis: Pigrius ambulabit, tanquam ſuffuſione [a] conſtrictum. Inter ſuffuſos autem & ſyncopatos haec diſtantia
2 eſt, vt [b] ſuffuſi licet tardius a terra leuent pedes [c], flectentes crura incedere ſolent: Syncopati autem vniuerſo corpore conſtricti & rigidi ſunt, etiam cum ſe proiiciunt, non ſine gemitu & [d] toto corpore decidunt. Hi vero non ſine febre erunt, cibum & potum faſtidiunt, magis iacere cupientes. qui cum ſe leuare voluerint, impetu conantur exur-
3 gere, ſed propter dolorem omnium membrorum tardius exurgunt. Quod contingit ex magno labore & curſu nimio, vel ex humoribus [e] nimiis, cum plurimus ſudor fatigatis neruis membra conquaſſet, vnde [f] ſyncope, id eſt, defectio naſcitur: cuius iſta [g] curatio eſt. Calida cum flore foeni eum fomentabis a ſpina, armis, & renibus, tepefactumque diligenter tergendo ſiccabis, tunc vino & oleo calido [h] totum perunges, diutiſſimeque confricabis: coopertum deinde locis calidis ſtatues, molliaque [i] ſubſternes vt
4 dormiat. Quod cum per triduum feceris, hac potione refouebis. Mirrae [l] vncias 2, draganti vncias 4, croci drachmas 4, meliloti [m] vnciam vnam, anagallici [n] libram, thuris maſculi pondus [o] vnum. quae [p] omnia cribrata in puluerem rediges, ex quo duo cochle-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LII.] a) *&* om. *S. M.* b) *in S. M.* c) *& in ſing. lo. inteſti. S. M.* d) (*&*) inſ. *S.* e) (*hora*) inſ. *S.* f) *manum S. M.* g) (*ita*) inſ. *S.* h) *occaſione S. M.* i) vid. *1, 44, 2.* l) *morſus S. M.* m) *potes S. M.* n) *ſingulos S. M.* o) *ea S. M.* p) *faciunt S. M.* q) *eis S. M.* r) *patiantur: manibus auriculas eorum, & anum oleo perfricabis, ventrem quoque & teſticulos S. M.* s) vt *ſatiabis 1, 47, 1.* t) (*&*) inſ. *S.* u) *decocto S. M.* x) *potionibus* om. *S. M.* y) *refrigerauerit, clyſterizabis cum S. M.* z) *eius ſacellationes calidas S. M.* a) *plenas S. M.* b) *calefactas S. M.* c) *autem S. M.* [C. LIII.] a) *ſuffuſionem conſtrictam patiatur S. M.* b) *quod S. M.* c) (*tamen*) inſ. *S.* d) *ac non ſine feb.* reliquis om. *S. M.* e) *oneribus S. M.* f) *vnde & ſyncopis & defectio S. M.* g) *haec eſt cura. Aqua calida ipſum cum flore fomentabis S. M.* h) *calido perfricabis S. M.* i) *molliſſima quoque S. M.* l) pro *myrrhae.* m) *mellis loti S. M.* n) *Symphici S. M.* pro *Symphyti* forte *ali Gallici hic & 54 it. 1, 56, 19.* vid. Morga. *IV, 36.* o) *vnciam vnam S. M.* p) *quae* om. *S. M.*

q) &

cochlearia cum aquae calidae hemina, & mellis cochlearibus duobus, & [q] olei roſei cyathis duobus potionem dabis plurimis diebus, donec ſanum fiat. Etiam [r] vulſis haec potio, & tenſione laborantibus prodeſt.

LIV. Saepe ex curſu nimio iumenta ſanguis infeſtat, & per nares emanat, qui difficile, veluti [a] ruptis venis labore & calore, ſubſtringitur, & velociſſimam etiam [b] poſtulat medicinam. Succum [c] itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſatiui [d] ſuccum in naribus periclitantis infundes. pollinis triticei drachmam [e], thuris puluerizati drachmam I, anagallici [f] vnciam I, amyli ſemiunciam, commixta & in tres partes diuiſa, ex [g] vino nigro ſuffundes naribus, ſanguinemque praecludes.

LV. Animal ſanguine laborare haec ſigna declarant: Oculi tumebunt [a],
frigidum erit corpus & ceruix, triſtitia faſtidiumque iungetur [b], difficileque curabitur [c].
Hac ratione curandum [d]. A cibo potuque temperabitur, ſomnique [e] indulgebitur copia
mollibus ſtratis, tum [f] de matrice quantum ratio poſtulauerit ſanguis auferatur, nec po-
tionis [g] cura ceſſabit. Succum itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſectiui, tri- 2
xaginis quoque & centaureae violaceae, & nitri aequi ponderis mixtura inungitur [h]. Ex
quibus tunſis atque cribratis diurnum [i] cochleare ex hemina aquae tepidae infundatur fau-
cibus. Quae potio humores [l] & ſanguinem, imminentesque [m] alios morbos purgat,
prohibet [n] & ſanat.

LVI. Obscvras difficilesque curas prima fronte digeſſimus, conſequen-
ter ad caetera pergentes: ſed neceſſarium credimus oſtendere rationes, ex quibus inco-
lumitas iumentorum incorrupta ſeruetur. Melius enim eſt diligenti ſtudio cuſtodire ſa- 2
nitatem, quam aegritudinibus [a] praeſtare remedia. Diligens itaque dominus ſtabulum
frequenter intrabit, & primum dabit operam vt ſtratus [b] pontilis emineat, ipſumque ſit
non ex mollibus lignis, ſicut frequenter [c] per imperitiam vel negligentiam euenit, ſed
roboris viuacis duritia & ſoliditate compactum. Nam hoc genus ligni equorum [d] vngu-
las ad ſaxorum inſtar obdurat. Foſſa [e] praeterea quae lotium recipiat, deductorium de- 3
bet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat. Patena [f], quae
appellatur, hoc eſt, alueus, ad hordeum miniſtrandum, ſit munda ſemper, ne ſordes
aliquae cibariis admiſceantur & noceant. Loculi [g] praeterea vel marmore vel lapide vel 4
ligno facti diſtinguendi ſunt, vt ſingula iumenta hordeum ſuum ex integro nullo praeri-
piente [h] conſumant. Nam ſunt animalia ad edendum auidiſſima, quae cum celeriter pro-
pria [i] deuorauerunt, partem conſortis inuadunt. Alia vero naturali faſtidio tardius com-
edunt, & niſi ſeparatim acceperint, vicinis rapientibus [l] macreſcunt. Cratis, quae 5
iacea [m] vocatur a vulgo, pro equorum ſtatura nec nimis alta ſit, ne cum iniuria [n] gut-
tur

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

q) *& —— duobus* om. *S. M.* r) *Euulſis S. M.* [C. LIV.] a) *diſruptis S. M.* b) *etiam* om. *S. M.* c) *ſuccum —— infundes* om. *S. M.* & haec ponit: *Quibus ſic ſubuenias.* d) *ſectiui* coni. Morgag. *IV, 14.* e) *vnciam vnam S. M.* f) *conſolidi maioris S. M.* vid. *c. 53, 4, no. n.* g) *cum S. M.* [C. LV.] a) *tument S. M.* b) *adeſt S. M* c) *cubabit S. M.* d) *ſanandum eſt S. M.* e) *ſomnoque indulgebit copioſe S. M.* f) *& tunc S. M.* g) *potionum S. M.* h) *iungatur S. M.* i) *diuturnum S. M.* l) *humorem S. M.* m) *minuens S. M.* n) *proh. &* om. *S. M.* [C. LVI.] a) *aegrotantibus S. M.* b) *cum ſtratum pontile S. M.* forte leg. *conſtratum pontile.* c) *plerumq. S. M.* d) *eq. vng. ad* om. *S. M.* e) *tum praeterea foſſa S. M.* f) *illa quae appellatur pat. S. M.* g) *Loculis praeterea vel marmore vel lapide vel ligno factis diſtinguenda eſt S. M.* h) *impediente S. M.* i) *propriam deuorauerunt partem, conſortis partem inu. S. M.* l) *petentibus S. M.* m) *cocca S. M.* n) *inedia aguntur extendant S. M.*

o) *con-*

6 tur extendatur, nec nimis humilis, ne oculos contingat [o] aut caput. Luminis plurimum
ſtabulo infundi oportet, ne tenebris aſſueta, cum producuntur ad ſolem vel caligent, vel
aciem viſus imminuant [p]. Aeſtate in apertis locis, tam noctibus quam diebus, iumentis
7 libera aura praeſtanda eſt. hieme [q] vero tepere debent ſtabula potius quam calere. nam
nimius calor licet cuſtodiat [r] pinguedinem & reficere videatur, tamen indigeſtionem facit,
& vehementius nocet naturae [s]. Propter quod diuerſa genera morborum ex vapore
ipſo animalibus generantur. Si producuntur ad frigus inſolitum [t], ſtatim aegritudi-
8 nem ex frigoris nouitate percipiunt. Curandum eſt praecipue, vt ſiue foenum, ſiue pa-
leas, vel manipulos viciae pro regionum vſu vel copia animalibus praebeas, incorrupta [u]
ac bene olentia & munda mittantur. De hordeo quoque non erit ſollicitudo diſſimilis,
ne aut puluerulentum ſit, aut lapidoſum, aut mucidum, aut vetuſtate corruptum, aut
9 certe recens de areis ſumtum, & ipſa nouitate praeferuidum [x]. Aqua etiam limpida
ac [y] frigida, etiam [z] perennis ac profluens miniſtranda eſt. Nam quicquid importunius [a]
10 fluit, virus non admittit. Bis in die multorum manibus animalia ſunt toto corpore con-
fricanda [b]. quae cura & manſuetudinem docet, & laxata cute pinguedinis [c] praeſtat au-
gmentum. Hordeum quoque non ſemel nec bis, ſed pluribus portionibus praeberi con-
ueniet. quidquid enim paulatim acceperint, legitima digeſtione conficiunt: quod vero
11 ſemel & enormiter ſumſerint, cum fimo indigeſtum integrumque tranſmittunt. Vici-
num vero ſtabulum [d] conuenit eſſe loco arido, ſtercore [e] vel paleis mollibus adopertum,
in quo ante potum animalia volutentur. Quod exercitium & ſanitati proficit, & aegri-
tudinis vitium [f] commonſtrat. nam quoties animal, aut non ſolito more ſe tranſuoluit,
aut omnino detrectat [g] accumbere, ſcias illud ex taedio laborare, & ideo ſeparari debe-
12 re, atque curari. Ad [h] quod opus quoque plurimum iuuat, ſi ſaepius & cum modera-
tione animalia ſedeantur [i]. Nam imperitia rectoris & inceſſus eorum debilitat, & mo-
res, praecipue ſeruorum impatientia [k], qui abſentibus dominis ad curſum equos vehe-
menter ſtimulant, & non ſolum flagellis, ſed etiam calcaribus [l] caedunt, dum aut inter
ſuos velocitatem cupiunt experiri, aut cum alienis vehementi obſtinatione contendunt, nec
reuocant aliquando currentes, nec temperant. neque enim de damno domini cogitant,
13 quod eidem [m] contingere gratulantur. Quam rem diligens paterfamilias ſumma ſeueri-
tate prohibebit, & iumenta ſua idoneis & moderatis hominibus, ſcientibusque tractare
14 committet [n]. Poſt ſudorem quoque ſi aeſtus ſit, puſca [o] os ablui [p] conuenit: ſi hiems,
muria [q]. Vinum quoque & oleum faucibus infundi oportebit ad [r] cornu, aeſtate frigi-
dum, hieme tepefactum, ita vt hieme meri ſextario, olei vnciae tres, aeſtate autem
15 duae tantummodo miſceantur [s]. Nec conuenientium [t] potionum debet cura ceſſare.
nam languor, macies, & tuſſis, & internorum dolor facile ſubmouetur, ſi ſulphuris vi-
ui

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *contingant caput* S. *conterant & caput* S. M. p) *minuant* S. M. q) *hiemis v. tempore tep.* S. M. r) *ad cuſtodiendam ping. proficere* S. M. s) *nam praeter haec* S. M. t) *inſol.* om. S. M. u) *non corrupta des, ſed bene olentia. De* S. M. x) ſic S. M. *praeferendum* F. S. y) *ac* om. S. z) *&* S. M. a) *in potu noxium eſt virus veneni comitatur* S. M. Sed recte vt editum, nam *Capiunt vitium ni moueantur aquae.* b) *perfricanda* S. M. c) *pinguedini* S. d) *ſtabulo conuenit eſſe locum arido ſtercore vel paleis lenibus opertum* S. M. recte, puto. e) *ſtramine* coni. Morg. *IV*, *12* legendum hic & alias. Sed vid. Ind. v. *ſtercus.* f) *initium* S. M. bene. g) *deſinit* S. M. h) *ad quod* om. S. M. i) *equitentur* S. M. Gloſſa. k) forte *impotentia h. e. libido & petulantia.* l) *calcibus* S. M. m) *dum contingit gratulantur* S. M. n) *permittet* S. M. o) pro *poſca.* p) *lauari* S. M. q) *myrrham. Vinum & oleum* S. M. r) *cum* S. M. s) *admiſceantur* S. M. t) *ob hoc pot.* S. M.

u) *vn-*

ui ſemiunciam [u] [1. ʒ 12] myrrhae ʒ 4. redactos in puluerem, ouoque [x] crudo im- 16
mixtos cum hemina vini optimi per os dederis [y]. Eſt [z] alia ſumtuoſior [a], ſed accom-
modatior potio ad [b] omnes morbos, quae & celeriter reficit & cum intrinſecus purgaue-
rit, curat omnes morbos, tuſſim veterem, phthiſicos, vulſos, & quaecunque vexata
ſunt in opertis [c]. Ptiſanae ſextarium 1, ſeminis lini heminam, foenigraeci heminam, 17
croci vnciam 1, acronem ſalſum porci pinguis, vel longanonem, vel ſi porcina defue-
rint, caput haedinum depilatum, cum pedibus ſuis, & cordulis inteſtinorum mundis,
hyſſopi faſces duas, cochleas germanas xv, bulbos [d] xv, ficus duplices xx, rutae faſci-
culum 1, baccarum lauri cum virent ſextarium, dactylos xx, allii capita tria, ſeui ca- 18
prini vncias 6, pulegii ſicci faſciculum. haec omnia purgata leniterque contuſa decoques
in aqua ciſternina, donec acron [e] ille, vel certe caput haedi [f] liqueſcat & diſſoluatur ab
oſſibus. propter quod aſſidue [g] aquam refundis ne comburatur [h], ſed feruendo pin-
gueſcat [i], vel ſuccus ipſe pinguior efficiatur. Poſt haec diligentiſſime colabis ad colum [k], 19
tum draganti vnciam 1 in tres diuides partes, ita quod [l] exinde in vnam potionem miſſu-
rus es [m], pridie infundas in calidam vt inturgeſcat. tunc addis paſſi ſextarios 3, & tribus
diebus ſingulos ſextarios dabis, oua numero ſex, (in die [n] ſecundo olei roſati oua plena
numero 2) butyri vncias 3, (in die tertio) anagallici vncias 3, amyli vncias 3, pulueris
quadrigarii ſelibram, lomenti fabae ſelibram. Quae omnia miſces, vt dictum eſt, aequis 20
ponderibus per triduum diuides, & ieiunum animal potionabis, & horis aliquot deam-
bulare facies, vſque ad ſeptimam, a cibo abſtineatur & potu. Animalia vero macie at- 21
tenuata, non abſque ſtudio diligenti reuocantur ad corporum firmitatem [o]. Nam oleo
veteri vinoque permixtis, & tepefactis in ſole, per totum corpus vnguntur, & contra
pilum multorum manibus perfricantur, vt & nerui molleſcant, & cutis laxetur, & ſu-
dor erumpat. Quo facto cooperta in pontili [p] ſtrato collocentur. Et ſi hiems fuerit, 22
condita cum ſemiuncia apii ſeminis [q] triti, & olei tribus vnciis calefacto per os ipſius opor-
tet infundi. Si aeſtas fuerit, abſinthium vel roſatum cum 4 [r] ſcrupulis croci, & dua-
bus vnciis olei frigidum per os ſimiliter debet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia,
vinum [s] ſimpliciter conuenit praeberi [t] cum caeteris. Praeterea eiuſmodi [u] ſpecies tem- 23
pore hiemis cum hordei modiis 4 miſces, fabae ſextarios 8, tritici ſextarios 4, ciceris
ſextarios 8, foenigraeci ſextarios 4, erui ſextarium 1, & ſi meritum equi vel facultas
domini ſuppetit, vuae paſſae & nuclei ſextarios ſingulos. quae omnia ſollerter [x] commi- 24
ſta cum fuerint, vnum modium in aqua mundiſſima pridie debes infundere, & paulu-
lum mane ſiccare, ex quo equo ſemimodium [y] ante prandium, & ſemimodium ad ve-
ſperam dabis per [z] plurimos dies in loco optimo. viginti [a] vno die ita ſtabuletur vt in-
trinſecus bibat. Quod ſi vltra modum ſagina prouenerit, ne pletura noceat, auferen- 25
dus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

u) *vnciam* S. Sed qui notas quas incluſimus adiecit, *quae XII* ſcriptula ſ. ſcrupulos ſignificant, ille certe legit ſemunciam. Huius enim, non vnciae ſunt ſcriptula *XII*. x) *ouaque cruda* S. M. y) *frequenter infundes* S. M. z) (*&*) inſ. S. a) *quidem* inſ. S. M. b) *ad om. mor.* om. S. M. c) (*locis*) inſ. S. Caeterum eadem fere potio deſcribitur 4, 8, 1 ſq. d) *bulbos XV* om. S. M. e) *acron—certe* om. S. M. f) *illud* S. M. g) *ſaepe aq. inf.* S. M. h) *adur.* S. M. i) *pinguis ſuccus appareat.* S. M. k) *colatorium, cum draganti vncias tres diuides in partes* S. M. l) *vt* S. M. m) *es* om. S. M. n) *hoc eſt in quolibet die duo olei roſei, oua plena numero VI, butyri vnc. III, pulueris origani vnc. III. Quae omnia* S. M. o) *ſanitatem* S. M. p) *loco tepido* S. M. q) *ſeminis* om. S. M. Vid. etiam Morgag. *II, 20.* r) *tribus* S. M. s) *vnum* S. M. t) *praebere* S. M. u) *cuiusmodi* S. M. x) *ſolenniter admiſta* S. M. y) *ſemodium* S. M. z) *per pl. di.* om. S. M. a) *vno & viginti diebus* S. M.

b) *de*

dus eſt ſanguis a [b] matrice. Praeterea graminum radices, quas aratrum frequenter euel-
lit [c], ſtudioſe collige [d], & quam potueris longas minutatim concide, hordeoque com-
26 miſce, & quotidie praebere non dubites. Aeſtate vero, excepto eruo, ſpecies illae quas
diximus, pro aeſtimatione menſurae farragines [e] ad inuicem praebeantur, hoc eſt, hor-
dei viridis plures maioresque faſciculos [f], tritici vel ciceris vel foenigraeci minores &
27 pauci. Quae omnia contuſa [g] oportet apponi. Praecauendum [h] tamen vt in longiore
vectatione vel itineribus, iumentis vrinae copia non negetur, quae res non ſine periculo
plerumque differtur. Pedes quoque eorum poſt viam eruendi [i] ſunt diligenter, ne quid
28 luti vel ſordium in articulis baſique [l] permaneat. Vnguento etiam confricandi ſunt, quo
vngulae nutriantur, & [m] medicaminis beneficio ſubcreſcat quod itineris attriuerat iniuria [n].
29 Allii capita tria, rutae veteris [o] faſciculum, aluminis ſciſſi [p] & cribrati vncias 6, axun-
giae veteris pondo 2, ſtercoris aſinini recentis manum plenam, quibus commixtis atque
30 decoctis domi, vt volueris in itinere vteris ad veſperam. Praeterea aliud quod vngulas
nutrit & firmat. Picis liquidae libras 3, abſinthii libram 1, allii capita 9, axungiae libram
1 [q], olei veteris libram ſemis, aceti acrioris [r] ſextarium vnum, vniuerſa contundes & miſces,
31 & [s] decoques, & ex eo coronas vel vngues animalium confricabis. De palatis [t] ſingulis
menſibus minuente luna ſanguis detrahetur. quo facto [u] ſi qua eſt [x] capitis paſſio releua-
tur, & ciborum faſtidium tollitur. Oportet autem ferramento conciſorio [y] animalium
ſoleas ramulasque [z] purgari, quod euaporat atque refrigerat, & fortiores vngulas reddit.
32 Si animal domi forisque [a] perfrixerit, calidioribus vnguentis, quae multa ſunt, lumbi
eidem confricentur & cerebrum, potionibusque [b] & pigmentis, & herbis, quarum fer-
uentior eſt vis, per os continuo oportet infundi, vt perfrictionis [c] incommodum euin-
catur atque pellatur. Nam ſi in viſceribus permanſerit algoris iniuria, diuerſos, peri-
33 culoſosque procreat morbos. Si vero dierum canicularium tempore aeſtu [d] animal fati-
gabitur, vel aquis frigidis eſt perfundendum, vel in mare flumenue mittendum, frigi-
dis etiam potionibus recreandum, vt neceſſitati laboris aut [e] temporis aptior medicina
34 ſuccurrat. Sed in equis non ſolum vtilitas, verum etiam decoris ratio ſeruanda eſt. Nun-
quam itaque niſi neceſſitas paſſionis exegerit, de articulis reſecandi ſunt cirri. Naturale
enim [f] ornamentum pedum natura [g] in illis conſtituit. Ceruicem etiam ipſam diligens [h]
debet ornare tonſura. Multi enim ſicut curulibus [i], ita & ſellaribus iumentis preſſius [l]
colla radunt. Quae res licet praeſtare creditur [m] augmentum, tamen ſub honeſto ſeſſo-
35 re deformis eſt. Alii ita tondent, vt arcum videantur imitari. Nonnulli [n] Armenio-
rum more crines [o] aliquos in tonſura ipſa per ordinem derelinquunt, ſed gratiora ſunt
quae translata de Perſis poſterior vſus inuexit [p]. Nam media iuba ad omnem accuratio-
nem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *de* S. M. c) *euertit* S. M. d) *colliges quantas poteris, & lotas minutatim cotidie cum hordeo commiſce, & praebes.* S. M. e) *ferragines F. ad inuicem cum farragine* S. M. Rectum videtur farraginis, h. e. frugum viridium miſcendarum: harum iubet proportionem ſupra propoſitam obſeruari. f) *faſciculi, tritici &* S. M. g) *commixta* S. M. h) *Procurandum autem in longa via iumentis ne vrinae copia denegetur* S. M. i) *abluendi* S. M. forte verum *eluendi*: quin ipſum *eruendi* ad purgationem referri poteſt magis ſolicitam. l) *baſibusque* S. M. m) *vt* S. M. n) *Quod eſt* inſ. S. M. o) *viridis* S. M. quod probo, vt 1, 57, 1 *viridis apii.* p) *tunſi* S. M. q) *libras tres* S. M. r) *acerrimi* S. M. s) *&* om. S. t) *palato* S. M. u) (*&*) inſ. S. x) *fuerit* S. M. y) *ociſſorum* S. M. z) *vngulasque* S. M. a) *vel foris friguerit* S. M. b) *potionesque ex pig.* S. M. c) *frigiditatas* S. M. puto *frigiditatis* gloſſema. d) *aeſtu* om. S. M. e) *&* S. M. f) *autem* S. M. g) (*ipſa*) inſ. S. h) *diligenter* S. M. i) *clitellaribus* S. M. *currulibus* edd. l) *ſtudioſius* S. M. Sed *preſſius* rectum. *Preſſius putare vitem* Pallad. Nou. 9. m) pro *credatur.* n) *Nonn. Ar. more.* om. S. M. o) *cirros* S. M. p) *introduxit. Nam a ſiniſtra parte medietatem cirrorum tondere iubent:*

nem ex ſiniſtra parte tondetur, a dextra vero omnino inſecta ſeruatur. Et neſcio quo 36
pacto plurimum deceat, quia illud quod naturaliter laudat [q] Vergilius [r], imitantur:

Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.

Quod ſi bicomis fuerit, vt vulgus appellat, mediae ceruicis ſetas aequaliter oportet atton-
di [s], ita [t] vt tam dextri quam ſiniſtri limitis continuata ſerie iubae relinquantur [u] intactae.
Quod nihilominus inuentum conſtat a Parthis, quibus conſuetudo eſt equorum greſſus ad 37
delicias dominorum hac arte mollire. non enim circulis atque ponderibus praegrauant,
vt ſoluti ambulare condiſcant, ſed ipſos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari ver-
bo Tottonarios [x] vocant, ita edomant ad leuitatem, & quaedam blandimenta vecturae,
vt Aſturconibus ſimiles videantur. In ſicco itaque aequalique ſolo quinquaginta paſſus in 38
longum, & quinque in latum plenis cophinis digeritur per ordines creta, ad ſimilitudi-
nem ſtadii, quod aulicibus [y] aſperius ſit, tum difficultate [z] coronam velocitatis optanti-
bus ingerit, in quo ſpatio [a] cum equus frequentiſſime exerceri coeperit, in illos aulices
neceſſario offendit [b], & priores & poſteriores vngulas impingit, & aliquando vel cadit,
vel ſic [c] offendit, vt cadere videatur, poſt quod admonitus [d] iniuria, tollit altius crura,
& inflectione [e] geniculorum atque gambarum molliter vehit. Praeterea minutos greſſus [f] 39
imitatur, vt [g] inter aulices [y] vngulas ponat. nam ſi extendere voluerit, offendit [h] in cu-
mulum. Minutim autem equus ambulans commodius vehit, & pulchrius videtur ince-
dere. Potiones etiam hiemales aeſtiuasque conſcripſimus, quibus aut conſeruetur [i] ſani-
tas perpetua, aut vehemens [l] aegritudo pellatur [m].

LVII. Dvm aeſtus [a] incanduit, haec potio animalibus commoda [b] eſt, quia
humectat & refrigerat: Croci vnciam [c] vnam infundes in vino veteri, draganti vncias
tres infundes in aqua calida, his adiunges faſciculum viridis porri I, item faſciculum viri-
dis [d] apii, herbae portulacae ſucci heminam, lactis caprini ſextarios tres, oua ſeptem,
olei roſei libram, mellis vncias 3, paſſi ſextarium I, vini veteris quod ſufficiat. ex qui-
bus omnibus diligenter commiſtis atque contritis, ad cornu per triduum ſextarios ſingu-
los animalibus dabis. Alia quoque refrigeratoria potio: Vini veteris ſextarium, olei li- 2
bram ſemis, oua tria, ſucci coriandri cyathum I, lactucarum [e] cyathum I, ſollerter ad-
miſces [f], & in tres diuides partes, daturus per triduum iumentis aeſtuantibus ſalutare
remedium Tamen [g] eo momento quo potionem defuſurus es, per ſingula animalia ſin-
gulas heminas aquae frigidae & recens ſumtae potioni debes adiungere.

LVIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

bent: a dextra vero omnes intactos ſeruant. S. M, q) *laudatur Virg. imitatur F.* S. nobiſcum S. M. r) Georg. *3, 86.* s) *tonderi S. M.* t) *quod tam dextra quam ſiniſtra S. M.* u) *relinquatur S. M.* qui & totam *ſ. 37* omittit, & ſtatim haec ponit: *Parthi, cum primo equitant pullos, vadunt cum eis in ſiccum aequalemque ſolum, cuius longitudo ſit 50 paſſuum, latitudo 5, vbi ſit creta ad modum ſpatii.* x) Poterat aliquis ſomniare aliquid de Gallorum *trotter* & noſtro *troſſen*: Sed Freſnius in Gloſſ. voc. trepidier, *Guttonarios* legi vult hic & *4, 6, 7* ex emendatione Salmaſiana ad Capitoli. Maxim. *p. 13* Hack. quo loco copioſiſſime de hoc argumento. y) forte *aulacibus, ἄυλαξι ſulcis.* z) quid ſi *difficultatem?* a) *loco cum pullus S M.* b) *offendit* om. *S. M.* c) *ita offenditur S. M.* d) *monitus in initia S. M.* e) pro *inflex.* f) *ingreſſus S.* g) *& crura applicat, cum in terram S. M.* h) *offenditur, in quo magis minutatim equus ambulat. S. M.* i) *ſeruetur S. M.* l) *veniens S. M.* m) *appellatur* S. [C. LVII.] Conf. *4, 28, 31.* a) *aeſtas ferueſcit S. M.* b) *vtilis S. M.* c) *vncias tres S. M.* d) *apii virginis S. M.* e) *ſucci lactucae S. M.* f) *commiſces S. M.* g) *addendo hora, qua datur potio, heminam aquae frigidae S. M.*

LVIII. Hieme quoque potio iſta praebetur: Vini veteris ſextarios 3, olei ſelibram, piperis vnciam 1, rutae viridis vncias 6, cerefolii [a] viridis vel ſeminis ipſius vncias 3, draganti vncias 3, ſeminis feniculi vncias 3, baccarum lauri vnciam 1, mellis vncias 6 [b], oua quot volueris, & paſſi quantum vſus exegerit.

LIX. Vere [a] vero & autumno haec detur potio. Coſti ſemiunciam, caſſiae fiſtulae vnciam [b], Celticae [c] ſemiunciam, petroſelini ſemiunciam, betonicae ſemiunciam, glicericae [d] ſemiunciam, ſagapini ſemiunciam, ſpicae Indicae ſemiunciam, ſaxifragae, eupatorii, meliloti, iris Illyricae, ana ſemiunciam, centaureae, gentianae, ariſtologiae [e] longae, ana vnciam 1, amomi, ariſtologiae [e] rotundae, ana ſemiunciam, ſcinoanthos [f] ſemiunciam [g], aſari, aloë, ana ſemiunciam, murrae vnciam, opopanacis [h], radicis draconteae, ana ſemiunciam, croci vnciam, draganti vncias 6, caſtorei vnciam, abſinthii Pontici faſciculos 2, haec omnia in puluerem redacta ad XII animalia [i] per triduum ſufficere creduntur, ita vt cum vino optimo digerantur [l].

LX. (Alia [a] potio, quae omni tempore exhibetur.) Coſti, meliloti [b], hyſſopi, iris Illyricae, ariſtologiae, ſampſuci, dracontii [c], aſari, draganti [d], centaureae minoris, marrubii, gentianae, ſpicae Celticae folia, aequis ponderibus miſces [e], redactaque in puluerem cernes. ſed ſi aeſtiuam dare volueris potionem, commiſces croci, mellis, & draganti quod ſufficiat. Si [f] autem potionem facies hiemalem, addis ſeminis piperis, appii ſeminis, & ſeminis ſinapis. Vtroque autem tempore cum [g] boni vini ſextario plenum cochleare miſcetur, faucibusque animalium diffunditur.

LXI. De vrinae difficultatibus ordine ſuo multa dicenda ſunt, ſed viatorium [a] iſtud, & phyſicum, & ſemper paratum te ſcire conuenit. Lutum [b] ex cuiuſcunque equi lotio factum vino permiſces, colatumque per nares infundes, & confeſtim prouocat vrinam. Item allium conteres & in anum [c] iniicies & veretrum, mox egerit lotium. Item, puluerem quoque thuris cum ouo vinoque permixtum, addito ſucco apii & caulium, ſi
2 potionem [d] dederis, prouocabit vrinam. Item, betas ac maluas ad tertiam decoques, ex quibus aquam calentem ad medium ſextarium cum melle commiſces, & per os digeres [e], proderit minctioni. Item, cimicem quoque viuum [f] in aurem equi mitte, & alterum [g] ſupra naturam in ipſo foramine quo mingit confrica, facillimum certumque remedium eſt.

LXII. Itinerum caſibus ſubuenire cupientes, de pluribus [a] pauca, ſed manifeſta libabimus [b]. Nam animalia ſub ſeſſore [c] vel onere dolor ventris frequenter afflígit

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LVIII.] *Conf. 4, 28. 30.* a) *caepullae S. M.* b) *duas S. M.* [C. LIX.] a) *Vere—potio* om. *F.* Sed habet *S.* notatque in alio *MS.* ea abeſſe. Scilicet importunum lemma verba auctoris extruſit. b) *hemiunciam S. M.* c) *ſanſuci, ſpicae Indicae, ſaxifragae ſemiunciam, ſcinoanthos* &c *S. M.* d) pro *glycirrhizae.* e) pro *ariſtoloch.* f) pro *ſchoenuanthos.* g) (*Dragunteae ſemunciam*) inſ. *S.* h) *opop. radicis ſemiun. opopantis vnc 1, dragantidis vnc. ſeptem, caſt. ſemiuncias S. M.* i) *coclearia S. M.* l) *miſceantur.* [C. LX.] a) *Alia — exhibetur* om. *F.* Vid. cap. *59* no. *a.* b) *mellis loti S. M.* c) *Draguntede S. M.* d) *dragatidis S. M.* e) *miſcens pulueriza. & ſi aeſtate dare S. M.* f) *Et ſi in hieme S. M.* g) *potum S. M.* [C. LXI.] Compara *3, 15* vbi diligentius iſta tradi videntur. a) *in adiutorium iſtis phyſicum remedium ſemper S. M.* b) *potum S. M.* c) *naribus S. M* an aliquis legit *natibus?* d) *potione S. M.* Malis forte *in* vel *cum potione.* e) *ad cornu dabis ſlatim* (pro *ſtatim*) *confert S. M.* f) *viuum* om. S. g) *in foramen virgae. Certum remedium eſt. S. M.* [C. LXII.] a) *plurimis S. M.* b) *dicamus S. M.* c) *ſeſſione S. M.*

d) (*ita*)

fligit [d], vt volutentur & procumbant. Semen itaque rutae ſilueſtris vel hortenſis, ſi illa defuerit, diligenter tritum cum vino calido per fauces oportet infundi. Praeterea aquam in qua vſque ad tertiam betae decoctae ſunt, ſuccumque earum nitro trito ſollerter [e] admiſces, oleique addes heminam, tepefactaque in inteſtinum per clyſterem diffundes, cum prius pronum [f] animal ſtatueris, vt iniectum ad interiora perueniat [g]. quae ſi forte 2
defuerit [h], mel coctum cum tertia parte ſalis triti cogis [i] in pilulas, ita vt collyria ad oui magnitudinem facias, ſimiliterque prono animali in inteſtinum vel quinque, vel ſeptem, aut nouem collyria inſerere curabis. poſt [l] ſoluitur venter & mitigatur dolor. Item [m], phyſicum traditur os [n] limacis neque manu immunda, neque terra, neque dente contactum alligare vmbilico dolentis curare continuo.

LXIII. Plervmqve dorſum animalibus aut ſarcina [a] laedit, aut ſella, propter ſtramenti [b] negligentiam vel oneris iniuriam. quod in itineribus interdum neceſſe eſt euenire, ſed recens tumor hac ratione curatur [c]: mallonem ceparum vel ipſas cepas in feruenti aqua decoques, & calentes quantum corium valet ſuſtinere, tumori ſuperimpones, & faſcia ligabis. vna nocte omnis aufertur inflatio. Praeterea ſal tritum cum aceto miſcebis, additoque vitello oui, loca quae tumere coeperint perfricabis, recens indignatio deſtricta [d] ſiccabitur.

LXIV. Cvi [a] curae eſt animalium ſalus, potionem ſuperius declaratam, quam ſpecierum numero diapenten [b] Graeco vocabulo nuncupant. Gentianae, ariſtologiae, murrae, baccarum lauri, raſurae eboris, paria pondera diligenter trita atque permixta, domi, ſiue in itineribus prius condita [c], habere oportet in promtu, vt quoties [d] moeſtum aut horridum videris animal, aut morbi alicuius labe tentatum, ſtatim plenum cochleare ex puluere memorato cum ſextario vini optimi per fauces diffundas, & per triduum, etiam [e] equo in labore conſtituto, digeras, vt aduerſus virus internum ſubueniat. probata curatio. Tuſſienti autem cum paſſi heminam dabis, & ſtatim ſentiet curam. Si li- 2
ber, cui iam ponendus eſt finis, legentium non offendit auditum, ſequenti volumine inchoantes a vertice vſque ad vngulas ex diuerſis auctoribus enucleatas animalium publicabimus curas, vt ordo, qui a [f] natura datus eſt, in medendi [g] diſpoſitione ſeruetur, ne indigeſta ac membrorum conſequentiae repugnans pagina quaerentem confundat, aut tardet.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) (*ita*) inſ. *S.* e) *ſolerter S. ſolenniter S. M.* f) vid. *1, 45, 3.* g) *decurrat S. M.* h) *defuerint S. M.* i) *reducis S. M.* l) (*quod*) inſ. *S.* m) *Item* om. *S M.* n) *oſſiculam* vocat *Plin. 29, 6 ſ. 36* vbi laudat Harduinus Marcellum. Locus eſt To *2 p. 252, h. H. Steph. Limacis,* inquit, *calculum, quem in capite habet, tolle, quod non facile facies, niſi ei, dum in via repit, caput ſubito abſcideris.* Debeo haec loca Cl. Platnero. [C. LXIII.] a) *figma S. M.* an *ſagma?* b) *ſternentis S. M.* recte. c) *pellatur S. M.* d) *aſtricta S. M.* [C. LXIV.] a) *Potio diapenton, nominata ſuperius in capitulo morbi tumidi, praeterea haec eſt S. M.* b) pro *diapente.* c) *dicta S. M.* d) (*aut*) inſ. *S.* e) *in lab. conſt. equo dabis S. M.* f) *antea S. M.* g) *praeſenti expoſitione S. M.*

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE,
SIVE
MVLO MEDICINAE,
LIBER SECVNDVS.

PROLOGVS.

MVLO MEDICINAE ars iamdudum vitio cupiditatis, & exiguitate mercedis,
nullo ſtudioſius [a] diſcente, collapſa eſt. Numquid [b] vero exemplo Hunnorum
ſiue gentium aliarum artis ipſius etiam vſus intercidet [c], dum homines refugi-
entes expenſas, barbarorum conſuetudinem imitari velle ſe ſimulant, & incurata anima-
2 lia hibernis paſcuis, & negligentiae [d] caſibus dedunt? Quae res nulli compendium [e],
plurimis attulit damnum. Primo quod Barbarorum [f] animalium aliae [g] naturae, & ad
omnem iniuriam durius corpus eſt. Deinde quod ſic inſtituuntur a paruulis, vt nec po-
tionem medicinalem requirant [h], & hibernis paſcuis vigeant [i], ac ſine pernicie frigora
3 pruinasque [l] ſuſtineant. Noſtra vero iumenta & mollioris generis ſunt, & tectis frequen-
tioribus aſſueta, calidiſſimis etiam ſtabulis imbuta, cum indignationem ex aliqua neceſſi-
tate contraxerint [m], continuo [n] in aliquod genus incidunt morbi. Diligens itaque pater-
familias [o], cum mortibus animalium ſuorum & cum medicinae expenſis atque mercedi-
bus faciat rationem, intelliget, vnius viliſſimi iumenti pretium ad multorum, quae ſine
dubio peritura ſunt [p], ſi curata non fuerint, ſalutem poſſe ſufficere.

CAPVT I.

IN vniuerſo animantium genere caput obtinet principatum, quod eminentius caeteris,
dominatum quendam circa loci [a] ipſius conditionem ſortitur. In eo eſt odor, gu-
ſtus, auditus, ac viſus: quod quantum habet poteſtatis, tantum ſuſtinet ex labore
2 diſcriminis. Cauſas itaque ex quibus aegritudines generentur, & ſigna, per quae quali-
tas eorundem poſſit agnoſci, curas etiam, quarum medela ſanitas reuocetur, per ordinem
3 indicare tentabimus. Plerumque autem in corporibus iumentorum indigeſtionis vitio
ſanguis [b] corrumpitur: quod euenit cum ex [c] aeſtu vel frigore debilitata ſunt membra, &
in [d] capite frixus ſanguis vertitur in virus. tunc enim repletis venis cerebri membrana
diſten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. II. Prolog.] a) *ſtudio finis S. M.* b) *nuper S. M.* c) *intercidit S. M.* d) *negligentibus calonibus S. M.* e) (*ſed*) inſ. *S.* f) *Barba icorum S M.* g) *alia natura S. M.* h) *inquirant S. M.* i) *degant S. M.* l) *niuesque S. M.* m) *ſuſtinuerint S. M.* n) *continuo* om. *S. M.* o) forte inſ. *ſi.* p) *eſſent S. M.* [C. I.] a) *ſubiecta loci ipſ. conditione S. M.* b) *ſanguinis plenitudo S. M.* c) *ex* om *S. M.* d) *noxii ſanguinis virus in caput ſe rapit S. M.*

e) *ſalu-*

diſtenditur, & ſomni ſalubritatem [e] frequenter excludit. Ex quo neceſſario dolor capitis, moeſtitia, & imbecillitas ſubit [f]. Quae valetudo & prima videtur, & leuior, ſi velox medicina ſubuenerit.

II. Caetervm cum noxius ſanguis membranam cerebri & [a] ex vna parte pertuderit, & eandem [b] dolore nimio coeperit praegrauare [c], efficitur animal appioſum [d]: cuius & mens hebetatur, & viſus. Nam cerebri incolumitas & oculos paſcit & ſenſus. In qua paſſione quia vna pars capitis praegrauatur, tanquam ad molam [e] vadit in gyrum.

III. Cvm vero medium cerebrum corrupti ſanguinis virus infecerit [a], animal freneticum redditur, vt repente ſaliat, & velut [b] effugere velit, parietibus [c] ſe tanquam irregibilis impingat, nec poſſit ratione aliqua contineri.

IV. Cardiacvs [a] is eſt, cui cor dolet. Cardiacus [b] autem fit, quoties ſanguinis illa corruptio ſtomachi vel [c] thoracis impleuerit venas, cerebrumque [d] percuſſerit, cor etiam peſtiferi humoris labe conſtrinxerit [e]. Quae valetudo inducit [f] mentis alienationem, & corporis ſudore monſtratur, ex quo [g] difficillime liberatur [h].

V. Qvod ſi appioſum [a] ſimul paſſio thoracis inuenerit, facit [b] continuo rabioſum. Ex ardore enim nimio iecinoris & ſanguinis, venae cordis neruique praefocantur, ex qua conſtrictione fit dolor ipſius loci vſque adeo, vt mordendo ſe comedat. Ex quibus valetudinibus ſi animal fuerit liberatum, & poſt curationem aliqua pars cere- 2
bri fuerit imminuta, vel tumor ſubcreuerit, ineptum iumentum, pigrumque redditur. & in [c] illa parte capitis vbi vitium remanſit, difficile ſe gyrabit, & ex eo latere ſe parietibus iungit. & tarde incedens, non ſentiens plagam, ambulaturae [d] gratiam perdit, & [e] 3
erit ſubmiſſo capite, & cum flore coeperit cum tarditate ſe mouet, minus etiam videbit, nec cibum nec potum recuſat. Quem ſi curare volueris, cyclo [f] curabis. In omnibus [g] ſupra ſcriptis valetudinibus, primum [h] de temporibus minuendus eſt ſanguis, ſed & de matrice aliquando tollendus. Cura autem pene omnium ſimilis [i] eſt, cuius ordinem ſequentia declarabunt.

VI. Memineris autem omnes valetudines capitis, praecipue veteres, periculoſas, cyclo oportere curari. Cui haec obſeruantia & ordo eſt adhibendus: Triduo ab hordeo abſtinebitur [a] animal, temperabitur etiam mollibus cibis, poſt diem tertiam de dextra ac [b] ſiniſtra, prout aetas aut vires, vel valitudo permiſerint, de matrice ſanguis auferetur. Quo facto, per triduum viridi [c] cauliculorum ac lactucarum ſuſtentabi- 2
tur cibo [d]. Primo vno die a cibo eum [e] ſuſtinebis & aqua. nouo autem die offas caulium cum liquamine & oleo optimo temperatas non minus viginti digeras, cui nihilominus lactucam dabis in cibo ter [f] in die. poſt potionem bibere ſemper incipiat. Si vero 3
ven-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *ſalubritas fr. excluditur* S. M. f) *ſubſequitur* S. M. [C. II.] a) *&* om. S. b) *eadem* S. M. c) *praegrauat* S. M. d) *opioſum* S. M. e) *vti equum aut mulum rapit* S. M. [C. III.] a) *infeſtauerit* S. M. b) *velut* om. S. M. c) Hinc ad fi. om S. M. Vid. *c. 4* no. *h*. [C. IV.] a) *Cordiacus* F. om S. M. b) *cardica* S. M pro morbo igitur vel paſſione poſuit. c) *&* S. M. d) *cerebrum concuſſ.* S. M. e) *perſtrinx.* S. M. f) *inducit* S. M. g) *qua* S. M. h) Hic ponuntur omiſſa *c. 3* no. *c*. [C. V.] a) *opioſum* S. M. b) *conti. rab. efficitur* S. M. c) *illa pars* S. M. d) *ambulans grauiter pergit* S. M. e) *&* om. S M. f) *ex cyclo & helleboro cur.* S. M. g) (*autem*) inſ. S h) *prius* S. M. i) *eadem* S. M. [C. VI.] a) *abſtinebit* S M. b) *aut* S. M. c) *iure* S. M. d) *& poſt.* S. M. e) *& aqua abſtinent. nouo iam die* S. M. f) *ita vt ſecunda die* S. M.

g) *vehe-*

venter vehementer [g] ſolui inceperit, caulium offas dare deſiſtes: ſed [h] dabis paleas & [i]
furfures, ita vt ſequente die penitus nihil manducet, ſed ſolam aquam percipiat ad biben-
4 dum, ac poſtero [l] die inducatur in cellam balnei calidam, & ſudet. Opus eſt autem di-
ligentia vt reducatur [m] celeriter de calore, ne interclufo ſpiritu pereat: tunc extergetur [n]
diligenter, vinoque & oleo largiter perfricatus, accipiet cum [o] nitri puluere folia raſani
5 conſperſa, quantum commodum eſt. Poſtmodum cum radicibus cucumeris aſinini viri-
dis minutatim conciſis oleum optimum miſces, & in vaſe nouo ita decoques vt tertiam
perdat. ex quo ſingulas heminas per capita animalium per triduum dabis, vt potio ven-
6 trem reſoluat. Sed ſi vltra modum fluere coeperit, lenticulam & hordeum pari [p] men-
ſura friges, & de [q] his ſingulas bilibres per dies ſingulos cum furfure & paleis dabis.
7 Quinque itaque diebus operam refectioni [r] eius impendes, & leuiter exercebis, vt [s] in-
telligas [t] quantum vires corporis ſanitasque profecerit. Poſt haec [u] eum pro arbitrio de-
ſpumabis. Sequente die caput eius purgabis exorica [x], vel radice Dianaria, quam Arte-
miſiam [y] dicimus: ſi haec non fuerint, ex liquamine optimo cum oleo mixto. cuius ca-
8 put pedesque connectis [z]. Cum bene purgatum agnoueris, ſoluito [a], butyrum ex oleo
roſeo ſolutum infundes in nares, vt illo purgationis mitigetur aſperitas, ita vt ſingulae
9 cotylae ſingulis naribus infundantur. Si [b] ſupra dictae potiones non ſoluerint ventrem,
mellis, hellebori albi pondus vnius denarii cum hemina dulcis vini bene tritum in potio-
ne recipiat, vel certe ſcammoniae pondus duorum denariorum diligenter tritae cum dul-
10 cis vini hemina ſimili ratione diffundes in fauces. Quod ſi venter vltra modum diſſolu-
tus diſcrimen importat, anagallicum ſucco ptiſanae ad reſtrictionem ipſius dabis, lenticu-
lamque & hordeum frixum, ſingulas bilibres cum paleis & furfure praebebis in cibo.
11 Ad vltimum, partes quae in cauſa ſunt, ſinapizabis diligenter, ſinapizatum cautere fer-
reo, vel quod vtilius creditur cuprino combures: vſta curaturus ex more. Potionem
quoque ex antidoto polygreſto [c] per dies plurimos dabis, & exercebis leuiter, & ad ci-
baria ipſius aliquid per partes ſemper adiunges, donec ad priſtinam conſuetudinem reuo-
12 cetur. Inſanabiles valetudines cyclo [d] affirmantur poſſe curari, id eſt, inſani corrobora-
ri. Caduci cyclo curati vruntur in capite: morbidi vero, dyſenterici, coriaginoſi, or-
thopnoici, ſtrophoſi, cyclo curentur in renibus.

VII. Cerebrum plerumque diuerſis paſſionibus commouetur, quod his de-
prehenditur ſignis: Ambulabit prauus [a], & frequenter offendet, & toto ſe corpore com-
mouet. Cuius iſta curatio eſt: Baccas lauri numero xx, nitri ſelibram, rutae mani-
pulum: quae omnia diligenter trita, cum aceto non acri [b], & oleo optimo roſaceo com-
mixta [c], hieme calefacies, perunctoque oleo capite eius & cerebro, vel auriculis, cere-
2 bellum de lanata [d] pelle conuoluis. Quae ſi forte defuerint, farinam hordeaceam reſi-
nam-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *vehementius S. M.* h) *ſed* om. *S. & S. M.* i) *aut S. M.* l) *poſtremo S. M.* m) *educatur celerius S. M.* n) *tergetur S. M.* o) *hanc potionem ex pulueris nitri, folia raphani, radices cucumeris ſilueſtris, contere & adde oleum, coque in vaſe nouo ad tertiam S. M.* p) *pariter S. M.* q) *de* om. *S. M.* r) *refectionis F.* s) *vt* om. *S.* t) *in* inſ. *S. M.* u) *hoc ipſum S. M.* x) *exoriza S. M.* quid ſi *conyza?* Certe laudat eam in re ſimili Caelius Aurel. acut. *2, 9, 40.* y) *Artemiam S. M.* z) Nimirum vt deſpumare poſſis: eadem cauſa *deiici* alias iubet, *deponi*, vel *elidi.* a) *butyro & oleo roſeo ſimul mixtis inf. S. M.* b) Hinc ad finem cap. om. *S. M.* c) pro *polychr.* d) *h. e.* cautere adhuc deſcripto, de quo etiam Hippiatr. Ruell. *c. 100* p. *95*, b. *venter & tempora crebro candentibus laminis exulceranda:* & p. *96*, a. *Caput leniter adurendum.* [C. VII.] a) *improuidus S. M. Oblique graditur* Ruell. Hippiatr. *2, 102 p. 97, b.* vbi idem remedium. b) *acro F.* c) *mixta S. M.* d) *lauata F. S.* nobiſcum *S. M.* & Ruell. Hippiatr. *p. 96, a.*

c) con-

namque miſcebis, ex quo cataplaſma confectum [e] cerebro oportet imponi. Praeterea [f]
ceram oleo cyprino coniungis, & linteolo inter auriculas ad ceroti inſtar imponis. Sed
& reliquum corpus potionibus refouendum eſt. Tres [g] fluuiatiles cancros conteres dili- 3
genter, & cum duabus vnciis ſucci caulium, addito lactis ſextario, olei duobus cyathis,
permiſcebis, & colatum per os diffundes ad cornu. Quorum ſi inopia eſt, mellis cya-
thos duos, aquae calidae ſextarium I, coquito, ex quibus paſtillos facies [h], & in aqua
frigida dilues, & dabis in potum. Praeterea ſi hieme curaueris, farinam triticeam; ſi
aeſtate, hordeaceam, aquae frigidae adinuicem amuli [i] permixtam, in potione praebebis.

VIII. De capitis dolore multi auctores [a] multa dixerunt. Cuius haec ſunt
ſigna. Tumor circa oculos apparebit, pabulum recuſabit, lingua eius & palatum labia-
que tumebunt, quanto vehementius increuerit morbus, tanto exoritur [b] amplius tumor:
ambulantes toto corpore vacillant, vmbramque [c] ſuam velut odorantes expaueſcunt. Cu- 2
ius paſſionis ex corruptione ſanguinis naſcitur cauſa, cum indigeſtio [d] ciborum naturali
meatu intercluſo, vel certe derelicto, in eas venas, quae circa tempora ſunt, defluit [e],
membranamque cerebri vitiat. Cui ſanguinem de temporibus oportet minui, & conti-
nuo oleo acetoque permixto [f] caput largiter perungi. Quod ſi hiems fuerit, hordeum 3
pridie infundes in aquam & decoques, calidamque [g] in ſaccellos immittes, iumentorum-
que caput fumentando [h] diutius vaporabis. Alii auctores [a] tolli de palato ſanguinem iu-
bent. Tunc cimoliam cretam ex aceto infuſam, & merdam bubulam recentem cum ni- 4
tro trito miſcent, & in cacabo ſuper carbones decoquunt, calidumque cerebro languen-
tis imponunt, aceto rigantes ne creta aſtringatur [i] ad pilos vſque cum prius calida fumen-
tauerunt [h] caput. Dolorem capitis prope [l] ad inſaniam iſta ſigna demonſtrant: Quoties 5
graue eſt, & in praeſepio ſe deponit, lacrymae frequenter oriuntur, auriculae ſtabunt,
oculi grauiores erunt, anhelitus [m] creber, aridus pilus, tremores frequentes, triſtis aſpe-
ctus. Quem in primis ab aqua abſtinebis, ne nimium bibat; de vtraque parte colli ſan-
guinem detrahes; caput ſicut ſcriptum eſt curabis.

IX. Distentionis quoque valitudo ad capitis praecipue cauſam refer-
tur. Cuius haec erunt ſigna. Impediente caligine obſcurabitur viſus, tremor & ſudor
totius corporis inſequitur. quod [a] vitium contingit ex aqua, ſi ſudans [b] iumentum bibe- 2
rit: vel ex indigeſtione cibi, ſi [c] non dormiat, vel ſubſtrictus manſerit. Huic capitis
membrana diſtenditur. quae paſſio caeterarum valetudinum & fons probatur & mater.
niſi enim inter initia curaueris caput, vt animal dormiat competenter, fiunt appioſi [d], 3
inſani, rabioſi, frenetici, cardiaci. Igitur cum animal diſtentionis aegritudo compre-
henderit [e], de ceruice eidem ſanguinem tolle pro magnitudine corporis & [f] aetatis. Et [g] 4
ſi aeſtas erit, oleo & aceto caput totumque corpus perunges, & diutiſſime confricabis,
loco refrigerato & opaco incluſum continebis, ſubſternes etiam ſtercora [h] ſicca vel pa-
leas,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *confeſtim S. M.* f) Hinc ad fin. cap. om. *S. M.* g) *V I* Hippiatr. l. c. h) Qui ex aqua & melle vna coctis? non videtur poſſe. i) pro *amyli.* [C. VIII.] a) *veteres S. M.* b) *creſcit amplior S. M.* c) *vmbr. — expaueſcunt* om. *S. M.* d) *indigeſtione S. M.* e) *tranſire non poſſit. cuius haec eſt cura. Primum ſangu. S. M.* f) *permixtis S. M.* g) forte *calidumque.* Neque enim aqua, ſed hordeum immitti poteſt. h) pro *foment.* om. *S. M.* i) *in pilis S. M* l) *ac prope inſa. S. M* m) *anhelitus — aſpectus* om. *S. M.* [C. IX.] a) *hoc S. M.* b) *ſudat ium. & S. M.* c) *ſi — competenter* om. *S. M.* d) *opioſi S. M.* e) *appreh. S. M.* f) *vel S. M.* g) Hinc ad fi. ſ. 5 om *S. M.* h) *ſtramina* coni. *Morg. IV, 12.* Sed Vid. Ind. v. ſterc.

i) forte

leas, vt prouocet ipſa mollities ad cubandum. locum calidum declinabis, nam impedit
5 ſomnum. furfure, vel paleis, vel foliis lactucarum reficies. praeterea potum praebebis
exiguum. cum conualeſcere coeperit, modicis ambulationibus exercebis. vbi idoneum
viſum fuerit, ad cibaria largiora infuſum [i] hordeum ad priſtinam conſuetudinem paula-
tim per incrementa reuocabitur. Si die ſeptimo non profecerit, ſanguinem iterum de
temporibus emittes, & caput ſine intermiſſione curabis. Potionem [k] dabis qua ſanantur
6 appioſi [d]: Naſturtii ſeminis, apii ſeminis, ſeminis [l] lactucae, anagallici, petroſelini,
aneti, papaueris ſiluatici ſeminis vncias ſingulas, piperis ſcrupulos [m] 3, croci drachmam
vnam. Quae omnia bene cribrata [n] atque commixta ex aqua temperabis [o]. trochiſchos [oo]
7 facies, vt habeant non minus quam ſingulas drachmas [p]. In [q] dieta vnum trochiſchum in
aqua diſſolutum per os digeres. quod quotidie oportet fieri donec ſanitas redeat. Si non
appetit cibum, ſingulos trochiſchos ſolutos cum ſucco ptiſanae quotidie praebebis. Vi-
num nunquam dabis. Capitis enim valetudo ſumto mero deterior efficitur.

X. Si quod iumentum appioſum [a] fuerit, in praeſepio [b] incumbit, oculos ten-
ſos habebit, micabit [c] auriculis, viſus caliginem patietur, & gyrat in circulo tanquam
ad molas. [d]

XI. Qvod ſi etiam fuerit conuerſus in rabiem, ſic intelliges: Subito [a] hin-
niet tanquam ſanus, parem ſuum appetit morſu, vel hominem, praeſepia, aut ilia ſibi
mordicans rodit: quem ſicut appioſum curabis. Prorſus abſtinebis [b] ab hordeo [c], mol-
libus cibariis ſuſtentabis [d]. Praecipue tamen [e] apium viridem [f] quantum voluerit praebe-
2 bis. Sanguinem de temporibus aut de ceruice emittes [g], loco tenebroſo ſtatues, caput
eidem huiuſmodi acopi [h] confectione curabis: Opopanacis libram [i] 1, reſinae, terben-
tinae ana vncias 2 [l], galbani [m] vnciam 1, reſinae frixae vncias 3, maſticis tritae vncias 2,
olei veteris libram 1. ex hoc ei cerebrum & [n] auriculas confricabis, oleum tamen ſolum
3 ac liquidum in aures eius ſuffundes. cuius [o] tamen prius quam acopo vtaris, ſaccellationi-
bus caput cerebrumque vaporare te conuenit, & caput appoſito cerebello [p] communire.
Potiones quoque ex trochiſcho [q] ſuperius memorato quotidie praebebis, collyrio acri in-
4 ungis aſſidue vt caligo ex oculis poſſit auferri. Quae cura ſi non profecerit, caput &
tempora ſub ipſo protocomio ſemiſſe inuris cauterio, quod & ſuper venas temporales
facies. Plerique tamen, facies [qq] ne deforment iumentum, ſolo tabulare palati confe-
cto [r], ſani fieri poſſent. Feruor enim foci debilitatem capitis tollit, & membranam
menti [s] priſtinae, ſanitatique reſtituit.

XII. Alii auctores inſanientis iumenti ardentes & ſanguineos [a] oculos & hu-
more ſuffuſos [b], ſtantes auriculas dicunt vel micantes [c], vt ad inſtar indomitorum nec
capi

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) forte *infuſo hordeo.* k) *Potio etiam datur S. M.* l) *ſeminis* —— *ſeminis* om. *S. M.* m) *vnciam* —— *vnam quae S. M.* n) *trita S. M.* o) (*&*) inſ. *S.* oo) pro *trochiſcos.* p) (*in die*) inſ. *S.* q) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* [C. X.] a) *opioſum S. M.* b) *praeſepium S. M.* c) *nutabit S. M.* d) cohaeret ſine diſtinctionis nota *c. XI S. M.* [C. XI.] Conf. Hipp. Ruell. *c. 100. p. 96.* a) *ſubbito F. inuenies tanquam ſanum S. M.* b) *abſtinebit S. M.* c) (*&*) inſ. *S.* d) *fomentabis S. M.* e) *autem S.* f) pro *viride.* g) *educes S. M.* h) *apii S. M.* i) *vnciam S. M.* l) *tres S. M.* m) *galbani — vncias 2* om. *S. M.* n) (*inter.*) inſ. *S.* o) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* p) Hipp. l. c. *caput lanata pelle conteges.* q) pro *trochiſco.* qq) h. e. ne ſpecies & adſpectus deforme reddat. Conf. *1, 28, 4.* r) *vſto F. M. & S. M.* quae gloſſa videtur: Verum autem *confiсto* pro *confixo* ex *configo: vid. 2, 14, 4. it. 2, 22, 3 & 2, 27, 3.* s) Quid ſi legamus, *membranam mentis priſtinae ſanitati.* Vid Ind. v. *membrana.* [C. XII.] Conf. Hipp. Ruell. *2, 100.* a) *ſanguinolentos S. M.* b) (*vel*) inſ. *S.* c) *nutantes S. M.*

d) *capi-*

capi poſſit, & captum [d], parietibus ſe illidens conetur [e] effugere. terram pedibus fo-
diet, & multum flegmatis [f] ex ore profundet. quod hac ratione curatur, vt [g] auferatur 2
ei ſanguis de angularibus [h] venis, de palato, & poſt de cruribus. a cibo [i] eadem die ab-
ſtineatur & potu. Alia autem [l] die aquam frigidam dabis ei bibere. Auferantur ſter- 3
cora quae in ano eius [m] ſunt, per quatriduum continuato clyſtere, curabitur venter [n]
vngetur cerebrum, ſecreto collocabitur [o] loco, accipiet in [p] ſubſtantiam [q] porros, & [r]
herbam molliſſimam, aut molliſſimum foenum. His potionibus percurandum. pulue- 4
ris turis [s] drachmam [t] 1, aceti albi ſextarium 1, radicis panacis vnciam 1, herbae ſaxi-
fragae vncias 3 [u], ex aqua mulſa per os dabis. Lactis [x] caprini ſextarium vnum defun-
dis in fauces. quod ſi defuerit, ciminum ruſticum pondo duo in puluerem rediges, ad-
ditoque olei optimi vno [y] ebulo, ex aqua mulſa diffundis ad cornu. Sed caeteris potio 5
haec aptior creditur: apii vnciam 1, iuſquiami [z] vnciam 1, ſeminis apii vnciam 1, ſe-
minis lactucae vncias 2, papaueris ſilueſtris vnciam. quae omnia in puluerem redacta
commiſces, & vnum cochlearium magnum ex aqua dabis, vel ſi cibum non accipit, ex [a]
ſucco ptiſanae. obſcuro & frigido & [b] laxiore loco ſtatues, ſilentiumque praebebis vt dor- 6
miat. prius tamen oleo ac pice liquida caput perunges, auresque complebis, tempora
etiam munies cerebellare [c] vel faſciis, mirtam [d] quoque aridam conteres, & aceto oleo-
que miſcebis, corpuſque eius totum diutiſſime confricabis. Solent conſtringi [e] & obrui 7
ſtercore vt ſudent & dormiant [f]. Quibus ſi ſomnus venerit, afferet ſanitatem. Rabio-
ſum vero iumentum eadem omnia, & maiora oſtendit quam inſanum. Nam & alia ani- 8
malia comedit, & facit ipſa [g] contagione rabioſa. Plerumque etiam [h] morſibus inteſti-
na ſua extrahunt & hinniunt [i] fortiter. Quae valetudo ex nimia ſanguinis abundantia &
ardore contingit. Curatur autem obſeruatione & potione ſuperius declaratis.

XIII. Chirvrgia appellatur quodcunque ſecatur ferro, vel cauteriis vri-
tur. quae [a] cum ſit omnibus membris animalium, praecipue tamen capitis neceſſaria eſt
medicina. Quodcunque igitur iumentum in qualibet parte fregerit caput vel nudauerit 2
caſu, ſollicite curandum, ne indignatio vulneris in neruos cerebrumque penetrando peri-
culum generet. nec in primo medicamentis vti acrioribus conuenit, ſed magis melle [b] 3
curare. cum ad maturitatem venerint illa quae fracta fuerant, oſſa [c] laxantur, tenta ſol-
lerter [d], & mobili manu vel forficibus [e] eximito. Reliqua fragmenta oſſis, quae aſpe-
rata ſunt, ferramentis caedito [f] atque perradito, vt carnem facilius inducant. nunquam
enim clauditur vulnus ſi non raſeris, donec ſanguis per os ipſius reſpondeat. In quo ma- 4
ior eſt adhibenda cautela, quia ſolet in locis oſſuoſis [g] & commiſſuralibus fiſtula fieri.
quae [h] cum euenerit, parumper [i] iniuria afficit vulnus, per quod non ſanies, ſed hu-
mor liquidus emanat. nec vnquam deducta [l] cicatrice ſolidatur. Quod ſi euenerit, hac
ratione

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *capite S. M.* e) *niſi teneatur effugiet S. M.* f) *flatus S. M.* g) *vt* om. *S.* h) *iugularibus S. M* quod veriſimilius. i) (*autem*) inſ. *S.* l) *vero S. M.* m) *ipſius S. M.* n) *purgetur venter & cerebrum, & obſcuro coll. S. M.* o) *con- loc.* F. p) *ad S. M.* q) (*intuba*) inſ. *S.* r) *in herba & moll. S. M.* s) *thuris S.* t) *libram S. M.* u) *duas S. M.* x) *Lactis* —— *cornu* om. *S. M.* y) forte *acetabulo.* z) pro *hyoſcy.* a) *ſuccum ptiſanae dabis S. M.* b) *& lax.* om. *S. M.* c) *cereb. vel* om. *S. M.* d) *myrrham S. M.* e) (*diligenter*) inſ. *S.* f) *obdorm. S M.* g) *ipſo contactu S. M.* h) *enim S. M.* i) *ineunt* F. *S.* nobiſcum *S. M.* & Hippiatr. Ruell. *2, 109 p. 95, b. Importune hinnitus edunt, & ſaeuiunt morſu.* [C. XIII.] a) *Quae omn. membris an. tum praec. cap. S. M.* b) *molliter S. M.* c) *oſſa lax.* om. *S. M.* d) *ſolerter S. ſolenniter S. M.* e) *forpicibus S. M.* f) *competentibus S. M.* g) *ſaxoſis S. M.* h) *quod S. M.* i) *paruum & incurabile efficit vulnus, quod non ſaniem, ſed humorem liquidum emittit S. M.* recte, puto. l) *ducta S. M.*

5 ratione curabis. Papyrum [m] per ipſam fiſtulam traiicies [n], ita vt capita papyri, quae [o]
extra fiſtulam eminent, ex vtraque parte alligas [p] lino ne cadat, & diebus v, vel pluri-
bus, donec calloſitas fiſtulae papyri [q] diſtentione turgeſcat, & maius vulneris foramen
6 fiat. Tunc [r] ad menſuram vulneris ex fiſtulari medicamento collyrium faciens [s], exem-
to papyro intra [t] fiſtulam iniicies, vt impleatur ex integro, plane [u] ne excidat, munies
diligenter. Poſt dies quatuor vel quinque ſoluis [x]. ſi fiſtula ceciderit, traumatico cura-
bis, quod vulneri ſemper immittes, donec ſpiſſa ſanies & non multa in eo loco reperia-
7 tur. Cum autem iam limpidum videris collyrium, fac pollinem herbi [y], & thus maſ-
culum tritum aequis ponderibus cum melle decoquito, & plagae ipſi imponito, per dies
plurimos quotidie curato ita, vt deprimas ipſas partes vulneris, quatinus iunctae citius
8 cohaereſcant [z]. Si grauiter offenderit caput, vt cerebrum vexet intrinſecus, continuo
de temporibus ſanguinem eidem oportet auferri, & ſpongiam aqua [a], ſi aeſtas fuerit,
oleo roſeo, & aceto aequa parte commixto capiti eius imponi, faſciaque connecti, & ci-
9 bos virides praeberi. ſi nec ipſos appetit, quia omnem cibum recuſat, fabam moles &
conuertes in pollinem [b], farinam quoque triticeam pariter admiſces, & cum mulſa per
cornu ad ſubſtantiam animali tam diu faucibus eius infundes, donec cibos virides appetat,
quos aqua marina vel ſalſa oportet aſpergi.

XIV. AVRIVM [a] vt vicinitate proxima, ita periculi non diſcrepans cura eſt.
quae ſi caſu aliquo fuerit a radice contuſa, & collectionem fecerit, eam cum maturaue-
rit, ſcalpello ſecato, & pus ſinito fluere. tum linis aceto acerrimo & oleo per triduum,
quarta die traumatico curato, donec ſanetur. Etiam ſi cartilaginem vexauerit, eiuſdem
2 medicinae obſeruatione proficiet. Si vero a radice auriculae, vel commiſſura capitis tu-
mor magnus cum duritia extabit, ex foenigraeci & lini ſemine & tritici polline catapla-
ſma imponito, maturatam [b] collectionem ſcalpello ſecato, ita vt inferius plaga ſpectet,
3 quatinus [c] humor per prona decurrat. Vino, oleo, & ſale mixto infuſos [d] lemniſcos
inducis, & vulnus per quatriduum fouebis, poſt traumatico vteris. ſed [e] difficilis cura
eſt, quia fiſtulae in talibus locis frequenter oriuntur. quae ſi euenerint, ſupra ſcripta cu-
4 ratione curantur. Si tamen aegritudo vulneris vlterius etiam poſt medicamenta proce-
dat, vicinae vrendae ſunt partes, & cauterio [f] in ipſis collectionibus infigenda ſunt pun-
cta [g] vehementius, vt & cutis & cauſa perrumpatur interior. poſt ſolerter [h] vſta curan-
da ſunt [i]. Non enim aurium eſt negligenda curatio, ne ex dolore nimio generetur in-
5 ſania. Primum purganda eſt auris diligenter intrinſecus, vt auferatur quod dolorem mo-
uet, aut laedit. Si nihil inuenitur [l], ſpongiam nitro & aqua molliter infundes & dilu-
6 es [m], vnamque noctem intra auriculam infuſam ſpongiam manere patieris. Die tertio
nitro & aqua calida fouere incipies frequenter & diu, donec dolor recedat. Quod ſi
aqua

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

S. M. melius. m) Vid. noſter *2, 26, 1.* n) *inducis S. M.* o) *extra orificia ex vtraque parte alliges, ne cadat, & tribus S. M.* p) debebat *alliges.* q) *tergere* [forte *turgere*] *papyrum faciat, & nullum vuln. S. M.* r) (*autem*) inſ. *S.* s) *facies, & S. M.* t) *intra* om. *S M.* u) *& S. M.* x) *ita quod caro infecta cadat* pro *ſoluis* habet *S. M.* y) *erui S. M.* z) *creſcant. ſed ſi S. M.* a) *aqua — fuerit* om. *S. M.* b) *puluerem S. M.* [C. XIV.] a) Prima *ſ.* om. *S. M.* b) *maturatam — ſpectet* om. *S. M.* c) pro *quatenus.* d) *infunde, & vulnus S. M.* e) *non tamen fiſtulae S. M.* f) *cauteria S. M.* g) *bene cutis & caro rumpatur int S. M* h) *ſolenniter S. M.* i) *non eſt, aurium neglecta curatione, ne S. M.* l) *inueneris S. M.* m) *ſic infuſam vna nocte intra aurem manere patieris. S. M.*

n) *ſip-*

aqua fuerit ingreſſa, oleum vetus & acetum aequis ponderibus adiecto nitro in aurem
mittito, & ſuccidam lanam ſuperimponito. Si vulnera fuerint lyparem [n] auribus inſeres
& curaſti [o].

XV. Qvodcvnqve iumentum in oculis tritiacem [a] patietur, id eſt, vt
pili aliam [b] palpebram vrentes [c] lacrymas moueant, (viſumque conturbent, hac ratione
curatur. Non longe a pilis ab interiori parte ſcalpello plagam dabis [d] in cute palpebrae,
poſt forpicibus [e] per longum ad menſuram oculi faſciolam praecides, & impoſitis fibulis
conſues palpebram foris verſus, vt oculus ſine deformitate recipiat viſum & gratiam na-
turalem. Tunc vero optimo oleo, nec non etiam muria [f] infuſam ſpongiam ſuperpo- 2
nes, & oculum faſciabis. Poſt die [g] quinto ſoluis, tunc intrinſecus oculum collyrio cu-
rabis: deforis vero tetrapharmacum impones, non prius fibulas ablaturus quam duxerit [h]
cicatricem. Nihilominus & cadentibus fibulis, collyrii cura non deerit, ne caro rurſus 3
ſuperflua excreſcat. Sed plerique adhibent cum deformitate compendium, vt partem [i]
quae prominet ad menſuram naturae forpicibus [e] amputent, puſca [k] quae frigida ſunt
propter fluxum ſanguinis foueant, oculum collyrio intrinſecus curent, ne indignationis
neceſſitate laedatur [l].

XVI. Svffvsio ſicut hominum, ita iumentorum impedit viſum, cuius
tria genera ab auctoribus indicantur: Stenocoriaſis [a], platycoriaſis, hypocoriaſis, Grae-
ce pupula nominatur. Stenocoriaſis dicitur, cum conſtringitur viſus & vires amittit.
Quae hac ratione curanda eſt, vt [b] ſanguis de temporibus auferatur: radicem quoque 2
foeniculi, & herbam chelidoniam [c], vel rutam decoques ad tertias, & cotidie ex ipſa
aqua quantum manus patitur [d], oculus foueatur. Inunges etiam collyrio opobalſamo [e],
quod ſuffuſionibus prodeſſe conſueuit. [Aduerſus [f] infeſtantes pilos tertia cura eſt, vt 3
leni tenuique cauterio genae quae procreuerint [g] inurantur, quo facto, ducta cicatrice
contrahitur [h] pellis, & palpebra altius [i] eleuata a pupilla [k] curſu pilorum arcet iniuriam.]
Platycoriaſis [l] autem eſt, cum ſe vltra naturalem modum pupilla diffundit, & eripit vi- 4
ſum, nec curari vllatenus poteſt. Nam ſicut oui vitellus caſu aliquo diſruptus [m] in prio-
rem formam coire [n] non poteſt, ita ſemel pupilla diffuſa recipere non poteſt vſum [o] vi-
dendi. Quod euenit [p] equorum ſudore dum membranula quae continet lumen, indigna- 5
tione [q] caloris diſrumpitur: vel certe ſollicitudo longi itineris ad indignationem iumen-
ta compellit, aut laeſum oculum dominus curare neglexerit. Quod cum accidit, ocu- 6
lus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *lipparia* S. M. verum eſt *liparem*, λιπαρήν. o) *curabis* S. M. [C. XV.] a) *tyriacem* S. M. Sed verum eſt *trichiaſin*, quod I. A. Fabricius adſcripſit & coni. Morg. *IV, 15.* b) quid ſi *alieni ?* loco non ſuo & importuno enati. c) *vertentes* S. M. d) *facies in palpebra* S. M. e) *forſicibus* S. M. f) *aqua marina* S. M g) *diem quintum* S. M h) *induxerit* S. M. i) *pars* S. M. k) *& puſca frig. q.* S. M. l) add *c. 16, 3. no. f.* [C. XVI.] a) Ita ſcilicet ſcribenda haec nomina, ςενοκορίασις, πλατυκορίασις, ὑποκορίασις. Deinde poſt vltimam vocem excidiſſe videtur, *core enim;* niſi tamen totum hoc *core enim Graece pupula nominatur*, gloſſema eſt. In editis fuit *ſtenochor. plotochor. hypoch. papula.* An haec paſſionum pupulae nomina alias occurrant, non habeo dicere. Lexicis certe ſunt indicta. Apud Aretaeum Diut. *1, 7 p. 34, e.* Boerh. eſt πλατυκορίη, εὖτε ἐκχέαται (ἡ κόρη vel παρθένος) πολλὸν ἐς μέγεθος. b) verbis *vt ſanguis* ſubſtit. *ſi viſus caligat* S. M. c) *celidoniam* F. S. d) (*calida*) inſ. S. e) *opobalſamato* S. M. f) Quae incluſimus, ea referenda ad *c. 15* extr. obſeruatum in libro I. A. Fabricii & a Morgag. *IV, 14.* g) *procreuerit inuratur* S. h) *conteritur* F. S. nobiſcum S. M. & I. A. Fabr. in marg. i) ſic S. M. *alterius* reliqui. k) ſic S. M. *pupilla curſu* rel. l) ſic reſcripſi pro *platochor.* m) *disiectus* S. M. n) *redire* S. M. o) *viſum. Quod* S. M. p) *in equorum furore* S. M. q) *indignationis calore* S. M.

 r) *nullius*

lus videtur incolumis, nullis [r] lacrymis, nullo ſanguine, nulla indignatione prodit iniu-
riam, ſed viſus [s] tantum declaratur indicio, quod in pupilla ipſius imaginem tuam tan-
7 quam in ſpeculo videre non potes. Hypocoriaſis autem a capitis humore deſcendit, &
in vno oculo ſeſe [t] primo oſtendit, poſtea etiam ad alterum tranſit. Intelligitur [u] autem
humore vel lacrymis. Continuo ſanguinem ei de ſupercilio, vel de ipſa parte tempo-
rum detrahes, fomentabis ex tepida aqua, in qua radices foeniculi decoctae fuerint cum
8 ruta. Praeterea inunges collyrio opopanato [x] & opobalſamato. Quod ſi inſtiteris me-
dicinae, per lacrymarum curſum conſueuit ſaepius caligo ſanari. Temporales quoque
venae cauteriis inuruntur, & [y] meatum humoris excludunt.

XVII. QVOD ſi vis paſſionis intulerit cicatricem [a], diligenter attende quo
colore ſit membrana, quae appoſita [b] pupillae impedit [c] viſum: ſi auroſo [d] colore fue-
rit, inſanabilem ſcias: ſi candida nimium, etiam noueris non poſſe curare ipſam. Si
vero ſpiſſa fuerit, colore oleagino [e], muco ſimilis, per paracenteſin [f] ad hominum ſimi-
2 litudinem, cum fuerit maturata curatur. Iumentum igitur pridie temperabis [g] a cibo,
vel potu maxime prohibebis, in loco molli elides [h], caputque eius & ceruicem apte col-
locabis. ita patentem oculum facies, vt claudere non poſſit. deinde ab ipſa fronte para-
centerium inter tunicas oculares ſubiicito, ne pupillam tangas, aut aliquid laedas interi-
us, ſed ipſum album de ſuperiori parte vbi hypochyſis [i] poſita eſt, capitello [l] paracente-
3 rii deorſum deprimis ad palpebram inferiorem ſubtiliter. Quod ſi depoſitum fuerit, non
prius paracenterium eximas, niſi clauſum oculum penicello calido diutiſſime vaporaue-
ris. ſolet enim reſilire. Quod ſi ita euenerit, reprimito, donec ita componatur vt reſi-
lire non poſſit. Cum itaque intellexeris claritatem pupillae ſine vllo obſtaculo hypochy-
4 ſis, tunc eximes ferrum, & inuenies animal videre. Curabis ſic. Ex oleo roſeo & oui
albo anacollima facies, lanam [m] infundes, & ſuper oculum curatum [n] impones, ac de-
ſuper faſciabis. Caueto ne ipſa die manducet, & moueat oculum agitatione maxillae;
5 ſed tamen ſi voluerit, bibat. Altera die ſoluis & calida fomentabis diutiſſime. deinde
foenigraeci ſuccum in oculo ſubfundis [o], & rurſum anacollima ſupra dictum ſimiliter im-
ponis, faſciabisque. Quod cum per triduum, aut quatriduum feceris, oculum ſoluis,
& foenigraeci ſucco fomentabis [p], ex melle optimo Attico [q] vnges, donec cicatrix ſe con-
firmet & oculus.

XVIII. EST [a] aliud vitium eiuſmodi, vt interdum oculo album inducat [b],
interdum limpidet: ex qua paſſione lunaticum oculum veteres nominauere. Cuius iſta
curatio eſt, vt de ipſa parte temporum [c] detrahatur ſanguis. interpoſitis diebus, ſub ocu-
lo nihilominus ſanguinem oportet minui. Cotidie quoque [d] calido fomento oculum cu-
rabis deforis; intrinſecus autem inunges collyrio thermantico [e] & acerrimo per plures
dies,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *nullius* S. male. s) *vno* S M. t) *ſpeculum* S.M. u) *intelliguntur F.* x) *opponacato* S M. Verum *opopanacato.* y) *vt m. h. excludant* S.M. [C. XVII.] a) *caecitatem* S. M. *hypochyſin* liber I. A. Fabricii in marg. quod verum puto. vid. *ſ. 2.* b) *oppoſita* S.M. c) *operit* S. M. d) *aurei* S.M e) *oleagineo* S. M. f) ſic ſcripſimus pro *paracentheſim* vbique hoc cap. g) *ſeparabis* S. M. h) *deiicies* S. M glоſſa. *conf. 2, 22, 1.* i) ſic. ſcr. pro *hypochiſis. hypociſma* S. M. forte fuit *hypochyma.* l) *caput* S M. m) forte *lanae.* n) *curatum* om. S M. o) *infundis* S. p) (*&*) inſ. S. q) *antiquo* S. M. [C. XVIII.] a) *&* inſ. S. b) *ducat ita, quod impedit viſum, quem morbum lunaticum* S M. c) *temporis* S. M. d) *vero* S. M. e) *tragmantico* S.M.

dies, donec recipiat ſanitatem. Si nihil ex hac ratione profecerit, venas ſuperiores in temporibus ſupra ipſum locum qui ſuſtinet paſſionem, diligenter perquires & [f] inures, vt humor noxius poſſit arceri.

XIX. Qvodcvnqve iumentum in oculo habuerit ſtaphyloma, incurabile eſt: talis tamen curatio conſueuit adhiberi: De ſub oculo ſanguinem ei detrahes, & fomentabis calida cum radicibus foeniculi & rutae decocta, inunges etiam collyrio non valde acri, ſi vulnus fecerit & deplanauerit [a], ex ſucco foenigraeci fomentabis [b], & inunges collyrio leni, quod facit ad tunicas ruptas, donec ſe cicatrix cum planitie claudat [c], tunc vteris acriori collyrio, & [d] per dies plurimos, donec quaecunque pars [e] aequari poſſit ad naturae ſimilitudinem, compleaturque vt non deformetur obtutus.

XX. Si caſu aliquo animal oculum impegerit, aut confricauerit, vel ex percuſſura laeſerit & album induxerit, etiam ſi totus oculus praecluſus ſit, tamen experimentis hac ratione probatum eſt cito poſſe curari. Hederam colliges terreſtrem, & in pila mundiſſima diutiſſime [a] contundes, ſuccum exprimes, ex hoc animal inunges: poteſtate [b] medicaminis quamuis deſperata conſumitur albugo. Sed ſi terreſtrem hederam non 2
inueneris, ſiue baccas hederae, ſiue folia contundes, & ſuccum exprimes, & ex eo ſucco [c] inunges. Si hoc quoque difficile videbitur, aut moroſum, paululum aquae frigidae cum foliis hederae diutiſſime contundes, ſuccum exprimes, & per [d] ſiphonem ei in oculum defundis. Quod cum per dies plurimos tam mane quam ad veſperam feceris, album omne tolletur. Sed ſi vinum miſeris optimum & [e] recens efficacius curata ſanat.

XXI. Aliqvi auctores dixerunt, ſi dexter oculus ſuffuſionem ſuſceperit, vel album incurrerit, dexteram partem naris, ſi ſiniſter ſiniſtram diligenter inſpiciet [a]: in ipſa calloſitate narium [b] foramina ſubtiliſſima inueniet, quibus tenuis inſerenda eſt fiſtula, per quam ille qui curare debet os plenum vino inſufflet, vt merum per foramen illud penetret. Quo facto oculus incipiet lacrymare. Velocius autem proficiet. quia per interiores venas meri virtus ad oculum penetrat.

XXII. Ivmentvm in oculo [a] in oſſe percuſſum, ſi tumorem [b] fecerit durum, calloſum, & oſſilagini ſimilem, hac ratione eſt curandum: Deiecto animali contra cauſam ipſam cutem aperito, & oſſis ciſorio gingiuulam, vel cartilaginem vel os quod ex ſe excreſcere coeperit, caedito, vt deplanes ad ſimilitudinem partis alterius. Si apte 2
de-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *& ibi adures* S M. [C. XIX] a) forte *deplanaueris.* Vulnus enim *facere* videtur ipſe oculus *vua*, hoc enim eſt *ſtaphyloma*, laborans, *deplanat* medicus. *Hoc* mihi intelligere videor etiam ex Hipp. Ruell. *1, 11 p 18, b.* & ex *Aët. 3, 2, 34.* b) *fomentis* Sph. S. c) (*&*) inſ. S. d) *&* om. S. e) *partes aequari poſſint ad naturalem ſimil. compleantur, & non deformetur obtuitus* S. M. [C. XX.] a) *diutiſſ.* om. S. b) *circa oculos oculis iniiciendo. nam eius virtute conſumetur albugo* S. M. c) *oleo oculos* S. M. d) *per ſipho.* om. S. M. e) *pro aqua, efficacius eſt* S. M. [C. XXI] a) (*&*) inſ. S. b) *varia* S. M. Caeterum notabilis eſt hic locus, quia docet ductum qui lacrymalis vocatur, veteribus etiam vulgo fuiſſe cognitum. Addimus Hippiatr. *1, 11 p. 18, b* Ruell. *Oculus per anguſtum quoddam ſpiraculum proluitur, quod coniunctum naribus, ad eum ducente cuniculo permeat.* Tribuitur Eumelo Thebano, cuius aetas ſi explorata eſſet, etiam de antiquitate huius inuenti conſtaret. Galenum antiquiſſimum commemorat Cl. Morgagnus Adu. anat. *1 p. 27.* [C. XXII.] a) *oculi oſſi* S. M. b) *ſi in ipſo oculo creuerit os, cartilago vel ſimile, ſic curato. Eiecto animali in terram contrahe palpebram, & cum ferro congruo incide ſuperfluitatem illam, ita quod ſimiliter ſano: & imple locum de puluillis infuſis in oleo & aceto, non ſoluendo niſi tertia die: & ſic fac vsque ad diem quintum, donec feruor recedat. poſtea vtere tragmantico corroſiuo, aut medicamento labia cutis conſumis, quam diu limpidum vulnus aequetur* S. M.

deplanaueris, aceto & oleo linteolis vel licinio addito, locum ipſum comples, & faſcia-
bis. tertia die ſolues, & ſimiliter curabis per dies 5, donec feruor deſinat. poſt trauma-
tico vteris. Cataſtolico quoque medicamento libraturam cutis conſumis, quam [c] diu lim-
3 pidum vulnus curetur & adaequetur. Quod [d] ſi ipſum os concarnari non potuerit tam
diu cotidie eradicato [e] donec ſanguinet [f] atque concarnet, ita vt medicamenta congruen-
tia vulneri imponas. Quod ſi poſt ſanitatem cauſa eadem creſcere [g] coeperit, punctis [h]
cauterio ſubtiliter vrito. Oculorum epiphora [i] infra oculum detractus ſanguis emendat,
4 ſi vſque ad ſanitatem melle optimo inungatur aſſidue. Praeterea prodeſt eidem paſſioni:
myrrhae pondus denarii vnius, crocodili ſtercoris ſemiunciam, ſalis armoniaci [l] ſemi-
unciam, ſepiae oſſium ſemiunciam, mellis Attici [m] cyathos 2: ex quibus omnibus tun-
5 ſis atque permixtis oculum perunges. Magnae lippitudini adhibetur tale remedium:
Myrrhae trogloditis vnciam 1, thuris maſculi, croci Siculi, limpidis [n] Cypriae, aeris
vſti, ana vncias 2, teres [o] ſimul, conſparges & cernes, aquae coeleſtis, & Falerni vini,
mellis Attici adiicies quantum ſufficit, in vaſe vitreo condes, & cum neceſſe fuerit vte-
6 ris. Si caſu cilium ruperit, fiſtulam [p] dabis & mannam thuris cum ouo impones.
Diſcutit cicatricem oculorum eiuſmodi compoſitio: Spicae [q] nardi vnciam ſemis, ſalis
armoniaci vncias 3, catimiae [r] vnciam ſemis, croci vnciam 1, piperis ſemiunciam, in
7 puluerem conuertes & vteris. Albi vitia deterget iſta curatio: Sepiae marinae oſſis raſi ʒ
8 decem, croci ʒ duos, ſalis armoniaci ſcrupulos 2, myrrhae, crocodili ſtercoris ſcru-
pulos duos. Item, album ſiue glaucomata emendat, vini Aminei [s] veteris ſextarii tres,
9 gariofili ſextarius, mellis vnciae tres, quibus omnibus decoctis vteris. Album tollit ſi
ex humore vel percuſſura euenerit: Sandaricae [t] vnciae 2, oſſis ſepiae combuſti vnciae 4,
10 piperis albi ſemiuncia, ſalis armoniaci vnciae 2, cum melle [u] permixtis. Cicatricibus
11 oculorum medetur ieiuna ſaliua, ſi cum ſale mandatur in ore, & expuatur in oculum.
12 Sal quoque tritum cum oſſe ſepiae, & ſinapis [x] agreſtis ſemine. Collyrium nardinum:
opopanacis ſcrupulos 2, violae vncias 2, ſpicae nardi, caſſiae, marrubii [y] ana ſemiunci-
am, croci Siculi vnciam ſemis [z], olei ſemiunciam & ſcrupulos 4, piperis albi vncias [a]
13 ſex, gummi ſcrupulos 5. Item alia confectio collyrii: Aeruginem aeris & ſalem opti-
14 mum aequis ponderibus & aceti quantum ſufficit miſces. Neceſſaria compoſitio: rutae
ſcrupulos 4, thuris maſculi, ſtercoris columbini, murium, olei, croci, mellis, cati-
15 miae [r], olei roſati ana ſcrupulos 4, diligenter trita miſcebis & vteris. Si [b] vero oculus
ictu vulneris inſanabilis redditur, & (vt mulo medici dicunt) canchremata fecerit [c], ne
periculum mortis incurrat, erui pollinem cum oleo roſeo & ouo ſimul immittito. Cum
16 purgatum vulnus fuerit, cum melle Attico inungito. Sunt & alia multa collyria, quae
quia eandem vim, eaſdemque ſpecies continent, enumerare ſuperfluum duximus.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) h. e. donec. vid. Ind. d) *quo* S. e) *eradito* S. M. f) *incarnari coeperit* S. M. g) *excreſcere* S. M. h) *punctim* S. M. i) Leg. *epiphoram* vel *epiphoras*. l) *albi* S. M. m) *Attici* om. S. M. n) *lapidis calcis* S. M. o) *tere & incorpora cum aqua pluuiali, vino, ſale, nitro, & melle Attico, in vaſe* S. M. p) *fiſtulis farinam thuris* S. M. Leg. *fibulam dabis* vid. ad *1, 22, 6*. q) *Croci, ſalis Ammoniaci ana vn. II, myrrhae* ʒ *II, Catiniae vnc.* V, *ſtercoris crocodili* ʒ *II. Item album ſiue glaucomata emendat vini Aminaei ſextarii III. Cariophyllorum vnc. ſemis, Mellis vnc. III, quibus ſimul decoctis vtere* S. M. r) forte *Cadmiae*. Oculis vtilem docet Dioſcor. *5, 84* add. *4, 11, 1*. s) *amenii F. S.* t) *Sandarachae* coni. Morgag. *IV, 15*. u) *mellis vnc. II* S M. x) *ſem. napii* S. M. y) *myrrha* laudatur *4, 27, 4* vid. Morga. *IV, 15*. z) [ʒ *VIII*] inf. S. a) *ſcrupulos* S. M. b) Hinc ad fi. cap. om. S. M. c) *fecerint F.*

[C. XXIII.]

XXIII. Plervmqve ſtrumae, vel parotides, aut ſcrophulae [a] iumento-
rum guttur infeſtant, & faucium tumorem [b] producunt. Nam & [c] ſubrecto [d] ſunt ca-
pite, & tanquam ab ſtranguria [e] praefocantur. Hos [f] primum fomentis [g] calidis, & ca-
taplaſmate ex polline hordeaceo, & reſinae vnciis [h] tribus mero valido coctis curari ex-
pedit: & cum collectio fuerit maturata, ſcalpello ſecari [i] opus eſt, & quidquid colle- 2
ctum fuerit, emittere, & [l] aceto & [l] ſale & oleo infuſos [m] lemniſcos ſubiicere. caeteris
quoque diebus traumatico [n], & medicamentis aptis ſolerter curare, ſi [o] vulnus pateat,
dum ſanetur. Nam in his locis ex praecluſione cito ſolet fiſtula fieri: quae ſi euenerit,
vt ſupra [p] demonſtratum eſt, papyro & collyrio poterit perſanari.

XXIV. Glandvlae quoque animalibus, & praecipue pullis [a], vsque ad
periculum interdum moleſtae ſunt, & [b] in morbum [c] tranſeunt aliquando [d]; quae inter
maxillas inferioresque fauces naſcuntur, & ad ſimilitudinem pilularum maiores [e], aliae
vero minores connexae ex carne obdureſcunt, & tumorem [f] ſine doloribus faciunt.
Quae inter initia perunctae oleo [g], picula perfricari ſolent, vehementiusque manibus
corrumpi [h]. & ita velut vaneſcendo ſanari [i]. Quod ſi excreuerint amplius, deiecto ani- 2
mali, ita vt per medium ſecentur ſcalpello ſubtiliter, cum radicibus eximuntur, ne [l] ali-
qua vena tangatur. Quo facto aceto & oleo cum ſale medicamentisque [m] ſuperius decla-
ratis ſananda ſunt vulnera. Plerique vrenda [n] dixerunt. Sed ſi parua [o] ſint, prodeſt, ce-
terum maiores exſecandae ſunt ferro [p].

XXV. Dvm [a] caput pullorum calefecerit prima dentitio, inter [b] gingiuas
atque maxillas tumor collectioque generatur, quae pullaria vocatur. Cuius [c] paſſionis
tanta tenſura eſt, vt manducare vix poſſint. Sed cataplaſmatibus ſtudioſiſſime maturan-
da ſunt, deinde [d] ſcalpello aperienda, poſt ſale, & [e] aceto, & oleo curanda. Pleri- 2
que [f] etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae, propter ſanguinis fluxum loca vri de-
bere praecipiunt, poſt ſale & oleo octo diebus vtuntur. nec [g] non ex nitro & aqua cali-
da diluunt. Si nitri inopia eſt, lotio calido aut lixiuio vtuntur. Deinde vinum & ole-
um & farinam de eruo imponunt per triduum, conſequenter de [h] vino ac oleo, & fa-
rina hordeacea, & melle percurant. Addentes [i], quaecunque plaga fuerit, aut ſtru-
mae, vel parotidis, glandulae quae tolluntur Lycio [l] medicamento, vulnera [m] percurari
ita, vt de malis [n] granatis ſiccis puluis aſperſus, celeriter [o] afferat ſanitatem.

XXVI. [*De conficiendo collyrio fiſtulari.*] Si ex aliqua huiuſmodi [a] cu-
ratione iumentum [b] fiſtulam in ore fecerit, hac ratione curabitur: papyrum iniicies [c] in fiſtu-
lam,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXIII.] a) *ſcrufae* C. b) *tumore produ-
cuntur* S. M. *tumore produntur* C. recte, puto.
c) & om. C. d) *ſubiecto* S. M. e) *ſtranguilia* C.
vid. *3, 15, 2.* f) *Hoc* S. g) *fum.* C. vt ſaepe.
h) *aeronali cocta* C. i) *ſecare pus vel* C. l) &
om. C. m) *infuſo lemnisquos* C. *lauare* S. M.
n) *tragmantico* S. M. o) *vt* C. S. M. p) *ſuperius*
S. vid. *2, 13, 4.* [C. XXIV.] a) *pollis* C. b) &
om. C. c) *morbo* C. d) *aliquandoque inter axill.*
C. & *aliquando* S. M. e) *altae* inſ. C. pro *aliae.*
f) *hum* C. g) *picula & oleo confricari* C. &)
inſ. S. h) hoc eſt, tractari, ſubigi, elidi. i) *ſa-
natur* C. l) *nec & in ali.* C. m) Τὴν *que* om. S.
n) *eſſe* inſ. C. *vrendas* coni. *Morga. IV, 16.*
o) *parui ſunt — exſecandi* C. p) Videntur hic
adiungenda quae mox praecipiuntur *c. 25 2.*
quod monitum iam video in marg. libri Fabri-
ciani & a Cl. Morgagno *IV, 16.* [C. XXV.]
a) *Cum* C. b) *in gingiua atque maxilla* C. c) *Hu-
ius* C. d) *dehinc* C. e) *ac. oleoque* C. f) Haec
fini capitis 24 adnectenda videntur, vbi vid. no. *p.*
g) *nono die ex* C. h) *ac denuo farinam de vino
ac farina* C. i) *attendentes cum quaeque plaga
facta fuerit ſtrumi vel parotidae glandulae quae
tollantur lycmo.* l) *lotii* S. M. *licio* F. S. ſed vid.
Ind. m) *vel natura* S. M. n) *mali granati ſicci*
F. S. o) *celeritatem adf ſanitatis* C. [C. XXVI.]
a) *eiusm.* C. b) *tuſſentum* C. c) Lacuna in C.
ad

lam, vt pars eius in ore extet, quam lino diligenter ligabis, ne poſſit elabi: pars vero
foris exeat, quae nihilominus conſtringenda eſt lino ne cadat. triduo [d] permaneat, quar-
ta [e] die papyrum eximes, collyriumque ad longitudinem & cauaturam vulneris ad ar-
ctum [f] fiſtulae ſubiicies, & ne forte labatur, faſciabis locum, ita vt ad manducandum
2 poſſit maxillas agitare: tertio die ſolues. Si fiſtula ceciderit, diebus ſeptem vnguento
traumatico [g] curabis. deinde collyrium ex melle & erui polline decoctum ſubiicies ad
plenitudinem foraminis diebus plurimis. Ad vltimum, anapleroticum [h] ipſi vulneri me-
3 dicamen imponis, donec omnis plaga, ducta cicatrice, ſolidetur. Fiſtulare autem col-
lyrium hac ratione conficies: aniſi [i] vnciam I, ferulae [k] vnciam I, aeruginis aeris vnci-
am I, battiturae calcetis [l] vnciam I, cimini [m] ſeminis vnciam I, teres cum aceto acerri-
mo, & ſecundum qualitatem vulnerum, cum vſus exegerit, collyria formabis.

XXVII. FISTVLAE naſcuntur, quoties neruus, aut cartilago, aut os ne-
gligentia vel imperitia curantis, ex plagae alicuius tabido humore vitiatur. Tunc enim
quae [a] commeauerit, ad inſtar cuniculi, carnem indurat & incallat, & fit fiſtula, quae
nulla ratione ſanari poteſt, nec aliquando coire, nec ſolidari, niſi penitus eximatur.
2 Huius a diuerſis auctoribus tradita eſt diuerſa curatio. Alii enim ſcalpello reſecari & ape-
riri iubent, & ſyringotomio [b] decarnari, medicamentisque acerrimis conſumi, & ſic
poſtmodum vulnus ad cicatricem coire. Quod cum laboris ac diſcriminis habeat pluri-
3 mum, minus tamen prodeſt. Alii vero cauterio omnem fiſtulam inurendam, vicinas-
que partes eius punctis feruentibus praerumpendas eſſe duxerunt, quatinus per ignem
calloſitate ſubmota, aſtalticis [c] medicamentis vulnera percurentur. Sed melius eſt fiſtu-
ſtulam, ſicut ſuperius [d] declaratum eſt, papyri iniectione curare. quia neque neruus, ne-
4 que vena, neque commiſſura vexatur. Nam ſcalpello vel cauterio ſaepe fit cauſa dete-
rior, & periculum creant [e]. Collyrium vero omnem calloſitatem fiſtulae de alto a radi-
ce eius eximit. Quod ſi os fuerit vexatum quod oporteat radi patens vulnus, per medi-
camenti curam non poteſt impediri. Si vero in alto tabes aliqua vel neruus aut carti-
lago remanſerit, ex eodem collyrio puluerem facies, & frequenter iniicies. Omnia
enim vulnera elimpidat atque perſanat.

XXVIII. INTERDVM ad ſimilitudinem ſynanches animalibus fauces & ca-
put interius intumeſcunt, adeo vt bibere aut manducare non poſſint. Cuius totum & os
2 & lingua aqua calida fomentatur, & taurino felle perlinitur. Potio autem datur huius-
modi ad cornu. Olei veteris libras 2, vini ſextarium I [a] commiſces [b], nouem [c] quoque
Caricas cum nouem capitibus porrorum decoques, & diligentiſſime conteres, & in aqua
ipſa nitrum Alexandrinum tritum quantum [d] ſufficit miſces [e], & ex his omnibus potio-
nem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

ad cap. *28, 1.* De re ipſa vid. *2, 13, 5.* d) *trid. perm.* om. S. M. e) *alia S. M.* f) *radicem fiſt. iniicies* S. M. g) *tragmantico* S. M. h) *apoſtolicum* S. M. *cataſtolicum* videtur cogitaſſe: de quo Vid. Ind. i) *Aniſi vnc. trita cum forti aceto miſce & fac collyria pro qualitate vulnerum cum vſus exegerit* S. M. Pro *aniſi* coni. *myſi* Morgag. *IV, 17* coll. Veg. *4, 16.* k) *feculae* coni. id. ibid. l) *chalybis* coni. in marg. exempli Fabric. ſed legendum *chalcitis*. Apprime certe ea huc facit, ſi audiamus Dioſcoridem *5, 95.* m) pro *cymini*. [C. XXVII.] a) *qua* C. editi male *quae*. *per quam* S.M. gloſſa τῆς *qua*. b) Ita reſcribere auſus ſum. Editi *ſtringotomio*, quod ortum ex *ſiringot.* quod *cum raſorio* eſt S. M. gloſſa eſt. Itaque *ſyringotomio* legendum videre ante nos I. A. Fabricius, vel ſi alterius coniecturam ille ſuo exemplo adſcripſit, tum Platnerus, & Morgagnus *IV, 18.* c) *cauſticis* S. M. Sed puto verum eſſe *ſtalticis*: quod huic rei proprium verbum eſt. *a* adhaeſit ex verbo proximo. d) *2, 13, 5 & 2, 26, 1.* e) *creatur* forte leg. [C. XXVIII.] a) Hinc pergit C. b) *commiſcebis* C. c) *octo* S. M. d) *quod* C. e) *miſcebis* C.

f) *tumo-*

nem mane & ad veſperum heminas ſingulas dabis, vt tumoris [f] ipſius relaxetur & mitigetur aſperitas. Manducet autem herbam viridem, aut quod melius eſt paſcatur. Quae [g] 3
ſi defuerint, farinam de hordeo facies, cui nitrum admiſcebis, & ſic apponis [h]. Foenum quoque molliſſimum eliges; quod nihilominus nitro & aqua conſperges. San- 4
guinem non detrahas, niſi forte de palato deſpumes. Cum coeperit conualeſcere, nitrum tunſum & cribratum, pulueres [i] de radicibus cucumeris aſinini [k] ſiluatici commiſces, & [l] vini ſextarium, cochlearia pulueris ipſius iunge [m], vt huius potionis vi reſoluto ventre purgetur. Alii [n] auctores tumorem capitis ac linguae, vel faucium, et- 5
iamſi obdurauerit, ita feſtinantes propter periculum curare nituntur: lapides molares plures igne ſuccendunt, cum candere coeperint, caput equi cooperiunt, & vas plenum lotio ſub ore & naribus ſupponunt [o], & per vices ſingulos candentes lapides in lotium [p] immittunt, vt ille vapor ac fumus, a [q] calore lapidum concitatus, os equi & nares impleat [r]. Nam [s] & fuſtem transuerſum, vt apertum os habeat, debet accipere. Quod 6
cum diutiſſime feceris, aquam marinam calefacito, vel certe ſalem in aqua [t] dulci miſcebis, feruendoque [u] diſſolues; addito aceto acerrimo, caput eius & [x] os, & gingiuas diutiſſime confricabis. Poſtea fimum bubulinum [y] cum acri aceto miſcebis, & tepefacies, ex quo caput totum [z] frontemque & labia perunges, tunc farinam hordeaceam cum aqua tepida ſufficienter pro cibo dabis & potu.

XXIX. Qvod ſi ex [a] ſanguine tumor ille indignationis euenerit, ita intelliges, ſi venis tenſis obturabitur [b] halitus [c], & oculi ſanguinei apparebunt. cui de temporibus, ſi non tumebunt, aut certe de palato, ſi ibi indignatio non erit, ſanguinem oportet auferri. Cretam [d] Cimoliam duabus partibus, & tertiam partem cretae nigrae, ex vino auſtero temperabis, & dum calet [e], illinis caput.

XXX. Sciendvm eſt autem tubera in corporibus frequenter excreſcere, quae Graeci oncomata [a] vocant. Horum variae qualitates & [b] diuerſa ſunt nomina. Steatoma [c] eſt tuber, quod in ſe adipem vel [d] pinguedinem continet. Meliceris [e] eſt tuber, in quo caro inſpiſſata [f], quomodo in verrucis, inuenitur. Aneuryſma [g] eſt tuber, in quo ſanguis conſpiratus [h] vberis venae ſimilis inuenitur. Atheroma [i] eſt tuber, in quo farinoſa [ii] congeries reperitur. Ganglion eſt tuber, quod [k] fit ex duplicatione nerui, ſimilis tubero cum dolore immobili. Horum omnium vna eſt curatio. Iumentum col- 2
ligatum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *tumores — relaxentur C.* g) *quae* om. *C.* h) *adpones C.* i) *pulueri C.* k) *aſinini* om. *C.* & certe alterum alterius gloſſa eſt. l) *in vini ſext. 1 cochleare C.* m) *iunges, vt hac potione C.* n) Hinc ad fi. cap. om. S. M. o) *adponunt C.* p) *lotio mittunt C.* q) *a* om. *C.* r) Non diu eſt cum nidor horrendus domum aliquam impleret: interrogando ſeuere tandem compertum eſt, ad tumorem ſimilem depellendum abſciſſam ab ancilla veterem circa τὰ ἀπόῤῥητα filicem *&c.* Conf. Veg. *3, 7, 2.* s) Damus lectionem *C.* alii: *impleat, & fuſte.* Coniectura ad eam peruenit Morgag. *IV, 19.* t) *aquam dulcem C.* u) ſic *C. fouendoque diſſoluis* al. x) *&* om. *C.* y) *bubalum C.* z) *& frontem & labra perungues. Cui C.* [C. XXIX.] a) *expletura ſanguinis*, pro *ex plethora C.* quod eo magis probo, quia etiam eſt in lemmate. b) *praeobdurabitur C. praeobt. S. M.* c) *auditus F. M. aditus vel auditus S. M.* d) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* e) *cadet C.* forte *candet*, quo verbo etiam de liquidis noſter vtitur. vid. Ind. [C XXX.] a) *intomata F. S. ontomata S. M. oncomata C.* & recta ratio, ὀγκώματα. b) *ſed C.* c) *ſtechatoma F. S. ſtephiloma S. M.* quod memoriae haerebat librario ex *c. 19. ſtetatomaon C.* nobiſcum ratio & eius interpres Morgagnus *IV, 20*, quo auctore etiam *aneuryſma* & *atheroma* eo audacius repoſuimus. d) *velut S. M. C.* e) *Melicaeleps S. M.* f) *conſpiſſata C.* g) *aneutriſma F. S. aneueſma S. M.* vid. no. *c.* h) *conſpicitur vrbaris bene C.* i) *acteroma F. S. adheromata C.* vid. no. *c.* Caeterum hinc lacuna in *C* ad *c. XXXVII.* ii) *farciminoſa S. M.* k) *quod* om. *S.*

l) &

ligatum deponitur, & [l] contra [m] locum cauſae ſagitta aut ſcalpello in longum dextra ac ſiniſtra pro menſura tumoris aperitur, ita vt media faſciola cutis, quae ſupra tuberum eſt, intacta permaneat. Poſt [n] egeſtis vel euerſis omnibus, quae tumorem mouerant, medicamentis competentibus, ea quae ſupra declarata ſunt, producitur ad cicatricem.

XXXI. Si iumento lingua fuerit inciſa, ſtatim cum fibulis conſuito, deinde vino lauato, poſt gallam tundito & puluerem cernito, ex eo imponis, donec ſanetur. cui dabis foenum molliſſimum conciſum, & pro hordeo furfures. Alii [a] poſtquam fibulas acceperint linguaque vino fuerit elota, mel imponendum eſſe duxerunt, vt plagam purget & curet. Ad vltimum ex malo granato puluerem iniecerunt.

XXXII. Si iumento loculamenta [a] dentium id [b] eſt gingiuae vel dentes doluerint, his [c] agnoſcitur ſignis: hordeum ſolidum glutiet, maceſcit, ſaliuarum plurimum effundit, gingiuae intumeſcunt. Cretam Cimoliam cum aceto acerrimo macerato, & calentem extrinſecus maxillis inducito, ne minus quinque diebus: gingiuas autem interius cum puluere corticis mali granati, & melle tertia die diutiſſime confricato, donec egeſta ſanie conualeſcat. Quod euenit, cum humor acrior ex capite in maxillarum defluxerit venas.

XXXIII. Qvod ſi animal iuxta collum vel molares, vel alio oris loco os fregerit, vt morſum claudere non poſſit, & apertis dentibus horreat propendentibus labris, continuo calida fomentabis, & labrum & quae ſunt diſrupta componis, faſciola tenuiſſima aceto & oleo madefacta [a] diligenter vnam partem, deinde alteram compingis ad locum, & ſimiliter faſciato, ne iterum diſſipetur:
2 Cui & corbem [b] conſtrictam oportet imponi, ne deprauet dentes & labia. [c] Cum ſolueris ad curandum, manu quae ante compoſueris contineto, furfurem & farinam hordei mixta in cophino ad manducandum dabis, ita vt quamdiu manducat, manus tua a loco, quem continet, non recedat. Cum iam manducare noluerit, offerto ei aquam vt bibat. Cum biberit, curato ſimiliter, vt ſupra ſcriptum eſt. cui & ſuccum ptiſanae [d] conuenit dari, ſi minus fortaſſe manducauerit. Quem tali obſeruatione per dies quadraginta curatum reſtitues ſanitati.

XXXIV. Ivmento narium cartilago ſi corrupta ſit, & ſanguis reprimi non poſſit, ſpongiam Afram [a] & thuris maſculi pollinem commixtum impone ad locum
2 qui laeſus eſt, et ſi vulnus factum fuerit in cartilagine, hac ratione curato. Interdum animal [b] deſpumatum remiſſus ſemel de palato ſanguis non poteſt reprimi, propter quam neceſſitatem, ſicut ſupra ſcriptum eſt, in loco in quo ſagitta ruptum [c] eſt palatum, ſpongiam imponis, caputque eius ſurſum conſtringe, & aqua frigida renes cerebrumque
3 teſticulosque perfundis. Quae res ſi tardius ſubuenit acatiam [d] nigram & thuris pollinem aequis ponderibus ex aceto acerrimo temperabis, totumque caput illinies, donec ſanguis ipſa conſtrictione claudatur.

XXXV.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *&* om. *S.* m) *circa locum aut S.M.* n) Hinc ad fin. om. *S. M.* [C. XXXI.] Habent eadem Hippiatr. Ruell. *p. 115, b.* a) Hinc om. *S. M.* [C. XXXII.] a) *loca S. M.* b) *i. F.* c) *hiis F.* [C. XXXIII.] a) (*&*) inſ. *S.* b) *crumenam F. M. crumenam vel curcumam S. M.* vid. Ind. v. *curcuma.* Caeterum Hippocrates apud Hippiatr. Ruell. *2, 74 os in capite fractum ſolicitari medicamentis fruſtra vetat.* c) *Et* inſ. *S. M.* d) (*per nares*) inſ. *S.* [C. XXXIV.] Conf. Hippiatr. Ruell. *p. 117, a.* a) *vſtam S. M.* Penicillum aceto imbutum hic commendant Hipp. b) An Graeciſmus eſt? Debebat certe *animali deſpumato.* c) *tactum S. M.* d) *aciam S. M.*

[C. XXXV.]

XXXV. Mature periculum creat, cum inciſa vena claudi non poteſt in palato, ſed continuo [a] ſanguinis profluuium inhibetur, ſi aut candenti cauterio fuerit meatus ille combuſtus, & ſuſpenſum altius caput. Cum per nares ſanguis defluit, nec poteſt aliter retineri, coriandrum viridem ſufficienter tundes, ſuccumque eius expreſſum, ſubſtricto equo, naribus infundes, frigore naturali venas protinus claudit: chartam etiam & lanam combures, ipſumque puluerem per fiſtulam inſufflabis naribus.

XXXVI. Mvcorvm etiam qualitates, qui per nares effluunt, conuenit noſſe, ex quibus genus paſſionis oſtenditur, & cauſa cognita facilius curari poteſt. Mucus limpidus cotidianus eſt, & niſi nimius [a] fuerit, non debet eſſe ſuſpectus. Craſſus autem & candidus a cerebro defluit, & admonet ad medelam capitis feſtinandum. Rubens, tenuis, frigidus, veteris perfrictionis [b] prodit iniuriam. Propter quod thermanticis [c] potionibus calefieri animal oportet. Coeruleus, id eſt, fuſcus, leuis [d] ab inte- 2
rioribus venit, qui indicat febrem: & ideo conueniens leptiperiſis [e] id eſt, piretran adhibenda curatio eſt. Craſſus autem, ſpumoſus, & pallidus, a pulmonibus naſcitur, qui ſuſpirioſos [f] oſtendit: quibus difficile, niſi feſtinatum fuerit, ſubuenitur. Fabaceus vero a glandulis ſerpit, quae celeriter aut eximendae ſunt, aut ferro curandae, ne conuertantur in morbum.

XXXVII. Saepe ictu vulneris animalibus per nares ſanguis fluit, quod vitium cuferion [a] vocant, quod praecipue contingit, ſi equus vltra vires agatur ad curſum: omni [b] corpore oleo & aceto perungendum eſt animal, ac loco tepido ſtatuendum, cooperiendum etiam diligenter, dandaque [c] opera, vt molliter cubet, nec ad deambulandum cogatur, ſed cibo diligentius reparetur [d]. tunc erucae [e] vnciam I cum lacte conteres, & per cornu naribus infundes. Quod ſi eruca [e] defuerit, ariſtolochiae vnciam [f] I, croci ſemiunciam [g] cum vino dulci conterito, & deiicito [h] per nares. Similiter coriandri viridis ſuccum exprimes [i] & naribus infundes.

XXXVIII. Si polypus oritur in naribus, praecluſo ſpiramine ſtrangulabitur, ſtertet, humidi profluent muci, pericula [a] paſſionis plurima. haec medicina ſubuenit. Si prope polypus [b] fuerit, acutiſſimo execabitur ferramento. Curandum [c] his rebus, quibus circumciſa ſanantur. Si vero altius fuerit, cauterium plumbeum quadratum facies, ex quo calefacto polypum frequenter inures, & ſic polypum ſanas.

XXXIX. Ivmentvm ſi fuerit ſideratum, his agnoſcitur [a] ſignis. Labia eius & maxillae nec non etiam nares eius [b] deprauantur in parte [c], ita vt vix cibaria dentibus inlidat [d]. Quae etiam humoribus plena reperies, & cum voluerit bibere, os vſque

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXV.] a) *cont. profluit ſanguis. prohibetur autem, ſi. S. M.* Accepit interpolator τὴν *continuo*, pro perpetuo, vt ſolent barbari. [C. XXXVI.] Similia habet Pelagonius Hippiatr. Ruell. *p. 114, a.* a) ita recte *S. M. minus* al. b) *perſtrict. S. M.* c) *tragmanticis*, vt ſolet, *S. M.* d) *lenis S. M.* neutrum aſſequor. e) *liptomeris S. M.* Mihi prope certum eſt, fuiſſe apud Vegetium *Lexipyretos*, ληξιπύρετος, febrifuga: acceſſiſſe deinde gloſſatorem cuius neque tota ad nos interpretatio peruenerit: *piretran* autem retinere ſpeciem aliquam vocis *pyreton.* f) *ſuſpitioſus oſtenditur S. M.* [C. XXXVII.] a) *cyferion S.* b) *vnde oleo S. M.* c) *danda quoque C.* d) *temperetur S. M.* e) *rutae C. & S. M.* f) *vnciam mediam S. M.* g) *vnciam vnam S. M.* h) om. *C. iniice S. M.* i) *exprimens nar. C.* [C. XXXVIII.] Hippiatr. *1, 21 p. 28* Ruell. de eadem re, ſed aliter. a) *periculoſa paſſio, niſi haec med. ſubuenerit C. peric. paſſio eſt, ſi haec medicina non ſubuenit S. M.* b) *polypoſus C.* male. c) *curandus C. & cura his diebus S. M.* [C XXXIX.] Vid. Hippiatr. *2 c. 106*, vbi docetur ſiderationem eſſe in iumentis, qui in hominibus morbus comitialis eſt. a) *agnoſcetur C.* b) *eius* om. *C.* c) *partem C.* d) *colligat C. S. M.* e) *an-*

que ad nares demerget in aquam; quia infirma ſunt labia, quibus hauſtus [e] attrahitur. [f]
2 Aceto & ſale lingua eius & labia diutiſſime perfricantur, donec ſanguis emanat [g]. Ter-
tia die cauſticum crudum in illa parte labii imponis [h], quae ſentit [i] iniuriam, cum cau-
tela, vt prius alliges linguam, ne medicamenti violentia noceat. Cum medicamento la-
bia peruſta [l] videris [m], aqua lauabis, deinde aceto & oleo fouebis, ſicut alia vulnera, & [n]
3 hac ratione curabitur [o]. Si vero maxillam ſideratam habuerit & tortam, haec [p] eſt cu-
ra. De temporibus partis ipſius ſanguinem detrahes [q], fimum bubulum [r] acerrimo ace-
to permiſcebis [s], & diutiſſime decoques, & [t] parti temporum, ex qua ſanguinem extra-
xeris, calidum induces [u] ſaepius, vt exſiccetur [x] & curet, hac [y] vſus [z] potione. Tri-
xaginem [a], hyſſopum ſiluaticum, origanum, ſerpillum, ariſtolochiam, mannam croci [b],
pro aequis ponderibus [c] contundito atque cribrato, ex quo puluere plenum cochleare,
cum aqua mulſa, oleo & vino per narem ſiniſtram ad vnam heminam [d] quotidie opor-
tet infundi.

XL. Convenit de ceruicis curatione dicturo obſeruationem indicare fle-
botomi: quia circa ea [a] loca frequenter operatur. Detracturus ſanguinem animal a cibo
abſtinebis & potu, aequali loco [b] conſtitues. tunc [c] locum ſupra ceruicem alius teneat,
& [d] adſtringat ad normam, vt vena facilius appareat. Deinde ſupra laqueum [e], de ſini-
2 ſtrae manus pollice venam deprimas [f] ne ludat [g], tum [h] ſagitta tangas. Duae autem ve-
nae a capite ſummo deſcendunt, & conueniunt ſe ſub maxillis vsque ad gulam, inde a
geminis venis inferius quatuor digitis, ferramentum deprimis, ne in gulam mittas, &
bifurcum tangas, & iumentum occidas. Statim ſagittam duobus digitis tenebis, nec plus
3 ferri imprimas, quam extra digitos eminebat. Nihilominus etiam mediano digito ma-
num tuam moderando ſuſpende, vt ſit leuior, ne vehementius imprimas quam oportet.
quia non plus debet quam mucro deſcendere. Si parum apte profluat ſanguis, iumento
foenum dabis, aut aliquid quod manducet. Agitatione maxillarum plus ſanguinis ve-
na profluet.

XLI. Si iumentum ceruicem eiecerit, aut laxauerit, aut certe vertibulas eie-
cerit, vel extorſerit, hac ratione curabitur. Deponito iumentum [a] atque conſtringito,
2 & ceruicem eius extendito ſupra foſſam [b], donec omnia vertibula laxentur. Poſt oleum
vetus & axungiam veterem tunſam colatamque permiſces, & cum calefacto eodem vn-
guento ceruicem diligenter infundis, in [c] locum reponis, & faſciam tenuem & amplam
3 ex oleo tepido & vino madefactam alligabis ad corpus. Lanas quoque ſuccidas ex oleo
& vino infuſas ſupra conuertes, poſt regula [d] ſoleaginiis non minus quatuor digitis, ita
vt

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *anguſtus ſpiritus S. M.* f) (*vnde*) inſ. *S.* g) *emanet C.* h) *impones C.* i) *ſenſit C.* l) *deuſta C. S. M.* m) *peruidebis C. perunxeris S. M.* n) *&* om. *C.* o) *ſanabitur C.* p) *haec eſt cura* om. *C.* q) *detrahes F. S.* r) *bubalum C.* s) *miſcebis C.* t) *partim ex aqua ſanguinem detrax. C.* u) *inducis F. S.* x) *& ſiccet C. exſiccet S. M.* y) Hinc om. *S. M.* z) *vſurus C.* a) *Traxagine yſſopum C.* b) *crocum C.* c) *partibus C.* d) *eminam* hic & al. *C.* [C. XL.] a) *ea* om. *S.* b) (*ſolum*) inſ. *S. ſoli C.* melius. c) Hinc om. *S. M.* d) *atque conſtr. C.* e) *lacum C.* f) *deprimes C.* g) forte legendum *eludat.* *Conf. 1, 22, 4* vbi de eadem re agitur. h) *cum ſag. tangitur C.* [C. XLI.] a) (*in terram*) inſ. *S.* b) quamlibet, opinatur Cl. Platnerus, quo melius ex omni parte vertebrae e ſede ſua motae comprehendi & reponi poſſint. c) *& ſuperpone ſtupam infuſam oleo tepido & vino, ligando optime, vel etiam lanam ſuccidam, quae melior eſt, & ſuperpone aſcellas quatuor digitis latis lino obuelutas, & liga decenter, & ſi aeſtas fuerit quater in die ſuffundes.* Haec & nihil praeter ea *S. M.* d) Locus haud dubie corruptus, in quo tamen eſſe puto, quod emendari facile poſſit, quod lucem obſcurae alii rei foeneretur. Nimirum
regn-

vt tantum ſpatii ſit inter regulas alligatas & connexas, & lino conſtringes. Et ſi aeſtas fuerit quater in die ſuffundis; ſi hiems, bis. Cum modum [e] fecerit, regulas ſolues. hoc die quinquageſimo & primo, poſt vnctionibus vteris, donec ad ſanitatem perducas. Si tardius confirmabit vires, regulatim & ſolenniter vſta curabis.

XLII. Si iumento malandria de ceruice auferre volueris, ita facies. Candentia prius cauteria praeparabis, deinde ferramento decarnabis ſic, ne neruos tangas, & venulas quaſcunque videris emittere ſanguinem, aduris, vt poſſit cruoris fluxus inhiberi. Caue [a] autem ne cauteriis plus aduras, & indignatione neruorum periculum facias. Poſt 2
axungia veteri ceruicem perfricabis, & faſcia munies. Sequenti quoque die cataplaſma imponere incipies, ablataque [b] ferunta lotio calido fouebis, deinde aceto & oleo dilues, & medicamentis aptis curabis. Si iam videris cicatricem pilos renouare, puluerem ex canino capite combuſto, & adipem ſuillum recentem permiſces, & inducis: ex quo medicamento & ſanitas conſequitur, & pilorum redit ornatus.

XLIII. Si ceruix deſtillationem patiatur, tumidior videbitur quam oportet, foetorem habebit canceraticum cum humore nigro & liquido. Cuius foramina ſcrutaberis diligenter, ne vlterius inter neruos aut armorſimum [a] deſtillationem fecerit. Quod 2
ſi accidit, pauca hinc difficulter euadunt. nam his ſignis diſcrimen [b] oſtenditur: ſtridet de [c] pectore & per nares humorem liquidum proiicit. hac ratione curabis. Foramina deſuper [d] marrubio & ſale pariter contuſo implebis, atque calcabis, ſubter [e] autem cataplaſmate appoſito laxabis. Et ſi loci conditio patietur, diaereſin [f] dabis, vt foras per plagam [g] humor emanet [h]. Tertio quoque die calida vrina lauabis, deinde [i] traumatico

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

regulas oleagineas poſuiſſe Vegetium, mihi non eſt dubium: Deinde easdem *regulas* in codice, quem laudat in margine Sambucus, a gloſſatore aliquo vel interpolatore barbaro *aſcellas* vocari, h. e. *aſſulas*: tertio, eas *regulas*, *aſcellasque*, *fibulas* eſſe Io. Ruellio in Hippiatricῶν interpretatione *1, 24* vbi *fibularum ex tamarice ſ. myrica* mentio fit ab Abſyrto, Hierocle, & Theomneſto denique, in hoc ipſo ceruicis emotae argumento: denique ſimilitudinem intercedere inter hunc locum, & alia quaedam, vbi fibulae mentio eſt Vegetio, inprimis *2, 15, 1* vbi de *fibula ad palpebras*, & *2, 31* vbi de *fibula ad vulnus linguae* agitur. Nimirum licet neque hic Vegetii locus ſanus videatur, neque Graeca hippiatricῶν inſpiciendi facultas iam ſit, neque denique aliquem huius rei vſum habeamus: illud quidem nobis apparet, *fibulas*, *aſſulas*, *regulas*, eſſe ligna recta alligata funiculis, per ipſam animalis cutem ductis, vt cogatur animal rectam tenere ceruicem, ita vt in neutram ea torqueri partem poſſit. Ita aperte *regulae* ponuntur *2, 47, 3*. Add. Hippiatr. *2, 74 pr. p. 75*. Actum, de quo loquimur, vocant mulo medici noſtri, & chirurgi adeo, *ſchindeln a ſcandulis* ſ. *ſcindulis*, h. e. *aſſulis*, *regulisue*. Poteſt fieri, vt iſta omnia dixerit, & doctius propoſuerit Io. Rhodius de Acia: ſed fateor, me peruolutato libro incredibilis diligentiae, ſatis diſtinctam eorum, quae hic opus ſunt notionem non hauſiſſe. Proxime tamen huic noſtrae conuenire videtur fibulae, illa מעצ' שנר' ſiue ligula Hebraeorum, quae proponitur *c. 8 p. 118.* ibi enim, in barbara licet pictura, duas tamen regulas videre eſt faſciis vel filis funiſculisue inter ſe iungendas. e) Quid ſi *nodum?* h. e. cum coierit firmiter. [C. XLII.] a) *caue — facias* om. *S. M.* b) *ablato feruore S. M.* Pro *ferunta*, cui corruptionis notam appoſuerat Faber, omiſſam a Sambuco, aut legerim *ferutam* h. e. plagam a cauterio factam: aut feruuram h. e. vulnus ex vſtione. Certe *ablata* ad *cataplaſma* refero, quo verbo etiam feminino genere vtuntur Semibarbari: *ferutam* vero, vel *feruuram* quarto caſu ad *fouebis* adiungo. [C. XLIII.] a) *armos ſit S. M.* Lego *armos ſinum deſtillatio fecerit*, vel *deſtillatione fecerit*. *Sinum facit* vel *deſtillatio* vel *ceruix*: vt apud Colum. *6, 11, 1* eſt *ſinus ſuppurationis*. b) *diſcr.* om. *C.* c) *in S. M.* d) *de ſupra C.* e) *ſubtus C.* f) *diereſim F. S. diareſim S. M.* Graeciſſat, vt ſolet, Vegetius; *diaereſis* eſt laxamentum quoddam & ſpatium, qua effluere humor poſſit. *Plaga* & *diaereſis* ſunt nomina rei eiusdem, illud a forma & geneſi, ſi cum philoſophis loqui licet, hoc a fine petitum. g) ita recte *C.* & *S.* *plagas* al. h) ſic *C.* & *S.* *emanat* al. i) *deinde* om. *S. M.* *dein C.*

l) *depur-*

co & pannis lineis limpida & purata [l] iam vulnera ſanare incipies, cuius compoſitio talis eſt: erui [m] pollinis ſextarium, iris Illyricae vncias 2, thuris maſculi vncias 2, miſcebis & facies cephalicum [n] medicamentum, quo vteris ad conſumtionem [o] medelae.

XLIV. Qvod ſi iumento ſcapulae fuerint diſſolutae, diligenter inſpicias [a],
ne quas inter neruos & commiſſuras pendigines [b] faciat, quod ſi inueneris, quacunque
parte plagas accipere [c] poterit, cataplaſmatibus mollire, & ſcalpello vel cauterio aperire curabis, vt ſanies illa atque [d] collectio defluat. Foraminibus [e] autem traumaticum &
2 linteola ſicca dabis [f]. Si quod inter neruos foramen factum fuerit cautiſſime curato, ne
vlterius aut ferrum aut cauterium [g] procedat, neque putorem [h] neque putredinem lauis [i],
ſed magis ſiccis omnibus curare [l] feſtina. Nam [m] omnis [n] humor deſtillationi praeſtat augmentum. Quum inciſa vel vſta duxerint cicatricem, pro [o] confirmatione in vltimo cauſticum imponitur.

XLV. Si [a] armus [b] laeſus [c] erit, in medio crure vtraeque [d] ſoluentur venae,
& puluere [e] thuris cum eo qui profluit ſanguine [f] copioſiſſime [g] immiſto armi liniantur [h]. Quod ſi plus profluat, quam neceſſe ſit [i], ſtercus ipſius iumenti fluentibus impo-
2 nitur [l] venis, & faſciis alligatur [m]. Poſtero quoque die quaſi epaphaereſis [n] fit, & ex
eiſdem locis ſanguis detrahitur [o], atque ſimilis [p] in omnibus cura procedit. Ab hordeo
abſtinebitur, foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. deinde porri [q] tres cyathos, & [r]
olei heminam miſcebis, & per cornu faucibus infundes. Poſt ſextum diem lente ingre-
di cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piſcinam vel flumen aut mare, vti natet,
cum ſpartea [rr] & pannis [s] vincto pede. poſtea [t] firmioribus cibis ad ſaginam priſtinam re-
4 uocandus [u]. Si leuiter dolebit, vino & oleo tepefacto perfricetur in ſole: ſi validius do-
lebit, ventum in armum mittito atque pertundito, a ſumma iuba infra digitos octo ne
cartilaginem tangas. Et cum inflaueris, ferula vel virga molli armum caedito, ſale &
5 oleo perfricato, ipſo die poſtero ſtracta [x] vteris: cuius haec erit compoſitio: ſimilae ſex-
tarios

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *depurgata vul. C.* m) *herbi pollinem ſext.C.* n) *faliſcum medicamentum, quod vteris vſque ad conſummationem C.* o) *conſummationem* etiam coni. Morgag. *IV*, 21. [C. XLIV.] a) *inſpicies ſi ne quas C.* alterutro opus non eſt. b) *Pendigo* hic & 2,55,4 eſt collectio puris & corruptae carnis inter neruos & commiſſuras. Sed apud Arnobium contra gent. lib. 6. p. 201. Mair. redditur per compagem & commiſſuras. Ego vero puto, etiam ibi vitium inteſtinum & occultum ſignificari: *ô vtinam liceret in ſimulacri alicuius medias introire pendigines!* idem dicit ac paullo poſt, vbi *non videtis*, inquit, *ſpirantia haec ſigna —— putredinis modo carie relaxari — ſub iſtorum ſimulacrorum cauis, ſtelliones, ſorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare. Spurcitias huc omnes — conducere &c.* Sunt igitur, vti dixi, *pendigines* caua occulta & vitioſa, vt in viuo corpore apud Vegetium, ita apud Arnobium in ſtatuis. c) *accipiunt S. M.* d) *collectionis egeratur C. & S. M.* e) *in foraminibus autem tragmaticum linteolo ſicco calcabis S. M.* f) *calcabis* etiam *C.* g) *cautere procidat C.* h) *tumorem C. & S. M.* i) id eſt *lauas*: vt 2, 49, 1. *lauabis C.* l) *curabis C.* m) *Nam* om. *S. M. & C.* n) *Quiuis humor diſtillationem praeſtat ad augmentum.* o) *in confirmationem in vltimum imponetur cauſticum C.* [C. XLV.] *Conf. Colum.* 6, 30, 6. a) Hunc locum ita conſtituit Morgag. *III*, 38 *ſi armos laeſerit, in medio crure vtroque ſoluantur venae, & puluere — liniantur.* b) *armos laeſerit S. M.* c) *laeſerit* etiam *C.* d) *vtraeque* om. *C. vtriusque S. M.* e) *puluerem F. S.* f) *ſanguis C.* g) *copioſe C.* h) *lineantur F. S. linuntur C.* i) *eſt C.* l) *imponetur C.* m) *alligatus C.* n) ſic *C.* & recta ratio. ἐπαφαίρεσις enim repetitam detractionem notat. *apofereſis F. S. apophaereſis Morg. III*, 39. o) *detrahetur C.* p) *ſimiles in omni maſera procidet C.* q) *ſuccum C.* [*ſucci*] S. & Morg. l. c. r) ſic *C. &* om. al. rr) *ſparcia F. S. ſpartia C.* nobiſcum Morg. l. c. s) *penes vinctum pede C.* t) *poſt C.* u) *eſt* inf. *C.* x) quid ſi legamus *tracta*, aut certe *ſtractam* eandem dicamus? Diuerſo quidem genere
pro

tarios duos, ſi defuerint [y], pollinis triticei ſextarios duos, cum aceto acri & cum tribus
ouis miſcebis: ſed ouorum ſolum album mittes. adiicies etiam pulueris thuris vnciam ſe-
mis. quae omnia manu ſubigis, & in armos inducis, & per dies multos armum aqua
calida cum flore foeni fouebis diligenter, vt molleſcat, ſtractam quotidie imponito, de
vino puro armum lauato, Additurus vnguentum: baccas lauri ſelibram, olei ſextarium, 6
vini [z] boni ſextarium, nitri vncias 3, ſed nitrum & baccas lauri in puluerem rediges, &
cribrabis. Ex quo in ſole, cum calida armus fomentatus fuerit, inungatur ex tepido, & 7
diutiſſime confricetur [a]. Poſt ſyncriſma [b] ad curandos armos inducitur, & cum melius
habuerit natatum mittito. Quod ſi eiecerit iuxta conſuetudinem [c] ad rotam armum, re-
ponito, & ſupra ſcriptis medicamentis curato. Si non ſenſerit, vltimum eſt vt vratur.
Armi doloris haec ſunt ſigna: pedem priorem tentum [d] quaſi rigidum aforis [e] extrahit. 8
ſed conuenit inſpici diligenter vtrum ex percuſſura vel caſu coeperit cauſa [f]; & [g] ſi ex ie-
ctura [h] fuerit, prius locis ſuis reponenda ſunt membra, & ſic reliqua facienda. Quod ſi
ex humore vel ſanguine armi grauabuntur, ſanguinem emittis a pectore, vel vnctioni-
bus vteris.

XLVI. Genu [a] vel baſim ſi ſemouerit [b] ad tormentum rotae vel machinae [c],
locis ſuis eiecta reſtitues [d], lanam ſuccidam ex oleo & aceto infuſam imponis, & alliga-
bis ex more, tertio die ſolues fomentabisque, poſt reſinam induces & piculam, ad vlti-
mum malagmate [e] vteris aut cauſtico.

XLVII. Impulsu axium vel rotarum in circo vel in aliis locis varietate ca-
ſuum animalibus crura franguntur, aut coxae vel articuli, in qua neceſſitate ſi extra cu-
tem fractura [a] oſſis eruperit, hoc eſt, ſi exbercen [b] fecerit, difficilem noueris & prope
inſanabilem curam. Similis deſperatio eſt, ſi coxam fregerit, aut acroteria [c], aut ſu- 2
pra gambam, inſanabilis eſt caſus, quia non recipit ligaturam. Si vero fractura ſit ſine 3
vulnere in his locis, quae conſtringi poſſunt, hac ratione curabis. Primo fracturam re-
compones, & faſciis [d] mundis ſciſſilibus infuſis ex vino & oleo conligabis, Inſuper lana-
rum munimenta coniunges & regulas circumduces, iumentum autem in canterio [e] vel in
ſcalis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

pro maſſa farinacea dixit Cato *76, 1*: ſed *tractam* Plin. *18, 11 ſ. 27.* Apud Caelium Aurel. Acut. *2, 32, 167 tractuoſus* eſt viſcoſus vel glutinoſus. y) forte *defuerit.* z) *vi. bo. ſext.* om. *S. M.* a) Proximis tribus periodis haec ſubſtituit *S. M.* *priusquam vngatur, quotidie de vino puro armum lauato, deinde additur vnguentum.* b) pro *ſynchriſma.* c) vid. mox *c. 46 & 47.* d) ſic *S. M.* *tantum* al. e) Hoc ſignificari puto, non imprimit veſtigium, ſed extra lutum vel arenam tenet quantum poteſt, vt *excludere* eſt non intromittere. f) Sic *S. M.* *eam* al. quod ortum ex compendio vocis *cauſa.* g) *quod S. M.* h) *percuſſura S. M.* ſed verum puto *eiectura.* Vid. Ind. h. v. [C. XLVI.] a) *Si baſin exierit, ad torculare mitte, & ſic locis S. M.* b) videtur leg. *emouerit.* c) *macine* omnes. d) (&) inſ. S. e) *malagma F.* nec inſolens in talibus genus femin. [C. XLVII.] Conf. Hippiatr. *2, 74 p. 75* Ruell. a) *fractum os S. M.* b) Legendum videtur *exherxin*, ἔξερξιν, *excluſionem*, *ab* ἐξέργω *excludo*, vt Hippocratis σύνερξιν, σύγκλεισιν hoc eſt *concluſionem*, interpretatur Galenus. c) *acroceria F.* & S. qui vtrique in margine notant, alios legere *acrocolia*, quae gloſſa eſt τῶν ἀκρωτηρίων, certe ſynonymum. Caelius Acut. *1, 11, 94 Crura porcina, quae Graeci acrocolia vocant.* Celſo *2, 23* ſunt *trunculi.* d) *faſcies, mundis* editi. Sed meliora nos docet Morgag. *IV, 22.* e) *canterio S. M. cauterio* al. Nimirum ita ſcripſiſſe puto auctorem, *in cantherio vel in ſcalis velut ſuſpenſum locato.* *Cantherius* eſt iugi genus, in quo recumbunt vites, item *cantherii* ſunt tigna parallela in tecto. Intelligo igitur equum ita intra duos longurios ſuſpendi, ne terram pede aegrotante contingere poſſit. *Scalas* hic intelligo mobiles, *Leitern*, quibus nihil ad hanc rem accommodatius eſt. Ita nimirum efficitur ne in *fractura flebiliter commeet.* Firmant hanc emendationem & interpretationem vltima huius capitis, *Non ante permittes ſtare &c.*

f) vt

ſcalis vel in ſuſpenſo loco, ne[f] fractura flebiliter commeet, cui quotidie mane & ad ve-
ſperam ſuffundes[g], tertio die ſolues[h], & expleta curatione ligabis. Quinto quoque,
4 VII, aut IX die eadem facies, donec corpus inducat. Poſt haec adiicies muſcum de
vitice[i], aut ſalicis radicem, & oua cruda quinque, verum non regulis, vt prius, ſed
circumductis ſerulis[l] alligabis. die tertio ſolues & fomentabis, de reſina & axungia per-
unges: vbi cura profecerit, malagma[m] vel cauſticum inducis, non ante tamen permittis
ſtare iumentum quam dies quadraginta praetereant. hoc autem tempus eſt quo diuulſa vel
fracta ſolidantur.

XLVIII. Plervmqve in genibus, vel articulis aut phlegmon[a] oritur,
aut marmora[b], aut mallones[c]. Quae vitia ex malo humore generantur, & paſſionem
cum deformitate tumoris oſtendunt: ſed iſta diſtantia eſt, quod phlegmon[a] tuber[d] eſt
molle, marmor duritiam oſtendit ex nomine, mallo inflatus tuber eſt ſine dolore. qui-
2 bus recentibus poteſt facilius ſubueniri. Primo[e] lanam ſuccidam ex oleo & aceto indu-
ces, contra aquam frigidam & currentem animal conſtitues. poſt[f] ſine ferro hac ratio-
ne curabis. Sinapis & ſalis Alexandrini ℈ 4, aceti cyathos 2, axungiae veteris ſelibram,
3 ſimul conteres & induces, poſt diem tertium ſoluis. Si aperturam fecerit, ſpongiam
cum aceto & laſere imponis, vulnera ſtyptico curabis. Praeterea locum, quem curare
volueris, inducto pſilothro[g] decaluas, Radicem filicis & eruum & ficus aphros[h] con-
4 tundes in pila & induces in panno, per triduum ligatum patieris manere. Alii[i] radi-
cem filicis & eruum[l] cum axungia veteri & aceto acerrimo putant oportere miſceri.
Item[m] cineris quoque de foco vncias 3, calcis viuae vncias 6, vino ſubigito ad craſſitu-
5 dinem oxymellis, & antequam obdureſcant, tubercula obline. Quod ſi aſſidue in recen-
ti feceris, paſſionis moleſtia ſiccabitur: Si vetuſtiora ſint, punctis ſubtiliter inurantur,
ne vi & igne vitientur. Talis quoque compoſitio ſpargere phlegmon[n] aſſeritur. Rho-
dodaphnes[o] vncias 3, bituminis, nitri ana vncias 3, axungiae veteris colatae vncias 3.
6 Plerique dixerunt cauterio cuprino candenti duobus punctis debere perrumpi[oo], & phle-
gmon effundi, licinio[p] quoque intorto cum axungia, & aceto, & oleo loca, de quibus
muſcus[q] eiectus fuerit, ſatiare[r]: per foramina etiam vſtionis lemniſcum trahi debere,
7 vt quidquid humoris eſt, egeratur. Poſt haec cataplaſma & foenugraeco & vino[s] con-
fectum inducis, cum[t] vſta ceciderint & tumor reſederit, lemniſcum[u] eximis, trauma-
tico curabis, ad vltimum cauſticum inducis. Alii ſagitta pertuſo corio phlegmon effun-
dunt,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *vt fractura velut leuiter F.* & S. qui noſtram lectionem in margine poſuerunt; cui libenter adiecerim voculam *in*: *ne in fractura fleb. comm.* g) vinum & oleum intelligo, faſciis infundendum. h) faſcias, quas *expleta curatione*, h. e. inſpectione pedis, purgatione, denuo *ligabis.* i) *vrtice S. M.* l) vid. Colum. *7, 5, 18.* m) pro reliquis huius capitis *S. M. hoc facies per dies quadraginta, & ſic ſolidatur.* [C. XLVIII.] a) *phlegmone* verum eſt: librarius putauit, hanc ſolius ablatiui terminationem eſſe. b) *marmoreum S.* c) *mallon S. M.* d) *tumor eſt mollis, marmor oſtendit mallon inflatum S. M.* e) *ſ. 2 & 3* om. *S. M.* f) Conf. Hippiatr. *1, 52. p. 62, a.* Ruell. vbi eadem. g) *plilotro* editi. Nobiſcum ratio; eſt enim ψίλωθρον, & Morgag. *IV, 23.* h) Leg. *Afras.* i) *Tolle S. M.* l) *herbam* pro *herbum S. M.* m) *Item* — *vitientur* om. *S. M.* n) pro *phlegmonen* diſcutere & diſſipare. o) ſic *S. M. Rhododanes F. & S.* oo) ita repoſui pro *praerumpi.* p) *licineo* editum. conieceram *lineo*: ſed in viam me reduxit Morgag. *IV, 23.* Vid. Ind. *licin.* q) *mucus* coni. Morg. l. c. quod & nobis in mentem venit. r) *ſanari S. M.* s) *lino S. M.* t) *combuſtio donec ceciderit S. M.* u) *linies cum remoues S. M.* priora duo verba corrupta ex *lemniſcum*, tertium Synonymum. Reliqua huius cap. om. *S. M.*

x) pro

dunt, & lanam madidam cum aceto & laſare [x] plagis inſerunt; ſic ſpongiam cum puſca
acri & laſare ſupra vulnus imponunt: tertia die ſoluunt, lanam eximunt, & tetraphar-
maco curant quinque diebus vel ſeptem. Si vero marmor habuerit [y], ex quo validius 9
claudicet, & vix flectat articulos, inurendus eſt leuiter. Cui poſt feruntam [z] malagma [a],
quae cupreſſina appellatur, oportet imponi. ex qua curatione ſanitas redditur, & [b] de-
formitas permanet. Si autem mallon in genibus vel articulis excreuerit, continuo cu- 10
ram adhiberi oportet, ne neglecta paſſione deformitatem tumor augeat, vel obduratio-
ne diuturna conuertatur in marmor. Aperies in pedibus ſiue genibus dextra ac ſiniſtra 11
vel ferro vel cauterio cuprino, ſicut ſuperius declaratum eſt. lemniſcum traiicies cum ace-
to, & ſale, & oleo, vt ſupra. cataplaſma imponis, donec feruor deſinat & ſaniem fa-
ciat. Poſt purgatis vitiis, lemniſcos eximis, & traumaticum imponis, & ternis diebus
interpoſitis ſolues, & medicamentum renouabis, donec ſanetur.

XLIX. Si aquatilia in articulis vel in gambis fuerint, frigido ferro omnino
non ſunt tangenda, ne abundantia humoris iumento diſcrimen importet. Sed vtendum
eſt ſcarificatione ſubtili, & detractione ſanguinis, poſt quae lauis [a] validiſſimis, tam cum
aceto quam cum optimo ſale tunſo, & oleo, vel axungia. per dies quinque conliganda
ſunt loca. Si tardius haec cura profecerit, vtendum eſt feruentiſſimo cauſtico vt faciat 2
vſtiones. Alia [b] quoque ratione ſanantur, ſi ſletam [c] qua trictores vtuntur, & ſalem pro
dimidia parte commiſceas, lanamque ſuccidam ex aceto alliges, poſt diem tertium ſolu-
turus. Si aperturam fecerit farinam hordeaceam ex melle coctam cum lini ſemine &
foenigraeco inducis, ad vltimum malagma crudum impones. Praeterea atramentum ſu- 3
torium [d], gallulas minutas, & alumen aequis ponderibus tunſum cum axungia miſcebis,
addito puluere mali granati, nitro, & aceto: quae in commune decocta, vitium, ſi ad-
iungatur [e], emendat. Ficus ſiccae cum ſinapi contuſae mixto aceto imponuntur. Poſt
diem tertium ſoluto medicamento, ſi tardius profecerit, eadem cura renouatur. Cum
melius habere coeperit, alliccem [f] impone articulis. Alii opoponacem cum farina hor- 4
deacea coctum in modum cataplaſmatis imponunt. Nonnulli fabam fractam in aqua de-
coquunt, & mixto melle deterunt, & in panno inducentes curant. Ad vltimum ma-
lagma cupreſſinum imponunt. Plures calcem viuam & cineres ex melle & vino com-
miſcent, & ozaenis frequenter imponunt. Ad vltimum cauſtico vtuntur. Quae genera 5
curarum & poſterioribus pedibus adhibenda veterum cenſet auctoritas. Vſus inuenit, ad-
dito ſale & aceto ciliciis [g] ozaenas defricare, donec cruor aut tumor emanet. Quae ob-
ſeruatio etiamſi non perſanauerit, ſequentes tamen adiuuat curas.

L. Interdvm reumatici iumentorum, interdum ventoſi ſunt pedes: quae
vitia nunquam tangenda ſunt ferro, ſed exſiccanda per malagmas vel cauſticum, & ali-
quando vrenda leuiter per venas, vt cauteriis [a] meatus, qui humorem ſuſcipiunt angu-
ſten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

x) pro *laſere* hic & ſaepius. y) *habuer.* om. *S.* z) *vid. ad 2, 42, 2.* a) Forte *malagmam?* b) Forte *at?* [C. XLIX.] a) pro *lauas*, vt 2, 44, 2. Sed *lanis calidiſſimis S. M.* b) reliqua cap. om *S. M.* c) quae ſit *ſleta*, qui *trictores?* nec inuenio, neque comminiſcor. d) *ſcriptorium* in hac re commendat Eumelus Hipp. 2 p. 113, a. Ruell. e) debebat *adiungantur, emendant.* f) *allicem S.* an *halecem?* *Salſamentum detractis ſpinis ac pelle* in ozaena commendat Eumelus *l. c. Halecula* in ſimili remedio Colum. 6, 8, 2. *Vetus ſalſamentum* noſtro 3, 4, 16. g) *panno pilis vel ſetis texto* Ruell. Hippiatr. *p. 213, a.* [C. L.] a) *cauterii F. S.* nobiſcum *S. M.*

 b) (*mea-*

ſtentur, & conſtringantur, vt [b] pro tempore afferant medicinam. Quia in [c] totum, etiamſi interciſae & aduſtae ſunt venae, non poterit talis cauſa ſanari.

LI. Impetigines quoque in articulis vel genibus inter neruos, commiſſuralibus locis aliquando naſcuntur, & fit vulnus ſimile rhagadio, & non facile ſanatur, niſi ſtalticis vel ſtypticis rebus, non ſine alligatura, vel interdum aduſtione, curetur. Malagmas quoque conuenientes oportet imponi.

LII. Vligines [a] etiam in pedibus, cruribus, vnguibusque vel ſub armis
aliquando generantur, quas quidam dulcedines vocant, habent ſimilitudinem ſcabiei.
Quae cum ſe diffuderint, pedes exulcerant ad ſimilitudinem leprae, & vrgente prurigi-
2 ne animalia ſibi partes illas corrodunt vel alternis pedibus confricando vulnerant. Quod
vitium a [b] crudo vel putrido humore conſueuit generari, & idem curatur detractione ſanguinis, vnctionibus, & purgationibus ventris. ſi radix cucumeris ſiluatici cum nitri puluere miſceatur infuſa per fauces, humores peſſimos purgat.

LIII. Podagra vero nonnunquam ſolet occupare iumenta, cum hominum
vitium tranſit in pecudes: cuius paſſionis haec ſunt ſigna. nec ſtare poteſt nec ambulare,
ſed ſi cogatur, claudicat, & ſaepe ſe proiiciet, ſicut indigeſta ex hordeo animalia faci-
2 unt, quae [a] propter dolorem non coquunt cibum. & ideo fit horridum, & corpus eius
calebit, venae etiam extabunt, natura ſubmiſſa erit, in pedibus ſtercus haerebit propter
3 nimium eorum calorem, ſicut ſubtritis ſolet euenire. Cui proderit ſi non ſinatur accum-
bere, ſed minutim deambulare & loco ſicco, donec ſudet, multorum manibus confri-
candum eſt, vt vehementius ſudet. ſanguinem ei detrahes a capite a ſuperioribus venis,
ſed non multum. ſequenti die de poſterioribus locis detrahes ſupra talos. tertio de gam-
4 bis, vel de ſub ipſis dolorum locis. Memineris ſemper parum oportere detrahere. A-
quam calidam dabis in potu, in qua adiicies puluerem nitri, & triticeam farinam, polli-
nem [b] quoque thuris acetabulum plenum in vino maceratum infundis, & triduo per na-
5 res ſingulas cotylas. betas etiam excoques, & aquam earum ad tres cyathos ſuffundes, &
exercebis eum ſingulis diebus. ventrem quoque eidem expurgabis vt auferatur humor peſ-
6 ſimus, qui deſcendit in venas. Hoc genus purgationis adhibebis: thymi acetabulum ple-
num in vino veteri dulci macerabis, & ſingulas cotylas per nares eidem infundis, foenum
viride adponis. quod ſi defuerit, ſiccum nitro aſperſum dabis. Si nihil profecerit, caſtretur, & vitio carebit. nam podagra raro vexat eunuchos.

LIV. Orthocola [a] etiam iumenta vel ſtilloſa dicuntur, quae contractio-
nem neruorum patiuntur in pedibus, & de capitibus vngularum calcant, & ſunt rigidi [b]
2 articuli, plenas vngulas in terram ponere non poſſunt. Quod vitium naſcitur ex enor-
mitate onerum & labore confragoſarum viarum. ſed hac ratione curantur: ſanguinem ei
de ſub cirro vel de coronis detrahes, vngulas bene compones, pollinem ex hordeo & re-
ſina cum axungia decoques, & ter [c] in die perunges. tepida quoque, in qua verbena de-
3 cocta fuerit, confouebis, & tota eius crura acopo perfricabis. Poſt [d] dies quinque ca-
taplaſmabis eum ex polline hordei & lini ſemine & foenigraeco aequis partibus ex vino de-
coctis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) (*meatus*) inſ. *S.* c) *ſi in totum & intenſae & aduerſae S. M.* [C. LII.] a) *vrigines* Meurſ. Crit. Arnob. *p. 175.* recte. b) *acritudo humorum conſueuit generare, & ideo curantur S. M.* [C. LIII.] a) Forte leg. *quia — coquit.* b) reliqua cap. om. *S. M.* [C. LIV.] a) *articuloſa S. M.* b) *rigidis articulis, & planas S. M.* c) *lautum die S. M.* d) reliqua om. *S. M.*

e) haec

coctis [e]: cataplaſma imponis in omnibus cruribus ante acopo perunctis ab articulis [f] vſ-
que ad genua: quae loca lanis ſuccidis munies & faſciabis, & ter in die paulatim incede-
re facies. Si hoc non profecerit malagmam hanc articulis [f] eius imponis. Armeniaci [g], 4
galbani, opoponacis, medullae ceruinae lib. 2, reſinae terbentinae [h] vncias 2, apochy-
matis [i] libram, reſinae frixae libram S. oleum vetus quod ſufficiat, lento igne decoques
& colabis, impones in alutam [k] per dies plurimos omnibus pedibus, donec ſani ſunt.
Sed neceſſaria feſtinatio eſt, quia ſic ſolent remanere ſi tardius cura praeſtetur [l]. Alii ve- 5
ro vrendos cenſent paulatim in articulis, ſed raro etiam prodeſt iſta medicina.

LV. Animalivm vngulae aſperitate ac longitudine itinerum deteruntur &
impediunt inceſſum. Ex tortura [a] quoque, ſi in aſpero vel lapidoſo itinere iumenta co-
guntur ad curſum, indignationes oriuntur. Poſtremo etiam ſi nulla cauſa praeceſſerit,
otioſa in ſtabulis ex collectione humorum incipiunt claudicare. Oportet [b] autem ſolum 2
vngulae celeriter aperiri, vt per inferiores partes apoſtema digeratur, ne eruptionem ſu-
per coronulas faciant [c], & difficile ac tardius cura [d] procedat. Cuius haec ſunt ſigna: 3
Pedem priorem [e] planum ponet, quod ſi ſuſpendere videris greſſum, vt diligentius in-
telligas cauſam, vngulam ſubradis, & locum quem videris nigriorem, digito pulſabis,
ſi ceſſerit in dolore, & maturum fuerit, aperies, & ſaniem emittis. pendiginem cir- 4
cumcides ad viuum. ex oleo roſeo, & aceto & ſale cum ſtercore ipſius linteola impo-
nis, animal calceabis [f], tertio die ſoluis. ſi caro excreſcit gramen decoques cum oleo &
impones. Si videris carnem ipſam nigreſcere, inſpicies ne aliquam fracturam habeat, 5
neque [g] clauum aut lapidem acutum, aut ſpinam. propter quod fomentis & reſina vtaris,
vt poſſit educi. Cum purum videris vulnus, traumaticum impone. Poſt quod adiicies 6
fuliginem ſiccam. Cum autem compleueris curam, reſinam remiſſam [h] & ſulphur im-
ponito. Quod [i] ſi adhuc in alto apoſtema fuerit, hordeum vel fabam in aqua decoques,
& exinde fomentabis, vt exinde ad maturitatem poſſit adduci. Subtritos pedes fomen- 7
tabis aqua calida, axungiaque veteri perunges. deinde teſta [l] candenti decoquis, oleo poſt
& ſulphure pariter contrito lamina [m] candente leuiter vres per triduum. Si vero con- 8
tuderit, ſanguinem de corona emittes, & calida fomentabis, axungia veteri perunges,
ouinum quoque ſtercus cum aceto permiſcebis, & imponis: quamuis alii caprinum effica-
cius credant.

LVI. Si iumentum ad aperturam pulmunculum fecerit, ſcias totum ſolum,
hoc [a] eſt aſſem, hac ratione tollendum. vngulam ſubradis, deinde inter commiſſuram
calcis & aſſis in circuitu incidis, ſubleuabis a parte priore & ſolum calcis retrouerſus ex-
pelles, vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, & adiicies lanamentum [b] ex oleo,
&

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) haec eſt ipſa *ome lyſis* ſ. *ὠμὴ λύσις* de qua vid. Ind. f) Ita repoſuimus pro vulgato *auriculis* & ratione ducti, & ſ. *5*. g) *Ammoniaci* marg. I. A. Fab. h) pro *terebinth.* i) ſic marg. I. A. Fabricii pro *apocimatis* vid. Ind. k) forte *aluta.* l) *praeſtitur* ſph. vtriusque edit. [C.LV.] a) *contuſione S. M.* b) *oportet — procedat* om. *S. M.* c) Legendum videtur *faciat.* d) *cura* om *S.* e) Quid ſi, *pedem priorem non plenum?* Conf. *2, 54, 1* & intellige *priorem pedem*, partem priorem vel anteriorem pedis cuiuscunque: cui cum ſoli innititur, *ſuſpendit greſſum.* f) *cancia-bis S. M. calciabis F. S.* g) *aut S. M.* ſed reſpondet *ἢ neque τῇ ne* interroganti. h) *tenuiſſimam S. M.* male. i) *quod — fuerit* om. *S. M.* l) Hippiatr. *2, 102* feruentibus teſtis animal cogitur inſiſtere. m) Sic repoſui pro *lana*, quae hic nulla eſt. Conf. *3, 4. 38 it. 3, 4, 8.* Ita *ferro candenti 3, 4, 11.* [C. LVI.] a) *hoc cum hac S. M.* b) *linimentum S.* forte *linamentum.* Sed neque *lanamentum* damnauerim.

 c) *impo-*

& aceto, & ſale, & ſtercore ipſius [imponas [c]] & calceas, tertia die ſoluis & tollis.
2 poſt hoc fomentabis [d]: farinam hordeaceam, reſinam, & acetum decoques, per triduum impones; hoc enim medicamento etiam fracturam curabis, ſi frequenter apponas. poſt etiam traumaticum cum liniamento [e] impone, & cum corpus fecerit, corium mali granati & bitumen Iudaicum ex aceto decoques & impones triduo, & cum ſolueris, iterum impone, donec obdureſcat in cornu [f].

LVII. Si exungulauerit iumentum, cura difficilis, ſed profutura, ſi non egebit induſtria, papyrum candelarum purgatam, ſubtiliter carpis, intingis in oui crudi albumento circa nudatum pedem in circuitum pones, panno & faſciolo ſuperligabis. poſt diem tertium ſoluis, fomentabis farina frumentacea, reſina, aceto & melle pariter de-
2 coctis, interdum, lomentum [a] pro farina mittis. Si vulnus non erit purum, vino tepido lauabis, liniamenta [b] cum melle impone: cum purgauerit † traumatico vteris. Cum autem duxerit cicatricem corium fabae [c] cum pelle ceruina combures, ex melle temperabis, addito puluere bituminis Iudaici & mali granati, cum aceto: alternis diebus me-
3 dicamentum renouabis, donec cornu vngulam faciat. Ad vltimum ſparteam [d] veterem contundes, ex aceto in olla noua decoques, ex quo vngulam obdureſcentem obuolues, & ad plenam reuocas ſanitatem. Si ſuffuſiones pedes patiantur, ficus ſiccas cum ſale pro aequa parte contunde [e] & vngulis impone.

LVIII. Animalibvs exiguae [a] vngulae creſcunt, vel attritae reparantur, ſi allii capita 7, rutae [b] manipulos 3, aluminis tunſi & cribrati vncias 7, axungiae veteris pondera 2, ſtercoris aſinini plenam manum commiſceas ac decoques & vtaris. Prudentius conſilium eſt pedum tueri ſanitatem, quam paſſionem curare. Corroborantur autem vngulae, ſi iumenta mundiſſime ſine [c] ſtercore vel humore ſtabulentur, & roboreis pontibus [d] conſternantur. Articuli quoque vel ſuffragines poſt iter calido [e] fouean-
2 tur vino. Naturaliter autem molles vngulae ſolidantur, ſi hederae ſeminis duas partes & aluminis rotundi vnam partem pariter contundas, & calceatis [f] pedibus per multos dies inducas. Item ſubtritis pedibus prodeſt, picis liquidae ſelibram, aceti heminam, ſalis libram, hederae foliis quantum ſufficit pariter contundis, & laboranti quotidie pedes per-
3 unges. Molliſſimae vngulae hoc vno medicamine, quo potentius nihil eſt, aſſolent indurari. lacertum viuum viridem in ollam nouam mittis, adiicies olei veteris libram 1, aluminis [g] Iudaici ſelibram, cerae libram, abſinthii tunſi ſelibram, & decoques cum la-
4 certo. Cum fuerit reſolutum, calentia vniuerſa colabis, abiectisque oſſibus & purgamentis, liquatum medicamen in ollam remittes, & cum vngues indurare volueris, vngulam ſubradis, & factum vnguentum in cannam viridem mittes, adhibitis carbonibus prope feruens, per cannam inſtillas vngulis: prouiſurus ne coronam tangas aut ranulas [h],
5 ſi [i] his exceptis, in ſolo & in circuitu ſolidaturus vngulam confricabis. Memineris autem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *imponas* redundare videtur. d) *ferruminabis S. M.* e) videtur eadem hic vox requiri, de qua ad no. *b.* f) *corium S. M.* male. vid. *2, 57, 2.* [C. LVII.] a) *Iumentum F. ſtercus S. M.* quod recte reiicit Rhodius Lex. Scribo, h. v. b) vid. ad *c. 56, 1* no. b. †) vid. *2, 60, 2.* c) *foue cum melle quod vino coniungis, & S. M.* d) *ſparciam* editi. cauſam noſtram agat Morgag. *IV, 9.* e) editi *contonde.* vid. Morg. *IV, 4.* [C. LVIII.] a) h. e. nimis paruae. b) *ruti F.* Sph. c) *ſine* om. *S.* male. d) forte *pontilibus.* Vid. Ind. h. v. e) *calida fou. & vino S. M.* f) *calciatis* edd. g) forte *bituminis.* h) *ramulas, quae excreſcendo renouantur S. M.* i) forte *ſed.*

I) an

tem vngulas excreſcendo renouari, & ideo interpoſitis diebus [l] vel ſingulis menſibus talis cura non deerit, per quam naturae emendatur infirmitas.

LIX. Animalivm dorſa vt laboris plurimum ſentiunt, ita diligentius ſunt
curanda [a]. Exceptis enim his, qui deputati ſunt circo, reliquum mulorum, equorum,
aſinorumque genus ſub ſellis aut ſagmis ſolo tergo praeſtat officium. Vnde laudabilior in-
duſtria eſt, quae incolumitatem tuetur, quam quae cupit laeſa curari [b]. Nam diligen- 2
tia defendit a vitio, ſi centones vel ſaga primum ſufficientia, deinde mollia imponantur,
& lota [c], atque ad tempus diligenter excuſſa, ne aliquid ſordidum [d] aut aſperitatis inhae-
reat quod ſub pondere inulceret [e] pellem, tunc [f] ſagmarum vel ſellarum menſura conue-
niens, & apta qualitas debet adhiberi. Si enim iſta minora fuerint vel maiora, angu- 3
ſtiora, vel vltra modum lata, vel quae non congruunt, grauiter nocent. Hinc enim
colliſiones, ſuppurationes, apoſtemataque naſcuntur, cum nimis locis inaequalibus pre-
mitur pondere, vel diſcentes [g] tracturam mercurius aut ſpina deteritur. Ipſorum [h] quo-
que pondere, etiamſi in ſtratis nulla ſit culpa, enormitas nocet, & ideo temperanda eſt
menſura ne inferat vulnus.

LX. Qvod ſi dorſum ſedentis iniuria tumere iam coeperit, in recenti ſta-
tim mallonem ceparum id eſt calamos [a] ſiccos, vnde faſces dependent [b], in aquam [c] fer-
uentiſſimam mittis, & aliquamdiu maceratum, calidum ſuper tumorem impones, faſcia
conſtringes vel cordiſcum ſuperimpones, vna quoque nocte manere patieris. abſque ſup-
puratione palpabitur [d] tumor. Quod ſi clauum fecerit, farinam hordeaceam cum foliis 2
caulium contundis pariter & tepidam impones. Cinerem quoque cum oleo miſcebis, &
inducis quam diu clauus cadat: cum ceciderit lipara [e] vtere cum minutiſſimis pannis, vel
mel cum linteolis: cum vlcus purgauerit [f], Lycio [g] percurabis.

LXI. Si pulmunculus natus fuerit in dorſo, difficile eſt cum medicamento-
rum appoſitione [a] ſiccari: ſed ſi paruulus fuerit, cautere, & praecipue cuprino aperien-
dus eſt, vt ſanies quam collegerat [b], egeratur: tunc curandus eſt ſicut moris eſt vſta cu-
rari. ſed commodius eſt pulmunculum decuſſatim [c] ferro ſecare & eximere, ita vt pellem
ad modum praecidas, ne cum cicatricem duxerit, inueniatur epidermis [d]: oleum, ace- 2
tum, & ſalem continuo addis in plagam, & ne nimius ſanguis erumpat, ſtercus ipſius
vulneri ſuperponis & colligabis, die tertio [e] folia caulium tunſa cum oleo, & aceto im-
ponuntur per dies quinque. Cum iam ducere cicatricem coeperit, Lycio [f] curabitur.

LXII. Si vero fecerit vulnus, indulgebis otium, vt diligentius [a] curetur, & recepta ſanitas confirmetur induciis, nec imponendus eſt labor qui reſcindat adhuc teneras cicatrices. Sanatur autem [b] vlcus ſi gallas Syriacas combuſtas cum melle ſuperimponas. Pulueres quoque corticum pini & flos [c] calcis viuae aequo pondere miſcebis, & vul-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) an deeſt numerus? [C. LIX.] a) *ſcrutanda S. M.* b) *curare S. M.* c) *lata S. M.* d) forte *ſordium.* e) *exulceret S. M.* f) forte *tum.* g) Hoc quidem monſtrum eſt: *vel diſcindens fractus incurrit S. M.* Quid ſi *vel diſtendens farctura inuritur. Farcturam* intelligo *centones, ſaga,* quibus efficitur vt aequaliter incumbat & molliter ſella vel clitellae. h) forte *ipſo,* vel *ipſorum ponderum.* [C. LX.] a) *calernos S. M.* b) *rependent S. M.* c) *quam S.* ſph. d) h. e. palpando tumore intelliges ex patientia animalis, ſuppurationem non adeſſe. e) *lyppara F. lyppa S. M.* f) *purgaueris S. M.* Sed videtur intranſitiue poni etiam *2, 57, 2.* g) *licio* edd. [C. LXI.] a) (*curare vel*) inſ. *S.* b) *colligerat* edd. c) *denſatum S. M.* d) *epidarmus F. epideriderinus S. M.* e) *poſtero S. M.* f) *licio* edd. [C. LXII.] a) *&* inſ. *S.* b) *omne S. M.* c) Leg. *florem* vel *flores.*

2 vulneribus inſpergis Pilulas quoque cypreſſi tunſas, & cribratas, & cortices quercus tritos & in puluerem redactos mittis. Praeterea oſſa ſepiarum & teſtas etiam oſtrearum in puluerem rediges, & aerei quoque vaſis fuliginem pariter miſcebis, quae bene tunſa ſi frequenter aſperſeris, ſiccatum vulnus ducet celerius cicatricem.

LXIII. Qvod ſi pili tardius creſcunt, viuam teſtudinem ſupra ſarmenta combures, & cineres eius in nouum cacabum mittes, additis vnciis 3 aluminis crudi, medullae [a] ceruinae quod ſufficit, & [b] vino infuſo decoques, & diebus plurimis imponis. reuocare pilos creditur. Puluis de fabis [c] combuſtis vel de lupinis crudis, vel de foliis fici [d] combuſtis, ſeuo [e] commixtus ſuperponitur [f] aſſidue. Quod ſi nulla praecedente cauſa decidunt [g] pili, ſpicam [h] nardi, & vuas paſſas pariter tundes & ex [i] aceto decoques, calidumque medicamentum glabro [k] corpori impones.

LXIV. Si album pilum nigreſcere cupias, atramenti ſutoricii [a] ſcrupulos 7, rhododaphnes [b] ſuccum [c] ſcrupulos 4, ſebi [d] caprini quod ſufficit, pariter temperabis & vteris.

LXV. Si e diuerſo albos [a] pilos facere volueris, cucumeris ſilueſtris radicum [b] libram vnam, nitri ſcrupulos [c] 12, in pulueres [d] cogis [e], heminam [f] mellis adiicies, quibus permixtis [g] vteris.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXIII.] a) *etiam* inſ. *C.* b) *ex C.* c) *faba combuſta C.* d) *ficuum C.* e) *vino F. M. ſi vino C.* f) *ſuperponatur C.* g) *decidant C.* h) *ſpicanardi, vuas F. S.* nobiſcum *C.* i) *ex* om. *C.* k) *clauorum C.* [C. LXIV.] V. Hippiatr. Ruell. [illegible] p. 64, b. a) *ſutorii C. veteris drachmam* 1 *S. M.* b) *odolaphinis F. S. rhododaphnis S. M. rododafnnis C.* nobiſcum Hipp. l. c. c) *ſucci drachmas III S. M.* d) *cepi cparini F. ſepi S. ſibi C.* Hippiat. l. c. *adipis caprini, quod ad ea cogenda ſatis ſit.* [C. LXV.] a) *album pilum C.* b) *radicem C.* c) *ſcrip. C.* recte. d) *puluerem C.* e) *coges C.* f) *omitt. C.* g) *mixtis C.*

VEGE-

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE, SIVE MVLO MEDICINAE, LIBER TERTIVS.

PROLOGVS[a].

MVLOMEDICINAE me [b] commentarios ordinante [c], ciuium, atque amicorum frequens querela, accepti [d] operis continuationem ſuſpendit, deflentium aegritudines, morteſque clamoſiſſimas [e] boum, cum magnopere peterent publicandum, ſi quid pro ſalute tam commodorum animalium ſcriptum reperiretur in libris. Cedens itaque familiarium honeſtiſſimae voluntati, ex diuerſis auctoribus enucleata col- 2
legi, pedeſtrique ſermone in libellum contuli. Cuius erit praecipua felicitas, ſi eum nec ſcholaſticus faſtidiat, & bubulcus intelligat. Maximo [f] autem incitamento mihi fuit 3
ipſorum boum vtilitas & gratia, ſine quibus nec terra excoli, nec humanum genus ſuſtentari vllatenus poterunt. Cuncta igitur legumina ſiue frumenta bobus merito aratriſque debentur: vinearum ipſarum vſus periret niſi eorum adminiculis ſubuehendis carpenta ſudarent. Quid de diuerſorum onerum comparatione [g] referamus, dum inter mobi- 4
lia & quidquid grauius eſt, abſque vehiculis pene reddatur immobile? Reliqua quoque animalia, ipſaeque cohortales aues ex [h] eorum capiunt labore ſubſtantiam. Vnde enim equis hordeum, vnde cibum canibus, vnde porcis pabulum dominorum ſolertia miniſtraret, ni pararentur boum labore frumenta? Et ne longum faciam bobus debent ali- 5
menta, quidquid ali poteſt. Apud alios genus mulorum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum licet exiguus vſus eſt: nulla poteſt natio eſſe ſine bobus. Poſtre- 6
mo vt ad prouidentiſſimorum virorum ſcripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, Iuſtitiam

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. III. Prolog.]

a) *Haec praefatio cum quatuor ſequentibus capitibus, quae de bobus agunt, conſtituunt librum IV Digeſtorum mulo medicinae in MS. Codice Corbeienſi, in quo tamen & praefatio, & tria capita cum parte quarti deſunt. Sed id quod dixi & ex iis quae ſuperſunt, & ex catalogo capitum, qui libro praemittitur, collegimus. Notandum autem eſt, quae hic in quatuor capita, in codice illo Corbeienſi in quadraginta quatuor capitula diuidi.* Haec adſcripta exemplo I. A. Fabricii. Quid de tota re videatur nobis, in praefatione dicimus. Diuiſionem capitum ſemel publicatam retinuimus. Sed vt laudari commodius poſſint, quae ſequuntur poſt hanc de bubus tractationem capitibus *IV* comprehenſam, capita proxima laudamus ita *Veg. 3, 2 b. 3, 3 b. 3, 4 b.* b) *me* om. *S. M.* c) *ordinanti S. M.* d) forte *incepti* aut *occepti* adeo. e) *damnoſiſſimas boum pro magnopere ſupplicantium S. M.* ſuſpicabar *calamitoſiſſ.* f) om. hinc ad *ſ. 6 S. M.* g) quid ſi *comportatione*? vid. Morgag. *IV*, 24. h) *& F.*

i) vid.

ſtitiam [i] iumentorum caede violenta [k] derelictis terris ad ſiderum remeaſſe conſortem [l]. Quid poteſt laudabilius reperiri quam vt nomen [m] aequiſſimum, boum fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent permanebat in terris [n]. Duplicem igitur ſolicitudinem oportet impendi, vt ſanitas incorrupta maneat, & aegritudo, quae ex caſu vel negligentia ſiue labore contracta eſt, competentis medicinae curetur ratione.

Caput I.

VT longaeui & ſani ſint boues, bubulcum conuenit prouidere [a] vel dominum, quatenus frigoribus calidiſſimo [b] cubili muniantur, & ſi fieri poteſt, ſemper foco
2 vicini ſint boues. Quodam [c] enim beneficio naturali eiuſmodi animalibus ſemper ignis commodum [d] eſt, ſiue quod inutilis & peſtifer humor exudat, ſiue conceptum
3 ex paſtu vel opere frigus expellitur, ſiue in [e] flammarum halitu interna [f] curantur. Praeſepium oportet extructum eſſe diligenter, ne quid pabuli inter pedes animalium pereat. Bouile autem loco ſicco [g] ſtatuendum eſt, aſſidueque mundandum eſt, ita quod [h] quoti-
4 die pabulum ad edendum inutile ſubſternatur, vt boues ſiccius & mollius cubent. Par [i] quoque ſtudium eſt, cum boues reuocantur ex opere, vt colla eorum ex vino tepido
5 perfundantur, & diutiſſime perfricentur [l]. Cum vero de via vel paſtu redeunt lutulenti [m], adhibita, priuſquam deducantur [n] ad bouile, aqua diluendi pedes, ne inhaerentes corpori ſordes vlcera generent, vel vngulas faciant molliores, vel certe moleſtiam man-
6 ducantibus, vel inquietudinem afferant dormituris. Sed [o] hieme omni ſolertia frigus eſt prohibendum, velut [p] aeſtiuis menſibus pura aura quaerenda. Per diem igitur ſub [q] vm-
7 bra, per noctem ſub diuo boues ſtare conuenit. Non enim pauciores ſi aeſtuauerint, quam ſi alſerint, colligunt morbos. Praeterea vnum ouum crudum cum hemina ſalis,
8 & ſextarium vini per ſingula capita ſeptimo [r] diffundi percommodum eſt. Iuuat etiam ſi [s] allium tunſum hircino miſceas ſeuo [t], herbam quoque verbenam additam deteras,
9 rutam herbam, etiam [u] pollinem inungas [x], & cum vino per os digeras. Cauendum praecipue eſt ne aut curſu nimio, aut longo itinere fatigentur, vel [y] vllis grauioribus certe oneribus affligantur. nimiam enim laſſitudinem ſequitur aegritudo, & omne animal
10 eſt [z] debile, ſi rumpitur. Aquam quidem iſtius generis animal non requirit nitidiſſimam, nec vſque adeo laeſerit, ſi ſordidam biberit. Sed [a] tamen bubulci diligentius [b]
11 eſt procurare [c] vt mundam ſemper & optimam bibant. Maxime autem ſtudendum eſt
vt

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) vid. Morgag. l. cit. Reſpicit nimirum Arati Phaen *132 ſq.* Sed cauſae ſeruit, & *παρατραγῳδεῖ*, cum manſiſſe dicit *Iuſtitiam* dum homicidia fierent. Verum eſt, praeceſſit de homicidiis apud poëtam; ſed verba ſunt, vaticinantis Δίκης *v. 125* Καὶ δή πȣ πόλεμοι καὶ δὴ καὶ ἀνάρσιον αἷμα Ἔσσεται —— Tum ſequuntur ea quae euenerint, Χαλκείη γενεὴ προτέρων ὀλοώτεροι ἄνδρες Οἳ πρῶτοι κακόεργον ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν Εἰνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν Ἔπτατ' κ. τ. λ. Vid. Schoettg. ad Varr. *2, 5, 4.* add. Cic. de nat. Deor. *2, 63* & quos laudat Brouckh. ad Tib. *2, 1, 8.* k) forte *violatam.* l) *conſortium* coni. *Morg. l. c.* m) *Numen* coni. *Morg. l. c.* n) vid. no. *i.* [CAP. I.] a) *praeuidere S. M.* b) *calidiſſimum cubile muniatur S. M.* c) *Quod S. M.* d) *accommodatus atque vtilis eſt, vt peſtifer humor recedat, & frigus excellatur S.* e) *& S. M.* f) *interiora curentur S. M.* g) *calido S. M.* h) *vt S. M.* i) *Parum quoque faſtidium F. S.* nobiſcum *S. M.* l) *fricentur S. M.* m) *luculentia F. S.* nobiſcum *S. M.* n) *induc in ouile S. M.* o) *ſicut S. M.* p) *ita S. M.* q) *in S. M.* r) (*die*) inſ. *S.* s) *ſi* om. *S.* t) *ſepo* hic & al. *F.* u) *erui S. M.* x) *teras S. M.* y) *vel grauioribus fat. S. M.* z) *incipit S. M.* a) *eſt S. M.* b) *diligentiſſime S. M. diligentis* coni. *Morg. IV, 25.* c) *praecurare S.*

d) *ciba-*

vt competentibus redundantibusque [d] ſaturi ſemper habeantur & pingues. Omnis enim
aegritudo exordium ſumit ex macie. Exhauſtum [e] animal celerius labor frangit, aeſtus
vexat, frigus penetrat. Non ſolum enim aeſtiuis menſibus paſcuum ſufficit, vbi [f] fron- 12
des diuerſi generis addantur, & [g] minuat varietas ipſa faſtidium. Hieme [h] non tantum
paleis, ſed foeno quoque & hordeo, & ſaepius eruo ſaginandi ſunt boues. Nullus au- 13
tem vberiores ciborum repudiabit expenſas, qui conſiderare voluerit, boum per inopiam
pereuntium quam cariora ſunt [i] pretia. Aduerſum [k] boum morbos non minor adhiben-
da eſt diligentia quam equorum.

II. Nam equinum genus morbus qui appellatur malleus, diuerſo genere paſ-
ſionum emigrans [a] per plures contagione [b] conſumit, boues quoque idem morbus inter-
ficit [c], ſed a diuerſis diuerſo nomine vocatur, quem plerumque vulgus appellat [o]. Hic 2
morbus bouem ſi quando tentauerit, iſtis agnoſcitur ſignis; erit pilo horridus & triſtis,
ſtupentibus oculis, ceruice deiecta, ſaliuis aſſidue per os fluentibus, inceſſus pigrior, ſpi-
na rigidior, faſtidium maximum, pauca [p] ruminatio. Cui ſi inter initia ſubuenire ten- 3
taueris, diſcrimen euadet: ſi per negligentiam adhibeatur tardior cura, vetuſtioris mor-
bi non poteſt ſuperari pernicies roborata [q]. Inter exordia igitur taedianti boui aduerſus 4
omnes morbos potio iſta ſuccurrerit: tres ſemis [r] vncias ſquillae minutatim conciſas,
praeterea radices tenerae populi [s] effoſſas & diligenter lotas contundes [t] in pila, & tria ex
iis pondera, addito ſextario ſalis, in vini ſeptem ſextarios mittes, & per ſeptem dies
per os bobus ſingulos ſextarios digeres. Quod ſi toto anno aduerſus omnes aegritudines 5
deſperatas boues ſtagnare [u] volueris, incipiente vere, id eſt ab idibus Februarii quinde-
cim diebus continuis, hanc potionem dabis omnibus diebus, quae vſque adeo ſalutaris eſt,
vt approbatum ſit integro anno boues ſic curatos nullius morbi contagione tentari. Ta- 6
lis etiam compoſitio & morbis reſiſtit, & vires animalium firmat: folii caprinis [x], folii
mirti ſilueſtris [y], folii [z] cypreſſi ana vncias tres [a] diligentiſſime deteres, infundes in con-
gium aquae, & vna nocte ſub diuo manere patieris, & inde [b] vnoquoque boue tepefacto
per triduum ſingulos ſextarios dabis. quae potio ad ſtagnanda animalia quater in anno fa-
cienda eſt vltimis temporibus veris, aeſtatis, autumni, & hiemis. Morbos aegritudi- 7
nesque depellit. tres vncias baccarum lauri, gentianae, ariſtolochiae longae, myrrhae [c],
betonicae diligentiſſime detere, & miſce cum mero, ex quo trinas heminas triduo iugi- 8
ter iumento per os dabis. Spicae [d] quoque allii tritae, cum vino quoque per nares in-
fuſae purgant capita iumentorum. Oua cruda cum melle iumentorum faucibus inſerun-
tur, atque ita [e] faſtidium ac nauſea diſcutitur. Expedit tamen ſalem pabulis miſceri,
marrubium quoque tritum mane cum oleo vinoque diffundere. Thuris puluerem cum 9
mero ſiue per nares inieceris, ſiue per os dederis, prodeſt. Nec minores medicinae bo-
bus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *cibariis ſaturatos ſemper habeant S. M.* e) *Vacuum igitur S. M.* f) *niſi S. M.* recte. g) *& — faſtidium* om. *S. M.* h) (*autem*) inſ. *S.* i) forte *ſint.* k) caput ſecundum ita incipit, *Contra morbos boum non minus adhibenda eſt diligentia, quam equorum S. M.* [C. II.] a) *migrando S. M.* b) *contagiones S. M. Si contagione* verum eſt, iunctim legendum *perplures.* c) *conſueuit interficere S. M.* o) (*achanum*) *S.* p) *parua S. M.* q) (*Potio contra omnes morbos boum*) inſ. *S.* quod lemma fuit. r) *ſemis* om. *S. M.* s) *popinum F. S.* nobiſcum *S. M.* & Morgag. ex *Veg. 3, 75.* t) repoſui pro *contondes*, iuſſu etiam Morg. *l. c.* u) *praeſeruare S. M.* alterum alterius gloſſa. x) *capparis S. M.* y) *ana vncias III* inſ. *S.* z) *foliis S.* a) *ſex S. M.* b) *ieiuno boui tepefactum S. M.* c) (*enulae*) inſ. S. d) Conf. Colum. *6, 4, 2.* e) *ita — diſcutitur* om. *S.* culpa typographi.

f) con-

bus horum [f] copia ſubminiſtrantur. Nam porros, rutam, apium, & herbam ſabinae [g]
ſi quis large deterat, & miſceat vino, ternasque heminas praebeat ad potandum aegro-
10 tantibus ſubuenit. Plurimique caulem vitis albae conciſam atque ſerpillum & ſquillae
partem in aqua macerant, ternasque heminas per triduum digerunt, quae potio ventrem
11 purgat, vires quoque confirmat. Ad interna autem curanda praecipue amurca [h] credi-
tur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet
ſitiat, potum faſtidiat [i] ignotum, primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio me-
dicatur, ad vltimum pro menſura miſcetur, & vſque ad ſaturitatem ſitientibus datur.
12 Quocunque autem tempore, ſed maxime aeſtate, ſi boues concitentur ad curſum [l], aut
aluus eorum ad perniciem ſoluitur, aut febriculae commouentur. Natura enim pigrum,
& labori potius quam velocitati accommodum [m], vehementer laeditur ſi ad opus coga-
13 tur inſuetum. Periculoſum quoque eſt, ſi ad praeſepia ſues aut gallinae peruenerint.
Nam bos cum gallinae fimum inter pabula ſumſerit, ſtatim nimio ventris dolore torque-
tur, inflatusque [n] moritur: cui [o] hac ratione ſuccurri conuenit: Apii ſeminis vncias 3,
cimini [p] ſextarium [q] ſemis, & duas lib. mellis commiſces, & tepidum per os infundes,
ac tam diu ambulare compellis, & confricas manibus plurimorum, donec ventrem po-
14 tio moueat. Giſni quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedi-
um. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuſcunque generis ligni cinerem, dum-
modo bene coctum [r], cum oleo miſcebis, & liquidum ac tepidum diffundere per fau-
15 ces, aduerſus ſtercus plurimum [s] prodeſt. Si autem porcinum ſtercus bos deuorauerit,
ſtatim peſtilentiam contagionis ſolius [t] mallei ſuſtinet morbi. Qui cum ſemel in gregem
vel armentorum vel domitorum inceſſerit iumentorum, ſtatim omnia animalia quae le-
uem ſuſpicionem [u] habuerunt, de poſſeſſione [x] tollenda ſunt, & diſtribuenda illis locis,
vbi nullum pecus paſcitur, vt nec ſibi inuicem, nec aliis noceant. nam paſcendo herbas
inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo [y] praeſepia: & [x] quamuis ſani boues, odore morbido-
rum afflante depereunt. Vſque eo etiam mortua cadauera vltra fines villae proiicienda
ſunt, & altiſſime obruenda ſunt ſub terris, ne forte ipſorum corporum interna ſanorum
16 contingantur & pereant. Vno [z] quidem vocabulo peſtilentia appellatur, ſed habet plu-
rimas ſpecies [a], quas enumerare non licet [vel [b] riget]: facilius ipſa principia a diligen-
17 tibus intelligi poſſint. Eſt itaque humidus [humor [c]], quoties per os & nares humor
effluit bobus, & faſtidium aegritudoque conſequitur. Eſt ſiccus, quoties nullus humor
apparet, ſed animal quotidie maceſcit & fit deterius, nec iuxta conſuetudinem appetit
cibos. Eſt articularis, quoties interdum de prioribus, interdum de poſterioribus pedi-
18 bus claudicant boues, cum habeant vngulas ſanas. Eſt & ſubrenalis, quoties a poſterio-
ribus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) conieceram *hortorum*. Sed *horti S. M.* g) *ſauinae* edd. h) *conf. Colum. 6, 4, 4.* i) *faſtidit* coni. *Morg. III, 40.* l) Conf. Colum. *6, 5, 1.* m) intell. aut inſ. *animal.* n) (*ipſa hora*) inſ. *S.* o) *ſi ſtatim hac rat. non ſuccurris S. M.* p) quid ſi *Aminei.* Conf. *Veg. 3, 85, 2.* add. Morgag. *IV, 27.* q) *ſextarios ſex S. M.* r) *cribratum ſit S. M. cretum* coni. *Morg. IV, 27.* s) *pullinum S. M.* t) *illius S. M.* u) (*languoris*) inſ. *S.* x) *paſcuo S. M.* y) quid ſi *ſtando* vel *ſtabulando?* x) *&* om. *S.* z) Nouum caput, *de ſpeciebus peſtilentiae boum &c. S. M.* a) (*diuerſas*) inſ. *S.* b) Suſpicor ſcripſiſſe auctorem, *quas enumerare non piget. r & p* miſcentur ſexcenties. Enumerat ſane, *vt* (hanc vocem excidiſſe puto) *facilius intelligi poſſint principia* & indicia vel ſigna adeo vniuscuiusque generis. Corrupit hanc ſententiam, qui, cum illud *riget* ex *piget* ortum non intelligeret, ſubſtituit *licet.* Alius vtramque lectionem ſeruare voluit. Non male feciſſem, puto, ſi ita excudi curaſſem, *Quas enumerare non* [*licet, vel*] *piget,* (*vt*) *facilius.* c) Leg. *morbus.* Conf. *Veg. 1, 3 & 10.* Lemma Cod. Corb. hic, *ſigna morbi humidi.*

d) *inci-*

ribus debilitas appareat [d], & quia lumbi dolere creduntur. Eſt farciminoſus quoties per
totum corpus bobus tubercula exeunt, aperiunt ſe, & quaſi ſanantur, & iterum in aliis
locis exeunt. Eſt & ſubtercutaneus, quoties humor peſſimus in diuerſis partibus corpo- 19
ris [e] bobus erumpit & decurrit. Eſt elephantioſis [f], quoties velut ſcabies minutae cica-
trices [g] exeunt extra corium, & ad ſimilitudinem lenticulae. Eſt mania [h] quae refectis
bobus eripit ſenſum, vt nec audiant more ſolito, nec videant: ex qua paſſione celerri-
me moriuntur, quamuis hilares pinguesque videantur. Hi omnes morbi contagione ſunt 20
pleni, & ſi vnum animal apprehenderint, celeriter ad omnia [i] tranſeunt, & ſic inter-
dum aut integris armentis, aut omnibus domitis afferunt interitus. Vnde omni ſtudio
quae ſemel tentata fuerunt ſegreganda ſunt animalia, & ad ea loca mittenda, vbi nullum
animal paſcatur, ne contagione ſua omnibus periculum generet [l], & negligentia domini
(ſicut ſolet a ſtultis) diuinae imputetur offenſae. Euincendi [m] tamen ſunt, & exquiſitis 21
remediis expellendi quamuis acerbiſſimi morbi [n]. Panacem [o] ſupplaſſariis [p] comparas.
Eryngion autem herba dicitur, quae in littore naſcitur prope vndam maris, florem ha- 22
bet quaſi aureum vel galbineum, folia eius ſunt quaſi folia cardui ſilueſtris, inter arenas
littorum largiſſime ſpargitur [q]: has effodies, & in vmbra ſiccatas ſeruabis. aduerſus mor-
bum tam equorum quam boum plurimum proſunt. Ex quibus potio componitur iſta: 23
Radicis panacis, itemque radicis herbae eryngii ternas vncias, ſeminis quoque foeni [r]
vncias 3 pariter deteres diligenter, addisque farinae triticeae ſextarium, ita vt prius fru-
mentum frangas & molas: quae omnia de calida feruente conſpergis, & cum melle vel
ſapa nouenas offas ſingulis [s] diebus digeres. Praeterea ſanguinem marinae teſtudinis 24
colliges, & cum vino per os dabis. quam quia inuenire difficile eſt, vulgarium teſtu-
dinum prodeſſe aeſtimant. quod vtrum bene opinantur [t], vſus viderit. nam auctores de
terreſtri teſtudine tractauerunt [u]. Puluerem [x] & caſſiae fiſtulae, necnon etiam thuris 25
pro aequa parte admiſces, ex eo vnam ſemis vnciam cum ſextario vini veteris in die per
nares bouis infundis. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque quos 26
ſuperius nominauimus amari ſunt, & non niſi amaris potionibus ſuperantur [y]. Nam
contraria contrariis potionibus curantur ratione medicinae. Ideoque puluerem herbae
abſinthii & crudorum lupinorum, herbae quoque centaureae vel peucedani aequis pon-
deribus diligenter miſces & in ſextario vini veteris trina cochlearia ſingulis diebus, addi-
tis vnciis 3 olei [z], per os dabis. Praeſens quoque remedium experimentauerunt [a]: ra- 27
diculam herbae conſiliginis [b] (quam alii pulmonariam vocant, alii tantundem [c] radicu-
lam) ſiniſtra manu ante ortum ſolis collige (quia ſic maiorem vim habere creditur) tunc [d]
ad acum vel acutum cuprinum pars auriculae quae lata eſt, quaſi in circulo ſignatur, ad-
prematque [e] vt rupta cute leuiter ſanguis exeat. Quod cum ex vtraque parte feceris, me- 28
dium orbiculum perforas ad acum, & in eodem foramine inſeres [f]: quod vbi exierit,
omnis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *incipit & quaſi S. M.* e) (*per corium*) inſ. *S. M* f) *elephantiotes S. M.* g) *puſtulae circa nares vel collum exeunt S. M.* h) *& inſania S. M.* i) *plura S. M.* l) *generent* forte leg. *inferat S. M.* m) conf. Colum. *6, 5, 2.* n) (*variis expenſis curantur*) inſ. *S.* o) ſ. *22.* om. *S. M.* p) forte *a ſeplaſiariis.* add. Morga. *IV, 28.* q) cogitabat, vel ſcripſit, *ſpargit radices:* hinc infertur, *has effodies.* r) *foeniculi S. M.* s) *inde dabis ſingulis bobus S. M.* t) pro *opinentur.* u) *tacuerunt S. M.* recte, opinor. x) (*myrrhae*) inſ. *S.* Conf. Col. *6, 5, 3.* y) *curantur S. M.* z) (*ſingulis bobus*) inſ. *S.* a) *experimenta docuerunt S. M.* Ad hunc locum pertinere videtur lemma Corbei. *de bubus radicandis.* b) quae ſit iſta conſiligo, diſputat, & hunc ipſum locum illuſtrat Dodonaeus *2, 3, 19* de Buphthalmo. c) forte *tantum.* d) *Colum. 6, 5, 4.* e) forte *adpremiturque.* f) *radiculam* intell.

g) *Vſ*i*

omnis peſtilentiae virus per ipſum defluit vulnus, donec ille ſolus locus, qui deſignatus
29 eſt, putreſcat & decidat, atque ita animal liberetur. Viſci [g] folia cum vino trita deſun- 5
duntur in nares [h], atque ita ſingulis bobus, ſiue vniuerſis gregibus cum morbum incur-
30 rerint, ſubuenitur. Suffimenta quoque plurimum iuuant, ſulphur, bitumen, allium,
origanum, ſemen coriandri [i], carbonibus inſperge, & cooperta [k] boum ſupra vas, in
quo ſuffimenta incenderis, diutiſſime continebis, vt fumus os eorum capiat [l], ac nares
31 impleat, atque ita ad cerebrum & interna ſalutari [m] remedio penetret. Sed & totum
ſuffimentare percommodum eſt, vt ab eodem morbi [n] pernicies expellatur, & caetera
peſtilentiae contagio non coinquinet. Generalia igitur remedia aduerſus morbos generales contagioſosque retulimus, nunc aduerſus valetudines, quae ſingulis animalibus accidunt, nec in alia tranſeunt, remedia ſubiungemus [o].

III. Crvditas plurimum nocet, cuius haec ſunt ſigna: crebri ructus, cibi faſtidium, ſonitus ventris, intenſiones [a] neruorum, oculi hebetes: propter quae nec
bos ruminat, neque linguam [b] detergit vt ſolet. Prodeſt itaque vt [c] duos congios vbi [d]
bibi poſſit digerere per fauces. poſt quos ſtatim braſſicae [e] triginta caules modicas [f] de-
2 coques, & ex aceto dabis, ſuſpenſumque animal ab alio cibo penitus abſtinebis. Alii 2
cruditate laborantes, clauſos in bouili detinent, nec cibos praebent. praeterea [g] lentiſci
& oleaſtri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquae [h] congio miſcent,
quae vna nocte ſub diuo mittunt, atque ita faucibus digerunt. Deinde interpoſita hora,
macerata [i] infuſaque erui 4 lib. obiiciunt, ab alio quoque cibo vel potione prohibentur [l].
3 Nam ſi neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio inteſtinorumque ſubſequitur, exprimit 3
gemitus, ciboſque capere non ſinit, nec in loco [m] conſiſtere, decumbere & volutare [n]
cogit, caudamque frequenter commouet. De experimento medicina eſt caudam iuxta
clunes reſticula vel lino vehementer aſtringi, vinique ſextarium cum hemina olei tepidum dare [o] per fauces, atque ita per mille quingentos paſſus bouem currentem trahere:
4 ſi dolor permanſerit, vngulas eius ſecare, & vncta manu per anum fimum extrahere, & 4
rurſus agere currentem. Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum
duplici aquae calidae dantur. Si [p] iſta non valent, myrtae [q] ſilueſtris foliorum duae
lib. tunduntur in pila, & duae [r] ex calida aqua miſcentur, ac per vas ligneum faucibus
infunduntur. atque ita ſub cauda quatuor digitis ab ano percuſſa vena ſanguis emittatur.
Qui cum ſatis effluxerit papyro ligata cauda reſtringitur. poſt concitatus bos agitur vſque
5 dum anhelet. Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta [s] remedia: tribus he- 5
minis vini, quatuor vnciae contriti allii [t] permiſcentur, poſtquae potionem cogetur currere: duae quoque vnciae ſalis cum decem vnciis [u] ceparum atteruntur: mel quoque decoctum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *Vſci* edd. nobiſcum *Col. 6, 5, 5* & Morga. *III, 41.* h) (*& ſic animal liberatur*) inſ. *S.* i) (*aequaliter miſce, & viuis*) inſ. *S.* k) videtur inſ. *capita* ex *Veg. 1, 19, 4.* l) *caput S. M.* m) *ſalutare remedium S.* n) *morbo* editum, nobiſcum *Morga. IV, 28.* o) *conſcribamus S. M.* [C. III.] Hoc capite continentur *Colum. 6, 6. it. 7 & 8,* quorum ſegmenta vt facilius conferri poſſint in margine interiori notanda curauimus. a) *contractiones S. M.* b) *linguaſe* coni. Morgag. *III, 1.* c) *calidae S. M.* d) *vt S. M.* e) *braſſica F.* vid. Morg. *l. c.* f) *modice* coni. *Morg. l. c.* g) *quibus S. M.* h) *aquae* om. *S.* i) aut retulit ad *pondera* auctor; aut leg. *macerati infuſique.* l) debebat *prohibent.* m) *loca S.* quod falſum & κακέμφατον. n) *volutari* coni. *Morg. III, 2.* o) debebat *dari,* — *trahi &c.* Sed non obſeruatur in his libris, cuiuscunque culpa, temporum conſecutio. p) *ſi laurus non adeſt S. M.* q) vid. *Morgag. III, 3.* r) *duo ſextarii S. M.* s) *iſta* om. *S.* t) *olei F.* nobiſcum *S. M.* Morgag. *III, 4.* u) *cepis* coni. Morg. *l. c.*

x) Conf.

coctum admiſcetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum,
1 vt ventrem reſoluant: atque ita bos currere cogitur [x]. Ventris quoque & inteſtinorum 6
dolor ſedatur, ſi anſeres natantes, & maxime anates animal aſpexerit. Nam anas mulos,
etiam equinum genus conſpectu ſui celeriter ſanat. Sed interdum nulla [y] medicina conuenit 7
2 ſequiturque torminum [z] vitium, quorum ſignum eſt, ſi cruentum [a] mucoſumque ventrem edi-
derit. ſingulare remedium eſt cupreſſinae [b] quindecim, verbenae [c] quindecim gallae diligen-
tiſſime tritae [c] quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetuſtiſſimus caſeus, quibus pa-
riter detritis admiſcentur vini auſteri ſextarii 4, & in potu dantur, ita vt lentiſco [d] mix-
taque oleaſtri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, & videris [e] egere cor- 8
pus & vires capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bouis nil per-
uenit, [quod ſic videris per ventrem proiicit quam [f] quod manducauerit.] Quae cum 9
acciderint, prima die a cibo & potu abſtinendum eſt, ita quod [g] nec ſecunda die bibere
3 permittatur, cacumina tamen oleaſtri & cannae ſilueſtris, itemque baccae lentiſci & myr-
ti dandae ſunt, nec poſt triduum etiam poteſtas bibendi niſi perparum concedenda eſt.
Sunt qui ex foliis lauri teneris libram 1, abrotanum hortenſe pari portione, deterunt 10
cum aquae calidae 2 ſextariis, atque ita faucibus infundunt, pabulaque [h] ſuperius [i] prae-
4 bent. Aliqui vero 2 lib. ex vinaceis [l] ad focum torrent & conterunt, & cum [m] ſextario
vini auſteri [n] ad bibendum dant, & commemorata [o] ſaepius [p] cacumina obiiciunt. Quod ſi 11
neque proluuies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos, & praegra-
uato capite erit [q]. lacrymae quoque oculis & pituita naribus currit, vſque ad oſſa frons
media vratur, aureſque ferro diſcindantur, ſed vſturae igne [r] factae vt ſaneſcant, veteri
1 vrina bouis ipſius confricandae ſunt. aures vero ſciſſae picula oleoque curantur. Pericu- 12
loſum [s] faſtidium bobus ranulae faciunt, quae aperiendae ſunt, & allio cum ſale pariter
trito ipſa vulnera confricanda, vt omnis humor exeat prouocatus. Melius creditur, ſi
ad acutam cannam exſeces ranulam. poſt vino os lauatur. Interpoſito vnius horae ſpa-
tio virides herbae vel frondes dantur. Tam diu autem ſuſtentantur mollibus cibis, do-
2 nec facta vulnera cicatrices ducant. Si neque ranula fuerit, & non appetent cibum, al-
lium tritum cum oleo naribus infundes.

1 IV. Bos ſi febrire coeperit (quod ex venarum inquietudine, & calore totius
corporis vel oris intelliges) vna die a cibo eſt penitus abſtinendus, ita vt poſtero ieiuno
eidem ſub cauda exiguum ſanguinem detrahas, atque interpoſita hora triginta [a] paruos [b]
acu-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

x) Conf. *Colum. 6, 7.* y) *in illa F. S.* nobiſcum *S. M.* & ratio MSS. de qua in praef. ex praef. ad Raſium Wecheli. add. Morg. *III, 5.* z) *omnium F. S. torminum S. M.* a) *excuentum mutoſumque* editi. Vid. *Morgag.* l. c. b) *cupreſſi baccas, & Gaubrae ana XV, bene tritas, & tantundem vetuſtiſſimi caſei S. M.* c) & inſ. Morg. *l. c.* d) *lentiſci myrtique & oleaſtri* coni Morg. *l. c.* e) Leg. *& viridis, & quale manducant egerere* &c. Morgag *l. c.* Ego ita cogitaueram. Scripſit forte Vegetius, *ſi venter coeperit fluere, & viridia egerere, vires carpit, operique inutilem reddit, quia ex cibariis ad medullam bouis nihil peruenit.* Illa autem verba quae vncis coërcenda curaui, gloſſatoris alicuius putabam, qui *viridia* Vegetii explicare vellet: cogitabat nimirum homo cautus, *viridia* etiam eſſe ſani bouis retrimenta *&c.* itaque ſcripſit, vt ſuſpicor, *quod ſic viridia &c.* Codex quem laudat in margine Sambucus epitomen exhibet, aut lemma. Sic enim, *ſi v. coep. fl. & viride quale manducant, prima die* &c. f) *inquam S.* g) pro *vt* quod forte librariis potius *quam auctori debetur.* h) *quae* inſ. coni. Morg. *III, 6.* i) *ſaepius* S. l) *hinanceis S. M.* m) *11 ſextariis* Morg. *l. c.* n) *auſteris* ſphalma edd. o) *cummerata* edd. nos obſequimur rationi & Morg. l. c. p) forte *ſuperius.* q) *eſt* coni. Morg. *III, 7.* r) *igneae* edd. nos ſequimur Morg. *l. c.* s) Colum. *6, 8.* [C. IV.] Habentur eadem Col. *6, 9—19.* ſegmenta indicamus in margine interiore. a) *trigeſima* edd. vid. Morgag. *III, 8.* b) *ſtrignum ex oleo*

aculeos [b] decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque eſcam per dies quin-
2 que ieiuno dabis. Praeterea cacumina lentiſci [d], vel oliuarum, vel tenerrimum [e] quem-
que frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, praebebis in cibo. Labra quoque
eius deterges ad [f] ſpongiam, & aquam frigidam ter in die offeres ad bibendum, ita vt *
infra [g] tectum bos febriens teneatur, nec antequam ſanatus eſt dimittatur in paſtum [h].
3 Febrientis autem iſta ſunt ſigna: lacrymae profluunt, grauatur caput, oculi ſemiclauſi
ſunt, labra ſaliuis madida, longior & cum quodam impedimento tractus ſpiritus, fre-
4 quenter & gemitus. Tuſſis [i] boum non minus diligenter ſananda eſt quam equorum: [k] *
ſi recens fuerit, ſextarius farinae hordeaceae cum vno ouo crudo & hemina paſſi per os datur
ieiuno: gramen quoque conciſum tunſumque admixta farina fabae frixae & pollinis [l]
5 lentis, ſextario [m] aquae calidae miſcetur, agitataque diligenter per os diffunditur. Ve-
terem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum
teritur, & cum duabus partibus farinae [n] miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua
6 hyſſopi, in qua [o] [decoctum] infuſum decoctumque etiam [p] propinatur ad cornu. Por- *
ri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi [q] febri cum hordeacea farina remedium prae-
ſtant. Radices quoque eius diligenter lotae, & cum farre triticeo contuſae, ieiunoque
datae, diſcutiunt vetuſtiſſimam tuſſim. Idem praeſtat eruum ſi [r] in pabulis cum ptiſana
7 hordei molitum [y], & cum aqua tepida vel mulſa in fauces ſaliuanti [z] ore dimiſſum. Sup-
puratio [a], quam apoſtema dicunt, melius ferro aperitur [b], poſt cum expreſſum pus aut
ſanies fuerit, ſinus ipſe, qui eam continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamen-
8 tis ac ſtuppis ſiue linteolis pice liquida & oleo infuſis curatur. Quod ſi colligari [c] ea pars,
vbi eſt vlcus, non poteſt, lamina [d] candente ſepum caprinum aut bubulinum ſtillatur.
Aliquanti [e], cum vitioſam partem inunxerint [f], tunc vrina veteri humana lauant, atque
9 ita aequis ponderibus pice [ff] liquida cum veteri axungia incoquunt & liniunt. Sanguis [g]
cum ex aliqua neceſſitate ad pedes venerit boum, claudicationem affert. Quod cum ac-
cidit, inſpicito vngulam, inuenies eam vltra ſolitum calere, & vitiatam partem premi
vehementer bos non patitur. Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus eſt, ad tri-
10 duum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi tantum [h] in vngues deſcenderit, cul- *
tello leniter [i] inter duas [k] vngues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale
atque aceto infuſam applicabis ad [l] ſolum, ſparta opere calceatur, maxime [m] quae datur
operantibus, & in aquam non mittat pedem, ſed vbi ſiccum eſt ambulet. Qui [n] ſan-
11 guis niſi emiſſus fuerit ſaniem [o] creabit. Quo ſuppuratio etiam [p] curabitur. Nam [q] pri-
mo ferro circumciſus expurgatur ad viuum. Deinde pannis aceto & oleo & ſale made-
fa-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

oleo & liquam. coquas, & per os S. M. c) *coliculas* Morg. l. c. d) *lentis S. lentiſci S. M.* & Morg. *l. c. lentium F.* e) *tenerrimam quamque* Morg. f) *ſpongia S. M.* g) *intra S. M.* h) *paſtu F.* i) Colum. *6, 10.* Conf. Morgag. *III, 9.* k) (*quae*) inſ. S. l) forte *polline.* m) *ſine cortice ſextariis duobus aquae S. M.* n) *lentis* inſ. Morg. *III, 10.* ex *S. M.* o) *qua videlicet infuſum* Morg. ibid. *qua* etiam *S. M. aqua* al. p) *eſt* inſ. Morg. & habet *S. M.* q) *ipſa fibra* coni. elegans Morga. *III, 11.* r) *ſine valuulis* coni. Morgag. ibid. y) *mollitum* edd. z) *ſaliuati more* legendum etiam iubente Morg. *l. c.* a) Colum. *6, 11.* b) (*quam medicamento*) inſ. S. c) *collui* legendum. vid. *Morgag. III, 12.* d) *lana* editi. vid. Morg. *l. c.* & nos ad *2, 55, 7.* add. *3, 4, 36.* e) *Quidam vero S. M.* Morg. *l. c.* f) *inuſſerint* Morg. ff) *picem liquidam* Morg. g) Colum. *6, 12.* h) *iam* coni. Morg. *III, 13.* i) *leuiter* idem. k) *duos* debebat. l) *ac ſolea ſpartea pes calc.* Morg. l. c. m) *maximeque datur opera, bos vt in aquam — ſed vt ſicce ſtabuletur* Morg. l. c. n) vid. Morgag. *III, 14.* o) *ramicem S. M.* p) *tarde S. M.* q) *Hic librum de cura boum incipit codex Corbeienſis.* Haec adſcripta ad exemplum Fabricii an conciliari poſſunt cum iis, quae dicuntur ad principium libri?

r) *ſpar-*

factis impletur, mox axungia veteri & ſepo hircino pari pondere ferro candenti ſtillanti-
3 bus curatur, & perducitur ad ſanitatem. Si ſanguis in interiori parte vngulae eſt, nec 12
aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipſius vngulae ad viuum reſecan-
tur, & ita remittitur, ac ſtuppa vel linteolis cum ſale & oleo aceto infuſis pes inuolutus
ſpartea [r] munitur. Mediam vero vngulam ab inferiori parte non expedit aperiri, niſi
4 eo loco in quo ſuppuratio facta eſt. Si claudicat ex dolore neruorum, oleo & ſale ge- 13
nua poplitesque & crura confricanda ſunt [s] calido aceto, & lini ſemen aut milium detri-
tum infuſumque aqua mulſa imponendum eſt, & ſpongia quoque feruenti aqua infuſa &
expreſſa, conſperſaque poſtmodum melle, genibus circumdatur ac faſciis alligatur. Quod 14
ſi humor eſt cum tumore, fermentum vel farina hordeacea ex paſſo aut aqua mulſa in-
cocta imponitur, & cum maturauerit ſuppuratio, ſcinditur ferro, emiſſaque ſanie (vt
5 ſupra docuimus) percuratur. Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſan- 15
guinalis (quam polygonon [u] Graeci appellant) vel marrubium, ferro aperta ſanare.
Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis mellinis [x] diſcutitur:
vetus autem vritur, & ſupra vulnus vel butyrum, vel caprina inſtillatur axungia. Sca- 16
nies [y] ſanatur trito allio defricata:- Eodemque remedio rabioſi canis ſanatur morſus [z], vel
lupini vulnus illatum. Vetus quoque ſalſamentum vtramque perhibetur plagam curare.
Ad ſcabiem quoque praeſentior medicina iſta eſt: ſi cunila [a] bubula ſulphurque conteri-
tur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepeſcere coeperit,
alumen ſciſſum tritum inſpergitur [b]: quod medicamentum candente [c] ſole illinitum prod-
2 eſt. Vlceribus gallarum tritarum puluis inſpergitur. Succus quoque marrubii impoſi- 17
tus cum fuligine ſanat. Infeſta [d] peſtis eſt bubulino [e] pecori (quam coriaginem [f] ruſti-
ci vocant) cum pellis ita dorſo haeret, vt apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis:
quae res non aliter accidit quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt, aut
ſudans in opere [g] faciendo refriguit [h], aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt infuſus in
3 pluuia. quae quandoque [i] pernicioſa ſunt, cuſtodire debemus, vt, cum ab opere redie- 18
rint boues adhuc aeſtuantes anhelantesque, vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa
faucibus eorum inferatur [k]. Quod ſi praedictum vitium inhaeſerit, expedit decoquere
laurum, & cum calida & oleo & vino ſpinam dorſumque animalis confricare contra pi-
lum, ac per omnes partes apprehendere pellem, & velut a coſtis ſeparare. Quod aut 19
in loco calidiſſimo faciendum eſt, aut ſub diuo ſole feruente. Aliquanti [l] feces [m] vini &
axungiae commiſcent, eoque medicamento tepido poſt fomentum praedictum vtuntur.
Eſt [n] etiam grauis pernicies, vt [o] cum pulmones exulcerantur, vnde tuſſis & macies, ad 20
vltimum vero phtiſis inuadit, quae mortem afferant. [p] radix conſiliginis, ſuccus porri
omnium [q] hemina per menſuram olei miſcetur, & bibendi ſunt cum vini ſextario per
2 dies plurimos. Nonnunquam & tumor palati ciborum faſtidium facit, crebrumque ſu- 21
ſpirium. Prodeſt palatum ferro aperire vt profluat ſanguis, cui eruum ſine corio macera-
tum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *ſparta* edd. s) vid. Morg. *III, 15.* t) *ſ. 12.* u) *palaga non* edd. x) *melius S. M.* Morgag. *III, 16.* y) Colum. *6, 13, 1* ex quo emendauimus, cum legeretur, *ſcabies anatis trita oleo defr.* vid. Morgag. *III, 17.* In marg. Samb. erat, *ſcabies ſcabioſa trita cum* &c. z) *morbus* edd. a) *cumulam bubulam* edd. vid. Col. & Morg. b) (*quo vngatur ad ſolem fortiter*) inſ. S. c) *candentis olei* edd. vid. Colum. & Morg. d) *Peſſima S. M.* e) *bubalun F. bubulum* S. f) *maginium* edd. ſignum vitii appoſuerat F. vid Morgag. *III, 18.* g) *corpore faciente* edd. nos ſequimur *S. M.* Columellam & Morg. *l. c.* h) pro *refrixit.* i) *quoniam Col.* & *S. M.* k) *inſeratur* Morg. l) *aliquanti —— vtuntur* om. *S. M.* m) *fraces vino Morgag. III, 19.* n) Sic ex *S. M.* Colum. *6, 14, 1.* Morg. *III, 20.* *Et cum* edd. o) forte *illa, cum.* p) (*Cui*) inſ. S. q) *inſtar heminae pari menſurae* ex

tum ad manducandum dabis, viridemque frondem vel quodlibet aliud molle pabulum dum
22 ſanetur. Si in operibus [r] contuderit collum, praeſtantiſſimum remedium eſt, ſanguis 3
ab aure emiſſus. At ſi id totum [s] in tempore quae vocatur amati amaticum ſale tantum
23 & impoſito. Si ceruix mota & deiecta [t] eſt, conſiderabimus in quam [u] declinet, & ex di-
uerſa parte ſanguinem detrahimus [x], ex ea vena, quae in aure videtur ampliſſima, quae
ſarmento [y] prius verberanda eſt, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effuſoque ſangui-
24 ne poſtero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero 4
die leuis iniungitur labor, & paulatim ad operis conſuetudinem reuocatur. Quod ſi cer-
uix in neutram partem deiecta eſt, mediaque intumuit, ex vtraque auricula ſanguis emit-
titur. Qui ſi inter [z] triduum, quod bos vitium coeperit, emiſſus non eſt, intumeſcit
25 collum, neruique tenduntur, & ita nata durities iugum non patitur. Tali vitio com- 5
perimus aptum eſſe medicamentum [a], ex pice liquida & bubula medulla, hircino ſepo,
& axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus impoſitum [b] concoquitur; quo
vtendum eſt cum bos ab opere diſiungitur. & in piſcina in quolibet [c] tumore [d] ceruix la-
26 uatur, confricaturque diligenter praedicto medicamento, deterſaque diluitur. Si ex to- 6
to propter tumorem ceruicis iugum recuſat, paucis diebus requies ab opere danda eſt, &
ceruix cum aqua frigida lauanda, & ſpuma argenti linienda eſt. Celſus quidem tumen-
ti [e] ceruici herbam quae vocatur auia [f] (vt ſupra [g] dixi) contundi & imponi iubet.
Quae [h] ceruicem infeſtant minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam
27 oleo inſtillato. Melius tamen eſt cuſtodire ne naſcantur venae [i]. Etiam colla caluefcunt, 7
quae non aliter glabra fiunt niſi cum ſudore aut pluuia ceruix madefacta eſt in opere.
Quod ſi acciderit, puluere lateritio trito priuſquam deiungatur [l], bouis colla conſpergi
28 oportet. Et cum exſiccati [m] fuerint, exinde [n] oleo iterum infundi. Si [o] talum vel vn- 1
gulam vomer laeſerit, picem duram & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolui-
to, & candente ferro ſupra vulnus impoſito, & vngito [p]: quod remedium optimum fa-
cit, ſi clauum calcauerit, aut acuta teſta vel lapide vngula pertunditur: quae tamen ſi al-
tius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, [q] ita inuritur vt ſupra praecepi. Deinde
29 ſpartea [r] calceata per triduum aceto ſuffuſo curatur. Quod ſi vomer intrauerit [s], lactu- 2
ca marina, quam Graeci cyniolam [t] vocant, admixto ſale imponitur. Subtriti etiam
pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde fauillam [u] ſarmentorum feruentem cal-
care compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia cornua eius vnguntur. Minus
tamen claudicant, ſi ab opere diſiunctis frigida pedes lauentur, & ſuffragines coronae-
30 que ac ſciſſura ipſius vngulae, veteri axungia defricentur. Frequenter [x] etiam vel ab 1
aſperitate itineris, vel in proſcindendo duritiam [y] ſoli, aut obuiis radicibus obuolutatus
conuellit armos. quod cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur, ſi dex-
tram

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

ex Col. Morg. Pro *omnium* ſuſpicabar *circiter.* r) *opere bos* eleganter *Morg. III, 22.* s) vid. Morg. *l. c.* & Ponted. ad Colum. *h. l.* t) *eiecta* noſter *2, 41, 1.* u) *partem* inſ. *Morgag. III, 23.* x) *detrahemus* idem. y) ſic *S. M.* & ex Colum. Morg. *ſarcocata* rel. z) forte *intra.* a) *quod* inſ. Morg. *III, 24.* b) *compoſ. incoqu.* Morg. l. c. c) *qua bibit S. M.* Colum. Morgag. *III, 24.* d) *tumor ceruicis* Morg. ex Colum. e) ſic *S. M.* Colum. Morg. *III, 25. iumenti* al. f) *ama F. S. auena S. M. auia* Col. Morg. *l. c.* g) ſ. *22.* h) *quae — infundi* om. *S. M. Clauorum qui ceru.* Morg. ex Colum. i) *neue etiam colla calueſcant.* id. l) *diſiungantur boues,* Morg. *l. c.* m) *ſiccati* idem. n) *ſubinde oleo inf.* idem. o) Colum. *6, 15.* p) *vre S. M. inurito* Morg. *III, 26.* q) *&* inſ. Morg. r) ſic ex Colum. Morgag. *ex parte* edd. s) *crus vulnerauerit S. M.* ex Colum. Morg. t) *tithymallum* iidem. u) *fauilla feruente* edd. nobiſcum ratio & Morgag. *III, 27.* x) Colum. *6, 16.* y) *duritia — obluctatus* ex Colum. Morg. *III, 29.*

a) debe-

tram [z] ex ſiniſtro [a]. Et ſi vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus [b] cru-
2 ribus venae ſoluuntur. Perfractis vero cornibus, linteola, ſale, atque aceto & oleo im- 31
buta ponuntur, ſuperligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum [c]
axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad vltimum cum iam
cicatricem producunt, ſubito [d] infricatur. Solent autem neglecta vlcera vermes creare,
quae ſi mane ex aqua frigida perfundantur, rigore eius contracti, decidunt; Vel ſi haec
ratio nihil profecerit, marrubium aut porrum conteritur, admixto ſale imponitur, vel
3 calcis viuae puluis inſpergitur, aut cucurbitae viridis ſuccus cum aceto mittitur. Ideo- 32
que vniuerſis vlceribus picem liquidam, oleum vetus & axungiam oportet adhiberi, &
extra vulnera etiam eodem medicamento circumliniri, ne infeſtentur a muſcis, vel ver-
1 mes creent cum vulneribus inciderint. Serpentis [e] quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed 33
& minorum animalium noxium virus. Nam vipera & Caecilia [f] cum in paſcuis bos im-
prouide ſupercumbit, ſtimulo [ff] morſus imprimunt. [g] Araneus quoque, quem Graeci
Mygalen [h] appellant, parui quidem corporis, non paruam ſolet inferre perniciem. Ve-
rum viperae venenum depellit, ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro
2 facta, ita vt herba quam perſonatam [i] vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur ra- 34
dix ſi contuſa ponatur [l], vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium Symonianum [m],
quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter
quod a Graecis aſphaltion [n] appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium
vocant. nam longis & hirſutis foliis viret, caulemque robuſtiorem facit quam pratenſe.
3 huius herbae ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita impo- 35
nantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina eius collecta & trita dan-
tur ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum ſucco [o] caulis tritae, addita hor-
4 deacea farina & ſale, cum aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur. Eſt etiam praeſens 36
remedium ſi fraxini cacumina tenera conteras cum ſextariis vini quatuor vel olei, expreſ-
ſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina eiuſdem arboris cum ſale trita lae-
ſis naribus [p] ſuperponas. Caeciliae [q] enim morſus tumorem, ſuppuratumque generat.
idemque facit muris aranei. Sed Caeciliae morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum
5 compungas, & creta Cimolia [r] ex aceto oblinis [s]: Muris vero pernicies, ſi animal ipſum 37
oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. quod ſi non fuerit, contri-
tum ciminum cum picula [t] & axungia, vt ſimilitudinem malagmae habeat, impoſitum
6 plagae, perniciem ſubmouet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur, ſuppuratio fuerit 38
generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitio-
ſum eſt inurere, atque ita cum liquida pice & oleo inlinere. Quidam viuum murem
araneum creta figulari circumdant, & collo [u] boum ſuſpendunt, morſusque ipſius beſtiae
7 ſubmouent. Oculorum vitia plurima in illis [x] ſanantur. Nam ſiue intumuerunt aqua 39
mulſa triticea farina conſpergitur & imponitur, ſiue album in oculo eſt ſalis foſſilis Hi-
ſpa-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

z) debebat *dextrum* —— *vtrumque.* a) Colum. addit, *ſi laeuum in ſiniſtro.* b) debebat *poſterioribus.* c) forte *tandem*: Colum. *demum.* d) *fuligo* ex Colum. Morg. l. c. e) Colum. *6, 17.* f) *celicia* F. S. nos ſequimur Colum. & Morgag. *III, 30.* ff) forte *ſtimulatae.* g) *Mus* inſ. Morg. h) Sic Colum. *migaltem* edd. i) Sic ex Colum. Morg. *III, 31.* *perſonatiam* edd. l) ſic idem. *conatur* edd. m) *Simoniamum* edd. n) Sic in marg. Fabric. & ex Colum. Morg. *aſphalton* edd. o) *ſuo caule* Morg. *III, 32.* p) *partibus* idem. q) *Celiciae* edd. vid. no. *f.* & conf. ad totum h. l. Morg. *III, 34.* r) *cimolea* edd. s) debebat *oblinas.* t) *pice liquida* coni. Morg. l. c. u) ſic pro *colla* ex Colum. x) *melle inſ.* Morg. *III, 35.*

 y) pro

ſpani vel Armeniaci [y], vel [z] cum melle permixti [a] vitium extenuant. Idem praeſtat tri-
ta [b] ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam
40 Graeci ſilphion [c] vocant, noſtri autem laſerpitium; Huiuſmodi quantum volueris ponde- 8
ris cum decima parte ſalis Armeniaci [d] & cum fiſtula oculo inſufflas [e]. quae radix tun-
ſa & cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacry-
misque viſus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo mulſae [f] aquae
41 conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agre-
ſtis [g], quam armoneaceam [h] vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem. Memi-
neris vero quoties mel aliosue ſuccos remedio adhibes, vt prius pice liquida cum oleo
circumlinias oculos, ne a muſcis apibusue vel veſpis infeſtentur, quas dulcedo mellis in-
42 uitat. Plurimumque [i] hirudo, id eſt, ſanguiſuga, cum foris iuxta fauces haeret, ſan- 1
guinem trahit, eam a iumento digitis oportet auferri: ſed ſi interius ſit, vt manu detra-
hi non poſſit, cannam vel fiſtulam perforatam inſerito faucibus, ac per eam calidum ole-
43 um infundes. Nam eo contactu beſtiolae importunitas recedit. Odor quoque cimini [l] 2
ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere. Quod ſi ſtoma-
44 chum vel inteſtinum tenuerit, calido aceto per cornu infuſo necatur. Machina [m] quo- 1
que deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta bouesque curantur, vt
ei tutus ad pecudem medendum [n] acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut membra conu-
xet [o], ac ſic remedia deſpuet [p]. Roboreas [q] aſſes conſtringis, ſolium, quod in longi-
tudine [r] nouem pedes debet habere, in altitudinem [s] pars poſterior [t] duos, ſemipedem:
45 pars vero quae ad priora [u] animalium pertinet quatuor pedes: Texuntur ita vt velum [x] 2
in caudam ductum non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum latiorem [y], a prio-
46 re ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui tranſuerſum tigillum [z] ad modum iu-
gi confirmandum eſt, ad quod equorum capita, vel boum cornua religantur. Nam re-
liquum corpus ad temones ſocios [a], vel funibus alligetur, vt iuuamentum [b] praeſtetur
ad medentis arbitrium. Quae machina ad omnium maiorum animalium medelam ſolet
eſſe communis [c].

II, [b].

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) pro *Ammon.* vid. Morg. z) *Cappadocis* inſ. Morg. a) Deeſſe hic aliquid arbitratur Morgagnus. Et ſane nihil reſpondet genitiuo *ſalis*, & verbo *extenuant.* Ego putabam legendum *ſales foſſiles* &c. b) *tritae* edd. c) *ſilpion* edd. d) tum ante *&* tum poſt illud deeſſe aliquid videtur *Morg. III, 35.* Quid ſi pro *& cum* legamus *tritum.* Ita nihil deerit. e) *inſluas* ſph *S.* f) *mulſa aqua* Morg. Nihil mutaui, cum *aquae adſpergi* vel *conſpergi farina* non minus dici poſſe videatur, quam contra. g) deeſſe aliquid ex Columella obſeruat Morg. h) *armoracea* Colum. i) Conf. Colum. *6, 18.* Malim *Plurimum quoque.* l) *cimicis* e Columella Morg. *III, 36.* m) Conf. Colum. *6, 19.* *Machinae* coni. Morgag. *III, 37.* Putabam *machinam & fabricam* poſſe per appoſitionem iuncta eſſe. n) Ita interdum Varro & alii. Sed tamen forte malis ex Colum. *medenti* o) *conuexet* coni. Morg. nobis aliquando videbatur *colluxet.* p) *reſpuat* ex Colum. Morg. q) *Roboreis aſſibus compingis ſolum* id. r) *longitudinem* id. s) *latitudinem* idem. t) *prior* idem. u) *poſteriora* idem. x) *velut in caueam* idem. Quid ſi *niſi in caudam* hoc eſt, retro tractum, vt Cacus traxit boues Herculis. In vniuerſum illud video, emendatione Clariſſimi Morgagni cum Columella conformari Vegetium. Supereſt, vt non ipſe in quibusdam diſcedere voluerit. Nos rem in integro relinquendam cenſuimus. y) *altiorem* vult Morg. *l. c.* z) *trigillum* edd. a) Qui ſunt *temones ſocii?* an paralleli? quia ſequitur, *vel funibus*: ſuſpicor, in voce *ſocios* ligandi inſtrumentum latere, laqueum aut ſimile. b) gloſſa magiſterialis pro *iumentum.* c) Hic addit *Sambucus* [*Rabioſis equis & canibus da bibere menſuram de iliernia, & ſanantur*]. Deinde eſt alia obſeruatio a Fabro iam propoſita, & paullum immutatis verbis a Sambuco ita concepta: *Quae ab initio huius libri vsque ad hunc locum habentur, non reperiuntur in vetuſtiore codice: adeoque pro vno ſumuntur capite: itaque ſubſequens reputabitur caput ſecundum.* In margine autem Fabriciani libri iſta: *Hic in MSto Corbienſi ſequuntur tria parua capita, & poſtea ex cor-*

II, [b]. Si vulnus in dorſo, aut [a] quacunque parte corporis coeperit habere vermes, & timetur, ne putredo vulneris [b] tranſeat in cancrum, nepitam [c] & cedrinam [d] ſiue cyminum vel cicutam conteres ex aceto & impones [e]. Calcem quoque viuam ex aceto acerrimo temperatam, necare vermes experimenta docuerunt. Si vermiculus [f] dorſo putredinem fecerit, vtiliſſimum eſt cauterizare [g] ſubtiliter, poſtea [h] viſcum cum melle & vino conterere & imponere. Pannos quoque minutos cum oleo & aceto vulnera purgare manifeſtum eſt. Quo facto ſi neceſſitas fuerit [i] vſtio rurſus adhibetur. Ad vltimum cornu caprinum combuſtum & [l] contritum valet [m], vlceribus ſuperinſpergitur, vt [n] recuperetur, & ſanitas ei detur.

III, [b]. Lvmborvm quoque cura vicina eſt. Nam animalia, aut cum nimio pondere, aut cum transſcendere foſſam [a] conantur, ſi poſteriores reſederint pedes, aut nimio frigore [b] dolorem renum contrahunt. Ideoque [c] aqua calida cum flore foeni diutiſſime confouendi ſunt lumbi. Inunctionibus [d] etiam calidiſſimis perfricandi, &
ad vltimum afronitri [e] diluti inducto cauſtico corroborandi [f]. Quod ſi dolor vehemen- 2
tior fuerit, de inguibus [g] ſoluendae ſunt venae, & [h] oleum cum axungia, ſanguini qui
profluit immixta [i] renibus inlinuntur. Et ſi neceſſitas fuerit cataplaſmis vtendum eſt [l].
Potio quoque renibus ſubuenit, ſi pilulas cypreſſi incidis [m] duodecim ſupra carbones [n], 3
nitri quoque vncias tres aſſis [o], & vtraque in puluerem redigas, cum vnciis tribus mellis,
& vini veteris ſextariis tribus, & olei boni tribus vnciis, quod [p] per quatriduum [q] ae-
qua parte faucibus digeras [r]. Vitio lumborum medetur hemina ſeminis braſſicae, cum 4
ſextario polentae attuſa [s] ex aqua frigida ſubacta atque impoſita [ss] dolentibus locis.
Siſymbrium [t] quoque [u] cum polentae ſextario, & aqua ſubactum medetur. Efficacius tamen eſt ſi cypreſſi folia ad modum heminae diligentiſſime contundas, & polentae
ſextarium admiſceas [x], acrique aceto ſubactum [y] dolenti imponas. Praeterea reſinae 5
durae vncias ſex [z] decoquas [a] vt liqueſcat, cui feruenti [b] ſuperaſpergis hordeaceam farinam, quam diu inſpiſſetur [c] ad ſimilitudinem pulmenti [d], & diu ſubactum [e], & calidum ita [f] vt manus pati poſſit, ſuperillinis [g] renibus. Quod ſi frequenter renouaueris & dolori [h] ſubuenit & tumori. Si vero tanta indignatio fuerit, vt eiusmodi non ſentiat curas, aut [i] cauterio cuprino, locis opportunis vrendo deprimes puncta ne deformetur animal, aut ſi vilius eſt, & [k] neceſſitati aptius, quam decori, craticulatim, ſicut moris eſt, vres.

IV, [b].

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

corpore Gargilii Martialis de curis boum alia nouemdecim capita, quae omnia huc pertinent. Vide noſtram animaduerſionem primam ad hunc librum. Martialis fragmenta ſubiecimus Vegetio. [C. II, *b*.] Hic in MS. incipit liber ſecundus & ſequitur ſtatim poſt vltimum caput libri ſuper. a) *vel in C.* b) *vlceris migret C.* c) pro *nepetam.* d) *cediam C.* e) ſic *C. imponis* edd. f) *mercurius F. & S. M. C.* Hic etiam inſ. *in.* g) *cauteriare C.* h) *poſt ebiſcum C.* i) *ſuaſerit C.* l) *&* om. *C.* m) *valet* om. *C.* n) *& ad redintegrationem ſufficit ſanitatis.* [C. III, *b*.] a) *foſſas C.* b) *frigoris dolore renum contrahuntur F. S.* nobiſcum *C.* & *S. M.* niſi quod *dolorem renes.* c) *ideoque* om. *C.* d) *vnctionibus C.* e) *afro nitro* omn. Ipſum cauſticum eſt, puto, afronitrum, ideo etiam inciſum poſt diluti ſtuli. f) *roborandi C.* g) pro *inguinibus.* h) *tunc ſale, oleo & ax. C.* i) *mixta C.* l) *eſt* om. *C.* m) *viridis XI ſuper C.* n) *exuras* inſ. *C.* o) ſic *S. treſſaſſi F. vnc. III acis C.* quid ſi *vnc. macis ?* Sed ignotum Vegetio *macis* Arabum. p) *quod* om. *C.* q) *quo* inſ. *C.* r) *degerat C.* s) *tunſa C.* ss) *compoſ. infunde naribus S. M.* t) *ſiſembr. F. S. ſiſimb C.* u) *quoque cum* om *C.* x) *miſceas C.* y) ita *C. ſubactis* al. z) *duas S. M. VII C.* a) *decoques C.* b) *frequenter ſuperaſperges C.* c) *ſpiſſetur C.* d) *pultis quod diu.* e) ſic *C. ſubactis* al. f) *ita* om. *C.* g) *ſuperillinas C.* h) *dolores ſubuenies C.* i) *aut* om. *C.* k) *aut neceſſitati aptum, quos decori gratia lares, ſicut moris eſt vteris F. S. aut ſimile, & eſt neceſſitati aptius &c. S. M.* nobiſcum *C.* Vid. Veg. *1, 28, 4 ſq.*

IV, [b]. Renvm autem dolor his agnoſcitur ſignis: Poſteriores [a] vngulas
trahit, lumbi vacillabunt, cauda deiecta erit, faeculentum [b] minget, ilia dura atque con-
tracta. Interdum tales [c] ſunt renes, vt ſanguinem mingant, & ſi nimium [d] effuderit
incurabilis eſt paſſio. Si parum [e] cruoris abundauerit [f], ſcito poſſe curari. Cui poſt
detractum [g] ſanguinem vel de matrice, vel de femoribus, hanc potionem [h] dabis, vi-
delicet, porri ſectiui ſuccum ex aqua.

V. Saepe muſculi, qui in [a] renibus ſunt, vexantur ex caſu, & exteriores [b]
facilius curantur, ſi [c] iuſtae medelae afferunt [d] tarditatem. Optimum eſt, quoties
ceciderit iumentum, loco non moueri, & [e] aqua frigida perfundi, & poſtmodum vn-
2 guentis vti [f]. Quae paſſio iſta [g] conſueuit ferre indicia: renes obdureſcunt, contra-
huntur [h] teſtes, coxamque trahit, & colligere ſe non poterit. Quae [i] valitudo naſci-
tur ex itineris longi fatigatione, aut ab infractu [l] cliuoſarum viarum. Incitatio quoque
curſus, & ſaltus extenſio, hanc adferunt cauſam. Sanguinem igitur ex [m] viſceribus opor-
tet emitti, prout qualitas corporis patietur. Vtendum [n] eſt potionibus etiam ad vale-
tudinem neceſſariis, molli dormitione animal collocandum.

VI. Ex [a] perfrictione nonnunquam animalibus foras exit extalis [b]. qui hac
ratione curatur. Scalpello ſcarificabis [c], praecipue loca quae videntur eminentiora, ſimi-
liaque veſiculis [d], ſcarificatio digitis exprimitur, & decarnatur, puluere ſalis perfrica-
tur, donec cum ſanguine actus [e] humor exſiccetur. Poſt calida & ſale fouebis & depri-
mendo [f] intus remittis, & continuo reuertetur ad locum vnde [ff] exierat. Altera intus
2 digitis miſſis inlita lipara [g], vel meliloto, donec ſanetur. Quod vitium ſi ferro tangere
dubitas, hoc medicamento curabis quotidie: Caſtorei vncias tres, ſalis triti [h] pondera
duo, ſalis Ammoniaci [i] lib. vnam, ſinopidis [l] Ponticae ſeſcunciam. haec omnia tunſa
& cribrata pariter decoques, impones [m] extali, & alligabis [n], quotidie autem lixiuio [o]
calido fouebis, & medela continua, vſque ad ſanitatem. Potionibus autem thermanti-
3 cis [p] calefiet [q] aegrotum. Alii in hac paſſione, cum axungia ad manum [r] extale fulci-
ri & reponi oportere dixerunt, poſtea ſpongiam [s] apponi caudam ſupra alligando [t]. Si
tamen diebus aliquot [u] fuerit cura neglecta, prius foueri [x] ad ſex ex lixiuio, vel ſale, &
vrina calenti, & ſic reliqua curationibus [y] impleri.

VII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. IV, *b*.] a) *Poſteriore ſunt cui abſtrahit.* Aduertite oculos & animum Criticae therapeuticae ſtudioſi, & diſcite, quid factum ſit, quid liceat. b) *& foetulenter mingit F. S.* c) *ita laeſi C.* d) *viuum C.* e) *rarum C.* f) *habuerit C.* g) *detractionem ſanguinis de C.* h) *porriges potionem, porri ſeptiui ſiccum ex aqua dabis C.* [C. V.] a) *ſub C.* b) *de exterioribus* al. *exteriores C.* quid ſi *exterius.* c) *ſiniſtrae C.* d) forte *ferunt* h. e. patiuntur. e) *ſed C.* f) *vtendum C.* g) *haec conſu. praeferre ind. C.* h) *& contrahuntur, vultus erit triſtis, coxam trahet, colligere C.* i) *Valido naſcitur aut longi it. fat. C.* l) *anfractu C. S. M.* Sed editum non damnauerim. m) *a C.* n) *vtendumque pot. ad cauſam nec. C.* [C. VI.] a) *Ex perfr.* om. *C.* b) *talus F. S. procedat hiſtalis C.* Eſt eadem vox quae diſerte infra *3, 11* ſcribitur extalis, quamque ſatis idoneis auctoribus probatam dedit Dufrenius. Nihil frequentius mutatione ſyllabae *ex* in *is* vel *his.* vel *s* adeo. *Extalem* etiam Laur. Ruſius hipp. *c. 96 ſale conſpergi* iubet. *Ex perfrictione longanonis*, (qui idem eſt *extalis* ſ. inteſtinum rectum) *vitia* in equis apud Veg. *1, 42, 1.* c) *clarificabis C.* d) *ſiculis, quae poſt ſcarifactione* (leg. *ſcarifactionem*) *digitis exprimentur & decarnantur, puluere etiam ſalis confricantur C.* e) *totus C.* f) *deprimes intusque remittes C.* ff) *ſi non profecerit, altero die intus miſſis dig. curabis inlita lipara.* g) *lypparia* edd. h) *noſtratis C.* i) *Armen.* edd. *amon. C.* l) *ſinapis Pontici vncias 6* edd. nobiſcum *C.* & ita coni. Morgag. *IV, 51.* m) *in ſtalem pones C. impones talo F. S.* n) ſic *C.* *alligabis quotidie, aut F. S.* o) *lixiuia calida C.* p) *thermat. S. tragmant. S. M.* q) *calefacies C.* r) *manus talos F. S. manum ſtale C.* s) *ſpongia* omn. t) *adligabis C.* vt modo *adpone.* u) *aliquantis.* x) *adſerunt & lixiuia vel ſale, mauria calenti C.* Exſculpo, *adſerunt ex lixiuia, vel ſale, & muria calenti &c.* y) *curationes C.* pro *curationis.*

[C. VII.]

VII. Dolor [a] renum animalibus ſaepe contingit [b]; his proditur [c] ſignis:
nec incedere poterit, nec cubare, ilia eius inflantur & obdureſcunt. quorum iſta curatio
eſt. Sanguis de vtriſque femoribus emittitur [d], poſtea lotium vetus [e] & putridum in va- 2
ſe ſupponitur, & lapides molares feruentes [f] mittuntur, animal ſagis diligentiſſime, vſ-
que ad vngulas operiatur [g], vt † vapore lotii venae teſtium ſudent, poſt aqua calida
confouentur [h], nitrum & alumen ſciſſum [i] pariter conteres diligenter, & admixto [l] oleo
teſtes perunges [m] fricando. Si molares [lapides [n] defuerunt, qualeſcunque calefacies, & 3
mittes in lotium. Alia quoque] huius [o] rei proditur medicina. Lentis heminam [p] vnam
decoquis [q], admixto vino [r] mortario teres, cypreſſi folia ʒ 4 [s] molliſſime pariter trita
commiſces [ss], tantundem etiam ſuillae adipis adiunges, vinumque vetus deſuper [t] ſpar-
ges, panno inlinitum teſtibus. apponas [u], donec ſanitas procuretur. Si tardius [x] da-
bitur ſanitas, teſtes ſubter ſtillatis [y] cauteriis vrito, vel leuiter ſcarificato.

VIII. [Qvod [a] ſi teſtes tumebunt,] hordeum comburito, pulueresque [b]
ex eo trito, ſuillae adipi miſceto, ex quo medicamento mane & veſpere teſtes illinito.
Phyſicum autem creditur, teſtes animalium ablutos canino felle ſanari. Alii auctores 2
aqua calida teſtes cum dolent fouendos eſſe duxerunt [c], ſuffumigandos [d] etiam viridibus
foliis cypreſſi [e], quae arbor ſpecialiter mederi teſtibus creditur. Sed ſi defuerit, te-
ſtas [f] ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde [g] ſuffumigari, poſt cretas [h] Ci-
molias cum ſtercore bubulino ex aceto acerrimo calentes induci, & quotidie reuocari,
quousque ſanitas ſubſequatur.

IX. Si natura iumento excedit [a], & reuocari non poſſit, in aqua frigidiſſima conſtituendum eſt, & ibi fouendum, & [b] ſublitam manum in anum eius iniicies, & contra veſicam fricabis, poſt diligenter cooperies, ne perfrigeſcat. Potiones [c] dabis, ſtercus ſuillum [d] quotidie [e] ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.

X. Si iumentum ſanguinem minxerit, vel adſellatum fuerit, hac ratione cu-
rabitur. De ſuperiore vena ſanguis auferatur, aſphodeli [a] quoque herbae radix teritur [b],
& cum vini albi dulcis duabus cotylis [c] per os infunditur [d], quae glutinoſa videatur [e].
Prodeſt etiam farinam triticeam cum adipe ſuilla [f] & puluere corticis mali granati deco- 2
quere, & non craſſas [g] potiones, ſed liquidas per os fundere. & [h] non ſolum a curſi-
bus, ſed etiam ab ambulatione abſtinendum [i] eſt, vt glutinetur [l] vena quae interrupta
eſt.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. VII.] a) *Teſtium dolor C.* b) *qui* inſ. C. c) *prodetur C* d) *emittetur — ſupponetur* &c. C e) *eius putr. C.* f) *illic* inſ. G. g) *cooperietur C.* †) *vt* om. *S.* h) *confoueantur C.* i) *ſpiſſum C.* marg. l) *admiſces oleum C.* m) *perungues C.* n) incluſa ſuppleuimus ex *C.* Conf. *3, 28, 5.* o) *huiusmodi rei proditur ma. F. S.* p) *eminam C.* q) *decoques C.* r) *in* inſ. *C.* s) *ſcrip. IV* quae manus Vegetii videtur. Sed cum barbaris numeris vtantur editores vbique, neque hic quidquam mutauimus. ss) *commiſcis F. S.* t) *rurſus aſperges C.* u) *impones C.* x) *tardabitur C.* y) *ſtillatim cauteribus C.* quid ſi *ſtilatis* h. e. in ſtili formam factis. [C. VIII.] a) incluſa reſtituimus ex *C.* Lemma extruſit initium capitis. b) *pulueremque ex eo tritum ſuilli rem permiſceto C.* c) *dix. C.* d) *ſuffumigando C.* e) *cypreſſique arboris F. S.* nobiſcum *C.* f) ita *C.* *teſtes F. S.* vel *taedas ardentes* vel *teſtas candentes* Morg. *IV, 29.* g) *infumigari C.* h) *cretam Cimol c. ſt. bubalo & a. a. calente — renouari C.* [C. IX.] a) *exciderit, vt C.* b) *& cum ſubſtrinxerit, in manum ei iniic. C.* c) *potionem C.* d) *ouillum* coni. Morg. *IV, 30.* e) *ex vino. Quotidie autem in aquam duces, donec C.* [C. X.] a) *aphodilli F. S. aſphodillae C.* nobiſc. Morg. *IV, 31.* b) *teretur C.* c) *cotulis C.* d) *infundetur, vt glut. C.* e) *aluo prodeſt* inſ. *C.* f) *ſuillo C.* g) *craſſam potionem, ſed liquidam per os defundere C.* h) *&* om. *C.* i) *abſtinendus C.* l) *glutinet venam, quae interius rupta eſt C.*

3 eſt. Contingit enim [m] curſu vel ſaltu, vt intrinſecae [n] venae rumpantur, quapropter
rebus ſtypticis, & his quae conſolidationem [o] faciunt curetur. Super renes hoc anacol-
lima oportet imponi: bulbos taſcedeas [p] viuas contuſas, allia quinque, anagallici libram,
4 quae omnia pariter bene trita commiſcis [q], & renibus eius imponis. quod prodeſt etiam
illis, quibus euulſi, vel emoti ſunt renes. His autem quibus per nares effluit ſanguis,
puſca [r] frigidiſſima caput eius [s] fouebis, modicum ſalis adiicies. poſt anacollima [t] in ca-
pite, & in [u] temporibus oblinis, & in [x] medicamento conſtrictis venis fluxum ſanguinis
reprimes [y].

XI. Si dyſenteria iumentum apprehenderit, reuerſatur eius extalis [a], qui [b] vt curetur circumſecandus eſt cautiſſime, ne inteſtinum, quod praepoſitum eſt extali [c], frangatur. Procidit inteſtinum a [d] contactu: vitae periculum facit, ſi tangatur; quod ſemel non redit, & ſic remanebit, & paululum exit extalis ſupra.

XII. Animalibvs otioſis & pigris [a] contingit ex [b] pletura ſanguinem
mingere, cum hoc [c] quod abundat, erumpendi per vrinam [d] inuenit viam: attenuati [e]
& exhauſti animalis interdum eſt vrina [f] ſanguinea. Quod accidit, aut ex [g] nimio aſcen-
2 ſu, aut labore ponderis [h], aut nimietate curſus. ſed [i] illis, qui ex deliciis, aut abun-
dantia contraxerint paſſiones [l], de matrice auferunt ſanguinem; attenuatis venas [m] laxa-
re contrarium [n]. Vtrisque tamen ſalutaris eſt potio, ſi [o] lac caprinum cum a matrici-
bus obolis & vitio laris herbae ſucco [paſtillos facias, ex quibus vnum] per os frequen-
3 ter infundas. Certiſſima quoque ad ipſorum ſalutem potio praedicatur, ſi draganti vn-
ciam [p] ſemis, meſpili [q] ℈ ſtoracis [r] ℈ tres, nucleos pini, hos purgatos ducentos decem
infundis in vino optimo [s], ac diutiſſime conteres [t], poſt ad magnitudinem nucis auellanae
cum apibus [u] attritos & vini [x] ſextario reſolutos [y] dabis ad cornu, & faucibus digeres,
per dies continuos ſeptem, quod etiam omnibus [z] prodeſt, ad [a] fabae magnitudinem cum [b]
ouo dediſſe.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *ex* inſ. *C.* n) *intrinſecus vena rumpatur.* o) *colligefaciunt, curandus eſt, & findendus* (f. *defendendus*) *eſt a frigore. cui & ſuper renes hoc anancolymba* (*anacollima*) *oportet imponi: bulbos ruferos* (ἐϱιοφόϱοι ſunt apud Theophraſtum & Athenaeum) *L, oua V, anagallicus lib. I, quae omnia C.* p) vid. Morg. *IV, 31.* Fauet viri doctiſſimi coniecturae, quod priores literae *tas* potuere ex numeralibus notis corruptae eſſe, *cedeas* autem transmutatum eſſe ex *cocleas*, vt fere ſcribitur in hoc libro. Librarius Corb. plane omiſit. q) *commiſces —— & impones C.* vt videatur futurum vtrinque voluiſſe intelligi. r) pro *poſca.* s) *eorum C.* t) *anancalmia ſupra ſcriptum C.* u) *& tempore oblinies C.* x) *vehementer C.* y) *reprimes C.* [C. XI.] a) *ſtalis qui incuratur C.* b) *quae — ſecanda F. S.* c) *talitan generatur. Quod ſi fuerit laeſum, iam non rediet, ſic remanebit & patulus erit eſtalis, & facile procidet inteſtinum, ſtatim vitae* &c. Barbarie oppleta omnia. Sed ita forte fuit, *ne inteſtinum — tangatur. Quod ſi fuerit laeſum, non iam redibit, ſed remanebit.* d) *ab extale, & S. M.* [C. XII.] a) *pinguibus S. M. C.* b) *expletura F. S.* pro *ex plethora* vid. Morg. *IV, 32.* c) *eo quo C.* d) *vrinas C.* e) *etiam* inſ. *C.* f) *in terra ſanguinea F. S. vrinam ſanguinem C.* g) *ex* om. *C.* h) *ponderum C.* i) ſic *C. Sed ille qui S. M. Sodalis. Qui — contraxerit F. S.* l) *paſſionem de matr. auferendus eſt ſanguis.* m) *venam C.* n) *eſt* inſ. *C.* o) *illa: Caprinum cum a muli tribus auellanis & horti olaris herbae ſuccum frequenter infundes C.* Legendum videtur: *ſi lac capr. cum amyli tribus auellanis, & vrceolaris herbae ſuccum freq. infundes.* De *amylo*, credo, non eſt dubium. *Auellanas* puto in menſura vulgari fuiſſe, vt apud nos, *einer Haſelnüſs groſs.* De *vrceolari herba* etiam non facile quis contradixerit. Quae incluſi *de paſtillis*, aperte ad ea, quae ſequuntur, pertinent. p) *ſemen & apii ſcrip. 1, ſtoracis ſcrip. 3, pineos purgatos C.* q) *metropoli drach. 1. S. M.* r) *ſteracis F. S. Drachm III S. M.* s) *optimo* om. *C.* t) *conteres* repoſ. ex *C.* om. rel. u) forte *ſuperioribus*, vel *prioribus.* x) *optimi* inſ. *C.* y) *reſoluas & ad cornu faucibus degeras.* z) *humi C.* forte *homini.* a) *ſic C. cum fabae magnitudine* edd. b) *cum ouo* om. *C. cum vino S. M.*

[C. XIII.]

XIII. Si vero ſanguinem [a] vomat, oportet geneſtae ſuccum [b], cum vino atque [c] porri ſucco lixiuio oleoque permixta, faucibus infundere. Aliquando animalia ſanguinem vomunt, quibus hac potione ſuccurritur [d]: abſinthium Ponticum & ſpicam nardi aequis ponderibus in cacabo nouo cum aqua decoques [e] & dabis in potu [f].

XIV. Si [a] ſanguis interdum nimis [b] per venam cum percuſſa fuerit, vt [c] claudi non poſſit, erumpat, remedium eſt, ſtercus ipſius [cc] animalis ſuperponere [d] fluentibus venis: aut ſi perſeuerauerit, vrere [e] cauterio ſubtiliter, ne nerui laedantur. Floccum etiam competenti [f] oleo tinctum venae [g] admoueto. etiam [h] aſſem ligneum [i], in vena qua ſanguis profluit [l], ponis, & ligas, praeſens eſt remedium.

XV. Vesicae indignatio generatur ex plurimis cauſis: quae [a] propter vri-
nae difficultatem celerrimum [b], immo praeſens diſcrimen importat. De qua valitudine
diligenter [c] tractari [d] conuenit, vt paſſioni [e] competens medela ſuccurrat; quae his agno-
ſcitur ſignis. mingere non poterit, omnia crura flectentur, dimittitur [f] venter ad ter-
ram. Et ſi difficulter mingit [g], dyſuria appellatur. Sed [h] quando guttas per veretrum 2
mittit [i] cum labore, ſtranguria dicitur: quum [k] in totum non poteſt mingere, iſchuria [l]
appellatur, & vicinus eſt morti. Propter quod extenſiones & tubercula naſcuntur in
dorſo, & praefocatio circa fauces ex dolore ventris. Cui hac ratione ſuccurris [m], de [n] 3
pectore venas pungis, & ſanguinem quantum videbitur detrahis, & ſic accipitur [o] laxa-
mentum. Praeterea manum tepidam [p], cum oleo in anum mittis [q], & ſi qua ſtercora
inueneris [r] intus, quia impedimentum praeſtant, attrahis [s]. Poſt, cum libra olei, ſa- 4
lis triti plenum acetabulum miſces, & calefactum iniicies in anum, iumento in locis pro-
nis poſito, vt facilius ad interiora [t] deſcendat, dulcedo etiam ſequitur ac ſolutio ventris,
& dolor mitigatur. Quae remedia ſi tarde [u] ſubuenerint, manus [x] & brachia perungito, 5
& [y] cum magno ſenſu atque cautela in [z] anum iniicito [a] in partem dextram, & reuerſa-
to [b] in ſiniſtram: veſicam [c] manu plena leuiter premito, vt incipiat [d] vrina procedere [e],
& ſic liberabitur. Valde premere [f] eſt contrarium. Ex his autem [g] cauſis paſſio iſta [h] 6
deſcendit, ſi iumentum in opere aut curſu magna parte diei [i] cogatur, & vrinae faci-
endae [k] ſpatium denegetur, tunc [l] a veſicae meatu vsque ad veretrum naſcitur tumor, &
cum dolore egeſtionis foramen anguſtatur; E diuerſo, ſi iumentum exerceri ſolitum, 7
diebus plurimis ſteterit, indigeſtione [m] naſcuntur ſpurcitiae, & [n] humores efferuntur,
vsque ad veſicam, compunctiones etiam & morſus vrinali fiſtulae praeſtant, ex quo ſtran-
guria

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] a) *animal reicit C.* b) *dari.* c) *aut porri ſuccum lixiuo C.* Quid ſi *lixiuo oleo* iungenda ſunt ita, *oleoque lixiuo?* d) *ſuccurretur C.* e) *coques C.* f) *potum C.* [C. XIV.] a) *ſi* om. *C.* b) *nimium C.* c) *& cl. n. potuerit erumpit C.* cc) *ipſius* om. *S.* d) *ſuper C.* e) *vri C.* f) *tumenti C.* g) *bene C.* h) *etiam* om. *C.* i) *lineum F. S.* nobiſcum *C. aſſis ſ. axis ligneus* h. e. *aſſerculus, aſſula.* l) *effluit C.* [C. XV.] Conf Veg. *I, 61.* a) *Quapropter F. S. & propter C.* b) ita *C. celerr.* om. edd. c) *diligentibus C.* forte *diligentius.* d) *tractare C.* e) *paſſionis C.* f) *ventrem demittit C.* g) *mingat C.* h) *ſi C.* i) *mittit* om. *C.* k) *Qui vicinus eſt morti propter quam extenſionem* reliquis omiſſis *C* l) *dyſuria* omn. nobiſcum ratio, & eius interpres Morgagnus *IV, 33.* m) *ſuccures C.* n) *depectorabis, & ſanguinem quantum ſufficit detrahes C.* o) *accipiet laxamentum C lauamentum F. S. leuam.* coni. Morg. l. c. p) *tepido C.* q) *mittes C.* r) *intus impedimento ſunt, C.* s) *abſtrahes C. extrahis* coni. Morgag. l. c. t) *interna C* u) *tardius C.* x) *manum & brachium perunguito C.* y) *tum magno C.* z) ſic *C. manus* edd. a) *&* inſ. edd. b) *in partem* edd. nobiſcum *C.* vbi diſcedimus ab editis. c) *& ſic manum plenam* edd. d) *incipias in hac proc.* editi. e) *producere, ſicque liberantur C.* f) *ſpinae F. & S. premere S. M. & C,* g) *autem* om. edd. h) *ita* edd. i) *duci* edd. k) *facili* edd. l) *&* edd. m) *vti* inſ. *C.* n) *ex humore efferunt C.*

o) *ſtran-*

8 guria [o] plerumque contingit. Ex perfrictionis [p] indignatione dyſuria ſolet [q] venire, cum nimio rigore meatus intumuerit. Et ideo calefactionibus diuerſis a [r] frigore ſoluenda
9 eſt iniuria celeriter. Interdum & [s] indigeſtione hordei & [t] cum aquam frigidam auidiſſime biberint, dolores [u] ventris animalia patiuntur, & propter vicinitatem commota veſica ſtranguriam ſuſtinent. Aliquando & ſtercus pullinum, & [x] alia noxia, in cibo
10 ſumta, cum inflationem fecerint, impediunt minctionem. Beſtiolae [y] etiam quae appellantur bupreſtes [z], araneae ſimiles, cum deuoratae fuerint, animal praefocant. A-
11 qua [a] quoque coeno vel limo [b] turbida ſi bibatur, meatus impedit minctionis. Vermes [c] quoque vel lumbrici in inteſtinis cum ex vlcere venerunt, veſicam [d] laedunt, & dupliciter animalibus diſcrimen important. Quod his deprehenditur ſignis [e]. animal quod tardius mingit, latera ſibi ſcalpit [f], vel terram mordet, ſcias eum [g] vermibus [h], vel lum-
12 bricis extorqueri. Cui hac ratione ſuccurris [i]: braſſicae folia ſubtiliſſime [a] contundis, & commiſcis boni vini cotylas quatuor, & per ſiniſtram narem [b] infundis. Sulphur [c] etiam viuum in puluerem rediges, & cum oleo totum ventrem animalis & veretrum perfricabis. Abſinthium etiam largiter cum vino decoques, & per ſiniſtram narem defundes. laſer quoque Syriacum & nitri puluerem cum vino decoquis [d], & per os di-
13 geris. Inambulationibus & leni [e] curſu exercebis [f] in loco molli vel herbido: vel ad aquam leniter abeuntem [g] ad vrinam inuitabis. Si [h] vbi aliquod aliud animal minxerit,
14 teneatur, facilius prouocatur. Quae [i] praemittuntur [k], vt veniatur ad curas [l], aqua enim calida diutiſſime lumbi fouebuntur [m] & renes, tunc auenam [n] agreſtem ex [o] vino dulciſſimo duabus cotylis decoquis, & per ſiniſtram narem infundis colatos humores: ficus praeterea optimas decoques in aqua cotylis quatuor, mixtoque nitri puluere simili-
15 ter defundes [p]. Allium [q] quoque cum vino decoctum, & per ſiniſtram narem infuſum [r] producit vrinas [s]. Memineris ſtatim [t], cum in paſſione ceciderit, hordeum eis [u] ſubtrahendum penitus, & potus [x], herbas virides vel farragines ad ſuſtentandum dandas.
16 Sarmatarum autem equitatus [y] veteres plurimum valuerunt, vſus inuenit, vt animalia a collo vsque ad pedes inuoluantur de ſagis, ſuppoſitisque carbonibus viuis addito caſtoreo ſuffumigentur, vt totum ventrem [z] teſticuloſque eorum caſtorei fumus euaporet [a],
17 & confeſtim detractis carbonibus cooperti deambulant & mingunt. Alumen [b] ſciſſum

&

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *ſtranguiria C.* p) *perfrictione &* edd. q) *adſolet euenire C.* r) *frigoris ſolu. eſt cel. iniuria C.* s) *ex C.* t) *vel C.* u) *dolorem C.* x) *vel C.* y) *Beſtiolus etiam, qui appellatur bupreſtis araniae ſimilis, ſi cum foeno deuoratus fuerit, animal praefocabit C.* z) *vulpeſtres F. S. bulbreſtrae S. M.* a) *aquam — turbidam ſi bibat, meatum C.* b) *luto S. M.* c) *Vermis q. v. lumbricam ſi inteſtinum exulcerauerint C.* d) ſic *C. veſicas* edd. e) *ſi* inſ. *C.* f) *ſcalpet — mordeat C.* g) pro *illud:* forte ſyneſis eſt, ad *equum* relata *voce.* h) *ver torqueri C.* i) *ſuccurres C.* a) *ſubtiliſſima contundens commiſces vini boni cotulas C.* b) *partem ſuffundes C.* c) *Sulphur — defundes* ſuppleuimus ex *C.* d) *decoquens per os digeres C.* e) *leui C.* f) *Tunc in locum mollem vel herbidum, vel aquam leuiter habentem ad vrinam inuitabis C.* corrupte. Aquae leniter decurrentis ſuſurrus ideam mingendi excitat in animali, vt accidat ei ſimile quid illius ebrii, qui ad ſalientem noctu laxata veſica adſtitit, & tota hora ſibi mingere viſus eſt, cum murmur ſalientis ſuae vrinae ſtrepitum interpretaretur. g) *abeuntem* om. *S.* h) *facilius autem prouocabitur, ſi vbi aliud animal minxerit teneatur.* i) *Quaedam S. M.* k) *praemittenda ſunt C.* l) *curam C.* m) *fouentur C.* n) ſic *C. hauenam* edd. o) *& vini dulciſſimi duas cotulas decoques, & — colatum humorem defundes C.* p) ſic *C. diffundes* al. q) *Folium C. Trifolium S. M.* r) *fuſum C.* s) *vrinam C.* t) *autem ex eo momento, cum in hanc inciderit paſſionem C* u) *eis ſubtr.* om. *C.* x) *potum, herbam &c. ad ſubſtantiam dandam C.* y) *aequit.* omn. *aequitatatum apud veteres C.* Forte ante *equitatus* inſerenda eſt relatiua *quorum:* vt ſit integrum, *Sarmatarum vſus inuenit.* z) *vitrum C.* forte *vterum.* a) *vaporet, confeſtim C.* b) *Alumen ſalſum F. S. exciſſum C. ſciſſum S. M.* h. e. ſciſſile, σχιστή.

c) *ſale*

& ſales [c] fricato, admixtoque oleo, & melle collyrium longum & tenue facito, & in
veretri [d] ipſius foramine inſerito, continuo prouocabitur. In ano [e] panacis quantum di- 18
giti minoris extremitas eſt [f], dabis. Alii cepas acerrimas [g] & leuiter contuſas tres aut
quinque ponunt in anum, & ſic deambulare faciunt. Ad vrinas inuentus eſt, qui affir- 19
mat [h], & vngulam equi ipſius radi, & teri cum vini ſextario & per nares infundi ad ce-
lerem [i] minctionem [k]. Si [l] non tali ratione prodeſſet, betas & maluas decoques, & 20
aquam earum calentem, cum melle ad vnum ſextarium naribus infundes. Si tempus vi- 21
rides denegat cibos, foenum melicrato [m] adſperſum praebebis: vel ſuccum ptiſanae [n] hor-
deaceae cum melicrato ſimiliter dabis. Aliquanti † roſmarinos [o] decoquunt, & ex ea
calida (teſtes ‡) fouent. Alii [p] cimices tritos [pp] in nares animalis mittunt, & alium [q]
ſuper naturam, qua mingit [r] confricant, certiſſimum dicitur [s]. Porros decoques [t], & 22
ſuccum eorum exprimes ad ſextarium I, & cum vini veteris [u] hemina olei acetabulum
permiſces, & [x] per narem dextram dabis, deambulando [y] ducis. Vulgare & [z] verum
eſt remedium [a], lutum de via ex lotio cuiuſcunque equi factum, vinoque permixtum &
colatum naribus infundas. Apii radices [b] aut melicrato decoctas praebebis [c], puluerem- 23
que thuris, ouumque crudum, cum vino dulci permixta, [per [d] os conuenit dari oleo
cum vino permixto] & calefacto ſupra renes & ilia inungens [e] confouebis. Ex melle
quoque decocto & ſale collyria [f] longa & tenuia foramini immittuntur [g], quo emanat
vrina. Muſca [h] viua & [i] loco ipſi immittitur [k], vel mica thuris apponitur, & de bitu-
mine collo [l] inſeritur, vt prouocetur vrina.

XVI. QVIBVS modis ſtrictus [a] venter ſolui debet [b], ſaepe praedictum eſt.
Nunc exponendum eſt, quemadmodum, ſi [c] ſolutus, poſtea reſtringitur. Etenim hoc
animalibus periculoſum nimis eſt, niſi velox medicina ſubuenerit, cuius neceſſitatis [d] de
experimento principale [e] remedium eſt. balauſtii [f] ſeminis vnciam ex vino auſtero [g] da-
bis, caryotas tundis [h] & gallas Syriacas, & exinde datur potio ſalutaris. Talis quoque 2
ſubuenit compoſitio: cerae [i] vncias 2 [k], lardi libram vnam, piperis vnciam [l] ſemis picu-
lae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *ſale F. S. ſalis C.* d) *ſcapi ipſius foramen C.* e) *Inde apopanacem.* f) *opopanacem.* Praetulerim hanc lectionem, quia ad ſtranguriam commendat Dioſcor. *3, 55* opopanacen ex aqua mulſa aut vino bibendum. Vulgatae lectionis originem aperit *S. M.* vbi ita, *In aheno opopanacis quanti* (forte *quanta*) *dig. min. ext. eſt, cum vino decoqui,* (f. *decoquis*) *& per nares dextras dabis.* f) *cum vino decoques, per narem dextram* inſ. *C.* g) (*purgant*) inſ. *S. C.* h) *adfirmaret priores vngulas C.* i) *ad celeritatem minctionis phyſica ratione prodeſſe. Betas quoque & C.* k) *minxionem F. mixionem S.* l) *phyſicali ratione prodeſſe S. M.* vid. no. i. m) *mellicr.* edd. n) *teſanae C.* †) *Alii S. M.* o) *roſmarinum C.* ‡) ſic *S.* al. om. p) *Cimicem etiam viuum in aurem C.* pp) *ternos viuos in aures S. M.* q) *aliam F. S.* r) *mingunt F. S.* s) *dicitur* om. *C.* t) *decoquens ſuccum C.* u) *&* inſ. *F. S.* x) *&* om. *C.* y) *deambulatum duces C.* z) *Sed C.* a) *rem.* om. *C.* b) *cum vino* inſ. *C. S. M.* c) *praebere C.* d) incluſa om. *F.* e) *ſpongiis C.* f) *collyrium &c. C.* g) *inditur quo manat C.* h) *etiam* inſ. *C.* i) *&* om. *C.* k) *immittetur, vel micturis apponetur, vel deuitum in collyrio inſ[illegible]itur, vt prouocet vrinam C.* l) vid. leg. *collyrium* ex lectione *C.* modo propoſita. [C. XVI.] a) *conſtrictus C.* b) *debeat, ſaepius dictum C.* c) *ſolutus poſſit adſtringi. res enim haec animalibus nimis periculoſa eſt C. poſſit adſtringi* etiam *S. M.* d) ſic *C. neceſſitas* edd. e) *principali tenendum eſt* edd. nobiſcum *S. M. C.* f) *Cliſtere vnciam F. S.* appoſito ſigno corruptae lectionis. *Vſte* S M N C, quod ſemunciae ſignum videtur, *Falauſtae ſeminis S. M.* vnde non inuita, ſpero, Minerua *balauſtii* exſculpſimus, quod huc conuenire putamus, cum adſtringendi vis illi paſſim tribuatur. g) *vel aceto per os defundere* (*diffundit S. M.*) *Hordeum combuſtum ex vino auſtero dabis* inſ. *C. & S. M.* contra *caryotas* —— *ſalutaris* om. *S. M.* h) *tundes in gallam Syriacam C.* i) *cene S.* k) *ſordis* inſ. *S. C.* l) *ſmnc* h. e. *ſemunciam C.*

lae [m] ſemiunciam diligentiſſime [n] tundes, caſiae vnciam ſemis trita pariter conſperges [o],
offas facies, ſolito more [p] intinges [q] in cera [r] cum remiſſa eſt. Sic quoque digeres ſter-
coris ouis [s] libram, & in aceti & mulſae ſextario per cornu dabis. herba rubea [t] reſtrin-
3 ges [u], ſi dederis in vino. ſpongiam Afram [x] intinges in pice liquida, poſt combures, fa-
rinamque eius vino auſtero deſundes, farinae triticeae heminas [y] quatuor commiſces &
digeres. Nitrum [z] quoque, (ſi [a] poteſt fieri) virgineum [b] diligentiſſime tritum, & in
puluerem redactum, cum hemina [c] aceti ſemiunciam dabis. Puluis ex pumice datus [d]
cum vino in potu mox medetur.

XVII. Aliis [a] quoque partibus corporis naſcuntur aliquando verrucae, &
vitium difformitatis [b] important, hac ratione curandae [c]: lino [d] ſubtili conſtringentur [e]
ipſae verrucae. Dein [f] cauſticum crudum imponitur [g], & ſponte decidunt. Ferro etiam
praeciduntur, & de [h] cauterio leuiter aduſta ſanantur.

XVIII. Interdum [a] iumentis miſera fit coxa, cui de venis femoris [b]
ſanguis emittitur, & in vaſe diligenter excipitur. admiſcetur etiam puluis ſulphuris, ni-
tri baccarum lauri, ſimul [c] tritis, & contra pilos diutiſſime perfricatur, & per triduum
2 ſic permanere [d] permittitur. Aqua etiam [e] in qua verbenae [f] coctae ſunt tepida ter [g]
in die fomentabis: pedes [h] quos ſanos habet glante [i] ferreo, vel ſi defuerit, ſpartea cal-
ceabis, cui lemniſcos [l] ſubiicies, & addita faſciola diligentiſſime colligabis, & ſuppoſiti-
3 ciam [m] facies parti illi quae miſera eſt vt planas vngulas poſſit ponere. Synchriſma [n]
etiam perungues in ſole, & non minus quam [o] vnam horam contra pilum diligentiſſime
confricabis. Si eiusmodi cura tardauerit, contra coxae commiſſuram quatuor forami-
nibus cautere [p] pertunde [q], & pannos vel lemniſcos ex aceto & [r] oleo ſub cute per fo-
ramina traice [s] per triduum, poſt traumatico illinitos pannos, diebus nouem per eadem
4 foramina traicies [t], vel calida verbenacea vtaris, & ſic lemniſcos ſubiicias. Vndecimo [u]
quoque die lemniſcos educes [x] & incretas locum, vt cutis ad pulpas adhaereat. Cum
cica-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *lenticulae* coni. Morg. *IV, 33.* Sed ſaepius occurrit *picula. Vid. Ind.* n) *caſei ſmnc, dil. tundes &* C. *caſſiae F. S.* nobiſcum *S. M.* o) *conſpergis F.* p) *minores C. S. M.* q) *intingues C.* r) *ceram remiſſam & ſic digeres C.* s) *ouilli denarios III, aceti mulſi ſext. per C denarios tres* etiam *S. M.* t) (*trita*) inſ. *S. & C.* Caeterum poterat Dodonaeus *p. 353* noſtrum adſcribere his, quos laudat aduerſus Dioſcoridem qui inſigni errore rubiae tribuerat vim diureticam & abortiuam. u) *reſtringit, ſi detur C.* x) *offam* edd. *Afram C.* recte. Laudatur eadem a noſtro *2, 34, 1.* Interpunctionem autem noſtram (editi ponebant poſt *ſpongiam*) probat Dioſcorides *5, 138* σὺν δὲ πίσσῃ καέντες πρὸς αἱμοῤῥαγίαν ἁρμόζουσι. Vim itaque adſtringentem habent. y) *heminam, ſeui caprini vnciam vnam, lactis heminas tres pariter commiſces & da.* z) *Vitrum C.* a) incluſa om. *S. M.* b) *virginem C.* c) ſic *C. cum aceti ſemiuncia diligentiſſime tritum dabis F.* & *S vnciam vnam cum aceti hemina medicabis S. M.* qui reliqua om. d) *cum vino potui datus C* [C. XVII.] a) *In folliculo, vel in ano aliisque partibus C. S. M.* b) *deform. C.* c) *ſunt* inſ. *C.* d) *filo S. M.* e) *conſtringetur ipſa verruca.* f) *in* edd. *Hinc* coni. Morg. *IV, 34.* nobiſcum *C.* g) *imponetur — decidet — praecidetur — ſanatur C.* h) *de* om. *C.* [C. XVIII.] a) ſic *C.* & *S.* primas duas voces om. *F.* b) *femonum* forte *feminum C.* c) *& ſepiae tritae S. M. & feglae tritae C.* d) *manere patietur C.* e) *etiam* om. *C.* f) *veruinae C.* g) ſic *C. & S. M.* h) *pedem quem ſanum C.* i) *glante — ſpartea* om. *S. M. clauco C.* ſoleae ſimile aliquid ſignificari, apertum eſt, quid illud vel nominis vel rei ſit, nondum comminiſcor. l) *rotulam ligneam C.* m) *vt ſuppoſitura illa faciente partis illius, quae miſera eſt plenam vngulam poſſit ponere.* n) *Incriſma* edd. *Si incriſma C.* Recte igitur obſecuti ſumus Cl. Morgagno *IV, 35.* o) *hora contra inciſuras quatuor for.* edd. nos ſecuti ſumus *C.* p) *cutem C.* forte inſerenda haec vox eſt, quam altera eliſit ſimilis. q) *pertundito C.* r) *& oleo* om. edd. s) Sic ſaepe & noſtri, & alii optimi codices. t) *Interdum curabis, vt cal. C.* u) *vndecim quoque lemn.* edd. nobiſcum *C.* x) *inducis* edd.

y) *impo-*

cicatrices ſe clauſerint, cauſticum imponunt [y]. Hac ratione emota vel laeſa [z] coxa ſa-
nabitur. Sed [a] ſi coxam eiecerit emoueritque, quod a mulomedicis dicitur filius † lae-
ſiſſe, certior & facilior curatio [b] inuenta docetur, & probata. Nam dudum [c] claudum 5
animal in ſole ponunt [d], vino & oleo calefacto calefaciunt [e] ipſum, hoc eſt, iuncturas [f]
coxae diutiſſime confricant, donec ſudet; Tunc [g] animal capiſtro trahunt, & ſenſim
currunt, alius lorum vel funes [h] tenens laxos ſequitur, & ſubito dum animal currit, re-
cta ad ſe coxam [i] ipſe [l] cum impetu trahit. ſi ſonuerit, ſcias loco ſuo rediſſe, paululum-
que [m] ceſſabis, poſt ſenſim deambulando tentabis. Si ad locum ſuum redierit, retra- 6
ctos [n] pedes ponit, & minus claudicat, vlterius animal non conuexabis [o], ſed triduum
fomentabis [p] calida verbenacea [q], poſt cauſticum induces. Quod ſi prima die iunctura [r]
componi non poteſt, ſecunda die [s] ſimili ratione coxam [t] ſaepius trahis [u], donec reuer-
tatur ad locum. Quidquid autem vexatum vel emotum [x] fuerit, vel ictu rotae, aut 7
quocunque alio caſu in prioribus vel [y] poſterioribus partibus [z] vel articulis, vel genibus,
hoc anacollima conſtringit & conſolidat [a]. Bulbos rufos triginta, cochleas [b] viuas tri-
ginta, anagallici libram 1, † plantaginis viridis manum plenam diligentiſſime contun-
dis [c] & miſces, additis tribus ouis, cum ſtupa imponis, & colligas, laxata conſtringet
& tumefacta [d] ſedabit.

XIX. Si iumento laccae enatae fuerint in gambis, his agnoſcitur ſignis. Dextra ac ſiniſtra ad ſimilitudinem veſicae inflabitur cutis. Curandum [a] eſt autem hac ratione, qua flegma in genibus diximus oportere curari. Eſt & alia medicina. Lentes [c] quae ſupra aquam natant colligis & contundis, additaque veteri axungia colligabis. Vitium exſiccare perhibetur [d]. Si gamba vel armus aliquo [e] loco ex ictu aliquo tumere coeperit, cretam Cimoliam & rubricam [f] ex [g] aceto acerrimo miſcebis [h] & oblinis.

XX. Si gamboſum factum fuerit animal [a], & recens paſſio eſt, de tibia ſanguinem emittito †, lanam ſuccidam [b] circumligato [c]. Caue ne fomentis aut cauterio tangas, vtrumque enim in tali curatione contrarium eſt. Malagma cruda vteris, tertio die ſemper ſoluis & curas. Cum videris animal profeciſſe, cauſticum inducis. Si [d] quod iumentum coxam fregerit aut ſupragambam [e], ſcias non poſſe curari, quia partes iſtae ligaturas [f] tenere non poſſunt.

XXI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) *impones C.* z) *eiecta C.* a) *vel ſi coxa ſe laeſerit vel a mulom.* edd. †) *filum C.* b) *rei inuenta dicitur a barbaris C.* c) *dum C.* d) *conſtituunt C.* e) *coleſium C.* f) *iuncturam C.* g) *Tunc de loco* (leg. *loro*) *longiore vel funiculo groſſo* (pro *craſſo*) *prauoſam* (int. *coxam prauam*) *alligant. vnus — trahit—currit C.* h) *funem tenens laxum* C. *funes tenet laſſos* edd. vid. Morg. *IV, 35.* i) ſic *C. coxas* edd. l) *imperetur & trahit C.* m) *& pauliſper C.* n) *& ſi rectum pedem ponat, & non claudicet vlterius C.* o) *cuexabis C.* ex compendio ſcribendi. p) *de* inſ. *C.* q) *veruinatia C.* r) *reponi iunct. non potuerit C.* s) *vel tertia* inſ. *C.* t) *coxas* edd. u) *trahes C.* x) *remotum* edd. y) *vel poſt* om. *C.* z) *vel cambos* inſ. *C.* leg. *vel gambis.* a) *ſolidat C.* b) *cochl. v. tr.* om. *C. cochlearia vini trig. S. M.* †) *herbae* inſ. *C.* c) *contundes &c.* reliquis in futuro poſitis et ſeruato tamen *miſces*: vt appareat tertio ordini adſcriptum ab auctore vel librario. vid. *commiſcis in Ind.* d) *humecta ſiccabit C.* [C. XIX.] a) *Curabuntur autem ratione, qua flagmina C.* forte *phlegmonen* de qua. *Veg. 2, 48, 1.* c) *lentem quae ſuper aquam natat colliges &c. C.* d) ſic *C.* & *S. M.* *proh.* al. e) *aut aliquis locus ex ictu tumere C. S. M.* f) ſic *C.* & *S. M.* *lubricam* al. g) *cum S. M.* h) *macerabis C. S. M.* [C. XX.] a) *animal* om. *C.* †) (&) inſ. *S.* b) *ſucidam C.* vt *ſucus* &c. c) *circa eum lig. C.* d) reliqua om. *S. M.* e) *gambas C.* Videtur poni ἓν διὰ δυοῖν pro parte ſuperiore gambae, vt infra *3, 22, 3* de ſubgamba. f) *ligaturam.*

XXI. Si iumentum aut [a] rotae, aut axis ictu fuerit eliſum, in recenti la-
nam ſuccidam ex aceto & oleo colligabis [b] per triduum, poſt ficus [c] duplices, & [d] ni-
trum pariter tritum [e] imponito, die tertio ſoluito ac renouato. Si nihil profecerit ma-
lagma tetrapharmaci [f] imponito per triduum. Si & ipſa tardauerit, imponito malagmam,
quae dicitur meliacinus, vſque [g] dum ſanetur.

XXII. Syrmaticvm iumentum his agnoſcitur [a] ſignis. Prodiens de
equili, vel de loco vbi [b] ſteterit, coxam trahit & tranſuerſam vngulam inflexis [c] coro-
nis terrae ſuperimponens oſtendit, & Syrmaticum a [d] tragoedorum palliis quae trahun-
tur dicitur. Sed quamuis alienata horum vel emota [e] coxa videatur, ſi ſuper ipſum [f]
pedem ceſſim repellantur, continue emendabitur greſſus, & ſine claudicatione rectus [g]
2 incedet. Et [h] hac autem ratione contingit, ſi [i] commiſſuram vertibuli, ex corruptione
corporis, vel [l] perfrictione natus humor intrauerit, tunc ſe [m] defundit ad neruos [n], &
3 eos reddit immobiles, & velut alienatos, quae [o] hac ratione curantur: Sanguis ei de
ſubgamba [p] detrahitur [q] copioſus, in quo admiſces ſal [r], ſulphur, marinas [s] cochleas,
mannam thuris, feclam [t], nitrum, baccas lauri, aequis ponderibus, contuſa omnia at-
que cribrata, vino quoque veteri & oleo miſcebis cum ſanguine ipſius: qua [u] vnctione
praeparata poſt inflationem [x] illinis [y]. coxas [z] calida in qua verbenae decoctae ſunt, inter-
4 poſito [a] triduo diutiſſime confouebis, poſt vnctionem renouabis. ſi ex hoc plenam non
receperit ſanitatem, vulnus [b] vris cauterio in ipſo vertibulo. Similiter [c] ſciaticis fieri
conſueuit. Quaecunque aut [d] de ozoenis caeteriſque vitiis articulorum, vel de vngulis
primorum pedum nunc [e] dicta ſunt [f], ſcias etiam in poſterioribus debere ſeruari.

XXIII. Alienatvm morbum auctores vocauerunt, quoties haec ſigna pro-
cedunt [a]. Patentes oculos animal habet [b], nec ſentit hominis aduentum, quibus & labra
2 & ipſa orificia intumeſcunt, quaſi ab aliqua beſtiola contacta [c]. Quem morbum alii au-
ctores orabum [d] nuncupauerunt. Eſt autem nequiſſima paſſio. primo quod peſtifero
tranſitu contagionem ſpargit in plurimos: deinde quod imperitos decipit ſpecie ſanitatis.
Nam refecta [e] & bene curata animalia ex hac paſſione ſubito inflata [f] moriuntur. Alie-
natus autem [g] vocatur, quod eripit animalibus ſenſum, Malleus, quod peſtilentia inter-
3 neciuum [h] contagium facit. Plerumque autem viſcera interius [i] vermibus conſumit.
Quorum morſu pertuſo aqualiculo animalia ſuffocata, ſubito moriuntur, ſed ſi velocior
medi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXI.] a) *aut* om. *C.* b) *conlinito C.* c) *ficum duplicem C.* d) *in nitro pariter tritas S. M.* e) *terito & imp. C.* f) *tetraph. — malagmam* om. *C.* g) *quae dum ſanat C.* [C. XXII.] a) *oſtenditur C.* b) *in quo C.* c) *inflexam corona terrae ſuperponet. vnde & C.* d) *& ragidorum paleis F. S. tragoedorum pileis dicitur S. M. a tragoedorum palleis dicitur, quae trahuntur S. M.* e) *mota C.* f) (*temperaueris pedes ceſſis*) *compellantur F. S.* & in marg. *ſi ſuper ipſum ceſſis.* g) *rectus* om. *C.* h) *ex F. C.* i) *in* inſ. *C.* l) *ex* inſ. *C.* m) *ſe* om. *C.* n) *verſus C.* o) *qui C.* p) vid. ad Veg. *3, 20* no. *e.* q) *ſubtrahetur C.* ſeruato *admiſces. vid. ad 3,18,7* no. *c.* r) *ſalis atarce ſulphur C.* s) *marinas* om. *C.* t) *betam S. M. feglam C.* Quid ſi *faeculam* de qua *Veg. 2, 26, 3* no. *k.* it. *4, 16, 1.* u) *quae* S. vnde licet ſuſpicari, *quae vnctioni &c.* x) Credo legendum *inſolationem* vid. *3, 18, 3 & 5.* y) *illines.* z) *coxam calidam in qua verbinae* vitioſe *C. illius coxas S. illinis. aqua S. M.* a) *coxam triduo S. M.* b) *Mittis ei ſudis & poſt ſanitatem vulnerum vres cautere in C.* c) *vt in ſciatico C. ſciaticus* autem, vel *ſcyaticus* vitio aetatis dicitur pro *iſchiadico.* quae admonitione Galli non opus habent. d) *aut* item *de oz. caet. vit.* om. *C.* e) *nunc* om. *C.* f) *eadem* inſ. *C.* [C. XXIII.] a) *praecedunt C.* b) *habebit, nec ſentiet C.* c) *contracti ſint C.* d) *arabum C. aridum S. M.* Eſt quidem *morbus aridus* notus noſtro, ſed non conueniunt phaenomena. Quis vero *Arabus* ſit vel *Orabus*, nondum inuenio. e) *referta S. M.* f) pro *adflata:* & forte ita leg. g) *& Maleus vocatur alienatus* inſ. *C.* h) ſic *C. internociuum F. S. internae cauſa cibi S. M. internecinum* coni. Morg. *IV, 36.* i) *interna C.*

l) *ſana-*

medicina ſuccurrat, hac ratione ſaluantur [l]: de ceruice ſanguinem detrahis, potionem
componis huiusmodi [m]: Gallici lib. vnam, hyſopi libram I, abrotani [n] libram [o] ſemis, 4
ariſtologiae rotundae [p] lib. [o] ſemis, mannae [q] ſuccari vncias 3, trixaginis [r] vncias 3.
quae omnia contundito [s], & cernito, ex aqua mulſa copioſe decoques, & animal [t] ae-
grotum diebus plurimis potionabis. ſed quia plerumque huius aegritudinis peſtilentia 5
tranſit in proximos, totum gregem ſi inciderit [u] vt [x] ſingulas heminas ſingulis degeras [y],
potionare [z] te conuenit, frequentiſſimis [a] etiam ſuffumigationibus, ſtagnare pariter &
curare, ſicut in malleo ſuperius conſtat expoſitum. Quibus vsque adeo mutanda ſunt
paſcua, vt ſi fieri poteſt in alias [b] transmittenda ſint regiones. Nam qua tranſeunt in [c]
lanis & in [d] ipſo anhelitu inficiunt vniuerſa. Velocius autem curabuntur, ſi ſeparata [e]
fuerint atque translata.

XXIV. Roborosa paſſio dicitur, quae animal rigidum facit ad ſimilitu-
dinem ligni: cuius haec ſunt ſigna. Totum corpus adſtrictum, extenſae ſunt nares, &
aures rigidae [a], immobilis ceruix, os conſtrictum, caput [b] extenſum, colligati armi vel
crura, pedes etiam conſtricti, vt nulla commiſſura flectatur: cuius caput ſi erigere vo-
lueris [c], non poteris: oculi praecluduntur, ſpina praerigida [d], & ideo diſtendit [e] &
erigit caudam, vt eam flectere atque mouere non poſſit, dura ilia, adſtricti [f] ſunt re-
nes: cubare penitus non poteſt. Contingit autem haec paſſio ex nimia perfrictione, vel 2
ſpaſmo neruorum, vel [g] tremore, vnde & [h] tetanici dicti ſunt. Plerumque in hanc va-
letudinem incidunt, qui cum ab igne caſtrati [i] fuerint, negliguntur, & inambulantes
frigore laeduntur. Quorum nerui recenti dolore & frigore compellente [k], & ſpaſmum 3
patiuntur, & obdureſcunt in robur [l]. E diuerſo etiam altius quam expedit in pedibus
vſta iumenta, vel quocunque alio loco, contactis [m] neruis patiuntur ſpaſmum, & robur
incurrunt. Ex nimia [n] quoque pruina, vel ſi in nimio frigore [o] ſudabunt, vel e cali- 4
dis ſtabulis producuntur [p] in frigus [q], fieri adſolent roboroſi. Sed ſi a poſteriore parte
fuerint comprehenſi [r], vt morbus deſinat [s] in lumbos, opiſthotonici [t] fiunt, calefactio-
nibus tamen vnguentisque curantur. Si quos [u] vero robur, a priore parte comprehen- 5
derit, ita vt os aperire non poſſint, deſperanda [x] ſunt, quia conſtrictis dentibus fame
perire coguntur. Quae [y] autem ex toto corpore aequaliter periclitantur [z], ita vt ex ali- 6
qua parte os [a] valeant aperire, tam diu vnctionibus calidiſſimis perfricanda [b] ſunt, do-
nec ſudent, coopertaque [c] ſagis copioſiſſime [d], loco calido [e] ſtatuuntur, ignisque iuxta
ea [f] fieri conſueuit ſine fumo vt amplius ſudent. Surculos [g] quoque laureos validiores 7
in os eorum inter malas [h] mittito, vt rodendo eos exagitent [i] maxillas & calefiant [l]. Fa-
bas

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *ſanatur C.* m) *Anagallici S. M. ſal Gallicum* Morg. *IV, 36.* n) *croci vnc. III, abſinthii & ſtrignii* (f. *ſtrychni*) *vncias IIII. quae omnia S. M.* o) *ſilib. C.* forte *ſelib.* Vid. *3, 24, 10* no. *x.* p) *rot.* om. *C.* q) *manu Graec. vnc. III. C.* r) *abſinthii erratici vnc. III. C.* s) *contundes & cernes C.* t) ſic *C dieb. pl. pot. aeg.* al. u) *incenderit C.* x) *aut* inſ. edd. y) ſic *C. dig.* al. z) *potionari C.* a) *frequentiſſime C.* b) *aliam transmittendi ſint regionem C.* c) *labore F. & S. M.* d) *in* om. *C.* e) *ſeparati — translati C.*
[C. XXIV.] Pauca huius capitis habet *S. M.* a) ſic C. & *S. M.* *frigidae* al. b) *caput—flectatur* om. *S. M.* c) *voluerit, ter in girum S. M.* d) *rigida S. M.* e) ſic *S. M.* & C. *difficile* al. f) *adtracti* C. g) *&* C. h) ſic C. *contetanici* edd. i) *caſtigati* C. forte *cauteriati.* k) ſic C. *compelluntur* al. l) *robore diuerſo. Etiam* C. m) *contractis* C. n) *niuibus quoque vel pruinis, aut ſi nimio* C. o) *rigore* C. p) *producatur* edd. q) *ii adſ. f. rob.* C. r) *depreh.* C. s) *deſidat* C. t) *opiſtotoni F. S. opiſtitonici* C. u) *quod* edd. x) pro *deſperandi* ſyneſis. y) *Qui* C. z) *prehenduntur* C. a) *non* inſ. C. b) *perfricandi* C. c) *opertique* C. d) *cop.* om. C. e) *calidiſſimo ſtatuantur* C. f) *eos* C. g) *ſurculis laureis* C. h) *molas* C. i) *agitent* C. l) *calefaciant* C.

bas [m] quoque ſolidas, cum baccis [n] lauri mixtas [o] ieiuno dabis. Aquam quoque calidam
offeres ad potandum. Ventrem [p] ipſis cum mulſa calida, admixto caſtoreo, clyſtere
purgabis: oleum quoque [q] optimum cum ſucco ptiſanae mixtum per narem ſiniſtram de-
fundis, hordeum emolitum cum furfuribus admixtum dabis ad ſubſtantiam, donec ſane-
8 tur. Aliquanti dixerunt oportere eos aëre candenti, in arena fluuiali vel maritima col-
9 ligatos obrui, ita vt caput eorum exſtet & nares, & tam diu detineri donec ſudent. Sed
ex ſupra ſcripta cura, ſaepe plures conſtat eſſe ſanatos. Quod ſi ex hac re non profece-
rint, vres eis [r] ceruicem, dextera ſiniſtraque decuſſatim, ſaccellationem [s] ex furfuribus,
ſupra totum tergum calidum [t] imponis per triduum. & hac [u] vnctione quotidie vteris
10 in ſole, ſi caluerit, vel in calidiſſimo loco. Cerae libram, afroniti libram, reſinae te-
rebintinae [v] ſelibram [x], galbani libram [y], caſtorei ſelibram, opopanacis [z] libram [a], pi-
peris vnciam, medullae ceruinae vncias [b] duas, olei veteris vncias [c] duas & ſemis, vini
11 veteris optimi, quantum opus fuerit, admiſces & vteris. Praeſens tamen experimento [d]
remedium eſt, ſi picem liquidam cum oleo & vino veteri decoquis [e], calentique medi-
camine iumentum perungis [e]. Ex qua vnctione, & auriculas cum oleo tepefacto [f] opor-
12 tet infundi, vt ſanitas matura proueniat. Sed vt venae eorum calefiant [g] intrinſecus, &
conceptum frigus exſudet [h], neceſſaria potio eſt, quae roboroſos tetanicos, & opiſthoto-
nicos [i] ſalubriter curat, clabi [ii] ſeminis vncias 2, cimini Alexandrini vncias duas, agal-
lici [k], caſtorei, abrotani vncias ſingulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam
13 vnam, ſuccari vnciam, hyſſopi vnciam vnam, piperis albi ſemiunciam, quae omnia di-
ligenter tunſa atque cribrata redigantur in puluerem, ex quo bina cochlearia laſſis & pe-
riculoſe ſe habentibus cum ſucco ptiſanae tepidae propinantur: fortioribus vero cum vini
veteris calida hemina defunduntur in os, nunquam tamen ſine oleo propter leniendam
14 potionis auſteritatem, & canalem faucium mitigandum. Alii auctores eiuſmodi paſſio-
nem hac dicunt ratione curandam. De temporibus ſanguinem detrahes, excipiesque di-
ligenter, iniecto nitri puluere, ſale, atque caſtoreo, animalia perfricari, & loco calido
ſtatui oportere [l], atque hanc offerri potionem: lac caprinum, rutam, baccas lauri, pi-
per album, oleum, & fabas ſolutas: hordeumque etiam datur vt agitet edendo maxillas.
15 die tertio de cauda ſanguinem tollunt, & renes calidis vnctionibus fouent. Interdum
etiam in balnea intromittunt animalia, vt diligentius conualeſcant [m]. dant etiam quoti-
die potiones. fuſtes quoque vel de ſalice, vel de robore in os mittunt, ne maxillarum
vſus indormiat. Si melius habere coeperit, poſt duodecim dies coopertum exercebis vt
16 ſudet. Si iſta non valuerint, vteris ſuperius declaratis. Plerique aſſeuerant, ficulneas
frondes roboroſis oportere praeberi, quae naturaliter calent. Potionem quoque per os
dandam: opopanacis vncias 2, ſtoracis vncias 3, gentianae vncias 3, mannae ſuccari vn-
cias 3, myrrhae ſcrupulum 1, piperis longi ſcrupulos 2, cum vino veteri tepido, atque
17 ad cornu digerere. Hac etiam vnctione ad curandum robur vel expellendum frigus vtun-
tur:

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *fabam q. ſodidam* C. n) *bacis* C. hic & alias. o) *mixtam* C. p) *ventremque ipſius* C. q) *quoque* om. C. r) ſic C. *eius* al. s) *ſaccellionem* C. t) *cal.* om. C. u) *hanc vnctionem* C. v) *terbentinae* edd. x) *ſilib* C. vid. *3, 23, 4* no. *o.* y) *ſelib.* C. z) *ypop.* C. a) *ſelibram* C. b) *vnc. 1.* C. c) *quod ſufficit* C. *S. M.* d) *experimentum atque* C. e) *decoquas* — *perunguas* C. f) *liquefacto* C. g) *calefaciantur* C. h) *exudent* C. i) *epiſtotonos* edd. *opiſtotonicos* C. Caeterum hinc lacuna in C. vsque ad *25, 3.* ii) *dauci F. & S. M. conf. 3, 40, 1.* k) vtrum *anagallici*, an *agarici* ? l) forte *oportet* ? m) quid ſi *concaleſcant* ?

n) pro

tur: Cerae libram, reſinae terbentinae [n] vncias 8, opopanacis vncias duas, medullae
ceruinae vncias duas, ſtoracis vncias quatuor, baccarum lauri ſelibram, olei pini [o] prout
opus fuerit: quae omnia in vnum adiecta in aqua decoquunt, & perfricantes inungunt.

XXV. Hydrops non leuius animalia quam homines frequenter infeſtat.
Vitalibus [a] namque vitiatis, cum digeſtio ciborum plena non prouenit, humor noxius
perniciem corporis, tumoremque conſueuit inferre. Quam valetudinem haec ſigna de- 2
monſtrant. Turget venter, & crura, teſticuli [b], ſcapulae, latera [c] & tergus inflantur,
vsque eo, vt nec in capite eius appareant venae. Cui cum ſub linguam tetigeris ſub-
tuſſiet. Hunc ambulationibus breuibus opertum grauioribus ſagis donec ſudet exercebis
in ſole, & aduerſum [d] pilos, per totum corpus poſtmodum confricabis, cibum daturus, 3
radices cum foliis ſuis, quia & purgationem faciunt, & vitio medentur. foenumque con-
ſperſum aqua nitroque praebebis, die ac nocte maceratos lupinos in aqua, rurſumque
ſiccatos, praebebis in [e] cibo. Radicem quoque cucumeris ſiluatici vel folia, quae ven-
trem moueant [f], eidem dabis vt purges. Quae curatio ſi tardauerit [g] ſanitatem, euo- 4
candus eſt humor [h]. Quatuor itaque digitis ab vmbilico ad veretrum verſus ſagitta pun-
gis, vt [i] peritonaeum ipſum rumpas, ſed caue ne inteſtinum [l] tangas, & animalia [m] peri-
mas, ſubiicis [n] fiſtulam centimalem [o], & patieris humorem currere quantum aeſtima-
ueris neceſſarium, quem in vaſe excipies. Cum fiſtulam abſtuleris duo vel tria grana
ſalis in plagam inſeris, ne claudatur. Inſuper [p] & paſtillos imponis. Alia vel tertia die 5
epaphaereſin [q] quaſi facturus, denuo fiſtulam appones, humorem eiicies, donec partes [r]
totas exſiccet. tunc vulnus curandum [s] ſolenniter, potionesque catharticas per os dabis [t]
frequenter. Interdiu [u] vsque dum [x] ſudet exercebis. Quanto fortius [y] eſſe coepit, tan-
to diligentius eſt curandum, & ſemper abſtinendum a potu, vt tepidum & modicum ad
ſuſtentationem [z] bibat tantum.

XXVI. Sarcosis [a] quoque talis eſt paſſio: Iumentum cum biberit in-
flatur [b] & ſufflat. hac eum [c] ratione curabis: cineris [d] vel lixiuii [e] ſextarium vnum, ſe-
minis plantaginis vncias 5, conteres & cum vino dabis & oleo celeriter, vsque quo reſi-
deat inflatio. Alii auctores aſſerunt ab vmbilico duobus digitis contra pectus plagam fie-
ri debere, & fiſtulam poni, & educi humorem vel aquam noxiam vsque ad ſextarios
tres, vel amplius ſi maior eſt tumor [f]. Sed [g] cautius eſt per partes ſaepe tollere, ne re- 2
pentina exſiccatio periculum faciat. Potionibus vtendum eſſe [h] dicunt, quae vrinas [i] mo-
ueant, frequenter etiam confricandum eſſe vt ſudet, pro foeno gramen accipiet & pro
hordeo cicer [k] infuſum. Prodeſſe etiam dicunt, ſi inter pigmentarios frequentiſſime de-
ambulet animal: quia diuerſi odores latentes pulmonibus proſunt. Potionem etiam hu- 3
ius-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) pro *terebint.* o) *hirini S. M. irini* legendum. [C. XXV.] a) Sic *S. M. In talibus namque vitiis* al. b) *teſt.* om. *S. M.* c) *cum pedibus lumbi S. M.* d) *aduerſum — medentur* om. *S. M.* e) *cibos* C. f) *commouent* C. g) *morabitur* C. h) Conf. de hac *paracenteſi* Veg. *1, 43, 3.* Add. de h l. Morgag. *III, 39.* i) ſic C. niſi quod *peritonium & periconium ipſum pungas F. & S.* l) ſic C. *inteſtina F. S.* m) *animal perimatur* C. n) *ſubiicies* Fere ſemper futuris in praecipiendo vtitur C. o) *centralem* C. p) *& ſuper inplaſtellum impones*, an diminut. ex *emplaſtro* quod *implaſtrum* ſaepe libri Vegetiani. & ſane *emplaſtrum S. M.* q) *apoſoreſim F. S. apophaereſim S. M. apofereſim* C. vid. ind. epaph. r) *per partes totum exicces* C. *& S. M.* add. *3, 26, 2.* s) *curabis* C. t) *frequenter digeres* C. u) *Inter dies* C. x) *ad ſudorem* C. y) *fortior — curandus — abſtinendus* C. z) *ſubſtantiam bibat.* om. *tantum* C. [C. XXVI.] a) ſic *S. M. ſarcoſtis F. S. fartoſti* C. b) *inflabitur* C. c) *id* C. forte *eam.* d) ita *S. cineriis F.* e) *lixiuae* C. f) *humor* C. g) *ſed — proſunt* om. *S. M.* h) *eſſe* om. C. i) *vrinam* C. k) *ciceres infundi* edd.
nobiſ-

iuſmodi dant: Petroſelinum & mala [l] granata contundunt, & cum vino veteri per os
digerunt. Apium quoque quantum appetere [m] voluerit [n] offeres ad edendum. Aſpara-
gi ſilueſtris radicis vncias 2 cum vini veteris ſextario decoquis [o], vt ad tertiam redeat, &
ad heminam per os digeres.

XXVII. Tympaniticus [a] quoque hydropico [b] ſimilis eſt, ſed aliis
agnoſcitur ſignis. venter quidem eius [c] creſcit vt hydropici, & ceruix fit rigidior; ſed
2 nec teſticuli, nec crura intumeſcunt. Conuenit itaque tympanitico [d] calidum cinerem
cum liquamine optimo in panno, vel linteolo vmbilico vel ventri ſupponere [e], & faſciis
3 colligare, ſed a pluribus [f] animal tenendum eſt, ne luctando [g] moueat ligaturas. Ra-
dicem panacis [h], ſil Gallicum pariter conteres, & cum oleo vinoque tepefacto per cornu
faucibus digeres [i]. Praeterea [k] thymum ſilueſtrem & etargium [l] in vino decoques, &
4 ſingulas heminas per triduum dabis. Tympaniticum [m] haec ſigna demonſtrant: ciborum
bibendique faſtidium, exiguus ſomnus aut nullus. ſi per nares mucos [n] coeperint [o] emit-
tere, deſperandum eſt, ſi mundas nares [p] habuerint [q] hac ratione curabis [r]: cremorem
5 ptiſanae & defruti [s] binos cyathos per triduum dabis tepidos [t]. Praeterea hyſſopi vncias
quatuor, allii [u] viridis manum plenam, palmas numero viginti, foenigraeci cyathos ſex,
aquam ciſterninam & vinum odoratum vetus pariter miſces [x], diligentiſſime decoques, &
in [y] potionem per triduum dabis.

XXVIII. Lienosi [a] vt manifeſtum eſt periculum, ita manifeſta ſunt ſigna.
Nam oculi inuertuntur [b] & [c] ſuffuſi ſunt ſanguine, tardius ambulant, collum habent [d]
2 extenſum & [e] fit deterius & rigidius. Quae paſſio principium indicat roboroſi, quorum [f]
latera intumeſcunt [g], ſiue ceruicis media ſpina ad ſimilitudinem aluei fit concaua, ad-
ſtringuntur aliquando maxillae, quod vitium conſueuit inferri ex nimia perfrictione, cum
3 animalis [h] dorſum aut frigore, aut pluuia, aut grandine caeditur, aut niuibus [i]. Cu-
ius iſta curatio eſt. De cauda parum ſanguinis demis. nam ſi amplius tuleris [l], infri-
geſcet & rigori additur rigor, admiſces in eum [m] merum, & oleum, & [n] calefacies, & [n]
ſtatim hac [n] dorſum & ceruicem perunges, ſaccellum [o] quoque ex furfure calidum [p] im-
4 pones, vt totam ſpinam tenere poſſit & lumbos. altera die extergebis diligenter, & vn-
ctione eadem perfricabis, ſupra quam ſimiliter cum furfure calentem [q] ſaccellum impo-
nis, hoc vſurus vnguento: medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias qua-
tuor, depli [r] vncias tres, caſtorei vncias tres, opopanacis [rr] vncias tres, reſinae frixae vncias tres,
apocymae [s] vncias tres, reſinae terebintinae [t] vncias duas [u], cerae libram ſemis [x], olei lauri-
ni

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

nobiſcum C. l) *malum granatnm* C. m) *appo-nere F. & S. M.* n) ſic *S.* *volueris F.* o) *de-coquunt ad tertias vt redeat ad heminam, & per os degerunt* C. [C. XXVII.] a) *Tympanites* C. *Tympanitis S. M.* b) *hydropis* C. *hydropi S. M.* c) *ei cr. vt hydropico* C. d) *tympanico* C. e) *ſu-perponere* C. f) *plurimis S. M.* g) *colluctando demoueat ligaturam* C. h) *&* inſ. *S.* i) *infundis* C. k) hinc om. *S. M.* l) *argium* C. forte *ni-grum.* m) *etiam* inſ. C. n) *muccos* C. o) *coe-perit mittere, deſperabis* C. p) *nares* om. C. q) *habuerit* C. r) *curatur* C. s) *defricti* C. t) *tepidos* om. C. u) *aleum viridem* C. *alei F. S.* nobiſcum Morg. *IV, 37.* x) *admiſces* C. y) *in* om. C. [C. XXVIII.] a) *Leienoſi* omn. b) *deiiciuntur S M.* c) *&* om. C. d) *habebit* C. e) *qui deterior eſt rigidus* C. f) *quorum — ni-uibus* om. *S. M.* g) *immiſcent finem cerum med.* C. h) *animalium dorſa — caeduntur aut niui-bus* C. i) *nubibus* edd. l) *tuleris* om. C. m) *eo* C. *cum eo S. M.* n) *&, &, hac* om. C. o) Hinc lacuna *S. M.* p) *calido* C. q) *calente ſac. po-nes* C. r) *dipli* C. *bdellii* coni. vere, opinor, Morg. *IV, 38* ex Veg. *4, 15, 1.* rr) duo inciſa om. C. s) ſic C. pro *apochymatis. apoximae F. S.* Vid. Ind. *V. apocima.* t) ſic C. *terbent.* edd. u) *reſinae frixae vnc. tres* inſ. C. x) *v-nam* C.

y) *ſ* C.

ni vncias octo [y], olei [z] cyprini libram, olei glaucini [a] ſextarium vnum. Ex his ſicca 5
quae fuerint tundis [b] & cribras [b], caetera ſuper [c] carbones ſoluis [b], quibus cretam admiſces [b]
& leuiter decoquis [b] in vaſe nouo, vncturus cum neceſſitas poſtulauerit, reponis [d] ac
ſeruas. Hac quoque potione intrinſecus curabis. abſinthii vnciam vnam, ariſtolochiae 6
vncias tres, betonicae vncias duas, petroſelini vnciam [e] vnam, & ſemis, trixaginis vn-
ciam [e] vnam, thuris maſculi vncias tres, caſtorei vncias duas, mannae ſuccari [f] vncias
duas, contundis [g] pariter & cernis & ex aqua mulſa & oleo diffunde [h] per fauces, abs- 7
que dubitatione curabis. Alii auctores aſſerunt, ſanguinem de brachiolis auferendum [i],
& animal abſtinendum ab hordeo, allium [l], nitrum, marrubium, [ſanguinem [m] de bra-
chiolis] aequis ponderibus tritum cum abſinthio Pontico & vino auſtero per os dandum.
& [n] cum biberit deambulet, & ſpongiis calidis foueatur, & preſſa manu diutius [o] per-
fricetur. Si ventris permanſerit [p] tumor, pectus cauteriis inurendum eſt. Poſt quin- 8
que [q] dies ternos digitos ſubiicis [r] hac atque illac inurendum [s] eſt iterum; Obſeruabis au-
tem ne venas [t] forte comburas.

XXIX. Implecticvs [a] autem quia ſimilem ſuſtinet paſſionem, perfri-
candus eſt vnctione ſuperius memorata [b], & ſi neceſſitas poſtulauerit inurendus.

XXX. Si phragmaticum [a] erit iumentum, his agnoſcitur ſignis: febricitabit,
oculos introrſum [b] reducet, aures tenſas habebit & rigidas, terram pedibus tundet. quod
hac ratione curabis: Sanguinem detrahas [c] de matrice, adiunctoque oleo & vino tepe-
facies, totumque iumentum contra pilos [d] diligentiſſime confricabis, loco tepido ſtatues,
& curaſti.

XXXI. Aliqvando iumenta aquas [a] timent, quae dicuntur hydrophoba [b].
Signa huius haec ſunt. venas omnes habebit extenſas, ſudabit ſuffuſis oculis, tremorem [c]
frendoremque patietur, illidet ſe parietibus: ex qua paſſione conuerti conſueuit in rabi-
em. Cui hac ratione ſuccurris: ſanguinem ei de femoribus [d] detrahes, a cibariis abſti- 2
nebis, in loco ſic [dd] clauſo vt lumen videre [e] non poſſit conſtitues, magno ſilentio aquam
in ſitula [g] vel alueo ita apponis [h], vt non audiat ſonitum, manipulum rutae deterito [i],
& baccas lauri [k] XV, olei roſati [l] libram, aceti vnciam vnam commiſceto, caput & na-
res [m] diligentiſſime perunges [n], & ſanabitur.

XXXII. Spasmvm [a] certum eſt animalia ſuſtinere. quae neceſſitas his de-
claratur indiciis: Subito concident, & articuli eorum extenſi ſunt, & toto corpore pal-
pitant, aliquando etiam de ore ſpumam emittunt [b]. Quibus [c] eſcam dabis puſca [d] nitro-
que

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) 5 C. z) *ſepi caprini S. F.* nobiſcum C. it. *F. M.* & *S. M.* a) *gleucini* legendum puto. Vid. Ind. h. v. b) *tundes, cribrabis, ſolues, decoques:* videtur igitur etiam *admiſces* futuri intellectu poſuiſſe: ita & *ſ. 3.* c) *ſupra* C. d) *repones has herbas* C. e) *ſemunciam 1.* C. f) *crucis* C. g) *contundes, cernes* C. h) *defunde* C. i) *detrahendum* C. l) ſic C. *oleum* al. m) incluſa om. C. n) *&* om. C. o) *diutiſſime* C. p) *permiſerit* C. q) *quintum diem* C. r) forte *ſub iſtis* legendum eſt, intellige *plagis cauteriorum,* de quibus modo dictum. s) *inurendus* C. t) *venam fortem* C. [C. XXIX.] a) *implicticus* C. b) *nominata* C. [C. XXX.] a) *fragma inciderit* C. b) *introuerſus* C. c) *detrahes* C. d) *pilum* C. [C. XXXI.] a) *aquam* C. b) *hydrophorba* C. quod non adnotaſſem, niſi viderem, ſolenne quaſi hoc vitium fuiſſe, emendatum etiam in Galeni interpretatione veteri a Beroaldo in fine opuſculi de terrae motu & peſtilentia. *add. 3, 83, 1 no. c.* c) *vredinem frigoremque* C. *frigoremque* etiam *S. M.* d) *inferioribus* C. dd) *ſic* om. C. e) *videri* C. g) *fiſtula S. M.* h) *appones ne aud.* C. i) *conter.* C. k) *num.* inſ. C. l) *roſei ſelib.* m) *aures* C. n) *perungues. ſanabitur* C. [C. XXXII.] a) *ſpaſmos* C. b) *mittunt* C. c) *cui iſtam* (corruptum ex *eſcam*) *porrigis* C. d) pro *poſca* omn.

e) *nitrio-*

que [e] conſperſam, cucumeris quoque ſiluatici puluerem, & nitrum tritum per ſeptem
2 dies in potione dabis vt purget. Sanguinis [f] quoque marinae [g] teſtudinis dimidiam co-
tylam, aceti tantundem [h], laſeris aliquantulum [i] pariter miſces, & ſuffundis [l] in nares.
Vtile dicitur terga [m] eorum oleo & aceto, & nitro frequentiſſime confricari.

XXXIII. Qvadam ratione lunari [a] animalia ſicut homines frequenter [b] cor-
ruunt, & intermoriuntur. Quorum iſta ſunt ſigna: iacentia contremiſcunt, ſaliuae per
os defluunt [c], deſperata pro morituris [d] repente [e] conſurgunt, & pabula [f] appetunt.
Cartilaginem [g] naribus eorum digito tentabis, quanto frigidiorem inueneris, tanto plus [h]
2 caſurum ſcias. Si [i] minus frigida fuerit, rarius cadet [l]. Cuius iſta curatio eſt. De
ceruice eius [m] copioſum ſanguinem tolles [n], poſt quintum diem de temporibus, loco ca-
lido tenebroſoque conſtitues, totum corpus thermanticis confricabis vnguentis, cerebrum
quoque eius & auriculas pice liquida cum oleo laurino admixto [o] largius perunges, &
3 mittes intrinſecus, caput etiam acuta [p] vel [q] cerebellari [r] communies, potionem autem
catharticam [s] dabis eiusmodi: ſileris [t] radicis vncias duas, panacis radicis [u] vnciam vnam,
diagridii vnciam vnam, cum [x] cucumeris ſilueſtris vncia. quae omnia bene trita com-
miſces, cum mellis ſextario vno decoques, ex quo cochleare plenum in aquae calidae ſex-
4 tarium, & olei drachmas [y] tres mittis [z] & per os defundis. Caput quoque eius ſaepius
curabis. Radicem Dianariam [a], id eſt herbae Artemiſiae, in puluerem rediges, & per
fiſtulam naribus inſufflabis. Radicem quoque laſeris tunſam ſi naribus defuderis, eadem
ratione proderit. Si autem paſſio perdurauerit, caput eius vres, vt [b] apioſo fieri
conſueuit.

XXXIV. Animalia ſaepe [a] aquam reuoment [b] quam biberant. quae paſ-
ſio e [c] nimia perfrictione [d] deſcendit, cum ſtomachus paralyſin ex frigore ſuſtinet [e]. Sed
hac ratione curantur. Sanguis de ceruice detrahitur, potiones thermanticae † propinan-
tur, vnctionibus calidiſſimis armi pectusque confricantur [f], purgatur per nares caput, &
ſi neceſſitas poſtulauerit, etiam [g] ſinapizantur [h].

XXXV. Sideratitia iumenta dicuntur, cum venas vacuas percuſſerit
frigus, aut aeſtus, aut impleuerit cruditas aut ieiunia [a] bulimum [b] fecerint. Redditur
enim ſtupidum animal, & titubans ambulat [c]. Quod mollibus cibariis, lenibusque [d]
potionibus curari oportebit ita. laſeris vnciam vnam, & heminam mulſae ſuccumque pti-
ſanae [e] miſcebis. Et ſi ex frigore cauſa eſt, cum vino & oleo tepido [f] dabis. Si [g] ex
aeſtu, cum roſato praebebis. Si ex cruditate, abſtinebis a cibo. Si de bulimo, ciceres
offeres largiores.

XXXVI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *nitrieq.* C. f) *ſanguinem* C. g) *maximae* S. M. h) *tantundem vini* inſ. S. & C. i) *aliquantum par. admiſces* C. l) *ſuffundes* C. m) *ſi oleo, aceto, nitro terga eorum freq. confricentur* C. [C XXXIII.] a) *lunatica* C. b) *repente* C. c) *effluunt* C. d) *mortuis* C. e) ita in marg. F. & S (*frequenter*) in cont. F. & S. *frequenter repente* C. f) *pabulum* C. g) forte inſ. *in*: vel cum C. leg. *narium.* h) *periculo propinquius eſt* S M. i) *Si* — *communies* om. S. M. l) *ſi calida fuerit, non cadet* inſ. C. m) *ei* C n) *detrahes* C. o) *mixta perungues* omiſſo *largius* C. p) *aluto & F. S.* nobiſcum C. r) *cera vel lare* C. s) *catharticam* om. C. t) *ſileris* om. F. *ſilei radicem* C. u) *radicem* C. x) *cum* om. C. y) *vnciam vnam miſce* C. z) *mittas* — *defundes* C. a) *deariniam* C. male. b) *appioſo* C. [C. XXXIV.] a) *ſaepe aquam* om. C. b) *reuomunt, quae biberint* C. c) *de* C. d) *praefocatione* S. M. e) *ſuſtinuit* edd. †) *tragmanticae* S. M. f) *confricentur, purgentur cum naribus caput* C. g) *etiam* om. C. h) *ſinapizentur* C. [C. XXXV.] a) *ieiuna* edd. b) *ab alimentis fiunt* S. M. c) *cum ambulauerit* S. M. *ambulabit* C. d) *leniſſimisq.* C. e) (*heminam*) inſ. S. *aliam eminam* inſ. C. f) *tepidum* C. g) Hinc om. S. M

[C. XXXVI.]

XXXVI. Sol quoque canicularis ardentior [a], animalia percutit in cerebro, quibus de temporibus ſanguis emittitur [b] & ſimili ratione curantur [c]. His autem oſtenditur ſignis, quia deiectum [d] caput portare coguntur.

XXXVII. Crvditas iumentis generat aegritudinem, quae hac ratione dignoſcitur [a]: modo in vnam partem, modo in aliam [b] ambulantes inclinant. Quorum iſta eſt medicina: Sanguis eis de ceruice detrahitur, a potu & cibariis abſtinentur. Si aeſtas eſt, refrigeratorias accipiat [c] potiones, non parum [d] natura compellitur [e].

XXXVIII. Bvlimvm animalia ſuſtinent frequenter ex fame, frequenter [a] ex laſſitudine. Cuius iſta ſunt ſigna. Oculi [b] interius fugiunt, incertus eſt viſus [c], corpus [c] tremit. Qui [d] hac ratione curandus eſt, vt primo omnium defricetur ex vino oleoque tepefacto, tunc [e] panis mundi mollem partem vino infundes, [[f] & cum eodem confricabis.] Si cylon [g] feceris, per cornu digeres [h], & reparabitur. Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilae [i] heminas cum ſextario vini infundes [l], & per cornu digeres. Quod ſi [m] iter agens inciderit bulimum, vbi neceſſaria deſunt, terram [n] faucibus infundes, aut offas facies, & per os degeres.

XXXIX Qvod si ex anhelitu inflationes [a] contigerint, cuius cauſae rationes [b] reddi non poſſunt, puſcam calidam cum ſpongia [c] cerebro eius apponis [d], & pectori [e] in aures eius oleum laurinum mittes, frigidiſſimo loco eum conſtitues, nares quoque titillabis vt frequentius ſternutet. quo facto, ſtatim exhilaratur [f].

XL. Si aeſtuauerit animal & defectionem patietur, braſſicae folia cum apio contundes, & cum vini ſextario permiſcebis & per narem ſiniſtram infundis. Si vero fortius

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXVI.] Putem quae hic dicuntur ad praecedens caput de ſideratitiis pertinere. a) *ardentium animalium percutit cerebrum* C. b) *emittetur* C. c) *curatur* C. d) *eiectum* C. [C. XXXVII.] a) *noſcitur* C. *dinoſc. F.* b) *alteram ambulant & inclinant ſe. Equorum* C. c) *accipient* C. d) *etiam* inſ. C. e) *compellente F.* & *S. M.* [C. XXXVIII.] a) *aliquando* C. b) ſic C. & *S. M. Anterius*, om. *oculi* rel. c) ita *S. M. effuſus tremebit* rel. Etiam C. nobiſcum, niſi quod habet *tremeuit.* d) *quae — curanda ſunt in* C. e) ſic C. *& micam panis pulueriſatum vino inf. S. M. Cum mundis mollem F. S.* f) Haec aliena videntur & om. *S. M.* g) *ſi ilion fecerit F* & *S.* plane quidem ἀπροσδιονύσως, arbitror. *Sic liquidum faucibus infundis & curabitur S. M.* Haec ſatis videntur liquida, ſed neſcio an ingenioſi librarii, vel patris familias, qui mallet ponere, quod intelligeret. Corbeiae ita legitur *ſicylon feceris, per cornu degeres.* Puto itaque legendum, *ſi cylon feceris. Cylon* vox eſt, quae perturbando huic loco occaſionem dediſſe videtur. Recurrit ea *3, 66, 4*, vbi editum eſt *quilon*, C. *cylon.* Cum ſuſpicarer in eo loco intelligendum eſſe ius gelatum, confirmauit eam opinionem Platnerus V. C. quem aliquoties laudaui, & contulit cum hoc *cylo*, *zelum piſcium* (*a* ζέω vnde & *zenna*) i. e. *gelatinam* vel *zelatinam* Italorum, *gelée* Gallorum, laudauitque Valisnerii V. C. oſſeruazioni varie *To. III Opp. p. 167.* Mire confirmatus ſum deinde ab interprete Germanico Vegetii, qui l. c. ita reddidit, *daſs es ein Renne, oder eine zahe zuſammenflieſſung werde.* Videbam prioris vocabuli hodie quidem obſoleti, vim adhuc ſupereſſe in verbo coniugato *gerinnen*, quo vtimur in lacte & ſimilibus, cum gelantur. Sed tulit ſuppetias Vocabularius Germanico-Latinus, primus ſui generis, ſi praefationi credimus, qui penes me eſt Argentorati *1515*, *4.* editus. Hic enim diſerte, *Renn coagulum dicitur lactis contractio.* Hic igitur *ſi cylon feceris* ſignificat, cum coquendo panis molli cum vino iuſculum craſſiuſculum, quod tamen facile adhuc fluat, effeceris &c. h) *degeres, repar.* C. i) *ſileris S. M.* l) *fundes, & per cornum deg.* C. vltimum inciſum om. *S. M.* m) ſic C. niſi quod pro *iter* excerptum eſt *ita. quod iter agerit inciderit bulimus F.* & *S.* niſi quod hic *egerit. Quod ſi iter agenti inciderit*, vel *ſi iter egerit & inciderit bulimus* coni. Morg. *IV, 39.* n) *terram* om. C. [C XXXIX.] a) *inflatio contigerit* C. b) *ratio—poteſt* C. c) *ſpongiis* C. d) *appones* C. e) *& in aures oleum* C. f) *curabitur S. M. exhilarabitur* C.

fortius aeſtuauerit, petroſelini [a], daucii, ſilis [b] Gallici, abrotani, ſpicae [c] nardi, ſchinuanthus [d] aequis ponderibus tunduntur, & cum aqua mulſa data, aeſtum releuant.
2 Quod ſi his ita membra defecerint vt concidant, quibuſdam placet abſtineri eos a potu, & ſitientes in aqua frigida vna hora ſtare, & continuo reparari [e]. Alii dixerunt hordeaceam farinam cum vino per cornu [f] faucibus infundi. Plerique experti ſunt triticeam farinam cum aqua frigida datam continuo profuiſſe. Vel certe tria oua cruda cum pulegio [g] & puſca [h], oleoque permixto, faucibus infundunt [i].

XLI. Paralysin ad ſimilitudinem hominum iumenta patiuntur, quae his oſtenditur ſignis: Ambulabit prauus [a] in latere ad ſimilitudinem cancri, ceruicem incuruabit, vt ſolent habere quibus fractae ſunt, rectos pedes mittere [b] non poteſt [c]. ſi [d] coegeris, parietibus ſe illidunt, cibum & potum non recuſant. Hordeum autem ipſius vdum [e] ſemper apparet. Hac ratione [f] curabitur. Sanguis ei de temporibus [g] parte contraria, non qua contractus [h] eſt, tollitur. vnctionibus thermanticis [i] perfricatur, ceruicesque [l] eius conſtringuntur vsque eo, vt cratellis [m] ex ligno [n] appoſitis conſtricta [o] ceruice prauitas dirigatur. Loco autem calido ſtabulatur ſicut roboroſus. cui ipſae [p] potiones dantur. Si [q] parum in [r] totum iſta medelarum adiumenta profecerint, ceruices eorum [s] vruntur, non qua contractus eſt, ſed ex parte contraria de cautere accipit [t] palmas ab armo vſque ad ceruicem [u] auriculae, & in tempore vritur ad menſuram ſemiſſis. In alia autem parte temporis quaſi ſtellam [x] paruam cauterio facies, & in parte renum vſque ad mediam ſpinam virgulas [y] dabis ſolemniter, & curaſti.

XLII. Ivmenta nimio ſaltu, vel curſu aut ruina, cum aliquid [a] ruperint, vulſant. quorum iſta ſunt ſigna: Stranguriam patientur, exſcreabunt etiam purulentum, & quoties volutata fuerint, non reuoluuntur, nec ſe excutiunt. Si recens ruptura fuerit, ſanguinem magis exſcreabit [b] quam pus. Quae curantur glutinoſis & lenibus [c] cibis.
2 Talem etiam accipiunt frequentiſſime potionem. Thuris maſculi vnciam vnam, opii vnciam vnam, heliotropii vnciam, quod intybum [d] agreſtem vocamus, rutae vnciam vnam, quae omnia diligenter trita cum vino auſtero † quatuor menſuras adiicies [e], & [f] per dies ſingulos [g] dabis ad cornu [h], donec quae intus rupta ſunt glutinentur.

XLIII. Sed [a] animal nonnunquam inuadit inſania, vt praeſepium frangat, ſeſeque morſu laceret, impetus [b] etiam in homines faciat [c], auribus micat, oculis erit [d] atten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XL.] a) *armmi* inſ. C. *ſementa* poſt *dautii* inſ. S. b) *ſillis S. ſileris S. M. ſimilis F. M.* c) *ſpicae nardi* om. C. d) *ſinoantis F. S. aliſci noanthus* C. quae mirifice confirmant coniecturam noſtram, quam ideo recipere auſi ſumus. Literae *ali.* ſunt nota variae lectionis, cui adhaeſit prima ſyllaba vocis iam reſtitutae. Vid. Ind. ſub *ſinoantis.* it. *ſquinuanthos.* e) *reparantur* C. f) *cornum* C. g) *puleio* C. h) pro *poſca.* i) *infuderunt* C. [C. XLI.] a) (*pronus*) *F. & S. prauus F. M. prauus vel curuum S. M.* b) *mittere* om. *F.* (*mictere*) *S.* c) *ponent* edd. *poteſt* C. d) ſic C. & *S. M. ſic aegris* al. e) *ſudum* C. *ſolidum S. M.* f) *obſeruatione ſanabitur* C. g) *temporis* C. h) *patitur S. M.* i) *thermaticis* C. *tragmanticis S. M.* l) *ceruixque eius aſſidue corrigitur* C. m) *cretellis F. crit.* C. n) *lignis impoſitis F. S. ligno appoſito S. M.* nobiſcum C. o) *contracta ceruicis prauitas corrigatur* C. *S. M.* p) *eaedem S. M.* q) reliqua om. *S. M.* r) *tot medullarum S. M.* s) *eius curantur* C. t) *accipe pulpam* C. quin *palmulae* vocantur *Veg. 1, 28, 4* vt *lineae.* Cognata, credo, eſt *veſtis palmata.* u) *verticem* C. Sed *ceruix auriculae* videtur, vbi ea adnata eſt capiti. x) *ſtillam paruulam* C. y) *virgulam* C. [C. XLII.] *Conf. Veg. 3, 65, 3.* a) *intrinſecus* C. b) *excreabunt* C. c) *leuibus F.* d) *intubum* C. †) *auſteri* C. quod non contemſerim. *Quae omnia diligenter trita cum vino,* (intellige *vbi fuerint.* vid. Ind. Voc. *Accuſatiuus abſol.*) *auſteri* (*vini* int.) *quatuor menſuras adiicies.* e) *Atticas S. M.* f) *&* om. C. g) *&* inſ. C. h) *cornum* C. [C. XLIII.] a) *Sed* om. C. b) *impetum* C. c) *facit vt fera* C. (*vt fera*) etiam inſ. *S.* d) *erit* om. *F.* habet etiam C.

e) *&*

attentis & ſplendidis, & [e] ex ore egerit ſpumam, quem caute ne medentem laedat, diligenterque conſtringito. Sanguinem ei de ceruice & de cruribus trahito, rurſumque in
tenebris contineto, donec appetat cibum. Cum coeperit ad patientiam reuocari, ſuccum 2
cicutae vno [f] acetabulo, & aquae vnam heminam admiſces, & per os defundis [g]. Poſt rutam conterito, & ſupra cerebrum ponito, caputque lanata pelle conſtringito & [h] curato, & cum profecerit, calide ſtabuletur. Talis quoque potio equis ſubuenit rabioſis. Baccas lauri nouem, & allii [i] purgati grana [l] viginti & vnum, diligenter [m] conteres, & cum vino veteri candido per narem ſiniſtram iniicies.

XLIV. Si animalia dum ſudant hordeum comederint [a], vel ipſum hordeum nouum fuerit, quia vehementius calet [b], vel copioſius quam oportet otioſa paſcuntur, abſque dubio indigeſtio, & pletura [c] comitabitur. Quae paſſio his agnoſcitur ſignis. Sudabit, ligati [d] erunt armi, ambulabit incertum [e]. Sanguinem [f] ei de ceruice detrahes, aceto oleoque permixtis [g] totum corpus diligentiſſime confricabis [h], leuibus [i] am-
bulationibus exercendum [l] eſt, & ab hordeo penitus abſtinendum. Cui eiusmodi ſub- 2
uenit potio: braſſicae folia contundis, ſuccumque exprimis, & [m] myrrhae puluerem, & [m] parum liquaminis, & vinum vetus optimum miſces, quod per triduum per [n] os defundes, ita digeſtio & ſanitas conſequetur. Aliquanti [o] praecantatione [p] tentant afferre remedia, quae vanitas ab aniculis ſolis diligenda eſt, cum animalia ſicut homines non inanibus verbis, ſed certa medendi arte curentur.

XLV. Pulmones [a] vt integri praeſtant ſubſtantiam [b] vitae, ita vitiati periculum afferunt mortis, quorum dolor manifeſtis declaratur indiciis. ſtertet, tuſſiet grauiter, & exſcreabit purulentum. Si aegritudo longior fuerit, de prioribus [c] claudicat [d] pedibus, grauem foetorem naribus expellit, difficile ſe collocat, ſed [e] febriens praeſepio
incumbit. corruptum aſſellabit [f]. Aliquando in corpore ipſius [g] ſimilia furunculis tu- 2
bercula naſcuntur. Quorum [h] aegritudo difficilis eſt [i], ſed hac potione [l] curanda [m]: thuris maſculi vncias tres [n], hyſſopi [o] vncias duas, folii [p] vnciam vnam, mannae croci vnciam vnam, myrrhae vncias duas diligenter tundis & cribras, ex quo puluere vnum cochlear [q] cum tribus ouis & aqua [r] temperabis, & diffundis [s] per os. Si cibum non
appetit, pro [t] aqua lac caprinum miſcebis, & addito mellis cochleario propinabis. Suc- 3
cum quoque ptiſanae cum oleo roſaceo, & puluerem [u] ſuperius comprehenſum cum ouis per os dabis ad cornu [x]. Offas quoque ex duobus ſextariis farinae triticeae, & vno ſextario erui pollinis facies, quibus admiſcebis ex ſupra ſcripto puluere quinque cochlearia [y]. Sed ſeptenas offulas [z] diebus ſingulis digeras, quas quotidie ad ſubſtantiam dabis, donec

cibos

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) & om. C. f) *vnum acetabulum* C. g) *defundes* C. h) *curaturos* (f. *curaturus*) *vt calide ſtabulis* C. i) *alei* edd. l) *grana* om. C. quid igitur ſumi iubet Vegetius, ſemen an ſpicas? m) *diligentiſſime* C. [C XLIV.] a) *comederint —hord.* om. C. b) forte *calent*. c) pro *plethora*. d) *inligati ſunt* C. *in loco vbi ſunt S. M.* e) *incertus* C. f) *ſanguis — detrahetur* C. g) *permixto* C. h) *confricetur* C. i) *leuibus — abſtin.* om *S. M.* l) *exercendus — abſtinendus* C. m) & om. C. n) *per os* om. C. o) Hinc om. *S. M.* p) *praecantionem — mediam* C. forte *praecantationum — remedia.* [C. XLV.] a) *Pulmone* omnes. b) *ſuffragia S. M.* c) *poſterioribus S. M.* d) *claudicabit* C. e) *ſed — naſcuntur* om. *S. M.* f) *adſellabitur* C. g) *ipſius* om. C. h) *Quae aegritudo difficilis hac & curator S. M.* i) *eſt* om. C. l) *ratione* C. m) *eſt* inſ. C. n) *duas S. M. vnc. 1.* C. o) *hyſſopi v. 1. folii v. 1.* om. C. p) *trifolii magni* (f. *mannae*) *croci ana vnciam vnam S. M.* q) *cocleare* C. r) *aquam* C. s) *defundis* C. t) Hinc om. *S. M.* u) *puluere — comprehenſo, vel* C. x) *cornum* C. y) *Ex lacte etiam cuiuscunq. pecoris eam conſperges. ſalutare eſt, ſi ſept.* C. z) *offas* C.

a) *vel*

4 cibos tentet appetere. Cui omnem eſcam propter faſtidium viridem oportet offerri, &
contrario lenticulam cum [a] tritico vel hordeo torrefacto, cum palea dabis, vt quidquid
ex diuerſitate ciborum voluerit [b] eligat. Lac tamen recens cotidie ei conuenit dare [c].
Deambulet primum, vbi coeperit conualeſcere ad exercitium reuocandum [d] eſt. Lac ſi
defuerit, aquam, in qua eruum prius lotum die ac nocte permanſerit, dabis in [e] potu.
5 In cauſa [f] pulmonum de ceruice vel de palato his ſanguis aufertur, quibus nec faſtidium
euenit, ſed [g] fortiora ſunt corpora. Cineres quoque vlmi loti & infuſi [h] aqua cum vi-
no veteri optimo odorato heminas ſingulas miſces [i] & dabis. Quodſi vehementius vexa-
tum [l] aegritudine, tranſiuit in morbum: Radicis [m] lentiſci drachmam, thuris vncias
duas, myrrhae drachmam, ſuccari ſemiunciam, contere diligenter, & cum vino ſuf-
6 funde. Sunt & iſta remedia. Vua alba in os [n] equi frequenter exprimatur, ſemen ra-
dicis datur in vino, amygdalae frixae cum aqua offeruntur. Sed eſt alia efficacior po-
tio: Cardamomi [o] vncias duas, caſſiae [p] vnciam, ſtoracis vnciam vnam, quae omnia [q]
ſi validior & ſine febre erit [r] cum vino; ſi febriens, cum ſucco ptiſanae per os dabis.

XLVI. Orthopnoicum [a] iumentum his agnoſcitur ſignis: [b] etiam ſi
trahatur, ambulare detractat, anhelat grauiter, frequenter ſuſpirat, ronchos [c] ducit,
2 ilia ſuſpendit, dum manducat tuſſit. Ex [d] quo vitio difficile liberabitur [e], licet in lon-
gum protrahat vitam. Pulmo enim eorum contrahendo ſe comburit [f], vnde & macies
3 cum morte inſequi conſueuit. In recenti tamen hanc curam feſtinanter adhibebis. San-
guinem de pectore detrahes, & mero oleoque permixtum atque calefactum perunges.
Lixiuium [g] quoque cineris diligentiſſime cretum, cum oleo optimo temperabis, & per
nares diebus quinque continuis eidem digeres [h]. Potionem quoque dabis poſtmodum:
Sinapis Alexandrini frixi, & [i] ſulphuris viui, & [i] myrrhae, cardamomi ſpecies aequis
4 ponderibus contundis [l] & cernis, & cum melle optimo [m] decoquis. Ex quo medica-
mento ad magnitudinem nucis cum [n] vino nigro calido dilues, & quotidie per os potio-
nabis. Alii [o] vero myrrhae vncias duas, ſulphuris [p] vnciam vnam, nitri ſemiunciam,
picis liquidae puſillum, deterunt, additoque melle & vino vetere odorato, candido, per
5 nares ſaepius infundunt. Curabis autem ne algeat, temperabis exercitationibus vt ſudet:
& non ſolum in potione, ſed etiam in foeno nitrum cum melicrato [q] aſperſum [r] ſemper
accipiat.

XLVII. Opisthotonici [a] quoque ſimilis paſſio declaratur [b]. Ortho-
tonicus [c] qui totus eſt rigidus, opiſthotonicus [a] cui in poſterioribus partibus morbus in-
ſederit. Cuius iſta ſunt ſigna. Aures [d] rigidas [e] habebit, collum extenſum, oculos mi-
nores, tenſa pellis in facie, labia grauia, vt oſcitare & [f] aperire vix poſſit, cibum po-
tum-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

a) *vel triticum, vel hordeum torref.* C. b) *voluerit* om. C. c) *dari* C. d) *reuocandus* C. e) *ei bibere* C. f) *cuius a* C. g) *&* C. h) *in* inſ. C. i) *miſcebis* C. l) *vexabitur aegritudo & transierit* C. m) *radicem* C. n) *ore* C. o) (*coſti, iringii* (pro *eryngii*) *radicis caſiae ana*) inſ. *S. coſti vnc. 2, cinnamomi vnc. 1, eryngii radicis vnc. 2, ſtoraris ſemen* (f. *ſemc.* h. e. *ſemunc.*) C. p) *cinnamomi S. M.* q) *tunſa, ſi frequenter ſuſpirat* C. r) *fuerit* C. [C. XLVI.] a) *Ortholiſtophicum F. Orthotonicum* C. nobiſc. S. b) *vt —detrectet* C. c) *runchos* edd. *truncos ducit,* al. *trunculos duc.* C. d) *Ex — conſueuit* om. *S. M.* e) *liberatur* C. f) *conuoret* C. neutrum verum puto. g) *Lixiuum quoq. dil. tritum, &* C. *ol. opti. temperatum per nares* &c. C. h) *immittes S. M.* i) *&* om. C. l) *contundes — cernes — decoques* C. m) *Attico F. M. S. M.* n) *in* C. o) Hinc om. *S. M.* p) *ſulferis vini* (pro *viui*). q) ſic *C. mellicr.* edd. r) *ſum* C. [C. XLVII.] a) *Epiſtotoni F.* b) *indicatur F.* c) *eſt* inſ. *C.* d) *renes rigidos C.* e) *frigidas F. M. S. M.* f) (*os*) inſ. *S. aut os* inſ. *C.*

g) *dis-*

tumque faſtidiet, cauda rigida, greſſus incertus, membra diſtenſa [g], difficile progredi-
tur, & frequenter in poſteriorem partem concidit [h], vnde opiſthotonicus [i] nominatur.
Quod genus paſſionis hieme curare difficile eſt, aeſtate autem ſi diligentior fueris [l] obti- 2
nebis. Quae paſſio per aeſtatem his naſcitur cauſis, ſi iumentum ardentiſſimo fuerit ſo-
le percuſſum, vel ſi in itinere [m] priore claudicans pede, coactum fuerit ambulare vel cur-
rere, & vehementius ſudauerit, ex [n] dolore, vel ſi armum laeſerit, vel ſupra ipſum ia-
cuerit vt armus indormiat. Hieme autem cum de itinere vel de exercitatione venerit, & 3
cum ſudore ſteterit ſub diuo [o] in frigore, aut in loco (recenti [p]) vel humecto aut [q] mar-
morato, aut [r] teſſellato, vel ſi frigore maxillae obdormierint, tunc iſta aegritudo con-
trahitur. Cui hac ratione tentabis ſuccurrere. Adipis porcinae veteris libras duas, reſi- 4
nae terbentinae [s] ſemilibram, piperis triti drachmam, cerae libram, olei veteris ſextari-
os [t] duos pariter decoques, & calidiſſime totum animal perunges. Multi eruum deco- 5
quunt, calentemque aquam capiti ipſius languentis imponunt [u]. Alii in ſtercore ipſo-
rum calido obruunt aegrotantes [x], vt languor [y] exſudet. Plerique colligata [z] iumenta
commodum credunt arenis ſole feruentibus operire. Haec quoque potio traditur ſaluta- 8
ris. Piperis triti grana viginti [a], cedri [b] pondus denarii [c], nitri vnciam [d] vnam, mix-
turae [e] laſeris Cyrenaici [f] globulum ad magnitudinem fabae, trita [g] atque permixta, ad-
dita liquaminis [h] floris hemina, & vini veteris [ſummi [i]] ſextario [l] bis in die per os di- 9
geres [m]. Expertum dicitur, ſanguinem bubulinum calidum & fumantem, ſed modera-
te per cornu [n] faucibus infundis [o]. Quod [p] ſi forte defuerit, thuris cribrati & ſalis tri-
ti ternas [q] vncias cum vino optimo prodeſſe dixerunt. Calidis medicamentis animal ex-
pedit dum ſanetur perungi [r]. Adipis quoque porcinae recentis coctae [s] quantum exiſti- 10
maueris, cum oleo optimo, & vino ſummo & melle commiſces, & ad carbones [ſem-
per [t]] decoques, ac per nares infundes. Malagma quoque de calidis ſpeciebus in car-
bonibus cum oleo cyprino vel communi, ſed veteri, ſoluitur [u], & perungitur. Poſt 11
curam operitur ſagis, & in ſole calido exercetur a ſeſſore, trepidans [x] dum ſudet. Poſt
ſabanis validioribus abſtergetur, & [y] denuo vnctum operitur, pice quoque liquida ad-
mixto [z] oleo perungendum, non tamen nimia pix ſit, ne corium laedat. Nonnulli iam [a] 12
validioribus de ceruice ſanguinem detrahunt. Plerique in balneum ducunt, calidiſſimis
potionibus curant, id eſt, laſare [b] & [c] cymino, aniſo, oleo, baccis lauri, ex quibus
quo-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *diſtenta* C. h) *recidit* C. i) *epiſtotonus* edd. l) *fuerit cura* C. m) *ex* inſ. C. n) *& ex ſudore vel armum* edd. o) *dio* C. p) *recenti vel* om. C. *non tamen* eiiciendum puto. Poteſt enim ſignificare locum a recenti aedificatione humidum & frigidum. q) *in* inſ. C. r) *vel in* C. s) pro *terebinth.* t) *lib. 2* C. u) *infundunt* C. x) *aegrotantem* C. y) *languorem* C. z) ſic C. *colligatis ium. — renes ſole feruenti bene cooperiri* edd. a) *x* C. *decem* S. M. b) *cedrie* C. forte *cedriae.* c) *ſcrip.* III. C. d) *cotulam vnam* S. M. *olcen vnam* C. h.e. ὁλκὴν, quam drachmae etiam ſynonymum eſſe, ex Galeno probat Gorraeus h.v. e) *mixta laxaris* C. f) ſic S M. quod praetuli, cum *tyrrhenici*, quod habent alii, nullam praeterea mentionem inueniam. g) *tritam atq mixtam* C. h) *olei flori ſem.* C. h.e. *floris emina.* Solet enim adſpirationem omittere in hac voce Corbienſis librarius, vt modo in *olce.* *Olei* gloſſa eſt *liquaminis*, credo; quam bene, non diſputo. *flos* eſt hic ſummum, quod innatat *&c.* *Olei flos* explicatur in Ind. i) *ſummi* om. S. M. & poteſt eſſe gloſſa *floris.* ſed *vinum ſummum* etiam eſt ſ. ſq. l) ſic S. *ſextarium* F. *ſext.* I C. m) *digerunt* C. n) *cornum* C. o) *infundere* C. p) Hinc ad ſ. 12 om. S M. q) *ter ſulcis ſcrip. VIII* C. in *ſulcis* latere *olces, holces,* ὁλκῆς nomen, ſuſpicor. r) *vngueri* C. ſic *perunguebis* 3, 54, 2 no. g. s) *colatae* C. t) *ſemper* om. C u) *abluitur* edd. x *& repedens* edd. *trepidare* eſt ille curſus, a quo dicuntur *trepidiarii equi.* vid. Ind. y) *& — operitur* om. C. z) *admixta pentiolio perunguetur & exercetur.* Non C. a) *dicunt ſic curari* S. M. b) *laxare* C. c) *&* om. C.

d) Hinc

13 quotidie aliquid cum vino miniſtrant. Vnctionibus quoque iſtis vtuntur. Cerae libram,
reſinae vncias quatuor, opopanacis [d] vncias duas, medullae ceruinae vncias tres, olei
ſtoracini vncias tres, olei laurini vncias quatuor, quae omnia decoquunt, & in ſole aut
14 in loco calido perungunt. Alia quoque vnguenti compoſitio talis eſt: Baccarum [e] lau-
ri ſextarium vnum, cymini ſextarios [f] duos, ſulphuris viui vncias tres, reſinae vnciam
vnam, galbani vncias tres, olei ſextarios duos, quae omnia decoques & vteris.

XLVIII. Lethargici quoque iumenti iſta ſunt ſigna. Iacebit ſemper
& dormiet, neque cibum appetit [a] neque potum, cum excitatum [b] fuerit continuo aggraua-
tur [c], & ſe proiicit, & maceſcit [d], & quamcunque ei dederis potionem tanquam dor-
2 miens [e] vix ſuſcipit. quod [f] hac ratione curabis. Subſternito in ſtabulo vbi ſtat [g] vt bi-
bat ibi [h]. cui caput fomentabis ex calida [i] pulegio decocta, poſtmodum perunges oleo
cum adarce [l] trito, ita vt caput eius & aures infundas, ea [m] vſurus potione: camomil-
lam [n] Illyricam, (idem [o] nos trace) & herbam Artemiſiam in aqua decoquis, ex qua
3 quotidie ei binas cotylas propinabis. Cui & pedes priores frequenter fomentabis cali-
da. Solet enim haec paſſio adſtrictius [p] ad rectum pedem contingere. Eſt quidem pe-
riculoſa paſſio [q] atque curatio. cuius iſta ſunt ſigna. Oculi eius lacrymabunt [r] quaſi lip-
piant, in praeſepio [s] dormitans incumbit, a poſterioribus ambulans nutat, & totum [t]
4 grauatur. Cui ſanguinem detrahes de pede priori dextro, & de femore ſiniſtro ex quo
eum perunges. Herbam Artemiſiam contundes [u], & cribratam [x] dabis cum lixiuii ſex-
tario, & olei cyathis duobus, per triduum. quarta die intermittes. Quod ſi cibaria non
5 appetit, eruum [y] mollitum ex aqua tepida [comedat [z], & aquam] bibat. Si minus
profecerit, lini ſemen cum aqua in olla decoques, & heminas ſingulas per dies ſingulos
dabis ad [a] cornu, addito melle quantum [b] ſufficiat. quae potio etiam febricitantibus
6 prodeſt. Lethargicum animal frequenti exercitatione [c] prohibendum conſtat a ſomno.
Aſſidua quoque iniungenda eſt deambulatio [d] ſi anteriores pedes eius miſeris in fomen-
tum. Nam furfures ſale & aceto permiſces, & calentes vngulis imponis [e]. farinam quo-
7 que triticeam cum tritis ſalibus & puſcae ſextario vno, faucibus infundes, herbam Arte-
miſiam tunſam cum oleo & modico lixiuio dabis ad cornu [f], abſtinebis ab hordeo, [g] fa-
bae ſolidae ſextarium porrigis vt vigilet, donec duriores [h] edomet cibos. De ceruice [i]
8 ſanguinem ei [l] detrahes. Depletum [m] hac ratione [n] curabis: Afronitri [o] vncias tres,
gallae [p] Syriaticae vncias duas, ſpicae nardi vncias duas, radicis capparis vncias duas, tun-
ſa & cribrata permiſces [q], & terna cochlearia in [r] ſextario aquae tepidae dabis in potu [s].
Nunquam frigidam, nec nimium calidam [t], ſed tepidam [u], ad bibendum ſemper acci-
piat. Aſſidue flagello excitandum [x] aut voce, vt vitium timore deponat.

XLIX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) Hinc ad *olei laur.* om. *S. M.* e) *bacas lauri C.* f) Hinc ad *galbani* om. *C.* [C. XLVIII.] a) *appetet* &c. *C.* b) *exercitatum C.* c) *grauatur C.* d) *inhorreſcit S. M.* e) *dormitans C.* f) *quem F.* g) *ſtratum cubet S. M.* h) *ibi* om. *C.* i) *cum puleio C.* (*cum*) inſ. etiam *S.* l) *cum arcitrito C. adarte F.* m) *hanc vſ. potionem C.* n) ſic pro *chamaemelum. camomillon Illyricon C.* o) om. *C. item noſtrate* coni. Morgag. *IV, 40.* p) *ſtrictura pedum C.* q) *paſſio atq.* om. *C.* r) *lacrymabuntur C.* s) *praeſepe incumbit, dormit C.* t) *totus C.* u) *contunſam C.* x) *i. e. ſemunc.* inſ. *C.* y) ſic *F. M. S. M.* & *C.* niſi quod *mellitum* legunt. (*bolum ex melle*) *& F. S.* z) incluſa om. *C.* recte. a) *ad cornu* om. *C.* b) *quod ſufficit C.* c) *excitatione C.* d) *ambulatio, ſi ante omnes pedes miſeris iumentum C.* e) *adpones C.* f) *cornum C.* g) *&* inſ. *C.* h) *duriori edomatur cibo C.* i) *quoque* inſ. *C.* l) *ei* om. *C.* m) *repl. S. M.* male. n) *potione C.* o) *Acori Pontici C. Triti Pontici vn. 4. S. M.* p) *calami Syriaci S. M. cal. Syriatici vnc. III C. gallae Syriacae Samb.* q) *miſcebis C.* r) *cum C.* s) *potum C.* t) *calidum, ſed tepidum.* u) *parum* inſ. *C.* (*& puram*) inſ. *S. M.* x) *excitandus C.*

[C. XLIX.]

XLIX. Si quod iumentum morbum regium [a] habuerit, his agnoſcitur [b] ſignis.
vtrique oculi virides ſunt [c], & [d] ceruicem inclinatam habebit in [e] dextra parte, & [f] pe-
de [dextro [g] etiam] ſiniſtro videbitur claudicare. Cuius curatio eſt iſta. Loco tene-
broſo [h], vbi lumen videre non poſſit, clauditur [i], & operitur ſagis ita, ne [l] oculi eius
aperiantur in die, oleo & vino tepido vngetur [m] atque fricabitur. Lapides [n] molares 2
non minus pondera quinque in ignem imponuntur, animalis caput copulatur ad pedes,
cum bene canduerint, ſub eius naribus apponuntur [o], perfuſi oleo ſuffumigatur [p] os, na-
res, & oculi, vt morbi virus exſudet [q]. quod per ſeptem dies continue eſt faciendum.
Tali etiam ratione ſuccurrimus [r]. ſanguine caprino & lacte ouillo, anagallico [s], coſto,
oleoque pariter admixto potio conficitur [t], quae per dies duodecim datur.

L. Sed interdum biles [a], quae cholerae [b] appellantur vulgo, ſolent iumenta
vexare. quae paſſio his declaratur indiciis: commouetur ac volutatur vt ſtrophoſus [c].
Sanguinem [d] de ceruice emittis, daturus eiusmodi continuo potionem: herbae trixagi-
nis [e] nigrae vnciam [f] ſemis, mannae ſuccari [g] vnciam vnam, nitri vncias duas, altei [h]
vncias duas, vini optimi ſextarium vnum, conteres [i], ex aqua mulſa heminam vnam per
ſiniſtram narem infundes [l].

LI. Quod ſi aridam bilem habuerit, myrtum agreſtem cum vino contritam
per narem dextram defundes, pro hordeo far triticeum dabis. Potionem ipſam tempe-
rabis ex aqua.

LII. Coli paſſio grauiſſimos cruciatus iumentis conſueuit inferre, ita vt car-
diaci aut ſtrophoſi eſſe credantur; ſed his agnoſcitur ſignis. Cum ſtat [a] repente conci-
dit [b], vt arreptum [c] putes, ſi ſatis [d] ſuſpenſum fuerit, dolor ſubſequitur, & iacet non-
nunquam: cum frigidam aquam acceperit [e] tremit, ſudat, anhelat. Cui hac ratione 2
ſuccurritur. Aniſi [f] Pontici vnciam vnam, petroſelini vnciam vnam, foeniculi ſeminis
vnciam, piperis nigri vncias duas, marrubii vnciam vnam, abrotani vnciam vnam, ane-
thi vncias [g] tres, Leuiſtici [h] ʒ 4, centaureae [i] minoris & maioris vncias duas, cametris [l]
ſemiunciam, eupatoris [m] ʒ quatuor, gingiberis vnciam ſemis, pulegii [n] ſemiunciam, ru-
tae [o] vnciam, apii vnciam ſemis, pariter contundes & cernes. tunc mellis optimi pon-
dera duo cocta & deſpumata cum omnibus miſces, ex quo medicamento ad magnitudi-
nem nucis auellanae cum aquae tepidae ſextario dilues, & per os infundes. certiſſima me-
dicina

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XLIX.] a) *i. e. auriginem* inſ. *in lemmate C.* b) *agnoſcetur C.* c) *fiunt C.* d) *&* om. *C.* e) *in* om. *F.* forte legendum *in dextram partem.* Certe inciſum poſt habebit iure ſublatum puto. Alioquin enim ſuperfluum eſt dicere *in dextro pede claudicare;* contradictorium, *in ſiniſtro* f) *de C.* g) incluſa om. *C.* & *S. M.* recte. h) *tenebricoſo C.* i) *claudetur & operietur C.* l) *vt nec oculi eius appareant C.* m) *vnguito atq. defricabitur C.* n) *lapidis molaris non minus pondus C.* *Lapides—faciendum* om. *S. M.* o) *&* inſ. *C.* p) *ſuffumigant—oculos C.* q) *exſudent C.* r) *ſuccurretur C.* s) *ſil Gallicum C.* t) *conficietur—dabitur C.* [C. L.] a) *bilis quae cholera appellatur C.* *de bili, quae colera app. S. M.* b) *colerae F. S.* c) *ſtropho. cui S. M.* d) *ei* inſ. *C.* e) *traxag. C.* idem om. *nigrae vnc. ſemis.* f) *vncias ſex S. M.* g) *croci C.* h) *alt. vnc. 2* om. *C.* forte *altheae*, cuius vires huic *rei* idoneas docent Medici. i) *& ex ea aqua C.* l) *defundes C.* [C. LII.] a) *ſtatim C.* b) *ita* inſ. *C.* c) interpretatur, credo, ἐπίληπτον. concidunt enim epileptici, & morbus ipſorum eſt caducus. d) *cadens S. M.* e) *acceperint, tremunt* &c. *C.* f) *Araſi C.* g) *ſcrip. 3 C. vncia ſemis S. M.* h) *lebiſtici C. libiſt. F.* & *S.* vſi ſumus libertate non magna. i) *Centaureae ſem̄ caneturi ſemuc ſilporeum ſepum IIII. pulegii Campani vnc. 1, gingiber ſemunc. pariter contundes C.* *ſilporeum ſepum* qui poteſt capere, capiat. l) *camedrii S. M.* ſine dubio legendum, *chamaedrys* vid. *3, 55, 7* no. *g.* m) *pro eupatorii. ſiluii vncias quatuor S. M.* f. *Silphii.* n) *pul. caprini vnciam S. M.* o) *rutae, apii ſeminis, ana vnc. vnam S. M.*

 p) ſic

3 dicina eſt. Quod ſi dolor perſeuerauerit, foeniculi ſeminis cochlearia quinque bene tri-
ta cum vino ſincero ſed cibario, ſext. I [p] dabis. Praeterea piperis [q] aliquantulum [r], &
pelliculam [s] de ventre pulli ſiccatam in furno & tritam cum vino dabis.

LIII. Vomicae plerumque animalibus naſcuntur intrinſecus. Cuius paſ-
ſionis ſigna ſunt iſta. cum accubuerit, difficile ſurgit [a], os ei grauiter olebit, incumbet
in eo loco a quo vexabitur [b], tuſſiet, & purulentum exſcreabit interdum [c]. Turis vn-
cias [d] duas, ariſtolochiae vncias [e] duas in vno [f] cum vino tepefacto per nares degeres.
Item ſulphuris viui vncias [g] duas, ariſtolochiae vnciam ſemis, ſimiliter dabis. Cibo au-
tem maxime ſuſtentandum [h] eſt, vt habeat corporis [i] nutrimentum. Et [l] cum ruperit
vomicam, cauteriis circa pectus aduris [m], vt facilius prouocatus humor emanet.

LIV. Passio, quam Graeci ecedermiam [a] vocant, Latini coriaginem appel-
lant. cuius iſta ſunt ſigna. Maceſcet, & ſine febre non erit, corium illius adhaerebit [b]
coſtis, ſpina fit durior, in dorſo eius nonnunquam furunculi exire conſueuerunt: ma-
2 gis etiam quam adſueuerat [c] appetit cibos. Cuius iſta curatio eſt. Thymum [d] & ſales
cum vino rubro conteris, & tubera, ſi qua in eo [e] ſunt, confricas. Parabis etiam aliam
vnctionem: picem, ceram, reſinam cauealem [f], & thuris pollinem ex oleo veteri tem-
perabis ac decoques, totum [g] animal confricando diutiſſime perunges. Sed parum eſt
vnctione [h] corio mederi, niſi potionibus & intrinſeca curentur. Piperis albi triginta
grana, myrrhae ſemiunciam [i], vini odorati veteris cotylam, olei viridis cyathum vnum
3 admiſcebis & per os digeres. Item [l] faſciculos [m] rutae viridis atque purgatae & [n] opo-
panacis vnciam [o] vnam in cotylam vini & olei viridis cyathum admiſces [p], & dabis in po-
tu [q]. Quod vitium ex perfrictionis iniuria, aut ex coactione [r] alicuius neceſſitatis deſcen-
dit. Aliquanti ſuis non vetulae ſed nouellae ſanguinem vino permixto [s] ad cornu [t] fau-
4 cibus degerunt, ignorantes, ſi plus ſanguinis fuerit, continuo animal interire [u]. Cau-
tius eſt hac magis potione curare. Cepas germanas, & ſemen rutae pariter admiſces,
& deteres, ex quo vncias tres, cum vini cotyla per dies ſingulos dabis, vſurus curatio-
nibus quae conueniunt roboroſis.

LV. Syntexin [a] animalia patiuntur & [b] homines. quae valitudo [c] his
declaratur indiciis. cotidie tenuantur [d], & macie oſſa eminent, multum manducantia
eſuriunt ſemper, quidquid inuenerint, tentant fame cogente corrodere, durum ſtercus
2 emittunt, trahunt longam ac miſerabilem vitam, vt nec ſurgere valeant. ſed iacentia [e],
fati-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

p) ſic *C.* *ſextarium F. S.* q) ſic *F. M. S. M.* & *C.* *panis* al. r) *aliquantum C.* s) *pellicula* &c. edd. [C. LIII.] a) *ſurget C.* b) *vexatur C.* c) (*cui haec da*) inſ. *S.* d) *drac. C.* e) *vnciam ſemis pulueriſa, cibo maxime ſuſtenta, vt nutriatur. Et cum ruperit S. M.* f) *vnum contundes, cum C.* g) *drag. C.* h) *ſuſtentandus C.* i) *corpori C.* l) *Et* om. *C.* m) *adures C.* [C. LIV.] a) *epidermian dicunt C.* Eſt ſine dubio *Gr.* ἐχεδερμία licet ignota Lexicis. Quod *cardiacam* habet *S. M.* inde forte eſt, quia cor laborare credit vulgus in hoc morbo. vnde & Germanis vocatur *das Herzgeſpan.* b) *haerebit ad coſtas C.* c) *ſolebat C.* d) *Temum cum vino faliſco rubro conteres C.* e) *eius ſunt corpore C.* f) Sic conieceramus, & confirmauit *C.* *cabialem* edd. *ticulam S. M.* voluit, credo, *piculam.* g) *totumq. animal confricatum diut. perunguebis C.* Ita *vngueri 3, 47, 9* no. *r.* h) *vnctionem C.* i) *ſexcutiae i. e. drag. XII.* credo *ſexcunciam* h. e. *ſesquiunciam.* l) Hinc om. *S. M.* m) *faſciculum C.* n) & om. *F. S.* o) pro *vnciam vnam in*, modo & *F. S.* p) *decoques C.* q) *potum C.* r) *coactionis* al. *neceſſitate C.* s) *mixto C.* t) *cornum C.* u) *ſolet* inſ. *C.* male. [C. LV.] a) Ita reſtitui. Eſt enim ſine dubio σύντηξις. *Syntaxin F.* & *S.* *Syntheſin S. M.* *ſintexin C.* b) *vt C.* c) *liquido S. M.* d) *attenuantur in maciem, os eminet, multum manducans eſurit,* &c. *C.* e) *iacentes, fatigati, multumq. fame C.*

f) *me-*

fatigata, multumque manducantia fame moriuntur. Omnis enim eſca quam ſumſerint,
ad ſtercus, & omnis potus conuertitur in vrinam: nullus ex his ſuccus, nullum alimen-
tum peruenit ad medullas [f]. Propterea quod ſtomachus eorum nimio rigore perſtrictus [g], 3
nec coquere poterit [h], nec epati aliquid propinare, in quo tota virtus ad nutriendum cor-
pus per diſpenſationem ciborum, & [i] ſanguis [l] praeparatur. Tabeſcit ſemper [m], iecur- 4
que eius minuitur ad ſimilitudinem arboris, quae radicibus ex maiori parte praeciſis [n],
cum a paruulis aliquamdiu ſuſtentata portauerit frondes, celeriter exareſcit. Quorum 5
manifeſto periculo hac ratione tentatur [o] occurri. Inter principia facies vnctionem, ce-
rae libras [p] duas, reſinae [q] terbentinae libram, medullae ceruinae libram, axungiae ve-
teris ſine ſale libram, propoleos [r] ſelibram, iriſillyricae [s] libram [t], ſamſuci libram, olei [u]
laurini quantum ſatis fuerit, decoques carbonibus lentis [x], & ad ceroti [y] mollitiem per-
colabis [z], cui adhuc tepenti miſces puluerem iriſillyricae [a] & cretae Cimoliae [b], donec
infrigeſcat [c] agitabis. Ex quo medicamento totum iumentum [d] perunges, & multorum 6
manibus confricabis, donec calefiat & ſudet. Quod interpoſito triduo conuenit fieri,
ita vt coopertum animal ſit [e], & cotidie paulatim exerceatur, vt digerat. Cui haec prae- 7
parabitur potio. Abrotani vncias quatuor, ſantonici vncias quatuor, trixaginis [f] vncias
quatuor, chamaepityos [g] vncias quatuor, gentianae vncias duas, murrhae [h] vncias duas,
opopanacis vncias duas, eiuſdem radicis, ſuccari ſemiunciam, rutae aliquantulum [i],
omnia bene tundis [k] & cribras. ex quibus duo cochlearia in vino veteri decocta cum ſuc- 8
co ptiſanae in quo [l] acro decoctus eſt, admiſcebis. adiunges etiam erui [m] pollinis cochle-
aria duo, quae cum per nouem dies continuos dederis, intermittis [n] aliquamdiu vt vi-
res colligat, & reſumat, & per ſingulas periodos [o] alternis curabis [p]. Nec ceſſabis do- 9
nec ſanitas redeat. Diebus autem vacuis offas ex farina triticea in [q] lacte conſperſa ad
ſubſtantiam degeris. furfures quoque triticeos & paleas dabis [r], hordeum non dederis
niſi fortaſſis infuſum, denegabis etiam herbam viridem donec reparare [s] coeperit corpus.

LVI. Icterici [a] iſta ſunt ſigna. Oculi virides, de quibus profluet [b] lip-
pitudo, ad ſimilitudinem fabae [c]: indureſcit [d] corium, fit horridum [e] pilis, inſequitur
fatigatio, ambulans genibus claudicabit. His ſanabitur [f] medelis: Panacis Syriatici [g], 2
& apii ſeminis ſingulas libras contundito atque cribrato, & cum mellis Attici libra [h] mi-
ſceto, tunc [i] aquae, in qua lupini crudi fuerint decocti, ſextario [l], ex medicamento ſu-
perius

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *medullam C.* g) *conſtr. C.* h) *poteſt C.* i) *&* om. edd. l) *ſanguinis C.* m) *ſemper — minuitur C.* n) *praecis cum parulis C.* o) *tentabis occurrere C.* p) *libr. 1 C.* q) *reſ. ter. lib.* om. *C.* r) ſic *C. propulegii* al. *populei lib. 1. ſem. maluae lib. ſem. ſamſuci libram ſemis S. M.* Illud *propoleos* confirmat noſter *4, 13, 1* & Dioſcor. *2, 106.* s) pro *iridos Illyr.* t) *ſelib. C.* u) *oleum laurinum, quantum fuerit C.* x) *lenti ſed C.* y) *ceruti C.* z) *perlocabis F S. praelocabis S. M. colabis C.* a) vid. no. *s. tres illyrice ſ. tris illyrici C.* b) *pariter* inf. *C.* c) *refrigeſcat C.* d) *corpus perungues C.* e) *ſtet C.* f) *trax. C. anethi vncias quatuor, gentianae vnciam vnam, opopanacis radicis vncias duas, croci ſemiunciam, rutae* &c. *S. M.* g) Ita emendaui. *camepiteos F. S. camipitis C.* Ita *camedrii Veg. 3, 52, 3* no. *l.* h) *croci ſemunc. rutae ſemunc. omnia bene C.* i) *vnciam ſemis S. M.* k) *contundes & cribrabis C.* l) *qua (atro) decoctum eſt,* & in marg. al. *acyo F.* & *S. acro C.* & Morgag. *IV, 41.* m) *erui poll.* om. *C.* n) *intermittes C.* o) *hebdomadas F. M. S. M.* quam vocem poſuit, qui *periodos nouem dierum* hic intelligi, non cogitabat. p) *curabis. Nec ceſſabis* om. *C.* q) *& lacte conſperſas C.* r) *miniſtrabis C.* s) *ſaturari S. M.* [C. LVI.] a) *buginoſus* vocatur in lemmate *S. M.* quod truncatum eſt ex *albuginoſo C.* b) *profluit C.* c) Hoc tamen tolerabilius quam λημᾷν κολοκόνδας, ſ. *cucurbitas lippire.* d) *dura vt corium S. M. dureſcit cor. C.* e) *horridus pilus C.* f) *ſanatur C.* g) *radicem C. radicis S. M.* pro *Syriatico* certe *Syriacum panaces* legendum videtur. Theophraſto & Plinio etiam commemoratum. h) *ſelibra C.* i) *cum aqua C.* l) *&* inf. *C.*

perius [m] deſcripto, quatuor cochlearia miſcebis, & in potione [n] dabis per [o] dies quinque.
3 Si tardius adiuuat [p], vini ſextarios tres in pultario nouo [q], canini ſtercoris albi vncias tres admiſceto, & ponito ſub diuo, ex qua [r] potione quinque diebus per os degeres. Praeterea aquam [s] in qua ciceres decocti fuerint, & ſtercus caninum ſimili ratione praebebis.

LVII. Strophi [a] diuerſae cauſae & diuerſae ſunt curae. cuius iſta ſunt ſigna. Volutatur [b], patitur torſiones [c], ilia ſibi reſpicit, ſtercus durum aſſellat [d], terram pedibus tundit dolore cogente, intermiſſis [e] horis refrigerationem ſentit & requiem. Hac potione [f] curandum eſt. Acori, aniſi, opopanacis, ſingulas libras pariter contundis [g] & cernis, ex quo puluere duo cochlearia in vini veteris ſextario, & olei pondo [h]
2 ſemis admiſces, & tepidum per os dabis triduo. Si ſtrophoſus [i] fuerit, & non facit ventrem, caudam inter [l] coxas ſuas mittet, & ad ventrem ſuum conuerſus attendet [m], cui puluerem de ſemine rutae ſiluaticae cum vino per os dabis. Praeterea cepas decem veteres [n], ficus ſiccae ℈ [o] octo, nitri ſcrupulos [p] quinque, ſtercoris columbini ſcrupulos quatuor, ex quibus addita vrina [q] collyria facies, & bina vel terna in [r] anum immittes [s].
3 Si vero fortius venter induruit [t], conuenit adhibere clyſterium, ſed prius ventrem aqua calida perfouebis. Tunc ſuccum [u] Cantabricum in quo fuerint betae [x] maluaeque decoctae, cum nitro & hemina olei, & columbini [y] ſtercoris quatuor ſcrupulis, pronum conſtitues, & per anum iniicies iumento, ita vt poſt clyſterem inambulet [z] aliquantulum. Alii fimum [a] leporis cum nouem cochlearibus mellis, & quindecim [b] granis piperis addito caulium ſucco per os ſalubriter defundunt [c].

LVIII. Iecoris dolor ſolet infeſtare iumenta, cuius iſta deprehenduntur indicia [a]. Cibi faſtidium, potus [b] appetentia, ventris inflatio, macies. Cui primo cremoris ptiſanae ſextarium vnum [c], cum olei roſacei tribus cyathis per os degeres. Si paſſio permanet, alia potione curabitur. Apii ſeminis vncias tres, hyſſopi vncias tres, abrotani vnciam vnam, allii [d] viridis quantum [e] ſufficit, vel ſicci [f] paulo minus [g], ſi viridem abnegat tempus, ex vino optimo ad tertias [h] decoques. per aliquot dies potionem
2 dabis. Similis quoque huius paſſionis eſt ratio. Sine febre enim animal non erit, nec facile cibum conficiet, teſticulus [i] dexter tumebit & [l] indureſcet. Cui iſta ſubuenit medicina. Foenigraeci cyathos quatuor [m] mittis in aquae fontanae ſextarios quatuor [m] [i. [n] gra-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *ſupra ſcripto C.* n) *potionem C.* o) *diem vnciam vnam S. M.* p) *ambulat S. M. ambulat, adiuuat C.* q) *&* inſ. *C.* r) *qua* om. *C.* s) *aqua ſi cicer decoctum fuerit C.* [C. LVII.] a) *Tortiones* interpretatur lemma *C. & Samb.* Sed *ſtrofos* legit *C.* b) *volutabitur* &c. *C.* c) *tortiones C.* d) *adſellatur C.* e) *emiſſores refrig. C.* f) *ratione curandus C.* g) *contundes* &c *C.* h) *lib. admiſces C.* i) *ſtrofus C.* l) *intra coxas mittit C.* m) *attendit C.* n) *deteris C. tere S. M.* o) *vncias quatuor S. M. ſcrip.8 C.* p) *ſcripulos C.* q) *amurca S. M. muriae C. amurcam* praetulerim, certe ſi mihi applicanda ſint, quod omen deſpuo. r) *manu per poſteriora S. M.* s) *mittes C.* t) *indurauerit C.* u) *cantarum aquae decoctionis betae & maluae cum S. M. ſucum Cantabr. in aqua fuerint vite albaeque decoctae C.* x) *bletae F.* y) *palumb. C.* z) *deamb. C.* a) *ſimo C.* b) *quind.* om. *C.* c) *defuderunt C.* [C. LVIII.] a) *ſigna C.* b) *potum C. ſitis valida, latus ſibi inſpicit S. M.* c) *2 cum oleo roſeo C.* d) ſic *C.* & *S. M.* *olei* al. e) *quod ſatis eſt C.* f) *ſucci* edd. nobiſcum ratio & *C.* g) interpunctum hic ſuſtulimus. h) *tertiam C.* i) *ei* inſ. *C.* Caeterum interrogaui *Cl.* Platnerum, ecquis eſſet teſticuli dextri cum hepate conſenſus? Ille *Vix*, inquit, *alium noui, quam per peritonaeum, cum quo & hepar cohaeret, & quo teſticuli etiam comprehenduntur, minimum eius tunica celluloſa. Veteres, quia hepar ſanguificationis officinam eſſe crediderunt, & omnes illius lateris partes ex vaſis compoſitas cum hepate cohaerere exiſtimarunt.* Haec ille. l) *&* om. *C.* m) *III C.* & *S. M.* n) incluſa om. *C.* recte.

o) *ita*

grana triginta] & decoques ad tertiam partem. hemina [o] per os data potione curabis. Nonnulli turis [p] drachmas [q] duas tritas cum vino quantum ſufficit miſcent, & inde [r] totum corpus multorum perfricatur [s] manibus, ſaccis [t] cooperiunt vt ſudet.

LIX. Inflatio ventris interdum iumenta non [a] ſine dolore conturbat. Cuius paſſionis [b] iſta ſunt ſigna. Teſtes eorum [c] ſudabunt, alternis pedibus terram tundunt [d], ſubito [e] inde alterna parte ſe [f] conuertunt, caput ad ilia ſua ponunt [g], tanquam qui locum doloris oſtendant [h], gemitus interdum & tremor totius corporis inſequitur. Hunc paulatim deambulare facies, manum vnctam [i] in anum mittes, & ſtercus extrahes [k]. deinde ſale [l] & melle miſtis in anum infundes, vt aſſellandi [m] augeat voluntatem. Si hiems fuerit, oleo & pice liquida lumbos & auriculas illius ſaturabis, hanc daturus potionem. Laurum viridem vel baccas ipſius, piper & [n] cyminum, petroſelini [o] & [n] foeniculi ſemen, ſemen [p] agrii [q] & nitri, quae pariter admixta, tunſa & [r] cribrata cum vino, & oleo tepido, & calidae aquae paruula portione [s] potionabis, & deambulare compellis moderate, donec dolor [t] ceſſet.

LX. Intestini quoque vexatio [a], quod colon [b] vocatur, & inflationes [c] & dolores conſueuit [d] inferre. quae his agnoſcitur ſignis. Cum ambulare coeperit, prioribus pedibus tranſuaricat & dolore [e] ſubglutit [f], & [g] crebras deambulationes & calores ſtabuli, ſi [h] diligenter etiam operiatur diligere [i] conſueuit. Cui per nares ſuffundes laſer Cyrenaicum [l] in vino tepido ſolutum [m].

LXI. Freqventer [a] omni genere deforme vitium, eo quod maximae animalium parti accidit, tuſſis eſt, quae interdum ſponte [b] definit, interdum medicamentorum ratione curatur, interdum inſanabilis penitus inuenitur. Difficultas autem curationis emergit, quia cauſae, ex quibus tuſſis euenerit, a medentibus nec diſcernuntur, nec intelliguntur [c] interdum. Quam paſſionem vniuerſis auctoribus euolutis, quanto crebrius accidit, tanto ſtudioſius credimus [d] exponendam.

LXII. Exasperatio [a], aut iniuria faucium grauiſſimam commouet tuſſim, quoties aut puluis, aut ariſta, aut os, aut ſurculus, aut lapillus, aut aliquid inhaeſerit gutturi. Quae res adeo [b] periculoſa eſt, vt niſi celeriter ſubueniatur, animalibus per impatientiam doloris inſaniam [c] generet. In ſole igitur diligenter inſpicito, ſi [d] quid haeſerit euellito. Ex tepida etiam, addito nitri puluere, infuſa ſpongia [e] tergito. 2
Deinde [f] oleo roſaceo tepido cum lana obturato [g] locum, qui indignationem ſuſtinet. Poſt

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *ita C. & S. M.* p) *turis* om. C. q) *drach. 1 tritam C. ſcrupulum triti S. M.* r) *inde* om. *C.* s) *perfricant C.* t) *& ſatis S. M. ſagis C.* quod forte melius. Certe vſitatum. [C. LIX.] a) *non* om. *F.* b) *paſſionis* om. *C.* c) *ei C.* d) *tundet C.* e) *ſubinde in alteram partem S. M. C.* f) *vertet,* omiſſo *ſe C.* g) *ponet C.* h) *oſtendit C.* i) *huic S. M.* k) *exhauries C.* l) *ſal & mel miſces, & C.* m) *adſellare augeat facultatem C* n) *&* om. *C.* o) *petroſelinum C.* p) *ſemen — nitri* om. *S. M.* & ponit *& rutam.* q) *argii & nitrium.* r) *cribrabis C.* s) *potione C.* t) *deſinet dolor C.* [C. LX.] a) *verſatio C.* b) *colum C.* c) *inflationem & dolorem C.* d) *conſu. — ambulare* om. *C.* e) ſic *C. dolores* al. f) *ſubgluttit C.* g) *crebris ambulationibus & calore ſtabuli C. deamb.—in ſtabulo S M.* h) *ſi* om. C. i) *digerere S. M. dirigere C.* l) Ita C. *& cyriacum* edd. *Siriacum S. M.* m) *reſolutum C.* [C. LXI.] a) *Frequens & deforme vitium, quod & maxime pati animalibus accidit, tuſſis. quae C.* b) *ſponte —interd.* om. C. c) *intelleguntur C.* d) *credidimus exponendum C.* [C. LXII.] a) *expiratio C.* b) *ideo C.* c) *mammam C.* forte *manian.* d) *& ſi quid erit, vellito C.* e) *ſpongiam perterg. C.* f) *Deinde* om. C. g) *atq* inſ. C. male.

 h) *ea-*

Poſt diem tertium lanam eiicies, eadem [h] ex aqua calida fouebis & tale medicamentum imponis. ſuccari [i] ℈ quatuor, aluminis colati [l] ℈ I ex tepido vino infundes, & ſic exaſperata ſanabis.

LXIII. Ex perfrictione [a] quoque naſcitur tuſſis. cuius iſta ſunt ſigna. cum tuſſierit, caput deorſum mittit vsque ad terram, & cum biberit, aqua [b] ei per nares currit [c]. Quam hac ratione curabis. Machinam ori inſeres, manum planam [d] iniicies, comperies [e] in parte ſuperiore quaſi veſiculam, quam vnguibus rumpis. Deinde tres pilulas bene contuſa [f] axungia molliſſimas facies, quas [g] in ſubtiliſſimo lomento, hoc eſt farina fabacea, conuolues, & per os digeres. Deinde [h] per triduum venaculo [i] & ſale perfricabis [l], & paſtillos [m] cum ſpeciebus calidis & [n] vino in potionibus dabis.

LXIV. Tvssis a colibus [a] ſi fuerit, his ſignis agnoſcitur. coles [b] iniuriae pleni ſunt ac tumebunt, dum bibunt [c] continuo ruminant. Ouum [d] in aceto acerrimo mittis, reſolutaque teſta, ita [e] vt integra membrana permaneat [f], pice liquida perunges, & faucibus degeres. Poſt alumen, axungiam, ſalem, in vino [g] conteres, offas facies, & ex melle deiicies, ita vt aqua [h] calida [i], & ſi facultas ſuppetit, cum euiſco [l] decocta, aſſidue fomentare [m] non deſinas. Hanc quoque potionem adiicies. Myrrhae vncias duas, piperis albi ſemiunciam [n], nuclei [o] pini purgati ſextarium ſemis, vuae paſſae ſextarium ſemis, mellis vncias tres, paſtinacae vnciam [p] vnam, cariottae [q] viridis ſelibram, decoques pariter [r] ex aqua, & addito vino tepido quinque vel ſex diebus potionare non deſinas.

LXV. Ab [a] interioribus grauior, & pene inſanabilis tuſſis eſt, quae hac ratione dinoſcitur. nares iumenti praecludes [b], vt ſpiritum reddere non poſſit, tunc ilia ei [c] inſpicies, quae ſi ſpiſſis pulſibus duxerit, ſcito eſſe tuſſim ex cauſa iecinoris, pulmo-
2 nis, vel praecordiorum, ſed [d] recentem. Si lentis pulſibus ilia duxerit & [e] ventrem, indicat tuſſim de interioribus, hoc eſt, de his locis, in [f] quibus inteſtina iumentorum
3 ligantur, quorum tenſione & iniuria compelluntur [g] tuſſire. Nam ſi [h] curſu nimio vel latiore ſaltu conuexata [i] ilia fuerint, haec naſcitur cauſa [l]. Ex nimio quoque aeſtu, vel intolerabili frigore interiora vitiantur, & [m] faciunt tuſſicos. [Vnde [n] vulſi appellantur.]

Siue

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

h) *eadem* om. C. i) *croci ſcrip. 4 C. croci drac. 1 S. M.* l) *culati C.* an *colatum* eſt ὑγρὰ Dioſcoridis ſ. *liquida* Plinii? an *comatum* legendum quae τριχῖτις Dioſcoridi, *5, 123.* [C. LXIII.] a) *praefocatione S. M.* male. obſeruante etiam Rhodio *Lex. Scribo. p. 421.* b) *aquam* C. ſcilicet ad praecedens comma retulit. c) *curret. Quem* C. d) *plenam* C. e) *reperies* C. f) an *contuſam* vocat quae in rota diu haeſit, & circuitu illius ſubacta eſt. g) *quos* edd. *easque* C. h) *Poſt triduo de abinaculo* C. i) *vna auina vel brutillo F. M. de vernaculo, aut vna a. v. b. S. M.* mihi *N. L.* l) *fricabis* C. m) *paſtillum* C. n) *cum vino in potionem praebebis* C. [C. LXIV.] a) *ſpiritualibus S. M.* in lemmate. *vitalibus S. M.* context. *atolebus* C. quod corruptum ex *a colibus* videtur. Conf. *1, 38, 3* & vid. Ind. in *coles.* Interpres Germanicus de *colo* & *colica* aliquid hariolatus eſt. Vertit enim *Darme, Darmſchmerzen.* b) *folles S. M. foli* C. c) *bibit — rumigat* C. d) *oua in acetum acerrimum mittes* C. e) *ita vt* om. C. f) *permaneant* C. g) *vnum* C. h) *aquae* &c. C. i) (*fomentetur*) inſ. *S.* l) *eius decocto S. M* quem recte refutat Morgag. *IV, 42.* *euiſcus* vel, vt C. *ebiſcus* eſt *hibiſcus.* m) *fomentandae ſint* C. n) *vnam S. M.* o) *nucleos* &c. C. p) *vncias tres, caricarum ſel. S. M. id eſt te virides lib. 1 decoq.* C. q) leg. *caryotae.* r) *pariter, qua, addito* C. [C. LXV.] a) *Si grauior* C. quae ſi vera eſſe debet lectio, legendum etiam, *ea hac* &c. b) ſic *S. M. praeclude* C. *praecludit* al. c) *ſpeciesque ſi* C. male. d) ſic C. & *S. M.* *vel (recentem)* al. e) *veterem indicat S. M.* C. f) *de quibus inteſti. gignuntur, quorum* C. g) *compellitur* C. h) *ſi* om. C. i) *quum vexata* C. l) , *vnde vulſi appellantur.* hic inſerendum *puto.* Vid. *3, 42, 1.* m) *& ſi quos faciunt* C. Pro *tuſſicos* forte legendum *phthiſicos*: aut pro *& ſi quos*, *hecticos.* n) vid. no. *l.*

m) *vitia-*

Siue igitur ex ſupra ſcriptis ſiue ex aliis cauſis interioribus nata [m] fuerint vulnera, etiamſi 4
poſt ſanitatem duxerint cicatrices [n], ſtrictius tamen contrahendo ſe & aſperitatem faci-
unt, & aſſidua titillatione perpetuam excitant tuſſim. Quae cauſae leniſſimis medica- 5
mentis adiuuari vel ſuſpendi aliquatenus poſſunt, perſanari omnino non poſſunt [o]. Hinc
eſt quod in herba viridi vel paſcuis vulſorum vitia celantur. Sed omni tempore haec compo- 6
ſitio eſt ſalutaris: foenigraeci heminam, ſeminis lini heminam, tragacanti vnciam vnam, turis
maſculi [p] vnciam vnam, myrrhae vnciam vnam, ſuccari [q], erui pollinis ana [r] vnciam vnam
tunſa & cribrata in calida infuſa permaneant, altera die ex aqua tepida ſingulas cotylas dabis ad
cornu, cyatho [s] olei roſati permixto, per plurimos dies. Ex [t] qua compoſitione re- 7
cens cauſa ſanabitur; vetus [u] ſentiet leuamentum. Ad quae vitia nunquam dederis auſte-
riorem potionem, ne exaſperet & decidat: ſed lenem [x] & ſimplicem, & refrigeratori-
am. Cauendum etiam eſt [y], ne in tali paſſione vnquam ſanguinem detrahas. Pleri- 8
que [z] tracanton ex oleo dedere per biduum, tertio die decoctos raphanos atque contuſos
propinarunt [a] cum vino, refrigeratorium paſtillum addentes in aeſtate. Ad [b] tuſſim di- 9
uerſae ſunt potiones, quas proprie [c] omnes [d] inſerere neceſſarium duximus, vt pro qua-
litate [d] paſſionum, medentis arbitrio remedia commodentur [e]. Farinae [f] fabae frixae
ſextarios duos infundis in paſſi ſextariis tribus, & in mortario diutiſſime conteres [g]. pi-
peris triti grana triginta, ſepi hircini libras tres pariter admiſces, & omnia tuſa [h] & cri-
brata per os ad cornu per [i] triduum dabis. Nonnulli vero [l] duobus ſextariis conditi fa- 10
bae frixae heminam ante triduum fundunt [m], poſt deterunt [n] diligenter, & aequatis par-
tibus per triduum degerunt. Aliis placet farinae fabaceae [o] ſextarium vnum tribus ſexta-
riis vini veteris infundere, additaque [p] olei optimi libra pariter deterere, ac dare per
cornu. Si tuſſis ex ruptura vel vulſione prouenerit, anagallicum [q] primo tundes, poſt 11
herbam parietariam [r] [pro [s] duabus partibus] teneram admiſces [t], adiunctaque axun-
gia veteri conteres diligenter, & [u] paſtillos facies, quos impari numero & [x] imparibus
diebus cum reſoluto butyro ac melle diffundes. Ad leuem tuſſim viatoria [y] ſunt expe- 12
ditaque remedia, porros decoquere, & cum herba parietaria [z] bene tunſa [a] miſcere, fa-
ctisque paſtillis in ouo reſoluto & oleo roſeo, nec non & paſſo & melle conuoluere, & [b]
per triduum deiicere, ſuccum ipſius [c] iuris in quo decocti ſunt porri, inſuper dare per
cornu. Item laſer [id [d] eſt opium Cyrenaicum [e]] ad magnitudinem fabae, cum vino
veteri deteres & per cornu dabis. Tuſſi & grauedini capitis medebitur oleum roſeum
vel certe ſimplex ſed [f] viride cum aqua calida per narem dextram per triduum
diffuſum [g].

LXVI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *vitiati fuerint, vulnera etiam cum ſumta ſanitate dux. S. M.* n) *cicatricem, ſtricturam tamen contrahendus & aſper. C.* o) *poterunt C.* p) *maſtichis ana S. M.* q) *croci ſemunc. C. S. M.* r) *ana* om. *C.* s) *cyathum olei roſei h. e. drag. X C.* t) *ex aqua dabis C.* male. u) *vel tuſſenti & iuuamento, adque C.* x) *leuem* edd. y) *eſt* om. *C.* z ſic C. *Plerumque — debere dari* edd. a) *propinare* edd. *propinauerint C.* b) hinc ad *ſ. 11* om. *S. M.* c) *prope C.* d) *omnes* om. *C.* d) *qualitatibus C.* e) forte *accommodentur.* f) *farinam f. friſae C.* g) *teres C.* h) *rurſus attrita C.* i) *triduo C.* l) *in C.* m) *infund. C.* n) *terunt C.* o) *facies* C. male. p) *addita C.* q) *ſimphitum S. M.* pro *ſymphitum*, quam *Alum Gallicam* Scribonio dici notat Dodonaeus *p. 134.* r) *paritariam* omn. s) incluſa om. *C.* t) *miſces adiuncta C.* u) *&* om *C.* x) *&* om. *C. impari & paribus S. M.* y) *vituria ſunt experimenta: remedia C. iuuatoria ſunt expertaque rem. S. M. experta* etiam *F M.* z) *paretaria* edd. nobiſcum C. a) ſic iubet Morg. *IV, 4. tonſa* al. b) ſic *C. &* om. *al.* c) *& aquam in qua C.* d) incluſa om. *C.* e) *Syrenicum* omn. f) *ſic C. &* al. g) *defunde C.*

LXVI. Vvlsis [a] glutinare creditur, ſi draganti [b] vncias duas pridie in-
fundas in calida, foeni quoque Graeci heminam, lini ſeminis [c] heminam, ſeparatim in-
fundas, die poſtero in cacabo decoquas & pariter teras, poſt medullae ceruinae vncias
duas, ſepi [d] hircini libram, radicis dracontiae [e] vnciam vnam, gentianae
vnciam vnam, centaureae vnciam vnam, ſepi [f] taurini vnciam vnam con-
tundes [g] & illis, quae prius parata ſunt, addas: quae omnia in mortarium mittes,
2 & diutiſſime conteres. Ad vltimum paſſi ſextarios tres, & aquam in qua foenum Grae-
cum vel ſemen lini fuerat infuſum adiicies & decoques, ac per triduum ad cornu dabis.
3 Grauiter [h] tuſſientes & vulſi hac potione recreantur. De maſculo pinguis porcinus acro
decoquitur, donec omnis caro ſoluatur, abiectisque oſſibus vniuerſis, cum iure [i] quo
4 deferbuerant, & tribus ſextariis paſſi [l] & ſextario ptiſanae rurſus in cacabum mittis [m].
glutis taurinae [n] ſemiunciam [o], aceti acerrimi hemina dimidia coniungitur [p]; & feruet,
vt quilon [q] fiat [r]. traganti vnciae tres, lini ſeminis & foeni Graeci vnciae [s] ſingulae, de-
coquuntur extrinſecus [ss] & teruntur: adiunges etiam medullae ceruinae & ſepi [t] hircini
5 vncias tres. quae ad vltimum cum omnia pariter calefacta [u] fuerint & colata, facies po-
tionem, ex qua [x] per [y] cornu dabis animalibus diebus ſeptem, aut nouem: curaturus,
vt [z] tepefactam degeras, quae [a] ne ſpiſſentur, adiectio paſſi, & aquae illius copia, in
6 qua cocta ſunt ſemina, praeſtat liquamentum. Aliquanti caput agninum tam diu deco-
quunt, donec omnis compago ſoluatur, abiectisque oſſibus terunt, adiectoque [b] ad ius
7 ipſius melle, diebus ſeptem ad cornu digerunt. Quod ſi tuſſis ex faucibus veniat, myr-
rhae vncias tres, cardamomi vnciam vnam, nuclei ſextarium, vuae paſſae ſextarium, de-
teres diligenter, additoque melle agitando lentis carbonibus [c] decoques. cum intepuerit,
paſtillos ad nucis magnitudinem facies, quos ternos cum butyro diebus quinque vel ſeptem
8 degeres. Item [d] ſi ex faucibus cauſa eſt, occiſum pullum palpitantem aperies, & tollis
eius ventriculum, quem cum ſuo ſtercore calentem & integrum in melle conuolues, &
9 per canalem degeres. certiſſimum ac verum [e] remedium eſt. Si exaſperatio gutturis [f]
mouerit tuſſim, murrhae vncias duas, piperis vncias duas, ſeminis lini frixi [g] & contuſi
ſextarium, cardamomi ſemiunciam, vuae paſſae ſextarium, nuclei [h] ſextarium, mellis
pondo duo, diligenter trita commiſces ac decoques [i], paſtillos ad nucis magnitudinem
facies, ternos in [l] die degeres.

LXVII. Tvssi, quae [a] ex acerbitate humorum prouenit, tali ratione ſuc-
curritur. In primis purgandum eſt corpus tuſſientis. Cucumerem itaque ſiluaticum
vel [b] radices eius cum nitro Alexandrino conteres, adiunctoque vino vetere per os dabis
ad

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXVI.] a) *vulſus C.* b) *tracanti C.* Verum eſt *tragacanthi.* c) *ſemen C.* d) *ſepi—ſepi* om. *C.* e) *tragenteae S. M. tracontiae* al. pro vero, quod poſuimus. Morgag. *IV, 43.* f) *ſibi al. ſebi C.* g) *contundas* C. h) hinc ad *ſ. 8* om. *S. M.* i) *in* inſ. C. l) ſic C. (*paſſi*) *ſuccidi* : *Deinde rurſus F. & S.* qui notant in marg. pro *paſſi* alias eſſe *ptiſanae.* In illo *ſuccidi* puto eſſe *ſuccidis* vel *concidis.* Sed eſt etiam *vinum ſuccidum* *3, 67, 4.* m) *mittetur* C. n) *ſic* C. & Priſcianus: *taurini* al. o) *vnc. 1. S.* C. hoc eſt *ſesquiunc.* p) *coniunguntur & feruent* C. q) Vid. de hoc loco ad *3, 38* no. *g.* r) *faciant* C. s) *ſingulas partes emin.* (h. e. *heminae*) *decoq.* C. ss) extra reliquas ſpecies, ſeparatim. t) *ſibi al. ſebi* C. u) *fuerint decocta fac.* C. x) *aqua* C. y) *per* om. *S.* z) ſic C. *aut* al. a) *vt inſpiſſentur, adiecto paſſo—ſemina. Praeterea aliquanti F. & S. Quae nec ſpes ſentura deiectio paſſi—ſemina praeſtat liquamentum. Aliq.* C. Ex his lectionem, quam damus, exſculpſimus. *Acro, glus taurina, tragacantha, ſemina,* ſpecies reliquae facile coëunt in *cylon,* vel duriorem etiam maſſam, & glutini ſimilem. Hoc ne fiat, *ne ſpiſſentur, liquamentum praeſtat paſſi adiectio* &c. b) *adiunctoque* C. c) *carnibus* C. d) *Ita* C. e) *vtile* C. *vile S. M.* f) *gutteris F.* g) *fricti contuſi* C. h) *nu. ſext.* om. C. i) *decoques F. S.* l) *ad diem S.* [C. LXVII.] a) *quam humorum acerbitas excitat* C. b) *&* C.

c) *ſcyl-*

ad cornu. Quae potio cum laxauerit ventrem, poſt diem tertium ſquillae [c] validioris ℥ [d] 2
quatuor contundes, & optimi laſeris, quantum fabae patitur magnitudo, commiſces, vi-
nique odorati ſextarium, & olei veteris libram addis, & cum diligenter omnia cribraue-
ris, triduo per os defundes ad cornu [e]. Iſtis quoque ſuffimentis [f] non minus quam po- 3
tionibus adiuuabis. Sandarici [g] vncias tres, aſphalti [h] vncias tres, allii & ceparum vnci-
as [i] tres. quae cum pariter triueris, in tres partes aequaliter diuides, & per triduum coo-
perto ori [l] vel capiti ſubiectis carbonibus ſuffumiges [m], vt odor impleat nares. cuius ta-
men oculos prius ligabis ne medicamenti acerbitate laedantur. Herbae quoque marrubii 4
faſciculum, quam magnum volueris deteres, & cum ouo & vino ſuccido [n] admiſces, ad-
dita adipe ceruina, vel ſi defuerit, veruecina [o] cum cera reſoluis, & [p] cum tepida ad
cornu degeris. Grauiſſimae ſubuenit [q] tuſſi, ſi pilulas [r] cypreſſi decoquas, & purges di- 5
ligenter, addita axungia, & anagallico [s], & foliis tenerioribus herbae parietariae [t], con-
tundas [u] in pila & paſtillos ad nucis magnitudinem facias, quos quotidie impares cum
melle & oleo & vino paſſo, ouis intinctos deiicies. Si placet pro pilulis etiam folia cy- 6
preſſi contuſa miſcere cum omnibus ſupra ſcriptis, potes [x] liquidiorem facere potionem,
& dare per cornu. Ad omnes tuſſes talem dedere plerique potionem. draganti [y], myr-
rhae, ſpicae nardi ana vnciam vnam detriuere ſollerter, & cum duobus ſextariis paſſi
per triduum diffudere [z].

LXVIII. Ad arteriam exaſperatam, & ad ſpaſmum. hyſſopi libram [a], foe-
ni Graeci ſelibram [b], ſeminis [c] lini, tracanti, anagallici [d], rutae viridis ſingulas [e] ſelibras,
ſalis heminam dimidiam conteres, & [f] vſque ad tertiam [g] decoques cum paſſo, tuſſienti [h]
per triduum, vulſo per nouem dies dabis. Alii petroſelini Macedonici vnciam vnam ſe- 2
mis, dauci vnciam vnam, myrrhae [i], ſpicae nardi, coſti, tracanti, ſingulas vncias,
prius in mulſa tepida diffuſas [l], acori, piperis, ſuccari [m] ana vnciam vnam, guttae Am-
moniacae [n] vncias duas, caſſiae vnciam vnam, pariter deterunt, paſtillos ex mulſa faci-
unt, poſt cum paſſo deiiciunt tedianti. Ad tuſſim veterem, & ad ſuſpirium, vel anhe- 3
litum & ad ſynanchen [o] mox dederis ſtoracis rubeae vncias tres, myrrhae trogloditis [p]
vncias duas, opopanacis [q] vncias duas, iriſillyricae [r] vncias duas, galbani vncias duas, reſi-
nae terbentinae vncias tres, herbae ſymphoniacae [s] vnciam vnam, pariter commiſces &
deteres, paſtillos facies cum melle. Praeterea axungiae libram ſemis [t], Caricas quin- 4
decim,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *ſcyllae* C. d) *ſcrip.* C. *vncias S. M.* e) *Item alia* inſ. edd. om. reliqua *S. M.* f) *ſuffumentis* C. g) *Sandaricis* C. rectum *ſandarachae.* Quod tuetur etiam Morga. *IV, 15.* h) *aſpalti* C. i) *tantundem* C. l) *ori vel cap.* om. C. m) *ſuffies* C. n) *ſucido* C. qui ſcil. etiam *ſucum* fere ſcribit, vbi alii *ſuccum.* *Paſſum ſuccidum habuimus 3, 66, 33.* o) ſic conieceramus, cum *verbeces* eſſe in Vett. Inſcrr. recordaremur. Confirmauit deinde C. qui habet *veruicina.* Nam edd. *verbenaceam.* p) *quam dum tepefactum fuerit, ad* C. q) *ſubuenitur* C. r) *pilulam* C. s) ſic C. & *S. M. argallico* al. t) *paritariae* omn. u) *contundes in pilo — facies, quos impones in mel, oleo, vino paſſo, & ſic tinctos deiicies* C. x) ſic C. *poteris picis liquidae* al. y) *Tracanti vnc. 1, piperis vnc. 1, hormines ſeminis lib. 1, cimini vnc. 1, ſpicae nardi vnc. 1, murrae vnc. 1, detriu.* C. z) *defundes* C. [C. LXVIII] a) *ſemis* inſ. C. b) *lib. 1* C. c) *ſem. li. trac.* om. *S.* d) *ſelib.* inſ. C. e) *ſelib.* C. f) *&* om. C. g) *tertias* C. h) *tuſſienti — vulſo* om. C. i) *vnc.* inſ. C. l) *infundes C.* m) *ſuccari — vnam* om. C. *ſaccari S. croci, caſſiae S. M.* n) *Armeniacae* edd. *amoniaci* C. vt ſcripſimus ſcribi voluit in Scriboniano Lexico Rhodius *p. 349.* o) *ſynancen mos dederis* C. quem ſecuti, *ſi,* quod poſt *ſynanchen* habent edd. omiſimus. p) *troclitis* C. q) *apopanacis* hic & ſaepe C. r) *iris illyrici* C. Verum eſt *iridis Illyricae.* s) ſic C. *ſimponiacae* al. t) *1. S.* h. e. *vnam ſemis* C. *libram S. M.*

u) *raucam*

decim, pineam [u] combuſtam, & in puluerem redactam, liquaminis [x] optimi heminam,
5 mellis libram [y] cum cauliculis excoctis, offas faciunt, & cum paſſo degerunt. Aliquan-
ti [z] hederae folia, item populi albi folia, aequo pondere deterunt, & cum vino albo [a]
per nares defundunt. Alii [b] rutae folia cum [c] melle deterunt, & cum vino optimo per
nares defundunt. Alia. Cucumeris ſiluatici folia foeno miſcent, radicemque ipſius con-
6 tundunt, & cum lini ſemine & hordeo commixta [d] offerunt. Experimento probatum
eſt tuſſim ſuſpiriumque ſanare [e], ſi ſulphur viuum & roſmarinum cum melle & vino
veteri per ſiniſtram narem degeras [f]. Aliquanti panacis radicem detritam cum vini opti-
mi [g] hemina & tribus cyathis olei, per cauernas [h] naris ſiniſtrae infundunt. Praeterea
roſmarini [i] ʒ quatuor, myrrhae ſcrupulos duos [l], cum vini veteris ſextario, olei hemi-
na, per nares triduo defundunt, ita vt in [m] die detur hemina. Anethi acetabulum, iriſil-
lyricae [n] acetabulum, rutae ſcrupulum vnum, olei heminam dimidiam [o] per os dige-
7 runt. Suſpirium quoque ac tuſſim releuat, ſi radicis mori ſcrupulum vnum, herbae he-
liotropii vncias tres, diligenter conteras, & cum hemina vini candidi per os defundas.
Recens quoque [p] tuſſis experimento [q] curationis ſedatur. Lentis ſextarium [r] ſemis emo-
lis, farinamque molliſſimam [s] facies, ex qua ſingulas heminas cum ſingulis heminis aquae
8 per os per [t] triduum degeres. Vetus autem tuſſis aboleri creditur [u], ſi cyathos tres ex
ſucco porri cum hemina olei pluribus diebus per fauces defundis [x]. Tuſſientes ac vulſi
hac potione curantur: panacis radicis vncias duas, ſulphuris viui vnciam vnam, thuris
maſculi vncias duas, myrrhae troglodytis [y] vnciam vnam commixta in puluerem rediges,
ex quo duo cochlearia cum duobus ouis, addita vini veteris hemina, diebus quinque vel [z]
9 ſeptem per os dabis: Expertum dicitur, vlmi cinerem leuiſſimum [a]. id eſt fauillam aqua
tepenti permiſcere, & olei boni aequam menſuram addere, iunctisque tribus ouis, die-
bus quot volueris dare per fauces.

LXIX. Validissima contra tuſſim & vomicas compoſitio eſt. ſucci [a]
marrubii expreſſi [b] heminam [c], Caricas ſiccas XXV, mellis Attici, vel [d] cymini ſexta-
rium ſemis [e], in olla noua ad medium decoques, poſt myrrhae troglodytis [f] vncias du-
as, dauci [g] vnciam vnam, caſſiae fiſtulae vnciam ſemis, cinnami [h] ſemiunciam, thuris
maſculi vnciam [i], ariſtolochiae vncias duas, opopanacis vnciam, iriſillyricae [l] vnciam ſe-
2 mis, radicis panacis vnciam, vniuerſa conterito atque cribrato, & ſupra medicamentum [m],
in quo mel & [n] ficus coxeris, mittito, & ſtudioſe agitans feruere facito paulatim carbo-
nibus lentis, poſt in pixidem plumbeam vel ligneam condito, ex qua bina cochlearia cum
3 hemina vini per os quotidie degeres. Vulſis vel tuſſientibus prodeſt ſingulos ſextarios len-
tis,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

u) *raueam F. M.* & *S. M.* x) *liq. opt. hem.* om. *C.* y) *ſelib. C.* z) Reliqua om. *S. M.* a) *candido C.* b) *aliquanti C.* c) *molliora conterunt C.* d) *commixto off. Et C.* e) *ſanari. C.* Poſt *ſanare* interpungunt, & *Alia* ponunt edd. f) *digeris* edd. g) *vino optimo C.* h) *cauernam ſin. nar. C.* i) *roſmarinum ſcrip. 4 C.* l) *croci ſcrip. 2* inſ. *C.* m) *in* om. *C.* n) *ir. ac.* om. *C.* vid. *3, 68, 3* no. *r.* o) *mane* inſ. *C.* p) *vero C.* q) *expedit hac cum ratione ſed C.* r) *1. S.* hoc eſt *vnum ſemis C.* s) *mundiſſimam C.* t) *in C.* u) *ita* inſ. *C.* x) *infundas C.* y) *trigloditis* edd. *troclitis C.* z) *aut ſex C.* a) *lentiſſimum S.*

[C. LXIX.] a) *ſuccum C.* b) *expreſſi* om. *C.* c) *lib. 1 S. M.* d) aut *vel* vitioſum videtur, aut in *cymini* latere aliquod mellis epitheton. e) *vnum S. M.* f) *troglitis C. dauci, caſſiae, fiſtulae ana S. M.* g) *dauci* —— *ſemis* om. *C.* h) *cinnamomi C.* i) *vnc. 1 ſem. C.* l) vid. *3, 68, 3* no. *r.* m) *medicamento* edd. n) *vel C.*

o) &

tis, foeni Graeci, & [o] lini ſeminis frigere [p] ſeparatim, & puluerem facere, & de ſingulis ſpeciebus ſingula cochlearia cum ſucco anagallici [q], & ſucco plantaginis, quantum volueris addito vino, per os dare [r].

LXX. Vt diuerſae cauſae ſunt, ita & [a] difficiles curae. Quapropter [b] ſtudioſe, quae experimentis noſtris vel aliorum probata cognouimus, intimamus. Ad vnum [c]
itaque animal talis potio praeparatur: fabae frixae [d] ſextarium ſine ſale cum [e] aqua decoques, quemadmodum hominibus conſueuit apponi. Praeterea foeni Graeci ſextarium
ſeparatim mittis in cacabum, & cum feruere coeperit primam aquam fundes [f], poſt addis aquae ſextarios quinque, Caricas viginti, liquiritiae [g] vncias duas [h], tantum ferueat,
donec quatuor ſextarii remaneant, tunc fabam iſtam coctam, & foenigraecum [i], cum 2
Caricis vel liquiritia [l] in mortario diligenter deteris, addis inſuper butyri [m], ſepi hircini
ana vncias duas ad calorem diligenter [n] reſolutas. quae cum omnia miſcueris, addito iure [o] in quo foenum Graecum decoxeris, tepefacta, per cornu plus quam ſingulas heminas diebus ſingulis faucibus [p] digeris. Quod [q] ſi ſpiſſiorem videris potionem, tantum
paſſi addis, vt poſſit per cornu exire. Barbarorum vſus aduerſus tuſſim inuenit ſalutare 3
remedium. Radicem herbae, cui nomen eſt inula [r], quam Campanam plerique appellant, colliges [s], in vmbra ſiccabis, poſtea deteres, in puluerem rediges, ex quo terna maiora cochlearia in ſingulos ſextarios vini veteris pridie infundis, & cum bene agitaueris claudes, ne odor herbae ſalutaris exhalet; per os triduo, vel quot volueris diebus
degeres. Item alia. Lentis Alexandrinae, foeni Graeci, lini ſeminis, heminas ſingu- 4
las decoquis [t], addisque ei traganti vnciam [u] ſemis, pridie in tepida infundis, & anagallici vncias tres diligentiſſime reſolutas, quae cum omnia in mortario trieris [x], in cacabo nouo cum tribus aquae ſextariis decoquis [y], exinde tertiam partem cum ſextario paſſi tepi-
dum per os dabis triduo continuo. ſanare [z] creditur vulſos [a]. Si iumentum ex vulneri- 5
bus faucium [b] tuſſis vrgebit, iriſillyricae [c] vnciam vnam, piperis nigri ſemiunciam, ſuccari [d] ℈ vnam, myrrhae troglitis ſemiunciam, thuris pollinis ſemiunciam, traganti prius infuſi & triti vnciam vnam, oua quinque cum paſſi ſextario commiſces, & triduo per fauces degeres ad cornu [e]. Poſt mel, butyrum, axungiam, ſalem [f] & piculam com-
miſces, offas facies, & in paſſo intinctas degeres. Si ab internis tuſſierit, ſucci ptiſa- 6
nae heminam, defruti [g] cyathum miſces, & per triduum dabis. Si grauius tuſſierit animal, fabae frixae [h] & coctae ſextarium, ſeui [i] hircini vncias tres, allii capita tria pari-
ter decoquis [l], & in mortario deteris [m], & cum paſſo dabis. Curat autem vulſos & 7
ruptos [n]: foeni Graeci ſextarium vnum, cum viginti Caricis [o], faſciculo apii, & faſciculo rutae in aqua [p] ad medium decoquis, ita vt poſt modum traganti reſoluti [q] vnc. [r] tres,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *&* om. C. p) *terere S. M.* q) *anigallici C. ſimphiti S. M.* h. e. *Symphyti.* r) *dabis C.* [C. LXX.] a) *ſunt C.* b) *qualiter C.* c) *ad vnumquodque S. M.* d) *frictae C.* e) *cum aqua* om. C. f) *effundes C.* g) *Lyciriae C.* verum *glycyrrhiza.* h) *&* inſ. C. i) *foenugr. C.* pro *foenum Gr.* l) *glycerizia C.* v. no. *g.* m) *vnc. 3 ſibi* al. *ſebi hirc. vnc. 2 C.* n) *diligentiſſime reſolues C.* o) *(tepido)* inſ. *S.* p) *dabis C.* q) reliqua om. *S. M.* r) *enula* edd. s) *&* inſ. *C.* t) *decoques, addes* &c. *C.* u) *1. ſ. C.* x) *cribraberis C.* h. e. *cribraueris*, quod inſerendum potius quam cum *triueris* permutandum. y) *&* inſ. C. z) *ſtagnare C.* a) *vulſum animal C.* b) *faucibus C.* c) vid. *3, 68, 3* no. *r.* d) *croci ſcrip. 1. C.* e) *cornum*, vt ſolet, *C.* f) *ſales C.* g) *defricti C.* h) *friſſae C.* i) *ſibi C.* l) *decoques &c. C.* m) *conteres C.* n) intell. hoc remedium, vel ſimile quid. o) *& faſciculum &c. C.* p) *qua C.* q) *ſoluti C.* r) *vncias* edd. hic & p. p.

tres, & anagallici contuſi vnc. tres, & [s] allii [t] tres addantur, & omnia conterantur, offuliſque ad nucis magnitudinem factis, ternae, quinae, ſeptenae per triduum degerantur [u].

LXXI. Scabies iumentis deformem paſſionem, & interdum periculum
generat. Contagioſa namque eſt, & tranſit in plures [a]. Cui naſcenti medicamentis non
oportet occurrere [b], ne praecluſa cute in viſceribus reſidens conuertatur in morbum. Sed
vt [c] eruperit foras, primo purgatio ventris adhibetur, ſi puluerem ex cucumere [d] ſilua-
tico cum vino faucibus animalis infundis [e], vel certe ſi radicem [f] conciſam copioſe cum
2 hordeo ſubminiſtres [g]. Quod cum ex ratione proceſſerit, interpoſito triduo, aliquantu-
lum [h] ſanguinis, ſi caput & collum ſcabies infeſtat, de ceruice detrahes. Si vero ſcapu-
lae [i], vel armi, aut pectus in cauſa eſt, de brachiolis ſanguis emittitur. Cum [l] ſpinam,
vel lumbos, aut coxas papulis [m] aeſtuans prurigo [m] peruaſerit, de femorum venis ſanguis
3 emittitur [n]. Aſphaltum, ſulphur viuum, picem liquidam in butyrum aequis ponderibus
pariter deteris, & in ſole diutiſſime confricans totum iumenti corpus perungis. † aceti
acris ſextarium, piculae vncias quatuor, cedrinae [o] vncias quatuor, pariter decoquis, [p]
ſcabioſum animal ex lotio humano & calida permixta diligentiſſime perfricaturus [p], tunc
penicillo [q] in fuſte ligato medicamentum inducis in ſole aſphaltum [r] & ſulfur aequaliter
conteris, addita adipe porcina, & olei veteris tantundem, quae cum decoxeris, perun-
4 ges in ſole. Adipis libram, ſulphuris viui vncias duas, bituminis vnciam vnam, olei
ſelibram, picis liquidae cyathos duos, omnia conteris [s] & decoquis, & perungis ſicut
ſupra ſcriptum eſt. Lotii veteris humani, faecis ℥ [t] quatuor, ſtercoris ouilli ſelibram,
olei heminam, ſulphuris viui [u] vncias tres, picis liquidae cyathos tres, omnia contere
& decoque, & in ſole calido animal ſemel in die perunge. Bituminis pondo duo, ſul-
phuris viui ſelibram, cerae libram, mannae thuris ſelibram commiſces in oleo, in quo
5 prius faſciculus anchuſae [x] decoctus eſt, & perungis in ſole. Alia [y]. ſi minus habeat
integras vires, ranas in aqua decoquis, vnctumque [z] earum colligis, & cum polline len-
ticulae, adipe & oleo permiſces [a], tepefacto perungis. Item alia [b]. Cucumeris ſilua-
tici radices lauas & tundis [c], in cacabo nouo cum oleo quantum ſufficit decoquis & vte-
6 ris. Sulphur quoque cum vino [d] decoctum ſimiliter iuuat. Si vetuſtate ſcabies occal-
luit [e], prius obradenda [f] ferro vel teſtis ad viuum eſt, inſuper humano lotio cum aqua
marina vel ſalſa mixto confricandum [g] eſt. poſt ſulphuris, bituminis, picis liquidae,
axungiae veteris, ſepi caprini, cerae, aluminis ſpiſſi [h], ſingulas libras contundis [i], mi-
7 ſces, & decoquis, & ſic animal perungis in ſole. Folia rhododafnes [l] cum oleo vetere
decoques, addita pice liquida, & aceto, & cera. certum eſt de experimento remedium.
Memineris tamen in omni vnctione, contra pilum iumentum in ſole diutiſſime confri-
candum.

LXXII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

s) *&* om. edd. t) *contuſi 3 aliae pariter addantur C.* u) *digeruntur* edd. [C. LXXI.] a) *puluerem C* b) *occurri C.* c) *cum C. & S. M.* d) *radice cucumeris ſilu.* edd. e) *infuderis C.* f) *minutatim* inſ. *C.* g) *ſubminiſtras* edd. h) *aliquantum C.* i) *ſcapuli* edd. l) *Et poſt S. M.* m) *papulis* edd. nobiſcum vt no. *d. g. i. C.* m) ſic *C. contagio* edd. n) *auferatur C.* †) (*Item*) inſ. *S.* o) *cedri C.* an *cedriae ?* p) *&* — *perfricabis C.* q) *penicello C.* Hinc om. *S. M.* r) *aſpaltum* hic & al. *C.* s) *conteres* &c. *C.* t) *ſcrip. 3, ſtercus ouillum ſelib. faecis olei C.* u) *viui* om. *C.* x) *aricuſae* edd. *ancuſae C.* y) *Alias ſi non C.* z) *vnctamq.* edd. a) *&* inſ. *C.* b) *aliud C.* c) *&* inſ. *C.* qui etiam hic ſolis futuris vtitur. d) *candido* inſ. *C.* e) *obcalluerit C.* f) *erad. C.* g) *perfricanda C.* h) *ſpiſſi* om. *C.* an *ſciſſi* h. e. *ſciſſilis*, σχιστῆς. i) *contundes &c. C.* l) ſic *C de rodedafnes* edd.

[C. LXXII.]

LXXII. Vitiatvm aliquo [a] caſu vel mucidum foenum ad ſimilitudinem veneni animalibus nocet, quorum iſta ſunt ſigna: Oculos habebunt vagos & [b] ſemper micantes, ipſe [c] gradus eorum erit incertus. His de matrice auferendus eſt ſanguis, de [d] brachiolis flebotomandi ſunt, & potionandi [ita,] Caricis in vino odorato decoctis, rurſum detritis: abſtinendi ab hordeo, & [e] foeno: dandae [f] etiam diureticae [g] potiones.

LXXIII. Simili obſeruatione curantur, quae [a] nimio hordeo aut [b] malo laeduntur. Sed haec [c] etiam in aqua frigida aduerſus torrentem diutiſſime detinentur. Vtrique [d] remedium eſt, pelliculam [e] de ventre pulli ſiccatam fumo deterere, additisque † octo ſcripulis [f] piperis, & quatuor cochlearibus mellis, & vncias [g] pollinis ex thure, cum ſextario vini veteris tepefacto per os dare [h].

LXXIV. Fascinatvm animal triſte eſt, grauatur [a] inceſſu, maceſcit, & niſi ſubueneris incidet in morbum. Bituminis igitur & ſulphuris parum cum granis lauri ex aqua defundis per nares. Praeterea coriandrum vel ſemen ipſius cum ſulphure & teda carbonibus [b] circumferes [c], ex [d] aqua feruenti animal conſperges, ſuffumigabis. Vniuerſis quadrupedibus remedium praeſtat iſta ſuffumigatio [e], curat, atque morbis reſiſtit.

LXXV. Adversvs vniuerſas infirmitates & morbos equorum vel boum, vbi primum coeperint aegrotare, potio iſta ſuccurrit: Radix [a] ſcillae [b], radices populi, quae [c] graece appellatur rhamnos (nam eſt fuſcior & nubellula [d]) & ſales [e] communes quantum ſufficit, mittes in aquam, eamque animalibus vſque ad ſanitatem dabis in potu [f]. Quod ſi deſperatas valetudines praeoccupare volueris, ne vnquam accidant animalibus tuis, incipiente vere hanc illis [g] praeparabis potionem, & [h] per quatuordecim dies continuos dabis in potu [i].

LXXVI. Ostendendvm autem eſt, potiones ipſas oportere cum [a] ratione defundi. Siquidem frequenter euenit, vt dum animalia potionantur tuſſiant, ſudent [b] grauiter, & tremorem muſculorum [c] omnium patiantur, follicent [d] etiam & ſubmiſſo capite ſe ſuſtinere vix poſſint [e]. Quod accidit [f] ſi quando per imperitiam [artis [g]] dantis, potio in arterias & ſpirituales [h] partes pulmonis reſilierit. Vnde fit & periculum praeſens. Quare obſeruandum eſt, ne tuſſienti iumento & pendenti † adiicias potionem, ſed ſtatim [eum [i]] ſoluas, paululumque [l] deambulet, & [m] magis ei alia potione 2

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXXII.] a) ſic C. *aliquoties vel modicum* edd. b) *&* om. C. c) *ipſos* C. d) *debrachilandi ſunt etiam & pot.* C. an *debrachiolare* dixerunt? vt *dematricare* noſter ſaepe. e) *& foeno* om. C. f) *ſunt* inſ. C. g) ſic C & *S. M. duriticiae F. dureticiae S.* [C. LXXIII.] a) *qui* C. b) *maloque.* c) *hi* C. d) *vtrisque* C e) *pellicula — ſiccata* C. †) *additaq. vnc. vna S. M.* f) ſic C. *ſcrup.* al. g) *vncia* om. C. h) *dabis* C. [C. LXXIV.] a) *grau. & mac.* C. b) *carbonesq.* C. c) nota verbum luſtricum vt ille Aeneas *ter pura ſocios circumtulit vnda.* d) *ex aqua feru.* om. C. e) *ſuffectique reſiſtit etiam morbi* C. Forte *ſuffitio quae reſ. et. morbis.* [C. LXXV.] Conf. Veg. *5, 2, 4.* a) *radices* C. b) *ſcyllae* edd. *rhamni, radices ſquillae S. M.* c) *quae appellatur albus. nam eſt fuſcior & nouellula* C. quid ſi *populus alba* reponenda? *populum* eſſe, quae *rhamnos* vocetur, non puto. d) *rubella* coni. Morg. *IV, 26.* e) *ſalis communis* C. probat etiam Morg. *l. c.* nolui tamen mutare, cum alias etiam *ſales* de condimento dici vel Index noſter doceat. f) *potum* C. g) *tempera pot.* C. h) *animalibus omnibus* inſ. C. i) *potum* C. [C. LXXVI.] a) ſic conieceram: & confirmat C. *curatione* edd. b) *ſalent F. M. S. M.* c) *moſc.* edd. d) ſic C. *follientes &* edd. vid. Ind. e) *poſſunt* edd. f) *euenit* C. g) *artis* om. C. h) forte *ſpiritales* quin *in ſpiritales* diſerte C. i) *eum* om. C. l) *paulatimq.* C. †) forte *pandenti* int. *arteriam* aſperam, quod fit inter tuſſiendum m) *ſed magis alia* C.

n) *olea*

tione ſubuenias: aquae tepidae oleum [n] roſatum commiſces & agitas, & per os ſaepius dabis. Puſca [o] quoque puleiata nares eius fouebis, & [p] emendabitur culpa. Obſeruandum quoque eſt, vt ſubtracto hordeo, & [q] negato potu digerat [r] animal potiones.

LXXVII. PLERVMQVE a nociuis [a] animalibus, id eſt colubris, ſcorpiis, phalangiis [b], & muribus caecis [c] animalia feriuntur, & in periculum veniunt. Cu-
2 ius [d] iſta ſunt ſigna: faſtidium [e] ciborum, pedes trahuntur [f], & cum producuntur ſuccumbunt ad ſingulos greſſus, per nares defluit ſanies, grauedo naſcitur capitis, ita vt de-
3 iiciatur ad terram, ad ſurgendum vel incedendum deficiunt corporis vires. Generaliter curatio iſta ſuccurrit: Locus [g] qui percuſſus eſt ante omnia fumigandus eſt ſuccenſis teſtis ouorum gallinae, quae prius infundes [h] in aceto, addito etiam cornu ceruino vel galbano. Poſt ſuffimentum [i] loca ipſa ſcarificabis [l], & ſanguinem ex his emittis, vel cer-
4 te candenti [m] ferro comburis loca, quae venenata peſtis attigit. Obſeruare autem debes, ne aut ſupra articulos [n] aut neruoſis in locis in quacunque paſſione vnquam cauterium imponas [o]. Aduſtis enim neruis vel articulis, perpetua debilitas conſequetur. Sed diligenter conſidera, vt [p] aut ſuperius aut inferius puſillum quam nerui aut articuli ſunt, cum
5 neceſſitas fuerit, apponas cauteria. Animal autem quod venenata beſtiola [q] tetigerit expedit vt ſudet, & calidis [r] coopertoriis inuolutum deambulet, & farinam hordeaceam in cibo ſumat, additis frondibus fraxineis & vitibus albis. [s] In plaga autem mel Atticum vel cyminum in [t] vino veteri mixtum calefactum oportet imponi. Nonnulli ſtercus ſuillum recens & mel [u] Atticum cum vino miſcent, & calefactum quaſi cataplaſma inducunt, addentes vrinam humanam.

LXXVIII. EQVVS [a] ſi bupreſtem comederit in foeno vel in pabulo, haec [b] ſigna ſtatim ſequuntur. Venter ei inflatur, a cibis [c] reſilit, & [d] ſtercora minutatim & frequenter reddit. qui ſtatim ſternendus eſt, & cogendus ad [e] curſum. Poſt ei vena tangenda eſt de palato leuiter, vt ſanguinem ſuum defluentem transglutiat, aſſidue deambulet, triticum cum [f] paſſo infuſum, & porros adferes [g] ad cibandum. Vinum autem tepefactum cum vua paſſa diligenter contritum [h] ad cornu dabis eidem in potu.

LXXIX. VIPERA ſi momorderit [a] iumentum, ex morſu eius pus [b] conſueuit exire. Nam ſi praegnans [c] erit, totum rumpitur corpus. Ad morſum tamen viperae, vel phalangii [d], aut muris aranei, commune remedium eſt, terram formicarum cum vino miſcere & dare per fauces. Vel certe de ipſa terra frequentiſſime vulnera [e] con-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *oleo commiſ.* C. o) pro *poſca pulegiata.* p) *&* om. C. q) *& ne potum degeſtum animal potiones* C. r) *digerit* edd. [C. LXXVII.] a) *noxiis* C. b) *ſphalangiis* edd. *ſpalangiis* C. ſ adhaeſit initio vocis a praecedente. vid. ad Veg. *3, 81* no. *a.* c) *al. areis, id eſt araneis vid. c. 79. 83* in marg. Fabriciani exempli adſcriptum. Mihi videbatur legendum *Gaeciliis.* vid. Ind. Niſi tamen *mus caecus* vel talpa eſt, vel ipſa adeo *caecilia.* add. Garg. Martial. *21.* d) *Quorum* C. e) *faſtidiunt cibum* C. f) *trahunt* C. g) *locum —— fumigabis* C. h) *infunderes* C. forte *infuderis.* i) *fomentum* edd. *ſuffimento* C. l) *claricabis* C. forte *ſcariphabis.* m) *cauterio inures* C. n) *articulum, aut in neruoſis locis* C. o) *ponas* C. p) *&—— appones* C. q) *beſtia* C. r) *ſagis* inſ. C. s) (*credo*) inſ. *F.* t) *cum* C. u) *melanteum* C. ſomniauit forte *melanthium.* Commendat id quidem ad phalangii ictus Dioſc. *3, 93.* [C. LXXVIII.] Conf. Veg. *3, 15, 10.* a) *Bupreſtem ſi com.* C. *buſtrepem* edd. niſi quod *bupreſtem* *S. M.* b) *haec erunt ſigna. Statim ei venter* C. c) *cibo* C. d) *&* om. C. e) *ad* om. C. f) *cum paſſo* om. C. g) *offeres* C. h) *detritum ad cornum dabis in potum* C. [C. LXXIX.] a) *mordebit* C. b) *aeſt* C. c) tum ſcilicet efferatio putatur. Vid. *Aët. 4, 1, 90* & noſter *3, 82, 3.* d) *ſphalangii* edd. *ſpalangionis* C. vid. ad *3, 77* no. *b.* e) ſic *S. M.* & C. *vuluam* edd. inepte.

f) *fu-*

confricare. Ad quas cauſas etiam terra talparum creditur poſſe prodeſſe. Quod ſi in 2
itinere aut in locis vbi deſit copia fomentorum [f] neceſſitas ipſa contingit [g], piperis [h]
grana triginta cum ſextario vini veteris tepefacto [i] faucibus degeres. & [l] herbam thy-
mum tritam cum vino ſi dederis prodeſſe creditur. Morſus viperae vel cuiuscunque ſer-
pentis oſtenditur, ſi humor putidus de plaga incipit currere. Praeſens remedium eſt, ſi 3
haedum, vel gallum, vel agnum, in recenti occideris, & calentes pulmones eius cum
ſanguine, vel corde, vel iecore vulneri appoſueris, diligenterque conſtrinxeris, vt omne
virus educat: daturus continuo potionem: acori Pontici ſemiunciam tritam cum vini ve-
teris ſextario [m], ſalis triti heminam pariter miſces, & tepefactum [n] faucibus degeris. Si 4
perſeuerat [o] tumor, vitem albam ſilueſtrem copioſe comburito [p], & ex cineribus eius
lixiuium [q] facito, & in potionem triduo [r] ad vnum ſextarium dato. Cinerem quoque
ipſum cum [s] aceto in modum cataplaſmatis vulneri imponito. Si nihil profecerit, cau-
teriis [t] vrito, vſta ſolenniter curato. Farinam quoque hordeaceam cum [u] vino & ſale,
oleoque decoctam in cicatricem oportet imponi [x].

LXXX. Ivmentvm ſi in pabulo araneum [a] comederit, haec erunt ſigna. Totum corpus tumebit, ſed circa [b] auriculas, & oculos, & nares inflatio cum indignatione maior apparet. cui hac ratione ſubuenis [c]. De palato ſanguinem tolles [d], eumque exceptum cum ſextario aceti & hemina ſalis miſcebis, & circa plagam vel loca tumentia perunges, diligenterque operies vt ſudet. hac ratione ſanabitur.

LXXXI. Si phalangius [a] iumentum percuſſerit, his apparebit [b] indiciis. Stat [c] ei veretrum prae dolore, & videbis velle mingere. cui iſta ratione ſubuenies. piperis vnciam vnam, pyrethri [d] vnciam, vuae ſiluaticae vnciam, terito, & cum vino veteri per fauces dato.

LXXXII. Mvs araneus peſſis [a] venenata, & tam equis quam bobus noxia.
atque ideo cum [b] captus fuerit merſus necabitur [c] in oleo, ibique in putredinem vertitur,
ex quo medicamento cum animal mordetur [d], plaga linitur, & curatur animal [e]. Vel
ſi inuentus [f] non fuerit, cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miſcetur, ad ſpiſ-
ſitudinem malagmatis coquitur, impoſitumque [g] a periculo liberat & ſanat. Quod ſi in 2
ſuppurationem fuerit plaga conuerſa, lamina ferrea candenti aperienda eſt, & quidquid
vitioſum eſt inurendum, atque ita [h] pice liquida vel oleo curandum [i]. Ne autem mus
ara-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *fumentorum* edd. *pigmentorum* C. h. e. medicamentorum. g) *contigerit* C. h) *triti* inf. C. i) *tepif. F.* l) *Herbam quoque typum* C. m) *1.S.* inf. C. n) *tepefacta* C. o) *perſeuerauerit* C. p) Vide mihi ſpecimen critices ex medio aeuo. In cod. Corbeiano aliquis ſcripſerat *cum burito*; deinde adiecit *ſcriu.* h. e. *ſcribendum, butiro.* Verum haud paullo ſapientius ſubiecit manus Fabricii (quamquam ad hoc facinus ne opus quidem hac manu erat) *Male. retineo vulgatum.* q) *lixiuam* C. r) *per diem* C. s) *cum aceto* om. C. t) *cauteribus* C. u) *ex ſale & vino* C. x) *apponi* C. (*vsque dum ſanus ſit*) addit *S.* [C. LXXX.] a) *arenum S.* b) *circum* C. c) *ſubuenis — ſanguinem* om. C. d) *tollas* edd. [C. LXXXI.] a) ſic C. & *S. M.* *ſphalangius* al. & in marg. Fabric. corruptionis arguitur *ſpalangius.* Vid. ad *3, 77* no. *b.* b) *agnoſcetur ſignis* C. c) *Statim ver. pro dolore videtur velle* C d) *piretri* omn. [C. LXXXII.] a) *eſt* inf. C. b) *dum* C. c) *necatur* C. d) *momorderit, linetur* C. e) *animal* om. C. f) *deuentum* C. g) *impoſitumq.* C. h) *ita* om. C. i) *percurandum* C.

l) *ani-*

araneus animal mordeat, ipſum animal [l] viuum de creta [m] circumdabitur, quae cum in-
durauerit, ſuſpenditur in [n] collum, & non contingetur a morſu. certiſſimum eſt. Ad-
uerſus morſum [o] comprobatur allium tritum cum nitro, & ſi nitrum defuerit, cum ſa-
le & cymino [p] permiſcere, atque ex eo puluere loca, quae morſu contacta ſunt, con-
3 fricare. Quod ſi [q] eruperint vulnera venenata, hordeum combuſtum in puluerem redi-
ges, & diluto [r] aceto vulneri inſperges, & hac ratione ſola curabis. daturus potionem,
pollinem tritici, hordeum [s], cedriam, & vini ſextarium per fauces degeres. Quod ſi
praegnans [t] mus araneus fuerit qui percuſſerit, his agnoſcitur ſignis. Puſtulae [u] per to-
tum corpus exeunt, ſed ſimili, vt ſupra ſcriptum eſt [x], ratione curabitur.

LXXXIII. Scorpius ſi iumentum percuſſerit, his agnoſcitur [a] ſignis: Genua contrahuntur, claudicat, non manducat, de [b] naribus fluent pituitae virides, vt [c] accumbit vix reſurget. Simili ratione curatur ſicut ſerpentis ac viperae morſus: ſtercus tamen aſininum velocius [d] in plagam oportet imponi.

LXXXIV. Canis rabioſi [a] morſus et iumentis, & hominibus exitium in-
ferre conſueuit, vſque eo vt [b] ipſos qui contacti fuerint hydrophobos [c] faciat & conuer-
tat in rabiem: qui hac ratione curantur [d]. Locus qui morſus eſt, ferreis, vel quod vti-
lius eſt, cuprinis cauteriis vrito, in loco tenebroſo eum conſtituito. Sic etiam [e] eum
adligabis in tenebris, ne [f] aquam [g] videat. Quod ſi canem ipſum occidere poteris [h],
2 iecur eius decoctum [i] dabis ad manducandum, vel detritum [l] faucibus degeres. Foeni
quoque flores combures, & cum axungia veteri deteres [m], & ad morſum appones. ſalu-
tare remedium eſt. Sed ſpecialiter prodeſt, ſi radicem cynorhodon [n], id eſt, herbae
quae appellatur [o] roſa canina, effoderis, & lotam prius atque contuſam diligenter, ſiue
homini ſiue animali, quod rabioſus canis momorderit, in plaga appoſueris, contritam-
que [p] cum vino veteri propinaueris [q] quotidie ad bibendum. Hac enim ſola ratione nec
3 hydrophobus [r] fiet, & imminens diſcrimen [s] euadet. Canis rabidi morſibus ſubuenit,
ſi [t] tres ℈ nitri, Iudaici bituminis [u] ſcrupulum vnum, tritum cum hemina vini veteris
tepentis triduo per os degeras. Sambuci [x] quoque grana vel ſuccum de foliis aut de cor-
tice exprimes, & cum vino veteri dabis in potu [y]. Sed tunc † efficax eſt haec potio, ſi
de eo ſambuco dederis, quod [z] non in terra, ſed in alia arbore fuerit innatum.

LXXXV. Si fimum gallinarum [a] animal in hordeo comederit, vel foeno ſumſerit, quaſi a venenatis beſtiis percuſſum cruciatur continuo, internorum dolor & inflatio ſubſequitur, ad ſimilitudinem quoque [b] ſtrophi & volutatio ac tuſſis aſperrima. Ad-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *animal* om. C. m) *crita* C. n) *ad* C. o) *morſus eiusmodi* C. p) *cum vino* C. ex *cumino*. q) *ei* inſ. C. r) *diluti aceto vulneri aſperges* C. s) *cum hordeo, cedri* C. t) vid. ad 3, 79, 1 no. *c*. u) *puſtellae* C. x) *eſt* om. C. [C. LXXXIII.] a) *agnoſcetur* &c. C. b) *fluent ei de naribus pit*. C. c) *accumbet, & vix ſurget* C. d) *vel lotium in ipſa pl*. C. [C. LXXXIV.] a) *rabidi* C. b) *eos ipſos* C. *vt ipſi* edd. c) *hydrophorbos* C. vid. 3, 31, no. *b*. *hydrophobicos S. M.* d) *curatur* edd. e) *ſic eum adaquabis* C. f) *& ſic ipſum pota vt aquam non videat S. M.* g) *quidquam* edd. *aquam* etiam C. h) *potueris* C. i) *coctum* C. l) *tritum* C. m) *deteres &* om. C. n) *cynorhodae* C. o) *vocatur* C. p) *conſtrictamque* C. q) *propinabis ad* C. r) *hydrophorbus* vid. no. *c*. s) ſic C. & ſic coniecerat Morgag. *IV*, 44. t) *Scrp. Iudaici* C. u) *bituminis trito* C. x) ſic C. qui firmat coniecturam Morgag. *IV*, 44. *ſamſuco* al. y) *potum* C. †) *tamen S. M.* z) *quae — innata* edd. [C. LXXXV.] Conf. Veg. 3, 2, 13. a) *gallinacium* C. b) *ſtrophi ſudor quoque S. M.* C.

c) *ſemen*

Aduerſus quam neceſſitatem, apii ſeminis [c] deteris vncias duas, & cum vini veteris ſex- 2
tario, & hemina mellis temperas [d], & per os defundes, & tam diu deambulare com-
pelles, donec potio ventrem moueat. Quod ſi nimius [e] dolor etiam obroboratio fuerit 3
ſubſecuta, baccarum [f] lauri libram [g], nitri ſelibram, aceti ſextarios duos, olei ſextarium,
diligenter trita permiſces, & ad focum calefacies, & in loco calido [h] per triduum vnges [i],
& contra pilum diligenter fricabis, certiſſimum daturus [k] ex ſudore remedium. Aduer- 4
ſus huiusmodi caſum [l] phyſicum remedium experimenta docuerunt: Pullum [m] ſi occi-
deris vel gallinam, ventremque eius crudum, & adhuc calentem cum ſtercore ſuo equo
vel mulo inuolutum [n] melle digerere per fauces, optimum creditur. Tres pilulas [o] gypſi 5
cum vino veteri deterere, & tepidum per os dare, eadem optime [p] ſanare firmatur. Li-
xiuium [q] quoque de [r] arbore vlmi, vel [s] cuiuscunque generis ligni cinerem [t], dummo-
do bene cretum [u], cum oleo miſcere, ac liquidum & tepidum defundere per fauces [x],
phyſicum & ſalutare laudatur.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *ſemen deteres vnc. 2* C. d) *contemperas* C. e) *nimio dolore* C. f) *bacas lauri ſelib.* C. g) *libram ſemis, nitri vnciam vnam S. M.* h) *animal* inſ. *S.* i) *perungues* C. k) *haec* C. l) *caſus* C. m) *Pullum vel gallinam occidere* C. n) *inuoluto melle* C. o) *pullos cu ficum* C. p) *hora ſanari* C. q) *Lixiuum* C. r) *ex* C. s) *ex* inſ. C. t) *cinere* C. u) *tritum* C. x) *tanquam* inſ. C.

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE, SIVE MVLO MEDICINAE, LIBER QVARTVS.

PRAEFATIO.

SOLENNIS excuſatio negligentium eſt, diſpendia ex diſſimulatione venientia Deo
imputare vel caſibus. Minus namque peccare ſe credit ignauia, ſi id, quod ipſius
2 culpa accidit, ad poteſtatem incipiat deferre fortunae. Sic de aegrotantibus dicitur
morituros [a], & ſi medicina ceſſet, euadit. Cui diſputationi, quia non ſolum iners, ſed
3 etiam impia eſt, non libenter aſſenſerim. Malo enim nihil expertum relinqui, quam ſi
quid calamitatis euenerit, auaritiae vel diſſimulationibus imputari. Sed fortaſſe aliquan-
do vera [illa [b]] videantur in homine, qui diuina prouidentia ac diſpoſitione fatorum [c] cre-
4 ditur regi. Animalia vero cum quibus diuinitas nihil dignatur habere commune [d], niſi
5 hominum ſtudio impenſisque curentur, absque ambiguitate depereunt. Quid enim iu-
mentis ſpei ſupereſt, quae diuinitas fouere reſpuit, ſi hominum medela ceſſauerit [e]? Sae-
pe accidit, vt neglectis animalibus, quae primo [f] cum perirent morbo, contactu creſcens
6 peſtilentia greges integros perimat, quum [g] polluta a languidis paſcua, infectique fontes,
ita nocent [h] quaſi in venena vertantur. Poſtremo aegroti odor cum ſanorum impleuerit
7 nares, ipſo foetore viſceribus inſeret morbos. Sic ad pullos mors a matribus corrupto
lacte tranſmigrat. Sic in numeroſis ſtabulis quamuis vile iumentum, ſi contagioſam ſe-
mel ſuſceperit paſſionem, veloci tranſitu pretioſa quoque iumenta conſumet. Sed ad-
uerſum omnia diligentia, ſtudium, herbarum poteſtas, curandi ſcientia, prodeſſe con-
8 ſueuit. Sicuti medicorum prima doctrina eſt humani corporis partes organorumque [i]
cognoſcere, ita neceſſarium Mulo medicis, de oſſibus, de neruis ac venis iumentorum
vniuerſa perdiſcere. Neque enim curare rationabiliter poteſt, qui qualitatem rei, quam
curat, ignorat.

CAPVT

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. IV. PRAEF.] *Hanc praefationem ex Gudiano libro, cuius nobis copiam fecit humaniſſimus Fabricius, ipſe iam ediderat Bibliothecae Latinae To. III. L. III c.12 p.135 ſq.* a) Adnotatum, etiam legi *morituris. Caeterum hoc ſibi velle videtur, quosdam aegrotantes ita male ab medicis haberi, vt morituri videantur; euadere, cum ab his relinquantur: ſi mortui fuiſſent, non medicinae ſed fato imputaturos fuiſſe mortem homines.* b) *illa* om. *F.* c) ita recte Fabr. pro *factorum.* d) vt cum hominibus, quibus *igneus eſt vigor ac caeleſtis origo*, de veterum ſententia. e) Etiam hinc apparet, Chriſtianum non fuiſſe Vegetium, qui contradicat Chriſti de cura Dei circa minima ſententiae. f) ſic edidit Fabricius. *MS.* ita, *quae prima cum pererent* (al. *perirent*) *morbum.* Quid ſi legamus, *quae prima compararent morbum*: certe ita melius cohaeret oratio. *Comparare morbum*, eſt *nanciſci.* g) ita recte Fabr. pro *Quam.* h) Neceſſaria mutatio Fabr. ex *nocet.* i) ſic *Fabr.* pro *organumq.* quod nec ipſum plane damnauerim.

[C. I.]

CAPVT I.

IVMENTVM igitur habet in capite oſſa duo, a fronte vsque ad nares alia duo, maxillaria inferiora duo, dentes quadraginta, id eſt, molares quatuor & viginti, caninos quatuor, rapaces duodecim. In ceruice autem ſunt ſpondyli [a] ſeptem [b], ſpatulae renum ſunt octo. a renibus vsque [c] ad anum ſeptem, muſcarium habet commiſſuras duodecim. In armis prioribus ſunt ragulae [d] duae. ab armis vsque ad brachiola duo. A brachiolis vſque ad genua duo. In genibus paraſtaticae duae. a [e] tibia vſque ad articulos duo. Baſes quae appellantur numero duae. Vsque [f] ad pumices vngulae oſſa minuta ſedecim, in pectore vnum: coſtae tamen [g] in interioribus triginta ſex. Item a [h] poſterioribus a cumulari [i] vſque ad molaria [l] duo; a molaribus [m] vsque ad vertebras duo, coſtales duo. Ab acrocoleſio vſque ad gambam duo; a gamba vſque [n] ad cirros tibiales duo, minuta vſque ad vngulas ſedecim. Et [o] ſunt oſſa omnia centum ſeptuaginta.

II. NVNC menſuras numerumque membrorum oportet exponi. In palato gradus [a] ſunt duodecim. Longitudo linguae habet pedem ſemis. labrum ſuperius habet vncias ſex, inferius vncias quinque, maxillae [b] ſingulae vncias denas: a [c] cirro frontis ad nares habet pedem. auriculae ſingulae [d] continent vncias ſenas. In oculis autem [e] ſingulis [f] vnciae quaternae. a cirro, vbi deſinit ceruix, vſque ad Mercurium [g] continentur calculi [h] octo. Spina continet ſubter [i] ſpatulas triginta duas. a commiſſura renum (quod cumulare [l] dicitur) vſque ad imum muſcarium [m] commiſſurae ſunt duodecim. Sagulae [n] longicia vncias [o] duodecim; ab armis vſque ad brachiolum vncias ſex, a brachiolis vſque ad genua longitudo continet pedem; ab articulis vſque ad vngulas vncias quatuor; in longitudinem [p] vel prolixitatem pedes ſex. Haec eumetria [q] equi conuenit ſtaturae honeſtae ac mediae. Caeterum [r] non dubitatur in buricis minora iſta, & in primae formae equis eſſe maiora.

III. NERVORVM quoque numerus, qualitas, ac menſura pandenda eſt. A mediis naribus per caput, ceruicem, ac mediam ſpinam, vſque ad imum muſcarium [a] deſcendit [b] filum duplex, quod continet pedes duodecim. duo [c] nerui in ceruice palmarii [d] continent pedes quatuor. ab [e] armis vſque ad geniculum [f] nerui duo. a geniculo vſque

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. I.] Quae de oſſibus equorum hic traduntur, non tantum a librariis corrupta, ſed alioquin etiam parum acurata ſunt. Meliora peti poſſunt, monente me Cl. Platnero, ex Caroli Ruini, Senatoris Bononienſis, *Anatomia del Cauallo* Venet. *1599. fol. Nos hic in plerisq. caecutimus.* a) *ſpondili* edd. *ſpondoli C.* b) *ſex, ſpatulae & renum ſunt octo.* Videtur leg. *a ſpatula ad renes.* c) *ad dimidium ſex muſculos habet: commiſſuras S. M. a renibus ad imum ſeptem C.* d) *regulae S. M.* vid. Ind. *rag.* e) *tibiae C.* f) *punicae duae S. M. vsq. ad pumicem C.* g) *tum interiores C.* h) *in S. M.* i) *columellari F. M. S. M.* vid. Veg. *4, 2, 2.* l) *mala XIII C.* m) *malaribus C.* n) *vsque — minuta* om. *C.* o) *Fiunt o. o. CLXXX C.* [C. II.] a) *grodo C.* b) *maxillae — denas* om. *C.* c) *a cirro — a cirro* om. *S. M.* d) *ſingulae* om. *C.* e) *autem* om. *C.* f) *ſunt* inſ. *C.* g) *muſculum S. M.* h) *ſubtus arteriae duae* id. i) *ac ſupra* inſ. *C.* l) vid. *4, 1, 2* no. *i.* m) *muſculum S. M.* n) *ragulae longitia XII C. ragiolae longitudo S. M.* o) *vncias — vncias* om. *S. M.* p) *longitudine vel prolixitudine C.* q) *geometria S. M.* r) *Caeterorum. Non C. Caeterum enim non dubitatur, alicui eſſe minora, & alicui maiora S. M.* [C. III.] a) *ancarum S. M.* b) *deſcende pilum C.* c) *Platonena in C. A ceruice vsque in armos vadit aliud, quod eſt pedes IIII. S. M.* d) *palmari continet C.* e) *Ab armis* om. *C.* f) *genuculos C. genua S. M.*

vſque ad baſin nerui quatuor. In prioribus ſunt nerui decem, in poſterioribus decem. a renibus vſque ad teſtes nerui quatuor. fiunt in ſe omnes nerui triginta [g] quatuor.

IV. CONSEQVENTER venarum quoque indicandus eſt numerus. In palato venae ſunt [a] duae [b], ſuboculares duae [c], in [d] pectore duae, de brachiolis duae, de [e] ſub cirris quatuor, de [f] talis duae, de [g] coronis quatuor, de [h] feminibus quatuor, de femoribus vero [i] duae, de ſub gambis duae, de [l] muſcario vna, venae [m] matricis in ceruicibus duae. fiunt pariter venae vndetriginta.

V. AETATEM iumentorum ex dentibus aliisque ſignis oportet agnoſci, ne
vel [a] ementes imperitiae [b] ſubeamus incommodum, vel curantes aegrotantis [c] ignoremus aetatem. Quia ſicut hominibus, ita & equis, aliud conuenit, cum [d] iumenta ſunt
2 feruida, aliud cum ſenectute iam frigida. Manifeſtum eſt autem notas corporis [e] cum
aetate mutari. Pullis enim bimis, & ſex menſium, medii dentes ſuperiores cadunt, quos
lactantes [f] vocant. cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his [g], qui
3 canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutauit [h], exaequat. Septimo omnes explentur † aequaliter, &
ex eo cauatos habere incipiunt dentes, nec [i] poſtea quot annorum ſint ſciri ad fidem poteſt, niſi ſignis aliis, quae vſus edocuit. Decimo namque anno tempora cauari [l] incipiunt, & ſupercilia nonnunquam caneſcere. Duodecimo anno nigredo in medietate den-
4 tium apparet. Plerique adſerunt, domitis & freno aſſuetis animalibus rugas, quae in labris ſunt ſuperioribus computandas, ita vt ab angulo vbi incipit [m] morſus, incipientes, vſque ad extremum labrum perueniamus. quia annorum numerum, rugarum numerus [n] oſtendit. Poſtremo rugarum multitudine, triſtitia frontis, deiectione ceruicis, pigritia totius corporis, ſtupore oculorum, palpebrarumque caluicie [o] ſenectus ipſa ſe prodit.

VI. IN permutandis equis vel diſtrahendis [a], maximam fraudem patriae ſolet
afferre mendacium. Volentes enim carius vendere, generoſiſſimos fingunt. Quae res
nos compulit, qui per [b] tam diuerſas & longinquas peregrinationes equorum genera vniuerſa cognoſcimus [c], & in noſtris ſtabulis ſaepe nutriuimus, vniuſcuiuſque nationis ex-
2 plicare ſigna vel merita. Nam vt viliora miniſteria taceamus, equos [d] tribus vſibus vel
maxime neceſſarios conſtat, praeliis, circo [e], ſellis [f]. Ad bellum Hunniſcorum [g] longe pri-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *XXX C.* [C. IV.] a) *ſunt* om. *C.* b) *temporales II* inſ. *S. & C.* c) *in naribus II, in ceruicibus II* inſ. *C.* d) *in naribus duae, in ceruice duae S. M.* e) *de* om. *C. de ſub cruris S. M.* f) *in S. M. de talis duae* om. *C.* g) *in S. M.* h) *in femoribus duae S. M. de ſinueribus C.* Sed diſtinguuntur hic haud dubie *femina* pars interior ſummi pedis, & *femora*, exterior. i) *vero* om. *C.* l) (*in criſtario*) inſ. *S.* m) *& ſunt omnes XXXII S. M.* [C. V.] Conf. Colum. *6, 29, 4* vnde ſua noſter. a) ſic *S. M. & C. velamentis* al. b) *per imperitiam S. M.* c) *aegrotis animalibus C.* non male, vt ad Fabrum oſtenſum eſt. d) *cum ſunt feruidi C. cum viuidi & feruentes ſunt S. M.* & p. p. *frigidi* iid. Forte pro *iumenta* legendum *iuuenta*: ita certe ſibi omnia recte reſpondebunt. e) *aetatis cum corpore* coni. Morgag. *III, 42* ex Colum. f) *lactentes* malim. g) *his* om. *C.* h) *mutauerunt, exaequant* coni. Morg. *l. c.* †) *explet aequaliter. Ex co cauos habere incipit C.* i) ſic *C. Poſtea vero — ſcire — nullus S. M. Nec poſtea — ſcire — nullus* al. l) *cadere C.* m) *coeperit* edd. n) *numerus* om. *F.* o) *canicie S. M. cautione C.* [C. VI.] a) *detrahendis F.* b) *propter C. per (occaſionem) — peregrinationes (adiuimus) S.* c) *cognouimus S. M. C.* ſed plus eſt *cognoſcimus.* d) ſic *S. M. & C. equeſtribus* al. Sed qui ſunt illi tres vſus? Quod hi non apparerent, ea ipſa mutandi cauſa fuit librariis. Nos ſtatim illos reſtituemus & explicabimus. e) ſic *C. circeis* al. f) *vel ad bellum* edd. *ſeliſi* al. *ſellis C.* Nimirum is ipſe tertius equorum vſus eſt, quod *ſellis* apti ſunt, ad vecturas nempe & geſtationes itinerum molliores. *Sellas* equorum notas hoc tempore fuiſſe, certum, cum ad Sidonium Apollinarem, quin Con-

primo docetur vtilitas patientiae, laboris, frigoris, famis [h]. Toringos deinde [i] & Bur- 3
gundiones [l] iniuriae tolerantes. Tertio loco Frigiſcos [m], non minus velocitate quam
continuatione curſus inuictos. Poſtea Epirotas, Samaricos [n], ac Dalmatas, licet contu-
maces ad frena, habiles [o] armis [ac bellis] aſſeuerant. Curribus [p] Cappadocum glorio- 4
ſa nobilitas: Hiſpanorum [q] par vel proxima in circo creditur palma. Nec inferiores
prope Sicilia exhibet circo, quamuis Africa Hiſpani ſanguinis velociſſimos praeſtare con-
ſueuerit [r]. Ad vſum ſellae Perſis prouinciis omnibus meliores praeſtat equos, patrimo-
niorum cenſibus aeſtimatos, tam [s] ad vehendum molles, & [t] pios inceſſibus, nobilitate
pretioſos. ſequuntur Armeni atque Saphareni [u], in qua [x] nec Epirotas Siculosque deſpe-
xeris, ſi mores ac pulchritudo non deſerat. Hunniſcis [y] grande & aduncum caput, ex- 5
tantes oculi, anguſtae nares, latae maxillae, robuſta ceruix & rigida, iubae vltra genua
pendentes, maiores coſtae, incurua ſpina, cauda ſiluoſa [z], validiſſimae tibiae, paruae
baſes, plenae ac diffuſae vngulae. ilia cauata, totumque corpus anguloſum, nulla in clu-
nibus [a] aruina, nulli in muſculis tori, in longitudine magis quam in altitudine ſtatura,
propenſior venter exhauſtus, oſſa [b] grandia, macies grata, & quibus pulchritudinem
praeſtet ipſa deformitas: animus moderatus & prudens, & vulnerum patiens. Perſis [c] 6
& ſtatura, & poſitio [d] a caeteris equorum generibus non plurimum differt [e], ſed ſolius [f]
ambulaturae [g] quadam gratia diſcernuntur a [h] caeteris. gradus eſt minutus & [i] creber, &
qui ſedentem delectet & [l] erigat, nec arte doceatur, ſed naturae veluti iure praeſtetur.
Inter [m] colatorios [n] enim, & eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum 7
media eſt, & cum neutris [o] ſint ſimiles [p], habere aliquid creduntur ab vtriſque commu-
ne. His [q] ſicut probatum eſt, in breui amplius [r] gratiae, in prolixo itinere ſeuior [s] 8
patientia, animus ſuperbus, & niſi labore ſubiugetur [t] aſſiduo, aduerſum equitem con-
tumax. mens tamen [u] prudens, & quod mirum eſt [x], in tanto feruore cautiſſime [y] de-
coris eſt obſeruantior, incuruata in arcum ceruix [z], vt mentum [a] recumbere videatur in
pectore.

VII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Conſtantini panegyriſten, iam prouocauerit Lipſius, de Mil. Ro. *3, 7.* In vſu militari ne Vegetii quidem aetate videntur fuiſſe; qui tacere ea de re non poterat de re milit. *1, 18.* Cauſſas iam protulit Lipſius *l. c.* Igitur recte peculiarem claſſem a militaribus pariter & Circenſibus equis faciunt *apti ſellis.* g) *Volſcorum S. M. Hunneſcorum C. Hunnuſcorum* retineri vult Barthius Adu. *II, 32* ratione non alia prolata, quam notos eo tempore fuiſſe Hunnos. Et ſane ſiue antiquam Hunnorum patriam ſpectes, ſiue ſedes recentiores, magna equis illorum hodie etiam laus tribuitur &c. h) Hoc loco inter exemplaria primae editionis diuerſitas obſeruatur: cum in altero ita interpunctum ſit, vt ſupra poſuimus; in altero autem ita, *frigoris, famis toringos. Deinde.* i) *dehinc C.* l) *Burgundios S. M.* m) *Phrygios*ne an *Friſios* intelligimus, an neutros? n) *Zelameros S. M. Zelomoſos C.* an *Sarmaticos?* o) *ac viles, armis* edd. *armis habiles adſeuerant C.* (*tamen habiles ſunt cruribus*) poſt *armis* inſ. *S.* Puto τὴν *habiles* dupliciter corruptam in *ac viles,* & in *ac bellis.* p) ſic *C. cruribus. Cappad.* edd. q) *Spanorum C.* r) ſic *C. conſueuit ad vſum* edd. niſi quod *S. M. ad vſum ſellae Perſici prou. omn. meliores. Praeſtat equos &c.*

s) *tam* om. *C. tamen S. M.* t) *impigros inceſſu C. & inceſſus ipſius nobil. pret. conſequuntur Ar. S. M.* u) *Suffumeni S. M. Sofoëni C.* quid ſi *Sophieni?* x) *parte* inſ. *C.* y) *Hunuſcis F. Hutruſcis* (f. *Hetr.*) *S. Buruſcis S. M. Vniſcis ſcr. Hunniſcis C.* z) *ſpinoſa, validis. coxae, tibiae paruae, baſes plenae S. M.* a) *cluribus C.* b) *os agrudia C.* c) *Perſus S. M. Per ſtaturam C.* d) Ita auſus ſum reponere, h. ſ. *Statura & poſitio equis Perſis* ſ. Perſicis *non differt* &c. *poſitione* edd. *poſitionem C.* Poteras etiam ita, *Perſici & ſtatura — differunt.* Certe e) *differunt C.* f) *ſola ambulatione C.* g) *genere. nam* inſ. *C.* h) *Ciris C.* i) *celer C.* l) *&* om. *C.* m) Neſcio quid ſibi velit *S. M.* Pro verbis enim *inter colatorios* ponit, *his ſicut probatum eſt, in breui &c.* n) *totularios C.* Vid. Ind. in *Guttonarius:* & no. *ad Veg. 1, 56, 37.* o) ſic *C neutri* al. vid. Morgag. *IV, 45.* p) *ſimilis — creditur C.* q) ſic *C.* vid. no. *m.* r) *amplior gratia C.* s) quid ſi *leuior,* vel *breuior? minor S. M.* t) *ſubiugatus, aſſidue* edd. u) ſic C. *& S. M mens, tumens,* edd. x) *eſt* om. C. y) *caute ſe decuriis curuata* C. *obſeruantior* & *ſyllabam in* om. etiam *S M.* z) *& rut mentum* C. a) ſic C. & *S. M. mentum* om. al.

VII. Aetas longaeua Perſis, Hunniſcis [a], Epirotis, ac Siculis: breuior
Hiſpanis [b] ac Numidis. Frequens opinio eſt, Barbaricis nulla [c] adhibenda medicamina,
quod vſque adeo naturae beneficio aegroti [d] conualeſcant, vt eis nocitura ſit cura. Sed
falſa erat iſta perſuaſio. Nam quanto fortiora membra ſunt, tanto diutius viuunt, ſi ex
2 arte [e] veniens medela non deſit. Spadonibus tamen inter auctores conſtitit [f] ſanguinem
de matrice nunquam niſi forte ex nimia & extrema neceſſitate, tollendum: propterea
quod caloris maximam partem cum teſtibus amiſerunt. De palato tamen ſi non impedi-
at negligentia [g] omnibus prope menſibus tam ſpadonibus, quam teſticulatis, minuendus
3 eſt ſanguis. Admiſſarii [h] vero ſi cohibeantur a venere, niſi [i] dematricati [l] fuerint, cae-
cari ſaepe dicuntur: quamuis eo anno quo admiſſum faciunt, non ſit eis vena laxanda,
ne generationi intentum corpus cura [m] geminae neceſſitatis exhauriat. Studioſis equorum
quae cura ſtabuli, qui alimentorum cultus, quae obſeruationis [n] ſolicitudo praeſtanda ſit,
4 primus ac ſecundus indicat liber. Nunc decurſis omnibus his [o], quae huius artis doctri-
na poſcebat [p], ad compoſitiones neceſſariarum potionum medicamentorumque deſcendi-
mus [q], in quibus & explorata congeſſimus [r], & ea, quae non tam ad vtilitatem curandi,
5 quam ob [s] caritatem emendi mulo medicorum cupiditas inflauerat, ſubmouimus. Con-
ſtat namque, non tam multis neque [t] pretioſis ſpeciebus, ſed paucis, & ad cauſam de
qua agitur accommodis poſſe ſanari. Primum igitur vt pinguia ſint iumenta tam [u] in
curulibus [x] quam in ſellaribus decet, deinde vt ſana permaneant, poſt vt aegrota curen-
tur, confectiones (vt dictum eſt) medicaminum proferemus electas ex auctoribus mul-
tis, de [y] experimentis manifeſtiſſimis approbatas.

VIII. Traditvr Chiron [a] ad reficienda iumenta vel curanda, hanc edi-
diſſe potionem, quae [b] internos [c] extergeat morbos, quae [b] tuſſim reprimat, vulſos ac [d]
tuſſicos curet. Ptiſanae ſextarium, lini ſeminis [e] heminam, croci vnciam vnam, inte-
ſtinum porcinum recens, quod longanonem vocant, prius diligenter lotum [f], vel acro-
nem: quae ſi in praeſentia forte non ſuppetunt, haedinum caput cum pedibus [g] & inte-
2 ſtinis ac ventre, & [h] diligenter quaſi ad hominum vſus curatum, in cacabum [i] mittis. ad-
des ſuperioribus hyſſopi faſces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quin-
decim, ficus duplices viginti, rutae faſciculum vnum, baccarum lauri ſextarium vnum
tritum, dactylos viginti, allii purgati capita tria, ſepi caprini vncias ſex, pulegii ſicci
3 faſciculum. Quae [l] omnia trita decoquis in aqua ciſternina vel coeleſti, donec liquefa-
cta carne defluant oſſa. ſed aquam ſaepius adiicies ne [m] medicamentum vſtura conſtrin-
4 gat. Sed cum ſpiſſum videris, colabis, abiectisque excrementis & oſſibus [n], tracanti
vncias tres pridie calida [o] infuſas vt inturgeſcat & ſolui poſſit, adiicies, paſſi ſextarios tres,
oua cruda ſex, olei roſacii oua plena ſex, butyri reſoluti [p] vncias tres, anagallici [q] vn-
cias

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. VII.] a) *Hunnicis* edd. *Vniſcis* C. b) *Spanis* C. c) *nullarum potionum adhibendam medicinam* C. d) *aegroti* om. C. e) ſic C. *ex aëre venientibus* edd. *ex arte vehemens S. M.* f) *conſtat S. M.* g) *negleg.* C. h) *emiſſarii S. M.* i) ſic C. *S. M. vbi* al. pro lectione, quam recepimus pugnat Veg. *1, 24.* l) *de matrice minuti S. M.* m) *ex minutione deficiat S. M.* n) *obſeruatione* C. o) *his* om. C. p) *poſſidet* edd. q) *deſcendemus, ex quibus explorata* C. r) *conceſſimus* C. s) *ad* C. t) *neq.* om. C. u) *quia in curulibus & ſellaribus licet* C. x) *currilibus* edd. *curſibus quam in ſaltibus S. M.* y) *&* C. [C. VIII.] Conf. *1, 56, 17.* a) *Cyro* C. b) ſic C. *qua* edd. c) *interna* C. d) *lacteſycos* C. Credo *phthiſicos* hic latere. e) *ſemc. 1* C. f) *elotum* C. g) *ſuis* inſ. C. h) *&* om. C. i) *nouum* inſ. C. l) *quae* om. C. m) *nec ad med. vſturam conſumat. cum* C. n) *addes* inſ. C. o) *in calenda* C. p) *ſoluti* C. q) *ſymphyti triti S. M.*

r) *mor-*

cias tres, amyli vncias tres, pulueris quadrigarii vncias tres, lomenti fabae
[id eſt, farinae] ſextarium. Haec omnia ita temperabis, vt per cornu de- 5
fluant, & ſextarios ſingulos ieiunis animalibus per triduum dabis. & ſi volueris
ſeptem diebus interpoſitis repetis, & das a capite potionem. Iumenta a morbis [r] vindi- 6
cat & cuſtodit: Gentianae, ariſtologiae rotundae, myrrhae troglodytis, raſurae ebo-
ris, & baccarum lauri aequis ponderibus puluis immixtus, ex quo grande [s] cochleare
plenum ſumis. Addes hyſſopi triti ſcripulos quatuor, mellis vel paſſi vncias tres, vini
ſextarium, giſni [t] reſoluti paſtillum vnum, poſt [u] curſum ſiue poſt laborem conditi be-
ne piperati [x] heminam adiicies, aeſtate roris [y] vel abſinthii tantundem, & per os dabis
ad cornu. Si aeſtu animal fatigatur, puſcam [z] cum pulegio trito miſces, naresque & 7
faciem confouebis: oua quoque trita cum hemina vini veteris optimi faucibus infundes,
vt per [a] oui refrigerium vini [b] virtus accreſcat. Maciem languoremque depellit, ſi ſe-
miunciam ſulphuris cum myrrhae ſcripulis quatuor in puluerem reſolutis ouum crudum
& vini veteris ſextarius addatur, frequenterque per fauces detur: Diapente [c] eſt (vt [d] 8
ſupra retulimus) neceſſarium pluribus [e] cauſis ac morbis, & ſemper diligenti confectio-
ne ſeruandum. Gentianae, ariſtolochiae rotundae, myrrhae, raſurae eboris, & bacca-
rum lauri, de recentibus ſpeciebus in vnum redactis minutiſſimis puluis, ex hoc febrien-
tibus plenum cochleare cum tribus vnciis mellis, & aquae tepidae ſextario, in qua radi-
ces iunci, & apium ſufficiens decoctum fuerit, per os dabis, ita vt triduo ſimiliter [f] cu-
ra procedat. Idem puluis ſi vltra cochlearium cum ſextario vini veteris, & olei viridis 9
hemina detur, animal a quibuslibet venenis, vel ſerpentum, aut beſtiolarum morſibus
liberat. Cui ſi piperis atque pulegii, nec non etiam cymini pulueris, aliud cochleare ad-
dideris, & cum vini veteris ſextario dederis, omne frigus expellit.

IX. Tvssim quoque inſanabilem cura [a] cum hemina paſſi, & tribus vnciis
olei & ouo crudo, ſi [b] per triduum defundis [c] faucibus, addito fabae polline, & foeni [d]
Graeco binis cochlearibus. Praeterea valde tuſſientibus prodeſt, fabae frixae ſextarius
ſine ſale coctus [e], ſepi caprini vnciae tres, butyri [f] vnc. 3, allii purgati capita tria de-
cocta [g] cum ſucco ptiſanae, data per triduum. Quo medicamento validius creditur: 2
ficus ſiccae pondera duo, foeni Graeci ſextarium, tracanti vnciam, pridie in [h] calida in-
fuſa, anagallici [i] vnciam, rutae viridis faſciculum, apii faſciculos tres, pariter in aqua
diutiſſime decoques, & faucibus per triduum defundes [l]. Curare etiam vulſos creditur, 3
ſi ſeptem vncias cineris mundiſſimi [m] colligas, addasque [n] olei vncias tres, bulbos tritos
ſeptem, anagallici vnciam, butyri [o] vnciam, ſepi caprini vnciam, mellis vncias tres, plan-
taginis viridis tritae vncias tres, paſſi heminam, ptiſanae vel [p] lini ſeminis heminam:
quae ita temperata vt per cornu defluant, per triduum, vel vt [q] neceſſitas cogit per plu-
res dies, ieiunis [r] ſingulos ſextarios dabis. Deſperatam tuſſim ſaepe curauit potio vilis 4
ac facilis: pulueris ex faba vncias ſex, pulueris ex foeno [s] Graeco vncias ſex, enulae
tunſae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *morbo reficit* C. s) *grandem coclearium* C. t) *gyfru* C. Mihi N. L. vid. Ind. *Fac paſtillos penſatos quemlibet vnc. 1, ex quibus vnum S. M.* u) *ciel curſi obſeruatio lauorem conditum bene piperati* C. x) *praeparati F. M. S. M.* add. Morgag. *II, 21.* y) *roſae ſiue* C. *olei roſati S. M.* z) pro *poſcam.* a) *ouu lene ref.* C. b) *vino vetus adcr.* C. c) ſic C. *diapenton* al. d) *quod* C. *S. M.* e) *plurimis* C. f) *ſimilis* C. [C. IX.] a) ſic *S. curat* al. b) *ſi* om. C. c) *defundas* C. d) ſic C. *foenugraeco* al. e) *coctae, ſiui* C. f) *but. v. 3* om. *F.* g) *&* inſ. C. h) *in* videtur παρέλκειν. i) *ſymphyti S. M.* l) *dabis* C. m) *(ex vlmis)* inſ. *S. ex vlmo* praeponit C. n) *eo* inſ. C. o) *botyri* hic & al. C. p) *&* C. q) *ſi* C. r) *ieiunis* om. C. s) *foenigr.* edd.

t) *ſic-*

tunſae ſiccae [t] pulueris vncias ſex, pulueris anagallici [u] tunſi vncias tres, butyri vncias
ſex: quae omnia cum tribus boni vini ſextariis additoque [x] paſſi ſextario vno ſemis [y],
pariter agitabis, & vni equo ieiuno ante lucem bina cornua per os dabis [z], donec omnem
5 ebibat [a] potionem [b]. Curam quoque non parum profuiſſe experimenta docuerunt, hac
ratione compoſitam. Fabae frixae ſextarium ſine ſale decoques, addesque [c] ſepi hircini
6 reſoluti vncias tres, butyri vncias quinque: in mortario deteres vniuerſa. Praeterea foe-
ni Graeci ſextarium bene purgatum feruere facies, primamque aquam inter initia feruo-
ris [d] effundes, addesque aquae ſextarios quinque, pinguiſſimas Caricas viginti, & liqui-
ritiae [e] vncias quatuor [f], pariter decoquas, donec aqua ad tres [g] ſextarios redigatur.
tunc [h] in mortario deteris foenum Graecum, liquiritiam [i] & Caricas, miſcesque cum
7 faba, ſuperfundis etiam calidam [l] in qua Caricae cum caeteris coctae ſunt: contempera-
tisque [m] omnibus, ſi liquor ſpiſſior fuerit, tantum paſſi addes, vt per cornu facile poſ-
ſit exire. diebus plurimis ex eo per os ſingulos ſextarios tuſſientibus dabis.

X. Cossos [a], vermes, vel tineas, caeteraque animalia ventris extinguit, ſi
heminam cineris ex oliuae [b] ligno arido collecti, cum hemina olei viridis per triduum
2 dabis [c] ad cornu. Alia quoque confectio, ſed [d] quae ſaepe mortiferam liberat paſſionem.
pulueris [e] ſantonici, itemque [f] abſinthii Pontici, nec non lupini crudi, & herbae centau-
reae, & erui pollinis, & ſeminis raphani binas vncias mittis, addisque cornu ceruini vn-
ciam [g], ſinopidis Pontici [h] paſtillos tres, opopanacis ſemiunciam, vini tenetani [i] vel al-
terius auſteri ſextarios duos, olei viridis ſextarium, quae tepefacta ita animali defundis, vt
per os cornu accipiat, in cliuo [l] conſtitutum, quatenus ſuccus facilius ad interiora per-
3 ueniat. Poſtero die idem animal pronum conſtituatur in cliuo, & per clyſterem [m] illi-
us tepidae potionis ſextarius ingeratur [n], quatenus alternis diebus ex vtraque parte iniecta
potio coagulare [o], quod appellatur, poſſit infundere, in quo illae noxiae beſtiolae co-
4 guntur [p], & pertuſo ventriculo excruciata doloribus animalia perimunt [q]. Eſt & tertia
confectio non minus valida: Radicis capparis Siculi, vel baccas [r] cum foliis ad vnam li-
bram deteris, pariterque [s] commiſces, addisque [t] aceti ſextarios duos. Quod medica-
mentum interdum per os (ſicut ſuperius [u] dictum eſt) interdum per inteſtinum iniicis ani-
mali, vt internos hoſtes potionis auſteritate conſumas.

XI. Adversum omnia genera morborum ſalutaris confectio praeparanda
eſt, vt inter ipſa initia ex conditis poſſit occurri. Caſſa [a] eſt enim medicina quae fera
eſt.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

t) *ſiccae* om. *S.* u) *ſiccati &* inf. C. x) *addesq.* C. y) *ſemis* om. *S. M.* z) *defundes* C. a) *bibat* C. b) *Potionem* ad ſequentem periodum refert *S.* c) *eo* inf. C. d) *feruores* edd. e) *lyricigiae* C. verum eſt *glycyrrhizae.* f) *3.* C. *X. S.* g) *quatuor S. M.* & C. h) ſic C. *tunc* om. al. i) *cum* Caricis *& lyricigia* C. l) *caldam* C. m) ſic C. *comparatisq.* al. [C. X.] a) *Ad Coſcos* C. b) *ſolibe ligno viride collecto* C. c) *dederis ad cornum* C. d) *ſed aquae S. eadem quia* C. *quae eadem S. M.* e) *puluerem* C. f) *it. abſ. Pont.* om. C. g) *opii ſem.* inf. C. (*apii ſeminis vnciam*) inf. *S.* h) pro *Ponticae.* i) *tenibati* C. vid. Morgag. *IV, 47.* l) *decliui S. M.* m) (*inteſtino*) inf. *S.* n) *inrigetur* C. o) *longanonem S. M.* quae gloſſa eſt non accurata. vid. Ind. *V.* coagula. p) *congregatur* C. & *S. M.* gloſſa. q) ſic C. & *S. M. pereunt* al. r) *lauri* inf. C. s) *par. comm.* om. C. t) *eo ſext. turis, capparis emin.* [h. e. *heminam*] *quoque ſeminis coriandri, & emin. turcii & emin. ſeminis erucae deferes pariterque* inf. C. (*ſextarium vini, capparis heminam, & ſeminis erucae, tere ſimul, miſce addens aceti H—S.*) inf. *S.* u) *ſuperius* om. C. [C. XI.] a) ſic *S. M.* *Cauſa enim medicinae quaerenda eſt* al. *Cauſa eſt enim med. quae ſeruanda eſt* C. Ne *ſera* ſit medicina, & ob id ipſum vana atq. *caſſa, ex conditis* h. e. in vſum repoſitis medicamentis debet occurri.

b) *tro-*

eſt. Myrrhae [b] libram, turis maſculi libram, mali Punici corii [c] tunſi libram, piperis
vncias tres [d], croci vncias tres, acaciae rufae ſelibram, Cadmiae [e] botryodis ſelibram, re-
ſinae [f] vſtae ſelibram, abſinthii Pontici [g] ſelibram, pulueris ſerpylli ſelibram, betoni-
cae [h] ſelibram, centaureae ſelibram, ſagapeni ſelibram, ſaxifragae ſelibram, peucedani
ſelibram. quae omnia bene tunſa & cribrata in [i] mellis optimi tribus ſextariis miſces, & 2
ad carbones leniter [l] paululum coquis, poſt in vaſe ſtagneo vel vitreo condita [m] ſeruas,
ex qua confectione morbidis [n] ſi febriunt, ad [o] diem ſingula cochlearia maiora [p] cumu-
lata cum hemina aquae tepidae, & olei floris tribus vnciis dabis. Quod ſi absque febre
ſunt morbidi, vel conualeſcere iam [q] coeperint, cum vino & oleo plurimis diebus dabis,
donec animal liberetur. quam validiſſimam, & approbatam [r] noueris potionem.

XII. Svffimentorvm compoſitio faſcinum pellit, luſtrat animal, fu-
gat daemones, ſubmouet morbos. Odor [a] namque fumi ac ſpiritus per os ac nares in-
grediens, penetrat ad viſcerum [b] omnes receſſus, ac curat ſaepius loca, quae potiones
non potuerunt curare [c]. Etiam [d] in hominibus ſuffimentorum vapor praecipue ſequi-
tur. Denique [e] deſperatos & periculoſiſſimos morbos, auctores [f] mulo medicinae adſe- 2
runt, non ex pabulo [g] aut aquarum vitio, ſed aëris corruptione deſcendere [h]. Et ideo
facilius languorem quem peſtilens morbus [i] ingeſſit, ſuffimenti [l] ſalubris huius curat af-
flatus. At talis compoſitio ſuffimentorum. Sulphuris viui libram, bituminis Iudaici li- 3
bram, opopanacis [m] vnciam [n], galbani ſelibram, caſtorei ſelibram, ciceris [o] crudi ſelibram,
albitis ſelibram, ſalis Ammoniaci vncias tres, raſurae cornu ceruini vncias tres, ſinopidis [p] vn-
cias tres, gagatis foeminae vncias tres, lapidis gagatis vncias tres, lapidis ematitis [q] vnciam v-
nam, lapidis ſideritis vnciam vnam, lapidis argyritis vnciam vnam, caballiones marinos ſeptem,
ſtellas [r] marinas quatuor, pilas [s] marinas ſeptem, caudas [t] marinas ſeptem, vngues ma-
rinos ſeptem, vuae marinae vncias tres, medullae [u] tedae pineae pondera [x] tria, cedriae
pondera [x] tria, picis liquidae pondera [x] tria, oſſa ſepiae ſeptem. haec ſiccata pariter de- 4
teruntur atque miſcentur. ex quibus vnum cochleare, cum [y] opus fuerit, viuis carboni-
bus aſpergis, & cooperto [z] capite, vt fumum per os naresque ſuſcipiat, animal ſuffis.
Quod ſuffimentum praeter curam iumentorum, ſanat incurrentes [a] hominum paſſiones,
grandinemque depellit, daemones abigit [b], & laruas.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *troclitis* inſ. C. h. e. *troglitis* vel *troglodytidis*. c) *corium tunſum ſelib.* C. d) *ſex* C. e) *cathimiae butrotis* F. S. & in marg. *Caſmiae. Caſimiae botriti* C. Noſtra lectio debetur ingenio Cl. Morgagni *IV, 48.* & *videramus ita legendum 2, 22, 6.* f) *reſ. vſtae* om. *S. M. aes vſtum* C. quae forte gloſſa eſt *Cadmiae*, de qua vid. Dioſc. *5, 84.* g) *Pontici* om. C. h) *Vettonicae* C. i) *in* om. C. l) *leuiter* edd. m) *recondita* C. n) *animalibus ſi etiam* C. (*etiam*) inſ. *S.* o) *diebus ſingulis S. M.* p) *minora* C. q) ſic C. *etiam* al. r) *probatam* C. [C. XII.] Conf. Veg. *1, 19* & *20.* a) *odoris n. fumus* C. b) ſic & *S. M.* *vlcerum* al. c) *nec tangere* inſ. *S. M.* d) *Sic tuſſis etiam in omnibus ſuffimentorum praecipue vapore ſanantur* C. *ſicut etiam in hominibus ſuff. vapore pr. ſanatur S. M.* e) *de quibus C.* f) *aut ſicut mulo medici* edd. nobiſcum C. g) *ſtabuli C.* h) *deſcendentes* edd. i) *ventus ingeſſerit C.* l) *ſuffumentorum ſalubri curatur adflatu. Cuius talis eſt compoſitio. Sulph.* C. m) *apop C.* n) *vnciam* om. C. o) *ciceris* — al. *ſel.* om. *C. aeris crudi ſel., ſulphuris vnam, therbintinae ſel., ſalis S. M.* p) *lapidis gagatis foeminae & maris ana vnc. tres S. M. lapidis dagatis maſculi vnc. 3 lapidis galactis vnc. lapidis ematitis vnc. 3.* q) h. e. *haematitis.* r) *ſcillas C. ſtincos, caballos marinos ana vnc. VII. S. M.* s) ſic C. *pallas* al. t) *caud. mar. VII* om. C. u) *medullam C. modullae* edd. *pineae, cedriae ana pond. 3. S. M.* x) *lib.* C. y) *ſi C.* z) *operto C.* a) *& incurſitantes C.* b) *abicit & vmbras fugat C.*

XIII. QVADRIGARIVM puluerem vocant, qui ex diuerſo pigmentorum genere mixtus & per ſe adiuuat animalia, & aliis potionibus pro modo vel curatione [a]
2 miſcetur. Huius Chiron [b] talem compoſitionem ſaluberrimam credit [c]: Tracanti pondera tria, aloës [d] vncias ſex [e], myrrhae vncias ſex, & ʒ [f] 1, coſti vnciam vnam, & ʒ [f] 1, amomi [g] vnciam vnam, & [f] ʒ 1, caſſiae [h] vnciam vnam, & [f] ʒ, gentianae [i] libram vnam, ariſtolochiae libram, centaureae libram, betonicae libram [l], ſaxifragae libram [m], ſamſuci libram, opii [n] libram, abrotani libram, eupatorii vncias ſex, cardamomi vncias ſex, folii vncias tres, ſpicae nardi vncias tres, ſpicae Celticae vncias ſex, aſari libram, dauci vncias tres, caſtorii vncias ſex, opopanacis vncias ſex, galbani vncias ſex, ſtrutii [o] vncias ſex, panacis radicis vncias ſex, liquiritiae [p] vncias ſex, abſinthii [q] faſces tres, ſucci herbae periſterei ſiccae & cribratae vncias quinque, haec omnia
3 pariter conteres, & diligentiſſime [r] in vaſe vitreo vel ſtagneo ſeruabis. Pelagonius vero [s] quadrigarii pulueris eiusmodi compoſuit confectionem: Cinnamomi, ſpicae Syriacae, ſpicae Indicae, croci Siculi, myrrhae Troglodytis, ſcieni [t], piperis nigri, piperis longi, mannae [u] croci, betonicae, caſiae [x] nigrae, triſſaginis, folii, nardi, lentiſci [y], cepe Indici, nardi [z], ſtoracis, acori Pontici [a], turis maſculi, iriſillyricae, thymi Cretici, piperis albi, calami aromatici [b], aſari Pontici, petroſilini, mannae croci, mali terreni, gentianae, roſae aridae, caſſiae fiſtulae, enulae: omnia aequis ponderibus pro modo animalium miſces, conteris, cribras, in pyxide [c] vel vitreo dolio condis, & cum opus fuerit, ſingula cochlearia, vel amplius, ſi vires [d] patiuntur, iumentis ſingulis dabis, addito vino & oleo. Interdum aliis potionibus miſces, ſi ratio artis vel cu-
4 ra mandauerit. Abſyrtus quadrigarium puluerem hac ratione compoſuit: Folium, ſpica nardi, crocus, piper album, piper longum, piper nigrum, opopanacis radix, caſſiae daſnitae [e], caſſiae marmalitis [f], caſſia [g] nardina, iriſillyrica, apii ſemen, malum terrae, peucedanum, ſabina [h], gentiana, herba [i] roſina, thymum, myrrha, trixago [l], coſtum, tus maſculum, geſſe mantium [m], malum Punicum, calamum aromaticum,

rosa

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] *Conf.* Hippiatr. Ruel. *p. 113.* a) *curae ratione C.* b) *Cyro C.* c) *dedit C. S.M.* d) *aloë S.* e) *ſeptem S. M.* f) *&* ʒ *1* om. C. g) *Armoniaci* edd. nobiſc. *C. Amomi, myrrhae, coſti, caſiae ana vnc. VII. S. M.* h) *caſiae S. M.* i) *gentianae, ariſtolochiae, meliloti, cent. beton. ſaxifr. cynaritos, ſinapis ſucci, hyſſopi, abrot. ana lib. 1. Eupatorii, cardamomi ana vnc. VI. folii, ſpicanardae, ana vnc. III, ſpicae Celticae vnc. VI, aſari lib. 1. dauci vnc. III, Caſtorei, opopanacis, Galbani, ſtricii, radicis panacis ana vnc. VI, liquiritiae, ariſtolochiae longae ana vnc. III, abſinthii faſciculos III, ſucci periſtereon cyathos duos, radicum periſtereon vel foliorum pulueris vnc. VI. Haec* &c. *S. M.* l) *meliloti lib. 1* inſ. *C.* m) *ſcynoanthis lib 1 C.* h. e. *ſchoenuanthus.* n) *yſopi C.* h. e. *hyſſopi.* o) pro *ſtruthii.* p) *licingiae C. glycyrrhizae* verum. q) *ariſtolochiae longae vnc. III, abſinthii faſc. III, ſuccum herbae periſteriae cyathos duos, radices vel ſurculos ipſius herbae periſtereonis ſiccas & cribratas dracmas 6. Haec omnia C.* r) *diligenter ſeruabis C.* s) *quoque C.* Hinc reliqua om. *S. M.* t) Leg. *ſchoeni* iubente etiam Morgag. *IV, 49.* vel *ſchoenuanthus*, ſiquidem *ſcinoatos C.* u) *Xylocinnamomi, caſſiae, betonicae, caſſiae nigrae C.* x) *catiae* edd. *caſiae* vel *acaciae* Morg. l. c. priorem tuetur, vt vidimus *C.* y) ſic *C. lentici* edd. quae adiungunt etiam *i.* quod alias *id eſt* ſignificat. Viderint igitur de ſynonymia hac, qui id agunt. z) *nardi, ſtor.* om. *C.* a) *meum* inſ. *C.* b) *Syriaci C.* c) *pixidem vel vitreum doliolum condes C.* d) *animalium* inſ. *C.* e) ſic *C. nidafantis.* Lectionem noſtram aperte firmat Dioſc. *1, 12.* f) forte ex Dioſc. l. c. leg. *muſylitis: aſmalitae C.* g) *caſſiam nardinam, yriſillyricam C.* adeo ſolenne eſt ſemibarbaris vel holobarbaris potius, componere hoc nomen, quod veteres diſtinguunt, &, credo, etiam Vegetius. h) *radicem herbae Sabinae C.* i) *herbam clerufimam, pernam C.* l) *traxaginem C.* m) *geſſemante cumeum iuncanicum punicum C.* Haec quidem monſtra ſunt, quae fere ἀπαυδᾶν faciunt in fine operis patientiam noſtram, adeo vt ne ad vnum quidem caſum redigere ſpecies coniunctas lubeat, tanto minus, cum nihil vſquam certi appareat.

n) *miſces*

roſa ſicca, ruta agreſtis, petroſelinum, ariſtolochia longa, amomum, calamum Syriacum, herba Artemiſia. haec omnia pro numero animalium praeparas, aequis ponderibus intermiſces [n] & tundis, cribrasque [o] & ſeruabis, aduerſus paſſiones vſurus.

XIV. Cavsticvm humectata ſiccat, laxata conſtringit, luxata [a] parat,
laeſa confirmat. Huius Chiron [b] talem compoſitionem demonſtrat [c]. Bituminis Iudai-
ci pondera duo, bituminis Apollonii pondera duo, mannae [d] turis vncias ſex, bdellii [e]
Arabici vncias duas, medullae [f] ceruinae pondera duo, propoleos [g] vncias duas, galba-
ni vncias duas, guttae ſtoracis vncias duas, cerae communis pondera duo, reſinae cauea-
lis [h] libram vnam, viſci Italici vncias tres, apochymatis [i] vncias duas, ſucci hyſſopi vn-
cias duas, guttae Ammoniacae [l] vncias duas, picis Brutiae [m] libram [liquefacienda [n]
liquefac, puluerem aliorum addens agita & coque, vt ſit vna ſubſtantia, quo vteris ad-
uerſus veſicas & ſuffuſiones, quae naſcuntur in genibus & tibiis, & nodis, & articulis:
& glandulas & oſſilaginem curare creditur.] Pelagonius cauſticum, quod ſuffuſiones 2
veſicasque ſiccaret in genibus vel articulis, hac ratione compoſuit: Cerae Punicae [o] li-
bram, reſinae pondera duo & ſemis, galbani vncias tres, aſphalti Iudaici pondera duo,
myrrhae ſecundariae pondera duo [p], bituminis libram, Armeniaci [q] vncias ſex, coſti vnci-
as ſex. Verum caetera decoquis in cacabo fictili nouo, qui [r] cum refrixerit, addis aſphal- 3
tum & Armeniacum & coſtum pro menſura, qua ſcriptum eſt, tritum ad modum fari-
nae, & agitabis, & iterum coques, vt ſit vna ſubſtantia, quo vteris aduerſum venas [s]
& veſicas, & ſuffuſiones, quae naſcuntur in genibus, aut in tibiis, aut inter [t] nodos,
aut in [u] articulis, vſque eo vt [x] oſſulaginem curare credatur [y]. Malagma quoque cau- 4
ſticum hac voluit ratione componi. Picis pondera duo, cerae pondera duo, galbani
vncias tres, reſinae libram, adipis taurinae pondera duo, bdellii [z] vncias ſeptem, thu-
ris [a] pollinis vncias tres, reſinae terebinthinae vncias ſex, viſci pondera duo, glutis [b] vn-
cias tres. Abſyrtus huiusmodi cauſticum hac [c] ratione compoſuit, glandularis [d] reſinae 5
frixae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *miſces C.* o) *cribratasque ſeruabis, ad diuerſas paſſ. C.* [C. XIV.] a) *laxa reparat C. reparat* etiam coniecerat Cl. Morg. *IV, 50.* b) *Cyron C.* c) *demonſtrauit. Sulfur Iud. C.* d) *Smyrnae & turis ana vnc. VI, Bdellii vnc. II, Cerae propoleos vnc. II, opponacis vnc. II, caſtorei, galbani, ſtyracis ana vnc. II, medullae ceruinae pondo II, axungiae pondo II, reſinae pond. II, terebinthinae lib. I, reſinae abietis lib. I, viſci vnc. III. S. M.* e) *videllae Arabicae C.* conf. *3, 28, 4.* f) *cerae propalis vnc. 2, apopanacis vnc. 2, caſtorei vnc. 2, galbani vnc. guttae ſtoracis vnc. 2, medulae ceruinae p° 2, cerae communis p° 2, axungiae p° 2, reſinae frixae p° 2, reſinae terebinthinae lib. 1, reſinae vecuminae lib. 1, reſinae abiales lib. 1.* g) *propulei* edd. vid. ad *3, 55, 5.* h) *cabialis* edd. vid. Ind. i) *apoxima* edd. *apocima C. M.* nobiſcum ipſe *C.* vid. Ind. l) *Armon.* edd. m) *brittiae C. britiae* al. nos ſequimur rationem & Morgag. *IV, 64.* n) incluſa inſ. *S. M.* o) *Ponticae C.* p) *viſci Campani p° 2.* inſ. C. q) *Amon. C. armon.* al. Vnde auſi ſumus *Armeniacum* hic & aliis aliquot locis reponere, quod illud pigmenti genus ad Malagmas inprimis commendetur. Quamquam non tam Medica ratione vtimur, (conſultis licet quo tempore haec ſcribebamus Principibus H. Stephani;) quam Grammatica, cum *Armeniacum* ſine ſubſtantiuo alio dici conſtet, *Ammoniacum* ſalem non item. *Ne quid tamen diſſimulemus, etiam Ammoniacas guttas, ſuffimentum item Ammoniacum in collyriis apud Aeginetam ſaepiuſcule obſeruamus; vt adeo tanto minus excludere plane audeam Ammoniacum, quidquid illud tandem ſit. Quin cum haec iam tradita eſſent typographis, obſeruo luculentum de Ammoniaco, ferulae liquore locum Dioſcor. 3, 98. qui facit, vt mutationis illius iam ſuppudeat, certe poeniteat. Vid. Index.* r) *quae c. refrixerint C.* s) *venas &* om. *C.* t) *internodis C.* h. e. *internodiis.* u) *in* om. *C.* x) *etiam* inſ. *C.* y) ſic *C. credantur* al. z) *videllae vnc. 3 C.* a) *thur. p. v. 3* om. *C.* b) *guttae C. glutinis* coni. Morg. *IV, 50.* Sed etiam *glutis* vel *gluttis* bonum. Vid. Ind. c) *ad curam C.* d) *glandularum C.*

frixae vncias tres [e], picis durae vncias tres, bituminis Iudaici vncias tres, euiſci [f] vncias
tres, galbani vncias tres, bituminis Graeci vncias tres. haec omnia in vino [g] decoquis.
Bitumen vero contundis, & ſuperimmittis [h].

XV. Compositio malagmae ad tumores [a] duros & veteres. Galbani vn-
cias duas, reſinae libram, Armeniaci † ſelibram [b], picis Brutiae [c] ſelibram, cerae li-
bram [d], olei quod temperare poſſit. Item malagma ad tumores duros, & veteres.
Galbani libras duas, Armeniaci † ſelibram, reſinae terebinthinae ſelibram, opopanacis
libram, ſtoracis libram, cerae rufae libram, bdellii [e] libram, piperis albi vnciam vnam,
baccae lauri libram, piperis longi vnciam vnam, picis Brutiae [c] ſelibram, olei irini quan-
tum [f] ſufficit.

XVI. Collyrium fiſtulare, quod conficitur vt [a] mittatur in fiſtulas vul-
nerum quae ab initio curata fuerint negligenter. Formatur autem ad [b] menſuram ipſius
fiſtulae, vt cum immiſſum fuerit eandem poſſit implere, vt celerius iam [c] conſumta du-
ritie, caro viua ducat ſolidam cicatricem. Miſy libram, feculae libram, aeruginis li-
2 bram, chalcitis libram, cymini vncias ſex, teres cum aceto, vel collyria facies. Item
aliter componitur collyrium fiſtulare: Miſy, aeruginis, chalcitis libras ſingulas, mellis
vncias ſex, zungitis [d] pondera duo, coquas [e] ex vino veteri, paſtillosque inde [f] facies
fiſtulis inſerendos.

XVII. Compositio malagmae crudae. Calcis viuae libras duas, ſinapis [a]
Alexandrini libram, ficus [b] ſiccae vncias ſex, axungiae quantum [c] ſufficit, immiſces [d],
contundis, & vteris.

XVIII. Compositio ſyncriſmae. Cerae rufae [a] pondera duo, reſinae fri-
xae pondera duo, olei laurini libram, ſepi taurini libram, axungiae libram, medullae
ceruinae libram, olei [b] Cyprini, aeruginis, hyſſopi, axungiae veteris libras ſingulas:
haec omnia [c] pariter ad carbones decoquis [d] & vteris.

XIX. Travmaticvm medicamentum curationi vulnerum valde conuenit.
Nam abſumta [a] putredine viuam carnem ad ſanitatem reducit [b]. Huius eſt talis com-
poſitio. Miſy libram, chalcitis pondera duo, aeruginis libram, pariter colabis, & ſu-
pra tegulam [c] in ignem [d] pones, & coques vt rubeum fiat. Poſt in mortario teres, &
2 ad ſimilitudinem farinae puluerem facies. Deinde duos ſextarios mellis in olla noua co-
quis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *reſinae aſturoſae* (quid ſi *Etruſcae* de qua Dioſc. *1, 92*) *vnc. 3, reſinae terebinthinae vnc. 3, cerae vnc. 3, picis durae vnc. 3, bituminis Iudaici vnc. 1, dauci vnc. 3, bituminis Graeci vnc. 3, galbani vnc. 3.* f) *viſci* coni. Morgag. *IV, 42.* g) *vnum C.* h) *ſupermittes C.* [C. XV.] a) *tumorem neruorum. Galb. C.* pro *duros* etiam *neruorum S. M.* †) V. ad *4, 14, 3* no. *q.* b) *lib. 1 C.* c) ſic *S. M. brittiae C. britiae* al. add. Morgag. *IV, 64.* d) *ſelib. C.* e) *videllae C.* f) *quod ſatis eſt C.* [C. XVI.] Conf. *2, 26, 2.* a) *immittatur,* om. *vt C.* b) *in C.* c) *iam* om. *C.* d) *lactis F. M. S. M. longitae C.* Eſt *lonchitis* herba, ſed cuius vſum medicum ignorare ſe ait Dodonaeus. e) *coques cum C.* f) *inde* om. *C.* [C. XVII.] In hoc & proximo capite, quae lemmatis locum occuparant ad contextum ipſum redire, h. e. in locum ſuum, iuſſi. a) ſic *C.* qui firmat adeo coniecturam Cl. Morgagni *IV, 51.* b) *picis C.* c) *quod C.* d) *& vnum contundes C.* forte *in vnum.* [C. XVIII.] Vid. ad princ. *c. 17.* a) *Afrae C.* b) *olei Cypr. lib. 5, aeruginis lib. 1, axungiae vet. lib. vnam S. M.* c) *omnia* om. *C.* d) *coques C.* [C. XIX.] a) *conſumta S. M.* b) *adducit C.* c) *tegulas C.* d) *igne C.*

e) *cum*

quis cum [e] vino, & cum feruere [f] coeperit [g], puluerem ſupra ſcriptum agitabis, & pariter decoques: refrigeratoque ad cancromatas [h] plagas, ad [i] ſamicem & cicatrices reducendas vteris. Traumaticum quoque hac ratione componitur: Miſy, cathimiae [l], aloës [m], acori libras ſingulas, aeruginis libras duas, chalcitis libram, mellis libras duas in olla noua decoques, refrigeratoque vteris.

XX. Malagmae quoque iſtiusmodi [a] compoſitio approbata [b] eſt. Mellis libram, galbani, ſtoracis [c], bdellii [d], piperis albi ſingulas libras, Armeniaci [e] pondera duo, medullae ceruinae, baccarum lauri ana libram, thuris pollinis vncias duas, ſepi caprini vncias quinque.

XXI. Malagmae quoque medicamentum hac ratione componitur: Armeniaci [a] vncias tres, cerae libram, nitri floris vncias duas, reſinae terebinthinae pondera duo, ſtoracis vncias tres, baccarum lauri vncias ſex, olei Cyprini vncias tres [b], olei laurini vncias tres, medullae [c] ceruinae vncias ſex, olei roſati vncias tres, adipis aſerinae [d] vncias ſex, hyſſopi vncias quatuor, adipis [e] ceruinae vncias ſex, opopanacis vncias ſex, piperis albi vncias duas, galbani vncias tres, axungiae veteris libram, aceti acerrimi heminam, thuris maſculi vncias quatuor.

XXII. Absyrtvs compoſitionem [a] anacollimatis eiuſmodi compoſuit &
prodidit: Floris nitri ſextarium, opopanacis vncias tres, croci Siculi vncias duas, pi-
peris albi vnciam [b], pollinis turis vncias tres, cochleas contuſas decem, bulbos viginti,
auellanas viginti, quae omnia contuſa & permixta, ſi aceto temperaris [c], diuulſa con-
iungis. Efficacius tamen eſt, ſi locis [d] doloroſis emiſſum ſanguinem ipſius animalis ad-
dideris. Compoſitio ſynchriſmae [e]. Storacis vncias quatuor, Armeniaci [f] vncias tres, 2
medullae ceruinae vncias duas [g], olei glaucini [h] vncias ſex, olei Cyprini vncias tres, ſe-
ui taurini vncias tres, reſinae terebinthinae vncias quatuor, adipis vrſinae vncias tres, adi-
pis leoninae vncias quatuor, propoleos [i] vncias tres, olei veteris vncias ſex, axungiae
veteris libram, olei Sabinenſis [l] libram, opopanacis, galbani vncias tres. haec ad car-
bones lentis vaporibus decoquuntur, & vnctionem ſaluberrimam praeſtant.

XXIII. Compositio malagmae crudae talis eſt. cerae Punicae ſelibram, Armeniaci [a] ſelibram, bdellii [b] vncias tres, ſtoracis vncias duas, ſagapeni [c] vncias quatuor, thuris pollinis vncias ſex, olei veteris vncias quatuor, propoleos [d] vncias duas, medullae ceruinae vncias ſex, ſepi taurini vncias duas, reſinae frixae vncias duas, adipis vrſinae [e] vncias duas, adipis leonis vncias duas, opopanacis, baccarum lauri, ana vncias duas,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *cum vino* om. *C.* f) *bene* C. forte fuit *ferbere.* g) *adiicies* inſ. *C.* h) *cancromata, plagas C.* i) *& famices vel ad cicatricem C.* an *vomicae* hic latent? l) *cadmiae* legendum videtur, vt *2, 22, 6 & 14* &c. *Caſiniae C.* m) *aloës cumues lib. 1, aerug.* &c reliquis om. *C.* [C. XX.] a) *baſilicae* add. in lemmate. b) *probata* C c) *ſtoracis* om. *C. propoleos* ſubſtit. *S. M.* d) *videllae C.* e) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* [C. XXI.] Hoc & tria proxima capita om. *S. M.* a) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* b) *olei ydrini* [forte *irini*] *vnc 3, olei roſei vnc. 3* inſ. *C.* c) *medullae — vncias 3* om. *C.* d) *aſarinos C.* e) *medullae C.* vid. no. *c.* [C. XXII.] a) *compoſitiones anacolematis C.* e in penultima poſcit analogia: eſt enim ἀνακόλλημα. Sed iotaciſſabant librarii & ipſe forte Vegetius. b) *ſemunc. C.* c) *temperes, deuulſa coniunges C.* d) *de locis dolentibus C.* e) ſic *C. ſyncriſmae* al. debebat *ſynchriſmatis.* f) Vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* g) *turis pollinis vnc. 3, oleum laurinum vnc. 2,* inſ. *C.* h) leg. vid. *gleucini* vid. Ind. i) *propulei F. propolini C.* nobiſcum ratio, eiusque interpres Morgag. *IV, 52.* l) ſic *C.* & Morg. *IV, 52 Sauirenſis* al. [C. XXIII.] a) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* b) *videllae C.* c) ſic *C. ſagapini* al. d) *propulei F. populei S. propolis C.* nobiſcum Morgag. *IV, 52.* e) *vrſini—leonini C.*

duas, olei Cyprini vncias quatuor, gentianae vncias tres, reſinae Colophoniae vncias
2 ſex, galbani vncias ſex [f]. Item alia compoſitio malagmae: Cerae [g] Armeniaci [h] ana libram, ſtoracis vncias ſex, ſagapeni vncias tres, thuris pollinis vncias tres, medullae ceruinae vncias quatuor, opii [i] Hiſpani vncias duas, propoleos [d] vncias quatuor, ſepi caprini vncias ſex [k], galbani vncias ſex, picis Brutiae [l] vncias quatuor, reſinae terebinthinae vncias tres, reſinae frixae vncias quatuor, aceti acerrimi vncias quatuor, olei lentiſcini vncias ſex, olei irini vncias quatuor.

XXIV. Compositio malagmae ad vligines. Salis Afri libram vnam, bulbi libram, nitrum [a], ſulphuris libram vnam, myſi libras duas, olei libram. his coctis diligenter, vteris.

XXV. Compositio malagmae ad neruos. Sulphuris viui, aluminis, reſinae, picis Brutiae ana libram vnam, cerae pondera duo, medullae ceruinae libram vnam. haec omnia pariter diu agitas aut verberas.

XXVI. Compositio traumatici [a]. Gallae vncias quatuor, aeris vſti vncias tres, corticis mali Punici [b] vncias tres, miſy vncias quatuor, vini vnciam vnam, aceti vncias tres, in olla noua excoquis & vteris.

XXVII. Compositiones [a] collyriorum Abſyrti, Pelagonii, Chironisque [b] ſubiecimus. Ad album enim de oculis tollendum [c] & abſtergendum Abſyrtus tradidit [d]: nuces auellanas [e] combuſtas donec redigantur in cineres, in mortario deteres, addesque mannae thuris idem pondus, quae diutiſſime trita, & [f] melle optimo [g] adiecto
2 comprehendantur, & ſic inungatur animal. Idem Abſyrtus eiusmodi collyrium laudat. Piperis albi grana octo, mellis Attici vncias duas, croci vncias duas, ſepiae marinae teſta [h] diligen-
3 tiſſime trita vncias duas, balſami vnciam vnam. Pelagonius tale collyrium monſtrat [i]. Oleum, ſal [l], reſinam, ceruſſam, opobalſamum, addito melle [m] deteris atque componis [n], al-
4 ternis diebus inducis vsque ad ſanitatem. Nardinum quoque collyrium hac ratione compoſuit. Violae [o] vncia vna, ſpicae nardi vncia ſemis, caſſiae [p], myrrhae vnciae tres, croci vnciae tres, olei Cyprini vnciae ſex, piperis albi vnciae duae, cymini [q] vnciae tres.
5 Item alia collyria [r] compoſuit. opobalſami, croci, myrrhae, ſalis Hiſpani [s], lepidis, oſſis ſepiae, ſingulas vncias, cadmiae [t] vncias duas, afronitri vnciam vnam, mellis At-
6 tici libram. Chiron etiam vetera glaucomata hac [u] collyrii indicat [x] confectione purgari. Cornu bubulum [y] extremum, vbi ſolidum eſt, combures, ac [z] thuris maſculi pul-
uerem,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *reſinae terebinthinae vnc. 6. C.* g) *Cottilae ſacrae lib. C.* h) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* i) *opium Spanum C.* k) *adipis vrſini vnc. 3, apopanacis* (ita ſolet pro *opop. vnc. 2, olei cuprini vnc. 3 gaelbini* inſ. *C.* l) *britiae* edd. *brittiae C. Brutiae S. M.* vid. Morg. *IV, 64.* [C. XXIV.] Hoc & duo capp. proxima om. *C.* a) *nitrum* om. *F.* [C. XXVI.] a) *tragmantici S. M.* b) *miſy ana drachmas tres, vini, aceti ana vncias tres S. M.* [C. XXVII.] a) *Collyriorum quoque confectiones C.* b) *Cyronis C.* c) *tollendum &* om. *C.* d) *tradit C.* e) *auell. purgatas comburi debere——deteri, addique eo C.* Habet etiam in marg. Fabricianus liber, *nitrum,* it. *al. miſceri:* ſed non indicatur, quo ſint referenda. f) *creta* inſ. *C.* g) *opt. acetoque myſi libr. 1. comprehenditur, & ſic inungitur animal C.* h) ſic *C. marinae (diligenter ſtatiſſim.) & rutae vnc.* edd. i) (*propter*) inſ. edd. acceptum a libris ſine dubio. Forte fuit *praeterea.* add. no. *m.* l) *butyrum* inſ. *C.* m) *pariter* inſ. *C.* Forte hoc ipſum *pariter* in *propter* tranſiit, de quo no. *i.* n) *componi & a. d. induci C.* o) *Ampalmum vnc. 1* [quid ſi *ampelinum?*] *lipidum* [an *lepidium*] *vnc. 1, propolympon,* [*propolis & yrinon ſ. irinum* forte hic latent] *panicum vnc. 1, ſpica nardi ſemunc. C.* p) *ſemunc.* inſ. *C.* q) *gummi* coni. Morg. *IV, 15* ex Veg. *2, 22, 12.* r) *compoſitio collyrii C.* s) *Spani C.* t) vid. Morg. *IV, 48. cathimiae* edd. *caſiniae C.* u) *eiusmodi C.* x) *indicat* om. *C.* y) ſic *C. bubulini* edd. z) (*& terebis*) inſ. *S. ac deteres: Turis*

uerem, ſtercoris quoque humani combuſti & ſalis Ammoniaci pari menſura puluerem
facies [a], piper longum, oſſa ſepiae, flos aeruginis, vetus vinum, crocum [b], rutam,
pariter detrita commiſces, addito optimo melle quod ſufficit & inungis. Aliud quoque 7
collyrium ſimile [c] compoſuit. Oſſa ſepiae marinae, crocus [d], myrrha, troglodytis:
item ſal, ac ſtercus crocodili, haec omnia pariter ac [e] diutiſſime deteruntur [f], & bene
trita cernuntur, additoque optimo melle vnctionis [g] vtilitatem animalibus praeſtat [h]. Li- 8
cet [i] parua & prope nulla de his, quae diuerſi auctores retulerunt praeteriſſe [l] doceam,
tamen quaecunque videbantur [m] probata conſcripſimus. Verum ne longior liber confu-
ſionem magis legentibus, quam inſtructionem videretur afferre, modum plenum credi-
mus faciendum, illud [n] iterum iterumque commonentes; vt diligenti cura paſſionum [o] 9
occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles aegritudines [p], ſi praeuentae [q] fuerint, [r]
medentis [t] arte vincuntur. Inueteratas [u] cauſas etiam faciles, curari ſaepe non poſſe legi.

XXVIII. Cephalicvm, quod facit ad omnia vulnera difficilia clauden-
da & ſupplenda: Herbae panacis radices, thus maſculum, myrrham, pollinem erui, ro-
ſae folia arida bene trita & cribrata. hic puluis confectus difficilia vulnera claudit ac cu-
rat. Nunc [a] etiam ſi melle decocto, & huic medicamento mixto collyrium facias, &
altis ſub vulneribus fiſtulae ſubiicias, citius ſupplere & ſanare cogit. Medicamen- 2
tum conſuetum, in vſu quotidiano neceſſarium, propter compendium & moras ita fa-
cies: aeruginem, chalcitem, aeris florem, aes vſtum; haec bene trita & cribrata
aequo pondere cataſtalticum faciunt, quod carnem ſupercreſcentem comedendo effo-
uet [b]. Hoc idem cum aceto & melle decoctum ad mellis craſſitudinem, facies me-
dicamentum, quod facit ad omnia vulnera & cancros elympidanda, & oſſa ſcabroſa.
Chlora [c] medicamentum, quod facit ad omnia vulnera complete lympidanda, vel ſine 3
difficultate claudenda. Punicam, reſinam terebinthinam, medullam ceruinam, aeru-
ginem, oleum, ita conficies quantum ſufficit. Tetrapharmacum [d], quod facit 4
ad omnia vulnera elympidanda, & velocius curanda. Adipem taurinam, ceram, pi-
cem, oleum. Igitur medicamentum, quod ſupra dixi, catuloticum [e] eſt. Gli- 5
cium, quod facit ad omnia vulnera ſordida & cancroſa: Amurcam, ſalem, acetum:
his mixtis quantum volueris ad craſſitudinem mellis vteris. Officulare [f] medica- 6
mentum, quod facit ad omnia officula, & (darſcus [g] quo loco factum ſi deiiciendum
volueris) Picem liquidam, axungiam veterem, aeruginem bene tritam & admixtam, co-
las bene coctum, poſt decoctionem ſupra ſcripta purgat vulnera diligenter. Stypti- 7
cum,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Turis quoque maſculi puluerem iunges. Stercoris quoque combuſti C. a) *myrrham* inſ. C. b) *crocus, ruta* edd. Sed ne ſic quidem cohaeret oratio. c) *ſemel C.* d) *crocum, myrrham trigonitem, ſalis Ammoniac ſtercus C.* e) *ac* om. C. f) *teruntur C.* g) *& in vnctionibus vtil. C.* h) *In huius libri fine monemus* inſ. C. i) *aut parua aut C* l) ſic C. (*praeteriſſent*) *doceamus* al. m) *videntur proba C.* n) *aliud iterum verumque* edd. Sed elegantius C. ex poëta, quod vidit *etiam* Morgag. *IV, 52.* o) *in paſſionibus C.* p) *valetudines C.* q) ſic C. *praeſentes* edd. *recentes* coni. Morgag. *IV, 53* r) *vi* inſ. edd. t) *medendi C.* u) *Inueteratae cauſae, quae etiam facile curari ſolent, ſaepe non poſſunt C.*

[C. XXVIII.] Quae ſequuntur, non videntur Vegetii, qui opus ſuum concluſit modo: ſed a ſtudioſo vno pluribusue adiecta. a) forte *Hic.* b) vox mihi ſuſpecta, ſed qua commodiorem non comminiſcor. c) Alia *chlora* traditur in Hippiatr. Ruell. *p. 114, b.* d) Aliud Tetrapharmacum docetur Hipp. Ruell. *p. 116.* e) ita auſus ſum reponere pro *catalot.* vid. Ind. *catulot.* Caeterum omiſi importunam parentheſin, vbi poſt *curanda* paullo ſuperius inſerunt edd. *Valde per hoc medicamentum cataloticum.* f) ſic repoſui pro monſtroſo *oſſoclare.* g) locus corruptus, cui medicinam fruſtra circumſpexi.

cum, quod facit ad omnia vulnera humecta, & fungos [h] exſiccandos. Alumen ſciſ-
ſum, gallas minores, cortices mali granati, ſubcorticem de ipſa arbore. haec omnia tri-
8 ta, puluis ipſius vulneribus exſiccandis valde prodeſt. Medicamentum quod fa-
cit ad omnia vulnera claudenda: Abſinthium, ſinopidem, lepidam [i]. haec tria bene
9 commixta faciunt medicamentum ſiccum, quod ad omnia vulnera prodeſt. Im-
plectoricum [l] medicamentum, quod facit ad omnia caua ſupplenda: Pollinem thuris, pol-
linem herbi [m], lepidam [i]. haec bene trita medicamentum faciunt ad ſupplenda vel elympi-
10 danda vulnera. Ad oculorum rupturas & tuniculas ſeruandas prodeſt, ſi fel capri-
num lacti caprino miſceatur, & ſic penna nigra oculi inungantur. Ad oculorum al-
bum ſiue glaucomata ſic facies: vini ſextarios 4, gari [n] floris ſextarium vnum, mellis
vncias 4, pariter decoquis & vteris. Ad recentem [o] ocularem [p] percuſſum: Croci,
myrrhae, thuris maſculi, gummi, medullae veruecinae, anagallici ſucci, mellis, cardami,
11 binas vncias. Synchriſma. Cerae rufae pondera 2, axungiae pondera 4, opopa-
nacis vncias 2, olei veteris pond. 2, galbani vnc. 3, myrrhae pond. 4, Armeniae [q] pond.
3, olei Cyprini pond. 4, medullae ceruinae pond. 2, hyſſopi pond. 2, ſtoracis pond. 4,
12 olei lentiſcini pondera 4. Synchriſma [r] ad alia genera. Galbani pond. 2, opopa-
nacis pond. 1, cerae pond. 4, medullae ceruinae pond. 3, thuris maſculi pond. 2, pi-
peris albi pondus 1, reſinae terebinthinae pond. 3, ſtoracis pond. 1, adipis anſerinae pond.
ſemis, euphorbii vncias 6, adipis leoninae, mellis, caſtorei, libras ſingulas, olei myr-
rhae lib. 2, olei lentiſcini pond. 2, olei Syriaci lib. 2, olei veteris lib. 2, olei mellini
13 pondera 2, olei ſtoracis pond. 2, opii pond. 3. Lipparia [s] ſic facies. Spumae ar-
genti pondus 1, ceruſſae vncias 2, vini ſextarios 3, olei pondus 1, & ſemis. omnia con-
14 ficies, & ſic vteris. Lipparia [s] alio genere ſic facies. Spumam argenti, ceruſſam,
thus maſculum, acetum album, oleum. haec omnia in vnum conteres, & cum vino me-
15 licrato admiſces, & ſic vteris. Traumaticum ſic facies: Chalcitidis pond. 1, miſy
pond. 1 ſemis, aeruginis vnciam 1, ſtercoris columbini pond. 1, adarcis vncias 3 & ſcru-
pulos 3. decoquis vna, & ſic vteris. Item alio genere ad flegmonas [t] tollendas:
Sinapis Alexandrini vnc. 6, fici Afrae vnc. 3, axungiae veteris vncias 6, aceti ſcrup. 3.
16 Item Traumaticum [u] alio genere ad verrucas tollendas: Floris chalcitis vncias 2, nitri
vncias 2, laſari [x] vncias 3, aceti heminam. Item alio genere ad ſuffraginoſos: Aeru-
ginis, aluminis ana pond. 5, herbae ſideritis [y], ferrariae pond. 1, aceti acri [z] ſextarium
17 vnum. Ad flegmonas [a] diſcutiendas: Radicis [b], erui, axungiae, aceti acris, linis
18 in linteo, & ſic vteris. Cauſticum ad neruos craſſos, vel quaecunque in notitia [c]
ſunt: Galbani, opopanacis, medullae ceruinae, reſinae terebinthinae, Armeniaci, pro-
poleos [d], violae, thuris pollinis, bina pondera, reſinae frixae pondera 5, bituminis pond. 3,
picis durae pond. 5, reſinae pituinae pond. 5, cerae pond. 5, olei cerini pond. 3, incomii
pond.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

h) ita ſcripſi pro *fongos.* i) forte *lepida.* l) videtur legendum, *impletorium:* Certe fauet argumentum. m) hoc eſt *erui.* n) *Garioſloris* edd. Emendatio noſtra modeſta, ſpero, videbitur. *Flos gari* eſt γάρου πρωτεῖον Aeginetae. vel *optimum Columellae* 6, 38, 2. Dioſcor. 2, 34. Γάρου νομὰς ἐφιστᾷ. *Aeginetae etiam eſt* καθαρτικόν. o) edd. (*recentem*) quod qui intelligit, emendationem noſtram reprehendat. p) *oculorum* malim. q) *Armoniae* edd. r) *ſynchriſma* om. *S.* s) *Liparas* malim, certe *Liparia.* Diuerſae *Liparae* ſunt Hippiatr. Ruell. *p.* 116, *b.* t) pro *phlegmonas.* u) *traumat.* om. *S.* x) an *aſari?* Dioſc. 1, 9 μίγνυνται καὶ μύροις. y) *ſideritis* & *ferraria* ſunt ſynonyma; interponi ergo debebat *id eſt*, vel quid ſimile. z) nihil muto. vid. Ind. a) pro *phlegmonas.* b) an iungenda *radicis erui?* c) notitia quid ſibi hic velit, notitiam equidem non habeo. d) pro *terbentinae, Armoniaci, propulei.* Quae ita ſaepe iam emendauimus, vt iam

dicere

pond. 2, ſtoracis pond. 2, viſci pond. 2. Cauſticum ad neruorum dolores. Gal- 19
bani, ſtoracis, violae, propoleos, reſinae ſingula pond. Colophoniae vncias ſex, reſinae
terebinthinae pond. 6, opopanacis pond. 1, thuris pollinis, hyſſopi, Armeniaci, baccae
lauri, ſingula pond. picis Brutiae [e] pond. 1 & ſemis, vini Aminei pond. 1 ſemis, reſinae
bituminis pond. 1, haec omnia in vno cacabo coques, in linteolo induces calida. Ma- 20
lagmam cocticam [f] ſic facies. Cerae albae, galbani vncias ſingulas, reſinae terebinthi-
nae pond. 2, adipis taurinae pond. 3, hyſſopi pond. 2, bdellii pondus 1 ſemis, iriſillyri-
cae pond. 2, adipis anſerinae pond. 1, haec omnia decoquis & vteris. Malagma [g] 21
ad neruorum dolorem. Cerae vnc. 6, adipis ceruinae vnc. 3, galbani, piperis, Arme-
niaci, reſinae terebinthinae vncias ternas, tracanti vncias 5, ſingula contundis, permiſces,
& vteris. Malagma [g] ad neruos vexatos. Menthae, galbani, rubricae, ſtoracis, 22
violae ana pond. 6, ſimilaginis pond. 4, haec omnia cum ſimilagine & vino decoques in
cacabo, & liquida facies, deinde ſimilaginem & vinum in vnum permiſcebis, inlinis in
linteolo, & alligabis feruentia. Malagma [g] ad tumores ſic facies. Cerae vncias 6, 23
adipis ceruinae vncias 3, galbani vncias 3, violae, piperis albi vncias ternas, Armenia-
ci vnciam, reſinae terebinthinae vnc. 3, ſtoracis vnc. 3, gentianae vnc. 1, ſingula contun-
dis, poſtea permiſces in vino, & ſic vteris. Emplaſtrum. Cerae viridis pond. 1 24
& ſemis, olei Cyprini vnc. 9, olei myrrhini [h] vncias 2, adipis anſerinae vncias 2, thuris
pollinis vnc. 2. haec omnia in cacabum mittis, coquis, & linteolis inlinis. Cero- 25
tum ad vlcera. (ſtrumenta) pond. 2, cerae rufae pond. x, olei myrrhini [h] pond. 6,
olei veteris pondera 8, aluminis pond. 9, olei Cyprini pond. decem, calcis pond. quin-
que. Fomentum ad tumores ſiue ad duritiam quamlibet ſic facies. euiſcum [i] 26
ex vino decoctum conteris cum axungia, & ſic vteris. Si minus, herbam ſabi-
nam conteris, & ex roſaceo concoquis, & ſic vteris ad ſanitatem. Com- 27
poſitio ad colicos [l]. Aſari Pontici, petroſelini, foeniculi vncias ſingulas, piperis
nigri vncias 2, marrubii maſ. vnc. 1, abrotani vnciam ſemis, mellis optimi pond. 2, co-
ques & deſpumabis, & haec omnia contundes & cernes, & ſic in melle commiſcebis,
inde figuram facies nucis auellanae, & ex aqua dabis, & aquae congium 1, in potum.
Item diebus quibus eo morbo tenetur, foeniculi ſeminis cum vino cochlearia tria aut qua-
tuor fricabis in mortario, adiicies vini cibarii ſextarium 1, mittes in ampullam aut cor-
nu, & dabis vt bibat, & cum ſagis bene munies. Malagma ad neruos claudos, 28
Sepi hircini libram, molybdaenae [m] ſelibram, reſinae libram, aeruginis ſelibram.
Compoſitio ad genua [n]. Aceti hemina, ſalis puſillum, aeris vſti ſelibram, ſinopidis 29
quod ſatis eſt. Potio hiemalis. Croci, coſti, petroſelini Macedonici, murrhae, 30
thuris maſculi, tracanti [p], cymini Alexandrini, crocomagmae, piperis vncias ſingulas,
vini & olei quod ſufficit (oua) haec omnia permiſces, & dabis cum ſucco ptiſanae, cui
immittis palmas x x v, bulbos x x v, hyſſopi faſcem, caprinos adipes, catulum [q] bre-
uem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

dicere de ea re non ſit opus. e) pro *Britiae.* Vid. Morg. *IV, 64*, cui debetur etiam *Aminei* pro eo, quod editum erat *(inei)* f) Vox hybrida, vt videtur, a *coquo* cum caſu Graeco. g) *Malagma* om. *S.* h) *myrthini* edd. i) *viſcum* puto leg. & reſtituit alias hanc vocem Cl. Morgagnus. l) *colices* edd. m) Haec certiſſima emendatio *Cel.* Morgagni *IV, 64*, quam etiam nobis ſubiecit Dioſcorides, qui *5, 100 plumbaginem* ad hanc rem laudat. n) non ſana videtur vox *genua.* o) Eadem fere potio eſt Hippiatr. Ruell. *p. 107, b.* p) *h. e. tragacanthae* vt recte Ruell. ſcilicet in hoc in primis etiam nomine multum ſibi indulſit ſerior aetas. Ceterum *triſaginis & Vettonicae* hic inſ. Ruell. *crocomagmam* omittit, & *mannam* ſubſtituit. q) *catuli lactentis in aqua feruefa-*

uem viuum mittis, quem cum madefactum videris, tunc omnia exſiccabis, & adiicies
31 olei quod ſufficit, tunc illa omnia permiſces & potionabis. Potio aeſtiualis. Traganti, croci, abrotani, cardamomi, glaucii, petroſelini Macedonici binas vncias, gingiberis vnc. I. haec temperas, & cum dare coeperis, mittis quotidie heminas ſingulas ſingulis iumentis. Addes porri ſectiui, porcla [r] ſil Gallici, thus, apium, olei Afri heminam, temperabis quod ſufficit & vteris [s].

CVRAE BOVM

EX CORPORE

GARGILII MARTIALIS.

AD boum morbum. Salem tritum per cornu cum vino in potionem dabis. Boues morbos [a] ne noceat, dato ſumptas ſalis, terna lauri folia, & totidem porri ſectiui, & vlpici alii [b] ternas ſpicas, turis grandis grana terna, herbae ſabinae
2 erbas ternas, rutae cauliculos ternos, ſambuci carbones [c] ternos. Haec omnia ſub dio coeli per triduum ex eadem potionem dato: adiecto ſcilicet vino. Quod ita partieris, vt aequas potiones per triduum accipiat. Sane is, qui dabit, ſublime ſtet, & vaſo ligneo
3 infundat in os, deiciat in gutture. Boues [d] ſi aegrotare coeperint, dato continuo ouum gallinacium, quod crudum integro [e] facito vt deuoret: Poſtero die caput vlpici alii [f]. Bos ſi aegrotat, quotidie ei dato vnam eminam [g] vini, & exercere bene viuere
4 medium. ſi aegrotat, herbam centauream contrita [h] ex vino infunde per cornum. Bos ſi aegrotat, muriam ſalſamenti optimam, & malum terrae aquae ſext. aceti ſil. ruta conterito & labris perfricato. Vel radicem herbae perſonaciae [i] conterito & primo die dato vnc. I, Vinique ſext. I, & aquae. Bos ſi aegrotat, iunci radicem decoques & per
5 cornum dabis. Bos [l] ſi tuſſiet, aut ſi ſuſpirauit, terrae malum, ouum crudum & adipem ſuillum, & vinum vetus, adipem tamen prius liquefacito & dato, iuuat; vel
6 marrubium cum vino datur. Si bos collum ſubtorſerit, ebulo contrito perungui-
7 tur, ſaepe [m] vel medullam taurina, prius tamen axungiam perfricato. Si in collum nerui laborauerint, ſumito corticem nouam de ſubero, comburito vt carbones fiant, & terito ex vino veteri & axungia bene inter ſe commixto & perfricato, ei [n] collo pili ſaepi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

uefacti ius Ruell. r) Forte *portulacae*, *ſilis*. s) *Sed haec vide lib. I. cap. 57* add. *F. & S.*

Exhibemus haec omnia ita deſcripta, cum vitiis etiam aperte falſis, prout in codice Lugdunenſi leguntur, vt eruditi, quae a nobis tolli non poſſunt, ex antiquae lectionis veſtigiis emendent. Caeterum haec quoque exſtant, ſed aliis verbis, apud Columellam 6, 4. SCHOETTG. Mihi etiam accidit, vt longo opere feſſus, cum viderem, nihil admodum, vt ſperaueram initio, mutuae opis praeſtare poſſe neque Vegetium Gargilio, neque hunc iſti; manum plane abſtinere mallem, quam in tenebris tantis ſine bona ſpe verſari. Igitur pauca tantum annotare placuit, quae mihi poſt recentem Vegetii lectionem in mentem venire facilius quam alias poterant. a) *morbus*. b) *allii*. c) *turiones*. d) Habes haec apud Columellam 6, 4, 2. e) *integre*, vel *integrum*: deinde *deuorent*. SCHOETTG. f) *allii*. g) *heminam*. h) *contritam*. i) *perſonatam* vocat Columella 6, 17, I. SCHOETTG. l) Eadem tractant Columella 6, 10 & Geoponici 17, 21. Sed alia medicamenta praeſcribunt. SCHOETTG. m) *ſepum*. n) *ſi collo pili ſaepius defluunt*. SCHOETTG.

o) *deco-*

ſaepius defluunt. Vlmi vernaculi radicem ex vino decoquitur [o] ad tertias, & eum, cum
opus non faciet, ſaepius perunguito, vel adipem vrſinam vel medullam taurinam, prius
tamen axungia perfricato. Si boui inteſtina dolebunt, ſumito vini ſext. III, & olei 8
emin. & permixtum per cornum & curat remediabitur. Item aliud. Salis [p] pugnum
& cepae capita X, pariter conterito, & in offae modum reficito, eam in anum bobis
inicito, & fac eum arare continuo folli & ſanus erit. Scabies bobis neues. & erbam 9
ſi ſatrum tundes, & ex eo pecus lauabis. Et ex aqua, in qua lupini decocti fuerint, ni-
hilominus lauabis. Bobus & caeteris pecoribus ſcabiem vt diſcutias, intibum ſiluaticum
conteris & perunguis. Bos aut aſinum ſi eosdem morbos inciderint, ſumito ſcilla aut 10
rumniſa [q] radicem, id eſt, ſpinam albam quam tenerrimam, & in aquam infundito.
Ex qua per dies quatuordecim bibat. Vnde expurgabuntur & ſanitas conſequitur.
Irudinem [r] ſi bos deuorauerit, cimicem conteres, & ad nares eius admouebis, ſtatim 11
eicies. Bos ſi non rumigat [s], ſalicis folia aut corticem eius viridiſſimam contundi- 12
to, & in eo ſext. vini addito, & olei partem quartam in ſe bene miſceto, & per cornum
boui infundito. Inteſtinum enim mouit vt pedere non ceſſet enouit ſanabitur. Iu- 13
menta ſi [t] potionabis. Stercus leporinum & cepam ſiccam cum vino conterito, & per
cornu dato. Iumentum ruſcones ſi habebit, alium cum axungia conteris & dabis: aegri
des remedium foeniculi cum cepa conteris & potionabis iumenta ſi crocinabuntur iumen-
ta, marrubium & axungia conteris & in vino dabis. Ad glandulas iumentorum. 14
Luna XIV. mane, antequam manus laues, iumento omnia impedimenta tollis, & ma-
nus [u] ſiniſtra digito medicinali de glandulam apprehendis, & haec dicis: Senti [x] precan-
te nec lapis lanam feri: Nec lumbicos oculos habet, nec mula parit. Vtriculum coſ-
ſia herpioſum arbor fuit manu humana haec ipſa conciſa eſt, corbo factus eſt & ſi tuber,
ſi panus euala ſubula neceris nec radices agas. Hoc ſemel dices. Si iumentum 15
ſtercus gallinacium comederit, braſſicam agreſtem terito cum oleo & aceto, bibat per
cornum. Ad abundantiam ſanguinis geneſtam viridem conterito, & eam in vino 16
ſiue in aquam permixtam dato per cornum. Iumentum ſi male habuerit, cine-
res [y], lixiua, cyatos VIII, olei cyatos VI, conſubige & in [z] ſe & [a] dat. bibat per cor- 17
num, & currat ne minus horam aut ſeniores [b]. Vt bene valeant. Ypopomaces [c] vnc.
I conteris ex vino dabis potionem. Ad ſcabiem iumentorum. Arabis [d] bituminis 18
o o o
p. III, ſulfuris p. II, picis liquidae p. VI, picem, mentam, oleum, mitte in ollam in-
tegram, ſine quieſcat. Dein [e] ſuper infricato, qui & trita erunt, & quae ſoleta, adice.
bitumen, ſulfur nigro & ita infunde, ſed diligenter coques ne ferueat, ſed lene igni vel
carbonibus calefacito, & remobes ab igne, & colas, ac reſolutum prius aceto admiſce-
bis. Hoc medicamento perunguis iumenta alternis diebus plus bis aut quater. Ad 19
pitui-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *decoquito.* SCHOETTG. p) Eadem Geopon. 17, 19. SCHOETTG. q) Explicatio adiecta docet legendum eſſe *rhamni*, quae nota eſt ſpinae ſpecies. r) Columella 6, 18, 2. SCHOETTG. s) *ruminat* ex Columella 6, 6, 1. SCHOETTG. t) Lege *ſic.* SCHOETTG. u) *manu ſiniſtra* vel *manus ſiniſtrae.* x) Verſus ſunt ſenarii, ſed de quorum ſenſu iam certi nihil promittere poſſumus. SCHOETTG. y) *cineris lixiuii* SCHOETTG. z) *miſce.* a) *& dato bibat.* SCHOETTG. b) *aut ſemis. Seniores vt bene valeant.* SCHOETTG. c) *opopanacis.* d) Vid. Pelagon. Geop. 16, 18. Colum. 6, 32. SCHOETTG. e) *Dein ſuper infriato, quae trita erunt, & quae ſolida, adice.* SCHOETTG.

 f) *aniſi.*

pituitas, aniſcis [f] vnc. III, benetoris [g] dabis cum vino permixtos cyatos VI ad cornum.
Ex quo medicamento etiam per ſiniſtram narem duas dragmas infundis. Item aliud.
Stercoris ſcrufini puluerem contritum diligenterque cribratum ſtudioſe ſeruabis, vt ſi quan-
do iumento pituita moleſta erit, ex confecto puluere cum vino veteri, quantum videtur
20 poſſe ſufficere, per cornum deicias, & ſanabitur ſtatim. Si quod iumentum cuius-
libet generis ſtranguriam patitur, de ſiniſtra manica tunicae pediculum eximis, eumque
in aurem equi ſiniſtram conicies, continuo ſanabis. Sed cum hoc facies, pediculum
21 omnino non nomines. Si quod iumentum mus [i] coecum morderit, acetum acrum
bene cum orbita [l] infundito, & cum ſubigis & ſic tollis, & inde acu ferrea morſum be-
ne compungito, & ſupra dicta terra confricato. Hoc per triduum facito, & cornu cer-
22 uino ſuffumigato. Ad vermes necandos ſcyllae ſucum inſtillato & pice liquida tan-
23 gito. Boues ſi pedes adtriuerint, priusquam in viam mittas, pice liquida cornua
perunguito. Famicem [m] ſi boues habuerint, ſale & aceto diligenter eluito poſa aeris flos
contritum commixtum cum axungia vel alumine ſolo, vel galla cum allumine.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *aniſi.* g) *bene teris.* SCHOETTG. h) *ſcrofini.* SCHOETTG. i) *mus vel cae-cilia,* ex Columella 6, 17, 1. SCHOETTG. Vid. ad Veg. 3, 77, 1 no. *c.* l) *cum creta,* ex Co-lum. 6, 17, 6, & his quae ſequuntur, *& ſupra dicta terra confricato.* SCHOETTG. m) *Tu-morem.* SCHOETTG.

AVSO-

AVSONI POPMAE FRISI
DE
INSTRVMENTO FVNDI
LIBER, QVI
APPENDIX AD REI RVSTICAE SCRIPTORES LATINOS
VETERES.

INDEX CAPITVM.

I. Inſtrumenti fundi definitio & diuiſio.

II. Praefecti villae & rei ruſticae, Villicus, Villica, Procurator, Actor, &c.

III. Operarii ruſtici, & eorum diuerſa miniſteria & nomina, Politor, Arator, &c.

IV. Pecudes maiores agriculturae ſeruientes, Boues, Equi, Aſini, &c.

V. Pecudes minores, vt Ouis, Sus, Capra, &c.

VI. De canibus & eorum diuerſis generibus & vſibus.

VII. Aues villaticae, terreſtres, & aquatiles, Gallinarum tria genera.

VIII. Inſtrumenta inanima & muta trium generum; & quae fructus quaerendi gratia parata.

IX. Colligendi fructus cauſa parata inſtrumenta, & primum meſſis.

X. Foeniſiciae inſtrumenta.

XI. Vindemiae inſtrumenta. Torcularis deſcriptio particularis.

XII. Oleae legendae & premendae inſtrumenta.

XIII. Lacticinii inſtrumenta.

XIV. Florilegii & fructuum hortenſium colligendorum inſtrumenta.

XV. Conſeruandis fructibus deſtinata inſtrumenta, Cellae, Apothecae, Ciſternae, Horrea, &c.

XVI. Vaſa vinaria maiora, Culleus, Cupa, Orca, Seriae, Dolia.

XVII. Minora vaſa vinaria, Cadus, Amphora, Fidelia, Lagena, &c.

XVIII. Vaſa Salgamaria & Salſamentaria.

XIX. De inſtrumentis inſtrumentorum fundi.

XX. De cibariis & veſtimentis familiae ruſticae.

XXI. De inſtrumentis iumentorum, & ornamentis eorundem.

AVSONI POPMAE
DE INSTRVMENTO FVNDI
LIBER.
CAPVT I.

INSTRVMENTVM fundi eſt apparatus rerum neceſſariarum, cum ad culturam agri villaeue, tum ad fructuum perceptionem, vel conſeruationem. Nam quod ornatus, aut vſus ſui cauſa paterfamilias habet in fundo, id appellatur inſtructum: veluti ſupellex, bibliotheca, paedagogia, artificia; haec enim omnia non agri, ſed ipſius domini ſunt inſtrumenta, quibus ille lautior in re familiari, & ad vitae cultum fit inſtructior. Quae autem continentur inſtrumento fundi, partim ſunt animalia, vt homines,

pecudes, aues: partim inanima, vt ferramenta, vehicula, dolia: ſine quibus neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum collectio, vel conſeruatio eſſe vlla poteſt. Ac homines quidem ad vſum ruſticum parati, vel liberi, vel ſerui ſunt ſoluti, aut vincti: & alii praefecti, alii operarii: vtrique vero a diuerſis miniſteriis & operis, diuerſa habent nomina, quibus diſcernuntur.

II. Inter Praefectos primus eſt villicvs, agri colendi cauſa conſtitutus in villa: cui contubernalis villica; quae rem familiarem & domeſtica opera curat. *Villae* autem appellatione intelliguntur omnia aedificia extra vrbem, quae non pecora modo armentaque recipere poſſunt, ſed etiam familiam & fructus fundi. Tres enim partes villae conſtituuntur, vna *Vrbana*, ampla & ornata, quae *Praetorium* quoque dicitur, & ipſius domini habitatio eſt: altera *Ruſtica*, laxa & impolita, quae habet familiam villaticam, pecora, ſtabula, praeſepia, omne denique inſtrumentum ruſticum: tertia *Fructuaria*, vbi fructus fundi ac reditus reponuntur, vt foeniſecia arida in tabulato, vindemia in cella, in granario meſſis. Procvrator eſt ſocius villici, & in omnibus rebus adminiſter; Graeco vocabulo dicitur *Epiſtata.* Cato 57, *Villico, Villicae, epiſtatae, opilioni.* Actor in familia ruſtica acceptorum expenſorumque actum adminiſtrat, cibaria familiae diſtribuit. Dispensator rationes villaticas diſpenſat, pecuniam fenerat, locat, mercedes praeſtat. Plinius Epiſt. 3, *Sub eodem procuratore, & paene iiſdem actoribus habere.* Quintil. declamat. 345, *Quod per diſpenſatores feneratis, quod familiam per procuratores continetis.* Atriensis villae & ſupellectilis ruſticae munditias curat, videtque vt ferramenta deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur, ceteraque ſi refectionem deſiderant, fabris concinnanda tradantur. Monitor eſt qui tenet nomina operariorum, totius ac familiae, & vnumquemque nominatim ſui muneris & operae admonet: ſicut qui in ſcena adeſt hiſtrionibus, & geſtus verbaque ſuggerit, dicitur etiam *Monitor* auctore Feſto. Columella lib. 1, *Et in turba & ſub Monitore vinitor opus facere debet.* ibidem: *Ne praeeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet.* Vlpian. tit. De inſt. & inſtrum. leg. *Villici & monitores.* Cellarivs cibum & potionem praebet familiae, & rationes cellae ne turbent, videt. ideo, more veteri, cellam penumque omnem ſigno herili obſignabat. Plaut. captiu. *Obſignate cellas, referte annulum ad me.* Perſa: *Allium ſeruo obſignant cum ſale.* Vocabulo Plautino *Promus & Condus* appellatur. Pſeudolo: *Promus & Condus fuit, procurator peni.* Cvstos torcularium ſeruabat, ne quid incuria aut furto deperiret; & erat homo liber: contra qui dolia curabat, ſeruus. in lapide priſco. A. Terentivs. m. l. chrysogonvs. ser. dolearis. Fornacarivs accendendi fornacis curam gerit, ignemque cuſtodit, ne euagetur: qui ab Iuriſconſultis tit. ad legem Aquil. *Fornicarius*, & tit. de inſtr. & inſtrum. leg. *Fornicator* appellatur: nimirum propter affinitatem & commutationem literarum A & I, quam multis exemplis oſtendi lib. 1. De vſu antiquae locutionis. Ergastvlarivs erat cuſtos & praefectus ergaſtuli, in quo vincti & compediti ſerui concludebantur, cum ceſſaſſent ab opere, ne noctu aufugerent. Erat enim *ergaſtulum* in villa tanquam priuatus carcer, Iuuenalis, Sat. 14, *Quem mire afficiunt inſcripta ergaſtula carcer Ruſticus.* & Sat. 8, *Nempe in Lucanos, aut Tuſca ergaſtula mittar.* Hinc Apuleius lib. 9 Metamorph. vocat *Tullianum: Eos retrorſum abducunt pagani, ſtatimque vinctos in Tullianum compingunt.* Ostiarivs ſiue ianitor *foribus tutelam gerit*, vt ait Plautus, & introitus exituſque obſeruat: ob quod olim in cella ſua prope ianuam catena vin-

vinctus cubabat, non ruri modo, ſed etiam in vrbe. Petronius Satyrico: *Non longe ab oſtiarii cella.* Columella lib. 1, *An putem fortunatius a catenato repulſum iri ianitore.* Ouidius Faſtor. 1, *Ianitor immitis dura religate catena.*

III. Operarii ruſtici pro modo & natura agrorum diuerſas operas praeſtant, vel colendis aruis, vineis & hortis, vel paſcendis pecoribus, vel ſalictis aut ſaltibus inſtituendis atque tuendis. In quibus ſingulis Columella requirit ſingularem animi ac corporis habitum, vt in aratore proceritatem, in vineatore latitudinem, in bubulco vocis vaſtitatem pariter & corporis, in paſtore ſedulitatem ac frugalitatem. Ex horum numero eſt politor qui agrum cultura expolit, dummodo id facit fide domini. Non enim tenetur inſtrumento fundi (quod idem de aliis omnibus intelligendum) ſi pecuniariam mercedem, aut certam fructuum partem capit, pro ratione operae & artis, vel conditione ſoli: vt olim in agro Caſinate & Venafro, loco bono, ſi politor tantum demeſſuiſſet fruges, & eae vna cum ſpicis in corbem corruerentur, accipiebat partem octauam, at ſi etiam impendiſſet triturae & ventilationis laborem, & purgatum frumentum modio diuideretur, ferebat partem quintam, auctore Catone, 136 Vlpianus tit. Pro ſocio: *Cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus.* Arator terram aratro ſulcat & proſcindit, ivgarivs in aratione iuga ducit & regit. Columella 1, *Iugario ad circumeundum laxa miniſteria praebeat.* Mediastinvs eſt quaſi in medio actu agricolationis, & poſt aratorem reliquas partes tractat. Habent enim opera ruſtica commune quoddam vinculum, quo inter ſe alia aliis ſtato ordine ſuccedunt, vt terra primum variis modis illecta & praeparata ad ſementim proſcinditur aratris: deinde illius gremio mollito & ſubacto ſemen inſpergitur, quod mox conſtrata humo altius obcaecatur: tum vbi herbeſcens ex eo viriditas ſe oſtendit, ſpinae noxiae ſuccreſcentes leuiter euelluntur raſtris, ſarculis, runcinis: poſt fruges iam adultae deſecantur, quae calore ſolis adſiccatae bacillis, furcilliſue in area triturantur & excutiuntur: ad extremum grana ventilabro per longum ſpatium in ventum proiiciuntur, atque ita purgantur. Quae opera qui efficiunt, ſinguli ſua priuaque habent nomina, vt sator, occator, sarritor, rastrarivs, rvncator, messor, tritvrator, ventilator, & vno ſimul omnes vocabulo Mediaſtini appellantur: ſicut in familia vrbana *Mediaſtini* ſunt ſerui medii inter actores & compeditos, id eſt, inter ſummos & infimos: Lucilius lib. 17 Sat. *Villicum Ariſtocratem, mediaſtinum atque bubulcum.* Columella 1, *Mediaſtinus qualiſcunque ſtatus poteſt eſſe, dummodo perpetiendo labori ſit idoneus.* Vinitor colit vineam: cui adiungitur pvtator, frondator: ille vites aut arbores amputat & purgat: hic arbores defrondat, vt e frondibus faciat manipulos ad paſtum pecoris per hiemem; vel vitium folia decerpit, quo vua ſolis calori expoſita commodius matureſcat. Vtriuſque inſigne olim erat falx. Ouidius Metamorph. 14, *Falce data frondator erat, vitiſque putator.* Pastinator terram vinealem fodit & praeparat. Vindemiator colligit vindemiam & Graece τρυγητὴρ dicitur. Olearivs loco & ordine ſocius ac aequalis eſt Vinitori: quia apud veteres fuit gemina & iuncta cura vineae & olineti. Huic operam praebet legvleivs, qui oleam caducam & verberando decuſſam nuda manu legit: Strictor digitabulis preſſam decerpit ab arbore: Factor oleam facit exprimitque, vt *Factus* eſt quod vno tempore conficitur; & *Hoſtus*, quod ex vno facto reficitur, quaſi hauſtus, vt *Horio* pro haurio veteres dixerunt & *dehorito* pro dehaurito Cato 67, idem 6, *Hoſtus nequam erit,*

id

id eſt, inutilis & nullae rei. CAPVLATOR oleum expreſſum *capulis* deplet, & e *cortina* in *labra* aut *dolia* transfundit. *Deplere* enim eſt hauſtu minus facere vt ait Statius Achilleid. 1, *Fontes depleuimus hauſtu.* HORTVLANVS & OLITOR curat fructus hortenſes, & vendit impoſitos aſino vel caballo, vt olim fieri ſolebat. Horatius Epiſt. 1, *Olitoris aget mercede caballum.* Paſtioni pecoris praeeſt MAGISTER PECORIS idem PASTOR, qui pecus paſcit, regit & curat, vt *Magiſter camelorum* Victori, *ſarcinalium principis iumentorum magiſter*, Ammiano lib. 15. ARMENTARIVS ſiue IVMENTARIVS & ARMENTI CVSTOS Ouidio II Metamorph. cui qui praefectus eſt, dicitur SVPERIVMENTARIVS. Suetonius in Claudio: *Barbarum & olim ſuperiumentarium.* Sed a pecoris genere cui praeſunt armentarii, habent diuerſa nomina, vt *Equiſo*, *Aſinarius*, *Mulio*, *Bubulcus*, *Subulcus*, *Opilio*, *Caprarius*, *Porculator*, qui obſeruat porcellos lactentes. AVIARIVS eſt, qui aues villaticas paſcit & curat, FARTOR qui ſaginat. Horat. 2 Sat. 3, *Cum ſcurris fartor.* Antiqua inſcriptio, AVIVM FARTOR. GALLINARIVS, curator gallinarum, DELIACVS, ſaginator. Varro de re ruſt. 1, *Qua gallinarius curator earum ire poſſit.* ibid. *Vt maxime factitauerunt Deliaci.* Cicero Academic. 2, *Accepimus Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaeſtus cauſa ſolerent.* Plinius 10, *Gallinas ſaginare Deliaci coepere.* SALICTARIVS eſt, qui ſalictum curat, & ex eo materiam ſalignam parat, vel texendis corbibus, caniſtris, & ciſtellis, vel viti pedandae, iugandaeque. Sunt enim *ſalicum* duo genera; aliae *viminales*, ſupellectili villaticae texendae, aliae *perticales*, vineis iugandis vel ſoboli plantandae, vel denique ſaepimentis vſum praebent. Vnde Cato in aeſtimatione praediorum tertium locum tribuit ſalicto, praeponitque oliuetis, agris frumentariis & pratis. SALTVARIVS vocatur cuſtos ſaltuum: ſiue fructuum conſeruandorum gratia paratus ſit, ſiue finium tutandorum cauſa, vt ille Tyrrhus Virgilianus, *cui late cuſtodia credita campi.* Nam omnino Saltuarii continentur inſtrumento, ſi fundus ſaltus paſtioneſque habeat: ſicut etiam accedunt inſtrumento ſi villa cultior eſt SCOPARII, & ſi viridaria habeat TOPIARII, qui hedera deambulationes geſtationeſue conueſtiunt, & formas varias ex plantis, arboribus, fruticibus compoſitis & plicatis reddunt: ſi in agro venationes ſunt, VENATORES; ſi ab aucupio reditus percipiatur, AVCVPES; ſi ex melle, MELLARII, qui ſunt curatores apium & mellis, vt ait Varro 2. Denique eſt in inſtrumento fundi FOSSOR, qui compeditus erat, & minimae dignationis. Vnde pro inerti & ſtupido dixit Perſius 5, *ne cum ſis cetera foſſor.* Iuuenalis 2, *Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.* MESSOR, FOENISEX, vel *Foeniſeca:* illius inſigne, more veteri, erat corbis, huius corona e foeno. Cicero pro Seſtio: *Meſſoria ſe corbe contexit.* Ouidius Metamorph. 13, *O quoties habitu duri meſſoris ariſtas Corbe tulit, verique fuit meſſoris imago.* Idem 14, *Tempora ſaepe gerens foeno religata recenti, Deſectum poterat gramen verſare videri.* Propertius 4, *Arma tuli quondam, & memini, laudabar in illis, Corbis at impoſito pondere meſſor eram.* Ibidem: *Da falcem, & torto frontem mihi comprime foeno, Iurabis noſtra gramina ſecta manu.* GERMINISECA, qui in hortis & vineis germina falculis praecidit. Varro L. L. 4. *Falculas has phancillas germiniſecae vocant:* Sed *Piſtor*, *Molitor*, *Coquus*, *Faber*, *Tonſor*, *Fullo*, *Textor*, & alii opifices, ſi qui in fundo ſunt, continentur inſtrumento, non vt fundi inſtrumenta, ſed inſtrumenti, nempe familiae ruſticae, cuius cauſa parata ſunt, vt infra dicemus.

IV. Se-

IV. SEQVVNTVR reliqua duo genera inſtrumenti animalis *Pecudes* & *Volucres*, quae fundi culturae inſeruiunt. Non enim ſi quae habentur vt dominum lautiorem reddant, inſtrumento fundi annumerari debent: ſed hae modo ſine quibus recte exerceri nequit poſſeſſio. Itaque ſi dominus parauit greges venalium, vt ex iis fructus caperet, hi non ſunt in inſtrumento, nihilo magis, quam ſi induxit plures in fundum textores, fabros, aut alios artifices rei quaerendae. *Pecudes* autem promiſcue appellantur omnia animalia quae parent hominis imperio & pabulo paſcuntur; & ſunt aliae maiores, vt bos, aſinus, mulus, equus, aliae minores, vt ouis, capra, ſus: quae familiae victum, veſtitum miniſtrant. Maiores pecudes communi nomine dicuntur ARMENTA ab arando, vel ab armis, id eſt, ſcapulis maioribus vt Seruius putat; & IVMENTA a iungendo ſiue a iuuando, quod neceſſarium ruſticum laborem vel ſubuectando, vel arando iuuent: etſi iuriſconſulti haec diſtinguant ſubtili quadam differentia, quam tamen alii auctores non obſeruant, vt notaui lib. 1 de differentiis verborum. Ex his veteres praecipuum vſum & honorem tribuerunt boui, ſocio laboris ruſtici & tanquam colono; ob quod Heſiodus ex viro & vxore aut boue domum conſtare dixit. Cognominatur autem BOS IVGATORIVS qui iugo ſubmittitur, contra INIVGIS qui ſub iugo non fuit, vt Feſtus tradit. ALTILIS ad publica ſacrificia ſaginatus, apud Varronem lib. 2, vt *gallina altilis* apud Martialem 13. STERILIS qui eſt exſectus. Tibullus 3, *Dum ſubigunt ſteriles arua ſecunda boues.* LACTARIA bos foemina, vacca, quae lac praebet. FORDA & HORDA, vacca quae praegnans eſt; vnde *Fordicalia* ſeu *Hordicalia* feſta dicta, quod tum hordae boues immolarentur. Ouidius Faſtor. 6, *Forda ferens bos eſt, fecundaque dicta ferendo Hinc etiam fetus nomen habere putant.* PARTA vacca foeta, ἡ τοκάς: contra EXPARTA quae parere deſiit, effoeta. Gloſſae, *Exparta, partu vacua.* Varro de re ruſt. 2, *Aetate potius ad fructus ferendos integrae, quam iam expartae.* Columella 7, *Exparta nutrici conſociata minus laboret in educatione foetus ſui.* Item a diuerſa cornuum forma bos LAEVVS, cuius cornua terram ſpectant; LICINVS, cuius cornua ſurſum verſus reflexa ſunt; CAMVRVS, qui conuerſa introrſus cornua habet; contra PATVLVS, cui cornua diuerſa ſunt & late patent: ob quod plauſtris & aratris aptus eſt, Graecis dicitur πάτηλος & πατάλις: qua forma Plautus Truculento, *Vt ego me ruri hamaxari mauelim patulem bouem.* *Equus* variis rebus & vſibus deſtinatur, vt vecturae, agriculturae & admiſſurae. Hinc VECTARIVS, qui vehit, vel aptus eſt ad vehendum. Varro lib. 2, *Qui vectarios facere vult.* IVGALIS, qui curru iunctus intra iugum ſiue temonem decurrit, Graecis ζύγιος dictus, ὁ ὑπὸ τῷ ζυγῷ ἵππος: contra FVNALIS qui extra iugum decurrit, ſiue ante, ſiue ad latera adiunctus ſit: inde appellatus, quod fune ſiue loro aut catena exterius vagatur, vt in quadriga duo iugales, duo funales dexter & ſiniſterior. Graecis vocatur παρώριος vel σειραῖος. Sophocles Electra, δεξιόν τ' ἀνεὶς Σειραῖον ἵππον εἶργε τὸν προυκείμενον, *dextro funario laxans habenas attrahebat in firmum.* Suetonius Tiberio, *ſiniſteriore funali equo.* Statius Thebaidos 6, *funalemque Thoam.* Auſonius Epicedio Phoſphori: *Pegaſus hinc dexter currat tibi, laeuus Arion Funis eat, quartum det tibi Caſtor equum.* ADMISSARIVS qui admittitur ad coitum, quaſi maritus equarum, quod periphraſi poëtica decenter expreſſit Virgilius Georgicor. 3, *Quem legere ducem, & pecoris dixere magiſtrum.* SAGMARIVS idem qui *Clitellarius* & *Doſſuarius* & *Sarcinalis* apud Lampridium in vita Heliogabali. Nomen habet *a ſagmate* quod ſtratum ſignificat quo ſarcinae aptantur. Iſidorus *ſagma, quod corrupte vulgo Selma dicitur, ſtratum ſagorum vocatur.*

Vnde Caballus Sagmarius. ASINVS alius eſt PLOSTRARIVS, qui plauſtra trahit, alius DOSSVARIVS, vt nominat Varro lib. 2 qui onus dorſo fert, alius CLITELLARIVS qui & ORNATVS dicitur Catoni, ab impoſitis *clitellis*, id eſt, ſellis doſſuariis. Apuleius Metamorph. 10 de ſe aſino; *Sarcinis propriis onuſtum & prorſus exornatum armatumque producunt in vrbem.* Alius MOLARIVS, qui molas frumentarias verſat, Cato 10 & 11, idem dicitur ab Africano tit. de legatis 3 & Vlpiano tit. de inſtr. & inſtrum. leg. MACHINARIVS eo, quod catillum ſiue machinam infixam molae frumentariae trahit & voluit. Nam aſini ſolebant agitare *molas verſatiles*, quas Cato vocat *aſinarias*, ſicut ſerui *truſatiles* & *piſtrinarias*: ex quo Catullus ait, *Et non piſtrino traditur atque aſino*, id eſt, datur ad molas truſatiles & verſatiles. Quanquam nonnulli aſinum machinarium in libris Iuriſconſultorum accipiunt eum, qui tympanum rotamue qua aqua de flumine aut puteo tollitur, verſat: quibus non conſentio.

V. POST maiores pecudes ouilli generis prima ratio eſt, ſi vtilitatis magnitudo ſpectetur. Nam ſimul, & corporibus noſtris veſtitum praebet, & caſei lactiſque abundantiam, & carnis lautiſſimae dapes ſubminiſtrat. Quod Virgilius ſcite expreſſit inque tuendos *Natum homines, pleno quae fertis in vbere nectar, Mollia quae nobis veſtras velamina lanas Praebetis, vitaque magis quam morte iuuatis.* Oues autem varie cognominantur; AGNAE, quae nondum dentes ediderunt: BIDENTES, quaſi *Biennes*, interpoſita D littera, id eſt, duorum annorum, vt tradit Gellius; aut a dentibus duobus eminentioribus, quibus ad ſacrificia cenſebantur aptae: etiamſi illos non ſola ouis bima, ſed & alia pecus habet, cum ad bimatum adſcendit, teſte Hygino. Gloſſarium. Bidentes διόδοντα πρόβατα. AMBIDENTES, quae ſuperioribus & inferioribus ſunt dentibus. ADASIAE, vetulae recentes a partu. Iſidorus in Gloſſis, *Adaſia ouis maior natu.* APICAE quae non amplo corpore ſunt, nec multam lanam habent circa collum ac ventrem. Nam ἄπεκος eſt glaber. MINAE ventre glabro ſunt. Varro 2 & Plautus Truculento, *Perperas minas oues.* DELICVLAE vel aetate vel morbo delinquunt & deficiunt, vt *armenta delicula*, Cato 11. REICVLAE ob vitium aliquod reiiciuntur & alienantur, vt minae, perperae: INCIENTES ſunt vicinae partui: PVSTVLOSAE corripiuntur ſacro igne, quem *Puſulam* vocant paſtores, eo quod pus contineat & puſtulas cuti imprimat. PASCALES paſſim in nemoribus & montibus paſcuntur, eaedem HIRTAE & SOLOCES, quod lana craſſa & ſqualida, quae Solox dicitur, contectae ſint. Lucilius: *Paſcali pecore ac montano, hirto atque ſoloce.* Quibus opponuntur PELLITAE quae propter lanae bonitatem pellibus integuntur, ne lana inquinetur, & in tenerrimis paſcuis aluntur, vt ſunt Tarentinae & Atticae. Horat. Carmin. 2, *Dulce pellitis ouibus Galeſi flumen.* PECVLIARES vel PECVLATORIAE quae ſeruis aut filiis familias ſunt in peculio; ſicut *Peculiares ſerui & ancillae* quae adoleſcentulos aut puellas ſectabantur & curabant, proprio ſibi miniſterio. Plaut. aſinaria: *Etiam opilio qui paſcit, mater, alienas oues, Aliquam habet peculiarem, qui ſpem ſoletur ſuam.* Captiuis: *Paruolum peculiarem paruolo puero dedit.* Perſa: *Sophoclidiſca haec peculiaris eſt eius, quo ego miſſus ſum.* Praeterea agni dicuntur CORDI, ſerotini, vt qui poſt x Cal. Auguſti naſcuntur, vel qui poſt tempus gignuntur, ac remanſerunt in voluis ſiue membranis inuoluti, quae Graeci vocant χορίον, auctore Varrone, ſicut *Cordum foenum* autumnale, quod autumno ſecatur, & *corda frumenta*, quae ſero matureſcunt: *olus cordum* apud Columellam. DE-

PVLSI qui a materno lacte depelluntur, Virgilius, *depulſos matribus hoedos.* SVBRVMI lactantes. Nam *Rumis* ſiue *Rumia* eſt mamma. Varro de liberis educandis: *Ruminae propter rumam, id eſt, priſco vocabulo mammam: a quo ſubrumi etiam nunc dicuntur agni.* MVSTEI recens ablectati & in paſcua ducti, Cato in oratione *de agna muſtea paſcenda.* *Sus* culinae ruſticae vberrimos apparatus praebet, & ganeae exquiſitam materiam, quam Cenſoriae leges ſaepe coërcuerunt, interdixeruntque coenis abdomina, vuluas, & alia gulae irritamenta. Nam ſapidiſſima omnium pecudum aeſtimatur vulgo ſuilla caro, vt ait Plautus in Milite, *Occiſam ſaepe ſapere plus multo ſuem cum manducatur.* Haec vbi peperit FETA dicitur: vbi omnem fetum ad vtrumque latus circum ſe habet CONFETA, qualis ad ſacrificium adhibebatur, teſte Feſto. Quae ſemel tantum peperit, PORCETRA: quae ſaepius SCROFA. Verres caſtrati mutant nomen, atque dicuntur MAIALES. Porci a mamma depulſi *Lactentium* nomine omiſſo DELICI appellantur. A partu decimo die puri & integerrimi dicebantur SACRI ſiue vt antiqui loquebantur SACRES, quod tum primum idonei ad ſacrificia, quae Laribus agno & porco fiebant ab iis qui inſani fuerant, aut piaculum aliquod admiſerant, aut liberorum prole familiam auxerant, vt ex Plauti Menaechmis & Rudente conſtat; iidem MYSTICI Tibullo dicti 1, 10 *Hoſtiaque e plena myſtica porcus hara.* NEFRENDES, quod nondum fabam frendere, hoc eſt, frangere poſſunt. Terentius Scaurus de orthographia: *Ne pro non poſitum eſt, apud antiquos, vt* Nefrendes porci, *qui fabam frendere non poſſunt.* SERARII qui ſero paſti ſunt: Cato 151. COLLVVIARIS qui omnigeno potu nutritur, cibo permixto.

VI. *Canis* etſi pecudum numero non eſt, vt recte cenſent iuriſconſulti, quoniam pabulo non paſcitur, tamen inſtrumento continetur. Nam & nocturnas vigilias agit, pro tutela domus ac villae, & cuſtos eſt pecoris, quod eo comite defenditur, maxime Ouillum & Caprinum: cui inermi generi lupi inſidiantur niſi Canis opponatur defenſor. Itaque alius dicitur DOMESTICVS ſiue VILLATICVS, alius PASTORALIS & PECVARIVS, alius VENATICVS. *Domeſticus* intra villam & aedificium excubat, vel libere circumiens, vel catena per diem vinctus & noctibus ſolutus. Vnde dicitur *catenarius*, qui etiam in vrbe domus cuſtos ad ianuam accubabat. Seneca de ira 3, *Iraſceris ergo catenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit.* *Pecuarius* paſtorem apud gregem comitatur: in quo maxime requiritur fortitudo & acritas, vt lupum aliaſue feras repellere, aut raptores perſequi & praedam eripere poſſit. Tales olim laudatiſſimi fuerunt MOLOSSICI ſiue EPIROTICI. Virgilius Georgic. 3, *acremue Moloſſum Paſce ſero pingui.* & ALBANI magnitudine ac robore praeſtantiſſimi, vt qui paruas feras contemnentes, leones & elephantos proſternerent. Venaticus indagine vel curſu & labore feras proſequitur. Eſt enim alius *Veſtigator* qui praecipua ſagacitate ferae latebras & veſtigia ſcrutatur ac prodit; de quo Ennius Annal. 10, *Veluti ſi quando vinclis venatica Venox Apta ſilet: ſi forte feram ex nare ſagaci Senſit, voce ſua nictatque vlulatque ibi acute.* Alius *Emiſſarius* ac *Vertagus* ſiue *Vertrahus* dictus, ex eo quod feram trahat ad dominum. Martialis Epigram. 14, *Non ſibi ſed domino venatur vertagus acer, Intactum leporem qui tibi dente refert.* Gratius: *Et pictam macula vertraham delige falſa.* Eius generis celebrantur ob velocitatem LACONICI ſiue SPARTANI, vnde Virgil. Georgic. 3, *veloces Spartae catulos.* Horatius Epodo, *Nam qualis aut Moloſſus aut fuluus Laco Amica vis paſtoribus.* Ammianus 29, *Ad obſeruandam venatitiam praedam Spartanum canem retinere diſpoſitus.*

VII. *Aues* inſtrumento fundi contineri volunt iuriſconſulti, ſi reditus & fructus ex iis percipiantur, vt ſi intra ſepta villae ſint cortes, auiaria, & aquatilium receptacula, quae venditorum animalium pretio vberrimum quaeſtum praebent, & menſam pretioſis inemtiſque dapibus exornant, denique fimo vineas & arua laetificant. Quod ſi fundus non eſt ita inſtructus, vt ſepta & ſtabula auium habeat, ſed vnius generis aues quaſdam, puta gallinas vel anates; hae nihilominus inſtrumento continentur: quoniam earum cura colono maxime neceſſaria eſt, propter quotidianum prouentum, & ſaginam lautiſſimam, quam ſuppeditant. Auium vero villaticarum aliae terra modo ſunt contentae, vt gallinae, columbae, pauones, turdi, turtures, phaſiani; aliae etiam aquam requirunt, vt anſeres, querquedulae, anates, cygni. *Gallinae* ſunt trium generum, *Villaticae*, *ruſticae* & *peregrinae.* *Villaticae* rure naſcuntur in villis; quae ſi adhuc effetae non ſunt & pullos edunt appellantur PVLLITRAE, quibus contrariae VETVLAE aut *Veteranae.* Varro de re ruſtic. 2, *Potius vetulis quam pullitris.* Quae ſunt humiles & curtis pedibus PVMILIONES, ſicut *Pumilios* homines breui & humili corpore, paulum ſupra terram extantes Suetonius Auguſto vocat, *Pumiliones* Gellius 19, *Pumilos* Papinius Siluar. 1, *Hic audax ſubit ordo pumilorum.* *Ruſticae* pullos & oua edunt in ſiluis, neque ſunt manſuetae, ſed ab aucupe capiuntur & ad cibos delicatos parantur. *Peregrinae* propter amplitudinem & ſpeciem corporum nobiles ipſae, patrias quoque ſuas nobilitarunt, a quibus complura & diuerſa nomina habuerunt, vt *Africanae* ſiue *Numidicae*, *Chalcidicae*, *Medicae*, *Rhodiae*, *Tanagricae* a Tanagra vrbe Atticae. Ex his *Medicae* erant ſimiles facie gallinis vulgaribus, corpore maiore, pedibus oblongis, quales nos *Longobardicas* vocamus. *Africanae* grandes, variae, gibberae, rutilam comam & criſtam in capite gerebant; quas vtraſque caeruleas habebant *Meleagrides*, vt teſtatur Columella. Itaque falluntur qui putant *Meleagridas* vel *Africanas* eſſe noſtras gallinas Indicas & *Turcicas*, vt vulgo appellantur, quas ſcimus non habere criſtas, ſed palearia tantum. De reliquis auium generibus videndi rerum ruſticarum ſcriptores.

VIII. RESTAT alterum genus inſtrumenti ruſtici, inanimum & mutum, quo comprehenduntur ea, quae fructus quaerendi, colligendi, conſeruandi gratia parata ſunt. Quaerendi velut frumentum, quod ſerendi cauſa ſepoſitum eſt, & vaſa quae culturae ſeruiunt, vt eſcaria & potoria ad miniſterium operariorum in meſſe & vindemia. QVALA SATORIA in quibus ſemina feruntur ad ſementim. TRIMODIAE SATORIAE e quibus iaciuntur. VRCEI AQVALES ſiue AQVARII, quibus aqua fertur ad irrigationem arborum & vitium. Quae genera vaſorum intelligit Vlpian. tit. de inſtr. & inſtrum. leg. 8 vbi inter inſtrumenta fructus quaerendi refert *vaſa quae vtilia culturae ſunt.* Item ferramenta, pedamenta, pali, ridicae, falces putatoriae, crates. Ferramenta ſunt neceſſaria ad culturam aruorum, hortorum & vinearum, vt ARATRVM terrae proſcindendae ad ſementim; cuius partes *Stiua*, *Buris*, *Culter*, *Vomer*, *Temo*, *Ralla*, quae eſt ſtimulus ferratus quo vomer detergetur & terra inhaerente liberatur: ſic dicta a radendo. Plinius 18, 19, *Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus Ralla.* RVNCINA, SARCVLVM purgandis hortis, ſegetibus & vineis. *Runcare* enim & *Auerruncare* eſt ex agro noxias herbas euellere, *Sarrire* leuiter purgare ſata. IRPEX compago e pluribus dentibus ferratis quam iumenta trahunt, vt eruant quae in terra ſerpunt. Cato vocat *Vrpicem*, Graeci ὀξίνην. Heſychius ὀξίναι ἐργαλεῖόν τι γεωργικὸν σιδηροῦς γόμφους ἔχον ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. RASTRVM lignum itidem dentatum confringendis glaebis & terrae in aratione exaequandae, a quo ὑποκοριστικῶς RASTELLVM, quo

quo ſtipulae raduntur, & foeniſicii cumulo adduntur. Rvtrvm ligneum in ima parte patens & cauum, quo terra arenaue corruitur in cumulum, aut calx vel lutum ſubigitur, aut fruges coniiciuntur in modium: Graeci vocant κρωπίον. Eius diminutiuum *Rutellum* vſurpat Lucilius Satyra 9, *Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum Vnum adfert:* vbi nonnulli perperam cenſent eſſe inſtrumentum hoſtorium ad aequandam menſuram, quod Graece ῥόχανον. Rvtabri noxia eruunt e terra, vt auctor eſt Varro L. L. 4. Capreolvs ferramentum bicorne ad terram comminuendam, in plantatione herbarum hortenſium. Ligo, bidens inſtrumenta ferrea foſſoria. Marra itidem ferrea, exſcindendis herbis inutilibus comparata, vt ſarculum, runcina. Iuuenalis: *ne marrae & ſarcula deſint* Columella 10, *Contundat marrae, vel fracti dente ligonis.* Plinius 23, Verno ſeri debet, liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris a ſolo radi. Palae ferreae, planae, quibus terra foditur & foſſa vel egeritur, vel aggeritur, vt bipalivm pala duplo latius; vnde ei nomen. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas* ſibi ait. Columella 10, *Tum mihi ferrato verſetur robore palae Talis humus.* Pastinvm vineaticum inſtrumentum bifurcum, quo ſemina in ſcrobes demiſſa panguntur. Pedamenta, palae, ridicae ſunt ſuſtentacula vitium, quae Plinius optima commemorat e ſalice, robore, olea, arundine, iunipero, cupreſſo, ſambuco, caſtanea. Crates & sirpeae ſunt vehicula e viminibus contexta, quibus ſtercus euehitur. Vnde *Crates & Sirpeae ſtercorariae* apud Catonem. Varro L. L. 4, *Sirpea quae virgis ſirpatur, id eſt colligando implicatur, in quo ſtercus aliudue quid euehitur.* Virgil. Georg. 1, *Vimineaſque trahit crates,* quod Seruius male exponit, *ad agrorum ſcilicet exaequationem, quam ruſtici Irpicem vocant.* Nam poëta intelligit agrorum ſtercorationem, ad quam adhibentur Crates, multum diuerſae ab Irpice de quo ante dixi. *Falcis putatoriae* multiplex vſus eſt, & ſpecies diuerſa, vt arboraria, silvatica, vineatica ſiue vinitoria, putandis arboribus, ſiluis, vineis. Lvmaria reſecandis lumis, id eſt, herbis ſpinoſis in agris. Rvstaria rubis ſentibuſque, qui per agros ſerpunt. Nam *ruſtus* eſt rubus auctore Feſto. Sirpicvla amputandis ligamentis, quibus ſirpantur & adligantur faſces, inciſi fuſtes. Stramentariae deſecandis ſtramentis exſtantibus in ſegete poſt meſſem.

IX. Colligendi fructus cauſa parata inſtrumenta ſunt varii generis: nonnulla ſeruiunt meſſi, quaedam foeniſeciae, alia vindemiae, oleitati, lacticinio, florilegio. Meſſis inſtrumentis ſeges matura demetitur, deinde exſiccata in horreis conditur, tum excutitur atque purgatur. Cui rei parantur falces messoriae ſiue adoreae, id eſt, frumentariae, Trahae, Tribula, Vanni, Furcillae, Corbes. Falcium variae formae pro locorum regionumque varietate, reperiuntur. Lvnatae quibus fruges robuſtioris culmi, vt triticum & ſiliginem demetunt, dextra ſecantes ſtipulam ſecundum terram, ſiniſtra autem vnco praelongo conuoluentes & in faſces cogentes reſecata. *Sicilas* hodieque vocant, [Germ *Sicheln*] a priſco verbo ſicilire, id eſt, ſecare; vnde Sicilimentum pro foeno ſecto apud Catonem. Gloſſae *Sicila* σμίλα χορτοτόμος. Verricvlatae ſunt maiuſculae longo manubrio, perinde vt falces foenariae. His in modum verriculi adfixis ligneis quaſi cratibus vtraque manu ſegetem praecidunt, ſtratamque longo ordine in faſces alligandam relinquunt. Rostratae, denticvlatae nominantur ex eo, quod roſtrum, dentes habent: ſicut tribvlatae quae tribulum, quibus ſolebant filicem abſcindere, vt tradit Palladius.

dius. TRAHA, TRIBVLVM, FLAGELLA, FVRCILLAE vſurpantur ad excutienda e ſpicis in aream grana, etſi forma & vſu multum diſtent. Nam *Traha* eſt aſſerum compago dentata cum orbiculis, quae bubus per aream trahitur ad frumenta excutienda. *Tribulum* ſiue *Tribula* eſt tabula ferro vel lapide aſperata, quam trahunt iumenta iuncta, inſidente auriga, vel grandi pondere addito. *Triblas* vocat Cato 135, *Ploſtrum Poenicum* Varro. Virgil. Georg. 1, *Tribulaque trahaeque & iniquo pondere raſtri.* *Flagella* ſunt bacilli loreis vinculis penduli e fuſte, quem trituratores manibus tenentes, tundenteſque ſpicas flagellis excutiunt grana. *Furcillae* ſunt ferreae dentatae quibus frumenta mouentur, & vbi fuerint excuſſa ſtramenta extra aream eiiciuntur. Vnde *furca* ſiue *furcilla expellere* prouerbii ſpecie dicitur, pro eo quod eſt vi eiicere. Cicero ad Atticum 16, ſed quoniam furcilla extrudimur. Catullus: *Muſae furcillis praecipitem eiiciunt.* Horatius: *Naturam expellas furca, tamen vſque recurrit.* MERGAE ſunt furcae ferreae, quibus ſpica legitur, vel acerui fiunt: *dictae a mergis volucribus. Vt enim illi ſe in aqua mergunt dum piſces perſequuntur; ſic meſſores eas in fruges mergunt, vt eleuare poſſint manipulos*, auctore Feſto. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas ſibi, mergas datas.* PECTEN ligneus manubrio affixus, quo paullo longius a terra interpoſito extans ſpica proſcinditur, quemadmodum fit in capilli tonſura per pectinem. Colum. 2, 21, *Multi mergis, alii pectinibus ſpicam ipſam legunt, idque in rara ſegete facillimum, in denſa difficillimum eſt.* Plin. 18, 30, *Panicum & milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliae.* VANNVS, VALLVM, VENTILABRVM ſunt inſtrumenta viminea lata, forma plana: quorum motu vel iactu ad ventum, frumentum excuſſum purgatur, vt quod leuiſſimum ſit in eo, atque appellatur ACVS vel PALEA, euolet; ac quod eſt ponderoſum, purum remaneat. CORBES ſunt ſportae vimineae aut ſparteae, quibus frumenta feruntur & dimetiuntur: ſicut veteres etiam vina metiebantur per corbes, quas picatas fuiſſe veriſimile eſt. Ouid. *habitu duri meſſoris ariſtas Corbe tulit.* Cato 137, *Parte octaua corbi diuidat.* Vlpian. tit. de peric. & comm. rei vend. l. 1, *de menſura vini dolearis: faciendum quod veteres putauerunt, per corbem venditorem menſuram facere & effundere.*

X. FOENISICIAE inſtrumenta ſunt FALCES FOENARIAE, RASTELLI LIGNEI: illis foenum maturum ſecant; his exſiccatum & arefactum contrahunt in aceruos, deinde in metas extruunt, ſtipulaſque de pratis, quas foeniſeces praeterierunt, eradunt. FVRCAE ferreae dentatae, quibus foenum demeſſum verſant, & exſiccatum componunt, pabulumque pecoribus miniſtrant; Cato 10 vocat *ferreos*, tacito furcae nomine.

XI. VINDEMIAE parantur FALCVLAE & VNGVES FERREI, quibus vuae maturae deſecantur, ne vindemiatoris manu diſtringantur & laedantur. CORBES & CORBVLAE quae ab oppido Ameria dicuntur Amerinae, vt Amerina retinacula, Virgil. Georg. 1. FISCI, FISCINAE corbulae breues, in quibus vuae deſectae reponuntur & deferuntur, vnde Naeuius poëta prouerbialiter dixit, *In pectus tuum, tanquam vuam vindemiator in fiſcinam.* Etſi in corbibus etiam ſpicae, grana, in fiſcinis paleae, ſemina, frondes, & id genus reliqua portantur: ex quo Plinius *fiſcinas frondarias* nominat. Eidem rei ſunt DECEMMODIA, TRIMODIA ſic dicta a menſura decem, trium modiorum. ALVEVS, LINTER, NAVIA a nauis ſimilitudine appellantur vaſa concaua vno e ligno exſculpta; in quibus portantur & ſeruantur collectae vuae, donec perueniant ad torcularium. Tibullus 1, *Haec mihi ſeruabit plenis in lintribus*

tribus vuas. Seruius in illud Virgil. Georg. I, *cauat arbore lintres. Alii*, inquit, *lintres in quibus vuae portantur, accipiunt.* Feſtus, *nauia eſt ex vno ligno exſculpta, vt nauis quo vtuntur alueo in vindemia.* QVALI vindemiatorii exceptoriique ſunt corbes viminneae, in quibus vuae feruntur, vt in caniſtro, apud Vlpian. tit. de inſtr. & inſtrum. leg. l. 8, quamuis etiam QVALI & COLA ſunt vaſa viminea, vel iuncea aut ſpartea, per quae liquatur & defluit calcatis vuis. Cato II, *Cola vitilia* III, *cola, qui florem demant*, id eſt primum liquorem & optimum, qui flos vini eſt. Virg. Georg. 2, *tu ſpiſſo vimine quallos Colaque prelorum fumoſis deripe tectis.* Praeterea colum niuarium vas erat ex lapide ſpongioſo factum, quo aquam ex niuibus colare ſolebant delicatuli vt aeſtiuo tempore frigidius biberent. Martialis: *Attenuare niues norunt & lintea noſtra, Frigidior colo non ſalit vnda tuo.* His annumerandus SACCVS VINARIVS quo per colaturam vina franguntur & caſtigantur, redduntur que mitiora, defecata & liquida, vel etiam odoratiora & magis grata, iniectis in ſacco aromatibus: qua ratione comparatur *vinum Hippocraticum* vulgo dictum; Martial. *vt liquidum potet Alauda merum Turbida ſollicito transfundere Caecuba ſacco.* CRATES texta viminea, in quibus planis ſuper terram vuae & fici ſtratae ſiccantur, vel erectis & acclinatis in teſtudinis morem, a rore, pluuia & frigore defenduntur: cui vſui ſunt *crates ficariae* Catonis 49. SPORTAE FAECARIAE prelo ſuppoſitae fecem excipiunt, vnde vinum faecatum exprimitur, vt Cato docet 154. VRCEI MVSTARII quibus muſtum progeritur in labra, hodieque muſtum bibitur. VRNAE SPARTEAE & AMPHORAE SPARTEAE ad vinum diffundendum in dolia, quae picatae non tam facile quam fictiles franguntur. CORTINAE ſunt vaſa aenea patula, defruto ſapaeque coquendae accommodata, & *Cortinale* locus vbi fit: licet *Cortinae* quoque ſint vaſa tinctorum & infectorum, in quibus coquunt pannorum pigmenta. TORCVLARIVM & TORCVLAR machina eſt vuis premendis ac torquendis apta: etſi quandoque ſignificat locum vel aedificium, vbi vindemia perficitur. Huius deſcriptio exſtat apud Catonem, quae varii generis inſtrumenta habet, *tractoria, funaria, preſſoria*, de quibus ſingulatim dicemus. PRELVM eſt trabs qua vua calcata premitur: quod Cato de carpino atra potiſſimum faciundum praecipit ob duritiem eius arboris ex qua boum iuga olim fabricabantur, Vitruuio teſte, & manubria ruſticis fiebant vt tradit Plin. 19, 6. LINGVLA eſt nouiſſima pars preli, quae inter duas arbores rectas inſeritur in modum linguae. FIBVLAE ſunt claui lignei qui per tabulas tignaue traiiciuntur, vt ea conſtringant: & CONFIBVLAE ſunt tanquam duplices fibulae, quae ſi quando partes diſhiaſcent ad conſtringendum vtrimque adhibentur. ARMILLAE ſunt annuli ferrei cauati, in quibus vertibula verſantur. SVBSCVDES ſunt tabellae ligneae, quibus immiſſis aſſeres aut tigna compiguntur: ſic dictae a ſuccudendo, quod locus cui inſeruntur cudendo ſcalpris excauatur, & ipſae ictu mallei immittantur. Pacuuius apud Feſtum: *nec vlla ſubſcus cohibet compagem aluei.* PEDICINVS eſt pes tenuis edolatuſque, quo arbor inſeritur cardini aut ſuae baſi. SVCVLA a ſuis ſimilitudine vocatur machina tractoria, inter *chelonia* verſatilis, circum quam *ductarius funis* obuoluitur: cuius ope traiectis per foramina vectibus, prelum tenditur vel ſubducitur, & trabes attolluntur, vaſa vinaria ex apothecis educuntur. PORCVLVS eſt paxillus vel vncus in medio ſuculae fixus vt teneat funem, qui ſuculam circumplexus ſimul verſatur. MELIPONTI ſunt funes longiſſimi & craſſiſſimi, ſic dicti quod melius premant. Nam *pontare* pro deprimere etiam hodie mechanici vſurpant. CAPISTRVM eſt retinaculum quo prelum ſubductum tanquam freno retinetur, ne ſubſidat decidatque. TROCHLEA eſt machina tracto-

tractoria cum rotulis vel orbiculis aereis aut ligneis qui per ariculum verſantur, traiectis ductariis funibus, quibus releuatur prelum. Nomen habet a τρόχω, id eſt rotula, fitque ad ſimilitudinem Graecae literae Θ, auctore Iſidoro. FORVM eſt pars torcularis in quam vua defertur, vt prelo ſubiiciatur. Varro appellat forum vinarium. PATIBVLA ſunt fuſtes validiores, quorum vſus in torculari ad aliquid moliendum, muniendum, ferendumue. Titinius Fullonibus: *Si quiſquam hodie praeter hanc Poſticum noſtrum pepulerit patibulo hoc Ei caput defringam:* Vbi Nonius minus recte, *patibulum eſt ſera qua oſtia occluduntur, quod hac remota valuae pateant.* Non enim a patendo, ſed a patiendo dictum patibulum. VECTES ſunt pali robuſti quibus per foramina traiectis, machina tractoria & ſucula circumagitur ab operariis, aut prelum torquetur. Eos Cato in premendo fortiter prelo adhibet longos triplici ordine, pro numero ſcilicet eorum qui premunt: in torquendo leuiter & remiſſe breues, quos vocat *remiſſarios.*

XII. OLEAE legendae & premendae ſeruiunt DIGITABVLA, tegumenta digitorum quibus preſſam oleam ſtrictores ex arbore decerpunt: ſic dicta vt acetabula, ignitabula. CORBVLAE DECEMMODIAE, TRIMODIAE quibus diſtricta bacca ſuſcipitur. FISCI & FISCELLAE ſunt quaſi in quibus oliuae incluſae prelo ſupponuntur, ne fraces & ſordes in lacum cum olea defluant: quem vſum monſtrat Colum. 12, & Vlpian. tit. Locati. l. 19 cum ait, *Fiſcos autem quibus ad premendum oleam vtimur, colonum ſibi parare debere.* CORTINAE vaſa plumbea in quae oleum expreſſum fluit, & inde in labra funditur, vt fraces & amurca liquentur. CAPVLAE vaſa anſata quaſi Capides minores, quibus oleum depletur, & in fictilia vaſa diffunditur: cui rei quoque ſeruiunt CONCHAE, ferreae & rotundae, vt teſtatur Plin. 23, vt & Colum. 12, 50. INFVDIBVLA per quae oleum aut vinum infunditur in vaſa anguſti oris vt vrceos, amphoras: ſicut Vitruuio *infudibulum* eſt per quod in molam frumentum decurrit ac tranſmittitur. SPONGIAE maiores & minores quibus fiſcinae aut dolia effinguntur & purgantur: VRCEI quibus oleum progeritur in lacum aut cortinam: VNCI ferrei, de quibus vrcei vrnaeue ſuſpenduntur, vel quibus geſtantur. LABRVM olearium vaſculum rotundum, in quod oleum transfertur e cortina aut lacu: vt *labrum lupinarium,* in quo lupinus aqua maceratur: *labrum eluacrum,* in quo aliquid eluitur & lauatur: *labrum culleare* quod capiebat menſuram cullei & vino admetiendo parabatur, ea forma qua Cato praeſcribit 55. *Labellum pollulum* eſt labrum paruulum. GEMELLAR *ſtructile* eſt, quaſi duplex labrum olearium: cui nomen dedit gemina ſtructura. MOLA, CANALIS, SOLEA, TVDICVLA referuntur a Columella inter inſtrumenta olearia preſſoria; ſed minora quam TRAPETVM * quod Varro 1 ait eſſe *molam oleariam e duro & aſpero lapide;* Colum. 12 a mola ſeparat, & pro trabe accipit, qua oleum exprimitur: Cato totam conſtructionem & fabricam intelligit in quo ORBIS eſt ipſa olearia mola, quae in trapeto vertitur, & oleam terit. MOLILE ſcapus vel manubrium quo mola impellitur & circumagitur. MILIARIVM vas anguſtum & longum milii forma, quod ſub trapeto ponitur ad excipiendum liquorem: etiamſi alios quoque vſus praeſtat, in culina, in balneo, ad aquam calefaciendam; quod ad Catonem notaui. TYMPANVM eſt machina tractoria verſatiliſque, quae prelum tendit, deprimit aut ſuſtollit: ſicut *tympana* appellata mechanicis axes, quorum capita habent foramina, quibus inditis vectibus, iiſque funibus aduolutis pondera vel protrahuntur, vel ſuſtolluntur, vt eſt apud Vitruuium, Oribaſium, & alios. Vlpian. tit. Locat. 69, *quod ſi regulis olea premitur, & prelum, & ſuculam, & regulas, &*

tym-

tympanum, & trochleas quibus releuatur prelum, dominum praeſtare oportere. Vbi REGVLAE ſunt tabellae ligneae oblongae, quibus vt in fiſcis impoſita bacca prelo ſubiicitur & exprimitur. Colum. 12, ſuſpenſa mola oleam frangito, eamque vel in regulas, vel in nouos fiſcos adiicito. Ibid. Aut regulis, ſi conſuetudo erit regionis, aut certe nouis fiſcinis ſampſae exprimi. Plin. 15, *exilibus regulis pede incluſo.* *

XIII. LACTICINII inſtrumenta ſunt MVLCTRA ſiue MVLCTRVM, vas in quod lac mulgetur, ſiue ſit vrna ahenea ſiue lignea. *Mulctralia* dixit Virgilius Georg. 3, *implebunt mulctralia vaccae. Mulgaria* Valgius poëta. *Sed nos ante caſam tepidi mulgaria lactis Et ſinum vini ceſſamus ponere Baccho.* CYMBIVM eſt vas & poculum a cymbae figura dictum, in quo lac ſeruare, & Dis manibus libare ſolebant; etſi Varro *cymbia* refert inter vaſa vinaria; Plin. 37, 8 inter pocula, Virg. Aeneid. 3, *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.* Statius Thebaid. 6, *capti gratiſſima cymbia lactis.* SINVS & SINVM vas rotundum capace alueo, in quo lac retinetur & deportatur, atque olim etiam offerebatur diis minoribus ruſticis, vt Priapo, Rumiae, ex qua conſuetudine dixit Virg. Eclog. 7, *Sinum lactis, & haec te liba Priape quotannis Expectare ſat eſt.* Quamuis *ſinum* etiam vas vinarium eſt, de quo Varro lib. 1, de vita pop Rom. *vbi erat vinum in menſa poſitum, aut galeola aut ſinum.* Ibid. *Item erant mala vinaria, ſini, cymbia, culignae, paterae, gutti.* FISCELLA, CALATHVS, FORMA caſeo faciendo adhibentur, ſuntque vaſa viminea vel iuncea, in quae lac coagulatum transfertur, vt ſerum percoletur, & caſeus formetur: quod nunc fere faciunt in formis ligneis perforatis. Gloſſarium, *fiſcella, forma, vbi caſeus exprimitur.* Tibullus: *Tum fiſcella leui detexta vimine iunci Raraque per nexus eſt via facta ſero:* quem poſtremum verſum Ouid. Faſt. 4, ita aemulatur: *Dentque viam liquido vimina rara ſero.* Colum. 7, *liquor in fiſcellas, aut in calathos vel formas transferendus eſt.*

XIV. FLORILEGIO & fructibus hortenſibus colligendis parantur inſtrumenta viminea, *Corbes & Sportae*, *Storeae* e funibus aut iunco, *Tegetes* canneae, vel cannabinae, quibus ſubiectis, ficus, vuae, poma ſoli exponuntur & ſiccantur. Item SIRPICVLI, caniſtra ſirpea, vel quod e ſirpo iunci genere contexuntur, vel a ſirpando, id eſt ligando appellati: quamuis apud Plautum Captiuis etiam ſunt *ſirpiculi piſcarii*, ſcilicet naſſulae ſiue ſportulae ſirpeae piſcatorum; & apud Varronem in vinea *ſirpiculi iugorum*, Colum. de cultu hortorum: *cauo iam vimine textum Scirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.* Lucilius Satyr. 15, *Tintinnabulum abeſt hinc, Scirpiculique olerorum*, etſi Scaliger ibi legit *ſcirpiculaeque* & putat eſſe duo genera vehiculorum *Tintinnabulum* & *Sirpiculam* diminutiuum a ſirpea. Ego arbitror, Lucilium loqui de venditione olerum quae vt ex Horatio & Apuleio conſtat olitores vendebant impoſita caballis vel aſinis, ad quorum colla forte erant ſuſpenſa tintinnabula, quae etiam hodie iumentis & minoribus pecudibus aptari ſolent: vel tintinnabulum ad venditionem olerum ſignificandam adhibebatur, ſicut apud Graecos in venditione piſcium fieri ſolebat vt teſtatur Strabo 14 & Plutarch. Sympoſiac. 4, 4. Plautus in Pſeudolo cum ait, *lanies inde accenſam duos cum tintinnabulis.* Intelligit compedes vel catenas, quae vbi mouentur ſonant & tinniunt, vt dixit Afran. *Ianitoris impedimenta titinnire audio.*

XV. CONSERVANDIS fructibus deſeruiunt Cellae, Apothecae, Ciſternae, horrea, granaria, vaſa, ollae. CELLAE & APOTHECAE ſunt diuerſorum gene-

* [Subiecimus in fine libelli Turnebi & noſtram de eadem re diſputatiunculam.]

generum, vinariae, oleariae, penuariae, torculariae, deſrutariae: CISTERNAE ad vini cuſtodiam effodiuntur & conſtruuntur; quod ſi cui mirum videatur, is ſciat etiam LACVS VINARIOS in terra depreſſos vina e torculari excipere, & per canales ſtructos, vel tubos fictiles in dolia defundere vt tradit Colum. 1, Vlpian. tit. de furtis l. 21, *ſi ciſterna vini ſit quid dices ? aut aquae ciſterna.* HORREA ſunt frumentaria, vinaria, penuaria; quorum mentio eſt in libris iurisconſultorum tit. de acquir. rer. domin. de inſtr. & inſtrum. leg. de penuleg. Horatius: *Parcis deripere horreo, Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram ?* vbi interpres *horrea, in quibus vina vetera repoſita erant*, appellat *veterana*, vt Seneca *veteraria* epiſt. 112, *adſpice veteraria noſtra, & plena multorum ſaeculorum vindemiis horrea.* GRANARIA reponendis frugum granis erant deſtinata, & ex tabulis fiebant, ſtipitibus vel in terra defixis vel ſupra terram collocatis. Horum vſum in nonnullis prouinciis praeſtabant SIRI, ſub terra in modum ſpeluncarum & puteorum effoſſi, ad recipiendas & conſeruandas fruges: de quibus Varro & Colum. 1, Plin. 38, Curtius 6. *Siros vocant barbari circa Caucaſum, quos ita ſolerter abſcondunt, vt niſi qui defoderint, inuenire non poſſint; in iis conditae fruges erant.* RISCVS eſt genus vaſis contexti e iunco, capaci aluo, vtraque parte acuminatum, in quo ruſtici fruges, vel far molitum hodieque adſeruant: quem eius vſum an veteres habuerint neſcio; nomen quidem Graeci & Latini vſurpant; ſed pro ciſta vel arca veſtiaria. Terent. Eunuch. *Abi ciſtellam domo effert cum monumentis. vbi ſita eſt? in riſco:* quo loco Donatus nomen id eſſe Phrygium notat, eoque ſignificari ciſtam pelle contectam. Vlpian. tit. de auro argent. leg. l. 25, *Veluti labatir, riſcus;* vtrumque vocabulum peregrinum, alterum Phrygium vt dixi, alterum Graecum, λαβάτηρ apud Heſychium. Pollux 10, 31, κιβώτια οἷς ἀποτίθενται αἱ ἐσθῆτες ῥίσκον παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγεται. Gloſſarium: Riſcus κιβωτὸς μεγάλη.

XVI. Vaſa vinaria maiora & capaciora ſunt CVLLEVS ſiue CVLLEVM quod viginti amphoras capit, vrnas quadraginta: *qua nulla eſt maior menſura liquoris* ait Fannius: eoque vinum vendere & admetiri ſolebant per labrum culleare, ita vt in vini culleos ſingulos quadraginta vrnas & auctarii loco vnam praeterea adderent. CVPAE ligneae ſunt, latae & vaſtae, in quibus vinum nouum & recens expreſſum ſeruatur. Cic. in Piſon. *panis & vinum a propola & de cupa.* Auguſtin. Confeſſion. 9, 8, *Iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere.* ORCA eſt genus vinarii vaſis magni & teretis, a quo *Vrceos* & *Vrceolos* dictos putat Horatii interpres. Varro 1, *quae in Hiſpania feruore muſti ruptae.* SERIAE, DOLIA interdum erant decem amphorarum capacia, aliquando minora. Haec oblinebantur & oppicabantur cortice, pice & reſina, ne vinum fugeret, vnde *oblinire dolia* eſt obturare, &, contra *relinire* eſt reſignare & aperire. Terent. Heautont. *releui dolia omnia, omnes ſerias.* Quanquam in doliis & ſeriis etiam frumenta condebantur, vt teſtatur Cato 11, & Vlpian. tit. de verb. ſignif. l. 206, & hoc amplius, dolia erant *olearia*, *amurcaria*, *deacinata*, quae acinis liberata ſunt, vbi muſtum deferbuit Cato 26.

XVII. MINORA vaſa vinaria ſunt CADVS ſiue metretes, qui continet vrnas duas, vel vt nonnulli cenſent tres cum dimidia. AMPHORA, FIDELIA, LAGENA, CVLIGNA, FESTA, vaſa fictilia vel vitrea, in quae vinum e dolio vel cupa defundebatur, ac vetuſtas ac nobilitas vino diffuſo quaerebatur, obſignatis vaſis, & in tabella appoſito nomine vini, & numero conſularis anni, vt apud Petron. amphorae vitreae gypſatae affixis pittaciis cum hoc titulo: FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM

NORVM CENTVM. Proculus tit. de trit. vino & oleo leg. *Amphoras & cados in quibus vina diffuſa ſeruantur, legatos eſſe.* Horat. Carmin. 3, *Cortice adſtrictum pice dimouebis Amphorae fumum bibere inſtitutae.* Idem epiſt. 1, 5, *Vina bibes iterum Tauro diffuſa.* Iuuenalis 5, *Ipſe capillato diffuſum conſule potat.* Hinc *vinum Doliare* quod in doliis eſt, dixit Vlpian. tit. de peric. & comm. rei vend *Amphorarium* quod in amphoras diffuſum eſt, idem tit. de trit. vino. Eſt autem *amphora* e Graeco ἀμφόρα, continetque, quemadmodum Columella ſcribit, duas vrnas, ſiue ſextarios quadraginta, vt vero Metianus & Feſtus, octo & quadraginta ſextarios. Latini vocant *Quadrantal*, quaſi vas pedis quadrati ſiue magni, quo vtitur Plaut. Curcul. *modica eſt, capit quadrantal.* FIDELIA fictilis aut vitrea ad vina & conditanea ſeruanda, apta; quae capiebat congium, & antiquo ritu cum vino offerebatur diis, vt Fidei a Plautino ſeruo Aulularia: *mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam*, atque etiam donabatur cauſidicis a clientibus, quo reſpexit Perſius 3, *ne inuideas quod multa fidelia putet.* LAGENA & LAGVNCVLA vas fictile, vel e radicum filis, cum fici tum etiam ſilueſtrium auctore Plin. 16, 31 aut e cucurbita, Colum. 10. Eius vſus plurimus in conuiuiis, in itinere, in venatione olim fuit, atque etiam hodie manet: ſed ſere ſtanneae aut vitreae & vimine obductae *Floſſa* vulgo dicitur: Horat. lib. 2 Sat. vlt. *Conuiuae reliqui minimum nocuere lagenis.* Plin. epiſt. 6, *Cum venabere, licebit auctore me, vt panarium & lagunculam, ſic etiam pugillares ferat.* CVLIGNA dicta a Graeco κύλιξ; vt Feſtus tradit. Cato 133, *Culignam vini dapi.* Idem, *culignam in foeno Graeco ponito.* Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *Cymbia, culignae, paterae, gutti.* TESTA fictilis ad vina condenda accommodata: quam Horat. vocat Graecam, quod vino Graeco primo imbuta fuiſſet, vel quod Cumis, ciuitate Graecae originis facta, vt Martialis: *Cumanam teſtam.* Iuuenal. 5, *Cuius patriam titulumque ſenectus, Deleuit multa veteris fuligine teſtae.* His addendus VTER VINARIVS e corio conſutus, qui vt ἀσκὸς apud Pollucem inter vaſa vini conditoria erat, & in conuiuiis primo ponebatur, poſtea TINA: cuius nomen integrum in Belgico idiotiſmo ruſtici hodieque vſurpant, ſed pro vaſe ligneo in quo lac, mulſum vel expreſſum adſeruatur. Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *antiquiſſimi in conuiuiis vtres vini primo, poſtea tinas ponebant.* Apuleius Metamorph. 7, *Vinarios vtres ferentes.* D. Matthaeus Euangel. 9, οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς.

XVIII. VASA *Salgamaria* ſunt, in quibus conditanea ad cibum, quae veteres Salgama dixerunt, ſeruantur, vt puta mala ſtruthea, cydonia, melimela, pyra, fici, nuces, rapae, oleae. Eius generis ſunt VRCEI, ORCVLAE apud Catonem, & alia vaſa fictilia aut vitrea, patenti ore, & vſque ad imum, aequalia, vt Colum. praeſcribit 12, 4. SALSAMENTARIA Graeci κεράμια appellant, in quibus adſeruantur ſale condita ad diuturnum vſum ciborum, vt piſces ſalſi, carnes, pernae, muriatae, & alia, quae Graecis τὰ τάριχα, Latinis *Salſamenta*, Plauto *muriatica* dicuntur, eo quod in muria ſeruabantur. Eſt autem *muria* aqua ſale commixta in qua aliquid maceratur aut ſeruatur: licet etiam ſignificet piſcium ſalſorum, praecipue thunni, liquamen. Huiuſmodi vaſa fictilia ſunt CADI SALSAMENTARII, quos nominat Plinius. DOLIA, SERIAE in quibus pernas ſaliri praecipit Cato; ORCAE anguſto ore, ſpecie tereti & vniformi, ad ſimilitudinem orcae belluae marinae. Suidas ὄρκας κεράμια ἀγγεῖα ὑποδεκτικὰ ταρίχων δύο ὦτα ἔχοντα: interpres Horatii ad illud Sat. 2, 4, *Byzantia putruit orca: Olla Graeca βῖσα, ſeu vaſis genus ore anguſto; in formam καυκάλου.* In his conditas menas & pelamides, viles piſciculos, clientes pauperculi cau-

 ſidicis

ſidicis & patronis ſuis donabant: quo alluſit Perſius Sat. 3, *Menaque quod prima nondum defecerit orca*, & Iuuenal. 7, *Quod pretium vocis? ficus, petaſunculus, & vas Pelamidum.* Praeterea VASA STANNEA piſcium ſalſurae tribuit Plautus: cuius verſus apud Feſtum ita legendos arbitror, *Muriaticam autem video in vaſis ſtagneis Bonam naritam, & canitam, & tagurica, Apuinas fartas, conchas piſcinarias*; vbi *muriatica* intelligitur coena, *ſtagneis* pro ſtanneis antiqua ſcriptura, de qua alibi dixi, *narita* piſcis minutus, Graeco nomine *Rhina*, Latine *ſquarus*, *Canita* eadem canicula niſi quis malit *cornutam.* Vtraque Plinio memorata 32, vlt. *Tagunia* piſcis, qui Athenaeo ταγύνιϛαι. *Apuinae*, apuae piſciculi; e quibus garum optimum conficiebatur, vt refert Plin. 31, 8. OLLAE ſeruiunt condituris fructuum hortenſium, vt pomorum, ficorum, vuarum, quas inde ollares vocat Coel. Aurelian. & Martial. 7, *Dulci placenta ſordidam linit mappam Illic & vuae collocantur ollares.* Horat. Sat. 2, *venuncula conuenit ollis.* Et haec quidem ſunt ipſius fundi inſtrumenta, quae rurſus habent alia ſibi propria, ſine quibus nullum omnino opus effici poteſt. Quam ob cauſam iuriſconſulti inſtrumento contineri cenſuerunt perſonas & res ad vſum familiae ruſticae & pecudum intra villam paratas: de quibus quam potero breuiſſime dicam.

XIX. VILLATICI opifices & miniſtri ſunt, molitores, piſtores, coqui, fabri, fullones, calcarii qui calcem domino coquunt ad refectionem villae; textores, lanificae, focarii & *focariae*, quae ſunt villicae adiutores, focum curant, ligna adferunt, cibum & pulmentaria coquunt: de quibus fit mentio tit. Nautae caupon. l. 1. tit. de inſtr. & inſtrum. leg. l. 12 & l. 25. tit. C. de donat. inter vir. & vxor. l. 3 vbi tamen *focariae*, concubinae quaſi focum & larem colentes, accipiendae ſunt. Horum inſtrumenta cum ſint multa & diuerſa pro ratione artis & operae, recenſentur inter cetera a ſcriptoribus rei ruſticae, maxime a Catone, FISTVLA & PILA FARRARIA ad far pinſendum, PILA FABARIA ad fabam freſam, PILA LIGNEA in qua tunduntur grana molliora, vt zea: cuius mentio Plin. 18, 11. PILA SEMINARIA ad terendos ſeminum nucleos. PILVM FABARIVM, FARREARIVM, SEMINARIVM quo faba, far & ſemina in pilo ſiue mortario feriuntur & tunduntur. PILA FVLLONICA in qua tunduntur panni & veſtes vt poliantur. CRIBRA INCERNICVLA, quibus frumenta purgantur, antequam molantur, vel pollen a furfurum recrementis diſcernitur ac ſeparatur. MATEOLA eſt paruus tudes ligneus ad ſuccudendam & adigendam materiam, dicta a ruſticis κατ' ἀφαίρεσιν *mateola* pro materiola; quomodo ſaepe dictiones pronuntiabant, vt Plautinus ruſticus Truculento, *Cauliator*, *conia*, *rhabo*, pro *cauillator*, *ciconia*, *arrhabo*: niſi eſt a Graeco ματέω. PAVICVLA eſt lignum ponderoſum vtrimque anſatum, quo ſola & ſilices tunduntur vt aequentur & ſolidentur. *pauire* enim & *depauire* eſt verberare. Hoc maior & ponderoſior eſt FESTVCA ſiue *fiſtuca*, qua pali & trabes magna vi in terram adiguntur; vnde *feſtucare fundamentum* dixit Cato pro fiſtucis ſolidare. FORCIPES ferreae ad focum ignemque inſtruendum & ornandum. RVTABVLA lignea, quorum vſus piſtoribus in proruendo igni, panis coquendi gratia, auctore Feſto. FOCVLVS fictilis, aeneus, ferreus, vt ignitabulum, in quo ignis ſeruatur, & accenditur, vel prunae candentes inferuntur menſae ad calefaciendum cibum. Cicero pro domo: foculo poſito in roſtris. Gellius 1, 19, *Tum illa foculum coram eo appoſuit.* TESTVM & TESTVS eſt vas figulinum, vel aeneum, ſub quo in foco calefacto cinere & prunis ſuperiniectis & circumpoſitis panes, liba, ceteraque dulciaria coquebantur. Vnde *teſtuarium* edulium, quod

quod ſub teſtu calido coquebatur. Varro LL. 4 Ouid. Faſtor. 2, *Ara fit, huc ignem curto fert ruſtica teſtu:* Et 5, *Stant calices; minor inde fabas, olus alter habebat, Et ſpumat teſtu, preſſus vterque ſuo.* BATILLVS inſtrumentum domeſticum ferreum vel ligneum, ad ſimilitudinem palae, quo cineres & prunae tolluntur, aut immunditia effertur. Varro 3, *paſtorem cum batillo circumire oportet, ac ſtercus tollere.* Horat. *latum clauum prunaeque batillum.* ROTA AQVARIA ſiue *tympanum*, quo aqua de puteo aut flumine trahitur ac tollitur; vel etiam far molitur. Plin. 17, 11, *Rotis etiam quas aqua verſet obiter & molat.* RVDIS & RVDICVLA eſt inſtrumentum coquinarium ferreum, vel aheneum, qua verſant in aheno elixa, aut ſpumam detrahunt; Cato: *rudicula agitato crebro.* Plin. 34, *verſatum rudibus ferreis, aut ferulaceis.* TELA IOGALIS inſtrumentum textorium, in quo imponitur & conuoluitur detexenda tela. Ouid. Metamorph. 6, *tela iugo iuncta eſt.* AHINEVM, AENEVM vel AENVM vas ex aere factum in quo aqua ad potandum aut lauandum calefit. Caecil. Hymocide: *quin machra licitari aduerſum aeneum coepiſti ſciens.* Gloſſae. *Aeneum* λέβης. Paulus tit. de inſtr. & inſtrum. leg. l. 18, *Nec multum refert inter cacabos & aenum quod ſupra focum pendet: hic aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Vlpian. tit. locati l. 19, *Item aenum in quo olea calida aqua lauatur.* AHENVM COCVLVM in quo cibus familiae coquebatur: quod cepiſſe culleum non mirum in numeroſa familia, qualis ruſticorum Romanorum fuit. Plaut. *aeneis coculis mihi excocta eſt omnis miſericordia.* Feſtus: *cocula vaſa aenea coctionibus apta.* Iſidorus, *cocula ligna arida, vaſa aerea.* Quamuis etiam in aheno vinum, ſapa, defrutum decoquebantur. Virg. Georg. 1, *Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem Et foliis vndam tepidi deſpumat aheni.* CATINVS & CATINVM vas eſcarium fictile, in quo parabantur & apponebantur pulli, piſces, & iurulenta, pulmentaria, vel intrita, vt in lance aſſa; dictum a Graeco κάτανος inde diminutiuum *catillus.* His accedebant LINGVLAE quae ſunt inſtrumenta plana & oblonga inſtar linguae, apta ad miſcendum & ſecandum, vt videre eſt apud aromatarios. HAMA vas aquarium rotundum, ventre gibboſo, compeſcendo incendio accommodatum, quod Cato refert inter vaſa ahenea cap. 136, meminit Iuuenal. 14, *diſpoſitis praediues hamis*, & Plin. epiſt. 10. Paulus tit. de praefecto vigilum, Vlpian. tit. de inſtr. & inſtrum. leg. Sed in quotidiano vſu etiam fuiſſe hauriendae aquae indicat Colum. 10 vbi e cucurbita fieri dicit; *aut habilem lymphis hamulam, Bacchoue lagenam.* MATELLIO vas aquarium anſatum, ad ſimilitudinem matulae, vnde nomen inuenit. NASITERNA genus vaſis aenei, anſati & patentis: quale erat quo equi in Circenſibus poſt confecta ſpatia perfundi & refici ſolebant: ita dicta quod tres naſos, id eſt anſas haberet: meminit Cato de re ruſtica & in orationibus, Plautus, Sticho, Varro & Feſtus: licet interdum gemino ſſ ſcriptum *naſſiterna*, quaſi a naſſa deducatur. SCVTRISCVM eſt patella a rotunditate ſcutiformi dictum, ſicut & *ſcutra*, vnde *ſcutula* & *ſcutella*, de quibus in notis ad Catonem, Caecil. Hymnide: *quae narrare inepti eſt ſcutras feruentis.* SITVLVS AQVARIVS vas hauriendae aquae proprium, quod *Situla* vulgo dicitur; Plaut. *ſi hanc ſitulam accepero.* Alius SITVLVS BARBATVS vas aquarium humile & concauum, quod Graeca voce *Nanus* dicebatur, auctore Feſto. SOLIVM vas concauum & patens vt alueus, cuius vſus in lauatrina ad pannos lineos emaculandos, vel in balneis ad lauanda corpora. TRVLLA fictilis aenea vel lignea quae per manubrium cauum e culina in lauatrinam aquam fundit, vel vinum aut oleum in dolia, a *truua*, *truuula* diminutiue, deinde *trulla:* etſi etiam vas portorium oblongum nauiculae inſtar apud Plautum, Cice-

 ro-

ronem, Horatium, Plinium, Iuuenalem, & Scaeuolam, vel *laſanum* in quod ventris onus deponitur, vel caementariorum inſtrumentum trigonum, quo dealbati tectorio muri aut delutati linuntur & complanantur, a terendo, vulgo TROFFELL. Palladius 1, 13, *trulla aequabimus* &c. 15, *prima trullis frequentetur inductio*. TRVLLEVS & TRVLLEVM vas eſt aquarium latius & capacius quam trulla, ſine manubrio cauo, quo manus, Nonio teſte, abluuntur. VRNA QVINQVAGENARIA quae quinquaginta ſextarios capit, ſiue vrnas duas cum dimidia. VRCEVS AQVARIVS quo aqua frigida in ahenum infunditur.

XX. ADHVC continentur cibaria & veſtimenta, quae dominus familiae praeſtare cogebatur. Seneca de benef. 3, *aliquid quod dominus praeſtare ſeruo debet; vt cibarium, veſtiarium.* Cibus autem ruſticorum non erat omnibus idem, ſed alius praefectis & liberis, alius operariis ſeruis & compeditis; nec eadem menſura omnibus, aut omni tempore dabatur. *Panis ruſticus* nominatur a Plinio 19, 8 cuius cruſtae inſpargebatur candidi papaueris ſemen, ouo affuſo inhaerens, inferior cruſta allio, gitaque cereali ſapore condiebatur. Hic fuit vel triticeus, vel ſiligineus, vel hordeaceus, ſiue ex ſolo hordeo, ſiue ex hordeo & tritico miſto, vel denique ex milio, vt teſtatur Cato 57 & Colum. 2, 9. Vilior *panis cibarius* vel *ſecundarius* ex farina non cribrata, viliſſimus *furfuraceus*, vel *aceroſus*, furfurum recrementa & aceris paleaeque ſordes retinens, quem vocat Plautus in Aſinaria, & Suetonius Nerone *ſordidum*, Terent. in Eunucho *atrum*, Iuuenal. 5 *caninum*, quod canibus cum iuſculo praeberetur, Apicius & Coelius Aurelian. *Cantabrum.* PVLS ex panico pinſito, vel ex milio, vel ex farina hordeacea, aqua cocta interdum lacte commiſta: *pulmentarium* coctum vel crudum quale Catonis, quod habet oleas conditas; *halecem*, id eſt piſcoſum ſalſamentum; ſalem & acetum; quo poſtremo deſignari *poſcam*, nonnulli perperam exiſtimant. Nam *poſca* non fuit inter diaria, ſed vrbana, nimirum plebeculae & ſeruorum potio vilis, confecta ex vino mucido, aquae vel aceto mixto, vt praeter medicos indicat Plautus Milite, vbi ſeruus queritur, *alios ebrios eſſe ex optimo vino, alios poſcam potitare.* Praeterea erant inter edulia familiae ruſticae fici, caepae, allium cum ſale, olus cordum, moretum, factum e lacte caſeo & herbis, etſi non omne intritum ſignificat: inter dulciaria *panis depſticius*, id eſt ſubactus manibus in mortario, placentae, liba, globuli, ſpirae, ſcriblitae & ſimilia. Potus LORA, quae fit vinaceis aqua lotis & perfuſis, quaſi muſtum dilutum, *Vinum praeliganeum* Catoni, *operarium* Plinio, quod ad vſum familiae operarumque, ex vuis ante iuſtam maturitatem praelectis expreſſum, per aeſtatem bibebant; ſicut per hiemem muſtum cum aceto, ſapa, & aqua marina miſtum. Menſura, quae & *demenſum* dicitur a demetiendo, & *diurnum*, & *diarium*, quod in dies ſingulos fiebat, non ſemper eadem ſeruabatur, ſed pro conditione operae & temporis variabat; veluti, Villicus, Villica, procurator & alii, qui magis cura & cuſtodia, quam labore res villaticas adminiſtrabant, in menſes ſingulos accipiebant tritici modios tres: operarii per hiemem modios quatuor, per aeſtatem modios quatuor ſemis: compediti per hiemem panis pondo IV, vbi vineam fodere incipiebant pondo V. Contra in vrbana familia pro ratione & dignitate miniſteriorum demenſum diſtribuebatur: & maiorem menſuram accipiebant ſerui lautiores & honeſtiores, quam mediaſtini & infimi. Ex qua varietate eſt quod Salluſt. hiſtor. 3 in oratione Macri Trib. pleb. & Seneca epiſt. 80, ſeruis quinos modios adſignat. Donat. in Terent. Eunuch. quaternos. Veſtimenta familiae erant tunicae pelliceae, ſaga, centones & centiculi, manicae de pellibus, quae vel in ſiluis, vel in vepribus ruſtico operi

& ve-

& venatorio poterant eſſe communes: Cuculli, ſiue Cuculliones, *Galeri* in modum galeae facti, *pilei* denſi craſſi, & ſutiles e pellibus lanariis, quales priſco ritu fuerunt Romanorum pontificum *galeri.* Vtraque capitis tegmina ad arcendas pluuias. Colum. 1, *cultam veſtitamque familiam magis vtiliter, quam delicate habeat, munitam diligenter a vento pluuiaque, quae cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis, cucullis.* Auctor Moreti de Similo ruſtico, *tectuſque galero Sub iuga parentes iungit lorata iuuencos.* PERONES & SCVLPONEAE quas Cicero in Piſoniana, & Petronius Satyrico *ſoleas ligneas* vocant, ſunt calceamenta ruſtica & ſeruilia: illa e corio crudo fiunt, haec ex ſolido ligno exſculpto, dicta a ſculpendo; vnde *Peronatus* & *Sculponeatus* indutus peronibus ſculponeiſue. Virg. lib. 7, — *crudus tegit altera pero*, vbi Seruius: *Pero ruſticum calceamentum.* Perſius: *Nauim ſi poſcat ſibi peronatus arator.*

XXI. SIMILITER comprehenduntur pecudum maiorum inſtrumenta, vt boum *iuga lignea*, vel *lorea*, quae binos ternoſue iugant, Aſinorum *inſtrata*, *capiſtra*, illis inſternuntur, his adligantur, ſi quando inſcenduntur. *Clitellae*, id eſt ſellae doſſuariae imponi mulis & aſinis conſuetae, ad onera commodius geſtanda. *Helcia* lorata, ſpartea, vel cannabina, ante pectus ab armis dependent, quibus aſini equiue currus per *temonem* trahunt, vel molas per machinulam ipſis annexas verſant: dicta a Graeco ἕλκω, traho. Apuleius 9, *defectum alioqui me helcio ſparteo, demoto nexu machinae liberum, applicant praeſepio.* Equorum habenae, frena, *oreae*, quae ori induntur, *Murices*, iidem *lupi* & *lupata* frena ferrea aſperrima. *Stragula* inſterni ſolita, *Ephippia* ſellae ad inſidendum impoſitae propter mollitiem vectorum, calcaria, cingula, eadem zonae, quibus cinguntur & diſtringuntur, ſoleae pedibus ſuppactae. Quae magnam partem non tam inſtrumenta fuerunt, quam ornamenta: qualia etiam cenſentur *frontalia*, quae ſunt laminae a naribus ad frontem inter oculos ductae, in ſummo latae, in imo contractae, forma ſcuti longi; *baltei* qui tergo iniecti ventrem ſuperiorem ambiunt, vnde *phalerae* dependent; *Monilia* circa collum & pectus demiſſa, *phalerae* ornamenta penſilia, quae omni corporis parti adduntur: etſi Suidas frontem, Herodotus maxillas, Seruius pectus ornari phaleris tradant. In his autem ornamentis veterum imperatorum & principum faſtus maxime enituit: habuerunt enim iſta aurea, gemmata & caelata, vt de *frontalibus gemmatis* teſtatur 37, 12 de *ſoleis aureis*, idem lib. 38, 11 de frenis, monilibus, ſtragulis, cingulis aureis & gemmatis Virgilius Aen. 7, *Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent, Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.* Statius Thebaid. 3, *Spumantes procul mandunt adamanta iugales.* & lib. 12, — *ignea gemmis Cingula.*

Claudianus de equo Honorii Imperat.

Dumque auro phalerae, gemmis dum frena renident,
Hac vterum zona cinge frementis equi.
Sanguineo virides morſu verſare Smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Apuleius de deo Socratis; *Neque in emendis equis phaleras conſideramus, & baltei polimina inſpicimus, & ornatiſſimae ceruicis duritias contemplamur, ſi ex argento & auro & gemmis monilia variae gazae dependent, ſi plena artis ornamenta capiti & collo circumiacent, ſi frena caelata, ſi ephippia fucata, cingula aurata ſunt.*

VO-

VOCVM QVAE IN HOC LIBELLO EXPLICANTVR SYLLABVS.

NVMERVS CAPVT INDICAT.

Actor 2
Adaſiae oues 5
Admiſſarius equus 4
Africanae gallinae 7
Aheneum ahenum 19
Albanus canis 6
Altilis bos 4
Alueus 11
Ambidentes oues 5
Amerinae corbes 11
Amphorae 17
Apicae oues 5
Armenta, Armentarius 4
Armillae *Pannen* 11
Atrienſis 2
Auiarius 3
Baltei equorum 21
Batillus *Vierſchoppe* 19
Bidens, Bipalium *Grype, Vorke met twee Tanden* 8
Bidentes oues 5
Cadus *Wynpype* 17
Cadus ſalſamentarius *Haringhtonne, Vleyſch-Vat* 8
Calathus 13
Capiſtrum 21
Capreolus *Hauwe* 8
Capulae *Schep-Vat, Handt-Vat.* 12
Capulator 3
Catinus, Catillus, *Tonneken, holle Schotel* 19
Cellarius 2
Ciſterna vinaria 15
Clitellae 21
Colluuiaris porcus 5
Confeta ſus 5
Colum vinarium, niuarium *Syp-Vat* 11
Conchae 12
Cortinae 11, 12
Cordi agni. Cordum 5
Crates *Horde* 8, 11
Cuculli 20
Culleus 16
Deliacus 3
Deliculae oues 5
Delici porci 5
Digitabula 2
Diſpenſator 2
Doliaris ſeruus 2
Doſſuarius aſinus 4
Ephippium ſella equi, *Sadel* 21
Epiſtatae 2
Ergaſtularius 2
Epiroticus canis 6
Expartae oues 5
Factor. Factus 3
Fartor 3
Feta Sus 5
Fibula, Confibula *holten Nagel, Klamp* 11
Fidelia *ſteenen Kruycke* 17
Fiſci, Fiſcina, Fiſcella 12
Fiſtula farraria 19
Fiſtuca *Hey-Block* 19
Flagellum *Vlalye-Flegel* 9
Focarii, Focariae 19
Foculus *Vierpanne, Vierteſte, Caffoir* 19
Forda Bos 4
Forma caſearia *Keeſ-Vat* 13
Fornicarius 2
Frontalia 21
Funis ductarius *Windtou* 11
Funalis equus 4
Furca *Gaffel, Vorke* 10
Furcilla 9
Galerus 20
Gallinarius 3
Gemellar 12
Germiniſeca 3
Globuli *Olykoeck* 20
Granaria 15
Hama 19
Helcium 21
Hippocraticum vinum *Hypocras* 11
Hirtae oues 5
Horda bos 5
Horrea 15
Hoſtus 3
Incerniculum *Souwe* 18
Incientes oues 5
Irpex *Clauwe, Krabber* 8
Iugarius 3
Iugatorius, iniugis bos 4
Iugalis equus 4
Iumentarius 3
Labatir 15
Labrum eluacrum *Waſchtobbe* 12
Laconicus canis 6
Lactaria vacca 4
Laeuus bos 4
Lagena *Fleſſe* 17
Leguleius 3
Licinus bos 4
Lingula *Roerſtock* 11
Linter 11
Lora *afgeſpoeld Wyn* 20
Lumaria 8
Lunatae 9
Lupus Lupatum *ſcherp Geluyt* 21
Machinarius aſinus 4
Mala ſtruthea *Qveperen* 18
Mala cydonia *Qveappelen* 18
Mala melimela *Paradys-Appelen* 18
Marra *Houweel* 8
Mateola *houten Hamerken* 19
Mediaſtinus 3
Medicae gallinae 7
Meliponti 11

Mella-

Mellarius	3	Ruſtaria falx	8
Miliarium vas	11	Rutabulum, *Ovengaffel*	19
Minae oues	5	Rutrum, rutelum *Schuppe, Koornſchuppe*	8
Moloſſicus canis	6	Sacres porci	5
Monitor	2	Sagmarius equus	4
Mediolanum vnde	1, 3, 9	Salgama	18
Moretum	20	Salictarius	3
Murex *Scherpgebit*	21	Saltuarius	3
Muria *Pekel*	18	Sarculum *Houweel*	8
Myſtici porci	5	Sarritor	3
Nauia	11	Scutriſcum	19
Naſiterna *Spoelvat*	19	Sculponeae *holten Schoenen, Clompen*	20
Nefrendes porci	5	Sirpiculus	14
Occator	3	Scriblita *Waeffelkoec*	20
Olearius	3	Seria *Wyn-Pype*	16
Orca *Pype, ſmalle Tonnen*	18	Serarii porci	5
Oreae *'t Gebit*	21	Sinus & Sinum	13
Oſtiarius	2	Sirpea	8
Pala *Schoffel, Schuppe*	8	Sirpiculus *een Korfken van Bieſen, en Kanis*	14
Panis depſticius *Paſteye*	20	Sirpicula falx	8
Panis cibarius, ſecundarius *Afterlingen*	20	Situlus aquarius	19
Parta vacca	5	Spira *Krakelingh*	20
Paſcalis ouis	5	Soloces oues	5
Paſtinum *Houweel*	8	Storia *een Matte*	14
Patibula	11	Strictor	3
Patulus bos	5	Subiugium lorum *eenen Iuckgordel*	21
Pauicula *Stempblock*	19	Subrumi agni	5
Pecten	9	Subſcudes *Inſteken, Verm*	11
Peculiares oues	5	Sucula *Wyndaes*	11
Pedicinus	11	Superiumentarius	3
Perones	20	Tanagricae gallinae	7
Pellitae oues	5	Teſta	17
Phalerae	21	Teſtum	19
Pila. Pilum	19	Tela iogalis *Weeftou met de Boom*	19
Ploſtrarius aſinus	4	Tintinnabulum	14
Politor	3	Torcular & torcularium	11
Porculator	2	Topiarii	3
Porculus	11	Traha	9
Porcetra	5	Trapetum	12
Poſca	20	Tribulum *Dorſchwagen*	9
Praeliganeum vinum	20	Trimodiae	11
Pullitrae gallinae	7	Trochlea *Paleye, Schyve*	11
Pumiliones, Pumilii	7	Trulla, trulleum	19
Puſtuloſae oues	5	Tympanum	12
Quali *Sypvaten*	11	Tullianum pro ergaſtulo	2
Quala ſatoria	8	Vallum, vannus *Wanne*	9
Quadrantal *Emmervat*	17	Vectarius equus	4
Ralla	8	Vectis *een Boom, Hantſpake*	11
Raſtrum *Egge, Klauwe*	8	Vectes acrifolii *Boomen van hulſen Hout*	11
Raſtrarius	3	Ventilator	3
Raſtelli *Kleuwen*	10	Ventilabium	9
Regulae	12	Verriculata falx	9
Reiiculae oues	5	Vngues ferrei	11
Riſcus *Riſke*	15	Vrceus, vrceolus *Water-Cruyck*	16
Rota aquaria	19	Vrcei muſtarii *Moſt-Croeſen*	11
Rudis, Rudicula *Schuymſpaen, Roerſtok*	19	Vrna quinquagenaria	19
Runcina, Runcator	3	Vter vinarius.	17

Subiicimus locum Turnebi Aduerſ. 20, 7. qui conferendus eſt cum capite duodecimo huius libelli. *Trapetum Catonis: orbis: miliarium.*

TRAPETVM, quo oleae teruntur, ita accommodari praecipit Cato capite 22, vt ſtatuatur ad libellam aequatum, ne quid faſtigii, ne quid deuexi habeat: ſed vt ae-

quato ſitu & planicie perlibrata poſitum ſit. id enim, *librare* cum dicit, intelligit: *ab labris digitum minimum orbem abeſſe* vult. *orbis* autem mola eſt olearia, qua in trapeto olea teritur: qui ita in trapetum cauum conuenire debet, vt labra trapeti eum non tangant nec terant, ſed ab eis digitum minimum vndique abſit. *Ab ſolo mortarii, orbes cauere oportet mortarium ne terant:* vt diximus, ab labris orbes abeſſe debere mortarii & trapeti: item abeſſe a fundo & ſolo eos oportet, ne terant eius fundum: *Inter orbem, & miliarium, vnum digitum intereſſe oportet.* *Miliarium* vas eſt anguſtum & oblongum, milii formam referens. ſubdebatur autem etiam trapeto miliarium, tanquam fulcimentum, & in eo columella ferrea recta ſtabat, qua mola tenebatur: quod miliarium ita temperari accommodarique oportebat, vt quod ad latitudinem attinet, inter orbem & miliarium non amplius digitum intereſſet. quod ſi plus intereſſet, miliarium conſtringebatur, & in arctum adducebatur eius laxitas. Ita operi aptius erat & firmius. ita enim quod nimium intererat explebatur, & ſpatium illud inane minus reddebatur, quod amplius ante hiabat. ſi orbes ſint altiores, nimisque deorſum deſcendant ad imum mortarii, eis orbiculos ſupponit, quibus attollantur. eodem modo latitudo temperatur & accommodatur. nam ſi lati ſatis non ſint, circumdantur orbiculis ligneis eorum margines, aut armillis, velut rotae ſuo cantho. mox ſequitur, *ſumma ſumtus* DCXXIX *nummi ſeſtertii*, pro trapeto, compoſituris, vectura, operis hominibus V, cum bubulcis VI, quaeque alia enumerat. Illa autem tota fabrica trapetorum difficultatis nonnihil habet. proinde conatus ſum, ſi non picturae lineamentis eam repraeſentare; certe vmbra quadam leuiter deſignare. Haec Turnebus.

Noſtra autem de Trapeto haec ſunt.

Varro LL. p. 34, 5 *Trapetes*, inquit, *molae oleariae vocantur.* Trapetes *a terendo, niſi Graecum.* Eſſe Graecum, iam oſtendit Scaliger ex Odyſſ. II, 124 ἑτέρας δ' ἄρα δὲ τρυγόωσιν, Ἄλλοι δὲ τραπέουσι. Plura habet Heſychius. Vnde apparet, vocem *trapetus*, *trapetum*, vel plur. *trapetes* (tot modis enim dicitur) generatim notare machinam *calcandis* vel exprimendis ſiue vuis, ſiue, vt apud noſtros, credo, ſemper, oleis. Huc pertinet etiam Varr. 1, 55, 5 ex lectione primarum editionum, a quibus cum diſceſſiſſent reliquae, Scaliger eam reuocandam cenſuit, *demittatur ad trapetas, quae res molae oleariae, e duro & aſpero lapide.* E lapide fuiſſe orbes, lapidibusque adeo molaribus, quos noſtra aetas vſurpat, non diſſimiles, apparet praeſertim ex Cato. 135, 6, Hic *orbis* fuit, quae poſtea *meta.* Orbi ſubiectum fuiſſe *mortarium*, lapidem alium, aliquantum excauatum, cum *labro* ſiue margine, qui *catillus* deinde dictus eſt, ad quod ita accommodandus erat orbis, vt neque fundum eius ſiue ſolum, neque labra tereret, conſtat ex Cato. 22, 1 & 2. Ad eam rem, tollendo, nimirum orbi, columella in medio, erat mortario fixa, quae ſuſtineret impoſitum ſibi orbem non proxime illa quidem, ſed intercedente *cupa.* *Cupam* autem & *miliarium* Catonis c. 20 it. 21 & 22, vnum idemque intelligo, pyxidem nimirum, intra quam continetur *columella*, cui impoſita pilei inſtar fuit. Hoc miliarium, haec cupa deinde & tranſiuit *orbem*, & ſuſtinuit, ita vt ſtante firmiter columella, orbis, miliarii ſiue cupae ope illi impoſitus, deinde funium & trochlearum beneficio circumageretur. Altitudo & latitudo temperabatur *orbiculis* ligneis vel *armillis* ferreis. Tantum intelligere me puto; ſupereſſe quaedam in illa trapeti deſcriptione c. 20, 21, 22 mihi plane ἄδηλα non nego. Interim ſi comparentur iſta cum iis, quae ad ipſum Catonem notata ſunt, non multum ſupereſſe puto. Vid. etiam ad Col. 12, 50, 7.

PRAE-

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO IOANNI BAPTISTAE MORGAGNO IVLIVS PONTEDERA

S. P. D.

CVM idibus Februarii apud Clariſſ. Senatorem Philippum Bonarotam optimarum artium ac diſciplinarum totiusque antiquitatis peritiſſimum eſſem Florentiae, Georgius noſter (qui grauioribus licet occupationibus diſtentus, aſſiduus tamen pro ſua erga me beneuolentia lateri meo haerebat) ita de te eſt locutus, vt nihil amantius, nihil honorificentius, nihil copioſius dici potuerit. Neque ſolum ea quae Anatomicorum conſenſu tua propria & ſingularia ſunt, complexus eſt; verum alia multa magna cum tua laude eſt proſecutus, ſtudioſa admodum cura ſubnectens, quae ſuper Cornelio Celſo & Sereno Samonico ante hos tres annos litteris mandaſti. Hinc ad ea quae in Rei Ruſticae Auctores ambo ſcripſimus, ſermonem conuertit, multa quoque hac de re, niſi interpellaſſem, dicturus. Etſi enim perlibenter quae docti viri de te ſentiunt, audire geſtio, id tamen mecum communicari non ſuſtinui, cum de vtroque neceſſario locuturus videretur. Quapropter optimum illum Senatorem quid tu quaque de re fueris commentatus, quaeque ego ſapientiſſimorum virorum veſtigiis inhaerens, quorum diligentiam multis in locis deſiderari ſuſpicabar, adiecerim, breuiter & ἱϛορικῶς docui. Tum ille, iis quae ego expoſueram, probatis, cum quae exemplaria vtrique noſtrum ad manus fuiſſent, accepiſſet, Fuluii Vrſini librum, quem ob incredibilem raritatem nunquam inſpectum a nobis non dubitauit, continuo mihi legendum obtulit. Huius autem libri hic eſt titulus: *Notae ad M. Catonem, M. Varronem, L. Columellam de Re Ruſtica, ad Kalend. Ruſticum Farneſianum, & veteres inſcriptiones Fratrum arualium &c. ex Bibliotheca Fuluii Vrſini. Romae in aedibus S. P. Q. R. 1587. apud Georgium Ferrarium.* Quem dum euoluo, non pauca deprehendi, quae tu, eo, vt mihi conſtat, nunquam viſo, in Columellam doctiſſime litteris prodidiſti; quorum nonnulla eadem ſane ac tua ſunt; alia alio modo expoſita, alia perfecta non plane; pleraque autem neque ea auctoritate, neque iis, quibus a te, rationibus ſatis confirmata. Haec tibi publicis quamuis muneribus occupato per litteras ſignificare volui, cum probe non modo ex ſcriptis tuis omnibus, verum etiam ex animo tuo longe mihi, ſi cui alii, perſpectiſſimo ſciam, quae a maioribus reperta eſſe noueris quam libenter ad primos auctores referre ſoleas. Cuius profecto exemplo ego quoque multa quae commentariolis meis inſerui, ad Fuluium Vrſinum referenda omnibus in poſterum teſtabor. Hunc porro librum ſicubi venalem reperiri intellexero, transmittam, vel ipſe cum iam Patauium mediter, afferam. Ita quae nunc vniuerſe attigi, ſigillatim ex ipſo cognoſces. Etenim multa a vitiis & erroribus

 vin-

vindicata complectitur, quorum duo hic tibi commemorabo: primum apud Columellam libr. 1 c 4 [ſ. 8] in vulgatis libris ſic extat: *quam optime pater familias debet habitare, vt & libentius rus veniat, & degat in eo. Iucundius vtique viro, ſi etiam matrona comitabitur.* Quod Vrſinus ita disiunctum legit: *quam optime pater familias debet habitare, vt libentius rus veniat, & degat in eo iucundius: vtique vero ſi etiam matrona comitabitur.* Huiusmodi interpunctio, emendato τῷ *vero* pro *viro*, percommode, vt mea fert opinio, cadit, eandemque, vt potes meminiſſe, in meo illo vetuſto anonymi Grammatici codice tibi oſtendi. Alterum in *Hortorum Cultu* [v. 101] habemus, in quo libro inter alia Vrſinus haec emendat: *Tum quae pallet humi, quae frondent purpura & auro Ponantur violae.* His namque receptis, primo membro *Violas Martias* a Columella deſcriptas intelligimus, altero *Violas*, vt vocant, *Trinitatis.* Non omnia tamen hac ratione accipi poſſunt; ſunt enim quae coniecturis leuiter innituntur, ceu illud Columellae libr. 12 c. 34. *Sed muſtum de ſub maſſa & limpidum ſit*, quod tu vetuſti manu exarati libri auctoritatem ſecutus, reſtituiſti: *ſed muſtum de ſummo & limpidum ſit:* Vrſinus vero: *ſed muſtum de bumaſto & paſſum ex ea fit.* Bumaſtus ſiquidem carnoſi generis vua eſt ad eſcam inſeruiens, quoniam minus muſti fluit, quam Columella libr. 3 c. 2 inter duracinas cum purpureis, dactylis, Rhodiis, Libycis, Ceraunis ad cibum conſerendam praecepit. Praeterea paſſum non de duracinis vuis, ſed vel de praecocibus, vel de amineis fieri libr. 12 c. 39. idem Columella indicauit. Vinum quoque ſcylliten ex muſto amineo cap. 33 confici tradidit, de quo proximo loco cap. 34 in embammatis confectione intellexiſſe videtur. Illud item M. Varronis libr. 2 cap. 11 ſ. 1 *vt praedictum eſt de lacte in eo & tonſura lanae*, quod Vrſinus emendat: *vt praedictum eſt, de lacte inquam, & tonſura lanae*, minus recte arbitror reſtitutum, τῷ *in eo* in τὸ *inquam* conuerſo, cum legendum ſit *caſeo*, vt propoſitus a Varrone ordo requirit, & deprauatae etiam ſcripturae veſtigium ſuſpicionem facit. Huiusmodi tamen leuiora ſunt, neque propterea eruditiſſimo viro quicquam detractum volo. Verum de hoc libro iam ſatis. Prodiit tandem Horti Piſani Ferdinandi hoc nomine Primi auſpiciis & magnificentia conſtructi (Ferdinandus namque, non Coſimus, vt *Tournefortius*, qui me etiam in errorem induxit, memoriae tradidit, in publica commoda Piſis Hortum Medicum parauit) Hiſtoria ab amiciſſimo & integerrimo viro Michaële Angelo Tillio Publ. Botanices Profeſſore confecta, tribus ſupra quinquaginta aereis tabulis ornata, eleganti adeo forma, vt nihil ad eius nitorem deeſſe videatur. Atque vtinam ampliſſimi viri Epiſcopi Biturgienſis acerba mors auctoris animum ab hoc opere emendando non auocaſſet. Hic enim fratris dilectiſſimi fato velut de coelo, vt ita dicam, tactus ſic afflictus iacuit, vt in tanta luctus acerbitate neque huius libri, neque alterius rei cura afficeretur. Ideoque vrgentibus operis, auctore ipſo neque approbante neque diſſentiente, liber nondum extrema manu expolitus typis excuſus eſt. Non eſt igitur cur miremur, quod nonnulla irrepſerint, quae paruo negotio (ſineret dolor) erat prohibiturus. De Facciolato noſtro mirifice gratulor. Quam dolui me mearum rationum curis neceſſario addictum eius eloquentiſſimae orationi intereſſe non potuiſſe! Verum, quoniam eam in hominum manibus iam eſſe ſcribis, dabo operam reuerſus, ne me abfuiſſe exiſtimem. Interea meis verbis ſaluere ipſum iubeto, eiusque nomen ac famam per terram Hetruſcam in dies percrebeſcere dicito. Cura vt valeas. D. Piſis Decimo quarto Kal. Mart. 1724.

I.

AD CELEBERRIMVM ET DOCTISSIMVM VIRVM IACOBVM FACCIOLATVM IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS.

QVaeris ex me, Vir Doctiſſime, pluribus de locis Columellae, vt in plerisque huius editionibus proponuntur, quid ſentiam. Ego vero & de iis, & de Palladii quibusdam, & de nonnullis etiam Varronis quid ſuſpicer, ita ſcribam, vt iudicium non interponam meum, ſed exquiram tuum. Neque enim in Re Anatomica, aut Medica, in quibus ob aſſiduum, opinor, ſtudium, ſuſceptosque a puero labores vſum aliquem habere videor, ſed in media Philologia verſabimur, in qua vt pene adhuc hoſpitem, aut certe tironem eſſe me, fateor; ſic te eſſe principem, atque ſigniferum, negare non potes. Huc illud accedit, me praeter ſex, ſeptemue illas, quas memorabo, eorum Auctorum editiones, aliam praeterea vidiſſe nullam, cum tu in veſtra iſta ampliſſima Bibliotheca, quam vtriuſque noſtrum Patronus Beneficentiſſimus GEORGIVS CARDINALIS CORNELIVS, ad ſcientias, bonasque omnes artes fouendas, promouendas, ornandasque natus, inſigni nuper acceſſione locupletauit, multo plures facile habeas. Sed illud inprimis etiam atque etiam inculcem neceſſe eſt, me nunquam hos Rei Ruſticae Auctores in manus ſumſiſſe, vt emendarem; ſed cum aliud in alio inquirerem, ſubinde in certis, in quos incideram, locis haeſiſſe, itaque numquid forte vitii, & quid ſubeſſet, ſic inter legendum quaeſiuiſſe, quod viſum fuerat, nonnunquam, vt fit adnotauiſſe. Haec igitur quae ne relecturus quidem fueram, niſi tu pro tua humaniſſima de me opinione petiiſſes, nunc tibi ex ordine deſcribam, non alicuius adſciſcendae laudis gratia, ſed tuae ſententiae requirendae.

Et primum Columella [ab hoc enim incipiam de quo tu potiſſimum quaeſiuiſti: eius autem verba, vt caeterorum quoque, adſcribam fere ſecundum Gryphianam editionem A. 1548; hac enim, vt multo frequentiore, contigit vt initio vterer] §. 1. Col. 1, 8, 8 & 11, 1, 21 Columella igitur poſtquam libro I cap. 8, *Villicus*, inquit, *exhortandus eſt ad inſtrumentorum, ferramentorumque curam, vt duplicia, quam numerus ſeruorum exigit, refecta, & repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit;* continuo huius rei cauſam ita ſubiicit: *quia plus in operis ſeruorum, quam in pretio rerum eiusmodi conſumitur.* Quibus in verbis fieri poteſt vt nihil deſit; ſi cui tamen ſententia videretur paulo obſcurior, quam ferat perſpicui alioqui ſcriptoris conſuetudo; animaduerti vnde petere verbum poſſet quo ſuppleret, illuſtraretque ſententiam ex lib. videlicet XI, cap. 1. Ibi enim Columella eiusdem praecepti eandem cauſam ita

proponit: *quia plus in operis ſeruorum auocandis, quam in pretio rerum eiusmodi dependitur.* Cum autem vtrobique continuo addat, quibus veſtibus aduerſus frigora, & imbres familia munienda ſit, ſcribatque primo in loco: *pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis cucullis;* in altero *pellibus manicatis, & ſagatis cucullis;* ſcire ex te velim, vtram magis probes ſcripturam, an vtraque repudiata iis adſtipuleris qui ſic videntur legiſſe, *ſagis, aut cucullis*, vel potius Ferrario noſtro [de Re Veſt. Part. 2 lib. I c. 22], qui malebat, *ſagis cucullatis.* §. 2 Col. 1, 8, 19. Nam haud longe a fine eiuſdem capitis, vbi ſcriptum eſt: *Foeminis quoque foecundioribus, quarum in ſobole certus fuerit numerus, honorari debet; otium nonnunquam, & libertatem dedimus;* non dubito quin concedas aliquid aut addendum eſſe, vt exempli cauſa particulam *ſi* ante *fuerit*, aut delendum, velut iſtud ipſum *fuerit*, quod quidem in Iuntina editione non inuenio, cum meae reliquae conſtanter ſic habeant, vt deſcripſi.

§. 3. Col. 2, 4, 9. Libro II. cap. 4. vbi praecipitur, quibus temporibus iterum, tertioque arare oporteat colles pinguis ſoli, cum ita legam: *de Aprili medio vſque in ſolſtitium iterandi, tertiandique. Septembri, circa aequinoctium, ac totidem operis, quot vliginoſi campi, excolitur iugerum talis agri;* fateor non videre me, qui fieri potuerit, vt neque Iucundus Veronenſis, neque is qui ab hoc emendatos Rei Ruſticae Auctores Venetiis [Anno 1514] edidit, Aldus Manutius, neque Nicolaus Angelius, cuius emendationem in iiſdem Auctoribus Florentiae [An. 1521.] vulgandis ſecuti ſunt Haeredes Philippi Iuntae, neque Coloniae [A. 1536] Ioannes Gymnicus, neque Pariſiis [A. 1543] Robertus Stephanus, neque ſemel, iterumque Lugduni [A. 1537 & A. 1548] Sebaſtianus Gryphius [horum enim vtor Columellae editionibus] fateor, inquam, non videre me, qui potuerit fieri, vt ne vnus quidem horum tot, tamque exercitatorum hominum animaduerterit, niſi illa diſtinctionis nota quae ante vocem *Septembri* eſt poſt *aequinoctium* transferretur, duas Columellae deprauari ſententias: quod non te modo, ſed quicunque in eius, ac Palladii lectione vel mediocriter verſati ſint, ſtatim perſpecturos eſſe, confido. §. 4 Col. 2, 8, 5 Sed ea tantum, quae ſunt ad finem capitis 8, legiſſe ſatis eſt, vt intelligatur in iſto loco: *Tremellius quidem aſſeuerat priuſquam impleuerit, ab auibus aut formicis ſata edi, vbi aeſtiuis ſerenitatibus ager aret;* non *impleuerit* cum aliis quos modo nominaui, ſed *impluerit* cum Angelio, eſſe ſcribendum. §. 5 Col. 2, 11, 5. Verum ne, hic quidem ſatis diligens fuit in eo loco de Medica herba deſcribendo quem habemus cap. 11. *Tardius meſſem primam eius facere oportebit, cum iam ſeminum aliquam partem eiecerit. Poſteaquam voles teneram, cum proſiluerit, deſeces licet, & iumentis praebeas.* Nam, vt caeteri, duo illa verba *Poſtea quam* in vnum compulit non ſine ſententiae obſcuritate. Id enim voluit Columella quod is, qui ipſum plerumque exſcripſit, cum idem praeciperet de Medica, litteris mandauit, Palladius [de Re Ruſt. l. 5 tit. 1 ſ. 3]: *Prima meſſis eius tardius fiet, vt aliquantum ſemen excutiat. Caeterae vero meſſes quam volueris cito peragantur, & iumentis praebeantur.*

§. 6 Col. 3, 2, 18. Libro autem III cap. 2. vbi de vuis apianis haec legimus: *vini dulcis, ſed capiti, neruis, veniſque non aptae, niſi mature lectae: pluuiis, ventisque, & apibus afferunt praedam;* maior iſta diſtinctionis nota, quae ante *pluuiis* eſt, ante *niſi* videtur transferenda. Nam cum vina ob acida praeſertim corpuſcula neruis officere credantur, acidiora autem ſint, quo maturius leguntur vuae; non apparet, neruis apianas non eſſe aptas, niſi mature legantur: contra autem praeclare intelligitur, easdem pluuiis, ventis, apibus eſſe obnoxias, niſi mature ſint lectae, propterea quia ſunt *praecoquis fructus*, quod

quod modo ab Autore dictum fuerat. §. 7. Col. 3, 10, 17. Sed haec planiora; illud difficilius, quo emendari modo poſſit decimum caput, quod me fateor haud ſemel legiſſe, cum propter alia, tum vero ob haec, quae ſane ſunt dicta & pulcherrime, & vere ſ. 9. *Videmus hominibus inſpiratam velut aurigam rectricemque membrorum animam, ſenſuſque iniectos ad ea diſcernenda, quae tactu, naribus, auribusque, & oculis indagantur.* Linguam videlicet omiſit non oſcitanter, ſed perite, quod eius munus multo manifeſtius, quam narium, aurium, & oculorum, in tactu quodam conſiſtat, quod noſtris temporibus per ipſam quoque Anatomen eſt comprobatum. Et paulo poſt: *Nec generandi quidem data eſt facultas manibus, aut plantis, ſed quod hominibus ignotum voluit eſſe genitor vniuerſi ventre protexit, vt diuina praeditus ratione rerum aeternus opifex quaſi quibusdam ſecretis corporis in arcano atque operto ſacra illa Spiritus elementa cum terrenis primordiis miſceret, atque hanc animantis machinae ſpeciem effingeret.* Iam vides, opinor, quae me hominem philoſophum res induxerint ad Columellam peruolutandum; ſed & alias poſtea memorabo. Nunc mendum, quod huic capiti in meis quidem cunctis inſedit editionibus, videamus. Eos Autor iubet in terram deponi malleolos, quos vuarum feraciſſimos eſſe, conſtet, *tanto*, inquit ſ. 17, *magis quod compertum habeamus, naturali quadam malignitate deſciſcere interdum, quamuis diligenter prolata ſemina, idque nobis poëta velut ſurdis veritatis indulget dicendo:* „ Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quot„ annis Maxima quaeque manu legeret, ſic omnia fatis In peius ruere ac re„ tro ſublapſa referri. „ *Quod non tantum de ſeminibus leguminum, ſed in totam agricolationis rationem dictum eſſe intelligendum eſt.* Quid tandem, obſecro te, iſtis in verſibus *indulget* nobis Virgilius? atque adeo *ſurdis veritatis* quid eſt indulgendum? Non contra potius inclamandi hi ſunt, & clare, diſerteque admonendi? Quod quidem & facere Virgilium conſtat, & Columellam ſignificare credendum eſt. Itaque niſi tu, Vir Doctiſſime, diſſentis, ipſum non *indulget*, ſcripſiſſe, arbitror, ſed *inculcet;* quae vox, vt vides, cum facile deprauari ſic potuit, tum non ſolum toti iſti ſententiae, ſed & modo quo iſtic Columella vtitur, non indicatiuo, vt Grammatici loquuntur, ſed ſubiunctiuo praeclare conuenit: Quin etiam fortaſſe eo verbo voluit quodammodo indicare, ſibi minime excidiſſe, in ſuperiore quoque libro [cap. 9. ſ. 12] eandem ab ſe curam in eligendis ſeminibus commendatam, eosdemque verſus quatuor eſſe propoſitos. §. 8. Col. 3, 11, 4. In proximo autem capite 11 aliquid deeſſe apparet iis in verbis: *totum ſolum ſicco ſimo, aut ſi id non ſit, alterius generis quam recentiſſimo ſtercorari.* Etſi enim cum in libro 4 cap. 8 [ſect. 3] haec legimus: *aliquid fimi, vel ſi eſt commodius, columbini ſtercoris;* intelligere videmur, fimi nomine certum aliquod vel genus vel diſcrimen ſtercoris a Columella ſignificari; cum tamen priora illa omnia verba relegimus, ſententiam nihilominus imperfectam deprehendimus, niſi cuius animantis ſiccum illud fimum eſſe debeat, adiiciatur. §. 9. Col. 3, 21, 4. Etſi vero in cap. etiam 21 deſiderari quidpiam videtur in eo loco: *Nam & paterfamilias libentius ad ſpectaculum rei ſuae, quanto eſt ea luculentior, deſcendit, & quod de ſacro numine poëta dicit, Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum. Verum quocumque domini praeſentis oculi frequenter acceſſere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberat;* tamen velim conſideres, poſſintne omnia videri integra, ſi ne vna quidem litterula adiecta, ita ſcribamus, diſtinguamusque : *honeſtum, verum; quocumque domini praeſentis oculi frequenter acceſſere, in ea parte &c.* aut etiam ſic. *honeſtum;*

verum quocumque domini praeſentis oculi frequenter acceſſere ; in ea parte &c. nam poſt *verum* ſatis facile *eſt*, aut *eſt etiam* , *&* *enim* ante *parte* intelligitur.

§. 10. Col. 4, 10, 3 In Libro IV. cap. 10 vbi legimus: *Sed nec vtique verno omnibus regionibus melior putatio eſt: nam vbi coelum frigidum eſt, ea ſine dubio eligenda eſt. Vbi vero aprica loca ſunt, mollesque hyemes, optima & maxime naturalis eſt autumnalis ;* equidem non modo pertinaciter non negauerim, ſcriptum a Columella eſſe *verna*, ſed etiam hanc melius reſpondere agnoſcam voci quae conſequitur, *autumnalis.* Attamen *verno* ſcribi nullo modo potuiſſe, non antea concedam, quam dilucide oſtenſum mihi ſit, perperam ſcriptum eſſe a Palladio [lib. 3 tit. 12 ſ. 7] *vbi multae ſunt vineae diuidantur, & pars earum, quae Septentrionem reſpiciet, verno putetur alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur autumno.* Nimirum videtur hic intellexiſſe *tempore* quod vel ibi fecit Columella, vel paucis quoque ante verſibus, vbi legitur: *Nobis neque anguſta putatione coërcenda ſemina videntur, niſi ſi admodum inualida ſunt, neque vtique verno recidenda ;* pro *verno* reſcribendum eſt *verna ;* nam vox quidem *tempora* longius abeſt, quam vt putem ad eam reſpexiſſe. §. 11. Col. 4, 25, 1 Capiti autem 25 ſubiecta vinitoriae falcis figura in plerisque editionibus formae non reſpondet, quae in eo capite deſcripta eſt. *Securim* namque [vt hoc vnum attingam] ita pingunt, non vt *ſemiformis lunae ſpeciem,* ſed vt triangulum repraeſentet. Vna ad deſcriptionem videtur accedere Iuntina; Aldina enim etſi non quantum aliae ab Iuntinae forma diſcrepat; in eo tamen loco *ſecurim* addit, vt haec *roſtro* nullo modo *ſuperpoſita*, ſed omnino ſuppoſita ſit. §. 12. Col. 4, 32, 5 Sed in extremo etiam capite 32 eadem Iuntina caeteris videtur eſſe anteponenda. Neque enim de arundineto ſic verba illa exhibet: *caeditur deinde poſt brumam. Nam vsque in id tempus incrementum capit, ac tum compeſcitur, cum obrigant hiberno frigore. Fodiendum quoties & vineta;* ſed ad hunc modum: *cum obriguit hiberno frigore. Fodiendum* &c. qua poſtrema diſtinctionis nota Robertum quoque Stephanum vti video.

§. 13. Col. 5, 7, 3. Etſi vero in Libro V, qui me loci, nec pauci ii quidem, morati ſunt, eodem omnes modo in meis cunctis editionibus leguntur; vix tamen dubito, quin plerique ſaltem eorum ſint aliter ſcribendi, velut hic capite 7. *Caetera ſimili ratione, atque in arbuſto Italico adminiſtrantur, vt vites longis ſcrobibus deponantur, vt eadem diligentia curetur, atque in ramis deducatur ;* ſic potius *curentur, atque in ramos diducantur*, quem videlicet ad modum cum *de Italico arbuſto praeciperet*, paulo ante [cap. 6 pag. 190] dixerat: *vitem in ramos diducere.* §. 14 Col. 5, 8, 3 ſq. Longe difficilior mihi eſt alter locus ex cap. 8. *Olearum, ſicut vitium plura genera eſſe arbitror, ſed in meam notitiam decem modo peruenerunt, Pauſia, algiana, Liciniana, Sergia, Nevia, culminia, orchis, regia, circites, murtea. Ex quibus bacca iucundiſſima eſt pauſiae, ſpecioſiſſima eſt regiae, quae potius eſcae, quam oleo eſt idonea. Pauſiae tamen oleum ſaporis egregii, dum viride eſt, vetuſtate corrumpitur. Orchis quoque, & radius melius ad eſcam, quam in liquorem ſtringitur. Oleum optimum Licinia dat, plurimum Sergia: omnisque olea & maior fere ad eſcam, minor oleo eſt aptior.* Primum quaero an iſtud vltimum & inducendum ſit. Quaero deinde, cur *radius* inter decem illa genera non memoretur. Nam num forte ſcriptura vitiata ſit, & pro *radius* legendum ſit *regia*, ne ſuſpicari quidem poſſumus, tum quia de *regia* id iterare non oportebat, quod modo traditum fuerat, tum quia *radium* inter oleas non modo Cato [de Re Ruſt. cap. 6 ſ. 1], Virgilius [Georgic. l. 2 verſ. 85], Plinius [Natur. Hiſt. l. 15, c. 3]

15, c. 3.] Palladius [l. 3, 18, ſ. 4] ſed & Columella ipſe diſerte numerat libro de Arboribus cap. 17 [ſ. 3]. *Optima eſt*, inquit, *olea Liciniana*, *pauſia ſecunda oleo*, *eſcae orchis. Sunt & regiae & radii*, *quae neque ſpecie neque oleo ſunt tam gratae*, *quam quas ſupra diximus*. Vides vt dilucide *regiam* ab *radio* diſtinguat. Itaque ne ſolertem alioqui ſcriptorem vſque adeo immemori ingenio fuiſſe cogitemus, vt tanquam Curio ille pater cum decem modo propoſuiſſet genera, vndecimum addere potuiſſet; relinquitur, vt horum alterutrum ſuſpicemur: ſcilicet aut inter illa decem genera Columella poſuit radium, ſed alio quodam nomine, vt puta algianae, vel Neuiae; nam circitis quidem, & fortaſſe etiam murteae eam eſſe figuram, vocabula ipſa indicant, vt idem ac radius eſſe non poſſint; reliqua autem ſex genera memini ſimul cum *radio* legiſſe memorata, ſic vt *radium* ab ipſis differre intelligeretur; Aut in eorum decem generum enumeratione genus aliud aliquod perperam a librariis duplicatum eſt, & ſic radii nomen [quod a Virgilio, Plinio, Palladio, Columella ipſo continuo poſt Orchitem ſubiici ſolet] vt denarius ille numerus conſtaret temere expunctum. Cuius ſuſpicionis anſam dant quae Dalechampius notauit ad Plinii caput 3 lib. 15. *Columellae*, inquit, *oliuarum decem genera*, *Pauſia*, *Licinia*, *Sergia*, *ſiue Regia*, *Radius*, *Neuia*, *Culminia*, *Corninia Plinio*, *Orchites*, *Algiana*, *Murtea*, *Circites*, *Contia Plinio.* Quod autem non ſine vlla ratione ſcripſerit *Sergia*, ſiue *Regia*, oſtendunt haec in eodem capite verba Plinii: *Licinia*, *Cominia*, *Contia*, *Sergia*, *quam Sabini regiam vocant.* Num tamen Sergia, quam Sabini regiam vocabant, a caeteris etiam, ac praeſertim a Columella eodem nomine appellatetur, plurimum dubito, quando hanc quidem inter *minimas* recenſet Plinius [loc. cit.], qui non multo poſt *grandiſſimas* eſſe, dicit, quae regiae vocantur, *ab aliis maiorinae*, *ab aliis phauliae*. Denique illud potiſſimum quaero, quomodo locus is, quem ex libro de Arboribus protuli, ita diſcrepet a ſuperioris ſententia, vt quod in hoc genus eſſe omnium ſpecioſiſſimum dictum eſt, in eo *ſpecici* ipſius gratia ſpectata, tribus generibus poſtponatur. Num quod Columella, non baccarum, vt in priore, ſed ipſius arboris ſpeciem, pulchritudinemque reſpexerit? An quod irrepſerit mendum aliquod? An quod liber is de Arboribus non ſit Columellae, qua de re nimirum ambigitur in illa ipſius vita, quae a Gryphio, & Stephano cum eius ſcriptis edita eſt. In qua tamen de eo viciſſim non ambigitur, quod multo minus certum eſt, Columellam videlicet ſcripſiſſe librum luſtrationum ſacrificiorumque priſcorum pro frugibus, quem tantummodo conſtat promiſiſſe [lib. 2 in fine] [2, 22, 5 & 6]. Sed quanquam etiam Aldus maior illa ipſa de re dubitauerit [Epiſt. ad Lector. ante Auctores Rei Ruſt.], neque ego audeam quidquam certi proponere; eo tamen facilius videor animum inclinare, vt ſuſpicer, ſcriptum principio fuiſſe hunc librum de Arboribus a Columella, vt eum locum obtineret, vnde ipſum non immerito amouit Iucundus: deinde vero cum rem totam ornatius, pleniuſque tractandam exiſtimaſſet, pro illo vno hunc quem modo appellamus tertium, & quartum praeterea, quintumque ſcripſiſſe. Quod quidem credibilius videbitur iis, qui libri ſecundi, nec non quarti & quinti, praeſertim vero vndecimi initio perlecto, plane intelligent, non ſimul vniuerſum hoc opus, ſed per ſingulos pene libros a Columella fuiſſe vulgatum, ſic vt lectorum iudiciis, & poſtulationibus, ſuoque inſuper indulgens propoſito totius Rei Ruſticae diſciplinae, quoad eius fieri poſſet, cumulatiſſime abſoluendae, ſaepe in poſterioribus diſerte tueretur, nonnunquam etiam iteraret, illuſtraret, augeret, perficeret, quae in ſuperioribus praeceperat voluminibus. Verum ſiue liber is Colu-

mellae eſt fuſius reſcribere meditantis, ſiue alterius qui huius praeceptiones fere deſcribere, & ſtrictim ſaepe, nonnunquam aliquanto pluribus verbis tradere inſtituerit; ſane cum pleraque praecepta atque adeo verba in eo libro, atque in hoc praeſertim quinto, eadem eſſe, animaduertam; haud inutile fore, cenſeo, vt loci omnes qui ſibi in vtroque reſpondeant, inter ſe comparentur, deturque opera, vt quae forte alterutro in libro vitiata ſint, alterius ope reſtituantur. Ego aliquot exempla proferam; tu pro tua prudentia, quid ſit faciendum, conſtitues. §. 15. Col. 5, 10, 7 In libro hoc quinto cap. 10 ſic legimus: *Sed antequam arbuſculas transferas, nota quibus ventis antea fuerant conſtitutae, poſtea manus admoueto, vt de cliuo & ſicco in humidum agrum transferas.* Quo in loco ſi qui ſint qui exiſtiment, *cliuo*, & *ſicco* non ſatis *humidum* agrum reſpondere, quaerantque ideo quid deeſſe poſſit; inſpiciant hi comparem locum in lib. de Arboribus cap. 20 [ſ. 2] *Priusquam arbuſculas transferas, rubrica, vel alia qualibet re ſignato, vt iisdem ventis, quibus ante ſteterunt, conſtituas eas, curamque adhibeto, vt ab ſuperiore & ſicciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, pinguiorem agrum transferas.* Sane etiam Palladius, qui plurimum, vt ſupra dictum eſt, ſequi Columellam ſolet, ita de re hac ſcripſit [lib. 3 tit. 19 ſ. 2]: *Plantas ſimiliter notabimus, vt ipſis, quibus ſteterant cardinibus opponamus. De cliuo, ſicco, & exili in planum, pinguem, & humidum transferemus:* quibus tamen in verbis an vox *agrum*, aut alia eiusmodi deſideretur, videndum eſt. §. 16. Col. 5, 10, 12 Sed multo magis videndum eſt, quae in eodem Columellae cap. 10 non multo poſt habentur: *Nucem Graecam ſerito circa Cal. Februar. quae prima gemmaſcit: agrum durum, calidum, ſiccum deſiderat;* non modo an aliter diſtinguenda ſint, verum etiam, idque maxime, an ex iis ſint emendanda, vel potius eſſe vſui debeant in iis emendandis, quae libro de Arborib. leguntur cap. 22 [ſ. 1] *Nucem Graecam ſerito Arcturi ſigno, vel circa Calend. Febr. quae pruninam neſcit. Agrum calidum, durum, & ſiccum deſiderat.* Nam alterutro in loco ob literarum ſimilitudinem videntur librarii aut ex *pruinam neſcit* effeciſſe, *prima gemmaſcit*, vel ex *prima gemmaſcit*, *pruinam neſcit.* §. 17. Col. 5, 10, 13 In his autem verbis quae paucis poſt verſibus vtroque in loco ſequuntur, in primo quidem ſic: *Omnis autem nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. Cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & ex ſummo duum ramorum ambas radices emittit;* in altero autem ad hunc modum: *Omnis nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. Cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & extenſa in modum ramorum alias radices emittit.* vix dubitare poſſe videor, quin haec: *extenſa in modum ramorum alias*, ita a librariis priore in loco vitiata ſint, vt nata videlicet ſint iſta: *ex ſummo duum ramorum ambas.* §. 18. Col. 5, 10, 15 Eodemque in loco cum paulo infra de malis punicis ſic legam: *nos exiguum admodum laſeris vino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma obleuimus. Ea res emendabit acorem malorum,* eo facilius crediderim, legendum eſſe *emendauit*, quod in libro de Arboribus cap. 23, ſ. 1 eadem omnino verba comperio, niſi quod pro *emendabit* reuera ſcriptum eſt *emendauit;* & pro *laſeris*, *laſer Cyrenaicum.* §. 19. Col. 5, 10, 17 In iis tamen, quae mox ſubiiciuntur de piro, primo quidem in loco ſic: *iuxta ipſam radicem truncum findito, & fiſſuram cuneo tedae pineae adigito, & ibi relinquito;* in libro autem de Arborib. cap. 24 paulo aliter: *iuxta ipſam radicem truncum findito, & in fiſſuram cuneum pineum tedae adiicito, & ibi relinquito;* vide an aliquid ex vtroque loco ſumendo, vtrum-

vtrumque praeſtet ita reſcribere: *& in fiſſuram cuneum tedae pineae adigito.* §. 20. Col. 5, 10, 19 Nam quod priore in loco paulo poſt ſequitur: *mala, ſorba, pruna poſt mediam meſſem vsque in Idus Febr. ſerito*, emendandum omnino eſſe ex libro de Arborib. cap. 25, 1. *Mala aeſtiua, cydonea, ſorba, pruna, poſt mediam hiemem vsque in Idus Febr. ſerito*, eo credibilius eſt, quod Palladius [Ian. 15, 1 Febr. 25, 13 Sept. 14, 1 Nou. 7, 13] etſi pro alia locorum temperie alios etiam menſes memorat, quibus ſorba, mala, pruna ſerantur; id tamen tempus, quo meſſis habetur, aut ipſi proximum memorat nunquam. Quod ſi haud inutilem fuiſſe exiſtimas inter ſuperiores locos vtriusque libri comparationem inſtitutam; multo vtiliorem fortaſſe exiſtimabis, quam inter duos, qui proxime conſequuntur, inſtituemus. §. 21. Col. 5, 11, 5 In eiusdem enim libri 5 capite 11 ſcriptum eſt ad hunc modum: *Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos ſic inſerito, vt ſemipede, nec amplius de arbore extent, ſupra deinde muſcum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilabatur.* Locus autem, qui in lib. de Arborib. cap. 26, ſ. 4 huic ipſi, vt ſuperiora etiam, ac conſequentia manifeſto commonſtrant, loco reſpondet, ſic habet: *Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos demittito ita, vt ſex digitis de arbore extent. In vna autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum inter eos ſit ſpatium. Pro arboris magnitudine, & corticis bonitate haec facito. Cum omnes ſurculos, quos arbor patietur, demiſeris, libro vlmi, vel vimine arborem aſtringito: poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito totam plagam, & ſpatium, quod eſt inter ſurculos vsque eo, vt duobus digitis inſita extent: ſupra lutum muſcum imponito, & ita obligato, ne pluuia dilabatur.* Vides vt plura in hoc altero quam in priore loco tradantur: quae ne conſulto ab Auctore omiſſa, ſed potius ab oſcitantibus librariis negligenter praeterita eſſe, putemus, cum res ipſae per ſe docent, tum vero id commonet, quo nihil facilius eſt factu, vt videlicet ab illo primo *extent* ad hoc ſecundum *extent* temere, vt fit, in deſcribendo delapſi, plures interiectos verſus iisdem, aut fere iisdem verbis eadem praecepta continentes, tranſilire, primo illo in loco potuerint. Sane in idem ferme erroris genus eosdem incidiſſe in libri etiam XI capite 2 deſcribendo, ex vetuſtis codicibus intellexit Robertus Stephanus * [in fine Oper. Columell.] ſed ne longius a propoſito loco deflectamus; Palladius quoque, Columellam, vt ſaepe diximus, plurimum ſequens, cum de hoc eodem inſitionis genere praeciperet, haec minime praetermiſit: [lib. 3. tit. 17 ſect. 2 ſq.] — *ſtatim ſurculum mergimus vna parte deciſum ſalua medulla, & cortice partis alterius, qui ſupra arborem ſex vel octo digitis emineat. Duos vel tres vel plures ſurculos pro trunci qualitate conſtituimus: quaternis digitis* [an *quaternos digitos?*] *vel amplius inter eos ſpatium relinquimus: tunc iunco, aut vlmo: aut vimine ſtringimus, & ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus &c.* Illud vnum diſſimulare non poſſum, dubitaſſe me, an integrum ſit verbum illud vltimum *dilabatur.* Cum enim veniebat in mentem, Columellam lib. IV cap. 29 ſ. 8 de vitis inſitione ſcripſiſſe: *fiſſura diligenter ſubacto luto linitur, atque ſuperpoſito muſco ligatur, quod & calores & pluuias arceat*, non *dilabatur*, ſed *illabatur* ſcribendum eſſe, ſuſpicabar, praeſertim cum etiam Cato poſt peractas inſitiones ſic praecipiat: [cap. 41 ſ. 4] *inſuper lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aqua in librum permanet.* Cum autem de eadem re in lib. de Arborib. cap. 8 ſ. 2 haec legerem: *quidquid inſerueris viti, diligen-*

Nnn nnn n 2 *ter*

* Intelligit V. C. Victorii notam, cuius rationem habemus ad Col. 11, 2, 84. ſimilis error fuerat admiſſus 11, 2, 88.

ter libro ligato; atque luto ſubacto paleato illinito, operitoque plagam, & ita alligato, ne aqua, ventusue penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum impoſito & ita religato: ea res praebet humorem nec inareſcere ſinit; tum vero qua ratione ſeruari quadantenus poſſet vulgata ſcriptura, intelligebam. Sed de hoc tu, Vir Cl. conſtitues, vt de his quoque duobus locis, quos cum inter ſe vtroque in libro comparauerimus, protinus ad VI librum tranſibimus. Haec igitur in V. §. 22. Col. 5, 11, 7 Paulo poſt conſequuntur: *medium truncum acuto ſcalpello permodice findito, ita vt fiſſura digitorum trium ſit in ea: deinde cuneum, quo diducatur, inſerito.* At quanto melius in libro de Arborib. cap. 26 ſ. 6: *medium truncum acuto ſcalpro modice findito, ita vt fiſſura trium digitorum ſit. In eam deinde cuneum, quoad patietur, inſerito.* Pariter primi, atque alterius generis inſitionis deſcriptione abſoluta, cum de tertio nondum fieri coepta ſint verba, illic quidem ita ſcriptum eſt: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt;* hic vero omiſſa, vt decebat, prima illa vocula: [ibid.] *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum &c.*

§. 23. Col. 6, 2, 8 Libro VI cap. 2 *curandum ne in domitura bos calce, aut cornu quenquam contingat: nam niſi haec caueantur, nunquam eiuſmodi vitia, quamuis ſubacta, eximi poterunt.* Suſpicor legendum eſſe, *quamuis ſubacto*, hoc eſt domito; hic enim, vt eſt perſpicuum, docet quomodo iuuencos, qui de grege feri comprehenduntur, *ſubigi* conueniat [ſ. 1.] §. 24. Col. 6, 5, 3 Videndum autem cenſeo, an vnum, & fortaſſe etiam alterum verbum inducendum, aut quid aliud faciendum ſit in eo loco capitis 5. *Tum paribus caſiae, myrrhaeque, & thuris ponderibus, ac tantundem ſanguinis marinae teſtudinis miſcetur potio, cum vini veteris ſextariis tribus, & ita per nares infunditur.* Atque vtinam Vegetius, qui plura, vt noſti, ex Columella deſcripſit, non haec diuiſiſſet [Artis Veterin. l. 3 c. 2] facile ex illo coniiceremus, quid in his verbis agendum eſſet, vt certe coniicio quid agendum ſit in iis quae proxime conſequuntur: *Sed ipſum medicamentum ponderis ſex vnciae diuiſum, portione aequa per triduum cum vino dediſſe ſat erit.* Cum enim Vegetius de ſanguine marinae teſtudinis cum *vino per os dando ſcripſiſſet*, haec ſubiecit [ibid.] *Puluerem & caſſiae fiſtulae, nec non etiam thuris pro aequa parte admiſces, ex eo vnam ſemis vnciam cum ſextario vini veteris in die per nares bouis infundis. Quod medicamentum per triduum facies;* vnde procliue eſt colligere, ita ſcriptum eſſe a Columella vel numerorum notis indicatum: *pond. ſeſcunciae.* §. 25. Col. 6, 6, 4 Capite autem inſequenti voculam deeſſe ſuſpicor eo in loco: *Vbi nec medicina proceſſit.* Nam cum paulo etiam ſupra medicina alia propoſita ſit; deinde, nonnullis de chirurgico auxilio interiectis, haec altera medicina, & poſt hanc porro tertia imperetur, videtur fuiſſe ſcriptum fortaſſis: *Vbi nec haec medicina proceſſit.* Neque enim iſtarum minus profecto gratum duarum vocularum concurſum declinare voluiſſe credendus eſt, qui modo ſcripſerat: *Si nec haec profuit res*, atque alibi etiam [l. 12 c. 1 ſ. 2]: *ſed nec haec tantum* &c. [lib. 12 c. 52 ſ. 1] *ſi nec haec fuerit* &c. Illud accedit, verba quae apud Vegetium illis Columellae reſpondent, haec eſſe [ib. c. 3] *ſi iſta non valent:* Vides, vt poſt illos ſuperiores hunc etiam aditum aperire coner ad Columellam emendandum. Neque enim inficior, verum eſſe quod Reineſius ad Daumium ſcripſit [ep. 121]: *Vegetium Columellae exſcriptorem eſſe, & ad eum eſſe exigendum;* imo cum haec ponam, illud adiicio, eſſe tamen, vbi viciſſim Columella ad Vegetium exigi poſſit, quod for-

taſſe

taſſe in aliis capitibus luculentius oſtendam. §. 26. Col. 6, 6, 5. Nam quae in hoc ipſo 6 capite legimus: *Sunt & ante detractionem ſanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres vnciae pinſiti allii permiſcentur, & poſt eam potionem* [bos] *currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle decocto* &c. apud Vegetium quidem ita propoſita inueniuntur [loc. cit.]: *Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti olei permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae ſalis cum decem vnciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiſcetur* &c. Ego vero ita hic Vegetium ad Columellam exigendum eſſe, non dubito, vt pro *contriti olei*, *contriti allii* reponatur; imo etſi aliquos exiſtere poſſe video, qui viciſſim quaerant, an apud Columellam non *cum cepis decem* ſed *cum ceparum dextante* legendum ſit, librariis videlicet in numerorum notis intelligendis facile deceptis; ego tamen re ipſa, & verbis quae apud Vegetium conſequuntur, perpenſis, hunc potius ex Columella emendandum in hac quoque parte, exiſtimauerim, vt plerisque praeterea in locis, quos collatis vtriusque tum his, tum inſequentibus paginis, nullo negotio proferre poſſem, niſi emendatos iam putarem ab his, qui Vegetium poſt A. 1528. (eius enim anni tantummodo exemplar habeo) typographis tradidere. Itaque nunc tantum de Columella emaculando videamus. Quem ſi in iis tot locis, quos ſupra ex lib. V & VI produxi, quamuis in meis omnibus editionibus ad eundem modum ſcriptis mendis tamen inquinatum eſſe, credidi; quanto magis eſſe credam in extremo capite 8. [quod me fateor non intelligere] *Sed haec his ſolum faſtidium eſt;* cum Iuntina editio non *eſt* hic habeat, ſed *tollunt?* §. 27. Col. 6, 10, 2. Minusque pariter dubitabo, quin capite 10, vbi legimus: *Porri etiam ſuccum oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea farina contrita remedio eſt;* reſcribendum ſit: *ſuccus cum oleo*, quando Rob. Stephanus ita ſcripſit: *ſuccus oleo*, praeſertim cum Vegetius quoque haec ita verba deſcripſerit [ibid. c. 4] *Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi febri cum hordeacea farina remedium praeſtant:* quo etiam ex loco erunt fortaſſe, qui cogitent, an alia in Columella emendanda ſint; ſed his ego non ita facile adſtipulabor. §. 28. Col. 6, 17, 1 Contra autem menda quae initio capitis 17 in meis omnibus libris inſedere, experiar an poſſim tollere Vegetio adiutore. Id caput ſic incipit: *Eſt etiam mortifer iis* [bobus] *ſerpentis ictus, eſt & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera, & caecilia ſaepe cum in paſcua bos improuide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque araneus, quem Graeci σκυτάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam partem molitur.* Haec ita Vegetius [ibid.] *Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & celicia cum in paſcuis bos improuide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. Araneus quoque, quem Graeci migaltem appellant, parui quidem corporis non paruam ſolet inferre perniciem.* Hic ſi Vegetium ad Columellam rite exigere velimus; vnum emendabimus verbum & pro *celicia* ſcribemus *caecilia.* At ſi Columellam ad Vegetium; duo facile corrigemus. Nam pro *magnorum* reponemus *minorum;* neque enim magnum vllum hoc in capite virulentum animal memoratur: & pro σκυτάλην, quod quidem apud Graecos, non muris aranei, ſed ſerpentis nomen eſſe, ſcio, μυγάλην, quod apud ipſos, vt praeclare noſti, muris aranei nomen eſt, vetuſtis inſuper libris, vt Rob. Stephanus * obſeruauit [in fine Oper. Columellae] auctoribus, reſcribemus. Praeter quae an *in paſcua* ſic

 itidem

* Victorii eſſe putamus & rationem illius habuimus.

itidem mutare oporteat, *in paſcuis*, videndum eſt. §. 29. Col. 6, 17, 3 Sed & paulo infra iuuat vtriusque Auctoris verba comparare. Columella: *Huius herbae ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa folio cum ſale trita malagmatis more, ſcarificationi intenditur: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina eius collecta, & laeuigata cum vino dantur potanda.* Vegetius [loc. cit.]: *Huius herbae ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita imponantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina eius collecta & trita dantur ad potandum cum vino.* An *folio — intenditur* (Gymnicus ſcripſit *foliis*, caeteri, in quibus Gryphius etiam ipſe in priore editione, *folia — intenditur*) omnino mutandum ſit in *folia intenduntur*, quaeri poteſt; certe *viuo*, quod Aldi, Gymnici, Stephani, & Gryphii poſtremum quidem exemplar proponit, in *vino* mutandum eſt. §. 30. Col. 6, 17, 5 Mox etiam haec Columella: *Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit iniuriam dentium* [muris aranei] *cuminum conteritur, eique adiicitur exiguum picis liquidae, & axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum perniciem commouet. Vel ſi antequam tumor diſcutiatur, in ſuppurationem conuertitur, optimum eſt ignea lamina conuerſionem reſecare, & quidquid vitioſi eſt, inurere* &c. Sic autem Vegetius [ibid.] *Quod ſi non fuerit contritum ciminum cum picula & axungia, vt ſimilitudinem malagmae habeat, impoſitum plagae perniciem ſubmouet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur, ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitioſum eſt, inurere* &c. Hic quaero abs te, Vir Doctiſſime, non illud, an Columellae ſcriptura vtcumque defendi poſſit? ſed illud tantum, malisne credere, ſcriptum eſſe a Columella, *perniciem commouet*, quam *perniciem ſubmouet: conuerſionem reſecare*, quam *collectionem* (haec enim vox tumorem etiam, vt noſti, ac vomicam Latinis ſcriptoribus ſignificat) *reſecare?* Sane Gymnicus; credo, quod ibi vocem iſtam *conuerſionem* haud probaret; quod reſecandum eſſet, intelligi maluit, quam ponere, ſcripſitque ideo, *lamina reſecare.* Eſt etiam aliquid, quod etſi a Vegetio non indicatur, minus tamen rectum eſſe, ſuſpicor in primis ipſis Columellae noſtri verbis: *Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit iniuriam dentium;* videtur enim legendum, *tumorque oſtendit*, tum quia id conſequitur: *antequam tumor diſcutiatur*, tum quia haec antecedunt: *Caeciliae* morſus *tumorem, ſuppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.* §. 31. Col. 6, 24, 2 Leuius eſt quod in capite 24 notauimus; ſed & ſententiam magis corrumpit, & mirandum magis eſt, ne id quidem ab vllo eorum qui editiones has noſtras procurarunt, eſſe animaduerſum, videlicet haec verba: *quod ſi aut foemina recuſat, aut non appetit taurus eadem ratione, qua faſtidientibus equis mox praecipiemus. Elicitur cupiditas* &c. ad hunc modum eſſe diſtinguenda: *— praecipiemus, elicitur cupiditas* &c. §. 32. Col. 6, 26, 2 & 3 Cum autem ſaepius legerim capitis 26 illam partem: *apprehendere teſtium neruos, quos Graeci κρεμαστῆρας ab eo appellant, quod ex illis genitales partes dependent, quibus comprehenſis ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita reſcindere, vt extrema pars eorum adhaerens praedictis neruis relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effoeminatur ademta omni virilitate, formaque ſeruata maris generandi vim depoſuit, quam tamen ipſam non protinus amittit. Nam ſi patiaris eum a recenti curatione foeminam inire, conſtat ex eo poſſe generari. Sed minime id permittendum, ne profluuio ſanguinis intereat: verum vulnera eius ſarmentitio cinere cum argenti ſpuma linenda ſunt, abſtinendusque eo die ab humore* &c.; cum ergo ſaepius

haec

haec legerim, dubitare coepi, non *a recenti curatione*, ſed *a recenti caſtratione* eſſe legendum, cum ob alia quae vel nota ſunt, vel ex verbis conſequentibus apparent, tum quia Palladius, qui, vt alibi etiam diximus, fere ſolet Columellam exſcribere, illa eadem priora proponens, haec ſubdit [l. 6. tit. 7. ſ. 2] *nec admittendum eſt, quod plerique faciunt, vt ſtatim caſtratos coire compellant, nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire. Vulnera vero caſtraturae cinere ſarmentorum, & ſpuma linentur argenti – Caſtratus abſtineatur a potu* &c. Sed & M. Varro [de Re Ruſt. l. 2 c. 5 ſ. 14] *exemtis*, inquit, *teſticulis, ſi ſtatim admiſeris, concipere.* Quod ſi forte quaeras, cur ſaepius illa, vt dixi, relegerim; memoria repete, quantum me Anatomes, & Chirurgiae delectet hiſtoria, cuius videlicet gratia non haec modo, quae qualiacunque ſunt, inſtituto tamen ſubſeruiunt meo, verum alia quoque magna cum voluptate apud Columellam me legiſſe confiteor, velut haec proximo libro VII cap. 9 [ſ. 5] *Foeminis quoque* (Scrofis) *vuluae ferro exulcerantur, & cicatricibus clauduntur, ne ſint genitales;* capite autem 11 [ſ. 2] alteram illam ſpecioſiorem, ſed magis periculoſam caſtrationis ſuum rationem: *cum virilem partem vnam ferro reſectam detraxeris, per impreſſum vulnus ſcalpellum inſerito, & mediam quaſi cutem, quae interuenit duobus membris genitalibus reſcindito: atque vncis digitis alterum quoque teſticulum educito*, ſic *fiet vna cicatrix* &c. Vides, vt iam tum noſceret membranam inter vtrumque teſtem in modum ſiue communis ſepti, vt Recentiorum Anatomicorum quidam contendunt, ſiue peculiaris ſacculi, vt alii docent, traiectam. Sed neque ignorabat peculiarem illam quam Chymici inculcant ad praeparanda medicamenta fimi vim atque vtilitatem: nam libro eodem capite 5 haec ſcripſit [ſ. 8] *oblitum vas in ſterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur: tepefactumque medicamentum linitur* &c. Neque tandem cum in hoc ipſo libro VI cap. 16 ſcripſiſſet [ſ. 2] *ſolere neglecta vlcera ſcatere vermibus*, illud praecipere omiſit, quaenam circum vlcera adhibenda ſint medicamenta, *ne infeſtentur a muſcis, quae vbi*, inquit, *vlceribus inſederunt, vermes creant.* Sed nunc quidem, hiſce praeteritis, ſuſpectos locos memorare pergamus. §. 33. Col. 6, 27, 10 Capite 27 *ignobilis quoque vulgaris elicit cupiditatem* &c. Videtur & deeſſe, aut alia eiusmodi vocula, quae videlicet duo illa adiectiua colliget, vt cap. 37 [ſ. 9] *degener, & vulgaris aſellus* itemque initio Libri VII *vilis hic vulgariſque aſellus.* §. 34. Col. 6, 30, 6 Capite 30 *& ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis ad motum faſciis obligetur.* Etiamſi Vegetius [l. 2 c. 45] hunc ipſum locum non ſic deſcripſiſſet: *quod ſi plus profluat* [ſanguis] *quam neceſſe ſit, ſtercus ipſius iumenti fluentibus imponitur venis & faſciis alligatur;* tamen mirum fuiſſet, neminem eorum qui mea Columellae exemplaria edidere; ſi Rob. Stephanum excipias; animaduertiſſe, ſcribendum eſſe *admotum.* Sed tamen magis mirum eſt quod protinus notabitur.

§. 35. Col. 7, 1, 2 Libro enim VII cap. 1 in his verbis: *Huius animalis tam exiguae tutelae plurima & neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent, tum & facilem terram qualis in Baetica totaque Lybie ſit, leuibus aratris proſcindat, & non nimio pondere vehicula trahat. Saepe etiam* &c. ne Stephanus quidem animaduertit, non *tum & facilem;* ſed *cum & facilem* eſſe legendum. §. 36. Col. 7, 3, 3 Neque item cap. 3 in iis, quae de maxime probato ariete conſcribuntur: *intortis cornibus, non quia magis hic ſit vtilis* [*nam eſt melior mutilus aries*] *ſed quia minime nocent. Intorta potius,*

tius, quam ſurrecta & patula cornua; quibusdam tamen regionibus &c. niſi quid aliud inſit vitii, hanc diſtinctionem conuenire: — *quia minime nocent intorta potius, quam ſurrecta, & patula cornua.* §. 37. Col. 7, 3, 4 Paulo autem infra, vbi ſcriptum eſt: — *mutilum probabimus marem, quoniam eſt illud incommodum in cornuto, quid cum ſentiat ſe velut quodam naturae loco capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit;* mendum certe ineſt: quod qua ratione tollendum eſſet, difficile foret diuinare, niſi Cl. Drackenborchius [ad Silii Italici Punic. lib. 7 verſ. 566] nuper monuiſſet, in veteri codice ita ſcriptum eſſe: *quodam naturali telo capitis armatum* &c. §. 38. Col. 7, 3, 15 Porro in eodem 3 capite deeſſe aliquid crediderim, vbi agitur de gregis numero ſupplendo. Quod vt melius poſſit intelligi, totus deſcribendus eſt locus: *nec committi debet, vt totus grex effoetus ſenectute dominum deſtituat: cum praeſertim boni paſtoris vel prima cura ſit, annis omnibus in demortuarum vitioſarumque ouium locum totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere, quoniam ſaepe frigoris atque hiemis ſaeuitia paſtorem decipit, & eas oues interimit, quas ille tempore autumni, ratus adhuc eſſe tolerabiles, non ſubmouerat: quo magis etiam propter hos caſus, niſi validiſſima, quae non comprehendatur hieme, nouaque progenie repletur numerus, quod qui faciet* &c. Scilicet deeſſe videtur particula *non* legendumque *non niſi validiſſima.* §. 38. Col. 7, 6, 7 Fidentius vero in his capitis 6 verbis: *Parit autem, ſi eſt generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos. Peſſima eſt foetura, cum matres bimae ternos hoedos efficiunt;* hic, inquam, fidentius non *bimae*, ſed *binae* ſcribendum eſſe, aſſeruerim; quod etſi quinque reliquae editiones repugnent, at illam ſaltem mecum facere inuenio, quae ab Ioanne Gymnico eſt procurata. §. 39. Col. 7, 6, 9 Illud tamen, quod in hac & ceteris paulo infra neglectum eſt, leue ſit licet, omittendum non putauerim, videlicet vt in iis, quae de magiſtro caprini pecoris praecipiuntur: *per rupes, per ſolitudines, per vepres facile vadat, & non vt alterius generis paſtores ſequatur, ſed plerumque vt antecedat gregem;* nota aliqua diſtinctionis collocetur inter *paſtores* & *ſequatur.* §. 40. Col. 7, 8, 7 & 7, 12, 12 Sed in extremo capite 8. *Eſt etiam* [caſeus] *non ingrati ſaporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus;* cum Iuntinum exemplar, non *maligni* habeat, ſed *malini*, quaero ex te, vtrum hanc omnino cenſeas accipiendam eſſe Scripturam. In hoc autem loco ex cap. 12 *ſemper & lac, & ſpiritus maternus longe magis ingenii, atque incrementa corporis auget;* putas ne omnia recta eſſe, & ne vllum quidem verbum in non ſuam ſedem eſſe tranſpoſitum?

§. 41. Col. 8, 2, 10 VIII Libri capite 2 *Vaſta foemina & frequenter horrentibus plumis hirta: robuſta crura, nec longa* &c. Permirum eſt, in nullo meorum exemplarium ſcriptum eſſe *femina; foemina* enim modo deſcripta, nunc qualem gallinaceum marem probet Auctor oſtendit, Varronem ſecutus, cuius haec ſunt [de Re Ruſt. l. 3 c. 9 ſ. 5]: *feminibus piloſis, cruribus breuibus.* Res ita perſpicua eſt, vt quocunque modo ſcripta vox illa neminem morari poſſe videatur. Sed tamen Philippus Beroaldus ob eiusmodi ſcripturae incuriam in Apuleii, Scriptoris alioqui nocturna, diurnaque manu ab ipſo verſati, loco quodam proponendo incredibilem in modum deceptus eſt in ſuis Columellae enarrationibus [ad vocem *Glaber.*] *Glabella*, inquit, *foemina decenter dicitur Apuleio*, cuius *corpus eſt laeuigatum, politum, nulloque pilo hiſpidum;* cum Apuleium [Metamorph. l. 2] quidem non *glabella foemina*, vt in Iuntino [A. 1522 Florentiae] etiam exemplari eſt, ſed *glabella femina* ſcripſiſſe, ex proximis

ximis verbis intelligatur, vt non Photidem, ſed eius femina, vel id potius, qui] foemina erat, glabellum dixerit; quamobrem Elmenhorſtius [Emendation. ad l. 2. Metamorph. Apul. pag. 122 v. 11] non coniecturam modo Lipſii, ſed & Florentini codicis auctoritatem ſequi ſe poſſe, exiſtimauit, & *glabellum* ibi *feminal* ſcribere. §. 42. Col. 8, 4, 1 & 8, 5, 5 ſq. Capite 4 *excreta tritici minute commode dantur;* An Iuntinam ſequi editionem praeſtat, & reponere *minuta?* Capite 5 *gallinae incubare cupiunt, ab Idibus Ianuariis, quod facere non omnibus permittendum eſt, quoniam quidem nouellae magis edendis, quam excubandis ouis vtiliores ſunt:* & mox iterum: *Aliae melius excubant, aliae editos pullos commodius educant. At e contrario quaedam & ſua & aliena oua comminuunt.* An *incubandis* & *incubant* reſcribendum eſt? §. 43. Col. 8, 17, 4 Capite 17 quo loco agitur de marina aqua tum in piſcinam inducenda, tum ſubmouenda: *Nec dubium, quin quanto magis imo mari venit vnda, tanto ſit frigidior, quod eſt aptiſſimum nantibus. Sin autem locus vbi viuarium conſtituere cenſemus, pari libra cum aequore maris eſt, in pedes nouem defodiatur piſcina, & infra duos a ſumma parte cuniculus riui perducatur, curandumque eſt, vt quam largiſſime veniant, quoniam modus ille aquae iacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quam ſi maior recentis freti vis inceſſerit,* legemusne: *vt quam largiſſime veniat?*

§. 44. Col. 9, 3, 2 Libro IX cap. 3 Columella memorat *nonnullas* (apes) *minimas, gracileſque, & acuti aluei ex aureolo, varias* &c. Videtur antiquo more ſcribendum, *acuti alui, ex aureolo varias* &c. & tamen noſtri omnes, praeter Stephanum, ita diſtinguunt, vt primo propoſuimus; *aluei* vel ipſe Stephanus ſcribit. §. 45. Col. 9, 4, 4 Cap. 4 *At in hortenſi lira conſita nitent candida lilia, nec his ſordidiora leucoia, tum punicae roſae, luteolaeque, & Sarranae violae, nec minus coeleſtis numinis hyacinthus;* quid ſi legamus, *coeleſtis luminis?* videtur enim hic Columella florum tantummodo colores ſpectare, idemque in libro inſequenti ſcribit [10, 97]: *Candida leucoia, & flauentia lumina calthae,* & mox [v. 100]: *Nec non vel niueos, vel caeruleos hyacinthos.* §. 46. Col. 9, 7, 2 Cap. 7 *Singula* (aluearia) *binis parietibus anguſtis contineantur, liberaeque frontes vtrinque ſint. Nam & qua procedunt, nonnunquam patefaciendae ſunt, & multo magis a tergo, quia ſubinde curantur examina.* Suſpicor legendum eſſe, *qua ſubinde;* nam cap. 15 [ſ. 5] docet, quid faciendum ſit fauos demeſſuro, *vbi a poſteriore parte nullum veſtibulum patefactum habuerit alueare,* tum haec addit [ſ. 11]: *Caſtratae deinde alui, ſi quae transuerſos fauos in aditu habebunt, conuertendae erunt, vt alterna vice poſteriores partes veſtibula fiant: Sic enim proxime cum caſtrabuntur, veteres potius faui, quam noui eximentur, ceraeque nouabuntur, quae tanto deteriores ſunt, quanto vetuſtiores. Quodſi forte aluearia circumſtructa, & immobilia fuerint, curae erit nobis, vt modo a poſteriore, modo a priore parte caſtrentur.* §. 47. Col. 9, 8, 8 Capite 8 *Primum quam longe ſint* [apes] *explorandum eſt, praeparandumque in hanc rem liquida rubrica, qua cum feſtucis illitis contigeris apum terga fontem libantium* &c. Hic operae pretium facturos nos arbitror, ſi Palladium hunc ipſum locum deſcribentem [L. 5. tit. 8 ſ. 2] inſpexerimus. *Ac primo,* inquit, *quam longe ſint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui vaſculo infuſam geramus, & obſeruemus fontes, aut aquas vicinas: tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula* &c. Fortaſſe haec Palladii verba ad hunc modum ſunt emendanda: *Ac primo vt quam longe ſint, exploremus,*

 mus,

mus, *aut proxime; rubricam* &c. Fortaſſe omiſſa etiam particula *vt*, ſatis eſt aut ita, vt diſtinximus, legere, aut ſic *— proxime. Rubricam.* Verum vtcumque hoc eſt, illud ex iisdem verbis ſuſpicari procliue eſt, deeſſe in Columella vnam, aut alteram vocem, legendumque in hunc fere modum: *praeparandumque in hanc rem vaſculum liquida rubrica*, aut *cum liquida rubrica.* §. 48. Col. 9, 9, 3 Capite autem 9 in his quidem verbis: *quod ne fiat* (hoc eſt ne apes peregrinam regionem petant) *boni curatoris eſt, vernis temporibus obſeruare alueos in octauam fere diei horam, poſtquam non temere ſe noua proripiunt agmina;* etſi ſatis per ſe apparet, reſcribendum eſſe *poſt quam*, id eſt horam, iuuabit tamen & Palladii [Iun. 7, 5] reſpondentem huic locum tranſcribere: *Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus vsque in octauam, vel nonam horam, quia poſt haec tempora non facile fugere conſueuerunt.* §. 49. Col. 9, 9, 7 Paulo autem infra videas velim, deceatne vulgatam in Columella ſeruare ſcripturam: *Itaque ſi conſtat principibus gratia, manet pax incruenta. Sin autem ſaepius aciem dimicanteis notaueris, duces ſeditionum interficere curabis;* an contra oporteat, *acie dimicanteis*, vel *acies dimicanteis* reſcribere. §. 50. Col. 9, 12, 2 Capite 12 *Crepitaculis aereis — terreatur fugiens iuuentus. Eaque quae vel pauida cum repetierit aluum maternam, & in eius aditu glomerata pependerit, vel ſtatiuo ſe ad proximam frondem contulerit, protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc praeparatum perliniat intrinſecus praedictis herbis: deinde guttis mellis reſperſum admoueat.* Credisne legendum, *eique*, an potius, *eaque pauida cum vel repetierit* &c. §. 51. Col. 9, 13, 9 & 14 Capite 13 *Prodeſſe etiam putat apibus vetuſtate corruptis examen nouum contribuere, quamuis periculum ſit, ne ſeditione conſumentur.* Legendum videtur *conſumantur.* Ad extremum vero eiusdem capitis, vbi apibus ob maximam florum copiam, magis mellificio, quam reparandae ſoboli operam dantibus, *vtiliſſimum eſſe* dicitur *tertio quoque die alueorum exitus praecludi, exiguis foraminibus relictis, per quae non poſſunt apes exire, vt ab opere mellifico euocatae, quoniam ſe non ſperent poſſe ceras omnes liquoribus ſtipare, foetibus expleant*, aut eſt ſcribendum *auocatae* aut etiam in iis Tullii exemplaribus [Tuſculan. 1] in quibus legimus: *a negotio omni euocamus animum*, minime neceſſe eſt reponere *auocamus*, vel *ſeuocamus.* §. 52. Col. 9, 14, 6 Denique cap. 14 poſtquam rationem attigit Columella reparandi apes iuuenco peremto, *Quam rationem*, inquit, *diligentius perſequi ſuperuacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto interitu pecus iſtud admitti, vt ſic requirendum ſit.* Hic vero ego in eadem opinione eſſe me, fateor, quam & alibi [Epiſt. in Corn. Celſ.] indicaui, nimirum non *admitti*, ſed *amitti* eſſe legendum.

§. 53. Col. 10, 21 ſq. Libro autem X, non minus quam in iis locis, de quibus hactenus dictum eſt, meas omnes editiones peccare video in his verſibus: *Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus aeque Terga rubi, ſpinisque ferat paliuron acutis;* niſi quod Iuntina habet *aequa:* quod vt probandum videtur, ſic *miteis*, vel *mites* pro *mitis* reponendum. In his quoque *Tu quae pallet humi, quae frondes purpurat auro Ponatur viola;* vix editio eadem: *Tum;* Stephani vero *Tunc* exhibet. §. 54. Col. 10, 121 Sed omnes iterum ſunt mendoſae in hoc verſu: *Rutaque Palladiae baccae victura ſaporem:* quem propterea ita interpretatus eſt Iunius Pompo. Fortunatus [comment. in hunc librum X Columellae] vt Palladiae baccae nomine *oleum* ſignificari, doceret, atque ita rem, ſi Diis placet, declarari poſſe, cre-

deret :

deret: *Rutae manipulus ſi liquamen, vel oleum deſierit,* * *admixtus dapibus, & liquaminis, & olei vicem praeſtat, ac eſcam ſapidiorem facit.* Vetus autem Codex a Cl. Drackenborchio [ad Silii Italici Punicor. l. 7 verſ. 354] memoratus, non *victura* in eo verſu habet, ſed *iutura*, quem videlicet ad modum Palladium [l. 4 tit. 10 ſ. 36] quoque ſcripſiſſe video, *humoribus iuti;* vt ſententia ſit, Rutam ad iuuandum, id eſt meliorem efficiendum oliuarum ſaporem vtilem eſſe. Quam ego ſcripturam eo magis probandam exiſtimo, quo magis ſententiam hanc confirmare poſſum, non modo eiusdem Palladii, aut Catonis, ſed ipſius etiam Columellae auctoritate. Mitto igitur Palladium [l. 12 tit. 22 ſ. 5] qui ſic condire oliuas docuit: *lectas baccas ex arbore ſtatim condias, rutam, & petroſelinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde ciminati ſalis aſperſione cumulabis* &c. Mitto Catonem [cap. 119], qui Epityrum (id eſt conditurae oliuarum genus, vt Columella noſter [l. 12 c. 47 ſ. 9] docet, quod in Ciuitatibus Graecis plerumque vſurpabant) ſic faciendum praecepit: *Ex oleis albis, nigris, variiſque nucleos eiicito. Sic condito. Concidito ipſas. addito oleum, acetum, coriandrum, cuminum, foeniculum, rutam, mentam* &c. Certe ipſe Columella [ibid.] cum Epityrum deſcribit, *in ſingulos*, inquit, *modios oliuae triti ſalis cocti ſingulos ſextarios infundimus: itemque lentiſci ſemen, rutaeque, ac foeniculi folia* &c.; & in nigrae oliuae conditura [cap. 48 ſ. 5] *oliuam*, inquit, *in vrceum, aut cacabum nouum mittito ſubſtrato apio, & modica ruta;* & alio in loco [c. 47 ſ. 5] qui huc potiſſimum pertinet: *At haec oliua per ſe parum iucunda eſt, ſed ad eas condituras, quae lautioribus menſis adhibentur, idonea maxime eſt: nam cum res exigit, de amphora promitur, & contuſa recipit quamcunque volueris condituram. Plerique tamen ſectiuum porrum, & rutam cum apio tenero, & mentam minute concidunt, & contuſis oliuis miſcent* &c. §. 55. Col. 10, 125 ſq. Proximi ſunt hi verſus: — *& lactis guſtum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data ſigna fucarum, Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.* In quibus vt Georgio Alexandrino [enarration. priſcar. voc. in libr. de Re Ruſt. ad vocem *Lactis* &c.] concedam, de Lepidio verba fieri, huiusque vi cutis ſquamas, maculas, cicatrices, aliaque id genus vitia emendari etiam poſſe; non tamen iſtic *fucarum* quid ſit, intelligam. Nam quod Fortunatus [comment. cit.] aſſerit, eſſe hanc Columellae ſententiam, *quod lepidium deiiciat ſigna & vlcera quae mulieres ſibi ex fucis fecerunt*, videturque propterea *fucorum* legere; nempe is ſyllabarum naturam, legesque iſtiusmodi carminis non attendit. Tu igitur, Vir Doctiſſime, hac etiam de re fac ſciam quid ſentias. §. 56. Col 10, 230 ſq. Sed Fortunatus cum aliis in verſibus haud multum vidit, tum vero in his: *Quare age quod ſequitur, paruo diſcrimine ſulci Spargantur caecis naſturtia dira colubris, Indomito male ſana cibo quas educat aluos, Et ſatureia thymi referens, thymbraeque ſaporem;* in his, inquam, interpretandis [ibid,] tam caecus fuit, quam ſerpentes illi, quos humiditate fere caecos erumpere, ait, de terra; illis enim, aſſeruit, Columellam hic docere *naſturtium aduerſari; ſatureiam autem eſſe male ſanam aluis quas aluos educat.* Scilicet non vidit, ſatureiam ad ſuperiorem verſum nihil attinere, in eoque *aluos* pro *aluus* ſcriptum eſſe, vt *equos, auos* ſaepe in antiquis monimentis nominandi caſu, quanquam in vetuſtis aliquibus Columellae exemplaribus hic legi reuera *aluus*, teſtatur Ro. Stephanus [in fine Oper. Columellae]. Itaque Victorius [Caſtigation. in Columellam l. 10 ſiue Hortulum pag. 141] cum illud animaduertiſſet, reſcripſit *aluus*, & *caecas colubras* inter-

* ſ. leg. *defuerit.*

interpretatus egregie eſt ventris lumbricos, quos etiam naſturtio pelli ab Dioſcoride [de Mat. Med. l. 2 c. 149] traditum eſſe, non ignorabat. Illud addi poteſt, idcirco hos dixiſſe Columellam ab aluo educari male ſana, *indomito cibo*, quia probe ſciret, quod etiam ſupra [l. 6 c. 25 p. 230] docuerat, *lumbricos fere naſci cruditatibus.* §. 57. Col. 10, 248 ſq. Denique in his verſibus: *Quaeque tuas audax imitatur Nyſie viteis, Nec metuit ſenteis, nam vepribus improba ſurgens Achrados, indomitaſque bionias alligat alnos.* mihi quidem *bryonias* videtur potius eſſe legendum, quod in antiquis etiam codicibus ab Stephano [loc. cit.] inuentum eſſe ſcio.

§. 58. Liber XI inſcribendus erat *Villicus*, quemadmodum duodecimus inſcriptus eſt *Villica.* Docet id eiusdem libri duodecimi caput 18 [pag. 421] ſic enim incipit: *Quamuis priore libro, qui inſcribitur Villicus.* §. 59 Col. 11. 2, 94 Cap. 2 *Nono Calendas Ianuarias Brumale ſolſtitium (ſicut Chaldaei obſeruant) ſignificat.* Hic deſiderari puto quod ſignificatur. Neque enim ſic iſta verba accipienda eſſe, quaſi Columella, ipſe confirmaret, id ſignificari quod tradunt Chaldaei, cum illud indicat quod ſuperiore capite [pag. 364] ſcripſit, ſe Aſtrologorum *obſeruationes, improbiſſimasque Chaldaeorum pollicitationes* alio opere confutauiſſe, tum haec commonſtrant quae duobus ante verſibus ſcripta ſunt, ſi cum eo loco, de quo agimus, comparentur: *Sexto decimo Calendas Ianuarii ſol in Capricornum tranſitum facit, brumale ſolſtitium, vt Hipparcho placet, itaque tempeſtatem ſaepe ſignificat.* §. 60. Col. 11, 3, 37 Capit. 3 Poſtquam & locum, & rationem culturae docuit atri oleris, *ſeritur*, inquit, *a Vulcanalibus vsque in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario menta dulcem deſiderat vliginem, quam ob cauſam iuxta fontem menſe Martio recte ponitur.* Videntur haec verba melius diſtingui in editione Iuntina, ſic videlicet — *menſe Ianuario. Menta* &c. Niſi ita fiat; quo tempore atrum olus ſeri oporteat, Auctor praeter morem, inſtitutumque ſuum omiſiſſe credendus eſt. §. 61. Col. 11, 3, 39 Magis etiam apparet paulo poſt, verba aliter eſſe diſtinguenda: *Thymum & tranſmarina cunila, & ſerpillum, ſicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quam olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos ea condimentorum cauſa [nam ſunt quibuſdam eſculentis aptiſſima]* non alienum putamus etiam *in hortis habere locum neque pinguem, neque ſtercoratum, ſed apricum* deſiderant. Et tamen vix in Editione Stephani inuenimus iſta diſtincta — *etiam in hortis habere locum* &c. §. 62. Col. 11, 3, 43 Contra ſunt diſtincta in omnibus multo magis, quam oporteret, haec verba: *Ea cum pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt Idus Februarias ſic obrueris, vt quantum tres digiti ſeminis comprehendere queunt, ſingulis foſſulis deponas. Fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur;* perſpicuum namque eſt, ſic eſſe ſcribenda — *deponas, fere poſt* &c. §. 63. Col. 11, 3, 64 In extremo denique hoc libro cum haec legamus: *omnium librorum meorum argumenta ſubieci, vt cum res exegiſſet, facile reperiri poſſit, quid in quoque quaerendum, & qualiter quidque faciendum ſit;* non illud modo dubium eſt, ſcripſeritne Columella aliquanto aliter, vt puta *reperiri poſſet* &c. *faciendum eſſet;* verum hoc inſuper certum eſt, & illa argumenta periiſſe, & feciſſe hic ipſum ad eundem quadantenus modum, ad quem A. Gellius, qui noctes ſuas hac clauſula abſoluit: *Capita rerum, quae cuique commentario inſunt, expoſuimus hic vniuerſa, vt iam ſtatim declaretur, quid, quoue in libro quaeri, inueniriique poſſit:* & continuo ſingulorum capitum argumenta ex ordine ſubiecit. Non ignoro, poſſe aliquos credere, iſta omnia ab aliis fuiſſe iis Ne-

ctibus adiecta, permotos auctoritate Th. Bartholini, qui in Diſſert. VI de legendis libris, *Capitum*, inquit, *ſeu ſectionum index nec nouus eſt, nec antiquus. In primis editionibus tantum comparet. Neque enim antiquorum libri per capita fuerunt diſtincti, ſed Voluminibus. Ita Plinius, Herodotus, Thucydides, Liuius, Salluſtius, & alii Graeci pariter, & Latini Auctores totum opus ſine diſtinctione capitum pari tenore perſcripſerunt.* Sed velim, vt mihi reſpondeant, ſcripſeritne Celſus lib. VI cap. 12. *Linguae quoque vlcera non aliis medicamentis egent, quam quae prima parte ſuperioris capitis expoſita ſunt;* itemque lib. VIII cap. 9. *Medicamentis vero iisdem opus eſt, quae prima parte huius capitis expoſita ſunt;* & haec Celſi verba an vtrobique res ipſa comprobet? Quae cum vrgeo, non propterea tamen contendo, aut pleroſque ſcriptores veteres idem feciſſe, aut aliena eſſe a vero, quae porro ſubiicit Bartholinus: *cum a poſterioribus ſcribis per capita, & ſectiones Libri Auctorum diuiderentur, ſaepe ſine cura, & conſilio, coniuncta fuiſſe ſeparata, & vice verſa, quod non raro lectorem in lectione turbat.* Quinimo fateor, id alicubi vel Celſi ipſius ſcriptis; non modo Columellae; accidiſſe. Et de Celſo quidem alibi [epiſt. in Corn. Celſum] oſtendi. Columella autem ſiue libros ſuos indiuiſos reliquit, ſiue in maiores quasdam partes, ſi non in capita, ipſe diſtribuit, vt illa in extremo ſexto videntur indicare: *ſicut prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum, equorumque continent;* certe nullo modo potuit ſic diuidere, vt nunc habemus. Quidquid enim aut libri quarti initio in primum atque alterum caput diuiſum videmus, aut initio ſecundi primum caput inſcribi, aut initio quinti, octaui, vndecimi primum caput inchoare; vel praefationis loco ipſe reliquiſſet, vel ſi capitibus accenſere voluiſſet, ſexti quoque & noni, & duodecimi libri exordia pariter accenſuiſſet. Neque item in eodem libro duodecimo caput 15 a 14; multoque minus tertii initium a fine ſecundi ſiue eo in libro, ſiue etiam in ſeptimo diuulſiſſet. Neque facile in libri ſexti caput 17, in quo de ſerpentibus, aliorumque noxiorum animalium ictibus agi videmus, quae ad oculorum vitia pertinent, compegiſſet: quam etiam partem quoties relego, excipique protinus animaduerto capite 18, in quo iterum de noxio animalculo (hirudine videlicet, boum faucibus, ſtomacho, vel inteſtinis adhaerente) verba fiunt; toties ſuſpicor, a librariis aliunde auulſam, huc temere fuiſſe coniectam, nec tamen nuper; cum eundem locum tenere videam apud Vegetium [lib. 3 cap. 4] vbi plura ex ſexto Columellae volumine deſcripta ſunt. Sed quod aliter haec tamen apud Vegetium, aliter apud Columellam in capita ſunt diuiſa, id quoque videlicet indicio eſt, non hanc quam habemus, diuiſionem a Columella fuiſſe inſtitutam. Quid? quod haec ipſa aliter in aliis editionibus occurrit. Vt enim illa omittam, quae operarum potius negligentiam demonſtrant, vt in Aldina libri ſexti non modo octauum, ſed & nonum caput, iterum octauum; quinti autem libri non modo quintum, ſed & ſextum, iterum quintum; in editione item Gymnici, libri eiuſdem non modo ſextum, ſed & ſeptimum, iterum ſextum inſcribi, ſic vt omnia, quae illa conſequuntur capita non ſuo propterea numero inſcripta ſint; vt, inquam, haec praetermittam; Iuntina certe editio librum ipſum primum in tredecim capita habet diſtributum, quem poſteriores, quibus vtor, reliquae habent in nouem. Huc illud accedit, quod quae non praecepta modo, ſed verba libro quinto in vnum caput decimum collecta ſunt, eadem fere libro de Arboribus in octo capita ſunt tributa, vt praeclare intelliget quicunque duodeuiceſimum, & ſeptem, quae inſequuntur, capita cum illo vno decimo comparauerit. Quod cum fecerit, minus, opinor, mira-

mirabitur eorundem librariorum aut inconſtantiam, aut imperitiam, qui cum tot alios paſſim verſus, quemadmodum in more poſitum eſt, ſcripſerint, ſic vt verſus eſſe, vel oculorum iudicio continuo quilibet agnoſcat; hos tamen [l. 2 c. 2 ſ. 18. Ibid. c. 8 ſ. 3. l. 5 c. 5 ſ. 7. l. 7 c. 3 ſ. 10. lib. 9 c. 3 ſ. 2. Ibid. c. 8 ſ. 13] *& picis in morem ad digitos lenteſcit habendo. dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent. & quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuſet. cum tonſis illotus adhaeſit ſudor: & hirſutis ſecuerunt corpora vepres. ardentes auro, & paribus lita corpora guttis. trita meliphylla, & caerinthe ignobile gramen;* hos, inquam, quaſi vero verſus non eſſent, omnes, vt hic deſcripſimus, caeteris cum verbis Columellae permixtos, confuſosque exhibuere. Sed iam his, atque aliis eiuſmodi praetermiſſis, nunc quod facere inſtituimus, eorundem in ſingulis verbis deſcribendis hallucinationes notemus.

§. 64. Col. 12, 4, 5 Libro igitur XII verbum aliquod Librarios in extremo quarto capite omiſiſſe potius crediderim, quam Columellam, quae ait de *aceti, & durae muriae vſu*, ea cum ſuperioribus connectere voluiſſe, perinde quaſi ſex ſeptemue verſus, qui nexum aut diſſoluunt, aut certe plurimum infirmant, non intercederent. §. 65. Col. 12, 7, 1 Sub initium autem capitis 7, vbi *colligi, & reponi iubet cymam, caulem, capparim — item ferulae cum coliculo ſilentes*, aut *flores* deeſſe ſuſpicor; nam mox addit, *ſilentem florem vitis albae & aſparagi;* aut ſicut Iuntinum habet exemplar, legendum eſſe *ferulas*.

§. 66. Col. 12, 17, 2 Ad finem vero capitis 17, *poſtea in iunceis fiſcellis, vel ſparteis ſaccis percolant;* legendum videtur *percolent;* non modo enim haec antecedunt: *ſunt qui multitudini ſtudentes aquam ficis permiſceant* &c. verum & haec continuo ſequuntur: *ligatumque acetum inferuefaciant* &c. §. 67. Col. 12, 19, 2 Sed quod legimus cap. 19. *Quaecunque vini nota ſine condimento valet perennari;* etſi ita rarum eſt, vt in amplioribus Lexicis ne memoratum quidem inueniam, non tamen facile mutandum crediderim ab iis praeſertim, qui in calce etiam 20 capitis [ſ. 8] haec animaduerterint: *marmoris, vel gypſi, quod flos appellatur, vncias ſingulas, item ad tertias decocti defruti ſextarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit; ea res etiamſi non in totum perennat, certe vſque in alteram vindemiam plerumque vini ſaporem ſeruat.* §. 68. Col. 12, 20, 2 Contra etſi in eodem vigeſimo capite mea omnia, ſi Iuntinum demas, exemplaria ſic habeant: *Deinde ſi natura tenue muſtum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & fornax protinus aqua refrigeranda: quod ſi fecerimus, nihilominus defrutum infra tertiam partem vaſis conſedit;* tamen, vt in Iuntino, legendum videtur *conſidet*.

§. 69. Col. 12, 20, 5 Aliquanto infra: *Ad praedictum autem modum muſti adiici debent ii odores, nardi folium, iris illyrica, &c. quorum ſingulorum librae ſatisfacient. Item myrrhae quincunx, calami pondo libram, caſiae ſelibram, amomi pondo quadrans, croci quincunx, cripae pampinaceae libram. Haec, vt dixi, arida contuſa, & cribrata debent adiici, &c.* Hic velim videas, an librarii numerorum notas verbis reddentes in eo peccauerint, quod *libram*, & *ſelibram* ſcripſerint pro *libra* & *ſelibra*. §. 70. Col. 12, 24, 1 Itemque cap. 24 in his verbis: *quae cum in tantum refrixerit, quantum ne contacta corpus vrat, partem aliquam eius, quae ſatis videbitur praedictae pici immiſcemus, & diligenter lignea ſpatha, vel etiam manu peragitabimus;* vide an legendum potius ſit *immiſcebimus*.

§. 71.

§. 71. Col. 12, 25, 3 Pariter cap. 25 vbi haec ſcribuntur: *deinde cum refrixerit, tum quantumcunque humoris eſt, tantum in amphoram muſti portionem adiici;* an *tantam* ſcribendum ſit. §. 72. Col. 12, 48, 3 Capite autem 48 cum de oliuarum conditura haec traduntur: *Plerique tamen tres partes defruti, aut mellis, & vnam miſcent aceti, & eo, quo condiunt, iure. Quidam* &c. legendum crediderim, *& eo condiunt iure*, aut *coque condiunt iure;* ius enim eſt iſtud ipſum quod iisdem verbis deſcribit; neque enim neceſſe eſt, vt ius *liquor* eorum ſit, quae coquuntur; ſic capite ſuperiore 46 ſ. 2 *taleolas*, inquit, *radicum inulae in vmbra triduo, vel etiam quatriduo ſiccato: deinde ſiccatas in vaſis* (an *in vaſa*) *ſine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila impoſita, ſex partibus aceti vna pars ſapae miſceatur cum hemina ſalis cocti, vt hoc iure macerentur taleolae, donec quam minimum amaritudinis reſipiant.* §. 73. Col. 12, 55, 1 & 2 Sic capite etiam 55 quem locum aliam quoque ob cauſam huc tranſcribemus: *album acre acetum* [ſinapi] *adiicito, & piſtillo permiſceto, colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Caeterum, ſi velis ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exaniueris ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, & amygdalum adiicito* &c. Hic ego legendum crediderim, non *exaniueris*, ſed *exaniaueris*, ſiue *exſaniaueris*, hoc eſt noxium humorem expreſſeris, aut abſtuleris; modo enim dixerat *manibus expreſſum — comprimito manu plana — aquam nitratam ſuffundito, vt omnem amaritudinem eius* (ſinapis) *& pallorem exaniet.* Sed & capite 47 [ſ. 9] de oliua haec ſcripſerat: *prelo ſupponitur, vehementerque premitur, vt exudet quantulumcunque habet amurcae. Patimur autem nonnunquam tota nocte, & poſtero die pondere preſſam baccam velut exaniari:* & cap. 53 [ſ. 2] *largum ſalem infarcito, compoſitisque ſupra tabulatum tergoribus, aut fruſtis* (carnis ſuillae) *vaſta pondera imponito, vt exanietur.* §. 74. Col. 12, 57, 5 Denique inſpicias velim poſtremi capitis verba extrema: *quod ſi etiam cum laſer non habueris, pro ſilphio mellis adiicies pondo ſemunciam;* videasque, an quidpiam in his quoque verbis a librariis peccatum ſit.

§. 75. Col. Arb. 10 lem. Reſtat Liber de Arboribus. In hoc caput X ita inſcriptum eſt. *Vindemiam quomodo putes;* cum inſcribendum, opinor, fuiſſet: *Poſt vindemiam quomodo putes;* hoc enim eius capitis initium eſt: *Vindemia facta ſtatim putare incipito ferramentis quam optimis, & acutiſſimis, ita plagae leues fient.* Verum vt impoſitas a librariis inſcriptiones praetermittentes, verba ipſa Auctoris conſideremus; in hoc ipſo loco non credo *leues* ſcribendum eſſe, ſed *lacues;* haec enim continuo ſequuntur: *neque in vite aqua conſiſtere poterit, quae ſimulatque immorata eſt, corrumpit vitem,* &c. Sed & libro IV cap. 24 [ſ. 21 ſq.] cum iſtiusmodi ferramentis putatorem vti iuberet, inter alias eandem huius praecepti cauſam ita propoſuit, quod ſi mollis, aut retuſa, & craſſa falx ſit, *plagae aſperae atque inaequales vites lacerant, vnde fit, vt vitis laniata, ſcabrataque putreſcat humoribus, nec plagae conſanentur.* Caeterum hanc ego [vt alias eiuſmodi] animaduerſionem omiſiſſem, niſi aut meae omnes editiones in eo peccaſſent, aut hoc ad plures alios locos pertinuiſſet, quales ſunt libro IV cap. 24 [ſ. 4] *ferroque alleuanda eſt, vt hibernas aquas reſpuat. Nam praeſtat ex vulnere ſobolem repulleſcentem vellere, quam nodoſam & ſcabram plagam relinquere.* Libro V cap. 6 [ſ. 13] *ferra deſecari, & plagam falce alleuari.* cap. 9 [ſ. 3] *earum plagae vtraque parte falce leuentur;* atque vt multos alios locos ſciens omittam, cap. 11 [ſ. 7] *plagam diligenter leuato:* quod & infra iteratur cap. 26 [ſ. 6] in

hoc

hoc ipſo libro de Arboribus. §. 76. Col. A. 26, 7 Quocum libro, quoniam ſupra nobis vtile fuit quintum comparare: nunc viciſſim experiamur, an vtile ſit ipſum conferre cum quinto. Igitur quod hoc ipſo capite 26, ob vnum fortaſſe omiſſum verbum ſubobſcurius videri poteſt: *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi idoneum eſt:* ET *fere eae recipiunt talem inſitionem, quae humidum, ſuccoſumque, & validum librum habent;* id in V Lib. cap. 11 [ſ. 8] admodum perſpicue dictum eſt: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt,* SED *fere recipiunt talem inſitionem, quae humidum* &c. §. 77. Col. A. 26, 8 Porro in ipſa quae ſubſequitur huius tertii generis deſcriptione hic quidem poſtquam traditum eſt, quomodo gemma ex vna arbore ſit detrahenda, haec ſubduntur. *deinde ex qua arbore inſerere voles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiem delibrato, & in eam partem, quam nudaueras, gemmam hanc, quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita vt emplaſtrum circumciſae parti conueniat.* Hic vero *nudaueris* pro *nudaueras*, & potiſſimum *in qua arbore*, pro *ex qua arbore* eſſe reſcribendum, cum inde intelligitur quod paulo ante dictum fuerat: *Ex qua arbore inſerere voles*, & abſoluto de illa ſermone, nunc de ea, in qua inſerendum eſt, verba fiunt; tum ex lib. V [cap. 11 ſ. 10] confirmatur, in quo iſta eadem res ſic proponitur. *poſtea item alterius arboris, quam emplaſtraturus es, nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiam delibrato: deinde in eam partem quam nudaueris, praeparatum emplaſtrum aptato, ita vt alterae delibratae parti conueniat.* Sic enim Palladius [l. 7 tit. 5 ſ. 3] idem docens, *Item*, inquit, *ex ea arbore, cui velimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque vberi loco.* §. 78. Col. Ar. 28, 2 Sed & quae capite 28 habentur: *Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, cum tota nocte permaduerit: poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari;* ſi haec, inquam, cum iis comparentur, quae libri V capite vltimo [12, 2] ſcripta ſunt; multo procliuius erit cognoſcere, poſt *oportet*, facili omiſſione voculam & eſſe praetermiſſam, atque totum locum ita vt ibi [pag. 204] legitur, eſſe reſcribendum. *Mulieres quidem, ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, & cum tota nocte permaduerit, poſtero die* &c. §. 79. Col. Arb. 30, 1 & 2 Atque vtinam in libro V vt de cythiſo, ita etiam de viola, & roſa Columella ſcripſiſſet; longe facilius eſſet coniicere, quid duobus de locis capitis 30 ſit ſtatuendum. Alter in ipſo eſt initio: *Violam qui facturus eſt.* Quaero enim, oporteatne Scripturam hanc retinere, an potius *ſaturus* reponere, cum haec ſequantur: *terram ſtercoratam & repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante Cal. Mart. diſpoſitas habeat.* Alter locus eſt paulo infra: *Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit per idem tempus quo & viola;* vbi ego ſcribendum crediderim non per *ſurculos pedales*, ſed aut per *ſcrobiculos pedales*, vt paulo ante de Viola dictum eſt, aut potius, vt aliis quoque ante me viſum eſſe ſcio, per *ſulculos pedales;* certe Palladius [l. 3 tit. 21 pr.], qui ſolebat Columellam reſpicere: *roſaria*, inquit, *conſeremus, quae ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine.*

§. 80. Pall. 1, 24, 2 & 3 Hactenus de Columella: in quo cum plura, quam ab initio exiſtimabam, notata ſint; ideo non multa in Palladio notabuntur, quae forte

in

te in ipſo, dum Columellae penitus intelligendi cauſa inſpicerem, ſic aliud agens animaduerti. Lib. I tit. 24 *A muſtellis tutae fient* (columbae) *ſi inter eas frutex — proiiciatur —, non pereunt. Et neque locum deſerunt, ſi per omnes feneſtras* &c. An ſic potius diſtinguendum — *Non pereunt, neque* &c. Ibidem: *Inducunt alias, ſi cumino paſcantur aſſidue, vel ſetoſi hirci alarum balſami liquore tangantur.* Si Palladium ſic reuera ſcripſiſſe putamus: num ita intelligemus, vt *ſetoſi illi hirci* partes quaedam ſint alarum balſami liquore tangendae?

Quod autem mox bis *herbum* pro *eruum*, vt ex Columella [l. 8 c. 8 ſ. 6] & Varrone [l. 3 c. 7 ſ. 8] intelligitur, poſuit, an fecit, quod potius ab ὄροβος cum Feſto [De verb. ver. ſignific. l. 5] quam ab eruendo, cum aliis, dictum eruum arbitraretur? §. 81. Pall. 1, 32 Tit. 32. *Foeni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert, in qua parte fiant, dummodo ſiccae ſint, atque perflabiles, & longe remoueantur a villa propter caſum ſurripientis incendii.* an *ſurrepentis incendii?*

§. 82. Pall. Febr. 9, 8 Libro III tit. 9. *Caput ſarmenti, cum deponitur, torquendum non eſt, nec aliquo modo vexandum, nec demerſa penitus foecundiore parte, quod ſterili proximum eſt, ſupra terram relinquatur.* Legendum videtur, *ne demerſa.* Sequitur enim: *deinde quoniam ipſa tortura vexatio eſt, & pars ea, de qua radix futura praeſumitur, iniuriae nulli ſubiicienda eſt, cum qua contendere cogatur ante, quam teneat;* itaque cum haec ratio altera ſit, altera anteceſſerit, neceſſe eſt; ſane praeceptum non eſſe, ſed rationem, quod de foecundiore parte dicitur, luculentiſſime oſtendit Columellae caput quod hic ſpectauit Palladius, duodeuiceſimum Libri III [ſ. 4] demonſtrat enim, qui ſarmenti caput contorquet, ea duplicatione conſequi, vt omnis foecundior eius pars obruatur, conſumaturque. §. 83. Pall. Febr. 15, 1 & 2 Tit. 15 *Nouellam vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiae conſuetudo eſt. Anno ſecundo expleto, quia vel intereant vites in totum reciſae, vel infoecunda ſarmenta producant.* Hic vero ſic verba eſſe diſtinguenda, *nec recidendam totam, ſicut Italiae conſuetudo eſt, anno ſecundo expleto, quia* &c. Locus quoque oſtendit, quem Palladius indicat ipſius Columellae [l. 4 c. 11 ſ. 1] in quo Virgilium, Saſernam, Stolones, Catones *non ſolum in eo erraniſſe*, ait, *quod primi anni capillamenta ſeminum* (vitis) *intacta patiebantur, ſed & poſt biennium cum viuiradix recidenda erat, omnem ſuperficiem amputabant ſolo tenus,* &c. Deinde eaſdem, quas hic Palladius, affert rationes. §. 84. Pall. Febr. 24, 3 Tit. 24. *Hoc etiam menſe cepullas ſeris, ſed conſtat & vere, & autumno eſſe ſeminandas. Si ſemen eius ſeueris, in caput creſcit* &c. videtur legendum, *ſemen earum:* videturque pariter legendum eſſe *ſemen eorum*, vti in proximo libro IV tit. 9 [ſ. 6] haec habentur: *ſemina eius mulſo, & lacte per triduum maceranda ſunt;* illa enim antecedunt: *Nunc melones ſerendi rarius;* haec autem ſequuntur: *hinc ſuaues efficientur.* §. 85. Pall. Feb. 24, 8 Infra eodem titulo 24. *Mihi etiam illud vtile videtur, ac diligens, vt aſparagi agreſtis radices plurimas in vnum locum congeramus cultum, vel certe ſaxoſum.* Scribendum crediderim *incultum*, praeſertim cum id continuo ſequatur: *quae ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud nihil alebat.* §. 86. Feb. 25, 4 Tit. 25. *Si languida arbor eſt piri, vel ablaqueatae radicem terebras, & ibi ligneum palum de primis, vel* &c. Sane hic perſpicuum eſt, ſcribendum eſſe *deprimis*, neque tamen ſcriptum video, niſi in editione Iuntarum.

§. 87. Mart. 9, 3 Libro IV tit. 9. *Singulis ſane annis a codice auferendae ſunt plantae, vt nec matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpatia digerantur: cum aliqua tamen radices parte vellendae ſunt.* Hic etiam, ſi Iuntinam excipias, meas omnes editiones peccare exiſtimo, ſcribendumque *radicis.* Titulo autem 10 [ſ. 20] vbi de Meſpilo: *ſi putatur, hinc arbor ſterilis fieri, fimus, & cinis vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt;* peſſime erratur non modo in Aldi, ſed & in Iuntarum editione; ſic enim ſcribitur: *fieri. fimus;* quaſi vero Palladius diceret, arborem a putatione ſterilem fieri, cum hoc dicat, ſi ab adhibita viua calce de qua modo ſermo fuerat, timetur, ne arbor ſterileſcat, ideoque ita verba diſtinguenda ſint, vti a Rob. Stephano factum eſt: *ſi putatur hinc arbor ſterilis fieri, fimus* &c.

§. 88. Pall. Mai. 1, 1 Sed quid eſſe manifeſtius poteſt, quam in ipſo Lib. VI initio: *Maio menſe locis frigidis, & humectis panicum ſeremus, & nullum more, quo dixi;* non ſcribendum eſſe *nullum*, ſed *milium*, quando eius capitis inſcriptio haec eſt: *De panico, & milio*, &c.; & tamen cum in Iuntino exemplari eſſet *milium*, caeteri, qui Palladium poſtea edidere, ſcripſerunt *nullum;* quinimo Seb. Gryphius cum in priore quidem editione ſcripſiſſet milium, in altera reſcripſit *nullum.*

§. 89. Pall. Iun. 7, 2 Libro VII tit. 7. *Fumus admouetur ex Galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare.* Columella ſic [l. 9 c. 15 ſ. 5] *fumum admouebimus factum galbano, vel arido fimo. Ea porro vaſe fictili prunis immiſta conduntur:* quae verba cum confero, ſuſpicor, Palladium ſcripſiſſe, *miſtis carbonibus*, aut *in pultarium iactis carbonibus;* nam illud *factis* minus placet. §. 90. Pall. Iun. 7, 7 Sed vtilius fortaſſe erit, quae infra ſcribuntur de apum regibus, comparare cum alio Columellae loco; Palladius ſic: *pulchri coloris, & nitidi, leues ſine pilo, niſi forte pleniores quaſi capillum gerunt in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus.* Columella [l. 9 pag. 327] autem ſic: *pulchri coloris, & nitidi, leueſque, ac ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte pleniorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo & ipſo tamen ad nocendum non vtuntur;* quibus ex verbis facile eſt coniicere, nonnulla fortaſſe verba Palladii librariorum incuria eſſe praetermiſſa, aut ſaltem *pleniorem* ſcribendum eſſe pro *pleniores.*

§. 91. Pall. Sept. 13, 2 Libro X tit. 13 vbi capparim ſeri iuſſit *ſolo ſicco, & gracili*, continuo haec addit; *herbas ſponte perſequitur;* ſcribendum ſuſpicor: *herba ſponte perſequitur.* Neque enim id vult quod Columella [l. 11 c. 3 ſ. 55] cum illam *noxium virus habere* docuit, *ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddere;* nam hoc Palladius paulo ante dixerat iis verbis, *ſucco ſuo terris nocet.* ſed id facile vult, quod Columella [ibid.] pariter ad hunc modum tradidit: *cultu aut nullo, aut leuiſſimo contenta eſt. Quippe quae res etiam in deſertis agris citra ruſtici operam conualeſcit.* ſcilicet hoc opponit Palladius iis, quae de origano proxime ſcripſit: *Nunc circa aequinoctium ſeres origanum: ſtercorari, ac rigari donec conualeſcat, appetit;* Capparim autem ſeras modo; ſponte ipſa proueniet, ac conualeſcet.

§. 92. Oct. 5, 1 Libro XI tit. 5 non minus fortaſſe proderit Columellam inſpicere, quem ſaepe adeo reſpiciebat Palladius. Ipſe igitur Palladius ſic: *Sed hae radiculae* (vitis) *non ad ſiccum debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut* &c. Quid obſecro te, eſſe dicemus in hoc loco *recidere ad ſiccum?* Neque enim ſiccum illud eſt, vnde ſi amputentur radiculae, renaſci plures poſſunt: neque ſiccae ſunt ipſae, quae

prae-

praecidi debent, radiculae; nam ideo praecidendae ſunt, ne *ſi conualuerint*, vt duobus ante verſibus dictum eſt, *inferiores* radices faciant *interire*. An illud ergo relinquitur, vt non *ad ſiccum* ſcribamus, ſed *ad truncum*, quod Columella [l. 4 c. 8 ſ. 2] videtur indicare eadem praecipiens hiſce verbis: *minime applicandum eſt ferramentum ipſi matri, quoniam ſi iuxta truncum radicem praecideris, aut ex cicatrice plures enaſcentur, aut* &c. §. 93. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 *paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſueuit vniuerſa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices.* Traditur deinde ratio Paſſi conficiendi, & ſic denique ſermo abſoluitur: *Hinc paſſum eſt quidquid effluxerit, & conditum vaſculo, mellis more ſeruatur.* Quaero itaque; an legendum ſit: *& quod conditum, ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindicet*, aut etiam: *& quod conditum ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices;* nam memini & Plautum, & Q. Scaeuolam, & M. Varronem, & alios verbum *vtor* cum accuſandi caſu iunxiſſe.

§. 94. Pall. Nou. 13, 2 Libro XII tit. 13 quaero ex te, Vir Clar. quid deeſſe aut quid vitii eſſe cenſeas in iis verbis: *Qui* [agni] *donec firmentur, intra ſtabulum furfuribus, vel medica herba, vel* [*ſi eſt copia*] *farina hordei paſcantur ingeſta, donec conceptum pauliſper robur aetatis, paſcuum matribus poſſint habere commune.* Legemus ne *concepto pauliſper robore aetatis*, aut nullo verbo mutato, tantummodo voculam *&* ante *paſcuum* addemus?

§. 95. Pall. Inſ. 158 ſq. Multo autem magis quaero, in Lib. XIV ſiue de Inſitionibus, vbi de Piſtaciis ſermo eſt, quomodo emendandum cenſeas verbum, quod nec ſententiae conuenit, & carminis legibus repugnat in horum verſuum altero:

Quin & amygdalios ſubeunt piſtacia ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.

Num pro *debitum* reponendum *pretium?* Nam ſupra quidem, vbi agitur de pomo, vix dubito, quin iis in verſibus: [v. 87. 88.]

Robora thyrſigero platani concordia Baccho.
Foetibus inſtituit plena rubore nouis;

pro *rubore* legendum cenſeas *rubere*, praeſertim cum ante [v. 61 ſq.] de piro dictum ſit: *Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu Inſtituens.* — Atque haec in Palladio nunc habui, quae notarem; nam ſupra alia etiam aliquot in eodem, cum de Columella ſcriberem, animaduerti. §. 96. Varro 1, 55, 4 In Varrone autem, quem easdem ob cauſas ſubinde in manus ſumſi, rogo te, vt perpauca haec mecum velis diligenter perpendere.

Libro I cap. 55 *Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam, alia ad cibum eligitur, alia vt eliqueſcat.* Hic Victorius [Explication. ſuarum Caſtigat. in Varron. pag. 68]: *Alia ad cibum eligitur. Maculam habet optimus codex. Laedatur enim hic ſcriptum eſt. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, ſi peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt.* Tu igitur, Doctiſſime Vir, cogita, ſit ne pro *eligitur* reſcribendum *laudatur.*

§. 97. Varro 2, 2, 20 Libro II cap. 2 locus eſt, de quo miror, neminem adhuc, quod ſciam, dubitaſſe: *De ſanitate ſunt multa, ſed ea (vt dixi) in libro ſcripta magiſter pecoris habet.* Mihi vero ſcribendum videtur non, *vt dixi*, ſed *vt dixiſti*, vel ſi quis minus velit a vulgata ſcriptura recedere, *vt dixti.* Neque enim hic lo-

quitur ſcriptor, ſed is, quem induxit, Atticus, neque Atticus illud dixerat, ſed Scroſa [L. 2, 1, 21], *Quarta pars eſt de ſanitate;* eamque partem his verbis abſoluerat [ſ. 23] *Item ad alios morbos aliae cauſae, etiam alia ſigna in omni pecore, quae ſcripta habere oportet magiſtrum pecoris.* Itaque aut octogenarium iſtum ſenem Varronem multo magis obliuioſum, ſuique inſtituti immemorem credamus neceſſe eſt, quam hi ipſi libri ſumma eruditione ac diligentia ſcripti patiuntur; aut potius cenſeamus, Atticum, qui vt Scrofae roganti ſatisfaceret, ſuum hunc ſermonem ita inceperat, vt ipſi reſponderet [2, 2, 2]: *Ego, opinor, incipiam primus, quoniam in me videre coniecisse oculos;* vbi ad eam partem, quam Scrofa ſatis tractauerat, de ſanitate, peruenit, ipſum potiſſimum intuentem, alloquentemque, ſic vt indicauimus, loquentem induci: *De ſanitate ſunt multa, ſed ea, vt dixiſti, in libro ſcripta magiſter pecoris habet.*

§. 98. Varro 2, 4, 8 Cap. 4. *Verris octo menſium incipit ſalire: permanet, vt id recte facere poſſit, ad primum, deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.* Sic Victorius antiquis libris auctoribus, emendauit. Sed vt fatetur, in his ſcriptum fuiſſe, *id retro*, & tamen ſe ſcripſiſſe *it retro;* ſic decebat ipſum pariter dubitare, num integra eſſet vox illa *primum;* quid enim ibi eſt *permanet ad primum?* Nam quod ipſe *annum* intellexit, vereor ne fecerit precario. Quid? quod res praeterea repugnat. Nam Victorius ipſe Plinii verba profert, *non vltra trimatum generare verres*, docentis: quae et.. conatur eludere ad hunc modum, *quamuis autem vſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id recte poſſunt, vt credidit Varro: poſtea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur;* tamen Columella [l. 7 c. 9 ſ. 2] hoc tollit effugium, diſerte affirmans, *verres ab annicula aetate commode progenerare, dum quadrimatum agant.* Haec dum ſcriberem, & qua ratione prorſus reſtitui hic locus poſſet, mecum ipſe cogitarem; ecce Vir Cl. Pontedera meus, atque adeo noſter, diu a me quaeſitam Varronis editionem mittit, quam Auſonius Popma procurauit. In hac non *ad primum* lego, ſed *ad trimum*, idque, vt opinor, recte; ad eundem enim modum, fortaſſe huc reſpiciens, ſcripſit Palladius [l. 3 tit. 26]; *verres vſque ad quadrimos inire foeminas poſſunt;* vt Varronis (qui & infra cap. 7 ſ. 13 ait *poſt trimum*) loquendi modum, Columellae autem ſententiam exprimeret; quae tamen a Varronis ſententia multo propius abeſt, quam illa Victorii; niſi forte omnino conciliari etiam poteſt.

§. 99. Varro 2. Fruſtra autem quaeſiui, quid infra ſenſerit idem Auſonius in eo loco: *Huius ſuis* (Aeneae) *ac porcorum etiamnum veſtigia apparent Lauinii.* ſcilicet ad hunc ipſum modum ſcripſit, atque adeo deſcripſit Victorium: qui etſi confitetur, vetuſtam ſcripturam hanc fuiſſe, *apparent iamne;* tamen cum *oppidum ſignificari debere deprauata illa voce*, intelligeret, *Lauinii* maluit ex ingenio reſcribere, quam litterarum veſtigiis firmius inhaerendo, alicuius alterius oppidi nomen, vt puta *Interamnae* eruditis Viris proponere, quod videlicet, vt abs te peto, perpenderent, atque in hiſtoriae latinae monumentis, an huc pertinere poſſet, inquirerent. Quod ſi minus litteras ſequi volebat; at certe cogitare illud poterat, non magis *Lauinii* in ea voce veſtigia eſſe, quam *Romae.* §. 100. Varro 2, 9, 4 Capite 9 vide, an forte verbum aliquod deſideretur in Canum deſcriptione. Quo enim modo haec ſatis intelligam: *colore potiſſimum albo, quod in tenebris ſpecie leonina?* Quodſi quidpiam deeſſe putes; iuuabit Columellam [l. 7 c. 12 ſ. 3] inſpicere, qui cum in deſcriptione eadem, ad Varronem, vt haud raro ſolebat, reſpiceret, *paſtor*, inquit, *album* colorem in cane *probat*, *quoniam eſt*

ferae

ferae diſſimilis, magnoque opus interdum diſcrimine eſt in propulſandis lupis ſub obſcuro mane, vel etiam crepuſculo, ne ſi non ſit albo colore conſpicuus, pro lupo canem feriat.

§. 101. Varro 3, 5, 9 Lib. III cap. 5 *vbi confluit altera amnis*, ſic enim Rob. Stephanus, Seb. Gryphius, Auſonius Popma ſcribere malunt, quam *alter amnis*, vti in Iuntarum, Aldi, Gymnici exemplaribus, imo in priore etiam ipſius Gryphii ſcriptum fuerat. Auctorem illi habent Victorium qui *amnis*, inquit, *hic muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſaepe a vetuſtis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipſius hoc exemplum adducit,* περὶ πλȣ́τȣ *libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* Popma [Not. ad hunc locum Varronis] Victorio, niſi quod Libri Varroniani inſcriptionem corrigit, ſic aſtipulatur: *vbi confluebat altera amnis. Sic enim Varro loquitur, vt Periplo lib. 1. Propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* Equidem nihil ego eorum negauerim, quae ab his duobus eruditiſſimis viris obſeruata ſunt. *Altera amnis* ſcriptum erat in fideliſſimis libris. Credo; ſed nihil librariis ſaepius accidit, praeſertim dictante aliquo, vt plerumque ſolebant, codices antiquos deſcribentibus, quam vt inſequentis vocis litteras primas cum prioris extremis confunderent, & ſic aliquam interdum omitterent, alias duplicarent. *Amnem* ſaepe a vetuſtis auctoribus muliebri genere appellatam eſſe, Nonius [de Propriet. Serm. vbi de Indiſc. Gener.] docet. Fateor; ſed tamen a poëtis; Nam Plautum, Naeuium Accium, auctores laudat. At enim iis hunc quoque addit, de quo agitur, Varronem. Non inficior, neque tamen vereor, ne me audacem putes, ſi contra atque Auſonius, Victorius, Nonius ipſe ſine vlla dubitatione arbitrati ſunt, contendam, ex eo, quem producunt, Varronis loco minime conſtare, hunc *amnem* foemineo genere dixiſſe. Quid enim? Num quia ſcriptum eſt a Salluſtio: *eſt locus in carcere, quod Tullianum appellant;* a Cicerone autem: *domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus;* denique (ne, ſi plura congeram, ad te praeſertim ſcribens, ineptus videar) a Liuio: *Anxur fuit, quae nunc ſunt Terracinae, vrbs prona in paludem;* num, inquam, propterea Salluſtius *carcerem* neutro, & Cicero *domicilium*, aut Liuius *Anxur* muliebri genere appellauiſſe dicendi ſunt?

Habes Vir Doctiſſime, de locis plurimis Columellae, de quibusdam Palladii, de nonnullis etiam Varronis, non quid ego ſtatuam, ſed quid ſuſpicer, atque adeo quid ex te quaeram. Cum reſponderis, tum demum aliquid conſtituam. Geſtum enim feci, quod aiunt, praeſente Roſcio, non vt apud Roſcium me iactarem, ſed vt per Roſcium proficerem. Vale.

Patauii ipſis Kalendis Quinctil. M DCC XXI.

II.

CLARISSIMO ET ERVDITISSIMO VIRO IVLIO PONTEDERAE IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS

S. P. D.

QVAE in Auctores rei ruſticae ſcripſi ad Amicum, & collegam noſtrum Clariſſimum Iacobum Facciolatum, non vt ipſe aliquid conſtituerem, ſed vt Doctiſſimi Viri ſententiam elicerem, eorum exemplum ad Te mitto, non modo vt eliciam tuam, verum inſuper vt annotationes exprimam, quas te bene multas in eosdem illos autores meditari, iamdudum ſcio. Quo enim modo ceſſare tu poteris, qui ad rei herbariae excellentem ſcientiam, non mediocrem agriculturae notitiam adiungis, cum me, vnum ex Anatomicis, ſucciſiuas aliquot horas tuis Auctoribus & dediſſe, & dare intellexeris? Quod vt planius cognoſcas, quae poſt eam ſcriptam epiſtolam ad plura ex iis, quae tunc attigi, loca adnotaui, tum aliis de quibus poſt dicemus ſubſidiis, tum quatuor vſus editionibus, quibus eo tempore carebam, Veneta quam Nicolaus Ienſon procurauit anno 1472, duabus Regienſibus anno 1496 & 1499 ac denique Heidelbergenſi illa a Clariſſ. Do. Alberto Fabricio [Biblioth. Lat. l. 2 c. 7] celebrata anno 1595 ex typographia Hieronymi Commelini.

§. 1. Col. 1, 8, 8 Et primum in Columellae lib. 1 cap. 8 haud procul a fine de quatuor editionibus quas modo memoraui, priores tres, in extremo autem capite 32 lib. 4 & ipſas & Commelinianam cum Iuntina, & mecum facere, deprehendi. Sed vinitoriae falcis figuram fruſtra in venuſtioribus illis quaeſiui. Nimirum eiuſmodi imagines non ab ipſo Columella ſunt, niſi forte geometricas quaſdam formas excipias, de quarum vna ſcripſit [lib. 5 c. 2 ſ. 6]: *ſi triangulus diſparibus fuerit lateribus ager, tanquam in ſubiecta forma, quae habet rectum angulum.* Sed vt in aliarum quoque diſciplinarum libris plerumque contigit, addita ſunt ab iunioribus, haud inutili ſane conſilio, modo rebus, quae ab Autoribus deſcribuntur, ſatis reſpondeant. Atque vtinam ad ea quoque capita Columellae, in quibus de certis vitium aut arborum partibus, aliisque eiuſmodi verba facit, eruditi, iidemque rei ruſticae periti Viri imagines adiunxiſſent; ego certe, vt de me ipſe confitear non paucis praeterea illius locis, quae vitiata eſſe, ſubſentio, auſus eſſem medicas manus admouere, quae nunc agriculationis ignarus, vobis in ea doctrina verſatis cogor omnia relinquere.

§. 2. Col. 5, 8, 3 ſq. Libr. 5 cap. 8 Cum in decem illis olearum generibus radium non inuenirem alterutrum ſuſpicatus ſum, aut poſitum quidem eſſe, ſed alio quodam nomine deſignatum, aut in eo loco deſcribendo librarios peccauiſſe. Reuera vtrumque accidit. Nam hi cum graecis litteris κερκίτις ſcribere debuiſſent, *circites* ſcripſere, quae vox apud latinae linguae idoneos autores M. Terentium Varronem [de lingua lat. lib. 5] & Sex. Pompeium Feſtum [de verbo. ver. ſignific. lib. 3] non eam formam ſignificat, quam Columella ſpectauerat. Scripſerat enim κερκίτις, vt τῆς κερκίδος, id eſt radii ſimilitudinem ſignificaret. Autore haec aio Fr. Sylburgio, qui in eo indice, quem in calce editionis Commelinianae habemus, hoc poſuit: *Circitis olea, rectius κερκίτις, radius.* Nec plura in hanc rem addo, quod nuper cum tecum ſermonem haberem de oleis, probe ſenſi, te coniectura in iſtam ipſam emendationem incurrere, quae a Sylburgio propoſita eſt. Illud potius ex te quaero, quid cenſeas ſuper illa repugnantia, quam inter locum, quo de agimus, atque alterum ex cap. 17 libri de Arboribus animaduerti. In primo, *bacca iucundiſſima eſt pauſiae, ſpecioſiſſima eſt regiae, quae* &c. In altero; *ſunt & regiae, vt radii, quae neque ſpecie, neque oleo ſunt tam gratae, quam quas ſupra diximus.* Mihi quidem vel mendum aliquod ſubeſſe, vel Columella nunc baccae, alias arboris magnitudinem attendiſſe videbatur. Num hic quoque ſaltem de mendo diuinauimus? Certe aliter vterque locus in tribus illis vetuſtioribus editionibus habetur: *bacca iucundiſſima eſt pauſia: ſpecioſiſſima eſt regia, etiam virga: quae* &c. &: *Sunt & regiae, & radii non ſine ſpecie neque oleo, neque ſunt tam gratae, quam quas ſupra diximus.* Rectene vndequaque? non affirmo. Aliter certe. §. 3. Col. 5, 11, 8 In eo autem loco, quem poſtremum expendimus in cap. 11 libri eiuſdem 5 equidem ſine vlla dubitatione affirmauero, illas ipſas editiones a vera ſcriptura aberrare; ſic enim habent: *Nos tertium genus inſitionis inuenimus: quod cum ſit ſubtiliſſimum* &c. Neque Columella hoc tertium inſitionis genus, quod fit per emplaſtrum, ſed quarti, quod fit per terebram, nouam tantummodo rationem inuenit: quae res perlegenti, vel iſtud ipſum caput, vel 26 & 8 libri de arboribus, itemque libri 4 caput 29 tam aperta eſt, quam quod apertiſſimum. Attamen & ipſa ſcripturae varietas non iniuria ſuſpectum mihi fuiſſe locum, oſtendit. §. 4. Ille autem inter haec loca Libri de arboribus, & quae modo ex Libris 4 & 5 indicauimus, conſenſus tantus vt gallicam terebram ab eodem appareat ad inſerendum eſſe translatam, qui omnia illa loca conſcripſit, non leuiter ſane confirmat, eundem quem librum 4 & 5 ſcripſiſſe liquet, Columellam librum quoque de Arboribus confeciſſe: qua de re nimirum doctiſſimi homines dubitauerant. De libris etiam quos ſe ſcripſiſſe Columella teſtatur, *de generibus ſurculorum*, an editi fuerint, an extent, & quinam ſint, ambigere adhuc nonnullos ſcio; etſi V. Cl. Io. Albertus Fabricius * recte monuerit, haud diuerſos eſſe videri a libro tertio, quarto, & quinto huius ipſius de agricultura operis. Itaque placet Eruditiſſimi Viri iudicium ex hoc ipſo quinto libro confirmare. Nam Columella qui lib. 2 cap. 11 pr. haec ſcripſerat: *caetera pabula neque enumerare, ac minus ſerere dignamur, excepta tamen cythiſo, de qua dicemus in iis libris, quos de generibus ſurculorum conſcripſimus;* ſatis ipſe, quinam hi ſint libri, oſtendit in extremo capite 11 libri quinti. *At prius*, inquit, *quam finem libri faciamus, quoniam fere ſpecies ſurculorum omnium perſecuti ſumus prioribus libris, de cythiſo dicere nunc tempeſtiuum eſt*, & continuo addit nouiſſimum caput de Cythiſo.

§. 4.

* Supplem. ad Biblioth. Lat. l. 2. c. 7. p. 474.

§. 4. In hoc libro 5 plura eſſe, praeterea animaduerteram, quae haud inutiliter cum libro de arboribus conferrentur, & viciſſim. Idem animaduerteram in libro 6, ſi cum P. Vegetio compararemus: Verum illud ſtudiis grauioribus diſtentus, ipſe perficere non potui, quod quidem ſi quid forte otii tibi eſt, a te fieri, etiam atque etiam velim. Sed Vegetium ita contendi cum Columella, vt quaedam in hoc, plurima in illo emendanda eſſe, deprehenderim. Ea omnia (vsque adeo & multa & grauia ſunt) in altera, ſi voles, epiſtola ſeorſum perſequar.

§. 5. Col. 7, 1, 2 &c. Nunc ad 7 librum veniamus. In capite 1 & 6 mecum faciunt tres illae veteres editiones. In illo enim habent, *cum & facilem;* in hoc, *matres binae.* Quod autem ad octauum attinet extremum caput, illae quidem *malinis lignis*, Commeliniana autem habet, *malini ligni.*

Lib. 8 cap. 2 vix vna Commeliniana inter corrigenda admonet, non *foemina*, ſed *femina* eſſe legendum. Eadem pariter, ſed in Sylburgii indice, alteram animaduerſionem confirmat meam in caput 5, vbi *de excubandis ouis.* Haec enim adnotat: *excubandis* rectius *excludendis*, vet. ed. *vel incubandis.* Re tamen vera meae quoque veteres editiones *excludendis* habent, & *excludant:* quem ad modum etiam paulo antea eodem capite, item ſemel atque iterum 11 & 14 locutum eſſe Columellam inuenio.

§. 6. Libro etiam 9 Commelinus, vti Stephanus, & ego, verba diſtinguit, quae ex 3 capite propoſui. In 4 autem capite quo loco coeleſtis numinis *hyacinthus* in cunctis ſcribitur editionibus, legi nuper Salmaſium [Plinian. exercit. in Solin. ad huius pag. 62 E] reſcribentem *nominis*, nec tam graue fuit multis modis intelligere, minus feliciter veniſſe mihi in mentem, qui mederi poſſem, quam gratum, me tamen morbum, & medendi genus vidiſſe. Fuit quoque in cap. 8, cur ſuſpectus mihi eſſet locus iſte. *Praeparandumque in hanc rem liquida rubrica*, quando antiquae tres editiones habent, *praeparandaque*, quod etiam Commeliniana ex vetere alia editione inter emendationes proponit. Illa autem Palladii verba, quae his & proximis Columellae reſpondent, ad eundem omnino modum eae omnes quatuor editiones diſtinguunt, ad quem a nobis ſecundo loco diſtincta ſunt. §. 7. Col. 9, 9, 3 ſq. Cap. 9 tres priores editiones ſic habent: *in octauam fere diei: poſt quam horam.* Pariter cap. 13 noſtram emendationem confirmant; habent enim, *conſumatur.* Imo Commelinus, inter corrigenda, probat *conſumantur.*

§. 8. Col. 10, v. 101 Libro 10 in eo verſu. *Tu quae pallet humi, quae frondens purpurat auro*, Commeliniana id habet, quod in Iuntina, tres reliquae, quod in Stephani editione probauimus. Illum autem verſum [121]: *Rutaque Palladiae baccae victura ſaporem*, cum in omnibus ſummo conſenſu ad hunc ipſum modum proponi, animaduerterem; videndum aliquando putaui, an hac ipſa ſeruata ſcriptura, interpretari ita poſſemus, vt ruta eſſe vtilis diceretur in oliuarum conditione ad eum quem ante hanc habent, ſaporem demendum, minuendumue. Quae hoc minus diſplicebat interpretatio, quod Columellam hic quoque potuiſſe in animo habere Virgilium ſuum videbam, cuius illa ſunt, & quidem in eo Poëmate, quod hoc in libro noſter imitatur, perſequitur, & vt ipſe loquitur [in praefat. ad hunc librum 10] explet [Georgic. l. 4 v. 101]: *Dura mella premes: nec tantum dulcia, quantum Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.* Attamen cum ad eam ſcripturam quam in veteri codi-

codice Cl. Drackenborgium inueniſſe, commemorauerani, proxime accedere audiam codicem celeberrimae Bibliothecae Diui Marci, tuum, mi Iuli eruditiſſime, de vtraque cum lectione, tum interpretatione iudicium eſto. §. 9. Col. 10, 125 Proximis verſibus: — *& lactis guſtum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data ſigna fucarum Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.* eo libentius fateor, lepidium ſignificari, quod Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 2 c. 104] admonet, Columellam, vbi oxygalae faciendae rationem propoſuit, docuiſſe, *alios recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miſcere*, alios autem ſiccata, & quidem *ſine condimentis:* quae verba ſunt lib. 12 cap. 8. Sed cum ipſe quoque *fucarum* legit, me nihil hic fateor intelligere. Plinii quidem de lepidio verba agnoſco, quae inter ſua, vt ſolet, profert Ruellius: *ſic in facie cutim emendat exulcerando, vt tamen cera, & roſaceo facile ſanetur: ſic lepras & pſoras tollit ſemper facile, & cicatricum vlcera* (alii *vlcerum cicatrices*) videoque hac ratione ad delenda etiam ſtigmata in fronte impreſſa, adhiberi potuiſſe, praeſertim cum ſimiles tollendi haec modos apud Scribonium [compoſ. med. 231] Paulum [de re med. l. 4 c. 7] Aetium [Tetrab. 2 Serm. 4 c. 12] Actuarium [Meth. med. l. 6 c. 8] aliosque legam, ſic vt a vi deſquamandi cutem, ſiue maculoſam, ſiue a morbo, a vulnere, ab vſtione cicatricoſam, graeco nomine λεπίδιον appellari potuerit. Haec tamen omnia cum intelligam; *fucarum* quid iſtic ſit, non intelligo. Quod autem in quibusdam editionibus *furcarum* eſt ſcriptum, nimirum id nimis aperte carminis legibus repugnat. Viderat hoc, qui in veteri codice, ab Ioſepho Scaligero inſpecto, ita ſcripſerat, vt refert Rhodius [not. ad Scribon. Compoſ. 174] *Deletura quidem furcae fronti data ſigna.* Iuſto autem Lipſio; quod Rhodius pariter memorat, placuit, vt pro *fucarum* reſcriberetur *focorum:* cuius ergo emendationis auctorem, & probante quidem Turnebo [Aduerſar. lib. 13 cap. 22] Guilielmum Peliſſerium fuiſſe, video. Attamen vt caetera omittam, multo propius a magis communi ſcriptura emendatio abeſt reponentium, *fugarum:* quam quidem eiusdem Rhodii, vt ab ipſo proponitur; eſſe credidi, donec & in Dalechampii commentariis in Plinium [l. c.] & inter ea inueni quae Iohannes Wowerius olim adnotauerat ad Petronium [Satyric.] *notum fugitiuorum epigramma* memorantem, indicia videlicet, vt Caius [Epitom. inſtit. t. 1] loquitur, *aut igne aut ferro (in facie) impreſſa*, per quae, ſi iterum fugerent, dignoſci, & deprehendi poſſent, exempli gratia haec quam Rhodius alibi [Not. cit. ad Compoſ. 231] commemorat, litterarum ſpecie F. H. E. L. T. quod eſt: *Fugitiuus hic eſt Lucii Titii.* Idem nominat, ac mecum refellit, qui legendum eſſe *fucorum*, cum Fortunato contendebant. Qui etſi in eo quoque interpretando, quem continuo poſt hunc expendimus, de alui colubris, id eſt, lumbricis eſt lapſus; noſtrae tamen fidei eſt, te admonere, ipſius verba in Regienſi editione anno 1499 ſic proponi; [v. 232] *aliis quas aluos educat*, vt intelligatur, nonnullam errorum quos ipſi adſcripſimus partem, inſcitiae, incuriaeque operarum eſſe aſſignandam. Caeterum ibi in Columella aluus legit Commelinus, & infra *bryonius:* quas nos lectiones probaueramus.

§. 10. Col. 11, 3, 37 & 39 ſqq. Sed in libro etiam 11, quae prima ex 3 capite duo loca propoſuimus, & ipſe, & qui tres antiquiores editiones curauerunt, ita diſtincta exhibuerant, vt nos indicauimus.

Nec in extremo capite 17 lib. 12 ſine ratione aliquid mutandum eſſe, putaui, quando hae omnes quatuor editiones non vt caeterae habent, *inferuefaciant*, ſed *inferuefaciunt;* aut in capite 55 [ſ. 2] pro *exaniueris*, legendum eſſe *exaniaueris*, quando hoc habet Commeliniana. In libro etiam, qui reliquus eſt, *de Arboribus*, illa ipſa editio, inter *corrigenda*, ita emendauerat 10 capitis inſcriptionem, vt nos emendauimus. In iis autem verbis, quae ex cap. 26 [ſ. 8] ſecundo loco protulimus, tres veteres editiones non modo vt nos, habent *nudaueris;* verum inſuper commonſtrant, non immerito illa nobis diſplicuiſſe: *ex qua arbore inſerere voles*, cum ſic habeant: *quam arborem inſerere voles.* Sane etiam paulo ſupra ad eundem modum, itemque libro 5 cap. 11 [ſ. 3] ſcriptum eſt: *Arborem quam inſerere voles.* Sed nimirum hic dum conſtantem caeterarum omnium editionum ſcripturam eſſe antiquam, putaui, in eiusque propterea veſtigiis ſcrupuloſius omnino inſiſtendum; ab antiquae non ſententia quidem, ſed locutionis genere aberrare coactus ſum. §. 11. Col. Arb. 30, 2 Quod mihi vt aliis nonnullis in locis, ſic in poſtremo quoque accidit, quem ex Comella propoſui: *Roſam fruticibus, ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit.* Etſi enim non vnam indicaui rationem, cur *ſulculos* pro *ſurculos* ſcribendum putarem; vbi tamen animaduerti, non modo in Commeliniana, ſed & in duabus vetuſtioribus editionibus eſſe *ſulcos*, in tertia autem harum, quae videlicet ex ipſis recentior eſt, *ſurcos*, coepi ſuſpicari, ex hoc fortuito typographi errore natum fortaſſe eſſe *ſurculos* in poſterioribus editionibus. Quod qui in *ſulculos* mutandum eſſe ante me, cenſuerunt, illi quidem Columellae ſententiam procul dubio reſtituerunt, verbum autem an reſtituerint ita dubium eſt, vt vox *ſulculus*, quam huius vnius loci auctoritate in latina Lexica intulerunt, niſi productis aliis ſcriptorum exemplis confirmetur, ipſa quoque dubia & incerta eſſe videatur. Illud hoc in loco non eſt omittendum, Ienſonianum exemplar non habere *fruticibus*, ſed *fructibus:* quae ſcriptura ex iis quae Palladius huc, vt ſolebat, reſpiciens tradidit, fortaſſe poſſet confirmari. Nam roſaria conſerenda ac ponenda eſſe, docuit *vel virgultis vel etiam ſemine, quippe quae baccas nutriant in breuiſſimi piri ſimilitudinem, plenas ſeminibus.* Non negauerim: *fruticibus* in Columella reſpondere *virgultis* in Palladio. Attamen nihil in illo de *ſemine:* & quod de *ſurculis* dixit, fortaſſe etiam virgulta complectitur. Neque enim ſurculus, vt vulgo credunt, id tantummodo eſt, quod *in ramis oritur*, ſed interdum etiam eſt frutex, ac virgultum, auctore ipſo, ni fallor, Columella [lib. 3 c. 11 ſ. 5] vbi negat, *eſſe vllum tamdiu viduum ſolum virgultis, vt non aliquos ſurculos progeneret, tanquam piros ſylueſtres, & prunos, vel rubos certe.* Sed haec tu melius.

§. 12. Palladius ſequitur, cuius nos loca non cum illis tantum editionibus quatuor, quas ſaepius commemorauimus, ſed cum libris inſuper Petri Creſcentienſis tum Latina tum noſtra hac lingua editis, & Palladii interpretatione quadam vernacula, atque calamo exarata, ac perantiqua, nuper contulimus. Petrus enim Creſcentienſis, ſiue vt vulgo a noſtris appellatur, Creſcentius, qui ante annos trecentos ſcripſit de agricultura, non alius auctoris verbis ſaepius vtitur, quam Palladii, vt cum, etiam vbi non nominat, ipſum haud raro deſcribat, manifeſta quae in Creſcentium menda irrepſerunt, Palladii ope tollenda ſint, & viciſſim; id quod te iam pridem & animaduertiſſe, & facere inſtituiſſe, non ignoro. Vernacula autem illa Palladii interpretatio ab homine Florentino; quod ex Ianuario cap. 4 & aliunde planum eſt, ſcripta, quam antiqua ſit, ex ipſis verbis intelligimus.

Hanc

Hanc V. Clariſſ. Doctiſſimusque Saluinus Saluinius anno ſuperiore ad Caietanum Vulpium miſerat, qui eius mihi copiam fecit, ſingulari homo in iuuandis litteris ſtudio, ac diligentia. Quin etiam Apicii de arte coquinaria libros inſpexi: ſed vt nonnulla quae pariter in Palladio ſunt, in ipſis agnouerim, nihil tamen inuenerim, quod magnopere ad eum pertineret. §. 13. Pall. 1, 24, 2 & 3 Iis igitur nouis ſubſidiis inſtructus, inprimis quae ex Palladio lib. 1 tit. 24 propoſueram, locis, in quibus agitur de columbis, coepi vehementer ſuſpicari, aliena eſſe verba illa: *frutex virgoſus ſine foliis aſper*, *vel*, & mox, *ſetoſi.* Nam primum verba haec omnia in Ienſoniana, ſuperiora vero etiam in duabus aliis vetuſtis editionibus deſiderantur, in Commeliniana autem, quae ad veteres membranas, quod ad Palladium attinet, exacta eſt, omnia haec vncis ſunt interclufa. Sed ne in vernaculis quidem Palladii, & Creſcentii interpretationibus vllum eorum veſtigium eſt. In illa tamen *hirci alarum*, reddita ſunt *ſumma alarum (le ſommitadi dell' ale)* quae Palladii verba an ita eſſent reſcribenda, *cirri alarum* interdum quidem dubitaui, nunquam tamen quidquam certi conſtitui.

§. 14. Pall. Feb. 15, 1 &c. Libro 3 initium tit. 15, ita vt ego cenſueram, diſtinctum inueni, cum apud Creſcentium [lib. 4 c. 14] tum in vernacula interpretatione Palladii. Neque tit. 25 ſ. 4 editiones illae quatuor aliter habent atque ego in Iuntina probaueram.

Libro 4 tit. 9 [ſ. 3] cum Iuntina pariter mecumque eaedem faciunt editiones, & ea de qua ſaepius dixi, interpretatio. Verum tit. 10 [ſ. 20] vbi de Meſpilo, etſi hae omnes, & praeterea Creſcentius [l. 5 c. 16] in eo quod praecipuum eſt, a me non diſſentiunt, in reliquis tamen vernacula quidem interpretatio, & Commeliniana editio conſentiunt; caeterae autem ſic habent, vt legiſſe etiam ex parte videtur Creſcentius: *ſed putatur hinc arbor ſterilis fieri. Fimus* & caet.

§. 15. Pall. Mai. 1, 1 &c. Libri 6 initio in iis omnibus (ſi Creſcentium demas, in quo locum non inueni, qui huic admodum reſponderet) ſcriptum eſt *milium.*

Libro autem 7 tit. 7 [ſ. 2] fruſtra in his omnibus quaeſiui, quid pro *factis carbonibus* ſit reſcribendum. Editiones enim haec ipſa habent; Interpretatio ne carbones quidem memorat; Creſcentius [lib. 9 c. 103] denique hunc locum tam negligenter deſcribit, vt pro *in pultario factis carbonibus*, habeat, *in pulmentario ſiccis carbonibus.* Quod tamen ἐπίθετον, ſi modo veſtigia ſeruat ſcripturae Palladii, permouere aliquem poſſit, vt coniiciat, ſcripſiſſe hunc, *in pultario ſitis carbonibus.* §. 16. Pall. Iun. 7, 7 Neque diligentius exſcripſit, quae Palladius de Apum Regibus ſubiecit, ſic enim habet [lib. 9 c. 102]. *Leues abſque pilo, niſi fronte pleniores, quaſi capillum gerunt in ventre;* itaque ex *forte*, quod a Columella Palladius deſcripſerat, factum eſt *fronte:* quos ſiue Creſcentii, ſiue operarum potius errores, vt eſſe veteres, intelligamus, is etiam ſeruauit, qui eius libros olim in vulgarem hanc linguam tranſtulit. Hic quaeres fortaſſe, quemadmodum verba haec Palladii Florentinus interpres reddiderit. Sic autem reddidit: *morbide ſenza pelo. & anno vn capello, quaſi nel ventre di ſuoui. come aguglione.* Nempe hic in vertendo quaedam omittit, qui alibi, plura intruſit de ſuo, & praeſertim libro 1, vbi agitur de aquae ſalubritate agnoſcenda, quae certe nec Palladii eſſe, nec eſſe potuiſſe, procliue eſt demonſtrare. Caeterum etſi hoc ve-

verum eſt, etſi praeterea haud paucis in locis Autoris ſententiam non eſt aſſecutus, eſt viciſſim vbi non inutile prorſus ſit hanc quoque interpretationem conſulere.

§. 17. Pall. Sept. 13, 2 &c. Quod in libro 10 ſuſpicatus eram, id velim etiam atque etiam conſideres. Nam ne mihi quidem ipſi vndiquaque nunc placet. Praeterea illa interpretatio, atque editiones vetuſtae aduerſantur. §. 18. Pall. Oct. 5, 1 Contra lib. 11 tit. 5 non dubito quin pro ipſa ſteterim Palladii ſententia, cum iis in verbis: *Sed hae radiculae (vitis) non ad ſiccum debent recidi*, malle me, oſtendi, *truncum* legere, quam *ſiccum.* Ecce etiam Creſcentius [lib. 4 c. 15] vbi haec ipſa verba exſcribit, eandem ſententiam confirmat, quanquam verbum aliud proponit: Sed *hae radiculae non ad ſtipitem recidi debent.* Vernacula autem Palladii interpretatio ſic idem docet, vt quo tamen verbo ſit ipſe vſus, *trunci* (quo ſaepius de vite loquens Columella) an vero *ſtipitis*, incertum relinquat; niſi forte *vitem* ſcripſiſſe indicet. Sic enim habet: *non tagliandole raſente la vite.* §. 19. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 Minus placent quae conieceram ad illa verba: *Paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſueuit vniuerſa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, ſi vtaris ab inflatione te vindices.* Multo ſimplicius emendabimus, ſi nulla detracta, aut mutata littera legemus [vt in vna, ſi probe memini, editione eſt Gymnici.] *quo ad conditum ſi vtaris*, ſed media ſyllaba in *conditum* producta, non, vt mox in *conditum vaſculo*, correpta. Sic autem interpretabimur: quo paſſo ſi pro melle vtaris ad vinum condiendum, non ſic infleris, vt a melle. Mel enim, vt noſti, *aluum inflare*, cum Dioſcoride [de Med. Mat. l. 2 c. 75] Medici admonent. Quod autem cum Palladius ſcripſit, *ad conditum*, & proprio verbo, & id quod ego interpretor, ſignificante vſus ſit, te latere non poteſt. Nam latini cum dicebant *conditum*, Graeci autem iuniores, latinae huius vocis vſurpatione, κονδῖτον, vinum intelligebant, aromatum, imprimisque piperis, & praeterea mellis additamento confectum. Talia ſunt apud Apicium [de art. coquin. lib. 1 c. 1, 2.] *Conditum Paradoxum*, & *Conditum Melizomum:* & quanquam eo tempore iam multa addiderat aliorum & Heliogabali [vid. Lamprid. Heliogab.] praſertim luxuria; talia certe, & hoc quidem ipſo *Conditi* nomine appellata, tam longo ante tempore in vſu fuerant, vt haec eius vocis ſignificatio, in vberrimis latinis lexicis praetermiſſa vix vni Gloſſario Caroli du Freſne relinqui non debuerit. Maior enim Plinius [Nat. Hiſt. l. 14 c. 16] poſtquam plurium vinorum aromatitum compoſitiones indicauit, *Qualia*, inquit, (vina) *nunc quoque fiunt, pipere, & melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant.* Et de his fortaſſe verba etiam ſunt accipienda Corn. Celſi [de Medicina l. 1 c. 2] *condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam, & plus propter dulcedinem aſſumitur; & quod modo par eſt, tamen aegrius concoquitur;* neque enim iſta *dulcedo* condimentis omnibus de quibus ſic vniuerſe interpretantur Pantinus [Comment. in Celſ.] & Rubeus [Annot. in Celſ.] ita conueniebat, vt *Conditis*, quorum cum varias compoſitiones ad quinquaginta apud Apicium [lib. 1 c. 1 & ſeqq.] Paulum [de Re med. l. 7 c. 11] Oribuſium [medicin. collect. l. 5 c. 33] Aetium [Tetrab. 1 ſerm. 3 c. 62 & ſeqq. & Tetrab. 4 ſerm. 4 cap. 117 & ſeqq.] Nicolaum Myrepſum [de compos. medicam. ſect. 1 c. 194 & ſect. 27 c. 33 & ſeqq.] aliosque legerim; nullam memini legiſſe, in qua non ſatis mellis admiſceatur. Scilicet conditum omnino erat mulſi quoddam genus, vt Caelius Aurelianus [Morb. Chron. l. 5 c. 1] ſcripſerit: *probat conditum bibendum, quod plerique latini mulſum vocant.* citat.

Ipſe

Ipſe etiam Palladius, qui libro 3 [t. 32] *Conditum vel abſinthiatum*, *vel roſatum vel violatum* memorauerat, vbi roſatum vel ſexto [t. 17] vel hoc ipſo libro [t. 15] conficere docuit, vtrobique mel adiecit. Non tamen ſemper inter conficiendum conditum, & nominatim roſatum, aut violatum, mel admiſcebant; ſed aliquando (id quod conſtat ex Apicio [lib. cit. cap. 4]) eo tantum tempore, quo erant bibituri, videlicet vt liberum eſſet ſingulis conuiuis pro arbitrio plus minuſue addere. Quem ad morem hic Palladium reſpexiſſe crediderim, propterea quia paſſum iſtud, *quo ad conditum ſi vtaris mellis vice*, *ab inflatione te vindices*, docuit, *conditum vaſculo*, *mellis more*, *ſeruari*. Porro vt Palladius pro melle paſſum, ita Nicolaus Myrepſus [ſect. 27 c. 40 & 43] ſaccharum aliquando poſſe adiici Conditis, monuit. Martialis [Xenior. 106] autem paſſi, & mellis magnam, vt ſic dicam, propinquitatem ſignificauit in diſticho de paſſo: *Gnoſſia Minoae genuit vindemia Cretae*, *Hoc tibi*, *quod mulſum pauperis eſſe ſolet.* neque reticuerat Plinius [nat. hiſt. lib. 14 c. 9] qui paſſum ait in adulterium mellis excogitatum. Sed eam ſaepius oſtenderat Celſus [de Medic. l. 2 c. 20, 22. 30. 32. 29, 18. 25. 28] qui etſi inter ea, quae boni ſucci ſunt, & quae lenia, & quae aluum adſtringunt, paſſum numerauit, cum mel inter ea, quae acria ſunt, numeret, idemque crudum, vt mulſum quoque mouere aluum, doceat, tamen pariter & valentiſſimae eſſe materiae, & aliena ſtomacho, & facile intus corrumpi paſſum, & mulſum pronuntiauit. Certe etiam Dioſcorides [de med. Mat. l. 5 c. 7] iſtud ipſum paſſum Creticum de quo Martialis, & cui Plinius [loc. citat.] primatum dedit, *inflare tamen*, *& ſtomacho aduerſari*, docuit. Africum vero de quo verba facit Palladius, an haec non faceret, aut minus quam mel faceret, meum non eſt in praeſentia decernere; neque enim Palladii hallucinationes, ſi quae forte eſſent, defendere, ſed verba tantum exponere inſtitui. §. 20. Veg. 1, 56 Quibus ita expoſitis haud difficile fuerit vnum, aut alterum non modo intelligere, verum etiam reſtituere P. Vegetii locum. Libro enim 1 Artis Veterin. cap. 56 [f. 22] *ſi hiems*, inquit, *fuerit; condita*, *cum ſemiuncia apii ſeminis triti*, *& olei tribus vnciis calefacta per os ipſius* (equi) *oportet infundi. Si aeſtas fuerit; abſinthium vel roſatum cum quatuor ſcrupulis croci*, *& duabus vnciis olei frigidum per os ſimiliter debet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia*, *vinum ſimpliciter conuenit praeberi cum caeteris.* Hic Sambucus ex ſuis codicibus pro *vinum* in libri ora reponit *vnum*, repugnante Vegetio, cuius haec ſententia eſt: cum apii ſemine, & oleo, vel cum croco & oleo vinum ſimplex ab eo eſſe dandum, cui condita nulla ſint hieme, aeſtate autem neque ſit abſinthiatum, neque roſatum: *abſinthiatum* enim eſſe legendum, indicant, quae commemorauimus, Palladii verba: *Conditum vel abſinthiatum*, *vel roſatum.* Quibus addi poſſunt & illa Lampridii [in Heliogab.] *condito piſcinas*, *& ſolia temperauit*, *& roſato atque abſinthiato vulgus ad bibendum inuitauit.* §. 21. Veg. 4, 8 Pariter libro Vegetii vltimo cap. 8, vbi editum eſt: *poſt curſum*, *ſiue poſt laborem conditi bene piperati heminam adiicies*, *aeſtate roris vel abſinthii tantundem*, *& per os dabis ad cornu;* legendum crediderim, *aeſtate roſati vel abſinthiati tantundem;* non modo quia in illo priore loco ſine vlla controuerſia eſt: *ſi aeſtas fuerit*, *roſatum* conuenire, ſed etiam quia in hoc ipſo loco Sambuci codices pro *roris*, habent *olei roſati;* vt mihi aliquando hiſce ambobus locis collatis in mentem venerit, hic eſſe ſcribendum *olei & roſati.* Etſi vero iidem, aliique Codices pro *conditi bene piperati* habent, *conditi bene praeparati*, nihil tamen (quod ad hoc attinet) eſſe facile mutandum, oſtendunt, quae ſupra de pipere memorauimus vſque adeo conditis adiecto, vt haec

etiam *piperata* vocitarentur, quod non inficiabimur a Celſo [de Medicin. l. 4 cap. 19] eſſe factum, vbi malum punicum *in piperatum coniici*, iuſſit. Caeterum an de pluribus Vegetii locis in quibus *vinum candidum* ſcriptum eſt, nonnulla ſaltem ſic oporteat emendare, vt alibi *vinum calidum* alibi *vinum conditum* legamus, ipſe conſtitues; ego iam tranſeo ad Varronem. §. 22. Varro 2, 4, 8 De Varrone, ad ea quae ſcripſeram, nihil hoc tempore eſt, quod addam, niſi quam ob rem in lib. 2 c. 4 Auſonium Popmam laudaueram eam rem fuiſſe ante ab Ioſepho Scaligero [coniectan. in Varron.] non animaduerſam modo, ſed etiam probatam. Quod autem ſupra in extremo capite 2 oſtenderam, non bene ſcriptum eſſe, *vt dixi*, cum ſcribendum videlicet fuiſſet, *vt dixiſti*, id vero ſic a te accipi, velim, vt ſiquis Varronem malit, quam librarios errauiſſe, ipſe acrius non repugnem. Illud enim mihi propoſitum fuit, vt errorem ab aliis non animaduerſum retegerem, eiuſque, ſi librariorum crederetur, emendationem proponerem. Equidem hos longe facilius, quam Varronem; hunc tamen falli ipſum quoque potuiſſe, confiteor, in re praeſertim eiusmodi, in qua ſi quis dicat, Marci etiam Tullii diligentiam aliquando deſiderari; illum ego refellere magis cupiam fortaſſe, quam poſſim. Haeſi nimirum, ne tecum quidquam, mi Iuli, diſſimulem; cum in libro 5 de finibus cap. 8 haec nuper relegerem: *quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua vna omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum* &c. Quae ſi ab ipſo Tullio dicerentur, aut certe ab aliquo, qui duabus illis ſuperioribus diſputationibus interfuiſſet; res plana eſſet atque expedita. Dicuntur autem a M. Piſone, qui non modo ipſe non interfuerat, ſed eas ne legiſſe quidem poterat, quippe quem epiſtolae ad Atticum [lib. 13. epiſt. 19] docent, antequam diſputationes illae conficerentur deceſſiſſe; ne ipſas dicam ſatis docere, nondum habitas confingi eo tempore, quo eas M. Piſo commemorabat. Neque minus haereo, cum aut in 2 libro de natura Deorum ſic loquens, cum Velleio inducitur Balbus: *velut a te ipſo heſterno die dictum eſt, anum fatidicam πρόνοιαν a Stoicis induci;* aut cum in tertio ſic Cotta cum Balbo: *omniaque quae a te nudius tertius dicta ſunt, cum docere velles, Deos eſſe &c.* quaſi vero non id Velleius in primo, neque haec in ſecundo libro Balbus dixiſſet, & hi tres libri (quod ſingulorum oſtendunt initia) non vnius diei ſermones complecterentur. Quid ergo eſt? Num cuique [id quod Tullius in Bruto fatetur] *difficile eſt in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, vt ſibi ipſi non conueniat*, praeſertim aliud alio tempore ſuis in ſcriptis mutanti, quod Ciceronem maxime in Dialogis feciſſe conſtat. Nam certe [vid. Epiſt. ad Atticum lib. 13 epiſt. 13, 15, 19] Quaeſtiones Academicas a Catulo, Lucullo, Hortenſio, ad Varronem tranſtulit, & ex duobus libris in quatuor contulit. Num igitur offenſus prolixitudine diſputationis de Natura Deorum, cum quod in ea de Legibus [vid. fin. lib. 2. de Legib. & lib. 3] fecit, facere hic nequiret aut nollet, vt diei longitudinem inculcaret; habuit in animo aliquando id facere quod in libris de oratore, aliisque, vt eos ſermones in plures diſtribueret dies, neque tamen publicis occupationibus, & calamitatibus impeditus, perfecit. Num pariter libros de Finibus ſic primum informauerat, vt quemadmodum in iis de officiis, vnus ipſe doceret, tractaretque omnia, quae deinde cum in Dialogos conferret, illa obuenerint dicenda M. Piſoni, quae ipſum dixiſſe Ciceronem dicebat? Quae ſi ad hunc, aut alium aliquem non abſimilem modum contigiſſe arbitremur; videlicet Varro etiam poterat eam primum omnem orationem aut Scrofae aut Attico tribuiſſe, quam inter

vtrum,

vtrumque diuiſerit poſtea. Certe nobiles quoque ex noſtris Poëtae, & in his Ludouicus Arioſtus & Torquatus Taſſus, cum hic certam quandam rem deleuiſſet, ille vero vnum aut alterum verbum mutaſſet, obliti reſpondentia etiam alia tollere, ac commutare, verſus praeſertim duos [G. Liberata Cant. 16 St. 35 v. 4. O. Furioſe Cant. 23. St. 107. v. 8] reliquere, quorum alterum non ſatis intelligi, alterius verba cum ſuperioris verbis minime cohaerere, vel ſtudioſiſſimi eorum homines confitentur. Quod ſi idem Tullio, aut Varroni accidiſſe, nullo pacto fateri quis audeat; Varronem quidem, vt tueri poſſit, docuimus; vt Tullium, ipſe viderit. Nobis enim non modo his diutius hic immorari non licet; haec epiſtola eſt concludenda. Summa ergo eſt, primum, vt inter legendum, quas ad Facciolatum ſcripſimus litteras, has quoque identidem inſpicias, neque propterea quod iis omnibus in locis, de quibus [ne fruſtra longi eſſemus] ſiluimus, cunctae nobis editiones aduerſantur, coniecturas noſtras continuo abiicias, immo, ſi neceſſariae videantur, hoc ipſas magis quantulaecunque ſunt, probes, quod labeculas indicent ſub tot exemplarium auctoritate facile deliteſcentes. Deinde fac, illud memineris: ſi haec noſtra erga tuos Auctores ſedulitas grata eſt, ſi ab hac porro alia atque alia expectas; vnam hanc in poſterum tibi fore & ſenſum tuum oſtendendi, & noſtra eliciendi facultatem, ſi tuas viciſſim ad illos annotationes perſcripſeris, & nobiſcum tandem aliquando communicaueris. Vale.

Patauii Poſtrid. Idus Mart. M D CC XXIII.

III.

III.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

Etsi ex meis ad Rei Ruſticae Auctores Adnotationibus nulla vnquam alia eorum Studioſis exiſtet vtilitas; hanc tamen, quod expreſſerint tuas, tantam eſſe, exiſtimabunt, vt non vulgarem ex meis cepiſſe ſe fructum, fateantur. Quo magis ea praeſtare me, decet, quae ſuperiore Epiſtola pollicitus ſum, vt neque tu, qua es modeſtia, ſuſpiceris, non ſatis mihi fortaſſe, quas adhuc miſeris, placuiſſe, & illi intelligant, quod alias atque alias addideris, id quoque huic noſtro, qualecunque eſt, exemplo, & adhortationibus ſe debere. Cum Pub. Vegetius in ſuos de Arte Veterinaria libros non pauca tranſtulit e ſexto libro Columellae, tum ex huius ſexto, & tredecim quae inſequuntur, capitibus, tertii ſui libri tertium, & quartum caput euidentiſſime confecit. In haec ego cum plurima paſſim menda Librariorum imperitia ſocordiaque irrepſiſſe, animaduerterem, ſic vt haud paucis in locis aut alieniſſima ab re legantur, aut quae nullo modo intelligi queant; vitia haec exiſtimabam propria eſſe principis Editionis, non alterius etiam communia, quam anno 1574 procurauit Ioannes Sambucus Vir Doctiſſimus, & peruetuſtis Codicibus ſane inſtructiſſimus. Superioribus tandem menſibus huius mihi Editionis copia facta eſt. Quid quaeris? Codicum, nonnunquam, vt verum fatear; haud inutilium ſaepius tamen in grauiſſimis apertiſſimisque mendis mirifice conſentientium, ratio habetur; Columella autem, vnde illa ipſa capita certe fuerant primum deſcripta, ne memoratur quidem. Non me fugit, quantum vetuſtorum Codicum auctoritati, atque conſenſui, quantum etiam Vegetii ipſius arbitrio, aetati, & in ſcribendo conſuetudini tribuendum ſit. Hic tamen ſaepe menda ſunt ita euidentia; emendationes autem occurrunt ita faciles, & neceſſariae, vt niſi Vegetii ipſius αὐτόγραφον producatur, nemo ſit, qui perſuadere poſſit, Codices non eſſe corruptos, neque ea quae a Columella praemonſtratur, ratione emendandos. Quid ergo eſt? Num in Vegetio relinquendum eſt nihil, niſi quod in Columella inueniatur? Imo plura ſunt fortaſſe etiam mendoſa, quae tamen in praeſentia quidem tentare non auſim. Nonnulla quoque eiuſmodi ſunt, vt Columellae viciſſim emendando praeclare inſeruiant, de quo nunc potiſſimum laboramus. Quae cum ita ſint, operae pretium arbitror me eſſe facturum, ſi locos ſingulos, quorum alter alterius ope indiget, inter ſe conferam, atque ita ante oculos ſtatuam, vt Vegetii primum verba, tum Columellae, quemadmodum edita ſunt, deinde vtriuſque, quomodo alterum ex altero emendandum credam, vno obtutu conſpici poſſint. Vbi emendatio-

dationem confirmare deceat, ei rei argumenta ſubiiciam. Incipiemus autem ab iis duobus, de quibus eſt dictum, capitibus. Tum ſi praeterea alii erunt loci, quos comparare haud inutile ſit, eos quoque ad eundem modum ſubdemus.

§. 1.

Vegetii 3, 3, 1.

Cruditas plurimum nocet, cuius haec ſunt ſigna: crebri ructus, cibi faſtidium, ſonitus ventris. (1) intenſiones neruorum, oculi hebetes: propter quae nec bos ruminat, neque linguam detergit, vt ſolet. Prodeſt itaque (2) vt duos congios (3) vbi bibi poſſit digerere per fauces. Poſt quos ſtatim braſſicas triginta caules modicas decoques, & ex aceto dabis.

Sambucus ex Codicib. in marg.

(1) *Contractiones* (2) *calide.* (3) *vt* Idem *braſſicae* habet, non *braſſicas.*

Columellae 6, 6, 1.

Cruditatis ſigna ſunt crebri ructus, ac ventris ſonitus, faſtidia cibi, neruorum intentio, hebetes oculi. Propter quae bos neque ruminat, neque lingua ſe deterget. Remedio erunt aquae calidae duo congii, & mox triginta braſſicae caules modice cocti, & ex aceto dati.

Vegetius emendatus.

nec bos ruminat, neque *lingua ſe* detergit, vt ſolet. *Proderit aquae calidae, vt* bibi poſſit, duos congios digerere per fauces. Poſt quos ſtatim *braſſicae* triginta caules *modice* decoques, & ex aceto dabis.

Calidae vt bibi poſſit, non aliter eſt accipiendum, quam ſi dixiſſet, ita calidae, vt tamen bibi poſſit, quemadmodum fere dixit altero huius libri capite 3 *calidum ita, vt manus pati poſſit.* Hanc emendationem, vt vides, Sambuci codicibus ex parte debemus; Columellae autem reliquas.

Caeterum velim propoſita cruditatis ſigna attendas, & ſi pleraque eiuſmodi eſſe, videas, non vt inde effici, ſed vt iis adiici potius queant illa duo, quae continuo ſubiiciuntur, intermiſſa videlicet ruminatio, & ea quae fit per linguam, deterſio; tum vero cogites, oporteatne in vtroque Auctore reſcribere *praeter quae*, vbi legitur ab omnibus *propter quae.*

§. 2.

Veget. 3, 3, 2 & 3.

(1) Praeterea lentiſci & oleaſtri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquae congio miſcent [& paulo infra] ab alio quoque cibo vel potione prohibentur. Nam ſi neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio inteſtinorumque ſubſequitur, exprimit gemitus, ciboſque capere non ſinit, nec in loco conſiſtere, decumbere, & volutare cogit, caudamque frequenter commouet.

(1) *quibus lentiſci* Samb. in marg. ex Cod. Idem non habet *aquae.*

Colum. 6, 6, 2 & 3.

Tum lentiſci, oleaſtrique cacuminum pondo IV, & libra mellis vna trita permiſcent aquae congio [& infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis cauſa languoris diſcutiatur. Nam ſi neglecta cruditas eſt, & inflatio ventris, & inteſtinorum maior dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur, ſaepe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere.

Veget. emend.

decumbere & *volutari* cogit, caudamque frequenter commouere.

Colum. emend.

Tum lentiſci, oleaſtrique cacuminum pondo IV & *libram* mellis, vna trita permiſcent aquae congio [& infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri *debet*, dum omnis cauſa languoris diſcutiatur. Nam ſi neglecta cruditas eſt, & inflatio ventris, & inteſtinorum maior dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur, ſaepe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere *cogit.*

Hic noli mirari, quod omnia in Vegetio non correxerim. Equidem nonnulla facile deeſſe, & quaenam deſint, agnoſco; ſed quibus potiſſimum verbis reponenda ſint, pro certo non video. Quae emendaui, ea minus dubia erant.

Pariter in Columella minus dubitaui reſcribere *libram mellis*, reputans quam facile librarii de duabus proximis literis *m* vna omiſſa, *libra* ſcribere potuerint perperam. Poſt *fieri* addidimus *debet;* nam & verbum eiuſcemodi deſiderabatur, & Columella hoc vti ſolet, velut cap. 9. *Quae medicina ſub tecto fieri debet:* & lib. 7 c. 5 *quod in omnibus morbis, ac peſtibus fieri debere cenſemus* &c. ad extremum etiam addidimus *cogit*, verbum non minus ibi deſideratum, & a Vegetio facile ex Columella deſcriptum, & praeterea ab non recenti manu additum [ex ingenio an ex Codicibus?] in vno ex tuis Columellae exemplaribus, in quo etiam ante *gemitus* coniunctio *&* ſatis eleganter eſt interiecta.

§. 3.

Veget. 3, 3, 4.	*Colum.* 6, 6, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquae calidae dantur. (1) Si iſta non valent, mirtae foliorum ſylueſtris duae lib. tunduntur in pila, & (2) duae ex calida aqua miſcentur, ac per vas ligneum faucibus infunduntur (1) *ſi laurus non adeſt.* (2) *dico* ſextarii. Samb. in marg. ex Cod.	Si nec haec profuit res, caprifici aridae conteruntur, & cum dodrante aquae calidae dantur. Vbi nec medicina proceſſit, myrti ſylueſtris foliorum duae librae deligantur, totidemque ſextarii calidae aquae miſti per vas ligneum faucibus infunduntur.	Si iſta non valent, *myrtae ſylueſtris foliorum* duae librae tunduntur in pila &c.	Vbi nec *haec* medicina proceſſit, myrti ſylueſtris foliorum duae librae *laeuigantur*, totidemque &c.

Hic quoque intelligo, alia inſuper in alterutro Auctore eſſe poſſe deprauata, praeſertim ſi quae Sambucus ex Codicibus adnotauit, ſic legenda cenſeas, *duo ſextarii*, eaque illuc pertinere, vt pro *duae ex calida aqua*, intelligamus Vegetium ſcripſiſſe, *duo ſextarii ex calida aqua:* quae cum Columella omnino conſentirent. Sed quoniam ſuo vti iudicio atque arbitrio Vegetius potuit; idcirco in ipſo ne *myrtae* quidem mutauimus, cum libro etiam 2 cap. 12 *mirtam aridam conterendam* ſcripſerit, aut veteres ſecutus, qui pro myrto *murta* dixere, aut ſuae vel tempeſtatis, vel regionis conſuetudine quadam abreptus, nam a ſuis quoque Gallis myrtum vocitari *murtam*, Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 1 c. 100] teſtatus eſt.

In Columella cur addiderimus voculam *haec* noſtra ad Cl. Facciolatum Epiſtola oſtendit. Certe etiam Lucano non vſque adeo ingratus viſus eſt harum vocularum concurſus, *nec haec*, vt non ſcripſerit [Pharſal. lib. 3] *nec haec alius committat praelia miles;* neque Varroni [de re ruſtica 1, 55, 3] qui *nec haec*, inquit, *non minima cauſa.*

Quod autem pro *deligantur* ſubſtituerimus *laeuigantur*, duae fuerunt cauſae, altera quod *deligantur* ab ſententia alienum eſt, altera quod *laeuigantur* a Vegetio indicatur; *tunduntur*, inquit, *in pila.* Sic alibi etiam loquitur Columella [lib. 6 cap. 17] *ſemina eius collecta, & laeuigata cum vino dantur potanda*, pro quibus haec habet Vegetius [lib. 3 cap. 4] *ſemina eius collecta, & trita dantur ad potandum cum vino.*

item

item [lib. 7 c. 5] *galla cum auſtero vino laeuigata:* [lib. 9 c. 13] *omnia eadem aequis ponderibus in vnum laeuigata :* & [lib. 12 c. 41] *quae in collo ſubſiderunt*, *diligenter contrita laeuigantur.* Quae loca ſunt eo diligentius attendenda, quod in ampliſſimis Lexicis latinis hic verbi *laeuigo* ſignificatus omittitur, qui hodieque, vt noſti, apud Medicos in vſu eſt, cum aliquid imperant non modo conteri, ſed vt ipſorum verbis [Amalth. Caſtello-Brunon. in *Laeuis*] vtar, inſuper redigi *in puluerem impalpabilem exquiſitiſſimae laeuitatis*, *qui & Alcool a quibuſdam dicitur*, *& fit quidem manu*, *vel tritura ſuper marmore cum porphyrite*, *vel in mortario cum piſtillo*, *ita vt quod contritum eſt*, *excutiatur per ſetaceum*, *vel linteum.* Ita verbum *laeuigo*, reſpondet graecis λειαίνω & λεαίνω, quibus non tantum complanare, & polire, verum etiam terere, molere, comminuere, & ex aſperis ac duris in laeuem puluerem redigere ſignificabant, vt Ariſtoteles lib. 2 anim.

§. 4.

Veget. 3, 3, 5.

Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia : tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti (1) olei permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere : duae quoque vnciae ſalis cum decem vnciis ceparum atteruntur : mel quoque decoctum admiſcetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum, vt ventrem reſoluant.

(1) *allii* Samb. in marg. ex Cod. qui non habet *iſta*.

Colum. 6, 6, 5.

Sunt & ante detractionem ſanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres vnciae pinſiti allii permiſcentur, & poſt eam potionem currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle decocto collyria **immittuntur** aluo.

Veget. emend.

Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia : tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti *allii* permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere : duae quoque vnciae ſalis cum *decem cepis* **atteruntur &c.**

Vt ad Facciolatum noſtrum ſcripſi, ita hic Vegetium ex Columella duobus in locis emendo. Primam emendationem, & res ipſa, & Sambuci codices firmant. Alteram neceſſariam eſſe intelligent, quicunque iſta collyria & pro boue, & *longiora*, & *non parum valida* eſſe, attenderint; neque enim ſatis craſſa, & longa e dextante fient ceparum, ſalisque ſextante, niſi multo inſuper melle adiecto; multo autem addito melle, qui eſſe poterunt *non parum valida*, cum acrem videlicet ceparum vim, ſalisque ſtimulum nimia mellis copia obruet atque infringet. Quod ſiquis forte *valida* hic dictum accipiat, non vt lib. 4 c. 10 *confectio non minus valida*, ſed vt dura ſignificet, quando lib. 1 c. 42 haec ſcribuntur: *Sal bene tritum*, *& mel coques*, *paſtillosque longos*, *& duros facies*, *& in anum iumenti interius immittes.* is libri huius tertii inſpiciat caput 57. haec nimirum, & in eiuſdem modi quidem morbo propoſita, inueniet: *cepas decem veteres*, *ficus ſiccae* ℥ 8 [Samb. Cod. *vncias quatuor*] *nitri ſcrupulos quinque*, *ſtercoris columbini ſcrupulos quatuor*, *ex quibus addita vrina collyria facies*, *& bina vel terna in anum immittes.*

Veget. 3, 3, 7 & 8.

Sed interdum in (1) illa medicina conuenit, ſequiturq; (2) omnium vitium, quorum ſignum eſt, ſi exuentum † mutoſumque ventrem ediderit, ſingulare remedium eſt (3) cupreſſinae quindecim, verbenæ quindecim gallae diligentiſſime tritae, quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetuſtiſſimus caſeus, quibus pariter detritis admiſcentur vini auſteri ſextarii 4, & in potu dantur, ita vt lentiſco mixtaque oleaſtri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, (4) & videris egere corpus, & vires † capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bouis nil peruenit, quod ſic videris per ventrem proiicit quam quod manducauerit. Quae cum acciderint, &c.

§. 5.

Colum. 6, 7, 1 & 2.

Sed interdum nulla prodeſt medicina. Sequitur torminum vitium, quorum ſignum eſt cruenta & mucoſa ventris proluuies. Remedia ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque gallae, & vtrorumque ponderum vetuſtisſimus caſeus, quibus in vnum tunſis admiſcentur auſteri vini quatuor ſextarii, qui pari menſura per quatriduum diſpenſati dantur: nec deſint lentiſci, myrtique, & oleaſtri cacumina viridis. Aluus corpus, ac vires carpit, operique inutilem reddit: quae cum accident &c.

Veget. emend.

Sed interdum *nulla* medicina conuenit, ſequiturque *torminum* vitium, quorum ſignum eſt, ſi *cruentum mucoſumque* ventrem ediderit. Singulare remedium eſt cupreſſinae quindecim verbenae, *&* quindecim gallae diligentiſſime tritae, *&* quantum vtraeque ponderantur, tanti ponderis vetuſtiſſimus caſeus; quibus pariter detritis admiſcentur vini auſteri ſextarii 4 & in potu dantur. ita vt *lentiſci, myrtique* & oleaſtri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere *viridis, & quale manducant egerere* corpus & vires *carpit, operique* inutilem reddit, quia ex cibariis ad *medullas* bouis nil peruenit.

Colum. emend.

Remedio ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque gallae, & vtrorumque *ponderis* vetuſtiſſimus caſeus, quibus &c.

(1) *nulla* (2) *torminum.* (3) *cupreſſi baccas, & Gaubrae ana XV bene tritas, & tantundem vetuſtiſſimi caſei.* (4) *viride quale manducant.* Samb. in marg. ex Cod.

Etſi plura menda ex Vegetio ſuſtulimus, & in his duo illa obelo notata, quae pro deſperatis in prima Editione relicta erant, non tamen omnia ſublata eſſe, exiſtimamus. Fortaſſe vbi de torminibus ſermo incipit, ibi oratio prorſus eſt a ſuperiore disiungenda; nam in ipſo etiam Columella, inde hoc caput 7 videtur fuiſſe inchoandum, aut ille ex Vegetio emendandus, atque ita ambo intelligendi, vt dicant, aduerſus cruditatem, & inteſtinorum dolores nullam interdum medicinam proficere, indeque tormina conſequi. Fortaſſe Vegetius paulo poſt ſcripſit, *ventre reddiderit* non *ventrem ediderit.* Fortaſſe medicamentum in quatriduum eſſe partiendum, non omiſit. Fortaſſe vt alia praeteream, extrema verba, quae emendare, a Columella, & Codicibus deſtituti, auſi non ſumus, aut ad hunc fere modum ſcripſerat: *quod ſic videris; plus enim per ventrem proiicit, quam quod manducauerit,* aut ad hunc alterum: *quod ſic viride per ventrem proiicit, quam quod manducauerit;* neque enim, puto, in Vegetio te offenderit, *ſic viride — quam,* memoria tenentem, ſcriptum eſſe a Propertio [lib. 2 Eleg. 5 al. 4] *non ita — variant — quam.* Eorum autem quae emendando reſcripſimus, partim ita euidentia ſunt, nulla vt egeant probatione, partim confirmari poſſunt facillime, velut hoc: *Si venter coeperit fluere viridis, & quale manducant, egerere.* Nam ſimul Editionum, ſimul Codicum veſtigia obſeruauimus, ad eundemque modum locutum eſſe Celſum [de Medic. lib. 2 c. 8] meminimus: *ſi nigra aluus profluxit, & nigra aluus ſanguini atro ſimilis;* vt ſuſpicati interdum ſimus, legendum eſſe in Columella, non *viridis. Aluus;* ſed *Viridis aluus,* praeſertim cum in ſuperiore capite, lentiſci pariter, oleaſtrique cacumina imperans, *viridis* non ad-

iece-

iecerit. Vtcunque eſt; in Vegetio *venter viridis* ita intelligendus eſt, vt addita a nobis ex Sambuci Codicibus verba demonſtrant; & commentarii loco eſſe poterit initium eius Celſi capitis [lib. 4 c. 16] quod tractationem laeuitatis inteſtinorum cum tractatione connectit torminum: *Ex torminibus interdum inteſtinorum laeuitas oritur, quae continere nihil poſſunt, & quidquid aſſumtum eſt, imperfectum protinus reddunt* &c. Quod vero non *ad medelam bouis* ſcripſerim, ſed *ad medullas bouis*, in cauſa fuit non modo ſic aptior ſententia, verum etiam Vegetii ipſius alter locus [lib. 3 c. 55] huic mirum in modum reſpondens: *Animalia*, inquit, *ſtomachico* morbo affecta, *multum manducantia fame moriuntur. Omnis enim eſca quam ſumſerint, ad ſtercus, & omnis potus conuertitur in vrinam, nullus ex his ſuccus, nullum alimentum peruenit ad medullas.* Hae emendationum cauſae. Contra: *quod cupreſſinae quindecim verbenae* non mutauerim, Celſi locus [lib. 2 c. 33] effecit de his, quae reprimunt: *verbenarum contuſa cum teneris caulibus folia, cuius generis ſunt olea, cupreſſus* &c. Potuit enim Vegetius verbenis vti malle, quam conis. Quod ſi tibi ſecus videatur; prompta eſt ex Codicibus emendatio, *cupreſſi baccae;* nam Scribonius [Compoſ. med. 53, 233] quoque, & Plinius [Nat. Hiſtor. lib. 16 c. 33] cupreſſi conos, *cupreſſi baccas* vocarunt.

In Columella, quod duo mutauimus, non modo fecimus frequentiore eius loquendi conſuetudine impulſi, ſed Ienſonianae etiam Editionis auctoritate permoti, quae hoc in loco & *Remedio* habet, & *ponderis*.

§. 6.

Veget.	*Colum.* 6, 7, 3 & 4.	*Veget.* emend.
Pabulaque ſuperius praebent. Aliqui vero 2 lib. ex (1) vinaceis ad focum torrent & conterunt, & cum ſextario vini auſteris ad bibendum dant, & cum memorata ſaepius cacumina obiiciunt (1) *hinanceis*, Samb. in marg. ex Cod. qui pro *ſuperius* habet *ſaepius*.	Eademque pabula, vt ſupra diximus, obiiciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem ſextariis vini auſteri, potandum medicamentum praebent, omnique alio humore prohibent, nec minus cacumina praedictarum arborum obiiciunt.	Pabulaque, *quae* ſuperius, praebent. Aliqui vero duas libras ex vinaceis ad focum torrent, & conterunt, & cum 2 *ſextariis* vini *auſteri* ad bibendum dant, & *commemorata* ſaepius cacumina obiiciunt.

Hic, vt opinor, haud miraberis, vel quod ad ſententiam perficiendam *quae* addiderim; noſti enim quam facile Librariis fuerit de duabus proxime iteratis voculis vnam tranſilire; vel quod pro *ſextario* reſcripſerim 2 *ſextariis;* vides enim ex duabus vinaceorum libris, & vini vnciis non amplius viginti ſpiſſam nimis potionem confici. Sane & Columella hic duos addit vini ſextarios, & Vegetius modo ad lauri & abrotani libras duas, non minus totidem ſextariis addiderat.

§. 7.

Veget.	*Colum.* 6, 7, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Quod ſi neque proluuies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos, & praegrauato capite erit: lachrymae quoque oculis & pituita naribus currit, vſque ad oſſa	Quod ſi neque ventris reſtiterit citata proluuies, neque inteſtinorum, ac ventris dolor, cibosque reſpuet, & praegrauato capite, ſi ſaepius quam conſueuit, lachrymae ab ocu-	Quod ſi neque proluuies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos, & praegrauato capite *eſt*, lachrymae quoque oculis, & pituita naribus currit, vſque ad oſſa	Quod ſi neque ventris *erit* citata proluuies, neque &c.

frons media vratur, aureſque ferro diſcindantur, ſed vſturae igneae factae, vt ſaneſcant &c.	lis, & pituita a naribus profluent, vsque ad oſſa frons media vratur, aureſque ferro ſcindantur. Sed vulnera facta igne, dum ſaneſcunt &c.	frons media vratur, aureſque ferro diſcindantur. Sed vſturae *igne* factae, vt ſaneſcant &c.

Vocat hic Vegetius *vſturas*, quas alibi *vſtiones*, vt Scribonius, aut *vſta*, vt Celſus, vocauerat [lib. 2 c. 14. 48. 49. 36] & Celſus quidem *aduſta*, ſaepius dixit; aliquando [l. 5 c. 9] tamen dixit *igne aduſta*, vt minus miremur, Vegetium ſcripſiſſe, *vſturae igne factae*. Sunt enim etiam medicamenta, quae adurant, & *cruſtas vlceribus tanquam igne aduſtis inducant*. Etiam Celſus etſi aduſta appellare *vlcera* conſueuit; nonnunquam tamen (id quod alii etiam fecerunt medici) *vulnera* appellauit, vt vbi [l. 5 c. 28 ſect. 1] carbunculum docuit adurere. *Finis*, inquit, *adurendi eſt*, *dum ex omni parte ſenſus doloris eſt*. *Tum deinde vulnus*, ſicut caetera aduſta, curandum eſt; vnde intelligitur, licuiſſe etiam Columellae ſcribere, *vulnera facta igne*. In Columella tamen illud praecipuum mihi fuit, vt verbum iſtud *reſtiterit*, quod non ſatis mihi vnquam placuit eo in loco, diligentius conſiderarem. Vidi nuper, Ienſonianam Editionem habere *creuerit* pro *reſtiterit*, id quod meam de hoc verbo ſuſpicionem adauxit. Tum animaduerti in proximo capite tranſitionem ſimilem: *Si neque ranae fuerint*, *neque aluus citata*, *&* *nihilominus cibos non appetet*. Itaque in eam opinionem adductus ſum, vt cenſerem, abſoluto ſermone de torminibus, tranſire hic Columellam ad alium morbum, aduerſus quem vſtionem videlicet frontis vſque ad oſſa imperet. auxilium certe in dyſenteria ab nemine, quod ſciam, propoſitum. His de cauſis verbum *erit*, quod facile ex Columella Vegetius deſcripſit, mihi placuit reſcribere; iure, an ſecus, ipſe arbitraberis. Haec quoque diſpicias velim in principio, & fine inſequentis capitis, quae non eſt, vt cum Vegetio ſatis conferre poſſimus: *Solent etiam faſtidia cibo afferre vitioſa incrementa linguae*. Hic mihi videtur legendum *cibi* vel *ciborum*. Item: *ſed haec his ſolum faſtidium eſt*. Haec vero ſic fortaſſe ſunt reſcribenda: *Sed haec*, *ſi ſolum faſtidium eſt;* vt ſententia ſit quae ei loco maxime conuenit: Sed haec proderunt, ſi neque ranae, neque aluus citata, ſed ſolum cibi faſtidium fuerit. Eandem ſententiam videtur ſpectaſſe, qui in Iuntina Editione ſic emendauerat: *Sed haec his ſolum faſtidium tollunt*. Verum neque id verbi in vlla praeterea editione eſt, & *his* non cohaeret cum proximo verbo appetet.

§. 8.

Veget. 3, 4, 1.	*Colum.* 6, 9, 1.	*Veget.* emend.
Interpoſita hora trigeſima (1) paruos aculeos decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque eſcam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina (2) lentium, vel oliuarum, vel tenerrimum quemque frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, praebebis in cibo. Labra quoque eius deterges ad (3) ſpongiam.	Interpoſita hora, modicae magnitudinis coctos braſſicae coliculos triginta ex oleo & garo ſaluiati more demitti [conuenit] eamque eſcam per quinque dies ieiuno dari. Praeterea cacumina lentiſci, aut oleae, vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis obiici, tum etiam ſpongia labra detergeri.	Interpoſita hora, *triginta* paruos *coliculos* decoques, & ex oleo, ac liquamine per os digeres, eamq; eſcam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina *lentiſci*, vel oliuarum, vel *tenerrimam quamque* frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, praebebis in cibo. Labra quoque eius deterges ad ſpongiam.

(1) *Strignum ex ol. ac liq. coquas, & per* (2) *lentiſci*, (3) *ſpongia*. Samb. in marg. ex Cod.

Hoc

Hoc in loco non cur caetera emendauerim (per ſe enim id liquet) ſed potius cur *ad ſpongiam* non emendauerim, dicendum eſt, praeſertim cum in Codicibus Sambuci eſſet *ſpongia*. Nimirum idem eſſe Vegetio *ad ſpongiam*, & *ſpongia*, plura eius commonſtrant loca. Sic in ſuperiore capite 3 etiam ſcripſit, *ad acutam cannam exceces ranulam*, pro *acuta canna*, in ſecundo autem, *ad acum* vel acutum cuprinum pars auriculae ſignatur pro *acu*, vel acuto cuprino, & paulo poſt, *perforas ad acum* pro *perforas acu* &c.

§. 9.

Veget. 3, 4, 4.	*Colum.* 6, 10, 1.
Si recens fuerit [tuſſis] ſextarius farinae hordeaceae, cum vno ouo crudo, & hemina paſſi per os datur ieiuno: gramen quoque conciſum tunſumque admixta farina fabae frixae, & pollinis lentis (1) ſextario aquae calidae miſcetur.	Recens tuſſis optime ſaluiato farinae ordeaceae diſcutitur. Interdum magis proſunt gramina conciſa, & his admiſta freſa faba. Lentes quoque valuulis exemtae, & minutae molitae, miſcentur aquae calidae ſextarii duo.

(1) *ſine cortice ſextariis duobus aquae* Samb. in marg. ex Cod.

Fabae frixae apud Galenum [de Alim. Facult. l. 1 c. 19] quidem, Oribaſium [Euporiſt. lib. 1 c. 19] aliosque veteres mentionem inuenio. Sed qui fabam frixam aduerſus tuſſim laudauerit, aut in farinam redigi, ſcripſerit, non memini inueniſſe. Plinius [Nat. Hiſt. l. 22 c. 25] quoque, cum vtrumque memoret, freſſam ad tuſſim laudat; non frixam. *Faba*, inquit, *ſolida fricta ferueusque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes, ſuppurationesque pectorum quotidiano cibo ſumitur.* Quoniam tamen non modo Columella mox proponit *hordeum torrefactum*, *molitum*, aduerſus tuſſim; ſed ad hanc ipſam capite 65 huius libri laudat Vegetius *farinam fabae frixae*, capite autem 69 *lentem* ac *foeni graeci*, *& lini ſemen frigere ſeparatim*, *& puluerem facere* profuturum tuſſientibus, iubet; idcirco, etſi in Sambuci Cod. erat *terere* pro *frigere*, in praeſentia tamen nihil in his verbis mutare volui. Inſequentia pariter conſulto non attigi, cum dubitarem, eſſentne omnia ſecundum Sambuci Codices reſtituenda, & ad Columellam exigenda, an vero contra in Columella etiam ſcribendum eſſet *ſextario* pro *ſextarii duo*: quod ni fiat; certe aliter verba ſunt diſtinguenda, vt ſcribamus *minute molitae. Miſcentur.* Fuit etiam cum ſuſpicarer, pro *ſaluiato farinae hordeaceae*, legendum eſſe ex Vegetio *ſextario farinae hordeaceae.* Sed de *Saluiato* paulo infra.

§. 10.

Veget. 3, 4, 5.	*Colum.* 6, 10, 1.	*Veget.* emend.
Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus (1) farinae miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in (2) aqua decoctum, infuſum, decoctumque (3) etiam propinatur ad cornu.	Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi macerati ſextariis aquae tribus. Nam id medicamentum teritur, & cum lentis minutae, vt dixi, molitae ſextariis quatuor more ſaluiati datur, ac poſtea aqua hyſſopi per cornu infunditur.	Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus farinae *lentis* miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in *qua videlicet* infuſum, decoctumque etiam *eſt* propinatur ad cornu.

(1) *lentis* (2) *qua.* (3) *eſt* Samb. in marg. ex Cod.

Decla-

Declarat Vegetius, quid nomine *aquae hyſſopi* intelligendum ſit, eamque ipſam eſſe, dicit, ex qua hyſſopum iuſſit macerari, & ex qua, ſi placet, coqui etiam poteſt. Igitur cum perperam vox *decoctum* iteretur; videas velim, num primo loco delere ipſam deceat, an mutare, quod feci, in *videlicet* an forte in, *vt dictum*, quod vt ab ipſa ſcriptura propius abeſt, ita repoſuiſſem, ſi decoquendum eſſe, ſupra dixiſſet. Quod autem ſcribit infundendam eſſe non *per cornu*, vt infra, atque alibi etiam, ſed *ad cornu;* nimirum ita loqui ſaepius ſolet, vt lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 12. 45. 54. 65. 67. 78 &c.

§. 11.

Veget. 3, 4, 6.	*Colum.* 6, 10, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi febri cum hordeacea farina remedium praeſtant [& mox]. Idem praeſtat eruum, ſi in pabulis cum ptiſana hordei mollitum, & cum aqua tepida vel mulſa in fauces ſaliuanti ore dimiſſum.	Porri etiam ſuccum oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea farina contrita remedio eſt [& mox]. Facit idem pari menſura eruum ſine valuulis cum torrefacto ordeo molitum, & ſaluiati more in fauces demiſſum.	Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo, & *ipſa fibra* cum hordeacea farina remedium praeſtant [& mox]. Idem praeſtat eruum *ſine valuulis* cum ptiſana hordei *molitum*, & cum aqua tepida, vel mulſa in fauces *ſaliuati more* demiſſum.	Porri etiam ſuccus cum oleo &c.

Porrum ipſum quod & alii Auctores faciunt, capite huius libri 65 ad tuſſim commendat Vegetius, quod viciſſim ad febrem commendare non memini. Quo minus dubitandum eſt, quin iure *ipſi febri*, de qua ſermo eſt ſupra abſolutus, in *ipſa fibra* mutauerimus, non ignari etiam Catonem [de Re Ruſt. c. 70] ita eſſe locutum, *porri fibras III.* Quod autem & hic eruum, & paulo ante lens molenda eſſe dicuntur *ſine valuulis*, idcirco hoc fuit addendum, quia etiam cum valuulis molebant, teſte Scribonio [compoſ. med. 168] qui ad *podagram caldam* imperat *fabam molitam cum ſuis valuulis.* Propterea Vegetius *ptiſanam hordei* hic ſcripſit, id eſt, hordeum tunſum, & decorticatum; hoc enim proprie ſignificat πτισάνη. Caeterum *ſaliuati more* reſcripſi, non *ſaluiati*, vt minimum ab hac ſcriptura recederem, *ſaliuanti:* quae hic nimirum confirmat quod Victorius [annotat. ad c. 9 Columellae] docuit, in antiquis Columellae exemplaribus ſcriptum eſſe *ſaliuati*, vbi Editiones habent *ſaluiati.* Et quanquam capite etiam 24 libri huius habent *ſaluiatum;* relictum eſt tamen capite 5 *ſaliuandum* & 37 *ſaliuandus;* imo Commelinus aliis quoque in locis reſcripſit *ſaliuati*, quod Robertus etiam Stephanus faciendum monuerat.

Quorum vterque cum hoc loco pro *ſuccum oleo* ediderit, *ſuccus oleo*, eo facilius veterem meam ex Vegetio Columellae emendationem confirmaui, *ſuccus cum oleo.*

§. 12.

Veget. 3, 7, 4 ſq.	*Colum.* 6, 11, 1.	*Veget.* emend.	
Sinus ipſe, qui eam [ſuppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac ſtuppis, ſiue linteolis pice liquida & oleo infuſis curatur. Quod ſi colligari ea pars, vbi eſt vlcus, non poteſt, lana candente ſepum caprinum, aut bu-	Sinus ipſe, qui eam [ſuppurationem] continebat, calida bubula vrina eluitur, atque linamentis pice liquida, & oleo imbutis colligatur. Vel ſi collui ea pars non poteſt lamina candenti ſeuum caprinum, aut bubulum inſtillatur. Quidam cum vitioſam	Sinus ipſe, qui eam [ſuppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac ſtuppis, ſiue linteolis pice liquida, & oleo infuſis curatur. Quod ſi *collui* ea pars, vbi eſt vlcus, non poteſt, *lamina* candente ſepum caprinum aut bubuli-	
bu-	par-	num	

bulinum ſtillatur. (1) Aliquanti cum vitioſam partem inunxerint, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus pice liquida cum vetere axungia incoquunt & liniunt.	partem inuſſerunt, vrina vetere eluunt, atque ita aequis ponderibus incocta pice liquida cum vetere axungia liniunt.	num ſtillatur. *Quidam vero* cum vitioſam partem *inuſſerint*, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus, *picem liquidam* cum veteri axungia incoquunt, & liniunt.

1 *Quidam vero* Samb. in marg. ex Cod.

Vt minime dubito, quin, ita ſententia poſtulante, recte Vegetium ex Columella emendauerim, reponens *collui* pro *colligari*; ſic contra non liquet, ſitne ex Vegetio Columella emendandus, ſcribendo *curatur* pro *colligatur*. Hinc enim linamenta, id eſt, penicilli, minime idonea videntur ad colligandum, & Columella ipſe huc reſpiciens in proximo cap. 12, *cum*, inquit, *maturuerit ſuppuratio reſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſupra docuimus, linamentis curatur.* In eodem tamen capite haec etiam ſunt: *linamentis pes inuolutus ſpartea munitur;* nec deſunt, qui linamenta interdum quoque pro linteolis, quamuis non complicatis, accipienda eſſe, opinentur; denique vox *colligari* in Vegetio pariter, quanquam perperam, & certe non ſuo loco; hic legitur. Itaque etſi ſuſpicabar, addendam fortaſſe aliam aliquam vocem, vt *applicitis*, *demiſſis*, *impoſitis;* ob has tamen cauſas nihil adhuc mutare auſus ſum. Sed in Vegetio, etiam reliqua viſa ſunt neceſſario emendanda, praeſertim vero *lana*, atque *inunxerint.* Quorum hoc neque ſententiae, neque Columellae, neque tandem reſpondet Vegetio (cap. 3) qui paulo ante, non poſt inunctiones, ſed poſt ipſas *vſturas* veterem vrinam adhiberi, imperauerat; Illud vero eiuſmodi eſt, vt quanquam capite etiam 55 ſuperioris libri ad eundem modum occurrat, nihilo tamen minus vtrobique omnino ſit mutandum in *lamina*, pro qua mox dicet Vegetius, *ferro candenti;* ſic videlicet: *axungia veteri, & ſepo hircino, pari pondere ferro candenti ſtillantibus.* Quod autem *vrina bubulina*, & *ſepum bubulinum* reliquerim, ea fuit cauſa, quod pro *bubulum*, ſolet Vegetius ſaepius ſcribere *bubulinum*, vt infra hoc ipſo capite, & lib. 1 c. 13. lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 8 & 47. lib. 4 c. 27.

§. 13.

Veget.	*Colum.* 6, 12, 1 & 2.	*Veget.* emend.
Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi tantum in vngues deſcenderit, cultello leniter inter duas vngues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto infuſam applicabis ad ſolum, ſparta opere calceatur, maxime quae datur operantibus, & in aquam non mittat pedem, ſed vbi ſiccum eſt, ambulet.	Sed ſi ſanguis adhuc ſupra vngulas in cruribus eſt, fricatione aſſidua diſcutitur, vel cum ea nihil profuit, ſcarificatione demitur. At ſi iam in vngulis eſt, inter duos vngues cultello leuiter aperies. Poſtea linamenta ſale, atque aceto imbuta applicantur, ac ſolea ſpartea pes induitur, maximeque datur opera, ne in aquam pedem mittat, & vt ſicce ſtabuletur.	Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi *iam* in vngues deſcenderit, cultello *leuiter* inter *duos* vngues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto, infuſam applicabis: *ac ſolea ſpartea pes* calceatur, *maximeque* datur *opera, bos, vt* in aquam *ne* mittat pedem, ſed *vt ſicce ſtabuletur.*

Plura quidem hoc loco in Vegetio emendaui, neque tamen pro certo affirmauerim, ſic menda omnia ſublata eſſe. Poteſt enim *ad triduum*, deprauatio eſſe vocis

aſſidua Columellae. Poſſunt & quaedam quae apud hunc ſequuntur, verba in Vegetii exemplaribus intercidiſſe, & viciſſim poſſunt apud Columellam nunc deeſſe duae illae voculae *triti ſalis;* ſolebat enim Columella frictiones ita imperare, vt medicamentum aliquod affricaretur. Sic iubet paulo poſt [ſ. 3], *oleo, & ſale genua confricari;* ſic capite inſequenti [ſ. 1] extenuari ſcabiem *trito allio defricto*, ſic 15, 2 ſuffragines *vetere axungia defricari*, imperat, ſic 31, 2 impetigines *aceto & alumine defricari;* ſic praeſertim 32, 1 intertriginem *trito ſale cum adipe defricari.* Quin etiam ea ipſa, quae in Vegetio emendaui, rectene omnia emendata eſſent, nonnunquam dubitaui, & potiſſimum *ad ſolum*, & *ambulet.* Neque enim ignorabam *ſolum* poſſe interdum ſoleam, alias infimam pedis partem ſignificare, imo ſciebam, Vegetium alibi [lib. 1 c. 26. lib. 2 c. 55, 56] *ſolum vngulae*, & *ſolum calcis* ſcripſiſſe; vt hic ſi *ſolo ſparteo* legere nollem, & *applicabis ad ſolum*, poſſem. Neque me fugiebat, vt *ambulet*, improbarem, nimirum ſic laeſo pede; propius tamen ab hac ſcriptura abeſſe *ſtabulet*, quam *ſtabuletur*, certe autem Virgilium [Aeneid. l. 6 v. 286] dixiſſe: *Centauri in foribus ſtabulant.* Attamen ſuccurrebat, Vegetium ſaepe [lib. 1 c. 29, 56. l. 2 c. 58. lib. 3 c. 41, 43] *ſtabuletur* ſcripſiſſe; *ſtabulet*, quod meminiſſem, vix ſemel [lib. 1 c. 12] tum vero ſiue *ſolo ſparteo*, ſiue *applicabis ad ſolum*, legiſſem; alia relinquebantur vel in litterarum veſtigiis, vel in ſententia, quae minus placerent. Ob has cauſas Vegetium ad ea, quae deſcripſerat, Columellae verba exigere, hic multo denique tutius eſt viſum.

§. 14.

Veget. 3, 4, 11 ſq.	*Colum.* 6, 12, 2 & 3.
Qui ſanguis niſi emiſſus fuerit (1) ſaniem creabit. Quo ſuppuratio etiam (2) curabitur. Nam primo ferro circumciſus expurgatur ad viuum. Deinde pannis aceto, & oleo, & ſale madefactis impletur, mox axungia veteri & ſepo hircino pari pondere ferro candenti ſtillantibus curatur, & perducitur ad ſanitatem. Si ſanguis in interiori parte vngulae eſt, nec aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipſius vngulae ad vinum reſecantur, & ita remittitur.	Hic idem ſanguis niſi emiſſus fuerit, ſaniem creabit, qui ſi ſuppurauerit, tarde procurabitur: ac primo ferro circumciſus, & expurgatus, deinde pannis aceto, & ſale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere, & ſeuo hircino pari pondere decoctis, ad ſanitatem perducitur. Si ſanguis in inferiore parte vngulae eſt, extrema pars ipſius vnguis ad viuum reſecatur, & ita emittitur.

(1) *ramicem.* (2) *tarde* Samb. in marg. ex Cod.

Si crederem, hic nihil aliud in Columella eſſe vitii, niſi forte *procurabitur* pro *percurabitur*, & *inferiore* pro *interiore.* Vegetium corrigere hic quoque conarer. At qui credam? cum de ſanguine certe haec dici non poſſint, *ferro circumciſus — ad ſanitatem perducitur*, vt neque illa, *expurgatur ad viuum*, & *pannis aceto, & oleo, & ſale madefactis impletur:* quae nimirum tumori potius cuidam, & ſinui videntur conuenire. Sambuci Codices pro *ſaniem* habent *ramicem:* qua voce Nonius [de Propr. Serm.] pulmonem ſignificari, docuit in eo quidem Plauti [Mercator. Act. 1 Sc. 1] verſu: *Tua cauſa rupi ramices, iamdudum ſputo ſanguinem;* vt notiorem ramicis ſigni-

ſignificatum, & huc minus pertinentem omittam. Quaſi vero, inquies, pulmo huc magis attineret. Fateor. Tu tamen vide Vegetii caput 56 lib. 2 quod eſt de *pulmunculo* ad vngulas *facto*. Haec inuenies: *Vngulam ſubradis, deinde – vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, & adiicies lanamentum* [lege *linamentum*, vt infra quoque & cap. 57] *ex oleo, & aceto, & ſale* &c. Capite etiam eiuſdem libri 61 *pulmunculum natum in dorſo, ſi paruulus fuerit*, docet, *aperire, vt ſanies, quam collegerat, egeratur, vel decuſſatim ferro ſecare & eximere, & oleum, acetum, & ſalem continuo addere in plagam.* Huc adde lib. 4 c. 19 tradere compoſitionem medicamenti traumatici, quod *abſumta putredine, viuam carnem ad ſanitatem reducit, quo*, inquit, *ad cancromatas plagas, ad famicem, & cicatrices reducendas vteris;* quibus ex verbis, vt alia aliter emendanda, ſic *famicem* fortaſſe in *ramicem* eſſe mutandum, ſuſpicaberis, eo magis quod in pulmunculi etiam ad vngulam nati curationem traumaticum medicamentum fuerat a Vegetio laudatum. Legemusne igitur, inquies, pro *ſaniem*, *ramicem* & pro *Quo ſuppuratio*, *Quoius ſuppuratio*, id eſt, cuius ramicis ſuppuratio? Ego vero non vt quidquam affirmarem, ſed vt te ad quaerendum incitarem, haec ſcripſi.

§. 15.

Veget. 3, 4, 13.	*Colum.* 6, 12, 3 & 4.
Si claudicat ex dolore neruorum, oleo, & ſale, genua poplitesque, & crura confricanda ſunt, calido aceto, & lini ſemen aut milium detritum infuſumque aqua mulſa imponendum eſt.	Si dolore neruorum claudicat, oleo, & ſale genua, poplitesque, & crura confricanda ſunt, donec ſanetur. Si genua intumuerint, calido aceto fouenda ſunt, & lini ſemen, aut milium detritum, conſperſumque aqua mulſa imponendum.

Excidiſſe apud Vegetium verba, quae his reſpondebant: *Si genua intumuerint – fouenda ſunt.* tam certum videtur, quam quod certiſſimum.

§. 16.

Veget. 3, 4, 15.	*Colum.* 6, 12, 5.	*Veget.* emend.
Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis [quam palaganon graeci appellant] vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis (1) mellinis diſcutitur. Vetus autem vritur. Et ſupra vulnus vel butyrum, vel caprina inſtillatur axungia.	Poſſunt etiam [vt Cornelius Celſus praecipit] lilii radix, aut ſcylla cum ſale, vel ſanguinalis herba, quam πολύγονον Graeci appellant, vel marrubium ferro recluſa ſanare. Fere autem omnis dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fomentis diſcutitur: vetus vritur, & ſupra vſtum, butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps.	Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis [quam *polygonon* graeci appellant] vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis *melius* diſcutitur &c.

(1) *melius* Samb. in marg. ex Cod.

Hic vero quae deſunt, Vegetii ipſius arbitrio potuerunt omitti: quem pariter potuiſſe ſcribere *vulnus* pro *vſtum*, ex iis, quae ſupra ad Columellae caput 7 adnotata ſunt, intelligitur.

§. 17.

§. 17.

Veget. 3, 4, 16.	*Colum.* 6, 13, 1.	*Veget.* emend.
Scabies (1) anatis trita oleo defricata : Eodemque remedio rabioſi canis ſanatur morbus vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque ſalſamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad ſcabiem quoque praeſentior medicina iſta eſt : ſi cumulam † bubulam ſulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepeſcere coeperit, alumen ſciſſum tritum inſpergitur (2) quod medicamentum candentis olei illinitum prodeſt.	Scabies extenuatur trito allio defricto : eodemque remedio curatur rabioſae canis, vel lupi morſus qui tamen & ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamento, aeque bene ſanatur, & ad ſcabiem praeſentior alia medicina eſt, cunila bubula, & ſulphur conteruntur, admiſtaque amurca cum oleo, aqua, aceto incoquuntur. Deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum ſpargitur. Id medicamentum candente ſole illitum maxime prodeſt.	Scabies *ſanatur trito allio* defricata : eodemque remedio rabioſi canis ſanatur *morſus*, vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque ſalſamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad ſcabiem quoque praeſentior medicina iſta eſt: ſi *cunila bubula*, ſulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepeſcere coeperit, alumen ſciſſum tritum inſpergitur, quod medicamentum *candente ſole* illinitum prodeſt.

(1) *Scabioſa trita cum.* Samb. in marg. ex Cod. qui haec ad (2) inter vncos interponit [*quo vngatur ad ſolem fortiter*].

Si forte videor timidius feciſſe, quod *morſus lupini vulnus illatum* non mutauerim; vide an libentius legas *lupi*, aut *lupinum vulnus illatum*, aut etiam *lupi vulnus. Tamen.* Nam quod ſeruauerim *oleo*, *atque aceto* pro *oleo*, *aqua*, *aceto*, non modo feci, quia Vegetius hic aquam potuit non probare ; verum etiam quia librarii in his Columellae ipſius verbis deſcribendis labi facile potuerunt. *Myrrha* quoque pro *amurca* ſeruata eſt. nam quamuis amurca iterum a Columella [7, 5, 7] aduerſus ouium, a Cornelio autem Celſo [lib. 5 c. 28 ſect. 16] aduerſus & pecorum, & hominum ſcabiem proponatur; hic tamen etiam myrrham commendat, Dioſcorides [lib. 1 c. 67] autem, & Scribonius [Compoſ. 254] myrrham ex aceto ad impetigines, ſcabiemque, impoſitam laudant. Equidem fateor, longe parabilius praeſertim ad pecora medicamentum eſſe amurcam; Vegetius [lib. 4 c. 27] tamen vel ſynchriſmata pro his habet ex myrrha compoſita. Verum, vt in hiſce timidior fuerim; nihil certe in caeteris dubitaui, & praeſertim in *candentis olei*, & candente ſole mutandis. Non modo enim Columella hoc requirit capite etiam 31 & 32; Sed Vegetius ipſe [qui alibi lib. 3 c. 24 aëre candente dixit] vno in capite 71 huius libri, quod de ſcabie eſt, ſaepius diligenter inculcat. Quo in capite mendum eſt ex hoc loco corrigendum; vbi enim legitur *aluminis ſpiſſi*, legendum eſt *aluminis ſciſſi;* ſic enim etiam alibi tum Vegetius [lib. 1 c. 56. lib. 3 c. 7. lib. 4 c. 27] tum Columella [lib. 6 c. 31 ſ. 2] id alumen vocant, quod Celſus [lib. 5 c. 2. c. 18 ſect. 11. c. 19 ſect. 6, 15. c. 20 ſect. 1, 2, 3, 4. c. 22 ſect. 2, 3] *ſciſſile*, Scribonius [Compoſ. 4 aliisque paſſim] autem *fiſſum* appellat. Eodem in capite pro *faſciculus aricuſae*, legendum crediderim, *faſciculus anchuſae*, herbae videlicet, vt tu egregie noſti, a Dioſcoride [de Med. Mat. lib. 4 c. 23] & Plinio [Nat. Hiſt. lib. 22 c. 20] ad lepras, & vlcera commendatae: itemque *papulis* pro *pabulis* iis in verbis: *Cum ſpinam*, *vel lumbos*, *aut coxas pabulis aeſtuans contagio peruaſerit* &c. denique *cedriae* pro *cedrinae:* quas duas poſtremas emendationes Columella confirmat in iis ipſis duobus capitibus, quae paulo ante indicauimus.

§. 18.

§. 18.

Veget. 3,4,17.	*Colum.* 6,13,2.	*Veget.* emend.
(1) Infeſta peſtis eſt bubulum pecori [quam * maginium ruſtici vocant] cum pellis ita dorſo haeret, & apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis: quae res non aliter accidit, quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt, aut ſudans in (2) corpore faciente refriguit, aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt infuſus in pluuia: quae (3) quandoque pernicioſa ſunt: cuſtodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aeſtuantes, anhelantesque vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa faucibus eorum inſeratur.	Eſt & infeſta peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, vt apprehenſa manibus deduci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit, quam ſi bos aut ex languore aliquo ad maciem productus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluuia madefactus eſt. Quae quoniam pernicioſa ſunt, cuſtodiendum eſt, vt cum ab opere boues redierint, adhuc aeſtuantes, anhelantesque vino aſpergantur, & offae adipis faucibus eorum inſerantur.	Infeſta peſtis eſt *bubulo* pecori [quam *coriaginem* ruſtici vocant] cum pellis ita dorſo haeret, vt apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis: quae res non aliter accidit, quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt, aut ſudans in *opere faciendo* refriguit, aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt infuſus in pluuia. Quae *quoniam* pernicioſa ſunt, cuſtodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aeſtuantes, anhelantesque vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa faucibus eorum *inſeratur*.

(1) *peſſima.* (2) *opere.* (3) *quoniam* Samb. in marg. ex Cod.

Monſtrum illud verbi *maginium*, quod, vt deſperatae emendationis, aſteriſco appoſito ediderant, Matthias autem Martinius nihilominus in ſuum lexicon receperat, Columellae ope emendauimus. Affecta hoc morbo animalia *coriaginoſa* alibi [lib. 1 c. 44. lib. 2 c. 6] appellat Vegetius, qui etiam caput huius libri 54, de *Coriagine* conſcribit. Secundum ipſum Columellam reſcripſimus *quoniam* pro *quandoque*, Sambuci codicibus aſſentientibus, quod niſi fuiſſet, reſcripturi eramus *quandoquidem*. Quod ſi iidem Codices conſenſiſſent; libenter quoque illam vocem *lapſus* induxiſſem, aut in *laſſus* mutauiſſem, & pro *offula panis* repoſuiſſem *offula adipis*, nam etſi adiectum eſt *vino infuſa*; ſunt tamen etiam capite 70 offae ex butyro & axungia confectae, quae dentur *in paſſo intinctae.*

§. 19.

Veget. 3,4,19.	*Colum.* 6, 13 extr.	*Veget.* emend.
(1) Aliquanti feces vini & axungiae commiſcent.	Quidam fraces vino & adipe commiſcent.	Aliquanti *fraces vino*, & axungia commiſcent.

(1) *M. S. non habet.* Ita Samb. in marg.

Non eſt dubium, quin ignorantes Librarii, quid eſſent *fraces*, & quam huc conuenirent, vbi oleum, adepsque laudantur, ex *fraces vino* fecerint ipſi *feces vini*. Haec autem verba non eſſe ſuppoſititia, cum princeps Editio oſtendit, quae ex *peruetuſto codice* eſt, tum Columella, cuius ductum Vegetius ſequitur, aperte confirmat.

§. 20.

Veget. 3,4,20.	*Colum.* 6, 14, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
(1) Et cum grauis pernicies, vt cum pulmones exulcerantur, vnde tuſſis & macies, ad vltimum vero phtiſis inuadit,	Eſt etiam illa grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, inde tuſſis, & macies, & ad vltimum phthiſis inuadit.	Eſt *etiam* grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, vnde tuſſis, & macies ad vltimum vero phthiſis inuadit.	Eſt etiam illa grauis pernicies, cum pulmones exulcerantur; inde tuſſis & macies, & ad vltimum phthiſis inuadit.

Sss sss s 3 Quae

dit, quae mortem afferant, (2) radix conſiliginis, ſuccus porri, omnium hemina per menſuram olei miſcetur, & bibendi ſunt, cum vini ſextario per dies plurimos.	dit. Quae ne mortem afferant, radix coryli inuſta, ita vt ſupra docuimus, perforatae auriculae inſeritur, tum porri ſuccus inſtar heminae pari olei menſurae miſcetur, & cum vini ſextario potandus datur diebus compluribus.	uadit. Quae *ne* mortem afferant, radix conſiliginis — — — — — — — — ſuccus porri *inſtar heminae pari menſurae olei* miſcetur, & bibenda ſunt cum vini ſextario per dies plurimos.	Quae ne mortem afferant, radix *conſiliginis* ita vt ſupra docuimus, perforatae auriculae inſeritur &c.

(1) *Eſt etiam grauis pern.* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (2) inter vncos interponit [*Cui*].

Hic quoque cum verba aliquot Vegetii, quorum ſententia ex Columella cognoſcitur a vetuſtioribus Librariis oſcitanter omiſſa eſſent; ab recentioribus *radix conſiliginis*, & ſuccus porri coniuncta ſunt perinde quaſi illa quoque ex oleo bibenda eſſet. Verum ita etiam lacer truncusque Vegetius nos admonet, grauiſſimum mendum in omnibus, quas ad hoc tempus vidimus, Columellae Editionibus inhaeſiſſe; ſiquidem *radix conſiliginis*, in *radix coryli inuſta* eo turpius mutata eſt, quod Columella, qui ſe ſupra id docuiſſe teſtatur, nusquam de coryli radice, ſed de radice conſiliginis, eaque minime inuſta, perforatae auriculae inſerenda praecepit huius libri capite 5, ſ. 3 & 4 idque aduerſus peſtilentiam. Laudatque rurſus, vt hoc in loco, in proximi libri capitibus 5, 14 & 10, 7 & adſtipulante quidem Plinio [Nat. Hiſt. l. 26 c. 7] in pulmonariis etiam ouibus & ſuibus: quamobrem nonnulli Vegetii temporibus [lib. 3 c. 2] hanc herbam *pulmonariam* [non *pulmonaccam*, vt lib. 1 c. 12] vocabant, quam Columellae lib. 6 c. 5 ſ. 3 & Plinii loc. cit. & lib. 25 c. 8. aetate, qua inuenta eſt, *Paſtores* & *Veterinarii conſiliginem* dicebant. Noſtro autem hoc aeuo quod habeat nomen, niſi tu, mi Iuli, conſtituas, non video inter rei herbariae ſcriptores, quorum alii aliam fuiſſe exiſtimant, facile conuenire.

§. 21.

Veget. 3, 4, 21.	*Colum.* 6, 14, 2.
Nonnunquam & tumor palati ciborum faſtidium facit, crebrumque ſuſpirium. Prodeſt palatum ferro aperire &c.	Interdum & tumore palati cibos reſpuit, crebrumque ſuſpirium facit, & hanc ſpeciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, ferro palatum opus eſt fauciare &c.

Vereor ne hic Columella minus integer Vegetio ſit. Neque id eo potiſſimum dico, quod Columellae Editiones inter ſe non conſentiant, cum Ienſoniana habeat, *tumor palati*, & *bos lactus pendere*; ſed quod verba illa: *& hanc ſpeciem praebet, vt bos in latus pendere videatur*, neque intelligitur, de quo dicantur, & videntur aliquanto magis ad ea, quae paulo poſt conſequuntur, pertinere: *Si ceruix mota, & deiecta eſt, conſiderabimus quam in partem declinet*, vt fortaſſe eo reiicienda ſint, legendumque: *Si ceruix mota, & deiecta eſt, & hanc ſpeciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, conſiderabimus quam in partem declinet.* Nam illa etiam ſubſequuntur: *Quod ſi ceruix in neutram partem deiecta eſt.*

§. 22.

§. 22.

Veget. 3, 4, 22.

(1) Si in operibus contuderit collum, praeſtantiſſimum remedium eſt, ſanguis ab aure emiſſus. At ſi id totum in tempore quae vocatur † amati amati cum ſale tantum & imponito.

Colum. 6, 14, 3.

Si in opere collum contuſum erit, praeſtantiſſimum eſt remedium ſanguis de aure emiſſus: aut ſi id factum non erit, herba quae vocatur auia, cum ſale trita & impoſita.

Veget. emend.

Si *in opere bos* contuderit collum, praeſtantiſſimum remedium eſt ſanguis ab aure emiſſus: *aut*, ſi id *factum non erit, herba* quae vocatur *auia cum* ſale *trita* & *impoſita*.

(1) *M. S. non habet*, Ita Samb. in marg.

Vegetius in hoc ipſo capite, *operis*, *in opere*, & *ab opere* ſcripſit; non *operum*, & in *operibus*, cum idem, quod hic, vellet ſignificare. Itaque hoc exegi ad Columellam, vt ea quoque *in tempore* quae facta videntur ex plerisque litteris earum vocum quas repoſui. Quod ſi has credideris penitus intercidiſſe, retinere poteris *in tempore*; potuit enim Vegetius hoc addere, atque ita ſcribere: *At ſi id factum in tempore non erit*, vt Celſus [de Medicina l. 7 c. 12 ſect. 1]: *Quod ſi factum ſtatim non eſt.* Sed haec leuiora, illud grauius, quod pro *amati amati*, verbis in prima Editione obelo confixis, *auia* repoſuerim ex Columella, qua tamen de herba nihil memini legiſſe. Sed de hac etiam infra erit dicendi locus.

§. 23.

Veget. 3, 4, 23 ſq.

Si ceruix mota, & deiecta eſt, conſiderabimus in quam declinet, & ex diuerſa parte ſanguinem detrahimus ex ea vena, quae in aure videtur ampliſſima, quae (1) ſarcocata prius verberanda eſt, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effuſoque ſanguine poſtero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero die leuis iniungitur labor, & paulatim ad operis conſuetudinem reuocatur.

(1) *ſarmento* Samb. in marg. ex Cod.

Colum. 6, 14, 3 & 4.

Si ceruix mota, & deiecta eſt, conſiderabimus, quam in partem declinet, & ex diuerſa auricula ſanguinem detrahemus. Ea porro vena, quae in aure videtur eſſe ampliſſima, ſarmento prius verberatur: deinde cum ad ictum intumuit, cultello ſoluitur, & poſtero die iterum ex eodem loco ſanguis emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die leuius iniungitur labor, & paulatim ad iuſta perducitur.

Vegetius emend.

Si ceruix mota, & deiecta eſt, conſiderabimus, in quam *partem* declinet, & ex diuerſa ſanguinem *detrahemus* ex ea vena, quae in aure videtur ampliſſima, quae *ſarmento* prius verberanda eſt &c.

Colum. emend.

ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die *leuis* iniungitur labor, & paulatim ad iuſta perducitur.

Vt in Columella pro *leuius* reſcriberem *leuis*, & ſententia poſtulabat, & impellebat Vegetius, cum Ienſonii denique permouit Editio, quae *leuis* habet non *leuius*.

§. 24.

Veget. 3, 4, 25.

Tali vitio comperimus aptum eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, hircino ſepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus (1) impoſitum concoqui-

Colum. 6, 14, 5.

Tali vitio comperimus aureum eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino ſeuo, & veteri oleo aequis ponderibus compoſitum, atque incoctum. Hac com-

Veget. emend.

Tali vitio comperimus aptum eſſe medicamentum, *quod* ex pice liquida, & bubula medulla, hircino ſepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus *compoſitum, incoquitur*:

quitur, quo vtendum eſt cum bos ab opere disiungitur, & in piſcina (2) in quolibet tumore ceruix lauatur, confricaturque diligenter praedicto medicamento, deterſaque diluitur.

compoſitione ſic vtendum eſt, cum disiungitur ab opere, in ea piſcina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus ſubſiccatur, praedictoque medicamento defricatur & illinitur.

tur: quo vtendum eſt, cum bos ab opere disiungitur; in piſcina *in qua bibit,* tumor ceruicis lauatur.

(1) *compoſitum,* (2) *qua bibit* Samb. in marg. ex Cod.

Poſtrema Vegetii verba ſic fere eſſe legenda, coniicio. *deterſusque confricatur diligenter praedicto medicamento, & illinitur.* Columellam quoque ſuſpicor ad hunc fere modum ſcripſiſſe: *hircino ſeuo, & vetere axungia atque oleo.* In primis etiam ipſius verbis, *aureum*, an *aptum* legendum ſit, dubitaui, praeſertim cum Ienſonii Editio non *aureum* habeat, ſed *autem.* *Aureum* tamen hic videtur idem eſſe, ac optimum, ſiue vt Celſus [de Med. l. 5 c. 27 ſect. 5] dixit, pulcherrimum medicamentum. *Scorpio ipſe ſibi pulcherrimum medicamentum eſt.*

§. 25.

Veget. 3, 4, 26.

Celſus quidem (1) iumenti ceruici herbam quae vocatur (2) ama (vt ſupra dixi) contundi & imponi iubet. Quae (3) ceruicem infeſtant minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam oleo inſtillato. Melius tamen eſt cuſtodire ne naſcantur. Etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore aut pluuia ceruix madefacta eſt in opere. Quod ſi acciderit, puluere lateritio trito priusquam deiungatur, bouis colla conſpergi oportet. Et cum exſiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi.

Colum. 6,14,6 & 7.

Celſus quidem tumenti ceruici herbam, quae vocatur auia, vt ſupra dixi, contundi, & imponi iubet. Clauorum, qui fere ceruicem infeſtant, minor moleſtia eſt: nam facile operanti lucerna inſtillatur. Potior tamen ratio eſt, cuſtodiendi, ne naſcantur, neue colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta eſt: itaque cum id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito priusquam disiungantur, colla conſpergi oportet: deinde cum id ſiccum erit, ſubinde oleo imbui.

Veget. emend.

Celſus quidem *tumenti* ceruici herbam, quae vocatur *auia*, (vt ſupra dixi) contundi, & imponi iubet. *Clauorum,* qui ceruicem infeſtant, minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam oleo inſtillato. Melius tamen eſt cuſtodire, ne naſcantur, *neue* etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta eſt. Quod ſi acciderit, puluere lateritio trito priusquam *disiungantur boues,* colla conſpergi oportet. Et cum *ſiccati* fuerint, *ſubinde* oleo infundi.

(1) *tumenti* (2) *auena* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (3) hoc adnotat: *M. S. non habet.*

Audacior fortaſſis hoc in loco tibi videar, niſi in memoriam redeas, communicaſſe te mecum litteras Humaniſſimi ac Solertiſſimi Viri Georgii noſtri, in quibus ex vetuſtiſſimo Codice Florentino haec Vegetii particula deſcripta erat. Eas ſi relegas, continuo agnoſces, quod verba alia in meliorem ſedem reſtituerim, alia mutauerim, vnum vero etiam deleuerim, eius codicis autoritate eſſe factum cum Columella, cum Vegetio, cum re ipſa conſentientis. Non diffiteor, habere, vt ſolent Codices, etiam quae diſcrepent, velut in extremis verbis, *cum ſiccati fuerint, vino & oleo infundi.* Et vero, quanquam ſuperius caput cum hoc comparantibus non diſplicere fortaſſe poſſit haec ipſa ſcriptura; tamen vt vides, nolui huic vni Codici tantum tribuere in eo, in quo a caete-

caeteris, & a Columella diſſidebat, vt *vino* in Vegetio ſcriberem. Sed contra, quod hic Codex *iterum* omittit, voce caret, quae non modo in Columella non eſt, verum in ipſo, aut in Vegetio ne eſſe quidem poteſt, neuter enim ante dixerat, bobus ſudore, aut pluuia madentibus adhibendum eſſe oleum, vt hic *iterum* imperare liceat. Atque vtinam ex eo Codice intelligi poſſet verum eius herbae nomen, quae vt editum eſt in Vegetio, appellatur *ama*, vt eſt in Sambuci exemplaribus, *auena;* vt in Commeliniana Editione Columellae, *habia;* vt vulgatior eiuſdem Auctoris ſcriptura fert, *auia*, quam ego, non quod haberem, cur hanc magis probarem, ſed ne in re incertiſſima a plerisque diſſentirem, in praeſentia ſecutus ſum. Sed tu pro tua in Re Herbaria doctrina atque eruditione id videris. Illud quoque me in Columella dubium facit, quod iis verbis, *nam facile operanti lucerna inſtillatur*, neque ſatis reſpondent illa, quibus eſt vſus Vegetius, neque ſatis video quae ſubſit ſententia, niſi forte apponi credam iis quae anteceſſerunt: *ſi ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuſet*, aut ex Vegetio ita reſcribi poſſe, cenſeam: *nam facile ſanantur lucerna inſtillata.*

§. 26.

Veget. 3, 4, 28 ſq.	*Colum.* 6, 15, 1.	*Veget.* emend.
Si talum vel vngulam vomer laeſerit, picem duram & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuoluito, & candente ferro ſupra vulnus imponito (1) & vngito: quod remedium optimum facit, ſi clauum calcauerit, aut acuta vel teſta lapide vngula pertunditur: quae tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, ita inuritur, vt ſupra praecepi. Deinde ex parte calceata, per triduum aceto ſuffuſo curatur. Quod ſi (2) vomer intrauerit, lactuca marina, quam Graeci (3) cyniolam vocant, admixto ſale imponitur.	Si talum & vngulam vomer laeſerit, picem duram & axungiam cum ſulphure, & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inurito. Quod idem remedium optime facit exemta ſtirpe, ſi forte ſurculum calcauerit, aut acuta teſta, vel lapide vngulam pertuderit, quae tamen, ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, vt ſupra praecepi: deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curatur. Item ſi vomer crus ſauciarit, marina lactuca, quam Graeci τιθύμαλλον vocant, admiſto ſale imponitur.	Si talum, vel vngulam vomer laeſerit, picem duram, & axungiam cum ſulphure, & lana ſuccida inuoluito, & candente ferro ſupra vulnus imponito, & *inurito*. Quod remedium *optime* facit, ſi clauum calcauerit, aut acuta teſta vel lapide vngula pertunditur: quae tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, vt ſupra praecepi. Deinde *ſpartea* calceata, per triduum aceto ſuffuſo curatur. Quod ſi vomer *crus vulnerauerit*, lactuca marina, quam Graeci *tithymallum* vocant, admixto ſale imponitur.

(1) *& vre* (2) *crus vulnerauerit* (3) *tithimallum* Samb. in marg. ex Cod.

Hanc vltimam emendationem Celſi [lib. 5 c. 7] etiam locus confirmat: *lac caprifici, vel lactucae marinae*, quae τιθύμαλλος a Graecis nominatur.

§. 27.

Veget. 3, 4, 29.	*Colum.* 6, 15, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde fauilla ſarmentorum feruente calcare compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia (1) cornua eius vnguntur. Minus tamen claudicant, ſi ab opere disiunctis	Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius linuntur. Minus ta-	Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde *fauillam* ſarmentorum *feruentem* calcare compellitur &c.	Minus ta-

ctis frigida pedes lauentur. (1) *ſuperpone* Samb. in marg. ex Cod.	tamen claudicabunt armenta, ſi opere diſiunctis multa frigida lauentur pedes.		tamen claudicabunt armenta, ſi *ab* opere diſiunctis multa frigida lauentur pedes.

Vegetius, an Librarii extremis in verbis, armenta omiſerint, dubium eſt. Columellam vero non *opere diſiunctis*, vt omnes, quantum memini, habent Editiones, ſed *ab opere diſiunctis*, vt aliis in locis, ita in hoc quoque ſcripſiſſe, non videtur dubitandum. Illud in vtroque auctore dubitationem affert legentibus; quod ſubtritis pedibus, eſſe *cornua* linenda dicuntur. Fuit cum ſuſpicarer, praeſertim Sambuci Codicibus hic variantibus, non *cornua* fortaſſe, ſed *coronae* eſſe legendum, de quibus videlicet continuo a Columella [& totidem fere verbis a Vegetio quoque] mentio fit: *& deinde ſuffragines*, *coronae*, *ac diſcrimen ipſum*, *quo diuiſa eſt bouis vngula*, *vetere axungia defricetur.* Mentio quoque de iisdem eſt in Columellae capite huius libri 29, vbi equum probat *duris vngulis*, *& altis*, *& concauis*, *rotundisque*, *quibus coronae mediocres ſuperpoſitae ſunt;* vt mirum ſit, in latinis, etiam ampliſſimis lexicis hanc coronarum ſignificationem prorſus deſiderari, niſi quod Martinius ſic attigit, quaſi in bobus dumtaxat, neque Columella, ſed Vegetio Auctore, dicerentur. Et Vegetius quidem multo pluribus in locis [lib. 1 c. 13. 25. 26. 38. 56. lib. 2. c. 55. 58. lib, 3. c. 22], hoc ſignificatu *coronas*, & *coronam* memorat, & in iis lib. 2 cap. 54 quod in caput ſemel atque iterum mendum irrepſit perſimile eius, quod hic ſubeſſe ſuſpicabar. Nam iumentis, quae *contractionem neruorum patiuntur in pedibus*, ſic vt *planas vngulas in terram ponere non poſſint*, cataplaſma imponendum dicitur *in omnibus cruribus*, *ante acopo perunctis ab auriculis vſque ad genua*, eoque non proficiente, malagma *auriculis eſſe imponendum*, quod, inquit, *impones in alutam per dies plurimos omnibus pedibus.* Nimirum euidens eſt, Librarios oſcitantes a pedibus ad caput tranſcendiſſe, & pro *articulis* [quo nomine peculiariter Vegetius lib. 4 c. 1. 2 crurum partes deſignat, genua inter, & vngulas poſitas, & ab his vncias 4 diſtantes] *auriculis* ſcripſiſſe. Verum ne hic quoque a *coronis* ad *cornua* eoſdem temere tranſiiſſe, affirmarem, verba fecerunt Catonis [de re ruſt. c. 72]; quae tamen quemadmodum accipienda ſint, ipſe videris: *Boues ne pedes ſubterant*, *priuſquam in viam quoquam ages*, *pice liquida cornua infima vngito;* nam cornua, praeſertim infima, ipſae fortaſſe ſunt vngulae: quod Palladii, aliorumque locis illuſtrari poſſe non ignoras.

§. 28.

Veget. 3, 4, 30.	*Colum.* 6, 16, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Frequenter etiam vel ab aſperitate itineris, vel in proſcindendo duritiam ſoli, aut obuiis radicibus, obuolutatus conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur, ſi dextram ex ſiniſtro. Et ſi vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus cruribus venae ſoluuntur.	Saepe etiam vel grauitate longioris, vel cum in proſcindendo, aut duriori ſolo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos. Quod cum accidit, e prioribus cruribus ſanguis mittendus eſt: ſi dextrum armum laeſit, in ſiniſtro: ſi laeuum, in dextro: ſi vehementius vtrumque vitiauit, item in poſterioribus cruribus venae ſoluentur.	Frequenter etiam vel ab aſperitate itineris, vel in proſcindendo, *duritia* ſoli, aut obuiis radicibus *obluctatus*, conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur; ſi *dextrum armum* . . . ex ſiniſtro: ſi . . . . Et ſi vehementius *vtrumque* vitiauerit, etiam in *poſterioribus* cruribus venae ſoluuntur.	Saepe etiam *bos* vel grauitate *longi laboris*, vel in proſcindendo, duriori ſolo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos &c.

Etſi

Etſi ex Columella praeclare intelligitur quid deſit apud Vegetium; tamen quia eadem potuit non iiſdem verbis dicere, idcirco lacunas malui conſulto relinquere, quam temere ſupplere, praeſertim cum Sambuci Codices nihil adiuuarent. ex quibus ad finem vſque huius Vegetii capitis ne vnum quidem verbum in ora adſcriptum eſt. Attamen pro *anterioribus* cruribus non dubitaui reponere *poſterioribus*, cum iam de *prioribus* dictum eſſet, ex tota autem hac ſententia liqueret, in neutro eorum crurum quae laeſis armis ſubiiciuntur, venae ſectionem permitti. Cum autem prima haec Columellae verba ita, vt priore loco propoſui, in caeteris, quas inſpexiſſe memini, Editionibus deprauata ſint, niſi quod in Ienſoniana *longiore* eſt pro *longioris*; vna autem Iuntina emendatior hic eſſe videatur; hanc potius in emendatione placuit repraeſentare, quam coniecturis meis indulgere. Hoc vnum ex caeteris retinui, *obluctatus*, pro quo in Iuntina eſt *obluctando*, cum apud Vegetium illius, non huius veſtigia in *obuolutatus* animaduerterem.

§. 29.

Veget. 3, 4, 31.	*Colum.* 6, 16, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Perfractis vero cornibus, linteola ſale, atque aceto & oleo imbuta ponuntur, ſuperligatiſque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad vltimum cum iam cicatricem producunt, ſubito infricatur.	Praefractis cornibus linteola ſale, atque aceto, & oleo imbuta ſuperponuntur, ligatiſque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida, & cortice pineo, leuigatoque imponitur. Et ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur.	& ad vltimum cum iam cicatricem producunt, *fuligo* infricatur.	Praefractis cornibus linteola ſale, atque aceto, & oleo imbuta ſuperponuntur, ligatiſque per triduum eadem infunduntur. *Quarto* demum *die* axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo *laeuigato* imponitur, & &c.

Quod in Columellae editionibus deerat, ex Vegetio addidimus, *die*; redundans autem *que* induximus, praeſertim cum in Iuntina legatur, & *cortici pineo leuigato lita*. Quae ſcriptura caeteroqui, ſi quid iudico, ab Auctoris mente aliena eſt, id quod Vegetius quoque monſtrat. Neque enim Columella hoc dicit, axungiam, & picem, exceptas ſolido pini cortice, eſſe imponendas, ſed axungiam, picem, eumque corticem pari pondere commixta. *Laeuigatum* enim hic non eſt *politum*, ſed, vt ſupra oſtenſum eſt, *diligentius contritum, & in tenuiſſimum puluerem redactum.* Tritum autem corticem pineum & in vſu fuiſſe, & prodeſſe ad cicatricem inducendam, auctor eſt Dioſcorides [de med. mat. l. 1 c. 74] & alibi [l. 2 c. 62] quoque confirmat Vegetius. Libenter praeterea mutaſſem *Praefractis* in *Perfractis* ex Vegetio, & in hoc viciſſim ex Columella *pice arida* in *pice liquida*; ſed nolui nimis fortaſſe audere.

§. 30.

Veget. 3, 4, 33.	*Colum.* 6, 17, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & celicia cum in paſcuis bos improuide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. Araneus, quo-	Eſt etiam mortifer iis ſerpentis ictus, eſt & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera & caecilia cum in paſcua bos improuide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Musque arane-	Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera, & *caecilia*, cum in paſcuis bos improuide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. *Mus* araneus quoque, quem Grae-	Eſt etiam *mortiferus* ſerpentis ictus, eſt *& minorum* animalium noxium virus: nam & vipera, & caecilia cum in paſcua bos improuide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Musque araneus, quem Grae-

quoque quem Graeci migaltem appellant, parui quidem corporis, non paruam ſolet inferre perniciem.	raneus, quem Graeci σκυτάλεν appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.	Graeci *mygalen* appellant, parui quidem corporis non paruam ſolet inferre perniciem.	Graeci μυγαλῆν appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.

De hiſce emendationibus ſatis a me ſcriptum eſt ad Cl. Facciolatum, niſi quod neſcio quo pacto non addiderim, Rob. Stephano Petrum Victorium, [Annot. ad Colum.] qui ante ipſum, in veteribus Columellae exemplaribus ſcriptum eſſe μυγαλῆν, animaduertit, hancque eſſe veram ſcripturam, oſtendit. Commeliniana quoque editio, quam eo tempore nondum videramus, ſic habet. Caeterum in tribus illis, quas poſtea conſuluimus, vetuſtioribus editionibus pro *mortifer iis* eſt *mortiferus*, quod & Vegetius retinuit. Sic ſane magis placet, neque illud *iis* erat quo referres. His de cauſis repoſitum eſt a nobis *mortiferus*.

§. 31.

Veget. 3, 4, 33 ſq.	*Colum.* 6, 17, 1 & 2.	*Veget.* emend.
Verum viperae venenum depellit, ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita vt herba quam perſonariam vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix ſi contuſa conatur, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium ſimonianum, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter quod a Graecis aſphalton appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium vocant.	Venena viperae depellit ſuper ſcarificationem ferro factam herba, quam vocant perſonatam, trita & cum ſale impoſita. Plus etiam eiusdem radix contuſa prodeſt: vel ſymonianum trifolium, quod inuenitur confragoſis locis efficaciſſimum traditur, odoris grauis, neque abſimilis bitumini, & idcirco Graeci eam ἀσφάλτιον appellant, noſtri autem propter figuram vocant acutum trifolium.	Verum viperae venenum depellit ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita vt herba, quam *perſonatam* vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix — — — ſi contuſa *ponatur*, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium *ſymonianum*, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter quod a Graecis *aſphaltion* appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium vocant.

In Vegetio malui intelligi quid deeſſet, quam aliis fortaſſe ac ipſe ſcripſerat, verbis ſupplere. Non poſſum tamen animum inducere, vt credam, ita reliqua ſcripta eſſe a Vegetio, vt ego, exigens ad Columellam, reſcripſi. Nam ne ipſum quidem Columellam integrum hoc in loco eſſe, exiſtimo. Primum verba, vt nunc quidem diſtincta ſunt, inter ſe non cohaerent. Sed fac, ita nos diſtinguere, *prodeſt. Vel ſymonianum trifolium*, *quod*, aut etiam ſic, *prodeſt*, *vel ſymonianum trifolium. Quod.* Iam quaero, *ſymonianum* iſtud quid ſit? nomenne quo id trifolium a Latinis appellabatur? Hi vero, vt mox ſubiicitur, & Scribonius [Compoſ. med. 163. 165] ſuo ipſe exemplo confirmat, *acutum* vocabant, Graecos ſecuti, qui vt docet Dioſcorides [de med. mat. l. 3 c. 106] aut certe idem Scribonius, ὀξυτρίφυλλον etiam dicebant. At enim, vt apud Graecos, ſic quoque apud Latinos, plura potuit habere nomina, & fortaſſe [quae coniectura eſt Rhodii Not. ad Scribon. Compoſ. 163] a Syme inſula, Straboni [de ſitu orb. l. 14] & Plinio [Nat. Hiſtor. l. 5 c. 31] non ignota, Symonianum eſt nuncupatum. Quaſi vero conſtaret, in ea inſula plurimum prouenniſſe, aut eius facultates ibi primum eſſe animaduerſas. Quae duo quando penitus igno-

ignorabantur, & eius origo nominis ſic cuiusquemodi ratione quaerebatur: mirum eſt, non fuiſſe pariter repetitam, aut ab inuentore aliquo Simone, aut ab eo Galilaeae vico, quem Simoniada, vt auctor eſt Ioſephus, [in vita ſua] dicebant, praeſertim cum in Commeliniana editione ita ſit ſcriptum, *Simonianum*, aut denique a Simo illo Medico, quem cum ſaepe auctorem libro primo laudat Plinius, tum vero libro 21 cap. 21, de trifolio nominatim quaedam indicat tradidiſſe; niſi forte ibi pro *Simus quoque medicus*, legendum eſt, *Scimus quoque ex Medicis;* certe alios qui, *ex Medicis*, alios qui, *e Medicis* legerent, fuiſſe, video. Quodſi coniecturis eſt indulgendum; vide, quaeſo, an Columella ſcribere ad hunc modum potuerit: *Plus etiam eiuſdem radix contuſa prodeſt, vel ſiler montanum. Trifolium, quod inuenitur confragoſis locis, efficaciſſimum traditur*, &c. Certe hic verborum ordo lectorem non moratur; quod autem *ſimonianum* reſoluatur in *ſiler montanum*, hae ſunt cauſae. Primum ſic eſſe viſum accipio [vid. Martinii Lexic. Philol.] etiam Hadriano Iunio eruditiſſimo viro. Deinde apud Vegetium, hunc ipſum Columellae locum exſcribentem, eſt *ſiler montanum.* Denique *ſiler montanum*, auctore Dioſcoride [l. 3 c. 51] prodeſt *contra ſerpentium ictus*, ſi modo λιγυστικὸν Dioſcoridis idem eſt quod ſiler montanum. Sed quoniam cum plerisque Rei Herbariae Doctoribus hoc potes negare, imo cum Ioanne Ruellio [de nat. ſtirp. P. 2 c. 146. l. 3 c. 42] fortaſſis contendere, hoc nomen ipſum, *ſiler montanum* non ante natum, quam aliqui ſeſeli Maſſilienſe a *molli* Virgilii [Georg. l. 2 v. 12] *ſilere* diſtinguere voluerunt, quod *arboris genus* eſſe, tradidit Seruius [in locum cit.]; idcirco vide, praeſtetne *ſil*, aut *ſile montanum* reſcribere. Silis enim mentionem faciunt inter alias, quas *aromaticas* noſtri vocant, herbas tum Scribonius [comp. med. 126], tum Celſus [de medic. l. 5 c. 25. Sect. 3 c. 23. Sect. 1 & 3], & hic quidem ſemel, atque iterum in Antidotis, quanquam in Antidoto Mithridatis Almelouenius ediderit *Sileris;* vt Plinium [Nat. Hiſt. l. 24 c. 19] reticeam, qui *ſemen ſilis* ſecundum vulgatam quidem lectionem, & Feſtum [de verb. vet. ſignif. l. 17], qui *vinum ſili conditum* memorauit. Sed praetermittere non poſſum Apicium [de arte coquin. l. 4 c. 4. l. 5 c. 5. l. 1 c. 34. l. 3 c. 5], in quo non modo *ſil frictum*, & *ſilis gallici*, ſed & diſerte *ſil montanum*, *ſilphium*, *mentham ſiccam* legunt Humelbergius, atque Liſterus. Huc adde Vegetium noſtrum hoc ipſo libro [c. 27 & 40] *radicem panacis*, *ſil gallicum*, in medicaminibus ponentem, vel pariter *daucii*, *ſilis gallici*, *abrotani*, *ſpicae nardi*, *ſinoantis* [fortaſſe *Schoenianthi*, vt ex cap. 59 lib. 1 vbi *ſcinoanthos*] mentionem facientem, alibi [lib. 4 in fin.] etiam *porri ſectiui*, *porcla*, [leg. ex l. 1 c. 57 *portulacae*] *ſil gallici*, *thus*, *apium;* vt eſt editum; ſcribentem. Illud coniecturae noſtrae huic videtur repugnare, quod in Vegetio ita ſcriptum eſt, *vel ſiler montanum reperiatur*, *vel trifolium ſimonianum;* vt ſi in Columella *ſil montanum* deeſſe, contendere velimus, aliquid fortaſſe agamus; ſi vero *ſimonianum* in *ſil montanum* eſſe mutandum, hunc laborem fruſtra ſumamus. Equidem librarios ſcio haud raro voces paulo ante ſcriptas perperam iteraſſe, quas deinde alii cum haud fruſtra poſitas crederent, eaſdem tamen eſſe non poſſe, intelligerent, mirandum in modum corruperunt. Id hic quoque accidere potuiſſe, dicerem, vel potius aliquem ex iam deprauatis Columellae exemplaribus in ora adſcripſiſſe *ſimonianum*, quod deinde inter ipſa Vegetii verba receptum ſit; hoc, inquam, dicerem, niſi coniecturam nollem alia coniectura confirmare. Itaque haec omnia in eam partem accipias, qua ad veri ſimilitudinem magis accedere, exiſtimaueris. Vel potius vt ſcientiae herbariae es conſultiſſi-

mus; ediſſere mihi quid iſtud ſit trifolium ſymonianum. Id vbi intellexero, continuo omnes coniecturas quam libenter abiiciam.

§. 32.

Veget. 3, 4, 35.	*Colum.* 6, 17, 3.	*Colum.* emend.
Huius herbae ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita imponantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina eius collecta & trita dantur ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum ſucco caulis tritae, addita hordeacea farina & ſale, cum aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur.	Huius herbae ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa folio, cum ſale trita malagmatis more, ſcarificationi intenditur: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina eius collecta & laeuigata cum viuo dantur potanda, radicesque cum ſuo caule tritae, & farina, & ſale commiſtae ex aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur.	Huius herbae ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa *folia* cum ſale trita malagmatis more ſcarificationi *intenduntur*: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina eius collecta, & laeuigata cum *vino* dantur potanda.

Suſpicari licet, reſcribendum eſſe in Vegetio pro *ſucco caulis* id quod in Columella eſt, *ſuo caule*, praeſertim ſi recte apud hunc ſcriptum eſt *radicesque*, vt haec videlicet omnia tunc imperari intelligamus, cum *hanc herbam viridem tempus anni negat.*

In Columella quoque an deſit *hordeacea*, dubium eſt. Sane Celſus [de Medic. l. 5 c. 27 ſect. 8] in Cherſydri & Ceraſtis ictu, hordeaceam farinam vulneri imponit, eandemque Paulus [de Re Med. l. 5 c. 12] in ipſo de quo ſermo hic eſt, viperae ictu, quod & Vegetius noſter iterum facit libri huius capite 79, vbi pro *ſphalangii* [vt etiam cap. 77] eſt legendum *phalangii*, quem errorem ex capite quidem 81 Sambuci Codices ſuſtulerunt. Caeterum quae emendauimus in noſtris ad Facciolatum literis memorantur. Pleraeque, & in his vetuſtiores Editiones, ac Commeliniana, *folia* habent; hae quoque, ſed cum paucioribus, *vino;* Ienſoniana, & vetuſtiores aliae, *incendunt*, vt vel ipſa literarum veſtigia confirment *intenduntur.*

§. 33.

Veget. 3, 4, 36.	*Colum.* 6, 17, 4.	*Veget.* emend.
Eſt etiam praeſens remedium ſi fraxini cacumina tenera conteras cum ſextariis vini quatuor vel olei, expreſſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum ſale trita laeſis naribus ſuperponas. Celiciae enim morſus tumorem, ſuppuratumque generat. Idemque facit muris aranei.	Eſt etiam praeſens remedium ſi conteras fraxini tenera cacumina quinque librarum cum totidem vini, & duobus ſextariis olei, expreſſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum ſale trita laeſae parti ſuperponas. Caeciliae morſus tumorem ſuppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.	Itemque cacumina eiusdem arboris cum ſale trita laeſis *partibus* ſuperponas. *Caeciliae* morſus &c.

Et quae mutauimus, & quod deleuimus, verbum, ſententia ipſa Vegetii, & Columellae comparatio mutanda, delendumque oſtenderunt. Comparatio haec ipſa ſuſpi-

ſuſpicionem iniicit; alia eſſe in Vegetio partim mutanda, partim addenda. Fieri etiam poteſt, vt in Columella ſit legendum, *cacumina pond. quinque librarum.* Sed de his nihil in praeſenti conſtituimus.

§. 34.

Veget. 3, 4, 36 ſq.

Sed celiciae morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum compungas, & creta cimolea ex aceto oblinis: Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum ciminum cum picula & axungia, vt ſimilitudinem malagmae habeat, impoſitum plagae perniciem ſubmouet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitioſum eſt, inurere, atque ita cum liquida pice & oleo inlinere. Quidam viuum murem araneum creta figulari circumdant, & colla boum ſuſpendunt, morſusque ipſius beſtiae ſubmouent.

Colum. 6, 17, 4, 5 & 6.

Sed illius ſanatur noxa ſubula aenea, ſi locum laeſum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, ſuo corpore luit: nam animal ipſum oleo merſum necatur, & cum imputruit, conteritur, eoque medicamine morſus muris aranei linitur. Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eique adiicitur exiguum picis liquidae, & axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum, perniciem commouet. Vel ſi, antequam tumor diſcutiatur, in ſuppurationem conuertitur, optimum eſt ignea lamina conuerſionem reſecare, & quidquid vitioſi eſt, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: ſolet etiam ipſum animal viuum creta figulari circumdari: quae cum ſiccata eſt, collo boum ſuſpenditur: ea res innoxium pecus a morſu muris aranei praebet.

Veget. emend.

Sed *caeciliae* morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum compungas, & creta *cimolia* ex aceto *oblinas;* Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum cyminum cum *pice liquida*, & axungia &c.

Saepius malo, timidum me tibi, quam audacem videri, velut hic. Nihil enim adhuc mutare me vides in Columella, etſi ex mea ad Facciolatum epiſtola intelligis, me illuc ferri vt credam, pro *humorque oſtendit*, legendum eſſe, *tumorque oſtendit;* pro *perniciem commouet*, *perniciem ſubmouet;* pro *conuerſionem reſecare*, *collectionem reſecare.* Quid in Vegetio? Num cenſes, quae non attigi, ea mihi omnia probari? Ipſe non ſinit Vegetius. Nam capite huius libri 82, cum haec aduerſus murem araneum medicamenta ſic iterauerit, vt id, atque alia pariter iiſdem de rebus eodem in libro capita me interdum ſubdubitare coëgerint, an haec priora, de quibus agimus, Vegetii ſint; cum igitur haec medicamenta iterauerit; primum docet, murem in eo oleo quo merſus eſt, *in putredinem verti* oportere; vt coniicere procliue ſit, neque id hoc in loco omiſiſſe, vbi apertius deſcribebat Columellam. Tum iubet, *cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miſceri*, & *ad ſpiſſitudinem malagmatis coqui*, vt hic quoque ſuſpicari liceat, *ſimilitudinem malagmae* in *ſpiſſitudinem malagmatis*, quam Columella vocat *lentorem*, eſſe mutanda: attamen Vegetius cum aliis libris [l. 2 c. 50. 51. l. 3 c. 20. 21] tum quarto [c. 15. 17. 20. 21. 23. 24. 27] ſaepe *malagmae*, item [l. 4 c. 27] *malagmam cocticam* ſcribit, vbi *coctam* videtur legendum; nam ſupra [l. 4 c. 17. 23] alias propoſuerat *crudas.* *Pice* autem *liquida* minus dubitaui reſcri-

ſcribere pro *picula*, & *cimolia* pro *cimolea;* ſaepius enim alibi [l. 1 c. 13. l. 2 c. 8. 29. 32. l. 3 c. 8] ſic recte ſcribit, vt emendaui; itaque etiam in ſuperiore capite, vbi editum eſt: *Aures vero ſciſſae picula oleoque curantur;* non modo *pice liquida* reponendum arbitror, verum etiam in reſpondentibus verbis Columellae [l. 6 c. 7]: *At ferro reſciſſa melius pice, & oleo curantur*, ſuſpicor, *liquida* eſſe addendum: eademque illa emendatione vtendum in quatuor praeterea aliis Vegetii locis [l. 2 c. 24. 46. l. 3 c. 70. 71] in quibus ſcriptum eſt *picula*. Deinde eodem illo capite 82 ſuppurationem *lamina ferrea candenti aperiendam eſſe*, ſcribit; vt hic videantur *ignea lamina, vel cauterio* non eſſe ſine *gloſſemate*. Denique cretam *ſuſpendendam in collum* dicit; vt niſi hic *collo boum* ad Columellae exemplum reſcribere placeat, legi minus vitioſe poſſit *in colla boum*, vbi *colla boum* vitioſiſſime legitur, neque res ſic plane, vt a Columella, traditur, cum ibi contra deſideres nihil.

§. 35.

Veget. 3, 4, 39 ſq.

Oculorum vitia plurima in illis ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur & imponitur, ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel cum melle permixti vitium extenuant. Idem praeſtat tritae ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci ſilpion vocant, noſtri autem laſerpitium, huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci, & cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa & cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo mulſae aquae conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, quam armoneaceam vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem.

Colum. 6, 17, 7 & 8.

Oculorum vitia plerumque melle ſanantur: Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeae farinae conſpergitur, & imponitur, ſiue album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocus minute tritus, & immiſtus melli vitium extenuat: facit idem trita ſepiae teſta, & per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit & radix, quam Graeci σίλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: huius quantocunque ponderi decem partes ſalis ammoniaci adiiciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa, & cum oleo lentiſci inuncta vitium expurgat: epiphoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa aqua, & in ſupercilia, genasque impoſita, paſtinacaeque agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceae, cum melle conlinita oculorum ſedat dolorem.

Veget. emend.

Oculorum vitia plurima in illis *melle* ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur, & imponitur: ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel *Cappadocis* cum melle *permixti* . . . . vitium extenuant. Idem praeſtat *trita* ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci *Silphion* vocant, noſtri autem laſerpitium: huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci . . . & . . cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa, & cum oleo lentiſci mixta, vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lachrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo *mulſa aqua* conſperſa, ſuper genas, ſuperciliaque impoſita, reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, . . . quam *armoraceam* vocant, cum melle trita, oculorum ſedat dolorem.

Hic quoque in Vegetio praeſtare credidi, quae deſiderentur, per lacunas indicare, quam audacter ſupplere. Quod *ſalis armeniaci* pro *ammoniaci* reliqui; conſulto feci, ne *ſalis armoniaci;* ſic enim ſaepius apud Vegetium eſt ſcriptum; reponerem,

men-

mendum videlicet pro mendo ſubſtituens. Prima inter verba *melle* addidi, quod flagitabat ſententia, quanquam pertinaciter non negauerim, quod nunc *in illis* ſcriptum eſt, ſcriptum fortaſſe ſic fuiſſe *vi mellis*. In proximis adieci id quod manifeſto deſiderabatur, *Cappadocis*, ſcripturus *Cappadoci*, niſi Vegetius alibi [l. 1 c. 20] ſcripſiſſet *ſalis capadoces*, vel potius *cappadocis*, vt a Sambuco editum eſt. Poſtrema autem inter verba lacunam reliqui propterea quia vt pro ſuo arbitrio Vegetius non omnia quae Columella, tradere ad eundem modum voluerit; certe vſque adeo diſſentire in re manifeſta non potuit, vt paſtinacam agreſtem, quam ille vt ab *armoracea* diuerſam poſuerat, *armoraceam* vocari, diceret; quando ſylueſtrem, non paſtinacam, ſed raphanum, tum Dioſcorides [de Med. Mat. l. 2 c. 106] tum Plinius [Nat. Hiſt. l. 19 c. 5] ipſe, *armoraciam* ab Romanis appellari, teſtantur. Neque minus diſerte Palladius [de re ruſt. l. 11 c. 11 ſ. 4] *armoraceam*, inquit, *transferemus ad culta, vt melior fiat, nam haec agreſtis eſt raphanus.* Itaque ſi nolimus, Vegetium omnino ad Columellam exigere; at illud tamen coniicere, aequum eſt, ipſum, *Paſtinaca quoque agreſtis, vel quam armoraceam vocant*, aut alia huiuſmodi ratione ſcripſiſſe, qua videlicet paſtinacam ab armoracea ſe diſcernere, oſtenderet.

In Columella fortaſſis *plerumque* eſt mutandum in *pleraque.* Fortaſſe & *decem partes ſalis ammoniaci adiiciuntur* in *decima pars ſalis ammoniaci adiicitur.* Certe Aëtius [Tetrab. 2 Serm. 3 c. 38] cum aduerſus albugines plura commemoraſſet, ad extremum, ſal ammoniacum, tanquam *fortiſſimum pharmacum*, poſuit; Vegetius autem vtramque hanc emendationem praemonſtrat.

§. 36.

Veget. 3, 4, 43.	*Colum.* 6, 18, 2.	*Veget.* emend.
Odor quoque cimini ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.	Poteſt etiam per fiſtulam deuſti cimicis nidor immitti, qui vbi ſuperponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirudinem perfert, isque nidor depellit haerentem.	Odor quoque *cimicis* ſuper carbones impoſiti, vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.

Vt de cymino nihil iſtiusmodi legiſſe memini, ſic viciſſim Dioſcoridem [l. 2 c. 33], Plinium [l. 29 c. 4], Galenum [de Simpl. med. Facult. l. 11], Auicennam [Canon. l. 2 tr. 2 c. 270. & l. 3. fen. 9 c. 7] ſcio vim cimicum contra deuoratas hirudines memorare, imo Auicennam, & Auctorem libri tertii de medicamentis quae ad manum ſunt, cap. 103. laudare cimicum fumum ad ſanguiſugam haerentem gutturi, vt hic Columella, & Vegetius ponunt, excutiendam.

§. 37.

Veget. 3, 4, 44.	*Colum.* 6, 19.	*Veget.* emend.
Machina quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta bouesque curantur, vt & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit; nec luctando quadrupes aut mem-	Sed & machina fabricanda eſt, qua clauſa iumenta bouesque curentur, vt & propior acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat:	*Machinae* quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta, bouesque curantur, vt & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut mem-

membra conuxet, ac ſic remedia deſpuet. Roboreas aſſes conſtringis, ſolium, quod in longitudine nouem pedes debet habere, in altitudinem pars poſterior duos ſemipedem : Pars vero quae ad priora animalium pertinet quatuor pedes : texuntur ita vt velum in caudam ductum non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum latiorem , a priore ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui transuerſum trigillum ad modum iugi confirmandum eſt, ad quod equorum capita vel boum cornua religantur. Nam reliquum corpus ad temones ſocios vel funibus alligetur , vt iuuamentum praeſtetur ad medentis arbitrium.

ſpuat: eſt autem talis machinae forma, roboreis axibus compingitur ſolum , quod habet in longitudinem pedes nouem, & in latitudinem pars prior dupondium ſemiſſem , pars poſterior quatuor pedes: huic ſolo ſeptenum pedum ſtipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur : ii autem in ipſis quatuor angulis affixi ſunt, omnesque transuerſis ſex temonibus quaſi vacerrae inter ſe ligantur, ita vt a poſteriore parte quae latior eſt, velut in caueam quadrupes poſſit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduerſis axiculis: primis autem duobus ſtatuminibus imponitur firmum iugum, ad quod iumenta capiſtrantur, vel boum cornua religantur, vbi poſſunt etiam numelli fabricari, vt inſerto capite deſcendentibus per foramina regulis ceruix teneatur: caeterum corpus laqueatum & diſtentum temonibus obligatur, ſicque immotum animal medentis arbitrio eſt expoſitum.

membra *conuexet* , *aut* remedia *reſpuat. Roboreis aſſibus compingis ſolum*, quod in *longitudinem* nouem pedes debet habere , in *latitudinem* pars *prior* duos , ſemipedem, pars vero quae ad *poſteriora* animalium pertinet, quatuor pedes - texuntur ita, vt *velut* in *caueam* ductum, non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum *altiorem*, vt a priore ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui transuerſum *tigillum* ad modum iugi &c.

Sicubi in emendando Vegetio audax fui, hic certe fui. Quamobrem acrius haec omnia perpendas velim, antequam probes. Et primum quod *compingendum*, vel, ſi mauis ex alio Columellae loco in capite huius libri triceſimo, *conſternendum* aiebat *ſolum* , *quod in longitudinem nouem pedes debet habere*, *in altitudinem pars poſterior duos*, *ſemipedem*, *pars vero quae ad priora animalium pertinet*, *quatuor pedes*, conferas, quaeſo, cum Columella ſic definiente: *quod habet in longitudinem pedes nouem*, *& in latitudinem pars prior dupondium ſemiſſem* , *pars poſterior quatuor pedes.* Continuo intelliges, quae apud hunc de latitudine, apud illum de altitudine, & quae apud hunc de priore parte, apud illum de poſteriore conſcribi. Eaedem enim ſunt vtrobique menſurae; nam *dupondium* etiamſi cum Ienſoniana editione hic mutare nolis in *dipodium*, noſti a Columella pro duobus pedibus vſurpari non modo, libro 4 cap. 1 ſ. 3 & lib. 3 cap. 13 ſ. 5 vt a Beroaldo [Enarrat. in Columell.], & Turnebo [Aduerſ. l. 3 c. 18] adnotatum eſt, verum etiam alibi, & praeſertim haud ſemel lib. 11 cap. 2. nec mirum, quando libro 5 cap. 1 vtitur paſſim quibuslibet aſſis partibus in geometricis dimenſionibus. Quae cum ita ſint; aut Columella ad Vegetium, aut hic ad illum eſt exigendus. Sed Columellam, cuius ſcripta multo integriora quam Vegetii, ad nos peruenere, ad hunc exigere par non eſt, niſi vbi res ipſa, & apertiſſima menda flagitent: quod in hoc quidem loco minime accidit. Agitur enim de ſoli conſternendi menſuris, vt poſt longitudinem, latitudinem definire neceſſe ſit; non altitudinem, quae hic non ad ſolum, ſed ad totam pertinet machinam, & paulo poſt

a Co-

a Columella definitur per ſtipites ſeptenum pedum: quae deſcriptionis pars ibi in Vegetio deſideratur, vbi nos lacunam reliquimus, in qua & de iis ſtipitibus, & de temonibus, qui infra commemorantur, opportunus fuit dicendi locus. Praeterea fac, quae Vegetii propoſuimus verba, ea emendationis non egere; quaero, ſatiſne alta machina ſit quae a poſteriore parte ne ad tres quidem pedes extollatur? Certe Columella [7, 9, 10], non iam de bobus, ſed de ſuibus ſermonem habens, *haras conſtruendas eſſe*, docuit *in altitudinem pedum quatuor, ne ſus tranſilire ſepta queat.* At enim de latitudine verba infra facit Vegetius. Ea videlicet, quae [niſi vt a nobis, aut alia aliqua eiusmodi ratione emendentur] tolli praeſtet, quam relinqui. Neque enim ſatis menſuram definiunt; niſi forte ſic intelligas, vt machinam *paululum* quatuor pedibus vt a tergo *latiorem*, ſic a fronte *ſtrictiorem* ſignificent: quod num Columellae, atque adeo Vegetii ſententiae ſatisfaciat, tu videris. Caeterum poſtrema verba conſulto non attigi. Nam pro *ſocios vel funibus* reſcribere *loris, vel funibus* [vt eſt cap. 18 *lorum, vel funes*] non ita neceſſe eſt, vt eſt *ſocios* pro mendo agnoſcere. Fortaſſe etiam pro *iuuamentum* reponendum eſt *iumentum*, vel *immotum*, vel vtrumque.

In Columella crediderim pro *numelli* eſſe legendum *numellae;* nam neque aliter ſe legere hic oſtenderunt Adrianus Turnebus [Aduerſar. l. 23 c. 21], & Georgius Alexandrinus [Enarrat. priſcar. voc. Auctor. R. R.], neque alium praeterea locum proferri video, quo vox *numelli* confirmetur. Non ignoro, in Baſilii Fabri Theſauro caput quoque 8 libri 7 ſ. 6 Columellae ſic indicari, vt videri poſſit in eo pariter ſcriptum eſſe *numelli.* Verum ita ibi ſcriptum eſt: *Nonnulli antequam pecus numellis inducant, virides pineas nuces in mulctram demittunt* &c.

Hactenus Vegetii tertium & quartum caput libri tertii cum ſexto, & tredecim inſequentibus libri ſexti Columellae comparauimus. Nunc age, cum parte etiam triceſimi initium quadrageſimi quinti libri ſecundi comparemus.

§. 38.

Veget. 2, 45, 1.	*Colum.* 6, 30, 6.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si (1) armus laeſus erit, in medio crure (2) vtraeque ſoluentur venae, & puluerem thuris cum eo qui profluit ſanguine copioſiſſime immiſto armi lineantur. Quodſi plus profluet quam neceſſe ſit, ſtercus ipſius iumenti fluentibus imponitur venis & faſciis alligatur.	Si armos laeſerit, aut ſanguinem demiſerit, medio fere in vtroque crure venae ſoluantur, & thuris polline cum eo, qui profluit, ſanguine immiſto armi linantur, & ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis ad motum faſciis obligetur.	Si *armos laeſerit*, in medio crure *vtroque ſoluantur* venae, & *puluere* thuris cum eo qui profluit, ſanguine, copioſiſſime immiſto armi *liniantur* &c.	& ne plus iuſto exinaniatur, ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis *admotum* faſciis obligetur.

(1) *armos laeſerit* (2) *vtriusque* Samb. in marg. ex Cod.

Secundam Vegetii emendationem illud etiam comprobat quod, ipſum cum 16 capite Columellae conferentes, ſupra vidimus, ſecandas videlicet eſſe venas non in crure, ſed in cruribus, vbi non alter armus, ſed ambo laeſi ſunt; quanquam id ibi in poſterioribus cruribus imperatur,

Columellae autem, alias etiam indicata a nobis, emendatio vsque adeo neceſſaria, atque euidens eſt, vt minime opus ſit eius confirmandae gratia ad Rob. Stephani Editionem trium praeterea antiquarum, & Commelinianae quoque auctoritatem adiungere.

§. 39.

Veget. 2, 45, 2.

Poſtero quoque die quaſi apoferesis fit, & ex eisdem locis ſanguis detrahitur (1) atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde (2) porri tres cyathos olei heminam miſcebis, & per cornu faucibus infundes. Poſt (3) ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piſcinam vel flumen aut mare, vt natet, cum ſparcia & pannis vincto pede.

Colum. 6, 30, 7.

Poſtero quoque die ex iisdem ſanguis detrahatur, eodemque modo curetur, ordeoque abſtineatur exiguo foeno dato. Poſtridie deinde vsque in diem ſextum porri ſuccus inſtar trium cyathorum miſtus cum olei hemina faucibus per cornu infundatur. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, in piſcinam demitti eum conueniet, ita vt natet.

Vegetius emend.

Poſtero quoque die quaſi *apophaereſis* fit, & ex iisdem locis ſanguis detrahitur, atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde *ſucci* porri tres cyathos, olei heminam miſcebis, & per cornu faucibus infundes. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piſcinam, vel flumen, aut mare, vt natet, cum *ſpartea*, & pannis vincto pede.

Vbi (2) ibi habet [*ſucci*] ſic inter vncos Editio Sambuci, qui notat in margine ad (1) & (3) *M. S. non habet.*

Vegetius libro etiam tertio capite 25 ſ. 4 ita vti hoc in loco eſt locutus. Nam vbi hydropico *periconium* [leg. peritonaeum] *ipſum pungere*, & per fiſtulam humoris partem extrahere iuſſit, tum haec ſubiicit: *Alia vel tertia die apoforeſim* [Samb. Cod. *apophaereſim*] *quaſi facturus, denuo fiſtulam appones*, *humorem eiicies*, *donec partes totas exiccet*, vel *per partes totum exiccetur*, vt Sambuci habent Codices. Caeterum dubitari licet, ſitne Vegetius ex Columella, an vero hic ex illo emendandus, vbi Vegetius habet: *foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde ;* Columella autem ſic: *exiguo foeno dato. Poſtridie deinde ;* Ienſoniana Editio, & Iuntina ad hunc modum: *dato. Poſt triduum deinde.* Quae Columella in hoc capite adiungit, ea Vegetius non perſequitur. Hoc ſi faceret, haud inutile fortaſſe eſſet haec verba comparare: *Manus vncta inſeritur aluo*, *& obſeſſi naturales exitus adaperiuntur*, *exemtoque ſtercore poſita cunila bubula*, *& herba pedicularis cum ſale trita*, *& decocta melli miſcentur*, *atque ita facta collyria ſubiiciuntur.* Hic ego pro *poſita* arbitror *poſtea* eſſe reſcribendum.

Cum autem Vegetius in ſecundo capite libri tertii etſi non omnia, haud pauca tamen ex Columella deſcripſerit; duo huius generis loca, quorum alterum Columella ex Catone [de Re Ruſt. c. 103], alterum ex Celſo aſſumſit, conferamus.

§. 40.

Veget. 3, 2, 11.

Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas,

Colum. 6, 4, 4.

Maxime tamen habetur ſalutaris amurca, ſi tantundem aquae miſceas, & ea pecus inſueſcas;

Veget. emend.

Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas,

ſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet ſitiat, potum faſtidiat ignotum, primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad vltimum pro menſura miſcetur, & vsque ad ſaturitatem ſitientibus datur.	ſcas: quae protinus dari non poteſt: ſed primo cibi aſperguntur: deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari menſura miſta datur ad ſatietatem.	ſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet ſitiat, potum *faſtidit* ignotum; primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua *portione* medicatur, ad vltimum *pari* menſura miſcetur, & vsque ad ſaturitatem ſitientibus datur.

§. 41.

Veget. 3, 2, 29.	*Colum.* 6, 5, 5.	*Veget.* emend.
Vſci folia cum vino trita defunduntur in nares.	Cornelius Celſus etiam viſci folia cum vino trita per nares infundere iubet.	*Viſci* folia cum vino trita defunduntur in nares.

§. 42.

Locum pariter quem Columella libro eodem ſexto capite 29 ſ. 4 ſq. ex Varrone [de Re Ruſt. l. 2 c. 7 ſ. 2 & 3] Varro autem ex Ariſtotele [de Hiſt. Animal. l. 6 c. 22], Plinius [Nat. Hiſt. l. 11 c. 37] deinde fortaſſe ex his omnibus, Palladius [de Re Ruſt. l. 4 tit. 13 ſ. 9] denique ex Columella ita ſumſit, vt haud inutile eſſet hos omnes ſcriptores inter ſe comparare; cum Vegetius quoque libro quarto capite 5 ex Columella deſcripſerit; hos ſaltem duos inter ſe conferamus.

Veget. lib. 4 cap. 5.	*Colum.* 6, 29, 4.	*Veget.* emend.
Manifeſtum eſt autem notas corporis cum aetate mutari. Pullis enim bimis & ſex menſium medii dentes ſuperiores cadunt, quos lactantes vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos habere incipiunt dentes, &c.	Annorum notae cum corpore mutantur: nam dum bimus, & ſex menſium eſt, medii dentes ſuperiores, & inferiores cadunt: cum quartum agit annum, iis, qui canini appellantur, deiectis, alios affert: intra ſextum deinde annum molares ſuperiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos gerit &c.	Manifeſtum eſt autem, notas *aetatis* cum *corpore* mutari. Pullis enim bimis & ſex menſium medii dentes ſuperiores cadunt, quos *lactentes* vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo *mutauerunt, exaequant.* Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos habere incipiunt dentes, &c.

Etſi minime ignorabam, in Vegetii libro 1 cap. 17 *catulum lactantem* legi; tamen vt ibi *lactentem* eſſe legendum, non dubito, ita hic quoque *lactentes* repoſui pro *lactantes;* nam in ipſo etiam Celſo [de Medic. l. 2 c. 28, 29] memini *lactentia* pro *lactantia* Viros Doctiſſimos repoſuiſſe. Quod nihil addiderim, haec cauſa fuit. Sciebam, Varronem [loc. cit.] Ariſtotelem ſecutum, ſcripſiſſe: *equus triginta menſium primum dentes medios dicitur amittere, duos ſuperiores, & totidem inferiores.* Sed viciſſim non ignorabam, Palladium [loc. cit.] facere cum Vegetio: *Bimo,* inquit,

quit, *& ſex menſium dentes medii ſuperiores cadunt.* Nimirum ita Palladius, & Vegetius Columellam deſcripſere, vt ſuo tamen interdum arbitrio vti potuerint, & quidpiam, ſi id licere videretur, omittere. In eo tamen Palladius Columellam prorſus ſequitur quod ait: *infra*, ſeu mauis, *intra ſextum annum molares ſuperiores cadunt*; Vegetius quod ad *ſuperiores* attinet, haud ſequitur, iudicio proprio, an Librariorum incuria, illi arbitrari melius poterunt qui haec callebunt; ſemper autem, quod ſupra etiam dicebam, reſpondentes hoſce diuerſorum Auctorum locos vtile erit comparare. Atque vtinam Magonis extarent octo & viginti illa volumina ex S. C. in latinum ſermonem conuerſa [vid. Columell. l. 1 c. 1 ſ. 13], vnde Columella, vt tot alios, ſic illum pariter accepit locum quem alias aliam ob cauſam expendi, aut ſaltem hunc quoque ex Columella vt Palladius, ita & Vegetius deſcripſiſſet; fortaſſe id ſubſidii quod conferendo cum Palladio, non poſſum, poſſem, conferendo cum Vegetio, nanciſci, vt nouam quandam ſuſpicionem meam aut prorſus abiicerem, aut ſatis firmarem. In Vitulorum caſtratione haec, de Magonis ſententia, ſexto hoc libro [c. 26 ſ. 2] Columella praecepit: *prius, quam ferrum admoueas, duabus anguſtis ligneis regulis [veluti forcipibus] apprehendere teſtium neruos —, quibus comprehenſis, ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita reſcindere, vt extrema pars eorum adhaerens praedictis neruis relinquatur.* Haec Palladius [lib. 6 tit. 7 ſ. 1 & 2] ita deſcribit: *duabus anguſtis regulis ſtagneis* [an *fagineis*, an *ligneis*, vt infra] *ſicut forcipibus ipſos neruos apprehendunt —. His comprehenſis, tentos teſticulos ferro reſecant, & ita recidunt, vt aliquid de his, capitibus neruorum ſuorum dimittatur haerere.* Mihi tamen cum vtriusque Auctoris verborum ſeriem, tum rem ipſam attendenti ſuſpicio incidit, in Columella pro *reſecare* legendum eſſe *reſerare*, in Palladio autem pro *reſecant* pariter *reſerant.* Sed quoniam me Vegetius noſter in hoc, atque aliis Columellae, vt viciſſim Columella in pluribus aliis Vegetii locis emendandis deſtituit, hic ego, niſi tu aliter cenſes, finem audendi, & ſcribendi faciam. Vale.

Patauii Pridie Kal. April. MDCCXXIII.

IV.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

Negas, mi Iuli, videri aequum, in eos Auctores me finem facere ſcribendi, in quos te horter vt pergas ſcribere, neque dubitas, poſſe me iterum Columellam, & Vegetium in iis quoque locis emendare, in quibus alter alteri lucem non afferat. Ego vero vt alias fortaſſe poſſem, nunc certe vix poſſum, cum ſim, vt noſti, occupatiſſimus. Experiar tamen; ne hoc negare tibi videar; ſed ita experiar, vt in vno, eoque breuiſſimo, Columellae capite, in iis autem quae verbis fere quam pauciſſimis expediri queant, Vegetii locis omnis haec verſetur epiſtola.

Sed ne forte credas, haec me duntaxat polliceri eo conſilio, vt facillima quaeque perſequar, difficiliora declinem, id nimirum Columellae caput expendam, in quo, vt omnes quidem a me inſpectae habent Editiones, quaedam ſunt quae non ego modo, ſed Doctiſſimi etiam Viri intelligere ſe poſſe, negent. Eſt autem libri duodecimi caput 34. quod operae pretium eſt videre an reuera mendoſum ſit, & qua ratione emendari aptius poſſit. Primum autem id caput huc tranſcribamus.

§. I. Col. 12, 34 *De aceto Scyllitico.* *Qui Scylliticum acetum facere volunt, decem bambatae in tres amphoras muſti mitis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, & in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas, aut ſi non dulce muſtum, ad tertias diſpumetur: ſed muſtum deſubmaſſa, & limpidum ſit.*

Cum plura ſunt in his pauciſſimis verbis, quae negotium faceſſunt legentibus, tum duo potiſſimum ſunt intellectu difficillima, *bambatae*, & *deſubmaſſa:* itaque meminiſſe potes, Virum totius latinae linguae ſi quis alius, peritiſſimum Facciolatum noſtrum, cum forte vobiſcum in eum ſermonem veniſſem, vt duas eſſe in Columella obſcuriſſimas, &, niſi fallerer, deprauatiſſimas voces, dicerem, continuo ipſum quibus de loquerer, diuinaſſe, & iſtas ipſas pronunciaſſe. Nos tamen quae de iis ſcripta ſint, videamus. Ph. Beroaldus [Enarrat. in Columell.] *lego,* inquit, *bambatas, vel bammatas, hoc eſt ſcyllas decem liquefactas, redactasque ad intinctum, vel ſalſuram, quod Graeca voce dicitur βάμμα.* Adrianus Turnebus [Aduerſ. l. 17 c. 13] *Bambatarum nomine intelliguntur ſcyllae, quae aliquo intinctu conditae ſunt. Romani autem cum Syracuſanorum ſermone hac in re, vt & in multis aliis, vterentur, potius* bambatas *quam* bammatas *nominant: quod Siculi βάμβα pro βάμμα dicere ſolerent.* In huius ſententiam pedibus iuit Matthias Martinius [Lexic. Philol.], quem ii deſcri-

pſere, a quibus poſt Paſſeratium, olim Calepini Lexicon auctum eſt; Heſychii tantummodo addidit teſtimonium, quo intelligeretur, βάμβα Syracuſis dictum eſſe, quod alibi ἔμβαμμα dicebatur. Ego vero neque ſic locutos eſſe Syracuſanos, negauerim, & libens conceſſerim, βάμματα idem quoque ſignificare quod ἐμβάμματα, id eſt, *liquamina multiformia, quibus intingimus buccellas eſcarum, gulae prorſus irritamenta, vulgo* ſapores *appellant, Plinius autem intinctus vocabat*, vt Beroaldus poſt Georgium Alexandrinum [Enarration. priſcar. voc. Auct. de R. R.] adnotauit ad verba illa capitis 55 huius libri Columellae: *Caeterum ſi velis* [ſinapi] *ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exaniaueris ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, & amygdalum adiicito, diligenterque conterito, infuſo aceto.*

Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris: nam eſt candoris eximii, ſi ſit curioſe factum. Verum haec omnia vbi conceſſero; non tamen intelligam, qui *bambatae* latine dici potuerint, & ſcyllas potius quam res quaſcunque alias intinctu conditas ſignificare. Huc adde, neque Dioſcoridem [de Med. Mat. l. 5 c. 21], neque Plinium [Nat. Hiſt. l. 20 c. 9], neque Paulum [de Re med. l. 7 c. 11], neque Aëtium [Tetrab. 3 ſerm. 1 c. 27], neque Actuarium [de Meth. Med. l. 5 c. 7], neque Nicolaum Myrepſum [de Compoſ. Medicam. ſect. 37 c. 13, 14, 15], neque Marcellum [de Medicam. c. 20], neque Auctores alterius libri de Dynamidiis [tit. de praecordior. paſſionib.], & tertii de medicamentis facile parandis [num. 205] neque vero ipſum qui ſequi Columellam ſolet, Palladium [l. 8 tit. 8] ad acetum ſcylliticum conficiendum ſcyllas requirere *aliquo intinctu conditas*, niſi quis forte Aëtii, & Nicolai, eo in loco Aëtium deſcribentis, verba illa: *Squillae repurgatae, & diſſolutae*, aliud ſignificare putet, atque aliorum: *Scyllae repurgatae & conciſae*, ſiue vt Columella noſter paulo ante eſt locutus, *ſectae quam tenuiſſime.* Has igitur omnes ob cauſas factum credo, vt Mercurialis [Var. Lect. l. 1 c. 14] negauerit, adſtipulari ſe poſſe Turnebo, *Bambatae vocem non mutandam leuibus quibusdam rationibus contendenti;* Salmaſius [Plinian. Exercit. in Solin. ad huius pag. 39 B.] autem omnino *corrigendum in hac voce Columellam* cenſuerit. *Lege*, inquit, *qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium.* Tum haec ſubiicit: *Scyllino aceto ad embammata vtebantur. Sic loquitur* Columella *infra: vinum myrtiten ad tormina. Vinum ſcylliten ad coquendum, & corpus reficiendum.* Equidem fateor, ſic aliquid incipere me in hoc loco intelligere. Optandum tamen fuiſſet, vt tria a Viro Doctiſſimo omiſſa ne eſſent. Primum vt doceret, qui haec cohaereant: *Qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis* &c. Alterum, vt qua erat eruditione, demonſtraret, vere antiquos *ſcyllino aceto ad embammata vſos fuiſſe.* Rhodius [Not. ad Scribon. compoſ. 76] enim, etſi locum hunc ingenioſe correctum a Salmaſio affirmat; non obſcure tamen indicat, haud ſatis probari ſibi, acetum Scylliticum *inter embammata reponi*, quod medicamenti loco Veteres quoque habere conſueuerint; niſi forte eiusmodi embammata iis parata eſſe, putemus, quibus valetudinis cauſa aceto ſcyllite opus eſſet. Nam vt ego animaduerti, & Paulus [loc. cit.], & Nicolaus [loc. cit.] quandam etiam aceti ſcyllitici compoſitionem [ab hac tamen longe diſcrepantem] proponunt, quo *auxilio* vti *ſolitos*, Paulus ſcribit, *& cum cibo ad intinctus;* Nicolaus autem docet, potuiſſe *vti pro arbitrio vt intincto, aut vt ſapa.* Tertium denique illud praeſtari ab Salmaſio oportuiſſet,

tuiſſet, vt oſtenderet, re ipſa Columellam, facere ſcyllinum acetum, in hoc capite docere, in quo Scyllas ne memorat quidem, aceti autem exiguam omnino portionem magna cum muſti copia admiſcet: certe in tot ſcyllitici aceti compoſitionibus quot ſupra me vidiſſe, indicaui, qui muſto vteretur, vidi neminem. Paulus modo ad acetum mel, & ſapam addidit in ea compoſitione de qua nouiſſime indicatum eſt, vſui *& cum cibo ad intinctus* fuiſſe, quam *acetum mulſum ſcylliticum* appellabat. Haecque eo magis praeſtare omnia Salmaſium decebat, quod ignorare haud poterat, fuiſſe qui crederent, in hoc capite non aceti ſcyllitici, ſed embammatis conficiendi modum a Columella eſſe propoſitum: idque non ſine magna, vt opinor, ratione. Nam illud praeterea animaduerto, extremam capitis ſuperioris particulam vel ſecundum vulgatam lectionem, vel etiam ſecundum Salmaſii emendationem, cum caeteris quae eodem capite traduntur, non congruere. Rationes enim primum traduntur duae vini ſcyllitis conficiendi [id quod eius capitis inſcriptio poſtulat: *Vinum ſcylliten*] ſcylla videlicet aut minore, aut maiore pondere in muſtum adiecta: qui ergo conuenit quaſi tertiam quandam rationem, eam extremo loco ſubiicere, quam ſi ſequaris, ſcylla non in muſtum, ſed in acetum coniecta, non vinum conficias, ſed acetum?

Igitur longe alia opus eſt emendatione, qua adhibita, omnia congruant, nihilque ſuperſit quod obiicias. Primum omnium, ſuperiori capiti non peculiare, vt nunc eſt, ſed commune hoc argumentum cenſeo praeſcribi oportere: quomodo condias *Vinum, & Acetum Scylliten.* Deinde, Latino Latinio, & Hieronymo Mercuriale [loc. cit.] auctoribus, extrema eiusdem capitis verba, prima autem eius de quo agimus, hunc in modum diſtinguenda eſſe, atque emendanda: *Alii hoc ipſum ſcyllae pondus, quod ſupra dixi, in aceti duas vrnas adiiciunt, & per XL dies ineſſe patiuntur, qui ſcylliticum acetum facere volunt.*

De Embammate Cap. XXXIV. *In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, & in ollam quae* &c. Vides quam facili emendatione omnia explicata & plana fiant, habitaque multo etiam maiore quam a Salmaſio, tum rerum, tum ſcripturae ipſius ratione, monſtrum illud verbi tollatur, quod ab non intellecto a Librariis, & cum verbis a ſuperiore capite diſtractis confuſo huius argumento ortum erat, *decem bambatae.* Illud a Salmaſio, quod ipſe facile a Turnebo, ſumimus, vt pro *mitis* ſcribamus *mittis*, ne verbum deſit ſententiae, ac proximae etiam locutioni congruens: & quanquam ea quae ſequuntur, *aut ſi non dulce muſtum*, videantur *mitis* poſtulare; re tamen vera non flagitant. Vnum video poſſe ex me quaeri: cenſeamne, ſatis huius capitis verba naturae embammatis conuenire, multiformis, vt ſupra dictum eſt, rei, & ad quam alibi Columella ipſe ſinapi adiungit. Ego vero vſitatius hic, & a Villica parabilius embamma proponi, credo; non omnia. Certe aceto ſolitos eſſe antiquos vti ad embammata, tum ex Nicandri Scholiaſte intelligitur tradente, *βάμμα*, ſi ſolum ſcribatur, ſignificare acetum, tum ex iis Lexicis Graecis in quibus *bammon* eſſe dicitur vaſculum aceti appoſitum ad intingendum in menſa, tum vero ex Apicio [de Arte Coquin. l. 8 c. 2], qui ius quoddam, cui acetum addit, vocat *embamma*, tum denique ex Vlpiano docente, *embamma fuiſſe loco aceti*, vt refert Mercurialis [loc. cit.]: quae res, inquit, *valde deſcriptioni Embammatis Columellae quadrat, cui magna aceti portio admiſcetur.* Verum ego, quanquam aceti id quod ſatis eſt, admiſceri, video; *magnam* tamen eius *portionem* admiſceri,

ſceri, non video; nam muſti quatuor & viginti partibus adiicitur vna aut altera aceti: *In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre.*

§. 2. Col. 12, 34. Nunc verba reliqua conſideremus: *& in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas, aut ſi non dulce muſtum, ad tertias diſpumetur.* Primum hoc verbum *diſpumetur* disiungi oportere ab reliquis, vt recte in Commeliniana Editione factum eſt, perſpicient omnes qui attenderint, illa *ad tertias* eſſe ad *decoquis* referenda. Cum autem *decoquere ad tertias*; qua locutione aliis quoque in locis vtitur Columella; decoquere interdum ad vnius, alias ad duarum de tribus partibus conſumtionem ſignificet, vt ab Rhodio [Lexic. Scribonian.] adnotatum eſt; hic certe priore modo eſt accipiendum propterea quia aliter accipere non ſinunt quae de dulci, ideoque minus coquendo muſto antecedunt, *& in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas.* Quae ipſa verba cum diligentius attendo, illud praeterea intelligo, ſatis cauſae non eſſe, cur in amphorarum numero mendum aliquod ſubeſſe, credamus. Etſi enim *tres amphoras muſti, & aceti congium, aut duplum* decoquere in *olla* ſimul vno tempore non poſſimus, *quae fert amphoras tres*, non amplius; tamen; vt omittam, neque *non amplius*, neque *ſimul vno tempore* Columellam addidiſſe; certe minime neceſſe eſt verbis illis hoc dictum intelligi, vt in eiusmodi olla id omne quod dixit, decoquamus, ſed illud potius, vt ſciamus, ſatis id eſſe decoctum, ſi in olla, exempli cauſa, quae ferat amphoras tres, humor ad palmum decreuerit. Igitur vt exemplo, & ratione facili tum ad aeſtimandum, tum ad vaſis etiam aliquanto maioribus proportione accommodandum, verbo autem minime ambiguo Villicae ad intelligendum vteretur, ſcripſiſſe, credibile eſt, *in ollam, quae fert amphoras tres decoquis ad palmum.* Hic velim videas, ſcripſeritne *in ollam*, vt hoc ipſum quod ego exiſtimo, manifeſtius ſignificaret, non ita fortaſſis abſimili ratione ac Cato [de Re Ruſt. c. 114] *in vinum muſtum veratri atri manipulum coniicito in amphoram*, & Plinius [Nat. Hiſt. l. 14 c. 16], *manipulos binos tundunt in cadum muſti*, & [ibid.] *in XL ſextarios muſti abſinthii Pontici libra decocta ad tertias partes*; quanquam haec duo Plinii loca non omnes ad eundem modum legunt. Hoc, inquam, videas velim; an potius id Librariorum incuriae ſit tribuendum, qui *in olla* ſcribere debuiſſent; niſi forte reapſe Auctor ſcriptum reliquit *in ollam* pro *in olla*, vt Plautus [Amphitr. A. 1 S. 1] *mihi in mentem fuit*, & Cicero [Pro Lege Manil.] vt eſt apud Gellium [Noct. Attic. l. 1 c. 7], *in praedonum fuiſſe poteſtatem* pro *in mente* & *in poteſtate:* quod contra Ouidius [Metamorph. l. 2]; *vtinamque oculos in pectore poſſes inſerere*, & [Faſt. lib. 4] *Venerem gradibus multis in gente receptam* pro *in pectus*, & *in gentem*; niſi tamen primo loco legendum *in pectora*, alter vero eſt aliter exponendus. Quae atque alia eiusmodi cum mecum reputo, & reuoco in memoriam *antiquam* illam *circa communes praepoſitiones licentiam*, de qua Seruius admonet ad illud Virgilii [Æneid. l. 1], *rapuitque in fomite flammam*; neque in hoc Columellae loco aliquid pro certo audeo conſtituere, neque in ſimilibus aliis, quorum aliquot attigi in Epiſtola ad V. Cl. Facciolatum, vt [l. 6 c. 17] *in paſcua ſupercubuit*, vt [l. 12 c. 46] *in vaſis coniicito*, vt [ibid. c. 21] *coniicitur in vrceo fictili*, & ſi qua ſunt alia eiusmodi [qualia quoque ſunt apud Scribonium Compoſ. med. 157, 220, 271] multoque etiam minus vbi ſemel atque iterum ſcriptum eſt [l. 6 c. 12 & l. de Arb. c. 28]: *cythiſum in aquam macerari oportet*, fortaſſe ad imitandum Ca-

tonem

tonem [de Re Ruſt. c. 156], qui *braſſicam*, inquit, *in aquam macerari oportet.* Quibus in verbis vtriusque Autoris excipiendis etſi video quam facile Librarii *m* litteram geminare, & ex *aqua* facere *aquam* potuerint; tamen ob ea quae modo dicebam, ego quidem mutare nihil auſim.

§. 3. Col. 12, 34. Sed ab his leuioribus ad illud denique alterum veniamus quod initio dixi eſſe in hoc capite difficillimum, Turnebus [Aduerſ. l. 17 c. 13] autem *monſtrum eſſe in vltimas terras deportandum*, pronunciauit. *Diſpumetur: ſed muſtum deſubmaſſa, & limpidum ſit.* Et ipſe quidem legendum credidit: *ſed muſtum deſpuma, vt limpidum ſit.* Non inconcinne; ſi id tamen addidiſſet, quid illo verbo *Diſpumetur* faciamus. Nam ſi retineas; bis idem ſcriptum fatearis, neceſſe eſt. Sin autem inducas; nimium fortaſſe a Codicum atque Editionum ſcriptura recedas. Quid ergo eſt? Nullo, ſi fieri poteſt, verbo ſublato, videndum eſt, liceatne aliter illud vnum emendare *deſubmaſſa*, vel, vt quaedam habent Editiones, *de ſubmaſſa.* Neque enim eſt, cur putemus, poſſe vllo modo retineri. Nam verbum *maſſo*, quod tanquam Lucretii [de Rer. Nat. l. 1 v. 667.] auctoritate in latina Lexica receptum erat, in Lucretio certe ab eruditiſſimis hominibus non agnoſcitur, qui in eo videlicet legunt, *mutareque corpus*, non *maſſareque corpus.* Quod vero Theodorus Priſcianus eodem verbo vſus dicitur; neque ſic accepit, vt pertinere huc poſſit, & nihil is ſcriptor ad Columellam. *Maſſas* autem *ferri* candentes, vt in vinum vapidum, quo acetum fieret, demitti, in quinto huius libri capite Columella docuerat; ita fortaſſe in muſtum quoque immiſſas fuiſſe, & de eiusmodi muſto hic verba fieri, Amico quidem noſtro doctiſſimo in mentem venerat, ſic tamen, vt mecum confiteretur, non eſſe Columellam eius generis Auctorem, vt, quemadmodum P. Vegetius [Art. Veterin. l. 2 c. 19, 45, 53], *de ſub oculo*, *de ſub cirro*, *de ſub ipſis dolorum locis* potuiſſe ſcribere videatur. Quamobrem etſi capite etiam 38 in vini myrtitis confectione in ipſum *muſtum demitti* imperauit *maſſulas* quasdam ex myrti baccis confectas, quinimo etſi Palladius [de Re Ruſt. l. 11 tit. 21], vbi de *fermento muſteorum ſeruando* verba fecit, haec ſua illa aetate ſcribere non dubitauit: *ex muſto de ſub pedibus rapto;* &, quod mirabilius eſt, Florus [lib. 2 c. 3]: *de ſub Alpibus*, *id eſt*, *de ſub ipſis Italiae faucibus;* non tamen haec memoro, vt aliud oſtendam quam illud, quaeſiuiſſe, & tentaſſe me omnia, ſi forte id verbum ab omni prorſus mendae ſuſpicione liberare poſſem, aut in ſententiam aliquam idoneam detorquere, neque tamen inueniſſe. Quae cum ita ſint, neque is ego ſim [quod tu prae caeteris noſti] qui in emendando multum audeam; facerem quod in deſperatis aegris Medici ſolemus, vt quod vitium tollere me poſſe diffiderem, huic manum ne admouerem; niſi in G. Ioſephi Georgii datis ad te litteris aliquid nuper inueniſſem, quod ſi tibi non diſpliceret, mihi quidem, vt in re eiusmodi, placere poſſet. Scribit enim Vir ille humanitate, diligentia, ingenioque ornatiſſimus, cum in duobus Columellae Codicibus Florentinis manu exaratis legatur *de ſubmaſſa*, tertium tamen eſſe in *Laurentiana* illa Bibliotheca, eumque membranaceum, ante annos circiter ducentos & ſeptuaginta ſcriptum, & qui [id quod in Columella minime omittendum eſt] Poggii fuit, quo in Codice legitur *de ſummo.* Igitur ſi huius Codicis auctoritatem ſecuti, ſcribamus: *Deſpumetur: ſed muſtum de ſummo, & limpidum ſit;* exiſtet, opinor, neque obſcura, neque ab re aliena ſententia, qua videlicet moneatur quidem Villica, vt in Embammate decoquendo, *omnem*,

 vt

vt alibi Auctor loquitur, *ſpurcitiem* ſupernatantem ſubinde expurget; huius tamen ipſius multo minus fore, ſi muſtum ex quo Embamma factura eſt, & de ſumma parte hauſerit, & poſtquam faeces ita ſubſederint, vt limpidum ſit.

§. 4. Veg. 1, 10, 4. In vnum Columellae caput, ſicut opus fuit, plura ſcripſimus. Nunc in plurima Vegetii loca, quam pauciſſima ſcribamus, de induſtria praetermittentes non modo quae in ſingulis ſuperioribus epiſtolis emendare conati ſumus, verum etiam quae Viri eruditiſſimi Sambucus, & Rhodius iam ſatis emendauere.

Lib. 1 c. 10 *Radicem quoque laſeris tonſam.* Lego *tunſam*, vt alibi recte ſcriptum eſt: quod etiam comprobant quae continuo ſequuntur: *& per fiſtulam vento naribus inſitam, vt ſternutum prouocet.* Ad eundem modum emendanda, cap. 13 [ſ. 4] *tondes diligenter*, & l. 2 c. 57 [ſ. 3] *contonde*, & l. 3 c. 3 *contondes*, denique c. 65 [ſ. 12] *herba paretaria* [leg. *parietaria*] *bene tonſa.*

§. 5. Veg. 1, 16, 5. Cap. 16 *Mirrae trigonitis*, vel ex Sambuci Codicibus *troglitae.* Scribendum, *Myrrhae troglodytis*, vt capite etiam 68. lib. 3 vbi *myrrhae trigloditis.*

Mox, *tenſedoni vncias 6.* Si conferas hanc compoſitionem cum ea quae lib. 4 cap. 11 proponitur; intelliges, eandem eſſe, & cum de aliis fortaſſe alterutro in loco mutandis dubitabis, tum praeclare videbis, pro monſtro illo vocis *tenſedoni* ſcribendum eſſe *peucedani:* id quod ea quoque non abſimilis potio confirmat quae huius libri c. 13 conſcripta eſt. Me non praeterit, Sambuci Codices hic habere *peucedeni.* Tamen cum hi ſaepe mendoſiſſimi ſint, Vir autem Doctiſſimus Matthias Martinius nihilominus dubitauerit, nec niſi vt coniecturam id propoſuerit; maius addere pondus volui ſimilium collatione locorum ex qua diu ante inſpectam Sambuci Editionem & Martinii Lexicon hoc didiceram. Sic in proximo quoque capite 19 non *Origanum, aſium*, ſed *Origanum*, *allium* ſcribi oportere, collato extremo capite ſecundo libri 3 cognoueram.

§. 6. Veg. 1, 17, 13 Cap. 17. *Yringii radices* — [*yringion autem herba — cardo ſylueſtri pene ſimilis.*) Legendum eſſe *eryngii*, *eryngion*, *carduo*, manifeſtius eſt, quam vt ex eodem 2 capite libri 3 confirmari oporteat, vbi haec eadem, & melius quidem, ſunt ſcripta.

§. 7. Veg. 1, 20. Cap. 20 Compoſitio habetur *ſuffimentorum* eadem quae lib. 4 cap. 12, niſi quod ſunt quaedam diſcrimina, quae vtile erit inter ſe comparare, haec praeſertim: Primum, *yreos crudi ana vncias 6.* Lib. 4 *ciceris* [vel vt ex Cod. eſt in ora, *aeris*] *crudi ſelibram.* Tum, *lapidis gagatis maſculi*, *lapidis gagatis foeminae ana vncias 3.* Libro 4 *gagatis foeminae vnc. 3*, *lapidis gagatis vnc. 3*, melius ex Cod. Samb. *lapidis gagatis foeminae & maris ana vnc. 3.*

Item, *caballiones marinos numero ſeptem*, *caudas marinas.* Lib. 4 *caballiones marinos* 7, *ſtellas marinas* 4, *pallas marinas* 7, *caudas marinas.* Videntur Librarii primo loco a *ſeptem* ad *ſeptem*, interiectis verbis omiſſis, tranſcurriſſe.

Denique, *medullae ceruinae*, *cedrei*, *picis liquidae ana pondera tria.* Libro 4 *medullae tedae pineae pondera 3*, *cedriae pond. 3*, *picis liquidae pondera 3.* Ex his videtur, primo loco *cedri*, vel potius *cedriae* [ſic enim a Scribonio compoſ. Med. 58, 267, Columella l. 6 c. 32, Plinio Nat. Hiſt. l. 24 c. 5, aliisque Graecos ſecutis, voca-

tur

tur *reſina cedri*] eſſe legendum. Attamen haec extant apud Vitruuium de Archit. l. 2 cap. 9 *quemadmodum ex cupreſſu, & pinu reſina, ſic ex cedro oleum quod cedreum dicitur, naſcitur;* & Plinius [l. 16 c. 11] *primus*, inquit, taedae in furnis feruentis *ſudor aquae modo fluit in canali: hoc in Syria Cedrium vocatur.*

§. 8. Veg. 1, 22, 13. Cap. 22 *Vino quoque, & oleo in ſole perungendi ſunt diligenter, & confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfricationis iniuriam.* Lego, non vt in Samb. Cod. *perſtrictionis*, ſed, vt ſententia poſtulat, *perfrictionis iniuriam*, qua nimirum voce [ne de Plinio hic quaeram] certe & ipſe Vegetius alibi [l. 1 c. 10, 42, 56 l. 3 c. 15, 28, 33, 63], & Caelius Aurelianus [Acut. Morb. l. 2 c. 13 l. 3 c. 4, 17. Chron. l. 1 c. 1 l. 2 c. 7 l. 5 c. 1], & Scribonius Largus [Compoſ. 57, 257, 268, 270, 271] nociuam refrigerationem ſignificant. Ad eundem modum neceſſe eſt emendare Vegetium cap. 35, 38 atque etiam 40, quo in capite legitur *praeſtrictione*; nam etſi Sambucus ex ſuis Codicibus plerumque, etiam vbi *perfrictione* recte legitur, reſcribat ad oram *perfocatione*, aut *praefocatione*; repugnat tamen ſententia Auctoris, & flagitat *perfrictione.*

§. 9. Veg. 1, 26, 3. Cap. 26 *Sparciam calciare curabis.* Samb. Cod. *Spatio*, lego *Spartio.* Attamen quomodo hunc locum, atque item alterum libr. 2 cap. 57 ſ. 3, vbi ediderunt *ſparciam veterem*, corrigamus, oſtendit alibi Vegetius, vt libro 3 cap. 18 ſ. 2 quo in loco ſcripſit, *ſpartea calceabis.*

§. 10. Veg. 1, 27, 3. Cap. 27 *Venas medias ſagitta percuties, poſt decurſionem ſanguinis cretam impones, ſed caute, propter vicinam miſturam neruorum.* Reſcribo: *venas medias ſagitta percuties, ſed caute, propter vicinam miſturam neruorum: poſt decurſionem ſanguis cretam impones.* Cum ipſa rerum natura hunc ordinem flagitat, tum ipſum mox obſeruat Vegetius: *quas*, inquit, venas *medias propter vicinam mixturam neruorum caute tranſuerſo phlebotomo percuties, & poſt decurſionem faſciola ligabis.*

§. 11. Veg. 1, 29, 1. Cap. 29 *Quaecunque paſſiones plus iumentis periculi inferre conſueuerunt, & difficilioribus obſcurioribusque indigent curis, has primo amplectimur libro, vt & facilius reperiantur quae in exordiis ipſis occurrent, & legentibus faſtidium non poſſint adferre. De curis quae prima ſunt. Febrientibus itaque animalibus quam primum conuenit ſubuenire.* Sic diſtinguo: *& legentibus faſtidium non poſſint adferre de curis quae prima ſunt. Febrientibus* &c.

Cap. 38 ſ. 5 *Ideo autem ſigna paſſionum cauſasque diuiſimus, ne ingratus error noceret, & facilius euidens doctrina curaret.* Non *ingratus* lego, [quid enim huc *ingratus?*] ſed *ignoratus error noceret*, cui reſpondet, *euidens doctrina curaret.*

§. 12. Veg. 1, 38, ext. In extremo hoc capite: *mollia de ſiccato ſtercore vel de paleis ſtrata praebere.* Samb. Cod. *& ſupponere ei mollia, vt paleam.* Verum capite etiam 56 ſ. 11 haec ſunt: *locum arido ſtercore, vel paleis mollibus adopertum, in quo ante potum animalia volutentur.* & lib. 2 c. 9 ſ. 4 *ſubſternes etiam ſtercora ſicca vel paleas, vt prouocet ipſa mollities ad cubandum.* & c. 12 ſ. 7 *obrui ſtercore, vt ſudent, & dormiant.* Fieri poteſt, vt fallar; ſed tamen libentius legerem *ſtramine*, & *ſtramina.* Sic Columella aegris iumentis *vetus foenum, vel molle ſtramentum ſubſterni, iubet.*

§. 13. Veg. 1, 42, 5. Cap. 42 *Clyſteriabis*, vel, vt Samb. Cod., *clyſterizabis etiam ex aqua calida, & oleo, quod cum ſale, & melle afro, & nitro, quoque miſcebis.* De *melle afro* non memini alibi apud Vegetium legiſſe; ſed libro quidem 3 capite altero, 3 & 24 & 48 & lib. 4 cap. 27 vti ipſum memini *afro nitro;* imo proximo cap. 52 pariter vt hic in grauiſſimo ventris dolore, haec ſcribere: *clyſterizabis cum calida, & afronitro, & ſale.* Igitur hic quoque lego: *cum ſale, & melle, & aphronitro.*

§. 14. Veg. 1, 54. Cap. 54 *Succum itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſatiui.* Haec verba ſi in hoc capite ſeruanda ſunt; lego, *porri ſectiui.* Sic enim eadem in ſequenti ſunt ſcripta; & praeterea libro 3 cap. 4, & libro item extremo quarto *porri ſectiui* mentionem inuenio, non ſatiui.

§. 15. Veg. 2, 15, pr. Libro II, cap. 15 *Quodcunque iumentum in oculis tritiacem patietur, id eſt, vt pili aliam palpebram vrentes, lachrymas moueant.* Hic vero manifeſtius eſt quam vt egeat confirmatione, ſcribendum eſſe, non *tritiacem*, neque ex Samb. Cod. *tyriacem*, ſed *trichiaſim.* Vocat id vitii Scribonius [Compoſ. Med. 230] *palpebram piloſam*, vel potius ſic vocat alterum de duobus quae Celſus [de Medic. l. 7 c. 7 ſeu 8] propoſuit, eius generibus, quorum primi [φαλάγγωσιν Paulus de Re Med. l. 6 c. 8, & Aëtius Tetrab. 2 ſerm. 3 c. 66 appellant] tres curationes tradit Vegetius, duas in hoc capite, tertiam, vt ego animaduerti, in ſequenti, quo videlicet temere Librariorum contruſit incuria. Cum enim de tribus in eo agat generibus Suffuſionis; nihil ad haec pertinent, quae inter primi, atque alterius tractationem leguntur: *Aduerſus infeſtantes pilos tertia cura eſt* &c.; quae contra ſi ad finem capitis 15 adiiciantur, tam ibi conueniunt quam quod maxime.

§. 16. Veg. 2, 22, 9 ſq. Cap. 22 *Sandaricae vnciae 2.* An hic, & cap. 67 ſ. 3 libri 3 vbi ſcriptum eſt *Sandarici vncias 3*, ſcribendum ſit *Sandarachae*, videndum eſt. Sed multo magis videndum eſt, an quae mox ſequitur, Collyrii nardini compoſitio ex altera ſit emendanda quae extat libro 4 cap. 27 ſ. 4. Prima ſic habet: *opopanacis ſcrupulos 2, violae vncias 2, ſpicae nardi, caſſiae, marrubii ana ſemiunciam, croci ſiculi vnciam ſemis, olei ſemiunciam, & ſcrupulos 4, piperis albi vncias* [Samb. Cod. *ſcrupulos*] *ſex, gummi ſcrupulos 5.* Altera autem ſic: *Violae vnc. 1, ſpicae nardi vncia ſemis, caſſiae, myrrhae vnc. 3, croci vnc. 3, olei cyprini vnc. 6, piperis albi vnc 2, cymini vnc. 3.* Mihi quidem altera ex altera videtur inuicem corrigenda; vt alia omittam; in *oleo*, in *marrubio*, in *cymino.* *Oleo* Scribonius [Compoſ. 37] in collyrii compoſitione quadam vtitur, ſed *veteri:* quod ipſum Vegetius alibi [lib. 3 c. 47 ſ. 10] oleo *cyprino* ſubſtituit: *cum oleo*, inquit, *cyprino, vel communi, ſed veteri.* Credibile ergo eſt, in prima etiam compoſitione ſcribendum eſſe *olei cyprini.* De *marrubio* autem, & *cymino* equidem non ignoro, hoc aduerſus oculorum epiphoras, illius ſuccum ad ipſorum acuendam aciem laudari cum ab aliis, tum a Ruellio [de Nat. ſtirp. l. 3 c. 44, 58]. Attamen in collyrio nardino non memini poſita, etſi plures huius compoſitiones perlegerim, quarum alias ex aliis Auctoribus deſcripſit Aëtius [Tetrab. 2 ſerm. 4 c. 113]. Contra in his omnibus & myrrha, & gummi ponuntur, quae duo in Collyriis quoque caeteris frequentiſſima ſunt; & *gummi* praeſertim cur addi ſoleat, Cornelius Celſus [de Medic. l. 6 c. 6 ſect. 3] oſtendit. Quin etiam Scribonius [compoſ. 36] in eo collyrio quod huic conſimillimum habet ex croco, nardi ſpica, caſia, pipere albo, ne-

que

que *myrrhae* obliuiſcitur, neque *commis*; ſic enim Graecam ſcripturam ſecutus, ſcribere ſolet pro *cummis*, vel *gummis*, qua ex ſcriptura *cummis*, vt in Celſo Librarios perperam feciſſe *cumini*, arbitratur Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Commis*] ita ego in Vegetio idem fere accidiſſe, ſuſpicor. In huius igitur prima compoſitione pro *marrubii* ſcribendum *myrrhae*, in altera pro *cymini* ſcribendum *gummis* eſſe, puto; puto tamen, non cenſeo.

§. 17. Veg. 2, 24, extr. & 2, 25, 2. Cap. 24 aut ego quidem plurimum fallor, aut Librarii idem commiſere quod capite 15, vt quae ad eius finem pertinebant, intruderent in caput proximum 25. In hoc enim cum de collectione agatur oris maturanda, ſcalpelloque aperienda; non video quem locum illa habeant: *Plerique etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae; propter ſanguinis fluxum loca vri debere, praecipiunt*, &c. quae viciſſim vbi cum extremo hoc capite 24 coniungantur, ſuam in ſedem videntur eſſe reſtituta. Sic enim hoc caput nunc finitur: *Plerique vrenda* [loca videlicet glandularum, vel potius, vt quae continuo ſequuntur, verba flagitant, ipſas glandulas, vt malim legere *vrendas*] *Plerique vrendas dixerunt. Sed ſi paruae ſint prodeſt, caeterum maiores execandae ſunt ferro.*

§. 18. Veg. 2, 26, 3. Cap. 26 *Fiſtulare autem collyrium hac ratione conficies: aniſi vnciam 1, ferulae vnciam 1, aeruginis aeris vnciam 1, battiturae calcetis vnciam 1, cimini ſemis vnciam 1, teres cum aceto* &c. Hoc in loco & plura ſubeſſe vitia, & vnde plerisque medicina quaeri poſſit, animaduertimus, nimirum ex cap. 16 lib. 4, vbi Collyrium fiſtulare iterum proponitur ad hunc modum. *Miſi libram, ferulae lib. aeruginis lib. calcitis libram, cymini vncias ſex, teres cum aceto* &c. Primum igitur pro vegetabili metallicum repono medicamentum, pro *aniſi* videlicet *myſi*, vel potius *myſis*, quod in alterum quoque collyrium fiſtulare recipitur, eodem cap. 16 ſubiunctum: *Miſi, aeruginis, calcitis* &c. Tum pro *ferulae* lego *feculae*, de qua erudite, vt ſolet, Rhodius loquitur in Lexico Scriboniano. Sequuntur illa: *aeruginis aeris vnciam 1, battiturae calcetis vnciam 1.* Si verbum *battiturae* a Vegetio eſſet; ſatis doceret Lexicon Medicum, quid ſignificaret: *Battitura i. e. ſquama v. g. Battitura aeris.* Tum legerem ad hunc modum: *aeruginis vnciam 1, aeris battiturae vnciam 1, chalcitis vnciam 1.* Sic neque ſuperuacuo hic ſcriberemus *aeruginis aeris* [quanquam ſic alibi lib. 2 c. 22 etiam apud hunc Auctorem inuenio] & propius tum ad alia duo propoſita eiusdem loca, tum ad totidem Celſi [l. 5 c. 28 ſect. 12, l. eod. c. 6 & 7] accederemus, in quorum altero, collyrio aduerſus fiſtulas addit *vel ſquamam aeris, vel aeruginem*; in altero autem *aerugo, chalcitis, miſy, ſquama aeris* inter rodentia, vt mox etiam inter exedentia reponuntur. Denique pro *cimini ſemis* [vt Sambucus edidit *ſeminis*] *vnciam 1*, lego, vt ratio ponderum compoſitionis ſecundae monſtrat, *cymini ſemiunciam*: ſi tamen hic magis cuminum retinendum eſt quam aniſum, pro cumino autem quid fortaſſe poſſet reſcribi, oſtendunt ea quae ad caput 22 adnotauimus. Ex hiſce omnibus mendis vnum Rhodius [Not. ad Scribon. compoſ. 82 vel potius in Auctorum Catalogo] animaduerterat, *ferulae*, quocum vt libens hic facio; ſic adſtipulari nequeo, vbi [Not. ad compoſ. 142] in extremo ſuperiore capite 23: *fiſtula ſi euenerit, vt ſupra demonſtratum eſt, papyro & collyrio poterit perſanari*, legendum coniicit, *collyrio ex papyro.* Nam primum papyrum, deinde exemta papyro, collyrium, quale hic deſcribitur, immitti in fiſtulas Vegetium iubere, non modo ex hoc, aliisque indicatis ab Rhodio ipſo capitibus, verum ex eodem quoque capite 23 ſatis poterat intelligere, atque adeo ex verbis ipſis quae

tuen-

emendanda eſſe, coniiciebat. Haec enim, vt modo propoſuimus, ita ſe habent: *fiſtula ſi euenerit, vt ſupra demonſtratum eſt, papyro & collyrio poterit perſanari;* demonſtratum autem id fuerat capite 13, vbi papyro prius fiſtulam dilatandam, deinde papyri loco, collyrium indendum eſſe *ex fiſtulari medicamento*, traditum fuerat.

§. 19. Veg. 2, 17, 2 Cap. 27 *Alii enim ſcalpello* [fiſtulam] *reſecari & aperiri iubent, & ſtringotomio decarnari.* Niſi ex Sambuci Cod. legendum ſit *cum raſorio;* & vox *ſtringotomio* alicubi inter haec verba ſeruanda ſit, ex ipſis litteris apparet, reſcribendum eſſe *ſyringotomo;* ſic enim cum Galeno [Meth. Med. l. 6. c. 4] Graece vocant cultellum incidendis fiſtulis accommodatum, συριγγοτόμον.

§. 20. Veg. 28, 5. Cap. 28 *& fuſte transuerſum, vt apertum os habeat, debet accipere.* Ita manifeſtum eſt, legendum eſſe *fuſtem*, vt tanquam fortuitum errorem operarum fuiſſem praeteriturus, niſi in Sambuci Editione ad illum eundem modum legiſſem, in qua ne hi quidem errores emendati ſunt cap. 6 *polygreſto*, pro *polychreſto*, & libro ſuperiore cap. 59 *glicericae* pro *glycyrrhizae*, paſſim vero *ariſtologiae* pro *ariſtolochiae* &c.

§. 21. Veg. 30. Cap. 30 *Stechatoma eſt tuber quod in ſe adipem vel pinguedinem continet. – Aneutriſma eſt tuber in quo ſanguis &c. Acteroma &c.* Quanquam Sambuci Codices habent *Staphiloma*, & *Aneueſma;* nihil tamen eſt dubii, quin ſit reponendum, *Steatoma, Aneuryſma, Atheroma.*

§. 22. Veg. 2, 43, 3. Cap. 43 *quo* [medicamento] *vteris ad conſumtionem medelae.* Legendum crediderim, ad *conſummationem.* Sic enim videtur dici vt cap. 48 *donec ſanetur*, & lib. 3 c. 21 *vsque dum ſanetur*, & c. 8 *quouſque ſanitas ſubſequatur*, & c. 9 *donec liberetur* &c.

§. 23. Veg. 2, 47, 3. Cap. 47 *Primo fracturam recompones, & faſcies, mundis ſciſſilibus infuſis ex vino & oleo conligatis.* Videtur legendum, *& faſciis mundis.*

§. 24. Veg. 2, 48, 3. Cap. 48 *Praeterea locum, quem curare volueris, inducto philotro decaluas.* Lego *pſilothro.* Mox: *& phlegmon effundi, licineo quoque intorto cum axungia, & aceto, & oleo loca, de quibus muſcus eiectus fuerit, ſatiare.* Vide an pro *muſcus* ſcribamus *mucus;* certe pro *licineo* ſcribendum *licinio.* ſic cap. 22 *aceto & oleo linteolis vel licinio addito, locum ipſum comples.*

Cap. 53. *atramenti ſutoricii.* Samb. Cod. *veteris.* Manifeſtum eſt, eſſe reſcribendum *ſutorii*, vt ſcriptum eſt cap. 49.

§. 25. Veg. 3, pr. 4. Lib. III. Prolog. *Quid de diuerſorum onerum comparatione referamus.* Videtur legendum *comportatione;* verba enim fiunt de boum vtilitatibus, & in his etiam de ea quam praeſtant vehiculis trahendis, & grauioribus oneribus ea ratione quocunque volumus, adducendis.

Paulo infra: *Poſtremo vt ad prouidentiſſimorum virorum ſcripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, iuſticiam iumentorum caede violenta derelictis terris ad ſyderum remeaſſe conſortem. Quid poteſt laudabilius reperiri, quam vt nomen aequiſſimum, boum fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent, permanebat in terris.* Num ita emendabimus: *horum firmatur auctoritate, Iuſtitiam – ad ſyderum remeaſſe conſortium.* Certe pro *nomen aequiſſimum* legendum eſt *numen aequiſſimum.*

§. 26. Veg. 3, 1, 10. Cap. 1 *Aquam quidem iſtius generis animal non requirit nitidiſſimam &c. Sed tamen bubulci diligentius eſt procurare, vt mundam ſemper & optimam*

mam bibant. Sambuci Codices pro *diligentius* habent *diligentiſſime.* Magis tamen mihi placeret *diligentis.*

§. 27. Veg. 3, 2, 4. Cap. 2 *tres ſemis vncias ſquillae minutatim conciſas, praeterea radices tenerae popinum effoſſas & diligenter lotas contondes in pila, & tria ex his pondera addito ſextario ſalis in vini ſeptem ſextarios mittes.* Haud inutile eſt conferre haec cum iis quae cap. 75 eiusdem rei gratia proponuntur: *Radix ſcyllae, radices populi, quae Graece appellatur rhamnos* [*nam eſt fuſcior & nubellula*] *& ſales communes quantum ſufficit mittes in aquam.* Non inficior, eſſe vtroque in loco alia quae emendationem deſiderent, tamen ex ſecundo intelligitur, recte in primo Sambuci Codices habere *populi* pro *popinum,* qui tamen Codices in ſecundo ſibi non conſtant. Viciſſim ex primo ſubit, in ſecundo eſſe pro *ſales communes* legendum *ſalis communis.* Caeterum *nubellula* facile videtur mutandum in *rubella.*

§. 28. Veg. 3, 2, 12 & c. 85. Eodem capite 2 quaedam ſunt cum poſtremo huius libri capite comparanda; vtroque enim in loco agitur de remediis aduerſus ſumtum inter pabula, gallinae fimum, & tormina hinc orta. Primo igitur in loco habemus haec: *Apii ſeminis vncias 3, cimini ſextarium ſemis, & duas libras mellis commiſces, & tepidum per os infundes.* In altero autem haec: *apii ſeminis deteris vncias 2, & cum vini veteris ſextario, & hemina mellis temperas, & per os defundis.* Me non praeterit, cuminum ad tormina a Dioſcoride [l. 3 c. 59] laudari; ne tamen hic quoque, vt alibi indicauimus, *cimini* ſcriptum ſit mendoſe, videndum eſt; *vini* enim *veteris* in altero eſt loco. Mox primo in loco haec ſequuntur: *Giſni quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miſcebis,* &c. Quibus in altero illa reſpondent: *Tres pilulas gipſi cum vino veteri deterere, & tepidum per os dare, eadem optime ſanare firmatur. Lixiuium quoque de arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene cretum cum oleo miſcere.* Equidem *giſni* quid ſit, ignoro; ſed illud ſcio, gypſum ingeſtum vel interficere, vt ſuo confirmauit exemplo C. Proculeius [Plin. Nat. Hiſt. l. 36 c. 24], vel dolorem ventris, vt Scribonius [compoſ. 162] docet, aliaque etiam grauiora mala afferre, itemque Scribonium, & Dioſcoridem [l. 6 c. 24] aduerſus gypſum, eiusdem generis auxilium laudare, cuius generis poſt gypſum, quaſi idem poſſet, hic ſubdit Vegetius, videlicet lixiuium e cinere ſarmentorum. Itaque *gypſi* non facile quidem legerim, praeſertim cum pilulas [vt cupreſſi poſt Plinium Nat. Hiſt. l. 17 c. 10 l. 24 c. 5 ſolet] non videam qua ratione gypſi dicere Vegetius potuerit. Idem lib. 4 c. 8 ad *iumenta a morbis vindicanda, & cuſtodienda* inter caetera proponit *giſni reſoluti paſtillum vnum.* Aliquando fuit, cum ſuſpicarer, Librarios pro *gith* ſcripſiſſe *githi* vel *githni,* aut ipſum quoque Vegetium ſcriptum reliquiſſe *gicti* [nam *vulgo,* vt Soſipater Inſtit. Gramm. l. 1 auctor eſt, *hoc gicti dicebant*] & pro huius pilulis melanthii capitula ſeminibus foeta eſſe intelligenda. Sed tu melius, cui non modo loca omnia perſpecta ſunt Celſi, Scribonii, Columellae, Plinii, Palladii, Marcelli, & ſi qui alii Latinorum de ſuo Gith, ſiue Git mentionem fecere, verum etiam alia quae huc fortaſſe magis pertinent, pro tua Rei botanicae, & pharmaceuticae ſingulari ſcientia, ſunt longe notiſſima. Quod autem primo loco *cinerem, dummodo bene coctum,* ſecundo autem *dummodo bene cretum, cum oleo miſcendum* legimus; facile primo etiam loco *bene cretum* legere oportet, praeſertim

cum Sambuci Codices vtrobique habeant *bene cribratum*, & cap. 46 haec, conſentientibus Codicibus, edita ſint: *Lixiuium quoque cineris diligentiſſime cretum cum oleo optimo temperabis.*

§. 29. Veg. 3, 2, 21. Porro quae infra leguntur: *Panacem ſupplaſſariis comparas*, fortaſſe ita legenda ſunt: *Panacem de ſeplaſiariis comparas.* Denique in illis: *Sed & totum* [animal] *ſuffimentare percommodum eſt, vt ab eodem morbo pernicies expellatur;* videtur ſcribendum, *morbi pernicies expellatur.*

§. 30. Veg. 3, 8, 2. Cap. 8 *Alii Authores aqua calida teſtes cum dolent fouendos eſſe duxerunt, ſuffumigandos etiam viridibus foliis, cypreſſique arboris ſpecialiter mederi teſtibus creditur. Sed ſi defuerit teſtes ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde ſuffumigari.* Hic vero, vt caetera nunc omittam; aut *taedas ardentes*, aut *teſtas candentes* reſcribendum eſſe, arbitror. Sic a Columella [l. 7 c. 5] *vetus hominis vrina teſtis candentibus inuſta* proponitur. Sic ipſe Vegetius *teſta candenti* ſcripſit libr. 2 cap. 55; capite autem 28 *candentes lapides*, vt & huius libri capite 49 adhibet haud abſimili ratione ad ſuffumigia; quin ipſo capite ſuperiore haec habet: *lotium vetus & putridum in vaſe ſupponitur, & lapides molares feruentes mittuntur, animal ſagis diligentiſſime vsque ad vngulas operiatur, vt vapore lotii venae teſtium ſudent.*

§. 31. Veg. 3, 9. Cap. 9 *Potiones dabis, ſtercus ſuillum quotidie ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.* Si extrinſecus adhibendum iuberet ſtercus ſuillum: nihil mirarer; ſic enim imperat cap. 77. Per os autem dare qui poſſit, praeſertim *quotidie*, cum poſt Columellam [l. 6 c. 5] adeo pernicioſum bobus eſſe docuerit capite 2, diſerteque dixerit [ſ. 14]: *ſi porcinum ſtercus bos deuorauerit, ſtatim peſtilentiam contagionis illius mallei ſuſtinere morbi.* Legemusne igitur *ſtercus ouillum?* Huius certe vel libram ingerit, capite 16.

§. 32. Veg. 3, 10, 1. Cap. 10 *Aphodilli herbae* in *Aſphodeli herbae* mutare facile eſt; at *taſcedeas* emendare, difficile. *Super renes*, inquit, *hoc anacollima oportet imponi; bulbos taſcedeas viuas contuſas, allia quinque, anagallici libram, quae omnia pariter bene trita commiſcis.* Sic enim Librarii capite etiam 15 perperam ſcripſerunt: *& commiſcis boni vini cotylas quatuor* pro *commiſces.* Simile anacollema proponitur cap. 18 quod iuuat inſpicere: *Bulbos rufos triginta, cochleas viuas triginta, anagallici libram 1, &c.* Non ignoro, hic Codices Sambuci pro *cochleas viuas* habere *cochlearia vini;* vitioſe tamen, vt puto. Nam anacollema quoque Abſyrti, de quo libr. 4 cap. 22 habet *cochleas contuſas X, bulbos XX.* Sed & potio libr. 1 cap. 56 tradita, libro autem 4 cap. 8 repetita, & ad Chironem Auctorem relata, primo quidem loco habet *hyſſopi faſces duas* [leg. *duos*] *cochleas germanas XV, bulbos XV;* ſecundo autem *hyſſopi faſces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quindecim.* Quae cum ita ſint; facile adducor vt credam, vbi *taſcedeas* legitur, *cochleas* eſſe reſcribendum. Fortaſſe etiam in tribus prioribus eius verbi litteris numerorum veſtigia relicta ſunt; vt legendum ſit, exempli cauſa, *bulbos triginta, 5 cochleas viuas contuſas* &c.

§. 33. Veg. 3, 12, 1. Cap. 12 *Animalibus otioſis & pigris contingit expletura ſanguinem mingere.* Reſcribendum eſt, *contingit ex plethora.* Soliti autem ſunt Vegetii Librarii ſcribere *pletura* pro *plethora*, vt lib. 1 c. 25, 26 lib. 2 c. 29 l. 3 c. 44 &c. vt contra *ſtoracis* pro *ſtyracis;* ſed hic magis etiam perperam ſcripſerunt *ſteracis.*

§. 34.

§. 34. Veg. 3, 15, 2 ſq. Cap. 15 *Et ſi difficulter mingit, dyſuria appellatur. Sed quando guttas per veretrum mittit cum labore, ſtranguria dicitur. Quum in totum non poteſt mingere, dyſuria appellatur.* Manifeſtum eſt, in poſtremis verbis mendum eſſe, & *iſchuria* pro *dyſuria* reponendum.

Cui hac ratione ſuccurris: de pectore venas pungis, & ſanguinem quantum videbitur detrahis, & ſic accipitur lauamentum. Praeterea manum tepidam cum oleo in anum mittis, & ſi qua ſtercora inueneris imus, quia impedimentum praeſtant, attrahis. Videtur ſcribendum *leuamentum*, & *extrahis.* Sic cap. 65 *ex qua compoſitione recens cauſa ſanabitur, vetus ſentiet leuamentum;* & cap. 59 *manum vnctam in anum mittes, & ſtercus extrahes*, & libr. 1 c. 35 *per anum iniecta manu ſtercus extrahatur.*

Beſtiolae quae appellantur vulpeſtres, araniae ſimiles, cum deuoratae fuerint, animal praefocant. Cum haec inter ea recenſeantur quae ſumta vrinam ſupprimunt; procliue eſt cum Matthia Martinio [Lexic. Philolog.] intelligere, ſcribendum eſſe *bupreſtes*, praeſertim cum Sambuci Codices habeant *bulpreſtrae.* Melius iidem Codices habent *bupreſtem* in capitis 78 inſcriptione, vbi editum fuerat; quemadmodum initio quoque eiusdem capitis inemendatum extat; *buſtrepem.* Quod autem bupreſtes ſcribuntur eſſe *araniae*, ſeu potius *araneae* ſimiles, reſcribendum alicui fortaſſe videatur *cantharidis.* Sed ego nimirum nolo nimis audere.

§. 35. Veg. 3, 16, 2. Cap. 16 *cerae vncias 2, lardi libram vnam, piperis vnciam ſemis, piculae ſemiunciam diligentiſſime tundes.* Hoc in loco pro *piculae* legere, vt in aliis fecimus, *picis liquidae* vel id videtur prohibere quod diligentiſſime tundenda dicitur. Quid ergo legemus? Animaduerti ad ſolutam aluum adſtringendam, cuius rei gratia haec imperantur, Vegetium lib. 2 c. 6 ſemel, atque iterum lenticulam commendare: quod ante fecerat Corn. Celſus [de Medic. l. 4 c. 19]. Itaque haud multum ab eo abſum, vt legam *lenticulae.*

§. 36. Veg. 3, 17. Cap. 17 *lino ſubtili conſtringuntur ipſae Verrucae, in cauſticum crudum imponitur & ſponte decidunt.* Videtur legendum, *hinc cauſticum.*

§. 37. Veg. 3, 18, 3 & 5. Cap. 18 *in criſma etiam perunges in ſole.* Reſcribo, *Synchriſma etiam*, Vid. libr. 4 c. 27 & 18 quod ita inſcribitur: *Compoſitio ſyncriſmae.*

Tunc animal [claudum] *capiſtro trahunt, & ſenſim currunt, alius lorum vel funes tenet, laſſus ſequitur, & ſubito dum animal currit, recta ad ſe coxas ipſe cum impetu trahit, ſi ſonuerit, ſcias loco ſuo rediſſe.* Coniicio, ſic eſſe emendandum: *alius lorum, vel funes tenens laxos, ſequitur.*

§. 38. Veg. 3, 23, 2. Cap. 23 *Malleus* [morbus vocatur] *quod peſtilentiae internocium contagium facit.* Etſi in Sambuci Cod. eſt *internae cauſa cibi;* tamen nihilominus videtur legendum *internecinum.*

Potionem componis huiusmodi: Gallici lib. vnam, hyſopi libram 1, abrotani libram ſemis, ariſtologiae rotundae lib. ſemis, mannae ſuccari vncias 3, trixaginis vncias 3. Vix dubitandum videtur quin ante *Gallici* vox aliqua interciderit; quaenam autem ea fuerit, difficile eſt diuinare. *Silis Gallici*, vt alias ad te ſcripſimus, alibi inuenitur mentio apud Vegetium. *Nardi* autem *Gallici* [Scribonius Compoſ. Med. 177 nardum celticam vocat] apud Celſum [l. 5 c. 25. ſect. 6], Columellam [l. 12 c. 20], Plinium [Nat. Hiſt. l. 12 c. 12 l. 21 c. 20], aliosque eſt mentio. Ad hunc locum tamen videtur id magis pertinere, quod pro-

proximo cap. 24 cum iisdem fere legitur medicaminibus quae hic leguntur: *agallici, caſtorei, abrotani vncias ſingulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam vnam, ſuccari vnciam, hyſſopi vnciam vnam.* Illud perincommode accidit, vt *agallici* ſcriptura non integra eſſe videatur. Quid enim, quaeſo, *Agallicum* eſt? Venit aliquando in mentem vt legerem *agarici*, vel potius *agallochi*. Verum; vt alia mittam; cum Sambuci Codices in eo quo de quaerimus, loco capitis 23 habeant *Anagallici*; hic quoque procliue eſt credere ſcriptum fuiſſe *anagallici:* quae tamen vox, vt apud Vegetium frequentiſſima eſt, ita quid ſignificet, eſt vsque adeo obſcurum, vt credibile ſit, ipſam quoque mendo non vacare. Certe loca quaedam ſunt in quibus *anagallidis* legere maluiſſem, niſi in Rhodium [Not. in Scribon. Compoſ. 83] incidiſſem, qui docte, vt ſolet, *ali gallici* legendum oſtendit capite quidem 54 & 56 libri primi. Et ſane iis in locis conuenit radix ſymphiti, quam *alum gallicum* a quibusdam vocari, docet Scribonius [Comp. 83]: idque confirmare animaduerto Sambuci Codices qui in primo eorum locorum pro *anagallici* habent *conſolidi maioris*, capite autem 11 eiusdem libri *alligalici*. Equidem ad eundem modum emendari oportere, crediderim, libri 2 caput 6 & fortaſſe etiam 9; item libri 3 capita 10, 18, 65, 69, 70, & facile inſuper 68, neque minus libri 4 capita 9, 27 & 8 praeſertim cum in hoc, vt etiam in 69 libri 3 Sambuci Exemplaria habeant *ſymphiti*. In hiſce enim omnibus locis *ali gallici* idoneus eſſe vſus poteſt, quemadmodum etiam in libri 3 capite 67 in quo Editio princeps habet *argallico*, eodem nempe errore quo apud Caelium Aurelianum [Morb. Chron. l. 5 c. 2 & l. 2. c, 12] legitur *admixta radice argallici. quod Graeci σύμφυτον vocant*, itemque *argallici radicem, atque foliorum eius ſuccum*, videlicet pro *ali gallici*, vt Viri Doctiſſimi eſſe emendandum, admonuerunt. * Sed cum haec fatear; illud viciſſim a te peto, vt etiam atque etiam videas, num aliis nonnullis Vegetii locis, in quibus pariter *anagallicum* legitur, eadem conueniat emendatio. Atque vt omittam non modo libri 1 caput 43, verum etiam ipſum caput 49 libri tertii, videas in primis velim loca duo, de quibus hic potiſſimum agimus, capitis videlicet 23, vbi Sambuci Codices habent, vt dictum eſt, *anagallici*, & capitis 24, vbi idem videri poteſt eſſe legendum. Num hic quoque probabimus *ali gallici* an aliud aliquid eorum quae venerant mihi in mentem, an vero legemus *allii gallici?* Nam, vt Rhodio aſſentiamur recte arbitranti, in Marcelli [de Medicam.] capite 17 non *allium gallicum* ſed *alum gallicum* eſſe ſcribendum, nimirum vbi Marcellus Scribonii verba deſcribit; non tamen video neceſſe eſſe, vt nuſquam *allium gallicum* ſcribi poſſe, credamus. Neque hoc tantum dico ob alium locum Marcelli capite 20; verum etiam, idque potiſſimum, ob Vegetii caput 18 lib. 1, cuius capitis hoc eſt initium: *Pro phyſico autem & anniuerſario remedio tradidit* [Chiron] *vlpicum beticum vel allium maius, quod quidam gallicum vocant, capitella ſingula* &c.

§. 39. Veg. 3, 27, 5. Cap. 27 quod eſt *de tympaniticis: Praeterea hyſſopi vncias 4, alei viridis manum plenam.* Videtur legendum *allii viridis*; quemadmodum cap. 43 pro *alei purgati grana viginti & vnum*, reſcribendum *allii;* nam Plinius quoque Valerianus [de Re Med. l. 1 c. 8] ita eſt locutus, *tria grana allii.* An vero capite etiam 50 pro *altei vncias 2*, legere oporteat *allii vncias 2*, diligentius videndum eſt.

§. 40. Veg. 3, 28, 4. Cap. 28 *medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias quatuor, depli vncias tres* &c. Hic *bdellii vncias tres* facile eſſe reſcribendum iis

omni-

* Add. quod 3, 23, 4 in Corbeienſi fuit *ſal Gallicum.*

omnibus videbitur, qui cum hunc omnem locum inſpexerint, tum vero cum libri 4 capitibus 14, 15, 20, 23 atque aliis in quibus bdellium inter eiusdemmodi remedia proponitur, vel perfunctorie comparauerint.

§. 41. Veg. 3, 38. Cap. 38 *Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilae heminas cum ſextario vini infundes, & per cornu digeres. Quod iter agerit* [Samb. Cod. egerit] *inciderit bulimus, vbi neceſſaria deſunt, terram faucibus infundes* &c. Vel deeſt ſimilae heminarum numerus, vel, vt Sambucus edidit, eſt reſcribendum heminam. Caetera ſic malim reſcribere: *Quod ſi iter agenti inciderit bulimus* &c. *vel ſi iter egerit, & inciderit bulimus.*

§. 42. Veg. 3, 48, 2. Cap. 48 *camomillam illyricam* [*idem nos trace*] *& herbam artemiſiam in aqua decoquis*, &c. Reſcriberem, *chamomillam illyricam, item noſtratem;* ſi chamaemelum illyricum a Medicis interdum laudari, meminiſſem, vt irim illyricam ſaepiſſime, memini. Quod ſi quaeras, cur igitur ita non emendem: *chamomillam, illyricam, iridem & noſtratem;* id nimirum obſtat quod haec potio lethargico iumento paratur; omnes autem irides ſomnum accerſunt, non auferunt: quod tute ſcis Dioſcoridem [de Med. Mat. l. 1 c. 1], aliosque docuiſſe. Verum vt alia ſunt in hoc capite quae emendationem deſiderant; ita mirum non eſſet, ſi quod alibi accidiſſe haud ſemel, oſtendimus, illud hic quoque contigiſſet, vt Librarii quidpiam ad ſuperiora pertinens capita, in hoc oſcitanter contruſiſſent.

§. 43. Veg. 3, 55, 8. Cap. 55 *cum ſucco ptiſanae in qua* [*atro*] *decoctum eſt.* In ora adſcriptum eſt: alias [acyo] Facile ſic emendandum crediderim: *in qua acron decoctus eſt.* Nam lib. 1 cap. 56 [ſ. 18] cum ptiſanae ſextario aliisque *acronem ſalſum porci pinguis, vel longanonem, vel ſi porcina defuerint, caput haedinum depilatum cum pedibus ſuis* &c. *decoqui* iubet *in aqua ciſternina, donec acron ille, vel certe caput haedi liqueſcat, & diſſoluatur ab oſſibus:* quod iterat lib. 4 cap. 8. Libro etiam hoc tertio cap. 66 *pinguis*, inquit, *porcinus acro decoquitur, donec omnis caro ſoluatur, abiectisque oſſibus vniuerſis* &c. In Hippiatria, ἀκρων χοίρειος· Apud Celſum [de Medic. l. 2 c. 20 l. 4 c. 7], *trunculique ſuum, & ſumma trunculorum.*

§. 44. Veg. 3, 64. Cap. 64 *Poſt alumen, axungiam, ſalem in vino conteres, offas facies & ex melle deiicies, ita vt aqua calida* [*fomentetur*] *& ſi facultas ſuppetit, cum eius decocto aſſidue fomentare non deſinas.* Ita Sambuci codices. Ego vero malim quomodo primum editum fuerat, *ita vt aqua calida, & ſi facultas ſuppetit, cum euiſco decocta aſſidue fomentare non deſinas.* Quid enim hic eſt *eius decoctum?* Euiſcum autem [etſi ita frequens herba eſt, vt mirum ſit de hac dici, *ſi facultas ſuppetit*] certe aliis quoque locis, vt libr. 4 cap. 14 & 27; memoratur a Vegetio, qui videlicet maluit Galenum [de Simpl. Fac. l. 6] aliosue Graecos imitari ſcribentes ἐβίσκος, quam cum Latinis ſcribere *hibiſcum:* quanquam non modo Scribonius [Compoſ. Med. 80, 82] *ebiſcum* ſed & Plinius Valerianus, & qui Macri nomine circumfertur, Verſificator, *euiſcum* dixere, vt ab Rhodio [Not. in Scribon. comp. 80] quem miror haec verſatiſſimi ab ipſo Auctoris Vegetii loca omiſiſſe, adnotatum eſt. Non negauerim tamen, lib. 4 cap. 14 extr. pro *euiſci vncias 3*, legendum fortaſſe *viſci vncias 3;* cum illo ipſo capite *viſci italici vncias 3*, & *viſci pondera 2* diſerte editum habeamus.

§. 45. Veg. 3, 66, 1. Cap. 66 *radicis tracontiae vnciam 1, gentianae vnciam 1, centaureae vnciam 1.* Sambuci Codices habent *radicis tragonteae:* Lego, *radicis dracontiae.*

 Cuius

Cuius nomine *radicis draconteae, & dracontii* [Samb. Cod. *dragunteae*] pariter cum gentiana, & centaurea mentionem facit Vegetius lib. 1 c. 59 & 60. Adderem etiam II; niſi ibi Sambuci Codices haberent *draganti* pro *dracontii.*

§. 46. Veg. 3, 84, 3. Cap. 84 *Hac enim ſola ratione nec hydrophobus fiet, & imminens crimen euadet.* Reſcribendum *imminens diſcrimen*, praeſertim cum ea antecedant: *Canis rabioſi morſus & iumentis, & hominibus exitium inferre conſueuit;* & alibi [l. 3 c. 15] ſcriptum ſit: *Veſicae indignatio vrinae difficultatem, immo praeſens diſcrimen importat.*

Samſuci quoque grana, vel ſuccum de foliis, aut de cortice exprimes, & cum vino veteri dabis in potu. Sed tunc efficax eſt haec potio, ſi de eo ſamſuco dederis, quae non in terra, ſed in alia arbore fuerit innata. Sambucos innatas ſalicibus vidiſſe te, ſcio; quo magis credo aſſenſurum mihi ſic emendanti, *Sambuci quoque grana, & de ea Sambuco.* Dioſcorides [l 4 c. 168] quoque, & Plinius [Nat. Hiſt. l. 24 c. 8] aduerſus canum morſus commendant ſambucum: neque video qui poſſit de ſampſuchi cortice ſuccus exprimi, ſiue parthenium, ſiue marum, ſiue amaracum ſampſuchi nomine intelligamus, aut etiam; vt caetera omittam; qui *in alia* enaſci *arbore*, quaſi ipſae quoque arbuſculae eſſent, humiles iſtiusmodi herbae dicerentur.

§. 47. Veg. 4, 6, 7. Lib. IV, cap. 6 Perſici equi *ſolius ambulaturae quadam gratia diſcernuntur a caeteris, gradus eſt minutus & creber, & qui ſedentem delectet & erigat, nec arte doceatur, ſed naturae veluti iure praeſtetur. Inter colatorios enim, & eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media eſt, & cum neutri ſint ſimiles, habere aliquid creduntur ab vtrisque.* Certum eſt, legendum hic eſſe, *cum neutris ſint ſimiles;* an autem *colatorios*, & *totonarios* emendare neceſſe ſit, & potiſſimum qua ratione emendare deceat, incertum eſt. Primam tamen harum vocum facile crederem mutandam eſſe in *tolutarios*, modo hi a totonariis ſic ſatis differrent. De hac altera videndum eſt caput 56 libri primi; ſi tamen is locus integer eſt: Parthi *ipſos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari verbo Tottonarios vocant, ita edomant ad leuitatem, & quaedam blandimenta vecturae, vt Aſturconibus ſimiles videantur.* Hic Carolus du Freſne [Gloſſar.] *Trepidarios* legit, recte, vt opinor; deinde coniicit legendum eſſe *Trottonarios*, vel *Trotarios*, qua de re amplius videndum eſt.

§. 48. Veg. 4, 9, 6. Cap. 9 *Praeterea foeni graeci ſextarium bene purgatum feruere facies, primamque aquam inter initia feruores effundes, addesque aquae ſextarios V.* Apparet, ſcribendum omnino eſſe, *inter initia feruoris.* Eadem libro 3 cap. 70 ſic traduntur: *Praeterea foeni graeci ſextarium ſeparatim mittis in cacabum, & cum feruere coeperit, primum aquam fundes, poſt addis aquae ſextar. V.*

§. 49. Veg. 4, 10, 2. Cap. 10 *vini tenetani vel alterius auſteri ſextarios 2.* Vinum eo nomine, quod meminerim, nunquam legi. Haec legi quidem apud Galenum [Meth. Med. l. 7 c. 6] *Nobile* [vinum] *voco, quod auſterum eſt, non Sabinum modo, verum etiam Adrianum, & Albanum, & Arſinium, & Titacazenum, omniaque id genus.* Sed Titacazenum hic reponendum non affirmauerim. Litteris quidem huc tria magis accedunt, quae a Martiale [Epigr. l. 1, 106 l. 10, 48 l. 13, 119 l. 1, 27 l. 7, 52 l. 2, 53 l. 3, 49], aliisque memorantur, Nomentanum, Laletanum, Veientanum; an vero horum aliquod vi etiam, atque natura, in praeſentia non decerno.

§. 50. Veg. 4, 11, 1. Cap. 11 *cathimiae butrotis ſelibram, reſinae vſtae ſelibram.* Videntur haec ad eam quae hic proponitur, *confectionem* non attinere. Certe lib. 1 c. 16 vbi eadem confectio tradita eſt, non reperiuntur. Verum quocunque ea pertineant; non

cathi-

cathimiae butrotis, neque, vt Sambuci Codicis habent, *caſmiae, butyri*, ſed facile *cadmiae botryitidis* legendum eſt, vt nunc eſt apud Celſum [l. 6 c. 6 ſect. 6], vel *botryodis*, vt olim erat, vel *botryitidos*, vt alicubi apud Scribonium [Comp. Med. 24]. Haec illa eſt quae iudicio Dioſcoridis [l. 5 c. 46], Plinii [Nat. Hiſt. l. 34 c. 10], Aëtii [Tetrab. 1 Serm. 2 c. 57] optima exiſtimatur.

§. 51. Veg. 4, 13, 3. Cap. 13 *ſcieni, piperis nigri, piperis longi, mannae croci, betonicae, catiae nigrae.* Cum alia ſunt in hoc capite quae emendationem deſiderant; tum vero haec ſunt, in quibus pro *ſcieni* lego *ſchoeni*, quod cum aliis aromatibus quae ad hunc quoque puluerem requiruntur, memoratur a Columella [l. 12 c. 20]. Pro *catiae* autem *nigrae* lego *caſiae nigrae*, vel potius *acaciae nigrae* quae videlicet ex maturo conficitur ſemine, vt Dioſcorides [l. 1 c. 115] etiam adnotauit. Vegetius *acaciam nigram* libro quoque 2 memorat cap. 34; & nonnulla alia quae cum acacia ſatis congruunt, in aliis etiam huius Quadrigarii Pulueris deſcriptionibus reperiuntur.

§. 52. Veg. 4, 14, 1. Cap. 14 *humectata ſiccat, laxata conſtringit, luxata parat, laeſa confirmat.* Scribo, *luxata reparat.*

In Cauſtico Pelagonii, bituminis libram, armonici vncias 6, coſti vncias 6. Legendum *armoniaci* [id eſt ammoniaci] *vncias 6.* Haec enim continuo ſequuntur: *Verum caetera decoquis in cacabo fictili nouo, qui cum refrixerit, addis aſphaltum, & armoniacum, & coſtum pro menſura qua ſcriptum eſt.* Sic cap. 27, vbi Synchriſma primum deſcribitur, pro *armoniae pond. 3*, lego *armoniaci*, vel *guttae armoniacae*, ſiue *armeniacae* [rectius *ammoniacae*] pond. 3. Nam *guttae armoniacae* editum eſt apud Vegetium hoc ipſo cap. 14, & *guttae armeniacae* l. 3 c. 68 &c. *Guttam* autem *ammoniacam*, vel *ammoniaci* Scribonius Largus, Plinius Valerianus, Theodorus Priſcianus, aliique Medici Scriptores Latini ſaepenumero vocarunt id quod maior Plinius [l. 12 c. 23 l. 24 c. 6] *Hammoniaci lacrymam*, vulgo autem Ammoniacum, vel Gummi Ammoniacum appellitant.

Mox in Pelagonii eiuſdem Malagmate [ſ. 4] *viſci pondera 2, glutis vncias 3.* Reſcribendum videtur *glutinis vncias 3.* Nam libro etiam 3 cap. 66 cum eſſet ſcriptum: *in cacabum mittis glutis taurini ſemiunciam, aceti acerrimi hemina dimidia coniungitur, & feruet vt quilon* [fortaſſe *chylos*] *fiat;* Ioannes Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Gluten*] emendauit, *glutinis taurini*, vt eſt apud Scribonium: quanquam Celſus [lib. 5 c. 2 &c.] [id quod neque Rhodium fugit, & magis huc pertinet] *gluten* ſimpliciter ſcripſit. Non ſum neſcius, Matthiam Martinium, & qui olim in Calepini Lexico augendo Martinium exſcripſere, haec ex Soſipatro producere: *Haec glus glutis, alii gluten dixerunt.* Quae ſi certa ſunt, neque Rhodii neque noſtra emendatio neceſſaria eſt. Omnes tamen a nobis inſpectae Soſipatri Editiones, videlicet princeps Neapolitana, Baſileenſis, & Hanouienſis, *glus glutinis* habent, non *glus glutis.*

§. 53. Veg. 4, 17. Cap. 17 *Calcis viuae libras 2, ſinopidis Alexandrini libram, ficus ſiccae vncias 6, axungiae quantum ſufficit.* Lego *ſinapis Alexandrini* in hoc malagmate, quemadmodum in alio, quod ſemel atque iterum eſt apud Galenum [de Compoſ. Medic. Local. l. 9 c. 2] inuenio, *ſinapis Alexandrini, naſturtii, vtriusque ſextantem.* Plinius [l. 19 c. 8 l. 12 c. 7] quoque *ſinapis ſemen optimum Ægyptium* dicit, qui etiam diſerte de *Alexandrino ſinapi* loquitur. Sed & apud Vegetium noſtrum idem memorari video libro 3 cap. 46 & praeſertim hoc libro 4 cap. 27 in Traumatico *ad flegmonas tollendas*, in quo ponit, *ſinapis Alexandrini vnc. 6, fici afrae vnc. 3, axungiae veteris vncias 6, aceti ſcrup. 3;* vt libro 2 cap. 49 ab ipſo adhibentur *ficus ſiccae cum ſinapi contuſae mixto aceto*, ſolemni videlicet,

atque

atque antiqua Medicorum conſuetudine ab Dioſcoride [l. 2 c. 48] etiam, Plinioque [l. 20 c. 22] inculcata. Eſt viciſſim vbi pro *ſinapis* facile *ſinopidis* legendum ſit, vt libro 3 cap. 6 ſ. 2. Quod enim ibi legitur *ſinapis pontici*, videtur ſcriptum eſſe a Vegetio *ſinopidis ponticae*, de qua Plinius [l. 35 c. 5] *ſinopis inuenta eſt primum in Ponto : inde nomen a Sinope vrbe*, & de qua ipſe etiam Vegetius lib. 4 cap. 10 vbi *ſinopidis pontici paſtillos tres* addit potioni contra vermes, quod egregie conſentit cum iis quae ab Aëtio [Tetrab. 1 ſerm. 2 c. 5] traduntur: *Lumbricos etiam pota detrahit* [rubrica] *Primas omnium habet Sinopica appellata.* Praeterea libro quoque 1 cap. 44 duabus potionibus aduerſus lumbricos, alteri *ſinopidis pontici paſtillos* totidem, alteri vnciam Vegetius addiderat, quo in capite vt recte indicauit Rhodius [Not. ad Scribon. Compoſ. 42] *ſinopidis ponticae* eſſe legendum, ita in capite etiam 10 libri 4 faciendum eſt.

§. 54. Veg. 4, 22, 2. Cap. 22 *propulei vnc. 3, olei veteris vncias 6, axungiae veteris libram, olei ſauirenſis lib. Olei ſauirenſis* mentionem apud alios; quod meminerim; inueni nunquam; *ſabini* ſaepiſſime. Num Vegetius ſcripſit *ſauinenſis?* certe ſcribere ſolet *ſauinae*, vt lib. 1 c. 17 l. 3 c. 2 l. 4 c. 13 & 27. Caeterum non *propulei* legendum hic eſſe, ſed *propoleos*, indicio etiam ſunt Codices Sambuci, in quibus capite 14 non eſt, vt in Editionibus, *propulei*, ſed *propoleos*, quomodo legendum eſſe etiam capite 27 & ſemel atque iterum capite 23; quanquam in hoc Sambuci editio habet *populei;* non multum credo dubitaturos qui loca haec omnia inter ſe comparauerint.

§. 55. Veg. 4, 27, 9. Cap. 27 *Aliud iterum verumque commonentes, vt diligenti cura paſſionum occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles aegritudines, ſi praeſentes fuerint vi, medentis arte vincuntur. Inueteratas cauſas etiam faciles, curari ſaepe non poſſe legi.* Videtur reſcribendum, *ſi recentes fuerint.* Facile etiam pro *Aliud iterum verumque commonentes*, legendum ſit, *Illud iterum iterumque commonentes.* Sic Quintilianus [Inſtit. Orat. l. 2 c. 13] *id maxime praecipiam, ac repetens iterum iterumque monebo;* imo ſic Virgilius [Æneid. l. 3 v. 435] : *Vnum illud tibi, nate Dea, praeque omnibus vnum Praedicam & repetens iterumque iterumque monebo.*

§. 56. Veg. 4, 28, 19. *Cauſticum ad neruorum dolores* conficiunt etiam *picis britiae pond. 1 & ſemis, vini* [*inei*] *pond. 1 ſemis.* Legendum *picis brutiae*, &; niſi plurimum fallor; *vini amminei.* Sambuci Codices cap. 14 ſ. 1, 15, 23 ſ. 2, 25. quibus omnibus in locis *picis britiae* editum eſt, recte habent *picis brutiae* a Scribonio, Columella, Plinio, Dioſcoride, Galeno memoratae. Iidem Codices lib. 2 c. 22 vbi editum eſt, *vini amenii veteris ſextarii tres*, habent *vini aminaei*, qua ratione ſcriptum eſt apud Celſum lib. 6 c. 6 [ſect. 21], aliiſque in locis a Rhodio [Not. in Scribon. Compoſ. 257] adnotatis, in quibus ipſe ſcribendum cenſet *aminei*, vt pariter in Scribonio, vbi editum erat *aminaei.* Contra Keuchenius [Not. ad Samonici caput de ſolut. ventris] ex graecis latiniſque monumentis plura profert quibus, improbata a Rhodio, ſcriptura ſeruetur. Sed cum vtramque probari poſſe, Turnebus [Aduerſ. l. 29 c, 26] oſtenderit, videlicet *aminaei*, & *amminei;* nos qui huius veſtigia in propoſito loco inuenimus, eandem hic nobis ſeruandam exiſtimauimus.

Malagma ad neruos claudos. Sepi hircini libram, mollicidenae ſelibram, reſinae libram, aeruginis ſelibram. Lego *molibdaenae*, ſiue *molybdaenae.*

Erant alia plura verborum monſtra, nedum leuiora errata, quae in Vegetio emendari poſſent. Sed haec mihi ob occupationes properanti in praeſentia ſatis; vtinam ne tibi nimium multa. Vale.

Patauii XI. Kal. Maias MDCC XXIII.

AD NOTAS IN CATONEM ET RELIQVOS REI RVSTICAE SCRIPTORES ADDENDA, ITEMQVE EMENDANDA.

Vt conſilium caperemus appendicis cuiusdam hic addendae, tum alia ſuaſerunt, tum perpulit Viri Clariſſimi, & optime de toto hoc opere meriti Ivlii Pontederae inexhauſtum erga ruſticos noſtros ſtudium, atque aduerſus nos beneuolentia, cui cum inſigne auctarium eorum, quae olim ſubmiſerat, debere nuper inciperemus, quo tempore bona pars operis prelo iam exierat, nihil ſupererat aliud, niſi vt hunc iis locum adſignaremus. Poterat ea quidem ſola etiam ſe ſuſtinere: ſed ne propter pauca quaedam nouus ordo inſtituendus eſſet, noua lectori faceſſenda moleſtia, viſum eſt, vt quemadmodum ſuperiores Viri doctiſſimi adnotationes reliquis aliorum obſeruatis permiſtae ſunt, ita ſecundis ipſius curis, quas nomen patris ſui ſatis a reliquis ſegregat, omnia ea admiſceremus, quae ſerius a nobis animaduerſa eſſent, emendaremusque eadem opera, quaecunque vel noſtra vel librariorum culpa admiſſa, omiſſaue obſeruaſſemus. Quod a nobis ita inſtitutum tanto minus, humaniſſime Pontedera, reprehendes, quo magis tibi probatur, quidquid ad lectorum noſtrorum commoditatem pertinere intelligis. Sed audiamus ipſum Virum doctiſſimum, qui ſui facti rationem diſertiſſima ad me epiſtola expoſuit.

IOANNI MATTHIAE GESNERO IVLIVS PONTEDERA S. P. D.

Poſtquam *Thomas Fritſchius*, omnibus diſciplinis ornatiſſimus, qui Latinos Rei ruſticae ſcriptores edendos ſuſceperat, vita functus, imperfectum opus reliquit, ex magna ſpe deiectus cum omnem ruſticam curam depoſuiſſem, Vir ampliſſimus Chriſtinus Martinellius Patricius Venetus, vt politioribus litteris, ita ſtirpium & agriculturae peritia cum paucis conferendus, commentariolos noſtros vt ad ſe mitterem, ſingulari ſtudio contendit. Cui quod omnia ob ſumma in me beneficia & merita praeſtare debebam, quicquam negare nefas ducens, ad ruſticas res, quas animo quidem ſemper retinui, ſed grauioribus curis remiſeram, me iterum contuli, atque ex longo interuallo reuocaui. In quibus totus quum eſſem, non nulla, quae Lipſiam praemiſeram, ſecus eſſe accipienda, ac tunc opinatus fueram, alia diligentiori cura explicanda, multa addenda deprehendi. Quod pro mea mediocritate praeſtiti. Quin etiam quum ad Varronem & Columellam vel explicandos, vel vitiis & mendis eximendos perneceſſarium ſit ſtellarum motus, vt illa aetas ferebat, anni priſci rationem, temporum viciſſitudines, interualla, ſedes noſcere, multa, eodem item Martinellio auctore, hac de re perquiſiui, multa ſcripſi, multa in noſtris ruſticis in dubium reuocaui, immutauique multa. Neque

 enim

enim iis, quae ab aliis prodita ſunt (quippe magna ſcriptorum varietate confuſa & praeiudiciis intercepta videbam) contentus, fontes ipſos, qui in penitiſſimas antiquitatis tenebras receſſerant, per immenſa volumina vagando, in lucem deduxi. Tum de veteri ſcribendi ratione, qua Cato ac Varro vſi ſunt, nonnulla collegi, quoniam multa ac magna vitia hinc orta animaduerteram, dum vetuſtatis conſuetudinem interpretes poſthabuere. Sed quidquid animo complexus eram, ad exitum ſpectabat, extremamque epiſtolam concludebam cum acta veſtra, ad nos adlata, & ſubinde tuae litterae, quod prorſus deſperaueram, quam primum confirmant proditurum. Nunc ancipiti cura diſtractus, quid conſilii capiam, non video. Mirabili quodam ſtudio exopto, quod ſum commentatus, ſcriptis immiſceri tuis, vt ſi quid in hominum vſum cedere poteſt, non longe petatur. Sed qui poſſum iam iam abſoluto opere? Mittamne tot epiſtolas & tantas, multis praeſertim ad rem tuam non attinentibus refertas? Non adeo laudis amor me proritat, vt quamuis omnia vel a *Caſpari Fritſchii* beneuolentia, vel a tua humanitate ſperem, tantum ſumptum & laborem vobis adiiciam. Quid ſi non mitto? Cum multa a nobis habeatis, non merito culpabor, qui partem ſubduxerim? Quid faciam igitur? In compendiumne redigam, quod ad rem ruſticam opinabor pertinere? Hoc profecto vnum, quo me a reprehenſione vindicem, quoque meum erga vos ſtudium & officium praeſtem, omnia ſedulo cogitanti potiſſimum occurrit. Ita agam. Tu, Vir Clariſſime, pro tua erga me beneuolentia, quidquid erit, boni conſulas, rogo. Interea *Caſparo Fritſchio*, cui omnia ſumma ac ſingularia me debere ex litteris tuis cognoui, meis verbis ſalutem plurimam redde, & Vale. D. Patauio IV. Calend. Iul. CIↃ IↃ CC XXXIII.

* * *

De vetuſta ſcribendi ratione, Catoni & Varroni reſtituenda, quam in noſtris epiſtolis fuſius pertractaui, quid primum apponam; id enim ad Varronem & Catonem recte intelligendos, vitiisque purgandos, item ad linguam Latinam a prima origine percipiendam, plurimum confert. Veteres itaque quum *U* litera, quam Aeolicum digamma adpellant, alteri *U* adnectebatur, hanc in *O* immutabant, vt *equos, ſaluos, Dauos, ignauos, aequos, coruos* pro *equus, ſaluus, Dauus, ignauus, aequus, coruus;* item *equom, reliquom, iniquom, nociuom, viuont, diſtinguont, reſtinguont.* Quapropter apud Catonem non *ſeruum ſenem* eſt ſcribendum, aut *ſeruum morboſum*, ſed *ſeruom ſenem, ſeruom morboſom;* ita *ſeruos* non *ſeruus, clauos* non *clauus, tortiuom* non *tortiuum, nouos* non *nouus, eruom* non *eruum, obliquom* non *obliquum, aceruom* non *aceruum, ouom* non *ouum, aluos* & *aluom* non *aluus* & *aluum.* Nec non in Varrone *natiuom, ſubſiciuom, antiquos, ignauom, aeſtiuos, auos, proauos, aruom, ſeruom;* nam ſic Varronem ſcripſiſſe, ea, quae in vetuſtis exemplaribus ſeruantur, oſtendunt, & in impreſſis quoque de L. L. libris multa huiusmodi retenta.

Neque hoc tantum in extremis ſyllabis vſum inuenit, verum & in mediis, & in primis: in mediis, vt *paruolus, ſeruolus, Scaeuola, Clauola, conuoluolus,* vt in veteribus Catonis libris vidit Victorius: in primis, *volt, voltus, volſus, volua* (vnde in Varrone ſupereſt *voluis intumis*) *volſella, volpes, volturnus, volgus, volcanalia, volnus.*

Nonnunquam etiam quum *e* ſequeretur, ceu *voſter* pro *veſter*, quod in *verto* & in iis, quae ab eodem deriuantur, diligenter retentum eſt, *vorto, vorſito, vorſus* (quod in Varrone ſeruauit Ienſonius) *ſurſumuorſum, quoquouorſum, aduorſus, transuorſus, diuorto,* ex quo remanſit *diuortium* & *vortex* a *vorto,* vt ſepararetur a *vertex;* nam vtrumque ab eodem principio. Quare quis non videt in Catone quae vitioſe ſcribuntur *controuerſiis, ſeſe vertet, transuerſos, verſato* (quod recte Cap. 40 *vorſato* ac Cap. 6 *vortito*) *aduertito, aduerſum, conuerſam.* In Varrone quoque *vertere, verſus, transuerſa, verſantur* & alia.

I cum longum eſſet, *E* apud veteres ſibi adſciſcebat, vt *controuerſieis, compoſeiuerant, ſoluei, ſenatuei, preimus* & ſexcenta huiusmodi, quae in antiquis monumentis licet videre. Quorum tamen in Catone nullum ſupereſt; in Varrone de R. R. *Epeirus, Epeirota, eiuncidum* me legiſſe memini, ſed in libris de L. L. plurima videlicet *libreis, ſueis, heic, hei* pro *hi, nummei, dandei, equei, eidus, vnei, ficei, commutateis, vernaculeis.* In quibus tamen ſeruandus eſt modus & excipienda, quae a Grammaticis diſcriminis gratia excipiuntur; nam librarii cuncta foede miſcent & confundunt, nihili etiam habentes, quod Varroni proprium Plinius & Chariſius attribuunt.

Mos

Mos ſimiliter apud veteres obtinuit in verborum in *VS* deſinentium participiis E in *V* tranſire, vt *exigunda, faciunda, aggerunda, dicundi,* cuius quid in Catone retinetur antiquitatis, *legunda, faciunda, conſerundo, ferundo, faciundi, faciundum*: in Varrone *capiundum, faciundo, accipiundos, diuidundos, capiundi, ferunda, faciundum.* Sunt tamen, quae ex frequenti librariorum exſcriptione priſtinam formam requirunt, in Catone *quaerenda, accipienda, vtenda, cogendum, educendus, ferenda, vtendi*; nec ſecus in Varrone ex multis iſta: *fodiendum, integenda, elidenda, vellenda.*

Quid vero de Superlatiuis dicam, in quibus penultimam literam *I* in *V* vetuſtiores mutabant, ſcribentes *optumus, proxſumus, parciſſumus, pauperrumus, pleniſſume?* In Catone & Varrone omnia ſecus inueniuntur, *ampliſſime, fortiſſimi, sereniſſimi, maxime, ſtabiliſſimus, minime, optimo, opportuniſſimam, plurima, potiſſimum, rectiſſime, longiſſimos, minimum, altiſſimam, aquoſiſſimus, frigidiſſimus, calidiſſimus, diutiſſime, proximis, infimam, candidiſſimam, altiſſima, ſaepiſſime, tenerrimis.* At in Varronianis de L. L. libris multa ſeruantur.

V pro aliis vocalibus priſca aetas vſurpabat, ceu *aeſtumo, aeſtumatio, viceſumus, decumus, ſacrufico, carnufex, frundes*; ideo in vetuſtis Varronis codicibus *tutas* ſcribitur pro *totas*, *rutundus* pro *rotundus, fabuli* & *fabulia* pro *fabali* & *fabalia*; editum etiam habemus ab Ienſonio *ouibus tundendis.* In excuſis Catonis retentum eſt *acrufolios, fabulos, ipſus, adoleſcentia,* ſed quot immutata: *exiſtimo, libentius, libebit, libido, frondem, decimo, centeſima* & alia? In Varrone omnia ad eundem modum, iis paucis, quae Victorius adpoſuit & Ienſonius, exceptis.

Contra O I ſiue O E pro V, vt in antiquis Legibus & Plebiſcitis legitur *coirauit, oitile, oitantur, moinicipio, Poinicio, moinio* ſiue *moenio*, ex quo *moenia, moerus, poenio* vnde *poena, moenus* vnde *amoenus* Seruio auctore deducitur. In Varronis de L. L. libris *moerum* pro *murum, Poenicum* & *Poenis* pro *Punicum* & *Punis*; In Catone *Poenicum* quoque & *Poenicam.*

Multa etiam, quae nunc per *V* ſcribuntur, vetuſti per O ſcribere malebant, vt in antiquis marmoribus *taboleis, poblice, ſingolos, detolerit, ſorticola, nonciare, flouio*; in Varrone *tabernola, tribolum, paulola, clauola*; in Catone *iogales, ſedolo.*

Quod frequentius in extremis ſyllabis vſurpatum inuenimus, *ſuom, tuom, ſont, Luciom, quom, conſentiont, perpetuom, compaſcuom, confluont*; ex qua conſuetudine ſupereſt in Varrone *poſſont*, in Catone *iſtoc.* Quae ſane reliquiae vtrumque ab ipſa ſcribendi regula non receſſiſſe demonſtrant.

Y ſimiliter Graeco non vtebantur ſed Latino *V* ſcribentes *Babulonica, bombucina, Mura* pro *Myrrha, cruſtallinus,* Purrhus vel *Burrhus, Suluanus*; idcirco reſtant in Varrone: *zmurna, ſerpullum*; in Catone *amulum, murteas, murta, zmurnaeum, corula.*

O pro *AV* vſurpatum nemo non tenet: *ſcrotum ſcrautum, codex caudex, ſorex ſaurex, orata aurata, corus caurus, cotes cautes, olla aulla, coda cauda, ploſtrum plauſtrum, plodo plaudo* vnde *explodo, Plotus Plautus, orichalcum aurichalcum, cloſtrum clauſtrum,* & alia etiam a noſtris Ruſticis adhibita, quod in excuſis quoque libris reliquiae inueniuntur.

At *OV* quod pro Graeco *OY* adiungebant, vt refert Marius Victorinus, nullum remanet veſtigium, omnia a librariis de excuſis libris ſubducta ſunt. In veteribus tamen monumentis multa huiusmodi leguntur, nimirum *ious, iniourias, ioudicauerit, ioudicem, iourato, iouuent, iouſerunt, Loucerios, Noutius, Fourios, loumen.*

Nullum etiam *AI* loco *AE*, quod in Lucretio ſaepe occurit, & apud alios vel antiquos vel antiquitatis amatores, item in vetuſtioribus lapidibus, non tantum in vocum extremis, *Victoriai, Romai, viai, Semproniai, Gallai, Sextiliai,* verum etiam in primis, *Quaiſtores, aides, aidiles, aire, Caiſar.*

Porro in compoſitis ſimplicium vocales a Catone & Varrone retentas, vt priſca aetas ſolebat, ex antiquis exemplaribus diſcimus, vt *conſpargant, aſpargant, disquaero, decarpo, illutos, Tubicinam, reſicari, ſicare, ſicet a ſico,* vnde *ſica* & *ſicarius.* Legitur etiam in Plauto *intellego, intellegam,* in Terentio *neglegere, neglegendum*: In Virgilio *aſpargo* vt — *ſalſa ſpumans aſpargine cautes.*

Hactenus de vocalibus ſtrictim & curſim dixiſſe ſufficiat, venio ad conſonantes: Quae Semiuocales dicuntur, non geminabantur, vt *numei, ſumos, olorum* pro *illorum, pelens, caſteli, meilia, meiliaria, macelum, tera, referi.* Propterea in optimis libris inuentum eſt apud Catonem & Varronem *ola* pro *olla, alium* pro *allium, politori* & *politiones* pro *pollitori* & *pollitiones, ani* pro *anni, ſarito* pro *ſarrito.*

Semiuocalium modo *S* quoque literam non iterabant, vt *claſeis, iouſerunt, iouſit, poſedit, ſeſum* apud Varronem. Eandem tamen frequentiſſime *X* adiungebant, vt antiquitatis monumenta teſtantur, ſeruantia *Cappadoxs, coniuxs, felixs, proxſumis, maxſume, vixſit, vixſi, auxſilium, dedouxſit, deixſiſtis, exſornare, exſedra, pexſus, Alexſander, defixſo* etiam Auguſti tempore, & *vxſori, exſemplo* Claudio imperante. Quae omnia noſtris auctoribus ſublata ſunt.

P vero ſcribebatur, vbi nunc B in compoſitis ponimus, ceu *opſonatoris, opſignetur, optinebit, opteritur, opſepit, opſtetrix,* vt in iſto lapide:

Antoniae. Aug. L.
Thaluſae
Opſtetrix

apſenti, apſtinere, apſolutus, apſonum, apſtulit, vt in alio lapide carmen iſtud Virgilianum:

Apſtulit atra dies

ſculptum eſt; *ſupſignare, ſupſignet, ſupſiciuom.* Quam ſcribendi formam retentam etiam in Iuriſconſultis veteribus, ſecuta aetas a Catone & Varrone penitus euertit.

E contrario *D* in compoſitis ex *AD* non mutabatur: *adtamen, adpoſita, adglotinat, adprime, adſpicio, adſuetudo, adtulit, adlucet, adlocutus, adpellat, ad-*

adcreſco & alia in Plauto, Terentio, Lucretio, Varrone de L.L. nec non in Pandectis Florentinis & antiquis lapidibus; *adque* etiam pro *atque* de optimo exemplari Varroniano de R. R. Victorius deprompſit.

Eadem littera D ante F & digamma, V tranſibat in R: *aruolare*, *arfari*, *aruenas*, *aruentares*, *aruocatos*, *arfines*, *arferia aqua* apud Feſtum, quae inferis libabatur, a ferendo dicta, *aruectum*, *aruehant* improbatum perperam a nobis in Catone. Hinc vernacula conſuetudine tritum eſt apud nos *arſiare* ex vetuſtiſmo *arflare*.

Eſt etiam, vt ait Priſcianus, quando *N* principalis ſyllaba ante ſe adſumit G. vt *natus gnatus*, *notus gnotus*, *nauus gnauus*, *noſco gnoſco*, *narus gnarus*, *nobilis gnobiliſſimus*. Nos veterem formam adhuc retinemus, dum ſcribimus: *ignarus*, *cognatus*, *ignauus*, *ignauia*, *cognoſco*, *ignoſco*, *ignobilis*. Qua ſcriptura Plautus, Terentius, Virgilius vſi cum ſint, eadem Varronem & Catonem vſos quis negauerit?

Loco *CU* ſyllaba apud vetuſtos ſaepiſſime *QU* vel *QUO* ponebatur, vt *quoi*, *quoius*, *quom* pro *cui*, *cuius*, *cum*; ita *pequdes*, *pequnia*, *pequlatus*, *arquus*, *coquus*, *oquulus*, *quur* pro *pecudes*, *pecunia*, *peculatus*, *arcus*, *cocus*, *oculus*, *cur*. Et contra, ex qua conſuetudine remanet in antiquis Varronis libris de R. R. *eculi* & *eculum* pro *equuli* & *equulum*, *decocunt* pro *decoquunt*, *incunatum* pro *inquinatum*.

Vbi nunc *G* vtimur, veteres Romani *C* vſi ſunt, vt in C. Duilii monumento apparet, *Cartacinenſes*, *maciſtratos*, *leciones*, & in Varronianis optimae notae codicibus: *clobis*, *inecerint*, *virculta*, *fricora*, *Cortynia*; ſimiliter *acnua*, quae a Columella ſcribitur *agnua*. Hinc in multis apparet analogia; nam a *leco* pro *lego lectum*; ab *aco* pro *ago*, *actus*, *acus*, *acumen*, *acutus*; *panco* pro *pango pactum*; *reco* pro *rego rectum*; *ſuco* pro *ſugo ſuctum* & *ſucus*, vnico enim *C* apud Catonem & Varronem inuenitur.

His & aliis quae fuſius in noſtris epiſtolis pertractauimus, quantum Catoni & Varroni a librariis & interpretibus ſubductum ſit, manifeſto argumento cognoſcimus. Praetereo alia atque alia, ita verba priſca & obſoleta; nihil addo nunc de vſu, quo propius ad linguam Latinam ex veteri orthographia accedimus praeter hoc vnum, tanquam caeterorum indicem & argumentum.

In vetuſtiſſima C. Duilii inſcriptione cernere licet ſingulas vocales dictionem finientes in D deſinere, vt *marid*, *dictatored*, *naualed*, *altod*, *praedad*; & apud Plautum: *ted*, *med*; in antiquis lapidibus: *monimentid*, *moltaticod*. Quod vſitatum cum haberent Romani, ſcripſiſſe exiſtimo a λέγω, λέγεις, λέγει *Lecod*, *lecis*, *lecid*, deinde vt *lecid* ſeiungerent a *lecid* quod eſt dandi caſus a *lex*, huic appoſitum *d* ſeruantes alterum in *t* immutaſſe, vt eſſet diſcriminis cauſſa *lecit*; ſequioris autem ſaeculi vſus cum huiuſmodi ſcribendi formam in vniuerſum improbaſſet, in nonnullis tamen dictionibus retinuiſſe ambiguitatem euitantes. Hac ratione ſeiunctum *quid* & *quod* tum a *qui* ac *quo* (nam *qui* communis generis erat) cum a *quit* & *quot* in quibus *d* in *t* tranſiuit, vt in *item* quo aliud eſſet ab *idem*, vtque *id* ab *it*. *Pridem* etiam ex eodem fonte defluxit; exiſtit enim a πρὶν, & de πρὶ adiecto *d* & *em* quod *eum* ſignificat, factum eſt primitus *prid em*, deinde coniunctim *pridem* quaſi *ante eum* ſiue *eo prius*. Etenim πρὶν quarti caſus aduerbii modo a Graecis adhibitum ſcimus, vt multa alia; propterea opinari licet, per alios etiam caſus inflexum, nimirum *pris*, *pri*, *prin*, atque hinc emanaſſe *prior*, *primus*, *priſcus*, vt ex pris & τινὸς *priſtinus* principio *priſtinos*, quod valet *ex prioribus quis*. Id autem patrici caſus videtur abſolute poſiti Graecorum exemplo, cuiuſmodi ſunt *die ſeptimi*, *die noni*, *die perendini*, *quotidie*, *poſtridie*. Nam *die* pro *diei* eſt, vt *fide* pro *fidei*, *requie* pro *requiei*, propterea Saluſtius antiquitatis amator *dubitauit* inquit, *acie pars*. Sane *alias* & *alteras* genitiui etiam ſunt aduerbialiter vſurpati. Similiter *diu*, *interdiu*, *iamdiu* ſi quaerimus vnde ſint, ſtatim apparet ſcienti ex Nonio Marcello olim non *die* ſolum dictum, ſed etiam *diu* a Διὸς, τοῦ Διὸς. Hinc *diutinus* ſiue *diutinos* videlicet *alicuius diei* ſiue *temporis*; quod enim ad aliquod tempus durat, id *diutinum* recte appellatur. Sic *tandiu*, *quandiu* hoc eſt *tanti* & *quanti diei* ſiue *temporis*.

Sed vt ad *D* litteram finalem redeamus *prodes*, *prodeſt* & reliqua adhuc huius antiquitatis formam tuentur, ſcribebantur enim *prod es*, *prod eſt*, *prod eſtis* a *pro* & *ſum*. Quod in deductis a *praeſum* non inuenitur; quoniam non a *prae* ſit, vt volunt, & *ſum*, ſed a *praes*, *praedis* cum eodem; propterea *praes ſum* & coniuncte, abiecto altero *S*, quod non iterabant, *praeſum*. Similiter *praes es*, *praes eſt*, *praes ens* ab obſoleto participio a *ſum praeſens*. In multis etiam aliis id *D* ſeruatur: *praedopto*, *prodigo*, *redamo*, *redimo*, *redintegro*, *redundo*, *redeo*, *redigo*, *redhoſtio*, *redarguo*, *reddo*, *redduco* (ita ſcribitur a Varrone non *reduco*) quae erant *praed opto*, *prod ago*, *red amo*, *red emo*, *red integro*, *red undo*, *red eo*, *red ago*, *red hoſtio*, *red arguo*, *red do*, *red duco*. Verum de his ſatis: ad Catonem ſigillatim veniamus.

Praef. 1. Eſt attendendum vtrum potiora ſint: *eſt interdum praeſtare populo mercaturis rem quaerere*, vt Venetiis in D. Marci Bibliothecae codice me legiſſe memini, quod etiam Benedictus Hector edidit, & Ioannes Paruus retinuit, Meurſiusque in veteri exemplari reperit; an quae vulgo recepta video: *eſt interdum praeſtare mercaturis rem quaerere*. PONTED.

1 MAIORES ENIM NOSTRI SIC HABVERVNT ET ITA IN LEGIBVS POSIVERVNT.) In codice Veneto & illo haud infimae notae, qui Caeſenae in Bibliotheca *Fratrum*, vt vocant, *minorum Conuentualium* cuſtoditur, item in Ienſonianis & Bruſchianis libris eſt quid amplius, videlicet: *maiores enim noſtri ſic hoc habuerunt*; vt multa huiuſmodi apud probatos ſcriptores licet inuenire. PONTED.

1 FOENERATOREM) *Foetus*, *Foenerari*, *Foeneratorem*, *Foenum* ſine O primae ſyllabae a Catone

tone

tone ſcribi ſolita, docet ex Varrone Nonius Marcellus. PONTED.

C. 1, 1 De titulis ſiue argumentis nunc in vniuerſum dicere inſtituam; quoniam in confeſſo eſt, pleraque Catoniana praecepta ab huiusmodi inſcriptionibus inchoari. In quibus tamen, vt ordine referam, adeo peccarunt interpretes, vt multa ipſi apponendo, multa quae Catonis erant, vel diſtrahendo vel miſcendo, omnia fere alia atque alia reddiderint. Quapropter exactiſſimo iudicio circa hanc partem examinanda ſunt omnia, vt vera a falſis internoſcamus. In qua quidem re certiſſimum habebimus ſignum, ſi quae neceſſario exigantur, quae non, diligenter perpenderimus. Haec ab interpretibus: illa a Catone esſe, quis dubitauerit? Itaque primum: *Quomodo agrum emi pararique oporteat*, vt alienum reiicerem; nam hoc ſubducto, quae traduntur, ſatis plana ſunt & aperta. PONTED.

ad 1, 2 VTI INDE EXIRI POSSIT) In hanc ſententiam Cael. ad Cic. 8, 16 extr. *Ne te eo demittas, vnde exitum vides nullum eſſe.*

1, 5 INSTRVMENTI NE MAGNI SIET, LOCO BONO SIET) Haec Catoniana mihi non videntur, ſed tanquam indices quondam in margine adnotata. PONTED.

1, 6 IDEM AGRVM, QVOD) Amicus aliquis noſter putabat, intelligendum *facere, vel efficere.*

1, 7 SI VINO MVLTO SIET) Ex Varrone quid deeſſe oſtendimus, vt ſit, *ſi vino bono & multo ſiet;* ſiue, *ſi vino bono vel multo ſiet.* PONTED.

2 Hic argumentum eſt adnectendum Capiti, *Patris familias officia.* PONTED.

2, 1 OPERARVM DIERVM. SI EI) Haec male diſtrahuntur; ſunt enim hoc modo digerenda: *operarum dierum, ſi ei opus non apparet. Dicit villicus.* PONTED.

2, 2 SERVES AVFVGISSE.) Opinor a Catone ſcriptum: *ferias ſe feciſſe:* Hac enim ratione par pari reſpondet Paterfamiliae, & ad ſingula allata a villico ordine redit, praeſertim cum inter villici officia *vti feriae ſeruentur*, recenſeatur. PONTED.

2, 4 EXPINSI FAR) Adde his, quae hic dicta ſunt, ea quae diſputamus ad Col. 2, 9, 14.

2, 7 VENDAT OLEVM SI PRETIVM HABEAT) *ſi pr. non habeat* I. B. R. Sed monet pro *non* legendum eſſe *tunc*, Cl. Pontedera.

3 Argumenta: *Auctionem vti faciat: Prima adoleſcentia agrum conſerere oportet: Villam ruſticam vti aedificatam habeat*, Catoniana non apparent. Sed quod Capiti IV. apponitur: *Bubilia vti bene aedificata habeat* & neceſſarium eſt & Catonianum, verum extra ſedem, nam caput principio captum eſt & mancum: *Bubilia bona, bonis praeſepis, fatiſcas caltratas.* Cui eſt addendum: *vti bene aedificata habeat*, ſiue: *bene aedificata habere expedit.*

3, 4 Quae hoc ſignum habet adnotatio, ea ad 3, 5 & paginam proximam pertinet. p. 10. col. 1. incipit nota noſtra, Vidit ſane Scaliger (neſcio vbi?) Sed nunc ſcio eſſe locum ad Varr. 1, 1, 7.

3, 5 MEDIPONTOS PRIVOS) In V. C. additur *bonos*, & ſcriptum eſt *Melipontos*, quomodo *Melica* pro *Medica* ſcribebant. VRSI. Reliqua damus in Indice.

4, 2 FRONS OCCIPITIO) Non potuimus efficere, vt ſatis emendate excuderentur verſus Theocriti. Vltima vox prioris eſt ἦσιν, quam ſequitur inciſum; ſyllabam vltimam in οἶκος male onerat accentus.

5, 1 Huius capitis indicem *villici officia*, quis Catonis eſſe exiſtimauerit? Non ſatis quod proponitur declaratur hoc initio: *Haec erunt vilici officia?* PONTED.

5, 2. FAMILIAM EXERCEAT.) Additamentum videtur, ſi retineantur ſuperiora: *opere bene exerceat* nempe *familiam;* ideo nos opinati ſumus *opere* fuiſſe *operas.* Quare docti viri animaduertant, vtrum haec ſint emendanda, an illa abiicienda. PONTED.

5, 4. POLITOREM) V. C. *Pollintorem.* Inepte! Dicebant *Politores*, qui agros mercede conducti occabant. Ennius Annal. VIII. *Raſtros dentifabres capſit cauſſa poliundi Agri.* Vt legendum cenſet Galliae decus Turnebus. Et in illo verſu: *Lati campi quos gerit Africa terra politos.* Feſtus: *Polimenta, ait Verrius, antiqui dicebant teſticulos porcorum, cum eos caſtrabant, a politione ſegetum.* Qui tamen locus aliud ingerit. Vide etiam Nonium in *Politiones*, ſi operae. MEVRSIVS.

6, 1 AGRVM QVIBVS LOCIS) Cum lemma hic ſit primum capitis membrum, quis ſine ratione iteratum defenderit? PONTED.

6, 1 AGER CRASSVS ET LAETVS) Ager *laetus* eſt bene ſtercoratus & pinguis. Stercus enim quod agris ingerebant ruſtici, *laetamen* appellabant. Seruius Ge. 1 *Fimus, qui per agros iacitur, vulgo* laetamen *appellatur.* Iſidor. 17, 11 *Fimus eſt, qui per agros iacitur, & dictus* fimus, *quod* fiat imus: *id eſt ſtercus, quod vulgo* laetamen *appellatur.* MEVRSIVS. Quae ex Palladio addit, ea commodius in noſtro indice leguntur. Et hanc pariter ac ſuperiorem de politore adnotationem plane omittere decreueram, cum nihil habeant, quod non commodius aliunde petatur; ſed non licet ſemper arbitratu noſtro agere omnia.

6, 3 p. 15 verſu vltimo pro *In hoc modo ſerito* leg. *Id.* &c.

6, 3 IBI CORRVDAM SERITO,) *Ibi* tantum in plerisque formis excuſis libris ponitur, in caeteris maxime antiquis atque etiam in Meurſii codice, *ibique*, quod ſic explico: *ibi quoque corudam ſerito, vnde aſparagi fiant.* Ita profecto exſcripſit Varro. PONTED.

6, 4 QVI LOCVS CRASSVS ERIT,) Si cuncta, quae in hoc capite traduntur, diligenter expendamus, planior nobis erit ſententia legentibus: *qui locus craſſior erit, aut nebuloſior,* vt Plinius etiam refert 14, 4. PONTED.

7 Indices cap. 7. 8. 9. neque a Catone ſunt, neque neceſſarii. PONTED.

7, 2 AMINEVM MINVSCVLVM, ET MAIVSCVLVM,) Dubia dictio *maiuſculum* cenſenda eſt; nam c. 6. *maius* id vuarum genus appellatur, & in hoc etiam *Aminea maiora* habemus. Praeterea in vetuſtis libris editum eſt *malum*, quod propius accedit ad *maius*, quam ad *maiuſculum*. Id demum ex Varr. 1, 58 & Plin. 14, 4 confirmatur. PONTED.

7, 2 QVAS SVSPENDAS DVRACINAS:) Vetuſta diſſimilia & meliora: *Quae ſuspendas duratura: Aminea maiora vtilia: ad fabrum ferrarium pro paſſis ea recte ſeruantur.* Siquidem neutrius generis Cato iſta vuarum genera ſemper enunciat. Quae vulgo recipiuntur, a Varrone excerpta ſunt vitiis iam inquinata; quippe *aminea maior* & *Scantiana* vna eſt atque eadem vua; quin etiam *amineam maiorem* Varro, vt docet Plinius, *Scantianam* appellat. PONTED.

7, 2 VEL AD FABR. FERRAR.) In fine notae noſtrae lege, Hae ſeruantur, non Haec: & add. Hor. Sat. 2, 4, 72 *Rectius Albanam fumo duraueris vuam.*

7, 3 POMA, MALA STRVTHEA,) Haec ſic ordinanda & diſtinguenda videntur: *Poma: mala ſtruthea, cotonea, ſcantiana, quiriniana, item alia conditiua mala muſtea* & punica (*eo lotium ſuillum aut ſtercus ad radices addere oportet, vt ſtabilia mala fiant*) *Pira volema, aniciana & ſementiua* (*haec conditiua in ſapa bona erunt*) *Tarentina, muſtea & cucurbitina, item alia genera &c.* Quod in noſtris epiſtolis diligenter explicauimus, & quid de veteri ſcriptura *Fabulim malorum* pro *ſtabilia mala* ſit accipiendum, noſtras coniecturas interpoſuimus. PONTED.

8, 2 MYRTVM CONIVGVLVM ET ALBVM ET NIGRVM) Sic fere legitur. Plinius tamen 15, 29 ait, *Cato tria genera myrti prodit, candidam, nigram, coniugalem.* Vbi Hermolaus, Cum tria genera myrti prodidiſſe Catonem citet Plinius, *candidam, nigram, coniugalem;* coniugulum *non coniugalem* apud Catonem ſcriptum tradit obſeruaſſe. Ego in vetuſto Catonis codice *coniugalem* non *coniugulum* inuenio. Et Plinius ſtatim ſubdit, *Coniugalem exiſtimo nunc noſtratem dici.* Illud autem magis annotandum, Columellam 12, 38 duo tantum genera myrti feciſſe, tanquam Catonis verba ſint aliter accipienda quam Plinius ſenſerit: *coniugalem* ſ. myrti albae & nigrae epitheton, quod eſſet ad coniugia idonea, & non tertium myrti genus: nam coniunctioni praeerat Venus, cui haec arbor ſacra: quin & ara fuit Veneri, quam ideo *Murteam* appellant. Haec CATANEVS apud Aſcenſium poſt praefat. Quod de etymo *coniugulae* vel *coniugalis myrti* dicit, hauſit ex Plinii l. c. GESN. Malunt alii apud Bodaeum a Stapel ad Theophr. hiſt. plant. 4, 6 p. 379 *coniugulam* dici, quod opere topiario cum pergulis & parietibus hortorum elegantiſſimo ſpectaculo aptiſſime coniugatur. SCHOETTG.

10 Argumenta cap. 10 & 11 nihil certius eſt, quam ad Catonem, a quo ſubducta ſunt, reuocare. PONTED.

10, 4 DOLIA OLEARIA C.) Quis probet iſta? Melius in veteribus excuſis libris, *dolia olearia X.* PONTED.

11, 1 DOLIA V. VBI VINDEMIAE ESSE POSSINT.) Quinarii numeri notam ſuſpectam habeo; quoniam ſi c. 10 in quo minor vineae modus ſtatuitur, *dolia vinaria X* recenſentur, cur in maiori modo V? Profecto ſcriberem XX. hac ductus coniectura: Cum videam c. 10 dolia vinaria eſſe X, totidemque ea, quae vinaceos excipiunt, eadem vterer in hoc capite proportione; propterea vbi dolia in quibus vinacei conduntur, ſunt XX; dolia quoque vinaria XX fuiſſe opinarer. PONTED.

11, 2 VRNAS SPARTEAS) Ad hoc genus etiam pertinent *fiſcellae texendae & picandae* Col. 12, 18, 2. Caeterum quod ad ſententiam ipſam Catonis pertinet, poteſt fieri, vt parti quidem vini ſeruandae vaſa eſſent praeſto, alii non item, quo magis tum conſtitui oportuit, quantum perierit. Si prouerbiale eſt *per corbem menſuram facere,* non ipſius menſurae nomen eſt *corbis*, ſed vaſis in quod e menſura vinum effunditur, aut infundibili adeo per mille foramina atque rimas acceptum humorem ridicule transmittentis: vt adeo ad *Danaidum dolia*, & *cribrum* illud, quo *haurire aquam* dicuntur, qui *diſcere ſine libro volunt*, referendum ſit.

11, 4 SPORTAS FAECARIAS) Viro docto videntur *fiſcinae*, de quibus cap. 153 ad *faecatum vinum* vti iubet. Caeterum *fecarias* legunt Iuntae, Aldus, Gymn. nec deeſſe, qui *ſecarias* malint, e Fabriano lexico obſeruo.

11, 4 VOMERES FERREOS X) Quid *ferreos?* Numquid quis ligneo vomere arat? Videtur legendum: *Vomeres II. ferreas X.* Nam aratra cum ſint duo, totidem debent eſſe vomeres, vt Cap. 10 praeceptum habemus: *aratra cum vomeribus ſex.* Quae ſane in hoc capite *decem;* quoniam plures ſunt, qui vtuntur. *Ferrea* autem quid ſit, non plane conſtat: in veteribus editionibus ſcribitur: *ferreas furcas.* Quod vltimum improbauit Victorius in manuſcriptis ſincerae vetuſtatis exemplaribus non inuentum, quo etiam caret Caeſenas Codex. Inſtrumentum ad moliendam terram ex cap. 155. apparet. Multa praeterea ſunt in iſto inſtrumentorum apparatu, quae vitii arguuntur, vt *falces arborarias III;* capite enim proximo V. operariis V falces arborariae aſſignantur, igitur, vbi X operae, cur non X falces? Item ſi in illa ſumma *cuneos III*, in hac dupla non *IV*, ſed *VI* ſcribendum puto, nec non *ſecures VI* ad X homines, non V, ſi ad V, III. Eodem modo ſi operis V palae attribuuntur IV, *rutra V*, operis X palas *VIII* non *VI*, *rutra X* non IV, neceſſaria exiſtimamus. Iam vero, quae hominibus peculiaria dantur, pro maiori vel minori numero addere vel demere debemus. Itaque ſi XIII hominibus *culcitrae VIII* ſatis viſa ſunt, *inſtrangula VIII, puluini XVI, operimenta X, mappae III, centones pueris VI*, hominibus XVI: qua ratione ſufficient *culcitrae IV, inſtrangula IV, puluini VI, operimenta*

perimenta VI, mappae III, centones pueris VI? PONTED.

12 Poſthabito argumento: *Quomodo vaſa torcula V iug. inſtruere oporteat;* quippe neque neceſſarium neque Catonianum, emendandum eſt *tróchleas V in trochleas X*, vt in antiquis libris ſeruatur. Quod etiam ex cap. 3, in quo ſingulis medipontis bina trochlea aſſignantur, manifeſtum; in hoc enim capite cum ſint mediponti V, trochleas X eſſe debere cognoſcimus. Qua de cauſſa ſcribendum *fibulas LX* pro XL. quia ſingulis medipontis duodenae cap. 3 attribuuntur; & *vectes XXX* non *XL*, cum ſinguli mediponti ſenis vectibus inſtruantur. PONTED.

13 Titulum: *quomodo torcularium & cellam oleariam parare oporteat:* quis optauerit dum in capitis principio videt: *In torcularium in vſu quod opus eſt?* Quis vero capiti XIV. ſuperpoſita: *Villam aedificandam ſi locabis?* At hercule non reperti ſunt, qui non contenti nouos titulos fingere, eandem materiam per partes lancinarent, quaſi materia & calx ad illam aedificandam non pertineret? PONTED.

13, 1 LVCERNAS CRATICVLAS) Poterat aliquis intelligere corbulam quaſi ferream, in qua ignis aleretur lucis cauſa lignis paruulis cremiis. Sed in mentem etiam venit has res ſeparare, & legere primum *lacernas*, veſtis partem, ad tegenda corpora ſeu vigilantium ſeu dormientium aptam, deinde *craticulas* intelligere *carnario* cognatas, in quibus ſeruari cibaria posſint, quibus perflante aëre opus ſit, ſed cauendum a manibus praetereuntium, & a beſtiarum rapacitate.

17 Argumentum: *materies quid anni tempeſtiua eſt* Catoni reſtituerem. In hoc autem capite quae ſequuntur hoc modo legerem: *Ibidem ſunt nuces binae: vnde ſemen excidet eae anniculae* (hae *vbi primum incipiunt hiaſcere, tum legi oportet,* per ſementim *primum incipiunt maturae eſſe, poſtea vsque adeo ſunt plus menſes* VIII). *Hornotinae nuces virides ſunt.* PONTED.

18 Indices quinque in caput 23 omnes contemnendi, nam primus: *Torcularium ſi aedificare voles*, & ſecundus: *In vaſa vinaria ſtipites*, a Catone exſcripti ſunt, reliqui ex ingenio ab interpretibus appoſiti; quidquid enim per tot capita diſtrahitur, in vnum quondam coaluiſſe, cuius erat initium & argumentum: *Torcularium ſi aedificare voles*, materia ipſa, quae diuiſionem non fert, demonſtrat. PONTED.

18, 2 STIPITES CRASSI, ALTI, SVCVLA,) Scribendum iudico *craſſos, altos, ſuculam;* nam a verbo *componito*, quod ſupra apponitur, reguntur. *Suculam* etiam in antiquis editionibus & non nullis manu exaratis exemplaribus habemus. PONTED.

18, 7 CALCE ARENATO Diſtinguenda ſunt *calce, arenato;* aliud enim *calx*, aliud *arenatum.* cuius rei adferrem exempla, niſi ad id, quod nunc agimus, ſatis id arbitrarer. PONTED. Vtrum vero in hoc argumento diſtingui iſta duo debeant, illud dubitationem non nullam habere mihi videtur: neque dum poenitet noſtrae ad h. l. adnotationis.

23 *Ad vindemiam quae opus ſunt, vt parentur.* Tale argumentum numquid aliud declarat, quam ipſum capitis principium: *Face ad vindemiam quae opus ſunt vti parentur?* Cur igitur repetuntur? Cur per partes, quae ad vindemiam pertinent, ſeparantur? *vinum Graecum quomodo fiat: vua cocta vti ſeruetur: Vindemia facta, vt vaſa torcula ſubligentur?* PONTED.

24, 2 Locus Plinii in adnotatione noſtra laudatus eſt 14, 20 ſ. 25.

27 Iſte titulus, *ſementim vti facias*, & proximi in caput 37 inconcinni, inepti, inutilesque habendi ſunt & dicendi. PONTED.

29 IN PRATVM RESERVATO) Legerem, *reſeruato: idque ſicco maxime opus erit. Vbi fauonius flabit, euehito luna ſilenti.* PONTED.

31 VIMINA MATVRA.) Eorum, quae ſequuntur; *ſalix per tempus* ſiue, vt in antiquis excuſis libris, *ſalices per tempus legantur*, videtur interpretatio quondam in margine adnotata. Quid enim eſt maturum vimen niſi ſalix per tempus lecta? PONTED.

31, 1 ARIDAE ILIGNEAE) Eſt attendendum, *aridae* num ſit effictum de *taleae?* PONTED.

31, 2 CAVETOQVE PER ROREM TRAHAS, AVT DOLES.) Plinius exſcripſit: *Caueto ne per rorem trahas aut doles.* Quare praeſtat Ienſoniana forma: *Cauetoque ne per rorem;* ſolet enim Cato ſic vti, vt infra: *vento auſtro caueto, ne quam materiam, neue vinum tractes;* vt cap. 32 *caueto ne vitem praecipites*, cap. 37 *omnino caueto ne quam materiam doles:* cap. 40 *caueto ne librum conuellas.* Propterea illud capitis 34 *terram caue carioſam tractes* non ſincerum opinor, & adiicerem *ne*, vt cap. 5 *Terram carioſam caueto ne ares.* PONTED.

32, 1 VITES PROPAGES SVLCOS) Locus obſcurus & ſuſpectus, quem neque aſſequimur, neque quid in eo deceat, videmus. Codices non nulli alio modo: *vites propages in ſulcos.* Verum cap. 43 longe ſecus: *Vitibus ſulcos & propagines ne minus pedibus II. S. quoquouerſum facito.* PONTED.

32, 2 VITES BENE NODENTVR) Diſtinguendum eſt alia ratione, vt ab antiquis editoribus proditum fuit: *Vites bene enodentur per omnes ramos diligenter;* ſiquidem vitis vt per omnes ramos truncumque pampinariis palmitibus ac furunculis bene enodetur, diligenter cauendum eſt, ne quis internatus oculus, in quem humor a capite euocetur, relinquatur. At in eo, quod ſecundo loco praeceptum eſt: *caueto, ne vitem praecipites*, prudentia potius quam diligentia vti oportet; nam ſi plura quam vitis conditio patitur, flagella demittantur, proximi anni fructus amittitur; ſi pauciora, vitis luxuria ſe abſumit. Neque tamen in ea ſum ſententia, vt integrum exiſtimem: *caueto, ne vitem praecipites.* Quid enim eſt

eſt aliud ſi dicas: *caueto, ne flagellum in fructum demittas: caueto, ne vindemiae* proſpicias? Qui ſane vitem non praecipitat (cum vitem praecipitare ſit materiam in fructum ſubmittere) vindemiae abnuit vbertatem. Quapropter deformatum *vitem* ex *nimium* opinari poſſumus, vel quod in vicinia reperitur, vt ſuperuacaneum ſubductum ſane praeſtat: *caueto, ne nimium praecipites*, ſiue, *caueto* ne *vitem nimium praecipites, & ne nimium perſtringas*, quam eo modo. PONTED.

33, 3. IN VINEA VETERE) Haec ita ſeparanda ſunt: *In vinea vetere ſerito ocinum, ſi macra erit; quod granum capiat ne ſerito* ſiue, vt in Plinio, *quod granum capit.* Verum & in Plinio eo modo eſt diſtinguendum. PONTED.

33, 3 ALIQVID HORVM) *aut aliquid horum* ex Plinio reuocarem. PONTED.

33, 4 CORRIGITOQVE VTI RECTE SPECTENT) Melius in Plinio ſi vetuſtatis vitia eximantur: *porrigitoque. Quae vbi recte ſteterint. Quae* namque quod in optimis exemplaribus non inuenitur, ex proximo *que* iteratum eſt; & *vbi* ex *vti* deformatum. Pro *ſteterint* inuenit Victorius *ſtent*, quod contractum de *ſpectent* videtur. Etenim flagella ita porrigenda ſunt, vt optimam coeli plagam ſpectent. PONTED.

33, 4 VVASQVE EXPELLITO) Haberem potius, *vuasque expedito* ad ſolem nempe quo facilius percoquantur. Vt Columella etiam docet 4, 28 & 11, 2. PONTED.

35, 2. TRIMESTREM, Plinius ita: *Trimeſtre, vbi ſementim maturam facere non poſſit, & cuius craſſitudo ſit reſtibilis;* ideo in Plinio ſcribendum *poſſis* pro *poſſit;* in Catone pro *trimeſtrem trimeſtre*, nempe vel triticum vel far Halicaſtrum quod a Columella *ſemen trimeſtre* proprie vocatur.

37, 1 *Quae mala in ſegete ſient.* Hoc argumentum ad caput eſt reuocandum. Ita proximum: *Quae ſegetem ſtercorant fruges;* Plinius enim hoc modo: *nec non ex ſatis quibusdam ipſis paſci terram dicit (Cato), ſegetes ſtercorant fruges Lupinum, faba, Vicia.* Reliquos vero titulos in caput 56, nullo habito diſcrimine, reiicerem. PONTED. Hoc totum caput ingenioſe admodum tractauit Io. Conradus Schwartzius V. C. in epiſtola, quam damus ſub Palladio, p. 1029 ſqq.

37, 3 NISI INTERMESTRI) Ita volebamus excudi, non diuiſim vt factum eſt ab operis *in termeſtri.*

37, 3. NISI INTERMESTRI) Si ſtercus neque intermeſtrua, neque dimidiata luna eſt egerendum, plenilunium ſupereſt, quo tempore inter rei ruſticae peritos conuenit non eſſe tangendum. Idem Cato pratis fimo laetandis cap. 29 & 50 interlunium definit; Columella & Palladius lunam creſcentem, ſed ſtercorandis ſegetibus decreſcentem, quibus Plinius aſſentitur. Quid igitur? Cenſemusne Catonis verba recte ſe habere? Ego ſane id non arbitror, praeſertim cum videam Plinium a Catone exſcribentem: *Idemque* (Cato) *mox: niſi intermeſtri luna atque dimidiata ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur.* Quae quidem Catoniana agnoſcuntur, diſſimili tamen modo ordinata & excerpta. Prima: *niſi intermeſtri luna atque dimidiata* conſtat ad ſtercus egerendum, non ad materiam pertinere; quoniam decreſcente luna tum capite 31 tum hoc materiam eſſe effodiendam & praecidendam inculcat Cato. Reliqua ad materiam ſpectant. Quare paulo diligentius Catoniana ſunt digerenda: *Stercus egerito niſi intermeſtri lunaque dimidiata. Tum ne tangas materiam, quam effodies aut praecides abs terra: diebus.* Quae Plinius fortaſſe ſic exſcripſit: *Idemque mox niſi intermeſtri lunaque dimidiata. Tunc ne tangas materiam, tunc ne effodias.* Interuallum etiam a Plenilunio diſſimile: in Catone ſeptem ſunt dies; in Plinio quatuor. Verum illud melius, quod poſt ſeptem dies luna dimidiata eſt & decreſcens ad caedendam materiam vt Cato Cap. 31 definiuit, opportunum tempus. PONTED.

39, 1 DOLIA VITI SICCA ALLIGATO) Quis dolia vite alligauerit vnquam? Vetuſtiſſima a Victorio depromta: *viri ſicca alligato.* Id emendarem in: *vel ridica alligato;* nam ridicis dolia reuinciri, nemo non tenet. Proxima item hoc modo videntur ſeparanda: *beneque picaueris, quoduis dolium vinarium facere poteris.* PONTED.

39, 1 SVLPHVRIS P. ‘,‘,) Has ponderis notas veriores reſtituimus, quae vt arbitror cum parum intellectae eſſent, deprauatae fuerant. teſtari etiam volumus, & hic, & vbicunque in peruetuſto hoc volumine ea vox eſt, *ſulpur* ſemper ſcriptum eſſe: quae ſcriptura etiam in Florentinis Pandectis cuſtodita, illa tamen (quamuis frequens in priſcis exemplaribus) a doctis & diligentibus viris damnata eſt. VICTOR.

40, 3 ET STIRPEM ARTITO) Etiam Brouckhuſius probat *artito*, h. e. demittito, adigito. Geoponicis 10, 75 καθιέναι appellatur.

40, 4 Multa ſunt in hoc loco relata a Plinio, & a Catone reparanda. Ita viciſſim iſta: *Luto depſto ſtirpem oblinito digitos craſſos III. inſuper lingua bubula obtegito.* Plinius haec: *Mirum quod non contentus* (Cato) *inſitum muniſſe, vt dictum eſt, & ceſpite ab imbre frigoribusque protexiſſe, ac mollibus bifidorum viminum faſcibus, lingua bubula* (*herbae id genus*) *inſuper obtegi iubet.* Ceſpes quem ad inſitum muniendum commemorat Plinius, in Catone non adparet; ita in Catone ad quid iſta: *digitos craſſos III*, ſiue, Ienſonius vt edidit, *digitos craſſum III*, referantur. Opinor *craſſum* pertinuiſſe ad *ceſpitem* vetuſtate eliſum, quo hac etiam aetate non nulli in obtegendis inſitis vti ſolent; illaque in Plinio *herbae id genus* ineptiſſimi librarii adnotationem de margine irrepſiſſe. PONTED. De librario iudicet quod quisque volet; folium Bugloſſi ad inſitum alligandum, certe tegendum adhiberi ineptum nobis non videbatur.

43, 1 PERTICIS CONSTERNITO) Haec cum iis, quae apud Plinium 17, 11 exſcripta

pta

pta ſunt, ſi conferas, inuenies aliquid quod in Catone deſideres; adiicit enim Plinius *ſulcos explendos vel lapide, vel perticis ſalignis, vel ſarmentis ad ſemipedem altitudinem.* Qui modus in Catone non reperitur, neque in Plinio Catonis illud: *controuerſis collatis.* In quibus ſuſpicari poſſumus vitium latere, cum excuſi non nulli libri *quoquouerſus* feruent, & vetuſta manuſcripta exemplaria: *controuerſtris.* Si coniecturis indulgere licet, extremas in *controuerſtris* duas litteras numeri notam in qua re toties peccarunt librarii, fuiſſe puto I. S. P. littera P. pedem indicante aeuo deperdita; praeterea *collatis* cuius vim primam *controuerſeis* retinet de *elatis* vitiatum. Haec ſi componere hoc modo liceret, id haberemus, quod ex Plinio commemoraui: *perticis ſaligneis viridibus controuerſeis P. I. S. elateis* conſternito. PONTED.

45, 2 VTI STET TALEA) Vetuſtiſſimum exemplar: *Si ita ſeueris vtis ſtet talea*, in quibus extrema littera in *vtis* aliquid deperditum indicat, fortaſſe *prius*, videlicet: *ſi ita ſeueris vti prius ſtet talea, melius viuet;* quoniam ab omnibus rei ruſticae ſcriptoribus praeceptum habemus, deaginea ſemina ſic eſſe ſerenda, vt iisdem coeli partibus quibus in arbore ſteterant, obuerſentur. PONTED.

46, 2 DIGITVM SVPRA TERRAM) Quae hic diximus, mirifice confirmantur a Columella 5, 9, 3 & 4.

47 HARVNDINEM DISPONITO.) Haec Catoniana eſſe, facile mihi perſuadere non poſſum; primum quia de Harundine cap. 6 abunde praeceptum eſt; deinde quia vitis & oleae ſeminarium Harundinis cultu male interuellitur; neque enim eadem cultura, neque in eadem terra, neque eodem modo feruntur vites & oleae atque harundines. Et tamen adiicitur: *Vitiarium eodem modo facito.* Eodem ne quo harundinetum? In locis itaque humectis, & circum ripas faciemus vitiarium. Quis feret haec? Cum igitur in alia terra in ſeminarium ponantur malcoli, in alia harundinis oculi, illa: *vitiarium eodem modo facito* de oleagineo ſeminario, non de harundineto ſunt accipienda. Propterea inter oleae ſeminarium vitiariumque quicquam quondam interpoſitum fuiſſe non eſt credendum, ſed nulla intercapedine oleae vitis ſeminarium ſubnexum. Quod ergo nunc de harundine appoſitum habemus, aliena opera factum eſt, non Catonis.

48, 1 PORCAS PEDES QVINOS LATAS) c. 151 melius, *areas facito pedes latas quaternos.* Ita porca ad IV pedes contracta herbas euellenti ab vtroque latere facilius patet. PONTED.

48, 2 SEMEN SERITO CREBRVM) Emendationem Popmae & Meurſii iam praeceptam video in Aſcenſiana editione poſt praefat.

48, 2 FVRCAS CIRCVM OFFIGITO.) Vnum deſidero, quod Plinius, qui Catonem 16, 10 exſcribit, apertiſſime oſtendit: *Cato, ait, & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis ad ſolem recipiendum, atque integi culmo ad frigora arcenda;* Ideo tunc legebatur in Catone: *quae frigus defendant & ſolem admittant.* PONTED.

56 Lemma abiiciendum, & *Epiſtatae* interpretationem vilicae inutilem monet PONTED. ante *Epiſtatae* incidendum eſſe voluerunt Popma, aliquis in Fabri theſauro, & nuper Cl. FACCIOLATVS. vtris obtemperandum ſit, ambigo.

57 Argumenta omnia in caput 66 ficta & inutilia ſunt. PONTED.

64, 2 pro *expedies* leg. expediet.

66 CVSTODIS ET CAPVLATORIS OFFICIA) Haec capiti, a quo demta, iterum reſtituantur. Sed proximum argumentum cap. 67 *item cuſtodis officia* abiiciendum, nec non duo, quae ſequuntur: *vaſa vinaria & olearia extollere. Dolia quomodo imbuantur.* At illud: *Bubus medicamentum* Catonianum eſt atque ad priſtinam ſedem reuocandum, caeteris in cap. 90 neglectis. PONTED.

76, 4 ADVSVS ERIS) abſumſeris coniectura, vt videtur, BROVCKHVSII.

76, 4 ORNATOQVE FOCVM,) Pluribus hunc locum in noſtris epiſtolis complexi ſumus, quo clarius oſtenderemus, *focum* inſtrumentum etiam eſſe coquinarium, ſed magnum; at minus, *foculum.* Id nos vernacula conſuetudine retinemus, qui *Focclare* & ignis locum, & vas in quo cibi aſſantur, vocamus. Quod item Latinis in conſuetudinem fuiſſe dum librarios fugit, Catonis monitum foede inquinarunt. Ideoque *deue primo temperatoque* vel *leue* aut *lene pruna temperataque* fuit, vt cap. 113. vel: *lene igni temperatoque:* vel quid item. PONTED.

77 SIMPLICIBVS COMPLETO) In iſto tam deprauato loco omnia incertiora ſunt. Namque quis Oedipus Sphingem iſtam: *ſimplicibus completo* exſoluerit? Sane ſi quibus partibus *ſimplicibus* conglutinatum fuerit, conſtaret, aliquid fortaſſe coniectando expedire poſſemus. Sed, quoniam ita efformatum eſt, reciſis, quae eminebant, membris, vt nihil ad veterem ſpeciem ſuperſit, ecquid pro auctoris maieſtate non inueniri ſed excogitari poterit? Quod haud obſcurum apparet, ex pluribus eſſe iſtud *ſimplicibus* poſſumus affirmare. Num ex huiusmodi reliquiis? *de ſim plicib us;* nam in Ienſonio editum eſt: *de ſimplicibus.* Quod ſi pro certo aſſerere auderem, quid ex iis proferrem conglutinatum, veluti: *re ſtim plicis vsque completo bene arcte.* Id ad ſpirae compoſitionem explicandam non alienum plane videtur. PONTED.

80 NISI CALICEM — HABEAT) *Habeas* coniicit Brouckhuſius, quod placet.

86 INDAT, LAVET) Scribendum *indas, laues, deteras, eluas, coquas, addas,* vel *indito, lauato, deterito, eluito, coquito, addito.* Ita c. 87 & 89. PONTED.

90 PALVMBVM RECENTEM) Quod initium de titulo redintegrandum eſt: *Palumbum recentem ſic farcito.* Ita excuſum eſt ab antiquis. PONTED.

90 DEPSITOQVE — TVRVNDAS) Videant docti viri, quid coniiciam; *depſito vsque dum poteris facere turundas.* vt c. 110 *vſque dum odorem malum demſerit*, vt c. 112 *vsque dum impleueris.* PONTED.

91 Reiecto titulo, quae de area paranda nunc traduntur, iterantur c. 129. Propterea vel illa vel haec a Catone ad nos emanaſſe non puto. PONTED.

92 Argumenta in caput 106 ſi quis abiecerit, puriorem nobis Catonem dabit. PONTED.

95, 3 CONVOLVVLVS NON NASCETVR) Praeſtant vetuſta a Victorio depromta; *conuoluolus non nocebit*, vt abunde in noſtris epiſtolis declaratum eſt. PONTED.

100 OLEVM SI) His potiora habeo quae ab Ienſonio edita ſunt: *Oleum ſic in metretam nouam inditurus eris: Amurca ita vti eſt.* PONTED.

102 MELANTHII CAETABVLVM) Fere poenitet reliquiſſe vocem nihili, niſi quod ſomnus forte bono Victorio, aut ei qui operis regendis praefectus erat, obrepens eam peperit: habetur quidem iam in editione Gryphiana 1541, ſeruata deinde tanti viri reuerentia. *Acetabulum* verum putamus.

105, 2 BIENNIVM IN SOLE) Opinor *biennium* fuiſſe *biduum*, vt de vini Coi confectione: *ne plus quatriduum in ſole ſiueris.* Quod in vetuſtis exemplaribus deprauatum reperit Victorius in *quadriennium.* PONTED.

106 AQVAE MARINAE CONCINNATIO) Quae a Catonianis euulſa cum capitis principio coniungerem. Sequentis item capitis argumentum a Catone deductum iterum eſt capiti reſtituendum. Verum cap. 108 & 109 indices nihil nos morabuntur. PONTED.

110 ODOREM VINO) Reſtituentes haec Catoni quid iam deperditum addamus videlicet: *Odorem deteriorem demere vino ſi voles: teſtam.* Hinc in caput 135 quidquid in argumentum aſſumitur, nihil ad Catonem illuſtrandum aut intelligendum conferre opinamur. PONTED.

112, 3 ET PVRA ET SICCA) Editt. principes *puta*, quod magis Catonianum. PONTED.

117 MVTET, EXPRIMAT, CONIIÇIAT,) Scriberem vel: *Mutes, exprimas, coniicias, addas, condas*, vel: *Mutato, exprimito, coniicito, addito, condito;* ſequitur enim: *ſi vna admiſcere voles, cito vtitor, in orbem calcato manibus ſiccis, cum vti voles, ſumito.*

124 Quae de canibus hic traduntur, extra ſedem & inordinate traduntur, vt in noſtris epiſtolis expoſuimus. PONTED.

127, 2 ET VINI HEMINAM) Haberem potius *viro.* PONTED. Sed quae proportio inter *triobolum & heminam,* quorum illud ad ficca pertinere videtur, hoc ad liquida. Deinde pueri ſolius meminit, quod ea aetas tineis & lumbricis praeter caeteras opportuna.

134, 1 PRIVSQVAM HASCE FRVGES) Scriberem *haece fruges*, — faba. PONTED.

135 *Quemadmodum tunicas, ceterasque res, & vbi emas. Romae tunicas* cet. Ita reuocato titulo caput inchoandum videtur. PONTED.

135, 1 TREBLAE) Confirmat hanc lectionem ex V. C. Brouckhuſius.

135, 3 NOLAE FISCINAE CAMPANICAE. HAE) Veteres editi libri alio modo: *Nolae fiſcinae campanicae Caniae oleariae vtiles ſunt.* Num vitio nobis dabitur, ſi legamus: *Nolae fiſcinae Campanicae oleariae vtiles ſunt?* cap. 152 *Fiſcinas olearias Campanicas duas illi rei habeto.* PONTED.

136, 1 Quae in titulo extra caput ſunt, ad caput pertinent. PONTED.

137 Argumenti extrema ſi capiti inſerantur, commodiorem habebimus ſententiam: *Vineam curandam partiario vt des: bene curet fundum.* At inſcriptiones reliquas, vsque in caput 152, quoniam ſuperuacaneas inuenio, deturbarem. PONTED.

141, 2 IANVM — PRAEFAMINO) Adſcripſit Brouckhuſius al. *praedicito.* Igitur pro imperatiui modi verbo etiam alii habuere, quod a nobis factum in Indice.

141, 2 BENEQVE EVENIRE) Haec verba habent forte reſpectum aut relationem ad *Bonum Euentum* Deum, de quo Varr. 1, 1, 6.

142 QVAE DOMINVS PRAECEPIT) Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendi etiam nota ad hunc locum appoſita. Sic illi legunt, *Quae domino praeceps.* Ex communi receptaque lectione nullum idoneum ſenſum ducimus. Nam hoc, quod his verbis a Catone praecipi videtur, infra aliis expoſitum eſt, *Dominoque dicto audiens ſit.* Ingenioſiores forte ex priſcis veſtigiis, quomodo legi debeat, eruent. VICTOR. Victorius ex vetuſtiſſimo codice *Quae domino praeceps.* Quibus extremis ſi addatur *it*, ea fit ſententia quae mihi pulcherrima atque optima viſa eſt; *quae domino praecepſit.* Et *praecepſit* erit pro *praeceperit*, vt vetuſtiſſimi vtebantur. *Praecipio* autem primigenia vi eſt accipiendum, vt *antecapio, praeoccupo, praeuideo:* videlicet *quae villicus in rem domini fore praeuiderit.* PONTED.

144, 3 LEGVLOS ET STRICTORES.) Ita Victorius edendum curauerat; ſiquidem in antiquis exemplaribus extrema non *factores*, vt ante Victorium editum erat, ſed *ſictores* inuenerat. Quo reiecto, *ſtrictores* induxit. Sed cur probamus *ſtrictores* quorum opera antiquiſſima lege damnabatur: *oleam ne ſtringito.* Ego *ſictores* iterum reponerem neglectam damnatamque a librariis quippe obſoletam dictionem. *Sictor* vero idem ac *ſector* a *ſico* Porro *ſictores* ſunt qui ligna caedunt atque ad cogendam oleam in torcularium ferunt. Age, videamus, ſi vera coniicimus. *Legulos*, ait Cato, *quot opus erunt praebeto & ſictores; ſi non praebuerit* (lego *praebueris*) *quanti conductum erit aut locatum erit, deducetur, tanto minus debebitur. De fundo ligna & oleam ne deportato.* En quid ſtatim

tum prohibeat, ne *ſictores* ligna, *leguli* oleam furentur. Ad *ſictores* item pertinet, quod cap. 67 traditur: *ligna in torcularium ne caedant*. PONTED.

145, 2 SI SVMSERIT) Scribatur *ſi ſumſeris*, vt ſupra. PONTED.

146, 1 Vbi litera *h*, *tucidici* inſeri in V.C. obſeruat Brockhuſius.

146, 1 DOMINI DATO IRI) Hunc locum, vt in omnibus manu ſcriptis inueni, ita dedi: eſt autem manifeſto mendoſus, quare notam ad eum appoſui. Communis lectio noua, vt arbitror, & inanis eſt. VICTOR. Maximum vitium in illo *iri* omnes fatentur. Scaliger [Popma] interpretatur *in rem illam*; ſed homo acutus quid ſequitur, non attendit: *primae cotulas duas*. Videre viſus ſum neſcio quid aliud ſub obſcura voce latens, quod tamen aſſequi non poſſum, pro ponderibus nempe, modiisque (niſi ſi *molis* ſit ſcribendum, quia quod pro *modio* dandum ſit, iam indicatum eſt: *modo oleario menſum dato vnguinis pondo X*) dandas eſſe olei primae ſiue priuae preſſurae cotulas duas. PONTED.

146, 3 SI QVID DEPORTAVERIT) item, *ſi non reddat*; ſcribito, deportaueris, reddes. Similiter alia ad eundem modum redigenda. PONTED. Vereor, vt probari poſſit illa conformatio moderatioribus. Multa certe immutanda erunt in libris, eam ſi rationem ſequamur. Exempli cauſa inſpiciantur deſcriptiones animalium Varronis & Columellae; quam multa ibi, quae parum ſibi inuicem reſpondent, & videntur ἀνακόλουθα.

147 AD K. OCT. PRIMAS) *Primas* additum videtur tollendae ambiguitatis cauſa, ne calumniari aliquis poſſit, vltimos, vt hoc vtar Septembris dies & ipſas eſſe *Kalendas Octobres*.

148, 2 PRO EO DOMINVS) *Domino* legendum, vel *dominum*. Plaut. Bacch. *Ego ad forum hinc ibo, vt ſoluam militem*. PONTED.

148, 2 LOCVS VINI) Repetita ſunt haec a cap. 147 librariorum manu, per quos tanta in perturbatione & diſcrimine verſatur Cato. PONTED.

149, 1 QVA VENDAS, FINIS) *Finis*, credo, eſt caſus quartus pluralis numeri, *dicito fines*, *qua* h. e. quouſque vendas.

149, 1 VICINVS PERMITTET,) Haberem potius *permutet* hoc eſt, cum vicinus pecudes alio egerit. Quamuis & *permittet* retinere cupienti non repugnarem, dummodo ad id ſignificandum ſeruet, quod nonnunquam apud veteres indicare inuenitur, vt apud Lucretium, *Eſt alio vt poſſit permitti longius alter*. PONTED.

149, 1 OLERIS, ASPARAGIS, LIGNIS — DOMINO VSIO RECIPITVR) Ita legi iubet Gronouius ad Sen. conſol. ad Marc. c. 10. *vſio aſparagis* caſu verbi ad nomen deriuatum adiecto. Recte arbitror, & vt decebat Gronouium.

150, 2 PORCOS SERARIOS.) Quaeritur quid ſit porcus ſerarius. Vetuſti libri editi habent: *porcos ſectarios*. Qui primus in Catonis libris ita ſcripſit, deceptus videtur a Pompeio Feſto, vt hic a vitiato Plauti loco. Apud Feſtum haec leguntur: *Sectarius veruex, qui gregem agnorum praecedens ducit*. At Plauti locus exſtat in Captiueis:

Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oues,
Qui locant caedundos agnos, & duplam agninam danunt,
Qui petroni nomen indunt verueci ſectario,
Tum ego ſi in via petronem publica conſpexero
Et petronem & dominum reddam mortales miſerrumos.

Veruex itaque ſectarius petroni duro & annoſo opponitur. Eſt ergo ſectarius tenerae & mollis carnis. At qui ſectarius eſt caeteriſque ducem ſe praebet, aetate etiam caeteris praeſtare debet; non igitur recentis erit aetatis, carniſque tenerae, quo nomine petronem antecedit. Scripſit igitur Plautus *ſerario*, vt Cato *ſerarios* a potando ſero, quos paſtores cum ouibus, etiam cum vaccis, ſero paſcunt & ſaginant. PONTED.

151, 2 *Materiem, vbi hordeum*) *Maturum* praeſtat, quia cupreſſi materia, vt Catonis verbis dicam, *quiduis anni matura eſt & tempeſtiua*. PONTED.

152 *De ſcopis virgeis*. Principium capitis fuit & eſſe debet. Ibidem legitur *aliquoties*, vt alibi *quoties*, *toties*, quae in vetuſtis libris cum *n* ponuntur: *aliquotiens*, *totiens*, *quotiens*. Ita apud alios auctores. Quam veram eſſe ſcripturam in noſtris epiſtolis pro noſtra mediocritate peregimus. PONTED.

156 Reiectis capitum 153 — 156 indicibus, huic aliud argumentum de vetuſtis editionibus afferrem, idque capiti principium imponerem: *Medicamenta braſſicae: Braſſica eſt*. PONTED.

157 Titulus ponitur, *De braſſica Pythagorea quid in ea boni ſit ſalubriſque*. Quibus poſthabitis, longe meliora, &, ſi credere licet, antiquiſſima, de veteribus excuſis libris eruemus, imponemuſque capiti. *Quot braſſicae genera & quae natura. Principium te cognoſcere oportet quae genera braſſicae ſient, & cuiusmodi naturam habeant omnia*. Reliqua ad illud: *Nunc vti cognoſcas*, neque vetuſta neque Catoniana mihi videntur. PONTED.

157, 2 MEDICAMENTOSIOR) *Medicamento* longe potius reputabimus, interpretantes braſſicam quae lenis dicitur, quamuis vehemens ſit atque acris, ſi cum apianae ſiue criſpae conferatur vi, nullam eſſe, nempe inualidam nulliuſque momenti. PONTED.

157, 4 SI QVID CONTVSVM EST, ERVMPET.) Repoſito *concluſum* pro *contuſum*, emendabimus Plinium de Catone excerpentem: *Sic etiam fiſtulas elaxatas & tumores euocari, quaeque diſcuti opus ſit*; nemo enim non videt *elaxatas* eſſe debere *& luxata*.

157, 8 ARTICVLARIOS POTERIS EXPELLERE) Iuuat a veteribus recepiſſe *articularios*, qua voce etiam Plautus vtitur:

 Nec

Nec podagricus neque articularius eſt, quem rus ducunt pedes.

Hoc ab Ienſonio recepto, a poſterioribus deſumerem *experiri* pro *expellere*, quod eſt liberare, expedire, ceu illud Plautinum :

C. *Vin' me experiri?* L. *Volo.* C. *Mercedem mihi dato.* PONTED.

157, 8 *Nullus ſumtus eſt, & ſi ſumtus eſſet, tamen valetudinis cauſſa experirer.* Vltimum Victorius prodidit vetuſtiſſima ſcriptura ſe inueniſſe *experirus*, quod interpretor *experitus ;* quippe apud priſcos non *expertus*, vt politiora ingenia poſtea contraxerunt, in vſum fuiſſe indicat cum *experitus* & *imperitus*, cum apud Feſtum id ipſum *experitus.* Et quoniam qui experimentum facit, aliquid in id quod connititur, impendit, quid experiri impendere eſt, vt aliquid conſequamur. Neque vero aliam eſſe Catonis ſententiam colligere poſſumus, dummodo allata verba paulo diligentius ordinentur: *Nullus ſumtus eſt, & ſi ſumtus, eſſet tamen valetudinis cauſſa experitus.* PONTED.

157, 8 OMNIS QVI INSOMNIOSVS EST) Vetuſta lectio: *Omnis vel ſi quis ſenioſus.* Num *ſomnioſus*? qua voce vtitur Plinius 28, 10 *ſomnioſos fieri lepore ſumto in cibis Cato arbitrabatur.* Idem de Catonis quoque ſententia *braſſicam inſomniis mederi & vigiliis* 20, 9 refert. PONTED.

157, 9 DATO EDAT, SI POTERIT,) Antiqua lectio in Ienſonio & manu ſcripto libro Caeſenae: *Dato edit: ſi poterit ſine pane: ſi non dato panem purum ibidem madefaciat.* Veteres autem vſos *edit* pro *edat*, vt Nonius Marcellus *de mutatis coniugationibus* probat, ita Cato ſupra confirmat dicens: *quod volet cibi, poſtea edit ;* idcirco reliqua ad eundem modum ſcribenda. PONTED.

157, 11 NVNQVAM II VIROSI FIENT) Haec alio modo in antiquis & probatis monumentis, vt refert Victorius, ſcribuntur: *nunquamum ſeri fient:* in Caeſenate codice: *nunquam vnſeri fient.* Opinor id quondam fuiſſe: *nunquam iei ſeri fient*, videlicet : *nunquam ii loci ſeri erunt ad ea quae a partu ſequi ſolent, emittenda.* PONTED.

157, 11 SVB SELLAM SVPPONITO) Quam praeſtat vetus lectio ab Ienſonio propoſita: *Et fouere ſic oportet : Vbi in ſcutra feruefeceris: foetae ſubſellam ſupponito pertuſam: eo mulier aſſidat: circum veſtimenta eam dato.* PONTED.

157, 13 CARNEM ASSAM DATO.) Ecquis contraria contrariis miſceri non videt? Eſſe dum quis vult, cur aſſam carnem reſpuit, trita potius braſſica contentus & pane? Cur? Quod non caro *aſſa* praebebatur, ſed *aſinina.* Antiqui libri, inquit Victorius, pro *carnem aſſam dato, ſi eſſe non volet*, ſeruant: *carnem aſininam dato, ſi eſſe non ſolet.* Quae cum optima ſint, qua de cauſſa neque Victorius receperit, neque poſt Victorium qui Catonem illuſtrarunt, me prorſus latet. Aſininam ſane carnem inter ea, quae aluum lenire ſolent, ac facile deſcendunt, vetuſtiſſimus auctor Hippocrates commendat. Quod praeceptum etiam a Catone, locus ipſe declarat ; nam qui purgandus erat, ſorbitione liquida per VII dies parari oportere tradit, & aſinina reſpuentem ad coctam braſſicam, qua item venter ſoluitur, remittit. PONTED. *Aſinam*, non *aſininam* eſſe in libris, ſupra obſeruatum eſt.

157, 16 DEINDE PETIGINI PARCE) Nobilis hic locus eſt interpretum & editorum inconſtantia. Poſteriores eo modo vt exſcripſi, edendum curarunt; primi vero: *deinde impetigini porcae braſſicam opponito:* mediae autem aetatis, vt Aldus & qui Aldum ſequuntur, ab his quid quod immutarent, inuenere : *Deinde impetigini parce braſſicam apponito.* Quibus omnibus poſthabitis, vetuſtiſſima a Victorio commemorata & in Caeſenate exemplari retenta reuocabimus: *De petiginis porcae braſſicam opponito.* In his ſpatium quod inter primam & ſecundam vocem vacat, opinor *I* occupaſſe, & fuiſſe *dei petigini*, vt mos erat ſcribendi. Quod minus attendentes librarii & hunc locum, & Lucilii quoque, quem citat Nonius, verſum deprauarunt: *Illuuies, ſcabies, oculos huic denique petigo Conſcendere.* Quem docti viri emendare conati fecere *deque petigo*, cum ſit ſcribendum: *deique* (ex quo, inſerto *n*, factum eſt vitium *denique*) *petigo.* Praeterea in Catone extrema littera *S*, quae *petigini* annectitur, ad proximum *porcae* videtur reuocanda, vt ſit *ſporcae* nempe *ſpurcae*, O pro U poſito vetuſtatis more. PONTED.

158 Huius capitis argumentum, vt duo proxima & extremum : *ſalſura pernarum, offellae Puteolanae*, perlibenter reiicerem, reuocato quod capiti 161 apponitur, ad priſtinam ſedem hoc modo: *Aſparagus quomodo ſeratur, Locum ſubigere oportet bene.* PONTED.

160, 1 INCIPE CANTARE IN ALIO) Quae extrema mutat Popma *in malo* adeo Meurſio probatum, vt inter Catoniana receperit. Mihi aliud fert animus ; namque video infra Catonem ſcribentem: *& tamen quotidie cantato in alio S. F. vel laxato ;* numquid laxatum malum non eſt, ſi cum Popma legamus: *in malo S. F. vel luxato.* Cum hac cantione vtatur Cato tam ad luxum quam ad fracturam, vt ex iſtis apparet ; *ad luxum aut ad fracturam alliga*, videtur commodior lectio: *in fracto quam in malo.* Sed ad tam dubia & obſcura ineptiſſimi hominis eſt medicam manum admouere. PONTED. His quos de id genus ſuperſtitionibus ſupra laudauimus, addi poteſt Lindebrog. ad Ammia. Marcelli. 16, 8 p. 134 Grono.

160, 1 DISSVNAPITER VSQVE DVM COEANT) Antiquiſſima a Victorio allata lectio: recto ordine erit: *vna petes vsque dum coëant* & propter litterarum *t* & *d* cognationem, qua altera in alteram ſaepe vertitur, *petes* erit pro *pedes.* Cato autem *pedes* ſciſſae harundinis extremitates appellat, ideo ſequitur: *vbi coierint, & altera alteram tetigerit, id manu prende & dextra ſiniſtra praecide.*

161, 3 VSQVE LICEBIT VELLAS — AVTVMNVM.) Quae commemoro, vt maximum in Plinio vitium oſtendam; Catonem enim ita commentatus eſt: *Velli donec in ſemen eat. Id autem*

autem matureſcere ad ver, incendique. Alia profecto eſt maturitas autumnalis, alia verna, & tamen in comperto eſt, Aſparagi baccas per autumnum ad maturitatem tranſire. Suſpicor igitur in Plinio ad hanc ſententiam exſtitiſſe ſcripturam: *velli donec in ſemen eat, id autumno matureſcere, ad ver incendi;* Ex *autumno* vel per contractionem, vt fit, poſito, vel duabus literis extremis propter vetuſtatem deperditis, factum eſt *autem*, & illud *ad ver* ſuperioribus adnexum cum ad ſequentia ſpectet; quippe etiam apud Plinium ibidem habemus de Aſparago: *tertio incendi verno.* PONTED.

162 Lemma huius capitis *Ofellae Puteolanae* etiam in Mediceo codice mentionem facit, firmatque adeo coniecturam Cl. Pontederae, qui recte inde deeſſe aliquid huic loco ſuſpicatur.

Ad p. 129 no. t conf. Philippi a Turre antiquitates Antii p. 101 & 389.

IN M. TERENTII VARRONIS R. R.

LIB. I.

C. 1, 7 A QVIBVS SCRIPTORIBVS REPERIAS) Scriptum inuenit in antiquis exemplaribus Victorius *reperitas;* neque tamen id probat, quin coniicit legendum *repetas;* ſed ſuperuacanea cura, quod in editis per Ioannem Paruum habemus. Hoc profecto non contemno, verum aut vetuſtum *reperitas* reciperem, aut vna immutata literula, antiquius *repetitas* haberem; quid enim illa, quae proxima connectuntur: *Qui Graece ſcripſerunt diſperſim alius de alia re, ſunt plus quinquaginta: hi ſunt, quos tu habere in conſilio poteris, cum quid conſulere voles,* aliud indicant quam ab iisdem ſcriptoribus ruſticarum rerum praecepta eſſe ſaepius repetenda? PONTED.

1, 11 REBVS, QVAE NON ARBITROR) Vltima adnotationis ad h. l. noſtrae ita informanda: add. 1, 31, 5. 2, 2, 14. 2, 9, 16. 3, 3, 5. Ita *de hoc ornithone quod* 3, 5, 1. vid. Index in *Res* & in *Syneſis*.

2, 6 AVT ARGOS, QVOD) Ita interpungi h. l. vt a nobis factum eſt, iubet PONTED.

2, 7 QVI VIRITIM CIS ARIMINVM DATVS EST) Ita emendauit Victorius de antiqua ſed deprauata ſcriptura: *qui viritim Caeſarem inundatus eſt.* Quibus non acquieſco; quin ſcriberem: *Qui viritim Caeſateis inundatus eſt.* Etenim Galli Gaeſatae ſiue Caeſatae (Varro ſaepe pro G, C vtitur) qui ſedem inter Rhenum & Alpes incoluerunt, acciti a Boiis & Inſubribus in Italiam aduerſus Romanos venerunt, & ea loca, vbi ante habitabant Galli Senones, occuparunt. Id Polybius Lib. 2 narrat, Plutarchus in Marcello, Oroſius 4, 13. PONTED. Sed quid *viritim?* poteſtne iungi cum *inundatus eſt?*

2, 9 QVOD EFFODIEBAT CIRCVM ARBORES) Vid. quae ad h. l. diſputabit deinde Cl. Pontedera ad 1, 39, 3.

2, 10 CONTRA AVREAM IMAGINEM) Antiqua lectio: *contra aurum imago.* Fortaſſe: *contra aurum in Argo.* Indicare videtur Varro tabellam pictam vel Signum Argum cum decantato illo aureo vellere referentia, quae, vt fit, diſcriminis cauſſa ante tabernas appendebantur. PONTED. Quid Argo cum aureo vellere? & vnde colligimus *aurum* hic eſſe *vellus aureum?* Si *Argo* nauem dicas, aliquid intelligam, ſed non omnia.

2, 10 ILLI INTEREA AD NOS. ET STOLO) Multa hic reſtituimus, ſecuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia vſi ſumus, nunc exponemus: ne ſi noſtra ſedulitas probata non fuerit, noſtra culpa vetuſti libri infamentur. VICTOR.

2, 11 Initium notae noſtrae non accurate expreſſum eſt. Lege: Vide Salmaſ. ad Soli. p. 640 vbi docet, ea oua *rel.*

2, 23 SED ID MODO QVOD EX SATIONE) Ita coniectura ducti emendauimus. recepta lectio ſententiae repugnare videbatur. Hic locus in eodem hoc libro non parum iudicium noſtrum adiuuat. *Quoniam fructum,* inquit, *arbitror eſſe fundi eum, qui ex eo ſatus naſcitur vtilis ad aliquam rem.* Doctiores tamen hoc videbunt. VICTOR.

6, 5 CONTRA AESTIVA MONTANIS) Vetus lectio melior, *Contra aeſtiua montana his l. c.* propterea quod hieme praeſtant campeſtria, aeſtate montana; ideo *his locis,* nim. campis. PONTED.

7, 7 Initium adnotationis noſtrae ad h. l. ita conſtitue: Non puto *τὴν idem* referri ad Theophraſtum; — *quae res in eo* &c. Poterat clarius ita, *Eandem rem oſtendit illud, quod rel.*

7, 8 INTVS AD RHENVM) Varroniana ſcribendi regula *Renum* poſcit ſine afflatu, vt Caſſiodorus ex Agnaeo Cornuto refert; ita 2, 6 *Rodum* non *Rhodum;* 3, 3 *Rinton* non *Rhinthon,* c. 17 *redarios* non *rhedarios.* PONTED.

8, 1 QVARVM NOMINA DVO) Fuluius Vrſinus corrigit *quarum nomina in ridicarum nomina: quae transuerſa in queis transuerſa.* Cui nullo modo aſſentiri poſſumus, quod *ridica* in pedamentum & iugum non diuiditur; quin contra alterum ex his pedamentum in ridicam, palum, harundinem, & arbuſtum, quod eſt natiuum pedamentum. Id apparet ex Varronianis inſequentibus: *Pedamentum item fere quatuor generum.* Alterum quoque *queis* pro *quae* a quo iri probatum exiſtimabimus? Per *ridicasne* transuerſa iunguntur, an per perticas, harundines, reſtes, vites vt pro ſua diligentia commemorat Varro? Profecto mihi magis quadrat *quarum nomine* hoc eſt quarum cauſſa; ſiquidem propter iugatas vites duo inuenta ſunt, pedamentum & iugum, cum in ſtratis vineis, aut in rectis ſine ridicis neque pedamenta neque iuga, quorum non indigent, nominentur. PONTED.

9, 5 ITAQVE IN IIS, VT IN PVPINIA) Damnauit hunc locum Victorius tanquam vitioſum illud *iis* eſſet, quod in *Veiis* mutauit Aldus,

dus, Ienſonius in *Nux.* Mihi diligenter perpendenti omnia plana & aperta viſa ſunt: *in iis* ſiue priſca orthographia, *eiis* (ex quo Aldus *Veiis* expreſſit) nimirum terrae diſcriminibus, quae tria propoſuit Varro. PONTED.

10, 2 IS MODVS ACNVA) Peream ſi *acnua* a Latinis actum quadratum dici ſcripſerit Varro, cum *acnua* Baeticam vocem eſſe teſtetur Columella. Praeterea non ſolet Varro ſcribere: hoc Latine dicitur: illud a Latinis vocatur; ſed nos dicimus: vel a noſtris appellatur. Vtitur de peregrinis. Adde *acnuam* apud Latinos nomen habuiſſe *actus quadratus.* Cur igitur aliud imponebant? *Baetice* igitur ſcripſit Varro, non *Latine.* Dubitatur item de *acnua;* quoniam Columella id *agnam* appellat. Sed Varro priſcam ſcribendi formam ſequebatur: Columella ſui temporis conſuetudinem. Videtur etiam *acnua* ad Latinum nomen accedere *acna*, ſiue *agna*, ſed neque perfecte neque plane; ita enim dicebatur a barbaris nempe a Baeticis Latinam linguam imitantibus. Columella latine ſcripſit, vt aliud terrae ſpatium *porcam*, quod Baetice fortaſſe erat *porcua*, nuncupauit. PONTED.

10, 2 *Iugeri pars minima dicitur ſcrupulum.* Abunde in noſtris epiſtolis *ſcriptulum* eſſe legendum comprobauimus; idque etiam ex antiqua forma aliquatenus patet, cum in vetuſtis exemplaribus *ſcripulum* & *ſcripula*, *t* ab imperitis ſubducto, inueniatur. PONTED.

Ad 12, 4 p. 164, b. verſu 4 a fine ita legendum: haec memoriae tradita ſunt.

13, 2 CVLINA VIDENDA) In iisdem epiſtolis *colina* per *o* non per *u* eſſe ſcribendum indicaui; nam *culina*, vt Feſti dicam verbis, *locus in quo epulae in funere comburuntur, appellatur.* PONTED. Etiam hic epiſtolas Viri Cl. impatienter expecto.

13, 4 ID CVM FLACVIT, MELIVS) His vetuſta a Victorio allata mihi magis probantur: *quod enim quam recens quod confacuit, melius.* Quae tamen ab omnibus, verbi *confacuit*, credo, inſolentia offenſis, negliguntur. Iſtud autem *confacuit* vel ſyncerum eſt ab ea origine ex qua *faex* (nihil enim temere de antiquitate eſt pronunciandum) vel fuit *conflacuit* vt in manu quoque ſcriptis minus tamen antiquis legit Victorius, vel *confracuit* a *fraceo* vnde *fraces.* PONTED.

17, 3 ET MORE INCOLARVM) Mendoſiſſimus locus deprehenditur, ſi cum antiquis libris conferatur; ſcriptum enim eſt ad hunc modum: *Et in eo eorum a nouitiis reliqui ſitio ad priorem.* Maximum erratum ſiue potius maxima obſcuritas in illo *reliquiſitio.* Quid prohibet coniicere, id fuiſſe. *redinquiſitio* ſiue *redinquiſito* ab *inquiro* ac *re* cum *d* finali vt ex C. Duilii monumento oſtendimus, quemadmodum habemus *redinuenio, redabſoluo, redadopto?* PONTED.

17, 4 FACILIVS — AVDIENTES) Haec inter edita meliora habentur, cum ſint vitioſiſſima & a Varrone aliena. Id ex vetuſtis ſtatim manifeſtum: *Facilius enim ii quam minore natu dicto ſunt audientes.* Quibus nos docet auctor, operarum praefectos qui aetate praeſtant, eſſe domini dicto magis audientes quam iuniores. Interpretes ſecus acceperunt, operas nimirum eſſe ſenioris praefecti magis dicto audientes quam iunioris; & hac ratione optimam ſententiam deprauarunt. PONTED.

17, 6 pr. legendum, *ad iniiciendum voluptatem,* non *iniiciendam.* vid. Index noſter, voce *Gerundia.*

18, 3 EXTRA FAMILIAM DEBVIT) Haec male diſtracta Varronis animaduerſionem euertunt. Opinati ſunt interpretes, ſi extra familiam Villicus & Villica ponantur, poſſe nos ad maiorem vel minorem fundum vti proportione. Quod aperte non verum; nam propoſito olieto iugerum CCXL. *e quo* (ita Varro mox explicat) *quum ſexta pars ſit ea XL, quae de CCXL demuntur, non video quemadmodum ex eius praecepto demam ſextam partem, & de XIII. mancipiis, nihilo magis ſi villicum & villicam remouero, quemadmodum ex XI ſextam partem demam.* Oſtendit itaque Varro non poſſe vti proportione in propoſitis modis; quoniam numeri ita ſunt, quos per alium communem metiri non valeas. Quod fieret, ſi mancipia fuiſſent vel XII, vel XVIII, vel XXIV; a quibus ſexta pars demeretur, vt a CCXL ſexta ſubducitur XL. Haec cum ita ſe habeant, alio modo ſunt ordinanda: *Quod Cato ſi voluit* (vt debuit) *vti proportione, ad maiorem fundum vt minorem adderemus vel demeremus. Praeterea extra familiam debuit dicere villicum & villicam.* His adpoſuimus ex antiquis editionibus *praeterea*, & vltimum *vt* de *vel* immutauimus Caeſenatis codicis ope; quoniam elegantius ſonat ceu illud 3, 12 *paucos ſi lepores mares vt feminas intromiſeris.* PONTEDERA.

19, 1 SI CATO AD OCTOGENA) His extremis vel *I* vel *vnum* nempe *bouem* addendum eſt; nam tertia pars numeri CCXL. eſt LXXX. PONTED. Niſi tamen ἀπὸ τȣ̃ κοινȣ̃ intelligi Varro voluit.

19, 3 QVO FACILIVS — POSSINT) In quibus repugnantia quis non videt? Qui ſe tuetur, non eſt aſſiduus; & contra. Occurritur huic vitio vnius literulae immutatione. *Et* ſi in *er* transeat & addatur proximo *tueri*, fit *tuerier*, nempe: *quo facilius mancipia quae ſolent ſe tuerier, aſſidua eſſe poſſint.* Siquidem huiusmodi inflexiones non ſolum a poëtis, verum etiam ab iis qui ſoluta oratione ſcripſerunt, vſurpatas indicat Catonis locus cap. 154 *ea fiſtulam ſubdito vti obturarier recte poſſit.* Ita apud Gruterum in quodam foederis fragmento: *auocarier iubeto.* PONTED. Nobis ita videbatur. Praeceſſit de aſinis. Hi non habentur niſi agri colendi cauſa. neque enim lac praebent, neque lanam, neque carnem denique. hoc genus igitur animalia pauca habenda, quo facilius mancipia, quae ſolent ipſa ſe tueri, nec aliena cura indigent, (vt aſini v. g. agaſone) & eſſe poſſint in fundo, & aſſidua eſſe in opere, non onerandis, agitandis, curandis aſinis intenta. Illa verba, *vt ſolent eſſe pecuaria,* includenda nunc videntur. Forte aliquis adſcri-

ſcripſit exemplum animalium, quae non habentur agri colendi cauſa, ſed mercaturae vt ſit in pecuariis omne genus.

20, 5 HAEC VALENTIORA PARANDVM) *Haec* in *nec* eſſe mutandum, noſtrae epiſtolae declarant. PONTED.

21 DE INDOMITIS — FACIVNDVM) Haec peractae narrationis clauſula cuiusmodi multa in hoc opere inueniuntur, in poſterioribus libris ad pauca contrahitur, cum in antiquis plura complectatur: *De indomitis quadrupedibus & pecore inſtructo ac canibus hoc faciundum.* Quibus apponendum eſt ex veteri Henrici Stephani codice: *quod dixi* vt tota clauſula hoc modo ordinetur: *De indomitis quadrupedibus, de pecore inſtructo, de canibus hoc faciundum quod dixi.* PONTED.

21 NEQVE PECVS HABET.) Quibus de veteribus editionibus inter *pecus & habet* videtur *dominus* collocandum. Quod ſimillimo alio lib. 2 loco confirmabimus: *propterea quod pabulum in fundo compaſcere quam vendere, plerumque magis expedit domino fundi.* PONTED.

22, 1 IVNCO, PALMA, SCIRPO) pro *ſcirpo*, *ſparto* coniicit Cl. Pontedera ad 23, 6 vbi vid.

23, 3 CVM NEC DVM SILICVLAM CEPIT.) Ita deformauit Aldus; etenim veteres tam manu exarati quam formis excuſi libri diſſimiles: *Itaque lupinum cum dominus ſiliculam cepit.* Quae facile ad integritatem rediguntur: Itaque lupinum *tum donicum ſiliculam cepit.* PONTED. Salmaſ. ad Soli. p. 172, b. G. *Quando minus ſ. c.* ſed nondum poenitet nos ſententiae noſtrae.

23, 5 VNDE VIENDO) Prima vox adnotationis noſtrae legenda *Nodum.*

23, 6 BVBVS PALEAS, LINEAS) Illud *paleas* in dubium apud omnes venit. De eo coniicio fuiſſe *palmam* & adnexum *ſpartum*, vt cap. 22 *Sic quae fiunt de cannabi, lino, iunco, palma, ſcirpo, vt funes, reſtes, tegetes.* Sed in his quoque animaduertere licet *iuncum* & *ſcirpum* vnam eandemque ſtirpem eſſe apud veteres; propterea ſuſpicari poſſumus *ſcirpo* de *ſparto* deprauatum. PONTED.

23, 6 QVAEDAM LOCA EADEM, ALIA AD SERENDVM IDONEA) Scribendum ſine interuallo, vt in antiquis editionibus: per quae monemur quaedam loca in quibus iam quid ſatum eſt, eadem ad aliud ſerendum eſſe idonea, idque exemplo declaratur, quod *in pomariis recentibus alii hortos conſerunt, alii quid aliud.* PONTED. Inciſum illud poſt *eadem* quod ſuſtuleram, neſcio quo caſu aut culpa rediit. interpretatio quidem noſtra conuenit.

23, 6 DESITIS SEMINIBVS) In antiquis libris non *deſitis* legitur, ſed *deſſitis* pro *diſſitis* a *deſſito* [*deſſero* voluit, credo, Vir Cl. pro *diſſero*] vt *deuertor, derigo, deſcretis.* Itaque *deſſitis ſeminibus* nempe ſtirpibus per interualla ſeparatis. PONTED.

24, 3 VNDE FRONS OVIBVS) Scribendum *fros* ſine *n* ſi Chariſio credimus lib. 1 Inſt. Gramm. tradenti: *fros ſine n, ne faciat, inquit Plinius, frontis: Varro Rerum Ruſticarum lib. I, Vlmos ac populos vnde eſt fros. Idem Antiq. Rom. Lib. XV, fros, foenum, meſſis.* PONTED.

24, 3 SED HOC NEQVE) Alio modo ſeparanda ſunt: *Sed hoc neque in omnibus fundis opus eſt, neque in quibus eſt opus propter frondem maxime.* Sine detrimento. PONTED.

26 NEQVE PROPTER EAS) Vetus lectio: *neque propter eos vt adſerunt vites.* Quae facile emendari poſſunt: *neque propter olus adſerunt vites.* Olus namque & vites inter ſe contraria habebantur, vt Theophraſtus & Plinius tradunt, atque adeo ipſe Varro cap. 17. PONTED.

28, 1 AVTVMNALES EX A. D. VII ID. SEXT.) Scribendum vt in noſtris epiſtolis oſtendimus, *ex a. d. III id. Sext.* Ita temporum ſpatia conſtabunt. Ita paullo poſt, *a fauonio ad aequinoctium vernum dies* non XL, ſed XLV: *Hinc ad Vergiliarum exortum dies* non XLIV, ſed XLVI: *inde ad caniculae ſidus dies* non XXIX, ſed XXIV: *dein ad aequinoctium autumnale dies* non LXVII, ſed LXVIII: *exin ad Vergiliarum occaſum dies* non XXXII, ſed XLIV: *Ab hoc ad brumam dies* non LVII, ſed XLIV. PONTED. Cuius verba hic bona viri humaniſſimi cum venia aliquantum contraximus, rationes ex epiſtolis expectamus. Caeterum priores, noſtrae pariter ac V. C. ad hoc caput obſeruationes, interpunctione deformatae, attentum lectorem & beneuolum requirunt.

29, 3 LACVNAM STRIAM FECIT) Ex Nonio Marcello vbi legitur: *qua aratrum vomere lacunam iſtriam fecit, iſtriam* ſiue *inſtriam* reponerem; atque eo nomine ſulcum accipio, qui ſtriis priuatur: quales eſſe debent in aruo lacunae ſiue ſulci, qui, recto in verſum aratro, ne vomer ſubſultim aut oblique impulſus crudum ſolum eminens relinquat, ducantur. Quos igitur Cato *ſulcos perpetuos* dixit, Varro *lacunam inſtriam* appellauit, vt aratoris diligentiam oſtenderet, qui ſi reluctante radice aut terrae duritie, aut caeco ſaxo, aut alia de cauſa a liris hoc eſt ſulcis rectis aratrum qua in dextram qua in ſiniſtram declinet, *delirare* vocatur, & tunc lacunam non inſtriam inducit. PONTED.

31, 3 EIVNCIDVM) Dubitatum eſt de *eiuncidum* a Victorio. Id *iuncidum* eſt ab iunco: Sed vetuſtiſſima orthographia vt *eitur, eidem, quei, poſeiui* & alia ſexcenta huiusmodi in antiquis monumentis. PONTED. Forte proferet in epiſtolis exempla, vbi etiam i ante vocalem ita producitur, vt *eiuuo, eiudex, eiuſtus.* Hoc dum fiat, *eiuncidum* malim accipere vt *egelidum, effoetum,* & ſi qua ſunt eius monetae.

31, 3 QVO EA VITIS IMMITTITVR) Quin probum eſſe verbum videtur *immitto* pro *ſubmitto* in vitium cultura. Inſpice varietatem lectionis C. 5, 6, 21 no. c. & adde Cic. de Sen. c. 15 *ſarmentorumque aliorum amputatio, aliorum immiſſio.* Adeo cautum eſſe oportet in tractanda critica therapeutica. Adeo ego, quem timidum vocat Heumannus

nus meus, cum tuto ſatis auſus eſſe aliquid mihi aliisque videor, interdum rebus nouis, i. e. ante non obſeruatis, ad poenitendum adducor.

31, 4 ID EX FABVLI SEGETE.) Quae ex Plinio etiam confirmantur: *Apud antiquos* (ſcribit 18, 6) *erat pabuli genus quod Cato ocinum vocat*, quo *ſiſtebant aluum bubus. Id erat e pabulis ſegete viridi deſecta antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabae modios X, viciae duos, tantundem & eruiliae in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitos;* ideo a Faba cuius maior modus adiicitur, recte ex *fabuli ſegete.* Verum in Plinio ſunt mala pro bonis *ſiſtebant* pro *ciebant* vel *citabant, pabulis* pro *fabuli, gelaret* pro *genaret* ſiliquas nempe. PONTED.

32 QVARTO — ABSOLVI) Puto de his per vetuſtatem quid ſubductum, ſcribente Plinio: *Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti;* ideo Varronianis addendum eſt: *cum ſit maturum nono menſe*; & Plinio pro *quater nouenis*, *quinquies nouenis.* Illud item in Varrone: *arationes abſolui* videtur fuiſſe *arationes abſoluendum*, cuius indicium faciunt Ienſoniana exemplaria *arationes ad ſolum*, ita per contractionem ex *abſoluendum* deprauata. PONTED.

33 AEQVIN. AVTVMNALE) Varro *autumnal* vſurpabat, vt docet Chariſius de analogia dicens: *autumnal. Varro, aequinoctium autumnal, quod idem Plinius libro VI notat.* PONTED.

33, 1 VSQVE AD DIEM XCI. POST BRVMAM.) Ab aequinoctio autumni ad brumam dies ſolum habentur XXCVIII. quin etiam periti agricolae vsque in brumam ſationem non producunt, vt Columella lib. 2 docet, & Plinius lib. 18. Idemque Varro cap. 36 XV diebus ante brumam ſationem finiri determinat. propterea dies eſſent ſoli LXXIII vel LXXIV. PONTED.

37, 1 ET CAEDVAM SILVAM) Legendum *caedas ſiluam*, ſiue (quoniam in excuſis antiquis libris exſtat *caeduas ſiluas*) caedas ſiluas. PONTED.

37, 2 TONDENS CALVVS) Vetus lectio *tondes caluos*, vt in veteribus lapidibus *Clemes, creſces, doles, lacrimas, negotias, libes,* pro *clemens, creſcens, dolens, lacrimans, negotians, libens.* PONTED.

39, 3 QVARE CVM SEMINA &c.) Cum quatuor proponantur ſeminis genera quo ſe vnum ſubduxit, nam tria tantum videmus? Merito igitur Popma, notis appoſitis, de loci defectu lectores monuit, quod Victorius ſimiliter ſuſpicabatur; quamuis enim de optimis libris deſumeret, ad numerum tamen non conuenire affirmauit. Quocirca his nunc poſthabitis, alia edita videamus, & primum prima quae longe meliora, aut potius non adeo mutila ac detruncata: *Quare cum ſemina fere quatuor ſint generum quae transferuntur e terra in terram per ſe a natura, alia ex induſtria, vt faciunt viuiradices: quae ex arboribus* &c. In his eius quod quaerimus, veſtigium remanet, ſed extra ſedem. De quo priusquam quid coniiciam, aperiam, quid eſſe debet quod quaerimus, determinandum eſt atque ante oculos collocandum. Igitur apud Theophraſtum horum omnium fontem & originem id inueſtigabo, in cuius ſecundo περὶ φυτῶν ἱϛορίας inuenio: αἱ γενέσεις τῶν δένδρων καὶ ὅλως τῶν φυτῶν ἢ αὐτόματος, ἢ ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης, ἢ ἀπὸ παρασπάδος, ἢ ἀπὸ ἀκρέμονος· ἢ ἀπὸ κλωνὸς, ἢ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ϛελέχους ἐϛίν· ἢ ἔτι τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά. Quae eſt iſta prima γένεσις αὐτόματος niſi primum Varronianum ſeminis genus, cuius reliquiae *per ſe a natura?* Nam & alterum ἀπὸ σπέρματος in Varrone cernere licet *ex induſtria*, & vtrumque vna cap. 40 explanatum. Qua enim ratione *quae transferuntur de terra in terram per ſe* fieri *a natura* dicemus? Hoc abſurdum videtur Aldus declinaſſe, ſi ex ingenio ita edidit: *Quare cum ſemina fere quatuor ſint generum, quae non transferuntur e terra in terram, ſed per ſe fiunt a natura alia ex induſtria, vt faciunt viuiradices.* In quibus ſi extrema: *vt faciunt viuiradices* rei propoſitae tanquam exceptionem habuit, non male primum genus explanauit; ſed alterum ſuſtulit: ſin vero vt exemplum, nihil eſt conſecutus; falſum enim non transferri de terra in terram viuiradices: falſiſſimum id fieri per ſe a natura, cum totum pendeat ex induſtria. Quod ex proximis Varronis verbis explicabo: *Primum ſemen quod eſt Principium genendi, id duplex: vnum quod latet noſtrum ſenſum; alterum, quod apertum. Latet ſi ſunt ſemina in aëre, vt ait phyſicus Anaxagoras; & ſi aqua quae influit in agrum, inferre ſolet, vt ſcribit Theophraſtus. Illud quod apparet ad agricolas, id videndum diligenter.* Videmusne ſemen eſſe duplex; obſcurum vnum, alterum apertum. Ex illo fieri, quae ſua ſponte in agris ſubeunt; ex altero, quod procurat induſtria? Quorum vtrumque ſiue de iſto fonte, ſiue a Theophraſto egregio carmine in ſecundis Georgicis amplexus eſt Virgilius, & primum quidem hiſce verſibus:

Principio arboribus varia eſt natura creandis;
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipſae
Sponte ſua veniunt, camposque & flumina late
Curua tenent, vt molle ſiler, lentaeque Geniſtae,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.

Alterum his:

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, vt altae
Caſtaneae, nemorumque Ioui quae maxima frondet
Aeſculus, atque habitae Graiis oracula quercus.

Haec igitur ad colligendas atque in priſtina ſede conſtituendas primi ſeminis iam deperditi reliquias, maximo mihi fateor fuiſſe adiumento. Etenim opinor vel hoc vel haud abſimili modo a Varrone poſitum: *Quare cum ſemina fere quatuor ſint generum, quae per ſe fiunt a natura, alia ex* induſtria. Nunc alterum quod minime incorruptum ex Victorianis codicibus & Caeſenate habemus, perpendamus: *quae transferuntur e terra in terram viuasradices*, in quibus extremum puto ſcriptum *viuairadices*, vel interpoſito quod excudit Ienſonius: *vt faciunt viuas radices.* Hoc autem bifariam

bifariam ſimiliter diſpartitur ἢ ἀπὸ ῥίζης, ἢ ἀπὸ παρασπάδος: a radice eſt; quoniam, vt ait celeberrimus Vates,

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilua
Vt ceraſis vlmisque, etiam Parnaſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.

Quod radicatum ſedulus agricola effodiens, in ordinem digerit ſerendo. A ſtolone alterum, quod exiſtit non ſimplex; nunc enim de matre explantantur ſtirpes, videlicet: *Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum Depoſuit ſulcis.* Nunc vt radicem ſtolones & virgae capiant, humo tegunt, & matri relinquunt alenda, verum duplici modo: quae circa imum truncum nata in arcum curuantur, & terra effoſſa merguntur, cacumine emicante, a quo mergendo *mergum* appellant; inde biennio poſt cum radicem egerint, effoſſa, & de arbore reciſa, ad paratam ſedem veniunt. Vnde perite Virgilius: *Siluarumque aliae preſſos propaginis arcus Expectant.* Quae vero de ſummo trunco & ramis proſiliunt (quod mergi genus hac aetate frequentiſſime vſurpabatur) per fictilia vaſa aut qualos traiiciunt, aggeſtaque circum terra, in ipſa arbore ſuſpendunt, vt radices eliciantur & fiant *viua ſua plantaria terra.* Nunc antequam ad reliqua ſeminum genera pergam, neceſſarium eſt quae Plinius 17, 10 ex Theophraſto Virgilioque expreſſit, interſerere: *Abunde praedicta ratione coeli & terrae, nunc de his arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora prope ſunt genera: tam benignae naturae gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & confecto arboris trunco.* Primum igitur, vt Theophraſtus & Varro, ſtirpes de ſemine prouenire aſſerit; deinde quae Theophraſto eſt ἀπὸ ῥίζης, reddit *plantis radicis*, incaſſum a nonnullis *radicis* vt vitioſum repudiatum; tum adiecit quae *ex propagine*, cuiusmodi ſunt quae per mergos proueniunt, in quo Virgilium non Theophraſtum ſequitur; nam vtrumque etiam propagandi per mergos modum cap. 13 diligentiſſime exequitur: *Propagationum*, ait, *duo genera, ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquo & poſt biennium amputato flexu, plantaque translata poſt trimatum. Quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſſimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſius, radices in ipſa arbore ſolicitando, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terraque circumpactis atque hoc blandimento impetratis radicibus.* Viſum quoque eſt mihi, explicatis his ſerendi generibus & modis, quae ſupra cap. 2 [ſ. 9] in Varrone de ſtolonibus iam adnotaueram, huic loco cui vnice explicando inſeruiunt, & a quo lumen capere poſſunt, ſubnectere, & quaſi vnum corpus efficere, quo melius de omnibus inter ſe connexis, & copulatis quid conueniret, quid non, iudicaretur. Varro itaque vt cauſſam redderet, ex qua C. Licinius diligentiſſimus agricola ſibi poſterisque ſuis *ſtolonum* nomen pepererat, adiecit *quod effodiebat circum arbores, e radicibus quae naſcerentur e ſolo, quos ſtolones appellabant.* Verum cum duo ſint ſtolonum genera ἀπὸ ῥίζης vnum, ἀπὸ παρασπάδος alterum, & vtrumque commemoratum a Varrone credere liceat, alterum non bene manifeſtum habemus. Primum quidem eſſe apparet *quod effodiebat circum arbores* tanquam circa Ornos, Ficos, Oleas quae ſtolonibus abundare ſolent, de quo etiam Cato cap. 51 intelligit dicens: *Ab arbore, abs terra, pulli qui naſcentur:* alterum eſſe debet: *& e radicibus* (vt Cato: *e radicibus bene effodito*) ſiue: *& radices*, quod ſeruat Ienſonius pro *e radicibus.* Etenim ſtolones qui longe ab arboris trunco gignuntur, quales in Vlmis, Ceraſis, Prunis, Populis, Zizyphis magis radices ſunt dicendi quam virgulta, ſiue quia arborum reuera radices ſunt, ſiue quia ſemper radicati, ſiue demum quia ſarculis & aratris afflicti non in altum proſiliunt, ideo eorum pars maxima radix habetur. In quibus tamen vel arando vel ſarriendo parum proficit colonus, niſi magna ſedulitate eos conſectetur, atque ab imo effodiat exſtirpetque. Quod cum fieret a C. Licinio, propterea a conſectandis effodiendisque ſtolonibus, laudem & cognomen inuenit.

Sed ad propoſitum ordinem redeamus. Sequitur tertium ſeminis genus, quod apud Varronem eſt: *quae ex arboribus demta demittuntur in humum.* Huius duas quaſi partes facit Theophraſtus, quae magnitudine differunt: vnam ἀπὸ ἀκρέμονος, alterum ἀπὸ κλωνός. De hac noſter Vates hoc modo: *Nil radicis egent aliae, ſummumque putator Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.* De hac: *hic ſtirpes obruit aruo, Quadrifidasque ſudes & acuto robore vallos.* Illud ſerendi genus in Plinio ſupereſt, quod dicitur *e ſurculo;* hoc vero quod procul dubio eſſet *aut ramo*, per vetuſtatem eſſe deperditum magno eſt argumento, quod illa quae ex Theophraſto tanquam in compendium enunciauerat, in eo libro ſigillatim repetiit, deduxit, diligenterque explanauit cap 17 *Reliqua genera caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, cum pali defixi radices cepiſſent. Multa ſic ſeruntur in primisque Ficus omnibus aliis modis naſcens, praeterquam talea: optime quidem ſi vaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo arena cooperto. Ramo ſeruntur & Punica palis laxato prius meatu, item Myrtus.* Quae ad id quod propoſuiſſe videtur: *aut ramo*, referuntur. Etenim quod ſurculo pangitur, iam Cap. 10 explicauerat: *Ex eodem inuentu* (nempe naturae vel caſus quod ex antiquis libris accepi; nam recentiores fecere *inuentum*) *eſt ſurculos abſciſos ſerere. Hoc primo ſepis cauſa factum, Sambucis, Cotoneo & Rubis depactis: mox & culturae, vt Populis, Salice quae vel inuerſo ſurculo* ſeritur.

Ad hoc tertium Varronianum ſeminis genus rediguntur reliqua duo, quae in Theophraſto ἢ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ στελέχους ἐστίν, ἢ ἔτι τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά. Quorum vltimum interpretatur Plinius: *& confecto arboris trunco.* Verum vtrumque Virgiliano carmine celebratur; vt primum:

Sed truncis oleae melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiae de robore Myrtus.

Alterum:

Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu!)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.

Quae Aloyſius Alemannus in maius extollens vernaculo metro ita imitari non dubitauit:

Ma quelch' è più, che da la morta Oliua
il già ſecco pedal ſegando in baſſo
Si vedran germinar le barbe anchora.

In quo profecto quid de ſicco ligno prodire, non ſolum mirum, ſed omnino impoſſibile; idcirco multi alia alii afferre conati ſunt, vt nobiliſſimum carmen a reprehenſione vindicarent. Sed quae eſſe poterit in re tam clara & aperta interpretatio? Equidem ſi veri quid ſimile dici poſſet, hoc vnum ſine contemtu diceretur nimirum: Siccum lignum non tanquam exſuccum, ſed exigui humoris ad eas ſtirpes relatum, quae multo ſucco referta ſunt. Ita in temperaturis corpora ſicca vocantur; & Luna, quae decreſcit, ſicca dicitur, quod tunc ſtirpibus humorem ſubducere credebatur. Pari ratione de ſtirpibus locutum inuenio Theophraſtum, vt in primo φυτῶν ἀιτιῶν· Ἀμπέλου μὲν γὰρ καὶ συκῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ξηρὰ καὶ ξυλώδη τὰ μέσα. Verum tamen quis talia de Olea affirmauerit, ex pinguedine ſemper ſuccoſa, qua de cauſa oleaginei trunci magis quam caeterarum arborum ad ſerendum idonei, quippe diu humorem retinentes? Numquid haec ignorauerit Virgilius? Numquid dum multa a Theophraſto hauſta carminum legibus implicat, in eodem proxime ſignato loco non legerit: ἐλάιας δέ τὰ μὲν τῶν ἀκρεμόνων ἔνικμα, διὰ τὴν λιπαρότητα, καὶ πυκνότητα, καὶ ἀμφοτέρως δυσξήραντα; In quibus tamen extremum δυσξήραντα pro εὐξήραντα repono; quoniam id locus poſcit, & Gazae interpretatio: *& exſiccatu proinde difficiles ſunt*, oſtendit? Praeterea in eo, quem a principio propoſui, loco αἱ γενέσεις, quemque vates praeſtantiſſimus latina conſuetudine vt eleganter, ita fideliter imitatus eſt, vbi quid quod ligni ſiccitatem indicet, inuenitur? τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά; Quid? Paulo poſt, dum quae in vniuerſum de ſtirpibus docuerat Philoſophus, in Olea repetit, & oleae ſerendae propria aſſerit, vbi ſicci ligni mentio? Κατὰ πλείστους, inquit, δέ τόπους ὡς εἰπεῖν ἡ ἐλαία βλαστάνει· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ στελέχους, καὶ ἀπὸ τοῦ πρέμνου κατακοπτομένου, καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης, καὶ ἀπὸ ξύλου, καὶ ἀπὸ ῥάβδου, καὶ ἀπὸ χάρακος, ὥσπερ εἴρηται. Quae ſi quis ἀπὸ ξύλου purgauerit, quod τοῦ πρέμνου κατακοπτομένου expoſitio videtur, ex proximo τοῦ ξύλου κατακοπέντος deſumta; nil niſi rationi conuenientiſſimum ſe praeſtabit. Caeterum vt in tot pangendae oleae generibus nullum eſt ariditatis indicium, nullum ſiccae materiae veſtigium: ita in his: δεῖ δὲ καὶ τούτου (μυῤῥίνου ſcilicet) καὶ τῆς ἐλαίας τὰ ξύλα διαιρεῖν μὴ ἐλάττω σπιθαμιαίων, καὶ τὸν φλοιὸν μὴ περιαιρεῖν; quae eſt iſta ligni ſicci cura? Cur in pangendo ſicco ligno parcendum cortici? An quia cortex ſuccoſus, ſicca materia? An quia exſucca materia corticis indiget ad ſe defendendum? Haec ſane cum a Theophraſto, tum ab aliis qui de taleis ſerendis praecepta tradunt, propterea inculcantur, ne cortice denudata materia exſiccetur; quin etiam qua parte taleae ſecantur, & nudatae aëri ſolique exponuntur, fimo, muſco, libro, ceſpite vel quo item obtegi ſolent ac muniri, quo firmius humorem tueantur. Quod itaque naturae repugnat, aduerſatur Oleae, Theophraſtum improbat, vſum conſuetudinemque agricolarum damnat, ſummus Philoſophus, peritiſſimus agricola, optimus Theophraſti interpres docuiſſe dicetur? Quod ne in mediaſtinum quidem colonum cadere poteſt, aut in alium quemuis ineptiſſimum dummodo non mentis impotem, Virgilio attribuemus? Quid ergo ſupereſt niſi mendo inquinatum carmen fateamur, idque, quando multa ſunt in hoc vate antiquitatis veſtigia ex priſca ſcribendi forma emanaſſe? *Sicto* enim pro *ſecto* a *ſico*, cuius multa in Varrone ſunt, quem in Georgicis nonnunquam ſequitur Virgilius, opinor fuiſſe, a quo tam facile eſt in *ſicco* declinare. Etenim propemodum valde mirandum non tantum ex reciſo trunco radicem prodire, quantum ex eodem in fruſtra membratim deformato; ideo *mirabile dictu* tali modo emitti germen, & in arborem creſcere, quamuis verum, vt mirabile commemoratu eſſe dixit in tertiis Georgicis apud Luſitanos equas a vento concipere, & parere pullos; & in quartis apes de putrefactis bouis viſceribus naſci. Quod vtrumque non a poëtis quibus mentiri licet, & quo magis praeter naturae leges mentiuntur, maiori laudi datur, ſed a grauiſſimis viris atque Hiſtoricis vt verum acceperat, & vt verum diuino carmine exornauit.

Sed de tertio ſeminis genere, ac de Virgiliano carmine abunde dictum ſit, quod cum eſſet cognitione digniſſimum curatuque difficillimum, verebar pauciora ſcribendo, ne parem diligentiam viderer attuliſſe. Sed hinc *quae inſeruntur ex arboribus in arbores*, quod eſt quartum & extremum ſeminis genus, perpendamus. Hoc a Theophraſto ſub illis propagandae ſtirpis modis bifarium diuiſum in id quod proprie inſitionem vocant, & in id quod emplaſtrationem, recenſetur: αἱ γὰρ ἐμφυτεῖαι, καὶ οἱ ἐνοφθαλμισμοὶ καθάπερ μίξεις τινές εἰσιν, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον γενέσεις. Vtrumque etiam in ſuis Georgicis exequitur Maro:

Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, hudoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via, deinde feraces
Plantae immittuntur, nec longum tempus, & ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miratur eſtque nouas frondes, & non ſua poma.

Ita in noſtris epiſtolis hunc locum explanauimus totumque huc tranſtulimus; quoniam breuitate, qua in caeteris plerumque vti ſolemus, exequi nullo modo poteramus. PONTED.

40, 1 VT CVPRESSI: NON ENIM) In Vrſini ad h. l. adnotatione neſcio cuius culpa aut errore locus Theophraſti, ex 1, 5 *de cauſis*

tauſis deſumtus, aſſignatus eſt *hiſtoriae plantarum;* deinde totus denuo expreſſus, quem dimidiatum modo, appoſitis notis κ. τ. λ. poni iuſſeram, quod in proxima Victorii nota totus exſtaret.

40, 2 NVM PRIMA, QVAE SINE) Enuncianda ſunt, vt in Veneto codice: *nam prima ſemina.* PONTED.

40, 4 DEMVM IN OLEAGINEIS SEMINIBVS) In quibus non *demum* ſed *dum* in optimis libris inueniſſe teſtatur Victorius; ideo cum proximum praecedat verbum *demittunt*, ex vtroque fuiſſe *demittundum* auſim affirmare, quod huic ſententiae accommodatius nec non Varroniano ſtylo neminem inficiaturum puto. Reliqua vero *in oleagineis ſeminibus* vsque *appellant* erit fortaſſe qui decurtata & lacera ex Nonio probauerit, cum hic a Varrone plura accepiſſe videatur videlicet: *Taleas ſciſſiones lignorum vel praeſegmina Varro dicit de re Ruſtica lib. I. Nam etiam nunc ruſtica voce intertaliare dicitur diuidere vel exſcindere ramum ex vtraque parte aequabiliter praeciſum, quas alii clauolas, alii taleas appellant.* Sed num ita ineptus Varro aut Nonius qui *taleam* eſſe a Graeco θαλέα non nouerint? aut nos adeo ingenio obtuſo & pingui qui *intertaliare* ex hoc noſtro vernaculo ſermone non agnoſcamus? Quare iſta: *nam etiam nunc ruſtica voce intertaliare dicitur diuidere vel exſcindere ramum* de margine, detruſis Varronianis, irrepſiſſe, vt mox alio in loco apud Nonium factum oſtendam, aſſerere non dubitabo. Ergo qui verbum *intertaleo* latinitate donarunt, quo iure, quo auctore, & quo exemplo fecerint, ipſi viderint. Talea itaque a θαλέα venit, haec autem a θάλλω pullulo: & *clauola* pro quo in antiquis libris impreſſis, & manu exaratis legitur corrupte *ſclauola*, a claua ob ſimilitudinem deducitur, nomenque trahit. Concludamus igitur nihil eſſe quod in Varrone vt vitioſum damnemus; nam etiam illa quibus nonnulli offenduntur, *vt ſit* (*ſemen*) *de tenero ramo ex vtraque parte aequabiliter praeciſum, quas alii clauolas, alii taleas appellant,* aperta ſunt & dilucida, ceu illud lib. 2, 6 *Horum* (aſinorum) *genera duo, vnum ferum quos vocant Onagros.* PONTED.

41, 2 ITAQVE QVOD INSERITVR) Quae ab Aldo hoc modo primum in vulgum producta & ad hanc aetatem retenta, Varroniana non eſſe, mea fert opinio, quod veteres libri tam manu ſcripti quam formis excuſi alia atque alia oſtendunt, vt codices Victoriani: *Itaque qui ſit Caniculae ſigno, commodiſſime exiſtimatur inſeri.* Ab his Caeſenas exemplar in *qui* tantum differt, ita Ienſoniana editio, quod in illo eſt *quod;* in hac *quae.* Verum optima ſunt Victoriana: *Qui* communis eſſe apud vetuſtiſſimos generis docet Priſcianus, & antiqua exempla confirmant. PONTED.

41, 3 AT IN QVA INSERVNT) Prima dictio vetuſtiſſima eſt *aut,* quod optimum erit perpendenti vitem dum inſerunt arboratores, vel triduo ante deſecare vt nimius humor defluat priusquam inferatur; aut, ſi ſtatim inſerant, *in ea paulo infra quam inſitum eſt*, incidere, *vnde humor aduenticius effluere poſſit.* PONTED.

42 QVEMADMODVM SCILICET) Externum eſt *ſcilicet*, ſtudioſi neſcio cuius nota, pro quo in optimis exemplaribus vna littera inuenitur L, *laudabile* vel *laudandum* ſignificans. Verum haec quoque aliena. PONTED.

44, 3 DICETVR, INQVIT AGRIVS,) Opinatus ſum primum fuiſſe: *Dice igitur, inquit Agrius,* vt 3, 16 *Dice igitur, vbi.* Etenim illud *Licinius* quod neque Victorius in antiquis non impreſſis vidit, neque ego in impreſſis ante Aldum obſeruaui, huic quando eo ſibi complacuit, non inuiderem, *ille* quod pro *Licinius* erat, contentus. PONTED.

44, 4 QVOD PRAEGNATIONIS — POTEST.) Non tanti haec facienda puto, quanti vetera impreſſa: *Quod praegnationis diem idem bis habere non poteſt;* tempus enim appoſitum, quod per *diem* ſignificatur, maxime conuenit; ideo ſequitur: *vt enim mulieres habent ad partum dies certos, ſic arbores ac fruges.* Sed quid argumenta quaero? Theophraſtus, a quo iſta expreſſit Varro, id in primo Φυτῶν αἰτιῶν demonſtrat: διὰ τοῦτο γὰρ οὐ δὲ ἐάν τις ἀφέλῃ τὸν καρπὸν ἢ ἄνθος, δύναται πάλιν ἕτερα γεννᾷν· διὰ τὸ μὴ λαμβάνειν τὸν τῆς κυήσεως χρόνον. PONTED.

45, 3 QVAM SVPRA ADOLESCVNT) Vt Theophraſti ſententia integra habeatur, dicendum eſt: *quam quae ſupra adoleſcunt:* ὥσπερ τινές φασι τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσθαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος, τὰ δὲ στελέχη καὶ τοὺς ἀκρέμονας ἔαρος καὶ θέρους, καὶ μάλισθ' ὑπὸ τὸ ἄστρον. Ita etiam ex ſuperioribus Varronianis infertur: *Venenum enim gelum radicibus tenellis ſub terram, & ſupra virgultis. Quae nec eodem tempore aeque creſcunt; nam radices.* Idquoque ex inſequentibus: *nam prius radices quam ea quae ex iis ſolent naſci, creſcunt.* PONTED.

45, 3 NISI QVO TEMPORE VENIT SOL.) Malebat Popma: *niſi quo tempore venit ſol* vel: *tepor venit ſolis.* Quod ſi probarem, haec non ſcripſiſſem. Numquid cum ſol ad nos accedit, ſine tepore accedit, & quo propius etiam non tepidus ſed feruidus? Numquid Theophraſtus de tepore quid? οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσαι βάθος, ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνῆται. Cur igitur bene conſtituta nimio ſtudio infirmant? Quare his miſſis, videndum potius, cum Soſipater Chariſius in his R. R. libris a Varrone ſcriptum *radicium* non *radicum* nos moneat, hic & alibi idne ſit inducendum, an contra? PONTED.

46 SOLSTITIVM DICITVR FVISSE.) Et paullo ante, *dici poteſt.* Quae ſi cum Theophraſti περὶ φυτῶν ἱστορίας primo conferas, non *dici* & *dicitur*, ſed *diſci* & *diſcitur* probabis. ἴδιον δέ καὶ τὸ τῇ ἐλαίᾳ καὶ τὸ τῇ φιλύρᾳ, καὶ τῇ πτελέᾳ καὶ τῇ λεύκῃ συμβαῖνον· στρέφειν γὰρ δοκοῦσι, τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινὰς, καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν, ὅτι γεγένηνται τροπαί. Ita Plinius 16, 23 *mirum in primis quod vlmo, tiliaque & olea, & populo alba & ſalici euenit. Circumaguntur enim folia eorum poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſidus*

 confectum.

confectum. Quod ſi certiora argumenta expetuntur, dabimus quoque; vetus enim huius capitis titulus manifeſtum priſcae ſcripturae ſpecimen facit: *ex quibus foliis cognoſci poſſint anni tempora:* Caeterum haud abſimile mendum in Feſto Auieno *Arat. Progn.* poſſum detegere, *dices* pro *diſces* poſito:

Sic & crabronum rauca agmina ſi volitare
Fine ſub autumni conſpexeris aethere longo,
Iam veſpertinus primo cum commouet ortus
Vergilias pelago, dices inſtare procellas. PONTED.

47 PRIVS, ENIM ARIDAE (ſiue potius *adultae*) FACTAE RIXANTVR.) Hoc modo ſi diſtinguatur, locus facilius quam eo modo quem antea propoſuimus, dilucidabitur. PONTED. Nos noſtrae coniecturae nondum poenitet; ſed pudet, in noſtra adnotatione interpunctum tum ante tum poſt verba *prius enim*, cum vtrinque inciſum eſſe deberet.

48, 1 FRVMENTVM QVOD CVLMVS EXTVLIT.) Haec ab Aldo eſſe edita ad hoc tempus ſciebam, cumque eadem ab aliis diuerſo modo prius expreſſa legerem, cur tandiu Aldina retenta ſint & probata ab omnibus mirabar; nam priſca ſunt (ſi quid ego video) meliora: *in ſegetibus autem frumentum, in quo culmus extulit ſpicam: ea.* Quibuscum (vocula *in* ante *quo* excepta, qua carent) codices Caeſenas & Venetus conueniunt, nec non Iuntini libri. His declarat Varro eſſe in ſegetibus frumentum de cuius ſummo culmo ſpica effertur, vt id ipſum a legumine quod e ſcapi lateribus ſiliquatur, diſtinguat. PONTED.

48, 1 EA QVAE MVTILATA NON EST) Antea hic *mutica.* vetuſtiſſimum exemplar *multilata.* vna detracta litera *mutilata* emendaui, quam veriorem puto eſſe lectionem & ex priſcis veſtigiis, & ex ſententia etiam ipſa. Sed hanc ipſam, quam me reſtituiſſe dico, in Gallicano etiam codice ſine vllo vitio inueni. Spica enim mutica, vt ipſe docet, eſt quae non habet ariſtam. poteſt tamen non omnia illa tria habere, nec aſtria craere: vt cum ad integrum ſpica non peruenit, nec grana perfecta habet. ea autem recte, cum aliquo trium illorum caret, *Mutilata* diceretur. Cicero *mutilatum* vocat *exercitum*, male acceptum in praelio, & qui integrum militum numerum non haberet. VICTOR.

48, 2 GRANVM A GERENDO) Ab Aldo haec quoque ordine perturbata emanarunt, quae a primis editoribus longe ſecus accepimus. *Granum gerendo. Id enim vt gerat ſpica ſeritur frumentum, non vt,* quod Caeſenas quoque exemplar ſeruat. Verum paulo diligentius digerenda ſunt: *Granum a gerendo; id enim vt gerat ſpica, ſeritur frumentum, non vt.* PONTED.

48, 3 FRIT — VRRVNCVM) Mirari ſubit iſtud *Frit* ne minima quidem ſocietate cum latinis nominibus coniunctum tam a doctis quam ab indoctis probari. Quid de etymo? *Frit a frio quod facile friatur.* Nam primum nego ſtrigoſum iſtud facile friari: deinde ſi concedam, cur etiam infimae ſpicae pars non *Frit* dicitur, ſed *vrruncum*, cum vtrumque minus ſit quam granum, ideoque ob exilitatem inanitatemque aeque facile friatu? Quare, his poſitis, a Graecis ea nomina repeterem; quoniam Varro de etymo nihil addiderit, quod non praetermiſiſſet, niſi eſſent externae originis: & *Frit* quidem Φρίξ eſſe opinarer, quod horrorem ſignificat, quia ſumma pars in ſpica horreat ariſtis, vt de ſegete cecinit Homerus: *φρίσσειν τοῖς ἀσταχύεσσιν.* Et Virgilius: *Spicea iam campis cum meſſis inhorruit. Vrruncum* vero ὄῤῥογκον tanquam *ſeri tumorem.* Euenit namque cum ſuperiores folliculi lac quo granis turgeant, hauſerint, ad infimos tantum ſerum, ex quo nihil denſari, & in granum grandeſcere poſſit, defluat; ideo tument quidem, ſed mox arefacto humore, effoeti nihil coactum ſeruant, velut ſi quis ſerum fiſcellis cogere tentaret. PONTEDERA. Licetne pauca, mi Pontedera? Metuo ſi hic plane taceam, ne in nos dicat aliquis Ciceronianum illud, *Cato mirari ſe dicebat, quod non rideret haruſpex, haruſpicem cum vidiſſet.* Credimus, te Graece & Latine doctiſſimum, rerum etiam naturae, plantarum in primis, cum paucis conſultum: ſed visne tibi credamus, ita ſapientes fuiſſe, ita eruditos ruſticos Romanos? Sed licuit ineptire in etymologiis Varroni: quidni Pontederae lepidum ludum ludere & eruditum?

49, 1 CVM CONTICVISSET, &c.) Quae dum quis ita perluſtrat, nec ſuperiora reſpicit, nihil de nutricatu iam dictum, quin etiam praetermiſſum facile ſuſpicatur. Tollitur autem omnis dubitatio, ſi legentes ita ſeparemus: *Cum conticuiſſet, nec interrogaretur, de nutricatu credens nihil deſiderari, dicam, inquit, de fructibus maturis capiendis.* PONTED.

52, 2 QVOD VNGVLIS E SPICA EXTER.) *Quoad* reponit Schoettgenius in libello laudato p. 15.

55, 2 DVRITIES ENIM EORVM) Cum duo incommoda quae, dum baccae cum digitabulis leguntur, contingunt, Varro collegiſſe videatur, vnum quod ad ramorum laeſionem ſpectat, habemus, alterum non apparet: fuiſſe exiſtimo, quod digitabulis induti baccas multas, ob ipſarum duritiem, legendo praeteribant. Quare id quoque vt habeamus, addendum eſt aliud negandi verbum: *non ſolum non ſtringit bacam,* ſed etiam fieri poteſt, vt pro *non* inſerendum ſit *nimium*, quod ea durities dum nimium ſtringit baccas, eas laedit, & cum amurca olei quid exprimit. Porro hic eſt locus, quem Nonius in voce *ſtringere* expreſſit, omnium vitioſiſſimus. *Varro de Re Ruſtica lib. I. quod non ſolum celeriter praeterire ſtringere vocant, ſed etiam re transglubit.* E quibus illud *celeriter praeterire* ex margine in quo quid ſignificarent Varronis verba *non ſtringit baccam*, erat adnotatum, inſertum crediderim; nam *ſtringere vocant* deprauatum opinabatur Victorius de *ſtringit bacam*, quod in vetuſtis libris *vacam* per *v* non per *b* ſcriptum eſt: ſimiliter *re & trans τῦ ramos* habemus reliquias. Hinc deducitur quo tempore

tempore iſta ſcribebantur, nondum particulam *non* de Varronis contextu fuiſſe ſubductam; quippe Varroniano loco Nonius non vt *ſtringere* eſſet *celeriter praeterire*, ſed *decerpere* vtebatur; ideo Virgilianum carmen ex Georg. I. adduxit: *Sed tamen & quernas glandes nunc ſtringere tempus Et lauri baccas.* Deinde Varronis verba ſubnexuit. Referentur quoque haec Varroniana apud eundem Nonium in verbo *glubere*, ſed non ita vitioſa: *Varro de Re Ruſtica lib. I. Durities enim ea quod non ſolum ſtringit baccam, ſed etiam ramos glubit.* De hoc loco quid dicam? Cum animaduertam, quod in vulgatis Varronianis eſt *eorum*, hic eſſe *ea quod;* cumque hoc minus neceſſarium exiſtimem, neſcio, quid mihi ſignificare viſa eſt ſcripturae diuerſitas. Si enim ab *eorum* ſubducto *ea*, quod reliquum eſt, habeamus pro *non*, perfecta erit ſententia, & duriuſcula quidem, tamen a Varrone haud aliena, quod inter vtrumque *non* inſerto *ſolum*, facile emendatur. PONTED.

55, 3 NEC HAEC NON MINIMA CAVSA) Quae de hoc loco ſcripſimus, ad eundem confirmandum pertinere volumus, non ad infirmandum. Quibus tamen prima formis excuſa, *vt haec non minima cauſa* vitii facile coarguuntur. PONTED.

55, 4 REDIT IN VILLAM, — ELIGITVR) Horum duo *redit* & *eligitur* ex vetuſtis editis damnantur; illud enim *cedit* eſt nempe *it*, vt Lucilius apud Nonium vſurpat: *Quandoque pudor de pectore ceſſit.* Vt Varro, eodem referente Nonio, *Parmen. Cedit velocibus iuuenis membris, leuis, nitidus oleo.* Vt Plautus Pſeud. *Non prorſus, verum ex transuorſo cedit quaſi cancer ſolet.* Hinc accedo, recedo, diſcedo. Alterum *eligitur* ab Aldo electum, primis temporibus in impreſſis fuit *datur*, quod ad vetuſtiora propius venit; in Veneto enim codice eſt: Legatur; in Caeſenate: ledatur; in vetuſtiſſimo & probatiſſimo Victoriano *laedatur*. Quod optimum iudicaueris ſciens oleas ad cibum a veteribus contuſas condiri vt Varro cap. 60 tradit ex Catone: *oleas eſui optime condi ſcribit Cato, orchites & pauſeas aridas vel virides in muria, vel in lentiſco contuſas.* Et Columella 12, 47 *Acerbam pauſeam menſe Septembri vel Octobri dum adhuc vindemia eſt contunde.* Deinde: *albam pauſeam, vel orchitem, vel radiolum, vel regiam dum contundes.* Quare in villam cedit olea *ad cibum vt laedatur*, ſiue malis: *vt caedatur;* quamuis illud praeſtare etiam crediderim quod alias oleae condituras complectitur; ſiue enim contundas; ſiue acuta arundine inſeces, vt mos fuit apud veteres, eodem Columella auctore; ſiue ſale & muria maceres, ſemper laeſeris, cum vua quae ad cibum eligitur, integra condatur. Caeterum ſiue *laedatur,* ſiue *caedatur* elegerimus, magis quam tertium a Scaligero propoſitum praeſtabit. Quid tertium, dicet aliquis? Quod tertium? Dicam & quam breuiſſime; nihil; iſte enim vt tales quaeſtiones de medio tolleret, atque ab hac inani cura poſteros liberaret, hoc verbum quocunque modo ſcriptum ſubduxit & abiecit. PONTED. Add. Cl. Morgagnus, qui Epiſt. I, 96 ex *laedatur* coniectura eleganti format *laudatur.*

57, 3 ET IN APVLIA. QVIDAM QVAE) Duo culpanda videntur, importuna interpunctio ſiue potius diuulſio, & alterum *quidam.* Nec tamen Aldus quod vtrumque ſuſtulerit, laudandus. Cum autem in Caeſenate exemplari non *quidam* exiſtat, ſed *quaedam, quae non ſolum,* ita locum reſtituere poſſumus: *& in Apulia quidam, quae non ſolum.* PONTED.

59, 1 DE POMIS, vt c. 60 DE OLIVITATE & alias ſimiles ſcribendi formulas, quibus Varro tanquam argumentis vtitur, ſecus nunc habeo ac ſolebam, neque eos editores laudo, qui improbant & ſubducunt. PONTED.

59, 3 IN PENSILIBVS IVNCTIS.) Vltimum in optimo Victorii Codice ſcribitur *vinctis,* quod erit *vinctuis* a *vinctus,* & hoc a vinciendo, quod viminibus intexebatur, de quo ſupra Varro: *Et vindemia facta denique diſcat pendere in palmam aut funiculo aut vinctu, quod antiqui vocabant ceſtum.* Porro *vinctuis* patrici caſus habetur, vt vetuſti vtebantur, & ipſe Varro, vt refert Nonius, ſcribens, *domuis, victuis, anuis,* & in II. de R. R. *fructuis.* PONTED.

61 TAM IN DOLIIS CONDVNT) Vetus lectio, *Tam in oleis condunt,* ſcilicet *in ollis,* quod vetuſtiſſimi ſemiuocales non geminabant. PONTED.

62 PROMANT CONDITA) Scribitur in cunctis manu ſcriptis libris: *promunt, primum,* quod ſuſpicor contractum de promundum, & ſubinde deprauatum. PONTED.

64, 2 TVNC DECOQVVNT IN AHENIS) Totus locus in optimo exemplari ita ſcriptus, *Tum decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt.* Aliis nunc rebus relictis, quae parum in illo diuerſae ſunt, quomodo illic *Leni lignis* ſcriptum ſit quaerendum accurate puto. VICTOR.

64, 2 In Scaligeri nota verſu 2 pro *admoueret* lege *admoneret*: & in ſubiecta Vrſini nota ex Catone 69 pro *coaleſcat, caleſcat.*

IN M. TERENTII VARRONIS DE R. R.

LIB. II.

Praef. 4 CVLTVRAM AGRI DOCVERVNT) Quibus ſi *Dii* immiſceatur ſententia cognitu facilior habebitur: *Itaque in qua terra culturam agri Dii docuerunt paſtores progeniem ſuam,* quae Columella lib. I hoc modo imitatus eſt: *Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, vbi Dii cultus agrorum progeniem ſuam docuerunt.* PONTED.

Praef. 5 COLONI VT EA QVAE IN AGRICVLTVRA) Ab his vetuſta diſcrepant: *Coloni ea quae in agricultura factum, vt naſcerentur e terra: contra paſtoris ea quae nata ex pecore.* Quae quamuis vtraque vitioſa, facilius tamen medicam manum admittunt: *Coloni ea quae in agricultura faciunt, vt ſperentur ſiue ſperarentur e terra: contra paſtoris.* Quam ſententiam paucioribus lib. 6 praefat. complectitur Columella: *ille* (agricola) *fructum e terra ſperet: hic* (paſtor) *e pecore.* PONTED.

1, 2 QVI ESTIS EPIROTICI PECVARII ATHLETAE REMVNEREMINI NOS.) Ex vetuſta ſcriptura: *qui eſtis pecuriathietae remune reminինos* haec Victorius emendauit. Sed qua ratione ex illo *pecuri, epirotici pecuarii* induxit? In veteribus excuſis libris habemus: *Qui eſtis epirotici thietate remine reminice.* In quibus pro *pecuarii, epirotici.* Mihi ſatis videtur ſcribere: *Qui eſtis pecuris* (vel *pecuarii*) *athletae remuneremini nos;* neque enim Varro qui primus loquitur: *cum accepiſſem conditionem vt meae partes eſſent primae,* Epiroticum ſe fingit; neque Scrofa, qui ſubinde concludens de reliquis & potiſſimum de Attico, qui in Epiro pecuarias magnas habebat, ait: *Nunc rurſus vos reddite nobis o Epeirotae.* PONTED.

1, 5 DVM AD NOS) In no. Victorii ad h. l. v. 7 leg. in prima huius libri parte. cum enim vitam ſuperiorum &c.

1, 9 VT OPPIDVM IN GRAECIA ἽΙΠΠΙΟΝ ἌΡΓΟΣ) Hoc oppidum Italiae eſſe non Graeciae docet Plinius lib. III. *Argos Hippium Diomede condente, mox Argyripam dictum.* De quo celeberrimus Vates canit:

Vidimus, o ciues, Diomedem, Argiuaque caſtra
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omnes,
Contigimusque manus qua concidit Ilia tellus,
Ille vrbem Argyripam patriae cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.

Quare ſcriberem: *Vt oppidum in magna Graecia.* PONTED.

1, 10 FLATVM PECORE, PECORE EST NOTATVM) Sequendos in his arbitror antiquos impreſſos libros: *Et quod aes antiquiſſimum quod eſt flatum, pecore eſt ſignatum. Seruius Rex*, inquit Plinius, *ouium boumque effigie primus aes ſignauit.* PONTED.

1, 15 E VALETVDINARIO) Illud *e valetudinario* in Aldi, qui primus id in Varronianos libros induxit, valetudinario ſeponerem. Quis enim pecus *e valetudinario* emerit? Quod namque de Capris, quas, vt ait Varro, *ſanas nemo ſanus promittit*, dici poteſt, id ex illis, *alias e neutro* intelligitur. PONTED.

1, 19 OLYSIPPO, MONTE TAGRO) *Oliſipo* eſſe in MS. Beſſarionis Cardinalis obſeruat Surita ad itinerar. Antoni. p. 416 edit. Weſſelingii, qui vir doctiſſimus & ipſe *Sacrum promontorium* ab hac vrbe remouet, ſed tamen Scaligero & Suritae accedit p. 417.

1, 21 MORBOSVM PECVS ET VITIOSVM, ET QVANDO NON VALET) Quis iſta in quibus ter idem dicitur *morboſum, vitioſum & quando non valet* probauerit, praeſertim cum antiqua impreſſa diſſimilia habeamus: *& quoniam non valet, ſaepe magna adficiuntur calamitate?* In his nihilominus quod recta via conſequi non poſſum, habeo quod deſiderem. Id quid ſit, tentabo magis ſuſpicionibus quam ſignis declarare. Ad hunc itaque modum locum interpretabor: *Quod morboſum pecus & vitioſum ſe quoniam non valet* (indicare) *ſaepe magna afficiuntur calamitate.* De qua re Vegetius de A. V. *Nam*, inquit, *ſi laus prima medicorum eſt genus aegritudinis in homine reperire qui paſſionem ſuam & manu poteſt & voce ſignare, quanto magis in Mulomedicina neceſſarium creditur genus aegritudinis noſcere cum mutum ſit animal, nec poſſit proprium indicare languorem.* Verbum etiam *adficiuntur* quod in cunctis manu ſcriptis inuenit Victorius, nos non morabitur ſcientes *pecus* nomen, vt Grammatici vocant, *collectiuum* cum eodem poſſe commode copulari. PONTED.

1, 21 VT EORVM, QVI SIVE) Scriberem pro *eorum, equorum*, quod fuit veteri forma *ecorum.* PONTED.

1, 21 QVI SIVE EX AESTV SIVE E LABORE FEBREM HABENT.) Quae poſt Aldum ab omnibus recepta ſunt, prioribus impreſſis libris diſcrepantibus: *Qui ſine labore febrem habent.* At ab his paululum recedunt Victoriani codices: *qui ſi e labore febrem habent.* Quae magis probarem; quoniam vnius tantum febris curatio traditur, cum aliam exigat quae ex nimio aeſtu, aliam quae ex immoderato labore. PONTED.

1, 23 CIBO SVSTINETVR) Recipienda erat Ryckiani codicis lectio, *cibus ſuſtinetur.* Fuit forte in quibusdam libris *cibos*, quod propter proximam ſ tranſiit in *cibo.*

1, 24 QVOT REIICVLAE SINT ALIENANDAE) In cunctis manu ſcriptis libris *quot epulae* inuenit Victorius, quod mihi non vitium videtur, ſed optimum verbum. *Quot epulae*, videlicet quot agni & verueces pingues ad epulas ſint vendenda; nam inutilia tantum armenta gregesque quae vili diſtrahuntur, alienare, non ſtrenui eſt patrisfamiliae. Inuenio Laurentium ſcripſiſſe: *Poll. item epulae oues praepingues.* In Catone etiam *delicula armenta, deliculas oues*, vt Victorius de optimis monumentis prodit, in *reiicula & reiiculas* immutarunt librarii, cum quid eſſet *deliculum* non aſſequerentur. Verum *delicula armenta ouesque* ſelecta corpora ſunt atque optima a *deleco*, quo pro *deligo* vetuſtiſſimi vtebantur, deducta appellatione. Varro 2, 4 *delicum* adhibet: *cum porci depulſi ſunt a mamma a quibusdam delici appellantur, neque iam lactentes dicuntur.* PONTED.

2, 5 p. 250 v. vlt. leg. *binae* pro *ſingulis vt procedant:* & ſ. 6 p. 251 v. 4 leg. *haec* ſic *recte fieri ſpondeſne?*

2, 10 SOLE EXORTO PVTO) Potius ſole exorto potum propellunt. PONTED.

3, 3 IN SAVRACTI FISCELLO) Separandum *in Sauracti, Fiſcello;* nam duo ſunt montes, quorum primus Soracte vel Soractis etiam appellatur. PONTED.

3, 5 ILLAS CAPRAS HODIE) Scriberem: *illaſce capras*, vt de ouibus; *illaſce oues, qua de re agitur*: de ſuibus: *illaſce ſues ſanas eſſe*: de bubus: *illoſce boues ſanos eſſe*: de indomitis: *illoſce iuuencos ſanos recte.* PONTED.

3, 7 IN LOCIS CVLTIS VIRGVLTA) Melius: *atque in locis incultis.* PONTED.

4, 5 extr. leg. *feruorem carnis* ferre *nequeant.*

4, 8 ad V. L. *o* adde *trimum* Popma.

4, 9 THYSVS) Coaluit *Thyſus* ex duabus vocibus θὺς, ὗς· antiquitus θὺς a Graecis dictus, vt ex Clemente & Athenaeo habemus. cui ab imperitis interpretatio fuit appoſita ὗς, & ſubinde de vtroque efformatum *Thyſus.* PONTED. Θὺς probat ad Athenaeum Caſaubonus 9, 14.

4, 13 ET QVOD MATRES ASPERNANTVR) Non ſuculae matres aſpernantur, ſed ſuculas matres, quod propter exiguitatem lactis dum nimium mammas preſſant, ipſas dentibus ſauciant. Ideo ſcribendum: *& quod matres eos aſpernantur,* ſiue *eos ſpernantur.* Creſcentius libr. IX. ſic transſcripſit: *Porci nati hieme fiunt exiles propter frigora, & quia matres aſpernantur eos.* PONTED.

4, 17 IN EORVM FOETV) Antiqua lectio varia: *in eorum potu, petu, pecu.* Legerem *fotu*, h. e. in porcorum nutrimento; nam *fouere* pro nutrire vſurpatum a veteribus ſcimus. PONTED.

4, 18 APPARENT LAVINII) Ienſonius edidit: *apparent in amne:* Iunta: *apparent iamne* quod in optimo codice reperit Victorius, ex quo *Lauinii* efformauit. Veteris ſcripturae veſtigiis inhaerens dicet aliquis potius eſſe inducendum *Interamnae* vetus Italiae oppidum, quam *Lauinii.* PONTED. Add. Morgagnus V. C. Epiſt. I, 99.

4, 20 CVM CREVERVNT, CVPIVNT) Antiqua exemplaria Victoriana: *cum creuerunt, capiuntur ſequi matrem paſtum.* Eſt autem *capiuntur* id ac *impediuntur.* Nonius: *capere implicare, impedire.* M. Tullius in Verrem de ſuppliciis: *non ceperunt, ſed adduxerunt onere ſuo plane captam atque depreſſam.* Hinc *mente* vel *oculis captos* dicimus, qui mentis oculorumque officio impediuntur. Itaque cum creuerunt porci, impediuntur ſequi matrem paſtum, *domique ſecernunt a matribus, ac ſeorſum paſcunt.* PONTED.

4, 22 GREGES MAIORES INAEQVABILES HABENT.) Videndum quid potius, *maiores* an *maialium;* nam ex ſue tres parantur greges; ſuum qua continentur *ſcrofae & verres; maialium,* qui ſunt porci caſtrati; & *porcorum*, qui non caſtrati. Primus ita a Varrone commemoratur: *In centum ſues decem verres ſatis eſſe putant: quidam etiam hinc demunt:* tertius: *Porcorum gregem alii duplicant, alii etiam maiorem faciunt:* ſecundus non exiſtit, niſi ſi legamus: *greges maialium inaequabiles* (ſiue vt in antiquis, *inaequales*) *habent. Sed ego modicum puto centenarium. Aliquot maiores faciunt, ita vt ter quinquagenos habeant.* PONTED.

5, 2 NARRA ISTI, INQVIT) Hic & alibi vno *r* ſcribendum *naro*, vnde *gnarus, ignarus,* quod proprium Varroni Velius Longus attribuit, cum id vetuſtiſſimis omnibus ſit commune, ſemiuocales non geminantibus. PONTED.

5, 5 QVI FILIOS NEPTVNI) Enarratur ex maiori parte haec fabula, certe vt qualis ea ſit intelligi queat, ab Halicarnaſſenſi Dionyſio in Arte p. 47, 29 & 57, 15 Sylburg. cuius locum bene longum iam in Epiphyll. miſcell. 2, 10 retulit Nic. Loënſis: (Facis Gruter. To. V p. 312) itemque Ioſ. Barneſius in argumento *Melanippes* (Ita etiam, non *Menalippe* apud Varronem ſcribendum videtur) fabulae deperditae Euripidis To. II p. 479. Paullo diuerſa ſunt Hygi. fab. 186. vtrinque tamen illud manet, in ſtabulo inter boues, vel a boue adeo ſeruatos pueros Melanippes.

5, 7 QVAM IAM EXPERTAE) Vetus lectio, *quam iam exparte*, quod habeo *expartes*, quoniam ſimplicium vocales in compoſitis a veteribus non immutari diximus. Ideo *expars* pro *expers,* quod etiam ex gloſſis Philoxeni affertur: *expars*, ἄμοιρος. PONTED.

5, 7 OCVLIS MAGNIS ET NIGRIS) Ita Columella: *oculis nigris & patentibus.* Florentinus, qui omnia fere a Varrone accepit, habet: μελανοφθάλμους, pro quo in non nullis codicibus legitur: μεγαλοφθάλμους· Vtrumque eſſe retinendum ex Varrone & Columella patet. PONTED.

5, 8 A COLLO PALEARIBVS DEMISSIS, CORPORE) Ienſonius haec tantum: *A collo, corpore amplo, bene coſtato, latis humeris.* Verum *corpore* vitioſum pro *pectore,* quod de corpore iam indicatum eſt, *vt ſint bene compoſitae, vt integris membris, oblongae,* amplae. Idem Varro 1, 20 de bubus dixit: *lato pectore;* Columella: *pectore magno;* Palladius: *pectore grandi.* Varronis interpres, Florentinus, εὐστέρνους. PONTED.

5, 8 RECTIS GENIBVS, EMINVLIS) Separanda ſunt alio modo: *Cruribus potius minoribus, rectis, genibus eminulis.* PONTED.

5, 8 PEDIBVS NON LATIS) Eadem apud Florentinum: πόδας ἐν τῷ βαδίζειν μὴ πλατυνομένους ἄγαν, μηδὲ χηλὰς διεσταλμένας, τοὺς ὄνυχας τελείους καὶ ἴσους. Hoc tantum diſcrimen intercedit, quod *leues vngues* expetit Varro; Florentinus perfectos: verum vitioſum *leues* pro *laeues* & ὄνυχας τελείους pro ὄνυχάς τε λείους. Ita in vtroque idem. PONTED.

5, 8 CORIVM ATTACTV NON ASPERVM AC DVRVM.) Vetuſtae editiones; *Corium attractu.* Florentinus: Βύρσαν εὐαφῆ καὶ μὴ ἀπεξυλωμένην. Quae perperam interpretati ſunt: *pelle ad tactum molli;* nam εὐαφὴς quod facile contrectatur, ſignificat. Non me latet Columellam ſcribere *tactu corporis molliſſimo,* ſed ibidem quoque legerem *tractu* non *tactu.* PONTED.

5, 9 probat *nugatorii* pro *iugatoriis* & 5, 18 extr. ex

ex *centaurum viginti* effingit *centenarium* (quid ni *centuriam*?) *viginti* PONTED.

7, 5 CRVRIBVS RECTIS ET AEQVALIBVS) Aldus ita primum, vt exiſtimo, ex Columella, apud quem legitur: *tereti genu paruoque, neque introrſum ſpectanti*, locum conſarcinauit, qui in antiquis excuſis libris alio modo ſtabat: *Cruribus rectis, aequalibus, introuerſis, potius figurata: genibus rotundis nec magnis.* Porro qua via ſit emendandus, niſi fortaſſe hac ratione, non video: *cruribus rectis, aequalibus, non introuerſis, potius figura alta, genibus rotundis, nec magnis.* Etenim cum genu ad crus pertineat, ſi crus non introrſum vergit, neque illud. Eadem de cauſſa cum pes ſit alterum cruris extremum, de Vaccae forma Cap. 5 ſcribit Varro: *pedibus non latis, neque ingredientibus qui diſplodantur*, quod potius de genibus erat dicendum. Quod vero ad illud ſpectat *potius figura alta*, quod deprauatum fuit in *potius figurata*; cum Columella equos commendet, *ſi ſint aequalibus atque altis rectis cruribus*, id ipſum non praetermiſſum a Varrone exiſtimaui, &, vt in bubus, in quibus crurum breuitas laudatur, exigit vt ſint *cruribus potius minoribus*, ita in equis ſcripſiſſe *potius alta figura.* PONTED.

7, 6 Diſtinctione bis peccatum. Legendum ita p. 285 v. 1. *in Graecia Theſſalici equi, a terra Appuli—ſi tum gregalibus in pabulo* &c. Caeterum pro *a terra Appuli*, ſuſpicatur Cl. Pontedera *ab Appulia terra* ſ. *ab Appula terra.*

7, 8 PERORIGA ENIM ADPELLATVR) Vetuſta ex probatiſſimo Victorii exemplari. *Peroriga miſit adpellatur quiqui admittit.* Quae recte Scaliger reſtituit: *Perorigam is ita adpellatur.* Sed nihilominus maximum vitium reſtat in *Perorigam*, de quo iterum: *& eum capite obuoluto peroriga adduxiſſet*, & cap. proximo: *iidem vt ineant equas perorigas curamus.* In quibus omnibus ſcribendum arbitror *origa* videlicet: *veſpere per origam; is ita adpellatur quiqui admittit;* deinde: *& eum capite obuoluto origa adduxiſſet;* tum: *iidem vt ineant equas, per origas curamus.* Quae quo facilius admittantur, inter neceſſaria eſt adiicere, ex qua origine exiſtat *origa*, atque ex qua *auriga*. Hic autem de *aurea* freno fit & de *iugo*: *aureas*, inquit Feſtus, *dicebant frenos, quibus equorum aures religantur*, vt ex alio Feſti loco eluceſcit: *aurea dicebatur frenum quod ad aures equorum religabatur.* At *origa* ex eodem *iugo* conſtat & *oria* ſiue *orea.* *Orea* autem erat apud veteres freni genus, quo, eodem Feſto auctore, equorum ora coërcebantur. Cato orig. 3 *equos reſpondit: oreas mihi inde, tibi cape flagellum.* Coelius pro ſe apud populum: *equusque mihi ſub feminibus occiſus erat, oreas detraho, inſpectante Stetiuio.* Qui igitur per frenum *auream* equum moderabatur, *aurigam* dicebant; qui per *oream*, *origam*. PONTED.

7, 11 DIVTVRNIORES EQVOS) Scribendum *equas*; ideo adiectum eſt: *Itaque vt reſtibiles ſegetes eſſent exſuctiores, ſic quotannis quae praegnantes fiunt.* Columella etiam confirmat hoc monito: *Vulgaris feminae ſolenne eſt omnibus annis parere: generoſam conuenit alternis continere, quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum praeparetur.* PONTED.

7, 11 NE VNGVLAS COMBVRAT STERCVS CAVENDVM) Ienſoniani libri: *ne vngulas commuttet ſtercus, cauebit.* In optimo Victorii manu ſcripto: *ne vngulas commurat ſtercus tenebat.* Quaenam ſequemur? Vetuſtiſſima profecto *tenebat* in *tenebis* mutato videlicet *prohibebis* vt in illo Virgilii: *Texendae ſepes etiam, & pecus omne tenendum.* Vel *defendes*, vt in alio Virgiliano carmine: *Stabat pro templo & capitolia celſa tenebat.* Nam illud *commurat* iſto ſimillimo exemplo de antiquis monumentis eruto poſſumus confirmare: *Pectus. malum. commurat. ſuum.* PONTED.

7, 14 AB EO TEMPORE MEDIOCRITER EXERCENDVM) Multa ſuper hunc locum ſcripſimus: nunc tamen optimi & vetuſtiſſimi codicis auctoritae magis mouemur, in quo pro *exercendum* & *extriendum* cum *eximendum* extet, id ipſum caeteris anteferimus, & de dando hordeo interpretamur: *Ab vndecimo die*, ait Varro, *vsque ad quartum decimum dandum hordeum quotidie adiiciendo minutatim. Quod quarto decimo die feceris, in eo decem diebus proximis manendum. Ab eo tempore mediocriter* (hordeum) *eximendum.* PONTED. Mihi placet Victorianum illud *exercendum*, tanto magis cum ſudoris ſtatim fiat mentio. Saepe tales curandi rationes apud Vegetium & Hippiatricos.

8, 6 HAEC ME REATINO) Diſtinguenda ſunt hoc modo: *Haec me Reatino auctore probares, mihi, inquit, niſi tu.* nimirum: haec mea auctoritate quod ſum Reatinus, vbi maximi & pulcherrimi gignuntur muli, adductus tu probares, niſi domi eſſes inſtructus, quoniam equarum greges habes, & mulorum iuga vendidiſti. PONTED.

8, 6 ET EDVCANT ET ALVNT) In his vetuſta magis probamus: *& educunt & alunt.* Nam *educo* is id ſignificat, quod natos alendos ſtatuere: ideo primum educimus, deinde alimus. Eodem modo accipienda ſunt quae ſupra leguntur: *Hic ita eductus a trimo poteſt admitti.* Id etiam *tollere* dicitur, ſed de homine, vt Terentianum illud: *Quidquid peperiſſet, decreuerunt tollere.* Quod recentes nati homines pedibus non vtuntur, ideo tollimus, vt nos vernacula conſuetudine vſurpamus *alleuare.* At in brutis animantibus *educere* potius, quia non tolluntur, ſed educuntur in locum vbi ali & nutriri ſolent. Hinc & in homine qui pedibus vti poterat, Terentius vſurpat: *Ego hunc maiorem adoptaui mihi Eduxi a paruulo.* hoc eſt eduxi a patre ad me paruulum, cum mihi alendum decreuiſſem.

9, 1 SVES, VERRES MAIALES, SCROFAE) Videtur *ſues* inſititium: non enim ſues omnes nempe qui minores natu ſunt, ſe defendunt, ſed maiores, vt verres, maiales, ſcrofae: quippe, ſi cunctos intelligeret Varro, exceptionem

nem non faceret: *In ſuillo pecore tamen ſunt quae ſe vindicent.* PONTED.

9, 1 Incuria quadam, quae nos ad totum capitis huius argumentum adnotaueramus, coaluerunt cum nota Vrſini, quae incipit a ſolenni illo, *videtur legendum.*

9, 2 VNVM VENATICVM ET PERTINET) Deprauatus cum eſſet locus in antiquis exemplaribus ita efformarunt. Vetus ſcriptura omnium vitioſiſſima: *vnum venaticum & pertinet ad feras beſtibus aſſilueſtribus aſſilueſtres.* Ex quibus ſi quid conglutinem, inſanire videbor. Tamen quid prohibet experiri & ſpeciem ac formam aliquam de illis reliquiis adumbrare? Fortaſſe meo exemplo alii diligentius in hoc incumbent. Ita agam, nihil niſi meras nugas proferens: *& pertinet ad feras veſtibulas ſilueis tericula & luſtreis.* Vt enim canis domeſticus pertinet ad domus veſtibulum; opinor enim ſcriptum *veſtibulas* ſequioris generis, ideo quod a communi conſuetudine abhorreret, repudiatum a librariis & corruptum locum. Reliqua etiam hoc modo: *ſilueis tributas & luſtreis.* PONTED.

9, 4 QVOD IN TENEBRIS) *Add. Morgag.* I, 100.

9, 6 P. AVFIDIVS PONTIANVS) Quae interpretum induſtria comta & ficta exiſtimo, atque a Varronis mente aliena. Haec enim videtur eſſe auctoris ſententia: P. Aufidius Pontianus cum ouium greges in Vmbria vltima emeret, ſtipulatus eſt, vt gregibus ſine paſtoribus accederent canes; praeterea vt paſtores ad Metapontinos ſaltus greges deducerent & clam ſe ſubducerent, ne canes paſtoribus addicti eos ſequerentur. Quo facto & domum paſtoribus reuerſis paucis poſt diebus canes ſua ſponte in Vmbriam ad paſtores redierunt. Quare illud *Heracleae emporium* ex ingenio defluxit, quod aliud eſt pecus in ſaltus ad paſcendum deducere, aliud ad mercatum vt veneat. Nunc ex vetuſtis exemplaribus in quibus ſcriptum eſt: *Paſtores vt dedurent in Metapontinos ſaltus & tra clepere,* aut vera, aut quae ad verum propius accedant, eruere, conabimur: *Quibus gregibus ſine paſtoribus canes acceſſiſſent, paſtores vt dedurent in metapontinos ſaltus, & clam cleperent,* ſiue melius id ipſum: *& tracleperent; clepere* enim non ſolum clam rapere, ſed etiam furtim ſe ſubducere indicat, vt Varro de L. L. ex Lucilio: *ibi ab rebus clepſere foro*: id apud Graecos κλέπτω, vnde in Latium *clepſo* emanauit, vt Synes. Epiſt. κλέψας σεαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων. Quare *tracleperent* a *traclepo*, vt *trado*, *traduco*, *traluceo* pro *transclepo*, *transdo*, *transduco*, *transluceo*, nimirum: *illinc clam aufugerent.* Verbum quoque *dedurent*, vt in vetuſtis exiſtit, retinui, nam plurimum elegantiae oſtendit, quod *durare perſeuerare, permanere* ſignificat, vt Terentius: *Non hic durare quiſquam poteſt.* Et alibi: *Sancte adiurat Non poſſe apud vos, Pamphilo ſe abſente, perdurare.* Ideoque cautum in emtione fuit, vt paſtores dedurent in Metapontinos ſaltus, videlicet: vt eſſe perſeuerent cum grege vsque in Metapontinos ſaltus. PONTED.

9, 7 SEQVITVR QVARTVM) Ex antiqua ſcriptura erit: *Sed (quod quartum de emtione) ſit alterius.* PONTED.

9, 8 PASCITVR ENIM E CVLINA) Probatiſſimum Victorii exemplar pro *e culina*, *e curia*, a quo non valde recedit Caeſenas: *e viria*, neque Venetum: *ecuria.* Verum *e curia* optimum eſt, qua voce *coenaculum* adpellarunt Romani, vt refert Dionyſius Halicarn. Antiq. Rom. lib. 2 Καὶ συνεϛιῶντο κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑϛίας, ἑϛιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάϛῃ φράτρᾳ, καὶ σὺν αὐτῷ καθωσιῶτό τις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς πρυτανείοις, ἑϛία κοινὴ τῶν φρατριῶν· ὄνομα δὲ τοῖς ἑϛιατορίοις ἦν ὅπερ ταῖς φράτραις, κουρίαι, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτω καλοῦνται. PONTED.

10, 2 Perturbare poteſt lectorem inexercitatum maiuſcularum literarum vſus non neceſſarius in voce *iis*, cui ſubiecta eſt variae lectionis index *i*.

10, 5 VNIVSCVIVSQVE GREGIS) Vetuſta exemplaria, *vniuſcuiusque giſue gregis*, quod interpretor: *vniuſcuiusque cis vlsque gregis.* PONTED.

10, 8 LEVVNCIDAS) Quod in antiquis eſt *L.eiuncidas*, ideo abiecto *L* inſititio remanet *eiuncidas* ſiue iuncidas. PONTED.

10, 9 NAM IN ILLYRICO) Notae Victorii ſubiiciantur iſta: [qui plura Barbaricarum mulierum in hoc genere ſpecimina fortitudinis profert ex antiquitate Var. Lect. 34, 2].

10, 10 HOMINVM, AD PECORIS) Ienſoniana potiora: *ac pecoris;* niſi ſi *ad* pro *ac* vetuſtiſſimi vſi ſint. PONTED.

10, 11 IN GREGIBVS OVIVM) Quae a vetuſtis libris vitii arguuntur: *Greges ouium ſed magnum quos.* In quibus *magnum* habeo pro *magnorum*, vt Varro, Nonio auctore, vti ſolet, ſcribens: *Gallum: inuidum: cadum: medimnum* pro *Gallorum, inuidorum, cadorum, medimnorum.* PONTED.

11, 4 QVOD GRAECI APPELLANT) in loco Geopon. quem laudat Vrſinus: οἱ πολλοὶ πήσσουσι τοὺς τυροὺς ᾧ πρῶτον. Sic Vrſinus: Sed Needhamus ὃ edidit.

11, 9 VELVMINA) *Vellimina* Popma, quod probat etiam Cl. Facciolatus.

11. 12 NIGER IN TVRRANI NOSTRI: ILLI) Codex Victorianus: *Niger in Turrani in oſte: illi.* Plane adſentior Popmae, qui legit: *Niger Turrani noſtro* inmutato tamen *noſtro* in *noſter*, vt ad illum ſermonem Varro conuertat, ad quem librum mittebat. PONTED.

IN M. TERENTII VARRONIS DE R. R. LIB. III.

2, 1 TABELLA DIMIDIATA) Obſeruationi Victorianae hoc quaſi prooemium proponendum. Locus, niſi fallor, aliquam obſcuritatem habet: quare eo libentius veterem lectionem, non parum diuerſam, indicabo.

2, 5 TVA, INQVIT, HAEC) Paulo diligen-

ligentius interpungendum eſt, pauculis immutatis: *Tua, inquit, haec —— Reatinae, tam & oblita —— ornata; an mea —— paſtoris?* PONTED.

3, 9 AD IMMIDIVM HOSPITEM) Adnotationi noſtrae iſta ſubiiciantur: vbi Bentleius etiam hunc eundem hominem notari ſuſpicatur, quemadmodum Philippum Epiſt. 1, 7, 46. De C. Vmmidio Durmio Quadrato, Syriae praeſide, ex Inſcr. ant. Noriſius de Epocha Syro-Macedon. p. 183 & inde Hauercamp. ad numos huius gentis p. 453.

5, 4 IN HOC TECTO —— SOLENT) Quid tradat Varro, percipere quodammodo video, nimirum fiat velut cella in cauea ad portam, in qua auiarius mortuas aues ſeruet, vt infra: *in qua media ſunt caueae, qua introitus in aream eſt.* At verba rimari non valeo. Hac tamen ratione quid doceat Varro, adumbrare conabimur: *In hoc tecto caueeisque caueai tabulata habeant aliquot ad portai ſublementum contra hoc: auiarius quae mortuae ibi ſunt aues, vt domino numerum reddat, ſolet ibidem ſeruare.* PONTED.

5, 8 TVM MIHI, TV DIC) Ex vetuſta ſcriptura legerem, *mihi tum:* dice illud alterum. PONTED.

5, 9 QVAE EST AB IMO FLVVIO) Hanc lectionem probat etiam PONTED. ſed paullo poſt pro *altera amnis, alter* legi vult Cl. Morga. I, 101.

5, 10 CVM CAPITVLO) Parua res admiſſa eſt in nota Scaligeri: ſed quae impedire minus exercitatum poteſt. Lege verſu vlt. *qui ſuspenderetur tabella e paxillo.*

5, 11 INTERMEDIIS ARBVSCVLIS) Fortaſſe *promediis,* vt *promiſcuus.* PONTED.

5, 15 VT TYMPANVM) In nota Scaligeri verſu 3 interpunctum abſurde inter *matris Idacae.* Sic enim ſcribendum. Ita p. 332, a. verſu 2 leg. *fiebat enim mechanicis &c.* & in proxima eiusdem Scaligeri nota verſu 9 *Vidi etiam* pro *vide.*

6, 1 FORTASSE ANTE EVM) Sincerior fortaſſe erit lectio hoc ſenſu & ordine, *qui ſecus ſi quis diceret de his, gentilitatis cauſa fortaſſe ante eum duceret ſerram,* i. e. hanc rem tractare vellet, cum ſit e gente Pauonum Fircellius, vt liquet cap. praeced. *Pauo ſurgit, quod eius candidati cuſtos* &c. vel ei ſe ſtrenue opponeret, qui de pauonibus diceret. Serra enim Vegetio auctore eſt, *quae a fortiſſimis directa ante frontem opponitur hoſtibus, vt turbata acies reparetur.* Gellio quoque eſt *in militia ordinis nomen.* Haec in edit. ASCENSIANA poſt praefat. *Fortaſſe ante cum duceret ſerram,* in Veneto quoque legi. Quare legere poſſumus: *Fortaſſean tecum duceret ſerram.* Saſerna apud Nonium: *Quod fortaſſean ex voluntate ſua ſumma cum claritudine celeriter confeciſſet.* L. Attius Antenoridis: *Fortaſſean ſint, quos hic non meret metus.* PONTED. In nota Scaligeri ad h. l. verſu 4 leg. *quam priore loco afferam, veram non puto.*

7, 4 TERNORVM PALMORVM) In antiquis alio genere, *ternarum palmarum.* Nihil immutaui: non enim legi aut hunc ipſum alibi, aut alios bonos auctores, cum menſuram intelligerent, muliebri genere *palmam* appellaſſe. VICTOR.

7, 6 ITEM QVAE FOETAE SVNT) Legerem: *item quae ferae;* nam cur foetae ſeparandae ſunt ab aliis, quae per ſingulos fere menſes, demto interuallo a bruma ad vernum aequinoctium foetant? Quare *ferae* potius quam *foetae,* quae cum aliis ſint moleſtae, obſunt. Sane Creſcentius mihi praecipit, qui hunc locum ita exſcripſit: *Item qui ſunt nimis feri & bellicoſi, vt alios laedant, exinde remoueat, & in alium locum ſecretum ab aliis ſeponat.* Sed deinde in Veneto exemplari apud Varronem inueni: *Item quae ſunt fere.* Praeterea ex vetuſtis editionibus edoctus *habeant* in *habeat.* & coniectura in ſequentibus quae proxima ſunt: *quo transferantur, & quo foras euocare poſſint matres, poſſint* in *poſſit,* quae ad Columbarum cuſtodem referuntur. Quo vitio etiam foedatur Columella 8, 8 *Nec minus in agros emittant matrices;* nam ſcribendum: *emittat.* Paſtor enim contriſtatas aues & diuturna cuſtodia quaſi ſeneſcentes ad apricationem foras euocat atque emittit. PONTED. Vid. quae dicimus ad notam proximam.

7, 6 PROPTER ILLICIVM) Quod extremum de faece hauſit Aldus, cum priores editiones *publicum* haberent; duabus enim de cauſſis columbas emittunt, altero quod libero aëre cum exierint, redintegrantur & vegetiores factae ad nidum redeunt; altera, vt credunt, propter *illicium,* nimirum emittuntur, quoniam propter pullos redire ſolent. At ſi non redeunt, vt ſaepe fit, cum a rapacibus auibus impetuntur, nonne prudentis cuſtodis erat eas retinuiſſe potius quam emiſiſſe, vt amitteret? Itaque altera emittendi columbas cauſſa nulla eſt, cum praeſtet retinere quam emittere. Propterea reiecto *illicium, publicum* in *pulliciem* efformarem; quod in agrum auolantes cibum colligunt, & ad pullos deferunt: propter pullos igitur emittere expedit. Hoc tradit etiam Columella 8, 8. Et Florentinus Varronis interpres: Ἐὰν δὲ πότε σπανίζωνται τροφῆς, μόνας τὰς νεοττοτροφούσας ἐξελατέον· αὗται γὰρ κορεσθεῖσαι ἐπιστρέφουσι θᾶττον, τοῖς νεοττοῖς τροφὴν κομίζουσαι. Sed male σπανίζωνται τροφῆς, quod ſemper alimenti indigeant, non aliquando: legerem pro τροφῆς, τροπῆς ſcilicet mutationis propterea, vt volando exhilarentur, emittuntur. Vbi paulo ſupra aliud vitium: ἀλλὰ περὶ τὸ πεινᾷν ἀσχολῶνται. Etenim fame in columbario vexandae non ſunt. Potius esſet πέρας. Quod veterem interpretem, qui latine expreſſit: *ſed circa columbarii locum verſentur,* non latuit. PONTED. Locus Florentini eſt Geop. 14, 1 extr. Equidem τροφῆς retineam. σπανίζεσθαι non eſt ſimpliciter indigere, ſed raritate & penuria alicuius rei laborare: poteſt autem fieri, vt aliquando magis laboretur, alias minus. Sed quod eſt de altero περὶ τὸ πεινᾷν ἀσχολῶνται, locum illum in quo ſe torſiſſe fatetur fruſtra Needhamus, ita emendandum puto, vt γεννᾷν legatur, quod ſententiae accommodatiſſimum eſſe, negari non poteſt. Quam pronum autem fuerit haec duo verba confundi in ſcriptura maiuſcula & antiqua, tam facillime intelligit aliquis, quam plurimos

plurimos libros manu exaratos inſpexit. Caeterum haec eo valent etiam, vt intercedamus, quo minus *foetae* in *feras* mutentur, quod proxime ſuperiore nota aequum cenſet vir clariſſimus.

7, 8 Ita legendum: *Immittendum in περιστερεῶνας. Aetate bona parandum.* PONTED.

9, 1 AXIVS, EGO QVAE REQVIRO) Legendum videtur: *Axius: Ego quae requiro aſſaturae aſſae membra de palumbis, de gallinis dice ſodes Merula.* Hunc locum vt ſic interpretarer ab omnibus derelictum veteris ſcripturae veſtigiis inhaerendo, lucem mihi praebuit Apicius de re Colinaria 7, 5. vbi in titulo *Aſſaturae* legitur: *Aſſaturam aſſam a furno ſimplicem ſale plurimo conſperſam cum melle inferes.* In quibus tamen abiicerem *ſimplicem;* nam *aſſa* & *ſimplex* idem: Nonius in voce *aſſa: Aſſum autem exiſtimandum eſt, vt in obſoniis ſine pigmento ſaporis alieni quemadmodum merum ſolum dicitur: Et aſſa voce canere* videlicet ſimplici modulamine veteres dicebant. Quapropter Axii ſententia eſt: Ego quae de palumbis membra ſimpliciter aſſata requiro, dic de gallinis, Merula. PONTED.

9, 9 PVLLASTRIS) Nemo Latinum & Varronianum *pullaſtris* mihi perſuadebit, cum in antiquiſſimis & fideliſſimis libris ſit *pullitris.* PONTED.

9, 11 QVOD INANES VITALES VENAS) Haec antiqua, & ſi quid in hac re video, Varroniana a plerisque in dubium reuocantur. Quis tamen ignorat vaſa in ſuis primordiis eſſe animantibus inania, quod ipſa prius explicantur, deinde humor per ea impellitur; & quae inania, infirmiora eſſe, ac facilius confundi quam ſucci plena. PONTED.

9, 17 IN MARI TVSCO) Scribendum eſt *in mare*, vt docet Chariſius Varronem vti ſolere. PONTED.

9, 18 QVAS MELEAGRIDAS APPELLANT) Iuſtus Fontaninus Praeſul Reuerendiſſimus in explicatione Achatis Iſiaci anularis, refutata Ioſephi Scaligeri ſententia, reprehenſoque Plinio & eius interprete Harduino, decernit Africanas atque Numidicas gallinas eſſe ſpeciem Meleagridum. Quam viri doctiſſimi ſententiam refutat aliquis in Actis Lipſ. 1730 p. 182 & Varronem Pliniumque ita in concordiam reuocat cum Columella, vt apud illum noſtrum ita legi velit, *Gallinae Africanae ſunt grandes, variae, gibberae. Quas Meleagridas appellant Graeci, hae nouiſſimae in triclinium genianum introierunt* rel. in Plinio autem 10, 26 vno verſu in ordinem reſtituto, ſic: *Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia, quae nouiſſimae ſunt peregrinarum auium* cetera. Illa autem verba *Africae hoc eſt gallinarum genus,* ſuperioribus *quae Cremutius tradit* adnectit. Ingenioſe ſane vtrumque: ſed ita tamen, vt nihilo magis, quae ſint Meleagrides, iam ſciamus.

9, 18 IN TRICLINIVM GENAVIVM) Ita excudit Ienſonius. Verum *genauium* de duabus dictionibus conglutinatum opinor, quarum altera ſeruatur integra *auium*, alterius pars tantum *gen*, quod credere licet fuiſſe *alienigenarum.* Quod a Plinio comprobatur: *quae nouiſſimae ſunt peregrinarum auium in menſas receptae propter ingratum virus.* PONTED.

9, 19 PINGVITVDINI INIMICA) *Pinguitudinis vindicta* etiam probatur Cl. Ponnederae.

10, 2 NEC AEQVE FIT MANSVETVM) Vetera magis Varroniana: *Nec non aeque fit inconſuetum.* Quod item Venetum exemplar oſtendit. PONTED.

10, 3 INVNGENTVR IN FLVMEN) Num: *exin vnguntur in flumen aut piſcinam.* Iocatur Varro, vt ſolet, quod Anſeres a coitu ſolent ſe in aquam immergere, & veluti luſtrare. Quod etiam Ariſtoteles refert lib. VI. de Anim. a quo accepit vt multa alia, Varro. PONTED.

10, 5 VBI PABVLVM SERVNT) Cum Anſeres ſata omnia & morſu laedant, & ſtercore, quos fructus a ſatis, *vbi* paſcunt Anſeres, percepturi ſimus, non video. Quod non latuit Varronem, qui de ferendo intubo ſcribit: *folia eius decarpentes dant, ne ſi eo inecerint vbi naſcitur, aut obterendo perdant; aut ipſi cruditate pereant.* Quare non *vbi* eſt legendum, ſed *&*, vt in antiquis excuſis libris. PONTED.

10, 5 ABRVMPVNT) Fere eſt vt malim *obrumpunt.* Nimium enim videtur illud alterum: hoc paullo verbum mitius. Idem reſtituerim etiam Pall. 1, 19, 1.

12, 6 QVOD EVM AEOLIS BOEOTII ΛΕΠΟΡΙΝ) Antiqui libri: *Aeolis & bonum leporum* appellabant. Ex quibus fortaſſe vera lectio: *Quod eum Aeolii Sicanum leporum* ſiue σικανὸν λέποριν appellabant, vt idem Varro in Lib. de L. L. *Lepus,* inquit, *quod e Siculis quidam Graeci dicunt* λέποριν. *A Roma quod orti Siculi, vt annales veteres noſtri dicunt, fortaſſe hinc illuc tulerunt & hic reliquerunt hoc nomen.* Quare cum Siculi λέποριν appellarent, Aeolii σικανὸν λέποριν dixerunt. PONTED.

12, 6 CVNICVLI) Flauius Caper de verbis dubiis hoc tradit, *Cuniculum hoc vt Varro, alii hunc.* PONTED.

13, 1 SCIS, INQVAM, AXI.) Quae dubia habeo; non enim Varro loquitur, vt ex inſequentibus apparet: *Nam quem fundum in Tuſculano emit hic Varro a M. Pupio Piſone.* Veteres libri excuſi diſſimiles etiam: *Scis, inquam, Agri Axi.* Puto legendum: *Scis, inquit Appius, Axi,* quod Appius de Leporario cap. proximo dicere inſtituit, & de Apris etiam dixiſſe indicium facit cap. 14 principium: *Axius: tuas partes, inquit, ſubleuauit Appius, o Merula noſter.* PONTED.

13, 3 QVINTVS ORPHEA VOCARI IVSSIT) Ab Aldo haec; nam Ienſonius melius: *Apud quod Orphea vocari iuſſit.* Scilicet *apud* pro *in* vel *ad* triclinium. PONTED. Bene eſt, quod per hanc adnotationem ſimul emendatur obiter peccatum operarum noſtrarum, quae omiſerunt in V. L. notam literae *n* reſpondentem. Talis autem eſſe debebat o) *apud quod I. B. R.*

p. 362. no. c. 1 verſu 8 *exgruminantes* legendum.

14, 4 AMPLAE SVNT. QVANQVAM EX AFRICA,) Quae male diſtrahuntur; ideo ordi-

ordinanda hoc modo: *amplae ſunt, quanquam ex Africa quae vocantur ſolitannae.* Inſuper *coniici* emendarem in *coiici*, quod in optimo exemplari inuenit Victorius. *Coiici* vero apparet pro *cogi* ex veterum orthographia. PONTED.

15,2 CVMVLATIM) Vetera quae ſunt: *quibus in tenebris cummularim poſitum eſt in doleis*, praeſtant paullulum immutata: *quibus in tenebris cum affatim poſitum eſt in doleis, fiunt pingues.* PONTED.

16, 6 QVI ACCESSERIT) Notam ad h. l. noſtram compara, quaeſo, ſtatim lector cum his, quae adſcripſimus ad C. 9, 14, 3.

16, 9 PHYSICAM) Victoriana nota in pleniori exemplo ita habet: Nihil hic variaui. vetuſtam tamen ſcripturam proponam, quae ſi quid in ſe boni habet, valde hic perturbatum ac obſcuratum habet, PHYSICAM ACHISCAT.

16,12 PROCERVM ESSE OPORTET) Primae editiones, vt vidimus, *Praeterea procerum:* vnde Iſ. Voſſius ad Catull. p. 123 legi vult *Praetoria procerum — ſpectent.* Sed non cogitauit, credo, de totis alueariis ſermonem eſſe, non de cellis regum. Bene eſt, quod ipſe ſubiicit, poſſe etiam vulgatam lectionem retineri.

16, 13 CIPERVM, MEDICA) A nemine, quod ſciam, *Ciperum* ad mellificium commendatur, quoniam huic flos nullus praeter filamenta apibus inutilia. Quare recte apud Ienſonium non inuenitur, neque apud Creſcentium, qui reliqua exſcripſit. Si quis tamen retinendum ſtatuat, legat *Cipiron* quod eſt *Gladiolus*, vt commentatus eſt Plinius; quin etiam Georgius Alexandrinus apud Varronem reperiſſe videtur, quod non *ciperum* ſed *cypiron* commemorauit. Porro Gladiolus ob flores ad mel non inutilis inter ſtirpes apibus accommodatas a Columella & Palladio refertur. PONTED.

16, 15 ALVOS VBI SINT.) Primam vocem damnauit Victorius, propterea editores qui Victoriana amplexi ſunt, id non recipiunt. Verum hoc ſublato, cui annectemus quae ſequuntur: *ex viminibus rotundas: alii fictiles: quadratas: longas: latas?* PONTED. Reſpondimus, neſcio quam bene in nota ad h. l.

16,20 AEQVABILE AC LEVE) Vltimum *laeue* eſſe oportet, in quo toties peccarunt librarii. PONTED.* Ita ſcribi vult etiam Cl. Morgagnus ep. I, 75. Ita reliqui etiam in Fabro. Sed neque hic mutare quidquam ſuſtinui, cum Graeca origo ex λεῖος ſcripturae per ſimplex e patrocinetur, quam probat etiam Vrſinus, aliique.

16, 22 EA APIASTRO PERFRICANDA) Extremum eſt in Ienſonio *perfricandum:* quod *ea* pro *eo* ponitur, vt *qua quaad*, pro *quo quoad.* PONTED.

16, 22 NE CVM ANIMADVERT.) Ab his vetuſtiſſima differunt: *ne cum animaduerterint aut inopiam eſſe habuiſſe dicitis ait cum ſint apes.* Cum praeceperit Varro, ſi apes de aluo in aluum in eodem loco ſint tranſiturae, quid ſit faciendum; nunc quid, cum minime tranſiturae, adieciſſe opinor; quoniam aut fame vexatas, aut morbo laborantes conſtat non eſſe transferendas. Hinc legerem: *nae* ſiue *nam cum animaduerterint aut inopiam eſſe* (*eſſe* pro *edendi* ſiue *eſcae*) *habuiſſe deuitant, aut cum ſint apes morbidae.* PONTED.

16, 28 LANAM PVRPVREAM) Potius *lanam perpuram;* nam omnia coloribus fucata apibus contraria. Columella lib. 9 *quibus liquoribus mundam lanam imbuere oportebit.* Quid? Creſcentius apud Varronem id inuenit, quod exſcripſit: *alii aquam mulſam vt ſit prope curant, in qua addunt lanam puram.* PONTED.

16, 32 CVM PLENAS ALVOS) Nota Scaligeranae ſubiecta adſcriptum debebat habere nomen POPMA. Caeſenas exemplar: *ſumunt ex ipſis curis aluos habeat, nam cum germinarit coniecturam capiunt.* Venetus demum codex: *ſumunt ex ipſis viri ſaluos habeat nem congerminarit coniecturam capiunt.* Quae quamuis vitioſa, Aldina tamen tanquam vana, inutilia, falſa demonſtrant; idcirco ſine vlla dubitatione damnare & reiicere non verebor. Nunc videndum qua via antiqua reparare poſſimus. Itaque illud *viris* vel *curis* cum Popma ſcribo *furis* vel *fureis;* quippe ex *fucis* quos *fures* appellat Varro, maturae mellationis ſignum haberi etiam Columella teſtatur lib. 9 dicens: *Mox vere transacto, ſequitur, vt dixi, mellis vindemia, propter quam totius anni labor exercetur. Eius maturitas intelligitur cum animaduertimus, fucos ab apibus expelli ac fugari.* Et paulo poſt: *Ergo cum rixam fucorum & apium ſaepius committi videris, adapertas aluos inſpicies.* Id repetit Palladius 7, 7. Quare ex fucis eximendi mellis ſignum habetur. Hinc pergentes reliqua ſic adumbrare poſſumus: *Fureis ſi aluos habeat, nam cum germinarit, coniecturam capiunt, ſi intus faciunt bombum.* Vel hoc modo: *Fureis aluos habeatne, nam cum germinarit.* PONTED.

16, 32 ET CVM INTROEVNT) Separanda ſunt: *Et cum intro eunt ac foras, trepidant* videlicet: *intro & foras volitant feſtinantes; nam trepidant* pro *feſtinant;* vt Virgilius Georg. 3 de ipſis apibus: *Tum trepidae inter ſe coëunt, armisque coruſcant* Et Aeneid. 12 *Ne trepidate meas Teucri defendere naues.* Horatius etiam carm. 2,5 *Cuius octauum trepidauit aetas Claudere luſtrum.* PONTED.

16, 32 ET SI OPERCVLA ALVI) Manuſcripti libri ab his diſcrepant; Victorianus: *& ſi opercula aluum cum remoreiſſi.* Caeſenas: *Et ſi opercula alui cum remoreiſſi.* Venetus: *Et ſi opercula alui cum remoreiſſi.* Num ita: *Et opercula aluum cum remoueis, ſi fauorum foramina;* opinor enim *ſi* ante *opercula* appoſitum, poſtquam locus corrumpi coeperat. *Aluum* habeo pro *aluorum: remoueis* veteri ſcribendi conſuetudine *remoues.* PONTED.

16, 34 SI VERO ALVVS NON FIT) Prima formis impreſſa alio modo: *Siue aluis. Non ſit fertilis: niſi quid eximatur.* Caeſenas autem codex: *ſiue aluulis non ſit fertilis niſi quod eximatur.* Ex his legendum coniicio: *ſane aluos non ſit fertilis, niſi quid eximatur.* PONTED.

16, 37 PROMVM E DIE) Fortaſſe *promundum quam.* PONTED.

17, 1 A

17, 1 A PRAECONE RENVNCIARI) Extrema in optimo exemplari ſcribuntur *recinii*, nempe *recini*, ſed cum duobus *ii*, vt longe vocales a veteribus vſurpabantur, ceu *mariinus* in antiquis monumentis. PONTED.

17, 4 PLVRIS. NAM) Ienſoniani libri, & codices Caeſenas ac Venetus melius: *habet pluris? nam vt Pauſias.* PONTED.

17, 9 VT SVAM PECVNIAM CONSVM.) Vetus & communis lectio, *vel vt ſuam*, poſito *vel* pro *etiam*, vt Terentius *Vel hoc quis non credat?* Et Virgilius, *Vel Priamo miſeranda manus.* PONTED.

AD COLVMELLAE

LIBRVM I.

Pr. 9 MERCENARII SALVTATORIS) Sic etiam coniecit PONTED.

10 NEC GRATVITAE SERVITVTI) *Gratuita ſeruitute* ex Cod. S. Germani (eo, credo, quem Heinſius adhibuit) Burmannus ad Phaedr. Comm. nouo 31, 12.

27 CVLTVS EXERCERE) *Exerceret* omnino legendum videtur. Qui aliter legerunt, Manuſcriptis decepti ſunt, in quibus litera *t* vocis *exerceret* inſeruit etiam voci *tot*, quae conſequitur: quae conſuetudo antiquis librariis familiaris, & ad ſcribendi celeritatem admodum opportuna, nobis aliquando non litteras modo, ſed & ſyllabas inuidit. Ob hanc rationem duo illi Romanarum literarum ſaeculo ſuo veluti conſules Gruterus & Graeuius in cap. 40 orationis Tullianae pro Roſcio Amerino reſtituerunt *a gladiatore receſſiſſe*, cum in vulgatis libris legeretur *a gladiatore ceſſiſſe.* FACCIOLATVS.

30 AN LATIAE) Subiungenda notae noſtrae iſta: Nunc demum animaduerto, Cl. Facciolato eadem fere quae Buchnero in mentem veniſſe: legi enim pro vtroque *an* vult *ac*: & confirmat ipſius coniecturam in poſteriore loco Gryphiana, quae & ipſa *ac* habet.

1, 8 EVPHRON) Quinque Athenienſes rei ruſticae ſcriptores refert Varro, totidemque Plinius: *Ariſtandron, Amphilochum, Chaeream, Chaereſtum & Euphronium.* Hos etiam Columella; ideo iſte *Euphron* redundat. Pro eo, quod ſtatim ſequitur, *Chreſtus Euphronis* ſcrib. ex Varrone *Chaereſtus, Euphronius* ſ. *Euphranius.* PONTED.

6, 2 MERIDIANO AEQVINOCTIALI) Illuſtrat hunc locum Iac. Nicol. Loënſis Miſcella. epiphyll. 4, 24 ex Xenophontis Memor. Sacr. l. 3 vnde ſumme tantum neceſſaria ponemus. *ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει· τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος, σκιὰν παρέχει.* Nimirum *meridiano aequinoctiali ſubiectam ambulationem*, porticum, *παστάδα*, intelligo eam quae ſpectet meridiem, ſed habeat eadem tectum ita inclinatum, vt radii ſolis directi humum atque ſolum porticus feriant, quam diu ſol non vltra 20, vt hoc vtar, gradus ſupra finitorem elatus eſt; cum primum autem ille ſuperauit iſtud ſpatium a tecto intercepti arceantur radii, & in vmbra verſari qui volunt ſub tecto poſſint.

6, 20 SVMI QVODAM TENORE) Tepore coniecit etiam Cl. FACCIOLATVS.

8, 12 Legendum: *neue alium, quam qui caeteris praebetur.*

AD COLVMELLAE

LIB. II.

2, 20 MVLTA SVNT QVAE DVLCEM) Non abſimilia repetit Plinius 18, 6 perperam Catoni attributa, quae tamen in Catone nunc deſiderantur: *Agri ipſius bonitas quibus argumentis iudicanda ſit, quanquam de terrae optimo genere diſſerentes abunde dixiſſe poſſumus videri, etiam num tamen traditas notas ſubſignabimus, Catonis maxime verbis: Ebulum, vel prunus ſilueſtris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratenſis, quercus, ſilueſtris pirus, malusque frumentarii ſoli notae.* In quae irrepſit de margine *herba pratenſis*, trifolii inepta interpretatio. PONTED.

2, 22 CORNIBVS ILLIGETVR IVGVM) vid. Scheffer. de Re. Vehic. p. 127. In appendice fabularum Phaedri Burmanniana n. 14 p. 383 edit. 8vo. *Bos dum tendit validius, confregit cornu.*

2, 27 VERSVRAE) verſu 3 notae noſtrae in h. l. irrepſit *bouibus* pro *bubus.*

4, 4 NONVM VEL OCTAVVM CALEND. IVLIAS) Scribendum eſt, vt rationem in noſtris epiſtolis reddimus, VII vel VI Calend. Iulias. PONTED.

4, 5 SED QVANDOQVE ARABITVR.) Ambo manuſcripti codices, *Quandoque*, habent: formis antea excuſi, *Quandocunque*: id quod non vno tantum hoc loco eſt, vt negligentia librarii hoc commiſſum eſſe videri poſſit, ſed nonnullis etiam aliis; vt in II libro, *Quandoque in vſum promſerimus, integram lentem reperiemus.* & in IIII, *Quandoque igitur vinitor hoc opus obibit.* nam poſterioribus his etiam duobus locis in impreſſis, *Quandocunque* antea erat. *Quandoque* igitur, non *Quandocunque* dixit Columella. Sed hoc alii quoque boni auctores feciſſe reperientur. Seneca certe ſic locutus eſt: etſi nonnulli locum apud eum maculoſum putantes, ex *Quandoque* contrario ac nos conſilio vſi, *Quandocunque* fecerunt. Cum haec ſcripſiſſem, accepi a Ioſepho Iouio Lucenſi docto & humano viro, veteris ſanctitatis ac modeſtiae hominem, eundemque praeclarae eruditionis iudiciique, Triphonem Chabrielem, putare, Q. Flaccum *Quandoque* pro *Quandocunque* ſumſiſſe, cum poëticae artis praecepta tradens, inquit:

Sic mihi, qui multum ceſſat, fit Chaerilus ille,
Quem bis terque bonum cum riſu miror; idemque
Indignor, quandoque *bonus dormitat Homerus.*

Quae enim puſilla res videtur, non ſuo loco poſita inter-

interpunctio corrumpit elegantiſſimum ſenſum, & tantas tenebras offundit vt in eo loco explicando plurimi nihil viderint, eaque doctum poëtam, & magnum Homeri laudatorem, de principe ipſo omnium poëtarum dixiſſe crediderint, quae profecto nunquam ſomniauit. Quemadmodum enim ſi forte aliquid eruditum, elegansque protulit Chaerilus malus poëta, vt portenti ſimile dicit ſe Flaccus mirari; ita etiam aegre ferre, ac ſtomachari, ſicubi negligentior viſus eſt Homerus, qui tamen excuſatione non careat: *opere enim in longo fas eſt obrepere ſomnum.* Eodem autem pacto aliis in locis idem poëta locutus eſſe animaduertitur. Haec noua eruditaque Horatiani loci declaratio, omitti a me non debuit. nam ſuperiorem noſtram animaduerſionem adiuuat, & ab ea quoque, ſi confirmatione vlla ipſa egebat, adiuuatur. VICTOR.

6, 3 FAR VENNVCVLVM) Ad notam noſtram verſu 6. add. Quatuor enim genera adorei promittit Columella. Haec ſunt *Cluſinum, ver. ſ. rutilum, candidum, trimeſtre.*

8, 1 ABSCONDVNTVR AVTEM ALTERO) Scripſiſſe opinor *XLIV*, & mox pro *nono* Calend. Oct. *ſexto*: deinde pro *ſex & quadraginta*, *XLIV*: & pro *ante diem IX Calend.* mallem *a. d. IV Idus.* PONTED.

8, 4 TEMPESTIVE) Elegans coniectura Brouckhuſii, *tam feſtiue.* Sed nec recepta lectio non bona.

9, 4 HOC NVLLAM MEDIOCRITATEM POSTVLAT) *Nudam* coniicit Cel. Schwartzius epiſt 2. Scilicet quod ſequentia legit, vt plerique Aldum ſecuti. Compara notam noſtram, & emendationi hic locum nulli eſſe, fateberis.

9, 11 CAPISTERIO PVRG.) Ad notam Schoettgenii adde, quod idem V. C. in antiquitt. triturae p. 64 obſeruauit, ab Auctore vitae S. Scholaſticae n. 2 apud Bollandum To. 2 Febr. p. 404 narrari, ipſam in iuuentute *capiſterium* caſu confractum diuina virtute reſtituiſſe.

10, 10 ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΝ) Ἀπόκαυσιν h. e. aduſtionem, cum totus Lunae diſcus a ſole illuſtratur & accenditur. Iubet igitur Columella ſationem fieri inſtante plenilunio, non tamen in plenilunio ipſo, cum iam luna tota e regione a ſole adſpicitur: ita vt ſi totum ſemen quinta decima luna, creſcente adhuc lumine ſpargi nequeat, quarta decima ſpargere incipiamus. FACCIOLATVS.

21, 3 In nota noſtra p. 449 col. 2. med. poſt verba: Sed forte etiam hic ad ſonum & ad analogiam praetuleris *vericulum*, inſerenda iſta: Quin apud Plinium quoque 35, 11 ſ. 41 vbi *ceſtron* explicatur per *viriculum*, *vericulum* videtur eſſe legendum. *Veruculo* iam placuiſſe quibusdam, H. Stephanus indicat in theſauro & explicatione κέστρ8; quod quidem inter arma eſſe docet, non minus quam *vericulum.* Editio Elzeuiriana *verunclum* habet. Literam *n* deleuit in exemplo, quo vtor, Pe. Francius. Ex Plinio idem peccatum translatum in gloſſas Philoxeni, vel contra.

AD COLVMELLAE LIB. III.

2, 24 AMARITON) *legendum* amethyſton. *Nam* inerticula *vua cum a noſtris ita nominetur, quia temulentiam ſola non facit, merito a Graecis appellatur* amethyſtos, *hoc eſt, ſine ebrietate. Plinius eleganter inquit, quod noſtri iuſtius hanc vuam ſobriam appellaſſent, quam inerticulam dicunt.* BERO.

5, 1 in nota noſtra *codices* dederunt typographi pro *codicis*, & *exeruit* pro *exemit.*

9, 5 OLYMPION. EQVARVM) Ideo etiam apud Euripidem Phoeniſſ. v. 3 Phoebus θοαῖς ἵπποις vtitur. itemque Luna apud Theocr. 2, 148. & Hippolytus apud Euripidem in fabula cognomine v. 1223.

10, 16 verſu 4 leg. *paullatim fructum ferre condiſcit*, non *fere.*

11, 4 in nota noſtra leg. *& poteſt fieri, vt.*

20, 4 SEMINIS, AC DECVMANIS DISTINGVERE) *Emendo* ſemitis, *vel* ſemitanis, *vt ea forma dicat* ſemitanos ſulcos, *qua decumani nuncupantur. Plinius hoc idem ſcribens, dixit*, oportere vineas quintanis ſemitari, *hoc eſt, vt in quinto quoque palo ſingulae iugo paginae includantur. Igitur quod a Plinio dictum eſt* ſemitari *verbo elegantiſſimo, id a Colum. dicitur* ſemitis, *ſiue* ſemitanis diſtingui. Decumanus *vero* limes *vocatur, qui ſecat agrum ab exortu, ad occaſum: ſicut* cardo *appellatur limes per agrum currens a ſeptentrione ad meridiem.* BERO.

21, 9 QVAE MATVRESCERE INCIP.) Neſcio vnde in Calepinum & inde in reliqua Lexica venerit verbum *reſtio, reſtire*, quod huic loco tribuunt, & explicant, *ad referendum laborandum colendumue aptum eſſe.* Eſt etiam in Gloſſ. *Reſtire* παλυμφυεῖν. Et putat Martinius, *reſtire* poſſe eſſe *reſtare*, vt *obſtare, obſtire*, & ſpeciatim *reſtare in vſum & culturam.*

21, 10 SPIONICVS) Ex *ſpinoſus* antiquorum librorum Beroaldus emendauerat *Spionius.*

AD COLVMELLAE LIB. IV.

2, 1 VIDVANTVR) Debetur haec lectio Beroaldo. Certe ille ita legendum vidit. „ Corrige, „ inquit, *viduantur.* nam cum arbores & pali de„ center dicantur vitibus maritari, decenter quoque „ dicentur *viduari*, quando vitis emoritur, quae in„ ſtar mariti eſt. „ Admodum credibile eſt, emendationem ab ingenio, vt apparet, Beroaldi profectam confirmatam poſtea ab libris.

17, 1 pr. ita lege: *Perticae iugum — operoſum. arundines pluribus operis iugantur.* Sed quidſi pro *arundines* legamus *arundine.* Neque enim tam *arundines iugantur*, quam *vites arundine* vel *arundinibus.*

24, 7 SARMENTA LATA) Vid. ad Pallad. Feb. 12, 2.

26, 1 Pontederae nota ita incipere debet, *Pedamenta apud Columellam.*

AD

AD COLVMELLAE
LIB. V.

1 De toto hoc capite legi meretur explicatio, quam dedit Io. Cornarius de re vinitor. L. 1 p. 180. ſq. LICHTENHAHN.

5, 15 PALMEIS TEGETIBVS) Videtur emendatio huius loci deberi Beroaldo: ille certe ita legendum eſſe, monuit.

6, 31 DIMITTI NON OPORTET) Legendum videtur *immitti.* vid. Addend. ad V. 1, 31, 3.

6, 33 extr. Omiſſa Var. Lect. ad ff) *creauit* I B. R.

10, 5 INTERVVLSERIS) *Interuaſeris* inuenerat in libris Beroaldus, & emendauit *interraſeris.*

AD COLVMELLAE
LIB. VI.

Pr. 7 MAS ET FOEMINA ARATRO) *Mos fuit priſcorum in condendis vrbibus, vt conditores taurum, & vaccam ſimul iungerent, cincti ritu Gabino, tenentes ſtiuam incuruam, vt glebae omnes intrinſecus euaderent, & ita ſulco ducto loca murorum deſignabant, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum. Ex hac antiquorum conſuetudine tractum eſt illud Vergilianum:* Interea Aeneas vrbem deſignat aratro. *Hinc Ouidius quoque ſcribit in Faſtis:* Inde premens ſtiuam ſignauit moenia ſulco, Alba iugum niueo cum boue vacca tulit. *Videtur Colum. mutuatus eſſe haec ex M. Varrone ita ſcribente,* Et aes antiquiſſimum eſt, quod conflatum, pecore eſt notatum, & quod vrbs cum condita eſt, tauro & vacca qui eſſent muri & portae definitum. BEROALD.

1, 1 itemque 2, 8 in nota noſtra *bouibus* pro *bubus* ſcriptum cum riſu indignor.

2, 13 Verſu penultimo notae noſtrae ꝟ *in* ante *corporationem* delenda: & ipſi notae haec adiicienda: monet Cl. Facciolatus, rationem Latini ſermonis incorporationem hic requirere; quae vero illa ſit ratio, non indicauit, neque ego comminiſcor.

5, 4 TANQVAM O LITERAE) *Tanquam liturae ductus appareat,* coniiciebat BERO.

13, 1 CVM CVLABVLA) Emendo *cunila bubula.* hoc enim nomine appellatur herba, cuius plura ſunt genera. Eſt enim *cunila* quae *bubula* appellatur, cuius ſemen contra ſerpentes vino bibitur. Eſt alia *cunila gallinacea* appellata a noſtris, a Graecis *origanum Heracleoticum.* Tertium genus eſt eius, quae a Graecis *maſcula,* a noſtris *cunilago* vocatur. Vires cunilae vehementiſſimas in omnibus his generibus tradunt. BERO.

17, 2 SIMONIANVM) Nota ad hunc locum eſt Cl. Schoettgenii, niſi quod in fine Cl. Morgagnum ego laudaui.

20, 1 pr. *Si ſanis eſt macies.* Sic legendum.

AD COLVMELLAE
LIB. VII.

p. 607. col. 2 verſ. 1 leg. *Vtram vocem* non *vtrum.*

3, 12 OBSERVARE HALITVS SEPTENTRIONALES) *Plinius:* Qui mares concipi volet, in aquilonem paſcito, vt ſic in eundem ineant: qui foeminas concipi volet, in auſtrum ſpectantes inire cogito. *Tradunt omnes ferme ſcriptores hoc fieri, ſed cur fiat, minime cauſas explicant: videor itaque facturus operae pretium, ſi ea, quae apud Albertum Magnum rerum naturae conſultiſſimum legi, conducentia ad hanc rem, hoc in loco explicauero, qui in libris de animalibus tradit, ideo* flante Aquilone concipi mares, *quia is ventus calorem naturalem intus cohibet, & ita corpora fiunt valentiora firmioraque, & ipſum ſemen ſiue ſperma melioreſcit, contra flante auſtro corpora fatiſcunt, & reſoluto calore fiunt imbecilla, vnde foeminae tunc facilius concipiuntur, qui foetus eſt quam maſculus longe imbecillior, molliorque.* BERO.

4, 4 QVAM IN HIRTIS) Sic legi voluit BERO.

7, 4 AGERATORI) Vtinam tam facile veras dictiones poſſem inuenire, quam facile falſas, adulterinaſque cognoſco, qualis eſt haec exploſa procul a Latinitate, futilis, caſſa, nihili dictio, obelo fodienda. Cuius in locum ſubſtituo *laſerato,* vt ſit ſenſus medicamento ex laſere, & laſerpitio, de quo affatim ſuo loco dictum eſt. Vel potius corrige *cerato:* quod & magis quadrat: & tali medicinae eſt accommodatius. Nam *ceratum liquidum,* ait, *immittendum eſſe intra locos caprae genitales.* A *cera, ceratum* dictum, quod vulgo *cerotum* nuncupant. Plinius: *Non fecit,* inquit, *cerata, malagmata, emplaſtra, collyria, antidota, parens illa, ac diuina rerum artifex: officinarum, immo verius auaritiae commenta ſunt.* BERO.

8, 7 MALIGNIS LIGNIS) A malo arbore pomifera *malignum lignum* dici arbitror. Plin. *melinum vnguentum* celebrat, ex eo dictum quod ex malis cotoneis fit. Nam μῆλον Graece malum appellatur. BERO.

AD COLVMELLAE
LIB. VIII.

2, 5 AVIVM LANISTAE) Sicut *laniſta* comparat familias gladiatorum, easque edocet armorum diſciplinam, vt mox vendat munerariis, ita per translationem dicuntur *laniſtae auium,* qui gallinas parant, inſtruuntque ad certamen, qui mos hodieque durat apud Boëmos; vbi primores praeparant gallos gallinaceos pugnae quaſi gladiatoriae, fiuntque ſponſiones pretii non parui, dum vnusquiſque pecuniam largam deponit, quam aufert dominus victoris gallinacei. BERO. qui laudat etiam locum Plinii. Exſtat ille 10, 21 ſ. 24 *Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publice editur ceu*

gladia-

gladiatorum. Adſcripſimus iam in Chreſtomathia Pliniana originem ſimilis ſpectaculi apud Athenienſes ex Aeliano V. H. 2, 28.

7, 3 AVES SAGINANTVR) *auis ſaliuatur* legi etiam vult VICTOR. in omiſſ.

13, 1 Ἀμφιβίους probat etiam VICTOR. l. c.

14, 8 VT COLLVM ABRVMPAT) Tollere difficultatem hic propoſitam ſtudui in Indice, vbi conieci *obrumpat* legendum, quod verbum haud paullo mitius & rei de qua agitur conuenientius videtur.

16, 10 TARSENSIS) *Tarteſii* vult Nonn. de re cibar. 3, 17.

AD COLVMELLAE LIB. IX.

Pr. 1 pro *ſimilibus feris, ſuibus feris* etiam legi iubet VICT. in omiſſ. & 2, 4 *Erechtei* pro *Erichthonii* & 9, 8 *melisphylli.*

p. 681. col. b verſu 4 leg. *dolone* pro *dolore.*

p. 695. col. a verſu 4 a fine leg. *Strabum* pro *Strobum.*

AD COLVMELLAE LIB. XI.

2, 36 VERBI PARTITVR) *Bipartior* h. l. non vſurpatur deponentium more, ſed paſſiuum eſt. Etſi autem eo die, qui eſt XI Kal. Maii duae veris partes elapſae ſint iuxta diuiſionem agricolarum, quam habes apud Varr. 1, 18 & alios: tamen ſi vim ipſius tempeſtatis caloremque conſideres, tunc aliquando contingit, vt ver medium ſit. Sic eodem capite dicitur *hiems* non nunquam *bipartita, cum ſtella quae in pectore leonis eſt*, occidit; quo tamen tempore, ſi dies numeres, hiems ad finem inclinat. Habenda eſt ratio non multorum vel paucorum dierum, ſed maioris vel minoris frigoris. PONTED. Sed quid ſi *dies* dicatur *bipartiri* ver? In participiis praeteritorum facile admiſerim paſſiuam ſignificationem: in aliis temporibus non item.

2, 84 *ad* V. L. Quam hic lectionem ex Politiani obſeruatione & Cod. Lipſ. protulimus, eam probat in omiſſis editionis Gryph. 1541 VICTOR.

3, 22 VT LVNA INFRA TERRAM SIT) Plin. 19, 6 ſ. 34 *Cetera vt odore careant omnia haec* (allium, Vlpicum, cepa) *iubentur ſeri, cum luna ſub terra ſit, colligi, cum in coitu. Sine his Menander e Graecis auctor eſt, allium edentibus, ſi radicem betae in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui.* Notauerat locum Beroaldus.

3, 64 ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΠΑΘΩΝ) *Opinor legendum eſſe,* ἀντιπαθῶν, *hoc eſt,* de repugnantibus, *discordantibus diſſidio quodam naturali, ac potentia. Plinius ex hac (vt coniectare licet) doctrina Democritica prodidit cuncta conſtare ex ſympathia atque antipathia, hoc eſt, ex concordia rerum atque diſcordia. Nam ignes aquae reſtinguunt: aquam ſol deuorat: luna parit. ferrum ad ſe trahit Magnes, Adamas diſſidet cum Magnete in tantum, vt iuxta poſitus ferrum non patiatur abſtrahi: aut ſi admotus magnes apprenderit, rapiat atque auferat: at ipſum adamanta rumpit ſanguis hircinus recens, & calidus. Igitur Democritus per hanc antipathiam ſcripſit foeminam menſtrualem repugnare erucis vermiculis vt decidant emorianturque repente omnes: ſi ea ſolutis crinibus & nudo pede ter circumeat areolam, in qua erucae olera infeſtant: ſuper qua re Palladius ſic refert,* Aliqui foeminam menſtruantem nuſquam cinctam, ſolutis capillis nudis pedibus contra erucas, & caetera infeſtantia hortum faciunt circuire. BERO.

AD COLVMELLAE LIB. XII.

21, 3 POCVLI EIVS, QVI EST QVARTA PARS) Animaduerſione dignum eſt relatiuum *qui*; neque enim aut cum *poculum* concordat, quod eſt generis neutrius, aut cum *pars*, quae eſt foeminei. Igitur rationem ſui generis ducit a cyatho, quaſi diceret, *qui eſt cyathus minor, continens quartam partem cyathi communis.* Niſi forte ita ſcripſit Columella, *qui eſt IIII. P. cyathus:* nam & in Sponii miſcellaneis ſect. IX. habetur menſura ita inſcripta, *Cyathus P. III.* Ceterum multi ſunt, qui in huiusmodi conſtructionibus putant relatiuum nomen neque numero, neque genere conuenire poſſe cum voce, quae praecedit, ſed cum ea tantum, quae conſequitur. At hic noſter Columella lib. II. c. vlt. prope finem ſic habet: *Semina omnia ſucco herbae, quae ſedum appellatur, medicare.* Liuius lib. 8, c. 23. *Coloniam, quam Coloni eorum Fregellas appellant.* Varro R. R. lib. 2. c. 9. Collaria, quae vocatur Maelium. FACCIOLA.

41, 2 CONDITVRA EX CYDONIIS) Sic lege: *Compoſitio medicamenti ad tormina, quod vocatur* διὰ ὀπώρας. *In cacabo* &c. VICTOR. in omiſſ. edit. Gryph. 1541. quae conueniunt cum lectione, quae ex MSS. a nobis producta eſt.

45, 3 INTERDVM DARI) lege, *inter cibum dari.* VICTOR. in omiſſ.

45, 5 TALEAGINES) *lego* tiliaginae, *hoc eſt, ex tilia arbore confectae, cuius materies odorata eſt, nec teredinem ſentit.* Faſceis tiliaceis *faſceabatur Antoninus, vt rectus incederet. Ex tiliae membranis tenuiſſimis fiunt coronae vel coronarum ornamenta,* phylirae *vocantur: de quibus alibi plura.* BERO.

De arb. 8, 2 QVIDQVID INSERVERIS VIMINE VLMI DILIG.) Ita legi iubet VICTOR. in omiſſ. firmatque adeo receptam a nobis Cl. Pontederae coniecturam.

In ipſo fine collationis ſuae iſta adſcripſerat Politianus: Contuli hos Columellae libros ego Angelus Politianus cum duobus exemplaribus; altero quidem vetuſtiſſimo, Longobardicis exarato literis, ex priuata Medicae gentis bibliotheca, cuius nota eſt. a. altero Nicolai Nicoli manu deſcripto ex vetuſto item codice ex publica eiusdem familiae libraria. Seruaui autem vetus inſtitutum meum, vt etiam quae falſa putarem non reſpuerem. Adiutoribus Nicolao Baldello, & Roberto Minucio, ac Lactantio Politiano familiaribus meis III Id. Februarias, ipſo bacchanaliorum die 1493 (*vltimae notae ſuperſcripta* 4) Florentiae, anno horribili tranſituris in Italiam Gallis.

Pallad. Ian. 15, 15 in nota ad *repercuſſa* leg. repercuſſam ſpargat: reliqua autem ſi quae forte peccata ſunt, vel a nobis vel ab operis, quae nunc emendandi facultas non eſt, beneuole condona, lector, ſi nos non male meritos de prouincia ſuſcepta arbitraris. Vale.

INDEX

INDEX AVCTORVM

IN HIS RVSTICAE REI SCRIPTORIBVS

LAVDATORVM.

Quorum nomina literis maiuſculis excudenda curauimus, eos dedita opera argumentum ruſticum tractaſſe indicare volumus.

ABSYRTVS veterinarius Veg. pr. 4. 1, 38, 5. eius puluis quadrigarius 4, 13, 4. anacollima 4, 22, 1. collyrium 4, 27, 1 & 2.
Accius poëta C. 1 pr. 30.
Aegeſias *vid.* Hegeſias.
L. Aelius STILO V. 3, 12, 6.
AESCHRION V. 1, 1, 9.
AGATHOCLES Chius, V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.
L. Albucius V. 3, 2, 17. 3, 6, 6.
M. Ambiuius C. 12, 4, 2.
AMPHILOCHVS Athenienſis V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 8.
Anaxagoras V. 1, 40, 1.
ANAXIPOLIS Thaſius V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.
ANDROTION V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.
ANTIGONVS Cymaeus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.
APOLLODORVS Lemnius V. 1, 1, 8.
APOLLONIVS Pergamenus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.
APVLEIVS P. 1, 35, 9.
ARCHELAVS V. 2, 3, 5 *vid. no.* V. 3, 11, 4. & 3, 12, 4. in epigrammate V. 3, 16, 4. Bugoniae auctor V. 2, 5, 5.
ARCHYTAS Tarentinus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7.
ARISTAEVS Theſſalus agricola C. 9, 2, 4. eius prudentia in molitione ſoli C. 1 pr. 32. De hoc Iuſti. 13, 7, 10. Virg. Ge. 1, 14 & 4, 317. SCHOETTG.
ARISTANDROS Athen. V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 8.
ARISTOMACHVS apud Hyginum C. 9, 13, 8.
ARISTOMENES. V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.
ARISTOPHANES Mallotes. *ita enim legendum, non* Maleotes, *vt expreſſum eſt in contextu* V. 1, 1, 8. *Plinius* Mileſium *vocat vnde emendari Varronem vult Harduinus. Sed* Mallotes *vel* Malotes *placet Reineſio V. L. 2, 16. p. 163. qui fallitur in eo, cum etiam a Columella laudari* Ariſtophanem *dicit. Mallotes etiam eſt in Cod. Ryckiano.* SCHOETTG.
ARISTOTELES Peripateticus, V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7. Stagerites V. 2, 1, 3. 2, 5, 13. vir callidiſſimus rerum naturae C. 7, 3, 12. P. Iul. 4, 4. Peripateticae ſectae conditor in iis libris, quos de animalibus conſcripſit C. 9, 3, 1.
ATHENAGORAS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.
ATTALVS Philometor V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 8. *vid. Cuperus ad* Varr. l. c.
Atticus Iulius *vbi vid.*
Attilius Hiſpanienſis V. 2, 4, 11.
M. Attilius Regulus C. 1, 4, 2.

BACHIVS Mileſius V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.
BIAS de ſeptem vnus C. 1, 1, 9.
BION Soleus V. 1, 1, 8.
BOLVS Mendeſius Aegyptiae gentis Columellae *reſtitutus* 7, 5, 17 & 11, 3, 53 *pro* Dolo *vi. no.*

Caecilius, Hypobolimaeo C. 2, 11, 11.
Caelius orator C. 1 pr. 30.
Caeſar Vopiſcus V. 1, 7, 10.
Caeſonianum praeceptum C. 1, 4, 1.
CASSIVS DIONYSIVS Vticenſis Magonis libros de re ruſtica e Punico in Graecum ſermonem conuertit V. 1, 1, 10. C. 1, 1, 10. laudatur V. 1, 17, 3. 1, 38, 1 & 2. 2, 1, 27. 3, 2, 13. C. 6, 37, 3. *Hunc quidam pro Geoponicῶν auctore habuerunt, quos refellit Pe. Needham in proleg.*
M. CATO Cenſorius de agricultura Latine ſcripſit primus C. 1, 1, 12. laudatur V. 1, 7, 1. 1, 18, 1. 1, 22, 3. 1, 23, 7. 1, 24, 3. 1, 58. 1, 60. 2, 4, 11. C. 1, 2, 2. 1, 3, 1 *it.* 5 & 7. 1, 4, 1 & 8. 1, 8, 7. 2, 11, 6. 2, 17, 2. 2, 22, 5. 3, 3, 2. 3, 2, 31. 3, 9, 3. 4, 11, 1. 12, 50, 18 & 20. examinatur ſententia Catonis V. 1, 18, 3 & 19, 1. add. 1, 2, 28. in originum libro V. 1, 2, 7. 2, 3, 3. Catonis dictum & oraculum C. 11, 1, 4 & 26. reſponſum C. 6 pr. 4. Cato priſci moris exemplum C. 11, 1, 4. Magiſter Cato *ridicule pro* M. Cato *in MS. Lipſ.* C. 6 pr. 5.
Catulus orator C. 1 pr. 30.
Celſus Cornelius & Iulius *vid. his locis.*
CHAEREAS Athenienſis V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 8.
CHAERESTEVS Athenienſis V. 1, 1, 8. *idem videtur eſſe* CHRESTVS C. 1, 1, 8 Harduino. *vid. Euphron.*
Chiron C. 1 pr. 32. 10, 348.
Chreſtus *vid.* Chaereſteus.
CICERO Xenophontis Oeconomicum Latinae conſuetudini tradidit C. 11, 1, 5. 12 pr. 7. 12, 2, 6. *laudatur* C. 1 pr. 29. 3, 8, 2. 12 pr. 1.
CLEOBVLVS C. 1, 1, 11. *videtur idem qui* V. 1, 1, 9 EVBOLVS *vel* EVBVLVS *vocatur. Suadet hoc varietas lectionis vtroque loco propoſita. Suadet, quod* Eubulum *ignorat Plinius, qui* Cleobulum *in* γεωγραφουμένοις *h. e. in Indice libri* IV *laudat.* Bolum Mendeſium *hic ex Eubulo format* Reineſius V. L. 1, 25 p. 122. *qui potuit ſententiam ſuam probare I. A. Fabricio viro ſummo, magni operis* 2, 13 p. 498. *Sed videtur repugnare Reineſianae coniecturae primo patria Boli illius, quae non incognita potuit eſſe Varroni, cum nota Columellae fuerit. Hic autem noſter, quisquis eſt, inter eos refertur,*

 fertur,

fertur, quorum ignotae ſunt patriae. Deinde contradicit ordo elementaris, quem ſeruat hic Varro, quamquam idem etiam Cleobulo *repugnat, niſi dicamus Graeci ordinis ratione adhaeſiſſe* Κλεόβουλον Lyſimacho. *Illud vnum apparet, credo, idem nomen & apud Columellam & apud Varronem fuiſſe.*

M. Columella, *patruus noſtri, laudatur* C. 2, 16, 4. 5, 5, 15. 7, 2, 4. 12, 21, 4. 12, 40, 2. 12, 43, 5.

L. COLVMELLA, *noſter*, Gaditanus fuit C. 8, 2, 4. 10, 185. de ſurculorum generibus C. 2, 11, 1. aduerſus aſtrologos ſcripſit C. 11, 1, 31. de luſtrationibus & ſacrificiis ſcribere in animo habuit C. 2, 22, 6. habuit praedium Ceretanum C. 3. 3, 3. Syriae ac Ciliciae regiones obiit C. 2, 10, 18. abundauit illi dicendi facultas Veg. pr. 3. *eo reſpicere putamus etiam* P. 1, 1, 1. laudatur P. 1, 19, 3. 1, 28, 5. Ian. 16. Feb. 9, 14. 10, 4. 15, 1. 16, 1 & 2. 17, 7. 18, 6. 19, 3. 24, 7 & 11. 26, 5. Mart. 8, 1. 9, 9. Iul. 4, 1 & 2. S. 1, 2. O. 3 *it.* 5, 2. 8, 2 *bis*. N. 1, 2 & 3.

CORNELIVS CELSVS C. 1, 1, 14. *laudatur* C. 1, 8, 4. 2, 2, 15 & 24. 2, 9, 11. 2, 12, 6. 3, 1, 8. 3, 2, 24 *it.* 25 & 31. 3, 17, 4. 4, 1, 1. 4, 8, 1. 4, 10, 1. 4, 28, 2. 5, 6, 22. 6, 55. 6, 12, 5. 6, 14, 6. 7, 2, 2. 7, 3, 11. 7, 4, 8. 7, 5, 15. 8, 13, 2. 9, 2, 1. 9, 6, 2 & 4. 9, 7, 2. 9, 11, 5. 9, 14, 6 & 18.

CRATES V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.

DADIS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.

DEMOCRITVS Abderites, Phyſicus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7. *citatur* C. 3, 12, 5. 6, 28. 8, 8, 6. 9, 14, 6. 11, 3, 61. P. 1, 35, 7. in libro quem Georgicon appellauit C. 11, 3, 2. in libro περὶ ἀντιπαθῶν ſ. ἀντιπαθῶν *potius* C. 11, 3, 64 *vi. no.* Democriti ſagacitas C. 1 pr. 32. Sub Democriti nomine falſo prodita Doli Mendeſii commentaria C. 7, 5, 17. *vid. Reineſ. V. L.* 1, 22 p. 97.

Demoſthenes C. 1 pr. 30.

Dicaearchus de vita Graeciae V. 1, 2, 16. *it.* V. 2, 1, 3.

DION COLOPHONIVS V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9. *Hic perperam a Plinio* 10, 49 *vocatur* Diuon, Clitarchi pater. *nam in Indice diſerte vocatur* Dion Colophonius. *vid. Reineſ. V. L.* 2, 6 p. 161 *ſq.* SCHOETTG.

DIODORVS Prienaeus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.

Dionyſius Vticenſis *vid.* Caſſius.

DIONYSIVS alius V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.

DIOPHANES Nicenſis V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 10. in Bithynia Magonis libros XX a Dionyſio verſos ad ſex redegit V. 1, 1, 10. ſex epitomas *vocat* Columella l. c. Diophanes Bithynius V. 1, 9, 7.

Dolus Mendeſius *legebatur pro* Bolo *vbi vid.*

Ennius V. 1, 4, 1. 3, 1, 2. in Euhemeri libris verſis V. 1, 48, 2.

EPICHARMVS C. 1, 1, 8. Syracuſanus pecudum medicinas diligentiſſime conſcripſit C. 7, 3, 6.

EPIGENES Rhodius V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.

Eratoſthenes orbem terrae vt diuiſerit V. 1, 2, 3.

EVAGON Thaſius V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.

Eubolus *an* Eubulus *an* Bolus *denique? vid.* Cleobulus.

Eudoxus C. 9, 14, 12. eius prouidentia C. 1 pr. 32.

De hoc ſingularem Io. Andre. Schmidius diſſertationem Helmſtadii habuit 1715. SCHOETTG.

Euemerus *vel* Euhemerus C. 9, 2, 3 & 4. eius libri ab Ennio verſi V. 1, 48, 2.

EVPHITON an EVPHYTON V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10. *vid. no. Non habet hoc nomen Bibliotheca Graeca Fabriciana.*

EVPHORION V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 10.

EVPHRANII duo, Athenienſis & Amphipolites.

EVPHRON Athenienſis, & Chreſtus Euphronis, non vt multi putant, Amphipolites, qui & ipſe laudabilis habetur agricola, ſed indigena ſoli Attici C. 1, 1, 8. *idem eſt qui Plin.* 14, 19 *ſcribitur* Euphronius; *ſed in indice huius libri* Euphron Athenaeus, *quod rectum puto.* SCHOETTG.

Euthronius de apibus fabulam narrauit C. 9, 2, 4. Euphranium *coniicitur in indice Fabriciano: certe* Euthronium *non habet* κέρας *illud* Ἀμαλθείας, *in quo ſunt omnia.*

GARGILIVS Martialis *laudatur* P. Mart. 9, 9. *Reliqua vid. in* Martialis.

GRAECI *citantur* V. 2, 1, 28. P. 1, 6, 5 & 9 *it.* 14. 1, 19, 3. 1, 30, 4. 1, 35, 10 & 13. Ian. 15, 13. Feb. 24, 1. 29, 1 & 3. 30. 31, 1. 33. Mart. 4. 11, 6. Apr. 2, 3. Iul. 5. Oct. 9. 24, 1 & 2. N. 1, 3. 7, 3. 10. 12, 1 & 2. 17, 1. 18. 20, 3. 21.

Graecinus *vid.* Iulius.

Hamilcar C. 12, 4, 2.

HEGESIAS Maeronites V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9.

Heraclitus Epheſius C. 8, 4, 4.

HESIODVS Aſcraeus V. 1, 1, 9. Boeotius C. 1, 1, 7. *citatur* C. 11, 1, 29. *verſus illius tacito nomine laudatur* C. 1, 3, 6.

HIERO Siculus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 8.

Higinius. *ita fere ſcribunt librarii; ſed vid.* Hyginus.

Hipparchus C. 1, 1, 4. 9, 14, 12 *bis.* 11, 2, 94.

Hippocrates oppida in peſte ſeruauit V. 1, 4, 5.

Homerus vocatur Molonius ille Deus C. 1 pr. 30. Homericus Melanthius V. 2, 3, 1.

HYGINVS, IVLIVS (Higinum & Higinium *fere ſcribunt librarii*) C. 1, 1, 13. *laudatur* C. 3, 11, 8. 9, 2, 1. 9, 11, 5. 9, 13, 3 & 6. 9, 14, 1 & 18. 11, 2, 83. in libro quem de apibus ſcripſit C. 9, 13, 8.

Iſchomachus Athenienſis (*perſona Socratis potius ſ. Xenophontis, quam ſcriptor*) C. 11, 1, 5 & 15. 12, 3, 5.

IVLIVS ATTICVS C. 1, 1, 14. *citatur* C. 3, 3, 11. 3, 11, 9 & 10. 3, 16, 3. 3, 17, 4. 3, 18, 1 & 2. 4, 1, 1 & 6. 4, 2, 2. 4, 8, 1. 4, 10, 1. 4, 13, 1. 4, 28, 2. 4, 29, 1 & 4. 4, 30, 1 & 3. 4, 33, 4.

IVLIVS GRAECINVS *citatur* C. 3, 2, 31. 3, 3, 4 *it.* 7 & 11. 3, 12, 1. 4, 3, 1. 4, 28, 2. de vineis C. 1, 1, 14. 4, 3, 6.

Iulius Hyginus *vid. h. v.*

Laenius *vid.* Strabo.

LICINIVS Maenas *an* Menas C. 12, 4, 2. *idemne*

ADDENDA
ITEMQVE EMENDANDA
AD NOTAS
IN CATONEM ET RELIQVOS
REI RVSTICAE SCRIPTORES.

Vt conſilium caperemus appendicis cuiusdam hic addendae, tum alia ſuaſerunt, tum perpulit Viri Clariſſimi, & optime de toto hoc opere meriti Ivlii Pontederae inexhauſtum erga ruſticos noſtros ſtudium, atque aduerſus nos beneuolentia, cui cum inſigne auctarium eorum, quae olim ſubmiſerat, debere nuper inciperemus, quo tempore bona pars operis prelo iam exierat, nihil ſupererat aliud, niſi vt hunc iis locum adſignaremus. Poterat ea quidem ſola etiam ſe ſuſtinere: ſed ne propter pauca quaedam nouus ordo inſtituendus eſſet, noua lectori faceſſenda moleſtia, viſum eſt, vt quemadmodum ſuperiores Viri doctiſſimi adnotationes reliquis aliorum obſeruatis permiſtae ſunt, ita ſecundis ipſius curis, quas nomen patris ſui ſatis a reliquis ſegregat, omnia ea admiſceremus, quae ſerius a nobis animaduerſa eſſent, emendaremusque eadem opera, quaecunque vel noſtra vel librariorum culpa admiſſa, omiſſaue obſeruaſſemus. Quod a nobis ita inſtitutum tanto minus, humaniſſime Pontedera, reprehendes, quo magis tibi probatur, quidquid ad lectorum noſtrorum commoditatem pertinere intelligis. Sed audiamus ipſum Virum doctiſſimum, qui ſui facti rationem diſertiſſima ad me epiſtola expoſuit.

IO. MATTHIAE GESNERO
IVLIVS PONTEDERA
S. P. D.

Poſtquam *Thomas Fritſchius*, omnibus diſciplinis ornatiſſimus, qui Latinos Rei ruſticae ſcriptores edendos ſuſceperat, vita functus, imperfectum opus reliquit, ex magna ſpe deiectus cum omnem ruſticam curam depoſuiſſem, Vir ampliſſimus Chriſtinus Martinellius, Patricius Venetus, vt politioribus litteris, ita ſtirpium & agriculturae peritia cum paucis conferendus, commentariolos noſtros vt ad ſe mitterem, ſingulari ſtudio contendit. Cui quod omnia ob ſumma in me beneficia & merita praeſtare debebam, quicquam negare nefas ducens, ad ruſticas res, quas animo quidem ſemper retinui, ſed grauioribus curis remiſeram, me iterum contuli, atque ex longo interuallo reuocaui. In quibus totus quum eſſem, non nulla, quae Lipſiam praemiſeram, ſecus eſſe accipienda, ac tunc opinatus fueram, alia diligentiori cura explicanda, multa addenda deprehendi. Quod pro mea mediocritate praeſtiti. Quin etiam quum ad Varronem & Columellam vel explicandos, vel vitiis & mendis eximendos perneceſſarium ſit ſtellarum motus, vt illa aetas ferebat, anni priſci rationem, temporum viciſſitudines, interualla, ſedes noſcere, multa, eodem item Martinellio auctore, hac de re perquiſiui, multa ſcripſi, multa in noſtris ruſticis in dubium reuocaui, immutauique multa. Neque enim iis, quae ab aliis pro-

 dita

dita ſunt (quippe magna ſcriptorum varietate confuſa & praeiudiciis intercepta videbam) contentus, fontes ipſos, qui in penitiſſimas antiquitatis tenebras receſſerant, per immenſa volumina vagando, in lucem deduxi. Tum de veteri ſcribendi ratione, qua Cato ac Varro vſi ſunt, non nulla collegi, quoniam multa ac magna vitia hinc orta animaduerteram, dum vetuſtatis conſuetudinem interpretes poſthabuere. Sed quidquid animo complexus eram, ad exitum ſpectabat, extremamque epiſtolam concludebam cum acta veſtra, ad nos adlata, & ſubinde tuae litterae, quod prorſus deſperaueram, quam primum confirmant proditurum. Nunc ancipiti cura diſtractus, quid conſilii capiam, non video. Mirabili quodam ſtudio exopto, quod ſum commentatus, ſcriptis immiſceri tuis, vt ſi quid in hominum vſum cedere poteſt, non longe petatur. Sed qui poſſum iam iam abſoluto opere? Mittamne tot epiſtolas & tantas, multis praeſertim ad rem tuam non attinentibus refertas? Non adeo laudis amor me proritat, vt quamuis omnia vel a *Caſpari Fritſchii* beneuolentia, vel a tua humanitate ſperem, tantum ſumtum & laborem vobis adiiciam. Quid ſi non mitto? Cum multa a nobis habeatis, non merito culpabor, qui partem ſubduxerim? Quid faciam igitur? In compendiumne redigam, quod ad rem ruſticam opinabor pertinere? Hoc profecto vnum, quo me a reprehenſione vindicem, quoque meum erga vos ſtudium & officium praeſtem, omnia ſedulo cogitanti potiſſimum occurrit. Ita agam. Tu, Vir Clariſſime, pro tua erga me beneuolentia, quidquid erit, boni conſulas, rogo. Interea *Caſparo Fritſchio*, cui omnia ſumma ac ſingularia me debere ex litteris tuis cognoui, meis verbis ſalutem plurimam redde, & Vale. D. Patauio IV. Calend. Iul. CIↃ IↃ CC XXXIII.

AD
M. P. CATONEM DE RE RVSTICA.

De vetuſta ſcribendi ratione, Catoni & Varroni reſtituenda, quam in noſtris epiſtolis fuſius pertractaui, quid primum apponam; id enim ad Varronem & Catonem recte intelligendos, vitiisque purgandos, item ad linguam Latinam a prima origine percipiendam, plurimum confert. Veteres itaque quum *U* litera, quam Aeolicum digamma adpellant, alteri *U* adnectebatur, hanc in *O* immutabant, vt *equos, ſaluos, Dauos, ignauos, aequos, coruos* pro *equus, ſaluus, Dauus, ignauus, aequus, coruus;* item *equom, reliquom, iniquom, nociuom, viuont, diſtinguont, reſtinguont.* Quapropter apud Catonem non *ſeruum ſenem* eſt ſcribendum, aut *ſeruum morboſum*, ſed *ſeruom ſenem*, *ſeruom morboſom;* ita *ſeruos* non *ſeruus*, *clauos* non *clauus*, *tortiuom* non *tortiuum*, *nouos* non *nouus*, *eruom* non *eruum*, *obliquom* non *obliquum*, *aceruom* non *aceruum*, *ouom* non *ouum*, *aluos* & *aluom* non *aluus* & *aluum*. Nec non in Varrone *natiuom, ſubſiciuom, antiquos, ignauom, aeſtiuos, auos, proauos, aruom, ceruom;* nam ſic Varronem ſcripſiſſe, ea, quae in vetuſtis exemplaribus ſeruantur, oſtendunt, & in impreſſis quoque de L. L. libris multa huiusmodi retenta.

Neque hoc tantum in extremis ſyllabis vſum inuenit, verum & in mediis, & in primis: in mediis, vt *paruolus, ſeruolus, Scaeuola, Clauola, conuoluolus*, vt in veteribus Catonis libris vidit Victorius: in primis, *volt, voltus, volſus, volua* (vnde in Varrone ſupereſt *voluis intumis*) *volſella, volpes, volturnus, volgus, volcanalia, volnus*.

Nonnunquam etiam quum *e* ſequeretur, ceu *voſter* pro *veſter*, quod in *verto* & in iis, quae ab eodem deriuantur, diligenter retentum eſt, *vorto, vorſito, vorſus* (quod in Varrone ſeruauit Ienſonius) *ſurſumuorſum, quoquouorſum, aduorſus, transuorſus, diuorto*, ex quo remanſit *diuortium* & *vortex* a *vorto*, vt ſepararetur a *vertex;* nam vtrumque ab eodem principio. Quare quis non videt in Catone quae vitioſe ſcribuntur *controuerſiis, ſeſe vertet, transuerſos, verſato* (quod recte Cap. 40. *vorſato* ac Cap. 6 *vortito*) *aduertito, aduerſum, conuerſam*. In Varrone quoque *vertere, verſus, transuerſa, verſantur* & alia.

I cum longum eſſet, *E* apud veteres ſibi adſciſcebat, vt *controuerſieis, compoſeiuerant, ſoluei, ſenatuei, preimus* & ſexcenta huiusmodi, quae in antiquis monumentis licet videre. Quorum tamen in Catone nullum ſupereſt; in Varrone de R. R. *Epeirus, Epeirota*, *eiuncidum* me legiſſe memini, ſed in libris de L. L. plurima videlicet *libreis, ſueis, heic, hei* pro *hi, nummei, dandei, equei, eidus, vnei, ficei, commutateis, vernaculeis.* In quibus tamen ſeruandus eſt modus & excipienda, quae a Grammaticis diſcriminis gratia excipiuntur; nam librarii cuncta foede miſcent & confundunt, nihili etiam habentes, quod Varroni proprium Plinius & Chariſius attribuunt.

Mos

IX. Elephantiasis autem dicitur ex ſimilitudine elephantis, cuius
naturaliter pellis dura & aſpera, morbo nomen & in hominibus, & in animalibus dedit.
Cuius ſigna haec ſunt. In toto corpore vredo naſcitur, praecipue in dorſo, ſquamas 2
ſimiles corticibus facit. In naribus, in pedibus etiam, & in capite, papularum feruor
emergit, vel ozoenae aſperiores frequenter oriuntur. Priuſquam haec oſtendantur in- 3
dicia, ventre ſoluto erit, & marceſcit [a], & aſpere tuſſiet. Cuius os totum cum lingua
aſperum & ſimile creditur eſſe combuſto. Quae paſſio pullis a matre depulſis ple-
rumque perniciem conſueuit inferre. Hunc diligenter curare cupientes, non ante de- 4
foris aliquo medicamento fouere contendunt, niſi prius, potionibus datis, peſtis [b] eleue-
tur interior. Nam extrinſecus cepta [c] medicamenta morbum non eximunt, ſed ad in-
teriora compellunt, & hac ratione periculum generant. In animalibus eiuſmodi mor- 5
bo laborantibus generalia iſta ſunt vitia: tuſſis aſpera [d] & crebra ſuſpiria, ſpina contra-
cta & rigida, macies ſemper increſcens, cum ſtudium & alimenta non deſinant [e], de-
miſſior ceruix, ſtupentes oculi, tardior inceſſus. Nunc ſignis omnibus generaliter ſin- 6
gulariterque digeſtis, ſingulorum morborum ſpeciales, propriasque curas oportet ad-
iungere. Poſt [f] haec de generali minutione ſingulorum, & aduſtione docens, conclu-
dam librum primum.

X. Mallevs morbus ſi humidus fuerit, ita vt per vtramque narem virides
defluant muci, inter exordia caput eius adhibita curatione purgandum eſt ita; Olei
optimi vncias 3, liquaminis floris vnciam 1, vini veteris cyathos 3, ſereno tranquilloque
die pariter commiſces [a], & cum tepefeceris, infundes in naribus. caput religabis ad pe- 2
des, ſenſimque iumentum impeditum compelles incedere, vt omnis humor emanet.
(ad ſiphonem [b] autem paulatim infundes [c] non ſemel a [d] cornu). Quod ſi ſanguis poſt- 3
modum coeperit fluere, nihil timendum, ſed potius ſciendum eſt, animal legitime fuiſſe
purgatum. Poſt quod ſeuum caprinum reſolutum oleo miſcebis, ſic infuſis [e] naribus
exulcerationis illius mitigatur aſperitas. Radicem [f] quoque laſeris tonſam [g], & per 4
fiſtulam vento naribus inſitam, vt ſternutum prouocet, adhibere commodum eſt. Ca- 5
put etiam extrinſecus auriculasque oleo calente diligenter perunges, & lana cerebro in-
dita, ab omni perfrictionis neceſſitate munibis. Naſturtii quoque ſemen bibendum da- 6
bis ex aqua. Praeterea potionem dabis, qui [h] diapenton vocatur, & hac ratione confi-
citur: Murrae [i], gentianae, ariſtologiae [k] longae, baccis [l] lauri, raſuras eboris bene tri-
tas & cribratas aequis miſcebis ponderibus, ſeruabisque. Exinde prima die vnum co-
clearium cumulatum cum ſextario vini veteris, ſecunda die vnum & ſemis, tertia au-
tem die duo coclearia tepefacto mero aſperſa, & diligenti agitatione permiſta dabis ad
cornu. Poſtea ex ceruice de matricali vena ſanguinem detrahes, permixtumque acer- 7
rimo aceto, omne equi corpus perunges [m], & contra pilum diligenter fricabis, vt ad
ſimi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. IX.] a) forte *marceſcet.* b) *pus euellatur interius S. M.* c) forte *coepta*, an *capta?* d) *aſperior S. M.* e) *deſint S. M.* f) Hinc ad finem cap. deeſſe in V. C. notat *S. M.* [C. X.]. a) *commiſcebis S.* b) *ſcyphonem S. M.* c) *infundens S. M.* d) *ad S. M.* e) *infuſum S. M.* f) *Item, accipe febrifugam, & aſari radicem, & fac puluerem, quem naribus per fiſtulam inſuffla, vt ſternutet. multum prodeſt. S. M.* ex V. C. g) *tunſam* coni. *Morg. IV, 4.* h) forte *quae diapente:* vid. Index. i) *myrrhae troglitae. S. M.* forte *Troglodytitae.* vid. *2, 22, 5.* * Haec optima. *Dioſc. 1, 77.* Sed neque contemnenda lectio Sambuci marginalis. Oſtendit enim Salmaſius ad Soli. *p. 894, b. G.* in optimis Aëtii & aliorum libris τρωγλῖτιν μύῤῥαν eſſe, pro τρωγλοδυτικῆς, ipſamque adeo gentem τρωγλῖτας eſſe dictam. Monuit me huius rei Io. Zachar. Platnerus Medicus Excellentiſſimus. k) forte *ariſtoloch.* l) *bacca S.* m) *perfundes S. M.*

n) *aeſtate*

8 ſimilitudinem glutinis adhaereat. iumentum quoque in loco calido conſtitues. Si ci-
bum faſtidit, ſtatim[n] duntaxat farinae hordeaceae ſextarium vnum quinque ſextariis
aquae permixtum equo dabis in potu. Triticeam quoque farinam ſimili menſura &
ratione offeres ad bibendum Si autem faſtidit, non ideo aliud dabis, quouſque[o] hoc
9 ex iſta neceſſitate ſanitatem percipiat. De palato quoque poſtea ſanguinem detrahes,
vt omni ex parte, ſi qua morbus praegrauare coeperit, releuetur. Scito niſi diligenter
occurras, hunc eſſe periculoſiſſimum morbum. Nam cito in ſuſpirium, hoc eſt, an-
helitum tranſit, & ſpem omnem ſalutis excludit.

XI. Aridvs vero morbus, qui & ſuſpirioſus praecipue dicitur: & hic ne-
gatur a quibuſdam poſſe curari, propterea, quod phthiſi, quae hominibus mortifera eſt,
ſimilis inuenitur. Quotidie enim macie creſcente, exilior redditur, penitusque[a] ſicca-
2 tur. In omni autem ratione medicinae, facilius eſt quae abundauerint diminuere[b],
quam quae videntur deeſſe ſupplere. Salus tamen iumentis etiam in hac paſſione prae-
3 ſtatur, ſi inter principia poſſit occurri. Sanguinem ſiccis detrahere contrarium eſt.
Sed vino & oleo ſufficienter admixto & tepefacto, perungendum toto corpore animal
eſt, ita vt caput & maxillae, & extrinſecus fauces eidem largius infundantur, & contra
pilum vſque ad ſudorem diutiſſime confricentur. Intrinſecus autem a prima die hac
4 potione curandum eſt. Succum ptiſanae, adipem ſuillum remiſſum, & amilum[c] ex
melle paſſoque decoctum per cornu in potione dabis, vt canalis gutturis eidem, maxilla-
5 rumque compago laxetur, quam ſiccitas aſtrinxerat morbi. Quo facto, in loco calido
ſtabit. Infuſum hordeum herbamque viridem, ſi inuenta fuerit, debet accipere, vt omni
6 ex parte periculoſa ariditas temperetur. Conſequenter talis eidem potio praeparetur.
Paſſi optimi ſextarium vnum, iridis Illyricae vnciam vnam, piperis nigri ſemiunciam,
croci ſcrupulum, mirrhae trigonitis[d] ſemiunciam, pollinis thuris vnciam vnam, oua cru-
da quinque pariter mixta prima die dabis ex integro, ita vt per triduum ipſam miſceas
7 ſemper & offeras, vt tam grauis morbi aſperitas, potionis dulcedine mitigetur. Poſt
haec, melle, butyro, axungia, ſalibus, & picula[e], offis pro aequa omnium portione confe-
ctis, ſucco ptiſanae ac paſſo inuolutis, adtinctum animal replebis, [&] die prima quin-
8 que pillulas, ſequenti ſeptem, tertia die nouem daturus ex more. Expenſis autem his,
nec vngere cum vino & oleo tepefacto deſit induſtria. nam amariſſimus morbus cum
ſit, aliter non poteſt, niſi amaris potionibus ſolui. Contraria enim non niſi con-
9 trariis medicinis curantur. Potionem diapenten[f], ſicut ſuperius monſtratum eſt, non
ſolum per triduum cum vino, ſed per dies plurimos dabis, vt tantum diſcrimen poſſit
10 euinci. Quod ſi grauior tuſſis & ſtrangulans vrgebit, accipe fabae fractae ſextarium
vnum, ſeui caprini vncias tres, allii[g] capita maiora tria, permixta decoques, & cum paſſo,
11 vel ſucco ptiſanae hordeaceae tepidum dabis ad cornu. Quod ſi tardius profecerit iſta
curatio, ficus ſiccae pondera[h] duo diligentiſſime tundis[i] in pila[k], foenugraeci ſextarium
decoques, quouſque aqua ad medietatem veniat, poſt colabis, & foenugraecum in mor-
tario

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *aeſtate F. & S.* al. *ſtatim* vterque in marg. o) *quam hoc ex neceſſitate ſitis. S. M.* [c. XI.] a) *paſtusque S. M.* b) *adimere S. M.* c) *f. amylum.* d) ſuſpecta vox editoribus: *draganti S. M.* forte *Troglodytidis vid. I, 10, 6 no. i.* e) Ita coniicimus. *pauulcaophis* F. cum nota vitiatae ſcripturae; *piculam ſalem S. M.* Pix phthiſicis commendatur *Dioſc. I, 94.* f) forte *diapente.* ſed vid. Ind. g) *ſcorodon S. M.* h) *duas partes S.* i) *tondis F. tundes S.* k) *in mortarium. deinde addas alli gallici* [f. anagallici] *vncias III & tam rutae quam Appii faſciculos ternos, quibus pariter in mortario miſſis, & diligenter contritis, addas draganti vncias II, & aquam, in qua foenum Grae-*

idemne V. 2, 3, 11? *ſi Sylburgium audimus, etiam* V. 2, 11, 10. *vbi* Ticinius *al.* Menas *an* Menates, Maenas, Maenates, *etiam eſt* V. 2, 1, 1 & 2, 8, 1.
Licinius Nerua V. 2, 4, 1.
Licinius Stolo *vid.* h. v.
Lucilius. Luciliano charactere libelli V. 3, 2, 17.
LYSIMACHVS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 11.

Maenas *an* Menas *vid.* Licinius.
MAGO Poenus, ruſticationis parens C. 1, 1, 13. qui res diſperſas comprehendit libris XXVIII, quos Caſſius Dionyſius Vticenſis vertit libris XX — Hoſce ipſos ad VI libros redegit Diophanes *cet.* V. 1, 1, 10. *quae partim repetit* C. 1, 1, 10 & 13. *Laudatur* V. 2, 1, 27. 2, 5, 18. 3, 2, 13. C. 1, 1, 18. 3, 12, 5. 3, 15, 4. 4, 10, 1. 5, 5, 4. 6, 1, 2. 6, 26, 1. 6, 37, 3. 9, 14, 6. 9, 15, 3. 12, 4, 2. 12, 39, 1. 12, 44, 5 & 6. Arb. 17, 1. P. Feb. 10, 3. Mai. 7, 1. quo primordio vſus ſit C. 1, 1, 18. *Cic. de Orat.* 1, 58 Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit, Magonis Karthaginienſis ſunt libri perdiſcendi?
Mamilii *an* Manilii formula ſtipulandi capras V. 2, 3, 5. actiones V. 2, 5, 11. 2, 7, 6.
Maro *vid.* Virgilius.
MARTIALIS, GARGILIVS P. Ian. 15, 10 & 19. Mart. 9, 9. 10, 5 *it.* 16 & 34. Apr. 3, 5. Mai. 6. Iun. 5, 2. Oct. 12, 5 & 7. Dec. 4, 1.
C. MATIVS C. 12, 4, 2. 12, 44, 1.
MENANDRI duo, Prienaeus & Heracleotes V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 9. *vid. Reineſ. V. L.* 2, 1 *p.* 127.
Menas *vid.* Licinius.
MENECRATES Epheſius verſu ſcripſit V. 1, 1, 9. *citatur* V. 3, 16, 18.
MENESTRATVS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 11.
Meſſala, orator C. 1 pr. 30.
Meto, Aſtrologus C. 1 pr. 32. 9, 14, 12. Fuit hic Athenienſis, Aſtronomus inde maxime celebris, quod annum magnum XIX annorum ſpatio circumagi ſtatuit, quem ἐννεακαιδεκαετηρίδα Graeci vocant. Vide Scholiaſten Ariſtoph. Auib. v. 1005. Schol. Arati p. 181. Ald. Manutium de quaeſitis per epiſt. 1. 6. Iac. Nic. Loënſem Miſc. Epiph. 8. 22. Salmaſium ad Solinum. c. 37. p. 518. f. SCHOETTG.
MNASEAS Mileſius V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 9. 12, 4, 2.

NICANDER C. 9, 2, 4. *Cic. de Orat.* 1, 16. Conſtat, de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum, Nicandrum Colophonium, poëtica quadam facultate non ruſtica, ſcripſiſſe praeclare.
NICESIVS Maronites V. 1, 1, 8.

Oraculum Cretenſibus redditum P. O. 14, 13.

Pacuuius V. 1, 2, 5.
PAXAMVS C. 12, 4, 2.
PELAGONIO non defuit dicendi facultas Veg. pr. 3. *laudatur* Veg. 1, 17, 15. eius puluis quadrigarius Veg. 4, 13, 3. cauſticum Veg. 4, 14, 2. collyrium Veg. 4, 27, 3.
M' Percennius Nolanus monſtrauit vt cypreſſi ſerantur Ca. 151, 1.
PERSIS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 11.
Philometor, Attalus, *vbi vid.*
Piſo Italiam a vitulis dictam tradit V. 2, 1, 9.
Plato diuinus auctor C. 3, 20, 4. eius eloquentia C. 1 pr. 30.
Plautus V. 2, 1, 20. in Menaechmis V. 2, 4, 16.
PLEVSIPHANES, *an* PLEVTIPHANES V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 11.
Poeni, gens acutiſſima C. 1, 1, 9. Poeni ex Africa ſcriptores C. 1, 1, 6. *in his* Mago, Hamilcar.
Poëtae primarii C. 1 pr. 30. veteres V. 2, 1, 6.
Pollio orator C. 1 pr. 30.
Pontifices C. 2, 22, 2 *it.* 4 & 5.
M. Porcius Cato, *vbi vid.*
Pythagoras Samius negat principium mundi V. 2, 1, 3. Pythagorae ſagacitas C. 1 pr. 32 *de* Pythagorea braſſica *vid. ad* Ca. 157 pr.
PYTHION Rhodius V. 1, 1, 8.

Rhinton V. 3, 3, 9 & C. 8, 16, 4. *non vt auctor aliquis laudatur: ſed vid. no. ad Varr. l. c.*

SASERNAE (Hoſtiliae *gentis, quod ex numis apparet conſularibus*) pater & filius V. 1, 2, 22 & 28. C. 1, 1, 12. *laudantur* C. 1 pr. 32. 3, 17, 4. Saſernae liber *citatur* V. 1, 16, 5. 1, 18, 2 & 6. 1, 19, 1. 2, 9, 6. C. 1, 1, 4. 1, 7, 4. 2, 13, 7. 2, 14, 1. 3, 3, 2. 3, 12, 5. 4, 11, 1.
Scrofa *vid.* Tremellius.
Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinae C. 3, 3, 3.
Stilo *vid.* Aelius.
STOLO Licinius, *vnde cognominatus* V. 1, 2, 9. eius lex V. 1, 2, 9. *laudatur* C. 1 pr. 32. & 4, 11, 1.
M. Laenius Strabo, inuentor ὀρνιθοτροφείων V. 3, 5, 8.

Tarchon vates C. 10, 346.
M. Terentius Varro *vbi vid.*
Terentius in Heautontimorumeno V. 2, 11, 11.
Thales Mileſius dixit fuiſſe principium generandi animalium, quod negauit Pythagoras V. 2, 1, 3.
THEOPHILVS V. 1, 1, 9. C. 1, 1, 11.
THEOPHRASTVS Peripateticus V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7. citatur V. 1, 7, 6 & 7. 1, 37, 5. 1, 40, 1 & 3. φυτῶν ἱςορία & φυτικῶν αἰτίων complures libri V. 1, 5, 1.
Timaeus hiſtor. V. 2, 5, 3.
Tremelliis vnde Scrofae cognomen V. 2, 4, 2.
Cn. TREMELLIVS Scrofa peritus agricola V. 2, 1, 2 & 11. C. 1 pr. 32. exercitum duxit in Gallia transalpina V. 1, 7, 8. eloquentem agriculturam reddidit C. 1, 1, 12. *citatur* C. 1, 1, 1 & 6. 2, 1, 2. 2, 5, 8. 2, 10, 8. 2, 14, 3. 3, 3, 2. 3, 11, 8. 3, 12, 5. 5, 6, 2.
Triptolemus C. 1 pr. 32.

V M. TERENTIVS VARRO agriculturam expoliuit C. 1, 1, 12. *add.* C. 8, 10, 6. ſuos Corcyrae a peſte ſeruauit V. 1, 4, 5. 1, 7, 8. Graeciae claſſibus praefuit V. 2 pr. 7. habuit pecuarias magnas *ibid.* & 2, 1, 3. eius vxor in Sabinis fundum ha-

buit, ipſe in Veſuuio V. 1, 15. *citatur* C. 1, pr. 15. 3, 3, 2. 3, 9, 2. 5, 1, 5 & 7. 6 pr. 7. 6, 37, 3. 8, 8, 9. 8, 16, 4. Varro rerum ruſticarum libro primo C. 3, 3, 2.

VIRGILIVS Maro carmine rem ruſticam tractauit C. 1, 1, 12. compellatur C. 1 pr. 30. *citatur* C. 1, 3, 8. 1, 4, 4. 2, 2, 4 & 18. 2, 8, 1 & 3. 2. 9, 12. 2, 10, 11. 2, 14, 3. 2, 22, 2. 3, 1, 1 & 9. 3, 2, 29. 3, 9, 4. 3, 10, 17 & 19. 3, 12, 5. 3, 15, 4. 3, 21, 4. 4, 11, 1. 5, 4, 2. 6, 27, 5. 7, 1, 3. 7, 2, 2. 7, 3, 1 & 9 *it.* 23 & 24. 7, 4, 6. 7, 5, 5 & 10. 7, 6, 2. 8, 17, 7. 9, 2, 1 *it.* 3 & 5. 9, 3, 2 & 4. 9, 4, 1. 9, 5, 4 & 5. 9, 7, 5. 9, 8, 13. 9, 9, 4 & 6. 9, 10, 2 *ter.* 9, 14, 6. 9, 15, 1. 9, 1, 31. 11, 3, 1. Arb. 1, 1. P. F. 25, 6. Veg. 1, 56, 36. ſidereus vates C. 10, 434. Mantuanus poëta diuino ore teſtatur Veg. 1 pr. 8. Bucolicis C. 3, 9, 4. in Bucolico poëmate C. 7, 10, 8. eius Georgica expleta C. 10 pr. 3. C. 10, 5.

Vopiſcus *vid.* Caeſar.

XENOPHON Socraticus V. 1, 1, 8. 1, 1, 7. eius Oeconomicus a Cicerone Latino ſermoni traditus C. 11, 1, 5. 12 pr. 7. 12, 2, 6. *citatur* C. 11, 1, 15. 12 pr. 1.

ZENO Cittieus ait fuiſſe principium generandi animalium V. 2, 1, 3.

AVCTORES ALIQVOT OBITER

ILLVSTRATI VEL TENTATI.

APICIVS ad V. 2, 8, 6 *Add.*

ARISTOTELES ad C. 8, 5, 11.

CATVLLVS ad C. 4, 20, 2. V. 3, 17, 4.

CICERO ad C. 3, 3, 4. 4, 20, 2.

GEOPONICΩN locus emendatus ad V. 3, 7, 6. C. 3, 15, 3. defenſus ad C. 6, 33, 2.

HESIODVS ad C. 1, 3, 6.

ISIDORVS ad C. 3, 2, 21. 3, 2, 23. 4, 20, 2.

LVCANVS vindicatus ab emendatione ad C. 3, 8, 4.

MELA illuſtr. ad C. 6, 2, 4.

NONIVS ad V. 1, 13, 6.

OVIDIVS ad V. 3, 5, 4. C. 1 pr. 2.

PLINIVS in ſuſpicionem vocatus ad C. 2, 9, 13. 2, 21, 3. tentatus ad P. 1, 41, 2. illuſtratus ad C. 4, 20, 2. Columellae iniquus videtur ad 2, 2, 19. 2, 9, 8. 2, 15, 4. 2, 16, 4. 2, 21, 5. 5, 6, 20. 10, 407.

PLVTARCHVS ad C. 3, 9, 5.

QVINCTILIANVS ad C. 4, 20, 2.

TERENTIVS ad V. 2, 4, 13.

VITRVVIVS ad P. 1, 10, 3.

XENOPHON explicatus in Ind. Voc. Solea.

INDEX

SIVE

LEXICON RVSTICVM.

Ca. *Catonem notat*, C. *Columellam*, P. *Palladium*, V. *Varronem*, Veg. *Vegetium. Primus numerus librum indicat, alter caput, tertius ſegmentum; niſi quod in Palladio menſium nomina ponimus; in Columellae autem libro 10, & Palladii de inſitione carmine alter numerus verſum indicat.*

Abima fructum ferre incipit vacca V. 2, 1, 13. a Menate libertus V. 2, 8, 1. a ſe inſtituit ipſe C. 11, 1, 5. Ab aſpectu decorus C. 6, 29, 3. ab hinc P. Mr. 13, 9. ab his leguminibus, h. e. poſt C. 2, 10, 22. ab vno & viginti diebus exactis P. Iun. 5, 4.

Abacus Ca. 10, 4 *menſa ſtructoria & coquinaria* GE. ALEX.

Abiegna ſcobis C. 12, 42, 4.

Abies Gallica P. N. 15, 1.

Ablaqueatio nudauit radices C. 4, 14, 2. adopertas oſtendit radiculas C. 4, 8, 1. ablaqueationis lacuſculi C. 4, 8, 2. *Malim ergo a* lacu *deriuare hoc verbum, cum* GEORGIO ALEX. BEROALDO, *quam a* laqueis *radicum, quibus liberantur arbuſculae.* ablaqueationis orbem fortius exaltare C. 4, 4, 2.

Ablaqueo. *Quid ſit* ablaqueare *diſertiſſime docet* C. 4, 8. *vid.* oblaqueo.

pro Ablatiuis conſequentiae an Nominatiui ponantur aut Accuſatiui? ad Veg. 2, 34, 2.

Abnodare palmitem focaneum *h. e. ablato illo vulnus leuare* C. 4, 24, 10.

Abnuit Saſerna id ruris genus C. 3, 3, 2. *h. e. reſpuit, damnat.*

Aboleſcit ſiccitatibus vitis C. 3, 2, 4.

Ἄβολοι equi Victor. ad V. 2, 7, 2.

Abominari h. e. deprecari C. 6 praef. 1.

Aborigines ſolum mutarunt C. 1, 3, 6.

Aborto. ne abortet V. 2, 4, 14.

Abrado dolabra acuta C. Arb. 10, 2.

Abrotonites vinum C. 12, 35.

Abrotoni virga pro caprifico P. Mr. 10, 28. macerati portione ſedatur dolor ventris in pecudibus C. 6, 7, 3. Veg. 3, 3, 10.

Abſcido *fere Lugdunenſis MS. apud* Palladium & *ita Ienſ. & Bon. cum Commel.* Mart. 10, 15. *vbi* ſcindere *rel. Sed* abſcidere arbores P. Mai. 4, 1. abſciditur meſſis P. Iun. 2, 2.

Abſinthiatum conditum P. F. 32.

Abſinthites vinum C. 12, 35.

Abſinthium Ponticum Ca. 159. Veg. 3, 28, 7 & *ſaepe al.*

nec Abſiſtat id facere donec C. 12, 19, 4.

Abſoluit ſpiſſitudinem olei ſal P. N. 17, 2. abſoluta ſunt liba i. e. parata *fertig* V. 2, 8, 1. abſoluta tempeſtatibus dies P. Mart. 12, 2. nebularum noctibus loca i. e. libera P. 1, 3.

Abſtineo. abſtinere pullos cibo & aqua C. 8, 5, 15 *vbi vide Schoettg.* ſi ſe imber abſtineat P. F. 24, 5 *h. e. ſi non pluat.* abſtinentiſſimus ſomni & vini C. 11, 1, 13. rebus Venereis C. 12, 4, 3. abſtineatur hordeo C. 6, 30, 7. potione C. 7, 10, 5. abſtineantur a potu P. Mai. 7, 3. abſtineri debent C. 8, 5, 17. abſtinendus cibo bos C. 6, 7, 2. & 6, 9, 1. ab humore C. 6, 26, 3. abſtinendae cibis aues C. 8, 5, 23. *Talia plura dedit Barth.* 19, 15 p. 992.

Abſtractum pro Concreto pon. vid. Acerbitas, Ariditas, Maturitas.

Abſumta ablaqueatione C. 5, 10, 17. abſumtas vires refouere C. 2, 14, 3.

Abunde ſit dixiſſe C. 5, 3, 9.

Abundo. ſi abundauerit parum cruoris h. e. effluxerit Veg. 3, 4 b. *Ita* abundauit ſanguis per nares Scribo. Comp. 47.

in Abus *Datiui & Ablatiui non ſemper adhibentur Scal. ad* V. 2, 1, 19.

Ac etiam V. 1, 47. C. 9, 12, 4.

Acacia nigra Veg. 2, 34, 2.

Acanthini caules C. 9, 4, 4.

Acanthos imitatur pinea C. 10, 241.

Acapnon mel C. 6, 33, 2. ligna acapna *vid. ad* Ca. 130.

Accedit propius vt non ſit macra, quam vt ſit ieiuna V. 1, 9, 6. per gradus vindemia P. F. 9, 13.

Accendere Venerem C. 8, 11, 6. accendi aeſtatis vaporibus C. 9, 6, 2.

Acceptabulum *pro* acetabulo *editt. primae* Ca. 102. *ita ſaepe apud* Vegetium *ſcriptum eſt* accetab.

Acceſſiones paruae C. 1, 7, 2.

Accipiter C. 8, 4, 6. 8, 8, 4.

Acclamationum verens bos C. 6, 2, 14.

Accliues inter ſe crates C. 12, 15, 1. accliuibus locis C. 3, 15, 2.

Accliuitatis difficultas C. 2, 4, 10.

Accommodare trapetum Ca. 21, 5. accommodantes opera temporibus C. 11, 2, 1.

Accommodum digeſtioni P. Iul. 8, 2. labori potius quam velocitati animal bos Veg. 3, 2, 12.

Accubans non niſi ſacris diebus coenet villicus C. 11, 1, 19.

ad omnem Accurationem Veg. 1, 56, 35 h. e. accuratiſſime.

Accurare victum & cultum C. 12 pr. 2.

Accuſatiuus an abſolute poſitus pro ablatiuo Ca. 90 pr. *vid. Geſn. add.* Ca. 42, 1. C. 12, 57, 5. Veg. 3, 42, 2. *pro nominatiuo* C. 6, 3, 3. eosque nemo dubitat, quin optimi ſint.

Aceo. ſi aceat vinum Ca. 148, 1.

Acerbitas *pro vuis acerbis* P. F. 9, 12

Acerbae vuae C. 3, 21, 6. *maturis oppon.*

Aceruatim enectae C. 9, 13, 4.

Acetabulum *reſtit.* Ca. 102 *pro* Acceptab. *vbi vid.* quantum acetabulum capiet Veg. 1, 17, 2. *add.* 2, 53, 4 & 6. *Heminae ſignatur quarta pars, i. e. drachmae quindecim.* BERO.

Acetum vt fiat C. 12, 5, 1. acerrimum & pulcherrimum Ca. 104, 2. ficulneum C. 12, 17. laſerpitiatum Ca. 116. e malis P. F. 25, 19. mulſum Ca. 157, 6. de piris P. F. 25, 11. Scylliticum vt fiat C. 12, 34 & P. Iul. 7, 1. e ſorbis & piris P. F. 15, 5.

Acetum mel vid. ad C. 12, 5, 1.

Achaei ſolum mutarunt C. 1, 3, 6.

Achaica myrrha C. 10, 173

Achanus *an* Achanum? Veg. 3, 2, 1. *genus morbi in bobus. Gr.* ἀχανὴς *ſtupidum notat, hiantem ſine alio conatu: de oculis etiam dicitur, vt hic* ſtupentes oculi *commemorantur.*

Achanti vnc. 6 Veg. 1, 10, 1 *inter ſuffimenta.*

Acheloïdes *nymphae* Pegaſidum comites C. 10, 263.

Achrades piri C. 7, 9, 6. 10, 15 & 250 *vnde ſilueſtres eſſe apparet.*

Acina craſſa C. 12, 43, 8 *proprie igitur ſunt folliculi* quibus vinacea celantur C. 11, 2, 69. *Vid. Graeu. ad Cic. de Sen.* 15.

Acina *pro ipſis baccis vuarum, vt* arida & vitioſa C. 12, 39, 1. corrugata C. 12, 39, 3. corrupta Ca. 112, 2. C. 12, 39, 3. rugoſa C. 12, 42, 4.

Acinaria dolia V. 1, 22, 4.

Acinaticium vinum P. 1, 6, 9.

Acnua *quid?* V. 1, 10, 2. C. 5, 1, 5.

Acontizare vt poſſit ſanguis Veg. 1, 26, 4. 1, 27, 2. *h. e. proſilire, emicare. vid.* Adcotidiet.

Acopon thermanticum Veg. 1, 43, 5 *vnguentum dolores leniens & calefaciens. Add.* 2, 11, 2. 2, 54, 2 & 3. *Plinii etiam & Celſi vocem eſſe, docet Rhodius Lex. Scribo.*

Acorem concipit lac C. 7, 8, 1. redolere C. 12, 18, 3. acore vitiatur lac C. 12, 13, 1.

Acori libra Veg. 3, 57, 1. Pontici Veg. 3, 79, 3. *Deſcriptio pariter & pictura Dodonaei conuenit cum eo, quem ciues mei vocant Calmus. Sed* calamum aromaticum *male dici* acorum *idem confirmat.*

Ἀκος ἐμβρὺε ſ. ἄγειν ἔμβρυον *vid.* C. 7, 3, 16.

Acquieſcit vinea palo, adminiculo C. 4, 12, 1.

Acratophorum V. 1, 8, 5.

Acredinem cepis tollunt nuces P. Ian. 19.

Acrimoniam braſſicae non poteſt ferre vlcus Ca. 157, 5.

Acris. Acre vt fiat vinum vapidum C. 12, 5, 1. acrior ſol C. 11, 2, 54. ignis C. 12, 19, 5.

Acrus, *a, um, etiam dixere.* Acra radice P. A. 5, 3. cum aceto non acro Veg. 2, 7, 1. aceti acri Veg. 4, 28, 16.

Acriſioneos amores C. 10, 205.

Acro *vel* acron. Acronis ſuilli vſus Veg. 3, 66, 3. it. 4, 8, 1. *add. Morgag.* IV, 41. vngulam de perna *in ſimili re commendat* Cato 158, 1.

Acrocolia & acroteria, *quorum alterum alterius gloſſa eſt, legendum* Veg. 3, 47, 2 *pro* acroceria vel atrocola, *h. e* ἀκροκώλια, ἀκρωτήρια *extrema artuum, manus, pedes &c.*

Acrocoleſium Veg. 4, 12 *quid ſit N. L.*

Acruſolii vectes Ca. 31, 1, *Monet* POPMA *in omiſſis iſta:* Catonis *Acrifolia* arbor eadem eſt, quae vulgo *Agrifolium*, Germanice *Hulſen* dicitur, habetque folia aculeata, & ob duritiem apta eſt vectibus; quod Plinius per incuriam non animaduertit, & *Aquifolios* repoſuit. *Sed vid.* Aquifol.

Actaeonis μῦθος V. 2, 9, 9.

Actaeus. Actaei mellis Hymetti C. 10, 386.

Actiones Mamilii V. 2, 5, 11 & 2, 7, 6. v. *Formulae.*

Actor *ſerui genus, villico ſimile, ſed diuerſum tamen* C. 1, 7, 7. 1, 8, 5. *forte etiam* 6, 27, 1. 12, 3, 6. *vid.* Schoettgen. ad Iuuenc. 3, 719.

Actus primus villaticae paſtionis V. 3, 11, 4 conf. 2, 9, 11. 1, 26. 2, 10, 1.

Actus agrimenſorum quis? C. 5, 1, 5. minimus Varronis *ibid.* quadratus V. 1, 10, 2.

Aculei calcis C. 8, 2, 8

Acumina ſeminum terrae inſigenda P. Ian. 15, 6. acumine deorſum verſo ponuntur oſſa Perſici P. N. 7, 1.

Acuminis ſtrenui miniſter C. 1, 9, 4.

Acuo. acuere palos C. 11, 2, 12.

Acus grani V. 1, 52, 2. ſeminum Ca. 37, 2. ſubſternendum gallinis V. 3, 9, 8. duriſſimae C. 2, 10, 14.

Acus mergendis ſarmentis P. 1, 43, 2. *h. e ſubula.*

Acutum cuprinum Veg. 3, 2, 27 it. 1, 12, 3.

A. D. ante diem *Schoettg. ad* V. 1, 28, 1.

Ad medium complere C. Arb. 4, 5. Ad pabuli condimentum C. 7, 3, 20. ad iſchiadicos vinum Ca. 123. ad aluum crudam &c. Ca. 125 ſqq. ¶ *Pro* in. ad caſas V. 2, 10, 7 *vid. de hac ratione Scheff. ad Petro.* c. 61. ¶ *Pro ablatiuo inſtrumenti.* ad acutam cannam exſeces Veg. 3, 3, 12. ad ſpongiam deterges Veg. 3, 4, 2. *vid. Morgag.* III, 8. *Ita* ad ſiphonem, ad cornu 1, 10, 2 & 6. 1, 11, 10 & 14. 1, 17, 14 & 17. 1, 34, 3. 1, 45, 4. 1, 56, 14. ad manum 1, 47, 1, ad colum colabis 1, 46, 19

Adaggerare terram circa arbores C. 5, 11, 8. *it.* Ca. 94.

Adamat partes ſuas orbis ſpiritus C. 10, 199.

Adapertas vites relinquere C. 5, 5, 6. *forte legendum etiam* adaperta C. 10, 145 it. 261 *pro* adoperta.

Adaquare P. F. 33.

Adarce Veg. 3, 48, 2 & 4, 28, 15. ἀδάρκη, *ſpuma ſalſa concreta ad arundines V. Gorraeus.*

Adaruit vnctura Ca. 98, 1.

Adcerſere *pro* Arceſſ. *ſaepe* Columella MS. Lipſ.

Adcotidiet ſanguis *pro* erumpat *eſt in* MS. Corb. Veg. 1, 22, 5 *quod corruptum puto ex* acontizet *vbi vid. Primo* z *tranſiit ſolenni more in* di. *deinde librarius in obſcura voce ſomniauit aliquid de* cotidie *pro* quotidie.

Addere, *h. e. indere, infundere, etiam de prima ſpecie, cum nihil adhuc eſt in vaſe* V. 1, 54, 2. *it.* 3, 15, 2 C. 12,

C. 12, 22, 1. 12, 57, 1. *vid. ad* C. 6, 27, 11. *Pliniana plura damus ad Fabri theſaurum.* V. Adiicio.

Addubitare C. 3, 8, 5.

Adduco. Adducere ad vtilitatem V. 1, 20, 3 *de bouibus domandis.* adduci ad aratrum V. 1, 20, 4. adducunt te pedes ad mercatum V. 2 pr. 6. adduci *h. e. credere* C. 2, 1, 4.

Adeps. Adipis praeſulſi P. Mart. 12, 3. *ſed* MS. Sylb. praeſulſae, *vt eſt etiam* C. 6, 2, 7. Ita leoninae *it.* vrſinae Veg 4, 22, 2. porcinae Veg. 3, 47, 10.

Adepta *paſſ.* P. inſ. 126. *recepta, adoptata.*

Adfero, adflo *vid.* Aff.

Adfrico. adfricare ſe arbori C. 7, 5, 6.

Adfrio V. 1, 57, 1

Adhaereſcunt Perſica amygdalis P. N. 7, 6. *h. e. inſita illis comprehendunt. Forte eundem intellectum habet* adhaerentes, ibid. ſ. 3.

Adhiberi admiſſurae C. 6, 27, 9.

Adiaceo. adiacere foribus C. 1 pr. 10. adiacens complexibus feminae C. 12, 1, 2.

Adicere, ſubicere, inicere *pro* adiic. *&c.* perpetuo *fere MS. Mediceus itemque Columella Lipſienſis.*

Adigere fiſſuram cuneo C. 5, 10, 17 *ſed vid. not.* adigi oportet lactentes ad matres V. 2, 5, 16.

Adiicialis coena *an* aditialis V. 3, 6, 6.

Adiicio *de medicamentis vel cibis, vt addere, etiam vbi de prima aut vna adeo ſpecie ſermo eſt*, C. 12, 12, 3. 12, 16, 3 & 4. 12, 21, 1. 12, 43, 3 *bis.* 12, 54, 4. 12, 56, 2. P. N. 22, 5 & 6.

Adindito ſubſcudes Ca. 18, 9.

Adinuicem *Vid.* inuicem.

in Aditu C. 9, 15, 11.

Adiugare vites C. 4, 17, 6. Auctoritates aliae in Fabriano theſauro adlatae.

Adiutores Ca. 21, 5.

Adiutorio calami adnecti debet P. Mart. 1, 3. adiutoria ſenectutis C. 12 pr. 1.

Adiutrice data C. 12, 1, 4.

Adiuuo. niſi ſtercus adiuuerit P. F. 9, 4 *add.* 18, 6. *&* *vid.* Iuuo. adiuuandas ſalices aquationibus P. F. 17.

Adlatrare locupletiſſimum quemque C. 1 pr. 9.

Admetiri vinum, *it.* admenſum vinum reſoluere Ca. 148, 2.

Adminiculo. adminiculari vinea vt debeat C. 4, 26, 1.

Adminiculum viti contribuere C. 5, 5, 8. adminicula fiſſilia C. 4, 33, 4. hominum V. 1, 17, 1.

Adminiſtratio tempeſtiua harum rerum C. 11, 2, 22. *h. e. peractio.*

Adminiſtro foeniſicium V. 1, 17, 2 inſitionem C. 12, 2, 23. ſementem C. 2, 22, 4. vindemiam C. 11, 2, 64. *vbi eſt peragere: ſed* adminiſtratur mel in ſecundam menſam V. 3, 16, 5.

Admiſces in ſextariis ſingulis P. Mai. 16 & Iul. 7. admiſces *an futuri temporis* Veg. 3, 22, 3. 3, 28, 5. 3, 42, 2? *Vid. ſub* miſceo.

de Admiſſariis equis C. 6, 27, 9. P. Mart. 13, 1 ſq. admiſſarius aſinus P. Mart. 14.

de Admiſſione (pecoris) videndum V. 2, 1, 18

Admiſſurae idonei boues C. 6, 24, 1. equi C. 6, 27, 9. admiſſuras facere V. 2, 4, 8

Admiſſus *a, um.* admiſſae canes V. 2, 9, 11.

Admiſſum faciunt equi Veg. 4, 7, 3. admiſſu ſolis territae talpae P. Mar. 9, 4 *it.* Mai. 2, 2.

Admitto. quemadmodum admittant V. 3, 9, 2 *de gallinis.* admiſit ouibus arietes C. 7, 2, 4. admittitur equae C. 6, 37, 4. Veneri C. 6, 37, 1. admitti oportet vaccis tauros P. Mar. 11, 6 *ſed ſi vera eſt V. L. admittuntur* tauris vaccae. admittendi equabus admiſſarii P. Mar. 13, 1. admittendis anſeribus tempus V. 3, 10, 3. *add.* C. 8, 14, 4.

Admixta aliqua re terra V. 1, 9, 3 *bis.*

Admodum nimia vbertas C. 4, 21, 2.

Admonere flagello C. 2, 2, 26.

Admotus V. 1, 13, 2, i. e. *propinquus.* admota naribus ſpongia C. 6, 27, 10.

Admouent caput vtero C. 6, 30, 9.

Admulcere illecebris ciborum P. Mar. 12, 2.

Adnatæ ſunt proſpere apes V. 3, 16, 29 *h. e. ſobolem habuerunt.*

Adnixae *vites* pedaminibus C. 5, 4, 1.

Adnumerare aes V. 2, 2, 6. adnumeratur generoſiſſimis piſcibus C. 8, 16, 9.

Adobruere arbores C. 11, 2, 54. ſarculo C. 2, 11, 10.

Adoleatur in igne C. 12, 31.

Adoleſcentulos vigentis ſenſus C. 11, 1, 6.

Adoperiunt oua ſale C. 8, 6, 1.

Adoperta reſoluit nexus ſuos foeta C. 10, 145. adoperta genas virgineas roſa C. 10, 261. *Sed forte vtroque loco legendum* adaperta.

Adoptatis frugibus curuatur arbor C. 10, 39.

Adoptione nouae prolis C. 9, 13, 9.

Adoreum far. C. 11, 2, 74 *haec igitur vox intelligitur, cum ſimpliciter poſitum eſt* adoreum: *quod apparet etiam ex* C. 2, 6, 3 *vbi* quatuor generum *eſſe dicitur. Videtur autem illud genus eſſe, quod Dünckel appellat ſuperior Germania. Nam* habet folliculum firmum & durabilem C. 2, 8, 5. *qui tritura ordinaria non decedit, ſed peculiari machinatione, molis ſuſpenſis elidendus eſt, & vento excitato abigendus, quod vocant ciues mei Gerben quo vocabulo vtuntur etiam in coriis ſubigendis. Huc refert etiam Turnebus illud Catonis* 2, 4 expinſi far. *Porro duplex fere adorei modus, quam tritici ſerendus eſt* teſte C. 2, 9, 1. *quod praeclare conuenit in frumentum tam ampli folliculi, cui etiam modium maiorem ideo adhibent, qui illud colunt, ciues mei.* Adoreum ſemen vbi ſeri velit Ca. 34, 2. *add.* C. 2, 6, 1. P. S. 2 & Oct. 1.

Adoritur aduenientem canis C. 7, 12, 7.

Adpetit ver Ca. 94 *h. e. aduenit.*

Adraſi ſurculi C. Arb. 8, 2.

Adrepere ad columbarium V. 3, 7, 3.

Adſellabit (*animal*) corruptum Veg. 3, 45, 1. ſtercus durum Veg. 2, 57, 1. adſellatus multum ſtercoris ſi ediderit Veg. 1, 50, 2. ſi iumentum adſellatum fuerit (*Credo* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *ſupplendum*) ſanguinem Veg. 3, 10, 1.

Adſerere vitem propter ridicam V. 1, 26.

Adſiccare *vid.* Aſſiccare.

Adſignificant ſtatuae V. 2, 11, 10. adſignificari V. 2, 1, 10.

Adſita ad olus vitis V. 1, 16, 6.
Adſum. niſi adfueris velocitate remedii P. Mar. 15, 1. adeſſe ad rem diuinam Ca. 83.
Adtinctum animal Veg. 1, 11, 7. *Alius morbus eſt eodem nomine apud Laur. Ruſium hippiatr.* c. 110 p. 97, laeſio caſualis in neruo magiſtro cruris anterioris - cum a crure poſteriore percutitur in anteriore. *&c.*
Aduenae volucres V 3, 5, 6 & 7.
Adueneror Mineruam V. 1, 1, 6.
Aduentitius humor V. 1, 41, 3. aduentitium genus V. 3, 5, 7.
Aduerto animum Ca. 1, 2. aduertendum, ſi V. 1, 12, 2.
Adulatio vocis C. 6, 2, 5.
Adulor. adulantur furem C. 7, 12, 5.
Adulterina ſemina propter ſimilitudinem V. 1, 40, 2.
Adumbrantur vuae tegumentis, ne exareſcant C. 11, 2, 61. *it.* C. 5, 5, 15. adumbrari frondibus C. 9, 7, 4.
Adunare membra diuiſa P. F. 29, 1. adunatum germen P. Mar. 10, 36.
Adunca roſtra C. 8, 2, 9.
Aduocatus veni mihi V. 2, 5, 1.
Adurit ſtercore vngulas pullus C. 6, 27, 12. adurunt glacie P. O. 4, 2. aduritur planta calore ſtercoris P. Ian. 15, 16. muſtum C. 12, 19, 5. aduruntur aromata in fundo ſubſidentia C 12, 20, 4.
donec Aduſus eris omne caſeum Ca. 76, 4.
Adyta C. 1 pr. 30.
Aeacii flores C. 10, 175.
Aedificium in agro quomodo inſtituendum P. 1, 8, 1.
Aedificare piſcinas V. 3, 17, 5. aedificandum quando? Ca. 3, 1. quomodo? C. 1, 4, 8.
Aedificator ne ſit agricola C. 1, 4, 8.
Aeditimus veteribus, qui poſt aedituus V. 1, 2, 1. *conf.* Gell. 12, 10 *ex eodem Varrone.* aeditumi libertus V. 1, 69, 2.
Aeeta in Colchide aureum arietem habuit V. 2, 1, 6.
Aegeum pelagus a capris dictum V. 2, 1, 8.
Aeger. Aegri vt tractandi C. 11, 1, 18. aegrae arbori remedium P. F. 25, 23. viti P. Mar. 7, 4.
non Aegre C. 9, 8, 9. *h e. impigre.*
Aegritudinis huius peſtilentia Veg. 3, 23, 5. aegritudine affectis agnis C. 7, 5, 20.
Aegyptii quomodo explorent prouentum futuri anni P. Iun. 9. Aegyptiae gentis memorabilis auctor Bolus C. 7, 5, 17. Aegyptiae aues C. 8, 8, 10.
Aegyptus feruens regio C. 3, 12, 6. Aegypti ſolum C. 2, 2, 25. bonitas C. 2, 12, 3. feracitas C. 3, 8, 1.
in Aemilianis qui habitant V. 3, 2, 6. *vid. Vrſin. ad* V. 1, 2, 23.
Aemulor. aemulari pomis recentibus P. Mar. 10, 7 *pro* poma recentia.
Aemulus. aemula vmbra C. 5, 6, 17.
Aeoles Boeotii Italiae coloni V. 3, 1, 6 & 3, 12, 6.
nulla Aeque quam praedicta ſalſam. C. 8, 17, 13.
Aequabiliter Ca. 103. V. 3, 9, 10.
Aequaliter aequabimus P. Mai. 11, 1.
Aequilibrio vndique ſtabilita in ſe requieſcit vitis C. Arb. 5, 2.
Aequinoctialis oriens C. 1, 5, 7. meridies C. 1, 6, 2 *&* 3. *vid. not.*
Aequinoctium primum C. 9, 14, 1. aequinoctii autumnalis dies C. 2, 8, 2. aequinoctia quando fiant C. 9, 14, 10.
Aequiparo. vt alimentum pomis ſuccus aequiparet, h. e. alimento ſufficiat P. F. 25, 16.
Aequo. aequare ſtercora C. 2, 22, 3. aequauit votum felicitatis arbor P. Iul. 3, 2.
Aequor maris C. 8, 17, 3. Ennaeum C. 10, 270. aequora dulcis humi C. 10, 87.
Aequoreus pater C. 10, 200.
Aequus. aequo modo P. 1, 6, 5.
Aequas ſcalas reddere Ca. 144, 2 *h. e. aeque bonas.*
Aër. aëris mutationes an ſtatis diebus reſpondeant? C. 11, 1, 31. ſalubritas vt probetur P. 1, 3.
Aerea acus *commendatur* Veg. 3, 4, 36 *vid.* Cupr.
Aerugo aeris C. 7, 5, 12. Veg. 2, 22, 13. 4, 16, 2.
Aes pecore flatum, pecore notatum V. 2, 1, 10. aes vſtum Veg. 4. 28, 2. aeris exigui res C. 9, 16, 1. aeris flos Veg. 4, 28, 2 *h. e. chalcanthus.*
Aeſculei aſſeres P. 1, 9, 2.
Aeſculus ad quae vtilis P. N. 15, 2.
Aeſtas quod initium, & quot dies habeat V. 1, 28, 1. C. 11, 2, 39. aeſtate quae fiant opera V. 1, 27, 3.
Aeſtimator officiorum C. 11, 1, 9.
Aeſtimare perſonam cui praecipias P. 1, 1, 1.
Aeſtiuaria piſcium V. 3, 17, 8.
Aeſtiuo. aeſtiuant greges in montibus V. 2, 2, 9. aeſtiuatum abiguntur greges V. 2, 1, 16. aeſtiuans ſol C. 11, 2, 69 *h. e. in ſignis aeſtiuis commorans.*
Aeſtiuoſis locis C. 5, 8, 5.
Aeſtiuus. aeſtiuae partes vitis C. Arb. 5, 4.
Aeſtuabunda confectio P. 1, 17, 2.
Aeſtuantis mulae curatio C. 6, 38, 4. aeſtuantia vina P. O. 14, 16.
Aeſtuoſa caligo C. 11, 2, 53. aeſtuoſiſſimum animal ſus C. 7, 10, 6. Aeſtuoſa *dicuntur animalia, quae calore & aeſtu infeſtantur, ſicut* alſioſa, *quae frigore vexantur.* BEROALDVS.
Aeſtus nebuloſus C. 11, 2, 57. aeſtuum calores C. 1, 5, 4. aeſtibus alternis reciprocans P. N. 15, 3.
Aetas media villicationi aptiſſima C. 11, 1, 3. viridis C. 1 pr. 12. vetus & nouella C. 8, 9, 4. aetatis indicia in equis C. 6, 29. aetatem anni complere P. N. 11.
de Aeternitate mundi ſententiae V. 2, 1, 3. aeternitati naturæ nulla tarditas afferre poteſt faſtidium P. F. 25, 2.
Aeternam iuuentam ſortita tellus C. 1 pr. 2.
Aeuum pati C. 2, 10, 1 *quod alii dicunt* aetatem ferre, *h. e. durare, non ſtatim perire.* aeui longioris vitam ſortitus eſt ceruus C. 9, 1, 8. aeuo manet C. 11, 3, 36.
Afer. Afra ſpongia Veg. 2, 34, 1. ex Afra piſa lomentum P. O. 14, 9.
Affatim ſe replere C. 9, 13, 2. paleas C. 6, 3, 4. viridem frondem, pabulum C. 11, 2. 99 *&* 100.
Affectionis comes induſtria Veg. 1 pr. 16.
Affero. affert ager ſegetes laetas C. 2, 18, 3. vuam vitis V. 1, 8, 6. afferunt plantae fructum C. 11, 3, 29. florem ſurculi C. 11, 2, 11. vinum vites C. 3, 2, 28. afferre dentes in dominum V. 2, 9, 9. plurimum

mum C. 3, 10, 4. afferendo aequauit arbor votum fertilitatis P. Iul. 3, 2.
Affiƈta villae ſepta V. 3, 3, 2 *vid. not. conf.* V. 3, 9, 7. *it.* fiƈtus *pro* fixus 3, 7, 4. Defiƈta *habet etiam Mediceus liber* 3, 7, 7.
Affiƈtitius ad villam aƈtus V. 3, 12, 1
Afflatus. vt ab omni afflatu protegantur C. 11, 3, 51 *h. e. vento.* afflatum *pro* adſpiratione *ſ. litera* H. *dixit* V. 3, 1, 6.
Affliƈta ſenio aut tempeſtate arbor C. 5, 6, 1.
Affligit herbas lupinus P. Ian. 9, 2.
Afflo *vel* adflo. afflat fumus aſſiduus granaria P. Iun. 3. odor Veg. 3, 4, 43. afflante vicinia alienae aegritudinis Veg. 1 pr. 14. afflari a ſerpente peſtilens eſt C. 8, 5, 18. *Plura Rhodius Lex. Scribon.*
Affuſione medicaminis radices infundunt P. F. 28, 2.
Africam *vocat* V. 2, 1, 6 *quam modo* Libyem dixerat, Heſperidum patriam. Africa Numidia C. 1 pr. 24. Africae bonitas C. 2, 12, 3. feracitas C. 3, 8, 1.
Africanae gallinae C. 8, 2, 2. fici Ca. 8, 1 *it.* V. 1, 41, 6. C. 5, 10, 11.
Afronitro Veg. 3, 3 b, 1. *h. e.* aphronitro.
Agallici vncia Veg. 3, 24, 12. *ſ.* Anagallici *vbi vid.*
Ageladae arte C. 10, 30.
Aƈta aeſtate V. 3, 16, 34.
Ager emi pararique vt debeat Ca. 1. C. 1, 3, 1 *&* 12. P. 1, 7, 1. optimus quis, & quis huic proximus V. 1, 4, 3 *it.* 1, 7. C. 1, 2. campeſter, collinus, montanus V. 1, 6, 2. cultus, ſiluester, humidus, graminoſus, ſiccus, ſpurcus C. 1 pr. 25. frumentarius Ca. 6, 1. nebuloſus, frigidior, macrior Ca. 6, 2. quibus locis conſerendus? Ca. 6, 1. P. 1, 5, 1. in primis curandus Ca. 6, 1. C. 1, 7, 1. vti colendus? Ca. 61, 1. quibus rebus? V. 1, 17, 2. quando proſcindi poſſit? P. Ian. 3, 1. pinguis & herboſus quando proſcindatur? P. Mai. 3, 1. herboſus & gelidus quando? P. Iun. 3, 1. incultus quando & quomodo aperiendus? P. Mai. 3, 1. ſilueſtris vt exſtirpandus P. Iul. 1, 1. vt paſtinari ſoleat? C. 3, 13, 6. quibus temporibus ſtercorandus? C. 2, 10. ſationi faciendae vt expediendus? C. 2, 11, 21. ſeri quando incipiat? P. S. 1, 1. aqua per hiemem ne laedatur Ca. 155. vt luſtrari ſoleat Ca. 141, 1. quibus remediis curetur? P. 1, 35, 1. Agri genus vt ſapore exploretur? C. Arb. 3, 6. forma quotuplex, & quae dimenſiones? C. 5, 2, 1. quot operis quisque modus agri coli poſſit? V. 1, 18. C. 2, 13. quot iugis? V. 1, 19.
Agger terreus quis bonus? V. 1, 14, 2.
Aggerare cinerem C. 11, 3, 38. aggerari debent circumfoſſae arbores C. 11, 2, 46.
Aggeſtio fluminum ſaturat valles P. Ian. 13, 3 *h. e. limus a fluminibus inuectus.* ex aeſtu recipr. P. N. 15, 3.
Aggrauatur ratio ruſtici C. 2, 4, 7. longis itineribus imbecillitas C. 7, 5, 3.
Agilis induſtria C. 11, 1, 15. agile corpus ab adſpeƈtu C. 6, 29, 3.
Agilitas currentis aquae P. 1, 17, 2.
Agitatio terrae C. 2, 2, 6. agitationes agrorum C. 2, 1, 4.
Agitator aſelli C. 7, 1, 3.
Agito. agitare caput, & caudam crebrius agere. C. 6, 6, 3.
ad Agnatos & gentiles deducendus V. 1, 2, 8. C. 1, 3, 1.
Agnus. Agnorum cura V. 2, 2, 15. C. 7, 3, 17. P. N. 13, 1. maturi charaƈtere ſignantur P. Ian. 15, 18. aegrotantes vt iuuentur? C. 7, 5, 20.
Ago. agit arbor coliculum C. 5, 9, 12. folia ficus C. 5, 10, 10. lupinus ſecundum, tertium florem C. 2, 16, 6. mundus ver C. 10, 210. agere citatum & currentem per M. paſſus C. 6, 6, 3. caudam crebrius C. 6, 6, 3. agendum vt vitis non ſit ſpiſſa P. F. 13, 3. nihil agendo male agere diſcunt homines C. 11, 1, 26.
P. Agraſius, publicanus, *collocutor* V. 1, 2, 1.
res Agreſtis *h. e. ruſtica* C. 11, 1, 29. agreſte negotium C. 11, 1, 16. agreſtium operum ſtudioſi C. 5, 1, 1. agreſtis paſtinaca C. 9, 4, 5. 6, 33, 1. agreſtes columbae V. 2, 7, 8. 3, 7, 1. pauonum greges V. 3, 6, 2. mures vt profligentur P. 1, 35, 9.
Agreſtis *an* Agroſtis? herbae radices C. 6, 31, 2.
Ἀγρία σταφυλή C. 8, 5, 21.
Agricola perfeƈtus qui C. 1 pr. 32. agricolarum duces Dii V. 1, 1, 4
Agricolare opus P. inſ. 3.
Agricolationis neque doƈtores ſe vlli neque diſcipulos profitentur C. 1 pr. 5. 11, 1, 10. ſtudioſi C. 4, 1, 1. agricolationi qui ſtudium dederit C. 1, 1, 1.
Agricultores C. 1 pr. 6.
Agricultura ars eſt V. 1, 3. eius laus Ca. pr. 2. partes V. 1, 5, 3 P. 1, 2. ſumma V. 1, 2, 12. principium & finis V. 1, 4, 1. praecepta generalia P. 1, 6. auƈtores Graeci V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7. Latini C. 1, 1, 12.
Agrii ſemen *an* Argii Veg. 3, 59, 2 *puto prius: A*grion *enim eſt* peucedanum.
C. Agrius, Socraticus, collocutor V. 1, 2, 1.
Aheneum coculum Ca. 11, 2. ſignum V. 3, 2, 8. vnum Ca. 11, 2. ahenei orbes Ca. 10, 4. 11, 2. ahenea omnia Ca. 98, 2.
Aiacis flores *al.* Aeacii C. 10, 175.
Ala. alis ereptis vel exſeƈtis P. Iun. 7, 7.
Alaternus arbor C. 7, 6, 1 *frutex ſterilis, ſepibus aptus. vid. Plin.* 16, 26. SCHOETTG.
Alba Ca. 135, 1. Alba condita V. 2, 4, 18.
Albanus ager C. 3, 8, 5. 3, 9, 2. collis C. 3, 2, 16. Albani ſolum mutarunt C. 1, 3, 6. Albanae Curiatiae trigeminorum matres C. 3, 8, 1.
Albarium opus vt fiat P. 1, 14. albarii operis nitore decorare P. 1, 40, 5.
Albiceris olea Ca. 6, 1. *a colore* cerae *vt videtur, ſicut* ficus albicerata *Plin.* 15, 18. SCHOETTG.
Albiduli coloris liquor P. F. 25, 12.
Albineus color equi P. Mar. 13, 4.
Albitis Veg. 4, 12, 3 *inter ſuffimenta.*
Albium, Ingaunum V. 3, 9, 17.
Albor ouorum P. O. 14, 9. *plures auƈtoritates dedit Rhodius Lex. Scribon.*
Albuelis vitis C. 3, 2, 24.
Albuginoſus h. e. iƈtericus Veg. 3, 56 no. 2.
Albae ficus C. 10, 417.

Album in oculo vt curetur C. 6, 17, 7.
Albumentum oui Veg. 2, 57, 1.
Ἀλκή *canis nomen* C. 7, 12, 13.
Alea negotiationis C. 1 pr. 8. vitae domini V. 1, 4, 3. aleam ſequi V. 1, 18, 8. vindemiatorum ſubire C. 3, 21, 6.
Aleſcere *h. e. creſcere* V. 1, 2, 5. 1, 44, 4. 1. 45, 3 *ante Victor.* aleſcendo roborari C. 2, 4, 19.
Aleum *quoties pro* allio *poſitum ſit in libris* Vegetii, *oſtendit Morgag.* IV, 37. *v. g.* 3, 43, 2.
Alexandrinæ columbae C. 8, 8, 8. cucurbitæ C. 11, 3, 49. Alexandrinum cuminum Veg. 4, 28, 30. Alexandrina lens Vegetii *videtur* Pelufiaca *aliis laudata*, *vel* Aegyptia. Alexandrinum nitrum Veg. 2, 28, 2.
Alexis ſpernat opes Corydonis C. 10, 298.
Alga marina ſuſpenditur in ficis arborib. P. Mar. 10, 30. ad radices obruitur P. Mar. 10, 3. algae taeniolis inuoluuntur radices braſſicae C. 11, 3, 239. P. F. 24, 7. herbis veſtiuntur ſcopuli C. 8, 17, 6. alga marina veſtire P. Mar. 10, 13.
Algiana olea C. 5, 8, 3.
Algor obeſt praegnantibus V. 2, 7, 10.
Alibile aut θρεπτικὸν lac *actiue* V. 2, 11, 1. alibiliores fiunt pulli, *paſſ.* V. 3, 9, 14.
Alica vt fiat P. Iun. 12. prima Ca. 76, 1. *vid. Voſſ. Etymol. & praecipue Io. Rhod. ad Scribo.* c. 104 p. 172.
Alicaſtrum *ea forma ab* alica *deriuari putamus, qua a* ſiliqua ſiliquaſtrum GEORG. ALEX. *ſed noſtri omnes cum ſcribant* halic. *ibi quaere.*
Alienatus morbus Veg. 3, 23, 1.
Alienigeni piſces C. 8, 16, 9. alienigenos pullos P. 1. 28, 2. alienigenis foetibus C. 8, 5, 10. alienigena femina C. 3, 4, 1.
Alieno, *pro* vendo V. 2, 1, 24.
Alienus odor opplet nares V. 3, 4, 3. aliena huic tempori ſatio C. 11, 2, 20. omni labe pollutionis aqua P. Aug. 10, 20. alienum exterae regionis difficilius conualeſcit C. Arb. 1, 3.
Alimentum, *de fimo* C. 2, 5, 2. 2, 14, 4 *vid.* Pabulum. alimento materno deſtitutus C. 3, 10, 21. alimenta terreſtria C. 12 pr. 3.
Alimonium V. 1, 8, 7. 2, 1, 24. 3, 16, 15. feminum V. 1, 44, 3. in alimoniis pecus ſic contuendum V. 2, 5, 16.
Aliquantis diebus *pro* aliquot P. 1, 19, 2. poſt aliquantos dies P. D. S. *Saepe ita* Vegetius *v. g.* 3, 4, 8 & 19. 3, 15, 21. 3, 44, 2. *& in altero opere* de re milit. *v. g.* 3, 22 *bis. it.* 3, 23 *&c.*
Aliquis. aliquod ſemen. *h. e. aliquantum ſeminis* C. 11, 3, 57. aliqua V folia Ca. 156, 1. V. 1, 2, 28.
Aliter. cornibus nigris potius quam aliter V. 1, 20, 1. aliter *i. e. alia de cauſa* C. 1, 3, 6. aliter *i. e. alio remedio* P. 1, 41, 2. Mart. 10, 7 & 10. Nou. 21, 1 *&c.*
Alium *pro* allium *v.* Victor. ad Cato. 132, 2. Pompon. *ad* Col. 10, 112. *& ita fere ſemper* Vegetius Corbei. *vnde & ſaepe* aleum, oleum.
Alius ab alio ſeparati C. 5, 6, 25. aliusue quis ferus C. 9, 20, 7. aliaue quae beſtia V. 3, 5, 3. 3, 11, 3. aliudue quid animal V. 3, 7, 3. aliam atque aliam emittit C. 9, 8, 10. aliud melle *h. e. diuerſum a melle* V. 3, 16, 23. alii Dei *genit.* V. 1, 2, 19.
Allecto. allectare ſibilo C. 2, 3, 2.
Allectores captiuorum *turdi* C. 8, 10, 1 *h. e. conciliatores conſolatoresque qui alliciant oblectentque captiuos, mitigentque moeſtitiam captiuitatis.* BEROALDVS.
Allecula *vid.* halec.
Alleuare plagam ferro C. 4, 24, 4 & 6 i. e. *leuem & planam reddere.* nodos & cicatrices C. 3, 15, 3.
Alliccem impone articulis Veg. 2, 49, 3. *vtrum* alicam, an halecem? Alicae *fauet* farina hordeacea, haleci *autem* ſinapi.
Allidere & elidere *de motu aquarum verſus litora* Geſner. ad C. 4, 20, 2. Allidere Veg. 1, 25, 2 & elidere ſ. 3 *videtur idem ſignificare, quod equum* deiicere *curationis cauſa.*
Alligator vitis C. 4, 13, 1. 4, 17, 5. 4, 20, 1. 4, 26, 4.
Alligatura inſitionis C. Arb. 8, 3.
Allinire, alliniatur P. 1, 41, 3. F. 33. *& alias: & in vniuerſum* linio *cum compoſitis ita ſaepe ex quarta coniugatione flexum inuenias in noſtris ſcriptoribus, vt ſolis librariis hoc tribuere, apud Palladium certe, non audeam. Vid.* Linio.
Allium ne foeteat P. N. 6, 2. Punicum, ἀφροσκόροδον, Vlpicum C. 11, 3, 20. allii ſatio & cultura P. Ian. 14, 5. N. 6, 1. allia cum cepis C. 10, 314.
Allobroges qua pice ad condituras vtantur C. 12, 23, 1.
Allobrogicae vites C. 3, 2, 16.
Alludere ad litus *vid. Geſner. ad* C. 4, 20, 2.
Alluuies fluminum C. 3, 11, 8.
Alnus ad quae vtilis P. N. 15, 2. alnos indomitas C. 10, 250.
Aloë epatica P. O. 14, 8 & 13. aloës optimi Veg. 1, 14, 5
Alphius foenerator C. 1, 7, 2.
Alſioſum pecus caprile V. 2, 3, 6. *vid.* Aeſtuoſus.
Alter. poſt trigeſimum & alterum diem C. 12, 41, 1. alterae parti C. 5, 11, 10. alterae alterae V. 2, 2, 2. alterae partes V. 2, 1, 16. altera altera non contingant C. 12, 45, 1 & 5. de alteris quatuor V. 1, 17, 1. 2, 2, 7. alteris vaſis Ca. 18, 3.
Alternatae qualitates C 2, 2, 2.
Alternemus vernaculas & Gallicas C. 5, 6, 4.
Alternis aeſtibus reciprocans P. N. 15, 3. annis V. 1, 44, 3. C. 2, 9, 4. alternis dormiunt V. 3, 16, 9. ſal ingeritur C. 12, 53, 4. alterna tabulata oliuarum & ſalis vſque in ſummum componunt C. 12, 48, 3.
Althea, ibiſcus P. O. 14, 11. e *ſimplici etiam* MS. Sylb. Gr. ἀλθαία.
Altiles boues V. 2, 1, 20
Altinae vaccae C. 6, 24, 5.
Altinates oues C. 7, 2, 3.
Alte duos digitos C. 5, 6, 6.
Alta nouem pedum C. 8, 14, 1. ternis pedibus P. 1, 38, 2. tribus pedibus P. Ian. 10, 2. in altum deſcendere C. 11, 3, 62. altiſſimi homines Germani C. 3, 8, 2.
Alueare. aluearium caſtratio P. O. 13. purgatio P. Apr. 8, 7.
Aluearium, μελιττών V. 3, 16, 2. populi adiectione vt

vt reparetur P. Iun. 7, 8. aluearia quae probentur C. 9, 6. quando & quomodo caſtrentur P. Iun. 7, 1 & 2.

Alueati ſulci Ca. 43, 1 *h. e. aluei formam habentes in ſummo latiores, lateribus inclinatis, vt fundus ſit contractior.*

Aluei, *apum habitacula* C. 9, 2, 1. ex ſimo, lateribus, C. 9, 6, 2. collocandi vt ſint C. 9, 7. alueorum cultores C. 9, 3, 1. ❡ Alueus ſupellex alia. in alueo indere Ca. 81. ſalire herbas C. 12, 9, 1. aluei Ca. 11, 5 *quibus in* lintres *portantur collectae vuae* TVRN. 7, 23. *Oblique concauos fuiſſe* alueos *inde intelligitur, quod* angulis expreſſis *opponuntur eorum flexus* C. 4, 4, 1. alueus ad hordeum miniſtrandum equis Veg. 1, 56, 3. in alueo aqua apponitur boui Veg 3, 31, 2.

Alumen crudum Veg. 2, 63. rotundum Veg. 2, 58, 2. *habet etiam Scribo. comp.* 30 &c. ſciſſum, tritum C. 6, 13, 1.

Alumnum gregem, *de porculis* P. F. 26, 4. alumnos educere C. 4, 27, 4.

Aluns, *monſtrum vocabuli, neſcio qua irrepſit in Lexicon Reyhero Iunckerianum, adſcripta ſignificatione,* vis alens, *& laudato* Ca. 157. *Deportauit illud Cl. Facciolatus. Errori occaſionem dedit* Ca. 157, 7 ſi aluus non ibit.

Aluus ſuperior vt deiiciatur (*vomitu*) Ca. 156, 2. 158, 1. quali vino moueatur Ca. 115, 1. citatur C. 7, 9, 9. cruda Ca. 125. non conſiſtens & cruda quo vino curetur Ca. 126. aluus cruda *ſimpliciter.* aluus *vocatur* C. 6, 7, 2. ſi aluus non ibit Ca. 157, 7. aluum bonam facere Ca. 156, 1. aluo materno C. 10, 146. *Antiquarium id eſſe oſtendit Barth. ad Guil. Brito.* 6, 560. *ſed vid. no.* ❡ Alui apum vnde dictae, & qua materia fiant V. 3, 16, 5. *add.* C. 9, 6. aperiendae ſunt C. 9, 14, 7. caſtratae C. 9, 15, 11. 11, 2, 50.

Ama *herba pro* auia Veg. 3, 4, 26.

Amaracus odoratus C. 10, 296.

Amarantini flores C. 9, 4, 6.

Amarantus C. 9, 4, 3. amaranti immortales C. 10, 175.

Amareſcunt amygdala, ſi rodantur arbores a pecore P. Ian. 15, 9.

Amariton *legunt quidam vetuſti* C. 3, 2, 24 *vbi* amethyſton *reſtituit etiam* BEROALDVS.

Amariſſimus morbus amaris potionibus ſoluendus Veg. 1, 11, 8.

Amati quae vocatur herba Veg. 3, 4, 22. *v. Morgag.*

Amat frequenter effodi P. F. 24, 10. putari & circumfodi P. Mar. 10, 19.

Ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ C. 11, 1, 92. *h. e. dilator, qui* ἀναβάλλει *reiicit ac differt neceſſaria.*

Ambroſios ſuccos C. 10, 408.

Ambulacra in cella vinaria P. 1, 18, 2.

Ambulatio V. 3, 59 *locus vbi ambulatur, ſicut* Geſtatio. *Cic. Att.* 4, 9 (*al.* 10) *ad Q. Fr.* 3, 1. *Plin. ep.* 5, 6, 17. SCHOETTG. ambulationes villaticae C. 1, 6, 2.

Ambulator ne ſit villicus Ca. 5, 2 & 5. C. 1, 8, 7. ambulatrix ne ſiet villica Ca. 143, 1.

Ambulaturae gratiam perdit equus Veg. 2, 5, 2. 4, 6, 6 & 7. *vid. Salmaſ. ad Capitoli. Maximi.* c. 3. *Eſt nimirum illud inceſſus genus, quod Galli hodieque vocant* l' Amble.

Ambulat feriata familia V. 1, 16, 4. ambulare compoſite C. 6, 2, 5. ambulant naues Ca. 1, 3. *Ita naues ire dicuntur. Vid. Heinſ. ad Ouid. R. A.* 488. *Gellius* 10, 26 *hac auctoritate tuetur Salluſtium, quem reprehenderat Pollio, quod* transgreſſos *dixerat, qui* transfretaſſent. Nauibus peragrare litora *Iuſti.* 12, 10, 1. *Barthius Adu.* 73, 2 p. 1118 *lentitudinem & ſuauem curſum ita indicari putat.*

Amelli frutices C. 9, 4, 4. radix C. 9, 13, 8 copioſe deſcribit Cerda ad Ge. 4, 271.

Amerina mala C. 5, 10, 19. ſalix C. 4, 30, 4. *laudata etiam Virgilio Ge.* 1, 265. *Add. Salmaſ. de homony.* c. 73 SCHOETTG. corbulae Ca. 11, 5.

Ames. in amitibus apparetur aucupium noctuae P. S. 12. amites baſternarum P. Iun. 2, 3.

Ἀμέθυστος vitis C. 3, 2, 24.

ex Amicitia domini hoſpes C. 11, 1, 23 *h. e. ex amicis.*

Amicus. Amiciores iugo quam arboribus vites C. 3, 2, 21. amiciſſimi apibus flores C. 9, 4, 4. venti C. 1, 5, 4.

Amictus gemmantis caudae P. 1, 28, 2 *de pauone.*

Aminneum vinum. Ca. 6, 4 *Ita libri veteres Catonis ſine vlla varietate habent. ſed amineum efferunt poëtae omnes, & eſt in veteri inſcriptione,* VINEAM VOBIS AVGVSTALES IDCIRCO DARI VOLO, QVAE EST AMINEA. *Eius genera duo Cato memorat, Plinius quinque: quae cum in diuerſis Italiae regionibus prouenirent, etiam diſpari natura fuerunt. hinc Virgilius Aminea vina praedicat firmiſſima, Galenus aſpera, Florentinus dulcia.* POPMA. *Vix eſt vt quis in concordiam redigat diſcrepantes doctorum virorum ſententias, vel codicum adeo veterum varietatem. Nobis, poſtquam legimus, quae ad Georg.* 2, 97 *dixere Pierius & la Cerda, ad Plinium* 14, 2 *ſ.* 4 *n.* 1 *Harduinus, ad Serenum Sammon. p.* 204 *Ro. Keuchenius; inſpectiſque ipſis veterum locis, quae illi laudarunt, ac praeterea Geoponicis Graecis, vſu venit vt diceremus,* probe feciſtis, multo ſum quam ante incertior. *Hoc tamen apparet, non peccare, qui vel* Ammineum *legat cum Pierio,* Sunt etiam Ammineae vites, *cui ſuccenturiatur Auſonius epiſt.* 18 *ad Vrſulum verſu vlt.* Solus qui Chium miſcet & Ammineum: *vel Sereni auctoritate* Aminaeum, Succus Aminaeae vitis cum pane medetur. *Si quis tamen alterutrum modo verum eſſe contendat, malim* Aminaeum, *quod & Virgilius quibusdam ſcripſiſſe videtur,* Sunt & Aminaeae vites *&c. In Sereno non ita facilis eſt mutatio. In Geoponicis nunc* ἀμιναῖον *video, nunc* ἀμίνιον. *Ex Galeno* ἀμιναίας σταφυλὰς *laudat Cerda. Apud Columellam fere* Amineae *ſcriptum inueni & reliqui. Haec de ſcriptione. non multo certiora de etymo. Praeteritis Seruii, vel interpolatoris eius nugis illud maxime placet, quod Heſychius adfert in* ἀμιναῖος· *vbi cum iuſſiſſet vno* ν *ſcribi vocem, ſubiungit,* ἡ γὰρ πευκετία ἀμιναία λέγεται. *quem locum Harduinus ad Plin.*

l. c. no.

l. c. no. mai. s confert cum Macrobii Sat. 2, 16 (320) Vua Aminaea, ſcilicet a regione. nam Aminaei fuerunt, vbi nunc Falernum eſt. Salentum *vult reſtitui pro* Falerno, *quod Peucetani fuerint in Salentinis.* ἐπέχω. *Conf. Io. Rhod. ad Scribo. comp. 64. p. 123. it. ad 257 p. 325.* Aminneum minuſculum & maiuſculum Ca. 6, 4. 7, 2. V. 1, 25. Amineae vites quales & quot generum C. 3, 2, 7 ſqq. P. F. 9, 4. Amineae vetuſtiſſimae quaeque vineae C. 3, 9, 3. vinum Amineum *etiam leg.* Veg. 2, 22, 8 *pro vulgato* Amenium.

Amiterninus cognomen P. Aufidii Pontiani V. 2, 9, 6.

Amiterninis aruis C. 10, 422.

Amminicula *pro* admin. *ſcribunt omnes editi* P. F. 24, 4. Mart. 9, 16.

Ammoniacus ſal C. 6, 17, 7. *eius vſus in* maltha P. 1, 41. Armoniacum *fere ſcribunt editt. Vegetii, ſed ex Corbeienſi reſtituimus* Ammon. ¶ Ammoniacae guttae Veg. 3, 68, 2 *ita legi etiam vult Rhodius Lex. Scribo.* ¶ Ammoniacum, *ferulae liquor in Africa Cyrenaica frequentis, de qua multa Dioſc.* 3, 98. *Itaque ſic forte legendum in pro* Armoniaco Veg. 4, 14, 3. *& reliquis locis, quae laudamus in* Armeniacum.

Amnis altera V. 3, 5, 9. amne primo muſti ſpumantis egeſto P. O. 14, 18 *h. e. fluxura.*

Amoenitate aliqua demerenda erit matrona C. 1, 4, 8.

Amor nunc ad coitus properat C. 10, 196 *de vere.*

Ampalmum Veg. 4, 27, 4 *no. o quid ſit?* N. L. *Somniabam* ampelinum. *Graeciſſat enim Vegetius.*

Ἀμπελόεσσαν appellat Phrygiam Homerus V. 1, 2, 6.

Ἀμφίβια V. 3, 10, 1. C. 8, 13.

Amphitrite Dea C. 10, 201.

Amphryſi nemus C. 10, 265.

Amplexum genus *paſſ.* P. inſ. 48.

hoc Amplius *Vid. Popma ad* Ca. 142.

Ampullaceum corium C. 8, 2, 15.

Amputare mergum C. 4, 15, 4. ſcabiem C. 6, 32, 3.

Amulum *ſ.* amylum vti fiat Ca. 87. ad inuicem amuli Veg. 2, 7, 3. *add.* 4, 8, 4 *vbi ſcribitur* amilum.

Amurca quid eſſet? V. 1, 64. ſincera, ſalſa C. 12, 50, 5. inſulſa C. 2, 9, 10. vt condatur V. 1, 61. vt ſeruetur & promatur V. 1, 64, 1. inimiciſſima oleo C. 12, 50, 4. *itaque* tollere eam caueat capulator Ca. 66, 2. eius vtilitas pleriſque incognita eſt V. 1, 55, 7. varii eius vſus Ca. 91 *ad* 101 *it.* 103. V. 1, 51, 1. veteris amurcae vſus C. 2, 15, 3. bubus ſalutaris eſt C. 6, 4, 4. Veg. 3, 2, 11. ad aream C. 2, 20, 1. ad granaria V. 1, 57, 1. aduerſus pulices P. 1, 35, 8. ſpiſſae adhaerent mures P. 1, 35, 9. arboribus ſpargenda Ca. 36. P. F. 25, 23. oleis *ſpeciatim* C. 11, 2, 29. Amurga *paſſim ſcribitur per G in MSS. Palatinis, teſte* Sylburgio, e Graeco ἀμόργη. Seru. ad Georg 1, 94. Amurca per C ſcribitur & per G pronunciatur, vt C. Gaius, Cn. Gneius. SCHOETTG.

Amurcaria dolia Ca. 10, 4.

ad Amuſſim non eſt numerus V. 2, 1, 26.

Amygdaleos ramos P. inſ. 157.

Amygdali ſatio & cultura P. Ian. 15, 6. F. 25, 33. inſitio P. inſ. 149. amygdalo inſeritur pirus P. F. 25, 6. amygdalae arbores C. 9, 4, 3. quando inſerantur C. 11, 2, 96. parum feraces vt medicandae C. 5, 10, 20. amygdalum, nucem C. 12, 55, 2. amygdala qualia ferenda & quomodo P. Ian. 15, 6 ſqq. feracia vt fiant. C. Arb. 25, 1.

Amylum *Vid.* amul.

Amythaonius Chiron C. 10, 348.

An. ars an ſit, an quid aliud V. 1, 3. an vniuerſa - an aliqua C. 1, 1, 3.

aū *pro* ana *diſtributiuo*, *Gr.* ἀνὰ, *ſaepe apud* Vegetium, e. g. 3, 2, 6 ana *eſt* 3, 45, 6.

Anacollima (ἀνακόλλημα) emplaſtrum quod diuulſa coniungit Veg. 4, 22, 1. *Deſcribitur aliquod* anacollima 3, 18, 7. 4, 23, 1. oculo per paracenteſin curato imponendum Veg. 1, 17, 4. ad ſanguinem ſiſtendum 3, 10, 3 & 4.

Anagallicum *apud* Vegetium *quid ſit diſputat Morgag.* IV, 36. *Adi* 1, 53, 4. 2, 6, 10. 2, 9, 6. 3, 10, 3. 3, 49, 2. 3, 65, 1 *vbi vid. not. conf.* Symphytum. 3, 67, 4. 4, 8, 4. 4, 9, 2 & 3. 4, 22, 1. ἐνώδης ἀναγαλλὶς βοτάνη Geop. 15, 1 p. 402. Dioſcor. 2, 209.

Anapleroticum Veg. 2, 26, 2.

de Anatibus V. 3, 11. vt alantur C. 8, 15, 1. conſpectu ſuo inteſtinorum dolores praeſertim equini generis ſanant C. 6, 7, 1. Veg. 3, 3, 6. anatium ſtabula V. 3, 5, 14.

Anceps ad fauonium ſpectet, *de nuce ſerenda* C. 5, 10, 13 & Arb. 22, 2. anceps euentus C. 3, 6, 3.

Anchuſa *legendum pro* aricuſa, ancuſa Veg. 3, 71, 4.

Ancipiter MS. *Lipſ.* pro accipiter C. 8, 4, 6. 8, 8, 4.

Ancoras tollere V. 3, 17, 1 *h. e. diſcedere.*

Andrachne humida C. 10, 376. Portulacam *eſſe volunt. vid.* Plin. 13, 22. SCHOETTG.

Andromeda C. 11, 2, 59.

Aneſſum *pro* aniſo *MS. Palat.* P. F. 24, 14 *Sylb.*

Anethi ſatio & cultus C. 11, 3, 42. P. F. 24, 5. papauer *ei iungitur* C. 10, 314

Aneuryſma. *Ita ſcribendum pro*

Aneutriſma Veg. 2, 30, 1 *tumor mollis a ſanguine ex arteria vel vena profuſo excitatus, dictus ab* ἀνευρύνειν, *dilatare, vnde orthographia patet.*

Angi pluribus radicibus inter ſe connexis C. 4, 2, 2. deſideriis naturalibus C. 6, 27, 7. angentem exterminet herbam C. 10, 149.

Anguifer ὀφιοῦχος C. 11, 2, 49.

Anguinei cucumeris humore medicata ſemina C. 2, 9, 10. radix medicina ſuum C. 7, 10, 5. *Cucumerem anguineum multi eſſe arbitrantur cucumerem ſilueſtrem, qui erraticus vocatur, ex quo ſit medicamentum, quod* elaterium *appellant, ſucco expreſſo ex ſemine, nec vllum ex medicamentis longiore aeuo durat: annis ducentis ſeruatum autor eſt Theophraſtus.* BEROALD.

Anguina pellis Ca. 73.

Anguis corio inuoluitur truncus arboris, vt florem contineat P. Mar. 10, 4.

Angularis lapis Ca. 14, 1 *eſt ad angulos rectos caeſus.* angulares ordines C. 5, 3, 2 *extremi.* venae, *credo, nullae ſunt, quae leguntur* Veg. 2, 12, 2 *etiam Sambucus* iugulares.

Anguſte putare vel deputare C. 4, 22, 3. 4, 16, 1. anguſtius aut laxius de re aliqua conſtituere

ſtituere V. 2, 10, 10. anguſtiſſime praeciſus C. 4, 24, 17.
Anguſto. anguſtatur foramen egeſtionis Veg. 3, 15, 6.
Anguſtus. anguſta putatio C 4, 10, 1. 3, 21, 7.
Anhelitum peſtis exhalant ſpiritus P. Aug. 9, 1. ex anhelitu inflationes Veg. 3, 39.
Aniciana pira C. 5, 10, 18. Ca. 7, 3.
Anima, *h. e. aër* V. 1, 4, 1.
Anima auriga rectrixque membrorum C. 3, 10, 9. ſui pro ſale V. 2, 4, 10. animam efflare V. 1, 3, 69. animas extorquent naribus P. Aug. 9, 1 *h. e. ſuffocant.*
Animaduertuntur ſues a facie V. 2, 4, 4.
Animal ſi quod in muſtum ceciderit C. 12, 31. ſi in oleum P. N. 20, 3. animalia generandi principium an habuerint? V. 2, 1, 3.
Animatae quotidianis rigationibus arbores P. Mar. 10, 15.
Animo. animare plantam quotidianis rigationibus P. Iul. 3, 2. animans machina C. 3, 10, 10. animantur oua C. 8, 5, 10. femina genitalibus locis iniecta C. 6, 36, 2. animari alimento contra vim caeli torrentis P. Mar. 1, 3.
Animus. animi ingenium variat etiam in bobus C. 6, 1, 1. animi lumen C. 1 pr. 23.
Aniſi ſatio & cultura P. F. 24, 14. Mart. 9, 17. aniſum Aegypt. C. 12, 49, 2. 12, 51, 2. *conf.* Miſy.
Annalis curſus ſolis V. 1, 27, 1. annale tempus ibid.
Anniculus malleolus C. 4, 7, 3. ſurculus P. Mart. 10, 32. annicula aetas C. 7, 9, 2. mula C. 6, 37, 11. P. Mart. 14, 4. planta P. O. 12, 1. vitis C. 4, 15, 1. anniculum defrutum C. 12, 20, 1. vinum V. 1, 65, 1. anniculi pulli V. 2, 7, 11. ramuli C. 5, 11, 3. anniculae nuces Ca. 17, 2.
Anniuerſarii vicini V. 1, 16, 4 *videntur annua mercede conducti.*
Annius Capra V. 2, 1, 10.
Annona regionis C. 3, 15, 5 *latiſſime patet, & pro tota ratione accipitur, qua vtile aliquid aut ſecus videtur.* lactis C. 8, 17, 13. macelli annonam excandefacere, incendere V. 3, 2, 16. muſti annonam expedire C. 3, 21, 6. vini C. 3, 3, 10. annonae ſterilitas C. 2, 10, 1.
Annoſa mater C. 6, 28.
Annotini vngues cuſtodum C. 4, 22, 8. annotinae plantae *pro* hornotinae *MS. Pol.* C. Arb. 30, 1.
Annoto, quid, & cui, & quando datum C. 12, 3, 4.
Annumerauimus ſua cuique C. 12, 3, 4. annumerantur agni duo pro vna oue V. 2, 2, 5. *alias*, procedunt.
Annus quibus partibus conſtet V. 1, 27, 1. proſpiciens V. 1, 23, 3. anni tempora e foliis cognoſci poſſunt V. 1, 46. anni quo tempore quaeque fieri oporteat V. 1, 28, 2. C. 11, 2. *Ita* Palladii *totum fere opus diſpoſitum.* anni Romani princeps menſis Ianuarius C. 11, 2, 3. in annum *intell. futurum* V. 2, 2, 12.
Anſatum vas C. 9, 15, 5.
Anſer. de his V. 3, 10. C. 8, 13. P. 1, 30. Capitolii cuſtodes C. 8, 13, 2. vt alantur C. 8, 14. vti farciantur Ca. 89.
Anſerculis excuſis C. 8, 14, 7.
Ante annum C. Arb. 4, 3 it. 16, 2 *pro* anno ante. ante diem IX Calend. Nou. C. 2, 8, 2. ante quadrageſimum vindemiae diem C. 12, 18, 4. ante quam extrahatur praerumpitur C. 3, 18, 2.
Antelucana lucubratio C. 11, 2, 12. antelucanis temporibus V. 1, 14, 2. C. 11, 2, 55.
Antepagmenta Ca. 14, 2 & 4 *Cl. Facciolati, cuius plura ſunt in hos ſcriptores merita, explicationem dedimus ad Fabrum. Neque contemnenda Cl. Schoettgenii coniectura, qui peſſulorum vel repagulorum genus autumat. Certe ad ipſam parietis firmitatem referri videntur* ſ. 4, *& etymologia conuenit planiſſime.*
Antes ſitientes andrachne protegit C. 10, 376. *Ordines primos cuiusque rei ex etymo ſignificare videtur. Sed etiam de his eſt erudita Cl. Facciolati diſputatio in Fabri theſaurum a nobis relata.*
περὶ Ἀντιπαθῶν liber Democriti C. 11, 3, 64. *vid. no. Beroaldi in Suppl.*
Antiqua vitis P. N. 3. antiquae apes & veteres C. 9, 11, 3. antiqua canneta P. F. 23, 2. roſaria C. 11, 2, 19 P. F. 21, 1. ¶ antiquus *&* Atticus *confunduntur in MSS. vid.* Atticus. ¶ antiquiſſima fides paſtoris C. 8, 4, 6. pars C. 3, 21, 11. antiquiſſimum ſit conſiderare C. 3, 6, 3. ei eſſe debet conſeruare C. 4, 20, 1. eſt explorari parentem C. 6, 36, 1. *ſic* 2, 9, 9. 4, 29, 10. 8, 7, 5.
Antiſtites artium *h. e. magiſtri* C. 11, 1, 10. ſingulis dare, qui obſeruent & praecipiant C. 3, 21, 6. *Plures auctoritates dabit Barth.* 34, 6 p. 1554.
Antiſto. antiſtat braſſica oleribus omnibus Ca. 156, 1. *Lucretium & Auſonium ita locutos oſtendit Barth.* 34, 6 p. 1554
Apelles C. 1. pr. 31.
Apennini boues C. 6, 1, 2.
Aper. de apris V. 3, 13. apri ſues feri V. 2, 1, 5.
Aperire agros P. Mai. 3, 1. arboreos foetus C. 10, 401.
μῦθον de Actaeone V. 2, 9, 9.
Apertio floris P. 1, 6, 4.
Aperturam ſi fecerit Veg. 2, 48, 3.
Apertus locus Ca. 35, 1. Ca. 46. P. 1, 5, 5 *eſt ſoli expoſitus.*
Apes *V.* Apis.
Aphronitrum *V.* Afron.
Aphroſcorodon, allium Punicum, vlpicum C. 11, 3, 20.
Apiacos, *braſſicae ſpecies* Ca. 157, 2. *Vid. no.*
Apiana vitis C. 3, 2, 17 ſq. vua C. 12, 39, 3. Apianum vinum C. 12, 45, 6.
Apiarium, apum grex, examen C. 9, 3, 4.
Apiaria, μελισσῶνες, apum cubilia C. 8, 1, 4. 9, 5, 2. 9, 7, 1 & 4. 9, 12, 4.
Apiaſtrum, μέλινον, μελίφυλλον, μελισσόφυλλον V. 3, 16, 10. C. 9, 8, 13.
Apicae oues V. 2, 2, 3.
Apiciae vuae Ca. 24, 1. V. 1, 58.
Apicium vinum Ca. 6, 5. 7, 2. 24, 2. V. 1, 25.
Apilae oues *an pro* apicis V. 2, 2, 3 *Vid. no.*
Apis grandior C. 9, 3, 2. euadit C. 9, 12, 1. De apibus V. 3, 16. C. 9, 2 ſq. *ad finem libri.* P. 1, 37-39. quomodo e iuuenco progenerentur C. 9, 14, 6 V. 3. 16,

V. 3, 16, 4. mellifica loca vt indicent P. Apr. 8, 1. aduerſus hiemem vt muniendae P. Nou. 8, 1. ſilueſtres vt inueſtigentur & capiantur C. 9, 8, 7. earum ſeditio vel fuga vt noſci & compeſci poſſit P. Iun. 7, 5 & 9. apum reges qua forma C. 9, 10, 1 it. 9, 11, 4. P. Iun. 7, 6 & 9. Apum morbi & remedia C. 9, 13. P. Mar. 15. *Genitiuus pluralis indifferenter* apum *habet &* apium. *v. c.* de originibus apum C. 9, 2, 2. caeterarum apum C. 9, 14, 4. apium cauſa V. 3, 16, 1. natura C. 9, 9, 1 *&c.*

Apium. eius ſatio & cultura C. 11, 3, 33. P. Apr. 3, 1. genera tria P. Apr. 3, 2. apio faſces cingere C. 10, 371. apios maiores & criſpos vt facias P. Apr. 3, 2. *ſic* apium viridem Veg. 2, 11, 1. appium *ſaepe pra* apio Veg. e. g. 1, 56, 22.

Ἀποκατάςασις C. 3, 6, 4.

Ἀπόκαυσις, ſ. potius ἀπόκρουσις lunae C. 2, 10, 10.

Apocimatis libra Veg. 2, 54, 4. *eadem eſt* apoxima 3, 28, 4. 4, 14, 1. *Sed verum eſt*

Apochyma. Dioſc. 1, 98 *vbi de Zopiſſa, dicit* καλουμένην ὑπ' ἐνίων ἀπόχυμα, οὖσαν διαχυτικὴν (diſſipandi vim habentem) διὰ τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ βρέχεσθαι. Dixerat ξυομένην ῥητίνην. *Itaque forte non malum* Apoxyma. *Quoties* Ξι *Graecorum &* X *Latinum confuſa ſint, conſtat. Caeterum* Apocimam *vel vtcunque legere verum ſit, vtroque genere ponit* Vegetius, *vt* malagma.

Ἀπολυτήριον V. 2 pr. 2.

Apoforeſis *vid.* Epaphaer.

Apollonium bitumen *vid. h. v.*

Apopanax *ſaepe libri* Vegetii *pro* opopan. e. g. 3, 68, 3 *no.* q.

Apoſtema Veg. 3, 4, 7.

Apoſtolicum medicamentum Veg. 2, 26, 2 *Sambucus in marg. forte pro* cataſtolico.

Apothecae villaticae C. 1, 6, 9 & 20.

Apoxima *V.* Apocima.

Apparent Vergiliae totæ, taurus totus C. 11, 2, 39. opus non apparet domino Ca. 2, 2.

Apparitor Appii V. 3, 7, 1.

Appellatione blanda mulcere P. Mar. 12, 2.

non Appellando optima nomina fiunt mala C. 1, 7, 2. *Significanter, & proprie locutus eſt. Nam appellare dicitur creditor debitorem, cum ab eo repoſcit quod debetur. Quintil.* Pauper eras & a creditoribus appellabaris. *Item* non debui tibi pecuniam, nunquam me appellaſti. *M. Tull. in oratione pro Quintio:* Eum tum impudenter appellare nolebas. *Ne multis agam, ſic loquuntur qui pure, munditer Latine loquuntur.* BERO.

Appellere oues ad bibendum V. 2, 2, 11.

Appendicula *pro* petiolo *vid. no. ad* P. Mar. 10, 7.

Appendix adiicitur V. 3, 9, 2. appendices fundi V. 1, 16, 1.

Appetit ſtercorari origanum P. S. 13, 2.

Appioſus equus deſcribitur Veg. 2, 2. 2, 10. 2, 9, 6. *Cum* opioſus *etiam ſit in libris antiquis, & ſomnolentum ſit hoc genus, ab opio forte ita vocari diuinabat Excellentiſſimus Medicus Platnerus, quem aliquoties honoris & officii cauſa nomino.*

Appius, collocutor, pauper & parcus in adoleſcentia V. 3, 16, 1.

Appius Claudius augur V. 3, 2, 2.

Applicatus ad eam ramus C. 5, 6, 12. applicato adminiculo C. 4, 6, 3. applicata trunco C. 5, 6, 24. applicitus trunco palus C. 4, 22, 2.

Applico. ſi applicueris vitem C. 5, 6, 18. applicatur huic officio C. 3, 10, 6. applicandae propagines palis C. 4, 17, 2.

Appoſitus ad vitem locus V. 1, 7, 5. ad foenum V. 1, 23, 1. equus ad medendum V. 2, 7, 5. appoſitiſſimae ſunt ad pariendum gallinæ V. 3, 9, 9.

Apprehendet libido Ca. 156, 4. apprehendit morbus animal Veg. 3, 2, 20.

Approbaui *h. e. experimentis didici* P. Ian. 13, 8 *conf.* ſ. 4. it. Veg. 3, 2, 5.

ad Apricationem exire C. 8, 8, 4.

Apricitas diei C. 7, 4, 5. 8, 15, 4.

Apricus. apricioribus locis C. 11, 3, 24. apriciſſimo die C. 9, 14, 13.

Aprilis menſis deſcriptio & opera C. 11, 2, 34. P. Mart. 15, 4.

in Apulia loca calidiora V. 1, 6, 3. inde aeſtiuatum in Samnium abiguntur greges V. 2, 1, 16. hic hibernant oues V. 2, 2, 9. granaria hic ſublimia V. 1, 57, 3. pecuariae ouiariae V. 2 pr. 6. Apuliae ſegetes V. 1, 29, 2. maritima C. 11, 3, 15.

Apulus ager C. 3, 8, 4. Apuli pecuarii V. 3, 17, 9. Apulae oues C. 7, 2, 3.

Aptati publicis ſacrificiis faſtus C. 9, 14, 12.

Aptum melius iugum C. 2, 2, 22.

Apud te *h. e. domi tuae* V. 3, 2, 7.

Apyrenus *vel* Apyrinus fructus mali Punici C. 5, 10, 15. *Hardui. ad Plin.* 13, 19 ſ. 34 *vtramque ſcribendi rationem probat, quia* πυρὴν *&* πυρίνη nucleus, acinus, *Graece dicitur. Sen. ep.* 85 Apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Apyrenum Punicum C. Arb. 23, 1. *Laudat Beroaldus epigramma Martialis,* Non tibi de Lybicis tuberes & apyrina ramis, De Nomentanis ſed damus arboribus.

de Aqua villae C. 1, 5, 1. veſtigari vt poſſit P. Aug. 8, 1. noua vt probetur P. Aug. 10, 1. P. 1, 4, 1. limoſa vt corrigatur P. Aug. 9, 3. duci quot modis ſoleat P. Aug. 11, 1. de agro per hiemem depellenda Ca. 155. Caeleſtis ſ. pluuialis C. 12, 6, 1. 9, 20, 8. ad bibendum omnibus anteſertur P. 1, 17, 4. Aquae calidae potus in nauſea C. 7, 10, 5. aqua candens C. 6, 5, 2. marina vt concinnetur Ca. 106. C. 11, 2, 64. mulſa vt fiat C. 12, 11, 1. falſa quomodo vinis adhibeatur C. 12, 21, 4. 12, 25, 1.

Aqualiculus, venter equi Veg. 1, 40, 1.

Aquarius. aquarii ſulci C. 2, 8, 3. 11, 2, 82. P. Sept. 3, 1. aquaria vota Ca. 11, 3. aquarium Ca. 1, 3.

Aquaticae aues P. 1, 31

Aquatilis ſilua C. 7, 9, 7. aquatile genus V. 3, 3, 4.

Aquatilia, *ium, morbus iumentorum* Veg. 1, 25, 6. 2, 49, 1 *ſuntne eae quae vocantur* hydatides? *in lemmate* ozaenae *vocantur.*

Aquationibus iuuandae ſalices P. Febr. 17, 8 *coll.* 19, 3. aquationes mutare C. 7, 5, 2.

Aquatus humor P. Mar. 1, 1 *h. e. aquoſus, dilutus.* aquata nimis mulſa MS. P. Ian. 15, 7. aquati fructus

ctus P. 1, 6, 9. *multa dabit Io. Rhodius Lexico Scribo.*

Aquifolii vectes Ca. 31, 1 *legebantur ante Victorium.* Aquifolia ilex *Plinii, ſi Salmaſio fides ad Soli.* c. 23. p. 190. *a, D. eſt Theophraſti* πρῖνος ὀξύφυλλος: *eſtque* aquifolia *quaſi* acuifolia *ab acuendo. Sed in neutro* aquifolium *Plinio eſt* ὀξυάκανθος *Theophraſti, in quo quidem errare illum dicit. Itaque p.* 582. b, D. *apud Catonem etiam pro* acrufolium *vel* acrifolium *legendum putat* acuifol. *idque vitium* p. 675. b, B. *ita ait antiquum eſſe, vt inde etiam Italorum* agrifolio *nomen habeat, quae Gallice* houx *vocetur, voce cognata* ilici, *Ital.* elce. *Ceterum poteſt fieri, vt* ἀκρόφυλλον *cogitarint, qui* acrufolium *primi fecere.*

Aquila occidit C. 11, 2, 53. eius ortus C. 2, 10, 17. 11, 2, 45 & 53.

Aquilonius piſcis C. 11, 2, 24 & 63.

Aquor. aquantur apes frequentes P. Apr. 8, 1.

Aquoſus & vliginoſus locus quid diſtent V. 1, 6, 6.

Ar *pro* ad *in compoſitis Meurſ. ad* Cato. 135, 7. *vid.* Arueho.

Ara *pro* hara *MS. Lugd.* P. F. 26, 4.

Arabia pretioſis odoribus illuſtris C. 3, 8, 4.

Arabus morbus Veg. 3, 23, 1 N. L.

Araneus mus, μυγαλῆ C. 6, 17, 1. araneum ſi comederit in pabulo iumentum Veg. 3, 80.

Arationis iteratio C. 11, 2, 64.

Arator qualis eſſe debeat C. 1, 9, 3.

Aratra ſimplicia & aurita P. 1, 43, 1. minora C. 2, 2, 24. aratris minimis proſcindunt C. 2, 11, 10.

Arbitratu boni viri Ca. 144, 1. 145, 3. 148, 1. 149, 2.

Arbitrium habebit, *h. e. pro arbitrio poterit* P. Ian. 15, 2.

Arbor citri P. Apr. 5, 1. piri P. F. 25, 4. pruni P. N. 7, 13. arbores alni V. 1, 7, 7. cydonii P. F. 25, 21. fici P. Mar. 10, 28. C. 5, 11, 14. ficorum C. 11, 2, 59. ficulneae C. 11, 2, 56 it. 5, 11, 14. Arbores quam terram ament C. 5, 10, 2. ſeri vt debeant C. 5, 10, 5. C. Arb. 19, 3. earum cultus rei ruſticae pars non minima C. 3, 1, 1. cultura perpetua quae C. 5, 6, 17. ſpecies variae C. 3, 1, 2. plantae circumfodiendae &c. P. N. 2. arbores e pomis ſponte progenitae P. Ian. 15, 1. maiores quomodo transferantur P. N. 16. fructum non ferentes vt curandae C. 5, 9, 6. P. F. 25, 4 vid. clauus, cuneus &c. feraces vt meliores fiant Ca. 93. frugiferae trium generum C. 3, 1, 2. maritae C. 11, 2, 32. vitiferae P. F. 10 & 13, 2. quando caedendae 11, 2, 12.

Arborariae falces Ca. 10, 3. 11, 4.

Arborator bonus C. 11, 1, 12.

Arborei foetus C. 10, 401.

Arborideus *ramus dicitur, qui alitur vt arboreſcat, h. e. vt arbor fiat, & arborea magnitudine adoleſcat. Haec* BEROALDVS. *laudato Columella* 5, 4 *vbi nihil tale reperio: neque alias vbi ſit ea vox, vel eius ſimilis, comminiſcor.*

Arbuſculae ficorum C. 11, 2, 79. 5, 11, 13. transferendae vt ſint C. 5, 10, 7.

Arbuſtum Ca. 1, 7. 7, 1. *Veteres rei ruſticae ſcriptores ita peculialiter appellant* arbores vitibus maritatas: vnde & *arbuſtiuum vinum* dictum, quod in arbuſto progignitur. Plinianum verbum eſt *arbuſtare agros,* quod ſignificat arbuſtum in agris facere, & arbores idoneas vitibus maritare, quo teſte iudicatur nobilia vina in arbuſtis gigni, & laudatiora in ſummis, vberiora in imis. Vites enim maxime gaudent arboribus, quia naturaliter in ſublime procedunt. Sicut territorium noſtrum pene totum arbuſtis conſitum mira pulchritudine, nec minori vuarum largitate ſpectatur. Hinc *arbuſtiua vitis,* quae ſcilicet in arbuſto ponitur, arborique copulatur. BEROALD. *cuius declaratio confirmatur* C. 5, 6, 37. 5, 7, 1. vt conſtituendum arbuſtum C. Arb. 1, 3. P. F. 10, 1. diſponi vt debeat & coli C. Arb. 16, 2. C. 5, 6, 1. arbuſti Gallici ratio C. 5, 7, 1. Arbuſtum quamuis vetus poſſe transferri, ab Aegialo didicit Seneca ep. 88.

Arbuſtiuus aut ſilueſtris locus C. 3, 13, 6. arbuſtiua poſitio C. 4, 1, 6. arbuſtiui Aminei vrna C. 12, 41, 2. arbuſtiuae vites quae C. Arb. 4, 1. vt ſerantur C. 4, 1, 8. vt colendae C. Arb. 16, 4. P. F. 10, 1. vt putandae P. F. 13, 1.

Arbutum inter primos cibos mortalium V. 2, 1, 4.

Arbutus arbor C. 7, 9, 6. arbuti baccae C. 8, 10, 4.

Arbutus *arbor, graece* κόμαρος, *cuius folia hoedis grata eſſe docet Virgiliu.* Ecl. 3, 82 Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hoedis. *Fructus eius dicitur* arbutum, *neutro genere, quamuis etiam foeminino ſemel vtatur Horatius, alias* vnedo, *quia non plus quam vnum pomum comedere, prodeſt, Graecis* μιμαίκυλον. *Haec ita diſtincte proponere voluimus, quia confuſe admodum tractat Plinius H. N.* 15, 24. *quo nomine & a Dalechampio, & Salmaſio ad Solinum.* c. 46 p. 674 *item de homonymis hyles iatricae c.* 5 *refellitur. Confer etiam I. B. Portam Villae* 3, 14. SCHOETTG.

Arca veſtiaria Ca. 11, 3. arcam domini exhaurit ea res C. 3, 3, 5. complent columbae pretiis pullorum C. 8, 8, 9.

Arcades ſolum mutarunt C. 1, 3, 6.

Arcadici aſini nobiles V. 2, 1, 14.

Arcanius C. 3, 2, 22.

Arcelaca maior, vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1.

Arcellae vites C. 3, 21, 3 *ſed* Arcelacae *etiam hic malit Pontedera.*

Arceſſere boues ex longinquo C. 6, 2, 13. arceſſita humus C. 2, 16, 5. *Hac auctoritate etiam alias contra libros ſcripſi* arceſſ. *pro* accerſ. *e. g.* C. 3, 15, 5.

Archetypon inuentoris V. 3, 5, 8.

Architectus piſcinam facit V. 3, 17, 9. architecti profeſſio C. 5, 1, 3.

Arctata denſius quae protulerit ceraſus, putanda P. O. 12, 6.

Arcto. arctare flores caniſtris C. 10, 277. foramini taleam P. O. 8, 3. transuerſos fuſtes C. 12, 43, 2. transuerſis ſurculis C. 12, 45, 2 *de ſpiſſamento. Vid.* Artio.

Arcturus oritur C. 9, 14, 10. Arcturi ſub ſidere C. 10, 413. Arcturo exoriente C. 2, 10, 21.

Arctus. ad arctum Veg. 2, 26, 1. arctior ſpes C. 1, 5, 2.
Arcuato pecori remedium C. 7, 5, 18 h. e. *laboranti icterico morbo.* Arquatum *morbum veteres dixere, qui alio nomine* regius *vocatur, eo quod* arquus *coeleſtis ei concolor ſit de virore. Graeci* ἰκτερὸν *vocant, & vulgo* ictericam. *Icterici homines fiunt aureoli coloris, & lutei, vnde & au*riginem *appellant. Cornelius Celſus:* Aeque notus eſt morbus quem interdum arquatum, interdum regium nominant, quem Hippocra. ait, ſi poſt VII. diem febricitante ægro ſuperuenit tutum eſſe mollibus tantummodo praecordiis ſubſtantibus. Diocles ex toto, ſi poſt febrem oritur, etiam prodeſſe: ſi poſt hunc febris, occidere. Color autem eum morbum detegit maxime oculorum, in quibus quod album eſſe debet, fit luteum. *Cur autem* regius *morbus dicatur, docet Quintus Serenus ſcribens:* Regius a vero ſignatus nomine morbus, Molliter hic quoniam celſa curatur in aula. *Conſimiliter Celſus tradit* vtendum eſſe in hoc morbo frigidis natationibus, lecto etiam & conclaui cultiore, clauſo loco, ludis, laſciuia: per quae mens exhilaretur, ob quae regius, *inquit*, morbus dictus videtur. *Plinius memorat* icteron *auem vocari a colore*: quae ſi ſpectetur, ſanari id malum, & auem mori. *Eſt & gemma nomine* icterias *lucido colori ſimilis, ideoque exiſtimata ſalubris contra regios morbos.* BEROALD.
Arculae fagineae C. 12, 45, 5.
Arcus dimenſio C. 5, 2, 9. arcus propaginis C. 4, 29, 17. arcu ſidereo fulget C. 10, 292.
Ardeae in publico ſcriptum V. 2, 11, 10.
Ardeatinus ager C. 3, 9, 2.
Ardebat cura V. 3, 17, 9. arduerunt arbores attactae, Inſcr. Fr. arual. p. 127.
Ardor Sirius C. 10, 289. ardore primo feruebit muſtum P. O. 9.
Arduitas montium V. 2, 10, 3.
Arduus cliuis V. 1, 18, 4.
Areae omnis modus vt comprehendi poſſit C. 5, 1, 4 *h. e.* ſuperficiei, *vt loquuntur Geometrae.* area villae C. 1, 6, 23. area granis terendis Ca. 91 & 129. V. 1, 51. C. 2, 20. P. 1, 36, 1. Iun. 1. conferenda deinde rapis C. 11, 3, 62. areae hortorum C. 11, 3, 13. P. 1, 34, 7.
Arelata vitis C. 3, 7, 1 *rectius legitur* Arcelaca. *Plane fallitur Ge. Alexandrinus, qui de* Arelate *vrbe hic ſomniauit.*
Arenae genera P. 1, 10, 1.
Arenariae, ſ. fodinae V. 1, 2, 23.
Arenato calce Ca. 18, 7.
Arenoſus puluis *vid.* Geſn. *ad* P. 1, 5, 1.
Areo. arentes culmi C. 2, 21, 1.
Areolas horti C. 10, 362. in areolas differere ſemina C. 11, 2, 30.
Arepennis C. 5, 1, 6.
Arfacere *pro* aref. Ca. 69, 1. 125. 157, 12.
Argallicum *vitioſum puto pro* anagall. Veg. 3, 67, 5.
Argeritis lapis Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3 *leg.* argyrites.
Argilla, creta figularis C. 3, 11, 9. P. 1, 34, 3.
Argilloſa terra commodior, quam argilla ſola P. Ian. 13, 4.
Argitis vitis C. 3, 2, 21 & 27. *De hac ait poëta,* Argitisque minor, cui non certauerit vlla Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos. *Videtur* Argitis *nuncupari a candore,* ἀργὸς *enim* albus *dicitur.* BEROALD.
Argii ſemen *an* Agrii Veg. 3, 59, 2. *puto prius.*
Argo nauis, *ſidus* C. 11, 2, 24 & 66.
Argonautae V. 2, 1, 6.
Argos ἵππιον V. 2, 1, 9. πολύπυρον V. 1, 2, 6.
Argutia famulorum P. inſ. pr. 1.
Arguto gramine fontes C. 10, 284. arguti boues P. Mar. 11, 3. ſapores P. F. 25, 4. & Mar. 10, 26. argutae valles, ἠχοὶ C. 9, 5, 6. arguta corpora P. Mar. 13, 8.
Argyrites lapis Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3.
Aricia porri mater C. 10, 139.
Aricuſa vid. anchuſa.
Ariditas fimi *h. e. fimus aridus* P. F. 4. roſariorum reciditur *i e. ſarmenta arida* P. F. 21, 2.
Aridus morbus ſ. malleus Veg. 1, 4 & 11. *vid.* ſiccus.
Aries aureus V. 2, 1, 6. petulcus & pugnax vti mitigetur C. 7, 3, 6. arietes qui probentur? C. 7, 3, 1. *add.* V. 2, 1, 24. 2, 13. qui cuius coloris agnos generent C. 7, 2, 6. P. Iul. 4, 2. quales & quando admittendi P. Iul. 4, 2. ſilueſtres ac feri C. 7, 2, 4. tenuioris velleris C. 7, 2, 5. arietum admiſſura prima P. Apr. 7.
Arietinum cicer C. 2, 10, 20 *an* arietillum? *Hoc certe inuenit N. Heinſius in Cod. Pariſ. vt teſtatur epiſtola ad Munckerum Syll. Burm.* T. 5 p. 381. *Add. Burman. ad Petro.* c. 35 p. 145. arietina cornua circa fici radices obruta P. Mar. 10, 28.
cis Ariminum V. 1, 2, 7.
Ariſta, quae vt acuis tenuis longa eminet e gluma V. 1, 48, 2.
Ariſtologia *apud Vegetium ſemper fere ſcribitur pro* Ariſtolochia *e.g.* 1, 7, 12. rotunda 3, 23, 4.
Aritudine perire V. 1, 12, 3.
Armamentis inſtructa nauigia C. 4, 3, 1.
Armarium promtuarium Ca. 11, 3. Armarium *non eſt cella promtuaria, vt Turnebus putat, ſed ligneum repoſitorium, in quo obſignato reconduntur & adſeruantur neceſſaria ad vſum familiae, vt cibaria, induſia, nummi. Cic. pro Coelio,* Tune aurum ex armario promere auſa es? *Plaut. Captiu.* Cellas refregit omnes intus, recluſitque armarium. *Idem Epid.* Quin ex occluſo atque obſignato armario Excutio argenti tantum. POPMA.
Armatus cornibus aries C. 7, 3, 6.
Armenia *reponendum pro* armonia Veg. 4, 28, 11 *intelligimus vero* terram.
Armeniacus ſal *ſcribi videtur* Veg. 3, 4, 39 & 40 pro Armoniaco *vel potius* Ammon. *Sed eſſe tamen* Armenium *etiam ſalem, docet Salmaſ. ad Soli* p. 811, b, C. Armeniacae arbores C. 11, 2, 96. *Harum ſunt* Armenia poma *vel* Armeniaca, *quibus ſtipantur calathi* C. 10, 405. Haec *eadem*

eadem eſſe praecoqua, *vulgo* Abricots, *abricoſen, fere conuenit.*

Armeniacum pigmentum ad malagmas Veg 4,14,3 *no.* q. 4, 15. 4, 20 & 21. it. 22. 23. *Multa de hoc Salmaſius l. c. Idem eſt*

Armenium pigmentum *in luxu villarum commemoratum* V. 3, 2, 4. *Inter pretioſos colores etiam ponit Vitruu.* 7, 5.

Armeniorum mos in equis tondendis Veg. 1, 56, 35.

Armentarius V. 2, 5, 18 *int.* paſtor.

Armenticium pecus V. 2, 5, 16, armenticii greges V. 2, 10, 3.

Armentum equinum C. 1 pr. 26. 6, 22, 2. 6, 27, 3. armenta boum P. Mar. 11, 8. aſinorum C. 7, 1, 2. armenta alibi alia ſtatura C. 3, 8, 3. qualia emenda V. 2, 5, 7.

Armillae cuparum Ca. 21, 4.

Armoneacea *v.* armoracea.

Armoniacus ſal *plerumque ſcribitur apud* Vegetium *pro* Ammoniaco.

Armoniacum *etiam poſitum forte pro* Armeniaco.

Armoracea, raphanus agreſtis C. 9, 4, 5. P. O. 11, 4 *it.* Mart. 9, 5. eius ſuccus remedio eſt contra ictus ſerpentium C. 6, 17, 8. Veg. 3, 4, 41 *vbi ſcribunt* armoneacea. Armoraciorum cyma vt condiatur C. 12, 9, 3. *Feminino genere* armoracia *eſt* Plin. 19, 5 *&* 20, 4. *Neutro genere in gloſſariis,* Armoracia ῥαφανίδες. e *vero pro* i *habet & Palladii* MS. *codex* SYLB.

Armos ſi conuellit bos C. 6, 16, 1.

Aro. arare quando & quomodo conueniat C. 2, 4. P. Ian. 3, 2.

in Arpino arundo pro iugis vinearum V. 1, 8, 2.

Arpioſus equus Veg. 1, 25, 2 *an* appioſus?

Arreptus Veg. 3, 52, 1 ἐπίληπτος.

Arſura *vel* aſſura V. 3, 9, 1.

Artes in Graecia quando repertae V. 3, 1, 4. Tuſcae & Dardaniae C. 10, 358. artium magiſter vſus C. 4, 11, 2.

ad Arteriam exaſperatam Veg. 3, 68, 1. arterias & fauces curat mel P. Ian. 15, 19.

Articularis morbus equorum Veg. 1, 6, 1. 1, 13, 1. boum Veg. 3, 2, 17.

Articularius morbus Ca. 157, 7.

in Articulum it ſeges C. 2, 12, 9. articulos omnes experiri Ca. 157, 8.

Artio. artito ſurculum Ca. 40, 3. it. 41 *ter.* artiueros Ca. 40, 3. *Eſt autem* artire *interprete* Turnebo 11, 13 *demittere, adigere, inſerere,* immittere.

Artus foecundos compleat C. 10, 212.

Aruehant ligna Ca. 138, 1. *h. e. aduehant.* aruectum Ca. 135, 7.

Arundinei canales C. 9, 13, 7. cuneoli C. 4, 29, 10.

Arundineti ſatio & cultura Ca. 6, 3. V. 1, 24, 4. C. 4, 32, 1. iugerum C. 4, 30, 3.

Arundo, iugi genus in vineis V. 1, 8, 1. degener C. 7, 9, 7. caſtratur, caeditur &c. C 4, 32, 4. arundinis ſatio Ca. 47. C. 4, 32. C. Arb. 29, 1. oculi Ca. 6, 3 arundine ſecantur quaedam C. 12, 7, 4. 12, 14. 12, 47, 3. *vid.* Canna.

Arundulatio in ficis V. 1, 8, 3.

Aruſpices notati Ca. 5, 4. C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22. V. 1, 40, 5.

Aruum quod aratum, necdum ſatum eſt V. 1, 29, 1.

As *generatim* vnum *notat* C. 5, 3, 2 *it.* 3 *&* 5. as iugeri C. 5, 1, 13 in aſſem C. 2, 13, 7. 3, 3, 8 *&* 9. totum ſolum h. e. aſſem Veg. 2, 36, 1 *& mox* commiſſura calcis & aſſis.

Aſaron Ponticum Veg. 4, 13, 3 *aiunt eſſe* nardum ruſticam G. cabaret, *Haſelwurtz.*

Aſcalonii generis cepae C. 11, 3, 57. 12, 10, 1.

Aſcella *pro* aſſula *vel* aſſerculo Veg. 2, 41, 3 *in marg. Samb.*

Aſcia dolare P. 1, 14. aſciae raſtris ſimiles P. 1, 43, 3. *vid. Phil. a Turre monum. vet. Antii p.* 22.

Aſcraeum carmen *Virgilii* C. 10, 436.

Aſellus ſ. vulgaris aſinus C. 7, 1. aſelli doſſuarii V. 2, 6, 5. aſellus *pro trabe, cui aliquid imponitur, vid. an* P. 1, 18, 2.

in Aſia Myſiaque terra denſa C. pr. 24.

Aſianae oues P. Nou. 13, 5.

Aſiatica mala pigro foetu C. 10, 412.

Aſinae caluaria in hortis P. 1, 35, 16.

Aſinarius, agaſo Ca. 10, 1. 11, 1. V. 1, 18, 1. aſinariae molae Ca. 11, 1 *&* 4.

Aſinus XL millibus emtus V. 3, 2, 7. aſini caput nudum cute in limite ruris figitur C. 10, 344. de aſinis quae tenenda V. 2, 6, 2. aſini vulgares C. 7, 1, 1. Arcadici & Reatini V. 2, 1, 14. eorumque pretia V. 2, 6, 1. 2, 8, 3. admiſſarii quales eſſe debeant P. Mar. 14, 1. mulino generi ſeminando quales deſtinandi C. 6, 37, 5. ab equabus vt admittantur C. 6, 37, 8. ploſtrarii & molarii Ca. 11, 1. *ad plauſtra adhibitos, docet etiam* C. 7, 1, 2. *add. Scheffer de re vehic.* 1, 8. feri V. 2, 1, 5. ornati clitellarii Ca. 10, 1.

Aſium Veg. 1, 19, 4 *quid ſit N. L. Platnerus coniiciebat, eſſe epitheton origani, & legendum* aſininum : *laudabatque de* origano praſino *ſ.* onite *Harduinum ad Plin.* 20, 17. *Bodaeum a Stapel ad Theophr.* 6, 2. *p.* 564. *Salmaſ. ad Soli. p.* 902. *ſed nec opus eſſe videtur diſputatione, cum* allium, *quod* alium *ſcribitur plerumque, habeat Sambucus marg. & ipſe* Veg. *loco parallelo* 3, 2, 30.

Aſparagi fiunt e corruda Ca. 6, 3. *nimir.* aſparagi corruda ſimillima filo C. 10, 375. ſpinoſa herba C. 10, 246. aſparagi ſatio & cultus Ca. 161. C. 11, 3, 45. P. F. 23, 1. Mart. 9, 10.

ad Aſpectum ſolis verſare lateres P. Mai. 12.

Aſper bos manſueto coniungitur P. Mar. 12, 4. aſpro velamine P. inf. 67.

Aſperati parietes P. 1, 11, 2.

Aſpergito ſale minuto C. 12, 52, 2. aſpergitur pini ſemen h. e. ſpargitur P. Mar. 10, 37. N. 1, 3 *&* 7, 10.

Aſpergo ne noceat Ca. 128.

Aſpero-aſperare medicabiliter limum dyſentericae paſſionis P. F. 31, 2. aſperantur gradibus C. 8, 3, 6. ac maceſcunt apes propter laborem V. 3, 16, 20. caloribus apes P. Iun. 7, 2.

Ἀσφάλτιον *trifolii ſpecies* C. 6, 17, 2. *Plin.* 21, 9. Minyanthos vocant Graeci, alii aſphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Aſphodilus ſ. aſphodelus herba apibus grata P. 1, 37, 2. aſphodeli ſcapus C. 9, 4, 4. *v.* aphodillus.
Aſpicit meridiem tabulatum C. 8, 8, 2. aſpicere ad aliquem V. 1, 2, 26.
Aſpro velamine h. e. aſpero P. inſ. 67.
Aſſaria daps Ca. 132, 2.
Aſſellare *vid.* Adſell.
Aſſentiri, *de facto vel hiſtoria* V. 2, 3, 10. ſi aſſenſerit humor *h. e. ſi non renuerit, ſi adſit nimis.* P. N. 7, 19.
in Aſſerculo alligato ſcopas Ca. 152. *h. e. baculo ſ. verriculo, qualibus etiam apud nos alligantur ſarmenta.* aſſercula quinque Ca. 12. aſſerculis modicis C. 8, 3, 6 *in quibus locis & ipſis, vt ſimplex* aſſer *non latum illud ligni ſegmentum notat, ein Bret, ſed anguſtum, qualibus vtimur ad ſuſpendendas tegulas, ad clathra* &c. *eine Latte. Verum hoc in Fabro olim obſeruatum eſt.*
Aſſero, vites Ca. 32, 2. aſſerit, non poſſe generari, *h. e. confirmat, adſeuerat,* P. 1, 19, 3. Veg. 1, 17, 4 *&* 5. 3, 26, 1.
Aſſeuerare non expertus non audeo C. 9, 13, 3. *pro polliceri* C. 5, 1, 1.
Aſſiccatus ſuccus C. 1, 6, 22. aſſiccatos in cratibus caules C. 12, 9, 1.
Aſſicceſcere in cratibus C. 12, 9, 1.
Aſſiccant venti nebulam C. 4, 19, 2. aſſiccare in ſole C. 2, 9, 18. 12, 15, 5. 12, 16, 3. 12, 33, 1. aſſiccatur ſpongia humor C. 12, 50, 14. aſſiccari 12, 49, 2.
Aſſidunt in ornithone volucres V. 3, 5, 3.
Aſſiduus perfricabis P. 1, 29, 3. aſſiduiores facere paſtores V. 2, 10, 6.
Aſſignatum ſuo loco C. 12, 2, 6.
Aſſiliens admiſſarius C. 6, 37, 9.
Aſſis *vel* Axis *pro eo, quem vulgo, ſed falſo* aſſerem *dicunt.* Aſſes quernae cum eſculis non conueniunt P. 1, 9, 2. roboreas C. 6, 30, 2. Veg. 3, 4, 44. Ex aſſibus dentatis tribulum V. 1, 52, 1. *vid. Scheff. de re vehic.* 2, 7 p. 127 ſq. aſſis ligneus *ex MS.* Veg 3, 14 *reſtit. pro* lineo. Axes *&* axiculi C. 6, 19, 1 *&* 2.
Aſſumere fugam meditantur apes P. 1, 39, 2. *niſi tamen praeſtat cum Creſcentio legere* arripere. aſſumit *pro* abſumit *eſt ex antiqua edit. Creſcentii* P. Mai. 7, 4 *&* Iun. 2, 2.
Aſſura *vel* arſura V. 3, 9, 1.
apud Aſſyrios pomis non caret citrus P. Mar. 10, 16. Aſſyria radix C. 10, 114 *eadem* Syriaca C. 11, 3, 16.
Aſtringere frondem C. 5, 6, 17 *h. e. deſtringere: vel etiam adſtringere h. e. alligare. Locus aliquantum obſcurus.*
Aſtrologiae literae C. 1, 1, 5.
Aſtrologi caelum deſcripſerunt V. 2, 1, 7 *h. e. aſtronomi. Conf.* V. 2, 3, 7. aduerſus Aſtrologos compoſiti a Columella libri C. 11, 1, 31.
Aſyndeta Catonis & aliorum plura dedimus ad Ca. 14, 4. *His add.* domo familia Ca. 132, 1. deprimito extollito Ca. 133, 1. Patres conſcripti *ex ſententia* Liuii 2, 1. prima poſtrema Liu. 1, 24 *extr.*
Ataui Romani C. 1 pr. 19.
Ater, Atrae ficus Ca. 8, 1. atrum olus, *ἱπποσέλινον vel σμύρνιον* C. 11, 3, 36 *v.* olus atrum. vinum Ca. 157, 9.
Atheroma Veg. 2, 30, 1 *tumoris genus, continens quaſi* pulticulam, *ἀθήραν dictam. Sed latius etiam patet. v. Gorraeus.*
Athletae comitiorum V. 3, 5, 18 pecuarii V. 2, 1, 2.
Atinia vlmus C. 5, 6, 2. *ab* Atina *Galliae Ciſpadanae vrbe dicta videtur, de qua Plin.* 3, 19. SCHOETTG. vt feratur C. 5, 6, 9. *eadem* Atinea *ruſtice, credo, pronunciata voce* C. Arb. 16, 1.
Atlantides C. 10, 54.
Atque etiam C. 2, 2, 3. 2, 15, 7. ſimili ratione atque in arbuſto C. 5, 7, 3.
Atramentum ſutorium Veg. 2, 49, 3. ſutoricium Veg. 2, 64. Chalcanton *vocatur Hippiatr. Ruell.* p. 112, b *extr. Plura Rhodius Lex. Scribo.*
Ἀτράφαξυς, atriplex C. 11, 3, 42.
Atreus auream pecudem habuit V. 2, 1, 6.
Atrienſes ſerui C. 12, 3, 9.
Atriplex, *ἀτράφαξυς* C. 11, 3, 42. eius ſatio & cultura *etiam* P. Apr. 3, 3. atriplici granis phaſelus C. 10, 377. *accuſatam a Pythagora, interpretatur Georgius Alexandrinus.*
Atrocola *vid.* Aerocolia.
Attactu frequenti P. 1, 35, 11.
Attactae arbores arduerunt, Inſcr. Fr. arual. p. 127.
Attentando C. 1, 4, 5.
Attenuata cacumine ſagitta C. 3, 17, 2.
Attenuare vepres C. 11, 2, 7.
Atteruntur oculi C. 11, 2, 16.
Attice *h. e.* Attica regio V. 2, 5, 4.
Atticus interlocutor V. 2, 1, 25. Atticus ante T. Pomponius, nunc Q. Caecilius V. 2, 2, 2.
Atticum mel C. 6, 33, 2. Veg. 2, 17, 5 *vbi MS.* antiquo *pro* Attico, *quae voces etiam confunduntur* Veg. 1, 17, 18. Atticae lanae V. 2, 2, 18. Atticum profluuium *vid. h. v.*
M. Attilii Reguli dictum C. 1, 4, 2.
nihil Attinet C. 2, 21, 6.
Attinctum animal. *vid.* Adtinctum.
Attollit minas ſerpens C. 8, 2, 11.
Attondi *pro* attonderi Veg. 1, 56, 36.
Attractio rugarum ne deformet zizipha P. Apr. 4, 3.
Attrahit auxilio hortis amnes C. 10, 24. attrahetur praeceps aedificium C. 1, 5, 10.
Attrectatione manus frequenti P. Mar. 12, 1.
Attuſus, contuſus Veg. 3, 3 b, 4.
Auara vitis C. 3, 2, 25.
Auare. auarius opus exigat C. 1, 7, 1. *Rarior vſus huius comparatiui; Sed etiam apud Sextum Rufum in breuiario obſeruante Crenio* 10 p. 59. SCHOETTG.
Auctio facienda Ca. 2, 7.
Auctor incertus bonitatis color terrae P. 1, 6, 1. auctorem induſtrium equini generis prouidere C. 6, 27, 1. Curatorem *legendum ſuſpicatur Lichtenhanius; certe intelligitur is, qui curam habet.* auctorem in aliquo habere V. 3, 15, 10. auctores memorabiles C. 1, 1, 4.
Auctoritas *rei ex nomine alii rei tributo* V. 2, 5, 3. auctoritas dulcis mellis P. Iun. 7, 6.

Auctumnus *ſcribitur in Ienſonii editione, vnde diſceſſum non oportuit v. g.* C. 11, 3 *aliquoties.*
Aucupium laqueis tenditur P. Dec. 6, 2. noctuae P. Sept. 12. aucupio nomenclationis ſtudioſos demorari C. 2, 2, 31.
Aucupor. aucupari apum examina C. 9, 8, 8.
Auditus imbecillitas vt leuetur Ca. 157, 16.
Auellanae nuces Ca. 8, 2. earum ſatio, maturitas P. F. 25, 31. Auellana Tarentina vt fiat C. 5, 10, 14. Auellana modi ſ. menſurae nomen Veg. 3, 12, 2. 3, 52, 2. Ita etiam Scribo. 135.
Auenae ſatio C. 2, 11, 9.
Auentinus mons C. 1, 3, 7.
Auer*a* unceſque Ca. 141, 2.
Auerſus a ventis C. 12, 50, 13. a ſole locus C. 12, 44. a Venereis amoribus C. 11, 1, 14. contubernio vxoris C. 12, 1, 2. auerſo ſole agit pecus V. 2, 2, 11. auerſa ſole poſitio C. 4, 22, 8.
Auertere ſe admiſſario C. 6, 37, 10.
Aues duum generum V. 3, 5, 7. foecundiſſimae gallinae C. 8, 2, 7. Rhodiae, *h. e.* gallinae Rhodiae C. 8, 11, 11. *Ita κατ' ἐξοχὴν* aues *gallinas, vt ὄρνις Graecorum, notare videntur* C. 8, 5, 4 *&* 6. auium ſtercus C. 2, 15, 1.
M. Aufidius Lurco V. 3, 6, 1. P. Aufidius Pontianus Amiterninus V. 2, 9, 6.
Augmentum lunae P. Dec. 6, 1.
Augur. ad auſpicia augures pararunt pullos V. 3, 3, 5. citantur a Conſule V. 3, 7, 1.
Augurali adiiciali coena V. 3, 6, 6.
Auguſtalis Claudius C. 11, 1, 1 & 2.
Auguſti menſis deſcriptio & opera C. 11, 2, 55.
Auguſto augurio V. 3, 1, 2.
Auia herba C. 6, 14, 3 *&* 6. *vid. Ponted. ad vtrumque locum & Morg.* III, 22.
Auiarius, cuſtos auium C. 8, 3, 4. 8, 5, 14. 8, 11, 12.
Auiarium Luculli V. 3, 4, 3. 3, 3, 18. Varronis 3, 5, 8 ſqq. auiaria veterum V. 3, 3, 6. *add.* 3, 4, 3. 3, 5, 5. P. 1, 33. cohortalium auium, ὀρνιθῶνες, C. 8, 1, 3. nantium volucrum, χηνοτροφεῖα, C. 8, 1, 4. turdorum V. 1, 38, 2.
Auitus color C. 6, 37, 7. auita fortitudo celeritasque C. 6, 37, 4.
Aula *ſ. olla* noua Ca. 85. ahenea Ca. 81. in aulas propagare Ca. 52, 1.
Aulia ſuccidia V. 2, 4, 11 *vox corrupta, vi. no.*
Aulicibus aſperius ſtadium Veg. 1, 56, 38. *Quid ſi* aulacibus? ab ἄυλαξ. *Legenti totum locum, & ſedem vocis repetitae intuenti, res manifeſta videbatur.* Ἄυλαξ *eſt excelſum illud inter duas foſſas. Graeciſſat ſaepe noſter. Alioquin cogitare etiam poteras elices.*
Auratae, piſces C. 8, 16, 2 *&* 8.
Aureolus color C. 9, 5, 2. aureolum collum gallorum laudatur V. 3, 9, 4 *quod eſt* C. 8, 2, 10 ex auro flauum.
Aureus color equi P. Mar. 13, 4. aurea medietas chamaemillae floris *i. e. flaua* P. Iun. 10. aureum medicamentum C. 6, 14, 5. aureae pelles vnde dictae V. 2, 1, 6. aurea mala Heſperidum V. 2, 1, 6.
Auriga *vel* origa *ſ.* peroriga *vide nos ad* V. 2, 8, 4. ſidus caeleſte C. 11, 2, 73. rectrixque membrorum anima C. 3, 10, 9.
Auris. aurem apponere P. Iun. 7, 5. aures applicatae in equis laudantur V. 2, 7, 5. auribus praegrauantibus & flaccidis C. 7, 6, 2. auribus an ſpiritum ducant caprae V. 2, 3, 5.
Auroſi pulueris lapidoſa macies P. 1, 5, 1 *ſed vid. no.* auroſo colore membrana Veg. 2, 7, 1 *h. e. aureo.* auroſa arena *ſternebatur via imperatoribus. vid. Caſaub. ex Syneſio ad Lampridii Elagab.* c. 31 *extr.*
Auſcultetur *actiue* C. 8, 5, 14.
Auſpicari carminis principia C. 3, 1, 1. culturarum officia C. 11, 2, 3. auſpicandi cauſa C. 11, 2, 98.
Auſter hibernus C. 11, 2, 74.
Auſteritas nimia in quibus vuis? C. 11, 2, 68. auſteritate prope omni fugantur ſerpentes P. 1, 35, 11. auſteritates pſilothri P. 1, 35, 8.
Auſterus. auſteriorem guſtum efficere C. 12, 12, 2.
Auſtrinus dies C. 11, 2, 37. piſcis C. 11, 2, 63.
Aut quid item aliud V. 2, 5, 16. 2, 9, 12. aut niſi (*modo vera ſit lectio*) V. 1, 31, 5.
Autolycus fur C. 1, 3, 7.
Autumnitate Ca. 58. prima Ca. 155, 1.
Autumnus imber *vid. nos ad* Ca. 5, 8. autumno ſemine *dubium* C. 11, 3, 38. Eius initium & numerus dierum V. 1, 28, 2. opera V. 1, 27, 3. 1, 34, 1.
Axis, axiculi *vid.* Aſſis.
Axis meridianus C. 3, 21, 8. de oriente *etiam* & occidente C. 4, 24, 3.
Q. Axius, tribulis V. 3, 2, 1.
Axungia, *vnguen* P. 1, 17, 3. Veg. 3, 4, 19. caprina Veg. 3, 4, 15.

B *&* V *confunduntur a librariis* e. g. *ad* Col. 5, 6, 32 *vbi debebat nota* ff *eſſe* creauit *legunt* I. B. R.
Bacae cum virgis vt ſeruentur Ca. 101. Bacas *etiam ſemper fere ſcribit Codex Corbei.* Vegetii *v. g.* 3, 24, 7. baccae ederaceae C. 8, 10, 4. bacca ſtercoris caprini P. Ian. 14, 3.
Bacchea voce frementem C. 10, 223.
Bacchus pater C. 10, 429. condit odores C. 10, 302. illius genus C. 10, 38.
Bacchor. bacchatur orbis Veneri C. 10, 198.
Baculis excutiuntur ſpicae C. 2, 21, 4 *vid.* fuſtis.
Badius color equorum P. Mar. 13, 4. *vid. Iſid. Orig.* 12 p. 1114, 45. *Saniora Gothofr. ad l. c. cui conuenit lectio Lugdun. Cod. baid.*
Baetica prouincia C. 11, 3, 26. modice cliuoſa C. 5, 8, 5. eius ora maritima C. 3, 12, 6. 11, 2, 60. regiones C. 1 pr. 20. Baeticum vocabulum C. 5, 1, 5.
in Bagiennis quales areae V. 1, 51, 2.
Balaneum L. Luculli V. 3, 17, 9.
Balani piſces C. 8, 16, 7. *in marinis referuntur a Plin.* 9, 35. SCHOETTG.
Balatrones V. 2, 5, 1.
Balauſti ſterilis comas C. 10, 297 *h. e.* balauſtii. *Eſt autem* balauſtium, *Gr.* βαλαύστιον, *flos mali Punicae, de quo Plin.* 13, 19 Flos balauſtium vocatur, & Medicinis idoneus & tingendis veſtibus. *Graeci*

Graeci ſcriptores, vt animaduertit Harduinus, balauſtium *dicunt eſſe* florem mali Punicae ſilueſtris, non domeſticae, *quos hoc loco ſecutus videtur Columella, cum appellat* ſterile. *Plinius promiſcue vſurpat, pro flore cum ſilueſtri tum domeſtico, quod colligitur non ſolum ex loco allato, ſed etiam ex* 23, 6. FACCIOLATVS. Balauſtii ſemen *reſtituimus* Veg. 3, 16, 1.
Balineorum colluuies P. 1, 40.
Ballucae ſiliqua Veg. 1, 20, 3 *quid ſit N. L. Dufreſnius interpretatur arenam auroſam; vid. Salm. ad Plin.* p. 239 b, G. *Somniabam etiam de* ballote, *quod &* porrum nigrum Plin. 27, 8 pr.
Balnearia cubicula C. 1, 6, 2.
Balnei aedificandi ratio P. 1, 40. balnea ruſtica iungantur fumariis C. 1, 6, 19. balneas (*pro* in baln.) dominum ſequitur oleum V. 1, 55, 4.
Balo. ſatis balaſti V, 2, 3, 1 *h. e. de ouibus locutus es.*
Balſama cum caſia nectens C. 10, 301.
Balteum Ca. 76, 3. 78.
Bambatae decem C. 12, 34 *ſed vid. not.*
Barba magna in antiquorum ſtatuis V. 2, 11, 10.
Barbarici equi Veg. 4, 7, 1. barbarica ſilua C. 11, 2, 83 *h. e. conſeminea.*
Barbarorum remedium aduerſus tuſſim Veg. 3, 69, 3.
arda *vox barbara explicatur ad* C. 2, 22, 3. *Add. Laur. Ruſius Hippiatr. c. vlt.* p. 142 *vbi iunguntur* ſella ſ. barda vel baſtum, *& paullo poſt* remoueas ſibi ſellam vel bardam, ſi ſalmam portauerit, & permittas eum libere voluere ſe & reuoluere *&c. Manet igitur*, bardam *eſſe ſtratum mollem equi ad onera accipienda & portanda mollius accommodatum.*
Baſculus, *gentis nomen* V. 2, 10, 4.
Baſellis impoſitae cupae P. 1, 18, 2. *Dimin. a* baſi.
Baſilica vitis C. 3, 2, 19 & 28. 3, 9, 1. 3, 21, 3. 3, 7, 1.
Baſilicae forma *ad cellam vinariam applicata* P. 1, 18, 1.
Baſis ſuppoſita C. 3, 13, 12. ſi baſin mouerit iumentum Veg. 1, 25, 6. ſemouerit Veg, 2, 46. *vtrobique malim* emouerit. quibus remorata baſis Veg. 1, 26, 1. *Eſt nimirum infima pars pedis. add.* 1, 56, 27. 4, 1, 2.
Baſternarum amites P. Iun. 2, 3 *vid. de* baſterna *Io. Scheffer. de re vehic.* 2, 6 *p.* 116 *praeſertim p.* 120. *Pyrrhus Ligorius de vehic. c.* 15. *Pignorius, de ſeruis.* SCHOETTG.
Batillum ligneum cum ferrula ferrea meſſis cauſa V. 1, 50, 2. ad ſtercora tollenda V. 3, 6, 5.
Battis flos C. 12, 7, 2. *volunt eſſe* crithmum, *Gall.* bacille, *noſtris Meerfenchel.* Battis ſatiuus quibusdam cordum olus C. 12, 13, 2.
Battitura calcetis (ſ. chalcitis) Veg. 2, 26, 2 *eſt ſquama metallorum, cadens ab incude, ſic Matth. Siluaticus apud Dufreſnium. Noſtri Hammerſchlag.*
ad Baulos piſcina Hortenſii V. 3, 17, 5. Bauli *vrbs Campaniae non procul Baiis. Nomen habet a ſtabulis boum Herculis, quaſi* βοαύλια, *vnde &* Herculeos Baulos *dixit* Silius 12, 156. villae Hortenſii ad Baulos *meminit etiam Cic. Acad.* 4. SCHOETTG.
Bdellium, *qui eſt ſuccus vel reſina arboris cognominis, reſtituimus* Vegetio 3, 28, 4. Arabicum Veg. 4, 14, 1 & 5.
Bee, βῆ vox ouium V. 2, 1, 7.
Belliſſimi vini pars C. 12, 19, 2.
Belo, belare *pro* balare V. 2, 1, 7.
Bene oleum addere Ca. 157, 9. Id bene faciet Ca. 157, 6 *de effectu medicinae. Saepe ita Scribonius indicante Rhodio.*
Beneficium *h. e. bene factum,* κατόρθωμα Ca. 5, 2.
Bennae emantur Ca. 23, 2.
Bes iugeri C. 5, 1, 12.
Beſtiola, quae vocatur bupreſtes Veg. 3, 15, 10 *& al.*
Beta *literae nomen apud Graecos, & herbae apud Latinos* C. 10, 251. 254. Betae pallentia robora C. 10, 326. ſatio & cultura C. 11, 3, 18 & 42. P. F. 24, 10.
Betacei pedes V. 1, 2, 27.
Betonica pro Vettonica Veg. 4, 11, 1.
Bias, de ſeptem vnus C. 1, 1, 9.
vt Bibas quantum voles Ca. 156, 1. bibat terra fontes C. 10, 49. ne bibat oleum noua metreta Ca. 100.
Bibulae ollae C. 12, 43, 12.
Bicomis equus Veg. 1, 56, 36.
Bicorni ferro herbam pectere C. 10, 148.
Bidentes iactantur in opere ruſtico C. 4, 17, 18. *vid. Popma de inſtr. fundi.* Cyprei P. Iul. 5. *add.* 1, 43, 1.
Biennii, tempus C. 3, 9, 6.
Biferae arbores V. 1, 7, 7. ficus C. 10, 403. *Gr.* δίφορος, *vnde Talmudiſtae hauſerunt ſuum* דופרא *Demai* fol. 11, 2. *Scheuüth* f. 44, 2. *quod obiter moneo, quia hanc vocem ita quidem explicant Rabbini interpretes, apud R. Cohen de Lara vero fruſtra inquires: Buxtorfius alio loco poſuit in* דיופרא col. 531. SCHOETTG.
Bifidae ridicae C. 4, 33, 4.
Biformes Panas C. 10, 427.
Bifurcus C. 4, 22, 10. paſtini C. 3, 18, 6. bifurcum *de venarum coniunctione* Veg. 2, 40, 2.
Bigemmes reſeces C. 5, 5, 11.
Bigeneri muli atque hinni V. 2, 8, 1.
Bilibres ſingulas Veg. 2, 6, 6 & 10. *h. e. portiones binarum librarum.*
Bilis vt eiiciatur Ca. 156, 4. iumento ſi moleſta eſt C. 6, 30, 8. in ouibus vt curetur C. 7, 5, 18. arida Veg. 3, 51. biles, quae colerae appellantur Veg. 3, 50. *ita & Scribo. comp.* 136.
ante Bimatum V. 2, 5, 17. poſt bimatum C. 7, 3, 6. bimatu expleto C. 7, 4, 4.
Bimus. a bima aut trima fructum ferre incipit vacca V. 2, 1, 13. bimae plantae P. F. 25, 2.
Bipalium quid? *vid. Meurſ. ad* Ca. 6, 3. bipalio non alto C. 11, 3, 11.
Bipalmes tabulae V. 3, 7, 4.
Bipartitur C. 11, 2, 36. *actiuene an paſſiue capiatur? vid. no.*
Bipartita hiems C. 11, 2, 5.
Bipedae ferreis ancoris colligatae P. 1, 40, 5 *h. e.* bipe-

bipedales tegulae, *vt Vitruuius explicat* 7, 1 *extr. Conf.* P. Mai. 11, 2. *add. Fabretti inſcr.* c. 7 p. 511. in altum conſtituantur P. 1, 40, 2. bipedarum canales P. Mai. 11, 2. bipedis aream ſternis P. 1, 40, 2. ſtratum ſolum P. 1, 19, 1.

Bipedanea latitudine C. 11, 2, 28. ſcrobe C. 4, 1, 2. bipedaneis ſpatiis C. 4, 30, 5.

Bipedana humus *quaedam editt.* C. 2, 2, 21 *pro* bipedanea.

Biſtruticius equus Veg. 1, 25, 2. *qui ſit* N. L. *vid. Var. Lect.*

Bitumen Apollonium Veg. 4, 14, 1 *eſt* Piſſaſphaltum *Dioſcor.* 1, 100. Iudaicum Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 3, 84, 3. eius puluis 2, 57, 2.

Biturica vitis C. 3, 2, 19. 3, 7, 1. 3, 9, 1. Bituricae fructibus opimae C. 3, 21.

Biuium ad culturam V. 1, 18, 7.

Blachium *pro* brachio *bis* MS. C. 3, 10, 9 *vitio librarii vel dictantis adeo Labdaciſmo laborantis.*

Blandimenta aeſtiui caloris P. S. 17. vecturae *h. e. vectura mollis* Veg. 1, 56, 37.

vt Blandiatur igneam ſaeuitiam C. 7, 5, 16 *legebatur: ſed repoſuimus* ebland. *vbi vid.*

Blandus. blanda pabula C. 7, 3, 20.

Blattae apibus inimicae P. 1, 37, 4. lucifugae C. 9, 7, 5.

Blitus quando ſeratur, & quomodo colatur P. Mar. 9, 17. *Paullus Feſti,* Blitum genus oleris a ſaporis ſtupore appellatum eſſe ex Graeco putatur, quod ab his βλὰξ dicitur ſtupidus. *Iſidorus Orig.* 17, 10. Blitum genus oleris ſaporis euanidi, quaſi vilis beta. *Vid. Taubm. ad Plaut. Truc.* 4, 4, 1. *Bapt. Porta Villae* 10, 61. SCHOETTG.

Bolus. vt ad hunc bolum peruenias V. 3, 2, 16.

Bombum faciunt apes V. 3, 16, 32.

Bonus Euentus inuocatur V. 1, 1, 6.

Bona ſalute, ἀγαθῇ τύχῃ Ca. 4, 2.

Bonum eſt, prodeſt Ca. 157, 7. bonum foecunditatis P. 1, 7, 1.

Βοῶπις V. 2, 5, 4.

Borea nubifugo C. 10, 288.

Bos intelligitur caſtratus C. 6, 20. cubitor C. 6, 2, 11. indigena C. 6, 2, 12. Boues perferi V. 2, 1, 5. honore caeteras pecudes ſuperant V. 2, 5, 3. C. 6 pr. 7. Veg. 3 pr. 3 ſqq. quales emendi V. 2, 1, 14. 2, 5, 7 ſqq. C. 6, 1, 3. P. Mar. 11, 1 ſq. qui agriculturae idonei V. 1, 20, 1. conſepta & ſtabula qualia deſiderent C. 6, 23. Veg. 3, 1, 1 ſq. quando & quomodo domandi V. 1, 20. C. 6, 2. P. Mart. 12. vt tractandi & curandi Ca 54, 5 & 60. C. 6, 3, 1. P. Mart. 12. in opere vt iungendi P. Ian. 3. melius collo quam capite iunguntur ibid. in arando vt regendi C. 2, 2, 25. poſt opus vt tractandi C. 2, 3. boum iugum vnum quid praeſtare poſſit C. 11, 2, 98. Boues admiſſurae quando idonei C. 6, 24, 1. annuo delectu inſtaurandi C. 6, 22, 1. vti valeant Ca. 103. quo voto vt valeant procuretur Ca. 83. quo medicamine curentur Ca. 70 & 73. C. 6, 4, 1. nitidiores vt fiant P. 1, 21, 2. ne pedes ſubterant Ca. 72. aegri vt curandi Ca. 71. peſtilentiam vt contrahant, & eius remedia C. 6, 5. a ſerpente morſi vt curentur Ca. 102. ſi ſcabie, venenato morſu, coriagine laborent C. 6, 13. ſi oculorum vitio C. 6, 17, 7. hirudinem ſi hauſerint C. 6, 18, 1. ad pulmonis exulcerationes, palatique aut ceruicis tumorem C. 6, 14. ad tuſſim C. 6, 10. ad dolorem ventris & inteſtinorum C. 6, 7. ad cruditatem C. 6, 6. febrientes vt curandi C. 6, 9, 1. armo conuulſo aut cornu praefracto C. 6, 16. talum aut vngulam ſi laeſerint C. 6, 15. ſi claudicent C. 6, 12. bubus cibaria Ca. 54 & 60. medicamentum Ca. 70 & 73.

Boſcides, anatis genus, vt alantur C. 8, 15, 1.

Boſphori, Thracius & Cimmerius V. 2, 1, 8.

Botryodes Cadmia *reſtituta* Veg. 4, 11, 1. botryitis *eſt apud Scribo. comp.* 4 & 24.

Botryones varii vt naſcantur P. F. 33. botryonibus illaeſis P. N. 12, 1. botryonum tenaces P. S. 17.

Bouile Veg. 3, 1, 3.

Brachiatae vineae C. 5, 5, 9 & 12.

Brachiola in equis quae ſint, *it.* de brachiolis mittendus eſt ſanguis Veg. 1, 25, 4 & 5. *conf. de ſitu* 4, 1, 1. 4, 2, 2. 3, 28, 7. 3, 71, 2.

Brachiolares muſculi Veg. 1, 25, 5.

Brachium. brachia vitis Ca. 95, 3. vt tractanda C. 4, 24, 10. prolata P. Mai. 2, 1. fertilia quae? P. F. 9, 6. *vid.* Manus fraxin.

Branchiae ſcarorum C. 8, 17, 12. *Ambroſius in hexaëm.* Piſces branchias habent, quas nunc plicant & colligunt, nunc explicant atque aperiunt; in hac ergo collectione & apertione dum ſuſcipitur aqua, & transmittitur ac penetrat, reſpirationis munus videntur implere. BEROALDVS.

Braſſicae genera, natura, laudes Ca. 156 & 157 *integris.* genera plura C. 10, 127 *vbi vid. Pompo.* facit ad ſtranguriam ex vermibus Veg. 3, 15, 12. vitibus inimica P. Aug. 5, 3. Braſſicae ſatio & translatio P. Iun. 4. P. S. 13, 1. C. 11, 3, 23. ſemen vetuſtum in rapam mutatur P. F. 24, 7.

Breuis *h. e. paruus.* breues inſulae P. 1, 28, 1. breuiſſimum vaſculum P. Apr. 8, 4. breuiſſimo ſpatio diſtantia ſarmenta P. F. 10, 1. breuiſſimae offulae P. 1, 29, 4. Ita Plin. 8, 17 ſ. 23 *Pantheris breues in candido macularum oculi.*

Breuitas vineae P. Aug 2.

Briſam ſubactam prelo ſubiicere C. 12, 39, 2. *Videtur* briſa *poni pro* vinaceis. *Nam Plinius hoc idem memorans de paſſo conficiendo ſic inſit:* Quidam ex quacunque vua dulci dum percocta illa faciunt ſiccantes ſole, donec paulo amplius dimidium pondus ſuperſit, tuſasque leuiter vuas exprimunt, deinde quantum expreſſere adiiciunt vinaceis aquae puteanae, vt & ſecundarium paſſum faciant diligentiores eodem modo ſiccatis acinos eximunt, ac ſine ſarmentis madefactos vino excellenti, donec intumeſcant exprimunt: & hoc genus ante caetera laudant. *Diſpice an ex hac* briſa *deduci commodi poſſit* Briſeus, *propter illud Perſianum,* Eſt nunc briſſei quem venoſus liber Acci. *Quo in loco interpretes multi multa comminiſcuntur, pauci pauca bene. Nihil decerno vt dogmatiſtes, ſed opinor vt opinator. Scio apud Macrobium cognominari Bacchum* Briſſea. *Quidam*

dam autumant briſſam vuam tunc dici, cum pedibus calcatur ad vinum exprimendum. BEROALD. Videtur ſubbarbari quiddam in hoc verbo latere, quod conueniat cum Gallorum briſer, frangere, comminuere.
Britia vel Brittia pix pro Brutia eſt Veget. 4, 14, 1. 4, 15. 4, 23, 2. 4, 25.
Brocchi dentes V. 2, 7, 3. directis opponuntur V. 2, 9, 3. optime videtur illos explicare Veg. 4, 5, 3. Duodecimo (anno) nigredo in medietate dentium apparet.
Bruma confecta C. 8, 5, 1 &c. Vid. Confectus. conſumta C. 11, 2, 2. peracta C. 11, 3, 13.
Brumalis oriens C. 1, 6, 1. meridies C. 9, 5, 1.
in Brundiſino reſtes pro iugis V. 1, 8, 2.
Brutia pix C. 12, 18, 7. Veg. 4, 14, 1. Plin. 16, 11 ſ. 22. Pix in cortinas aereas coniecta aceto ſpiſſatur; & coagulata Brutiae cognomen accepit — lentore ab alia pice differens, item colore rutilante, & quod pinguior eſt reliqua. Add. Dioſcor. 1, 96. Brutia tellus C. 10, 139.
in Brutiis pecuariae nobiles V. 2, 1, 2.
Brutillo Veg. 3, 63. quid ſit N. L.
Brutus orator C. 1 pr. 30.
Bryaxis, ſtatuarius C. 1 pr. 31 vid. Plin. 34, 7 & 8. SCHOETTG.
Bryonias ſ. Bryonia C. 10, 250.
Bubilia vt aedificanda Ca. 4. V. 1, 13, 1. C. 1, 6, 4.
Bubulcus, & armentarius, quid differant V. 2 pr. 4 vid. no. arator C. 2, 5, 2. 2, 13, 1. qualis eſſe debeat C. 1, 9, 2. bubulci cella C. 1, 6, 8. officium in arando C. 2, 2, 25.
Bubulina vrina Veg. 3, 4, 29. bubulinum ſeuum Veg. 3, 4, 8.
Bubulum pecus V. 2, 1, 13.
Bucina inflata V. 3, 13, 1. ad bucinam omnia facere conſuefaciendi ſunt porci V. 2, 4, 20. De bucina vel buccina paſtorali Brouckh. ad Prop. 4, 10, 29. ad buccinae ſonum C. 6, 23, 3.
Bucinatum eſt V. 2, 4, 20.
Bucolicon poëma C. 7, 10, 8.
Buculi iuuenci C. 6, 2, 4.
Βουγόνοι apes V. 2, 5, 5.
Bugoniae auctor Archelaus V. 2, 5, 5.
Bulbinus pro puluino P. F. 24, 6 & 13.
Bulbi Megarici Ca. 8, 2. C. 10, 106. Tria bulborum genera coniungit Ouid. R. A. 797 ſq. Bulbi arundinum al. oculi C. Arb. 29, 1. C. 4, 32, 2. Cor. Celſus in bulbis numerat allium & cepam: Plinius diſcriminat docens quomodo ſerendi ſint. Megaricos bulbos laudat Cato. A poëtis optimo epitheto ſalaces nominantur: quoniam ſtimulant venerem. Sunt praeterea bulbi in radicibus arundinum, liliorum aliarumque plantarum ſimilitudine dicti. Hinc Plinius ſcribit radicem lilii vnam ſaepe bulbos quinquagenos emittere. Item ſcribens de aſphodelo herba ſic refert: Radix eius napis modicis ſimilis eſt, neque alia numeroſior, octoginta ſimul aceruatis ſaepe bulbis: & mox radicem i. e. bulbos interpretatur. Idem Plin. ſcribens & ipſe de arundine, enarrat quid ſit apud Columellam bulbus in radice arundinis. Plinii verba ſunt haec: Seritur arundo bulbo radicis, quam alii oculum appellant, dodrantali ſcrobe. Ab eodem Plinio bulboſae & bulbaceae radices appellantur, in quibus bulbi tales conſpiciuntur, quales in radicibus arundinum. BEROALDVS.
Βούλιμος V. 2, 5, 4. bulimus ſi permanſerit Veg. 3, 38. bulimum faciunt bouem ieiunia V. 3, 35. ſuſtinent animalia Veg. 3, 38.
Bulla eſt homo V. 1, 1, 1.
Bullita h. e. leuiter cocta Veg. 1, 45, 5.
Bullo. bullabit vinum Ca. 105, 1.
Bumamma vua V. 2, 5, 4.
Bumaſti vites C. 3, 2, 1. Plin. 14, 1 Tument mammarum modo bumaſti. Μαστὸς nim. mamma. De βου augendi V. 2, 5, 4.
Bunias, rapi ſpecies C. 10, 422.
Βούπαις V. 2, 5, 4.
Bupreſtae reſtituimus Veg. 3, 15, 10. 3, 78, 10.
Bura fracta V. 1, 19, 2.
Burgundiones equi Veg. 4, 6, 3.
Burici equi vel burichi, manni, equi minores Veg. 4, 2, 2.
Buſtrepem legebant pro Bupreſten vbi vid.
Βούσυκον V. 2, 5, 4.
Buxeae formae C. 7, 8, 7.
Buzyges Athen. V. 2, 5, 4.
Byzacium Afr. V. 1, 44, 2.

C pro G in MSS. vid. C. 4, 19, 2. 5, 9, 17. 5, 10, 12. coll. Arb. 22, 1. C. 7, 8, 1 & 6. P. Mart. 9, 9, a. vid. quae de Acnua diſputantur. Hoc in Martialis MSS. perpetuo fieri, teſtatur N. Heinſ. ad Ouid. R. A. 407.
Caballiones marini ſ. equulei Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3. vid. Fabri theſ. in Hippocampus.
Cabialis reſina Veg. 3, 54, 2. 4, 14, 1. eſt cauealis, doliis picatis deraſa: vel qualis condiendo vino adhibetur. Confirmat ſententiam noſtram MS. Corbei.
Cacabus nouus C. 12, 48, 5. figuli C. 12, 41, 2. cacabo aeneo coquito C. 12, 46, 1.
Cachinno plena C. 10, 280.
Cacumen fici vt ponatur P. Mar. 10, 23. nucis quo dirigendum in poſitione P. Ian. 15, 15. cacumina ficorum pirorumue & malorum depangere C. 3, 21, 11. ficulnea obruuntur P. Mar. 35, 10. oleaſtri Veg. 3, 3, 9. oliuae C. 5, 12, 14 & 15. cacuminibus & talea feruntur cydonia P. F. 15, 21. mora P. F. 25, 28. inuerſis ziziphi grana P. Apr. 4, 1. mentaſtrum C. 11, 3, 37.
Cacus latro C. 1, 3, 6.
Cadetum quid aratoribus C. 5, 1, 6.
Cadmia botryodes reſtituta Veg. 4, 11, 1.
Cado. ſi cadit fiſtula Veg. 2, 13, 6. 2, 26, 2 cum vſta ceciderint Veg. 2, 48, 7. In quibus omnibus ſignificat, vim morbi fractam.
Caducus equus Veg. 1, 25, 2. ¶ aqua, quae abundat, per fiſtulam exit, der Abfall V. 3, 5, 2. ¶ olea Ca. 23, 2. C. 12, 50, 22. ſpica ſaturantur oues V. 2,

V. 2, 2, 12. ad caduca poma remed. P. F. 25, 15. P. N. 7, 5.
Q. Caecilius Atticus, qui ante T. Pomponius V. 2, 2, 2.
Caeciliae lactuca C. 10, 179. 182. 190.
Caeciliana *eadem* C. 11, 3, 26.
Caeciliae morſus C. 6, 17, 1 *&* 4. celicia *ſcribunt* Veg. 3, 4, 33. *forte etiam pro* caecis muribus *reſtituenda* Veg. 3, 77, 1. *Serpentis nomen* Caeciliam *vult etiam Beroaldus.*
Caeco. caecat oculum vitis humor defluens C. 4, 9, 2. 4, 24, 16. *de ead. re Graeci* ἐκτυφλῶν *v. g. Geop.* 5, 22 *pr.* caecabitur ſpes P. 1, 6, 11.
Caecubus ager C. 3, 8, 5.
Caecus. caeca reſectio C. 4, 32, 4. caeci colubri *h. e. lumbrici occulti* C. 10, 230. morbi, quorum cauſas ne medici quidem perſpicere queunt C. 1, 5, 6. caecae foſſae P. Mai. 3, 1. C. 2, 2, 9.
Caedo. ne caedat frigus V. 2, 1, 23. caedere foenum C. 2, 19, 1. caedendae ſiluae modus P. Mai. 4, 1.
Caedua ſilua Ca. 1, 7. V. 1, 7, 9. C. 3, 3, 1.
Caeleſtis aqua C. 3, 12, 2. 7, 4, 8. omnibus ad bibendum antefertur P. 1, 17, 4. Caeleſtium rerum ſtudioſi h. e. aſtronomi C. 3, 6, 4.
Caelitibus roſa praebet honores C. 10, 261.
Caelius orator C. 1 pr. 30.
Caelum bonum Ca. 1, 2. calidum P. N. 7, 2. mediocris qualitatis P. Ian. 13, 2. caeli ſtatus ſ. qualitas an mutetur? C. 1, 1, 4. varietas & mutatio vt obſeruanda ruſtico C. 11, 2, 1. partes easdem ſpectare debent translata ſemina C. 5, 6, 20. intemperantia, intemperies C. 1 pr. 1 *&* 3. de caelo tacta villa Ca. 14, 3.
Caementicii parietes P. 1, 10, 2.
Caerefolii ſatio P. F. 24, 9 *&* S. 13, 3.
Caeſar Vopiſcus V. 1, 7, 10.
Caeſiana mala *Vict. ad.* C. 12, 45, 5.
Caeſim petere C. 4, 25, 2 *&* 3. *Opponitur* ductim, *Synon.* ictu.
Caeſonianum praeceptum C. 1, 4, 1.
Caeſpitis herbam viuacem C. 10, 88.
Caeſpoſo litore Cumae C. 10, 130. *ſed vid. no.*
Caeſus. Caeſo lapide ſtructum P. 1, 31.
Caetabulum Melanthii Ca. 102. *vid. no. Suppl.*
Caetero vino Ca. 114, 2.
Calabrae oues C. 7, 2, 3.
Calabriae maritima C. 11, 3, 15.
Calabrica oliua C. 12, 49, 3.
Calabrici inſeritur tuber P. Sept. 14, 3. *Plin.* 17, 10 ſ. 14 Tuberes melius inſeruntur in pruno — & in calabrice : ea eſt ſpina ſilueſtris.
Calametis liberare vineas C. 4, 27, 1 *h. e. fragmentis calamorum ex quibus formata ſunt iuga. Sed variat lectio.*
Calamitate afficere V. 2, 1, 21.
Calamitoſus ager, Ca. 35, 1. Calamitoſum Ca. pr. 3. Ca. 1, 2.
Calamus (*cum* ſchoeno *iunctus*) Ca. 105, 2. aromaticus C. 12, 52, 2. Veg. 4, 13, 3. *Eſſe eum qui inter nos* Calmus *dicitur, oſtendit Wedelius Exercit. Cent. 2 Dec.* 3, 5. SCHOETTG. Syriacus Veg. 4, 13, 4. ¶ Calamus defigitur C. 3, 15, 1. calamo applicare vitem C. 4, 4, 1. acuto intercidere oliuas P. N. 22, 3. calami fabaceae meſſis P. N. 1, 2.
Calaſticus *vid.* chalaſt.
Calatho ſimilis pinea C. 10, 240. calathis infuſum lac C. 10, 397.
Calcaribus caedere equos Veg. 1, 56, 12. calcaria gallinarum C. 8, 2, 8. calcis aculeos vocat *ibid.*
Calcaria fornax vti facienda Ca. 38, 1.
Calcarii Ca. 16.
Calcatorium P. 1, 18, 1 *&* 2.
Calcatu aſſiduo terra ſolidetur P. Ian. 13, 17.
Calcetis battitura Veg. 2, 26. *pro* Chalcitis *puto. Conf.* 4, 16. 4, 19, 1 *&* 2.
Calceamenta (calciamenta) vtrique ſexui conuenientia C. 12, 3, 1.
Calceatis pedibus Veg. 2, 58, 2.
Calceabis (calciabis) animal Veg. 2, 55, 4. Calceantur ſolea P. 1, 24, 2.
Calcitroſus bos C. 2, 2, 26.
Calco. ſi calcauit ſurculum C. 6, 15, 1. calcant quaedam gallinae velut mares C. 8, 5, 24. calcare manibus Ca. 117. *conf.* Ca. 52, 1. fiſtucis vectibusque Ca. 28, 2. *add.* P. Ian. 20. calcabis foramina Veg. 2, 43, 2. *it.* 2, 44, 1 *no.* e *&* f.
Calculoſus ager C. 3, 11, 7. calculoſum iumentum Veg. 1, 46. calculoſa loca C. 5, 10, 9.
Calculo poſito, videt conducere C. 3, 3, 7. *h e. ſubducta ratione.* calculi (*al.* talioli) *inter partes & membra equi* Veg. 4, 2, 1.
Caldorem & frigus V. 3, 9, 15. *Add.* 1, 41, 1. 1, 55, 6.
Caldus ager Ca. 6, 1. caldo ſole V. 3, 2, 1.
Calefaciantur Veg. 3, 24, 12. *no.* g. calfacere dolium Ca. 69, 1.
ad Calendas Octobr. primas Ca. 147. 148, 2. ante Kal. Ian. primas Ca 148, 2.
Cales. Calibus quae emantur Ca. 135, 1.
in caliculis obruta ſemina P. N. 7, 11.
Calidaria maltha P. 1, 41, 1.
Caligant amnes nebulis C. 1, 5, 4.
Caligo aeſtuoſa, C. 11, 2, 53 quem aeſtum nebuloſum vocat ſ. 57. inter caligines C. 3, 1, 7 *&* P. F. 9, 2 *h. e. nebuloſo & frigido aëre.*
Calix nouus Ca. 39, 2. in calice aquam quaerit vinum V. 1, 8, 7.
Callidiſſimus rerum naturae C. 7, 3, 12. callidiſſimi rei ruſticae C. 2, 11, 1.
Calliope mea C. 10, 225.
Callis. calles ſilueſtres longinqui ouium V. 2, 9, 16. add. V. 2, 10, 1 *&* 3 *viam pecudum callo tritam, oſtendit ex Varrone praeſertim Turn.* 3, 22.
Calliſto ſidus occidit C. 11, 2, 15.
Calliſtruthiae fici C. 5, 10, 11.
Calliſtruthis ficus C. 10, 416.
Calloſitas fiſtulae Veg. 2, 27, 3. narium Veg. 2, 21 *ſunt oppoſiti vtrinque ſepto parietes calloſi in iumentis.*
Calloſus cum molli iucunditate tactus P. S. 17.
Callum in vlmeis foliis P. Mar. 10, 28.
Calor incipit C. 11, 2, 49. vbi calor temporis coeperit

perit P. Mar. 1, 3. calore refrigerato P. Iun. 7, 3. calores aeſtuum C. 1, 5, 4.
Caltha flammeola C. 10, 307.
Caluaria equae, aſinae P. 1, 35, 16.
Caluefcunt colla C. 6, 14, 7. Veg. 3, 4, 27. caſtaneta C. 4, 33, 3.
Caluitium loci C. 4, 29, 11.
Caluus, calua a vite vinea Ca. 33, 3. Caluae nuces Ca. 8, 2 Caluas *ſimpliciter vocat Petronius c. 66. vbi vid. Heinſ. Ratio nominis, quod vndique putamine cinctae circa verticem nudae ſunt. vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant.* 3, 15. *Apud Ebraeos ſunt* חלקים אגוזים nuces glabrae *in Maſſechet Pea f.* 5, 2. SCHOETTG.
Calx, *pedis pars.* Calcis aculei in gallinis C. 8, 2, 8 *h. e. calcaria.* Calcibus proturbare C. 6, 37, 9.
Calx partiario coquenda vti detur Ca. 16. melior quae P. 1, 10, 3. calce arenato Ca. 18, 7 *bis.*
Camarae marmorato factae V. 1, 59, 2 *h. e. tecta conclauium fornicata, vel ſtructura ſimili.*
Camedrium Vid chamaedrys.
Cameleon V. chamaeleon.
Camepitis V. chamaepitys.
Camera tectus locus vt teſtudo V. 3, 7, 3. *add.* 3, 8, 1. Camerae more iuncti pampini C. 4, 17, 8. ſupra cameram puluis C. 11, 3, 60. Camerae in balneis P. 1, 40, 4. in agreſti aedificio vt fiant P. 1, 13, 1. Camerarum tectoria P. 1, 10, 2.
Cametris *pro* chamedrys Veg. 3, 52, 2.
Cammarus C. 8, 15, 6. Cammari anatibus obiiciuntur V. 3, 11, 3 alunt piſces maiores C. 8, 17, 14. *Inter cochlearum genera recenſentur a Plinio H.N.* 32, 11. *Graece dicitur* ἀστακός. *Apicius Art. Coqu.* 2, 1. Iſicia fiunt marina de cammaris & aſtacis. *Vbi recte notat Humelbergius, vnam vocem per alteram ab Apicio explicari. Ioannes Geometra Tetraſticho* 12. Ἀστακὸς οὐδεὶς ἔστιν ἀνέστιος, οὐ λιπόπατρις. *Vertit Fed. Morellus:* Gammarus haud aedes proprias patriamque relinquit. SCHOETTG.
Camoenae Graecae C. 2, 2, 7.
Campanam plerique appellant enulam (inulam) Veg 3, 69, 3.
Campaniae leuis terra V. 2, 6, 5. ſolum facile C. 5, 4, 3. *conf.* 6, 1, 1. terra pulla Ca. 135, 2. boues C. 6, 1, 1.
Campanicae fiſcinae Ca 135, 3. Ca. 153. Campanica aratra Ca. 135, 2. ferta Ca. 107, 1. *Add. Ponted. ad* C. 12, 20, 5.
Κάμπη, eruca C. 11, 3, 63. τὰ δ' ἐκ λαχάνων, ὡς κάμπη Sext. Empir. 1, 14, 41 Campe hirſuta C. 10, 324. diſtorto corpore C. 10, 366. vt profligetur P. 1, 35, 6 *&* 13.
Campeſter locus qui melior V. 1, 6, 6. campeſtris ager C. 3, 14, 1. locus C. 3, 13, 8. ſitus C. 7, 2, 3. campeſtres ſationes C. 11, 3, 21. vineae C. 12, 21, 1.
Campi qui probentur C. 2, 11, 4.
Canalicula V. 3, 5, 14.
Canaliculus perpetuus C. 8, 15, 6. Canaliculi digitales P. Mai. 11, 2.
Canalis & ſolea oleo conficiendo C. 12, 50, 6. longus P. Ian. 15, 17. perpetua V. 3, 11, 2. rotunda Ca. 18, 6. faucium Veg. 3, 24, 13. Canales anguſtas, quae V. 3, 5, 1. 3, 7, 8.
Cancelli ſcenici V. 3, 5, 4. aenei C. 8, 17, 6.
Cancellauit ſolum C. 4, 2, 2.
Cancer. ne in cancrum tranſeat vulnus Veg. 3, 2 b. canceres purgabit braſſica Ca. 157, 3 *vid. Rhod. Lex. Scribo.* cancri Lernaei brachia C. 10, 313. cancri aduſti C. 9, 5, 6. P. 1, 37, 5. fluuiales, marini, πάγουροι P. 1, 35, 7.
Canceraticus foetor Veg. 2, 43, 1.
Canchremata quae dicuntur Mulomedicis Veg. 2, 22, 15. *credo a* gangraena *vel a* cancro *productam* vocem.
Cancromata, *an* cancromatas plagas? Veg 4, 19, 2.
Candelas ſebare C. 2, 22, 3.
Candere ſaeuiſſime C. 1, 4, 9 *de agro.* Candens aqua C. 6, 5, 2. Veg. 1, 17, 14. ſebum C. 7, 5, 13. candente aqua glabrantur porci C. 12, 53, 4 candente ſole C. 6, 13, 1. Veg. 3, 4, 16. aëre Veg. 3, 24, 9. *add.* 2, 29 *no.* e.
Candetum Gallis quid? C. 5, 1, 16. *Pertinet huc, quod Dufreſnius docuit* candretum *eſſe portionem agri centum villarum, a* Cant, *quod Britannica lingua veteri* centum *ſignificat.*
Candidato ſuo ſtudere & praeſto eſſe V. 3, 2, 1. gratulari V. 3, 17, 1.
Candoſocci Gallis qui? C. 5, 5, 16. *vid.* Stepha. praed. ruſt. p. 312.
Caneſcit lanugine vitis C. 3, 2, 12.
Canicula apparet C. 11, 2, 53. caniculae ſignum V. 1, 28, 2. ortus C. 2, 21, 1. P. Iun. 7, 9. Canicularum aeſtu fatigatur arbor P. O. 12, 8. canicularium *Ienſ.* canicularum ortu P. Iul. 6, 1. MS. *Sylb.* canicularium.
Canicularis ſol ardentior Veg. 3, 36.
Caninum ſtudium (cauſidicorum) C. 1 pr. 9. canini dentes V. 2, 7, 3.
Canis ſe veſpere celat C. 11, 2, 37. canes in caelo V. 2, 1, 8. Canes trium generum ſunt C. 7, 12, 2. idonei rei ruſticae qui? V. 1, 21. de Canibus V. 2, 9 *int.* C. 7, 12 *int.* Canum nomina C. 7, 12, 13. Canes vt noctu acriores & vigilantiores ſint Ca. 124. vt medicandi ſint C. 7, 13.
Caniſtris ſacris aptatae Telluris comae C. 10, 277. caniſtros e ſalignis virgultis P. N. 17, 1.
Canna vulgo degener arundo dicitur C. 7, 9, 7. cannae ſimilis arundo gracilis C. 4, 32, 3. canna viridi & radicata agitare folium P. O. 14, 14. ex canna agitare P. O. 17, 1. ex canna canales P. Mar. 15, 2. ad inſtillandum vnguentum Veg. 2, 58, 4. 3, 4, 42. canna viridi ſcindere oliuas C. 12, 48, 5. cannae factae C. 12, 15, 1. ad cameras P. 1, 13. circa vites diſpoſitae P. Feb. 11. cannarum repoſitio P. 1, 32. cannas ſpiſſe textas C. 12, 50, 4.
Cannabina retis V. 3, 5, 11. cannabini funes C. 6, 2, 3. 12, 50, 8. cannabinae tegeticulae V. 2, 8, 2.
Cannabis ſatio C. 2, 10, 21.
Cannabum quando feratur & quomodo P. F. 5. Mar. 5.

Canneae tegetes C. 12, 50, 8.
Canneta quomodo colantur P. F. 23, 1.
Canopo nata ſamſuca C. 10, 171.
Cantabricus ſuccus Veg. 2, 57, 3. *Forte eſt* Cantabricae herbae, *quam* Vettonicae *genus faciunt: deſcribit Plin.* 25, 8 ſ. 47. *Viſam ſibi negat Harduinus, ſed pictam eſſe docet in Cluſii hiſt. rar. plantar. p.* 49.
Canteriatae vites C. 5, 4, 1.
Canterinum hordeum C. 2, 9, 14. 2, 11, 8. P. O. 1, 2.
Canteriolis interpoſitis C. 11, 3, 58.
Canterius, equus caſtratus V. 2, 7, 15. ¶ mons in Sabinis V, 2, 1, 8. ¶ in vinea C. 4, 12, 1. *it.* 4, 14. ex arundine C. 11, 3, 62. ¶ in canterio ſuſpendendus equus Veg. 2, 47, 3. ¶ *ſecunda Syllaba adſpirationem interdum habet: recte an ſecus N. L.*
Cantharides in roſis P. 1, 35, 4. ne vitibus noceant P. 1, 35, 6.
Cantio, (*incantatio*) ad luxum Ca. 160, 1.
Canto. Cantare, *incantare* Ca. 160, 1. V. 1, 2, 27.
Cantrices aues V. 3, 5, 14.
Cantibus magicis ſopitum anguem C. 10, 367.
Canus color equi P. Mar. 14, 4.
Canuſinus ager V. 1, 8, 2.
Capella quae probetur C. 7, 6, 4. P. N. 13, 7.
Caper qui probetur *ibid.*
Capillamenta ſeminum C. 4, 11, 1. ſuperuacua radicum decidi debent P. O. 12, 2. ex minimo capillamento (vitis) poteſt fieri ſurunculus *h. e. germine* C. 4, 22, 4.
Capillus & barba magna in antiquorum ſtatuis V. 2, 11, 10. muliebris remedium pullis a ſerpente afflatis C. 8, 5, 18. ¶ plenior apum regibus in ventre C. 9, 10, 1. P. Iun. 7, 7.
Capio. capere dulcedinem C. 11, 2, 68. noxam C. 6, 2, 2. radicem Ca. 51, 1. *add. Scal. ad* V. 1, 23, 3.
Capiſterio expurgare fruges C. 2, 9, 11.
Capiſtrantur ad iugum boues C. 6, 19, 2. 11, 2, 95.
Capiſtrum Ca. 12 *in preli inſtrumento retinaculum, quo tanquam freno capitur &c.* TVRNEB. 8, 6. ¶ capiſtro conſtringitur vitis C. 4, 20, 3. *vid. Scheffer. de re vehic.* 1, 13. SCHOETTG.
Capitatus porrus P. F. 24, 11. C. 11, 3, 30. capitata vinea C. 5, 5, 9 & 11. *quae creſcit in caput & robur craſſitudinis accipit in ſtirpe. oppon.* Brachiata BEROALD. capitati clauuli V. 2, 9, 15.
Capitellum paracenterum Veg. 2, 17, 2. capitella alii Veg. 1, 18.
Capito piſcis Ca. 158, 1.
Capitolii occupatio anſerum clangore impedita C. 8, 13, 2.
Capitulum in torculario Ca. 18, 4. ſarmenti C. 3, 17, 4. capitula cepae C. 11, 3, 15. in malleolo C. 3, 17, 4 *eſt tuberculum illud noui ſarmenti in vite quo committitur duro e quo enaſcitur.*
Caponis ſanguine macerata faba P. N. 1, 3. *V.* Capus.
in Cappadocia ſpeluncae pro granariis V. 1, 57, 2.
Cappadocia lactuca C. 11, 3, 26.
Cappadocus ſal C. 6, 17, 7. Cappadoca gens, *it.* lactuca C 10, 184 & 191.
Cappadox, Cappadoces equi Veg. 4, 6, 3.
Cappar ſeritur P. O. 11, 4. Capparis *MS. Sylb.*
Capparis ſatio & cultus C. 11, 17 & 54. Siculi radices Veg. 4, 10, 4.
Capra Anniorum cognomen V. 2, 1, 10.
de Capris V. 2, 3, 1. C. 7, 6 & 7. P. N. 13, 7. vnde dictae V. 1, 2, 19. 2, 3, 7. caprae pilus V. 2, 11, 11. Caprae ferae V. 2, 1, 5. earum ſaltus V. 2, 3, 3. glabrae V. 2, 3, 2. Capras ſanas ſanus nemo promittit V. 2, 3, 5. Aſtrologia in caelum recepit V. 1, 2, 17. 2, 1, 8. 2, 3, 7. Capra exoritur C. 11, 2, 37. occidit C. 11, 2, 94.
Capralia inſ. V. 2, 3, 3.
Caprea in vicia V. 1, 31, 5. in vite parit capreolum, & quid eſſet
Capreolus V. 1, 31, 4. Capreolus ferramentum bicorne ad terram commouendam C. 11, 3, 46.
Capreida planta Ca. 122 *vid. Popma.*
Capricornus *ſidus* V. 2, 1, 8.
Caprificari arbores fici quando ſoleant P. Mart. 10, 28.
Caprificus ficulnis arboribus ſuſpend. C. 11, 2, 56.
Caprile quale eſſe debeat C. 7, 6, 6. caprilia, *um* V. 2, 3, 8.
Caprilii vnde dicti V. 2, 1, 10.
Caprinus grex V. 2, 3, 1. Caprinum pecus C. 7, 6 & 7, 7, 1. genus quibusdam modo diis immolatum V. 1, 2, 19. Caprina folia Veg. 3, 2, 6. *vt videtur* Caprifolium, Periclymenon, Capreida *Catonis.*
Captiui apri V. 3, 13, 1.
Captans acquirere voluptatem C. 8, 11, 1.
Capua pinguis C. 10, 132.
Capulatoris officium Ca. 66, 1. C. 12, 50, 10.
Capulo. capulet oleum Ca. 67, 1. *Quaedam editiones Plin.* 15, 6 Oleum ſaepius die capulandum. capulantur iaculis boues C. 6, 2, 4. *vid. no.*
Capulo proxima pars falcis C. 4, 25, 1.
Capus V. 2, 7, 15 *vid.* capo. Capi ſemimares V. 3, 9, 3. C. 8, 2, 3.
Caput equo ſi doleat C. 6, 30, 5. ¶ *pro toto animali:* caput conſeruatur minimae partis iactura C. 6, 5, 4. Grex XXV capitum C. 8, 11, 13. XXX capitum C 8, 5, 7. capita ducenta ſub vno paſtore C. 8, 2, 7. per caput animalium *h. e. vnicuique animali* Veg. 1, 18. ¶ *Propter ſimilitudinem dicitur* caput allii C. 6, 34, 1. porri C. 11, 3, 17. vlpici Ca. 71. in caput creſcit cepulla P. F. 24, 3. porrum P. O. 11, 5. ¶ *Pro ſtirpe arborum & radicibus:* a capite propagari Ca. 51, 2. *add.* Ca. 36. it. Ca, 33. 41, 4. 51, 2. 95, 3. capita caſtanearum C. 4, 33, 4 *h. e. quantum ex vna* caſtanea *creſcit.* oleagina Ca. 43, 2. vitis C. 3, 10, 1. 4, 2, 1. 4, 24, 11. 5, 6, 22 *Ita* caput vitis fit virga C. Arb. 7, 6 *poſtquam ex cacumine in ſcrobem demiſſo radices egit, & a matre amputatur, ein eigener beſonderer Stock.* ¶ *Sed* caput malleoli eſt C. 3, 18, 6 & 3, 19, 2 *qua matri abſciſſus eſt, ſeruata metaphora mallei, cuius item* caput *eſt maſſa illa ferrea manubrio apta.* ¶ *Ita* trunci *in vite* caput *eſt, vbi ille in plures palmites & quaſi brachia ſpargitur* C. 4, 17, 4 & 5. 4, 21, 1. 4, 24, 7 & *in primis* 4, 24, 11. ¶ Caput aquae *fons eſt* P. Aug.

8, 7. capita foſſarum P. Mai. 3, 2. ¶ *Pro ſorte in re pecuniaria*, capitis amiſſi iactura C. 11, 1, 28. ¶ *Praecipuum:* Caput diſciplinae C. 11, 1, 28. caput eſt in omni negotio C. 1, 1, 2. ¶ *Principium ſiue extremum: vt* de capitibus vngularum calcant Veg. 2, 54, 1. a capite, *h. e. ab initio, da capo* Veg. 4, 8, 5.

Carbones falſi *pro ſale adhibiti* V. 1, 7, 8. Sambuci, ſ. turiones Mart. 1. ſupra carbones incidis pilulas cypreſſi Veg. 3, 3 b, 3.

Carbunculoſus ager C. 3, 11, 9.

Carbunculus quae terra V. 1, 9, 2.

Carceres aperire & emittere equos V. 2, 7, 1. a quibus carceribus decurrat ad metas V. 1, 3.

Carcharus piſcis C. 8, 17, 12.

Carcinoma vt ſanetur Ca. 157, 4. carcinomata praecidit vſtio Veg. 1, 28, 2.

Cardiacus equus Veg. 1, 25, 2. *it.* 2, 4. bos Veg. 3, 52, 1.

Cardo caeli V. 1, 2, 4 *polus arcticus, qui centrum eſt circuli ſeptentrionalis. Vid. Goeſ. ad Sic. Flacc. p.* 134. a cardine ad orbem V. 3, 5, 17 *bis, h. e. a centro ad peripheriam.* ¶ Cardines mundi loco mouendos credidit Hipparchus C. 1, 1, 4. ¶ Cardinibus, quibus ſteterant, opponuntur arbores P. F. 19, 2 *h. e. plagis: de qua ſignificatione Goeſ. ad ſcriptt. rei agrar. p.* 134.

in Carduetis cati & muſtelae P. Mar. 9, 4.

Cardui ſatio & cultura P. Mar. 9, 1. O. 11, 1. *Intelligitur nempe* ſatiuus *Graecis* κάκτος & κινάρα. *Varro Geopon.* 12, 39 *ex quo pleraque noſter hauſit. Pluribus illum deſcribunt Io. Bapt. Porta Villae* 10, 57. *Salmaſius ad Solinum* c. 19 p. 159. c. 33 p. 371. *& ad Tertullianum de pallio* c. 2. SCHOETTG.

Carenariae P. Iul. 7 *ſunt vaſa coquendo* careno. *Ita quoque Turn.* 12, 23.

Carenum *vel* Caroenum, it. *Creſcentio* Caroënum, *genus vini cocti, & dulcis*, cum tertia perdita duae partes remanſerint, *vt deſcribitur P. O.* 18, *e quo repetit Creſcent.* 4, 24 *extr. Bern. Bonaeuall. Abb. l.* 2 *de vita S. Bernardi. ap. Cangium h. v.* Panis ibi opicus pro ſimila, pro careno ſapa, pro rhombis olera, pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur. *Iuo Carnot. Ep.* 287. *apud eundem* Vinum quoque meum, cum ſitio, non curo ſapa ſit an carenum. *vbi aperte praeſtantius atque delicatius* carenum ſapa *fuiſſe indicatur. cum tamen antiquioribus, quod infra oſtendimus,* ſapa *regnum vinorum dulcium fictorum obtinuerit. De etymologia Turnebus Aduerſ* 13, 23. *vbi a Caribus deriuat inuentoribus, cum Caſſiodorus in tripartita hiſtoria* Carenos *vocet, qui in Graeco ſunt* Κᾶρες. *Iuuat illius coniecturam Galenus de comp. medic. ſec. locos apud Lud. Nonnium Diaet.* 4, 13. Verum Atticiſſantes ipſum (ἕψημα) Siraeum vocant, quemadmodum alii *Caricarum decoctum* Siraeum appellandum cenſent. *Laudat Nonius etiam Paulum Aegin.* 3, 28. Σιραῖον ἀπὸ ἰσχάδων. Caraenum *Apicio* 1, 33, *vbi cum defruto coniungitur, & alias reſtituit Humelbergius. De toto genere vinorum ita decoctorum vide Linden. ſel. med.* 10, 36 *ſeqq.* ¶ Carenum *in condimentis aridis quidam legunt* C. 12, 49, 2. *ſed reſtit.* carpum.

Carecta quando exſtirpentur P. Aug. 3.

Carex. Caricis exſtirpatio C. 11, 2, 62. caricibus aut geniſtis teguntur porticus gallinariae P. 1, 22.

Carica creta V. 1, 57, 1.

Cariem vetuſtatis recipit vinum C. 3, 2, 17.

Carina nucis P. Ian. 15, 15.

Carioſa terra Ca. 5, 6. 34, 1. 37, 1. C. 2, 4, 5. carioſior fit vetuſtate palmula V. 1, 67.

Cariotta *pro* caryota Veg. 3, 64, 2.

Carmen, *an de murmure fluminis dicatur?* C. 10, 284. carminis legibus implicare materiam hortenſis rei C. 11, 1, 1.

Carnarium *vulgo cellam accipiunt carni aſſeruandae, & fieri poteſt vt id quoque ſignificet. Sed ſunt loca vbi non poteſt cellam ſignificare vel penu, verum inſtrumentum minus, in quo ſuſpenditur caro, id cum obiter ſit dictum in Fabro, & tamen ad noſtros ruſticos declarandos aliqua parte valeat, iuuat paulo accuratius explicare. Igitur auctor moreti v.* 56 *de Simulo ſuo*, Non illi ſuſpenſa focum carnaria iuxta Durati ſale terga ſuis, truncique vacabant: Traiectus medium ſparto ſed caſeus orbem, Et vetus adſtricti faſcis pendebat anethi. *Hinc apparet,* a) carnarium *fuiſſe inſtrumentum ad focum ſuſpenſum:* b) *in eodem pependiſſe caſeum, atque* anethum. *quod poſterius obſeruandum, vt lux inde accedat Plinio, qui* 18, 25 *ſ.* 60 in carnariis florere *narrat* pulegium: *De eadem re idem* 2, 41 floret ipſo brumali die ſuſpenſa in tectis florentis herba pulegii. *Scilicet a potiori vſu* carnarium *vocabatur inſtrumentum vncis inſtructum pluribus, non procul a foco ſuſpenſum, vnde porro ſuſpenderentur tum caro praeſertim, tum alia, quae ſicca ſeruari, ope modici caloris cum fumo a foco orti intererat. Ita in* carnario funes ſuſpenſi *Ca.* 68. *Quae ita in alto pendebant, ea promebantur inde furca. quod apparet ex Petronii diuerſis locis, qui non modo* furcae de carnario raptae *meminit cap.* 96: *ſed etiam c.* 135 *quae adhuc diximus confirmat omnia:* Enothea pannum de carnario detulit furca in quo faba erat (*quale quid de* anetho & pulegio *vidimus*) ad vſum repoſita, & ſincipitis vetuſtiſſima particula. *Idem* ſinciput *Enothea c.* 136 *pr.* in carnarium furca reponit. *Altum hoc fuiſſe ſic ſatis, non furcae tantum miniſterium indicat, ſed* ſella *etiam,* quae ſtaturae anus altitudinem adiecerat. *Nimirum etiam hinc apparet, non habuiſſe domus, pauperum certe, qualis hic deſcribitur, caminos fumo excipiendo peculiares, ſed fumo, non ita vt apud lautiores frequenti, liberos patuiſſe in tectum vel per ipſum tectum exitus. Sed de his Burm. ad Petro. cap.* 135. *p.* 646 *ſq. Adde Philandrum ad Vitruu.* 7, 3. *p.* 132. *qui multa cum aſſeueratione negat habuiſſe caminos cubicula ſeu conclauia veterum. Sed ad* carnarium *redeamus. Penſile quid fuiſſe apparet non tantum ex Vet. gl.* κρεμάστρα carnalium, *vbi* carnarium *legendum, ſed etiam ex Plaut. Capt.* 4, 4, 6. Adueniens deturbauit totum cum carne carnarium. *Id. Pſeud.* 1, 2, 64.

1, 2, 64. Niſi carnaria tria grandia tergoribus oneri vberi hodie Mihi erunt, - te ſtringam ad carnarium. Carnarium grande tergoribus *vix dici poteſt cella; ſed bene poteſt inſtrumentum vncis pluribus inſtructum, qualia hodie videmus vulgo. Apparet etiam ratio ridicularum minarum, q. d. niſi datur mihi affatim porcinae fumo duratae, te pro porcina ſuſpendam. In ſupellectili, quae moueri poteſt, refertur a Varrone apud Non. 15, 16 p. 545. Merc.* Haec aduentoribus accedunt, cellae, claues, clauſtra, *carnaria* dolia; *vbi tamen aut* ſellae *legendum, aut, quod expeditius, inciſum tollendum poſt* cellae *Reliqua veterum loca in quibus cellam aut penu forte ſignificare poſſit, ita tamen ſunt comparata, vt illam, quam explicauimus interpretationem non excludant. Occurrit autem vox Ca. 13, 1. 14, 1. V. 2, 4, 3. C. 12, 53, 3.*

καρνίκη *an* καρνική cytiſus C. Arb. 28, 1. *an quia* τοῖς κάρνοις, pecudibus, gratiſſima? SYLB.

Caro. carnes oliuarum P. N. 17, 1. pirorum reſolutae P. F. 25, 12. dura in carne & cute pira P. F. 25, 9.

Caroenarium *&* Caroenum *vid.* Caren.

Carpathium pelagus C. 8, 16, 10.

Carpenta ſtercoris P. S. 1, 2. *add. Creſcentii locus laudatus ad* C. 2, 5, 1. carpenta ſudant adminiculis in vineas aduehendis Veg. 3 pr. 3 *h. e. boues iuncti.*

Carpinea manubria C. 11, 2, 92.

Carpinus arbor C. 5, 7, 1. atra Ca. 32. vtiliſſima fabricis P. N. 15, 3.

de compoſitis ex Carpo *vid. quae in* ſpargo *obſeruamus.*

Carptim C. 9, 15, 12.

Carptura de cibo apum V. 3, 16, 26.

Carpum *h. e. carphos reſtituimus* C. 12, 49, 2.

Carſeolanus ager C. 3, 9, 2.

Carthaginienſis ager V. 1, 57, 2.

Cartilago narium habet indicium epilepſias Veg. 3, 33, 1. ſi corrupta ſit Veg. 2, 34, 1.

Caryotae Syriacae V. 2, 1, 27. Caryota *legendum etiam* Veg. 3, 64, 2. *pro* Cariotta.

Caſeale C. 2, 15, 7.

Caſeum omne Ca. 76, 4.

Caſeus recens & ſalſus C. 12, 57, 1. Gallicus C. 12, 57, 3. caſei quando fieri ſoleant V. 2, 11, 3. vt differant *ibid.* vt conficiantur & ſeruentur C. 7, 8, 1. P. Mai. 9, 1. domeſticis vt praeparentur C. 12, 13, 1. vt muſto condiantur C. 12, 42. caſei vitia P. Mai. 9, 2. in caſeum lac cogitur, conducitur, glaciatur C. 7, 8, 1 *&* 2. concreſcit ſ. 3. conſpiſſatur, condenſatur ſ. 4. gelatur ſ. 7. congelatur ſ. 6.

Caſia *vel* Caſſia C. 9, 5, 6. frondens pluribus locis Romae C. 3, 8, 4. cum Caſia nectens balſama C. 10, 301. Caſſia fiſtula P. O. 14, 13. nidaphantis, *ſ. potius* daphnitis, marmalitis, *ſ. potius* muſylitis, nardina, Veg. 4, 13, 4. nigra Veg. 4, 13, 3.

Caſinate agro Ca. 136. in Caſinati V. 2, 3, 11.

Caſinia *MSS. fere habent apud Vegetium, vbi editi* Cathimia *vel* Catimia *pro* Cadmia v. g. 4, 27, 5. *V.* Catimia.

Caſinum vel Caſſinum C. 8, 16, 3. ſub Caſino ornithon Varronis V. 3, 4, 2.

Caſſiope *ſidus* C. 11, 2, 78.

in caſſum recidit omnis impenſa C. 4, 3, 5.

Caſtaliis guttis rorantia C. 10, 267.

Caſtaneae natura, ſatio, cultura C. 4, 33. 5, 10, 14. P. F. 25, 33. N. 7, 17. inſitio P. inſ. 155. 161. caſtaneae inſita pirus P. inſ. 67. malus P. inſ. 94. Caſtaneae ad ponendum vt eligantur P. N. 7, 17. vt ſeruentur P. N. 7, 22. Caſtaneae materies ad quae vtilis P. N. 15, 2.

Caſtaneti iugerum C. 4, 30, 3. caſtaneta nouella C. 4, 33, 3. P. N. 7, 21.

Caſtigatores ſaeculorum ſuper. C. 8, 16, 6.

Caſtimoniale liquamen de piris P. F. 25, 12.

Caſtitas, h. e. Minerua, praeſul oliuae P. 1, 6, 14.

Caſtoreum admiſcetur clyſteri Veg. 3, 24, 7. vnguento Veg. 3, 24, 9. pulueri Veg. 3, 24, 12.

Caſtra ponere nocte V. 3, 2, 15 *h. e. pernoctare.* Caſtra apium P. 1, 37, 4. ſtabularii C. 6, 23, 3.

Caſtrationis vitulorum genera & praecepta C. 6, 26. P. Mar. 13, 9 *&* Mai. 7 *int.* duplex ratio in ſuibus C. 7, 11, 1. tempus idoneum C. 11, 2, 33. Caſtratio agnorum V. 2, 2, 18. gallorum V. 3, 9, 3. *Gallinarum caſtrationem incognitam veteribus, vſitatam hodie in Francia obſeruat Menagius Menagian. To. 2 p.* 108. Caſtratio arundineti C. 4, 32, 4.

Caſtratoria ferramenta P. 1, 43, 3.

Caſtraturae vulnera P. Mai. 7, 2.

Caſtro. caſtrare aluos apum C. 9, 15, 4 *&* 11. aluearia P. Iun. 7, 2. vites Ca. 33, 2.

Caſtrati ab igne (*vitioſe, credo*) Veg. 3, 24, 2.

Caſtus a rebus Venereis C. 9, 14, 3.

ad Catachlytum longanonis Veg. 1, 42, 1. *an* catochidem? *an* catacliſtum? κατοχίδα, κατάκλειστον;

Cataclyſmos V. 3, 1, 3.

Cataloticum medicamentum *legebatur* Veg. 4, 28, 4 *ſed reſtitui* catuloticum *vbi vid.*

Cataplaſma, *emplaſtrum* Veg. 2, 14, 2. cataplaſmis vtendum Veg. 3, 3 b, 2.

Cataplaſmabis equum ex polline hordei Veg. 2, 54, 3.

Cataſtalticum Veg. 4, 28, 2. *vid.* cataſtolicum.

Cataſtematis recurſu Veg. 1, 17, 5 *h. e. eiusdem conſtitutionis caeli ac ſiderum; eandem puto, quam* κατάστασιν Hippocratis interpretatur apud Gorraeum Galenus, τὴν παρὰ φύσιν ἐν τῷ περιέχοντι (*aëra intelligit*) κρᾶσιν.

Cataſtolicum medicamentum Veg. 2, 22, 2 *Quid ſit, docet Dioſcor.* 2, 1 τὸ τοῦ ἐχίνου ὄστρακον καταστέλλει τὰ ὑπερσαρκοῦντα, *Saracenus vertit,* ea reprimit, quae in vlceribus ipſis excreſcunt. *vid.* Apoſtol.

Catellae, *catenulae* Ca. 135, 1.

Catenae Ca. 18, 9 (*vbi vid. Popma*) *quae* catenae ligneae P. 1, 13, 1. catenis vtilis vlmus & fraxinus P. N. 15, 2.

Cateruatim *&* ſpecialiter *oppon.* C. 1, 19, 3.

Cathena *ſcribunt* Ca. 18, 9.

Cathimia Veg. 4, 11, 1. 4, 19, 2. 4, 27, 5. *&* Catimia Veg. 2, 22, 6 *&* 14 *ſcribitur pro* Cadmia.

in Catillo compoſita miſtura C. 12, 57, 1.

Catinos aquae ponere oportet V. 1, 63, 1.

Catinum fictile Ca. 84, 1.

Cato Luculli tutor V. 3, 2, 17. C. 8, 16, 5. Catones *h. e.* Cato C. 4, 11, 1.
Catulire, oſtendere ſe velle maritari V. 2, 9, 11.
Catuloticum *reſtituimus* Veg. 4, 28, 4 κατυλωτικὸν, *quod eſſe dicitur apud Aeginetam: Dioſcoridi* 5, 89 ἀπυλωτικὴ δύναμις *in* ſquama aeris *eſt*, *quae valet* ad cicatricem vulneri obducendam.
Catulus orator C. 1 pr. 30.
Catuli aedes V. 3, 5, 12.
Catuli canum vt tractandi C. 7, 12, 12. catulus lactens in medicina equorum Veg. 1, 17, 16. catuli lactentis ſanguine placatur rubigo C. 10, 343. catulo facere ante ſementem moris eſt C. 2, 22, 3. *Tradit Plinius*, Catulos lactentes adeo puros habitos eſſe apud priſcos, vt placandis numinibus hoſtiarum vice catulis vterentur. Genito mane Catulo res diuina fit. In canario ſacrificio rutilae canes immolabantur pro frugibus, vt ita deprecarentur propulſarentque ſaeuitiam ſideris caniculae. BEROALD.
Cati in carduetis habendi P. Mar. 9, 4.
ad Cauaturam vulneris collyrium Veg. 2, 26, 1.
Caudae catulorum vt caſtrandae C. 7, 12, 14 in Syria breues, in Italia prolixae ouium commendantur V. 2, 2, 3. boum profuſae *&c.* V. 2, 5, 8. marinae Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3. *inter ſuffimenta quae ſint* N. L.
Caudinis faucibus horti C. 10, 132.
Cauea, in qua tauri pugnare ſolent V. 3, 5, 3. caueae *h. e. aluearia* C. 9, 15, 7. qua iter eſt in ornithonem V. 3, 5, 11. Caueis emunire arbores ab iniuria pecoris C. 5, 6, 21 *h. e. ſepimento rotundo circumdare. Sic* caueis circummunire plantas C. 5, 9, 11. munienda vitis P. F. 10, 5.
Cauealis reſina Veg. 3, 54, 2. 4, 14, 1 *vid.* Cabialis.
Caueo. Caueto ſcabiem pecori Ca. 5, 7.
Cauliculorum cibo ſuſtinetur animal Veg. 2, 6, 2. *V.* Coliculus.
Caulis. Caulem cum fecit cepa C. 11, 3, 21 & 58. in caulem cito erigi P. O. 11, 3. ¶ Caules (*κατ' ἐξοχὴν dicti, braſſicae*) quando ſerantur & quomodo P. F. 24, 4. Hor. Sat. 2, 4, 15 Caule ſuburbano qui ſiccis creuit in agris Dulcior. irriguo nihil eſt elutius horto, *deliciae videntur hominis difficilia & ob id rara adfectantis. Quamquam audiendus forte fuerit, ſi de Medicis viribus ſermo ſit.* Vt condiantur caules C. 12, 7, 4. prototomi C. 10, 369. caulium offae Veg. 2, 6, 2, *qui etiam feminino genere* caules *dixit* 3, 3, 1 *& al.* ¶ Caules acanthini C. 9, 4, 4. in vitibus Ca. 33, 4. C. 4, 7, 2. caulium tenerae laurus libra C. 6, 7, 4. *V.* Colis.
Cauniae ficus C. 10, 414.
Cauo. Cauantur tempora equis P. Mar. 13, 9.
Cauri C. 10, 75 *ſcribitur etiam* Corus.
cum Cauſa Muſarum eſſe dicuntur apes V. 3, 16, 7 *h. e. merito.* eum cum cauſa ſibi praeeſſe V. 1, 17, 4. ¶ *Pro morbo ſaepe* Vegetius, *e. g.* partes quae in cauſa ſunt 2, 6, 11. quibus totum corpus in cauſa eſt 1, 25, 1. locus cauſae 2, 30, 2. in cauſa pulmonum 3, 45, 5. *Add.* 2, 22, 1. 3, 5, 2. 3, 65, 5 *&* 7. 4, 27, 9.
Cauſatio P. 1, 4, 1 *de morbo vid. Schoettg. ad l. c.*
Cauter, καυτὴρ *inſtrumentum vſtorium*, *cuius vſus tum in chirurgia, tum in ferruminando. Noſtri a figura coni vocant einen Kolben. Hinc* cautere percurrere P. 1, 41, 2. cauteres *in inſtrum. ruſtico* P. 1, 43, 3. Cauter *eſt etiam Tertull. de pall.* c. 5.
de Cauterii ratione Veg. 1, 28 *int.* cauteriis rectis inurere Veg. 1, 14, 3.
Cauterizare ſubtiliter Veg. 3, 2 b.
Cauus terebra factus obturatur h. e. foramen C. 12, 8, 1. caui laxiores V. 3, 15, 1. cauis modicis forantur ſpatia C. 8, 3, 9. Caua ne faciant mures Ca. 128. *plura Goeſ. Ind. Agrar. & I. F. Gronou. ad Phaed.* 2, 4, 17 SCHOETTG.
Cea inſula C. 9, 2, 4. *add.* V. 2 pr. 3.
Cedo. Cedit pro ſtercore P. S. 1, 4 pro pulmentario C. 12, 14. cedere binas pro ſingulis Ca. 150, 2. cedunt capris capellae C. 7, 6, 9.
Cedria perungere C. 6, 32, 1. *h. e.* Cedrino liquore. Liquor picis, qui aquae modo fluit, ex teda dum coquitur, cedrinum vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſeruentur. Eſt etiam *oleum cedri*, quo peruncta materies, nec tineam, nec cariem ſentit. Hinc illud Epigrammatarii: *cedro nunc licet, ambules perunctus. Cedriam* quoque accepimus appellari humorem manantem ex ambuſta picea. BEROALD. Cedria *ſaepe etiam apud* Vegetium v. g. 3, 71, 3. *vbi* cedri *an* cedrinae *legendum ſit*, *incertum. Sed* κεδρίαν, *quae pix vel reſina cedri, &* κέδριον, *liquidius & magis oleoſum confundi*, *iam Gorraeus monuit. Add.* Veg. 3, 82, 3.
Cedrus durabilis P. N. 15, 3, odorata C. 9, 4, 3.
Celebris via Ca. 1, 3. celeberrimi auctores C. 3, 17, 4.
Celebro. Celebratur inſitio P. F. 17, 1. vinearum putatio P. Mar. 1, 1. putatio autumnalis P. N. 4, 1. celebrabitur opus (glandis legendae) operis foemineis P. N. 14. Celebrari poteſt emplaſtratio P. Iul. 3, 1. celebranda eſt ouium tonſura P. Mai. 8, 1. vitium poſitio P. N. 2. vinearum poſitio P. Mar. 7, 2. vindemia P. S. 11, 1.
Celer, canis nomen C. 7, 12, 13.
Celeritudo V. 3, 12, 6.
Celicia *vid.* Caecilia.
Celidonia *h. e.* chelidonia *herba* Veg. 2, 16, 2. *Ita* celidonium *Scribo. comp.* 174.
Celie Sardiniae V. 1, 16, 2. *vi. no.*
Cellae anſerum C. 8, 14, 9. balnei P. 1, 40, 4. Veg. 2, 6, 3. columbarum C. 8, 8, 3. familiae Ca. 14, 1. *de his Barth.* 35, 19 *p.* 1600 *&* 1613. in horreis diuiſae *h. e. loculamenta* P. 1, 19, 2. olearia, vinaria, Ca. 3, 2. C. 1, 6, 9. V. 1, 11, 2. in plano faciendae V. 1, 13, 1. torcularia, defrutaria C. 1, 6, 9. Cella vinaria vt paranda C. 12, 18, 3. P. 1, 18, 1. cellae villaticae C. 1, 6, 3. quae cellae quas feneſtras poſtulent V. 1, 13, 7. ¶ Cella *&* ſella *confunduntur. Vid. no. ad* Ca. 13, 3 *&* 14, 1.
Cellares columbi C. 8, 8, 1.
Cellarius C. 11, 1, 18. 12, 3, 9. de huius diligentia qui ſcripſerit C. 12, 4, 2.

Celones

Celones. *vid. Victor. ad C.* 10, 26.
Celo. celantur ſidera, *occidunt C.* 11, 2, 34. celat ſe veſpere ſtella *C.* 11, 2, 36.
Celſus. celſi agri *C.* 1, 2, 4. celſiſſimo Germano procerior Iudaeus *C.* 3, 8, 2.
Cenſeo. cenſeo vitare *h. e.* vitandum *C.* 1, 5, 7. cenſemus pampinare *C.* 4, 6, 3. inſtituere *C.* 8, 2, 5. diducere *C.* 5, 6, 36. praecipere *C.* 5, 8, 3. pernoſcere *C.* 6 pr. 3. cenſuerunt reſecare *C.* 4, 10, 2. cenſeri numerus poteſt *C.* 6, 23, 3.
Cenſores cenſu admittunt populum V. 3, 2, 4. apud cenſores cauſae aguntur V. 1, 8 *extr.*
Cenſoria lege committere V. 2, 1, 16. cenſorium opus ſuſcipere *C.* 12 pr. 10.
Cenſus. cenſibus pene totis redimi *C.* 12 pr. 9.
Centaurea Veg. 3, 2, 26. violacea Veg. 1, 55, 2.
Centaurus *C.* 11, 2, 39.
Centenarii greges V. 2, 4, 22. V. 3, 6, 6.
cum Centeſimo redit ſemen in Sybaritano V. 1, 44, 1.
Centimalis fiſtula Veg. 1, 43, 4. 3, 25, 4. *ἀπὸ τῶ κεντῶν nomen habere videtur: ad paracenteſin certe adhibetur. Conſentit Excell. Platnerus & a* *κέντημα deriuatum nomen putat. Oſtendit mihi etiam* acum triquetrem *qua acuta eſt, ceterum teretem, cum cannula qua continetur, quod inſtrumentum* trois quarts *a Gallis hodie vocari me docuit. Nihil autem ea aptius ad paracenteſin, cum impreſſa acus extrahi, & relinqui in vulnere canna argentea poſſit. Vid.* centralis.
Centones ſarcire Ca. 2, 3 *add. Schoettg.* ad *Iuuencum* 2, 375. Centones pueris Ca. 10, 5. e veteribus veſtimentis Ca. 59. equis imponuntur Veg. 2, 59, 2. Centonibus confectis prohibetur frigus *C.* 1, 8, 9.
Centralis fiſtula Veg. 3, 25, 4 *eadem quae* centimalis.
Centum ex modio naſcuntur in Byzacio V. 1, 44, 2.
Centumpondium incertum Ca. 13, 3. *V. no.*
Centumuirale iudicium cum vocatur, numerus non eſt ad amuſſim V. 2, 1, 26.
Centuria ruſticis quae V. 1, 10, 1. *C.* 5, 1, 7.
Centuriae *an* centriae? in equis Veg. 1, 25, 5. *Platnerus ſuſpicatur eſſe ἀπὸ τῶ κεντῶν dictas: loca vbi ſtimulari ſolent equi calcaribus. Certe κεντρὶς ex Abſyrto hippiatr. ita explicatur ab Henrico Stephano.*
Cepa Aſcalonia, Marſica, Pompeiana *vt condiantur C.* 12, 10, 1. *de* Aſcalonia *etiam C.* 11, 3, 57. Marſicam *ſimpliciter* vnionem vocant ruſtici *C.* 12, 10, 1. Germana Veg. 3, 54, 4. longior P. Mar. 10, 31.
Cephalargicus equus Veg. 1, 25, 2 *pro* cephalalg.
Cephalicum, quod facit ad omnia vulnera claudenda Veg 4, 28, 1.
Cephalo, palmae planta P. Apr. 5, 2.
Cepheus exoritur *C.* 11, 2, 51.
Cepinae cultura *C.* 11, 3, 56.
Cepullae ſatio & cultura P. F. 24, 2. & O. 11, 4.
Cepum *pro* ſeuum *legitur* Veg. 2, 64.
Cera quando & quomodo fiat *C.* 9, 16, 1. P. Iun. 7, 4. Cera Punica Veg. 4, 14, 2. 4, 23, 1. *&c.* Cerae diſcolores pictorum V. 3, 17, 4. propoleos vnc. 2 *MS.* Veg. 4, 14, 1. Cerarum in aſueis figura *C.* 9, 15, 8.
Ceraſi ſatio & cultura P. O. 12, 4. inſitio P. Inſ. 143. inſeruntur brumalibus diebus V. 1, 39, 2. agreſtis ceraſi ſatio P. N. 7, 23. inſitio P. Ian. 15, 20. Ceraſa vt ſine oſſe naſcantur P. O. 12, 7. vt ſeruentur P. O. 12, 9.
Κεράτιον, ſiliqua Graeca *C.* 5, 10, 20. *C.* Arb. 25, 1.
Ceratum liquidum *C.* 7, 7, 4. tenerum vocat Scribo. comp. 173. liquidum *ſaepe Celſus obſeruante Rhodio Lex. Scribo.*
Ceraturam pati *C.* 12, 50, 16.
Cerauniae vites *C.* 3, 2, 1. quod rubeant velut ignis *Iſid. Orig.* 17, 5. SCHOETTG.
Cercitis olea *C.* 5, 8, 3. radius.
Cereale papauer *C.* 10, 314.
Cerebellare Veg. 3, 12, 6. 3, 33, 2. *puluillus capiti apponendus.*
Cerebellum *idem.* Cerebello appoſito caput munire Veg. 2, 11, 3. cerebellum de lanata pelle Veg. 2, 7, 11.
Cerebroſi boues *C.* 2, 11, 11.
Cerebrum vbi commouetur Veg. 2, 7, 1. *Add.* 2, 11, 3. 2, 12, 3. 3, 39. 3, 42, 2. Cerebro indita lana Veg. 1, 10, 5 *h. e. loco externo appoſita.*
Cerefolium *vid.* Caeref.
Cereolae ficus *an* prunae *an* vtrumque *C.* 10, 404.
Ceres eadem quae Terra mater V. 1, 3, 5. & Liber inuocati V. 1, 1, 5. in Cereris initiis porci immolantur V. 2, 4, 9. eius miniſter bos V. 2, 5, 3. *C.* 6 pr. 7. proles, Proſerpina *C.* 10, 269.
Ceretanum ſuum laudat *C.* 3, 3, 3. 3, 9, 6. Ceretani *populi ſunt citerioris Hiſpaniae, qui Iuliani cognominantur. De his intelligendum eſt apud Epigrammatiſtam ſcribentem,* Ceretana mihi fiat, vel maſſa licebit. *Namque ab his* Ceretanis *mittebantur pernae optimae: quod & Strabo memorat. Apud eoſdem naſcebantur vina generoſa, quae ſcriptores magna cum laude nominitant. De quibus idem Epigrammatarius intellexit, ſcribens:* Ceretana nepos ponat, Setina putabis. *Male litterati enarratores* Ceretana vina, & ſalſamenta *falſo exiſtimant referenda eſſe ad* Ceretes *Etruriae populos. Ego olim puer in Pliniana recognitione annotaui quaedam annotamenta non indigna cognitu ſuper* Ceretanis vinis, & pernis, *quae leguntur in calce Plinianorum codicum, qui impreſſi Parmae fuerunt. Apud Columellam fit mentio vinorum Ceretanorum: & de Hiſpanienſibus eſt intelligendum.* BEROALDVS. *Quam hic annotationem ſuam commemorat Beroaldus, ea relata eſt in Facis Gruter. To.* I *p.* 307 *ſq. De Ceretanis ex Pe. de Marca Cellarius. p.* 123.
Cerialis pompa (*rectius puto* Cerealis) V. 1, 2, 11.
Cerinthae ignobile gramen *C.* 9, 8, 13.
Cernere per cribrum quam minutiſſime Ca. 107, 1. cribello ſpiſſo P. Iun. 11. cernis Veg. 3, 28, 6.
Cero. Cerari dolium ſexta quaque oliuitate *C.* 12, 50, 15.
Ceroti inſtar efficies P. 1, 41, 3.
Cerrea glans *C.* 9, 20, 5.

Cerrus *C.* 7, 9, 6. exciſa P. F. 18, 3. de cerro tabulata P. 1, 9, 3 *Inter arbores glandiferas eſt* cerrus: *ex glande* cerrea, *vt Nigidius tradit*, porcina caro fit ſolidior. *Autumat Plinius*, cerrum ne Italiae quidem maiori ex parte notam eſſe. BEROALDVS.
Certaminum ſacrorum ſtudioſi *C.* 3, 9, 5. ad certamina laborum patientiſſimi *C.* 6, 29, 4.
Certum habeo, deſideraturos *C.* 2, 22, 5.
Cerua nomen canis *C.* 7, 12, 13.
Ceruinus color equi P. Mar. 13, 4.
Ceruinum cornu, remedium pullis contra afflatum ſerpentis *C.* 8, 5, 18.
Ceruix eiecta, laxata Veg. 2, 41, 1. mota, deiecta Veg. 3, 4, 23 ſq.
Ceruſſa plumbo creatur attrito P. Aug. 11, 3.
Ceruus aeui longioris vitam ſortitus *C.* 9, 1, 8.
Ceſpoſum litus *C.* 10, 130 *ſed malim* cepoſum *vid. no.*
Ceſſim *h. e.* retrocedendo Veg. 3, 22, 1.
Ceſtum quid V. 1, 8, 6.
Cetariorum officinae *C.* 8, 17, 12. Cetarius liber Matii *C.* 12, 44, 1.
Ceti vnguine linitur *C.* 6, 32, 1.
Ceuae vaccae Altinae *C.* 6, 24, 5.
Chaerephyllum *C.* 11, 3, 14. eius ſatio & cultura *C.* 11, 3, 42. Chaerophylum (ſchaerephilum) breue *C.* 10, 110. *idem* chaerefolium SYLB. *vid.* Caeref. Lepidium *eſſe ait Salmaſ. hyl. iatr.* c. 17.
Chalaſticae vnctiones, *quae leniunt & contorta atque emota reſtituunt. Ita certe legendum puto* Veg. 1, 28, 6. *vbi* colaſticae *vel* calaſticae *adhuc editum eſt.* Κολαςικὸν *forte dici poſſit, quod cohibendi caſtigandique vim habeat: ſed caret auctoritate, quod ſciam.* Chalaſtici ceroti *mentio ſemel iterumque apud Marcellum de medicam.* c. 25 p. 352, h. *H. Steph. it.* c. 35 p. 402, f.
Chalcis Euboica *C.* 1, 4, 9.
Chalcidica creta V. 1, 57, 1. Chalcidici galli V. 3, 9, 6. Chalcidicae gallinae *C.* 8, 2, 4 & 13. fici V. 1, 41, 6 *C.* 5, 10, 11. 10, 414.
Chalcis ſalibus exeſa *C.* 8, 17, 12. *Harduinus ad Plin.* 9, 47 ſardellas eſſe ſtatuit. SCHOETTG.
Chalcitis *v.* calcetis. Chalcitem Veg. 4, 28, 2. Chalcitidis Veg. 4, 28, 12.
Chaldaei ſolſtitium brumale vbi ſtatuant *C.* 11, 2, 94. polliceri ſolent improbiſſime C. 11, 1, 31. non conſulendi Ca. 5, 4.
Chamaedrys *leg.* Veg. 3, 52, 2 *pro* cametris.
Chamaeleon (cameleon *editt.*) *herba ex carduorum genere paſſim laudatur* Vegetio *v. g.* 1, 45, 4
Chamaepitys Veg. 2, 55, 7.
Characatae vites *C.* 5, 4, 1. 5, 5, 16. *Legendum* characatas. *Eſt autem* χάραξ *foeminino genere pedamentum vitis: vnde* vites characatae *dictae pedaminibus adnixae. Prouerbium Graecorum* eſt, χάραξ τὸν ἄμπελον, id eſt, Palus vitem ἐξηπάτησεν decepit. BEROALD. *cuius nimirum liber habebat* Charcatas.
Charactere ſignare pecus *C.* 11, 2, 14. P. Ian. 16. Luciliano libelli V. 3, 2, 17.
Chelidoniae, purpureae ficus *C.* 10, 415. Hirundineam *ficum vocat Macrob.* 2, 16. *ita enim legendum, pro vulgato* harundinea.
Chelydri more dependens cucumis *C.* 10, 378.
Χηνοβοσκεῖον V. 3, 10, 1. Chenoboſcia vt conſtituantur *C.* 8, 14, 1.
Χηνοτροφεῖα, nantium volucrum auiaria *C.* 8, 1, 4.
Chia *inf.* V. 2 pr. 3. Chiae ficus V. 1, 41, 6. *C.* 10, 414.
Chirocmeta *vid. no. ad C.* 7, 5, 17.
Chirurgia quae appelletur Veg. 2, 13, 1.
Chlora medicamentum Veg. 4, 28, 3.
Choenix, *menſura* P. O. 14, 5. choenicas duas P. N. 20, 1.
Χοῖρος porcus V. 2, 4, 17. in virgine V. 2, 4, 10.
Cholera *vid.* colera.
Chorda diſponere *h. e. linea adhibita C.* 5, 9, 5.
Chordapſos Veg. 1, 41 & 49.
Chordi agni, foetus V. 2, 1, 19 chordi agni duo annumerantur pro vna oue V. 2, 2, 5.
Choreis intenta virgo *C.* 10, 269.
Χορίον, volua intima V. 2, 1, 19.
Chorus canentium *C.* 12, 2, 4.
Chryſomeliana mala *C.* 5, 10, 19. *Plin.* 15, 1 Chryſomela inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. SCHOETTG.
Cibalis *vid. Vrſi. ad* V. 2, 11, 1.
Cibarium oleum *C.* 12, 50, 18 & 21 *it.* 22 & *ibi Ponted.*
Cibaria ruſticorum adiuuat, *h. e. in cibos aſſumitur C.* 12, 14. condere V. 3, 16, 4. bubus Ca. 60. diurna *C.* 8, 4, 5. familiae Ca. 56. gallinacei generis *C.* 8, 4, 1. Cibariorum iuſta fortius conficere *C.* 5, 6, 4. Cibariis leguminum ſuſtineri *C.* 2, 10.
ad Cibatus vſus far expedire V. 1, 63, 2. cibatui quod ſit V. 2, 8, 3. cibatui poſitas offas V. 3, 5, 4. Cibatu largiore tentare V. 2, 4, 15.
Cibo. Cibandis pullis vtiles locuſtae *C.* 8, 11, 15.
Cibi appetentiam quae reſtituant pecori *C.* 6, 8, 2. maioris plantae V. 1, 23, 2 *vid.* pabulum. maximi caſei bubuli V. 2, 11, 3. minimi ouilli *ibid.* Cibi conditiui *C.* 7, 9, 9. contrectari a quibus debeant *C.* 12, 4, 3. Cibi digeſti *C.* 8, 5, 20. 8, 7, 2 *h e. excrementa.*
Cicatricoſa putatio *C.* 4, 27, 3. vitis *C.* Arb. 11, 1.
Cicatrices oculorum vt ſanentur *C.* 6, 33, 1.
Cicer Punicum, vernaculum *C.* 9, 2, 8. crudum Veg. 4, 12, 3 *ſi vera lectio.* Ciceris genera eorumque ſatio *C.* 2, 10, 19. P. Mar. 4.
Cicera pabuli genus *C.* 2, 11, 1. ſed neque hominum cibo inutilis *C.* 2, 11, 12. quid a cicercula differat, & eius ſatio P. Mar. 6.
Cicerculae ſatio *C.* 2, 10, 19. P. Ian. 5. F. 4.
Ciceronis eloquentia *C.* 1 pr. 30.
Ciconia inſtrumentum *C.* 3, 13, 11.
Cicuta e ſegetibus vellenda, & ſubſternenda pecori Ca. 37, 2. cicutae ſuccus boui inſano Veg. 3, 43, 2.
Cilicia vnde dicta V. 2, 11, 12. *add. C.* 1 pr. 26. ciliciis abſterges equum Veg. 1, 42, 3.
in Cilicia & Pamphylia *C.* 11, 2, 56.

ſi Ci-

ſi Cilium ruperit equus Veg. 2, 22, 6.
Cimex *in medicina equorum* Veg. 1, 61, 2. *boum* Veg. 3, 15, 21. cimicis nidor C. 6, 18, 2. *conf.* Veg. 3, 4, 43.
Ciminum Africanum, Alexandrinum Veg. 1, 42, 4. 3, 24, 12. ruſticum 2, 12, 4. 3, 2, 12. *Ita vero ſcribitur pro* cymino *vel* cumino.
Ciminus lacus C. 8, 16, 2.
Cimolia creta C. 16, 17, 4. Veg. 2, 29. 2, 32. 3, 4, 36. *a* Cimolo *inſula, Cycladum vna, vt oſtendit Schoettgenius antiquitt. fullon. p.* 56.
Cinara hiſpida C. 10, 235. eius ſatio C. 11, 3, 14 *&* 28.
Cineritia terra V. 1, 9, 7.
Cingere faſces apio & porro C. 10, 371.
Cinis ad ſtercorandum C. 2, 15, 6. 11, 3, 28. *conf.* P. Mar. 10, 4. contrahit piris argutos ſapores P. F. 25, 4. Cinis lixiuiae C. 12, 22, 1. ingerendus ad muſcum necandum P. S. 10, 3. cineris pulueres P. F. 25, 14. Cinere in modum gypſi temperato linitur dolium C. 12, 43, 11. ſarmentorum oblita dolia P. O. 14, 16.
Cinyreia virgo C. 10, 172.
Cio. cit aluum C. 6, 5, 1.
Circea praelia Veg. 4, 6, 2 *pro* Circenſibus ludis.
Circines locum acuto cuprino Veg. 1, 12, 2.
Circiter meſſem hordeaceam V. 2, 11, 7. V. 3, 8, 3.
Circitis olea C. 5, 8, 3 *rectius* κερκίτις, radius Sylb.
Circum V. 3, 10, 3 *pro* circiter, *niſi etiam ita legendum*: circum orbem indere Ca. 21, 4.
Circumagere ſuouitaurilia fundum Ca. 141, 2.
Circumaggerare terram C. 5, 12, 3.
Circumcalcare codicem C. 5, 6, 21. *Siculus Flaccus p.* 5 *Goeſ.* Adiectis etiam quibusdam ſaxorum fragminibus circumcalcabant *terminos*, quo firmius ſtarent. Schoettg. *Vid.* Circumculc.
Circumcidaneum muſtum Ca. 23, 4.
Circumcidant fiſſuram libro C. 4, 29, 10. circumciditur murus C. 9, 20, 2.
Circumciſitum muſtum V. 1, 54, 3.
Circumciſorium (*inſtrumentum*) Veg. 1, 26, 2.
Circumciſo pede C. 12, 36. circumciſis, quae huc non pertinent V. 1, 1, 11.
Circumculcari C. 5, 6, 8.
Circumdare terram radices Ca. 11, 4, 1. *& per tmeſin*, circum veſtimenta eam dato Ca. 157, 11.
Circumeo cubilia C. 8, 5, 4 aluearia C. 9, 9, 1. equis C. 1, 3, 12.
Circumfluxere lupum muli V. 2, 9, 2.
Circumfodere plantam C. 5, 6, 17. P. F. 20, 2. circumfodi amat meſpilus P. Mar. 10, 19. circumfodiri C. 5, 9, 12.
Circumfricare Ca. 26.
Circumitus ſolis V. 1, 5, 4.
Circumliniendus oleo C. 6, 17, 8.
Circummunire ſepe, maceria, foſſa C. 5, 10, 1.
Circummunitae arundinibus C. 5, 4, 1.
Circumplectito laminis Ca. 21, 2.
Circumplumbato modiolos Ca. 20, 2.
Circumſcribere diffuſum ſcriptorem epitomis C. 1, 1, 10. ſubula C. 6, 5, 4.
Circumſecare vngulas C. 6, 6, 4. radices Ca. 114, 1.
Circumſignare arborem C. 5, 11, 9. gemmam P. Iun. 5, 3.
Circumtinniendo aere V. 3, 16, 30.
Circumuallare ſulcis C. 11, 3, 4.
Circumuenerunt truncum vincula C. 4, 29, 10. circumuenire manus ramum poteſt C. 5, 9, 2.
Circumuenta vitibus arbor C. 5, 6, 30.
Circumuerſum focum Ca. 143, 2.
Circenſibus ludis, ſublato ouo V. 1, 2, 11. apparatus pompae eorum C. 3, 8, 2.
Circus maximus V. 3, 13, 3. in circo Veg. 2, 47, 1.
Cirrus frontis *in equo* Veg. 4, 2, 1. vbi deſinit ceruix *ibid.* cirri in articulis pedum, naturale ornamentum, non reſecandi Veg. 1, 56, 34. tibiales, proxime infra gambam Veg. 4, 1, 2. de ſub cirro Veg. 1, 25, 6. cirris Veg. 4, 4.
Ciſta viminea quadrata C. 12, 54, 2.
Ciſternae ſub tectis, lacus ſub dio V. 1, 11, 2. vt fiant, & vt farciantur P. 1, 17, 3.
Ciſternina aqua C. 12, 43, 6. Veg. 1, 56, 18. 4, 8, 3.
Citatum bouem agere C. 6, 6, 3 *&c.*
Citharoedi non ſunt omnes qui habent citharam V. 2, 1, 3.
Cito. citat fructum e duro P. F. 9, 6. materiam planta C. Arb. 10, 3. ex arcu C. 4, 15, 2. radices vitis C. Arb. 7, 2. virgam vitis C. 3, 6, 2. citauit in ſummo radices C. 5, 5, 5. citare per nomina C. 11, 1, 22. citatur aluus C. 7, 9, 9. citantur ſtirpes e duro C. 3, 10, 3.
Cito *h. e. iuſto citius, vt ſero* P. 1, 6, 15.
Citra ſatietatem veſci C. 9, 13, 2. citra, *h. e. ante* Calendas C. 2, 8, 3. matris perniciem C. 7, 3, 16. ruſtici operam C. 11, 3, 55. hoc experimentum C. 2, 2, 20.
Citrago herba apibus grata P. 1, 37, 2. citreago ſcribitur P. Apr. 8, 6. Meliſſam *eſſe ſ.* Meliſſophyllon *notum eſt.*
Citreta tegumentis defenduntur a frigore P. F. 24, 14.
Citreum *int.* pomum P. Mar. 10, 15.
Citrius *de arbore* P. Iul. 3, 2.
Citrus in luxu villarum V. 3, 2, 4. Eius ſatio & cultura P. Mar. 10, 11. inſitio P. Inſ. 109. arbor ab Aſſyriis culta P. Mar. 10, 16.
Ciuis. Ciuium nexu occupari C. 1, 3, 12.
Ciuitate Romana donare agricolationem C. 1, 1, 12. in ciuitatibus Graecis C. 12, 47, 9.
Clabi ſemen Veg. 3, 23, 12 *vitioſe videtur legi pro* dauci.
Clamoſiſſimae mortes boum Veg. 3 pr. 1 *forte* calamitoſiſſimae.
Clare occidere incipit C. 12, 2, 52.
Claſſes operarum C. 1, 9, 7.
Clatratas praeſepis Ca. 4, 1.
Clatri marginibus infiguntur, qui ſuper aquam emineant. C. 8, 17, 10.
Clatro. clatrare feris C. 9, 1, 4.
Claua torcularii Ca. 12, 1.
Claua & talea ſerere P. Mar. 10, 12 & 13 *vbi diſtinguit*

guit clauam *a* talea *Palladius, vid. no.* clauolam, *de qua ſ. l. eandem quam* taleam, *docet Varro.*
Claudicanti boui remedium *C.* 6, 12.
Ap. Claudius augur V. 3, 2, 2.
Claudius Auguſtalis *C.* 11, 1 *&* 2.
Claudo. claudunt venationem voluptati ſuae *C.* 9, 1, 1 *h. e. feras, quas animi cauſa venentur.* Clauſerunt Neptunum *C.* 8, 16, 3. clauduntur vuluae cicatricibus.
Claueo ferreo *pro* ſolea *MS.* Veget. 3, 18, 2 *no.* 1.
Clauiculae vitium *C.* 4, 6, 2. clauiculis adminicula comprehendunt *C.* 4, 6, 2.
Clauis. ſub claui habere V. 1, 22, 6.
Clauola eadem, quae talea V. 1, 40, 4 *vid.* Claua *& Scheffer. de re vehic.* 1, 7 *p.* 64 *vbi de* clabulari vehiculo.
Clauſtra patitur mugil *C.* 8, 17, 7.
Clauſulam imponere diſputationi *C.* 3, 19, 3. clauſula peracti operis *C.* 12, 57.
Clauſum. ſub vno clauſo *C.* 7, 6, 5.
Clauſa animalia oſtrea P. D. 6, 1.
Clauuli capitati V, 2, 9, 15.
Clauus tedae radicibus Punicarum arborum infigitur P. Mar. 10, 3. *vid.* Cuneus. cuprinus vel ferreus amygdalorum radicibus imprimitur P. Ian. 15, 18. Clauo aeneo purgandi vermes P. Mar. 10, 4. Claui cornei Ca. 18, 9. ¶ ceruicem infeſtantes boum vt curentur *C.* 6, 14, 6. Veg. 3, 4, 26. in ouibus vt curentur *C.* 7, 5, 11. Quod ſi clauum fecerit Veg. 2, 60, 2 *h. e. durum callum in* tumore.
Clemens. clementior dies *C.* 11, 2, 2. clementius genus columbarum, agreſtibus oppoſitum V. 3, 7, 2.
Clementer agitant venti oleas P. N. 5. aſſurgens collis *C.* 2, 2, 1.
Clementia diei ſuadet C. 9, 13, 4. 11, 2, 2. hiemis *C.* 5, 5, 6. naſcentis anni *C.* 11, 3, 9.
Clerufima herba *an eſt? vid. Var. lect.* Veg. 4, 13, 4 *no.* 1.
Clibano ſimilis ſcrobs *C.* 5, 10, 4. *C.* Arb. 19, 2. torrefactae ficus *C.* 12, 15, 4. ſubtili patet longanon Veg. 4, 47, 1.
Clima geometris quod? *C.* 5, 1, 5. climate medio ventris Veg. 1, 43, 3. h. e. e regione.
Clitellarii aſini Ca. 10, 1. muli *C.* 2, 22, 3.
Cliuoſus locus *C.* 2, 16, 1.
Cliuulo aduerſo *C.* 6, 37, 10.
Cliuus. cliui graciles *C.* 2, 4, 11.
Cloacarum coenum *C.* 2, 15, 6.
Cloſtra Ca. 13, 3. Romanica Ca. 135, 2.
Cludere *pro* claudere *C.* 12, 44, 2. *Plurima congesſit Rhodius Lex. Scribo.*
Cluſinum far *C.* 2, 6, 3. *Forte dictum a* Cluſio *Hetruriae vrbe.* SCHOETTG.
Clyſtere per inteſtinum infundis Veg. 1, 15, 3.
Clyſteriabis Veg. 1, 42, 5. 1, 45, 3.
Cneci ſemen *vid.* Gneci.
Coa *inſ. niſi potius* Cea V. 2 pr. 3.
Coaceſcit vinum V. 1, 65, 2.
Coactio *paſſionis nomen in animalibus* Veg. 1, 37, 1. 1, 38, 5. 1, 43, 5.
Coactor Ca. 150, 2.
Coactura cuiusque diei de oleo *C.* 12, 50, 3.
Coactus igne lento *C.* 7, 5, 10. coacta materia *C.* 7, 8, 6.
Coaddere cretam Ca. 40, 2.
Coadiicitur ſemuncia ſalis *C.* 12, 21, 2.
Coaequalium grex *C.* 8, 14, 8. *Primus eſt Columella apud quem haec vox reperitur, frequentata deinde a Petronio, Iuſtino* &c. *vid. Heinſ. & Burm. ad Petro.* c. 136.
Coaequare aream Ca. 91. paſtinatum *C.* 3, 16, 1. ſulcum *C.* 11, 3, 48. arena & calce P. 1, 13, 2. cylindro Ca. 129. crate inducta *C.* 2, 18, 4.
Coaggerare faba freſa C. 8, 6, 1.
Coagmenta Punicana Ca. 18, 9.
Coagmentat ſurculus fiſſuram *C.* 4, 29, 8.
Coagula Veg. 1, 44, 1. 1, 45, 1 *&*
Coagulare Veg. 4, 10, 3. *Collatis inter ſe locis vidit Clariſſimus Lipſienſium Medicus Platnerus, eſſe* colon *inteſtinum, vel huius principium, quod* caecum *dicitur, cum vltra has partes clyſmata non aſcendant.*
Coagulum agni aut haedi *C.* 7, 8, 1 πυτία, πυετία, *lac caſeoſum in ventriculo animalium lactentium concretum.* coaguli genera V. 2, 11, 4. eius vicem quae ſuppleant P. Mai. 9, 1.
Coaleſcit gramen *C.* 2, 18, 5. ſarmentum depreſſum *C.* 3, 18, 6. ſemen C. 3, 5, 2. ſurculus V. 1, 41, 2. triticum *C.* 2, 6, 4.
Coanguſtare V. 3, 16, 15.
Coarctatae in anguſtis caueis *C.* 8, 7, 1.
Coarcto in ſtruem *C.* 2, 19, 2.
Cocca *vid.* iacca.
Cochlea, (*vel* coclea *vt ſemper fere apud Varronem & Vegetium legitur*) *animal teſtaceum, de quo* V. 3, 14. *int.* cochlearum teſtae vacuae P. 1, 35, 8. cochleae Germanae Veg. 1, 56, 17. 4, 8, 2. ¶ In cochleam retorti receſſus *C.* 8, 17, 2. ¶ Cochlea in cauea V. 3, 5, 3 *ianuae verſatilis genus.* ¶ In cochlea exprimis P. Mar. 10, 10 *h. e. prelo, torculari.* cochleae ſuppoſita ſparta comprimitur P. O. 19, 1.
Cochlear cumulatum, *menſura* *C.* 12, 21, 3. *ita* Ligula.
Cochlearium locus cochleis alendis V. 3, 12, 2. 3, 14, 1.
Cocolubis vitis *C.* 3, 2, 19.
Coctanum *inueniſſe videtur Creſcentius* P. F. 25, 17.
Coctica malagma Veg. 4, 28, 20.
Coctura *C.* 11, 3, 23. ſubſedit ad tertias *C.* 12, 20, 4. coctura, *de doliis picandis C.* 12, 18, 7. cocturam non difficilem habere P. N. 1, 3.
Coculum ahenum Ca. 11, 2.
Cocus, liber Matii *C.* 12, 44, 1. 12, 4, 2.
Coda *pro* cauda V. 2, 7, 5.
Codex feminis circumcalcandus *C.* 5, 6, 21. codices & vaſtiora ligna *C.* 12, 19, 5.
Codicilli oleaginei Ca. 55 & 130.
Coeliacas fieri apes V. 3, 16, 22. coeliacis vtile vinum Ca. 125.
Coenum cloacarum *C.* 2, 15, 6.
Coëo. coit vulnus ad cicatricem Veg. 2, 27, 2. Coëunt defrutum & medicamentum C. 12, 20, 4. vt coëat lac V. 2, 11, 4

Coërcere

Coërcere (cohercere *apud Varronem*) verberibus potius quam verbis V. 1, 17, 5. anguſta putatione vitem *C.* 3, 21, 7. ſemina *C.* 4, 10, 1. ſcabra rubigine incrementa virentium *C.* 3, 1, 9. coërcetur vitis iuxta terram *C.* 4, 1, 5. examen aeris ſtrepitu *C.* 9, 8, 10. coërcendi ſacri ergo Ca. 139.
Coërcita onere lactuca *C.* 11, 3, 27.
male Cogitantes Ca. pr. 4.
Cogo fructus, *h. e. colligo* V. 1, 6, 3. *C.* 11, 2, 70. 12, 3, 9. *vid. Gronou. obſſ.* 4, 3 *p.* 33 *ſq.* oleam Ca. 64, 1. 144, 1. pennis vndam ſupernatantis olei P. Ian. 19. ¶ Cogit vligo ſtabuli ſcabras fieri vngulas ouium V. 2, 2, 7. macreſcere boues algor & fames V. 2, 5, 15. ſe ambulare equus Veg. 1, 43, 2.
Cohors (*vel* chors *ſunt etiam qui* cors *ſcribant*) gallinaria *C.* 8, 3, 8. quomodo aedificanda P. 1, 22. exterior V. 1, 13, 4. clauſa macerie pro ouibus *C.* 7, 3, 8. cohortis colluuies *C.* 2, 15, 8. cohortes ouium V. 2, 2, 9. duae in magno fundo V. 1, 13, 3. ex retibus V. 2, 2, 9. in cohorte tecta eſſe debent plauſtris V. 1, 18, 2.
Cohortalis gallina C. 8, 2, 2. officina, ὀρνιθὼν *C.* 8, 3, 1 *&* 8. ratio, ὀρνιθοτροφία *C.* 8, 2, 6. cohortales aues *C.* 1 pr. 27. 6, 27, 4. 8, 1, 3.
Coicio *Vid.* coniicio.
Coinquinati ſtercore *C.* 8, 5, 19. 8, 7, 2.
Coinquinat totum gregem morbus C. 7, 5, 6.
Coinquere *inſcr. Fr. arual.* p. 130.
Coitus appetentia pecori vt moueatur *C.* 6, 24, 3. velut coitu vberantur arbores P. O. 8, 3. ad coitus feminarum reuocantur tauri C. 6, 23, 3.
Colaſticae vnctiones Veg. 1, 28, 6. *vid* chalaſt.
Colatorii equi Veg. 4, 6, 7 *qui ſint vid. in* Guttonarii.
Colatum cribro thymum C. 7, 8, 7.
Colerae appellantur biles Veg. 3, 50.
Coliculus betae, braſſicae Ca. 158, 1. fabae C. 11, 2, 10. viteus, capreolus V. 1, 31, 4. Coliculum agit arbor *C.* 5, 9, 12. radix *C.* 12, 56, 1. facit braſſica C. 11, 3, 24. Coliculi vix enaſci poſſunt e ſemine fici V. 1, 42, 4. vt condiantur C. 12, 7, 1. *Vid.* Caulic.
Colis tardius enaſcitur e nucleo oliuae V. 1, 41, 6. Coles rapicii Ca. 35, 2. ſarmenti in vite V. 1, 31, 2. vinearii *C.* 5, 6, 36. agit planta C. Arb. 9, 2. ¶ a colibus & glandulis Veg. 1, 38, 3 *it.* a colibus tuſſis Veg. 3, 64, 1 *videtur partem & glandulas colei notare. Cogitabam aliquando de* oſſe coliformi, κωλοειδῆ *apud* Aët. 2, 2, 96 per quod inſpiratio & exſpiratio contingit, & ſuperfluitates expurgantur: *ſed ex* Veg. 3, 64, 1 *apparet, eſſe partem exteriorem in ſenſus incurrentem. V.* Caulis.
Colix. ad Colices compoſitio Veg. 4, 28, 27 *N. L.*
Collaria canum V. 2, 9, 15.
Collecticii clyſteres Veg. 1, 46, 3 *vitioſe dicti videntur pro* colleticis, κολλητικοῖς.
Collectio Veg. 2, 44, 1 *h. e. ſuppuratio, vlcus. ſic aliquoties Coelius. plura etiam habet Rhodius Lex. Scribon.*
Collectus. collectae breuiter manſiones P. 1, 9, 1.
Collegiorum coenae V. 3, 2, 16.
Collibrato Ca. 19, 2.
ſi Collibuiſſet *C.* 11, 1, 2.
Collidit altera alteram C. 12, 43, 9.
Colligatum herbis ſolum C. 2, 18, 5.
Colligit diſputatio *C.* 3, 10, 13. colligimus terram ad radices P. Ap. 2, 2. colligendi ad ſtabula equi P. Mar. 13, 1.
Collina aqua *C.* 1, 5, 3. collinum genus agrorum V. 1, 6, 2. collinae vineae meliores V. 1, 6, 5. iucundius afferunt vinum *C.* 3, 2, 6. *add. C.* 12, 21, 1. collina vina *C.* 12, 21, 4.
Colliqueſcere in pice *C.* 12, 22, 2.
in Colliquias deriuemus C. 2, 8, 3. Videtur legendum, *in collicias.* Sunt autem *colliciae* ſiue *colliquiae* ſulci maiores amplioreſque, & quaſi loculamenta, quibus humor agrorum noxius ex minoribus ſulcis deriuatur extra ſegetes. Vitruuius appellat *colluuiaria*, omnis colluuiei, & purgamentorum receptacula. Plinius meminit colliciarum his verbis: *In vſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat ampliore ſulco, quae in foſſas aquam deducant.* In Plinianis codicibus fere omnibus, legitur *collectritas.* Verum ſiue *colliquias,* ſiue *collicias,* ſiue *collectritas* legere libet, haud equidem in magno ponam diſcrimine, dum modo nouerimus vocabulum hoc ab humore *colligendo*, vel *eliquando* eſſe deductum. Fiunt autem in agris huiuſcemodi colliciae, ad colligendas aquas, atque educendas extra ſegetes, ſicuti quoque ſunt elices, ſulci aquarii, ab eliciendа aqua nominati. Cato *cloacale flumen* dixit, pro colluuie cloacarum. M. Varro collicias ſignare videtur, cum ait: *Sulcant in foſſas quo pluuialis aqua dilabatur.* BEROALD.
Colliſiones in dorſo iumentorum Veg. 2, 59, 3.
Collocare nuptui filiam in dimidia parte agri C. 4, 4, 6.
Collucet autumnus *C.* 3, 21, 3. collucent foetibus horti *C.* 10, 293.
Colluco arborem Ca. 139. *C.* 2, 22, 3. *Tria ſunt priſcorum verba ab eodem fonte deriuata,* collucare, ſublucare, interlucare, *quae hoc diſcerniculo diſparantur.* Collucare, *eſt arbores ſiluae officientes lumini ſuccidere, & ſuccisis arboribus locum luce complere.* Sublucare *minus eſt, quam* collucare, *ſignificat enim ramos arborum ſupputare, & veluti ſubtus lucem immittere. Docet M. Cato quemadmodum Romano more* lucum collucare *oporteat.* Interlucare *vero eſt in arboribus frugiferis per interualla deputare ramos in denſitate ramorum, qui ſunt ſuperuacui, vnde nata* interlucatio *eſt, cui in vitibus conſimilis eſt* pampinatio. *Plinius:* Interlucatio arboris prodeſt, ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. BEROALD.
Colluo metretam nouam Ca. 100.
Collum *pro* colo Veg. 1, 40, 2.
Colluuies cohortis & aedificii C. 2, 15, 8.
Colluxet *an* conuexet *legendum pro monſtroſo* conuxet Veg. 3, 4, 44.
Collyrium ad fiſtulam Veg. 2, 13, 6. fiſtulare deſcrib. Veg. 4, 16. opobalſamatum ad oculos Veg. 2, 16, 2 *&* 8. 2, 18, 2. collyriorum compoſitiones,

Veg. 4, 27. collyrium vrinam ducens *C.* 6, 30, 4. Veg. 3, 15, 17. ſubiicere, quod ventrem moueat equi *C.* 6, 30, 8. collyria immittuntur aluo *C.* 6, 6, 5. Veg. 3, 3, 5. ad oui magnitudinem Veg. 1, 62, 2. *add.* 2, 26, 1. *De hoc genere* collyriorum, *quae* glandes, turundae, *&* globuli *vocantur*, *Rhod. ad Scribo. comp.* 142 p. 215. GESN. Attende *collyria* dici non ſolum medicamenta oculorum, ſed aliarum quoque rerum. Item Corn. Celſus, *collyria* ponit pro medicamentis fiſtularum, docens quo modo fieri debet *collyrium ad fiſtulas curandas.* Scribit Suidas, *χολλαία*, id eſt *collyria* eſſe pharmaca iatrica, id eſt medicinalia. Idem docet panes quoſdam quaſi mutilos eodem nomine appellari. BEROALD.

Colminia olea V. 1, 24, 1. Culminia *C.* 12, 49, 3. *rectius forte* Cominia SYLB. Colminiana Ca. 6, 1. culminea 12, 49, 3. Culminiana *C.* 12, 52, 1. *nihil certi.*

Colo, *as.* Colabis ſporta palmea P. F. 27. ad colum Veg. 1, 56, 19. colatur cera per ſtramenta defuſa *C.* 9, 16, 1.

Colo, *is.* Colit vlmus aliquot corbulas vuarum V. 1, 15. qui colunt deorſum, *it.* ſurſum *h. e. humilia* vel *editiora loca incolunt* V. 1, 6, 3. colere terram *quid? C.* 2, 11, 4 eſt fermentare terram C. 2, 2, 4. in colendo quae ſpectentur V. 1, 2, 8.

Colocaſiae (colocaſii *MS. Lugd.*) bulborum ſatio & cultura P. F. 24, 14. *Nomen eſt herbae, de qua Martialis:* Niliacum ridebis olus lanasque ſequaces. *Plinius:* In Aegypto nobiliſſima eſt colocaſia, quam cyamon vocant. Aliqui hanc a Nilo metunt, caule cum coctus eſt arenoſo, in mandendo ſpectabilis eſt, foliis latiſſimis, quibus implexis in variam ſpeciem vaſorum potare gratiſſimum habent. BEROALD.

Colocynthides ſuffuſio contra mures P. 1, 35, 9. coloquintidem vocat ſ. cucurbitam Aegyptiam Veg. 1, 17, 7.

in Coloniam ſuos crebro emiſerunt Sabini V. 3, 16, 29. vt colonias mittunt apes V. 3, 16, 9 *&* 29.

Colonicae leges V. 1, 8, 17.

Colonus bonus Ca. pr. 2. coloni ratio ac ſcientia V. 2 pr. 3. *C.* 1, 7 *int.*

Coloquintis *v.* colocynthis.

Color in ſobolem propagatur *C.* 6, 37, 6. 7, 2, 5. coloris perſpicui aqua P. 1, 4, 1. colores equorum P. Mar. 13, 4.

Coloſtra quae? C. 7, 3, 17. P. N. 13, 1. *Dicitur* coloſtrum *neutro, &* coloſtra *foeminino genere: quae nil aliud eſt, quam ſpongioſa denſitas lactis a partu. Plinius:* Ex primo ſemper lacte a partu coloſtra fiunt. Hinc coloſtrati infantes dicti quibus pernicioſum fuit guſtaſſe id lac. *Plautus:* Mea coloſtra, meus molliculus caſeus. *Epigrammatiſta:* De primo matrum lacte coloſtra damus. BEROALD. *Vid. Seru. & Landin. ad Virg. ecl.* 2, 2. *Scaligerana prima p.* 52 coloſtram *volunt* cremam ſ. cremorem. SCHOETTG.

Colubri caeci *h. e. lumbrici C.* 10, 230.

Colum, *inteſtinum* Veg. 1, 40, 2. 1, 50. 3, 52, 1.

Colum, *quo colatur.* Cola *C.* 11, 2, 70. vitilia Ca. 11, 2. iuncea & ſpartea *C.* 12, 19, 4.

de Columbis V. 3, 7. *C.* 8, 8. P. 1, 24. a columinibus villarum dictae V. 3, 7, 1.

Columbarius paſtor V. 2, 7, 5. *abſolute* V. 2, 7, 7.

Columbarium vt conſtituatur P. 1, 24. columbaria ſingulis paribus V. 3, 7, 4. fictilia V. 3, 7, 11. C. 8, 8, 3. *Vulgo* columbarium *vocant ſtabulum columbarum, ipſum aedificium & locum columbis alendis accommodatum, & ita Palladius quoque appellat: verum Columella, & M. Varro* columbaria *capiunt pro nidis, & loculamentis, & cellis in quibus ſingula paria foetiſcant. M. Varro ſic refert:* Columbaria ſingula eſſe oportet, vt os habeant, quo introire, & exire poſſint. BEROALD.

Columbini pulli V. 2, 7, 9. columbinum ſaxum P. 1, 10, 3 *a colore dictum videtur Iſidoro* 19, 10.

Columbus. columbi vt ſaginentur *C.* 8, 8, 1.

Columella ferrea Ca. 20, 1. 22, 2.

M. Columella patruus noſtri laudatur *C.* 2, 16, 4. 5, 5, 15. 7, 2, 4. 12, 21, 4. 12, 40, 2. 12, 43, 5.

Columellares dentes V. 2, 7, 2.

Columen Ca. 15, 1. columina villae V. 3, 7, 1.

Colymbades oliuae vt fiant *C.* 12, 47, 8. P. N. 22, 1.

Coma ouium varia C. 7, 3, 7. comae telluris C. 10, 277.

Combibit oleum teſta C. 12, 50, 17. caſeus C. 12, 42. combiberunt vuae C. 12, 39, 1. *Ita* P. Mar. 10, 7. combibat metreta amurcam Ca. 100. bacca ſalem *C.* 12, 47, 10. combibere ius *C.* 12, 10, 2.

Comedunt *h. e. mordent* alia animalia Veg. 2, 12, 8. comeſto, *comedito*, Ca. 156, 1.

Comeſa coena venimus V. 1, 2, 11. comeſae ſunt oleae Ca. 58.

Cominia olea P. F. 18, 4 *vide* Colmin.

Comitas adhibenda *C.* 1, 8, 15

e Comitio educere populum ad leges accipiendas V. 1, 2, 10. Comitiis aedilitiis V. 3, 2, 1.

Commadebit bene Ca. 156, 5.

Commeatum liquidae vocis fauces exercent P. 1, 3.

Commendabile fructu arbuſtum *C.* 5, 6, 37.

Commenta, ὑπομνήματα *C.* 7, 5, 17.

Commentarii antiquorum ſerio ſcrutandi C. 1, 1, 3.

Commeo. Commeans & remeans examen P. 1, 39, 1.

Commetiri agros *C.* 5, 1, 2.

Commi *vel* commis *vid.* Gummi.

Commiſcis *pro* commiſces Veg. 3, 10, 3. 3, 15, 12. *Vid.* Miſceo. Admiſceo.

Commiſſura Ca. 135, 4. qua naſcitur materia noua, *in vite C.* 3, 17, 4.

Commiſſuralia loca Veg. 2, 13, 4. 2, 51.

Commiſti vrna Ca. 93.

Committo. non comittunt ſcamna facere *C.* 2, 4, 3. Committere lege cenſoria pecus inſcriptum V. 2, 1, 16. labori equum *C.* 6, 29, 4. Committitur rixa *C.* 9, 15, 4. Committere *pro* ſubmittere *erat C.* 5, 6, 26.

Commode facere, *apte C.* 11, 1, 4.

Commodat ſe ſtirpium natura *C.* 4, 22, 5. Commodare trapetum, *accommodare* Ca. 35, 7.

ex Commodo ferueat *h. e. commode C.* 12, 19, 3. mandere *C.* 6. 2, 14.
Commolere grana minutiſſime *C.* 12, 28, 1. oliuam *C.* 12, 50, 18.
Commortalis natura *C.* 30, 20, 4.
Commouet perniciem *C.* 6, 17, 5. *legitur, pro* ſummouet *vel* ſubmouet. commouere fauos ſedibus ſuis *C.* 9, 13, 12. colla, *idem fere, quod luxare C.* 2, 2, 26.
Commundanda vaſa *C.* 12, 18, 3. *Vid. Heinſ. ad Petro. c.* 47 *vbi plures huius verbi auctoritates adfert.* SCHOETTG.
Communis vulpibus & hominibus vinea V. 1, 8, 5.
Communiter piſere Ca. 136.
Commutatio ventorum *C.* 11, 2, 94.
Commuto aere *C.* 12, 26, 2. antequam ſe commutent, quaedam vendenda V. 1, 69, 1.
Compacta & toroſa ceruice P. Mar. 11, 2. compacti boues Hetruſci *C.* 6, 1, 2. compactis ac rectis cruribus *C.* 6, 1, 3. 6, 37, 6.
Comparationes diſcordantium, συζυγίαι ἐναντιοτήτων *C.* 2, 2, 3. *conf.* 6, 2, 13.
Comparere Ca. 2, 6.
Comparo. Comparare morbum *h. e. nanciſci* Veg. 4. pr. 5. comparatur vrbanae vitae villatica, *forte idem quod adiungitur, vna paratur C.* 8, 16, 2.
Compaſcere pabulum in fundo V. 2 pr. 5. compaſci oportet ſtipulam V. 1, 53.
Compediti ſerui Ca. 56.
Compellendum agnos in gregem ouium V. 2, 2, 18.
Compendioſum fit in ſumma, quod per partes damnoſum *C.* 1, 4, 5.
Compendium temporis ſequi *C.* 4, 22, 5. compendia minuta etiam in maximis perſonis P. Inf. pr. 3.
Compeſcere vmbras *C.* 4, 27, 2 *de putatore, aut pampinante:* ramos propius ferro *C.* 5, 6, 11, compeſcitur fructu vitis *C.* 4, 21, 2. compeſcenda quaſi pueritia feminum eſt.
ſi Competit, *h. e. conuenit, wenn ſichs ſchickt C.* 1, 6, 23. 2, 8, 4. 2, 19, 2. 2, 21, 4. 4, 29, 17. competit maturitas vitium *C.* 3, 21, 6. ſi loci ſitus competit *C.* 8, 17, 3. 9, 1, 1. 9, 5, 1. competit humor caeli *C.* 12, 50. vis ſideris *C.* 11, 1, 32. ſi ita competierit lunae curſus *C.* 11, 2, 83.
Competunt cacumina in vnum *C.* 4, 17, 1. cuncta voto *C.* 4, 19, 3.
Compitalibus ſacris in compito Ca. 5, 3. 57, 2. *Compitalia feriae erant conceptiuae, de quis plene Macrobius Saturnal. lib.* 1. *cap.* VII. *Concipiebantur autem a praetore his verbis:* DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. N. *vt docet idem Macrobius libro citato, cap.* IV. *Celebrabantur autem poſtridie Kalend. Maias. Dicebantur* compita, *loca quaſi turres, conſtituta in quadriuiis, in quibus ruſtici poſt agriculturam ſacrificabant; atque haec ſacrificia innuit Cato. Aut etiam* Compita *erant viae publicae, vbi aediculae per quatuor partes patentes conſecratae erant, in quibus agricolae in emeriti operis teſtimonium fracta iuga collocabant. Perſius Sat.* IV.
Hunc ais? hunc diis iratis, genioque ſiniſtro,
Qui quandoque iugum pertuſa ad compita figit,
Seriolae veterem metuens deradere limum,
Ingemit : - - *Interpres eius vetus:* Compita ſunt loca in quadriuiis, quaſi turres, vbi ſacrificia finita agricultura ruſtici celebrabant. Merito pertuſae, quia per omnes quatuor partes pateant, vel vetuſta, vel compita non ſolum ſunt in vrbe loca, ſed etiam viae publicae, ac diuerticula aliquorum confinium, vbi aediculae conſecrantur patentes. In his iuga fracta ab agricolis ponuntur, emeriti, & elaborati operis indicium. MEVRS.
Complanare Ca. 151, 3.
Complere ad medium *C.* Arb. 4, 5. aquam *h. e. haurire* P. O. 14, 2. compleri *h. e. infici* MS. Veg. 1, 17, 3 *no.* o.
ſi Compluta eſt vna, remed. P. O. 9 *in lemmate.*
Compluuiata iugatio V. 1, 8, 2 *vbi quadrata in medio ſpatia relinquuntur.*
Compluuium interius V. 1, 13, 3. compluuia iugorum vineaticorum *C.* 4, 24, 14. 4, 26, 3. *Vid. Ponted. ad* T. 1 *fig.* 12.
Componere vngulam Veg. 1, 26, 2 & 4 *h. e.* curare.
Componi & condiri *idem ſignificant C.* 12, 9, 3. 12, 10, 2. 12, 13, 2. componi ea conditura poteſt oliua *C.* 12, 47, 7.
Compos agricolationis *C.* 1, 1, 17.
Compoſite ambulare *C.* 6, 2, 5.
Compoſitio *h. e. conditura C* 12, 20, 6. gleucini olei *C.* 12, 51, 1. Compoſitiones rerum autumnalium *C.* 12, 44, 1. Compoſitiones, de medicamentis Veg. 1, 17, 16.
Compoſitus. Compoſitas muria oliuas P. N. 22, 5. compoſitis hac conditura oliuis *C.* 12, 47, 2. *ſic noſtri eingelegt. Compoſita non mutant vocalem primitiui in MSS. vt* conſpargo *&c.* Vict. *ad* V. 1, 57, 1. it. ad V. 2 *pr.* 4.
Compoſtura Ca. 22, 3.
Comprehendo. Comprehendit ſtirps in valido ſolo celerius *C.* 3, 5, 1. male comprehendit vitis *C.* 5, 6, 18. omne inſitum P. F. 17, 6. planta in rubrica difficilius P. Ian. 13, 5 melius maluae planta P. O. 11, 3. *Graeci etiam* κρατεῖν *de plantis terram matrem vel arbuſculam cui ſunt inſitae ſuctu fibrillarum, inſtar hirudinum apprehendentibus e. g. Damog. Geop.* 10, 65 καὶ ἐντιθεμένη κρατεῖ. ¶ Comprehendere modio nuces V. 1, 7, 3. ¶ repetitis experimentis *h. e. diſcere* P. Ian. 13, 8 ¶ ouem hieme *C.* 7, 3, 15 *h. e continere ſtabulo; noſtri auswintern.* ¶ melle, *h. e. in vnam maſſam redigere* Veg. 4, 27, 1. *Aliquoties ita Scribonius.*
Comprehenſus in nominando V. 1, 9, 1. ¶ comprehenſa porri planta P. O. 11, 5. *Non neceſſe eſt deponentis more hic accipi* comprehenſa : *nam cum ipſa comprehendit terram matrem (vid. modo Comprehendo) tum ab ipſa comprehenditur.*
Comprimere *C.* 8, 11, 5 *de pauonibus h. e. inire.* ¶ *Comprehendere ſignificat, aut librarii culpa pro eo poſitum videtur C.* 8, 14, 5. ¶ Comprimenda luxuria *C.* 4, 27, 6.

Compu-

Compugnans amaritudinem Veg. 1, 13, 6. *h. e. vna impugnans.*
Compulſoris modum excedit bos P. Iun. 2, 3.
Computatio dierum *C.* 2, 13, 9.
Computatis ramis *C.* Arb. 27, 2 *eſt in MS. Lipſ. pro* amputatis.
Computo rationem operis *C.* 5, 1, 3.
Computreſcere *C.* 5, 10, 7.
Concalefieri V. 3, 9, 11.
Concaleſcit foenum *C.* 2, 19, 1.
Concarnari ſi non potuerit os Veg. 2, 22, 3. donec concarnet *intranſit. ibid.*
Concauatis nidis *C.* 8, 5, 11.
Concentus chori *C.* 12, 2, 4.
Concerminare *vid. Popma ad* V. 3, 16, 32.
Conceſſatio in itinere *C.* 11, 1, 16. Conceſſare *Plautinum eſt. Videtur inde dictum, quod nunc huc nunc illuc* concedunt, *&* deuertunt *ignaui, de quibus agit Columella, viatores.*
Conceſſione, vt peculiare aliquid in fundo paſcere liceat V. 1, 17, 7.
Conchae maiores & minores, in cellis oleariis Ca. 13, 1. ferreae *C.* 12, 50, 8. minutae farinae Ca. 156, 4.
Conchyliis quae ſtagna apta *C.* 8, 17, 9.
Conciliator ſuillae carnis datus populo lanius V. 2, 4, 8.
Concinnatores capitum, capillorum *C.* 1, pr. 5.
Concinnitas deliciarum *C.* 1, 4, 3.
Concinno trapetum Ca. 135, 7. vinum ad aluum mouendam Ca. 114, 2 & 115, 2. *Catonis verbum eſſe obſeruauit Plin.* 14, 16 ſ. 19 n. 5. *Schurzfleiſchii antiquitt. deipnoſophiſt.* §. 11. *laudat* SCHOETTG. Concinnanda fabris tradere, quae refectionem deſiderant *C.* 12, 3, 9.
Conceptio e vento V. 2, 1, 19. *C.* 6, 27, 3.
Conceptum facere *C.* 7, 6, 5. elidere *C.* 6, 23, 1.
Conceptus, *a, um.* concepta publice exiſtimatio *C.* pr. 20. amaritudine *C.* 12, 19, 5.
Concipio. Concipit lac acorem *C.* 7, 8, 1. Concipiunt macrae melius V. 2, 1, 17. ¶ imbres limumque vineae *C.* Arb. 10, 3. ¶ Concipere nuces ſesquimodio V. 1, 7, 3. ¶ amaritudinem *C.* 12, 19, 5. cupidinem bibendi *C.* 7, 3, 20. humorem *C.* 1, 6, 5. morbum *C.* 7, 5, 14. noxam veram *C.* 12, 3, 7. ſaporem ſalis P. O. 10, 1. teporem P. 1, 22. ¶ verba, *de formula precum* Ca. 139. 141, 4.
Conciſorium ferramentum, *ad vngulas equorum* Veg. 1, 56, 31.
Concitate agitur pecus, eo vsque dum anhelet *C.* 6, 6, 4.
Concitant boues tabani V. 2, 5, 14. Concitare in curſum *C.* 6, 5, 1. ſeditionibus familiam *C.* 1, 8, 18.
Conclaue excelſiſſimum *C.* 12, 2, 2. conclauibus ſeptae aues *C.* 8, 1, 3.
Concluſa & coarctata ſemina *C.* 3, 12, 2.
ne Concludat pituita pauones P. 1, 29, 3 *h. e. corripiat & obſtruat meatus &c.* fodientes ruina P. Aug. 10, 3. Concluditur ordo pariendi viginti ouis P. 1, 29, 1.
Concolor lanae lingua *C.* 7, 3, 1.
Concoquit mirifice braſſica Ca. 156, 1. ¶ tumida *eadem* Ca. 157, 3. Concoqui in ſe *C.* 2, 19, 3.
Concordat cum Nouembri hic menſis P. F. 34.
Concordia vocum *C.* 12, 2, 4.
Concreta materia, *&*
Concreuit lac *C.* 7, 8, 3. *h. e. coagulatum eſt.*
Concubitus tempora, *de anatibus C.* 8, 15, 7.
Conculcare vinaceos Ca. 25.
Concutiunt requiem quieſcentis examinis P. Mai. 10.
Concuti exercitatione *C.* 6, 37, 2.
Condeliqueſcere Ca. 23, 3.
Condemnabile ſtudium P. Inſ. 11.
Condenſant ſe oues in locum vnum V. 2, 3, 9. radices herbarum *C.* 2, 18, 6. condenſatur ponderibus *C.* 7, 8, 4.
Condepſere Ca. 40, 2. 76, 2.
Condimenta viridia *C.* 12, 8, 1.
Condio. vno cyatho condire vnam amphoram P. O. 14, 7. Condiri herbae quando & quomodo debeant *C.* 12, 7, 1. 12, 13, 7. poma *C.* 12, 10.
Condiſcit fructum ferre *C.* 3, 10, 6. condiſcant agni foris paſci *C.* 7, 3, 19.
Conditio amurcae V. 1, 61. prout conditio conditurae exegerit *C.* 12, 4, 4. regionis ſi permittit *C.* 4, 12, 1. rara conditio eſt huius poſſeſſionis *h. e.* raro contingit poſſeſſio *C.* 8, 11, 2.
Conditicia cibaria *C.* 8, 8, 2.
Conditiua mala Ca. 7, 3 pira V. 1, 59, 1. olea Ca. 6, 1. conditiuis cibis ſuſtinere pecus *C.* 7, 9, 9.
Conditura inulae ſic fiet *C.* 12, 46, 1. condituram qualemcunque recipere poſſunt *C.* 12, 47, 4. hac conditura compoſitis oliuis *C.* 12, 47, 2. eadem poteſt componi *C.* 12, 47, 7. in conditura oliuarum mella pro defruto *C.* 12, 11, 2. quibus condituris muſtum & vina adiuuari ſoleant. *C.* 12, 19, 1.
Conditui oliuas legere *C.* 2, 22, 4.
Conditus ſapor vini emtores fugat *C.* 12, 20, 7. Conditum abſinthiatum, roſatum, violatum P. F. 32. *Vid. Morgag.* II, 19 & 20. condita oportebit infundi Veg. 1, 56, 22. 3, 65, 10.
ex Conditis *h. e. quae ad vſum repoſita ſunt* Veg. 4, 11, 1.
Condo. Condit odores Bacchus *C.* 10, 302. condere largius *int. fruges C.* 1 *pr.* 19. vindemias *ibid.* in acetum Ca. 117. ficus in orcas *C.* 12, 15, 2. Conditur muſtum in dolium, vt habeamus vinum V. 1, 65, 1.
Conducere ciſternis aquam tectorum P. 1, 16. conducitur lac *C.* 7, 8, 1 *h. e. cogitur.*
Conducticiis operis V. 1, 17, 2.
Conductor aedificii Ca. 14, 3. agri *C.* 3, 13, 12. pecoris Ca. 150, 2.
Conduplicare cibum V. 2, 4, 15.
Confectio prima olei P. N. 17, 1. ¶ in confectione olei ſui quaſſabimus baccas *h. e. baccas oleo conditas* P. D. 2. de medicamentis Veg. 4, 10, 2 & 4. 4, 11, 1.
Confectura mellis *C.* 9, 14, 5.
Confectus. Confecta bruma *C.* 8, 5, 1. 11, 3, 5 & 51. conſumtam *vocat C.* 11, 2, 2. confectum aequinoctium *C.* 11, 2, 35 & 55. 11, 3, 51. *Sic* bruma confecta *Plin.* 36, 10 ſ. 15. ſidus confectum *h. e. ſolſtitium Plin.* 16, 23 ſ. 36.
Conferciunt ſe apes V. 3, 16, 35.

Conferre in fiſcellam C.12,39,1. peſtem C.1,5,4.

Conferueſcat vinum C.12,23,2. *Plin.* 18,30 ſ. 73 Granum ſi tegulis ſubiaceat, conferueſcere.

Confeſſa nec dubia ſigna C.2,2,14.

Confeſtim C.2,10,16.

Confibulae ligneae Ca. 12.

Conficere mel C.9,15,10. ligna Ca. 16. C. 11,2,7. fundum fructuoſum, bene colendo V.1,1,2. confeciſſe ſementem C.11,2,90. conficitur aequinoctium C.2,8,2. bruma *ibid. it.* 9,14,12. meſſis C. 11,2,54.

Confictus *pro* confixus Veg. 2,11,4. *no. r. Vid.* Fictus.

Configere inter ſe Ca.21,3.

Configurare ad ſimilitudinem C. 4,20,1.

Confines fundi V. 1,16,1.

Confinium ſpectandum in fundo V.1,16,6. in confinio boni & mali C.3,5,2.

Confio. ſtercus quod ex hominibus vel pecudibus confit C.2,15,1. Confiat panis C.1,8,12.

Confirmauit ſe vinea C.4,3,4.

Confitentur, *h.e. indicant, de rebus mutis* P.1,3. 1,28,2. Iun. 7,6.

Conflagrant colla C.2,2,28.

Confodere minute terram Ca. 129. VIII iugera V.1,18,2. vineta C.4,5.

Conformantur in volucrum ſpeciem oua C.8,5,10.

Confragoſus ager V.1,18,4. 1,20,5. lapidibus locus C.2,2,8. confragoſae viae Veg. 2,53,1.

Confricato ſale Ca.7,5. ſale confricatae V. 1,60. *forte vtroque loco magis placeat* confriat.

Confrico. ſi confricauerit animal oculum, *h.e. perſtrinxerit* Veg.2,20,1. confricari ſale C.7,10,3. a pluribus facies iumentum Veg. 1,43,5.

Confundit multitudo diligentiam monitoris C.1,9,7. confuſa membra in pullo equino V.2,7,5.

Congelationes brumales C.4,8,2.

Congelatae radices C.3,12,1.

Congelo. congelare lac C.7,8,6. thymum tritum *h.e. caſeo, dum ſolidatur, adiicere.* P. Mai. 9,3. ¶ congelatur *h. e. refrigeratur* P. Mar. 15,1. ¶ congelabitur frigoribus oleum C. 12,50,12. *Ita Scribo. comp.* 271 *extr.* vbi ſe congelauerit adeps.

Congenerati porculi, *h.e. eadem foetura editi* V. 2,4,19. congeneratum parentis ſenium C. 7,3,15.

Congerminaſcere Varroni *reſtitutum a Salmaſio ad* 3,16,32.

Congeſtio ſtercorum P.1,33,1.

Congeſtitia humus C.2,10,18. materia C. 2,16,5. terra P.S.7.O.11,2.

Conglutinoſus, *h.e. tenax, viſcidus* Veg.1,40,2.

Congruens. nulla parte corporis inter ſe non congruenti V. 2,7,4.

Congruus modus *h. e. quantum ſatis* eſt. P.O.14,6.

Coniectura videre hoc licet ex aliquot rebus V. 1,7,3.

Coniicio *apud Catonem in MS. Mediceo fere ſemper* coicio, *& ita in compoſitis reliquis.* Coniicitur muſtum in vaſa C.12,19,6.

Coniugalem gregem protegunt galli C. 8,2,11.

Coniugium maritale a natura vti comparatum C. 12 pr. 1. coniugia admiſſariis ſubmittenda *h. e. equae* P. Mar. 13,1.

Coniugulum myrtum Ca. 8,2 *vid. no. in Addendis.* Ca. 133,2.

Coniunctio nuptialis V. 2,4,9. coniunctionis rimas obducere P.1,41,3.

Coniunctas ſeruas ſi habeant ſerui, coniunctiores fiunt fundo V.1,17,5.

Coniux mox facta tyranni C.10,271. vitis vlmus C.5,6,18.

Conleuata cum melle *pro* conlinita *libri quidam* C.6,17,9.

Conliciares tegulae Ca.14,4.

Conlinita cum melle C.6,17,9. *vid.* collin.

Conlucare *V.* colluc.

Conniuentes oculos C.10,259.

Conopea muliebria V.2,10,8.

Conquadratae perticae C.8,3,7.

Conquaſſare calicem Ca. 52,2.

Conquieſcere non patiuntur gallinam pulices V. 3,9,8.

Conquirunt rapae ſolum ſtercoratum P. Iul. 2,2.

Conſanat cicatricem ſurculus C.4,29,3. conſanatur plagae C.4,24,22.

Conſaneſcit celeriter C.4,27,3. conſaneſcunt vlcera C.8,2,3.

Conſanguinea ſapientiae res ruſtica C.1 pr.4.

Conſarrire porcas Ca.48,1. Conſarriendi ſulci omnes C.11,3,46.

Conſeminales vineae C.12,45,6 *vbi diuerſi generis vites promiſcue poſitae. Eaedem*

Conſemineae C 3,21,7: *licet Plinius* 14,3 ſ.4 n.7 videatur ſpeciem aliquam peculiarem hoc nomine appellare. Conſeminea ſilua C.11,2,83.

Conſeneſcunt columbae incluſae V.3,7,6. *h.e. languidae & moeſtae atque macrae fiunt. conf.* V.3,9,14. ¶ oua incubata V.3,9,8. conſenuit vitis vitio ſoli C. 4,22,8. conſeneſcere veterno C. 7,5,3.

Conſentes Dei XII V.1,1,4.

Conſentinus ager V.1,7,6.

Conſentire numeris magiſtri in choro canentium C. 12,2,4.

Conſeptum, *de aggere piſcinae* C.8,17,3 *ita* ſepta ſ.8. ¶ conſepto vniuerſo (*villae*) aptetur membrorum numerus C.1,6,1. conſepta diffuſiora C.1,4,7. bobus qualia facienda C.6,23,1.

Conſequenter *h.e. deinde* Veg.1,22,12. 1,38,10.

Conſequi non poſſunt oculi animalia quaedam minuta V.1,12,2. opera ſuperioribus diebus praeterita C.11,2,90 *i. e. reuocare, repetere, nachholen.*

Conſeri vineam malleolo C.5,5,6.

Conſeruae V.1,17,5.

Conſeruare ſtirpem rectam C.4,20,1.

Conſideranter P. F. 17,2.

Conſiderare, *h.e. obſeruare, videre ſimplic.* C.11,2,67. 12,2,6.

Conſiligo herba C.6,5,3. 6,14,1. 7,5,14. 7,10,7. Veg.1,12,2. 3,2,27. *Laudat etiam Beroaldus duos*

Plinii locos, quorum alter habetur 25, 8 ſ. 48. *alter* 26, 7 ſ. 21. Veratrum album *eſſe* conſiliginem *ſuſpicatur, ſed ſuſpicatur tantum, Dodonaeus* 2, 3, 19 p. 261 ſq.
Conſiſtit aluus Ca. 156, 4. fructus turturum V. 3, 8, 3. muſtum C. 12, 21, 3. eatenus plaga C. 4, 7, 2. vitis in ſe C. Arb. 5, 2 *add.* C. Arb. 4, 1. vrina in ſtabulo V. 2, 2, 19.
Conſolidationem quae faciunt, *ſtyptica* Veg. 3, 10, 3.
Conſolando reſtituere ſerui voluntatem in dominum V. 1, 17, 7.
Conſonant vehementer apes V. 3, 16, 30.
in Conſortium operum comparantur iumenta C. 6 pr. 6.
Conſpergito vinum vetus C. 12, 39, 3. conſpergitur aqua mulſa farinae triticeae C. 6, 17, 7. tanquam farina C. 12, 38, 2.
Conſperſio crebra ſalis P. N. 13, 3.
Conſperſus. conſperſam ſale carnem C. 12, 53, 3. eruum, cicercula conſperſa C. 6, 3, 8. ¶ conſperſa polenta mulſa aqua C. 6, 17, 8. & ſubacta farina aqua C. 8, 7, 3. conſperſum aqua mulſa ſemen detritum, *h e. ſubactum* C. 6, 12, 4 *vt* conſperſio *Vulg.* 1 *Cor.* 5, 7 *eſt* φύραμα.
Conſpicitur terribilior niger canis C. 7, 12, 4. hirundo C. 11, 2, 22. conſpici numeroſiſſimis foetibus C. 3, 10, 17.
Conſpiratus ſanguis Veg. 2, 30, 1 *videtur eſſe de ſententia auctoris, ex arteria cum ſpiritu emiſſus. Notum, quid de arteria philoſophati ſint veteres. Cic. de nat. Deor.* 2, 55. Nam quae ſpiritu in pulmones anima ducitur - - pars concipitur cordis parte quadam, quam ventriculum cordis appellant: - - eoque modo ex his partibus & ſanguis per venas in omne corpus diffunditur, & ſpiritus per arterias.
Conſpiſſata vinacea C. 12, 43, 12.
ex Conſtipatione vitium Veg. 1, 39, 2.
Conſtituere villam, *h. e. de ea conſtituenda praecipere* C. 12, 2, 1. de numero paſtorum anguſtius vel laxius V. 2, 10, 11. ex mari reditum C. 8, 16, 6.
ex Conſtitutione Domini C. 1, 8, 18.
ad Conſtitutum venire ſerius V. 2, 5, 1.
Conſto. Conſtat aqua Ca. 155, 2. dum conſtat ſerenitas P. S. 2. conſtant viliſſime C. 9, 20, 6. conſtabit paruo, ſi P. F. 9, 12. Conſtans viribus & forma equus P. Mar. 13, 1.
Conſtrata culmis ſtabula C. 7, 3, 8. ſilice area C. 1, 6, 23.
Conſtructiones alternatae P. N. 22, 1. *h. e. ſtrata.*
Conſtruere armenta *h. e. foeturae operam dare* P. Mar. 11, 4.
Conſudaſcere in qualis C. 12, 48, 2.
Conſudant herbae conditae C. 12, 7, 2. conſudent oues Ca. 96, 1.
Conſue quoque faciunt V. 2, 9, 13. ¶ Conſuefiunt feri per manſuetos, *cicurantur, domantur* C. 8, 10, 1.
Conſueſcimus iuuencum aratro C. 6, 2, 9. conſuetere libero victu C. 8, 15, 7. Conſueſcat puluere planta C. 10, 153. ¶ Conſueuerunt non magis humo quam ſtagno amphibia, *Graec.* εἰώθασι, *ſedes habent,* C. 8, 13, 1. ¶ *Sed pro* conſuefaciat C. 11, 1, 19. conſueſcere vitem humori C. Arb. 1, 5.
Conſuetudo ab antiquitate deflexit C. 3, 18, 1. quae magis in conſuetudine eſt C. 4, 29, 7. ¶ Conſuetudini Latinae tradidit Cicero oeconomicum Xenophontis C. 12 pr. 7. in conſuetudine Graeca C. 3, 2, 28 & 30.
Conſuetus otio, aleae C. 1, 8, 2. couſuetae vna pecudes V. 2, 3, 2.
Conſulere fructui C. 4, 24, 1.
Conſultus diſciplinae C. 11, 1, 12.
Conſummatio, *collectio in vnam ſummam* C. 2, 13, 7. ſuſceptae profeſſionis C. 9, 2, 2. conſummationem habere minimam C. 1 pr. 7.
Conſummato partu, incubare incipiunt gallinae C. 8, 5, 5. conſummatis operibus cereis C. 9, 13, 11. ¶ conſummata ſcientia C. 11, 1, 11. ¶ conſummatum in aſſem pretium C. 3, 3, 8. conſummata iugera vinearum C. 3, 9, 6. quae conſummata efficiunt II M. C. 5, 2, 10.
Conſummo. Conſummat XXIIII. M. *h. e. in vnam ſummam computatus facit* C. 3, 5, 4 *conf.* 3, 3, 10. conſummare numerum C. 5, 3, 4. ¶ conſummantur partibus ſuis pulli C. 8, 5, 12.
Conſumta bruma C. 11, 2, 2 *eſt* confecta, *vbi vid.*
Conſurgit limen in altitudinem C. 7, 9, 13. conſurgunt vineta C. 4, 1, 5. conſurgere C. 3, 11, 5.
Contagio in pecore C. 7, 5, 6 & 16.
Contagioſa paſſio Veg. 1, 14, 2. eſt ſcabies Veg. 3, 71, 1.
Contemperare *h. e. commiſcere medicamenta* Veg. *ſaepe v. g.* 4, 9, 7.
ad Contemplationem ſuam dirigere C. 3, 12, 4.
Contenebrauit V. 2, 2, 11. *Reſpondere hoc verbum Graeco* συσκοτάζειν *quo vſi Demoſthenes contra Cononem, & Xenophon Cyrop.* 4, *obſeruat Victor.* VV. LL. 35, 2.
Conterminus, *vicinus* C. 1, 3, 7.
Conterere orbem Ca. 3, 5.
Contetanici boues Veg. 3, 24, 2. *Sed vid. no.*
Contextu rariore fiſcellae P. O. 19.
Contextus vimine ſaccus C. 9, 15, 12. contexta craſſo vimine C. 12, 54, 2.
Contignationis ratio P. 1, 9, 2.
Continentia tria in ſpica *h. e. connexa, cohaerentia* V. 1, 48, 1.
Continet villicum mulier contubernalis C. 1, 8, 5. continere ſub tecto pecudem C. 7, 10, 3. tecto praegnans pecus C. 6, 27, 11. continendi ſunt catuea cum matre C. 8, 5, 17.
Contingit palumbos pinguiſſimos facere C. 7, 8, 1. contingunt nobis gratuita C. 9, 8, 1. quae dono vel aucupio contingunt C. 9, 8, 5. ¶ contingere penora & contrectare C. 12, 4, 3. apum terga feſtucis rubrica illitis C. 9, 8, 8. *h. e. conſpergere.* contingitur ſale caſeus C. 7, 8, 4.
Continuati clunibus diuerſi aſſiſtunt tauri V. 2, 9, 3.
Contonde *pro* contunde Veg. 2, 57, 3. 3, 2, 4.
Contra hoc auiarium eſt aliud minus V. 3, 5, 5. ſeptentrionem paſcere P. Iul. 4, 4. ventum paſcere C. 7, 3, 12.

Contra-

Contractu acinorum V. 1, 68.
Contrahere noxam C. *6*, 27, 8. cum agricolatione C. 1, 1, 15. contrahentibus rugis criſpae oliuae P. N. 22, 4. contrahitur plus nummorum C. 12, 50, 20.
id facere eſt contrarium *h. e. noxium* C. 8, 17, 5. *9*, 11, 2. *coll.* 2, 2, 27.
Contribuere duas alueorum plebes in vnum C. *9*, 11, 1. apibus examen nouum C. *9*, 13, *9*. ſemina C. 3, 1, 5. viti adminiculum C. 5, 5, 8. contribuerim leguminibus C. 2, 9, 17. contribuitur nunc Piceno agro C. 3, 3, 2. contribuuntur generibus ſpecies C. 2, 2, 2. colores campis C. 2, 2, 15.
Contriſtatae graui ſeruitio C. 8, 8, 4. iniuria C. *9*, 14, 11.
Contriſtat vina amaritudo P. Ian. 13, 1. contriſtari aeſtu, caloribus C. 3, 2, 20. 3, 20, 1. 3, 21, 8.
Controuerſae perticae Ca. 43, 1. *vid. no.*
Contrudere in dolium V. 1, 54, 2.
Contubernalis, *ſeruus eandem tabernam colens* C. 12, 3, 7. 12, 1, 1. mulier C. 1, 8, 5.
Contubernium C. 12, 1, 2.
Contueri pecus V. 2, 5, 16.
Contumacia peruicax C. *6*, 2, 11.
Contumax ad concubitum C. 8, 2, 8. ſeruitio C. *6*, 37, 4. contumaces boues C. *6*, 2, 10.
Contundere colla C. *6*, 2, 8. *6*, 14, 3. vias C. *6*, 2, 4.
Contuſae in (*h. e.* cum) lentiſco oleae Ca. 7, 4. V. 1, 60. *Pe. Victorius* VV. LL. 32, 22 *reſpondere his ait eas, quas ciues ſui vocent* acciaccate; *pro* lentiſco *autem adhiberi ſua aetate arborem Medicam.*
Conualeſcit caulis, *i. e. magnus & validus fit* P. F. 24, *6*. conualeſcunt ſemina facilius, *h. e. comprehendunt* C. 4, 16, 1. 3, 3, 4. conualuit opinio inueterata C. 3, 7, 2. cum conualuerunt arbores V. 1, 23, *6*. quoad conualuerunt agni recens nati V. 2, 2, 15. vbi conualuerint agni C. 7, 3, 19. *conf.* P. Iul. 4, 3.
Conuallis caua V. 1, 12, 3.
Conueniunt ſe venae Veg. 2, 40, 2. conueniat in columellam Ca. 21, 1. ❡ conueniat ſemina ſpargi C. 11, 3, 57.
Conuerrere ſtabulum C. 7, *6*, *6*. conuerri & emundari debet locus C. 8, 8, *6*. *vid.* conuerſus.
Conuerſatus equis aſinus C. *6*, 37, 8.
Conuerſio *h. e. pars in ſuppurationem conuerſa* C. *6*, 17, *6*.
Conuerſor. Conuerſantur apes cum parentibus C. *9*, 11, 1.
Conuerſus *a* verro. conuerſa & munda villa Ca. 143, 2. conuerſum fimum progerere C. 1, *6*, 22. *Priſcianum* L. 10 p. 408 *laudat Schoettgenius.*
Conuexare animal Veg. 3, 18, *6*. ilia Veg. 3, *65*, 3. *vid.* Conuxare.
Conuictum cum domeſtico habere C. 1, 8, 5. externum vitet C. 11, 1, 13 *vbi ad epularum intemperantiam refertur.*
Conuicia ranae C. 10, 12.
Conuiuia laetis pratis virent C. 10, 281.
Conuolues in melle Veg. 3, *66*, 8.
Conuoluulus in vinea ne fiet Ca. *95*, 1. *Plautus Ciſtell.* 4, 2, *63* Inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat ſe. *Gr.* ἴνλος. *Multa Pius annot. poſt. c.* 34 & 170. SCHOETTG.
Conus. coni cupreſſini C. *6*, 7, 2. Conus *dicitur fructus cupreſſorum, vnde* coniferae *dictae a poetis*, κωνοειδής *Graece nominatur: quoniam rotunditate in acumen attollitur :* κῶνοι *auctore Suida ſunt* ſtrobuli : *vbi* ſtrobulos *accipere malo pro nucleis pineis quam pro fructibus cupreſſi. Nam & Galen. in* VII *li. qui* μέρη *inſcribuntur, docet* conos *antiquitus appellatos eſſe ab Atticis* ſtrobulos, *id eſt, fructus pineos. M. Var.* galbulos *nominat*, pilas iſtas cupreſſorum cortinas [*f.* corticias] in quibus incluſa ſunt ſemina primigenia. BEROALD.
Conuxet membra Veg. 3, 4, 44 *pro* colluxet *ſcriptum puto, vel* conuexet, *vbi vid.*
Conyza herba P. 1, 19, 3. MS. Cnizae. *ſed* κόνυζα *etiam Heſychii Lexicon* SYLB. *Reſtituenda etiam videtur haec vox* Veg. 2, 6, 7. Cunilago *Plinii creditur :* pulicariam *Gaza appellat : officinae ignorant.*
Cooperculis eroſis P. Iun. 7, *9*.
Cooperit ſe multa fronde C. 5, *6*, 36. nutrix oua P. 1, 29, 2.
Coopertoriis inuolutum animal Veg. 3, 77, 5.
Copulare arbuſto vitem Ca. 7, 1. caput animalis ad pedem Veg. 3, 49, 2.
Cophinis indita terra ſtercorata C. 11, 3, 51 *Miſtbeeten.*
Coquit locum ſol V. 3, 14, 2. coquunt ſol ac luna arbores V. 1, 7, 4. coquuntur celerius vuae V. 1, 7, 4. 1, 54, 1. ❡ coquere calcem Ca. 38 *aliquoties.* carbonem Ca. 38, 4.
Cor. Cordi ſunt gregibus pabula V. 2, 10, 3.
Coracinus piſcis contra formicas *prodeſt* P. Mar. 10, 29.
Coramble oculis inimica C. 10, 178.
Corbicula P. F. 10, *6*.
Corbis. ad corbem venit frumentum ex area V. 1, 52, 2. corbis pabulatoria C. *6*, 3, 5. C. 11, 2, *99*. ❡ Corbis conſtricta Veg. 2, 33, 1 *vel gloſſatoris, capiſtri genus, ein Maulkorb.* ❡ Per corbem metiri *apud ICtos quid eſſet, diſputatur ad* Ca. 11, 2.
Corbulae aliquot vuarum V. 1, 15. Amerinae Ca. 11, 5. C. 12, 50, 8.
Corcyrae quid egerit Varro 1, 4, 5.
Cordiacus *vid.* Card.
Cordiſcum ſuperimpones Veg. 2, *60*, 1 *eandem habet vim, ac faſcia conſtringes. Et videtur diminutiuum Graeca moneta percuſſum a* chorda. *vid.* Cordulae.
Cordubenſes lanae C. 7, 2, 4.
Cordulae inteſtinorum Veg. 1, 56, 17. *Quid ſi* chordulae, *paruae chordae, inteſtina tenuia quae chordis fidium adhibentur. Vel ſunt* κορδύλα *reuolutiones inteſtinorum.* Suidas Κορδύλη πᾶν τὸ συνεστραμμένον. *Haec Clariſſimus Platnerus.*
Cordus Melanthius V. 2, 3, 1. *v. no. Scal.*
Cordum olus C. 12, 13, 2. foenum autumnale Ca. 5, 8. C. 7, 3, 21. *Plinius:* Rurſus rigari defecta oportet vt ſecetur autumnale foenum, quod vocant

cant cordum. *Antiqui* cordum *dixere ſerotinum, vnde &* frumenta corda, *quae ſero matureſcunt, &* agnos cordos, *qui ſerius nati forent. Et in hominibus dicti* cordi *ſunt vltimo foetu progeniti. Hoc eſt quod ait Quintilianus*, praeceptorem ſubtilem & eruditum ſcrutaturum origines verborum vnde cordi nomen traxerint. *Lego fuiſſe Cordos duos ſcriptores hiſtoriarum.* BERO. *Veteres* Corda *vocabant omnia tarde matureſcentia. Feſtus:* Corda frumenta, quae ſero matureſcunt, vt foenum cordum. *Et neſcio, an audeam dicere hunc eum Catonis locum voluiſſe explicare. Bis autem anno foenum ſecabant, vt etiam apud nos hodie in laetioribus campis, aeſtate, & autumno. Atque poſtremum illud* Cordum *nominabatur. Columella* 7, 3 Aluntur autem commodiſſime repoſitis vlmeis, vel ex fraxino frondibus, vel foeno, quod cordum vocatur. *Plinius* 18, 28 Rurſus rigari defecta oportet, vt ſecetur autumnale foenum, quod vocant cordum. *Agni quoque* cordi *nuncupabantur, qui poſt X Kal. Auguſti naſcerentur. Idem Plinius* 8, 47 Coitus omnibus ab Arcturi occaſu, id eſt, a tertio Idus Maias, ad Aquilae occaſum, X Kal. Auguſti. Gerunt partum diebus CL. Poſtea concepti inualidi. Cordos antiqui vocabant poſt id tempus natos. *Varro de re Ruſt.* 2, 2 Quidam enim pretio facto in ſingulas oues, vt agni cordi duo pro vna oue annumerentur. *Sic* Olus cordum *etiam apud Columellam* 12, 13. MEVRSIVS *Bonis ergo auctoribus etiam* Cordiam *gentem ex caſu auctoris ſero naſcentis nomen inueniſſe putat Hauercampius ad Vrſiniana numiſmata* p. 112.

a Core (κόρη) *pupilla oculi dicuntur* Stenocoriaſis, Platycoriaſis, Hypocoriaſis Veg. 2, 16.

Coriaginoſi equi Veg. 1, 38, 2. a vermibus Veg. 1, 44, 1.

Coriago C. 6, 13, 2. Veg. 3, 4, 17. 3, 54, 1.

Coriandrum *an inter magica? ſuadet* Veg. 3, 74. Coriandri viridis ſuccus adu. profluuium narium C. 6, 33, 2. Coriandri ſatio & cultura C. 11, 3, 29. Coriandro emendatur odor horrendus olei P. N. 20, 3. Coriandrum viridem Veg. 2, 35. Coriandra famoſa C. 10, 244.

Coria depſta Ca. 135, 3. ¶ Corium ſi difficulter dimittant amygdala P. Ian. 15, 12. mali cydonii P. O. 20, 1. ſine corio eruum Veg. 3, 4, 21. mali granati Veg. 2, 56, 2. ¶ Corium pauimenti Ca. 18, 7. corio ſimili obducti parietes P. 1, 17, 2. Coria tria in parietis tectura, & quartum ſubtilius P. 1, 15 *conf.* 1, 11, 2. *Vid. Guilandi. de papyro* c. 3. *Salmaſ. in Plin.* p. 870. Corium *etiam ſummae partes in aceruo granorum* P. 1, 19, 3.

Cornelius Merula *collocutor* V. 3, 2, 2.

Cornei claui Ca. 18, 9.

per Corniculum infundere faucibus C. 7, 5, 15 & 20.

Cornu caprinum in remediis Veg. 3, 2, b. Cornua infima Ca. 72. in ariete & capro qualia probentur V. 2, 2, 4. C. 7, 3, 5. in boue nigrantia V. 2, 1, 14. cornibus praefractis remedium C. 6, 16, 2. Cornua arietina circa radices fici obruuntur pro caprificatione P. Mar. 10, 28. ¶ Cornum ceruinum incendendum V. 3, 9, 14. cornum *etiam e MSS. notamus* C. 7, 10, 3. 6, 2, 7. *add. Heinſ. ad Ouid. met.* 2, 874. *Saepiſſime etiam* Cornum *MS. Corbei.* Vegetii v. g. 3, 24, 3. *Multa item Rhodius Lex. Scribo.* ¶ Per cornu infundere C. 6, 2, 7. 6, 10, 1. dare C. 6, 27, 11. demittere C. 7, 10, 3. *Vid.* Ad cornu *ſub* Ad. Cornu infundi medicamentum canibus *iubet Nemeſia. Cyneg.* 228. *Fuit ergo pro* infundibulo *vel* ſtrigili. ¶ *An etiam menſurae nomen? Ita videtur* Veg. 4, 9, 4. ¶ *De* cornu *pro vngula Ponted. ad* V. 2, 7, 2. *Add. iſta:* donec obdureſcat in cornu Veg. 2, 56, 2. donec cornu vngulam (*forte* vngula) faciat Veg. 2, 57, 2. *it.* 3, 4, 29.

Cornum *fructus.* corna vt condiantur C. 12, 10, 3. e Cornu *arbore* paſtus apibus noxii V. 3, 16, 22.

Coronam in focum indere Ca. 143, 2. coronae in modum contorti coles C. 5, 6, 22. in coronam religantur palmites C. 5, 5, 13. ¶ Coronae caeleſtis ortus C. 11, 2, 74. ¶ Coronae in parietibus prominentes P. 1, 11, 1. *Sic* coronae Ca. 6, 3. *videntur loca aliquantulum edita, quibus termini agrorum ſignantur. Ita certe ſumitur vox apud Fronti. de colon.* p. 114 *it.* p. 131. Goeſ. *Similiter fere interpretatur Turnebus* 25, 19. Varro 1, 24, 3 *vbi refert Catonis l. c. ſimpliciter* circa fundum. Coronam *igitur forte dixeris etiam aggerem exteriorem vrbis.* ¶ Coronae mediocres ſuperpoſitae vngulis (*equorum*) C. 6, 29, 3. *Add.* C. 6, 15, 2. Veg. 1, 13, 1. 1, 25, 6. 1, 56, 30. 2, 54, 2. 3, 4, 29. Vngulae ortum vel exortum *definiunt Apſyrtus & Hierocles apud Ruell. Hippiatr.* 1, 53.

Coronamenta omne genus Ca. 8, 2.

Coronulae *in pedibus equorum, eaed. quae* coronae Veg. 2, 55, 2.

Corporatio & ſtatura bouis C. 6, 2, 13 *al.* incorporatio.

Corporatura pecoris operarii humilis & modica eſſe debet C. 6, 2, 15.

Corpulentum pecus C. 6, 3, 5.

Corporis animalium figura & habitus C. 3, 10, 11. habitus pro regionis caelique ſtatu variat C. 6, 1, 1. parti ſuum cuique attributum officium C. 3, 10, 13. ¶ Corpus hominis per annos plurimos innoxium ſeruat mel C. 12, 45, 4. ¶ Corpus arboris totum P. N. 4, 2. matris, *vlmi* C. 5, 6, 14. vitis C. 5, 5, 11. in corpus nudatur vlmus C. 5, 6, 16. ¶ Corpus aequum vini & defruti.

Corpuſcula habitatorum P. 1, 3.

Correpſerunt intra murum patres fam. V. 2 pr. 3. C. 1 pr. 15.

Corrigere perperam facta C. 11, 1, 9. cathenas clauis Ca. 18, 9.

Corripi morte C. 6, 34, 2.

Corroborat ſe vinea in pedationem C. 4, 12, 2. ¶ corroborauerint, *intranſit. varia lectio* C. 5, 5, 6.

Corruda ſimilima filo aſparagi C. 10, 375. vbi & quomodo ferenda Ca. 6, 3. V. 1, 24, 4. C. 11, 3, 43. Corruda *eſt ſilueſtris aſparagus. Cato praecipit* corru-

corrudam ſeri debere eo in loco in quo fuerint harundines vt ita aſparagi fiant. *Nam conuenit* harundinetum *cum* corruda. *Plin.* Silueſtres, *inquit*, fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret paſſim, ecce altiles ſpectantur aſparagi. *Item* hortorum indicauimus corrudam, hunc intelligimus ſilueſtrem aſparagum, quem Graeci orminon aut myachanton vocant, aliiſue nominibus. BEROALD.

Corrugatur oliua *C.* 12, 50, 19.

Corrumpunt rem dominorum C. 11, 1, 6. corrumpere manibus glandulas, vt velut vaneſcendo ſanentur Veg. 2, 24, 1.

Cortex. Corticem ducunt vlcera Veg. 1, 5, 1. corticibus ſimiles ſquamae Veg. 1, 9, 2.

Corticata pars ſarmenti P. Mar. 1, 2. pix *C.* 12, 23, 1.

Corticiae pilae V. 1, 40, 1.

Corticulis baccae reſolutis *C.* 12, 47, 10. 12, 50, 10.

Cortina plumbea Ca. 66, 1.

Cortinale (*cella*) vbi fit defrutum *C.* 1, 6, 19. *Non id eſt* cortinale *quod gloſſematici opinantur, neque a menſa parieteque deducitur. Sed* cortinale *dicitur proprie locus in quo ſapa & defrutum coquuntur in cortinis. Sunt autem* Cortinae *ſcriptoribus agricolationis vaſa defrutaria, hoc eſt, defruto ſapaeque coquendae accommodata, quae magis plumbea quam aerea eſſe debent. Plinio* cortinae *ſunt* vaſa quibus vellera tinguntur ſorbentia ſuccum & medicamina infectoris, *a quo* cortina *dicitur* viridis & immatura, *quando nondum lana ebibit ad plenum eximium illum colorem, qui expetitur in veſtimentis. Idem ait*, Vela pingi in cortina: & cum ſit vnus in cortina color, alium atque alium fieri in veſte accipientibus medicaminis qualitate mutatum. *Alio ſignificatu apud eccleſiaſticos ſcriptores, alio apud poëtas* cortina *vſurpatur, qua nil notius eſt, vulgatiusque.* BEROALD.

ad Cortyniam Cretae V. 1, 7, 6.

Corus *ventus, al.* Caurus C. 11, 2, 63 & 65 *it.* 93. Coro dies frigidus *C.* 11, 2, 21.

Corycius *C.* 9, 4, 4.

Corycon florere croco *C.* 3, 8, 4.

Corydonis opes C. 10, 298.

Corymbo purpureo glomerata *C.* 10, 237. corymbos croceos C. 10, 301.

Coſſinius *collocutor* V. 2, 1, 1. 2, 10, 1.

ad Coſſos medicinae Veg. 1, 53, 5. 1, 45, 4. 4, 10.

Coſtatus bene bos V. 2, 5, 8.

Coſtum ſ. coſtus *C.* 12, 20, 5.

Cotonea mala V. 1, 59, 1. Ca. 7, 3. *vid.* Cydon.

Cotulae duae ciceris P. O. 14, 11 *vid.* cotyla.

Coturnices aduenae V. 3, 5, 7.

Cotyla *menſura* Veg. 2, 6, 8 & *ſaepiſſime.*

Coum vinum facere Ca. 112, 1.

inter Coxas ſuas mittit caudam bos ſtrophoſus Veg. 3, 57, 2.

Coxendicibus craſſis boues V. 1, 20, 1.

Crabrones apibus infeſtae P. Aug. 7.

Craſſamen in imo aquae requietae *C.* 12, 25, 2. donec craſſamen in modum faecis exiſtat *C.* 12, 41, 3.

Craſſamentum in imo ſimile faeci *C.* 12, 12, 1.

Craſſe illinire mala *C.* 12, 44, 5.

Craſſeſcunt turtures milio *C.* 8, 9, 2.

Craſſitudo Ca. 39, 2. *C.* 4, 30, 4. craſſitudine conualeſcunt C. 4, 6, 4. ad craſſitudinem oxymellis Veg. 2, 48, 4.

Crater, *ſidus C.* 11, 2, 20 & 65.

Crate inducta coaequare glebas *C.* 2, 18, 4 *hic occae vicem praeſtat.* ¶ in crate ſiccantur vuae *C.* 12, 16, 2. crates ficariae Ca. 48, 2. paſtorales *C.* 12, 15, 1. ſtercorariae Ca. 10, 2. 11, 4. *add. Scheffer. de re vehic.* 2, 20. ¶ Crates fauorum P. Iun. 7, 1. ¶ alternae baccarum *h. e. ſtrata* P. N. 22, 4. ¶ Cratem facit vitis *C.* 4, 2, 1 & 2. crates prati P. S. 10, 4.

Craticulae lucernae Ca. 13, 1 *h. e.* craticulatae, *ſi audiamus neſcio quem in Fabriano theſauro; ſed vid. V. L.*

Craticulatim Veg. 3, 3, b, 6. *ex MS.*

Craticia podia P. 1, 19, 2.

Creciacus vel Creticus, equi vitium Veg. 1, 25, 5 *no. x.* & 6.

Κρεμαστῆρες nerui *C.* 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1.

Cremia ligna *C.* 12, 19, 3. *Nec dubito, quin verior ſit lectio antiqua Plin.* 12, 19 ſ. 42 *med.* Dein forte cremia diſcerni, *prae altera Harduini, qui ex MSS. ſubſtituit* gemina.

Cremo. Cremare equum aut ſtigmare Veg. 1, 26, 4.

Cremor Ca. 86. ptiſanae Veg. 1, 26, 4. *Eſt autem* cremor *lac expreſſum ex grano aqua macerato.* GEORG. ALEX. *Ita recte vocari* χυλὸν *ſiue ſuccum ptiſanae notauit Marſilius Cagnatus Var. obſeru.* 1, 30. *Scaligerana prima p.* 52. 53. Crema eſt vetuſtiſſimum verbum Galliae, quae eſt Romanis Ciſalpina, vnde Galli nomina fecerunt Cremonae propter ſoli vbertatem. Inde *cremor* eſt vox Gallica vetuſtiſſima, quae ſignificat ſuccum expreſſum ex aliquo grano aut ſemine *&c.* SCHOETTG.

Creo - creare, generare, parere P. 1, 29, 1. F. 26, 2. quod creante aſino naſcetur P. Mar. 14, 2. ſi creare mares volueris P. Mar. 11, 6 *h. e. facere vt taurus procreet.* ſi quem creare mulorum genus delectet P. Mar. 14, 1. *Sed* ſi creari mares volueris P. Iul. 4, 4. ¶ *De vegetabilibus.* Creare materiam *C.* 5, 5, 31. creat vuas inſitio *C.* Arb. 9, 1, 3. Armentum non creat, quod in agro natum V. 2 pr. 4 *h. e. labore ſuo producit.* Creat minimum herbarum ſtercus aſini *C.* 11, 3, 12.

Crepant poma *i. e. finduntur* P. Mar. 10, 4. teneri pampini digitis ſtringentibus in pampinatione P. Mai. 2, 2.

Crepidinis obiectu *C.* 8, 17, 10.

Crepitacula aerea C. 9, 12, 2.

Crepitus creber in oppidis aut vicis V. 1, 20, 3. e motu frenorum V. 2, 7, 12.

Crepuſculo, peractis operibus C. 12, 1, 3.

Creſco, qui poſtea creuerunt *h. e. poſteri* V. 3, 1, 7.

Creta *inſ.* ad Cretae Cortyniam V. 1, 7, 6. an mel ibi ortum? *C.* 9, 2, 4.

Creta ſ. argilla P. 1, 34, 3. Cretae puluere radicibus miſſo P. F. 25, 22. Creta Carica & Chalcidica

dica V. 1, 57, 1. Cimolia *C.* 6, 17. 4. Veg. 2, 29. 3, 19. cretas Cimolias Veg. 3, 8, 2. cruda Ca. 39, 2. figuli P. F. 16, 3. figulorum, figularis argilla *C.* 3, 11, 9. 6, 17, 6. 8, 2, 3. Veg. 3, 4, 38. qua fiunt amphorae *C.* 12, 43, 5. foſſitia, qua ſtercorantur agri V. 1, 7, 8. nigra Veg. 2, 29. Promethea C. 10, 59.
Cretellae *vid.* Crit.
Cretenſibus vini conditura oraculo monſtrata P. O. 14, 13.
Creticus *v.* Creciacus.
Creturae ſextarii tres P. 1, 24, 3. *h. e. excretarum ſordium frumenti. Vid.* Excreta tritici. *it.* Excrementa frugum.
Creti bene cineris P. N. 22, 3.
Cribellato cineri P. 1, 41, 3.
Cribello ſpiſſo cernimus P. Iun. 11.
Cribrata aromata *C.* 12, 51, 1.
Cribrum farinarium Ca. 76, 3. viciarium vel loliarium *C.* 8, 5, 16. cribro excutiente in puluerem deducere P. O. 14, 13. cribrum parare lecto retibus ſubtento Ca. 25.
Criminoſum eſt ſenatori *C.* 1, 3, 11.
Cripa pampinacea C. 12, 20, 5. *Sed vid.* PONTED. *Ac certe* Cripam *ignorant, quod ſciam Herbarii.*
Criſpus ſubtili nebula aër P. Aug. 8, 1. criſpa braſſica, apiacon Ca. 157, 2. criſpae frondis apium C. 11, 3, 33. criſpum, criſpiſſimum folium C. 11, 3, 26. criſpae, rugis contrahentibus, oliuae P. N. 22, 4.
Criſtulae rutilae *C.* 8, 2, 8.
Critellae ex ligno Veg. 3, 41, 2. *Iam adnotauit Cangius, pro* clitellis *poni. Intelligo machinam ad* clitellarum *ſimilitudinem factam corrigendo collo animalis. Ita* cephalargia *pro* cephalalgia *&c.*
ſi Crocinabuntur iumenta Gargil 13 *quid ſit mihi N. L.*
Crocodili pellis ſuperſtitioſe adhibita P. 1, 35, 14.
Crocomagma P. O. 14, 7.
Crocus Siculus, bulbus C. 9, 4, 4. Veg. 4, 22, 1 *& ſaepe.* croci ſatio V. 1, 35, 1. P. F. 21, 3. croco florere Tmolon & Corycon C. 3, 8, 4. florens hortus C. 3, 8, 4. Croci manna *vid.* Manna.
Crotus equus caeleſtis *C.* 10, 57.
Cruditas *h. e. acerbitas, vel fructus acerbi* P. F. 9, 13. ¶ Cruditatis boum quae ſigna, quae cura *C.* 6, 6 *int.*
Crudus. crudo latere C. 9, 1, 2. cruda muria C. 12, 6, 2. crudo ſparto, *h. e. non malleato* C. 12, 19, 4.
Crumena capiſtri genus Veg. 2, 33, 1. *forte ein Maulkorb.*
Cruore obſceno C. 10, 360.
Crus fractum vt curetur *C.* 7, 5, 18. ¶ ab ipſo arboris crure *C.* Arb. 16, 3. crura vitium P. 1, 35, 6. *Sic C.* 3, 10, 2. 3, 18, 5. 4, 24, 4 *&* 6.
Cruſellum, *barbara vox, obiter explicata ad* C. 2, 22, 3.
Cruſtuminus ager V. 1, 14, 3 *&* 15. Cruſtumina pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4. *Nomen habent ab oppido Hetruriae* Cruſtumio, *vt notat Seruius ad Georg. 2, 87 vbi earum fit mentio. Nota earum nobilitas etiam Talmudiſtis, qui* קרוסטומלין *vocant in Kilaim fol. 21, 2 & Maaſeroth fol. 60, 2. Coelius Aurelianus Acut. 2, 206* Pyra concoquenda duracina, quae Cruſtumina vocant. *Adde Harduinum ad Plinium H. N. 15, 15.* SSCHOETTG. *Vid. etiam Io. Rhodius ad Scribo. comp.* 104 p. 175.
Crux. ſummum ius ſumma crux *C.* 1, 7, 2. Crucibus ſuſpenſae volucres nocturnae in hortis *C.* 10, 349.
Cubiculorum menſura P. 1, 12.
Cubilia ſubſternantur fronde V. 2, 9, 13. gallinarum V. 3, 9, 7. C. 8, 3, 4. pauonum V. 3, 6, 4. talparum P. Mart. 9, 4.
Cubitalis menſura P. F. 18, 6.
Cubitantes humi pauones C. 8, 11, 17.
Cubitorem bouem fame & ſiti emendare C. 6, 2, 11.
Cuculiones farcire Ca. 2, 3.
Cuculli ſagati C. 11, 1, 21. cucullis ſagis C. 1, 8, 9. cucullas *vocauit poſterior aetas Ennod. ep.* 9, 14 Accepi cucullam &c *Imaginem exhibet Pignorius de ſeruis. Vid. etiam Caſaubo. ad Capitoli. Verum p.* 415 *& eodem vol. p.* 876.
Cucumis. Eius genera, ſatio, cultura *C.* 11, 3, 48. 10, 234 *it.* 380 *ſqq.* P. Mar. 9, 7. anguineus contra cimices *&c. laudatur* V. 1, 2, 25. *C.* 2, 9, 10. 7, 10, 5. *Idem videtur* agreſtis, *qui facit* contra pulices, mures, locuſtas P. 1, 35, 8 *ſeqq.* contra talpas P. Mar. 9, 4. contra animalia ſubterranea P. S. 3, 2. *Nec diuerſus, puto,* aſininus, *cuius* radices *commendat* Veg. 2, 6, 5. 2, 28, 4 *vbi &* ſiluaticum *vocat.*
Cucurbita *C.* 10, 234 *ſqq. it.* 380 *ſqq.* 11, 3, 48. P. Mart. 9, 16. cucurbitae iuuant citrea in vicinia ſatae P. Mar. 10, 15. cucurbita Aegyptiaca, coloquinthis Veg. 1, 17, 7. viridis Veg. 3, 4, 31.
Cucurbitina pira Ca. 7, 4.
Cudere frumenta in area *C.* 2, 10, 14.
Cuferion, *vitium equi, qui* cuferinus *inde dicitur* Veg. 2, 37. *quid ſit N. L.*
Culcita Ca. 11, 5. ¶ culcitae & columellae in ornithone V. 3, 5, 14.
Culex ne tenera folia conſumat C. 11, 3, 60. ne hortos infeſtet P. 1, 35, 2 *&* 8.
Culigna vini Ca. 132, 1.
Culinae locus V. 1, 13, 2. in ea cibus capitur C. 1, 6, 3.
Culleare labrum Ca. 154.
Culleus. in culleos ſingulos quadragenae & ſingulae vrnae dandae Ca. 148, 1. Cullea dena vini *ex Catone* V. 1, 2, 7. Culleûm *pro* culleorum Ca. 11, 1. *Caeterum vno* l *ſcribunt hoc nomen editi ante Victorium.*
Culminia olea *C.* 5, 8, 3. 12, 49, 3. bacca C. 12, 52, 1.
Culmus. Seges cum parte culmi demeſſa C. 2, 21, 3. culmi fabae *C.* 12, 16, 3.
Culpa coloris *h. e. vitium* P. Mar. 13, 4. culpae fuit non cepiſſe *C.* 5, 1, 2.
Cultellus oſſeus C. 12, 14. *Plura de eiusmodi cultellis, non ſuperſtitione, ſed cum cauſa adhibitis, Rhodius ad Scribo. comp.* 83 p. 148.
Culter oſſeus C. 12, 45, 4 *vid. modo dicta in* cultellus.

lus. culter falcis C. 4, 25, 3. ad cultrum emere bouem V. 2, 5, 11.
Cultores alueorum C. 9, 3, 1.
Cultura partis accuratior tantundem praeſtat, quantum vniuerſi fundi cultura minus accurata C. 4, 3, 6. duabus viis vtitur V. 1, 18, 7. culturae forma V. 1, 7, 2. culturam ſarritionis exigit C. 11, 3, 36. culturae caeterae C. 11, 1, 30. culturarum officia C. 11, 2, 3.
Cultus agrorum C. 2, 10, 4. vinearum C. 11, 2, 48. hortorum C. 10, 1 *&* 424. arundinetis idem eſt, *h. e. eodem modo coluntur* C. 4, 32, 3.
Cum eo praeterea *per pleonaſmum* V. 3, 5, 2. Cum eo *h. e. ea conditione* C. 5, 1, 4. cum decimo redit ſemen, *zehenfaltig* V 1, 44, 1. ¶ Cum locis ornata iuga Ca. 10, 2. cum melle oblinito Ca. 77. cum ſtercorata terra completo C. A. 4, 5 cum vino & oleo vngere Veg. 1, 11, 8. cum tabula verberare Veg. 1, 27, 2. cum paſſo potionabis Veg. 1, 34, 1. 1, 38, 9. cum fibulis conſuito Veg. 2, 31. ¶ Cum ſubito *h. e. ſimulatque* C. 9, 9, 3. cum & — tum & C. 1, 8, 18 *niſi alterutrae particulae gloſſae ſunt.* ¶ Cum, quum, quom, quoniam, quando, *ſaepe confunduntur in MSS. vid. no. ad* C. 1, 4, 6. *Nihil frequentius in Columella Lipſ.*
Cumae C. 10, 130.
Cumerata *legebatur pro* commemorata Veg. 3, 3, 10.
Cumino grata melanthia C. 10, 245 *vid.* Ciminum. Cyminum.
Cummim, gummi Ca. 59, 1. *Gr.* κόμμι.
Cumulare commiſſura renum Veg. 4, 1, 2. 4, 2, 2.
Cumulata ligula ſalis C. 12, 21, 2.
Cumulum addere foeniſiciae V. 1, 49, 1.
Cunctantur parere in ſeruitute C. 8, 15, 7. cunctans ad opera C. 11, 1, 14.
Cuneati agri dimenſio C. 5, 2, 4. cuneata forma C. 5, 2, 1.
Cunela *pro* cunila *ſcribitur* C. 6, 8, 2. 7, 5, 18. P. D. 3. P. F. 24, 9. Cunela *etiam vult Salmaſ. apud Io. Rhod. ad Scribo. comp.* 124 p. 198.
Cuneolum praemittere P. F. 17, 3.
Cuneus ferreus vel oſſeus in inſitione C. 5, 11, 4. C. Arb. 26, 3. P. F. 17, 2. affigitur P. N. 7, 5. premitur *h. e deprimitur vel imprimitur* P. O. 12, 2. cuneus tedae radicibus inſeritur P Ian. 15, 3. mergitur *ibid.* ſ. 9. imprimitur *ibid.* ſ. 11. figitur P. Mar. 10, 30. *quae ſunt remedia feracitatis: ita etiam* lapis P. F. 25, 15. P. Mar. 8, 2. *vid.* clauus, Epirrus, Palus. Cunei Ca. 10, 3. 11, 4. cuneis ſalignis circumfigi oportet columellam Ca. 20, 1.
Cuniculus, leporis ſpecies V. 3, 12, 6. ¶ riui perducatur C. 8, 17, 4. deductorius in ſtabulo Veg. 1, 56, 2.
Cunila bubula C. 6, 13, 1 *vbi vid. Beroaldus.* C. 6, 30, 8. *Eſt* origanum: bubula *dicitur, quia in remediis boum adhibetur. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plantar.* 6, 2 p. 564 *&* *Salmaſ. ad Soli* c. 56 p. 900. SCHOETTG. noſtras, ruſticis ſatureia C. 9, 4, 2. *Vid. Salm. ad Soli.* p. 904. transmarina C. 11, 3, 39.
Cupa fieri vt debeat Ca. 21, 1. cupae minuſculae Ca. 12. cupae in cella vinaria P. 1, 18, 2.
in Cupellis condiuntur pira P. F. 25, 12.
Cupidine peruerſa C. 12 pr. 9.
Cupreſſeta vt ſerantur Ca. 151, 1.
Cupreſſini coni C. 6, 7, 2.
Cupreſſi ad fines tuendos V. 1, 15. viuae pro ridicis V. 1, 26. vt ſerantur & propagentur Ca. 28, 1. 48, 1. 151, 1. cypreſſi pilulae Veg. 3, 3, b, 3. 3, 67, 5.
Cuprei bidentes P. Iul. 5. *al.* Cyprei.
Cuprinus clauus P. Ian. 15, 18. cuprinum acutum Veg. 1, 12, 2. 2, 3, 27. cauterium efficacius Veg. 1, 14, 3. 1, 28, 4. 2, 6, 11. 2, 61, 1. 3, 3, b, 6.
Cupulae minuſculae Ca. 21, 3.
Curam ſtatim ſentiet, *h. e. ſe curari* Veg. 1, 64, 2. curae fuit aquam inueterare C. 12, 12, 2.
Curatio mancipiorum non putatur plebeia Veg. pr. 10. vini odoratior C. 12, 25, 4.
Curator apum C. 9, 9, 1 *&* 3. C. 9, 14, 3. auiarii V. 3, 5, 5. gallinarius V. 3, 9, 7. pauonini gregis C. 8, 11, 2.
Curatus. Sic curati *h. e. ſaginati* V. 3, 10, 7. ¶ curatum caput hedinum *h. e. purgatum* Veg. 4, 8, 1. *Vid. Rhodii Lex. Scribo.* ¶ Curatiores erunt corpore Ca. 103.
Curculio, genus exitii, ne frumento noceat Ca. 92. C. 1, 6, 15 *&* 16. vt necetur V. 1, 63, 1. non oritur, quo ſpiritus non peruenit V. 1, 57, 2. Curculiones exceſſe incipiunt frumentum V. 1, 63, 1. Gurgulio ſcribitur P. 1, 19, 2 *&* Iun. 3.
Curcuma Veg. 2, 33, 1 *capiſtri genus vid. Dufresnius.* Eſt *etiam in L. Leonis L. vn. Cod.* nulli licecere in frenis (11, 11) *vbi recte ex Heſychio interpretatur Cuiacius Obſ.* 11, 20. *Is enim illud Pſalmi* ἐν κημῷ *interpretatur* ἐν κυρκύμῳ.
Curiatia familia C. 3, 8, 1.
Curioſe factum ſinapi C. 12, 55, 2. curioſiſſime pangere vitiaria C. 11, 2, 18.
Curioſi paſtores V. 2, 3, 5.
Curius Dentatus C. 1 pr. 14. C. 1, 3, 10.
Curo. Curant aquam prope vt ſit V. 3, 16, 28. nec de ſoli qualitate curant colocaſiae P. F. 24, 14. curaui demonſtrare P. O. 14, 1 *& ſaepe alias.* curabis interficere duces ſeditionum C. 9, 9, 7. allinire P. F. 33. abradere P. O. 12, 7. agitare P. O. 14, 15. excoquere P. S. 16. ferre C. 12, 22, 3. infundere P. Mai. 14. miſcere P. Iun. 12. ſiccare P. O. 14, 5. curantes aegrotis animalibus Veg. 4, 5, 1. curandum vlcera medicamentis C. 7, 5, 10.
Currere cogitur C. 6, 6, 5. ¶ currit humor de plaga Veg. 3, 29, 2 *& al.* currentis aquae agilitatem ſtans imitatur P. 1, 17, 2.
Currilia iumenta Veg. 4, 7, 5 *&*
Currulibus iumentis Veg. 1, 56, 34. *Sed leg.* curulia, curulibus.
Curtatis etiam radicibus P. F. 10, 3.
Curuabiles vlmus & fraxinus P. N. 15, 2.
Curuatura dorſi de teſtudine P. 1, 35, 14. in vite materiam exprimit C. 4, 20, 3. *vid.* exprimo *&* C. 5, 6, 22.
Cuſpides, tubulorum genus V. 1, 8, 4.
Cuſtodia nequiſſimi hominis ampliſſima quae C. 11, 1, 26. cuſtodiae tradere captas aues C. 8, 15, 7. cuſtodiam

ſtodiam paſtoris decipit volatile pecus C. 8, 4, 3. ſolertem praebet anſer C. 8, 13, 1.
Cuſtodio. illud quoque cuſtodies in hortis, *h. e. obſeruabis* P. 1, 34, 3 *&* 8. cuſtodire praecepta C. 1, 8, 15. *Multa in hoc genere Rhodius Lex. Scribo.* vt cuſtodiatur ordo C. 12, 4, 1. cuſtoditur ea ratio C. 4, 29, 11. cuſtodire ne *h. e. cauere* C. 4, 24, 11. haec in villica cuſtodienda ſunt C. 12, 1, 2. illud in perpetuum cuſtodiendum habebit C. 12, 3, 7. ¶ cuſtodire poma in melle *h. e. ſeruare* C. 12, 45, 3. ¶ cuſtodiri prata incipiunt P. F. 1. *hoc eſt* defendi a pecore, ſubmitti.
Cy *in* Qui *mutatum. vid ſub* qui.
Cybelles Dindyma caſtra C. 10, 220.
Cyclades inſulae C. 1 pr. 10. C. 9, 14, 19.
Cyclus. cyclo curare equum Veg. 2, 5, 3 *&* 2, 6. *int. praeſertim e* ſ. 11 *apparet, cauterium eſſe, loco ſinapi prius eroſo adhibitum. vid.* ſemiſſis.
Cydonitae vites C. 3, 2, 2.
Cydonites vt fiat P. O. 20. *Conditura craſſior ex melle eſt vt* Diacydonium, *noſtris Quittenlatwerge.*
Cydonius, (*arbor, vt* malus) Cydonii amant locum frigidum *&c.* P. F. 25, 20. arbores cydonii P. F. 25, 21. cydonii inſitio P. inſ. 99. cydoneo inſeruntur tuberes P. Ian. 15, 20. Cydoniae ſatio & inſitio P. Mar. 10, 37. pirum inſitione admittit P. F. 25, 6 *&* inſ. 65. Cydonia mala trium generum C. 5, 10, 19. grandia C. 12, 41, 2. vt ſeruentur C. 12, 45, 1. P. F. 25, 25. ex cydoniis conditura muſti C. 12, 41, 2.
Cyllenes iuga C. 10, 266.
Cylindro ſuperuoluto C. 11, 3, 34. grauibus denſare cylindris C. 10, 319. inculcare C. 11, 3, 34.
Cylon ſ. Quilon Veg. 3, 38, no. g. *&* 3, 66, 4.
Cymam faciunt rapa & napi C. 12, 54, 3. in cymam proſilit braſſica C. 11, 3, 24. cymae tempus amiſit braſſica P. Ap. 3, 1. Cymae conditura C. 12, 7, 1. ¶ cymata *pro* cymas C. 10, 129. *Caeterum* cymam ſummitatem & tenerum cacumen plantarum ſignificare, & a caule, vt partem a toto diſtingui, oſtendit Reineſ. V. L. 2, 8 p. 195. ¶ Vid. *Quima.*
Cyminati ſalis adſperſione P. N. 22, 5.
Cymini ſatio & cultura P. Mar. 9, 17. P. F. 24, 14. cyminum agreſte contra pulices P. 1, 35, 8. *vid.* Cimin. Cumin.
Cymoſa ſtirpe C. 10, 137.
Cyniola pro tithymalo Veg. 3, 4, 29.
Cyperum, Cyperus C. 12, 20, 5. oleo condiendo adhibetur P. N. 18. Cyperus *in Aegypto eſt arbor, ſemine coriandri, candido, odorato, quod coquitur in oleo, & inter odoratos frutices numeratur. Hieronymus in commentariis Cantici tradit* cypron *eſſe genus virgulti, quod fructum ferat odoratum in modum vuae florentis, &* cypros *vua florens appellatur. Praeterea* cyperon *vocant iuncum quendam triangulum, quem multi non diſcernunt a* cypiro *vicinitate nominis. Plinius diſtinguit vtrumque, aitque* cypirum *eſſe gladiolum radice bulboſa, cyperum vero iuncum anguloſum, iuxta terram candidum, cacumine nigrum, folia porraceis exiliora, radicem oliuae nigrae ſimilem* cyperida *vocari, magni in medicina vſus.* BEROAL. *Salmaſius ad Sol. p. 702 oſtendit Graecos antiquiores hoc vocabulum ſcripſiſſe* κύπειρον, *poſteriores vero* κύπερον, *ſine diphthongo, maleque feciſſe Plinium, qui haec tanquam duo diſtincta protulerit. Latine autem vocari* gladiolum, *ob ſimilitudinem foliorum cum gladiolo. Melius tamen vertitur* iuncus triangularis; *hanc quippe formam habet, & iunci odorati ſpecies eſt. Vide Bodaeum a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant.* 4, 11. SCHOETTG.
Cyprei bidentes P. Iul. 5 *pro* Cuprei.
Cyprica laurus Ca. 8, 2.
Cyprius. Cypria lactuca C. 10, 187. Cyprii generis braſſica. C. 11, 3, 27.
in Cypro platanus folia non amittens V. 1, 7, 6.
Cyrenaicum laſer Veg 3, 60 *& ſaepe.*
Cyro *pro* Chirone *in MSS.*
Cytiſus. eius vtilitas, natura, cultus C. 5, 12 *int,* C. Arb. 28. non eſt vlla regio, in qua non poſſit huius arbuſculae copia eſſe vel maxima C. 8, 4, 2. inter maioris incrementi ſurculos refert cytiſi genera duo C. 9, 4, 2. cytiſus agreſtis C. 7, 6, 1. *Vid. Salmaſ. homon. hyl. iatr. c.* 75. ¶ Cytiſum pecore amicum, *neutro genere* V. 2, 2, 19.

D *iugulatum linea transuerſa, ſic* Đ *notat numerum* C C C C. *vid. ad* V. 1, 10, 3.
D in L verſum vulgi imperitia V. 3, 9, 19 *V. No.* C. 8, 2, 4.
Δάκρυον ſ. ὀπὸς coaguli vicem ſubit V. 2, 11, 4.
Dactyli vuae C. 3, 2, 1. *Vuae ſunt praelongis acinis porrectae, vnde & nomen a* digitorum *longitudine ſortiuntur: ſicut &* dactylides *dictae a* digitorum *gracilitate.* ¶ Dactyli, *palmulae.* Dactylorum oſſa quomodo ponantur P. O. 12, 1.
Daemonas fugans ſuffimentum Veg. 1, 20, 3. 4, 12, 1.
Dalmatae equi Veg. 4, 6, 3.
Damaſcena pruna P. N. 7, 16. quae
Damaſci pruna C. 10, 404.
Damnificum P. F. 9, 12.
Damno. Damnare ex emto vendito, *de actore* V. 2, 2, 6.
Damnum. damni dati lex Ca. 149.
Daphnitis caſſia *reſtit.* Veg. 4, 13, 4.
Dapalis Iupiter Ca. 132, 1.
Daps profanata comeſtaque vbi fuerit Ca. 50, 2. Ioui aſſaria pecuina Ca. 132, 2. pro bubus quando & quomodo fiat Ca. 131. 132.
Dapſilis prouentus C. 4, 27, 6. muſto vitis C. 3, 2, 27.
in Dardania boues feri V. 2, 1, 5.
Dardaniae artes C. 10, 358.
Darſcus *vox corrupta* Veg. 4, 28, 6.
Datio V. 3, 9, 21.
Dauci ſemen Veg. 3, 40, 1. 3, 68, 2. 3, 69, 1. *reſtit.* Veg. 3, 24, 12 *pro* clabi. *Paſtinaca agreſtis eſt, vel Caucalis.*

De *in argumenti ſignificatione, vbi idem valet, quod* quantum ad: V. 1, 59, 1. 1, 60. 2, 2, 3. 2, 9, 11. *Ponted. ad* 2, 2, 7. *Victor. ad* 2, 2, 19. ¶ *Partem notat in his,* De Aprili medio C. 2, 4, 9. de clunibus pinnas habeant gallinae V. 3, 9, 14. de ternis

nis pedibus alii rami ſubmittendi C. 5, 6, 16. de capitibus vngularum calcant Veg. 2, 54, 1. *treten nur fornen mit der Spitze auf.* de ramorum connexione inſeruntur Punica P. Mar. 10, 6. ¶ *Pro* ex, de muria exeunt C. 12, 47, 8. de pauonibus greges V. 3, 6, 1. facto de arundinum foliis C. 12, 47, 4. ¶ *Pro Ablatiuo inſtrumenti* &c. De cauterio aduſta Veg. 3, 17. de pollice 2, 40, 1. de ſagis inuoluantur 3, 15, 16. de experimentis probatae medicinae 4, 7, 5 *& al.* ¶ De ſub maſſa C. 12, 34 *vid. no.* de ſub pedibus raptum muſtum P. O. 21. *Vid.* de foris. ¶ De *pro* Di *in compoſitis habent MSS. vid. Victor. ad* V. 1, 18, 1. *& ad* V. 1, 28, 2.

Dea. his Diis, *de muſis* V. 3, 16, 7.

Deacinata dolia Ca. 26.

Dealbatis parietibus P. 1, 24, 1.

Debrachiolare *videntur dixiſſe veterinarii vt dematricare, h. e. de* brachiolis *ſanguinem emittere. vid. ad* Veg. 3, 72 *no.* d.

Decacuminare C. 4, 7, 3. 5, 6, 12.

Decaluare pſilothro inducto Veg. 2, 48, 3.

Decarnare ſyringotomio Veg. 2, 27, 2. *add.* 2, 42, 1. 3, 6, 1.

Decedere de nobilitate generis, *degenerare* P. F. 25, 2.

Decembris opera C. 11, 2, 88 & 93. *&c.*

Decemmodiae C. 12, 50, 8. decimodiae *ſcrib.* C. 12, 18, 2.

Decempedae XVIII P. Ian. 12.

Decenni maior aſinus P. Mar. 14, 1.

quod Decidit, *per ſemnologiam, ſtercus* C. 6, 5, 1. Decidet muſti pars decima, *h. e. abſumetur in coctura* C. 12, 20, 8.

Decies & octies ſupputatae P. Ian. 12.

Decimanis diuiſae vites, P. F. 9, 11 *vid.* Decumanus. extremae circa decimanum tabulae P. F. 18, 1.

Decimodiae *v.* Decemmodiae.

Decipit cuſtodiam paſtoris pecus C. 8, 4, 3.

Declarantur maturo fructu foliisque vites C. 3, 20, 5.

Declinata a metendo meſſis, *de etymologia* V. 1, 50, 1.

Declinatio mundi, κλίμα C. 3, 1, 3. 1 pr. 22. 1, 6, 18. Declinationes caeli C. 4, 24, 2.

Decollat, deſit V. 1, 2, 8.

Decoloratur ex albo, fitque luteola C. 12, 47, 2 & 9. decolorantur aheno inferueſcentes vuae C. 12, 16, 1. mala in feruidam demiſſa C. 12, 44, 5. cum decolorari coeperit olea, nec tamen adhuc varia fuerit C. 12, 52, 1.

Decoctum ad tertiam C. 12, 20, 2.

Decoquunt vsque in quartam partem C. 12, 12, 2. vsque quo ad tertiam partem decoxeris V. 1, 2, 26. decoquere ad tertias & ad quartas C. 12, 34. decoquenda in dimidiam partem aqua C. 12, 24, 1. ¶ non tibi decoquet ornithon *h. e. damnoſus erit* V. 3, 2, 16. *Huc pertinet* res ipſa decoxit C. 1, 8, 14. 11, 1, 28. ¶ Decoquitur paſtinatio beneficio algoris aut ſolis P. 1, 34, 7. *vbi idem eſt quod fermentare vbi vid.*

Decoriata amygdala P. Ian. 15, 12.

Decumanus & ſemitae *in vinea* C. 4, 20, 5. in decumano proximo ignis fiat C. 12, 43, 2. Decumanis diſtinguendae vites C. 3, 20, 4. *vid.* Decimanus. *Paullus Feſti epitomator,* Decumanus adpellatur limes qui fit ab ortu ſolis ad occaſum. Alter ex tranſuerſo currens, adpellatur cardo. *Vid. Sic. Flacc. de conditt. agror.* p. 14 *& Rigalt. in gloſſ. Agrimenſ. Salmaſ. ad Soli.* p. 475 ſq. SCHOETTG. *Verbo,* decumanus limes *vt in colonia ſic in vinea eſt* maximus. *Ita etiam Tur.* 17, 13. ¶ Decumana pira C. 12, 10, 4. *etiam haec* magna *interpretor.*

Decumbat qui vomere vult Ca. 156, 4. decumbere in herba C. 10, 283.

Decumus *pro* decimo. Decuma pars C. 5, 2, 5 & 10.

Decuriae operarum C. 1, 9, 7.

Decurrit terra C. 3, 19, 1. P. Ian. 13, 7. decurrunt grana ſpicis lapſa P. Iun. 2, 1. poma P. N. 7, 14. *vid.* Excurro. Decurrens riuus C. 1, 2, 5.

poſt Decurſionem ſanguinis Veg. 1, 27, 2.

Decurſis III diebus P. N. 18. *ſed ſuſpecta lectio.*

Decuſſa pluit arbore nimbus C. 10, 364.

Decuſſatim incidere rapa C. 12, 54, 1. pulmunculum ſecare Veg. 2, 61, 1. vrere ceruicem Veg. 3, 24, 9.

Decuſſare in ſpeciem Graecae litterae X. C. 3, 13, 12. iugum in ſtellam C. 4, 17, 6.

Dedita opera C. 12, 4, 5.

Dedolare pedamenta C. 4, 26, 1. ridicas C. 11, 2, 12.

Deducit humorem noxium ſulcus aquarius P. S. 3, 1. deducunt bilem collyria C. 6, 30, 8. *Hinc metaph.* deducite carmine Muſae C. 10, 40. ¶ Deducet omnia de capite Ca. 157, 6. deducere de ſalario Ca. 144, 3. ¶ in puluerem cribro aromata P. O. 14, 13. ¶ Deducere *ſaepe ſcribitur pro* Diducere *vbi vid.*

Deductoria liquoris P. N. 7, 21.

Deductorius cuniculus Veg. 1, 53, 2.

Deerraſſe viſu C. 2, 11, 15. *ſic* C. 1, 4, 6.

Defaecare aërem Veg. 1, 20, 3 *de ſuffimentis.*

Defatigatum & effoetum ſolum C. 1 pr. 1.

Defectionem ſi patietur animal Veg. 3, 40, 1.

Defectus. Defecta ſenio arbor C. 5, 6, 37. defectiſſimus annis, viribus C. 1 pr. 12. *Sic Plin.* 2, 8 Obſcura ſidera defectis mortalibus attributa. SCHOETTG.

Defendere frigus & ſolem Ca. 48, 2. ſolem a vertice P. S. 18. prata Ca. 50, 1. V. 1, 30 *quod alias vocant* ſubmittere. *Plene* defendere prata a paſtione V. 1, 37, 5. defendenda a pecore prata C. 11, 2, 7.

Defero. Deferte maniplos C. 10, 315 *h. e. in forum ferte vendendi cauſa. Vid. de hac notione Salmaſ. ad Tertull. pall.* p. 454. Defertur ex arbore in terram V. 1, 40, 4. ¶ Deferri *pro* differri *legitur* C. 11, 3, 49.

Deferuefacito bene Ca. 157, 9. deferuefac. in plumbeo Ca. 122.

Deferueſcit foenum C. 2, 19, 3. fructus C. 9, 15, 13. deferueſcunt aeſtus V. 2, 2, 11. deferbuit muſtum C. 12, 38, 3. 12, 21, 3. cum deferbuerit muſtum C. 12, 20, 2. aquam vbi lupinus deferuerit Ca. 96, 1.

Deficitur ſpecies pondere C. 2, 6, 1. ſi deficitur me-

 moria

moria C. 7, 9, 12. defici ſegetibus C. 3, 8, 4. ſtercore C. 2, 15, 5. lacte C. 7, 12, 12. rebus omnibus C. 2, 16, 5.
Defingere panes Ca. 74 & 121.
Definire vrbis ambitum V. 2, 1, 10.
Deflexu frangitur palmes V. 1, 64, 1.
Deflo. deflare ſummum amurcae V. 1, 64, 1.
Defloreſcere C. 2, 10, 19. 4, 19, 2.
Defluunt oſſa carne liquefacta Veg. 4, 8, 3. defluentes maturitate vuae P. S. 17.
De foris, *extrinſecus* Veg. 1, 9, 4. 1, 15, 4. 2, 15, 2.
Deformatus ad tabulae ſpeciem V. 3, 5, 10.
Deformo. deformabis areas Ca. 161, 1.
Defricata dolia C. 11, 2, 70. *vid.* Defrictus.
Defricare radicem C. 12, 56, 1. aqua frigida C. 6, 14, 6. vrina vulnera C. 6, 7, 4. defricanda quotidie corpora pecudum vt hominum C. 6, 30, 1.
Defricta redulceratur cutis C. 7, 5, 8. defricto allio extenuatur ſcabies C. 6, 13, 1.
Defrigeſcit coctura C. 12, 20, 4. defrixit C. 12, 21, 1.
Defringere collum Ca. 88, 1.
Defritum *pro* defruto *ſaepe MS. Lugd.* Palladii *v. g.* O. 18, 1. N. 22, 2.
ne Defrudet ſegetem Ca. 5, 4. *An* defruget *i. e. frugibus ſpoliet, quod etiam* excantare fruges *Plin.* 18, 2 *& Virg. ecl.* 8 ſatas alio traducere meſſes SYLB. *cui neſcio an aliquis aſſenſurus ſit. Multo melius Cl.* FACCIOLATVS *probat* ſegetem ne defrudet, *h. e. ne quid de ſemine furetur.* Defrudare, an
Defrutare vinum? Ca. 24, 2. *Prius praetuli in adnotatione ad l. c. Reliqui tamen, quod neſcio quis, Popmam & Meurſium ſecutus in Fabriano theſauro adſcripſerat,* rectius defrutabis. *Malo hoc ipſe monere, quam vſu mihi venire, quod de Didymo Grammatico narratur, cum hiſtoriae cuidam vt vanae repugnaret, ex ipſius libro eam prolatam eſſe. Quanquam in minutis hoc genus obſeruatiunculis non nobis modo, ſed doctioribus etiam accidere facile poteſt, vt nobis ipſi contradicamus.* Defrutare *vero ſine vlla dubitatione eſt* C. 2, 22, 4. *h. e. decoquere vinum vt defrutum fiat.*
Defrutarium *int. vas* C. 12, 20, 2. & defrutaria vaſa C. 12, 19, 3 & 6. Defrutaria cella C. 1, 6, 9.
Defrutum *vini dulcis & cocti genus, a* deferuendo *dictum, vt ex* Pall. O. *18 repetit Creſc. 4, 24 extr. A Columella 12, 20, 1 it. 2 & 4, ac 12, 21, 1 ita deſcribitur, vt a Plinio* ſapa, *de qua ſ. l. nimirum vbi* ad tertias muſtum decoquitur, *duabus adeo partibus pereuntibus. Contra Palladius & Creſcentius l. c. generatim definiunt;* defrutum vbi muſtum ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumat, *eodemque loco* Carenum *de quo ſ. l. ad hoc genus vinorum referunt. De etymologia et reliquis quae diſputari hac de re poſſunt, multa Linden Sel. Med. 10, 36 ſq.*
non Defugio, quin dicam V. 2, 4, 2.
Defundito aquam Ca. 156, 5. defundat in labra C. 12, 50, 10. defundere in nares Veg. 3, 2, 29. 3, 15, 12 & 14. per os 3, 33, 3 & 4. 3, 57, 3. 3, 67, 2. per narem dextram 3, 51. in fauces 2, 12, 4. *conf.* Diffundo.
Defuſa per ſtramenta cera C. 9, 16, 1.
Degenerat ſurculus C. 3, 9, 7. degenerant frumenta C. 2, 9, 11. ſemina etiam lectiſſima C. 3, 10, 17. ¶ degenerat animos Venus teneris canum conceſſa C. 7, 12, 11 *h. e. degeneres reddit.*
Degere ſarmenta de vineis Ca. 37, 5. *Vid. no. Si ſignificatio conueniat, ſatis aliunde conſtat de verbo*
Degero, *quod repoſuimus ex MS.* Veg. 1, 13, 6. 1, 17, 10. *vid. ad* 1, 17, 8 *no.* z. 3, 12, 3 *no.* y *&c. vid.* Digero.
Degrauari pondere, mole C. 6, 2, 15. 1, 5, 10.
Dehorito amurcam *pro* dehaurito Ca. 66, 2.
Deiecta & mota ceruix C. 6, 14, 3.
Deiicere vites de arbore Ca. 32, 2. oleam Ca. 3, 3. aluum ſuperiorem Ca. 156, 2 *h. e. vomere.* animal curandi cauſa Veg. 2, 24, 2. *vid.* Deponere, Elidere. Deiicere per nares, *infundere* Veg. 2, 3, 7. 3, 67, 5. 3, 68, 2. coles vitis *h. e.* reſecare C. Arb. 9, 2. facile deiiciuntur caſei caprini (*per aluum inferiorem*) V. 2, 11, 3.
Deinceps conſtitutae arbores V. 1, 14, 2. ſeptimus deinceps Praetorius in gente noſtra V. 2, 4, 2. deinceps mouetur totum ſolum C. 2, 4, 3. ¶ vt deinceps praecipiemus *h. e. ſtatim* C. 2, 11, 2.
De intus, *a parte interiori* Veg. 3, 4, 10.
Deiungere boues Veg. 3, 4, 27.
Delapidare agrum Ca. 46, 1.
Delapſum aquae non habet locus V. 1, 6, 6.
Delectare oues Ca. 30.
Delectus militum V. 3, 2, 4. quotannis habendus in gregibus V. 2, 5, 17.
Delegare curam villicae C. 11, 2, 72. pecuniam Ca. 149, 2 *add. not. ad* C. 150, 2.
Deletis radicibus C. 11, 3, 56.
Deleuato plagam ferro C. Arb. 6, 4. *ita* leuato C. Arb. 8, 2 & 26, 4.
Deliaci, & Deliacae gallinae V. 3, 9, 2. C. 8, 2, 4.
Delibatus C. 12, 1, 6 *h. e. noxa qualicunque affectus, vt contra* illibatum robur *&c.*
Delibo. ne delibent agni curſitantes aliquid membrorum V. 2, 2, 16. ne bos extremo iugo truncum delibet C. 2, 2, 26.
Delibratus cortex C. 12, 56, 1. ramus P. F. 17, 7. delibrata ſtirps C. 5, 11, 1.
Delibro. delibrare arborem C. 5, 11, 10. radicem C. 5, 6, 9. delibrandus cortex fiſſus C. 4, 24, 6.
Deliciarum oblectamenta C. 8, 8, 10.
Deliculae oues Ca. 2, 7. delicula armenta Ca. 2, 7 *non dubito eſſe diminut. ex*
Delicus. Delici porci V. 2, 4, 16.
Deligere vuam Ca. 112, 2. oleam Ca. 144, 1. *vt noſtri ableſen.* fructum C. 5, 10, 10. Arb. 21, 1.
Deliqueſcunt cum muſto poma C. 12, 41, 3.
Deliquo vinum in alia vaſa C. 12, 39, 2.
Delius Paean C. 10, 224.
Delphica laurus Ca. 8, 2. C. 10, 217.
Delphinus exoritur C. 11, 2, 45. Delphini exortu V. 2, 5, 13. occaſus C. 11, 2, 57.
Delutare habitationem Ca. 128.

Dematricati niſi fuerint admiſſarii Veg. 4, 7, 3 *h. e. ſanguis emiſſus e* matrice *vbi* vid.
Demereri aliquem amoenitate C. 1, 4, 8.
Demergere, depangere, deponere ſurculum, *ſynonyma* C. 3, 18, 2 *&* 5 *&* 6. demergere ſurculos P. F. 17, 3. vngulas C. 2, 18, 1.
Demerſus terrae ramus P. F. 17, 8.
Demeſſi faui C. 9, 15, 12. 11, 2, 50 *&* 57.
Demetitis flores C. 10, 304.
Demiſſus ſanguis in pedes C. 6, 12, 1.
Demittere taleam Ca. 45, 2. ſanguinem C. 6, 30, 6. per cornu C. 7, 10, 3. *add.* C. 6, 9, 1.
Demoſthenes orator C. 1 pr. 30.
Demſeris odorem Ca. 110.
Demutilare cacumina C. Arb. 11, 2.
Denarii argentei pondus C. 7, 8, 2. pondus vnius denarii Veg. 2, 6, 9. *Eſt drachma Graeca.*
Denicalibus feriis C. 2, 22, 5. *Feſti Pompeii verba haec ſunt*: Denicales feriae colebantur, cum hominis mortui cauſa familia purgabatur. Graeci enim νεκρὸν mortuum dicunt. *Tu diſpice an ex hiſce doctiſſimi grammatici verbis ſcribendum ſit* denicralibus *feriis, tanquam ἀπὸ τοῦ νεκροῦ formato vocabulo. poſſumus &* denicales *legere, vt a numero* denario *dictio ducta ſit, ſicut* nouendiales *dixere a numero IX dierum.* BEROALD.
Denigrat terram amurca V. 1, 55, 7.
Denotet quales ſint nati C. 7, 9, 11.
Dens aratri C. 2, 4, 6. dentes aetatis indices in equis V. 2, 7, 2. C. 6, 29, 4. P. Mar. 13, 7. Veg. 4, 5, 2. dentium in animalibus numerus & genera Veg. 4, 1, 1. dentes brocchi, canini, columellares V. 2, 7, 3.
Denticulatae falces C. 2, 21, 3.
Denticuli recurui P. Iun. 2, 4. aperire nituntur gingiuas tumentes P. 1, 28, 6.
Dentitio prima pullorum Veg. 2, 25, 1.
Dentix dentices piſces C. 8, 16, 8.
Denubere *quidam legunt* C. 10, 158.
Deorſumuerſus ibit (*de aluo purganda*) Ca. 156, 4. curuantur palmae C. 4, 20, 3. ſpectantes ollae C. 12, 43, 10. deorſumuerſum preſſi lumbi V. 2, 7, 5. deorſum facias *h. e. vertas* P. F. 25, 19. verſo acumine P. N. 7, 1.
Deoſum *pro* deorſum *vid. Victor. ad* V. 1, 6, 3.
Depangere malleolum C. 3, 16, 1. 11, 3, 26 *&* 30. cacumina ficorum, pirorum C. 3, 21, 11.
Depauerint herbas roſcidas C. 7, 5, 21.
Depellere agnos, *a matre remouere* V. 2, 2, 17. depellenda ſoboles C. 7, 6, 8. *vid.* depulſus.
Dependitur plus in operis auocandis *&c.* C. 11, 1, 20. merces C. 5, 1, 8.
Depereunt in vſu C. 12, 50, 9. deperit repente ſanum animal Veg. 1 pr. 14. it. 4 pr. 4.
Depetigo porcae Ca. 157, 16.
Depexa coma C. 10, 178.
ſi Deplanauerit oculus, *h. e. planitiem & leuitatem amiſerit* Veg. 2, 19. *Sed legendum* deplanaueris: *vt* deplanes 2, 22, 2. *&* deplanes 2, 22, 3. *h. e. planum abraſa ſcabritie facias.*
Deplantare V. 1, 40, 4 *bis it.* V. 1, 43 *ſignificat ab ipſa ſtirpe vel maiore ramo reuellere, vt ſurculus ita auulſus latiorem baſin habeat*: *cui opponitur* defringere. *Sed Plin.* 17, 20 *ſ.* 33 *idem eſt quod ſerere, deponere.*
Deplere oleum Ca. 64, 2 *&* 66, 2. *vid.* Capulator, Capulare. & defundere in labra C. 12, 50, 8 *&* 10. ¶ animal *h. e. venam ei ſecare* Veg. 1, 13, 4. 1, 22, 1. 1, 24.
Depli Veg. 3, 28, 4 *in* bdellii *mut.*
Deplorant vites P. F. 30. *vid.* Lacrimare.
Depluit Iupiter imbre in ſinus matris C. 10, 206. *Al.* defluit. *Vid. quae de verborum iſtorum cognatione & promiſcuo vſu diſputamus ad Fabri theſaurum, qui cum maxime prela exercet.*
Deponit florem frumentum P. Mai. 1, 1. ¶ deponere cuneum, *demittere, inſerere* P. F. 17, 2. ¶ deponere malleolos, *plantare in terra* C. 3, 3, 2. ſurculum P. F. 17, 3. ſtirpem vitis C. 1, 1, 5. vlpicum C. 11, 3, 20.
Deportatio Ca. 144, 3.
Depreſſius paſtinetur ſolum C. 11, 3, 10.
Deprimere plantas C. 11, 3, 28. deprimente locum palo *in quo ponatur talea* P. F. 18, 1. deprimuntur ſemina in regeſto C. 4, 1, 3.
Depſere manibus Ca. 76, 1. coria Ca. 135, 3. vbi depſueris Ca. 76, 1.
Depſticius panis vti fiat Ca. 74.
Depſta coria Ca. 135, 3. depſto luto oblinere Ca. 40, 4. Ca. 41, 4.
Depulſi a matribus agni V. 2, 2, 17. a mamma porci V. 2, 4, 16. *vid.* Depello.
Depurgatos caules C. 12, 9, 1.
Depurgo. depurgato Ca. 50, 1. 112, 2. depurgare ſordes C. 9, 14, 13.
Deputatum, *deciſum* C. 3, 10, 19.
Deputo vineam Ca. 49, 1. 50, 1. C. 4, 23, 2. arbores C. 11, 2, 32. deputandi falce palmites. ¶ Deputare ſteriles vaccas aratro P. Mar. 11, 6 *h. e. deſtinare. Sic* P. S. 10, 1. Iul. 11.
Derides? *vox fidem negantis*, vous vous moquez V. 3, 2, 15.
Deridiculum eſt V. 1, 18, 5.
Deriuanda ſulcis palus C. 2, 17, 5.
Derogabit aetati arboris P. F. 25, 23. derogare fructibus ſuis P. 1, 6, 8.
Deſcendere gradatim *de his quae magis perficiuntur* V. 2, 1, 3 *&* 4. *Quamquam vitia accuſat deliciasque.*
Deſciſcunt malignitate naturali ſemina C. 3, 10, 18. *add.* 3, 2, 13.
Deſcribunt caelum aſtrologi V. 2, 1, 7.
Deſcriptio hortulorum C. 4, 18, 2. ¶ *In* DESCRIPTIONIBVS *animalium caſus mutatur* e. g. V. 2, 8, 6. 2, 7, 5. 2, 5, 7 *&* 8. *numerus* V. 3, 9, 10.
Deſcriptus. deſcriptae vites, *ordinatae* C. 3, 21, 4.
Deſecare ſegetes & prata C. 11, 1, 8. prati iugerum C. 11, 2, 40. a vite C. 12, 43, 1.
Deſecta herba C. 2, 18, 5.
Deſectio ſtramenti C. 6, 3, 1.
Deſerere poſſidendo C. 1, 3, 11 *plus poſſidere quam colere poſſis, qua ratione alii excluduntur.* ¶ Deſero, *planto vid.* Deſitus.
Deſes intra tecta foemina C. 12, 1, 2.

Deſideria naturalia, *fames* C. 10 pr. 2. deſideriis naturalibus (*coitus*) angi C. 6, 27, 7.
Deſidero. Deſideratur foecunditas ab Amineis C. 3, 9, 1. ¶ Minime deſideratur vapor ignis *h. e. noxius eſt* C. 12, 50, 13. *vid. no. & add. quod de* ἀχρεῖος inutilis *obſeruat* Clarkius ad Il. 269. ¶ vt examina deſideremus C. 9, 8, 1 *poſitum videtur pro* conſideremus. *Ita* ſequitur, vt morbo laborantibus remedia deſiderentur C. 9, 13, 1 *h. e. circumſpiciantur.*
poſt Deſidiam longam ager laetas ſegetes adfert C. 2, 18, 3. *Sed aliter* deſes terra Val. Flacc. 3, 660.
Deſidioſiores V. 2 pr. 1.
Deſido. In imo quod deſederit C. 112, 2. deſidit ouum plenum V. 3, 9, 11.
Deſinit oriri piſcis C. 11, 2, 24.
Deſiſtente auctumno V. 2, 3, 8.
Deſitis ſeminibus, *a* deſero V. 1, 23, 6.
Deſolare agros profugiendo C. 1, 3, 11.
Deſpernat opes Alexis C. 10, 298.
Deſpicitur area C. 1, 6, 23.
Deſpondent animum volucres & moriuntur V. 3, 5, 6. *Conf.* V. 3, 16, 15. deſpondere *ſimpliciter, omiſſo* animum C. 8, 10, 1. deſpondere ſapientiam, *h. e. ſpem amittere illius conſequendae* C. 11, 1, 11.
Deſpumare *eſt ſpumam auferre. Sed illud apud noſtros fere ſcribitur* diſpumare *vbi vid.* ¶ Deſpumare *eſt mittere ſanguinem de palato equorum. Apparet hoc ex* Veg. 2, 34, 2. *Hinc intelligimus quid ſit* deſpumantur equi tertio gradu a dentibus Veg. 1, 22, 11. *add.* 2, 6, 7. 2, 28, 4. *Ita Laur. Ruſius in Hippiatria* c. 129 *ſub titulo* de ſpumaturis vngularum *agit de ſanguine inde emittendo.*
Deſpuo. *in ſuperſtitione* V. 1, 2, 27.
Deſtinanti *pullo* praebet vbera equa C. 6, 37, 8 *h. e. appetenti MS. Goeſ.* deſideranti. *quam gloſſam puto.*
Deſtinati in ordinem ſulci P. N. 7, 20 *directi.*
Deſtituta humus C. 2, 1, 3.
Deſtringere *vid.* Diſtr.
Deſtruunt quae contulerunt beneficia C. 4, 3, 2.
Deſub cirro Veg. 2, 54, 2. cirris Veg. 4, 4. gamba Veg. 3, 22, 3. 4, 4. locis Veg. 2, 53, 3. maſſa C. 12, 34. oculo Veg. 2, 19, 1. pedibus P. O. 21.
Deſueto flore P. 1, 37, 2 *de apibus.*
Deſueſiunt minutatim catuli V. 2, 9, 12 *h. e. ſeparantur a matre. Noſtri entwöhnen.*
Deſugunt pauimenta, quae funduntur P. 1, 9, 4.
Deſultor V. 2, 7, 15. *Genus equitum, qui in ludis de vno equo in alium deſiliebant. Copioſe de illis Torrentius & Marc. Donatus ad Sueto. Caeſ.* c. 39. *Scaliger ad Manil.* L. 5 p. 253. *Dempſter ad Roſi.* 5, 24. *Scheffer. de re vehic.* 2, 11. SCHOETTG.
Deſuo. deſuere imbricibus cupam Ca. 21, 3.
Deſuper calcato C. 12, 16, 4. ſpiſſius terra calcatur P. Ian. 15, 4. tectus gypſo P. *ibid.*
Detectae a ſuperiori parte harae P. F. 26, 4.
Detergeo. faſtidium C. 8, 10, 5. lanuginem pomis Cydoniis C. 12, 45, 2. palmites C. 4, 27, 6. 5, 5, 13. ſe parietibus *h. e.* adfricare C. 7, 5, 6. deterget ſe lingua bos C. 6, 6, 1. detergeri ſpongia C. 6, 9, 1. 12, 48, 3.
Deterius fit V. 2, 4, 14 *pro damnoſum eſt.*
Detero. deteras herbam verbenam V. 3, 1, 8. *add.* 3, 2, 6 *&c.* 3, 67, 4. 3, 70, 6.
Detinent fabae operas duas C. 2, 13, 2.
Detondere Ca. 96, 1. C. 4, 23, 3. V. 2, 4, 14.
Detrahere poma arbori C. 12, 44, 7. matri (viti) flagellum C. 3, 17, 1. viti ſurculos C. 4, 29, 5. vuam C. 12, 43, 2.
Detrita frumenta C. 2, 21, 5. ſcilla C. 6, 27, 10. detritum milium C. 6, 12, 4. ſemen τοῦ ὑοσκυάμου C. 6, 38, 3.
Detruncari ſuperiora C. 5, 6, 13.
Deturbare pampinos C. 4, 27, 2.
Deucalioneae cautes C. 10, 67.
Deuehere mulctram C. 7, 8, 1.
Deuexum leni cliuo ſolum C. 1, 6, 21.
Deunx iugeri C. 5, 1, 12.
Deuorat ſumtu fructum vinea V. 1, 8, 1.
Deus Maeonius, *Homerus* C. 1 pr. 30. Deo maiore C. 10, 217. Dii ruſtici V. 1, 1, 5. facientes adiuuant V. 1, 1, 4.
Deuſſit vrina genitalia C. 6, 30, 4.
Deuſti cimicis nidor C. 6, 18, 2.
Dextans iugeri C. 5, 1, 12.
Di & de *frequentiſſime confundi in pleriſque compoſitis, etiam apud noſtros auctores obſeruamus.* v. g. diffundere, digerere. ¶ di & z *in* Glycyrrhiza *pro quo eſt* Glycyrridia.
Diabetes, διαβήτης *ſipho* C. 3, 10, 2.
Diaereſin dabis, *reſecabis vlcus* Veg. 2, 43, 2.
Diagridium Veg. 3, 33, 3. *eſt ſuccus Scammoniae in cotoneo malo decoctus.*
Diametros areae C. 5, 2, 7.
Diamoron vt fiat P. S. 16.
Dianaria radix, quam Artemiſiam dicimus Veg. 2, 6, 7. 3, 33, 4.
Diapente medicina Veg. 1, 16, 4. diapenten ſpecierum numero nuncupant, *quas nominat* Veg. 1, 64, 1. Diapenten potionem 1, 11, 9. 1, 12, 4. 1, 14, 4. 1, 15, 2. Diapenton 1, 10, 6. 1, 12, 4. 4, 8, 8. *vtrumque forte debetur ruditati librariorum.*
per Diaſtema vt compoſito corpore ſint Veg. 1. 22, 3. *per interuallum cibi. Sic etiam placebat Plattnero.*
Dice *pro* dic V. 1, 9, 7.
Dictator ab aratro C. 1 pr. 13.
Dicto. modus, quem dictabit humi laetitia C. 4, 24, 4. forma, quam dictauit conſuetudo P. 1, 20, 1.
Dicto audiens ſit domino ſuo Ca. 142.
Diducere cuneo C. 5, 11, 7. lanam C. 7, 4, 5. litem C. 3, 13, 12 *Ita enim repoſui ex Goeſ.* Diducuntur laciniae C. 7, 6, 5.
Diem meridie diuidere V. 3, 2, 15. in diem viuere (*abiecta futuri cura*) C. 3, 3, 6. die diutius non habere operarium Ca. 5, 4. diebus nonis modo res vrbanae vſurpatae V. 2 pr. 1. dies brumales horarum IX C. 11, 2, 91. ciuiles V. 1, 28, 1. interpoſitis diebus, aut ſingulis menſibus Veg. 2, 58, 5. ¶ Die vendere Ca. 150, 2. Dies annua X men-

menſium *vid. Pop. ad* Ca. 146, 2. in diebus pecuniarum C. 1, 7, 2. diem praegnationis idem bis habere non poteſt V. 1, 44, 4. ¶ Dies pro ſole SCHOETTG. C. 7, 3, 25.
in Dieta Veg. 2, 9, 7 *forte:* in die.
Differre plantam, *differere* V. 1, 43. C. 11, 3, 31 *it.* 38 *&* 42. Diſtulerunt oculos ſuos plantae per longa internodia P. Mar. 10, 25.
Difficile naſcitur P. Ian. 7.
Diffindere meridiem ſomno V. 1, 2, 5.
Difformitas *pro* defor. Veg. 3, 17.
Diffundere *vinum* in *dolia aut ſerias in quibus obturatis & picatis ſeruetur)* C. 12, 28, 3. *add.* 3, 2, 26. ¶ radices V. 1, 37, 5. ¶ Si diffuderit ſe cupa P. 1, 18. 2. *h. e. vitium fecerit, & vinum effuderit: modo non legendum ſit* diffiderit. ¶ Diffundere per narem medicamentum Veg. 1, 45, 4. in fauces Veg. 2, 6, 9. *ita* 3, 15, 14 *pro* defundere: *quod etiam alicubi eſt in* MS.
Diffuſus per multa volumina ſcriptor C. 1, 1, 10. diffuſa materia C. 11, 1, 10.
Digerere ſemen Ca. 161, 3. mel liquefactum in formas P. Iun. 7, 4. ſtercus in prata C. 11, 2, 18. vt per ventrem digeratur humor infeſtus Veg. 1, 14, 5. digerere morbum Veg. 1, 14, 6. *add.* 1, 24. *In his* diuiſionis *&* diſtributionis *quaedam notio ineſt.* ¶ tepefactam (potionem glutinoſam) digeras vt inſpiſſetur Veg. 3, 66, 5 *h. e. caloris ope particulas fluidas diſſipes.* ¶ *Pro* degerere *ſcriptum a* Vegetio *an librariis?* 1, 13, 6. 1, 17, 10 & 19. 2, 6, 2. 2, 9, 7. 3, 1, 8. 3, 2, 4 & 10. 3, 3, 1. 3, 4, 1. 3, 23, 5. 3, 66, 6 *&* 7. *In quibusdam locis etiam* MSS. deg.
Digeſtionis auxilia concitat vinum ſcillites P. Iul. 6, 2. per digeſtionem decoctus cibus Veg. 1, 40, 1.
cum Digitalibus legitur olea V. 1, 55, 1.
Digitelli flos, C. 12, 7, 1. *Non habent herbarii. Cogitabam de* Digitali, *itemque de* Digito veneris: *ſed neuter in condituris eſt.*
Digiti primores Ca. 21, 2. *Turnebus* 25, 20 *interpretatur tenuiores & graciliores.* ¶ Digiti impares gallinarum laudantur V. 3, 9, 4. digitis quinis gallinae C. 8, 2, 8.
Dignitas amplitudinis & coloris in bobus V. 2, 5, 10. cum dignitate ſunt aſini V. 2, 6, 3. canes V. 1, 21.
Dignor. non dignantur architecti comprehendere modum aedificiorum &c. C. 5, 1, 3.
Dignoſcere ſuos & alienos non poteſt C. 8, 5, 7. dignoſcitur ſapore C. 2, 2, 20.
Diiuncti a matribus equuli V. 2, 7, 12. diiuncta ab agri vtilitate V. 1, 23, 4.
Diiungere, disiungere V. 1, 2, 22. V. 1, 3. aſinum ab opere V. 2, 6, 4. diiunguntur agni a matre V. 2, 1, 20. catuli V. 2, 9, 12.
Dilabitur veſtis ſitu C. 12, 3, 5.
Dilapidans grandine labores hominum C. 10, 330.
Dilatio noxia in re ruſtica Ca. 5, 7. C. 1, 8, 14. 11, 1, 28 ſqq.
Dilecta vitis nouella, *h. e. diligenter culta, oppon. neglectae* P. 1, 6, 11.
Diligentiae inimiciſſima ſomnus & vinum C. 11, 1, 13.
Diligunt creſcere, *amant, ſolent* P. F. 25, 1.
Diluere Ca. 69, 1. membra pecorum tonſa P. Mai. 8, 2. muria olitas P. N. 22, 5.
Dimicare aciem C. 9, 9, 7.
Dimidio maturius C. 11, 1, 16. dimidium acetabuli polenta grandis Ca. 108.
Dimiſſus in nuce cortex P. Ian. 15, 18. ſanguis in pedes C 6, 12, 1. *vid.* Demiſſ.
Dimitto. Dimittunt ex ſe oleum baccae P. Ian. 19. Dimittitur ſanguis, *vena ſecta* V. 2, 1, 23. ¶ Dimittere pampinarium *h. e. ſubmittere* C. 5, 6, 31. *Sic* P. F. 12, 3 *&* 6. 13, 2. Mart. 7, 4. Mai. 2, 1. O. 8, 2. ¶ *Generatim relinquere notat.* Dimittunt ternos pedes inter ſingulas vites P. F. 9, 9. dimittas ſpiramenta P. N. 22, 6. Dimittitur pars fauorum quinta P. Iun. 7, 2. tenui caule dimiſſo P. Aug. 5, 2. vt aliquid dimittatur haerere P. Mai. 7, 2.
Dindyma caſtra Cybelles C 10, 220.
ſub Dio *vid.* Dium.
Dionaeis redimitur floribus C. 10, 286.
Διφθερίαι ſenes V. 2, 11, 11 *vid. Victor.*
Dipondiarius orbiculus C. 4, 30, 4.
Dipondii ſemiſſis C. 11, 2, 17. *duo cum dimidio. add.* C. 11, 2, 28.
Diradiare vitem C. 5, 6, 36. *Vet. editio* diſrarare. SYLB. *Neſcio quam* veterem editionem *indicet* Sylburgius: *noſtras quidem non habere, ſupra notatum eſt.*
Diribere ſuffragia in comitiis V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*
Dirigere ad metam V. 1, 4, 1. 1, 18, 1. ad contemplationem ſuam C. 3, 12, 4. diriguntur ordines C. 3, 15, 1. ne alter ramus ſub alterius linea dirigatur P. F. 13, 2. ¶ in dirigendis potionibus Veg. 1, 19, 1. *vid.* digero.
dum Dirimentur ſuffragia V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*
Diſceſſere a qualitate ſua C. 3, 2, 30.
Diſcindito ſalicem Graecam Ca. 40, 2.
Diſciplina ruris C. 1 pr. 23. 1, 1, 6. villaticae paſtionis V. 3, 2, 17. fici P. Iun 5, 2. ſeruetur P. Mai. 6. ſi loci patitur diſciplina P. N. 4, 2. diſciplinam alienam caueto contemnas Ca. 1, 4. diſciplina ſimili P. N. 17, 2. ¶ Diſciplina mores facit, non natura tantum C. 7, 12, 6. Diſciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2. in diſciplinis peccando diſcitur C. 1, 1, 16. Diſciplinis illuſtribus eruditus C. 5, 5, 15. diſciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2.
Diſcipuli perſona conſideranda P. 1, 1, 1.
Diſco. didicit ferre totius orbis fruges Italia C. 3, 8, 5. diſcendum quod ignoras C. 1, 8, 13. C. 11, 1, 27.
Diſcocto farre P. 1, 29, 2. diſcocta in furno ficus P. Mar. 10, 34. *ſed al.* cocta.
Diſcolor lanae lingua C. 7, 3, 1. diſcolores cerae V. 3, 17, 4.
Diſcordante natura P. Aug. 5, 3.
Diſcrepant cum priſcis C. 1, 1, 6. nominibus vitium etiam vicinae nationes C. 3, 2, 30.
ſine Diſcretione P. Iul. 4, 5.
Diſcrimen quo diuiſa eſt bouis vngula C. 6, 15, 2. 7, 5, 11. diſcrimine pectita tellus C. 10, 94.

 Diſcri-

Diſcriminatim V. 1, 7, 7.
Diſcutitur mentis error C. 6, 35, 2.
ſi Diſhiaſcent arbores Ca. 12.
Diſiectos palos reponere C. 11, 2, 38.
Diſiuncti opere boues C. 6, 15, 2. *vid.* Diiun.
Diſiungitur ab opere bos C. 6, 14, 5. C. 2, 3, 1. Veg. 3, 4, 25.
Diſpalatae *forte leg. pro* diſplicatae V. 3, 16, 7.
Diſpariles qualitate vites C. 3, 2, 17. diſparile pabulum V. 2, 11, 4. diſpariliter habent momentum V. 1, 6, 6.
Diſpendioſa cunctatio C. 2, 21, 1.
Diſpendo. Diſpendere curam paſtoris C. 8, 2, 7.
Diſpereo. Diſperire ſolent fructus V. 1, 11, 1.
Diſpergunt ſe caprae V. 2, 3, 9. diſpergere lactucam h. e. diſſerere, diſponere C. 11, 3, 25. traducibus vitem C. 5, 6, 36.
Diſperſim ſcripſerunt V. 1, 1, 7. 3, 2, 13.
Diſplicatae apes V. 3, 16, 7 *forte* diſpalatae.
ne Diſplodantur bobus ingredientibus pedes V. 2, 5, 8. *ſed* cani ingredienti V. 2, 9, 4.
Diſponere oculos arundinum Ca. 47. braſſicam C. 11, 3, 27. mentaſtrum inuerſis cacuminibus C. 11, 3, 37. ¶ In qua ſcrobe diſponemus inſerere *h. e. volemus* P. Apr. 2, 1. de quo ſemen legere diſponis P. Oct. 11, 2.
Diſpoſitio & ordo res pulcherrima C. 12, 2, 4.
Diſpoſitus ſurculo, ſegetibus, prato, fundus C. 2, 15, 7. ¶ mente C. 1, 1, 15.
Diſpumare *pro* deſpumare *aliquoties etiam MSS. vid.* C. 12, 38, 5. P. F. 25, 10. Iul. 7.
Diſrarari & intercidi C. 4, 32, 4. *vid.* Diradiare.
Diſſerere de materia C. 2, 1, 2.
Diſſilit pix frigore P. S. 11, 2.
Diſſimulatio, negligentia Veg. 4 pr. 1 & 3. *Ita etiam de re mil.* 1, 18 de ſalitione equorum, *h. e. arte inſiliendi in equos*, quem vſum vſque ad hanc aetatem, licet iam cum diſſimulatione perueniſſe manifeſtum eſt.
Diſſimulare damnoſam curationem, *h. e. intermittere* Veg. pr. 5.
Diſſipare ſtercoris cumulos C. 2, 16, 1. P. S. 1, 2. vt diſſipetur late aqua V. 3, 14, 2. ne diſſipetur faſcia corticis P. F. 17, 2.
Diſtabeſcit cum muſto ſal Ca. 24, 1. vt diſtabeſcat ſuſpirium in aqua Veg. 1, 11, 13.
Diſtantia non eſt in ponendis piris *h. e.* differentia P. F. 25, 4. *add.* Mar. 10, 27. Oct. 14, 1.
Diſtendat roſa iunci ſtamina *h. e. impleat, rumpat corbem* C. 10, 306. diſtendunt curam villicae C. 12, 44, 1. diſtenditur ſedulitas villici C. 1, 6, 8. diſtentum temonibus corpus C. 6, 19, 3.
Diſterere caſeum in mortariolo Ca. 75.
Diſtichum hordeum C. 2, 9, 16. *vt* Hexaſtichon.
Diſtillationi omni humor praeſtat augmentum Veg. 2, 44, 2. diſtillationem patitur ceruix equi Veg. 2, 43, 1.
Diſtricta bacca C. 12, 50, 8. vua P. O. 22 *pro* deſtr.
Diſtringere oleam C. 11, 2, 83. baccam myrti C. 12, 38, 7. muſcum C. 4, 24, 6. Deſtring. *& hic & vbique legi vult Cuperus obſſ.* 4, 5 *vbicunque nempe non ſignificat in diuerſas partes trahere. Et ſane Columellae Codex Lipſienſis ſaepe* deſtringere *habet, vbi de olea ſermo eſt.*
Diſturbata reſtituere C. 11, 2, 38.
Ditem Ioui praepoſuit Proſerpina C. 10, 273.
Diuaricatae taleae Ca. 45, 3.
ne Diuaricent boum vngulae V. 2, 5, 8.
Diuerrere humorem C. 7, 4, 5.
Diuerſoriae tabernae V. 1, 2, 23.
Diuerti ad aliquem, *de eo qui ex via in ipſa vrbe paullum deflectit* V. 2, 11, 12.
Diuidere diem meridie V. 3, 2, 15.
Diuiduum in domo nihil C. 12 pr. 8.
Diuina ſi fauerint P. 1, 1, 2.
Diuini non conſulendi Ca. 5, 4. C. 11, 1, 22.
Diuiſurae laterum P. O. 12, 7.
Diuitiae pecudes C. 6 pr. 4.
Diuortium veris & hiemis C. 4, 27, 1.
ſub Diuo *an ſub* Dio? eſſe C. 6, 13, 3. 12 pr. 2. ſub diuo *certe* Veg. 3, 4, 19. *& MS. Lugd.* P. Mar. 10, 7. ff.
Diureticae potiones *leg. pro* duriticiae Veg. 3, 72. diuretica vina P. O. 14, 3.
Diutino ſole vaneſcunt P. 1, 10, 2.
ad Diuturnitatem ſtirpis confert C. 3, 2, 3.
Do. Dare *an vendere eſt* Ca. 138? Dato bibere Ca. 89 & 103. dare materias C. Arb. 6, 5.
Docenti & diſcenti opus eſt exemplo C. 11, 1, 4.
Dociles ad agriculturam V. 1, 17, 3.
Docta & erudita palata C. 8, 16, 4.
Documenta, indicia C. 6, 29, 1.
Dodrans iugeri C. 5, 1, 11.
Dodrantalis altitudo C. 11, 3, 44. ſtirps C. 5, 6, 12.
Dolabella expurgare ſiquid emortuum eſt C. 4, 24, 5. ¶ terram dimouere C. 4, 24, 4.
Dolabelliana pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Dolabra acuta abradito C. Arb. 10, 2. ¶ Dolabris circumfodiuntur roſaria P. F. 21, 2. diſſipandae glebae P. Ian. 3, 2.
Dolabratae ſecures P. 1, 43, 3.
Dolet cor Ca. 157, 7.
Doliolum vitreum Veg. 4, 13, 3.
Dolium fictile C. 12, 54, 2. dolia quae figuli faciunt V. 3, 15, 2. patentiſſimi oris C. 12, 6, 1. in dolii vtero C. 12, 4, 5. doliorum in modum formata vaſa C. 12, 4, 5. dolia demerſa humi C. 12, 18, 4. *vid. not.* doliorum opercula Ca. 11, 1. Dolia acinaria & frumentaria V. 1, 22, 4. amurcaria, frumentaria, vinaria Ca. 10, 4. it. 11, 1. noua imbui vt debeant Ca. 69, 1. vt picari C. 12, 18, 5. picata, defricata, lota, ſiccata C. 11, 2, 70. odorata vt fiant Ca. 105, 2. vindemiae vt parentur Ca. 40, 1. C. 12, 18. vt oliuitati C. 12, 50, 14. dolia muſto ſpumantia C. 10, 432.
Dolitantes partes Ca. 157, 7.
Dolo, dolantur in quadrum perticae C. 8, 3, 7.
Domeſticus labor matronalis fuit C. 12 pr. 7. ¶ domeſticum factum e fero C. 8, 14, 3. domeſticae pecudes C. 10 pr. 1. aues C. 8, 15, 1.
in Domicilium ſuum reuolant aues C. 9, 9, 8.
Dominatur vnum in ruſticatione C. 1, 8, 14.
Dominicae habitationes C. 9 pr. 1.
Dominus quae obſeruare debeat C. 2, 1. C. 1, 7, 1.

1, 7, 1. Domini oculi & veſtigia C. 4, 18, 1. 3, 21, 4. praeſentia P. 1, 6, 1. *coll.* C. 1, 1, 18. cum Domino, quem villicus docet, male agitur C. 11, 1, 7.

Domitura boum C. 6, 2, 1.

Domo. domare ad aliquid aſinum V. 2, 6, 4. domandi expeditior tutiorque ratio C. 6, 2, 9. V. 1, 20. ad domandum proni boues V. 1, 20, 2 *h. e. qui domentur. Talia gerundia paſſiue accepta habet Cortius ad Sall. Iug.* 6., 8.

Domus. Domo meae Ca. 134, 2. haec vbi domo naſcuntur V. 1, 8, 2.

Donicum, donec Ca. 146, 2 *vid. no.* Ca. 149, 2.

Dos. Dotem vineis praeparare *i. e. pedamenta, vimina* C. 3, 3, 5 *&* 8. Dotibus magnis commendantur vuae C. 3, 2, 17.

Doſſuarii aſelli V. 2, 6, 5. doſſuaria iumenta V. 2, 10, 5.

Δρακγὶ ſ. δράκες in canibus, veſtigiorum articuli & vngues C. 7, 12, 4.

Draco, palmes emeritus, pluribusque induratus annis Col. 5, 5 *ſic Georgius Merula ſ. Alexandrinus. At Columellae quidem locum non inuenio; ſed video verba haec legi apud Plinium* 17, 23 ſ. 35, n. 24. *vbi* Nuper *inquit* repertum draconem ſerere iuxta arborem *&c. Si eſt apud Columellam miror qui diligentiam & meam & aliorum effugerit, etiam Harduini, qui diligentiſſime cum Plinio Moderatum confert.*

Dracontios vitis C. 3, 2, 28.

Dragantum *ita ſaepe eſt apud* Vegetium, *vt ab auctore ipſo videatur profectum* v. g. 1, 56, 19. 1, 58. 3, 12, 3. *Eſt autem* Tragacantha *ſ. gumi huius arbuſculae teſte Dodonaeo* p. 751. ¶ cum Dragante *legitur* Veg. 1, 33. ¶ Dragantidis MS. 1, 59 *no.* h. *conf.* 1, 60 *no.* d.

Dragmas VIII P. Iul. 8, 2 *etiam MS. Sylb. pro* drachmas.

Dryadum choros C. 10, 264.

Dubito. eoſque nemo dubitat quin optimi ſint C. 6, 3, 3.

Duco. Duce *pro* duc V. 3, 2, 18. Ducere ſulcum C. 2, 2, 27. in propaginem virgulta P. N. 7, 21. ¶ Ducat in ſe eosd. ſapores P. O. 10, 1. ducitur e caelo ac terra ſalubritas V. 1, 4, 4. ¶ *pro* inducere. ſupra ducenda eſt terra P. F. 25, 31. calcem ducere, P. 1, 13, 2. cicatricem C. 4, 22, 4. ¶ educere euellere. fabam C. 11, 2, 50. pilum C. 6, 32, 3. ¶ Ducere peraeque V. 3, 16, 11 *h. e. medio proportionali inuento inaequalia pretia aequare. Noſtri eins in das andere rechnen.*

Ductim *&* caeſim *opponuntur. Qui* ductim *putat vineam,* prius applicat ferrum, *& ita* quae deſtinauit praecidit, *qui* caeſim, hunc ictus fruſtratur interdum *C.* 4, 25, 2.

Ductu falcis facta putatio, non ictu C. 4, 25, 3. Ductibus foſſarum ſiccetur ager P. Mai. 3, 1.

Duceni quadrageni pedes C. 5, 3, 2.

Ducentum *indeclin. pro* ducentos C. 5, 3, 7.

Duis bonam ſalutem Ca. 141, 3.

Dulcedo ſoli C. 2, 2, 14. fructus C. 3, 1, 3. ¶ *pro prurigine & titillatione* Veg. 3, 15, 4. *Hinc & pro morbo ſcabiei ſimili* Veg. 2, 52.

Dum tamen C. 1 pr. 11.

Duntaxat Ca. 49.

Duo villicos V. 1, 18, 3. duo libros V. 3, 1, 9.

Duodecima vna *pars* C. 5, 1, 11.

Duodequinquageſimo die C. 9, 14, 4.

Duodequinquaginta C. 9, 14, 1. 12, 5, 1.

Duplicem relationem eiusdem vocis ſuſpicamur in Vt. *Ita forte duas quaſi perſonas ſuſtinet* praecipiemus C. 9, 14, 5. Amici *in illo Cic. Lael.* 13 *extr.* vt & bonis amici diffundantur. *Videmur idem nobis obſeruaſſe in Herodoto* 1, 27 *vbi optat Croeſus* Αἲ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι ΕΛΘΕΙΝ ἐπὶ Λυδῶν παῖδας σὺν ἵπποισι *Quae ad verbum ita videntur transferenda*, Vtinam Dii faciant in mentem inſulanis *venire*, venire contra Lydos &c. *Operae ſane pretium videtur, diligentius ad haec talia attendere.* ¶ Duplex ſpina *laudatur in equo* C. 6, 29, 2. ¶ Duplices nouem ficus, *h. e.* XVIII Veg. 1, 38, 6. *ſi audias marginalem Sambuci obſeruationem. Sed cum recurrat* 1, 56, 17 *& alias, vbi locum vix habet ea interpretatio, aliunde illud epitheton eſſe ſuſpicor.* ¶ Duplicia quam numerus exigit *h. e. alterum tantum* C. 1, 8, 8.

Duplicat pretio reditum C. 12, 50, 2. duplicantur incrementa, quae ſperaueras P. N. 7, 12.

Dupondiarius *forte leg. pro* dipond. *vbi vid.*

Dupondium, *duo pedes* C. 3, 16, 2. 4, 1, 3. 4, 32, 2. dupondio & dodrante altus ſulcus C. 3. 13, 5. dupondium ſemiſſem C. 6, 19, 1. *vid. Dipond.*

Durabilis liquor C. 12, 38, 7. ficus P. Mar. 10, 26. ſalſura C. 12, 53, 1.

Durabilitas frumenti P. 1, 36, 2.

Duracinae vites C. 3, 2, 1. vuae Ca. 7, 2. Duracina Perſica P. F. 25, 32. P. N. 7, 8. *vid. quos laudat Needham. ad Geop.* 10, 13. Duracinae *primo vites dictae videntur a* duris acinis: *deinde translatum nomen ad ea Perſica quorum caro oſſibus vehementius haeret: ita certe Plin.* 15, 12 duracina *a reliquis diſtinguit.*

Duramenta ſ. duramina in vite C. 4, 21, 1. 4, 22, 1. P. F. 12, 2.

Duratus ruſticis operibus C. 1, 8, 2. ¶ Durata ſalibus aqua *C.* 7, 4, 8. *vid no. & mox* dura muria.

Duritia aetatis repugnante P. Mar. 12, 1.

Duriticia potio *vid.* diuretica.

Duro. durare vngulas C. 6, 37, 11. ¶ ſiccitatem & ventos P. F 9, 1.

Durus. Dura muria C. 6, 30, 9. 12, 6, 1. 12, 7, 3 *eſt eadem quae* matura, *ſalſiſſima, quae* durare *proinde condita poteſt. Sic intellexit etiam Turn.* 17, 16. *vid.* Duratus. Durum vinum, *ſuaui oppon.* P. O. 14, 5. *ſic* Acetum durum *Sammon.* 40.

Dux. Duces agricolarum Dei V. 1, 1, 4.

Dyſenteria ſi iumentum apprehenderit Veg. 3, 11.

Dyſenteriaca paſſio P. F. 31, 2.

Dyſpepſia quo vino curetur Ca. 127, 1.

E *&* F. *miſcent librarii Vict. ad* V. 2, 2, 18. *Vrſi ad Inſcript frat. arual. ſupra p.* 130. *no.* m.

Eadem V. 2, 5, 2 *intell.* opera, *dum aduocatus es.*

Eapropter C. 8, 14, 11.

Eatenus, qua C. 12, 9, 1.

Eblan-

Eblandiatur lac igneam ſaeuitiam morbi C. 7, 5, 16. eblanditus eſt mas ſuperiecta (de aſini coitu) C. 6, 36, 4. ¶ Eblandiantur ſolitudines ruris C. 8, 11, 1 *paſſiue, blandimento quodam vincantur, quo minus moleſtae ſint. Niſi tamen legendum* eblandiatur. *Vid. no.*

Ebrioſo cum memoria cura officii ſubtrahitur C. 11, 1, 13.

Ebulum ex ſegete vellito Ca. 37, 2. ebuli baccae C. 10, 10.

Eccum recta candidatus V. 3, 17, 10.

Echedermia pro Ecedermia, ἐχεδερμία *legendum* Veg. 3, 54, 1.

Echini ſalſi P. Ian. 16. marini condiuntur P. D. 6, 1. ¶ caſtaneae P. inſ. 155.

Echionii Bacchi palmes P. inſ. 45.

Ἠχοὶ, argutae valles C. 9, 5, 6. *alia deſcriptio* P. 1, 37, 5.

Edaces multi cibi C. 6, 2, 14.

Ederacea frons Ca. 52, 2. materia Ca. 111. ederaceae baccae C. 8, 10, 4. ederaceum vas vinum non continet Ca. 111.

in editiore ſiluae fronde C. 9, 8, 1. editiſſima aedificia C. 8, 8, 1.

Edo *priore corr.* Quod pecus libentius eſt V. 1, 56. edit *pro* edat Ca. 156, 6 *vid. Victor.* edent *pro* edant Ca. 53 *Vict.* Eſto Ca. 156, 1 *vbi &* comeſto. Eſtur C. 2, 10, 16. Eſſe Ca. 157, 10.

Edo *pr. longa.* Edunt ſtercus volucres C. 2, 15, 1. homines corporibus C. 2, 15, 8. Edere conceptos C. 6, 24, 1.

Edolatae lingulae C. 8, 11, 4.

Edomitus humor C. 1, 5, 3. edomita paſtinaca, *ſatiua, agreſti oppoſ.* C. 9, 4, 5. edomitam hoc reddit feritatem C. 11, 3, 37.

Educatio (*actiua ſ. nutricatio canis foetae*) aufert incrementum totius habitus C. 7, 12, 11.

Educatrix pullorum gallina C. 8, 11, 14.

Educo, *as.* Educare mulum paleis V. 2, 8, 2. educandus ruſticis operibus C. 11, 1, 7.

Educo, *is.* Educere radicem ex terra V. 3, 10, 5. euerriculo piſces V. 3, 17, 7. fiſtulam, *facere, in fonte ſaliente* V. 2, 14, 2. educit terra ſulphur P. Aug. 9, 1. ager calamos P. N. 1, 2. educere alumnos C. 4, 27, 4 *pro* educare. *ſic* educi P. 1, 28, 5. ¶ *dono auferre ſignificat* V. 3, 17, 7.

Eductione vberis pendent apes h. e. *vbere formato* P. Iun. 7, 6.

Eductus altricis vberibus C. 3, 10, 16.

Effectui ſibi ceſſiſſe ſenſit P. Mar. 12, 2 *es ſey ihm angegangen.*

vbi ſatis Efferuerit Ca. 115, 1 *vid. Victor.*

Efficaciſſima remedia C. 2, 18. 3.

Efficiunt oleum factores Ca. 64, 1. Efficere ſeſtertios centenos C. 3, 3, 3.

Effoeminatorum geſtus C. 1 pr. 15.

Effoetum & defatigatum ſolum C. 1 pr. 1. Effoeti ſenio tauri C. 6, 24, 1. ¶ Effoeta *ſimpliciter pro* foeta C. 7, 5, 5. 7, 12, 11 & 12. *ita* 8, 5, 15. 9, 1. 7. ¶ cum Effoetus fuerit grex pullorum C. 8, 5, 16 *pro effotus, fotu excluſus* SYLB. *Si de emendando ita loco cogitauit vir doctiſſimus, vereor vt feliciter. Neque enim alias, credo, occurrit verbum* effotus: *niſi forte praeſidium illi petere aliquis velit a Vegetiano* Effouet, *de quo ſtatim.*

Efforatur truncus C. 9, 1. 3.

Effouet Veg. 4, 28, 2 *ſi vera lectio eſt, ſignificat blande &* fouendo *quaſi aufert atque erodit.*

Effugiunt ſomniculoſo plurima C. 11, 1, 13.

Effundit ſe magnus venter ad ſuſtinendum foeturae onus P. F. 26, 1. effunditur in materiam & frondem vitis C. 3, 2, 1.

ad Effuſionem deponitur vitis C. 3, 2, 1.

Egelidum ver C. 10, 282. Egelidus *vtramque ſignificationem habet, & minus gelatum, aut rigidum, & valde. Ouidius:* Egelidum Borean, egelidumque notum. *Tepidum deſignat apud Columellam. Frigidiſſimum apud Auſonium epiſt. XXIV.* Egelidae vt tepeant hiemes, rabidosque per aeſtus Aſpirent tenues frigus ſubtile Aquilones. BARTHIVS 23, 21.

in Egeno eſſe C. 3, 10, 4. 4, 31, 1.

Egerminant oculi C. 4, 27, 4. C. 4, 32, 5. 4, 17, 4.

Egerit fructum vitis C. 3, 2, 11. *al.* exigit.

Egeſtionis foramen Veg. 3, 15, 6.

Egeſto primo amne ſpumantis muſti P. O. 14, 18.

Egregius *comparat. Victor ad* C. Arb. 28. 4.

Egreſſus liber permittitur columbis C. 8, 8, 1.

Eiectura leg. Veg. 2, 45, 8. *Vid. ſtatim* eiicere *h. e. luxare.* Sic

Eiectus. eiecta locis ſuis reſtitues Veg. 2, 46.

Eiicere ex ſe vitem V. 1, 31, 3. partem ſeminum C. 2, 11, 5. in agrum pullos paſcendos P. 1, 28, 6. ¶ ceruicem, luxare Veg. 2, 41, 1. armum 2, 45, 7.

Eiuncidum ſarmentum V. 1, 31, 3. eiuncidae mulieres *Vict. & Scal. ad* V. 2, 10, 8.

Elabitur ſuccus laetaminis per totum pratum P. F. 1.

Elaborare vt C. 12, 1, 3.

Elacata ſ. fuſus piſcis C. 8, 17, 12.

Elegantium menſae C. 7, 2, 1.

Elementa ſacra ſpiritus C. 3, 10, 10.

Elephantiaſis Veg. 1, 9, 1. elephantioſis 1, 16, 1. boum 3, 2, 19.

ad Elephantinen neque ficus neque vites amittunt folia V. 1, 7, 6.

Elephanti intra moenia noſtra nati C. 3, 8, 3.

Eleuare ferum fructum cum praecoque C. 3, 21, 5 *Vi. no.*

Elices qui? C. 2, 8, 3. elices facere C. 11, 2, 82. *Feſtus:* Elices ſulci aquarii, per quos aqua educitur e liris. *Eaedem ſunt* foſſae quas ſulcant, quo pluuia aqua delabatur V. 1, 29, 2. *vbi vid. no. & Salmaſ. ad Soli.* p. 512. *Add. Euſtath. ad Iliad.* μ, 294 p. 905, 46 *edit. Ro.* Ἕλιξ ἡ ἁπλῶς συστροφή, ἐπὶ ὁδοῦ τυχὸν, ἢ ὕδατος, ἢ καμπτῆρος.

Elidit vaccarum altera conceptum alterius C. 6, 23, 1. eliditur rex apium C. 9, 9, 8. 9, 11, 1. elidendae herbae V. 1, 47. ¶ Elidere, allidere *de motu aquae verſus terram vi. no. ad G.* 4, 20, 2. ¶ *In cura iumentorum vtitur hoc verbo* Veg. 1, 26, 3. & 4 *it.* 2, 17, 2. *vbi* deiicere *videtur ſignificare, vt minus reluctans animal tanto facilius curari poſſit.*

Eligere

Eligere manu herbas C. 4, 5. pedes e capite pullorum V. 3, 9, 14.
Elimpidaueris Veg. 1, 26, 2. *vid.* Elymp.
Eliquamina ſalſamentorum C. 9, 14, 3.
Eliquatam aquam transfundere C. 12, 21, 5. eliquatum muſtum omni faece careat C. 12, 19, 4. a faecibus vinum C. 12, 27.
Eliquo in ſecunda labra C. 12, 50, 11. lixiuiam C. 12, 22, 1. mel C. 12, 12, 1.
ELLIPSIS. Neque per eas quidquam ire intro poſſit (*eorum*) quae nocere ſolent gallinis V. 3, 9, 6. *Vocum* bene eſt! C. 12, 7 *inter* 2 *&* 3. τῆς quam *vid.* Plus.
Ellops ad Rhodon V. 2, 6, 2. *al.* helops *vt* helops Pamphylius C. 8, 16, 9. *al.* elops.
Eloquentiae parens *Homerus* C. 1, 1, 30.
Elota oliua C. 12, 50, 21. *V.* Eluta.
Eluacrum labrum Ca. 10, 4. *&* 11, 3. *vid. no.*
Eluit imber perniciem venenati humoris C. 1, 5, 3. eluantur baccae immundae *C.* 12, 50, 21. ¶ Eluant (helluando exhauriant) Ponticum Phaſin C. 8, 8, 10.
Eluenacae vites *v.* Heluenacae.
Eluta vinacia C. 6, 3, 4. *v.* Elota.
Eluuies balnearum P. 1, 40, 4.
Eluxuriabuntur vites pampinis C. Arb. 3, 2.
Elympidat omnia vulnera Veg. 2, 27, 4. 4, 28, 2.
Em quin adſum V. 1, 56. Em ibi tu quidquam naſci putas poſſe? V. 1, 2, 5.
Emaciatum armentum C. 2, 11, 2. emaciatis vineis C. 2, 10, 1.
Emacio. emaciat denſitas plantas C. 4, 33, 3. emaciant ſtirpem C. 4, 22, 12. emaciari flagellis *C.* 4, 6, 3.
Emacitas in armentis C. 4, 3, 1.
Emarcus vitis C. 3, 2, 25.
Ematites lapis, haematites Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3.
Emax. Emacem eſſe non oportet Patrem fam. Ca. 2, 7.
ad Embammata idoneum ſinapi C. 12, 55, 2. *vid. ad* C. 12, 35, 1. *Plinius noſter* intinctus *ſubinde vocat, quae Graeco vocabulo* embammata *nuncupantur. Sunt autem liquamina multiformia, quibus intingimus bucellas eſcarum, gu'ae prorſus irritamenta, vulgo* ſapores *appellant. Graeci dicunt* ἐμβάπτειν, intingere: *vnde &* embammata intinctus. *Illud ex Euangelio*: qui manum intinxerit in catino: *Graece dicitur*, ἐμβάψας τὴν χεῖρα τῷ τρυβλίῳ. BEROALD.
Emblema *in luxu* villarum V. 3, 2, 4.
Εμβρύυ ἄκος ſ. ἔμβρυον ἄγειν, partum educere C. 7, 3, 16. *Ita poſuit in Indice ſuo* SYLBVRGIVS. *Sed legitur rectius* ἐμβρυυλκεῖν.
Emendare bouem cubitorem C. 6, 2, 11. perperam factum C. 11, 1, 28.
Emerſus Caniculae *h. e. ortus* C. 7, 3, 24.
Emicat a capite vitis C. 4, 22, 14. in iugum materia C. 4, 20, 5. nux poſita celeriter C. 4, 33, 1. ſagitta in vite C. 3, 17, 2. ſtilus C. 11, 3, 46.
Emina *vid.* Hemina.
Eminula genua boum probantur V. 2, 5, 8. ſpina V. 2, 9, 4.
Emiſſum pro omiſſum librarius an auctor C. 3, 13, 5.
Emo. quae emi, quibus in locis debeant. Ca. 135. in emendo quae conſideranda V. 2, 1, 16.
Emoliri pituitam per nares C. 8, 5, 21.
Emolere Veg, 3, 68, 7.
Emolumentum *h. e. labor, difficultas* V. 3, 14, 1.
Emota terra C. 3, 13, 10. ¶ emota vel extorta vel eiecta de locis ſuis Veg. 1, 28, 5.
Emphragma, praeoccupatio Veg. 1, 40, 3. 1, 47, 2. *Apud Gorraeum* ἔμφραξις eſt ſtipatio meatuum aut cauitatum naturalium ex abundantia aut vitioſa qualitate ſuccorum.
Emplaſtratio inſitionis genus C. 5, 11, 1. Arb. 26, 1. 11, 2, 59. P. Iun. 5, 2.
Emplaſtro arborem C. 5, 11, 10. 11, 2, 37. emplaſtrari, inoculari P. Mai. 6. Nou. 7, 7.
Emplaſtrum. vti craſſitudo fiat, quaſi emplaſtrum Ca. 39, 2. ¶ aptare in nudatam arboris partem C. 5, 11, 10. *add.* C. Arb, 26, 8 *&* 9. P. Iun. 5, 3.
Emporium Heracleae V. 2, 9, 6.
Emticia ſalſamenta V. 3, 17, 6.
Emtio equina V. 2, 7, 6. emtionis formula V. 2, 2, 5. 2, 3, 5. 2, 4, 5. lex V. 2, 2, 5. pretium onerat vitis rationem C. 4, 30, 1. in emtionibus ſeruorum ſexes legitimum dominum perficiunt V. 2, 10, 4.
Emundata paſtinatio C. 3, 15, 1. torcularia C. 11, 2, 71.
Emundant pennas gallinae C. 8, 4, 4. emundetur humus C. 6, 30, 2. emundentur faeces C. 12, 50, 14. emundare alueos C. 9, 14, 7. bubilia C. 2, 15, 7. ſegetes C. 11, 2, 7. vinum C. 12, 23, 2.
Emunire arborem cauea C. 5, 6, 21.
Emunita retibus cauea C. 8, 8, 4. ſola prohibent curculionem C. 1, 6, 16.
Emuſcantur oleae C. 11, 2, 41 *h. e. muſco purgantur. vid. Cren. anim.* 10 p. 15, 16. SCHOETTG.
Enallage *vid.* Syneſis, *quae illius eſt fundamentum.*
Ἐναντιοτήτων συζυγίαι C. 2, 2, 3.
donec Enaſcantur de ſeminibus cucurbitarum C. 11, 3, 48.
Enatare, *humore tolli*, *innatare* P. Mar. 10, 22.
ab Enata ſtirpe, *h. e. a ſtirpe e qua enatae ſunt vites*, porriguntur C. 5, 4, 2.
Encytum (Enchytum) vti fiat Ca 80.
Eniteſcit mel optimae notae C. 9, 14, 10.
Eniti ſpatium C. 2, 2, 27. cum enixus eſt C. 1, 9, 6.
Enixae vaccae, quae parere deſierunt C. 6, 22, 1.
Ennaei aequoris lilia C. 10, 270.
Enodata vitis Ca. 33, 1.
Enodo virgas falce C. 5, 6, 14. enodato Ca. 44.
Enormitas onerum Veg. 2, 54, 1. 2, 59, 3.
Enormiter ablatus ſanguis Veg. 1, 36, 2. 1, 56, 10.
Enucleata ex auctoribus collegi Veg. 3 pr. 2.
Enula *pro* inula Veg. 3, 69, 3.
Enutriunt ſata coloni C. 3, 3, 4.
Eo, *is.* ire in ſemen Ca. 161, 3. *Sic noſtri in Samen gehen.* Aluus non it Ca. 157, 7.
Eo plumbum infundito Ca. 18, 4. indito *ibid.* addito oleum Ca. 156, 6.
Eodem infundito Ca. 108.
Eousque dum C. 4, 30, 4.
Eoo Lucifer ortu C. 10, 291.

Epaphaereſis. *ita vid. leg. pro* Apoforeſis Veg. 3, 25, 5. *Eſt enim* epaphaereſis *repetita euacuatio.*
Epar, epatis vſus Veg. 3, 55, 3.
Epatica *vel* Epatice aloë P. O. 14, 8 *&* 13.
Ephippium V. 2, 7, 15.
Epicoenorum nominum periphraſis V. 3, 5, 6.
Epidarmus Veg. 2, 61, 1. *Vitium eſſe videtur, cutis iuſto durior poſt vulnus enaſcens.* Epidermis *eſt ipſa* cuticula, *cuti hominum ſuperintenta ordinarie.*
Epidromus in torculari oleario Ca. 12, 1. *vid not. Funem quo lectus ſubtendatur intelligit etiam, noſtramque adeo explicationem firmat Turn.* 7, 24.
Epilepſia boum Veg. 3, 33.
Epimelis *vid.* Hypomelis.
Epiphora oculi C. 6, 17, 8. eius definitio Veg. 3, 4, 48. curatio Veg. 2, 22, 3.
Epirotae equi Veg. 4, 6, 3.
Epirotici pecuarii athletae V. 2, 1, 2. boues meliores V. 2. 5, 10. peculiarem formam habent C. 6, 1, 1. canes laudati V. 2, 9, 5. familiae V. 1, 17, 5.
in Epiro (Epeiro) pecuariae V. 2 pr. 7.
Epiſtatae villicae Ca. 56 *ita iunxit cum plerisque Sylburgius. Sed vid. no. in Addendis.*
Epiſtomici equi Veg. 1, 27, 1. *videntur eſſe* opiſthotonici. *conf. V. L.* Veg. 1, 38, 1. 3, 24, 4 *&* 12.
Epiſtomium *vid.* Epiton.
Epiſtylium V. 3, 5, 11.
Epitomis ſex circumſcripta multa volumina C. 1, 1, 10.
Epitonia *V. 5, 5, 16. vbi al.* epiſtomia *quae varietas etiam in aliis veterum locis occurrit. v. g. l. 17, π. pr. de action. emt. venditi. ad quem locum, Budaeus Ann. pr. p. m. 216, b.* Epiſtomium eſt aeramentum, quo ora ſalientium obturantur & laxantur, cum opus eſt. Dum manu ducitur vertibulum illud pertuſum, quod admittit vel arcet aquam, prout hoc aut illo modo verſatur. Epiſtomia *dicta videntur ab vſu, quod* obturant os *fiſtularum vel doliorum:* epitonia, *a ſimilitudine eorum, quibus nerui intenduntur in inſtrumentis muſicis. A figura noſtri & Angli, itemque Itali* gallos, cock, hahn, *ab eadem* Delphinos *niſi fallor Kircherus in hydraulicis: quanquam non ignoro aliter in eadem diſciplina ſumi apud Vitruuium.*
Epityrum ex oliuis Ca. 119. C. 12, 47, 9. *M. Varro lib. de lingua Latina tertio, enarrans illud Plautinum:* Si vnum epityrum eſtur. Epityrum (*inquit*) vocabulum eſt cibi, quo frequentius Sicilia, quam Italia vſa. *Quidam quia apud Graecos caſeus dicitur τυρὸς, opinati ſunt* epityrum *dici cibum caſeatum, quibus reclamat auctoritas ſcriptorum claſſicorum, quos nominauimus. Videtur autem appellari* epityrum *a confracta oliua, quae Graece dicitur πίτυρις.* BEROALD. Alii nomen inde deriuant, quia ἐπὶ τὸν τυρὸν, ad caſeum apponebatur. vid. Taubm. ad Plaut. Mil. 1, 1, 24. SCHOETTG.
Epiurus, *paxillus* P. N. 7, 14. *Vid. no.*
Epulae oues *ad* V. 2, 1, 24.
Epulum quotidianum V. 3, 2, 16.
Equae quae probentur V. 2, 7, 4. vt tractentur V. 2, 7, 7. aſinum vt admittant C. 6, 37, 9. ſi rabiant C. 6, 35. ¶ Olympionicae C. 3, 9, 5 *Vid. no. etiam in Add.* ¶ e vento concipientes V. 2, 1, 19. C. 6, 27, 2. *De hac & ſimilibus fabulis feminarum ſine mare concipientium Io. a Wower Polym.* c. 11 p. 81 ſq. ¶ equis feminis C. 6, 37, 8.
Equariae grandes V. 2 pr. 6.
Equicolus (φ. Modius) ſ. Aequic. V. 2, 7, 1.
Equidem mihi videntur V. 1, 5, 1.
Equina emtio *h. e. equorum* V. 2, 7, 6. Equinum pecus tripartitum eſt C. 6, 27, 1. ſed
Equitium *eſt in* MSS. ¶ Equitii vnde dicti V. 2, 1, 10.
Equuli V. 2, 8, 6. equulorum domitura V. 2, 7, 13.
Equus (*caeleſtis*) oritur C. 11, 2, 24. ¶ de Equis quae tenenda V. 2, 7 *&* C. 6, 27 *ad* 30. P. Mar. 13, 1. equorum vſus diuerſus V. 2, 7, 14. patriae & ingenia Veg. 4, 6. cura & medicina C. 6, 30. ¶ Equus *pro* equa? V. 2, 7, 11.
Eradere muſcum C. 4, 22, 6.
Erbas ternas herbae Sabinae Garg. 1. *quid ſi herbas? ſtöcke.*
Erecti piſces C. 8, 17, 9.
Ergaſtularii C. 1, 8, 17. praefecti compeditis ad cuſtodiam & opera exigenda.
Ergaſtulum ſubterraneum C. 1, 6, 3. ergaſtuli mancipia C. 1, 8, 16. C. 11, 1, 22. ergaſtula & nexus ciuium C. 1, 3, 12.
Erichthonius C. 9, 2, 4.
Erigones canis C. 10, 400.
Ἐριθάκη V. 3, 16, 8 *&* 23. Heſych. Ἐριθάκη ἡ ὑπὸ τῶν μελισσῶν παρατιθεμένη τροφή. SCHOETTG.
Erratica braſſica Ca. 157, 12.
Erronem ducem retinere C. 9, 10, 3. *Erraticum, & fugitiuum. Labeo iuriſconſultus, vt ſcriptum legimus titulo ad aedilitium edictum, definit* erronem *eſſe* puſillum fugitiuum, *& ex diuerſo* fugitiuum magnum erronem *eſſe: ſed proprie erronem ſic definiunt iuriſconſulti eum, qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis ad domum redit. De errone terno, ait Horatius:* Fugitiuus, & erro. BEROALD. *Quid ſibi velit vox* terno, *non intelligo, inſpecto etiam Horatii loco* S. 2, 7, 13.
Erronei canes C. 7, 12, 5.
Eruca ſalax C. 10, 372. Priapo vicina C. 10, 108. vt colatur C. 11, 3, 29. ¶ Eruca κάμπη *vt profligetur* C. 11, 3, 62. 10, 333. 11, 3, 62. P. 1, 35, 2.
Eructo. qui eructant aues Gangeticas C. 8, 8, 10. ¶ eructant aquam mammillae in fontibus V. 3, 14, 2. ¶ eructat humores ager vliginoſus P. Ian. 13, 7. virus C. 1, 5, 6.
Eruderatum ſolum V. 2, 2, 7.
Erudire eſt difficile C. 11, 1, 6.
Eruditus omni opere ruſtico C. 11, 3, 64.
Eruila *an* eruilia? V. 1, 32, 2. C. 2, 14, 1.
Eruendi pedes equorum, *an* eluendi? Veg. 1, 56, 27.
Erumpit tumida *actine pro* rumpit Ca. 157, 3.
Eruncare herbas C. 2, 11, 5.

Eruptione facta profugere. C. 9, 10, 3.
Eruum freſum & aqua maceratum C. 6, 3, 4. mollitum Veg. 3, 48, 4. Eius ſatio & cultura C. 2, 11, 11. 11, 2, 10. P. Ian. 8.
Eryngii radices C. 6, 5, 2. Veg. 3, 2, 22 *deſcribitur. Officinis Iringus, Germ. Manns-Treu.*
Erythraeo ariete *C.* 7, 2, 6. Erythraeis arietibus C. 7, 3, 2. quos vocant ἐρυθροὺς C. 7, 2, 4.
Eſcae optima olea orchis C. Arb. 17, 3. ad eſcam ſerere, faſeolum C. 11, 2, 72. vites C. 3, 2, 1. ab eſcis remotiſſima villica, *h. e. quae non liguriat* C. 12, 1, 2. ¶ pro cibo medicato Veg. 3, 4, 1.
Eſcendere *an egredi, ſuperare* ? *vid. ad* V. 3, 16, 27. *& ad* C. Arb. 14.
Eſculentae merces C. 11, 3, 50.
Eſitare braſſicam Ca. 157, 10.
Eſui condere oleas V. 1, 60.
Et etiam Graeci V. 2, 4, 10. *conf.* 1. 48, 1. 1, 59, 4. 2 pr. 5. 2, 4, 10. 2, 7, 2. *Add.* Nec non etiam *ſ. l.* & item V. 2, 1, 23. etiam item V. 2, 1, 8. & id etiam ignotiſſimis quoque V. 1, 1, 2. & is non, *neque is* C. 2, 16, 2.
Eteſiae Kal. Aug. C. 11, 2, 56. flare deſinunt III Kal. Sept. C. 11, 2, 58.
Etiam nunc V. 3, 1, 6. 3, 2, 3. etiam & C. 6, 3, 7. Neque ſcirent etiam V. 1, 2, 16 *h. e. nondum ſcirent.*
ETYMOLOGIAE Varronis (*Vid. de illis Scal. ad* 3, 1, 6.) & verborum diſputationes, allitterationesque. Alui apum ab alimonio 3, 16, 15. Appius ab apibus 3, 16, 3. Ariſta, quod prima areſcit 1, 48, 2. Aruum, quod aratum nec dum ſatum 1, 29, 1. Balare, belare a ſono vocis 2, 1, 7. ex βοὸς compoſita 2, 5, 4. Canterii quod ſemine carent 2, 7, 15. Caprae a carpendo 2, 3, 7. Capreolus a capiendo 1, 31, 4. Chordus ἀπὸ τοῦ χορίου 2, 1, 19. Columbae a columinibus villae 3, 7, 1. Cuniculus quod cuniculos facit 3, 12, 6. Delici porci depulſi a mamma 2, 4, 16. Farrago quod ferro caeſa, vel a farracia ſegete 1, 31, 5. Flagellum qu. flabellum 1, 31, 3. Gluma a glubendo 1, 48, 2. Granum a gerendo 1, 48, 2. Hordicalia ab horda 2, 5, 6. Italia ἀπὸ τῶν Ἰταλῶν *a vitulis* 2, 5, 3. Legumina, quod leguntur 1, 23, 2. 1, 32, 2. Lepus ab Aeol. λέπορις 3, 12, 6. Lirare quid? 1, 29, 2. Lora, quod lota acina 1, 54, 3. Melicae gallinae *pro* Medicae 3, 9, 19. Meſſis a metendo 1, 50, 1. *Sed p. p.* a medio ſ. 2. Nefrendes quod nondum fabam frendere poſſunt 2, 4, 17. Noualis quis ager 1, 29. Occare qu. occaecare ſemen 1, 31, 1. Ocinum ab ὠκέως 1, 31, 4. Offringere quid? 1, 92, 2. Oues, aues 3, 2, 11. Palea quia diſcedit palam 1, 50, 3. Palma qu. parilema 1, 31, 3. e Pecuaria re appellationes multae 2, 1, 6. etiam hominum 2, 1, 10. Porca quod ea ſeges frumentum porricit 1, 29, 3. Porcus 2, 4, 17. Proſcindere quid? 1, 29, 2. Sacres porci 2, 1, 20. 2, 4, 16. Seges quod aratum ſatum eſt 1, 29, 1. Serpullum quod ſerpit 1, 35, 2. Sicilire a ſecando 1, 49, 2. Speca ruſtici pro ſpica a ſpe 1, 48, 3. Stolonis cognomen 1, 2, 9. Stramentum a ſtando vel a ſtratu 1, 50, 3. Subrumis a ruma 2, 1, 20. 2 11, 5. Sucida lana a ſudore 2, 11, 6. Sulcus quis 1, 29, 3. Terra quotupliciter dicatur 1, 9, 1. Thebarum nomen a teba, gleba 3, 1, 6. Turdi nomine mares, reuera feminae quoque 3, 5, 6. *Grammatici* ἐπίκοινα. Vellera, velumina a vellendo 2, 11, 9. Vicia a vinciendo 1, 31, 5. Villae a vehendo 1, 24.
Huc pertinet quod etiam collocutores in dialogis ſuis eos finxit Varro, quorum nomina cognationem habent cum rebus, de quibus agitur. Fundanius, Agraſius, Agrius *de* fundis *&* agris *diſputant; de* porcis *Tremellius* Scrofa; *Licinius* Stolo *de* arboribus : Vaccius *ſibi de* bubus *loquendi partes vindicat* 2, 4, 2. *de* Apibus, *Appius:* 3, 16, 3. *Cornelius* Merula, *Fircellius* Pauo, *Minucius* Pica, *M. Petronius* Paſſer *loquuntur de* auibus.
Euadit apis veſtibulum C. 9, 12, 1. euadere limen C. 7, 9, 13.
Euaneſco. euanuit pruina V. 2, 4, 6.
Euanidae oleae C. Arb. 17, 3.
Euannere foras V. 1, 52, 2.
Euehere Ca. 5, 8.
Euenit ſerius h. e. exit *e terra* C. 4, 32, 2. euenit mihi feliciter *inſitio* P. O. 12, 5.
Euentus rei C. 11, 1, 1. ¶ Bonus Euentus numen ruſticum V. 1, 1, 6.
Euerrere ſtabula C. 7, 4, 5. euerruntur officinis C. 8, 17, 12.
Euerſis omnibus, *de vulnere purgando* Veg. 2, 30, 2.
Euertitur lupinum (*aratro*) P. Aug. 2.
Eugeneum geminum *genus vitium* Ca. 6, 4. V. 1, 25. C. 3, 2, 16. *quaſi tu* εὐγενὲς *dicas ſ.* generoſum, *vt inter noſtrates vuas ſunt gut edel.* SCHOETTG.
Euincere campas P. 1, 35, 6. morbum C. 6, 5, 2. diſcrimen Veg. 1, 11, 9. 3, 2, 21.
Euirat ſanguis enormiter ablatus Veg. 1, 36, 2. 1, 38, 12. *Similiter Coelius Tard.* 1, 5, 178 Corpore euirato animae quoque ſubſtantia turbatur. *Praeceſſit de vſu Veneris. Credo non a* viro *deriuari, ſed a* viribus.
Euiſcus *pro* ibiſco *ſ.* hibiſco *videtur poni.* Veg. 3, 64, 1. *pro* viſco *Veg.* 4, 14, 5. 4, 28, 26.
Euius, *Bacchus* C. 10, 424. Euie Euie Paean C. 10, 224.
Eumaeus ſubulcus Homericus V. 2, 4, 1.
Eumetria equi Veg. 4, 2, 2. *iuſta proportio & magnitudo.*
Eunuchos raro vexat podagra Veg. 2, 53, 6.
Euocat tepor ea quae ſeruntur P. 1, 6, 12. euocare ſuccum C. 5, 5, 11. per ſiphonem C. 9, 14, 15. euocatur in latitudinem ſalix C. 4, 31, 2. patitur ſe altius euocari laetitia vitium C. 4, 19, 2. *Ita Plin.* 17, 22 *ſ.* 35 *n.* 14 Vitis euocata ad fructum.
Euolutum furfure panicum C. 2, 9, 19. *proprie, & cum reſpectu ad* voluulas *vel* valuulas, *vbi vid.* ¶ Euolutis vniuerſis auctoribus Veg. 3, 61.
Euomit herbas ſolum ſtagni C. 8, 15, 3.
Europam Phoenice exportauit amans Iupiter V. 2, 5, 5.
Eurinus ventus C. 11, 2, 14.
Euronotus C. 11, 2, 42.
Eurus, Vulturnus C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.

Ex aceto coquere C. 12, 46, 1. ex oſſibus ius V. 2, 9, 10. ex furfure calidus ſaccellus Veg. 3, 28, 3. ¶ ex fraxino frondes C. 7, 3, 21. ex leguminibus paleae C. 7, 3, 22. ¶ ex albo decoloratur C. 12, 47, 9. ex aureolo varias C. 9, 3, 2. ex rutilo albicantes, ex auro flauae C. 8, 2, 9 *&* 10. ex longo rotundum corpus C. 6, 29, 3. ¶ Ex a. d. VII Id. Febr. *&c.* V. 1, 28, 1. Ex Kal. Mart. C. 4, 5. ¶ Ex concitato mitiſſimus C. 6, 29, 3. ¶ Ex commodo C. 12, 19, 3. ex facili C. 4, 33, 4. ex canna agitabis *pro ablat. inſtrumenti* P. O. 17, 1. ¶ Ex *omittitur in illo,* plenos ſinus vrbe reportet C. 10, 310.

Exaceſcere *&* exacuiſſe C. 12, 17, 1.

Exactio operis C. 11, 1, 26.

Exactor operis C. 11, 1, 26. vigilans C. 3, 13, 10.

Exactum & reliquum *oppon.* Ca. 2, 5. ¶ exactis meſſibus C. 12, 10, 1. ¶ mercibus C. 10, 317.

Exacuere ridicas C. 11, 2, 12. metas in anguſtiſſimos vertices C. 2, 19, 2. ¶ exacuit morbos C. 10, 392.

Exaggerandum ſtramentis auiarium C. 8, 11, 9.

Exagitare fecem C. 12, 19, 4.

Exaltare ſulcum C. 3, 13, 9. in tres pedes C. 3, 13, 4. orbem ablaqueationis C. 4, 4, 2.

Examina ſilueſtria (apum) C. 9, 8, 14.

Examinato modo C. 3, 12, 3 *h. e. ſuis quaſi ponderibus librato ac diuiſo.*

Examinant alui C. 9, 14, 5 *h. e. examina exigunt, ſie ſchwärmen,* examen *ein ſchwarm.*

Exanio *vid.* Exſanio.

Exarmatus aries C. 7, 3, 5.

Exarare de integro locum frumenti cauſa C. 2, 18, 3. exarari ager incipiat P. Aug. 1. exarari & effodi non deſiderant mala P. F. 25, 14 *h. e. terram in qua ſtant aratro vel bipalio moueri.*

Exaſperatio faucium Veg. 3, 62, 1.

Excandefacere annonam V. 3, 2, 16 *vt* incendere *ibid.*

Excande me fecerunt cupiditate V. 3, 4, 1.

Excandeſcere ad tactum, *de puſula* C. 7, 5, 16. ¶ *de liquido* Ca. 95, 2. ¶ in exteros *de cane* C. 7, 12, 5.

Excedit bos modum compulſoris P. Iun. 2, 3.

Excellitur frigus, *pro* expellitur *MS. Samb.* Veg. 3, 1, 2.

Excernuntur flatu frumenta C. 2, 21, 5.

Excipere *h. e. nominatim cauere* V. 2, 2, 5. 2, 3, 7. 2, 9, 7. 2, 10, 5.

Exciſio plagae P. F. 30. *pro* plaga exciſa.

Excitat terebra lanuginem C. 4, 29, 16. excitantur altiores puluinuli C. Arb. 10, 4. paſcua in noualibus P. N. 13, 3. incilia C. 5, 9, 13.

Excludere extra limbum V. 2, 3, 7. ad excludendum apta oua C. 8, 5, 4. *vid.* Excudo.

Excluſi pulli C. 8, 5, 7. 8, 14, 10.

Excodicare vites quid? P. Ian. 1.

Excolatur ager exſtirpatis arboribus P. Mai 3, 2. *ita* ſiluas excoli *praecipit* V. 1, 27, 3. *Praeſidium hinc petere poterat Gruterus, cum Cic. Tuſc* 5, 2 *pro vulgato* expultrix *dubitat an non praeferenda ſit lectio altera* excultrix. *vid.* Exero. ¶ Excoluntur ſpatia per ſemina C. 3, 5, 4.

Excoquere dimidium Ca. 107, 2 *h. e. coquendo abſumere.* ad dimidium C. 12, 19, 1. ¶ excoquit terram frigus C. 11, 3, 13. *vid.* Fermentare.

Excrementa frugum P. F. 26, 3 *vid.* cretura. tritici C. 8, 5, 25. vuae, quae Graeci γίγαρτα vocant P. N. 20, 4.

Excreti a farina furfures C. 8, 4, 1. excreta tritici dantur gallinis C. 8, 4, 1. 8, 8, 6.

Excubitor vigilans C. 7, 12, 1.

Excubo. excubandis ouis vtiliores gallinae nouellae C. 8, 5, 5. *Rectius* excludendis *vlt. ed. vel* incubandis SYLB. *Sed* excubant *eod. intellectu eſt* C. 5, 8, 6. *&* excubandis *in primis editt. legitur* C. 8, 14, 7.

Excudit mihi, vt componerem cultus hortor. C. 11, 1, 1 *pro* extudit. ¶ Excudere oua V. 3, 9, 2 *it.* 10 *it.* 13. pullis formandis excudendisque C. 8, 14, 7. *comparat Graecum* ἐκκολάπτειν SYLB. *vid.* Excuſus. ¶ Excudi debet canalis a ſummo trunco P. Ian. 15, 17.

Excultae oleae C. 5, 9, 6. exculta ſemina C. 11, 3, 49.

vt Excurrat humor P. N. 15, 1 ¶ Excurrimus, *exſecuti ſumus* P. Aug. 7. *Sed vid. no.*

Excuſatae matres ab incubatione P. 1, 28, 3 *de pauonibus.*

Excuſent ſe inuicem a calore P. N. 7, 2. *pro* defendant. *ſic* excuſanto ne poma caduca naſcantur P. N. 7, 14.

Excuſus. excuſis anſerculis C. 8, 14, 7. excuſos pullos V. 3, 6, 4. 3, 9, 2 *&* 13.

Excutit gradus ambulantium tremor fabricae P. 1, 9, 2. excutiunt ſe iumenta poſt volutationem Veg. 3, 42, 1.

Execaueris Ca. 42, 1.

Exedra concluſae aues V. 3, 5, 8.

ſine Exemplo nec docetur recte nec diſcitur C. 11, 1, 4.

Exemtiles perticae C. 8, 11, 4.

Exemtio fauorum C. 9, 14, 11. exemtionem difficilem praebet C. 3, 19, 1.

Exemto anno *i. e.* exacto P. F. 17, 8. quarto menſe P. F. 26, 2. tempore P. F. 33. exemtis XL diebus P. O. 15. *&* 14, 16. tribus diebus P. N. 20, 1.

Exeo. Exit e terra primum hordeum V. 1, 45, 1. vix vlla herba C. 2, 12, 3. *conf.* P. F. 4. exire nituntur oculi ſarmentorum P. F. 32. exit melior aruis napus C. 2, 10, 23. lupinus non exit ſolo limoſo C. 2, 10, 3. exeat & grandeſcat lens ſata P. F. 4. ¶ exeunte menſe P. F. 25, 33. *finiente.* ¶ vnde optimi exeunt aſini V. 2, 6, 2. *h. e. gignuntur.* ¶ non exeunt nouenae partes vltra *&c.* V. 2, 1, 25 *h. e. transferri, applicari non poſſunt.* ¶ vti inde (*de praedio*) exiri poſſit Ca. 1, 2. *V. no. & quae obſeruamus ad theſ. Fabrianum* v. Exitus *n.* 3.

Exerceo. curſu & opere C. 6, 27, 11. agrum multis arationibus P. Ian. 13, 2. fiduciam contumacem P. Mar. 11, 1. imperia in tauros C. 6, 23, 3. exercetur labor C. 9, 15, 1. exercentur machinae C. 12, 50, 7. ¶ exercet mares ineundi cupiditas C. 8, 11, 7.

Exerito radicem C. 12, 56, 1 *h. e euellito: vt* Excolo.

Exeſa

Exeſa ſalibus chalcis C. 8, 17, 12. vermiculis oliua C. 12, 50, 21. vinea P. F. 16, 1. exeſae fruges C. 1, 6, 16.
Exgruminantes cochleae V. 3, 14, 3. *explicat Peyer. de rumin.* LICHTENH.
Exhalationes noxiae P. 1, 7, 4.
Exhalata pruina V. 2, 2, 12.
ne Exhalet odor Veg. 3, 69, 3.
Exhauſtum animal Veg. 3, 1, 11 *h. e. macilentum.*
Exherbatur planta nouella C. 4, 31, 2. exherbandus erit locus C. 11, 3, 11.
Exhercen Veg. 2, 47, 1 *leg.* exherxin, ἐξέρξιν, *ab* ἐξείργω.
Exhibeat domino fidem ac beneuolentiam C. 11, 1, 7. exhibere natis generoſitatem ſuam C. 6, 36, 3. exhiberi haec diligentia non poteſt, niſi per patrem familias C. 3, 20, 5.
Exhilaratur iumentum h. e. recreatur Veg. 3, 39.
Exhorreat aeſtus ſiccos C. 10, 154.
Exhortantur ſemetipſos C. 11, 1, 11.
Exigo. Exigere paſtum V. 2, 4, 6. ¶ exigit materiam furunculus C. 4, 24, 17. vitis C. 5, 6, 29. vuas complures vitis C. 3, 6, 2. 3, 2, 10 & 23. ¶ exigendum opus C. 3, 13, 11. *ſic* exactor operis C. 3, 13, 13.
Exigue prona planities C. 2, 2, 1.
Exiguitas acinorum C. 3, 2, 24. cibi C. 7, 5, 5. culta foecundior, quam magnitudo neglecta P. 1, 6, 8.
Exiguum aceti C. 12, 47, 5. laſeris C. 5, 10, 15. laſer C. Arb. 23, 1. *vi. no.* Exiguius *Victor.* C. Arb. 28, 4.
Exilis ager C. 1, 4, 2. materia C. 10 pr. 4.
Eximie optimum C. 8, 17, 1. Ita forte eximie larga C. 8, 17, 15.
Eximitur ſcobes C. 4, 29, 15.
Exinanire marſupium V. 3, 17, 2.
Exinanitae alui apum V. 3, 16, 28.
Exinde vt pabuli facultas eſt *h. e. proinde ac* V. 1, 20, 4. *conf.* 11, 24, 2.
Exiſtere *parum ab eſſe differt* V. 2, 7, 7. exiſtunt ſteriles C. 7, 6, 8.
Exitii genus curculio C. 1, 6, 16.
Exitus naturales C. 6, 30, 8. exitum non habet aluus C. 8, 5, 20.
Exoleſcit gratia paſcui vſu continuo C. 7, 3, 20. exoleuerunt longo ſitu vineta C. 3, 11, 2. exoleſcere negligentia C 2, 18, 3.
Exordium de monte fumant aquae P. Aug. 8, 3. ¶ Exordium ſequentis libri C. 4, 2, 3 *vbi forte pro acceſſu ad ipſum argumentum poſſis accipere. Ita 7, 12, 1 poteſt vtcunque retinere conſuetum ſignificatum: refertur enim ad 6, 1, 6. Sed alioquin* ¶ *Columellae* Exordium *non eſt prooemium libri vel initium, ſed totus liber, aut argumentum certe maius & caput dicendorum. Ita verba,* quae priore tradidimus exordio 4, 4, 1 *reſpiciunt aperte partem parum a fine diſtantem.* Dicturus exordio ſequente, quae de vineis arbuſtisque 2, 22, 6 *ad totum librum pertinet. Ita* quanquam pars haec exordii pene tota iam exhauſta ſit 7, 5, 1. Quae ſuperiore exordio percenſuimus 7, 5, 4. *Ita* ſequenti exordio 8, 17, 16 *de totius libri argumento:* & ne longiore exordio legentes fatigemus *h. e. producamus librum per ſe ſatis longum* 5, 12, 13. & Arb. 27, 1. *Apertiſſime:* prioribus ſubnecteretur exordiis 10 pr. 3 & prima parte huius exordii 11, 3 *extr. atque in fine adeo libri.*
Exorica purgabis caput equi Veg. 2, 6, 7. *quid ſi* conyza?
Exoriente Arcturo C. 2, 10, 21. ¶ ab exoriente C. Arb. 3, 3. ad exorientem verſus V. 3, 9, 6.
Exortus aequinoctialis V. 1, 12, 1. exortus hiberni V. 2, 3, 6.
Exoſſare carnem ſuis C. 12, 53, 1.
Expandunt in ſole C. 12, 15, 3.
Expauſatum iumentum Veg. 1, 38, 9 *ausgeruhet.*
Expectare caritatem Ca. 3, 2.
Expedire agrum ſationibus faciendis C. 2, 2, 21. annonam muſti C. 3, 21, 6. cibaria paſtoribus V. 2, 10, 6. far ad cibatum V. 1, 69, 1. ad vſum cibatus V. 1, 63, 2. laqueos ad aues capiendas P. D. 6, 2.
Expedita diſcentibus C. 11, 1, 9.
Expellito vuas Ca. 33, 4 *h. e. ſoli exponito.*
Expendere vber ſoli feracis in degeneres ſurculos P. 1, 7, 1.
Experientia exercenda V. 1, 18, 7. rerum varia C. 10, 338.
Experimentum muriae maturae C. 12, 6, 2. de experimento medicina eſt Veg. 3, 3, 3. experimentorum nusquam varietas omittenda C. 1, 4, 5.
Experrectus vigor C. 1 pr. 12. experrectiores ſunt apes C. 9, 7, 5.
Expers frumenti natio C. 7, 2, 2.
Experta terris tuis ſurculorum genera P. 1, 6, 2.
Expinſi far Ca. 2, 4 *vid. no. etiam in Add.*
Explantat pampinos vinitor C. 11, 2, 38. arbuſculam C. 5, 9, 8. explantatur vento pampinus C. 4, 29, 11. 4, 14, 1. explantare ſuffraginem C. 4, 24, 4. 4, 27, 6.
Explicata valle P. Aug. 11, 2.
Explorare guſtu C. 2, 2, 20. 11, 2, 68. ſi regula exploraueris aequale P. 1, 9, 4. me explorante, *ita ad experientiam ſuam prouocat* P. Iul. 3, 1.
Expolita frumenta C. 2, 21, 6.
Exponitur planta ſemen P. F. 25, 31. *ponitur.*
Expopulatio fructuum C. 3, 2, 18.
Expoſtulauit vſus C. 12, 2, 3.
Expreſſi anguli C. 4, 4, 1 *ſunt recti, oppoſiti* curuaturis oblique rotundis, *quales in alueis.*
Exprimit materiam curuatura in vite C. 4, 20, 3. h. e. in loco, vbi curuata eſt vitis germen facilius exit *vid.* flexura & *add.* 4, 24, 13.
Expromiſit nummos V. 2, 2, 5. Expromittere *eſt pro ſe, vel pro alio ſolennibus quibusdam interpoſitis valide promittere. Cum de eo nemo ambigat, quin pro alio promittere ſignificet, ille alter autem intellectus, vbi pro nobis expromittere dicimur fere negligatur, iuuat illum non ex hoc tantum Varronis loco, verum etiam legum auctoritate confirmare. Igitur l. 10 §. 4 de donatt. (39, 5)* Seruus cui pecunia credita fuerat, *(quod quidem per leges fieri non poterat, cum nihil ſuum habeat ſeruus)* liber factus eam expromittit. *(vt adeo nunc demum iure Romano valide exigi ab eo poſſit)* Non erit donatio, ſed debiti *(iure naturali, non ciuili Romano)*

mano) ſolutio. *Ita l. 110 de R. I.* Nemo alienae rei expromiſſor idoneus videtur. *Generatim ſponſorem aut promiſſorem notat L. 104 §. 1 de Legat. & fideicom. (30, 1)* Tabellas quibus ei pecuniam expromiſeram. *Apertus inprimis eſt l. 36 de iure dotium (23,3) Vlpiani ſermo,* Debitor mulieris iuſſu eius, pecuniam viro expromiſit. *Et denique l. 7 §. 8 de dolo malo (4,3)* expromiſſor *intelligitur ſimpliciter, qui plene promiſit, pro ſe vel alio.* Nimirum ἡ ex *complementi & perfectionis ſignificationem habet, vt in* exaedifico, exaggero, exhilaro, exquiro, expio, expleo, expolio, exporrigo.

Exputatos palos acuere C. 11, 2, 12.

Exputare plantas C. 11, 2, 19. vitem C. 3, 15, 3. pampinum C. 5, 6, 31. ſalices C. 4, 30, 6.

Exradicata vt ſint V. 1, 27, 2.

Exſaniare, *humore tetro vel crudo, quae quaſi quaedam* ſanies *eſt, liberare e. g.* baccam preſſam C. 12, 47, 10. cum exſaniaueris ſinapi C. 12, 55, 2. exſanietur caro ſalita C. 12, 53, 2. ¶ Exſaniet aqua nitrata amaritudinem C. 12, 55, 1. *Guilandinum de papyro c. 16 p. 327 laudat Schoettgenius : Beroaldus comparat cum Apuleiano* examurcare.

Exſecare ſerra C. 5, 11, 3. vnde exſecaueris Ca. 42.

Exſequantur ordines ſuos frutices ſub maceriis P. 1, 37, 3.

Exſerito radicem *h. e. euellito* C. 12, 56, 1.

Exſiccati cum fuerint Veg. 3, 4, 27.

Exſiſtere, *emergere* V. 1, 34, 1.

Exſoluit corpus vuarum vis contuſionis P. O. 19, 2.

Exſtantia. *vid.* Extan.

Exſtimulatae libidinis ſigna C. 8, 11, 8.

Exſtimulari libidinis furiis C. 6, 27, 3.

Exſtinguo *v.* Extinguo.

Exſtirpatae frigoribus ſoboles C. Arb. 5, 4.

Exſtirpatur ager ſilueſtris C. 11, 2, 52 *ſtirpibus liberatur.* virgultis ager P. Iul. 1, 1.

Exſucto ſudore ſitim quaerimus C. 1 pr. 16. exſuctiores reſtibiles ſegetes V. 2, 7. 11.

Exſudat caſeus acidum liquorem C. 7, 8, 4. exſudauit amurcam omnem C. 12, 48, 3. exſudant dolia muſto *quidam legunt* C. 10, 432 *ſed male vid.* Exundant. vt virus exſudet, *an* exſudent? Veg. 3, 49, 2. languor *an* languorem? exſudet Veg. 3, 47, 5.

Exſugeto ſuccum in linteum *f.* exurgeto Ca. 156, 3. exſugere ſegetem Ca. 37, 1. arena, quae exſugat humorem V. 2, 4, 15.

Exſultatio puerilis C. 7, 3, 18. *Sic* Hannibalem iuueniliter exſultantem *dixit Cic. de Sen.* 4. Plautus vitulari *Perſa* 3, 2, 2. SCHOETTG.

Extalis reuerſatur Veg. 3, 11 *h. e. longanon, extremum inteſtini recti. Eſt in Vulgato interpr.* 1 Reg. 5, 9 *de Philiſtaeis. Reſtituimus eam vocem etiam* 3, 6. *Auctoritates aliae apud Dufresnium.*

ſine vlla Extantia *h. e. vllare, quae emineat vel extet* C. 5, 5, 12.

Extat fertilior arbor C. 5, 9, 16.

Extenſiones in iſchuria Veg. 3, 15, 2.

Extenta vitis C. 4, 20, 3.

Extenuare fructum ſumtu V. 1, 22, 2. extenuatur ſcabies C. 6, 13, 1.

Exter. Exteris gentibus C. 9, 9, 5.

Exterminare angentem herbam C. 10, 149. 11, 3. 19.

Externarum gentium agricolae C. 5, 4, 2.

Extero e ſpicis grana V. 1, 52, 2. C. 2, 9, 11. exteruntur pecudibus ſpicae C. 2, 21, 4.

Extinguit ſtilla gemmam P. 1, 6, 9. extingui veterno C. 7, 5, 3.

Extollere onera in iumenta V. 2, 10, 3. ¶ in maius voces P. Iun. 7, 1. ¶ pampinum C. 5, 6, 31 *h. e. auferre, e medio tollere. Sed MS. Goeſ. ex toto tolli.*

Extorqueo. ſiquis extorquet P. Mar. 10, 14 *h. e. praeter naturam rerum vult efficere.*

Extortus violenter ſaltus Veg. 1, 17, 4. ¶ extorta *h. e. luxata* Veg. 1, 28, 5.

Extracta puteis pocula C. 7, 10, 7.

Extrahitur humor C. 1, 6, 11.

Extranea exercitatio, *ſ. extra vrbem* C. 12 pr. 4.

Extraordinariae ſpecies V. 2, 1, 28.

Extricatur ager C. 3, 11, 3.

Extrinſecus *i. e. loco non ſuo* C. 1, 6, 17.

Extrita litera V. 2, 1, 7.

Extruſicia vngula Veg. MS. 1, 26, 1.

Extuberat frequens nodus, *eminet* P. Mar. 10, 25. exuberat *al.*

Extumida in medio area V. 1, 51, 1.

Exuberat annus nimiis floribus P. Mar. 15, 3. terra C. 1 pr. 25. vitis C. 3, 6, 4. exuberant maiore fructu C. 5, 7, 4. exuberare cultu C. 2, 1, 5. ¶ exuberant herbae fauorum ceras C. 9, 4, 5 *tranſitiue, vberes reddunt. Ita etiam apud Tertullianum ſumi, oſtendit Salmaſ. ad Pall. p.* 169.

Exuctus, Exudo, *vid.* Exſ.

Exuentus *monſtrum vocis* Veg. 3, 3, 7 *pro* cruentus.

Exugeto *vid.* Exſug.

Exulcerantur vuluae ferro C. 7, 9, 5. ¶ exulceranda vitis C. 4, 24, 17.

Exundo C. 9, 9, 1. 10, 432 *vid. no.*

ſi Exungulauerit iumentum Veg. 2, 57, 1.

Exuo. exuitur flore vitis C. 3, 2, 13.

Exurit ſemina eruca C. 10, 334. exurere ferri maſſas ita vt ignis ſpeciem habeant C. 12, 5, 2.

F & H *permutantur vid. ad* V. 2, 5, 6 & 3, 16, 28.

Fabae ſatio Ca 35, 1. V. 1, 44, 1. C. 2, 10, 5. P. N. 1, 1. faba trimeſtris C. 2, 10, 9. Marſica C. 2, 9, 8. faba ſarrienda ſit nec ne? C. 2, 12, 6. bis ſarculanda P. Ian. 9, 2. quomodo vellenda P. Iun. 3. Fabae corium Veg. 2, 57, 2. coctae liquor C. 7, 12, 10. collectio C. 2, 10, 11. Fabam *veterum ſ.* κύαμον *non eſſe eam quae hodie faba dicitur, ſed legumen fructus rotundi & multo* Bωnis *omnibus noſtris minoris, copioſe oſtendit Dodonaeus* 4, 2, 1 p. 514. *Eas autem quas nos vocamus* fabas *ſ.* Bωnas, *maiores quidem, & cauli ſuo quadrato inſiſtentes,* Phaſelum maiorem *appellat: minores ad adminicula repere ſolitas* Dolichos ſ. Phaſeolos. *Denique cum* fabae *antiquae,* τοῦ κυάμου, *notis, quae a Theophraſto aliisque proditae ſunt, conuenire inter hodie nota legumina nullum magis putat* ſilueſtri, *quam ipſe*

ipſe vocat, Bona *ſ.* nigra, *cuius pictura & deſcriptio refert legumen, quod ipſe me memini Vinariae in hortulo domui adiuncto colere. Vocabant, qui mihi tradiderant, Spargelwicken, al. Spargelerbſen: & habebat ſaporem ſubamarum aſparagis non diſſimilem. Tanto magis Dodonaei ſententia acquieſcimus, quod nihil poſtea monuerunt Nonnius de re cibar. 1, 5. Salmaſius, qui plane, credo, hic Pythagoraeus eſt, licet multa de* faba Aegyptia *diſputet: Harduinus ad Plin.* 18, 12 f 30 *vbi,* Quae faba, *inquit,* veterum fuerit, haud ita procliue eſt ſtatuere *&c.* ¶ *Menſurae nomen eſt:* ad fabae magnitudinem Veg. 3, 12, 3. quantum fabae patitur magnitudo Veg. 3, 67, 2. *Saepiſſime ita Scribonius, indicante Rhodio. Add. Salm. ad Solin.* p. 688 ſq.

Fabaceus mucus Veg. 2, 36, 2. fabacea meſſis P. N. 1, 2.

Fabaginum acus Ca. 54, 2.

Fabalia Ca. 37, 2. matura C. 2, 10, 9. pro ſtercore inarantur V. 1, 23, 3.

Faber piſcis maris Atlantici C. 8, 16, 9.

Fabrica agreſtis P. 1, 12. fabricae planae P. 1, 9, 2. totus fabricae tractus P. 1, 8, 3. fabricae villaticae ſedem parare P. 1, 7, 4. ad fabricam caedenda materies P. Ian. 22. N. 15, 1. *Nimirum* fabrica *generale vocabulum aedificiorum omne genus comprehendit.*

Fabricatis in hunc vſum vaſis C. 8, 3, 8.

C. Fabricius C. 1 pr. 14.

Fabrico. iugum C. 6, 2, 10. nauigia C. 4, 3, 1. fabricentur aluei P. 1, 38, 1. canales C. 7, 10, 8.

Fabrilis libella C. 3, 13, 12.

Fabulos albos III Ca. 70, 1.

Facio. Facientes adiuuant Dii V. 1, 1, 4. *Vi. no.* ¶ facito inferuere C. 12, 38, 5. facies deferuere ſuccum P. S. 16. facient te peruenire ad — P. Apr. 8, 3. quae res eos faciet ſciſſuris aperiri P. Mai. 12. ¶ Facito ſurculos ſint longi Ca. 41, 4. partem digitos ſex altam facito ſiet Ca. 17, 4. reliquas canes facit vt ſint in tuto V. 2, 9, 15. vitem quam ponis fac vt ad orientem ſpectet C. Arb. 4, 4. *Vid ad* Cato. 8, 2. *add. Cort. ad Sall. Iug* 14, 11. Ita Gell. 14, 2 Vt & illud, in quo haerebam, & caetera faceret me vt earum rerum eſſem prudentior. ¶ Librum ad librum vorſum facito Ca. 40, 3 *per ellipſin* vt ſit. *Ita* certam diem facito Ca. 149, 1. Facere pinguem gallinam C. 8, 7, 1. faciundum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. ¶ Faciet vino quod volet Ca. 147. 148, 2. ¶ Facito porco piaculo Ca. 139. facere catulo C. 2, 22, 4 *vid.* Fio *& ad* V. 2, 5, 10. ¶ *Ex ſe producere, eiicere, eniti.* Facit aſinus ſobolem C. 6, 37, 7. faciunt volucres pullos V. 3, 5, 6. 3, 9, 17. 3, 10, 2. ſtercora homines C. 2, 15, 2. 11, 3, 12. ſtercus quod facit aſinus C. 12, 15, 4. facit vrinam Veg. 1, 51. Facit grana malum C. 7, 5, 12. frutices inula C. 11, 3, 35. faciunt plantas cacumina ficulnea P. Mar. 10, 35. fructum, quae e terra naſcuntur V. 2 pr. 5 caulem ſpicae C. 11, 3, 21. C. 11, 3, 27 & 58. vinum vuae C. Arb. 3, 2. ſpinam facit aſparagus C. 11, 3, 46. ſtercus facit multam herbam V. 1, 38, 3. ¶ *Producere admotis ad ſe cauſis quas ſecundas vocant.* Qui facere vult bonum gregem aſinorum V. 2, 6, 1. vinum C. 12, 40, 1. frumentum V. 1, 7, 2. vitem Ca. 52, 2. oleam Ca. 65, 1. apium lati folii C. 11, 3, 3. violam C. Arb. 30, 1. ¶ *Parare.* faciundam oleam locare Ca. 145, 1. facere caſeum C. 2, 22, 3. ¶ *De medicamentorum viribus.* Faciunt in hunc vſum folia C. 4, 13, 2. facit bene Ca. 157, 6. facit optime remedium C. 6, 15, 1. *add.* 8, 17, 13. ¶ Face *pro* Fac Ca. 23, 1, 26.

Facies ne deforment iumentum Veg. 2, 11, 4 *h. e. ſpecies. Pluralis eſt, vt in vulgato,* Quid facies, facies Veneris cum veneris ante *cet.* ¶ Facies terna *h. e. genera tria diuerſa* V. 1, 9, 3. *conf.* C. 10, 188. ¶ faciem literae Graecae obtinet ſtella C. 3, 13, 13.

Facile eſt, quod habeant V. 2, 10, 6. ex facili, *facile* C. 6, 1, 1. 12, 44, 1.

Facilitas ceraſi P. O. 12, 5.

Factores olei Ca. 64, 1. 66, 1. iurant 145, 2. doliorum cuparumque P. 1, 6, 2.

Factorii modus completus P. O. 10, 1 *i. e. vaſis quod factum capit.*

Factus & factum. in ſingulos factus olei Ca. 67, 1. Factum dicunt, quod vno tempore conficiunt. quem alii CLX aiunt eſſe modiorum &c. V. 1, 24, 3 *Plinio* 15, 6 *ſunt centeni modii.* Facti vnius menſura C. 12, 50, 19. cum expreſſerint facta C. 12, 50, 22.

Faculas vineaticas & ruſcarias *quidam legunt* Ca. 11, 5. *Rectius* Falculas.

ſi Facultas ſit alendis ſarmentis C. 4, 29, 1. ne vagandi facultas detur C. 8, 14, 11. ſi facultas non eſt reſecis *i. e. copia* C. 4, 24, 17. ſi facultas eius ſit copioſior *i. e. ſi maior eius copia ſuppetat* C. 12, 38, 8. ¶ Facultates aliquas acquirere C. 12 pr. 2.

Faecariae ſportae Ca. 11, 4. *vi. no. in Add.*

Faeciniae vites C. 3, 2, 14.

Faecinum vinum *an* Setinum? C. 12, 45, 6. *vi. no.*

Faecula, *collyrium ingreditur* Veg. 4, 16, 1 *& al. intelligo vſtione paratam, de qua Dioſc.* 5, 132. *Plura Rhod. Lex. Scribo.*

Faeculentum vinum vt limpidum reddatur P. O. 14, 12. faeculentum mingit animal Veg. 3, 4 b *ex* MS.

Faeles & maeles *ſcribitur* V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. *vid.* Feles.

Faex *vel* Fex. faecem reducere in ſummum C. 12, 19, 4.

Faginea materia Ca 21, 4. C. 12, 45, 5.

Fagus ad quae vtilis P. N. 15, 2.

Falciculae breues tribulatae P. 1, 43, 3 *videntur* tribulaticae *potius eſſe, vt* vineatriae; *vel* tribulariae, *vt* ruſcariae; *a tribulis* reſecandis. *Nam quod in Fabriano theſauro exponebantur mallei pulſibus acutae, gedengelt, illud nihil eſſe puto.*

Falculae vineaticae & ruſcariae Ca. 11, 4. vindemiatoriae C. 12, 18, 2.

Falere ornithonis V. 3, 5, 14 & 16.

in Falerno perticae pro iugis vinearum V. 1, 8, 2.

Falerno completa multo C. 10, 431. Falerna annoſa, fructuoſiora V. 1, 65, 2.

Faliſcus ager V. 3, 16, 10. Faliſcae praeſepes aeſtiuae Ca. 4, 1. 14, 1.
Fallo. vide ne te fallat *int. animus* V. 2, 1, 25.
Falx. falcem ſupponere C. 10, 328. falces ſex generum V. 1, 22, 5. foenariae, ſtramentariae, arborariae Ca. 10, 3. vineaticae, ſiluaticae Ca. 11, 4. putatoriae, meſſoriae, foenariae P. 1, 43, 1. verriculatae, roſtratae, denticulatae C. 2, 21, 3. lunatae P. Ian. 1, 43, 2. vinitoriae falcis figura C. 4, 25, 1.
Fames, teterrima mortis comes C. 2, 11, 7. famis impatientiſſimae ſues C. 7, 11, 3.
ad Famices malagma Veg. 4, 19, 2. Garg. 23.
Familia vt curanda Ca. 5, 1 ſq. C. 1, 8, 9. cibaria & veſtimenta quae requirat Ca. 56 & 59. C. 11, 1, 21. familiae numerus V. 1, 18, 6.
Familiaricae ſellae V. 1, 13, 4.
Familiaris lar Ca. 2, 1 *it.* 143, 2. familiares bubulco fiant boues C. 6, 2, 6. familiaria aquae viridia C. 8, 15, 4.
parum Familiariter noſtro ſolo venit C. Arb. 1, 3.
Famulatu miſerorum C. 1 pr. 10.
Far, *frumenti genus plures ſpecies complexum. Princeps adoreum, cuius & ipſius quatuor genera enumerat* C. 2, 6, 3. *Conſideratis quae de illo Marſilius Cagnatus Var. Obſ.* 2, 23 *(To.* III. *Gruterianae Lampadis) Remb. Dodonaeus* 4, 1, 10, *Salmaſius in hyle iatr. & alii dederunt, confirmor in ea ſententia, quam propoſui ad* C. 2, 9, 14. *quamque Turnebus etiam firmat ad* Ca. 2, 4. *Illud non habeo dicere, an ita inter ſe conueniant appellationes* Speltz, ſpelta, & *Dünckel, vt plane pro eadem frumenti ſpecie, quod vult Dodonaeus, haberi debeant.* Far promendum V. 1, 63, 2. 1, 69, 1. far adoreum V. 1, 9, 4. Campanum praeſtantiſſimum V. 1, 2, 6. venuculum, vernaculum *an* vermiculum? *ad* C. 2, 6, 3. 11, 2, 9. ¶ Factitium *etiam* far *eſt, a farina aliquantum diuerſum, quod vtrumque apparet ex* Ca. 143, 3. *ita* farre & ſapa incruſtatur olla *cibo cochlearum* V. 3, 14, 5. far hordei P. 1, 28, 5 it. 1, 29, 2. hordeaceum C. 8, 11, 14. triticeum C. 8, 5, 23. *add.* Farriculum, *it.* Fiſtula farraria.
Farciminoſus morbus equorum Veg. 1, 7, 1. 1, 14, 1. boum 3, 2, 18. affecti farcimino? Veg. 1, 7, 2.
Farcinomata Veg. 1, 28, 2. *MS.* carcinomata.
Farciri aues vt debeant Ca. 89. 90. V. 3, 9, 20. C. 8, 7, 4. boues V. 2, 5, 10.
Farctus fici plenior ac melior C. 5, 10, 11. *ſed* farctum ſpecioſius & plenius C. Arb. 21, 2. Farctum *velut tomentum fructuum interpretatur Barth.* 8, 4.
Farinarium cribrum Ca. 76, 3.
de Farno tabulata P. 1, 9, 3.
Farracia ſeges V. 1, 31, 5.
Farraginaria C. 11, 2, 71 *ſed vid. no.*
Farrago V. 1, 31, 5. C. 2, 7, 2. feritur C. 2, 11, 8. P. S. 8, 1. hordeacea C. 2, 11, 1. 11, 2, 99. datur purgando equino pecori V. 2, 7, 13. *vid. Vlit. & Burm. ad Nemeſia. Cyneg.* 283. ¶ Ferragines *ſcribitur* Veg. 1, 56, 26.
Farriculum e nouo tritico P. O. 21.
Farſura V. 3, 9, 1 *no. Scal. Optimum forte* fartura.
Fartor C. 8, 7, 1. *vid. Pignor. de ſeruis p.* 559 *ſqq.* Barth. 8, 4. SCHOETTG.
Fartura auium C 8, 7, 4. farturae deſtinatur turtur C. 8, 9, 1. ¶ Fartura *vel* farctura *in iumentis vid. ad* Veg. 2, 59, 3 *no.* g.
Fartus ſemine cucumis C. 10, 393.
Faſceis *pro* faſciis, circumdantur pedes C. 6, 12, 4.
Faſcia corticis ne diſſipetur P. F. 17, 2. faſciis circumdantur pedes C. 6, 12, 4.
Faſciculi leguminum C. 2, 10, 14. foeniculi fuſtibus illigati C. 12, 19, 4.
Faſcio. faſciare fracturam Veg. 2, 47, 3.
Faſcinatum animal. Veg. 3, 74.
Faſciolo ſuperligabis Veg. 2, 57, 1.
Faſelus *vel* Phaſelus, φάσηλος. *Quid leguminis eſſe videatur dictum eſt in* Faba. *Mei ciues vocant Türckiſche, oder Sau-Bohnen,* Bonas Turcicas *vel* porcinas. *Ab his diuerſus* Faſeolus ſ. phaſeolus *de quo ſtatim. Nunc quaedam loca, vbi* Faſeli *mentio eſt indicabimus:* C. 2, 10, 4. P. S. 12. O. 1, 3. Faſellus *ſcribitur* C. 10, 377.
Faſeolus *vel* Phaſeolus ad eſcam ſeritur C. 11, 2, 72. *Haec eſt ea quam vulgo* fabam *dicimus, legumen cum teneris ſiliquis coqui & edi ſolitum, tenero caule & ad longurios repente cet. vid.* Faba.
Faſianas aues *pro* Phaſia. *MS. Lugd.* P. 1, 29.
Faſtidioſae fiunt boues praegnantes V. 2, 5, 15.
Faſtidium, deliciae gulae V. 3, 9, 18.
Faſtigium habet foſſa, vt exeat aqua V. 1, 14, 2 *h. e. decliuitatem.* Quo faſtigio ſit fundus, videndum V. 1, 20, 5 *h. e. quam altus vel decliuis.* ¶ Faſtigia tria *h. e. ſumma genera* V. 1, 6, 2 *it.* 5 & 6.
Faſtus antiquorum aſtrologorum C. 9, 14, 12. *In notis Seruii annotauimus Seruium erraſſe, dum erroris arceſſit Lucanum, qui ſcribit* faſtus eſſe quartae delinationis quando ſignificat ſuperbiam. Secundae vero quando ſignificat librum, qui dierum habet computationem Vnde errauit *(inquit)* Lucanus, dicendo: Nec meus Eudoxi vincetur faſtibus annus. *Namque indiſcriminatim dicimus* faſtos, & faſtus *in ſecundo & quarto ordine pro libris, quod & Priſcianus tradit, & magnorum ſcriptorum confirmat autoritas, quae pro ratione eſt.* BEROALD. *Silius Italicus* 2, 10 Auſonios atauo ducebat conſule faſtus. *Orientius Commonit.* 2 *diſt.* 56. Finge, age, manſuri ſignent tua nomina faſtus, Atque tuo felix annus eat titulo. *Adde quae notarunt Andr. Wilkius ad Prudentii Apotheoſin v.* 662 *p.* 530 *ſq. Barthius ad Claudianum p.* 968. SCHOETTG.
Fatetur vetuſtatem ſemen ſinapi P. O. 11, 2. fatentur maturitatem amygdala P. Ian. 15, 12.
Fatigata vitis dapſili prouentu C. 4, 27, 6. fatigatus libidine aries C. 7, 3, 4.
Fatigat ſaeuientem contumacia peruicax C. 6, 2, 11. fatigantur ſemina multo ſoli preſſa pondere C. 4, 1, 6.
Fatiſcit ſegetibus ſolum C. 2, 14, 3.
Fauentia & Fauentinus ager V. 1, 2, 7. C. 3, 3, 2.
Fauilla pro ſtercore C. 2, 15, 5. *Hinc* fauilla nigra ſatiare C. 10, 354.
Fauoniana pira C. 5, 10, 18.

Fauonius eximius ad ventilandas fruges C. 2, 21, 5. Fauonii exortus V. 1, 28, 2. cum Fauonii ſpirare coeperunt C. 8, 11, 7.
Fauorabiliter ſentire P. inſ. pr. 3.
Fauſtulus paſtor Romuli & Remi nutricius V. 2, 1, 9. *per ludum* Atticus *ita appellatur* V. 2, 3, 1.
Fautores competitorum V. 3, 5, 18.
Fauus apum V. 3, 16, 24. venit in altaria V. 3, 16, 5. faui melliti V. 3, 16, 22. fauorum exemtio V. 3, 16, 34. duo genera, vbi duo examina C. 9, 15, 6.
Fax. facem libidinis auget voluptatis dilatio P. Iul. 4, 5.
Febricitans pecus vt curetur C. 6, 9. 7, 5, 10.
Febricoſi equi Veg. 1, 38, 4.
Februarii opera C. 11, 2, 14.
Fecinum vinum *vid.* Faeci.
Fecla Veg. 3, 22, 3 *eſt* faecula. *Dodonaeus* 3, 3, 36 *ex Aegineta σφέκλην dici ait faecem vſtam, eandemque officinis* Tartarum vſtum & calcinatum *appellari. Vid. Rhodius Lex. Scribo. v.* Fecula, *vbi de φέκλῃ Graecorum & hoc ipſo* Vegetii *loco.*
Feles & melis (faelis & maelis) V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. cum viuerra iungitur C. 8, 15, 2. *conf.* C. 8, 14, 9. Feles *animal eſt familiare ac domeſticum, omnibus notum, vulgo* catus *nominatur (vt opinor) a ſolertia. Nam* catum *ſapientem dicunt, & acutum, Graeci αἴλουρον vocant. Plinius tradit* felium oculos in tenebris fulgere. *Idem alibi ſic refert,* Feles quidem quo ſilentio, quam lenibus veſtigiis obrepunt auibus, quam occulto ſpeculatu in muſculos exiliunt, excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe. *Verum apud Columellam & Varronem,* feles *accipi videntur pro* fouino, *ſic enim vulgus appellat beſtiolam gallinis maxime infeſtam, noxiamque & ſaepe gallinaria tota contrucidantem.* BEROALDVS.
Fel taurinum radicibus pirorum infuſum contra vermes P. F. 25, 5. 25, 15. Mar. 10, 4. felle bubulo maceranda ſemina contra mures P. 1, 35, 9. fel lacertae viridis contra putredinem P. F. 25, 15.
Felicula *ſiue* filicula Ca. 158, 1. Polypodium *eſt, cuius vim leniter purgantem, ſi cum aliis iungatur, in dubium vocatam aliunde confirmat Dodonaeus* 3, 5, 3 p. 465 *vſurus, ſi in mentem veniſſet, commodiſſime* Catonis *auctoritate. Add.* Filicula.
Femen. femina gallorum piloſa laudantur V. 3, 9, 5. toroſa & numeroſa C. 6, 29, 3.
Feneſtellae breuiſſimae P. 1, 24, 1. *al.* feneſtrellae. feneſtellis illuminari C. 8, 3, 3.
Feneſtrae qua parte faciendae V. 1, 13, 5. Punicanae V. 3, 7, 3.
Feralis menſis C. 10, 191. feralia carmina flere C. 10, 350.
Ferax. feraces ſeminum C. 6, 36, 3. feraces venti P. N. 5.
Ferctum Ioui Ca. 134, 2 *ter.* fertum *forte rectius* Ca. 141, 4. *vid.* ad Inſcr. arual. *p.* 130 *no.* m.
Fereola vitis, *an* ferreola? C. 3, 2, 28.
Feriae publicae aut familiares Ca. 140. bubus & bubulcis Ca. 132, 1. mulis, equis, aſinis, nullae Ca. 138. per ferias quae facere liceat Ca. 2, 4. C. 2, 22. 11, 1, 20. feriis boues iungere vti licitum Ca. 138. feriis caret neceſſitas P. 1, 6, 7.
Ferina caro C. 10 pr. 1.
Ferio. ferire foedus V. 2, 4, 9.
Feritatem ea res mentaſtro detrahit C. 11, 3, 37.
Fermentata colluuies C. 1, 5, 6. *de loco putri vligine coenoſo.* ¶ Fermentatum ſolum C. 4, 1, 3. 11, 3, 13 *h. e. reſolutum, molle ac leue.* ¶ Fermentato ac molli ſolo *(pedum)* canes V. 2, 9, 4.
Fermento. Fermentantur in amphora ficus C. 12, 17, 1. ¶ Fermentare terram poteſt ſtercus columbinum V. 1, 38, 1. fermentari ſinito, *h. e. ſolum reſolutum cuſtodi, ne conculcetur* C. 5, 9, 1. nihil aliud eſt colere, quam reſoluere & fermentare terram C. 2, 2, 4.
Fermentum terrae foſſae P. F. 18, 1. fermento quaſi aliquo abundat C. 2, 2, 19. velut fermento quodam humus intumeſcit C. 4, 1, 7. in fermentum congerere ſolum C. 3, 11, 3. *In his omnibus aperta eſt ſimilitudo maſſarum farinacearum, quae fermenti beneficio ex denſis rariores fiunt & reſolutiores.*
Ferox, *Canis nomen* C. 7, 12, 13.
Ferrago *v.* Farrago.
Ferramentorum varietas V. 1, 22, 5. quali ferramento facienda inſitio C. 4, 29, 15. quali putatio C. 4, 24, 21.
Ferreae Ca. 10, 3. 155, 1. V. 1, 22, 3. Furcas *intelligi vult Turn.* 7, 22. *Eſt vbi forte commodius* palas.
Ferreola vitis *vid.* Fereola.
Ferrugineis hyacinthis C. 10, 305.
Ferrum. Ferri maſſae ignitae C. 12, 5, 2.
Fertilitatis ſigna in vite P. F. 9.
Fertum *vid.* Ferctum.
Ferue bene facito Ca. 157, 9.
Ferueo. vbi diu ferbuerint P. Ian. 19. feruebit in ſe muſtum C. 12, 19, 5. primo ardore P. O. 9. feruente ſole Veg. 3, 4, 19.
Ferula fiſſa comprimuntur teſticuli P. Mai. 7, 1. ferulae minaces C. 10, 118. e ferulis alui apum V. 3, 16, 15. ferulis circumdatis colligare C. 7, 5, 18 *add.* Veg. 2, 47, 4.
Ferunta ablata Veg. 2, 42, 4. 2, 48, 9. *vid. legendum* feruta, *aut* feruura *potius,* φλεγμονὴ, *vt oſtendit Dufreſnius.*
Feruore vini ruptae orcae aut dolia V. 1, 13, 6. ¶ feruores aeſtiui C. 4, 24, 3.
Ferus, *a, um.* Ferus Iupiter C. 10, 329. feri arietes C. 7, 2, 4. feri per manſuetos conſueſiunt C. 8, 10, 1. ferae pecudes ab hominibus manſuefactae V. 2, 2, 2. ferarum pecudum genera V. 2, 1, 5. ferae arbores C. 3, 1, 2.
Feruta *vel* Feruura *vid.* Ferunta.
Feſſi opere, frigore, aut calore V. 1, 13, 1. *ſic* V. 2, 1, 1.
Feſtuca *vid.* Fiſtuca.
Feſtinantius demetere C. 2, 9, 15.
Feſtinabimus emundare C. 4, 27, 1.
Feſti dies vt agendi villico C. 11, 1, 19. feſtis exercere diebus quae licitum C. 2, 22, 1. *vid.* Feriae.
Fibram rapi mediam guſtato C. 12, 45, 1. fibras emittunt ſpicae vlpici C. 11, 3, 21. fibrae tritici, adorei C. 2, 12, 4. cum fibrarum quatuor eſſe coeperunt

perunt frumenta C. 11, 2, 9. *Nimirum* fibrae *ſunt folia anguſta vid. Ponted. ad* Ca. 70.
Fibulae in apparatu trapeti Ca. 3, 5. fibulae iligneae, vlmeae, nuceae, ficulneae Ca. 31, 1. *vid.* Turn. 25, 20 *& Baldus Lex. Vitruu. Nimirum ſunt lignei* claui, copulae, ſubſcudes, ancorae, ſecuriculae, *quacunque figura denique ligna quibus colligantur & firmantur ligna maiora. Haec architectonica* fibula. Sed ¶ *in vſu chirurgorum etiam eſt. Sic* C. 6, 5, 4 *forte legenda* fibula *pro* ſubula. *Sic* fibulae ad palpebras Veg. 2, 15, 1. ad vulnus linguae Veg. 2, 31. *add.* Veg. 1, 22, 6 *&* 2, 22, 6 *vbi pro* fiſtula *reſtituendum videtur* fibula. *Vid.* Regula. *De omni autem genere fibulae Io. Rhodius de acia Celſi: ſed fac vt poſteriorem editionem legas multum auctiorem.*
Fibulantur puluinis teſtaceis iuncturae C. 1, 6, 13 *vid. no.*
Fictae tabulae *h. e.* fixae V. 3, 7, 4. *vid.* Affícta. Confictus.
Ficariae crates Ca. 48, 2. ¶ inter ficarias, (*ficeta*) caprifici arbor ſuſpenditur P. Mar. 10, 28.
Ficatum *vid. no. ad* P. 1, 30, 4.
Ficetum V. 1, 41, 1.
Ficulneae arboris C. 5, 11, 14. 11, 2, 56. ficulnea cacumina P. Mar. 10, 35. folia C. 6, 3, 7.
Ficulnas inſitiones V. 1, 18, 8. ficulneas *al.*
Fici arbor C. 5, 11, 14. fici vt ferantur Ca. 8. *it.* 28, 1. V. 1, 41, 5. C. 5, 10, 9 ſq. Arb. 21. feri, coli, & curari vt ſoleant P. 25, 33. Mart. 10, 23—36. vt inſerantur Ca. 42, 1. C. 5, 11, 7. P. Apr. 5, 1 *inſ.* 119. Fici planta P. Mar. 10, 25. cacumina C. 5, 10, 10. Fici vt groſſos teneant Ca. 94. Ficus ad Diuae Rumiae ſacellum V. 2, 11, 5. ¶ Fici quas edimus V. 1, 41, 5. quae genera in Italiam translata V. 1, 41, 6. genera praecipua C. 5, 10, 11. *Conf. catalogum Macrobii* 2, 16. *Apud noſtros occurrunt, quas ſuis locis commemoramus* Africanae, albae, atrae, biferae, calliſtruthiae, Cauniae, cereolae, Chalcidicae, Chelidoniae, Chiae, Libycae, Libyſcae, *vel* Libyſſae, Liuiae *an* Liuianae? Lydiae, Mariſcae, Rhodiae, Saguntinae, Sulcae, Telanae, Topiae. Fici vt ſiccentur C. 12, 15. aridae C. 12, 5, 1. 12, 14. 11, 2, 62. vt integrae maneant Ca. 99. vt ſeruentur P. Mar. 10, 33. earum coria ſiccentur P. Mar. 10, 35. fici conculcatae maſſa in offas diuiſa ſiccatur C. 12, 15, 4. vt promendae V. 1, 67. ficum ad malthas *adhiberi iubet* P. 1, 41. ex fico acetum C. 12, 18. ¶ Ficus duplices Veg. 1, 38, 6. 1, 56, 17. 3, 21. 4, 8, 2. ficus maturiſſimas C. 12, 17, 2.
Fidelia fictilis & vitrea C. 12, 38, 1. 12, 56, 1. *add.* 12, 7, 3. 12, 10, 4.
Fide bona ſoluere Ca. 14, 3. cum certa fide C. 3, 2, 29. fidem habere certam C. 11, 3, 8.
Fidicula, fidus C. 11, 2, 37. *eadem*
Fidis C. 11, 2, 14 *&* 40 *it.* 57. 58. 88. 97. Fidem noſtri vocant, quam λύραν Graecae V. 2, 5, 12.
Figlina creta V. 3, 9, 3. Figlinam (*artem*) exercere V. 1, 2, 23.
Figularis creta C. 6, 17, 6. figularibus tritis C. 7, 5, 9.
Figuli faciunt dolia V. 3, 15, 2.
Figurae inaequalitas in doliis C. 12, 4, 5.
Figurati e lateribus parietes P. 1, 34, 4.
Figuro. figurare in ſpeciem cunei C. 4, 29, 9. figuratur manu caſeus C. 7, 8, 7. ſimile anguſtae ollae C. 9, 15, 5. vinea C. 4, 21, 1. figurantur duo temones P. Iun. 2, 3. ſemina principiis agilioribus *de conceptu animalis* C. 6, 37, 2. fingendi & figurandi ceras C. 9, 15, 7. ¶ figurantes cupiditate ſibi ipſae Venerem C. 6, 27, 4.
Filecta exſtirpantur P. Aug. 3.
Filex vt exſtirpetur C. 2, 11, 13. C. 11, 2, 62. P. Mai. 3, 3. eius vſus in ſubſternendis tabulatis P. 1, 9, 3.
Filicta C. 2, 2, 8.
Filicula trita C. 6, 27, 11. *vid.* Felicula.
Filius laeſiſſe dicitur a mulomedicis Veg. 3, 18, 4.
Filum, *neruus* Veg. 4, 3. ¶ filo gracili connectere carmina C. 10, 227.
Fimi bubuli fumus aptus apibus C. 9, 14, 1. 9, 15, 7. fimus leporis in medicina boum Veg. 3, 57, 3.
Fingitur ex parentibus proles C. 6, 36, 1 & 3. 6, 37, 7. fingendi & figurandi ceras C. 9, 15, 7.
Finio. arbuſto nihil poteſt apte finiri *h. e. definiri, determinari, vt nunc loquuntur* C. Arb. 5, 6.
Finis dicito, qua vendas Ca. 149, 1 *vid. no. in Add.* Fines *arboribus ſatis* tuendi V. 1, 15. *Addere poſſis quae de* olea in finibus poſita *intelligimus ex* V. 1, 16, 6 *vnde prouerbium* Extra oleas. *Victor. V. L.* 31, 10. ¶ Fini qua in modiolos erit Ca. 21, 3. radicibus fini Ca. 28, 2 *vbi adſcripſimus, qui alii ita locuti ſint.* anſarum fini Ca. 113, 2. ea fine qua adraſeris *quousque* C. 5, 12, 5. C. Arb. 26, 4.
Finitio ab antiquis lege ſancita C. 5, 11, 12.
Fio. fieri oportet porcam, *ſacrificari* Ca. 134, 1. ¶ fiunt haedi maximi in Capraſia V. 2, 3, 4. ¶ fit deterius, *damnoſum eſt* V. 2, 4, 13.
Fircellina LX millia V. 3, 4, 1.
Fircellius Pauo *collocutor* V. 3, 2, 2. 3, 6, 1.
Firmarunt, poſſe inſeri, *confirmarunt* P. O. 12. firmatur a Graecis P. F. 26, 3. firmantur, *aſſeuerantur* P. S. 3, 1. ¶ donec firmentur agni P. N. 13, 2. firmandae largo paſcuo equae C. 6, 27, 10.
Firmus. eo erunt firmiores, *fideliores* V. 1, 17, 5.
Fiſcella cum ſale populari Ca. 88, 1. in fiſcellam conferre vuas & prelo premere C. 12, 39, 1. fiſcellae texendae & picandae C. 12, 18, 2. iunco factae rariore contextu P. O. 19, 1. ¶ fiſcellae boum Ca. 54, 5 *capiſtra. vid. Scheffer. de re vehic.* p. 166 ſq.
Fiſcello ligneo incluſas baccas exprimito C. 12, 38, 6.
in Fiſcina noua vuas premito C. 12, 39, 3. Fiſcinae Campanicae, Romanicae Ca. 135, 3. oleariae Campanicae Ca. 153. ſportaeque ex palma & ſparto C. 11, 2, 90. Ca. 13, 1. C. 10, 307. in fiſcinis nouis includi C. 12, 50, 10.
Fiſcus. in fiſco nouo premere C. 12, 52, 2. fiſco incluſa *olea* prelo ſupponitur C. 12, 47, 9. per fiſcum lineum exprimere C. 12, 38, 7. fiſcis nouis premi oleum C. 12, 50, 22.
Fiſſile adminiculum C. 4, 33, 4.
Fiſſum rimoſumque, *de aedificio* C. 1, 5, 10.
Fiſſuram cuneo adigere C. 5, 10, 17.
Fiſtucis vectibusque calcato Ca. 28, 2.

Fiſtuco. fiſtucato fundamenta Ca. 18, 7. *Eſt autem* fiſtuca *&* fiſtucatio *duplex. Interdum* fiſtuca *Philandrum audis a Baldo aduocatum in Lexico Vitruu.* anſatum & capitibus ferratum inſtrumentum, quo pali ſublicaeque in terram panguntur. *Interdum (quod e Budaeo additur)* funibus attollitur, & pondere ſuo remiſſa alliditur. *Sed eſt etiam minoris molis* fiſtuca *&* fiſtucatio, *cum pauimenta manubriatis aſſiculis aut trabeculis pulſata coire ad firmitatem coguntur.*

Fiſtula vrinalis Veg. 3, 15, 7. per fiſtulam venit aqua in ornithonem V. 3, 5, 2. fiſtulae plumbeae in aquaeductibus P. Aug. 11, 2. 12 *int.* per fiſtulam vento naribus inſerere Veg. 1, 10, 4. ¶ fiſtulam ſubdito labro vti obturari poſſit Ca. 154. fiſtula frigidaria *in balneo* P. 1, 40, 3. *Hic epiſtomium intelligi apertum eſt. De* Centimali fiſtula *vid. h v.* ¶ fiſtula perforata Veg. 3, 4, 42. *Ergo ſunt fiſtulae non peruiae. Ita eſt:* fiſtulae laxioris, quam ſunt reliqua foramina, regia apum C. 9, 11, 4. *Quin* ¶ *in morbis quoque talis eſt* fiſtula, *in quam* turundam intrudi *iubet* Ca. 157, 14. *Add.* Veg. 2, 13, 4. 2, 23, 2. 2, 26 *&* 27 *int.* Fiſtula farraria *in ferramentis ruſticis commemoratur. Ca. 10, 3. Vox nondum ſatis explicata Lexicis, cui ex Plinio aliquantum lucis affundere ſtudebimus. Is enim non tantum 17, 14 ſ. 24.* fiſtulae *meminit* ſutoriae ſimilis, *qua vtantur* ad inoculationem, *vbi haud dubie ſcalprum aliquod acutum intelligitur: ſed vbi de piſtura agit 15, 10 ſ. 23* Etruria, *inquit,* ſpicam farris toſti piſente pilo praeferrato, *fiſtula ſerrata*, & ſtella intus denticulata. *Igitur* fiſtula *haec* farraria *videtur eadem* ferrata *intelligi, in cuius cauum quadratus, arbitror, piſtillus inſeritur praeferratus, atque huius ope ipſa fiſtula intra ſtellam denticulatam, vt cochlea in matrice, quam vulgo vocant, vel in tympano axis, circumagitur, quo facto interiecta inter fiſtulam ſerratam, & ſtellam denticulatam grana elidi & comminui neceſſe eſt. Familiare hodie id genus piſendi eſt, vbi piper & ſimilia, faba praeſertim Turcica* (Coffea) *toſta, comminuenda eſt, ita vt paucae iam ſint apud nos familiae paulo lautiores, in quibus non ſit huius ſupellectilis videndae copia. Neque tamen hic diſſimulandum, quod ſupra iam indicaui, eſſe, qui legant* fiſtulam ferrariam, *quae lectio ſi teneatur, generalius forte nomen fuerit hic* fiſtula. *Poſſit etiam aliquis ſuſpicari, legendum hic eſſe vt apud Plinium* ferratam. *qua ratione ſuperior deſcriptio confirmaretur. Sed* farrariam *probo, quia nihil commodius eſt ad* far ſubtile faciendum *Ca. 143, 3. Inſpice reliqua loca, quae de* farre factitio *laudamus ſ. l.* ¶ Fiſtula *porro* ferrea *cauum aliquid eſt, intrinſecus in columellam, extrinſecus autem in cupam conueniens, apud Ca. 21, 1. in trapeti. i. e. deſcriptione, quod & ipſum molae genus eſt.* ¶ Fiſtula *pro* fibula *videtur poſita* Veg. 1, 22, 6. 2, 22, 6.

Fiſtuloſi lapides P. 1, 10, 3. fiſtuloſus caſeus C. 7, 8, 5. cancer Ca. 157, 3.

Flabellum V. 1, 31, 3.

Flaccidae aures C. 6, 30, 5. 7, 6, 2.

Flaccus. flaccae aures in canibus laudantur V. 2, 9, 4.

Flacuit fimus V. 1, 13, 4.

Flagellum in vite minus palma V. 1, 31, 3. primi anni C. 3, 6, 3. 4, 10, 2. flagellis prolixis incitare vitem C. 3, 21, 7. ¶ flagello excitandum iumentum lethargicum Veg. 3, 48, 8.

Flammata cupidine Tellus C. 10, 208.

Flammeola caltha C. 10, 307.

Flammeus halitus C. 5, 5, 15.

Flatum aes V. 2, 1, 10.

Flatus aquilonis C. 11, 2, 24.

Flauebit meſſis ariſtis C. 10, 311. flauentes ſegetes C. 2, 21, 2. flauentia poma C. 3, 21, 3.

Flebotomia vti Veg. 1, 14, 3.

Flebotomo. flebotomare admiſſarios Veg. 1, 24.

in Flebotomo quae facienda Veg. 1, 19, 1. de obſeruatione flebotomi Veg. 2, 40. poſt flebotomum Veg. 1, 22, 11.

Flegma diſſoluit vinum ſcillites P. Iul. 6, 2. flegmatis multum ex ore profundit equus inſaniens Veg. 2, 12, 1. flegma in genibus Veg. 3, 19.

Flexo *frequentat. ex* flecto. flexato Ca. 49, 2.

Flexuoſa radicum P. Nou. 9.

Flexura *(in vite)* profundit materias C. 5, 6, 22. *vid.* Curuatura.

Flexo die ardor infringitur P. N. 13, 4.

Flexus pali C. 4, 13, 1.

Flocci ſubſtrati pomis V. 1, 59, 3.

Flora &

Floralia V. 1, 1, 6. ¶ floralia *horti pars* V. 1, 23, 4.

Florere ſata quando & quomodo ſoleant P. Mai. 1, 1. ¶ florere vinum incipit C. 12, 30, 1. *vid.* Flos vini.

Flos foeni Veg. 1, 53, 3. florem adferunt ſurculi C. 11, 2, 11. flore exuitur vitis C. 3, 2, 13. ſi florem non continet arbor Punica P. Mar. 10, 3. in floribus laborant (νοσοῦσι) arbores P. F. 25, 5. flores vt condiantur C. 12, 7, 4. ¶ *Quod optimum eſt in vnaquaque re,* calcis P. 1, 41, 1. Veg. 2, 62, 1. gari Veg. 4, 28, 10. liquaminis Veg. 3, 47, 8. marmoris vel gypſi C. 12, 20, 8. 12, 21, 3. 12, 43, 4. nitri Veg. 4, 21. olei Veg. 4, 11, 2. *ſic Plin.* 15, 6 ſ. 6. quod poſt molam *(intelligo, poſt primum circumactum molae)* primum eſt, prima vnda preli. ſalis Ca. 88, 2 *vid. no.* ¶ Flos vini *eſt eius vitium* Ca. 11, 2 *vbi vid. no.* C. 12, 30, 1. ¶ Flos aeris, chalcanthus Veg. 4, 28, 2. chalcitis Veg. 4, 28, 16.

Floſculi pomorum, *vmbilicati vertices, floris reliquiae* C. 12, 45, 5. *An etiam ficus primum erumpentis cyma* C. 5, 10, 11?

Fluidum ſaliuis os C. 6, 9, 2. fluidum *oppon.* terreno C. 8, 16, 1.

Flumen facundiae C. 1 pr. 30. flumina maritima V. 3, 17, 9.

Flumentana porta V. 3, 2, 6.

Flumineae ſalices P. inſ. 161.

Fluo. fluit guſtus nobilis pretioſusque *in loco boni vini ferace* C. 3, 2, 5. *vid. ad* C. 3, 2, 17. fluunt minus vuarum raritate vites C. 3, 2, 24.

Fluorem ventris adſtringere P. F. 31, 2.

Flutae murenae V. 2, 6, 2. C. 8, 17, 8.

Fluuiales arenae P. 1, 10, 3.

Fluuiatica animalia C. 8, 15, 5.

Fluuiatile negotium C. 8, 17, 7.
Fluxe perpurgare V. 2, 11, 2.
Fluxura, *muſtum quod fluit ex vuis* C. 3, 2, 17 *&* 32. amnem *hoc ſenſu dixit* P. O. 14, 18. vndam *in oleo Plin.* 15, 1 ſ. 2. *Sic*
Fluxus *idem.* fluxum meliorem olei reddit oliua P. O. 10, 1.
Fluxum corpus C. 1 pr. 17.
Focaneus palmes C. 4, 24, 10. 5, 6, 35. P. F. 12, 2.
Foculi duo Ca. 10, 3 & 11, 5 *inſtrumentum ferreum, in quo ignis accenditur. Talis eſt* foculus Attinii tribuni pl. in roſtris poſitus *apud Cicero. pro domo.* TVRN. 7, 22.
Focus circumuerſus noctu Ca. 143, 2. circa focum familiarem epulari C. 11, 1, 19. in foco rem diuinam facere Ca. 5, 3. in focum corona indita Ca. 143, 2. ¶ Foco curare *h. e. cauterio* Veg. 1, 28, 7. 2, 11, 4. *vid. ad.* Col. 10, 125.
Fodina argenti V. 1, 2, 22.
Fodiri hortum Ca. 2, 4. poſſunt ſeminaria C. 11, 2, 35. Arb. 30, 2. *ſic* circumfodiri C. 5, 9, 12.
Foecunditas cibis elicienda C. 8, 5, 1. eius parem legem natura dixit plantis & animalibus C. 3, 8, 1.
Foecundat aquilo vites P. N. 16, 7. foecundatur terra P. N. 1, 2. vt foecundentur loca exilia P. S. 9.
Foecunda fruticis regio C. 9, 4, 2.
Foeminae pauones C. 8, 11, 10. foeminis multa cum maribus communia C. 12, 1, 3.
Foemininum nomen V. 3, 5, 6.
Foenariae falces Ca. 10, 3. P. Ian. 43, 2.
Foeneratio C. 1 pr. 8.
Foenerator fure peior Ca. pr. 1.
Foeniculi ſatio P. F. 24, 9.
Foenilia C. 1, 6, 9.
Foeniſecae ferramentum C. 2, 18, 4 *al.* foeniſecis. foeniſeca meſſor C. 2, 18, 5.
Foeniſeces V. 1, 49, 2.
ad Foeniſiciae ſpem nata herba V. 1, 47. foeniſiciae cumulum addere V. 1, 49. foeniſiciae inſtituendae C. 11, 2, 40. vt condantur V. 1, 56. *nimirum pro* foeno *hic ponitur, vt* meſſis, vindemia *&c.*
Foeniſicia adminiſtrant V. 1, 17, 2. ante foeniſicia V. 2, 11, 7. foeniſicia arida in tabulato V. 3, 2, 6. poſt foeniſicia C. 2, 19, 3.
Foenum quando & quomodo ſecandum V. 1, 49. cum foenum cecidimus C. 2, 19, 1. ſucciſum tractari & condi vt debeat C. 2, 19. V. 1, 56. cum concaluit, ignem creat & incendium C. 2, 19, 1. quod melius C. 2, 17, 3. auctumnale C. 7, 3, 21. foeni ſectio P. Mai. 1, 2. ſector C. 11, 1, 12. repoſitio ſ. foenile P. 1, 32. ſemina C. 2, 18, 4. quando ſpargantur P. S. 8, 1.
Foenum Graecum, ruſticis ſiliqua C. 2, 11, 10. 11, 2, 71. eius ſatio C. 2, 11, 10. P. Ian. 7. P. S. 8, 1. in defruti condituram adhibetur C. 12, 20, 2. 12, 21, 3. 12, 28, 1. & gleucini olei C. 12, 51, 2. addito foenugraeco Veg. 4, 9, 2. ex foenigraeco Veg. 4, 9, 4 *& al.*
in Foenus dare V. 3, 5, 8.
Foetae caprae nocet frigus, quia conceptum vitiat C. 7, 6, 5. *Sic* foeta pauo, quae concepit, nondum peperit C. 8, 11, 5 ¶ Foetas *puerperas liberas & ſtolatas adeo vocat* V. 2, 10, 8. Foetas, *fere ſemper idonei ſcriptores appellant* puerperas, *hoc eſt, eas quae pepererunt. Inclytus tamen poëta dixit,* loca foeta furentibus auſtris *pro plena. Idem ait:* Non inſueta graues tentabunt pabula foetas, *pro praegnantes. Verum alio in loco poſuit* foetam *pro ea quae iam peperiſſet. Sic enim inquit, in aſpide poëta:* Fecerat, & viridi foetam Mauortis in antro Procubuiſſe lupam. *Plinius noſter* foetam *ſemper vſurpat pro ea, quae a partu cubat.* BEROALD. ¶ foetis palmitibus C. 3, 21, 3.
Foeto. non foetant in ſeruitute gallinae ruſticae C. 8, 12. foetant rarius C. 8, 8, 8. in paludibus anates C. 8, 15, 7.
Foetura a conceptu ad partum V. 2, 1, 18. ad ſuſtinendum foeturae onus, *de porcis* P. F. 26, 1. foetura humana V. 2, 10, 6.
Foetus. foetum edant *h. e. oua pariant* C. 8, 11, 8. 8, 14, 6. integri foetus *plur.* C. 8, 11, 9. foetus mularum C. 6, 37, 3. foetibus inutiles vaccae C. 6, 21. 1. ¶ *collectiuum nomen eſt in iſtis,* foetibus ſingulis pariunt oua quina *&c.* C. 8, 14. 5. *& p. p.* nouiſſimo foetu. *Ita* ſecundi foetus pecudes ſignantur C. 11, 2, 38. ¶ *De fructibus aliis.* foetibus terrenis & arboreis abundantes ſaltus C. 9, 26, 5. foetuum pauperies P. N. 9 *de prouentu vuarum.*
Foliatis ramis P. Mar. 10, 18.
Folia vnde arboribus maneant hieme V. 1, 7, 6. quae indicent anni tempora V. 1, 46. folii lati apium C. 11, 3, 33. folia ſubdito in libo Ca. 75 *vt in muſtaceo.* ¶ Folium, *malobathrum* P. Ian. 18.
Follicantes vid. Follientes.
Folliculus fici V. 1, 48, 2. folliculi acinorum V. 1, 54, 3. folliculis veſtiuntur grana tritici P. Iun. 2, 1. ¶ Folliculus *&* anus *in equo iunguntur* Veg. 3, 17.
Follientes *adhuc lectum* Veg. 3, 76, 1. *ſed reſtitui ex MS.* Follicantes, *quae vox eſt etiam Apul. met.* 9 p. 185, 16 *Pric. vbi ſunt* muli ſenes, cantherii debiles, circa praeſepium capita demerſi — follicantes nares languidas aſſiduo pulſu tusſedinis hiulci: *vbi* folles narium *ex Prudentio laudat Pricaeus.* Genas *ſ.* buccas *debebat dicere, ſi reſpexit, vt videtur, Periſteph.* 10, 553. Perforari enim folles *imperat tyrannus: deinde* implet iubentis dicta lictor impius Charaxatambas vngulis ſcribentibus Genas *rel. Huc etiam conuenit Tertulliani illud de pallio, qui de chamaeleonte,* follicans, *inquit*, ruminat, *h. e. reciprocante ſpiritu inflans ſe & contrahens inſtar* follis, *qui* follex *etiam eſt in gloſſis, quas laudat Salmaſ. ad l. c.* p. 199. *Neque* follicantes caligae *aliud volunt, quam ita laxas eſſe & flaccidas, vt inter eundum nunc concipere ventum & inflari poſſint, nunc expreſſo ſpiritu contrahi. Denique ex gloſſis eidem Salmaſio laudatis* Follico διασαλχ-χονένω *non tam ad inceſſum mollem & fluctuan-*

tem eum ſummo viro, quam ad illam narium, pectoris & ventris inflatorum ſuperbam reciprocationem retulerim.
Fomentabis eum calida Veg. 1, 53, 3. *eod. ſenſu & forte vitioſe* fumentando Veg. 2, 8, 3. *add.* 2, 17, 5. *it.* 2, 46.
Fomenta frigori adhibentur C. 6, 30, 3.
Fons putealis C. 11, 3, 8. fontes arguti C. 10, 284. fontium vires quando explorentur C. 11, 3, 8.
Fonticulorum amoenitas C. 11, 3, 16.
Foramina naturae V. 3, 12, 4.
Forati parietes C. 8, 3, 7. foratis cornibus C. 7, 3, 6. perticis C. 8, 12, 4.
Forcaneus palmes *pro* focaneo *in MS.* C. 5, 6, 35 *forte* furcaneum *voluit aliquis, qui in* furca *naſcitur, ſ. in palmite bifurco.*
Forcipes *an* Forpices Ca. 10, 3 & 11, 5.
Forda bos poſt coitum non admittit taurum C. 6, 24, 3. ne operis & vteri ſimul grauetur onere C. 6, 24, 4. *Vacca praegnans, dicitur* forda *a fœtu. Ouidius:* Forda ferens bos eſt. *Ab aliis* horda *appellatur quadam cognatione litterarum,* vt hoedus, foedus. *Inde in faſtis dies* hordicalia, *ſiue* fordicalia *nominantur, quae nonnulli appellant* fordicidia, *quibus* hordae *ſiue* fordae, *id eſt, grauidae vaccae immolabantur.* BEROALD.
Forenſia veſtimenta C. 12, 45, 5.
Forficibus amputant vitioſa C. 12, 43, 4 & 10. *De* forficis & forpicis *differentia Rhodius ad Scribo.* c. 53 p. 93 ſq.
Fori *in horto* C. 10, 92.
Foria ſuum morbus V. 2, 4, 5.
Foriculae V. 1, 59, 1 videntur valuulae ad feneſtras occludendas.
Forinſecus C. 8, 3, 6.
Forma agri, quam natura dat, & quam ſationes imponunt V. 1, 6, 1. formae hominum legendae, *de paſtoribus* V. 2, 10, 3 ¶ *pro ſtatura & incremento Vid. Ponted. ad* V. 2, 3, 2. ¶ formis buxeis exprimitur caſeus C. 7, 8, 7. *vid.* Formula. forma lateri ſimilis P. Mai. 12. *vid. Hard. ad Plin.* 35, 14 ſ. 48. *Tales ſunt* formae parietum V. 1, 14, 4. *a quibus* formacei *dicuntur* parietes *vid. quae diſputamus ad* C. 9, 7, 4.
Formator agricolae P. 1, 1, 1. praeceptorque virtutis C. 1 pr. 4.
Formatus artibus agreſtium C. 11, 1, 13.
Formica rapax populatur ſemina C. 10, 322. vt abigatur P. 1, 35, 2 & 8. P. Mar. 10, 29. P. Oct. 12, 8. ne vitem aſcendat C. Arb. 14. vt necetur P. Mar. 10, 21. formicae oua paſcendis pullis P. 1, 29, 2.
Formidat attactum P. Mar. 9, 14. ſi formides animalia P. 1, 28, 1. ſi formidantur pecora P. F. 18, 5.
Formidoloſi ad ingredienda flumina boues C. 6, 2, 14.
Formula caſeorum P. Mai. 9, 2 *pro ipſis caſeis formatis, vt videtur.* ¶ diſponendorum ſeminum C. 5, 3, 1. conſcripta velut formula vinearum C. 3, 12, 1. ſeruorum & operarum V. 1, 18, 1. inſtrumenti ruſtici V. 1, 22, 4. ¶ formula *h. e. verba concepta* locandi villam aedificandam Ca. 14. 15. 16. politionis dandae 136. vineae curandae 137. oleam legendam locandi 144. oleam faciendam locandi 145. oleam pendentem vendendi 146. vinum pendens vendendi 147. vinum in doliis vendendi 148. pabuli hiberni vendendi 149. fructus ouium vendendi 150. luci collucandi 139. agri luſtrandi 141. porcae praecidaneae immol. 134. Varronis formulae *iſtae nobis obſeruatae:* ouium emendarum 2, 2, 5 & 6. caprarum 2, 3, 5. ſuum 2, 4, 5. bouis ſtipulandi 2, 5, 11. ſerui emendi 2, 10, 5. in lege locationis fundi excipitur, ne colonus capra natum in fundo paſcat 2, 3, 7. *vid.* Lex.
Fornax calcaria vti facienda Ca. 38, 1. *forma eius intelligitur etiam ex* C. 5, 10, 4 & Arb. 19, 2. ¶ fornax *h. e. praefurnium hypocauſti, vbi excitatur ignis* P. 1, 40, 2.
Foro. Forantur ſpatia modicis cauis C. 8, 3, 9. forari C. 9, 7, 5.
Forpices an forcipes? Ca. 10, 3. 11, 5. *In inſtrumento ruſtico cum cenſeantur, videntur neque ſartorum eſſe neque tonſorum; ſed illud quo apprehendi, extrahi, intorqueri, poſſunt claui ferrei, eine Zange. ad ignem in foco tractandum cum rutabulo refert Turn.* 7, 22. *fuerit itaque eine Feuer-Zange.*
Fortaſſe an *vid. no. ad* V. 3, 6, 1 & 3, 16, 10.
Fortax fornacis Ca. 38, 1. *vid. no. Forte in noſtris fornacibus* fortax *fuerit crates fornicata lateritia, ſatis illa fortis ad ſuſtinendum onus, & ignem tamen transmittens.*
Fors. Fortis fortunae laudes C. 10, 316.
Fortis in operibus adminiſtrandis C. 1, 8, 5. fortes ad opera boues C. 6, 1, 2.
Fortiter agitare P. O. 14, 14. commouere muſtum P. O. 14, 3. triti mellis P. Aug. 13. verberantur virgis P. O. 19, 1.
Fortuito facere aut vt libet C. 4, 16, 2.
Fortuitus. fortuita corporis vitia C. 11, 1, 3.
Fortunae laudes dictae poſt merces exactas C. 10, 316.
Forum in torculari quid eſſet? *Pop. ad* Ca. 18, 1. *conf.* Plin. 15, 6 ſ. 6 & *Hardui. no.* 23. *Loca Tertulliani duo habet Turn.* 27, 17. Fora & torcularia diligenter emundata C. 11, 2, 71. 12, 18, 3. *Iſidor. Orig.* 15, 6 Forus eſt locus vbi vua calcatur, vnde & calcatorium dicitur. *Hinc igitur planum eſt, quid ſit V.* 1, 54, 2 forum vinarium. *Nimirum alueus videtur, in quo calcatis vuis muſtum defluit. Ita* fori *in nauibus, vbi eunt nautae; ipſum* forum *ciuitatis, vbi frequenter eunt,* feruntur, *homines &c.* Anguſti fori *C.* 10, 92 *ſunt ſulci.*
Foſſas veteres tergere licet per ferias C. 2, 22, 3. foſſa quae idonea V. 1, 14, 2. foſſae inciles Ca. 155, 1. duum generum C. 2, 2, 9. caecae vt fiant P. Mai. 3, 1. foſſa praecipiti munire C. 5, 10, 1. foſſarum capita P. Mai. 3, 2. ¶ foſſa in curatione ceruicis eiectae? Veg. 2, 41, 1.
Foſſato circumueniente P. S. 13, 2.
Foſſiciae arenae genera P. 1, 10, 1.
Foſſilis arena P. 1, 10, 1. ſal C. 6, 33, 1.
Foſſio danda vineis C. 11, 2, 41. foſſionibus concitare vineas C. 4, 28, 2.

Foſſura vitium C. Arb. 12, 1. quoties opus ſit C. 4, 28, 1. plana C. 4, 14, 2. hiberna in Hiſpania *ibid.* ſolum leniter ſcalpens teneritudini robur inducit P. S. 14, 2. foſſurae regula P. 1, 6, 11.

Fouet oua gallina incubans V. 3, 9, 10. fouenda calido aceto C. 6, 12, 4. humore planta P. O. 12, 1.

Fraces olei Ca. 66, 2. 67, 2. quam diutiſſime in fracibus erit oleum, tam deterrimum erit Ca. 64, 2. Carnes *vocat Plinius* 15, 6 *& ex iis faeces eſſe monet. Dictas puto a* frangendo: *quod etiam probabile ſit, ſi* fraceſco *verbi vſum ſpectes: quod autem* frages *&* frageſco *propterea ſcribas, nihil eſt.* C *&* G *permutari ſexcenties, conſtat.*

Fraceſcere debet terra lutoſa *h. e. molleſcere & quaſi fermentare* Ca. 128. vbi bene fracuerit *ibid.* fraceſcet oleum *h. e. reſipiet fraces* C. 1, 6, 18. *Sed* fraceſcere mediocriter debet olea V. 1, 55, 5 *h. e. molleſcere; interim vitium eſt ſi* fraceſcat caldore V. 1, 55, 6. *vi no.* ¶ *Apud Non* 1, 308, p. 62, 3 *Merceri* fracceſcere *ſcribitur.*

Fracida olea facilius efficitur a factoribus Ca. 64, 1.

Fractum triticum P. 1, 29, 2. fracta pecudum quomodo ſanentur C. 7, 5, 18.

Fractura vt ſanetur Ca. 160, 2. oſſis ſi extra cutem eruperit Veg. 2, 47, 1 & 3.

Fragellum *pro* flagello *MS.* C. 3, 10, 22. *Gr.* φραγέλλιον.

Frangitur deflexu palmes C. 4, 26, 3, franguntur frumenta molis aquariis P. 1, 42. *vid.* fractum triticum. ¶ Fregerunt ſe calores aut frigora V. 2, 2, 18.

Fraudare, *priuare* C. 3, 9, 1.

Fraudulenter infeſtare C. 1, 8, 18.

Fraxinea frons C. 6, 3, 7. bubus praebetur C. 11, 2, 82. manubria C. 11, 2, 92.

Fraxini ſatio C. 5, 6, 5. cacumina C. 6, 17, 4. Veg. 3, 4, 36. fraxino inſeritur pirus P. F. 25, 6. fraxinus catenis vtilis P. N. 15, 2. ¶ fraxini ſilueſtres ſunt orni C. Arb. 16, 1.

Fregellana nigra vitis C. 3, 2, 27.

Fremitus canis C. 7, 12, 3.

Frendere, frangere V. 2, 4, 17.

Frendorem patitur bos hydrophobus Veg. 3, 31, 1.

Freneticus equus Veg. 2, 3.

Frequens piſcibus viuarium C. 8, 16, 4.

Frequentatae ſupplementis iuuentutis apes C. 9, 13, 13.

Frequentat foetus columba P. 1, 24, 3. frequentet prole noua mundum C. 10, 213. frequentare piſcinas C. 8, 16, 2 *h. e. ſeminibus implere, beſetzen.* vineam C. 4, 15, 1. *nouis ſtirpibus augere.* frequentatur inductio P. 1, 15 *calx frequenter inducitur.*

Freſa cicera C. 2, 11, 12. 11, 2, 99. faba C. 2, 12, 7. 6, 3, 5. ad menſuram modii propemodum ſicut integra reſpondet P. Ian. 9, 2. freſum eruum C. 6, 3, 4.

Fretum recens C. 8, 17, 4.

Fricatio aſſidua C. 6, 12, 1. quam ea vtilis ſit iumentis C. 6, 30, 1. Veg. 1, 43, 5. 1, 56, 9 & 21. 2, 53, 3. 3, 2, 13. 3, 55, 6. 3, 58, 3.

Frico. fricare pauimentum Ca. 18, 7.

Frictum triticum, crudo *oppon.* V. 2, 4, 21. cuminum Ca. 156, 3. *trita intelligo.* Sed ¶ frictus *pro* frixus. fricti ſales P. N. 21. Veg. 3, 66, 9 *no.* g. 3, 70, 1. *no.* d. *vt* fictus *pro* fixus. fricta reſina *ſaepe apud Scribonium.*

Frigidaria fiſtula *in balneo* P. 1, 40, 3. maltha P. 1, 41, 3.

Frigiſci equi Veg. 4, 6, 3 Phrygiine *an* Friſii?

Frigo. frigito ſalem Ca. 106, 1. friges ſemen coriandri Veg. 1, 45, 5.

Frit *quid eſſet* V. 1, 48, 3.

Frixus in capite ſanguis Veg. 2, 1, 3. *a* frigeo *videtur dictus,* qui refrixit, *vel ſimpliciter qui conſtitit, & fluidus eſſe deſiit, vt* gelare, congelare.

in Frondatione quid cauendum C. 5, 6, 16. *vid. Seru. ad Virg. ecl.* 1, 57.

Frondens multa materie C. 3, 1, 5.

Frondeo & ſpondeo confunduntur C. 3, 1, 5. 2.

Frons, *frondis* ilignea, quernea, putida Ca. 37, 2. quae melior? C. 6, 3, 6 ſq. prima fraxinea, tum ornea, tertia ilignea, bubus praebenda C. 11, 2, 82. quernea, populnea C. 11, 2, 100. ex ilice vel lauro C. 11, 2, 99. frondem vel folia ficulnea C. 11, 2, 101. frons in vite P. S. 18. frondis criſpae apium C. 11, 3, 33. frondes bubus & pecori Ca. 30. ſuperuacuae decerpendae C. 4, 27, 5. luto Punico illinitae C. 9, 7, 4. ¶ tenerrimum quemque frondem Veg. 3, 4, 2.

Frons, *frontis.* occipitio prior eſt Ca. 4, 2. ¶ frons foſſae vel ſcrobis, *latus interius, & quidem ſi oblonga eſt, breuius. vid.* C. 3, 15, 2 & 4, 4, 1.

Fructiferae arbores C. 11, 2, 46. materiae C. 4, 21, 3. fructiferum ſarmentum P. F. 29, 3.

Fructuarius palmes quis? C. 5, 6, 29. fructuarii oculi C. 3, 18, 4. palmites C. 4, 24, 20. 5, 6, 29. rami C. 5, 9, 15. fructuaria ſcrofa V. 2, 4, 17. villa C. 1, 6, 1 & 9. flagella C. 5, 5, 16. ſarmenta C. 4, 24, 8. Arb. 8, 1 & 10, 2.

Fructuoſiora vina Falerna V. 1, 65, 2.

Fructus fundi, qui ex eo ſatus naſcitur, vtilis ad aliquam rem V. 1, 23, 1. omnis quinto gradu ad perfectum peruenit V. 1, 37, 4. cerae C. 9, 16, 1. auiariorum, oua & pulli V. 3, 3, 6. ouium qua lege venire ſolitus Ca. 150. fructum ferre incipit vacca V. 2, 1, 13. fructus aridi & liquidi V. 1, 13, 1. fructuum venturorum experimenta P. Iun. 9 ¶ fructus libidinis C. 11, 1, 14 *h. e. fruitio.* ¶ fructi plus capies Ca. 4, 2. fructuis venenum V. 1, 2, 19.

Frugalitas antiqua V. 3, 3, 6. eius exemplum domeſticis ſit villicus C. 11, 1, 19.

Fruges roburneae C. 9, 1, 5. frugibus idonea pars vitis C. 3, 17, 1. fruges pro fructibus *etiam* C. 10, 39.

Frugifero loco natus palmes C. 3, 10, 21.

Frumentarius ager Ca. 6, 1. V. 2, 11, 17. campus Ca. 1, 17. frumentarium ſolum C. 5, 9, 7.

Frumentorum nomina fruſtra eſt praecipere, quae aut loco ſubinde aut aetate mutantur P. 1, 6, 14. quid frumentum? V. 1, 48, 1. frumenta quale ſolum expetant C. 2, 9, 2. P. 1, 6, 15. quando ferantur

tur C. 11, 2, 74. quae, vbi? Ca. 35. C. 3, 8, 4. florere & grandeſcere quot diebus ſoleant P. Mai. 1, 1. quot gradibus ad maturitatem veniant V. 1, 32, 1. quomodo terenda, expurganda, condenda C. 2, 21, 4 *&* 6. vt cuſtodiantur P. 1, 19, 2. vbi melius ſeruentur C. 1, 6, 10. contra curculiones & mures Ca. 92. vt promantur V. 1, 63. ne degenerent C. 2, 9, 11.

Fruor. frui pabulum Ca. 149, 1.

Fruſtratio, non cultura V. 1, 1, 6. cupiditatis C. 11, 1, 14.

Fruſtrari impenſas C. 1, 1, 2. fruſtrantur opera diuturna ceſſatione C. 12, 1, 5.

Frutectoſus tractus C. 2, 2, 11.

Frutectis obſeſſus ager C. 3, 11, 3.

nec Frutex nec arbor eſt vitis C. Arb. 1, 2. frutices olerum C. 11, 3, 62. fruticibus buxeis aut myrteis C. 8, 15, 5.

Fruticat ſeges ante hiemem C. 2, 12, 2. 2, 11, 5. e trunco ſalix C. 4, 31, 3. fruticauit pluribus culmis ex vno ſemine C. 2, 9, 6. cum fruticauerit lupinum C. 11, 2, 60.

Fuci, *apum genus* V. 3, 16, 19. C. 9, 15, 5. P. Iun. 7, 1.

Fuga temporis C. 11, 1, 29. fugarum ſigna h. e. *fugitiuorum* C. 10, 125.

Fugientes fontes C. 10, 284.

Fugitiuarius V. 1, 14, 1. *vid.* SCHOETTG.

Fugitiuae fiunt apes V. 3, 16, 21.

Fugat emtores conditus vini ſapor C. 12, 20, 7.

Fuligo ſupra focos tectis inhaerens C. 11, 3, 60. aerei vaſis Veg. 2, 62, 2. infriatur cornu praefracto C. 6, 16, 2. Veg. 3, 4, 31. cum fuligine tritus marrubii ſuccus C. 6, 13, 2.

Fullonica pila Ca. 10, 5. 14, 2.

Fulmenta Ca. 14, 1. *intelligo* tigilla quadrata, *qualia pedibus lectorum vulgarium*, (*qui & ipſi* fulmenta *vel* fulmentae *a* fulciendo *dicuntur*) *menſarum item e. i. g. a. adhibentur.*

Fulmina vt prohibuerit Tarchon C. 10, 346. ¶ fulmina Ciceronis C. 1 pr. 30.

Fulta cibis bos, *roborata* C. 6, 24, 4.

Q. Fuluius Lippinus *an* Lupinus? V. 3, 12, 1.

Fumarium C. 1, 6, 19.

Fumentare &

Fumentum Veg. 1, 26, 1. *no. c. pro* foment.

Fumigare leniter apes V. 3, 16, 17. aluos C. 9, 14, 3. gallinaria C. 8, 5, 20. fumigantur pulli ſurculis pulegii C. 8, 5, 16.

Fumoſa amurca Ca. 130

Fumus afflat granaria P. Iun. 3, apibus qui aptus C. 9, 14, 1. gallinis ſalutaris C. 8, 3, 1. aduerſus ſpiritus nocentes P. 1, 35, 11. fumo vetuſteſcunt vina C. 1, 6, 20. culmi coloratus caſeus C. 7, 8, 7. in fumo ſuſpenſae pernae Ca. 162, 3.

Fundamenta ruſtici aedificii P. 1, 8, 2. ¶ fundamentum ſemitae ſolum hominis V. 1, 47. omnis pecuniae pecus V. 2, 1, 11.

C. Fundanius Varronis ſocer V. 1, 2, 1. *nam* Fundania Varronis vxor V. 1, 1, 1.

L. Fundilius V. 1, 2, 11.

Fundo, *as.* fundare radices altius P. F. 10, 3.

Fundo, *is.* fundere pampinum C. 4, 22, 3.

Fundus. Fundi appellatione omne aedificium & omnis ager continetur. Sed in vſu vrbana aedificia, aedes; ruſtica, villae dicuntur. Locus vero ſine aedificio in vrbe area, rure autem ager appellatur: idemque ager cum aedificio fundus dicitur. *Haec* L. 211 *π.* de V. S. Fundus probari qui ſoleat C. 1, 2, 1. de fundi ſolo quae videnda V. 1, 6. fundi oram ſterilem quae faciant V. 1, 16, 6. extra fundum quae commoda & incommoda V. 1, 16. fundus ſuburbanus vt inſtruendus Ca. 7. fundi locatio frequens res mala C. 1, 7, 3.

Funguntur pro fultura & ſubſtructione C. 1, 5, 9.

Fungoſae fiunt radices a laetamine P. Aug. 5, 2. *noſtri peltzigt.*

Fungos exſiccans remedium Veg. 4, 28, 7.

Funiculus Ca. 63.

Funis effici non poteſt ex paruitate arenae C. 10 pr. 4. funes qui, quales Ca. 135, 3 *&* 4. lorei Ca. 3, 5. Ca. 12 & 63. mediponti Ca. 12. ſpartei Ca. 3, 5. ſubductarii Ca. 12 & 68. torculi Ca. 63 & 68.

in Funus prodire defuncto V. 1, 69, 2.

Fur dupli condemnatur Ca. pr. 1. ¶ Fur, *fucus* V. 3, 16, 19.

in Furcas deſtitutas colla boum includere V. 1, 20, 2.

Furcillae bipedales e furculis V. 1, 8, 6. furcillis verſare herbam V. 1, 49, 1. contundere faſciculos fabarum C. 2, 10, 13.

Furfures hordeacei C. 12, 43, 3. a farina excreti C. 8, 4, 1.

Furiis libidinis exſtimulatur C. 6, 27, 3.

in Furno ſiccantur ficus P. Mart. 10, 34. furno torrefactae fici C. 12, 15, 4. in furnum reponitur muſtum lixiuum C. 12, 41, 1. *ſed melius Vrſi.* fumum.

Furtiua ruta melius prouenit P. Mar. 9, 14.

Furunculus verrucae ſimilis in vite C. 4, 24, 5. vt ſubmittendus C. 4, 24, 15. 5, 5, 18. in furunculum germen ſubmittitur C. 4, 22, 4. *add. Plin.* 17, 22 ſ. 35 n. 13. ¶ *vlcus in equis* Veg. 1, 31. *add.* 3, 45, 2.

Fuſci anſeres P. 1, 30, 1. fuſcus color lanae C. 7, 2, 4. partus ex albo ſaepe editur *ibid.* 6.

Fuſilis ſal *legebatur* C. 6, 33, 1. *ſed reſtit.* Foſſilis.

Fuſoria ciſternae P. 1, 17, 1. coquinae P. 1, 37, 4. *vid.* Fuſura.

Fuſticuli allii P. 1, 35, 6. faſciculos *legit Ruellius apud Mizaldum de ſecretis hortor.* 1, 9 *p.* 15, a.

Fuſtibus tunduntur ſpicae C. 2, 21, 4 *vid.* Baculus.

Fuſura (ſ. Fuſoria) balnearum P. 1, 42. *add.* P. 1, 17, 1.

Futurus villicus *h. e. qui villicus eſſe volet* C. 11, 1, 7 *it.* 9 *&* 12.

Gaberius eques Ro. V. 2, 3, 10.

Gades *&* Gaditana lactuca C. 10, 185. Gaditanum municipium C. 7, 2, 4. Gaditani municipii braſſica C. 11, 3, 26. Gadium municipium C. 8, 16, 9.

Gagates lapis maſculus & femina Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3.

Γαλακτοπόται qui populi C. 7, 2, 2.

Galaticum hordeum C. 2, 9, 8 *&* 16. P. Ian. 4 *&* F. 8.

Galbano ſeruantur pulli a ſerpentibus adflati C. 8, 5, 18. fugantur culices P. 1, 35, 8. galbana noxia ſucco C. 10, 17.

Galbuli

Galbuli qui? V. 1, 40, 1.
Gallae puluis in remediis apum C. 9, 13, 7. P. Mar. 15, 2. Gallae Syriacae Veg. 2, 62, 1.
Gallia maxima donat mala C. 10, 41 Galliae transalpinae quaedam ſingularia V. 1, 7, 8.
Gallicanum vocabulum V. 1, 32, 2. C. 5, 1, 6. 5, 5, 16.
Gallicus ager Romanus V. 1, 2, 7. 1, 14, 4. 2, 3, 9. nunc Piceno contribuitur C. 3, 3, 2. caſeus C. 12, 57, 3. (Nemauſenſem *ex Plin.* 11 *hic commendat Beroaldus*) Gallicae oues C. 7, 2, 3. regiones Ca. pr. 20. vites C. 3, 2, 25. vuae C. 12, 43, 9. Gallica ſalix C. 4, 30, 4. terebra C. Arb. 8, 4. vlmus ſ. Atinia C. 5, 6, 2. Gallici arbuſti ratio C. 5, 7, 1. cultus C. 4, 33, 6. ligni afferes P. 1, 13, 1.
de Gallinis V. 3, 9. C. 8, 2 - 7. P. 1, 27. ne vuas & ficus tangant C. 8, 5, 23. vt farciantur Ca. 89. ſilueſtres vel ruſticae C. 8, 12. quaedam vento concipiunt V. 2, 1, 19. earum ſtercus bubus peſtilens C. 6, 5, 1. Veg. 3, 2, 13. 3, 85, 1.
Gallinaceus pyctes C. 8, 2, 5. gallinacei pulli V. 3, 9, 10. C. 8, 11, 13. mares C. 8, 2, 9. gallinaceum genus C. 8, 5, 10.
Gallinarius curator V. 3, 9, 7. Gallinaria inſula V. 3, 9, 17. C. 8, 2, 2. vaſa C. 8, 8, 5. 8, 10, 6. gallinaria *ſubſt.* conſtituenda C. 8, 3, 1.
Gallioni noſtro C. 9, 16, 2.
Gallulae minutae Veg. 2, 49, 3.
Gallus. Galli appoſitiſſimi ad iumenta V. 2, 10, 4. ſuccidias optimas & maximas faciunt V. 2, 8, 10. meſſem quo compendio faciant P. Iun. 2, 2.
Gallus *maritus gallinacei generis* V. 3, 9, 3. C. 8, 2, 3. galli rixoſi procacitas vt impediatur C. 8, 2, 15.
Gamba equi. ſupra gambam Veg. 2, 47, 2. 2, 49, 1. 5, 19. ſub gamba cirri Veg. 4, 1, 2. gambarum inflexione molliter vehit equus Veg. 1, 56, 38. in gambis laccae Veg. 1, 27, 4. *Notauit antiqua manus ad exemplum Vegetii, quod a Kromayero accepi, Hermolaum Barbarum a* κάμπτειν *deriuaſſe gambam.*
Ganearium triclinium V. 3, 9, 18.
Gangeticae aues C. 8, 8, 10.
Ganglion Veg. 2, 30, 1. *add. Gorraeus Definit. med.*
Garada Syriae V. 1, 44, 2.
Gariofloris ſextarium Veg. 4, 28, 10. *Leg.* Gari floris.
Garum per nares infundendum iumento C. 6, 34, 2. 6, 38, 2.
Gaudet parum vlmus C. 5, 6, 16 *h. e. laeta eſt.*
Gelatus caſeus C. 7, 8, 7. gelato lacte mollior C. 10, 397.
Gelicidia ſi erunt Ca. 65, 2. ad gelicidium retecti rami V. 1, 55, 2. gelicidia nocturna C. 11, 2, 6. gelicidiis infeſtari C. 2, 8, 3. peruri C. 11, 3, 62. miteſcunt acini duriores C. 3, 1, 7.
Gelo. cum gelauerit C. 9, 13, 6. *h. e. refrixerit & conſtiterit. vid.* Gelatus. gelantur hiemis frigoribus fictilia vaſa C. 9, 6, 2.
Gelum *pro* gelu V. 1, 45, 2.
Gelus Ca. 40, 4.
Gemellae vites C. 3, 2, 10.
Gemellar ſtructile C. 12, 50, 10.
Gemini partus familiares C. 3, 8, 1. geminae vites duum generum C. 3, 2, 10. geminas vites ex eodem capite diducere C. 4, 1, 1. ❡ Gemini in caelo Apollo & Hercules V. 2, 1, 7. geminum aſtrum vocat C. 10, 312.
Gemmas & corticem mouere C. 4, 29, 4.
Gemmaſcere C. 5, 10, 12 & Arb. 22, 1.
Gemmata matre, *de arbore Punica, pro* gemmante P. Mar. 10, 2.
Gemmo. gemmare incipit planta V. 1, 40, 4. *add.* C. 4, 27, 1. gemmantes ſurculi roſarum P. N. 11. gemmantia ſarmenta P. F. 32. gemmantes pinnae C. 8, 11, 8. gemmantis caudae (*pauonis*) amictus P. 1, 28, 2. gemmantia lumina loti C. 10, 258.
Genae reſcinduntur *gallinis pituita laborantibus* C. 8, 5, 22. *ita* genae *pro palpebris* Veg. 2, 16, 3.
Generale praeceptum P. 1, 43, 4. *Sic* generalia P. Ian. 13, 4. generales partes V. 2, 1, 12.
Generatim *h. e. ſeparatis generibus* C. 2, 15, 7. 5, 10, 2. Arb. 18. 12, 7, 2. 12, 10, 5. P. F. 9, 13. ❡ Generatim & ſpecialiter *oppon.* C. 3, 9, 9. C. 12, 2, 3.
Generoſitas natis exhibita C. 6, 36, 3. ſurculorum P. O. 3. virentium C. 3, 6, 4. vitium C. Arb. 2, 1.
Geneſta *pro* geniſta *ſcribunt omnes* P. F. 23, 2. P. N. 8, 2. *non eſſe* ſpartum *Graecorum, oſtendit Salm. ad Soli.* p. 168. *an haſtilibus apta ſit? diſputat Burm. ad Grat.* 130. geneſtae ſuccus Veg. 3, 13. *vid.* Geniſta.
Geniculorum & gambarum inflexio Veg. 1, 56, 38. cum geniculis ſuis ſurculi roſarum P. N. 11.
Geniſtae ſatio C. 4, 31, 1. Arb. 29, 1. C. 1 pr. 28. geniſta & caricibus teguntur porticus gallinariae P. 1, 22. *deſcribit illam Guilandi. de papyro* c. 9 p. 263. SCHOETTG. *vid.* Geneſta.
Genitali loco nata C. 3, 10, 14. genitalia loca C. 6, 36, 2. membra C. 3, 10, 12. ſemina C. 10, 106. genitales partes C. 6, 26, 2. ex genitalibus (*vitium*) partibus ſumendi trunci C. 3, 6, 1. ne genitales ſint vuluae C. 7, 9, 5. genitalia tempora mundi C. 10, 196. *ita* genitabilis aura Fauoni Lucr. 1, 11.
Genitor vniuerſi C. 3, 10, 10.
Geno *pro* gigno. antequam genat ſiliquas V. 1, 31, 4. principium genendi & *p. p.* ad genendum V. 1, 40, 1, genit lac V. 2, 2, 9. genuntur ſimiles parentum V. 2, 6, 3. *ſed vide vbique V. L.*
Gens vniuerſa totius aluei, *de apibus* C. 9, 3, 3. gentis totius exitio *de iisdem* P. Mar. 15, 3. ❡ gentes ſolum nonnunquam mutant C. 1, 3, 6.
ad Gentiles & agnatos deducendus V. 1, 2, 8. C. 1. 3, 1.
Genu. Genibus rectis V. 2, 5, 8. C. 6, 1, 3.
Genus. hortum, coronamenta omne genus *pro omnis generis* Ca. 8, 2. ſeminaria omne genus V. 1, 29, 1. omne genus frumento paſcuntur V. 3, 6, 3. omne genus auibus oppletae V. 3, 5, 11. quod genus paſtores habendi V. 2, 10, 1. hoc genus rebus V. 2, 1, 23. ❡ Genera habent plures ſpecies V. 2, 22, 5. ❡ hoc genere *h. e. hoc modo* C. 5, 11, 11. P. 1, 13, 1. P. 1, 35, 10. Ia. 15, 3 & 4. Ap. 8, 7. O. 10, 1 & 14, 7. *maiores auctoritates dabit Rhodius Lex. Scribo.*
Geometrarum opus C. 5, 1, 4.
Georgicum carmen C. 7, 5, 10, C. 10 pr. 3. Georgicon appellat librum ſuum Democritus C. 11, 3, 2.
Germania foecunda procero milite C. 3, 8, 2.

Germanae

Germanae cepae Veg. 3, 54, 4. cochleae Veg. 1, 56, 17. 4, 8, 2. vites C. 3, 2, 8.
Germen. in principio germinis P. Mar. 10, 30.
per Germinationem C. 11, 2, 79 *h. e. cum germinant.*
Germino. germinant noua fronde ſiluae C. 7, 6, 6. germinans ex ſingulis gemmis materiis compluribus cum fructu vitis C. 3, 6, 2.
Gerulus, *baculus* C. 10, 310.
Gerundia in dum cum caſu verbi conſtructa: Videndum haec quatuor V. 1, 6, 1. ferendum viciam V. 1, 32, 2. corticem integrum ſeruandum V. 1, 41, 2. faciendum vmbracula V. 1, 51, 2. faciendum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. faciendum ſepta V. 2, 2, 8. ſecernendum arietes, & explendum pabulo V. 2, 2, 13. deliniendum agnos pabuli bonitate V. 2, 2, 17. compellendum in gregem V. 2, 2, 18. ad aquam appellendum (boues) V. 2, 5, 15. prodigendum (pullos) in pabulum V. 2, 7, 11. obiiciendum farinam *ibid.* dandum panes ordeaceos V. 2, 9, 11. immittendum columbas V. 3, 7, 8. excuſos pullos ſubducendum V. 3, 9, 13. notandum oua V. 3, 10, 3. animaduertendum tempora, & prouidendum loca V. 3, 16, 21. ¶ *etiam in* DO. V. 3, 9, 12. In ſupponendo oua. *add. Drakenb. ad Sil.* 15, 105.
Geſticulator corporis C. 1 pr. 3
Geſtiunt aues apricitate diei C. 8, 15, 4. geſtientes poſt vernam pinguedinem vaccae P. Iul. 4, 1.
Getae γαλακτοπόται C. 7, 2, 2.
Gibberi ſpina V. 2, 5, 7 *ſed vi. no.* gibberae gallinae V. 3, 9, 18.
Γίγαρτα vuae excrementa P. N. 20, 4.
Gilbus color equi P. Mar. 13, 4.
Gingiuas tumentes aperire nituntur denticuli P. 1, 28, 6. gingiuae loculamenta dentium Veg. 2, 32.
Gingiuula in oculi oſſe Veg. 2, 22, 1.
Giſni Veg. 3, 2, 14. 4, 8, 6. *quid ſi γίζις ſit, caſſiae ſpecies apud Dioſcor.* 1, 12. *Platnerus V. E. ſuſpicatur compoſitionem fuiſſe paſtillorum hodie incognitam. Fatetur ſibi aquam haerere Cl. Morgag.* IV, 27.
Git ſemen C. 6, 34, 1 *vel* Gith P. S. 13, 3. Melanthium, Nigellam *etiam dici, quin piper olim ita vocatum, obſeruat Rhodius ad Scribo.* c. 69 p. 128.
Glaber. Glabrum ſi quem facere velis V. 1, 2, 26. glabrum pecus C. 7, 9, 3. glabra fiunt colla C. 6, 14, 7. Veg. 3, 4, 27.
Glabrentia loca C. 2, 9, 8. Glabrentia loca *dicuntur quaſi caluentia, quae & glabreta nuncupantur, ſine ſtirpe, ſine ſtipula, ſine frondibus, vt hominis caluitium ſine capillo eſt. Graeci conſimiliter loca nudata fruticibus* phalacras *vocant, a quibus* φαλακρὸς *dicitur caluus. Vnde* phalacrocoraces *dicti corui aquatici caluitio monſtrabiles.* Caluеſcere *de arboribus quoque vſurpatur. Infra ait Columella:* Saepe nouella caſtaneta caluеſcunt. *Vinea caluata dicitur Catoni, Plinioque, in qua rarae ſunt vites.* BEROALD.
Glabreſcit area C. 2, 20, 2.
Glabreta C. 2, 9, 9.
Glabro. glabrantur ſues C. 12, 53, 4.

Glacialis regio C. 3, 1, 3. flatus P. Mar. 11, 8. glaciale caelum C. 3, 1, 10.
Glaciatus caſeus, coagulatus C. 7, 8, 2.
Gladiolus, *iris* P. 1, 37, 2. narciſſi C. 9, 4, 4.
Gladium conditum latet vagina V. 1, 48, 3. *vid. no.*
Glaeba vberi ager C. 1, 2, 3. glaebae probatio C. 2, 2, 18. *De orthographia hac Victor. ad* V. 1, 27, 2 *quam tanto magis ſeruamus, cum placeat etiam Manutio.*
Glaebula C. 1, 6, 23.
Glandaria ſilua Ca. 1, 7. V. 1, 7, 9.
Glandifera robora C. 9, 4, 3.
Glandulis ſpiſſa ceruix verris P. F. 26, 1. ¶ glandulae animalibus moleſtae Veg. 2, 24, 1.
Glanduloſa ceruix C. 7, 9, 1.
Glans. Glandes querneae, iligneae, cerreae C. 9, 1, 5. quando colligendae P. N. 14. ciſternis in aquam recondendae C. 7, 9, 8. citra ſatietatem data glans nocet, non item ſi affatim praebeatur C. 7, 6, 5. ne ſcabioſos reddat boues C. 6, 3, 5. 11, 2, 83.
Glante ferreo Veg. 3, 18, 2 *pro ſolea.*
Glarea terreno carens & nuda C. 4, 22, 9.
Glareoſa loca C. 2, 10, 23.
Glaucea ſucco ſalubri C. 10, 103.
Glaucinum oleum Veg. 3, 28, 4. 4, 22, 2 *eſt potius* Gleucinum, *de quo ſtatim.*
ad Glaucomata vetera collyria Veg. 4, 27, 6.
Glechonites vinum C. 12, 35 *ex pulegio.*
Gleucinum oleum C. 12, 51. *Ita etiam legendum pro* Glaucino *Vegetii. Ad Fabrum, qui cum maxime prodit ſententiam dicimus contra Scriuerium, qui ad Martial.* 9, 26 p. 796 Glaucinum *legi vult etiam apud Plin.* 15, 7 *ſ.* 7 & 23, 4 *ſ.* 46.
Glicium Veg. 4, 28, 5 *quid ſit N. L.*
Glis. de gliribus & glirario V. 3, 15. glirium greges V. 3, 2, 14.
Gliſcit ſtercore quaſi pabulo terra C. 2, 5, 1. paleis aſinus C. 7, 7, 1. difficulter C. 8, 9, 1. *vid. no. in quibus omnibus eſt* pingueſcere. Glires *inde dictas, &* gliſceras menſas, *opimas & lautas, obſeruat* BERO.
Globoſi corporis C. 10, 383.
Globuli vt fiant Ca. 79.
Globus. globi apium P. Iun. 7, 7.
Glocientes gallinae C. 8, 5, 4.
Glomerata corymbo C. 10, 237.
Glomeroſae apes C. 9, 3. 1.
Glubit ramos oleae durities digitalium V. 1, 55, 2. glubere ſalictum Ca. 33, 5. cum glubet materia, tempeſtiua eſt Ca. 31, 2. cum glubebit Ca. 17, 1. ſalictum glubito Ca. 33, 5.
Gluma, *folliculus grani, it. fici* V. 1, 48, 1 & 2.
Glus. glutis taurinae ſemunc. Veg. 3, 66, 4. 4, 14, 4 *h. e. glutinis. Vid. Auſo. Eid.* 12, 8 *p.* 489 *Toll. Vnde apparet, non eſſe opus emendatione Io. Rhodii, qui in* glutinis *mutari vult Lex. Scribo. h. v.* Ταυροκόλλα *apud Dioſcor.* 3, 101 *vocatur, celebratur etiam ab Aegineta.*
Glutino. glutinare vitia tuborum P. Aug. 11, 3. *vt glutinetur* vena Veg. 3, 10, 2. rupta Veg. 3, 42, 2. glutinare vulſis creditur Veg. 3, 66, 1.
Glutinoſa terra C. 3, 11, 10. potio Veg. 3, 10, 1. glutinoſi cibi Veg. 3, 42, 1.

Glutus ſiet locus Ca. 45, 1.
Glycyrriza, glycyrridia *ſcribitur in Ienſ. & Polit.* P. O. 14, 5 & 8.
Gnarus vinitor C. 4, 25, 1.
Gneci *vel* Cneci ſemen, *pro*
Gneti *legendum* C. 7, 8, 1 *vid. no. Gr.* κνῆκος *vel* κνίκος, *Plinio* cnicum. *noſtris wilder Safran.*
Gnoſius ardor Bacchi C. 10, 52 *V. no.*
Gobio exiguus C. 8, 17, 14.
Gongylis rapa C. 10, 421.
Gortynia platanus V. 1, 7, 6.
Gracilis locus P. N. 7, 9.
Gradatim V. 1, 7, 9. 2, 1, 3.
Gradu inferiore aetatis V. 1, 2, 16. per gradus quoſdam ſibi poma ſuccedunt P. Mar. 10, 16. gradus tres aſcendunt terrae V. 1, 9, 3. deſcendere gradus V. 2, 1, 4 & 5. ¶ Cominus & in gradu C. 7, 12, 7 *a gladiatoribus translata ad canes formula.* ¶ *de inſitorum quaſi genealogia & ſucceſſione* P. inſ. 98 *coll.* 30. ¶ Gradus C. 3, 13, 9 & 10 *it.* 11, 3, 10 *eſt altitudo ſ. profunditas, quantum vno niſu foſſor palam imprimit. Ita* C. 4, 1, 3 gradus ſoli crudi *eſt tantundem humi non motae, quantum alias effodi vno gradu poſſit. Quod in foſſore eſt* gradus, *illud in putatore* veſtigium, *vbi vid.* ¶ Gradus *ſunt rugae in palato equi, quos* XII *numerat Veg.* 4, 2, 1. deſpumentur equi tertio gradu a dentibus caninis Veg. 1, 2, 11. gradu tertio de palato Veg. 1, 32.
Graecanicae trocleae Ca. 3, 5.
Graeculae vites C. 3, 2, 24.
Graecus. Graeca fides P. O. 14, 1. ſalix Ca. 6, 4. C. 4, 30, 4. ſiliqua C. 5, 10, 20. Graecum vinum Ca. 105. ei ſimile C. 12, 37. pecus, Tarentinum C. 7, 4, 1. prouerbium C. 10 pr. 4. Graecae oues C. 7, 4, 4. P. N. 13, 5. nuces Ca. 8, 2. Graeca vocabula in villae partibus vſurpata V. 2 pr. 2.
Gramina exſtirpanda e vineis nouellis C. 4, 5. quomodo C. 2, 2, 11. P. Mar. 7, 1. ne renaſcantur P. Iul. 5. graminum radices in medicina equorum Veg. 1, 56, 25.
Graminoſus ager C. 7, 9, 8. graminoſum ſolum C. 6 pr. 1.
Grandeſcunt frumenta C. 2, 21, 2. P. Iun. 2, 2.
Grandinoſa caeli qualitas C. 3, 1, 6.
Grandire ſinas virgulta Ca. 141, 2.
Grando vt auerruncetur C. 10, 340. P. 1, 35, 1.
Granaria vbi & quomodo aedificanda V. 1, 57. C. 1, 6, 10 & 14. ſub terris V. 1, 57, 3. vt diſtinguenda P. 1, 19, 2.
Granata mala, quae Punica vocantur C. 12, 41, 2. vt ſeruentur C. 12, 44.
Granea triticea vti fiat Ca. 86.
Granum in ſpica, quod eſt intimum ſolidum V. 1, 48, 1. rutilum & albidum C. 2, 9, 13. grana interiora vuae, *vinacea* P. F. 29, 1. ſine his vt naſcatur vua *ibid.* ¶ granum marmoreum P. 1, 15.
Gratia paſcui non exoleſcit C. 7, 3, 20. gratiam refert ager C. 2, 2, 7. reddit cum foenore vinea C. 4, 3, 5.
Gratuita contingunt examina C. 9, 8, 1.
Grauari ruris cura C. 12 pr. 9.
non Grauate V. 3, 2, 18 *in petitione, vt noſtri unbeſchwehrt.*
Grauedinem creat pruinoſa herba C. 7, 3, 25.
Grauis aere C. 10, 310. grauiora quae ſunt, ea diligentia leuiora facere poſſumus V. 1, 4, 4. grauiſſima opera C. 6, 2, 10. ¶ Grauia loca, *inſalubria* V. 1, 17, 2. grauior ventus V. 1, 12, 3.
Grauitas caeli C. 1, 7, 4.
Gregales equi, *eodem grege paſcentes* V. 2, 7, 6.
Gregarii paſtores C. 6 pr. 1.
Gregatim laborant pecora C. 6, 5, 5.
Grex reparandus quotannis C. 7, 3, 14. greges pauonum V. 3, 6, 1.
Groſſulos decutito C. 5, 10, 10.
Groſſi ſubrubere incipiunt P. Mar. 10, 31. vt ne cadant Ca. 94. fici groſſos tenent Ca. 90. 94. groſſi ex caprifico P. Mar. 10, 28.
Gruminantes cochleae V. 3, 14, 3.
Grumos in pratis diſſipare C. 2, 18, 4.
Guarcenum Campaniae C. 1, 5, 2 *vi. no.*
Gulae ſubtilitas C. 8, 16, 4.
Gulbia Veg. 1, 26, 1 *no. d. apud Dufreſnium* gulbium *eſt inſtrumentum fodiendo horto: quid ſi hic ferramentum componendae vngulae?*
Gumen lacrimare P. N. 7, 15 *MS.* gummine SYLB. gumen pini frugiferi P. O. 14, 7. *ſed hic etiam V. L.*
Gumma effluit P. O. 12, 6. *vid. V. L.*
Gummatae arbores P. O. 12, 6.
Gummi liquida perluere C. 12, 50, 16. craſſa liuerunt C. 12, 50, 17. commis *malit Rhodius ad Scribo.* c. 72 p. 134. *neque Graeci aliter, puto, quam* κόμμι. *Sed in Plinii etiam MSS.* commin *ſaepiſſime & conſtantiſſime inueniſſe ſe teſtatur Harduinus ad* 13, 11 ſ. 20 & *alias.*
Gumminat prunus P. Ian. 15, 20.
Gummitione vna contenti C. 12, 50, 17. gummitionem alteram non recipit *ibid.*
Gurgures montes V. 2, 1, 16.
Gurgulio longior in hircis probatur V. 2, 3, 2. ne gurgulionem rumpas in vena ſecanda Veg. 1, 22, 5. ¶ *pro* Curculione *etiam ſcribitur, vbi vid.*
Guſtu panis bonitatem explorare C. 1, 8, 18. ¶ *pro ſapore.* ſint pretioſi ſaporis, velut Aminei, vel certe non procul ab eo guſtu C. 3, 7, 2. guſtus cuiusque generis vt merus non miſtus, condatur C. 3, 21, 10. guſtus nobilis pretioſusque fluit C. 3, 2, 5. ſordidus, vilis C. 3, 2, 5. pretioſus C. 3, 2, 18. magis aut minus probus C. 3, 2, 7.
Gutta Armeniaca *an* Ammoniaca? Veg. 3, 68, 2. Armoniaca Veg. 4, 14, 1. guttae ſtoracis Veg. 4, 14, 1.
Guttatus color equi P. Mar. 13, 4.
Guttonarii equi *pro* Tottonariis, *qui parum abeunt a* cottonariis Veg. 1, 56, 37 & 4, 6. 7 *reſtituuntur a Salmaſio ad Capitolini Maxim.* c. 3 p. 13, *b Hack. Sunt autem* Trepidarii *vel* Tripediarii, *minuto & celeri greſſu quaſi* guttatim *procedentes. Confert Gr.* σακκάζειν & ὑποσακκίζειν, & *laudat Gloſſas, vbi* Gutturnium *eſt* βαθμὸς, προκοπή. *Etiam* colatorii *a* colandis *liquidis dicti illi videntur, qui tardiores & molliores adhuc, & Aſturconico gradu ambulant.*

Denique

Denique *κάλπα*, *qua Graeci gradum tripedariorum appellant*, *nomen habet a κάλπη vaſe*, gutturnio.
Guttur *pro ingluuie auium*, *Kropff C.* 8, 5, 17. 8, 7, 3. gutteris exaſperatio Veg. 3, 66, 9 *pro* gutturis.
Gymnaſia vrbana Graecorum, eorumque partes V. 2 pr. 2. (*in*) Gymnaſium dominum ſequitur oleum V. 1, 55, 4.
Gypſata lagoena *C.* 12, 12, 2. gypſatum vas *C.* 2, 10, 16. 12, 16, 2. 12, 41, 4. P. Mar. 10, 10.
Gypſo. gypſare vinum *C.* 12, 26, 2. 12, 36. opercula *C.* 12, 39, 2. 12, 10, 4. lagoenam *C.* 12, 41, 1.
Gypſum. gypſo craſſo linire opercula *C.* 12, 43, 6. 12, 16, 4. medicata vina P. O. 14, 11. gypſi flos *C.* 12, 20, 8. 12, 21, 3. flore ſicco vuas obruunt *C.* 12, 43, 4.
Gyrabit ſe difficile equus, *conuertet* Veg. 2, 5, 2.
Gyro paruo decurrere C. 10, 226. ¶ gyris altis ablaqueare *C.* 5, 9, 17 *vi. no.*

H *&* F *permutantur. vid.* F.
H. *h. e.* homo *vel* homines *vid. ad* Ca. 10, 1.
Habeo. cum eum numerum habet excluſum V. 3, 5, 5. vineam nouellam ante brumam ablaqueatam habeto C. Arb. 10, 4. pampinatam habeto C. Arb. 11, 2. ¶ habebis in ſolo opertam iniuriam C. 12, 6, 2. 12, 12, 1. habent oues triduo ieiunas V. 2, 11, 9. habeantur tepide C. 8, 5, 19. ſi minus pure habita eſt apis C. 9, 5, 2. ¶ habebit vitandum C. 11, 1, 24. cuſtodiendum C. 12, 3, 7. illud praecipiendum habeo C. 12, 50, 13. 2, 15, 9. ¶ habeo dicere C. 5, 8, 7. ¶ habendum canes paucos V. 1, 21. ¶ habere vrbem, *habitare* V. 3, 1, 1. praedia V. 1, 16, 2.
Habia. *vid.* Auia.
Habilis arbori & iugo C. 3, 2, 8.
Habitacula auium P. 1, 23.
Habitatio vt delutetur Ca. 128. habitationis manſiones vt conſtituendae P. 1, 9, 1.
Habitus totius incrementum aufert educatio C. 7, 12, 1. foedi mulier C. 12, 1, 1.
Habundare *pro* Abundare *perpetuo fere MSS. Leid. & Lipſ.*
de Haedis V. 2, 3, 8. maximi & pulcherrimi fiunt in media Capraſia V. 2, 3, 4. vt alendi P. N. 13, 8. ¶ caeleſtes V. 2, 1, 8. 2, 3, 7. oriuntur C. 11, 2, 73.
pro Haematites *eſt* Ematites Veg. 4, 12, 3.
Haerediolum C. 1. pr. 13.
Haeredium, *rectius* Hered. V. 1, 10, 3.
Halcyonii dies C. 11, 2, 21.
Halec & acetum Ca. 58. halecem *vel* allecem *etiam lego pro* alliecem Veg. 2, 49, 3.
Haleculae tabentes C. 8, 17, 12. hallecula tunſa C. 6, 8, 2. allecula riualis C. 8, 15, 6.
Haleſi Sicanii flores C. 10, 268.
Halicaſtrum far C. 2, 6, 3. 2, 9, 8. *Iſidor.* 17, 3. Alicaſtrum ſimile eſt alicae, pondere & bonitate praecipuum. *Quae ſi vera eſt, vt videtur, etymologia; legendum potius* Alicaſtrum: *niſi etiam malis* Halicam. *Vid.* Alicaſtrum.
Halitus ſeptentrionis eligendus P. Iul. 4, 4. halitu caloris viuido C. 9, 13, 4. malorum corrumpuntur acini C. 12, 43, 8. ſolis torreri C. 4, 22, 5.
Hallucinantem (*f. melius* alucin.) paſtorem decipit fur C. 7, 3, 26. *Somniculoſum*, *ſtupentem*, *incurioſum*. Allucinari *eſt errare*, allucinatio, *erratio*. *Cloatius docet* lucum *dici tarditatem quandam animi*, *& ſtuporem qui allucinantibus plerumque vſu venit*. *M. Cicero inquit*, Epicurum in rebus naturalibus allucinari. BERO.
Hamae Ca. 135, 2.
Hamulam lymphis habilem C. 10, 387.
Hara ſuum V. 2, 4, 14. C. 7, 9, 9. anſerum V. 3, 10, 3. C. 8, 13, 3. 8, 14, 6 *&* 9. P. 1, 30, 2.
Haris ſatio C. 10, 244. *vid. no. etiam in Add.*
Harundo *cum deriu. ſaepe eſt in MSC. pro* Arund.
Haruſpex. *vid.* Aruſp.
Haud facile dixerim C. 11, 1, 9.
Hauena agreſtis Veg. 3, 15, 14. *vid.* Auena.
Hauriunt cibos integros piſces C. 8, 17, 11. haurienda vbera agnis permittere P. N. 13, 2.
Hauſtus profundi puteus C. 1, 5, 1.
Hebetata humus torpet C. 3, 11, 2.
Hebetes voluptate admiſſarii C. 6, 36, 3.
Heleoſelinon, apii genus P. Apr. 3, 2.
Heliotropiorum natura V. 1, 46. heliotropium vocamus intubum agreſte Veg. 3, 42, 2.
Heſle. Helles portitor C. 10, 155.
Helleboro nigro necantur mures P. 1, 35, 9.
Helops. *vid.* Ellops.
Heluenaciae vites C. 3, 2, 25. *vid. Hardui. ad Plin.* 14, 1.
Heluenaci generis palmites C. 5, 5, 16.
Helueolum minuſculum Ca. 6, 4. V. 1, 25. vinum vt fiat Ca. 24, 2.
Heluolae vites C. 3, 2, 23. Bituricis fructuum opimitate reſpondent C. 3, 21, 3. *vid.* Heluus.
Heluus. heluo colore boues V. 2, 5, 8. ab hoc vocatae Heluolae vites C. 3, 2, 23.
pro Hemina, Emina *fere eſt in* Vegetio Corbeienſi.
Hemiſphaerium V. 3, 5, 17.
Ἕνη καὶ νέα luna V. 1, 37, 1.
Heracleae emporium V. 2, 9, 6.
Herba ſatis noxia C. 2, 12, 6. herbarum conditura C. 12, 7, 2. 12, 13, 2. herba rubia Veg. 3, 16, 2. *inter adſtringentia vid. no. noſtris Röte, Crap.* ſanguinalis πολύγονον C. 6, 12, 5.
Herbidi campi V. 2, 1, 16. C. 6, 27, 3. herbidae ſegetes C. 1, 6, 22.
Herbum, eruum, ὄροβος P. 1, 24, 3. 1, 34, 5. *it.* Ian. 8 *Ienſo. vbi al.* eruum *it.* F. 7. *ita* Veg. 2, 13, 7.
Herculanae ficus Ca. 8, 1.
Hercules aurea mala ex Africa in Graeciam exportauit V. 2, 1, 6.
Heſperia C. 1, 3, 7.
Heſperidum mala V. 2, 1, 6.
Heſperus ore coruſco C. 10, 290. in ornithone V. 3, 5, 17.
Hetruriae ager pinguis V. 1, 9, 6. boues C. 6, 1, 2.
Ἐξάγωνον V. 3, 16, 5. C. 5, 2, 10.
Hexaſtichum hordeum C. 2, 9, 4.
Hiaſcentes nuces Ca. 172. *ſic* dishiaſcent arbores Ca. 12.
Hiberi ſolum mutarunt C. 1, 3, 6. *vid. Iberi.*

Hibernant greges in Apulia V. 2, 2, 9. hibernatum reducit furcillas V. 1, 8, 6.

Hibernus oriens C. 1, 6, 2. hibernae fici Ca. 8, 1. 5, 10, 10. hiberno ſeruantur mella P. N. 8, 1. *vt* verno.

Hic. Hae rei Ca. 14, 3. Hoc aliter *formula ſolennis vid. Vrſi. ad* V. 2, 3, 3. Hi *antiquis opponuntur* V. 1, 13, 6 & 7. Haec *ad ea quae praecedunt refertur*, illa *ad ea quae ſequuntur* C. 6, 35, 2. 7, 5, 4. 7, 13, 8. Haec *ad remotius*, illa *ad propinquius* C. 4, 27, 2. *ita* Hic *ad remotius* C. 6, 20. Haec *complectitur plura praecedentia* Ca. 8, 2. Hisdem diebus P. S. 13, 2. *& perpetuo fere* hi *&* ii, his *&* iis *&c. miſcentur in MSS.*

Hiemales dies C. 11, 1, 21. hiemalia loca P. 1, 9, 4.

Hiemat (*caelum*) C. 11, 2, 4. 11, 2, 20. 11, 2, 78. 11, 2, 84.

Hiematio V. 3, 16, 34.

Hiems quod initium, quot dies habeat V. 1, 28, 1. C. 11, 2, 84. bipartita C. 11, 2, 5. placida, violenta, praefrigida P. O. 5, 2. hieme quae facienda Ca. 37, 3. V. 1, 37, 3. 1, 34, 1. demunt columbis cibum medium V. 3, 7, 9. hiemi C. 5, 9, 14.

Hilaris vitis C. 3, 2, 10. ſagina admiſſarius C. 6, 27, 9. hilares horti C. 10, 293.

Hilaritas diei C. 9, 14, 18.

Hilarius pullulant vineae C. 4, 27, 1.

Hilaro. hilarat manſiones curſus ſolis P. 1, 9, 1.

Hinnus ex equo & aſina naſcitur V. 2, 8. 1 & 6. C. 6, 37, 5. *ita etiam Plin.* 8, 44 *ſ.* 69.

Hio. hiat rimis C. 9, 8, 11. hiant ſemina aeſtibus C. 2, 9, 18.

Ἱππιατροὶ medici pecorum potiſſimum (*κατ᾽ ἐξοχὴν*) appellati V. 2, 7, 16.

Ἵππιον Ἄργος V. 2, 1, 9.

Hippocentaurum *feſtiue videtur dixiſſe* Veg. 1, 46, 2. *penem ſ. taurum equi, qua parte intus latet. Hoc apparet coll.* 1, 51.

Hippocrates multa oppida in peſtilentia ſeruauit V. 1, 4, 5.

Ἱππομανὲς venenum C. 6, 27, 3 *Praeter Baelianam de eo diſſertationem, qui nihil fere indictum praetermiſit, vid. Rendtorf. ad Democr. de Sympathiis in Fabricii B. Gr.* 4, 26 *p.* 346 *ſq.*

Hippoſelinum apii genus P. Apr. 3, 2. atrum olus C. 11, 3, 36.

Hipri *an* Hirpi? Lucilii *mentio* V. 2, 1, 2.

de Hircis V. 2, 3, 2. hirci ſinguli quot capris ſufficiant? V. 2, 3, 11. Libero immolati V. 1, 2, 19. admittendi quales & quando? P. N. 13, 7.

Hirnea fictilis Ca. 81. *vid.* Erneum.

Hirrius praetor V. 2, 5, 5. eius piſcinae V. 3, 17, 3.

Hirſuta ruſco C. 10, 374. hirſutum pecus C. 7, 2, 6.

Hirtiola *v.* Irtiola.

Hirta plumis femora C. 8, 2, 10. hirtae oues pellitis *oppon.* V. 2, 2, 19 *&* 2, 11, 7. hirtum pecus C. 1 pr. 26. hirtae ſepes C. 10, 27.

Hirudini hauſtae remedium C. 6, 18, 1.

Hirundinis aduentus C. 11, 2, 21. 11, 3, 5.

Hiſpania V. 1, 13, 6. 1, 14, 4. Baetica C. 2, 11, 12. vlterior V. 2, 4, 11. Hiſpaniae ſacer mons C. 6, 27, 7. in Hiſpania citeriore putei pro granariis V. 1, 57, 2.

Hiſpanica vitis C. 3, 2, 19.

Hiſpanienſis Attilius V. 2, 4, 11. Hiſpanienſes molae Ca. 10, 4.

Hiſpanus ſal C. 6, 17, 7. Hiſpanum oleum P. Iul. 9. Hiſpani equi Veg. 4, 6, 4.

Hiſpida cinara C. 10, 235.

Hiſtones V. 1, 2, 21 *textrina, loca vbi ſunt ἱστόι. Non habet, quod ſciam, alium auctorem haec vox: ſed formata eſt ad analogian aliorum collectiuorum, quae ſubſtantiuorum tertiae declinationis terminationem in ὼν mutant, vt παρθενὼν, δενδρὼν, πλατανὼν, κοπρὼν, praeſertim οἰνὼν, πιθὼν pro apotheca* Polluc. 6, 15 *&* 9, 49. *Igitur probare non poſſum coniecturam viri, quem nominare malo vbi laudo, quam propoſui iam in theſauro Fabriano, qui malit* hiſtotonos *vel* hiſtotonas.

Hiſtoriae loquuntur C. 1, 4, 2.

Ἱστορικῶς demonſtrare V. 3, 16, 3.

Hoedus *vid.* Haedus.

Holce ὁλκὴ, *vid.* Olce.

Holus *pro* olus *ſaepe libri Columellae & Varronis.*

Homericus Melanthius V. 2, 3, 1.

Homerus eſt Maeonius ille Deus C. 1 pr. 30.

Homo bulla V. 1, 1, 1. in homines ſingulos Ca. 57, 2. homines X V I Ca. 11, 1. homines, ſerui aut liberi V. 1, 17, 2.

Honeſti animi in equo documenta C. 8, 29, 1. ¶ honeſti omnibus partibus aſini V. 2, 6, 2. honeſtior cultura ager V. 1, 4, 2.

Honorarium vinum *Popma ad* Ca. 145, 3. *Sic noſtri Ehren-Wein, quod honoris cauſa vt* lautia *quondam offertur hoſpitibus magnis publice.*

Horda *ſ.* forda V. 2, 5, 6.

Hordeacea pira C. 5, 10, 18. Hordearia *Plin.* 15, 15 quod cum hordeo matureſcant SCHOETTG.

Hordeum vbi ſerendum Ca. 35, 2. C. 2, 9, 3. eius genera C. 2, 9, 16. cantherinum C. 2, 11, 8. P. S. 4. *it.* 8, 1. P. O. 1, 2. Galaticum C. 2, 9, 8. P. Ian. 4. F. 9. hexaſtichum C. 2, 9, 4. maturum P. N. 1, 1. hordeo puro aluntur equi C. 6, 30, 1.

Hordicalia, feſtum V. 2, 56.

Hornotinae nuces Ca. 17, 2. plantae C. Arb. 30, 1. virgae C. 5, 6, 33. *ſed vtroque loco al.* annotinae.

Horologium Athenis V. 3, 5, 17.

ſi Horreat animal apertis dentibus Veg. 2, 33, 1. horrendi odoris P. 1, 18, 1. P. N. 20, 1.

Horreum, quo conferatur omne ruſticum inſtrumentum C. 1, 6, 7. P. 1, 19, 1. *de vini cella, itemque ſupellectili ſeruandae* C. 12, 2, 2. horreum penſile C. 12, 50, 3.

Hortamen clamoris ac verberis timentes P. Mar. 11, 3.

Hortenſis lira C. 9, 4, 4.

Q. Hortenſius pauones primus poſuit V. 3, 6, 6. V. 3, 13, 2. eius piſcinae V. 3, 17, 5.

Hortus vbi faciendus C. 10, 6. 11, 2, 8 *&* 9. P. 1, 34, 1. muniri vt debeat C. 11, 3, 2. vt diuidi C. 11, 3, 13. *Quin totum caput hortorum diſciplinam habet.* P. 1, 34, 7. quibus plantis conferendus in ſuburbano Ca. 7. quando coli incipiat, & quomodo P. Mar.

Mar. 9, 1. C. 10, 35. quando paſtinari P. Sept. 13, 1. horti in collibus vt tractandi C. 10, 150. medicinae hortorum C. 10, 337. P. 1, 35. ¶ in hortos diſtinctae vineae C. 4, 18.
Hoſpite gemma P. inſ. 33.
Hoſpitales aues tuas adhuc ructor V. 3, 2, 3.
Hoſpitiis infeſtare rem familiarem C. 1, 5, 7. ¶ hoſpitia apium P. Apr. 8, 2. ¶ hoſpitium aquae praebetur in ciſterna P. 1, 17, 2. cancri ſol tenet P. Iul. 6. virgulta quae quibus praeſtent P. inſ. 19 *conf.* 100.
Hoſtiae ſanitatem non ſtipulantur emtores V. 2, 5, 11.
Hoſticus C. 1 pr. 19.
Hoſtus quid? V. 1, 24, 2. *Ab* hauriendo *deriuat vocabulum Turn.* 25, 19 *& a Gallis* hoſtam *etiam vocari ait vas vimineum, quo vinum geſtatur.* hoſtus nequam Ca. 6, 2.
Humanitate aliqua literis imbuti V. 1, 17, 4.
Humectare os diductum agni preſſis papillis C. 7, 3, 17.
Humectus locus Ca. 6, 3. campus P. F. 10, 2. humecti ſaporis vinum P. O. 14, 18. humecta qualitas aeſtatis P. 1, 6, 16. humectum caelum P. S. 6.
Humeroſi loci C. 3, 10, 5.
ab Humeris decerpenda ſemina arborum C. Arb. 20, 1. *add.* Arb. 3, 1.
Humeſcit ſolum P. S. 10, 3.
Humidus malleus ſ. morbus Veg. 1, 3. 1, 10. 3, 2, 17.
Humilis poſitio C. 4, 1, 6 *profundae opponitur, & eadem eſt quae ſuſpenſa. Scilicet* alta *&* profunda *eadem: altae autem opponitur* humilis. humiliores paullo in altitudine V. 3, 9, 6.
Humo. humantur taleae *h. e. totae immerguntur terra ſuperueniente* C. 5, 9, 4.
Humor concipitur C. 1, 6, 5. extrahitur C. 1, 6, 11. ſalſus in agris vt corrigatur P. S. 3, 1.
Humus deſtituta C. 2, 1, 3. humi natura h. e. terrae C. 1 pr. 2.
Hunnici equi Veg. 4, 7, 1.
Hunniſci equi Veg. 4, 6, 2 & 5.
Hunnorum equi neglecti, duri tamen Veg. 2 pr. 1.
Hyacinthus caeleſtis numinis, nominis, *an* luminis? C. 9, 4, 4. qui iris vel gladiolus dicitur, ſimilitudine foliorum P. 1, 37, 2. hyacinthos caeruleos & niueos C. 10, 100. ferrugineos C. 10, 305.
Hyaenae pellis ſuperſtitioſe adhibita C. 2, 9, 9. P. 1, 35, 14. P. S. 3, 1. *vid. etiam Io. Rhod. ad Scribo.* c. 172 p. 260.
Hybla Siciliae C. 9, 14, 19. C. 10, 170.
Hydromellis confectio P. Iul. 7.
Hydrophoba animalia Veg. 3, 31. hydrophobos facit morſus canis rabidi Veg. 3, 84, 1.
Hydropicus bos Veg. 3, 27, 1.
Hydrops C. 7, 7, 3. animalium Veg. 3, 25.
Hyie paean *de Baccho eſt in Pol.* C. 10, 224.
Hymettus mons Atticae C. 9, 2, 4. Hymetti Actaei mella C. 10, 386.
Hyoſciami ſemen C. 6, 38, 3.
Ὑπηνέμια oua V. 2, 1, 19.
Hyperionis aeſtu flagrans C. 10, 400.
Hypochyſis (*ita enim leg.* ὑπόχυσις) *ad verbum* ſuffuſio *oculi* Veg. 2, 17, 2. eſt ὑπόχυμα, *vt a Gorraeo definitur. Sedes enim inter corneam & cryſtallinum.*
Hypocoriaſis. *vid.* Core.
Hypomelidum deſcriptio, ſatio, cultura P. D. 4, 1. Hypomelis *quae ſit, nemo, credo, docet, quod iam in adnotatione ad l. c. diximus. Vix dubito, quin rectius ſit* Epimelis, *quam Dioſcorides* 1, 170 Meſpili genus *eſſe ait. Certe etiam Bauhinus in* Πίνακι p. 454. *ad* Meſpilum apii folio ſilueſtrem non ſpinoſam ſ. ſorbum torminalem *refert, cum ſubiicit,* Hypomelides Palladii quibusdam. *Et tamen antiquum eſſe errorem vel corruptionem oportet, ſi eadem eſt, quod mihi ſit probabile, de qua Iſidor.* 17, 7. Pomelida ſorbo ſimilis, mediocris arbor, & flore candidulo, dicta quod dulcedine ſit eius fructus, & acuto ſapore commixtus. *Add. Porta Villae* 3, 14.
Ὑπομνήματα Boli Mendeſii C. 7, 5, 17.
Ὗς ſus V. 2, 4, 9.
Hyſſopites vinum C. 12, 35.
Ὑσηγία ludi Argiuorum *Vict. ad* V. 2, 4, 9.

I ſiue .i. *puncto vtrinque incluſum,* id eſt *ſignificat vid.* Veg. 2, 32. 2, 36, 2. 2, 60, 1. 3, 2, 5 *&c. etiam in Cod. Lipſ.* C. 8, 3, 1 *& alias.*
I. S. an 15 *ſ.* XV? Ca. 14, 5. 18, 2. 150, 1.
Iacca, *crates e qua fenum carpunt equi* Veg. 1, 56, 5 *interprete Dufresnio.*
Iacche dulcis C. 10, 426. Iaccho potanti grata C. 10, 235. multo madefactus C. 10, 305.
Iacentia animalia (*de piſcibus*) C. 8, 17, 9.
a Iacio *compoſita vno tantum* i *ſcribuntur in MS. Lipſ. Columella, vt* eicit, abicere *rel.*
Iactare ventilabris C. 2, 10, 14. iactando ventilare oleam V. 1, 55, 6.
Iacturam pati C. 1 pr. 11. reſtituere C. 11, 1, 28.
Iactus. iacta frumenta C. 2, 2, 16.
Iaculatur Iupiter imbres C. 10, 329. quo ventilator eam iaculabitur C. 2, 10, 14.
Iaculus. iaculi funes C. 6, 2, 4 *vt* rete iaculum.
Iana, luna V. 1, 37, 3.
Ianitor catenatus C. 1 pr. 10.
Ianuarii menſis deſcriptio & opera C. 11, 2, 3 *&* 6 *it.* 94.
Ianus. Iano ſtrues commouetur Ca. 134, 2.
Ibericum mare C. 8, 16, 9.
Ibero gurgite merſit C. 10, 295. Iberi ſolum mutarunt C. 1, 3, 6.
Ibi *complectitur plures locos, de quibus actum,* Ca. 9. ibi mittes *pro* eo P. Apr. 8, 3.
Ibiſcus, althea P. O. 14, 11.
Ἰχθυοτροφεῖα aquatilium animalium receptacula C. 8, 1, 3.
Icterici iumenti ſigna Veg. 3, 56, 1.
Ictus *&* ductus *opponuntur* C. 4, 25, 3. ad ictum intumeſcere C. 6, 14, 3.
Idem agrum quod hominem Ca. 1, 6.
Iectura *pro* eiectura Veg. 2, 45, 18.
Iecur anſeribus vt tenereſcat P. 1, 30, 4.
Ieiunium hiemis C. 7, 3, 11. ieiunio laborans terra C. 3, 12, 3. ieiunia terrae ſaturare C. 10, 82.

Ieiunus toſus P. 1, 5, 1. ieiuna macies corticis P. Mar. 10, 21. ieiunior pars omnis humi C. 2, 4, 7.
non Ignaua vt non reſiſtat V. 3, 16, 7.
Igneſcit amor C. 10, 211.
Igneus. ignea ſaeuitia *de morbo* C. 7, 5, 16.
Igne adolere corpus C. 12, 31. ¶ quanto minus ignis habet hoc aſtrum *de luce lunae* V. 1, 37, 3. ¶ ignis ſacer *ouium morbus* C. 7, 5, 16.
Ile. Ilia ducere ſpiſſis pulſibus, lentis, Veg. 3, 65, 1 & 2.
Ileos *morbus vnde dictus?* Veg. 1, 42, 2. ileum pati Veg. 1, 48.
Ilex ſpinoſa C. 6, 3, 7. minor C. 9, 4, 2.
Iligneam frondem legere Ca. 5, 7. C. 11, 2, 82. ilignei frutices C. 7, 6, 1. iligneae frondes C. 6, 3, 5. ilignea folia C. 6, 3, 7. manubria ferramentorum C. 11, 2, 92.
Illacrimat fons C. 10, 25.
Ille *ad propinquius relatum*, hic *ad remotius* C. 4, 27, 2. ¶ illae rei Ca. 154.
Illecebrae ciborum P. Mar. 12, 2.
Illectus nimio fauore priſcorum C. 2, 1, 2.
Illibatum robur C. 12, 1, 1.
Illiciendi vis in erithace V. 3, 16, 23.
propter Illicium V. 2, 7, 6. illicium apibus apiaſtrum V. 3, 16, 22 & 31.
Illigatus fuſti faſciculus C. 12, 19, 4. illigata ſparto mala C. 12, 44, 5. viti vaſa C. 12, 43, 7.
Illigo. illigant ſe capreolis pampini C. 4, 14, 1.
Illinire creta figulari C. 12, 44, 5.
Illinitum & miſtum aqua ciminum C. 7, 13, 2. illinitae luto Punico frondes C. 9, 7, 4. illinitis C. 9, 7, 4. *Talia multa apud Plinium. vid.* Linio.
Illiſis cruribus pinguiores fiunt columbae V. 3, 7, 10.
Illotus ſudor C. 7, 3, 10. *ex Virgilio. vid.* Illutus.
Illuminari feneſtellis C. 8, 3, 3
Illuſtris agricola C. 7, 2, 4. celeberrima fama C. 3, 3, 3. illuſtre horreum C. 12, 2, 2. illuſtriſſimus quisque de antiquis paſtor V. 2, 1, 6.
Illutos vinaceos Ca. 147.
Illuuies obeſa C. 7, 10, 6.
Illyricae mulieres robuſtae V. 2, 10, 7. Illyricae iridis vncia Veg. 1, 11, 5 *vid.* Iris.
Imago aurea V. 1, 2, 10. imaginem ſuam in aqua videntes equae inani amore capiuntur C. 6, 35, 1. ¶ Imago *i. e. echo* V. 3, 16, 12.
Imbecilla arbor C. 5, 10, 2.
Imber vini adſpergitur farri P. 1, 29, 2. *conf.* 1, 35, 13. primus veſpertini roris P. N. 13, 4
Imbrex. in imbrice ponitur ſuccus P. Mar. 15, 1. imbricibus deſuere cupam Ca. 21, 3.
Imbridum caelum P. Ian. 13, 2.
Imbrifer caeli ſtatus C. 5, 5, 4. C. 7, 6, 4.
Imbuere dolia Ca. 69, 1.
Imitatio aliorum noua quoque tentare debet experimenta V. 1, 18, 8.
Immanis numerus annorum V. 3, 1, 3.
Immature nimium C. 11, 2, 3.
Immenſum eſt, *h. e. nimis longum* P. Mar. 27. immenſis temporibus permanere C. 11, 3, 4.
Immeo. immeat aqua ciſternis P. 1, 17, 4.
Immergere terrae de vite C. 5, 6, 30. immergeri C. 5, 9, 3.
Immidius Caſinas V. 3, 3, 9. *Sed leg.* Vmmidius.
Immittitur viti palmes *h. e. ſubmittitur* V. 1, 31, 3. *vi. no. etiam in Addendis.*
Immolare, θύειν V. 2, 4, 9. immolandi initium a ſuillo pecore V. 2, 4, 9.
Immota ſemina C. 5, 5, 7.
Immunda mulier, *menſtruata* P. Mar. 9, 14.
Impares trapeti Ca. 3, 5 *ſuperuacanei Scal. ad* V. 1, 1, 7. ¶ *de* numeri imparis ſuperſtitione *Barth. ad* P. 1, 27, 1.
Impaſci prato C. 2, 18, 1. C. 6, 5, 2.
Impatiens vetuſtatis vinum C. 3, 21, 6. impatientiſſimum frigoris animal ouis C. 7, 3, 8.
Impedatio C. 4, 13, 1.
Impedo. impedanda ſtatuminibus vitis eſt C. 4, 16, 2.
Impenſam vitare C. 12, 57, 5. reficere V. 1, 2, 8. fere nullam poſcit olea C. 5, 8, 1. impenſas ampliſſimas poſcunt vineae C. 3, 3, 8. fruſtrari C. 1, 1, 2. ¶ Impenſam teſtaceam ſubter inducis P. 1, 40, 5. *Ita* P. 1, 9, 4. 1, 13, 2 *ſignificat, quod apparet, materiam, quae calcis arenatae vel luti inſtar induci poteſt. Apud Plin.* 36, 24 ſ. 63 *& Iul. Obſeq.* c. 87 impenſae nauis *interprete Burmanno ad Ouid. Her.* 7, 188 *ſunt armamenta nauis. Heinſius ad l. c. Ouidii etiam* funeris impenſas *pro marmore &c. capiebat, ſed inuito Burmanno. Forte etiam huc referas illud Auſonianum Idyll.* 18 Septima in Augeae ſtabulis impenſa laboris.
Imperator appellatus Praetor propter quaeſtoris ſui victoriam V. 2, 4, 2.
Imperata aliarum rerum V. 1, 17, 3.
Imperare crudeliter C. 1, 8, 10. imperandi parum prudentes C. 11, 1, 6. ¶ imperare vitibus C. 3, 3, 6. 4, 24, 21. 4, 29, 12 *vbi Caſaubonum ad Optat. Mileuit. L.* 5 *p.* 107 *laudat Almelouenius. Nempe ſignificat* imperare *plures ſubmittere palmites & plus adeo laboris matri imponere. Contrarium eſt* parcere, *h e. putare anguſtius.*
Impetiginis remedia C. 6, 31, 2. Veg. 2, 51. *Puſtulae ſunt infeſtantes corpora, quarum, vt docet Corn. Celſus, ſpecies ſunt quatuor, ab* impetu *inditum nomen, vt oſtendit Quintus Serenus illo verſu,* Si vero vitium eſt, quod ducit ab impete nomen. *Vulgo* volaticam *dici autumant.* Impetiginem *Plinius lichenas eſſe ſentit, haec memorans*: Arida cum reſina impetiginem & ſcabiem quam pſoram & lichenas vocant. *Nam* ψωρὰ, *Graece* ſcabies, *relinquitur vt* lichen *ſit* impetigo. BERO.
Impicare amphoram C. 12, 29. 12, 43, 1.
Implaſtellum Veg. 3, 25, 5 *no. p. pro* empl. *ſic*
Implaſtratio *pro* empl. *ſaepe MS. Lugd. Palladii.*
Implecticus bos Veg. 3, 29 *videtur, qui viget, & flectit ſe difficulter.* Cl. *Platnero* placebat ἔμπληκτος.
Implectoricum medicamentum Veg. 4, 28, 9 impletorium *potius eſſe videtur*, anapleroticum.
Impleo. implent napi & rapa ruſticos C. 2, 10, 22. tres modii ſeminis iugerum C. 2, 10, 19 *vid.* Occupo. ſe vuae C. 12, 39, 1. implente vtero C. 6, 1, 3 *vi. no.* impletur tota meſſis *h. e. perficitur* P. Iun. 2, 4. implendis foeminis idoneus C. 7, 6, 3. 6, 27, 9. 8, 5, 25.

Implicare carminis legibus C. 11, 1, 1.

Imponunt, *interponunt* V. 1, 26. imponere alteri formam ſui coloris P. O. 14, 10. imponi poteſt loco gracili forma prati P. S. 10, 1. ¶ imponitur equus C. 6, 27, 10. equae admiſſarius C. 6, 36, 4.

Imporcare ſolum C. 2, 10, 6.

Importunius fluere, *celeriter*, *motu valido* Veg. 1, 56, 9.

Impoſiti ouibus arietes C. 7, 2, 5. *vid.* Imponere.

Impraeſentiarum Ca. 144, 4. *Summam eorum, quae de hoc verbo diſputantur, exhibet ad Sanctii Mineruam Perizonius.*

Impreſſionem facere in caſtra V. 2, 4, 1.

Impreſſae ſolo piſcinae P. 1, 31. impreſſum foramen P. F. 17, 7. O. 8, 3. falce vulnus C. 4, 7, 2. impreſſis vulneribus C. 7, 11, 1.

Imprimit caecilia morſum C. 6, 17, 1. imprimere puteum P. 1, 34, 2. radici palum de buxo P. Ian. 15, 18. ſalicis P. N. 7, 5. ne imprimatur iacentibus molibus ſolum C. 3, 13, 1.

Improbe, *intempeſtiue*, *ſero*, C. 11, 2, 10. 2, 10, 21. non improbe concipit C. 7, 9, 3.

non Improbis genibus, *enormiter magnis* C. 6, 1, 3.

Improſpere ceſſit C. 1, 1, 16.

Imprudens antiquitatis, *imperitus* C. 3, 18, 1. negotii C. 1 pr. 11.

ne Impune abeat, *de perſona* V. 1, 16, 5.

Imputruit oleo mus C. 6, 17, 5.

Imus & vnus *confunduntur a librariis* C. 4, 24, 4. 5, 6, 25. 5, 9, 13. 5, 11, 5. P. F. 12, 6. Mar. 10, 25. N. 7, 12.

In adoleſcentia V. 3, 16, 1. in decem diebus ſecundum partum V. 2, 7, 11. in decem annos pariunt boues V. 2, 5, 13. in ortu caniculae C. 4, 8, 1. ¶ In Turanii *ſc. aedes* V. 2, 11, 12 *vt Gr.* εἰς διδασκάλου φοιτᾷν SYLB. ¶ In pabulo eſt ocimum, farrago &c. V. 1, 23, 1. in quo genere ſunt, *h. e. exempli gratia* V. 17, 1. *conf.* 2, 1, 12. Genera ſunt vini, in quo Falerna V. 1, 65, 2. ¶ in hoc nunc denique eſt, vt dici poſſit, *nun iſt es an dem* V. 3, 1, 2. ¶ in hoc, *propterea* V. 3, 1, 9. in quantum C. 3, 13, 19. ¶ in dimidia parte agri collocare filiam nuptui, *doti* ei dare partem agri C. 4, 3, 6. ¶ In *omiſſum ante* balneas & gymnaſium V. 1, 55, 4. ¶ In *ſaepe motum cum ablatiuo, & cum accuſatiuo quietem ſignificat.* Coquito in fornacem Ca. 39, 2. in villam *ibid. vid. no.* in arborem relinquito Ca. 52, 1. in hominem V. 2, 1, 21. in parietes ſtantes V. 3, 14, 3. *Contra* in aſſerculo alligato Ca. 152. in fundo illata Ca. 146, 2. in quibus ſolent equas abigere V. 2, 10, 11. in agris redigere ciues V. 3, 1, 4. coniicitur in vrceo C. 12, 21, 2. in naribus infundere C. 6, 4, 2. in naſo introit polypus Ca. 157, 15. introitum facit in cancro C. 11, 2, 49. mittuntur in vaſculo P. F. 25, 11 *pro quo* mittunt vaſculis P. F. 25, 26. mittis in linteo P. F. 31, 1. in vaſculo P. Iul. 8, 2. O. 14, 5. in dolio P. O. 14, 10. in metreta demittis P. O. 14, 17. *ita* P. N. 19, 1. in aqua miſſum Veg. 1, 17, 16. *De hac confuſione multa Barth. ad Calpurn. ecl.* 2, 59 *add. Morg.* IV, 2. *Librariis etiam* quaedam hic tribuenda eſſe, non negarim; cum interdum Lugdunenſe MS. Palladii alterum caſum ſubſtituat.

Ina *pro* vena *vid. Scal. ad* V. 3, 9, 11.

Inacto grege, *inducto*, V. 1, 52, 2.

Inaedificare parietes C. 6, 37, 10.

Inaequabiles greges V. 2, 4, 22.

Inaequabiliter matureſcunt oua V. 3, 9, 8.

Inania plauſtra V. 1, 20, 3.

Inareſcit arbor ardore ſolis P. N. 7, 4. vulnus C. 4, 7, 2. inareſcere patieris botryones in vite P. O. 22. inaruerunt radices C. 2, 14, 2. inareſcentes fici C. 12, 15, 1.

Inaro. inarare fabalia pro ſtercore V. 1, 23, 3. arbores C. 2, 2, 11.

Inaugurantis regis ſomnium C. 1 pr. 9.

Incallat carnem Veg. 2, 27, 1.

Incantationes *vid.* Superſtitiones.

Incanae barbae C. 8, 2, 9.

Incarnari donec coeperit Veg. 2, 22, 3 *no.* f.

Incaſſum *legunt quidam pro* in caſſum C. 4, 3, 5.

Incauare, *cauum facere*, *excauare* C. 4, 25, 2.

Incendia aeſtatis P. 1, 4, 1.

Incendere annonam, excandefacere V. 3, 2, 16. ¶ agros P. 1, 6, 13. P. Aug. 4.

Incentiua tibia V. 1, 2, 15.

Incerniculum Ca. 13, 1.

Incernere terram cribro Ca. 48. C. 5, 6, 6.

Incertus dies C. 11, 2, 93 & 96. caeli ſtatus C. 11, 2, 97.

Inceſſit crepuſculum C. 11, 1, 18. hominibus ſterilitas arenae C. 2, 10, 1. tempeſtas C. 12, 2, 5. inceſſerunt frigora C. 12, 50, 12. ſiccitates C. 5, 9, 11. regionibus noxia animalia C. 11, 3, 62.

ab Inchoato domos exſtruunt C. 4, 3, 1 *de nouo.*

Inchoo. inchoamus fodere paſtina P. D. 2. inchoante menſe P. F. 25, 20 & 33. inchoantibus canicularibus diebus P. Iul. 7. inchoatur prima pampinatio C. 11, 2, 58.

Inciduut ſentes corpus ouium P. Iul. 4, 3.

Incientes oues *h. e. grauidae* V. 2, 2, 8. *Vid. no. itemque ad* C. 6, 1, 3 & 8, 11, 8. *Reſtituerat hanc vocem Plinio* 11, 37 ſ. 84 *Turnebus Adu.* 20, 23 & *confirmauit ad l. c. Harduinus. Arnobii exempla Faber noſter ſuppeditat.*

Inciles foſſae Ca. 155, 1.

Incilia aperire Ca. 155, 1. *vi. no.* excitare C. 5, 9, 13.

Incipiunt *an pro concipiunt?* P. F. 26, 2. incipientes groſſos decutere P. Mar. 10, 31.

Inciſiones interiorum Veg. 1, 39, 2 *tormina ventris. vt noſtri Schneiden im Leibe.* ¶ Inciſio *pro* inſitione *ſaepe eſt in MS. Col. Lipſ. v. g.* 5, 11, 2 *rel.*

Inciſura ſarmenti P. Mar. 1, 2. inciſurae raporum C. 12, 54. 1.

Incitata libido P. Mar. 14, 1.

Incitare vitem prolixis flagellis C. 3, 21, 7. incitatur proceritas 4, 33, 5. incitetur vitis foſſa frequentius P. N. 3. *add.* C. 4, 22, 3.

Inclinare ad illud, quod deterius V. 1, 9, 6.

Includere locum *videtur eſſe implere* P. Iun. 5, 4. includit frigus ſata P. 1, 6, 12. includenda paſtinatio C. 11, 2, 17. poſt incluſum volatum *h. e. impeditum*, *interceptum* P. 1, 26, 1.

In-

Inclytiſſimus dux C. 1, 4, 2.
Incolumitatem plantarum tueri C. 11, 3, 61.
Incomitatae vagantur virgines Illyricae V. 2, 10, 9.
Incomium Veg. 4, 28, 18 *quid ſit N. L.*
non Incommode ſe gerere C. 1, 8, 15.
Incomprehenſibilis paruitas C. 10 pr. 4.
Inconditi fructus C. 1, 5, 6. 3, 2, 1.
Incontaminata facie V. 3, 9, 16.
Incocta vino P. Mart. 15, 1.
Incoenatus Ca. 127, 2.
Incorporatio C. 6, 2, 13. *ſed vid. no.*
Incrementum, *corpus, moles* C. 6, 18, 1. ouorum maius facit C. 8, 5, 2. incrementi latioris capita C. 11, 3, 31. maioris plantae P. F. 24, 7. poma P. F. 25, 22. ſurculus C. 9, 4, 2. vlpicum, quam allium C. 11, 3, 20. non magni arbores C. 11, 2, 28. minuti piſces C. 8, 17, 14. parui animalia C. 8, 15, 6. 9, 1, 8. 9, 5, 6. validioris herbae C. 2, 18, 1. ¶ ne poſſint capere foramina plus vnius apis incrementum C. 9, 7, 5. ¶ in minori arbore incrementa maiora proueniunt P. F. 17, 5.
Increſcens vitis C. 4, 13, 2.
Incretas locum, vt cutis ad pulpas adhaereat Veg. 3, 18, 4.
Incruenta pax C. 9, 9, 7.
Incruſtare ollam ſapa & farre V. 3, 14, 5. maceriam laeui lapide aut tectorio V. 3, 15, 1. *vid. Rhod. ad Scribo. e.* 135 p. 207.
Incubitant in cellis C. 8, 14, 9.
Incubare foetibus C. 8, 5, 10. incubandi *tota ratio* C. 8, 5, 5. incubandis ouis gallinae leguntur maiores P. 1, 29, 2. P. 1, 30, 2.
Inculcatis lapidibus C. 8, 15, 3. pannis madentibus *de vulnere* C. 6, 12, 2.
Inculcare pauicula vel cylindro C. 11, 3, 34. foramen cinere P. 1, 35, 8. inculcetur paleis ſubiectis area C. 2, 20, 1. *Vid. Reineſ. V. L.* 3, 4 p. 397.
Incultus locus vt conſiderandus C. 2, 2, 8.
Incumbunt acrius in cauſas dilati feruoris tauri P. Mar. 11, 6.
Incurro. ſi aliquis caſus incurrerit P. 1, 8, 1. incurritur grande diſpendium P. F. 20, 1.
Incurſus ſolis C. 1, 6, 22.
Incuruat pauo amictum gemmantis caudae P. 1, 28, 2.
Incuſtodita regio, *neglecta, inculta* P. N. 4, 2.
Indaganter capere feras *legebatur* C. 5, 1, 2.
Indagator apum C. 9, 8, 12. indagatores aquarum C. 2, 2, 20. *Anatolio Geop.* 2, 10 *ſunt* ὑδρογνώμονες.
Indeſcriptus C. 3, 21, 4.
Index. indicem operis lecturi C. 12, 57, 6. indices libros tres ſcribam V. 1, 1, 4.
India molibus ferarum mirabilis C. 3, 8, 4.
Indidem lauito Ca. 25, 1. *h. e. ex eodem.*
Indigena bos C. 6, 2, 12. indigenae coloni C. 1, 7, 3.
ſi Indigeant pabuli C. 7, 11, 3. *ſic* C. 12, 2, 3. indigens ciborum C. 8, 14, 8. indigetur hoc genere P. Iul. 4, 1.
Indigeſtione ciborum corruptus ſanguis Veg. 1, 21, 3. ab indigeſtione febricitare Veg. 1, 35, 1.
Indigeſta ex hordeo animalia Veg. 2, 53, 1.
Indignantiſſimus ſeruitutis C. 8, 17, 7.
Indignatio recens Veg. 1, 63. indignationem ex aliqua neceſſitate contrahere Veg. 2 pr. 3. indignatio vulneris 2, 13, 2. indignatione caloris disrumpitur membranula Veg. 2, 16, 5. nulla indignatione prodit iniuriam oculus 2, 16, 6. indignationis tumor Veg. 2, 29. indignationes oriuntur ex tortura Veg. 2, 55, 1. 3, 36, 1. veſicae Veg. 3, 15, 1. *Etiam Caelius Acut.* 3, 3, 13 ne tumentia indignentur.
Indigus plantarum P. Nou. 11.
Indiſcretus V. 3, 1, 7.
pro Indiuiſo Ca. 137.
Indo. indere coronam in focum Ca. 143, 2.
Indoles mentis C. 1, 9, 2.
Indomitus iuuencus, *nondum domitus* C. 6, 2, 9. ¶ cibus C. 10, 232.
Indormio. ne indormiat vſus maxillarum Veg. 3, 24, 15 *h. e. ne indureſcant nerui.* ſupra ipſum iacuerit, vt armus indormiat *h. e. torpeſcat* Veg. 3, 47, 2 *vt noſtri einſchlaffen. vid.* Obdorm.
Inducere fontem C. 1, 5, 1. nouellam vitem P. Ian. 13, 2. inducit olea frondem C. 5, 9, 15. *ſed f. legendum* induit. inducentes in panno Veg. 2, 49, 4 *aufſtreichen.* inducitur tectorium iterum & tertio P. 1, 15. ſtracta in armos equi Veg. 2, 45, 5. *add.* 2, 48, 2 *&* 3 *it.* 7.
Inductio calcis & tectorii marmorati P. 1, 15.
Inductus. Inducta teſtaceo P. 1, 38, 2.
Induo. Induit ſe *vel* induitur vitis maiore fructu C. 4, 27, 5. 5, 6, 28. 5, 8, 2. 5, 9, 11. induit ſe floribus arbos C. 10, 242. induunt ſe vuis vites C. 4, 24, 12. cum ſe non induit arbor *fructu* C. 5, 8, 2. induere arundinibus velut pileis C. 5, 10, 21. induitur pes ſolea ſpartea C. 6, 12, 2.
Induruit vitulus C. 6, 26, 1. induruere virgae C. 4, 6, 2. vehementius C. 4, 7, 1. ¶ cum indurauerit *intranſit.* Veg. 3, 82, 2.
Induſtriae ruſticantis quae tenenda P. 1, 6, 1.
Indutilis vomis Ca. 135, 2.
Ineantur matrices C. 7, 3, 12. inire debent feminas verres P. F. 26, 1. ¶ inire menſuras agrorum C. 5, 3, 1.
Iners ad Venerem admiſſarius C. 6, 27, 10. inertes ad incubandum C. 8, 2, 12.
Inerticula vitis C. 3, 2, 24 *Gr.* ἀμέθυϛος. *forte eadem* Argitis, *ab* ἀργός. Eſt etiam Plin. 14, 2.
Inexpugnabilis acerbitas P. S. 17.
Inexputabilis numerus C. 9, 4, 6.
Infamant generoſas degeneres apes C. 9, 8, 5. infamare terrae vbertatem P. 1, 6, 8. infamatur ager C. 1, 7, 7.
Infantia ſeminis C. 5, 5, 8.
Infarcire ſalem in carnes C. 12, 53, 2.
Infer vicinus Ca. 149, 1.
Inferio vino macte eſto Ca. 132, 2. 134, 3.
Inferno potitur regno C. 10, 274.
Inferre rationibus C. 1, 7, 7. tributum C. 1, 1, 11. quae domum inferuntur C. 12, 1, 6. ſi quod aduerſarium inferatur V. 1, 12, 3.
Inferuefacere Ca. 123. *it.* 156, 7. C. 12, 17, 2.
Inferuefacta fictili vaſe C. 9, 13, 5.
Inferueſcere Ca. 90.

nfeſto. infeſtat ſalix ſaporem vini C. 5, 7, 1. infeſtant ceruicem bouis claui C. 6, 14, 6. animos ſuperſtitione C. 11, 1, 22. infeſtare rem familiarem C. 1, 5, 7. infeſtari carie C. 11, 2, 11. procellis C. 1, 5, 8.
Infeſtus. infeſta regio V. 1, 16, 1. gelu & nebulis loca P. Ian. 13, 3.
Inficientes V. 3, 16, 8 *nihil facientes.*
Infidibula Ca. 10, 1. 11, 2. Turn. 7, 22 Infidibula *ab* infindendo *nomen ſunt adepta, quibus tanquam infinduntur vaſa anguſti oris, vt vrcei vel dolia per tectorium, vt humor aut vinum infundatur. ea melius cenſeo* infundibula *vel* infudibula *appellari.*
Infinitiuus pro imperatiuo V. 1, 31 *ſaepius. it.* 32. V. 3, 9, 8 *&* 10. C. 12, 39, 1. ¶ *Infinit. fut. actiui indeclinabilis,* Penſilia ad abiiciendum deſcenſurum ſeminatur V. 1, 68.
Infirmitas, *infidelitas* C. 3, 10, 7. *Sic*
Infirmiſſimi C. 3, 10, 6.
Inflationem ſtomachi facit C. 12, 11, 2.
Inflato in alueos ſpiritu C. 9, 8, 2. ¶ inflata morbo animalia, *adflata* Veg. 3, 23, 2.
Inflo. inflare aquam in os palumbi Ca. 90. inflauerat medicamenta cupiditas mulomedicorum Veg. 4, 7, 4.
Infoecunditas agri C. 1 pr. 1.
Infoecundior materia C. 2, 4, 7.
Informatur funis C. 2, 2, 10. informandae areae C. 11, 3, 13.
Infoſſio totius corporis P. F. 16, 1.
Infoſſi lacus, *depreſſi* C. 9, 1, 2.
Infractus diligenter tofus P. N. 7, 19. infracto mola ſale C. 12, 53, 2 & 4. infractae digitis nuces C. 9, 17, 13.
Infractus cliuoſarum viarum *MS.* anfractus Veg. 3, 5, 2.
Infreno curſu volitare C. 10, 215.
Infrequens alueus C. 9, 11, 4. infrequentes paucitate plebis aluos C. 9, 14, 13.
Infrico. infricare *f.* infriare muſteos vino C. 12, 30, 2 *add.* C. 6, 32, 3.
Infrigidatio ſubita ſudoris Veg. 1, 29, 4.
Infringere hordeum mola P. Iun. 12. infringitur ardor ſolis P. N. 13, 4.
Infrio. infriare papauer Ca. 79. 84, 2. 95, 2. in aquam Ca. 156, 4. infriatur vulneribus ſal C. 8, 5, 22. 7, 5, 12.
Infructuoſa cultura C. 11, 2, 32.
Infudibulum Ca. 10, 1. 11, 2. *vid.* Infidib.
Infundibulum Ca. 13, 3. C. 3, 18, 6. infundibuli anguſto ore P. Iun. 7, 2. *Sed vbique fere fluctuat lectio.*
Infundo. Infundere pullis robur copioſi & puri lactis P. Mar. 13, 6. ſi infuderit vuam nimius imber P. O. 9. in piſcinam infundere, *iniicere* P. 1, 31. infundito ſinapi & aceto, *perfundito* C. 12, 54, 3 *&* 4. infundi oleo Veg. 3, 4, 27. ſi pluuiis infuſa fuerint foena P. Mai. 1, 2.
Infuſcata vinea C. 11, 2, 69.
Infuſcatur naturalis ſapor C. 12, 19, 2.
Infuſci coloris apes C. 9, 3, 1. C. 9, 10, 1.
Infuſio caeleſtis, *imber* P. F. 25, 22.
Infuſus mediocriter ager, infuſa leniter terra P. Ian. 3, 2, 3. vehementer infuſus in pluuia, *madefactus* Veg. 3, 4, 17. infuſa vino offula panis Veg. 3, 4, 18.
Ingaunum *vid.* Albium V. 3, 9, 17.
Ingenerare C. 10, 196.
Ingenium animi pro regionis caelique ſtatu variat C. 6, 1, 1. ingenii bona, *de equa* C. 6, 36, 2. ingenii ſui ſemina ferunt *ſilueſtres arbores* C. 3, 1, 2. ingenia ſilueſtria deponunt pulli C. 8, 15, 7.
Ingerere cibum P. 1, 30, 4. vitibus ſtercus C. 2, 16, 5. arbori lac P. N. 7, 6.
Ingluuies vacua cibum concoctum eſſe ſignificat C. 8, 5, 17. *Albertus Magnus doctior quam eloquentior* Pappam *vocat in auibus, quam Columella* vocat ingluuiem. *Itidem Virgilius illo verſu,* Improbus ingluuiem raniſque loquacibus implet. *A* Plinio *dicitur* ſinus gutturis. *Eſt autem capacitas gulae patentior qua merguntur recentia cibaria.* BEROALD.
Ingrandeſcunt ſata C. 2, 10, 15. difficulter acini C. 3, 6, 3. ingranduit porrum C. 11, 3, 17.
Ingrate impenditur ſuccus pomis vitioſis *h. e. inutiliter tanquam ingratis* P. Iun. 5, 1.
de Inguibus ſoluendae venae, *f.* inguinibus Veg. 3, 3 b, 2.
Inhabiles labori C. 6, 1, 1.
Inhibere boues C. 2, 2, 28.
Inibi, *in eo* Ca. 18, 2 *&* 3. Ca. 38, 4.
Iniecti ſenſus C. 3, 10, 9.
Inigere in arcem V. 1, 2, 20. in ſtabula V. 2, 2, 15. *conf.* V. 3, 10, 5.
Iniicere voluptatem praefecturae V. 1, 17, 6. aquam C. 12, 22, 2.
Inimicum ad corpus alendum V. 2, 2, 19. inimici ſationis dentes caprarum V. 2, 3, 7. inimiciſſima diligentiae vitia C. 11, 1, 13.
Iniquis excluſus ſpatiis C. 10, 2. iniquiſſimus locus C. 3, 3, 12.
Initiante pluuia, *incipiente* P. Iun. 4.
Initia, *Cereris praeſertim* V. 3, 1, 5. initiis Cereris porci immolantur V. 2, 4, 9. initiis pacis, foedus cum feritur V. 2, 4, 9.
Initus, *a, um.* inita arbor C. 5, 9, 16.
Iniugare *vid. Vrſi. ad* C. 4, 17, 8.
Iniungitur pondus C. 6, 2, 7. mas feminae C. 6, 37, 2. iniungantur feneſtellis ſcandulae C. 8, 3, 6. ¶ pollinem iniungas *h. e. addas* Veg. 3, 1, 8. ¶ Iniungere, *plantare* P. 1, 6, 5. iniuncta eſt arbor ſcrobi P. F. 10, 1. ¶ iniungere ſarmenta, *ſeruare, non reſcindere* P. 1, 6, 9.
Iniuria ignis C. 11, 3, 7. ſine iniuria C. 3, 18, 2. iniuria pluuiarum C. 9, 1, 3. *Saepe ita h. e. pro vnaquaque laeſione, Vegetius.*
Iniuſſum, *ſponte natum,* C. 10, 16.
Innare fluuiis C. 10, 388.
Innatantes radices ſummo ſolo deſtituit C. 4, 1, 7 ἐπιπυλαζούσας.
Innexa compedibus C. 11, 1, 22.
Innocentia fumi graueolentis P. 1, 35, 11.
Innouabis calefactionem tamdiu Veg. 1, 52, 4

Innoxius pluribus annis permanet frutex C. 11, 3, 38. *conf.* 12, 38, 8. 12, 45, 4. innoxia a curculionibus ſaba C. 2, 10, 12. cuſtodire poma C. 12, 44, 3. *Add. Waſſe ad Salluſt. Cat.* 40.
Inobſeruantes deprehenſi P. 1, 35, 12.
Inoccata paſtinatio C. 3, 15, 1.
Inoccare ſemen C. 2, 8, 4. 11, 2, 81. lupinum C. 11, 2, 60.
Inoculatio arborum C. 5, 11, 1. 11, 2, 59. fici P. Mar. 10, 32. Perſici P. Apr. 5, 1.
Inoculari quod emplaſtrari dicitur P. N. 7, 7. *conf.* C. 11, 2, 59. inoculatur Perſicus P. Iun. 5, 2. inoculari ficus poteſt P. Iul. 3, 2.
Inodorat mandentium halitus allium C. 11, 3, 22.
Inoffenſum lumen oculorum P. 1, 3.
Inoleſcere C. 4, 22, 5. 4, 29, 14.
Inopacant auiaria C. 8, 15, 4.
Inopia lactis premi C. 5, 12, 2. leguminum C. 6, 3, 4.
Inordinandi ſoli tempora C. 11, 3, 9.
Inquit *continuandae eiusdem perſonae orationi non interruptae inſeruit* V. 1, 9, 1. 2, 8, 6. 2, 11, 1. 3, 2, 3. ¶ *declarandi ſignificatione forte poſitum in MSS.* C. 6, 30, 9.
Inquietari ab aliis C. 8, 5, 11.
Inradito ſilphium Ca. 157, 7.
Inraſum laſerpitium Ca. 157, 8 *h. e. raſum & iniectum: quam vim huius participii etiam apud Plautum Rud.* 5, 2, 16 *& Sil.* 8, 585 *obtinere, oſtendit Cl. Facciolatus, cuius verba damus in praefatione Fabri.*
Inſalubris fundus C. 1, 4, 2.
Inſanabile vulnus C. 7, 5, 13.
Inſanus vt pietur V. 2, 4, 16.
Inſcendat ſupra pilam Ca. 127, 2.
Inſcius paſtor, *imperitus* C. 6 pr. 5.
Inſcriptum pecus (*non ſcriptum*) qui paſcunt, committunt lege Cenſoria V. 2, 1, 16.
Inſeco, *incido* C. 4, 15, 3. 9, 15, 9. inſecant oliuas arundine C. 12, 47, 3. inſecat corticem vimen C. 4, 29, 10.
Inſecti napi, inciſi C. 12, 54, 3.
Inſeri vites Ca. 40, 1. inſeri poſſe omne genus ſurculi omni generi arboris C. 5, 11, 12. C. Arb. 27. ¶ Inſerere axungiam faucibus ouis C. 7, 5, 15. inſerito, *admiſceto reliquis medicamentis* C. 12, 57, 2.
Inſeruient operibus fortiter C. 9, 14, 2.
Inſidat ceruicibus iugum C. 2, 2, 22.
Inſigne criſtarum pauonibus P. 1, 28, 2.
Inſigniter neglectus hortorum cultus C. 10 pr. 1.
Inſipere in aulam nouam Ca. 85. far Ca. 90. Antiquum verbum fuit *ſipare*; quod Feſtus explicat iacere. Inde compoſita habemus *diſſipare*, disiicere, *obſipare*, obiicere, apud Plautum Ciſtell. 2, 3, 37. *Obſipat aquulam*, i. e. adſpergit: & h. l. *inſipare*, & antique mutata coniugatione, *inſipere*, iniicere. Giſanius Ind. Lucret. in *Diſſupare*, Becmannus Orig. p. 796. SCHOETTG.
Inſiſtere atrienſibus C. 12, 3, 9. ¶ inſiſtunt C. 3, 13, 3 *eſt ad exemplum primae lineae reliquas peragunt. Sic* in hoc me inſtitiſſe argumentari C. 3, 10, 14 *ab illo exemplo argumentum petiiſſe.*
Inſitio vitium C. 4, 29, 1. inſitionibus ad maximum numerum perducitur vitis C. 3, 9, 6. ¶ inſitionem nutriemus P. Ap. 2, 2 *h. e. quod inſitum eſt.*
Inſititii & bigeneri muli V. 2, 8, 1. *vid.* Inſitus. ¶ inſititius ſomnus V. 1, 2, 5 *qui inter mediam vigiliam meridie inſeritur.*
Inſiturus eris ramum Ca. 40, 2.
Inſitus. inſita vtero ſtirps alieni generis *de mulis* C. 6, 36, 2. inſitum, *ſurculus* C. 5, 11, 8. ¶ inſita radix per fiſtulam vento, *inflata* Veg. 1, 10, 4.
Inſolatio *reſtit.* Veg. 3, 22, 3.
Inſolatus. inſolatae vuae C. 4, 27, 3. *etiam pendentes* C. 12, 43, 2. inſolati dies C. 11, 3, 51. inſolata vaſa C. 12, 18, 6.
Inſolens & incuſtodita regio, *infrequens ab incolis* P. N. 4, 2.
Inſolenter vagatur oratio C. 3, 10, 9.
Inſolo. inſolare vuas C. 12, 39, 2. inſolatur humus C. 4, 17, 8.
Inſomnioſus vt ſanetur Ca. 157, 8.
Inſpectus exprimentis C. 1, 8, 2.
Inſpicere, inſpectio *de emturientibus* C. 1, 3, 1. 1, 4, 1.
Inſpirata per fiſtulam oculo teſta trita C. 6, 17, 7.
Inſtar iuris craſſi C. 12, 38, 3. librarum VIII V. 1, 1, 10. pondo quincuncem C. 12, 28, 1. heminae C. 6, 14, 1. 6, 38, 1. 7, 5, 15. trium cyathorum C. 6, 30, 7. ſextariorum trium C. 12, 41, 2. duarum partium C. 8, 15, 3. quinque modiorum C. 2, 5, 1. vnius digiti ſpatio C. 4, 8, 2. Arb. 5, 3.
Inſtaurent omne genus operis C. 11, 2, 98.
Inſtigante quaſi numine C. 10 pr. 4.
Inſtillatio deſcendit ad radices P. N. 10.
Inſtipato Ca. 113, 2. *ſed vid. V. L.*
Inſtituere a ſe villicum C. 11, 1, 5. inſtituat bouem in arando C. 6, 2, 8. inſtituantur ad aratrum *ibid.*
Inſtragula Ca. 10, 5. 11, 5.
Inſtrata aſinis Ca. 10, 3. 11, 4.
Inſtrumentum ruſticum V. 1, 13, 2. 11, 1, 20. trium generum, vocale, ſemiuocale & mutum V. 1, 17, 1. *inſtrumenti ruſtici catalogus* Ca. 10. P. 1, 43. numerus ſ. modus V. 1, 18, 6. diſcrimina & multitudo V. 1, 22, 2. C. 12, 3. magni inſtrumenti ne ſit praedium Ca. 1, 5. eius cura quae villico C. 1, 8, 7. 11, 1, 18.
Inſtruo. inſtruemur ſignis quam pluribus *h. e. docebimur* P. Iun. 7, 1.
Inſuccatae vino vuae paſſae C. 9, 13, 5.
Inſucco. inſuccanda oleo lana C. 7, 4, 5. 7, 5, 18. *Sic Cael. Aurel. Acut.* 3, 77 pane inſuccato ex eodem mulſo. *add. Reineſ. V. L.* 2, 9.
Inſueuit partui C. 6, 37, 8. ¶ inſueſcas ea pecus, *inſuefacias* C. 6, 4, 4. inſueſci debent ſemina C. 11, 3, 6.
Inſufflata Veg. 3, 4, 39.
Inſufflare os plenum vini per fiſtulam Veg. 2, 21.
Inſula Cea C. 9, 2, 4. Coa & Chia V. 2 pr. 3 inſulae breues P. 1, 28, 1. Ludianorum choreuſae V. 3, 17, 4.
Inſulſa amurca C. 11, 2, 29 & 2, 9, 10. P. F. 8. P. Mar. 8, 1.
Inſuo. inſuitur linea purpura C. 3, 15, 1.

Inſu-

Inſuper arbores Ca. 18, 5. pruna inſuper & circum operito Ca. 76, 4. inſuper iactato ferrum Ca. 160, 1. cannas ponere, *darauf* C. 12, 39, 1.
Inſurgit ſummitas P. 1, 6, 10.
Inte&ta ſpecularibus vaſa C. 11, 3, 52 *Miſtbeeten.*
Integer permanet ſapor C. 12, 49, 3. integrum vix XXX diebus vinum C. 12, 20, 7. ex integro, *de nouo* C. 9, 13, 8. de integro refodere C. 4, 32, 4.
Integritatem ſeruant illibatam C. 8, 11, 9.
Intellego *vt* neglego *ſemper eſt in Codice Mediceo. Ita etiam in Terentio edidit Bentleius.*
Intelligitur ſapor vini conditus C. 12, 20, 7.
Intemelium V. 3, 9, 17.
Intemperantia caeli C. 1 pr. 3.
Intemperies caeli C. 1 pr. 1. intemperias prohibeſſis Ca. 141, 2.
Intendere perticas Ca. 48, 2. intenditur ſcarificationi malagmatis more *ſuperponitur* C. 6, 17, 3. ¶ intendere lumen vel ignem P. 1, 21, 2 *intelligere, vt hodie Itali.*
Intentio neruorum, cruditatis ſignum in bubus C. 6, 6, 1. ¶ intentione ſumma, *attentione, ſtudio* P. S. 10, 3.
ne Inter ſe poma contingant C. 12, 44, 4.
Interamnates & Reatini de finibus contendunt V. 3, 2, 3.
Interaneis exemtis aues C. 9, 14, 14 *h. e. quidquid eſt viſcerum in ventre imo. Linda. Sel. med.* 9, 57. SCHOETTG.
Interceptae ab accipitre columbae V. 3, 7, 7.
Intercidere oliuas acuto calamo P. N. 22, 3. intercidi & disrarari C. 4, 32, 4.
Interclusa quibusdam anima σαρὸν ingreſſis V. 1, 63, 1.
Interculcantur vinacea C. 12, 43, 10.
Interdius votum facito Ca. 83.
Interfluus humor P. S. 10, 4.
Interfringit ventus ſurculos Ca. 44.
Interiacet ſulcis ſpatium C. 11, 3, 6.
Interiectus, interiectio *idem fere quod interuallum* C. 3, 21, 6 *add. no. ad* 3, 16, 3.
Interim, *interdum* C. 3, 10, 13.
Interimitur vepres C. 11, 3, 7.
Interior pars *h. e. magis ſeptentrionalis* V. 1, 2, 4. ¶ interiorum inciſiones *h. e. interaneorum* Veg. 1, 39, 2.
Interlegenda ſunt poma quaeque vitioſa P. F. 25, 16. Iun. 5, 1. Iul. 3, 1.
Interluere manus Ca. 132, 2.
Intermeſtri Ca. 37, 3. *Sed*
Intermenſtruum V. 1, 37, 1. *Qui tamen de* L. L. 5, 2. p. 45 *extr. Dordr.* A menſibus, *inquit*, intermeſtris dictus, quod putabant inter prioris menſis ſeneſcentis extremos dies, & nouam lunam eſſe diem, quem diligentius Attici ἕνην καὶ νέαν appellarunt ab eo, quod ea die poteſt videri extrema & prima luna.
Intermittere ignem Ca. 38, 2.
Internatae herbae C. 2, 12, 6. internatus palmes C. 4, 24, 5.
ad Internicionem perducere vineta C. 4, 22, 8. interniciones hoſtium facere C. 1, 3, 11.
Internodium cannae vnum cum ſuis articulis P. Apr. 8, 3. Mar. 10, 23. internodia vitis C. 3, 2, 9. P. F. 9, 4. longa P. Mar. 10, 25. ¶ articulorum longa in canibus V. 2, 9, 4.
Internus, *a, um.* Interna boum, *viſcera* Veg. 3, 2, 15.
Intero, *is, forte reſtituendum* C. 12, 57, 2.
Interordinium V pedum C. 3, 13, 3. interordinia laxiora C. 5, 5, 3. interordiniorum ſpatia C. 3, 15, 1. 4, 14, 2.
Interpretari maturitatem C. 11, 2, 67.
Interputare ficos Ca. 50, 2. oleam V. 1, 30. roſas C. Arb. 30, 2.
Interquieſcere Ca. 158, 2.
Interradere C. Arb. 19, 3. *Hard. ad Plin.* 15, 1 ſ. 2 *recte explicat ramos intermedios ſuccidere vbi denſitas officit vid.* Interuello.
poſt Interrogationem obliquam indicatiuus, vbi aucupare V. 1, 23. 5 *ſic*, quod praecipuum eſt, non facile dictu C. 3, 1, 4.
Interrupit nos medici aduentus V. 2, 1, 1. interrumpere ordinem C. 11, 2, 25.
Interſeri trunco arboris P. 1, 43, 2. malleolis C. 3, 9, 7. interſerit ſe vallis P. Aug. 11, 2.
Interſitis fruticibus C. 8, 15, 5.
Interſpirare Ca. 112, 1.
Interſum. Intereſt vtile V. 2, 2, 12 *ſed vi. no. Ponted.* quod intereſt nimium explere Ca. 22, 1. clatros intereſſe oportet pede *h. e. regulas eorum inter ſe diſtare pede* Ca. 4, 1.
Intertrigini remedium Ca. 159. C. 6, 32, 1. 7, 5, 11. Intertrigo *corporis vitium eſt, fit autem id malum, quando femina, id eſt, coxae interiores equitatu aliaue de cauſa atteruntur. Graeci dicunt* paratrimma. *Docet M. Varro* intertriginem, & intertrimentum *ab eodem verbo deriuari, cuius verba ſunt haec:* Intertrimentum ab eo, quod duo, quae inter ſe trita, & diminuta, a quo etiam intertrigo dicta. BEROALD.
Interuacantibus ſpatiis C. 4, 32, 2.
ſine Interuallo, *continuo*, V. 2, 1, 22. interuallum faciunt a bruma ad aequinoctium V. 2, 7, 9. *Creſcentius* interuallant.
Interuello. interuulſeris C. 5, 10, 5. interuelli C. 4, 33, 3. interuelluntur rapa P. Iul. 2, 2. *vid.* Interrado.
Interuenia & rimae in puteis P. Aug. 8, 3.
Interueniente lanugine C. 4, 29, 16. interuenientibus ſpatiis C. 9, 1, 3.
Interuentu domini C. 9, 5, 2. 4, 29, 16.
Interuolando allectant C. 8, 10, 1.
Inteſtinum opus V. 3, 1, 10.
Intinguere in acetum Ca. 156, 1.
Intolerabiliter horrere frigoribus C. 1, 4, 9.
Intomata Veg. 2, 30, 1 *leg.* Oncomata *vbi vid.*
Intondere fibrarum ſummas partes C. 11, 3, 31.
Intranſitiue ſumta actiua Mitigauerit, Volutare.
Intrinſecus & extrinſecus Ca. 21, 4. C. 8, 3, 6. intrinſecus, *intra ſtabulum*, bibat.
Intritus in aquam panis triticeus V. 3, 9, 21. intrita aqua facta V. 3, 9, 14. intritam macerari ſinito C. 12, 40, 1. (*vbi pro faece vini poni putat Beroaldus*) totam ad medium mortarium contrahito C. 12, 55, 1. intrita folliculorum reſoluta C. 12, 43, 10.

intritum hordeum in aqua V. 3, 10, 6. *multa de eo verbo Rhod. Lex. Scribo.* ¶ Intrita oliua, *non trita* C. 12, 49, 2.

Intro, *intus* Ca 157, 6 *&* 7. P. 1, 40, 2.

Introit polypus in naſo Ca. 157, 15. introire aqua poſſit C. 12, 29. introëatur in cellam Ca 66, 1.

Introitum & exitum praebeant auibus C. 8, 3, 3. 9, 7, 5. introitum facit in geminos C. 11, 2, 43. in cancro C. 11, 2, 49.

Introtrudere Ca. 157, 14.

Intuba *vid.* Intyba.

Intumeſcit per gemmas ſpes futuri germinis P. Mar. 10, 12. intumeſcens locus C. 1, 4, 10.

Intus ad Rhenum V. 1, 7, 8.

Intyba C. 10, 111. intybi *vel* intubi genus σέρις C. 8, 14, 2. intubi eadem ratio quae lactucae C. 11, 3, 27. intuborum ſatio & cultura P. O. 11, 1. ſecunda ſatio P. Apr. 3, 5. ¶ intubum agreſtem vocamus heliotropion Veg. 3, 42, 2. intyba agreſtia P. 1, 30, 1.

Inuadit vehementer canis appropinquantem C. 7, 12, 7.

Inuaſae comae P. inſ. 120 *h. e. arbor inſita.*

Inuectos opportunos V. 1, 16, 2.

Inueſtes pueros P. Iul. 7. P. O. 14, 16.

Inueterato iam codice C. 4, 8, 4.

Inueterare aquam caeleſtem C. 12, 12, 2.

ne Inuicem tangantur P. N. 7, 22. a tactu inuicem ſeparata P. Mar. 10, 8. ¶ ad inuicem amyli *h. e. ad modum, ad inſtar,* Veg. 2, 7, 3.

Inuiolata terra vltro quaedam fert V. 2, 1, 4.

Inuiſos, *non viſos* Ca. 141, 2.

Inulae triſtes C. 10, 118. inulae ſatio & cultus C. 11, 3, 35. P. F. 24, 13. conditura C. 12, 46. inula Campana Veg. 3, 70, 3. *Caeterum* inula, ἑλένιον, *eſt noſtrum* Alant. *vid. Salm. hyl. iatr. c.* 15. SCHOETTG.

Inulcerare pellem Veg. 2, 59, 2.

Inuncata hamis lana C. 7, 3, 10.

Inunctio ſucci C. 6, 33, 2.

Inuolui poma argilla P. F. 25, 17.

Inuolutus ſucco ptiſanae & paſſo Veg. 1, 11, 7.

Inurinant aues lacubus vel piſcinis C. 8, 14, 2. *Laudat hic Beroaldus Varronem* de *L. L.* 4, 27 p. 31 *extr. Dordr. ſed cum ridiculo errore, forte operarum, ſed vbique obuio. Ita autem Varro,* Vrnae dictae, quod vrinant in aqua haurienda, vt vrinator. vrinare eſt mergi in aquam. *Sed in indice Beroaldi legitur,* vrina ex eo dicta, quod vrinatur id eſt mergitur ad hauriendam aquam.

Inuro foramen C. 4, 29, 16. inurendum frigoribus & pruinis ſolum C. 11, 3, 13. inuruntur cicatrices frigoribus C. 2, 24, 2.

Inuſta teſtis candentibus vrina C. 7, 5, 9.

Inutiles fiunt propter ſeditionem *h. e. noxii* V. 3, 16, 18. inutilius, *incommodius* V. 3, 5, 2. inutiliſſimus C. 2, 10, 6.

Iocundus *fere ſemper ſcribitur in MS. Leid.* Palladii, *v. g.* Sept. 17 *no.* c.

Iocis plena omnia C. 10, 280.

Iogalis tela C. 10, 5. Ca. 14, 2.

Iolcos *opp.* C. 10, 368.

Ipſus pro ipſe Ca. 70, 2. ipſa ſe ſuſtinere non poteſt ſus V. 2, 4, 11.

Irinum oleum Veg. 3, 24, 17 *reſtit. pro* pinum.

Iris *ſ.* gladiolus P. 1, 37, 2. iris aridae, *&* cum iri Ca. 107, 1. irim pinſitam C. 12, 27. 12, 28, 1. iris Graeca C. 12, 51, 2. Illyrica, *quae plerumque apud* Vegetium *vna voce* Iriſillyrica *ſcribitur* v. g. 1, 59, 60. 2, 43, 2. *etiam in obliquis, vt* iriſillyricae 3, 68, 6.

Irneum *v.* Erneum.

Irregibilis equus Veg. 2, 3.

Irreparabilis fuga temporis C. 11, 1, 29.

Irrepſit cura C. 12 pr. 10. irrepentes radiculae C. 4, 1, 2.

Irretitum radicibus ſolum C. 3, 11, 2. 4, 2, 2.

Irrigare ad arbores Ca. 36. aquam in areas Ca. 151, 4.

Irroratio peſtifera C. 10, 331.

Irrorati flores C. 9, 14, 10.

Irrorant oleo viridi C. 12, 47, 5. irrorans olitor C. 10, 148. irrorari noctu C. 12, 24, 2. 12, 39, 1. ne irroretur vas C. 12, 24, 2. ¶ Irrorat auſter C. 11, 2, 93.

Irtiola vitis C. 3, 2, 28.

Is, ea, id. Eae *Datiuo ſing.* Ca. 64, 1. eabus Ca. 152. id cyathum ſumito *pro* eius Ca. 122. id plus Ca. 44. & id *pro* eosque V. 2, 9, 16.

Iſauricus C. 8, 16, 5.

Iſchiacis vinum Ca. 123. *pro* Iſchiaci *vel* Iſchiatici *eſt* ſciatici Veg. 1, 38, 4. *&* Scyatici 3, 22, 4.

Iſchomachus Athen. *perſona Xenophontea* C. 11, 1, 5 *&* 15. 12, 3, 5.

Iſchuria *reſtit.* Veg. 3, 15, 2.

Iſtuc, *iſtoc ſ. iſtud* V. 1, 2, 21.

Itaque, *& ita* C. 6, 2, 6. qui ita, melior *h. e. talis* V. 3, 16, 18 *ſed vi. no.*

Italia a vitulis dicta V. 2, 1, 9. 2, 5, 3. C. 6 pr. 7. in pariete picta V. 1, 2, 1. Italia terra V. 1, 9, 1. temperatiſſima V. 1, 2, 4. obſequentiſſima curae mortalium C. 3, 8, 5. Italiae ſumen V. 1, 7, 10.

Italici ſextarii P. O. 14, 14.

Ἰταλοὶ, *vituli, tauri* V. 2, 5, 3. C. 6 pr 7.

non Item, *aequaliter* V. 2, 7, 15. aut quid item, *aut quidquam ſimile* V. 2, 5, 16. 2, 9, 12.

Iter digeſtis cibis praebetur C. 8, 5, 20. ſurculo factum ſcalpro C. 4, 29, 9. itineri porta longiſſima eſt V. 1, 2, 2.

Iteratio arationis peracta eſſe debet C. 11, 2, 64. iterationibus compluribus C. 2, 4, 2. ¶ iteratio de repetita ſarritione C. 2, 12, 9. *vid. Salm. ad Solin.* p. 513. SCHOETTG. ¶ iterationem miſcere cum prima preſſura *i. e. ſecundam preſſuram* olei C. 12, 50, 11.

Iterati agri C. 2, 4, 4 *&* 8. iteratus eſſe debet cultus vinearum C. 11, 2, 48.

Iteratur ſarritura frumentorum C. 11, 2, 27. iterandus foſſione locus C. 11, 3, 12.

Ithyphallus in hortis C. 10, 32. τὸ ἐντεταμένον αἰδοῖον, *q. d.* φαλλὸς ἰθὺς, *h. e.* εὐθύς.

Itus ac reditus paucos P. Iun. 2, 4.

Iuba equorum qualis eſſe debeat V. 2, 7, 5. ¶ iubae gallorum C. 8, 2, 10.

Iubare exorto C. 10, 294.

Iudaea

Iudaea pretioſis odoribus illuſtris C. 3, 8, 4. in Iudaea caryotae V. 2, 1, 27.
Iudaeus Germano procerior C. 3, 8, 2.
Iudaicum bitumen Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 2, 57, 2. 3, 84, 3.
Iugamenta *v.* Iugumenta.
Iugarius, bubulcus C. 1, 6, 6. *vid. Scheffer. de re vehic.* 1, 17 *extr.*
Iugationis ſpecies duae V. 1, 8, 2.
Iugatorii boues V. 2, 5, 9.
Iugata vinea C. Arb. 4, 1. V. 1, 18, 1 & 2.
Iugeralis tabula P. F. 9, 9.
Iugeratim C. 3, 3, 3.
Iugerum quid V. 1, 10, 1. C. 5, 1, 5 & 9. iugeri modus non ſemper quadrat C. 5, 1, 13. forma quaeque vt dimetienda C. 5, 2. iugerum quot modios cuiusque grani recipiat C. 11, 2, 75 ſq. iugera forenſia V. 1, 2, 9. Liciniana C. 1, 3, 10. quingentis plura poſſidere non licebat ciui Ro. V. 1, 2, 9.
Iuglandis ſatio & cultura C. 5, 10, 4. iuglandes magnae & crebrae viciniam faciunt ſterilem V. 1, 16, 6.
Iugo. iugare furcas perticis C. 12, 39, 1. palos C. 12, 15, 1. iugari vinea vt debeat C. 4, 26, 1.
Iugum aſinarium, ploſtrarium, vinarium Ca. 11, 2. cornibus an ceruicibus inſerendum C. 2, 2, 22. quo tres iungantur boues C. 6, 2, 10. ¶ agri iugum quid? V. 1, 10, 1. ¶ Iuga vineae quatuor generum V. 1, 18, 1 & 2. vineaticum *deſcrib.* C. 4, 17 & 4, 19. ſub iugum mittitur vinea C. 4, 22, 1. *Paxamus Geop.* 5, 19 ζυγὸς δὲ καλεῖται ἡ τῆς ἀμπέλου πρὸς τὴν χάρακα συζυγία vitis ad perticam coniugatio. SCHOETTG. ¶ *A iugo igitur vineatico nomen habere videtur* militare *illud, de quo Auſo. Id.* 12 Hoſtilis quae forma iugi eſt, hanc efficiet π.
Iugumenta *ſ.* iugamenta Ca. 14, 1 & 4. Iugumenta *etiam probantur viris doctis ad* Vitr. 2, 1 *vbi eſt* iugumentantes, *intelliguntque trabes transuerſim impoſitas arrectariis, vt ſuperliminaria in ianuis rel.*
Iugus, *a, um.* iuga vaſa olearia inſtructa Ca. 10, 1. V. 1, 22, 3. ſex iugis vaſis opus erit Ca. 145, 1. *vid. no. ad* Ca. 10, 1.
Iulii menſis deſcriptio & opera C. 11, 2, 49.
Iumenta *vnde dicta* C. 6 pr. 3. *pro* bubus C. 6, 3, 3. iumentis curandis machina C. 6, 19. *vid.* Iuuamentum.
Iuncetum V. 1, 8, 3.
Iunceus. iuncea ſporta C. 12, 6, 1.
Iunctura boum C. 2, 2, 22.
Iunctus & vinctus *confunduntur a librariis* C. 6, 37, 1.
Iuncus. iunci contorti ſtamina C. 10, 306.
e Iunipero ridicae V. 1, 8, 4. *Maiuſcula igitur arbor.*
Iunii menſis deſcriptio & opera C. 11, 2, 46.
Iunonis lucus Sami V. 3, 6, 2.
Iupiter pater V. 1, 1, 5. Olympius C. 1 pr. 31. dapalis Ca. 132, 1.
Iuriſdictione aſſidua C. 12, 3, 11.
Iurant factores olei Ca. 145, 2. iurare ad dominum Ca. 144, 2.
Ius ex oſſibus V. 2, 9, 10. in ius vocat piſces cocus V. 3, 17, 5. iure ſubmerſa ſalgama C. 12, 4, 5. ¶ de iure ciuili quemadmodum emi quamque pecudem oporteat V. 2, 1, 15. ius ſummum ſumma crux C. 1, 7, 2.
Iuſculum frigidum Ca. 156, 7.
Iusiurandum dare, verum feciſſe Ca. 148, 2.
Iuſquiami ſuccus *h. e.* hyoſcyami P. 1, 35, 5. Veg. 2, 12, 5.
Iuſſitur Ca. 14, 1. *vid. no.*
Iuſſus, *a, um.* iuſſi veniunt riui C. 10, 48.
Iuſtitia Dea, Δίκη, *Aſtraea* Veg. 3 pr. 6.
Iuſtus, *a, um.* iuſta hoc menſe lardi confectio P. Ian. 16. iuſtam maturitatem ceperint C. 4, 23, 1. iuſti roboris vites C. 4, 21, 1. ¶ Iuſta fiunt C. 2, 4, 7. lanificio perſequi atque exigere C. 12, 3, 6. reddere C. 1, 8, 11. 11, 1, 26. iuſta percepit omnia C. 4, 3, 5 & 1, 8, 18. quorum iuſta certa eſſe non poſſunt C. 11, 2, 16. ad iuſta paullatim perducitur labor C. 6, 14, 4. 6, 30, 5. ¶ Iuſtis legibus iuuentae operata femina *h. e. menſtruata* C. 10, 359. *Plin. Valer.* 4, 1 *de amygdalis,* feminarum iuſta praecipitantur. *Sammo.* Menſtruus iniuſto ſi profluit impete ſanguis. LICHTENH.
Iuti humoribus *h. e.* adiuti P. Mar. 10, 36. *vid. ad* P. 1, 34, 3. 1, 35, 8. *v.* Adiuuo.
Iuuamentum Veg. 3, 4, 46 *forte ſcholaſticus aliquis ſcripſit pro* iumento Veg. 3, 4, 46.
Iuuatoria Veg. 3, 65, 12 *in margine Sambuci* ſcribitur *pro* viatoria. *recte vt videtur pro remedio.*
Iuuencus & iuuenca V. 2, 5, 6. iuuenci vt domentur C. 6, 2, 1.
Iuuo. iuuarit *pro* iuuerit *MS.* P. D. 6, 1.
Iuxta fundum olla terebrata C. 12, 8, 1. iuxta ac mares habere feminas equas V. 2, 7, 1. iuxta ſatae fruges C. 8, 13, 3.

K. *i. e.* Kalendae primae Octobris Ca. 147. 148, 2 *vi. no. in Addendis.*

L. *nota* laudabilis loci *vid. Scal. ad* V. 1, 59, 2. *Vrſin. ad* V. 1, 11, 1. 1, 18, 2. 1, 55, 1. *Mire ſe torquet Victor.* ad V. 1, 23, 5. 1, 31, 6. 1, 44, 4. 1, 61. *Tanto magis mirum eſt non incidiſſe virum doctiſſimum in hanc interpretationem, cum ipſe Var. Lect.* 34, 3 *obſeruarit,* laudari *a Latinis ſcriptoribus dici ea, quae Graeci vocent* ἐπαινούμενα. *Sed vidit ille alia & maiora.*
L *pro* D V. 3, 9, 19.
pro L *poſitum* I *Victor. ad* V. 2, 4, 18.
Labea trapeti, *labia* Ca. 20, 2 *obſcurum quae fuerint.*
Labefacit contagione caeteros C. 6, 5, 1. 4, 22, 7.
Labellum Ca. 13, 3. 88, 2. polulum Ca. 10, 2. fictile nouum C. 12, 43, 1. in labello permiſceto gypſum & Medicam C. 12, 28, 3.
Labo. labare, *infirmum, parum idoneum eſſe* C. 6, 36, 1. labantes in ſumo radices C. 4, 22, 7.
Labor, *eris.* labuntur poma, *caduca ſunt* P. Mar. 10, 21. labentes radices, *vid.* Labantes.
Labores pacis ac belli C. 12 pr. 4. ¶ Labor *periculum a morbo* C. 9, 13, 2. ¶ labore, *ſtudioſe* P. inſ. 36.

Laborioſiſſimum opus C. 1, 8, 3.
Laboro. laborantes oleae vt curentur P. Mar. 8, 1. C. 11, 2, 29.
Labrum lupinarium, eluacrum, aquarium Ca. 10, 4. 11, 3. culleare Ca. 154. rotundum C. 12, 50, 10. labra olearia Ca. 13, 2. fictilia & lapidea C. 12, 15, 2. 12, 50, 10. labrorum ordines tres in cella olearia C. 12, 50, 11.
Labruſca vua C. 8, 5, 23.
Lac ſ. Lacte Ca. 86. V. 2, 1, 4. C. 12, 8, 1. lacte aſininum V. 2, 8, 2. lac equinum omnium optimum V. 2, 8, 2. lactis diſcrimina V. 2, 11, 2 ſq. abundantiam facit cytiſus C. 5, 12, 2. Arb. 28, 2. ¶ Lac ficulneum C. 7, 8, 1. P. Mai. 9, 1.
Laccae in gambis Veg. 1, 27, 4. 3, 19. *tumor praeternaturalis, ad ſimilitudinem veſicae inflata cute.*
Lacedaemonii quomodo vinum condiant P. O. 14, 4.
Lacertam viuum Veg. 2, 58, 3. *Poteſt ita ſcripſiſſe erudite vt* timidi damae.
Lacertoſi fiunt equi V. 2, 7, 13. laudantur galli V. 3, 9, 5. lacertoſos viros exigunt vineae C. 1, 9, 4.
Lacertus apibus inſidiatur C. 9, 7, 6. P. 1, 38, 2. ¶ piſcis C. 8, 17, 12.
Laceſſita pluuiis & ventis vindemia C. 3, 21, 5.
Laceſſit dente pulex C. 10, 321. laceſſiri C. 9, 15, 4. caeli nouitate ſolent apes C. 9, 8, 3.
in Lacinias diſtribuitur grex C. 7, 5, 3 *add.* 7, 6, 6.
Lacon, *nomen canis* C. 7, 12, 13. *Auctor eſt Pollux, generoſas canes eſſe Laconicas, Arcadicas, Argolicas, Celticas, Ibericas. Tradunt antiquitus Lacaenas canes ex vulpibus, canibusque progenitas: & ob id vocari Graeco vocabulo ἀλωπεκίδας, quaſi a* vulpe vulpinares. BEROALD.
Laconica vini decoctio P. O. 14, 4.
Laconicis excoquere cruditatem C. 1 pr. 16. *Balneae ardentes, ne dicam calentes, fuerunt in vſu quotidiano priſcorum, quibus perſuaſiſſimum habebant in corporibus cibos coqui, & cruditatem digeri. In balneis erant tepidaria, caldaria, frigidaria: erant & ſudatoria, quo ex genere eſt laconicum, vbi ſudando, exercendoque corpus, cruditatem digerebant, & appetentiam edendi prouocabant. Scribit Vitruuius Laconicum, ſudationesque coniungendas eſſe tepidario, qui ſaturitate epularum immodica crudi erant, & cacoſtomachi cruditateque laborabant: hi ad balneas confugiebant, & in ſudatoriis, laconicisque ſudorem euocabant: ita ſtomachi cruditatem digerentes, quam epulae copioſiores afferunt. Corn. Celſus docet ſudorem elici duobus modis, aut ſicco calore, aut balneo: ſiccum calorem eſſe Laconicorum, quae vtilia ſunt, quoties humor intus nocet, isque digerendus eſt. Conſimiliter Seneca in epiſtolis moralibus carpens hunc ventricolarum morem ſic refert:* Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis? in quae ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur, omnis ſudor per laborem exeat. *Poëtae Satyrici conſono ore carpentes ingluuiem helluonum, quorum Deus venter eſt, conſimiles ſententias numeris poëticis complexi ſunt. Horatius:* Crudi tumidique lauemur. *Perſius:* Turgidus hic epulis atque albo ventre lauatur. *Iuuenalis:* Crudum pauonem in balnea portas. *Igitur Columella Satyrico morſu, & canina facundia inuectus in delicias luxurioſorum ait,* Romanos ſaturos cibo, potuque diſtentos, excoquere digerereque quotidianam epularum cruditatem in laconicis, *hoc eſt, ſudatoriis, vbi ſudores digerebant, & ita apti rurſus ad ganeata cibaria, coenasque eſculentiores reuertebantur. Laconicum autem, vt Dion tradit, a Laconibus dictum eſt inuentoribus: quoniam nudi, vnctique ante alios in hiſce ſudatoriis exercebantur. Plinius autumat id genus inſtrumenta peſſum dediſſe mores bonos, & debellaſſe corpora Romanae iuuentutis.* BEROALD.
Lacrima medica panace C. 10, 103. lacrimarum nimietate tabeſcunt vites P. F. 30.
Lacrimant vites P. Mai. 1, 1. lacrimare gumen P. N. 7, 15.
Lactariis *bubus* Medica danda V. 2, 1, 17.
Lactent noua virentia *h. e.* ſucco abundanti turgent P. F. 26, 3. *Vid. no.* lactentes foetus V. 2, 11, 5. porculi V. 2, 4, 16 & 21. catuli C. 10, 343. lactentes *etiam* dentes *malim* Veg. 4, 5, 2 *quam a* Lacto lactantes.
Lactucae *diſciplina & nomen* P. Ian. 14, 1 ſqq. F. 24, 2. genera & cultus C. 10, 179. 11, 3, 25 & 26. lactucam ponere, pangere, differere, diſponere, deprimere, diſpergere *ibid. a ſ.* 25-28. vt condiatur C. 12, 9. marina τιθύμαλλος C. 6, 15, 2.
Lactucula teneris fibris C. 10, 111. lactuculae P. 1, 30, 1.
Laculi ſ. laquuli C. 6, 2, 4.
Lacuna formetur anſeribus educandis P. 1, 30, 1. lacunae ciſternarum vt farciantur P. 1, 17, 3. lacunam ſtriam facit aratrum vomere, *per appoſitionem* V. 1, 29, 3 *vi. no.* ¶ lacunam explere, *de numero deficiente* V. 2, 1, 28.
Lacus in villa V. 1, 11, 2. lacus poſitio C. 9, 17, 9. lacus marinis ſeminibus repleti C. 8, 16, 2. ¶ lacubus diſtincta granaria C. 1, 6, 14. lacus vinarius Ca. 25. vinarii & torcularii C. 12, 18, 3. duo in cella vinaria P. 1, 18, 1. falſurae C. 12, 53, 3. lacus vel dolia C. 12, 50, 5.
Lacuſculi C. 4, 8, 2. C. Arb. 10, 4. oliuis exprimendis C. 12, 50, 5 & 3.
M. Laenius Strabo, inuentor ornithonis V. 3, 5, 8.
Laetamen anſerum ſatis inimicum P. 1, 23. in vineis ſaporem vini vitiat P. Aug. 2. S. 1, 4. laetamine ſaturantur prata P. F. 1. quando & quomodo excitandae arbores P. F. 20, 2. *add.* P. 1, 6, 18. *Barth.* 39, 8. *it.* Laetus.
Laetitia trunci C. 4. 22, 12.
Laeto. laetantur beneficio incendii loca ſterilia P. 1, 6, 13. laetandis arboribus, *ſtercorandis* P. 1, 6, 18 *vid.* Laetamen. ¶ Laetor. laetatur vitis tepore C. 3, 9, 8.
Laetus ager Ca. 6, 1. *Ager* laetus *eſt bene ſtercoratus & pinguis. Stercus enim quod agris ingerebant ruſtici* Laetamen *appellabant. Seruius Georg.* 1. Fimus, qui per agros iacitur vulgo Laetamen appellatur, *Iſidorus lib.* 17 *cap.* 11. Fimus eſt, qui per agros iacitur, & dictus fimus quod fiat imus; id eſt ſtercus, quod vulgo Laetamen appellatur.

pellatur. *Fulgentius Mytholog. lib.* 11. Quod detrimenta eius & augmenta non ſolum terra, ſed & lapides, vel cerebra animantium, & (quod magis incredibile ſit) etiam laetamina ſentiant, quae in lunae crementis eiecta vermiculos parturiunt. MEVRS. *vid.* Laetamen. ¶ Laeta ſarmenta *videntur* latis *ſubſtituenda aliquoties vid. no. ad* P. F. 12, 2.

Laeuigare, laeuis, laeuare, *ſcribi vult Morg.* I, 75.

Laeua manu legenda radix C. 6, 5, 3.

Lagoena patentiſſimi oris C. 12, 45, 2. lagoenam Baccho habilem C. 10, 387. in lagoenam diffundere C. 12, 12, 2. in lagoenam indito Ca. 122. lagoenae gypſatae C. 12, 12, 2. C. 12, 41, 1. picatae C. 12, 11, 1. *MS. Palat. paſſim* Laguna, *vt* Gr. Λάγυνος, *obſeruante Sylburgio, quod indicium eſt, non male ſcribi* Lagoenam, *cum* oe *&* u *ſexcenties permutentur. Et nota eſt Graecorum contractio* τῶν οε *in* ȣ, *itemque Belgarum pronunciatio literarum* oe. Lagona *etiam multi MSS. teſte Victorio ad* Ca. 122. Laguena *MS. Lugd. Palladii ſaepe,* v. g. O. 14, 17, *u. Idem indicat diminutiuum*

Lagunculae picatae C. 12, 38, 7 *&* 8.

Λαγοτροφεῖα, pecudum ſilueſtrium viuaria, C. 8, 1, 4 *vt* Leporaria.

Lamina C. 6, 17, 6. Veg. 3, 4, 38. *Hinc etiam reſtituta pro* lana Veg. 2, 55, 7. 3, 4, 8.

Lampada tibi trado V. 3, 16, 9. lampades ferreae ardentes C 12, 18, 5.

Lanae quae laudatiores C. 7, 2, 4. Atticae & Tarentinae V. 2, 2, 18. ¶ lana madida ad vulnera *paſſim laudatur* Vegetio *v. g.* 2, 48, 8. 2, 49, 1. ſuccida 2, 41, 3. 2, 46. 2, 54, 3. 3, 4, 28. lanarum munimenta *de ead. re* Veg. 2, 47, 3.

Lanamentum ex oleo & aceto & ſale Veg. 2, 56, 1.

Lanare pecus V. 2, 9, 1.

Lanaria radix C. 11, 2, 35 *vi. no.*

Lanatae pelles C. 6, 2, 4. *hinc reſtitut.* Veg. 2, 7, 1 *conf.* 3, 43, 2. ¶ Lanata vitis C. 3, 2, 12. 3, 2, 17.

Languida arbor P. F. 25, 4. N. 7, 14.

Languorem ſimulantes in valetudinarium deducuntur C. 12, 3, 7. languoris remedium C. 6, 38, 3.

Laniarium macellum V. 2, 4, 3.

ab Laniario ſuccidia V. 2, 4, 3.

Lanificii cura C. 12 pr. 9.

Lanigerae pecudes C. 7, 6, 5.

Laniſtae rixoſarum auium C. 8, 2, 5. *vi. no. in Add.*

Lanitium ſi curae ſit C. 7, 3, 9.

ad Lanium peruenit verres V. 2, 4, 8. a laniis canes non emendi paſtoribus V. 2, 9, 5.

Lanugo ineſt pomis cydoniis C. 12, 45, 2. in ſurculis ceraſi P. O. 12, 5. lanugine caneſcit vitis C. 3, 2, 12. ¶ lanuginem excitat terebra, *ſcobem* C. 4, 29, 16.

Lapathos lubrica C. 10, 373.

Lapicidinae V. 1, 2, 23.

Lapideus ſuggeſtus C. 9, 7, 1.

Lapidoſa macies auroſi pulueris P. 1, 5, 1. ¶ lapidoſi generis pira P. F. 25, 2. *remedium eius rei* P. F. 25, 6. lapidoſa pruni poma C. 10, 15.

Lapis. lapides calci coquendae qui apti P. 1, 10, 3. iuxta vitium radices ponuntur C. Arb. 4, 4. lapis fiſſae radici iniectus medicinae cauſa P. F. 25, 15. C. 5, 10, 20. *vid.* Cuneus. ¶ lapides molares Veg. 2, 28, 5 *non nimis magnos fuiſſe oportet.* ¶ de lapide noxium comparare C. 3, 3, 8. *Serui dicuntur* de lapide emti, *propterea quod venales ſerui aſtabant* in lapide, *foro Romano, vbi praeco venales proclamabat. Hinc illud Plautinum:* In eo aſtas lapide, vbi venales praeco praedicat. *M. Tullius, in oratione contra Piſonem, non minus ſcienter, quam eleganter* tribunos duos dixit eſſe de lapide emtos. *quia mercede redemti fuerant, vt fauerent Clodio. Sicut ſerui de lapide pecunia comparantur. Labitur Merula errore manifeſtario, qui enarrans hunc locum Columellae exiſtimauit id totum referendum eſſe ad eos, qui de Capitolino lapide deiiciebantur, quod quam ridiculum ſit interpretamentum, penitusque ab intellectu ſcriptoris diſſentiens, quiuis vel mediocriter eruditus intelligit.* BEROALD. *Merula quem tangit, eſt Ge. Alexandrinus in Indice, cuius pauciſſima talia ſunt, quae huc deriuare licuerit.* ¶ ad quartum & viceſimum lapidem via ſalaria a Roma V. 3, 2, 14.

Lapſana V. 3, 16, 25. lapſanae vulgares C. 9, 4, 5. lapſanae flos C. 12, 7, 1. *add. Plin.* 19, 8 ſ. 41. *Eadem videtur, quae aliis* Lampſana, *ſilueſtris oleris genus.*

Lapſu pigro repit aqua C. 1, 5, 3.

Laqueatum corpus C. 6, 19, 3. *laqueis conſtrictum.*

Laquei ſetis pendentibus ponuntur talpis P. Mar. 9, 4. laqueos expedire ad aues capiendas P. D. 6, 2.

Lar familiaris Ca. 2, 1. 143, 2. circa larem epulari C. 11, 1, 19.

Lardum quando fiat P. Dec. 6, 2.

Largae ponendae ſunt arbores P. F. 25, 21 *ſpatiis interiectis.*

Large bibendi poteſtas C. 8, 14, 11. vagandi licentia P. 1, 30, 3.

Largiemur aliquantum ſtercoris circa viticularum veſtigia P. O. 5, 2.

Largitatem indulgere radicibus P. N. 7, 11.

Largitionibus proſequi C. 11, 1, 19.

Larix vtilis fabricae P. N. 15, 1.

Laruas abigit ſuffimentum Veg. 4, 12, 4.

Laſciuiae luſusque cauſa emittuntur catuli C. 7, 12, 12.

Laſer, σίλφιον C. 12, 7, 4. 12, 57, 4. Exiguum laſeris C. 5, 10, 15. modicum arbori Punicae infunditur P. Mar. 10, 3. Cyrenaicum C. Arb. 23, 1. *vbi laudatus Spanhemius. a quo felicius petentur omnia tum quae Beroaldus hic docuit, tum quae nos poſſemus.* Veg. 3, 60. *reſtit. etiam* 3, 65, 12. laſare *per* a *in Syllaba media* Veg. 2, 48, 8. Laſer Syriacum Veg. 3, 15, 12 *putant eſſe Aſam foetidam.*

Laſerpitiato aceto lens ſpargitur, vt ſeruetur Ca. 116.

Laſerpitium, σίλφιον, *ad oculos* C. 6, 17, 7. Veg. 3, 4, 39. inraſum ad articulorum morbum Ca. 157, 8.

Laſſatus ſiti ac fame P. Mar. 12, 4.

Laſſitudinis remedia C 6, 30, 3.

Laſſus. laſſae mulae curatio C. 6, 38, 4.

Latebrae vermium P. Mar. 10, 29.

Later. lateres coctiles, crudi V. 1, 14, 4. C. 9, 1, 2. quando & quomodo fiant P. Mai. 12. Iun. 8.
Laterculi Ca. 109.
Lateritiana pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4. Lateriana *Plin.* 15, 15. SCHOETTG.
Lateritii parietes vt fiant P. 1, 11, 1. lateritio opere ſtructa C. 9, 6, 4.
non Lateſcunt in ventrem napi C. 2, 10, 24.
Latinae conſuetudini tradidit C. 12 pr. 7.
Latius. Latii boues C. 6, 1, 2. Latiae muſae C. 1 pr. 30.
Latonia Phoebe C. 10, 288.
Latratus vaſti canis C. 7, 12, 3.
Latrocinium conceſſum inter moenia & in ipſo foro C. 1 pr. 9.
Latus, *eris.* lateris dolori aptum vinum Ca. 125. lateribus ſuis inimicus P. 1, 6, 7 *vi. no.* ¶ *mediam partem ſignificat Columellae. Nam v. g.* 3, 13, 2 iuxta latera foſſarum *interpretatur* 3, 15, 2 a media ſcrobe. *Ita* iuxta diuerſa latera foſſarum diſpoſiti lapides 3, 15, 3 *ſunt quaſi tranſuerſus per mediam foſſam paries. Add.* 3, 13, 11.
Latus, *a, um.* latus pedum duorum C. 5, 6, 18. duobus pedibus P. Ian. 10, 2. latos viros exigunt vineae C. 1, 9, 4. ¶ Lata ſarmenta *vitioſa & reſecanda, an* laeta *vid. no. ad* P. F. 12, 2. Latiores *tamen* herbae & ſolidae e prato exſtirpandae P. S. 10, 2.
non niſi Lauatas oues emi oportet C. 7, 3, 2
Laudabiliter faciunt camaras V. 1, 59, 2. *ſed vid. no. Scal.*
Laudatus ampliſſime Ca. pr. 2.
Laus. laudes dicite Fortunae C. 10, 316.
Lauinienſes Albam condiderunt V. 2, 4, 18.
Lauinii ſus XXX porcos peperit V. 2, 4, 18.
Lauo. lauis *pro* lauas V. 2, 44, 2. 2, 49, 1. lauito Ca. 25. 65, 1. 96, 1.
Laurens ager Q. Hortenſii V. 3, 13, 2.
Laureus. laurea folia Ca. 76, 3. pira C. 12, 10, 4.
Laurinum oleum P. Ian. 19.
Laurus vt propagetur Ca. 133, 2. trium generum Ca. 8, 2. 133, 2. lauri ſeminaria P. F. 23, 2. lauri baccae oleo faciendo P. O. 10, 2. lauro ſubſtrato, de foliis P. N. 22, 4.
Laxus. Laxa rura, *non conſita ſurculis* C. 7, 12, 10. iugario miniſteria C. 1, 6, 6. ¶ laxus *pro* laſſo MS. Veg. 1, 38, 10 & 12.
Lectio lapidum C. 2, 2, 12.
Lectores an plurium numero compellent veteres? videndum ad C. 5, 8, 7 *De poëtis non laboro: neque de declamatoribus, aut dialogorum ſcriptoribus adeo. Columellam quidem id feciſſe arbitror, nec abſurde. Quis praeterea? iam non inuenio.*
Lectus. lecti loris ſubtenti Ca. 10, 5. retibus *an* reſtibus? Ca. 25.
Legaria Gallicani quidam vocant legumina V. 1, 32, 2.
Legitima ſatio P. N. 1, 1.
Lego. legere oleam Ca. 3, 2. 144, 2.
Leguli olearum Ca. 64, 1. 144, 3.
Legumina vnde dicta V. 1, 23, 2. 1, 32, 2. quae eorum genera C. 2, 7. quae aruis noceant, quae proſint C. 2, 14. vbi ſerenda V. 1, 23, 2 *add.* C. 2, 10, 1. florere & grandeſcere quando ſoleant P. Mai. 1, 1. diu ſeruari vt poſſint V. 1, 58.
Lemmata quam perturbata & corruptionis occaſio V. ad Ca. 10. 11. 12. 37 *reliq. dedita enim opera ea de re agimus in praefatione.*
Lemniſcos inducis Veg. 2, 14, 2. *linamentum in oblongum conuolutum, imponendum in vulnera, ein Meiſſel, eine Wicke. add.* Veg. 2, 48, 6 & 11. 3, 18, 2 *no. l.*
Lenaeus pater C. 10, 430.
Lenas ſ. Laenas V. 2, 11, 12.
Lenis braſſica Ca. 157, 2.
Lenito feruore V. 2, 4, 6.
Lens Alexandrina Veg. . . . Lentis ſatio C. 2, 10, 15. lentim Ca. 35, 1. 116. ¶ lentes quae ſupra aquam natant Veg. 3, 19 *Noſtri Meer-Linſen.*
Lenteſcit in aqua C. 2, 11, 12. ſalix obruta C. 11, 2, 92.
Lenticulae ſatio & cultura P. F. 4. ſeruandi ratio P. Iun. 3, 1.
Lentiſcinum oleum P. Ian. 20.
in Lentiſco contuſae oleae conduntur Ca. 7, 4. V. 1, 60. lentiſci taleae ad tineas C. 5, 10, 9. cacumina haedis praebenda P. N. 13, 8.
Lentorem malagmatis habere C. 6, 17, 5. lentore miſſo facilius reſoluitur C. 12, 23, 1.
Lentus. lentiſſimum vinculum C. 4, 31, 1.
Leoninus cuneus P. F. 17, 2 *ex oſſe leonis.* leonina adeps Veg. 4, 22, 2.
Lepida *vid.* Lepis.
Lepidii ſatio & cultura C. 11, 3, 16 & 41. ſilueſtris herba C. 12, 8, 3. *add.* C. 10, 125.
Lepinus mons C. 10, 131.
Lepis, *idis* Veg. 4, 27, 5 *reſtituta etiam* Veg. 4, 28, 8 & 9 *ſquama aeris, de cuius vſu medico & ad hanc rem apto Dioſc.* 5, 89.
Leporarium a parte quadam appellatum V. 3, 12, 1. 3, 3, 1. 2 pr. 5.
Λέπορις, lepus V. 3, 12, 6.
Leptiperiſis *vid.* Lexipyretos.
Lepus. *de hoc animali* V. 3, 12 *int.*
Lernaei brachia cancri C. 10, 313.
Lethaeus tyrannus, Pluto C. 10, 271.
Lethargicum iumentum Veg. 3, 48, 1.
Letifer morbus huic generi C. 7, 12, 14.
Leuata tectorio cubilia *h. e. polita* V. 3, 6, 4.
Leucoia candida C. 10, 97 & 9, 4, 4.
Leuigata albario opere P. 1, 38, 2. leuigatis parietibus P. 1, 24, 1. C. 8, 8, 4. ¶ Leuigatus, *contuſus, comminutus* C. 6, 16, 2. 6, 17, 3. leuigata cum vino galla C. 7, 5, 12. in vnum C. 9, 13, 5. ſimul omnia leuigata P. Mar. 15, 1.
Leuigat ſentes inſitio P. inſ. 81 *h. e. facit vt ſpinas & aculeos amittant.* leuigare parietes tectorio V. 3, 11, 3. leuigari opere tectorio C. 9, 7, 1. ¶ *terendo minuere.* leuigare offulas oleo adſperſo P. 1, 29, 4. diligenter contrita leuigantur C. 12, 41, 3. *Ita Gr.* λεαίνειν *ſaepe apud Aëtium de terendis medicamentis: ita* συλλεάνσου *Geop.* 17, 6. & λεῖος *ſignificat* tritum, *vt de radicibus graminis ſ. agroſtis Dioſc.* 4, 30 ἡ ῥίζα καταπλαττομένη λεία (leuigata) τραύματα κολλᾷ. *Sic* Plin. 33, 7 ſ. 42 qui minium poliunt in

in officinis, faciem laxis veſicis illigant, ne in reſpirando pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas ſpectent.

Leuis braſſica Ca. 157, 1. plagae leues fiunt C. Arb. 26, 1. leue per pluuias frequentes muſtum, *dilutum* P. O. 14, 4. ¶ leuiora loca *oppon.* grauioribus V. 1, 4, 4. *conf.* 1, 6, 3.

Leuiſticum *vox ex* Liguſtico *corrupta, cui ſubſtituunt officinae & Veg.* 3, 52, 2. *vid.* Libyſticum.

Leuiter Ca. 112, 2.

Leuo, *as pr. corr.* leuat ſe apis ſublimius C. 9, 12, 1. leuandae matres *h. e. paſtu reficiendae* V. 2, 5, 16. ¶ *aufero.* leuare corticem ſcalpro P. Iun. 5, 3. terram ab extremis radicibus P. F. 25, 6. muſtum ex lacu P. O. 17, 1. *vid. no. ad* C. 3, 21, 5.

Leuo. *pr. prod. leuigo.* leuare plagam ferro C. Arb. 8, 2. 26, 4. leuentur falce plagae C. 5, 9, 3. 5, 11, 7. Arb. 26, 6.

Lex, *formula contractus* Ca. 14, 5. 145, 1. 146, 1. 147. 149, 1. 150. *vi. no. ad* V. 2, 1, 16 & 2, 2, 5. ¶ legem foecunditatis dicere eam C. 3, 8, 1. lege quadam diuina & aeterna C. 4, 10, 3. ¶ legibus iuſtis iuuentae operata mulier, menſtruata C. 10, 360.

Lexipyretas *legendum pro* Leptiperiſis Veg. 2, 36, 2.

Lexiuum *vid.* Lixiuium.

Libella fabrilis C. 3, 13, 12. ad libellam aequus locus V. 1, 6, 6.

Liber & Ceres, Dii ruſticis V. 1, 1, 5. Libero patri cur immolentur hirci V. 1, 2, 19. Libero fauente C. 3, 21, 3. Libero Liberaeque ſacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Liber, *a, um.* liberi pedes C. 8, 3, 3 *im Lichten.* liberae putaminibus nuces P. Ian. 15, 19. ¶ Liberi diſciplinis excolendi C. 4, 3, 2.

Liber, *cortex,* ſeſe vertit Ca. 45, 3. arundines aliquot libris colligatae V. 1, 8, 4. librum remittit arbor C. 11, 2, 37 & 41. demittit vlmus C. 5, 6, 12. ¶ librum vxori feci de agricultura V. 2 pr. 6. liber falſo nomine proditus C. 7, 5, 17.

Liberat haec res impenſam terreni C. 3, 3, 11.

Libo. libandum praebere apibus C. 9, 13, 6. ¶ libabimus de pluribus pauca Veg. 1, 62, 1.

Libidinoſae dapes C. 10 pr. 2.

Libido. libidinem concitant cibi C. 8, 11, 6. libidinis rixoſae mas C. 8, 2, 14. ¶ Si libido veniat nauſeae Ca. 156, 4. *Imitatus eſt Plin. Valer.* 2, 30 *vbi* libido inteſtini *eſt teneſmus. Hoc & plura Rhod. Lex. Scribon. h. v.*

Libra pondo C. 12, 20, 5. ¶ Libra pari eſt cum aequore maris C. 8, 17, 4. infra libram maris *ibid. vid.* Libella. *it.* Libro.

Librales offae C. 6, 2, 7. P. Mar. 12, 3.

Libramentum aquae P. Aug. 9, 2. ventorum C. 1, 5, 8.

Librarium foramen ferreum Ca. 21, 4 *vi. no.* in libraria fruſta conciditur C. 12, 53, 4. ¶ Librarius ſcriba libertus V. 3, 2, 14. librarii manus ſegnior P. inf. pr. 1.

Libratum pari momento temperamentum C. 3, 12, 4.

Libro. librare pauimentum Ca. 18, 7 *aequare planiciem. Vi. Keuchen. ad Fronti. de aquaeductibus p.* 375. SCHOETTG. cum ſol paribus librauerit orbem horis C. 10, 42.

Libum vti fiat Ca. 75. liba abſoluta, & res diuina parata V. 2, 8, 1.

in Liburnia mulieres robuſtae ac durae V. 2, 10, 8.

Liburnico ſimile vt fiat oleum P. N. 18.

Libya frumenti ferax C. 3, 8, 4. in Libya Heſperides V. 2, 1, 6.

Libycis ramis, *Punicis* P. inſ. 71. Libycae vites C. 3, 2, 1. fici C. 5, 10, 11. *eaedem videntur*

Libyſcae *ſ.* Libyſſae C. 10, 418.

Libyſticum Veg. 3, 52, 2 *quod al.* Liguſticum. *Sed* λιβυστικὸν *etiam Galeno herba quae* panaces *alias vocatur,* Siler montanum *Dodonaeo, a* Leuiſtico *vulgari, Gall.* Liveche, *Liebſtöckel, quod illi ſubſtituunt officinae, diuerſum.*

Licet videre V. 2, 10, 1. videri V. 1, 6, 2. liceto Ca. 83.

Liciniana olea Ca. 6, 2. C. 5, 8, 3. Arb. 17, 3. iugera C. 1, 3, 10.

Licinia olea C. 5, 8, 4. 12, 49, 3. 12, 52, 1. P. F. 18, 4.

Licinium Veg. 2, 22, 2. 2, 48, 6. Factum licinium ex decem filis *adfert Rhodius de Acia Celſi p.* 147 *ex Albuenſis Chirurg.* P. 2 c. 64.

C. Licinius Stolo collocutor, *& alius* Trib. pl. V. 1, 2, 9. hic ſua lege damnatus C. 1, 3, 11. ¶ Licinius Murena vnde dictus C. 8, 16, 5. ¶ Nerua V. 2, 4, 1.

Lienes turgent Ca. 157, 7.

Lienoſi boues Veg. 3, 28.

Ligamine papyri inhibetur C. 6, 6, 4. ligamina vitium C. 11, 2, 92 herbarum & faſciculi C. 12, 8, 1.

Ligatura in vitibus locum mutare debet P. 1, 6, 11.

Ligatae & palatae vineae C. 11, 2, 11. ¶ Ligati ſunt armi bouis, *duri, rigidi* Veg. 3, 44, 1.

Ligna domino Ca. 55. ne fumoſa ſint, & bene ardeant Ca. 130. picata C. 11, 2, 71. lignorum repoſitio P. 1, 32.

Ligula cumulata ſalis C. 12, 21, 2. *ita* Cochlear. ¶ ligula purgandus fructus muſteus, *de melle* C. 9, 15, 13. *vid.* Lingula.

Liguriae armenta C. 3, 8, 3. in Liguria conficitur pix Nemeturica C. 12, 24, 1.

Liguriunt muſcae V. 3, 16, 6 *vi. no.*

Liguſcus *pro* Liguſtico *Vict. & Scal. ad* V. 1, 18, 6. *it. MS.* V. 2, 5, 9 & 3, 9, 17.

Liguſtici vncia C. 12, 57, 5 *vid.* Libyſticum. Leuiſticum. Liguſticus ager montanus V. 1, 18, 6.

Liguſtro nigro C. 10, 300.

Lilieta noua formare P. F. 21, 3.

Liliorum ſatio P. F. 21, 3.

Limax implicitus conchae C. 10, 324. ne hortos infeſtet P. 1, 35, 2. limacis os Veg. 1, 62, 2. *vi. no.*

Limbus XII ſignorum, *Zodiacus* V. 2, 3, 7.

Limes. Limites lutoſi, *viae* V. 2, 4, 8.

Limitatio terrae vinealis C. 3, 12, 1.

Limito. limitare quaeſtionem V. 2, 2, 1.

Limoſa aqua P. Aug. 9, 2. regio C. 8, 16, 7.

Limpidus *vid.* Lymp.

Limpis Cypria Veg. 2, 22, 5.

Limus dyſentericae paſſionis P. F. 31, 2.

Linamenta pice imbuta C. 6, 11. ſale atque aceto C. 6, 12, 2. Veg. 3, 4, 7.

Linea *h. e. funiculus* V. 1, 23, 6. C. 3, 13, 10 & 13. 3, 15, 1. linea longa ligatus pes gallinae C. 8, 11, 15. ¶ in eadem linea, *perpendiculari* C. 5, 6, 12 & 16.

Lingua bubula Ca. 40, 4. lingua ſe deterget bos C. 6, 6, 1. linguae color in arietibus ſpectatur ob ſobolem V. 2, 2, 4. P. Iul. 4, 2 *vid.* palpebrae. vitioſa incrementa in pecore vt curanda C. 6, 8.

Lingula torcularii Ca. 18, 2. vt facienda Ca. 19, 2. *add.* Ca. 84, 2. lingulae edolatae C. 8, 11, 4. *noſtris Zapffen.*

Linimentum dolii P. O. 14, 16.

Linio. linibis vas, *lines* P. F. 31, 1. liniunt pomum creta figulari C. 12, 44, 7. calcem latebris vermium P. Mar. 10, 29. linire C. 4, 24, 6. pice C. 6, 26, 4. liniuntur adipe C. 6, 30, 3. liniendae aures C. 7, 13, 1. *P. Burmanus ad Quinctil. decl.* 13, 5 p. 277 *verbum* linire *nos inferioris aeui & indoctis librariorum calamis debere putat, legendumque vbique* linere. *Sed vid.* Allinio.

Lino. Linunt C. 12, 16, 5. liuerunt gummi C. 12, 50, 17. gypſo linito C. 12, 16, 4. liueris Ca. 69, 2.

Lintres Ca. 11, 5 *ſunt vindemiae vſui, alias nouiae apud Feſtum, a ſimilitudine nomen habent. Tur.* 7, 23.

Linum agris noxium; & quomodo ferendum C. 2, 10, 17. lina exilia *laudantur* P. F. 22. *add.* P. O. 2.

Lipare, (*ita enim ſcribi debet, non* Lypare *vt* Veg. 2, 14, 6 *aut* lyppara 2, 60, 2 & 3, 6, 1 *aut* lipparia 4, 28, 13 & 14) λιπαρὴ *intell.* ἔμπλαστρος. lenia *vocat Celſus* 5, 19, 25 *ſunt enim* ἀλίπαντα *quoque, de quibus idem Celſus* 5, 19 *pr.* *Recte igitur Ruellius* Lipara *poſuit aliquoties Hippiat.* 2, 122.

Liquamen de piris P. F. 25, 12, contra tuſſim Veg. 3, 68, 4 liquamina dulcia C. 9, 14, 17.

Liquamentum Veg. 3, 65, 5.

Liquatus per colum C. 12, 38, 7. liquatum acetum C. 12, 17, 2.

Liquentium maxime alibile lac V. 2, 11, 1.

Liquidum & ſine faece vinum C. 12, 38, 4. *vid. Barth. ad Claudia. Mamer.* 1, 3 *p.* 275. SCHOETTG.

Liquiritiae vnc. 4 Veg. 4, 9, 6.

Liquo. liquatur mel & vinum qualo vel ſacco C. 9, 15, 12.

Liquor ouorum albus C. 6, 38, 2.

Lira in agro C. 2, 4, 8 & 11 *vid. no.* in hortis quae C. 11, 3, 21. in liram redigi C. 2, 4, 8. lirae patentes C. 2, 8, 3.

Liratim ſeri C. 11, 3, 20.

Lirare quid? V. 1, 29, 2. lirantur iugera C. 11, 2, 47.

Lis pro mercede reddita C. 1, 7, 4. litem diducere, *dirimere*, C. 3, 13, 12.

ſine Literis idoneus non eſt magiſter paſtorum V. 2, 10, 10.

Lithoſtrota pauimenta V. 3, 1, 10. 3, 2, 4.

Litus & ripa Synonyma C. 1, 5, 5.

Liuia ficus C. 10, 414. *Eaedem*

Liuianae fici C. 5, 10, 11.

Lixiuius *vel* lixiuus *videtur nomen adiectiuum fuiſſe initio ſub quo* aqua, muſtum, oleum *poſſet intelligi.* Lixiuia cineris ſarmenti, *it.* e fabae culmis exuſtis C. 12, 16, 1. cineris lixiuiae congius C. 12, 22, 1. lixiuia eluantur vaſa C. 12, 50, 14. lixiua *vet. ed.* SYLB. lixiuiam eliquato C. 12, 22, 1. quaſi lixiuum defluens oleum C. 12, 50, 11 *al.* lixiuium. lixiuum oleum Veg. 3, 13. lixiuio maceranda ſemina P. N. 7, 13. lexibo *al. add.* P. Ian. 15, 18. lixiuium an lixiuum muſtum Ca. 23, 2. C. 12, 27 & 36. *Plin.* 14, 7 & 9 ſ. 9 & 11 protropum, οἶνος πρότροπος *obſeruante Rhodio ad Scribo.* c. 74 p. 137

Locatio fundi frequens, malum C. 1, 7, 3.

Loculamentum nouum apibus praeparare C. 9, 12, 2. loculamenta nidis faciendis C. 8, 8, 3. 8, 9, 3. dentium gingiuae Veg. 2, 32.

Locularis reſina P. F. 25, 23 *vi. no.*

Loculatae arculae, piſcinae V. 3, 17, 4.

Loculi, *arca loculata* P. Mar. 10, 35. marmore, lapide, ligno, facti, vnde equi hordeum edunt Veg. 1, 56, 4.

Locupletari celeriter vt poſſis C. 6 pr. 4.

Locus craſſus, nebuloſus Ca. 6, 5. loco natus pampinus *int.* bono C. 5, 6, 31 *bis.* loca aeſtiuoſa C. 5, 8, 5. ¶ naturalia C. 8, 7, 2. genitalia C. 7, 3, 16. 7, 7, 4. feminae C. 6, 27, 10. ¶ Loci mulieris viroſi ne fiant Ca. 157, 11.

Locuſtae cibandis pullis vtiles C. 8, 11, 15. P. 1, 28, 5. 1, 29, 2. vt propulſentur P. 1, 35, 12.

Loliacia farina V. 3, 9, 20.

Loliarium cribrum C. 8, 5, 16.

Lomentum ex faba &c. P. O. 14, 9. fabae Veg. 1, 56, 19. ſubtiliſſimo lomento, *farina fabacea* Veg. 3, 63. *add.* 2, 57, 2. 4, 8, 4.

Longanon inteſtinum per quod ſtercus egeritur Veg. 1, 42, 1. 1, 49. 1, 50, 1. 1, 52, 1 *rel.* longanonem porci pinguis ſalſum 1, 56, 17. 4, 8, 1.

Longe. longius meare C. 9, 8, 9.

Longicia Veg. 4, 2, 2.

Longinqui fundi C. 1, 7, 6. longinquae regionis paſcua C. 7, 3, 13. longinqua rura C. 1, 1, 20. paſcua C. 6, 27, 8.

Longitis an Zungitis? Veg. 4, 16, 2.

Longurios interiicere inter equas a praeſepibus V. 2, 7, 10. longuriis per foramina palorum traiectis V. 1, 14, 2.

Longus pedum ſex C. 5, 6, 18. longas tribus pedibus P. Ian. 10, 3. P. 1, 40, 3. P. F. 6. longa vitis C. 3, 2, 25.

Loquuntur hiſtoriae C. 1, 4, 2.

Lora *quid & vnde dicta* V. 1, 54, 3. optima vt fiat C. 12, 40. *de lorae generibus & vſu Lindanus Sel. med.* 10, 199 ſq. *vid. inprimis Dioſc.* 5, 13. *Hard. ad Plin.* 14 ſ. 12.

Lorea *pro* lora Ca. 25.

Lorei funes Ca. 3, 5. 12. 63. 135, 5. lorea retinacula Ca. 63.

Loricare ſolum granarii opere tectorio V. 1, 75, 1.

Lorum, lora Ca. 135, 5.

Lotium eius qui braſſicam eſitarit quas vires accipiat Ca. 157, 10. facere Ca. 127, 1. 156, 1. difficilius ſi tranſeat, quo vino ciendum Ca. 122. ſi aegre eat, & ſubſtillum ſit Ca. 156, 7. ſuillum Ca. 7, 3. per anum emittit Veg. 1, 46, 2. lotii vapor ſalutaris Veg. 2, 28, 5. 3, 7, 2.

Lotos C. 7, 9, 6. loti Phrygiae C. 10, 258. *vi. no.*

Lucanum vinum Ca. 6, 5. V. 1, 25.

Lucernae craticulae Ca. 13, 1 *in quibus ligna ardentia coniiciuntur, quales etiam hodienum ad aedes videmus penſiles.* SCHOETTG. *Mihi videbatur iterum locum inſpicienti, legendum* lacernas.

Q. Lucienus *collocutor* V. 2, 5, 1 *&* 18. 2, 7, 1.

Lucifer eoo remeat ortu C. 10, 291. interdiu, noctu Heſperus in ornithone Varronis 3, 5, 17.

Lucifugae blattae C. 9, 7, 5.

Luciliano charactere libelli V. 3, 2, 17.

C. Lucilii Hipri mentio V. 2, 1, 2.

Lucrifecerunt hoc nomen V. 3, 4, 1.

ſine Luctamine alterius generis vina melius ſeruant ſapores P. F. 9, 13.

Lucubratione per hiemem quae facienda Ca. 37, 3. C. 11, 2, 12. 11, 2, 90 *it.* 91 *&* 92. *Ruſtici duas habent lucubrationes, easque maxime noctibus hybernis: alteram* veſpertinam, *alteram* matutinam, *quam antelucanam vocant: quia ante lucem euigilant. Literatis quoque conſimiles ſunt lucubrationes, magna tamen diſſimilitudine diſparatae. Siquidem ruſtici lucubrantes ruſticana opera efficiunt, & vilia, literati vero diuina, & immortalia: illi corpus, hi ingenium exercent, illi manus mouent in canabe, & ligno, & materia, hi inter chartas, & calamos ſcriptorios ſunt occupati, qua occupatione nihil honeſtius, nihil poteſt eſſe praeſtantius.* BERO.

Luculli Varro tutor C. 8, 16, 5. villa V. 1, 2, 10. peſſimo publico aedificata V. 1, 13, 7. C. 1, 4, 6. auiarium V. 3, 3, 18. 3, 4, 3. piſcinae V. 3, 3, 10. 3, 2, 17. M. Luculli V. 3, 17, 8. L. Luculli V. 3, 17, 9.

Lucus vt conlucetur Ca. 139.

Ludianorum inſulae V. 3, 17, 4.

Ludo. ne ludat vena, *forte* ne eludat Veg. 2, 40, 1.

Lumbrici medicina ſuibus C. 7, 9, 7. ¶ vino quo pellantur Ca. 126. pecus ſi vexent C. 6, 25. 6, 30, 9. *add.* Veg. 1, 44 *it.* 45 *&* 52.

Lumbus. a lumbis in vite habentur optima ſemina C. Arb. 3, 1. *Membra hominis, & partes ad alias quoque res decenti translatione transferuntur. Nam* montibus *poëtae perſaepe dant* caput, humeros, pedes. *Nec Columella in* vitibus lumbos, *&* humeros, *indecenter appellat eas partes, quae ſi vitem metiaris, vt hominem, obtinent vicem lumborum, & humerorum. Cum ſimiliter Plinius dat* vitibus digitos, pollices, caput, crines, *alia quoque humani corporis membra. Idem tradit ab humeris arborum ſurculos petendos eſſe ad inſitionem.* BERO.

Lumen *h. e. pupilla ſ. potius humor cryſtallinus* Veg. 2, 16, 5. ¶ lumen animi C. 1 pr. 23. flauentia lumina calthae C. 10, 97. loti gemmantia C. 10, 258.

Luna ſilenti Ca. 29. 50, 1. C. 2, 10, 11. dimidiata Ca. 37, 3. extrema & prima ἕνη καὶ νέα V. 1, 37, 1. procedit, *creſcit* P. Iun. 3. minuente P. Iun. 3. P. F. 24, 4. ab luna exorta ad nouam V. 3, 17, 9. quadripartita V. 1, 37, 2. quarta decima, adhuc creſcente lumine C. 2, 10, 10. quinta decima C. 2, 10, 10. XXV C. 2, 11, 7. trigeſima, quae eſt fere noua C. 8, 11, 12. ¶ *Lunae obſeruatio maximam partem ſuperſtitioſa certe inanis: deriuata forte a diuinitate eius credita, de qua* V. 1, 1, 5. *qui etiam generatim, eam obſeruari docet* 1, 37. *it* 1, 7, 2 *&* 4. *add. Plin.* 18, 32 ſ. 75. *Gell.* 20, 7. *ſpeciatim* ¶ in ſtercorandis agris luna decreſcente C. 2, 5, 1. 2, 16, 1. P. S. 1, 2. *item* hortis P. S. 13, 1. *&* oleis P. F. 20, 2. pratis autem, creſcente C. 2, 15, 9. 2, 18, 2. *add.* P. F. 2. *&* P. S. 9, 2. ¶ in agris exſtirpandis C. 11, 2, 52. P. Iul. 1, 1. ¶ in ſerendo P. 1, 8, 12. 1, 34, 8. lente C. 2, 10, 15. P. F. 4. vicia C. 2, 11, 7. P. Ian. 6. faba C. 2, 10, 10. P. N. 1, 3. allio & vlpico C. 11, 3, 22. P. N. 6, 2. in cepis P. F. 24, 4. in carduis P. Mar. 9, 2. ¶ in inſerendis arboribus C. Arb. 26, 2. C. 5, 11, 2. P. F. 17, 4. ſeminibus vitium pangendis C. Arb. 3, 3. ¶ in faba vellenda & condenda C. 2, 10, 12. legendis vuis ollaribus C. 12, 43, 2 *&* 9. malis citreis P. Mar. 10, 18. cydoniis C. 12, 45, 2. piris condendis P. F. 25, 8. ſapa coquenda C. 12, 19, 3. in lignis ad aedificia ſuccidendis C. 11, 2, 11. *ſ.* caedenda materia ad fabricam P. Ian. 22. P. N. 15, 1. *conf.* Plin. 16, 39 ſ. 74. ¶ in remedio vitium contra ſorices C. Arb. 15, 1. ne remedium (*arboris*) luna deprehendat P. O. 12, 8. ¶ in ouis ſupponendis C. 8, 5, 9. 8, 11, 11. gallinis ſaginandis C. 8, 7, 4 *&* 5. caſtrandis vitulis C. 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1. ſalſura carnis C. 12, 53, 3. ¶ Luna plena turgeſcunt maria P. D. 6, 1. decreſcente luna capillum tondens caluus fieri metuit V. 1, 37, 2.

Lunares dies vt diuiſi V. 1, 37, 1. lunari ratione corruunt animalia, *tanquam eſſent lunatica* Veg. 3, 33, 1.

Lunaticus oculus quis? Veg. 2, 18, 1.

Lunatum ferramentum C. 12, 54, 1. lunatis cornibus P. Mar. 11, 2.

Lupa, *nomen canis* C. 7, 12, 13.

Lupercus C. 10, 191.

Lupinarium labrum Ca. 10, 4. 11, 4.

Lupini laus ad agros C. 2, 10, 1 ſq. ſatio Ca. 34, 2. P. S. 5 *&* 9. ſtercoris vicem ſupplet C. 2, 16, 5. 11, 2, 44. P. Mai. 4, 2. agros vt foecundos & ſteriles reddat P. 1, 6, 14. Lupinum herbas perimit C. 2, 12, 5. *add.* P. Ian. 9, 2. quando colligatur & quomodo ſeruetur P. Iun. 3. lupini amari aqua adu. locuſtas P. 1, 35, 12. ¶ Lupino madido ſociata radix C. 10, 115. *h. e.* lupulo, *vt vult Baccius de vinis L. 7 indice Rittershuſio.*

Lupinus, *a, um.* lupini morſus vulnus Veg. 3, 4, 16.

Lupus. lupi morſus C. 6, 13, 1. ¶ lupus piſcis rapax varius & ſine macula C. 9, 17, 8. fluuialis faſtiditus V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4. ¶ Lupi, *ſerrae manubriatae* P. 1, 43, 2.

Lurco Aufidius V. 3, 6, 1.

Lurida rana V. 1, 2, 26. braſſica C. 10, 325.

prope Luſitaniam in Hiſpania V. 1, 16, 2. 2, 1, 19.

Luſtratio populi Ro. V. 2, 1, 10. C. 2, 22, 5.

Luſtro. luſtratur ager Ca. 141, 1. animal ſuffimento Veg. 4, 12, 1. luſtrauit gradiens C. 10, 363.

Luſtrum. luſtri faciendi ergo Ca. 141, 3. ¶ luſtra in quibus volutantur ſues V. 2, 4, 8.

Luſus cauſa emittuntur catuli C. 7, 12, 12.

Lutamenta ne ſe ſcindant Ca. 128.
Luteolae oliuae C. 12, 47, 9. violae C. 9, 4, 4.
Luteſcunt limo coenoque *loca* C. 8, 17, 9.
Luto. lutare granaria Ca. 92.
Lutum paleatum C. 12, 21, 2. 12, 43, 1. Punicum C. 9, 7, 4. 11, 3, 54.
Luxuria notatur V. 3, 2, 16. 3, 3, 10. C. 8, 8, 10. 8, 10, 6. 8, 16, 3.
Luxuriantes fronde vites P. N. 9.
Luxurioſa vitis C. 4, 21, 2.
Luxus, *a, um.* luxa vt ſanentur Ca. 157, 4. 160.
Lyaeus pater C. 10, 429.
in Lycaonia aſini feri V. 2, 1, 5. 2, 6, 2.
Lycei opaci rura C. 10, 266. in Lyceo platanus V. 1, 37, 5.
Lycium, *non* licium *vt ſcribitur* Veg. 2, 25, 2. 2, 60, 2. 2, 61, 2. *ſuccus* Lycii *arboris ſ.* pyxacanthae: *de quo Dioſcorides* 1, 132.
Lydiae fici V. 1, 41, 6. C. 5, 10, 11. 10, 418. Ludia *eſt* Macr. 2, 16.
Lympha inuocatur V. 1, 1, 6.
Lympido. vt interdum lympidet oculum paſſio Veg. 2, 18, 1.
Lympidum vinum (*ita ſcrib. a* lympha) ex auſtero P. O. 14, 12 *rectius* faeculento *opponitur ibid.* ſi lympidum videris collyrium Veg. 2, 13, 7 *h. e. purum, nihil ſaniei habens.* lympidum vulnus Veg. 2, 22, 2 lympidus mucus Veg. 2, 36, 1.
Lypare *vel* Lippara *vid.* Lipare.
Lyra ſidus, quod ſidem noſtri vocant V. 2, 5, 12.
Lyſippus C. 1 pr. 31. Lyſippi veſtigium in villa nullum V. 3, 2, 5.

M *omiſſum in fine*, u *praecedens in* o *mutatum*: Scal. ad V. 2, 4, 13. ¶ M. *vid.* Magiſter.
Macellarius differt a lanio V. 3, 2, 11. habent macellarii ornithones turdorum V. 3, 4, 2.
Macellum cetariorum V. 3, 17, 7. macelli annona V. 3, 2, 16.
Macer. macri campi V. 2 pr. 6. C. 7, 2, 4 *vid. Caſaub. ad Strabo* p. 216. macrae vineae C. 8, 1, 2. macrae boues facilius concipiunt V. 2, 5, 12. macerrimae ſtirpes C. 3, 10, 3. macerrimis vineis C. 8, 1, 2.
Macereſcat bene Ca. 92.
Maceriae vt aedificentur Ca. 15. quatuor generum V. 1, 14, 4. maceriis altis ſepta V. 3, 5, 12.
Macero. macerare in aquam Ca. 156, 5. macerat *arborem* ſitu & veterno muſcus C. 4, 22, 6. macerare lupinum, vimina, virgas C. 1, 6, 21. lacte ſemen C. 11, 3, 51. macerantur ſole & pluuia ſcrobes C. Arb. 19, 1. macerari aſſiduo liquore C. 1, 6, 22.
Maceſcit olla, quae vapulauit V. 1, 55, 1. maceſcunt apes propter laborem V. 3, 16, 20. *add. Scal. ad* V 3, 16, 9 maceſcentes boues melius concipere dicuntur V. 2, 1, 17. *add.* 2, 5, 12.
Macies ſoli C. 1, 4, 3. lapidoſa auroſi pulueris P. 1, 5, 1. ieiuna corticis P. Mar. 10, 21. ſubita in pecore vt curetur C. 3, 4, 2. maciei remedium C. 6, 38, 3. ex macie exordium ſumit omnis aegritudo Veg. 3, 1, 11.
Macilentum ſolum P. Mar. 10, 1.
Machina ruſtica C. 3, 13, 11. equabus ad coitum adigendis C. 6, 37, 10. iumentis curandis C. 6, 19.
Machiſco *vid. Scal. ad* V. 3, 16, 9.
Macine *pro* machinae Veg. 2, 46.
Macreſcit pecus C. 6, 3, 1. macreſcunt animalia Veg. 1, 7, 2. macreſcere facit volucres incluſas deſiderium V. 3, 5, 3.
Macritas ſoli P. O. 1, 2.
Macte hac illace dape pollucenda eſto Ca. 132, 2. fercto eſto Ca. 134, 3. hoc porco eſto Ca. 139.
Maculis grandibus rete V. 3, 11, 3. C. 8, 15, 1. *vid. Schoettg. ad Iuuenc.* 1, 433.
Maculoſus color equi C. 6, 37, 6. P. Mar. 13, 4.
Madeſcat celerius in coctura *i. e. molleſcat* C. 11, 3, 23. madeſcit cucumis, *molleſcit* C. 10, 398.
Maeandri more interciſa C. 8, 17, 11.
Maelis & faelis V. 3, 12, 3.
Maelium ſ. millus V. 2, 9, 15.
Maena arida Ca. 88, 2. *vid. de hoc piſce Io. Rhod. ad Scribo.* c. 71 p. 132 ſq.
Maenalius pater C. 10, 429. Maenalium Dryadum chori C. 10, 264.
Maenas *vid.* Menas.
Maeonius Deus, *Homerus* C. 1 pr. 30.
Maeotidis Scythica ſtagna C. 8, 8, 10.
Magicis ſopitum cantibus C. 10, 367.
Maginium pro coriagine Veg. 3, 4, 17.
Magis vtilius P. Mar. 11, 7. C. 8, 5, 5.
Magiſter vocis C. 1 pr. 3. chori canentium C. 12, 2, 4. vſus C. 10, 339. magiſtri rerum ruſticarum C. 4, 28, 2. operum C. 1, 8, 17. *iidem qui* ſingulorum officiorum C. 1, 8, 11. 1, 9, 2. 11, 1, 27 operariorum C. 11, 1, 4. pecoris V. 2, 2, 20. ¶ Magiſter Varro *lepide MS. Lipſ.* Colum. 5, 1, 5 & Magiſter Cato C. 6 pr. 1 *pro* Marcus.
Magiſterium docentis illuminat rectam viam C. 1, 1, 16. magiſterio praeceptoris egere C. 1 pr. 20. in magiſterio villici quid potiſſimum C. 11, 1, 7.
Magnitudine minor V. 3, 16, 19.
Magnae rei quantulumcunque adeptum eſſe, non minima eſt gloria C. 11, 1, 12. ¶ magna vina conficies, *bona*, P. O. 14, 7.
Maiales V. 2, 4, 21. 2, 7, 15.
Maieſtas boum V. 2, 5, 4.
Maii deſcriptio & opera C. 11, 2, 39.
Maiorem trima ouem C. 7, 3, 7. maiores decem annorum V. 2, 7, 1. quam XII annorum C. 6, 24, 1.
Malache C. 10, 247 *malua.*
Malagmatis more C. 6, 17, 3. lentorem habeat C. 6, 17, 5. malagma crudum Veg. 2, 49, 2. ¶ Malagma baſilica Veg. 4, 20 *lemma.* coctica Veg. 4, 28, 20. cruda Veg. 3, 20. 3, 21. 4, 17 & 23. cupreſſina Veg. 2, 48, 9. tetrapharmaci Veg 3, 21. quae dicitur meliacinus Veg. 3, 21. malagmis Veg. 1, 28, 6. compoſitiones diuerſae ſunt Veg. 4, 15. 17. 20. 21. 24. 25. 4, 28, 20 *ad* 23.
Malandria puſtulae ceruicem equorum infeſtantes Veg. 2, 42, 1.
Male nata & malis locis nata P. F. 12, 2.
Male dicta in rutae ſatione P. Mar. 9, 13.
a Maledo paſtores V. 2, 2, 1.

Male-

Maleficiis ne operam dct familia C. 11, 1, 27.
Maleficum animal, *noxium* V. 3, 7, 3. 3, 16, 7.
Malignitas naturalis C. 3, 10, 18.
Malini ligni fumo C. 7, 8, 7 *vid. no. etiam in Add.*
Malitia terrae ſalſae hibernis imbribus eluitur P. 1, 6, 16. arboris durante P. O. 8, 3. viae P. 1, 6, 8.
Malleatum ſpartum C. 12, 19, 4.
Malleolaris virga C. Arb. 3, 4.
Malleolus qui & vnde dictus C. 3, 6, 3. *Sic Plin.* 17, 22 ſ. 35 n. 3 capitulatus vtrinque e duro ſurculus: eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc *rel.* qualis & vnde legendus C. 3, 6. quam longus C. 3, 19. vt reſecandus C. 4, 11. vt demergendus C. 3, 18, 2. C. Arb 3, 4. *add.* C. 3, 17, 3. malleolos deponere C. 3, 3, 12. pangere *ibid.* vt transferendus C 4, 15, 1. vt pampinandus C. 4, 6. malleolum ſerere praeſtetne an viuiradicem C. 3, 14, 2.
Malleo cogatur ramus ad inferiora defigi P. Mar. 10, 1. ¶ Malleus *generale nomen morborum ſeptem* Veg. 1, 2, 1. 1, 5, 2. 1, 10, 1. morbus exſecrabilis 1, 17, 1. eius cauſae 1, 17, 4. *etiam* boum 3, 2, 1 ſq *add.* 3, 23, 2. Malis, *idis vocatur a Ruellio in verſione Hippiatr. Gr.* μάλις, εως.
Mallo ceparum Veg. 1, 63 *in Calepino ſumitur pro tunica. Sed* Veg. 2, 6, 1 mallonem *ipſe interpretatur* calamos ſiccos, vnde faſces dependent. *Et ſane apud nos etiam* ſertae ceparum (*Raſpeln*) ſtilis ſiccatis *inter ſe colligantur: & conuenit cum ſignificatione* cirrorum, comarum, τῶ μαλλῶ.
Maltha calidaria & frigidaria vt fiat P. 1, 41. frigidaria P. 1, 17, 2. *Eſt etiam* maltha natiua, *de qua* Plin. 2, 104. SCHOETTG.
Maluae ſatio & cultura P. F. 24, 9. Oct. 11, 3.
Malum genera malorum celebria C. 12, 45, 5. *Occurrunt apud noſtros & ſuis locis indicantur*, Amerina, Caeliana, Citrea, Cotonea ſ. Cydonia, *eaque* (C. 5, 10, 19) Struthea, Chryſomeliana, Muſtea; Matiana, Melimela, Orbiculata, Peluſiana, Perſica, Praecoqua, Punica, Quiriniana, Scandiana, Seſtiana *vel* Sextiana, Syriaca *an* Syrica? *conferri poteſt enumeratio Macrobiana Satur.* 2, 10. quae in primis ſint exquirenda C. 5, 10, 19. ſemen malorum ſerito Ca. 48, 3. mala feramus P. F. 25, 13. *add.* C. Arb. 25. vt propagentur Ca. 133. vt innoxia ſeruentur Ca. 7, 3. V. 1, 59. C. 12, 44 ſq in ſole vt ſiccentur C. 12, 14. vt condiantur C 12, 10, 2. 12, 45, 3. vuas halitu ſuo corrumpunt C. 12, 43, 8. *Vid.* Μῆλα ſ. Mela. ¶ Mala granata ſ. Punica vt ſerantur & colantur C. 5, 10, 15. Arb. 23. P. Mar. 10, 1. vt ſine granis naſcantur P. F. 29. vti magna fiant P. Mai. 6. Iun. 5. vt ſeruentur C. 12, 44. P. Mar. 10, 7. ¶ Mala aurea Heſperidum, μῆλα ſ. oues V. 2, 1, 6. ¶ Malum terrenum Veg. 4, 13, 3.
Malus bifera V. 1, 7, 6. vt inferenda V. 1, 40, 6. P. inf. 78.
Mamilii *an* Manilii formula ſtipulandi capras V. 2, 3, 5. *vid. Cic. de Orat.* 1, 57 *extr. c. no. Gruteri.* actiones V. 2, 5, 11. 2, 7, 6.
Mammillae tenues fiſtulis impoſitae in fontibus ſalientibus V. 3, 14, 2.
Mammoſae canes laudantur V. 2, 9, 5.
Mammulae penſiles ſub roſtris caprarum V. 2, 3, 2.
Mancipia ergaſtuli C. 1, 8, 16. qualia, qualesque, qui eis praeſunt, eſſe debeant V. 1, 17, 3 ſq. vilioribus pretiis venduntur, quam equi aut muli Veg. pr. 10. mancipiorum modus V. 1, 18, 6.
Mando tibi Mani Ca. 141, 1. mandare poſteritati C. 6 pr. 6.
Mandere ex commodo C. 6, 2, 14. mandunt ſcrofae foetus ſuos C. 7, 11, 3.
Mandragorae ſemihominis C. 10, 20.
Manducato pane farcire V. 2, 7, 9.
Manduco *pro edo paſſim* Vegetius, *e. g.* 2, 6, 3. 3, 55, 1.
Mane obſcuro C. 7, 12, 3. a primo mane C. 11, 1, 15. a mane & veſpere V. 3, 9, 10.
Mania boum morbus Veg. 3, 2, 19.
Manicae de pellibus P. 1, 43, 4. *Has, & quae ſunt* Manicatae pelles C. 1, 8, 9 & 11, 1, 21 *intelligit Rhodius ad Scribo. p. 53 eas chirothecas, quas noſtri Müffe, Germani ad ſuperiorem Rhenum Danubiumque Schlupffer, Belgae* Moffe, *Galli* Moufles *vocant.*
Manifeſtat *h. e.* docet P. O. 12, 5.
Manilius IC. *an* Mamilius? *vid. ad* V. 2, 3, 5.
Manipuli de herba facti vehuntur in villam V. 1, 49, 1. manipulos obligare C. 11, 2, 40. vincire C. 2, 19, 2. nexos deferre maniplos C. 10, 315.
L. Manlii arbitratu Ca. 144, 2.
Manna croci Veg. 2, 39, 4. 3, 24, 12. 4, 13, 3. ſuccari Veg. 3, 23, 4. 3, 28, 6. *De hac videndus peculiaris Salmaſii libellus, vel hyle potius Iatrica: quae de altera* croci manna *plane, quantum obſeruo, tacet. Notior eſt* manna turis Veg. 3, 22, 3 *i. e. fragmina minora corticis ramentis permiſta vt vult Gorraeus. Multa etiam de hac Salmaſ. l. c.*
Mano. manans aqua C. 1, 5, 2. manantia loca C. 2, 9, 13.
Manſiones aeſtiuae P. 1, 9, 5. hibernae, aeſtiuae, vernae, autumnales P. 1, 12.
Manſuefacti arietes feri C. 2, 7, 4.
Manſueſcere ſilueſtria *tranſit.* V. 2, 1, 4 *vi. no.*
Manſueti erunt V. 1, 20, 2.
Manubriatae ferrulae P. 1, 43, 2.
Manubria ferramentorum optima C. 11, 2, 92. bidentum C. 5, 10, 6. manubrii foramen P. F. 17, 8. craſſitudine C. 5, 9, 2. P. Mar. 10, 1 & 12.
Manus vtraque quantum geſtabit P. N. 22, 3. *eine Giſpel.* ad manus accedere conſueſcunt equuli V. 2, 7, 13. de manu dare C. 7, 9, 8. manu preſſus caſeus C. 7, 8, 7. manu datur aqua C. 9, 5, 5. illata aqua C. 11, 3, 10. ſata ſilua V. 3, 5, 12. *ſic* νησίδιον χειροποίητον Geop. 14, 18. *vid. Rigalt & Goeſ. in Ind. Agrar.* SCHOETTG. ¶ Manus fraxineae ſ. brachia P. inf. 60.
Marathrites vinum C. 12, 35.
Marcentia vino brachia C. 10, 428.
Marceſcit languore capra C. 7, 7, 1.
L. Marcius praefectus fabrum V. 1, 2, 7.
Mareoticae vites C. 3, 2, 24.

Margines lapidei in flumine V. 3, 5, 9. *Maſculino genere a Varrone dici* marginem, *etiam annotauit Barth.* 21, 1 p. 1013.

Marini Caballiones, vngues, caudae, vuae Veg. 1, 20, 2. ſtellae, pallae Veg. 4, 12, 3. lactuca *τιθύμαλλος* C. 6, 15, 2. *forte pro* transmarina, *vt* paſſer marinus, *& noſtris Meer - Katze, Meer - Rettich &c.*

Mariſcas ficos Ca. 8, 1. pingues mariſcae C. 10, 418.

Maritale coniugium C. 12 pr. 1.

Marito. ſe maritari velle oſtendunt canes, *catuliunt* V. 2, 10, 11. Maritari debet foemina C. 7, 3, 6. maritantur ſingulis ternae gallinae C. 8, 2, 12. ¶ maritare ſtatumina C. 4, 22, 6. palum flagello ſeminis C. 4, 2, 1. maritantur vitibus vlmi C. 11, 2, 79. maritari arbores vt debeant C. 5, 6, 18. maritandae arbores C. 4, 1, 5.

Maritus. mariti gregum C. 7, 6, 4. ¶ bene maritae arbores Ca. 32, 2. *C.* 11, 2, 32. maritum oliuetum C. 3, 11, 3.

Marmalitis caſſia Veg. 4, 13, 4 *videtur corrupta ex* Muſylitis.

Marmor muſto inditum Ca. 23, 3. ¶ tuber durius in articulis equorum Veg. 2, 48, 1 *&* 9 *it.* 10. *iuxta coronam oriri docet Apſyrtus Hipp.* 1, 53. *Ruell.*

Marmoratum opus tectorium V. 1, 57, 1. leuiſſimum V. 3, 7, 3. marmorato factae camarae V. 1, 59, 2.

Marmoreo grano cooperitur tectura P. 1, 15.

Marra C. 10, 72 *&* 89. *Inſtrumentum ruſticum idem, quod* ligo. *Iuuen.* 3, 311 ne marrae & ſarcula deſint. *Add. Plin.* 17, 21 *&* 18, 16. *Ita Ebr* מרא. *Heſych.* μαῤῥὸν ἐργαλεῖον σιδηροῦν. *Gallis etiam, Italis, & Hiſpanis vox hodieque frequentata.* SCHOETTG.

Marrubii ſuccus C. 6, 13, 2. amaros latices C. 10, 356. vinum C. 12, 32. marrubium ferro aperta ſanat Veg. 3, 4, 15.

Marrucini *pop. Italiae* C. 10, 131.

Mars pater Ca. 141, 2. Siluanus Ca. 83.

Marſica cepa C. 12, 10, 1. faba C. 2, 9, 8.

Marſupium exinaniunt, implent, V. 3, 17, 2.

Marſus. Marſi montes C. 6, 5, 3.

L. Martius praefectus fabrum V. 1, 2, 7.

Martii menſ. deſcriptio & opera C. 11, 2, 26.

in Martio campo villa V. 3, 2, 5.

Mas cum foemina cur coniunctus C. 12 pr. 1.

Maſculus vnus duabus foeminis ſufficit P. 1, 29, 1. maſculo vni tres foeminae ſufficiunt P. 1, 30, 1.

Maſſae ferri ignitae C. 12, 5, 2. maſſa fici comminutae C. 12, 15, 4. deſub maſſa C. 12, 34.

Maſſicus ager C. 3, 8, 5.

Maſſulae e farina conſperſa C. 12, 38, 2. maſſulis ſalis admiſtis C. 12, 48, 5.

Maſtici optimi vnciam P. O. 14, 3. *vid. V. L.*

Maſtichino oleo imbuta P. Mar. 9, 3.

Matella Ca. 10, 2. 11, 3.

Matellio Ca. 10, 2. 11, 3.

Mateola adigere Ca. 45, 2. 46, 2. *Aut fuſtem eſſe putat* mateolam *Turn.* 11, 13, *aut legendum* materiola, *h. e. ligneo fuſte: certe intelligendam* mateolam, *quaſi* materiola *eſſet, quod poſterius etiam probat in omiſſis Popma.* Mateolam *interpretatur Harduinus ad Plin. l. c. manubrium bipalii.*

Mater. vt matrem ſaliat, adigi non poteſt equus V. 2, 7, 9. ¶ Matres mellis apes V. 2, 5, 5. ¶ *vitis vel arbor, vnde virga propagatur* C. 3, 17, 1. Arb. 7, 2 *&* 6 *& al.*

Materia, *vel* materies Ca. 17 *de lignis minoribus ad ridicas. Vtitur hoc loco Goeſius in Ind. Agrar. contra Salmaſium. Sed is non diſſimulauerat etiam minora ligna* materiae *nomine comprehendi.* SCHOETTG. effodienda quando Ca. 31, 2. 37, 4. quando caedenda C. 11, 2, 11. ad fabricam quando caedenda & quae P. Ian. 22. P. N. 15, 1. P. D. 2. *Etiam ICtis ad aedificiorum vſum refertur. vid.* l. 62 *&* 67. *π. de V. S.* ¶ Materiae magis aptum quoddam genus ſurculorum C. Arb. 1, 1 *vbi & ignis alimentum & aedificiorum materia comprehenditur.* ¶ Materia in vite, quidquid ligneum eſt C. 3, 17, 4. de materiae ſubmittendae longitudine C. 4, 24, 19. materiis compluribus e ſingulis gemmis germinans vitis C. 3, 6, 2. materias plures an pauciores in vite ſubmittas C. 3, 21, 7. materiarum modus in vite qui eſſe debeat C. 4, 24, 4. *add.* C. 4, 24, 11. Arb. 5, 1. P. Mai. 2, 1. ¶ *Specialiter* genus palmitis quod de nouello naſcitur, & in tenero alligatum dependet, materiam vocamus C. 5, 6, 35. ¶ Materies generoſa in equino pecore C. 6, 27, 1. mularis, vulgaris, *ibid.* quod ex vetere materie naſcitur, *de ouibus* C. 7, 3, 15. ¶ Materia *pro* pure *dicta videtur* Veg. 1, 46, 1.

Materina Ca. 34, 2. *Turn.* 21, 5 *intelligit* terram duram, ſolidam, & prope ligneam; *obſeruatque, fuiſſe, qui* macerinam *legere voluerint, h. e.* macram. *Mihi Synonyma videntur* materina *&* rudeta, *vbi fuit* materies, *&* rudus aedificiorum.

Matiana mala C. 5, 10, 19. 12, 45, 5. *Laudat etiam Macrob. Sat.* 2, 15. *a* Matio *dicta auctore vult Plin.* 15, 14 ſ. 15. *vid. Hard. ad* 12, 2. *De eodem, vt credibile eſt,* C. Matio. *vid. Ind. Auctor.*

Matricalis vena in ceruice equi Veg. 1, 10, 7. 1, 13, 2. *vid.* Matrix.

Matrix *pars qua matres fiunt.* ad matricis dolorem medicamen Veg. 1, 45, 5. ¶ Matrices *h. e. matres,* ineantur, *de ouibus* C. 7, 3, 12. P. N. 13, 2. boues V. 2, 5, 12. gallinae C. 8, 2, 6 *&* 8. 8, 11, 12. incubantes C. 8, 5, 11. ¶ Matricis in ceruicibus equorum venae duae Veg. 4, 4. *etiam in* ſpadonibus *&* admiſſariis Veg. 4, 7, 2 *&* 3. de matrice detrahendus ſanguis Veg. 1, 25, 1. 1, 16, 1. 1, 34, 2. 1, 55, 1. 1, 56, 25. 2, 6, 1. 2, 5, 3. 3, 4 b. 3, 30. 3, 72. *Idem videtur* de ceruice ſanguinem demere Veg. 1, 22, 1. 1, 25, 1. *vid.* Dematricare.

Matronalis labor C. 12 pr. 7. ſedulitas C. 12 pr. 8.

Maturitas naturalis quae? C. 11, 2, 69. ſi legatur maturitas cum acerbitate, *maturae vuae cum acerbis* P. F. 9, 12. maturitatis ferae fructus C. 3, 6, 3. maturitates feras expectare P. F. 9, 12. maturitatem capere C. 4, 23, 1. ſuam habet muria C. 12, 6, 2.

Maturo *intranſit.* ea quae fero maturant, praecoquis *oppon.* P. Mar. 10, 27. tardius maturat P. N. 7, 22.

7, 22. oliuas maturare muria P. N. 22, 2. *Sed vid. no.*

Maturus. matura ouis C. 7, 3, 11. *foetae an ferae? oppoſ.* matura animalia Veg. 1, 22, 2. matura animalia *ſunt equi adulti.* maturi agni C. 11, 2, 14 *ſub finem Ianuarii ſignantur.* matura faba ſerotinae *opponitur* C. 2, 10, 9: *&* maturum foenum C. 7, 3, 21 cordo: *it.* matura ſatio C. 2, 10, 15 ſeriori. maturiſſimas ficus C. 12, 17, 2. maturiſſima ſemina C. 11, 3, 5.

Matutinus dies C. 9, 15, 4. matutinum eligito a tempeſtatibus liberum C. 6, 2, 3.

Maxillae equo ſi dolent C. 6, 30, 6.

Maxime peſſima eſt C. 9, 3, 3. *vid. no.*

Mazonomum V. 3, 4, 3.

Me *pro* mihi V. 3, 16, 2.

Meatus minctionis Veg. 3, 15, 10.

Mechanicum vocab. C. 3, 10, 2.

in Media boues perferi V. 2, 1, 5.

Medianus digitus Veg. 2, 40, 3.

Mediaſtinus C. 1, 9, 3. *Significat ſeruum miniſterio ruſtico priuatim attributum, quod ſane erat laborioſum. Sed quod in agricolatione ſit id officium mediaſtini, non ſatis liquet, niſi accipias pro eo qui balnea curat & domum. Quidam etymon* mediaſtini *deducunt* a medio aſtu, *id eſt, ciuitate, quaſi in media ciuitate verſetur, & mediae vrbis incola ſit, quae ſignificatio plane conuenit cum illo Horatiano carmine:* Tu Mediaſtinus tacita prece rura petebas. *Quidam* mediaſtinum *a* medio ſtando *vocari memorant, non pauci mediaſtinos tradunt dici viliſſima quaeque mancipia, qui abiectiſſima quaeque officia tam in agro, quam in vrbe inter ſeruos peragunt, vt omnibus pareant, nullius imperium detrectantes, quaſi in medio, ac propatulo ad omnium domeſticorum iuſſa praeſto ſint. De mediaſtinis Nonius, Porphyrio, Priſcianus. Ego re ſolerter, curioſeque perpenſa, video apud Columellam mediaſtinos* proprie *intelligi eos* operarios, *qui in ſtudio agricolationis verſantur: quales ſunt occatores, ſarritores, runcatores, meſſores: hoc ſignat ipſe Columella ſcribens in ſecundo*, poſſe ducentorum agrum iugerum ſubigi duobus iugis boum, totidemque bubulcis, & ſex mediaſtinis. *Nam praeter bubulcos mediaſtini ſex, qui alii intelligi poſſunt, quam hi qui reliqua opera praeter arationem in agricolatione conficiunt, vt eſt ſarrire, runcare, occare, metere, & caetera hoc genus? ſunt autem quaſi hi in medio aratorum, & vinitorum conſiſtentes.* BEROALDVS.

Medica, herba. eius ſatio V. 1, 42. P. F. 6. laus C. 2, 11, 2. P. Apr. 1. *vid. Victor. ad* V. 3, 9, 6. *Add. Salmaſ. ad Soli.* c. 21 p. 172. Bochart. Hieroz. 1, 2, 31. SCHOETTG.

Medicabilis ligni ſuccus C. 7, 10, 8. medicabile ita fieri mel P. Ian. 15, 19.

Medicabiliter aſperat P. F. 31, 2.

Medicamen C. 6, 5, 2. de coagulo caſei C. 7, 8, 2. theriacae P. F. 28, 2. medicaminis ſapor vitiatur C. 12, 20, 1.

Medicamentoſior braſſica Ca. 157, 2.

Medicamentum in dolium indere Ca. 39, 1. *Ita* C. 12, 20, 3 medicamen *&* medicamentum *de iis rebus dicuntur, quae adiiciuntur defruto vt aetatem ferat.*

Medicatus cibus C. 9, 13, 3. medicatis ſeminibus nihil nocet eruca C. 11, 3, 64.

Medicina pecoris ſcientiam requirit C. 11, 1, 8. medicinae pecudum ab Epicharmo conſcriptae C. 7, 3, 6. medicinae partes tres V. 2, 1, 21.

Medico. medicare aquam thymo pinſito C. 11, 3, 40. ſemina ſedi ſucco C. 11, 3, 61. medicemus oues tonſas hoc vnguine P. Mai. 8, 1. *ſed vid.* V. L. medicatur aqua exigua amurcae portione C. 6, 4, 4. vt medicentur galbani odore apes C. 9, 13, 7.

Medicus. Medici galli V. 3, 9, 6. *vi. no.* Medici generis galli C. 8, 2, 12. Medicae gallinae V. 3, 9, 19. C. 8, 2, 4 *&* 12.

Medietas, *dimidia pars* P. 1, 12. ad medietatem decoquere P. Mar. 10, 10 *&* 30. vsque ad medietatem P. Mai. 3, 1. Iun. 10.

Medio, *as*, Mediante Iunio P. Mar. 10, 32.

Mediocres coronae C. 6, 29, 3.

Mediolanenſium mos in vitibus & arboribus V. 1, 8, 2.

Mediponti Ca. 3, 5 *it.* 12 *&* Meliponti, *vt* gallinae Melicae *&* Medicae. *Erant in inſtrumento funario, &* Medi *h. e. Xerxis* pontem *imitabantur, quo Helleſpontum ille coniunxerat. Craſſiſſimi funes ad vehementiſſime premendum.* TVRN. 8, 6. *Libri veteres. quod probo magis, quam* Medipontos. *Sunt enim* Meliponti funes lorei craſſiſſimi, qui praelum vehementiſſime deprimunt. vnde illis nomen: contra Subductarii, qui per trochleas traiecti, adhibita ſuccula, praelum ſubducunt & tollunt. A. POPMA. *Diſpungo,* medipontos priuos. *Quod autem doctiſſimus vir Auſ. Popma malle ait ſe* melipontos *ex libris veteribus, non probo. Primum nunquam vidi illos libros veteres, & mei Baſil. & Colon. habent* medipontos. *Deinde* Melipontus & Medipontus idem valent; *Nam* veteres L. & D. ſaepe inter ſe commutabant, vt in Impelimenta, Impedimenta. Fidius, Filius. Odor, Olor. Delicare, Dedicare. Quin etiam R. & D. commutabant. Meridies, Medidies. vnde Melidialis hoſtia, quae meridie immolabatur. *Feſtus:* Medialem appellabant hoſtiam atram, quam meridie immolabant. *Lego,* Medidialem a. *Sic* Feretrius, Fedetrius. *In lege Numae:* IOVEI. FEDETRIO. BOVEM. CAIDITO. Sic Lingua, Dingua. Lacrymae, Dacrymae. Nouenſiles, Nouenſides, *& ſimilia.* MEVRSIVS.

Medius cibus, *dimidius* V. 3, 7, 9. Medius occidit, *p. p.* totus apparet C. 11, 2, 39 *&* 51. *vid. Barth.* 54, 10. *Sic* medium croci ſcrupulum P. Ian. 18, 1. ¶ *Sic* medium *ſubſtant. vt* medium ſcillae, *ſcilla dimidia* V. 2, 7, 8 ad medium complere C. Arb. 4, 5. ¶ media ſua fide, *interpoſita* P. O. 14, 1. ¶ in medio, *in publico, ſub dio* P. 1, 35, 11. ¶ media, *remedia, medicamenta* P. O. 14, 1.

ad Medullas peruenit nullum alimentum Veg. 3, 55, 2. ¶ medulla vitis C. 3, 18, 5. taedae pineae Veg. 4, 12, 3.

4, 12, 3. vsque ad medullam reciſae arbores P. N. 15, 1.
Mee, μῆ *vox caprarum* V. 2, 1, 7.
Megarici bulbi Ca. 8, 2. C. 10, 106.
Meiere, mingere C. 7, 5, 17.
Mel quando & quomodo fiat C. 9, 15. P. Iun. 7, 3. mellis vires in condituris C. 12, 45, 3. eius natura coërcet vitia C. 12, 45, 5. diſcrimina V. 3, 16, 25. quod optimae notae? C. 9, 4, 7. P. Iun. 7, 3 mel acetum C. 12, 1. Afrum Veg. 1, 42, 5. Atticum C. 6, 33, 2. nemorenſe, villaticum C. 9, 4, 7. ruſticum P. 1, 37, 3. Siculum fert palmam V. 3, 16, 17.
Μῆλα, oues & caprae V. 2, 1, 6. ¶ Mela *pro* mala *ſemper fere MS. Leid. Palladii. v. g.* Feb. 28, 13.
Melanthia grata cumino C. 10, 245. *meminit etiam* Ca. 102. *eſt autem cumini ſpecies al.* gith.
Melanuri piſces C. 8, 16, 8.
Melas colpos, μέλας κόλπος, Thraciae V. 2, 5, 10.
Meleagrides, μελεαγρίδες, gallinae V. 3, 9, 18. C. 8, 2, 2.
Meliacinus malagma Veg. 3, 21. *N. L.*
Melicae gallinae *pro* Medicae V. 3, 9, 19. C. 8, 2, 4.
Meliceris Veg. 2, 30, 1. μελικηρὶς *apoſtema humorem mellei coloris continens v. Gorraeus.*
Melicratum (Mellicratum *fere ſcribitur*) Veg. 3, 15, 22. *eſt mulſa recens & ex tempore parata, vel cruda vel decocta:* hydromeli *autem repoſita. Gorraeus.*
Meliloti vncia vna P. O. 14, 8. Veg. 3, 6, 1. *herba quae* ſerta Campana *Romanis dicitur. vid. Plin.* 21, 9 *& Salmaſ. ad Soli.* p. 687.
Melimela, *muſtea ſ. mulſea mala* V. 1, 59, 1. C. 5, 10, 19. 12, 45, 5. *Iſid. Orig.* 17, 7 Melimelum a dulcedine appellatum, quod fructus eius mellis ſaporem habeat, vel quod in melle ſeruetur: vnde & quidam, Si tibi Cecropio ſaturata Cydonia melle Ponantur, dices haec melimela placent. SCHOETTG.
Melimeli C. 12, 45, 3.
Μέλινον & μελίφυλλον *vel* μελισσόφυλλον, apiaſtrum V. 3, 16, 10. *Falſum ait Varronem, & qui eum ſecuti ſunt, Cerda ad Georg.* 4, 63 Meliphyllum *eſſe, quae* citrago *Latinis,* meliſſa *Gallis, Hiſpanis* torongil *dicatur.* Meliphylla C. 9, 8, 13.
Meliponti *vid.* Medip.
Meliſphyllum P. 1, 37, 2.
Meliſſa in apem a Ioue verſa C. 9, 2, 3.
Μελισσῶνες, apiaria, apum cubilia C. 8, 1, 4.
Μελισσόφυλλον, (μελισσόφιλον) apiaſtrum V. 3, 16, 10. C. 9, 9, 8.
Μελιτροφεῖα, *rectius ſ.* μελιττοτροφεῖα, aluearia V. 3, 16, 12.
Μελιττὼν, aluearium V. 3, 16, 12.
Μελιττουργοὶ ſ. Meliturgi V. 3, 16, 3.
qui vt Melius, *ſc. faciunt* V. 2, 2, 17. eo melius (*fuerit*) ſi *rel.* V. 2, 5, 13.
Meliuſculi coloris apes C. 9, 3, 2. *vi. no.*
Mella C. 12, 11. ea condiuntur oliuae C. 12, 47, 3.
Mellarium, aluearium V. 3, 16, 12.
Mellarius V. 3, 16, 17.
Mellatio C. 11, 2, 50 & 57.
Melleuſculus color *vid. ad* C. 9, 3, 2.
Mellificium V. 3, 16, 4. mellificiis ſtudent apes C. 9, 13, 13.
Mellifici ſaltus C. 9, 8, 7. mellificum opus C. 9, 13, 14, mellifica loca P. Apr. 8, 1. C. 9, 8, 7.
Melliti faui V. 3, 16, 22.
Mellum *i. e.* millus, *vid.* Maelium.
Melonum ſatio & cultura P. Mar. 9, 6.
Melum *pro* malo *ſaepe MS. Leid.* Palladii.
Membrana oui ſub teſta Veg. 3, 64, 1. ¶ membranam menti ſanitatique reſtituere, *de equo rabioſo* Veg. 2, 11, 4. *nimirum* meninga *ita vocat, qua cerebrum inuoluitur, quam ſaepe Caelius ita appellat; etiam* Mentem, *Acut.* 2. 9, 41.
Membranula quae continet lumen Veg. 2, 16, 5.
Membratim enumerare V. 1, 22, 3.
Membrum. membris duobus genitalibus, *teſticulis* C. 7, 11, 2. ¶ membra *pro partibus* C. 10 pr. 4. totius vineae, *vites* P. 1, 35, 15. villae varia tecta C. 1, 6, 1. villae ruſtica vaſa, torcula *rel.* V. 3, 2, 9.
Memorabiles auctores C. 1, 1, 4.
Memoria tenaciſſima C. 1, 8, 4. memoria tradit C. 1, 3, 7 prodidit C. 1, 4, 6. memoriae traduntur neceſſaria C. 12, 57, 6. memoriam meam refugiunt C. 12, 50, 8.
e Menalippa filii Neptuni Veg. 2, 5, 5.
Menam Ticinium adduxiſſe tonſores Romam V. 2, 11, 10.
Menas ſ. Menates *collocutor* V. 2, 1, 1. Menatis libertus V. 2, 8, 1.
Mens *pro* meninge *vid.* Membrana.
Menſae adhibeat fortiſſimum quemque C. 11, 1, 19. de menſis inſtruendis ſcripſit C. Matius C. 12, 44, 1.
quo Menſe quid faciendum C. 11, 2.
Menſores agrorum C. 5, 1, 2.
Menſtruans mulier C. 11, 3, 63. P. 1, 35, 3.
Menſtruus curſus lunae V. 1, 5, 4. menſtruum tempus V. 1, 27, 1. menſtrui officii monitio C. 11, 1, 30. ¶ menſtrua mulierum plantis exitialia C. 11, 3, 50. quae in menſtruis eſt C. 11, 3, 38 & 50.
Menſuras agrorum inire C. 5, 3, 1. menſurarum praecepta C. 5, 1, 4. in menſuram quadratam conſtituta pars horti P. 1, 37, 1.
Mentae ſatio & cultura C. 11, 3, 37. P. F. 24, 9. *vide mihi elegantem, ſi DIs placet* mentae & mentulae *mythologian apud Pomponium ad* C. 10, 119.
Mentaſtrum ſilueſtre C. 11, 3, 37.
Mentigo, paſtoribus oſtigo, morbus ouium C. 7, 5, 21. *eam eſſe, quae* mentagra *in hominibus vocatur, ſuſpicio eſt* BEROALDI.
Meo. foramen quo meat vrina C. 6, 30, 4.
Mercatorem admittere tempore ſuo potius, quam celerius alieno V. 3, 16, 11.
ad Mercatum proficiſci V. 2 pr. 6.
Mercenarii V. 1, 17, 2.
Mercor. mercari oues C. 7, 3, 7. mercantibus tradere C. 7, 6, 8.
Mercurialis herba Ca 158, 1.
Mercurius in membris equi Veg. 4, 2, 1. N. L.
Merda bubula Veg. 2, 8, 4.
Meretricandi poteſtas C. 11, 1, 16. *ſed vi. no.*
Merga. mergis ſpicam legere C. 2, 21, 3. Furculam *interpretatur Feſtus,* qua acerui frugum fiunt. *Adhibet etiam in meſſis mentione Plautus Poen.* 5, 2, 58 &

58 *&* Rud. 3, 4, 58. Mergites *vocare videtur Plin.* 18, 30 *ſ.* 72. Mergitem *alias eſſe faſcem frumenti colligatum, conſtat.*

Mergo. mergere ſarmenta paſtinis P. 1, 43.

Mergus in vite qui ſit, & quomodo tractandus C. 4, 15, 2 ſq. Vide Palladium 3, 16, 1. Hebraei vocant ארכובה, quae vox occurrit in Maſſechet Kilaim fol. 30. 1, vbi R. Obadias de Bartenora: ארכובה של גפן *notat vitem tortam & inflexam ſupra terram, quae poſtea ſe in altum erigit in modum arcus.* Vide quae ibidem adfert Maimonides. SCHOETTG. mergus, propaginis curuatura P. F. 16, 1. N. 2. in prouincialibus vineis C. 5, 5, 16. mergum attrahere C. 4, 15, 1. amputare C. 4, 15, 4. mergis propagare veteres vineas C. 4, 2, 2. propagata vinea C. 4, 22, 2. mergis propagare ſalices C. 4, 30, 7. *Ab hoc genere* mergi Agrarius mergus *dictus eſt, de ſententia Rigaltii ad Agrim.* p. 226 *extr. Pertinax Imperator apud Capitoli.* c. 9. *Sed in alia omnia eunt Caſaubonus & Salmaſius.*

Merica vitis C. 3, 2, 27.

Meridianus aequinoctialis C. 1, 6, 2. meridiano tempore V. 1, 51, 2. meridianis obiecta partibus P. 1, 20, 1. meridiana orbis pars minus ſalubrior quam ſeptentrionalis V. 1, 2, 4.

Meritum admiſſarii, *virtus, praeſtantia* P. Mar. 13, 2 *&* 4. pro agri merito P. 1, 8, 1 pro aetatis merito P. Mar. 13, 7. ſecundi meriti ager P. 1, 5, 6. ſequentis, arena P. 1, 10, 1. & P. Mar. 13, 4. ſecundi ac tertii meriti mella P. 1, 37, 3. *vid. Barth. hic* & ad P. inf. 158.

Merulae albae rarae aues V. 3, 9, 17. ¶ merulae piſces C. 8, 17, 8. 8, 16, 8. *inter ſaxatiles etiam laudat Plin.* 32, 11. ¶ L. Cornelius Merula *collocutor* V. 3, 2, 8 *&* 12.

Merus vere guſtus non miſtus C. 3, 21, 10. mero Bacchi ſpargere C. 10, 302. mera eſculenta C. 11, 3, 50. ¶ merae agnae, *nondum aetatum agnorum egreſſae* V. 2, 2, 2. *noſtri. ein pures Kind, in re ſimili.*

Merx eſculenta C. 11, 3, 50. mercibus exactis C. 10, 317.

Meſpili ſatio & cura P. Mar. 10, 19. inſitio P. F. 25, 32. P. inſ. 69 *&* 105. vt ſeruentur meſpila P. Mar. 10, 22.

Meſſala orator C. 1 pr. 30.

Meſſionis frum. tria genera V. 1, 50, 1.

Meſſis vnde dicta, & quot modis fiat V. 1, 50. *int.* meſſi praemittuntur ſacra Ca. 134. quando & quomodo facienda C. 2, 21. P. Iun. 2, 2. meſſim videt granarium V. 3, 2, 6. meſſibus exactis C. 12, 10, 1. meſſes ſex ſingulis annis Medicae P. Ap. 1, 3.

Meſſorem foeniſecam inducere C. 2, 18, 5.

Meſſoria opera C. 2, 13, 2. meſſoriae falces P. 1, 43, 2.

Meſſus. meſſae ſpicae V. 1, 50, 3.

Metas facere, Ca. 55. in metas exſtructum foenum C. 2, 19, 2. meta inuerſa C. 9, 15, 12. ¶ ad metas dirigere V. 1, 4, 1. *Vid. quae de meta congeſſit P. Angelius Bargaeus de obeliſco ap. Graeu. Theſ. to.* IV p. 1908. SCHOETTG.

Metalla in agro V. 1, 2, 22.

Metampini ſaltus *vid.* Metapini.

METAPHORAE Varronis exſtantiores. vinea miniſtrat acratophoro vinum 1, 8, 5. dominus furcillas e vinea reducit hibernatum in tecta 1, 8, 6. vinum in partu *&* alimonio non vt in calice quaerit aquam, ſed ſolem: itaque ideo e vinea in arbores aſcendit 1, 8, 7. cohors fit miniſtra fundo 1, 13, 4 *ſic* quod horum inopiae ſubſidio miſit arundinetum 1, 8, 4. *vid.* quaero. colit vlmus aliquot corbulas vuarum 1, 15. inſtrumentum ruſticum diuiditur (*ex Grammatica*) in vocale, ſemiuocale & mutum 1, 17, 1. quae res quotidie videntur, minus metuunt furem 1, 22, 6. annus proſpiciens 1, 23, 3. fructus videt in villa dolium ac modium, & prodit ad vſum 1, 37, 4. *add.* Pall. 1, 6, 11. ſemina adulta concipiunt, praegnantia cum ſunt pariunt 1, 44, 4. aëre frigidiore ringuntur radices 1, 45, 3. *vi. no.* herbae rixantur ac celerius rumpuntur, quam ſequuntur 1, 47. oſtia aperire muribus ac formicis 1, 51, 1. frumentum purum veniat ad corbem 1, 52, 2. vua deſcendit de vite 1, 54, 1. deſcendit in piſcinam, in amphoram picatam 1, 54, 2. olea per idem biuium redit in villam 1, 55, 4. prodit vinum 1, 65, 1. ad abiiciendum deſcenſurum ſe minitantur penſilia 1, 68. Epirotici pecuarii athletae 2, 1, 2. verres id retro, *h. e. deterior fit ad foeturam,* quoad perueniat ad lanium 2, 4, 8. vt omnia ſequantur inſtrumenta *h. e. vna adferantur* 2, 10, 5. villa videt foeniſicia in tabulato, vindemiam in cella, in granario meſſem 3, 2, 6. membra villae, vaſa torcula *rel.* 3, 2, 9. parentes eorum *de columbis* 3, 7, 10. racemari licebit 3, 9, 1. emittunt apes progeniem in coloniam 3, 16, 29. ancoras tollere *ſermonem deſinere* 3, 17, 1. in ius vocat piſces cocus 3, 17, 5.

Metapini, Metampini *an* Metapontini? ſaltus *vid. no.* V. 2, 9, 6.

Metelli villa peſſimo publico aedificata V. 1, 13, 7. Metellus Caecilius C. 10, 182. Metellus anſerum greges aluit V. 3, 10, 1.

Metior. metiri rura alii aliis modis ſolent V. 1, 10, 1. metiendorum agrorum ratio C. 5, 1. ad metendum idoneae crates fauorum P. Ian. 7, 1.

Metreta noua ne oleum bibat, & firmior vt fiat Ca. 100. picis liquidae C. 12, 22, 1. metretae oleariae C. 12, 47, 11. 12, 51, 2.

Μέτρον ἄριστον C. 1, 3, 8. metris, *verſibus* C. 3, 10, 19.

Metuo. metuunt res furem V. 1, 22, 6.

Metus plurimum confert ad diligentiam cuſtodiendi C. 12 pr. 5.

Meuaniae armenta C. 3, 8, 3.

Mica ſalis quaſi eruum Ca. 156, 3.

Mico. micuit ac proſiliit ſagitta C. 3, 17, 2 *ſed leg.* emicuit. micantes & vagi oculi Veg. 3, 73.

Migalte *vid.* Μυγαλῆ.

Mile *vid.* Mille.

Mileſiae oues C. 7, 2, 3. *Multa de his Bochart. Phaleg.* 1, 6 p. 50.

Miliarius cliuus V. 3, 1, 6. ¶ Miliariae aues V. 3, 5, 2. ¶ Miliarium plumbeum P. 1, 40, 3. *formam*

 eius

eius colligas ex P. Apr. 8, 7. C. 9, 14, 4. in miliario ſtat columella Ca. 20, 1. add. Ca. 22, 1.
Militare ſepimentum V. 1, 14, 2. militaria ſigna mouentes C. 9, 9, 4.
Militiam belli facile ſuſtinere C. 1 pr. 17.
Milium ad C annos vt duret V. 1, 57, 2. ex milio panis C. 2, 9, 19. eius ſatio & cultura C. 2, 9, 17. P. Mar. 3.
Mille. intra mille annorum V. 3, 1, 4. mille iugerum, caprarum V. 2, 3, 10. quatuor millia pedes C. 5, 1, 10 *& ita ſaepius* ibid. Mile *ſcribit in Indice Sylburgius.*
Milliarii greges V. 2, 10, 11.
Millus *vid.* Maelium.
Miluini pedis flos C. 12, 7, 1. *eam herbam* cornu cerui repens *alio nomine dici* ſuſpicatur *Ruellius* 2, 64 *&* 134, *referente Dodonaeo* 1, 4, 25.
Mina ouis V. 2, 2, 6. *Turn.* 6, 9 *inde deriuat, quia* minus *habet lanae.*
Minaciter leuare ſecures contra caelum P. 1, 35, 1.
ad Minctionis conamen ſe extendere Veg. 1, 50, 1. minctionem impedit pullinum ſtercus Veg. 3, 15, 9.
Mincturam & naturam ſimul dimittere Veg. 1, 33.
Minerua Phidiaca C. 1 pr. 31. eius eſt procuratio oliueti V. 1, 1, 6. caprini generis cur nihil ei immoletur V. 1, 2, 19. ¶ Minerua ſubtiliſſima, pinguis C. 1 pr. 33.
Minerual V. 3, 2, 18.
Minime *pro* minimum C. 1, 6, 6. 5, 9, 12. 5, 10, 7 *&* 13 *it.* 17. *add.* Arb. 16, 3 *&* 22, 2.
Minimum herbarum creat ſtercus aſini C. 11, 3, 12.
Miniſterium lactis praebet pullo mater V. 2, 8, 2. ſimplex, duplex, triplex praebetur apibus ex diuerſis herbis V. 3, 16, 24 ſq.
Miniſtra fundo fit cohors V. 1, 13, 4.
Miniſtrare ſumtibus multa poſcentibus V. 2 pr. 6. rigationem C. 11, 3, 48. miniſtrant fructum ſpongiae aſparagi P. Mar. 9, 10 *&* 12. vinum vſibus P. O. 14, 4. miniſtrat ſuccum colibus ſarmentum V. 1, 31, 2. ¶ vt is quam commodiſſime miniſtretur, *de aegroto* C. 12, 1, 6.
Minores quadrimis C. 6, 24, 1. non minor quinque menſium agnus V. 2, 2, 18. ne ſint minores trimae V. 2, 7, 1. minores bimae V. 3, 6, 2. ¶ minoris, *minori pretio* C. 1, 3, 3. ¶ Minus *vid.* p. p.
Minturnae Ca. 135, 1.
Minucius Pica V. 3, 2, 2.
Minuere. minuunt quinta parte ſubiectis ignibus, *decoquunt* C. 7, 5, 9. ¶ *ſecare venam* Veg. 1, 22, 1. minuendus eſt ſanguis de palato Veg. 1, 16, 2. *vid.* Minutio. ¶ *intranſit.* aliis minuentibus Veg. 1, 14, 1. minuente luna P. F. 24, 4. Iun. 3.
Minus dimidio V. 1, 22, 3. minus XXV parte C. 5, 2, 9. ne minus C. Arb. 1, 6. 5, 4. 6, 4. ne minus habeamus in centenas oues ſingulos homines V. 2, 2, 20. minus dena millia V. 3, 2, 17. ne minus triduum C. 12, 38, 6. minus quatuor millibus C. 3, 3, 12 *cum relatione ad alium* numerum *vid.* plus. minus multum & minus bonum V. 1, 7, 2 *nicht ſo viel und nicht ſo gut.* ¶ minus *pro* nimius *ſcrib.* Veg. 2, 36, 1.
Minuſculae cupae Ca. 12.
Minutatim concidere C. 12, 57, 3. confectum V. 3, 10, 6. C. 8, 14, 10. adiicere V. 2, 17, 14. adſuefacere V. 1, 20, 2. deſuefieri V. 2, 9, 12.
Minute concidere C. 12, 22, 2. 12, 47, 5. tritus ſal C. 6, 17, 7. molita lens C. 6, 10, 1. 6, 31, 1. minutiſſime commolere C. 12, 28, 1.
Minutim concidere Ca. 123. ¶ ambulans equus Veg. 1, 56, 39. deambulare Veg. 2, 53, 3.
Minutio ſanguinis Veg. 1, 28, 1. minutionis obſeruantiae *h. e. venae ſectionis* Veg. 1, 17, 13.
Minutus. minuti rapi C. 12, 54, 3. minutae aues C. 8, 5, 10.
Mirabiliſſima ſoboles C. 6, 36, 3.
Miratur ficus ſe grandeſcere P. inſ. 121. 156.
Miſcellae vites Ca. 6, 5. V. 1, 25. vuae V. 1, 54, 1. miſcellas vuas ad vinum praeliganeum legere.
Miſcere oletum Ca. 61, 1. ¶ Miſces *futuris adiunctum, quaſi eſſet ex tertia coniugatione, ſaepe apud* Vegetium *tum alias, tum* 3, 18, 7 *no.* c. *ita* admiſces 3, 22, 3. 3. 28, 3. commiſces 3, 66, 9. 3, 70, 5 *rel. quin* commiſcis 3, 10, 3 *&* 3, 15, 12.
Miſera interdum fit coxa Veg. 3, 18, 1 *&* 2 *h. e. aegra.* miſerior vinea, *macrior* P. Aug. 2.
Miſi libra Veg. 4, 16, 1 *&* 2. 4, 19, 1.
Miſtio, *maſſa* P. 1, 34, 5.
Miſtura C. 12, 10, 2. 12, 57, 1.
Miteſcat labore aſinus P. Mar. 14, 2. miteſcunt vuae C. Arb. 8, 5. ſorba P. Ian. 15, 4. *Vid.* Mitis
Mitigata feritate C. 7, 2, 5. mitigatum pecus ferum C. 8, 14, 3.
Mitigauerit *intrans.* Veg. 1, 52, 4. ad mitigandum canalem faucium Veg. 3, 24, 13. mitigare querimonias C. 1 pr. 1.
Mitis & miteſcere V. 1, 68 *& alias non maturitatem tantum ſignificare videtur, ſed aliquid vltra, quod in quibusdam pomorum generibus, piris v. g. meſpilis, ſorbis, inter maturitatem & putredinem medium eſt: noſtri vocant* trig *vt* trige Birne, trige Miſpeln. *Id non ſolum Varronis hic locus indicare videtur, ſed illae etiam formulae, vbi v. g.* Plaut. Mil. 5, 31. *fuſtibus* aliquis *mitis* dicitur. qui Aul. 3, 2, 8 mollis fuſtibus *eſt: item vbi* commitigari ſandalio *caput Herculiſco Thraſoni optat paraſitus* Ter. Eun. 5, 7, 4. *quibus geminas antiquorum formulas habet Nonius* 4, 293. Mitem *eſſe* mollem *etiam illa docent loca, vbi* mitigandi *verbum de* cibis coquendis *adhibetur.* v. g. Cic. Nat. Deorum 260. confer. Lucret. 5, 1101. ſeq.
Mitto. mittunt radiculas plantae P. F. 20, 2. mittis in linteo P. F. 31, 1. in palmea fiſcella, P. Mar. 10, 10. mittuntur in vaſculo P. F. 25, 11. *vid.* In. cui ad medium aqua mittatur, *in quam* P. Mar. 10, 10.
Mobili manu, *ſuſpenſa, & ſolerter* Veg. 2, 13, 3.
Modeſte. modeſtius completa cochlearia P. O. 14, 15. *add.* P. N. 7, 15. *ſic*
Modeſtae rigationes, *modicae* P. F. 25, 14.
Modium ſalis vnicuique in anno ſatis eſt Ca. 58.
Q. Modius Equiculus V. 2, 7, 1.
Modius, tertia pars iugeri P. Mai. 4, 1 *no. add.* P. Iun. 2, 1.
Modo nominatis prouinciis C. 11, 2, 61. ¶ modo vt

pro dummodo C. 5, 6, 31. ¶ omnis materia, quae modo poteſt praecipitari C. 4, 26, 4. vlla regio, in qua modo frumenta gignantur C. 6 pr. 3.
Modulator cantus C. 1 pr. 3.
Modus & menſura rebus adhibenda C. 1, 3, 8. modus in aſſumenda cultura tenendus P. 1, 6, 12. modus altitudinis & latitudinis bipedaneus C. 11, 3, 4. modus fundi, *iuſta magnitudo* V. 1, 11, 1. modi quibus metimur rura V. 1, 10, 1. modus amplus C. 11, 3, 3. in eundem modum muſti tantundem C. 12, 23, 3. modum iugeri continens cliuus C. Arb. 1, 6. ad modum ſextarii i. e. circiter ſextarium P. Iul. 9. modis aequalibus P. O. 14, 7 *h. e. menſuris.* ¶ bono modo Ca. 5, 1. *vi. no.*
Moeſtitia frigorum C. 7, 3, 11.
Moeſtitudinem nouae captiuitatis conſolari P. 1, 26, 2.
Molae aſinariae, truſatiles, Hiſpanienſes Ca. 10, 4. 11, 4. oleariae e duro & aſpero lapide V. 1, 55, 5. aquariae P. 1, 42 *vi. no.* & ſubmitti & eleuari poſſunt C. 12, 50, 6. mola ſuſpenſa infractus ſal C. 12, 52, 2. 2, 11, 12. mola primo oleo leuiter eſſe debet ſuſpenſa P. N. 17, 1.
Molaris lapis Veg. 3, 49, 2. *it.* Veg. 2, 28, 5 *vbi, modicos admodum fuiſſe, apparet.* ¶ molares dentes C. 6, 29, 4.
Molarius aſinus Ca. 11, 1. V. 1, 19, 3. *ſed*
Molendarius *etiam, vel* Molendinarius *legitur vid. Victor.*
Moles. molibus ferarum India mirabilis C. 3, 8, 3.
Moleſtiora loca, *ventoſa, procelloſa,* placidis *oppon.* P. 1, 6, 10.
Molile ruſticum Ca. 10, 4. 11, 2. *ſcapus vel manubrium, quo mouetur* mola, *vt a* libra librile: *vel potius a* moliendo. *Itaque* tria *hic* molilia *ſunt, vt &* molae. TVRN. 7, 22.
Molior. moliri terram C. 1 pr. 17. 11, 2, 19. *idem quod* terram ferro commouere C. 11, 2, 95. moliri opera C. 11, 2, 2. aliquid ſub diuo C. 1, 8, 9. ¶ molitur morſus tumorem C. 6, 17, 4.
Molitio agrorum ſoliſque C. 1 pr. 32. molitionem terrenam differre C. 11, 2, 98.
Molitum eruum C. 11, 3, 5.
Mollicidena *ſcrib.* Veg. 4, 28, 28 *pro* molybdaena.
Mollificatus panis *Creſc. ex* V. 3, 7, 9.
Mollis tempeſtas V. 3, 9, 15. mollioris generis bos C. 6, 2, 11. molliſſimus annus C. 10, 282.
Molliter aſſurgens collis C. 2, 2, 1. molliſſime deuexus ager C. 1, 2, 4.
Molybdaena *vid.* Mollicidena.
Monitio cuiusque officii C. 11, 1, 6 & 30.
Mons Sacer in Hiſpania C. 6, 27, 7. montes qui probentur *ad agric.* C. 2, 2, 1.
Monſtra noxia quo fumo prohibeantur P. 1, 35, 11. *vid.* portentum.
Montani agri V. 1, 6, 2.
Monumenta ſcriptorum a me prius edita C. 10, pr. 5.
Mos non denegauit, vt V. 2, 10, 9. non exoleuit tantum, ſed occidit C. 12 pr. 10. mores occalluere C. 8, 16, 6. caeli & anni C. 1 pr. 23. ſaliuati more C. 6, 9, 1. *ſaepe ita Scribon.* hoc more *pro hoc modo* P. Iun. 2, 1. morem praefationis recidere P. 1, 1, 1.
Moratae bene ciuitates C. 12, 3, 10.
Morboſus ſeruus Ca. 2, 7. morboſum pecus V. 2, 1, 21.
Morbus. morbi viſi inuiſique Ca. 141, 2. morborum cauſae, ſigna, curatio V. 2, 1, 22 & 23.
Mordacitas ex melle germen nucum exſtinguit P. Ian. 15, 7.
Mordicus interfecit perorigam equus V. 2, 7, 9.
(Moretum) oxyporum C. 12, 57, 5.
Moritur hordeum ſi in lutoſo ſpargatur P. 1, 6, 16.
Mors. mortibus & poenis afficere C. 9, 11, 2.
Morſui venenato remedia C. 6, 17. 6, 13, 1. ab angulo vnde coeperit morſus Veg. 4, 5, 4. morſum claudere Veg. 2, 33, 1.
Mortarium ad farinam ſubigendam Ca. 74. *fuiſſe hoc genus ſupellectilis planum, fundum certe planum ac latum habuiſſe, apparet ex* C. 12, 55, 1. *Hinc confirmatur obſeruatio Io. Rhodii ad Scribo.* c. 111 *p.* 183, res in pilo tuſas, tritas in mortario: *quod Scribonii & aliorum auctoritate ait confici. Idem apparet ex locis, vbi ad alia ea vox transfertur, v. g. ad orbem cauum inſtar phialae circa arborem* P. Mar. 8, 1. *vbi vid. no. Ita* mortarium *eſt ille alueus in quo calx cum arena vel marmore minuto ſubigitur apud* Plin. 36, 23 ſ. 55 *& Vitr.* 7, 3. Mortarium in trapeto Ca. 22, 1. *& ipſum mediocriter excauatum videtur.*
Morticinae oues V. 2, 9, 10. volucres V. 3, 2, 18.
Mortifer ictus C. 6, 17, 1. ſpiritus P. Aug. 9, 1. mortifera quadrupedi ſcabies C. 6, 32, 1. ¶ mortiferus Veg. 3, 4, 33.
Mortua ſatio C. 2, 6, 2. *MS. Lipſ.*
Morus. mori ſanguineo cruore C. 10, 402. mori ſatio & cultura C. 5, 10, 19. inſitio P. inſ. 127. dia morων P. S. 16.
Mouent ſe gemmae C. 11, 2, 26. mouere gemmas & corticem C. 4, 29, 3 & 4. aluum Ca. 114, 2.
Mox propoſueram C. 3, 20, 4 *de tempore proxime ſuperiore.*
ſi Muceat vinum Ca. 148, 1.
Mucorem ſitu contrahunt penora C. 12, 4, 4.
Mucoſa proluuies C. 6, 7, 1.
Mucro falcis C. 4, 25, 1.
Mucus. muci Veg. 1, 3. 1, 10, 1. mucorum qualitates conuenit noſſe Veg. 2, 36, 1. mucos per nares emittere deſperate tympanitici bouis ſignum Veg. 3, 27, 4. ¶ mucus *an etiam pro pure? vid. ad* Veg. 2, 46, 6 *no.* q.
Mugil iners C. 8, 17, 8.
Mula rhedaria V. 3, 17, 7. peperit V. 2, 1, 27. C. 6, 37, 3.
Mularis materies C. 6, 27, 1.
Mulctantur boues iniquitate operis C. 2, 4, 6.
Mulctra vt tractanda C. 7, 8, 1. mulctra prohibere vaccas C. 6, 21, 2. e mulctra recens caſeus C. 8, 17, 13.
a Mulctu diſcrimen lactis V. 2, 11, 2.
Mulier a re diuina excluditur Ca. 83. mulieris officium & natura C. 12 pr. 5 ſq. mulieres firmae V. 2, 10, 7. quarundam durities circa partum *ibid.* 8.

Mulinum genus vt creetur P. Mar. 14, 1. mulini pecoris medicinae C. 6, 38.
Mullus barbatus V. 3, 17, 7. muli *quidam ſcribunt* C. 8, 17, 7.
Mulomedicinae doctrina Veg. 1, pr. 6. ars collapſa Veg. 2 pr. 1.
Mulomedicus mutilus ſine diapente Veg. 1, 16, 4. mulomedicis adhibitis Veg. 1, pr. 6.
Mulſei ſaporis liquor C. 12, 45, 3. mulſea aqua C. 8, 7, 4.
Mulſus, *a, um.* mulſa (*aqua*) dulcior auſteriorue vt fiat C. 12, 12, 3. mulſum (*vinum*) in conuiuio datum V. 3, 16, 2. mulſa pira C. 5, 10, 18.
Multicauatus fauus V. 3, 16, 24.
Multiformes nuces C. 7, 9, 8.
Multinumi aſini V. 3, 17, 6.
ex Multiplicatione effecta ſumma C. 5, 2, 1. multiplicatio frugum C. 3, 2, 5.
Multiplicata octies C. 5, 1, 6. multiplicatae inter ſe ſummae C. 5, 1, 6.
Multiplicabis latitudinis pedes cum longitudinis pedibus C. 5, 2, 3. multiplicantur inter ſe duo latera C. 5, 2, 1.
Mulus clitellarius C. 2, 22, 3. de mulis C. 6, 36. V. 2, 8. P. Mar. 14, 1. muli lupum occidunt V. 2, 9, 2. ¶ Mulus piſcis C. 8, 17, 7. *vid.* mullus.
Mundata bacca C. 12, 50, 10.
Munditias fieri Ca. 2, 4. 39, 2.
Munerarii C. 7, 2, 4. *qui munera, ludos, ſpectacula, parant populo.*
Munia ſua exſequentur C. 11, 1, 27.
Municipium Gadium C. 8, 16, 9.
Munimen ad imbres C. 3, 15, 4. hortorum P. F. 24, 1.
Munimenta hortis exſtruere C. 11, 3, 2. lanarum coniunges Veg. 2, 47, 3.
Muniri viam Ca. 2, 4. munibis Veg. 1, 10, 5.
Munitionis genera plura P. 1, 34, 3.
Muraenae flutae, Siculae V. 2, 6, 2. *add.* C. 8, 16, 10. rabiei obnoxiae C. 8, 17, 2. ¶ Muraena Liciniorum cognomen V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.
Murex. murices Ca. 135, 1 *ita definiuit in omiſſis Popma,* frena ferrata aſperrima, & claui eminentes in collaribus canum.
Murgentina vitis C. 3, 2, 27. Murgentinum vinum Ca. 6, 5. *a* Murgentia *Siciliaene an* Samnii?
Muria dura, matura, cruda C. 12, 6. ea muſtum vt condiatur C. 12, 25, 1. in muria conduntur oleae contuſae Ca. 7, 4. muria dura lauare aluum C. 6, 30, 9 ¶ *de vulgari ſale* Ca. 105, 1. ¶ muries Ca. 88, 2.
Murinus color in aſinis vulgaris C. 6, 37, 6. in equis P. Mar. 13, 4.
Murra *pro* myrrha *fere ſemper apud* Vegetium, *e. g.* 1, 42, 4.
Murrius collocutor V. 2, 1, 1. 2, 8, 1. 2, 3, 11.
Murta nigra Ca. 125.
Murteus color equi P. Mar. 13, 4. murtea olea C. 5, 8, 3. murteum vinum Ca. 125. murteae virgae Ca. 101. *vid.* Myrt.
Murus *pro* aggere V. 1, 14, 3.
Mus araneus, μυγαλῆ C. 6, 17, 1. peſtis venenata Veg. 3, 82 *add.* 3, 4, 37. & C. 6, 17, 4. Mures agreſtes ſ. ruſtici vt necentur P. 1, 35, 9 & 11. ne vineam laedant C. Arb. 15. ex hortis vt profligentur P. 1, 5, 9. mures parit humus V. 1, 8, 5. ¶ muribus caecis *pro* caeciliis Veg. 3, 77, 1.
Muſae a poëtis inuocantur V. 1, 1, 4. Latiae C. 1 pr. 30. Muſis amica ſilentia C. 10, 222. Muſa modulante 10, 228.
Muſcae ne vulnera infeſtent C. 6, 17, 8. 6, 33, 1. ne canum aures C. 7, 13, 1.
Muſcarium, *pars ſetoſa in cauda equi, Ruellius ind. Hippiatr. Sed pro ipſa cauda* Veg. 4, 1, 1. 4, 2, 2. 4, 3 & 4.
Muſcipulis opplere vineas V. 1, 8, 5.
Muſco. muſcantur arbores *vid.* Emuſc.
Muſcoſa prata V. 1, 9, 5.
Muſculoſa pectora C. 8, 2, 10.
Muſculorum tori C. 6, 29, 2.
Muſcus ruber Ca. 6, 2. muſco obducta prata C. 2, 18, 2. ad muſcum necandum cinis C. 2, 18, 2. P. S. 10, 3. muſcus eradendus C. 4, 24, 6. P. F. 12, 5. ſuperponitur taleae depactae C. 11, 2, 42. amputatis P. F. 18, 1. add. C. 4, 29, 8. crura vitium deuincta comprimit C. 4, 22, 6. ¶ muſcus de vitice Veg. 2, 47, 4. ¶ *an pro* pure Veg. 2, 48, 6? *non puto: ſed leg.* mucus.
Muſeum in villa V. 3, 5, 9.
Muſtacei vt fiant Ca. 121. *vid.* Muſtei & *Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant.* 3, 11. SCHOETTG.
Muſtarii vrcei Ca. 11, 2.
Muſtelae *vel* Muſtellae vt arceantur P. 1, 24, 2. manſuetae in carduetis P. Mar. 9, 4. ¶ piſces C. 8, 17, 8.
Muſteus fructus C. 9, 15, 13. muſtei, muſtacei C. 12, 33, 1. P. O. 21. muſtea mala Ca. 7, 3. V. 1, 59, 1 C. 5, 10, 19 *a celeritate miteſcendi dicta eadem quae a ſapore melimela, vult Plin.* 15, 14 ſ. 15. pira Ca. 7, 4. ¶ Muſteum *ſubſtantiue, ſi audis Schoettg. ad* P. Iun. 7, 3.
Muſtum toto anno vt duret Ca. 120. vt ſemper dulce tanquam recens permaneat C. 12, 29. quibus conditur is adiuuetur C. 12, 19. aqua marina ſ. muria conditur C. 12, 25. vt curetur ſi vua nimio imbre compluta P. O. 9 *it.* 14, 4. ne animalis immortui odore vitietur C. 12, 31. lixiuum (lixiuium) Ca. 23, 2. C. 12, 27 & 41. circumcidaneum Ca. 23, 4. tortiuum Ca. 23, 4. C. 12, 36. ¶ *cum* vinum muſtum *dixit* Cato 115, 1 *adiectiue videtur accepiſſe.*
Muſylitis caſſia *reſtit.* Veg. 4, 13, 4.
Mutica ſpica V. 1, 48, 3 *vi. no.*
Mutilus aries C. 7, 3, 3. caper, mutila capra C. 7, 6, 4 *h. e. ſine cornibus.*
Mutina C. 7, 2, 3.
Muto. mutat grex dominum, *de plena venditione* V. 2, 2, 6. neque ab hoc, quod mutaret Coſſinius V. 2, 11, 12. mutetur tegula Ca. 155, 2. mutentur aere, vendantur C. 7, 9, 4. 8, 5, 4. 9, 1, 7. pretio P. Iul. 4, 4.
Mutuli Ca. 158, 1. per parietem defixi C. 8, 9, 3. columnis impoſiti V. 3, 5, 13. *vid. Philandr. ad Vitruu.* 3, 2. SCHOETTG.
Mutum inſtrumentum agri V. 1, 17, 1.

Μυγαλῆ,

Μυγαλῆ, mus araneus C. 6, 17, 1. migalte *vitioſe* Veg. 3, 4, 33.
Myrappia pira C. 12, 10, 4.
Myrrha Achaica C. 10, 173 *ſ.* Smyrnion, *quod Dodonaeo eſt* hippoſelinon, *officinis* Petroſelinum Macedonicum; *ſed Fuchſio* Liguſticum, *vulgo* Leuiſticum, *in quo illi contradicitur a Dodonaeo.* Myrrha florentes horti Romani C. 3, 8, 4. Troglodytis Veg. 2, 22, 5 *&c. reſtituta etiam* 3, 70, 5. ſecundaria Veg. 4, 14, 2.
Myrta *pro* Myrtus *vid. V. L.* P. Ian. 17 *&* F. 27.
Myrteolo crine virens C. 10, 238.
Myrtinum oleum P. Ian. 17.
Myrtites vinum C. 12, 38. myrtite P. Ian. 18. F. 27 *&* 31. D. 2.
Myrtus coniugulus albus, & niger Ca. 8, 2. eius ſpecies tres Ca. 133, 2. genera duo C. 12, 38, 1. ſeminaria P. F. 23, 2. in baccis legendis quid obſeru. C. 12, 38, 5 *&* 6.
Myſia frugifera C. 3, 8, 4. terra in ea denſa C. 1 pr. 25.
Μῦθος de Actaeone V. 2, 9, 9.
Myxa ſeri & inſeri quando ſoleat P. F. 25, 32. *Prunorum autem genus eſt in Syriae Damaſco monte nata, familiare Italiae tempore Plinii, quem vide* 13, 5. *Ad lumbricos commendat ad Scribo. Rhodius* p. 214. *Add. Porta villae* 5, 22. SCHOETTG.

N. *antiquorum in* R *mutatum Scal. ad* V. 2, 3, 1.
N. numero *ſignificat in inſcript. vid.* p. 129 *no.* p. *Add.* Veg. 3, 31, 2 *no.* K.
Naeuia olea C. 5, 8, 3. 12, 48, 1.
Naeuiana pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Naeuius Pollio pede longior, quam quiſquam longiſſimus C. 3, 8, 2.
Nais formoſa C. 10, 299.
Nantes *vid.* No.
Napaeae nymphae C. 10, 264.
Napinae C. 11, 2, 7.
Napi ſatio & cultus C. 2, 10, 23. 11, 3, 59. P. Iul. 2, 1. Aug. 5. napus vt condiatur C. 12, 54. in rapum vertitur, *& vice verſa* C. 2, 10, 23. P. Iul. 2, 2.
Narciſſi comae C. 10, 297. gladiolus 9, 4, 4.
Nardinum oleum P. Mar. 9, 3.
Nardum Gallicum C. 12, 20, 5. nardi Celtici tantundem P. O. 14, 8. folium C. 12, 20, 5.
Nares. per eas medicina infunditur C. 6, 5, 3. Veg. 1, 17, 7 *it.* 10 *&* 19. ¶ velut nares foramina in puteo P. Aug. 9, 2.
Naryciae picis C. 10, 386.
Naſcor. naſcens annus C. 11, 3, 9. naſcituri regis ſignum P. Iun 7, 8.
Naſiterna, Naſſiterna Ca. 10, 2 *&* 11, 3. V. 1, 22, 3. *Turnebo* 7, 22 *vas aquarium, inde nomen inuenit, quod* tres naſos *habeat: alii a* naſſa *deducere malunt. Sed haud paullo melius Iac. Perizonius* naſſiternam *comparat cum* Naſſica, *quem in veteri numo obſeruauit; cui adiicimus* Naſſon *in libris Liuii pro* Naſo, Inſula, *Syracuſarum parte. Porro docet Perizonius, a* naſitus *vel* naſutus naſiternam *formari, vt a* ciſta ciſternam, *ac ſimpliciter* naſatum *vas ſiue anſatum ſignificari. Locus eſt Animaduerſ. hiſtor.* c. 9 p. 373. *Bene reliqua: ſed* naſum *non de* anſa *intellexerim in hac re, verum de* canali *vel* tubulo *adeo adficto, cuius ope effundi commodius liquor, vel transfundi potius, queat.*
Naſturtii ſemen pullis datur V. 3, 9, 13. ſatio & cultus P. Ian. 14, 3 *&* 5. naſturtia dira C. 10, 231.
Naſus. in naſo introit polypus Ca. 157, 15.
Natalis & ingenita ſterilitas C. 3, 7, 2.
Natalitia *legebatur* V. 3, 5, 14 *pro* naualia.
Natio *quod* naſcitur V. 2, 6, 4.
Nato. natant radices ſumma parte terrae C. Arb. 6, 1. natantes piſces C. 10, 203.
Natura diuina, Deus V. 3, 1, 3. ſuas dotes dedit regionibus C. 3, 8, 1. 3, 9, 1. naturam nouam ab arte fieri P. inſ. 26. natura haec viuax *h. e. animal* V. 3, 14, 5. naturae orgia C. 10, 219. ¶ natura qua feminae ſunt V. 2, 4, 10. naturae foramina habet lepus alio alius plura V. 3, 12, 4. ¶ natura ſubmiſſa erit, *penis flaccidus* Veg. 2, 53, 2. ſi natura iumento excedit Veg. 3, 9. natura, qua mingunt Veg. 1, 61, 2. 3, 15, 21.
Naturali ſaxo C. 7, 6, 6. naturalium rerum latebras ſcrutantes, *Phyſici* C. 9, 2, 5. naturalia deſideria C. 6, 24, 2. 6, 27, 7. naturales exitus C. 6, 30, 8. ¶ naturalia, *naturales exitus*, praecludere C. 8, 5, 19. loca naturalia *eadem* C. 8, 7, 2. ¶ naturalia equae C. 6, 27, 10. caprae C. 7, 7, 4.
Natus alius ager male alius bene V. 1, 6, 1. male nata ſarmenta C. 4, 24, 7. P. F. 25, 14. nati *de agnis* P. Iul. 4, 3. ne capra natum paſcat V. 1, 2, 17.
Naualia auium V. 3, 5, 14.
Nauigabile flumen C. 1, 2, 3.
Nauſea vt diſcutiatur C. 6, 34, 1. nauſeae libido veniet Ca. 156, 4.
Nauſeantibus ſuibus remedium C. 7, 10, 4.
Ne. vtique ne minores *pro* non V. 2, 4, 21. ¶ quod ne C. 5, 11, 13. ¶ ne *ſeparatum & praepoſitum interrogat:* ne quid praeteriiſſet V. 2, 9, 16. tentandi, nequid heſterni habeant in gutture C. 8, 5, 17. ne omne ianuas ſuas egrediatur examen P. 1, 39, 2. inſpicias ne aliquam fracturam habeat Veg. 2, 55, 5. ne complurium generum? *MS. Lipſ.* C. 2, 19, 3. *Haec addenda iis, quae iam allata ſunt ad* Ca. 1, 5 *& ad* C. 3, 7, 1 *& porro adiiciendum illud Cic. Tuſc.* 5, 15 Videamus, ne vt aceruus ex ſui generis granis, ſic beata vita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat? *itemque pro domo ſua ad Pontiff.* c. 53 *ex SCto*, ne id ſacrum eſſet?
Neapolis *Sardiniae* P. Mart. 10, 16. Sardiniae *etiam alias meminit* N. 15, 3.
Nebulae vt diſcutiantur P. 1, 35, 1. nebularum noctes P. 1, 3.
Nebuloſus ager Ca. 6, 1.
Nec dum, *nondum* P. Mar. 10, 22. C. 10, 55. nec non nihil eſt etiam C. 1, 3, 4. nec minus C. 8, 4, 1. 12, 47, 4. 12, 51, 2. nec non *conceſſiuae vim intendit* V. 1, 4, 2. 1, 4, 4. nec non etiam, *itemque* V. 2, 1, 22.

22. 2, 10, 9. 3, 16, 26. *Sic* Et etiam. vt vrina nec vbi conſiſtat V. 2, 2, 19. *add* C. 2, 2, 25.
Neceſſaria foeturae, *vtilis* P. Iul. 4, 3.
contra Neceſſitatem *pro vulgari illo*, in caſu neceſſitatis P. 1, 34, 3. in qua neceſſitate Veg. 2, 47, 1, *vt noſtri, in welcher Noth.* ex aliqua neceſſitate, *morbo* Veg. 3, 4, 9. 3, 32, 1. 3, 85, 2.
Nefrendes porculi V. 2, 4, 17.
Neglegere, *vt* intellegere, *cum deriuatis ſemper eſt in Mediceo.* Politianus huius & aliorum codicum auctoritate adductus, ſemper ita ſcribebat.
Negligit ſiccitates hortus P. 1, 34, 2.
Negotioſi agricolae C. 9, 2, 5.
Negotiatio pecuaria C. 8, 1, 1.
Nemeturica pix C. 12, 20, 3. 12, 22, 1. 12, 24, 1, *vbi in Liguria confici traditur. Et ſane inter Alpinos populos, in Inſcriptione tropaei Alpium Plinius* 3, 20 ſ. 24 *commemorantur* NEMENTVRICI: *ab his, puto, nomen, vt* Brutiae, Naryciae. *Dioſc.* 1, 92 *laudat inter reſinas* τὴν ἀπὸ Γαλατίας τῆς πρὸς Ἄλπεσι. Nementuricorum, *ſeu* Nemeturici *potius dicendi ſunt, non habeo, qui praeterea mentionem faciat.*
Nemorenſe mel C. 9, 4, 7.
Nemoroſus arboribus locus C. 2, 2, 8.
Neno *vel* nenu *Scal. ad* V. 2, 4, 13.
Νεοσσοτροφεῖον *legebatur* V. 3, 11, 1. C. 8, 15, 1 *it.* 2 *&* 7 *pro* νησσοτροφεῖον.
Nepae occaſus C. 11, 2, 30 & 34. frons exoritur C. 11, 2, 78. nepa medius occidit C. 11, 2, 39. ſpicula dira nepae C. 10, 57 *recte de* ſcorpione *interpretatur Pius. ipſe hoc ordo poſtulat.* cancrum *plane non ſignificare, confirmat Bochartus Hieroz.* 2, 4, 29. *Sed ad* cancrum *nimis aperte videtur pertinere Sammo.* 199 Viuentisque nepae ſumatur lumen amicum, *h. e.* oculus cancri.
Nepeta ſilueſtris C. 7, 5, 18. 12, 7, 1. quae
Nepita Veg. 1, 42, 4. *vocant botanici* calaminthαm, (*quaſi tu* pulchram mentham dicas) pulegii odore.
Nepotes in vite, *palmitum noui palmites* C. 4, 10, 2. 4, 28, 18. nepotum fructu grauida vitis C. 3, 6, 2. nepotes fundere, enatos decerpere, adimere, C. 4, 6, 5. nepotibus liberare palmites C. 4, 24, 17. orbandus pampinus C. 4, 29, 11.
Neptuni filii e Menalippa V. 2, 5, 5. Neptunum clauſerunt C. 8, 16, 3. Neptuno non cedit de piſcatu Lucullus V. 3, 17, 9.
Nequam hoſtus V. 1, 24, 2 *ex* Ca. 6, 2. frugifero *oppon.* C. 3, 10, 22. ¶ nequiſſima paſſio Veg. 3, 23, 2.
Neque non V. 1, 9, 4. neque non praeterea V. 2, 5, 9. neque non etiam V. 3, 3, 4. vaſo aheneo neque nucleis ad oleum non vtatur Ca. 6, 11. neque adiuuant & mel conſumunt V. 3, 16, 8. ¶ neque ſatis factum eſt, *pro* non Ca. 141, 4. ¶ neque *pro* ne quidem C. 3, 21, 7.
Nerua Licinius V. 2, 4, 1.
Neruorum intentio ſignum cruditatis in bubus C. 6, 6, 1.
Neſcitur vis pruinarum P. O. 4, 2. neſciat facere C. 11, 1, 22 *h. e. ne faciat.*
Νησσοτροφεῖον, neſſotropheum V. 3, 11, 1. C. 8, 15, 1.
Neria olea *vid.* Naeuia.
Neutrum relatiui relatum ad res. *vid.* V. 1, 1, 11. *& no. ad h. l. add.* 2, 9, 16. 3, 3, 5. 3, 5, 1.
Nexu ciuium occupari C. 1, 3, 12.
Ni *pro* ne *prohibendi* Ca. 143, 1. V. 1, 37, 2. *it.* 2, 1, 23 *in quibusdam editt.*
Nidafantis caſſia Veg. 4, 13, 4 *corruptum ex* Daphnitis.
Nidor deuſti cimicis C. 6, 18, 2. *de foetore* animalis in oleum delapſi P. N. 20, 2.
Nidus *h. e. vnius ſcrofae progenies* C. 7, 9, 13.
Niger Turranius V. 2 pr. 6. *ſed tamen* Niger in Turranii (*hortos vel villam*) abit V. 2, 11, 12. *vi. no.*
Nigrantes oculi C. 8, 2, 9. P. Mar. 9, 2. nigrantia cornua V. 2, 5, 7. C. 6, 1, 3.
Nigruerunt baccae C. 12, 48, 1.
Nihil agendo male agere diſcunt homines C. 11, 1, 26. nihil enim aliud (*agitur*) quam obiicitur eſca C. 8, 9, 2. nihil dubium eſt ſaepius translatum eſſe C. 3, 14, 3. 6, 18, 2. nihil dubium eſt, quin C. 3, 9, 4. 5, 3, 7. 5, 5, 6. 12, 2, 6.
Nimbus arbore decuſſa pluens C. 10, 364.
Nimietati ſiccitatis debet aliquid humoris opponi P. Mar. 10, 2. nimietatem ſanguinis prohibet P. Mai. 7, 2. nimietate pabuli laſciuiunt C. 6, 24, 2. inter omnes nimietates temperamentum tenere P. Ian. 13, 5.
Nimius. nimia admodum vbertas C. 4, 21, 2.
Niſi *pro* ſed Ca. 77. *v. Popma ad illud* Ca. 48 niſi tanquam allium. *Ita* niſi prius dato bibere Ca. 89. *add.* C. 2, 22, 2. ¶ niſi ſi V. 2, 9, 9. C. 2, 18, 4. 4, 29, 11. 4, 33, 5. *vid. etiam no. ad* C. 2, 10, 17. 3, 9, 3. *Plura Heinſ. ad Ouid. Her.* 4, 111.
Nitere Ca. 1, 2 *ſanum, pinguem eſſe.*
Nitidare ferramenta deterſa C 12, 3, 9.
Nitrata aqua C. 11, 55, 1. P. N. 1, 3.
Nitrum caulibus adſperſum virorem ſeruat coctis C. 11, 3, 23. P. F. 24, 6. *Hinc exiit illud epigrammatiſtae:* Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules, Nitrata viridis braſſica fiat aqua. *Plinius:* In coquenda braſſica nitrum viriditatem cuſtodit. *Apitius quoque inquit,* vt omne olus ſmaragdinum fiat, cum nitro coquatur. *Olus autem* ſmaragdinum *pro virenti poſitum eſt, a virore* ſmaragdi, *qua gemma nihil eſt viridius.* BERO. Alexandrinum Veg. 2, 28, 2. ¶ nitri *ſ.* nitrii *an* ſemen? Veg. 3, 59, 2.
No. nandi velocitas C. 8, 15, 4. nantes volucres V. 1, 38, 1. C. 2, 15, 1. nantium greges C. 8, 14, 1 *h. e. anſerum.* Nantium viſu ſedatur dolor inteſtinorum C. 6, 7, 1. Veg. 3, 3, 6.
Nobilitat auſter vites P. 1, 6, 7 *h. e. guſtum illis nobilem conciliat.*
Nocenter armata gallorum crura C. 8, 2, 10.
Noceo. nihil nocebitur ei nocturnis roribus C. 2, 10, 10. ¶ ne noceantur oua P. 1, 30, 2. *h. e. laedantur. Sic* noceri gelu P. 1, 35, 2. ſemina fabae non noceri herbis P. N. 1, 3. nullum fructum noceri P. 1, 35, 12 *vt quidem vult ex MS. Barthius, quem vid. ad* P. 1, 30, 2.

Noctu

Noctu ponere caſtra *h. e. pernoctare* V. 3, 2, 15.
Noctua ſuſpenditur contra grandinem P. 1, 35, 1. noctuae aucupium P. S. 12. cor remedium aduerſus formicas P. 1, 35, 2. *Eaedem*
Nocturnae volucres crucifixae C. 10, 349.
Nodare vites Ca. 32, 2.
Nodoſum corpus muſculorum denſitate P. Mar. 13, 2.
Nodus vitis, *radices* P. Mar. 7, 3. ¶ *pro geniculo, ponitur is, vnde internodia dicuntur* C. 4, 29, 8 & 9.
Nola ad Rufri maceriam Ca. 135, 2.
Nomades γαλακτοπόται C. 7, 2, 2.
Nomen perdit vinum Ca. 25 *i. e cum bonitate famam quoque.* nomina multa Romanis ab vtroque pecore impoſita V. 2, 1, 10. nomina breuia imponenda canibus, & quae ſint vſitata C. 7, 12, 13. ¶ nomen foenerator cum debitore facit C. 3, 3, 9. nomina vel optima non appellando fiunt mala C. 1, 7, 2.
Nomenclationis aucupio ſtudioſos demorari C. 3, 2, 31.
Nomentana regio illuſtris C. 3, 3, 3. Nomentanae vites C. 3, 2, 14.
Νομοφύλακες magiſtratus C. 12, 3, 10.
Non nemo V. 2, 11, 7. non nihil C. 1, 3, 4. non ſolum (*non*) C. Arb. 18, 1. non ſpernendus auctor C. 1, 1, 4. ſi id non V. 3, 11, 1.
Noningenti, *nongenti* C. 5, 2, 7.
Nonis modo diebus —— reliquis ſeptem V. 2 pr. 1.
ad Normam adſtringat ceruicem iumenti Veg. 2, 40, 1.
Normata ciconia C. 3, 13, 12.
Noſtra vrina, *humana* C. 5, 9, 16.
Noſtrates gallinae C. 8, 2, 13. noſtras vlmus C. 5, 6, 3. noſtratis cunilae C. 9, 4, 2.
Notam pecori pice liquida imponere C. 7, 9, 12. ¶ Quaecunque vini nota C. 12, 19, 2. huic notae vini C. 12, 23, 3 *opponitur* omne genus vindemiae. vini nota parum firma C. 12, 37. optima C. 12, 19, 2. diuerſae notae ſtirpes C. 3, 21, 5. ſecundae notae vitis C. 3, 2, 19. tertiae vel quartae C. 3, 20, 3. tres aut quatuor notas conditurae totidem muſti amphoris experietur C. 12, 21, 6. nota glechonites vini C. 12, 35. notae myrteae compoſitio C. 12, 38, 7. *Sic* de conditura oliuae C. 12, 47, 8. notae viridis oleum C. 12, 50, 2. primae notae (*preſſurae*) oleum C. 12, 50, 11. ſecundae notae mel C. 9, 15, 13. primae notae acerrimum acetum C. 12, 17, 1. cuiuſcunque notae caſeum C. 12, 57, 3. alterius notae piſces C. 8, 17, 2. ſaxatilis notae C. 8, 17, 8.
Nothi pulli e diuerſi generis parentibus nati C. 8, 2, 13. quaecunque in notitia ſunt Veg. 4, 28, 18.
Noto, notabimus candidis ſignis P. F. 9, 10. notanda eſt atramento C 8, 11, 12.
Nouacula decerpito ſummam cutem raporum C. 12, 54, 1.
Noualis vbi ſatum fuit ante quam ſecunda aratione renouetur V. 1, 29, 1. in nouali pabulum naſcitur V. 2 pr. 5. nouale, *non aratum, graminoſum* C. 6 pr. 1. nouales mundae P. Ian. 10, 1. puras reddas loca pinguia P. 1, 6, 13. noualia culta C. 2, 2, 14. *vid.* Reſtibilis.
Nouelli iuuenci V. 1, 20, 2. C. 6, 1, 3. nouellae vineae V. 1, 31, 1. vites P. Mai. 2, 1. N. 2.
Nouembris deſcriptio & opera C. 11, 2, 84.
Nouenarius numerus V. 2, 1, 26.
Nouenae partes V. 2, 1, 12.
Nouiſſime poſt poſtremum P. N. 22, 5.
Nouus locus C. 11, 2, 85. poſt nouam pluuiam ſerantur rapae *h. e. paullo poſt pluuiam* P. Aug. 5.
Nox. noctes nebularum P. 1, 3. noctu *vid. ſ. l.*
Noxae dedere C. 1 pr. 3. noxam contrahere C. 6, 27, 8. capere C. 6, 2, 2. cepit in opere C. 11, 1, 18. concipere nimio labore preſſum C. 12, 3, 7 *h. e. morbum.*
Nube noua feritur C. 10, 420. nubis imago ſpeculo excepta eam fugat, & quomodo P. 1, 35, 15.
Nubifugo borea C. 10, 288.
Nubigenae Phryxi C. 10, 155.
Nubilarium V. 1, 13, 5. C. 1, 6, 24. 2, 21, 3. P. 1, 36, 2.
Nubilare ſi coeperit V. 1, 13, 5. nubilatur (*aër*) Ca. 88, 2.
Nubere ſe cupiet plantis C. 10, 158.
Nuceae fibulae Ca. 31, 1.
Nucleis feruntur tuberes P. S. 14, 1.
Nugatorii boues V. 2, 5, 9. *vi. no.*
Nullus melior cibus quam P. Mar. 11, 3.
Num. haud facile dixerim, num illa expeditiora ſint? C. 11, 1, 9.
Numae ruſtica progenies C. 8, 16, 2.
Numantinus C. 8, 16, 5.
Numelli (*al.* numellae) tigna vtrinque cauata vel exciſa conſtringendae ceruici C. 6, 19, 3. numellis induere pecus C. 7, 8, 6. *A Graeco* νομὴ paſcua, *dictum ſuſpicatur Beroaldus.*
Numen. de Numine ſacro poëta C. 3, 21, 4.
Numeratio aeris exigitur C. 11, 1, 24.
Numero, *ſtatim,* V. 3, 16, 17.
Numeroſus hortus C. 10, 6. numeroſum pectus equi C. 6, 29, 2. numeroſa femina equi C. 6, 29, 3.
Numerus vertendi ſoli C. 4, 5. numerum vnius canis obtinent bini catuli V. 2, 9, 7 *vid.* Procedo. numerum reddit domino curator auium V. 3, 5, 5. in eo numero *h. e. in hoc genere* V. 1, 19, 4. numero aliquo haberi a domino V. 1, 17, 6.
Numidia feruens prouincia C. 3, 12, 6. Africa C. 1 pr. 24. Numidiae ſolum C. 2, 2, 25.
Numidicae gallinae C. 8, 2, 2. C. 8, 12.
Numiſianae vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. vuae C. 12, 43, 5 & 9. *In Lipſ MS. aliquando* Numitianae, *aliquando* Numiſianae.
Nuncubi, *num alicubi* V. 3, 2, 4 & *vt vult Vrſinus, etiam* 2, 5, 2.
Nundinae C. 1 pr. 18. vt frequentandae C. 11, 1, 23.
Nutricationes ſeminum V. 1, 44, 4.
Nutricatus herbae V. 47 & 49, 1. de nutricatu pecoris V. 2, 1, 20.
Nutricius Romuli & Remi Fauſtulus V. 2, 1, 9. nutricio ſinu recipere C. 3, 13, 7.
Nutrico, nutricare foetum V. 2, 4, 13 & 19. nutricantur agni V. 2, 2, 17. ſole V. 1, 23, 5.
Nutritum vinum C. 12, 21, 3. 12, 30, 1.

Nutrix. nutrices bonae C. 8, 5, 24. 6, 24, 4.
Nux. nuces caluas, Auellanas, Praeneſtinas, Graecas Ca. 8, 2. hornotinae Ca. 17, 2. ardentes C. 12, 5, 1. nucis inſitio P. inſ. 163. nuces vt ſeruentur P. Ian. 15, 19. ad Auellanae nucis magnitudinem Veg. 3, 52, 2. *add.* 3, 66, 7. *ſaepe ita Scribo. vid. Rhodius.* Graecae ſatio & cultura C. 5, 10, 12. Arb. 22, 2. vſus eius aduerſus muſcas in canibus V. 2, 9, 14. flos nocet apibus V. 3, 16, 22. nux Graeca ſ. Tarentina vt fiat C. 5, 10, 14. Arb. 22, 2. nucis iuglandis ſatio & cultura P. Ian. 15, 14. P. F. 25, 33. nuces ſapineae C. 12, 5, 2.
Nymphis inſidiae hic nullae C. 10, 278.
Nyſaea per iuga Bacchi C. 10, 221.
Nyſie Bacche C. 10, 248.

O literae orbiculus C. 6, 5, 4. O *pro* V *veteres Vict. ad* V. 1, 10, 2 *it. ad* C. 10, 232.
Obaerati V. 1, 17, 2.
Obcaecatus cupidine C. 6, 36, 4. obcaecata ignorantiae tenebris ratio C. 3, 7, 3 *h. e. argumentum, quod non intelligitur, vt paſſim* caecus, ſurdus.
Obcaeco. obcaecantur foſſae C. 2, 2, 9 *&* 10.
Obcalluere mores C. 8, 16, 6.
ſi Obdormierint frigore maxillae Veg. 3, 47, 3. *vid.* Indormio.
Obdureſcere Ca. 50, 2.
Obdurarier Ca. 154.
Obeo. obibit hoc opus C. 4, 24, 1. C. 12, 3, 6.
Obeſcant auem C. 8, 7, 4 editt. primae: *quas probat Beroaldus,* alii
Obeſant.
Obeſus adipibus bos C. 6, 2, 15. obeſa illuuies C. 7, 10, 6 *de porcis, ſine reſpectu ad pinguedinem. Hinc* naris *obeſae* homines *forte dicti.*
Obiectaculum V. 3, 17, 9.
Obiectu montis P. 1, 5, 5. 1, 17, 3. crepidinis C. 8, 17, 10. niſi obiectu aliquo defendantur P. N. 7, 2.
Obiicere cibum porcis V. 2, 4, 15.
Oblaqueato oleam Ca. 29 *vett. editt. vbi alii* ablaqueato: *itemque* C. 2, 15, 3. *Ita etiam Iſidorus* 17, 5 *in ipſa definitione. Et poſſit ſane alicui in mentem venire, an non* oblaqueare *ſit verius. Significat enim* lacum circum *vel* verſus *radices facere, quae potius praepoſitionis* ob *quam* τῆς ab *vis eſt.* Oblaqu. *habent* MSS. Col. Arb. 5, 3 *ter.* 5, 4 *&* 5. *it. cap.* 6 *aliquoties. it.* c. 10. *vbi etiam* ſ. 4. lacuſculi *mentio fit, a quo* oblaqueatio *dicta videtur. Denique* oblaqueatio *etiam eſt in vet. Kalend. quod poſt Columellam damus, M. Sept. vid. ibi Vrſinus. Sed in locis Columellae, quos ibi laudat, ſcribi ſine dubio* oblaqu. *voluit Vrſinus, ſecus quam in editione Romana factum eſt, quam ſecuti etiam ſunt noſtri typographi.*
Oblectamenta deliciarum C. 8, 8, 10.
Obligare manipulos C. 11, 2, 40.
Oblinio. oblinire luto C. 12, 44, 6. taleas C. 5, 9, 3. vaſa C. 12, 15, 2.
Oblinitis vaſis includere C. 12, 39, 2. *vid.* Lino. Allino.
Oblino. obleuerunt ſe viſco accipitres V. 3, 7, 7. ne oblinantur ſepta caprae, virgultis oportet ſubſterni V. 2, 3, 6. *ita catulis cauet* V. 2, 9, 13. *Hinc*
Oblita ora vrceolorum C. 12, 16, 4. *Sed*
Oblita nocendi Perſica C. 10, 408.
Obluctari herbis pertinaciter C. 8, 14, 8.
Obmouere Ca. 141, 4.
Obnoxia falcibus, *noxia* C. 2, 18, 2 *vi. no.* ¶ obnoxia eſt vitis procellis C. 3, 1, 10 *h. e. noxam ab illis ſentit.*
Obolus *pondus hippiatricum* Veg. 3, 12, 2.
Obriguit frigore C. 4, 32, 5.
Obroboratio Veg. 3, 85, 3. *vid.* Robur, Roboroſus.
Obrumpi rimis *verbum videtur non contemnendum in MS. Leid. pro* abrumpi P. 1, 19, 1. *quin etiam Varroni reſtitutum velim,* 3, 10, 5 *vbi legitur,* abrumpunt collum.
Obruere, *ſerere* C. 11, 2, 72 *&* 81. 11, 3, 16. obruitur beta ſemine 11, 3, 42. ¶ obruit oliuam oleum C. 12, 47, 10.
Obſcenus cruor C. 10, 360 *de ſanguine menſtruo.*
Obſequium tentare C. 6, 27, 10. obſequia feminae ſolicitat C. 6, 37, 9. *venereum verbum.*
Obſequor. obſequitor bubulcis Ca. 5, 6. obſequentiſſima curae mortalium Italia C. 3, 8, 5.
Obſerere campum octo modiis C. 2, 9, 1. obſeritur iugerum V modiis C. 2, 11, 11.
Obſeri virgultis V. 1, 14, 1. obſerunt exitus ferarum ramices C. 9, 1, 3.
ex Obſeruatu V. 2, 7, 3.
Obſeſſus frutetis ager C. 3, 11, 3.
Obſidiantur prodeuntibus apibus, *inſidiantur* C. 9, 14, 10.
Obſidio curatoris excipiuntur apes protinus C. 9, 9, 1. obſidia peſtis C. 9, 7, 6. ne obſidiis hominum, aut inſidioſorum animalium diripiantur C. 8, 2, 7.
Obſoleti purpurei coloris ſalix C. 4, 30, 4. obſoletior color C. 2, 11, 12.
Obſtipae ſues transuerſa capita ferunt C. 7, 10, 1. obliquum *iis* caput in inceſſu *a Plinio tribui, hic obſeruat* BERO.
Obſtrigillare V. 1, 2, 24.
Obſtringere viminibus C. 4, 29, 10.
Obſtupeſcunt potantes apes V. 3, 16, 35.
Obterit infantem bos V. 2, 5, 5.
Obtinebit *h. e. apertum & vulgo creditum erit* V. 2, 1, 9.
Obtruncatio totius vitis C. 4, 29, 4. de eadem re
Obtruncatur ſuperficies vitis C. 4, 29, 13.
Obturare, *de ſpiſſamento* C. 12, 48, 4. ¶ obturato, *oblinito* Veg. 3, 62, 2.
Obuiare grandini P. 1, 35, 14. vermibus P. Mar. 10, 4.
Obumbrata glebis germina adu. gelicidia P. N. 1, 2.
Obuolutatus Veg. 3, 4, 30 *pro Columellae* obluctatus.
Occatio, ruſticis pulueratio C. 11, 2, 62.
Occator C. 2, 13, 1.
Occatoria opera C. 2, 13, 2.
Occidens aeſtiuus C. 1, 6, 2.
Occidionem gregis prohibens C. 7, 5, 16. ad occidionem perduci C. 4, 17, 3. interimere C. 9, 15, 3.
Occipit feruere Ca. 156, 2.

Occipitium vindemiatoris videre V. 1, 8, 6. occipitio frons prior eſt Ca. 4, 2.
Occo. occare V. 1, 31, 1. 1, 29, 3. per ſaritores V. 1, 29, 2. occare *h. e. operire* P. Mai. 4, 1. *vid. Pe. Victor.* V. L. 2, 24 *&* 34, 12.
Occulcare Ca. 49, 2. V. 1, 13, 4.
Occupare pecuniam C. 1, 8, 13. 11, 1, 24. occupant iugerum ſeminis modii quinque C. 2, 9, 15. 2, 17, 3 *&* 8. 2, 10, 16. 2, 11, 10. *vid.* Impleo, Obſero, Satisfacio.
Occurrere ante imbres, de praecoquis ficis P. Mar. 10, 27. quae non occurrimus facere, *occupauimus*, ἐφθάσαμεν P. Aug. 7. *vid. not.*
Ocimi, plantae, ſatio & cultura C. 11, 3, 29. mira natura P. Apr. 3, 5. P. O. 11, 5.
Ocinum pabulum bubus Ca. 27. 53. *it.* 54, 3 *&* 4. Ocinum pabulum, & ocimum hortenſe vnde dicta? V. 1, 31, 4. Ocinus *vt* ταχινός. *Sed Graeci etiam* ὤκιμος. *Vid. no. ad* V. 1, 31, 4. Ocymum *eſſe pabuli genus*, ocinum *plantam odoratam, vult Bodaeus ad Theophr.* 7, 3 *p.* 75 (*laudante etiam Burm. ad Samon.* 441) Ocymum *pabulum, &* ozymum *plantam odoratam placet Pio ad* C. 10, 319. *fruſtra, credo, ambo; certe contra Varronem. Herba odorata,* ὤκιμος *Graecis, vulgo* Baſilicum. *Certe Dioſcorides* 2, 171 ὤκιμον *ſuum ſcribit.*
Octingenarii greges V. 2, 10, 11.
Octobris deſcriptio & opera C. 11, 2, 72.
Octogenaria fiſtula P. Aug. 12.
Octogenae oues V. 2, 10, 10. iugera V. 1, 19, 1.
Octogeſimus annus V. 1, 1, 1. octogeſima pars P. O. 14, 3.
Octoginta modios C. 11, 2, 86. pondo C. 12, 51, 3.
Octonaria fiſtula P. Aug. 12.
Octonos porcos V. 2, 4, 19. culleos C. 3, 3, 3.
Oculati gemmis pluribus ſurculi P. Mar. 1, 1.
Oculus. ſub oculis domini eſſe C. 9, 5, 2. oculi praeſentis domini C. 3, 21, 4. oculorum vitia in bubus vt curentur C. 6, 17, 7. cicatrices vt ſanentur C. 6, 33, 1. oculi tenſi in morbo equorum Veg. 1, 4. ¶ oculis mentis velut acrioribus intueri C. 3, 8, 1. ¶ oculi conniuentes *florum* C. 10, 259. ¶ oculus geminans C. 4, 24, 16. oculi vitium fructuarii C. 3, 18, 4. prorepentes digito decutiuntur C. 11, 2, 38. oculis inſeritur ficus. *Hi oculi ſupra terram. Iam* ¶ *radicum etiam quarundam ſunt* oculi. Oculos germinationis ſuae aperit aſparagus vulſus P. Mar. 9, 12. *add.* C. 11, 3, 45. P. F. 23, 2 *vbi* gignendi oculos *vocat.* harundinis oculos diſponito Ca. 47. *Sic* Ca. 6, 3 *vbi vid. no.* V. 1, 24, 3. C. 4, 32, 5.
Ocymum, Ocynum *vid.* Ocimum.
Odoribus quibus condiri defrutum ſoleat C. 12, 20, 5.
Odoramenta condiendis vinis C. 11, 2, 71.
Odorat & colorat mella crocus C. 9, 4, 4.
Oenanthe *in lemmate* P Iun. 11 *conditura mellis ex flore labruſcae, quae & ipſa* Oenanthe *dicitur. vid.* Geop. 5, 17 *& ibi Needh. Plin. H. N.* 23 pr. *Salma. de homon. hyl. iatr.* c. 29. *Schoettg.*
Oenomeli vt fiat P. O. 17.
Oeſypus *v. no.* ad C. 7, 5, 22.
Ofellae Puteolanae *vi. no. ad* Ca. 162 *extr.*
Offae ſordidi panis C. 8, 17, 15. ex maſſa fici proculcatae C. 12, 15, 4. quibus aues ſaginantur C. 8, 7, 3. turundas *vocat Varro.* in offas volutantur exiguas caricae tunſae P. 1, 30, 4. offas librales adipis P. Mar. 12, 3. de paſſo facies *farinae* Veg. 1, 36, 2.
Offenſa, offenſio *proprie* P. Mart. 12, 1.
Offenſae guttis apes V. 3, 16, 37.
Offerre partes fabricae congruis partibus *h. e. plagis caeli obuertere* P. 1, 12.
Officina cohortalis, ὀρνιθών C. 8, 3, 1 *&* 8. 8, 4, 3. 8, 5, 19. officinae cetariorum C. 8, 17, 12.
Officio. officere alteri ab ſole ac luna & vento V. 1, 7, 2.
Officium iſtarum rerum ſuſcepit C. 12, 4, 3. cum officio C. 2, 15, 6. officiis ſingulis ſui praepoſiti magiſtri C. 1, 8, 1 *&* 11. 1, 9, 1. 11, 1, 27.
Offigere furcas circumquaque Ca. 48, 2.
Offringere eſt iterare V. 1, 29, 2. 1, 32, 1. glebas C. 2, 11, 3.
Offula carnis V. 2, 4, 11. C. 12, 53, 4. panis Veg. 3, 5, 18. in offulas breuiſſimas redacta farina P. 1, 29, 4. *add.* Veg. 3, 45, 3.
Ogyges rex Thebas aedificauit V. 3, 1, 2. cataclyſmos Ogygi *ibid.* 3. Ogygium *quidquid antiquum Schoettg. ad l. c.*
οἶστροι apum C. 9, 14, 4. P. Mai. 10.
Olce *h. e.* ὁλκή, *drachma* Veg. 3, 47, 8 *no. d.*
Olea prima omnium arborum C. 5, 8, 1. quali agro ferenda V. 1, 24. C. Arb. 17, 1. P. N. 5. quando & quomodo Ca. 61, 2. coll. 28, 1. V. 1, 41, 6. C. 5, 8 *&* 9 *int.* quercus viciniam ferre nequit V. 1, 16, 6. C. Arb. 17, 3. cito vt creſcat Ca. 43, 2. quando ablaqueanda P. O. 8, 1. vt inſerenda Ca. 42, 1. P. Apr. 2. P. *inf.* 51. vt putanda P. N. 4, 1. fructum ſi non ferat, vt curanda Ca. 93. C. 5, 9, 16. laborans vt tractanda C. 11, 2, 29. P. Mar. 8, 1. olearum ſeminaria P. O. 8, 1. *Hucusque* olea *arbor eſt.* ¶ *Pro bacca.* Genera VIII Ca. 6, 1. 7, 4. Genera X C. 5, 8, 3. *conf.* P. F. 18, 4. *& Macrobius* 2, 16. *Nos apud noſtros haec nomina deprehendimus; loca ipſa ſub ſuis cuiusque literis indicamus:* Albiceria, Algiana, Cercitis *vel* Circitis, Colminia *vel* Cominia *ſeu* Culminia *eſt, ſeu denique* Culminiana *vel* Colminiana. Licinia *vel* Liciniana, Luteola, Murtea, Naeuia *al.* Neria, Orchitis ſ. Orchis *aut* Orchas *adeo*, Pauſea *vel* Poſea, Radiolus, Radius, Regia, Rhodia, Sabina, Sallentina, Sergia *vel* Sergiana conditiua Ca. 6, 1 *non peculiare & vnum genus, ſed quaecunque condiri ſeruarique poſſunt, quod monuit etiam Turn.* 25, 19. *dilectus,* quae optima C. Arb. 17, 3. tempeſtiuae oleae, & caducae conduntur Ca. 58. albae vt condiantur Ca. 117. ex alba olea acerbum fit oleum C. 11, 2, 83. olea pendens venire qua lege ſolita Ca. 146, 1. vt legatur Ca. 144. oleam cogere, ſtringere, verberare Ca. 141. cogendae oleae quae paranda Ca. 31. *add.* 64, 1. quomodo legenda V. 1, 55. oleam faciundam locare Ca. 145, 1. olea eſui vt condatur V. 1, 60. promenda vt ſit V, 1, 66. ex olea fructus duplex V. 1, 55, 7.

Oleagineum ſeminarium vti fiat Ca. 48, 1. oleaginea ſemina V. 1, 40, 4. vitis C. 3, 2, 27.

Oleaginae taleae Ca. 45, 2. oleagino colore, muco ſimilis Veg. 2, 17, 1.

Olearis cellae deſcriptio P. 1, 20, 1. taleae nouiſſima poſitio C. 11, 2, 42.

Olearius modius Ca. 144, 4. 146, 1. olearii diligentes, peritiſſimi C. 12, 50, 13. oleariae rei quae proſpicienda Ca. 3, 2. cellae quae opus ſint Ca. 13, 2. *add.* C. 1, 6, 18. 12, 50, 13. olearia vaſa C. 12, 50, 8.

Oleaſtellus, Calabrica oliua C. 12, 49, 3.

Oleaſter C. 8, 10, 4. infelix ne renaſcatur ex olueto incenſo P. Apr. 2. 1, ſterilis foecundat oliuas P. inſ. 53.

Oleitas Ca. 144, 2. vbi facta eſt Ca. 68. *vtuntur eodem verbo Min. Felix* 17, 9 *& Mamertinus in Grat. act. Iuliani* c. 22.

Oletum Ca. 1, 7. quali agro conferendum Ca. 6, 2. vt inſtructum eſſe debeat Ca. 3, 5. Ca. 10. V. 1, 18, 1. 1, 22, 3. oletum altiſſime miſcere Ca. 61, 1. *vid.* Oliuetum.

Oleum in tabulato an creſcat Ca. 64, 1. C. 12, 50, 80. vt fiat *C.* 12, 50. P. N. 17. vbi ſeruetur melius P. N. 21. vt purgetur ſordidum P. N. 19. rancidum vt curetur P. N. 21. ne animalis immortui odore vitietur P. N. 20, 3. odoris horrendi vt emendetur P. N. 20, 1. primum quando fiat P. N. 4, 1. acerbum ſ. aeſtiuum, viride, maturum C. 12, 50, 1. acerbum, & viride C. 11, 2, 83. viride vt fiat Ca. 65. P. O. 10. maioris pretii eſt C. 12, 50, 20. *Add. Plin.* 13, 27. 23, 4. *Sueto. Caeſ.* 53 *quos laudat Rhod. ad Scribo.* 244 p. 319. oleum cibarium C. 12, 50, 18 *&* 21. 12, 52, 2. ad vnguenta C. 12, 52. Chamaemeli P. Iun. 10. olei floris ℥ vnc. Veg. 4, 11, 2. oleum gleucinum C. 12, 51. Hiſpanum P. Iul. 9. Liburnico ſimile P. N. 18. irinum Veg. 3, 24, 17. laurinum P. Ian. 19. P. N. 5. lentiſcinum P. Ian. 20. liliaceum P. Iun. 14. myrtinum P. Ian. 17. e lauro, myrto, lentiſco P. D. 2. nardinum P. Mar. 9, 3. ordinarium, *cibarium* C. 12, 50, 22. roſaceum P. Iun. 15. Veg. 3, 45, 3. *A roſeo diſtinguit Fortun. Scachus elaeochriſm. c.* 25, *quod illud additis aromatibus componatur, hoc ex ſolis roſis ad ſolem. Verum ſubtilitati reclamare vſum, ait Rhod. ad Scribo.* 227 p. 303. Sabinum P. Mar. 9, 8. Venafrum praeſtantiſſ. V. 1, 2, 6. violaceum P. Apr. 6.

Olfacere labra lacte *h. e. adſpergere, & ſapore illo quaſi imbuere* V. 2, 2, 16. *quemadmodum contra* ſapere *de odore adhibet Plaut. Pſeud.* 2, 4, 47 Quid ſapit? *Reſp.* hircum ab alis. *Quem locum iam contulimus cum Plin.* 17, 5 vbi crocum & terram ſapiunt vnguenta, *& contra* terra vnguenta ſapit, *idque pro* redolere *a ſe poni ipſe docet Plinius, qui etiam* 17, 34 *ſ.* 36. olfactricem *vocat* vitem, *quae* ſaporem inimicum raphani fugiat. *Nolo hic populares meos laudare, in quos iocantur vicini, cum eos quatuor tantum ſenſus habere dicant, & odoratorum florum faſciculum nominent eine Schmecke. Sed illud obſeruaſſe non iniucundum fuerit, etiam Iudicum* 16, 9 *verbum* הריח *& apud* τοὺς ό *ὀσφρανθῆναι de leui acceſſu fili ad ignem adhiberi.*

Olida bene vaſa C. 12, 17, 1. bene olidae amphorae *C.* 12, 38, 4.

Olitor viridantibus hortis C. 10, 229. olitoris cura C. 11, 1, 2.

Oliua plantari & legi a quibus debeat P. 1, 6, 14. condiri quando & quomodo ſoleat P. N. 22. C. 12, 47, 2. varia C. 11, 2, 83. nigra vt condiatur C. 12, 48, 1. 12, 49, 1. oliuas conditui legere C. 2, 22, 4.

Oliuetum maritum C. 3, 11, 3. olivueto ſeminarium vt paretur C. 5, 9, 1. oliueta quando & quomodo inſtituantur P. F. 18. P. O. 8, 1. quando putanda Ca. 44. ſtercoranda P. O. 8, 2. quibus inſtructa eſſe debeant V. 1, 22, 3.

Oliuitas C. 12, 47, 11. oliuitatibus largiſſimis exuberare C. 1, 1, 5. oliuitate curantur dolia C. 12, 50, 15. ante oliuitatem praeparanda C. 12, 50, 8. oliuitas media initium Decembris C. 12, 50, 1.

Ollae bibulae aut male coctae C. 12, 43, 12.

Ollares vuae *vid.* vua.

Olor *pro* odore *in MSS.* P. 1, 19, 1. 1, 33, 1.

Olus atriplicis C. 11, 3, 42. oluſatrum C. 12, 7, 1. oluſatri *genit. Scribo.* 195. *it. Plin.* 19, 12 *ſ.* 62 *&* 12, 15 *ſ.* 34. *ſed* oleris atri C. 11, 3, 18. olus pullum C. 10, 123. ¶ olus, *braſſica* V. 1, 16 *extr. vi. Scal.* ¶ de rapis C. 2, 10, 22 *ſiue ipſas radices intelligas, ſ. viride inde enaſcens.* olera ne a beſtiolis infeſtentur P. 1, 35. 5. ¶ oleris dat. pl. Ca. 149, 2. *ſic* ſirpiculique olerorum *Lucillius laudatus Scaligero ad* V. 2, 2, 10.

Olympionicae equae *C.* 3, 9, 5.

Olympus deorum V. 3, 16, 7.

Olynthiae fertilitas V. 1, 44, 3.

Olyſippo oppidum Hiſpaniae V. 2, 1, 19.

Ome lyſis ὠμὴ λύσις, *polenta cruda, eſt, quae deſcribitur* Veg. 2, 54, 3. *Nam ea ita finitur Hippiatr. c. vlt.* p. 113. miſtura aequalis foenigraeci, ſeminis lini, & farinae hordeaceae. *Sed Geop.* 18, 19 *ex Berytio tantum eſt* τὸ ἄλευρον τὸ ἀπὸ κριθῶν μὴ πεφρυγμένων γινόμενον. *vid. Gorraeus Definitt.*

Omphacomellis confectio P. Aug. 13.

Onager, ferus aſinus, C. 6, 37, 3. V. 2, 6, 3. ex onagro & aſina muli P. Mar. 14, 2.

Oncomata, ὀγκώματα *legendum putamus* Veg. 2, 30, 1. *h. e. tumores, ab* ὀγκοῦμαι.

Onerant viuiradices rationem cultoris C. 4, 2, 1. *add.* 2, 9, 18.

Ὀνάγρος nobilitatus Argis V. 2, 5, 4.

Onus cibi haerentis exſtinguit phaſianas P. 1, 29, 4.

Onychina pruna C. 12, 10, 3 *a colore vnguium dicta vid. Dalech. ad Plin.* 15, 15. SCHOETTG.

Operae pretium ſi ſit *C.* 11, 3, 52. operam iuſtam reddentia iumenta *C.* 6, 3, 3. operae conducticiae liberorum V. 1, 17, 2. operas plures conducere *C.* 3, 21, 10. operarum ratio alibi alia P. 1, 6, 3. vt diuidendae *C.* 1, 9, 8. opera vna, duae, decem C. 2, 13, 1. 6, 3, 2. proſcinditur operis tribus, iteratur duabus, tertiatur vna C. 11, 2, 46. *vbi ſemper ad diem vnum refertur. conf.* C. 11, 2, 12 *it.* 17 *&* 18. opera vna meſſoris experti P. Iun. 2, 1. vna opera puerilis, *h. e. vnus puer opus faciens vno die* C. 11, 2,

C. 11, 2, 44. operis foemineis aut puerilibus celebrabitur opus glandis legendae P. N. 14. operae quaternae V. 1, 18, 2. operae quot pro agri cuiusque modo deſiderentur V. 1, 18. *C.* 2, 13.
Operaria vacca *C.* 6, 24, 4 *aratro adhibita.*
Operarium diutius die eundem non habendum Ca. 5, 4. operarii quales parandi V. 1, 17, 3. vt excitandi V. 1, 17, 6. pro portione addendi vel demendi V. 1, 18, 4.
Operatus rebus venereis C. 12, 4, 3. operata legibus iuuentae, *menſtruata* C. 10, 359.
Operculati faui C. 11, 2, 50 *&* 57.
Operculare dolia *C.* 12, 30, 1. vaſa *C.* 12, 15, 1.
Operimenta decem Ca. 10, 5. 11, 5.
Operor. operari aliquid in ſalſa terra P. 1, 6, 16 *it.* ſ. 14 *&* 15. ¶ frequenter operatur flebotomia, *an paſſiue?* Veg. 2, 40, 1.
in Opertis quaecunque vexata ſunt Veg. 1, 56, 16.
ὀφιοῦχος, Anguifer *C.* 11, 2, 49.
Opifex rerum aeternus C. 3, 10, 10. opifices nobiles C. 1 pr. 31. apes ſilueſtres magis opifices V. 3, 16, 19.
Opilio diligens C. 11, 1, 18.
Opimare aues *C.* 8, 7, 5. 8, 9, 2. *it.* obeſare.
Opimi boues altiles ad ſacrificia publica ſaginati V. 2, 1, 20.
Opinionis noſtrae ſermonem habeto V. 3, 17, 10. opinionis eius eſt Celſus *C.* 2, 12, 6.
Opiſthotonici *vid.* Epiſtomici.
Opiſthotoni Veg. 3, 24, 4 *&* 12.
Opium Syrenicum Veg. 3, 65, 12 *h. e.* ὀπὸς Cyrenaicus, *laſer.* Opium Hiſpanum Veg. 4, 23, 2.
Opobalſamatum collyrium Veg. 2, 16, 2 *&* 8.
Opobalſamum P. Mar. 9, 3.
Opopanacatum collyrium Veg. 2, 16, 8. *male legitur* opopanatum.
Opopanax, *ſuccus panaces, ſaepe laudatur* Vegetio, *v. g.* 1, 45, 1.
Oporothecae V. 1, 2, 10. in oporothecen V. 1, 59, 2.
Ὀπὸς κυρηναϊκὸς *P.* F. 29, 3. ¶ ὀπὸς *pro* coagulo V. 2, 11, 4.
Opperiri, *expectare* C. 2, 21, 5. opperiri fortunam C. 3, 20, 3.
Oppicare corticem Ca. 120.
Opponere tritam braſſicam Ca. 147, 4. *it.* 5 *&* 13 *&* 14 *&* 16.
Optimates ciuitatis C. 12, 3, 10.
Opto. optat vitis operiri P. 1, 6, 4.
Opulentant menſam dapibus C. 8, 1, 2.
Opulus arbor, *aceris genus* V. 1, 8, 3. C. Arb. 16, 1. corno ſimilis C. 5, 7, 1. alit vitem C. 5, 6, 4. C. Arb. 16, 1. eius ſatio C. 5, 6, 5. *Gloſſario* κισσόφυλλος SYLB. *Quo nomine apud nos appellari debeat, atque adeo, num apud nos viuat, diſceptant herbarii. vid. Hardui. ad Plin.* 14, 1 *no. mai.* 3.
Opus quae ſunt Ca. 14, 3 bis. cum opus ſunt V. 3, 5, 5. opus ſunt minus multi boues V. 1, 18, 4. opus erit tibi epulum V. 3, 2, 16. quae opus ſunt pecori V. 2, 10, 5. opus eſt iis paruus cibus V. 3, 14, 3. ¶ Opera noua plerique fortius auſpicantur, quam tuentur perfecta C. 4, 3, 1. opera ruſtica accommodanda ſunt ad ſtatum caeli C. 11, 2, 1. operibus terrenis quibus diebus abſtineant religioſiores agricolae C. 11, 2. 95 *&* 98. opus vbi maturius, & vbi ſerius inchoandum P. 1, 6, 15. opera omnia mature conficienda Ca. 5, 7.
Orabus morbus Veg. 3, 23, 1 N. L.
Oraculum Cretenſibus datum P. O. 14, 13. Catonis C. 11, 1, 26.
Orata Sergius vnde cognominatus V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.
Oratores primarii C. 1 pr. 30.
Orbiculata mala, *rotunda* P. F. 25, 18. C. 5, 10, 19. 12, 45, 5. *a figura* orbis *in rotunditatem circumacti dicta vult etiam* Plin. 15, 14 ſ. 15. *add. Io. Rhod. ad Scribo. comp.* 104 p. 174 ſq. *delicata fuiſſe apparet ex ioco Coelii ad Cic. Epiſt.* 8, 15 pr. Malis orbiculatis paſti videntur.
Orbiculi Ca. 3, 6. olearii Ca. 18, 9. Orbiculus dupondiarius C. 4, 30, 4 *videtur in ponderibus fuiſſe maſſa ferrea vel plumbea* orbis *vel cylindri breuiſſimi formam habens. Sed totus ille locus eſt admodum obſcurus.*
Orbile acutum V. 3, 5, 15 *vi. no.*
Orbis ablaqueationis C. 4, 4, 2 *vid.* Gyrus. ¶ orbem diuerſum petere C. 1, 3, 6. orbem quendam continuae foecunditatis ſibi miniſtrat natura P. Mar. 10, 16. ¶ Orbes aheneos 11 *cum* menſis 11 *coniungit* Ca. 10, 4. *qui &* 11, 2 orbem aheneum vnum refert. *Videntur ad menſae apparatum referendi. Certe Martialis aetas* orbes in menſa *habuit, aut forte ipſas* menſas orbes *vocauit.* Vid. 2, 43. ¶ orbes *in trapeti inſtrumento* Ca. 135, 6 *&* 7.
Orcae picatae C. 12, 15, 2. muſti in Hiſpania feruore ruptae V. 1, 13, 6.
Orchis olea C. 5, 8, 4. Arb. 17, 3. P. F. 18, 4. *eadem*
Orchita, vt condiatur C. 12, 47, 2 *&* 7 *it.* 9. 12, 48, 1.
Orchitis Ca. 6, 1. *a ſimilitudine teſticulorum,* (*Gr.* ὄρχεις) *dictam vult Seru. ad Ge.* 2, 85. *Male* Orchades *ſcribitur. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant.* 4, 3 p. 315. SCHOETTG. Orchites vt condantur Ca. 7, 4. nigrae V. 1, 60.
in Orculam calcare manibus Ca. 117.
cum Orco ratio habetur V. 1, 4, 3. ponitur C. 1, 3, 2.
Ordeum *v.* Hordeum.
Ordinariae vites C. 3, 16, 1. femina C. 3, 13, 5. ordinarium oleum, *cibarium* C. 12, 50, 22.
Ordinatio inſtituta conſeruanda eſt C. 12, 3, 10. *ſic* C. 4, 29, 12 *eam ſignificat quae Palladio* diſciplina *eſt.*
Ordinata vineta C. 4, 27, 1.
Ordino. ordinare locum vitibus C. 5, 3, 7. ordinant vineam paribus interuallis C. 3, 13, 5. ordinandi ſoli hortenſis tempora C. 11, 3, 9.
Ordo res pulcherrima C. 12, 2, 4. quanta illius vis in arboribus diſponendis V. 1, 7, 3. in ordines colitur planta, *h. e. ordinatim depacta* P. F. 9, 4.
Organum compoſitum C. 3, 13, 12.
Orgia naturae C. 10, 219.
Oriens aequinoctialis C. 1, 5, 7. brumalis C. 1, 6, 1. hibernus C. 1, 6, 2.
Orientali arboris parte P. F. 17, 4.

Origa *vid. ad* V, 2, 8, 4.
Origanites vinum. Ca. 127, 2.
Origani ſatio P. Mar. 9, 5. Sept. 13, 2. herba grata apibus C. 9, 4, 2. vſus eius ad oliuas condiendas P. N. 22, 5. contra formicas P. 1, 35, 8.
Oriuntur fundamenta ex loco depreſſiore. C. 1, 5, 9.
Ornamenta bubus, aſinis Ca. 10, 2. 11, 4. 135, 1.
Ornata cupa Ca. 22, 3.
Ornatus trapeti Ca. 22, 3. publici, *de coenis ſplendidioribus* V. 3, 9, 17.
Ornea frons C. 11, 2, 82.
Ornithiae venti C. 11, 2, 21. *vi. no.*
ὀρνιθοβοσκεῖον V. 3, 9, 2 & 4 it. 15.
Ὀρνιθῶν villae V. 2 pr. 2 & 5. 3, 3, 1 & 7. 3, 4, 2. 3, 5, 8. *C.* 8, 1, 3. 8, 3, 1 & 8. Appii Auguris *per iocum* V. 3, 2, 2. materterae Varronis V. 3, 2, 15. ipſius Varronis V. 3, 5, 8 ſqq. lucrifecerunt hoc nomen turdi V. 3, 4, 1.
ὀρνιθοτροφεῖον V. 3, 5, 8.
ὀρνιθοτροφία, cohortalis ratio *C.* 8, 2, 6.
Orno. ornare focum Ca. 76, 4.
Ornus. Orni ſilueſtres fraxini C. Arb. 16, 1.
Orthociſſi ſatio C. 11, 2, 30. *ſi etymologian videas, cum ipſum nomen non habeant herbarii, videtur τῇ χαμαικίσσῳ oppoſita, & vel* arboream *omnem* hederam *in altum nitentem ſcilicet, ſignificare, vel peculiare genus ſuo ſolo ſtans innixum trunco &c.*
Orthocola iumenta *vel* ſtilloſa Veg. 2, 54, 1 *cum ob durum aliquem tumorem articuli rigent.*
Ortholiſtophicum *corrupte pro* orthopnoicum *an* orthotonicum? iumentum Veg. 3, 46, 1.
Ortomici *forte pro* orthotonici Veg. 1, 38, 3 & 4 *vel* orthopnoici.
Orti fontibus ſapientiae C. 1, 1, 7. qui ex his (*bubus*) orti ſunt, *vituli* V. 2, 5, 9.
Oryges ferae C. 9, 1, 1 & 7. *vid. Salmaſ. ad Soli. p.* 157. *Vrſi. anal. S.* 2, 1, 21 *Bartholi. de vnicornu* c. 10 ſq. SCHOETTG.
Os, *oris.* ora lacus, *ripae* C. 8, 15, 3.
Os, *oſſis.* ſine oſſe vt naſcantur ceraſi P. O. 12, 7. oſſa Perſici quando & quom. ponantur P. Ian. 15, 20. N. 7, 1. duracinorum P. F. 25, 32. dactylorum obruuntur P. O. 12, 1. oliuarum P. N. 17, 1. oſſibus & planta ſeritur ziziphus P. Apr. 4, 1.
Oſcenſis ager V. 1, 57, 2.
Oſcilla lupinorum, *vnde germen enaſcitur* C. 2, 10, 3. vmbilicum *vocari a Plinio, docet* BEROALDVS.
Oſſeus culter C. 12, 45, 4. cuneus C. 5, 11, 4. P. F. 17, 2.
Oſſiculare remedium Veg. 4, 28, 6.
Oſſilago Veg. 2, 22, 1. *quae &*
Oſſulago Veg. 4, 14, 3.
Oſſuoſa loca Veg. 2, 13, 4.
Oſtendit idem milium *h. e. eandem naturam prae ſe fert* V. 1, 45, 1.
Oſtentus ſoli ager, *expoſitus* Ca. 6, 2 & 4. V. 1, 24, 1. V. 1, 25.
Oſtiae in litore V. 3, 2, 7.
in Oſtienſi villa V. 3, 2, 7.
Oſtigo, morbus ouini pecoris C. 7, 5, 21.
Oſtiolis munitos aditus C. 8, 14, 1.
Oſtium. oſtia aperire muribus ac formicis, *de area rimoſa* V. 1, 51, 1.
Oſtrei teſtae ſiccae tuſae P. 1, 41, 3.
Oſtriarum teſtae Veg. 2, 62, 2.
Otioſus fons, *rapido oppon.* P. 1, 37, 3.
Otium. otii pariter & negotii reddenda ratio C. 2, 22, 1.
Oues laudantur V. 2, 1, 4. diſciplina ouium V. 2, 2 *int.* C. 7, 2-5 *int. earum genera* Altinates, Gallicae, Mileſiae C. 7, 2, 3. Graecae, ſicut Aſianae vel Tarentinae P. N. 13, 5. *C.* 7, 4 *int.* pellitae Tarentinae & Atticae V. 2, 2, 18. tectae *eaed.* C. 7, 2, 3. quadratae *laudantur* C. 7, 2, 3. ferae V. 2, 1, 4. ne ſcabie ricinisue infeſtentur Ca. 96. medicinae earum C. 7, 5. earum fructus qua lege venire ſoleat *Ca.* 150.
Ouiarium pecus *C.* 7, 6, 1. ouiariae pecuariae grandes V. 2 pr. 6.
Ouile pecus V. 2, 2, 6.
Ouillum genus quae paſcua deſideret P. N. 13, 3. *add.* *C.* 7, 2, 6.
Ouinii vnde dicti V. 2, 1, 10.
Ouo, *ouas vid. Creſc. ad* V. 3, 9, 9.
Ouum gallinaceum crudum deuoratum *C.* 6, 4, 2. Veg. 3, 2, 8. oua vt ſeruentur *C.* 8, 6, 1. minuuntur ſale *C.* 8, 6, 2. ſeruari & ſupponi vt debeant *C.* 8, 5. 8, 6, 1. P. 1, 27, 1. animantur *C.* 8, 5, 10. ouorum albus liquor medetur ſuffraginoſis mulis *C.* 6, 38, 2. ¶ oua plena menſurae nomen Veg. 1, 56, 19. 4, 8, 4. ¶ ouum in ludis Circenſibus & Cereali pompa V. 1, 2, 11.
Oxygala *C.* 12, 8. *Laudat Beroaldus Plin.* 28, 9. & *Galeni* caſeum oxygalacticum.
Oxygarum *C.* 12, 57.
ex Oxymelli *Ca.* 157, 8. oxymelli ſuperfunde *C.* 12, 56, 3. ad oxymellis craſſitudinem Veg. 2, 48, 4.
Oxyporum pretioſius *C.* 12, 57, 5.
Ozaenae aſperiores Veg. 1, 9, 2. *Etiam* 2, 49, 5. 3, 22, 4. *ad pedes pertinere videntur. Et Hippiatr. Ruell.* p. 113, a. *proponitur quidem initio* remedium Abſyrti foedis narium vlceribus, quas vocant ozaenas: *ſed deinde* Eumeli medicamentum *ſub eodem titulo haud dubie ad pedes pertinet.*

P *notat* pondo. *Sic* caſei P. II. S *h. e.* pondo duo ſemis Ca. 84, 1. & P. =— *h. e.* pondo quadrantem *ibid.* caſei recentis P. III. pondo tria, & *p. p.* P. S. pondo ſemis Ca. 85. *Ita etiam* Ca. 158, 1. *vid.* Pondo.
Pabularis vicia C. 2, 14, 1. P. 1, 6, 14.
in Pabulationem ſpurce verſantur ſues C. 7, 9, 14.
Pabulatoria corbis C. 6, 3, 5. 11, 2, 99.
Pabulor. pabulantur aues, *cibum capiunt* C. 8, 15, 5. ¶ pabulandae ſunt fimo oleae C. 5, 9, 13.
Pabulum bubus vt parari darique debeat Ca. 54, 1. 60. pabulorum genera & ſatio C. 2, 7, 1. 2, 11, 1. V. 1, 23. V. 1, 31, 4. in pabulum conſeritur vicia C. 11, 2, 71. pabula viridia C. 7, 9, 9. pabulum aridum Ca. 30. hibernum Ca. 149, 1. ouibus Ca. 5, 8. ¶ Pabulum malorum Ca. 7, 4 *ſi recte eum locum emendauimus: quod quidem ita eſſe, facilius forte credet, qui vſum noſtrorum hic recognoſcet. Igitur praeter illud,* pabulandae ſunt fimo oleae C. 5, 9, 13. nam

13. nam eo quaſi pabulo gliſcit terra C. 2, 5, 1. vt ſtercore velut pabulo abſumtas vires refoueas C. 2, 14, 3. ſaginata largioribus pabulis terra C. 2, 1, 5. ſatiatum ſtercore ſolum C. 2, 10, 23. *add.* 2, 14, 3. *vid. infra Saturo.* pabula praebere nouali C. 10, 84. vt humus alimento *(fimi)* pingueſcat C. 2, 5, 2. *add.* 2, 14, 4. *ſic* cibum arborum dixere Lucret. 1, 354. *& Plin.* 17, 2. τροφὴν *Theophraſtus de cauſ. plant.* 3, 26. quin cibi maioris plantae quaedam V. 1, 23, 2.

Pactae plantae, *a pangendo P.* Ian. 14, 1.

Paean Delie, *&* Euie, Euie Paean C. 10, 224.

Paedagogi agriculturae C. 1, 1, 13.

Paeminoſa area, *an* grana? V. 1, 51, 1.

Paeſti roſaria C. 10, 37.

Paetum (Papyrium) *legendum arbitror pro* Peta V. 2, 1, 1.

Paginae marmoreae pauimentis impreſſae *P.* Mai. 11, 3.

Πάγουροι, cancri marini *P.* 1, 35, 7.

Pala Ca. 10, 3 *vid. ad* C. 5, 9, 8. ferrato robore C. 10, 45.

Palagonon *vid.* Polygonon.

Παλαιστρα V. 2 pr. 2.

Palatini, *qui montem illum incolunt C.* 1, 3, 7.

Palatum ſuaue domini parauit ornithonas V. 3, 3, 7. palato torpenti C. 10, 110. palata docta & erudita C. 8, 16, 4.

Palatus, *a, um.* palatae & ligatae vineae C. 11, 2, 11.

Palea vnde dicta V, 1, 50, 3. palea veſtitum granum C. 2, 9, 15. paleae a frumento vt ſeparentur C. 2, 21, 5. quae optimae C. 6, 2, 3. hortis noxiae P. 1, 36, 3. palearum repoſitio P. 1, 32. paleae ex leguminibus C. 7, 3, 22. ¶ Palea ſubrubra ſubalbicans gallorum laudatur V. 3, 9, 5. paleae ex rutilo albicantes, velut incanae barbae dependentes gallinaceis C. 8, 2, 9. ¶ palea *&* galea *confunduntur a librariis* C. 8, 2, 2. *vi. no.* ¶ *pro* ſolea *videtur poſita a librario* V. 1, 23, 6.

Palearibus boum a collo demiſſis V. 2, 5, 7. larga & circa genua fluentia P. Mar. 11, 2.

Paleatum lutum, *cum palea ſubactum* C. 5, 6, 13. C. 12, 43, 1. Arb. 26, 5.

Pales magna C. 10, 4.

Palilibus aſſes ſoluere V. 2, 5, 1.

Paliurus C. 7, 9, 6. 11, 3, 4.

Pallae marinae Veg. 4, 12, 3 *no. s.*

Palladii rami, *oleae* P. inſ. 51. Palladia amurca C. 10, 353.

Pallidior fit ficus vetuſtate, *ſitum contrahit* V. 1, 67.

Pallorem trahere C. 12, 41, 4. capere 12, 50, 16. exſaniare C. 12, 55, 1. *Ita Vitruu.* 6, 7 *de bibliotheca,* Venti infundentes humidos ſpiritus pallore volumina corrumpunt.

Palmae plantatio & cultura P. Apr. 5, 2. O. 12, 1 ſq. cum cannabi, lino, iunco coniuncta V. 1, 22, 1. *conf.* C. 5, 5, 15. ¶ palma vnguentariorum Ca. 113, 1 *ad* vinum odoratum. ¶ palma campeſtris C. 3, 1, 2. ¶ palmam fert mel Siculum V. 3, 16, 14. ¶ Palma in vite maior flagello, vnde etiam vuae naſcuntur V. 1, 31, 3. *add.* C. 3, 17, 4. 4, 15, 3. 4, 24, 12 *&* 13. in palmam pendere diſcit vitis V. 1, 8, 6. *Eſt igitur* Palma *haec* palmes, *vbi vid.* ¶ Palmas de cauterio accipit bos paralyticus Veg. 3, 41, 3. *Notat veſtigium formae cauterii, vt poſtea* ſtella, virgulae. *vid.* palmula. *Compara illud Quinctil. Decl.* 1. Manus palmare veſtigium poteſt. *Et* paries ſanguine palmatus.

Palmares ſcrobes P. F. 24, 1. P. Mar. 10, 11. palmaria ſpatia C. 8, 3, 9. 11, 3, 21.

Palmaria inſula V. 3, 5, 7.

Palmes qui foecundus C. 3, 10, 14. focaneus C. 4, 22, 10. vltimus plurimum fructum adfert *rel.* C. 5, 6, 26. ad pangendum qualis eligendus P. F. 9, 7. palmitum duo genera C. 5, 6, 29.

Palmeus. palmea ſporta P. F. 27. palmeae tegetes C. 5, 5, 15. *conf.* V. 1, 22, 1.

Palmipedale limen V. 2, 4, 14 *h. e. Creſcentio interprete,* palmi vnius ſupra pedem. *Sic* palmipedalis malleolus C. 3, 19, 1 *quem eodem modo interpretatur Beroaldus.*

velut Palmulae fiunt cauterio Veg. 1, 28, 4. *vid.* Palma.

Palo. palare & ligare vineas C. 11, 2, 16. palandus humidus locus ad fundamenta P. N. 15, 2.

in Palpebris aut auribus aſinorum pili colorem ſobolis variant P. Mar. 14, 3. *de* Linguae maculis *h. v.*

Palumbus vt farciatur Ca. 90. C. 8, 8.

Palus oleaſtri, pini, querci, radicibus arborum infigitur foecunditatis augendae cauſa P. Mar. 8, 2. N. 7, 4. palus de buxo P. Ian. 15, 18. *vid.* Cuneus. Palus e pertica V. 1, 8, 4. palo locum facere plantae P. F. 25, 28.

Paluſtris ager C. 8, 14, 2. paluſtres vineae C. 12, 21, 4.

Pamphylia C. 11, 2, 56.

Pamphylio profundo paſcitur helops C. 8, 16, 9.

Pampinacea cripa C. 12, 20, 5.

Pampinarius palmes quis C. 5, 6, 29. pro frugifero ponendus non eſt P. F. 9, 7. pampinaria virga C. 3, 10, 7. pampinarium ſarmentum C. 3, 10, 5. pampinariae materiae C. 4, 24, 11. pampinaria ſarmenta P. F. 15, 2. C. Arb. 3, 1. C. 4, 11, 3.

Pampinatione frequenti detrahenda ſuperuacua C. 4, 6, 1. quae eius tempeſtiuitas C. 4, 6, 5. 4, 7, 1. 4, 28, 1. P. Mai. 2, 2. prima C. 11, 2, 38.

Pampinator C. 4, 10, 2. 4, 27, 5. 5, 5, 13.

Pampino. pampinare quid Ca. 33, 3. V. 1, 31, 2. pampinatur ſalix C. 4, 31, 2. velut pampinare *de aliis arbuſculis* C. 5, 10, 21. pampinandi modus C. 5, 5, 14. regula C. Arb. 11.

Pampinus qua parte ferax C. 3, 17, 3. pampinis vitem ſpoliant C. 11, 2, 61. pampini racemarii C. 3, 18, 4.

Panas biformes C. 10, 427.

Panax vt feratur & colatur C. 11, 3, 29. panacis radices C. 6, 5, 2. panacem medica lacrima C. 10, 103 (*ille eſt* opopanax) *add.* C. 11, 3, 17. panacis Syriaci Veg. 3, 56, 1. *Quid fuerit diſputantem vide Salmaſ. ad Soli.* p. 899 *ſqq.*

Pancturus ſurculos P. F. 9, 10.

Pandataria inſula muribus infeſta V. 1, 8, 5. turturum & coturnicum ferax V. 3, 5, 7.

Pando, *as.* ne pandentur onere perticae C. 4, 16, 4

Pandere ficos & poma C. 2, 22, 3. vuas in ſole C. 12, 39, 1.

Pangere, & depangere C. 11, 3, 26 & 30. malleolos C. 3, 3, 12. pangitur litera in cera mucrone calami, & herba in terra cuſpide ſarculi C. 10, 252. ad pangendum qui eligendi palmites P. F. 9, 7. panguntur vetere ſarmento C. Arb 3, 3. pangenda vitiaria malleolis quam recentiſſimis C. 11, 2, 18 *vid.* V. L. panguntur in ſeminario ipſa poma P. Ian. 15, 1. cum panxeris taleam C. 11, 2, 42.

Panici ſatio & cultura C. 2, 9, 17. P. Mar. 3. panicum pinſitum C. 2, 9, 19.

Pantuleius Parra V. 3, 5, 18.

Papaueris ſatio & cultus C. 11, 3, 42. P. S. 13, 1. papauer anetho *iung.* C. 10, 314. cereale papauer *ibid.*

Paphie lactuca C. 10, 193. Paphios thyrſos C. 10, 370.

Papiliones vt enecentur in aluearibus C. 9, 14, 2 *it.* 8 & 9. P. Mar. 15, 4. Apr. 8, 7.

Papilla vberis C. 9, 11, 4. ¶ papillae *fontibus forte melius conueniunt, quam* mammillae *vid. ad* V. 3, 14, 2.

Papulae in pecore vt curentur C. 6, 31, 2. papulis aeſtuans prurigo Veg. 3, 71, 2.

Papyri ligamen C. 6, 6, 4. Veg. 3, 3, 4. papyro faciendum vinculum P. F. 29, 2. *conf.* P. F. 33. papyri vſus ad fiſtulas Veg. 2, 13, 5. 2, 23, 2. 2, 26, 1. papyrus candelarum purgata Veg. 2, 57, 1.

Par. pari pondere C 12, 51, 2. pari libra cum aequore maris C. 8, 17, 4. paria facere cum rationibus domini C. 11, 1, 24 & 1, 8, 13.

Paracenterium Veg. 2, 17, 2.

Paracenteſis, παρακέντησις Veg. 1, 43, 3. in cura oculi Veg. 2, 17, 1.

Paralyſin ex frigore ſuſtinet ſtomachus Veg. 3, 34. patiuntur iumenta Veg. 3, 41, 1.

Paraſtaticae Veg. 4, 1, 2 *inter oſſa equi.*

Parata meſſis, *matura* P. Iun. 2, 2.

Parcere opera Ca. 1, 1.

Paridius Veterenſis C. 4, 3, 6.

Paries. parietum tectura fortis & nitida vt fiat P. 1, 15. intra parietes continere C. 12, 1, 5.

pro Parietaria herba *ſcribitur* Paritaria *aliquoties apud* Veg. *v. g.* 3, 65, 11. 3, 66, 5.

Parilia, *feſtus dies* V. 2, 1, 9. C. 7, 3, 11.

Pario. pariunt non omnia V. 2, 1, 27. peperere poma ficus P. Mar. 10, 24. pariunt ficus obrutae in ſeminario V. 1, 41, 5. in pariendis colibus vires habet ſarmentum V. 1, 32, 2.

Parma C. 7, 2, 3.

Paro. parare praedium Ca. 1, 1.

Parotides Veg. 2, 23, 1.

Parra Pantuleius V. 3, 5, 18.

Parrhaſius C. 1 pr. 31.

Pars & ſpecies *Synonyma* V. 3, 3, 3. a qua parte bonus appellatur, *i. e. qua de cauſa.* V. 1, 7, 5. parti, *pro* parte V. 3, 3, 8 & 9. ¶ partes priores agit, quod vtile eſt V. 1, 4, 2. ad partes alium vocare V. 2, 9, 16. ad partes paratum venire V 2, 5, 2. ¶ partibus & paullatim praebere cibum C. 2, 3, 2.

Parta, *quae peperit* C. 7, 4, 3. *add. Scal. ad Varro.* p. 225.

Parthenope docta C. 10, 134.

Parthorum conſuetudo in equis domandis Veg. 1, 56, 37.

Partiario Ca. 16 & 137. *vid. no.*

Participes agreſtium operum C. 1 pr. 28.

Particulatim mercari gregem C. 7, 6, 5. vocare loca V. 2 pr. 2.

Partim *ſolitarium pro* praeſertim *propter compendium aut notam librariorum poni videtur,* Ca. 5, 6 & 6, 3.

ad Partiones aptae gallinae V. 3, 9, 4.

Partita in ſex V. 1, 37, 3.

Partura, *partus* V. 2, 1, 27.

Parturit gramine ſolum C. 10, 10.

Partus foeminis appropinquat C. 8, 11, 8. pecoris cuſtodiri & adiuuari vt debeat C. 7, 3, 18. a partu ſtatim genitus aſellus C. 6, 37, 8. partu fructus vtilis non eſt mulus V. 1, 8, 2. ¶ partus ſui deſiderio laborat equa C. 6, 27, 12. gemini familiares Afris & Aegyptiis C. 3, 8, 1. ¶ partus de vite V. 1, 8, 7. C. 3, 10, 16.

Parum bonae nutrices ſunt C. 8, 5, 24.

Paſcitant apes V. 3, 16, 19.

Paſco. paſcendi ratio triplex V. 2, 1, 16.

Paſcua vri quando ſoleant *P.* Aug. 4.

Paſſer Petronius V. 3, 2, 2. ¶ Paſſer piſcis C. 8, 16, 7 *vid.* Rhombus.

Paſſionis dyſentericae limus *P.* F. 31, 2. haec paſſionum genera Veg. 1, 38, 1 & *ſaepe pro morbo.*

Paſſus, pedes quinque C. 5, 1, 5.

Paſſus, *a, um.* Paſſae vuae vt fiant C. 12, 39, 4. ¶ Paſſum (*vinum*) vt fiat C. 12, 39. eo vti licet ad conditum P. O. 19. de paſſo offae Veg. 1, 36, 2.

Paſtinacae ſatio & cultus C. 11, 3, 35. *P.* F. 24, 9. genera duo C. 9, 4, 5. paſtinacae agreſtis ſemina C. 6, 17, 8. Veg. 3, 4, 41.

Paſtinationis ratio C. 3, 13, 1 ſq. modus & menſura C. 11, 2, 17. reditus, *h. e. viuiradices, quae venduntur* C. 3, 3, 15. paſtinatio emundata, inoccata, & aequata C. 3, 15, 1.

Paſtinatum ſuſpenſiſſimum C. 3, 13, 7. de paſtinato eximuntur viuiradices C. 3, 3, 11.

Paſtino. paſtinandi ſoli hortenſis duo tempora C. 11, 3, 9. menſura quae ſufficiat vineis C. 3, 16. paſtinandus locus quomodo praeparandus *P.* Ian. 13, 7.

Paſtinum, inſtrumentum bifurcum anguſtis faucibus C. 3, 18, 1 & 6. ¶ *fodiendi actio :* quando & quot generibus fiat *P.* Ian. 10, 1. *Sed* F. 9, 13 *a* ſcrobe & ſulco *diſtinguitur, eſtque* foſſum continuum. effodi quando incipiat *P.* D. 2. paſtini menſura *P.* Ian. 12. ¶ *Terra paſtinata, vt* paſtinatio. paſtinorum latitudini ſtudere *P.* 1, 7, 2. paſtinum vineaticum vt conferendum *P.* F. 9, 11. ad paſtini ſimilitudinem fodies hortum *P.* 1, 34, 2.

Paſtio vel villatica vel agreſtis V. 3, 1, 8. 3, 2, 13. villatica & pecuaria C. 8, 1, 2. paſtiones laxae V. 1, 12, 1. mutantur V. 2, 2, 12.

Paſtores quot & quod genus habendi V. 2, 10, 1. paſtor pauonum V. 3, 6, 5. columbarius V. 3, 7, 5. diligens C. 11, 1, 18. paſtorum cellae C. 1, 6, 8.

Paſtoralis res V. 2 pr. 4. ſcientia C. 1 pr. 25. eius partes

partes nouem V. 2, 1, 12. vita V. 2, 1, 5. canis qualis C. 7, 12, 3 & 8.
Paſtoriciae rei origo, dignitas, ars V. 2, 1, 1. paſtoricia vita V. 1, 2, 16 *male legi pro* paſtoria *vult Barth. ad Calpurn. ecl.* 5, 105.
Paſtum exire V. 2, 2, 10.
nondum Patefactae roſae *P.* Mai. 17.
Paterfamilias in villa obſeruare quae debeat Ca. 2. C. 1, 7.
Paternae notae plerumque natis inhaerent C. 7, 3, 2.
Patibula in torculari Ca. 26. *vid. Popma de inſtrum. fundi c.* 11. *Apud Apuleium met.* 4 *p.* 146 *ſq. explicant feram ſ. vectem ligneum oſtio occludendo.* SCHOETTG. *Sed Turn.* 6, 23 *binas ſcalas interpretatur, in axiculum vnum capitibus ſuis coniunctas, diuaricatis ad imum cruribus, qualibus hodieque vſus eſt, vbi ſimplices ſcalae applicari non poſſunt.*
Patientia praeſtantes vites C. 3, 2, 20.
Patina aerea *P.* 1, 40, 3. patinas fictiles C. 12, 43, 2.
Patior. patitur hortus inimicum puluerem palearum *P.* 1, 34, 1. formicas arbor *P.* O. 12, 8. vermes Perſicus *P.* N. 7, 5. marem femina C. 6, 24, 2. ¶ patiuntur horis tribus (*in eo ſtatu eſſe*) C. 12, 47, 10. ¶ quantum fabae patitur magnitudo *h. e. quam magna eſt faba* Veg. 3, 67, 2. ¶ *Pasſiue vſurpari* (*vt* ſinor) *hoc verbum P. F.* 25 *obſeruat Barth.* 25, 7. *ſed non inuenio in illo titulo, niſi ſ.* 6, *vbi conſuetam ſignificationem retinet. Interim ita accepiſſe hoc verbum recordor Lentulum ad Cic. fam.* 12, 14 Quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri, vtile eſt reip.
ex Patriis locis ſimilibus C. 6, 2, 13.
Patrare ſementim Ca. 54, 1.
Pauefcere ad tactum C. 6, 2, 6.
Pauiculis verberare Ca. 91. condenſare C. 1, 6, 12. inculcare, expolire C. 1, 6, 13. 11, 3, 34. aequata area C. 2, 20, 1.
Pauidi auditu, viſu, boues *h. e. ad audita, viſa*, C. 6, 2, 14.
Pauimenta aedificii *P.* 1, 9, 1 *it.* 4 & 5. vt fiant C. 18, 7. in ſolariis *P.* Mai. 11, 1. Iun. 8. S. 15. teſtacea, marmorea, teſſellata, ſcutulata, nigra *P.* 1, 9, 5. teſtacea ſuperfundere *P.* 1, 40, 2. pauimento teſtaceo ſuffuſo *P.* 1, 19, 1.
Pauio. pauito Ca. 18, 7.
Pauita ſolida terra area V. 1, 51, 1.
Paulula pila Ca. 14, 2. paululo ſale *P.* N. 22, 4.
Paullum ſiliculae Ca. 158, 1. triti ſalis C. 8, 5, 22.
de Pauonibus V. 3, 6. C. 8, 11. *P.* 1, 28. Iunoni ſacri *Vict. ad* V. 3, 6, 2. ¶ Fircellius Pauo V. 3, 2, 2.
Pauonini pulli C. 8, 11, 13. pauonina oua V. 3, 9, 10.
Pauperies terrae *P.* 1, 19, 2. foetuum vbertate foliorum compenſata *P.* N. 9.
Paupertas certiſſima C. 12, 2, 3.
Pauſatum & requietum Veg. 1, 38, 8.
Pauſeae oleae V. 1, 60. iucundiſſimae C. 5, 8, 4. *vid. Seru. ad Georg.* 2, 85. vt condiantur C. 12, 47, 2 & 9. vt epulis praeparentur C. 12, 48, 1. pauſea acerba C. 12, 47, 1. alba vt condiatur C. 12, 47, 2 & 7.

Pauſia *eadem ſcribitur P.* F. 18, 4. C. 5, 8, 4. C. Arb. 17, 3.
Pauſias pictor V. 3, 17, 4. *de eo Plin.* 35, 11. 21, 2.
Pauulcaophis *monſtrum vocis* Veg. 1, 11, 7. *vi. no. e.*
Paxillo perforatum ſolum C. 4, 16, 3.
Peccat vinum *P.* O. 14, 7. peccando diſcere C. 1, 1, 16.
Pectinibus ſpicam legere C. 2, 2, 3.
Pectitae lanae C. 12, 3, 6. pectita tellus C. 10, 94.
Pecto. pectere ferro bicorni herbam C. 10, 148.
Pectoroſae aues C. 8, 2, 8.
Pectunculi piſces C. 8, 16, 7. *h. e. parui* pectines, *quos in concharum genere numerat Plin.* 9, 33.
Pecua & homines V. 2, 1, 3. pecua ſalua Ca. 141, 3.
Pecuarius, *a, um.* Pecuarii Appuli V. 3, 17, 9. Athletae V. 2, 1, 2. pecuarius canis C. 7, 12, 8. pecuarii greges V. 2, 5, 17. pecuaria res V. 2 pr. 4 & 7. quaeſtio V. 2, 2, 1. negotiatio C. 8, 1, 1. paſtio V. 3, 1, 8. 3, 2, 13. C. 8, 1, 2. ¶ Pecuariae grandes ouiariae & aquariae V. 2 pr. 6. nobiles V. 2, 1, 2.
Peculiare aliquid in fundo paſcere liceat praefectis V. 1, 17, 7.
Peculium vnde dictum V. 1, 2, 17. C. 6 pr. 4. danda opera vt praefecti habeant V. 1, 17, 5.
Pecunia vnde dicta C. 6 pr. 4. pecunia aſſaria Ioui daps Ca. 132, 2.
Pecus, *oris.* pecoris maioris & minoris ſpecies trinae V. 2, 1, 12. pecorum atque agrorum cultus C. 6 pr. 3. in pecore parando & paſcendo quae obſeruanda V. 2, 1, 11. Pecus vt curandum villico Ca. 5, 6. charactere ſignatur *P.* Ian. 16. annuo delectu reparatur *C.* 6, 22, 1. magiſtros quales deſideret *C.* 1, 9, 1. in pecore mactando quae obſeruanda *C.* 12, 53, 1. ¶ Pecus Graecum, *de ouibus C.* 7, 4, 1. ouillum, Tarentinum, hirtum, caprinum, mutilum, cornutum, raripilum, ſetoſum *C.* 1 pr. 26. volatile *C.* 4, 8, 3. aquatile *C.* 8, 17, 7. malum, mediocre, *de apibus C.* 9, 8, 6.
Pecus, *udis.* pecudis genus, *de equis C.* 6, 27, 13. 6, 30, 1. 6, 34, 1. pecudes pro regionis caelique ſtatu variant *C.* 6, 1, 1. quaedam culturis inimicae V. 1, 2, 18. pecudum ferarum genera V. 2, 1, 5.
Pedali ſpatio *C.* 4, 16, 2. *C.* Arb. 16, 3. pedalis longitudo *C.* 4, 7, 3.
Pedamen teres *C.* 4, 26, 1. pedaminum proſpiciendorum ratio *C.* 4, 30, 1. pedaminibus adnixae vites *C.* 5, 4, 1.
Pedamenta, quibus ſtat rectis vinea V. 1, 8, 2. quatuor generum V. 1, 8, 4. veſtire C. 4, 1, 1. in pedamentis fructus claudicat C. 4, 2, 1.
Pedaneum rudus *P.* Maj. 11, 2 *i. e. pedis craſſitudinem habens.*
Pedeſtri ſermone Veg. 3 pr. 2.
Pedicino, & pedicinis duobus Ca. 18, 3. *vid. Popma de inſtr. fund. c.* 18. *eod. modo interpretatur Tur.* 7, 25.
Pedicularis herba C. 6, 30, 8.
Pediculi vuarum impicantur C. 12, 43, 1. pediculis malorum pice feruenti merſis *P.* F. 25, 18. pediculos Punicorum torquent C. 12, 44, 2. *vid.* Petioli.
Pediſſequorum turba C. 1 pr. 12.

Pega-

Pegaſidum comites C. 10, 263.
Pelagici piſces C. 8, 17, 14.
Pelagii piſces V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 8. greges piſcium C. 8, 17, 8.
Pelamis C. 8, 17, 12. *Ex* thynno *naſcitur* cordyla, *quae a limo* (πηλὸς) Pelamis *incipit vocari, quaſi* lutaria, *ac* limoſa: *vbi annuum tempus exceſſit, appellatur* thynnus. BERO.
Pelaſgi ſolum mutarunt C. 1, 3, 6. e Graecia in Sabinos venerunt V. 3, 1, 6.
Pellectus vitiis animus C. 11, 1, 14.
Pellicio C. 12 pr. 9.
Pellicius. pelliciae tunicae *P.* 1, 43, 4.
Pelliculant vas operculatum C. 12, 46, 5. pelliculare opercula C. 12, 39, 2. pelliculetur vas contectum C. 12, 46, 1. C. 12, 56, 2.
Pellis corpori adhaeret in coriagine C. 6, 13, 2. pellibus manicatis prohibentur frigora C. 1, 8, 9. 11, 1, 21. veſtitae nationes V. 2, 11, 11. pelles aureae vnde dictae V. 2, 1, 6.
Pellitae oues quae V. 2, 2, 18.
Peloponneſii V. 2, 6, 2. *vi. no.*
Peloponneſos V. 2, 5, 4.
Peluſiana mala C. 5, 10, 19.
Penates Deos adorare C. 1, 8, 20.
Pendens olea qua lege veneat Ca. 146, 1. vinum Ca. 147.
Pendigines Veg. 2, 44, 2. *vid. no. & add.* 2, 55, 4.
Pendulus arbuſtis C. 10, 229. pendula loca C. 2, 18, 2.
Penetrabili luce ſplendida grana *P.* S. 17.
Penetrabit ad medullam, C. 4, 8, 2.
Penicillo detergitur C. 12, 18, 5. *Sed* penicello calido vaporare oculum Veg. 2, 17, 3. *add.* 3, 71, 3. *vid.* Pinnicillus.
Penitus radices agere C. 3, 11, 3.
Pennae rigentes mundationi aptae *P.* N. 8, 1.
Penſata iis portionibus *i. e.* appenſa C. 12, 51, 2.
Penſilia promi vt debeant V. 1, 68. in penſilibus iunctis ſeruantur quaedam poma, *h. e. tanquam penſilia* V. 1, 59, 3. *Nimirum ſubſtantiue ponitur vtroque loco, vt in Priapeiis. Conf. quae diſputamus* de Carnario. ¶ penſile horreum C. 1, 6, 16. 12, 50, 3.
Penſiones vt exigendae C. 1, 7, 1.
Penſiuncula foenoris reliqua C. 10 pr. 1.
Penſum operis ſui peragere C. 3, 10, 7. penſum abſoluimus V. 2, 2, 1.
Pentiolium quid? Veg. 3, 47, 11 *no.* 2.
Penus. penoribus loca & vaſa quae ac qualia comparanda C. 12, 4, 3. ne ſitu mucorem contrahant C. 12, 4, 4. vt conſeruentur innoxia C. 12, 4, 5. *Sunt igitur ipſa* Salgama, *& quae in penuaria cella ſeruantur.*
Penuria vbi eſt arborum C. 7, 9, 7. pabuli C. 6, 24, 4. aceti C. 12, 17, 1. penuriam temporum ſuſtinere C. 9, 14, 17. penuria operarum C. 4, 6, 3.
Per *diſtributiue ſumtum, vt* per amphoram vini P. F. 31, 2. binos per arborem qualos P. Mar. 8, 1. ¶ per nomina citare C. 11, 1, 22. ¶ per ortum caniculae C. 2, 21, 1.
Peracta bruma C. 11, 3, 13.
Peraedificatae domus C. 4, 3, 1.
Peraequare culleos ſeptenos C. 3, 3, 3. iugera C. 3, 3, 10. denas amphoras C. 3, 9, 2.
Peragitare muſtum, ne quid ſubſederit C. 12, 19, 4. vaſa ſpatha C. 12, 20, 4. 12, 24, 1. rutabulo C. 12, 24, 4. lignea rudicula C. 12, 46, 3.
Perambulare multas terras V. 1, 2, 3.
Perannare *quaedam editt.* C. 11, 3, 2.
quoad Perareſcat herba V. 1, 49, 1. peraruit ſolis afflatu C. 4, 24, 5.
Peraridum ſolum C. 3, 11, 9.
Perbibere Ca. 130. medicamina C. 7, 4, 8.
M'. Percennius Nolanus monſtrauit quo pacto cypreſſeta ſeri oporteat Ca. 151, 1.
Percenſere, *vnum poſt alterum in manus ſumere* V. 1, 50, 1.
Percinxit ſedes ſuas C. 10, 347. *male editi pro* praec.
Percipiunt diligenter lanas villici C. 12, 3, 9. percipere ſegetum vſum C. 1 pr. 24. ſuccum C. 11, 3, 40. iuſta C. 1, 8, 18. percipit omnia iuſta vinea C. 4, 3, 5. percipere, *in cibo* Veg. 1, 10, 8.
Percoctum bene vinum Ca. 25.
Percolare ſerum C. 7, 8, 3. in ſaccis C. 12, 17, 2. Veg. 3, 55, 5.
Percoquuntur vuae C. 4, 27, 3. 11, 2, 61.
Percruda pruna C. 12, 10, 4.
Percuderint oua roſtellis C. 8, 5, 14.
Percurabitur morbus C. 6, 12, 2.
Percurritur hortus fontano humore P. 1, 6, 10.
Percuſſus cultello concidit V. 1, 69, 2. a venenatis beſtiis Veg. 3, 85, 1.
Percutio. ſi percuſſerit iumentum ſphalangius Veg. 3, 37. ſcorpius Veg. 3, 83.
Perdenſa humus C. 3, 12, 2.
Perdices audita voce maris concipere 3, 11, 4.
Perducit ad perniciem peſtilentia gregem V. 2, 3, 9.
Peream ni V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 3. periit annus C. 11, 1, 29.
Peregrinae plebis reges, *de apibus* C. 9, 13, 9.
Perenne vinum C. 3, 2, 10. perenne durabilis abies P. N. 15, 1. perenne fabricandae decimodiae C. 12, 18, 2. *vid.* Perhennis.
Perennitatis fidem vt habeat puteus C. 11, 3, 8. perennitatem longiſſimam ſtirpi acquirere C. 4, 24, 1.
Perennat ficus C. 12, 15, 2. ſi non perennat in totum, certe vsque in alteram vindemiam ſaporem ſeruat C. 12, 20, 8. perennare diu C. 2, 9, 18. C. 1, 9, 2. ¶ perennari valet vinum ſine condimento C. 12, 19, 2. ¶ perannare *vid. ſ. l.*
Perexilis vitis C. 11, 2, 60.
Perfecte muſtum deferbuit C. 12, 21, 3.
ad Perfectum peruenire V. 1, 37, 4 *h. e. ad perfectionem.*
Perferunt ſegetes animalia noxia P. S. 3, 2. h. e. *iis infeſtantur.* perferunt ventrem vaccae C. 6, 24, 2. ſuccum, *an* fructum? vuae C. Arb. 8, 5.
Perferueſit V. 1, 9, 2.
Perferuidus caeli ſtatus C. 5, 8, 5 *al.* praef. perferuida aeſtas C. 5, 5, 1. *al.* praef.
Perferus. perferi boues V. 2, 1, 5.
Perfici ſexagena millia poſſunt *h. e. redigi* V. 3, 6, 6.
Perflabilis locus P. 1, 36, 3.
Perforare ſolum paxillo C. 4, 16, 3.

Per-

Perfriato baccas myrti C. 12, 38, 5.
Perfrictionis iniuria Veg. 1, 22, 12. 1, 29, 4. *ita enim legendum pro* perfricat. *it.* 1, 35, 1 *pro* perſtrict. *&* 1, 40, 2 *pro* praeſtr. *Sed diſerte* perfrictio *eſt in eadem materia* 1, 42, 1. 1, 56, 32. 2, 36, 1. 3, 15, 8. 3, 24, 2. 3, 34. 3, 63. *vid. Morgag.* IV, 8.
Perfrixerit Veg. 1, 56, 32.
Perfunctae a febri ſues V. 2, 4, 5.
Perfundere boues V. 1, 13, 3.
Pergamidis paſtores V. 2, 2, 1.
Pergliſcit auis faginari coepta C. 8, 7, 4. *vid.* Gliſcit.
Pergulae figuram obtinens vinea C. 4, 21, 2. vitium generoſarum C. 11, 2, 32.
Pergulana vitis C. 3, 2, 28.
Perhennis aqua, *perennis* Veg. 1, 56, 9.
Perhiemare C. 11, 3, 4.
Periclitari exiguo numero C. 4, 29, 2.
Periconium *vid.* Peritonaeum.
Perimbecillum collum anſerum V. 3, 10, 5.
Perimit herba Medicam. C. 2, 11, 4. herbas lupinum C. 2, 12, 5.
Perinde ac ſi C. 2, 8, 4.
Perinungunt oleo V. 2, 11, 7.
per Periodos ſingulas Veg. 3, 55, 8.
Περιπετάσματα V. 3, 5, 16.
Peripleumonici Veg. 1, 38, 3.
Periſtereae *vel* Periſteriae herbae ſuccus Veg. 4, 13, 2. *videtur* περιστερεὼν, *quae alias* Verbena, ferraria, *Eiſenkraut.*
Περιστερεὼν villae V. 2 pr. 2. V. 3, 7, 2 *&* 3. C. 8, 1, 3. περιστερῶνες V. 3, 7, 8.
Περιστεροτροφεῖον V. 3, 7, 1 *&* 2.
Περίστυλον villae V. 2 pr. 2. V. 3, 5, 1. ex hedera V. 3, 5, 8.
Peritiſſimus de agricultura V. 1, 2, 10.
Peritonaeum, membrana quae omnia inteſtina continet Veg. 1, 43, 3. *ita enim leg. pro* pericon. *hic &* 3, 25, 4.
Periurium C. 8, 16, 4 *eſt vana cum exſecratione adſeueratio.*
Perlibrata planities C. 2, 2, 1. perlibratum opus C. 3, 13, 13.
Perlucidae vuae C. 11, 2, 67.
Perluere aqua marina C. 12, 20, 3. pura C. 12, 50, 15. perluitur os vino C. 6, 8, 1. perlui aqua dulci C. 12, 53, 3.
Perluti faui C. 9, 16, 1.
Perluſtrant oua ſulphure C. 8, 5, 11.
Permaduit imbribus C. 5, 6, 9 *it.* 2, 4, 4. cum permaduerit cytiſus C. Arb. 28, 2 *h. e. maceratus fuerit.*
cum Permaturuerit C. 2, 10, 18.
Permaturae baccae C. 12, 48, 1.
Permaxime *editt. vett.* Ca. 38, 4.
Permenſum opus C. 3, 13, 13.
Permeo. permeant extra lucum C. 8, 15, 5. permeabit ſine conceſſationibus C. 11, 1, 16.
Permiſtio, *maſſa mixtorum* P. O. 20, 2.
Permitia ſorba C. 12, 41, 2.
Permittunt feneſtellae columbas ad introitum exitumque P. 1, 24, 1. permittere trans maria C. 7, 8, 6. permittendae foeminae maribus C. 6, 24, 1.
Permodice ſindito C. 5, 11, 7.
Permouere P. O. 14, 3 *diligenter mouere.* terram C. 2, 12, 2.
Permulcet cera picem lenitate P. S. 11, 2.
Pernae ſaliri vt ſoleant Ca. 162. quando condiantur P. Ian. 16. D. 6, 2. Tomacinae & Taniacae V. 2, 4, 10.
Pernicies pituitae C. 8, 5, 20. perniciem eluere C. 1, 5, 3.
Pernix canis C. 7, 12, 8.
Pernoctet cum ſalibus oliua P. O. 10, 1.
Pernoſcere C. 1 pr. 11. mores auium C. 8, 5, 6.
Peroriga qui V. 2, 7, 8. 2, 8, 4. prurigam *legi vult apud Varronem Tur.* 24, 19. *vid. no.*
Peroſa eſt apis immundae ſegnitiae C. 9, 5, 2.
Perparum Veg. 3, 3, 9.
Perpauciſſimi C. 3, 20, 5.
ad Perpendiculum fabricata Ca. 20, 1. C. 3, 13, 12. dirigere C. 4, 4, 1.
Perperam adminiſtrare C. 1, 1, 16. feciſſe V. 1, 69, 2. facta corrigere C. 11, 1, 9. emendare C. 11, 1, 28.
Perpetuus canaliculus C. 8, 15, 6. foſſa C. 3, 13, 9.
Perpluat Ca. 155, 2. *vide, ſi tanti eſt, quae nuper ad Fabrum in* Perfluo *aduerſus R. Bentleii ſententiam diſputauimus.* niſi perpluatur *pro* perluatur *MS. Leid.* P. N. 15, 1.
Perpluuia *h. e.* pluuiae perfluentes *vid. no. ad* P. 1, 11, 1.
Perpurgare corpus V. 2, 11, 2.
Perquadrata materies, *ita leg. vid.* C. 11, 2, 13.
Perrepere ad praeſepia C. 6, 5, 1.
Perruptae raſtris radices herbarum C. 2, 1, 6.
Perſea Aegyptia, *Plinio* Perſea *abſolute dicta, ad* C. 10, 405.
Perſecuto gramine *paſſ.* P. F. 26, 5.
Perſequi pecus, agere C. 7, 5, 3.
Perſerunt reſticulas per ficos V. 1, 41, 5.
Perſeuerantiſſimum ſtudium C. 1 pr. 19.
Perſeueranter C. 1 pr. 29.
Perſica poma C. 10, 405. Perſici arbores C. 9, 4, 3. eius genera C. 10, 410. P. N. 7, 4. ſine oſſibus vt naſcantur P. F. 17, 8. ſatio & cultura C. 5, 10, 20. P. N. 7, 3. P. Ian. 15, 20. Apr. 5, 1. Mai. 6. inf. 89 *&* 95.
Perſis regio barbara C. 10, 405. equos praeſtat Veg. 4, 6, 4.
Perſoluere debitum, *plane ſoluere* C. 10 pr. 1.
Perſonam cui praecepturus ſis aeſtimare prudentiae eſt P. 1, 1, 1.
Perſonata herba C. 6, 17, 1. perſonatia *ſcrib.* Veg. 3, 4, 34. *ſcribitur etiam* Perſolata Gr. ἄρκιον. *vid.* Plin. 25, 9. SCHOETTG.
Perſpergere amurca Ca. 130.
Perſpirare non poſſunt venae Ca. 157, 7.
Perſtrictio *pro* perfrict. Veg. 1, 35, 1. 1, 38, 1 *&* 2.
Perſtrictus nimio rigore ſtomachus Veg. 3, 55, 3.
Perſtringere vitem Ca. 32, 2.
Pertaedeſcere Ca. 156, 6.
Pertergere vaſa ſpongiis C. 12, 9.
Perterere baccas C. 12, 38, 7.

Pertica declinata propagatur C. 4, 33, 3.
Perticalis ſalix C. 4, 31, 2.
id Pertinet, quo facilius *&c.* V. 2, 1, 26.
Pertractet terga nareſque P. Mar. 12, 2.
Pertrita vua C. 8, 5, 21.
Pertundere cupam Ca. 21, 1. calicem per fundum Ca. 52, 1. terebra Ca. 41, 3.
Pertuſo a vermibus aqualiculo Veg. 3, 23, 3.
Peruenit, *pro peruentum eſt* V. 1, 23, 3.
Perurere Ca. 161, 2. vulnera C. 4, 8, 2. ne peruran-tur vuae C. A. 11, 2.
Pes. adducunt te pedes V. 2 pr. 6. pedes dolentes vt ſanentur V. 1, 2, 26. ¶ pes *Geometricus* C. 5, 1, 4. pedes quadrati C. 5, 1, 6. C. 5, 2, 1. ¶ Pes vinaceorum bene prelo expreſſus proruitur C. 12, 43, 10. ante quam prelo pes eximatur C. 12, 19, 3. pede circumciſo tortiuum muſtum exprimitur C. 12, 36. Pes *igitur eſt maſſa vinaceorum, quae ſub prelo eſt. Plane hoc apertum ex Plin.* 15, 1 ſ. 2. *Nec aſſentior Lindano, qui Sel. med.* 10, 192 pedem *hic exponit, quidquid inter acinos & ſarmenta ramoſum & ligneum eſt. Magna ſane pars huius pedis ſunt* pediculi *illi &* petioli: *ſed aeque fere magna folliculi acinorum & grana ſ. vinacea. Huc igitur etiam referimus* muſtum deſub pedibus raptum P. O. 21. ¶ pedes betacei V. 1, 2, 27. ¶ Pes milui ſ. miluinus *herba* C. 12, 7, 1 *&* 5. ¶ pedes *h. e. pediculi* eligendi e capite pullorum V. 3, 9, 14.
Peſſum ire *&* innatare *oppon.* C. 12, 6, 2. peſſum it flos vini C. 12, 30, 1.
Peſti roſaria *vid.* Paeſti.
Peſtifer irrorat Iupiter C. 10, 331. peſtifera lues C. 1, 4, 3. peſtiferae labis in pecore curatio C. 6, 34, 2.
Peſtilens fundus arte correctus V. 1, 4, 4. vendendus aut deferendus V. 1, 12, 2.
Peſtilentia huius aegritudinis tranſit Veg. 3, 23, 4. peſtilentiam facere C. 6, 5, 1. facientia & propulſantia C. 6, 5, 2.
Peſtis, *de pituita gallinarum* C. 8, 5, 18. de ſcabie C. 7, 13, 2. de ſerpentibus C. 8, 5, 18. *ita* C. 9, 7, 6. ſerpentium, natricum C. 1, 5, 6. peſtis aliqua ſegetem enecat C. 2, 9, 9. peſtes quaedam ſubterraneae C. 2, 9, 10. de papilionibus & tineis C. 9, 14, 2. per aliquam peſtem multitudo ſubducta de apibus P. Iun. 7, 8.
Peta V. 2, 1, 1. *vid.* Paetus.
Petaſiones V. 2, 4, 10.
Petigo vt ſanetur Ca. 157, 16.
ita Petit aſparagus V. 1, 23, 5.
Petronius Paſſer V. 3, 2, 2.
Petroſelinon apii genus *P.* Apr. 3, 2. Macedonicum Veg. 3, 68, 2. petroſilinon *ſaepe ſcribitur in Vegetio.*
Petulcus aries aut caper vt repellatur C. 7, 3, 5.
Peucedanum Veg. 3, 2, 26. *noſtris Haarſtrang, Saufenchel.*
Pexum folium Cappadociae lactucae C. 11, 3, 26 *videtur* laeue *eſſe*, criſpo *enim opponitur.*
Φαγέδαινα in aluearibus C. 9, 13, 10.
Phalangii morſus Veg. 3, 77, 1. 3, 79, 1. 3, 81.
Phalarides aues V. 3, 11, 4. Phalerides C. 8, 15, 1. *& Plin.* 10, 48 ſ. 67. *Eandem ſecundae vocalis apud Graecos diuerſitatem obſerues. Ariſtophanes Acharn.* 857 Φαλαρίδας *appellat, ſed* φαληρίδας *Auib.* 566. *Caeterum a Gallis* piettes *appellari has aues, ex Bellonio narrat Harduinus.*
Phaſelus *vid.* Faſ.
Phaſis Ponticus C. 8, 8, 10.
de Phaſianis *P.* 1, 29.
Phaſianina oua *P.* 1, 29, 2.
Phidiaca Minerua C. 1 pr. 31.
M. Philippi deliciae circa piſces V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 3.
Philograeci V. 3, 10, 1.
Phlebotomia *vid.* Flebot.
Phlegma *ſ.* flegma Veg. 3, 19.
Phlegmon *ſ.* phlegmone, φλεγμονὴ, inflammatum tuber Veg. 2, 48, 1. *ſed* phlegmon ſpargere *ibid.* 5. effundere *ibid.* 8.
Phoebe Latonia C. 10, 288.
Phradmonis arte C. 10, 30.
Phragmaticum iumentum Veg. 3, 30. *ſi medicinam conſideres, videtur laborans ex impedita & obſepta* tranſpiratione.
Phreneticus equus Veg. 2, 3.
Phrygia ἀμπελόεσσα V. 1, 2, 6. in Phrygia ex ouibus feris greges V. 2, 1, 5. aſini feri *ibid.* & 2, 6, 3. caprae magnis villis V. 2, 11, 12. ¶ Phrygia lotus C. 10, 258.
Phryxeo vellere C. 10, 368.
Phryxonides nymphae C. 9, 2, 3.
Phryxus nubigena C. 10, 155.
Phthiſis C. 6, 14, 1. Veg. 3, 4, 20.
Phyllis amygdalus *P.* inſ. 61. 97. 149.
Phyſicam addiſcere V. 3, 16, 9.
Phyſicorum periphraſis poët. C. 10, 218.
Phyſicum & annuum remedium Veg. 1, 18. 1, 39, 2. viatorium & phyſicum Veg. 1, 61, 1 *vbi nihil ſuperſtitionis obſerues. ita &* 1, 62, 2. 3, 8, 1. 3, 15, 19 *ex MS.* 3, 85, 4 *&* 5 *vbi* phyſicum *&* ſalutare *Synonyma. Sic Anatol. Geop.* 12, 7 φυσικώτερον ποιοῦντες, *de remedio non ſuperſtitioſo. Hinc vulgo* Medici *vocantur* Phyſici.
Piaculo te hiſce ſuouitaurilibus *rel.* Ca. 141, 4.
Piaculo porco facere Ca. 139.
Pica Minucius V. 3, 2, 2.
Picati vini guſtus ne poſſit intelligi C. 12, 23, 3.
Picentium ager V. 1, 2, 7.
Piceno agro contributus Gallicus C. 3, 3, 2.
Picula Veg. 2, 46. 1, 11, 7. 2, 24, 1. 3, 16, 2. 3, 70, 5. 3, 71, 3.
Pierii nemoris ſilentia C. 10, 223.
inter Pigmentarios diuerſi odores Veg. 3, 25, 2.
Pigmentum *pro* medicamento *P.* Mai. 9, 3. Veg. 4, 13, 1. & 3, 79, 2 *MS. vid. Rhodii Lex. Scribo.*
Pignus aleae totum patrimonium victor gallinaceus pyctes abſtulit C. 8, 2, 5. pigneri ſunto Ca. 149, 2. ¶ pignora *pro filiis, & hi pro ramis adoptiuis* P. inſ. 110.
Pigro humore defluere C. 7, 8, 4. pigra remedia C. 2, 18, 3.
Pila, vbi triticum pinſant Ca. 14, 2. fullonica *ibid.* lignea Ca. 10, 5. *plures, qui* pilae ligneae *mentionem*

nemfecere, laudat Rhodius ad Scribo. c. 75 *p.* 138. pilis ſubigere corium Ca. 18, 7. pilae ex lapide angulari Ca. 14, 1.

Pila *h. e. terra quae cum radicibus arbuſculae eximitur* C. 5, 9, 8 & 9. ¶ marina Veg. 4, 12, 3.

Piloſus venter ouis V. 2, 2, 3.

Pilulae cupreſſi *P.* O. 14, 11. Veg. 2, 62, 2. 3, 3, b, 3. ¶ ſquibala equi minuta Veg. 1, 47, 2. ¶ Collyria ad oui magnitudinem Veg. 1, 62, 2. ad ſimilitudinem pilularum maiores glandulae Veg. 2, 24, 1.

Pilum fabarium, farrearium, ſeminarium Ca. 10, 5. pilo tundere *P.* 1, 41, 2. contundere *ibid.* 3. *Ab inuentore* Pilumno *dictum vult Seru. Aen.* 1, 183 & 9, 3 *it. Iſid.* 15, 6.

Pilus caprarum V. 2, 11, 11. pili color variat pro regionis caelique ſtatu *C.* 6, 1, 1. pilum ducit vulnus *C.* 6, 32, 3. ſi pili tardius creſcunt Veg. 2, 63. contra pilum fricare Veg. 1, 10, 7. 1, 11, 3. 3, 4, 18. 3, 25, 2. 3, 85, 3.

Pinacothecae V. 1, 2, 10.

Pinea vertice pungit *C.* 10, 239. pineae ſatio & cultura *C.* 5, 10, 14. pineae nuces vt ſerendae Ca. 48, 3. quando legantur, & vt ſeruentur *P.* N. 7, 12.

Pineti ſatio *P.* F. 25, 33.

Pineus. pinei nuclei virides *P.* Mai. 9, 2.

Pinguedo ſoli *C.* 4, 24, 19. ¶ ad pinguedinem ſapae reſolutus *ὀπὸς κυρην.* *P.* F. 29, 3. excoquere ad pinguedinem mellis *P.* O. 20, 2. Sic

Pingueſcat feruendo ſuccus Veg. 1, 56, 18. *h. e. craſſeſcat.*

Pinguis. pinguem facere gallinam *C.* 8, 7, 1. pingues fici V. 3, 16, 28. ¶ Pingui Minerua *C.* 1 pr. 33. *C.* 11, 1, 32. pinguiorum ruſticorum literis *h. e. craſſiori diſciplinae C.* 9, 14, 12.

Pinguitudo olei *C.* 12, 50, 17. palmitis *P.* F. 12, 2. terrae *C.* 2, 2, 18. ſuum V. 2, 4, 6. mira V. 2, 4, 11. pinguitudine creſcere V. 2, 4, 11. *Male igitur damnat hoc verbum Seru. ad Georg.* 3, 123. SCHOETTG.

Pinnae frequentes gallorum laudantur V. 3, 9, 5. pinnae prominentes in cauda *C.* 8, 2, 10. pinnis aquilae emundare *C.* 9, 14, 7 *noſtri mit einem Flederwiſch.* ¶ pinna *an diaphragma naſi? vi. ad* V. 2, 5, 7.

Pinnicillus pro penicillo *P.* Mar. 1, 3.

Q. Pinnio inſcriptus Varronis liber tertius V. 3, 1, 1.

Pinnula per nares traiecta *C.* 8, 5, 5.

Pinſita iris *C.* 12, 27. lens *C.* 6, 31, 1. allium *C.* 6, 6, 5. 6, 8, 2. hordeum *C.* 8, 4, 1. panicum *C.* 2, 9, 19.

Pinſo. pinſerunt ficum V. 3, 16, 28.

Pinus ad fines tuendos ſeritur V. 1, 15. eius ſatio Ca. 28, 1. *P.* Mar. 10, 37. pini oleum non damnauerim Veg. 3, 24, 17. *al.* irinum. eius ſatio & cultura *P.* N. 7, 9. ad quae vtilis *P.* N. 15, 3.

Piperis albi, ſi ſit; ſi minus, nigri vnciae tres C. 12, 57, 4. ſemuncia Veg. 3, 24, 12. nigrum Veg. 4, 13, 3. longum *ibid.*

Piperatum acetum *C.* 12, 47, 5. 12, 57, 1.

Pipiunt pulli *C.* 8, 5, 14. *vid. Barth.* 46, 10. p. 2145. *de ſono pullorum intra oua deliteſcentium vſurpari oſtendit.*

Piratico bello claſſibus Graeciae praeeſt Varro 2 pr. 7.

Pirus (*ita ſemper etiam* Pall. Lugd.) *C.* 5, 10, 17. Arb. 24. *P.* F. 25, 1. Eius inſitio V. 1, 40, 5. *P* Mar. 10, 37. *P.* inſ. 55. piri ſilueſtres *C.* 3, 11, 5. achrades *C.* 7, 9, 6. pirorum ſemen vt ſerendum Ca. 48, 3. piro florente, *veris indicium ad* Ca. 149, 1. V. 1, 37, 5.

Pira vt condantur V. 1, 59, 3. vt ſeruentur Ca. 7, 3 & 4. *P.* F. 25, 9. in ſole vt ſiccentur *C.* 12, 14. vt condiantur *C.* 2, 10, 2 & 4. *P.* F. 25, 8. *Species generoſiores* Aniciana, Cruſtumina, Cucurbitina, Decumana, Dolabelliana, Fauoniana, Hordeacea, Lateriana Lateritana, Laurea, Mulſa, Myrappia, Naeuiana, Praecocia, Regia, Sementiua, Superba, Syria, Tarentina, Turraniana, Veneria, Volema *quae vide ſuis locis. conf. Plin.* 15, 14 ſ. 15. Macrob. 2, 15.

ex Piſa Afra lomentum *P.* O. 14, 9.

Piſcatorium forum *C.* 8, 17, 15.

Piſcinae V. 3, 17. quae piſcinae? V. 3, 3, 2. villaticae duae *C.* 1, 6, 21. *P.* 1, 31. eius poſitio *C.* 8, 17. piſcinae dulces V. 3, 3, 5. nobiles ad mare prolatae V. 3, 3, 10. piſcinarum rimae vt farciantur *P.* 1, 17, 3. ¶ piſcinae pecorum *C.* 1, 5, 2.

Piſcinales cellae in balneis *P.* 1, 40, 4.

Piſcis planus *C.* 8, 16, 7. peream ni piſcem eſſe putaui V. 3, 3, 9. *C* 8, 16, 3. piſces eſcam alii aliam deſiderant *C.* 8, 17, 14. marini dulcibus aquis clauſi C. 8, 16, 1. ſacri in Lydia V. 3, 17, 4. proſtrati & erecti *C.* 8, 17, 9. iacentes & ſaxatiles *C.* 8, 17, 11. ¶ Piſcis auſtrinus *C.* 11, 2, 24 & 63.

Piſo, *as.* piſare far V. 1, 63, 2.

Piſo, *is.* ſi communiter piſunt Ca. 136.

Piſo Pupius V. 3, 13, 1. ¶ Piſo Italiam a vitulis dictam tradit V. 2, 1, 9. M. Piſonis pauones V. 3, 6, 2.

Piſtaciae ſatio *P.* F. 25, 33.

Piſtaciorum ſatio, cultura, ſexus *P.* O. 12, 3. inſitio *P.* Mar. 10, 37. inſ. 157.

Piſtillis conterito *C.* 12, 55, 1.

Piſto. piſtabis in pila lignea Veg. 1, 32.

de Piſtoris diligentia liber *C.* 12, 4, 2. Piſtores *ab initio dicti* molitores, *qui piſerent vel pinſerent frumentum. Vid. Cuiac. obſ.* 16, 5. *Wower. ad Min. Fel. p.* 18 *ſq. F. Vrſinus ad Ciaccon. de triclin.* p. 317 ſq. *Poſtea vero* Piſtores *Gl.* ἀρτοκόποι καὶ σιτοποιόι.

Piſtrinale pecus *C.* 7, 9, 3. *Ita etiam Beroaldus legit. nam & Plautus, inquit, piſtores vocat* ſcrophipaſcos.

Piſtrinum, *mola aquaria, P.* 1, 42. in piſtrino piſatur ac torretur far V. 1, 63, 2. torretur V. 1, 69, 1. *Sed poſtea* piſtrinum *in Gl. Hadr. Iun.* ἀρτοκοπεῖον *V Parei Electa Plauti. p.* 500. *Gatak. de ſtilo N. T. c.* 3. *Eſt nuper editus de piſtrinis veterum liber multae diligentiae a Frid. Lebr. Goetzio Cygneae* 1730. 8vo.

Pituina reſina, *de pity ſ. pinu* πιτυΐνη Veg. 4, 28, 18. *Laudat etiam Scribo. comp.* 202. 205 *rel.*

Pituita vt eiiciatur e corpore humano Ca. 156, 4. vt ducatur in equis C. 6, 34, 2. ſi oui moleſta eſt C. 7, 6, 18. laceſſita decidit bubus C. 6, 8, 1. circumuenit oculos gallinarum C. 8, 5, 22. in auibus quae, & quomodo curetur *P.* 1, 27, 2. 1, 28, 6. 1, 29, 3.

Pius quaeſtus Ca. pr. 4.

Pix Brutia C. 12, 18, 7. *vid. quos laudat Burm. ad Samon.* 455. *Plin.* 16, 11. *Reineſ. V. L.* 2, 8 *p.* 182 ſq. corticata C. 12, 23, 1. dura C. 6, 15, 1. Veg. 3, 4, 28. Narycia C. 10, 386. Nemeturica C. 12, 20, 3. 12, 24, 1. vetuſtior melior C. 12, 20, 6. C. 12, 23, 1. liquida ad muſtum condiendum C. 12, 22, 1. pice liquida oblinuntur plagae ouium in tonſura acceptae V. 2, 11, 7. eius odor & ſapor vt temperetur *P.* S. 11, 2.

Placenta vti fiat Ca. 76.

Placere corpore C. 1, 8, 1.

Placiditas ouium V. 2, 1, 4.

Placidus. placida hiems P. O. 5, 2.

Plagam accepit in tonſura ouis V. 2, 11, 7. plaga in vite vel arbore C. Arb. 10, 1 *& ſaepe. P.* O. 5, 1. plaga fiſſurae C. 4, 29, 4. hiat C. 4, 29, 9.

Plagius, rigidus bos Veg. 3, 46 *lem.*

Plancae roboreae P. 1, 21, 2. *Tabulas planas interpretatur Feſti corruptor Barth.* 39, 8. *Ex Aldhelmo & aliis profert Gron. obſſ. eccl. c.* 20 *p.* 221. SCHOETTG. *Reſpondet Gallorum* planche *& noſtrum Plancke.*

Plantae cum animalibus ſimilitudinem habent C. 3, 10, 11. proprie ſunt, quae cum radicibus transferuntur P. Apr. 2, 3. ne a diris animalibus carpantur C. 10, 351. *Sed* ¶ plantam de ramulo ſecum defert olea de percuſſione aduerſa V. 1, 55, 3. *Ita* pro ramo minore C. 5, 10, 6. *it.* plantae *&* rami *ſunt Synonyma* C. Arb. 20, 2. *vid.* Deplantare.

Plantaria vt facienda C. Arb. 3, 3. ceraſi *P.* O. 12, 4. cardui donec ſolidentur P. Mar. 9, 2.

Plantantur vel ſeruntur caules *P.* Mar. 9, 5.

Platanina folia C. 12, 16, 3.

Platanus folia hieme non amittens V. 1, 7, 6. in Lyceo V. 1, 37, 5. platano inſeritur malus *P.* inſ. 87.

Platycoriaſis: *mendoſe editum* Plotochor. *vid.* Core.

Plebeii ſeminis pulli C. 9, 11, 5.

Plenitudo modica *i. e. craſſitudo* C. 4, 30, 4.

Plenus. plena foetu bos C. 6, 24, 4. vsque ad plenum *P.* Ian. 15, 4. pleni ex furfure ſaccelli Veg. 1, 52, 4. ¶ pleniores facio tauros, *oppon. macris* V. 2, 5, 12. plenior *etiam eſt craſſior* C. 4, 29, 9. *vid.* Plenitudo.

PLEONASMI *Varronis.* Si videt eos fore vt peſtilentia diſpereant 1, 2, 9. cum easdem ſi fregeris 1, 7, 3. atque ea quae ex iis naſci debent, earum rerum feracia 1, 9, 7. cum eo praeterea 3, 5, 2. villam aedificandum, vt intra ſepta villae habeat aquam 1, 11, 2. adminicula hominum ſine quibus rebus 1, 17, 1. numerus non eſt vt ſit ad amuſſim 2, 1, 26. rurſus vos reddite nobis 2, 2, 1. cum ſciam mulorum gregem cum paſceretur, eoque veniſſet lupus, vltro mulos circumfluxiſſe 2, 9, 2. maiorem natu potius quam alios, & peritiorem quam reliquos 2, 10, 1. niſi ſi 2, 9, 9 *&* 3, 2, 12. nam in hoc nunc denique eſt, vt 3, 1, 2. *vid.* & etiam, etiam item, nec non etiam.

a Pletura febricitare Veg. 1, 35, 1. *h. e.* plethora. *Ita* 1, 56, 25. 3, 12, 1. 3, 44, 1. *Nihil tamen mutauerim, cum Latinam etymologiam forte cogitauerit Vegetius.*

Ploſtellum Poenicum V. 1, 52, 1. *diligenter explicat Cl. Schoettgenius, antiquitt. triturae* §. 13. *p.* 34 *ſq.*

Ploſtrarii aſini Ca. 11, 1.

Ploſtrum Ca. 2, 7. quot requirantur Ca. 62. maiora Ca. 10, 2. V. 1, 22, 3. *interpretatur Schefferus de re vehic.* 2, 19 *ea, quae quatuor rotas haberent, easque non radiatas, ſed tabulis contextas.* SCHOETTG.

Plotochoriaſis *vid.* Platycor. *in* Core.

Pluma iam ſunt tecti pulli V. 3, 7, 9.

Plumbeum *ſc. vas* Ca. 105, 1. C. 12, 19, 4. quadratum C. 12, 50, 10. plumbea bene fricari C. 12, 19, 6.

circum Plumbati modioli Ca. 20, 2. *poteſt compoſitum eſſe: ita* adplumbatum vas *Scribo.* 271 *h. e. ferruminatum. Poſſis etiam ita vocare aerea vel ferrea vaſa, quorum vel vtraque vel certe interior facies plumbo obducta eſt.*

Plumbo. plumbet modiolos Ca. 21, 5.

Plumbum. plumbo vincire dolia Ca. 39, 1. attrito creatur ceruſa *P.* Aug. 11, 3.

Plurima XV, pauciſſima VII ſupponuntur oua C. 8, 14, 6.

Plus quatuor millibus C. 3, 16, 3 *cum relatione ad* XVI M. *hoc eſt* XX M. *Ita etiam* minus C. 3, 3, 12. Plus annos centum V. 1, 57, 2. vicena millia V. 3, 2, 17 non plus vicenos pullos V. 3, 10, 4. non plus triennium viuunt V. 2, 1, 19. non plus quater in anno pariunt V. 3, 10, 3. ¶ pluris pretii V. 1, 7, 4.

Pluſculum mellis aut mulſi C. 12, 47, 5. pluſculo ſale C. 12, 50, 12. C. 12, 54, 1.

Pluuialis dies V. 2, 13, 9. aqua C. 1, 5, 2.

Pluuiatilis aqua C. 9, 1, 2.

Pluuiis diebus quae fieri queant C. 2, 15, 7. pluuius caeli ſtatus C. 2, 10, 21. pluuiae tempeſtates Ca. 2, 3.

Pocillum fictile Ca. 156, 3.

Pocula contrectari a quibus debeant C. 12, 4, 3. ¶ puteis extracta & canalibus immiſſa praebenda porcis C. 7, 10, 7. *vid. ad* C. 7, 7, 2.

Podagra gallinarum C. 8, 3, 7. iumentorum Veg 2, 53. raro vexat eunuchos *ibid. extr.*

Podia, quibus imponuntur aluearia *P.* 1, 38, 2. *Columellae vocantur* ſuggeſtus. ¶ in cella vinaria craticia *P.* 1, 18, 2 *&* 1, 19, 2. *Sunt eminens quiddam de ſolo excitatum, quo illud in lacus quosdam ſ. cellas diuiditur.*

Poenice ſcripſerunt V. 1, 2, 13.

Poenica lingua V. 1, 1, 10.

Poenicum ploſtellum V. 1, 52, 1. dictum C. 1, 3, 9. *vid.* Punic.

Poenus auctor Mago C. 3, 15, 5. Poeni gens acutiſſima C. 1, 1, 9. ex Africa ſcriptores C. 1, 1, 6.

Poëtae primarii C. 1 pr. 30. veteres V. 2, 1, 6.
Ποιμένα λαῶν, Varronem V. 2, 5, 1.
Polenta grandis Ca. 108. ex hordeo mulſa aqua conſperſa C. 6, 17, 18. Veg. 3, 4, 40.
Polio. poliuntur cellae tectorio C. 8, 8, 3.
Politionem dare Ca. 136.
Politor Ca 5, 4 *vid. no. Meurſ. in add. & copioſe ad* Ca. 136. *add.* Expolitus. Repolio.
Politus omnibus virtutibus V. 1, 2, 10. polita regie aedificia V. 1, 2, 10. opere tectorio villa V. 3, 2, 9. *ita Gell.* 2, 20 *ex oratione Scipionis*, villa expolitiſſima. ¶ politus cultura fundus V. 3, 2, 5. *Ita* impolitiae crimen, *de quo Cato apud Gell.* 4, 12 *etiam ad agrum incultum referri videtur. vid. ad* Ca. 136.
Pollen polentae Ca. 156, 5. 157, 9. pollinis hordeacei cyathus P. O. 14, 5. pollen turis C. 6, 30, 6 & Veg. *ſaepe eſt, quae alias* manna turis, tus minutum, *λιβανωτὸς λεπτός. Salm. in Soli.* p. 360, b, F.
Pollentiae vellera C. 7, 2, 4. *Hinc illud Silii* fuſcique ferax Pollentia villi. *Epigrammatiſta quoque celebrat* lanas Pollentinas. B E R O.
Pollex. digitum pollicem laxamenti facere Ca. 19, 2. pollice demetitis florem C. 10, 303. ¶ *in vite.* in pollicem tondere palmam C. 4, 21, 3. reſecare C. 4, 24, 13. add. ſ. 14 & 4, 11, 4. 4, 22, 4. 5, 5, 11. *Nimirum* pollex, cuſtos, reſex, praeſidiarius, *vel* ſubſidiarius palmes, *eiusdem rei nomina ſunt, quod aperte indicat* C. 4, 21, 3. Pollex *dicitur, vt* crus, caput, brachium. *Ita* ex pollice citata materies formatur in brachium C. 4, 24, 14.
Pollicentur vino aetatem adferre P. O. 14, 3.
Polliciti noſtri memores C. 11, 3, 1.
Pollucere dapem Ca. 132, 2. culignam Ioui dapali Ca. 132, 1.
Pollutionis omni labe aliena P. Aug. 10, 2.
Polulum labellum Ca. 10, 2. polulae laminae Ca. 21, 3.
Πολύαρνες & πολυβοῦται V. 2, 1, 6. *poſterius Homeri eſt* ιλ. 1, 153. S C H O E T T G.
Polychreſton antidoton Veg. 2, 6, 11. *vbi vitioſe* Polygr.
Polycletea arte C. 10, 30.
Polycletus C. 1 pr. 31.
Polygonon, ſanguinalis herba C. 6, 12, 5. palagonon ſcribitur Veg. 3, 4, 15.
Polygreſton *vid.* Polychr.
Πολύμηλοι V. 2, 1, 6. *eſt apud Heſio. Oper.* 306.
Polypus in naſo vt ſanetur Ca. 157, 15. Veg. 2, 38. excidit Ca. 157, 15.
Πολύπυρον Ἄργος V. 1, 2, 6.
Pomarium tota Italia V. 1, 2, 6. pomarium conſtitui vt debeat C. Arb. 8. C. 5, 10. ſeminarium vt fiat Ca. 48. pomaria, horti V. 1, 23, 4. protecta C. 9 pr. 2.
Pometa P. 1, 36, 3.
Pomiferae arbores P. F. 19, 1.
Pomoerio minore finire V. 1, 2, 13.
Pomoſi Tiburis arua C. 10, 138 *vid Brouckh. ad Prop.* 4, 7, 81.
Pompeiana vitis C. 3, 2, 27. cepa C. 12, 10, 1.
Pompeia palus C. 10, 135.
Pompeii Ca. 22, 3.
T. Pompeius V. 3, 12, 2.
T. Pomponius Atticus V. 2, 2, 2.
Pomponii vituli V. 2, 1, 10 *vi. no.*
Pomum. Poma, mala Ca. 7, 3. Poma *arborei fructus omnes edules, quin tubera etiam; quamquam ficus interdum, itemque baccae excipiuntur. (Sed* baccae *conuerſim nomen nonnunquam latius etiam quam* pomum *patet) vid. Salmaſ. ad Soli.* p. 421, b. *add. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt. plant.* 4, 6 p. 383. *Senftleb. de nuc. Saturnal. c.* 2. *Blancard. ad Arria. Ind. p.* 581 ſq. *Cren. anim. part.* 10 *p.* 46 *ſq.* S C H O E T T G. poma vnde dicta V. 1, 31, 6. interlegi quando ſoleant *P.* Iun. 5, 1. Iul. 3, 1. F. 25, 16. vt ſeruentur in arbore *P.* N. 12, 2. vt condantur V. 1, 59. vt ſeruentur innoxia C. 12, 45. *P.* F. 25, 17. vt condiantur C. 12, 44 & 45. ¶ poma cum ſeres *de arbore* Ca. 28. pomorum propagatio Ca. 51. 133.
Pondero. quantum vtraeque ponderantur Veg. 3, 3, 7 *h. e. pendunt.*
Ponderoſum frumentum V. 1, 52, 2.
Pondo libra, pondo quadrans C. 12, 12, 2. 12, 20, 5. 12, 22, 3. pondo medicaminis vncia C. 12, 28, 1. ¶ *ſed* cordi foeni ſeptena pondo C. 7, 4, 3. *Gronou. de Pec. vet.* 1, 7. p. 32 *ita explicat, vt intelligat* pondera librarum.
Pondus. ponderibus aequis *P.* 1, 41, 1. ¶ pondera duo Veg. 3. 52, 2. tria Veg. 1, 20, 3. 4, 13, 2. quatuor Veg. 3, 3, 2. quinque Veg. 3, 49, 2.
Ponduſculo ſaxi C. 12, 51, 1.
Ponere caſtaneas, *ſerere P.* N. 7, 17 & 18. plantas pirorum *P.* N. 7, 23. vineam C. *Arb.* 4, 2. *vid. no.* ponitur lactuca C. 11, 3, 25. poſuerunt pauca oua C. 8, 2, 12. ¶ Ponito Ca. 79 & 81 *i. e. apponito in menſa conuiuis. vid. Schoettg. ad Iuuenc.* 3, 80. ¶ poſiuerunt Ca. pr. 1. poſiueris Ca. 4, 1.
Pons. pontibus roboreis conſternantur equi Veg. 2, 58, 1.
Pontianus Aufidii cognomen V. 2, 9, 6.
Pontifices negant &c. C. 2, 22, 2 *it.* 4 & 5.
Pontilis ſtratus Veg. 1, 56, 2. in pontili ſtrato Veg. 1, 56, 22.
Pontius. Pontiae inſulae V. 3, 5, 7.
Popinales deliciae C. 8, 16, 5.
Popinum radices tenerae Veg. 3, 2, 4. *S. m. populi.*
Populei lib. 1. Veg. 3, 55, 5 *S. m. vi. no.*
Popularis notae pulli C. 9, 11, 4. ſal Ca. 88, 1.
Populationes praetereuntium viatorum C. 1, 5, 6. volucrum C. 3, 21, 5. murium & formicarum C. 2, 20, 1.
Populneam frondem caedere Ca. 5, 8. *add.* C. 6, 3, 7. ſcobis C. 12, 42, 4.
Populus *arbor ſubſtituitur in antiquis editionibus nonnunquam* opulo *vbi vid.* e.g. C. 5, 6, 4 *vi. no.*
Populi duo (*apum*) coniunguntur C. 9, 13, 12. ſpicarum *P.* Iun. 2, 2. *ita* turba.
Porca praecidanea Ca. 134. porcae vt tractandae *P.* F. 26, 4. ¶ *qua feminae ſunt* Ca. 157, 16. *vid. no.* ¶ *in agro* V. 1, 29, 2 C. 5, 1 5. *Vet. auct. de limit. apud Goeſ p.* 292. Sed porca eſt, quod in arando exſtat; quod defoſſum eſt, lira. *Apertiſſime etiam*

iam elatam partem notat, ſulcus *depreſſam* C. 11, 3, 44. porcae ſulcantur latiores C. 11, 2, 47.
Porcellus ne a matre opprimatur V. 2, 4, 14.
Porcii *vnde dicti* V. 2, 1, 10.
Porcla Veg. 4, 28, 31 *videtur compendium vocis* portulaca *vi. no.*
Porculatio, nutricatus ſuum V. 2, 4, 13.
Porculatoris & ſubulci diuerſa profeſſio C. 1 pr. 26. 7, 9, 12.
Porculus *pro* paruo porco, *non memini quemquam noſtrum dicere: ſed eſt apud Plinium, & docent* porcellus *&* porculatio. ¶ Porculus in ſucula Ca. 19, 2.
Porcus Graecum nomen antiquum V. 2, 4, 17. porco piaculo facere Ca. 139. porco foemina Ca. 134, 1. porcus ingens V. 2, 4, 11 *&* 12. porci ferarii Ca. 150, 2. de porcis V. 2, 4. C. 7, 9. *P.* F. 26. porcos ſuos alat vnaquaeque ſcrofa V. 2, 4, 13. porcus lactens C. 7, 9, 4. Porcis anima data perinde vt ſal V. 2, 4, 10. ¶ porcus qua feminae ſunt V. 2, 4, 10.
Porricere exta, frumentum V. 1, 29, 3. *add.* Vrſi. *ad* Ca. 134, 2.
Porrigo, *morbus vid. ad* C. 7, 5, 6. *Ita etiam apud Celſum in optimis MSS. eſſe, teſtatur Rhod. ad Scribo.* 243 *p.* 319.
male Porrecta radicum *P.* F. 23, 2.
Porriguntur per humum C. 5, 4, 2. in tabulas vuae ſiccandae C. 12, 16, 1.
Porrinam inſerere Ca. 47.
Porro C. 8, 5, 4.
Porrum ſectiuum ſeri & coli vt debeat C. 11, 3, 30. capitatum C. 11, 3, 30. Tarentinum C. 8, 11, 14. eius radices diſcutiunt tuſſim boum C. 6, 10, 2. porro ſecto faſces cingere C. 10, 371.
Porrus capitatus, ſectilis ſ. ſectiuus *P.* F. 24, 11. grandis vt naſcatur *P.* F. 24, 12. Apr. 3, 5. *add.* Oct. 11, 5.
Porta itineri longiſſima V. 1, 2, 2. *Comparat huic prouerbio* Vict. V. L. 33, 9. *illud Italorum*, Il piu duro paſſo è quel della ſoglia, *& Gr.* ἀρχὴ ἥμισυ τοῦ παντός. Porta Flumentana V. 3, 2, 7.
ob Portenta cicer ſerendum inter olera *P.* 1, 35, 3. *vid.* Monſtra. *Plin.* 19, 10 ſ. 58 Naporum medicina eſt, ſiliquas vna ſeri: ſicut olerum cicer: arcet enim erucas. *Similia remedia ſuppeditat Anatolius* Geop. 12, 7.
Porticus ſimilitudinem imitemur *P.* N. 8, 2. porticus protectae C. 9 pr. 2. porticibus aluearia ſupermunire C. 9, 7, 4 *vbi tantum illud genus tecti parietibus adfixi genus notat, quod noſtri Wetter-Daecher. add.* 9, 14, 14.
pro Portione facere Ca. 106, 2. *ſic* C. 1, 4, 8. V. 1, 18, 3. 2, 3, 2. C. 5, 12, 4. 12, 41, 1. pro portione ac eadem ratione V. 3, 9, 21. hac portione C. 2, 9, 1. 3, 2, 31. 12, 12, 2. portione ſeruata pro magnitudine C. 8, 11, 6. 11, 2, 87. his portionibus 12, 12, 3. ſupra portionem reſpondere C. 7, 1, 2. portionem exiguam in valuulis habere C. 2, 12, 7.
Portitor Helles C. 10, 155.
vt Portare ſe poſſit equus, *h. e. incedere* Veg. 1, 26, 4.
Portulacae ſuccus aduerſus formicas *P.* O. 12, 8.
Portumnus *legebatur* C. 10, 308 *pro* Vortumnus.
Poſca Veg. 1, 38, 10. puſca ſcribitur 1, 56, 14. 2, 15, 3. poſca acris ad vulnera Veg. 2, 48, 8. 3, 32, 1.
Poſea *vel* poſia olea *ead.* Pauſea Ca. 6, 1. 7, 4 V. 1, 24, 1. C. 12, 47, 4. 12, 49, 3. poſea oliuae vt colymbades fiant C. 12, 47, 8.
Poſitio agri, *ſitus P.* 1, 7, 3. C. 1 pr. 25. 1, 2, 4. 1, 4, 10. 1, 6, 15. 3, 3, 1. caeli locique C. 3, 4, 1. pro ſitu & poſitione locorum C. 3, 21, 9. ¶ *inſtitutio & cultus* vinearum C. 3, 3, 15. ſurculi C. 3, 17, 1. braſſicae C. 11, 3, 24.
Poſſeſſio, *praedium, paſcua* Veg. 3, 2, 14.
pro Poſſibilitate vitis *P.* F. 14.
Poſſum. poſſis transferre δύναιο ἄν C. 11, 3, 24 *&* 32. ¶ poſſitur Ca. 154.
Poſt odorem ingreſſae apes, *odorem ſecutae P.* Apr. 8, 3. poſt trimum *h. e. poſtquam trimus fuit* V. 2, 7, 13.
quod Poſterauit ſpeciei merito, compenſat vbertate fundendi olea *P.* N. 4, 1. *eſt igitur* ὑστερῆσθαι.
Poſtremo poſterius, nouiſſime *P.* N. 22, 5.
Poſtridie eius diei Ca. 2, 1.
Potentia medicaminis *P.* F. 28, 2.
Poteſtas fiat large bibendi C. 8, 14, 11. ſi poteſtas reliquorum non ſit C. 12, 57, 4.
Potionabis cum paſſo Veg. 1, 34, 1. cum oleo 1, 38, 9. potione aquae Veg. 3, 59, 2.
Potior. potitur regno inferno C. 10, 274.
Potius *cum comparat. abundare videtur* V. 2, 10, 2.
Potis, pote. Potis ſunt V. 2, 2, 1. vbi id pote V. 1, 15. emtor pote damnare V. 2, 2, 6.
Potniades equae C. 6, 27, 5.
Potatum dabitur pecori C. 12, 51, 3. potandum medicamen praebent C. 6, 7, 4.
Potui data ſtaphis agria C. 8, 5, 21.
Praeacuere ſurculum Ca. 40, 2.
Praebent potandum medicamen C. 6, 7, 4. praebent ſibi cibaria canes V. 2, 9, 6. vituli quibus non ſatis praebent matres V. 2, 5, 17.
Praebito ſale C. 7, 3, 20. Praebita, χορηγίαι C. 1, 8, 17.
Praecantationes anicularum Veg. 1, 39, 2 *h. e. incantationes. conf.* 3, 44, 2.
Praeceps palmes C. 5, 6, 33.
Praeceptum vndecimum *i. e. liber* C. 11, 1, 2. praeceptum generale P. 1, 43, 4 *eſt liber primus auctoris.*
Praecidanea porca Ca. 134, 1.
Praecipere diligenter C. 5, 8, 3. 10 pr. 3.
Praecipitata per iugum materia C. 4, 24, 19. palmitis pars C. 5, 6, 28.
Praecipito vitem Ca. 32, 2. vindemiam C. 3, 21, 10. praecipitari palmes debet C. 5, 6, 33.
Praeciſa ſtramenta C. 11, 2, 54.
Praecludere naturalia C. 8, 5, 9. foetus ſuos cum matre *P.* F. 26, 4 *vi. no.*
ex Praecluſione vulneris ſolet fiſtula fieri Veg. 2, 23, 2.
Praecoquam vuam C. 12, 39, 1. *vid. V. L.* praecoquas vuas C. 12, 37. *vid. V. L.* praecoqua Perſica *P.* N. 7, 6. *&* C. 10, 410 *ex emendat. Salmaſii.*
Praecox maturitas C. 1, 6, 20. praecocem vitem C. 3, 2,

C. 3, 2, 28. praecoquis fructus *genit.* C. 3, 2, 18. praecoques vites C. 3, 1, 7. C. 3, 2, 1. fici C. 5, 10, 10.
Praedicat furem, beſtiam, canis latratu C. 7, 12, 1.
Praedictas querimonias C. 1 pr. 1.
Praedium emi pararique vt debeat Ca. 1. ſuburbanum commodiſſimum C. 1, 1, 19.
Praedonum vis C. 1, 7, 1.
Praeductoria lora Ca. 135, 5.
Praedura aetas C. 6, 2, 1.
Praefato Iunoni fruges Ca. 134, 1 *quaſi eſſet actiuum.* praefamino vino Ca. 141, 2. *videtur eſſe ſingularis numeri, licet ad pluralem referant Grammatici.*
Praefecturae voluptas excitanda V. 1, 17, 6.
Praefectos alacriores faciundum praemiis V. 1, 17, 5.
Praeferratus modius Ca. 11, 3 *ferro munitus, vt facilius duret incorruptus.*
Praeferuida regio C. 3, 1, 3.
Praefeſtinatum opus, nimium immature factum C. 11, 2, 3.
Praefigantur foraminibus aenei cancelli C. 8, 17, 6.
Praefractas ſtirpes refodere C. 2, 2, 28.
Praefurnium fornacis Ca. 38, 1 *eſt os hypocauſti ſ. fornacis, quo ligna in fornacem induntur. vid. Philander ad Vitruu.* 5, 10.
Praegelida frigora C. 4, 8, 3. loca C. 2, 9, 7. C. 3, 12, 1.
Praegnantis beſtiae morſus acerbior Veg. 3, 79, 1. 3, 82, 3. praegnantes fiunt V. 2, 2, 14. ¶ praegnans cucurbita C. 10, 380.
Praegnationis fines V. 2, 1, 18. modus V. 1, 44, 4.
Praegrauantibus auribus C. 7, 6, 2.
Praegrauato capite C. 6, 7, 4.
Praeiaciuntur moles C. 8, 17, 10.
Praelabentis temporis fuga C. 11, 1, 29 *h. e. praeterlabentis. vid. Weitz. & Burm. ad Petro. c. 99.*
Praeliganeum vinum Ca. 23, 2.
Praemonitus varietatem C. 11, 2, 1.
Praeneſtinae nuces Ca. 8, 2.
Praeoccupatio emphragma Veg. 1, 40, 3.
Praeparare frumentis arua C. 2, 16, 1. praeparandum liquida rubrica C. 9, 8, 8 *vid. no.*
Praepotentes C. 1, 3, 12.
Praeripiuntur aeſtu vuae C. Arb. 2, 2.
Praerumpi C. 3, 18, 2.
Praeſciſcere fugam C. 9, 9, 4.
Praeſecare cultello V. 3, 16, 34.
Praeſentia fructus ipſius facilem ſe praeſtat caſtanea *P.* N. 7, 17.
in Praeſentiarum *vid.* Impraeſ.
Praeſepes bubus Ca. 14, 1. bonae Ca. 4, 1. *add. Non.* 3, 160. ¶ praeſepiae laxae V. 1, 13, 6. ¶ praeſepia ouium V. 2, 2, 19. in praeſepiis V. 2, 5, 16.
Praeſidiarii malleoli C. 4, 15, 1. praeſidiarius palmes C. 4, 21, 3.
Praeſidii cauſa poſiti malleoli C. 3, 16, 2. praeſidio futura pecori C. 11, 2, 71. ad praeſidium aquae calidae decurritur C. 12, 50, 21.
Praeſtat ex ſe pullos atque plumam C. 8, 13, 3. *add. P.* 1, 30, 1. praeſtant agricolae vrbanos immani numero annorum V. 3, 1, 3. *add.* V. 2, 2, 10. noxis praeſtare V. 2, 4, 5. it. 2, 5, 11. ¶ praeſtari, *praeberi* C. 11, 2, 98.
Praeſto eſſe candidato V. 3, 2, 1. praeſto eſt conſuli comitia habenti augur V. 3, 2, 2.
Praeſtrictio *pro* perfrict. Veg. 1, 40, 2.
Praeſul agri, *villicus P.* 1, 6, 18. oliuae Caſtitas, *ſ. Minerua P.* 1, 6, 14.
Praeſulſae adipis C. 6, 2, 7. *P.* Mar. 12, 3.
qui Praeſunt quales eſſe debeant V. 1, 17, 4.
Praeſumitur, *putatur P.* F. 9, 8.
Praetentis retibus C. 8, 9, 3.
Praeter illud — tum etiam C. 4, 18, 1. ¶ praeter auxilium cultoris *P.* Ian. 9, 2. hominum labores *P.* Iun. 2, 2. *h. e. ſine.* ¶ *pro* praeterquam V. 1, 41, 5.
Praeterit me C. 1, 6, 12. quae praeterita ſunt ſuperioribus diebus C. 11, 2, 90.
Praeteritis X diebus, *poſt X dies* V. 2, 4, 19. ¶ PRAETERITA *3 coniugationis a praeſenti formata archaice. vid. no. ad* V. 1, 65, 1. 1, 69, 3. 2, 9, 6. 3, 2, 8. *Pluſcula idgenus etiam ſunt* in Columella Lipſienſi *v. g.* 12, 54, 2 recipiſſe. *it.* 2, 10, 3 corroderunt. *add. Meurſ. ad* Ca. 66, 1. *Ita Sall. Iug.* 40, 1 neglegiſſet *vid. Cortius.* ¶ PRAETERITA *coniunctiui archaica* intermiſit V. 3, 12, 4. acceſſit V. 3, 16, 6.
Praetexit amaracus vmbras C. 10, 296.
Praetorium villaticum *P.* 1, 8, 1. 1, 11, 1. 1, 24, 1. 1, 33, 1. *Ita Sueto. Aug.* 72. *Nero*, 39. *Calig.* 37.
Praetorto capite C. 3, 18, 1.
Praeuenit foecunditate C. 3, 2, 14.
Praeuerti C. 3, 7, 3. *actiue, de occupatione rhetorica vel dialectica.*
ne Praeurantur C. Arb. 11, 2. *V. L.*
Πρασοκουρίδες beſtiolae *P.* 1, 35, 13. *Anto. Mizaldus* de *ſecretis hortor.* 1, 9 *p.* 16. *Palladius,* inquit, *Latino aptoque vocabulo* herbicidas, *Ruellius vero* porricidas *appellauit. Sed illum Palladii locum non inueni.*
Pratenſe foenum C. 6, 3, 3.
Pratum vnde dictum V. 1, 7, 10. ex aruo vt fiat C. 2, 17. prata ex ſegetibus facere contra leges V. 2 pr. 4 factum vt colatur C. 2, 18. quando purgandum *P.* Ian. 2. Mar. 2. cuſtodiendum & ſtercorandum *P.* F. 1. ſtercorari vt debeat Ca. 50. prata duum generum C. 2, 17, 2. irrigua & ſicca Ca. 8, 1. Ca. 9. vetera vt excolantur, nouella formantur *P.* S. 10.
Prauitas curuaturae *P.* Mar. 11, 2.
Praxiteles C. pr. 31.
Preciae vites *vid.* Pret.
Precor bonas preces Ca. 134, 2. 139.
cum Prehenderint, inſerantur *P.* F. 25, 3. ſine ambiguitate prehendendi *P.* F. 10, 7 *ſine metu ne non comprehendant.*
Prelo premere C. 12, 39, 1.
Premit Medicam herba, *angit P.* Apr. 1, 2. premi oportet cuneum, *deprimi P.* O. 12, 2.
Preſſius putare vitem *P.* N. 9. radere colla equorum Veg. 1, 56, 34. *Recte. nam Poëta Georg.* 1, 157 ruris opaci Falce premes vmbras.
Preſſoria vaſa C. 12, 18, 4.
Preſſura vinaceorum prima C. 12, 36. primae, ſecundae, tertiae preſſurae oleum C. 12, 50, 11.

Preſ-

Preſſus color *P.* Mar. 13, 4. *Seruius ad Georg.* 3, 82 honeſti ſpadices: quos phoeniciatos vocant, preſſos, myrteos. Ipſi ſunt badii. *Copioſiſſime de hoc preſſo colore diſputat Salmaſius ad Tert. de pallio* p. 179 *ſqq. Indicium debemus Vlitio ad Grat.* 532.

Pretiae vites C. 3, 2, 23. *Exiſtimat Seruius dici* Precias *quaſi* Praecoquas, *ex eo quod cito matureſcunt, & ante alias ſole coquuntur.* BEROALD.

Pretium facere in oues, *conſtituere* V. 2, 2, 5. efferre, *augere* V. 3, 6, 6.

Priapo vicina eruca C. 10, 108.

Primatum dant pratis V. 1, 7, 10.

Primigenia pecuaria V. 2, 2, 2. ſemina V. 1, 40, 1.

Primitias vitis reſecare C. 4, 10, 2. plantae C. 10, 147.

Primitiui anni C. Arb. 23, 1, *qui* primi C. 5, 10, 15.

Primitus cum exit vitis V. 1, 31, 2. ſpica cum oritur V. 1, 48, 1. oritur herba V. 2, 2, 14.

Primogenitus vitulus *P.* 1, 39, 2.

Primordium ſcriptorum C. 1, 1, 18. primordia terrena C. 3, 10, 10. in primordiis *P.* Mar. 12, 2. ¶ *adiect.* primordium ſemen C. 6, 37, 7. *Sed vid. V L.*

Primorem ſurculum, duos primores digitos Ca. 40, 3. primores tres digitos Ca. 21, 2. imbres V. 2, 2, 1. ciuitatis C. 12, 3, 10.

Primus. prima vindemia *h. e. ineunte* C. 12, 21, 6. primas *(partes)* tribuere C. 2, 17, 1.

Princeps. principes *magiſter pecoris & villicus* V. 1, 2, 14.

Principalia haec duo C. 1, 3, 3.

Principium, *i. e. (principio) Gr.* τὴν ἀρχὴν Ca. 157, 1. poſt principia, vt aiunt in caſtris V. 3, 4, 1.

Priores C. 1, 4, 3.

Priſtinale pecus *vid.* Piſtrinale.

Priſtinum nomen poſſident C. 5, 1, 7 *ſed*

Priſtinum *pen. prod.* ſidus C. 11, 2, 5 & 64 *vi. no.*

Priuignas proles C. 10, 163.

Priuus. priui trapeti Ca. 3, 5. priuae ſcopulae Ca. 26. priua opercula doliis, feriis Ca. 10, 4. tectoria Ca. 11, 1.

Pro maiori parte *P.* 1, 4, 2. pro modo ſemipedis C. 5, 10, 14. *ſed vid. V. L.* pro temporibus anni C. 11, 1, 14 *comparabat huic loco Schoettgenius Gruter. p.* CCCVIII, 1. PRO TEMPORE VEL FACVLTATE. pro aequis ponderibus Veg. 2, 39, 4. ¶ pro agricola minime eſt C. 3, 5, 1.

Probabilis aqua *P.* Aug. 10, 1. guſtus C. 3, 2, 24. maxime probabilis caeli & ſoli qualitas C. 3, 1, 10. pars vitis C. 3, 10, 15. probabiles mores C. 6, 2, 14. animis aeque ac corporibus boues Vmbriae C. 6, 1, 2.

Probatio quadrupedum V. 1, 20, 1.

Probatiſſimi auctores C. 1, 1, 8. artifices C. 11, 1, 6.

ſicut Probaui ipſe, *expertus ſum P.* N. 7, 22.

Procacitas galli rixoſi C. 8, 2, 15.

Procedit dies emtori Ca. 148, 1. procedunt binae oues vetulae pro ſingulis V. 2, 2, 5. *vid.* Numerum obtinere: & *add. Gronou. ad Liu.* 5, 49. ¶ De incrementis plantarum: Procedit germen de cicatrice C. 4, 22, 4 *add. P.* Mar. 10, 30. ſarmentum *P.* Mar. 1, 3. gemma quae appareat bene proceſſura *P.* Iun. 5, 3. Iul. 3, 1. procedunt radices amplius V. 1, 23, 6. ſemina *P.* N. 7, 11. & Mar. 10, 12. poma in Punico *P.* Mar. 10, 6. velut quaeque matura proceſſerint *P.* O. 12, 9. *Hinc* ¶ antequam luna procedat, *creſcat P.* Iun. 3. proceſſit medicina, *proſpere euenit* C. 6, 6, 4. in tantum noſtra cura C. 3, 3, 13.

Procelloſus caeli ſtatus C. 9, 4, 1.

Procerum ſeditione plebs in partes diducitur C. 9, 9, 6.

Proceritas incitatur C. 4, 33, 5.

Proceris cornibus C. 6, 1, 3. procerior celſiſſimo Germano Iudaeus C. 3, 8, 2.

Procliuum ſolum V. 2, 2, 7.

Procludere, *concludere P.* F. 26, 4. *Sed vid. V. L.*

Προκοιτών. V. 2 pr. 2.

Procreare pullos e ſeminio aſinorum, *de domino dictum* V. 2, 6, 1.

Procul a tumultu C. 9, 5, 1. vero C. 1 pr. 33. igne conſtituenda mulctra C. 7, 8, 3.

Proculcatis vuis C. 12, 19, 3.

Proculcantur ficus in modum farinae C. 12, 15, 3. proculcetur ingreſſu C. 3, 13, 6.

Proculus quis? Meurſ. ad Ca. 19, 2.

Procuratio templi V. 1, 2, 2.

Procurator auiarii V. 3, 6, 3. a procuratore aſſignata ſedes C. 9, 9, 2. *add.* C. 9, 9, 1. procuratoris villae habitatio C. 1, 6, 7.

Procurare ſemina *P.* Iun. 9. plantis *MS. Lugd. P.* N. 7, 11.

Procyon exoritur C. 11, 2, 52.

Prodeunt ſemina *P.* 1, 6, 12. C. 11, 3, 9. prodit ſeges V. 1, 45, 1.

Prodigialiter accidit C. 3, 3, 3.

Prodigii ſimile eſt C. 1 pr. 7.

Prodigo. prodigunt ſues in lutum V. 2, 4, 8. pullos equorum in pabulum V. 2, 7, 11. pullos gallinaceos in ſolem V. 3, 9, 15.

Prodromi flare incipiunt C. 11, 2, 51.

Producere cunctantem C. 6, 2, 9. folia incipiunt fici *P.* Mar. 10, 30.

Producto nomine C. 8, 2, 2. productior canis ſtatus C. 7, 12, 9. productiſſimum flagellum C. 3, 10, 1.

Proeliantur cum exteris *apes* C. 9, 9, 5.

Profanare dapem Ca. 50, 2. 132, 2.

Profectus, *vtilitas* V. 1, 2, 23. *P.* F. 28, 1. ſine profectu ager colitur C. 1, 4, 5.

Profeſſione vitiorum ſuorum *h. e. propter aperta vitia P.* F. 9, 2. profeſſio ſuſcepta C. 9, 2, 2. ad profeſſionem noſtram non pertinet C. 7, 12, 3.

Profeſſor aſtrologiae conſultiſſimus, Hipparchus C. 1, 1, 4. *de eo* qui villicum doceat C. 11, 1, 11. *Ita aliquoties* Profeſſores ſapientiae *apud Celſ.* 1 *pr.*

Profeſtis diebus V. 1, 16, 4.

Proficit non ſuo ſed communi officio *ſeruus, qui communem pluribus laborem exſequitur* C. 1, 9, 6. mirabiliter ſurculus *P.* S. 14, 3. proficiet res in durabilitate frumentorum *P.* 1, 36, 2. vt proficiat incremento *P.* F. 18, 2. proficere humore C. 3, 20, 1.

Pro-

Profiteri ad publicanum V. 2, 1, 16.
Profluuio ſanguinis interit C. 6, 26, 3. ¶ profluuium atrum Veg. 1, 3. 1, 17, 9. *Sed* ¶ profluuius Atticus Veg. 1, 38, 4.
Profluus receſſus C. 8, 17, 9.
Profugere ſedes ſuas C. 1, 3, 6.
Profundit ſe ſupra modum numerus palmitum C. 7, 24, 4. profundunt ſe noua examina C. 9, 3, 4.
Profundo Pamphylio naſcitur helops C. 8, 16, 9.
Profuſa cauda in bouibus probatur V. 2, 5, 8. profuſior coma & cauda equi *P.* Mar. 13, 3.
Progemmantibus palmis C. 4, 27, 1.
Progenerare marem C. 3, 10, 15. C. 7, 3, 12. C. 6, 28. progenerari apes iuuenco peremto C. 9, 14, 6.
Progenies ruſtica Romuli C. 8, 16, 2. ſuilli pecoris C. 7, 9, 1. progeniem totam coinquinare C. 7, 5, 6.
Progerere ſtabulis conuerſum *fimum* C. 1, 6, 22. progeritur oleum vrceis C. 12, 50, 80.
Progerminare C. 4, 15, 3.
Prohibeſſis intemperias Ca. 141, 2. prohibere humum ab humore V. 2, 7, 10. prohibetur large vagandi licentia *P.* 1, 30, 3. prohibendus erit potione C. 6, 7, 2.
Proiectum iacere C. 12, 2, 3. proiectae in terram vites, & humi proiectae C. Arb. 4, 1.
Proiicit arbor fructus velut aegra *P.* Mar. 10, 30. ſe iumentum Veg. 2, 53, 1.
Proinde aeſtimarent, ſiue dulcis eſſet ſapor vuae, ſiue acidus C. 11, 2, 68 proinde vt non dicatur, *pro* quaſi non, *in reprehenſione* V. 2, 1, 27. proinde magnus locus, ac multitudinem alere velis V. 3, 8, 1.
Prolatare rem ruſticam C. 1 pr. 19. *vid. Waſſ. ad Salluſt. Catil.* 44. SCHOETTG.
Prolixare aciem ferramenti C. 4, 24, 22 *h. e. longam reddere.*
Prolixa ſtatura C. 1, 9, 3. ceruix C. 7, 3, 7. prolixae arbores V. 1, 9, 5. caudae & breues V. 2, 2, 3. materiae C. 3, 15, 1. prolixiora quaedam naſcuntur V. 1, 6, 4.
Proluit ventrem pruinoſa herba C. 7, 3, 25.
Proluuies ventri cruenta & mucoſa C. 6, 7, 1. citata reſiſtit C. 6, 7, 4. ad proluuiem alui C. 12, 38, 1.
Promercales res C. 1, 8, 13. 11, 1, 24.
Promethea creta C. 10, 59.
Promiſſo ventre ſus C. 7, 9, 1. promiſſis ad genua palearibus C. 6, 1, 3.
Promitor Deus, *in loco Auguſtini laudato ad* V. 1 pr. 4.
Promo. promunt ſe vites C. 3, 12, 1. vlmi ſanceram C. 9, 13, 2.
Promouere onera & portare C. 11, 1, 8.
Promtuarium armarium Ca. 11, 3.
Promus fructus C. 3, 2, 1. promo de fundo exire licet V. 1, 16, 5. promi & cellarii C. 12, 3, 9. pueri promi C. 12, 4, 3.
Pronum orienti ſolum C. 1, 5, 8. prona aquiloni C. 3, 2, 6. proni ad domandum boues V. 1, 20, 2.
Propagatio pomorum *&c.* Ca. 51. 133. tria genera maxime vſitata C. Arb. 7, 1.
Propago, *as.* propagatur caſtanea pertica declinata C. 4, 33, 3. propagari ficus ramis poteſt *P.* Mar. 10, 32.
Propago. propagines vitium C. 4, 6, 3.
Prope. propius ſtirpem reciſae taleae C. 4, 33, 4.
Propellere oues in pabulum V. 2, 2, 12.
nihil Propinat ſtomachus epati Veg. 3, 55, 3.
ad Propolam exgruminantes cocleae V. 3, 14, 3.
Propolis apum V. 3, 16, 23. *etiam reſtituenda videtur, certe intelligenda,* Veg. 3, 55, 5. 4, 14, 1. 4, 23, 2. 4, 28, 18 *&* 19.
Propomata vt ſponte naſcantur, *Lemma forte ſatis antiquum P.* F. 32.
Proportione vti V. 1, 18, 3. ex proportione V. 1, 41, 4. *vid.* Portio.
Proprie C. 8, 9, 9. *pro eo quod vulgo dicitur* in ſpecie *it.* C. 11, 2, 85.
Propriis momentis C. 11, 1, 30.
Propter amnes ſeri *i. e. iuxta* Ca. 9. ¶ propter arboris noxam, *ne noceatur P.* Mar. 10, 20. *Sic* propter iniuriam grauidarum *P.* Mar. 11, 8. propter iniuriam tuta cubilia *P.* N. 13, 5. propter ſerpentes *P.* N. 13, 6. ¶ Propter oues aut aues fructum capere *h. e. ex ouibus* V. 3, 1, 11.
Propugnare pro gallinis V. 3, 9, 5.
Propulegium, *nihil vox* Veg. 3, 55, 5. *vt &* propulei Veg. 4, 14, 1. *pro qua leg.* propolis *ex MS.*
Propulſare radicibus aquas hiemis C. 3, 15, 4.
Prorepunt radices C. 3, 13, 7. ſoboles C. 4, 29, 11. ſemina C. 11, 3, 6. per quod prorepant C. 4, 6, 3. prorepere lente C. 2, 17, 5. e tenero C. 3, 10, 3. prorepentes oculi C. 11, 2, 38. pampini C. 4, 17, 8.
Proriga *vid.* Peroriga.
Proritat pretium C. 2, 10, 17.
Prorumpentes caules C. 4, 22, 6.
Proſa oratione componere C. 11, 1, 1.
Proſcindere terram quid? V. 1, 29, 2. *ſeruant hoc v. g.* V. 1, 27, 2. C. 11, 2, 32 *&, credo, nunquam non.*
Proſecta exta Ca. 134, 3. *vi. no.*
Proſerpina rapta C. 10, 274.
Proſilire *de plantis* C. 2, 11, 5. 2, 18, 6. 3, 3, 4. 3, 5, 1. 7, 6, 1. *P.* Ian. 14, 4. proſiliunt in arborem adminicula ex ceraſo *P.* O. 12, 5.
Proſpere adnatae ſunt apes V. 3, 16, 29.
Proſtrati piſces C. 8, 17, 9.
Proſum. profuit *h. e. prodeſſe ſolet* C. 7, 9, 7.
Protectae porticus C. 9 pr. 2. protectum in aluo apum V. 3, 16, 23.
Protegit ſe vitis ipſa a gelicidiis C. 4, 24, 15. *add.* C. 3, 10, 10.
Protelum *vid. Scal. ad* V. 3, 16, 12.
Protendere & contrahere, *de modo agri eligendo P.* F. 10, 1.
Proterere C. 2, 21, 3.
Protinus illata de agro bacca C. 12, 50, 18.
ſub Protocomio ipſo tempora equi inuris Veg. 2, 11, 4.
Protogenes C. 1 pr. 31.
Prototomos decidere caules C. 10, 369.
Prouenit *imperſ. es gehet an* C. 4, 29, 2. prouenit melius C. 3, 18, 2. *Sed* ¶ prouenit vlmus a poſitione bene C. 5, 6, 14. *kommt fort.* proueniunt panicum & milium *P.* Mar. 3 *&* 4. *conf.* Mar. 11, 1. *it.* C. 1, 2, 4. proſpere C. 4, 30, 6. ¶ *Hinc* proueniunt poma maiora, *davon werden die Aepfel*

gröſſer P. Mar. 10, 15. *ſic* C. 11, 3, 18. ſic neque fiſtuloſus — prouenit caſeus C. 7, 8, 5.

PROVERBIA.

Aeſtimator bonus eſſe non poteſt, niſi fuerit etiam peritus C. 11, 1, 9.
Ad agnatos & gentiles deducendus V. 1, 2, 8.
Ex incomprehenſibili paruitate arenae funis effici non poteſt *C.* 10 pr. 4.
Coena comeſa venire *i. e.* poſt feſtum V. 1, 2, 11.
Si diuina fauerint *P.* 1, 1, 2.
Male agitur cum domino, quem villicus docet Cato apud C. 11, 1, 4.
Malum conſilium conſultori eſt peſſimum V. 3, 2, 1.
Μέτρον ἄριστον C. 1, 3, 8.
Minerua ſubtiliſſima, pingui C. 1 pr. 33.
Pingui Minerua C. 11, 1, 32.
In re familiari laborioſior eſt negligentia quam diligentia C. 12, 2, 3.
Nemo poteſt omnia ſcire V. 2, 1, 2.
Optima nomina non appellando fiunt mala C. 1, 7, 2.
Non omnes qui citharam habent ſunt citharoedi V. 2, 1, 3.
Non ſatis eſt reprehendiſſe peccantem, ſi non doceat recti (f. *am*) viam C. 11, 1, 9.
Nulla regni ſocietas C. 9, 9, 1.
Occipitio frons prior Ca. 4, 2.
Veteris prouerbii meminiſſe conuenit, eum qui aret oliuetum, rogare fructum, qui ſtercoret, exorare; qui caedat, cogere C. 5, 9, 15.
Οὐδ᾽ ἂν βοῦς ἀπόλοιτ᾽ εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη C. 1, 3, 6.
Paupertas certiſſima eſt, cum alicuius indigeas, vti eo non poſſe, quia ignoretur, vbi proiectum iaceat, quod deſideratur *C.* 12, 2, 3.
Pomoerio minore finire V. 1, 2, 13.
Porta itineri longiſſima V. 1, 2, 2.
Poſt principia in caſtris V. 3, 4, 1.
Romanus ſedendo vincit V. 1, 2, 2.
Ad te rudis eſt V. 1, 2, 12.
Matura ſatio ſaepe decipere ſolet, ſera numquam quin mala ſit *C.* 1, 2, 80.
Summum ius, ſumma crux *C.* 1, 7, 2.

Prouident eas cellas ne habeant humorem V. 3, 10, 4. futuro tempori *C.* 3, 3, 6.
Prouincialis ager *C.* 3, 3, 11. agri & vinearum cultura *C.* 5, 4.
Prouocare & elicere radiculas *C.* 3, 15, 5. prouocantur in libidinem *P.* 1, 28, 2.
Prout cuique mos eſt *C.* 3, 13, 3. rei conditio exegerit *C.* 12, 4, 4.
Proximum raro quam denſo *P.* Ian. 13, 5.
Prudens medicinae, *peritus C.* 7, 3, 16. vniuerſae naturae *C.* 2, 2, 15. prudentiores rerum ruſticarum *C.* 4, 2, 1.
Prudentia rei *C.* 1, 1, 1. cunctarum rerum C. 12, 57, 6.
Pruina & ſol putres faciunt ſcrobes *C.* 5, 9, 7. *it. ad* 5, 10, 2.
Pruinoſa herba morbos creat pecori *P.* N. 13, 5.
Pruni ſatio & cultura *P.* F. 25, 32. *P.* N. 7, 13. inſitio *P.* Ian. 15, 20. inſ. 113. pruno inſita malus *P.* inſ. 81.
Pruna vt ſeruentur *P.* N. 7, 14. Armenia, Cereola, Damaſci *C.* 10, 404. Damaſcena *P.* N. 7, 16. Onychina & ſilueſtria vt condiantur *C.* 12, 10, 2. Praecoqua, *quae C.* 10, 410 *reſtituit Salmaſius, ipſe Hyl. iatr. homon. c.* 68 *p.* 89, a. E & G *ea eſſe ait, a quorum deflexo nomine* Abricots *hodie appellant* Galli*: niſi quod Columella de* Praecoquis Perſicis *agat; quae autem nunc vocantur* Abricotia, *ſint* Armenia *potius.* Perſica praecoqua *vult hodie* Anteperſica *dici, in quo genere ſint* Alberica, purpurea pruna *C.* 12, 10, 4.
P. S. Ca. 158, 1. pondo ſemis.
Pſilotro inducto decaluas Veg. 2, 48, 3.
Pſithiae vites C. 3, 2, 24.
Ptiſanae cremor Veg. 3, 27, 4.
Pubeſcunt vineae C. 4, 3, 2 & 4, 28, 1. *vid. Bodaeus ad Theophr.* 3, 6. SCHOETTG.
in Publico Ardeae ſcriptum V. 2, 11, 10.
Puella non nimium *C.* 12, 1, 1.
Puer puſillus Ca. 157, 10.
Puerilis vna opera C. 11, 2, 44.
Puerperio quodam aeterno laeta tellus *C.* 3, 21, 3.
Pugillus lentis Ca. 158, 1.
Pugnax aries *C.* 7, 3, 6.
Pulchre meminiſti *C.* 3, 9, 6.
Pulchritudo rei trahit C. 3, 20, 4.
Puleiata poſca Veg. 3, 76, 2 *videtur, in qua* puleium *ſ.* pulegium *decoctum eſt.*
Puleium viride C. 12, 57, 1. aridum C. 12, 35. 12, 57, 4. puleii flos C. 12, 7, 1. puleium ad oliuas condiendas *P.* N. 22, 1. *Non modo in MS. Sylb. & noſtris ita ſcribitur: ſed etiam in Cicerone, Martiali, aliis, ita ſcribi docet Rhodius Lex. Scribo.*
Pulex irrepens dente laceſſat ocima C. 10, 321. pulicibus infeſtantur gallinae C. 8, 5, 3. vt profligentur *P.* 1, 35, 8.
Pulicoſae cani remedia C. 7, 13, 2.
Pullaria, *morbus pullorum equinorum* Veg. 2, 25, 1.
Pullaſtrae V. 3, 9, 9.
Pullatio, pullorum educatio C. 8, 5, 9.
Pullities tenerrima, *pulli* C. 8, 14, 11. in aluear i naſa C. 9, 11. confirmata C. 8, 9, 4.
Pullulaſcit vitis *h. e. iuueneſcit* C. 4, 21, 3.
Pullulant hilarius vineae C. 4, 27, 1.
Pullus aſininus V. 2, 8, 2. pulli equini C. 6, 29. *P.* Mar. 13, 7. gallinacei & pauonini C. 8, 5, 7 & 12. P. 1, 28, 5. glirium V. 3, 14, 1. apum C. 9, 12, 9 & 10. ¶ arborum, qui naſcuntur abs terra Ca. 51, 1. 133, 1 *h. e. teneri ſurculi,* ſtolones, *quos Plinius* 17, 10. pullulos *vocat. Hinc* pullulare & pullulaſcere. SCHOETTG. Quin
Pullus, *a, um videtur hanc ipſam ſignificationem habere. certe* pulla terra tenerrima Ca. 151, 2. *vi. no.* pullum ſolum Campanis putre (*i. e. ſolutum, tenerum & ipſum*) C. 2, 10, 18. *add.* 3, 11, 6. *Sed* ¶ pulla *etiam nigra* C. 1 pr. 24. pullae lanae C. 7, 2, 4. pulla ſuperior pars tergoris in leporibus V. 3, 12, 5.
Pulmentarium familiae Ca. 58. pulmentaria condiuntur ſatureia *C* 11, 3, 57. ¶ *pro vaſe vid.* Pultar.
Pulmonis exulcerationi vt occurratur C. 6, 14, 1.
Pulmonaria ouis & ſus vt curentur C. 7, 5, 14. ne fiant pulmonariae ſues C. 7, 10, 7.

Pulmunculus Veg. 2, 56 *in pede: ſed in dorſo* 2, 61 *fiſtuloſum, vt puto, vtrobique vlcus pulmonis inſtar. Solinus c.* 49 camelis Bactrianis *in laude hoc tribuit*, Hi nunquam pedes atterunt, ſunt enim illis reciprocis quibusdam pulmunculis veſtigia carnulenta *rel.*

Pulpa Ca. 83.

Puls Punica vt fiat Ca. 85.

Pultarium infudibuli inuerſi figura P. Iun. 7, 2. *quidam*, pulmentarium; ollam *vocat* C. 9, 15, 5.

in Pultarios condi vuas C. 12, 43, 7 *intell. forte* vrceos: *ſunt certe vaſa oblonga, laxe recipientia vuam.*

Pulticula e frumento C. 8, 11, 14.

Pulueratio nouellae vineae P. Mar. 7, 1. ruſtici vocant occationem C. 11, 2, 60. puluerationes vitium C. 4, 28, 1. *h. e. foſſiones ſicco ſolo factae, quibus puluis excitatur. vid. Seru. ad illud Ge.* 2, 418 Sollicitanda tamen tellus, puluisque mouendus, *& Salmaſ. ad Soli. c.* 33 *p.* 363. *Apud Graecos tamen* pulueratione*m a* foſſione *diſtingui, ex Bodaeo ad Theophr.* 2, 8 *monet, qui etiam Salmaſii locum indicauit Cl. Schoettgenius. Verum extra controuerſiam rem ponit* C. Arb. 12, 1.

Puluerare vites P. Iul. 1. vineas C. 11, 2, 60.

Puluinuli C. Arb. 10, 4. &

Puluini fiunt e terra, ad violaria obruenda V. 1, 35, 1. ad lineam excitati P. F. 24, 13. ¶ puluinis teſtaceis fibulantur iuncturae parietum C. 1, 6, 13. ¶ puluinus in torculo oleario Ca. 13, 1.

Puluis palearum P. 1, 3, 41. *Sed* ¶ puluis quadrigarius *medicamentum* Veg. 1, 56, 19. 4, 8, 4.

Pumex. pumices vngulae *a ſimilitudine videntur dicta oſſa, quibus ea adnata eſt, fiſtuloſa & poroſa* Veg. 4, 1, 2.

Pumiliones aues C. 8, 2, 14.

Punicana coagmenta Ca. 18, 9. Punicanae feneſtrae V. 3, 7, 3.

Punica arbor C. 10, 243. eius inſitio P. inſ. 73. Punica mala, ead. granata Ca. 7, 3. C. 12, 41, 2. *Eius mali* ſatio & cultura P. Mar. 10 *int.* acidiora vt emendentur C. 5, 10, 15 *it.* Arb. 23, 1. ne in arbore rumpantur C. 5, 10, 16 *& Arb.* 23, 2. vt ſeruentur V. 1, 59, 3. C. 12, 44. P. Mar. 10, 7. ¶ Punica puls Ca. 85. Punicum cicer C. 9, 1, 18. 2, 10, 20. lutum C. 9, 7, 4. 11, 3, 54 *quae eadem* impenſa Punica P. 1, 13, 2. allium, ἀφροσκόροδον, vlpicum C. 11, 3, 20. roſae C. 9, 4, 4. ¶ Punicae, *piſcis genus* C. 8, 16, 8.

Pupinia regio V. 1, 9, 5. C. 1, 4, 2.

M. Pupius Piſo V. 3, 13, 1.

Purgamenta & paleae P. 1, 35, 1. chortis C. 2, 15, 6. ſalſamentorum C. 8, 17, 12.

Purgata granis pira P. F. 25, 9. ¶ purgatis lapidibus *h. e. eiectis* P. F. 6. *Sic* purgandi vermes clauo aeneo P. Mar. 10, 4.

Purgo. cum vlcus purgauerit, *intranſitiue vt videtur, pro* purgatum fuerit Veg. 2, 57, 2. 2, 60, 2. purganda ſunt ſordibus P. Apr. 8, 7.

Puritatem ſumit vinum P. O. 14, 12.

Puriter componere Ca. 76, 1. transfundere Ca. 112, 2.

Purpureae vites C. 3, 2, 1. pira C. 5, 10, 18. pruna C. 12, 10, 4. purpureo radiat vultu Phoebe C. 10, 289. purpureum ver C. 10, 256 *h. e. ſplendidum, pulchrum. vid. Gorall. ad Albinou.* 2, 62. *Barth.* 21, 2. *Maius* obſſ. ſacr. 2 p 8. SCHOETTG.

Purpurat frondes auro C. 10, 101.

Puſca *fere ſemper* Vegetius *pro* Poſca *vbi vid.*

Puſillos pueros Ca. 157, 10. puſilla arbor C. 5, 11, 7.

Puſtulae (*MS.* puſtellae) Veg. 3, 82, 3.

Puſula C. 7, 5, 16.

Puſuloſa pecus C. 7, 5, 17.

Putatio arborum vtilis P. N. 4, 2 & 7, 12. quando & quomodo facienda Ca. 32. C. 4, 9. Arb. 10. P. F. 12 & 13. auctumnalis P. N. 4, 1. qualibus ferramentis peragenda C. 4, 24, 21 & 22.

Putatoris officium C. 4, 24, 11. putator pendulus arbuſtis C. 10, 228.

Putatoriae falces P. 1, 43, 1.

Putealis fons C. 11, 3, 8.

Puteana aqua C. 12, 26, 1.

Puter palus V. 1, 8, 4. *vid.* Putris

Puteſcit olea longiore ſitu Ca. 3, 4. puteſcere ſolent ſemina V. 1, 34, 1.

Putei vbi & quomodo fodiendi P. Aug. 9, 1. perennitatis fidem vt habeant C. 11, 3, 8. puteis condita grana V. 1, 57, 2. puteorum rimae vt ſarciantur P. 1, 17, 3.

Putida vlcera Ca. 157, 3.

Puto. putare, *purgare vid. Pop. ad* Ca. 39, 1. & lauare lanam *Vict. & Scal. ad* V. 2, 2, 18. ¶ rationes Ca. 2, 5. 5, 3. ¶ putare *arborem* latius, ſtrictius P. 1, 6, 4. ¶ putabuntur pro binis *h. e. numerabuntur.*

Putorem adimere Ca. 157, 3. putor & putredo Veg. 2, 44, 2.

Putrefacit humor depoſita ſemina C. 3, 12, 1. ſata putrefient P. F. 10, 3. *add.* P. S. 9. *Sed* ¶ vt putrefiant ſemina, *de neceſſaria illa ad germinandum mutatione* P. 1, 33, 1.

ne Putreſcat malus P. F. 25, 15. *Sed* ¶ putreſcit terra, *h. e. diſſolutis per frigora, pluuias, ſolem, glebis, tenera fit ac mollis* C. 2, 11, 3. 3, 11, 7. 11, 2, 61. 11, 3, 56. *Ex eadem ſignificatione*

Putris. putre ſolum C. 2, 2, 4. 2, 11, 18. 5, 9, 7. 5, 10, 2. *vid. Schoettgen ad* P. 1, 5, 1. putres arenae C. 1 pr. 24.

Putus *h. e. purus.* puto ſole exorto V. 2, 2, 10. *add. Vict. ad* V. 2, 2, 18.

Pyctes gallinaceus C. 8, 2, 5.

Pyrois rutilus C. 10, 290.

Pyrum *vid.* Pirum.

Pythagoras Samius negat principium mundi V. 2, 1, 3. eius ſagacitas C. 1 pr. 32.

Pythagorea braſſica *ad* Ca. 157 pr.

Q quadrantal *ad* Ca. 10, 1.

Quaad *pro* quoad *Vict. ad* V. 1, 1, 2.

Quadragenarium dolium Ca. 105, 1.

Quadragenos octonos ſextarios C. 2, 20, 6. quadragenae & ſingulae vrnae Ca. 148, 1.

Quadrantis *nota* — *vi. ad* Ca. 18, 1. quadrans pondo C. 12, 20, 5. iugeri C. 5, 1, 10. medicaminis C. 12, 20, 7. 6, 30, 9.
Quadrantalia V capiens ahenum Ca. 10, 1. quadrantalia X Ca. 57, 2. *Eſt autem* quadrantal congius.
Quadraria vaſa Ca. 18, 1 *&* 3.
Quadrati agri menſura C. 5, 2, 1. boues C. 6, 1, 3. oues C. 7, 2, 3.
Quadridentes raſtri Ca. 10, 3. 11, 4.
Quadrifidas ridicas C. 4, 33, 4.
Quadrigae perniciſſimae C. 3, 8, 5.
Quadrigarius eques V. 2, 7, 15. pulius Veg. 1, 56, 19. 4, 8, 4. *deſcribitur* 4, 13 *& Hippiatr. Ruell. p.* 113, a. (*add. p.* 107, a. *it.* 117, a) *vbi apparet non a numero ſpecierum dici, ſed ab vſu Circenſium equorum.*
Quadrimatum agentes ſues C. 7, 9, 2. vltra quadrimatum ſeneſcit C. 9, 1, 7.
Quadrimi boues V. 1, 20, 1. quadrima vitis C. 4, 16, 1. *P.* F. 15, 3. ad quadrimos vsque, ad quadrimatum *P.* F. 26, 1.
Quadrupes a ſerpente morſa vt curetur Ca. 102. quadrupedum genera duo C. 6 pr. 6. quadrupedia maiora C. 11, 2, 14 *&* 33. *P.* Mar. 13, 9.
Quaerere rem mercaturis Ca. pr. 1. quaerat villa fundum Ca. 3, 1 *h. e.* deſideret: *ita &* V. 3, 13, 1. quaerit vinum in calice aquam V. 1, 8, 7. ſedem anſer C. 8, 14, 5. terra ſuccum V. 1, 13, 4. vaſa quae cultura quaerit V. 1, 13, 7. quaerit fructus aera *ib.* quaerunt limites iudicem litibus V. 1, 15. quaerit grauior plaga medicum V. 1, 55, 3. ¶ Quaeſito *pro* quaerito C. Arb. 26, 8.
Quaeſtuoſus ager Ca. 1, 6.
Qualitas cuiusque rei conſideranda eſt C. 11, 1, 8. caeli C. 3, 1, 6. aëris C. 4, 29, 5. terrae C. 3, 11, 1. qualitate & colore fallunt terrae C. 1 pr. 24. qualitates agrorum C. 2, 2, 17. miſtae inter ſe vicibus & alternatae C. 2, 2, 2.
Qualiter aedificanda villa C. 1, 4, 6. gallinae tuendae C. 8, 2, 6.
Qualitercunque obruatur C. 2, 10, 2.
Qualus vino liquando C. 9, 15, 12. pertuſus Ca. 52, 1. qualo deſuper muniendi ſurculi *P.* Mar. 10, 16. quala ſatoria C. 11, 5. mundiſſima Ca. 7, 3, 9.
Quam diu oleum conficitur, *h. e. tantiſper dum* C. 12, 50, 13. *ita* Veg. quam diu lympidum vulnus, curetur. *Sic Lamprid. Elag. c.* 29 Si quis inuentor noui cibi diſplicuiſſet, iubebat, vt ſemper id comeſſet, quam diu tamen melius inueniſſet. *Add.* Veg. 3, 3, b. 5. ¶ quam pluribus ſignis *P.* Iun. 7, 1. quam optimum acetum C. 12, 16, 1. ¶ quam optime poteris Ca. 28, 2. ¶ duplicia quam C. 1, 8, 8. ¶ non aliter quam ſi C. 4, 22. ¶ Quam plurimum — tam citiſſime Ca. 157, 8. quam citiſſime — tam maxime Ca. 64, 2. quam diutiſſime — tam deterrimum *ibid.* quam pauciſſimos — tam optimi V. 2, 9, 12.
Quamuis humanus homo *h. e. humaniſſimus* V. 2, 5, 1. quamuis mundiſſimae tabulae C. 7, 8, 4.
Quando *&* quoniam *confunduntur a librariis* V. 2, 1, 21.
Quandoque, quandocunque C. 2, 4, 5 *& ibi Vict. in Addendis.* it. 2, 10, 16. 4, 24, 1. *& MS. Lipſ.* 7, 4, 7. *Sic* quotiesque, *de quo ſ. l.* ¶ *pro interdum* C. 7, 3, 13. *Sed vid.* V. L.
Quanto ſaepius — tanto liquidius C. 12, 50, 11. quanto foecundior eſt, (*om.* tanto) celerius ſeneſcit C. 7, 9, 3.
Quanta *pro* quot *P.* Mar. 9, 11. quantum plurimum C. 12, 21, 6. quantum (*int.* opus eſt) vt C. 2, 11, 4.
Quantalibet ſaeuitia C. 8, 17, 11.
Quartanaria tabula *P.* Ian. 11.
Quartarius ſulfuris Ca. 95, 1. mellis C. 12, 5, 1.
cum Quarto quando reſponderint frumenta C. 3, 2, 3. quartae tres C. 5, 1, 11. quarta decima pars C. 5, 2, 9. quarto decimo Kal. Dec. C. 11, 2, 88.
Quaſi eruum mica ſalis Ca. 156, 3.
Quaſſaturae Veg. 1, 28, 5.
Quaſſari mola fortiore, *h. e.* frangi *P.* N. 17, 2. *P.* D. 2.
Quatenus *pro* quia C. 4, 32, 4. *apud* Vegetium *fere ſcribitur* quatinus. ¶ *pro* vt, ἵνα Veg. 1, 22, 5. 2, 13, 7. 2, 14, 2. 3, 1, 1.
Quaternarii ſcrobes C. 11, 2, 28.
Quattuor ſemper ſcribitur *in MS. Lugd. Palladio.*
Quatus *pro* cyathus *P.* 1, 27, 1. Apr. 1, 2, bb. Oct. 14, 5, gg. *ita* quilon, cylon, coloquintha, κολόκυνθα. quima, cyma. ſquibala, σκύβαλα. iusquiamus, hioſcyamus. ſquilla, ſcylla.
Que *prius quam poſcit ratio poſitum in illo* C. 6, 29, 1 ſi neque conſpectu nouaeque rei auditu, *pro* neque conſpectu nouae rei audituque *rel.*
ad Quercetum ſerere oleam inutile eſt V. 1, 16, 6.
Quercus quae folia non amittit, *ſemper foliata* V. 1, 7, 6. eius ſatio & caeſio C. 4, 33, 5. inuiſa oleae C. Arb. 17, 3. ad quae vtilis *P.* N. 15, 2. ¶ Querci cineres *P.* Mar. 7, 6. palos *P.* Mar. 8, 2.
Querimonias mitigare C. 1 pr. 1.
Quernei frutices C. 7, 6, 1. querneam frondem caedere Ca. 5, 8. querneae frondes C. 6, 3, 7. quernea folia C. 6, 3, 7.
Querquedulae aues V. 3, 3, 3. 3, 11, 4. C. 8, 15, 1. *vid. Scal. coniecta. Varr. p* 36. SCHOETTG.
Qui *pro* cy *vid.* Quatus. Qui *vid.* Quis.
noueris Quia palmes *rel. pro accuſatiuo cum infinit. P.* F. 13, 3.
Quieta bacca, *quae aliquam diu in tabulato iacuit* C. 12, 50, 19.
vt Quilon fiat Veg. 3, 66, 4. *pro* cylon. vid. Quatus. *Sic*
Quima *pro* cyma *P.* Apr. 3, 1, c. Sept. 13, 1, bb.
Quincunx iugeri C. 5, 1, 11. ſchoeni C. 12, 28, 1. in quincuncem diſpoſita C. 3, 13, 4. vinearum metatio C. 3, 15, 1.
Quini. quina pariunt oua C. 8, 14, 5. quinum pedum C. 4, 30, 5.
Quinquagenarius grex V. 2, 10, 11. vrna Ca. 10, 2. dolium Ca. 69, 2. 112, 3. *h. e.* L *congiorum ſ.* quadrantalium.
Quinquatrus *feſtus Mineruae dies menſe Martio* C. 11, 2, 27. 11, 3, 53.
Quinque & quinquaginta C. 12, 23, 2.
Quinquelibrale pondus C. 3, 15, 3.
Quinquemeſtres pulli V. 2, 7, 11.

Quinquennis aries C. 7, 3, 6. caper C. 7, 6, 3. vinea C. 4, 21, 1.

Quinquies quinque numerare Ca. 156, 2. quinquies & vicies duceni C. 5, 3, 2.

Quintius Cincinnatus C. 1 pr. 13.

Quinto decimo Kal. Dec. C. 11, 2, 88. quinto & XXX die C. 8, 11, 15. quinta decima luna C. 8, 5, 9.

Quis *relat. pro* qui Ca. 145, 1. *contra*, quem qui eſſet animaduertere non potuiſſe V. 1, 69, 2. quid aliud, ἄλλο τι V. 3, 13, 1. quid *pro* quod *vel* aliquod V. 3, 7, 3. quid ita C. 1 pr. 3. quod fieri oportere C. 2, 12, 2. quod genus *i. e. cuius generis* Ca. 42, 1. fiſcellis, aut alia re, quod alligant V. 2, 2, 14. Quod tamen ſi *pro* quod ſi C. 6, 27, 11. *add.* V. 1, 18, 3. quod vbi V. 1, 15. quod ne C. 5, 11, 13. *Huc enim referimus, quia eſt vere relatiuum, q. d. qua in re ſi* &c. *vnde neque ab initio orationis vel argumenti ponitur.* Quoius rei ergo Ca. 141, 2. quo *Datiuo caſu* V. 2, 1, 21. de quo *pro* de illo Ca. 154 *Vict.* qua ſub latent herba V. 1, 48, 3. quo (*om.* magis) temperandum iis V. 3, 10, 5. quo minus C. 3, 8, 5. *pro* de quo C. Arb. 5, 4. amicum quiddam & dulce C. 12, 2, 4. ¶ ſuum quidquid genus Ca. 48, 1. ¶ quidquid putridi aut arentis inuentum fuerit *P.* F. 18, 1. ¶ tertio quoque aut quarto die C. 12, 48, 4. cuiusque diſciplinae C. 3, 21, 2. ſexta quaque oliuitate C. 12, 50, 15. ¶ quiduis anni *pro quouis anni tempore* Ca. 17, 1 & 2. quod genus vis Ca. 52, 2.

Quo *pro* quod V. 1, 31, 3. ¶ *pro* in quae Ca. 10, 4. *Sic* foſſas, quo aqua delabatur V. 1, 29, 2. ¶ quoquouerſus ſeptem pedum C. 8, 3, 2. 11, 2, 28. *ſic etiam* C. Arb. 4, 3 & 27, 2. *in quibus omnibus locis excluſa videtur altitudo.* quoquouorſum *P.* X. Ca. 15, 1.

Quoad eius poteris Ca. 32, 1. quoad eliciatur ſanguis C. 6, 31, 2.

Quod enim ἅτε δὴ *Scal. ad* V. 1, 13, 4. & 1, 55, 2. *vid.* vt enim. ¶ mihi videtur, quod nulla prouincia eſt *P.* F. 10, 4. *Sed vid. no.* opinantes quod tangatur *P.* F. 24, 5. affirmat quod pariat *P.* Apr. 3, 5.

Quoium *pro* cuium Ca. 139.

Quom *pro* cum *vel correptum adeo ex* quoniam C. 5, 6, 25. *vi. no. & Schoettg. ad* C. 1, 4, 6.

Quoniam *pro* quamquam *librarii culpa videtur poſitum* C. 5, 4, 3.

Quoque etiam *P.* O. 11, 5.

Quoquere *pro* coquere *in compoſſ. aliquoties Pall. Leidenſis, e.g.* Sept. 16.

Quoquouerſus *vid. ſub* Quo.

Quot menſibus *pro ſingulis menſibus Po. ad* Ca. 43, 2. quotquot menſibus V. 3, 7, 5.

Quotiesque *pro* quotieſcunque *libri optimi* C. 6, 17, 8.

Rabies ex inani amore C. 6, 35, 1.

Rabioſus equus Veg. 2, 5.

Racemarii pampini C. 3, 18, 4. *V. Gl.* ἐπιφυλλίς, pampinus racemarius.

Racemari licebit *metaph.* V. 3, 9, 1.

Radiata rota V. 3, 5, 15.

Radicata planta *P.* F. 10, 1 & 18, 1. *it.* 19, 2. vitis *P.* F. 10, 3. ſarmentum *P.* F. 10, 7.

Radicitus conciditur roſa ferenda V. 1, 35, 1. eximere C. 4, 33, 4. interire C. 6, 3, 1.

Radicor. radicantur facile C. 4, 2, 2. ¶ de bubus radicandis *lemma MS. Corb.* Veg. 3, 2, 27 *h. e. radice conſiliginis curandis.*

Radiculae aeſtiuae C. 11, 2, 19. 4, 8, 1.

Radiolus vt condiatur C. 12, 47, 2. *eadem oliua quae* Cercitis. *Ipſa* &

Radius, *olea* C. Arb. 17, 3. 5, 8, 4. maior Ca. 6, 1. *A forma oblonga dictam cenſet Seruius ad* Ge. 2, 85. SCHOETTG.

Radix Syriaca C. 11, 3, 16 & 59. *Huc ne faciunt, quae de* Radicula ῥιζίῳ, συριακὸν ἄνθος *dicta, quae etiam* φῦκος, χρῶμα *item, a Graecis vocetur, diſputat Salmaſ. ad Soli.* p. 817, b. F? *Non puto, agit enim de eſculentis Columella. Succurrat igitur Plinius, qui* 19, 5 ſ. 26 n. 3 raphani generibus *ponit* alterum, rapi figura, quod vocant Syriacum, ſuauiſſimum fere ac tenerrimum: & *ne miremur, tam raram eſſe illius mentionem, ſubiicit*, e Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. *Nimirum* radix κατ' ἐξοχὴν *noſtris eſt* raphanus, *vt* C. 11, 3, 18. *P.* 1, 35, 5. Ian. 14, 3. Mai 5. Iul. 2, 1. Aug. 5, 1. Veget. 1, 44, 3 & 5. 3, 25, 3. ¶ *Generali intellectu*, radices aliter ab aliis diffunduntur V. 1, 37, 5. in arboribus vti capiant (*ſurculi*) Ca. 133, 3. ne implicentur in vitibus C. 3, 15, 3. ¶ e radicibus trinis ſunt, *quae ſcribit* V. 1, 1, 11.

Rado. radatur area C. 2, 20, 1. terra *P.* Iun. 1 *de auferendis ex futura area, quae nata ſunt.*

Radula ferrea curuata C. 12, 18, 5. *Hinc* radulanam picem *apud Plinium dici, non* rabulanam, *vult* BERO.

Rafanus *pro* raph. Veg. 1, 45, 2.

Ragadio ſimile vulnus Veg. 2, 51. rhagadia *apud Celſum* 7, 18 *ani vitium eſt, vbi pluribus locis cutis exciditur. Cognatae* rhagades, *fiſſurae a* ῥήγνυμαι.

Ragulae *an* regulae in armis equorum Veg. 4, 1, 1 *it.* 4, 2, 2. *Platnerus V. C. confert locum Rufi Epheſii, apud quem* ῥάγες *ſint* κορυφαὶ δακτύλων. *Addit Pollucem* 2, 146. *Videntur igitur* ragulae *eſſe capita oſſium humeri.*

Ramenta a ſcobe diuerſa C. 4, 29, 16. C. Arb. 8, 4. *vid.* Scobis.

Ramex, *ramus, pertica transuerſa* C. 9, 1, 3. ¶ tumor ex ſanguine Veg. 3, 4, 10 *no.* o.

Ramulae & ſoleae equorum Veg. 1, 56, 31. 2, 58, 4. V. N.

Ramus. ramos omnium generum in hortis diſponere C. 5, 10, 21. C. Arb. 25, 2. rami cum foliis vt ſeruentur Ca. 101.

Rana lurida V. 1, 2, 26. cocta cani obiicienda V. 2, 9, 6. e ranis medicina ad ſcabiem Veg. 3, 71, 5. ¶ ranae *apud veterinarios* vitioſa incrementa linguae *C.* 6, 8, 1 *vid.* Ranula.

Rancor anni praeteriti in vaſis oleariis *P.* O. 10, 2. rancore veteri *P.* 1, 20, 2.

Ranulae, vitioſa incrementa linguae Veg. 3, 3, 12.

Rapa *V.* Rapum.

Rapaces dentes, qui alias inciſores Veg. 4, 1, 1. *vetus interpres Germanus Rab-Zaehn.*
Raphani ſatio & cultura C. 11, 3, 47 *&* 59. *P.* Aug. 5. vitibus inimicus *P.* Aug. 5, 3 *vid. no. in Addend.*
Rapicii coles Ca. 35, 2. ſemen Ca. 134, 1.
Rapina, *locus rapis conſitus* Ca. 5, 8. 35, 2. *C.* 11, 2, 71. *Neſcio quam bona ſit Beroaldi obſeruatio, mediam in hac voce corripi.*
Rapiſtri olus *C.* 9, 4, 5.
Raptor ferus C. 7, 12, 9.
Rapum (Rapa, ae) in napum tranſit & contra *C.* 2, 10, 23. *P.* Iul. 2, 2. rapae napique ſemina *C.* 11, 3, 16. eius ſatio & cultus *C.* 11, 3, 59. *P.* Iul. 2, 1. *C.* 2, 10, 22. rapa vt ſeruentur V. 1, 59, 4. vt condiantur *C.* 12, 54. *P.* Dec. 5. ius rapis condiendis *C.* 12, 55, 2.
Rare ſata C. 2, 9, 5. rarius tenui vimine contextus ſaccus *C.* 9, 15, 12.
Rarenter dare *Ca.* 103.
Raripilum pecus *C.* 1 pr. 26.
Raritudine mediocri terra *C.* Arb. 3, 7.
Raſis, genus crudae picis *C.* 12, 20, 6.
Raſtellis eraditur ſtipula de pratis V. 1, 49, 1. ligneis *C.* 2, 13, 6.
Raſtri quadridentes Ca. 10, 3. 11, 4. lignei *C.* 2, 11, 4.
Raſura deducitur *C.* 4, 29, 3. raſurae eboris Veg. 1, 10, 6. 4, 8, 8.
Rationes putare, argentariam, frumentariam *Ca.* 2, 5. quo minus onerentur C. 12, 3, 6. vbi ratio cum orco habetur V. 1, 4, 3. rationem cum orco ponere C. 1, 3, 2. ratio accipitur pecoris nati aut amiſſi C. 11, 2, 44. rationem parem facere cum forenſibus negotiis C. 12 pr. 8. *ita fere* Veg. 2 pr. 3. rationes confingere *C.* 1, 8, 4. ¶ rationis muſicae ſtudioſus C. 1 pr. 3.
Ratiocinator diligens C. 3, 3, 7.
Ratiocinium iugeri expeditiſſimum C. 5, 1, 13. aliter ordinabitur *C.* 5, 2, 6.
Rauea combuſta adu. tuſſim *in MS.* Veg. 3, 68, 4. *N. L.*
Rauennatis ſoli ager vliginoſus *P.* Ian. 13, 7. Rauennate agro *C.* 3, 13, 9.
Rauidi oculi C. 8, 2, 9.
Rauis oculis arietes laudantur V. 2, 2, 4. canes V. 2, 9, 3.
Reate ad viam ſalariam fuit V. 3, 1, 6. ad lacum Velinum, vicinum Interamnis V. 3, 2, 3.
in Reatino arundines V. 1, 7, 7. equarias magnas habuit Varro 2 pr. 6. cochleae V. 3, 14, 4.
Reatinorum ratio in vineis V. 1, 8, 6. in aggeribus V. 1, 14, 3. Reatini aſini nobiles V. 2, 1, 14. in Reatinis montibus aeſtiuant oues V. 2, 2, 9.
Recens fretum C. 8, 17, 4. recentes catuli V. 3, 12, 4. recentiſſimi rigoris aqua C. 9, 14, 7.
Recenſere veſtem & inſtrumentum *C.* 11, 1, 21. pecus & familiam *C.* 1, 8, 20.
Receptacula olei *P.* 1, 20, 2. Oct. 10, 2. auium C. 8, 15, 4. aquatilium animalium *C.* 8, 1, 3.
Receptui canitur ſigno paſtorali *C.* 6, 23, 2.
Receſſus profluus, *aeſtus maris* C. 8, 17, 9.
Recidere mella *P.* Iun. 7, 2. mala Cydonia in breuiſſimas particulas *P.* O. 20, 1.
Recidit in caſſum omnis impenſa C. 4, 3, 5.
Reciperare ſe quiete V. 1, 13, 1.
Recipere dena millia ex melle V. 3, 16, 11. vt in os libenter recipiantur V. 1, 66. recipit condituram qualemcunque C. 12, 47, 5. non recipit oleum ſaporem ſalis *C.* 12, 50, 12. recipit vrbs violas V. 1, 16, 3. ¶ difficulter recipiunt ſe caſtrati ¶ recipitur domino paſcere, *excipitur* Ca. 149, 2. vſioni domini *ibid.*
Reciprocans fluctus alternis aeſtibus *P.* N. 15, 3.
Reciprocae fluunt piſcinae V. 3, 17, 9.
Reciſa rapa in partes minutas *P.* D. 5.
Recludere (*ſi vera lectio*) *includere, concludere P.* Mar. 10, 33. *ſed*
Recluſa ferro, *aperta C.* 6, 12, 5. 6, 38, 2.
Recogitans *C.* 1 pr. 13.
Recognitio frequens *C.* 11, 1, 21.
Recognoſcere numerum gregis C. 8, 11, 2. capitum C. 8, 4, 3. mancipia & veſtem eorum *C.* 1, 8, 16. inſtrumentum ruſticum *C.* 11, 1, 20. recognoſcitur grex, numerusque cenſetur *C.* 6, 23, 3.
Recolligere *C.* 8, 5, 4.
Recompones fracturam Veg. 2, 47, 3.
Reconciliatae apes, *recreatae* V. 3, 16, 38.
Recondere cado picato *C.* 12, 5, 13. tectis *C.* 12 pr. 2. recondis in ſextariis L cochlearia VI *P.* O. 14, 8 *vt* κρύπτειν *de fermento in ſacris.*
Recraſtinari *C.* 2, 21, 2.
Rectrix membrorum *C.* 3, 10, 9.
Recuruato capite *C.* 3, 18, 1.
Redactus *pro reditu vi. no. ad P.* 1, 19, 2. Iun. 7, 1.
Redditus *pro eodem ſemper fere MS. Lipſ.* Columellae e. g. 3, 2, 3 *&* 5 (*vid.* V. L.) 3, 3, 2. 7, 4, 3. *Etiam MS. Polit. P.* Iun. 7, 1. *vid. mox* Reddo.
Reddere fimum C. 2, 15, 4. ¶ reddam tibi tertium actum, vt promiſi, *dicam* V. 3, 17, 1. reddemus vnumquodque ſuo menſe *P.* 1, 39, 2. ¶ reddunt vinum pulcherrimum Amineae *P.* F. 9, 4. reddit pratum in pabulo non minus quam in foeno C. 2, 17, 2. *vid.* Redditus.
Redemtor *vid. Schoettg. ad* Ca. 137.
Redeo. redire ad libros Sibyllinos V. 1, 1, 3. redit in plagam materia, ſubducto cuneolo *P.* F. 17, 3. ¶ poſſentne fructus pro impenſa & labore redire V. 1, 2, 8. redit ſemen cum decimo V. 1, 44, 1. ¶ redie[?] *pro* redibit *MSS. P.* Iun. 7, 9.
Redica *pro* ridica *MS. P.* N. 15, 2.
Redigere ſemen e farragine, *recolligere P.* S. 8, 2. vt redigantur ſemina maiora *P.* Iul. 2, 3. *v.* Redactus.
Redimitur floribus hortus C. 10, 286.
Redintegraſſit iucunditas V. 2, 2, 11. redintegrantes V. 2, 2, 10. vt redintegrentur columbae faſtidientes V. 3, 7, 6.
Reducit hibernatum furcillas V. 1, 8, 6. reducere in ſummum faecem *C.* 12, 19, 4.
Redulceratur cutis *C.* 7, 5, 8.
Refectionem deſiderant ferramenta *C.* 12, 3, 9.
Refert quaeſtum vberem *C.* 8, 8, 9. ¶ generibus, coloribus

loribus C. 7, 2, 3. refert, vt C. 3, 9, 7. *add.* V. 1, 7, 5. 1, 8, 1: ¶ referre ad fructum, *rationem eius habere* V. 1, 40, 6.

Reficere impenſam V. 1, 2, 8.

Reformidat biennio planta depoſita *C.* 4, 33, 4. 4, 9, 1. 4, 24, 15. *noſtri ſtocken, cum plantae translatae vel vulneratae aliquo tempore non coaleſcunt, neque incrementa capiunt. conf.* C. 4, 11, 1.

Refoſſae radices *C.* 3, 11, 4.

Refouere velut pabulo (*ſtercoris*) abſumtas vires C. 2, 14, 3. refoueatur ſtercoratione terra *C.* 2, 1, 7. paruo humore *P.* Mar. 10, 19.

Refractus tofus C. 4, 33, 1.

Refrigeratio aurae *C.* 11, 1, 16. ¶ & requies Veg. 3, 57, 1 *de interuallo morbi. vid.* Refrigero.

Refrigerato aëre veſpertino V. 2, 2, 11.

Refrigero. refrigerare frumenta poſt trituram *P.* 1, 36, 2. ¶ refrigerauerunt vuae *intranſ.* C. 12, 43, 3. ¶ refrigeratur vitis, *recreatur P.* F. 13, 2. C. 5, 6, 27. *vid.* Refrigeratio.

Refrigeſcit ager *C.* 2, 16, 2. ¶ Refriguit Veg. 3, 4, 17 *pro* refrixit.

Refringitur glaeba in vineis *C.* 11, 2, 60.

Refulſerit aeſtas *P.* Mar. 10, 14.

Refundere vinum lagoenis, *diffundere P.* O. 14, 18.

Refuſius egeſta humus C. 4, 1, 3. *fodiendo reſoluta & fermentata.*

Regelare ſubtus a ſolo ventus poteſt granaria V. 1, 57, 3. regelari ortu ſolis C. 1, 5, 8. *Laudabat hic Cl. Schoettg. Sen. ep.* 67 Iam aetas mea contenta eſt ſuo frigore. vix media regelatur aeſtate; *&* Crenium *part.* 10 *p.* 54. ¶ regelare ſinuntur vites C. 11, 2, 7.

Regerere radices in ſummum *C.* 3, 11, 4. ¶ quoad regerunt duas partes V. 1, 64, 2. *V. No.*

Regeſta humus *C.* 11, 3, 5. regeſtum C. 3, 11, 7 *&* 10.

Regeſtus *ſubſt. C.* 3, 13, 8.

Regionum ſua ſunt propria munera C. 2, 12, 3. qualitas mutatur C. 1, 1, 5. regionibus Ciliciae Syriaeque C. 2, 10, 18.

Regius morbus Veg. 3, 49, 1. regia olea C. 3, 8, 3. 12, 47, 2 *&* 7. *Plin.* Praeſertim cum magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſint, quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, & ab aliis phauliae, grandiſſimae alioquin, minimo ſucco. BERO. pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.

Regnator aquarum C. 10, 200.

Regni nulla ſocietas C. 9, 9, 1.

Rego *pen. longa, ad formam* dego *vult Scal. ad* V. 2, 2, 18 *eſſe hic &* V. 1, 64, 2.

Regula mechanica C. 3, 13, 11. regula exploraueris aequale P. 1, 9, 2. regulae ligneae in caſtratione vituli adhibitae C. 6, 26, 2. *conf. P.* Mai. 7, 1 *&* 4. *ex hoc genere etiam ſunt* Veg. 2, 41, 3. 2, 47, 3. in prelo oleario C. 12, 50, 10.

M. Atilius Regulus C. 1, 4, 2.

Reiectiones ſanguinis inhibere *P.* F. 31, 2.

Reiculae pecudes V. 2, 1, 24. 2, 5, 17.

Relaxatae glebae V. 1, 27, 2.

Relaxant amygdala corium *P.* Ian. 15, 12. relaxatur tofus gelu & ſolibus *P.* Ian. 13, 3.

Relaxus. relaxa humus *C.* 11, 3, 46.

Relegere librum *C.* 4, 1, 1. pecuniam *an* Ca. 150 2? *V. N.*

Relictus pauper V. 3, 16, 1.

Religiones Pontificum *C.* 2, 22, 4. a religionibus liber dies C. 6, 2, 3.

Religioſe adminiſtrare C. 3, 10, 7. 8, 5, 11. qui religioſius rem ruſticam colunt *C.* 11, 2, 95.

Religioſiores agricolae *C.* 11, 2, 98. 11, 3, 62.

Religare defectam herbam *C.* 2, 18, 5.

Relinqui oportet agrum alternis annis V. 1, 44, 3.

Reliquum *&* exactum *oppon.* Ca. 2, 5.

Remedium ne idem faciat quod venenum *P.* N. 7, 15.

Remeant trans mare V. 3, 5, 7. remeans & commeans examen *P.* 1, 39, 1.

Remiſſarii vectes Ca. 19, 2. *remiſſioris & minoris longitudinis, quibus in minore & remiſſiori preſſione opus eſt: ita mauult Turn.* 7, 25 *quam* remiſſarios *dicere quibus* remittatur *prelum, non intendatur.*

Remiſſe imperare *C.* 1, 8, 10.

Remiſſio operis V. 1, 17, 7. ea deterior fit aſinus V. 2, 6, 4. remiſſionem petere C. 1, 7, 1.

Remiſſus adeps Veg. 1, 11, 4. remiſſum Ammoniacum *P.* 1, 41, 2.

Remittunt aeruginem aenea vaſa *C.* 12, 20, 1. librum arbores *C.* 11, 2, 37. vaſa ceram *C.* 12, 50, 14. remittit caſeus minimum ſeri C. 12, 13, 1. humorem noctibus humus *C.* 12, 15, 1. 12, 17, 1. idem *de ſalſis conſudantibus C.* 12, 7, 2. muriam *de iisdem C.* 12, 9, 1. *add. Horat. Sat.* 2, 8, 53. ¶ Remittere in fructuarium *pro ſubmitt. C.* 4, 24, 17.

Remoliri terra debet aequaliter *paſſ. C.* 2, 12, 9.

Remotiſſima a viris debet eſſe villica, *h. e. minime viroſa* C. 12, 1, 3.

Remunereminino s V. 2, 1, 2.

Renouanda vitis C. 4, 27, 6.

Renouellatur vitis C. Arb. 6, 1.

Renunciati aediles V. 3, 17, 1.

Repangere ſemen ferulae C. 5, 10, 14.

Repaſtinatio *C.* 2, 2, 13.

Repaſtinatum quid veteribus & quid recentt. C. 3, 18, 1.

Repercuſſa nux radicem reſpergit *P.* Ian. 15, 15.

Repertor vitis V. 1, 2, 19.

Repetit ſoliditatem tumor paſtini *P.* Ian. 13, 8. ¶ repetere *eſt neglectum adhuc & intermiſſum paullo ſerius facere C.* 11, 2, 6. *nachholen. C.* Arb. 10, 2. *vt* reuocare *Plin.* 18, 6 ſ. 8.

Repletis feminis *P.* Mar. 13, 1.

Replicare ad vitis caput Ca. 41, 4.

Repo. repere in altitudinem C. Arb. 16, 4.

Repolire frumenta C. 2, 21, 6.

Reponere ſuo quidque loco C. 12, 3, 4. ¶ vineam agro repaſtinato C. Arb. 4, 2. *ſed melius forte Pol.* ponere.

Repraeſentare faciem veri maris C. 8, 17, 6. repraeſentat ſe ſemper villicus C. 1, 8, 11. C. 11, 1, 26. viridem ſaporem oliuarum *conditura* C. 12, 47, 8.

Reprehendiſſe peccantem non ſatis eſt, ſi non & recti viam doceas *C.* 11, 1, 9.

Repubeſcere C. 2, 1, 4.

Repul-

Repulleſcere nouellis frondibus C. 4, 22, 5. repulleſcens ſoboles C. 4, 24, 4.
Requies forenſium exercitationum *C.* 12, pr. 7. porcorum volutatio, vt lauatio hominum V, 2, 4, 8.
Requietum lac C. 7, 8, 1. *vid. no.* requieta oua *oppon. recentiſſimis* C. 8, 5, 4. requietior terra *C.* 2, 1, 5.
Res. rem diuinam facere Ca. 5, 3. rei ruſticae libro primo *C.* 11, 1, 2. rem ruſticam prolatare *C.* 1 pr 19. ¶ *pronominis relatiui vicem ſuſtinet, vel cum eo potius abundat* res. Haſce oues, qua de re agitur V. 2, 2, 6. *vi. no. ad* V. 1, 55, 5. ex reliquis rebus, quae ſupra SCRIPTA ſunt *C.* 12, 35. rebus, QVAE non arbitror pertinere V. 1, 1, 11. 2, 1, 3. *ſic. Cic. fam.* 16, 4 ſumtu ne parcas vlla in re, QVOD ad valetudinem opus ſit. *Add. Cort. ad Salluſt. Iug.* 41, 1.
Reſcinditur ferro ſuppuratio *C.* 6, 11, 1. vena *C.* 6, 30, 5.
Reſectio vitis *C.* 4, 29, 4. caeca C. 4, 32, 4.
Reſex palmes C. 4, 21, 3. in reſecem ſubmitti C. 3, 10, 15. reſeces bigemmes *C.* 5, 5, 11.
Reſeratur ſuppuratio C. 6, 34, 1. *vid. Vrſi. ad* C. 6, 26, 2. reſerandum eſt C. 7, 5, 10. *ita* Recluſus.
Reſeritur pertica exemta *C.* 4, 33, 3.
Reſeruetur maturo fructui pars olineti *C.* 12, 50, 2.
Reſides in corpore caſei V. 2, 11, 3 *non concocti, digeſti.*
Reſina muſto indita Ca. 23, 3. locularis *ſ.* laricis *P.* F. 25, 23. dura Veg. 3, 3, b, 5. frixa Veg. 2, 54, 4. 4, 28, 18. fricta, *eadem quae* Colophonia Dodonaeo, bituminis Veg. 4, 28, 19. cauealis Veg. 3, 54, 2. 4, 14, 1. remiſſa Veg. 2, 55, 6. terbentina, terebinthina Veg. 2, 54, 4. 4, 28, 19 *rel.* pituina ſ. pityina, *ex* pity, pinu Veg. 4, 28, 18.
Reſinoſa medicamina *C.* 12, 20, 3.
Reſipit muſtum ferrum V. 1, 54, 3. reſipiunt quam minimum amaritudinis *C.* 12, 46, 2.
non Reſiſtunt aduerſus tempeſtatem nocentem V. 1, 13, 2. reſiſtit ventris citata proluuies C. 6, 7, 4.
Reſoluere vinctum *C.* 1, 8, 17. 11, 1, 22. damnum Ca. 144, 3. 145, 1. 149, 2 bis. ſaeuitiam irae *P.* Mar. 12, 3.
Reſolutus ex aqua ὀπὸς κυρηνικός. *P.* F. 26, 3. terra *C.* 4, 1, 4. 11, 3, 5. 10, 7. corpus C. 1 *pr.* 17. corticulis C. 12, 50, 10.
Reſonant imagines *de echo* V. 3, 16, 12.
Reſpergit radicem nux *P.* Ian. 15, 15.
Reſperſio crebra ſalis *P.* N. 13, 3,
Reſpiramina, *ſpiracula in alueis apum* Creſc. *ad P.* Iun. 7, 8.
Reſpondet terra colono C. 2, 1, 3. *vid. Schoettg. ad P.* 1, 5, 6. reſpondere cum quarto C. 3, 3, 4. *ita* reſpondent medicamenta *vid. Rhod. Lex. Scribon.* ¶ reſpondent ad parentum ſpeciem vituli V. 2, 5, 9. non reſpondent ſibi vineta C. 3, 3, 6. non reſpodent ſecundae foetae C. 7, 7, 3. ¶ arbores quibus nulla amaritudo reſpondet flore deſucto *P.* 1, 37, 2.
Reſpuit aqua limum, *euomit P.* 1, 33, 2.
Reſtibilis vinea, *locus vbi fuit ante vinetum, vitibus denuo conſerendus* C. 3, 11, 4. reſtibile vinetum, vinea vetus, quae refoditur C. 3, 18, 1. reſtibilis locus Ca. 35, 2. reſtibile proximae meſſis C. 2, 10, 6. reſtibiles ſegetes V. 1, 9, 6. exſuctiores V. 2, 7, 11. *add.* V. 3, 16, 33. reſtibilis terra, quae quotannis obſita *ſit* V. 1, 44, 2 *& mox*, in Olynthia quotannis reſtibilia eſſe dicunt *rel. Nimirum, vt ait idem Varro de L. L.* 4. p. 11. Ager reſtibilis, qui reſtituitur ac reſeritur quotquot anneis: contra qui intermittitur, a nouando noualis ager. Reſtibilis *igitur a* reſtituendo, *vt a* proſtituendo proſtibulum, *quod obſeruauit Gothofr. ad l.c.* Reſtibilis *Graecis* παλιμφυής *&* παλίμβλαστος. *Adſcripſerant Varronis locum Beroaldus & Schoettgenius, qui laudauit etiam Salmaſium ad Soli.* p. 515 *& Feſtum Paulli abbbreuiatorem,* Reſtibilis ager fit, qui biennio continuo ſeritur farreo ſpico, i. e. ariſtato. quod ne fiat, ſolent, qui praedia locant excipere.
Reſticula ligare Ca. 110.
Reſtes pro iugo veneario in Brundiſino V. 1, 8, 2. ¶ reſtis *pro* reti *ſcriptum* C. 12, 44, 2.
Reſtituere conſolando ſeruorum voluntatem in dominum V. 1, 17, 7. vt reſtituat ad eius magnitudinem poma, *h. e. reddat P.* Iun. 5, 1.
Rete obiecto V. 3, 5, 8. a rete in auiaria *C.* 8, 10, 1. retia, quibus cohortes faciant V. 2, 2, 9. retibus ſparteis *C.* 12, 44, 2. ¶ intra retem, ſub retem V. 3, 5, 14.
Retegere plagam, *iterum tegere P.* N. 7, 5.
Reticulata feneſtra V. 3. 7, 3.
Reticulum iunceum & linteum C. 12, 51, 1.
Retica ſ. Rhaetica vitis C. 3, 2, 27.
Retinacula lora Ca. 135, 5. lorea Ca. 63. retinaculis continere *C.* 6, 2, 4 *add.* 4, 13, 1.
Retingitur myrtite vinum *P.* D. 2.
Retinnire vocabulis Graecis, *reſonare, ex coniectura* V. 2 pr. 2.
Retorreſcere C. 3, 17, 4. 3, 3, 4. 3, 5, 1.
Retorrida frons C. 11, 2, 87. plantae C. 3, 12, 2. & muſcoſa prata V. 1, 9, 5. *vid. I. F. Gron. ad Phaedr.* 4, 1, 16. SCHOETTG.
Retractare C. 1, 4, 1. retractans C. 1 pr. 13. retractanda ſunt pedamenta poſt putationem C. 4, 26, 1.
Retrectans bos C. 2, 2, 26.
Retrimentum oleae amurca V. 1, 64, 1.
Reuellere pellem C. 2, 3, 1.
Reuerberare incrementa duritie ſua C. 3, 13, 7.
Reuerentia diſcendi, *timor C.* 11, 1, 10.
Reuerti ad libros, *vt* redire V. 1, 1, 4. ¶ donec reuertatur mel ad menſuram mediam coques *P.* O. 20, 1.
Reuincire C. 1, 8, 16.
Reuireſcere C. 2, 1, 4.
Reuiſere ſua negotia C. 12 pr. 8.
Reuiuiſcunt herbae C. 4, 5.
Reuocare praetermiſſa *Plin.* 18. 6 ſ. 8 *nachholen. vid.* Repeto. Conſequor. ¶ Reuocabis ad vnum corpus omnia miſta *P.* 1, 17, 3. ¶ Reuocari deſiderat vitis *i. e. ſuperiori parte reciſa ex nouo palmite reparari. P.* F. 12, 4.
Rex. Regis ſomnium inaugurare C. 1 pr. 9. ¶ rex apum C. 9, 10 & 11. P. Iun. 7, 7.

Rhaetica

Rhaetica vitis C. 3, 2, 27.
Rhagadia, Rhagulae *vid.* Rag.
Rhamni ſponte vireſcunt C. 10, 373.
Rhedariae mulae V. 3, 17, 7.
Rheni accolae V. 1, 7, 8.
Rhinto V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4.
Rhodii galli C. 8, 2, 12. Rhodiae gallinae C. 8, 2, 4 *&* 13. 8, 11, 11. fici C. 5, 10, 11. vites C. 3, 2, 1.
Rhododaphnes folia muribus letifera *P.* 1, 35, 9. *add.* Veg. 2, 48, 5. 3, 71, 7 *vbi* rhododaphne *reſtituenda.*
Rhodomeli vt fiat *P.* Mai. 16.
Rhombus piſcis C. 8, 16, 7. 8, 17, 9. *ſitu tantum corporis a paſſere differre obſeruat Plin.* 9, 20. SCHOETTG.
Rhus *vid.* Ros.
Ricini ne oues infeſtent Ca. 96, 9. boum C. 6, 2, 6. vt decidant a canibus C. 7, 13, 1. *De his Plin.* 22, 18. *multa etiam Vlit. ad Nemeſia. Cyneg.* 209. SCHOETTG. ¶ ricini more dependens cucumis *legebatur* C. 10, 378.
Ridica Ca. 17, 1. quid eſſet V. 1, 8, 4. C. 11, 2, 12. *breuiter* ridica *fiſſa & anguloſa*, palus *rotundus.* quo vineae loco figenda V. 1, 26.
Rigationem miniſtrare C. 11, 3, 48.
Rigeo. ſi ſemper riget ſtagnum C. 8, 17, 2.
Rigoris quam recentiſſimi aqua C. 9, 14, 7. ¶ rigorem vt habeant perticae C. 4, 16, 4. habens pinna C. 9, 14, 7.
Rimas praebere C. 3, 12, 2. ne rimis poſſit aperiri *P.* Mai. 11, 3.
Rimari ſtagna & paludes C. 7, 9, 7. 8, 15, 1.
Ringuntur radices aëre frigidiore V. 1, 45, 3. *vi. no.*
Ripa *&* litus *Synonyma* C. 1, 5, 5.
Riphaea bruma C. 10, 77.
Riualis allecula C. 8, 15, 6. ¶ *ſubſt.* riualem ferre nequit aries C. 7, 3, 4.
Rixa fucorum & apium C. 9, 15, 4.
Rixantur herbae V. 1, 47.
Rixoſae aues C. 8, 2, 5.
Robigus & robigalia V. 1, 1, 6. *vid. Ouid. Faſt.* 4, 907 *ſqq.*
Robius bos *MS. Goeſ.* C. 6, 1, 2. robii coloris *id.* C. 8, 2, 8. *vid.* Rubeus.
Roborea materies C. 11, 2, 13. roborei axes C. 6, 19, 1. C. 6, 30, 2. plancae *P.* 1, 21, 2.
Roboro. roborare largo cibo C. 6, 27, 8.
Roboroſa paſſio Veg. 3, 24, 1 *eſt tetanus. Vid.* Robur.
Robur ſ. Robus arbor Ca. 17, 1. ¶ *tritici genus a* robore *dictum* C. 2, 6, 1. ¶ robur puri & copioſi lactis *P.* Mar. 13, 6. robora pallentia betae C. 10, 326. ¶ in robur (*forte ex arboris intellectu*) obdureſcunt nerui, vnde morbus roboroſus Veg. 3, 24, 3. robur incurrunt *ibid. add. ſ.* 17.
Robuſtus, *ex* robore *arbore* Ca. 18, 4 & 8. V. 1, 38, 3. C. 2, 15, 6. ¶ robuſtius grano frumentum *P.* 1, 6, 12. robuſtiſſima terra C. 2, 2, 17. robuſtiſſimum ſolum C. 1 pr. 24.
Rogatio tribunicia C. 1, 3, 11.
Roma Parilibus condita V. 2, 1, 9. muri & portae vt definitae V. 2, 1, 10.
Romanica aratra & iuga Ca. 135, 2. fiſcinae Ca. 135, 3.
Romanienſis ſalis Ca. 162, 1.
Romanus populus a paſtoribus ortum duxit V. 2, 1, 9. Romanus ſedendo vincit V. 1, 2, 2.
Ῥώμη, *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Romulus & Remus a paſtore educati V. 2, 1, 9. Romuli proles C. 1 pr. 17. & Numae ruſtica progenies C. 8, 16, 2.
Ronchos ducit Veg. 3, 46, 1.
Rorat (*caelum*) C. 11, 2, 45 *&* 76. rorantia guttis antra C. 10, 267.
Rorulentae ſtirpes C. 5, 6, 19. baccae C. 12, 38, 6.
Roſmarinus *&* marinus ros C. 9, 4, 2 *&* 6. roſmarini ſesquilibra C. 12, 36. in remediis apum *P.* Mar. 15, 1.
Ros Syriacus C. 9, 13, 5. 12, 41, 4. *P.* Mar. 15, 1. roris Syriaci tres heminae C. 12, 41, 4. Rhus Syriacus *eſt frutex quaedam in Syria creſcens, qui fructum habet lenti ſimilem, vuae colore rubro, vt teſtatur Plinius H. N.* 13, 6 *ex Theophraſti hiſt. plant.* 3, 18. *Folia eius adhibuere coriarii, vt candidas facerent pelles, vnde vocatur etiam* galla coriaria. *Vide Reineſium Var. Lect.* 3, 12 *p.* 355. *Graecis eſt* ῥόος, ῥοῦς, *vnde & latinis ita ſcribendum. Nam quod in Columellae & Palladii codicibus ſemper legitur* roris *&* rore, *hoc adprobare nondum potui, & ſic etiam emendari vult Harduinus ad Plinium l. c. Quin & ita legit Coelius Aurelianus Acut.* 2, 201 Poſſunt etiam rhois Syriaci ſextarii quatuor decoqui. *Nollem excidiſſe hoc Hadr. Iunio in Nomenclatore p.* 14, 15 *vt diſtingueret inter* rhoëm Syriacum *&* rorem Syriacum. *Locum indicaſſe ſufficiat, quia prolixa confutatione non eget. Olim maſculino genere adhibitum eſt, medici hodierni libentius foeminino genere vtuntur. Salmaſius de homonymis hyles iatricae c.* 58. *Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant.* 3, 18 *p.* 272. 273, *qui etiam imaginem exhibet. Arabes vocant* Sumach, *officinae Schmack. Hebraeis eſt* אוג, *quod occurrit in Peah fol.* 2, 2. *& Maaſeroth fol.* 60, 2. *vbi Maimonides ait, Arabibus vocari* סמאק, *R. Obadias Barbare ſ. Italice* קורניאולי, cornioli, *quod non intelligo. Vide vtrobique reliquos interpretes.* SCHOETTG. *Addimus* locum Dioſcoridis 1, 47 qui fere ſolus omnia continet, Ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα, ὃν ἔνιοι ἐρυθρὸν καλοῦσι, καρπός ἐστι τῆς καλουμένης βυρσοδεψικῆς ῥοός. Quod eſt de emendatione *roris in rhois* &c. vereor, ne non tam librariorum errorem, quam deprauationem in vulgari voce mox a ſaeculo Columellae factam, quin ipſi forte iam admiſſam, emendemus. Plinius tamen qui ſaepe commemorat, *rhun* quod obſeruauerim ſemper vocat.
Roſa feri quando & quomodo ſoleat V. 1, 35, 1. roſarum quae ſemina *P.* F. 21, 1. roſae vt ſeruentur virides *P.* Mai. 17. Punicae C. 9, 4, 4. canina, cynorrhodon Veg. 3, 83, 2.
Roſarium C. 1 pr. 27. ſerotinum C. 11, 2, 29. roſaria quando & quom. conſerantur *P.* F. 21, 1. e paucis

paucis virgultis vt inſtituantur *P.* N. 11. vt colantur P. Mar. 8, 2.

Roſatum conditum *P.* F. 32. vt fiat *P.* Mai. 13. ſine roſa vt fiat *P.* O. 15.

Roſcidus, roſidus. roſcidum locum manu facere V. 3, 14, 2. roſcida herba V. 2, 2, 10. roſida caeli qualitas C. 3, 1, 6. roſidum ſolum C. 5, 6, 10. *P.* F. 13, 2. roſidae virgae C. 4, 30, 6.

Roſea campeſtris V. 2, 1, 16. 2, 7, 6. 3, 2, 9 & 10. Roſeae campi ſumen Italiae V. 1, 7, 10. Roſulanum agrum *vocat Seru. ad Georg.* 2, 201. *Plinii de fertilitate huius campi locum explicauimus in Chreſtom.* p. 574.

Roſeani equi V. 2, 7, 6.

Roſetum P. N. 11.

Roſidus *vid.* Roſcidus.

Roſina herba Veg. 4, 13, 4.

Roſtellis percudere oua C. 8, 5, 14.

Ro[illegible]atae falces C. 2, 21, 3 denticulatis *opponuntur, ſuntque adeo, quae continuam habent aciem.*

Roſtrum arietis V. 2, 2, 4. roſtra caprarum V. 2, 3, 2. ¶ roſtrum falcis C. 4, 25, 3.

Rota radiata V. 3, 5, 15. aquaria Ca. 11, 3. ad rotam armum ſi eiecerit Veg. 2, 45, 2. ¶ rotae, caprae ferae V. 2, 1, 5? *vid. no. Scal.*

Roto. rotare pauo quando dicatur C. 8, 11, 8.

Rotulae vaſis ſubiectae C. 11, 3, 52.

Rotundi agri forma C. 5, 2, 7. rotundum ex longo corpus C. 6, 29, 3.

Rubellianae vites C. 3, 2, 14.

Rubellula rhamnos Veg. 3, 75.

Ruber. rubri boues C. 6, 1, 2.

Rubei coloris boues *P.* Mar. 11, 2. C. 6, 1, 3. aſinus P. Mart. 14, 3 *vid.* Robius.

Rubicundae plumae C. 8, 2, 7.

Rubigo ne torreat herbas C. 10, 342. *add. C.* 2, 12, 5. *C.* Arb. 13. *P.* 1, 35, 1.

Rubrica talpis inimica *P.* Mar. 9, 3. formicis P. Mar. 10, 21 & 29. vt arbor fructus retineat P. Mar. 10, 30.

Rubricoſus ager Ca. 34, 2. terra Ca. 128.

Rubus caninus ſpinae genus P. 1, 34, 5.

Ructo. terra fumum ructauerit P. Aug. 8, 7.

Ructor aues tuas hoſpitales V. 3, 2, 3.

Rudecta Ca. 131.

Rudecta Ca. 34, 2. in rudecto Ca. 35, 1.

Rudicula agitare crebro Ca. 95, 1. lignea peragitare C. 12, 46, 3.

Rudis. ad rudem faciendam ſilua caeditur P. Mai. 4, 1. *vtrum* ad rudiculas, *inſtrumentum culinarium, quod hodie faciunt ex cacuminibus pini, piceae, abietis, decorticatis.* rudibus duabus Ca. 79. ¶ Rudis agriculturae penes te nunc eſt V. 1, 2, 12 *vi. no.*

Rudis ager C. 3, 11, 1. terra V. 1, 27, 2. 1, 44, 2. in qua nihil dum ſatum eſt.

Rudus ſtaruminatum P. 1, 9, 4. pingue C. 10, 81. *vide mihi miram interpretationem Pomponii ad h. l.* pauimento inductum P. Mai. 11, 2.

ad Rufri macerias Ca. 22, 4. 135, 2.

Rugas contrahere in fronte V. 1, 2, 27. rugarum contractio ne deformet zizipha P. Ap. 4, 3. vsque ad rugas ſiccata ceraſa P. O. 12, 8.

Rugoſa poma ſi creabit arbor P. N. 7, 5.

Ruma & rumis mamma olim V. 2, 11, 5. *it.* 2, 1, 20.

Rumiae diuae ſacellum V. 2, 11, 5.

Rumpo. cum germen ruperit, *eruperit* P. Mar. 1, 3. ¶ rumpatur fiſcina caltha, *impleatur, diſtendatur* C. 10, 307. ¶ rumpitur equus Veg. 1, 41. 42, 2. 43, 2. *h. e. vehementiſſime fatigatur. hoc in primis diſces ex* 3, 1, 9 omne animal eſt debile ſi rumpitur.

Rumpotinetum vt conſtituatur C. 5, 7, 2.

Rumpotinum arbuſtum C. 5, 7, 1. *Plinius videtur peculiaris arboris, forte opuli nomen hoc facere* 14, 1. *vid. Hard. no. mai.* 3.

Runca *pro* runcatione C. 2, 12, 6 *bis in MSS.*

Runcatio frugibus vtilis C. 2, 12, 6. ſarritioni ſubiungenda C. 2, 12, 9. eius praeceptum generale C. 11, 3, 19. ¶ pro herbis runcandis C. 2, 12, 6.

Runcator C. 2, 13, 1. 11, 3, 19.

Runchos *pro* ronchos Veg. 3, 46, 1.

Runco. runcare ſegetes V. 1, 30. C. 11, 2, 40. runcari ſpinas Ca. 2, 4. *vid. Vict. V. L.* 36, 8. *Goeſ. Ind. agrar. V.* ſubruncini limites, *vult,* runcare *proprie pertinere non ad herbas quasuis noxias; ſed ad* rubos & ſentes. *vid. tamen ad* C. 2, 11, 3.

Runcones vepretis perſequendis P. 1, 43, 3.

Ruricolae, *agricolae* C. 10, 337.

Ruſcariae falculae Ca. 11, 4. *vid. no.*

Ruſcones ſi habet iumentum Garg. Mart. 13. N. L.

Ruſcus. ruſco hirſuta ſepes C. 10, 374.

Ruſſeus color P. Mar. 13, 4.

Ruſtariae falces V. 1, 22, 5. *ſed vid. no. ad* Ca. 11, 4 *vbi* ruſcarias *edimus.*

Ruſticationis ſcientia C. 11, 1, 6. cura C. 1 pr. 13. praecepta C. 1, 1, 6. 11, 1, 12. magna & diffuſa materia C. 11, 1, 10. caput C. 11, 1, 28.

Ruſticitas *pro* ruſticis P. 1, 31.

Ruſticor. ruſticari foris C. 12, 3, 7.

Ruſticus. ruſticae gallinae V. 3, 9, 16. C. 8, 2, 1 & 2. C. 8, 12. ruſtica plebes vrbanae praeſtat C. 1 pr. 17. V. 2 pr. 1. it. 3 pr. 1 *ſq.* res an ſordidum & vulgare opus? C. 1 pr. 20. rei ruſticae libro primo C. 11, 1, 2. ruſticam rem prolatare C. 1 pr. 19. RVSTICAE *voces:* Summae partes radicum, quas *aeſtiuas* ruſtici vocant C. A. 5, 4. Vlmus quam *Atineam* vocant ruſtici C. A. 16, 1. *Cadetum* appellant aratores quod alii candetum C. 5, 1, 6 Quos noſtri agricolae *mergos,* Galli *candoſoccos* appellant C. 5, 11, 16. Degener arundo, quam vulgus *cannam* vocant C. 7, 9, 7. Ordeum quod ruſtici *hexaſtichum* quidam etiam *cantherinum* appellant C. 2, 9, 14 Quod opus ruſtici *caſtrationem* vocant C. 4, 32, 4. Quam terram ruſtici *variam carioſamque* appellant C. 2, 4 5. *Coloſtram* paſtores vocant, exiguum lactis, ſtatim a partu emulgendum P. N. 13, 1. C. 3, 3, 17. *Coraginem* ruſtici appellant, cum pellis tergori adhaeret C. 6, 13, 2. Quam *corrudam* ruſtici vocant C. 11, 3, 43. Tenuibus lignis quae *cremia* ruſtici appellant C. 12, 19, 3. *Cuſpides* V. 1, 8, 4. Hanc ruſtici *cuſtodem* vocant

cant C. A. 5, 1. Quam vocant agricolae *emplaſtrationem* C. A. 26, 2. *Excodicare* P. Ia. 1. *Focaneus* palmes C. 4, 24, 10. Siliqua quam ruſtici *foenum Graecum* vocant C. 2, 11, 10 & 11, 2, 71. *Glocientes* vocant ruſtici aues, (gallinas) eas quae volunt incubare C. 8, 5, 4. *Hexaſtichum* v. *cantherinum. Humeroſi* loci in vite C. 3, 10, 5. *Liras* ruſtici vocant *&c.* C. 2, 4, 8. *Machinam* vocant ruſtici C. 6, 38, 10. *Mergi* v. *candoſoccos.* Puluerationem quam vocant ruſtici *occationem* C. 11, 2, 60. Mentigo quam paſtores *oſtiginem* vocant C. 7, 5, 21. *Palmare* id eſt materiam (vitis) alligare C. 11, 2, 96. Pampini quos ruſtici vocant *racemarios* C. 3, 18, 4. Rumpi V. 1, 8, 4. Crudum ſolum & immotum in aruo, quod agricolae *ſcamnum* vocant C. 2, 3, 25. Herba quam ruſtici *ſedum* appellant C. 2, 9, 10. Bipalio vertere quod vocant ruſtici *ſeſtertium* C. A. 1, 5. Spadones ſurculi C. 3, 10, 15. Speca *pro* ſpica V. 1, 48, 3. *Spongias* ſatiui aſparagi olitores appellant C. 11, 3, 43. Soboles radicibus adhaeret, quam ruſtici *ſuffraginem* vocant C. 4, 24, 4. Tabulata vlmorum C. 5, 6, 11. Trimeſtrem ſationem vocant agricolae C. 2, 9, 7. Varia. *v.* carioſa. *Credo ratione pronuntiationis tantum ruſticas* veam *&* vellam *pro* via *&* villa V. 1, 2, 14. *Vid. Cic. de Orat.* 3, 12 *n.* 46. Sed *vellaturam* facere, *i. e. vecturis viuere, totum ruſticum.* ibid. Cepa Marſica ſimplex, quam vocant *vnionem* ruſtici C. 12, 10, 1. Veratrum C. 3, 36, 3.

Rutae ſatio & cultura *it.* noxa nudis manibus illata C. 11, 3, 38. ſuperſtitiones circa eam P. Mar. 9, 13.

Rutabulum Ca. 10, 3. 11, 5 *ad ignem in foco tractandum vna cum forcipe refert* TVRN. 7, 22. rutabulo ligneo agitare C. 12, 20, 4. permiſcere C. 12, 23, 2.

Rutili, ἐρυθροί C. 7, 2, 4. rutilis criſtis C. 8, 2, 8.

Rutrum calci ſubigendae P. 1, 15. rutro concidere Ca. 128. rutra Ca. 10, 3. 37, 2.

Sabaeum miſcet adorem C. 10, 262.

Sabanum mundum P. Iun. 7, 3. ſabanis validioribus abſtergitur iuuencus Veg. 3, 47, 11.

Sabatinus lacus C. 8, 16, 2. *De varia ſcriptione Bynckersh. obſſ.* 6, 20. *qui etiam monet poſt Cluuerium, vocari hodie* Lago di Bracciano: *& eo inclinat, vt* angularium *potius quam* anguillarium *dici putet* l. 69 *π. de contrah. emt. vendit.*

Sabelli duri C. 10, 137. Samnites *teſte Plin.* 3, 12. *nomen a* Sabinis, *a quibus orti.* SCHOETTG.

Sabinus ager V. 1, 14, 4. in eo via ſalaria V. 3, 1, 6. Sabini veteres Quirites C. 1 pr. 19. in Sabinos e Graecia venere Pelaſgi V. 3, 1, 6. Sabini colonias crebro emiſere V. 3, 16, 29. in Sabinos montes aeſtiuatum mittuntur oues ex Apulia V. 3, 17, 9. Sabina regio C. 5, 8, 5. Sabinae matres familiae C. 12 pr. 10. Sabina ficus V. 1, 67 ſalix C. 4, 30, 4. Sabinum oleum P. Mar. 9, 8. ¶ Sabina herba Ca. 70, 1. Gr. βράθυ, *cupreſſo ſimilis,* cupreſſus Cretica *quibusdam dicta: nota hortis noſtris arbuſcula* ciendis menſibus nota, & procurandis abortibus infamis *Sevenbaum* vel *Sadebaum. Niſi tamen incongruum videatur* herbam *vocari a Catone, quae arbor eſt mediocris. Viderint Botanici.*

Sabulo albus, ſubalbus, rubicundus V. 1, 9, 5. macer P. 1, 5, 1. maſculus, ſolutus P. Aug. 8, 2. niger & rutilus C. 3, 11, 9.

Sabuloſa arua C. 2, 10, 23. loca C. 2, 16, 4.

Saccellationem ex furfuribus imponis Veg. 3, 24, 9. ſaccellationes Veg. 2, 11, 3.

Saccelli ex furfure pleni Veg. 1, 52, 4. ex furfure calid. Veg. 3, 28, 3. cum furfure calentes Veg. 1, 42, 5. 3, 28, 4.

Saccus contextus tenui vimine rarius C. 9, 15, 12. ſacci ſpartei C. 12, 17, 2. ſaccis cooperiunt, vt ſudet Veg. 3, 58, 2.

Sacer mons in Hiſpania C. 6, 27, 7. ſacer ignis ſ. puſula in ouibus C. 7, 5, 16. ſacris diebus accubantes coenant operarii C. 11, 1, 19. ¶ ſacris iam rite ſolutis Tardipedi C. 10, 419. ¶ ſacres porci V. 2, 1, 20. 2, 4, 16.

Sacrificari *actiue* V. 2, 8, 1. 2, 11, 5.

Sacrificiis publicis aptati faſti C. 9, 14, 12. ſacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Saeculorum curas agere P. O. 12, 1.

Saeuiſſime candere C. 1, 4, 9.

Saeuitia hiemis C. 8, 17, 11. ſaeuitiam amoris labore temperare C. 6, 37, 1. igneam blandiri (eblandiri) C. 7, 5, 16.

Saga. ſagae fallaces C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22.

Sagaciſſimus rerum naturae C. 1 pr. 22.

Sagapini vnc. 3 Veg. 1, 16, 5. 1, 18. 1, 59. 4, 11, 1. ſagapenum *Scribo. de hac planta diuerſas ſententias habet Saracenus ad Dioſcor.* 3, 95.

Sagati cuculli C. 11, 1, 21. *vi. no.*

Sagina anſerum V. 3, 10, 1. C. 8, 14, 11. ſagina hilaris admiſſarius C. 6, 27, 9. temporis pleni boues P. Mar. 11, 1. roris aut fluminis dulcior herba P. Mai. 7, 3. ſagina viua, *piſciculi maioribus obiecti* V. 3, 17, 7. ad ſaginam priſtinam reuocare *h. e. cibum ordinarium* Veg. 2, 45, 3. ad ſaginam idonea C. 8, 9, 4.

Saginarium, *vbi ſaginantur anſeres* V. 3, 10, 7.

Saginati boues ad ſacrificia V. 2, 1, 20. ſaginata frondibus ac herbis terra C. 2, 1, 5.

Sagino pullos columbinos V. 3, 7, 9. ſaginantur aues offis C. 8, 7, 3. ſaginandus hordeo & eruo C. 6, 27, 8.

Sagitta in vite C. 3, 10, 22. 3, 17, 2. *Plin.* 17, 22 ſ. 35 n. 3 ſagittae vocantur ſurculi, cum intorti panguntur: iidem cum inciſi nec retorti, trigemmes. ſagittam e foecundo malleolo deciſam C. 3, 10, 21. ¶ ſagitta ad venam pulſandam Veg. 1, 22, 4. 1. 25, 5. 1, 27, 2. ad peritonaeum aperiendum Veg. 1, 43, 3. *add.* 2, 30, 2. 2, 34, 2. ¶ *ſidus* incipit oriri C. 11, 2, 21.

ſub Sagmis aut ſellis Veg. 2, 59, 1. *ad onera portanda pertinere* Sagmas, *docet Schefferus.*

Sagulae Veg. 4, 2, 2.

Sagum. ſaga & centones ſub ſellis vel ſagmis Veg. 2, 59, 2.

59, 2. ſagis cucullis prohibetur pluuia C. 1, 8, 9. ſagis cooperies equum Veg. 1, 42, 4. 3, 15, 16.
Saguntinae ficus Ca. 8, 1.
Sal maritimus & foſſicius V. 1, 7, 8. montanus, Hiſpanus, Ammoniacus, Cappadocus C. 6, 17, 7. Veg. 3, 4, 39. ſalis Cappadoces Veg. 1, 20, 1. *vid. ad* 3, 4, 39. ſal mola infracandidus vt fiat Ca. 88. frictus C. 7, 5, 9. torridus C. 7, 5, 8. coctus & tritus quomodo fiat C. 12, 21, 2. ſalem, donec permaneat integer C. 12, 6, 2. ¶ ſal coctum C. 12, 53, 4. ſal tritum Veg. 1, 52, 4 & ita ſaepe. ¶ Sal minuit oua C. 8, 6, 2. ſalis ſparſio ſalutaris ouillo pecori P. N. 13, 3. ſalis vnicuique in anno modium ſatis eſt Ca. 58. ¶ ſales *de condimento* V. 2, 11, 5. ſalibus durata aqua C. 7, 4, 8. ſales nimios ſi accipiat caſeus P. Mai. 9, 2. *ita* P. N. 17, 2. *it.* 18 *it.* 19 *rel.* ſales communes Veg. 3, 75 *add.* 3, 70, 5 *no.* f.
Salaria via V. 1, 14, 3. 3, 1, 6. 3, 2, 14.
Salax. ſalaces galli V. 3, 9, 5. ſalaciſſimi mares C. 7, 9, 2. 8, 2, 9.
ne Salebris concutiantur apes *h. e. portatae per ſalebras concutiantur* C. 9, 8, 3.
Salentina olea Ca. 6, 1. V. 1, 24, 1. *vbi* Sallentina, *vti* Sallentini canes V. 2, 9, 15. agri V. 2, 3, 11.
Salgama C. 10, 117 *& ibi Pompo.* ſalgamis condendis vaſa C. 12, 4, 4. ea ſitire non debent C. 12, 9, 2.
Salgamarius liber Matii C. 12, 44, 1.
Salictarius (*curator*) Ca. 11, 1.
Salictum Ca. 1, 7. ſalicta vbi ſerenda Ca. 9. vt colenda C. 4, 30, 3. quando caedenda Ca. 33, 5. ſalictis glaucis infeſtae volucres (*erucae*) C. 10, 332.
Saligneus qualus C. 9, 15, 12. ſaligneo palo C. 11, 3, 33. claua C. 6, 2, 4. perticae C. 7, 1, 1.
Salignis cuneis circumfigi oportet columellam Ca. 2, 1. ſaligna materies quibus rebus vtilis P. N. 15, 2. vimina P. 1, 38, 1. perticae C. 7, 1, 1.
Salinarum campi C. 2, 2, 15. maritimae areae C. 2, 2, 16. ſalinis Herculeis C. 10, 135.
Salio. vbi aqua ſaliat, *de compluuio* V. 1, 13, 3. ſaliens aqua C. 1, 2, 5. ſalientes riui C. 1, 5, 4. ¶ ſalire, *inire*, equus matrem non vult V. 2, 7, 8. ſaliri, *de ouibus* V. 2, 2, 14. ſalire *de verribus* V. 2, 4, 8. *de pauonibus* V. 3, 6, 3. *de anſeribus* V. 3, 10, 3. ¶ ſalire *a ſale, ſcribitur* Sallio V. 1, 2, 28. Ca. 23, 1.
Salitus thynnus C. 6, 32, 1. oliua P. O. 10, 1.
Saliua. ſaliuis fluidum os C. 6, 9, 2. ſaliua ieiuna in medicina oculorum Veg. 2, 22, 10.
Saliuatum *Ita ſcribendum, non* ſaluiatum, *vt interdum legitur, monet conſenſus optimorum librorum, & Victor. ad* Col. 6, 9, 1. *itemque in breuibus adnotatiunculis Catoni & Varroni* 1541 *ap. Gryphium ſubiunctis. Add. Hardui. ad Plin.* 27, 11 ſ. 76. *Potionis genus intelligit Ruellius, qui eo vtitur in Hippiatr. quoties Graeci* ποτὸν, πόμα, προπότισμα, *habent. Sed ſolidas etiam offas ita datas, & talia, quae aqua dilui non ita facile poſſunt ex locis quae iam ponemus, intelligetur. Caeterum nomen videbatur nobis inde tractum, tum quod* ſaliuae *nimiae ſubducendae deſtinatum eſſet, tum quod* ſaliuam ὄρεξιν *deinde reſtitueret ac moueret. Sed ipſa loca iam videamus.* Saliuatum farinae hordeaceae C. 6, 10, 1. ſaliuati more praebendum milium P. Apr. 7. *Talia ſunt etiam* Veg. 3, 4. *Verum etiam* ſaliuati more demitti *debent* braſſicae coliculi C. 6, 9, 1. boli *etiam ſunt &* offae C. 6, 25. (*it. Plin.* 27, 11 ſ. 76) C. 6, 5, 2 *coll.* Veg. 3, 2, 25. *Purgantia ad* ſaliuatum *adhibentur* C. 6, 5, 2. *vid. mox* Saliuo.
Saliuo. ſaliuatur olere tenero vacca foeta C. 6, 24, 5. ſaliuandus erit admiſſarius C. 6, 37, 9. ſaliuandum eo medicamine pecus C. 6, 5, 2.
Salix Amerina C. 4, 30, 4. Graeca Ca 6, 4. V. 1, 24, 4. Gallica, Sabina C. 4, 30, 4. ſiluatica P. Aug. 8, 4. Salicis ſatio C. Arb. 29, 1. P. F. 23. pomum inſitione admittit P. inſ. 77. ad ligamina vt praeparetur C. 11, 2, 92. viminalis vſus, ſatio, genera C. 4, 30, 2. perticalis C. 4, 31, 2.
Salſamentaria vaſa C. 2, 10, 16.
Salſamentum in muria ſua permanet C. 12, 53, 4.
Salſedine vt careat aqua marina P. O. 14, 2.
Salſura C. 8, 17, 13. corpus ſuis in ſalſura fuit V. 2, 4, 18. ſalſura carnis vt fiat C. 12, 53. oliua in ſalſura facta colymbas C. 12, 48, 5. ¶ *pro ipſa carne ſalſa* C. 12, 53, 1.
Salſus caſeus C. 12, 57, 1. aqua ſalſa vinis vt adhibenda C. 12, 21, 4. 12, 25.
Saltus in agris V. 1, 10, 3. ſaltibus ſilueſtribus delectantur caprae V. 2, 3, 6.
Salubris braſſica ad omnes res Ca. 156, 1. corpori vinum C. 12, 27. pretium *vid.* C. 7, 3, 22 *V. L.* o. ſalubrior ager V. 1, 4, 3.
Salubritas vnde V. 1, 4, 4. caeli C. 1, 3, 1. ſalubritatis cura potiſſima V. 1, 4, 3. ſalubritatem faciunt haec remedia C. 6, 4, 2.
Saluiatum *vid.* Saliuatum.
Saluo. ſaluantur animalia Veg. 3, 23, 3.
Salus. Salute bona! Ca. 4, 2. 141, 3.
Salutaris habetur amurca, ſi C. 6, 4, 4. huic noxae adeps C. 6, 32, 2.
Salutator mercenarius C. 1 pr. 9.
Samera, vlmi fructus C. 5, 6, 2. 7, 6, 7. 9, 13, 2. vt feratur C. 5, 6, 6.
in Samnium aeſtiuatum oues abiguntur ex Appulia V. 2, 1, 16.
in Samothrace caprae ferae V. 2, 1, 5.
Sampſa vt fiat, *lemma* C. 12, 47. in ſampſam redacta oliua C. 12, 49, 2. ſampſae expreſſio C. 12, 50, 10.
Sampſuca Canopo nata C. 10, 171. *ita in Aegypto vocatur* Amaracus *Salma. de homon. hyl. iatr.* c. 13.
Samus. Sami lucus Iunonis V. 3, 6, 2.
Sandarici *pro* Sandarachae Veg. 3, 67, 3.
Saneſcunt vulnera C. 6, 7, 4.
Sanguinalis herba, πολύγονον C. 6, 12, 5. *Adſcripſerat C. Rittershuſius:* non credo. Potius Gorepio in Atuaticis accedo, qui ad Flammulam, ranunculi ſpeciem inclinat.
Sanguinariae herbae paſtu ſi ouis morbum contraxerit C. 7, 5, 19.
Sanguinei flores C. 10, 242. criſtae C. 8, 2, 9.
Sanguis dimitittur e capite V. 2, 1, 23. ex auricula detrahitur C. 6, 14, 3. Veg. 1, 25, 1. ſub cauda emittitur C. 6, 6, 4. 6, 9, 1. *add.* Veg. 1, 25, 1. trahitur de ceruice Veg. 3, 43, 1. demittur Veg. 1, 25, 2. minuitur Veg. 1, 25, 5. ſubtrahitur, tollitur Veg. 1, 25, 6.

25, 6. emiſſus e corpore & corporis parti laboranti impoſitus commendatur Veg. 1, 13, 2. 1, 15, 2. 1, 16, 1 & 2. 1, 17, 13. *in pr.* 1, 22, 9. 3, 3, b, 2. 3, 18, 1. 3, 22, 3. 3, 80. 4, 22, 1. ¶ in pedes demiſſus *C.* 6, 12, 1. 6, 30, 6. 6, 38, 3 eius profluuium per nares vt reprimatur C. 6, 33, 2. Veg. 1, 54. ſanguine laborat animal Veg. 1, 55. ſanguinem ſi mingat animal Veg. 3, 10, 1. 3, 12, 1. ſi vomat Veg. 3, 13. ¶ ſanguis bubulus in maltha P. 1, 41, 3. ſuillus in medicina; ſed nimis copioſe datus letifer Veg. 3, 54, 3.

Sanguiſuga incenſa contra cimices P. 1, 35, 4. contra ſanguiſugam pellit cimicis nidor Veg. 3, 4, 43. *coll.* C. 6, 18, 2.

Saniem ſpurcam mittit cancer Ca. 157, 3. ¶ ſanies amurcae C. 1, 6, 24.

de Sanitate quae videnda V. 2, 1, 21.

Santonica herba C. 6, 25. *genus abſinthii amariſſimi putat Ruell. in Ind. Hippiatr.* Santonici Veg. 3, 55, 7. Santonici pulueris Veg. 4, 10, 2.

Sanus fiet ex eo morbo Ca. 157, 8. ſana faciet vlcera omnia Ca. 157, 3. ſanum faciet cancrum braſſica Ca. 157, 4.

Sapa *genus vini cocti & dulcis de quo Nonius* 17, 14 Sapa, quod nunc mellacium dicimus, muſtum ad mediam partem decoctum. Varro de vita po. Ro. lib. 1 Sapam appellabant, quod de muſto ad mediam partem decoxerant: Defrutum ſi ex duabus partibus ad tertiam redegerunt deferuefaciendo. Col. 12, 19 pr. *ita loquitur, vti hoc nomine comprehendat, ſiue quarta, ſiue tertia, ſiue denique dimidia pars muſti decocta fuerit; &* defrutum *de quo ſ. l.* aperte praeſtantius illo dicat. Sed Plinius 14, 9 Sapam *fieri docet,* muſto ad tertiam partem menſurae decocto, quod vbi factum ad dimidiam eſt, defrutum vocatur. *Et* 23, 2 *ſ.* 30 muſto decocto, donec tertia pars ſuperſit. *Quae eſt ipſa deſcriptio* Defruti *quam ex Columella tradimus ſ. l. Caeterum recentiores etiam* carenum *ita* ſapae *praeferre, vt* panem opicum ſimilae, *obſeruauimus in* Carenum.

Sapientiſſimi quique multa ſciſſe dicuntur, non omnia C. 12, 57, 6.

Sapientiae fontibus orti, *philoſophi* C. 1, 1, 7.

Sapineae nuces C. 12, 5, 2. Sappineae *ſcribuntur* Plin. 15, 10 E picea ſatiua, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, vt ſimul mandatur. Piceam ſatiuam *Gallis eſſe Peſſe, obſeruat Harduinus. add. Salmaſ. ad Soli.* p. 357. *De* ſappino *mox.*

Sapor obtuſus P. Mar. 10, 28. vtilis P. Mar. 10, 25. argutus P. F. 25, 4 & Mart. 10, 26. pretioſus C. 3, 7, 2.

Sappinus V. 1, 6, 4 *no. ad* Ca. 31, 2.

Sarcinas colligere V. 1, 1, 1.

Sarcire centones, cucullionés, funes veteres Ca. 2, 3. corbulas Ca. 23, 1. 31, 1. dolia ſarſeris Ca. 39, 1 & 2. pedamenta C. 4, 18, 2. ¶ damna C. 9, 15, 3.

Sarcocata *monſtrum vocis pro* ſarmento Veg. 3, 4, 23.

Sarcoſis Veg 3, 26, 1.

Sarculari frumenta & legumina an debeant P. Ian. 9, 1. ſinapis debet aſſidue P. O. 11, 2.

Sarcula Ca. 10, 3. *Varro de L. L.* 4 *p.* 33 a ſerando vel ſarriendo *dicta cenſet. vbi Scal.* ſerare, *inquit, eſt leuiter* ſarire, *quia* ſarculi *vſus eſt, vt operiat ſatam ſegetem, & deinde etiam* ſarriat. SCHOETTG. *ad* C. 10, 91 *Pomponius vulgo* vangas *dici docet.* ¶ Sarculi ſimplices & bicornes P. 1, 43, 3. ſarculis adobruere C. 2, 11, 10.

in Sardinia pellibus caprarum veſtiuntur V. 2, 11, 11. in Sardiniae agro Neapolitano fundi Palladii Mar. 10, 16. N. 15, 3. ¶ Sardinia piſcis putris C. 8, 17, 12. Sardelam *interpretatur Beroaldus.*

Sario *vno* r *apud Catonem ſcribitur* 33, 4. 46, 2. *add. Vict.* ad 161, 1. *in quo capite* ſarito, ſariendo, ſarueris. ſarire iterum & tertio V. 1, 18, 8. *Ita* per Saritores occare V. 1, 29, 2. *vid.* Sarr.

Sarmenticio cinere C. 6, 26, 3.

Sarmenta (*vitium ſemina*) vt tractanda C. 4, 24, 7. 5, 5, 16. iniungere P. 1, 6, 9. pangenda, vt eligantur P. F. 9, 5 ſqq.

Sarrano clarior oſtro C. 10, 287. violae C. 9, 4, 4.

Sarriendus ligneis raſtris locus C. 2, 11, 4.

Sarritio an profit, & quomodo C. 2, 12, 1. quando tempeſtiua C. 11, 2, 9.

Sarritor C. 2, 13, 1.

Sarritoria opera C. 2, 13, 2.

Sarritura frumentorum C. 11, 2, 27.

Sarſura V. 3, 9, 1.

Sartio, Sartus *pro* ſarritio, ſarritus *ſaepe* MSS. *e. g.* C. 2, 12, 9. 11, 2, 9.

Sartura noua vineatico iugo Ca. 4, 26, 2.

Sat erit pondo XL dari C. 6, 3, 6. ſat erit picis ſex ſcrupula C. 12, 23, 3.

Sata quo die quaeque de terra prodeant V. 1, 45. vt tuenda ſint V. 1, 47.

Sataria quala Ca. 11, 5. *vid. Satorius.*

Satiatum ſtercore ſolum C. 2, 10, 23. medicamine ſarmentum P. F. 28, 2.

ad Satietatem permiſſa auibus ficus C. 8, 5, 23.

Satio. ſatiabis anum oleo Veg. 1, 47, 1. 2, 48, 6.

Sationis genera C. 2, 9, 7. praecepta P. 1, 5, 6. 1, 6, 5 & 12. ſatio matura ſaepe decipit, ſera nunquam quin mala ſit C. 11, 2, 80. legitima Nouembri menſe P. N. 1, 1. ſationis iuſtae qui terminus P. O. 1, 1. gradus ſecundus V. 1, 39, 1. ſatio tertia C. 11, 3, 18. ſatio vitis duum generum C. 3, 14, 2. a ſementi quid differat? *vi. no. ad* C. 2, 4, 5.

quae Satisaccipiunda ſient Ca. 2, 5. ſatisdari domino Ca. 146, 2. ſatisfacere pecuniam Ca. 149, 2. ſatisfactum, *litatum,* eſt Ca. 141, 4. ſatisfaciunt erui XII librae vni iugero C. 2, 11, 12.

Satius dicam *h. e. potius* V. 1, 2, 27.

Sator vitis C. 3, 15, 3. ſilueſtria ad quae ſator non acceſſit V. 1, 45, 3.

Satoriae trimodiae C. 2, 9, 9. 12, 50, 8.

Satulli fiunt agni lacte V. 2, 2, 15. *vi. no.*

Satur autumnus C. 10, 43.

Satureia quae ruſticis? C. 9, 4, 2 & 6. thymi referens thymbraeque ſaporem C. 10, 233. eius ſatio C. 11, 3, 57. P. F. 24, 2.

Saturnalibus *portio liberalior datur* Ca. 57, 2.

Saturnia terra C. 1 pr. 20.

Saturni regis ſtirps ruſtici V. 3, 1, 5. Saturnus C. 9, 2, 4.
Saturo. ſaturare ieiunia terrae C. 10, 82. ſtercore noualia C. 2, 9, 15. prata laetamine P. F. 1. ſaturari multo ſtercore amat beta P. F. 24, 10. *vid.* Pabulum. ¶ ſaturare aditus murium cinere P. 1, 35, 11.
Satus. ſatui ſemen dare Ca. 5, 3.
Satyros laſciuos C. 10, 427.
Sauciare leui vomere ſummam terrae partem C. 2, 2, 23.
Sauillum vti fiat Ca. 84.
Sauina herba, Sabina Veg. 1, 17, 12. 4, 13, 4.
Sauracti Fiſcello V. 2, 3, 3.
Saxatiles columbae V. 3, 7, 1. piſces C. 8, 16, 8.
Saxifraga Veg. 1, 13, 5. 4, 11, 1 *& ſaepe.*
Saxoſa loca in capite *i. e.* oſſuoſa Veg. 2, 13, 4 *no.* g.
Saxum. ſaxi ponduſculum C. 12, 51, 1. ſaxo naturali C. 7, 6, 6.
Scaber. ſcabrum fit pecus, *ſcabioſum* P. Mai. 8, 2. ſcabrae quadrupedes vt curentur Ca. 96, 2.
Scabies vnde pecori Ca. 5, 7. eam facit macies C. 7, 5, 5. vt ſanetur C. 6, 13, 1. 6, 31, 2. 6, 32, 2. 7, 5, 5. 7, 13, 2.
Scabilla & ſcamna Ca. 10, 4. *Recte Facciolatus erroris poſtulat, qui ex h. l. male lecto* ſcabile *&* ſcabilia *intulere Lexicis.*
Scabriciem tollere C. 7, 5, 8.
Q. Scaeuolae villa C. 1, 4, 6.
Scalmatum foenum aut hordeum *in MS. Corb.* Veg. 1, 17, 4 *no.* y. *videtur eſſe, quod* equus ſcalmatus *attigit aut foedauit. Quis autem* ſcalmatus equus *eſſet, docet Laur. Ruſius Hippiatr.* c. 41 *nimirum* morbo laborans macerante & interiora deſiccante, qui foetere facit illius ſtercus, ac ſi eſſet ſtercus hominis, ac etiam plus illo. *Idem eſt, quem* ſcalamati *nomine aliunde explicat Dufreſnius.*
Scalpelletur Veg. 1, 26, 2.
Scalpellum medicum Veg. 1, 11, 13. 2, 14, 1 *&* 2.
Scalpere morſu C. 7, 5, 6 *de ouibus ſcabioſis.*
Scalpratum ferramentum C. 9, 15, 9 *ſcalpri formam habens.*
in Scalpturis neceſſaria populus P. N. 15, 2.
Scalptus. ſcalptis locis pratorum P. S. 9, 3.
Scamnum in agro quid C. 2, 2, 25. ſcamna facere C. 2, 4, 3. Arb. 12, 2. omittere in arando C. 3, 13, 10. latentia C. 2, 4, 3. in vineis C. 3, 13, 2.
Scamoneum Ca. 157, 12. Scammonia Veg. 2, 6, 9.
Scandiana poma *vid.* Scantiana.
Scandulae C. 8, 3, 6 *ſunt* aſſerculi formatis gradibus aſperati, *forte a* ſcandendo. ¶ Scandulis tecta cors P. 1, 22. *MSS.* ſcindulis. *quid ſi recte a* ſcindendo *ſ.* findendo.
Scantianae vuae Ca. 7, 2. poma *an* Scandiana Ca. 7, 3 *vbi vi. no.* V. 1, 59, 1. C. 5, 10, 19. a Scandio quodam Scandiana dicta *vult Plin.* 15, 14 *ſ.* 15 *& ab his paullo poſt, vt eſt in editione Harduini,* Scantiana *diſtinguit* Catoni memorata. *Etiam* C. 5, 10, 19 Scandiana *editi omnes agnoſcunt.*
Scapuli *MS.* Scapulae Veg. 3, 71, 2.
Scapus lupini V. 1, 31, 5. aſphodeli C. 9, 4, 4. ¶ equi *pro* veretro Veg. 3, 15, 17 *no.* d.
Scarificatio ferro facta C. 6, 17, 1 *&* Veg. 3, 4, 33. ea demitur ſanguis C. 6, 12, 1.
Scarificare maſſam ſinapi compreſſam C. 12, 55, 1. truncum arboris P. Mar. 10, 28.
Scarifo & ſcarifatio *reponi vult Salmaſius, vid. no. ad* 6, 12, 1. *malit etiam Voſſ. de Vitiis Serm.* 4, 24. *& eſt v. g. in MS. Lipſ.* C. 12, 55, 1. *vid. etiam V. L.* Veg. 3, 6, 1.
Scarus *an* ſqualus? C. 8, 16, 1. *vi. no. Caeterum quis piſcis ſit* ſcarus, *ignorari hodie, ait Hardu. ad Plin.* 9, 17. *vid.* Scaurus.
Scaturiginoſa terra C. 5, 8, 6.
Scaturigo paluſtris C. 3, 13, 9.
Scaurus *piſcis, quidam libri* C. 8, 16, 9. 8, 17, 12.
pro Schoenuanthos *eſt* Scinoanthos Veg. 1, 59.
Schoenum *ſ.* Schoenus *odorata radix* Ca. 105, 2. 113, 1. C. 12, 20, 2 *&* 5. 12, 51, 2. ſcieni *ſcripſit librarius Italus* Veg. 4, 13, 3.
Scholaſticus *h. e. eruditus* Veg. 3 pr. 2.
Sciatici Veg. 1, 38, 4 f. *pro* Iſchiatici. *ita* Scyatici 3, 22, 4. *Hinc Gallorum* Sciatique.
Scientiam eligendi habere C. 3, 10, 7. in omni genere ſcientiae C. 1 pr. 31. ſcientia nulla conſummatam perfectionem adepta C. 11, 1, 11.
Scieni *pro* Schoeni *ibi vid.*
Scilla C. 12, 33 *&* 44. *ea* accenditur equorum libido V. 2, 7, 8.
Scillites vinum *ſ.* ſcillite C. 12, 33. P. Iul. 6.
Scilliticum acetum C. 12, 34.
Scindo. ne ſcindant ſe lutamenta Ca. 128. ſcindunt radices herbarum armenta vngulis C. 2, 18, 1.
Scindulae *vid.* Scand.
Scio. Scito Ca. 157, 12. ſcire omnia nemo poteſt V. 2, 1, 2. ſciſſe multa, non omnia dicuntur etiam ſapientiſſimi C. 12, 57, 6.
Scipiones vitis C. Arb. 8, 5. *vid. no. &* Scapiones.
Scipio Metellus V. 3, 2, 16. 3, 10, 1.
Scirpea *vid.* Sirpea; Scirpiculae, Sirpic.
Scirpula vitis C. 3, 2, 27.
Sciſſilibus mundis colligare fracturam Veg. 2, 47, 3 *h. e. pannis laceris.*
Sciſſuris aperiri P. Mai. 12.
Scobis eburnea C. 7, 10, 4. populnea vel abiegna C. 12, 43, 4. vel ilignea C. 12, 44, 6. *ſed* ſcobe omni educto P. F. 17, 6. ſcobis eximitur C. 4, 29, 15. ſcobem terebra facit *ibid. &* C. Arb. 8, 3. non ſcobem ſed ramenta terebra Gallica C. Arb. 8, 4. Ramenta *paullo craſſiora intelligit Beroaldus maioraque & quaſi reſiſamenta.*
Scombrus piſcis C. 8, 17, 12. *ex hoc* garum ſociorum *Plin.* 31, 8. SCHOETTG.
Scopae virgeae Ca. 152.
Scopiones vuarum C. 12, 39, 3 *&* 12, 43, 10. *vbi vulgo* ſcipiones: aſparagi ſatiui C. 11, 3, 46 *vbi al.* ſcorpiones. Scopiones *probat etiam Linda. Sel. med.* 10, 185. *Huc* pertinet de Scopio Ca. 112, 3. *vi. no.*
Scopulae doliis (*purgandis*) Ca. 26. *Nimirum* ſcopae *minuta ramenta cuiuslibet fruticis aut arboris Plin. Valer.* 2, 10 Superſpergas ſcopas cypreſſi in teſta oui calefactas. *It.* 1, 64 Marrubii ſcopas cum pane decoques, easque bibes. *Haec Barth.* 6, 17.
ſco-

ſcopula picatur dolium C. 12, 18, 5. ſcopulis aridae myrti C. 12, 38, 4.
Scopus. Scopi vuarum V. 1, 54, 2. 2, 4, 16. in ſcopis incendamus radices aſparagi P. F. 24, 8. *add.* P. Mar 9, 12. *vid.* Scopulae.
Scoria ferri P. 1, 41, 3.
Scorpiones aſparagi C. 11, 3, 46. *Sed leg.* ſcopiones *vbi vid.*
Scriba librarius V. 3, 2, 14. *Sic Horat. A. P.* 354 ſcriptor librarius.
Scriblita vti fiat Ca. 78.
Scripta vti naſcantur amygdala P. Ian. 15, 13. ſcriptae Perſici P. N. 7, 3.
Scripulum (*ex* ſcriptulo *vid. no. ad* C. 5, 1, 8. *& add. Gorraeus defin. medic. in* γράμμα *quod idem ſignificat* quarta & viceſima pars vnciae C. 5, 1, 8 ſqq. *vbi ad* iugerum *transfertur, vt &* V. 1, 10, 2. ſex ſcripula picis C. 12, 23, 3. ſcripula gypſi octo C. 12, 28, 1.
Scrobiculo facto C. 4, 15, 3. ſcrobiculos non maximos C. 5, 6, 8. ſcrobiculis pedalibus C. Arb. 30, 1.
Scrobs totus C. 5, 5, 4. tripedaneus C. 5, 5, 2. alueo ſimilis C. 4, 4, 1. clibano C. 5, 10, 4. Arb. 19, 2. ¶ ſcrobis latus pedum duorum C. 5, 6, 18. ſcrobis *etiam ſaepe caſu recto MS. Lipſ. Columellae, e. g.* 5, 5, 4. ¶ ſcrobem in imum C. 5, 10, 8. ſcrobe breuiſſimo P. D. 4, 1. eodem conſtituere C. 5, 10, 7. ſcrobes profundi C. 4, 1, 1. bipedanei C. 4, 1, 5. ternarii, quaternarii C. 11, 2, 28. Arb. 4, 3. ſcrobibus vineta vt ponantur C. 3, 13, 2. ¶ ſcrobe effoſſa P. 1, 5, 3. bipedanea C. 4, 1, 1 & 5. P. Ian. 15, 4. ſcrobi factae C. 12, 44, 4.
Scrofa Tremellius V. 2, 4, 2. *vid. Ind. Auctor.* ¶ Scrofae quae probentur V. 2, 4, 4. C. 7, 9, 7. P. F. 26, 1. cur foetus ſuos interdum mandant C. 7, 11, 3.
Scrofulae Veg. 2, 23, 1.
Scrupuloſiſſime C. 1 pr. 3.
Scrupuloſitas C. 11, 1, 32. pingui Mineruae opponitur.
ſine Scrupulo, *dubio*, C. 5, 11, 1.
Scrupulum *ponderis nomen vid.* Scrip.
Sculponeae Ca. 135, 1. alternis annis datae Ca. 59. *a* ſculpendo *nomen deducit calceamenti lignei Turn.* 6, 23. κρουπέζια, *calceos ligneos etiam interpretatur Gatakerus adu.* 2, 19 p. 374. G.
Scutra, ſcutella Ca 157, 11.
Scutriſcum Ca. 10, 2. 11, 3
Scutulae in pauimentis P. 1, 9, 5.
Scutulatus color equi P. Mar. 13, 4.
Scyatici *vid.* Sciat. *vel potius* Iſchiatici.
Σκύλαξ *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Scythites vinum *vid.* Scill.
Scynoanthis *pro* Schoenuant. *MS. Corb.* Veg. 4, 13, 2 *no.* m.
Scyrus C. 9, 14, 19.
Scythica ſtagna C. 8, 8, 10.
Sebetide roſcida lympha Parthenope C. 10, 134.
Sebo. Sebare candelas C. 2, 22, 3.
Sebum *vid.* Seuum.
Secale *an* hordeum hexaſtichum? *Ponted. ad* C. 2, 9, 14.
Secaturus es C. 5, 9, 2.
Secluſorium V. 3, 5, 5.
Secluſus. ſecluſa ſtabula V. 2, 2, 15. in ſecluſo, *clam* V. 3, 5, 6.
Secretus ab aliis V. 2, 2, 8. ſecretos a feminis mares habere V. 2, 1, 18. ſecreta corbula, *ſeparata, peculiaris* V. 1, 54, 2. ¶ Secretius, *diſtinctius* C. 11, 2, 25.
Sectilis porrus & ſectiuus P. F. 24, 11.
Sectio V. 2, 10, 4.
Sectiuum porrum C. 12, 8, 2.
Sector. qui vellet ſe a cane ſectari *paſſ.* V. 2, 9, 6.
Seculorum curas agere P. O. 12, 1.
Secundarium mel C. 12, 11, 1. oleum C. 12, 52, 1. ſecundarium paſſum C. 12, 39, 2.
Secundum flumen aedificare V. 1, 12, 1. vias & amnes V. 1, 14, 3. auriculas foratis cornibus C. 7, 3, 6. terram praecidere arbores V. 1, 27, 3. ¶ Secundum panicum *h. e. poſt* Ca. 54, 4. vindemiam Ca. 114, 1.
Secundus. ſecundum florem agere C. 2, 16, 6. in ſecunda labra *i. e. ſecundi ordinis* C. 12, 50, 11. ¶ ſecundae non reſpondent foetae *h. e. non ſequuntur* C. 7, 7, 4.
Secures Ca. 10, 3. cruentae minaciter leuantur contra grandinoſam nubem P. 1, 35, 1. ſimplices vel dolabratae P. 1, 43, 3. ſecuris falcis C. 4, 25, 2 & 3.
Secus, vtrinque ſecus Ca. 21, 2 & 3. vtrumque ſecus *ibid.* ſ. 4.
Sed *pro* immo C. 12, 44, 3. ſed &, ſed nec *ſine* non tantum C. 1, 6, 13. 1, 7, 2 & 6.
Sedentaria eius opera eſt C. 12, 3, 8.
Sedeo. Sedet omni parte ſurculus, *conuenit, vt veſtis* C. 4, 29, 16. in oppido ſedere, *ad deſidiam* V. 2 pr. 1. ſedendo vincit Romanus V. 1, 2, 2. ſedentur equi, *equitantur* Veg. 1, 56, 12.
Sedes cuſtodiae C. 11, 1, 22. ſedem quaerunt gallinae pariturae C. 8, 14, 5.
Sedilia auium V. 3, 5, 13.
Sedule circumire auiaria C. 9, 9, 1.
Sedulitatem ſummam deſiderat equinum pecus C. 6, 27, 1.
Sedulus olitor C. 10, 148. ſedula cura C. 8, 1, 3.
Sedum. Sedi ſucco medicata ſemina C. 2, 9, 10. 10, 356. 11, 3, 61 & 64. P. S. 3, 2.
Seges *ager ſerendus* Ca. 36 & 37 *aliquoties. vid. quae diſputantur ad* V. 1, 29, 1. ſegetes ſeminari debent C. 2, 14, 2. in ſegete relinquunt ſtramen ſuccifum V. 1, 50, 1. ſtramenta ſtantia V. 1, 50, 2. ¶ *fruges ſtantes.* demiſſis ſegetibus C. 2, 9, 10. antequam ſeges in articulum eat C. 2, 12, 9. de fabis. vligo ſegetem enecat C. 2, 9, 9. adultae ſegetes C. 2, 9, 10. quae ſeges grandiſſima atque optima fuerit V. 1, 52, 1. ſegetes nouae ne a diris animalibus carpantur C. 10, 351. fatiſcit ſegetibus ſolum C. 2, 14, 3. *add.* C. 2, 16, 2. ſegetes laetas excitaret C. 2, 16, 4. ager adfert C. 2, 18, 3. ſegetes herbidae, graminibus mixtae C. 1, 6, 22. ſegetum arborumque foetus C. 2, 2, 23. ¶ *Semen.* Segetibus quae in eo *loco* ſeminari debent C. 2, 14, 2. fabacea ſeges aliquanto ſerius prodit V. 1, 45, 1. *Sed poſſis vtrumque locum etiam de germinibus ipſis accipere.*
Segnities figuram benignitatis imitatur P. inſ. pr. 2. ſegni-

ſegnitiae immundae C. 9, 5, 2. ¶ ſegnities ventorum C. 2, 21, 5.

Σειροὶ ſpeluncae condendis ſub terra granis V. 1, 57, 2. 1, 63, 1. C. 1, 6, 15.

Seianae aedes V. 3, 2, 7. paſtiones V. 3, 2, 12.

M. Seius V. 3, 2, 7 ſq. 3, 6, 3. 3, 10, 1.

Seligere C. 1 pr. 3.

Σελινοειδὴς braſſica *vid.* V. L. Ca. 157, 1.

Sella pertuſa Ca. 157, 11. ſellae familiaricae V. 1, 13, 4. *etiam* ſellam *ſimpliciter ita dici, obſeruat Rhodius Lex. Scribo. it.* cathedram *Apul. de Vir. herb. c.* 89. ¶ Sella *&* cella *confunduntur. vid. ad* Ca. 13, 3. 14, 1. ¶ equi ad ſellam *ad* Veg. 4, 6, 2. *no.* f.

Sellaria iumenta Veg. 1, 56, 34. quae ſedentur Veg. 4, 7, 5.

Semen duum generum V. 1, 39. quae duplici ſemine, & quae ſimplici C. 2, 12, 10. P. Mai. 1, 1. vetus ſemen commutat naturam V. 1, 40, 2. qualia ſemina ſementi legenda V. 1, 52. C. 2, 9, 11. degenerant etiam lectiſſima C. 3, 10, 17. qua menſura quoque loco quaeque ſpargenda C. 2, 9, 1. P. Mar. 3 *it.* 4 & 6. Sept. 3, 2. remediis quibus iuuentur C. 2, 9, 9. P. S. 3, 2. ne a diris animalibus carpantur C. 10, 351. prouentus cuiusque praenoſci vt poſſit P. Iun. 9. ſemine ſata ruta C. 11, 3, 38. obruitur beta C. 11, 3, 42. ſemina de tabulato C. 2, 18, 2. foeni C. 2, 18, 4. ¶ ſemina (*arborum*) cum radicibus C. 5, 10, 8. pomariis qualia legenda C. Arb. 20, 1. vitiario C. Arb. 2. vinitori C. 3, 10. vernacula peregrinis aptiora C. 3, 4, 1. e foecunda matre petenda C. 3, 6, 1. ſeminum aeternitati vt conſulatur C. 4, 17, 3. ¶ Semina quadrigarum C. 3, 9, 5. boni ſeminis pecus V. 2, 2, 4. ſemen pulli an habeant oua V. 3, 9, 12. ſeminis boni columbae V. 3, 7, 10. ſemine meliore quae caprae V. 2, 3, 4. ſeminibus marinis repleti lacus C. 8, 16, 2. ¶ Ouium ſemen tardius, caprile mobilius *h. e.* agnae, capellae V. 2, 3, 3. ſemen conceptum reddunt aſinae *h. e.* pariunt V. 2, 6, 4.

Sementis praeparatur C. 11, 2, 54. quomodo facienda Ca. 27 *&* 30 *it.* 34. per ſementim Ca. 17, 2. ſtrenue facienda eſt C. 11, 2, 80. ſementi media & vltima C. 2, 10, 8. ſementi facta C. 11, 2, 81. ante aliam ſementim C. 11, 2, 81. ſementem autumno facere C. 2, 16, 1. confeciſſe C. 11, 2, 90. ¶ ſementis a ſatione quid differat *vid. no. ad* C. 2, 4, 5.

Sementiuis feriis V. 1, 2, 1. *ab his feriis dicta forte* ſementiua *an* ſementina pira Ca. 7, 3. V. 1, 59, 3. *quod eo tempore matura eſſent.* SCHOETTG. *ex Dalechampio ad Plin.* 15, 15.

Semeſtrium hoc, *dimidia menſis pars pro* ſemimenſtruum, *vt* ſemodius *pro* ſemimodius. Scilicet

Semi *dimidium ſignificat in compoſitis, vt* ſemiacerbae vuae P. Aug. 13. ſemicirculus ager C. 5, 2, 8. ſemicoctum hordeum C. 8, 5, 2. P. 1, 27, 1. ſemicrudum lupinum C. 6, 25. ſemiformis lunae ſpecies C. 4, 25, 1. ſemiformes pulli C. 8, 5, 12. ſemifunium Ca. 135, 5. ſemi-Graeci paſtores V. 2, 1, 2. ſemihominis mandragorae C. 10, 19. ſemiiugerum C. 4, 18, 1. 5, 1, 6. ſemimadidus C. 2, 4, 5. ſemimares capi C. 3, 9, 3. 8, 2, 3. ſemimaturus P. Mar. 10, 22. Iun. 12. ſemimenſtruum *vid.* ſemeſtrium. ſemimodius *vid.* ſemodius. ſemipedali ſpatio C. 11, 3, 21. 12, 50, 4. ſemipedanea terra C. 4, 1, 4. ſemipiſcina V. 1, 13, 3. ſemiplenus C. 5, 5, 4. 9, 15, 4. P. F. 32. Semis, ſemiſſis *vid. ſeparatim.* ſemiſicci thalli P. F. 24, 4. ſemiſicilicus P. N. 22, 3 *vi. no.* ſemitrita frumenta C. 1, 6, 24. P. 1, 36, 2. ſemiuietae vuae C. 12, 16, 3. ſemiuocale inſtrumentum V. 1, 17, 1. 1, 19, 1. ſemuncia mellis C. 12, 57, 5. iugeri C. 5, 1, 10. 5, 2, 4. ſemunciae bene plenae menſura C. 12, 21, 2. *aequipollet* ligulae, *quae eſt pars* XXIV *heminae, atque adeo eius ſemuncia. Eſt etiam* ſemuncia *in inſtrumento ruſtico* Ca. 10, 3. 11, 4. *vid.* Semis.

Seminalis vicia C. 11, 2, 76.

Seminarium pilum Ca. 10, 5. ¶ Seminaria omne genus V. 1, 29, 1. ſeminarium vt faciendum Ca. 46. C. Arb. 1, 3. 2, 1. P. F. 10, 1. *&* 18, 6. ſeminariorum foſſio P. Mai. 4, 2. F. 20, 2. ſeminaria e baccis P. Mar. 8, 2.

ad Seminationem onagrus idoneus V. 2, 6, 3.

Seminium pecoris V. 2, 1, 14. 2, 3, 3. 2, 6, 1. 3, 9, 6.

Semino. ſeminare agrum non in lira, ſed ſub ſulco C. 2, 4, 11. quo tempore quaeque conueniat C. 2, 8. ¶ ſeminando mularum generi C. 6, 37, 9. ¶ ſeminaſſe marem cenſetur C. 6, 24, 3. ſeminanda armenta C. 6, 24, 1.

Semis *quod alias adiectiuum eſſe ex* ἥμισυς, *Gronouio credimus, interdum (nec ipſo diſſimulante tamen* p. 382) *videtur contractum ex* ſemias, *&* *ſubſtantiui rationem habere, vt* pars dimidia — hoc eſt ſemis, in quo ſunt *rel.* C. 5, 1, 11. *vt Voluſius* in dextante ſunt — ſemis & triens *& ſaepe ad eum modum : nec aliter aut ipſe, aut Balbus menſor. Obliquos caſus damus in* ſemiſſis *ſtatim. nunc perſequamur adiectiuum* ¶ pede vno ſemis, *intell.* & P. Ian. 15, 6. pedum duorum ſemis P. Ian. 10, 2 *&* 4. F. 10, 1. duobus ſemis pedibus P. Ian. 13, 7. 10, 3. duos ſemis pedes P. F. 9, 10.

Semiſſis *non puto extare nominatiuum indubium huius formae; ſed eſt ipſum* ſemis *pro* ſemias, *cuius obliqui* ſemiſſis *pro* ſemiaſſis, *rel.* ſemiſſem ſupra duos pedes C. 4, 3, 3. dipondio ſemiſſe C. 11, 2, 28. vnius & ſemiſſis modii P. 1, 29, 4. ſemiſſes vſurarum C. 3, 3, 9. ſemiſſium vſura C. 3, 3, 9 *&* 10. ¶ *vt* ſeſtertii *nomen ad ruſticum inſtrumentum translata, ita ad veterinarium* ſemiſſis, *cuius integrum vel* as *videtur* Cyclus *de quo ſ. l.* Vritur ad menſuram ſemiſſis Veg. 3, 41, 3. ſemiſſe inuris cauterio Veg. 2, 11, 4. Hinc.

Semiſſantur pedes equorum Veg. 1, 26, 4. 1, 38, 9 *h. e. inuruntur, ſanguine prius emiſſo.*

per Semitas aqua miniſtratur C. 2, 11, 3.

SEMNOLOGIAS *exempla*: id quod decidit C. 6, 5, 1. id quod egerit ſus *ibid.* cibi digeſti C. 8, 3, 20. 8, 7, 2. quod eum inquinat locum V. 3, 7, 5. ſuccus villarum P. F. 23, 1. naturalia praecludunt C. 8, 5, 19. vt aluus excitum non habeat 8, 5, 20. loca naturalia (*podex*) C. 8, 7, 2.

Semodialis placenta Ca. 76, 5.

Semodius fabae *qu.* ſemimodius C. 6, 3, 5.

Sem-

Semperuiuae ſuccus P. 1, 35, 3. *appellatur a Graecis* aizoon, *id eſt, ſemper viua. Alii* buphthalmon *vocant, quaſi oculum bouis. Alii* zoophthalmon. *Sunt qui* ambroſiam. *Latini* ſedum *appellant, aut* oculum, *aut* digitellum: *naſcitur in tegulis, ſeriturque in vaſculis fictilibus.* BERO.

Seneſcere vltra quadrimatum C. 9, 1, 7. ſeneſcentis ſucci vim iterare P. F. 28, 2. ¶ ſeneſcunt agni deſiderio matrum V. 2, 2, 17. perpetuo cuſtodiae ſeruitio contriſtatae ſeneſcant C. 8, 8, 4.

Senex. ſenem ſeruum vendat paterfamilias Ca. 2, 7. ſeniorum imperia, iuuenum officia P. 1, 6, 3.

Seni. ſena & terna oua C. 8, 11, 13.

Senſus vigentis adoleſcentulus C. 11, 1, 6. ¶ cum magno ſenſu atque cautela Veg. 3, 15, 5.

Seorſum in noua labra transferre C. 12, 52, 2.

Separatim ſcripta V. 3, 2, 13.

Separatus. ſeparata generibus vineta, *diuiſa* C. 3, 21, 5.

Sepelire mortuum publicis feriis non licitum C. 2, 22, 4.

Seperari *MS. Lipſ.* C. 2, 15, 7 *& alias.*

Sepes horrida ruſco C. 10, 374. ſepem virgeam interponere C. 11, 3, 7. ſepes quot generum V. 1, 14, 1. hortorum quando & quomodo fiant P. F. 24, 1. viua ſtructili melior, quomodo fiat C. 11, 3, 3. P. 1, 34, 6.

Sepiae teſta trita C. 6, 17, 7. oſſa Veg. 4, 27, 6 *& 7 & ſaepe.*

Sepimentum naturale V. 1, 14, 1. fabrile & militare V. 1, 14, 2.

Seplaſiarii *lego pro* ſupplaſſariis Veg. 3, 2, 21.

de Septem vnus C. 1, 1, 9.

Septembris deſcriptio & opera C. 11, 2, 61.

a Septentrionum regione V. 1, 57, 1.

Septentrionales venti C. 11, 2, 21. ſeptentrionalis terrae pars ſalubrior quam meridiana V. 1, 2, 4.

Septena iugera Liciniana C. 1, 3, 10. ſeptenum amphorarum C. 12, 28, 1.

Septimontialis ſatio C. 2, 10, 8.

Septimontium P. D. 1. *vi. no.*

Septingenarii greges V. 2, 10, 11.

Septuagies ſeptuageni C. 5, 2, 7.

Septum venationis, *viuarium* V. 3, 12, 2. ¶ Septa fundi tutandi cauſa quatuor generum V. 1, 14, 1. villae V. 1, 11, 2. e maceriis V. 3, 12, 3. ſepta repetit pecus C. 6, 23, 3. ¶ de piſcina C. 8, 17, 8. *ita* Conſepta.

Septuncialis *vid.* Septimont.

Septunx iugeri C. 5, 1, 11.

Sepum vrſinum P. 1, 35, 1 *vid.* Seuum. *paſſim ita eſt in Vegetio.*

Sequeſtratum animal, *ſeparatum* Veg. 1, 29, 5.

Sequor. ſequitur gregem clades C. 7, 4, 2. ſequuntur inſtrumenta *h. e. vna adferuntur* V. 2, 10, 4. ſequens vſus, *poſterior* P. Mai. 7, 4. ſequente anno C. 5, 6, 28. ſequens numerus C. 8, 1, 1. cura C. 2, 12, 1 *i. e. proxima.* ſequenti biduo C. 11, 2, 76. ſequendum in ſeminio legendo Tanagricos, *h. e. quaerendum* V. 3, 9, 6. ſequendum nobis triplici regula V. 1, 19, 2. *Ita fere* P. Mart. 12, 2. *add. Waſſe ad Sall. Catil.* c. 61. SCHOETTG.

Serae transuerſae, *vectes transmiſſi per vacerras* C. 9, 1, 4. *Ita etiam Gl. vet.* ſera, μοχλός. *Ouid. A. A.* 2, 244 Oppoſita ianua fulta ſera. *Ita enim melius, quam* appoſita, *quod ex vno MS. reponit Heinſius.*

in Sereno noctu Ca. 156, 3. ſereno *int. die* P. 1, 30, 3.

Sergiana olea *vel* Sergia Ca. 6, 1. C. 5, 8, 4.

Sergius Orata V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.

Seriae Ca. 12. oleariae V. 3, 2, 8. vt praeparandae C. 12, 50, 14. vindemiis vt parentur C. 12, 18, 4. amphorarum ſeptenum C. 12, 28, 1.

Seris, σέρις, intubi ſpecies V. 3, 10, 4. C. 8, 14, 2.

Sero. ſerere oculos Ca. 45, 3. 46, 2. quando incipiendum V. 1, 34, 1. ne dubites C. 11, 1, 29. quo quidque loco expediat V. 1, 23. ſeri diligentius quae voles Ca. 133, 3. quantus cuiusque ſeminis modus ſufficiat agro V. 1, 44, 1. ante brumam quae poſſint P. D. 1. ſerendum viciam *rel.* V. 1, 32, 2. ſeri plantis C. 11, 3, 39.

Sero facere Ca. 5, 7.

Serotina ficus P. Mar. 10, 31. pulli C. 8, 5, 24.

Serpens ne naſcatur in ſterquilinio V. 1, 39, 3. ſerpentes vt abigantur C. 7, 4, 6. C. 8, 5, 18. P. 1, 35, 11. P. N. 13, 6. ſerpentis ictui remedium Ca. 102. C. 6, 17, 1. pellis medic. C. 6, 4, 3.

Serpo. ſerpit oculus harundinis C. 11, 3, 35. ſerpentia gramina C. 10, 119.

Serpullum *vel* Serpyllum Ca. 73 vnde dictum V. 1, 35, 2. eius ſatio & cultura C. 11, 3, 39. P. Mart. 9, 17. in ſerpyllum mutatur ocimum P. Apr. 3, 5.

Serram ducere *an* ſertam? V. 5, 6, 1 *vi. no.*

Serrula deſecare C. Arb. 6, 4. ſerrulae manubriatae P. 1, 43, 2.

poſt Serraturam P. F. 17, 2.

Serta Ca. 113. Campanica Ca. 107, 1. C. 12, 20, 5. *eſt herba quae alio nomine* Melilotum. ¶ groſſi lino velut ſerta pertuſi P. Mar. 10, 28. ſerta *plur. de lineis radicum ſcillae* P. Iul. 6, 2. ¶ ſertam ducere *vid.* Serra.

Seruio. braſſica, quae cauli ſeruiet P. Apr. 3, 1. ſeruit truncus viti C. 4, 29, 14. ſeruire alicui operi conſueuerunt vaccae P. Iul. 4, 1. ſeruire inſito C. 5, 11, 11.

Seruitium perpetuae cuſtodiae C. 8, 8, 4. ſeruitio liberatae C. 8, 11, 2. ¶ ſeruitia, *ſerui* C. 11, 1, 3.

in ſeruitute non foetant ſilueſtres gallinae C. 8, 12. 8, 15, 7.

Seruo. ſeruare ferias Ca. 5, 1. in vetuſtatem Ca. 114, 2. ſeruat, ne C. 8, 5, 13. ſeruandum eſt, *obſeruandum* P. N. 7, 12.

Serus. ſeram facere ficum C. 5, 10, 10.

Seruus. qui ſerui cuique officio praeficiendi, & vt tractandi C. 1, 8. ſoluti, vincti C. 1, 6, 3. ſeruorum cellae *ibid.* ſeruae vt tractandae C. 1, 8, 19.

Seſami ſatio C. 2, 10, 18. P. S. 7. P. O. 1, 3 ſeſama ſeruntur C. 2, 10, 18. 11, 2, 51 *& 56.* torrefacta C. 12, 15, 3. 12, 57, 2. Siſamum *quidam libri, vt apud Heſych.* σισαμίς. *Sed* σήσαμον *vſitatius.* SYLB.

Seſcuncia laſeris C. 12, 57, 4. iugeri 8, 2, 7.

Seſquiculllearia dolia C. 12, 18, 7.

Seſquimenſes V. 1, 27, 1. ſeſquimenſe natu pulli V. 3, 10, 7.
Seſquimodius V. 1, 42. C. 2, 13, 4.
Seſquiopera C. 2, 13, 2.
Seſquipedali altitudine C. 11, 3, 48. 11, 2, 18. menſura C. 9, 15, 4. ſeſquipedales taleae C. 5, 9, 3.
in ſeſquipedem ponitur cytiſum V. 1, 43.
Seſſiles maluae vt fiant P. O. 11, 3. ſeſſilia pira minimo pediculo Pli. 15, 15 ſ. 16.
Seſſor, *eques* Veg. 1, 56, 34.
Seſtarius, *ſextarius* C. 6, 30, 9. 6, 31, 1. Ca. 158, 1.
Seſtertiariae ſirpeae *vid. ad* Ca. 10, 2. *& add.* Semisſis, Semiſſo.
Seſtertiis ſexcentis numis C. 3, 3, 13. *pro* ſeſtertia millia *legendum ſi Gronouium audimus Pec. Vet.* 1, 4 *p.* 22 ſeſtertiûm V. 2, 1, 14. 3, 6, 6. 3, 16, 11. 3, 17, 3. C. 3, 3, 8. ¶ ſeſtertium bipalium ruſticis C. Arb. 1, 5.
Seſtiana mala C. 12, 45, 5. C. 5, 10, 19. *Hinc Hardui. apud Plin.* 15, 14 ſ. 15 *pro* Geſtio *malit* Seſtium, *vel* Ceſtium, *quod* Κεςιανὰ μῆλα *a Galeno laudentur* κατὰ τόπυς 2, 1 *&* 6, 9. *eadem* Sextiana.
Seta quae probetur in ſuibus C. 7, 9, 3. ſetis pendentibus laquei talpis P. Mar. 9, 4.
Seueritatem verentur ſubiecti, ſaeuitiam deteſtantur C. 11, 1, 25.
Seuum liquefactum P. 1, 41, 3. candens C. 7, 5, 13. hircinum Veg. 3, 1, 8. 3, 4, 25. caprinum & bubulinum Veg. 3, 4, 8. *vid.* Sebum, ſepum, ſibum *omnibus enim hiſce modis ſcriptum inuenias.*
Sexcenas vrnas C. 3, 3, 2.
Sexcenteni malleoli C. 3, 5, 3. vrnae C. 3, 9, 3.
Sexcuncia *vid.* Seſcuncia.
Sextans iugeri C. 5, 1, 10. picis C. 12, 23, 2.
Sextarium olearum Ca. 13, 3. ſextarii vrbici P. Ian. 18.
Sextiana mala *vid.* Seſti.
Sextilius Praetor V. 1, 1, 10.
Sextula iugeri C. 5, 1, 9. 5, 2, 2.
Sexto decimo Kal. Ian. C. 11, 2, 94.
Sfongia *pro* ſpongia *ſaepe MS. v. g.* P. Mar. 9, 10 *no.cc.*
Si minus, *ſi non* C. 1, 8, 20. 5, 6, 4 *&* 21. 11, 2, 85 *bis.* C. 12, 22, 2 *bis.* C. 12, 57, 3 *&* 4. ¶ guſta, ſi receperit ſalem *pro* an? C. 12, 54, 1. *ſic* C. 8, 5, 14. 9, 1, 7. ¶ ſi quis voles Ca. 106, 2.
Sibi *poſt* ſuo *abundat* C. 12, 41, 3.
Sibilo allectare boues, quo libentius bibant C. 2, 3, 2.
Sibum *pro* ſeuo *MS.* Veg. 2, 64. 3, 66, 1.
Sibylla cecinit etiam poſteris V. 1, 1, 3.
Sic quidem, quod C. 7, 5, 16. *V. L.* y.
Sicaniis montibus C. 10, 170.
Sicani Halcſi flores C. 10, 268.
Sicardicius equus Veg. 1, 25, 2. ſideratus *MS.*
Siccaneum pratum C. 2, 17, 3. ſiccanea loca C. 2, 2, 4. 4, 30, 5. 11, 2, 71.
Sicce ſtabulari C. 6, 12, 2.
Sicco. vbi ſiccauerit *intrans.* Ca. 112, 2. ſiccari in ſole C. 12, 14
Siccus morbus boum Veg. 3, 2, 17 *vid.* Aridus. ad ſiccum recidi non debent radiculae vitium P. O. 5, 1.
Sicilicus iugeri C. 5, 2, 5.
Sicilimenta e prato Ca. 5, 8. *ſunt autem non aliud, quam* deſegmina: *nam veteres* ſicilire *pro* ſecare *vſurpabant.* MEVRS. *qui vtitur deinde locis iam laudandis, & addit, hinc* ſicilix *&* ſicilicum *apud Feſtum.*
Sicilire pratum quid? V. 1, 49, 2. C. 2, 22, 3.
Siculus bulbus croci C. 9, 4, 4. Siculum mel fert palmam V. 3, 16, 14. Siculi ſolum mutarunt C. 1, 3, 6.
Sicut adoleſcit olea, terram ſubinde colligimus P. Ap. 2, 2. *Galli,* à meſure que ¶ ſicuti matri cohaerent *h. e. eo ſitu, ſtatu* C. 5, 11, 15.
Sideraticia iumenta Veg. 3, 35.
Sideratum iumentum Veg. 2, 39.
Sidereus vates C. 10, 434. ſidereo cum arcu C. 10, 292.
Sido. cum ſiderit pix C. 12, 24, 2. *pro* ſederit. *vt alia* Praeterita (*vid.* h. v.) *praeſentis characterem ſeruantia. ita* ſubſido.
Sidus. Sideris aeſtiui vapores C. 2, 21, 1. ſidera terreſtria flores C. 10, 96.
Signia monte Lepino C. 10, 131.
Significare tempeſtatem & facere *quid diſtent in diſciplina ruſtica. vi. no. ad* C. 11, 2, 4.
Signina pira C. 5, 10, 18. Alii a colore teſtacea appellant *Plin.* 15, 15. *Forte ab* opere Signino. SCHOETTG. *Io. Rhodius ad Scribo. c.* 104. *p.* 175 *a Signia oppido & ipſa dicta arbitratur.* ¶ Signino opere C. 8, 15, 3. 1, 6, 12. 8, 17, 1. *vid. Hard. ad* Plin. 35, 12 ſ. 46. *extr.* Vitruu. 8, 7. *Nimirum ab vrbe Campaniae & ipſum nomen habet.* Signino (*int.* opere) conſtrati lacus C. 9, 1, 2. Signini parietes P. 1, 17, 1. camerae P. 1, 40, 4.
Signum id habebit, an — *i. e. eo ſigno cognoſcet, an* C. 8, 11, 12. ſigno paſtorali quaſi receptui canitur C. 6, 23, 2. ſigna mouentes milites C. 9, 9, 4. ſigna XII (*zodiaci*) V. 2, 1, 7.
Sil montanum. *vid. Morgag.* III, 31. Gallicum Veg. 3, 27, 3. 4, 28, 31.
Sileo. ſilet aura C. 2, 21, 5. ſilentibus ventis C. 12, 25, 4. ſilentis ſpiritus diem C. 3, 19, 3. ſilente etiam me C. 9, 1, 9. ſilentia oua C. 8, 5, 15 *in quibus pulli ſilent.* ¶ ſilenti luna Ca. 29. 40, 1. 50, 1. C. 2, 10, 11. ¶ dum ſilent virgae *h. e. nondum germinant* C. 4, 30, 6. ſilentes vineae C. 4, 27, 1. ſarmentum ſilens C. 4, 29, 1. flos C. 12, 7, 1. ſilentes coliculi ferularum *ibid. ex noſtra emendat.* ſurculi *ad inſitionem* C. 11, 2, 26.
Siler amnis C. 10, 136. ¶ Siler montanum *vid. Morg. III,* 31.
Silex vineis amicus C. 3, 11, 8. ſilice ſtrata area P. 1, 36, 1. ſilices lapides Ca. 18, 3.
Siliculam ſ. ſiliquulam cepit lupinum V. 1, 23, 3.
Siliginea farina Ca. 25. 121.
Siligo vbi ſerenda Ca. 35, 1. e tritico C. 2, 9, 13 *vi no.* ſolum quod deſideret *&c.* C. 2, 9, 5. ſiliginis habenda ſecunda conditio C. 2, 6, 1.
ad Siliquas nondum peruenere fabalia V. 1, 23, 3. *add.* C. 2, 10, 11. ¶ Siliquam ruſtici vocant foenum Graecum C. 2, 11, 10. 11, 2, 71. *Hanc Bocks-Horn vel Küh-Horn noſtri vocant.* ¶ Siliqua Graeca,

Graeca, *arbor*, κεράτιον, C. 5, 10, 20. Arb. 25, 1. 7, 9, 6. P. F. 25, 27. inſ. 117 *& ibi Codrus. Plurima naſcitur in Syria & Graecia, Germani vocant Iohannis-Brodt, Graeci κεράτια, Iudaei Bocks-Horn. Erat autem in Syria cibus non pauperiorum ſolum, ſed & animalium e. g. ſuum, apud Lucam 15, 16 de filio perdito:* καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι. *Columella quoque 7, 9, 6* ſiliquas Graecas *inter ſuum pabula commemorat. Titus Boſtrenſis in comment. ad locum Lucae citatum tribuit ipſi* γεῦσιν γλυκεῖαν, καὶ μετὰ ταῦτα τραχεῖαν, guſtum ſuauem, qui tamen adiunctam habeat nonnullam aſperitatem. *Plura Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 4, 2. Salmaſius de homonymis hyles iatricae c. 82. Knatchbull ad Matth. 3, 4.* SCHOETTG. *add. Rhod. ad Scribo c. 121 p. 191.*

Silphium inradere Ca. 157, 7. σίλφιον laſerpitium C. 6, 17, 7. laſer C. 12, 7, 4. 12, 57, 4.

Silua barbarica ſ. conſeminea C. 11, 2, 83. ¶ ſiluae aquatiles radices, ſcirpi, arundinis, iunci C. 7, 9, 7.

Siluanus Mars Ca. 83.

Siluatica laurus Ca. 8, 2. mala Ca. 143, 3. pirus V. 1, 40, 5. ſalix P. Aug. 8, 5. ſiluaticae falces Ca. 11, 4. V. 1, 22, 5.

Silueſcere frondibus C. 4, 11, 2.

Silueſter ager culto oppon. C. 1 pr. 25. ſilueſtris ager exſtirpatur 11, 2, 52. mons V. 1, 12, 1. regio in agrorum formam vt redigenda C. 2, 2, 8. & montoſus ſitus C. 7, 2, 3. ſilueſtres arbores C. 3, 1, 2. ac feri arietes C. 2, 7, 4. gallinae C. 8, 12. ſilueſtria ingenia deponunt aues C. 8, 15, 7.

P. Siluinus *compellatur in Columellae praefationibus, & interdum in fine. teſtis* citatur C. 3, 9, 6.

Siluulae tamaricum C. 8, 15, 4.

Similis ſoliditati pollicis, *aequalis* P. Ap. 4, 2.

Simoniacum trifolium idem quod acutum, Graecis ἀσφάλτιον C. 6, 17, 2. Veg. 3, 4, 34. Symonianum *legit Rhod. ad Scribo. c. 163 p. 240. & ſuſpicatur a Syme inſula dictum, Straboni memorata. Sed vid. omnino Morga. III, 31.*

Simplicet radicem P. Ian. 15, 15.

Simponiaca herba *pro* Symphon. Veg. 3, 68, 3.

Sin autem, *ſi non* C. 12, 38, 6.

Sinapi (Sinape) vt colatur C. 11, 3, 29. P. F. 25, 5. O. 11, 2. vt condiatur P. Iul. 9. C. 12, 55, 1. fletum factura ſinapis C. 10, 122. ſinapi Alexandrinum Veg. 4, 17 *ex* MSS. ſinapis Pontici Veg. 3, 6, 2. *ſed vi. no.* ¶ Sinapis *&* ſinopis *confunduntur a librariis Morga. IV,* 51.

Sinapizare Veg. 2, 6, 11. 3, 34. *eſt* ſinapi *emplaſtri inſtar impoſito eroſionem procurare, quae* Sinapiſmus *vocatur, & in hominum etiam curatione olim fuit vſitatiſſimus, immerito poſtea neglectus, vt queritur in Definitionibus Medicis Gorraeus, qui illud etiam docet, in capitis praeſertim morbis feliciter eſſe adhibitum. De ratione* Sinapiſmi, *(qui conuenit cum hodiernis veſicatoriis & vſu cantharidum) etiam multa diſces, ex Caelio Aurel. Acut. 2, 9, 40 ſqq. & alias; qui ipſo etiam verbo* ſinapizat *vtitur tum alias, tum Tard. 5, 2, 26.*

Sinceritas firma capitis P. 1, 3. ſinceritatem habere C. 4, 26, 2.

Sincerum Amineum C. 12, 45, 6.

Singultientem matrem ſequuntur pulli C. 8, 11, 15.

Singultu nutricis pulli reuocantur ad villam P. 1, 28, 6. ſingultus nutricis ſequuntur pulli C. 8, 11, 15. ſingultibus crebris interiecta voce acuta, gallinae ſe parturire ſignificant C. 8, 5, 3.

Siniſtrae manus vis in herbis colligendis C. 6, 5, 3. Veg. 3, 2, 27. ſiniſtrum ſoli ſolum C. 1, 5, 8.

Sinitur ibi fermentari C. 12, 17, 1. ſinuntur regelare C. 11, 2, 7.

Sinoantis Veg. 3, 40, 1. *leg.* ſchoenu *vel* ſchinu, (*ita enim recentiores pronunciant*) anthus, σχοίνου ἄνθος. Floris *ſane* iunci *vtilitatem in potionibus commemorat Dioſcor.* 1, 16.

Sinopis Ponticus (*ita barbare editum*) ad vermes Veg. 1, 44, 3 *&* 5. *de vſu medico Plin. 35, 6 ſ.* 13. *Dioſc.* 5, 111.

Sinum lactis C. 7, 8, 2.

Sinus aere plenos reportare C. 10, 309. ¶ ſuppurationis C. 6, 11, 1. Veg. 3, 4, 11. ſinum fecit deſtillatio Veg. 2, 43, 1. ¶ ſinus falcis C. 4, 25, 1.

Sipho quem diabeten vocant mechanici C. 3, 10, 2. per ſiphonem ſuccum euocare C. 9, 14, 15.

Sirapa C. 12, 49 *lemma.*

Sircitulae vuae C. 12, 43, 9. *eaſdem* Hirtiolas *&* Sticulas *ait* SYLB.

Siri *vid.* Σειροί.

Sirius ardor C. 10, 289.

Sirpus. ſirporum fruteta C. 8, 15, 4.

Sirpeae ſtercorariae Ca. 10, 2. Ca. 11, 4. V. 1, 23, 5. *vid. Popma de inſtr. fundi 8. Varr. de L. L. 4 p. 34 & ibi Scal. p. 60. Male exponi per vehiculum, ſed vehiculo imponi obſeruat Gron. ad Plauti Pſeud. 1, 3, 98. Optime Schefferus de re vehic. 1, 7 p. 64.* Sirpea, oblonge quadrata capta, e virgis contexta corbis inſtar, quae imponitur vel trahae vel plauſtro, rebus vilioribus in agro vehendis. *add. Scheff. 2, 20 p. 262.*

Sirpiculae falces V. 1, 22, 5. Ca. 11, 4.

Sirpiculum vimine textum C. 10, 305. *vid. Bero.*

Sirpiculi iugorum V. 2, 2, 10.

Siſamum, *vt ſcribitur* P. S. 7 *vid.* Seſam.

Siſarae flos *ad* V. 3, 16, 26.

Siſeris radix vt condiatur C. 12, 56, 3. ex ſiſere flore liquidum mel faciunt apes V. 3, 16, 26. *vi. no.* Siſer, *radicula illa dulcis, foliis paſtinacae ſimilibus, noſtris & Belgis a ſacharo cognominata.*

in Siſymbrium mutatur ocimum P. Ap. 3, 5. ſiſembrium ſcribitur Veg. 3, 3, b, 4. Menthae *genus, Roſs-Müntz, Waſſer-Müntz.*

Siticuloſum ſolum C. 3, 11, 9. P. Ian. 13, 4.

Sitienti aqua tepida datur V. 2, 1, 23.

Sitis aeſtatis C. 11, 3, 9.

in Situla apponitur aqua boui Veg. 3, 31, 2.

Situlus aquarius Ca. 10, 2. 11, 3.

Situs, a, um. ſita fiet aqua plus horam vnam, *ſteterit* Ca. 89.

Situs aeui longus C. 1, 1, 4. ſitum aut mucorem contrahit C. 12, 17, 1. ſitu mucorem contrahunt pe-

nora C. 12, 4, 4. ſitu dilabi C. 12, 3, 5. vetuſtatis C. 2, 18, 2. vallis & vliginoſi campi C. 3, 19, 2.

Sleta qua tri̇ctores vtuntur Veg. 2, 49, 2 N. L.

Smnc. ſemunciae nota vid. ad Veg. 3, 16, 1.

Smyrnae vites biferae V. 1, 7, 6.

Smyrneum ſ. ſmyrnion Ca. 102. σμύρνιον, atrum olus C. 1, 3, 36. ſ. ſemen oluſatri quod vult Rhod. Lex. Scribo.

Soboles (ſuboles plerumque Pol. & Lipſ. MSS.) generet varias C. 10, 213. caprarum depellenda C. 7, 6, 8. adhaerentes cepis C. 12, 10, 1. cinarae C. 11, 3, 28. arboris C. 5, 11, 1. per brumam poſſunt caedi C. Arb. 5, 4 & Arb. 10, 2. a radice exſtirpandae ſunt C. 4, 24, 4. P. N. 7, 14. ſobole feruntur tuberes P. S. 14. piſtacia P. O. 12, 3. ex ſobolibus vlmi C. 5, 6, 2. *Quoties igitur de planta dicitur, intelliguntur ea, quae circa caput plantae ex ipſa radice enaſcuntur; in arboribus*, ſtolones.

Societas maior cum campeſtri fructu, *h. e. conuenientia, ſimilitudo* V. 1, 6, 4.

Socio. ſociare cum ſcientia diligentiam C. 3, 3, 7.

Sol & Luna inuocati V. 1, 1, 5. cum ſol in occaſum fuerit C. 12, 15, 1. vnam particulam (*Zodiaci vel Eclipticae potius*) biduo tenet C. 11, 2, 39. ſolis curſus annalis vti deſcriptus V. 1, 27, 1. ſolem prono ventre ſequitur malache C. 10, 247. in ſole ſiccari quae ſoleant & quomodo C. 12, 14. in ſole Veg. 3, 18, 3 & 5. 3, 24, 10. ſole toto ſiccare *h. e. die* P. Mar. 10, 35. ſole candente C. 6, 13, 1. Veg. 3, 4, 16. feruente C. 6, 13, 3. Veg. 3, 4, 19. a ſole percuſſus Veg. 3, 36.

in Solariis pauimenta P. Mai. 11, 1.

Soleae iumentorum ferro purgandae, *vngulae* Veg. 1, 56, 31. ¶ ſolea ſpartea pes induitur C. 6, 12, 2. *no. ad* V. 1, 23, 6. Veg. 3, 4, 10 & 12. ¶ Soleae ferreae, *clauis ſuppingendae in vſu non fuiſſe veteribus videntur. Ne dicam de ſexcentis occaſionibus, vbi ferra illa commemoranda fuiſſent, v. g. quod Lucianus Nauig. p. 505 Gr. non metuit ſibi ab equo delapſo a ferreis ſoleis equorum, ſed* δέδια, *inquit*, μὴ τοῦ σαλπιγκτοῦ ἐποτρύνοντος καταπεσὼν ἔγωγε συμπατηθῶ ἐν τῇ τύρβῃ ὑπὸ τοσαύταις ὁπλαῖς: *Arguit hoc conſtans & perpetuum ſilentium Xenophontis, ruſticorum noſtrorum, Pollucis, Hippiatrorum veterum, Vegetii, qui non poterant tranſire ſilentio rem ita neceſſariam, a qua vſus & valetudo equi ita pendet, vt a nulla re magis: vt vel inde patet, quod de vngula, eius conſeruandae ac durandae ratione, morbisque ita ſolicite praeceperunt. Videat mihi aliquis vel ſolos Hippiatricos 2, 102 Ruel. aut Veg. 3, 55 ſqq. & dicat, an homines fuerint, qui nihil ibi de equis ferro calceandis, ſi tum ea res vſu recepta fuit? Pe. de Creſcentiis, qui multo breuior fuit in hoc argumento, non omiſit* de ferrando *equo praecipere 4, 9, quem deſcripſit, vt alias etiam Laurentius Ruſius, (recentior enim hic puto, certe magis barbarus) hippiatrias capite 28. Iidem duumuiri de* inclauaturae *(i. e. clauorum male impactorum) quatuor generibus, & curandi ratione ſolicite, & iisdem prope verbis egere, Creſcentius quidem 9, 55; Ruſius autem c. 123 - 126. Sed plane ab hac quaeſtione remouendus eſt, ſi quis neſcit, hoc vel primum Mulomedicinae munus eſſe; quo etiam factum eſt, vt ea in ſolidum pene ferrariis fabris, ferreas illas ſoleas ſuppingentibus ſcilicet, ceſſerit. Sed ſunt tamen loca, quae ſuadere videntur antiquitatem remotiſſimam huius rationis. Collegit ea ad Catullum c. 18 Iſ. Voſſius, p. 48, & fiducia magna pronunciat. Operae pretium fuerit ſingula inſpicere. "Xenophon, inquit,* περὶ ἱππικῆς *iubet „ equorum vngulas muniri ferro* περιχηλῶσαι σιδήρῳ. *licet vulgo* περιχειλῶσαι *legatur, quae ridicu„ le prorſus interpretes accepere, ac ſi lapides cui „ inſiſtant equi, ferreo labro ſint includendi, ne „ diffundantur!„ Ridiculum illud per nos videatur Voſſio; ſed Xenophonti quidem ita viſum, legentibus attente apparet. Laudauerat initio libelli duras, & cauas easdem, ſonorâsque adeo vngulas equi,* ὥσπερ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ; *(Hinc poëtarum* ſonipedes *equi) & laudat in equo militari, venali, oſtendens quomodo is explorandus ante ſit, quam ipſe conſcendas. Deinde vbi de ſtabulo praecipit, ſterni illud iubet lapidibus parem fere vngulae equinae magnitudinem habentibus. Porro iubet etiam aream exteriorem ſtabuli (hanc equidem puto dici* τὸν ἔξω σταθμὸν*) parari, vt dum producitur equus & ibi ſtat, deſtringendi cauſa, aut muſcarum auferendarum (*μυωπιζόμενος *ita interpretari malim, quam de muſcarum aut calcarium vexatione accipere) pedibus calcat ſolum, eadem duret & conſolidet vngulas. Hunc porro locum ita iubet parari Xenophon:* ὡς δ᾽ ἂν αὖ ὁ ἔξω σταθμὸς βέλτιστος εἴη, καὶ τοὺς πόδας κρατύνοι, *(Haec haud dubie verior lectio pro vulgato* κατευρύνοι, *niſi malis* καταῤῥωννύοι*)* εἰ λίθων στρογγύλων, ἀμφιτόμων. *(minime acutorum ſed praeciſorum vndique)* ὅσον μναιαίους ἁμάξας τέτταρας καὶ πέντε χύδην καταβάλλοι, περιχηλώσας σιδήρῳ, *quid quaeſo vult ferrea regula & quaſi labio circumdari? pedes, an lapides fuſos? reſpondeat ipſe Xenophon:* ὡς ἂν μὴ σκεδαννύωνται, *ne diſſipentur; non profecto vngulae quas durari, & ea cauſa lapidibus vult impingi crebro, ſed lapides. itaque pergit,* ἐπὶ γὰρ τούτων *(*λίθων *arbitror equidem)* ἑστηκὼς, ὥσπερ ἐν ὁδῷ λιθώδει κ. τ. λ. *Habet idem praeceptum in Hipparchico, non procul ab initio, & addit, qui experimentum facere velit, illum tum caetera crediturum, (de duritie & robore nimirum, vngulis ita conciliando) tum* στρογγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὄψεται. *Nimirum attritu perpetuo lapidum rotundorum, vngulas & ipſas aliquantum corrotundari neceſſe eſt, quae quidem figura deinde variis noxis occurrit, ſed qui quaeſo rotundabitur vngula lapidum attritu ſi ſolea munita eſt ferrea? Nimirum non ipſum Xenophontem inſpexerat attente Voſſius, ſed verba breuius, vt ſolet excerpta apud Pollucem (1, 200) legerat. Viderat ibi, quod mihi vehementer fit probabile, adnotata Salmaſio. Hic enim, aliud forte & ipſe agens, feſtinans certe, per primam lectionem, adſcripſerat,* περιχηλώσας *legendum, idque ſe alio loco oſtenſurum, vt multa alia, promiſerat. Voluit*

luit autem ſine dubio ſignificari hoc verbo nusquam praeterea, quod ſciam, lecto, vngulas, τὰς χηλὰς (quae non niſi improprie de equis dici poſſunt, cum bifidum quid notent) circumpoſito ferro munire. Arripuit id Iſaacus, nimium credens Salmaſio, cui alias non nimium vt vult videri tribuit; ſed parum vt vidimus feliciter. Vocat in partes χαλκόποδας Homeri equos, non negat de pedum robore accipi poſſe. "Sed vero, inquit, lon„ge potior prior mihi videtur expoſitio, (de ſoleis e „ferro ſuppactis) quam ipſe confirmat Homerus, „cum ἐριγδούπους πόδας ἵππων & alibi ὑψηχέας vocat, „διὰ τὸ ἠχητικὸν τοῦ χαλκοῦ, vt recte exponit Eu„ſtathius.„ Cum primum iſta legerem, cogitabam fieri poſſe, vt Euſtathio prodente, iam mos ille ferrandi equos obtinuerit, isque ſuorum temporum rationes ad Homeri formulas temere applicuerit. Sed nihil tale Euſtathius. Quin ita loquitur, vt ne obiter quidem dicat, vnde intelligere poſſimus, ipſius aetate ferratos eſſe equos. En verba. Ad Ιλ. Ν, 23, p. 918, 19. ἰστέον δὲ ὅτι χαλκόποδες ἵπποι οὐ μόνον οἱ στερεόποδες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἠχόποδες. λέγει δέ που καὶ ἐριγδούπους πόδας ἵππων, καὶ ὑψηχέας ἵππους (Ιλ. Σ, 767. vbi interpretatur, ὧν, ὁ κρότος ὑψοῦ ἠχεῖ) ὧν ὑψοῦ ὁ ἦχος ἥκει τῶν ποδῶν. ὅτι δὲ ἠχητικὸς ὁ χαλκὸς, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἵπποι, ὡς ἐῤῥέθη χαλκόποδες οἱ ἠχόποδες, δηλοῖ μὲν καὶ τὸ ἤνοπα λέγεσθαι τὸν χαλκὸν, ὅ ἐστιν ἔμφωνον. Qui Graece intelligunt, illi ſentiunt profecto, nihil aliud de Euſtathii ſententia χαλκοπόδων nomine intellexiſſe poëtam, quam ſonipedes quorum vngula, vt Xenophon volebat, ὥσπερ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ. Venimus ad Plinium, qui 33, 11 ſ. 49 Poppaeam Neronis narrat delicatioribus iumentis ſoleas ex auro induere ſolitam. Mulas recte intelligunt interpretes, praeſertim Schefferus de re vehiculari 1, 8, p. 91. Maritum igitur ſuperare ſtuduit luxuria, quem ſoleis mularum argenteis vſum narrat Sueto. c. 30. Sed iſta quidem aperta dices, lector. Aperta, vt intelligamus munitos eſſe aliqua re pedes mularum. Sed quid fuerit e Graecis iam oſtendit ad hunc ipſum locum Caſaubonus. ὑποδήματα vocat Arrianus Diſp. in Arria. 3 cap. vlt. ὑποδήματα ἵππου ὑποδέδεσθαι dictum ab Artemidoro iam obſeruatum Scaligero ad Catull. l. c. qui Arrianum etiam & Xiphilinum laudauerat. Xiphilinus de eadem re agens, ἡ Σαβίνη, inquit, αὕτη οὕτως ὑπερετρύφησεν, ὥστε τὰς ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπίχρυσα σπαρτία ὑποδεῖσθαι. Quid eſſent Sparteae ad Columellam Vegetiumque ſatis docetur: aureae & argenteae ſoleae ex filo pretioſi metalli textae ſunt, & alligatae pedibus, quoties viae aut luxuriae adeo ratio poſceret. Docet hoc eiusdem Suetonii locus Veſpaſ. c. 23 Mulionem in itinere quodam ſuſpicatus ad calceandas mulas deſiliiſſe, vt adeunti litigatori ſpatium moramque praeberet; interrogauit, Quanti calceaſſet? pactusque eſt lucri partem. Scrupoſam viam aut puluerulentam cauſatus fuit absque dubio mulio, cur delicatiorum iumentorum vngulis parcendum eſſet. Si quid caſu factum eſſet, vt poteſt accidere, ne quid dicam aliud, non mulas profecto, ſed mulam curaſſet mulio. Denique ipſe Catullus ad quem iſta diſputauerat Voſſius, mentionem ille quidem facit, ferreae ſoleae in tenaci voragine relictae, neque, quid intelligendum ſit, habeat diſputationem, ſi quis hodie poëta ita loquatur. Sed multo facilius tamen derelinquuntur ſoleae deligatae, quam adfixae clauis. Itaque pro ſua cum bonis libris familiaritate prudenter monuit Scaliger, Soleae equis inducebantur, non, vt nunc, clauis ſuppingebantur, propterea Graecis illud, vt in homine eſt ὑποδεδέσθαι &c. Quae ſane non refutauit Voſſius. Eſt etiam illud animaduertendum. Nondum productum eſt exemplum, vnde conſtare poſſet, ordinarie & perpetuo calceari ſolitum eſſe iumentum. Equi extra morbum calceati, neſcio an alia extet memoria, praeter illud Artemidori 4, 32 p. 220. ἔδοξέ τις ἵππου ὑποδήματα ὑποδεδέσθαι, ἐστρατεύσατο καὶ ἐγένετο ἱππεύς. Οὐδὲν γὰρ διέφερεν ἢ αὐτὸν, ἢ τὸν βαστάζοντα ἵππον ὑποδεδέσθαι τὰ ὑποδήματα. Ac poteſt ſane fieri, vt ad bellicam, aut longam alioquin expeditionem ſparteas, vel ſimile ſolearum genus, in promtu habuerint equites. De Camelis Ariſtoteles Anim. hiſt. 2, 6. Τὰς ΕΙΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΙΟΥΣΑΣ ὑποδέουσι καρβατίναις ὅταν ἀλγήσωσιν. Nam Plinio teſte 11, 45 ſ. 106 in longiori itinere ſine calceatu illorum pedes fatiſcunt. Simili igitur de cauſa corio crudo (haec ſunt καρβάτιναι) ſparteiſue potuerunt etiam calceare equos. Potuerunt etiam, quod ſuadent, ſi ſana ſunt, verba Catulli, ſoleae mularum eſſe ferreae, aut filo ferreo plexae, aut lamina ferrea munitae. Illud quidem manet, clauis adfixas ſoleas Vegetii aetate nondum fuiſſe. Quid imaginis in vetuſto hippiatricorum Graecorum exemplari viderit Voſſius, non diſputamus. vult autem vidiſſe clauorum quibus traiiciantur vngulae ſigna & veſtigia. Genuinae quidem antiquitatis monumento, neque picto, neque ſculpto, neque literato denique reuinci eam, quam propoſui ſententiam poſſe ſatis nobis videtur exploratum. Quandoquidem Catulli carmen in manibus eſt, non deſinamus absque corollario. Verſus penultimus vt eſt in Voſſiana & aliis quae ad manum ſunt editionibus, in legem metri peccat, ſeruatam diligenter a poëta & explicatam a Mureto. Legunt

Et ſupinum animum in graui delinquere
coeno.

Quartus pes vna ſyllaba longa conſtat hoc eſt pes non eſt, ſed ſemipes. Scribendum ſine dubio derelinquere. Et iam tradenda typographis iſta erant, cum video derelinquere eſſe in Henricpetrina Baſ. 1592. 8. ¶ Solea oleo conficiendo C. 12, 50. ¶ piſcis C. 8, 16, 7. Gr. σανδάλιον, it. ἁπλῆ obſeruante Salmaſio ad Soli. p. 794, a. C, D. Lingulacam etiam dici, ψῆτταν, βούγλωσσαν, & plura alia docet Nonn. de re cibar. 3, 25. Alterum nomen Galli ſeruant eodem indice, Sole; alterum Belgae, Tonge.

Solennis labor ruſticorum P. 1, 6, 2. ſollemnis MS. ſolennis huius pecoris labor conficiendi frumenti C. 7, 1, 3. agricolae gallinarum cura C. 8, 2, 1.

2, 1. ſolenne eſt feminae omnibus annis parere C. 6, 37, 13. *add.* C. 1, 8, 16. ſolennium dierum ornatus C. 12, 3, 1. ¶ ſolennia feſtorum C. 2, 22, 5.
Solenniter, *ordinarie, in cibo conſueto* P. 1, 28, 5.
Solertiſſimus fundus C. 8, 2 *h. e. optime & quanta poteſt arte inſtructus.*
Solicitare obſequia feminae C. 6, 37, 9. ¶ ſolicitantur ſalebris apes, *h. e. nimis concutiuntur.* C. 9, 8, 3.
Solicitior eſſe debet P. Iun. 7, 5.
Solide contexta ciſta C. 12, 54, 2.
Solidatum rudere ſolum P. 1, 17, 1. ſolidata pecorum vngulis area P. 1, 36, 1. mula *h. e. durata laboribus* P. Mar. 14, 4.
Soliditas vitium maciei opponitur P. 1, 6, 9. ſoliditati arboris conueniens ſurculus, *aeque craſſus* P. F. 17, 5. pro acquirenda ſoliditate, *de caſeis* P. Mai. 9, 1.
Solido. ſolidare ſtomachum titubantem P. F. 31, 2. ſolidatur terra aſſiduo calcatu P. Ian. 13, 7. vbi ſolidari coeperit caſeus P. Mai. 9, 1. donec omnis plaga ſolidetur Veg. 2, 26, 2. 2, 27, 1.
Solidus. ſolida pruna mollibus & mitibus *oppon.* C. 12, 10, 3. ſolidius virtute vinum P. O. 14, 18.
Solitannae cochleae V. 3, 14, 4.
Solitaria natura V. 3, 16, 4.
Solitaurilia *vid.* ſuouitaur.
Solium Ca. 10, 4. ſoliorum in balneis forma P. 1, 40, 3. & 1, 41, 1. *h. e. labrorum ſ. cauorum quorumcunque in quae deſcendunt, qui lauant. Marcellum Donatum ad Lampridii Alex. Seuerum* p. 967. *laudat* SCHOETTG.
Solſtitiales ſpinae C. 2, 18, 1. *Diſpice numquid faciat pertineatue ad Plautinum ſenſum, ſpina haec ſolſtitialis. Namque apud Plautum in Pſeudolo* (1, 1, 36) *ſcriptum legitur*, Quaſi ſolſtitialis herba pauliſper fuit, repente exortus ſum, repentino occidi. *Plinius ſignificare videtur* ſolſtitialem herbam *dici ſolſtitio vel prouenientem vel florentem, vt ſit nomen non vnius tantum herbae proprium, ſed cuilibet herbae accommodatum naſcenti per ſolſtitium. Sic enim ſcribit libro 26. cap. 5.* Condurdon herba ſolſtitialis, flore rubro, ſuſpenſa in collo comprimere dicitur ſtrumas. *Conſimiliter* ſpinas ſolſtitiales *exponere poteris ſolſtitio progenitas ac vigentes. Corn.* Celſus herbam ſolarem *vocat heliotropion, quia circumagitur cum ſole.* BERO.
Solſtitii dies V. 1, 28, 2 *vbi obſeruat Victorius, aeſtiuum modo ita dici antiquis & optimis ſcriptoribus.* Soliſtitium *etiam ſcribi, idem docet ad Cato.* 102. *Prius illud, non ſeruant noſtri, E. G.* Solſtitia quando fiant C. 9, 14, 12. ſolſtitium brumale XVI an IX Kal. Ian. C. 11, 2, 94. hibernum C. 7, 3, 11.
Solum praeſtantiſſimum quod &c. C. 2, 2, 5. defatigatum & effoetum C. 1 pr. 1. ſpiſſum, reſolutum; exile, laetiſſimum; campeſtre, praeceps; ſiccum, vliginoſum, roſidum; ſalſum, amarum P. Ian. 13, 1. ¶ ſolum facere in tracta Ca. 76, 1. *it.* 82. ¶ hominis *i. e. veſtigium* V. 47.
Soluo. ſoluit ventrem tithymallus C. 9, 13, 2. ¶ ſoluere nummos bona fide Ca. 14, 3. aequum Ca 146, 3.
Solutio nummorum V. 2, 1, 15.
Solutus. ſoluta velut cinis terra C. 2, 2, 25. ſolutiori terra C. 5, 5, 1.
Somniculoſo plurima effugiunt C. 11, 1, 3.
Somnio. ſomniare ineptias *h. e. dies noctesque cogitare* C. 1, 8, 2.
Somnus inſititius V. 1, 2, 5.
Sonitus ventris cruditatis ſignum in bubus C. 6, 6, 1.
Sono nullo conuertitur annus C. 10, 160.
Sophortiae vites C. 3, 2, 24.
Sopitum naturaliter pecudis ingenium C. 6, 37, 2.
Sorbiles cibi C. 8, 17, 13.
Sorbitio liquida Ca. 157, 13. C. 6, 10, 1.
Sorbi ſatio & cultus C. 5, 10, 19. P. Ian. 15, 1. F. 25, 32. inſitio P. Apr. 5, 2. inſ. 137. *add.* 83. ſorba vt condantur Ca. 7, 5. V. 1, 59, 3. C. 12, 16, 4. P. Ian. 15, 4. vt promenda V. 1, 68.
ſi Sordet oleum P. N. 19. ¶ Sordet colore cicera P. Mar. 6.
Sordeſcunt vilitate ſermonis Veg. pr. 4
Sordidus guſtus C. 3, 2, 5. autumnus C. 10, 44.
Sorex nidum facit in corpore ſuis viuae V. 2, 4, 12. ſorices ne vitem laedant C. Arb. 15.
Sortitio fit tribuum (*in comitiis*) V. 3, 17, 1.
Spadones equi Veg. 4, 7, 2. ſurculi qui? C. 3, 10, 15.
Spaerita Ca. 82. *pro* Sphaerita
Spani *pro* Hiſpani Veg. 4, 6, 4 *no.* q. & *al. Multa de hac ratione Rhodius Lex. Scribo.*
Sparcia *vid.* Spartea.
Spargere, *ſerere, diſponere* C. 10, 126. ¶ Spargo *etiam in compoſitis primam vocalem retinet, non minus quam* carpo & quaero. *Vict. ad* V. 1, 57, 1 & 2, 1, 4. *Idem ſeruat Columella Lipſ. & Leidenſis Palladius.*
Sparteus, a, um. ſpartei funes C. 12, 50, 8. Ca. 3, 5. vrnae & amphorae Ca. 11, 2. ſpartea ſolea C. 6, 12, 2. & ¶ *ſubſtant.* ſpartea munitur pes C. 6, 12, 3. ſpartea calceare curabis Veg. 1, 26, 3. 2, 45, 3. 3, 18, 2. calceata vngula curatur C. 6, 15, 1. ſpartea ſuſpenſa de ramis P. N. 7, 6. vetus P. 1, 24, 2. Veg. 2, 57, 3.
Spartum crudum, *non malleatum* C. 12, 19, 4. vnde nectas bubus paleas (*ſ.* ſoleas) lineas, reſtes, funes V. 1, 23, 6. *De varia* ſparti *vtilitate Marcell. Donat. ad Liu.* 22 *p.* 31, 32. *Guilandinus de papyro c.* 9 *p.* 258 *ſq. Salmaſ. ad Soli. p.* 189 *ſq. Obrecht ad Dictyn* 3, 18. SCHOETTG.
Spaſmus morbus boum Veg. 3, 32, 1.
Spatha lignea permiſcere C. 12, 41, 3.
Spatiari in area compellunt pecora P. Iun. 1.
Spatium. ſpatia inter articulos palmitum C. 4, 24, 20. ſpatia ſunt paſſus, actus, climata, iugera C. 5, 1, 4.
Spatulae renum Veg. 4, 1, 1 & 4, 2, 2 *vel ſpondyli ſunt, vel earum partes eminentes ac latae.*
Speca, ſpica *ruſt.* V. 1, 48, 2.
Specialiter, *ſecundum ſpecies, vt confuſioni opponatur* C. 3, 19, 3. ¶ τῷ generatim *oppon.* C. 3, 9, 9. 12, 2, 3.
Species ternae ternas in ſe habent alias V. 1, 9, 4.

Genera ſingula in binas ſpecies diuiduntur. in prima partes V. 3, 3, 3. ſenae ſingulis contribuuntur generibus C. 1, 2, 11. ¶ a ſpecie ſimplicia genera agrorum V. 1, 6, 2. ¶ *de vino condito* P. O. 14, 3. *ſed ibid. ſ.* 15 *eae quae hodie ita dicuntur a Pharmacopoeis.*

Spectaculum formoſum V. 3, 13, 3.

Specto. ſi ad fructum ſpectes—ad delectationem V. 3, 6, 1. ¶ quo ſpectent villae porticibus, oſtiis, feneſtris V. 1, 4, 4.

Specularibus intecta vaſa C. 11, 3, 52 *Miſtbeeten.* per ſpecularia lumen admitti P. 1, 20, 1.

Speculatae deformitatem ſuam equae C. 6, 35, 2.

Speculatur accipiter facillime albas columbas C. 8, 8, 9. ſpeculari parientes gallinas C. 8, 5, 3. foetus auium C. 8, 3, 4. quae turba ſit apum aquantium C. 9, 8, 7. an ſe profundant apes C. 9, 8, 4. ſi iam effoetae ſint C. 9, 1, 7.

Speculo obiecto accipere imaginem nubis P. 1, 35, 15.

Specus perducere V. 3, 17, 9.

Speluncas librare ad caput aquae P. Aug. 11, 2.

non Spernendus auctor C. 1, 1, 4 *vt Liuius de Polybio.*

Sphaerita *vel* ſphaerites *vid.* ſpaerita.

Sphalangium, phalang. Veg. 3, 77, 1. 3, 79, 1.

Sphalangius Veg. 3, 81.

Sphondyli *piſces* C. 8, 16, 7. ſpondylos *alii ſcribunt. ſunt autem in oſtreorum genere. vid. Salmaſ. ad Soli. p.* 792. *Nonn. de re cibar.* 3, 37.

Spicae partes V. 1, 48, 1. in ſpicis conditur far V. 1, 63, 2. ſpica vana & minuta C. 2, 9, 5. caduca ſaturantur oues V. 2, 2, 12. ſpicae in frumentis emiſſio C. 2, 12, 10. ſpicae meſſis vt exterantur & expurgentur C. 2, 21, 4. ¶ Spicae allii & vlpici Ca. 70, 1 C. 8, 5, 21. C. 11, 3, 20 *&* 21. *it.* 10, 111. P. N. 6, 1. Veg. 3, 2, 8. *Ita Scribo. comp.* 231. *& Rhod. in Lex qui aliunde etiam vindicat* ſpicam allio, *quod facit contra Salmaſium Pontedera ad* Ca. 70. ¶ Celtica Veg. 4, 13, 2. Indica Veg. 4, 13, 3. nardi Veg. 4, 13, 2. Syriaca Veg. 4, 13, 3. *herbarum nomina, neſcio an ſatis explicata.*

Spicilegium poſt meſſem V. 1, 53.

Spinae ſolſtitiales C. 2, 18, 1. ſpinarum genera C. 3, 11, 5. ſpina alba C. 7, 9, 6. *Hoc nomine hodie vocamus fruticem ſpinoſum paene inſtar arboris grandem, qui baccas fert puniceas, gratiſſimum ſuibus pabulum.* Senellas *vulgo nuncupamus. Salm. ad Soli.* p. 370 *ſq.* SCHOETTG. ¶ Spina duplex equi laudatur V. 2, 7, 5 C. 6, 29, 2. ¶ *an diaphragma naſi* ſpina *vocetur? ad* V. 2, 5, 7.

Spiniferas prunos P. inſ. 81.

Spino inſeritur pirus P. F. 25, 6. ſpini ſteriles P. inſ. 63. *Seruius ad illud Ge.* 4, 145 Spinos iam pruna ferentes, Prunorum, *inquit,* arbor vocatur *ſpinus* genere maſculino: nam ſentes *has ſpinas* dicimus. *Itaque mirabar a Dodonaeo plane omitti hanc arborem; a Mentzelio autem ex Valloti horto regio* oxyacantham vulgarem *vocari.*

Spionia vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1. 3, 21, 3. ſpionicus guſtus C. 3, 21, 10.

Spira vti fiat Ca. 77.

Spiracula in alueis apum P. Iun. 7, 8. claudere P. O. 14, 16.

Spiramenta talparum P. 1, 35, 10. vaſi relinquuntur P. N. 22, 6.

Spiritales partes pulmonis *lego pro* ſpirituales Veg. 3, 76, 1.

Spiritus quo non peruenit V. 1, 57, 2. introire poteſt C. 12, 45, 6. 12, 16, 5. ſilentis vel placidi dies C. 3, 19, 3. naturalis C. 3, 10, 2. mortifer P. Aug. 9, 1. nocentes P. 1, 35, 11. caeli noxius P. 1, 3. orbis ſeu mundi C. 10, 197. ¶ longior & cum quodam impedimento tractus C. 6, 9, 2. ſpiritum an auribus ducant caprae V. 2, 3, 5. ſpiritu reſumto C. 9, 13, 4. inflato C. 9, 8, 2.

Spiſſamentum *eſt corpus rarum ſalgamorum vaſis inferciendum, vt quae condita ſunt infra muriam retineantur. Aliam periphraſin vid.* C. 12, 45, 2. *aliam* C. 12, 48 *extr.* ſpiſſamento facto de arundinum foliis oliuam premito C. 12, 47, 4. foeniculi ſpiſſamento deprimunt baccam C. 12, 47, 6. *add.* C. 12, 7, 3. 12, 9, 2. 12, 16, 5.

Splenis dolor ſi porcos infeſtet C. 7, 10, 8.

Spleneticis (*al.* ſplenicis) prodeſt ſcillite vinum P. Iul. 6, 2.

Spolium ſerpentis appenſum arbori P. N. 7, 4.

Spondet celeriter nimis vitis, *florem oſtendit* C. 3, 2, 4. ſpondere ſtipulanti C. 10 pr. 1.

Spondyli *ſ.* ſphondyli, *vertebrae quae ſpinam dorſi conſtituunt* Veg. 4, 1, 1.

Spongia effingere fiſcinas Ca. 67, 2. vulneribus imponitur Veg. *ſaepe e.g.* 2, 48, 8. combuſta adſtringit Veg. 3, 16, 3. Afra Veg. 2, 34, 1. 3, 16, 3. ſpongiae maiores & minores *in apparatu preli olearii* C. 12, 50, 8. ¶ lapidis genus P. 1, 10, 3. ¶ ſpongiae aſparagorum C. 11, 3, 43. P. F. 24, 8. vt fiant P. Mar. 9, 11.

Spongiolae in aſparagis C. 11, 3, 44.

Spontis ſuae cytiſus ſatiuae *oppon.* C. 9, 4, 2. aqua C. 11, 3, 10. *alia* manu illata.

Sporta faecaria Ca. 11, 4. iuncea vel ſpartea C. 12, 6, 1. ſportis incluſae aues C. 8, 7, 1.

Σπουδή *nomen canis* C. 7, 12, 13.

Spuma argenti C. 6, 14, 6.

Spumeus color equi P. Mar. 13, 4.

Spumo. Spumantes vuae C. 10, 44.

Spurce verſantur in pabulationem ſues C. 7, 9, 14.

Spurcitiam eximere omnem C. 12, 17, 2. quidquid rubiginis aut ſpurcitiae reſedit C. 1, 5, 8. a ſpurcitiis purgare aluum apium V. 3, 16, 17.

Spurcus ager pro ſqualido C. 1 pr. 25.

Squallentes arenae P. 1, 5, 1.

Squalos piſces V. 3, 3, 9 *vi. no.*

Squamoſi greges C. 8, 17, 2.

Squibala, σκύβαλα Veg. 1, 47, 2. *vid.* Quima *&c. Sic*

Squillae albae *pro* ſcillae P. Iul. 8, 1. *Etiam ita MS. Sylb. contra pro* ſquilla Veg. 3, 67, 1 *eſt in Corbeienſi* ſcylla *add.* 3, 75. ſquillae beneficio ſata omnia comprehendunt facilius P. F. 29, 2 *coll.* 28, 2. *it.* P. Mar. 10, 25. circa radicem arboris feritur, ne poma crepent P. Mar. 10, 4. *conf.* C. 5, 10, 16. trita equorum libidinem concitat P. Mar. 13, 6.

Squinu anthos σχοίνȣ ἄνθος P. O. 14, 13. *vid.* Sinoanthis.
Stabiae fontibus celebres C. 10, 133.
Stabiliendis vineis habilis C. 4, 33, 1.
Stabiliſſimus quaeſtus Ca. pr. 4.
Stabularii caſtra C. 6, 23, 3. *ſed vi. V. L.*
Stabulatio hiberna C. 6, 3, 1.
Stabulare in fundo V. 1, 21. ſtabularii ſicce C. 6, 12, 2. in petris C. 8, 16, 8. in quibus ſtabulentur turdi & pauones V. 3, 3, 7.
Stabula pecudum C. 1, 6, 4. equorum & boum qualia P. 1, 21. boum C. 6, 23. P. Mar. 12, 1. ouium V. 2, 2, 19. C. 7, 3, 8. auium cohortalium, ὀρνιθῶνες C. 8, 1, 3. apium, *aluei* C. 9, 6, 4. ¶ ſtabulo praeſepia inficiunt, *f.* ſtando, *aut* ſtabulando Veg. 3, 2, 14.
Stactis, *guttis reſinoſis, quas exſudat Achaica myrrha, ſ. Smyrneum* C. 10, 173.
Stagnata palude terra C. 10, 11. ¶ Stagnata tribus potionibus animalia Veg. 1, 18. *vid.* Stagno.
Stagneum vas, *ſtanneum* C. 12, 41, 2. Veg. 1, 16, 5. ſtagneis regulis P. Mai. 7, 1. *vi. no. Add. quae nuper ad Fabrum diximus: conſentit etiam ad Calepinum Facciolatus, & iam docuerat Rhod. ad Scribo.* 30 *p.* 69.
Stagno *confirmo*, ſtagnare boues adu. aegritudines Veg. 3, 2, 5. ad ſtagnanda animalia Veg. 3, 2, 6. *add.* 3, 23, 5. *it.* Stagnata.
Stalticae res & ſtypticae *coniunguntur* Veg. 2, 51.
Stamina contorti iunci C. 10, 306.
Staphis agria P. 1, 27, 2. *vid. no.*
Σταφυλὴ ἀγρία C. 8, 5, 21.
Σταφυλῖνος paſtinacae ſpecies C. 9, 4, 5. 10, 168. *vid. Dalechamp. ad Plin.* 19, 6. SCHOETTG.
Staphyloma Veg. 2, 19, 1. *quotuplex illud eſſet oculi vitium, declarat Gorraeus. Deſcribitur etiam Hippiatr.* 1, 71 *p.* 18, b. *Ruellii.*
Statilii Tauri V. 2, 1, 10.
Statim, *ſimulatque* C. 9, 12, 2. ¶ ſtatim, *modo*, occiſi veruecis ventriculus P. 1, 35, 13.
Stationes equorum P. 1, 21, 2. humoris hiberni P. 1, 43, 1. ¶ pro Stationes V. 1, 27, 2. ſationes *videtur legendum.*
Statiſſim *vox nihili* Veg. 4, 27, 3. *vi. no.*
Statonenſe Fuluii Lupini V. 3, 12, 1 *a* Statonia *Hetruriae vrbe.*
Statuae antiquorum capillo & barba magna V. 2, 11, 10.
Statumina vitis C. 4, 2, 1. 4, 16, 2.
Statuminatum rudus P. 1, 9, 4.
Statuo. ſtatues in loco frigido, *repones* P. O. 22. ¶ ſtatuere paſtinacam P. F. 24, 9. arbores P. F. 25, 20.
Staturae proceritas quibus gentibus C. 3, 8, 2. ſtaturae humilis vacca C. 6, 24, 5. ¶ oliuam in ſtatura factam colymbada. *vid. leg.* Salſura.
Status caeli locique C. 3, 7, 9. caeli humidus C. 2, 10, 13. pluuius C. 11, 2, 7. incertus C. 11, 2, 97. calidum ſuſtinent vites P. F. 9, 4. ¶ *pro ſtatura & incremento.* Status qualiscunque poteſt eſſe mediaſtinus C. 1, 9, 3 *conf. ſ.* 1 *no.* b. altior in gallinaceis quaeritur C. 8, 2, 9. canis longior ac productior C. 7, 12, 9. longiſſimi ſcrofae C. 7, 9, 2. maioris plantae P. F. 25, 20.
Statutis palis facta ſepes V. 1, 14, 2.
Steatoma *legendum pro*
Stechatoma Veg. 2, 30, 1.
in Stellam diuiditur vitis C. 4, 17, 4. 4, 26, 3. ſtellae marinae Veg. 4, 12, 3.
Stenochoriaſis, *potius*
Stenocoriaſis *vid.* Core.
Stephanitae vites C. 3, 2, 2. quae ita natura creſcunt, vt coronae formam repraeſentent, acinos foliis incurſantibus Plin. 14, 3. Iſid. Orig. 17, 5 Stephanitae a rotunditate.
Stercilinium *pro* ſterquil. *MS. Victor. ad* Ca. 2, 3.
Stercoratio vilico vt curanda Ca. 5, 8. vt facienda C. 2, 5. quae ei legumina inſeruiant C. 2, 14, 1. *neglecta vt penſetur* C. 2, 16, 2.
Stercoratus. ſtercorata colluuies C. 1, 6, 24. ſtercoratiſſimo loco C. 2, 11, 8.
Stercoro. ſegeti ſtercorandae quae apta Ca. 36. *it.* 37, 2. quae & quomodo ſtercoranda V. 1, 38, 1. C. 2, 16. P. S. 1, 2.
Stercoroſa aqua C. 8, 3, 8. herba C. 9, 4, 7. ſtercoroſum ſolum C. 11, 3, 43. ſtercoroſiſſimus locus Ca. 46, 1.
Stercus quot generum V. 1, 38. C. 2, 15. P. 1, 33, 1. quod optimum hortis *C.* 11, 3, 12. quarum auium vtile ad agrorum & arborum cultus *C.* 8, 9, 4. vt diuidendum Ca. 29. *C.* 2, 16. bonum vineis praebet lupinum *C.* 11, 2, 60. aſini minimum herbarum creat *C.* 11, 3, 12. hominum excellentiſſimum C. 11, 3, 12. ſuillum adu. vermes, it. bubulum P. F. 25, 15. ſtercoris vicem quae ſuppleant *C.* 2, 15, 5. ¶ *Medicinae & alia vis ſtercoris.* Stercus primogeniti vituli philtron apibus P. 1, 39, 2. turdorum & merularum vtile ad cibum bobus & ſuibus V. 1, 38, 2. aſininum in medicina equorum Veg. 1, 56, 29. caninum prodeſt bobus ictericis Veg. 3, 56, 2. columbinum ſtrophoſis Veg. 3, 57, 2. ad traumaticum adhibetur Veg. 4, 28, 15. crocodili in collyrio Veg. 4, 27, 7. humanum in collyrio Veg. 4, 27, 6. porcinum peſtilens Veg. 3, 2, 15. ſuillum recens ad cataplaſma contra venena Veg. 3, 77, 5. gallinae peſtilens Veg. 3, 2, 13. 3, 85, 1. *ſed add.* 3, 85, 4. ¶ De ſtercore ſiccato ſtrata praebentur animalibus aegrotis Veg. 1, 38, 12. 2, 9, 4. ſolent eadem obrui ſtercore vt ſudent Veg. 3, 12, 7. *Sic Hippiatr.* 1, 9 p. 15, b. *Ruell. ex Hierocle*, non aſpero ſtabulo, ſed laetamine, vel mollibus culmis ſubſtrato cubitet. *Interdum* ſterquilinio obruitur animal opiſthotonicum *Hipp.* 1, 34 *p.* 49, b. *It.* 2, 101 *p.* 96, b. molle laetamen ſubſternere *nos iubet, vt* ſomno poſſit indulgere. *Add.* 2, 102 p. 99, a.
Sterile ſenium hominis C. 2, 1, 3. ſteriliores ad partus galli V. 3, 9, 6.
Sterilitatis arborum remedia P. Ian. 15, 3 *&* 9. C. 5, 10, 20. ſterilitas annonae *C.* 2, 10, 1. ſterilitate affici *C.* 3, 10, 15.
Sternitur ſi flecti poteſt vitis C. Arb. 6, 1. ¶ Sternendus eſt equus Veg. 3, 78 *h. l. ſella vel ephippium imponendum.*

Sterquilinium fieri Ca. 2, 3. eius ſitus & cura V. 1, 38, 3. P. 1, 33. duo ſterquilinia V. 1, 13, 4. C. 1, 6, 21. *vid.* Stercus.
Stertet bos pulmonibus laborans Veg. 3, 45, 1.
Sticas allii ſpicis *ſubſtituere conatur Salmaſius. Sed vid. Ponted. ad* Ca. 70, 1.
Sticula vitis *C.* 3, 2, 27.
Stigmare equum aut cremare Veg. 1, 26, 4.
Stillatim *an* ſtillatus de cauterio, *vid.* Veg. 3, 7, 3.
Stillicidia ex hibernis imbribus P. Aug. 8, 2. ſtillicidium alterius arboris tangit alteram P. F. 25, 21.
Stillo. ſtillat veretrum equi calculoſi, ſtillauerint ſemina *C.* 4, 33, 3. *ſed videtur legendum,* a Stilo, ſtilauerint. *vi. no.*
Stilloſa ſ. orthocola iumenta Veg. 2, 54, 1. *ſicuti guttam de fluxionibus omnis generis, ipſaque podagra dicebat media aetas.*
Stilus aſparagi *C.* 11, 3, 46. ſtilorum rigor in cepinis vt conſeruetur *C.* 11, 3, 58. ad ſtilum vnum rediguntur ſemina *C.* 5, 10, 21. Arb. 25, 2. arbuſculae in ſeminariis *C.* 11, 2, 79. ¶ ſtilo aeneo purgare P. Mar. 10, 20.
Stimulatus ictu ſuo aries *C.* 7, 3, 5.
Stimulo laceſſere iuuencum *C.* 2, 2, 26. ſtimulo morſus imprimunt Veg. 3, 4, 33 *h. e. ſtimulatae, propter ſtimulationem.*
Stipantur calathi prunis *C.* 10, 405. ſtipare ceras liquoribus *C.* 9, 13, 14. *vid. Salm. ad Tertull. de pall. c.* 3 *p.* 192 *ſq.*
Stipendia militaria *C.* 12 pr. 4. ¶ ſtipendiis plurimis annorum emeritis fides conſtitit ſurculo *C.* 3, 6, 4. ſtipendia ſtudio noſtro contulerunt, *ſuppetias C.* 1, 1, 10. *pro* impendio *C.* 2, 2, 24 impendium *etiam legit MS. Lipſ.*
Stipite ponitur ziziphus, *talea,* P. Ap. 4, 1.
Stips. ſtipem conferunt colono non minimam paſtiones villaticae C. 8, 1, 2.
Stipticum *vid.* Stypt.
Stipula raſtellis eraditur de pratis V. 1, 49, 1.
Stipulatio in emtione V. 2, 1, 15. ſtipulationis formula V. 2, 2, 6. 2, 3, 5. 2, 5, 11.
Stirps dodrantalis *C.* 5, 6, 12 *it.* 13 *&* 14 *pro* ſtipite. ſtirpis probatiſſimum genus deponendum *C.* 3, 5, 4. ſtirpem praeciſum Ca. 40, 2. ex imo ſtirpe C. 5, 9, 13. ¶ ſtirpe exemta *de ſurculo calcato* C. 6, 15, 1.
Sto. ſtat ei veretrum prae dolore Veg. 3, 81. ſtantes rectae vineae C. 5, 5, 18.
Stolo quis, & Licinius Stolo *vnde cognominatus* V. 1, 2, 9. Stolonis lex V. 1, 2, 9.
Storacis rubeae Veg. 3, 68, 3. guttae Veg. 4, 14, 1.
Stracta Veg. 2, 45, 4 maſſa farinacea inducenda equorum armis. *forte eadem quae* Tracta, *vbi* vid.
Stramenta V. 1, 50, 3. *eſt enim, quidquid pecori ſubſternitur. Barth. adu.* 1, 6 *p.* 58. *proprie tamen ad frugum culmos pertinet, vid.* Ca. 5, 7. ſtabulationi boum vt praeparentur C. 6, 3, 1. *eorum vicem quae ſuppleant* Ca 5, 7.
Stramentariae falces Ca. 10, 3.
Strangulatur nimio ſanguine pecus *C.* 6, 38, 4.
Stranguria quid? Veg. 3, 15, 2. vt leuetur Ca. 127. ¶ tanquam a ſtranguria praefocantur, *in morbis colli* Veg. 2, 23, 1. *conf.* 3, 15, 2.
Stratura areae in balneo P. 1, 40, 2. altero ordine facta P. N. 7, 11. tabulata *noſtris* (*vid. Ind. h. v.*) *& Scribonio c.* 60. *vbi vid. Rhodius. Medici vulgo,* ſtratum ſupra ſtratum.
Stratus ſ. ſtratura V. 1, 50, 3. pontilis Veg. 1, 56, 2.
Stratus, *a, um.* ſtratae vites C. 5, 4, 2.
Strenua toxica C. 10, 18. ſtrenuiſſimi milites Ca. pr. 4.
Stria. Lacunam ſtriam aratrum facit vomere V. 1, 29, 3. *vid.* Lacuna.
Stricte in foramen coniicies P. Mar. 8, 2.
Strictim iuncta crates P. 1, 13, 2.
Strictores oleae Ca. 144, 3.
in Strictura *C.* 12, 48, 5 *vi. no.* ab ſtrictura pedum lethargus Veg. 3, 48, 3.
Strictus venter ſolui quomodo debeat Veg. 3, 16, 1. ſtricta pelle, *intenta* P. Mai. 7, 3. vngulis cum terra fuerit P. Iun. 1.
Stridet pectus Veg. 1, 3. de pectore Veg. 2, 43, 1.
Strigile raditur pecus *C.* 6, 31, 2. ſtrigili ferrea ſubradi P. Apr. 4, 3.
Strigmentum P. 1, 17, 3.
Strignum Veg. 3, 4, 1 *Samb. marg. Latentne hic noſtrorum Kraut - Stränge, ſiue Strüncke,* coliculi, *quos habet contextum.*
Strigoſus canis, *macer & propter hoc velox C.* 7, 12, 8. *vid. Non.* 2, 765 *ex Maſurio Sabino.*
Stringere oleam Ca. 65, 1. manu vel digitalibus V. 1, 55, 1. ſtringit baccam durities digitalium V. 1, 55, 2.
Stringotomium *vid.* Syringot.
Structile gemellar C. 12, 50, 10. ſtructili ſepe munire C. 11, 3, 3. forma aqua ducitur P. Aug. 11, 1.
Structionis ſpatia, *de ſtratis oliuarum* P. N. 22, 5.
de Structura balnei cogitare P. 1, 40, 1. ſtructura teſtacea P. 1, 11, 1.
Struem facere cultro Ca. 141, 4. commouere Ca. 134, 2. in ſtruem coartare foenum C. 2, 19, 2.
Strumae Veg. 2, 23, 1.
Strumenta Veg. 4, 28, 5 N. L.
Strumoſis ſuibus medela C. 7, 10, 3. *Quod ſuibus familiaris hic morbus, inde χοιράδας vocari* ſtrumas, *obſeruat* BEROALD.
Struthia mala Ca. 7, 3. C. 5, 10, 19 *inter* cydonii *ſpecies refert, vt & Plin.* 15, 11.
Strutium Veg. 4, 13, 2. *forte* Struthion *ſ.* radicula *fullonum vſu notum, de quo Dioſc.* 2, 193.
Studeo. ſi quis maiori ſtudet diligentiae P. 1, 20, 2. ſi ſtudemus calidae prouinciae *h. e. colimus calidam* P. F. 23, 1.
Studioſius pullos enutriunt C. 8, 11, 2.
Studioſiores ad opus fiunt V. 1, 17, 7.
Studium agricolationi dare C. 1, 1, 1. ſtudio cuique conſultiſſimus adhibendus rector C. 1 pr. 4.
Stupa P. 1, 41, 1.
Stuppis ſ. linteolis pice liquida infuſis Veg. 3, 4, 7 & 12.
Stupro matrem ſuperuenit hircus C. 7, 6, 3.
Stylobates V. 3, 5, 11. ſtylobatis interior pars V. 3, 5, 12. ſtylobatae V. 1, 13, 3.
Stylus *vid.* Stilus.

Stypticum vinum P. Ian. 17. O. 14, 1. *vbi non tam ad vim quandam medicam, quam ad facultatem illam adſtringendi, vnicuique palato non obtuſo apertam, reſpicitur; ex* ſtyptica *enim* vi *demum iudicatur, ventriculo eſſe accommodatum.* ſtypticis vti P. F. 31, 2. Stipticum *fere ſcribebatur apud Vegetium. vid.* 2, 48, 3. res ſtalticae & ſtypticae 2, 51 *it.* 3, 10, 3. 4, 28, 7.
Sub vrbe Roma V. 1, 50, 2. ſub expectatione *C.* 1, 1, 20. ſub metu C. 1, 2, 1. ſub ſtella locare brachia vitis C. 4, 26, 3. *conf.* 4, 17, 4.
Subacidum vinum Ca. 108.
Subacta ſulco ſemina *C.* 9, 4, 4. male ſubactus ager *C.* 2, 4, 2.
Subadmouere ſenſim C. 6, 36, 4.
Subcauas areas facere Ca. 151, 3.
de Subcirro ſanguis detrahi debet. *forte melius* de ſub cirro Veg. 1, 25, 6.
Subcorticem de arbore mali granati Veg. 4, 28, 7. *h. e. inferiorem.*
Subcriſpa cauda boum V. 2, 5, 8. iuba equorum V. 2, 7, 5.
Subcruda braſſica Ca. 156, 7.
Subdere ſub textum Ca. 84, 2. ignem fornaci Ca. 38, 4.
Subducere ſuſum animam Ca. 157, 15. ſubduxe, *ſubduxiſſe, ſurripuiſſe* V. 2, 1, 6. *vid. Vict.*
Subductarii funes Ca. 12. 68. 135, 3. *qui ſubducunt & tollunt prelum ope ſuculae, additis polyſpaſtis, quas* trochleas Graecanicas *appellat Cato.* Turn. 8, 6.
Subeo tectum *C.* 11, 1, 18.
Suber roboris ſpecies *C.* 4, 26, 1. ex ſuberis corticibus alui vtiliſſimae *C.* 9, 6, 1.
Subgluttit dolores Veg. 3, 60. *f.* dolore, *pro ſingultit.*
Subgrundae V. 3, 3, 5.
Subiacet hortus caelo clementi P. 1, 6, 10. ſubiacens terra *C.* 4, 1, 2.
Subiactare e terra grana vallis V. 1, 52, 2.
cum Subiectis agendum remiſſius C. 11, 1, 25.
Subigere corium pilis Ca. 18, 7. terga preſſa manu C. 6, 30, 1. bipalio C. 3, 5, 3. ¶ ſues in locum vmbroſum V. 2, 4, 6.
Subiicere foetum ſub mammam V. 2, 1, 20. collyria C. 6, 30, 8. *add.* Veg. 1, 52, 4. manum ſub femina C. 6, 2, 6. oues ſub rupes vmbriferas V. 2, 2, 11.
Subinde C. 2, 4, 11 *&* 11, 2, 8 *pro* mox *vel* ſtatim *poni videtur: ordinariam ſignificationem ſeruat* C. 6, 30, 2.
cum Subito euaſerunt, *h. e. cum primum* C. 9, 9, 3.
Subiugia lora in ploſtrum Ca. 63. 135.
Subiungendi ploſtro C. 6, 2, 8. ſubiungenda ſarritioni runcatio eſt C. 2, 12, 9.
Sublaminae minutae Ca. 21, 3.
Sublatent ſpicae vagina V. 1, 48, 3. *vid. no.*
Sublegere oliuam C. 12, 50, 1.
Subleuare partes alicuius V. 3, 14, 1.
Subligatio vuarum P. 1, 6, 10.
Sublimes viri V. 2, 4, 9. ſublime armentum C. 3, 8, 3.
Sublimiter legi, teri, dari, ſtare Ca. 70, 2. 71. volitare C. 8, 11, 1.
Subluitur intertrigo aqua calida C. 6, 32, 1.
Subluuies in ouibus C. 7, 5, 12. *eſt autem collectio ſaniei ſub vngula. Aliter Beroaldus: Videtur ſubluuies eſſe exulceratio in pedibus ouium naſcens, quando ſcilicet ab vngula cutis reſoluitur, in homine reduuiam dicunt. Luere enim ſoluere eſt, quaſi ſubtus ſoluatur corium.*
Submittere cantherium vitibus C. 4, 14, 1. teporem habitationi P. 1, 40, 5. ¶ *paruos matribus lactandi cauſa* ne minori quadrima—prolem ſubmittat C. 7, 3, 15. ſinguli agni binis nutricibus ſubmittuntur C. 7, 4, 3. ¶ *ſeruare ad gregem ſupplendum.* haedi ſubmittuntur & in grege incipiunt eſſe V. 2, 3, 8. quos arietes ſubmittere volunt V. 2, 2, 18. ſolent mares ſubmitti ad admiſſuras V. 2, 3, 4. ſubmitti tamen etiam in vicinia vrbis C. 7, 3, 13. *Add.* C. 3, 10, 16. 6, 24, 4. 6, 34, 2. *it.* 7, 9 *aliquoties. Huc pertinent Virg.* Georg. 1, 73 *&* 159. *it.* l. 70 *π. de vſufr. vbi ſaepius recurrit. Etiam Euripides Phoeniſſ.* 30 τὸν ἐμὸν ὠδίνων πόνον μαστοῖς ὑφεῖτο. ¶ ſubmittere equas (*admiſſario*) *eſt implere, replere* P. Mar. 13, 6. ſubmittendae tauris vaccae P. Iul. 4, 1. in foeturam ſubmitti poſſunt vaccae *ibid. Sed Nemeſia. Cyneg.* 114 *de cane* Huic parilem ſubmitte marem. *Ita* admitti *contra* de foeminis *paſſim noſtri. Ex tertia notione oritur* ¶ Submittere progeniem vitis C. 3, 6, 2. pampinarium in reſecem C. 3, 10, 15. pluresne an pauciores materias ſubmittat C. 3, 21, 7. vitem in flagellum C. 4, 14, 3. palma ex arcu ſubmiſſa eſt C. 4, 15, 3. materiam vitis conſtituendae cauſa ſubmittere C. Arb. 5, 1. arbori brachia ſubmitti patiere *ibid.* 2. ſubmittitur ſalix ad vnam perticam C. 4, 31, 2. idoneos vlmi ramos in ordinem ſubmittere C. 5, 6, 14. alternos frutices atri oleris in ſemen C. 11, 3, 36. ſtilos aſparagi C. 11, 3, 45. ¶ *De pratis etiam dicitur* Ca. 8, 1. *Idem nimirum ſignificat hic* ſubmittere, *quod* defendere Ca. 50, 1. purgare & a pecore defendere C. 11, 2, 7 *&* 27. pecora depellere & ab omni noxa defendere C. 2, 11, 9. ſubmittere *etiam eſt* C. 2, 18, 2. in foenum C. 11, 2, 15. prata ſubmiſſa V. 1, 49, 1. ¶ Summittere *ſcribunt librarii* v. g. Ca. 8, 1. *Hinc factum vt porro confunderetur cum* ſumere *vid. ad* C. 4, 24, 10 *&* 4, 29, 11.
Submouere *de ouibus vendendis* C. 7, 3, 13 *&* 14. 7, 4, 3. *noſtri abſchaffen.* ¶ ſubmouebis pituitas remediis P. 1, 28, 6. omnem ſcrupulum C. 4, 29, 3.
Suboles *pro* Soboles *fere MS. Palladii Leid.*
Subradere ficos Ca. 50, 2.
Subrectae a terra vites C. Arb. 4, 1.
Subrenalis morbus Veg. 1, 8. 1, 15, 1. 1, 27, 1. 3, 2, 18.
Subrubere incipiunt groſſi P. Mar. 10, 31.
Subrumare foetus ouium C. 12, 3, 9. ſubrumantur agni C. 7, 4, 3.
Subrumus. ſubrumi foetus qui? V. 2, 1, 20. 2, 11, 5.
Subſcribit fortuna voto C. 1, 2, 3.
Subſcudes iligneae Ca. 18, 9.
Subſecare herbam V. 1, 49, 1.

Subſectis radicibus C. 2, 9, 10.
Subſellia in templo V. 1, 2, 2.
Subſerere vineam C. 4, 15, 1. nouis ſeminibus explere lacunas.
Subſiccatur madefactus C. 6, 14, 5.
in Subſiciuum eſt vncia agri V. 1, 10, 2. *Auctor antiquus de limitibus p.* 293 *Goeſ.* Subſiciuum eſt, quod in metiendo modum iugeri excedit. *De alia notione Rigalt. in gloſſis agrimenſ. & Goeſ. in antiquitt. agrim.* c. 12. SCHOETTG.
Subſidiarius ſ. cuſtos paluies C. 4, 24, 13 & 16.
Subſidit aliqua pars apum, *manet in aluis* V. 3, 16, 36. ſubſidentes lumbi C. 6, 29, 2. ſubſedit ad tertias coctura C. 12, 20, 4. ¶ ſubſiderunt in colo C. 12, 41, 3. *vid.* Sido.
Subſtantiam vt poſſit habere, *h. e. carnem & corpus retinere* Veg. 1, 36, 2. partim ad ſubſtantiam membrorum conuertit in ſanguinem 1, 40, 1. accipiet in ſubſtantiam Veg. 2, 12, 3. 2, 13, 9. *add.* 3 pr. 4. 3, 15, 15 *no.* x. 3, 24, 7. 3, 45, 3. 3, 55, 9. ¶ Subſtantiam vitae praeſtant pulmones integri Veg. 3, 45, 1.
Subſtentare cibis Veg. 1, 22, 3. *forte ita dixerunt reſpectu* ſubſtantiae, *vt a Vegetio accipi, modo oſtenſum eſt. Sed vid. mox* Subſtinere.
Subſternere pecori Ca. 5, 6. ſolum paleis V. 1, 57, 2.
Subſtillum lotium Ca. 156, 7.
Subſtineri poteſt ceruus C. 9, 1, 8. *vt modo* ſubſtentare.
Subſtituendi lapides P. Mar. 10, 23 *h. e. ſubter ſtatuendi.* ¶ ſubſtituunt ſe acerba maturis P. Mar. 10, 16. ſubſtituere demortuis & deficientibus alia C. 4, 17, 3. P. F. 13, 3. in locum demortuarum C. 9, 3, 3. *add.* C. 11, 1, 5.
Subſtramen e palea V. 3, 10, 4. ad ſubſtramen pullorum ſtercus pauonum vtile V. 3, 6, 5. *conf.* 3, 9, 8.
Subſtramentis operire Ca. 161, 2 *alii diuiſim.*
Subſtrictus venter laudatur in tauro C. 6, 20. P. Mar. 11, 4. in equo C. 6, 29, 2.
Subſtringere boues C. 2, 3, 1. ¶ Subſtringuntur teſticuli in morbo equi Veg. 1, 4. ¶ ſubſtringitur difficile ſanguis Veg. 1, 54 *h. e. reprimitur.*
Subtenti retibus lecti Ca. 25. loris Ca. 10, 5.
Subtenues ſetae V. 2, 7, 5.
Subtercutaneus morbus equorum Veg. 1, 5, 1. 1, 12, 1. boum Veg. 3, 2, 18.
Subteriaciantur ordei grana P. F. 18, 1.
Subtero Ca. 72. C. 2, 11, 12. 12, 5, 1. ſubterito cepam C. 12, 56, 2.
Subterpendentia mala P. Mar. 10, 8.
Subterranea animalia P. S. 3, 2.
Subterſtillatis cauteriis, *an* ſubterſtillatim? Veg. 3, 7, 3.
Subtexere, ſubiungere C. 11, 1, 2.
non Subtrahant rationem ſcientiae deſideranti C. 11, 1, 12. ſubtrahitur ebrioſo cura officii C. 11, 1, 13.
Subtriti pedes C. 6, 15, 2. Veg. 2, 55, 7.
Subtus ambulare Ca. 48, 2.
Subtuſſiet Veg. 3, 25, 2.
Subuertere aratro C. 11, 2, 44.
Subula C. 6, 5, 4.
Subulci officium V. 2, 4, 20. profeſſio C. 1 pr. 26.
Suburbana regione Italiae C. 11, 2, 61.
Succari manna Veg. 3, 23, 4 & 12. 3, 28, 4. ſemiuncia Veg. 3, 45, 5. 3, 55, 7.
Succedit diligentiae meae vicarius C. 11, 1, 5. ¶ non ſuccedunt oua, *non excluduntur* V. 3, 9, 16.
Succendere igne lapides Veg. 2, 28, 5.
Succenſa fornace P. 1, 20, 2.
Succentiua tibia V. 1, 2, 15.
Succernere nucleos Ca. 10, 5 *eſt etiam Plin.* 18, 11 *ſ.* 29. vinaceos Ca. 25. partim de nucleis Ca. 37, 2.
Succidia V. 2, 4, 3 *it.* 10 & 11.
Succido. arborem in aedificia C. 11, 2, 11.
Succidum vinum Veg. 3, 67, 4. *conf.* 3, 66, 3.
Succinit paſtorali vitae agricultura V. 1, 2, 16. cui ego vt ſuccinerem *h. e. orationi eius ſubſeruirem, eamque confirmarem* V. 2, 1, 27. *Eſt igitur proprie quod* accompagniren *vocant muſici noſtri.*
Succollant regem feſſum apes V. 3, 16, 8.
Succoſum ſolum C. 2, 17, 3. ſuccoſioris libri ſtirpes C. 4, 29, 1.
Succreta cribro calx Ca. 18, 7.
Succumbunt quibus volunt virgines Illyricae V. 2, 10, 9.
Succurrere ſibi velocitate fugae P. Aug. 9, 1. ſuccurſurus deficienti C. 11, 1, 17.
Succus. ſuccum vuae perferunt C. Arb. 8, 5. ſucco villarum ſubdita loca P. F. 23, 1. ¶ Sucus Ca. 157, 16. exſugitur V. 1, 13, 4. *& ita fere in Colum. Lipſ. Pallad. Leid. & Veg. Corbei. MSS.*
Sucida lana vnde dicta V. 2, 11, 6.
Sucta frequentiore numero ſcrofa P. F. 26, 5.
Suculae Ca. 12. Tur. 8, 6 & 7, 25. *Popma de inſtr. fundi c.* 11. *Breuiter*, ſucula *eſt cylindrus duobus axibus vtrinque in cardines inſertis mobilis: in hoc, qui clauus funem circumuoluendum* ſuculae *retinet*, porculus *continuata metaphora vocatur.* ¶ Suculae, *ſidus*, exoriuntur C. 11, 2, 4. celantur, ſe celant C. 11, 2, 34 & 36. occidunt totae C. 11, 2, 89.
Sucus *vid.* Succus.
Sudant ſale conſperſa C. 12, 7, 2.
Sueſſa Ca. 135, 1 & 3.
Sueſſanum Ca. 22, 3.
Sufferre labores C. 1, pr. 12. vecturis V. 2, 8, 5. ventos & imbres C. 3, 2, 15. ¶ lac *pro* ſufficere V. 2, 4, 19 *niſi ita quoque legendum.*
Sufficienter P. 1, 35, 10.
dum Suffecit C. 9, 8, 9.
Suffire dolia, ſuffumigare C. 12, 50, 16. ſerta, ſchoeno, & palma Ca. 113, 1. ſuffienda bonis odoribus C. 12, 18, 3.
Suffitio doliorum C. 12, 50, 16. ſuffitione nimia medicata vina C. 1, 6, 20.
Suffitas apes refrigerare C. 9, 14, 7.
Sufflatae ſunt venae ex cileo Ca. 157, 7.
Suffocata animalia pertuſo a vermibus aqualiculo Veg. 3, 23, 3.
Suffragatorum ſtudia V. 3, 5, 18.
Suffraginoſae mulae curatio C. 6, 38, 2.

Suffragia diribentur V. 3, 2, 1.
Suffrago *in pede iumenti, qui homini poples* C. 6, 15, 2. Veg. 3, 4, 29. *vid. Plin.* 11, 45. ¶ *vitium pedis* Veg. 1, 26, 2. Defluxiones, quas Graeci non nulli σαρὰς quaſi pedicas, aut ſi mauis catenas, alii chiramata vocant, quod calces rimis ſciſſae rigeant, ex quo σαρϛᾶν quaſi compediri dictum eſt, Romani ſuffragines vocant. *Haec Hippiatr. Ruell.* 1, 52 *pr.* ¶ *in vite* C. 4, 24, 4.
Suffricare vaſa nucibus pineis C. 12, 25, 5. 12, 30, 2. 12, 23, 2.
Suffrio. Suffriatur feria C. 12, 38, 4.
Suffumigationibus frequentiſſimis ſtagnare animalia Veg. 3, 23, 5.
Suffumigata tabulata C. 12, 12, 3.
Suffumigo. vaſa myrto C. 12, 25, 4. *idem* Suffire.
Suffundere vires cibo ad foeturam admiſſario V. 2, 8, 4.
Suffuſio cucumeris agreſtis & colocynthidos contra mures, *pro eo quod vocant vulgo* infuſum P. 1, 35, 9. ¶ oculorum morbus Veg. 2, 16. ¶ pedum, de labore itineris Veg. 1, 38, 8.
Suffuſos inter & ſyncopatos pedes diſtantia Veg. 1, 53, 1.
Suggero ignem fornace ſuccenſa P. 1, 20, 2.
Suggeſtum faleris V. 3, 5, 16.
Suggeſtus inter dolia Ca. 154. lapideus C. 9, 7, 1.
Suggrundae *vid.* Subgr.
ad Sui ſimilitudinem C. 4, 20, 1. partem ſui delibratam C. 5, 11, 1. inter ſe *pro* ea C. 12, 44, 6.
Suile conuerrere C. 7, 9, 14.
Suillum pecus V. 2, 4, 1. ſuillae carnis ſalſura C. 12, 53.
Sulcae fici C. 5, 10, 11. *in Fabriano theſauro aliquis expoſuit* ſulcatas, rimoſas.
Sulcare foſſas V. 1, 29, 2.
Sulcus quis V. 1, 29, 3. *add.* P. Mar. 9, 11. ſulci vt faciendi Ca. 43, 1. ſulci longiores C. 2, 2, 27. ſulcus in aratione CXX pedum P. Ian. 3, 1. ſulco altero ſeminari C. 2, 9, 15. 2, 11, 8. quarto ſerere C. 2, 13, 8. *add. not. ad* 2, 4, 2. ¶ ſulcus aquarius humorem noxium deducit P. S. 3, 1. ſulcos aquarios facere C. 2, 8, 3.
Sulfuris *mentio an apud Catonem? vid. Meurſii nota ad* 23, 2. *Et eſt omnino* Ca. 39, 1. Sulfure & bitumine ac teda perluſtrant paleas ouis excubandis ſubſternendas C. 8, 5, 11.
Sum. ſit quidem, vt intereant *h. e. fac interire* C. 3, 3, 13. eſſe in cultura, *h. e. eo nomine comprehendi* V. 1, 2, 12.
Sumen Italiae campi Roſeae V. 1, 7, 10.
Summam vtramque componito: fiunt pedes *&c.* C. 5, 2, 5. ſumma ſortis & vſurarum, ſit C. 3, 3, 9. ſumma ſit operarum octo C. 2, 13, 2. ſumma operarum X. C. 2, 13, 1. ¶ Summa ſpectanda, ne V. 1, 53 *h. e. id maxime conſiderandum eſt.*
Summatim ablaqueare, *in ſummo, non profunde* C. Arb. 6, 2 *&* 10, 5. eradere C. 2, 46, 1. ¶ attingere *i. e. breuiter modo mentionem facere* C. 9, 2, 3. percurrere V. 2 pr. 7.
Summitas, *pars ſumma,* inſurgit P. 1, 6, 10. ſummitates tenerae arborum P. Mai. 7, 3. in ſummitate purgandum mel P. Iun. 7, 3.
Summum vinum *an optimum?* Veg. 3, 47, 8 *&* 10. ſummam cutem decerpere C. 12, 54, 1.
Sumo *h. e. edo Vict. ad* V. 3, 5, 1. 3, 10, 7. ¶ ſumere puritatem debet vinum P. O. 14, 12. vetuſtatis ſaporem P. O. 14, 13.
Sumſiones, ſumtiones Ca. 145, 2.
Sumta ſalis Garg. Mart. 1. *an pugillus? vt Galli,* vne priſe.
Sumtuoſus ager Ca. 1, 6. homo, *qui ſumtus praeter rationem facit* V. 2, 4, 3. cicercula C. 7, 3, 22.
Suniculum vini veteris P. N. 22, 3. *vi. no.*
Suouitaurilia circumagere Ca 141, 1. ſuouitaurilibus lactentibus immolandis *ibid.* 3. circumagitur verres, aries, taurus V. 2, 1, 10.
Supellex ruſtica V. 1, 22, 6. ſupellectilis diſtributio C. 12, 3, 1.
Super inferque vicinus Ca. 149, 1. *vid.* Superior.
Super aquam eminent C. 8, 17, 10. ¶ ſuper lactis abundantiam, *vt ea contingat,* C. 7, 6, 7.
Superadiicies calcem P. 1, 17, 3.
Superaggeratur humo C. 12, 44, 4.
Superadſpergis Veg. 3, 3, b, 5.
Superba pira C. 5, 10, 18. *Ita dici vult Plinius* 15, 15, quia caetera maturitate anteuertant. *Noſtris Muſcatellerbirn.* SCHOETTG.
Supercalcato alterum tabulatum C. 12, 39, 3.
Supercilia caneſcunt equis P. Mar. 13, 9.
Supercubat grex C. 7, 4, 5.
Supereminet ius C. 12, 47, 1.
Superficies, *eminens ſupra ſolum pars vitis, quae ſoboli, e radice enatae, opponitur* C. Arb. 10, 2. obtruncatur C. 4, 29, 13. *add.* 4, 11, 1 *&* 2. *Ita Plin.* 17, 14 ſ. 24 *de arbore,* aufertur ſerra aequaliter ſuperficies, laeuigatur falce truncus. *Ita* aquae ſuperficies C. 8, 15, 3. in allio aut vlpico C. 11, 3, 21.
Superfieri quae poſſunt C. 12, 1, 6.
Superfluens copia ſucci P. F. 17, 8.
Superfundes radicibus C. 4, 8, 3. Superfundito compoſitum oleo C. 12, 57, 3. *vid.* Infundo.
Superfuſione teſtacei pauimenti P. 17, 1.
Supergredi limen C. 7, 9, 13.
Supergreſſa altitudine arboris *paſſiue* P. N. 4, 2.
Superiectu eblanditus eſt mas C. 6, 36, 4.
Superinſtructi in altitudinem ordines C. 9, 7, 3.
Superiores aetate, *natu maiores* V. 2, 10, 1. ſuperioribus diebus V. 3, 16, 29.
Superlacrimare C. 4, 24, 16.
Supermuniri porticibus C. 7, 9, 4.
Supernatat muſtum C. 12, 42. humor fructibus conditis C. 12, 46, 1.
Supero, *ſuperſum.* ſuperantibus alimentis P. Aug. 8, 7.
Superponit, *h. e. inſuper habet, MSS. C.* 3, 10, 7. *pro* ſuperpono, ſuppono *ſcribebatur C.* 3, 13, 12. P. Ian. 13, 3.
Superpoſita iugo C. 4, 24, 8. 5, 5, 15.
Superſiliens volucris C. 8, 3, 7 *&* 9.
Superſtatuminabis rudus P. 1, 9, 4.
SVPERSTITIONES *vel vanae certe & fundamento deſtitutae opiniones.* A ſuperſtitione remotum vult eſſe villicum C. 11, 1, 22 *coll.* Ca. 5, 4. *&* villicam 12, 1, 3. aruſpices ſagasque admitti vetat

vetat C. 1, 8, 6. *Add.* Veg. 1, 39, 2. 3, 2, 20. 3, 44, 2. ¶ *Tamen laudant varias ſuperſtitiones circa ſationem.* ne diuerſa genera eidem arbori inſerantur V. 1, 40, 5. P. F. 25, 30. Hyaenae pellis inducenda modio quo ſeritur, ad fertilitatem P. S. 3, 1. Ruta cum maledictis, & furtiua ſerenda P. Mar. 9, 14 *vbi & alia circa hanc herbam ſuperſtitioſa. De* ocimo *ſimilia obſeruata iam in Fabriano theſauro.* Cum rapa ſerunt, precantur, vt & ſibi & vicinis naſcantur C. 11, 3, 62. raphanus & braſſica viti inimica P. Aug. 5, 3. *vid. no. etiam in Addend.* Graecorum nugae de inſcriptis amygdalis P. Ian. 15, 13. de Perſicis P. N. 7, 3. ¶ *circa generationem animalium.* Equas vento concipere V. 2, 1, 19 *vi. no.* C. 6, 27, 4. vt mas vel foemina generetur C. 6, 28. 7, 3, 12. ſignificat bos deſcenſu dextro marem, ſiniſtro foeminam conceptam V. 2, 5, 13. C. 6, 24, 3. quomodo mutili naſcantur capri, vel cornuti C. 7, 6, 4. oua diuerſa marium & foeminarum C. 8, 5, 11. *add. ſ.* 12 & 13. anſer negatur excludere aliena oua, niſi adiecta ſua quoque habuerit C. 8, 14, 6. ¶ *circa menſtrua, pubertatem, res Venereas.* Menſtruatae mulieris noxa C. 11, 3, 38 *it.* 50 & 64. vis ad erucas C. 10, 358 ſqq. *vid. no.* immundae mulieris attactum formidat ruta P. Mar. 9, 14. ne contrectentur pocula & cibi niſi ab impube aut abſtinentiſſimo rebus venereis C. 12, 4, 3. inueſtes pueri agitant hydromeli P. Iul. 7 & vina alia P. O. 14, 16. a mundis pueris atque virginibus operandum, cum olea plantatur & legitur P. 1, 6, 14. curator apium pridie caſtus ſit ab rebus venereis C. 9, 14, 3. P. 1, 37, 4. Mar. 15, 4. ¶ *In remediis plantarum.* poma Cydonia ad radices aegrae arboris ponenda P. F. 25, 23. ne arbor fructus velut aegra proiiciat P. Mar. 10, 30. ne poma findantur, tres lapilli in radice pon. P. Mar. 10, 2 & 4. vt florem contineat arbor Punica P. Mar. 10, 3. *add.* Nou. 7, 4. Graminis exſtirpandi ratio P. Iul. 5. Aduerſus locuſtas praeſidium ſi homines tectis ſe contineant P. 1, 35, 12. adu. volucras C. Arb. 15. varia aduerſus tempeſtates & alias agrorum noxas C. 10, 340 ſqq. *conf.* P. 1, 35, 1 ſq. *in pr. ſ.* 14 & 15. Daemonas & grandines (*horum igitur effectores illi*) fugans ſuffimentum Veg. 1, 20, 3. 4, 12, 1 & 4 *Huc referamus etiam illud Plin.* 18, 29 ſ. 70 Varro auctor eſt, (*non puto in libris hiſce*) ſi fidiculae occaſu, quod eſt initium auctumni, vua picta conſecretur inter vites, minus nocere tempeſtates. *Huc etiam pertinet illa frugum benedictio in ſacro D. Marci peragenda, quam habet Auguſtinus Gallus Agric. Giornata 9* p. 183 ſq. *Medicinae.* ad pedum dolores V. 1, 2, 27. intertrigini remedium Ca. 159. luxum ſi quod eſt Ca. 160. eryngion ſiniſtra manu euellendum C. 6, 5, 3. Veg. 3, 2, 27. animal quod morſu nocuit ſuſpendendum a collo icti C. 6, 17, 6. viſu nantium leuantur dolores ventris C. 6, 7, 1. ad faſcinum ſuffimenta Veg. 3, 72 & 74. *vid.* Phyſicum remed. Praecantationes. ¶ Numerus impar in ouis ſupponendis C. 8, 5, 8. P. 1, 27, 1. impari numero & imparibus diebus Veg. 3, 65, 11. *add.* 3, 67, 5. 3, 70, 7. *add. Rhod. ad Scribo. comp.* 71 p. 132. ¶ *Religio feriarum & ſacrificiorum.* Feriis quid liceat Ca. 1, 138. C. 2, 22. Qui religioſius rem ruſticam colunt, negant his diebus (ab Id. Dec. ad Kal. Ian.) debere terram ferro commoueri C. 11, 2, 95. *conf.* 98. *vbi etiam de* auſpicando. *An hinc ſuperſtitio* XII *noctium, quas nunc a natali Dominico deriuant.* Dapem pro bubus Ca. 131. 132. luci collucandi ratio Ca. 139. ſi fodere velis Ca. 140. agri luſtrandi ratio Ca. 141. ¶ *Varia.* Aegyptii vt explorent prouentum futuri anni P. Iun. 9. qui vellet ſe a cane ſectari V. 2, 9, 6. de columbis ſeruandis C. 8, 8, 7. P. 1, 24, 2. non eſſe prodigium, ſi ſcrofa mandat foetus ſuos C. 7, 11, 3.

Supertegere frondium congeſtu C. 9, 14, 14.

Superuacuae frondes C. 5, 5, 19. ſuperuacuus cultus C. 2, 12, 5.

Superuagatur vinea C. 4, 21, 1.

Superuagata duramenti pars C. 4, 22, 4.

Superuenit iuuencam bos C. 6, 24, 3. matrem ſtupro caper C. 7, 6, 3. humor planitiem C. 2, 17, 5. ſuperueniunt iugum vineae C. 4, 22, 1. ita vt ſuperueniat *muſtum caſeum* C. 12, 42. ius C. 12, 7, 4. ſuperueniat tempus lunam XXV, *transſcendat, excedat* C. 8, 7, 5.

Superuoluto cylindro C. 11, 3, 34.

Suppendet vimine palma C. 4, 26, 4. Suſpend. *alii.*

Supplantare vitem C. Arb. 7, 4 *eſt proſternere, & plantis pedum ſubiectam inculcare in foſſam.*

Supplaſſarii *leg.* Seplaſiarii.

Supplementis iuuentutis frequentatae apes C. 9, 13, 13. in ſupplementum gregis reſeruantur C. 7, 6, 7.

Supplet quod defuit C. 12, 50, 19. ſuppletur vas C. 12, 10, 2.

ad Supplicia Deorum ſeruare boues V. 2, 5, 10.

Supplicare pro copia Ca. 143, 2.

Supponere oua V. 3, 9, 9. vitulum foetae V. 2, 5, 17. falcem maturis C. 10, 328. ſupponunt dentes alios cadentibus equi Veg. 4, 5, 2. ſupponitur prelo oliua C. 12, 47, 9. ſuppones aquam ori equi per fiſtulam Veg. 1, 11, 13.

Suppoſiticia mater, quae alienum alit V. 2, 8, 2.

Supprimit epiphoram oculi polenta C. 6, 17, 8.

ſi Suppurationis remedia C. 6, 11. 6, 34, 1. Veg. 3, 4, 7. in ſuppurationem conuerti C. 6, 17, 6.

Suppuratum generat morſus Veg. 3, 4, 36.

Suppurat ſub carne cancer Ca. 157, 3. ſi ſuppurauit ſanguis C. 6, 12, 2.

Supputare nouellas plantas C. 4, 33, 5. oleas Ca. 27.

Supra ſtet amurca Ca. 101. oleum ſupra ſiet Ca. 119. ſupra perticas imponendi C. 8, 11, 17. ſupra terram ſtantia vaſa C. 12, 18, 4. ſupra C. millia V. 3, 2, 17. ſupra decem annorum bacca V. 2, 1, 13 ſupra ſe aceruata grana P. Ian. 20. quae ſupra ſcripta eſt Ca. 157, 2.

Supraiaciuntur C. 11, 3, 62.

Suprema nocte C. 10, 294.

Surcularis terra C. 3, 11, 5. Surculares libri *vocantur Columellae* III. IV. V. *in libro Mediceo.*

Surcularius ager V. 1, 2, 17.

Surculo. ſurculare ſtirpem C. 5, 9, 11. *Nihil dubito, quin bonae notae verbum ſit, licet hodie forte ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Vt* pampinare *eſt* pampinos *ſuperfluos auferre, vt* ruſcum, ruſcare; *ſic* ſurculare, ſurculos *ſiue ſtolones.*

Surculus, ex quo vel arbor procedit, vel frutex, vel vitis C. 3, 1, 2, ſurculo conſitus ager C. 7, 12, 10. ſurculi duum generum C. Arb. 1, 1. *vid. no, ad* C. 4, 28, 2. ſurculi adferunt florem C. 11, 2, 11. qui probentur P. 1, 6, 2. poni vt debeant C. 3, 17, 3. quando transferendi V. 1, 41, 1. qui, quando inſeri debeant C. 11, 2, 11. quicunque cuicunque arbori poſſunt inſeri C. Arb. 27. ¶ ſurculo calcato remedium C. 6, 15, 1 *vid.* Stirps.

Surdus veritatis C. 3, 10, 18.

Surgit ſementis C. 2, 8, 5. ſurrecturus in altum frutex C. 6, 23, 2.

Surrecta cornua C. 7, 3, 3.

Surrentinus ager C. 3, 8, 5. Surrentini colles C. 3, 2, 10.

Surſum colere *h. e. loca ſuperna* V. 1, 6, 3. ſurſum vorſum ducere Ca. 32, 1. 33, 1. ſurſum vorſum ſerpit V. 1, 31, 5.

Sus *etiam* aper V. 2, 1, 5. *vid. no. ad* C. 9 pr. 1. ſus glabra, denſaque C. 1 pr. 26. Aeneae Lauinii XXX porcos peperit V. 2, 4, 18. de ſuibus quae tenenda V. 2, 4, 1. C. 7, 9. quando & quomodo caſtrandi C. 7, 11. vt curandi C. 7, 10. vt mactandi, ſaliendi *rel.* C. 12, 53. ſus famis impatiens C. 7, 11, 3. aegra quod egerit, peſtilentiam facere creditur C. 6, 5, 1.

Suſcipit Stolo, ὑπολαβὼν ἔφη V. 1, 2, 24.

Suſpecta de morbis P. 1, 16.

vt Suſpendeat ſolo vimine palma C. 4, 26, 4. *al.* ſuppendeat.

Suſpendere in ſumma terra vitem C. 3, 13, 8. *non ſatis profunde mergere, vt in ſummo haereat.* ſuſpendit lupinum robuſtius glebas C. 2, 16, 6. ſuſpendere dolia ſubiectis paruis lapidibus C. 12, 18, 6. pauimenta cellae ſubiectis cuniculis P. 1, 20, 2. manum moderando Veg. 2, 40, 3. greſſum Veg 2, 55, 2. ſuſpenduntur pauimenta glacie *h. e. vitioſe eleuantur, & a rudere ſubiecto ſeparantur* P. Mai. 11, 1. ſuſpendi arduo locorum ſitu ab humore P. N. 5. ſuſpendit ilia bos orthopnoicus, *attrahit* Veg. 3, 46, 1. ¶ ſuſpendi poſſunt morbi quidam non perſanari Veg. 3, 65, 5. *vbi eſt differri, ne ſtatim interficiant.*

Suſpenſurae cellarum vti fiant P. 1, 40, 2.

Suſpenſus ab humore locus P. 1, 40, 1. P. N. 5. a terra porrus P. F. 24, 12. ſuſpenſa in ſummitate vitis P. O. 5, 1. leuiter ſemina C. 4, 1, 6. ab omni humore ſtabula P. 1, 21, 1. terra C. 11, 13, 34 *h. e. rara, reſoluta.* ſuſpenſiſſimum paſtinatum C. 3, 13, 7. ſuſpenſae molae, ne nucleus frangatur oliuarum C. 12, 49, 2. 12, 52, 2. 2, 11, 12. ſal ſuſpenſa mola infractus C. 12, 53, 2. ſuſpenſum (*credo, ne terram quatuor pedibus contingere poſſit*) animal ab alio cibo abſtinebis Veg. 3, 3, 1.

Suſpicio. aqua mulſa, quae ſuſpicionem tantum habere poſſit dulcedinis P. Ian. 15, 8.

Suſpirioſus morbus, *idem qui* aridus Veg. 1, 11. 2, 36, 2. ſuſpirioſae mulae C. 6, 38, 1. oues C. 7, 5, 19.

Suſpirium crebrum facere C. 6, 14, 2. articulare Veg. 1, 38, 4. in ſuſpirium tranſit morbus Veg. 1, 10, 9.

Suſpiro. ſuſpiret confectio aeſtuabunda per linteum P. O. 17, 2. ſuſpirant aeſtuantia vina foramine P. O. 14, 16.

Suſtinere transuerſis vectibus tabulas directas P. Aug 9, 3. ſe ipſa non poteſt ſus V. 2, 4, 11. ¶ ſuſtinere moram temporis, *de pomis, ſich halten* P. F. 25, 3. turbines imbresque C. 3, 2, 20. iniuriam C. 2, 9, 4. penuriam temporum C. 9, 14, 17. coloni negligentiam C. 2, 10, 2. 4, 3, 4. ¶ Suſtinetur cibus, *ita enim legendum e Cod. Ryckiano h. e. animal abſtinetur a cibo* V. 2, 1, 23. Nam ¶ ſuſtinere cibo C. 7, 9, 9 *eſt alere.* porculos hordeo C. 7, 9, 13. cibariis colonos C. 2, 9, 17. feſſas apes paſſo C. 9, 13, 7. ſuſtinetur a materno vbere tradux C. 4. 29, 14. ¶ Suſtinere aedificium difficilius quam condere P. 1, 8, 1. ¶ ſuſtinebam negare, audebam C. 11, 1, 2.

Suſum animam ſubducere Ca. 157, 18. *vid. Victor. ad* V. 1, 6, 3. *Daumium ad Bernardi Geyſtenſis Palponiſtam* 2, 220 *laudat Schoettgenius.*

Suus. ſuo ſibi pampino tegito C. Arb. 11, 2. ſuo ſibi iure ablui C. 12, 7, 2. eluere C. 12, 54, 2. in ſuo ſibi iure decoquuntur C. 12, 41, 3. ſuo quidque vaſe conditur C. 12, 7, 3. ſuapte ſponte V. 3, 7, 1.

Sybaris, qui nunc Thurii dicuntur V. 1, 7, 6. in Sybaritano ſemen redit cum centeſimo V. 1, 44, 2.

Sylua *cum deriuatis vid.* Silua.

Symonianum trifolium *v.* Simo.

Symphoniaca herba P. O. 12, 8. Veg. 3, 68, 3. *al.* hyoſcyamos, (iusquiamus) *de cuius nominibus & virtutibus plura Apuleius de herbis* c. 4. *Le Moynium ad Barnabae epiſt. p.* 623 *laudat Almelou. ad h. l.*

Symphytum Veg. 3, 6, 11, *no.* q. anagallico *ſubſtituitur, it.* 3, 69, 3 *no.* q. & 4, 8, 4 *no.* q. 4, 9, 2 *no.* i. Symphytum *altas* alus Gallicus (Gallica *al.*) *Vid. Rhod. Lex. Scribo. officinis eſt* conſolida maior.

Synanche Veg. 1, 38, 3. 3, 68, 3.

Synchriſma, *ita enim leg. pro* Syncriſma, Veg. 2, 45, 7. *Eſt autem* σύγχρισμα *inunctio ſubſtantiae liquidioris, vt ex Paullo Gorraeus docet, reſtituit etiam* Vegetio 3, 18, 3 *Morgagnus.* Tractam *vel* ſtractam *dixit idem* Veg. 2, 45, 5. *Compoſitiones eius habes* Veg. 4, 18. 4, 22, 2. 4, 28, 11 & 12.

Syncopati & ſuffuſi equi diſtantia Veg. 1, 53, 1.

Syncope, defectio Veg. 1, 53, 2.

Syncopo. Si iumentum ſyncopauerit Veg. 1, 53, 1.

Συνηπερῶται V. 2, 5, 1.

SYNESIS (*alio reſpectu Enallage*) *exempla.* ne capra natum paſcat, quas aſtrologia in caelum recepit V. 1, 2, 17. De his generibus ſingulae (*partes*) diuiduntur V. 1. 5, 4. *Add.* 1, 9, 5. 1, 49, 1. 2, 1, 11 & 12. 2, 1, 21 *vi, no. it.* 2, 9, 16. 3, 2, 16. 3, 5, 1. 3, 9, 10 & 11. 3, 12, 5 & 6. 3, 16, 13 *it.* 15 & 22 *ex Buchneri ſententia.* Pedali menſura, qui (*pes*) digitorum eſt XVI C. 5, 1, 4. *add.* 12, 16, 3. *Vid.*

Vid. Perizo. ad Sanctii Mineruam 4, 10. *Voſſ. ad Catull. p.* 296. *Ienſ. lect. Lucia.* 2, 4. *Gron. ad Sen. de benef.* 4, 32.

Syntexin, *σύντηξιν reſtituimus Veg.* 3, 55, 1 *conſumtionem, tabem.*

Syrenicum *pro* Cyrenaico Veg. 3, 65, 12.

in Syria breuibus caudis commendantur oues V. 2, 2, 3. ſeruntur ſeſama menſe Iunio C. 2, 10, 18.

Syriaca mala C. 5, 10, 19. Syrica, a colore nomen habere ait *Plin.* 15, 14 *ſ.* 15. ¶ radix C. 11, 3 16 *&* 59. *vid.* Radix. *eadem* Aſſyria C. 10, 114. ¶ Syriacus ros C. 9, 13, 5. P. Mar. 15, 1. *vid.* Ros.

Syrius. Syria pira C. 5, 10, 18. *de his Bodaeus a Stapel ad Theophr.* 4, 4 p. 329. SCHOETTG.

Syringis tentare curationem Veg. 1, 28, 7 *h. e. iniectionibus per ſiphunculos.*

Syringotomium *reſtit.* Veg. 2, 27, 2.

Syrmaticum animal Veg. 3, 22, 1.

Συζυγίαι ἐναντιοτήτων, comparationes diſcordantium C. 2, 2, 3.

Tabani boues concitant V. 2, 5, 14.

Tabefaciat *an* labefaciat contagione C. 6, 5, 1.

Tabella *dimin. ex* taberna *ad* V. 3, 2, 1.

Tabernae diuerſoriae V. 1, 2, 23.

Tabes. tabem afferre pecori C. 6, 5, 2. in tabem reſoluuntur cantharides P. 1, 35, 4.

Tabeſcit ſal Ca. 88, 1. tabeſcunt ficus in iure C. 12, 17, 2.

Tabula literaria V. 3, 5, 10. ¶ tabula comitiorum V. 3, 5, 18. 3, 17, 1. *add. locus Aſconii laudatus ab Vrſino ad* V, 3, 17, 4. ¶ tabulae quibus ouilia conſternuntur C. 7, 4, 5. tabulae, *aſſeres etiam* P. 1, 40, 4 *&* 5. ¶ tabula agri modus P. Ian. 10, 2. iugeralis P. F. 9, 9. vinearum P. Ian. 11. *Hic, &* P. F. 10, 1 *ſignificat aream non definitae magnitudinis.*

Tabulare palati Veg. 2, 11, 4. *Sic dici putat Platnerus V. C. os palati, quod praeſertim in poſterioribus partibus laminae in modum ſe habet.*

Tabulatim diſponere genera vitium P. F. 9, 11.

Tabulatum ſimile granario C. 12, 50, 3. in eo olea Ca. 3, 4. *it.* Ca. 55. Ca. 64, 1. ſuffumigatur C. 12, 12, 3. in tabulatum componere foenum C. 2, 22, 3. *hinc* ſemina de tabulato C. 2, 18, 2. tabulatis congerere res ſiccas C. 1, 6, 10. fumo recondenda glans C. 7, 9, 8. tabulata gallinarii C. 8, 3, 3. ¶ in vlmis quomodo inſtituantur C. 5, 6, 11. *it.* 23 *&* 24. *Tabulata in arboribus ſunt ordines ramorum, de quibus ait poëta: Aſſueſcant ſummasque ſequi tabulata per vlmos: quem locum enarrans Seruius, ait: Tabulata ſunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non ad altiora creſcentes. Sunt in arboribus ima, & ſumma tabulata ramorum. Plinius docet, tabulata vlmorum ab octauo pede altitudinis dilatari in collibus, ſiccisque agris, a duodecimo in campeſtribus, & humidis.* BERO. ¶ *pro eo quod vulgo* ſtratum, *noſtris etiam* ſtratura. tabulata tria, *in vuae paſſae inſolatione* C. 12, 39, 3. *ita* 12, 43, 2 *it.* 3 *&* 11. in oliuarum conditura C. 12, 48, 3.

Tacta tectorio V. 3, 5, 3. 3, 9, 3. *vid.* Tang.

Taedians animal *h. e. nauſeans, faſtidiens* Veg. 1, 17, 12. 3, 2, 4. 3, 68, 2.

Taeniolis algae inuoluta C. 11, 3, 23.

Tages Tyrrhenus vates C. 10, 345.

Tagro monte Hiſpa. V. 2, 1, 19.

Talea quid a clauo differat P. Mar. 10, 11. *add.* Non. 4, 486. *Bodae. a Stapel ad Theophr.* 2, 1. SCHOETTG. taleae propius ſtirpem reciſae C. 4, 33, 4. taleis conſeritur ſalix C. 4, 31, 2. morus P. F. 25, 28. oleaginae vt adornandae & ferendae C. 5, 9, 2 *&* 3. taleae tripedaneae Ca. 45, 1. oleares C. 11, 2, 42.

Taleolae vitis C. 3, 17, 1. taleolas ſcillae ſectas C. 12, 33. 1. inulae C. 12, 46, 2.

Talioli in membris equi (al. calculi) Veg. 4, 2, 1.

Talibus numeris, *his verſibus* C. 7, 3, 1.

Talpae ne hortum infeſtent P. 1, 35, 10. P. Mar. 9, 1. vt capiantur P. Mar. 9, 4. *vbi relatiuum eorum bis refertur ad talpas, culpane librarii, an quod etiam maſculinum eſt, vt* damae?

Talus. talo laeſo remedia C. 6, 15. venae de talis Veg. 4, 4. ¶ Talus *vitioſe pro* extalis Veg. 3, 6, 1.

Tamariſci ex floribus mella conficiunt apes P. N. 8, 1.

Tamarix. tamarices C. 7, 9, 6. tamaricum frutecta C. 8, 15, 4.

Tamdiu — quamdiu C. 12, 21, 2.

Tamen *&* tantum *videntur confuſa* C. 12, 4, 4.

Tamquam, *exempli cauſa* C. 3, 11, 5. 5, 2, 1.

Tanagrici galli V. 3, 9, 6. gallinae C. 8, 2, 4 *&* 13.

Tandem *idem fere quod* certe *vel* minimum. colligendae tandem aquae pluuiali C. 1, 5, 2.

Tangenda planta fimo bubulo P. Ian. 15, 16. *add.* F. 25, 15. Apr. 8, 2. *add.* Tacta.

Taniacae pernae V. 2. 4, 10.

Tanquam *vid.* Tamq.

in Tantum deprimere, donec C. 3, 13, 9. cumini tantum quod oleat Ca. 156, 3. cum in tantum refrixerit, quantum ne contactu corpus vrat C. 12, 24, 1. tantum, quantum vt C. 2, 11, 4. ¶ tantidem emitur Ca. 22, 4. ¶ tantumdem *an ablatiuo caſu* C. 6, 5, 3. *conf. ad* 12, 25, 3.

Tarchon vates C. 10, 346.

Tardipedi ſacris iam rite ſolutis C. 10, 419. *h. e. poſt Vulcanalia de quibus* C. 11, 3, 18.

Tarda ad creſcendum V. 1, 41, 4. in creſcendo V. 1, 41, 5.

Tarentinus ager V. 1, 14, 4. Tarentina cupreſſus Ca. 151, 1. oues *i. e Graecae* C. 7, 2, 3 *&* 5. 7, 4, 1. 11, 2, 35. P. N. 13, 5. lanae V. 2, 2, 18. pira C. 5, 10, 18. Ca. 7, 4. porrum C. 8, 11, 14. nux vt fiat P. Ian. 15, 18. C. 5, 10, 14. Arb. 22, 3.

Tarquenna V. 1, 2, 27.

Tarquinienſe Q. Fuluii Lupini V. 3, 12, 1.

Tarſenſe pelagus C. 8. 16, 10.

Tartara caelo praepoſuit Proſerpina C. 10, 272.

Tarteſiacos thyrſos C. 10, 370.

Tarteſida lactucam C. 10, 192.

Tarteſi litore Gades C. 10, 185.

Taſcedeas Veg. 3, 10, 3.

Taurae

Taurae, vaccae ſteriles V. 2, 5, 6. ablegandae vel aratro domandae C. 6, 22, 1.
Tauri olim ἰταλοὶ C. 6 pr. 7. quando comparandi, & quibus ſignis probandi C. 6, 20. P. Mar. 11, 4. ¶ Taurus Statiliorum cognomen V. 2, 1, 10. ¶ mons ad Syriam V. 2, 1, 8.
Taxatio curae, *aeſtimatio* Veg. pr. 5.
Tebae, colles V. 3, 1, 6.
Tectoria priua Ca. 11, 1.
Tectorius, *a, um.* Tectorium opus marmoratum V. 1, 57, 1. parietibus vt inducendum P. 1, 11, 2. tectoriis expolita cubilia C. 8, 15, 5. calx quae aptior P. 1, 10. Tectorium *triplex*, albarium *ex ſola calce*, arenatum *&* marmoratum *Guther. de iure Manium* 2, 28. SCHOETTG.
Tectura parietum fortis & nitida vt fiat P. 1, 25.
Tectus. tectae oues V. 2, 11, 7. C. 7, 2, 3 *&* 4.
Tedae clauus vel cuneus radicibus figitur *vid.* Clauus, Cuneus. per ardentem tedam candens ſeuum inſtillatur C. 7, 5, 13.
Tedeantis *pro* taediantis Veg. 1, 17, 12.
Tegetes canneae C. 12, 50, 8. palmeae C. 5, 5, 15.
Tegeticulae cannabinae in columbariis V. 3, 8, 2. C. 8, 9, 3. tegeticulis ſubiectis V. 2, 11, 8.
Tegmina pedum C. 1, 8, 18. tegmine grani C. 10, 243. tegminibus opacare vites C. 5, 5, 15. C. 3, 10, 12.
Tegula. ſupra tegulas in igne ponis Veg. 4, 19, 1 *forte hoc vult, non debere ab ipſa flamma contingi cacabum.*
Tegumen ouis C. 7, 4, 4.
Tegumentis defendi a frigore P. F. 24, 14. adumbrantur vuae C. 11, 2, 61.
Tela iogalis Ca. 10, 5 *&* telae iogales 14, 2. *vid. Pop. de inſtr. fundi c.* 10. *Nimirum totum textrinae apparatum intelligo,* iugum, *cui inuoluitur ſtamen, & reliquum regularum & filorum inſtrumentum.* Telam *non opus modo, quod texitur, ſed ipſum etiam inſtrumentum notare, obſeruauit Brouckhuſ. ad Tib.* 2, 1, 66.
Telanae ficus Ca. 8, 1. Tellana atra *Macrob.* 2, 16.
Tellus, Terra mater V. 1, 1, 5. communis omnium parens C. 1 pr. 2. Telluris aedes Romae V. 1, 2, 1.
Tempe Theſſala C. 10, 265.
Temperamentum vt in corporibus, ſic in terra deſideratur C. 3, 12, 3. tenere inter nimietates P. Ian. 13, 5.
Temperate tepere Ca. 69, 2.
Temperatus annus C. 3, 20, 1. temperata prela Ca. 12.
Temperius, *maturius* P. F. 21, 2 *&* Mar. 4. *etiam* C. 2, 18, 2, *ſi audias Heinſium. V.* Temporius.
Tempero. temperare armillis ferreis latitudinem Ca. 22, 2. altitudinem *ibid.* temperat ſe ad ſalutem braſſica Ca. 157, 1. temperato eſcam Ca. 90. *h. e. prout opus videbitur cum modo ac ratione dato.* temperatur ſurculus C. 4, 29, 8.
Tempeſtas varia C. 11, 2, 97. ventoſa C. 11, 2, 49 *&* 94. tempeſtates minus idoneae V. 1, 34, 1. malae cum ſunt, quid fieri poſſit Ca. 39. tempeſtatibus, *cum foeda tempeſtas eſt* V. 3, 10, 3. tempeſtatem facit, ſignificat ſiderum occaſus C. 11, 2, 5. tempeſtatem Thuſcis auertere ſacris C. 10, 341.
Tempeſtiue ſi competat C. 2, 8, 4.
Tempeſtiuitas rei praetermiſſa reuocari nequit C. 4, 3, 5. ſeminum reſpondet C. 3, 4, 2. transferendi malleoli defertur in proximum ver C. 4, 16, 1. pampinationis quae C. 4, 7, 1.
Tempeſtiuum gregem iniri patitur C. 7, 3, 4. pabulum, *maturum* Ca. 54, 3. *ſic* tempeſtiuam eſſe vindemiam C. 11, 2, 67. ſemina C. 3, 5, 2. materies Ca. 31, 2. ¶ tempeſtiuus *ac* vetus fructus *opponuntur* C. 3, 21, 10.
Templi procuratio aedilis eſt V. 1, 2, 2.
Temporales venae Veg. 2, 11, 4. 2, 16, 8.
Temporius C. 2, 18, 2. C. 8, 4, 3. *vid.* Temperius.
Tempus biennii C. 3, 9, 6. hoc eſt vuis ficisque conficiendis C. 11, 2, 62. eſt arbores circumfodere C. 11, 2, 40. runcare & fodere C. 11, 2, 79. temporis iactura irreparabilis C. 11, 1, 29. tempora tacito diffugiunt greſſu C. 10, 159. tempore ſuo potius mercatorem admittere, quam celerius alieno V. 3, 16, 11. ¶ Tempori facies, *tempeſtiue* Ca. 3, 4. *add.* 2, 1. ¶ ad tempus, *interdum* Veg. 2, 59, 2. *vt noſtri zu Zeiten.* ¶ tempus clemens & ſiccum, *tempeſtas* P. F. 2. ¶ meridianum, *plaga* V. 2, 2, 7. ¶ Tempora Telluris cincta verſicoloribus anni foetibus C. 10, 257.
Tenax iuris ſui C. 1, 7, 2. ¶ Tenaces inciſos botryonum P. S. 17. malorum Punicorum P. Mar. 10, 4 *&* 9. pira lecta cum tenacibus ſuis P. F. 25, 9. comprehenſa porri planta velut tenacibus alleuetur P. O. 11, 5. ¶ tenacibus quibuscunque conſtricta P. F. 18, 1. *h. e. vinculis, ligamentis.*
Tenduntur nerui C. 6, 14, 4.
Tenebricoſus locus V. 3, 9, 19.
Teneo. agri qui diu aquam tenent P. Apr. 2, 4. gladii ſimilitudinem tenere P. Mai. 7, 4. ¶ tenent plantae, *comprehendunt* C. 11, 3, 24. 3, 11, 10. 5, 6, 18. *ita* P. F. 9, 8 *&* 25, 20. P. Mar. 9, 13. P. N. 7, 6. tenet vitis. ¶ tenebitur iugerum ſeminis modiis V P. N. 1, 1 *h. e. occupabitur.*
vt Tenereſcat iecur anſeri P. 1, 30, 4.
Teneritatem ſeruant P. F. 25, 3.
Teneritudo corticis P. Ian. 15, 16. teneritudini robur inducit foſſura P. S. 14, 2. teneritudinem habet terra V. 1, 36. conſequitur planta P. Ian. 14, 3. ſeruat caſeus P. Mai. 9, 2.
Tenetanum vinum Veg. 4, 10, 2.
Tenſedoni *ſcriptum pro* Peucedani Veg. 1, 16, 5.
Tenſione laborare Veg. 1, 53, 4.
Tenſura corporis laxatur Veg. 1, 21, 3. *add.* 1, 34, 3. S. m. cuius paſſionis tanta tenſura eſt Veg. 2, 25, 1.
Tentato gutture C. 8, 7, 3.
Tento. tentare obſequium *de mare foeminam eblandiente* C. 6, 27, 10. tentauerunt explorare C. 11, 2, 68. tentari aëris aut ſoli varietate P. Mar. 11, 3. tentanda digitis loca foeminarum C. 8, 11, 8. tentandi, ne quid heſterni habeant in gutture C. 8, 5, 17.

Tenuis ſurculus C. 4, 29, 9. tenuioris velleris arietes C. 7, 2, 5.

Tenus. corpore tenus delibrandus C. 4, 24, 6. capite tenus alligetur vitis C. 11, 2, 95. Sicilia tenus C. 8, 16, 9. ſpecie tenus C. 6, 36, 3.

Tepide habentur pulli C. 8, 5, 19.

Ter quinquageni, CL. V. 2, 4, 22.

Terbentina reſina *pro* terebinth. Veg. 2, 54, 4. 3, 28, 4 *& ſaepe.*

Terebra pertundere Ca. 41, 3. antiqua & Gallica C. 4, 29, 16. Arb. 8, 4. P. F. 17, 7. Mar. 8, 1. Oct. 8, 3.

per Terebrationem facta inſitio C. 4, 29, 13.

Tergeri foſſas veteres Ca. 2, 4. C. 2, 22, 3.

Tergiuerſans intra tectum C. 12, 3, 7.

Tergum. terga gerit ager reſoluta C. 10, 7 *&* 71. terga ſoli C. 4, 14, 1.

Tergus. tergoris adſcenſus, *tergi* C. 6, 37, 10.

Termanticum *vid.* Therm.

Terminatum ſuis finibus opus C. 10 pr. 4.

Termini praediorum ſignandi *vid.* Finis

Ternarii ſcrobes C. 11, 2, 28.

Ternas partes V. 2, 1, 12. terna pariunt oua C. 8, 14, 5.

Terra mater V. 1, 1, 5. *eadem quae* Ceres V. 3, 1, 5. *vid.* Tellus. tribus modis dicitur V. 1, 9, 1. Italia V. 1, 9, 1. Saturnia C. 1 pr. 20. ſpecies plures habet V. 1, 9, 2. C. 2, 2 *int.* genera multa P. 1, 5, 6. alia alibi melior C. 1 pr. 24. qualis culturae apta P. 1, 5. exilis vt ſtercoranda C. 2, 5. denſa & glutinoſa C. 1 pr. 25. ſeneſcatne & longo vſu effoeta fiat C. 2, 1. terrae ſapor vt exploretur C. Arb. 3, 6. P. 1, 5, 3. eam ferro commoueri quando religioſiores vetent C. 11, 2, 95. ¶ quaſi terra ſolum ſit fundi V. 1, 7, 5. *& contra* a terra vſque ad cameram *i. e. a ſolo* V. 3, 7, 4. 3, 8, 2. ¶ terra formicarum, talparum Veg. 3, 79, 1.

Terrenus. terrenum pabulum conſectari C. 7, 9, 7. ¶ *ſubſt.* Terrenum modicum C. 3, 11, 8. terreni iugerum C. 11, 2, 17. genera tria C. 2, 2, 1. ſpecies infinitae C. 3, 12, 1. ne quid terreni habeat radix, defricatur C. 12, 56, 1. terrenum ſabuloni oppon. P. 1, 5, 1. terreno carens ac nuda glarea C. 4, 22, 9.

Terreus agger V. 1, 14, 2. *non* terrenus, *quod alii velint iubet Oudendorp. ad Fronti. ſtrateg.* 4, 1, 31. p. 428.

Territorio Neapolitano P. Mar. 10, 16.

Tertiae duae C. 5, 1, 11. ad tertias decoctum C. 12, 20, 2. Ad tertias decoquere *interdum eſt ita coquere, vt duabus tertiis conſumtis vna ſuperſit, aliquando, vt tertia conſumta duae reſtent. Rhod. Lex. Scribo. quem laudat etiam Burm. ad Samon.* 416. cum ad tertias ſubſederit coctura C. 12, 20, 4. infra tertiam partem conſedit C. 12, 20, 2.

Tertiarium bituminis ſumito Ca. 95, 1.

Tertiatio, tertia preſſura C. 12, 50, 11.

Tertiati agri C. 2, 4, 4 *&* 8.

Tertio. tertiari, & tertia vice arari P. S. 1, 1.

Tertio obducere parietes P. 1, 11, 2.

Tertium florem agere C. 2, 16, 6. tertiodecimo menſe C. 6, 36, 2.

Teſſera quae ſecatur in cucurbita P. Mar. 10, 33. in pauimentis P. 1, 9, 5.

Teſſerulae in ſuffragiis V. 3, 5, 18.

Teſta ſoleam ſi pertudit Ca. 110. de teſta arida pauimentum ſtruere Ca. 18, 7. teſta ſubſterni oportet caprile V. 2, 3, 6.

Teſtabilem *legebatur* V. 3, 6, 4.

Teſtaceum pauimentum P. 1, 9, 2. 1, 17, 1. C. 1, 6, 13. ¶ *ſubſt.* teſtaceum ſuperfundere P. Mai. 11, 3.

Teſticulis exemtis tauro concipiunt vaccae V. 2, 5, 14. exigui & pares in equis laudantur P. Mar. 13, 8. dextri quis conſenſus cum iecore? Veg. 3, 58, 2. ¶ velut teſticuli oſſei piſtaciis maſculis P. O. 12, 3.

Teſtificari C. 1, 4, 2.

Teſtudineatum tectum C. 12, 15, 1.

Teſtudo paluſtris ſuperſtitioſe adhibita P. 1, 35, 14. in teſtudinis corio ſiccare ſemina P. 1, 35, 5. ¶ teſtudo magna in ornithone V. 3, 5, 1. *add.* 3, 6, 4.

ſub Teſtu coquere Ca. 74. *vi. no.*

Tetanici *vid. leg.* Veg. 3, 24, 2.

Tetartaeum genus C. 3, 20, 3.

Tethys aequorea C. 10, 201.

Tetrapharmacum Veg. 2, 15, 2. 2, 48, 8. 4, 28, 4. tetrapharmaci malagma Veg. 3, 21. *Sunt etiam alia* tetrapharmaca *Celſi, Plinii Valeriani, Scribonii, quae in Lexico Scribo. laudat Rhodius.*

Tetrica, mons V. 2, 1, 5.

Tetricus, *ruſticus* C. 8, 11, 1.

Textorium opus *pro vitili* C. 9, 6, 1.

Textum *idem quod* teſtus. texto operire catinum Ca 84, 2. *add.* Ca. 76, 4.

Thalli ceparum ne a ventis proſternantur C. 11, 3, 58. *conf.* P. F. 20, 4. *vid. Salm. ad Soli c.* 53 p. 823. SCHOETTG. *iidem ſunt* Fuſticuli allii.

Thamni ſ. rhamni flos C. 12, 7, 1.

Thapſia herba apibus inimica P. 1, 37, 5.

Thaſiae vites C. 3, 2, 24 *a patria.*

Thaumantias C. 10, 292.

Θεατρίδιον auium V. 3, 5, 13.

Thebae Boeotiae antiquiſſimum oppidum V. 3, 1, 2 *&* 6. C. 1, 4, 9. cliuus in agro Sabino ita vocatur V. 3, 1, 6.

Theca grani V. 1, 48, 1.

Thelis *pro* Thetis V. 3, 9, 19.

Theriaca vitis vt fiat. Theriaca *antidotos* P. F. 28, 1.

Θηριοτροφεῖον Hortenſii V. 3, 13, 2.

Thermanticum acopon Veg. 1, 43, 5. collyrium 2, 18, 2. vnguentum Veg. 3, 33, 2. potiones Veg. 2, 36, 1. 3, 33.

Theſſalici equi laudantur V. 2, 7, 6.

Theſſala tempe C. 10, 265.

Tholus rotundus V. 3, 5, 12.

in Thracia granaria ſpeluncae V. 1, 57, 2. feri boues V. 2, 1, 5. albi ad μέλανα κόλπον V. 2, 5, 10.

Thurea planta C. 3, 8, 4.

Thurii, Sybaris V. 1, 7, 6.

Thuris grana Ca. 70, 1. drachma Ca. 172, 2. pollen *vid. h. v.*

Thuſca ſacra C. 10, 341.

θύειν immolare V. 2, 4, 9.
Thyeſtes auream pecudem Atreo ſubducit V. 2, 1, 6.
Thymbra thymo proxima C. 9, 4, 6. apibus grata C. 9, 4, 2. eius ſaporem referens Satureia C. 10, 233.
Thyminum mel C. 6, 33, 2.
Thymites vinum C. 12, 35.
Thymum viride C. 12, 57, 1. apibus gratum C. 9, 4, 2. eius ſatio & cultura C. 11, 3, 39. P. S. 13, 2. thymum ſilueſtrem & etargium Veg. 3, 27, 3. *forte* nigrum, *qui notus botanicis.*
Thyrſigero Baccho P. inſ. 87.
Thyrſi *de caulibus* C. 10, 369. *ita Sueto. Aug. c.* 88.
Θῦς ſ. Thyſus olim ὁ ὗς V. 2, 4, 9.
Tiberius Caeſar C. 11, 3, 52.
Tibiae dextrae & ſiniſtrae, incentiua & ſuccentiua *V.* 1, 2, 15.
Tibicen Graecus V. 3, 17, 4.
Tiburis arua C. 10, 138.
Tiburs terra mediocris *V.* 1, 9, 6.
Tiburtinus ager V. 1, 9, 6. ſaxum P. 1, 10, 3.
P. Ticinius Menas *V.* 2, 11, 10. *Tanto minus mutare quidquam volui, quod* Ticinios *plures ſuppeditat nobis Glandorpius.*
Tigris nomen canis C. 7, 12, 13.
Tilia in ſcalpturis neceſſaria P. N. 15, 2.
Tiliagineae arculae C. 12, 45, 5.
Tilus *MS.* Veg. 3, 18, 4 *N. L.*
Timent argillam caules P. F. 24, 5.
Timor eſt ne peruratur C. 11, 3, 62.
Tineae ne veſtimenta tangant Ca. 98. ne moleſtae ſint ſeminibus ficulneis C. 5, 10, 9. ¶ aluorum C. 9, 14, 2 & 8. quo vino pellantur Ca. 126.
Tineolae, quos alii pediculos vocant in equis Veg. 1, 44, 1.
Tineoſi faui C. 9, 14, 20.
Tinunculus accipiter C. 8, 8, 7. Crecerellam *ſuis dici, notat Hardui. ad Plin.* 10, 37.
Tinum *pro* pino *legit* C. 9, 4, 2 *Salmaſius.*
Tiro bos veterano iungendus V. 1, 20, 2.
Tirunculus contemnitur C. 11, 1, 3. tiruncula canis C. 7, 12, 11 *quae primum peperit.*
Tithymallus, τιθύμαλλος C. 6, 12, 2. 9, 13, 2. *Etiam* lactaria *Romanis, noſtris Wolfs-Milch.* Lactucae marinae *nomen etiam* C. 6, 17, 2. lactuca capraria Plin. 26, 8. SCHOETTG.
Titubans fabrica P. 1, 9, 2. titubante gradu C. 10, 309. titubantem ſtomachum ſolidare P. F. 31, 2.
Titulum ſcribere diſputationi C. 9 pr. 2. eo more quo in ſingulorum titulis continetur P. O. 12, 9.
TMESIS *in illo* confue quoque faciunt *V.* 2, 9, 13. *vid. Vict. ad* Ca. 157, 9 & *Scal. ad V.* 2, 9, 16.
Tmolon C. 3, 8, 4.
Tofaceo lapide ſtructa P. Aug. 9, 2.
Tofus duriſſimus C. 3, 11, 7. arenoſus & ieiunus P. 1, 5, 1.
Tolerabiles oues C. 7, 3, 14 *dignae, quae tolerentur & alantur in grege. vid. Scal. ad Catul. p.* 36.
Tolerabiliter C. 11, 2, 85. 11, 3, 17.
Tolerare victum C. 10 pr. 1 ¶ faba freſa & vinum tolerat foetas C. 6, 24, 5. *ita* equos tolerare *eſt apud Caeſarem.*
Tollere prouerbium *V.* 2, 9, 9. tolli poſſunt ex paſtione fructus *V.* 2 pr. 5.
Tomacinae pernae V. 2, 4, 10.
Tomice palmea aut iuncea ligare V. 2, 4, 10. tomicibus alligatae perticae P. 1, 13, 1.
Tonantibus Demoſtheni Platonique non ceſſit Cicero C. 1 pr. 30.
Tondere palmitem in pollicem C. 4, 21, 3.
Tonitribus vitiantur oua C. 8, 5, 12.
Tonſores V. 2, 11, 10.
Tonſura ouium V. 2, 11, 6. 1, 37, 2. tonſurae ſemeſtres in Hiſpania V. 2, 11, 8.
Tonſus & Tunſus *confunduntur, vbi vid.*
Tophus *vid.* Tofus.
Topiae fici C. 5, 10, 11.
Torcular, & Torcularia olei C. 1, 6, 18.
Torcularii *curatores* C. 12, 50, 3. lacus C. 12, 18, 3. torcularia cella C. 1. 6, 9. vaſa *V.* 1, 22, 4. ¶ Torcularium (*inſtrumentum*) *ſubſt.* vti aedificandum Ca. 18. torcularie quae opus ſint Ca. 13, 1.
Torculos funes Ca. 68. Ca. 135, 3 & 4. Ca, 63. torcula vaſa Ca. 1, 5. 11, 1. 14, 2. V. 3, 2, 8. olearia *V.* 1, 55, 7.
Toringi equi Veg. 4, 6, 3. *Etiam Apollinari Sidonio & Caſſiodoro* Toringos *eſſe qui ſint hodie* Thuringi, *obſeruatum Ortelio.*
Tormentum rotae vel machinae Veg. 2, 46.
Tormina vt ſanentur Ca. 156, 5. 157, 9. *add.* 126. torminum ſignum & remedium in pecore C. 6, 7, 1 & 2.
Toroſa ceruix C. 6, 20. *vid.* Torus.
Torquere botryones in ipſa vite P. O. 22, 1.
Torrefactas nuces C. 12, 57, 3. ſeſama C. 12, 15, 3.
Torrens imbribus conceptus C. 1, 4, 10. torrentes fluuii V. 1, 12, 14. ¶ Torrens *a* Torreo *vid. ſtatim.*
Torrere vaporibus *intranſit.* C. 1, 4. 10. torrens aeſtu terra C. 4, 19, 3. torrentis caeli vis P. Mar. 1, 3.
Torridus ſal. C. 7, 5, 8. 7, 8, 4. 12, 17, 2. far C. 12, 56, 2. *pro* toſto *ſaepe poni* torridum, *obſeruat etiam Nic. Heinſius ad Ouid. Faſt.* 1, 24.
Tortione moriuntur Veg. 1, 46, 3.
Tortiuum muſtum Ca. 23, 4. C. 12, 36.
Tortura, *de palmite depreſſo* P. F. 9, 8. ventris Veg. 1, 40, 3. ex tortura oritur indignatio, *noſtri vocant übertreiben.* Veg. 2, 55, 1.
Torus. Toris tribus nouella vitis ad arborem religatur C. 5, 6, 25. *conf.* C. Arb. 16, 4. ligaturam *vocat* P. 1, 6, 11. tori funiculorum C. 11, 3, 6. muſculorum C. 6, 29, 2. Torus *igitur rotundam flexuram notat, nulla materiae habita ratione. Patet hoc etiam ex architectorum vſu; & fruſtra videtur eſſe Meurſius, qui exercitat. crit.* 1, 2 tortum *legi vult apud Columellam.* Toros *funiculos ex pluribus filis tortos interpretatur Yuo Villiom. adu. Ro. Titium* 2, 26. *vid.* Toroſus.
Totiens, quotiens *fere MS. Lugdun. Palladii* v. g. Oct. 14, 16 *no.* t.
Totonarii equi Veg. 1, 56, 37 *vi. no.*
Totus. Toti partibus ſuis conſummantur pulli C. 8, 5, 12. quoniam totum in eo ſit, ne contrectentur pocula C. 12, 4, 3. in totum ſumma operarum

X. C. 2, 13, 1. in totum praecipere, *in vniuerſum, in genere, vt vulgo* C. 3, 2, 31. 11, 2, 80. in totum domi morari C. 12, 1, 5. exterminare C. 9, 15, 3. ex toto indureſcere C. 2, 21, 2. repudianda eſt C. 5, 8, 6.
Toxica ſtrenua C. 10, 18.
Trabeculae *&* trabes Ca. 8, 5.
Tracantum *vel* Tragantum *pro* Tragacantha *paſſim Vegetius, v. g.* 3, 65, 6. 3, 65, 8.
Tracontia radix *pro* Dracontea Veg. 3, 66, 1.
Tracta facere Ca. 76, 1.
Tracta *ſuſpicor legendum, pro* ſtracta Veg. 2, 45, 4 *Certe hoc pro illo ſcriptum.*
Tractus, *plaga caeli* C. Arb. 17, 4.
Tradit memoria C. 1, 3, 7.
Traduces vitium, *rami non in terram demerſi, ſed in vicinam arborem traducti V.* 1, 8, 3. tradux inhaerens matri C. 4, 29, 13. traducibus diſpergere vitem C. 5, 6, 36. traduces in proximam quamque arborem mittendae C. 5, 6, 30. noui traduces inter ſe ex arboribus proximis connectantur C. 5, 7, 3. *In arbuſtis fiunt* traduces: *hoc autem vocabulo vtimur in vitibus, quae ex arboribus in arbores traducuntur.* Traduces *quidam* rumpos *appellant, a* traducendo *nominatos, quales eleganter, vtiliterque formatos in territorio noſtro conſpicimus. Traducem bimum antiqui praecidere ſolebant, vt ita tranſilem facerent. Nouarienſis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impoſitis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Hieronymus, Auguſtinus, Ruffinus, caeterique eccleſiaſtici ſcriptores, curioſe diſputando disquirunt, atque veſtigant, numquid anima ex traduce propagata ſit, tanquam ſemen ex ſemine. Tertullianus oppido quam decenter ſcripſit* famam ſerpere in traduces aurium, atque linguarum. *Mendoſi ſunt Tertulliani codices impreſſi, in quibus dictiones perperam diſtinctae leguntur. Nam cum* in traduces linguarum *fuerit ſcribendum, ſicut nos legimus: vitioſe impreſſerunt* intra duces, *corrupto vocabulo elegantiſſimo & ſenſu.* BERO.
Τεχνικῶς fieri *V.* 3, 13, 2.
Tragmanticum *fere Vegetius MS. quem laudat in margine Sambucus, vbi debebat* Traumaticum, *vel* Thermanticum.
Tragoedorum pallia trahuntur Veg. 3, 22, 1.
Traha tritoria C. 2, 21, 4.
Trahunt maturitatem vina C. 1, 6, 20. trahere noxam C. 6, 27, 13. ſuccum C. 11, 3, 60. ſaporem C. 12, 50, 21. ſanguinem *h. e. mittere* Veg. 3, 43, 1.
TRAIECTIONIS *particularum* cum, vt, quod *exempla vid. ad V.* 2, 2, 14.
Traiectus. traiectae perticae in caueis *V.* 3, 9, 7.
Traiicere, *de terreſtri itinere & plauſtro V.* 2, 4, 11. ¶ traiicies lemniſcos Veg. 3, 18, 3.
Tranſcendere aetatem primae iuuentae C. 1, 8, 3.
Tranſcurrit humor C. 3, 10, 1. luna ſolis radios C. 2, 10, 10.
Tranſeunt difficillime caſei bubuli *h. e. maximi ſunt cibi, halten wider V.* 2, 11, 3. *oppoſ.* facillime deiici.

in Transferendis ſeminibus & plantis quae ſpectanda *C.* 3, 9, 7. Arb. 1, 5. 20, 2. 17, 4. transfertur braſſica *C.* 11, 3, 23.
Transglutiat ſanguinem Veg. 3, 78.
Tranſigendum eſt, *vendendum* P. N. 13, 8. vbi facultas eſt tranſigendi P. F. 26, 2.
Tranſitum ſol facit in piſces C. 11, 2, 20. in taurum *C.* 11, 2, 36.
Translatio *plantae* in meliorem locum fieri debet, non contra C. 3, 5, 2. P. 1, 6, 4. P. F. 9, 5. translatione an miteſcat fructus pineus P. N. 7, 11.
Transluceat cortex C. 4, 29, 9.
Transmarina cunila C. 11, 3, 39. *vid. no.*
Transmigrant morbi contagione Veg. 1 pr. 14.
Transmiſſo humore C. 12, 43, 12.
ne Transmittant baccam cannae C. 12, 50, 4. humorem C. 1, 6, 22.
Transponere braſſicam P. S. 13, 1.
Transferere per qualum Ca. 133, 3.
Transſuitur ſubula C. 6, 5, 4. *Ita Celſus* 7, 7, 8 Acu filum ducente transſuitur. *Vtrumque h. l. laudat N. Heinſius ad illud Ouid. Faſt.* 2, 363 Verubus transſuta ſalignis Exta. *Sen. Theb.* 254 Transſuit ferro pedes.
Transuaricat pedibus prioribus Veg. 3, 60.
Transuerſa ſpatia C. 5, 5, 3. capita ferunt obſtipae ſues C. 7, 10, 1.
Transuoluit ſe animal Veg. 1, 1, 1 *h. e. volutat. add.* 1, 56, 11.
Trapetus emtus eſt Ca. 22, 3. trapetos V Ca. 12. trapetos latos Ca. 135, 6. trapetos veteres Ca. 22, 4. trapetibus Ca. 18, 2. trapeti facito (*oleam*) Ca. 145, 1 *vi. no.* Trapetum *gen. neutro C.* 12, 50, 6. ad trapeta, in quae V. 1, 55, 5. *Vid. Popma de Inſtrum. fundi c.* 12 *& Turnebi noſtramque de ea re in fine libelli diſputatiunculam.*
Trauehere flumen V. 2, 7, 6.
M. Trebellius C. 5, 1, 2.
Trebla ſeu Triblae Ca. 135, 1. *forte ruſtica vox ex* tribula *contracta. At vrbem intelligit Schoettgenius.* Trebula Sabinorum *Liu.* 23, 29. Tribula *Aldhelmo de laudibus virginit. c.* 52. *conferri iubet Gronouium obſ. in Scriptt. Eccleſ. c.* 20 *p.* 222.
Tremebundior vbere porcae C. 10, 396.
Trepidiarii Veg. 1, 56, 37 *ſunt quaſi tripediarii. Origo verbi* tripedare, τριποδίζειν, ter pede *terram pulſare, ſaltare. Vid. copioſiſſime iſta diſputantem Salmaſium ad Capitolini Maximinos c.* 3 *p.* 9 *ſqq.*
Trepido. Trepidans *eodem ſenſu* Veg. 3, 47, 11. *Sed cum* ¶ Trepidare *etiam absque reſpectu ad illum* τριποδισμὸν *ſit feſtinare, celeriter mouere ſe, e. g.* V. 3, 16, 32 *poſſit aliquis putare, etiam inde eſſe* Trepidarios *equos nomen ſuum conſecutos.*
Tres. tris minas Ca. 127, 1.
Treſſaſſi Veg. 3, 3, b, 3. *forte* tres aſſis.
Τριακὰς, luna XXX V. 1, 37, 1.
Triangulus ager C. 5, 2, 6.
Tribula excutiendis granis *C.* 2, 21, 4. *De toto genere Scheffer. de re vehic.* 1, 7 *qui etiam hoc loco vtitur.*

vtitur. Cl. Schoettgenii antiquitates triturae alias laudauimus. tribulariim pulſibus C. 1, 6, 23. tribulae erectae ſimile organum *C.* 12, 50, 7. ¶ Tribulum *idem* V. 1, 52, 1. *conf.* 1, 22, 1.
Tribulatae falciculae P. 1, 43, 3.
Tribulato quotidie Ca. 23, 4.
Tribus vnde dictae *C.* 5, 1, 7. ¶ ſecundae tribus vinum *C.* 3, 2, 24.
Tributum victui humano conferre *C.* 12, 4, 2. tributa reddentes arbores P. Mar. 10, 24. tributo laboris & lactis vt ſufficere poſſint vaccae P. Apr. 7.
Tricenos pedes aut quadragenos *C.* 5, 10, 5. tricena labra *C.* 12, 50, 12.
Tricenaria fiſtula P. Aug. 12. vites V. 1, 2, 7.
Tricentorum pedum *C.* 5, 2, 5.
Trichiaſis *reſtit.* Veg. 2, 15, 1.
Trichilis dependens cucumis *C.* 10, 378. ſub trichila repens *C.* 10, 394.
Tricies triceni *C.* 5, 2, 10.
Triclinaria aeſtiua & hiberna V. 1, 13, 7.
Trictores vtuntur ſleta Veg. 2, 49, 2. *N. L.*
Triens medicaminis *C.* 12, 20, 7. iugeri *C.* 5, 1, 10. 5, 2, 2 *&* 5.
Trifolium Simonianum *C.* 6, 17, 2. Veg. 3, 4, 34 *idem quod acutum Gr.* ἀσφάλτιον.
Trifurci ſurculi *C.* 5, 11, 3. trifurca ſtirps *C.* 5, 10, 7. ſemina C. Arb. 20, 2.
Trigemino partu C. 3, 10, 16. trigemini *C.* 3, 8, 1.
Trigemmis malleolus *C.* 3, 19, 2. *add. locus Plinii, laudatus in* Sagitta.
Trigonitis myrrha Veg. 1, 11, 6. 1, 16, 5. *vid.* Troglitis.
in Trigonum ſtatuere C. Arb. 22, 2.
Trimatum exceſſerunt C. 8, 5, 24. trimatu expleto C. 8, 11, 5.
Trimeſtris fructus C. 2, 10, 9. *idem* trimeſtre (*triticum*) *C.* 2, 6, 2. *Hinc emendandus Iſidor. Orig.* 18, 3. Trimenſe triticum ideo nuncupatum *&c. Leg.* trimeſtre. *Add. Schook. de cereuiſ. c. 5 p. 40 ſq.* SCHOETTG. trimeſtre ſemen quod dicitur halicaſtrum *C.* 2, 6, 3. nullum natura *C.* 2, 9, 8. trimeſtris ſatio *C.* 2, 4, 9. 2, 9, 7. P. 1, 6, 16. C. 12, 4, 1. trimeſtris vſus *C.* 2, 6, 2. trimeſtrium ſatio *C.* 11, 2, 20. P. F. 3.
Trimodiae ſatoriae *C.* 2, 9, 9. 12, 50, 8. trimodiis aptanda lora *C.* 12, 18, 2.
Trimus. poſt trimum, *poſtquam trimus fuit equulus* V. 2, 7, 14. ita ad trimum V. 2, 4, 8. trima aetas P. Mar. 11, 5. trimae plantae P. F. 25, 2.
Trina vaſa V. 1, 22, 4. trinis radicibus V. 1, 1, 11.
Triobulum Ca. 127, 2.
Tripartito diuiſi V. 5, 1, 7. C. Arb. 1, 2. C. 3, 1, 2.
Tripedali feneſtra V. 3, 9, 6.
Tripedaneae vites *C.* 3, 2, 2. foſſulae *C.* 12, 44, 3. taleae Ca. 45, 1. tripedaneus ſcrobs *C.* 5, 5, 2. tripedaneum ſpatium *C.* 4, 32, 2. 3, 5, 3. 11, 3, 4.
Triptolemi bos miniſter *C.* 6 pr. 7. prudentia in molitione ſoli *C.* 1 pr. 32. *Hic* vnci puer monſtrator aratri *Georg.* 1, 19. SCHOETTG.
Triquetra forma *C.* 5, 2, 1 *&* 5.
Triſſago *vid.* Trixago.
Triſtis cupreſſi *C.* 6, 4, 1 *no. a.*
Triſulcus ramus P. Mar. 10, 24.
Tritiacem Veg. 2, 15, 1 *mut. in* trichiaſin.
Tritaui noſtri V. 3, 3, 2.
Triticeae paleae Ca. 54, 2.
Tritici ſatio P. S. 2. O. 1, 1. vbi ſerendum Ca. 34, 2. ſolum, quod requirat *C.* 2, 9, 5. quando ſarriendum *C.* 2, 12, 4. quot generum? *C.* 2, 6, 1. Appulum praeſtantiſſimum V. 1, 2, 6. vt condatur V. 1, 5, 7. in ſiliginem degenerat *C.* 2, 9, 13. tritici moliti farina C. 6, 5, 2.
Triturae praeparatur area *C.* 11, 2, 47. *add.* V. 1, 51 *&* 52. C. 2, 21, 4 ſqq. *de re ipſa nempe. nomen enim non habet.* ad trituram ſatis habilis arena *C.* 2, 20, 1. triturae tempore P. 1, 36, 1.
Triumphale epulum V. 3. 2, 16. 3, 5, 8.
Trixago Veg. 1, 17, 12. 1, 42, 4. 3, 24, 12. *Dodonaeo* chamaedrys.
Trochiſchus, trochiſcus Veg. 2, 9, 7.
Trochleae Graecanicae Ca. 3, 5. *trochleae ſunt machinae tractoriae, in quas induuntur rotulae vel orbiculi aerei aut lignei, qui per axiculum verſantur, traiectis ductariis ſunibus. nomen habent a* τρόχοις, *id eſt, rotulis: fiuntque ad ſimilitudinem Graecae litterae* Θ, *autore Iſidoro: vnde fortaſſis Cato vocauit* Trochleas Graecanicas: *ſicut Plautus in Poenulo eiusdem generis machinationes* Graeca celonea: *quae dicta ſunt a ſimilitudine* χελώνης, *id eſt, tegumenti teſtudinis animalis. Porro orbiculorum in trochleis non eſt idem numerus, nec idem ordo; ſed, vt fert moles onerum quae ſuſtolluntur, diuerſus. numerus machinas nominibus diſtinguit, vt* Triſpaſtos *dicitur, quae per tres orbiculos verſatur;* Pentiſpaſtos, *cum in ima trochlea duo orbiculi, in ſuperiore tres circumuoluuntur;* Polyſpaſtos, *quae multis orbiculorum circuitionibus facile agitur: cuius generis videtur eſſe haec Catonis trochlea. Ordo aliquando binus, ſuperior & inferior, vt hic; nonnunquam ternus, ſupremus, medius, & infimus; vt in Polyſpaſto Vitruuii.* A. POPMA.
Troglodytis murrhae vncia Veg. 2, 22, 5. troglitae 1, 10, 6 *no. i. eſt eadem.*
Trulla & Trullium Ca. 10, 2. 11, 2. 13, 2. ad apes recondendas in alueo adhibetur *C.* 9, 12, 2. trullis frequentetur inductio P. 1, 15. trulla aequabimus impenſam P. 1, 13, 2. *Ab hac* trulla *eſt* trulliſare *Vitruuii.*
Truncae arbores V. 1, 14, 2. ¶ *Subſt.* truncis (*taleis*) melius quam plantis (*viuiradicibus*) oliuetum conſtituitur C. Arb. 17, 1.
Truſatiles molae Ca. 10, 4. 11, 4.
Τρυγητὴρ vindemiator *C.* 11, 2, 24.
Τρυφερὴ *pro* τρυφερὰ, cytiſus C. Arb. 28, 1.
Tuberculum cui ſubeſt vermiculus *C.* 7, 5, 11.
Tuberes quando ſerantur & inſerantur *C.* 11, 2, 11 *&* 96. P. F. 25, 32. inſeruntur cydonio P. Ian. 15, 20. *add.* P. S. 14, 1. *Nuciperſica*, Peſches-noix *vocari a vulgo, obſeruat Harduinus ad Plin.* 15, 14. *qui etiam ex Martiali* 13, 42 *&* 43 *oſtendit, ex Africa in Italiam translatam eam arborem.*
Tuberum, tubero *pro* tuber, tubere Veg. 2, 30, 1 *&* 2.
Tubulus fictilis P. Aug. 11, 2.

Tubus, tubi fictiles P. 1, 17, 4. 1, 18, 1.
Tudicula oleo conficiendo C. 12, 50, 7. rudicula *al.*
Tueor. tuemur tecta ſumtu maiore V. 1, 11, 1. tueri armenta paleis C. 2, 17, 1. 6, 3, 3. ¶ *Paſſ.* tuebantur ciues a ruſticis V. 3, 1, 4. *vid. no.*
Tuguria veterum V. 3, 1, 3. tuguriorum more C. 12, 15, 1.
Tum etiam, *praecedente* praeter C. 4, 18, 1. tum deinde C. 4, 24, 16.
Tumentes gemmae C. 11, 2, 16. tumentia iam ficulnea cacumina C. 11, 2, 26.
Tumor paſtini ſubſidit P. Ian. 13, 8.
Tumultuoſum canere C. 12, 2, 4.
Tunc *in apodoſi praecedente* ſi C. 9, 15, 9.
Tunica in trapeto Ca. 20, 2 *N. L.*
Tunſa axungia Veg. 2, 41, 2. grana C. 9, 13, 5. radix laſeris Veg. 1, 10, 4. tunſae Caricae P. 1, 26, 2. 1, 30, 4. baccae P. O. 14, 5. tunſo allio C. 6, 8, 2. quibus in vnum tunſis C. 6, 7, 2. tunſas pilulas Veg. 2, 62, 2. *Apud* Vegetium *in prima ſyllaba fere* o *legebatur, vt & in verbo* tundo, *quod inde cum* tondeo *miſcetur v. g.* 1, 11, 11. 1, 13, 5. 3, 65, 12. ¶ tuſa Veg. 1, 16, 5. 1, 38, 6.
Turba ſaxorum P. Mai. 3, 3. *vt* populus ſpicarum P. Iun. 2, 2.
Turbatur mare V. 3, 17, 7.
Turduli *natio* V. 2, 10, 4.
de Turdis V. 3, 5. P. 1, 26. veneunt ternis denariis V. 3, 2, 15. vt alantur C. 8, 10. ¶ turdi piſces C. 8, 17, 8. 8, 16, 8. *ſic* paſſeres, *ſic* merulae *piſces pariter atque aues ſunt.*
Tureus, Tus *vid. in* Th.
Turgent lienes Ca. 157, 7. ¶ nec dum turgentes vineae P. F. 26, 5.
Turgeſcit valido caule C. 10, 325.
Turiones lauri C. 12, 48, 5.
Turni lacus C. 10, 138.
Turraniana pira C. 5, 10, 18.
Turranius Niger V. 2 pr. 6. 2, 11, 12. 3, 1, 9.
de Turturibus V. 3, 8. C. 8, 9. P. 1, 25. turtures aduenae V. 3, 5, 7.
Turundae e farina Ca. 89. hordeaceae V. 3, 9, 20. ¶ turunda ad fiſtulam Ca. 157, 14.
Tus *vid.* Thus. *Sed ſine adſpiratione etiam MS. Mediceus* Ca. 70, 1.
Tuſca ſacra, *magicae operationes* C. 10, 341.
Tuſculanus ager V. 1, 14, 4. fundus V. 3, 3, 8. Tuſculanum Luculli V. 3, 4, 3.
Tuſſicos faciunt Veg. 3, 65, 3. 4, 8, 1. *forte* phtiſicos. Tuſſiacos *ex* Firmico profert Elmenh. ad Apulei. p. 222, 38.
Tuſſi pecus ſi laboret C. 6, 10 & 31. ad tuſſim veterem C. 12, 33, 1. tuſſis in bubus cauſae & genera Veg. 3, 61 ſq.
Tute facere, *pro* tuto C. 5, 10, 22. *ita* cite *Scribo.* 1?8 *vbi vid. Rhod.* p. 284.
Tutela pecudum C. 9 pr. 1. 6, 2, 15. tutelae exiguae animal aſinus C. 7, 1, 2. ¶ tutelam accepit Luculli Cato V. 3, 2, 17. ¶ tutelarum, *ſeptorum,* genera quatuor V. 1, 14, 1.
Tutus. tuta cubilia propter iniuriam P. N. 13, 5. tutiſſima valetudo C. 7, 2, 2.
Tybur pomoſum C. 10, 138.
Tympanites fit equus Veg. 1, 43, 3.
Tympaniticus bos Veg. 3, 27.
Tympanum V. 3, 5, 15. *rotae genus, vt* Virg. Ge. 2, 444. *Habet* tympani muſici, *vt nomen ita & formam, veteris praeſertim, non ita profundi, vt coria ab vtroque latere intenta, prope ſibi admouerentur: quae etiam cribrorum vulgarium forma eſt, vt diameter ad altitudinem ſe habeat, vt 6 aut 7 ad 1. Nimirum pro radiis & abſide, ſolidis tabulis* tympanum *eſt compactum. Multo iuſtius etiam* tympana *dicta, quae caua eſſent, qualia v. g. ad onera ope hominum intus calcantium molienda adhibentur. item ad aquas hauriendas e. i. g. a.* Tympanum *Varronianum* orbilis *hoc eſt* abſidis radiis *aptatum facit, vt eadem machina &* rota radiata *ſit &* tympanum.
Τυροποιίαν V. 2, 1, 28.

Vacatio ab opere datur C. 6, 14, 3.
Vaccae quae probentur C. 6, 21, 1. P. Mar. 11, 5 *vid.* Bos. tauris ſubmittendae C. 6, 24. P. Iul. 4, 1. ſteriles deputandae aratro P. Mar. 11, 6. C. 6, 22, 1. nam vaccis etiam arant V. 1, 20, 4. *hae ſunt* vaccae operariae C. 6, 24, 4.
Vaccius interlocutor V. 2, 1, 27.
Vacerrae C. 6, 19, 2. quae ſint 9, 1, 3. his circumdatum viuarium C. 9, 1, 9.
Vaco. vacant a foetu matres C. 8, 15, 4. ab imbecillis valetudinaria C. 12, 3, 8. ¶ vacare debet aqua lauacris P. 1, 17, 4 *h. e. adhiberi.*
Vacuum arboribus aruum C. 3, 11, 3. vacuae fructu vites C. 3, 2, 21. vacua foetu loca in vite C. 3, 10, 5. vacua tempora C. 12, 4, 1.
Vagina herba qua ſublatent ſpicae V. 1, 48, 3. eſſe in vaginis V. 1, 32, 1.
Vagor. vagari latius quam oportuit V. 1, 2, 13. vagantibus animis apum P. Iun. 7, 4.
Valenter ſufferre ventos & imbres C. 3, 2, 15. creſcere C. Arb. 3, 3.
Valentiſſima vineti pars C. 4, 23, 2.
Valeo. valebit nutriendis herbis P. F. 1. valendi occulta feracitas P. Apr. 2, 2. ¶ Valet necare, *poteſt* C. 6, 25. praebere C. 3, 2, 16. perennari C. 12, 19, 2. edere conceptum C. 2, 1, 3. peſtilentiam facere C 6, 5, 1. nihil valent agere C. 3, 10, 9. frigore non valebit adſtringi P. 1, 20, 1. quo manus non valebit attingere P. N. 8, 1. ¶ ὠκέως valet cito V. 1, 31, 4.
Valetudinarium pecus V. 2, 1, 15.
Valetudinarium, *locus curandis aegris deſtinatus* C. 11, 1, 18. 12, 3, 7 & 8. *vid. Gronou. ad Sen. quaeſt. nat.* 1 *praef.* valetudinaria vt curanda C. 12, 3, 8.
Valetudinis tutiſſimae ſunt oues C. 7, 2, 2. ¶ valetudines, *morbi* Veg. 1, 39, 1. 2, 5, 3.
Validi loci Ca. 35, 1.
Vallis ſi ſe interferat P. Aug. 11, 2. valle explicata *ibid.* valles fluminum alluuie & inundationibus

concretae C. 3, 11, 8. valles infimae villis non congruunt P. 1, 16.
Valli (*dimin. a* vannus *vt* villum *a* vino) ſirpeae, crates, ex viminibus *V.* 1, 23, 5. vallis ſubiactantur grana *V.* 1, 52, 2.
Valuulae fabarum C. 2, 12, 7. *add. Vrſi. ad V.* 2, 1, 19. *& Var. Lect.* C. 6, 10, 1. *item illud* euolutum furfure panicum C. 2, 9, 19. erui C. 6, 4, 3. a valuulis ſeparata lens C. 1, 31, 1. valuulis exemtae lentes C. 6, 10, 1.
Vaneſcunt ſole diutino P. 1, 10, 2. vaneſcendo ſanantur glandulae Veg. 2, 24, 1.
Vangae *inſtrumentum ruſticum* P. 1, 43, 3. *Dufresnius bipalium eſſe, copioſe oſtendit.*
Vannis expurgantur grana C. 2, 21, 4.
Vanum ac leue granum C. 2, 9, 13.
Vapidum vinum acre vt fiat C. 12, 5, 1.
Vapor flammeus *V.* 1, 2, 5. vapore liquor ſoluitur C. 1, 6, 18. vaporibus, *per aeſtum C.* 7, 5, 14. vapor foetidus ad tumores & dolores Veg. 2, 28, 5. 3, 7, 2.
Vaporata terra, *calefacta* P. Aug. 8, 7. ſolibus aeſtiuis glebae C. 2, 16, 6. nebulae *C.* 1, 5, 4.
Vaporare cellam ſine nidore fumi P. 1, 20, 2. caput ſaccellationibus Veg. 2, 11, 3. oculum penicello calido Veg. 2, 17, 3. *Multa de hoc vſu Rhod. Lex. Scribo.*
quae Vapulauit olea, maceſcit *V.* 1, 55, 1.
Varam feceris *h. e. furcam C.* 5, 9, 2.
Vario. ne variet maculis vniuerſitas tergoris C. 7, 3, 2. variare coeperunt baccae *C.* 12, 50, 9. variari vuae C. Arb. 12, 1. variantibus adhuc & acerbis vuis C. 4, 20, 4.
Varius ſulcus Ca. 61, 1. *conf.* C. 2, 4, 5, *vbi* varia terra *explicatur.* Variae ſ. heluolae vites C. 3, 2, 23. Variae vuae coeperunt fieri Ca. 73. cum varia eſt oliua, legitur P. O. 10, 1. P. N. 4, 1. Variae *ſunt* oliuae *&* vuae *in confinio quaſi maturitatis conſtitutae, vbi baccae quaedam molliores iam ſunt, aliae duriores.*
Varis cruribus *V.* 2, 9, 4.
Vaſa fictilia & vitrea, eaque vel picata, vel pura C. 12, 4, 4. aerea aeruginem in coctura remittunt C. 12, 20, 1.
Vaſarium *ad* Ca. 145, 3.
Vaſculum *pro alueo apum* P. Iun. 7, 8.
Vaſtitas ſcientiae ruſticae C. 5, 1, 1. vocis C. 1, 9, 2. inſtantis laboris animos debilitat C. 4, 18, 2.
Vaſtitudinem prohibeſſis Ca. 141, 2.
Vaſtus. vaſta ſcientia C. 1 pr. 28. tempeſtas C. 2, 21, 5. vaſti latratus canis C. 7, 12, 3. vaſtiſſimum flumen C. 1 pr. 30. vapores ſideris aeſtiui C. 2, 21, 1. vaſtiſſimae ſpinae C. 11, 3, 4.
Vates ſidereus C. 10, 434. venerandus C. 10 pr. 3. optimus C. 11, 2, 1. *omnia de Virgilio.*
Vatiis cruribus *V.* 2, 9, 4.
Vber pro tuberculo cellae regis apum P. Iun. 7, 9. vberis eductione pendent apes βοτρυδὸν P. Iun. 7, 6. ¶ Vber ſoli feracis P. 1, 7, 1. herbarum P. 1, 33, 2. *vid. Barth. ad Pall.* 1, 6, 7. vbera campi, *campus pinguis* C. 10, 90. vbera muſto diſtenta mortalibus demittit tellus C. 3, 21, 3. vbere ſuo grauata vitis, *fructu* C. 4, 27, 5. ¶ *Adiect.* vberi ſolo diſponantur C. 5, 6, 11.
Vberati gemmis plurimis ſurculi P. F. 17, 4.
Vbero. vberat olea C. 5, 9, 11. vberantur arbores ſteriles P. O. 8, 3.
Vbique *pro vbicunque MS.* P. Ian. 15, 2. *vt* quandoque.
Vea, via V. 1, 2, 14.
Vectarius equus duplex, ad ephippium & ad rhedam *V.* 2, 7, 15.
Vectigalia C. 1 pr. 27.
Vectes *varii* Ca. 19, 2. 31, 1. vectibus ligneis denſetur ſtructura P. Aug. 9, 2.
Vectura duum generum V. 1, 16, 6. foeni, pabulorum, ſtercorum C. 2, 13, 9.
Vegetior adſpectus tauri C. 6, 20.
Vegrandes oues, *male grandes, paruae V.* 2, 2, 13.
Vehemens vitis, *valida* C. 3, 1, 5. 4, 22, 4. 3, 10, 2. *add. Horat. Epiſt.* 2, 2, 120. palus C. 4, 12, 1. vehementiora ſtatumina C. 4, 16, 2. *vid. Barth. adu.* 42, 9.
Vehes in roboribus & alia ad aedificandum materie, *quae menſura?* C. 11, 2, 13. ſtercoris habet modios LXXX C. 11, 2, 86. denae vehes ſtercoris C. 2, 15, 8 *add.* 2, 16, 1. *vid.* Carpentum.
Vehiculum, quo ad metendum vtuntur Galli P. Iun. 2, 2.
Vehit equus commodius Veg. 1, 56, 39. ſi vaſa acetum ante vexerunt P. N. 20, 3.
Veianii fratres *V.* 3, 16, 10.
Velamina corpori C. 7, 2, 1. ſcillae P. Iul. 6, 2.
Velata manu runcare C. 11, 3, 38.
Velinus lacus *V.* 3, 2, 3. C. 8, 16, 2. ad angulum Velini V. 3, 2, 9.
Vella, villa *V.* 1, 2, 14.
Vellaturam facere *V.* 1, 2, 14.
Vellimina *vid* Velum.
Vello. vellere cuneum C. 5, 12, 5. Arb. 26, 4.
Vellus lanae P. Aug. 8, 6. vellera vnde dicta *V.* 2, 11, 9.
Velo. velare caput trunci luto & muſco P. F. 18, 1.
Velocitas prona in facinus P. inſ. pr. 2.
Velox animus C. 1, 9, 4.
Velumina, vellere *V.* 2, 11, 9. vellimina *Scaligeri probant Popma & Facciolatus.*
Venae vitales in ouis aliquot dies incubatis *V.* 3, 9, 11. quae animaduerti poſſint laudantur in equo *V.* 2, 7, 5. venarum enumeratio Veg. 4, 4. vena feritur ſub cauda C. 7, 10, 2. verberatur ante, quam ad ſanguinis emiſſionem ſoluatur C. 6, 14, 3. 7, 10, 2. venam pulſare *h. e. ſecare* Veg. 1, 22, 2 *&* 3 *qui eſt locus de hac re claſſicus.* percutere Veg. 1, 22, 5. percuſſa ſi claudi non poſſit Veg. 3, 14. pungere Veg. 3, 15, 3. tangere Veg. 3, 78. reſcindere C. 6, 30, 5. *vid.* Sanguis. ¶ venae tenues aquae P. Aug. 8, 2.
Venaculo & ſale perfricabis Veg. 3, 63. N. L.
Venafrum Ca. 135, 1. 136.
Venalium greges, *ſeruorum V.* 1, 2, 21.
Venaticus canis *V.* 2, 9, 2.
Venationis ſeptum *V.* 3, 12, 2. C. 9, pr. 1.

Vena-

Venatoris boni eſt feras quam plurimas capere C. 5, 1, 2.

Vendacem eſſe non emacem Ca. 2, 7.

Vendibilior ager *V.* 1, 4, 2.

Vendo. vendas quot aſſibus potes V. 1, 12, 2.

Veneno quaedam pecudes ſunt culturae V. 1, 2, 18. venenum radicibus gelum *V.* 1, 45, 2. venenum triſte de erucis C. 10, 335.

Veneo. venibit, *vendetur* Ca. 146, 1.

Venerei amores animum ab officio auocant C. 11, 1, 14. venereis operati perenni aqua ſe abluunt, antequam penora contingant C. 12, 4, 3. ¶ Venerea ſ. Veneria pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.

Veneti equi *Vict. ad V.* 2, 4, 12.

Venio. cum viſere veniſſemus ad *V.* 2, 1, 1. venit frumentum ad corbem *V.* 1, 52, 2. ſpicilegium, meſſe facta *V.* 1, 53. ¶ veniunt, efficiuntur in ſumma colligenda, *kommt heraus* C. 5, 1, 6. ¶ cito veniunt ficus praecoquae P. Mar. 10, 27. veniunt tenues & vacuae fructu *vites* C. 3, 2, 21.

Vennuculus *vid.* Venuc.

Venter. ventris dolor vt ſedetur in bubulo pecore C. 6, 7, 1. ¶ ſi ventrem non facit *h. e. aluum deiicit* Veg. 3, 57, 2. ¶ ventrem perferunt vaccae C. 6, 24, 2. equae C. 6, 27, 7. fert XII menſes equa *V.* 2, 1, 19. in ventre eſt hinnus menſes XII. *V.* 2, 8, 6. ¶ Venter *pro ipſo animali praegnante V.* 2, 6, 4. *vt in illo ICtorum*, Fructus ventrem ſequitur.

Ventilabra & ventilatores granorum C. 2, 10, 14.

Ventilare oleam iactando *V.* 1, 55, 6. vinum C. 12, 30, 1.

Ventoſitas Veg. 1, 39, 2.

Ventoſi pedes Veg. 2, 50.

Ventus. ventorum orbis *V.* 3, 5, 17. libramentum C. 1, 5, 8. iisdem ventis conſtituere plantam *h. e. ad easdem plagas* C. Arb. 20, 2. ventos ſedare furentes C. 10, 340. venti feraces clementer agitant oleas P. N. 5. vento ſeparentur paleae a frumento C. 2, 21, 5. e vento concipientes equae *V.* 2, 1, 19. C. 6, 27, 4. ¶ ventos emittit venter C. 6, 30, 8. donec ventum reddat equus Veg. 1, 52, 4. ¶ ventum in armum mittito, *inflato* Veg. 2, 45, 4.

Venuculum far *ſ.* vennuculum *niſi potius* vermiculum C. 2, 6, 3. *add.* 11, 2, 9 *& vi. no.* ¶ vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. *in Fabriano theſauro ſub* Venuſia *collocantur, a* ve *augendi &* nucleis *deriuat Schol. Horat. Sat.* 2, 4, 71. *quo loco vſus eſt primum Beroaldus ad* venuculam vitem *conſtabiliendam. Plinio eſt* Venicula vitis 14, 2 *ſ.* 4 *n.* 6. *eandem quae* ſcirpula *& quae* ſticula, *putat Linda. Sel. Med.* 10, 99. *vbi adſcripſit Lichtenhanius, hodie eam* Muſcatellam *nominari vid.* Vermic.

Venus. eius procuratio hortorum V 1, 1, 6. ¶ Dum ſatiata Venus foecundos compleat artus C. 10, 212. nec Venus paſtoralis longius quid quaerit *V.* 2, 10, 6. permittenda C. 7, 12, 11. Veneris laſciuiam amant vaccae P. Iul. 4, 1. in Venerem excitantur admiſſarii C. 6, 27, 10.

Venuſtas diſpoſita pomorum *V.* 1, 59, 2.

Vepres conſitis ſpinis vt efficiantur C. 11, 3, 3. veprem hunc interimi non poſſe C. 11, 3, 7.

Ver, genitale mundi tempus C. 10, 196. quod initium, quot dies habeat *V.* 1, 28, 1. veris principium ruſtico vt obſeruandum C. 11, 2, 2. vere nouo C. 11, 2, 1. vere quae facienda Ca. 40. 50, 1. *V.* 1, 27, 2. 1, 28, 1.

Veratrum C. 6, 38, 3.

Verb. *vel* verbec. *inſcr. arual. ſub Catone* p. 127. *pro* veruec. *vid. ſtatim ſub* verbenacea.

Verbena Veg. 3, 1, 8. 3, 17, 2. *eadem* verbeuaca. *Hinc*

Verbenacea calida, *aqua in qua* verbena *cocta eſt*, Veg. 3, 18, 3 *&* 6. *coll. ſ.* 2 *&* 3, 22, 3. *Eſt* ἱερὰ βοτάνη, *Eiſenkraut.* ¶ *pro* veruecina *legitur* Veg. 3, 67, 4. *add.* P. 1, 35, 13 *ex MS. Leid.*

Verberare pauiculis Ca. 91. verberari tempeſtatibus C. Arb. 16, 3.

vno Verbo, omnia ſana faciet Ca. 157, 7 *vt Gr.* ἐνὶ λόγῳ. SYLB.

Verendae partes equi Veg. 1, 7, 1.

Verentes plagarum boues C. 6, 2, 14.

Veretrum iumenti Veg. 3, 15, 2 *&* 6. ſtat prae dolore Veg. 3, 81.

Vergiliarum exortus *V.* 1, 28, 2. C. 9, 14, 1 *&* 4. 11, 2, 36. occaſus *V.* 1, 28, 2. C. 2, 8, 2. a Vergiliis vernis vsque ad aeſtiuas *V.* 2, 11, 4. Vergiliae celantur C. 11, 2, 34.

Vergo. vergere aequabiliter in vnam partem *V.* 1, 6, 6.

Vericulatae falces C. 2, 21, 3. *reſtit. pro* Verriculatis.

ex Vermiculo apes C. 9, 11, 5.

Vermiculum far an Vennuculum? C. 2, 6, 3 *vi. no.*

Vernaculus huius ſoli fructus C. 3, 8, 5. vernaculum ſ. noſtras genus vlmorum C. 5, 6, 2. cicer C. 9, 1, 8. pecus peregrino vtilius C. 7, 3, 13. vernaculae aues *V.* 3, 5, 7. gallinae C. 8, 2, 5. vernacula examina C. 9, 9, 1. 9, 12, 1. ſemina peregrinis meliora C. 3, 4, 1.

Vernantia lilia C. 10, 270.

per Vernum P. S. 13, 1. verni principio *MS. Lipſ.* C. 4, 33, 5. verno Ca. 50, 2. P. F. 26, 3 *& al.* P. Apr. 8, 6. Mai. 7, 1. *vid. Ponted. ad* C. 6, 26, 2. C. 9, 9, 1. *ita* hiberno; *ita contra* auctumnus *interdum adiectiue ponitur. ita* Veſpertinis.

Verres *V.* 2, 4, 4. P. F. 26, 1. verrium caſtratio C. 2, 4, 21. *vid.* Sus. Porcus.

Verriculatae falces C. 2, 21, 3. *potius* vericulatae *videntur. vid. tamen* verriculatas *vtcunque explicantem Popmam de inſtr. fundi* c. 9.

Verruculae binae ſub maxillis capri C. 7, 6, 2. P. N. 13, 7.

Verſicoloribus pomis C. 3, 21, 3. anni foetibus C. 10, 256.

Verſificationis noſtrae guſtum praebere C. 11, 1, 2.

Verſura foliorum *V.* 1, 46 *diuerſa ſpecies, immutata pro temporibus anni.* ¶ *in arando* C. 2, 2, 27 *&* 28. 2, 18, 4.

Verſus agri *V.* 1, 10, 1. ¶ ab ſeptentrione verſus *V.* 1, 26. ad exorientem verſus *V.* 3, 9, 6.

Vertex. vertice mundi C. 10, 53 *h. e. vertigine & reuolutione, qua efficiuntur vices annuae.*

Vertibuli commiſſura Veg. 3, 22, 2. in ipſo vertibulo *ibid.*

lo *ibid.* ſ. 4. vertibula in ceruice iumenti Veg. 2, 41, 1.

Verto. vertere lupinum in florem, *inarare cum floret, ad ſtercorandum* C. 11, 2, 81. ſolum bidentibus C. 4, 5. *vid.* Conuertere. vertendus in quatuor pedes collis C. 3, 13, 8.

Vertumnus *vid.* Vort.

Veruactor,

Veruactum &

Veruagere *ſimul explicabimus.* Veruagere *igitur verbum ruſticorum fuiſſe videtur, reſtituendum Columellae 11, 2, 8. cuius vis ex deriuato* veruactum *optime intelligitur. Eſt autem* veruactum, *quod ex Varr. 1, 44, 2, diſcimus,* terra, quae interdum requieſcit, *&* reſtibili *opponitur. idem proinde, quod* nouale *vel* ager noualis, *ſ.* terra praeciſa, (*quod animaduerſum iam video a Salmaſio ad Soli. p. 510, a A) Omnes autem hae appellationes, interdum etiam intelliguntur de terra, quae plane ex incultis primum aratur.* Veruactum *eo, quo diximus, intellectu poſuit Columella 2, 4, 2 bis & 5. it. 2, 10, 4 & 11, 2, 52 itemque 2, 13, 2, vbi* duas operas *poſtulat* in veruacto, in reſtibili agro vnam. *Quod enim* veteretum *hic eſt in editione Commeliniana, de eo deinde videbimus. Porro Seruius ad Georg. 1, 50 explicaturus Virgilii verſum,* At prius ignotum ferro quam ſcindimus aequor, id eſt, *inquit,* ante quam faciamus VERVACTVM. *Apud eundem Seruium ad Ge. 1, 21 locus Fabii Pictoris laudatur, vbi primum locum inter numina ruſtica habet* Veruactor, *quem ſuo deinceps ordine ſequuntur,* Reparator (*quidſi* Redarator ? *quin video a Voſſio ita laudatum hunc locum in Etymologico, v.* Veruactor ; *&* Redarator *iam placuiſſe Salmaſio ad Soli. p. 509, b F.*) Imporcitor, Inſitor, Obarator, Occator, Sarritor, Subruncinator, Meſſor, Conuector, Conditor, Promitor. *Quodſi igitur* Veruactor *Deus locum tuetur, quidni verbum antiquum & bonae notae, quamquam ruſticae, eſſe potuerit* veruagere, *a quo* veruactor *inclinetur, vti reliqua Deorum nomina, quae laudauimus, a* reparando (*ſ.* redarando) imporcando (*quod & ipſum fugitiuum verbum, quaſi lacinia nobis retraxere veteres gloſſae*) inſerendo, occando, ſarriendo, ſubruncando, metendo, conuehendo, condendo, promendo, *deſcendunt haud dubie. Quid? quod totidem literis in Mediceo codice quamquam diuiſim legit Politianus,* veru agendi. *Adde quod* agere *per ſe vix ſignificat, vertere vel arare; quod* ver *aeſtati non ſubiuncturus videtur fuiſſe Columella; quod pro* vereue *habent Ienſ. & Bon.* non : *vt nuſquam conſiſtere tutius liceat, quam in aperta Codicis Medicei lectione,* veruagendi. *Ceterum de etymologia huius verbi, non audiendus mihi videtur Plinius, qui 18, 19 ſ. 49* quod vere, *inquit,* ſemel aratum eſt a temporis argumento veruactum vocatur. *Columella hoc ipſo capite ſ. 32 ad hunc ipſum locum, de quo diſputamus, reſpiciens,* quae menſe Ianuario (*qui certe ad ver non pertinet*) veruacta fecimus. *Si licuit Varroni de L. L. 4 p. 32, 4* veru *a* verſando *deriuare, quidni &* veruagere *ſit* vertendo *&* verſando *terram, quae quieuerat vel ſemper vel aliquamdiu,* agere *& proſcindere.* Vertere *enim in hoc argumento dici, notum eſt.* Vertuntur *ceſpites ita vt radices coelum ſpectent* cet. *Vnum ſupereſt, vt vno loco dicamus, quae ad hoc verbum pertinent omnia. Scaliger ad Varr. l. c. ſ. 1, 44, 2 videtur ex toto Columella expunctam velle* veruacti *vocem, &* veteretum *ex MSS. ſubſtitui. Sed deſeritur auctoritate editionum omnium & MSStorum, de quibus nobis aliquid innotuit, niſi quod 2, 13, 2 Mediceus vnus, obſeruante Politiano,* veteretum *habet, quam lectionem etiam ſolus Commelinus recepit, itemque 1, 3, 10 & 2, 10, 5, vbi vide varias lectiones. MS. Lipſienſis* veruactum *ſemper fere; ſemel C. 2, 10, 4* veteratum *& mox ſ. 5* veteretum. *Aliis in locis omnibus,* veruactum *omnes agnoſcunt: praeterquam quod obſeruaui Robertum Stephanum in fine editionis ſuae monere ex vetuſto codice legendum 2, 10, 5* veteretum. *Caeterum* veruacti, *praeter loca iam laudata, mentio etiam fit Ca. 27.* veruactum crudum *C. 2, 4, 3.* veruacta repetere *P. Mar. 2.*

Veruculatus *vid.* vericul.

Veruecis ventriculus P. 1, 35, 13. *vid.* Verbec.

Veſicae indignatio & eius cauſae & genera Veg. 3, 15. ¶ *pro marſupio V.* 3, 17, 2 *vid. no.* ¶ in genibus, & ſuffuſiones Veg. 4, 14, 2.

Veſpae ex equis *V.* 3, 16, 4. earum forma *V.* 3, 16, 19.

Veſpere exoritur C. 11, 2, 45 *&* 51. occidit C. 11, 2, 94. ſe celat C. 11, 2, 36. *de ortu & occaſu acronycho.*

Veſpertinis, veſperis *V.* 3, 16, 29.

Veſtiariae arcae Ca. 11, 3. *Sed* in Veſtiariis iniurioſe tractare ſeruos, *veſtibus,* C. 1, 8, 17. Veſtiaria *nominamus, non tam arcas, ac repoſitoria veſtium, quam ipſa veſtimenta. dixit Seneca* : Dominus debet ſeruo veſtiarium. *Scaeuola iuriſconſultus:* Quaeſitum eſt, an mortua matre conditio appoſita defeciſſe videatur, & per hoc neque veſtiaria, neque cibaria his debeantur. Reſpondi ſecundum ea, quae praeponerentur deberi. BERO.

Veſtibulum euadit apis C. 9, 12, 1. veſtibula in gallinariis C. 8, 3, 5 & columbariis C. 8, 8, 3 *ſunt paruula ſpatia ante ipſos nidos, quae aduolantem auem excipiant, ne cum impetu in nidum delata oua frangat. Paullo aliter* C. 8, 4, 6.

Veſtigio vno alleuatur plaga C. 4, 25, 2 *h. e. vno ductu ferri. Quod in foſſore eſt* Gradus, *hic eſt* veſtigium.

Veſtimenta familiae Ca. 59. forenſia C. 12, 45, 5. ne a tineis infeſtentur Ca. 98.

Veſtio. veſtire oues pellibus C. 2, 22, 4. vineis agrum C. 3, 4, 1. pedamenta C. 4, 1, 1. 4, 15, 1. ſtatumina propaginibus C. 4, 22, 6. veſtit vlmum vitis C. 5, 6, 19. veſtierint ſe vites frondibus & vuis C. 4, 27, 1.

Veſtitiſſimum pecus oues C. 7, 3, 8.

Veſuia rura C. 10, 133.

Veſuuii loca quod leuiora, ſalubriora *V.* 1, 6, 3. colles C. 3, 2, 10.
Veterani boues *V.* 1, 20, 2. veteranae gallinae C. 8, 5, 6. vineae C. 3, 21, 1. 4, 22. 11, 2, 44. vites C. 3, 15, 3.
Veterenſis Paridius C. 4, 3, 6.
Vetereta *reuerentia Victorii reliquimus* C. 1, 3, 10. 2, 13, 2. 2, 10, 5. *Sed vid.* Veruacta.
Veterinarii *ſc. medici* C. 6, 8, 1. 7, 5, 14. 11, 1, 12. veterinaria medicina ad oues quoque pertinet C. 7, 5, 16. Veterinariorum *pro* veterinorum *leg.* Veg. 1, 39, 2.
Veterinus. veterinae pecudes *V.* 1, 38, 3.
Veterno preſſum pecus C. 7, 10, 4. conſeneſcere C. 7, 5, 3. *Torpore, ſegnitia, ſomno, ignauia.* Veternus *proprie eſt ille morbus, quem* lethargum *Graeci nominant, in quo marcor & inexpugnabilis pene dormiendi neceſſitas: vulgo medici* ſubetiam *appellant. Inde* veternoſus *pro ignauo, atque torpente, & ſomniculoſo ponitur.* BERO.
Vetulae columbae *V.* 3, 7, 8. vetulo vino C. 10, 428.
Vetus aetas turturum minus idonea ad ſaginandum quam nouella C. 8, 9, 4. ex vetere arbuſto C. 12, 38, 2. materia C. 7, 3, 15. veteri rancore P. 1, 20, 2 *etiam MS.* SYLB. Veteres Romani C. 6 pr. 3.
Vetuſtatem vinum patitur C. 3, 2, 19. in vetuſtatem reponere C. 12, 11, 1. C. 12, 44, 7. ſeruare Ca. 114, 2. C. 12, 28, 4. vetuſtate corruptis apibus C. 9, 13, 9.
Vetuſteſcere C. 1, 6, 20.
Vetuſtior pix melior C. 12, 20, 6. 12, 23, 1. ne vetuſtiora ſint quam decem dierum oua C. 8, 5, 4. vetuſtiores faui deteriores C. 9, 15, 11. ex vetuſtiſſimis vineis C. 12, 38, 2.
Via militaris C. 1, 5, 6. ſacra *V.* 1, 2, 10. 3, 16, 23. *de hac laudat Schoettgenius Minutolum antiquitt. Ro. diſſ.* 3 *ſ.* 3 *p.* 143. *& Hier. Mercurial. V. L.* 1, 4. *add. Burm. ad Ouid. Art.* 2, 266. *Ab hac* via ſacra ceram ſacram *dictam arbitratur Rhodius ad Scribo. c.* 82 *p.* 143. ſalaria via *V.* 1, 14, 3. 3, 1, 6. 3, 2, 14. viae malitia P. 1, 6, 8.
Viatores C. 1 pr. 19.
Viatorium medicamentum & ſemper paratum Veg. 1, 61, 1.
Vicarius meae diligentiae ſuccedit C. 11, 1, 5.
Vicenaria fiſtula P. Aug. 12.
Vicia vnde dicta *V.* 1, 31, 5. vbi ſerenda Ca. 35, 1. C. 2, 11, 6. P. Ian. 6. ſatio prima P. S. 8, 1. pabularis viciae natura C. 2, 14, 1. P. 1, 6, 14. ſatiua C. 7, 3, 22.
Viciarium cribrum C. 8, 5, 16.
Vicies & ſemel ducentos C. 5, 3, 3.
Vicinitatis cura quae nobis eſſe debeat Ca. 4, 2. C. 1, 3, 3 & 5. vicinitas domini ſuſpecta, *metuitur dominus in proximo agens* P. 1, 36, 1. vicinitatis praedia *V.* 1, 18, 7.
Vicinus. Vicini anniuerſarii *V.* 1, 16, 4. ex vicino Africae Gaditanum municipium C. 7, 2, 4.
Vicis. in vicem viuiradicis conſeritur malleolus C. 3, 14, 3. in vicem nouellam ſobolem ſubſtituat C. 5, 6, 1. eorum in vicem reponenda C. 4, 26, 2. ad eius vicem P. F. 28, 1. ad vicem ſolis P. Mar. 10, 35. vicem ſtramenti obtinet foenum C. 2, 19, 1. vice defruti C. 12, 19, 1. temonis vice trahitur C. 6, 2, 7. ¶ vice annua, *ſingulis annis* C. 3, 21, 3. vicibus annorum requietum, & alternis agitatum aruum C. 2, 9, 4. vice alterna annorum C. 3, 2, 19. cacuminum C. 4, 17, 2. mutua C. 4, 16, 3. vice pari C. 4, 22, 9. vicibus inter ſe miſtae qualitates C. 2, 2, 2. ¶ omnes vices miniſteriorum C. 3, 10, 9. ¶ prima vice agros proſcindemus P. S. 7. tertia vice arabitur P. S. 1, 1. tribus vicibus per annum foetus edunt P. 1, 28, 3. tribus per diem vicibus P. 1, 30, 4.
Viciſſitudinem cepis reddunt nuces P. Ian. 15, 19.
Victoriatus numus *Victor. ad* Ca. 15 & 145, 3.
Victum tolerare C. 10 pr. 1.
Videllam *pro* bdellio *MS. Corb. Vegetii aliquoties.*
Videt fructus dolium ac modium *V.* 1, 37, 4. vos videritis, qui Ariſtotelem legitis *V.* 2, 5, 13. videndum haec quatuor *V.* 1, 6, 1.
Viduata corpore materia C. 10 pr. 4. priſtino alimento vitis C. Arb. 1, 4.
Viduertatem prohibeſſis Ca. 141, 2.
Viduo. viduantur duo ſtatumina C. 4, 2, 1. *vid. no. Add.*
Viduus pecudibus ager C. 2, 15, 6. mortalibus orbis C. 10, 65. viduum arboribus ſolum C. 2, 2, 5. ramum maritare C. 5, 6, 31. vidua fructibus membra C. 3, 10, 12. ſtatumina C. 4, 22, 6. ſpinis noualia C. 7, 3, 9. viduae pecudibus pabulationes C. 9, 4, 1.
Vieo. vimina vnde viendo quid facias *V.* 1, 23, 5.
Vieta poma *V.* 1, 59, 1. ficus C. 12, 15, 1. *Cic. de Sen.* 2. neceſſe fuit aliquid eſſe extremum, & tanquam in arborum baccis terraeque frugibus maturitate tempeſtiua quaſi vietum & caducum.
Vigena & quina iugera C. 4, 30, 3.
Vigent pretia C. 8, 17, 8. vigentis ſenſus adoleſcentulus C. 11, 1, 6.
Vigilaces in cuſtodia canes C. 7, 12, 5. galli C. 8, 2, 11.
Vigintiuir *ſ.* XX vir ad agros diuidundos V. 1, 2, 10.
Viginti vna pars C. 5, 3, 5.
Vigor experrectus C. 1 pr. 12. cum vigore & alacritate C. 11, 1, 17.
Vilicus *pro* villico *in veteribus libris v. g.* Ca. 2, 1. *Victor. ad Cic. fam.* 16, 21.
Vilis guſtus C. 3, 2, 5. ¶ vile & vtile *confunduntur* P. F. 24, 8. vilitas & vtilitas *ibid.* 16. *add.* Veg. 3, 66, 8 *no.* e *& alias.*
Viliſſime conſtat C. 9, 1, 6.
Vilitatem prouentus facit C. 6, 3, 5.
Villa quae dicatur V. 3, 2, 7. vt aedificata & inſtructa eſſe debeat Ca. 3, 2. C. 12, 2. C. 1, 5, 4 & 9. vbi ponenda V. 1, 12. C. 1, 4, 8. 1, 5, 4. quem modum

modum habere debeant V. 1, 11, 1. aedificanda ſi locetur Ca. 14. vt aedificanda & diſponenda C. 1, 4, 6. 1, 6, 1. V. 1, 13, 1. in villa & circum eam ali paſciue quae poſſint V. 3, 3. circa villam eſſe quae debeant C. 1, 6, 21. villa a quibus rebus olim laudaretur V. 1, 13, 6. perpolita V. 3, 2, 3. ruſticae villae olim maioris erant, quam vrbanae *V* 1, 13, 6. vrbanae quales nunc commendentur *V.* 1, 13, 7. vt aedificanda vrbana Ca. 4, 1. ❡ publica Romae V. 3, 2, 1 *&* 4 *locus claſſicus.*

Villaticus canis C. 1, 12, 3. villatici greges V. 2, 9, 16. villaticum pecus *V.* 3, 2, 18. mel C. 9, 4, 7. paſtio V. 2 pr. 5. 3, 1, 8. 3, 2, 13. de villaticis paſtionibus V. 1, 1, 11. C. 8, 1. villaticae gallinae *V.* 3, 9, 3. C. 8, 2, 2.

Villicus qui & vnde dictus V. 1, 2, 14. *vnde exſtiterit* C. 12 pr. 8. qualis eſſe debeat C. 8, 1, 1. 11, 1, 3. 12, 1, 2. eius officia Ca. 5 *&* 142. cella *V.* 1, 13, 2. C. 1, 6, 7. quid potiſſimum in eius magiſterio C. 11, 1, 7. in officio vt contineatur C. 1, 2, 1. perfectus vt fiat C. 11, 1, 12. villicus Columellae liber XI ab ipſo vocatur C. 12, 18, 1. *Hic enim totus fere villicum informat.*

Villicae officia Ca. 143. C. 12, 1 *vel potius* toto libro.

Villicationis officium C. 11, 1, 13 *&* 27.

Vimen, *ſalix* C. 4, 30, 3. vimine textum ſirpiculum C. 10, 304. viminum ſatio V. 1, 23, 5. qualia ferenda C. 4, 30, 3. ſaligna P. 1, 38, 1.

Viminales ſalices *C.* 4, 30, 2 *&* 3.

Vimineos qualos C. 8, 3, 4. C. 12, 48, 2.

Vinaceus, *a, um videtur ſua natura adiectiuum nomen fuiſſe. Ac* vinaceos *puto dixiſſe primum, deinde intellexiſſe* folliculos acinorum vuae *expreſſos quidem, & ſuo ſibi ſucco priuatos, comprehenſis tamen etiam granis. Totum hoc Graeci vocant* στέμφυλα, *quo non in vuis tantum, ſed in olea etiam vtuntur. Eodem intellectu dicuntur* vinaceae *int.* baccae. *Denique* vinaceum (granum) γίγαρτον, *ſed ita vt quemadmodum Graece haec ipſa* γίγαρτα, (e. g. Geop. 6, 13.) *ita Latinorum* vinacea *pro* στεμφύλοις *nonnunquam ſumantur. Haec iam exemplis noſtrorum firmabuntur. Habet igitur.*

Vinaceos recentes Ca. 25. illutos Ca. 147. calcare C. 12, 39, 2. dolia quo vinaceos condat Ca. 10, 2. ollae in vinaceis conduntur Ca. 7, 2.

Vinaceae hemina C. Arb. 4, 5. vinaceam ſtercori miſtam P. F. 9, 14. vinaceae condenſantur C. 12, 43, 11. cibus agnorum *V.* 2, 2, 19. *ſed* vinaceae cibo ſterileſcunt gallinae P. 1, 27, 1. *ſed add.* C. 8, 4, 2. 8, 5, 25.

Vinacea quae acinis celantur C. 11, 2, 69. P. S. 11, 1. vuae paſſae detractis vinaceis C. 12, 75, 5. ſine vinaceis vuae quomodo creentur C. Arb. 9, 2. *Credo etiam apud Cic. de Sen.* 15 *legendum* ex acini vinaceo; *non* acino vinaceo. *Reſpondet enim* fici grano. *Sed hoc iam viderunt viri doctiſſimi.* ❡ vinacea conſpiſſata C. 12, 43, 12. eluta & ſiccata, quae de lora eximuntur, bobus dantur C. 6, 3, 4.

Vinalia ruſtica V. 1, 1, 6.

Vinarii lacus C. 12, 18, 3. cellae C. 1, 6, 9. vaſa Ca. 19, 1.

Vincire foenum C. 2, 22, 4. manipulos C. 2, 19, 2. dolia plumbo Ca. 39, 1. vinciri virgas Ca. 2, 4. vinctura papauera ſomnos profugos C. 10, 104.

Vinco. victi ſumus opere C. 11, 2, 46.

Vinctus, quod ceſtum vocabant antiqui V. 1, 8, 6. ❡ vinctus *&* iunctus *confundunt librarii* C. 6, 37, 1.

Vinculis quibus & quomodo reliandae vites C. 4, 13, 2. vinculi genus ad inſitionem diuerſum C. 4, 28, 10. ex rubo C. 4, 31, 1. vt vinculum extet C. 12, 32. ❡ vinclis in terram defigere vites, *h. e. furcillis* Ca. 41, 4.

Vindemiae quae opus ſunt, vti parentur Ca. 23. C. 12, 18. P. S. 11. matura eſſe vnde cognoſcatur C. 11, 2, 67. P. S. 11, 1. quando & quomodo facienda *V.* 1, 54. C. 11, 2, 61 *&* 67. vindemia facta quae facienda Ca. 26. ❡ dolia vbi V vindemiae eſſe poſſint Ca. 11, 1. vindemias condimus C. 1 pr. 20. *V.* 2 pr. 3. vindemiam videt cella *V.* 3, 2, 6. *ita* meſſis *&* foeniſicia *ibid.* vindemiis Liberi exuberare C. 1, 1, 5. ❡ vindemia mellis C. 9, 15, 1.

Vindemiatorum aleam ſubire C. 3, 21, 6. ❡ vindemiator, *ſidus* τρυγητήρ. C. 11, 2, 24 *&* 58.

Vindemiatoria vaſa V. 3, 2, 8.

Vindemio vinum C. 12, 33, 1.

Vindicant ruſtici cibariorum partem, *h. e. ſeruant, compendii faciunt* C. 12, 14. vindicandum a ſole ſterquilinium *V.* 1, 13, 4.

Vindicta pinguitudinis lux *Scal. ad V.* 3, 9, 19.

Vineae & vineti diſcrimen *vid. no. ad* C. 3, 9, 8 vineae vtiles an ſint *V.* 1, 8, 1. C. 3, 3 *int.* quo agro ſerendae Ca. 6, 4. *V.* 1, 25. quale ſolum poſtulent C. 3, 1, 8. 3, 12. C. Arb. 3, 1 *&* 6. P. 1, 5. quale ſolum & caelum P. Ian. 13, 1 *&* 2. quam caeli regionem ſpectare C. 3, 12, 5. quibus rebus inſtructae eſſe debeant Ca. 11. V. 1, 18, 1 *huc pertinet* vinearum dos C. 3, 3, 8. earum ſpecies multae *V.* 1, 8, 5. tria genera C. Arb. 4, 1. ſunt vel laxius vel anguſtius conſitae C. Arb. 4, 3. nouellae vt frequentandae C. 4, 15. quos operarios requirant C 1, 9, 4. vt conſtitui & inſtitui debeant C. Arb. 1, 3. C. 3, 4. in hortulos vt diuidendae C. 4, 18. tabulae ſunt P. Ian. 11. in conſtitutis quae ſeruanda, quae vitanda C. 4, 24-27. vt curari debeant Ca. 33. *add.* C. 4, 3. cito vt creſcant Ca. 43, 2. putandae C. 4, 21. P. F. 12. putari, inſeri, pangi vt poſſint P. Mar. 1. pedari C. 4, 12 adminiculari & iugari C. 4, 26. fodiendae in aeſtu quibus horis C. 11, 2, 55. occari quando ſoleant P. Aug. 1 *&* 2. vt pampinari & quot foſſuris excoli C. 4, 28. 11, 2, 44. repaſtinatae C. 3, 18, 1. puluerari vt ſoleant P. Mar. 7, 1. vinea miſerior vt recreetur P. Aug. 2. veterana vt reſtituatur C. 4, 22. P. Mar. 7, 3. vti transferatur Ca. 49, 1 *&* 2. vt reſecanda & propaganda C. Arb. 6 *&* 7. C. 4, 2, 2. vineae conſeminales C. 12, 45, 6. prouinciales vt fiant, & vt colantur C. 5, 4. P. F. 11, 14. ❡ vinea *pro vite* C. 4, 10, 2. 4, 22, 5 *&* 6. 4, 26, 4 *cet.*

Vinealis

Vinealis terra C. 3, 12, 1.
Vinearii coles C. 5, 6, 36.
Vineaticos cultus C. 4, 33, 6. vineaticae falculae Ca. 11, 5. vineaticus fructus C. 7, 3, 11. ſemina C. 4, 1, 1.
Vineta varii generis C. 3, 20, 3. ſcrobibus vt ponantur C. 3, 13, 2. nouella C. 4, 5.
in Vineta factum accepi *V.* 2, 4, 12.
Vinitor qualis eſſe debeat C. 3, 3, 8.
Vinitoria falx C. 4, 25, 1.
Vinius fluu. *V.* 3, 5, 9.
Vinum quod quoque loco gaudeat Ca. 6, 4 *&* 5 *vbi pro* vite *poni videtur; & in vniuerſum hic obſeruandum* vinum, vitem, vuas, vineam *cognata vocabula* *συνωνύμως* *interdum vſurpari. ita* vinum Amineum, & *alia deinde* vid. Ca. 25 *V.* 1, 25. C. 6, 5. pendens qua lege veneat Ca. 149. in doliis Ca. 148. *vbi etiam* de deguſtando: de admetiendo *autem* Ca. 154. vino inferio macte eſto Ca. 132, 2. vini optima nota C. 12, 19, 2. natura colore deſcreta P. O. 14, 1. duraturum ſit nec ne, quomodo experiaris Ca. 108. vt curari debeat C. 12, 30. quibus condituris adiuuetur ad firmitatem C. 12, 19 *&* 28. vt promendum V. 1, 65. ¶ *Ad curationem & medicinam quaſi vini iſta:* candidum, ſ. album e fuſco & limpidum e faeculento vt fiat P. O. 14, 9 ſq. velut vetus e nouello P. O. 14, 7 *it.* 8 *&* 13. picaturam ne referat P. O. 14, 7. aceſcens vt curetur C. 12, 26. aſperum vt lene ac ſuaue fiat Ca. 109. auſterum vt optimum fiat P. O. 14, 12. dulce vt fiat C. 12, 27. ſuaue e duro P. O. 14, 5 *&* 6. forte e molli P. O. 14, 11. odoratum Ca. 113. P. O. 14, 2. odore malo vt liberetur Ca. 110. ¶ *Genera vini a patriis,* (*vid.* Vitis) *colore &c.* Amineum *&* Apicium Ca. 6, 5. V. 1, 25. atrum Ca. 156, 5. 157, 9. candidum Veg. 3, 43, 2. Eugeneum geminum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Falernum V. 1, 2, 6. Helueolum minuſculum, Lucanum *&* Murgentinum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Tenetanum Veg. 4, 10, 2. ¶ *Aliae differentiae vini a rebus externis:* anniculum, vetus V. 1, 65, 2. cibarium, ſed ſincerum Veg. 3, 52, 3. familiae Ca. 57 *&* 104. praeliganeum operariis Ca. 23, 2. *tale etiam videtur* faecatum *de quo claſſe proxima.* praefaminum vinum *concinnauit Car. Stephanus, neſcio quam bene ex* Ca. 141, 2. ¶ *Conditurae diuerſae notae.* Abrotonites & abſinthites C. 12, 35. Coum Ca. 105, 2. 112. Cydonites ſ. Cydonite P. O. 20. Faecatum Ca. 153. Glechonites C. 12, 35. Graecum Ca. 24 *&* 105. Graeco ſimile C. 12, 37. *idem eſt* marina ſ. ſalſa conditum P. O. 14, 2. Hyſſopites *&* Marathrites C. 12, 35. Marrubii C. 12, 32. Murteum Ca. 125. *idem* Myrtites *vel* myrtite C. 12, 38. P. Ian. 18. P. F. 27 *&* 31. P. D. 2. Oenanthes P. Iun. 11. ſcillite ſ. ſcillites C. 12, 33. P. Iul. 6. ſtypticum *fere conuenit* cum myrtite P. Ian. 17 *&* Oct. 14, 1. Thymites C. 12, 35. violaceum P. Apr. 6. ¶ *Medicamentoſa alia:* vt aluum bonam faciat Ca. 114. ad lotium Ca. 122. iſchiacis vtile Ca. 123. peſtilentiae & ſtomacho conducens P. O. 14. 17. ¶ *Succus aliorum pomorum etiam* vinum *vocatur*: e pomis P. O. 16. e malis P. F. 25, 19. e malis granatis P. Mar. 10, 10. de piris P. F. 25, 11. e ſorbis & piris P. Ian. 15, 5.
Viola C. 10, 102. eius ſatio & cultura C. Arb. 30. P. F. 21, 3. agreſtes apibus gratae P. 1, 37, 2. luteolae & Sarranae C. 9, 4, 4.
Violaceum oleum, vinum P. Apr. 6.
Violaria in fundo facere non eſt vtile V. 1, 35, 1.
Violatum conditum P. F. 32.
Violenter inuadit appropinquantem canis C. 7, 12, 7.
Violentia hiemis aſſidua C. 1, 1, 5.
Viperae morſui remed. C. 6, 17, 1. Veg. 3, 79.
Viri munia C. 12 pr. 4.
Virantum Veg. 1, 26, 2 N. L.
Virentia C. 1, 5, 8. C. 3, 8, 1.
Vires oleae in radices abibunt Ca. 61, 1.
Vireſcere in vuis an ſignum maturitatis C. 11, 2, 67.
Virgae cum baccis vt ſeruentur Ca. 101. in ſua virga haerentia mala V. 1, 59, 4.
Virgea ſepes C. 11, 3, 7. area *eod. fere intellectu* C. 7, 3, 18. crates C. 1, 6, 22.
Virgines promae C. 12, 4, 3. Illyricae ſuccumbunt quibus volunt *V.* 2, 10, 7. ¶ virgo equa P. 1, 35, 16.
Virgulas dabis cautere Veg. 3, 41, 3. lineas vocat 1, 28, 4.
Virgulta *de vitibus* C. 4, 23, 3.
Viride edere Ca. 54, 5. pabulum C. 7, 9, 9. virides roſae P. Mai. 17 *vid. no.* viridia aquae familiaria C. 8, 15, 4. ¶ viridis aetas C. 1 pr. 12.
Virilitate omni ademta C. 6, 26, 3. virilitatis robore ſubducto P. Mai. 7, 2.
de Virore aliquid ſupereſt hordeo P. Iun. 12.
Viroſi ne fiant loci mulieris Ca. 157, 1.
Virus noxium humoris P. Ian. 15, 14. & caries vetuſtatis C. 3, 11, 2. ineſt terrae poſt ſementim hordei *C.* 2, 9, 15. ciceris & lini *C.* 2, 14, 3.
Vis maior caeli *C.* 1, 7, 1.
Viſcatae virgae V. 3, 7, 7.
Viſcum inſitioni adhibitum P. F. 17, 6. in remediis Veg. 3, 2, b. viſci Ital. vnc. 3 Veg. 4, 14, 1. Campani Veg. 4, 14, 2 *no.* p. viſci folia C. 6, 5, 5. viſco ſe oblinunt accipitres V. 3, 7, 7.
Viſula vitis *C.* 3, 2, 21.
Vitae duae, ruſtica & vrbana V. 3, 1, 1. ruſtica antiquior *ibid.* 4. vitam longioris aeui ſortitus eſt ceruus *C.* 9, 1, 8.
Vitalibus vitiatis Veg. 3, 25, 1.
Viteus coliculus, capreolus *V.* 1, 31, 4.
Vitex. de Vitice muſcus Veg. 2, 47, 4. *eadem arbuſcula, quae* Agnus caſtus *Dodonaeo.*
Vitiarium Ca. 40, 1 *&* 47. *V.* 1, 31, 2. C. 3, 4 *&* 5. vitiaria facienda C. 11, 2, 18. Arb. 1, 3. vitium ſeminarium *vocat* C. Arb. 1, 4.
Viticula debilis roboranda P. F. 12, 1. viticulae vini ſuperiecta pellis P. 1, 35, 15. pullulanti quot relinquantur materiae P. Mai. 2, 1. ¶ viticula cucumeris P. Mar. 9, 8.

Vitiferarum arborum rami vt formentur P. F. 13, 2.

Vitiginei ſurculi Ca. 41, 3. vitigineis foliis contegunt C. 12, 16, 3.

Vitiles alui *V.* 3, 16, 11. vitilia cola Ca. 11, 2. Vitile *dicitur, quicquid viendo factum eſt. Nam & funes, & corollae, & alia quaecunque plexili opere fiunt, vieri dicuntur.* Vitiles aluei *apum Varroni, qui ex viminibus facti. Perperam Victorius* vitile *exponit lentum, & quod facile flectitur. Imo* vitile *eſt τὸ πλεκτὸν, quod ex vimine, & viendo factum eſt. Sic* apertile, *τὸ ἀνοικτὸν, & ſimilia. Plinius lib. XIII. cap. IV. de foliis palmae:* Nunc ad funes, vitiliumque nexus, & capitum leuia vmbracula funduntur, *πρὸς τὰ τῶν πλεκτῶν ἅμματα. Haec Salmaſius ad Solinum c. 22. p. 174.* SCHOETTG.

Vitio. vitiat oua gallus crebriore initu C. 8, 11, 5. vitiatur in opere inſtrumentum C. 12, 1, 20. ne vitientur boues aliqua offenſa P. Mar. 12, 1.

Vitioſum pecus V. 2, 1, 21.

Vitis. *De cultu eius tribus libris nempe* III, IV *&* V *cum praecipiat Columella, nemo expectat, credo, vt omnia loca huc referamus. Multa etiam quae ad rem ipſam pertinent, praecepta ſunt in* Vinea. *Perſequamur tamen ordine, quantum licet quae prae ceteris notanda videntur, tum ex Columella, tum e reliquis.* Sulcos & propagines quales deſideret Ca. 43, 2. quomodo ferantur Ca. 28, 1. quot modis ponantur in prouinciis & in Italia C. 3, 14. ponuntur paſtinato ſolo melius quam nouali C. 3, 15. poni, putari, propagari, reparari quando deb. P. O. 4. ablaqueari C. 4, 8. P. Ian. 1 & O. 5 fodi C. Arb. 12. paſtinari C. 3, 13, 2. putari Ca. 32. C. 4, 9 & 10. it. 23 & 24 *int.* Arb. 10. P. 1, 6, 4. P. F. 15. pampinari C. Arb. 11. C. 4, 17, 3. *it.* c. 27 *int.* & 28 *it.* 29, 12. pedari C. 4, 12. ſ. palari P. F. 20. alligari C. 4, 13 & 20. P. Mar. 7, 2. iugari C. 4, 17. puluerari P. Iul. 1, 2. propagari Ca. 133, 4. P. F. 16. P. O. 16. ex arbuſto transferri P. F. 10, 6. inſeri Ca. 41. C. Arb. 8. C. 4, 29. P. *inſ.* 45. ſemina quae optima C. Arb. 3, 1. C. 3, 10. qualis malleolus legendus C. 3, 6. caput *vid. h. v.* Vitis arbuſtiua C. 5, 6. Arb. 16. vitis capitata & brachiata C. 5, 5, 9. iugo ſuperpoſita, aut arundinum ſtatuminibus per orbem connexa C. 5, 5, 15. ſine adminiculis conſiſtens C. 5, 5, 1. proſtrata C. 5, 5, 17. ¶ Vitis quae ferax C. 3, 6, 2. C. 3, 7. Arb. 2, 1. P. O. 3. prodigialiter feraces vites C. 3, 3, 3. biferae V. 1, 7, 6. tricenariae V. 1, 2, 7. vitis vnius intra biennii tempus progenies duo iugera C. 3, 9, 6 & 7. oleri inimica V. 1, 16, 6. ſteriles vt curentur P. N. 10. C. Arb. 8. lacrimarum nimietate tabeſcentes P. F. 30. quarum fructus humore putreſcit P. S. 18. macrae Ca. 37, 3. aegrae P. Mar. 7, 4. laeſae P. Mar. 7, 5. ne a beſtiolis infeſtentur vites P. 1, 35, 4. ne ſine fruge luxurient P. N. 9. radices ne implicentur C. 3, 15, 2. vt fructum ad maturitatem perducant C. Arb. 8, 5. vt botryones & albos & nigros ferant P. F. 33. cinis vitis vini colorem mutat P. O. 14, 10. ¶ Vitis vel ad eſcam deponitur vel ad effuſionem C. 3, 2, 1. quae ad eſcam vtiles C. 3, 2, 2. *De reliquis generibus, ſpeciebus, nominibus, ante omnia admonitio tenenda ipſius Columellae, qua longum catalogum claudit* 3, 2, 30 & 31. *Hic nomina vitium, vuarum, vinorum elementari ordine proponemus: loca auctorum noſtrorum ſub ſuis cuiusque literis indicantur.* Alba *huc non pertinet, vid. mox* ſeparatim. Albuelis. Allobrogica. Amethyſtos. Aminaea. Apiana. Apicia. Arcella. Arcellaca *vel* Arcelaca. Argitis. Auara. Baſilica. Biturica. Bumamma ſ. Bumaſtus. Ceraunia. Coeolubis. Cydonitae. Dactyti. Duracinae. Eluenacae ſ. Heluen. Emarci. Eugeniae. Faeciniae Fereolae *an* Ferreolae? Fregellanae nigrae. Gemellae ſ. Geminae. Germanae - Graeculae. Heluenacae. Helueolae ſ. Heluolae. Hirtiola ſ. Irtiola. Hiſpanica. Inerticula. Lanata. Libyca. Longa. Merica. Miſcellae. Murgentinae. Nomentanae. Numiſianae. Oleagineae. Pompeianae. Praecox. Pretiae. Pſithiae. Purpureae. Rhaetica. Rhodiae. Rubellianae. Scantianae. Scirpula. Sircitula. Sophortiae. Spioniae. Sticulae. Thaſiae. Theriaca. Tripedaneae. ¡Variae ſ. Heluolae. Vennuculae. Venuculae *an* Vermiculae? Vnciariae vnius ne, an diuerſorum generum ponendae? C. 3, 20, 2. P. F. 9, 11. quae, quibus locis gaudeant? Ca. 6, 4 & 5. C. 3, 1. P. F. 9, 1 & 2. quae in primis conſerendae C. 3, 2, 31. per ſpecies digerendae in ſuos ſibi hortos C. 3, 20, 4. 3, 21, 9. ¶ Vitis vel flagellum eſt, vel palma *V.* 1, 31, 3. *pro* palmite *etiam* Ca. 41, 2. Quin ¶ Vitis alba, *propter qualemcunque ſimilitudinem eſt* Bryonia alba, *de qua* C. 10, 347 *it.* 12, 7, 2 & P. 1, 35, 1. *Gr.* ἄμπελος λευκή, *Gall.* Couleurée, *noſtris Stich-Wurtz. Multa de hac Plin.* 23, 1 *ſ.* 16. & *ibi Harduinus.* ¶ vitis & viticula *de ramis cucumeris* P. Mar. 9, 8 & 9. *it.* Mar. 10, 15. de arundinis flagello *poſuiſſe videri poteſt* Ca. 47. *Sed mihi N. L.*

Vitiſcat *lectio expuncta* ex C. Arb. 7, 3. *iam legitur,* radices vitis citet.

Vitreus, *a, um.* vaſa fictilia vel vitrea C. 12, 4, 4. fidelia vitrea C. 12, 56, 1. ¶ in vitreo componere napa C. 12, 54, 3. *vbi ſubſtantiue poni videtur.*

Vitulus & vitula *V.* 2, 5, 6. vituli quando naſci, quomodo ali ſoleant P. Apr. 7. caſtrari C. 6, 26. P. Mai. 7, 1. Iun. 6. ¶ Vitulus cognomen Pomponiorum *V.* 2, 1, 10. 2, 11, 12. ¶ Vituli marini adeps C. 6, 32, 2. pellis P. 1, 35, 14 & 15.

Viuacitas filicis abſumitur C. 2, 2, 13. viuacitatem ſuam prorogare in X annos C. 11, 3, 41.

Viuaria ſilueſtrium pecudum, λαγοτροφεῖα C. 8, 1, 4. ferarum C. 9, 1, 3. viuarium frequens piſcibus C. 8, 16, 4. viuaria ab mari delata C. 8, 16, 5.

Viuax

Viuax herba C. 10, 88. viuacior eſt cunila, quam vt C. 11, 3, 41. viuaciſſima arundo C. 4, 32, 1.
Viuido halitu caloris animatae apes C. 9, 13, 4. ¶ Viuida terra *pro* humida *eſt in V. L.* C. 3, 11, 9. *pro* vuida C. 5, 9, 6.
Viuiradix praeſtat malleolo C. 3, 14, 2. vt ematur C. 3, 3, 14. 3, 4, 1. deponatur C. 3, 15, 2. educetur C. 4, 6. de paſtinato eximatur C. 3, 3, 11. transferatur C. 4, 16. in prouincialibus vineis vt tractetur C. 5, 5, 6. ¶ in roſa ſerenda adhibetur V. 1, 35, 1.
Viuo. Viuere priſci quibus rebus ſoliti fuerint V. 2, 1, 3. ſi vtraque vixerint, *h. e. comprehenderint, conualuerint davon kommen.* C. Arb. 16, 2.
Vlcus tetrum Ca. 157, 13. vt cera facta C. 6, 8, 1. vlceribus remedium Ca. 157, 3 *&* 13. C. 6, 13, 2.
Vliginoſus ab aquoſo quid differat V. 1, 6, 6. fit locus, cum delapſum aquae non habet *ibid.*
Vligo. vligine redundat regio C. 1, 6, 16. vliginem dulcem deſiderat C. 11. 3, 37. ¶ morbus pedum, *qui &* dulcedo Veg. 2, 52.
Vlmei folii callum P. Mar. 10, 28.
Vlmi vt ferantur Ca. 28, 1. vlmorum genera, ſatio, cultura C. 5, 6. generoſiſſima Atinia C. Arb. 16, 1. vlmus apium ventrem ſoluit C. 9, 13, 2. vlmi vtiles in finibus V. 1, 15. vtilis arbor catenis P. N. 15, 2. ſemen vlmi ſamera C. 9, 13, 2.
Vlpicum, Allium Punicum, ἀφροσκόροδον C. 11, 3, 20. Baeticum Veg. 1, 18 *ſed vid. no.* vlpici caput Ca. 71. ſatio & cultura C. 11, 3, 20. P. N. 6, 1. Vlpica late olentia C. 10, 113.
Vltro citroque Ca. 33, 2.
Vlua paluſtri figuratae ſpartae P. N. 7, 22.
Vmbilicus Perſici P. N. 7, 8.
Vmbra villae publicae vtamur. V. 3, 2, 1. vmbras compeſcere C. 4, 27, 2. piſcis C. 8, 16, 8. *Gr.* σκίαινα. Laudat Ouid. Hal. 111. Auſo. Moſella 90. *vbi Freherus docet*, ombrina *Italis dici*, *Gallis* Maigre.
Vmbraculis obiectis defendatur arbor P. N. 7, 4.
Vmbratilis mora C. 1, 2, 1.
Vmbriae boues C. 6, 1, 2. metendi ratio V. 1, 50, 1.
Vmbriferae rupes V. 2, 2, 11.
Vmbro. vmbrant virgae C. 5, 7, 2. vmbrantes platanos P. inſ. 145. vmbrantibus arbuſtis tecta P. Aug. 8, 3.
Vmectus *pro* humectus *in MSS. Victor. ad* Ca. 9.
Vmmidius *vid.* Immidius.
Vncia iugeri C. 5, 1, 10. 5, 2, 6.
Vnciariae vites C. 3, 2, 2. a pondere acinorum dictae Plin. 14, 3. SCHOETTG.
Vncinis aereis tolluntur vermes e fico P. Mar. 10, 29.
Vnctioni quotidianae oleum ſecundarium C. 12, 52, 1.
Vnctum (*editt.* vncta) *pingue* Veg. 3, 71, 5.
Vncus, *a, um.* vnca vitis C. 4, 13, 1. *curua.* vnco digito educere C. 7, 11, 2.
Vncus (*int.* clauus) infixus ſolo C. 3, 18, 2. vnci ferrei Ca. 10, 1. 13, 1.
Vnda ſupernatantis olei P. Ian. 19. vndis duabus aut tribus feruere patieris, *auffſieden 2 oder 3 mahl* P. N. 22, 4.
Vnde, *a quo* V. 1, 40, 6. 1, 41, 3.
Vndeuigeſimo die C. 8, 5, 14.
Vndo. vndare coepit aqua calefacta P. F. 25, 10.
Vnguen indere Ca. 79 *&* 80. vnguine ceti linitur C. 6, 32, 1.
Vngo *vel* vngeo. vnguito lectum fel bubulum *pro* felle bubulo, *Saſerna apud* V. 1, 2, 25. vnguere corpus V. 1, 2, 26. ¶ vngueri *quaſi ex* vngueo Veg. 3, 47, 9. *no.* r. perunguebis Veg. 3, 54, 2. *no.* g.
Vnguis. ad vnguem quadrare C. 11, 2, 13. dolare *ibid. Ad perfectam abſolutionem, translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, ſi vnguis ſuperductus non offendatur, vnde iam quaecunque perfectiſſima eſſe volumus ſignificare,* ad vnguem *facta eſſe dicimus. Horat.* Ad vnguem factus homo. BEROALD. ¶ vngues duo bouis in vngula vna V. 2, 5, 8. C. 6, 12, 2 *add.* Veg. 1, 56, 30. ¶ vngues ferrei C. 12, 18, 2. ¶ cuſtodum in vite C. 4, 24, 8. P. F. 12, 5. *durae illae & ſiccae partes vltra gemmam vltimam ſuperiori anno relictae, (neque enim conſultum eſt ſarmentum incidere* C. 4, 24, 15 & 16) *poſtquam germinauit gemma reſecandae. vid. vngula.* ¶ vngues marini Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3. *vid. Plin.* 9, 33 pr. *& ibi Hard.*
Vngulae laeſae remedia C. 6, 15. reſtituendae ratio Veg. 2, 56 *&* 57. de perna Ca. 158, 1. ¶ vngulis ſimilis reſectio palmitis C. 4, 24, 15. *vid.* Vnguis.
Vnicolores pecudes V. 2, 4, 3.
Vnio cepa ſimplex C. 12, 10, 1. *vid. Salm. ad Soli. p.* 822.
Vnitas coloris apparet C. 7, 3, 2. dum vnitas fiat C. 12, 22, 2. vnitatem faciunt C. 11, 3, 43. 12, 24, 4.
Vniuerſitas operis inchoati C. 9, 2, 2. ruſticationis C. 1 pr. 33. tergoris C. 7, 3, 2.
Vniuerſi genitor C. 3, 10, 10.
Vnus ex multis, *exceptiue & cum praerogatiua* C. 11, 1, 6. vnae fibulae locum facito Ca. 19, 1. vno *dati.* V. 1, 18, 6. vnae quadrigae V. 2, 1, 14. vnas molas Ca. 13, 1. ¶ vnum & vigeſimum diem C. 8, 5, 15. C. Arb. 26, 9. ¶ vnus *&* imus *confund. vbi vid.*
Vocabula ſua mutare *h. e. nomina* C. 3, 2, 30.
Vocale inſtrumentum V. 1, 17, 1.
Vociferant galli V. 3, 9, 5. vociferatus eſt anſer C. 8, 13, 2.
Vocificantes V. 3, 16, 8.
Volatile pecus C. 8, 4, 3.
Volatura coturnicum V. 3, 5, 7. a volatura capiuntur turtures C. 8, 9, 1. ¶ pro ipſis turdis C. 8, 10, 5.
Volema pira Ca. 7, 3. C. 5, 10, 18. 12, 10, 4. *volam implentia interpretatur etiam Rhod. ad Scribo.* c. 104 p. 174.
Volo. velit dignari *pro dignetur* C. 11, 1, 19. *vbi laudabat Schoettg. Reineſium & Burmanum ad Petro.* c. 70. volunt volucres purum locum V. 3, 6, 5. volens

5. volens propitius Ca. 134, 2. Ca. 139. volentibus diuis Ca. 141, 1.

Voluae intimae, χορίον V. 2, 1, 19. *Ita* voluam pomorum *apud Scribo. comp.* 104 p. 174 *Rhod. Hadrianus Iunius interpretatur* pomi medium, in quo velut loculo ſemina latent. *vid.* Valuulae.

Volucra ne vites laedat C. Arb. 15. *vid. ad.* C. 10, 333 *vbi* volucres infeſtae Baccho. *Ex lectione Pliniana commonitus, lego* voluox. *Plinii verba ad hanc rem pertinentia ſubſcripſi, quae ſunt haec:* Alii voluocem appellant animal praerodens pubeſcentes vuas, quod ne accidat, falces cum ſint exacutae, fibrina pelle detergunt, atque ita putant, aut ſanguine hircino liniri volunt poſt putationem eaſdem. *Idem Plinius, & ante Plinium M. Cato* conuoluolum *nominarunt beſtiolam damnificam, atque vineas infeſtantem, qui fortaſſis a* conuoluendo *nomen accepit, eo quod ſe conuoluat, atque intorqueat circa pampinos. Eundem opinor eſſe* inuoluolum, *de quo ſcitum eſt Plautinum illud in Ciſtellaria,* Imitatur nequam beſtiam, & damnificam inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat ſe: itidem haec exorditur ſibi intortam orationem. *Qui vult ne conuoluolus in vinea naſcatur, medicamentum faciat ex amurca decocta ad craſſitudinem mellis cum bituminis tertiario, & ſulphuris quartario, hoc vites ſub caput, & ſub brachia perungat, ita conuoluolus non fiet in vinea.* BERO.

Volucres duum generum V. 3, 5, 7.

L. Volumnius Senator V. 2, 4, 11.

Voluptas delectationem quaerit V. 1, 4, 1.

L. Voluſius C. 1, 7, 3.

Volutationis vtilitas Veg. 1, 56, 11.

Voluto. volutare Caricas in maſſas P. 1, 30, 4. per terram volutari *debent vaſa* C. 12, 48, 4. ¶ volutantur in puluere gallinae *V.* 3, 9, 7. volutant ſe pulli *V.* 3, 9, 14. volutari lacu gaudet ſus C. 7, 10, 6. volutare *intranſit.* Veg. 1, 47, 1.

Vomer ſi laeſerit vngulam C. 6, 15, 1. Veg. 3, 4, 28 & 29. vomere leui ſummam terrae partem ſauciare C. 2, 2, 23.

Vomeris *nomin. Vict. ad* Ca. 135, 2.

Vomis indutilis Ca. 135, 2.

Vomicae intus natae Veg. 3, 53.

Vomo. quaecunque vomit latrina C. 10, 85. vomere vliginem C. 2, 9, 8.

Vorſare rudibus Ca. 80.

Vortere locum bipalio, & vorſum Ca. 46, 1.

Vortumnus C. 10, 308.

Votum pro bubus Ca. 83.

Vrbanus fundus *an pro* ſuburbano? Ca. 8, 2.

Vrbis terminum taurus & vacca ſignant aratro *V.* 2, 1, 10. C. 6 pr. 7. circa vrbem, *Romam* P. F. 25, 20.

Vrceolaris herba Veg. 1, 34, 2 & 4 parietaria *Dodonaeo, quod* vrceis vitreis *detergendis adhibita.* vitiolaris *corrupte* Veg. 3, 12, 2.

Vrceum aheneum, quod Ca. 13, 1.

Vrceus. Vrcei aquarii Ca. 10, 1. fictiles Ca. 13, 3. vrceis progeritur oleum C. 12, 50, 8. vrceo fictili C. 12, 44, 6.

Vredo eſt a frigore C. 3, 20, 1. *Paſſim* vrendi *itemque adurendi verbum* frigori *attribui docet Fabri theſaurus.* Vredo & vulnuſcula in elephantioſi Veg. 1, 16, 1.

Vrina ſi aegre fluat aut genitalia deurat C. 6, 30, 4. vrina hominis apta ſurculis C. 2, 15, 2. aduerſus vermes P. F. 25, 15. P. Mar. 10, 29. vrina pota reficiuntur apes coeliacae *V.* 3, 16, 22. vetus pomis & vitibus affunditur P. F. 8. Mar. 8, 1 & 10, 3. P. N. 10. bubula adu. campas P. 1, 35, 13. aſini obuiat vermibus P. Mar. 10, 4. bubula vel hominis C. 9, 13, 6. *vid.* Lotium.

Vrna quinquagenaria Ca. 10, 2. *quinquaginta ſextariorum capax, Turn.* 7, 22. vrnae ſparteae Ca. 11, 2.

Vrnales II Ca. 13, 3 *forte ad* vrceos *refertur.*

Vro. vratur vi ſecuti algoris P. O. 5, 1.

Vrpicem vnum Ca. 10, 2. *quidam* Irpicem *malunt. Videtur* vrpex *antiquior, vt ex* ὄμβρος *factus eſt* imber.

Vrruncum *V.* 1, 48, 3.

Vrſini adipis vires P. 1, 35, 1. vrſinus ſanguis C. Arb. 15.

Vrticae enecant anſerculos C. 8, 11, 7.

Vſci folia *leg.* viſci Veg. 3, 2, 29.

Vſioni quae ſupererunt Ca. 38, 4. ſuae quod ſatis ſit Ca. 145, 3. 149, 2.

Vsque adeo quo praecaueris Ca. 40, 3. donec craſſus erit Ca. 86 & 88. dum fiat craſſum Ca. 95, 1. vsque eo dum colliqueſcant C. 12, 22, 2. raduntur quoad eliciatur ſanguis C. 6, 31, 2. vsque quoad erunt lactentes, *quam diu V.* 2, 7, 12. vsque quo incipit eſſe P. Mar. 1, 1. vsque donec commadebit Ca. 156, 5. vsque dum habebis dato Ca. 30. vsque in noſtra tempora C. 12 pr. 7. in LX annum C. 11, 1, 3. in annos VII. P. F. 26, 2. in Kal. Octob. C. 4, 5.

Vſtura ne conſtringat medicamentum Veg. 4, 8, 3.

Vſurarum ſemiſſes C. 3, 3, 9. vſura ſemiſſium C. 3, 3, 9 & 10. vſuram adiiciunt quaedam ſeruata diutius *V.* 1, 69, 1.

Vſurpare res vrbanas, *agere V.* 2 pr. 1. vſurpatur haec inſitio aeſtiuo tempore C. 5, 11, 2. haec non ſunt vſurpanda *(facienda)* continuis annis C. 12, 44, 3. vſurpant hoc nomine ramos agricolae C. 5, 6, 11.

Vſus magiſter C. 10, 339. C. 4, 11, 2. & experientia dominantur in artibus C. 1, 1, 16. cum vſus exigit C. 12, 7, 5. in hoc vſu *pro* in hunc vſum C. 12, 48, 5. vſu continuo gratia paſcui exoleſcit C. 7, 3, 20. in vſu eſt poſt annum, *adhibetur* C. 12, 21, 1. ſiquid vſus venerit Ca. 4, 2.

Vt ἐκβατικόν. eo conueniunt, vt ipſi ſe necent curculiones *V.* 1, 63, 1. ¶ *conditionale eſt:* vt Saſerna dicat verum *V.* 1, 19, 1. vt haec ſcripſerit in agricultura *V.* 1, 2, 26. ¶ *pro* verbi gratia *V.* 2, 1, 22. 2, 2, 10. vt puta C. 5, 2, 4. ¶ vt enim ἅτε δὴ *Scal. ad V.* 2, 9, 1. *vid.* Quod enim. ¶ vt maxime C. Arb. 7, 4. ¶ *omiſſum, vel* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *repetendum ex* ne *praemiſſo* C. 8, 7, 4. ¶ vt conſideret vinitor *pro* conſideret, *vel* opus eſt vt conſideret C. 4, 24, 20. ¶ vt accumbit, vix reſurgit *pro* cum Veg. 3, 83. ¶ vt quisque locus frigidus erit, is primus conſeratur *rel.* C. 11, 2, 80. ¶ *an dupli-*

cem

eem perſonam ſuſtineat ꝗ vt *vid. no. V.* 2, 1, 4. C. 7, 3, 20 *&* 11, 2, 47. *Conſiderandum etiam, an* ꝗ quam *eodem modo poſita ſit* Cic. fin. 3, 9 Quid autem apertius, QVAM, ſi ſelectio nulla ſit ab iis rebus, quae contra naturam ſint, earum rerum, quae ſint ſecundum naturam, tollatur omnis ea quae quaeratur laudeturque prudentia ? *vnam* quam *poſtulat nomen comparatiuum* apertius, *alteram verbum* tollatur.
Vtenſilia, quibus aut alitur hominum genus aut excolitur C. 1, 3, 3. 2, 13, 19. 12, 1, 3. *ita* vtenſile far, vinum *rel. V.* 1, 2, 6. vtenſilibus collectis reuolant apes C. 9, 5, 1.
Vterque. ea res vtraque C. 1, 9, 1. quod vtrumque vſurpatur C. 3, 14, 2. vtraeque ſummae C. 5, 1, 6. quae vtraque genera C. 5, 11, 1. *ſic* C. 1, 7, 5. 1, 8, 6. 4, 1, 1.
Vterum corrumpit in ouibus aqua varia tempore admiſſurae *V.* 2, 2, 14. in vtero dolii C. 12, 4, 5.
Vtilis ſapor pomorum P. Mar. 10, 25. magis vtilior nepotibus quam filiis C. 6, 37, 4. ¶ vtillimus *MS.* P. Iul. 1, 1. S. 4, 1. N. 15, 1. ¶ vtile *&* vile *confundunt librarii, vbi* vid.
ad Vtilitatem adducere *de boue domando V.* 1, 20, 3.
Vtique *in concedendi ſignificatione V.* 2, 4, 4 *&* 21. 3, 7, 6. C. 1, 4, 8. 4, 7, 3.
Vtor. vti factoribus Ca. 13, 1. erit qui vtatur Ca. 7, 1. vtenda rogat Ca. 5, 3. vtito *pro* vtitor Ca. 96, 2. 107, 2. 123. 126. quam vti voles Ca. 118. vilicam vti Ca. 142. vicinas Ca. 143, 1. *vid.* Aduſus. Quam rem vtuntur Medici *V.* 3, 16, 23. ex altero loco, *ciſterna*, vt homines, ex altero, *lacu*, vt pecus vti poſſit *V.* 1, 11, 2.
Vtrinque ſecus Ca. 21, 2.
Vtroque, *ad maiores pariter atque ad minores V.* 2, 10, 1.
Vtrum editis *ſine interrogat. V.* 3, 2, 18.
Vtrumne conſuerit C. 11, 1, 5.
Vuae bis mille in vna vite C. 3, 3, 3. vt varii generis & coloris acinos ferant C. Arb. 9. ſine granis vt naſcantur P. F. 29. *quod idem eſt*, ſine vinaceis C. Arb. 9, 3. ſi nimio imbre complutae ſint, muſtum vt curetur P. O. 9. maturae an ſint, vt cognoſcatur C. 11, 2, 67. vt ſeruentur (ollares) C. 12, 43. P. S. 17. in vite ad veris initia P. N. 12. vt ſiccentur C. 12, 15, 4. coctae vti ſeruentur Ca. 25. paſſae vt fiant C. 12, 39, 3. paſſae Graecae vt fiant P. O. 22. ¶ ſilueſtres P. Iun. 11. Labruſcam *alias vocant.* ¶ vuae marinae Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3 *inter ſuffimenta: piſcis eſt Plin.* 9, 1. *vbi vid. Hardui.*
Vulcanalia C. 11, 3, 18 *&* 47. *Dies feriatus Vulcano dicatus, dicitur* Vulcanalia. *M. Varro*, Vulcanalia a Vulcano, quod ei tum feriae, & quod eo die populus pro ſe in ignem animalia mittit. *Plinius:* A Vulcanalibus lucubrare incipiebat ſtudendi cauſa. BERO.
Vulgares equi C. 6, 27, 2.
Vulgo iacentes teſtae, *paſſim, temere abiectae* C. 9, 12, 2.
Vulneribus medentia C. 6, 32, 3.
Vulpeſtres *pro* Bupreſte Veg. 3, 15, 10.
Vulpibus communis vinea *V.* 1, 8, 5.
Vulſinienſis lacus C. 8, 16, 2.
Vulſant iumenta, cum aliquid ruperunt Veg. 3, 42, 1.
Vulſura pecorum tonſura antiquior *V.* 2, 11, 9.
Vulſus *eſt peius & cum periculo tuſſiens quod colligas ex* Veg. 1, 53, 4. 3, 65, 4. 3, 66. 3, 68, 1.
Vulturnus, *Eurus* C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.
Vultus. vultu eodem venit aeſtas aut hiems C. 1 pr. 23.

X decuſſis C. 3, 13, 12. ¶ X *pro* ſſ. P. Mar. 12 *extr. in V. L. ad* h. l. *& ſaepe codex Columellae Lipſ. Etiam ſaepe apud Vegetium v. g.* de laxis *h. e.* laſſis 1, 38, 10 *&* 12. *ita* triſſago, trixago *cet.*
Xylobalſamum C. 12, 5, 2.

Yricus Veg. 1, 38, 4. *forte* colore iridis.
Yringion *in Vegetio ſaepe pro* Eryngio *v. g.* 1, 17, 14.
Yris illyricae Veg. 1, 34, 1. & yreos crudi *forte* floris iridis Veg. 1, 20, 1.

Z *pro* S *in MSS. Vict. ad* Ca. 102.
Z *in* di *vid.* Glycyrrhiza.
Zeus piſcis C. 8, 16, 9.
Zinziberis triti P. O. 20, 2.
Ziziphus arbor apibus grata P. 1, 37, 2. rutila & alba C. 9, 4, 3. ſatio & cultura P. Apr. 4, 1.
Zizipha vt ſeruentur P. Apr. 4, 3. MS. Pal. melius, *zizyphum*, & ita quoque Vindanion Geopon. 10, 43. Caeterum fructus zizyphi noti ſunt apud noſtros. Videantur Bapt. Pius annot. poſt. c. 37. Salmaſius ad Solinum c. 52. p. 730. Bodaeus a Stapel ad Theophraſti hiſt. plant. 4, 4. p. 328. ſ. *Schoettg. Officinae appellant* iuiubas.
Zmurna *pro* Smyrna *Victor. ad* Ca. 102.
Zungitis Veg. 4, 16, 2 *N. L.*
Zythi Peluſiaci pocula C. 10, 116.

Inſerenda ſuo loco:

Acinus. acini varii in vna vua coloris C. Arb. 9, 1.
Antiphili opus V. 3, 2, 5.
Caricae (*ficus*) P. 1, 26, 2. 1, 30, 4.

FINIS.

Vitis ſapor pomorum P. Mar. 10, 25.

Vuæ vitiatæ quæ Ca. 112, 1. eræ qui vitium Ca. 7, 1.

Zeus piſcis C. 8, 15, 9.

X

Y

Z

Acinus

Antiphonus

Carica

FINIS.